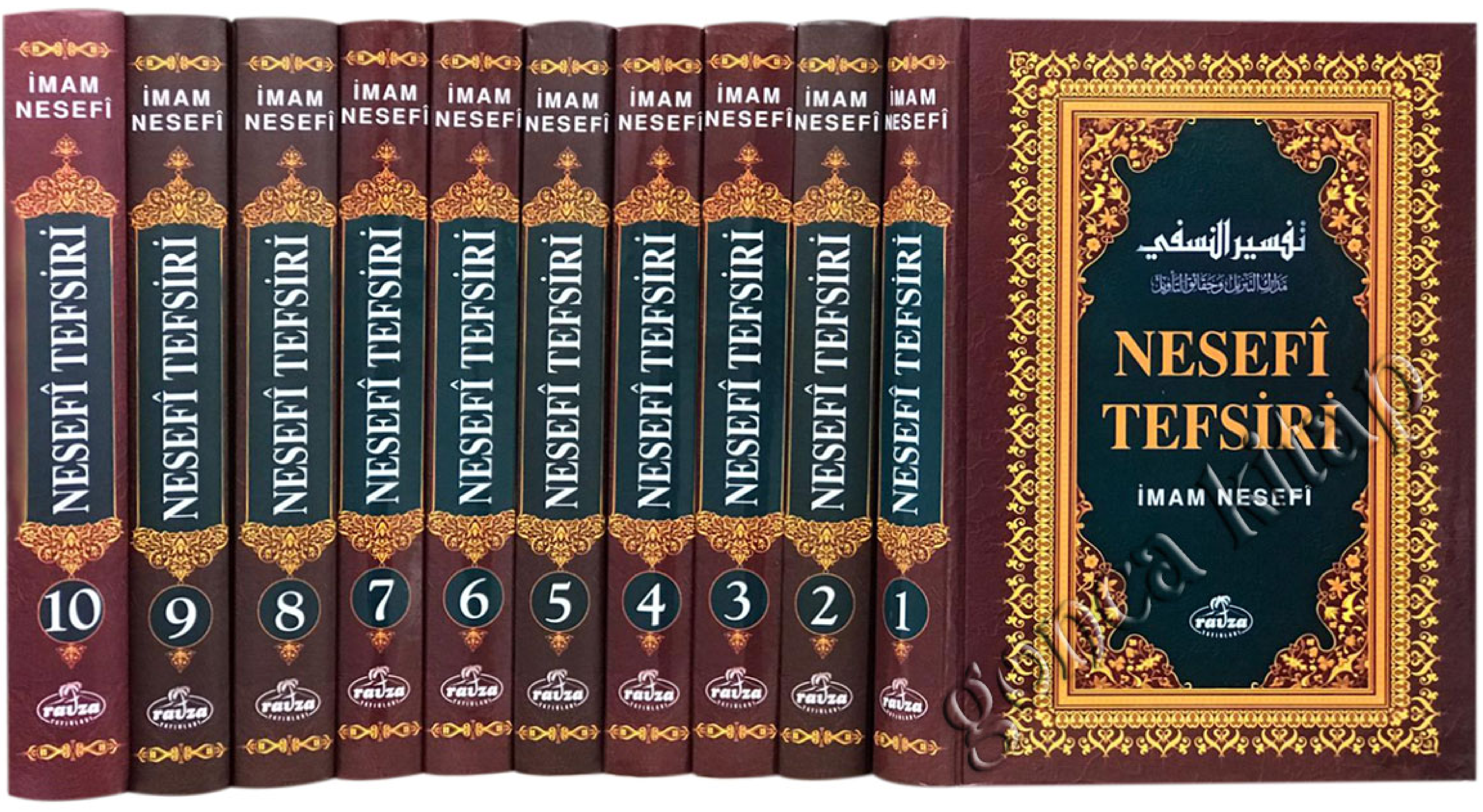

تفسير النسفي
NESEFÎ TEFSİRİ
İMAM NESEFÎ
ravza
İMAM NESEFÎ
NESEFÎ TEFSİRİ
10
9
8
7
6
5
4
3
2
1

NESEFİ TEFSİRİ

تفسير النسفي

مدارك التنزيل وحقائق التأويل

<u>**Mütercim**</u>

Harun ÜNAL

1

rauza
YAYINLARI

İstanbul Kitap ve Kültür Merkezi
Büyük Reşit Paşa Cad. No: 22/42
Vezneciler/İSTANBUL
☎ : (0212) 528 46 17

بسم الله الرحمن الرحيم

Bu Ciltte Tefsiri Yapılan Ayetler:

Fatiha Suresi	1 – 7
Bakara Suresi	1 – 203

İÇİNDEKİLER

FATİHA SÛRESİ

BAKARA SURESİ

MÜTERCİM'İN ÖNSÖZÜ

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلٰى اَفْضَلِ الْاَنْبِيَاءِ وَالْمُرْسَلِينَ
وَعَلٰى اٰلِهِ وَاَهْلِ بَيْتِهِ وَاَصْحَابِهِ وَاَتْبَاعِهِ الطَّيِّبِينَ الطَّاهِرِينَ اِلٰى يَوْمِ الدِّينِ

İstanbul Bakırköy İmam Hatip Lisesinden öğrencim olan Ravza Yayınları sahibi Mustafa Kasadar kardeşim Nesefi Tefsirini tercüme etmem için bana teklif getirdiklerinde bu tekliflerini Kur'an'a ve onun açıklanmasına bir hizmet olarak değerlendirdiğimden ötürü bu tekliflerini Rabbimin bir lütfu olarak kabul ettim. Bunun için de Rabbime hamd ettim.

Gerçi daha önce yayımlanan merhum Said Havva'nın, *"el-Esas Fi't-Tefsir"* adlı tefsirinin "Maide ve En'am" surelerinin çevirisi ile İsmail Hakkı Bursevî'nin tasavvufî manadaki tefsiri olan ve M. Ali Sabuni tarafından ihtisar edilen, *"Ruhu'l-Beyan"* tefsirinin de "Fatiha ve Bakara" surelerinin tercümesi bana aittir. Fakat bir bütün halinde böyle bir tefsir hazırlamam nasip olmamıştı.

Tek bir dileğim vardı Rabbimden. Yüce Kitabını baştan sona tefsir etmek veya bir tefsirin çevirisini yapmak.. Elinizdeki tefsirde surelerin büyük bir kısmının çevirisini yapmakla Rabbim bu dileğimi kabul buyurdu. O'na ne kadar hamd etsem azdır. Rabbimden dileğim, emanetini O'nun Kitabı ve Rasulü'nün Sünneti üzerinde çalışmakla sona erdirsin.

Ebu'l-Berekat Abdullah b. Ahmed b. Mahmud en-Nesefi'nin (v. 710/1310), *"Nesefi Tefsiri"* diye şöhret kazanan eseri *"Medariku't-Tenzil ve Hakaiku'l-Te'vil"* adlı tefsiridir. Bu tefsiri diğerlerinden ayıran en belirgin birkaç özelliğini şöylece özetlemek mümkündür:

1- Müellif, Zemahşeri'nin *"Keşşaf"* adlı tefsiri ile, Beyzavi'nin, *"Envaru'l-Tenzil ve Esraru'l-Te'vil"* adlı tefsirindeki güzellikleri tefsirine yansıtmıştır. Fakat oradaki güzellikleri tefsirine aktarırken, Keşşaf'ın Mutezile'yi yansıtan yorumlarını ayıkladığı gibi, Beyzavi'de ve diğerinde var olan İsrailiyat'a da yer vermemiş, bunları da ayıklamıştır. Fakat buna rağmen çok az da olsa tefsirinde İsrailiyata kimi zaman o da yer vermekten kurtulamamıştır.

2- Tefsirinde orta bir yol izlemiştir. Bıkkınlık verici aşırı açıklamalara yer vermediği gibi, anlaşılamayacak derecede de kısa tutmamıştır.

3- Kıraat farklılıklarına ve irap kurallarına yer verirken, hiçbir zaman asıl konunun dışına çıkmamıştır.

4- Ameli-İçtihadî mezheplerin fıkhî görüş ayrılıklarına zaman zaman yer vermiş, ancak kendisi Hanefi mezhebine bağlı olduğundan açıklamalarında bu mezhebin görüş ve yorumları doğrultusunda hareket etmiştir. Kendi mezhebine aykırı gördüğü mezheplere cevap verirken mezhep taassubuna kapılarak hiçbir zaman aşırıya gitmemiştir.

TERCEMEDE İZLENEN YOL

1- İmamların işaret ettikleri kıraat farklılıklarına tümüyle her geçtiği yerde yer verilmiştir. Şayet gözden kaçmadıysa bunların hiç biri atlanmamıştır. Kitapta kıraat imamlarının bölgelerine, örneğin; "Şâmî, Basrî, Kûfî, Mekkî, Medenî veya Hicâzî" gibi işaret edildiği halde biz çeviride bunların kimler olduğunu açarak bizzat İmamların adlarını verdik. Az da olsa bölge ya da okul adlarına izafeten de zikrettik.

2- İ'rab ile alakalı ifadelere açıklık getirdik. Zaman zaman dilbilgisi yani Nahivle alakalı hususların Türkçe karşılıklarına da yer verdik.

3- Elinizdeki tefsir her ne kadar bir kelime tefsiri değil ise de, son zamanlarda bu isimle yayımlanan ve Kur'an'ın manasını öğrenmeye olan rağbet çerçevesinde kısmen de olsa onların da yerini alacak olan bir tefsirdir. Çünkü kelimeler ve cümleler nahiv açısından tahlil edilirken çoğu zaman kelimelere bu manada yer verilmiştir.

Bu duygular içerisinde tefsirimizi takdim ederken, beşer olarak farkına varmadan eğer bir yanılgıya düşmüş isek, bu hususları bize bildirenlere şimdiden teşekkürü bir borç biliriz.

Bu değerli Tefsiri Türkçe'ye kazandırmakla gayret gösteren samimi, dürüst ve ihlas sahibi kardeşim-öğrencimi de bu hizmetinden ötürü tebrik ediyor, duanıza muhtaç bu kardeşinizi de hayatını Kitap ve Sünnete hizmet üzere sürdürmesi ve bu uğurda Rabbine emanetini teslim etmesi için dua etmenizi bekliyorum.

Harun ÜNAL

İstanbul, Ocak/2003

EBU'L-BEREKÂT ABDULLAH İBN AHMED EN-NESEFÎ

(öl. 710/1310)

HAYATI, ŞAHSİYETİ VE ESERLERİ

(Bu bölüm Prof. Dr. Bedrettin ÇETİNER Bey'in müsaadesiyle "EBU'L-BEREKÂT EN-NESEFÎ VE TEFSİRİ" isimli eserinden iktibas edilmiştir.)

Ebu'l-Berekât en-Nesefî H. VII. asırda Mâverâu'n-Nehr bölgesinin yetiştirdiği büyük âlimlerden biridir. Zamanın büyük fakîh ve âlimlerinden ders okumuş, yetiştikten sonra kıymetli eserler vücûda getirmiştir. Buna ilâveten Ebu'l-Berekât, medreselerde müderrislik yapmak suretiyle birçok talebe de yetiştirmiştir.

Devrinin bir özelliği olmalı ki Ebu'l-Berekât çok yönlü bir âlimdir. Yalnız en güçlü olduğu saha fıkıh olup fıkhın hem usûl, hem de furûunda son derece faydalı eserler te'lif etmiştir. Eserleri üzerine yapılan şerh, haşiye, ta'lîka ve muhtasarlar, onun tesirinin asırlar boyunca devam ettiğine delâlet eder. Fıkıh sahasında yazmış olduğu eserler, bu sahada Hanefî fıkhının temel metinlerinden olarak zamanımıza kadar okutulagelmiştir.

Onun fıkıh ve kelâm sahasındaki muvaffakıyyet ve bilgisinin tefsirine aksettiğinde şüphe yoktur. Tefsiri, gerek fıkıh ve gerekse kelâm yönüyle son derece kıymetlidir. Hemen hemen i'tikâdî bütün konularda tefsirinde Ehlu's-Sunne ve'l-Cemâ'a dışında kalan mezheblere cevaplar vermiş; onların görüşlerini çürütebilmek için bütün maharetini kullanmıştır. Kabul etmek gerekir ki bu konuların birçoğunda bazı dil ustalıkları ile meseleleri halletmeye çalışmış, zaman zaman muhalifi olduğu mezhebin ifadelerini aynen kullanmak zorunda kalmış ve buna rağmen yine karşı çıktığı mezheblerin görüşlerinin tersi neticeler çıkarmaya muvaffak olmuştur. Tefsirinde kelâmı konularda başlıca muarızı Mu'tezile, fıkhî konularda ise Şafiî mezhebidir. Bunların görüşlerini çürütebilmek için büyük çaba sarfetmiş olduğu görülüyor.

Eseri Medâriku't-Tenzîl'in, Zemahşerî tarafından te'lif edilen Keşşâf'tan ihtisar edilmiş olması, onun derecesini düşürmez. Zira bir eserin, hem de i'tikâdî konularda muarızı olan bir müellif tarafından manâsı, oriinalitesi ve nüktelerine halel getirmeden ihtisarı da başlı başına maharet, kabiliyet ve bilgiye dayanmaktadır. Bütün bunları ise Ebu'l-Berekât'da bulmak mümkündür.

Ayrıca Zemahşerî'nin tefsirinde tasavvufa bir kelimeyle olsun yer verilmediği ve safîlerle tasavvufa karşı tavır alındığı, onlara karşı hakaretâmiz ifadeler kullanıldığı halde Ebu'l-Berekât'ın tefsirinde böyle bir şe-

ıye raslanmaz. Aksine Ebu'l-Berekât yer yer mutasavvıfenin sözlerine eserinde yer vermiş, onların nükteleriyle eserini süslemiştir.

Ayrıca tefsir kaynaklarının başında el-Hasen el-Basrî gelmektedir ki birçok tarikatın silsilelerini bu zâta dayandırdığı bilinmektedir. Gerçi Ebu'l-Berekât, el-Hasen'den nakillerinde onun tasavvufî söz ve açıklamalarına yer vermemiştir. Ama bunun yanında diğer meşhur mutasavvıflardan Cuneyd, Zu'n-Nûn, Rebî' ibn Haysem, Mâlik ibn Dînâr, Sehl et-Tusterî ve Şiblî gibi birçoğunun sözlerine âyetlerin münasebeti ölçüsünde yer vermiştir.

Ebu'l-Berekât'ın tefsiri dil (sarf, nahv, belâgat) ve kıraat ağırlıklıdır. Bu iki konuya -bu günkü şartlar muvacehesinde- gereğinden fazla yer verildiğini söylemek yanlış olmaz kanaatindeyiz. Zira sadece anlaşılması müşkil âyetlerde değil, hemen bütün âyetlerdeki kıraat farklılıklarına çoğu kere bir yorum da getirmeksizin işaret etmiş, i'râbı son derece kolay ve anlaşılmasında herhangi bir işkâl olmayan âyetlerde dahi i'râba işaret etmiştir.

Bu tür fazlalıktan olmasaydı müfessir, tefsirinin başında belirttiği gayeye ulaşmış ve *"okuyanlari uzunluğu ile usandırmayacak"* bir tefsir vücûda getirmiş olabilecekti.

Bununla birlikte fıkıh, kelâm, kıraat, dil ve belâgat yönleriyle son derece câmî ve faydalı bir tefsir meydana getirmiş olduğu da eser incelendiğinde ortaya çıkmaktadır.

Sonuç olarak Ebu'l-Berekât, Fahruddin er-Râzî, Zemahşerî ve Kâdî Beydâvî den sonra dar çerçevede Mâverâu'n-Nehr bölgesinde ve genelde İslâm âleminde İslâmî ilimler sahasında yetişen âlimler içinde mümtaz bir mevkiye sahip çok yönlü bir âlimdir.

Kanaatimizce fıkıh ve kelâm sahalarındaki muvaffakiyetine ilâveten asırlar boyu medreselerde okutulan, Mâturîdî ve Hanefî Mezheblerinin görüşlerinin Kur'an'dan dayanaklarını muhtasar ve faydalı bir şekilde takdim eden, Kur'an'daki belâgat ve nüktelere vecîz bir şekilde temas eden son derece câmî bir tefsir meydana getirmiştir.

Bir de herhangi bir müfessir ve eseri incelenip hüküm vermeye çalışırken zamanımız mantığı ve kültürü ışığında hüküm vermek yerine o zamanın şartları, kültürü, bilgi birikimi, ihtiyaçları ve bu eserlerin muhatablarının bilgi, kültür seviyelerinin göz önünde bulundurulması ve buna göre çok kesin hükümlerden kaçınılması kanaatimizce bir ilmî tarafsızlığın gereğidir.

HAYATI

Doğumu ve Memleketi

Hafızuddin[1] Ebu'l-Berekât Abdullah ibn Ahmed ibn Mahmûd en-Nesefî, bugün Özbekistan'da bulunan Soğd[2] ülkesindeki Nesef'te[3] dünyaya gelmiştir. Şehir Kaşka-Derya vadisinde bulunmaktadır. Vadide akan Keşk-Rûz[4] suyu güneyde, Semerkand suyu ile Zarefşan'a paralel olarak akar ve sonra Amu-Derya'ya döner. Fakat buna kavuşmadan çölde kumlar arasında kaybolur. Bölgenin tek akarsuyu budur.

Nesef şehri, Karşı nehrini teşkil eden iki çayın birleştikleri yerin yakınında kurulmuştur. Nehir şehrin içinden akmakta olup bazı senelerde tamamen kurumakta imiş.[5] Mu'cemu'l-Buldân'da bu sudan başka bölgede akarsu bulunmadığı, nehrin kuruduğu senelerde bahçeleri sulamak üzere birçok kuyu bulunduğu kaydedilmektedir[6].

Nesef, Buhârâ-Belh yolu üzerinde, Buhârâ'ya dört, Belh'e de sekiz günlük mesafededir.[7]

Şehir düz bir arazide kurulmuş olup Keş şehri tarafında şehre yaklaşık iki merhale mesafede dağlık arazi başlar. Ceyhun (Amu-Derya) nehri tarafına doğru ise arazi düz ve çöl halindedir. Nesef ve bölgesi çok

---

[1] Hafızuddin lakabı ile bilinen iki kişi vardır ki, her ikisi de aynı hocadan ders okumuşlardır. Bunlardan biri Ebu'l-Berekât Abdullah ibn Ahmed en-Nesefî, diğeri de Muhammed ibn Muhammed ibn Nasr el-Buhârî'dir. Bunların ikisi de Şemsu'l-Eimme Muhammed ibn Abdussettar el-Kerderî'den fıkıh okumuşlardır (Muhammed Abdulhay el-Luknevî, el-Fevâidu'l-Behiyye fî Terâcimi'l-Hanefiyye, Mısır 1324, s. 102).

[2] Eski Yunancada Sogdiana (Philip K. Hitti, İslâm Tarihi, II/509)

[3] Sîn'in kesresiyle Nesif şeklinde olduğu da söylenmiştir (Mahmûd ibn Süleyman el-Kefevî, Ketâibu A'lâmi'l-Ahyâr min Fukahâi Mezhebi'n-Nu'mâni'l-Muhtâr, İstanbul Süleymaniye ktb. Hâlet Efendi, 630, vr. 318b; Luknevî, el-Fevâidu'l-Behiyye, s.102). Bu şehir bazı kaynaklarda Nahşeb olarak da geçmektedir (Yâkût el-Hamevî, Mu'cemu'l-Buldân, Mısır 1906, VIII/286-287).

[4] Bu nehre, Karşı nehri de denilmektedir (Şemseddin Sami, Kâmûsu'l-A'lâm, İstanbul 1314,V/3510) ve Keş civarının sularını toplamaktadır (Yakut el-Hamevî, Mu'cemu'l-Buldân, VIII/286-287).

[5] Yâkut el-Hamevî, age., ay.

[6] Yâkut el-Hamevî, age.,VIII/287.

[7] Buhârâ'nın güney doğusunda ve Buhârâ'ya 150 km. mesafededir. (Şemseddin Sami. Kâmûsu'l-A'lâm, 287).

münbit (verimli) araziye sahip olup bölgede tütün ve sâir mahsuller yetiştirilir.[8]

Nesef, nehrin iki tarafında bahçeleri ve gezinti yerleri ile çok güzel bir şehir olup Cengiz Han'dan itibaren Moğollar tarafından yazlık karargâh olarak seçilmişti. Çağatay hanlarından Kebek[9] (1318-1326) ve Kazan Han (öl. 347 M.) tarafından burada saraylar yaptırılmış ve hem şehre, hem de o bölgeye *"Saray"* anlamında olmak üzere *"Karşı"* denilmiştir. Halen de bu adla bilinmektedir.

Son derece müstahkem bir kalesi, etrafında dört büyük kapısı olan surları[10] bulunuyordu. Kale, Şıbanı Han ile Buhârâ hâkimi Abdullah Han-a şiddetle mukavemet etmişti (965/1558).

Önceleri yakınında bulunan Keş[11], Nesef'ten daha büyük iken sonraları Nesef onu gölgede bırakmıştır. 1920 yıllarında Buhârâ Hanlığı'nın ikinci büyük şehri olup yaklaşık 60-70.000 nüfuslu bir şehir idi.

Ebu'l-Berekât'm doğum tarihini kesin olarak bilememekteyiz. Ancak 642/1244-45 yıllarında vefat etmiş olan Şemsu'l-Eimme Muhammed ibn Abdussettar el-Kerderî'den ders okuduğuna göre doğumunun bundan önce ve nisbet edildiği yer olan Nesef'te H. VII. asrın ilk çeyreğinde olmalıdır.

Yetişmesi, Hocaları, İlmî Şahsiyeti ve Talebeleri.

Ebu'l-Berekât en-Nesefî, Şemsu'l-Eimme Muhammed ibn Abdussettar el-Kerderî[12], Hamiduddin ed-Darîr Ali ibn Muhammed er-Râmîtîni[13] el-Buhârî[14] (öl. 666/1267-68) ve Bedruddin Hâher-Zâde diye meşhur olan Bedruddin Muhammed ibn Mahmûd ibn Abdülkerim el-Kerderî

---

[8] Şemseddin Sami, age.,V/3510.

[9] Bu Han'ın ismi bazen Kepek, ya da Köpek olarak da geçmektedir (Bertold Spuler, İran Moğolları, s. 128).

[10] Yakut el-Hamevî, Mu'cemu'l-Buldân, VIII/286.

[11] Kiş ya da Şehr-i Sabz olup Nesef'e üç günlük mesafede idi, Timur burada doğmuştur (V. Minorsky, "Nahşeb", İA. IX/41).

[12] Bu hocasının ismini İbn Hacer, Şemsu'l-Eimme Ahmed ibn Muhammed el-Attâbî el-Kerderî olarak verirken (ed-Dureru'l-Kâmine fî A'yâni'l-Mieti's-Sâmine, Haydarabad 1349, II/247), Muhammed ibn Abdulhay el-Luknevî de Şemsu'l-Eimme Muhammed ibn Abdussettar el-Kerderî olarak zikretmektedir. (el-Fevâidu'l-Behiyye, s. 102)

[13] Kıvâmu'l-Fârâbî el-İtkânî, Ğâyet'l-Beyân Nâdiratu'z-Zemân fî Âhiri'l-Evân İstanbul Süleymaniye ktb. Yeni Cami, 410, vr. 1b.

[14] İtkânî, age.,vr. 1b; Kefevî, Ketâibu A'lâmi'l-Ahyâr, vr. 308a.

(öl. 651/1253)[15]'den ders almıştır. İmam Muhammed'in ez-Ziyâdât'ını Ahmed ibn Muhammed el-Attâbî'den okuyarak ondan rivayet etmiştir [16].

Ebu'l-Berekât daha ziyade Fıkıh sahası ile meşgul olmuştur. Fıkıhta hocaları Bedruddin Hâher-Zâde[17] ve Hamiduddin ed-Dârîr'dir[18].

Tahsilini bitirdikten sonra Ebu'l-Berekât müderrisliğe başlamış ve Kirman'daki el-Kutbiyye es-Sultâniyye medresesinde müderrislik yapmıştır. Kenzu'd-Dekâik sarihlerinden el-Kirmânî'nin zikrettiğine göre Mecmeu'l-Bahreyn müellifi Muzafferuddin Ahmed ibn Ali es-Sâ'âtî, Ebu'l-Berekât'ın Kenzu'd-Dekâik'ini bizzat müellifinden Kirman'daki adı geçen medresede okumuştur [19].

Buradan hareketle Ebu'l-Berekât'ın, müderrisliği sırasında kendi eserlerini okuttuğunu ve belki de medreselere ders kitabı olmak üzere bazı eserler te'lif ettiğini söyleyebiliriz ki eserlerinden Kenzu'd-Dekâik'in 683/1284[20], Kitâbu'l-Kâfî'nin de 689/1290 yıllarında[21] Kirman'daki med-reselerde okutulmuş olduğunu biliyoruz.

Meşhur talebeleri Mecmeu'l-Bahreyn müellifi Muzafferuddin ibn es-Sâ'âtî (öl. 694/1294-95) ve el-Hidâye şârihlerinden biri olan Hüsamuddin el-Huseyn ibn Ali ibn Haccâc es-Siğnâkî (öl. 714/1314-15)'-dir.[22]

Bazı seyahatler yapmışsa da bunlar hakkında maalesef bilgimiz yoktur. Sadece Bağdad'a olan seyahatini biliyoruz. Ancak buraya gidiş tarihi de ihtilaflı olup el-Fevâidu'l-Behiyye'de onun, 700/1300-1301 yılında Bağdad'a geldiği ve burada el-Hidâye'yi şerh ettiği kaydedilmekte-

[15] Kefevî, age., vr. 310a.

[16] Ancak Kefevî, Ketâibu A'lâmi'l-Ahyâr'ındaki el-Attâbî maddesinde onun 586/1190 yılında vefat ettiğini kaydeder ki, tarihte müstensihlerin bir hatası yoksa buna göre Ebu'l-Berekât'ın ondan ez-Ziyâdât'ı rivayet etmesi mümkün değildir (Luknevî, el-Fevâidu'l-Behiyye, s. 102. Krş. İbn Hacer Ahmed ibn Ali el-Askalânî, ed-Dureru'l-Kâmine, II/247; Zehebî, et-Tefsîr ve'l-Mufessirûn, I/304).

[17] Kefevî, age., vr. 310b.

[18] Kefevî, age., vr. 308a. Hamiduddin ed-Darîr de Fıkhı Şemsu'l-Eimme Muhammed ibn Abdussettar el-Kerderî'den okumuştur ki; bunun da hocası el-Hidâye isimli eserin müellifi Burhanuddin Ali ibn Ebî Bekr el-Merğınânî (öl. 593/1196)'dir. (İtkânî, age., vr. 1b).

[19] Kefevî, Ketâibu A'lâmi'l-Ahyâr, vr. 319b.

[20] Kefevî, age., ay.

[21] W. Heffening, "Nesefî", İA. IX/199.

[22] Luknevî, el-Fevâidu'l-Behiyye, s. 102; W. Heffening, "Nesefî", İA. Ay.

dir [23]. Vefatının Bağdad dönüşü olmasına bakılarak buraya olan seyahatinin 710/1310 yılında olduğunu [24] söyleyenlerin görüşü daha isabetli görünmektedir.

Ebu'l-Berekât, Nesef'te yetişen birçok âlim arasında mümtaz bir mevkiye sahip olup fıkıh, usûlu'l-fıkh, kelâm, hadis[25] ve tefsir sahalarında temâyüz etmiştir. Yazdığı eserler yanında müderrislik yapmak suretiyle birçok talebe yetiştirmiş her yönüyle velûd bir âlimdir. Bazılarının onu "Mezhebde Muctehid"lerin sonuncusu olarak itibar ettiği de kaydedilmektedir.[26] Bu da onun, Fıkıh sahasında ihrâz etmiş olduğu mevkii en güzel şekilde belirtmektedir.

Te'lif ettiği eserler genel bir kabule mazhar olmuş, medreselerde asırlar boyu okutulmuş [27], kendi şerhlerine ilâve olarak sonra gelen âlimlerce de şerhleri, haşiyeleri ve muhtasarları yapılmıştır.

Vefatı

Nesefî'nin 710/1310'da Bağdat'a gittiğini kaydetmiştik. İşte bu seyahatinden dönerken yolda İzec'[28] de 710 yılının rebîu'l-evvel ayında (Ağustos 1310) vefat etmiş ve orada defnedilmiştir[29].

---

[23] Luknevî, el-Fevâidü'l-Behiyye, s. 102.

[24] Luknevî, age., ay.; W. Heffening, "Nesefî", İA. ay.

[25] Zehebî, et-Tefsîr ve'l-Mufessirûn, I/304.

[26] Luknevî, el-Fevâidu'l-Behiyye, s. 102.

[27] Misal olarak Kenzu'd-Dekâîk adlı eseri XIX. asırda Şam'da ve Kahire'deki el-Ezher'de okutulmakta idi (W. Heffening, "Nesefî", İA. IX/200).

[28] İzec, Hûzistân ile Isbahân arasında bir bölge ve beldenin ismi olup o bölgenin en büyük şehridir. (Yakut el-Hamevî, Mu'cemu'l-Buldân, I/385; Takiyyuddin ibn AbdulKadir et-Temîmî, et-Tabakâtu's-Seniyye fi Terâcimi'l-Hanefiyye, Süleymaniye ktb. Şehid Ali Paşa, 1906, vr. 311b). Ebû Sa'd, biri Ahvâz ve Hûzistân havalisinde, diğeri de Semerkand köylerinden olmak üzere iki İzec olduğunu söyler (Yakut el-Hamevî, age., I/386). Ebu'l-Berekât'ın bunlardan hangisinde vefat ettiğine dair kaynaklarda herhangi bir bilgiye raslamadık. W. Heffening'in, Hûzistân'daki İzec olduğuna dair tercihinin (W. Heffening, "Nesefî", İA. IX/199) ise neye dayandığını kestirebilmek güçtür.

[29] Luknevî, el-Fevâidu'l-Behiyye, s. 102; Temîmî, et-Tabakâtu's-Seniyye, vr. 311b; W. Heffening, "Nesefî", İA. IX/199. Temîmî eserinde Ebu'l-Berekât'ın 701/1301'de vefat ettiği rivayetine de yer vermektedir. Luknevî de aynı ihtilâfı nakletmekte ve Kâsım ibn Kutlubuğa'nın "el-Asl fî Beyâni'l-Vasl ve'l-Fasl" adlı risalesinde en-Nesefînin 710 yılından sonra vefat ettiğini kaydettiğini de belirtmektedir.
İbn Hacer el-Askalânî ise en-Nesefînin 701 senesi Rebîu'l-Evvelinde (Kasım 1301) bir cuma gecesi vefat ettiğini kaydeder (ed-Dureru'l-Kâmine, II/247).

Eserleri

Ebu'l-Berekât en-Nesefî, Türk-İslâm dünyasında velûd (üretken) bir âlim olarak tanınır. Eserlerinden birçoğu günümüze kadar gelmiş ve üzerlerinde birçok çalışmalar yapılmıştır. Yazdığı eserlerin bir kısmı kendisi tarafından şerhedildiği gibi bir kısmı da daha sonra gelenler tarafından şerhedilmiştir. Keza, bunların bir kısmına da haşiyeler yapılmıştır. Sonra bu şerh ve haşiyeler de ayrıca şerhedilmiş, muhtasarları çıkarılmış, çıkarılan bu muhtasarlar da yine şerhedilmiştir.

Ebu'l-Berekât en-Nesefî daha ziyade bir hanefî fakîhi olarak bilinir. En büyük eserleri de fıkıh ile ilgilidir. Bu bölgenin yetiştirdiği ve Muftî's-Sekaleyn adıyla şöhret bulan Ebû Hafs Ömer en-Nesefî (öl. 537/1142) [30] kadar olmasa bile kelâm sahasında da kıymetli eserler meydana getirmiştir.

Şimdi Ebu'l-Berekât en-Nesefî'nin eserlerini ve bu eserlerle ilgili yapılan çalışmaları bir liste halinde vermek istiyoruz:

1. Fâide Muhimme li-Def'i Külli Nâzile Mulimme[31]

2. Fedâilu'l-A'mâl [32]

3. el-Kâfî

el-Vâfî fi'l-Furû' adlı eserinin şerhi olan bu eserini 684/1285-86 yılında tamamlamıştır[33]

4. Kenzu'd-Dekâik

el-Vâfî isimli eserinin hülâsasıdır. Yaygın olarak vuku bulan hâdiselere verilen fetvaları içerir.[34] Eser fakîhler tarafından çokça tutulmuş ve

---

[30] Ziya Kazıcı, "Osmanlılar'da Şeyhülİslâmlık Müessesesi", İslâm Medeniyeti Mecmuası, (1981) V/2, s. 42.

[31] C. Brockelmann, Geschichte Der Arabischen Litteratur, Supplement Band, Leiden 1938, II/268.

[32] C. Brockelmann, Geschichte Der Arabischen Litteratur, Leiden 1938, II/253; Bağdatlı İsmail Paşa, Hediyyetu'l-Ârifîn, I/464.

[33] Eserin yazmaları İstanbul Süleymaniye ktb. Amcazade Hüseyin Paşa, 203, 204, 205 ve Ayasofya. O. 1306, O.1307, O. 1308 numaralarda bulunmaktadır.

[34] Müellif bu eserinde bazı işaretler kullanmış olup bunlardan (hâ) Ebû Hanîfe (öl. 150/767)'ye, (sîn) Ebû Yûsuf (öl. 182/798)'e, (mîm) Muhammed (öl. 189/804)'e, (zâ) Zufer (öl. 158/774)'e, (fa) Şâfi'î (öl. 204/819)'ye, (kâf) da Mâlik (öl. 179/795)e işaret etmektedir. Eser Dehli'de 1878, Lucknow'da 1874 ve 1892, Bombay'da 1877'de, La-

birçok şerhleri te'lif edilmiştir.[35]

hor'da 1870'de (Brockelmann, G.A.L. Suppl. II/265) ve Kahire'de 1311'de basılmıştır (W. Heffening, "Nesefî", İA. IX/199-200). Eserin ayrıca kenarı şerhli 2 cild bir arada olmak üzere el-Matbaatü'l-Ahmediyye, Dehli 1282 baskısı da vardır.

[35] Müfessirimizin bu eseri üzerine yapılan şerliler şunlardır:

1. el-İmâm Fahruddin Ebû Muhammed Osman ibn Ali ez-Zeyla'î (öl. 743/1342-43), Tebyînu'l-Hakâik limâ fîhi mâ'kteneze mine'd-Dekâik. Eser Bulak Matbaasında 1313-1315'de altı cild olarak basılmıştır (W. Heffening, "Nesefî", İA. IX/200). Zeylaî'nin bu eserini el-Mevlâ Ahmed ibn Mahmûd ihtisar etmiş; eş-Şeyhu'l-İmâm Cemaluddin Yûsuf ibn Mahmûd ibn Muhammed er-Râzî de ihtisâr ederek bu muhtasarına Keşfu'd-Dekâik adını vermiştir.

Ayrıca Zeylaî'nin bu eseri üzerine İzzeddin Yûsuf ibn Mahmûd er-Râzî et-Tahrânî iki cildlik bir şerh yazmış, bu şerhini Kahire'de 773/1372 yılında tamamla-mıştır.

Bunlardan başka Ahmed eş-Şiblî de ez-Zeylaî'nin bu eseri üzerine er-Rakâik isimli bir haşiye te'lif etmiştir.

2. Kadı Bedruddin Mahmûd ibn Ahmed el-'Aynî (öl. 855/1451), Remzu'l-Ha-kâik. Bu, kısa bir şerhtir. İki cild halinde Bulak 1285 ve 1299 baskıları vardır (W. Heffening, Nesefî", İA. IX/200).

3. el-'Allâme Zeynelabidin ibn Nuceym el-Mısrî (öl. 970/1562-63), el-Bahru'r-Râik fî Şerhi Kenzi'd-Dekâik. Kaynakların belirttiğine göre Kitâbu'd-Da'vâ'nın sonuna kadardır. Fakat eldeki nüshaları el-İcâratu'l-Fâside'ye kadar olup Kahire'de 1334'te sekiz cild olarak basılmıştır. Sekizinci cild İmâm Tûsî'nin tekmilesidir (W. Heffening, "Nesefî", İA. IX/200).

el-Bahru'r-Râik üzerine Muhammed Emîn ibn Ömer 'Âbidîn (Öl. 1252/1836-37)' in Minhatu'l-Hâlik 'ale'l-Bahri'r-Râik Şerhi Kenzi'd-Dekâik adlı bir haşiyesi vardır.

4. Muînuddin el-Heravî (öl. 954/1547) (Molla Miskîn olarak da bilinir). Eseri Tebyînu'l-Hakâik'in Kahire 1294, 1303 ve 1312 baskıları vardır.

5. El-Kâdî Abdulber ibn Muhammed (öl. 921/1515) (Bu zât İbn eş-Şıhne olarak bilinir).

6. El-Hattâb ibn Ebi'l-Kâsım el-Karahısârî (öl. 730/1329-1330?).

7. Şemsuddin Muhammed ibn Ali el-Kocahisârî.

8. El-Kâdî Zeynuddin Abdurrahim ibn Mahmûd el-Aynî (öl. 864/1459-60).

9. Ali ibn Muhammed (öl. 1004/1595-96). İbn Ğanim el-Makdisî diye meşhur olan bu âlimin şerhi nâtamamdır.

10. El-Mevlâ Mustafa ibn Bâlî -Bâlî-Zâde diye bilinir-. Bu âlim Sahn-ı Semân medreselerinde müderris olup Murad-Hâniyye diye meşhur olan el-Ferâid fî Halli'l-Mesâil ve'l-Kavâ'id ismiyle bir şerh te'lif etmiş ve bu şerhini 1036/1627 yılında tamamlamıştır.

11. İbn en-Nasîh Ahmed ibn Ali el-Hemedânî (öl. 755/1354) Kenzu'd-Dekâik'i manzum hale getirmiş ve bu eserine Mustahsenu't-Tarâik adını vermiştir. Mustahsenu't-Tarâik'in de şerhleri vardır:,

a) eş-Şeyh Ali ibn Ğanim el-Makdisî, Evdahu Remz 'âlâ Nazmi'l-Kenz.

b) eş-Şeyh Kıvamuddin Ebu'l-Futûh Mes'ûd ibn İbrâhîm el-Kirmânî (öl. 784/1347-48).

c) Abdurrahman ibn İsâ el-Ömerî eserin sadece Kitâbu'l-Hacc kısmını Fethu Mesâliki'r-Remz fî Şerhi Menâsiki'l-Kenz ismiyle şerh etmiştir.

5. el-Kunyefi'l-Fıkh [36]

6. el-Le'âlî'l-Fâhıra fî'Ulûmi'l-Âhıra [37]

7. el-Menâfi'

Ebu'l-Berekât'ın, Naşiruddin Muhammed ibn Yûsuf (öl. 656/1258) un en-Nâfi' fi'l-Furû' adlı eseri üzerine yazmış olduğu bir şerhtir [38].

8. Menâru'l-Envâr

Menâru'l-Usûl, el-Menâr fi'l-Usûl olarak da bilinen bu eserini müellif, Fahru'l-İslâm el-Bezdevî (öl. 482/1089) ve Şemsu'l-Eimme es-Serahsî (öl. 483/1090-91)'nin eserlerinden ihtisar ederek meydana getirmiştir. Eserin pek çok yazması bulunmaktadır.[39] Ayrıca eser Dehli'de 1287,

---

12. İbn es-Sultân (Kutbu'd-Dîn Ebû Abdullah Muhammed ibn Ömer es-Sâlihî) el-Hanefî (öl. 950/1543-44). Şam müftîsi olan bu âlimin şerhi üzerine talebesinden eş-Şeyh Muhammed el-Behnesî (öl. 987/1579-80)'nin ta'lîkâtı vardır.

13. el-Allâme Bedruddin Muhammed ibn Abdurrahman el-Aysî ed-Deyrî el-Hanefî'nin şerhi el-Matlabu'l-Fâik isminde olup yedi cilddir.

14. Er-Radıyy Ebû Hâmid Muhammed ibn Ahmed ibn ed-Dıyâ' el-Mekkî (öl.858/1454). Bu zât el-Bahru'l-Amîk adlı eserin sahibinin kardeşidir.

15. İbrâhim ibn Muhammed el-Kârî el-Hanefî (öl. 907/1502'den sonra). el-Mustahlas adındaki şerhini 907/1502 yılında tamamlamıştır.

16. Siracuddin Ömer ibn Nuceym (öl. 1005/1596-97). Yukarıda geçen İbn Nuceym el-Mısrî'nin kardeşi ve talebesidir. Eseri en-Nehru'l-Fâik bi-Şerhi Kenzi'd-Dekâik, Kitâbu'l-Kadâ'nın Faslu'l-Habs'ine kadardır.

17. et-Tâî (öl. 970/1562-63). Eseri Tevfîku'r-Rahmân Kahire'de 1307'de basılmıştır (W. Heffening, "Nesefî", İA. IX/200).

18. Abdulhakim el-Afğânî'nin Keşfu'l-Hakâik Şerhu Kenzi'd-Dekâik adlı şerhi talebesinden eş-Şeyh Selîm ibn Mahmûd el-Attâr'ın tahkîki ile iki cild olarak basılmıştır.

Kenzu'd-Dekâik'in son yazılan şerhinin bu olduğu kaydedilmektedir (Kenzu'd-Dekâik şerhleri hakkında geniş bilgi için bk. Kâtib Çelebi, Keşfu'z-Zunûn, II/1515-1517; C. Brockelmann.G.A.L. Suppl. II/265-267).

[36] Süleymaniye ktb. Süleymaniye 1355 numarada bir nüshası vardır.

[37] Bağdatlı İsmail Paşa, Hediyyetu'l-Ârifîn, I/464.

[38] W. Heffening, "Nesefî", İA. IX/199-200.

[39] Topkapı Sarayı III. Ahmed ktb. 1263, 1264, 1265, 1266, 160, 521, 699; Süleymaniye ktb. Fâtih, 1458, 1459/1; Lâleli, 757, 792, 795; Yusuf Ağa (Mahmut Paşa), 193; Ayasofya, O. 1010; Cârullâh, 538 (Abdu'l-Vehhâb Hallâf, İslâm Hukuk Felsefesi, trc. Hüseyin Atay, Ankara 1973, s. 121-122); Antalya Tekelioğlu, 856/2, 901/3; Âşir Efendi, 145/2; Ayasofya, K. 4790; Bağdatlı Vehbi Efendi, 343/1; Çelebi Abdullah Efendi, 88;

İstanbul'da 1315 ve 1326, Agra'da 1319-1320'de basılmıştır.[40]

Müellifin bu eseri çok meşhur olmuş ve sonra gelen âlimler tarafından birçok haşiye ve şerhleri yapılmıştır[41].

9. Mi'yâru'n-Nazar [42]

10. el-Munevvir

Kendi eseri olan el-Menâr üzerine te'lif çtmiş olduğu bir şerhtir.[43]

11. el-Musaffâ

Ebû Hafs Ömer ibn Muhammed ibn Ahmed en-Nesefî (öl. 537/1142)'nin Manzûmetu'n-Nesefî fî'l-Hılâf ı üzerine te'lif etmiş olduğu el-Mustasfâ adlı eserinin muhtasarıdır. Müellif bu eserini 20 Şaban 670/22 Mart 1271 tarihinde tamamlamıştır. Bu eserinin sonunda şöyle demektedir:

"En-Nâfi'in şerhi olan el-Mustasfâ mine'l-Mustevfâ'ı bitirince bazı kardeşlerim benden, Manzume (Manzûmetu'n-Nesefî) üzerine bir şerh yazmamı istediler. Ben de onu şerh ettim ve el-Musaffâ âdını verdim."[44]

12. el-Mustasfâ

Ebû Hafs Ömer en-Nesefî'nin yukarda zikri geçen Manzume'si üzerine te'lif ettiği kolay bir şerhtir [45]

13. el-Mustasfâ [46]

Eş-Şeyhu'l-İmâm Nâşıru'd-Dîn Ebu'l-Kâsım Muhammed ibn Yûsuf el-Huseynî es-Semerkandî (öl. 656/1258)'nin en-Nâfi' fi'l-Furû' adlı

Halet Efendi, 142; Hasib Efendi, 99; Süleymaniye, 374; Serez, 621; Hamidiye, 776/3; Kadızâde Mehmed Efendi, 115; Yazma Bağışlar, 1653; İzmir, 174 (Menâru'l-Hudâ adıyla); İzmirli İsmail Hakkı, 478/1 (Dört şerh ve hâşiyesi ile birlikte).

[40] C. Brockelmann.G.A.L. Suppl. II/263.

[41] Menâr üzerine ilk şerhi Ebu'l-Berekât kendisi yapmış ve buna Keşfu'l-Esrâr adını vermiştir. Bu şerhin Süleymaniye ktb. Bağdatlı Vehbi Efendi, 368; Fâtih, 1336; Süleymaniye, 369 numaralarda yazma nüshaları bulunmaktadır. Ayrıca eser iki cild olarak 1316'da Bulak'ta basılmıştır.

[42] İstanbul Köprülü ktb. 530 numarada yazma bir nüshası vardır (C. Brockelmann, G.A.L. II/252).

[43] C. Brockelmann, age., II/250.

[44] Kâtib Çelebi, Keşfu'z-Zunûn, II/1867.

[45] W. Heffening, "Nesefî", İA., IX/200.

[46] el-Mustasfâ fî Şerhi'n-Nâfi' fi'l-Furû'.(C. Brockelmann, G.A.L. I/381 (s. 475).

eserine yazmış olduğu şerhtir. Ebu'l-Berekât bu eserini 665/1266-67 yılında ikmal etmiş ve gerekli gördüğü açıklama ve ilâvelerde bulunmuştur. Eserinin sonunda şöyle demektedir:

"Kitabda geçen el-Allâme, eş-Şeyhu'l-İmâm Şemsu'l-Eimme el-Kerderî'dir. el-Üstâz, Mevlânâ Hamiduddin'dir. el-Mebsût, es-Serahsî'nin el-Mebsût'udur. Hepsi de el-Mebsût'dan nakledilmiştir"[47]

14. el-Mustevfâ

Furû'u'l-Fıkh'a dair bir eseridir [48]

15. Şerhu'l-Hidâye [49]

Şeyhu'l-İslâm Burhanuddin Ali ibn Ebî Bekr el-Merginânî (öl. 593/1196)'nin Furû'u'l-Fıkh'a dair olan el-Hidâye ale'l-Bidâye isimli eseri üzerine te'lif etmiş olduğu bir şerhtir [50].

16. Şerhu'l-Kasîdeti'l-Lâmiyye fi't-Tevhîd

İmâmu'l-Harameyn Siracuddin Ebû Muhammed Ali ibn Osman el-Ûşî el-Ferğânî (öl.569/1173)'nin eseri el-Kasîdetu'l-Lâmiyye fi't-Tevhîd adlı eseri üzerine te'lif etmiş olduğu bir şerhtir. [51]

17. Şerhu'l-Muntahab fî Usûli'l-Mezheb

Muhammed ibn Muhammed ibn Ömer el-Ahsîketî (öl. 644/1247)'nin el-Muntehab fî Usûli'l-Mezheb[52] adlı eseri üzerine te'lif ettiği bir şerhtir [53].

18. Umdetu'l- Akâid [54]

Ebu'l-Berekât bu eserini kendisi şerh etmiş ve el-İ'timâd[55] adını vermiştir.

---

[47] Kâtib Çelebi, Keşfu'z-Zunûn, II/1867.
[48] Bağdatlı İsmail Paşa, Hediyyetu'l-'Ârifîn, I/464.
[49] Bağdatlı İsmail Paşa, age., ay.; Kâtib Çelebi, age., II/2034; C. Brockelmann, G.A.L. Suppl. II/268'de zikredilen el-Me'ârik 'ale'l-Hidâye adlı eseri bu olsa gerektir.
[50] Bağdatlı İsmail Paşa, age., I/464.
[51] C. Brockelmann, G.A.L. Suppl. I/764.
[52] el-Muntahab fî Usûli'd-Dîn (krş. W. Heffening, "Nesefî", İA. IX/200).
[53] Bu eserin İstanbul Lâleli ktb. 750; Süleymaniye ktb. Şehid Ali Paşa, 660; Fâ-tih, 1318 numaralarda yazma nüshaları mevcuttur (Abdu'l-Vehhâb Hallâf, İslâm Hukuk Felsefesi, s. 104).
[54] C. Brockelmann, age., II/268'de bu eserin ismi el-'Umde fi'l-Akâid veya Umdetu'l-Kelâm veya el-Akîdetu'l-Hâfızıyye şeklinde verilmiştir.
[55] Bu eserin Süleymaniye ktb. Ayasofya, K. 2312; Fâtih, 3085; Cârullâh, 1164/1 ve Yozgat, 377 numaralarda yazma nüshaları mevcuttur.

Umdetu'l-Akâid çok tutulan bir eser olup üzerine birçok şerh yazılmıştır. [56]

19. el-Vâfî fi'l-Furû' [57]

Furû'u'l-Fıkh'a dair bir eseridir. Eserin yazılış gayesi ve şekli hakkında el-İtkânî, Ğâyetu'l-Beyân'ında şu bilgiyi verir:

"en-Nesefî, el-Hidâye'yi şerh etmeye niyet ettiğinde zamanın büyük âlimlerinden Tâcu'ş-Şerî'a bunu duyar ve: *"Bu onun şânına yakışmaz."* der. Bunun üzerine en-Nesefî bu niyetinden vazgeçerek el-Hidâye gibi bir kitab yazmaya başlar ve el-Hidâye üslûbunda el-Vâfîyi meydana getirir. Sonra bunu şerh ederek el-Kâfî adını verir. Bu, el-Hidâye'nin şerhi gibidir."[58]

20. el-Vâfî Şerhu Muhtasari'l-Muntehâ [59]

21. Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl

---

[56] Bu şerhlerden tesbit edebildiklerimiz şunlardır:

1.Cemaluddin Mahmûd ibn Ahmed el-Konevî (öl. 770/1368-1369), ez-Zubde.

2. Şemsuddin Muhammed ibn Yûsuf (ibn İlyâs er-Rûmî) el-Konevî (öl. 788/1386).

3. Ahmed ibn Oğuz Dânişmend el-Akşehrî el-Hanefî (H. VIII. asır âlimlerindendir), el-İntikâd fî Şerhi 'Umdeti'l-İ'tikâd.

4. İsmâîl ibn Sûdekîn (?) Ebû Tâhir el-Mâlikî en-Nûrî (öl. 846/1442-43).

5. Ebu'l-Fedâil Ahmed ibn Ebî Bekr el-Mar'aşî el-Hanefî (öl. 870/1465-66).

6. Şemsuddin Muhammed ibn İbrahim en-Niksârî (öl. 901/1495-96).

7. el-Halîl ibn Abdullah el-Buhârî el-Hanefî. ('Umdetu'l Akâid şerhleri için bk. Kâtib Çelebi, Keşfu'z-Zunûn, II/1168-1169).

[57] C. Brockelmann, G.A.L. Suppl. II/265; Kâtib Çelebi, age., II/1997; Bağdatlı İsmail Paşa, Hediyyetu'l-Ârifîn, II/464.

[58] Kâtib Çelebi, age., II/1997. Ebu'l-Berekât'ın bu eserine Bahaeddin Ebu'l-Bakâ' Muhammed ibn Ahmed ibn ed-Dıyâ' el-Mekkî (öl. 854/1450-51) biri geniş, diğeri kısa olmak üzere iki şerh yazmıştır. Yine bu eseri üzerine Hızânetu'l-Muftîn adlı eserin müellifi eş-Şeyhu'l-İmâm Huseyn ibn Muhammed es-Semîkânî el-Hanefî de eş-Şâfî ismiyle bir şerh yazmıştır (Kâtib Çelebi, age., ay.).

[59] Eserin Nuruosmaniye ktb. 1337; Süleymaniye ktb. Fâtih, 1363; Cârullâh, 527 numaralarda yazma nüshaları bulunmaktadır (Abdu'l-Vehhâb Hallâf, İslâm Hukuk Felsefesi, s. 107-108).

MEDÂRİKU'T-TENZÎL

VE

HAKÂİKU'T-TE'VÎL

I – MEDÂRİKU'T-TENZÎL VE HAKÂİKU'T-TE'VİL HAKKINDA GENEL BİLGİLER

A. Yazılış Gayesi

Ebu'l-Berekât'dan önce, Giriş bölümünde de görüldüğü gibi birçok tefsir te'lif edildiği halde Ebu'l-Berekât bu tefsiri niçin yazmıştır? Bu konuda şu ihtimaller akla gelmektedir:

1– Giriş bölümünde de kaydettiğimiz gibi o bölgede ve İslâm âleminde en meşhur tefsir o zamanda Zemahşerî'nin tefsiridir. Ama bu tefsir Mu'tezile mezhebini teyid eden te'villeri ihtiva etmektedir ve Ehlu's-Sunne akaidini aksettirecek tefsirlere ihtiyaç vardır.

2– Bu ihtiyaca cevap vermek üzere el-Kâdî el-Beydâvî tarafından Envâru't-Tenzîl adlı bir tefsir te'lif edilmişse de bu âlim Eş'arî mezhebini iltizâm etmiş olduğundan te'villerinde ve Mu'tezile'ye cevaplarında kendi mezhebini teyid eden bir tavır takınmış görünmektedir. Dolayısıyla Mâturîdi mezhebinin görüşlerini aksettirecek tefsirlere ihtiyaç vardı. Daha önce de temas edildiği üzere İmâm Mâturîdî'nin tefsire dair *"Te'vîlâtu'l-Kur'an'ı"* varsa da Moğol istilâsı sırasında bölgedeki nüshalarının imha edilmiş olması ihtimal dahilindedir. Nitekim Ebu'l-Berekât'ın İmâm Mâturîdî'den nakillerinde lâfız aynılığının bulunmamasını da buna bağlamak doğru olacaktır.

3– Zemahşerî'nin tefsiri dışındaki tefsirler ya usandıracak kadar uzun, ya da çok muhtasardır. Dolayısıyla okuyanları uzunluğu ile usandırmayacak, kısa olması dolayısıyla anlaşılması güç olmayacak vasat hacimde bir tefsire ihtiyaç vardı.

4– Son olarak, bölge halkının bu yoldaki istekleri de Ebu'l-Berekât'ı böyle bir tefsir yazmaya sevk etmiş olabilir. Nitekim, müfessir, tefsirinin başında tefsiri niçin yazdığına işaretle:

"İsteğine icabet etmem taayyün eden bir zât benden te'vîlâta dair vasat bir kitab yazmamı istedi. Bu kitab Ehlu's-Sunne ve'l-Cemâ'a'nın sözlerini içine alacak, bid'at ve dalâlet ehlinin bâtıl görüşlerinden hâlî olacak, usan-

dıracak kadar uzun, anlamı bozacak ve ihlâl edecek derecede kısa olmayacaktı." [60] demektedir.

Eserin özelliklerine ve bu girişe bakarak eserin yazılış gayesini şöylece özetleyebiliriz:

1. Çevresinde bulunanlar kendisinden bir tefsir yazmasını istemişler, o da bu arzuya uymuştur. Ancak müfessir, kendisinden bir tefsir yazmasını isteyen ve "isteğine icabete müfessirin kendini mecbur hissettiği" bu zâtın ismini vermemektedir.

2. Kendisinden önceki tefsirleri ya çok uzun, ya da anlaşılamayacak veya faydalı olmayacak derecede kısa bulmuş ve orta hacimde bir tefsir yazmak istemiş, böylece bu eserini meydana getirmiştir.

3. Bölgede -Ebu'l-Berekât'a göre- bid'at ve dalâlet ehlinin görüş ve te'villeri yaygındır. Bunların Kur'an'dan delillendirilerek cevaplandırılması gerekmektedir. Bu da onu bu eseri yazmaya sevk etmiş ve eserinde Mu'tezile, Kerrâmiyye, Cehmiyye, Havâric gibi fırkaların görüşlerini, ilerde de görüleceği üzere Kur'an'dan deliller getirerek çürütmeye çalışmıştır.

B. Hâşiyeleri

1– Abdulahad ibn İshâk el-Kandehârî, et-Tefsîru'l-Muzîl li Muğlakâti Medâriki't-Tenzîl. Eser Lahore'da 1904'te basılmıştır.[61]

2– İlâhdâd Ğaunpûrî (öl. 923/1517) [62]

3– Muhammed Abdulhak el-Hindî, el-İklîl 'alâ Medâriki't-Tenzîl. Hindistan'da 1336'da basılmıştır.[63]

4– Şeyh Abdulhakim el-Efğânî.[64]

5– Mustafa Muhammed el-Hadîdî et-Tayr, Tavdîhu'n-Nesefî.[65]

---

[60] Nesefî, Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl, Mısır ty, I/2.
[61] C. Brockelmann, G.A.L. Suppl. II/267.
[62] C. Brockelmann, age., ay.
[63] C. Brockelmann, age., ay.
[64] Bu zâtın ayrıca Ebu'l-Berekât'ın eserlerinden Kenzu'd-Dekâik üzerine de bir şerhi vardır (Ömer Nasuhi Bilmen, Büyük Tefsir Tarihi, 11/362).
[65] Hac Sûresinden Nûr Sûresinin sonuna kadar olup Mısır'da 1379/1960'da basılmıştır.)

C. Muhtasarları

1– eş-Şeyh Zeynuddin Ebû Muhammed Abdurrahman ibn Ebî Bekr el-Aynî (öl. 893/1487-88).[66]

2– Burhanuddin Muhammed ibn Muhammed en-Nesefî (öl. 687/ 1288). Herhalde Medâriku'l-Ukûl adlı eseri olsa gerektir.[67]

3– Ahmed ibn Aybek el-Imâdî (öl. 893/1488).[68]

4– Ebû Abdullah Sıddîk ibn Ömer el-Heravî el-Mâturîdî.[69]

II – MEDÂRİKU'T-TENZÎL VE HAKÂİKU'T-TE'VÎL'İN ÖZELLİKLERİ VE KAYNAKLARI

A. Özelliklerine Genel Bir Bakış

Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl bazı özellikleriyle temâyüz etmiş, İslâm âleminde çokça tutulmuş ve benimsenmiş bir tefsirdir. Müfessir, eserinin özelliklerini bizzat kendisi şöyle dile getirir:

"Bu kitab i'râb ve kırâat vecihlerini toplayacak, bedî' ve işârât ilimlerini ihtiva edecek, Ehlu's-Sunne ve'l-Cemâ'a'nın sözlerini alacak, bid'at ve dalâlet ehlinin bâtıl görüşlerinden hâlî olacak, ne usandıracak kadar uzun, ne de anlamı ihlâl edecek ve bozacak derecede kısa olacak". [70]

Gerçekten Ebu'l-Berekât'ın bu tefsiri, ilerde işaret edileceği üzere bütün bu özelliklere sahip bulunmaktadır.

Eser oldukça kolay ve akıcı bir üslûbla yazılmıştır. Herhalde bu sebepten olsa gerektir ki üzerinde fazlaca haşiye ve ta'lîka yapılmamıştır.

Tefsirde ağırlık kıraat ve i'râba (sarf ve nahv) verilmiş görünüyor. İlerde misalleriyle görüleceği üzere kelâmî konulan ihtiva eden âyetlerin tefsirinde Ehlu's-Sunne ve'l-Cemâ'a mezhebinin görüşlerinin açıklanmasına ve delillendirilmesine özen gösterilmiştir.

---

[66] Kâtib Çelebi, Keşfu'z-Zunûn, II/ 1641.
[67] Kâtib Çelebi, age., ay.
[68] Kairo ^{2}I,140 numarada bir nüshası vardır (C. Brockelmann, G.A.L. Suppl. II/268).
[69] Autograph Indiana Office, 1158 numarada bir nüshası vardır (C. Broc-kelmann, age., II/268).
[70] Nesefî, Medârik, I/2.

Fıkhî hükümlerin dayanağı ve delili olan âyetlerde müfessirin, Hanefî mezhebinin görüşleri paralelinde hareket ettiği görülür.

Eser, zaman zaman kıssalar, darb-ı meseller ve güzel sözlerle süslenerek aynı zamanda akıcılığı da sağlanmıştır.

İlerde eserin ilgi alanına giren konulardaki özelliklerini daha ayrıntılı bir şekilde vermek üzere burada bu kısa tavsîf ile yetiniyor ve daha geniş çerçevede özellikleri ile değişik sahalardaki kaynaklarını tanıtmaya geçiyoruz.

B. Medâriku't-Tenzîl'in Tefsir Kaynakları

Ebu'l-Berekât'dan önce gerek rivayet ve gerekse dirayet metoduyla birçok âlimin tefsir te'lif ettiği malûmdur. Müfessirimizin, eserinde verdiği isimlere bakarak bunlardan özellikle rivayet tefsiri yönüyle çok istifade ettiğini görmekteyiz. Sahabe, tâbiûn ve etbâu't-tâbiînin Kur'an'ın tefsirinde serdetmiş olduğu görüşleri, bazen bir âyetin tefsirinde birden fazla olarak ve kendi tercihini de belirtmeksizin nakletmiştir.

Müfessirin, zayıf gördüğü rivayetleri genellikle « قيل » lâfzı ile naklettiği dikkati çekmektedir. Zaten kaynak belirtmeden ve görüş sahibinin ismini vermeden bu görüşleri kaydetmesine bakarak, aldığı bu görüşlere fazlaca itibar etmediğini, ancak eserine dercedilmesinde mahzur görmediğini düşündürtmektedir.

Şüphesiz Ebu'l-Berekât, kendinden önce te'lif edilmiş dirayet tefsirlerinden de istifade etmiştir. Gerçi yetiştiği devrede ve bölgede müdevven tefsir kitaplarının mevcut olduğunu pek sanmıyoruz. Zira daha önce de belirttiğimiz gibi bunların hemen tamamı Moğol istilâsı ile yok edilmiş olmalıdır. Ancak, Zemahşerî'nin Keşşâf'ından yaptığı nakillere bakarak elinin altında bu tefsirden, bir nüsha bulunduğunu, en azından Keşşâf'ı okuduğunu farz etmek zorundayız. Biraz sonra misalleriyle de göreceğimiz üzere kelime kelime Keşşâf'tan nakillerde bulunmaktadır ki, bunların tamamının hafızadan tekrarı son derece güçtür.

Medâriku't-Tenzîl'in tefsir kaynaklarını iki kısımda incelemekte fayda mülâhaza ediyoruz:

1. Mahmûd ibn Ömer ez-Zemahşerî'nin el-Keşşâf an Hakâikı't-Tenzîl ve Uyûni'l-Ekâvîl fî Vucûhi't-Te'vîl

2. Diğer Tefsir Kaynakları

1 – Mahmûd ibn Ömer ez-Zemahşerî'nin el-Keşşâf'ı

Medâriku't-Tenzîl'in tefsir kaynaklarının başında Ebu'l-Kâsım Mahmûd ibn Ömer ez-Zemahşerî (öl. 538/1144)'nin el-Keşşâf'ı gelmektedir. Sanki Medâriku't-Tenzîl onun bir muhtasarı mahiyetindedir. Müfessirin, Zemahşer'înin ismini vermemesine rağmen yaptığı nakiller buna delâlet etmektedir. Bazen sayfalarca devam eden nakillere raslamak mümkündür.

Tefsirde Zemahşerî'nin kendine has bir üslûbu vardır. Müfessir, Medâriku't-Tenzîl'de ondan yaptığı nakillerden birçoğunda onun üslûbunu elbette aynen almış değildir. Ondan aldıklarını çok yerde kendi üslûbu içinde takdim etmiştir. Zemahşerî genellikle tefsirinde « فإن قلت » – *dersen*, « قلت » – *ben de derim ki*, şeklinde bir soru-cevap üslûbu kullanmıştır ki, çok az istisnası bir yana bu üslûb Medârik'te görülmemektedir. Ebu'l-Berekât'ın, Keşşâf'tan nakillerde bulunurken ondaki i'tizâlî görüşleri ayıkladığını ve bunları eserine almadığını da unutmamak gerekir.[71]

---

[71] Ebu'l-Berekât'ın, tefsirinde birinci kaynak olarak aldığı Keşşâf'ın müellifi Ebu'l-Kâsım Mahmûd ibn Ömer ez-Zemahşerî, Harezm ülkesinin Zemahşer köyünde 467/1074-75) tarihinde doğmuş, bilâhere seyahatlerde bulunup defalarca Bağdad'a gitmiştir. Bir süre Mekke'de kalmış ve burada ikâmetinden dolayı "Cârullâh" lakabı verilmiştir. Sonra tekrar Harezm'e dönmüş ve 538/1144 yıllarında Gürcan'da vefat ederek orada defnedilmiştir.

Kendisine Fahru'l-Harezm unvanı da verilen Zemahşerî Bağdad'da Ali ibn Muzaffer en-Neysâbûri, Ebu'n-Naşr el-Isbahânî ve Ebû Mansûr el-Cevâlikî'den okumuş, zamanının bir kısmını Arabistan'da ve özellikle Mekke'de geçirerek Arap dilini iyi bir şekilde öğrenmiştir. Tefsir, Hadis, Dil ve Belâgat ilimlerinde erişilmesi güç bir mertebeye yükselmiştir. Tefsirini üç sene gibi kısa bir sürede telif etmiş, dirayete önem vererek Kur'an'ın i'câz ve belâğatini belirtmeye özen göstermiştir. Şu kadar var ki; Zemahşerî i'tikadda Mu'tezilî olduğundan bazı âyetleri tefsir ederken i'tizâlî görüşler paralelinde te'villerde bulunmuştur. Kendisinden sonra gelen âlimlerce Keşşâf didik didik aranmış ve i'tizâlî te'villeri, ibareleri ayıklanmıştır. (Keşşâf üzerinde yapılan çalışmalar hakkında geniş bilgi için bk. Kâtib Çelebi, Keşfu'z-Zunûn, II/1475-1484; Ömer Nasuhi Bilmen, Büyük Tefsir Tarihi, II/291-293). Zemahşerî bu tefsirinin dışında daha birçok eser te'lif etmiştir. el-Fâik fî Ğarîbi'l-Hadîs, Atvâku'z.-Zeheb fi'l-Mevâ'ız ve'l-Hutab, Esâsu'l-Belâğa, el-Enmûzec, el-Mufassal ve Mukaddimetu'l-Edeb (A.Z. Velidî Togan, Umûmî Türk Tarihine Giriş, I/86) eserlerinden bir kısmıdır (Zemahşerî hakkında geniş bilgi için bk. Ömer Rıdâ Kehhâle, Mu'cemu'l-Muellifîn, Dimaşk, 1380/1960, XII/186; Hayruddin ez-Ziriklî, A'lâm (III. Baskı), VIII/55; Ahmed ibn Ali ibn Hacer el-'Askalânî, Lisânu'l-Mîzân, Haydarabad 1331, VI/4; Ebu'l-Felâh Abdulhay ibn el-'Imâd el-Hanbelî, Şezerâtu'z-Zeheb fî Ahbâri men Zeheb, Kahire 1350, IV/118-119).

Özellikle dil ve belâgat konularında Ebu'l-Berekât, aynı zamanda bir nahv imamı olan Ebû İshak İbrâhîm ibn es-Seriyy ibn Sehl ez-Zeccâc'a dayanır. Fakat Zeccâc'dan yaptığı nakillerin de birçoğunu aynen Keşşâf'ta bulmak mümkündür. Bu gibi yerlerde müfessirimiz Keşşâf'ın adını zikretmeksizin doğrudan doğruya Zeccâc'dan naklediyormuş intibaını vermektedir.

Şimdi müfessirimizin ne dereceye kadar Keşşâf'ın tesiri altında kaldığını görelim:

Ebu'l-Berekât, çok az istisnası dışında, ısrarla isim vermemesine karşılık tefsirine Keşşâf tan çok şey almıştır. Keşşâf'tan aldıklarını bazı yerlerde değiştirip kısaltarak kendi üslubuyla takdim etmiştir. Yalnız itizâl akidesini aksettiren te'villerini ayıklamış; buralarda Mu'tezile'ye cevaplar vermiş ve Keşşâf'tan ayrılmıştır.[72] Bunların dışında Medâriku't-Tenzîl, bütünüyle Keşşâf'ın bir hülâsasıdır dersek hata etmiş olmayız. Zira bazen sayfalarca Keşşâf'ın ibaresiyle bir aynılık arz etmektedir.

Keşşâf'tan sonra gelen tefsirler için bu bir noktada kaçınılmaz olmuştur. Zira onun, Kur'an'daki nüktelere ve Kur'an'ın i'câzına dair serdettiklerinin günümüze kadar aşılamadığı söylenebilir.

Keşşâf ile Medârik arasındaki benzerliği üç bölümde toplayabiliriz:

a) Müfessirin, kaynak göstererek Keşşâf'tan yaptığı nakiller:

Birinci misal için bakınız: Nesefî, Medârik, I/143 — Zemahşerî, Keşşâf, I/407,

İkinci misal için bakınız: Nesefî, Medârik, I/144 — Zemahşerî, Keşşâf, I/407-408.

Üçüncü misal için bakınız: Nesefî, Medârik, II/272 — Zemahşerî, Keşşâf, II/390.

Dördüncü misal için bakınız: Nesefî, Medârik, III/181 — Zemahşerî, Keşşâf, III/109.

Beşinci misal için bakınız: Nesefî, Medârik, III/227 — Zemahşerî, Keşşâf, III/166.

b) Kaynak göstermeden ve fakat üslûbunu değiştirmeden aynen yaptığı nakiller:

---

[72] Meselâ bk. Nesefî, Medârik, II/161; krş.: Zemahşerî, Keşşâf, II/234.

Birinci misal için bakınız: Nesefî, Medârik, I/204 — Zemahşerî, Keşşâf, I/492–493.

İkinci misal için bakınız: Nesefî, Medârik, I/210 — Zemahşerî, Keşşâf, I/506-507.

Üçüncü misal için bakınız: Nesefî, Medârik, I/213 — Zemahşerî, Keşşâf, I/510-511.

Dördüncü misal için bakınız: Nesefî, Medârik, II/64-65 — Zemahşerî, Keşşâf, II/95-96.

Beşinci misal için bakınız: Nesefî, Medârik, III/239 — Zemahşerî, Keşşâf, III/182-183.

c) Üslûbunu değiştirerek ve kısaltarak yaptığı nakiller.

Birinci misal için bakınız: Nesefî, Medârik, I/3 — Zemahşerî, Keşşâf, I/24–26.

İkinci misal için bakınız: Nesefî, Medârik, I/281.

Üçüncü misal için bakınız: Zemahşerî, Keşşâf, I/608 — Nesefî, Medârik, II/61., Zemahşerî, Keşşâf, II/89.

Dördüncü misal için bakınız: Nesefî, Medârik, III/95 — Zemahşerî, Keşşâf, III/7.

Beşinci misal için bakınız: Nesefî, Medârik, IV/32 — Zemahşerî, Keşşâf, III/357-358. [73]

2 – Diğer Tefsir Kaynakları

Ebu'l-Berekât'dan önce küçümsenemeyecek bir birikim meydana getiren tefsir çalışmaları olduğu şüphesizdir. Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* ile başlayan Kur'an tefsiri sahabe, tâbiûn ve etbâu't-tâbiîn devirlerinde duraklamadan devam etmiş ve Kur'an'ın yorumu için sonrakilere kaynak olacak tefsirler te'lif edilmiştir.

---

[73] Ayrıca bk. Nesefî, Medârik, I/3-4. (krş. Zemahşerî, age., I/26-30); Nesefî, age., I/4 (krş. Zemahşerî, age., I/33-35); Nesefî, age., I/268 (krş. Zemahşerî, age., I/590-591); Nesefî, age., II/207-208 (krş. Zemahşerî, age., II/296); Nesefî, age., III/224-225 (krş. Zemahşerî, age., III/163); Nesefî, age., II/239-240 (krş. Zemahşerî, age., II/346); Nesefî, age., II/311-312 (krş. Zemahşerî, age., II/445-446); Nesefî, age. III/278-279 (krş. Zemahşerî, age., III/228-229); Nesefî, age., IV/134 (krş. Zemahşerî, age., III/ 509-510); Nesefî, age., IV/163 (krş.Zemahşerî, age., III/549-550)

İşte Ebu'l-Berekât, bu çalışmalardan sonra tefsir sahasında eser te'lif ederken kendisini bunlardan müstağni görmemiş ve eserine sahabe, tâbiûn ve kendisine kadarki müfessirlerin tefsire dair kavillerini de almıştır.

Ebu'l-Berekât bunlar içinde sırasıyla en fazla Abdullah ibn Abbâs (öl. 68/687-88), el-Hasen ibn Yesâr el-Basrî (öl. 110/728), Abdullah ibn Mes'ûd (öl. 32/652), Mucâhid ibn Cebr el-Mekkî (öl. 103/721) ve Katâde ibn Di'âme es-Sedûsî (öl. 117/735)'den nakillerde bulunur.

Sahabe devrinin mümtaz sımalarından olan ve kendisine "Tercumânu'l-Kur'an".[74] "Habru'l-umme"[75] gibi unvanlar verilen; ayrıca Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'in duâsına mazhar olan[76] İbn Abbâs'ın tefsire ve özellikle "Mubhemâtu'l-Kur'an, Muşkilu'l-Kur'an ve Ğarîbu'l Kur'an"a dair açıklamalarından kendisinden sonra gelen âlimler büyük ölçüde istifade etmişler ve onun tevcihlerine, açıklamalarına eserlerinde yer vermişlerdir. Medâriku't-Tenzîl'de de özellikle mübhem, müşkil ve ğarîb lâfızların açıklanmasında çok kere İbn Abbâs'ın açıklamalarına müracaat edilir.[77]

---

[74] İbn Sa'd, Kitâbu't-Tabakâti'l-Kubrâ, Leyden 1321, II/120.

[75] Ebu'l-Hasen Ali ibn Muhammed ibn el-Esîr el-Cezerî, Usdu'l-Ğâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe, Mısır ty. III/291; Ahmed ibn Ali ibn Hacer el-Askalânî, el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe, Mısır 1907, IV/94.

[76] Hz. Peygamber onun için: "Allah'ım, ona hikmeti öğret." (Askalânî, İsâbe, IV/90) ve "Allah'ım, onu dinde fakîh kıl ve te'vîli öğret." diye dua etmişti (İbn Sa'd, Tabakât, II/119-120).

[77] Müfessirin Abdullah ibn Abbâs'tan nakillerine misal olarak bk. Medârik, I/28 (krş. Fîrûzâbâdî, Tenvîru'l-Mikbâs min Tefsiri İbn Abbâs, Mısır 1951, s. 5); I/41 (krş. Muhammed ibn Cerîr et-Taberî, Câmiu'l-Beyân fî Te'vîli'l-Kur'an, Beyrut 1978, I/170); I/42 (krş. Taberî, age. I/178); I/43-44 (Değişik lâfızlarla rivayeti için bk. Taberî, age., I/193); I/135 (Daha geniş olarak rivayeti için bk. Taberî, age., III/57); I/142 (Daha geniş rivayeti için bk. Taberî, age., III/94); I/214 (Değişik lâfızlarla rivayeti için bk. Taberî, age., IV/198. Ancak Medârik'te görülen ve İbn Abbâs'tan rivayet edildiği intibâını veren hadîs burada Ubâde ibn es-Sâmit'den rivayetle zikredilmektedir); I/215 (krş. Taberî, age., IV/204); I/227 (Biri uzun, diğeri kısa olmak üzere iki rivayeti için bk. Taberî, age., V/65-66); I/223, 226, 258 (krş. Taberî, age., V/214); I/285 (Değişik lâfızlarla rivayeti için bk. Taberî, age., VI/166); I/291 (Benzer bir rivayet için bk. Taberî, age., VI/193); II/41, 50 (krş. Fîrûzâbâdî, age., s. 100); II/51; III/6, 9 (krş. Fîrûzâbâdî, age., s. 184); III/10 (Değişik bir değerlendirmesi için bk. Fîrûzâbâdî, age., s. 184); III/21, 39 (krş. Fîrûzâbâdî, age., s. 192); III/71 (krş. Fîrûzâbâdî, age., s. 200); III/81 (krş. Fîrûzâbâdî, age., s. 202); III/84 (krş. Fîrûzâbâdî, age., s. 203); III/102 (Aynı görüş Taberîde Amr ibn Evs'den naklen zikredilmektedir, bk. Taberî, age., XVII/117); III/127 (krş,. Fîrûzâbâdî, Tenvîru'l-Mikbâs, s. 215); III/137 (Geniş olarak bk. Taberî, Câmi'u'l-Beyân, XVIII/83. Halbuki Tenvîru'l-Mikbâs'ta sadece Hz.

Ebu'l-Berekât, İbn Abbâs *(Radıyallahu Anh)* yanında onun müessisi olduğu Mekke Tefsir Ekolü müfessirlerinden olan Mucâhid'den de çokça nakillerde bulunur.[78]

Abdullah ibn Abbâs'tan sonra müfessirin en çok nakilde bulunduğu sahabî Abdullah ibn Mes'ûd' *(Radıyallahu Anh)* dur[79]. Ebu'l-Berekât zaman zaman İbn Mes'ûd'un *(Radıyallahu Anh)* kıraatine ve mushafına da işaret etmiş ve tevcihlerinde onun kıraati ile ihticâcda bulunmuştur. Ayrıca müfessirin, İbn Mes'ûd *(Radıyallahu Anh)*'un önderliğinde teşekkül eden Irak Tefsir Ekolüne mensup tâbiûn devri müfessirlerinden el-Hasen el-Basrî[80] ve Katâde'den de[81] birçok nakilleri vardır.

Elbette Ebu'l-Berekât'ın tefsire dair nakilleri sadece bu müfessirlerin kavillerinden ibaret değildir. Sahabe ve tâbiûn devri müfessirlerin-

---

Âişe'nin ismi verilmektedir. Bk. Fîrûzâbâdî, age., s. 218); III/160 (krş. Fîrûzâbâdî, age., s. 225); III/170 (krş. Taberî, age., XIX/15); III/174 (krş. Fîrûzâbâdî, age., s. 228); IV/26 (krş. Fîrûzâbâdî, age., s. 279. Değişik lâfızlarla ve daha geniş bir rivayeti için ayrıca bk. Taberî, age., XXII/55-56); IV/29 (krş. Taberî, age., XXIII/64; Fîrûzâbâdî, age., s. 279); IV/36 (Benzer bir tefsir için bk. Fîrûzâbâdî, age., s. 279); IV/36 (Benzer bir tefsir için bk. Fîrûzâbâdî, age., s. 281); IV/52, 69 (krş. Taberî, age., XXIV/26); IV/380 (krş. Taberî, age., XXX/208; Abdullah ibn Müslim ibn Kuteybe, Tefsîru Ğarîbi'l-Kur'an, tah. es-Seyyid Ahmed Sakar, Beyrut ty. s. 540).

[78] Mucâhid hakkında bilgi için bk. İbn Sa'd, Tabakât, V/343; Zehebî, et-Tefsîr ve'l-Mufessirûn, I/104; Ömer Nasuhi Bilmen, Büyük Tefsir Tarihi, II/95. Müfessirin Mücâhid'den nakillerine misal olarak bk. Medârik, I/17, 58 (krş. Taberî, age., I/303); I/59 (krş. Taberî, age., I/305); I/84, 215 (Değişik lâfızlarla iki rivayeti için ayrıca bk. Taberî, age., IV/202-203); II/7, 19; III/24, 42, 85, 172, 294; IV/16 (krş. Taberî, age., XXIII/23).

[79] İbn Mes'ûd hakkında bilgi için bk. İbn Sa'd, age., II/104; Askalânî, İsâbe, IV/129-130; Zehebî, age., I/118. Müfessirin İbn Mes'ûd'dan nakillerine misal olarak bk. Medârik, I/42 (krş. Taberî, age., I/178); I/222 (krş. Taberî, age., V/24); I/225, 227, 230; II/53; III/8, 23, 39, 42, 48, 90; IV/16 (krş. Taberî, age., XXIII/22); IV/26 (krş. Taberî, age., XXIII/52); IV/42, 379 (Değişik lâfızlarla rivayeti için bk. Taberî, age., XXX/204-205).

[80] Hasen el-Basrî hakkında bilgi için bk. Askalânî, Tehzîbu't-Tehzib, Haydarabad 1326, II/263-264; Hayruddin ez-Ziriklî, el-A'lâm (Baskı yeri ve tarihi yok, III. baskı), II/242. Müfessirin Hasen'den nakillerine misal olarak bk. Medârik, I/216 (krş. Taberî, Câmi'u'l-Beyân, IV/211); II/12; III/10, 32, 34, 39, 67,70, 92,104, 168; IV/6, 22 (krş. Taberî, age., XXIII/43); IV/30 (Benzer bir rivayet için ayrıca bk. Taberî, age., XXIII/70); IV/279 (krş. Taberî, age., XXIX/10).

[81] Katâde hakkında bilgi için bk. Kâtib Çelebi, Keşfu'z-Zunûn, I/456; Zehebî, et-Tefsîr ve'l-Mufessirûn, I/125-126. Müfessirin Katâde'den nakillerine misal olarak bk. Medârik, I/42 (krş. Taberî, age., I/178); I/44, 180 (krş. Taberî, age., IV/51); III/35, 39, 53, 127; IV/63 (krş. Taberî, age., XXIV/13-14); IV/73.

den birçoğunun kavillerine Medârik'te işaret edilmiş, müfessirin tevcihleri ve açıklamaları bunlardan yapılan nakillerle teyid edilmiştir. Ancak bu nakillerden birçoğunun ya aynen veya benzer lâfızlarla Zemahşerî'nin Keşşaf'ında da bulunduğunu belirtmekte fayda vardır.

Biz konuyu daha fazla uzatmamak için Ebu'l-Berekât'ın, kavillerine yer verdiği müfessirlerin sadece isimlerini vermekle iktifa edip bundan sonra müfessirin en kuvvetli olduğu ve en fazla temayüz ettiği sahası olan fıkıh konusuna; Medâriku't-Tenzîl'in fıkhî yönden özelliklerine ve fıkıh kaynaklarına geçeceğiz.

Müfessirin kendilerinden nakillerde bulunduğu müfessirler sahabeden Ebû Bekr Abdullah ibn Kuhâfe (öl. 13/634)[82], Ebû Hafs Ömer ibn el-Hattâb (öl. 23/644)[83], Ali ibn Ebî Tâlib (öl. 40/661)[84], Abdullah ibn Ömer (öl. 73/ 692-93)[85], Ebû Zerr Cundub ibn Cunâde el-Ğıfârî (öl. 32/652)[86] Ebu'd-Derdâ' Uveymir ibn Âmir el-Ansârî (öl. 32/652) [87]'dir.

Tâbiûn ve sonraki devir müfessirlerinden ise Ebû Şibl Alkame ibn Kays el-Kûfî (öl. 62/681)[88], Ebu'l-Âliyye Refî' ibn Mihrân el-Basrî (öl. 93/711-12)[89], Ebû Abdullah Urve ibn ez-Zubeyr ibn el-Avvâm (öl. 93/ 712)[90], Ebu'l-Kâsım ed-Dahhâk ibn Muzâhim el-Horâsânî (öl. 105/723-24) [91], Ebû Amr Âmir ibn Surahbîl ibn Abd es-Sa'bî (öl. 109/727-28)[92],

---

[82] Ebû Bekr hakkında geniş bilgi için bk. İbn Sa'd, Tabakât, III/119; Askalânî, Tehzîbu't-Tehzîb, V/316; İbn el-Esîr, Usdu'l-Ğâbe, III/309; Ömer Nasuhi Bilmen, Büyük Tefsir Tarihi, II/27-30.

[83] Hz. Ömer hakkında bilgi için bk. İbn Sa'd, age., II/99; İbn el-Esîr, age., IV/145-81; Ömer Nasuhi Bilmen, age., II/33-35.

[84] Hz. Ali hakkında bilgi için bk. İbn Sa'd, age., II/101; İbn el-Esîr, age, IV/91-125; Askalânî, İsâbe, IV/269.

[85] İbn Ömer hakkında bilgi için bk. İbn el-Esîr, age., III/340-345; Askalânî, age., IV/ 108; Ömer Nasuhi Bilmen, age., II/74.

[86] Ebû Zerr hakkında bilgi için bk. İbn el-Esîr, age., I/357-358; Ziriklî, A'lâm, II/136.

[87] Ebu'd-Derdâ' hakkında bilgi için bk. İbn el-Esîr, age., IV/318-320; Ebû Ömer Yûsuf ibn Abdullah en-Nemerî, el-İstî'âb fî Esmâi'l-Ashâb, Mısır 1328, IV/59-60, III/15-18.

[88] Alkame hakkında bilgi için bk. Askalânî, Tehzîbu't-Tehzîb, V/276; Ziriklî, age., V/48.

[89] Ebu'l-Âliyye hakkında bilgi için bk. Askalânî, age., III/284-285; Zehebî, et-Tefsîr ve'l-Mufessirûn, I/115.

[90] Urve ibn ez-Zubeyr hakkında bilgi için bk. Ziriklî, age., V/17.

[91] Dahhâk hakkında bilgi için bk. Askalânî, Tehzîbu't-Tehzîb, IV/453; İbn Sa'd Tabakât, V/210.

[92] Şa'bî hakkında bilgi için bk. İbn Sa'd, age., V/178; Zehebî, et-Tefsîr ve'l-Mufessirûn, I/121-124.

Ebû Abdullah Vehb ibn Munebbih es-San'ânî (öl. 114/732)[93], Ebû Muhammed İsmâîl ibn Abdurrahmân es-Suddî (öl. 127/744-45)[94], Ebu'n-Nasr Muhammed ibn es-Sâib el-Kelbî (öl. 146/763-64)[95], Ebu'l-Hasen Mukâtil ibn Süleymân el-Horâsânî (öl: 150/767)[96], Ebû Abdullah Sufyân ibn Sa'îd ez-Sevrî el-Ansârî (öl. 161/777-778)[97], Ebû Muhammed Sufyân ibn Uyeyne el-Hilâlî (öl. 198/ 813-14)[98], Ebû İshâk İbrahim ibn es-Seriyy ibn Sehl ez-Zeccâc (öl. 311/923)[99], ve Burhanuddin Mahmûd ibn Hamza el-Mukrî (500/1107 yıllarında hayatta idi)[100]'den nakilleri vardır.

C. Medâriku't-Tenzîl'de Kurân'ı Kur'an ile Tefsir

Bir müfessirin Kur'an'ı tefsirde birinci dayanak ve kaynağı yine Kur'an'ın kendisidir. Müfessir önce Kur'an'da gördüğü mutlak ifadeleri takyîd, mücmelleri (kapalı olanları) beyân (açıklama), 'âm (genel) olan ifadeleri tahsis eden âyetleri arar. Zira bir yerde mutlak olarak geçen bir hüküm başka bir yerde kayıtlanmış (mukayyed), bir yerde mücmel olarak ifade edilen bir konu başka bir yerde geniş bir şekilde beyân edilip açıklanmış, bir yerde mubhem (gizli) bırakılan bir konu başka bir âyette beyân ve tefsir edilmiş olabilir ki müfessirin önce bunları araması gerekir. [101]

Bu, Kur'an'ın tefsirinde birinci merhaledir. Şayet bizzat Kur'an'da, Kur'an'ı tefsir eden başka âyetler bulunmadı ise bu takdirde hadislere, sahabîlerin ve tâbiûnun sözlerine müracaat edilmiştir ki hemen bütün tefsirlerin Kur'an tefsirinde tuttukları yol budur.

---

[93] Vehb ibn Munebbih hakkında bilgi için bk. Ziriklî, A'lâm, IX/150.

[94] Suddî hakkında bilgi için bk. Askalânî, age., I/313-314.

[95] Kelbî hakkında bilgi için bk. Askalânî, age, IX/179-180.

[96] Mukâtil hakkında bilgi için bk. 'Askalânî, age., X/279; İbn Hallikân, Vefeyâtu'l-A'yân ve Enbâu Ebnâi'z-Zemân, Kahire 1948, IV/341-343; Ziriklî, age., VIII/206.

[97] Sufyân es-Sevrî hakkında bilgi için Ziriklî, age., III/158'e bakılabilir.

[98] Sufyân ibn Uyeyne hakkında bilgi için bk. Ziriklî, age., III/159.

[99] Zeccâc hakkında geniş bilgi için şuralara bakılabilir: Ömer Rıdâ Kehhâle, Mu'cemu'l-Muellifîn, Dimaşk, 1957, I/33; Celaluddin Abdurrâhmân ibn Ebî Bekr es-Suyûtî, Buğyetu'l-Vu'ât fî Tabakâti'l-Luğaviyyîn ve'n-Nuhât, Mısır 1326, s. 179-180. Zeccâc'ı ayrıca Medâriku't-Tenzil'in Kelâm ve Dil kaynakları bölümünde de ele alacağız. Zira müfessir, dil konularında da ondan nakillerde bulunmakta ve dil konusundaki te'villerinin birçoğunu ona dayandırmaktadır.

[100] El-Kirmânî olarak da bilinen Burhanuddin hakkında bilgi için bk. Şemsuddin Muhammed ibn Muhammed ibn el-Cezerî, Ğâyetu'n-Nihâye fî Tabakâti'l-Kurrâ', nşr. G. Bergstraesser, Mısır 1352/1933, II/291

[101] Zehebî, et-Tefsîr ve'l-Mufessirûn, I/37-38.

Ebu'l-Berekât da tefsirinde selefin bu yolundan ayrılmamış ve münasebet kurabildiği ölçüde âyetlerde gördüğü kapalılıkları başka âyetleri delil getirerek gidermeye çalışmıştır.

Bunun misalleri çok olmakla birlikte biz, konuyu uzatmamak için Ebu'l-Berekât'ın Kur'an'ı Kur'an ile tefsire verdiği ehemmiyeti belirtecek miktarda misalle yetinmek istiyoruz:

Misal –1

El-Fâtiha/7 âyetinin tefsirinde Ebu'l-Berekât *"kendilerine gazap olunanlar"*ın Yahudiler olduğunun söylenildiğini, bunun delilinin « من لعنه الله وغضب عليه »[102] âyeti olduğunu; âyetteki *"dalâlete düşenler"* in ise « قد ضلوا من قبل »[103] âyetinin delâletiyle Hristiyanlar olduğunu ifade eder ve bu âyeti, zikri geçen âyetlerle tefsir eder [104].

Misal –2

Ebu'l-Berekât, Kur'an âyetlerinden mutlak olanlarının diğer bir âyet tarafından takyîd edilebileceğini, 'âmm olanların tahsis edilebileceğini göz önünde tutmuş ve böyle yerlerde işaret etmeden geçmemiştir. Bu cümleden olarak:

a) el-Bakara/173 âyetinin tefsirinde şöyle demektedir:

"Size ancak ölü (boğazlanan şeylerden tezkiye olunmamış halde ruh kendisinden ayrılan her bir şey) *haram kılındı."* Âyetteki « انّمَا » âyette zikredilenleri isbât, bunların dışındakileri de nefy içindir. Yanî size ancak ölü haram kılındı.

"Ve kan da haram kılındı." Burada akıtılmış kan kastedilmektedir. Zira başka bir yerde « اَوْ دَمًا مَسْفُوحًا »[105] buyrulmuştur.[106]

---

[102] Kur'an, el-Mâide/60.
[103] Kur'an, el-Mâide/77.
[104] Nesefî, Medârik, I/8. ibaresinin aynılığı bakımından bk. Zemahşerî, Keşşâf, I/71. Ayrıca bk. İsmail ibn Ömer ibn Kesîr, Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîm, tah. Muhammed İbrâhîm el-Bennâ, Muhammed Ahmed Âşûr, Abdülaziz Ğuneym, Kahire 1971, I/45-46; Ahmed ibn Hanbel, Musned, İstanbul 1981, IV/378.
[105] Kur'an, el-En'âm/145.
[106] Nesefî, Medârik, I/89.

Yani burada mutlak olarak zikredilen *"kan"* diğer âyette *"akıtılmış"* sıfatıyla takyîd edilmiştir,

b) el-En'âm/108 âyetinde: *"Böylece her bir ümmete amellerini süsledik"* buyuruluyor ki burada *"ümmet"* mutlak olarak zikredilmektedir. Müfessir burada ümmetlerin *"kâfir ümmetler"* olduğuna, yani bu âyetin umumî olan ifadesinin tahsis olunduğuna işaret ettikten sonra bunu tahsis eden âyetin:

﴿ أَفَمَنْ زُيِّنَ لَهُ سُوءُ عَمَلِهِ فَرَآهُ حَسَنًا فَإِنَّ اللَّهَ يُضِلُّ مَنْ يَشَاءُ ﴾[107]

âyeti olduğunu kaydeder [108].

Misal –3

Müfessir, Bakara Suresi 197. âyetinde geçen *"el-fusûk"* kelimesine muhtelif anlamlar vermekte ve verdiği bu anlamları delillendirmeye özen göstermektedir. Bu âyetin tefsirinde:

"(Ayetteki) *«el-fusûk» günahlardır, ya da «Müslümana sövmek fısktır»* [109] *hadisinin delâletiyle sövmektir"* dedikten sonra üçüncü bir ihtimal daha serdeder ve bu ihtimali başka bir âyetle delillendirerek:

"Ya da âyetteki "el-Fusûk" « وَلَا تَنَابَزُوا بِالْأَلْقَابِ بِئْسَ الِاسْمُ الْفُسُوقُ » [110] *âyetinin delâletiyle lakablarla ayıplamaktır"*[111] der. Yani bu kelime bu âyette mücmel olarak geçmekte, diğer âyet ise bunu beyan etmektedir.

Misal –4

Müfessir, el-En'âm/121 âyetinin tefsirinde Kur'an âyetleri içinde mücmel olanların diğer bir âyet veya âyetler tarafından beyan edildiğine işaretle şöyle der:

"Ayetteki "fısk" mücmeldir ve: « أَوْ فِسْقًا أُهِلَّ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ » [112] *âyeti bunu beyan etmektedir. Böylece mananın takdiri: «Allah'tan başkasının*

---

[107] Kur'an, Fâtır/8.
[108] Nesefî, Medârik, II/28.
[109] Buhârî, İmân, 36; Ahmed ibn Hanbel, Musned, I/446.
[110] Kur'an, el-Hucurât/11.
[111] Nesefî. Medârik, I/101.
[112] Kur'an, el-En'âm/145.

ismi anılmış halde (kesilen hayvanlardan) *yemeyiniz»* şeklinde olacak ve bunun dışında kalanlar helâl kılıcı âyetlerin umûmî hükmü ile helâl olacaktır"[161].

Misal –5

Müfessir, Âl-i İmrân/120 âyetinde iyilik için *"el-mess"* (dokunmak), kötülük için ise *"el-isâbe"* (isabet etmek) fiilinin kullanıldığına işaret ederek aslında bu iki fiilin aynı anlamda kullanılabileceğini kaydeder ve:

"Âyette geçen "el-mess" fiili, "el-isâbe" yerine kullanılmıştır ve sanki manâ, bir gibidir. Allah Teâlâ'nın:

﴿ اِنْ تُصِبْكَ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ وَاِنْ تُصِبْكَ مُصِيبَةٌ ﴾[113]

âyetini görmez misin?" diyerek bu âyette hem iyilik, hem de kötülük için *"el-isâbe"* fiilinin kullanıldığını belirtir[163].

Misal –6

Ebu'l-Berekât, en-Nisâ/119 âyetinde şeytanın sözünde geçen *"Allah'ın yarattığını* (ya da yaratmasını) *mutlaka değiştirecekler"* kısmına değişik açıklamalar getirmektedir. Bu âyetin tefsirinde:

a) Yanlarında uzun süre kalmış develerin gözlerini oymak ve onu binmekten alıkoymak, ya da burmak suretiyle değiştireceklerdir. Bu, hayvanlarda mubah, Âdem oğlunda ise haramdır.

b) Dövme yapmak suretiyle,

c) Nesebini inkâr edip (başka birisine) *ilhak etmek suretiyle,*

d) İhtiyarlığı (ihtiyarlıktaki beyaz saçları) *siyaha boyamak suretiyle,*

e) Helâli haram, haramı da helâl kılmak suretiyle,

f) Erkeklerin kadınlaşması (veya kadınların erkekleşmesi) *suretiyle değiştireceklerdir,* dedikten sonra bunların dışında yedinci bir ihtimalin daha bulunduğuna işaretle şöyle der:

---

[113] Kur'an, et-Tevbe/50.

﴿ لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللّٰهِ ذٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ ... ﴾[114]

âyetinin de delâletiyle bu, Allah'ın fıtratı olan İslâm dinini değiştirmeleri, tebdil etmeleri ile olacaktır". [115]

Misal –7

Müfessir, en-Nisâ/160 âyetinin tefsirinde Yahudilere, zulümleri sebebiyle haram kılınan temiz şeylerin mücmel olarak zikredildiğine işaretle şöyle der:

"Bunlar: « وَعَلَى الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا كُلَّ ذِى ظُفُرٍ »[116] ayetinde *zikredilen şeylerdir".*[117] Bunlar da Ebu'l-Berekât'ın işaret ettiği ayette zikredildiği üzere tırnaklı hayvanlar ile sığır ve koyunların sırt ve bağırsaklarında ya da kemiklerine karışmış durumda olanları hariç iç yağlarıdır.[118]

Misal –8

Ebu'l-Berekât, el-En'âm/34 âyetinde geçen *"kelimâtullâh"*ın başka ayetlerde beyan edildiğine işaretle *"kelimâtullâh"*ı O'nun va'dleri, müjdeleri olarak, *"Allah'ın kelimelerini değiştirecek de yoktur"* kısmını da *"Allah'ın va'dlerini değiştirecek de yoktur"* şeklinde tefsir eder ve:

« وَلَقَدْ سَبَقَتْ كَلِمَتُنَا لِعِبَادِنَا الْمُرْسَلِينَ اِنَّهُمْ لَهُمُ الْمَنْصُورُونَ » [119] « اِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنَا »[120] ayetlerini bu tefsirine delil getirir.[121] Müfessir bu tefsiriyle bu âyeti mücmel gördüğünü ve bu icmalin diğer âyetlerle kaldırılarak beyan edildiğini ihsas etmektedir.

[114] Kur'an, er-Rûm/30.
[115] Nesefî, Medârik, I/252.
[116] Kur'an, el-En'âm/146.
[117] Nesefî, Medârik, I/263.
[118] Bk. Kur'an, el-En'âm/146.
[119] Kur'an, es-Sâffât/171-172.
[120] Kur'an, el-Mü'min/51.
[121] Nesefî, Medârik, II/10.

Misal –9.

El-En'âm/57 âyetinde Hz. Peygamber (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)'in dilinden hikâye ile *"Sizin acele olarak gelmesini, ta'cîlini istediğiniz şey benim yanımda (katımda) yoktur"* buyuruluyor ve bu âyette *"muhatabların ta'cîlini istedikleri şey"* zikredilmiyor. Ebu'l-Berekât, muhatabların ta'cîlini istedikleri şeyin:

﴿ فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَارَةً مِنَ السَّمَاءِ ﴾ [122]

ayetinde geçtiği üzere *"gökten üzerlerine taş yağdırılması"* olduğunu belirtir.[123] Böylece bu âyette mücmel bırakılan ve « مَا » ismu'l-mevsûlü ile getirilen şeyin başka bir âyette *"gökten üzerlerine taş yağdırılması şeklindeki bir azab"* olarak beyan edildiğini kaydeder.

Misal –10.

El-Bakara/87 âyetinin tefsirinde Ebu'l-Berekât *"Rûhu'l-Kuds"*ün[124] neler olabileceğine dair ihtimalleri serdeder. Bunlara göre Rûhu'l-Kuds:

a) Kutsal ruh olabilir. Nasıl ki (cömertliğe izafe edilerek) *"Hâtimu'l-Cûd"* deniliyorsa (burada da) ruha kutsallık izâfe edilerek *"Rûhu'l-Kuds"* denilmiştir.

b) Cibril (Aleyhi's-Selâm)'dir. Zira o, kalblere hayat verecek şeyleri getirmektedir. Aynı zamanda Yahûdîler Hz. İsâ'yı (Aleyhi's-Selâm) öldürmeye kastettiklerinde onu göğe kaldırmıştır.

c) Allah'ın en büyük ismidir. (İsmu'llâhi'l-A'zam). Zira Hz. İsa (Aleyhi's-Selâm) onu zikretmek suretiyle ölüleri diriltiyordu.

Bunların yanında müfessir bir ihtimale daha dikkati çekerek Rûhu'l-Kuds'ün *"incîl"* olabileceğini söyler ve:

﴿ وَكَذَٰلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِنْ أَمْرِنَا ﴾ [125]

---

[122] Kur'an, el-Enfâl/32.
[123] Nesefî, Medârik, II/15.
[124] Ayrıca bk. Kur'an, el-Bakara/253.
[125] Kur'an, eş-Şûrâ/52.

âyetiyle bu âyet arasında bir bağ kurarak her iki âyette de *"rûh"* kelimesinin *"kitâb"* anlamında; birinin Kur'an, diğerinin de İncil yerine kullanıldığını ifade eder.[126]

D. Medâriku't-Tenzîl'de Kur'an'ı Hadisle Tefsir

Tefsirin Kur'an'dan sonra şüphesiz ikinci ve en önemli kaynağı Hz. Peygamber *(Aleyhi's-Selâm)*'in hadisleridir. Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'in bütün Kur'an'ı âyet âyet tefsir ettiği bilinmemekte ise de ashabına kapalı ve anlaşılmaz gelen âyetleri izah edip açıkladığı bir vâkıadır. Sonra Kur'an'da « الصَّلَوة » ve « الزَّكَوة » gibi ibadetle igili olan ve kapalı bırakılan terimler geçmektedir. Bunların uygulamasının gösterilmesi Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'e bırakılmıştır. Hz. Peygamber'in *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* Kur'an'ı açıklaması kendi nefsinden olmayıp yine Allah Teâlâ'nın ta'lîmine dayanmaktadır. Nitekim Kur'an'da: *"O kendi hevâsıyla konuşmaz. Onun konuştuğu kendisine gönderilen bir vahyden ibarettir"* [127] denilmektedir, ki bu da Hz. Peygamber'in *(Sallalâhu Aleyhi ve Sellem)* tefsirinin ilâhî kaynaklı olduğuna işaret etmektedir.

İlk tedvin edilen tefsirlerin Hz. Peygamber'in *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* tefsire dair hadisleri toplayan eserler olduğunu daha önce ifade etmiştik. Bunlara et-tefsîr bi'l-me'sûr deniliyordu. Ancak bu, daha sonra te'lif edilen dirayet (yorum) tefsirlerinde hadislere yer verilmediği anlamına gelmez. Kur'an'ı dirayet (yorum) metodu ile tefsir edenler de zaman zaman Hz. Peygamber'in *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* hadislerine müracaat etmişler ve tefsirde -rivayet tefsirlerindeki kadar olmasa bile- hadislerinden istifade etmişlerdir. Özellikle Kur'an'daki müphemlerin ve mücmellerin açıklanmasında Hz. Peygamber'in *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* açıklamaları müfessirlere ışık tutmuştur.

Bununla birlikte Hz. Peygamber'in *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* Kur'ândaki bütün mübhemleri açıklamadığı da bir vakıadır. Değilse sahabeden bazılarının ve özellikle İbn Abbâs'ın *(Radıyallahu Anh)* mübhemâta dair açıklamalarına elbette gerek kalmazdı. Bundaki murâd-ı ilâhî ve hikmeti gözden uzak tutmamak gerekir. Zaten daha önce Hz. Peygamber'in *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* Kur'an'ın bütününü tefsir edip etmediği konusundaki münakaşalara da yer vermiştik.

---

[126] Nesefî, Medârik, I/60-61. Aynı te'vil için bk. Zemahşerî, Keşşâf, I/294.
[127] Kur'an, en-Necm/3-4.

Ebu'l-Berekât'ın tefsiri bir dirayet tefsiri sayılmakla birlikte hadislerden de çokça istifade ettiğini görüyoruz. Ancak rivayet tefsirlerinde görülen hadisleri senedleriyle birlike alma metodu burada yoktur. Müfessir, tefsirine aldığı hadislerin senedini bazen tamamıyle hazfederken (belirtmezken) -biraz ilerde misallerde görüleceği üzere- bazı kere ve nadiren de birinci râvisini vermektedir. O, genellikle hadisleri:

عن النبيّ صلى الله عليه وسلم، قال النبيّ صلى الله عليه و سلم، كان، رُوى
ان رسول الله كذا، قال عليه السلام، وقد قال عليه السلام، و عنه عليه
الصلاة و السلام، لقوله عليه السلام، ولنا قوله صلى الله عليه وسلم، ولنا
قول النبيّ صلى الله عليه وسلم، و فى الحديث ...

gibi ifadelerle verirken bazen da hadisleri manâ olarak rivayet etmektedir.

Ebu'l-Berekât'ın hadisle fazlaca iştigal ettiğine dair bir kayda raslamamış bulunuyoruz. Ayrıca hadislerin seçiminde de fazla titiz davranmadığı anlaşılmaktadır. Çünkü sahih hadislerin yanında özellikle bazı âyet ve sûrelerin faziletlerine dair rivayet edilen[128] zayıf hadisleri de eserine almıştır. Bunula beraber bir iki istisnanın dışında eserinde mevzu hadis olmadığı söylenebilir.

Fıkıh ilminin hem usûlüne, hem de furûuna hâkim bir fakîh olarak ahkâm âyetlerinin tefsirinde Ebu'l-Berekât hadislerden çokça istifade et-

---

[128] Misal olarak bk. Nesefî, Medârik, I/204 (krş. Müslim, K. el-Musâfirîn, 252; Tirmizî, K. Fedâili'l-Kur'an, 5; Ahmed ibn Hanbel, Musned, V/361); III/27 (değişik lâfızlarla rivayeti için bk. İbn Kesir, Tefsîru'l-Kur'ani'l-'Azım, III/71); III/291 (krş. Dârimî, K. Fedâili'l-Kur'an, 19; Tirmizî, K. Fedâili'l-Kur'an, 9; K. ed-De'avât, 22); IV/15 (krş. Dârimî, K. Fedâili'l-Kur'an, 21; Tirmizî, K. Fedâili'l-Kur'an, 7); IV/68 (krş. Tirmizî, K. ed-De'avât, 68). Ebu'l-Berekât'ın sûrelerin faziletlerine dair serdettiği hadislerden sadece bir tanesi (el-Ahkâf Sûresinin faziletine dair olanı)'nin uydurma olduğu söylenmiştir (Bk. Ahmed ibn Muhammed ibn Ömer el-Hafâcî, Inâyetu'l-Kâdî, Lübnan ty. VIII/39; Hatîb eş-Şirbînî, es-Sirâcu'l-Munîr, Beyrut 1285, IV/21; Muhammed ibn Hasen ed-Dımaşkî, Tuhfetu'r-Râvî fî Tahrîci Ehâdîsi'l-Beydâvî, Süleymaniye ktb. Ayasofya no: 462, vr. 216[b]). Ancak mevzu olduğu söylenen ve el-Ahkâf Sûresinin faziletine dair zikretmiş olduğu (Nesefî, Medârik, IV/148) hadis hakkında İbn Hacer el-Askalânî: "Sa'lebî, ibn Merdûye ve el-Vâhıdî tarafından Ubeyy ibn Ka'b'a varan isnadlarıyla tahrîc etmişlerdir." der. (Bk. ibn Hacer, el-Kâfî'ş-Şâf fî tahrîci Ehâdîsi'l-Keşşâf (Zemahşerî'nin el-Keşşâf'ı içinde), Beyrut ty. IV/314).)

miş; bu âyetlerin tefsirinde mezhebinin görüşünü kuvvetlendirmek üzere konu ile ilgili hadisleri de vermiştir.

Uzun hadisleri bütünüyle ve tam olarak eserine almak yerine sadece âyetle ya da yaptığı te'vil veya tercihle ilgili kısımlarını rivayetle yetindiği ve bunda da tefsirin, sıkacak derecede uzun olmaması endişesinin açık olduğu açıktır. O, âyetlerin kendi mezhebini te'yid edecek şekilde anlaşılmasına yardım edecek, ya da âyetleri açıklayacak yerlerde âyetlerdeki ibhâmı (kapalılığı) kaldıracak hadisleri almak suretiyle hadise müracaat etmiştir.

Kanaatimize göre geçmiş peygamberler ve ümmetlerin ahvâline, sûrelerin ve âyetlerin faziletlerine dair serdettiği hadislerin ihtiyatla karşılanması gerekir.

Şimdi Ebu'l-Berekât'ın hadisten nasıl istifade ettiğini ve Kur'an'ı hadisle tefsirde nasıl bir yol tuttuğunu misalleriyle görelim:

Misal -1

El-Bakara/2 âyetinin tefsirinde müfessir:

"Şüphenin hakikati gönlün huzursuzluğu ve istikrarsızlığıdır"[129] dedikten sonra bu izahına delil olarak şu hadisi zikreder:

« دع ما يريبك الى ما لا يريبك، فان الشك ريبة و ان الصدق طمانينة »

Burada lâfız izahında şâhid olarak zikredilen hadis sahih hadislerden olup sahih hadis kitablarında yer almaktadır.[130] Müfessir burada hadisin senedini vermemiş ve « و منه قوله عيه السلام » diyerek hadisin metnini vermekle yetinmiştir.[131]

---

[129] Nesefî, Medârik, I/11.

[130] Buhârî, K. el-Buyû', 3; Tirmizî, K. el-Kıyâme, 60; Ahmed ibn Hanbel, Musned, III/ 153.)

[131] Aynı hadisin Keşşaf'ta râvi ismi zikredilerek -ki el-Hasen ibn Ali'dir- verildiğini görüyoruz. Bk. Zemahşerî, Keşşâf, I/113. Hadisin isnadı için misal olarak bk. Tirmizî, K. Sıfati'l-Kıyame, 60 (hadis no: 2518). Hadisin tahrici için bk. İbn Hacer el-Askalânî, el-Kâfî'ş-Şâf, I/34.

Misal –2

El-Bakara/10 âyetinde Allah Teâlâ münafıkların *"kalblerinde hastalık olduğunu"* haber vermektedir. Bu âyette geçen *"marad"* (hastalık) kelimesini şüphe ve nifak ile tefsir eden[132] Ebu'l-Berekât:

"Yani şüphe ve nifak. Zira şüphe iki iş, durum hakkında tereddüttür. Münafık da mütereddittir" dedikten sonra bu açıklamasını teyiden:

« مثل المنافق كمثل الشاة العائرة بين الغنمين » [133] hadisini serdeder ve şöyle devam eder:

"Hasta ölümle hayat arasında mütereddittir (gidip gelmektedir). *Hastalık sıhhatin zıddıdır. Fesad* (bozukluk) *da sıhhatin mukabilidir. Böylece hastalık, her bir bozukluk ve şüpheye isim olmuştur. Nifak da kalpteki bir bozukluktur"* [134].

Müfessir burada hadisin isnadını vermek bir yana hadisin merfû', mevkuf veya munkatı' olduğuna da işaret etmemiş, sadece « وفي الحديث » diyerek hadisin metnini vermekle yetinmiştir [135].

Misal –3

Müfessir, el-Bakara/45 âyetinin: *"Belâ ve musîbetlere karşı sabretmek ve bunların vukuu sırasında namaza sığınmak suretiyle yardım dileyiniz"* şeklinde anlaşılabileceğini söyledikten sonra:

« كان رسول الله اذا حزبه امر فزع الى الصلاة » [136] hadisini bu açıklamasına delil getirir [137].

---

[132] Aynı te'vil için ayrıca bk. Taberî, Câmi'u'l-Beyân, I/94-95; İbn Kesîr, Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîm, I/74.

[133] Müslim, K. el-Munâfıkîn, 16; Neseî, K. el-İmân, 31; Ahmed ibn Hanbel, Musned, II/47, 82, 88, 102, 143.)

[134] Nesefî, Medârik, I/19.

[135] Hadisin isnadı için misal olarak bk. Neseî, K. el-İmân, 31. İbn Hacer ise hadisin Müslim'ce tahrîc edildiğini söyler (bk. ibn Hacer, el-Kâfîş-Şâf, I/61.

[136] Ebû Dâvûd, K, es-Salât, 312; Ahmed ibn Hanbel, Musned, V/388. Ayrıca bk. Taberî, Câmi'u'l-Beyân, I/205 (Burada hadisin Huzeyfe'den rivayet edildiği belirtilmektedir); İbn Kesîr, Tefsîru'l-Kur'ani'l-'Azîm, I/124. Ayrıca bk. ibn Hacer el-Askalânî, age., I/134.

[137] Nesefî, Medârik, I/46. ibaresinin aynılığı bakımından ayrıca bk. Zemahşerî, Keşşâf, I/277.

Burada müfessir, açıklamasına Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'in bir fiilini delil olarak alırken hadisin ne râvisini ne de isnadını zikretmemektedir [138].

Misal –4

El-Bakara/48 âyetindeki: *"Ondan bir şefaat da kabul edilmeyecektir"* ifadesinin zahirine dayanarak Mu'tezile'nin, şefaati inkârına karşı Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'in bir hadisini delil getiren Ebu'l-Berekât, bu âyetin tefsirinde:

"Bu âyetle (bu âyete dayanarak) *Mu'tezile'nin âsilere şefaati inkârı* (nefyetmesi) *kabul edilemez.*[139] *Zira burada, kâfirlere şefaat nefyedilmiştir"* dedikten sonra Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'in:

« شَفَاعَتِى لأَهْلِ الْكَبَائِرِ مِنْ أُمَّتِى » [140] hadisini zikreder [141].

Burada da müfessir hadisin râvisini ve isnadını vermez. Ancak, «قال عليه السلام» demek suretiyle hadisin merfû' olduğuna işaret eder [142].

Misal –5.

El-Bakara/173 âyetinde *"Ölü ve kanın haram kılındığı"* ifade edilmektedir. Âyette ölü ve kan mutlak olarak zikredilmiş olup müfessir bu hususa işaretle:

"İki ölü ve iki kan hadisle helâl kılınmıştır" diyerek:

« احلت لنا ميتتان ودمان: السمك والجراد والكبد والطحال » [143]

---

[138] Hadisin isnadı için misal olarak bk. Ebû Dâvûd, K. es-Salât, 312 (hadis no: 1319).

[139] Zemahşerî'nin bu konuda Mu'tezile'nin görüşünü teyid eder şekildeki te'vili için bk. Zemahşerî, Keşşâf, I/279.

[140] Ebû Dâvûd, K. es-Sunne, 21; Tirmizî, K. el-Kıyâme, 11; İbn Mâce, K. ez-Zühd, 37; Ahmed ibn Hanbel, Musned, III/213.

[141] Nesefî, Medârik, I/47. Ayrıca bk. Taberî, Câmi'u'l-Beyân, I/211 (Ancak Taberî de hadisin senedini ve râvisini zikretmemektedir).

[142] Hadisin isnadı için misal olarak bk. Tirmizî, K. el-Kıyâme, 11.

[143] İbn Mâce, K. el-At'ıme, 31; İsmâîl ibn Muhammed el-'Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ' ve Muzîlu'l-ilbâs 'ammâ'ştehera mine'l-Ehâdîs 'âlâ Elsineti'n-Nâs, Beyrut 1979, I/59 (hadis no: 148). İbn Haçer hadisi İmam Ahmed ibn Hanbel, Şâfi'î, İbn Mâce ve Dâra-

hadisini zikreder[144]. Burada müfessirin hadisi, âyetin umûmî olan hükmünü tahsis sadedinde zikrettiği dikkati çekmektedir. Hadiste, âyetin umûmî hükmünden çıkarılan iki ölünün balık ve çekirge, iki kanın da ciğer ve dalak olduğu ifade edilmektedir.

Misal –6

En-Nisâ/17 âyetinde Allah Teâlâ, günahtan sonra *"kısa bir zaman içinde tevbe edenlerin tövbelerinin kabul edileceğini"* haber vermekte ve yakınlığı *"karîb"* kelimesi ile ifade etmektedir. Buradaki *"karîb"* kelimesi müphem olup hudutları tayin edilmemiş olduğundan Ebu'l-Berekât, bulduğu diğer delillerle bu kısa zamanın hudutlarını tayine çalışırken Hz. Peygamber'in *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* bir hadisini zikreder ki o da: « انّ الله يقبل توبة العبد ما لم يغرغر » [145] hadisidir.

Böylece müfessir, *"kısa zaman"*ın günahın işlenmesiyle ölüm arasındaki zamana ıtlak edildiği neticesine varır [146].

Genelde olduğu gibi burada da hadisin isnadı verilmemiş, râvi ismi de zikredilmemiştir [147].

Misal –7

En-Nisâ'/176 âyetinde -ki Kelâle Âyeti olarak da bilinir- Ebu'l-Berekât, kelâlenin ne şekilde vâris ve mevrûs olacağı konusunda bilgi verirken:

Kutnî'nin İbn Ömer'den rivayetle tahric ettiklerini kaydeder (bk. İbn Hacer, el-Kâfîş-Şâf, I/215).

[144] Nesefî, Medârik, I/89. Hadisin « احلّت لنا ميتان ودمان » kısmı için bk. Zemahşerî, Keşşâf, I/329.

[145] Tirmizî, K. ed-De'avât, 99; İbn Mâce, K. ez-Zühd, 30; Ahmed ibn Hanbel, Musned, II/132, 153; III/425; V/174; Mâlik ibn Enes, Muvatta', K. el-Hudûd, 2. Hadisin tahrici için ayrıca bk. İbn Hacer, age., I/489.

[146] Nesefî, Medârik, I/215.

[147] Hadisi Ebû Eyyûb Beşîr ibn Ka'b'dan rivayetle, Taberî de zikretmektedir (Bk. Taberî, Câmi'u'l-Beyân, IV/205). Ayrıca bk. Zemahşerî, Keşşâf, I/512: Zemahşerî, burada hadisin râvisini Ebû Eyyûb olarak vermektedir. Ebû Eyyûb denilince akla Ebû Eyyûb el-Ansârî geliyorsa da bu râvî tâbiûndan olan Ebû Eyyûb Beşîr ibn Ka'b'dır (İbn Hacer, el-Kâfî'ş-Şâf, I/489) ve Taberî'nin rivayetinde bu açıkça görülmektedir.

"Şayet, «Kardeşi sadece oğul (mirastan) *düşürmez.* (Kardeşi mirastan) *düşürmede baba da oğul gibidir. O halde niçin sadece oğulun zikredilmesiyle iktifa olundu?» dersen derim ki: "Allah, oğulun* (kardeşi mirastan) *ıskatını beyan etti de babanın durumunu sünnetin beyanına bıraktı ki o da Hz. Peygamber* (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'in:*

« ألحقوا الفرائض بأهلها فما بقى فلأولي عصبة ذكر » [148] *hadisidir ve baba kardeşten evlâdır"*[149] diyerek hadisin, Kur'an hükümlerini tamamladığını belirtir.

Misal –8

El-En'âm/159 âyetinde *"dinlerini bölüp parçalayanlar"* zikredilerek Hz. Peygamber (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)'in onlardan sorumlu olmadığı belirtilmektedir. Ebu'l-Berekât, bu âyetin tefsirinde Yahudi ve Hristiyanların dinde ihtilâfları ve fırkalara ayrılmaları ile münasebet kurarak Hz. Peygamber'in (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem) bir hadisini zikreder ki o da:

« افترقت اليهود على احدى وسبعين فرقة كلها في النار الا واحدة وهي الناجية. وافترقت النصارى على ثنتين وسبعين فرقة كلها في الهاوية الا واحدة. وتفترق أمّتي على ثلاث وسبعين فرقة كلها في الهاوية الا واحدة وهي السواد الأعظم ». و في رواية : « وهي ما أنا عليه و أصحابي » [150]

Hadisidir.[151] Burada da hadisin isnadı ve râvisi verilmemiştir.

Misal –9

Et-Tevbe/112 âyetinde geçen *"es-sâihûn"* kelimesini *"oruç tutanlar"* ile tefsir eden Ebu'l-Berekât, bu açıklamasına Hz. Peygamber'in (Sal-

---

[148] Buhârî, K. el-Ferâid, 5, 7, 9, 15; Müslim, K. el-Ferâid, 2, 3; Tirmizî, K. el-Ferâid, 8. İbn Hacer hadisin muttefekun aleyh olduğunu ve ibn Abbâs'tan rivayet edildiğini kaydeder (bk. İbn Hacer, age., I/599

[149] Nesefî, Medârik, I/267. (Krş. Zemahşerî, Keşşâf, I/589.

[150] İbn Mâce, K. el-Fiten, 17; Tirmizî, K. el-İmân, 18; Dârimî, K. es-Siyer, 75. Hadisin tahrîci ve varyantları için ayrıca bk. İbn Hacer, el-Kâfî'ş-Şâf, II/73.

[151] Nesefî, Medârik, II/42. Aynı hadisi Zemahşerî de râvisini belirt-meksizin zikreder (bk. Zemahşerî, Keşşâf, II/64).

lallâhu Aleyhi ve Sellem): « سياحة أمّتي الصيام »[152] hadisini delil olarak zikreder. [153]

Burada müfessirin, hadisi kelime açıklamasına delil olarak serdettiğini görmekteyiz. Müfessir bu kelimenin açıklamasında daha başka vecihler de zikreder. Fakat sadece bu vechi delillendirdiğine bakılarak bu görüşü tercih ettiği anlaşılmaktadır.

Misal –10

Lokmân/6 âyetinde insanlardan bazılarının Allah'ın yolundan saptırmak için levhu'l-hadîsi satın aldıkları ifade edilmektedir. Müfessir, âyette geçen "levhu'l-hadîs"in ne olduğuna dair muhtelif ihtimaller serdettikten sonra âyette murad edilen sözün *"çirkin söz"* olduğunu ifade ile bu açıklamasını teyid etmek üzere:

« الحديث في المسجد يأكل الحسنات كما تأكل البهيمة الحشيش »

hadisini serdeder [154]. Bu hadisin uydurma bir hadis olduğu (el-Hadîsu'l Mevdu') söylenmiştir [155]. Ancak aynı hadisi Keşşâf'ta da görüyoruz [156]. Herhalde müfessir, bu hadisi aynen ve sıhhatini araştırmaksızın Keşşâf'tan almış olsa gerektir.

Misal –11

El-Ahzâb/9 âyetinde Allah Teâlâ, Ahzâb günü müşriklerin üzerine *"rîh ve onların görmedikleri ordular gönderildiğini"* haber vermektedir.

---

[152] Hadis bu şekliyle sahih hadis mecmualarında bulunmamaktadır. Ancak Suyûtî'nin el-Fethu'l-Kebîr'inde: « الصائمون هم السائحون » şeklinde bir hadise yer verilmektedir (bk. Suyûtî, age., Mısır 1350, II/169). Aynı lâfızlarla hadisi Taberî de zikretmektedir (bk. Taberî, Câmi'u'l-Beyân, XI/28). Ebu'l-Berekât'ın verdiği şekliyle hadis Hz. Âişe'nin sözü olarak burada ayrıca verilmektedir (bk. Taberî, age., XI/29).

[153] Nesefî, Medârik, II/147. Aynı tefsiri Zemahşerî, de zikretmiş, ancak delil olarak bu hadisi vermemiştir (bk. Zemahşerî, Keşşâf, II/216).

[154] Nesefî, Medârik, III/279.

[155] Ali el-Kârî Ali ibn Sultân Muhammed el-Heravî, el-Mevdû'âtu's-Suğrâ (el-Masnû' fi Ma'rifeti'l-Mevdû'), tah. Abdülfettah Ebû Ğudde, Haleb 1975, s. 92-93; Ali el-Kâ-rî, el-Esrâru'l-Merfû'a fi'l-Ahbâri'l-mevdû'a, Beyrut 1971, s. 186.

[156] Zemahşerî, Keşşâf, III/229.

Ancak âyette geçen *"rîh"* kelimesi vasıfsız ve nekra olarak getirilmiş olup "her türlü rüzgâra" ihtimali bulunmaktadır. Müfessir, bu âyetin tefsirinde bu rüzgârın *"Sabâ Rüzgârı"* olduğunu belirttikten sonra bu tevcihini hadisle teyid eder ve: « نصرت بالصبا وأهلكت عاد بالدبور » *"Sabâ rüzgârı ile yardım olundum. «Ad kavmi de batı rüzgârı ile helâk olmuştu»"* hadisini [157] serdeder[158] :

Burada da hadisin ne râvisi, ne de isnadı zikredilmemektedir [159].

Misal –12

El-Ahzâb/35 âyetinde zikredilen *"tasadduk edici erkekler ve kadınlar, oruç tutan erkekler ve kadınlar"* isimlerinin kimlere ıtlak olunacağı sadedinde olmak üzere müfessir:

« من تصدّق كلّ اسبوع بدرهم فهو من المتصدّقين، و من صام البيض من كلّ شهر فهو من الصائمين »

hadisini serdeder [160]. Ancak burada müfessirin hadisi, başka yerlerde serdettiği usul ve metodla değil de « قيل » lâfzı ile zikretmesi câlib-i dikkattir[161]. Bu tavrıyla müfessirin, hadisin zayıflığına işaret ettiğini sanıyoruz. Zaten hadise, müfessirin sevk ettiği lâfızlarla sahih hadis mecmualarında da raslayamadık. [162]

Misal –13

Fâtır/32 âyetinde Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'in ümmeti içinde nefsine zulmedenlerin, salih amellerle kötü amelleri karıştıranla-

[157] Buhârî, K. el-İstiskâ', 26; K. el-Enbiyâ', 6; K. Bed'i'l-Halk, 5; K. el-Meğâzî, 29; Müslim, K. el-İstiskâ', 17; Ahmed ibn Hanbel, Musned, I/223, 228, 324, 341, 355, 373. İbn Hacer, İbn Abbâs'tan rivayetle muttefekun aleyh bir hadis olduğunu belirtir (bk. İbn Hacer, el-Kâfî'ş-Şâf, III/526).

[158] Nesefî, Medârik, III/295. Ayrıca bk. Zemahşerî, Keşşâf, III/253). Rüzgârı "Sabâ Rüzgârı" ile tefsir eden Taberî hadisi zikretmez (bk. Taberî, Câmi'u'l-Beyân, XXI/80).

[159] Hadisin isnadı için misal olarak bk. Buhârî, K. el-lstiskâ', 26.

[160] Nesefî, Medârik, III/303.

[161] Hadisi Zemahşerî de aynı usul ve lâfızlarla zikretmiştir (bk. Zemahşerî, Keşşâf, III/303.

[162] Hadisin bir benzeri için bk. Neseî, K. es-Sıyâm, 84.

rın, hayırlarda yarışanların bulunacağı haber verilmektedir. Müfessir bu âyetin tefsirinde:

« سابقنا سابق و مقتصدنا ناج و ظالمنا مغفور له »[163]

Hadisini serdeder. Daha önce geçen misallerde müfessirin ne râvisini ne de isnadını vermediğini görmüştük. Burada ise hadisin isnadı yine verilmemekle birlikte ilk râvisi -ki Hz. Ömer'dir- ve hadisi hutbede Fâtır Sûresinin 32. âyetini okuduktan sonra rivayet ettiği kaydedilmektedir[164]. Ha-dis, âyette geçen zümrelerin akıbetlerine bir açıklık getirmekte ve onu ta-mamlamaktadır.

Misal –14

Et-Tahrîm/8 âyetinde iman edenler tevbe etmeye çağrılırken bu tevbenin *"nâsûh bir tevbe"* olması istenmektedir. Ancak nasûh tevbenin nasıl bir tevbe olduğu ve vasıfları belirtilmemektedir. Müfessir bu âyetin tefsirinde nasûh tevbenin ne olduğuna dair muhtelif kaviller zikrettikten sonra:

« ان التوبة النصوح أن يتوب ثمّ لا يعود الى الذنب الى أن يعود اللبن الى الضرع »

Hadisini [165] serdederek nasûh tevbenin tarifini hadis ile vermektedir.

Müfessir burada diğer yerlerdeki hadisleri zikrettiği usulünden ayrılarak hadisin merfû' olduğuna « وجاء مرفوعا » ifadesiyle işaret etmektedir. [166]

Misal –15

El-Kalem/51 âyetinin tefsirinde Ebu'l-Berekât, isâbetu'l-'aynın hak olduğuna delil olarak:

---

[163] Suyûtî, el-Fethu'l-Kebîr, II/147'de hadisin İbn Merdûye ve Beyhakî tarafından ibn Ömer'den rivayet edildiği kaydedilmektedir. Hadisin tahrici için ayrıca bk. İbn Hacer, el-Kâfîş-Şâf, III/613. Hadis Hz. Ömer'den merfû' olarak da rivayet edilmekle beraber muhtelif kanallardan rivayetlerinde isnadlarında zayıf râviler bulunmaktadır (bk. İbn Hacer, age., III/613).

[164] Nesefî, Medârik, III/341. Zemahşerî ise hadisi daha değişik bir açıdan değerlendirmiştir (bk. Zemahşerî, Keşşâf, III/309

[165] Ahmed ibn Hanbel, Müsned, I/446. Ancak burada hadisin « الى أن يعود اللبن الى الضرع » kısmı yoktur.

[166] Nesefî, Medârik, IV/271.

« العين حقّ و انّ العين لتُدْخِل الجمل القدر والرجال القبر »

Hadisini[167] serdederek müşriklerin Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'e nazar yapmaya uğraştıklarını ve Allah Teâlâ'nın peygamberini bundan koruduğunu belirtir. Keza burada da hadisin râvisi ve senedi verilmediği gibi merfû' ya da mevkuf olduğuna da işaret edilmez ve « وفي الحديث» ifadesiyle hadisin metni verilir.[168].

Misallerin Değerlendirilmesi

1. Misallerde de açıkça görüldüğü üzere Ebu'l-Berekât, eserinde hadise küçümsenmeyecek derecede yer ve önem vermiştir.

2. Bir âyetin tefsirinde muhtelif tevcihler rivayet edilmişse bunları aynen eserine derceden müfessir bunlar arasında zaman zaman tercihler yapmış ve hadise istinad ettirdiklerini tercihe özen göstermiştir.

3. Müfessirin hadislerin rivayetinde muttarid bir usul takip etmediği görülüyor. Ancak genelde hadislerin isnadlarını almamıştır. Yer yer ilk râvilerini zikremiş, çok kere bunu da ihmal etmiştir.

4. Müfessirin, hadisleri bir muhaddis titizlik ve özeni ile rivayete dikkat etmediği, bazen muhtelif rivayetlerin lâfızlarını karışık olarak verdiği, veya hadisleri manâ olarak rivayet ettiği bile görülmektedir.

5. Gerek gördüğü yerlerde hadisin merfû' olduğuna işaret etmiştir. Bu son derece azdır. Ancak « في الحديث » şeklinde verdiği hadislerin merfû' hadisler olduğu görülmektedir.

6. Müfessir, çok yerde hadislerin bütününü değil de tefsir ettiği âyetle veya tercih ettiği te'vil ile ilgili olan kısımlarını eserine dercetmiştir.

7. Hadis kritiğine girmemiş, hadislerin sıhhat dereceleri hakkında değerlendirmeler yapmamıştır.

8. Kavlî sünnetin yanında fiilî sünnete de eserinde yer vermiş, Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'in fiilini de delil olarak yeri geldikçe kullanmıştır.

---

[167] Suyûtî, el-Fethu'l-Kebîr, II/253'de hadisin İbn Adiyy'in el-Kâ-mil'inde Câbir ve Ebû Zerr'den; Ebû Nu'aym'ın el-Hılye'sinde de Câbir'den rivayetle mevcut oldu-ğunu kaydeder.

[168] Nesefî, Medârik, IV/285.

9. Hadisleri bazen kendi tevcih ve açıklamalarına delil olarak serdederken bazen da kendisi hiçbir tevcihte bulunmaksızın şadece hadisi, âyetin tefsiri olarak sevk etmiştir.

10. -Çok az istisnasıyla- uydurma ve zayıf hadislere yer vermemiştir. Eserde geçen hadislerin çoğunluğu ya aynen, veya benzer lâfızlarla sahih hadis mecmualarında yer alan hadislerdir. Zayıf hadislerin çoğu ise bazı sûre ve âyetlerin faziletleriyle ilgili olanlarıdır.

E. Medâriku't-Tenzîl'de Esbâbu'n-Nuzûl

Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'e yöneltilen bir soru veya bir olay dolayısıyla bir veya birkaç âyetin, ya da bütünüyle bir sûrenin nüzulüne âmil olan şeye "Sebebu'n-Nuzûl",[169] çoğuluna da "Esbâbu'n-Nuzûl" denilir.

Kur'an'daki her âyetin muayyen bir sebebe müsteniden nazil olduğu vâki değilse de birçoğunun nüzulünden evvelki bir hâdiseye müstenid olduğu söylenebilir. Nüzul sebepleri herhangi bir hâdise olduğu gibi Hz. Peygamber'e yöneltilen sorular karşısında onun tarafından halledilmesi veya cevaplandırılması gereken bazı müşkiller ve meseleler de olabilir.[170]

Tefsirde, bazı âyetlerin hakîkî manâlarını daha iyi anlayabilmek için bunların nüzul sebeplerini de bilmek icap eder. Böylece manâ daha kolay anlaşılmış olur. Müfessirlerin birçoğu bazı müşkil âyetlerle karşılaştıklarında bunların nüzul sebeplerini öğrendikten sonra müşkilleri ve tereddütleri zail olmuştur.[171]

Muhtelif âyetlerin nüzul sebeplerini ancak o âyetlerin nüzulünü bizzat müşahede eden veya sebeplerini yakından bilip bundan bahseden sahabeden rivayet veya semâ' (işitme) yoluyla nakl ve izah olunabilir.[172]

Ashabın bu konudaki haberleri -diğer haberlerinin mevkuf sayılması yanında- el-Hadîsu'l-Musned olarak kabul edilmiştir.[173]

---

[169] M. Tayyib Okiç, Tefsir Usûlü, s. 25; İsmail Cerrahoğlu, Tefsir Usûlü, s. 115.
[170] Zerkânî, Menâhilu'l-'Irfân, I/106.
[171] Geniş bilgi için bk. Zerkim, age., I/109-111.
[172] Suyûtî, İtkan, I/31.
[173] M. Tayyib Okiç, Tefsir Usûlü, s. 25.

Esbâbu'n-nuzûle dair yazılan müstakil eserler[174] yanında tefsirlerde de nüzul sebebi bilinen âyetlerden önce ya da sonra o âyetin nüzulüne sebep olan hâdise anlatılır veya âyet kimler hakkında nazil olmuşsa belirtilir. Özellikle rivayet metoduyla telif edilmiş tefsirlerde bunun örnekleri pek çoktur. Âyetlerden çıkarılacak hükümlerin istihraç ve istinbâtında Önemli bir yeri olduğu için dirayet metoduyla yazılmış tefsirlerde de esbâbu'n-nuzûle gerekli ehemmiyetin verildiğini görüyoruz.

Ebu'l-Berekât da tefsirinde esbâbu'n-nuzûle gerek önemi vermiş ve kendisine bu konuda ulaşan hemen bütün haberleri değerlendirerek âyetlerin nüzul sebeplerini eserinde belirtmeye çalışmıştır. Bazen bir âyetin nüzul sebebi olarak birden fazla olay naklettiği de görülür ki burada şu ihtimaller akla gelmektedir:

O âyetin nüzul sebebi ile ilgili olarak gelen rivayetlerden biri sahîh, diğeri zayıf olabilir. Ama müfessir her ikisini de zikretmektedir. Bu durumda zayıf olan rivayet atılıp, diğeri tercih olunabilirdi. Fakat müfessir, rivayetler arasında herhangi bir değerlendirmeye girmemektedir.

Nüzul sebebine dair gelen rivayetlerin ikisi de sahihtir ve aralarında tercih yapılamamaktadır. Bunun için her ikisini birden serdetmiştir. Bu durumda o âyetin iki kere nazil olduğu akla gelebilir.[175]

O âyetin nüzulüne tekaddüm eden olay birden fazla olabilir ve âyet bu olayların hepsi için nazil olmuş olabilir ki bu durumda herhangi bir tercih söz konusu olmayacaktır.[176]

---

[174] Bu konuda ilk eser yazan Ali ibn el-Medînî (öl. 234/848)'dir. Ebu'l-Hasen Ali ibn Ahmed el-Vâhıdî (öl. 468/1075)'in de bir Esbâbu'n-Nuzûlü vardır (Zerkeşî, Burhan, I/22; Suyûtî, İtkân, I/28; Kâtib Çelebi, Keşfu'z-Zunûn, I/76; Zerkânî, Menâhiu'l-Irfân, I/106; İsmail Cerrahoğlu, Tefsir Usûlü, s. 121) ve bu sahada yazılan eserlerin en meşhuru budur. Bunlardan başka Ebu'l-Ferec Abdurrahman ibn el-Cevzî (öl. 597/1201) (Bağdatlı İsmail Paşa Hediyyetu'l-Ârifîn, I/521), Ahmed ibn Ali ibn Hacer el-'Askalânî (öl. 852/1148) ('Askalânînin bu eserinin nâ tamam olduğu ve müsvedde halinde kaldığı rivayet edilir. Bk. Suyûtî, İtkân, I/28) (Bağdatlı İsmail Paşa, age., I/128), Ebû Ca'fer Muhammed ibn Ali ibn Şu'ayb el-Mâzenderânî (öl. 588/ 1192) Esbâbu'l-Nuzûl adıyla birer eser yazmışlardır (Kâtib Çelebi, age., I/76-77). Ayrıca Muhammed ibn Es'ad el-'Irâkî (öl. 567/1171) ve İbn Mutarrif el-Ende-lûsî diye bilinen Abdurrahman ibn Muhammed (öl. 402/1011)'in de esbâbu'n-nuzûle dair eserleri vardır (Kâtib Çelebi, age., I/76; İsmail Cerrahoğlu, age., s. 121).

[175] Bedruddin Muhammed ibn Abdullah ez-Zerkeşî, el-Burhân fî 'Ulûmi'l-Kur'an adlı eserinde bazı âyetlerin veya sûrelerin iki kere nazil olduğunu kabul etmekte ve bunları kendisine ulaşan rivayetlere göre de-ğerlendirmeye tâbi tutmaktadır. (Zerkeşî, age., Lübnan ty. I/29-32).

[176] Esbâbu'n-Nuzûl hakkında geniş bilgi için bk. Zerkeşî, age., I/22-34; Suyûtî, İtkân, I/28-34; İsmail Cerrahoğlu, Tefsir Usûlü, s. 115-121.

Ancak Ebu'l-Berekât, nüzul sebeblerini verirken böyle bir değerlendirmeye gitmemekte, rivayetleri tenkide tâbi tutmamakta, sadece esbâbu'n-nuzûle dair kendisine ulaşan ve bulabildiği rivayetleri nakletmekle yetinmektedir. Ancak nüzul sebebini verirken kullandığı ifadeler onun, bu rivayetler arasında tercihte bulunduğu intibaını vermektedir. Şöyle ki:

1. Bir âyetin nüzul sebebini kaynak belirtsin veya belirtmesin ma'lûm mâzî sîğasıyla « فنزلت » ve « فانزل الله تعالى » şeklinde veya râvisini belirterek veriyorsa bu, onca makbul ve sahih bir rivayettir.

2. « روى » şeklinde meçhul mâzî veya « يروى » şeklinde meçhul muzârî sîğasıyla nüzul sebebini naklediyorsa bu, diğerleri kadar sahih bir rivayet değildir.

3. « قيل » diye başlayarak nüzul sebebi naklediyorsa bu da sahih olmamakla birlikte tefsirine almakta mahzur görmediği rivayetler olmalıdır. Müfessir bu türden nakilleri ikinci veya üçüncü nüzul sebebi olarak vermektedir.

4. « نزلت في كذا » şeklinde veriyorsa genelde bu, anlatılan olayın o âyet veya âyetlerin hükmüne dâhil olduğuna delâlet etmektedir. Daha açık bir ifade ile o olayın âyetin nüzul sebebi olması ihtimali yanında âyetin hükmünün o olay hakkında da geçerli olduğu anlatılmak istenmektedir.

Her hâlükârda Ebu'l-Berekât, nüzul sebebleri üzerinde önemle durmuş, sahih veya zayıf olduğuna bakmaksızın bulabildiği kadarıyla nüzul sebeblerini muhtasar da olsa tefsirine dercetmiştir.

Medâriku't-Tenzîl'deki esbâbu'n-nuzûle dair ibarelerden bazılarını bir fikir vermek gayesiyle buraya almakta fayda mülâhaza ediyoruz:

Misal –1

"Daha önce Musa'dan istenildiği gibi siz de peygamberinizden istekte bulunmak mı istiyorsunuz?" mealindeki el-Bakara/108 âyetinin nüzul sebebi hakkında müfessir şunları anlatır:

"Rivayet olunduğuna göre Kureyş: «Ey Muhammed, bize Safa tepesini altın yap ve bize Mekke toprağını genişlet» dediler. Bunun üzerine Hz. Musa (Aleyhi's-Selâm)'ya kavminin: «Bize ilâh yap» demek suretiyle teklifte

bulunması gibi Hz. Peygamber'den (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem) mu'cize göstermesi teklifinde bulunmaktan men'edildiler".[177]

Ebu'l-Berekât burada nüzul sebebini « رُوِيَ » şeklinde meçhul mâzî sîğasıyla ve râvisini zikretmeden anlatmıştır. Ayrıca bu olayın nüzul sebebi olduğunu da tasrîh etmemiştir.

Misal –2

"Nereye yönelirseniz Allah'ın yönü (ciheti) *oradadır"* buyrulan el-Bakara/115 âyetinin nüzul sebebini anlatırken müfessir şöyle der:

"İbn Ömer (Radıyallahu Anh)'den (rivayet edildiğine göre bu âyet) *yolcunun binit üzerindeki namazı hakkında nazil olmuştur. Biniti nereye yönelirse yönelsin* (namazı sahih olur).

Denildi ki: Bir grup kıbleyi bilemedi de muhtelif yönlere doğru namaz kıldılar. Sabah olunca hatalarını anladılar ve bunda mazur görüldüler. Bu, «kıbleye arkasını dönerse namazı sahih olmaz» diyen Şâfiî'ye karşı biz (im lehimize) *hüccettir".*[178]

Müfessir, burada nüzul sebebini verirken kimden rivayet edildiğini de belirtmiştir. Bunun yanında « قيل » lâfzı ile ikinci bir nüzul sebebi daha vermiş ve bunu İmam Şafiî'ye karşı delil olarak kullanmıştır. Böylece âyetten hüküm istinbâtında nüzul sebebine dayanmıştır.

Nüzul sebebinin sonunda âyetten müstefâd hükmü de verdiğine göre burada verilen nüzul sebebinin, aynı zamanda âyetin hükmüne dâhil bir olay olarak telâkkisi de mümkündür.

Misal –3

El-Bakara/187 âyetinin nüzul sebebi hakkında müfessir şunları anlatır:

---

[177] Nesefî, Medârik, I/68. Olayı aynen hikâye eden Zemahşerî de nüzul sebebi olduğunu tasrih etmez (bk. Zemahşerî, Keşşâf, I/303). İbn Kesîr ise sadece Kureyş'in Hz. Peygamber'den *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* Safa tepesini altına çevirmesi isteğinde bulunduğunu ve âyetin bunun üzerine nazil olduğunu kaydeder (bk. İbn Kesîr, (Tefsîru'l-Kur'ani'l-'Azîm, I/219).

[178] Nesefî, Medârik, I/70-71. İfadelerinin aynılığı bakımından bk. Zemahşerî, Keşşâf, I/307. Ayrıca bk. İbn Kesîr, Tefsîru'l-Kur'ani'l-'Azîm, I/227.

"Kişi akşamladığında yatsı namazını kılıncaya veya uyuyuncaya kadar yemek, içmek ve cima' etmek kendisine helâl idi. İftar etmeden yatsı namazını kıldığında veya uyuduğunda ertesi günün akşamına kadar yemek, içmek ve kadınlar (la cima' etmek) *kendisine haram olurdu* (haram kılınmıştı). *Sonra Ömer (Radıyallahu Anh) yatsı namazından sonra ailesiyle temasta bulundu. Guslettiğinde ağlamaya ve kendini ayıplamaya* (zemmetmeye) *başladı. Hz. Peygamber'e gelerek yaptığını haber verdi. Hz. Peygamber (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* de: *«Sen buna lâyık değildin»* buyurdular. Bunun üzerine *"Oruç gecesi kadınlarla cima" size helâl kılındı"* âyeti nazil oldu".[179]

Burada bu âyetin nüzul sebebi olan olay anlatılırken hâdisenin kimden nakledildiği, başka bir ifade ile râvisi belirtilmemiş; ancak « نزلت » şeklinde mâzî ma'lûm sîğası ile vak'a verilerek böylece bunun nüzul sebebi olduğu belirtilmiştir.

Misal –4

En-Nisâ'/43 âyetinin nüzul sebebi hakkında müfessirimiz şunları anlatır:

"İçki mubah iken Abdurrahman ibn Avf yemek ve içki hazırlamış ve sahabeden bir grubu davet etmişti. Yediler, içtiler ve aralarından birini akşam namazını kıldırmak üzere (imam olarak) *öne geçirdiler. O da* (el-Kâfirûn Sûresini) *«De ki ey kâfirler, ben sizin yaptığınıza tapıyorum. Siz de benim taptığıma tapanlarsınız.» şeklinde* (yanlış olarak) *okudu. Bunun üzerine «Ey iman edenler sarhoşken namaza yaklaşmayın...» âyeti nazil oldu."*[180]

Misal –5

El-En'âm/25 âyetinin nüzul sebebi, müfessirin zikrettiğine göre şöyledir:

---

[179] Nesefî, Medârik, I/59. İfadelerinin aynılığı yönüyle bk. Zemahşerî, Keşşâf, I/337. Hadisin değişik lâfızlarla rivayetleri için de bk. İbn Kesir, Tefsîru'l-Kur'ani'l-'Azîm, I/317-318.

[180] Nesefî, Medârik, I/226. İbaresinin aynılığı bakımından bk. Zemahşerî, Keşşâf, I/528. Ayrıca bk. Râzî, et-Tefsîru'l-Kebîr, X/107; İbn Kesîr, Tefsîru'l-Kur'ani'l-'Azîm II/272.

"Rivayet edildiğine göre Ebû Sufyân, el-Velîd, en-Nadr, ve benzeri kimseler Hz. Peygamber'in (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem) (Kur'an) *okumasını dinlemek üzere toplandılar, en Nadr'a:*

— *«Muhammed ne diyor?»* dediler. O da:

— *«Allah'a yemin ederim ki Muhammed'in ne dediğini bilmiyorum. Ancak o dilini hareket ettiriyor ve benim size geçmiş asırlardan haber verdiğim gibi evvelkilerin masallarını söylüyor»* dedi. Ebû Sufyân:

— *«Muhakkak ki ben onu hak* (gerçek) *olarak görüyorum»* deyince Ebû Cehl:

— *«Asla!»* dedi ve:

— *"Onlardan seni dinleyenler vardır ki bi: onların kalblerine örtüler koyduk..."* âyeti nazil oldu.[181]

Müfessirimiz burada da zikretmiş olduğu nüzul sebebinin kimden rivayet edildiğini belirtmemekte, sadece « روى » lâfzı ile nakletmekle yetinmektedir. Olayın sonunda « فنزلت » tabiri ile anlatılanın nüzul sebebi olduğunu da ayrıca belirtmiştir.

Misal –6

Cibril *(Aleyhi's-Selâm)*'in dilinden hikâye ile: *"Biz ancak Rabbının emri ile ineriz"* buyrulan Meryem/64 âyetinin nüzul sebebini Ebu'l-Berekât şöyle anlatır:

"İbn Abbâs'tan (rivayet ediliyor)*: Hz. Peygamber:*

— *«Ey Cibril, bizi ziyaretinden daha fazla ziyaret etmene manî olan nedir?» demişti. Bunun üzerine:*

— *«Biz ancak Rabbının emri ile ineriz...» âyeti nazil oldu".*[182]

Görüldüğü gibi Ebu'l-Berekât burada nüzul sebebine dair haberin Abdullah ibn Abbâs'tan rivayet edildiğini belirterek râvinin ismini açıkça zikretmiştir.

---

[181] Nesefî, Medârik, II/7. İbaresinin benzerliği bakımından bk. Zemahşerî, age., II/11 İbn Abbâs'tan naklen olayı zikreden Fahruddin er-Râzî, yukarıdakilerden baş yedi kişinin daha ismini vermektedir (bk. Râzî, age., XII/185-186.

[182] Nesefî, Medârik, III/40. Aynı nüzul sebebini Abdullah ibn Abbâs'tan rivayetle Taberî de zikretmektedir (Hadisin değişik kanallardan ve muhtelif lâfızlarla rivayetleri için krş. Taberî, Câmi'u'l-Beyân, XVI/78).

Misal –7

En-Nûr/33 âyetinin *"İffetli olmak istediklerinde cariyelerinizi zinaya zorlamayın"* kısmının nüzul sebebi, müfessirimizin zikrettiğine göre şu olaydır:

"İbn Ubeyy'in altı cariyesi vardı: "Mu'âze, Mesîke, Umeyme, 'Amre, Urvâ ve Katile. Onları zinaya zorlardı ve üzerlerine vergiler koymuştu. Onlardan ikisi Hz. Peygamber (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)'e (gelerek durumdan) *şikâyette bulundular.. Bunun üzerine bu âyet nazil oldu".* [183]

Misal –8

El-Ahzâb/1 âyetinin nüzul sebebine dair müfessir şu bilgiyi verir:

"Rivayet edildiğine göre Ebû Sufyân, 'İkrime ibn Ebî Cehl ve Ebu'l-A'ver es-Sulemî Uhud harbinden sonra Medine'ye gelmişler ve Abdullah ibn Ubeyy'e inmişlerdi. Hz. Peygamber (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem) de (sadece) *onunla konuşmaları şartıyla kendilerine emân vermişti. Onlar dediler ki:*

— *«Bizim ilâhlarımızı* (kötülükle, kötü olarak) *zikretmeyi bırak ve onların fayda vereceklerini, şefaatte bulunacaklarını söyle». Bu konuda münafıklar da onlara iştirak edince Müslümanlar onları öldürmeye kalkıştı. Bunun üzerine: «Ey peygamber, Allah'tan kork, kâfirlere ve münafıklara itaat etme...» âyeti nazil oldu".*[184]

Misal –9

"İman ettikten sonra kâfir olan ve küfürleri artanlar..." mealindeki Âl-i İmrân/90 âyetinin tefsirinde müfessir: *"Yahudiler hakkında nazil olmuştur."* dedikten sonra:

---

[183] Nesefî, Medârik, III/144. İbaresinin aynılığı bakımından bk. Zemahşerî, Keşşâf, III/66. Ancak burada cariyelerden Katîle'nin ismi Netîle olarak verilmektedir. Ayrıca bk. İbn Kesîr, Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîm, VI/58-59. Ancak burada İbn Ubeyy'in cariyelerinden sadece Mu'âze, Mesîke, Umeyme ve Urvâ'nın isimleri verilmekte, cariyelerinin sayısının altı olduğu söylenmekle birlikte diğer ikisinin ismi verilmemektedir. Aynı nüzul sebebi ile birlikte Fahruddin er-Râzî iki ayrı olayın daha nüzul sebebi olarak rivayet edildiğini kaydeder (bk. Râzî, et-Tefsîru'l-Kebîr, XIII/ 220).

184 Nesefî, Medârik III/292. Ayrıca bk. Zemahşerî, Keşşâf, III/248. Ancak Keşşâf'ta olayın ayrıntılarında bir takım farklılıklar vardır ve bundan başka iki ayrı nüzul sebebi daha zikredilir.

"Veya dinden dönüp de Mekke'ye iltihak edenler hakkında nazil olmuştur"[185] diyerek iki nüzul sebebini birden serdeder ve aralarında herhangi bir tercih de yapmaz. Her iki nüzul sebebini veriş üslûbu aynıdır. Her ikisinde de rivayetin kimden geldiği tasrîh edilmemiştir.[186]

Misal –10

"A'mânın kendisine gelmesinden ötürü yüzünü ekşitti ve geri döndü..." mealindeki Abese Sûresinin ilk âyetlerinin nüzul sebebi hakkında müfessirimiz şu bilgiyi verir:

"(Ayetteki) *a'mâ, Abdullah ibn Umm Mektûm'dur. Umm Mektûm, onun babasının annesidir. Babası da Şureyh ibn Mâlik'tir. Hz. Peygamber* (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'in yanına gelmişti. O sırada o, Kureyş'in eşrafını İslâm'a davet ediyordu. Onun kavim ile meşgul olduğunu bilmeyerek: «Ey Allah'ın Rasulü, Allah'ın sana öğrettiklerinden bana öğret» dedi ve bunu tekrarladı. Hz. Peygamber* (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem), *İbn Umm Mektûm'un sözünü kesmesinden hoşlanmayarak yüzünü ekşitti ve ondan yüzünü çevirdi. Bunun üzerine* (bu âyetler) *nazil oldu"*.[187]

F. Medâriku't-Tenzîl'de Dil ve Belâgat

1. Dil ve Belâgat Kaynakları

Bilindiği gibi Arab dili grameri sahasında Ebu'l-Berekât'dan önce söylenmesi gerekenler söylenmiş, nahvciler arasında uzun süren tartışmalardan sonra bir takım nahv ekolleri teşekkül etmişti. Bunlardan müfessirimizi:

a) Basra,

b) Kûfe,

---

185 Nesefî, Medârik, I/168. Aynı nüzul sebeblerini zikretmesi bakımından ayrıca bk. Zemahşerî, Keşşâf, I/443. Ancak Keşşâf'ta üçüncü bir nüzul sebebi daha zikredilmiştir.

186 Âyetin, önce Müslüman olup sonra dinden dönen, sonra tekrar Müslüman olup tekrar dinden dönen bir grup hakkında nazil olduğunu İbn Kesîr de kaydetmektedir (İbn Kesîr, Tefsîru'l-Kur'ani'l-'Azîm, II/59).

187 Nesefî, Medârik, IV/332. İbaresinin aynılığı bakımından bk. Zemahşerî, Keşşâf, IV/218. Keşşâf'ta olayda geçen Kureyş büyüklerinin isimleri de sayılmıştır. Ayrıca bk. İbn Kesîr, age., VIII/342-343.

c) Bağdad nahv ekolleri ilgilendirmektedir.

Basra nahv ekolü bunların en eskisi olup hemen bütün İslâm dünyasında kabul görmüştür. Kûfe ekolü ise daha sonra teşekkül etmiş ve Basrahlarla aralarında birçok münazara ve münakaşalar cereyan etmiştir. Bu iki ekolden sonra ortaya çıkan Bağdad ekolü ise daha ziyade bunların birleştirici bir sistem kurmaya, geliştirmeye çalışmıştır.

Basra ekolünü nahv ilminin kurucusu dilci, muhaddis ve aynı zamanda şâir olan Ebu'l-Esved ed-Duelî (öl. 69/689)'nin kurduğu rivayet edilir. Ebu'l-Esved ed-Duelî bu ekolün kurucusu olduğu gibi aynı zamanda ilk hocası olup birçok talebe yetiştirmiştir.[188]

. Basra ekolünü geliştirip prensiplerini belirleyenlerin başında el-Halîl ibn Ahmed el-Ezdî el-Ferâhîdî (öl. 170/786) ve onun İranlı talebesi Sîbeveyh (öl. 180/796?) gelmektedir. Nahv sahasında ilk eser olan el-Kitâb bu âlimindir. Bunları Sîbeveyh'in talebesi olan Sa'îd ibn Mes'ade Ebu'l-Hasen el-Ahfeş (öl. 221/835) ve Kutrub Ebû Ali Muhammed ibn Ahmed el-Mustenîr (öl. 206/821) takip eder[189]. Basra navhcileri arasında mümtaz bir mevkii olan ve Sîbeveyh'in el-Kitâb'ından daha tertipli olan el-Muktadab'ın müellifi Muhammed ibn Yezîd el-Ezdî el-Muberred'i (öl. 286/899) de unutmamak gerekir."[190]

Kûfe'de Ebû Ca'fer Muhammed ibn Ebî Sara er-Ru'âsî (öl. 187/803) tarafından temelleri atılan Kûfe nahv ekolü ise Ru'âsfnin talebesi ve aynı zamanda yedi kıraat imamından biri olan Ebu'l-Hasen Ali ibn Hamza el-Kisâî (öl. 189/805) tarafından geliştirilmiş ve ekolün prensipleri tesbit edilmiştir.[191] Kisâî'den sonra bunun talebesi Ebû Zekeriyyâ Yahya ibn Ziyâd el-Ferrâ' (öl. 207/823) gelir. Bu zât aynı zamanda bir müfessir olup daha önce de zikrettiğimiz gibi Me'âni'l-Kur'an adlı tefsiri nahv yönüyle son derece önemli ve kıymetlidir.[192] Bu ekolün son mümessili olarak Ahmed ibn Yahya ibn Seyyar Sa'leb (öl. 291/904) gösterilir.[193]

---

[188] İlse Lichtenstâdter, "Nahv", İA. IX/36.
[189] Taşköprîzâde Ahmed Efendi, Mevzû'âtu'l-'Ulûm, trc. Taşköprîzâde Mehmed Efendi, İstanbul 1313, I/196-197.
[190] Nihad M. Çetin, "el-Muberred", İA. VIII/779.
[191] Şevki Dayf, el-Medârisu'n-Nahviyye, Mısır ty. s. 154-157.
[192] Ahmed Emîn, Duha'l-İslâm, Beyrut ty. II/307.
[193] Ebu'l-Berekât Kemâluddin Abdurrahman ibn Muhammed ibn el-Enbârî, Nuz-hetu'l-Elibbâ' fî Tabakâti'l-Udebâ', tah. M. Ebu'l-Fadl İbrahim, Kahire ty. s. 228.

İlk dönemlerde Basra veya Kûfe nahvcilerinin yolunu takip eden Bağdadlılar H. IV. asrın başlarından itibaren bu iki ekolün görüşlerini birleştirerek yeni bir usul geliştirmişlerdir. Böylece bir de Bağdad nahv ekolü teşekkül etmiş oldu.

Ebu'l-Kâsım ez-Zeccacî (öl. 337/949), Ebû Ali el-Fârisî (öl. 377/987) ve Ebu'l-Feth Osman ibn Cinnî (öl. 392/1001-1002) gibi âlimlerin temsil ettiği bu ekol, Basra ve Kûfe ekollerinin görüşlerini birleştirerek onların çalışmalarına uzlaştırıcı bir yön vermişlerdir.[194]

Bunlardan İbn Cinnî'nin elliden fazla eseri olup özellikle- sarf ilmindeki çalışmaları ile şöhret kazanmıştır ve sarf ilminin mimarı olarak tanınmaktadır.[195]

Bağdad nahv ekolünü, nahvde müteahhirûndan sayılan Ebu'l-Kâsım Mahmûd ibn Ömer ez-Zemahşerî, Ebu'l-Berekât Abdurrahman ibn Muhammed ibn el-Enbârî (öl. 577/1181) ve Ebu's-Se'âdât Hibetullâh ibn Ali ibn eş-Şecerî (öl. 542/1148) gibi dilciler devam ettirmişlerdir.[196]

Ebu'l-Berekât'dan önce teşekkül eden nahv ekollerine böylece ve kısaca bir göz attıktan sonra şimdi de müfessirimizin tefsirinde kaynak olarak yararlandığı dilciler ve Medâriku't-Tenzîl'in dil kaynakları hakkında bilgi verelim.

Ebu'l-Berekât, nahv ve i'râbla ilgili tevcîh ve te'villerinin birçoğunu Basra nahv ekolü mensuplarından el-Halîl ve Sîbeveyh'e dayandırırken nâdir de olsa Kûfe ekolünden el-Ferrâ'a dayandığı da vâkidir. Bunu normal karşılamak gerekir. Zira daha önce de ifade ettiğimiz gibi dil konularında esas kaynak olarak Ebû İshâk İbrahim ibn es-Seriyy ibn Sehl ez-Zeccâc'a dayanmış ve nakillerini ondan yapmıştır.[197] Zeccâc ise nahvi hem Basra, hem de Kûfe ekolünün üstadlarından almıştır. Basra ekolünün mümessillerinden el-Muberred ve Kûfe ekolünün mümessillerinden Sa'leb onun hocaları arasındadır.

---

[194] Şevki Dayf, el-Medârisu'n-Nahviyye, s. 226.

[195] J. Pedersen, İbn Cinnî", İA. V/II, 720.

[196] İbn el-Enbârî, Nuzhetu'l-Elibbâ', s. 404; Şevki Dayf, age., s. 277.

[197] Ebu'l-Berekât'ın, Zeccâc'dan yaptığı nakillere misal olarak bk. Nesefî, Medârik, IV/57 (krş. Zeccâc, Me'âni'l-Kur'an, Süleymaniye ktb. Süleymaniye 189, vr. 33^{b}); IV/68 (krş. Zeccâc, age., vr. 38^{a}); IV/122 (krş. Zeccâc, age., vr. 62^{a}); IV/336 (krş. Zeccâc, age. vr. 189^{b}); IV/340 (krş. Zeccâc, age., vr. 191^{b}).

Ebu'l-Berekât nahv âlimlerinden el-Halîl ibn Ahmed ibn Amr el-Ferâhîdî el-Basrî,[198] Ebû Bişr 'Amr ibn Osman ibn Kanber -Sîbeveyh olarak bilinir-,[199] Ali ibn Hamza ibn Abdullah el-Kisâî,[200] Kutrub Ebû Ali Muhammed ibn (Ahmed) el-Mustenîr el-Başrî,[201] el-Ferrâ' Ebû Zekeriyyâ Yahya ibn Ziyâd ed-Deylemî,[202] Ebû 'Ubeyde Ma'mer ibn el-Musennâ el-Basrî (öl. 210/ 825),[203] Sa'îd ibn Mes'ade Ebu'l-Hasen el-Ahfeş el-Evsat (öl. 221/845),[204] Muhammed ibn Yezîd ibn Abdu'l-Ekber el-Ezdî Ebu'l-Abbâs el-Muberred,[205] el-Mufaddal ibn Seleme ibn Asım el-Kûfî (öl. 164/780?)'den[206] nakillerde bulunmuştur. Bunların yanı sıra Türk asıllı İsmâîl ibn Hammâd el-Cevherî (öl. 393/1003)'den nakillerine de raslanmaktadır.[207]

2. Dil ve Belâgat Yönünden Özellikleri

Ebu'l-Berekât, tefsirinde dil, i'râb ve belâgat konularına oldukça geniş yer ayırmıştır. Âyetlerde geçen edebî san'atlara, bazen bu san'atları tarif ve izah ederek, bazen da uygulama şekillerini açıklayarak işaret etmiştir. Bunda Zemahşerî'nin büyük tesiri olsa gerektir.

Ebu'l-Berekât, tefsirinin büyük bir kısmını bu konulara ayırmıştır. Belki de Arab olmadığı için -ve bir de zamanın âdetine ve modasına uyarak- dildeki edebî san'atlar ve bunların Kur'an'daki uygulanış şekillerini detaylı bir şekilde anlatma ihtiyacı duymuştur. Böylece eseri okuyacaklara dilin bütün inceliklerini vermek istemiş; Kur'an'm i'râb ve belâgatine işaret ederken Arab dilinin sentaksını da vermeye çalışmıştır.

---

198 el-Halîl'den nakillerine misal olarak bk. Nesefî, Medârik, I/305; III/42, 57, 66, 74, 194; IV/56.

199 Sîbeveyh'ten nakillerine misal olarak bk. Nesefî, Medârik, I/16, 21, 29, 78, 241, 293, 305, III/42.

200 Kisâî'den nakillerine misal olarak bk. Nesefî, Medârik, I/52; III/82.

201 Kutrub'dan nakillerine misal olarak bk. Nesefî, Medârik, I/29, III/115.

202 Ferrâ'dan nakillerine misal olarak bk. Nesefî, Medârik, I/75 (krş. Ferrâ', Me'âni'l-Kur'an, Süleymaniye ktb. Vehbi Efendi, 66, vr. 18[a]); III/114 (krş. Ferrâ', age., v 110[a]); III/187 (krş. Ferrâ', age., vr. 123[a]); III/339 (krş. Ferrâ', age., vr. 146[b]); IV/313 (krş. Ferrâ', age., vr. 209[b]).

203 Ebû Ubeyde'den nakillerine misal olarak bk. Nesefî, Medârik, II/63.

204 Ahfeş'ten nakillerine misal olarak bk. Nesefî, Medârik, II/10; III/50,59; IV/7, 271.

205 Muberred'den yaptığı nakillere misal olarak bk. Nesefî, Medârik, I/90; III/31, 60.

206 Mufaddal'dan nakillerine misal olarak bk. Nesefî, Medârik, I/128.

207 Cevherî'den nakillerine misal olarak bk. Nesefî, Medârik, I/288.

Tefsirinde vermiş olduğu gramerle ilgili malûmata bakarak Ebu'l-Berekât'ın, Arab dilinin gramerini çok iyi bildiğini ve hattâ zamanına kadar teşekkül etmiş nahv ekolleri arasındaki ihtilâflara varıncaya kadar ihatalı bir şekilde vâkıf olduğunu söyleyebiliriz.

Ebu'l-Berekât, Basra ve Kûfe nahv ekolleri arasındaki ihtilâflara tefsirinde sık sık temas etmektedir. Bazen aralarındaki ihtilâfı nakletmekle yetinirken bazen aralarında tercih yapmakta ve Basra ekolünün görüşlerini kabul eder görünmektedir. Ama genelde iki ekolden birini tamamiyle reddetme yerine te'lifçi (uzlaştırıcı) bir tavır takındığı da dikkati çekmektedir. Daha önce de zikrettiğimiz gibi dil konularında Zeccâc ve Zemahşerî'ye dayanmasının bunda rolü büyüktür.

Ebu'l-Berekât, tefsirinde dil konularına -günümüz şartlarına göre- haşviyyât sayılabilecek derecede fazla yer vermiş; i'râbı son derece açık ve kolay âyetlerde dahi i'râba işaret etmiştir. İ'râb ve kıraate dair ibareleri çıkarıldığında tefsirinde pek fazla bir şey kalmadığı görülmektedir.

Bu genel tavsiften sonra müfessirimizin dil ve belâgate dair verdiği bilgileri:

Belâgat,

Dil ve sentaks şeklinde ikiye ayırarak misallendirmek istiyoruz:

A) Belâgat

Misal –1

Müfessir el-Bakara/16 âyetinin tefsirinde şöyle demektedir:

"Ed-Dalâle, orta yoldan (itidalden) *sapmak ve hidayeti kaybetmektir.* (Dilde) « ضَلَّ منزله » – *«evini kaybetti» denilir. Burada da dalâlet, dinde doğrudan ayrılıp gitmek yerine mecazen* (isti'âre tarîkıyla) *kullanılmıştır...*

Kazancın ticarete isnadı, isnâd-ı mecazîdendir. Manâsı: *"Ticaretlerinde kâr etmediler"* olacaktır. Zira ticaretin kendisi kâr etmez (ticareti yapan kâr eder). Yukarda dalâletin, hidayet yerine satın alınması mecazen zikredilince hemen peşinden bunların terşîhi olarak (yani isti'âra muraşşaha) kâr ve ticaret zikredilmiştir".[208]

---

[208] Nesefî, Medârik, I/22. Aynı açıklamalar için krş. Zemahşerî, Keşşâf, I/191-193.

Misal –2

Ebu'l-Berekât el-Bakara/18-19 âyetlerinin tefsirinde şunları söyler:

"Âyette istiare değil teşbîh-i belîğ vardır. Zira musteârun leh (benzetilen) *zikredilmistir ki onlar da münafıklardır, istiarede ise musteârun leh* (benzetilen) *zikredilmez ve kelâm ondan hâlî kılınır* [209]*... Daha bir açıklık getirmek üzere Allah Teâlâ burada onların durumu hakkında ikinci bir temsil daha getiriyor. Birinci tem şilde münafık, ateş yakana, iman izhar etmesi aydınlanmaya, ondan fayda lanmasının kesintiye uğraması da ateşin sönmesine benzetildi. Burada ise İslâm dini bol, bereketli yağmura benzetildi. Zira yeryüzünün yağmurla dirilmesi gibi kalbler de onunla dirilir. Kâfirlerin* (münafıkların) *İslâm dini ile ilgili şüpheleri karanlıklara, ondaki va'd ve va'îdler* (müjde ve tehditler) *gök gürültüsü ve şimşeğe, Müslümanlar tarafından uğratıldıkları korku ve musibetler de yıldırımlara benzetildi... Bu, eşyanın eşyaya* (birden çok şeyi yine birden çok şeye) *benzetilmesidir. Ancak müşebbehler zikredilmemiş sanki istiareye benzer bir şekilde getirilmiştir. Ancak sahih olan, her iki temsilin de mürekkeb temsillerden* (Temsilî Teşbîh) *olduğudur*[210]*... Allah Teâlâ önce münafıkların dalâlete düşmelerini, sonra düştükleri hayret ve şaşkınlığı vasfetmiş; sonra onların bu hayret, dehşet ve zor durumlarını gecenin karanlığında yakmış olduğu ateş sönen kimsenin katlanmak zorunda kaldığı duruma; ikincisinde de onların halini gecenin karanlığında göğün, gök gürültüsü, şimşek ve yıldırım korkusuyla yakaladığı kimsenin haline benzetmiştir".* [211]

Misal –3

Müfessir, İbrâhîm/3 âyetinin tefsirinde:

"Onlar uzak bir sapıklık içindedirler" yani haktan uzak bir sapıklık. Sapıklığın uzaklıkla nitelenmesi isnâd-ı mecazîdendir. Gerçekte uzaklık, sapıklıkta olan içindir. Zira hak yoldan uzaklaşan odur. (Ancak onun yerine) fiili bu sıfatla nitelenmiştir"[212] diyerek burada bir mecâz-ı aklî bulunduğunu belirtmiş ve tevcihini de yapmıştır.

---

[209] Nesefî, Medârik, 1/24. İfadelerinin aynılığı bakımından krş. Zemahşerî, Keşşâf 204.
[210] Krş. Zemahşerî, Keşşâf, I/209-211.
[211] Nesefî, Medârik, I/25.
[212] Nesefî, Medârik, II/254.

Misal –4

Müfessir, en-Nûr/39 âyetinin tefsirinde şöyle der:

"Kâfirlerin amelleri önce, menfaatinin olmaması ve zararının bulunması yönüyle seraba benzetildi. Onu uzaktan görüp de aldanan kişi (yanına vardığında) *hiçbir şey bulamaz. Ancak seraba* (aldanıp da) *bir şey bulamayan kimsede olduğu gibi bunların hiçbir şey bulamamaları üzüntü ve kaybı ile yetinilmez de onları ateşe atmaya hazırlanan zebanileri de yanıbaşlarında buluverirler. Allah Teâlâ onların amellerini, ikinci olarak, bâtıl olmaları ve hak nurundan hâlî olmaları sebebiyle karanlık ve siyahlıklarından denizin derinliği, dalgaları ve bulutlardan oluşan kat kat karanlıklara benzetti"* [213]

Müfessir burada teşbihin uygulanışını ve teşbihin türünü belirtmeksizin, âyette bulunan teşbihi tarif etmeden sadece benzeyen, kendisine benzetilen ve benzetme yönünü göstermekle yetinmiştir.

B) Dil ve Sentaks

Misal –1

Ebu'l-Berekât, el-Bakara/24 âyetinin tefsirinde şöyle der:

"Halil'den rivayet edildiğine göre « لن »'in aslı « لا أن » idi. Ferrâ'a göre « لا »'dır, ancak elifi nûna çevrilmiştir. Sîbeveyh'e göre ise te'kidli nefy-i istikbâl için konulmuş bir harftir". [214]

Misal –2

Yine el-Bakara Sûresinin 72. âyetinde de şöyle diyor:

"« ادّارأتم » kelimesinin aslı « تدارأتم »'dur. Tahfîf için ve idğam mümkün olsun diye « ت » harfini, kelimenin ilk harfi olan « د »'e çevirdiler. Sonra idğamın mümkün olması için kelimesinin ilk harfi olan « د » sakin kılındı. Zira idğamın şartı, birinci harfin sakin olmasıdır. Sakin ile başlanamayacağı için başına vasl hemzesi ziyade edildi (ve böylece « ادّارأتم » oldu)*".* [215]

---

[213] Nesefî, Medârik, III/148.
[214] Nesefî, Medârik, I/32.
[215] Nesefî, Medârik, I/55.

Misal –3

Müfessir, el-Bakara/130 âyetinin tefsirinde de şöyle der:

"« من » inkâr anlamında istifhamdır. Yani İbrâhîm milleti (dini) *olan apaçık Hak'tan akıllılar içinde yüz çevirecek kimse olamaz. « ملة » kelimesi Zeccâc'dan da nakledildiği üzere sünnet ve yol anlamına gelir. « الا من »'deki « من », « يرغب »'daki zamirden bedel olarak mahallen merfû'dur. Çünkü « من يرغب »'da kelâm mûceb* (müsbet) *değildir. Nitekim « هل جائك أحد الا زيد » sözünde olduğu gibi. Bu durumda anlam: «İbrahim'in dininden ancak nefsini bilmeyenler yüz çevirir.» şeklinde olacaktır.*

« سفه » burada « جهل » anlamındadır. Yani bunlar «kendisi üzerinde düşünmeyenler» dir. *« سفه » fiili « جهل » yerine konuldu da aynen onun gibi müteaddî oldu. Ya da anlam: «Nefsinde sefih oldu» şeklindedir de «Musa kavminden seçti»*[216] *kavlinden « من » harfu'l-cerrinin; «*(Farz olan bekleme müddeti dolmadan) *nikâh kıymaya azmetmeyin»*[217] *kavlinden « على » harfu'l-cerrinin hazfedildiği gibi buradan da « ﻓ » harfu'l-cerri hazfedilmiştir. Her iki açıklama da Zeccâc'dan nakledilmiştir.*

Ferrâ', « نفسه »'nun temyiz olarak mansûb olduğunu söylemişse de ma'rife olduğu için bu görüş zayıftır."[218]

Misal –4

Müfessir, el-Bakara/217 âyetinin tefsirinde şöyle demektedir:

"Yani büyük günahtır. (Âyetteki) *kıtal kelimesi mübtedâdır. Kebîr kelimesi de haberidir. Nekre ile başlamak* (nekrenin mubtedâ olması) *burada caizdir. Zira « فيه » ile tavsîf edilmiştir* (nekre mevsûfe)... *« صَدٌّ » kelimesi mübtedâdır, « كُفْرٌ » kelimesi de « صَدٌّ » kelimesi üzerine atfedilmiştir. « الْمَسْجِدُ الْحَرَامِ » kısmı da « سبيل الله » üzerine atfedilmiştir. Yani manâ: «Allah yolundan ve Mescid-i Harâm'dan bir menetmedir» şeklindedir."*

---

[216] Kur'an,el-A'râf/155.
[217] Kur'an, el-Bakara/235.
[218] Nesefî, Medârik, I/75. Aynı açıklama ve i'râb için krş. Mekkî ibn Ebî Tâlib el-Kaysî, Muşkilu İ'râbi'l-Kur'an, tah. Yâsîn Muhammed es-Sevvâs, Dimaşk ty. I/71-72.

"Ferrâ', « الْمَسْجِدُ الْحَرَامِ »'ın « به »'deki zamire ma'tûf olduğunu sanmıştır ki bu durumda anlamı: «Allah'ı ve Mescid-i Harâm'ı inkârdır» şeklindedir."

"Basralılara göre ise mecrûr zamîre atf, ancak harfu'l-cerrin iadesiyle (tekrarıyla) *mümkündür. Meselâ: « مررت به وزيد » denilemez. Ancak « وبزيد » denilebilir. Şayet* (« به »'deki zamir olan) *« ـه »'ya ma'tûf olsaydı « وكفر به وبالمسجد الحرام » denilmesi gerekirdi."*[219]

Misal –5

Ebu'l-Berekât, ez-Zumer/49 âyetinin tefsirinde şöyle der:

"Sûrenin başındaki benzeri bir âyetin[220] *« و » ile atfedilmesi yanında bu âyetin « ف » ile atfedilmesinin sebebi, önce geçen «Yalnız Allah zikredildiğinde âhirete inanmayanların kalbleri* (bundan) *tiksinir. Ondan başkası zikredildiğinde de* (bir bakmışsın) *yüzleri gülüyor.»*[221] *âyetinin müsebbebi durumunda olmasıdır. Şu anlama ki: «Onlar, Allah'ın zikrinden tiksinir* (hoşlanmazlar) *ve* (diğer) *ilâhların zikrinden hoşlanırlar. Onlardan birine bir kötülük dokunduğunda zikrinden hoşlandığına değil de hoşlanmadığına dua eder.» Arada bulunan âyetler i'tirâziyyedir...*

"(Sûrenin başında geçen) *birinci âyette ise durum böyle değildir ve o, müsebbeb olarak vâki olmamıştır. Kendisinden önceki cümle ile münasebeti vardır ve dolayısıyla « و » ile atfedilmiştir. Aynen « قام زيد و قعد عمرو » «Zeyd kalktı ve Amr oturdu» cümlesinde olduğu gibi."*

"Bu âyetin müsebbeb durumunda olmasının açıklamasına gelince: Sen: « زيد يؤمن با الله فاذا مسّه ضرّ التجا اليه » «Zeyd Allah'a inanır ve kendisine bir kötülük dokununca ona iltica eder.» dersin. Buradaki sebeplendirme (sebep-müsebbeb bağı) *açıktır. Sonra sen şöyle dersin: « زيد كافر بالله فاذا مسّه ضرّ التجا اليه » «Zeyd Allah'ı inkar edendir ve kendisine bir zarar dokunduğunda ona iltica eder.»"*

---

[219] Nesefî, Medârik, I/108. Ferrâ'ın görüşünü tenkidi bakımından krş. Mekkî ibn Ebî Tâlib, Muşkilu İ'râbi'l-Kur'an, I/95.
[220] Kur'an, ez-Zumer/8.
[221] Kur'an, ez-Zumer/45.

"Burada da ikinci cümleyi, daha önceki misalde olduğu gibi getirirsin (yani « ف » ile atfedersin). *Sanki kâfir, Allah'a, mü'minin ilticası gibi iltica ettiğinde, ilticaya sebep kılması yönüyle küfrünü imanın yerine koymuş oluyor".* [222]

G. Medâriku't-Tenzîl'de Kıraat

Ebu'l-Berekât tefsirinde kıraate çok önem vermiş ve hemen hemen bütün kıraatlere işaret etmeye çalışmıştır. Tefsirin mukaddimesinde de işaret ettiği üzere bu tefsir, kıraat vecihlerini hâvi bir tefsirdir. Tefsire esas aldığı kıraatler el-Kırââtu'l-'Aşr (on kıraat) olmakla birlikte zaman zaman Hz. Osman'ın mushafından ayrı olarak Hz. Ali, Abdullah ibn Mes'ûd ve Ubeyy ibn Ka'b'ın *(Radıyallahu Anhüm)* mushaflarındaki vecihlere de işaret etmektedir.[223]

Bilindiği üzere İslâm âleminde meşhur olmuş on kurrâ' vardır. Bunların kıraatlerini rivayet eden ikişer râvisi, bu râvilerin de sayıları muhtelif olan tarîkları vardır. İslâm âleminde kıraat vecihlerini toplamaya Endülüs âlimlerinden sonra en çok itina gösterenler Türkler olmuştur. Bu sebeple Ebu'l-Berekât'ın tefsirinde kıraate ağırlık vermesi tabiî karşılanmalıdır kanaatindeyiz. Ayrıca tefsirde kıraat vecihlerini bilmenin tesiri ve faydası da unutulmamalıdır.

1. Kıraatler Bakımından Özellikleri

Ebu'l-Berekât tefsirinde kıraat vecihlerine üç şekilde işaret etmektedir:

a) İbare ile açıklamak suretiyle:

Müfessir, tefsirine esas aldığı kıraatin dışındaki vecihlerin, esas aldığı kıraatten ne ile ayrıldıklarını kendine ait ibarelerle, fiil ise babını da belirtmek suretiyle verir.

Meselâ el-Bakara/97 âyetindeki « جبريل » kelimesinin kırâatindeki vecihleri şöyle belirtmektedir:

---

[222] Nesefî, Medârik, IV/6-62.

[223] Abdullah ibn Mes'ûd'un mushafı için misal olarak bk. Nesefî, Medârik, I/51, 77; III/144, 146; Ubeyy ibn Ka'b için bk. Nesefî, age., I/63, 59, 77, 147; III/41, 113, 138, 146.

"Mekkî[224] « ح »*'in fethası,* « ر »*'nın kesrası ve* « أ »*'siz olarak; Hafs dışında Kûfî*[225] « ر »*'nın ve* « ح »*'in fethası ve* « أ »*'nin meddi* (işba'ı) *ile; diğerleri ise* « أ »*'siz,* « ر »*'nın ve* « ح »*'in kesrasıyla okumuşlardır".*[226]

Yine misal kabilinden olmak üzere el-Ahzâb/4 âyetindeki « اللا ئي تظاهرون » kelimelerindeki kıraat vecihlerine nasıl işaret ettiğini görelim:

"Kûfî ve Şâmî[227] *hemzeden sonra yâ ile* « اللا ئي » *şeklinde; Nâfi', Ya'kûb ve Sehl* « التي »*'nin çoğulu olarak* « اللاء » *şeklinde okumuşlardır. Âsım* « ظاهر » *babından olarak* « تظاهرون » *şeklinde – «Sen bana annemin sırtı gibisin» dediği zamanda kullanılan bâbdır-. Ali, Hamza ve Halef* « تظاهرون » *şeklinde;*[228] *Şâmî* « تظاهر » *anlamında ve* « اظاهر » *bâbından olarak* « تظاهرون » *şeklinde; başkaları da* « تظهّر » *anlamında olmak üzere* « اظّهّر » *babından* « تظهّرون » *şeklinde -ki bu takdirde fiil uzaklaşma anlamı taşır- okumuşlardır".*[229]

b) Hat'ta göstermek suretiyle:

Esas aldığı kıraatten ayrılan kıraatlerde kelimenin veya kelimelerin yazılışı gösterip ayrıca izaha girişmez.

Meselâ el-A'râf/165 âyetindeki « بئيس » kelimesindeki vecihleri: *"Şâmî* « بئس » *Medenî*[230] « بيس »*;* « فعيل » *vezninde olmak üzere Hammâd'ın dışında Ebû Bekr* « بئيس » *şeklinde okumuşlardır"*[231] şeklinde; el-Kehf/109 âyetindeki « تنفد » kelimesindeki kıraat farkını: *"Hamza ve Ali*

---

[224] Mekkî ifadesiyle İmam İbn Kesîr kastedilmektedir (Muhammed Muhammed Muhammed Salim Muhsîn, el-Muhezzeb fi'l-Kırââti'l-Aşr, Mısır 1389/1969, I/7).
[225] Kûfî ile İmâm 'Âsım, Hamza ve Kisâî'nin kıraatleri veriliyor (Muhammed Sâlim, Muhezzeb, I/7-8).
[226] Nesefî, Medârik, I/64.
[227] Şâmî ile İmam İbn Âmir kastedilmektedir (Muhammed Salim, age., I/7-8).
[228] Burada ibare harekelenmiştir.
[229] Nesefî, Medârik, III/293.
[230] Medenî remzi ile Nâfi' ve Ebû Ca'fer'e işaret ediliyor.
[231] Nesefî, Medârik, II/83.

« ينفد » *şeklinde okumuşlardır"* [232] şeklinde; Yûsuf/49 âyetindeki « يعصرون » kelimesindeki kıraat farkını: *"Hamza* « تعصرون » *şeklinde okur"* [233] olarak gösterir ve izah etmez.

c) Hareke ile:

Esas kıraatin dışındaki kıraatlerde kelimenin harekeleri değişiyorsa kelime veya kelimeleri ayrıca yazıp üzerlerine hareke koymak suretiyle gösterir.

Meselâ Âl-i İmrân/52 âyetindeki « أنصاري » kelimesindeki kıraat farkını gösterirken sonundaki yânın üzerine fetha koyarak bunu Medeninin kıraati olarak;[234] yine aynı sûrenin 124. âyetindeki « منزلين » kelimesindeki vecihleri Şâmî kıraati için « ن » üzerine fetha, « ز » üzerine şedde ve fetha koyarak, Ebu Hayve'nin kıraati için « ن » üzerine sükûn ve « ز »'ya kesra koyarak,[235] et-Tevbe Sûresinin 53. âyetindeki « كرها » kelime-sindeki Hamza ve Ali kıraatlerini « ك »'in üzerine damme koyarak; [236] eş-Şûrâ/23 âyetindeki « يبشّر » kelimesinde Mekkî, Ebu Amr, Hamza ve Ali kıraatlerini « يـ » üzerine fetha, « ـبـ » üzerine sükûn ve « ـشـ » üzerine damme koyarak (ve şeddesiz halde) göstermiştir.[237]

Şunu da belirtelim ki bunlardan ikinci ve üçüncü neviden kıraate işaretleri az olup daha sağlam olan ibare ile açıklamaya önem vermiştir.

Ebu'l-Berekât, genelde kıraat farklılıklarını yorumsuz bırakmakla beraber bazen (sarf ve nahv de dâhil olmak üzere) i'râbda;[238] bazen tefsir

[232] Nesefî, Medârik, III/27.
[233] Nesefî, Medârik, III/225.
[234] Nesefî, Medârik, I/159.
[235] Nesefî, Medârik, I/180.
[236] Nesefî,Medârik, II/130.
[237] Nesefî, Medârik, IV/105.
[238] Misal olarak bk. Âl-i İmrân/49 âyetinin tefsirinde Nesefî, Medârik, I/158-159; Meryem/67 âyetinin tefsirinde Nesefî, age., III/41; el-Bakara/137 âyetinin tefsirinde Nesefî, age., I/77; el-En'âm/137 âyetinde Nesefî, age., II/35.

ve açıklamalarında;[239] bazen da fıkhî tevcihlerinin delillendirilmesinde[240] kırâatlardan istifade etmiştir.

2. Kıraatlerine Yer Verdiği Kâriler

Ebu'l-Berekât tefsirinde el-Kurrâ' el-Aşera ismi verilen imamlardan Nâfi' ibn Abdurrahman ibn Ebî Nu'aym (öl. 169/785) ile iki râvisi Kâlûn Ebu Musa İsa ibn Mînâ (öl. 220/835) ve Verş Osman ibn Sa'îd el-Mışrî (öl. 197/812)'nin;[241] İbn Kesir Abdullah ibn Kesîr (öl. 120/737) ile iki râvisinden el-Kunbul Ebu Amr Muhammed ibn Abdurrahman el-Mahzûmî (öl. 291/ 903)'nin;[242] Ebu Amr Zeban ibn el-Alâ' et-Temîmî (öl. 154/770)'nin;[243] Ebu İmrân Abdullah ibn Âmir el-Yahsûbî (öl. 118/ 736) ile iki râvisinden Ebû Amr Abdullah ibn Ahmed ibn Zekvân el-Kuraşî (öl. 242/856)'nin;[244] Asım ibn Ebi'n-Necûd (öl. 127/745) ile iki râvisi Ebû Bekr Şu'be ibn Ayyaş el-Kûfî (öl. 193/805) ve Ebû Ömer Hafs ibn Süleyman el-Kûfî (öl. 180/ 796)'nin;[245] Ebû Ammâre Hamza ibn Habîb el-Kûfî (öl. 156/772) ile iki râvisinden Ebû Muhammed Halef ibn Hişâm el-Bağdâdî (öl. 229/843)'nin;[246] Ebu'l-Hasen Ali ibn Hamza el-Kisâî (öl. 189/805)'nin;[247] Ebû Ca'fer Yezîd ibn Ka'kâ' el-Mahzûmî (öl.

---

[239] Misal olarak bk. el-Bakara/144 âyetinin tefsirinde Nesefî, Medârik, I/81; yine aynı sûrenin 61. âyetinin tefsirinde Nesefî, age., I/51; aynı sûrenin 46. âyetinin tefsirinde Nesefî, age., I/46; Âl-i Imrân/14 âyetinin tefsirinde Nesefî, age., II/148.

[240] Misal olarak bk. el-Bakara/222 âyetinde Nesefî, Medârik, I/111. (krş. Zemahşerî, Keşşâf, I/361); el-Mâide/6 âyetinde Nesefî, age., I/273 (krş. Zemahşerî, age., I/598); Aynı sûrenin 89. âyetinde Nesefî, age., I/300 (krş. Zemahşerî, age., I/641).

[241] Nâfi'in kıraatine misal olarak bk. Nesefî, Medârik, I/11, 19, 81, 95, 273; II/68; III/133, 293; IV/5. Kâlûn'un kıraati için bk. I/95. Verş kıraati için bk. I/40.

[242] İbn Kesîr'in kıraati için bk. Nesefî, Medârik, I/8, 43, 47, 48, 81, 94; III/57; IV/5.

[243] Ebu Amr'ın kıraati için misal olarak bk. Nesefî, Medârik, I/19, 29, 51, 81, 95; III/10, 301; IV/5, 7.

[244] İbn Âmir'in kıraati için misal olarak bk. Nesefî, Medârik, I/273, 308; II/35; III/10, 293. Râvisi İbn Zekvân kıraati için bk. I/93; II/20; III/58.

[245] Âsım'ın kıraati için misal olarak bk. I/6, 11, 81; III/5, 15, 141, 293, 302; IV/7. Râvisi Ebû Bekr'in kıraati için bk. I/60, 87; II/308, III/21, 100, 302; IV/5, 280. Râvisi Hafs'ın kıraati için bk. I/8, 48, 97, 273; III/13, 17, 133; IV/3.

[246] Hamza'nın kıraati için misal olarak bk. I/8, 51, 87; II/308; III/5, 10, 293; IV/3, 7, 280.

[247] Kisâî'nin kıraati için misal olarak bk. Nesefî, Medârik, III/14, 119.

130/747)'nin;[248] Ebû Muhammed Ya'kûb ibn İsâk el-Hadramî (öl. 205/ 820) ile iki râvisinden Ravh ibn Abdu'l-Mu'min el-Huzelî (öl. 234/ 848)'nin;[249] Ebû Muhammed Halef ibn Hişâm el-Bezzâr el-Bağdâdî (öl. 229/843)'nin[250] kıraat vecihlerine yer vermekte ve bu imamlar ile râvileri arasındaki kıraat farklılıklarına işaret etmektedir.

Müfesir, bu on kurrâ ile bunların râvilerinen başka, râvilerden kıraati alarak nakleden tanklardan bazılarının da ihtilâflarına işaret etmektedir. Bunlar arasında en fazla ismi geçenler Abdülhamid ibn Salih ibn Âdân el-Burcumî (öl. 230/844-45), Ebû Sa'îd Abdû'l-Melik ibn Karîb el-Bâhilî (öl.215/830), Ebû Zeyd Abdurrahman ibn Abdullah el-Has'amî (öl.581/1185), Ebû Ömer Hubeyre ibn Muhammed el-Bağdâdî, Ebu'l-Münzîr Nuşayr ibn Yûsuf er-Râzî (öl. 240/854-55), Ebû Yûsuf Ya'kûb ibn Muhammed el-A'şâ el-Kûfî (öl. 200/815-16?) ve Ebû Ali Zeyd ibn Ahmed ibn Îshâk el-Hadramî olarak sayılabilir.[251]

Ebu'l-Berekât, kıraat imamlarından bir belde veya bölgeye mensup olanlar bir kıraatte birleştiklerinde, onların isimlerini ayrı ayrı saymak yerine bazı remizler kullanmıştır. Bu kabilden olmak üzere kullandığı remizlerden:

a) Medenî: İmam Nâfî' ve Ebû Ca'fer'e,

b) Kûfî: İmam Âsım, Hamza ve Kisâî'ye,

c) Mekkî: İmam İbn Kesîr'e,

d) Şâmî: İmam İbn 'Âmir'e,

e) Basrî: İmam Ebû 'Amr ve Ya'kûb'a,

f) Bağdadî: İmam Halefe,

g) Hicâzî: Mekke ve Medine kurrâsı olan İmam Nâfi', Ebû Ca'fer. ve İbn Kesîr'e delâlet etmektedir.[252]

---

[248] Ebû Ca'fer'in kıraatine misal olarak bk. Nesefî, Medârik, I/40, 50, 64, 93, 136; II/20; III/141, 302; IV/9.

[249] Ya'kûb'un kıraati için misal olarak bk. Nesefî, Medârik, I/44, 64, II/13, 52, 91, 309; III/92, 133, 293, 301; IV/280. Râvisi Ravh için misal olarak bk. III/95.

[250] Halefin kıraati için misal olarak bk. Nesefî, Medârik, III/46, 89, 91, 130, 220, 293.

[251] Adı geçen kıraat imamları, râvileri ve kâriler hakkında bilgi için bk. Şemsuddin Muhammed ibn Muhammed el-Cezerî, Ğâyetu'n-Nihâye fi Tabakâti'l-Kurrâ', nşr. G. Bergstraesser, Mısır 1351/1932.

[252] Krş. Muhammed Sâlim, el-Muhezzeb, I/7-8.

h) Irâkî: Kûfe, Basra ve Bağdad kurrâsı olan İmâm 'Âsim, Hamza, Kisâî, Ebû Amr, Ya'kûb ve Halef (bu zât aynı zamanda İmâm Hamza'nın râvîsidir)'e delâlet etmektedir.

H. Medâriku't-Tenzîl'de Tasavvuf

İslâm'da tasavvuf cereyanı çok erken dönemlerde başlamıştır. Hz. Peygamber ve ashabının yaşayışlarındaki zühd ve takva yönü, özellikle fitne devirlerinde daha bir özenle alınarak yaşanmış; Emevîler devrinde bu zühd ve takva hareketi, sür'atle inkişaf ederek tasavvuf adıyla bir ilim olarak ortaya çıkmıştır. Hasen el-Basrî ve Râbi'a el-Adeviyye (öl. 135/752) bu hareketin ilk temsilcileri olarak kabul edilmektedir.[253] Böylece başlangıçta ferdî ve dînî bir hareket halinde gelişen tasavvuf, H. II-III. asırlarda bir ekol haline gelmiştir.[254]

Hz. Peygamber'in *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* ve ashabının, tefsire dair kavillerinin rivayetinden ibaret olan rivayet tefsiri yanında, dirayet yoluyla Kur'an âyetleri tefsir edilmeye başlanınca, çeşitli mezheblere mensup kimselerin, âyetleri kendi mezheb ve görüşlerine destek olacak şekilde te'vile yöneldikleri görülür. Bu yüzden mutasavvıflar da kendi görüşlerini Kur'an âyetleri ile açıklamaya başlamışlar; ma'rifet, zühd, takva, muhabbet, şükür, sabır gibi mefhumlardan bahseden âyetlerin kendi nokta-i nazarlarını te'yid eder şekilde tefsir ve te'villerini rivayete özen göstermişlerdir.

Bilâhere bunlardan bir kısmı daha da ileri giderek Kur'an âyetlerinin zahir manâlarını tamamen bir tarafa bırakıp, ilham ve keşf yoluyla muttali olduklarını iddia ettikleri bâtını manâlarla Kur'an'ı tefsir etmek istemişlerdir.[255] Burada şunu da belirtelim ki, bunlar sünnete bağlı mutasavvıfe arasında itibar görmüş değildir. Medârik'te açıkça tesiri görülen Keşşâf müellifi Zemahşerî'nin, tasavvuf ve mutasavvıfeye karşı olan tutumunda bu hususu gözden uzak tutmamak gerekir.

Mâverâu'n-Nehr bölgesine İslâm'ın girmesiyle beraber tasavvufî cereyanlar da girmiş ve gelişmiştir.[256] Tasavvufa müsait bir zeminde Türkistan'da H. VI ve VII. asırlarda ortaya çıkan Yeseviyye tarikatı kısa bir

[253] Süleyman Ateş, İşârî Tefsir Okulu, Ankara 1974, s. 16.
[254] Süleyman Ateş, age., s. 17.
[255] Misal ve geniş bilgi için bk. Süleyman Ateş, age., s. 22-25.
[256] Fuad Köprülü, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Ankara 1976, s. 19.

zamanda gelişerek önce Seyhun çevresiyle Taşkent civarında tutulmuş, sonra da Harezm ve Mâverâu'n-Nehr'de yayılarak kuvvetlenmiştir.[257] Ebu'l-Berekât'm yetiştiği devrede de Mâverâu'n-Nehr bölgesinde bu tarikat yaygın bulunuyordu.

Medâriku't-Tenzîl'de, yukarda işaret ettiğimiz bâtmî ve işârî te'villere raslanmaz. Bunun yanında müfessir, hemen bütün Ehlu's-Sunne'ye bağlı tarikatların sözlerine itibar gösterdiği ilk devir mutasavvıflarının sözlerine eserinde yer vermiş, biraz sonra misalleriyle de görüleceği üzere onlardan nakillerde bulunmuştur.

Müfessir, bu ilk devir mutasavvıfları arasında el-Hasen ibn Yesâr el-Başrî, Sabit ibn Eşlem el-Bunânî (öl. 127/744-45),[258] Mâlik ibn Dînâr (öl. 131/748),[259] İbrâhîm ibn Edhem (öl. 161/778),[260] Ebû Ali Şakîk ibn İbrahim el-Ezdî el-Belhî (öl. 174/790)'[261], Fudayl ibn Iyâd (öl. 187/ 803) [262] Ebu'l-Feyd Sevbân ibn İbrâhîm Zu'n-Nûn el-Mışrî (öl. 245/ 858),[263] Yahya ibn Mu'âz (öl. 258/872),[264] Ebu'l-Kâsım Cuneyd ibn Muhammed el-Bağdâdî (öl. 2797 908),[265] Sehl ibn Abdullah et-Tusterî (öl. 283/912), [266] el-Huseyn ibn Manşûr el-Hallâc (öl. 309/922),[267] Ebû Bekr Muhammed ibn Musa el-Vâsıtî (öl. 3207 932)[268] ve Ebu Bekr Dulef eş-Şiblî (öl. 334/946)'nin sözlerini eserine almıştır.

---

[257] Geniş bilgi için bk. Fuad Köprülü, age., s. 56-57, 114; Hayrani Altınaş, Ma'rifetname'de Tasavvuf, İstanbul 1981, s. 11-12.

[258] Sabit el-Bunânî hakkında bilgi için bk. Cemaluddin Ebu'l-Ferec ibn el-Cevzî, Sıfatu's-Safve, Beyrut 1979, III/260.

[259] Mâlik ibn Dînâr hakkında bilgi için bk. Ziriklî, A'lâm, VI/134; İbn Hallikân, Vefeyâtu'l-A'yân, I/440.

[260] İbrâhîm ibn Edhem hakkında bilgi için bk. Abdülkerim ibn Havazin el-Kuşeyrî, Risale (trc. Tahsin Yazıcı), İstanbul 1966, s. 26-28.

[261] Şakîk el-Belhî hakkında bilgi için bk. Kuşeyrî, Risâle, s. 46-48.

[262] Fudayl ibn Iyâd hakkında bilgi için bk. Ziriklî, A'lâm, V/360; Kuşeyrî, age., s. 30-32.

[263] Zu'n-Nûn el-Mısrî hakkında bilgi için bk. Hafız Ebû Nu'aym Ahmed ibn Abdullah el-Isbahânî, Hılyetu'l-Evliyâ' ve Tabakâtu'l-Asfıyâ', Mısr 1357/1938, IX/331-395.

[264] Yahya ibn Mu'âz hakkında bilgi için bk. Isbahânî, Hılye, X/51-70; Kuşeyrî, Risâle, s.58-59; Ziriklî, age., IX/218.

[265] Cuneyd hakkında bilgi için Isbahânî, age., X/255-287 ve Kuşeyrî, age., s. 67-70'e bakılabilir.

[266] Sehl et-Tusterî hakkında bilgi için Isbahânî, age., X/189-212; Kuşeyrî, age., s. 51 54'e bakılabilir.

[267] Hallac hakkında bilgi için bk. Kehhâle, Mu'cemu'l-Muellifîn, IV/63; Ziriklî, age., II/285.

[268] El-Vâsıtî hakkında bilgi için bk. Ebu'l-Kâsım Abdülkerim ibn Hevâzin, er-Risâletu'l-Kuşeyriyye, Mısır 1318, s. 29.

Bu, Ebu'l-Berekât'ın bir tarikata intisab etmiş olduğuna delâlet etmese dahi bizi, en azından onun, tasavvufa karşı olmadığı neticesine götürür. Zira en önemli kaynağı olan Keşşâf'ta bu mutasavvıfenin sözlerine bir kelime ile dahi olsa yer verilmiş değildir. O halde müfessir, tesiri altında kaldığı Zemahşerî gibi tasavvufa düşman olma yolunu tutmamış; aksine mutasavvıfenin sözlerini eserine -hangi niyetle olursa olsun- almış ve eserini bunlarla süslemiştir. Bu da onun tasavvufa ve mutasavvıfeye sempatisini göstermektedir.

Şimdi Medâriku't-Tenzîl'de bulunan tasavvufî ibareleri misallendirelim:

Misal –1

Müfessir, el-Mâide/85 âyetinin tefsirinde şöyle der:

"«İşte bu ihsan sahiplerinin karşılığıdır»" ... Ma'rifet ehli şöyle demiştir: «Onlarda (ihsan sahiplerinde) *var olan şu üç şeydir: Ayrılığa* (Allah'tan ayrı kalmaya) *ağlamak, hediyyeye* ('ata') *dua, kazaya rızâ. Kim ma'rifet iddiasında bulunur da bu üç şey kendisinde olmazsa iddiasında doğru* (sâdık) *değildir".*[269]

Misal –2

Müfessir, *"Sonra gerçek mevlâlarına döndürülürler. Haberiniz olsun, hüküm, O'nundur. O, hesap görenlerin en sür'atlisidir"* mealindeki el-En'âm/62 âyetinin tefsirinde « قيل » rivayeti ile şöyle der:

"«Seni terbiye edene döndürülmek, sana eziyyet verenle beraber kalmaktan daha hayırlıdır» denilmiştir".[270]

Misal –3

Müfessir, el-A'râf/99 âyetinin tefsirinde şunları anlatır:

---

[269] Nesefî, Medârik, I/298.

[270] Nesefî, Medârik, II/16. Müfessirin burada kîl kavli ile vermiş olduğu bu ifadeler benzer şekilde er-Risâletu'l-Kuşeyriyye'de de geçmektedir. Şöyle ki: "Birisine: «Ölümü seviyor musun?» diye sorulmuştu. «Hayrı umulana varmak, kötülüğünden emîn olunmayanla beraber kalmaktan daha hayırlıdır.» diye cevap verdi" (Bk. Abdu'l-Kerîm el-Kuşeyrî, er-Risâletu'l-Kuşeyriyye, tah. Abdülhalim Mahmûd- Mahmûd ibn eş-Şerîf, Mısır 1966, I/271.

"Allah'ın hilesinden; kulu, onun hissetmediği bir yerden yakalayıvermesinden emin mi oldular?" Şiblî -Allah aziz ruhunu mukaddes kılsın-'den: *"Onlara hilesi, onları oldukları hâl üzere bırakmasıdır."* er-Rebî' ibn Hayşem'in kızı babasına: *"Bana ne oluyor ki insanların uyuduğunu görüyorum da senin uyuduğunu görmüyorum?"* demişti. O da: *"Azabımızın onlara geceleyin gelivermesinden emîn mi oldular?"* [271] âyetini kastederek: *"Ey kızcağızım, baban geceleyin* (azabın veya ölümün) *gelivermesinden korkuyor." diye cevap verdi".*[272]

Misal –4

Müfessir, en-Nûr/33 âyetinin tefsirinde şöyle der:

"Bil ki köle dörttür. Hizmet için tahsis edilen (edinilen) *köle* (kınn), *ticaret yapmasına izin verilen, kitabete bağlanmış ve kaçan köle.*

Birincinin misali; halveti tercih ve muaşereti terk ile uzleti elde eden "veliyyu'l-uzlet"tir. İkincisi "veliyyu'l-'ışret'tir. O, toplulukla (cemâatle) *hemhal olan kimsedir. Tecrübe yoluyla bilgi edinmek için insanlar arasına karışır. Onlara ibret* (gözüyle) *bakar. Onlara ibret almalarını emreder. O, Allah Resulü (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)'nün halifesidir. Allah'ın hükmüyle hükmeder, Allah için alır, Allah için verir. Onun idrâki Allah'-dandır. Allah ile konuşur. Dünya onun ticaret pazarıdır. Akıl onun ana malı* (sermayesi)*dir. Öfke halinde adalet ve rızâ onun terazisidir. Fakirlik ve zenginlik i'tidâl onun sıfatı* (rütbesi)*'dir. Allah ile izzet onun melcei ve başvuracak yeridir. Kur'an, efendisinin izin mektubudur. Dış görünüşleriyle insanların arasındadır. İçiyle* (serâir) *onlardan uzaktır. Kendisi onlara zarar verecek hususlarda Allah için bâtınen onlardan hicret etmiş; onların faydasına, kendi zararına olan şeylerde zahiren onlara karışmış, onlarla birlikte yaşamayı seçmiştir."*[273] (Şiir:)

Onların içinde yaşamasına rağmen onlardan değildir.

Fakat altının menşe'i (ma'deni) ***topraktır.***

---

[271] Kur'an, el-A'râf/97.

[272] Nesefî, Medârik, II/66-67. er-Rebî' ibn Haysem ile kızı arasında geçen konuşma Abdu'l-Kerîm el-Kuşeyrîde Mâlik ibn Dînâr'la kızı arasında geçmiş olarak verilmiştir. (bk. Abdülkerim el-Kuşeyrî, Risale, II/718).

[273] Krş. Abdülkerim el-Kuşeyrî, Risale, I/271.

"O, onların yediğini yer, onların içtiklerini içer. Onlar ise onun, göklerin ve yerin Allah'ın emriyle kâim olduğunu gören, Allah'ın bir misafiri olduğunu nasıl bilsinler ki! Sanki onun hakkında şöyle denilmiştir" (Şiir):

"İnsanlardan (herhangi biri) *olduğun halde eğer onlardan üstün olmuşsan* (bilki) *misk, ceylân kanının bir parçasıdır.*

Veluyyu'l-uzlet'in hâli, hallerin en temizi ve en tatlısı; veliyyu'l-'Işret'in hâli ise en kâmili ve en yücesidir. İkinciye göre birincisi Rahmân'ın huzurunda, sultanın yanındaki vezirin nedimi mesabesindedir. Peygamber (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'e gelince; onun iki tarafı da şereflidir. İki altın külçenin menşei* (ma'deni) *dir. İki "hâl"i* (uzlet ve işret halleri) *kendinde toplamıştır. İki tatlı suyun menbâıdır. Veliyyu'l-uzlet onun hâllerinin bâtını ile hidayete ermiştir. Veliyyu'l-Işret ise onun amellerinin zahirine uymuştur."*

"(Kölelerin) *üçüncüsü mükellef olan* (bir kimse olarak) *amel eden* (nefsini) *hesaba çeken ve cehd eden* (mucâhid) *kimsedir. Mükâteb kölenin taksitleri gibi gündüz ve gecede* (bir günde) *beş vakit* (namazla), *200 dirhemde beş* (hisseyi zekât olarak) *vermekle, senede bir ay* (oruçla) *ve ömründe bir ziyaret* (yani haccla) *mükelleftir. Sanki o, bu muntazam* (müretteb) *taksitlerle nefsini Allah'dan satın almış gibidir. Kölelik zinciri* (ile bağlı kalmaktan) *korkarak ve hürriyet kapısını açmayı umarak cennet bahçelerinde serbestçe dolaşmak, onun nimetlerinden istifade etmek, istediğini ve arzuladığını yapmak için kölelik bağını çözmeye gayret eder.*

Dördüncüsü kaçan köledir. Bunlar ne kadar da çoktur! Hırsız, zina eden ve ğâsıb bir tarafa adaletsiz kadı, amel etmeyen âlim, riyakâr amel sahibi, sözlerinin çoğu fuzûlî olan, kendine fayda vermeyen her şeye hücum eden ve söylediğini yapmayan vaiz bunlardandır. Peygamber (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem) *onlardan haber vererek* (şöyle) *buyurmuştur: «Muhakkak Allah bu dîne, kendileri için âhirette hiçbir nasîb olmayan bir kavimle yardım eder»".*[274]

Misal –5.

Müfessir, el-Fâtır/15 âyetinin tefsirinde şu bilgileri verir:

---

[274] Nesefî. Medârik, III/143.

"Sehl [275] *der ki: «Allah yaratıkları yarattığında kendisi için zenginliğe, onlar için de fakirliğe hükmetti. Kim zenginlik iddiasında bulunursa Allah'tan men'edilir. Kim de fakirliğini ikrar ederse fakirliği kendisini Allah'a ulaştırır. Kula yaraşan içiyle* (kalbiyle) *ona* (Allah'a) *muhtaç olmak, başkasından kopup Allah'a bağlanmaktır ki kulluğu hâlis olsun. Kulluk; zillet ve boyun eğmektir. Alâmeti ise kimseden* (bir şey) *istememektir.»"*

"El-Vâsıtî [276] *der ki: «Kim Allah ile* (mahlûkattan) *müstağni olursa fakir düşmez, kim de Allah ile izzet bulursa zillete düşmez.»"*

"El-Huseyn[277] *der ki: «Kul, Allah'a muhtaçlığı* (fakrı) *ölçüsünde Allah ile zengin olur. Fakirliği* (Allah'a muhtaçlığı) *arttığı ölçüde zenginliği artar".*[278]

"Yahya[279] *der ki: «Fakr kul için zenginlikten daha hayırlıdır. Zira zillet* (mezellet) *fakirlikte; kibir de zenginliktedir. Zillet ve tevazu ile Allah'a dönmek, amelleri çoğaltarak O'na dönmekten daha hayırlıdır.»"*

"«Evliyanın sıfatı üçtür: Her şeyde Allah'a güvenmek, her şeyde ona muhtaç olmak ve her şeyden O'na dönmek» denilmiştir."[280]

"Şiblî [281] *der ki: «Fakr, belâ getirir. Onun bütün belâları ise izzettir»".* [282]

I. Medâriku't-Tenzîl'de Kıssalar ve İsrâiliyyât

1. Kıssalar

Ebu'l-Berekât, tefsirinde münâsebetler ölçüsünde çeşitli devirlere ait kıssalara da yer vermiştir. Bunlardan İslâm öncesi devirlere ve pey-

---

[275] Sehl ibn Abdullah et-Tusterî'dir.
[276] Ebû Bekr Muhammed ibn Musa el-Vâsıtî'dir.
[277] El-Huseyn ibn Mansûr el-Hallâc.
[278] Krş. Abdülkerim el-Kuşeyrî, Risale, II/539.
[279] Yahya ibn Mu'âz.
[280] Bu söz Ebû Abdurrahman es-Sulemî'nin Tabakâtu's-Sofiyye'sinde Yahya ibn Mu'âz'ın sözü olarak verilmektedir (bk. Ebû Abdurrahman es-Sulemî, Tabakâtu's-Sofiyye, tah. Nûreddin Şerîbe, Kahire 1389/1969, s. 110).
[281] Ebû Bekr Dulef eş-Şiblî.
[282] Nesefî, Medârik, III/337-338. Müfessirin mutasavvıfeden nakilleri için ayrıca bk. Nesefî, age., I/43, 44, 152, 154, 159, 169, 191, 203-204, 255; II/29, 47, 49 (krş. el-Kelâbâzî, Doğuş Devrinde Tasavvuf, trc. Süleyman Uludağ, İstanbul 1979, s. 54); 50, 57, 76, 257, 262; III/19, 27, 70, 90, 268, 278, 341; IV/39, 60, 110, 155.

gamberlere ait olanları yanında Asr-ı Saadet ve daha sonraki devirlere ait olanları da vardır. İslâm öncesi devirlere ait kıssaları biraz sonra "İsrâiliyyât" başlığı altında inceleyip misallendireceğiz.

Asr-ı Saadette vukubulmuş hâdiselere ait kıssalar da genellikle nüzul sebepleri içinde verilmiş olduğundan daha önce bunlara "Medâriku't-Tenzîl'de Esbâbu'n-Nuzûl" bahsinde yer verip misallendirmiştik.

Burada ise Medâriku't-Tenzîl'de yer verilen asr-ı saadet sonrası devirlere ait kıssalara yer vereceğiz.

Bu kıssalar genellikle ahlâkî kıssalar olup tarihî yönden fazla dikkati çekmeyen kıssalar olarak görünmektedir. Müfessir her halde bunları tezyîn-i kelâm (sözü söyleme) nev'inden tefsirine serpiştirmiş olsa gerektir. Bu arada âyetlerin tefsiriyle ilgili bazı âlimlerin aralarında geçen münakaşa ve muhaverelere de yer verilmiş ve müfessirin tercih ettiği te'vîl ve tercihler bunlarla kuvvetlendirilmek istenmiştir.

Şimdi müfessirin Asr-ı Saadet sonrası devre ait tefsirinde zikrettiği kıssalara birkaç misalle temas edelim:

Misal -1

Müfessir, Âl-i İmrân Sûresinin *"Allah'ın katında İsâ'nın durumu, kendisini topraktan yaratıp sonra «ol» demesiyle olmuş olan Âdem'in durumu gibidir."* mealindeki 59. âyetinin tefsirinde şu olayı nakleder:

"Âlimlerden birinden rivayete göre o, rumlara esir düşmüştü. Onlara:

— Niçin isa'ya ibadet ediyorsunuz? diye sordu. Onlar:

— Çünkü onun babası yok, dediler.

— O halde Âdem (kendisine ibadet etmenize) *daha lâyıktır. Zira onun ana-babası* (hem anası, hem de babası) *yoktur. dedi.*

— Ölüleri diriltirdi, dediler.

— O halde Hazkiyal (ibadet etmenize) *daha lâyıktır. Zira İsa dört kişiyi, Hazkiyal ise sekiz bin kişiyi diriltmiştir, dedi.*

— Dilsizi ve ala tenliyi iyileştirirdi, dediler.

— Cercîs (ibadet etmenize) *daha lâyıktır. Zira o pişirir, yakar; sonra* (da pişirip yaktığı) *salimen kalkardı. dedi".* [283]

[283] Nesefî, Medârik, I/160.

Misal –2

Müfessir, Âl-i İmrân Sûresinin *"Sevdiğiniz şeylerden sarfetmedikçe* (infâkta bulunmadıkça) *iyiliğe eremezsiniz"* mealindeki 92. âyetinin tefsirinde şöyle bir kıssa anlatır:

"Ömer ibn Abdülaziz'den[284] (rivayet edilir ki) *o, denklerle şeker satın alır ve bunları tasadduk edermiş. Kendisine:*

— *Niçin bedelini tasadduk etmiyorsun? diye sorulmuş da şöyle demiş:*

— *Zira şeker bana* (çok) *sevimlidir. Sevdiğimden infâkta bulunmak istedim."* [285]

Misal –3

Müfessir, el-A'râf Sûresinin *"... Yeyin, için, fakat israf etmeyin. Çünkü Allah müsrifleri sevmez."* mealindeki 31. âyetinin tefsirinde şu olayı anlatır:

"Reşîd'in[286] *Hristiyan ve hazık bir doktoru vardı.* (Bir gün) *Ali ibn el-Huseyn ibn Vâkıd'a:*

— *İlimler beden ve din ilimleri* (olarak) *iki olduğu halde sizin kitabınızda tıb ilminden hiçbir şey yok, demişti. Ali ona:*

— *Allah tıbbı kitabından yarım âyette toplamıştır. O da:* «Yiyin, için, fakat israf etmeyin.» *sözüdür, dedi. Hristiyan:*

— *Rasûlünüzden tıbba dair hiçbir şey rivayet edilmemiştir, dedi. Ali:*

— *Peygamberimiz tıbbı az bir sözde toplamışır ki o da:* «Mide hastalığın evidir. Perhiz her ilâcın başıdır. Her bedene, onu alıştırdığını ver» *sözüdür, deyince Hristiyan:*

— *Kitabınız ve peygamberiniz Câlinos'a tıbdan bir şey bırakmamış, dedi."* [287]

---

[284] Emevî halifesi Ömer ibn Abdülaziz (öl. 101/720).
[285] Nesefî, Medârik, I/169.
[286] Abbasî halifesi Harun er-Reşîd (öl. 193/809).
[287] Nesefî, Medârik, II/51.

Misal –4

Müfessir, el-Hac Sûresinin *"İnsanları hacca çağır; yürüyerek veya binekler üstünde uzak yollardan sana gelsinler"* mealindeki 27. âyetinin tefsirinde şu kıssayı anlatır:

"Muhammed ibn Yâsîn der ki: Tavâfda bir ihtiyar bana:

— Sen nerelisin? dedi. Ben:

— Horasan'dan, dedim.

— Beyt ile aranızdaki mesafe ne kadardır? dedi. Ben:

— İki veya üç ay, dedim.

— Siz, Beyt'in komşularısınız, dedi. Ben:

— Sen nereden geldin? diye sordum,

— Beş senelik yoldan. Çıktığımda bir gençtim (şimdi ise) *orta yaşlıyım, dedi. Ben:*

— Allah'a yemin olsun ki bu, güzel bir itaat ve sâdık bir muhabbettir, dedim. Şu şiiri inşâd eyledi:

Evin seni uzaklaştırsa, önüne örtüler ve engeller çıksa da sevdiğini ziyaret et.

Uzaklık senin onu ziyaretini engellemesin. Zira seven sevdiğini çokça ziyaret edendir".[288]

Misal –5

Müfessir, eZ-Zâriyât Sûresinin 22 ve 23. âyetinin tefsirinde şu kıssayı anlatır:

"Asma'î'den (naklediliyor ki) *o şöyle anlatmıştır:*

— Basra camiinden çıkmıştım. Oturmakta olan bir bedevi beni gördü ve:

— Kimsin? dedi. Ben:

[288] Nesefî, Medârik, III/99.

— *Aşma' oğullarından, dedim.*

— *Nereden geldin? dedi.*

— *Allah'ın kelâmının okunduğu bir yerden, dedim.*

— *Bana oku, dedi. Ve'z-Zâriyât* (Sûresi)*'ı okudum.* «Göktedir rızkınız ve size va'dolunan...» *âyetine ulaştığımda:*

— *Bu yeter, dedi, devesine yöneldi, boğazlayıp* (etini) *gelenlere paylaştırdı. Gerisin geriye dönüp kılıç ve yayma yöneldi, onları kırdı ve dönüp gitti.*

Reşîd ile beraber haccettiğimde tavaf etmek üzere iken baktım, birisi ince bir sesle bana sesleniyor. Döndüm ve o bedevi ile karşılaştım. Zayıflamış ve sararmıştı. Bana selâm verdi ve (Ve'z.-Zâriyât) *Sûresini okuttu. O âyete gelince bir çığlık attı ve:*

— *Rabbimiz! Gerçekten bize va'dettiğini bulduk, dedi, sonra:*

— *Bundan başka* (okuyacağın bir şey) *var mı? dedi.*

— «Gök ve yerin Rabbine andolsun ki o muhakkak bir haktır" (âyetini) *okudum.* (Yine) *bir çığlık attı ve üç kere:*

— *Sübhânallâh, kimdir Celîl'i öfkelendiren ki yemin etti? O'nun sözünü doğrulamadılar da yemin etti? deyip bu sözlerle can verdi".*[289]

2. İsrâiliyyât

İsrâiliyyât, kelime olarak "İsrâiliyye" kelimesinin çoğuludur. İsrâilî bir kaynaktan aktarılan kıssa veya hâdise anlamınadır. İsrâîl, rivayetlere göre Hz. Ya'kûb *(Aleyhi's-Selâm)*'un ismi veya lâkabıdır.[290]

Gerek Kur'an-ı Kerîm'de ve gerekse Hz. Peygamber'in hadislerinde geçmiş ümmetlere dair birçok kıssa, müslümanların ibret almaları için anlatılmıştır. Bu âyet ve hadislerin büyük bir kısmı İsrailoğulları ile alâkalıdır. Bu da Müslümanların ve İslâm'ın geldiği çevrede bulunanların kitâb ehlinden daha ziyade Yahudiler ve Hristiyanlarla yakın alâkalarının bulunması, bir de onların haberlerinden bir kısmına vâkıf olmaları hikmetine mebnî olsa gerektir.

---

[289] Nesefî, Medârik, IV/185.

[290] Âsım Efendi, Kamus Tercümesi Okyanus, İstanbul 1304-1305, IV/1006'dan naklen bk. Abdullah Aydemir, Tefsirde İsrâiliyyât, Ankara 1979, s. 6.

Aslında İsrâiliyyât denince sadece İsrailoğulları ile ilgili haberler anlaşılmamalıdır. Kur'an ve hadislerde İsrailoğullarından olduğu gibi Hz. Âdem *(Aleyhi's-Selâm)*'den başlayarak birçok peygamber ve onların kavimleri ile putperest kavimlerden bahseden kıssalar bulunmaktadır. Bütün bunlarla ilgili olarak aslında Kur'an ve hadislerde olmadığı halde İslâm'a katılan haberlerin tümüne birden İsrâiliyyât denmesi, bunların çoğunluğunun İsrailoğulları ile ilgili olması veya daha ziyade Yahudiler kanalıyla İslâm'a sokulmuş olmasından olsa gerektir.

Geçmiş ümmetler hakkında tefsir kitaplarında yer alan açıklama ve kıssaların elbette tamamı uydurma değildir. Bir kısmı Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* tarafından ashabına anlatılmış ve sahabeden sahih senedlerle rivayet edilerek muteber hadis mecmualarında yer almıştır.

Ancak problem bu sahih haberleri zayıf ve merdûd olanlarından ayırabilmektir. Bu da çoğu zaman zor olduğu gibi bazen da imkânsızdır. Bundan başka İsrâiliyyâtın tamamı İslâm akîde ve prensiplerine de aykırı olmayabilir. Bu yönüyle âlimler İsrâiliyyâtı:

a) İslâm'a uygun olanlar,

b) İslâm akîde ve prensiplerine aykırı olanlar,

c) Tasdik veya tekzib edilmeyenler diye üçe ayırır.[291] İşte bu üçüncü neviden olanlar İslâmî eserlerde ve özellikle tefsirlerde bolca bulunur.

İsrâiliyyâtın naklinin caiz olup olmadığı konusu ihtilâflıdır. Bazıları Hz. Peygamber'in *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* Ehl-i Kitap'tan herhangi bir şey nakledilmesini kesinlikle yasakladığını ve: *"Ehl-i Kitaba hiçbir şey sormayın. Kendileri sapmış olan bu kimseler sizi asla doğru yola iletemezler. Sizler de* (Ehl-i Kitaba sorduğunuz ve cevap aldığınız takdirde onları tasdik veya tekzibden dolayı) *ya hak olan bir şeyi yalanlamış veya bâtıl olan bir şeyi doğrulamış olursunuz. Allah'a yemin ederim ki Musa sağ olsaydı bana iman etmek ve yoluma uymaktan başka bir çare bulamazdı."* buyurduklarını[292] ve bu sebeple Ehl-i Kitap'tan herhangi bir şey nakletmenin câîz olmadığını söylerken diğer bazıları da Ebû Nemle el-Ensârî'den rivayet edilen bir hadisi delil göstererek Ehl-i Kitabın söylediklerini nakletmekte mahzur görmezler.[293]

[291] Abdullah Aydemir, Tefsirde İsrâiliyyât, s. 18.
[292] Ahmed ibn Hanbel, Musned, III/378'den naklen bk. Abdullah Aydemir, age., s. 19.
[293] Ebû Nemle hadisi için bk. Ahmed ibn Hanbel, Musned, IV/136.

Bu ihtilâftan sarf-ı nazarla netice olarak:

a) Kur'an ve hadisin ruhuna uyan isrâîliyyât alınabilir.

b) Kur'an ve hadisin ruhuna uymayanlar atılır.

c) Bu ikisi dışındakilerin hükmüne gelince; bunlar alınmaz, benimsenmez, nakledilmez ve kitaplara da yazılmaz[294] görüşü ağırlık kazanmaktadır.

Ancak, İslâm âleminde yaygın, halkın okuması veya avama okunmak üzere hazırlanmış ahlâk ve mev'ıza (öğüt) kitaplarının yanında tefsirlere de İsrâiliyyâttan çok şeyin girdiği bir gerçektir.

Ebu'l-Berekât'ın da bundan kurtulduğunu söylemek pek mümkün değildir. Özellikle İslâm'ın ruhuna aykırı olmayan ve mücerred geçmiş peygamberler ile ümmetlerine dair haberlerde pek dikkatli davranmadığını ve onlara dair nakledilen kıssaları -birkaç istisna dışında- değerlendirmeye tabî tutmadan « روي » veya « قيل » lâfızlarıyla verdiğini görüyoruz. Keşşaftan bu konuda yaptığı nakillerde bazı ayıklamalar yapmış olmakla beraber -o da herhalde fazla uzatma endişesiyle olsa gerektir- onda nakledilen kıssaları tefsirine aynen almıştır.

Ancak, diğer tefsirlere ve bilhassa rivayet tefsirlerine göre Medâriku't-Tenzîl'de İsrâiliyyât azdır ve bunların da zaten İslâm prensiplerine ters düşmeyen mücerred kıssalardan ibaret olduğu görülmektedir.

Ebu'l-Berekât'ın tefsirinde bulunan İsrâiliyyâtla ilgili birkaç örneği buraya almayı faydalı görüyoruz:

Misal –1

Müfessirimiz, *"Bulutla sizi gölgelendirdik, kudret helvası* (menn) *ve bıldırcın* (es-Selvâ) *indirdik..."* mealindeki el-Bakara/57 âyetinin tefsirinde şunları anlatır:

"Yani bulutu onları gölgelendirir kıldık. Bu Tîh'de olmuştur. Allah, bulutu onlara müsahhar kılmıştı. Bulut onlarla birlikte yürür ve onları güneşten korurdu. Geceleri de ateşten bir direk inerdi de onun ışığında yürürlerdi. Elbiseleri kirlenmez ve eskimezdi.

---

[294] Abdullah Aydemir, Tefsirde İsrâiliyyât, s. 33.

"Size menn'i indirdik".

Yani kudret helvasını. Güneşin doğuşundan batışına kadar onların üzerine kar gibi yağar, her insan için bir sâ' miktarında olurdu.

"Size selvayı da indirdik."

Allah onlara güney rüzgârı göndermişti. Bu rüzgâr onlara selvayı -ki bıldırcın kuşudur- toplar getirir ve herkes kendine yetecek kadarını alıp keserdi".[295]

Tevrat'ın konu ile ilgili cümleleri de şöyledir:

"Ve Rab Musa'ya söyleyip dedi: İsrailoğullarının söylenmelerini işittim. Onlara söyleyip de: "Akşam üstü et yiyeceksiniz ve sabahleyin ekmekle doyacaksınız. Ve bileceksiniz ki Allah'ınız Rab Ben'im.

Ve vâki oldu ki, akşamleyin bıldırcınlar çıkıp ordugâhı kapladılar ve sabahleyin ordugâhın etrafına çiğ düşmüştü. Ve düşmüş olan çiğ kalkınca işte çölün yüzünde, toprağın üzerinde kırağı gibi küçük, yuvarlak bir şey vardı. Ve İsrailoğulları görüp birbirlerine dediler: Bu nedir? Çünkü o nedir bilmediler. Ve Musa onlara dedi: Bu Rabb'ın yemek için size verdiği ekmektir. Rabbın emrettiği şey budur. Her biriniz yiyeceğine göre ondan devşirin; adam başına bir Ömer[296] *olmak üzere canlarınızın sayısına göre; her biriniz çadırında olanlar için alacaksınız".*[297]

"Ve İsrail evi onun adını man koydular; ve o kişniş tohumu gibi beyaz lezzetli, ballı yufka gibiydi".[298]

"Ve onların arasında olan karışık halkın iştahları çok arttı ve İsrailoğulları da yine ağlayıp dediler: Bize kim et yedirecek? Mısır'da parasız yediğimiz balığı, hıyarları ve karpuzları ve pırasaları ve soğanları ve sarımsakları hatırlıyoruz. Fakat şimdi canımız kurudu. Hiçbir şey yok. Ancak bu manı görüyoruz...".[299]

"Ve Rab tarafından bir yel çıktı ve denizden bıldırcınlar getirdi ve ordugâhın etrafında bir tarafta bir günlük yol ve öbür tarafta bir günlük yol kadar... Ordugâhın üzerine düşürdü..."[300]

---

[295] Nesefî, Medârik, I/49.
[296] 3,70 litre mukabili bir ölçektir (bk. Kitab-ı Mukaddes, ölçüler ve tartılar cetveli).
[297] Tevrat, Çıkış, XVI/11-16.
[298] Tevrat, Çıkış, XVI/31.
[299] Tevrat, Sayılar, XI/4-6.
[300] Tevrat, Sayılar, XI/31.

"Ve et daha dişlerinin arasında iken çiğnemeden evvel kavme karşı Rabbin öfkesi alevlendi ve Rab kavmi gayet büyük bir vuruşla vurdu".[301]

"Bu kırk yıl, üzerinden esvabın eskimedi".[302]

Misal –2

Ebu'l-Berekât, *"Tâlût ordusuyla birlikte ayrıldıktan sonra, «doğrusu Allah sizi bir ırmakla deneyecektir, ondan içen benden değildir...» Onlardan pek azı hariç sudan içtiler"* mealindeki el-Bakara/249 âyetinin tefsirinde şöyle demektedir:

"Onlar seksen bin kişiydiler. Çok sıcak, hararetli bir havada çıkmışlardı ve Allah'ın kendileri için bir nehir akıtmasını istediler...".[303] *"Onlar 313 kişiydiler."*[304]

Şimdi de Tevrat'ın konu ile ilgili cümlelerine bir göz atalım:

"... Ve Harot pınarı başında ordugâh kurdular".[305]

"Ve şimdi kavme işittirip de: «Kim korkuyor ve titriyorsa dönsün ve Gilead dağından geri gitsin». Ve kavımdan yirmi iki bin kişi döndüler ve on bin kişi kaldı. Ve Rab Gideon'a dedi: «Kavmin sayısı yine fazladır. Onları suya indir ve senin için onları orada deneyeyim. Ve vaki olacak ki sana: Bu seninle beraber gidecek dediğim adam seninle beraber gidecek ve seninle gitmeyecek dediğim adam gitmeyecektir.» Ve kavmi suya indirdi. Ve Rab Gideon'a dedi: «Köpeğin diliyle içtiği gibi diliyle su içen her adamı ayrı, ve içmek için dizleri üzerine çöken her adamı da ayrı koyacaksın.» Ve ellerini ağızlarına götürerek dilleri ile içenlerin sayısı 300 kişi oldu. Fakat kavmin arta kalanlarının hepsi su içmek için dizleri üzerine çöktüler. Ve Rab Gideon'a dedi: «Diliyle içen 300 kişi ile sizi kurtaracağım ve Medyeanîleri senin eline vereceğim»".[306]

---

[301] Tevrat, Sayılar, XI/33.
[302] Tevrat, Tesniye, VIII/4.
[303] Nesefî, Medârik, I/125.
[304] Nesefî, Medârik, I/125-126. Ebu'l-Berekât'ın burada 313 sayısını tercihine sebep her halde Buhârî, K. el-Meğâzî'de kaydedilen şu hadis olmalıdır: el-Berâ'dan rivayete göre o şöyle demiştir: "Biz Muhammed *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'nin ashabı Bedr'de bulunan (Bedr ashabı)ların sayısının, Tâlût ile nehri geçenler kadar olduğunu konuşurduk. Onunla nehri ancak 310 küsûr iman eden geçmişti" (Bk. Buhârî, K, el-Meğâzî, 6).
[305] Tevrat, Hâkimler, VII/1.
[306] Tevrat, Hâkimler, VII/3-7.

Misal –3

Müfessir, *"Onları Allah'ın izniyle bozguna uğrattılar. Dâvûd, Câlût'u Öldürdü, Allah Davud'a hükümranlık ve hikmet verdi..."* mealindeki el-Bakara/251 âyetinin tefsirinde şunları anlatır:

"Davud'un babası Yîşî altı oğlu ile birlikte Tâlût'un ordusundaydı. Dâvûd da yedincileri idi. Dâvûd küçük olup koyun güderdi. Allah, peygamberine Câlût'u Davud'un öldüreceğini vahyle bildirmişti. O da Davud'u babasından istedi. Dâvûd yolda gelirken üç tane taş (ona) *seslenerek her biri:*

«Câlût'u benimle öldüreceksin. Beni yanına al» demişti. O da bunları torbasına aldı ve Câlût'a atarak onu öldürdü. Tâlût, Davud'u kızı ile evlendirdi ise de sonradan kıskandı (hased etti) *ve onu öldürmek istedi. Ama sonra tevbe etmiş olarak öldü".*[307]

Şimdi de Tevrat'ın bu konu ile ilgili cümlelerini alalım:

"Ve Davud, Beyt-Lehem-Yahuda'dan, adı Yesse olan[308] *o Efratlı'nın oğlu idi. Ve bu adamın sekiz oğlu vardı".*[309]

"Ve Davud en küçüğü idi ve üç büyük oğlu Saul'un ardınca gitmişlerdi. Ve Davud Beyt-Lehem'de babasının koyunlarını gütmek için Saul'un yanından gider ve dönerdi".[310]

"Ve eline deyneğini aldı ve vadiden kendine beş çakıl taşı seçti ve onları üzerinde olan çoban torbasına, dağarcığına koydu ve sapanı elinde idi ve Filistî'ye yaklaştı" [311]

"Ve Davud Filistî'yi sapanla ve taşla yendi ve Filistî'yi vurup öldürdü".[312]

"Ve Saul Davud'a dedi: İşte büyük kızım Merab. Onu karı olarak sana vereceğim. Ancak benim uğrumda cesur ol ve Rabbın cenklerini et".[313]

---

[307] Nesefî, Medârik, I/126.
[308] Arapların Yîşâ dedikleri kişi, bu olmalıdır.
[309] Tevrat, I.Samuel, XVII/12.
[310] Tevrat, I.Samuel, XVII/14-15.
[311] Tevrat, I.Samuel, XVII/40.
[312] Tevrat, I.Samuel, XVII/50.
[313] Tevrat, I.Samuel, XVIII/17.

Misal –4

"Bir kasaba halkı inanmalı değil miydi ki, imanları kendilerine fayda versin. İşte Yûnus'un milleti inandığı zaman dünya hayatında rezilliği gerektiren azabı onlardan kaldırdık..." mealindeki Yûnus/98, âyetinin tefsirinde Müfessir şöyle diyor:

"Rivayete göre Yûnus (Aleyhi's-Selâm) Musul topraklarında olan Nînevâ'ya peygamber olarak gönderilmişti. Onu yalanladılar. O da onlara kızarak oradan ayrıldı. Onu kaybedince üzerlerine azâb ineceğinden korktular, hepsi kıldan elbiseler (palaz) *giyerek kırk gece feryad ettiler. Kadınları, çocukları ve hayvanları ile birlikte kıra çıktılar. Kadınlarla çocukları, hayvanlarla yavruları birbirinden ayırdılar da bunlar birbirlerini Özlediler. İman ve tevbe izhar ettiler. Allah da onlara acıdı, merhamet etti ve onların üzerinden azabı açtı, kaldırdı. Bu bir âşûrâ günü olup günlerden cuma idi".*[314]

Şimdi de Tevrat'ın bu konudaki ibarelerine bir göz atalım:

"Ve Amittay'ın oğlu Yunus'a Rabbın şu sözü geldi: «Kalk, Nineve'ye, o büyük şehre git, ve ona karşı çağır»".[315]

"Ve ikinci defa olarak Yunus'a Rabbın sözü geldi: «Kalk Nineve'ye, o büyük şehre git ve sana söyleyeceğim sözleri ona çağır...» Ve Yunus şehre girmeye başladı, bir günlük yol yaptı ve çağırıp dedi: Daha kırk gün var ve Nineve yıkılacak.

Ve Nineve halkı Allah'a inandılar ve oruç ilân ettiler. Ve büyüğünden küçüğüne kadar çullar sarındılar.

Ve kıralın büyük adamlarının fermanları ile Nineve'de bağırıp ilân etti: İnsan ve hayvan, sığır ve davar bir şey tatmasınlar, otlamasınlar, su da içmesinler. Ve insan da hayvan da çul sarınıp Allah'ı kuvvetle çağırsınlar. Ve herkes kötü yolundan ve ellerindeki zorbalıktan dönsün".[316]

"Ve Allah onların işlerini, kötü yollarından dönmüş olduklarını gördü ve onlara yapacağını söylemiş olduğu kötülüklerden ötürü Allah nadim oldu ve onu yapmadı".[317]

---

[314] Nesefî, Medârik, II/117.
[315] Tevrat, Yunus, I/1-2.
[316] Tevrat, Yunus, III/1-8.
[317] Tevrat, Yunus, III/10.

Misal –5

Müfessir, *"Biz Musa'ya: «Kullarımı geceleyin yola çıkar. Şüphesiz takip edileceksiniz.» diye vahyettik"* mealindeki eş-Şu'arâ'/52 âyetinin tefsirinde şunları anlatır:

"O gece (Mısırlıların, Kıbtîlerin) *evlerinden her birinde bir çocuğun öldüğü, onlar ölüleri ile meşgul iken Musa'nın kavmini* (Mısır'dan) *çıkardığı rivayet edilmiştir. Yine bir rivayete göre Allah Teâlâ Musa'ya:*

«İsrailoğullarının her dört evini bir evde toplamasını, sonra oğlaklar keserek bunların kanlarını kapılarına bulaştırmalarını, kendisinin meleklere, kapısında kan olan eve girmemelerini ve (evinin kapısında kan olmayan) *Kıbtîlerin küçüklerini* (bakirelerini) *öldürmelerini emredeceğini, kendileri için en çabuk ve kolayı olduğu için* (yolda yemek üzere) *taze ekmek yapmalarını, sonra da kulları* (olan İsrailoğulları)*nı alarak denize ulaşıncaya kadar yürütmesini, orada kendisine emrinin geleceğini» vahyetti".*[318]

"Musa'nın kavmi altı yüz yetmiş bin kişiydi. Dahhâk'tan rivayete göre ise yedi yüz bin kişiydiler".[319]

Şimdi de Tevrat'ın konu ile ilgili cümlelerini buraya alalım:

"Ve Musa dedi: «Rab şöyle söylüyor: Gece yarısı sularında ben Mısır'ın ortasına çıkacağım. Ve taht üzerinde oturan Firavun'un ilkinden, değirmen ardında olan cariyenin ilkine kadar Mısır diyarında bütün ilk doğanlar ve hayvanların bütün ilkleri ölecekler. Ve bütün Mısır diyarında misli olmamış ve bir daha olmayacak büyük bir feryad olacak.»"[320]

"İsrail'in bütün cemaatine söyleyip deyin: Bu ayın onunda her biri kendilerine bir kuzu, atalarının evlerine göre bir eve bir kuzu alacaklar. Ve eğer bir kuzu için ev küçükse, kendisi ve evine en yakın komşusu canların sayısına göre, bir tane alsınlar; bir kuzu için her birinin yemesine göre hesab edeceksiniz. Kuzunuz kusursuz, erkek, bir yıllık olacak; kendinize koyunlardan yahut keçilerden alacaksınız. Ve onu bu ayın on dördüncü gününe kadar saklayacaksınız; ve İsrail cemaatının bütün cumhuru onu akşam üstü boğazlayacaklar ve kandan alacaklar, ve onu içlerinde yiyecekleri evlerin iki kapı süvesi üzerine, ve üst eşiğin üzerine sürecekler".[321]

---

[318] Nesefî, Medârik, III/184.
[319] Nesefî, Medârik, III/185.
[320] Tevrat, Çıkış, XI/4-6.
[321] Tevrat, Çıkış, XII/3-7.

"Ve Musa İsrail'in bütün ihtiyarlarını çağırıp onlara dedi: Ailelerinize göre kendiniz için kuzular çekip alın, ve fishı boğazlayın. Ve bir demet zufa otu alıp leğende olan kana batıracaksınız ve leğende olan kandan kapının üst eşiğine ve iki süvesine serpeceksiniz; sabaha kadar hiçbiriniz evinin kapısından çıkmayacak. Ve Rab Mısırlıları vurmak için geçecek; ve üst eşik üzerinde ve iki süve üzerinde kanı görünce, Rab kapı üzerinden geçecek ve helak ediciyi sizi vurmak için evlerinize girmeye bırakmayacaktır."[322]

"Ve gece yarısında vaki oldu ki, Rab, tahtı üzerinde oturan Firavun'un ilkinden, zindanda olan esirin ikisine kadar Mısır diyarında bütün ilk olanları ve hayvanların bütün ilk doğanlarını vurdu. Ve geceleyin Firavun, kendisi ve bütün kulları, ve bütün Mısırlılar kalktılar; ve Mısır'da büyük feryad vardı; çünkü içinde ölü olmayan bir ev yoktu. Ve geceleyin Musa'yı ve Harun'u çağırıp dedi: Kalkın, hem siz hem de İsrailoğulları kavmimin içinden çıkın; ve gidin. Söylediğiniz gibi Rabba ibadet edin; söylediğiniz gibi koyunlarınızı sığırlarınızı da alın ve gidin; ve beni de mübarek kılın".[323]

"Ve İsrâiloğulları, çocuklardan başka, altı yüz bin kadar yaya erkekler olarak Ramses'ten Sukkot'a göç ettiler. Ve koyunlar, sığırlar, pek çok hayvanlarla karışık çok halk ta onlarla beraber çıktı. Ve Mısır'dan çıkardıkları hamurdan mayasız pideler çıkardılar. Çünkü mayası gelmemişti, çünkü Mısır'dan kovuldular ve kendileri için de azık yapmamışlardı".[324]

J. Medâriku't-Tenzîl'de Muhkem-Muteşâbih Meselesi

Kur'an'da müteşâbih konusu tefsir usûlünün önemli konularından biridir. Bu bakımdan Kur'an'ı tefsir etmek isteyenlerin bu sahada bilgi sahibi olması gerekir. Aynı mülâhaza ile bir müfessirin müteşâbih konusundaki tavrı da önem taşımaktadır.

---

[322] Tevrat, Çıkış, XII/21-23.
[323] Tevrat, Çıkış, XII/29-32.
[324] Tevrat, Çıkış, XII/37-39.

Istılahta muhkem ve muteşâbihin çeşitli tarifleri yapılmışsa da[325] meşhur olan tarife göre muhkem; manâsı açık, kolay anlaşılan ve anlaşılmasında bir müşkil olmayandır.[326] Müteşâbih ise birçok manâya ihtimali olup, bu manâlardan birini tayin edebilmek için haricî bir delile ihtiyacı olan âyetlerdir.[327]

Kur'an'da müteşâbih âyetlerin mevcudiyeti, bunların beşer aklınca anlaşılıp anlaşılamayacağı ve te'vilinin mümkün olup olamayacağı âlimler arasında görüş ayrılıklarına sebep olmuştur. Bu tartışma daha ziyade Âl-i İmrân Sûresinin yedinci âyetinin i'râbı ile tefsirinden kaynaklanmaktadır.[328] Usûl kitaplarında konu ile ilgili çokça bilgi bulunduğundan biz, konuyu daha fazla uzatmamak için bu ihtilâflara temas etmek istemiyoruz. Burada biraz da Ebu'l-Berekât'ın konuya bakış açısı üzerinde duralım:

Ebu'l-Berekât, bu âyetin tefsirinde şöyle demektedir:

"Kalblerinde eğrilik olanlar (haktan meyledenler ki bunlar bid'at ehlidirler) *muteşâbih olanına uyarlar. Bunlar muhkeme mutabık olan ve hak ehlinin sözüne uygun gelmesi muhtemel olanlarına değil de bid'at ehlinin mezhebine ihtimali olan muteşâbihlere yapışırlar. Bunda maksatları insanları dinlerinde fitneye düşürmek ve onları saptırmak, bir de kendi arzuları doğrultusunda bunları te'vil etmeyi istemektir. Hamledilmesi gereken gerçek te'viline ise Allah'tan başka hiç kimse erişemez. «İlimde derinleşenler» kısmı cumhura göre başlangıç cümlesidir. Onlara göre duruş* (vakf) « إلا الله » *üzerindedir. Cumhur, muteşâbihi: «Allah'ın, bilinmesini kendisine seçtiğidir.» şeklinde tefsir etmiştir. Onlara göre* « الراسخون في العلم » *mubtedâdır. Haber ise* « يقولون آمنا به » *kısmıdır. Burada Allah Teâlâ onları* (ilimde derinleşenleri) *teslimiyyet üzere iman etmeleri ve keyfiyyetini araştırmadan gerçek olduğuna inanmaları dola-*

---

325 Bu tarifler için bk. Bedruddin Muhammed ibn Abullâh ez-Zerkeşî, el-Burhân fî' Ulûmi'l-Kur'an, Beyrut ty. II/68; Muhammed Abdulazim ez-Zerkânî, Menâhilu'l-Irfan fî Ulûmi'l-Kur'an, Mısır ty. II/272-277; Celaluddin Abdurrahmân es-Suyû-tî, el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'an, Beyrut 1973, II/2-3; İsmail Cerrahoğlu, Tefsir Usûlü, Ankara 1976, s. 128.

326 Zerkânî, Menâhil, II/273.

327 İsmail Cerrahoğlu, age., s. 128.

328 Bu âyetin tefsiri ve i'râbı hakkındaki ihtilâflar ve görüşler hakkında bk. Zerkeşî, age., II/72-74; Suyûtî, age., II/3.

yısıyla övmektedir. Muteşâbihi inzalin faydası ona ve Allah'ın ondaki maksadının gerçekliğine inanmak, ulaşılmasına bir yol kılınmamış şeylere vâkıf olmaktan beşer aklının âciz olduğunu bilmedir. Ubeyy (ibn Ka'b)*'in* « و يقول الراسخون » *şeklindeki kıraati ile Abdullah (ibn Mes'ûd)* [329]*in* « إن تأويله إلا عند الله » *şeklindeki kıraati de bunu desteklemektedir.*

« إلا الله » *üzerinde vakf yapmayıp ilimde derinleşenlerin muteşâbihi bilebileceğini söyleyenler de vardır. Bunlara göre* « يقولون » *ilimde derinleşenlerin durumunu açıklayan başlangıç kelâmıdır* (el-Cumle el-muste'nefe). *Yani te'vili bilen bu kişiler «müteşâbihe* (veya kitaba) *inandık. Hepsi; muteşâbihi ve muhkemi Hakîm olan, kelâmında tenakuz bulunmayan Allah kalındandır» derler".* [330]

Ebu'l-Berekât bu âyetin tefsirinde kendi görüşünü beyan etmez. O daha ziyade bu konudaki görüşleri nakletmekle yetinir. Yalnız müfessir burada görüşlerden birisinin cumhura ait olduğunu belirtip, bu görüşü Ubeyy ibn Ka'b ve Abdullah ibn Mes'ûd'un kıraatinin desteklediğini kaydederken ikinci görüşün kimlere ait olduğuna temas etmez. Bu davranışıyla cumhurun görüşüne ağırlık verdiğini ve o görüşü kabullendiğini söyleyebiliriz.

Biraz önce, muteşâbihin beşer aklı ile anlaşılıp anlaşılamayacağı âlimler arasında tartışma konusu olmuştur, demiştik. Müfessirimiz yukarıdaki âyetin tefsirinde: *"Kur'an'ın tamamı muhkem değildir. Muteşâbihin varlığında bir ibtilâ* (imtihan) *keyfiyeti ve hak üzere sabit olanla onda tereddüt edenin ayrılıp ayıklanması gibi faydalar vardır. Öte yandan muteşâbihin anlamını bulup çıkarmaya çalışmada, bunların muhkemlere döndürülmesinde âlimler ye etbâının münazaraları ve zekâların yarışması gibi birçok fayda ve ilimler getirecek; Allah katında derecelere nail olmaya sebep olacaktır."*[331] demek suretiyle muteşâbih âyetlerden bazılarının beşer aklı ile anlaşılabileceği görüşüne meylettiği görülmektedir. Yukarıda naklettiğimiz ifadeleri arasında: *"Ulaşılmasına bir yol kılınmamış*

---

[329] Ebu'l-Berekât, Abdullah'ın hangi Abdullah olduğunu belirtmemiştir. Ancak bu kıraat Abdullah ibn Mes'ûd'undur (bk. İbn Kesîr, Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîm, II/8).
[330] Nesefî, Medârik, I/146-147.
[331] Nesefî, Medârik, I/146.

şeylere vâkıf olmaktan beşer aklının âciz olduğunu bilmektir." demektedir. Demek ki Allah'ın, gerçeğine ulaşılmasına imkân tanımadığı muteşâbihler dışında kalanlara *"ilimde derinleşenler"* ulaşabilecektir. Nitekim Ebu'l-Berekât, muteşâbih olduğu söylenen âyetlerin tefsirinde bu tavrını açık bir şekilde ortaya koyar. Bu âyetlerin tefsirinde kendisinden önceki müfessirlerden bu konudaki te'villeri nakletmesi yanında bazen da kaynağını belirtmeden kendisi te'vile gider. Burada şunu da belirtelim ki müfessir bu te'villerinde tamamen Ehlu's-Sunne mezhebini te'yid etmektedir. Zaman zaman Mu'tezile, Cehmiyye, Mucessime, Muşebbihe ve Havâric gibi Ehlu's-Sunne dışındaki mezheblere cevaplar vermekte, onların te'villerinin yanlışlığına işaret etmektedir.

Ebu'l-Berekât'ın muteşâbihler karşısındaki tutumunu daha iyi anlayabilmek için birkaç misal vermeyi faydalı gördüğümüzü belirtmek isteriz:

Misal –1

Kur'an'da 29 sûre hurûf-ı mukatta'a ile başlar.[332] Müfessir bu harfler hakkında el-Bakara Sûresinin başında oldukça geniş bilgi vermiş; diğer sûrelerin başında ise ya daha kısa bilgi vermiş, veya hiçbir açıklamada bulunmamıştır.[333]

Meselâ Meryem Sûresinin başında bulunan « كهيعص »'ın Suddî (öl. 127/745) tarafından Allah'ın ism-i a'zam'ı olarak tefsir edildiğine,[334] aynı açıklamanın el-Mu'min Sûresinin başındaki « حم » için İbn Abbâs'tan nakledildiğine[335] işaret eder. Bu arada bazen rivayetleri değerlendirmeye tâbi tuttuğu da olur. Meselâ el-A'râf Sûresinin başındaki « المص » hakkında Zeccâc'dan naklen bunun tefsirinde muhtar olan görüşün İbn Abbâs'ın açıklaması olduğunu, onun bu harfleri: *"Ben Allah'ım, en iyi bilen ve en iyi açıklayanım"* şeklinde tefsir ettiğini[336] belirtirken el-

[332] Zerkeşî, Burhân, I/165.
[333] Meselâ bk. Nesefî, Medârik, I/145; III/249, 265, 278, 286.
[334] Nesefî, Medârik, III/28.
[335] Nesefî, Medârik, IV/69.
[336] Nesefî, Medârik, II/44.

Kalem Sûresinin başındaki « ن » harfi hakkında İbn Abbâs ve el-Hasen'-in açıklamalarını müşkil görür.[337]

Ebu'l-Berekât el-Bakara Sûresinin başında da şu bilgiyi verir:

"« الٓمٓ » *ve benzerleri isimler olup müsemmâları kelimelerin kendilerinden teşekkül ettiği yayılmış* (tek tek) *harflerdir.* (Meselâ) « ق » « قال » *harflerinin ilkine, elif* « قال »*'nin harflerinin ortasına, lâm ondan son harfe delâlet eder. Buna benzeyenler de böyledir. Bunların isim olduğuna delil; bunlardan her birinin bizzat kendilerinde bir manâya delâlet etmesi, muarrab olmakla beraber imâle, tefhîm, ma'rife, nekra, cem' ve ismu't-tasğîrlerinin yapılmasıyla munsarıf olmalarıdır. Bu harflerin isimlerden* « زيد » *ve başkalarının orta harflerindeki sükûn ile sakin olmaları, muktezâlarının bulunmaması sebebiyle i'râb almamış olmalarındandır. Karga sesinin hikâyesinde söylenen* « غاق » *kelimesinde olduğu gibi bunların mebnî olduğu da söylenmiştir. Cumhur bunların sûrelerin isimleri olduğu görüşündedir. İbn Abbâs -Allah ondan razı olsun-: «Allah bu harflerle yemin etmiştir»*[338] *der. İbn Mes'ûd -Allah ondan razı olsun- da şöyle der: «Bunlar Allah'ın en yüce ismidir* (İsmu'llâhi'l-A'zam)*».*[339] *Bunların, te'vilini ancak Allah'ın bildiği muteşâbihlerden olduğu da söylenmiştir. Bunlara Mu'cem* (el-hurûfu'l-mu'ceme) *ismi verilmesi ancak bunların mubhem oluşlarındandır. Bu isimlerin sayma şeklinde gelmeleri Kur'an'a meydan okuyana bir îkaz ve sonuncularına varıncaya kadar kendisinden âciz oldukları halde kendilerine bu okunanın bizzat onların sözlerinin meydana getirildiği şeylerden müteşekkil olduğuna bakmaya teşvik gibidir. Bu bakma ile söz üstadları oldukları halde eğer önünde güç ve kuvvetleri tükenmiş ve uzun uğraşmalardan sonra bir benzerini getirmekten âciz kalmışlarsa bunun beşer sözü olmayıp güç ve kudretleri yaratanın sözü olmasından ileri geldiğini iyice anlarlar" denilmistir. Bu söz bir dereceye kadar kabule lâyıktır, "garîb bir şekilde ve müstakil olarak kulaklara ilk çarpanlar ve i'cazın delillerine bir başlangıç olsun için sûreler bunlarla başlanılmış olarak gelmiştir" de denilmiş-*

[337] Nesefî, Medârik, IV/279.
[338] Ayrıca bk. el-Fîrûzâbâdî, Tenvîru'l-Mikbâs, s. 30; Taberî, Câmi'u'l-Beyân, I/67.
[339] Ayrıca bk. Taberî, age., I/67. Burada aynı açıklama İbn Abbâs ve İbn Mes'ûd'dan naklen verilmiştir.

tir. Bizzat harfleri söylemede Arapların ümmîleri ve Ehl-i Kitâb'tan olanları aynı seviyede (durumda) *idiler. Ancak, harflerin isimlerini söylemek bunun hılâfinadır. Zira bu, yazan, okuyan, Ehl-i Kitaba karışan ve onlardan öğrenenlere mahustur. Bunları söylemek* (bunlarla konuşmak) *bir ümmî için okuma ve yazma kadar uzaktır. Hz. Peygamber* (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'in, Kur'an'da zikredilen, Kureyş ve benzerlerinin bilmedikleri kıssaların hükümlerini Ehl-i Kitâp'tan iktibas etmemiş olduğu meşhur olduğuna göre bu harfleri söylemesi bunların ona ancak vahy yolu ile geldiğine ve onun peygamberliğinin sıhhatine şâhiddir.*

Sûrelerin başlarında zikredilen harfler hurûf-ı mu'cemenin isimlerinin yarısıdır... Sanki Allah Teâlâ, Araplara hüccetin onları ilzam ettiğini ve onları susturmaya işaret olmak üzere sözlerinin terkibleri olan lâfızları saymıştır...".[340]

Misal –2

Müfessir, *"Onlar kendilerine meleklerin gelmesini mi, yoksa Rabbi'nin gelmesini mi, yahut Rablerinden birtakım mu'cizelerin gelmesini mi bekliyorlar?"* mealindeki el-En'âm Sûresinin 158. âyetinin tefsirinde şöyle der:

"Yani Rabbinin emrini, ki bu da azâb veya kıyamettir. Zira (Rabbin) *gelmesi müteşâbihtir. Emrinin gelmesi hakkında ise nass olup* (bu nass) *muhkemdir. O halde müteşâbih ona döndürülür".*[341]

Misal –3

Müfessir, *"Rahman arş üzerinde* (arşa) *istiva etmiştir."* mealindeki Tâhâ/5 âyetinin tefsirinde şöyle der:

"(İstiva hakkında doğru) *mezheb Hz. Ali'nin* (Radıyallahu Anh) *sözüdür:*[342] *«İstiva meçhul değildir, keyfiyeti akılla bilinmez, ona iman vaciptir, onu sormak bid'attir» Zira Allah Teâlâ mekân yokken vardı. O, mekânı yaratmazdan önceki olduğu durumdadır, olandan değişmemiştir".* [343]

---

[340] Nesefî, Medârik, I/9-10.

[341] Nesefî, Medârik, II/42. Aynı açıklamayı el-Fecr/22 âyetinde İbn Abbâs'tan naklen vermiştir (bk. Nesefî, age., IV/356).

[342] Bu sözü Zerkânî, Menâhilu'l-Irfân, II/288'de İmam Mâlik'ten naklen vermiştir.

[343] Nesefî, Medârik, III/48.

Ebu'l-Berekât bu âyetteki *"istiva"* kelimesini Zeccâc'dan naklen *"isti'lâ"* ile tefsir etmekle beraber sonunda Hz. Ali *(Radıyallahu Anh)*'nin istiva hakkındaki sözünü nakletmekle yetinmemiş *"Burada gidilecek yol, uyulacak mezheb Ali (Radıyallahu Anh)'nin sözüdür."* diyerek buradaki istivanın muteşâbih olduğuna ve te'vile gitmemek gerektiğine işaret etmiştir.[344]

K. Medâriku't-Tenzîl'de Nâsih Mensûh Meselesi

Nesh kelimesi lügatte: *"İzâle, bertaraf ve ibtâl etmek,*[345] *nakletmek, tebdil etmek, değiştirmek ve tahvîl etmek"*[346] anlamlarına gelmektedir. Muhtelif ıstılahı tariflerin[347] ortak noktalarını alarak ıstılahta neshi: *"Şer'î delil ile sabit bir şer'î ve fer'î hükmün daha sonra gelen yine şer'î bir delille kaldırılması, ilgâsı, tebdil ve tağyir edilmesidir"* şeklinde tarif etmek mümkündür.

Asr-ı Saadetten günümüze kadar nesh hakkında pek çok şey söylenmiş ve söylenmeye devam edecektir. Gerçekte, hüküm koymak veya kaldırmakla doğrudan bağlantılı olmasından dolayı nesh meselesi son derece önem kazanmaktadır. Bu bakımdan nesh konusunda uzun süren tartışmalar olmuş; bazı âlimler neshin aklen ve naklen caiz olup bilfiil vuku bulduğunu ileri sürerken bazıları da bunu İslâm'da bir nakısa gibi görerek ya tamamen reddetmiş, veya geçmiş şerî'atlere tahsisini uygun görmüştür.

Sahabe ve tâbiûn içinde neshin aleyhinde konuşan ve onun aklen ve sem'an caiz olup olmadığı, meydana geldiği ya da gelmediği konularında -gerek müsbet ve gerekse menfî- fikir ileri sürenlere rastlamıyoruz. Sonraki devirlerde de neshin aklen ve naklen caiz olup olmadığı konusunda değil de sadece neshin mahallinde yani nerelerde vâki olup olamayacağına, Kur'an ile hadiste nerelerde nesh vâki olduğuna, Kur'an ve sünnetin mütekabilen birbirini neshedip edemeyeceğine dair bazı ihtilâflar ortaya

---

[344] Müfessirin Ehlu's-Sunne akîdesine uygun gelecek şeklinde tevcih ve açıklamaları için ayrıca bk. Nesefî, age., III/225; IV/47-48, 63, 158, 209, 356.

[345] İbn Manzûr, Lisânu'l-Arab, Beyrut 1955, III/61; Seyyid Şerif Curcânî, Ta'rîfât, İstanbul 1327, s. 163; Zerkeşî, Burhan, II/29.

[346] İbn Manzûr, age., III/61; Zerkeşî, age., II/29.

[347] Neshin ıstılahı tarifleri için bk. Seyyid Şerif Curcânî, age., s. 163; Ebû Ca'fer en-Nehâs, en-Nâsih ve'l-Mensûh, Mısır 1323, s.7; Zerkânî, Menâhil, II/183; Ali Hasen el-Arîd, Fethu'l-Mennân fî Neshi'l-Kur'an, Mısır 1973, s. 26-27.

çıkmıştır. Bu konudaki ihtilâfları aşağıdaki şekilde maddelendirmek mümkündür:

1. Nesh aklen ve naklen caiz midir?
2. Şayet caiz ise bilfiil vuku bulmuş mudur?
3. İslâm'da (Kur'an ve sünnette) nesh caiz midir?
4. İslâm'da nesh vâki olmuş mudur?
5. İslâm'da nesh vuku bulmuşsa nerelerdedir? [348]

Ebu'l-Berekât, eserinde bu ihtilaflı konulara yer yer temas etmiş olmakla beraber kendi görüşünü de belirtmekten çekinmemiştir. Usûl âlimleri ve müfessirler tarafından üzerinde çokça durulan ve bazen neshin cevazına ve vukuuna, bazen de adem-i cevazına delil getirilen el-Bakara /106 ile en-Nahl/101 âyetlerinin tefsiri sırasında Ebu'l-Berekât nesh konusundaki görüşlerini özetlemiştir. Özellikle el-Bakara/106 âyetinin tefsirinde nesh hakkında genişçe bilgi veren müfessir şöyle der:

"Nesh, lügatte tebdildir. Şeriatte: Devamı bizim vehimlerimizde (zihinlerimizde) *yerleşmiş şer'î, mutlak bir hükmün terâhî yoluyla* (daha sonra gönderilen bir delille) *sona erdiğini beyan etmektir. Bizim hakkımızda tebdil olup şeriat sahibi için mutlak beyandan ibarettir. Burada* (neshin) *bedâ*(yı gerektireceğini) *iddia ile* (neshi) *inkâr eden Yahudilere bir cevap vardır. Neshin mahalli: Muvakkat kılma, ebedî kılma gibi gerek nassla ve gerekse delâletle neshe münâfî bir şey bitişmemiş, varlığı ve yokluğu haddizâtında mümkün olan hükümdür. Neshin şartı bize göre ve Mu'tezile'nin hilâfına olarak fiilde temekkün olmaksızın* (fiilde temekkün şartı aranmaksızın) *sadece kalbin bağlanmasındaki temekkündür. Kitab ve sünnetin müttefikan ve mütekabilen* (kitabın kitab ile, sünnetin sünnet ile, kitabın sünnetle ve sünnetin kitabla) *neshedilmesi caizdir. Tilâvet ve hükmün birlikte, tilâveti baki kalarak hükmün, hüküm baki kalarak tilâvetin, nass üzerine ziyadelikte olduğu gibi hükümdeki bir vasfın neshi caizdir. Bu* (hükmün bir vasfının neshedilmesi), *Şafiî -Allah ona rahmet eylesin'nin hilâfına olarak bize göre neshtir. İnşâ' ise* (âyetin) *ezberlenmesinin kalblerden giderilmesidir".* [349]

---

[348] Nesh konusunda geniş bilgi için bk. Ali Hasen el-Arîd, Fethu'l-Mennân fî Neshi'l-Kur'an; Zerkeşî, Burhân, II/28-44.

[349] Nesefî, Medârik, I/67-68.

Gerek burada ve gerekse tefsirin muhtelif yerlerinde verdiği bilgilere göre:

"Nesh aklen ve naklen caizdir, fiilen vuku bulmuştur. İslâm'da (Kur'an ve sünnette) *nesh caizdir. Neshin mahalli hükümdür. Dolayısıyla haberlerde nesh vâki olmaz.*[350] *Neşredilenle amel edilmeden önce nesh vuku bulabilir.*[351] *Daha zor bir bedelle veya daha kolay bir bedelle nesh caizdir.*[352] *Sünnetin Kur'an'la,*[353] *Kur'an'ın sünnetle neshi caizdir.*[354] *Kur'an'da nâsih tilâveten mukaddem, nüzul bakımından muahhar olabilir".* [355]

Ebu'l-Berekât, Kur'an'da nesh kapısını ardına kadar açanlardan değildir. Bazı âlimlerce mensûh sayılan birçok âyetin -mensûh olduğuna dair haberleri ve rivayetleri verdikten sonra- mensûh olmadığını[356] ifade eder. Birçok yerde de neshe dair rivayetleri fazla itimada şayan bulmadığı zehabını veren « قيل » lâfzı ile vermekte[357] ve bu âyetlerin nâsihleri ile te'lifinin mümkün olduğunu ifade etmektedir ki bu da onun, Kur'ân'da mensûh âyetlerin sayısını çoğaltanlardan olmadığını gösterir.

L. Medâriku't-Tenzîl'de Muşkilu'l-Kur'an Meselesi

El-Muşkil, âyetler arasında görülen ihtilâf veya tenakuz durumu olup gerçekte Kur'an'da böyle bir durum söz konusu değildir. Zira Allah Teâlâ: *"Onlar Kur'an'ı iyice düşünüp taşınmıyorlar mı? Kur'an Allah'tan başkası tarafından* (indirilmiş) *olsaydı onda birçok ihtilâflar bulurlardı"*[358] diyerek Kur'an âyetleri arasında ihtilâf ve tenakuz olmadığını haber vermiştir.

Ancak, Allah'ın ilmine göre sınırlı bir ilim ve akla sahip insanlara bazı Kur'an âyetleri arasında tenakuz Var gibi görünebilir. Bu durum

---

[350] Nesefî, Medârik, I/143.
[351] Nesefî, Medârik, I/55. Burada "Mu'tezile'nin hilâfına" kaydı vardır.
[352] Nesefî, Medârik, II/299-300.
[353] Nesefî, Medârik, I/68, III/131.
[354] Nesefî, Medârik, I/68.
[355] Nesefî, Medârik, I/122.
[356] Hattâ bir yerde âyetin mensûh olduğuna dair rivayeti verdikten sonra: "Yemin olsun ki bu âyet mensûh değildir." diyerek âyetteki nesh. haberini şiddetle reddetmektedir (bk. Nesefî, age., III/154).
[357] Misal olarak bk. Nesefî, Medârik, I/143, 209, 284, 307; II/110-111; III/131; IV/235.
[358] Kur'an, en-Nisâ/82.

âyetler arasında görülebileceği gibi âyetlerle sahih hadisler arasında veya hadisler arasında [359] da olabilir.

Bu tür âyetlerin mütenâkız olmadığı ve zahirde görülen ihtilâfın gerçekte olmadığı insan zihnine yaklaştırılarak anlatılmalıdır ki buna *"Te'vîlu Müşkili'l-Kur'an"* denilir.

Âyetler arasında görülen bu ihtilâflar Kur'an tefsirinin önemini ve gerekliliğini daha da açık olarak göstermektedir. Nitekim, daha önce de belirttiğimiz gibi Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'den başlayarak sahabe, tâbiûn, etbâu't-tâbiîn ve onlardan sonra gelenlerin âlimleri Kur'ân tefsiri ile ilgilenerek açıklamalarında Kur'an âyetleri arasında var gibi görünen tenakuzlara da işaretle gerçekte tenakuz olmadığını belirtmeye çalışmışlardır.

Müşkilu'l-Kur'an hakkında ilk konuşanın Abdullah ibn Abbâs olduğu ve onun, bu türden bazı âyetler karşısında duraksadığı, cevap vermiyerek Allah'a havale ettiği rivayet edilir.[360]

Hemen bütün tefsirlerde müşkilu'l-Kur'an'ın halline özen gösterilmiş, birbirine zıt görünen âyetlerin arası cem edilerek şüpheler giderilmiştir.[361]

Ebu'l-Berekât da tefsirinde mütenâkız görünen âyetlerin tefsirinde, bu âyetler arasında herhangi bir tenakuz (çelişki) olmadığını göstermeye,

---

[359] Hadisler arasında görülen tenakuza "Muhtelifu'l-Hadîs, bunun giderilmesine de "Te'vîlu Muhtelifi'l-Hadîs" denilir.

[360] Zerkeşî, Burhan, II/45; Suyûtî, İtkân, II/28.

[361] Aralarında tenakuz var gibi görünen âyetlerin arasını cem' yolları hakkında geniş bilgi için bk. İsmail Cerrahoğlu, Tefsir Usûlü, s. 179-181; İbn Kesîr, Hadislerle Kur'an Tefsiri (trc. H. Bekir Karlığa-Bedreddin Çetiner), İstanbul 1983, I/402-404). Genelde tefsirlerde müşkilu'l-Kur'an'ın halline çalışılması yanında konu ile ilgili müstakil eserler de kaleme alınmıştır. Bu sahada ilk eserin Ebû Ali Muhammed ibn Mustenîr ibn Ahmed el-Kutrub (öl. 206/821)'a ait olduğu söylenir (Zerkeşî, Burhan, II/45; Suyûtî, İtkân, II/ 27; İsmail Cerrahoğlu, age., s. 181). Daha sonra Ebû Muhammed Abdullah ibn Müslim ibn Kuteybe ed-Dîneverî (öl. 276/889) (eseri Te'vîlu Muşkilu'l-Kur'an, es-Seyyid. Ahmed es-Sakar'ın açıklamaları ve tahkîkıyla Kahire'de 1973'de bir cild halinde neşredilmiştir), Ebû Muhammed Mekkî ibn Ebî Tâlib (öl. 437/1045) (Kâtib Çelebi, Keşfu'z-Zunûn, II/1695) ve Muhammed ibn Ebî Bekr ibn AbdulKadir er-Râzî (öl. 768/1366-67'de hayatta idi) "Enmûzec Celîl fî Beyâni Es'ile ve Ecvibe min Ğarîbi Âyi't-Tenzîl adlı eseri Ebu'l-Bakâ Abdullah ibn el-Hu-seyn ibn Abdullah el-Ukberî'nin İmlâu mâ Menne bihî'r-Rahmân min Vucûhi'l-İ'râb ve'l-Kırâât fî Cemî'i'l-Kur'an'ının hamişinde Mısır'da 1303'de basılmıştır) bu sahada eser te'lif etmişlerdir.

isbata özen göstermiş ve bunların tevcîhlerini yapmaya çalışmıştır. O, bu durumdaki âyetleri tefsir ederken aradaki ihtilâfa her zaman sarih olarak işaret etme yerine yaptığı tevcihlerle işkâli gidermeye çalışmıştır. Bazen da arada tenakuz var gibi görüldüğünü ifadeden sonra cem'i yoluna gitmektedir.

Şimdi müfessirimizin müşkilu'l-Kur'ana yaklaşımını ve bunları cem' ile te'vilini birkaç misalle belirtmekte fayda mülâhaza ediyoruz:

Misal –1

Hz. Âdem *(Aleyhi's-Selâm)* ile Havva'nın cennetten çıkarılmaları ile ilgili âyetlerden el-Bakara/36, 38, el-A'râf/24 âyetlerinde « اهبطوا » *"İnin"* emri çoğul; Tâhâ/123 âyetinde ise tesniyedir. Burada bir tenakuz (çelişki) var gibi görünmektedir. Müfessir bu konuda şu bilgileri verir:

"Hitap Âdem; Havva ve İblîs'edir. Yılanın (da bunlara dâhil olduğu) *söylenmiştir. Doğru olan görüş ise hitabın Âdem ve Havva'ya olduğudur. Maksat ise o ikisi ve zürriyetleridir. O ikisi insanların aslı ve çoğalma yeri olduğu içindir ki o ikisi bütün insanlar gibi telâkkî olunmuştur. «İkiniz toptan oradan inin»*[362] *âyeti de buna* (hitabın Âdem ve Havva'ya olduğuna) *delâlet etmektedir".*[363]

"Çoğul sîğasıyla olmakla birlikte hitap Âdem ve Havva'yadır. Zira İblîs daha önce inmiştir. İblîs'in (önce) *semâya inmiş olması, sonra da hepsinin birden yeryüzüne inmiş olmaları da muhtemeldir".*[364]

Bu âyetlerden birincisinde hitabın cemî sîğasıyla olmasının tevcîhini yapmak suretiyle âyetler arası tenakuz olmadığını belirtmeye özen gösterilmiş; ikincisinde ise ikinci bir ihtimal ile değişik bir yorum getirilmiş ve işkâl (anlatma zorluğu) giderilmeye çalışılmıştır.

Misal –2

Hz. İbrahim'in *(Aleyhi's-Selâm)* duasını ihtiva eden el-Bakara/126 âyeti ile İbrâhîm/35 âyetleri arasında lâfız itibariyle bir tenakuz var gibi görünmektedir. Bunlardan birincisinde *"beled"* kelimesi nekra olarak getiri-

[362] Kur'an, Tâhâ/123.
[363] Nesefî, Medârik, I/43 (krş. Zemahşerî, Keşşaf, I/274).
[364] Nesefî, Medârik, II/48-49.

lirken ikincisinde ma'rife olarak zikredilmektedir. İki âyetin telifini müfessir şöyle yapar:

"Bu âyetle Bakara Süresindeki[365] *âyet arasındaki fark şudur:*

"(Hz. İbrahim (Aleyhi's-Selâm) Bakara Sûresinde geçen duasında Allah'dan) *orayı, halkı emniyet içinde olan ülkelerden kılmasını istemiş; ikincide ise orayı korkulu olma sıfatından emniyetli olma haline çıkarmasını istemiştir. Sanki o şöyle demiştir: «O, korkulu* (korkulacak) *bir ülkedir. Onu emniyetli kıl»".*[366]

Müfessir burada lâfzı bir ayrılıktan meydana gelmiş işkâli gidermeye çalışmış ve âyetlerin arasını cem'e muvaffak olmuştur.

Misal -3

Hz. Âdem (Aleyhi's-Selâm)'in yaratılışı ile ilgili Âl-i İmrân/59, el-Hıcr/26, 28 ve 33, es-Sâffât/11 ve er-Rahmân/14 âyetleri arasında bir tenakuz var gibi görünmektedir. Bunlardan Al-i İmrân Süresindeki âyette onun, « تراب » *"toprak"*tan, el-Hicr Sûresindekinde « حما مسنون » *"pişirilmemiş siyah, kuru çamur"*dan, es-Sâffât'dakinde « طين لازب » *"cıvık, yapışkan çamur"*dan, er-Rahmân Sûresindekinde ise « صلصال كالفخار » *"kupkuru balçık"*tan yaratıldığı ifade edilmektedir. Bu lâfızların delâlet ettiği anlamlar muhtelif olup Hz. Âdem (Aleyhi's-Selâm) bunlardan hangisinden yaratılmıştır?

Müfessir, bu işkâli (belirsizliği) şöyle giderir:

"Biz insanı (Âdem'i) *pişirilmemiş, kuru bir çamurdan yarattık. « حمإ » kelimesi « صلصال »'ın sıfatıdır. Yani onu değişken, siyah çamurdan oluşmuş pişirilmemiş kuru bir çamurdan yarattık* (demektir). *Önce toprak idi, su ile karıştırıldı da çamur oldu.* (O halde bekledi) *kaldı, pişirilmemiş kuru çamur oldu. Saflaştı "sulâle" oldu. Şekil verildi, kurudu ve "Salsâl" oldu.* (O halde âyetler arasında) *tenakuz yoktur".*[367]

---

[365] Kur'an, el-Bakara/126.

[366] Nesefî, Medârik, II/263. Krş. Muhammed ibn Ebî Bekr er-Râ-zî, Enmûzec Celîl fî Beyâni Es'ile ve Ecvibe min Ğaraibi Âyi't-Tenzîl, Mısır 1303, I/9-10. Aynı açıklama için ayrıca bk. Zemahşerî, Keşşâf, II/379.

[367] Nesefî, Medârik, II/271-272. Benzer bir açıklama için bk. Zemahşerî, Keşşâf, IV/45. Ayrıca bk. Muhammed ibn Ebî Bekr er-Râzî, Es'ile ve Ecvibe, I/109.

Misal –4

El-Mu'minûn/101 âyetinde, kıyamet günü insanlar arasındaki yakınlıkların (akrabalıkların) kesileceği ve birbirlerine bir şey soramayacakları haber verilirken; es-Sâffât/50 âyetinde birbirlerine doğru yönelip durumlarım soracakları zikredilmektedir.

Müfessir, bu iki âyet arasında zahirde görülen tenakuzu (çelişkiyi) ve işkâli (anlaşım güçlüğünü) şöyle giderir:

"Dünyada iken birbirlerine sordukları gibi dostça soramazlar. Zira herkes arkadaşına soru sorma yerine kendi durumu ile meşguldür (kendi durumu ile meşgul olması arkadaşına soru sormasına mânidir). *Bu* (âyetle) *"Birbirlerine dönüp sorarlar"* [368] *âyeti arasında tenakuz yoktur. Zira kıyametin* (değişik) *yerleri* (ve zamanları) *vardır. Bir yerde korkuları şiddetlenir de birbirlerine birşey soramazlar.* (Başka) *bir yerde ayrılır ve birbirlerine sorarlar".*[369]

Müfessir, âyetlerde anlatılan durumları ayrı zamanlara hamletmek suretiyle aralarında tenakuz olmadığını belirtip işkâli gidermiştir.

Misal –5

Kıyamet günü, dünyada iken insanları saptıranların kendi günahları ile birlikte dalâlete düşürdüklerinin de günahlarını yükleneceklerini haber veren en-Nahl/25 ve el-Ankebût/13 âyetleri ile kimsenin bir başkasının günâhını taşımayacağını ifade eden el-En'âm/164, el-İsrâ'/15, Fâtır/18, ez-Zumer/7 ve en-Necm/38 âyetleri arasında zahirde görülen tenakuzu müfessir şöyle te'lif eder (uzlaştırır):

"Hiçbir günahkâr (nefis) *bir başkasının günahını taşımayacaktır... Kendi yüklerini ve kendi yükleriyle beraber* (başka) *yükleri de taşıyacaklardır"*[370] *sözü kendileri dalâlette olup* (başkalarını da) *dalâlete düşürenler hakkında vârid olmuştur. Kendileri dalâlette olduklarından* (kazanmış oldukları) *yükleriyle* (günahlarıyla) *beraber insanları dalâlete düşürme*

[368] Kur'an, es-Sâffât/50.

[369] Nesefî, Medârik, III/128. Aynı tevcih ve açıklama için ayrıca bk. Zemahşerî, Keşşaf, III/43 (Keşşâf burada ikinci bir tevcîh daha serdeder). Krş. Muhammed ibn Ebî Bekr er-Râzî, Es'ile ve Ecvibe, II/85.

[370] Kur'an, el-Ankebût/13.

yüklerini (günahlarını) *de taşıyacaklardır. Bunların hepsi kendi günahları olup içinde kendileri dışında olan bir başkasının günahından hiçbir şey yoktur. Görmez misin Allah Teâlâ onların: «Bizim yolumuza uyun ki sizin hatalarınızı da yüklenelim» sözlerinde onları «Elbette onlar, onların hatalarından hiçbir şey yüklenecek değillerdir»'*[371] *sözüyle nasıl yalanlamaktadır?".*[372]

Böylece müfessirimiz el-Ankebût/13 âyetinde zikredilen *"onların, günahları yanında yüklenecekleri günahların"* yine kendi günahları cümlesinden olduğu açıklaması ile işkâlı gidermiş ve âyetler arasında tenakuz (çelişki) olmadığını belirtmiştir.

❁ ❁ ❁

[371] Kur'an, el-Ankebût/12.
[372] Nesefî, Medârik, III/338. (Krş. Muhammed ibn Ebî Bekr er-Râzî, Es'ile ve Ecvibe, I/106).

MUKADDİME

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

O bana yeter. Ondan başka ilâh yoktur. Efendimiz Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*'e salât ve selâm olsun.

Hamd, zatı itibariyle herhangi bir vehim işaretinden uzak olan Allah'a mahsustur. Akıllar ve anlayışlar onu sıfatlarıyla idrak edemezler. Çünkü o bundan yücedir, mukaddestir.

Hiçbir varlık henüz ortada yok iken O yine İlâhlık vasfına sahipti. Her fâni varlığa rağmen O, ezelî ve ebedîdir.

O öyle bir meliktir ki, celâl ve azametinin nurları tüm gözlerin aydınlığını siler götürür. O öyle bir mütekebbir/üstün (büyük) zattır ki, üstünlüğünün veya büyüklüğünün gücü tüm fikirleri yok eder. O öyle bir kadimdir ki, sonradan yaratılanlara benzemekten beridir. O öyle bir uludur ki, mekandan münezzehtir. Herhangi bir cisme benzerlik göstermekten beridir, yücedir.

Öylesi bir kadîrdir ki, keyfiyetine (nasıl olduğuna) asla işaret olunamaz. O öylesine kahredici bir üstün güce sahiptir ki, yarattıklarına görev yüklemesi ve onları mükellef tutması yüzünden asla sorumlu tutulmaz, tutulamaz. O öylesine alim –her şeyi en ince detaylarına kadar bilendir– ki, insanları yaratmış ve onlara konuşmayı öğretmiştir. O öyle bir hakim–hikmet sahibidir –ki, ruh ve bedenlerin şifası için Kur'an'ı indirmiştir–.

Salât ve selâm belâgatçıların ve edebiyatçıların kabiliyetlilerinin içinden sıyrılıp çıkan, güzel konuşanların ve en iyi öğüt verenlerin arasından en üstün yere gelen, Allah'ın kullarına peygamber olarak gönderilen, Allah'a ve hak yoluna çağıran Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*'e olsun.

Ehli Beytine, taraftarlarına, salât ve selâm olsun.

Efendimiz, büyük İmam, önde gelen değerli bilgin, dünya insanlarının hocası, sünneti ve farzı yeniden canlandırıp asıl konumuna getiren, Allah tarafından indirilen kitabın sırlarına ait gerçekleri meydana çıkaran,

te'vil ve tefsire ilişkin derin manaları açan, Rahman olan Yüce Allah'ın kelâmının anlaşılmasına tercümanlıkta bulunan, Meâni ve Beyan ilimlerine vakıf olup Kur'an'ı tefsir ve te'vilde hatalardan sakınan, usul ve fürua ait bilgileri bünyesinde bulunduran, dinin ve şeriatın koruyucusu ve kollayıcısı olan, İslâm'ın ve Müslümanların önderi bulunan, nebi ve rasullerin ilimlerinin varisi, yetişmiş müçtehidlerin en iyisi ve üstünü, araştırmacıların ve muhakkiklerin öne atılanlarının en cesaretlisi, mutluluk getiren keramet sahibi Ebu'l-Berekat Abdullah b. Ahmed b. Mahmud en-Nesefî –Allah uzun ömürlü kılarak İslâm'ı ve Müslümanları da onunla karşılaştırarak faydalı kılıp bereketlendirsin–[373] der ki:

Benden, kendilerine cevap vermem bir bakıma zorunlu hale gelen kimileri tarafından tefsir alanında orta hacimli olan, değişik irap ve kıraat hususlarına yer veren, Bedi ve Mantık ilimlerini içeren, Ehli Sünnet ve'l-Cemaat'ın görüşleriyle süslenip güçlenen, bid'at ehlinin, sapık kimselerin batıl ve yanlış düşünce ve görüşlerinden arınmış, aynı zamanda usanç verici ve bıkkınlık getirecek kadar uzun, maksadı anlatamayacak kadar kısa olmayan bir eser (tefsir) hazırlamam istendi.

Ben, bunun insan gücünün üzerinde bir gayret istemesi, bu ağır işin gereğince idrakten eksik olunması gibi gerekçeler nedeniyle böyle bir işten uzak durma yolunu tutarak bu türden oldukça ağır bir yükün altına girmek için ileriye doğru bir adım atarken, aynı anda geriye doğru da bir adım atarak bu konuya hep temkinli yaklaşmışımdır. Oldukça fazla meşguliyet ve sıkıntılara rağmen sonunda Yüce Allah'ın beni buna muvaffak kılmasıyla bu tefsir işine giriştim ve gerçekten de kısa bir zaman zarfında bu tefsiri tamamlamış oldum. Bu tefsirin adını da: "Medariku'l-Tenzil ve Hakaiku'l Te'vil"

Yani: "Allah tarafından indirilen Kur'an'ın tefsirine ait gerçekleri anlayıp kavrama" olarak koydum.

O Allah her zoru kolaylaştıran, dilediğini de dilediği şekilde yapmaya kadir ve davetine de icabet olunmaya lâyık olan yegâne zattır.

Ebul Berekat Abdullah b. Ahmed

b. Mahmud En - Nesefi

[373] Bu ifadeler ya bu kitabı istinsah eden biri tarafından veya yazarın öğrencilerinden biri tarafından yazılmış olabilir. Yazara ait değildir. (Müt.)

Sûre - 1

FATİHA SÛRESİ

Bu sûre Mekke'de veya Medine'de nazil olmuştur
7 âyetten müteşekkildir.

Cüz - 1

FATİHA SÛRESİ

Bu sûre Mekke'de ve ya Medine'de nazil olmuştur. Ancak en doğru görüşe göre bu sûrenin hem Mekke ve hem Medine'de nazil olduğudur. Namaz farz kılındığı zaman Mekke'de ve kıble Kudüs'deki Mescid-i Aksa'dan Mekke'deki Kâbe'ye çevrildiğinde de Medine'de nazil olmuştur.

Fatiha Sûresinin İsimleri.

Ümmü'l-Kur'an : Kur'an'ın temeli, aslı, anası. Çünkü, bir hadiste Rasulûllah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuşlar:

"Namazda Ümmü'l-Kur'an'ı –Fatiha Sûresini– okumayanın namazı yoktur." [374]

Bu ismin verilmesi Kur'an'ın içindeki tüm manaları kapsam olarak taşımasındandır. Nitekim, bu manada olmak üzere, *"el-Vafiye – el-Kâfiye"* isimleri de bu nedenle verilmiştir.

El-Kenz: Bu sûreye bu adın verilmesi de Rasulûllah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*'ın yüce Allah'tan hikaye ettiği kudsî bir hadise dayanmaktadır. Yüce Allah şöyle buyurmuş:

"Fatihatu'l-Kitab (Fatiha Sûresi), Arşımın hazinelerinden bir hazine/ kenzdir." [375]

Eş-Şifa ve Eş-Şafiye: Hz. Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*'in:

"Ölüm dışında Fatihatu'l-Kitab her derde şifadır." [376] buyurmasıyla da bu isimler verilmiştir.

---

[374] Bak. Müslim, Salat, 394-36.

[375] Bak. Feydul Kadir, 4/420. İbn Rahuye rivayet etmiştir.

[376] Bak. Feyzu'l-Kadir, 4/418. Deylemî, Müsnedu'l-Firdevs, Hn.4385. Buradaki lâfzın manası ise şöyledir: "Fatihatu'l-Kitab-Kur'an'ın başındaki Fatiha Sûresi zehirlenmeye karşı şifadır." Yine bu hadis Ebu Said Mansur tarafından ve bir de, "el-Sevap" adlı eserinde Ebu'ş-Şeyh tarafından rivayet olunmuştur.

Ayrıca her namazda ve her namazın tüm rekatlarında tekrarlanması nedeniyle de, *"Sûretu'l-Müsenna"* adı verilmiştir. Yine yapılan rivâyetler çerçevesinde buna *"Sûretü's-Salât"* yani, namaz sûresi diye de isim verilmiştir. Çünkü, bunun namazda okunması kimilerine göre farz, kimilerine göre de vacip olduğu belirtilmiştir. Aynı zamanda Kur'an'ın temeli olması ile de, *"El-Esas"* ve *"Hamd Sûresi"* olarak da isim verilmiştir.

Fatiha Sûresi (ittifakla) yedi âyetten ibarettir. Allah en iyisini bilir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَم۪ينَ ﴿٢﴾ اَلرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ ﴿٣﴾ مَالِكِ يَوْمِ
الدّ۪ينِ ﴿٤﴾ اِيَّاكَ نَعْبُدُ وَاِيَّاكَ نَسْتَع۪ينُ ﴿٥﴾ اِهْدِنَا الصِّرَاطَ
الْمُسْتَق۪يمَ ﴿٦﴾ صِرَاطَ الَّذ۪ينَ اَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ
عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّٓالّ۪ينَ ﴿٧﴾

Meâli

1. Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla,

2. Hamd *(övme ve övülme)* âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur.

3. O Rahman'dır, Rahim'dir.

4. Din *(ceza)* ve hesap gününün sahibidir.

5. Rabbimiz! Ancak sana ibadet/kulluk eder ve yalnız senden yardım bekleriz.

6. Bizi dosdoğru yola ulaştır.

7. Kendilerine lütuf ve ikramda bulunduğun kimselerin yoluna ilet. Gazaba uğramışların ve sapmışların yoluna değil.

BESMELE'NİN TEFSİRİ

بِسْــــمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيــــمِ

"Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla"

Medine, Basra ve Şam kıraat imamlarına ve fakihlerine göre Besmele ne Fatiha'dan ve ne de başka sûrelerin herhangi birisinden bir âyet değildir. Ancak ilk defa okumaya başlarken teberrük/bereketlenmek ve bir de sûrelerin arasını ayırmak için yazılmıştır. Bu İmam-ı Âzam Ebu Hanife (80-150/699-767) ile ona bağlı olanların –Allah hepsine de rahmet eylesin– görüşü budur. İşte bu açıdan bu mezhep bağlılarına göre Besmele namazlarda açıktan okunmaz.

Ancak Mekke ve Kûfe kıraat imamlarına göre Besmele hem Fatiha Sûresinden ve hem de diğer her bir sûreden bir âyettir. İmam Şafii (150-204/767-820) ve arkadaşları –Allah hepsine rahmet eylesin– da bu görüştedirler. İşte onlar da bu açıdan namazlarda Besmeleyi açıktan okurlar.

Namazlarda Besmele açıktan okunur diyenlerin görüşleri şöyledir:

a – "Kur'an'dan olmayan hiçbir şeyi Kur'an'a asla yazmayın." emrine rağmen selef, Besmele'yi Kur'an'a yazmıştır. İşte onların Besmele'yi her sûrenin başına yazmış olmaları, bunun Kur'an'ın her sûresinden bir âyet olduğunu gösterir.

b – Nitekim Abdullah b. Abbas *(Radıyallahü Anh)*'tan rivâyete göre demiş ki: *"Kim sûrelerin başındaki besmeleyi terk ederse, Allah'ın Kitabından «114» ayeti terk etmiş olur."*

Ancak bu görüşlere karşı bizim delillerimiz şudur:

Ebu Hureyre *(Radıyallahü Anh)* diyor ki, Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'den şöyle buyurduğunu işittim:

"Yüce Allah şöyle buyurdu: «Namazı (Fatiha Sûresini) *kendimle kulum arasında ikiye bölüştürdüm. Kulum için istediği vardır (olacaktır). Kul,* « اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ » *deyince yüce Allah da "Kulum bana hamdetti."*

buyurur. Kul, « الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ » deyince, yüce Allah da; "Kulum bana senâda bulundu, beni övdü." der. Kul, « مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ » dediği zaman ise, yüce Allah; "Kulum bana ta'zimde bulundu" der. Kul bu defa: « اِيَّاكَ نَعْبُدُ وَاِيَّاكَ نَسْتَعِينُ » deyince, Yüce Allah da; "İşte bu, benimle kulum arasında bir sözleşmedir. Nitekim kulum için istediği olacaktır. Nihâyet kul:

« اِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ صِرَاطَ الَّذِينَ اَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّٓالِّينَ » deyince yüce Allah da; "İşte bu kuluma aittir ve kulum için de istediği olacaktır.»" [377]

Bu kudsî hadisin, Fatiha Sûresinin ilk âyeti olan, *"Hamd, âlemlerin Ràbbi olan Allah'a aittir."* cümlesiyle başlaması, Besmele'nin Fatiha'dan bir âyet olmadığının kanıtıdır. Eğer Besmele, Fatiha'dan bir âyet değilse, icma ile bu, diğer sûrelerden de bir âyet değildir.

Nitekim yukarıda sunduğumuz hadis Ebu Muhammed Hüseyin b. Ferra el-Beğavi (v.5416/1122)'nin, "Sahihu'l-Mesabih" ya da "Mesâbihu's-Sünne" adlı eserinde –ki içinde yaklaşık 4719 hadis bulunmaktadır– geçmektedir.

Diğer taraftan aleyhimize delil olarak sundukları ve Besmele'nin her sûreden bir âyet olduğuna ait kanıtlar bizim için herhangi bir sakınca oluşturmaz. Çünkü, Besmele zaten Kur'an'dan bir âyettir. Biz bunu inkâr etmiyoruz. Bize göre Besmele bir âyet olmasının yanında kendisiyle Kur-an okumaya başlamak, bunun bereketinden yararlanmak ve bir de sûrelerin arasını birbirinden ayırmak içindir. Biz bu görüşteyiz. Muhaliflerin itirazı, biz onu Kur'an'dan bir âyet kabul etmeseydik geçerli olabilirdi. Kaldı ki, Fahru'l-İslâm Ali b. Muhammed Pezdevi (v.482/1089) bunu, *"Mebsut"* adlı eserinde zikretmiştir. Diğer taraftan bu konuya ilişkin daha detay bilgiler, *"el-Kâfi"* adlı eserde izah olunmuştur.

« ب » Cer Edatı.

Şimdi de Besmele'nin başında bulunan, « ب » harfi ile ilgili görüşleri ele alalım. Buradaki cer edatı olan « ب » harfi; mahzuf olan ve var sayılan bir fiile taalluk etmektedir. Bu ise şu şekilde var sayılmıştır:

---

[377] Müslim, Salat, 38/395.Tirmizi, Fatiha sûresi tefsiri, Hn. 2953. İbn Mace, Edeb, Hn. 3784. Ebu Davud, Salat, Hn. 821. Nesai, İftitah, Hn; 910.

« بِاسْمِ اللّٰهِ اَقْرَاُ » « بِاسْمِ اللّٰهِ اَتْلُو » Yani, *"Allah'ın adıyla okurum."* veya *"Allah'ın adıyla tilavet ederim."* demektir. Kısaca buraya, *"Okurum." veya "Tilavet ederim."* fiillerinden biri âyette yer almamasına rağmen takdir olunur. İşte « بِ » cer edatı da bu fiillere bağlanır, taallukun manası budur. Çünkü herhangi bir şekilde Besmele çeken kimse –ki bu, okumak için olabileceği gibi, herhangi bir başka şey için de olabilir– eğer okumak amacıyla çekmiş ise, dolayısıyla bu, *"Allah'ın adıyla tilavet ediyorum."* olur.

Nitekim, herhangi bir kimse bir yolculuğa çıkarken yol güzergâhında bir mola yerine girerken ya da oradan ayrılırken, «بِاسْمِ اللّٰهِ وَالْبَرَكَاتِ» derse bu, şu anlama gelir; « بِاسْمِ اللّٰهِ اَحُلُّ » ve « بِاسْمِ اللّٰهِ اَرْتَحِلُ » » Bu şu demektir:

"Ben Allah'ın adı ve izniyle bu konaklama yerine giriyor ve yine Allah' ın adıyla bu konaklama yerinden ayrılıyorum." Hatta kurban veya bir hayvan kesen kimsenin bu kesim sırasında sadece, "Bismillah" demesi, şu manaya gelir:

« بِاسْمِ اللّٰهِ اَذْبَحُ » *"Allah'ın adıyla bu kurbanı ya da hayvanı kesiyorum"*

İşte çekilen Besmele yapılan işe göre değerlendirilir ve o anlamda bir mana yüklenmiş olur.

Besmele ile herhangi bir işe başlayan bir kimse, yani fail, aslında yapacağı şeyi belirten fiili, Besmele'yi çekerken söylemez. Zaten kendisi o fiili ya da işi gönlünde ve kafasında bulundurmakta ve böylece o fiil var sayılmaktadır. Fakat burada mahzuf olan, yani var sayılan fiilin mamulünden sonraya bırakılması yani müteahhir olması şundandır; fiil ve muteallikun bih (taalluk eden) açısından önemli olan mutallakun bihdir (kendisine taallukta bulunulandır), bağlanılan ve alâka kurulan şeydir.

Bilindiği gibi müşrikler herhangi bir işe başlarlarken o işi önemsemeleri sebebiyle ilâhlarının adlarını hep öne çıkarırlardı. Bunun için de şöyle derlerdi: « بِاسْمِ اللَّاتِ » – *"Lât adına"* ve « بِاسْمِ الْعُزّٰى » – *"Uzza adına."*

İşte bu bakımdan tevhid ehli, yani Allah'ın birliği inancına bağlı bir kimsenin de özellikle azîz ve celîl olan yüce Allah'ın adına öncelik ver-

mesi, en başta onu gaye edinmesi gerekir. Bunun sağlanması da ancak, en başta Allah'ın adını anmak ve yapılması gereken işi de bundan sonra belirtmekle, yani fiilin ertelenmesiyle mümkün olur.

Öyle ise, ﴿ اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ ﴾ *"Oku, Rabbinin adıyla"* [378] âyetinde fiil Allah adından önce zikredilmiştir. Şimdi buna ne diyeceksiniz? Burada bunun bu şekilde gelme sebebi, okuma işinin önemini belirtip anlatmak gerektiğinden ve bu manada bu sûre de bir kavle göre ilk inen sûre olduğu içindir. Gerçi bir mü'min için Allah'ın adı her zaman her şeyden önce gelir ama, burada önemle üzerinde durulan ve dikkat çekilmesi istenen husus okumanın önemidir. Bunu emretme işidir. En önemli meselenin bu olması bakımından fiilin burada mamulüne takdimi, ondan önce gelmesi daha etkindir.

Bir başka yoruma göre de, « اقْرَأْ » yani, *"Oku"* emrinin (fiilinin), « افْعَلِ الْقِرَاءَةَ وَحَقِّقْهَا » *"Okuma işini yap ve onu gerçekleştir."* Anlamında değerlendirilmesi de caizdir. Bu şekilde değerlendirilmesi, *"Falan kimse hem verir, hem vermez."* ifadesine benzer bir ifadedir. Dolayısıyla mesele, Makruun bihe (okunması istenen şeyle) hiç ilişkilendirilmeksizin teaddi yapmadan yani müteaddi (geçişli) kılınmaksızın değerlendirilmiş olabilir.

Bu şekilde değerlendirilmesi durumunda, « بِاسْمِ رَبِّكَ » *"Rabbinin adıyla..."* ifadesi, kendisinden sonra gelen, « اقْرَأْ » –*"Oku"* fiilinin mef'ulü (tümleci) olmuş olur. Bu itibarla da, « اسْمُ اللهِ » *"Allah'ın adı"* da kıraat yani okuma işine taalluk eder, onunla bağlantılandırılır. Bu adeta:

"Bu ağaç yağ bitirir (verir)." [379] âyetinde geçtiği gibidir. Oysa bitki misali yetiştirilen yağ değildir. Esasen yetişen ağacın bünyesinde ve onunla birlikte ondaki yağ ile beraber yetişir, manasındadır. Dolayısıyla bunun kıraate yani okumaya taalluk etmesi, onunla ilişkilendirilmesi tıpkı yağın ağaç ile bağlantılandırılması gibidir.

İşte mesele bu açıdan değerlendirildiği zaman mana; *"O'nun adından bereketlenmek ve faydalanmak için Allah'ın adıyla okuyorum."* olur. Bir diğer husus ise, kulları, yüce Rablerinin adından nasıl yararlanacak-

---

[378] Alak, 1.
[379] Müminun, 20.

lar, nasıl bir bereket ve sevap beklemeliler ve Allah'a karşı nasıl tazim-saygıda bulunmaları gerektiği gerçeği de burada ele alınmış ve öğretilmiş bulunuyor.

« بِ » harfi esre ile mebni/sonu değişmez kılınan bir harftir. Bunun nedeni de, bu harfin hep harf olarak kalmış olması ve cer edatı oluşundandır. Esre olmasının sebebi de, başında yer aldığı kelimenin "mamulünün" son harfinin harekesini esreli kılması bakımından ona benzerlik göstersin, ilişkilendirilmesi gibidir.

« الاِسْمُ » Kelimesi

Bu kelime tıpkı, « الاِبْنُ » ve « الاِبْنَةُ » kelimeleri gibi baş tarafları sükun üzere mebni (değişmez) olan kelimelerdendir. Eğer cümle ya da söz başlarında bu kelimeler ile başlamak gerekirse, ortaya bir okunmama mazereti doğacağından bu gibi kelimeleri okuyabilmek için başlarına bir hemze eklenmiştir. Fakat bu gibi kelimeler şâyet söz arasında gelirlerse bu gibi durumlarda ayrıca bu ve benzeri harflerin başlarına bir hemze harfinin eklenmesine gerek yoktur.

Ancak bazıları bu gibi kelimelerin başlarına bir hemze ilave etmeksizin sadece sakin yani baş tarafı harekesiz olan harfe bir hareke yani sesli harf vererek hemzeye gerek duymaksızın okumuşlardır. Bunların da gerekçeleri şöyledir:

« اسْمُ » kelimesi, « سَمٌ » ve « سِمٌ » olarak harekeli okunur. Çünkü bu ve benzeri kelimeler, sonları eksik (güdük) olan, « يَدٌ » ve « دَمٌ » kelimeleri gibi değerlendirilmelidir. Çünkü « دَمٌ » kelimesi aslında, « دَمْيٌ » ve « يَدٌ » kelimesi de, « يَدْيٌ » dur. Buna göre « اسْمُ » kelimesinin aslı, « سُمْوٌ » dur. Bunun da gerekçesi:

Söz konusu « اسْمُ » kelimesinin, « أَسْمَاءٌ », « سُمَيٌّ », « سَمَّيْتُ », gibi çekimlerinin yapılır olmasıdır. Çünkü, « أَسْمَاءٌ » çoğul, « سُمَيٌّ » ismi tasğir (küçültme) sıfatı ve « سَمَّيْتُ » de fiildir. Bu Basra okulunun görüşüdür.

« اسْمُ » kelimesi, « سُمُوٌّ » kelimesinden türemedir. Bu yücelik mânâsındadır. Çünkü isimlendirme bu manasıyla müsemmayı, yani o ismi a-

lanı zihinlerde yüceltmek, tazim de bulunmaktır ve her an onun üstünlüğünü haykırıp yaymaktır.

Besmele'nin yazımında « ب » harfinden sonra « ا » harfi yazımdan kaldırılmıştır. Oysa Alak Sûresinin ilk âyetinde yer alan « اقْرَأْ بِاسْمِ » kelimesinin başında bulunan « ب » harfinden sonra « ا » yazılmıştır. Ancak Besmele'nin çok söylenen (okunan ve yazılan) bir cümle olması bakımından her ne kadar, « ا » harfi lâfız itibariyle yazıdan bu gerekçeyle kaldırılmış ise de, yine de « ا » harfi var sayılır. İşte bunun için Besmele yazılırken, « ب » harfinin hattı (çizgisi) uzatılarak yazıya böyle geçirilmiştir ki, kaldırılan « ا » harfinin yerini almış olsun.

Nitekim halife Ömer b. Abdülaziz (61-101/681-720), katibine Besmele'yi şöyle yazmasını buyurur:

"« ب » harfinin çizgisini uzat, « س » harfinin dişlerini göster ve « م » harfini de yuvarlak yaz."

« أَللّٰهُ » **Allah Lafza-i Celâli.**

« أَللّٰهُ » lafzai Celali, « اَلْإِلٰهُ » kelimesinden türemedir. Bu tıpkı, « اَلنَّاسُ » kelimesi gibidir. Çünkü, bu kelime de asıl yani kök bakımından, « اَلْأُنَاسُ » kelimesinden türetilmedir. (Burada söz konusu kelimelerin başında yer alan hemze hazfedilmiş (kaldırılmış), bunun yerine harfi tarif denilen ve Türkçede belirtme takısı olarak ifade olunan takı getirilmiştir). Kaldı ki, *"İlâh"* ismi, Arapçada cins isimlerdendir.

Bu bakımdan ister hak, ister batıl olsun tüm tanrılara ad olarak verilen bir isimdir (kelimedir). Daha sonraları en çok Hak Mabud adına kullanılması sebebiyle yüce Allah için ve O'na özgü özel isim olarak kullanılagelmiştir. Nasıl ki, her gök cısmine genel anlamıyla, *"necm (yıldız)"* deniliyorsa işte bu da öyledir. Ancak daha sonraları bu *"necm"* kelimesi yani yıldız adı geçtiğinde *"Süreyya"* yıldızı akla gelir olmuş, çünkü ona özel isim olarak kabul görmüştür. Artık nerede, *"necm"* kelimesi geçerse bundan böyle akla gelen Süreyya yıldızı olmuştur.

Ancak *"Allah"* Lâfza-i Celâl'i hemzenin hazfiyle bundan böyle sadece ve sadece Hak Mabud olan yüce Rabbimize ait bir isim olmuştur. Allah'tan başka diğer tanrı ya da ilâhlara ad olmamıştır.

Bu isim, sıfat olmayan bir isimdir yani vasıf ya da niteleme değildir. Çünkü insanlar yüce Allah'ı bununla biliyor ve tanıyorlar. Ancak *"Allah'ı"* herhangi bir şeye vasıf kılarak bununla O'nu tanıtamazsın. Örneğin nasıl ki, *"adam olan şey"* diyemiyorsan, *"ilâh olan şey"* da diyemezsin. Fakat, *"Bir tek (Vahid)"* ya da *"Samed"* olan ilâh diye vasfederek tanıtabilirsin.

Çünkü, yalnızca yüce Allah'a has olan sıfatlar, mutlaka o şey ile bağlı bulunan bir isim üzerinde cereyan etmesi gerekir. Eğer isim dahil olmak üzere hepsini sıfat olarak değerlendirir ve kabul edersen ortada hepsi de sıfat olan ve fakat o sıfatlarla nitelenen herhangi bir isim üzerinde cereyan etmemiş olan birtakım sıfatlar ortaya çıkmış olur ki, bu da caiz olmaz.

Ayrıca Halil b. Ahmed (v.786), Ebu İshak Zeccac (v.923), Muhammed b. Hasan ve Hüseyin b. Fadl'a göre, *"Allah"* İsm-i Celil'i herhangi bir kelimeden türetilen bir isim değildir.

"İştikak" kelimesinin manası için denilmiştir ki; iki siganın (kipin) ya da daha çok sigaların veya kiplerin bir tek manayı kapsamalarıdır. Örneğin; *"ilâh"* isminin ya da kelimesinin sigası (kipi) ile yine başkalarının « الِهَ » kipleri değerlendirildiklerinde burada bir tahayyür (şaşkınlık), dehşet ve tereddüt manası belirir. Dolayısıyla bu gibi bir durumla karşı karşıya kalanların zihinleri bulanır, Hak Mabudu tanımada bir sıkıntı meydana getirir. Zeki ve uzak görüşlü olanlar ise bundan ötürü dehşete kapılırlar. Nitekim, sırf bu yüzden de sapıklık artar ve batıl da yaygınlık kazanır. İşin sonunda doğru bakış açısına sahip olanların da sayıları azalır.

Farklı bir diğer görüş de şöyledir; denilmiştir ki bu kelime, « أَلَّهَ – يَأْلَهُ – الإلَهَا » den türetilmiştir. Bu ise ibadet etmek anlamındadır. Bu durumda, *"ilâh"* kelimesi, *"me'luh"* yani ilâh edinilen manasında olmak üzere mabud anlamındadır. Nitekim, yüce Rabbimizin şu kavli buna bir örnektir:

﴿ هٰذَا خَلْقُ اللّٰهِ ﴾

"İşte bunlar Allah'ın halkı, (mahluku), ***yaratığıdırlar."*** [380]

[380] Lokman, 11.

Şimdi bu âyette geçen, *"Halk"* kelimesi nasıl ki, *"Mahluk"* manasında ise, *"ilâh"* kelimesi de *"me'luh"* yani mabud anlamındadır.

"Allah" İsm-i Celîli'nin öncesindeki kelimenin ya da harfin harekesinin fetha (üstün) veya damme (ötre) olması durumlarında, Lafza-i Celâl'in « ل » harfi kalın olarak okunur. Eğer öncesindeki kelimenin ya da harfin harekesi kesra (esre) ise, « ل » harfi ince okunur. Ancak kimi kıraat imamları da önceki harekeler nasıl olursa olsunlar, üstün, esre ve ötre olmalarına bakmaksızın her halükârda hep ince okumuşlardır. Kimisi de her durumda hep kalın olarak okumuşlardır. Fakat cumhur (çoğunluk) ilk görüşü benimsemiştir.

« اَلرَّحْمٰنُ » ve « اَلرَّح۪يمُ » İsimleri

« اَلرَّحْمٰنُ » *"rahman"* ismi, « فَعْلاَنْ » kalıbında olup, « رَحِمَ » fiilinden türetilmiştir. Mana bakımından, *"Rahmet ve merhameti, acıması ve şefkati her varlığı kuşatan"* demektir. Tıpkı « غَضِبَ » fiilinden alınan « غَضْبَانْ » kelimesi gibi. Bunun da anlamı, *"gazap ve öfke ile dopdolu"* demektir.

Nitekim, « اَلرَّح۪يمُ » *"rahim"* de böyledir. Ve bu da, « فَع۪يلٌ » kalıbında ya da ölçüsünde gelmiştir. Tıpkı, « مَرِضَ » *"hastalandı"* kökünden alınan, « مَر۪يضٌ » *"hasta"* kelimesi gibi. Kısaca her ikisi de aynı vezin ya da kalıp ölçüsünde gelmişlerdir.

"Rahman" kelimesi mana ve kapsam bakımından, *"rahim"* kelimesinin taşıdığı manadan çok daha geniş kapsamlı bir manayı içerir. Kısaca *"rahman"* kelimesinin taşıdığı mana, *"rahim"* kelimesinde yoktur. Çünkü *"rahim"* kelimesinde bir tek ziyade (ek) var iken –ki bu, «ى» harfidir–, oysa *"rahman"* kelimesinde iki ziyade (ek) harf vardır, –ki bunlar da, « ا » ve « ن » harfleridir–. Kelimenin bünyesinde yer alan ziyadelik aynı zamanda manayı da etkiler ve daha kapsamlı bir mana ifade eder.

İşte bu bakımdan yapılan dualarda, « يَا رَحْمٰنَ الدُّنْيَا » *"Ey dünyada rahman sıfatıyla tecelli eden Rabbim!"* diye dua edilir. Çünkü *"rah-*

man" kelimesi inanan ve inanmayan herkesi kapsamaktadır. *"rahim"* kelimesinde bu mana yoktur. Yüce Allah *"rahman"* ismiyle ya da sıfatıyla yaratmış olduğu kulları arasında inanan ve inanmayan ayırımını bu dünyada yapmaksızın hepsine inam, ikram ve ihsanda bulunan Allah'ım! demektir.

Ayrıca, « يَا رَحِيمَ الآخِرَةِ » "Ey yalnızca dünyada iken inanıp da bu iman üzere ölenlere ahiret hayatında cennet ve cemaliyle ikramda bulunacak olan Rabbim!" demektir. İşte bu *"rahim"* isim/sıfatıyla Allah, kıyamet gününde sadece mü'minlere merhamette bulunacak, kâfirler ve inançsızlar içinse merhamet ve acıma söz konusu değildir.

Yine farklı bir görüş olarak denir ki: *"Rahman"* kelimesi isim olarak özel bir isimdir. Bu itibarla yüce Allah'tan başkasına bu kelime isim olarak verilemeyeceği gibi, O'ndan başkası bu isimle nitelenemez.

Ancak yukarıda açıkladığımız gibi mana bakımından geneldir. Oysa, *"rahim"* kelimesi ya da ismi, *"rahman"* isminin aksine, bir başka kimseye vasıf olarak verilebilir. Kısaca Allah'tan başkası da *"rahim"* diye nitelendirilebilir ve bu, sadece mü'minlere has (özgü) bir isimdir. İşte bu bakımdan *"rahman"* ismi her ne kadar taşımakta olduğu mana açısından *"rahim"* isminden daha çok ve geniş kapsamlı ise de, yine de, *"rahim"* kelimesinden önce zikredilmiştir. Rahman ismi rahim ismine takdim olunmuştur.

Oysa genel kural açısından bir şeyin asttan üste, azdan çoğa, aşağıdan yukarıya gidiş esas iken, burada buna dikkat edilmemiştir. Ancak bir başka açıdan ve gerekçeyle *"rahman"* ismi, *"rahim"* ismine takdim olunmuştur. Bu da, rahim isminin Allah'tan başkasına isim olarak verildiği, bunun olabildiğidir. Oysa *"rahman"* ismi Allahtan başkasına ad olarak verilemez, doğru değildir.

Nitekim *"Falan kimse büyük bir bilgindir."* manasında, « فُلاَنٌ عَالِمٌ نِحْرِيرٌ » denmesi gibi. Bu da tıpkı Allah'tan başkasının tavsif olunamayacağı bir alem (özel) isim gibidir.

Allah'ın rahmeti demek, yüce Allah'ın kullarına in'am (nimetlendirme) ve ikramda bulunması, ihsan ve lütfunu esirgememsi demektir. Bu da esasen şefkat ve acıma manalarında kullanılır.

Bir de şairin, peygamberlik iddiasında bulunan Müseylemetu'l-Kezzab hakkında söylediği bir şiiri var, bu şiire gelince, şair bu şiirinde, adı geçen yalancı peygamber için, *"rahman"* sıfatını kullanmakta ve şöyle demektedir:

سَمَوْتَ بِالْمَجْدِ يَا ابْنَ الْأَكْرَمِينَ أَبًا

وَأَنْتَ غَيْثُ الْوَرَى لَازِلْتَ رَحْمٰنًا

Ey soyluların çocuğu Bir baba olarak

Şerefle yüceldin sen!

Hep Rahman olarak var olduğun için

Ötelerden bize gelen rahmetsin sen!

Şimdi buna ne diyeceksin? Burada yalancı peygambere rahman sıfatı verilmiş?

Bu şiirde yer alan ifade bu inançsız ve sapık kimselerin küfürlerinde olabildiğince ısrarlı ve inatçı davranmalarının bir kanıtı olarak gösterilebilir.

Kimi ilim dil bilginlerine göre, *"rahman"* kelimesinin, « فَعْلَانَةٌ » vezninde olmaması, yani bu şartı taşımaması nedeniyle, bu kelimeyi gayri munsarıf (cer ve tenvin kabul etmeyen) bir kelime olduğunu ileri sürmüşlerdir.

Bazıları da, asıl şart burada, « فَعْلَى » ölçüsüdür, eğer bu vezin (ölçü) var olsaydı kelime munsarıf (cer ve tenvin kabul eden bir kelime) olurdu. Oysa *"rahman"* kelimesinde bu, « فَعْلَى » vezni ya da kalıbı geçerli değildir. Bu şart olmadığından kelimenin munsarıf bir kelime olması da düşünülemez, demişlerdir. Ancak burada doğru olan ilk görüştür.

❁ ❁ ❁

FATİHA SÛRESİ'NİN TEFSİRİ

٢- ﴿ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴾

2 – Hamd (övme ve övülme), **âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur.**

Bu âyette yer alan, « اَلْحَمْدُ » kelimesi, üstünlük tanıma bakımından bir şeyi güzellik ve iyilikle tanıtıp anlatmaktır. Bu kelime aynı zamanda mübteda/öznedir. Bu itibarla merfudur (ötrelidir). Esasen bu kelimenin mansub (üstünlü) olması gerekir. İhbar manasındaki fiiller yani bir iş, oluş, hareket ve eylem bildiren fiiller sebebiyle mansub kılınan masdar (kök) fiillerdendir. İşte bu bakımdan da fiilleri muzmar (gizli) kabul edilen ve bu şekilde okunması uygun görülen kelimelerdendir.

Örneğin; « شُكْرًا » ve « كُفْرًا » gibi ki, bu kelimeler, « شَكَرْتُ شُكْرًا » « كَفَرْتُ كُفْرًا » ve takdirindedirler. Manaları da şöyledir:

"Şükranlarımı ifadeyle teşekkürde bulunuyorum." ve *"Nankörlük ederek inkâra kalkıştım."*

İşte, « اَلْحَمْدُ » kelimesi de tıpkı bu örneklerdeki gibidir. Yani bu da kök (masdar) kelimelerden olup, başlarında takdir olunan (var sayılan) yani muzmar olan bir fiil bulunan kelimelerdendir. Dolayısıyla bu kelime, « نَحْمَدُ الْحَمْدَ لِلّٰهِ » takdirinde olup, *"Allah'ı överek O'na hamd ederiz"* demektir.

Burada özellikle mansubluk (üstünlülük) halinin bırakılıp yerine merfu (ötreli) halinin almasının tek amacı sırf mananın sabitliliğini ve daim oluşunu göstermesi, istikrarı bildirmesi ve göstermesi, buna delâlet etmesi içindir.

Mübtedanın haberi (yüklemi) de, « لِلّٰهِ » dir. « لِلّٰهِ »'deki cer edatı olan, « لِ » harfi, mahzuf yani var sayılan ve fakat âyette yer almayan bir kelimeye taalluk etmektedir. Bu ifade de, *"vaciptir-gereklidir, sabittir"* kelimeleridir. Yani; *"Allah için hamd etmek gereklidir, lâzımdır ve O'nun için sabit ve vardır."* demektir.

Bir diğer yoruma göre, *"hamd"* ve *"medh"* kelimelerinin her ikisi de aynı anlamdadırlar. Bu da; "İster nimet olsun ve daha başkaca şeyler olsun onları vereni bundan dolayı övmek, senada bulunmak ve güzelliklerini seslendirmektir, onlardan söz etmektir." Nitekim; *"adama yardımı ve ikramı için hamd ettim, onu övdüm."*, *"Adamı cesareti ve asaleti, nesebi (soyu) nedeniyle övdüm, ona hamd ettim."* denilmesi gibi.

Oysa şükür, yani teşekkürde bulunmak böyle değildir. Bu, yalnızca nimete karşı yapılabilir ve üç şekilde ifade olunabilir; kalb (gönül) ile, dil ve vücut organlarıyla olabilir. Şâir bunu şiirinde şöyle dile getiriyor:

أَفَادَتْكُمُ النَّعْمَاءُ مِنِّى ثَلاثَةً يَدَيِ وَلِسَانِى وَالضَّمِيرُ الْمُحَجَّبَا

İyiliklerinize üç şey ile karşılık veririm ben:

Elim, dilim bir de size karşı sevgi dolu gönlüm.

Hamd etmek sadece dil ile ve konuşup söylemekle ifade olunur. Bu ise şükretme ya da teşekkürde bulunma yollarından sadece bir tanesidir. Nitekim bir hadiste şöyle buyurulmuştur:

"Şükrün (teşekkürde bulunmanın) *başı Allah'a hamd etmektir. Allah'a hamd etmesini bilmeyen kimse O'na şükretmemiş olur."* [381]

Dikkat edilirse, *"Allah'a hamd etmek"* hadiste şükrün ya da teşekkürde bulunmanın başı olarak kabul edilmiştir. Çünkü nimetlerin karşılığını dil ile söylemek itikada ya da inanca göre çok daha yaygınlık kazanan bir durumdur. Hatta organların adabından da öndedir. Çünkü kalb ile yapılan ameller gizlidir, herkes onlara vakıf olamaz. Bir de organlar ile yapılan şeyler de daha ihtimalidir, farklı yorumlara sebep olabilir.

Hamd etmenin zıddı yani karşıtı zemmetmek, yani yermek ve kötülemektir. Şükrün karşıtı da, küfrandır nimete karşı nankörlük etmektir.

Denilir ki; *medih*; herhangi bir kimsenin sahip olduğu kemal (üstünlük ve olgunluk sıfatları) özellikleri gereği onun övülmesidir. Örneğin; baki, kadir, alim, ebedi ve ezeli olma vasıfları gibi.

Şükretmek ya da teşekkürde bulunmak ise; Bir kimseden gelen üstünlük ve başkaca özellikleri sebebiyle övülmesidir. Hamd ise, medih ve şükrün her ikisini de kapsam olarak içinde bulunduran bir kelimedir.

---

[381] Bak. Beyhaki; Şuabu'l-İman, Hn. 4395. Deylemi, Müsnedu'l-Firdevs; Hn. 2784.

« اَلْحَمْدُ » kelimesinin başındaki « اَلْ » takısı yani *"elif ve lâm"* harfleri dediğimiz belirtme takıları yani harfi tarif Ehli Sünnet görüşüne göre, *"İstiğrak – genel kapsamlılık"* manasındadır. Ancak Mutezile Mezhebi mensupları bunu kabul etmemektedirler. Mutezile açısından buradaki söz konusu belirtme takısı ahd içindir, yani zatın (kişinin) kendisini ilgilendirir.

İşte bundan dolayı da, « اَلْحَمْدُ » kelimesi, *"Allah"* İsm-i Celâli'nin hemen yanında gelmiş oldu. Çünkü, *"Allah"* İsm-i Celâl'i *"Zât"* ismidir. İşte bu bakımdan tüm kemal (üstünlük) sıfatlarını kendi zatında toplamıştır. Nitekim, bu konuda yine Ehli Sünnet mensuplarıyla Mutezile Mezhebi mensupları arasında tartışmalı olan, "Halku'l-Ef'al" kulların kendi fiili ya da işlerinin yarattıkları konusundaki mesele ile ilişkilidir. Ancak ben bu meseleyi birçok yerde gerçekçi bir şekilde aktardım.

« رَبِّ الْعَالَمِينَ » Âyetin bu yerinde yer alan, « رَبِّ » kelimesi ya da ismi; *"malik ve sahip"* anlamındadır. Nitekim, Safvan b. Ümeyye'nin Ebu Süfyan'a söylediği ifadelerinde yer alan ve bu kökten gelen kelime de bu manada kullanılmıştır. Safvan Ebu Süfyan'a şöyle der:

لَاَنْ يَرُبَّنِى رَجُلٌ مِنْ قُرَيْشٍ اَحَبُّ اِلَىَّ مِنْ اَنْ يَرُبَّنِى رَجُلٌ مِنْ هَوَازِنْ

"Doğrusu Hevazin kabilesine mensup bir liderin yönetiminde kalıp onun benim malikim ya da sahibim olması yerine Kureyş kabilesinden bir liderin yönetiminde kalıp onların benim sahibim ya da malikim olmaları benim için çok daha iyidir."

Nitekim « رَبَّ – يَرُبُّ – رَبًّا » diye de bu kelimenin çekimini yapabilirsiniz.

Diğer taraftan sırf mübalâğa (aşırılık) manasında masdar bir vasıf, yani sıfatı müşebbehe olması da mümkündür, yani bu şekilde de değerlendirilebilir. Tıpkı bir kimsenin « عَدْلٌ » vasfıyla nitelenmesi gibi ki bu, mübalâğa anlamında oldukça adil, kimse, çok adaletli kimse manasındadır. Kısaca *"adalet sahibi adam"* demek yerine *"adl sahibi kimse"* denir ki, işte *"rab"* kelimesi de tıpkı bu şekilde mübalâğa içindir. Ancak *"rab"* ismi mutlak manada söylendiğinde yalnızca yüce Allah için söylenebilir.

Eğer Allah'tan başkasına da bu sıfat verilecekse bu takdirde bir kayda bağlanması, bir ek ile beraber söylenmesi gerekir. Örneğin:

"Senin kocan olan kişi benim Rabbim' (efendim, sahibim, malikim) *dir. Bana karşı iyi davranıyor."* [382]

Bu âyete dikkat edilirse burada, Zeliha'nın kocası olan mısır azizi için Hz. Yusuf *(Aleyhi's-Selâm)*, *"O benim sahibim, efendim ya da mâlikim."* manasında olmak üzere, "rab" kelimesini kullanmıştır. Demek ki, bu şekilde bir kayıtla bu kelimeyi kullar da kullanabilmektedirler. Bu ise caizdir. Yine:

"Yusuf dedi ki: Rabbine (efendine, sahibine) *dön."* [383] âyetinde de bunun aynını görmekteyiz.

Vasıtî, Ebu Bekir Muhammed b. Musa (v. 320/932) diyor ki:

"O (Allah) *başlangıçta her şeyin ve varlığın yaratıcısı olması bakımından Halik, yarattığı varlıkları beslemesi, yetiştirmesi, eğitmesi bakımından mürebbi, sonunda da onları yaptıklarından dolayı bağışlaması sebebiyle de ğafir'dir. İşte o Allah'ın yüce adı (İsm-i Azam'ı) dır.*

« الْعَالَم » : Bu *"âlem"* kelimesi isim olsun, cevher olsun ya da araz olsun yaratıcının kendisiyle bilinip tanındığı her şey. Ya da yüce Allah dışında her şey. Bu şeylerin yüce Rabbimizin varlığının delilleri olması itibariyle ve onun âlemi, yani onun bilinip tanınmasına işaret ve sebep olmaları açısından böyle denmiştir. Kelimenin akıl sahibi varlıkların niteliklerine özgü « و » ve « ن » harfleriyle çoğul yapılmasına veya bu hükümde olan özel isimler mesabesinde sayılmasına gelince, kendisinde vasfiyet, yani böyle bir nitelik taşıması nedeniyledir. Bu vasfiyet ya da nitelik ise bunun, *"İlme (bilme ve tanımaya)"* delâlet etmiş olmasıdır.

٣– ﴿ اَلرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ ﴾

3 – Rahmandır, Rahimdir.

Bu iki kelimenin ya da ismin (sıfatın) tefsir hakkındaki açıklama ve yorumlar daha önceki sayfalarda, Besmele'nin tefsiri konusunda geçmiş-

[382] Yusuf, 23.
[383] Yusuf, 50.

ti. Bu iki ismin (sıfatın) burada tekrar edilmiş olması, Besmele'nin Fatiha Sûresinden bir âyet olmadığının delilidir. Eğer Besmele Fatiha Sûresinden bir âyet olmuş olsaydı bu iki isim burada yeniden tekrarlanmamış olurdu. Çünkü tekrardan bir yarar sağlanması düşünülemez.

٤- ﴿ مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ ﴾

4 – Din (ceza ve hesap) **gününün de sahibidir.**

Kıraat imamlarından İmam Asım (v.128/745) ile İmam Ali Kisaî (v.189/804) « مَالِكِ » kelimesini aynen olduğu gibi yani *"malik"* olarak, « م » harfine, « ا » ekleyerek okumuşlardır.

Ancak bu iki imam dışındaki kıraat imamları ise, bu kelimedeki « م » harfine « ا » eklemeksizin, « مَلِكِ » (melik) şeklinde kıraat etmişlerdir. Nitekim, bazılarına göre tercih olunan okuyuş bu kıraattir. Çünkü burada herhangi bir izafete ihtiyaç yoktur. Allah bundan müstağnidir. Kaldı ki, aşağıdaki âyet de buna kanıt olarak gösterilmiştir:

﴿ لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ ؟ ﴾

"Bugün mülk kimindir?" [384]

İşte bu âyette görüldüğü gibi herhangi bir izafet yani tamlama yoktur. Oysa tefsirini yaptığımız âyette ise, *"din gününün sahibi"* diye bir tamlama yapılmıştır. Cenâb-ı Hak bundan münezzehtir. Zaten örnek gösterilen âyette de bu gerçek ortadadır.

Bilindiği gibi her melik (kral) aynı zamanda maliktir, emri altındakilerin sahibi, maliki ve efendisidir. Oysa her malik, yani bir şeylere sahip olan her kimse melik (yani kral) ya da varlığın sahibi ve efendisi değildir. Bu bakımdan melik yani hükümdar olan kimsenin malik yani bir şeylere sahip olan üzerinde hak sahibi ve etkili olduğu halde, mâlik olan kimsenin ise melik üzerinde herhangi bir etkisi yoktur, böyle bir güce de sahip değildir. Kısaca birinin emri diğeri üzerinde geçerli ve etkin iken, ötekisinin hükmü beriki yani melik üzerinde geçerli ve etkin değildir.

[384] Ğafir-Mümin,16.

Bir yoruma göre « مَالِكِ » olarak okumak, « مَلِكِ » okumaktan daha çok sevaplıdır. Çünkü *"malik"* kelimesinin arapçada harf sayısı, *"melik"* kelimesinden çoktur. Birinde "elif" harfi var, birinde yoktur. Bu bakımdan harf sayısı fazla olanın sevabı da fazladır.

İmam Azam Ebu Hanife (80-150/699-767) ile Hasan Basri (v.110/728) bu kelimeyi, fiil olarak, « مَلَكَ » şeklinde kıraat etmişlerdir.

« يَوْمِ الدِّينِ » *"Eza, mükafat ve hesap günü"* Nitekim hadis olarak ifade olunan bir sözde şöyle deniliyor:

« كَمَا تَدِينُ تُدَانُ » *"Ne işlersen* (yaparsan) *karşılığında onu bulursun."* [385]

Bu ise, genişletme yoluyla ism-i fail (etken sıfat/fiil) yani *"malik"* kelimesinin genişletme yoluyla bir zarf olan, *"yevmi'd-din"* ifadesine izafetidir, tamlama yapılmasıdır. Bu, adeta şu izafete yani tamlamaya benzer:

« يَا سَارِقَ اللَّيْلَةِ أَهْلَ الدَّارِ » *"Ey ev halkının gecesini çalan"* demek olup asıl mana böyle değildir. Çünkü gece çalınmaz. Geceleyin hırsızlık yapılır, çalma işi gecenin içerisinde cereyan eder. Bu tabirin burada bizim konumuzla ilgisi, *"din günün malik ya da sahibi"* derken tıpkı burada olduğu gibi bunun da manası şöyle olmaktadır:

"Ey din (ceza ve hesap) *gününde her şeyi elinde bulundurup hükümran olan maliki!"*

Bu âyette özellikle *"ceza gününe"* vurgu yapılmasının sebebi, o günde her şeyin ve hükmün bizzat yüce Allah'ın elinde olmasındandır. Her şey bizzat O'nun tarafından görülecektir.

Bir de ism-i failin (etken sıfat fiilin) izafeti (tamlaması), hakiki olmayan bir izafet (tamlama) olmasının yanında, bunun marife (belirli) ola-

[385] Bak. Beyhâkî, "el-Esma ve'l-Sıfat" adlı eseri. Beyhâkî adı geçen bu kitabında bunu zayıf bir senetle rivayet etmiştir. Dillerde çok dolaşan ve yaygınlık kazanmış olan bir darbımeseldir. Böyle olmakla birlikte merfu bir hadis olduğu da zikredilmiştir. Bk. Buhari, Tefsir, Sûre: 1 (Fatiha Sûresi). Hadis olduğu ileri sürülen bu ifade hakkında çok farklı görüşler ileri sürülmüştür. Hatta bunun Tevrat'tan alınan bir cümle olduğu da söylenmiştir. Mürsel bir hadis olduğunun da şahitleri vardır. Bk. Elbânî, Daifu'l-Cami, Hn. 4279. Fazla bilgi için mevzuat kitaplarına bakılabilir."

na sıfat olması da mümkündür. Çünkü burada bununla murad olunan şey devamlılıktır. Bu durumda izafetin hakiki izafet olacağı gibi aynı zamanda marife (belirli) olan kelimeye sıfat olması da mümkündür.

İşte; rab olması, âlemlerin malik ve sahibi bulunması, her çeşit nimeti vermesi, ödüllendirme ve cezalandırma gününü her şeyinin maliki olması gibi sıfatları kendisinde toplayan ve her şeyden yüce ve münezzeh olan ulu Allah hakkında tüm bu sıfatlar gerçekleşmiş olan zata, *"Hamd Allah'a mahsustur."* ifadesinden sonra zikredilmiş olması, gerçekten ve ancak nitelik ve özellikleri bu olan bir varlığa hamd, övgü ve şükür tahsis olunabilir, bir başkasına ise asla! Çünkü, bu sıfatlar ya da nitelikler hamdolunmaya, övgüye ve senaya en değer olan zatın Allah olduğunun da delil ve kanıtıdırlar.

٥- ﴿ إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ ﴾

5 - Rabbimiz! Ancak Sana kulluk (ibadet) **eder yalnız senden medet** (yardım) **bekleriz.**

Bu âyetteki, « إِيَّا » kelimesi Halil b. Ahmed (v.786) ve İmam Sîbeveyh (v.796) göre muzmar (zamirleşmiş) bir isimdir.

« كَ » kef harfi ise İmam Sîbeveyh'e göre hitap (sesleniş) harfidir. İraptan mahalli yoktur. Halil b. Ahmed'e göre bu, muzmar (zamir) olan bir isimdir. Dolayısıyla « إِيَّا » kelimesi buna izafe kılınmıştır. Çünkü bu kelimenin fiil ve faile takaddüm etmesi (onlardan önce gelmiş olması) bakımından zamirden çok zahir bir isme (gerçek isme) benzemektedir.

Fakat Kufe nahiv (dil) okuluna göre, « إِيَّاكَ » kelimesini bir bütün halinde isim olarak kabul etmektedirler. Bu takdirde mana şöyle olur:

"Kulluk ve ibadeti sadece Sana tahsis ederiz." Bu ise kulluğun ve ibadet etmenin Allah'ın önünde eğilme, hudu ve tezellülün, yani baş eğmenin ve küçülmenin en zirve noktasıdır. Yani *"Senden başkasının önünde asla ve hiçbir zaman eğilmeyiz, aynı şekilde Senden dileriz yardımı, isteğimizi Sana tahsis ederiz, asla başkasından dilenmeyiz."*

Bir de bu âyette kimi edebî sanatlara da yer verilmiştir. *"Gaib"*-ten, yani hazırda olmayandan hitaba (muhataba) iltifat yani dönüş yapılmıştır. Buna dikkat ve ilgi çekilmiştir. Bu kimi zaman gaibten hitaba, hi-

taptan gaibe ve gaibten mütekellime (birinci şahıslara) olabilir. Bu noktalara dikkat çekilebilir. Nitekim, yüce Rabbimizin şu kavillerinde (âyetlerinde) bunu görmekteyiz. Rabbimiz şöyle buyuruyor:

"...Hatta siz gemide iken de. Nitekim gemi tatlı bir rüzgârla içindekileri götürür." [386]

Dikkat edilince görülecektir ki bu âyette hitaptan (muhataptan) gaibe (o anda orada bulunmayanlara) yöneliş ve dikkat çekme vardır. Çünkü önce âyette, *"siz"* diye hitap ifadesine yer veriliyor, muhatap kipi kullanılıyor Sonra da, *"içindekileri"* ifadesiyle gaib kipi kullanılıyor ve muhatap kipi bırakılıyor.

Yâni burada, *"sizi götürür"* denilmiyor. *"İçindekileri"* denmekle sanki, *"onları, gaib olanları, yanlarında hazır olmayanları"* der gibi bir ifadeye yer veriliyor, yani iltifat sanatı gerçekleşmiş oluyor, kısaca dikkat çekiliyor.

Bir diğer âyette de Rabbimiz şöyle buyuruyor:

"Rüzgârı gönderip de bulutu harekete geçiren Allah'tır. Böylece Biz onu ölü bir beldeye sevk ederiz..." [387]

Dikkat edildiği takdirde bu âyette de gaibten hitaba geçiş vardır. Çünkü, *"Rüzgarı gönderip de bulutu harekete geçiren Allah'tır."* diye buyurduktan sonra, yani gaib ifadesinden sonra, *"Biz sevk ederiz."* Buyurmakla da hitaba geçiyor, yani iltifat yapılıyor, dikkatimiz buna çekiliyor.

İşte cahiliye dönemi ünlü şairlerinden İmrulkays'ın da bu örnekte bir şiiri bulunuyor. İmrulkays bu şiirinde diyor ki:

تَطَاوَلَ لَيْلُكَ بِالْأَثْمُدِ   وَنَامَ الْخَلِيُّ وَلَمْ تَرْقُدِ

وَبَاتَ وَبَاتَتْ لَهُ لَيْلَةٌ   كَلَيْلَةِ ذِى الْعَائِرِ الْأَرْمَدِ

وَذَلِكَ مِنْ نَبَإٍ جَاءَنِى   خُبِّرْتُهُ عَنْ اَبِى الْأَسْوَدِ

---

[386] Yunus, 22.
[387] Fatır, 9.

Esmüd mevkiinde senin gecen uzayıp durdu.

Gamsız uyudu kaldı, gözlerin hiç kapanmadı.

Geceledi ama gecesi de geceledi

Tıpkı sancıyan ağrılı gözlerle geceleyen gibi.

Bunun sebebi aldığım bir haber idi

Bu, bana gelen babam Ebu'l-Esved'in ölüm haberi idi.

Şimdi burada sunulan bu üç beyitte iltifat sanatı vardır. Bunun ilki, *"senin gecen"* ifadesidir. Oysa burada birinci tekil şahsın kullanılması gerekirdi. Yani, *"benim gecem"* demesi gerekirken, bunu yerine hitabı seçiyor ve, *"senin gecen"* diyor. İşte bu, birinci iltifat sanatıdır.

İkincisi de, « بَاتَ » *"geceledi"* ifadesidir. Oysa burada da, « بِتَّ » *"geceledin, geceyi geçirdin"* denmeliydi. Bu da ikinci iltifattır. Burada da hitaptan gaibe geçiş olmuştur.

Üçüncüsü de; *"bana geldi* (gelen)*"* ifadesidir. Oysa burada söylenmesi gereken ifade, *"sana geldi"* olmalıydı.

Araplar bu türden sanatları oldukça fazla kullanırlar. Onlar açısından bu manada sanatlar kullanmanın, söz söylemenin, yani bir sözden diğerine geçmek, iltifat yapmak dinleyenler üzerinde daha etkindir. Dinleyenlerin pür dikkat kesilmelerini sağlar, insanların kulak kesilmelerine neden olur.

Aslında bunun birçok yararları, etkileri ve güzellikleri bulunmaktadır. Ancak bu işin erbabı ve gerçek ustası olanlar, bu alanda otorite olan ilim adamları bilebilirler ve bu sanatı kullanabilirler. Bunların sayıları da oldukça azdır.

Burada konumuzla alâkalı olan husus şudur: Gerçek manada hamd olunmaya, senâ ve övgüye değer olan Allah'tır. O tümüyle bu sayılan üstün niteliklerin yegâne sahibidir. Şanı yüce olan Rabbimizin bu yönünün bilinmesini ilim gerekli kılmaktadır. Senaya, yani övgüye, önünde eğilmeye, secdeye kapanmaya, her işte O'ndan yardım beklemeye gerçek anlamda lâyık olan O'dur. Mademki bu böyledir, işte bu bakımdan söz konusu niteliklere sahip olan ve onlarla seçkinliği bulunan ve bilinen bu vasıflarla seslenildi ve dendi ki:

"Ey bütün bu adı geçen özelliklerin ve vasıfların sahibi olan Allah'ım! Ancak Sana kulluk ederiz ve yalnız Senden yardım dileriz. Senden başkasından ise asla değil."

Âyette, *"kulluk" ifadesi, "yardım dileme, isteme"* ifadesine takdim olunmuştur, buna öncelik verilmiştir. Bu, şundan dolayıdır; eğer bir kimse birinden herhangi bir istek ya da talepte bulunacaksa her şeyden önce bir vesileye, vasıtaya yani aracıya öncelik verilir. Böyle bir aracı olmasının ihtiyacı karşılamada büyük ve olumlu tesiri vardır. İşte bu bakımdan önce kulluk hatırlanıp öne sürülüyor ve ardından da istekte bulunuluyor.

Veya bu takdim-tehir (yani öncelik ve sonralık) durumu, âyetlerin nazmı, yani düzen ve dizimi bakımından olmuş olabilir. Tıpkı, *"rahman"* isminin *"rahim"* isminden önce gelmesi ya da takdimi gibi. Oysa mübalağa manası taşıyan bir kelimenin takdimi değil tehiri (sonraya bırakılması) daha uygun iken burada da bu hususiyetler nazım-dizim gereği böyle olmuştur.

İstianenin (yardım talebinin) ifade olarak mutlak gelmiş olması, istenen yardımın her çeşidini kapsasın diyedir.

Allah'tan yardım istenmesinin asıl amacı, yüce Allah'ın kullarını kendisine karşı ibadet ve kulluk görevlerini yerine getirmeye muvaffak kılması anlamında değerlendirilmesi de mümkündür. Dolayısıyla, bundan sonra gelecek olan âyette, « اِهْدِنَا » *"bizi yönelt"* ifadesi de söz konusu istenen yardımın bununla alâkalı bulunduğunu açıklamak için de olabilir. Sanki âyetin içinde şöyle gizli bir soru var gibi:

"Size nasıl yardım edeyim? Söyler misiniz?" İşte Rabbimizin bu sorusuna karşı kulların da cevabı şöyle oluyor:

٦- ﴿ اِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ ﴾

6 – Bizi dosdoğru yola ulaştır.

"Bizi apaçık yolda sabit kıl." Bu ifade tıpkı ayakta bulunan bir kimseye, « قُمْ حَتّٰى اَعُودَ اِلَيْكَ » demeye benzer ki, yani, *"Bekle, sana dönene kadar buradan ayrılma, bekle"* gibi bir anlam taşır. Yani konumu-

nu ve yerini belirle ve oradan ayrılma demek olur. Ya da bunun anlamı şöyle de yorumlanabilir:

"Şu anda bizi doğru yola ilettiğin gibi, gelecekte de bizi hidâyette kıl, doğru yola yönelt. Hep o yolda sabit kıl."

« هَدَى » fiili, bizzat kendi başına bir mef'ul yani nesne alabilir. Nitekim, bu âyette kendi adına müteaddi (geçişli) olup mef'ul aldığı gibi birden fazla mef'ul alabilmesi, geçişli olması ise, « لِ » ve « اِلَى » cer edatlarıyla olabilir. Nitekim, Rabbimizin şu âyetleri buna örnektir:

﴿ هَدَانَا لِهٰذَا ﴾

"Bizi buna yönelterek kavuşturan Allah'a hamd olsun." [388]

Bu âyette, « لِهٰذَا » derken, buradaki « لِ » cer edatıyla, « هَدَى » fiili müteaddi (geçişli) hale gelmiş, böylece mef'ul almıştır. Diğer örnek de şöyledir:

﴿ هَدَانِى رَبِّى اِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴾

"Rabbim beni doğru yola iletti." [389]

Bu âyette ise, « هَدَى » fiili, « اِلَى » cer edatıyla müteaddi (geçişli) kılınmış, böylece mef'ul almıştır.

« س » harfiyle, « سِرَاطٌ » kelimesi, cadde, orta ve doğru yol anlamındadır. Nitekim, herhangi bir mesafenin alınması ya da bir yolun kat edilmesi manasında olmak üzere, « سَرَطَ الشَّيْءَ » denir ki bu, onu yuttu, uzun mesafeyi kat etti, yol aldı, anlamlarındadır. Sanki yolcular herhangi bir yola girdiklerinde o yolu adeta yutuyorlar gibi hızlıca geçiyorlar, anlamını taşır. Aslında «ص» harfiyle « صِرَاطٌ » kelimesi, « س » harfinin «ص » harfine dönüştürülmesiyle elde olunan bir kelimedir. Çünkü, bu harf *"itbak"* harflerindendir.

[388] A'raf, 43.
[389] En'am, 161.

Aynı kategorideki harflerle uyum sağlansın diye bazen kimi işlemler yapılmaktadır. Bu harfin, « ط » harfiyle mahreç (çıkış yerleri) noktasından benzerlikleri bulunmaktadır. Bu harfler dört tane olup, « ص – ض ط – ظ » harflerinden oluşmaktadırlar. Bu harfler dilin üst damağa yapıştırılmasıyla ortaya çıkar.

Bazen de, « ص » harfi, « ز » harfinin sesini koklatır, yani yaklaşık bir ses benzerliği gösterilerek okunur. Çünkü « ز » harfi, « ط » harfine daha yakındır. Her iki harf de mechure harflerindendir. Bunlar hakkında fazla bilgi kıraat (tecvid) kitaplarında ele alınmış olup, isteyen oralara bakabilir.

Bu şekildeki bir kıraat, kıraat imamlarından Ebu Ammare İmam Hamza b. Habib (80-156/699-772)'in kıraatidir (okuyuşudur). Kur'an'ın tamamında bu kelimeyi, « س » harfiyle okumak ise İmam İbn Kesir (45-120/665-737)'in kıraatidir.

Kaldı ki, kelimede asl olan da, bunun « س » harfiyle okunmasıdır. Bu iki imamın dışında kalan diğer kıraat imamları ise bu kelimeyi halis « ص » harfiyle okumaktadırlar. Bu şekildeki okuma tarzı ise, Kureyş kabilesine ait konuştukları lehçe göz önünde tutularak devam ettirilen bir okuyuştur. Nitekim, *"İmam"* adı verilen asıl *"Mushaf"* nüshasında da bu okuyuş ölçü olarak kabul edilmiştir.

Bu *"sırat"* kelimesi de tıpkı, *"tarik"* ve *"sebil"* kelimeleri gibi müzekker ve müennes yani eril ve dişil kalıplarına girmektedir. Burada bu ifadeden asıl murat olunan şey, *"Hak yol"* demek olup bu da, *"İslâm Dini"* manasındadır.

٧– ﴿ صِرَاطَ الَّذِينَ اَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلاَ الضَّآلِّينَ ﴾

7 – Kendilerine lütuf ve ikramda bulunduğun kimselerin yoluna ilet, gazaba uğramışların ve sapmışların yoluna değil!

Bu âyette geçen, *"sırat"* kelimesi, bir önceki âyette geçen *"sırat"* kelimesinden bedeldir. Bu ise, amilin tekrarı hükmündedir. Bunun yararına gelince; *"sırat-ı müstakim"* denilen *"doğru yoldan"* kasıt, bu yolun Müslümanlara ait bir yol olduğunu açıklayıp bildirmek ve bu gerçeği ortaya koymak, bunu pekiştirmek içindir. Böylece en açık ve en kesin bir

ifadeyle, Müslümanların yolunun bu olduğuna doğrulukla tanıklık etmektir. Bu yoldakiler de mü'minlerdir veya peygamberlerdir. Yani genelde mü'minler ve özelde de peygamberlerdir (salât ve selâm onlara olsun).

Ya da henüz asıl durumları değişmeden ve asıl olması gereken halde bulunan Hz. Musa'nın kavmi olabilir.

« غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّٓالِّينَ » *"gazaba uğramışların ve sapmışların yoluna değil."*

Bu âyet de, bir önceki âyette geçen, « الَّذِينَ اَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ » cümlesinin bedelidir. Yani, "Kendilerine nimet verilip ikramda bulunulanlar, yüce Allah'ın gazabından ve bir de sapıtmaktan, sapıklıktan kurtulanlardır." demektir.

Ya da bu, « الَّذِينَ »'nin sıfatıdır. Bu da şu demektir:

"Bu kimseler mutlak manadaki nimet (ki bu iman nimetidir) ile, Allah'ın gazabından ve sapıklıktan kurtuluş nimetidir."

Bunun « الَّذِينَ » ye sıfat olarak gelmesi caiz görülmüştür. Çünkü bu, marife (yani belirli) bir kelimedir. Oysa « غَيْرِ » kelimesi, izafet yoluyla marifelik kazanmaz. Ancak bu kelime birbiriyle zıt manada bulunan iki kelime arasında gelir ve bu her iki kelime de marife yani belirli olurlarsa, işte böyle bir durumda bu kelime marifelik kazanır.

Örneğin: « عَجِبْتُ مِنَ الْحَرَكَةِ غَيْرِ السُّكُونِ » Yani *"Sakinliğin* (hareketsizliğin) *dışında hareketliliğe şaşırdım."*

Bu ibarede bizim için önemli olan mana değil, burada yer alan, « غَيْر » kelimesinin durumudur. Burada dikkat edilirse, birbirine zıt iki kelime yer alıyor. Bunlarda biri, *"hareket"* diğeri de, *"sükun"* yani hareketsizliktir. Her iki kelime de, « الْحَرَكَة » ve « السُّكُون » şeklinde marife (yani belirli) olarak gelmişlerdir. İşte, « غَيْر » da bu ikisi arasında yer almıştır. Şimdi buna göre bu âyeti ele alalım:

a – *"Kendilerine nimet verilenler"*

b – *"Gazaba uğrayanlar ve sapmış olanlar"*

Dikkat edilirse bunun her ikisi de birbirine zıttırlar. Fakat böyle olmakla birlikte bizzat herhangi bir toplum yani şu toplum, diye işaret olunmamıştır. İşte her ikisi de bu yönleri sebebiyle nekraya (yani belirsizliğe) daha yakındır.

Oysa, « غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ » cümlesi ise marifeliğe yani (belirliliğe) daha yakındır. Çünkü, izafet yani tamlama yoluyla kendisinde bir tahsis ortaya çıkmış bulunmaktadır. Dolayısıyla bunun her ikisi de bir yönleriyle yani mana bakımından mübhem (kapalı), anlaşılamaz durumda, diğer bir yönüyle de yani ilgi zamirinin lâfzına ve *"gayr"* kelimesinin de muzaaf (tamlanan) oluşuna baktığımızda ihtisas (yani marifelik) kazanmış oluyor ki, bu şekliyle de her ikisi de eşitlenmiş duruma gelmiş oluyorlar.

Buna göre ilk, « عَلَيْهِمْ » zamiri mef'ul olarak mahallen mansuptur. İkincisi ise, fail olarak mahallen merfudur.

"Allah'ın gazabı" demek; *"Allah'ın kendisine, hükümlerine ve peygamberlerine"* karşı gelerek onları yalanlayanlardan yüce Allah'ın intikam almayı murad etmesi, onları cezalandırmayı dilemesidir. Tıpkı her kralın ya da hükümdarın hükümranlığı altında bulunanlara kızıp haklarında gerekeni yaptığı gibi yüce Allah'ın da kendi emir ve hükümleri karşısında böyle davranan kullarını cezalandırmasıdır.

Bir görüşe göre, *"gazaba uğramış olanlar"*, Yahudilerdir. Çünkü Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

﴿ مَنْ لَعَنَهُ اللّٰهُ وَغَضِبَ عَلَيْهِ ﴾

"Allah'ın lânetlediği ve gazap ettiği..."[390]

Sapıtanlar yani « الضَّآلِّينَ » maksat ise Hıristiyanlardır, denmiştir. Çünkü Kur'an'da şöyle buyurulmuştur:

﴿ قَدْ ضَلُّوا مِنْ قَبْلُ ﴾

"Daha önceden sapan ..."[391]

---

[390] Maide, 60.

« وَلَا الضَّآلِّينَ » Bu kelimenin başında yer alan, « لَا » harfi, Basra okuluna göre manayı pekiştirmek için gelen zaid bir harftir. Ancak Kûfe okuluna göre bu harf, « غَيْر » kelimesi manasındadır.

« آمِين » *"Âmin"*.

Bu, bir sesleniştir ki, bunun için bir fiil (kelime) uygun bulunup meydana getirilmiştir. Bu kelime de, *"icabet eyle, kabul buyur"* manasındaki, « اسْتَجِبْ » kelimesidir. Nitekim « رُوَيْد » kelimesi de tıpkı bunun gibidir. Bu da, « أَمْهِلْ » *"bekle, yavaş ol, süre tanı"* kelimesi yeri-ne kullanılan isim/kelimedir.

Abdullah b. Abbas *(Radıyallahü Anh)* diyor ki; "Rasulûllah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*'tan, *"âmin"* kelimesinin manasını sordum. O da şu cevabı verdi:

Bu, « افْعَلْ » yani, *"yap/eyle"* manasındadır. [392]

"Âmin" kelimesi mebni (yani sonu değişmeyen) bir kelimedir. Bu kelime iki şekilde okunmuştur:

1– İlk okuyuşa göre baştaki hemze harfi uzatılarak okunmuştur.

2– Bu ikincisinde de baştaki hemze harfi uzatılmaksızın olan okuyuştur. Yani, hemze harfinin kısa tutulmasıyla olan bir okuyuş. Asıl olması gereken de budur. Yani, *"Emîîîn"* gibi. Eğer med ile yani uzatarak okunursa, mutlaka hemzenin tok bir ses ile gür bir şekilde uzatılarak gösterilmesi gerekir. Yani, *"Aaaamiiin"* gibi. Şair şöyle seslenir:

يَـا رَبِّ لَا تَسْلُبَنِّي حُبَّهَا أَبَدًا — وَيَرْحَمُ اللّٰهُ عَبْدًا قَالَ آمِينَا

Rabbim! O sevgilinin sevgisini alma benden

Allah rahmet etsin buna "ââmiin" diyen kuldan

İşte bu şiirde *"aaaamiiin"* uzatılmış ve bu şiir buna örnek getirilmiştir. Başka bir şair de şöyle diyor:

---

[391] Maide, 77.

[392] Kurtubî, Tefsir; 1/128. Bu, Kelbî tarafından rivâyet olunmuştur.

تَبَاعَدَ عَنِّي فِيٌّ فُطْحُلٌ اِذْ سَئَلْتُهُ — آمِينَ فَزَادَ اللّٰهُ مَا بَيْنَنَا بُعْدًا

Futhul uzaklaştı benden istedim devesini diye

Emiiin, Allah onu benden uzak kılsın istemem deve.

Hz. Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

"Fatihatu'l-Kitabı (Fatiha Sûresini) *okumam esnasında, sonunda "Âmin" dememi Cebrail bana telkin etti."* [393]

Bir başka rivâyette de Rasulûllah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

"Amin demek, tıpkı mektuba (yazıya) *mühür basmak gibidir."* [394]

"Amin" kelimesinin mushaflara yazılmamış olması, bunun Kur'an-dan olmadığının bir kanıtı olarak kabul edilmiştir.

❁ ❁ ❁

393 Beyhâkî ve başkaları tarafından rivâyet olunmuştur. Bak; el-İklil, Alâ Medarik,.. 1/26. Ancak, İbn Hacer, "Ben bunu bu şekliyle bulamadım." diyor. Bk, Haşiyetu'l-Keşşâf; 1/18.)

394 Bk. Ebu Davud, Sünen. El-İklil, 1/18.

Sûre - 1

BAKARA SÛRESİ

Bu sûre Medine'de nazil olmuştur;
286 âyetten müteşekkildir.

Cüz - 1

1. — 5. ÂYETLER

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

الٓمٓ ﴿١﴾ ذٰلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ ف۪يهِ هُدًى لِلْمُتَّق۪ينَ ﴿٢﴾ اَلَّذ۪ينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ وَيُق۪يمُونَ الصَّلٰوةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ﴿٣﴾ وَالَّذ۪ينَ يُؤْمِنُونَ بِمَٓا اُنْزِلَ اِلَيْكَ وَمَٓا اُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَبِالْاٰخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ ﴿٤﴾ اُو۬لٰٓئِكَ عَلٰى هُدًى مِنْ رَبِّهِمْ وَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٥﴾

Meâli

1. Elif. Lâm. Mîm.

2. İşte bu O Kitaptır ki, Allah tarafından gönderildiğinden asla şüphe yoktur. Emirlerine bağlılık gösterip yasaklarından kaçınan takva sahipleri için bir yol gösterendir.

3. O takva sahipleri görmedikleri gaybe inanırlar, namazlarını gerektiği şekilde dosdoğru olarak kılarlar ve kendilerine verdiğimiz imkanlardan da Allah yolunda harcarlar.

4. Onlar hem sana indirilen Kitab'a ve hem de senden önceki peygamberlere indirilen kitaplara iman ederler, ahiret gününe de kesin olarak inanırlar.

5. İşte bu özelliklere sahip olanlar, Rablerinden gelen bir hidâyet üzerindedirler; onlar gerçekten kurtuluşa erenlerin ta kendileridir.

Tefsiri

١- ﴿ الٓمٓ ﴾

1- Elif. Lâm. Mîm.

« الٓمٓ » İşte bu ve benzerin ifadeler müsemmâları (isimlendirmeleri) basit ve farklı farklı (dağınık) harflerden ibarettir ki, kelimeler bu basit yani farklı (yayılmış ya da dağınık) harflerden meydana gelirler. Örneğin; buradaki, « ا » harfi « قال » fiilinin harflerinden ortadaki harfi, « ل » harfi de aynı fiilin son harfini gösterir. İşte diğer benzerleri de böyle değerlendirilir. Bu harflerden oluşan söz konusu bu sembollerin isim olarak değerlendirilmelerine gelince, hepsinin kendi adlarına başlı başına birer mana taşımalarından dolayıdır. Bir de bu sembollerin üzerinde imâle, tefhim, tarif/mârifelik, tenkir/nekralık, cemi ve tasğirin (küçültme) isminin cereyan etmiş olması sebebiyledir.

Örneğin; « ا » harfini ele alalım. Bu harf « الأَلِفُ » şeklinde mârife, « أَلِفٌ » şeklinde nekra ve « أُلَيْفٌ » şeklinde küçültme ismi olabilir. Fazla bilgi için ilgili kaynaklara bakılabilir.

Bu murab yani değişebilirdir. Ancak tıpkı *"Zeyd* – « زَيْدْ » *"* ve benzeri diğer isimlerin sakin kılınması gibi sakin kılınmıştır. İrabın gerektirdiği şeyleri kaybetmesi ya da taşımamaları sebebiyle bunlarda herhangi bir irab aranmaz.

Farklı bir görüşe göre de tıpkı kimi sesler gibi değerlendirildiklerinden ötürü bunlar mebni (yani değişikliğe uğramayan, değişmeyen) kelimelerdir. Örneğin; karga sesinin taklidi olan, *"ğak* – « غاقْ » *"* sesi gibi. Ayrıca cumhurun görüşüne göre bu tür semboller bulundukları sûrelerin isimleridirler.

İbn Abbas *(Radıyallahü Anh)*, yüce Allah'ın bu harfler adına yemin ettiğini söylemektedir. İbn Mesud *(Radıyallahü Anh)*'a göre de bunlar Allah'ın İsm-i Azamıdır (en yüce ismidir).

Yine farklı bir görüşe göre bunlar, müteşabihattan (anlamı açık olmayanlardan) olup tevilini (yorumunu) Allah'tan başkası bilemez. Bir de mübhem (manaları anlaşılamaz) ve icamları sebebiyle muceme harfler

diye adlandırılmışlardır. Bu isimlerin adeta bir metodu izler gibi gelmiş olması şu sebeplerden dolayıdır: Kur'an'a karşı meydan okuyanlara bir uyarı, kendilerine okunan bu Kitabı dikkatle dinlemeleri noktasında bir tahrik (harekete geçirme) gibi nedenler... Fakat hepsi de tümüyle bundan aciz kaldılar, karşı koyamadılar. Oysa bu da tıpkı onların kullanageldikleri söz ve kelimelerden düzenlenmiş olmakla beraber hiçbirisi bir benzerini getirmeye kadir olamadı. Böylece onların dikkatleri bu Kitaba çekiliyor.

Eğer bu meydan okuyanların Kur'an karşısında güc ve kuvvetleri tükenmemiş ve uzun araştırmalar, çaba ve gayretler neticesinde aciz kalmamışlarsa –ki kendileri edebiyat ve şiir alanında bu işin otoriteleridirler– buyurup benzerini getirsinler. Ancak bunun bir beşer sözü olmaması nedeniyle asla bunu başaramayacaklar ve hep aciz kaldıkları gibi yine bu acizlikleri sürüp gidecektir. Çünkü bu, en güçlü ve her şeye kadir olan tek yaratanın sözüdür. İşte bu söz daha gerçekçi ve daha çok kabule değer bir ifadedir.

Yine bir görüş olarak denilir ki; sûrelerin bu tür harfler ile başlaması, bir bakıma dikkat çekmek ve hiç alışmadıkları garip bir tarz ile karşı karşıya kaldıklarını duyup anlamak nedeniyledir. Bir de icaz yani (aciz bırakma) delillerinin bir örneğini sunmak maksadıyladır. Kaldı ki; bizzat bu harflerin kendisiyle konuşmakta tüm Araplar aynı seviyededirler. Bu hususta okuma yazması olmayanlar olsun veya hatipler olsun aynı idiler.

Ancak harflerin adlarım bilip söyleyenler böyle değil. Çünkü bu, bizzat yazıp çizen, okuyan ve kitap ehliyle bir araya gelip oturanlara ait bir özellikti. Onlardan okuyup öğreniyorlardı. Bunlar ile ümmî olanlar aynı değildir. Çünkü ümmî olan bir kimsenin harfleri tanıması, okuyup yazması mümkün değildir.

Peki bütün bu gerçeklere rağmen ümmî olan bir zatın Kur'an'da söz konusu edilen kıssalardan hiçbirisini kitap ehlinden iktibas etmediğine ve almadığına –ki, Kureyş ve benzerleri de söz konusu kıssalardan hiç birini bilmediklerine– göre buna nasıl bir hüküm ve karar verilir? Bu hususta nasıl bir yargıya varılabilir? İşte bütün bu bilgiler ona ancak vahiy yoluyla gelmiştir. Bunlar da onun peygamberliğinin sıhhatine, doğruluğuna şahittir.

Bilinmesi gereken bir husus da şudur: Sûre başlarında yer alan harflerden bir kısmı *mu'cem* adı verilen harflerin yarısıdır, ki bunlar da şu harflerden oluşmaktadırlar:

« ا - ل - م - ص - ر - ك - هـ - ى - ع - ط - س - ح - ق - ن »

Bu harfler aynı zamanda o sûrelerin adlarını da oluşturmaktadırlar. Yaklaşık 29 sûrede bu mu'cem harflerin sayısıncadırlar. Bunlar da sayıca yaklaşık olarak diğer kısımlarını kapsamaktadırlar.

Bunlardan yine yaklaşık yarısı *mehmuse* harflerinden oluşmaktadır. Bu harfler de şunlardır:

« ص - ك - هـ - س - ح »

Yaklaşık olarak bu harflerin yarısı da *mechure* harflerindendir. Bu harfler de şunlardır:

« ا - ل - م - ر - ع - ط - ق - ى - ن »

Yaklaşık yarısı da *şiddet* sıfatı taşıyan harflerdir. Şöyle ki:

« ا - ك - ط - ق » harfleri bu sıfatı taşıyan harflerdir.

Bir kısmı da *rihvet* sıfatını taşıyan harflerdir ve şunlardır:

« ل - م - ص - ر - هـ - ع - س - ح - ى - ن »

Bir kısım harfler de *itbak* sıfatını taşıyanlardır ve şunlardır:

« ص - ط »

Bunların bir kısmı da *infitah* sıfatını taşıyan harflerdir. Bunlar:

« ل - م - ر - هـ - ع - س - ح - ى - ن - ك - ا - ق »

Bazısı da, *isti'la* sıfatını taşıyan harflerdir. Bunlar da:

« ق - ص - ط » harfleridirler.

Bunların bir kısmı da *inhifad* sıfatını taşıyan harflerdir ve şunlardır:

«ا - ك - ن - ى - ح - س - ع - هـ - ر - م - ل»

Bunların bir kısmı da *kalkale* harfleridirler ve şunlardır:

«ق - ط»

Ancak burada sıfatlarından söz ettiğimiz harflerin tamamını tek tek ele almadık. Onları da burada saymaya kalkışsaydık mümkün olamazdı. Çünkü, her harf türünün dahil olduğu sıfatları saymaya kalkışırsak buradakinden daha fazla sayı ile karşı karşıya kalırız.

Artık sen de, bir şeyin en önemli noktalarını ele alıp anlatmanın, tamamını anlatmak manasında olduğunu öğrenmişsindir. Adeta yüce Allah Kitabında onların cümlelerini, konuşmalarının kelimelerini oluşturan lafızları (harfleri) saymakla daha önce işaret olunan susturulmaları ve azarlanmaları konusuna işaret ediyor gibidir. Bizzat hüccet ve delil getirilerek onların ilzam olunduklarını gösteriyor gibidir.

Ancak bu harflerin ayrı ayrı sûrelere serpiştirilerek getirilmesi ise, şunun içindir: Kendilerine karşı meydan okunan toplumun uyarılması konusundaki tekrarlar, amaca daha çabuk ulaştırması sebebiyledir, başka bir gaye ile değil. Çünkü, bu insanlar üzerinde bir tesir bırakır ve insanların buna ısınmalarını sağlar. Kaldı ki, Kur'an'da varit olan her tekrar da bu manadadır. Bundan beklenen de, bunun insan nefsi (ruhu) üzerinde etki bırakması ve karar kılmasıdır.

Bu harflerin tamamı da hep aynı sayıda ve aynı tarzda gelmemiştir. Aksine bunların sayıları değişik değişiktir. Örneğin:

ص (Sâd), ق (Kâf), ن (Nun), طه (Ta Ha), طس (Ta Sîn), يس (Ya Sîn), حم (Ha-Mîm), الم (Elif-Lâm-Mîm), الر (Elif-Lâm-Ra), طسم (Ta-Sîn-Mîm), المص (Elif-Lâm-Mîm-Sâd), المر (Elif-Lâm-Mîm-Ra), كهيعص (Keef-Ha-Ya-Ayn-Sâd) ve حم عسق (Ha-Mîm-Ayn-Sîn-Kâf) gibi.

Görüldüğü üzere bir harften başlayarak, iki, üç, dört ve beş harfe kadar varan ifadeler ki, bu, Arapların konuşmalarında gâyet olağan ve normal olan bir tarzdır. Yabancı oldukları bir şey değildir. Çünkü, Arap dilinde de kelimeler bir tek harften başlayarak beş harfe kadar varan

harflerden meydana gelmişlerdir. İşte kimi sûrelerin girişleri bu harflerle yapılmıştır.

Nitekim bunlardan, "Elif, Lâm, Mîm" « الٓمٓ » bir âyet olarak geldiği gibi "Elif, Lâm, Mîm, Sâd" « الٓمٓصٓ » da bir âyet olarak inmiştir. Bununla birlikte, "Elif, Lâm, Mim, Ra" « الٓمٓرٰ » bir âyet olarak sayılmadığı gibi, aynı şekilde, "Elif, Lâm, Râ" « الٓرٰ » da başında bulunduğu beş sûrenin birer müstakil âyeti olarak sayılmamışlardır. Nitekim "Tâ, sin, Mim" «طٰسٓمٓ » başında yer aldıkları iki sûreden birer âyet sayılmıştır. Aynı şekilde, "Tâ-Hâ" « طٰهٰ » ve "Yâ-Sîn" « يٰسٓ » de bulundukları sûrenin birer müstakil âyetidir.

Bunun yanında, "Tâ-Sîn" « طٰسٓ » bir âyet değildir. Ancak, "Hâ-Mîm" « حٰمٓ » başında yer aldığı bütün sûrelerde birer âyettirler. Bu arada, "Hâ, Mim, Ayn, Sin, Kaf" « حٰمٓ عٓسٓقٓ » ise başında bulunduğu sûreden iki ayrı âyet sayılmıştır. "Kâf, Ha, Ya, Ayn, Sad" « كٓهٰيٰعٓصٓ » da bulunduğu sûreden bir âyettir. Ancak, "Sâd", « صٓ » , "Nûn", « نٓ » ve "Kaf", « قٓ » harfleri bulundukları sûre başlarında birer âyet sayılmamışlardır.

Aslında bu değerlendirme Kûfe okuluna göredir. Kûfe okulu dışında kalanlar ise sûre başlarında yer alan bu harflerden hiçbirisini birer âyet olarak değerlendirmemişlerdir.

Bu, tevkıfî bir ilimdir. Bunun üzerinde görüş işleri sürülemez. Bunlar için herhangi bir kıyas olayı da burada geçerli değildir. Yani, bunlar tamamen duymaya bağlı bilgilerdir. Nasıl duyulup öğrenilmiş ve bize kadar gelmişse aynen öyle kabul edilir. Herhangi bir kıyasa gidilemez.

Örneğin; sûrelerin bilinmesi yani sûre sonu nerede bitiyor, bunların öğrenilmesi gibi. Nitekim Übeyy *(Radıyallahü Anh)*'den rivâyete göre demiş ki:

"Biz herhangi bir sûrenin bittiğini ancak, "Rasulûllah (Sallallahu Aleyhi ve Sellem)'ın, "Bismillahirrahmanirrahim" yaz, diye söylemesiyle bittiğini öğrenmiş olurduk." [395]

[395] Bk. El-İklil, 1/32 .

Ayrıca sûre başlarında yer alan bu harfler okunurken, bunların bağımsız manalar ifade ettiğine hamledilir ve kendisinden sonra gelene ihtiyaç duyulmaz ise hepsinde tam bir vakfe (duruş) ile vakfolunur. Bu ise, söz konusu edilen bu harflerin sûre isimleri olarak değerlendirilmemesi halinde olabilir. Yani tıpkı diğer harflerin söylendiği gibi bunlarla da gereken mana seslendirilirse olabilir. Veya bunların hepsinin mahzuf birer mübtedanın haberleri kabul edilmeleri halinde olabilir.

Örneğin, ikinci sûre olan, Âli İmran sûresinin ilk âyetindeki, « الٓمٓ » gibi. Bunun başına, sûre başında yer almayan ve mahzuf (varsayılan) « هٰذِهِ » işaret ismi getirilir ve: « هٰذِهِ » işte bu, « الٓمٓ »'dir, denilir. Daha sonra da ikinci âyet olan, şu âyetle devam eder:

﴿ اَللّٰهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَۙ الْحَيُّ الْقَيُّومُ ﴾

Bu harfleri sûrelerin isimleri olarak kabul edenlere göre bunların ayrıca iraptan mahalleri de vardır. Çünkü, bu görüşü ileri sürenler açısından bunlar da tıpkı diğer özel isimler gibidir. Dolayısıyla bunlar ya mübteda olarak merfû kabul edilirler veya bunlarla yemin etmek (and içmek) sahih olduğundan ya mahallen mansup ya da mecrur olurlar. Çünkü bunlar sanki, *"Allah'a"* (yemin olsun ki) ya da *"Vallahi"* demek gibidir (o anlamdadır).

Yani, iki şekildeki değerlendirmeden birine göre, cer edatının hazfi ile, mansub olarak *"Allah'a"* denir ki, « اُقْسِمُ بِاللّٰهِ » *"Allah'a yemin ederim ki..."* takdirindedir. Ya da cer edatının izmarı (gizlenmesi, söylenmemesi) ile mecrurdur, *"Vallahi"* gibi. Bu harfleri bulundukları sûrelerin adı olarak kabul etmeyenlere göre ise bunların iraptan bir mahallerinin olabileceği zaten düşünülemez. Tıpkı iraptan mahalli olmayan ve cümle (söz) başında yer alan cümleler ile sayı tarzında gelen kelimeler gibi.

٢– ﴿ ذٰلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِلْمُتَّقِينَ ﴾

2 – İşte bu o Kitaptır ki, Allah tarafından gönderildiğinden asla şüphe yoktur. Emirlerine bağlılık gösterip yasaklarından kaçınan takva sahipleri için bir yol gösterendir.

« ذَلِكَ الْكِتَابُ » Hz. Musa *(Aleyhi-s Selâm)* ile Hz. İsa *(Aleyhi-s Selâm)*'ın dilleriyle vaat olunan işte bu Kitap! Ya da, « ذَلِكَ » burada *"Elif –Lam–Mim"* sûresini, yani bu sûre ve âyeti işaret etmektedir.

Görüldüğü gibi işaret ismi olan, « ذَلِكَ » müzekker (eril) olarak gelmiş, oysa işaret ettiği şey (müşarun ileyh) ise müennes (dişil) bir kelime olan *"Sûre"* kelimesidir. Şâyet « الْكِتَابُ » *"Kitap"* bunun haberi (yüklemi) ise, bu da zaten aynı manaya gelmektedir. Dolayısıyla her ikisinin de müsemması (ad olarak aldıkları şey) aynıdır.

Bu itibarla bunun hükmü de müzekker (eril) olarak söz konusu kelime üzerinde icrası mümkündür. Şâyet sıfat olarak gelmiş ise bu takdirde bu kelime ile Kitaba işaret olunduğu gâyet açık olarak ortadadır. Çünkü işaret ismiyle, kendisi için sıfat olarak gelen bir kelimeye (cinse) işaret olunabilir.

Örneğin: « هِنْدٌ ذَلِكَ الْإِنْسَانُ » *"Hind, şu insan ha?"* gibi. Halbuki *"Hind"* kadın ismi olmakla birlikte, « ذَلِكَ » ile işaret olunmuştur. Çünkü *"İnsan"* müzekkerdir. Bu itibarla o da bir insan olduğundan, « ذَلِكَ »'nin getirilmesinde bir sakınca yoktur.

Bir başka örnek, « ذَلِكَ الشَّخْصُ فَعَلَ كَذَا » *"Şu şahıs şöyle yaptı."* gibi. Yine burada da, « ذَلِكَ » işaret ismi kullanılmıştır.

Şimdi, « ذَلِكَ الْكِتَابُ » ile, « الٓمٓ »'in arasını nasıl bulacağız? Bunun ortası şöyle bulunabilir. Eğer, *"Elif–Lam–Mim"* ifâdesini sûrenin adı olarak alır ve mübteda (özne) olarak değerlendirirsek, « ذَلِكَ » de ikinci bir mübtedâ olur. *"Kitap"* kelimesi de bunun haberi (yüklemi) olur.

Cümlenin tamamı ise, yani, « ... ذَلِكَ الْكِتَابُ » ise bütünüyle ilk mübtedanın –ki bu *"Elif–Lâm–Mim"* idi– haberi olur. Bu bakımdan mana da şöyle olacaktır:

"Doğrusu bu, bizzat O kamil ve mükemmel olan Kitaptır."

İşte bu ifadeyle sanki onun dışındaki tüm kitaplar eksiktir, onlarda mükemmeliyet yoktur, manası anlaşılmaktadır. Örneğin bu, şu ifadeye benzer bir ifadedir: *"O, adam gibi adamdır."*

Yani, erkeklikte kemal ve olgunluk derecesine erişen biridir, anlamı çıkar. Diğer insanlarda var olan tüm hoşa giden özellikleri ve güzel hasletleri kendisinde toplayan demektir. İşte burada, *"Bu, o Kitaptır ki,"* ifadesiyle anlatılmak istenen gerçek budur.

Ayrıca, « الٓمٓ »'in mahzuf (yani var sayılan) bir mübtedanın öznenin haberi (yüklemi) olarak değerlendirilmesi de uygundur. Bu da, « الٓمٓ », « هٰذَه الٓمٓ » takdirindedir. İşte mahzuf olan (yani var sayılan), « هٰذَه » burada mübtedadır. Diğeri de onun haberidir. Buna göre, « هٰذَه الٓمٓ » bir cümledir. « ذٰلِكَ الْكِتَابُ » da ikinci bir cümledir.

Eğer, « الٓمٓ »'i, bir sesleniş (savt) olarak değerlendirirsek, bu takdirde, « ذٰلِكَ » mübteda (özne) olur. « الْكِتَابُ » da bunu haberi (yani yüklemi) olur. Bu durumda mana şöyle olur.

"Şu indirilen Kitap var ya, işte şüphesiz kamil Kitap odur."

« لَا رَيْبَ » *"Şüphe yoktur."* Bu kelime, « رَ ا بَ » kökünden masdar bir kelimedir.

Rayb: İnsanda herhangi bir kuşkunun, rahatsızlık veren bir şeyin meydana gelmesidir. Gerçekte ise bu, insanda ruh bozukluğu ve bundan doğan bir ısdıraptır. Nitekim, Hz. Peygamber (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) bir hadislerinde şöyle buyurmuşlardır:

"Sana şüphe veren şeyi bırak, şüpheye düşürmeyeni al. Doğrusu şek (kuşku) *huzursuzluk doğurur. Doğruluk ise gönül huzurudur, tümüyle tatmin olmak, rahata kavuşmaktır."* [396]

Hadiste vurgulan nokta şudur; eğer bir şeyde şüphe ve kuşku bulunuyorsa, işkillendiriyorsa, ondan dolayı insan rahatsızlık duyar, manen huzur bulamaz, kendisinde istikrar ya da kararlılık bulunamaz. Eğer bir şey de sahih yani sağlıklı ve doğru ise, nefis (ruh) bunda huzur bulur, tatmin olur ve sükunet kazanır..

Nitekim, « رَيْبُ الزَّمَانِ » *"Raybu'z-zaman"* da bu manada olup, zamanın cilvesi, zaman içinde meydana gelen rahatsızlıklar anlamındadır ki, bu yüzden insanlar hep huzursuzluk ve rahatsızlık duyarlar. Durmak bilmeyen olaylar sebebiyle şaşkın haldedir.

[396] Bk. Ahmed b. Hanbel, Müsned; 1/200. Tirmizi, Kıyamet, 60 "2518". Buhari, Büyu', 3.

Burada, « رَيْبَ » kelimesi tümünü kapsamak manasında nefiy–olumsuz halde gelmiştir. Oysa, şüphe ve kuşkulananlar oldukça fazladır. Burada nefyedilen, yani kabul edilmeyen husus, bunun *"rayb"* taalluk etmesi olayıdır. Bunda bir şüphenin var edildiği zannıdır ki, red olunan budur. Zira bu, açık bir şekilde görülmektedir, delil (burhan) açısından bir kapalılık yok, netlik vardır. Öyle ki, herhangi bir kuşkucunun böyle bir şüphenin içine düşmesi, bundan işkillenmesi doğru değildir. Aynı zamanda bu, hiçbir kimsenin şüphe etmeyeceği manasında da değildir.

Dikkat edilirse âyette, « لَا فِيهِ رَيْبٌ » *"Yoktur bunda şüphe"* demedi yani, « لَافِيهَا غَوْلٌ » *"Cennette içilen şarapta bir sersemletme yoktur."* [397] âyetindeki gibi bir ifade taşımamaktadır.

Burada, *"rayb"* kelimesine nefiy (olumsuzluk) edatının eklenmesi, Kur'an'da herhangi bir işkillenme, kuşkulanma durumunun var olmadığını açıklamak içindir.

Bir de Kur'an'ın, kâfirlerin ileri sürdükleri gibi batıl bir kitap değil Hak bir kitap olduğunu ispat etmek içindir. Şâyet nefiy (olumsuzluk) edatı olan « لا » harfi « رَيْبَ » kelimesiyle değil de, zarf olan, « فِيهِ » ile beraber, « لَا فِيهِ رَيْبٌ » şeklinde gelmiş olsaydı maksadı anlatmaktan gerçekten uzak olacaktı. Bu da şöyle bir anlam ifade ederdi:

"Bunda değil ama bir başka kitapta şüphe var."

Yani tıpkı, « لَافِيهَا غَوْلٌ » [398] âyetindeki ifadeye benzer bir mana çıkardı. Yani, *"Cennette içilen içkide, dünyadakilerde olduğu gibi bir sersemletme yoktur."* Çünkü burada demek istenen şey zaten budur. Cennet şarabının ya da içkisinin dünyadaki içkilerden üstün olduğunu göstermektir. Çünkü biri akılları giderirken, sarhoş ederken, diğerinde böyle bir durum yoktur. Halbuki, « لَا رَيْبَ فِيهِ » ile belirtilmek istenen böyle bir şey değildir. İşte bu nokta gözden kaçırılmamalıdır.

Kıraat ilmine göre meşhur olan, « فِيهِ » üzerinde durmaktır (vakfetmektir). Ancak kıraat imamlarından Nâfi (70-169/689-785) ile Asım (128 /745) « لَا رَيْبَ » üzerinde vakfetmişlerdir.

---

[397] Saffat, 47.
[398] Saffat, 47.

Burada vakfeden (okurken duran) bir okurun mutlaka, içinden bir habere niyet etmesi, yani bunun için bir haber düşünmesi gerekir ve « لَا رَيْبَ فِيهِ » şeklinde değerlendirmelidir ve buraya, bir ikinci, « فِيهِ » takdir etmelidir. Nitekim biz de bunu burada gösterdik: *"...onda asla şüphe yoktur."*

Hemen bunun ardından da şöyle devam ediyor « فِيهِ هُدًى » *"Onda hidâyet ve yol gösterme vardır."*

Kıraat imamlarından İbn Kesir (45-120/665-737), « فِيهِ » deki tüm « ـه » harflerini, "işba" ile okumuştur. Hafs (90-180/708-796) ise, ona sadece, « فِيهِ مُهَانًا »[399] âyetinde muvafakat etmiştir ki, asıl olan da budur. "İşba" ile okumak demek, « ـه » harfinden sonra hemen bir med (uzatma) harfi olan « ي » harfini getirerek okumaktır. Yani, *"fî hî"* şeklinde uzatarak okumaktır.

Örneğin, « مَرَرْتُ بِـهِ », « وَمَنْ عِنْدَهُ » ve « فِي دَارِهِ » gibi. Burada altı çizili olanlarda « ـهِ » harfi işba ile yani bir « ي » harfi veya, « عِنْدَهُ » da olduğu gibi bir « و » harfi eklemek sûretiyle okunur. « ـهِ » harfi iyice belirtilmiş olur.

Ancak söz konusu harf belirtilmeksizin, kısa olarak, « فِي دَارِهْ » veya « عِنْدَهْ » denemez. Böyle denmeyeceğine göre, kısaca, « فِيهِ » de denmemesi gereklidir.

Ancak İmam Sîbeveyh şöyle diyor: "İbn Kesir'in dediği şöyle bir duruma sebep olur. Ortada üç tane sakin harf bir arada toplanmış olur. Bunlardan ilki, « ـه » harfinden önce okunmayan yani sessiz harf olan, « ى » harfi, hemen bundan sonra gelen ve yine sessiz bir harf olan, « ـه » harfi. Çünkü harekeli « ـه » harfi Mekkelilerin dilinde sakin (sessiz) harf hükmündedir. Çünkü « ـه » harfinde gizlilik (sessizlik) vardır. Gizlilik yani sessizlik ise sakin olan harfe daha yakındır. Ve üçüncüsü de, « ـه » harfinden sonra gelen sakin « ى » harfidir."

« هُدًى » kelimesi, tıpkı, *"el-Büka/Büka"* kelimesi gibidir ve fiil olarak masdar halinde gelmiştir. Bu da, *"kişiyi istediğini elde etmeye ulaş-*

---

[399] Furkan, 69.

tıran, yol gösteren" demektir. Çünkü bu gerçeği, bunun karşıtı ya da zıddı olan *"dalâlete düşmek"* olduğunu şu âyetten anlayıp çıkarmaktayız. Yüce Rabbimiz şöyle buyurmuştur:

﴿ أُولٰئِكَ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الضَّلَالَةَ بِالْهُدٰى ﴾

"İşte onlar, hidâyete karşı dalâleti satın alanlardır." [400]

Ancak burada şöyle denildi: « هُدًى لِلْمُتَّقِينَ » "(Emirlerine bağlılık gösterip yasaklarından kaçınan) *takva sahipleri için bir hidâyettir* (yol gösterendir)." Takva sahipleri demek, hidâyete erenler, istediklerine kavuşanlar, demektir. Bu adeta değerli ve saygın bir kimse için kullanılan şu ifadeye benzer bir durum sergilemektedir:

« أَعَزَّكَ اللّٰهُ وَأَكْرَمَكَ » yani, *"Allah seni aziz ve soylu* (saygın) *bir kimse kılarak ikramda bulunsun."* Böyle denmekle o kimse hakkında Allah'tan, onda var olan iyilik halinin sabit kalmasını ve devamını istemiş olmaktır. Tıpkı şu kavli (isteği ya da talebi) gibi:

﴿ اِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ ﴾

"Bizi dosdoğru yola ulaştır." [401]

Çünkü yüce Allah'ın, müttaki olmayanları takva sahipleri olarak isimlendirmesi, onların takva giysisini giymek üzere olmaları sebebiyledir. Bu tıpkı Hz. Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*'in şu hadisindeki ifadeye benzer:

"Kim ölmek durumunda olan birini öldürürse, üzerinde bulunan her şey öldürene aittir." [402]

Yani cihad ya da gazâ esnasında bir gazi herhangi bir düşmanı öldürürse üzerinde var olan şeyler gaziye aittir, onun hakkıdır.

Nitekim İbn Abbas'ın –Allah her ikisinden de razı olsun– :

"Herhangi biriniz haccetmek istediğinde acele etsin. Çünkü o hastayı hastalandırır."

---

[400] Bakara,16.
[401] Fatiha, 5.
[402] Müslim, Cihad; Hn.1751/41. Buhari, 3142.

Hadiste, *"maktul"* manasında *"katîl"* ifadesi kullanılmış ki bu *"ölmüş kimse"* demektir. Oysa ölmüş olan öldürülemez. Burada, ölmek durumunda olan, ölmeye kesin yaklaşmış olan, demektir.

İbn Abbas da, *"O hastayı hastalandırır."* demekle, haccın hastalık sebebi olduğunu değil, yolculuğun meşakkati açısından hastalık sebebi hac ifadesiyle zikredilmiştir ki, genelde insanlar yolculuklarda daha çok hastalanabilirler, daha yakın ihtimal yolculuk olduğu gerçeğine dikkat çekiliyor. İşte buradaki âyette de buna benzer bu inceliğe dikkat çekiliyor. Çünkü, ölmek üzere olana *"ölmüş"*, hastalanma ihtimalinin kuvvetli olduğu yerde de, "hasta" ifadesini görüyoruz.

Bu âyette, *"Takva sahiplerini hidâyete erdirir."* denildi ve fakat, olanları, « هُدًى لِلضَّالِّينَ » – *"dalâlettekileri hidâyete erdirir."* denmedi.

Çünkü, dalâlet erbabı iki gruptur. Bu gruplardan birinin dalâlette kalacakları, birinin ise hidâyete, doğru yola yönelecekleri bilindiğinden dolayı denmemiştir. İşte takvaya en yakın olanlar bunlar olmaları sebebiyle, *"müttakîler"* ifadesi bunlar için zikredilmiştir. İşte anlattığımız üzere ifade bu açıdan böylece kısa ve öz tutulmuştur.

Burada sûreye böylece başlamanın yanında, *"Takva sahipleri için bir hidâyettir."* denilmesi –ki bu sûre Zehraveyn adını taşıyan iki sûreden ilki olup, ikincisi de Âl-i İmran sûresidir, Kur'an'ın en üst noktası adı da verilmiş olması– yüce Allah'ın sevgili kulları dediğimiz velileri hakkında bu sûrede oldukça çok söz edilmesindendir.

"Müttaki" kelimesi lügatte ism-i fail (yani etken sıfat/fiil)dir. Kelime, « وَقَى » kökünden alınmadır ve « افْتِعَال »–*"iftial"* kalıbında, « اتَّقَى » –*"itteka"*dır.

Bu kelimenin *"fael fiili"* (yani ilk harfi) « و » harfidir. *"lâmel fiili"* (yani son harfi) ise « ى » harfidir. İşte bu kelime iftial kalıbında olması bakımından, kelimedeki « و » harfi, « ت » harfine dönüştürülmüştür. Sonra da bu « ت » harfi diğer « ت » harfinin içine katıştırılmış, idgam olunmuştur. Böylece, « اتَّقَى » fiili elde edilmiştir.

Vikaye: Aşırı derecede korumak, himaye etmek, demektir. Şeriat dilinde vikaye: Yapılmaması ya da işlenmemesi gereken bir şeyi yapmak ya da işlemek, yapılması veya işlenmesi gerekli olan bir şeyi de terk et-

mek sonucu gelebilecek ceza ve azaptan kişinin kedisini istenilenleri yerine getirmek sûretiyle korumasıdır.

« هُدًى » kelimesi mahzuf bir mübtedanın (öznenin) haberi (yüklemi) olarak mahallen merfudur. Ya da, *hüden* kelimesi, « لاَرَيْبَ فِيهِ » ile birlikte, işaret ismi olan, « ذَلِكَ »'nin haberi olarak mahallen merfûdur. Yahut da, « فِيهِ » deki « هِ » zamirinden hal olmak üzere mahallen mansubtur.

Ancak dil, edebiyat ve belâgat bakımından söylenmesi gereken en uygun söz şudur:

"Elif – Lâm – Mim" başlı başına bağımsız bir cümledir veya yine kendi başına bağımsız bir takım mûcem (yani manaları pek anlaşılamayan, müphem ve kapalı) harflerdir. Bu bir.

« ذَلِكَ الْكِتَابُ » ise ikinci cümledir. Bu da iki. « لاَرَيْبَ فِيهِ » de üçüncü cümledir, bu da üç ve dördüncüsü olarak; « هُدًى لِلْمُتَّقِينَ » de dördüncü cümledir. İşte söylenmesi gereken en doğru söz de budur.

İşte böyle bir tertip ile gerçek anlamda belâgat ölçülerine dikkat olunmuş olmaktadır. Çünkü; öyle bir cümle düzeni kurulmuştur ki, cümleler arasında herhangi bir bağlaç (bağ edatı) kullanılmadan birbiriyle ahenkli cümleler halindedirler. Çünkü görüldüğü üzere cümleler peş peşe ya da art arda, biri diğerini kucaklar halde gelmişlerdir. Kısaca cümleler hep iç içe olmuşlardır. Örneğin, ikinci cümle birinciyle müttahid (birleşmiş), onu kucaklamış bir haldedir ve cümleler böyle devam edip gitmektedirler.Yani üç iki ile, dördüncüsü de üçüncüsüyle iç içedirler.

Bunun böyle olmasının açıklaması ise şöyledir: Öncelikle ilk cümle ile, meydan okunmak üzere ortaya konan bu Kitap hakkında uyarı ve ikazda bulunuluyor. Hemen bunun peşinden bu Kitabın en üst seviyede kemal derecesine ulaşan ve bu özelliği taşıyan bir Kitap olduğu gerçeği anlatılıyor, buna vurgu yapılıyor. Bu ise işin meydan okuma yönünü kesin olarak ortaya döküyor. Hemen bundan sonra da, bu kitapta bir şüpheye, işkillenmeye yer olmadığı hususu kesin bir dille anlatılıyor. Bu ise bu, Kitabın bu yönüne bir tanıklık ve onun kemal yönünü tescildir, onaylamadır. Çünkü, hak olan ve bunun hak olduğu gerçeği de yakin olarak bilinmesi açısından dolayısıyla bunların kemâl derecesinden daha üstün

bir kemal gösterilmez, gösterilemez. Nitekim batıl ve şüpheye dayalı olan şeylerden de daha eksik ve kısır olanı yoktur ve olamaz.

Nitekim bir alime:

— *"Neden haz alır ve hoşnut kalırsın?"* diye sorulduğunda şu cevabı vermiştir:

— *"İzah ve açıklamaya fırsat vermeyecek açıklık ve netlikteki susturucu bir hüccet* (kanıt) *ile insanı küçültüp rezil eden, aşağılayan bir şüphe..."*

Sonra Rabbimiz bu Kitabın, *"Takva sahipleri için bir hidâyet"* olduğunu haber vermiştir. Böylece yakin denilecek bir kesinlikte bu Kitabın etrafında bir şüphenin yer almayacağını tescil etmiş ve *"Ona önünden de ardından da batıl gelemez."* [403] demekle de hak ve gerçek olduğunu belgelemiş olmaktadır.

Diğer taraftan bu cümlelerin bu kadar ince bir tertip ile ve tatlı bir nazım ve düzen ile sıralanmasının yanında bir takım nükteler ve göndermeler de vardır. Şöyle ki; ilk cümlede hem hazif var, hem de en güzel bir şekilde matluba (istenip arzulanana) da bir işaret vardır. İkincisinde marife oluştaki azamet ve fehamet ifadesi bulunmaktadır. Üçüncüsünde ise, *"rayb-şüphe, kuşku ve işkillenme"* ifadesinin bir zarf olan, « فِيهِ » üzerine takdimi, bundan önce zikredilmesindeki incelik.

Dördüncü cümlede ise hem hazf vardır. Bir de bir masdar kelime olan, « هُدًى » – *"hüda"* kelimesinin ism-i fail yerinde ve o manada getirilmiş olması yani, « هَادٍ » – *"el-Hâdi"* anlamında, *"hidâyete erdiren, doğru yolu gösteren"* manasında zikredilmiş bulunmasıdır.

Sanki burada adeta; *"O Kur'an'ın kendisi bizzat hidâyettir, hidâyet kaynağıdır."* der gibi bir mana. Bir de, « هُدًى » kelimesinin nekra (belirsiz) olarak gelmiş olması da şöyle bir manayı göstermek içindir:

"Bu öylesi bir kitaptır ki, hiçbir kimse onun künhüne, detaylarına asla vakıf olamaz. Onu gerçek manasıyla ihata edemez."

Daha önce geçtiği üzere müttakiler konusunda da icaz hususu var idi ki, az bir ifadeyle birçok manayı içermesi gibi.

---

[403] Fussilet,42.

﴿ ٣- اَلَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ وَيُقِيمُونَ الصَّلٰوةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ﴾

3 – O takva sahipleri görmedikleri gayba inanırlar, namazlarını gerektiği şekilde dosdoğru olarak kılarlar ve kendilerine rızık olarak verdiğimiz imkanlardan da Allah yolunda harcarlar.

Burada bir ilgi zamiri olan, « اَلَّذِينَ » kelimesi, bir « هُمْ » zamirinin takdiriyle medih (övgü) manası içermek üzere mahallen merfudur. Ve cümle: « هُمْ اَلَّذِينَ يُؤْمِنُونَ » takdirinde olmuş olur. Ya da bunun başına bir « أَعْنِي » kelimesi eklenmek sûretiyle yine medih manasını içermek üzere mahallen mansubtur ve bu takdirde de cümle şöyle olmaktadır:

« أَعْنِي اَلَّذِينَ يُؤْمِنُونَ »

Veya bu, mübteda (öznedir). Bunun haberi de, « أُولٰئِكَ عَلٰى هُدًى » dir. Bu durumda yine mahallen merfudur. Ya da, « مُتَّقِينَ » kelimesinin sıfatı olarak mecrurudur. Yani bu takva sahiplerinin kimler olduğunu açıklamak ve onları göstermek için gelen bir sıfat olmuş olur. Örneğin:

"Zeyd, muhakkik (gerçekçi) *ya da muhakkak* (gerçek) *bir fakih* (ilim adamı)*dır."* gibi.

Dolayısıyla bu âyet de, iman noktasından takva sahiplerinin durumlarının temel olarak üzerinde bina edilen şeyleri kapsadığından böyle denmiştir. Takva sahiplerinin temelini oluşturan da *"iman"* gerçeğidir ki, bu, diğer hasenelerin (yani iyilik ve güzelliklerin), namazın ve zekatın temelidir. Bütün bunlar iman temeli üzerine bina edilirler. Namaz ve zekat beden ve mal ile yapılan ibadetlerin anası ve temelidirler. Diğer ibadetler üzerinde asıl ölçü bu ikisidir.

Görmez misin Hz. Peygamber (Sallallahu Aleyhi ve Sellem), namazı, *"dinin direği"* olarak adlandırmıştır.[404]

[404] Hz. Ömer'den Beyhaki, "Şuabu'l-İman" kitabında münkati bir senetle merfu olarak rivâyet etmiştir. Ayrıca Iraki de bu hadisin Deylemi tarafından, "Müsnedü'l-Firdevs" kitabında Hz. Ali'den rivâyet ettiğini zikrediyor. Tirmizi de farklı olarak Muaz b. Cebel'den, İman; 8'de rivâyet etmiştir. Ahmed b. Hanbel, Müsned; 5/231, 237. el-İklil, 1/39.

Yine Rasulûllah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* İslâm ile küfür arasındaki belirleyici unsur olarak namazı zikretmiştir. [405]

Hz. Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* malî bir ibadet olan zekatı da *"İslâm'ın köprüsü"* olarak isimlendirmiştir. [406]

İşte başta bu iki ibadet olmak üzere diğerleri de onları izler. Bu iki ibadeti zikretmekle, diğer taatleri tek tek saymaya ihtiyaç duyulmamıştır. Çünkü, bu iki ibadet adeta diğer taatleri öğrenmenin bir adresi, hedefi olarak gösterilerek hedefe ulaşılınca ya da adrese gidilince orada nelerin olduğunu zaten öğrenmiş olacaktır. Kaldı ki, bu iki ibadetin belirtilmesiyle çok açık olarak ve net bir şekilde diğerlerini anlatımına artık gerek kalmamış oldu. Bir de bu iki ibadetin en faziletli ibadetler olduğunu da açık olarak dile getirmiş oldu.

Veya bu, takva sahipleriyle ilgili bir sıfat olarak ortaya konmanın yanında bunun dışında da birtakım faydalar taşımaktadır. Örneğin: *"Fakih, mütekellim* (kelâmcı) *ve tabip* (hekim) *olan Zeyd gibi".*

Takva sahipleri yani muttakilerden murat, günah ve kötülüklerden sakınan, kaçınıp uzak duranlar demektir.

« يُؤْمِنُونَ » *"İman ederler* (inanırlar)*"* Bu kelime *if'al* babındandır ve « أَمْن » *"emn"* kökünden türemedir. Manası da: doğrularlar, tasdik ederler, onaylarlar, demektir. Nitekim, « آمَنَهُ » denir ki bu, *"Onu tasdik etti, doğruluğunu onayladı."* manasındadır. Bunun gerçek ifadesi ise şöyledir:

"Onu yalanlamaktan ve ona karşı çıkmaktan uzak durarak ona güven ve teminat verdi."

Bir de bu kelimenin ikrar etti, itirafta bulundu manasını içermesi için, cer edatı olan, « ب » harfiyle müteaddi (yani geçişlilik) kazanır.

« بِالْغَيْبِ » *"Gayba, bilinemeyen ve görülemeyene"* ifadesine gelince; insanların gözlerinden kaybolan, görülemeyen şey ve şeyler demektir. Yani, peygamberimiz Hz. Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* tarafından bildirilen öldükten sonra yeniden dirilme, mahşer alanında toplanma, he-

---

[405] Müslim, İman; 134. E. Davud, Sünnet; 15. Tirmizi, İman; 9. İbn Mace, İkamet; 17. Darimi, Salat; 29.

[406] Taberani, "el-Kebir" kitabında, Beyhaki de, Ebu Derda'dan zayıf bir senetle merfu olarak, "Şuabu'l-İman" kitabında rivâyet etmiştir. El-İklil, 1/39.

sap görülme ve benzeri hususlar demektir. Kelime bu manasıyla aynı zamanda kayıp olan şey manasını da içerir. Fakat burada görüldüğü gibi masdar olarak gelmiştir. Şâyet bu kelimeyi, *"iman"* ifadesini sılası (yani ilgi cümleciği) olarak değerlendirirsen bu, kök olarak, « غَيْبًا - غاب » dendir. Eğer kelimeyi hal olarak değerlendirirsen bu takdirde mana, görünmeme ve gizlilik yani « الْغَيْبَة » ve « الخَفَاء » anlamında olmuş olur. Yani:

"İnanılması gereken şeylerden uzakta ve onları görmeksizin iman ederler, inanırlar." demektir. Kısaca, "gayb ile (yani görünemez ve bilinemez ile) karışık" demektir.

- Sahih ve gerçekçi manadaki İman; dil ile ikrar ve kalp ile de tasdik olunan bir imandır. Amel ise imana dahil ve iman çerçevesi içinde değerlendirilmemiştir.

« يُقِيمُونَ الصَّلٰوةَ » *"Namazlarını gerektiği şekilde dosdoğru olarak kılarlar."* ibaresine gelince bu, *"eda ederler"* anlamındadır. Burada, *"eda"* yerine *"ikame ederler"* ifadesinin yer alması şundan ötürüdür: Kıyam ile namazın bazı rükünleri demektir. Nitekim, kıyam, *"kunut"* diye de ifade olunmaktadır ki bu da, *"kıyam"* manasındadır.

Aynı zamanda, rüku, secdeler ve tesbih (namaz) için bu ifade kullanılmış ve bütün bunlar da aynı manayı kapsamaktadırlar. Çünkü âyetlerde tüm bu ifade ve tabirler geçmektedir. Kısaca namazın içinde tüm bu sayılanlar var olduklarından dolayı bunlara da kıyam denmiştir.

Ya da, *"namazın ikamesinden"* murat, namaz ile ilgili ta'dil-i erkân olabilir. Bu da, direği dikmek, düzeltip sağlamlaştırmak manasındadır. Dolayısıyla namazları böyle bir dikkat ve titizlik, itina içerisinde kılmak ve yamukluk yapmamak gerekir. Veya bu ifadeden asıl amaç, namaza devamlılık ve onun hakkını koruma manası olabilir.

Örneğin: « قَامَتِ السُّوقُ », *"Pazar kuruldu."* denildiği vakit, artık herkes oraya yöneliyor, pazar iyice revaç kazandı, demek gibi. Çünkü namaza devam olunması ve hukukunun korunması halinde bu da tıpkı pazar örneğinde olduğu gibi revaç kazanır, insanların ona rağbeti de artar. Eğer bunun değeri kaybedilir ya da kaybettirilirse bu, artık kâr sağlamayan, rağbet olunmayan veya rağbet görmeyen bir şey durumunda olur.

"Salât" kelimesi, « صَلَّى » fiilinden, « فَعْلَةٌ » yani « صَلٰوةٌ » ölçüsünde bir kelimedir ki bu da tıpkı, « زَكّٰى » kelimesinden alınan, « زَكَاةٌ » *"zekat"* kelimesi gibi. Bu kelimenin yazılışı ise « و » harfiyle olup tefhim ile okumaktır.

« صَلَّى » – *"sallâ"* fiili aslında, *"Kalçalarını* (kıçını) *hareket ettirmek"* demektir. Çünkü namaz kılan bir kimse de rüku ve secdelere vardığında iki taraftan da kalçasını hareket ettirir. Nitekim dua eden kimseye de, *"musalli"* denir ki, bu, rüku ve secde yapan kimseye huşu ve huzur yönlerinden benzediği için böyle denmiştir.

« وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ » *"Rızık olarak verdiklerimizden."* « رَزَقْنَا » burada, « اَعْطَيْنَا » demek olup *"verdik"* anlamındadır. « مَا » da burada, « اَلَّذِى » manasındadır.

« يُنْفِقُونَ » *"Tasadduk ederler, harcarlar."* demektir.

Burada, *"Bazı, bir kısmını..."* manasında olan, « تَبْعِيضٌ », « مِنْ » cer edatının getirilmesinin sebebi, yasaklanan yerlere harcama yapılmaması ve haram yollarda harvurup harman savrulmaması açısından bir bakıma onları korumak için getirilmiştir. Bir de burada mef'ul (yani tümleç) fiile takdim edilmiştir. Bunun da sebebi, onun önemini yani rızık ve imkan olarak sunulan şeylerin ehemmiyetini göstermek ve vurgulamak içindir. Bundan da anlatılmak ya da belirtilmek istenen şey, zekattır. Çünkü namaza hem yakındır ve hem namazın ikiz kardeşidir yani zekatsız namaz ve namazsız zekat düşünülemez.

Veya bununla hem zekat ve diğer yardım ve infak konuları denmek istenmiş olabilir. Çünkü, ifade mutlak olduğu için bütün hayır yollarını ve çeşitlerini kapsar. Bir de « اَنْفَقَ » ile « اَنْفَدَ » kelimeleri, « نَفَقَ – نَفِيقَ » ve « نَفَدَ – نَفِيدَ » kelimeleri anlam bakımından aynı manaları taşırlar.

Fael fiili (yani baş taraftaki harfleri) « ن » ve aynel fiili (kelimenin ortasındaki harfi) ikinci harfi « ف » harfi ise, bütün bu türden fiillerin manası, *"Çıkmak* (çıkış) *ve gitmek* (gidiş)*"* anlamında olur.

Bu âyet, amellerin imandan olmadığını da gösteriyor. Çünkü görüldüğü gibi namaz ve zekat ibadetleri *"iman"* ifadesi üzerine atıf yapı-

larak anlatılmıştır. Oysa atıf ise muğayereti (farklılığı) yani bunların iman ile aynı şey olmadıklarını, farklı şeyler olduğunu gösterir.

٤- ﴿ وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَبِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ ﴾

4 – Onlar hem sana indirilen Kitaba ve hem de senden önceki peygamberlere indirilen kitaplara iman ederler, ahiret gününe de kesinkes inanırlar.

« وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ » *"O inananlar"*'dan maksat, Ehl-i Kitap'tan Abdullah b. Selâm ve benzer iman edenlerdir. Bu gibileri Allah tarafından indirilen tüm vahye iman etmişlerdir. Kesin bir şekilde ahiret hayatına da kuşku duymayacakları bir manada iman etmişler ve daha önceki inançları olan, *"Cennete ancak Yahudi veya Hıristiyanlar girecektir, ancak sayılı günler onlara ateş dokunacaktır."* gibi sakat düşüncelerini de bir kenara atmışlardır.

Bir de eğer bu kısmı, *"...gaybe inanırlar."* kısmına atfedecek olursan, bu da, *"muttakiler"* cümlesinden olmuş olur. Böyle değil de bunu, *"muttakiler"* üzerine atfedecek olursan bu takdirde o cümleden olamazlar. Bu takdirde de sanki şöyle denilir gibidir:

"Bu Kitap, takva sahipleri için bir hidâyet olduğu gibi, sana indirilenlere iman edenlere de bir hidâyettir."

Veya bundan murat şu olabilir: *"Birincileri vasfetmek, tanıtmaktır."* Bunun ardından da araya bir bağ edatı koymuş oldu. Bu tıpkı şu cümlede olduğu gibi nitelikler arasına bir bağ edatının getirilmesine benzeyen bir durumdur. Örneğin; *"O, cesur ve cömerttir."* gibi. Nitekim şairin şu ifadesi de buna benzer bir örnektir:

إِلَى الْمَلِكِ الْقَرْمِ وَابْنِ الْهُمَامِ وَلَيْثِ الْكَتِيبَةِ فِي الْمُزْدَحَمِ

Soylu, dediğini yaptıran, ele avuca sığmaz krala

Ordunun savaş kalabalığı içindeki eşsiz arslanına

Dolayısıyla mana şöyle olmaktadır: *"Onlar ki bu sıfatları ya da özellikleri bünyesinde bulunduranlardır."* İşte o sıfatlardan biri de:

« بِمَا اُنْزِلَ اِلَيْكَ » yani *"Sana indirilene..."* Yani Kur'an'a iman ederler. Bundan kasıt, onların zamanında indirilmiş olan Kur'an'ın bir kısmına iman değil, henüz inmeyip ileride inecek olan vahyin tamamına iman etmektir. Çünkü vahyin ya da Kur'an'ın tamamına iman etmek vaciptir (yani farzdır).

Âyette, *"indirilen"* diye vahiyden geçmiş zaman ile söz edilmiştir. Oysa bu ifade nazil olduğu zaman henüz Kur'an'ın bütünü inmiş değildi, ancak onların da vahyi ya da inzali bekleniyordu.

Bunun böyle ifade edilmesinin sebebi, elde var olanın henüz inmemiş olana oranla daha galebe çalmış olması, fazla olması sebebiyle tamamı elde imiş gibi bir ifadeye yer verilmiştir. Çünkü onların da vahyi kesindir. Kaldı ki, vahyin bir kısmı gelmiş ve bir kısmının da gelmesi bekleniyor ise bu, tamamı gelmiş ya da nazil olmuş hükmündedir ve öyle değerlendirilip kabul edilir.

« وَمَا اُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ » *"Ve hem de senden önceki peygamberlere indirilen kitaplara".* Dikkat edilirse burada da, daha önce geçmiş olan peygamberlere –Allah'ın salât ve selâmı üzerlerine olsun– indirilen başkaca kitaplara, demek istiyor.

« وَبِالْاٰخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ » Burada, « بِالْاٰخِرَةِ » kelimesi, « اٰخِر » kelimesinin müennesi (yani dişil kelimesi)dir ki, *"son"* anlamında olması bakımından, *"ilkin"* ya da *"birincinin"* zıttıdır ve bu bir sıfattır. Mevsûfu (yani niteleneni) de mahzuftur. Bu mahzuf yani asılda olmayan ve fakat olduğu var sayılan kelime, « اَلدَّارُ » *"ev, yurt"* kelimesidir.

Bunu da bir başka âyette geçen ifadeden öğreniyoruz. Çünkü yüce Allah şöyle buyurmuştur:

« تِلْكَ الدَّارُ الْاٰخِرَةُ » *"İşte ahiret yurdu."* [407] Bu kelime, sıfatı galibeden yani öteki dünya için en çok kullanılan bir sıfattır. Nitekim bu dünya için de, *"dünya"* kelimesi sıfat-ı galibedir. Böyle denildiğinde içinde yaşadığımız dünyadan başka bir dünya akla gelmez, öncelikli olarak aklımıza gelen bu dünya olur. İşte bu türden kullanılan sıfatlara sıfat-ı galibe denir.

---

[407] Kasas, 83.

Kıraat imamlarından Nâfi (70-169/689-785) bu kelimedeki « أ » harfini hazfetmek (çıkarmak) ve bunu harekesini de « ل » harfine naklet-mek sûretiyle hafifleterek okumuştur. Yani, « بِالْاٰخِرَةِ » yerine, « بِالَاخِرَةِ » olarak kıraat etmiştir.

« هُمْ يُوقِنُونَ » *El-İykan:* Şekke, kuşku ve şüpheye, işkillenmeye yer vermeksizin kesin bilgi ve ilim manasındadır.

٥- ﴿ أُولٰٓئِكَ عَلٰى هُدًى مِنْ رَبِّهِمْ وَأُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴾

5 – İşte bu özelliklere sahip olanlar Rablerinden gelen bir hidâyet üzerindedirler; onlar gerçekten kurtuluşa erenlerin ta kendileridir.

« أُولٰئِكَ عَلٰى هُدًى » şâyet, « اَلَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ » mübtedâ olarak kabul edilirse, « أُولٰئِكَ » de mahallen merfu olur. Eğer böyle kabul edilmezse iraptan mahalli olmaz. Aynı zamanda ilk ilgi zamirinin, « مُتَّقِينَ » üzerinde takdiri, geçerli kılınması ve ikincisinin de mübteda olarak merfû kabul edilmesi de mümkündür. Bu takdir de, « أُولٰئِكَ » de bunun haberi olur.

Hidâyetin ve felâhın (yani kurtuluşun) bunlara tahsisi, kitap ehline tarizde bulunmaktır. Çünkü kitap ehli (yani Yahudi ve Hıristiyanlar) Rasulûllah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*'ın peygamberliğine iman etmezler. Buna rağmen kendilerinin hidâyet üzere olduklarını zannederler. Böylece de yarın Allah katında felâha ereceklerini umarlar.

« عَلٰى هُدًى » ifadesinde yer alan, « عَلٰى » cer harfindeki isti'lâ manası sadece bir temsildir ve takva sahiplerinin hidâyet noktasındaki kararlılıklarını gösterir. Yani cer edat olan, « عَلٰى » bir şeyin üzerine çıkmak, demektir. Buradaki mana takva sahiplerinin hidâyetin üzerine çıkmaları değil, temsili bir mana olarak, bundaki kararlılıkları belirtiliyor. Buna sağlam bir şekilde bağlılıklarına değiniliyor. Böylece bunların durumları adeta bir şeyin üzerine çıkıp binen manasında temsili bir anlatımdır. Nitekim bunun bir benzer ifadesi de, *"Hak üzerinde, batıl üzerinde"* ibaresinde de geçmektedir. Kaldı ki şu ifade de bunu açık olarak ortaya koymaktadır. Örneğin:

"Günahı binek edinmiş", "Cehaleti, bilgisizliği yularını bırakmıyor", "Rüzgarın esişine göre yön değiştirir" gibi.

« هُدًى مِنْ رَبِّهِمْ » *"Allah katından verilen bir hidâyet üzere"* Burada, « هُدًى » kelimesinin nekra olarak getirilmiş olması, kimsenin künhüne, incelik ve detayına ulaşamayacağı bir tür hidâyet, anlamındadır. Sanki, *"Hangi hidâyet üzerindedirler?"* denilir gibi bir ifade. Bunun benzer bir ifadesi şu cümledir: Bir etin üzerine düştüler. Bu şu demektir: Büyük ve tarifsiz bir et ziyafetine konuk oldular. İşte âyetteki ifade de böyle bir ifadedir.

« وَأُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ » *"İstediklerini elde ettiler, kaçtıkları şeylerden kurtuldular."*

Felâh: İstediğine ulaşmak, ona kavuşmak, demektir. *Müflih:* İstediğini kazanan, arzuladığını elde eden, manasındadır. Yani adeta kendileri için çeşitli zafer yolları açılmış olan, demektir.

Bu terkip yani kelime, yarmak ve açmak gibi manalara gelir. Nitekim buna benzer kelimeler de yani, Fael fiili (ilk harfi) « ف » ve aynel fiili (ikinci harfi) de « ل » olan kelimeler hep bu manadadırlar.

Örneğin, « فَلَحَ », « فَلَقَ » « فَلَزَ » « فَلَى », gibi. Bu âyette bir başka sûrede geçtiğinin aksine « أُولٰٓئِكَ » arasında atıf edatı ile gelmiştir. Oysa şu âyette söz konusu işaret isimleri arasında atıf edatı yoktur. İşte âyet, Rabbimiz buyuruyor ki:

﴿ أُولٰٓئِكَ كَالْاَنْعَامِ بَلْ هُمْ اَضَلُّ ﴾

"İşte onlar hayvanlar gibidir; hatta daha da şaşkındırlar. İşte asıl gafiller onlardır." [408]

Çünkü önceki âyette, aralarında atfın olmasını gerektiren bir durum vardır. O da, iki farklı haberin Bakara Sûresinin 5. Âyetinde yer almasıdır. İki haber arasında tam bir ittisal ya da beraberliğin var olması yanın-

[408] Araf, 179.

da, yine ikisi arasında tam bir inkita (kesiklik) bulunmaktadır. Bunlardan biri hidâyet, diğeri de felâhtır (kurtuluştur). Çünkü ikisi arasında akıl ve varlık açısından bir temayüz bulunmaktadır. Hidâyet bu dünya ile alakalıdır. Oysa felâh ahiret ile alakalıdır. İşte bu bakımdan aralarında atıf (bağ) edatı yer almıştır.

Oysa yukarıdaki âyette geçen (Araf, 179), *"hayvanlar"* tabiri ile, *"gafiller ifadesi"* sonuçta aynı şeydir, bu açıdan da aralarında bir bağlaç geçmesine yer verilmemiştir. Kısaca birinde gaflet olayı ile hayvanlara benzetme yer almıştır –ki bu Araf Sûresinde böyledir– dolayısıyla ikinci ifade ilk ifadeyi teyid etmekte ve desteklemektedir, ikrar etmektedir. Bunun için de burada atfa ihtiyaç duyulmamıştır.

« هُمْ » zamiri ise, fasl zamiridir. Bunun da üç yararı bulunmaktadır. Bunlardan ilki; kendisinden sonra gelen kelimenin sıfat değil, haber olduğunu göstermektir. İkincisi de te'kid etmektir. Üçüncüsü de müsnedin, müsnedi ileyhe hasrıdır. Bu arada, müsnedin başka şey için değil, müsnedi ileyh için var olduğunu gösterip ortaya koymaktır. Ya da bu mübteda olabilir, haberi de, « الْمُفْلِحُونَ » kelimesi olmuş olur. Cümle ise bütünüyle, « أُولَئِكَ »'nin haberidir.

Buraya özellikle dikkatini çekmek isterim, Yüce Allah değişik yollarla, takva sahiplerinin hiçbir kimsenin erişip elde edemediği derecelere erdiğini tekrar tekrar ifadelerle uyarıda bulunup dikkatimiz buraya çekilmek isteniyor.

Bahis konusu edilen ise işaret ismi ve bu ismin tekrarıdır. Bu işaret ismiyle, takva sahipleri için, hidâyet açısından bir tercihin var olduğu gibi, yine onlar için felâha ermekle de bunun tercihin ya da seçilmiş olmanın var olduğu da bir gerçektir.

« الْمُفْلِحُونَ » kelimesinin marife ya da belirli olarak gelmesine gelince, burada şöyle bir incelik bulunmaktadır:

"Takva sahipleri, öylesi insanlardır ki, onların ahirette felâha ya da kurtuluşa erecekleri sana ulaşmıştı. Nitekim senin beldenin halkından da birisinin kesin olarak dönüp tevbe edeceği de sana ulaşmıştı. Sen de, Onun kim olduğunu sorup soruşturmuştun, haberini öğrenmeye çalışmıştın. Sana o kişinin Zeyd bin Sabit olduğu haberi verilmişti."

Burada, « الْمُفْلِحُونَ » ile « أُولَٓئِكَ » arasına bu zamirin girip yer alması, sana onların mertebelerini göstermek, istedikleri şeyi istemekte seni teşvik ettirmen, rağbet ettirmen içindir. Aynı zamanda onların gelecekleri için sundukları konularda seni daha zinde tutmak ve buna arzunu artırmak içindir.

Allah'ım! Bizi takva elbisesiyle süsle. Bizi, Bakara Sûresinin başında yer verip kendileriyle Sûreye giriş yaptığın kimselerden eyle!

❁ ❁ ❁

6. — 7. ÂYETLER

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَوَآءٌ عَلَيْهِمْ ءَأَنْذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنْذِرْهُمْ لاَ يُؤْمِنُونَ ﴿٦﴾ خَتَمَ اللهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَعَلَى سَمْعِهِمْ وَعَلَى أَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٧﴾

Meâli

6. Doğrusu şu ki, küfür ve inkârlarında ısrar edenleri uyarıp korkutsan da, uyarmayıp korkutmasan da onlar için birdir, yine de inanmazlar.

7. Allah onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir. Gözlerine de bir tür perde çekilmiştir. Onlar için pek şiddetli ve acıklı bir azap vardır.

Tefsiri

Yüce Allah, bundan önceki âyetlerde veli (dost) kullarını kendisine yaklaştıran özellik ve niteliklerini başta anlattıktan, Kitabın (yani Kur'an'ın) onlar için bir hidâyet, (yol gösteren yegâne Kitap) olduğunu açıkladıktan sonra hemen bunu ardından da onların zıtları olanları anlatmaya başladı. Bunlar ise, oldukça azgın, haddini aşan, büyüklük taslayan ve kendilerini beğenmiş olanlardır ki bunlara hiçbir şekilde ve durumda hidâyetin fayda getirmediğini, bir yarar sağlamadığını şimdi tefsirini yapacağımız iki âyet ortaya koymaktadır. Rabbimiz şöyle buyuruyor:

٦- ﴿ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَوَآءٌ عَلَيْهِمْ ءَأَنْذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنْذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴾

6 – Doğrusu şu ki, küfür ve inkârlarında ısrar edenleri uyarıp korkutsan da, uyarmayıp korkutmasan da onlar için birdir, yine de inanmazlar.

« إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا » *Küfür:* İnkâr yolu ile hakkı örtmek ve gizlemektir. Aslında terkip ya da kelime, örtmek ve kapatmak manasındadır. Nitekim tohumu toprağa atıp gizlemek anlamında çiftçiye de *"Kâfir-örten, kapatan, gizleyen"* denmiştir. Bu manada geceye de kâfir adı verilmiştir. Çünkü gece kendisi içinde işlenenleri saklar ve gizler. Ancak burada:

﴿ اِنَّ الْاَبْرَارَ لَفِى نَعِيمٍ وَاِنَّ الْفُجَّارَ لَفِى جَحِيمٍ ﴾

"İyiler muhakkak cennettedirler ve kötüler de kesinlikle cehennemdedirler." [409] âyetleri arasında atıf edatı olduğu halde, bizim şu anda tefsirini yaptığımız âyette böyle bir atıf yoktur. Çünkü buradaki ilk cümle kitabın durumunu açıklamak için getirilmiştir. Yoksa mü'minlerin durumundan haber vermek için gelmemiştir.

İkinci cümle ise aynı şekilde kâfirlerin durumunu bildirmek, haber vermek için getirilmiştir. Dolayısıyla anlatılmak istenen ya da murad olunan konu açısından iki cümle arasında farklılık vardır. Dolayısıyla burada her ikisi de bir tanım üzerinde cereyan etmektedirler. İşte bu açıdan burada atfa gerek yer yoktur.

Eğer, « اَنَّ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ » mübteda olarak kabul edilirse, bu takdirde bu da aynı hükme tabidir. Yani mana bakımından takva sahiplerine tabi olmuş olur.

"Kâfirlikte ısrar edenler..."'den murat, asla iman etmeyecekleri Yüce Allah tarafından kesin olarak ve bizzat bilinen Ebu Cehil, Ebu Leheb ve benzeri adamlardır.

[409] İnfitar, 13-14.

« سَوَٓاءٌ عَلَيْهِمْ ءَاَنْذَرْتَهُمْ اَمْ لَمْ تُنْذِرْهُمْ » *"Uyarıp korkutsan da, uyarmayıp korkutmasan da onlar için birdir."* Kûfe kıraat okulu mensupları – ki Asım, Hamza ve Kisai bu okulun baş temsilcileridir– « ءَاَنْذَرْتَهُمْ » kelimesinin başındaki her iki hemze açık şekilde telâffuz ederek okumuşlardır. « سَوَٓاءٌ » kelimesi, İstiva (eşit) manasındadır. Tıpkı mastar kelimelerin nitelenmesi gibi bu da bununla nitelenmiştir.

Nitekim Rabbimizin, « اِلٰى كَلِمَةٍ سَوَٓاءٍ »[410] âyetinde yer alan, « سَوَٓاءٍ » gibi ki bu, « مُسْتَوِيَةٍ » manasındadır. Kelimenin merfu (yani öterli) oluşu ise « اِنَّ » edatının haberi olması sebebiyledir.

« ءَاَنْذَرْتَهُمْ اَمْ لَمْ تُنْذِرْهُمْ » fail olarak merfudur. Sanki şöyle denilmektedir:

"Doğrusu küfür ve inkârlarında ısrar edenleri, senin uyarman da, uyarmaman da eşittir, onlarda herhangi bir değişikliğe sebep olmayacaktır."

Veya burada, « سَوَٓاءٌ » kelimesi, mukaddem (önce zikredilen) haberdir. Dolayısıyla, « ءَاَنْذَرْتَهُمْ اَمْ لَمْ تُنْذِرْهُمْ » ise mübteda konumundadır. Yani, *"Onları uyarman ya da uyarmaman onlar için birdir."* Cümlenin tümü ise, « اِنَّ » edatının ya da harfinin haberidir. Ancak burada, hep haber olmakla birlikte fiilden de haber olması caiz görülmüştür. Bunun böyle değerlendirilmiş olması, bunun mehcur cümle ya da kelâm türünden olarak değerlendirilmesindendir. Yani, işin lâfız yönünün değerlendirilmeyip durumun gereği açısından manaya önem verilmesidir. Kısaca burada denmek istenen husus şudur:

Eğer fiilin lâfzına bakılarak bunun lâfzı bakılarak zahirin gerektirdiği, yani olması gereken mana zahire göre muteber kabul edilirse, bu takdirde bunun bu kelimeden haber olması söz konusu değildir, çünkü olamaz yani mümtenidir. Ancak burada lâfzın gerektirdiği mana terk edilerek, failine muzaf (tamlanan) bir mastar kelimeye tevil olunmuş oldu. İşte demek istenen budur.

Yine âyette yer alan ve bir soru edatı olan, « أ » *"hemze"* ile « اَمْ » mücerred (yani soyut) anlamda "İstiva" (eşitlik) manasındadır. Her iki-

---

[410] "... müşterek olan bir söze..." Ali İmran, 64.

sinden de doğrudan soru edatı olma manası çıkarılıp atılmıştır. Artık burada bir soru söz konusu değildir. Ancak nahiv (Arap dili) bilginlerinden İmam Sîbeveyh, bu yine istifham (soru) edatı olarak cereyan etmiştir ki, bu tıpkı aşağıdaki şu ifadede bir ünlem (nida) harfi olarak geçmesi gibidir:

« اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لَنَا اَيَّتُهَا الْعِصَابَةُ »

İşte burada altı çizili kelimenin başında yer alan, « أ » *"hemze"* ile yukarıdaki aynıdır. Kısaca demek istiyor ki, burada cümle içerisinde geçerken sanki bir soru edatı imiş gibi yer aldı. Fakat aslında bu, böyle gelmekle beraber soru edatı değildir. Nitekim, bizim verdiğimiz şiir örneğinde de bir ünlem (nida) konumunda gelmiş olmasına rağmen nida (yani ünlem) değildir.

İnzar: İnsanları masiyetlerden ve günahlardan menetmek sûretiyle Allah'ın azabıyla onları korkutmaktır.

« لَا يُؤْمِنُونَ » *"Yine de inanmazlar."* Bu cümle, kendisinden önceki cümleyi teyit ve te'kid eden bir cümledir. Ya da bu, « اِنَّ » edatının haberidir. Bundan önceki cümle de muterize (parantez) cümlesidir. Ya da haberden sonra ikinci bir haberdir.

Bunların küfürlerinde ısrar ettikleri kesin bilinmesine rağmen uyarmadaki hikmet, karşılarına hüccet ve kanıtla dikilmek içindir. Bir de risalet görevinin evrensel olduğunu bildirmek ve Rasulûllah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*'ın sevap kazanmasını sağlamaktır.

٧— ﴿ خَتَمَ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوبِهِمْ وَعَلٰى سَمْعِهِمْ وَعَلٰٓى اَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴾

7 - Allah onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir. Gözlerine de bir tür perde çekilmiştir. Onlar için pek şiddetli ve acıklı bir azap vardır.

« خَتَمَ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوبِهِمْ » *"Allah onların kalplerini,... mühürlemiştir."* İmam Zeccac (v.316/928) bu hususta diyor ki: *"hatm*; örtmek, bürü-

mek anlamındadır. Çünkü vesika olarak hazırlanan bir şey mühürlenerek üstü kapatılır ki, içindeki şeylere ilgilisi dışında kimse vakıf olmasın istenir."

İbn Abbas (Radıyallahü Anh) ise şöyle diyor: *"Allah onların kalplerinin üzerini mühürleyip damgalamıştır. Bu itibarla onlar hayrın ve iyiliğin ne olduğunu akletmez ve anlamazlar."*

Yani Allah onların kalplerini damgalayıp mühürlemiştir. Öylesine bir damgalamıştır ki, artık bundan böyle onda var olan küfür ondan çıkıp ya da ayrılıp gitmeyecektir. Aynı zamanda aslında kendisinde bulunmayan iman olayı da içine girmeyecektir. Yani iman denen olay onda yer etmeyecektir.

Kısaca hatm ve tab', bize göre yani Ehl-i Sünnet açısından kulun göğsünde (kalbinde) bir zulmetin, kararmışlığın ve darlığın, sıkıntının meydana gelmesidir. Kulun kalbinde zulmet denen bu karanlık var olduğu müddetçe o kimse iman etmez, edemez.

Mutezile Mezhebine göre, Melekler tarafından ancak bilinebilen ve tanınmalarını sağlayan ve kişilerin kalpleri üzerinde yer alan bir takım özel işaretler olup, böylece melekler onların kâfir olduklarını tanırlar ve onlara hep lânet okurlar, onlar için asla hayır duasında bulunmazlar.

Kimi alimlere göre, mühürleme ve damgalama işinin Allah'a isnadı mecazîdir. Aslında mühürleyen veya damgalayan gerçek manasında kâfir olanlardır. Ancak bunu takdir etmesi ve böyle bir imkanı meydana getirmesi bakımından bu mühürleme ya da damgalama işi, yüce Allah'a isnad olunmuştur. Tıpkı fiilin sebebe isnadı gibi. Örneğin; emir (devlet başkanı ya da yetkili), şehri bina etti. Oysa emirin kendisi bu işi yapmaz, ancak o yaptırır. İşte burada böyle bir mana bulunmaktadır.

Çünkü fiilin değişik değerlendirilmeleri olabilir. Örneğin, faile, mef'ulü bihe, masdara, zaman ve mekan isimlerine ve müsebbebun lehe isnadı gibi. Fiilin faile isnadı gerçek anlamdadır yani hakikattir. Ancak bazen adını saydığımız şeylere de mecazi manada isnat olunabilir. Çünkü bazen fail fiilin işlevini yüklenmekle ona benzerlik gösterebilir. Tıpkı adamın cesaret bakımından Aslana benzetilmesi gibi ki, bu onun müstear adı olmuş olur. Ancak bu anlattığımız husus da "halku'l-ef'al" konusunun bir yönüne dahildir.

« وَعَلَى سَمْعِهِمْ » *"Ve kulaklarını da mühürlemiştir."* Âyetin aslında kulak, tekil olarak zikredilmiş, yani *"kulaklar"* değil, *"kulak"* ifadesi geçiyor. Tıpkı şu ifade gibi:

"Midenizin bir kısmını doldurun ki afiyette olasınız." Yani mide ifadesi çoğul olarak zikredilmemiştir. Çünkü meselenin birbirine karıştırılmaması istenmiştir. Zira, « سَمْع » kelimesi aslında masdar, yani kök fiildir. Kelime, « سَمِعَ - يَسْمَعُ - سَمْعًا ». Dolayısıyla bir kelime cemilenemez, çoğul yapılamaz. Çünkü bu cins isimdir. Hem az ve hem çoğa kullanılır. Bu tür kelimelerin ayrıca tesniyesinin (ikil halinin) ve çoğulunun yapılmasına gerek yoktur. Böylece kelimenin aslına işaret etmiş oluyor.

Diğer bir görüşe göre burada muzaf olan kelime mahzuftur. Bu da, « وَعَلَى مَوَاضِعِ سَمْعِهِمْ » işitme yerlerine (organlarına), demektir. Bir de bu, çoğul olarak, « وَعَلَى أَسْمَاعِهِمْ » diye de okunmuştur.

« وَعَلَى أَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةٌ » *"Gözlerine de bir tür perde çekilmiştir."* Haber ve mübteda olmak üzere merfudur.

Basar: Gözdeki nur ve aydınlık, ışık demektir. Yani, görenlerin görme aracı ve vasıtasıdır. Nitekim, basiret de, kalbin nuru ve aydınlığıdır, kalp gözüdür. Ki bu sayede insan uzağı görebilir ve düşünebilir. Her ikisi de yüce Allah'ın yarattığı iki lâtif cevher olup her ikisinin de görmek ve kalp gözüyle de uzağı görmek için iki aleti bulunmaktadır.

« غِشَاوَةٌ » kelimesi perde ve örtü manasındadır. « فِعَالَة » kalıbında gelmiştir ve fiil olarak manası örtmek, kapatmak demektir. Bu kökten gelen kelimeler, örneğin, « الْعِصَابَة », « الْعِمَامَة » veya « الْعِمَامَة », « الْقِلَادَة » gibi kelimeler bir şeyi tümüyle, örtmek, kapsamak, üzerine geçirmek anlamlarını kapsarlar. Kısaca, « فِعَالَة » kalıbındaki kelimelerin hemen tümü böyledir.

"Kulaklar" mühürlenme, damgalanma hükmüne tabidirler, yoksa gözlerde olduğu gibi perdelenme hükmüne değil. Çünkü bir başka âyette bunun böyle olduğu gerçeği açık olarak beyan edilmiştir. Rabbimiz şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَخَتَمَ عَلَى سَمْعِهِ وَقَلْبِهِ وَجَعَلَ عَلَى بَصَرِهِ غِشَاوَةً ﴾

"Kulağını ve kalbini mühürledi, gözünün üstüne de perde çekmiştir." [411].

Bir de kıraat esnasında vakfedilirken (yani durulduğunda) « قُلُوبِهِمْ » üzerinde değil de, « سَمْعِهِمْ » kelimesi üzerinde vakfedilmektedir (yani durulmaktadır). Bu da, *"kulaklar"* ifadesinin bir öncesine yani mühürlenme manasına tabi olduğunu ve örtülü olma manasına tabi bulunmadığını gösterir. Burada « غِشَاوَةً » kelimesini sadece mufaddal, bir « جَعَلَ » fiilinin izmariyle (gizli) ve metinde yer almayan « جَعَلَ » fiiliyle mansup olarak okumuştur.

Bir de, « وَعَلَى سَمْعِهِمْ » derken, cer edatı olan, « وَعَلَى » harfinin tekrar edilmesi iki yerde mühürlemenin şiddetinin delili olduğunu gösterir. Nitekim, Ebu Mansur Muhammed b. Ali b. İbrahim Maturidi (484-556/1091-1160) diyor ki:

"Kâfirler hak olan sözü dinlememiş ve sonradan yaratıldıklarına dair var olan eserlere bakıp, gerek bizzat kendi üzerinden ve gerekse diğer yaratıklardan bir ibret bakışıyla bakmamış ve görmemiştir. Çünkü bu gözle bakıp görseydi ve hak sözü dinlemiş olsaydı, mutlaka bu kainatın bir ustasının, sanatkârının ya da yaratıcısının olduğunu bilirdi. Fakat o adeta gözleri ve kulakları üzerine bir perde germiş gibidir. Gerçi hakikatte böyle bir perde var değil ama, o böyle davranıyor."

İmam Maturidi'nin bu ifadesinden yola çıkarak onun kulakları da tıpkı gözlerde olduğu gibi, *"perdelenme"* ile değerlendirmiştir.

Bu âyet, en doğru olan ifadesiyle bizim yani Ehl-i Sünnet'in lehine ve fakat Mutezile'nin ise aleyhine bir hüccet yani kanıttır. Çünkü yüce Allah, "Onların kalplerini mühürlediğini bildirmiştir." Hiç kuşkusuz onların hatmi (yani mühürlenme olayını) terk etmeleri onlar adına çok daha yerindedir.

« وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ » *"Onlar için pek şiddetli ve acıklı bir azap vardır."* Azap kelimesi tıpkı « النَّكَالُ » kelimesine benzer ki, hem bina ya-

[411] Casiye, 23.

ni temel fiillerinin temeli açısından ve hem mana bakımından denktirler. Nitekim, birini herhangi bir şeyden uzak tutunca, «أَعْذَبَ عَنِ الشَّيْءِ» *"Kişiyi o şeyden men etti, ona onu yaptırtmadı."* denir ki, bu manadadır. İşte bu bakımdan, «نَكَلَ عَنْهُ» da aynı manayı taşır.

«عظيم» ile «كبير» arasındaki fark ise şöyledir: «عظيم» kelimesi, hakir ve aşağılık kelimesinin karşıtı ya da zıddıdır.

«كبير» ise, «صغير» yani küçüğün karşıtıdır. Bu açıdan nasıl ki, hakir (aşağılık) kelimesi sağir (küçük) kelimesinden daha düşük ve alt bir anlam ifade ediyorsa, «عظيم» kelimesi de mana bakımından, «كبير» kelimesinden manaca üstündür. Her iki kelime de hem bizzat cisim olan varlıklar için kullanılırlar ve hem mana açısından ayrıca değerlendirilirler. Kısaca hepsi için bu iki kelime kullanılmaktadır.

Örneğin; «رَجُلٌ عَظِيمٌ وَكَبِيرٌ», *"Büyük ve üstün bir adam."* Denilir ki, bu ifade ile ya o adamın iri cüsseli olduğunu demek istersin veya oldukça tehlikeli biri olduğunu anlatmak istersin. Yani, her iki manaya da yorumlanabilmektedir.

Yine âyetteki «غِشَاوَةٌ» kelimesiyle «عَذَابٌ» kelimelerinin nekra olarak gelmeleri şu bakımdandır. Onların gözleri üzerinde öyle bir perde çekilmiştir ki, insanlar onu bilemezler, o oldukça farklı bir perdedir. Bu, Allah'ın âyetlerini görmeme örtüsüdür ya da perdesidir. Yine bunlar için o, oldukça büyük elemler, acılar arasında öyle bir acıklı azap türü vardır ki, onun künhünü, ne olup olmadığını yüce Allah'tan başkası bilemez.

❁ ❁ ❁

8. — 13. ÂYETLER

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَبِالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَمَا هُمْ بِمُؤْمِنِينَ
﴿٨﴾ يُخَادِعُونَ اللّٰهَ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَمَا يَخْدَعُونَ اِلَّا اَنْفُسَهُمْ
وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿٩﴾ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَزَادَهُمُ اللّٰهُ مَرَضًا وَلَهُمْ
عَذَابٌ اَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ ﴿١٠﴾ وَاِذَا قِيلَ لَهُمْ لَا تُفْسِدُوا
فِي الْاَرْضِ قَالُوا اِنَّمَا نَحْنُ مُصْلِحُونَ ﴿١١﴾ اَلَا اِنَّهُمْ هُمُ
الْمُفْسِدُونَ وَلٰكِنْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١٢﴾ وَاِذَا قِيلَ لَهُمْ اٰمِنُوا كَمَا
اٰمَنَ النَّاسُ قَالُوا اَنُؤْمِنُ كَمَا اٰمَنَ السُّفَهَاءُ اَلَا اِنَّهُمْ هُمُ
السُّفَهَاءُ وَلٰكِنْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٣﴾

Meâli

8. İnsanlardan öyleleri de vardır ki, iman etmedikleri halde "Allah'a ve ahiret gününe inandık." derler.

9. Onlar akıllarınca güya Allah'ı ve mü'minleri aldatıyor sanırlar. Oysa onlar kendilerinden başkasını aldatamazlar da yine de farkında olmazlar.

10. Onların kalplerinde bir hastalık vardır. Allah hastalıklarını daha da artırmıştır. Israrlı yalanları sebebiyle onlar için acıklı bir azap vardır.

11. Ne zaman onlara, "Yeryüzünde bozgunculuk *(fesat)* çıkarmayın" denildiyse, onlar, "Biz ancak ıslah edicileriz" *(düzeni sağlayanlarız)*. derler.

12. Şunu aklınızdan çıkarmayın ve iyi bilin ki, asıl düzeni bozup sarsanlar onların ta kendileridir. Fakat şuursuzluklarından ötürü bunun farkında olmazlar.

13. Onlara: "Şu halkın *(insanların)* iman ettikleri gibi siz de inanın." denildiği zaman, onlar da, "Biz beyinsiz ve bunakların iman ettikleri gibi mi inanacakmışız, öyle mi?" derler. Şunu iyice bilin ki, onlar beyinsiz ahmakların ta kendileridir, ancak bunu bilmezler.

Tefsiri

٨- ﴿ وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَبِالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَمَا هُمْ بِمُؤْمِنِينَ ﴾

8 - İnsanlardan öyleleri de vardır ki, iman etmedikleri halde "Allah'a ve ahiret gününe inandık." derler."

« وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَبِالْيَوْمِ الْاٰخِرِ » *"İnsanlardan öyleleri de vardır ki, Allah'a ve ahiret gününe inandık, derler...."* Yüce Allah bu sûrede önce, Allah için dinlerinde samimi ve ihlâs sahibi olanları anlattı. Bunlar özleriyle dışları aynı olan, gönüllerinin demek istediğini dilleriyle de söyleyen kimselerdir.

Daha sonra yüce Rabbimiz ikinci olarak inkârcıları, yani kâfirleri ele aldı, onların durumlarını bildi ki, bunlar da inkârcılık bakımından özleriyle dışları aynı olan, inkârcılıklarında dobra dobra olan kimselerdir. Kâfirliklerinde yamukluk göstermezler.

Üçüncü olarak da münafıkları gündeme getirdi. Bunlar ağızlarıyla-dilleriyle inandık deyip de, kalpleriyle içtenlikle iman etmemiş olan yamuk ve ikiyüzlü kimselerdir. İşte bunlar kâfirlerin ya da inkârcı olanların en iğrenç ve en korkulacak olan tipleridir. Çünkü bunlar kâfirliklerinin yanında bir de küfürlerine istihzayı, alaycılığı ve inadı karıştıranlardır. Mü'minlerle eğlenip oyun oynayan kimselerdir. Bunun için bunların haklarında şu âyet nazil olmuştur.

﴿ إِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرْكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ... ﴾

***"Hiç kuşkusuz münafıklar cehennemin en alt tabakasında** (katındadırlar)."* [412]

---

[412] Nisa, 145.

Tabiîn büyüklerinden İmam Mücahid diyor ki: "Sûrenin başından dört âyet mü'minlerin özelliklerini ele alıyor. Sonraki iki âyet de kâfirlerin durumlarını anlatıyor. Bu âyetleri izleyen on üç âyet ise, münafık denilen iki yüzlü kimselerin durumlarını zikrediyor. Bu on üç âyette onların hile ve tuzaklarından, iğrençliklerinden, aşağılık bunak ve ahmak kimseler olduklarından, cahilliklerinden, onlarla alay edileceğinden ve yaptıkları işlerinin yanlışlığından ve hiç olduğundan söz etmenin yanında, azgınlıkları ve sapkınlıklarının tescil edilmiş olmasından, şaşkınlık, dalgınlık ve körlüklerinden, bu özelliklerinin tescilinden söz ediyor. Rabbimiz bu âyetlerinde onları sağır, dilsiz ve körler olarak seslenip adlandırıyor. Kısaca bu ikiyüzlü münafıkları aşağılık ve iğrenç örneklerle tanıtıyor.

Münafıklarla ilgili bu kıssa (hikaye ve anlatım) başından sonuna dek kâfirler dediğimiz inkârcılar üzerine matuftur. Nitekim, her bir cümle de yine birbirleri üzerine atfedilmişlerdir.

« نَاسْ » kelimesi aslında, « أُنَاسْ » şeklindedir. Ancak kelimenin başındaki « أ » hemze, hafiflensin, okuyuşta bir sıkıntı vermesin diye hazfedilmiştir (kaldırılmıştır). Hemze harfinin lâm-ı tarif ile (belirtme takısıyla) birlikte hazfi (kaldırılması) adeta gerekli gibidir. Neredeyse hiçbir şekilde, « الأُنَاسْ » denmemiştir. Bunun aslının böyle olduğunun kanıtı da, « إنْسَان », « أنَاس » ve « إنْس » kelimeleridir. Bu isimle isimlendirilmeleri, insanın görülmesi sebebiyledir. Nitekim cinler tarafımızdan görülemediklerinden dolayı onlara cin (gizlenen, görülemeyen) adı verilmiştir. « نَاسْ » kelimesi « فَعَالْ » vezninde bir kelimedir. Çünkü kalıplar asıllarına göre ifade olunurlar. Örneğin, « قِ » *"ki"* kelimesinin ölçüsü ya da kalıbı, « إفْعَلْ »'dır. Oysa burada gördüğün gibi sadece kelimenin ortası (yani aynel fiili) olan « ق » harfi kalmıştır. Baştaki ve sondaki harf yer almamıştır.

« النَّاسْ » kelimesi cemi (çoğul) sayılan isimlerdendir. Başındaki harfi tarif denilen « أل » ise cins manasındadır. Yani insan cinsi demektir. Âyette yer alan, « مَنْ » ise, Mevsufe (nitelenendir) ve nekradır. « يَقُولُ » fiili de bunu sıfatıdır. Sanki şöyle denilir gibidir:

"İnsanlardan öyle kimseler de vardır ki, şöyle derler:"

Yine bu âyette özellikle *"Allah'a ve ahiret gününe iman"* ifadesi yer almıştır, çünkü ahiret vaktinin bir sınırı, haddi (hududu) yoktur. O öyle sürekli bir ebediyettir ki, sonu gelmez.

Bir de buna, *"ahiret"* denmesinin sebebi; şu geçici dünya hayatının bitiminden sonra gelecek olmasıdır, yani dünya hayatından sonra geleceğinden ötürü bu ad verilmiştir. Ya da bu sınırlı zaman ya da vakit, ölülerin yerlerinden diriltilerek başlayacağı andan itibaren cennet ehlinin cennete ve cehennem ehlinin de cehenneme girmelerine dek olan süredir.

Çünkü o münafıklar bu hususta vehme kapıldılar. Böylece işin başından ve sonundan olmak üzere bu ikisini ifadelerinde ele alarak iman etmenin her iki tarafını da işin içine katmış oldular. Çünkü bilindiği gibi akait ya da iman ile alâkalı meseleler, esas bakımından işin mebdeini, (baştan itibaren ele alınmasını) gerektirir. Bu meseleler de şunlardır:

Bu kainatın sanii (yaratıcısı) olan Allah'ı, sıfat ve isimlerini bilmek ve tanımaktır. Mead; yani ahiret hayatıyla ilgili hususları bilmektir. Mead ile alakalı şeyler de; ikinci sur üfürülme vaktinden itibaren kabirlerden yeniden dirilip kalkmak, sırat, mizan ve ahiret hayatıyla ilgili diğer şeyleri bilmekten geçer.

Âyetin, « بِاللّٰهِ », « بِالْيَوْمِ الْاٰخِرِ » kelimelerinde yer alan ve tekrarlanan « ب » cer edatının tekrarlanış sebebi, şu noktaya işaret ve dikkat çekmek içindir. Bu münafıklar imanın her iki konusundaki iddialarında sağlıklı ve mükemmel, sağlam bir iman üzere bulundukları iddiasını dile getiriyorlar, böyle bir iddia ile ortaya çıkıyorlar.

Bir de, onların ifadelerini, « وَمَا هُمْ بِمُؤْمِنِينَ » *"Oysa onlar iman etmiş değillerdir."* ifadesiyle mutabık hale getirdi. Zaten bu, failin durumuyla ilgilidir, fiil ile değil. Yani, burada kullanılan ve kelime olarak ism-i fail olan « مُؤْمِنِينَ » ifadesini açıklamaktır. Kısaca onlardan iman denen olayın söz konusu olmadığını belirtmektir.

Münafıkların, *"Allah'a ve ahiret gününe inandık."* sözlerine gelince, bu da fiilin durumunu açıklamaya yöneliktir, yani bu tür bir fiilin muhakkak olarak onlardan sadır olacağı ya da çıkacağını açıklamak içindir, yoksa failin değil. Çünkü, münafıklar her ortamda Allah'a ve ahirete iman ettiklerini hep söyleyeceklerdir ve böyle bir ifadenin onlar tarafından söyleneceği de muhakkaktır.

Kaldı ki; burada asıl demek istenen şey, savundukları ya da iddiasına kalkıştıkları şeyleri inkâr etmek, kabul etmemek ve en net ve mübalağalı bir tarzda nefyetmektir, bu nefyi ya da inkârı pekiştirmektir. Bu ise, bunların bizzat inananlardan oluşan bir taife ya da grup olmadıklarını, bu anlamın içinden çıkarmaktır. Nitekim bunun benzeri, Rabb'imizin şu âyetinde de belirtilmektedir; yüce Allah şöyle buyuruyor:

﴿ يُرِيدُونَ اَنْ يَخْرُجُوا مِنَ النَّارِ وَمَا هُمْ بِخَارِجِينَ مِنْهَا... ﴾

"Ateşten çıkmak isterler ve fakat onlar oradan çıkacak değillerdir." [413]

İşte bu âyetteki, « وَمَا هُمْ بِخَارِجِينَ مِنْهَا » ifadesi yani, *"Ve fakat onlar oradan çıkacak değillerdir."* sözü, « وَمَا يَخْرُجُونَ مِنْهَا » *"Ve oradan çıkamazlar."* demekten daha mübalağalı ve etkin bir ifadedir. Yani fail (ism-i fail) olarak, « خَارِجِينَ » kelimesi, fiil olarak « يَخْرُجُونَ » kelimesinden daha kesin bir mana anlatır.

"İman" olayını ikinci ifadede, inanılacak şeyleri zikretmeksizin mutlak olarak Rabbimiz zikretmiştir. Oysa ilk ifadede bu, kayda bağlanmıştı. Kaldı ki; bununla takyidin de murat olunma ihtimali vardır. Dolayısıyla önce zikredilen ifade buna da delâlet etmesi bakımından burada kayıtlamayı terk etmiştir.

Ayrıca burada imanlarının olmadığını anlatmak, yani aslında mümin olmadıklarını belirtmekle ilk başta zikredileni de reddetmek ve böyle bir durumun var olmadığını ortaya koymaktadır. Çünkü, bu mananın içinde zaten o da yer almış oluyor. Kısaca mutlak anlamda bir imanın varlığından söz edilmediğine göre, mukayyed manadaki bir imanın olmayışından öncelikle söz edilmeyi gerektirir. O da içerik bakımından mutlak manadaki imansızlık içinde yer alır.

Âyet aynı zamanda Kerramiye Mezhebinin inançlarını da reddetmektedir. Çünkü Kerramiye Mezhebinin inançlarına göre iman, sadece dil ile ikrardan ibarettir. Zira onlarda imanın ikrarı olduğu halde onlardaki iman etme ismini reddetmektedir. Bu âyet Ehl-i Sünnetin inancını ve görüşünü desteklemektedir. Ehl-i Sünnet inancına göre iman: *"Dil ile ikrar ve kalb ile tasdik"*'ten ibarettir.

---

[413] Maide, 37.

Bir de, « مَا »'nın haberine « بِ » harfinin gelmesi, reddi ve nefyi te'kid etmek içindir. Çünkü böylece eğer dinleyen ya da duyan kimse sözün başından gaflete düşer, aymaz bir tavır takınırsa, bununla, o kimselere inkârcılıkları yüzünden bir delil ya da kanıt gösterilmiş olur.

« مَنْ » kelimesi ya da edatı lâfız bakımından tekil (yani müfret) bir kelimedir. Mana bakımından ise cemi (çoğuldur). İşte bu açıdan, « يَقُولُ » fiili müfret olarak gelmiştir. « مَنْ » edatının müfret olan lâfzı esas alınmıştır. *"Onlar iman etmiş değiller."* cümlesi, « مَنْ » edatının çoğul olan manası göz önünde tutularak da çoğul olarak gelmiştir.

٩- ﴿ يُخَادِعُونَ اللّٰهَ وَالَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَمَا يَخْدَعُونَ اِلَّٓا اَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴾

9 – Onlar akıllarınca güya Allah'ı ve mü'minleri aldatıyor sanırlar. Oysa onlar kendilerinden başkasını aldatamazlar da yine de farkında olmazlar.

« يُخَادِعُونَ اللّٰهَ » *"Allah'ı aldatıyorlar."* Burada aslında muzaf (tamlanan) mahzuftur. Bu da, « رَسُولُ » *"elçi"* kelimesidir ve « رَسُولُ اللّٰهِ » demektir ki mana, *"Allah'ın Rasulünü aldatıyorlar* (aldatırlar)." demektir. Bu tıpkı şu âyetteki ifade gibidir:

﴿ وَاسْأَلِ الْقَرْيَةَ ﴾ **"Kasabaya sor."**[414]

Oysa burada demek istenen *"Kasabaya"* değil, *"Kasaba halkına sor"* demektir. İşte burada, muzaf (yani tamlanan olan) *"halk"* kelimesi mahzuftur. Nitekim, Ebu Ali Farisî Hasan b. Ahmed b. Abdulgaffar (v. 377/987) *(Radıyallahü Anh)* ve başkaları da böyle söylemişlerdir.

« مُخَادِعٌ » kelimesi; asıl içlerinde gizlediklerinin aksini açıklamak, demektir. « يُخَادِعُونَ » kelimesi ise, *"Onlar içlerindekinin aksini dışa gösteriyorlar."* manasındadır. Çünkü « خِدَاعٌ » kelimesi, kişinin esas itibariyle içinde gizlediğinin aksini dışa vurması, açıklaması demektir. Yüce Allah, Peygamberi Hz. Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*'in yerini yüceltmiştir. Çünkü peygamberini aldatıp tuzağa düşürmek isteyenleri tıpkı

---

[414] Yusuf, 82.

kendisini aldatmak isteyenler olarak değerlendirmiştir. Zira âyette görüldüğü gibi muzaf zikredilmemiştir. İşte bu, tıpkı şu âyetteki ifadeye benzer bir ifadedir. Yüce Mevlâmız şöyle buyurmuştur:

﴿ إِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللّٰهَ يَدُ اللّٰهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ ﴾

"Muhakkak ki, sana biat edenler, ancak Allah'a biat etmektedirler. Allah'ın eli onların ellerinin üzerindedir." [415]

Bu âyete dikkat olunduğunda, Rasulûllah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile biat eden bir kimse tıpkı Allah ile biat etmiş gibidir. Çünkü Allah böyle değerlendirmektedir. Biat olabilmesi için de mutlaka kendisiyle biat yapılabilen gerçek bir araca gerek vardır. İşte bu biat aracı eldir. Dolayısıyla Allah Rasulünün eli onların elleri üzerindedir. Rabbimiz, Rasulünün elini tıpkı kendi eli olarak değerlendiriyor ve bu âyette buna işaret ediyor. Ancak Allah cisimden münezzehtir. Detaylar için ilgili kaynaklara bakılabilir.

İşte burada tefsirini yaptığımız bu âyet de aynen örnek olarak verdiğimiz âyetteki gibidir.

Bir diğer yorum olarak da denilmiş ki; "Onlar, kendi iddialarına göre Allah'ı aldattıklarını sanırlar. Çünkü bu münafıklar, Allah da gerçekten tıpkı diğer aldatılan kimseler gibi aldanır zannediyorlar."

Aslında bu örnek, yani « مُخَادَعْ » ya da aldatma olayı çoğunlukla iki kimsenin müşareketi (birlikteliği, işbirliği) dışındakiler için söz konusudur.

Örneğin, « عَاقَبْتُ اللِّصَّ » *"Hırsıza ceza verdim, işkence ettim."* gibi. Kısaca mufaale babının binası çoğunlukla tek kişinin üstünlüğündeki müşarekete dayanır.

Bu âyet, «يُخَادِعُونَ» olarak okunduğu gibi, aynı zamanda, «يَخْدَعُونَ» olarak da okunmuştur. Bu da, « يَقُولُ » fiilini beyan (açıklamak) içindir. Ya da bu, başlı başına bağımsız yeni bir cümledir. Sanki burada şöyle bir soru yer alır gibidir:

---

[415] Fetih, 10.

"Neden inanmadıkları halde yalan yere inandıklarını iddia ediyorlar? Onların bundan çıkarları nedir?" Buna şöyle cevap veriliyor:

"Allah'ı aldatıyorlar." onların bundan çıkarları şudur; Müslümanların münafıklar dışındaki kâfirlerle savaşmaları halinde münafıklara dokunmamaları, Müslümanların onları affetmesi, kendileri için İslâm hükümlerinin uygulanması, savaş ganimetlerinden pay almaları vb. gibi yararlar ya da çıkarlar...

Kur'an'daki durak (vakf) konularını ele alan, *"el-Vukuf"* ya da *"el-Kitabu'l-Ferid fi İ'rabi'il-Kur'an'il-Mecid"* adlı eserin yazarı diyor ki: « بِمُؤْمِنِينَ » kelimesi üzerinde vakfetmek (durmak) lâzımdır. Mutlaka durulmalıdır. Eğer durmayıp sonraki âyete hemen geçilirse, yani vasl yapılırsa bu durumda şöyle bir mana ortaya çıkar:

« وَمَا هُمْ بِمُؤْمِنِينَ مُخَادِعِينَ » Yani: *"Onlar aldatan, hile yapıp tuzak kuran mü'minler değiller."* olur ki, böylece münafıkların asıl mü'min olmadıkları niteliği ortadan kalkmış olur ve yanlış bir mana çıkar.

Bu, adeta şu örnekteki gibi bir durum gösterir: « مَا هُوَ بِرَجُلٍ كَاذِبٍ » gibi. Bunun manası: *"O yalancı bir adam değildir."* oysa biz, adamın yalancılığını özellikle ortaya koymaya çalışırken böyle bir yanlışa girmek gerçekten büyük bir tehlike gösterir. Kaldı ki, üzerinde durup tefsirini yaptığımız âyette, Onların imansız olduklarını veya iman etmemiş olduklarını vurgulamaktır. Bir de bunların düzenbaz, hileci ve aldatan kimseler olduklarını ortaya koymaktır."

Bir de, « يَقُولُ » fiilindeki zamirden ötürü, « يُخَادِعُونَ » kelimesini hal olarak ve bundaki amili de « يَقُولُ » fiilini kabul edenlere göre, bu durumda mana şöyle olur: *"Allah'a, aldatanlar olarak iman ettik."*

Eğer böyle değil de, « بِمُؤْمِنِينَ » kelimesindeki zamirden hal olarak alınır ve bunda da amil olarak ism-i fail kabul edilirse, böyle diyenlere göre mana şöyle olur:

"Onlar aldatanlar, hile ve tuzak kuranlar oldukları halde inanmış olmazlar."

İşte bu manalarda değerlendirildiğinde artık « بِمُؤْمِنِينَ » üzerinde vakfa (durmaya) gerek kalmaz. Ancak doğru olanı ilk görüştür, bu bakımdan vakfedilmesi daha uygundur.

« وَالَّذِينَ اٰمَنُوا » *"Ve mü'minleri* (iman edenleri)*"* Yani; "Güya inandıklarını açıklayarak ve inkârcılıklarını gizleyerek Allah Rasulünü ve mü'minleri aldatıyorlar."

« وَمَا يَخْدَعُونَ اِلَّا اَنْفُسَهُمْ » *"Oysa onlar kendilerinden başkasını aldatamazlar."* Yani hile ve desiseye saparak bu tür kimselerin yapageldikleri yollara başvurmaları sonucu olabilecek şeyler bizzat kendilerinin tuzağa düşürülmesi ve aldatılmasıdır. Çünkü sonuçta bundan zarar görecek olanlar yine kendileri olacaktır. Aldatmalarının ürünü nihâyet kendilerine dönecektir ki bu, onların ahirette azap görmeleridir. İşte onlar adeta bu halleriyle kendilerini aldatıp tuzağa düşürmüş kimselerdir.

Kıraat imamlarından Ebu Amr, Nafi ve Abdullah b. Kesir, baş tarafıyla mutabakat sağlasın diye, « وَمَا يُخَادِعُونَ » olarak okumuşlardır. Ancak diğer kıraat imamlarının bunlara karşı delili (ya da gerekçeleri) şöyledir: Kelime ister üçlü baplardan (yani üç harfli basit fiillerden) olarak « خَدَعَ » olsun, ister mufaale babından olsun burada her ikisinin de manası birdir. Dolayısıyla öyle veya böyle okumakta bir sakınca yoktur.

Nefs: Bir şeyin kendisi, aslı ve hakikati manasındadır. Daha sonra bu kelime, *"kalp ve ruh"* için de kullanılır oldu. Yani onlara da *"nefs"* denmeye başlandı. Çünkü zaten nefs, bu ikisi ile (yani kalp ve ruh ile) vardır. Nitekim *"kan"* için de nefs ifadesi kullanılır olmuştur. Çünkü nefsin ayakta kalabilmesi kan sayesindedir. Hatta insanın aşırı ihtiyaç duyduğu ve onsuz yaşayamayacağı bir şey olan suya da nefs denmiştir.

Bu âyette geçen, « اَنْفُسَ »'ten murat, burada, bizzat insanların kendileridirler. Dolayısıyla, *"Bizzat kendilerini aldatırlar."*ın manası:

"Aldatma olayı onların içinde ve onlardan ayrılmayan, kendilerine yapışmış bir şeydir. Onlardan başkasına geçmez."

Fakat bunlar, aldatmalarının sonucunda doğacak ve kendilerine dönecek olan şeyin, « وَمَا يَشْعُرُونَ » *"... yine de farkında olmazlar."*

Şuur: Bir şeyi his ve duygularla bilip anlamak, sezmek ve farkına varabilmek demektir. Bu da, « شِعَارٌ »'dan alınmadır. « شِعَارٌ » ise, bedenetene değen ya da temas eden giysi demektir. *"İnsanın meşairi"* denince, insanın duyu organları demektir. Çünkü bu duyular algılamanın ya da sezginin aletleri veya araçlarıdırlar. Bunun manası da şöyledir:

"Bunun zararı da tıpkı duyu organlarıyla hissedilip anlaşıldığı gibi bizzat bu kimselere dokunacaktır, onlara ulaşacaktır. Ancak bunlar sürekli gaflet içinde olduklarından ve aymazlıkları sebebiyle adeta hissiz ve duygusuz kimseler gibi olacaktır."

١٠ — ﴿ فِى قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَزَادَهُمُ اللّٰهُ مَرَضًا وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ ﴾

10 – Onların kalplerinde bir hastalık vardır. Allah hastalıklarını daha da artırmıştır. Israrlı yalan söylemeleri sebebiyle onlar için acıklı bir azap vardır.

« فِى قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ » *"Onların kalplerinde bir hastalık vardır."* Yani şek, şüphe ve nifak vardır. Çünkü şek; İki durum ya da şer arasında tereddüt etmek ve kararsız olmaktır. Nitekim münafık denilen kimse de bu manada hep tereddüt içindedir, huzursuz ve rahatsızdır. Nitekim, bir hadislerinde Hz. Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

"Münafık kimsenin durumu adeta iki koyun sürüsü arasındaki şaşkın koyun gibidir. Bir o sürüye gidip katılır, bir bu sürüye gelip katılır." [416]

Nitekim hasta olan kişi de yaşam ile ölüm arasında müteredditTir, gider gelir. Bilindiği gibi hastalık, sağlığın zıddıdır. Fesat da sıhhatin yani sağlıklı ve düzenli olmanın karşıtıdır. Dolayısıyla maraz (yani hastalık) her fesadın, bozulmanın ve sağlıksızlığın adı olduğu gibi şek ve nifak da kalpte meydana gelen bir bozulma ve sağlıksızlıktır.

« فَزَادَهُمُ اللّٰهُ مَرَضًا » *"Allah da hastalıklarını daha da artırmıştır."* Yani giderek güçsüzleştirdi, iyileşme ve kurtuluş imkanı bırakmadı, iktidarı ve takatı kalmadı.

---

[416] Müslim, K. Münafık; Hn. 2784-17. Ahmed, Müsned; 2/32, 47. Nesai, 8/124.

Bir yorum da şöyle yapılmıştır: Hayatta kaldığı sürece benzerlerini yaratması gibi nifak denen şeyi onda yaratıp var etmesidir. Nitekim imanın artması meselesinde bu gerçek bilinmektedir. İşte bu da aynen onun gibidir.

« وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ » *"Israrlı yalan söylemeleri sebebiyle onlar için acıklı bir azap vardır."* Buradaki, « اَلِيمٌ » kelimesi, « فعيل » ölçüsünde olup « مُفْعِل » anlamında ism-i faildir. *"Acıklı, incitici"* demektir.

Kûfe kıraat okulu mensupları, « يَكْذِبُونَ » olarak okumuşlardır. Yani.bunlar, daha önce geçen, *"Allah'a ve ahiret gününe iman ettik sözlerinde hep yalan söylüyorlar."* demektir. « ما » edatı başında geldiği, « يَكْذِبُونَ » fiiliyle birlikte mastar manasındadır.

« اَلْكَذِبُ » – *Kizb:* Olması gerekenin aksine bir şeylerden haber vermektir. Doğruyu ve gerçeği değiştirerek farklı şekilde bildirmektir (yani söylemektir).

Kûfe kıraat okulu dışında kalanlar ise bu kelimeyi, « يُكَذِّبُونَ » şeklinde kıraat etmişlerdir. Bunun da anlamı şöyledir:

"Hz. Peygamber (Sallallahu Aleyhi ve Sellem)'in getirip haber verdikleri şeyleri yalanlamaları yüzünden." Bir diğer yoruma göre de; Bu, nasıl ki doğruyu söylemede aşırıya, mübalağaya gidiliyorsa, yalan söylemede de mübalağaya, aşırıya kaçmak ve abartmak, demektir. Yani « صَدَقَ » ve « صَدَّقَ » fiillerindeki mana gibi. Bu iki fiilin benzeri, « بَانَ » ve « بَيَّنَ »dir.

١١– ﴿ وَاِذَا قِيلَ لَهُمْ لاَ تُفْسِدُوا فِي الْاَرْضِ قَالُوٓا اِنَّمَا نَحْنُ مُصْلِحُونَ ﴾

11 – Ne zaman onlara: "Yeryüzünde bozgunculuk (fesat) **çıkarmayın." denilse, onlar: "Biz ancak ıslah edicileriz** (düzeni sağlayanlarız)**." derler.**

Bu âyet, « يَقُولُ اٰمَنَّا » üzerine matuf olduğu gibi, « يَكْذِبُونَ » üzerine de atfı caizdir. Birincisine matuf olması halinde eğer sen, « وَمِنَ النَّاسِ مَنْ اِذَا قِيلَ لَهُمْ لاَ تُفْسِدُوا فِي الْاَرْضِ » Yani onlara: *"İnsanlardan kimileri de*

vardır ki, kendilerine: «Yeryüzünde fesat çıkarmayın.» denilse..." olarak mana verilmiş olsa bu doğru bir mana olur.

Fesat: Bir şeyin doğru olan durumundan çıkması ve bundan fayda elde olunması ve yararlanılmasıdır. Bunun karşıtı ya da zıddı ise *"Salâh"*tır. Bu ise yararlı ve doğru olan hal üzere bulunmaktır.

"Yeryüzünde fesat çıkarma (bozgunculuk etme)." demek, savaş ve fitnelere neden olmak, anarşi çıkarmak demektir. Çünkü, bu gibi durumlarda yeryüzünde huzursuzluk, dalgalanmalar, öldürme ve tehdit olayları, can ve mal güvenliğinin ortadan kaldırılması söz konusudur.

İnsanlar doğru (dürüst) bir hayat yaşamaktan uzaktırlar. Elde edilen ürünler, ziraat, dinî ve dünyevî menfaatlerin sarsılması gibi olaylar. İşte bunlar ikiyüzlü diye isimlendirdiğimiz münafıkların ortaya çıkardığı düzensizliklerdir, anarşidir ve huzursuzluktur. Çünkü bunlar kâfirlerden yana tavır ortaya koyarlar. Müslümanlara ait sırları kâfirlere aktararak onları Müslümanlar aleyhinde kışkırtırlar, Müslümanların üzerlerine saldırtırlar. İşte böyle bir durum Müslümanlar arasında kargaşaya ve huzursuzluğa kapı açar. Aralarında güven diye bir şey kalmaz.

« قَالُوا اِنَّمَا نَحْنُ مُصْلِحُونَ » *"Biz ancak ıslah edicileriz, derler."* Yani mü'minler ile kâfirlerin arasını müdara yoluyla bulanlarız, düzeltenleriz. Yani asıl ve gerçekten mü'min denilecek kimseler varsa o da bizleriz. Bu vasıf, samimi olarak ancak bizim için geçerlidir. Şu veya bu manada bizi lekeleyici ve şaibe altına sokacak bir durum bizde asla yoktur.

Burada böyle bir mananın yer alması, « إِنَّمَا » kelimesinden dolayıdır. Çünkü bu kelime bir hükmü bir şey üzerinde var kabul etmeyi ifade eder ya da bir şeyin bir hükümde karar kılmasını sağlar.

Örneğin: « انَّمَا يَنْطَلِقُ زَيْدٌ » *"Giden sadece Zeyd'dir, başkası değil."*, gibi. Veyahut, « اِنَّمَا زَيْدٌ كَاتِبٌ » *"Ancak Zeyd yazar, başkası değil,"* gibi. « انَّمَا »'daki « مَا » kelimesi *"ma-i kaffe"*'dir yani amel etmeyen ve amelden men olunan bir « مَا »dır.

١٢— ﴿ اَلَآ اِنَّهُمْ هُمُ الْمُفْسِدُونَ وَلٰكِنْ لَا يَشْعُرُونَ ﴾

12 – (Şunu aklınızdan çıkarmayın ve) **iyi bilin ki, asıl düzeni bozup sarsanlar onların ta kendileridir. Fakat şuursuzluklarından ötürü bunun farkında olmazlar.**

"Onlar bozguncudurlar." burada mef'ul bilindiği için hazf olunmuştur. « ألاَ » kelimesi de mürekkep (bileşik) bir kelimedir. Soru edatı olan « أ » ile nefiy (olumsuzluk) harfi olan « لاَ »'dan oluşmuştur. Bunun da nedeni, kendisinden sonrasının tahakkuku (gerçekleşmesi) amacıyla tenbih (uyarı) manasım, ya da dikkat çekme anlamını vermek içindir. Çünkü soru edatı olumsuzluk manası veren bir harfin başına geldiğinde tahkik manasını ifade eder. Örneğin; yüce Rabbimizin şu kavli (sözü) gibi:

﴿ اَلَيْسَ ذٰلِكَ بِقَادِرٍ ﴾ **"Allah kadir değil mi?"** [417]

Bunun anlamı, "Allah elbette kadirdir." demektir.

İşte bu gibi yerlerde tahkik (yani muhakkak) manasının verilebilmesi için ancak bu harflerden ya da soru şeklindeki bir ifadeden sonra gelecek olan cümle, kendisiyle yemin telakki olunan benzer bir cümle ile başlamalıdır. Yüce Allah, onların kendilerini ıslah edicilerden, düzeni sağlayanlardan kabul etmelerini kesin ve net bir dille reddediyor.

Aynı zamanda onların büyük bir gazap ile karşı karşıya bulunduklarını delil olarak sunup gösteriyor. Buradaki mübalağa ya da aşırılık ya da abartı sadece istinaf (başlangıç ya da giriş) cümlesi olması bakımındandır, bir de « ألاَ » ve « إنَّ »'deki te'kit, haberin marife oluşu ve araya bir fasl zamirinin girmesi bir de Rabbimizin, *"Şuursuzluklarından ötürü bunun farkında olmazlar."* cümlesi. Bütün bunların ayrı ayrı değerlendirilmeleri halinde işin inceliği anlaşılmış olacaktır.

١٣– ﴿ وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ اٰمِنُوا كَمَٓا اٰمَنَ النَّاسُ قَالُوٓا اَنُؤْمِنُ كَمَٓا اٰمَنَ السُّفَهَٓاءُ اَلَٓا اِنَّهُمْ هُمُ السُّفَهَٓاءُ وَلٰكِنْ لَا يَعْلَمُونَ ﴾

[417] Kıyame, 40.

13 – Onlara: "Şu halkın (insanların) **iman ettikleri gibi siz de inanın." denildiği zaman, onlar da: "Biz beyinsiz ve bunakların iman ettikleri gibi mi inanacakmışız, öyle mi?" derler. Şunu iyice bilin ki, onlar beyinsiz ahmakların ta kendileridir; ancak bunu bilmezler.**

« وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ اٰمِنُوا كَمَآ اٰمَنَ النَّاسُ قَالُوٓا اَنُؤْمِنُ كَمَآ اٰمَنَ السُّفَهَآءُ »

"Onlara: «Şu insanların iman ettikleri gibi siz de inanın.» denildiği zaman, onlar da: «Biz beyinsiz ve bunakların iman ettikleri gibi mi inanacakmışız, öyle mi?» derler." İşte burada onlara iki yönden öğüt verilmektedir.

Bunlardan ilki, halen üzerinde bulundukları ya da taşımakta oldukları inanç ve tavırlarının çirkin ve iğrenç olduğudur ki bunun doğru ve hak olandan uzak olduğu, sonuçta insanları fesada götürdüğünün takbih edilmesi, yerilmesidir.

İkincisi de; kendilerine en doğru yolun hangisi olduğunun gösterilmesidir ki, bu da akıl sahiplerinin gittikleri yolda yürümek ve onlara tabi olmakla sağlanır.

Fakat onların bu teklife verdikleri cevap, hep cehaletlerinde ısrar etmeleri sebebiyle, o iman etmiş olanları akılsızlık, beyinsizlik ya da ahmaklıkla suçlamışlar, kendilerince onları aşağılamışlardır. İşte âyetin bu noktasında ilim sahiplerinin cahillerin elinden çektikleri ezâ ve cefâlar nedeniyle, onlara bir teselli yer almış bulunmaktadır.

Ayrıca burada, fiilin fiile isnadı doğru ve sahih olmamakla birlikte « قِيلَ » fiilinin, « لاَتُفْسِدُوا » ve « اٰمِنُوا » fiillerine isnadı sahihtir (doğrudur). Çünkü bu fiilin lâfzına bir isnaddır. Oysa mümtenî olan yani uygun görülmeyen şey, fiilin lâfza değil fiilin manasına isnadıdır. Bu uygun değildir. Bu itibarla sanki şöyle denilir gibidir: *"Onlara şu söz söylenince..."*. Nitekim şu ifade de buna benzer bir ifadedir: *"Onlar yalan bineğine bindiler."*

« كَمَا » kelimesinde yer alan, « مَا » harfi tıpkı « رُبَّمَا » daki « مَا » gibi *"ma-i kaffe"*'dir. Veya ﴿ بِمَا رَحُبَتْ ﴾ [418] âyetindeki yer alan, *mastar ma*'sı gibidir.

---

[418] Tevbe, 25.

« اَلنَّاسُ » kelimesindeki « اَلْ » harf-i tarifî ahd içindir, yani akılda var olan belli bir şeyi işaret etmektedir. Dolayısıyla bu şu demektir:

"Tıpkı Allah Rasulünün ve onunla birlikte iman etmiş olanların iman ettikleri gibi ..." Hz. Peygamberin yanında yer alan imanlı kimseler de, Abdullah b. Selâm (v.43/663) ve taraftarlarıdır. Yani arkadaşlarınızın ve kardeşlerinizin inandıkları gibi siz de gelin iman edin, manasındadır.

Ya da buradaki « اَلْ » harfi cins içindir. Bu durumda mana şöyledir:

"İnsanlıkta kemâl ve olgunluk derecesine ulaşmış olanların inandıkları gibi..." Ya da sanki burası, bu ifade ile, *"İnanmış olanları gerçek anlamda insan ve onların dışındakileri de hayvanlar olarak..."* değerlendirmesidir.

« كَمَا اٰمَنَ »deki « كَ » harfi nasb mahallinde gelmiştir. Çünkü bu mahzuf bir mastarın sıfatıdır. Yani, şu demektir: *"Öyle bir iman ki tıpkı gerçek insanların imanı gibi bir iman."* Nitekim, « كَمَٓا اٰمَنَ السُّفَهَٓاءُ » da aynen böyledir.

« اَنُؤْمِنُ »'daki istifham, yani soru edatı inkâr manasındadır.

« السُّفَهَٓاءُ » kelimesindeki « اَلْ » lâm harfi ile işaret edilmek istenenler, gerçek anlamdaki imanlı insanlardır ki, bunlar o münafıklar tarafından aşağılanan kimselerdir. Oysa bunlar akıl ve olgunluk bakımından en üstün kimselerdir. Oysa bu bunaklar, kendilerinin sürdürdükleri inanç ve tavırlarını hak olarak görmekteler, kendilerinin dışındakileri de batılda olduklarını kabul etmekteler. Doğrusu kim batılı ve cehaleti binek edinirse sefih, aşağılık ve bunak bir kimse olur. Aklından zoru olanlardan olur ve hilm sahibi kimselerden olmaz.

« اَلَٓا اِنَّهُمْ هُمُ السُّفَهَٓاءُ وَلٰكِنْ لَا يَعْلَمُونَ » *"Şunu iyice bilin ki, onlar beyinsiz ahmakların ta kendileridir, ancak bünu bilmezler."* Evet, onlar bunakların, beyinsizlerin ta kendileridirler. Burada, « لَا يَعْلَمُونَ » *"... bilmezler"* buyuruldu. Bundan önceki âyette de, « لَا يَشْعُرُونَ » *"... farkında olmazlar, şuursuzdurlar."* denildi. Çünkü burada *"sefeh"*ten söz edilmiştir ki bu, cehildir, bilgisizliktir. Dolayısıyla cehaletin söz konusu edildiği bir yerde ona uygun olarak ilimden, yani bilmekten söz etmek daha yerinde-

dir. Çünkü iman olayı delil ve kanıt ister, doğru teşhis ister, ki bu sayede delil ve kanıtları göz önünde tutan kimse bilgi kazanmış olsun.

Yeryüzünde fesat çıkarma, bozgunculuk meydana getirme, huzuru bozma olayına gelince bu, sıradan şeylere dayanan bir durumdur. Bu da adeta duyularla algılanabilen şeyler gibidir.

« اَلسُّفَهَٓاءُ » kelimesi, « اِنَّ » edatının haberidir. « هُمْ » zamiri de fasl zamiridir. Veya, « هُمْ » zamiri mübteda, « اَلسُّفَهَٓاءُ » kelimesi de, haberdir. « هُمْ » ve ayrıca cümle ikisi birlikte « اِنَّ »'nin haberidirler.

❁ ❁ ❁

14. — 20. ÂYETLER

وَإِذَا لَقُوا الَّذِينَ اٰمَنُوا قَالُوا اٰمَنَّا وَإِذَا خَلَوْا إِلٰى شَيَاطِينِهِمْ
قَالُوا إِنَّا مَعَكُمْ إِنَّمَا نَحْنُ مُسْتَهْزِؤُنَ ﴿١٤﴾ اَللّٰهُ يَسْتَهْزِئُ
بِهِمْ وَيَمُدُّهُمْ فِى طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿١٥﴾ أُولٰٓئِكَ الَّذِينَ اشْتَرَوُا
الضَّلَالَةَ بِالْهُدٰى فَمَا رَبِحَتْ تِجَارَتُهُمْ وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ
﴿١٦﴾ مَثَلُهُمْ كَمَثَلِ الَّذِى اسْتَوْقَدَ نَاراً فَلَمَّا أَضَاءَتْ مَا
حَوْلَهُ ذَهَبَ اللّٰهُ بِنُورِهِمْ وَتَرَكَهُمْ فِى ظُلُمَاتٍ لَا
يُبْصِرُونَ ﴿١٧﴾ صُمٌّ بُكْمٌ عُمْىٌ فَهُمْ لَا يَرْجِعُونَ ﴿١٨﴾ أَوْ
كَصَيِّبٍ مِنَ السَّمَاءِ فِيهِ ظُلُمَاتٌ وَرَعْدٌ وَبَرْقٌ يَجْعَلُونَ
أَصَابِعَهُمْ فِى اٰذَانِهِمْ مِنَ الصَّوَاعِقِ حَذَرَ الْمَوْتِ وَاللّٰهُ
مُحِيطٌ بِالْكَافِرِينَ ﴿١٩﴾ يَكَادُ الْبَرْقُ يَخْطَفُ أَبْصَارَهُمْ كُلَّمَا
أَضَاءَ لَهُمْ مَشَوْا فِيهِ وَإِذَا أَظْلَمَ عَلَيْهِمْ قَامُوا وَلَوْ شَاءَ اللّٰهُ
لَذَهَبَ بِسَمْعِهِمْ وَأَبْصَارِهِمْ إِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٠﴾

Meâli

14. Bu münafıklar inananlarla karşılaştıkları zaman, "Biz de iman ettik." derler. Ancak şeytan tıynetindeki kendi liderleriyle baş başa kaldıklarında ise, "Hiç kuşkusuz biz sizinle beraberiz, biz iman edenlerle sadece alay edip eğlenenleriz." derler.

15. Aslında Allah onlarla alay eder de, azgınlıklarında onlara süre tanır, bundan ötürü onlar bir zaman sersemce ve başıboş olarak dolaşırlar.

16. İşte onlar hidâyet yerine dalâleti satın alanlardır. Ancak onların bu ticareti kendilerine kâr sağlamamış ve kendileri de hidâyete erememişlerdir.

17. Bu münafıkların durumu geceleyin bir ateş yakan kimsenin haline benzer. O ateş yanıp da çevresini aydınlattığı anda, Allah hemen onların aydınlığını yok eder ve onları karanlıklar içerisinde bırakır. Artık hiçbir şeyi göremezler.

18. Onlar sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler. Bundan dolayı onlar hakka ve hidâyete dönmezler.

19. Veya onların durumu, gökten boşanan, içinde zifiri karanlıklar, gürültü ve yıldırımların bulunduğu bir yağmura tutulan kimselerin haline benzer. İşte o münafıklar yıldırımlar sebebiyle gelecek olan ölüm korkusundan parmaklarını kulaklarına tıkarlar. Oysa Allah kâfirleri çepeçevre kuşatmıştır.

20. İşte tam o sırada şimşek gözlerinin aydınlığını yok edecek imiş gibi çakar. Şimşeğin etkisiyle çevrenin biraz aydınlanması üzerine hemen o aydınlıktan yararlanıp birazcık yürürler. Ancak üzerlerine karanlıkların çökmesiyle de oldukları yerde kalakalırlar. Allah dileseydi kulaklarını sağır ve gözlerini de kör ederdi. Hiç şüphesiz Allah her şeye kadirdir.

Tefsiri

١٤ — ﴿ وَإِذَا لَقُوا الَّذِينَ آمَنُوا قَالُوا آمَنَّا وَإِذَا خَلَوْا إِلَى شَيَاطِينِهِمْ قَالُوا إِنَّا مَعَكُمْ إِنَّمَا نَحْنُ مُسْتَهْزِؤُنَ ﴾

14 – Bu münafıklar inananlarla karşılaştıkları zaman, "Biz de iman ettik." derler. Ancak şeytan tıynetindeki kendi liderleriyle başbaşa kaldıklarında ise, "Hiç kuşkusuz biz, sizinle beraberiz, biz iman edenlerle sadece alay edip eğlenenlerdeniz." derler.

« وَإِذَا لَقُوا الَّذِينَ آمَنُوا قَالُوا آمَنَّا » *"Bu münafıklar inananlarla karşı-laştıkları zaman, «Biz de iman ettik.» derler"*. İmam Ebu Hanife, bu

âyeti, « وَإِذَا لَاقَوْا » olarak okumuştur. Nitekim, birini ona yakın bir şekilde karşıladığın takdirde, « لَقَيْتُهُ » ve « لَاقَيْتُهُ » denilir.

İlk âyet münafıkların mezhebini ya da görüşlerini ve onların nifak durumlarını açıklamaktadır. Şimdi tefsirini yapmakta olduğumuz bu âyet ise, münafıkların mü'minlere karşı sergiledikleri tavır ve tutumlarını, alay ve eğlenme hallerini ele alıyor. Görünüşte sanki onların dostları imişler gibi onları karşılarlarken, aynı zamanda onlarla beraber hareket ettikleri ya da etmedikleri noktasını açmamaları, mübhem kalmaları bunu gösteriyor.

« وَاِذَا خَلَوْا اِلٰى شَيَاطِينِهِمْ » *"Ancak şeytan tıynetindeki kendi liderleriyle baş başa kaldıklarında ise..."* Buradaki, « خَلَوْا » kelimesi, « ب » ve « إلى » cer edatlarıyla kullanılabilmektedir.

Örneğin: « خَلَوْتُ بِفُلاَنٍ » veya « خَلَوْتُ اِلَيْهِ » *"Onunla baş başa kaldım."* demektir ki bu, bir kimse ile birebir baş başa olmak manasındadır. Ancak, « إلى » edatıyla kullanılması daha çok mübalağalıdır. Çünkü « إلى » edatı kullanılınca, *"Başından sonuna dek..."* demek olur. Dolayısıyla bunun manası, *"Mü'minlerden ayrılıp tamamen ve baştan sona şeytan tıynetindeki* (aynı görüşte oldukları) *liderleriyle bire bir baş başa kaldıklarında..."* olur. Aynı zamanda, « خَلاَ » fiilinin dat harfiyle « مَضَى » *"geçti"* manasında olması da mümkündür.

"Şeytanları" ifadesinden kasıt; azgınlık ve sapkınlıklarında şeytanlara benzeyen, şeytanlaşan kimseler, demektir. Bunlar da Yahudilerdir.

İmam Sîbeveyh'e göre, « الشَّيَاطِين » kelimesindeki « ن » harfi kelimenin bünyesindendir, aslidir. Çünkü bu kelimenin fiil şekli olan, « تَشَيْطَنَ » fiilinde « ن » harfi bulunmaktadır. Yine ondan gelen bir görüşe göre bu « ن » zaidedir. Eğer kelime, « بَعُدَ » *"uzak oldu."* anlamında ise, « شَطَنَ » kelimesinden türemiş demektir. Çünkü şeytan salâhtan ve hayırdan uzaktır. Ya da kelime, « ط » harfiyle « شَاطَ » kelimesinden türetilmiştir. Bu da *"batıl oldu."* manasına gelir. Nitekim şeytanın adlarından biri de Batıl'dır.

« قَالُوٓا اِنَّا مَعَكُمْۙ » *"Hiç kuşkusuz biz sizinle beraberiz."* Biz sizin dostlarınızız ve sizin inancınızdayız, sizin dininiz üzereyiz.

Dikkat edilecek olunursa bu âyette, mü'minlere hitapta bulunurlarken münafıklar, "fiil cümlesiyle" durum anlatılıyor. Oysa kendi şeytanlarıyla hitaplarında isim cümlesini kullanmışlardır. Hem de bu, « اِنَّ » ile de te'kit olunmuştur. Çünkü münafıklar mü'minlerle olan konuşmalarında, kendilerinde iman denen şeyin var olduğunu söylemekle birlikte, iman konusunda tevhit ehli olduklarına ilişkin olarak bir şey söylemiyorlar. Bu da şu nedenlerden olabilir:

Ya bizzat kendileri buna uygun değiller, yani mü'minlerle aynı şeyi paylaşmamalarındandır. Çünkü bunların akidelerinde herhangi bir muharrik (harekete geçiren, yönlendiren) bir sebep yoktur veya münafıklar bunu te'kit ve mübalağa ifadeleriyle de söylemiş olsalar bile mü'minler tarafından doğru kabul edilmeyeceklerini bilmelerindendir. Bunlar Ensar ile Muhacirin'in tam ortasında bulunurlarken durumları bilindiği halde onların mü'minler olarak kabul görmesi hiç olacak şey mi? Fakat münafıkların kendi yoldaşlarıyla hitapları, konuşma ve görüşmeleri bir arzu ve isteğin sonucudur. Onlar tarafından kabul görmektedirler. İşte bu, te'kit ve teyidin olması gereken yerdir.

« اِنَّمَا نَحْنُ مُسْتَهْزِؤُ۫نَ » *"Biz iman edenlerle sadece alay edip eğlenenleriz, derler."* Bu ifade, *"Biz sizinle beraberiz."* görüşünü te'kit içindir. Çünkü bunun manası, Yahudilikte sebat edip kalmak, onda karar kılmaktır. Kaldı ki, *"Biz iman edenlerle sadece alay edip eğlenenleriz."* ifadesi, İslâm'ı reddetmektir. Onların İslâm ile bir bağlarının olmadığını ortaya koymaktadır. Çünkü herhangi bir şey ile alay eden, eğlenen kimse ya da kimseler, o şeyi hafife alıyor, küçümsüyor ve inkâr ediyor demektir. Onun varlığını reddetmektir, Bir şeyin zıddını reddetmek demek, onun varlığını pekiştirmek manasındadır.

Veya bu bir başlangıç ya da giriş cümlesidir. Sanki münafıkların yoldaşları, münafıkların, *"Biz sizinle beraberiz."* söz ve davranışlarından ötürü onlara itirazda bulunarak, *"Mademki bizimle berabersiniz, neden dolayı onlara muvafakat ediyorsunuz, onların yanına gidip geliyorsunuz?"* der gibi bir mana çıkıyor. İşte münafıklar da, *"Biz iman edenlerle sadece alay edip eğleniyoruz."* şeklinde karşılık vermiş oluyorlar.

İstihza; alay edip eğlenmek, küçümsemek, aşağılamak, demektir. Esasen kelime, « الخفّة » *"hafiflik, basitlik"* kökünden alınmadır.

« اسْتَخَفَّ » kelimesi « خِفَّة »'ten, « اسْتِهْزَاءً » da, « هُزْءً » bu da hızlı ve ani ölüm manasındadır. « هَزَأَ » — « هَزَأَ », « يَهْزَأُ » *"Olduğu yerde cansız düşüp ölmek".*

١٥ — ﴿ اَللّٰهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ وَيَمُدُّهُمْ فِى طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴾

15 – Aslında Allah onlarla alay eder de, azgınlıklarında onlara süre tanır, bundan ötürü onlar bir zaman sersemce ve başıboş olarak dolaşırlar.

« اَللّٰهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ » *"Aslında Allah onlarla alay eder."* demek, münafıkların mü'minlerle alay etmeleri yüzünden Allah onları cezalandırır. Dikkat edilirse istihza ya da alayda bulunmanın cezasının karşılığını yine alay etmek olarak gösteriyor yani aynıyla karşılık veriyor. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَجَزَٓاءُ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِثْلُهَا ﴾

"Bir kötülüğün cezası yine ona denk bir kötülüktür." [419]

Yine başka bir âyette de şöyle buyurmaktadır:

﴿ فَمَنِ اعْتَدٰى عَلَيْكُمْ فَاعْتَدُوا عَلَيْهِ ﴾

"Kim size saldırırsa siz de ona misilleme olacak kadar saldırın." [420]

Eğer dikkat edilirse ilk âyette, kötülüğün cezası yine kötülük olarak ve ikinci âyette de saldırının karşılığı yine misliyle saldırı olarak değerlendirilmiştir. Gerçi her ne kadar cezanın karşılığı kötülük ve saldırı olmasa da böyle ifade olunmuştur. Kaldı ki; yüce Allah için alay etmek,

---

[419] Şura, 40.
[420] Bakara, 194.

işin gerçeği ve hakikati bakımından caiz değildir. Zira bu abesle uğraşmaktır ki, Allah bundan yücedir ve münezzehtir.

İmam Zeccac diyor ki:

İşin doğru olan yönü de budur. Ayrıca, « اَللّٰهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ » âyeti istinaf (giriş yani başlı başına bağımsız bir cümledir). Başında da herhangi bir atıf (yani bağ edatı) da yoktur. Bu gâyet önemli bir şekilde Allah'ın azametini ve büyüklüğünü göstererek, yüce Allah'ın alay etmesinin öyle onlarınkine benzemediğini gösteriyor.

Âyet bu mananın yanında bir de şunu göstermektedir. Doğrusu o münafıklarla alay edecek olan yüce Allah, onların yaptıklarının çok çok üzerinde bir ceza ile cezalandıracaktır. Yoksa onların alay ve eğlenmelerine karşılık yine bir alay ve eğlenmeyle geçiştirecek değildir. Çünkü Allah onlara öyle bir ağır ceza, bir zillet ve aşağılık ceza verecek ki, mahiyetini ancak kendisi bilir. Mademki yüce Allah'ın cezalandırması ve imtihanı an be an münafıkların başlarına inecektir, işte bu bakımdan, « اَللّٰهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ » diye buyurdu. Bunun için de şöyle demedi:

« اَللّٰهُ مُسْتَهْزِئٌ بِهِمْ » *"Allah onlarla alay edendir."* Yani, « إِنَّمَا نَحْنُ مُسْتَهْزِؤُنَ » âyetiyle bir mutabıklık olsun istemedi.

« وَيَمُدُّهُمْ » *"Onlara süre verir, mühlet tanır."*

« فِي طُغْيَانِهِمْ » Zeccac'a göre *"Küfürlerinde azgınlık ve taşkınlıklarında onlara fırsat verir."*

« يَعْمَهُونَ » burada haldir. Yani *"...şaşkın bir halde mütereddit bir vaziyette,"* manasındadır.

Bu âyet aslahı (en doğru ve iyiyi) yaratma noktasındaki görüşleri hususunda Mutezile Mezhebinin aleyhine delildir, hüccettir.

١٦— ﴿ أُولٰٓئِكَ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الضَّلَالَةَ بِالْهُدٰى فَمَا رَبِحَتْ تِجَارَتُهُمْ وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ ﴾

16 – İşte onlar hidâyet yerine dalâleti satın alanlardır. Ancak onların bu ticareti kendilerine kâr sağlamamış ve kendileri de hidâyete erememişlerdir.

Bu âyetteki « أُولٰٓئِكَ » mübtedadır. Bunun haberi de devamızdaki, « الَّذِينَ اشْتَرَوُا الضَّلَالَةَ بِالْهُدٰى »'dır. Yâni dalâleti alıp hidâyeti verdiler, hidâyeti sapıklıkla değiştirdiler. Hidâyet yerine sapıklığı tercih ettiler. Bu âyette, « اشْتَرَوُا الضَّلَالَةَ بِالْهُدٰى » denildi. Çünkü bunlar hidâyet üzere değillerdi. Bunlar iman etmiş olan bir kavim arasında idiler, ancak sonradan küfre saptılar.

Ya da bu âyet, bunlar henüz Hz. Peygamber (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem), peygamber olarak gelmeden önce ona iman etmiş olan ve fakat Peygamber olarak gönderildiğinde ise ona iman etmeyen Yahudiler olduğunu bildirmektedir. Veya bunlar hidâyetin kendi içlerinde var olduğunu kabul edip de onu dalâlete terk eden, onunla değiştirenlerdir. Yani hidâyeti kendilerince kontrolleri altında kabul eden zavallı kimselerdir.

Bu âyette, alışverişin teati halinde caiz olabileceğine işaret ediyor. Çünkü onlar *"satın alma"* ibaresini telaffuz etmemişlerdir. Ancak bunlar kendi ihtiyarlarıyla, istekleriyle hidâyeti terk etmişler ve tercihleri olarak da sapıklığı almışlardır. Ancak buna, « شِرَاء » = *"satın alma"* adının verilmesi şu hususa bir delildir: Bir kimse herhangi birinden eğer bir şey alır ve kendi rızasıyla karşılığını ona bırakırsa, bu konuda ilgiliyle hiçbir konuşma yapmaksızın da olsa onu satın almış demektir.

Dalâlet: Orta yoldan, normal olan yoldan ya da doğru yoldan ayrılmaktır. İhtidayı, doğru yolu yitirmektir. Örneğin; *"Evin yolunu kaybetme /şaşırma."* anlamında, « ضَلَّ مَنْزِلَهُ » cümlesi bunu belirtiyor.

Dalâlet; dinde doğru yolu bırakıp ondan ayrılıp uzaklaşmak anlamında kullanılan bir kelime.

« فَمَا رَبِحَتْ تِجَارَتُهُمْ » *"Onların bu ticareti kendilerine bir kâr sağlamadı, kazanç getirmedi."*

Ribh: Ana malda, sermayede meydana gelen fazlalık olup buna kâr ya da kazanç denir.

Ticaret: Tacirin ya da tüccarın yaptığı iş veya sanat. Çünkü tüccar bu işleri kâr elde etmek maksadıyla hem satın alan ve hem satan kimsedir. Burada kâr ya da kazancın ticarete isnadı (dayandırılması) mecazi manadaki isnatlardandır. Bunun manası şu demektir:

Onlar ticaretlerinde kâr elde etmediler, kazanç sağlamadılar. Çünkü ticaret artmaz "Ancak ticarete konu olan mal artar."

Mademki burada mecazi anlamda hidâyet verilip karşılığında dalâlet, yani sapıklık satın alınmıştır. İşte buna bağlı olarak da kâr ile ticaret terimlerini adeta söz konusu mecazı süslemek için bu âyette söz konusu etmiş oldu. Kısaca burada teşrihî mecaz yapılmıştır. Nitekim, benzer durumu şairin şu dizelerinde görmekteyiz:

وَلَمَّا رَأَيْتُ النَّسْرَ عَزَّ ابْنَ دَايَةٍ وَعَشَّشَ فِي وَكْرِيهِ جَاشَ لَهُ صَدْرِي

Gördüm ki, akbaba baskın çıktı siyah kargaya

Sığındı hemen iki yuvasına göğsüm kabardı yaptığına

Dikkat edilirse aslında şair bu şiirinde mecaz kullanmıştır. Çünkü, şair yaşlanan kimsenin durumunu saçlarının beyazlanmış olması nedeniyle onu akbabaya benzetiyor. Simsiyah saçları da siyah kargaya benzetiyor. Hemen bunun peşinden de siyah karganın yuvaya sığınışını ve iki yuvasını ele alıyor. Burada iki yuva aslında bir istiare ya da mecazdır. Karganın iki yuvasından biri kış için, biri de yaz içindir. Bunların biriyle sakal, biriyle de baş kasdolunmuştur. Bu bir istiaredir. Nitekim yuvalanmak ifadesi de, hem yuvaya girişi ve hem çıkışı anlatır. İşte bu bir istiaredir.

« وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ » *"Ve kendileri de hidâyete erememişlerdir."* Yani, bunlar kâr ve zararlarını bilebilen mahir ve işinin erbabı tüccarlar gibi doğru olan ticaret yolunu da bulamamış ve kâr elde edememişlerdir.

Burada asıl mana şudur: Ticaret erbabının ve işinin ehli tüccarların asıl amacı hem ana parayı, yani sermayeyi korumak ve kârını da kaçırmamasıdır. Oysa burada söz konusu olan münafıklar bunun her ikisini de, yani hem sermayeyi ve hem kârı kaybetmişler ve iflâs etmişlerdir. Bunların sermayeleri hidâyettir. Ancak bunlar dalâleti almakla kendilerinde hidâyetten eser kalmamıştır. Mademki ellerinde kalan tek şeyleri dalâlet olmuştur, dolayısıyla bunlar kâr etme ve kazanç sağlamayı da el-

lerinden kaçırmışlardır. Gerçi bu sayede belki bazı dünyevî kazanımları olabilmiştir ama, bunun hiçbir değeri ve anlamı da yoktur. Çünkü sapıtan esas bakımından ziyandadır. Zira sadece sermayesiyle kalakalan ve hiçbir kazanç sağlamayan kimseye, kârdadır, kazançlıdır denemez."

Anlatıldığına göre, « الَّذِينَ » ilgi zamiri, « أُولَٰئِكَ »'nin sıfatıdır. « فَمَا رَبِحَتْ تِجَارَتُهُمْ » ise sonuna kadar olan kısmı da, « أُولَٰئِكَ »'nin haberi olarak mahallen merfudur.

١٧– ﴿ مَثَلُهُمْ كَمَثَلِ الَّذِي اسْتَوْقَدَ نَارًا فَلَمَّا أَضَاءَتْ مَا حَوْلَهُ ذَهَبَ اللَّهُ بِنُورِهِمْ وَتَرَكَهُمْ فِي ظُلُمَاتٍ لَا يُبْصِرُونَ ﴾

17 – Bu münafıkların durumu geceleyin bir ateş yakan kimsenin haline benzer. O ateş yanıp da çevresini aydınlattığı anda, Allah hemen onların aydınlığını yok eder ve onları karanlıklar içerisinde bırakır. Artık hiçbir şeyi göremezler.

« مَثَلُهُمْ كَمَثَلِ الَّذِي اسْتَوْقَدَ نَارًا » *"Bu münafıkların durumu geceleyin bir ateş yakan kimsenin haline benzer."*

Yüce Allah münafıklara ait onların gerçek özelliklerini anlattıktan sonra, bu defa durumlarının daha iyi bir şekilde ortaya konabilmesi için onların hallerini örneklerle sunuyor. Konu çok iyi anlaşılsın ve açıklansın istiyor. Kaldı ki, gerçeklerin çok iyi olarak anlaşılabilmesi, üstü kapalı şeylerin açıklanması ve gizli manaların gizli olarak kalmaması için örneklerle açıklanmasında etki bakımından önemi oldukça büyüktür. Nitekim, bu türden örneklere semavî kitaplarda çok fazla rastlanılır. Hatta İncil'in içinde yer alan sûrelerden birinin adı da, *"Emsal/Darbı meseller* (örnekler)*"* sûresi adını taşır.

Arap dilinde bu kelime, *"Misl"* olarak geçer. Bu da, *"Eşit, benzer ve denk"* manalarındadır. Örneğin; *"Misl, Mesel ve Mesil"* gibi ki bu tıpkı, *"Şibh, Şebeh ve Şebih"* kelimelerine benzer.

Daha sonradan atasözlerine de bu şekilde *"mesel"* denilir olmuştur. Ancak kendisinden bir ders çıkarılamayan bir söz olmadıkça bu şekilde değerlendirilmemiştir. İşte sırf bu maksatla bu kalıplara dokunulmamış ve bu örnekler aynen korunmuştur.

Bu âyette adeta şöyle denir gibidir:

"Bunların gerçekten şaşılacak durumları, adeta geceleyin bir ateş yakan kimsenin haline benzemektedir."

Nitekim Rabbimizin şu kavli de bunun bir başka örneğini oluşturmaktadır:

Yüce Allah şöyle buyuruyor:

﴿ مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِى وُعِدَ الْمُتَّقُونَ ﴾

"Takva sahiplerine vaad olunan cennetin özelliği şudur:" [421]

Yani cennetin hayret uyandıran şaşırtıcı özellikleri hakkında sana anlattığımız şeyler. Daha sonra yüce Rabbimiz cennetin bu şaşırtıcı ve hayret uyandıran özelliklerini bir bir açıklıyor.
Yine Rabbimiz şöyle buyuruyor:

﴿ وَلِلّٰهِ الْمَثَلُ الْاَعْلٰى ﴾

"En yüce örnekler (sıfatlar) ***Allah'a aittir."*** [422]

Bu âyette de Rabbimiz şöyle demek istiyor: "Azamet (yücelik) ve kibriya (büyüklük) vasıfları kendisinin olan Allah, ..."

Âyette geçen « الَّذى » her ne kadar müfret (tekil) ise de burada çoğul manasındadır; yani « الَّذين » demektir ki, bu durum tıpkı şu âyette yer alan « الَّذى » gibidir:

﴿ وَخُضْتُمْ كَالَّذِي خَاضُوا ﴾

"Batıla dalanlar gibi siz de daldınız." [423]

Oysa çoğul olan münafıklar müfret (tekil) olan « الَّذين » ile temsili doğru değildir. Ancak burada mesele münafıklar meselesi değil, asl olan

[421] Rad, 35.
[422] Nahl, 60.
[423] Tevbe, 69.

bunun ateşe yakana benzetilmesidir, ki bu da müfrettir (tekildir). Evet bu ya böyledir veya bununla bizzat ateş yakan kimselerin kendileri demek istenmiş olabilir. Veya bununla ateş yakan grup kastedilmiş olunabilir. Kaldı ki, burada bizzat münafıkların kendileri aynen ateş yakanların kendilerine, yani şahıslarına benzetilmiş değildir. Böyle olmadığı için de cemaatin tek kişiye veya çoğulun tekile benzetildiğinden söz edilemez. Burada yapılan şey, münafıkların kıssaları ya da hikayeleri benzerlik bakımından ateş yakan veya yakanların kıssasına benzetilmiştir ve durum da bundan ibarettir.

« اسْتَوْقَدَ » fiilinin manası, « أَوْقَدَ » demek olup bu da *"Tutuşturmak, ateşe vermek ve yakmak"* manalarındadır. *"Ateşin yanması"* demek, parlaması ve ışıldaması demektir.

Ateş: Işık yayan, aydınlatan, ısı veren ve yakıcı olan latif bir cevherdir. Kelime Arapça'da, « نَارَ » — « يَنُورُ » kökünden türetilmiştir. Bu da, *parlamak* manasındadır. Çünkü ateşte bir hareket, bir yayılma ve karışıklık vardır.

« فَلَمَّا أَضَاءَتْ مَا حَوْلَهُ » *"O ateş yanıp da çevresini aydınlattığında ..."*

Burada, « أَضَاءَتْ » kelimesi, fazla ve aşırı ışık yaymak ve aydınlatmak demektir. Nitekim bunun bu manada doğruluğunu da şu âyet onaylamaktadır:

﴿ هُوَ الَّذِى جَعَلَ الشَّمْسَ ضِيَاءً وَالْقَمَرَ نُورًا ﴾

"Güneşi ışıklı ve ayı da parlak kılan O'dur." [424]

Bu âyette yer alan bu kelime, müteaddidir. (Ancak müteaddi olmaması ihtimali de vardır.) Dolayısıyla kelime, « مَا حَوْلَهُ » ifadesine isnad olunmaktadır. Bir de kelimenin müennes (dişil) olması ise, mana göz önünde tutulduğundandır. Çünkü çevreleri aydınlanan şeyler; yerler ve eşyadır.

[424] Yunus, 5.

« فَلَمَّا » kelimesinin cevabı ise, « ذَهَبَ اللّٰهُ بِنُورِهِمْ » *"Allah hemen onların aydınlığını yok eder."* cümlesidir ve bu cümle de zaman zarfıdır. Bunun amili de, « اذا » gibi bunun cevabıdır. « مَا » harfi de mevsuledir (ilgi zamiridir). « حَوْلَهُ » ise zarf olarak mansubtur. Ya da nekra-ı mevsufedir. Buna göre cümlenin manası şöyle olmaktadır: *"Sabit bir şey olarak çevresini aydınlatınca."*

Âyette zamirin cemi (çoğul) ve müfred (tekil) olarak gelmesi ise konunun bazen kelimenin lafzı ve bazen da manası üzerine hamledilmesi sebebiyledir. « نُور » ise, « نَار »'ın ışığıdır. Yani aydınlık, ateşin ışık yayması sonucu olan bir şeydir. Kısaca aydınlık veren, ışık yayan her şeyin adıdır.

« اذْهَبَ » demek, *"gidermek, yok etmek, ortadan kaldırmak"* demektir. « ذَهَبَ بِهِ » demek; götürmek, görüşünde ve beraberinde olmak demektir. Buna göre mana şöyle olur. *"Allah onların aydınlığını yok etti, aldı ve tuttu."*

Nitekim yüce Allah şöyle buyuruyor:

﴿ وَمَا يُمْسِكْ فَلَا مُرْسِلَ لَهُ ﴾

"O'nun (Allah'ın) ***tuttuğunu O'ndan başka salıverecek de yoktur."*** [425]

İşte bu ifade, « اذْهَبَ » *"götürmek"* ifadesinden daha mübalağalı ve beliğdir.

Allah bu âyetinde, *"etrafını aydınlatınca"* buyurduktan sonra *"Allah onların ışığını giderdi, yok etti."* demedi. Bunun yerine, *"Allah, onların nurunu yok etti."* buyurdu. Çünkü, *"nûr"* ifadesinin zikri daha mübalağalı bir ifadedir. Zira, « ضَوْء » kelimesinde fazlaca ışık vermek, aydınlık yapmak anlamı vardır.

Eğer bu kelime geçseydi, ola ki bundan, ışığın azalması manası çıkabilirdi. Aydınlığın bütünüyle yok olmadığı manası anlaşılabilirdi. İşte

---

[425] Fatır, 2.

burada « نُورٌ » kelimesinin zikredilmesi, yani nurun giderilmesi, yok edilmesi demek aydınlığın ve nurun tamamen yok olması ve eserinin kalmaması demektir. Şâyet:

« ذَهَبَ اللهُ بِضَوْئِهِمْ » denseydi, bundan ışığın gücü azaldı, fazla aydınlatmadı, anlamı çıkabilirdi, böylesi bir vehim doğardı. Geriye az da bir aydınlık kalabilmiştir, diye bir düşünce ortaya çıkabilirdi.

Görmez misin ki, Rabbimiz hemen bunun arkasından şöyle buyurmuştur:

« وَتَرَكَهُمْ فِي ظُلُمَاتٍ لاَ يُبْصِرُونَ » *"Ve onları karanlıklar içerisinde bırakır. Artık hiçbir şeyi göremezler."*

Eğer âyetin bu kısmına iyice dikkat edildiği zaman, bir defa burada « ظُلْمَة » kelimesi geçiyor ve bu, aydınlıkla aykırılık doğuran bir şeydir. Bir de burada, *"karanlıklar"* çoğul olarak gelmiş ve aynı zamanda nekradır. Bunun hemen ardından ışığın izinin dahi yer almadığı gerçeğini pekiştiren ifade geliyor. Bu ifade, « لاَ يُبْصِرُونَ » *"Artık hiçbir şeyi göremezler"* ifadesidir.

Yine bu âyetteki, « تَرَكَ » fiili, « طَرَحَ » yani *"atmak, savurmak, savurup atmak"* ve *"fırlatmak* ve bir de *bırakmak"* manalarındadır. Ancak bu manalarda olması için bir mef'ul alması durumunda böyledir. Eğer iki mef'ul alırsa bu takdirde, « صَيَّرَ » manasında olur. Böylece de "Ef'ali kulub" denen ve genelde mübteda ile haberin başına gelip bir mef'ul ile yetinmeyen fiiller grubuna girer. Nitekim, « وَتَرَكَهُمْ فِى ظُلُمَاتٍ لاَ يُبْصِرُونَ » da bundandır. Esasen bunun aslı, « هُمْ فِى ظُلُومَاتٍ »'dir. Daha sonra bunun başına, « تَرَكَ » fiili getirilmiştir ve böylece de her iki parçayı; da yani, « هُمْ » ve « فِي ظُلُومَاتٍ » cüzlerini nasbetmiştir. Bir de, « لاَ يُبْصِرُونَ »'daki sakıt olan mef'ule gelince bu, terk edilen ve atılan mef'ul kabilindendir, yoksa takdir olunan, yani var sayılan ve insanın niyetinde var kabul edilen türden bir mef'ul değildir. Sanki fiil esas bakımından müteaddi (geçişli olmayan) bir fiil imiş gibi.

Ancak münafıkların halinin burada ateş yakan bir kimsenin durumuna benzetilmesi, aydınlanmanın ya da parlamanın bir sonucu olup

böylece hemen bunun ardından bir karanlığa ve şaşkınlığa düşmüş oldular.

Evet münafık olan bir kimse ebedi olarak küfür bataklığında ve karanlıklarında hep yalpalayıp durur.

Fakat, bu âyette belirtilmek istenen şey ve aydınlanmaktan murat, münafıkların sırf dünyalık çıkarların için dilleriyle söyleyegeldikleri kelime sebebiyledir ve zaten bundan yararlanmaları da oldukça azdır, bu fani dünya için geçerlidir. Çünkü, söyledikleri bu kelimenin sayesindeki aydınlanmalarının ötesinde nifak zulmeti ya da karanlığı vardır. Bu öyle bir karanlıktır ki, sonunda münafıkları ebedi karanlığa götürüp oraya gömecektir.

Ayrıca bu âyetin farklı bir tefsiri ya da yorumu vardır ve bu da şöyledir:

Münafıklar hidâyeti verip bunun yerine dalâleti satın alanlar olarak tanıtıldıktan ve nitelendiklerinden sonra Rabbimiz hemen bunun peşinden daha iyi anlaşılması için bu örneği getirdi. Bununla münafıkların hidâyeti bırakıp tıpkı geceleyin aydınlanmak için bir ateş yakarak aydınlanmaya çalışan kimse örneğiyle anlatıldı ki, böylece geçici bir aydınlanma için hidâyetini bu uğurda satanlara benzetiliyor. Nitekim, hidâyeti satanlar, bunun yerine Allah'ın nurlarını yok edip kaldırdığı dalâleti satın aldılar. Böylece yüce Allah münafıkları karanlıklar içinde terk etmiş oldu."

« نَارًا » *"Ateş"* kelimesinin nekra olarak zikredilmiş olması ise tazim içindir.

١٨— ﴿ صُمٌّ بُكْمٌ عُمْيٌ فَهُمْ لَا يَرْجِعُونَ ﴾

18 - Onlar sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler. Bundan dolayı onlar hakka ve hidâyete dönmezler.

"Onlar sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler." Yani onlar sağırdırlar. Ancak onların duyu organları sağlıklı iken, kulaklarını hakkı dinlemeye kapatmaları, dilleriyle hakkı ve gerçeği konuşup söylememeleri, gözleriyle hakka bakıp onu görmemeleri bakımından tamamen duyularını ve hislerini yitirmişlerdir. Böylece kulakları sağır, dilleri lâl ve gözleri de kör olmuştur.

Beyan alimlerince bunun ele alınmasındaki metod ya da üslup adeta şunun gibi bir üsluptur:

« هُمْ لُيُوثٌ لِلشُّجْعَانِ وَبُحُورٌ لِلْأَسْخِيَاءِ » *"Onlar dövüşe* (savaşa) *hazır arslanlardır ve denizler misali cömertdirler."*

Ancak burada âyetteki ifadeler sıfatlar ile alakalı iken, verdiğimiz örnekte ise isimlerle alâkalıdır. En sahih olan görüş açısından âyetteki durum beliğ bir teşbihtir, istiare değildir. Çünkü, müstearun leh, yani müşebbeh olan (benzetilen) zaten burada zikredilmiş bulunuyor, ki bu da münafıklardır. İstiare ancak müstearun lehi, yani Müşebbehun bihi (kendisine benzetileni) de beraberinde bulundurarak mutlak manada olur. Bunun bir sonucu olarak da cümle (kelâm) müstearun lehten hali (boş) olmuş olur. Böylece bununla hem "menkulun anh"ın ve "hem menkulun ileyh"in yani, hem hakiki ve hem mecazi mananın murad olunmasına uygun düşer.

Eğer halin delâleti ya da, « فَهُمْ لَا يَرْجِعُونَ » *"bundan dolayı onlar hakka ve hidâyete dönmezler"* cümlesinin anlatmak istediği gerçek olmamış olsaydı hidâyeti sattıktan sonra artık bir daha ona dönmezlerdi veya dalâleti satın aldıktan sonra ondan dönmezlerdi. Yani, bir şeye dönüşün ve bir şeyden geri dönmenin çeşitlilik göstermesi nedeniyle...

Ya da burada belirtilmek istenen şey, *"Onların"* yani münafıkların şaşkınlığıdır. Dolayısıyla onlar oldukları yerlerinde kalakalırlar ve artık geriye dönüş yapamazlar yani ileri mi gitsinler yoksa geri mi dönsünler noktasında şaşkındırlar, bunun için de oldukları yerlerinde tereddütlü bir halde kalakalırlar.

١٩– ﴿ أَوْ كَصَيِّبٍ مِنَ السَّمَاءِ فِيهِ ظُلُمَاتٌ وَرَعْدٌ وَبَرْقٌ يَجْعَلُونَ أَصَابِعَهُمْ فِي آذَانِهِمْ مِنَ الصَّوَاعِقِ حَذَرَ الْمَوْتِ وَاللَّهُ مُحِيطٌ بِالْكَافِرِينَ ﴾

19 – Veya onların durumu, gökten boşanan, içinde zifiri karanlıklar, gürültü ve yıldırımların bulunduğu bir yağmura tutulan kimselerin haline benzer. İşte o münafıklar yıldırımlar sebebiyle gelecek olan ölüm korkusundan parmaklarını kulaklarına tıkarlar. Oysa Allah kâfirleri çepeçevre kuşatmıştır.

Şimdi de bir başka örneğe geçiliyor ve şöyle buyuruluyor:

« أَوْ كَصَيِّبٍ مِنَ السَّمَاءِ فِيهِ ظُلُمَاتٌ وَرَعْدٌ وَبَرْقٌ » *"Veya onların durumu, gökten boşanan, içinde zifiri karanlıklar, gürültü ve yıldırımların bulunduğu bir yağmura tutulan kimselerin haline benzer."* Şimdi yüce Allah bu âyette de münafıkların durumlarıyla alâkalı olarak meselenin daha iyi anlaşılabilmesi için ikinci bir örnek sunuyor. İlk örnekte münafıkların halini yüce Allah ateş yakan kimselerin haline benzetti. Bu ilk örnekte münafıkların *"Biz de iman ettik."* diyerek görünürde kendilerini mü'min olarak göstermeleri hali, yanan ateş sayesindeki aydınlığa benzetilmiştir. Ancak bu aydınlanmaktan yararlanmanın kesilmesi olayı da ateşin sönüp karanlıkta kalmaya benzetilmiştir.

Bu âyette İslâm dinini Allah sağanak ve bol yağmura benzetmiştir. Çünkü toprağın yağmur sayesinde yeşermesi ve hayat bulması nasıl ise, kalpler ya da gönüller de iman sayesinde yeşerir ve hayat bulur. İslâm dini açısından kâfirlerin "zulumat" adı verilen karanlıklara benzetilmesine, İslâm dinindeki vaadin (söz vermenin) ve vaidin (yani tehdit ve korkutmanın) yıldırıma, gök gürültüsüne ve şimşeğin çakmasına benzetilmelerine gelince ve bir de Müslümanlar açısından başlarına gelebilecek belâ, felâket ve musibetlerin de yıldırımlara benzetilmesine gelince tümü münafıklar ve inananlar açısından gerçekleri gözlerimiz önüne seriyor. Buna göre âyetin manası şöyle olmaktadır: *"Veya onların durumu adeta bol yağmur misalidir."*

Bu âyette, *"Mesel"* kelimesi, atıf edatının buna delâlet etmesi bakımından hazf olunmuştur (söylenmemiştir). Aynı şekilde, « يَجْعَلُونَ » fiilinin kendisine delâleti sebebiyle burada, « ذَوِي » kelimesi de hazf olunmuştur. Bundan murat şudur:

Onların durumu bir kavmin durumu gibidir ki, gök ya da yağmur işaret ettiğimiz biçimde kendilerini yakalamıştır. Dolayısıyla da bundan dolayı başlarına gelenler gelmiştir.

İşte buradaki bu benzetme, eşyanın eşyaya benzetilmesi olayıdır. Ancak burada teşbihten söz ettiği halde açık ve net olarak müşebbehat (benzetilen) belirtilmemiştir. Oysa aşağıda göstereceğimiz âyette Yüce Allah bunu açık olarak zikretmiştir. Allah şöyle buyuruyor:

﴿ وَمَا يَسْتَوِي الْأَعْمٰى وَالْبَصِيرُ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَلَا الْمُسِيءُ ﴾

"Kör ile gören, inanıp iyi amellerde bulunanla kötülük yapan bir olmaz." [426]

Bir de cahiliye dönemi şairlerinden İmru'l-Kays'ın şu dizeleri de buna bir örnektir. Şair diyor ki:

كَأَنَّ قُلُوبَ الطَّيْرِ رَطْبًا وَيَابِسًا — لَدَى وَكْرِهَا الْعُنَّابُ وَالْحَشَفُ الْبَالِي

Kartalların (kuşların) ***kalpleri yuvaları dibinde***
Sanki taze ve kuru misali
Benzer tazeliğinde hünnaba ve
Olgunlaşmadan düşen kuru hurmaya

Aksine burada konuyu sarih (açık) istiare metodu uyarınca ortaya koymuştur. Doğru ya da işin sahih tarafı her iki temsil de ayrı ayrı, yani tek temsiller gibi değil de mürekkep (bileşik) temsiller (örnekler) olarak konmasıdır. Çünkü burada bir tek şeyi bir tek şeye benzetmede bir tekellüf ya da zorlanma vardır, ki bu da benzettiği şey oranında olabilmektedir.

Bunun açıklaması da şöyledir; Araplar herhangi bir şeyi değerlendirirlerken o şeyleri tamamen birbirinden ayrı ve bağımsız bir şekilde birer birer ele alırlar. İşte bu, burada bu şekilde birbiriyle uyumlu olarak alınmamıştır. Çünkü söz konusu şeylerin teşbihi (benzetilmesi) de benzeriyle olmamıştır. Yani İmru'l-Kays'ın yaptığı gibi değildir.

Burada tüm eşyanın toplamından oluşan bir niteliği benzetmiştir ki bunlar birbirleriyle iç içe ve bağlantılı duruma gelmişlerdir; öyle ki, bu şeyler diğer eşya ile onun gibi olmada tek bir şey imiş gibi bir duruma dönmüştür. Örneğin; yüce Rabbimizin şu kavli gibi:

﴿ مَثَلُ الَّذِينَ حُمِّلُوا التَّوْرٰيةَ ثُمَّ لَمْ يَحْمِلُوهَا كَمَثَلِ الْحِمَارِ يَحْمِلُ اَسْفَارًا ﴾

"Tevrat'la yükümlü tutulup da onunla amel etmeyenlerin durumu, ciltlerce kitap taşıyan merkebin durumu gibidir." [427]

---

[426] Ğafir-Mümin, 58.
[427] Cuma, 5.

Buradaki teşbih (benzetme) olayı şöyledir; Yahudilerin Tevrat'ı bilip kavrama noktasında durumu merkebin sırtında taşıdığı hikmeti bilmeme durumuna benzetiliyor. Dolayısıyla merkebe göre her iki durum da eşittir. Merkebin hikmet dolu eserleri sırtında taşıması ve onların değerlerinin ne olduğunu bilmemesi ne ise, Yahudilerin Tevrat'a karşı durumları da aynen merkebin durumu gibidir, her ikisi de eşittir. Çünkü merkebe diğer yükler ne ise taşımakta olduğu kitap yükü de aynıdır ki, bu da onların ağırlığıdır. Merkep sadece bunun ağırlığını, sıkıntısını ve yorgunluğunu hisseder. Nitekim Rabbimizin şu kavli de buna bir örnektir:

﴿ وَاضْرِبْ لَهُمْ مَثَلَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَاءٍ اَنْزَلْنَاهُ مِنَ السَّمَاءِ ﴾

"Onlara şunu da misal göster. Dünya hayatı, gökten indirdiğimiz bir su gibidir." [428]

Şimdi bu âyette anlatılmak istenen gerçek şu; bu dünya hayatı tıpkı yeşilliklerin az bir süre kalmalarından sonra kurumaları misali dünya hayatının parlaklığı da tıpkı bu yeşillikler gibi solacak ve yok olup gidecektir. Yeşilliklerin bitim süresi ne kadar az ise dünyanınkisi de öyledir. İşte bu bir keyfiyetin (durumun) diğer bir keyfiyete (duruma) benzetilmesidir. Ancak müfret şeylerin yine müfret olanlara teşbihinin murat olunması meselesine ve birinin diğerine bağlı kılınmayıp bir tek şey olarak değerlendirilmesine veya murat olunmasına gelince işte bu olamaz ve gerçekleşemez.

İşte tıpkı buradaki gibi münafıkların da dalâlete ve sapıklığa düşmeleri durumu aynen buna benzetilmiştir. Onların şaşkınlıkları, ne yaptıklarını bilememelerindeki tereddüt ve huzursuzluk hali, hep bu benzetmeler çerçevesinde değerlendirilmiştir. Kısaca münafıkların şaşkınlık ve içinde bulundukları durumlarının ağırlığı ve sıkıntısı, gecenin zifiri karanlığında bir ateş yakıp da ateşi sönen kimsenin şaşkınlığının ve huzursuzluğunun şiddetine benzetilmiştir.

Koyu bir karanlık içinde geceleyin yağmura tutulup da, gök gürlemesi, şimşeklerin çakması ve yıldırımların şiddetine yakalanan kimsenin çektiği sıkıntı ve ızdırap ne ise münafıklarınkisi de bunların durumuna benzetilmiştir. İşte bu ikinci temsil birinciye göre daha beliğ ve daha mü-

[428] Kehf, 45.

balağalıdır. Çünkü, burada şaşkınlığın had safhada olduğunu ve durumun da oldukça şiddetli olduğunu net olarak ortaya koymaktadır. İşte su açıdan bu örnek sonraya bırakılmıştır. Onlar böylece bu gibi hallerde basitten en ağır ve kuvvetli olanına basamak basamak geçmiş oluyorlar.

Bir de iki örneğin, « أَوْ » – "veya" bağlantı edatıyla birbirine atfedilmesine gelince, bu ikisinin esas itibariyle çok olarak eşit olmaları sebebiyledir. Çünkü bazılarına göre bu eşitlik şek denilen şüphede olmuş ve daha sonra mücerred (soyut) anlamdaki eşitlikler için istiare yapılmıştır.

Örneğin; « جَالِسِ الْحَسَنَ أَوْ إِبْنَ سِيرِينَ » yani *"İstersen Hasan Basri* (v.110/728) *ile veya dilersen İbn Sirin* (v.110/728) *ile otur."* İşte böyle arada, *"veya"* ifadesini sokmakla *"Her ikisinin yanında olmak ve beraberlerinde bulunmak eşittir, biri diğerine bu manada tercihe gerek yoktur."* anlamını kasdetmiş olursun. Nitekim Yüce Allah şöyle buyuruyor:

﴿ وَلَا تُطِعْ مِنْهُمْ اٰثِمًا اَوْ كَفُورًا ﴾

"Onlardan hiçbir günahkâra, yahut hiçbir nanköre itaat etme!" [429]

İsyan olayının varlığı ve gerekliliği açısından "Günahkâr olma veya nankörlük etme." aynı değerdedirler. Nitekim burada da durum aynıdır. Şimdi buradaki mana şöyledir:

"Münafıkların kıssalarının durumu işte bu iki kıssanın durumuna benzetilmiştir. Her iki kıssa da örnek gösterilme bakımından her birinin diğerinden bağımsızlıkları itibariyle eşittir. Dolayısıyla bu ikisinden hangisini örnek olarak gösterirsen göster isabet etmiş, yanlış yapmamış olursun. Eğer bunu her ikisiyle örnekleyecek olursan yine isabetli hareket etmiş olursun."

« صَيِّبٌ »: Yağan, düşen yağmur. Nitekim aynı zamanda bulut anlamındadır. Sayyib kelimesinin nekra olarak gelmesi ise, bir tür şiddetli ve fırtınalı korkutan yağmur demektir. Nitekim tıpkı ilk misalde görüldüğü

---

[429] İnsan-Dehr, 24.

gibi nasıl *"Nar/ateş"* kelimesi nekra olarak gelmiş ise burada da *"Sayyib"* kelimesi öyle gelmiştir.

« السَّمَاءُ » kelimesi de şu üzerimizde gölgelik yapan gök demektir. Nitekim Hasan Basri'den gelen rivâyete göre dünya seması; iç içe dürülmüş ve akıp yok olmaktan alıkonulmuş bir dalgadır.

Bir de burada *"Sema"* ve *"Sayyib"* kelimelerinin yer almasındaki yarar şudur; Sayyib yani bilindiği gibi gökten (semadan) gelir. *"Sema"* kelimesinin marife oluşu da, bunun bir bulut olduğunu belirtmek sûretiyle söz konusu bulutun tüm ufukları kaplayıp dört bir tarafı sarmış anlamındadır. Bu bakımdan, kelimeyi nekra, yani belirsiz olarak, « سَمَاءٍ » şeklinde getirmemiştir. Eğer böyle nekra gelmiş olsaydı yağmurun tüm ufuklardan değil de tek bir ufuktan, kısaca dört bir taraftan değil, yalnız bir tek yönden gelmesini ifade ederdi. Çünkü, semanın her bir ufku başlı başına birer ufuk sayılması nedeniyle böyle zikretmiştir. Nasıl ki, *"Sayyib"* kelimesinin nekra olması, terkibi ve binası belli bir değerlendirme ile gelmiş ise, *"Sema"* kelimesinin marifeliği de aynen böyle olmuştur. Bütün bunlar belli bir ölçü iledir.

Ayrıca bu, bulutların semadan suyunu alıp indiğinin, döküldüğünün de delilidir. Ancak bulutların yağmur sularını denizlerden alıp yukarı çıkardıkları ve buradan da yağmur şeklinde yere döktükleri de ileri sürülmüştür. *"Zulümat"* kelimesi câr ve mecrur ile merfudur, yani zarf olarak böyledir. Çünkü bu, *"Sayyib"* kelimesinin sıfatı olması nedeniyle bazen daha kuvvetlidir. Ancak bunu başta söylemen halinde durum değişir. Yani başta, « فِيهِ ظُلُمَاتٌ » okuman halinde durum farklıdır. Çünkü bu hususta İmam Ahfeş ile İmam Sîbeveyh arasında ihtilaf bulunmaktadır.

« الرَّعْدُ »: Bulutların aralarındaki elektriklenmeleri sebebiyle meydana gelen ses veya bulutları sevk ve idare ile görevli meleğin sesidir.

« الْبَرْقُ » Şimşeğin çakmasıyla oluşan ışıma, aydınlık. Bu da kelime olarak, « بَرَقَ - يَبْرُقُ » babından olup parlamak anlamındadır. « فِيهِ »'deki zamir, *Sayyib* kelimesine racidir. Böylece, *Sayyib*'i, *"zulümat"* (karanlıklar) için bir yer ve mekan olarak göstermiş oldu. Eğer bu ifadeden kasıt bulut ya da bulutlar ise bu takdirde bunun zulümatı, yani karanlıkları her

tarafı simsiyah olarak kuşatmış ve üst üste tabakalar haline gelmiş olur. Bunun karanlıkları, bulutların tabakalar halinde üst üste binmiş olması ve bu tabakalar halinde oluşa bir de gece karanlığının buna eklenmiş olmasıdır.

Yağmurun karanlıklarına (zulümatına) gelince; sağanak halinde ve aralıksız olarak sicim halinde yağan yağmur nedeniyle oluşan bir karanlık ve buna bir de gece ile bulutların karanlığının eklenmesiyle meydana gelen karanlık. *Sayyib*'i yıldırım ile şimşeklerin mekanı olarak göstermesinden asıl maksadın bulutlar olduğu bir gerçektir. Nitekim bununla eğer yağmur murat olunursa yine aynıdır. Çünkü her ikisi de, yani gök gürlemesi ile şimşek çakması bu anlamda yağmur ile aynı şeye tabidirler, benzerlik gösterirler. Âyette *Rad* ile *Berk* kelimeleri çoğul olarak gelmemişlerdir. Zira her ikisi de esas bakımından mastardır. Nitekim « رَعَدَتِ السَّمَاءُ رَعْدًا وَبَرَقَتْ بَرْقًا » denilir. Burada her iki kelimenin de çoğulları bırakılarak aslın hükmüne riâyet uyuldu.

Bütün bunların nekra olarak getirilmesinde de şu esas alınmıştır. Asıl olan bunların türleri demektir. Adeta şöyle denilir gibidir: *"Bunun içinde koyu karanlıklar, büyük ve korkutucu gürültü ve sesler ile gözleri kapıp alan şimşekler vardır."*

« يَجْعَلُونَ أَصَابِعَهُمْ فِي اٰذَانِهِمْ مِنَ الصَّوَاعِقِ حَذَرَ الْمَوْتِ » *"İşte o münafıklar yıldırımlar sebebiyle gelecek olan ölüm korkusundan parmaklarını kulaklarına tıkarlar."*

Buradaki zamir, her ne kadar mahzuf ise de "yağmura yakalananlara" aittir. Tıpkı şu âyette geçtiği gibi: ﴿ اَوْ هُمْ قَائِلُونَ ﴾[430]

Görüldüğü gibi bu âyette de « هُمْ » zamiri çoğul olarak gelmiştir. Çünkü mahzuf olan kelime her ne kadar lâfız olarak düşmüş ise de mana olarak vardır ve bakidir. Ayrıca « يَجْعَلُونَ » fiilinin iraptan mahalli yoktur. Çünkü müste'nef yani yeni bir cümledir. Çünkü şiddet, dehşet ve korku uyandıran anlamında gök gürlemesinden ve şimşek çakmasından söz edilince sanki birileri şöyle bir soru yöneltir gibi bir durum ortaya çıkıyor. O

---

[430] Araf, 4.

da şu sorudur: "Bu kadar şiddetli gök gürlemesi karşısında onların durumu nicedir?" İşte buna verilen cevap şu oluyor:

"Onlar parmaklarını kulaklarına tıkıyorlar." Hemen bunun peşinden de; "Böylesine şiddetli bir şimşek çakması karşısında ne yapıyorlar?" Buna da bir sonraki ayette şöyle cevap veriliyor:

« يَكَادُ الْبَرْقُ يَخْطَفُ اَبْصَارَهُمْ » *"İşte tam o sırada şimşek gözlerinin aydınlığını yok edecekmiş gibi çakar."*

Yani nerede ise gözlerini kör edecek olur. Âyette, *"parmaklar"* adı geçiyor da, *"parmaklarının uçlarını"* demiyor, neden? Çünkü kulaklara tıkanacak olanlar parmaklar değil, parmakların uçlarıdır. Ancak genelde konuşmalarda böyle geçtiğinden bu ifadeye yer verilmiştir. Yani, konuşma geleneği itibara alınmıştır. Bu, âdet şu âyetteki ifadeye benzer. Rabbimiz şöyle buyuruyor:

﴿ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا ﴾

"İki ellerini de kesin." [431]

Bu âyette, *"Ellerini kesin."* ifadesinden kasıt, *"bileklerinden itibaren"* demektir. Kaldı ki, âyette *"parmakları"* ifadesi, *"parmaklarının uçları"* ifadesine göre çok daha abartılıdır. Burada da zaten işin bu noktasına işaret ediliyor. Ayrıca kulağın kendisiyle tıkatıldığı bilinen bir parmağı söz konusu etmemiştir. Çünkü, işaret parmağı genel olarak sövgü de ve yanlış şeylerde kullanılan bir parmaktır. Kur'an'ın âdâbı gereği bundan sakınmak daha yerinde bir durumdur. Ayrıca müsebbihe parmağı (işaret parmağı) diye de söylemedi. Çünkü bu, pek yaygın olarak kullanılan bir tabir değildir, sonradan ortaya çıkmıştır.

« مِنَ الصَّوَاعِقِ » burada. « يَجْعَلُونَ » fiiline müteallıktir. Yani, *"Yıldırımlar sebebiyle parmaklarını kulaklarına tıkarlar."*

« الصَّاعِقَةُ » kelimesi; öylesine şiddetli bir gök gürlemesidir ki, bunun sonucunda bulutların elektriklenmeleri sebebiyle yıldırım adı verilen bir ateş parçasının kopup düşmesidir. Nitekim, bu oldukça yakıp kavuran latif bir ateş olup neye dokunursa onu ortadan kaldırır. Fakat bütün aşırı

[431] Maide, 38.

süratteki hızına rağmen çok çabuk soğuyup sönen ve kaybolan bir ateştir. Nitekim söylendiğine göre yıldırım bir hurma ağacına isabet etmiş ve yarısına yakınını yaktıktan sonra sönmüştür.

Nitekim, « صَعَقَتْهُ الصَّاعِقَة » ifadesi, yıldırımın bir şeyi yakıp yok etmesine denir. Yani, yıldırımın dokunduğu canlı veya kimse ya onun oldukça dayanılmaz sesinin şiddetinden ya da onu yakmasından dolayı öldü, demektir.

« حَذَرَ الْمَوْتِ » *"Ölüm korkusundan."* Bu, mef'ulü lehtir.

« اَلْمَوْتُ »: Canlının bünyesinin bozulması, canlılığını yitirmesi demektir. Ya da öyle bir arazdır ki, artık bu arazın (hastalığın) ortaya çıkmasıyla orada hayattan ve canlılıktan iz kalmaz.

« وَاللّٰهُ مُحِيطٌ بِالْكَافِرِينَ » *"Oysa Allah kâfirleri çepeçevre kuşatmıştır."* Yani münafıklar Allah'ın azabından ve cezasından kurtulamazlar. Nasıl ki, kuşatılanlar kendilerini kuşatanların elinden kurtulamazlar ise bunların da hali böyledir. Bu, esasen mecazi manadır. Bu cümle de muterize (parantez) cümlesi olup irapta mahalli yoktur (cümle dışı unsurdur).

٢٠ - ﴿ يَكَادُ الْبَرْقُ يَخْطَفُ أَبْصَارَهُمْ كُلَّمَا أَضَاءَ لَهُمْ مَشَوْا فِيهِ وَإِذَا أَظْلَمَ عَلَيْهِمْ قَامُوا وَلَوْ شَاءَ اللّٰهُ لَذَهَبَ بِسَمْعِهِمْ وَأَبْصَارِهِمْ إِنَّ اللّٰهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴾

20 – İşte tam o sırada, şimşek gözlerinin aydınlığını yok edecekmiş gibi çakar. Şimşeğin etkisiyle çevrenin biraz aydınlanması üzerine hemen o aydınlıktan yararlanıp birazcık yürürler. Ancak üzerlerine karanlıkların çökmesiyle de oldukları yerde kalakalırlar. Allah dileseydi kulaklarını sağır ve gözlerini de kör ederdi. Hiç şüphesiz Allah her şeye kadirdir.

« يَكَادُ الْبَرْقُ يَخْطَفُ أَبْصَارَهُمْ » *"İşte tam o sırada, şimşek gözlerinin aydınlığını yok edecekmiş gibi çakar."*

Bu âyette yer alan, « الْخَطْفُ » kelimesi hızlıca kapıp yakalamak demektir. « كَادَ » bir yardımcı fiil olarak *"oldukça yakınlaştırma"* (az kalsın olacaktı) anlamında (olayazdı ve kapayazdı gibi manalarda) kullanılır. « يَخْطَفُ » kelimesi « كَادَ » fiilinin haberi olması itibariyle nasb mahallinde gelmiştir.

« كُلَّمَا أَضَاءَ لَهُمْ » *"Şimşeğin etkisiyle çevrenin biraz aydınlanması üzerine."* Buradaki, « كُلَّ » kelimesi zarftır. « مَا » ise nekra-ı mevsufedir ve *"vakit"* manasındadır. "aid" ise mahzuftur. Yani, *"Şimşeğin etkisiyle çevrenin birazcık aydınlanması esnasında"* demektir. Bunun amili de, yine bunun cevabı olan, « مَشَوْا فِيهِ » *"onda yürürler"*, olup *"onun aydınlığında/aydınlığı üzerine ..."* demektir. Bu da üçüncü bir istinaf (yeni) cümledir. Bu adeta, "Şimşeğin çakmasıyla kaybolması esnasında, bu iki durumda bunlar ne yaparlar?" şeklinde bir soru soran kimseye verilen cevap niteliğini taşıyor.

İşte böyle bir temsil münafıkların durumlarının ne kadar ağır ve bunalımlı olduğunu ve hatta görünenden çok daha şiddetli olduğunu göstermektedir. Çünkü yağmura ve tipiye yakalananların gök gürültüsü, yıldırımların düşmesi gibi olaylar nasıl ki buna yakalananları neredeyse bir bunalıma sokuyor ise, münafıkların hali bundan daha beterdir. Çünkü, münafıklar yaptıkları yanlışlıklar ve terk ettikleri gerçekleri görüp düşündükçe büyük bir dehşet, sıkıntı ve şaşkınlık içindedirler. Yağmur fırtınasına tutulup da neredeyse gözlerini kör edebilecek durumda bir şimşek çakmasının verdiği sıkıntı yanında onun birazcık oluşturduğu aydınlığı da kaçışları için bir fırsat sayarlar. Hemen bu aydınlıktan yararlanmak için birkaç basit adım atıverirler, fakat ışımanın yok olmasıyla hemen bulundukları yerde kalakalırlar, ne öne bir adım atabilirler ne de geriye...

« أَضَاءَ » fiili, müteaddi (yani geçişli) bir fiildir. Yani *"fırtınaya yakalananlar nerede yürüyebilecekleri bir aydınlık, gidebilecekleri bir yön bulsalar hemen o tarafa yönelirler. Heyhat işte münafıkların durumu bundan daha vahimdir."* Burada mef'ul (yani tümleç) mahzuftur. Veya bu fiil müteaddi (yani geçişli) bir fiil değildir. O takdirde mana şöyle olur: *"Ne zaman şimşek bir aydınlık yayarsa, hemen onun aydınlığında yürürler."*

« وَإِذَا أَظْلَمَ عَلَيْهِمْ قَامُوا » *"Ancak üzerlerine karanlıkların çökmesiyle de oldukları yerde kalakalırlar."* Burada, « أَظْلَمَ » fiili müteaddi (geçişli) değildir. Bu âyette, « اَضَاءَ » fiiliyle birlikte, « كُلَّمَا » kelimesini ve « أَظْلَمَ » fiiliyle birlikte de, « إِذَا » kelimesini zikretti. Çünkü bu münafıklar öylesine dünyaya düşkündürler ki, hırsları sebebiyle hep bir şeyler elde etmek isterler. Zira dünyaya göbekten bağlılar. Ne zaman bir yerde bir fırsat bulsalar hemen oraya atılırlar. Nitekim onların bekleyişleri de fırtınaya yakalananlarınki gibi değil, daha ileri durumdadır.

« قَامُوا » kalakalırlar, oldukları yerde durakalırlar. Nitekim, suyun buz tutmasına da, « قَامَ مَاءٌ » denir.

« وَلَوْ شَاءَ اللّٰهُ لَذَهَبَ بِسَمْعِهِمْ وَأَبْصَارِهِمْ » *"Allah dileseydi kulaklarını sağır ve gözlerini de kör ederdi."* Yani şiddetli gök gürlemesiyle kulaklarını sağırlaştırır ve şimşek çakışının gözleri alan ışımasıyla da gözlerini kör ederdi. « شَاءَ » fiilinin mef'ulü mahzuftur. Çünkü, cevap zaten buna delâlet ediyor. Yani, « وَلَوْ شَاءَ اللّٰهُ اَنْ يَذْهَبَ بِسَمْعِهِمْ وَأَبْصَارِهِمْ لَذَهَبَ بِهِمَا » *"Eğer Allah onların kulaklarını ve gözlerini giderip yok etmek isteseydi mutlaka onları yok ederdi."* Ancak, « شَاءَ » fiilinde bu manada hazf oldukça fazladır.

Burada şunu belirtmek istiyor: Garipsenecek şey dışında neredeyse « شَاءَ » fiilinin mef'ulünü açık olarak belirtmezler. Örneğin; şairin şu kavli gibi:

فَلَوْ شِئْتُ اَنْ اَبْكِىَ دَمًا لَبَكَيْتُهُ   عَلَيْهِ وَلٰكِنْ سَاحَةُ الصَّبْرِ اَوْسَعُ

Dileseydim onun için gözyaşı yerine akıtmak
Kanı akıtırdım elbet
Lakin ağlamaktansa sarılırım
Sahası çok geniş olan sabra

Yüce Allah'ın şu kavli de bize diğer bir örnektir; Rabbimiz şöyle buyuruyor:

﴿ لَوْ اَرَدْنَا اَنْ نَتَّخِذَ لَهْوًا ﴾

"Eğer biz eğlence edinmek isteseydik." [432]

Yine bir başka âyet de şöyledir:

﴿ لَوْ اَرَادَ اللّٰهُ اَنْ يَتَّخِذَ وَلَدًا ﴾

"Eğer Allah bir çocuk edinmek isteseydi." [433]

« إِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ » *"Hiç şüphesiz Allah her şeye kadirdir."* Muhakkak Allah her şeye kadirdir, her şeye gücü yetendir.

❁ ❁ ❁

[432] Enbiya, 17.
[433] Zümer, 4.

21. — 22. ÂYETLER

يَآ أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿٢١﴾ اَلَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ فِرَاشًا وَالسَّمَآءَ بِنَآءً وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَكُمْ فَلَا تَجْعَلُوا لِلّٰهِ اَنْدَادًا وَاَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٢٢﴾

Meâli

21. Ey insanlar! Hem sizi ve hem sizden öncekileri yaratan Rabbinize kulluk edin. Umulur ki, takva ile azabından korunup rızasını kazanmış olursunuz.

22. Ki, O *(Allah)*, üzerinde karar kılmanız için yeri size bir döşek, göğü de kubbe misali bir tavan yaptı. Gökten *(bulutlardan)* su indirerek onunla, size, yararlanabilmeniz için yerden çeşitli ürünler ve meyveler çıkardı. Öyleyse, bütün bu gerçekleri bile bile Allah'a ortak koşmayın.

Tefsiri

Yüce Rabbimiz önceki âyetlerinde mükellef tutulan ve sorumluluk altında bulundurulan gruplardan iman edenleri, kâfirleri ve münafıkları tek tek sayıp her bir grubun ayrı ayrı özelliklerini ve durumlarını, her bir fırkadan kimlerin kurtulup mutlu olacak sınıftan olabileceklerini ve kimlerinde şaki olacaklarını ve katındaki durumlarının ve makamlarının ne olacağını, kimin derecesini yükseltip ve kimin helâk olacağını ifade buyurduktan sonra şimdi hepsine birden hitap ederek sesleniyor. Buradaki seslenişte de önceki âyetlerde değindiğimiz iltifat vardır.

٢١- ﴿ يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴾

21 – Ey insanlar! Hem sizi ve hem sizden öncekileri yaratan Rabbinize kulluk ediniz. Umulur ki, takva ile azabından korunup rızasını kazanmış olursunuz.

« يَا أَيُّهَا النَّاسُ » *"Ey insanlar!":* Tabiin'den Ebu Şibl Alkame b. Kays (v.62 veya 72/681 veya 691) diyor ki, Kur'an'da ne kadar, *"Ey insanlar!"* diye bir ifade var ise. Bu, Mekkelilere bir hitap ya da sesleniştir ve Kur'an'da ne kadar, *"Ey iman edenler!"* olarak geçen bir hitap var ise bu da Medinelileredir. Buradaki hitap Mekke müşriklerinedir. Buradaki *Ey* anlamındaki « يَا » bir harf (edat) olup uzağı ifade için kullanılır. Nitekim, Arapçadaki, *"ey"* edatı ile fetha harekeli olarak hemze harfi yakını işaret için kullanılan birer ünlem edatıdırlar.

Daha sonra bu, gafil ve unutkan, aymaz olan kimseleri uyarmak, onların dikkatlerini çekmek için kullanılır oldu. Hatta her ne kadar bu, uzak için kullanılan bir ünlem ise de böyle gafil ve aymazlar yakınımızda da olsalar yine de bu ünlem edatı kullanılır. O yakında olanlar da tıpkı o uzaktakiler gibi değerlendirilir. Yani, bu harflerle ünlenirler. Çünkü onlar da diğerleri gibi aymazdırlar.

Eğer bu ünlem edatlarıyla aklı başında, zeki ve uzağı görenler ünlenilirse, yani bunlara hitap olunursa bu takdirde bu edatlar seslenilen kişiyi daha çok dikkate çağırmak ya da onun dikkatini çekmek içindir. Yani, uyarı ile anlatılacak şeyin oldukça önemli olduğunu ve buna itina gösterilmesi gerektiğini ifade içindir.

Dua eden kişinin, « يَا رَبِّي » *"Ey benim Rabbim!"* yakarmasına gelince –ki O, kendisine dua edene onun şah damarından daha yakındır– diye seslenmesine gelince, kendi adına yakarmadır ve kendisine hasretmek içindir. Yani Allah'ı kendine yakın bulmadır. Ve nefsinden yakın mı değil mi gibi sakıncalı düşünceleri de uzaklaştırmak, nefsini kırmak içindir. Bu gerçeği nefsine aşırı bir şekilde kabul ettirmekle birlikte duasının kabul olunabileceği inancına da tüm varlığıyla inanması, adeta bu inanç ve duygu içinde kendini kaybetmesidir.

"Ey" kelimesi, kendisinde elif ve lam harfi bulunan bir nida aracıdır. Nitekim. « ذو » « الذي » ve kelimeleri de cins isimleri tanımada birer vesiledirler bir de marife kelimeleri cümlelerle vasfetmek içindir. Bu aynı zamanda müphem bir isimdir dolayısıyla kendisinden söz konusu müphemliği (kapalılığı, anlaşılamazlılığı) giderecek bir şeye muhtaçtır. Buna mutlaka bir cins ismin eklenmesi gerekir. Ya da onun yerine geçip onu tanıtacak veya vasfedeck bir cins isme ihtiyacı vardır. Bu olmalı ki, nida (ünleme) ile neyin kasdolunduğu açıklanmış ya da bilinmiş olsun.

Bunda amil olan (etkin rol oynayan) kelime de, « يَا » ve « أيْ » kelimeleridir. Buna tabi olan ise onun sıfatıdır. Örneğin: « يَا زَيْدٌ الظَّرِيفُ » gibi.

Ancak, « أيًا » kelimesi kendi başına, « زَيْدٌ » kelimesinde olduğu gibi müstakil değildir, bu bakımdan sıfattan ayrı olarak gelemez. Bu arada, sıfat ile mevsuf, yani niteleyen ile nitelenen arasında fazladan yer alan tenbih (uyarı) kelimesine gelince; bu, nida manasını te'kid etmek (pekiştirmek) içindir. İvaz (karşılık) için de hakkı ne ise o verilir. Yani, izafet nedeniyle gereken hakkı yerine getirilir.

Kaldı ki, Kur'an'da bu tarzda nida oldukça çok vardır. Çünkü yüce Allah'ın, emirleri olsun nehiyleri (yasakları) olsun, vaadleri ve vaidleri, yani ikaz ve tehditleri olsun oldukça önemli şeyler olduğundan. Kendisiyle kullarına seslendiği kelimeler de bu bakımdan dikkat çekici olmalıdır ve zaten de öyledir. İşte bu bakımdan bu değerde uyarılmaları gerekir. Dolayısıyla tüm kalpleriyle ona meyletmeliler oysa onlar daha önceden bundan gafil idiler. İşte sırf bunun içindir ki daha güçlü ve daha abartılı (mübalağa içeren) bir ifade ile seslenilme gerekti.

« اعْبُدُوا رَبَّكُمُ » *"Rabbinize kulluk* (ibadet) *ediniz."* Yani, O'nu birleyiniz, tevhid inancına bağlanınız. İbn Abbas *(Radıyallahü Anh)* : "Kur'an'da yer alan ibadet anlamındaki her kelime tevhidi, Allah'ın birliği manasını ifade eder.

« الَّذِي خَلَقَكُمْ » *"Ki, O sizi yarattı."* Bu, açıklayıcı ve izah getirici bir sıfattır. Çünkü, bilindiği gibi Allah'a ortak koşanlar, İlâhlarını *"Rab-*

ler/Erbab" olarak isimlendiriyorlar. *"Halk"* kelimesi bir takdire ve düzene, ölçüye göre madum olanı, yani olmayanı var etmek, icadetmektir. Fakat Mutezile Mezhebine göre; bir takdir (ölçü) ve düzene göre madum olanı değil, şeyi icad etmek, var etmektir. Çünkü Mutezile'nin görüşüne göre, *"madum, yani olmayan"* da *"şeydir"* inancından hareketle böyle demektedirler. Zira Mutezile açısından, *"şey"*, kendisi hakkında bilgi alıp verilmesi, haber getirilmesi doğru olandır. Ancak Ehli Sünnet inancına, yani bizlere göre bu, mevcudun yani var olan şeyin adıdır. Hiç var olmamışın değil.

Kıraat imamlarından Ebu Amr'(v.159/775); « خَلَقَكُمْ » cümlesini, « خَلَكُّمْ » şeklinde idğam ile yani şeddeli olarak okumuştur.

« وَالَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ » *"Ve sizden öncekileri de yarattı."* Böylece yüce Allah'ın hem onların ve hem onlardan öncekilerin yaratıcısı olduğuna dair aleyhlerine bir hüccet ve kanıt getirilmiş oldu. Çünkü, kendileri zaten bunu ikrar ediyorlar. Dolayısıyla onlara şöyle deniliyor:

"Mademki O'nun sizin yaratanınız olarak ikrar edip kabul etmektesiniz, o halde O'na karşı olan kulluk ve ibadet görevlerinizi yerine getirin. Artık bundan böyle putlara, putlaştırdıklarınıza kullukta bulunmayın."

« لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ » *"Umulur ki, takva ile azabından korunup rızasını kazanmış olursunuz."* Ümitvar olarak ve sakınarak Allah'a kullukta bulunup ibadet edin ki, belki bu sayede azaptan kurtulursunuz.

« لَعَلَّ » edatı, Terecci içindir yani "ümitvar olma" manasını ifade eder ve bir de beklenti içinde olmak demektir ki, her ikisi de aynı manaya gelir demektir. Fakat bu beklenti Kerim olan bir zattan olmalı, kişi O'ndan beklemelidir. İşte bu, yerine getirmesi kesin olan vaadinin yerine bir ifadedir. İmam Sîbeveyh de bu görüştedir. Ancak Kutrub (v.106/724) ise; « لَعَلَّ » kelimesi, « كَيْ » *"için"* manasındadır, diyor. Yani, *"Sakınıp korunmanız için."*

٢٢- ﴿ اَلَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ فِرَاشاً وَالسَّمَاءَ بِنَاءً وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقاً لَكُمْ فَلاَ تَجْعَلُوا لِلّٰهِ أَنْدَاداً وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴾

22 – O (Allah) **ki, üzerinde karar kılmanız için yeri size bir döşek, göğü de kubbe misali bir tavan yaptı. Gökten** (bulutlardan) **su indirerek onunla size, yararlanabilmeniz için yerden çeşitli ürünler ve meyveler çıkardı. Öyleyse bütün bu gerçekleri bile bile Allah'a ortak koşmayın.**

« اَلَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ » Bu âyette yer alan, « جَعَلَ » fiili, « صَيَّرَ » manasındadır. « اَلَّذِي » ilgi zamiri ya medih üzere mahallen mansubtur veya gizli bir « هُوَ » zamiri ile merfudur.

« فِرَاشًا » kelimesi de üzerinde oturulan sergi, rahat edilen minder, uyunulan döşek ve dolaşılan yer. Yani üzerinde dinlenir, uyur ve dolaşırsınız. Bu, aynı zamanda, « جَعَلَ » fiilinin ikinci mef'ulüdür. Ancak bu âyette dünyanın dümdüz olduğu ya da küre şeklinde olduğu hakkında bir delil yoktur. Yani, bu âyet bu konuda bir delil değildir. Çünkü her iki durumda da yani ister düz ve ister küre şeklinde olsun, bu, üzerinde yaşanılamaz, döşek misali üzerinde yayılamaz manasında değildir.

« وَالسَّمَاءَ بِنَاءً » *"Göğü de bina* (tavan) *yaptı."* Nitekim, yüce Allah *(Celle Celâluhu)* bir başka âyette şöyle buyuruyor:

﴿ وَجَعَلْنَا السَّمَاءَ سَقْفًا مَحْفُوظًا ﴾

"Biz, gökyüzünü korunmuş bir tavan gibi yaptık." [434]

"Bina" kelimesi, mastar bir kelimedir. Bu yapılmış, bina edilmiş şeyin adı olmuştur.

« وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً » *"Gökten su* (yağmur) *indirdi"* yağdırdı.

« فَأَخْرَجَ بِهِ » *"Onunla* (su ile) *çıkardı."* Evet meyvelerin, ürünlerin çıkması Allah'ın kudreti, dilemesi ve yaratmasıyladır. Ancak bunların or-

434 Enbiya, 32.

taya çıkması için suyu sebep kılmıştır. Nitekim, çocuğun ya da yavrunun meydana gelmesi için de erkeğin suyunu (spermini) buna sebep kılmıştır. Kaldı ki; Allah, nasıl sebeplerin ve maddelerinin kendilerini var etmiş ise hiçbir sebep olmaksızın da her şeyi yaratmaya, var etmeye kadirdir. Ancak, Allah'ın eşyayı var etmede tedricilik (derecelendirme, adım adım var etme) kanunu vardır ki, bu sayede bir halden diğerine geçerek ve bir mertebeden ötekisine taşınarak meydana getirir. Bütün bu şeylerin bu tarzda yaratılmasında basiret gözüyle bakmak isteyenler için hikmetler ve ibretler vardır, hepsinden ders çıkarmak gerekir.

« مِنَ الثَّمَرَاتِ » *"Ürünlerden, meyvelerden"* âyetin bu ifadesinin başında yer alan, « مِنْ » cer edatı ya teb'iz veya beyan (açıklamak) içindir. Teb'iz: Bazısı, bir kısmı, anlamındadır.

« رِزْقًا » *"Rızık olarak."* Eğer, « مِنْ » cer edatı "teb'iz" manasında değerlendirilirse, bu, mef'ulü leh olur. Şâyet « مِنْ » edatı beyana (açıklama) anlamında kabul edilirse bu kelime, « اَخْرَجَ » fiilinin mef'ulü bihi olur.

Ancak şöyle bir yorum da vardır: « اَلثَّمَرَاتُ » kelimesi çoğul olmakla birlikte, yine aynı kökten olan, « اَلثُّمُرُ » ve « اَلثِّمَارُ » kelimelerinden manaca daha alttadır. Gerçi yağmur suyu ile oluşan meyveler daha çoktur. Ancak burada belirtilmek istenen şey, « اَلثَّمَرَةُ » kelimesinin « اَلثَّمَرَاتُ » olarak çoğul olmasıdır. Çünkü cemi (çoğul) kelimeler kimi vakit birbirlerini yerine kullanılabilirler. Zira hepsi de cemi (çoğul) oluşta buluşuyorlar. Kısaca burada cemi kıllet (azlık çoğul) ile cemi kesret (çokluk çoğul) söz konusu olmaktadır ve bu türden çoğullar da birbirlerinin yerine kullanılabilmektedirler.

« لَكُمْ » *"Sizin için."* Eğer bununla bizzat rızıklananlar murat olunmuş ise (kastedilmişse) bu kelime *"rızk"* kelimesinin sıfatı olur. Eğer ifade ettiği mana için bir isim ise bu takdirde de mef'ulü bihtir. Sanki şöyle denilir gibidir: *"Ancak size rızık olarak"*

« فَلاَ تَجْعَلُوا لِلّٰهِ أَنْدَادًا » *"Öyleyse Allah'a ortak koşmayın."* Bu kısım, emre taalluk etmektedir ki mana şöyledir: *"Rabbinize ibadet(le kulluk) edin ve fakat O'na eşler, denkler edinmeyin, ortak koşmayın."* Çünkü ibadetin temeli tevhid inancıdır. Bu bakımdan O'na eş ve ortak koşulmamalı, hiçbir şey O'nunla denk tutulmamalıdır.

Bu arada, « الَّذِي » kelimesinin mübteda olarak merfu olması ve « فَلاَ تَجْعَلُوا » kelimesinin de bunun haberi olması da caiz olur. « فَلاَ » diye başına, « فَ » harfinin gelmesi ise, cümlenin içerik olarak ceza manasının taşımasıdır. Yani, burada deniliyor ki:

- *"Ki O, sizi bu muazzam âyet ve mucizelerle, birliğini ya da vahdaniyetini gösteren açık seçik delillerle kuşatmıştır. Öyleyse, O'na ortaklar koşmayın."*

« نِدٌّ » kelimesi, *misl* ve *denk* anlamındadır. Bu kelime sadece uzak ve aykırı olan misl için söylenen bir kelimedir. Nitekim, *"O'nun niddi (misli) de yoktur, zıddı da yoktur."* demek, birinci olarak Onun yerine asla bir şey kaim olmaz (geçemez) ve ikinci olarak da; O'na zıt ve karşı çıkabilecek bir varlık da yoktur, demektir.

« وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ » *"Ve siz bütün gerçekleri bile bile..."* Yani putların hiçbir şeyi yaratmayacağını ve rızık olarak hiçbir şey vermeyeceğini bile bile. Çünkü yaratan da rızık veren de yalnızca Allah'tır.

Ya da, « تَعْلَمُونَ » kelimesinin mef'ulü tamamen terk olunmuş olabilir. Yani, *"İlim erbabı olarak sizin bile bile, putları Allah'a denk* (eşler) *tutmanız cehaletin ve bilgisizliğin ta kendisidir."* Cümle ise bütünüyle, « فَلاَ تَجْعَلُوا » kelimesinin zamirinden haldir.

23. — 24. ÂYETLER

وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِمَّا نَزَّلْنَا عَلَى عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِنْ مِثْلِهِ وَادْعُوا شُهَدَاءَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٣﴾ فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا وَلَنْ تَفْعَلُوا فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ ﴿٢٤﴾

Meâli

23. Eğer kulumuz Muhammed'e indirdiğimiz Kur'an'dan herhangi bir şüphe içinde iseniz, haydi *(küçük de olsa)* onun benzeri bir sûre getirin. Eğer iddianıza sadık iseniz, Allah'tan başka güvendiğiniz şahitlerinizi de çağırın!

24. Eğer bunu yapamazsanız –ki asla yapamayacaksınız– o halde yakıtı insanlarla taşlar olan ve kâfirler için hazırlanmış bulunan cehennem ateşinden sakının.

Tefsiri

Yüce Rabbimiz münafıklara ve inançsızlara vahdaniyetini, bir tek ilâh olduğunu ortaya koyduktan ve onlara buna ilişkin hüccetleri (kanıtları) gösterdikten ve bir de kendisine ortak koşulmasını da geçersiz kılma ile ilgili kanıtları gözlerimiz önüne serdikten sonra yeni bir konuya geçiyor.

Ancak, önceki âyetlerde hüccet (kanıt) olarak gösterdiklerine şöyle bir göz atalım. Allah onları diriltmeye kadir olduğu gibi, mekanları, yerleşim yerleri ve karargâhları olan dünyayı da O yaratmıştır. Üzerimize kurulmuş bir kubbe tarzında ve sağlam halatlar kurulmuş sapasağlam ça-

dırlar misali ve işte bu gördüğümüz şekilde göğü yaratan da O'dur. Aziz ve Celîl olan Allah'ın tesviye edip düzelttiği şeyler... evet hep O'nun kudretinin delilidir. Tıpkı yer ile gök arasında kıyılan bir nikah (evlenme) misali. Çünkü, gökten suyu yere boşaltıyor ve bu su ile de o toprağın karnından (içinden ya da bağrından) adeta doğan nesiller misali meyveler, ürünler çıkarıyor ve hepsini de rızık olarak Ademoğluna sunuyor.

İşte tüm bu örnekler, insanı tevhit inancına, Allah'ın birliği inancına götüren ve şirki, ortak koşmayı da iptal edip geçersiz kılan delillerdir. Çünkü, yaratılmış olan şeylerden herhangi birisi bir başka şeyi yaratmaz, yaratamaz, buna kadir değildir, gücü yetmez.

Bir de bunlara bağlı olarak Hz. Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*'in peygamberliğinin ispatı konusunda da bir hüccet olduğu kadar, Kur'an'dan indirilenlerin de kendi katından gönderilen bir mucize olduğunu ikrar ve müşrikleri aciz bırakmak için de bir hüccettir, kanıttır. Bütün bu kanıtların kimini gördük, kimini de ilerleyen sayfalar içerisinde göreceğiz. İşte bunlar için de Rabbimiz şöyle buyurmaktadır:

٢٣– ﴿ وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِمَّا نَزَّلْنَا عَلٰى عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِنْ مِثْلِهِ
وَادْعُوا شُهَدَآءَكُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴾

23 – Eğer kulumuz Muhammed'e indirdiğimiz Kur'an'dan herhangi bir şüphe içinde iseniz, haydi (küçük de olsa) **onun benzeri bir sûre getirin. Eğer iddianıza sadık iseniz, Allah'tan başka güvendiğiniz şahitlerinizi de çağırın!**

« وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِمَّا نَزَّلْنَا عَلٰى عَبْدِنَا » *"Eğer kulumuz Muhammed'e indirdiğimiz Kur'an'dan herhangi bir şüphe içinde iseniz..."*

Bu âyette yer alan, « مِمَّا » kelimesindeki « مَا » harfi nekra-ı mevsufedir. Ya da « الَّذِي » manasındadır. *"Kulumuz"* ifadesinden kasıt da, Hz. Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*'dir.

« الْعَبْدُ » *"Kul"* kelimesi de akıllı varlıklardan olup bir kralın emri altında bulunan, malikinin mülkü konumunda olan demektir. Ya da köle demektir. Memluk; Başkalarının istilasına uğramak sûretiyle onun egemenliği altına giren varlık, kimse.

Bir yoruma göre, « نَزَّلْنَا » kelimesi anlam olarak, « أَنْزَلْنَا » kelimesinden daha alt derecededir. Çünkü « نَزَّلْنَا » ile anlatılmak istenen, tedrici olarak ve peyderpey indirilen manasındadır. Çünkü bu, meydan okumak yerinde gelmiştir. Bilindiği üzere müşrikler şöyle derlerdi:

"Eğer bu, Allah tarafından indirilmiş olsaydı bu şekilde aralıklı olarak ve peyderpey değil, sûre sûre olarak da değil, bir âyetin ardından bir başka âyet olarak da değil, toptan indirilirdi. Oysa bu olaylara ve duruma göre inmektedir. Adeta gördüğümüz ve alıştığımız gibi hatiplerin, şâirlerin zaman zaman kendilerinde görülen ve olaylara göre gelişen ifadeleri gibi bir şey. Zira, herhangi bir şair şiir divanını bir defada ortaya koyamaz. Aynı şekilde bir nasir de konuşmalarını bir defada sergilemez. İşte Muhammed'in de yaptığı budur. Eğer bunu Allah indirmiş olsaydı mutlaka bir defada indirirdi."

Nitekim Yüce Allah şöyle buyuruyor:

﴿ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ الْقُرْآنُ جُمْلَةً وَاحِدَةً ﴾

"İnkâr edenler: «Kur'an, Muhammed'e bir defada indirilmeli değil miydi?» dediler" [435]

Yine denilir ki: *"Eğer şu tedrici olarak, peyderpey inen Kitap'tan şüphe içinde iseniz, bu takdirde;* « فَاتُوا بِسُورَةٍ » *siz de bir sûre getirin!"* Yani, siz de onun sûreleri gibi, âyetleri gibi bir sûre getirin. Hem de aralıklı olarak da olsa getirin, onun parçalarından bir tekini, en küçük bir sûresini olsun getirin!"

« سُورَةٌ » *Sûre:* En azı üç âyetten oluşan Kur'an'dan bir parça ya da bölüm, demektir. Eğer, « سُورَةٌ » kelimesinde var olan, « و » harfi kelimenin aslından, yani kök harflerinden ise, bu takdirde bu isim ya Peygamber şehri olan Medine'yi çevreleyen duvarlardan (surlardan) ötürü bu adı almıştır. Çünkü sûre de, Kur'an-ı Kerim'den bir parça olup ayrı ayrı sûrelerin toplanarak bir araya getirilmiş kitaptır. Adeta surlarla çevrili beldeler gibi. Ya da Kur'an sûreleri farklı ilim dallarını ihata etmiş (kuşatmış) olduğundan ve faydalı birçok şeyleri içerdiğinden bu isim veril-

[435] Furkan, 32.

miştir. Tıpkı Medine surlarının içinde var olanları çevreleyip kuşatması gibi.

Veya bu isim; rütbe (mertebe) manasında olarak verilmiş olabilir. Çünkü, sûreler de menziller ya da mertebeler veya konaklar manasındadırlar. Okuyucu her bir sûreyi okudukça diğerine ilerler ki bu, onun mertebesini yükseltir ve aynı zamanda bir sûreden diğerine geçme ve yükselme manasmdadır.

Kaldı ki, bizzat sûreler kendi aralarında derecelendirilmişlerdir. Örneğin; uzun, orta ve kısa sûreler gibi. Veya dini bakımdan değerinin ve yerinin oldukça üstün olmasından ötürü bu ad verilmiş olabilir.

Eğer « سُورَةٌ » kelimesindeki « و » harfi, « أ » – Hemze'den çevrilmiş bir harf ise, bu takdirde bu, Kur'an'dan bir parça, bir kısım ya da bölüm manasındadır. Tıpkı , « السُّؤْرَةٌ » kelimesi gibi. Bu da *"herhangi bir şeyden arta kalan"* demektir.

KUR'AN'IN SÛRELERE AYRILMASINDAKİ HİKMET

Kur'an-ı Kerim'in bölümlere ve parçalara ayrılmasının birçok yararları bulunmaktadır. İşte bunun içindir ki, Yüce Allah, Tevrat'ı, İncil'i, Zebur'u ve diğer peygamberlerine vahyettiği şeyleri sûre başlıkları altında indirmiştir. Nitekim yazarlar, herhangi bir sanat alanıyla ilgili kitaplarını kısımlara ayırmışlar ve hepsine farklı bölüm başlıkları vermişlerdir. Örneğin:

Eğer kitap türü ya da cinsi, içinde birçok nevileri bulunduruyor ve birçok ilim (bilgi) çeşitlerini (sınıflarını) da kapsıyorsa bunun için en uygun olanı tek bir açıklama ile giriş yapılmalıdır.

Eğer okuyucu bir sûreyi tamamlar veya kitabın bir bölümünü bitirir de bundan sonra bir başkasını alıp okumaya başlarsa bu onun için daha dinlendirici ve daha çok istek doğurur. Dersine daha fazla yönelir ve ondan bir şeyler edinmeyi daha fazla ister. Hatta uzun bir müddet o kitap üzerinde çalışmasını sürdürse de yine durum aynı olur. İşte bunun içindir ki, Kurra (kıraat otoriteleri), Kur'an'ı değişik kısımlara ayırmışlardır, yedişer cüz olarak okumak, tek cüz halinde okumak, onar ya da beşerli cüzler halinde okumak gibi.

Yine bu örneklerden biri de şöyledir: Hafız olan bir kimse eğer bir sûreyi gereğince bilir ve öğrenirse, artık o, Allah'ın kitabından bir parçasını bağımsız (müstakil) olarak kendi adına öğrendiğine inanır. Bu sûrenin bir fatihası (başı ya da girişi) ve bir de hatimesi (sonu) vardır. Yani, bunlar da buna dahidir. Bu kimse bu şekildeki bir ezberi kendisi adına büyük bir başarı kabul eder ve bunu kendisi için muazzam bir şey olarak değerlendirir. Nitekim, Enes bin Malik *(Radıyallahü Anh)* (v.93/711) şöyle rivâyet etmiştir:

"İçimizden bir kimse Bakara ile Ali İmran sûrelerini okuyunca, o bizim gözümüzde büyür, değer kazanırdı." [436]

İşte bunun içindir ki, namazda bir sûreyi başından sonuna dek okumak daha faziletlidir.

« مِنْ مِثْلِهِ » *"Onun benzeri"* Bu sûreye müteallik olup onun sıfatıdır. zamir ise, « مِمَّا نَزَّلْنَا »'ya aittir. Yani, *"onun gibi olan bir sûre."* Kısaca şöyle deniliyor:

"Garib beyanlarıyla onun niteliğini taşıyan, en güzel nazım itibariyle en üst basamağa çıkabilen bir sûre getirin."

Ya da kulumuz Muhammed için; *"Tıpkı onun gibi bir ümmî olan,* (okuma yazması olmayan ve ilim adamlarından ilim tahsil etmemiş olan) *ve aynı zamanda orada onun gibi bir benzerine ve nazirine yönelmeksizin,* (Kur'an ve Muhammed gibi bir gerçeğe sığınmaksızın ki onlar dışında onlar gibisi yoktur) *onun gibilerini toplayı getirin!"*

Zamirin, inzal olunan Kur'an'a raci olması (ait olması) daha yerindedir. Çünkü, Yüce Allah şöyle buyuruyor:

﴿ فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِثْلِهِ ﴾

"Onun benzeri bir sûre getirin!" [437]

Yine Rabbimiz buyuruyor:

---

[436] Ahmed, Müsned; 3/120.
[437] Yunus, 38.

﴿ فَاْتُوا بِعَشْرِ سُوَرٍ مِثْلِهِ ﴾

"... Siz de onun gibi on sûre getirin." [438]

Bir başka âyet Rabbimiz buyuruyor ki:

﴿ عَلٰى اَنْ يَاْتُوا بِمِثْلِ هٰذَا الْقُرْاٰنِ لَا يَاْتُونَ بِمِثْلِهِ ﴾

"... Bu Kur'an'ın bir benzerini ortaya koymak üzere ins ü cin bir araya gelseler, birbirlerine destek de olsalar. Onun benzerini ortaya getiremezler." [439]

Dolayısıyla kelâmı (cümleyi), zamiri Kur'an'a ait kılmak sûretiyle ele almak tertip bakımından en güzel olanıdır. Kaldı ki, burada indirilen vahiyden, Kur'an'dan söz ediliyor, yoksa vahyin kendisine indirildiği kimseye değildir. Söz onun üzerine sevk olunmaktadır. Bu takdirde mana şöyle oluyor:

"Şâyet siz Kur'an'ın Allah tarafından indirildiğinden şüphede iseniz, o halde siz de ona denk olabilecek (küçük) *bir parça olsun indirin."*

Burada asıl tertip meselesi şudur: Şâyet buradaki zamir Rasulûllah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*'a raci olsaydı şöyle denilirdi:

"Eğer siz Muhammed'in kendisine vahyin indirildiğinden şüphe duyuyorsanız, öyleyse onunki gibi siz de bir Kur'an getirin."

Çünkü, bu tefsir ya da yorum, « وَادْعُوا شُهَدَاۤءَكُمْ » *"Şahitlerinizi, yardımcılarınızı çağırın."* sözüne daha uygundur. « الشُّهَدَاۤءُ » kelimesi, hazır veya şahitliği yerine getiren kimse manasında olup « الشَّهِيدُ » kelimesinin çoğuludur.

« مِنْ دُونِ اللّٰهِ » Yâni, *"Allah'tan başka."* « مِنْ » cer edatı burada, « شُهَدَاۤءَكُمْ » "şahitlerinizi" ibaresine müteallıktir. Yani; "Allah'tan başka ilâh edindiklerinizi de (peşlerine takılıp ilâhlaştırdıklarınızı da) çağırın. Çünkü, siz onların hak üzere olduklarını ve yarın kıyamet gününde

[438] Hud, 13.
[439] İsra, 88.

size şahitlik ya da tanıklıkta bulunacaklarını savunuyorsunuz veya size Kur'an'ın benzerini getirmede tanıklık edip yardımda bulunacakları da çağırın." demektir.

« إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ » *"Eğer iddianıza sadık iseniz, doğru iseniz."* Yani, bunu Muhammed kendiliğinden uydurdu, iddianızda, haklı, samimi ve dürüst iseniz. Burada şartın cevabı mahzuftur. Çünkü kendisinden önceki ifade zaten bunu gösteriyor. Yani:

"Eğer siz davanızda doğru ve haklı iseniz. Öyle ise, siz onun bir benzerini getirin ve bunun için de tüm inandığınız ilâhlarınızı ve peşlerinden gidip ilâhlaştırdığınız güçleri de yardımınıza çağırın." demektir.

٢٤– ﴿ فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا وَلَنْ تَفْعَلُوا فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ ﴾

24 – Eğer bunu yapamazsanız –ki asla yapamayacaksınız– o halde yakıtı insanlarla taşlar olan ve kâfirler için hazırlanmış bulunan cehennem ateşinden sakının.

« فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا وَلَنْ تَفْعَلُوا » *"Eğer bunu yapamazsanız –ki asla yapamayacaksınız– ..."* Rabbimiz itirazcı müşrikleri, Hz. Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*'in doğruluğunu öğrenip tanımaları için onlara gereken yolu göstermek maksadıyla onlara şöyle buyurdu:

"Mademki ona karşı koyabilecek, muaraza edebilecek durumda değilsiniz, mademki aciz olduğunuz ortaya çıkmıştır. Onu tasdik etmek de farz hale gelmiştir. Öyle ise, derhal ona iman edin ve yalanlayanlar ile inat edip direnenler için hazırlanmış olan azaptan korkun."

Burada peygamberliğin ispatı ya da kanıtlanması için iki delil bulunmaktadır. Meydan okunulan şeyden aciz kalacaklarının doğruluğu ve sahihliği ile müşriklerin böyle bir şeyi asla ve hiçbir zaman başaramayacaklarının haber verilmesidir. Bu ise Allah'tan başka hiçbir kimsenin hiçbir zaman bilemeyeceği bir gaybtır.

Olayı gereği gibi düşünüp değerlendirmeden önce muarazadan (yani karşı koyup meydan okumadan) acziyetleri onlara göre bu hususta şüpheli bir şeydir. Yani, müşrikler böyle bir işe başlamadan yenilip acze

düşeceklerine pek ihtimal vermemekte idiler. Çünkü, bunlar kendi fesahatlerine (kavrayışlarına, zekalarına) güveniyorlar ve kendi belagatlerini (etkileyici söz söyleme yeteneklerini) üstün görüyorlardı. İşte burada izlenen yol da bu tarzda, onların değerlendirmelerine göre getirilmektedir. İşte bunun içindir ki, şüphe içeren, « إن » edatıyla durum ele alınmış oldu. Bu bakımdan, vücup (gereklilik) bildiren « إذا » edatıyla mesele değerlendirilmedi.

Bu âyette, *"getirme"* kelimesi yerine *"yapma"* kelimesi kullanıldı; yani, *"ityan"* yerine, *"fiil"* kullanıldı. Çünkü, bu da fiillerden bir fiil (iştir). Burada bu fiillere yer verilmesindeki yarar, şundan dolayıdır. Bu, kinaye yerine kullanılan bir ifade olup böylece ihtisarı, yani az söz ile çok manayı kazanmayı amaçlamıştır. Eğer burada, *"ityan"* kelimesi yerine, *"fiil"* (yapma) kelimesine yer verilmeseydi, söz uzayıp gider ve şöyle denilirdi:

"Eğer onun gibi bir sûre getirmezseniz –ki asla onun gibi bir sûre getiremeyeceksiniz–."

« وَلَنْ تَفْعَلُوا » *" –Ki asla yapamayacaksınız..."* cümlesinin iraptan mahalli yoktur. Çünkü bu, mutarize (parantez) cümlesidir. Kaldı ki, bu parantez cümlesi de yerinde ve güzel bir cümle olmuştur. Çünkü şart lafzı tereddüt içindir. Dolayısıyla, « وَلَنْ تَفْعَلُوا » *"–ki asla yapamayacaksınız.."* itiraz cümlesiyle bu tereddüde yer bırakılmamıştır. Gerçi « لا » edatı olsun ve « لَنْ » edatı olsun her ikisi de gelecek zamanda olumsuzluğu bildirirler. Ancak « لَنْ » edatında te'kit manası vardır.

Halil b. Ahmed (100-170/718-786)'e göre, « لَنْ » edatının aslı, « لا أَنْ »'dir. Fakat İmam Ferra Ebu Zekeriya Yahya Deylemi (144-207/761-822)'ye göre bunun aslı, « لا »'dır. Ancak bunun sonundaki « ا » harfi, « ن » harfine dönüştürülmüştür. İmam Sîbeveyh (v.796)'e göre, Bu « لَنْ » edatı te'kid-i nefy-i istikbal için konulmuş bir harftir.

Ancak bilinen gerçek şu ki, bu, tamamen gaypten haber vermedir ki, nihâyetinde bir mucize olsun istenmiştir. Çünkü, müşrikler eğer herhangi bir şekilde buna karşı koyabilselerdi ve bir benzerini getirme başarısını gösterebilselerdi bu mutlaka şöhret bulur yayılırdı. Nasıl olmasındı ki, buna dil uzatanlar, onu savunanlardan çok daha fazla idiler. Cehen-

nem ateşinden korunmaları için ön şart onun gibi bir sûreyi getiremeyeceklerídir. Çünkü bunlar eğer istenileni getiremezlerse, böylece muarazada (tartışmada, karşı koymada) acizlikleri ortaya çıkmış bulunacaktır. Bundan aciz oldukları anlaşılınca da Allah Rasulü *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*'nün doğruluğu gerçekleşmiş olacaktır. Onlara göre Allah Rasulü'nün doğruluğu ortaya çıkınca da bunlar inatlaşma yolunu seçtiler ve iman edip boyun eğmekten kaçındılar. Sonuçta da kendilerine cehennem ateşi gerekli (vacip) kılınmış oldu.

Bunlara denildi ki; eğer acze düştüğünüzü anladıysanız, o halde inadı elden bırakın.

Burada, « فَاتَّقُوا النَّارَ » *"Öyleyse cehennem ateşinden sakının."* Cümlesi bunu yerine konulmuş bit cümledir. Yani, yukarıdaki ifade yerine konulan bir cümledir. Çünkü *"cehennem ateşinden sakınmak"* için gerekli olan sebep ise, inadı elden bırakmaktır, vazgeçmektir. Bu da adeta bir kinaye kabilindendir. Nitekim kinaye de belâgat ilminin bir dalıdır. Bunun faydası da şudur: Kur'an-ı Kerim'in bir süsü mahiyetinde olan icazı sağlamaktır, yani az söz ile çok şeyler anlatmaktır.

« وَقُودُ » *"Kendisiyle ateşin tutuşturulduğu şey"* demektir. Yani odundur. Mastar ise mazmumdur (ötrelidir). Gerçi fetha olarak da okunmuştur. « الَّذِي » ve « الَّتِي » ilgi zamirlerinin sılaları (ilgi cümlecikleri) muhatap açısından bilinmesi gerekir. İhtimâldir ki, onlar bunu kitap ehlinden veya Allah Rasulü'nden duymuş olabilirler ya da bunlar bu âyetten önce yüce Rabbimizin şu kavlini duymuş olabilirler:

﴿ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ ﴾

"...Yakıtı insanlar ve taşlar olan bir ateşten koruyun." [440]

Görüldüğü gibi, « نَارًا » *"ateş"* kelimesi Tahrim Sûresindeki âyette nekra olarak gelmiş, tefsirini yaptığımız bu âyette ise marife olarak gelmiştir. Çünkü Tahrim Sûresindeki âyet Mekke döneminde nazil olanlardan iken bu âyet Medine döneminde nazil olan âyetlerdendir. Bununla böylece onların daha önce bildikleri bir noktaya işaret etmiş oluyor.

---

[440] Tahrim, 6.

İşte buna göre, yüce Rabbimizin, « الَّتِي وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ » *"Ki yakıtı insanlarla taşlar olan"* manasındaki bu âyeti şunu belirtiyor:

"Bu, diğer ateşlerden farklı öylesi bir ateştir ki, bu ateş insanlar ve taşlar ile tutuşturulup yanan bir ateştir."

Bu taşlar da kükürt taşlarıdır. Oldukça hızlı tutuşurlar, geç sönerler. İğrenç bir kokuları vardır, bedene yapışıp kalır. Veya bunlardan maksat tapınmak ve ilâhlaştırmak amacıyla yapılan putlardır, put olarak yapılan maddelerdir. Çünkü, bunlar gerçekten oldukça ciddi bir anlamda insanı üzüntü içinde bırakacaklar, zira onlar kendilerine tapanlara zarardan başka hiçbir yarar sağlamayacaklardır.

Dikkat edilirse, ateşin tutuşturulmasında insanlar taşlarla birlikte zikredildi. Bunun sebebi de onlar dünyada iken bu putlardan ve putlaştırdıkları şeylerin heykellerinden ayrılmadıkları için, hep onlarla hemhal olmalarından ötürüdür. Çünkü bunlar bu putlara tapıyorlar, onlara saygıyı elden bırakmıyorlardı. Hatta onlara Allah ile denk manada eş olarak kabul edip ilâhlaştırıyorlardı. Nitekim benzer bir âyette Rabbimizin şu âyetidir:

﴿ إِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ أَنْتُمْ لَهَا وَارِدُونَ ﴾

"Siz ve Allah'ın dışında taptığınız şeyler cehennem yakıtısınız." [441]

Bu âyette « حَصَبُ » olarak geçen ve *"yakıt"* olarak manalandırılan kelime, odun anlamında olan « حَطَبُ » demektir. Yani, onlar cehennem odunudurlar. İşte bu âyette de insanların taşlarla birlikte geçmesi, o kızgın taşlarla yanıp kavrulacaklarını onlara bildirmek ve ulaştırmak maksadıyladır.

« أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ » *"Kâfirler için hazırlanmıştır."* Bu âyetten, ateşin (cehennemin) de mahluk olduğunu, yani yaratılmış olduğunu anlamaktayız. Bu âyet onun için bir delildir. Ancak Cebriye Mezhebinin mümessil olan Cehm b. Safvan (v.128/745) bunu kabul etmemektedir, karşı çıkmaktadır.

❁ ❁ ❁

---

[441] Enbiya, 98.

25. ÂYET

وَبَشِّرِ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي
مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ كُلَّمَا رُزِقُوا مِنْهَا مِنْ ثَمَرَةٍ رِزْقًا قَالُوا
هٰذَا الَّذِي رُزِقْنَا مِنْ قَبْلُ وَأُتُوا بِهِ مُتَشَابِهًا وَلَهُمْ فِيهَا
أَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ وَهُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٥﴾

Meâli

25. İman edip salih amel işleyenleri de müjdele ki, gerçekten onlar için altlarından ırmaklar akan cennetler vardır. O cennetlerdeki bir meyveden kendilerine rızık olarak yedirildiği her defasında, "İşte bu, daha önce dünyada bize verilenlerdendir." derler. Bu rızıklar kendilerine bazı yönlerden dünyadakilere benzer olarak verilmiştir. Onlar için cennette tertemiz zevceler de vardır. Onlar orada ebedi kalıcıdırlar.

Tefsiri

Yüce Rabbimizin Kitabındaki metodu (sünneti) terğib ve terhibi yani teşvik etmeyi ve korkutma ile ürkütmeyi beraberce ele almış olmasıdır. Böylece yakın olmayı ve öne almayı istedikleri şeyleri kulları gayretle elde edebilsinler ve kaçırdıklarını da telâfi etmek için gerekeni yapabilsinler. İşte Rabbimiz bu çerçeve içerisinde kâfirleri ve onların yaptıklarını anlattıktan ve onları cezalandırmakla korkutup tehdit ettikten sonra, hemen bunların peşi sıra mü'minleri ve onların işlediklerini zikretti. Sonra da şimdi tefsirini yapacağımız bu âyetle de onlara alacakları ödüllerinin müjdesini verdi de şöyle buyurdu:

« وَبَشِّرِ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ » *"İman edip salih* (iyi) *amel işleyenleri de müjdele ki..."*

Bu âyette, "müjdele" emriyle görevli bulunan kişi Rasulûllah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* olduğu gibi ayrıca herkes olabilir. İşte bu, daha güzel ve yerinde bir yorumdur. Çünkü, böylece söz konusu emrin büyüklüğü, önemi ve şanının üstünlüğü bakımından böyle bir durumu müjdelemeye güç yetiren her kimse buna gerçekten lâyık bulunmaktadır. Aynı zamanda, *"müjdele"* demek olan, « وَبَشِّرِ » kelimesi, « فَاتَّقُوا » *"sakının"* kelimesi üzerine atfolunmuştur.

Örneğin: *"Ey Temimoğulları! İşlediğiniz suçların cezasından sakının. Ey filan kimse! Sen de benim, Esedoğullarına olan ihsanımı kendilerine müjdele."* gibi. İşte yukarıdaki âyetler de bu çerçevede değerlendirilmeli.

Ya da bu, mü'minlerin sevaplarını tanıtan (vasfeden) bir cümle olup kâfirlerin cezasını (ikabını) anlatan cümle üzerine matuf bulunmaktadır. Örneğin: *"Zeyd zincire (kelepçeye) vurulmak ve sindirilip baskı altına alınmakla cezalandırılacaktır. Amr'ı da, affolunmak ve salıverilmekle müjdele..."* gibi bir ifade.

Beşaret: Kendisine haber verilen kimsenin sevincini gelen haber ile açıkça göstermesidir. İşte bunun içindir ki, İslâm bilginleri şöyle demişler: Bir kimse kölelerine, *"Sizden hanginiz filan kişinin gelişini bana müjdelerse o bundan böyle özgürdür."* dese ve köleleri de ayrı ayrı gelip o şahsın gelişini müjdelerlerse, bunlardan ilk defa müjdeyi getiren kim ise o özgür olur, yani azat olunur. Çünkü haberi alan zat, ilk haberi getirenin müjdesi üzerine sevincini ve mutluluğunu göstermiştir. Diğerlerinin haber vermesiyle böyle bir durum söz konusu değildir. Eğer efendileri *"Kim bana müjde verirse..."* ifadesi yerine, *"Kim bana haber verirse..."* demiş olsaydı, bu durumda hepsi azat olunurlardı. Ayrıca vücudun dış yüzüne, yani tene de, « اَلْبَشَرَةُ » denir. « تَبَاشِيرُ الصُّبْحِ » da günün ilk ışıması vakitleri demektir.

Ancak: « فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ اَلِيمٍ » *"Onlara acıklı bir azabı müjdele-haber ver, bildir."*[442] âyetine gelince, bu bir bakıma bir alay içermektedir.

---

[442] Ali İmran, 21.

Karşı tarafa daha ağır bir darbe vurmanın bir habercisi durumundadır. Yani, kendilerine karşı aşırı öfke dolu bulunulan ve alay edilen kimseye karşı bu sınırsız öfkesini gösteren bir ifade tarzıdır. Örneğin; adam düşmanına karşı, *"Sana soyunu öldürmeyi* (öldüreceğini) *ve malını da yağmalamayı* (yağmalayacağını) *müjdelerim."* gibi.

« اَلصَّالِحَاتُ » kelimesi de, tıpkı, « اَلْحَسَنَةُ » gibi isim yerine geçen bir kelimedir. « اَلصَّالِحَاتُ » kelimesi de akıl, Kitap ve Sünnetin öngördüğü deliller çerçevesinde doğru olan her amele ya da şeye verilen isimdir. Başında yer alan, « ال » harfi cins içindir. Ayrıca bu âyet, amelleri iman olarak değerlendirip kabul edenlere karşı bir hüccet (kanıttır). Çünkü görüldüğü gibi salih amelleri iman üzerine atfetmiştir. Matuf, yani atfolunan ise matufun aleyhten, yani üzerine atıf yapılan şeyden ayrı olan bir şeydir. Ancak şöyle bir gerekçe ile de karşı çıkılamaz:

"Siz diyorsunuz ki, hiçbir salih ameli bulunmaksızın mü'min olan kimse cennete girebilir, bu, caizdir. Oysa Yüce Allah, iman edip salih amel işleyenleri cennetle müjdeliyor. Çünkü, mutlak anlamda cennetle müjdelenmenin şartı ya da koşulu, iman ile birlikte salih amelin de var olmasıdır. Kaldı ki, biz Ehli Sünnet olarak, büyük günah işleyenleri mutlak manada cennetle müjdelemiyoruz. Aksine biz onların cennetle müjdelenmelerini bir kayda bağlıyoruz, Allah'ın dilemesine bırakıyoruz ve diyoruz ki, Allah dilerse büyük günah işleyeni affeder, dilerse onu işlediği günahı kadar ona azap eder ve sonra da cennetine sokar."

« اَنَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ » *"Gerçekten onlar için cennetler vardır."* Bu, « بِاَنَّ لَهُمْ » takdirindedir. Burada, « اَنَّ » ve amel ettiği şey, İmam Sîbeveyh'e göre, « بَشِّرْ » fiiliyle mansup olmasıdır. Ancak Halil b. Ahmed bunu kabul etmemektedir. Ki bu, Kur'an'da oldukça çok bulunmaktadır.

Cennet: Hurmalıklardan ve sık ağaçlardan oluşan bağ, bahçe, demektir. Ancak cennet kelimesini oluşturan harfler mana bakımından örtmek, setr anlamındadır. Nitekim, « اَلْجِنُّ », « اَلْجُنُونُ », « اَلْجَنِينُ », « اَلْجُنَّةُ», « اَلْجَانُّ » ve « اَلْجِنَانُ » hep aynı kök harflerden oluşmuş kelimelerdendir. Nitekim sevap yurduna de cennet denmektedir, çünkü; orada sonsuz bahçeler, saraylar ve nimetler vardır. Cennet de mahluktur, yani şu anda vardır ve yaratılmıştır. Nitekim, yüce Allah'ın şu kavli buna delildir.

﴿ يَآ اٰدَمُ اسْكُنْ اَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ ﴾

"Ey Adem! Sen ve eşin beraberce cennette yerleşin." [443]

Ancak Mutezile Mezhebi mensuplarından bazıları bunu kabul etmemektedirler. « الْجَنَّةَ » – *"cennet"* kelimesinin çoğul ve nekra olarak gelmesinin yorumu da şöyledir:

Cennet: Tüm bir sevap yurdunun adıdır. Bu ise sayısız cennetleri-bahçeleri içinde bulunduran bir yurttur ve herkesin amel durumuna göre kendilerine verilen mertebe ve dereceler demektir. Dolayısıyla her bir tabaka için söz konusu cennetlerden (bağ ve bahçelerden) oluşan cennetler vardır.

« تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ » *"Altlarından ırmaklar akan"* Bu cümle, « جَنَّاتٍ » – *"cennat"* kelimesinin sıfatı olarak nasp mahallinde gelmiştir. Bundan murat da, *"cennet ağaçlarının altlarından"* demektir. Nitekim büyüyüp gelişmiş olan ağaçların özellikle akar su kenarlarında ve nehir boylarında daha gür olarak yetişip geliştiklerini görürsün. Cennet nehirleri ya da ırmakları ise, herhangi bir kanal olmaksızın akarlar. En değerli ve nezih bahçeler, ağaçları gölgelik yapan ve aralarında durmaksızın aralıksız bir halde nehirler akanlardır. « الْجَرْيِ » kelimesi, *"ittirat"* manasında olup bu da devamlı akıp duran, kesintisiz devam eden,anlamındadır.

Nehir: Denizden aşağı ve fakat derelerin üzerinde daha geniş akarsu, demektir. Nitekim, Nil nehrine de Mısır Nehri denmektedir. Aslında fasih kullanımda bu, « النَّهَرُ » – *"Neher"* olarak söylenip konuşulur. Ancak kelime « ر – ه – ن » harflerinden oluşan kelimeler cinsinden olması itibariyle genişlik manası, baştan sona dek gibi manalar içerir. Bir de *"akma"* fiilinin nehre isnadı vardır ki, bu mecazi manadadır. Yoksa akan nehir değil, nehir yatağındaki sudur.

« الْاَنْهَارُ » kelimesini marife olarak gelmesi ise, bununla cennet nehirlerinin murat olunduğu ihtimaliyledir. Burada izafetle marifelik yerine, « ال » harf-i tarifiyle marife kılınmıştır. Nitekim, Yüce Allah'ın şu kavlinde de yine böyle geçmektedir. Rabbimiz şöyle buyuruyor:

---

443 Bakara, 35.

﴿ وَاشْتَعَلَ الرَّأْسُ شَيْبًا ﴾

"...ve başımın saçı bembeyaz alev gibi tutuştu." [444]

Veya harf-i tarif olan « ال » harfiyle aşağıdaki âyette sözü edilen ırmaklara işaret olmuş olabilir. Rabbimiz şöyle buyuruyor:

﴿ فِيهَا أَنْهَارٌ مِنْ مَاءٍ غَيْرِ اٰسِنٍ وَاَنْهَارٌ مِنْ لَبَنٍ لَمْ يَتَغَيَّرْ طَعْمُهُ وَاَنْهَارٌ مِنْ خَمْرٍ لَذَّةٍ لِلشَّارِبِينَ وَاَنْهَارٌ مِنْ عَسَلٍ مُصَفًّى ﴾

"O cennet içinde bozulmayan sudan ırmaklar, tadı değişmeyen sütten ırmaklar, içenlere lezzet veren şaraptan ırmaklar ve süzme baldan ırmaklar vardır." [445]

Doğrusu Allah'ın verdiği akarsu nimetlerin en büyüğü, lezzetlerin en üstünüdür. İşte bu bakımdan yüce Allah cennetlerden söz ederken hep akar sularla, nehirlerle birlikte zikretmiştir. Cennetin diğer özellikleri arasında hep ırmaklara öncelik vermiştir.

« كُلَّمَا رُزِقُوا » *"Kendilerine rızık olarak yedirildiği her defasında..."* Bu, « جَنَّاتٌ » – *"cennetler"* kelimesinin ikinci bir sıfatıdır. Yahut da bu, yeni bir giriş cümlesi olabilir. Çünkü kendilerine, *"Gerçekten onlar için cennetler, bağ ve bahçeler vardır."* denildiği vakit, bunu duyanların kalbine ya da aklına, *"acaba bu bahçelerde yetişen meyveler de tıpkı dünyadaki bağ ve bahçelerde yetişenlere mi benzer veya sözü edilen cinslere benzemeyen başka cins ürünler mi var?"* diye bir düşünce gelebilir. İşte buna verilen cevap; doğrusu o bağ ve bahçelerin meyveleri dünya meyvelerinin benzeridirler. Yani, onların cinsleri her ne kadar bir dereceye kadar değişiklik gösterseler de dünyadakilerin cinsleri gibidir. Fakat yine de mahiyetini yüce Allah'tan başkası bilemez.

« مِنْهَا مِنْ ثَمَرَةٍ رِزْقًا قَالُوا هٰذَا الَّذِي » *"O meyvelerden bir meyve verildiğinde işte bu ... derler."* Yani, cennet denilen o sevap yurdunun bağ ve bahçelerinin meyvelerinden her ne zaman bir meyve verilirse, türü ne

[444] Meryem, 4.
[445] Muhammed, 15.

olursa olsun, ister elma, ister nar veya başka bir meyve olsun, rızık olarak sunulduğunda, işte o zaman böyle derler.

Âyetin bu kısmında yer alan birinci ve ikinci cer edatı « مِنْ » harflerinin her ikisi de ibtidai (başlangıç) gaye içindirler yani zarf-ı lağvdırlar. Çünkü rızık, bahçelerden (cennetlerden) ilk olarak çıkmaya başlar. Cennetlerden (bahçelerden) ilk olarak çıkan rızık da ilk defa meyve olarak çıkar. Nitekim bunun benzeri şöyledir. Örneğin; birine, beni filanca rızıklandırdı (yedirdi), demen gibi. İşte bunun üzerine, *"Seni nereden yedirdi?"* diye gelen soruya da cevabın şöyle olur: *"Bahçesinden"* Bu defa, *"Bahçesinin hangi meyvesinden sana yedirdi?"* diye sorulur. Sen de, *"Nar meyvesinden."* diye cevaplarsın.

Âyette yer alan, « ثَمَرَةٌ » kelimesi bir tek meyve, yani elma demek değildir Ya da bir tek nar meyvesi demek de değildir. Bundan asıl maksat meyve türleridir.

« رُزِقْنَا » *"Rızıklandırıldık."* ifadesi, « رُزِقْنَاهُ » yani, ondan rızıklandırıldık, manasındadır. Burada aid (zamir) mahzuftur (zikredilmemiştir).

« مِنْ قَبْلُ » bu da, « مِنْ قَبْلِ هٰذَا » demektir. Bu kelime izafetten kesilince, yani tamlama yapılmayınca mebnî hale gelir. Bu itibarla mana şöyle olur: *"İşte bu, bundan önce rızık olarak yedirildiklerimiz* (nimetlendirildiklerimiz) *gibi..."* Dolayısıyla burada bir teşbih, yani benzetme vardır, bunu da âyetin şu ifadesinden anlıyoruz:

« وَأُتُوا بِهِ مُتَشَابِهًا » *"Bu rızıklar kendilerine bazı yönlerden dünyadakilere benzer olarak verilmiştir."* İşte buradaki ifade adeta şu ifadenin bir benzeri gibidir. Örneğin, *"Ebu Yusuf, Ebu Hanife'dir"* sözü gibi. Yani burada Ebu Yusuf (113-182/731-798)'un Ebu Hanife'ye benzemesini öyle bir dile getiriyorsun ki, adeta şöyle demek ister gibisin; "Sanki Ebu Yusuf'un kendisi, Ebu Hanife'nin ta kendisidir." İşte âyetteki benzerlik de bu manadadır. Nasıl ki; Ebu Yusuf Ebu Hanife'nin ta kendisi değilse, Cennet meyveleri de dünyadakinin ta kendisi değildir. Ancak bazı yönlerden benzerlikleri vardır.

« بِهِ »'deki zamir hem dünyada rızıklanmış olanlara ve hem ahirette rızıklananlara racidir. Çünkü, « هٰذَا الَّذِي رُزِقْنَا مِنْ قَبْلُ » cümlesi her iki dünyada da rızıklananları içermektedir. Kaldı ki cennet meyveleri de tıpkı dünya meyveleri gibidirler. Farklı cinsler değiller. Çünkü insan alışık olduğu şeye daha bir yakınlık duyar, alışık olduğu şeye daha çok yönelir. Eğer alışık olmadığı, aşinalığı bulunmadığı bir şeyle karşılaşırsa yaratılış olarak ondan uzak durur, kaçar. Nefsi onu o şeyden muaf tutar (istemez). Zira, insan eğer daha önce kendisiyle geçmişi bulunan bir şeyle karşılaşır ya da görürse ve onda da açık bir meziyet (farklılık) görürse, apaçık bir durum sezerse gerçekten buna karşı daha fazla şaşkınlık duyar, hayretler içinde kalır ve fazlasıyla garipser. Dolayısıyla rızık olarak yedikleri her meyvenin ya da ürünün yanında bu sözü tekrarlamaları bu işin sonsuza dek hep böyle olacağına da bir delildir. Meziyetin ortaya çıkışı, bu halin hep böyle uzayıp gideceğinin kanıtıdır. Bu duruma göre meyvelerde görülen farklılık her an onların bu hayretlerini dile getirmelerine neden olacaktır.

Veya « بِهِ »'deki zamir rızka raci olabilir. Nitekim, bu aynı zamanda ona işaret de etmektedir. Buna göre mana şöyle olmaktadır: *"Doğrusu o cennet meyvelerinden kendilerine yedirilenler, her meyvenin getirilişinde onlara adeta aynı cinsten imişler izlenimini verir."* Nitekim, Hasan Basri *(Radıyallahü Anh)*'den hikaye olunduğuna göre demiş ki:

"Cennet ehlinden birinin önüne bir tabak (sofra) *konulur. O bu tabaktan yer. Sonra başkası getirilir. Yiyen kimse de; bu, bize daha önce verilip yedirilendir, der. Melek de ona: "Bundan ye, çünkü bunların renkleri bir ve fakat tatları farklıdır" der.*

Hz. Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*'den rivâyete göre şöyle buyurmuş:

"Muhammed'in varlığı elinde bulunan Allah'a yemin ederim ki, cennet ehlinden olan adam bir meyveyi yemek için ağzına götürdüğü zaman daha o, o meyveyi ağzına ulaştırmadan Allah onun yerine onun gibi bir meyveyi hemen yerleştirir." [446]

---

[446] Taberani, "el-Kebir, 1449. Bezzar, "Keşful Estar"; 3530. Ebu Nuaym, Sıfatu'l-cennet; 345. Buradaki lafız da şöyledir: "Cennet ehlinden biri o cennet meyvele-

Bir de bakarlar ki, durum aynen eskisi gibi, sanki eksilen bir şey olmamış gibi. İşte bu durumda dedikleri o sözleri söylerler.

« وَاُتُوا بِهٖ مُتَشَابِهًا » Rabbimizin bu kavli de muterize (parantez) cümlesidir. Durumu tespit ya da takriri içindir. Bu, adeta şu ifadeye benzer bir durumdur. Örneğin: *"Filan kimse filan ile ne güzeldir –yaptığı şey ne güzeldir– Şöyle bir görüş ortaya attı ve doğru da oldu."* İşte burada da, iki parantez cümlesi yer aldı, biri; *"Yaptığı şey ne güzeldir"*, biri de, *"ve doğru da oldu"* cümlesidir. Nitekim, Rabbimizin şu kavli de böyledir:

﴿ وَجَعَلُوٓا اَعِزَّةَ اَهْلِهَٓا اَذِلَّةً وَكَذٰلِكَ يَفْعَلُونَ ﴾

"Ve halkının ulularını alçaltırlar. Herhalde onlar da böyle yapacaklardır." [447]

« وَلَهُمْ فِيهَٓا اَزْوَاجٌ » *"Onlar için orada zevceler vardır."* Burada, « اَزْوَاجٌ » kelimesi mübtedadır, « وَلَهُمْ » da haberidir. « فِيهَا » da zarf-ı müstakardır. « مُطَهَّرَةٌ » *"Tertemiz"* kötü ahlaktan arınmış, kocalarına buğzetmezler ve başkalarına da bakmazlar. Ya da aynı zamanda kadınlara ait aybaşı halini ve istihaza kanını görmezler, kısaca kadınlara ait rahatsızlıklardan arınmıştırlar. Aynı zamanda küçük ve büyük abdest gibi şeylerden ve benzeri tiksindiricilik veren durumlardan tamamen arınmış, tertemiz zevceler. Burada sıfat mevsufu (niteleyen niteleneni) gibi cemi (çoğul) olarak gelmedi. Çünkü her ikisi de dil açısından fasihtirler. Ayrıca âyette, « مُطَهَّرَةٌ » yerine, « طاهِرَةٌ » kelimesi söylenmedi, Bunun nedeni ilk kelime ikinciye göre daha mübalağalı olmasıdır. Kaldı ki, « مُطَهَّرَةٌ » kelimesinin binası teksir (çokluk) içindir. Bir de bu kelimede şöyle bir mananın var olduğu da ayrıca görülmektedir. "Onları tertemiz kılan, ak pak haline getiren bir mutahhir (temizleyen, tertemiz kılan) vardır ki, bu da elbette Allah'tan başkası değildir."

---

rinden koparır koparmaz, hemen onun yerine Allah onun gibisini bitirir."
[447] Neml, 34.

« وَهُمْ فِيهَا خَالِدُونَ » *"Onlar orada ebedi kalıcıdırlar."* Âyette bulunan, « خُلْد » kelimesi, sonu gelmeyen ve sürekli olan kalış, ebedi kalış (demektir).

Bu aynı zamanda Cehmiye Mezhebi mensuplarının görüşlerinin batıl ve geçersiz, anlamsız olduğunu da ortaya koymaktadır. Çünkü, bu mezhep mensuplarının görüşlerine göre, "Cennet ve cennet ehli de fena bulacaklardır, onlar da yok olacaklardır. Çünkü yüce Allah kendisini Evvel ve Ahir (ilk ve son) olarak vasfedip tanıtıyor. Allah'ın ilk olduğunun gerçekliliği bütün yarattığı varlıklardan daha önceliklidir, yani öncesi yoktur. Dolayısıyla sonluluk olayının gerçekleşmesi için de diğer yaratıklarının sonrasına kalmasının gerekliliğidir, ebedi sonsuzluk. Şimdi yüce Allah açısından bunun böyle olabilmesi de ancak yaratılmış olan tüm varlıkların fena bulmasından ve yok olmalarından sonra gerçekleşebilir. Aksi halde zorunlu olarak Allah için böyle bir şey gerçekleşmemiş olur deriz. Oysa yüce Allah bakidir. Nitekim, sıfatları da bakidir. Eğer cennet, ehliyle birlikte baki olacaksa, kalıcı ise bu durumda yaratan ile yaratılan arasında teşabüh (benzeşme) meydana gelir. Bu ise muhaldir, olamazdır.

Ehli Sünnet, olarak bizim buna cevabımız şudur: deriz ki; "Allah için Evvel (ilk) oluş, varlığının başlangıcının olmaması gerçeğidir. Ahir (son) olması da zatının bir nihâyetinin, sonunun olmaması anlamındadır. Ancak bizim açımızdan ise ilk oluş, Onun ferdi sabık olmasıdır, Ahir ise, Onun ferd-i lahik olmasıdır. Yüce Allah'ın bu iki vasıfla nitelenmiş olması, kemal sıfatlarını beyan (açıklamak) ve aynı zamanda nakisayı (eksikliği) ve zevali (yok oluşu) reddetmek içindir. Bunun böyle anlatılması, yüce Allah'ı hadis olma ve fena bulma (yok olma) ihtimallerinden tenzih içindir, uzak kılmak içindir. Yoksa dedikleri şey için değildir. Hiç beka ile bir teşabüh olabilir mi? Oysa ki, yüce Allah zatı itibariyle bakidir ve baki olması da varlığının bir gereğidir, yani vacibu'l-vücuddur. Kaldı ki yaratılanların bekası ve varlığı da O'nun varlığıyla kaimdir. Bu ise varlığı caiz olandır, yani bekası başkasının bekasına (Allah'ın bakiliğine) bağlı olanlar ise caizu'l-vücuddurlar, varlıkları ya da yoklukları da caiz olanlar demektir.

26. — 29. ÂYETLER

إِنَّ اللّٰهَ لاَ يَسْتَحْيِى أَنْ يَضْرِبَ مَثَلاً مَا بَعُوضَةً فَمَا فَوْقَهَا
فَأَمَّا الَّذِينَ اٰمَنُوا فَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ وَأَمَّا الَّذِينَ
كَفَرُوا فَيَقُولُونَ مَاذَٓا أَرَادَ اللّٰهُ بِهٰذَا مَثَلاً يُضِلُّ بِهِ كَثِيراً
وَيَهْدِي بِهِ كَثِيراً وَمَا يُضِلُّ بِهِ إِلاَّ الْفَاسِقِينَ ﴿٢٦﴾ الَّذِينَ
يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللّٰهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللّٰهُ بِهِ
أَنْ يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ أُولٰٓئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٢٧﴾
كَيْفَ تَكْفُرُونَ بِاللّٰهِ وَكُنْتُمْ أَمْوَاتًا فَأَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ
يُحْيِيكُمْ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٢٨﴾ هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَا فِي
الْأَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ اسْتَوٰى إِلَى السَّمَٓاءِ فَسَوّٰيهُنَّ سَبْعَ
سَمَاوَاتٍ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٢٩﴾

Meâli

26. Şüphesiz, Allah, ibret ve öğüt olması için bir sivri sineği, hatta ondan küçük ya da büyük olsun benzeri bir şeyi örnek vermekten kaçınmaz. İman edenlere gelince; onlar, kesinlikle bu tür misallerin Rablerinden gelen bir hak *(gerçek)* olduğunu bilirler. İnkarcı kâfirlere gelince onlar, Allah böylesi basit şeyleri örnek olarak vermekle ne murad eder, derler. Allah böylesi misallerle birçok toplumları saptırır, birçoklarını da hidâyete *(doğru yola)* yönlendirir. Allah verdiği bu tür örneklerle ancak fasıkları *(yolunu şaşırmışları)* saptırır.

27. Bu fasıklar öylesi kimselerdir ki, kesin söz verdikten sonra Allah'a verdikleri ahitlerini *(antlaşmalarını)* bozarlar. Allah'ın ziyaret edilmelerini emredip hal ve hatırlarının sorulmasını istediği kimselerle bağlarını koparırlar ve yeryüzünde bozgunculuk yapıp anarşi doğururlar. İşte bunlar gerçekten kaybedenlerin ta kendileridir.

28. Ey kâfirler! Sizler henüz var değilken ve ölüler iken sizi yoktan var edip dirilten Allah'ı nasıl inkâr edersiniz!? Sonra sizi öldürecek, sonra yeniden sizi diriltecek. Sonunda tekrar O'na döndürüleceksiniz.

29. O, yerde ne varsa tümünü sizin için yarattı. Sonra da zatına mahsus bir tarzda semaya yöneldi. Böylece onu yedi kat sema *(gök)* halinde tanzim edip yarattı. Ve O her şeyi detaylarıyla bilendir.

Tefsiri

Yüce Allah, Kitabında sinek, sivri sinek, örümcek ve benzeri varlıklara yer verince Yahudiler bununla alay edip güldüler ve bu, Allah kelâmına benzemiyor, dediler. İşte bunun üzerine aşağıda tefsirini yapacağımız âyet nazil oldu.

٢٦- ﴿ إِنَّ اللّٰهَ لَا يَسْتَحْيِي أَنْ يَضْرِبَ مَثَلًا مَا بَعُوضَةً فَمَا فَوْقَهَا فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا فَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَيَقُولُونَ مَاذَا أَرَادَ اللّٰهُ بِهٰذَا مَثَلًا يُضِلُّ بِهِ كَثِيرًا وَيَهْدِي بِهِ كَثِيرًا وَمَا يُضِلُّ بِهِ إِلَّا الْفَاسِقِينَ ﴾

26 – Şüphesiz Allah ibret ve öğüt olması için bir sivri sineği, hatta ondan küçük ya da büyük olsun benzeri bir şeyi örnek vermekten kaçınmaz. İman edenlere gelince onlar, kesinlikle bu tür misallerin Rablerinden gelen bir hak (gerçek) **olduğunu bilirler. İnkarcı kâfirlere gelince onlar, Allah böylesi basit şeyleri örnek olarak vermekle ne murad eder, derler. Allah böylesi misallerle birçok toplumları saptırır, birçoklarını da hidâyete** (doğru yola) **yönlendirir. Allah verdiği bu tür örneklerle ancak fasıkları** (yolunu şaşırmışları) **saptırır.**

« إِنَّ اللّٰهَ لَا يَسْتَحْيِي أَنْ يَضْرِبَ مَثَلًا مَا بَعُوضَةً » *"Şüphesiz Allah, ibret ve öğüt olması için bir sivrisineği örnek vermekten kaçınmaz."* Yani, Allah, darb-ı mesel (örnek) olmak, örnek alınmak maksadıyla, basitliği sebebiy-

le bir şeylerden utangaçlık duyanlar örneğinde olduğu gibi sivri sineği ders olsun diye örnek olarak vermekten çekinmez, asla bundan haya duymaz.

Haya: İnsanın bundan ötürü ayıplanıp kınanırım, kötülenirim endişesiyle yüzünün kızarıp bozarması ve hayal kırıklığına uğrarım endişesini taşımasıdır.

Oysa Kadim olan Allah için bir değişme, korku ve zem doğru olmaz, caiz değildir. Ancak, *"terk"* ifadesinin kullanılmasına gelince, bu, bunu ayrılmaz bir şeyi olduğundan durumu bununla açıkladı. Böyle bir ibare ya da ifade kâfirlerin sözleri için caiz olur. Yani, onların ifadelerinde geçebilir. Onlar diyorlar ki:

"Muhammed'in Rabbi Kitabında sinek, sivrisinek, örümcek ve benzeri şeyleri ibret alınması için bunları örnek olarak vermekle hiç sıkılmaz mı?"

İşte bu âyet de adeta onlara muKâbelede bulunmak, cevap vermek ve verilen cevabın sorulan soru ile mutabık olması bakımından bu âyet nazil oldu. Bu ise Arap edebiyatında bedii –güzel bir sanattır–. Yani Bedi ilmi noktasından bu böyledir. Bu fiil iki şekilde kullanılır. Birincisi herhangi bir edat almaksızın müteaddi (geçişli) olabilir. İkincisi de bir cer edat alarak bu şekilde müteaddi olabilir.

Nitekim: « اِسْتَحْيَيْتُهُ وَاسْتَحْيَيْتُ مِنْهُ » örneğimde bunu görmekteyiz. Dolayısıyla burada bu iki durum da ihtimal dahilindedir. « ضَرْبُ الْمَثَلِ » Darbı Mesel, « ضَرْبُ اللَّبِنِ » *"kerpiç/tuğla basmak, yapmak"* ve « ضَرْبُ الْخَاتَمِ » *"yüzük/mühür basmak"* ifadelerinden alınma olup, *"ders alınacak örnek üretmek, göstermek"* manasındadır. Âyette yer alan, « مَا » ise, ibham içindir, yani *"ma-i ibhamiyedir"*. Bu « مَا » harfi eğer nekra olan bir isimle birlikte zikredilirse onu tam anlamıyla müphem (kapalı), anlaşılamaz kılar ve ona umum (genellik) manasını ekler (yükler). Örneğin;

« أَعْطِنِي كِتَابًا مَا » cümlesinde de gördüğün gibi, « مَا » var ve bu da sözünü ettiğimiz harftir. Bununla şunu demek istiyorsun, *"Bana herhangi bir kitap ver, kitap olsun da."* Veya bu harf te'kit için gelen bir sıla (ilgi) zamiridir. Tıpkı Rabbimizin şu âyetinde geçtiği gibi:

﴿ فَبِمَا نَقْضِهِمْ مِيثَاقَهُمْ ﴾[448]

İşte bu âyetteki « مَا » te'kit için gelen ve aynı zamanda sıla (ilgi) zamiri olan « مَا »'dır. Sanki tefsirini yapmakta olduğumuz bu âyette şöyle der gibi:

"Şüphesiz Allah, kesinlikle örnek vermekten çekinmez..." Ayrıca, « بَعُوضَةً » kelimesi, « مَثَلاً » kelimesinin atfı beyanî (onu açıklayan tarzdaki) bir atıftır ya da, « يَضْرِبَ » kelimesinin mef'ulüdür. « مَثَلاً » kelimesi de nekra olan, « بَعُوضَةً » kelimesinden hal olup ona takaddüm etmiştir, (ondan önce gelmiştir). Veya « ضَرَبَ » kelimesinin, « جَعَلَ » manasında kabul edilmesiyle her ikisi de mef'ulleri olarak mansupturlar.

« بَعُوضَةً » kelimesi, kelimesinden türemedir. Bu da kesmek anlamındadır. Tıpkı, « بِضْعٌ » ve « عَضْبٌ » kelimeleri gibi. Örneğin: « بَعَضَهُ الْبَعُوضُ » gibi ki bu, *"Sinek onu ısırdı."* demektir. Nitekim, « بَعْضُ الشَّيْءِ » demek, o şeyden bir parça manasındadır. Aslında « بَعُوضُ » kelimesi, « فَعُولٌ » ve « قَطُوعٌ » vezinlerinde bir sıfattır. Sonra isim olarak kullanılması baskın gelmiştir.

« فَمَا فَوْقَهَا » *"Ondan büyük ya da küçük olsun benzeri bir şeyi örnek vermekten kaçınmaz."* Yani, ondan daha büyüğünü ve örnek olarak gösterilen şeyden manaca daha fazlasını göstermekten çekinmez. Oysa onlar verilen örneği basit, az ve hakir bir şey olarak değerlendiriyorlardı. Dolayısıyla, hacim bakımından ondan daha basitini de veya büyüğünü de gösterebilir. Allah böyle bir şeyden çekinmez.

Sanki böyle bir ifade ile söylenmek istenen şey; o kâfirlerin bir misal olarak gösterilen sinek ve örümceğin örnek gösterilmesine karşı takındıkları inkârcı tavırlarını red manası yer alır gibi bir durum var. Çünkü sinek de, örümcek de sivri sinekten daha büyük hacimdedirler. Yani, "Sivrisinekten daha küçük olan bir şey ile nasıl ibret veren bir örnek verilebilir ki? O, en basit ve en küçük bir canlıdır. Çünkü sivrisineğin kanadı ötekilerinkinden daha küçük ve basit ve derecelerle de ondan küçüktür"

---

[448] Nisa, 155.

denilemez. Kaldı ki, Rasulûllah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* onu, dünyayı değerlendirme noktasından bir misal olarak vermiştir.[449]

« فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا فَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ » *"İman edenlere gelince onlar, kesinlikle bu tür misallerin Rablerinden gelen bir hak* (gerçek) *olduğunu bilirler."* Burada, « أَنَّهُ »'daki zamir, ya « مثل » – *örnek* kelimesine veya, « يَضْرِب » kelimesine racidir.

Hak: İnkârı hiçbir zaman doğru olmayan ve sabit olan gerçek, demektir. Nitekim bir şeyin sabit ve gerekli olması durumunda, « حَقَّ الأَمْرُ » artık bu iş kesinleşti, denilir. « مِنْ رَبِّهِمْ » *"Rablerinden"* bu ifade hal olarak nasb mahallinde gelmiştir. Burada amil, *Hak* kelimesinin taşıdığı manadır. *"Zül hal"* ise müstetir (gizli) zamirdir.

« وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَيَقُولُونَ مَاذَا أَرَادَ اللّٰهُ بِهٰذَا مَثَلاً » *"İnkârcı kâfirlere gelince onlar, «Allah böylesi basit şeyleri örnek olarak vermekle ne murad eder?» derler."* Bu âyette, « مَثَلاً » kelimesi üzerinde vakfedilir (durulur). Eğer vakfedilmeyip de vasl edilirse (yani bitiştirilerek ve durulmayarak okunursa), bu takdirde mabadi yani kendisinden sonra gelen ibare bunu sıfatı olur ki, durum öyle değildir.

İnkârcıların *"Allah böylesi basit şeyleri örnek olarak vermekle ne murad eder?"* sözleri ise meseleyi aşağılamak, küçümsemek ve basit olarak görmektir. Nitekim, Abdullah b. Amr hakkında Hz. Aişe *(Radıyallahü Anha)*'nin şu sözü buna bir örnektir. Hz. Aişe, Abdullah b. Amr *(Radıyallahu Anhüma)* hakkında onu aşağılamak maksadıyla demiş ki: *"Tüh yazıklar olsun! Abdullah b. Amr b. El-Asi'ye!"* [450]

« مَثَلاً » kelimesi, olduğu gibi temyiz veya şu âyet örneğinde olduğu gibi hal olarak mansuptur:

---

[449] Sanki bu ifadelerle Sehl b. Sa'd tarafından merfu olarak rivâyet olunan şu hadise işaret edilir gibidir: "Eğer Allah katında dünyanın sivrisinek kanadı kadar bir değeri bulunsaydı, Allah bundan kafirlere bir yudum su bile içirmezdi." Bk. Tirmizi; 2320. İbn Mace. El-İklil, 1/154

[450] Abdullah b. Amr, kadınlar boy abdesti alırlarken uzun saç örüklerini çözeceklerdir, diye fetva vermesi üzerine Hz. Aişe annemiz ona olan öfkesinden ve yanlış fetvasından ötürü onu kınayıp aşağılamıştır. Yoksa öylesine bir aşağılama değil. Bk. El-İklil, 1/156. Çeviren).

﴿ هٰذِهٖ نَاقَةُ اللّٰهِ لَكُمْ اٰيَةً ﴾[451]

Bu âyette, « اٰيَةً » kelimesi müellif tarafından hal olarak değerlendirilmiştir. Yine âyette yer alan, « أَمَّا » kelimesi, şart manasını taşıyan bir harftir. İşte bu bakımdan bunun cevabının başına bir « فَ » harfi getirilmiştir. Bunun yararı ise, cümleye te'kit manasını kazandırır ve te'kidin değerini gösterir. Örneğin, « زَيْدٌ ذَاهِبٌ » gibi. Bu basit bir ifadedir. Şâyet bunu te'kit etmek istersen bu ve Zeyd'in kesinlikle gitmiş olduğunu belirtmek istersen te'kitli bir ifade ile şöyle denilir:

« أَمَّا زَيْدٌ فَذَاهِبٌ » İşte bu bakımdan Sîbeveyh bu cümlenin yorumunu şöyle yapmıştır. *"Her ne olursa olsun, Zeyd mutlaka gidecektir, bu, kesindir."* İşte böyle bir yorum bu harfin te'kit (pekiştirmek) için olduğu ve böyle bir mana ifade ettiği ortaya çıkıyor ve bu şart manasınadır.

Bir de âyetteki her iki cümle de, « أَمَّا » ile başlamaktadır. Dolayısıyla bu âyette, *"İman edenler bilirler ve kâfirler de derler."* manasında; « فَالَّذِينَ اٰمَنُوا يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ كَفَرُوا يَقُولُونَ » dememesi mü'minlerin işine oldukça büyük bir önem atfetmiş olması ve övgüye değer bulmasıdır.

Bir de mü'minlerin bunu hak olduğunu bilmeleri de beliğ manada bir güvenin de göstergesidir. Rabbimiz böylece buna işaret buyuruyor. Kâfirlerin ise kendi paylarına gaflet ve aymazlık içinde olduklarını ilan etmenin yanında onların ahmak kimseler olduğunu da açık olarak ifade ediyor.

« مَاذَا » kelimesine gelince, bunun için iki görüş bulunmaktadır:

Buradaki, « ذَا » harfi ya da kelimesi, « الَّذِى » manasında ilgi, zamiridir. « مَا » ise soru edatıdır. Bu takdirde iki kelime olmuş olurlar. Bu ilk görüştür. İkincisine gelince; « ذَا » ile « مَا » kelimeleri birleştirilerek tek kelimelik bir soru edatı, ismi haline getirilmişlerdir.

İlk görüşü doğru kabul edersek, « مَا » kelimesi mübteda olarak merfudur ve bunun haberi de, sılasıyla (ilgi cümleciğiyle) birlikte « ذَا » kelimesidir. Yâni, *"Murat etti"* demektir. Aid (zamir) ise mahzuftur.

---

[451] Araf, 73.

İkinci değerlendirmeye göre, bu, « أَرَادَ » fiiliyle mahallen mansuptur ve bunun takdiri de şöyledir: *"Allah neyi, hangi şeyi murat etti?"*

"İrade" kelimesi mastar (kök) kelimedir. Kişinin herhangi bir şeyi kendi adına istemesi ve gönlünün de ona meyletmesidir ki, *"Ben şunu murat ettim, kendi özgür irademle istedim."* der.

Kelâm bilginleri açısından bu, mümkünattan olan şeyleri şu veya bu şekilde herhangi bir varlığa tahsis etmeyi, ona ait kılmayı gerektiren bir manadır.

Ehli Sünnet açısından ise her şeyden münezzeh olan yüce Allah gerçek anlamda *"irade"* sıfatına sahiptir.

Bağdat Mutezile okulu ise; Yüce Allah gerçek anlamda irade sıfatıyla vasıflanmaz, görüşünü benimsemişlerdir. Bunlara eğer, *"Allah şöyle murat etti."* denilirse bu eğer Allah'ın fiiliyle alakalı bir şey ise, bu durumda bunun manası; *"Allah bunu yaptı, işledi."* demektir. Çünkü, O yanılmaz ve O şeye zorlanamaz (ikrah olunmaz). Eğer yapılan veya meydana gelen şey, başkasına ait bir fiil ise, bu durumda bunun manası, *"Allah bunu emretti."* oldu, derler.

« يُضِلُّ بِهِ كَثِيرًا وَيَهْدِي بِهِ كَثِيرًا » *"Allah böylesi misallerle birçok toplumları saptırır birçoklarını da hidâyete erdirir."* Âyetin bu kısmı daha önce geçen ve « أَمَّا » ile başlayan iki cümleyi tefsir edip açıklar mahiyettedir. Onun hak olduğunu bilenler grubu ile bunu bilmeyip cahillik ederek alaya alanlar grubu olarak her ikisi de *"birçoğu"* ifadesiyle nitelendirilmiştir.

Bir şeyin hak olduğunu bilmek hidâyet açısındandır. Cehalet ise en güzel ifadeyle dalâlet (sapıklık) türündendir. Nitekim, kendi adlarına hidâyete erenler oldukça çokturlar. Ancak dalâlet ehline kıyasla az sayıda olarak değerlendirilirler. Oysa hidâyete erenlerin görünürde az sayıda kimseler olarak görülmeleri önemli değil, çünkü onlar gerçekte çokturlar. Kısaca, şekil ve görünürde az sayıda da olsalar, gerçekte öyle değil. Bakın şair ne söyler:

إِنَّ الْكِرَامَ كَثِيرٌ فِي الْبِلَادِ وَإِنْ قَلُّوا كَمَا غَيْرُ هُمْ قَلَّ وَإِنْ كَثُرُوا

Az gibi gözükseler de cömertler ülkelerde yine fazladırlar herkesten
Çok gibi görünseler de namertler ülkelerde azdırlar er olanlardan

İdlâl: Kulda dalâlet ya da sapıklık fiilinin veya eyleminin yaratılmış olması işidir.

İhtida: Kulda hidâyet bulma, doğru yola erme fiilinin yaratılması işidir. İşte Ehli Sünnet açısından *"idlal ve ihtidanın"* anlamı gerçek mânâsıyla böyledir.

Âyetin siyakından, yani ifade tarzından şöyle bir açıklamanın var olduğunu çıkarıyoruz. Kâfirlerden olup da cahil kesimin inkâr etmeye kalkıştıkları ve örnek olarak gösterilmesini garipseyip aşağıladıkları, alaya aldıkları şeylerin basit olmadıklarını, inkâr edilemeyeceklerini, garipsenmemeleri gerektiğini ifade ediyor. Çünkü temsil getirmek, o şeyle ilgili mana derinliğini ortaya çıkarmak ve görülüp müşahede olunanlardan olan beklentileri daha yakına getirip gerçeğin anlaşılmasının ortaya sermek içindir.

Eğer mütemesselün leh (yani kendisi için örnekleme yapılan şey) büyük ve önemli ise, mütemesselün bih (yani gösterilen örnek) de o değerdedir. Eğer kendisi için örnekleme yapılan şey basit ise gösterilen örnek de o nisbette basit olur. Görmez misin hak açık, net ve büyük olması bakımından bu, ziya (ışık) ve nur (aydınlık) ile örneklendirildi. Batıla gelince bunun tamamen hakkın taşıdığı sıfatın zıddı olması açısından zulmet (karanlık) ile örneklendirildi.

Kâfirlerin Yüce Allah'a –hâşâ– denk tuttukları ilâhların halinden daha aşağılık ve daha rezil bir durum olamaz ve daha azı da. İşte bu bakımdan örümcek ağını (evini) zayıflıkta, basitlik ve önemsizlikte bunların inançlarına örnek gösterdi. Hatta sinekten de daha basit olarak değerlendirdiği için bunların durumlarını da sivrisinekle örneklendirdi. Çünkü sivrisinek sineğe göre daha basit bir şey... İşte bu açıdan bunu reddetmedi, uzak bir şey olarak görmedi ve bunu örnek olarak verene de: *"Bunları sivri sineğe benzemekten sıkıl, uzak dur."* diye de bir şey söylenmedi. Çünkü, bunu böyle bir örnekleme ile sunmada isabetlidir. Kavlinde, yani söylemiş olduklarında da Rabbimiz gerçeği ve hakkı ortaya sermiştir. Dolayısıyla örneği de verilmesi gerektiği şekilde gözler önüne sermiştir.

Adetleri ve durumları hep insaf ölçüleri içinde hareket etmek, olayları akıl süzgeci içinde değerlendirmek olan mü'minlerin halini açıklamak için de görüldüğü gibi aynı makul yol izlenmiştir. Çünkü; mü'minler, yani inananlar böyle bir temsili ya da ders çıkarılacak örneği işittiklerinde, o şeyin gerçekten hak olduğunu bildiler.

Oysa cehaletleri akıllarına baskın çıkmış olan kâfirlere (inkârcılara) gelince, bunu duyduklarında büyüklendiler, kibirlilik gösterdiler, inadettiler ve bunun batıl olduğu yargısına vardılar, dolayısıyla da inkâr ile karşıladılar, kabul etmediler.

İşte bu durum mü'minlerin hidâyetlerine, doğru yolu bulmalarına sebep oluştururken, fasıkların ise sapıklığına neden olmuştur. Ancak burada şaşılacak nokta nasıl oluyor da bütün bu gerçeklere rağmen bunu inkar etmeleridir. Halbuki, insanlar genelde herhangi bir hususta bir darbı mesel vermek istediklerinde, hayvanlardan, kuşlardan, böceklerden hep örnekler vermişlerdir. Örneğin; işte bunlardan bazı temsiller, insanlar bu örneklemede şöyle derler:

"Karıncalardan daha toparlayıcı, sineklerden daha atak (cüretkar), *maymundan daha uyanık, pervaneden* (kelebekten) *daha zayıf, Güveden daha zararlı, daha çok yiyen, sivrisinekten daha güçsüz ve sivrisineğin beyninden daha değerli, az rastlanır."* gibi.

Fakat bütün gerçeklere rağmen yenilen pehlivan güreşten vazgeçmez misali bu kâfirler de yenildikçe ve şaşkın duruma düştükçe, açık, net ve meydanda olan gerçekleri gördükçe şaşkınlığa rıza gösteriyorlar da parıldayan hakikati ise inkâr ediyorlar.

« يُضِلُّ بِهِ إِلَّا الْفَاسِقِينَ » *"Allah verdiği bütün örneklerle ancak fasıkları* (yolunu şaşırmışları) *saptırır."* Burada, « الْفَاسِقِينَ » kelimesi, « يُضِلُّ » fiilinin mef'ulüdür. Yoksa istisna ile mansup kılınmış değildir. Çünkü « يُضِلُّ » "Yudillu" kelimesinin mef'ulü tamamlanmamıştır.

Fısk: Orta yoldan çıkmak, demektir. Şeriat/Din dilinde ise, büyük günah işleyerek Allah'ın emrinden dışarı çıkmaktır. Kısaca bu, iki menzile arasında bir yerdedir. Yani; ne mü'mindir, ne de kâfir, ikisi arasında bir yerdedir demektir ki, bu, Mutezile'nin görüşüdür. Allah'ın izniyle ilerideki sayfalarda bunların görüşlerinin batıl ve geçersiz olduğunu gösteren kanıtları öğreneceksin.

٢٧- ﴿ الَّذِينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللّٰهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللّٰهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ أُولٰٓئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴾

27 – Bu fasıklar öylesi kimselerdir ki, Allah'a verdikleri akitlerini (antlaşmalarını) **bozarlar. Allah'ın ziyaret edilmelerini emredip hal ve hatırlarının sorulmasını istediği kimselerle bağlarını koparırlar. Ve yeryüzünde bozgunculuk yapıp anarşi doğururlar. İşte bunlar gerçekten kaybedenlerin ta kendileridir.**

« الَّذِينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللّٰهِ » *"Bu fasıklar öylesi kimselerdir ki, Allah'a verdikleri akitlerini* (antlaşmalarını) *bozarlar."*

Nakz: Bozmak, feshetmek ve terkibi çözmek manalarındadır. Ahd; Güvenmek, güven vermek, akdetmek gibi anlamlara gelir. *"Allah'a verdikleri akitlerini ve antlaşmalarını bozanlar"*"dan" murat, inatçı, kargaşacı Yahudi bilginleridir veya onların münafık olanlarıdır ya da tüm kâfirlerdir.

Ahdullah: Tevhid konusunda akıllarında delil ve kanıtlardan oluşturdukları, meydana getirdikleri birikim. Sanki bu, Allah tarafından kendilerine emredilmiş ya da tavsiye olunmuş bir emir olup bunu üzerine onlara güven vermesi, onlardan söz ve vesika alması, demektir. Veya Allah'ın kullarından, kendilerine herhangi bir peygamber göndermesi halinde, Yüce Allah'ın ona vereceği mucizelerle doğrulamış olduğu peygamberini doğrulamalarına ve ona uymalarına, ve onun adını gizlememelerine dair onlardan kesin söz almasıdır. Yahut da, birbirlerinin kanlarını dökmemeleri, haksız yere birbirlerine saldırmamaları, azgınlıkta bulunmamaları ve yakın/uzak akraba ile olan bağlarını koparmamaları hususunda Allah'ın kendilerinden kesin söz almasıdır. Diğer bir yoruma göre; Allah'ın yarattıklarından (kullarından) aldığı kesin söz (ahit) üçtür.

Bunlardan ilki, Yüce Allah'ın *(Celle Celâluhu)* Hz. Adem *(Aleyhi-s Selâm)*'in tüm soyundan (zürriyetinden) aldığı söz olup, bu da kendi birliğini ikrar etmeleri ve tevhid inancına bağlı kalacakları sözüdür, O'nun rububiyetini (rabliğini) kabullenmeleri ahdidir. Nitekim, yüce Rabbimiz şöyle buyuruyor:

﴿ وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي اٰدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَاَشْهَدَهُمْ عَلٰى اَنْفُسِهِمْ اَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلٰى شَهِدْنَا أَنْ تَقُولُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ اِنَّا كُنَّا عَنْ هٰذَا غَافِلِينَ ﴾

"Ve yine hatırlayın ki, Rabbin Ademoğullarından misak (söz) ***almıştı. Rabbin onların bellerinden zürriyetlerini alarak onları kendi haklarında tanık tuttu ve şöyle buyurdu: «Ben sizin Rabbiniz değil miyim?» Onlar da: «Elbette! Buna şahit olduk.» dediler. Bu, kıyamet günü; «Bundan habersiz idik.» dememeniz içindir."*** [452]

İkincisi de risaleti, aldıkları mesajları aynen iletmeleri ve dini ayakta tutup hakim kılmaları konusunda Allah'ın peygamberlerinden aldığı misaktır (kesin sözdür). Nitekim, Rabbimizin şu âyeti de bu gerçeği ifade ediyor ve şöyle buyuruyor:

﴿ وَإِذْ اَخَذْنَا مِنَ النَّبِيِّينَ مِيثَاقَهُمْ وَمِنْكَ وَمِنْ نُوحٍ وَاِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ وَاَخَذْنَا مِنْهُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا ﴾

"Hani, biz peygamberlerden söz almıştık; Sen'den Nuh'tan, İbrahim'den, Musa'dan ve Meryem oğlu İsa'dan da. Evet biz onlardan pek sağlam bir söz aldık." [453]

Üçüncü ahdi alması da alimlerden aldığı sözdür. Bunu da Yüce Rabbimizin şu kavlinden öğreniyoruz. Rabbimiz buyuruyor ki:

﴿ وَإِذْ أَخَذَ اللّٰهُ مِيثَاقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَتُبَيِّنُنَّهُ لِلنَّاسِ وَلاَ تَكْتُمُونَهُ ﴾

"Allah, kendilerine kitap verilenlerden, «Onu mutlaka insanlara açıklayacaksınız, onu gizlemeyeceksiniz.» diyerek söz almıştı." [454]

« مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ » *"Kesin söz verdikten sonra..."*

"Misak" kelimesi esasen, « اَلْوَثَاقَة » kökünden türemedir. Bu da bir şeyi sağlamlaştırmak, muhkem duruma getirmek manasındadır.

---

[452] Araf, 172.
[453] Ahzab, 7.
[454] Ali İmran, 187.

« مِيثَاقِهِ »'de yer alan zamir « عَهْدَ » kelimesine aittir. Bu ise, Allah'a verdikleri sözü ve antlaşmayı kesin olarak bağlayıcılık haline getirmek ve kendilerini bu antlaşma esaslarına göre harekete mecbur kılmaktır. Bunun aynı zamanda güven verme manasında alınması da caizdir. Tıpkı, « مِيعَادَ » kelimesinin « اَلْوَعْدَ » söz verme manasında olmasının caizliği gibi bu da öyledir.

Veya bunun "yüce Allah için" olması da caizdir. Yani, *"Allah'ın onlardan kesin güven sözü almasından sonra"* manasındadır. « مِنْ » cer edatı da İbtidai gaye içindir. Rabbimiz buyuruyor:

« وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللّٰهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ » *"Allah'ın ziyaret edilmelerini emredip hal ve hatırlarının sorulmasını istediği kimselerle bağlarını koparırlar."* Yakın ve uzak akraba ile olan bağlarını, mü'minlerle olan velâyet münasebetlerini, yetkilerini keserler. Yahut da kimi peygamberlere iman edip kimisini de inkâr ederek tüm peygamberlerin hak üzere birleştikleri, bu manada bir arada toplandıkları gerçeğini inkâr ederek iman bağlarını koparırlar.

Emir: Herhangi bir şeyi veya işi (fiili) belli bir ifade ölçüsü içerisinde kendisinin üstünlüğünü dikkate alarak birinden istemek ya da talep etmektir. « مَا » harfi ise ya nekrayi mevsufedir veya « الَّذِى » manasında ilgi zamiridir. « اَنْ يُوصَلَ » de, « بِهِ »'deki zamirden bedel olarak mecrurdur. Yani, « بِوَصْلِهِ » takdirindedir ki, *"Vaslını/birleştirmesini"* demektir. Veya bu kelime, mahallen merfudur ve « هُوَ اَنْ يُوصَلَ » – *o da birleşmesini, hal ve hatırlarının sorulmasını..."* demektir.

« وَيُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ » *"Ve yeryüzünde bozgunculuk yapıp anarşi doğururlar."* Yol keserler, inanların imanlarını engellerler.

« أُولٰٓئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ » *"İşte bunlar gerçekten kaybedenlerin ta kendileridir."* Hüsrana uğrayıp aldananlardır. Çünkü, vefayı bırakıp verdikleri kesin sözlerinden vazgeçtiler, vefasızlığa sarıldılar. Bağların kesilmemesi ve koparılmaması istenen kesimlerle olan bağlarını kopardılar. Barışı ve salahı bırakıp bozgunculuğu, fesadı ve anarşiye sarıldılar. Sevabı, ödülü bırakıp cezayı ve cezalandırılma yolunu seçtiler.

« أُولٰٓئِكَ » mübtedadır. « هُمْ » kelimesi, munfasıl (bitişen) ya da fasl zamiridir. « الْخَاسِرُونَ » ise haberidir.

٢٨– ﴿ كَيْفَ تَكْفُرُونَ بِاللّٰهِ وَكُنْتُمْ اَمْوَاتًا فَاَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ اِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴾

28 – Ey kâfirler! Allah'ı nasıl inkâr edersiniz? "Sizler henüz var değilken ve ölüler iken sizi yaratan –ana rahminde– var edip dirilten sonra –ecellerinizin bitiminde– sizi öldürecek, sonra yeniden –hesap için– diriltecek, sonunda tekrar O'na döndürüleceksiniz.

« كَيْفَ تَكْفُرُونَ بِاللّٰهِ » *"Ey kâfirler! Allah'ı nasıl inkâr edersiniz?"* Burada, « كَيْفَ » de bulunan soru manası, soru hemzesi manası olup tıpkı şu ifade gibidir:

« اَتَكْفُرُونَ ؟ » Yani, *"Sizi küfürden alıkoyacak, küfre götürmeyecek her delil sizin üzerinizde varlığını sürdürürken ve imana davet etmeniz gerekirken bütün bunları bir tarafa bırakarak Allah'ı inkâr mı ediyorsunuz?"* demektir.

İşte bu da inkâr ve şaşkınlığın ta kendisidir. Bu, adeta şu cümleye benzer, « اَتَطِيرُ ؟ » *"Sen kanatsız mı uçuyorsun?"* ve « وَكَيْفَ تَطِيرُ ؟ » *"Sen kanatsız olarak nasıl uçarsın?"* gibi.

« وَكُنْتُمْ اَمْوَاتًا » *"Sizler henüz var değilken ve ölüler iken..."* Yani *"Sizler, henüz babalarınızın sulbünde nutfe/sperm halinde iken..."* demektir.

Bu cümlenin başında yer alan, « و » harfi hal içindir. Burada muzmar (gizli) bir « قَدْ » harfi vardır. Nasıl ki « اَقْوَالٌ » kelimesi « قَيْلٌ » kelimesinin çoğulu ise, « اَمْوَاتٌ » kelimesi de, « مَيْتٌ » kelimesinin çoğuludur. Nitekim hayatını kaybeden kimseye de, ölü ve ölmüş anlamında, « مَيْتٌ » denir. Yüce Rabbimizin şu kavlinde geçtiği gibi.

﴿ بَلْدَةً مَيْتًا ﴾ ***"Ölü toprak/belde."*** [455]

---

[455] Furkan, 49.

« فَأَحْيَاكُمْ » *"Sizi yaratan* –ana rahminde– *var edip dirilten"* ve, « ثُمَّ يُمِيتُكُمْ » *"Sonra* –ecellerinizin bitiminde– *sizi öldürecek"* aynı zamanda, « ثُمَّ يُحْيِيكُمْ » *"Sonra yeniden* –hesap için– *diriltecek,"* ve, « ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ » *"Sonunda tekrar O'na döndürüleceksiniz."* Ceza veya mükafat almak üzere O'nun huzuruna gidip hesap vereceksiniz.

Veya bunun manası şöyledir: *"Sonra sizi kabirlerinizden diriltip kaldıracak ve sonra da O'nun huzurunda toplanmak üzere O'na döndürüleceksiniz."*

Bu âyette ilk atıf « فَ » edatiyle, sonrakileri ise, « ثُمَّ » ile yapılmıştır. Bunun nedeni, ilk diriltmenin hemen arsından ölüm olayının gerçekleşmesi nedeniyledir. Oysa ölüm olayı hayattan sonradır, dirilmeye göre geridedir. İkinci hayat (dirilme) olayı da, şâyet bununla toplanma, dirilme kasdolunuyorsa ölümden sonraya kalmış olmasındandır. Eğer bununla kabirden dirilme murat olunuyorsa dolayısıyla bunun sonraya kalmış olması sebebiyle ilim (bilgi) bundan kazanılır. Nitekim, ceza gününe dönülmesi de neşr olayından sonra olacağındandır. Yüce Allah anlatmış olduğu bu kıssada küfrün varlığını reddetmiştir. Çünkü, bu kıssalar o kadar açık ve net delilleri kapsıyor ki, hepsi de onları küfre girmekten menediyor, uzaklaştırıyor. Kaldı ki, bu kıssalar öylesi muazzam nimetleri kapsamaktadır ki, bunun hakkı, bu nimetlere şükredilmesi ve asla nankörlükte bulunulmamasıdır, inkâra kaçılmamasıdır.

٢٩– ﴿ هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ اسْتَوَى إِلَى السَّمَاءِ فَسَوَّاهُنَّ سَبْعَ سَمَوَاتٍ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴾

29 – O, yerde ne varsa tümünü sizin için yarattı. Sonra da zatına mahsus bir tarzda semaya yöneldi. Böylece onu yedi kat sema (gök) halinde tanzim edip yarattı. Ve O her şeyi detaylarıyla bilendir.

« هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا » *"O, yerde ne varsa tümünü sizin için yarattı."* Hem bu dünyanızda yararlanmak ve hem dininiz (ahiret) açısından faydalanmak üzere sizin için her şeyi yarattı. Birincisi; yani şu anda içinde yaşadığımız dünyamızın bize olan yararları açık ve ortadadır. İkincisine, yani dini hayat ya da ahiret hayatı açısından yararlarına

gelince; bunu dikkatle incelemek ve dünyada insanı şaşırtan, hayretler içinde bırakan şeylere bakıp ders çıkarmak gerekir. Çünkü o, hayret uyandıran deliller her şeye gücü yeten kadir, her şeyi bir hikmet gereği var eden Hakim ve her şeyi bütün detaylarıyla bilen bir "Alim" sanatkarın varlığının delilleri olduğu açık olarak görülecektir. Bu delillerden ahiret hayatını hatırlatanlar vb. kanıtlar... Çünkü, dünyanın haz ve lezzet veren şeyleri, ahiret hayatının sevabını, ödüllerini ve oradaki sonsuz güzel hayatı hatırlatır. Bu dünyanın azabı, işkence ve huzursuzlukları da ahiret hayatının buradakisiyle kıyaslanamayacak derecede ağır ve şiddetli olan azabını, cezalarını hatırlatır.

İmam Kerhi, Ebu Bekir Razi ve Mutezile Mezhebi mensupları, *"Sizin için yarattı."* ifadesinden hareketle, "Kendisinden yararlanılması sahih olan şeyler esasen mubah olarak yaratılmışlardır." demektedirler ve delil olarak da bunu gösteriyorlar.

« جَمِيعًا » *"Tümünü, hepsini"* kelimesi, « مَا » harfinden hal olarak mansuptur.

« ثُمَّ اسْتَوٰى إِلَى السَّمَاءِ » *"Sonra da zatına mahsus bir tarzda semaya yöneldi."*

İstiva: İtidal ve istikamet, doğru ve dümdüz olmak manalarındadır. Örneğin; « اِسْتَوٰى الْعُودُ » gibi ki bu, dimdik durdu ve mutedil (normal) durunda oldu, demektir. Daha sonra da şu şekilde de yorumlanmıştır; "Adeta atılan ok misali ona doğru istiva etti." denir ki bu, herhangi bir kimseyi hedef alıp başka bir yere yönlendirmeksizin ve hedefini şaşırmadan direkt olarak ok atılan hedefe yöneldi, manasındadır. Nitekim, Rabbimizin, « ثُمَّ اسْتَوٰى اِلَى السَّمَاءِ » kavli de bu anlamdadır. Yani: *"Yeryüzündekileri yaratıp var ettikten sonra döndü ve bu arada başka bir şeyi yaratmayı murat etmeksizin doğrudan göklere yöneldi."* manasındadır. « السَّمَاءِ » kelimesinden kasıt da, yükseklik cihetleridir (yönüdür). Sanki burada şöyle denir gibi bir anlam var: *"Daha sonra yukarıya, yükseğe yöneldi."*

« فَسَوّٰيهُنَّ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ » *"Böylece onu yedi kat sema* (gök) *halinde tanzim edip yarattı."* « فَسَوّٰيهُنَّ » kelimesindeki zamir, kapalı bir ifadedir

ve bundan sonra gelen, « سَبْعَ سَمٰوَاتٍ » *"Yedi kat sema* (gök)*"* ifadeleri bu (müphemliği), kapalılığı kaldırıp açıklıyor. Bu, tıpkı şu cümledeki müphem (kapalı) ifade gibidir: « رَبَّهُ رَجُلاً »

Diğer bir yoruma göre buradaki zamir, sema (göğe) racidir. Sema kelimesi lâfız bakımından müfret (tekil) kelime olup mana bakımından ise çoğuldur. Çünkü bu, cins manasındadır.

« تَسْوِيَتُهُنَّ » yani « سَوَّيهُنَّ » kelimesinin manasına gelince, yarattıklarını düzene koyup tanzim etmek, doğrultmak, eğrilikten, eksik ve fazlalıktan arındırmak veya onların yaratılışlarını tamamlamak gibi manalara gelir. Bu âyette bulunan « ثُمَّ » kelimesi, göklerdeki varlıkların yeryüzündekilere oranla daha faziletli ve değerli olduklarını açıklamak içindir. Ancak bu, Rabbimizin şu âyetiyle çelişmez. Rabbimiz şöyle buyurmuştur:

﴿ وَالْأَرْضَ بَعْدَ ذٰلِكَ دَحٰيهَا ﴾

"Ondan (göğün yaratılmasından) ***sonra da yer küreyi döşedi."*** [456]

Çünkü dünyanın/yeryüzünün yaratılması semadan, yani gökyüzünün yaratılmasından öncedir. Ancak yerkürenin yayıp döşenmesi olayı gökyüzünün yaratılmasından sonradır. Hasan Basri (v.110/728)'den rivâyete göre der ki: "Allah, yerküreyi Beyt-i Makdis'in bulunduğu yerde ceviz kıracak veya avuç içine sığacak büyüklükte yarattı. Üzerinde ona yapışık halde bir duman bulunuyordu. Daha sonra dumanı ondan ayırıp yükseltti ve bundan da gökleri yarattı, taşı ise yerinde bıraktı ve bundan da yerküreyi yayıp döşedi." Nitekim yüce Allah'ın şu kavli bunu belirtiyor:

﴿ كَانَتَا رَتْقًا ﴾ ***"Göklerle yer bitişik idiler."*** [457]

Bu âyette bitişik anlamımda olan kelime, « رَتْقًا » kelimesidir. Bu da bitişik ve yapışık manalarına gelir.

---

[456] Naziat, 30.
[457] Enbiya, 30.

« وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ » *"Ve O, her şeyi detaylarıyla bilendir."* İşte bunun içindir ki, her şeyi ve varlığı en muntazam ve en muazzam olarak yaratıp var etmiştir. Aralarında hiçbir dengesizlik var olmaksızın en muhkem ve en sağlam bir şekilde yaratmıştır. Yaratılanlar ister göktekiler olsun ve ister yeryüzündekiler olsun, hiç aralarında bir dengesizlik söz konusu olmadan, onların ihtiyaçlarına ve menfaatlerine göre yaratmıştır.

Kıraat imamlarından Verş (v.197/812) dışında Medine Okulu imamları ile Ebu Amr ve Ali Kisai, « وَهُوَ » kelimesi ile benzeri olan kardeşlerini/diğerlerini, « هـ » harfinin sükunu ile, « وَهْوَ » şeklinde kıraat etmişlerdir. Vav harfini sanki kelimenin bünyesinden bir harf gibi değerlendirmişlerdir. Tıpkı, " « عَضُد » kelimesi gibi. Çünkü bu kelimeyi, yerine « ض » harfinin sükunu ile, « عَضْد » olarak söylüyorlar.

❁ ❁ ❁

30. — 40. ÂYETLER

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰٓئِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً قَالُوٓا
أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَآءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ
بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ قَالَ إِنِّيٓ أَعْلَمُ مَا لاَ تَعْلَمُونَ ﴿٣٠﴾ وَعَلَّمَ
اٰدَمَ الْأَسْمَآءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلٰٓئِكَةِ فَقَالَ
أَنْبِؤُنِي بِأَسْمَآءِ هٰٓؤُلَآءِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٣١﴾ قَالُوا سُبْحَانَكَ
لاَ عِلْمَ لَنَا إِلاَّ مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ﴿٣٢﴾ قَالَ يَآ
اٰدَمُ أَنْبِئْهُمْ بِأَسْمَآئِهِمْ فَلَمَّآ أَنْبَأَهُمْ بِأَسْمَآئِهِمْ قَالَ أَلَمْ أَقُلْ
لَكُمْ إِنِّيٓ أَعْلَمُ غَيْبَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَأَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ
وَمَا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ ﴿٣٣﴾ وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلٰٓئِكَةِ اسْجُدُوا
لِاٰدَمَ فَسَجَدُوٓا إِلَّآ إِبْلِيسَ أَبٰى وَاسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ
﴿٣٤﴾ وَقُلْنَا يَآ اٰدَمُ اسْكُنْ أَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ وَكُلاَ مِنْهَا
رَغَداً حَيْثُ شِئْتُمَا وَلاَ تَقْرَبَا هٰذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ
الظَّالِمِينَ ﴿٣٥﴾ فَأَزَلَّهُمَا الشَّيْطَانُ عَنْهَا فَأَخْرَجَهُمَا مِمَّا كَانَا
فِيهِ وَقُلْنَا اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ وَلَكُمْ فِي الْأَرْضِ

مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ إِلَى حِينٍ ﴿٣٦﴾ فَتَلَقَّى آدَمُ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ
فَتَابَ عَلَيْهِ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿٣٧﴾ قُلْنَا اهْبِطُوا مِنْهَا
جَمِيعًا فَإِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ مِنِّي هُدًى فَمَنْ تَبِعَ هُدَايَ فَلَا خَوْفٌ
عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٣٨﴾ وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا
أُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٣٩﴾ يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ
اذْكُرُوا نِعْمَتِيَ الَّتِي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَأَوْفُوا بِعَهْدِي أُوفِ.
بِعَهْدِكُمْ وَإِيَّايَ فَارْهَبُونِ ﴿٤٠﴾

Meâli

30. Hani Rabbin meleklere: "Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım." demişti. Melekler de: " Bizler devamlı sana hamd ile Seni takdis ve tenzih edip durduğumuz halde, yeryüzünde anarşi doğuracak ve dünyayı kana bulayacak bir varlık mı yaratıp halife kılacaksın?" dediler. Allah da: "Şüphesiz sizin bilmediğiniz her şeyi ben bilirim." dedi.

31. Allah bütün isimleri Adem'e öğretti. Ardından da onları önce meleklere arz ederek: "Eğer söylediklerinizde doğru iseniz, bana şunların isimlerini bildirin." dedi.

32. Melekler de: "Rabbimiz! Seni tesbih ederek eksikliklerden tenzih ederiz, Senin bize öğrettiklerinin dışında bizim hiçbir bilgimiz yoktur. Doğrusu her şeyi en ince detayına kadar bilen ve her şeyi bir hikmet gereği yaratan Alim ve Hakimsin Sen." dediler.

33. İşte bunun üzerine Allah Adem'e: "Ey Adem! Bu varlıkların adlarını meleklere anlat *(öğret).*" dedi. Adem o varlıların isimlerini meleklere anlatıp öğretince, Allah da: "Ben, size göklerin ve yerin gaybını *(gizemlerini),* bilinmezlerini bilirim ve neleri açıkça ortaya döktüğünüzü ve neleri gizlediğinizi de ben bilirim, dememiş miydim?" diye buyurdu.

34. Hani, Biz meleklere: "Adem'e secde edin!" demiştik de, İblis hariç hepsi secde ettiler. İblis direndi, büyüklük tasladı ve böylece kâfirlerden oldu.

35. Ve Biz dedik ki: "Ey Adem! Sen ve eşin Havva cennette yerleşin. Orada dilediğiniz gibi cennet nimetlerinden bol bol yeyin. Fakat şu ağaca yaklaşmayın! Aksi takdirde her ikiniz de kendine yazık eden zalimlerden olursunuz."

36. Derken şeytan cennetten her ikisinin de ayağını kaydırdı ve böylece her ikisini de içinde bulundukları huzurlu cennet hayatından onları çıkardı. Bunun üzerine Biz de kendilerine: "Kiminiz kiminize düşman olarak inin. Sizin için yeryüzünde karar kılabileceğiniz bir yer ve belli bir süreye kadar yaşamak vardır" dedik.

37. Böylece yeryüzüne inen Adem nihâyet Rabbinden bir takım ilhamlar alarak hemen tevbe edip Rabbine döndü. Doğrusu Allah tevbeyi kabul buyuran ve merhameti bol olandır.

38. Dedik ki: "Hepiniz toplu halde cennetten inin! Ne zaman Benden size doğru yolu gösteren bir rehber gelir de her kim ona uyarsa artık onlara bir korku olmayacak ve onlar üzülmeyecekler de."

39. İnkâr ederek âyetlerimizi yalanlayanlara gelince; işte onlar cehennemliktirler. Onlar orada ebedi olarak kalacaklardır.

40. Ey İsrailoğuları! Size verdiğim nimetlerimi hatırlayın ve bana verdiğiniz sözü yerine getirin ki, ben de size vadettiklerimi yerine getireyim. Ve yalnız benden korkun!

Tefsiri

٣٠– ﴿ وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَٓئِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً قَالُوٓا أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَٓاءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ قَالَ إِنِّيٓ أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴾

30 – Hani, Rabbin meleklere: "Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım." demişti. Melekler de: "Bizler devamlı sana hamd ile Seni takdis ve tenzih edip durduğumuz halde, yeryüzünde anarşi doğura-

cak ve dünyayı kana bulayacak bir varlık mı yaratıp halife kılacaksın?" dediler. Allah da: "Şüphesiz sizin bilmediğiniz her şeyi herhalde ben bilirim." dedi.

Yüce Allah yeryüzünü (dünyayı) yaratınca buraya cinleri ve semaya da (göğe de) melekleri yerleştirdi. Ancak cinler yeryüzünde bozgunculuk ve anarşi meydana getirdiler. İşte bunun üzerine yüce Allah onların üzerine bir kısık melek gönderdi ve onlar bu cinleri denizlerdeki adalara ve dağların tepelerine sürdüler ve kendileri onların yerlerine yerleştiler veya onları yeni yerlerinde ikamet ettirdiler. Yüce Peygamberi Hz. Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*'e onların bu kıssalarını anlatmasını emretti de şöyle buyurdu:

« وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَٓئِكَةِ » *"Hani, Rabbin meleklere demişti ki:"* Bu âyetin başında bulunan, « إِذْ » harfi, gizli (var sayılan), « أذْكُرْ » fiiliyle mansuptur. « الْمَلَٓئِكَةِ » kelimesi de, *"mel'ek"* kelimesinin çoğuludur. Tıpkı « الشَّمَائِلِ » kelimesinin, « شَمْأَل » kelimesinin çoğulu olduğu gibi. *"melâike"* kelimesinin sonuna, dişilik (müennes) « ة »'sının getirilmesi ise, Arapça da çoğul olan kelimelerin müennes (dişil) kabul edilmeleri bakımındandır.

« إِنِّي جَاعِلٌ » *"Ben yaratacağım."* Bu kelime iki mef'ul alan, « جَعَلَ » fiilinden alınmadır. Bu iki mef'ul de, « فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً » *"Yeryüzünde bir halife."*

Halife: Yerine başkasını görevlendiren, halef atayan, demektir. Halife kelimesi, « فَعِيلَةٌ » ölçüsünde bir kelime olup, « فَاعِلَةٌ » manasındadır. Yani, « خَلِيفَةٌ » – « خَالِفَةٌ » demektir. Sonuna bir « ـه » harfinin yani yuvarlak « ة » harfinin eklenmesi mübalağa içindir. Manası da, *"sizden olan bir halife"* demektir. Çünkü yeryüzünde yerleştirilenler insanlardır. Yüce Allah yeryüzüne Hz. Adem'i ve soyunu halife olarak görevlendirmiştir. Bu âyette Rabbimiz, « خَلَائِفَ » veya « خُلَفَاءَ » ifadesini kullanmadı. Çünkü burada, « خَلِيفَةً » ifadesiyle murad olunan kimse bizzat Hz. Adem *(Aleyhi-s Selâm)*'in kendisidir. Böylece Hz. Adem *(Aleyhi-s Selâm)*'den bahisle soyundan ayrıca söz etmeye gerek duymadı.

Örneğin; Mudar ve Haşim denilerek sadece kabile liderinin ya da atasının adının zikredilmesiyle nasıl ki, tüm o kabileden söz edilmiş gibi olunuyorsa, bu da öyledir. Veya bununla, *"Size, yerinize halef olabilecek veya sizin adınıza hareket edecek bir halef"* manası murad olunmuştur. İşte bu bakımdan kelime müfret (tekil) olarak zikredilmiş olabilir. Yahut da, *"Benden, Benim tarafımdan bir halife"* demektir. Çünkü Hz. Adem *(Aleyhi-s Selâm)*, Allah *(Celle Celâluhu)*'ın arzında O'nun halifesidir. Nitekim, her peygamber bu manada böyledir. Yüce Allah şöyle buyuruyor:

﴿ يَا دَاوُدُ إِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِي الْأَرْضِ ﴾

"Ey Davud! Biz seni yeryüzünde halife yaptık." [458]

Ancak yüce Rabbimizin, meleklerin kendisine sordukları gibi bir soru sormaları ve verdikleri cevap türünden bir cevap alması için onlara bunu haber vermiştir. Böylece onlar henüz yaratılmazdan önce Allah'ın onları halife kılmasındaki hikmeti bilsinler, tanısınlar istemiştir. Yahut da, kullarının önüne herhangi bir konuya ilişkin olarak bir mesele gelmezden önce o konuda tartışıp birbirleriyle istişarede bulunmalarını öğretmek istemesindendir. Gerçi yüce Allah üstün ilim ve hikmetiyle böylesi bir istişareden müstağni (danışma ihtiyacı olmayan) ise de böyle bir şeye muhtaç değilse de amaç kullarının öğretip eğitmektir.

« قَالُوا أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا » *"Melekler de, «Yeryüzünde anarşi doğuracak, bozgunculuk çıkaracak birini mi yaratacaksın?» dediler."* Taat ehli kimseler yerine isyan edebilecek kimselerin geçmesine bir hayret ve şaşkınlık ifadesi burada yatmaktadır. Ancak, asla kendisi için bilgisizlik söz konusu olmayan, Hakimdir. Meleklerin böyle bir durumdan bilgi sahibi olmaları ya yüce Allah tarafından bunun kendilerine haber verilmesindendir veya bunu Levh-i Mahfuz kanalıyla öğrenmiş olabileceklerindendir. Yahut da iki insanı da cinlerle mukayese etmeleri sonucu böyle bir durum olabilmiştir.

« وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ » *"Ve dünyayı kana bulayacak..."*

---

[458] Sad, 26.

« وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ » *"Bizler devamlı sana hamd ile seni takdis ve tenzih edip durduğumuz halde..."* Burada, « وَنَحْنُ نُسَبِّحُ » fiilinin başında yer alan « وَ » harfi hal içindir. Bu tıpkı şu cümleye benzer bir ifadedir:

« أَتُحْسِنُ اِلَى فُلاَنٍ وَ اَنَا أَحَقُّ مِنْهُ بِالْاِحْسَانِ » *"Ben ona nazaran daha çok ihsana* (iyiliğe) *lâyık iken sen ona mı iyilikte bulunuyorsun?"*

« بِحَمْدِكَ » kelimesi de hal yerinde gelmiştir. Yani, *"Sana hamd ederek seni tesbih ve tenzih ediyoruz, eksikliklerden beri kılıyoruz. Sena hamd etmekle meşgulüz."*

Tıpkı yüce Allah'ın şu kavli gibi:

﴿ وَقَدْ دَخَلُوا بِالْكُفْرِ ﴾

"Yanınıza kâfir olarak girdikleri halde..." [459]

Âyette geçen, « وَنُقَدِّسُ لَكَ » içimizi, nefsimizi senin için arındırır, temizleriz. Bir başka yoruma göre *"tesbih"* ve *"takdis"* Yüce Allah'ı kötülüklerden beri kılmak, ırak etmektir. Dolayısıyla, yeryüzünde tesbih ve takdis eden, demek oradan gitmek ve uzaklaşmak demektir.

« قَالَ اِنِّى اَعْلَمُ مَا لاَ تَعْلَمُونَ » *"Allah da, şüphesiz sizin bilmediğiniz her şeyi herhalde ben bilirim, dedi."* Yani, bundaki hikmetleri, size gizli kalan noktaları ben bilirim. Yani Rabbimiz burada şunu demek istiyor; onların içlerinden peygamberler, Allah'ın sevgili kulları ve alimler çıkacaktır. Buradaki, « مَا » ise, « اَلَّذِى » manasındadır. Ve « اَعْلَمُ » fiilinin mef'ulüdür. Aid (yani zamir) mahzuftur. Ve bu, « مَا لاَ تَعْلَمُونَهُ » demektir. Kıraat imamlarından İbn Kesir ve Ebu Amr, « اِنِّى » kelimesini, « اِنِّىَ » olarak okumuşlardır.

---

[459] Maide, 61.

٣١- ﴿ وَعَلَّمَ اٰدَمَ الْاَسْمَٓاءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلٰٓئِكَةِ فَقَالَ اَنْبِؤُ۫ن۪ي بِاَسْمَٓاءِ هٰٓؤُ۬لَٓاءِ اِنْ كُنْتُمْ صَادِق۪ينَ ﴾

31 – Allah bütün isimleri Adem'e öğretti. Ardından da onları önce meleklere arz ederek: "Eğer söylediklerinizde doğru iseniz, bana şunların isimlerini bildirin." dedi.

« وَعَلَّمَ اٰدَمَ » *"Allah, Adem'e öğretti."*

« اٰدَمَ » *"Adem"* ismi Arapça olmayan bir isimdir. Yani, munsarif bir isim değildir. Ancak olsa olsa belki yaklaşık bir ifade ile bu, tıpkı « اٰزَرُ » – *Azer* isimi gibi, « فَاعَلُ » vezninde olabilir.

Ancak dil bilginlerinin, bu kelimeyi yer yüzeyi manasında olan, « اَدِيم » kelimesinden veya, « الْاُدْمَةُ » kelimesinden türemiş kabul etmelerine gelince, tıpkı *Yakub* ismini, « الْعَقْبُ » kelimesinden, *İdris* adını, « الدَّرْسُ » kelimesinden ve *İblis* adını da, « الْاِبْلَاسِ » kelimesinden türediğini ileri sürdükleri gibi bir görüştür.

« اٰدَمَ الْاَسْمَٓاءَ كُلَّهَا » *"Bütün isimleri,"* Yani, varlıklara ad olan isimleri, hangi isim hangi şeye aittir veya hangi isimle çağrılır gibi. Burada muzafun ileyh, yani tamlayan, belirten mahzuftur. Çünkü, *"isimler"* ifadesinin geçmesiyle neye delâlet ettiği gerçeği artık bilinir olduğundan müsemmaların zikrine gerek duyulmamıştır. Çünkü isim müsemmasına, yani neyin veya kimin adı ise ona delâlet eder. İşte bundan dolayı da başına bir « ال » getirilmiştir. Bu tıpkı şu âyetteki gibidir.

﴿ وَاشْتَعَلَ الرَّاْسُ شَيْبًا ﴾

"Saçım, başım ağardı." [460]

İşte bu âyette de, « اَلرَّاْسُ » – *"baş"* kelimesi, aslında, « رَاْس۪ي » – *"başım.."* manasında iken, başına gelen, « ال » harf-i tarifi bu izafetin

[460] Meryem, 4.

(tamlamanın) yerine geçmiştir. İşte burada, "el-esma" kelimesi de böyledir. Dolayısıyla, muzafın (tamlananın, belirtilenin) hazfı üzerine muzafun ileyhin (tamlayanın) bunun yerine geçirilmesi ya da takdiri doğru değildir. Yani, *"Adem'e, müsemmaların* (isim alan varlıkların) *adlarını öğretti."* demek sahih olmaz. Çünkü; burada öğretilen şey isimlerdir, o ismi alan varlıklar değil. Zira yüce Allah:

« اَنْبِئُونِى بِاَسْمَاۤءِ هٰۤؤُلَاۤءِ » *"Bana şunların isimlerini bildirin."* ve « اَنْبِئْهُمْ بِاَسْمَائِهِمْ » *"Bu varlıkların adlarını onlara anlat* (öğret)*!"* Bu iki âyetinde gördüğünüz gibi buyurmuş ve fakat, « اَنْبِؤُنِى بِهٰؤُلَاۤءِ » ve « اَنْبِئْهُمْ بِهِمْ » diye buyurmamıştır.

Müsemmeyatın (varlıkların) adlarını öğretmek demek şu demektir:

"Yüce Allah, Hz. Adem *(Aleyhi-s Selâm)*'e, yaratacağı (yaratmış olduğu) varlıkların cisimlerini gösterdi ve ona; işte bunun adı kısrak, bunun adı deve ve şunun adı da şudur ve şudur diye hepsini bir bir öğretti. Nitekim İbn Abbas *(Radıyallahü Anh)* demiş ki:

"Allah, Hz. Adem'e kazana ve kepçeye varana dek her şeyin adını bir bir öğretmiştir."

« ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلٰۤئِكَةِ » *"Ardından da onları önce meleklere arzederek:"* Yani, "adlandırılan varlıkları meleklere sunarak". Çünkü müsemmeyat (yani adlandırılan varlıklar) içerisinde akıl sahibi varlıkların olması nedeniyle Allah değerleri itibariyle onları öne çıkardı. Allah'ın meleklerden haber soruşturması, peygamberlerin onları acze düşüreceklerini bilmiş olması nedeniyle bir bakıma melekleri susturmak, uyarmak içindir. İşte bunu için Rabbimiz onlara:

« فَقَالَ اَنْبِؤُنِى بِاَسْمَاۤءِ هٰۤؤُلَاۤءِ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ » *"Eğer söylediklerinizde doğru iseniz, bana şunların isimlerini bildirin* (haber verin)*, dedi."*

"Eğer iddia ettiğiniz ve ileri sürdüğünüz gibi ben yeryüzünde bozgunculuk yapacak, anarşi doğuracak ve dünyayı kana bulayacak bir halife yaratacaksam..." ifadesinde meleklere hem red cevabı bulunmaktadır ve hem de tüm faydalı şeylerin temellerini oluşturan ilmi esasların halife tayin edeceği kimseler tarafından nasıl bilindiğini ve onların buna nasıl

ehil kimseler olduklarını açıklamak içindir. Çünkü ilmî bir ehliyete haiz olanlar ancak hilafete seçilme hakkına haiz olabilirler.

٣٢- ﴿ قَالُوا سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ﴾

32 – Melekler de: "Rabbimiz! Seni tesbih ederek eksikliklerden tenzih ederiz, Senin bize öğrettiklerinin dışında bizim hiçbir bilgimiz yoktur. Doğrusu her şeyi en ince detayına kadar bilen ve her şeyi bir hikmet gereği yaratan Alim ve Hakimsin Sen» dediler."

« قَالُوا سُبْحَانَكَ » *"Melekler de: Rabbimiz! Seni tesbih ederek eksikliklerden tenzih ederiz, dediler."* Sana herhangi bir şeyin gizli kalacağından seni tenzih eder, beri kılarız veya senin tedbirinde kusur edeceğine dair herhangi bir itirazda bulunmak sûretiyle de böyle bir şeyden seni uzak tutarız. Tedbirsizlik sana değil, ancak bizim için vardır. Rabbimiz! Seni böyle bir durumdan beri tutarız.

Biz âyetten şu gerçeği öğreniyoruz: İsimlere ait bilgilerin sahibi olmak, ibadet için yalnızlığa kapanmaktan daha üstündür. Bu ilim bu kadar değerli ise zaman ayrılma önemi var ise, ya şeriat (din) ilmi için ne buyurulur ki?

"Sübhaneke" kelimesi mastariyet üzere mansuptur. Yani, « سَبَّحْتُ اللّٰهَ تَسْبِيحًا » demektir.

« لَاعِلْمَ لَنَا إلاَّ مَا عَلَّمْتَنَا » *"Senin bize öğrettiklerinin dışında bizim hiçbir bilgimiz yoktur."* Senin bize öğrettiklerin arasında eşyanın ve varlıkların isimlerine dair herhangi bir bilgi yoktur. Âyette yer alan, « مَا » harfi, « الَّذِى » manasındadır. Burada geçen, « عِلْمَ » – *"ilim"* ise, *"mâlum /bilinen"* manasındadır. Yani, *"Senin bize öğrettiklerin dışında bizim bilgimiz dahilinde* (malumumuz olan) *bir başka bilgi yoktur."* demektir.

« إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ » *"Doğrusu, her şeyi en ince detayına kadar bilen* –öğretilmeyen– *ve her şeyi* –hükmettiğinde ve takdir buyurduğunda– *bir hikmet gereği yaratan Alim ve Hakimsin Sen."*

« أَنْتَ »'deki, « كَ » harfi, « اِنَّ »'nin ismidir. « أَنْتَ » mübteda ve sonrası da haberidir. Cümle bütünüyle, « اِنَّ »'nin haberidir. Veya, « أَنْتَ » fasl zamiridir, « اَلْعَلِيمُ » birinci haber ve « اَلْحَكِيمُ » de ikinci haberdir.

٣٣– ﴿ قَالَ يَٓا اٰدَمُ أَنْبِئْهُمْ بِأَسْمَٓائِهِمْ فَلَمَّٓا أَنْبَأَهُمْ بِأَسْمَٓائِهِمْ قَالَ أَلَمْ أَقُلْ لَكُمْ إِنّ۪ٓي أَعْلَمُ غَيْبَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَأَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ ﴾

33 – İşte bunun üzerine Allah, Adem'e: "Ey Adem! Bu varlıkların adlarını meleklere anlat/öğret" dedi. Adem o varlıkların isimlerini meleklere anlatıp öğretince, Allah da: "Ben, size göklerin ve yerin ğaybını (gizemlerini), **bilinmezlerini bilirim ve neleri açıkça ortaya döktüğünüzü ve neleri gizlediğinizi de ben bilirim, dememiş miydim?" diye buyurdu.**

« قَالَ يَٓا اٰدَمُ أَنْبِئْهُمْ بِأَسْمَٓائِهِمْ فَلَمَّٓا أَنْبَأَهُمْ بِأَسْمَٓائِهِمْ » *"İşte bunun üzerine Allah, Adem'e, «Ey Adem! Bu varlıkların adlarını meleklere anlat* (öğret),» *dedi. Adem, o varlıkların isimlerini meleklere anlatıp öğretince,"* Hz. Adem (Aleyhi's-Selâm) her varlığı kendi adıyla çağırıp seslendi.

« قَالَ اَلَمْ اَقُلْ لَكُمْ اِنّ۪ٓي اَعْلَمُ غَيْبَ السَّمٰوَاتِ وَ الْأَرْضِ » *"Allah da: «Ben, size göklerin ve yerin gaybını* (gizemlerini), *bilinmeyenlerini bilirim, dememiş miydim?» diye buyurdu."* Yani, göklerde ve yerde bilmediğiniz ve size göre gayb olan her şeyi ben bilirim. Olmuş olanı da olacak olanı da ben bilirim.

« وَاَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ » *"Neleri açıkça ortaya döktüğünüzü ve neleri gizlediğinizi de ben bilirim."*

٣٤– ﴿ وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلٰٓئِكَةِ اسْجُدُوا لِاٰدَمَ فَسَجَدُوٓا إِلَّٓا إِبْلِيسَ أَبٰى وَاسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ ﴾

34 – Hani Biz meleklere: "Adem'e secde edin!" demiştik de, İblis hariç hepsi secde ettiler. İblis direndi, büyüklük tasladı ve böylece kâfirlerden oldu.

« وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَٓئِكَةِ اسْجُدُوا لِاٰدَمَ » *"Hani, Biz meleklere, Adem'e secde edin, demiştik de,"* Âdem'e karşı tevazu gösterin, ona boyun eğin. Onun size olan üstünlüğünü tanıyın.

Übey b. Ka'b ve İbn Abbas *(Radıyallahü Anh)*'tan rivâyete göre, buradaki secdeden kasıt, boyun eğmek ve eğilmek anlamındadır. Yoksa bu yüzün koyu yere kapanıp bu manadaki bir secde değildir."

Ancak cumhurun görüşüne göre bu, yüzü yere koyup kapamak manasında bir secdedir. Sahih olan görüşe göre, secdeden kasıt, Hz. Adem *(Aleyhi's-Selâm)*'e karşı bir tahiyye, saygı manasındaki bir selâmdır. Eğer bahis konusu secde yüce Allah'a yapılması emri olsaydı, İblis bundan geri durmaz ve kaçınmazdı, secde ederdi. Nitekim daha önceler, yani geçmişte caiz görülmekte idi. Ancak, Hz. Selman'ın *(Radıyallahü Anh)* Rasulûllah'a *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* secde etmesini istemesi,üzerine bu, Rasulûllah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* tarafından kaldırıldı. Çünkü, Rasulûllah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

"Herhangi bir mahlukun herhangi bir kimseye secde etmesi doğru değildir, yakışık almaz. Ancak Yüce Allah'a secde olunur." [461]

« فَسَجَدُوا اِلَّا اِبْلِيسَ » *"İblis hariç, hepsi secde ettiler."* Buradaki istisna, muttasıl istisnadır. Çünkü İblis de meleklerden bir melek idi. Nitekim Hz. Ali, İbn Abbas ve İbn Mesud –Allah hepsinden de razı olsun- böyle söylemişlerdir. Ancak asl olan şey, istisna müstesna minhin kendisinden istisna olunanın cinsinden olur. İşte bunun içindir ki Rabbimiz şöyle buyurmuştur:

﴿ قَالَ مَا مَنَعَكَ أَلَّا تَسْجُدَ إِذْ أَمَرْتُكَ ﴾

"Allah, «Secde etmen için sana emrettiğim halde, senin Adem'e secde etmeni önleyen gerekçen nedir?» diye İblis'e sordu." [462]

Yine Rabbimizin:

---

[461] Tirmizi Ebu Hureyre'den rivâyet etmiştir. 1159. Ahmed b. Hanbel, Müsned; 3/158, Enes'ten; 6/86 Hz. Aişe'den ve 5/227, Muaz b. Cebel'den *(Radıyallahu Anhüm).*

[462] Araf,12.

﴿ كَانَ مِنَ الْجِنِّ ﴾ *"**İblis cinlerden idi.**"* [463]

kavlinin manası ise, *"O, cinlerden oldu."* demektir. Bu, tıpkı Rabbimizin şu âyetinde yer alan ifade gibidir:

﴿ فَكَانَ مِنَ الْمُغْرَقِينَ ﴾

"Böylece o da boğulanlardan oldu." [464]

Bir diğer yoruma göre, buradaki istisna, münkati istisnadır. Çünkü, İblis meleklerden bir melek değildi. Zira, nass ile sabit olduğu gibi o cinlerden idi. Bu görüş Hasan Basri (v.110/728) ile Katade (v.118/ 736)'nin görüşleridir. Bilindiği gibi İblis ateşten yaratılmış, melekler ise nurdan yaratılmışlardır. İşte bu bakımdan İblis secde etmekten kaçındı, Allah'a karşı geldi ve büyüklük tasladı. Melekler ise, Allah'ın kendilerine emrettiği hiçbir konuda asla Allah'a karşı gelmezler ve O'na ibadet ve kulluktan da kibirlilik göstererek isyana kalkışmazlar. Bunun içindir ki, Rabbimiz şöyle buyurmuştur:

﴿ أَفَتَتَّخِذُونَهُ وَذُرِّيَّتَهُ أَوْلِيَآءَ مِنْ دُونِى ﴾

"Şimdi siz, beni bırakıp da onu ve onun soyunu mu dost ediniyorsunuz?" [465]

Oysa melekler üremezler. Çünkü, meleklerde erkeklik ve dişilik yoktur.

Cahiz (v.255/868)'e göre melekler ile cinler aynıdırlar. Onlardan temiz olup temiz kalanlar melek oldular, onlardan kötü ve habis olan da şeytan oldu. Melekler ile şeytan arasında olanlar ise cinlerdir.

« أَبَى وَاسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ » *"İblis direndi* –kendisine emredilenden imtina etti, kaçındı, büyüklük tasladı, kendisini büyük görerek emre uymaktan geri durdu– *ve böylece kâfirlerden oldu."* Dayatarak, büyüklük taslayarak ve verilen emri kabul etmeyerek böylece kâfirlerden,

[463] Kehf, 50.
[464] Hud, 43.
[465] Kehf, 50.

inkarcılardan oldu. Gerçi emir gereği ameli terketmekle değil, bizzat emri reddetmek ve kabul etmemekle kâfirlerden oldu.

Çünkü Ehli Sünnet'e göre secdeyi yani ameli terketmek kişiyi imandan çıkarmaz. Bu, Ehli Sünnet açısından küfür değildir. Fakat Mutezile ile Hariciler buna karışı çıkıyor ve bu görüşü reddediyor.

Veyahut da o, *"Allah'ın ilmi ezelisinde kâfirlerden oldu."* demektir yani; Allah'ın ezeli ilmine göre o iman ettikten sonra küfredecek (inkâr edecek)lerden oldu. Yoksa o, ebedi manada Allah'ın ezeli ilminde zaten kâfir idi, demek değildir.

Aslında bu mesele muvafat meselesiyle alakalıdır. Bunun kısaca anlamı şudur: Asıl itibar, hayatın son deminde (nefesinde) ruhunu iman üzere vermektedir. Son nefeste iman ile gitmesi önemlidir. Daha fazla bilgi edinmek isteyenler konuya ilişkin akait kitaplarına bakabilirler. Çünkü, bu mesele imamlar arasında temel meselelerdendir.

٣٥– ﴿ وَقُلْنَا يَا اٰدَمُ اسْكُنْ اَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ وَكُلَا مِنْهَا رَغَدًا حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا هٰذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ ﴾

35 – Ve Biz dedik ki: "Ey Adem! Sen ve eşin Havva cennette yerleşin. Orada dilediğiniz gibi cennet nimetlerinden bol bol yeyin. Fakat şu ağaca yaklaşmayın! Aksi takdirde her ikiniz de kendine yazık eden zalimlerden olursunuz."

« وَقُلْنَا يَا اٰدَمُ اسْكُنْ » *"Ve Biz dedik ki: Ey Adem! Yerleşin."* Âyette yer alan, « اسْكُنْ » kelimesi, « سَكَنَ الدَّارَ يَسْكُنُهَا سُكْنَى » kökünden türemedir. Bu da bir yerde (evde) ikamet etmek, yerleşip kalmak anlamındadır. Nitekim, hareket halinde olan sükuna erdi, hareketsizleşti ifadesi de böyledir.

« اَنْتَ » *"sen"* Bu kelime aynı zamanda, « اسْكُنْ » – *"yerleş"* kelimesinde gizli bulunan « اَنْتَ » – *"sen"* kelimesini te'kit ve pekiştirmek içindir. Bunun da nedeni bundan sonra gelecek olan kelimenin bunu üzerine atfı sahih olması içindir. Bu da şimdi vereceğimiz şu ifadelerden oluşmaktadır:

« وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ » *"Ve eşin Havva cennette..."* İşte burada, *"eşin Havva"* bir önceki, « أَنْتَ » üzerine atfolunmuştur. Burada sözü edilen cennet ise, *"Cenneti Huld"* adındaki cennettir. Bu cennet takva sahipleri için hazırlanmıştır. Çünkü meşhur olan rivâyet bunu göstermektedir. « الْجَنَّةَ » kelimesindeki « ال » harfi belirtme takısıdır (tarif içindir).

Ancak Mutezile'ye göre burada sözü edilen cennet, Yemen'de bulunan bir bahçedir. Çünkü cennette herhangi bir görev ve sorumluluk altına sokma olayı olmadığı gibi oraya giren de artık bir daha oradan çıkmaz.

Buna karşılık olarak da Ehli Sünnet olarak biz de şöyle deriz: Oraya mükafat olarak giren bir kimse artık bir daha oradan çıkıp ayrılmaz. Oysa miraç gecesinde Hz. Peygamber (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem) oraya girdi ve sonra da oradan çıkıp ayrıldı. Kadı ki, cennet ehlinin orada bir sorumlulukları da vardır. Bu, Allah'ı bilmek, tanımak ve tevhid ile mükelleftirler.

« وَكُلَا مِنْهَا » *"Orada ikiniz de yiyin."* Aslında, *"Oranın meyvelerinden, nimetlerinden yiyin."* demektir. Muzaf burada hazfolunmuştur (gizlenmiştir).

« رَغَدًا حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا هٰذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ » Burada, « رَغَدًا » kelimesi mastar olarak bir vasıf/sıfattır. Yani *"Bol bol ve geniş olarak yeyin"* demektir.

« حَيْثُ شِئْتُمَا » *"Dilediğiniz gibi, istediğiniz kadar"* manasındadır. Kıraat imamlarından Ebu Amr, « شِئْتُمَا » kelimesini hemzesiz olarak, « شِيْتُمَا » olarak kıraat etmiştir. « حَيْثُ » belirsiz yer (mekan) anlamında olup, *"Cennette istediğiniz neresi ise, orada."* demektir.

« وَلَا تَقْرَبَا هٰذِهِ الشَّجَرَةَ » *"Fakat şu* –buğday veya üzüm yahut da incir– *ağacına yaklaşmayın."* Nitekim, bunun için şu tekerlemeyi söylerler:

"İnsan nasıl etmesin isyan, çünkü hamurudur isyan."

Nasıl ki; buğday, azık olarak isyan ağacı diye değerlendirilmiş ise, üzüm de, her fitnenin başı kabul edilmiştir.

« مِنَ الظَّالِمِينَ فَتَكُونَا » *"Aksi takdirde her ikiniz de kendine yazık eden veya kendine zarar veren* (zalim)*lerden olursunuz."* Burada, « فَتَكُونَا » kelimesi, « تَقْرَبَا » kelimesi üzerine matuftur veya nehyin cevabı olarak mansuptur.

٣٦- ﴿ فَأَزَلَّهُمَا الشَّيْطَانُ عَنْهَا فَأَخْرَجَهُمَا مِمَّا كَانَا فِيهِ وَقُلْنَا اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ وَلَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ إِلَى حِينٍ ﴾

36 – Derken şeytan cennetten her ikisinin de ayağını kaydırdı ve böylece her ikisini de içinde bulundukları huzurlu cennet hayatından onları çıkardı. Bunun üzerine Biz de kendilerine: "Kiminiz kiminize düşman olarak inin. Sizin için yeryüzünde karar kılabileceğiniz bir yer ve belli bir süreye kadar yaşamak vardır." dedik.

« فَأَزَلَّهُمَا الشَّيْطَانُ عَنْهَا » *"Derken şeytan oradan her ikisinin ayağını kaydırdı."* Yani ağaçtan. Yani, şeytan her ikisini de yasaklanan ağaçtan yemeye sevk etti, bundan dolayı da ayaklarının kaymasına sebep oldu. Bunu gerçek manası şöyledir:

Şeytan onların ayaklarının kaymasını o ağaç sebebiyle sağladı, o ağaç onların oradan çıkışına neden oldu. Yahut da, *"O ikisinin ayağını cennetten kaydırdı."* demek, *"Onları oradan gönderdi, uzaklaştırdı."* demektir.

Kıraat İmamlarından Hamza, « فَأَزَلَّهُمَا » kelimesini, « فَأَزَالَهُمَا » olarak kıraat etmiştir. Ancak Hz. Adem *(Aleyhi's-Selâm)*'in, "te'vil" adlı eserde tahrim, yani haramlık kasdolunmaksızın söz konusu nehiy (yasaklama) ya tenzihi anlamdadır veya lâm-ı tarifin "ahd" manasına yorumlanmasındandır. Sanki, yüce Allah cins manası murat etmiş gibi. Ancak ilk görüş daha yerindedir. İşte bu, peygamberler hakkında da mutlak manada zelle tabirinin kullanılabileceğinin caizliği hakkında bir delildir. Nitekim, Buharalı ilim adamları da bu görüştedirler. Bu kelime isim fiil olup herhangi bir ihtilafı (tartışmayı) kasdetmeksizin emrin, olması gerekenin hilafına (aksine) varit olmuştur. Tıpkı çamurda (batak yerde) yürüyen kimsenin ayağının kayıp sürçmesi gibi.

Ancak Semerkant uleması ise, peygamberlerin fiillerine nasıl ki mutlak manada masiyet adı verilemezse, aynı şekilde mutlak anlamda zelle adı da verilemez. Fakat peygamberler için şöyle söylenebilir; "Daha üstünü ve iyisi varken, yani efdali varken daha aşağısını, alt derecede olan bir şeyi yaptılar ve bundan dolayı da itap olundular(eleştirildiler)."

« فَأَخْرَجَهُمَا مِمَّا كَانَا فِيهِ » *"Ve böylece her ikisini de içinde bulundukları huzurlu cennet hayatından onları çıkardı."* Yani, içinde bulundukları nimetlerden, ikramlardan, demektir. Eğer buradaki cennete raci ise bu takdirde, "içinde bulundukları cennetten" demek olur. Nitekim İblis şu:

﴿ قَالَ فَاخْرُجْ مِنْهَا فَإِنَّكَ رَجِيمٌ ﴾

"O halde oradan çık! Çünkü sen artık kesinlikle kovuldun, uzaklaştırıldın." [466]

yasaklama emrinden sonra Adem ile eşi Havva'ya bir şekilde ulaşarak onların ayağını oradan kaydırdı. Çünkü İblis'in cennete girmesi yasaklanmıştı. O artık melekler gibi oraya girip çıkamıyordu. İblis'in cennete Adem ile Havva'ya vesvese vermek ve onları denemek için girmesi meselesi değil, sırf cennetin saygınlığı ve önemi itibariyle artık oraya giriş ve çıkışı yasaklanmıştı. Melekler için böyle bir durum söz konusu değildir.

Nitekim rivâyete göre; İblis cennete girmeyi istemiş ise de, ancak orada görevli melekler tarafından engellenmiştir. O da çare olarak bir yılanın ağzına girer ve onunla birlikte cennete girmeyi başarırır. Yani, Adem ile Havva'yı bu yoldan kaydırır. Farklı bir yoruma göre de: İblis cennetin kapısının önünde durup onlara seslenmek sûretiyle ayaklarını kaydırdı.

« وَقُلْنَا اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ » *"Bunun üzerine Biz de kendilerine: «Kiminiz kiminize düşman olarak inin.» dedik."*

"Hubut" Yeryüzüne inmektir. Burada hitap ya da sesleniş; Hz Adem *(Aleyhi's-Selâm)*, Eşi Havva ve İblis'edir. Diğer bir yoruma göre, yılana-

[466] Hicr, 34.

dır. Ancak doğru olanı seslenişin Hz. Adem *(Aleyhi's-Selâm)* ile eşi Hz. Havva'ya olmasıdır. Dolayısıyla, o ikisi ve bir de onların soyundan gelecek olan çocukları murat olunmaktadır. Çünkü, Hz. Adem *(Aleyhi's-Selâm)* ile eşi insanlığın aslı olmaları ve onların da soyundan gelecek olanlar bakımından sanki o ikisi tüm insanların kendileri imişçesine hitap olunmuşlardır. Zira, yüce Allah'ın şu kavli buna işaret buyurmaktadır:

﴿ قَالَ اهْبِطَا مِنْهَا جَمِيعًا ﴾

"Allah buyurdu ki: «Birbirinize düşman olarak hepiniz** (ikiniz) **cennetten inin.»" [467]

Âyette, « اهْبِطَا » –*"inin"* kelimesi tesniye, yani ikildir. İşte bu âyete dayanarak hitabın Adem ile eşine olduğunu zikretmektedirler.

"Kiminiz kiminize düşman olarak" Bu insanların karakter ve yaratılış gereği azgınlık ve düşmanlıklara yatkın oldukları, kiminin kimisini saptıracağını belirtiyor. Cümle ise, « اهْبِطُوا » kelimesinde bulunan « و » harfinden haldir. Yani, *"Birbirinize düşmanlık edeceğiniz bir halde..."* demektir.

« وَلَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ إِلَى حِينٍ » *"Sizin için yeryüzünde karar kılabileceğiniz bir yer* –ve yerleşme/istikrar ve kararlılık– *ve belli bir süreye* –kıyamete veya öleceğiniz ana kadar yaşamak– *hayattan faydalanmak– vardır."*

İbrahim b. Edhem (v.161/778) diyor ki:

"Şu bir lokmacık dünya bize uzun bir hüzün bıraktı."

٣٧– ﴿ فَتَلَقَّى آدَمُ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴾

37 – Böylece yeryüzüne inen Adem, nihâyet Rabbinden bir takım ilhamlar alarak hemen tevbe edip Rabbine döndü. Doğrusu Allah tevbeyi kabul buyuran ve merhameti bol olandır.

---

[467] Ta Ha, 123.

« فَتَلَقّٰى اٰدَمُ مِنْ رَبِّهٖ كَلِمَاتٍ » *"Böylece yeryüzüne inen Adem, nihâyet Rabbinden bir takım ilhamlar* (kelimeler) *aldı."* Hz. Adem *(Aleyhi's-Selâm)* o kelimeleri almak, kabul etmek ve onlarla amel etmek, onların gereğini yapmak üzere onları karşılayıp aldı. Kıraat imamlarından İbn Kesir, *"Adem"* kelimesini nasb ve *"kelimat"* kelimesini de raf ile okumuştur. Yani:

« فَتَلَقّٰى اٰدَمَ مِنْ رَبِّهٖ كَلِمَاتٌ » olarak kıraat etmiştir ki, bunun da manası şöyledir: *"Adem'e Rabbinden bir takım kelimeler* (ilhamlar) *geldi/ sunuldu."* Yani, o kelimeler ona ulaşmakla onları elde etti. Onları ona ulaştırdı ki bunlar da yüce Rabbimizin şu kavlindeki ifadelerdir:

﴿ رَبَّنَا ظَلَمْنَا اَنْفُسَنَا وَاِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴾

"Rabbimiz! Emrine karşı gelip şeytanın sözlerine kanmakla biz kendimize yazık ettik! Eğer bizim kusurumuzu bağışlamaz, rahmet ve merhametinle bizi esirgemezsen, hiç kuşkusuz biz mutlaka helâk olanlardan olacağız" [468]

Burada Hz. Adem *(Aleyhi's-Selâm)* ile eşi Hz. Havva'nın çocuklarına da bir öğüt bulunmaktadır. Çünkü bunun sayesinde onlarda günahlardan nasıl kurtulabileceklerinin yolunu öğrenmiş oluyorlar. Nitekim, Abdullah İbn Mesud *(Radıyallahü Anh)* şöyle der:

"Allah katında en makbul ve geçerli söz (dua), *babamız Hz. Adem'in hata işlediğinde* (yanılarak yaptığı şeyde) *söylediği* (yaptığı) *şu duadır:*

سُبْحَانَكَ اللّٰهُمَّ وَبِحَمْدِكَ وَتَبَارَكَ اسْمُكَ وَتَعَالٰى جَدُّكَ وَلاَ اِلٰهَ اِلاَّ اَنْتَ ظَلَمْتُ نَفْسِي فَاغْفِرْ لِي اِنَّهُ لاَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ اِلاَّ اَنْتَ

"Allah'ım! Sana hamd etmek sûretiyle seni tesbih, tenzih ve takdis ederim. Sen her tür eksiklikten berisin. Senin ismin mübarektir. Senin şerefin ve azametin yücedir. Senden başka bir ilâh yoktur, sen varsın ancak. Rabbim ben kendime yazık ettim, zulmettim. Doğrusu günahları bağışlayan bir merci yok, ancak yegâne ve tek merci sensin!"

468 Araf, 23.

İbn Abbas *(Radıyallahü Anh)*'tan rivâyete göre, Hz Adem *(Aleyhi's-Selâm)* ile Rabbi arasında şöyle bir diyalog yaşanmış:

— *Rabbim! Sen beni elinle yaratmadın mı?*

— *Evet, elbette seni elimle yarattım.*

— *Öyle ise ruhundan bana ruh üflemedin mi? Senin rahmetin gazabını geçmedi mi? gazabına üstün gelmedi mi? Sen beni cennetine yerleştirmedin mi?*

Yüce Allah da tüm bu sorulara yukarıda geçtiği gibi "Bela, Bela..." diye cevaplamış, yani elbette ruhumdan üfledim, rahmetim gazabıma üstün gelmiştir ve seni de cennetime yerleştirdim, diye buyurunca Hz. Adem de *(Aleyhi's-Selâm)* :

— *Mademki böyledir neden beni cennetten çıkardın?"* der. Yüce Allah da:

— *Senin yanlış davranışın, kötü masiyetin yüzünden,* buyurur. Bunun üzerine de Hz. Adem *(Aleyhi's-Selâm)* :

— *Eğer tevbe edersem, beni yeniden oraya gönderir misin,* diye yakarmasını arz edince yüce Allah da:

— *Evet,* diye buyurur. İşte bunun üzerine Hz. Adem *(Aleyhi's-Selâm)*:

« فَتَابَ عَلَيْهِ » *"Hemen tevbe edip Rabbine döndü."* Yani; rahmet, merhamet ve kabul ile Rabbine dönüş yaptı. Görüldüğü gibi sadece Hz. Adem *(Aleyhi's-Selâm)*'in *"Tevbesini kabul etti."* ifadesiyle yetinilmiştir. Çünkü eşi ve annemiz Hz. Havva da ona tabidir. Bu, her ikisi de tevbe ettiler, anlamındadır.

İşte bu açıdan Kur'an'ın birçok yerinde sadece erkekten bahsedilmekle, kadın da buna dahil olarak ele alınmış olduğundan ayrıca kadınlardan da söz edilmemiştir. Nitekim Sünnetin (hadislerin) de birçoğunda aynen bu yol izlenmiştir.

« اِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ » *"Doğrusu, Allah tevbeleri çok kabul buyuran ve kullarına karşı da merhameti bol olandır."*

٣٨- ﴿ قُلْنَا اهْبِطُوا مِنْهَا جَمِيعًا فَإِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ مِنِّي هُدًى فَمَنْ تَبِعَ هُدَايَ فَلاَ خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلاَ هُمْ يَحْزَنُونَ ﴾

38 – Dedik ki: "Hepiniz toplu halde cennetten inin! Ne zaman Benden size doğru yolu gösteren bir rehber gelir de her kim ona uyarsa artık onlara bir korku olmayacak ve onlar üzülmeyecekler."

« قُلْنَا اهْبِطُوا مِنْهَا » *"Dedik ki: «Hepiniz toplu halde cennetten inin!»"* Burada yer alan, « جَمِيعًا » kelimesi haldir ve *"hep birlikte, toplu halde"* demektir.

Âyette, *"inin"* emrinin tekrar sebebi te'kit içindir. Yahut ilk *"iniş"* emri cennetten semaya ve ikincisi de dünya semasından yeryüzüne olması nedeniyle tekrarlanmıştır. Veyahut da, « فَإِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ مِنِّي هُدًى » *"Ne zaman benden size doğru yolu gösteren bir rehber gelir de..."* buraya eklenince, bundan dolayı, *"inin"* emri tekrarlanmış olabilir. Yani *"size göndereceğim bir rasul* (elçi) *veya size indireceğim bir kitap geldiğinde..."* Çünkü yüce Allah'ın şu kavli bu gerçeğin delilidir:

﴿ وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا ﴾

"İnkâr ederek âyetlerimizi yalanlayanlara gelince."

Çünkü bu, şu âyete mukabildir:

« فَمَنْ تَبِعَ هُدَايَ » *"Her kim ona* –kabul etmek ve ona iman etmek sûretiyle– *uyarsa...",* « فَلاَ خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلاَ هُمْ يَحْزَنُونَ » *"Artık onlara* –gelecekte– *bir korku olmayacak ve onlar* –geride bıraktıklarına karşılık– *üzülmeyecekler."*

İkinci şart cevabıyla birlikte, birinci cevabın şartıdır. Bu tıpkı şuna benzer bir ifadedir: *"Eğer bana gelir ve gücün de varsa bana ihsanda bulunursun."*

Kıraat imamlarından Yakup, Kur'an'ın tamamında geçen, « فَلاَ خَوْفٌ » kelimesini, fethalı olarak, « فَلاَ خَوْفَ » tarzında okumuştur.

٣٩- ﴿ وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴾

39 – İnkar ederek âyetlerimizi yalanlayanlara gelince; işte onlar cehennemliktirler. Onlar orada ebedi olarak kalacaklardır.

« وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ » *"İnkâr ederek âyetlerimizi yalanlayanlara gelince, işte onlar cehennemliktirler."*

Burada, « أُولَٰئِكَ » mübteda, « أَصْحَابُ النَّارِ » – *"cehennemliktirler"* de haberdir. Yani cehennem ehlidirler ve cehennemi haketmişlerdir.

« هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ » *"Onlar, orada ebedi olarak kalacaklardır."* Bu cümle mübtedanın haberi olması bakımından raf mahallinde gelmiştir.

٤٠- ﴿ يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ اذْكُرُوا نِعْمَتِيَ الَّتِي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَأَوْفُوا بِعَهْدِي أُوفِ بِعَهْدِكُمْ وَإِيَّايَ فَارْهَبُونِ ﴾

40 – Ey İsrailoğuları! Size verdiğim nimetlerimi hatırlayın ve bana verdiğiniz sözü yerine getirin ki, ben de size vaad ettiklerimi yerine getireyim. Ve yalnız benden korkun!

« يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ » *"Ey İsrailoğulları!"* Aslında İsrail'den kasıt Hz. Yakup *(Aleyhi's-Selâm)*'dır. Bu, Hz. Yakub *(Aleyhi's-Selâm)*'un lakâbıdır. Bunun manası, kendi dillerinde yani İbranicede, *"Allah'ın seçkin kulu"* ya da *"Allah'ın kulu"* manalarında « صَفْوَةُ اللهِ » ya da « عَبْدُ اللهِ » demektir.

"İsra" kul veya seçkin demektir. *"İyl"* de İbranicede Allah demektir. Kelime gayri munsariftir. Çünkü kendisinde hem alemlik (özel isim olma vasfı) ve hem de ucmelik vasfı (yani Arapça olmama vasfı) bulunmaktadır.

« اذْكُرُوا نِعْمَتِيَ الَّتِي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ » *"Size verdiğim nimetlerimi hatırlayın."* Nimetleri hatırlamaları demek, verilen nimetlerin şükrünü edadan geri kalmamaları, kendilerine bu nimetleri bahşeden Allah'a itaat etmeleridir. Onlardan istenen budur. Bununla Rabbimizin murat ettiği şey

de, onların atalarına verdiği nimetlerin hatırlanması ve bunun unutulmamasıdır. Çünkü, tek tek bildirildiği gibi yüce Allah, İsrailoğulları'nı Firavundan ve onun azabından, işkencelerinden, denizde boğulmaktan kurtarmış, buzağıya tapmalarından dolayı cezalandırılmayıp affetmiş, tevbelerini kabul etmiştir. Bütün bunlarla beraber Tevrat ve İncil'de müjdelenmiş olup bildirilen Hz. Muhammed *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'in zamanını idrak ile kendilerine sunulan nimetleri hatırlamaları dile getiriliyor.

« وَأَوْفُوا بِعَهْدِي أُوفِ بِعَهْدِكُمْ » *"Ve bana verdiğiniz sözü yerine getirin ki, ben de size vaad ettiklerimi yerine getireyim."*

« وَأَوْفُوا » Burada, Tastamam, eksiksiz olarak yerine getirin, demektir. Nitekim, « وَفَّيْتُ لَهُ بِالْعَهْدِ فَأَنَا وَافٍ بِهِ وَأَوْفَيْتُ لَهُ بِالْعَهْدِ فَأَنَا مُوفٍ بِهِ » kelimeleri de kök itibariyle ve anlam bakımından aynı olmakla birlikte burada tercih olunan kelime, « أَوْفَيْتُ لَهُ » kelimesi olmuştur. Çünkü, Kur'an'da genelde bu kelime ve türevleri geçmektedir.

« بِعَهْدِي »: İman edeceğinize, taatte bulunacağınıza dair bana verdiğiniz sözü, demektir. Yahut da, Rahmet peygamberi Hz. Muhammed *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'e ve ona indirilen muciz kitaba iman etme sözünüzü, demektir.

« أُوفِ بِعَهْدِكُمْ » Yani, yaptığınız ve işlediğiniz iyi şeyler için size sevap ile ihsanda bulunayım. Yine bu âyette yer alan « عَهْد » kelimesi, mastar bir kelimedir. Dolayısıyla bu, bazen muahide, yani failine ve bazen de muahede, yani mef'ule kısaca hepsine muzaf olabilir.

Nitekim, Katade'den rivâyete göre bunu her ikisi de Maide Sûresi, 12'de : « لَئِنْ أَقَمْتُمْ » ve « لَأُكَفِّرَنَّ » de yer almaktadır.

İşaret (mâna) erbabı yani gerçek anlamda tasavvuf ehli olanlar şöyle demişlerdir:

"Sıkıntı yurdumda bana verdiğiniz sözü gereğince yerine getirin, hizmetimin döşeği üzerinde olun (emir ve yasaklarımı iyi değerlendirin), *çiğnemeyin. Haremimi* (çizdiğim sınırları) *güzel muhafaza edip koruyun ki, Ben*

de nimetim yurdunda sözümü tutayım ve benim ikram döşeklerimde yaşayın, benim cemalimi görerek mutlu olun."

« وَإِيَّايَ فَارْهَبُونِ » *"Ve yalnız benden korkun!"* Bana verdiğiniz sözü ve ahdi bozmayın. Bu tıpkı şuna benzer: Örneğin;

« زَيْدًا أَرْهَبْتُهُ » *"Yalnızca korkuttuğum Zeyd'dir"*. Veya *"Zeyd var ya, işte onu korkutup uyarıyorum."*, demektir. Çünkü bu, *Fatiha, 5*'te geçen, « إِيَّاكَ نَعْبُدُ » ibaresinden tahsis ifade etmede daha te'kitlidir. Âyetteki, « إِيَّايَ » kelimesi, mabadının (sonrasının) delâlet ettiği (gösterdiği) muzmar bir fiil ile mansuptur. Bu, « فَارْهَبُوا إِيَّايَ فَارْهَبُونِ » takdirindedir ki, *"Korkun, ancak benden korkun!"* demektir. İşte burada birinci kelime olan, « فَارْهَبُوا » fiili hazfolunmuştur (söylenmemiştir). Çünkü; ikinci « فَارْهَبُوا » kelimesi buna delâlet etmektedir. Fakat, « إِيَّايَ » kelimesi, « فَارْهَبُونِ » kelimesiyle mansup kılınmamıştır. Çünkü bu kelime zaten kendisine ait olan mef'ulü almıştır, ki bu da, « فَارْهَبُونِ » kelimesinin sonunda olması gereken mahzuf « ى » harfidir.

Burada bir « ى » harfinin mahzuf (söylenmemiş) bulunduğunu bilmemiz için de fiilin sonunda bulunan « ن » harfinin harekesinin esre olması burada bir « ى » harfinin var olduğunun delilidir. Nitekim, « زَيْدًا فَاضْرِبْهُ » cümlesinde Zeyd kelimesinin cümlede yer alan (zahir olan), « اِضْرِبْ » kelimesiyle mansup olması caiz olmaz.

❁ ❁ ❁

41. — 48. ÂYETLER

وَاٰمِنُوا بِمَٓا أَنْزَلْتُ مُصَدِّقاً لِمَا مَعَكُمْ وَلَا تَكُونُٓوا أَوَّلَ
كَافِرٍ بِهِ وَلَا تَشْتَرُوا بِاٰيَاتِي ثَمَناً قَلِيلاً وَإِيَّايَ فَاتَّقُونِ
﴿٤١﴾ وَلَا تَلْبِسُوا الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْتُمُوا الْحَقَّ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ
﴿٤٢﴾ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَاٰتُوا الزَّكَاةَ وَارْكَعُوا مَعَ الرَّاكِعِينَ
﴿٤٣﴾ أَتَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَتَنْسَوْنَ أَنْفُسَكُمْ وَأَنْتُمْ تَتْلُونَ
الْكِتَابَ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٤٤﴾ وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ وَإِنَّهَا
لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى الْخَاشِعِينَ ﴿٤٥﴾ اَلَّذِينَ يَظُنُّونَ اَنَّهُمْ مُلَاقُو
رَبِّهِمْ وَاَنَّهُمْ إِلَيْهِ رَاجِعُونَ ﴿٤٦﴾ يَا بَنِيٓ إِسْرَٓائِيلَ اذْكُرُوا
نِعْمَتِيَ الَّتِيٓ أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَاَنِّي فَضَّلْتُكُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿٤٧﴾
وَاتَّقُوا يَوْماً لَا تَجْزِي نَفْسٌ عَنْ نَفْسٍ شَيْئاً وَلَا يُقْبَلُ مِنْهَا
شَفَاعَةٌ وَلَا يُؤْخَذُ مِنْهَا عَدْلٌ وَلَا هُمْ يُنْصَرُونَ ﴿٤٨﴾

Meâli

41. Elinizdeki Tevrat'ın aslını doğrulayıcı olarak indirdiğim Kur'an'a iman edin! Onu inkâr edenlerin ilki olarak başını çeken siz olmayın! Âyetlerimizi az bir fiyatla *(dünya pahasına)* satmayın. Ve sadece Bana karşı gelmekten korkun!

42. Bile bile hakkı batıl ile karıştırmayın ve bildiğiniz hakkı *(gerçeği)* de gizlemeyin.

43. Namazı dosdoğru olarak kılın, zekatı verin ve rüku edenlerle birlikte siz de rüku edip namaz kılın.

44. Ey bilginler! Sizler Kitabı *(Tevrat'ı)* okuduğunuz halde halka iyiliği emredip kendinizi unutuyor musunuz? *(Bunun dışında mı tutuyorsunuz?)* Hâlâ aklınızı başınıza almayacak mısınız?

45. Sabır göstererek ve namazı kılıp vesile kılarak Allah'tan yardım isteyin. Doğrusu sabır göstermek ve namaz kılmak kalpleri saygıyla ürperenlerin dışında herkese zor ve ağır gelen bir iştir.

46. Ki onlar gerçekten Rablerine kavuşacaklarını ve O'na döneceklerini çok iyi bilenlerdir.

47. Ey İsrailoğulları! Size verdiğim nimetimi ve özellikle sizi bir zamanlar alemlere gerçekten üstün kıldığımı hatırlayın!

48. Öyle bir günün dehşetinden korkup korunun ki o günde hiç kimse başkası için herhangi bir şey yapamaz; kendisinden herhangi bir şefaat *(aracılık)* da kabul olunmaz, fidye alınmaz ve kendilerine yardım da olunmaz.

Tefsiri

٤١– ﴿ وَاٰمِنُوا بِمَٓا اَنْزَلْتُ مُصَدِّقاً لِمَا مَعَكُمْ وَلَا تَكُونُٓوا اَوَّلَ كَافِرٍ بِهٖ وَلَا تَشْتَرُوا بِاٰيَاتٖي ثَمَناً قَلٖيلاًۘ وَاِيَّايَ فَاتَّقُونِ ﴾

41 – Elinizdeki Tevrat'ın aslını doğrulayıcı olarak indirdiğim Kur'an'a iman edin! Onu inkâr edenlerin ilki olarak başını çeken siz olmayın! Âyetlerimizi az bir fiyatla (dünya pahasına) **satmayın. Ve sadece Bana karşı gelmekten korkun!"**

« وَاٰمِنُوا بِمَٓا اَنْزَلْتُ مُصَدِّقاً لِمَا مَعَكُمْ » *"Elinizdeki Tevrat'ın aslını doğrulayıcı olarak indirdiğim Kur'an'a iman edin!"*

Âyette, « اَنْزَلْتُ » – *"İndirdiğim"* ifadesinden murat Kur'an-ı Kerim'dir. « مُصَدِّقاً » – *"doğrulayıcı olarak"* ifadesi de mahzuf olan, « هُ »

zamirinden te'kit eden bir haldir. Sanki burada, « أَنْزَلْتُهُ مُصَدِّقًا » denir gibi. « لِمَا مَعَكُمْ » – *"Elinizdekini/Beraberinizdekini"* ifadesiyle de Tevrat denmek istenmiştir. Yani; ibadet, tevhit, nübüvvet (peygamberlik) ve Hz. Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*'in durumu ile ilgili hususlarda hep Kur'an'ı doğrulayıcı olan Tevrat'ı...

« وَلَا تَكُونُوا أَوَّلَ كَافِرٍ بِهِ » *"Onu inkâr edenlerin ilki olarak başını çeken siz olmayın!"* Yani; o Kur'an'ı ilk inkâr eden, baş çeken siz olmayın. Veya inkâra kalkışan hizip (grup) siz olmayın, veyahut da onu inkâr eden grubun ilki, baş çekeni olmayın. Onu ilk inkâr eden kimseler sizden tek tek her birinizden olmamış olsun.

Esasen burada bir tariz sanatı vardır. Yani *"Onu bilmeniz ve özelliklerini ya da vasıflarını tanıyıp bilmenizden ötürü ona ilk iman etmesi gereken sizlersiniz."* ince anlamı yatmaktadır. « بِهِ »'deki zamir de Kur'an'a racidir.

« وَلَا تَشْتَرُوا بِاٰيَاتِي ثَمَنًا قَلِيلًا » *"Değiştirmek ve tahrif etmek sûretiyle âyetlerimizi az bir fiyatla* (dünya pahasına) *satmayın* (değiştirmeyin)." Hasan Basri merhum, *"az bir fiyatla"* ifadesini, *"Dünya ve içindekilerinin tamamıyla da olsa"* diye yorumlamıştır. Bir başka yoruma göre bu, *"riyaset ve koltuk pahasına da olsa"* şeklinde değerlendirilmiştir. Çünkü toplumları içinde lider olmak, koltuğa konmak İsrailoğulları için vazgeçilmez bir şeydi. Zira Rasulûllah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*'a uymaları halinde bu türden tüm imkanlarını elden çıkarmak demekti ki onlar da bu uğurda her kötülüğü göze aldılar.

« وَإِيَّايَ فَاتَّقُونِ » *"Ve sadece bana karşı gelmekten korkun."* Burada, « فَخَافُونِي » – « فَارْهَبُونِي » – « فَاتَّقُونِي » kelimelerinde görüldüğü gibi hem vakf (duruş) ve hem vasl (geçiş) halinde « ى » ile okunmuştur ki bu kıraati seb'a imamlarından olmayan Yakub'un kıraatidir. Nitekim, bu manada hatta (yazıda) yer almayan her mahzuf « ى » harfi de böyledir.

٤٢- ﴿ وَلَا تَلْبِسُوا الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْتُمُوا الْحَقَّ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴾

42 – Bile bile hakkı batıl ile karıştırmayın ve bildiğiniz hakkı (gerçeği) **de gizlemeyin.**

« وَلَا تَلْبِسُوا الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ » *"Hakkı batıl ile karıştırmayın."* Hakkın batıl ile karıştırılması demek, birinin ötekisinin içine katılması demektir.

Eğer « ب » harfi sıla, yani müteaddi (geçişlilik) manasında değerlendirilirse, örneğin; « لَبِسْتُ الشَّيْءَ بِالشَّيْءِ » cümlesi gibi ki bu, *"Ben onu, şununla karıştırdım."* anlamındadır. Dolayısıyla mana şöyledir:

"Allah tarafından indirilmiş olan hakkı kendi elinizle yazdığınız batıl şeylerle karıştırarak Tevrat içinde yer almamış olan şeyleri onda varmış gibi yazmayın ki, Tevrat'a var olan hak ile sizin batılınız ayırt edilemez olmasın."

Eğer « ب » harfi, *istiane* (yardım alma) manasında ise, örneğin; « كَتَبْتُ بِالْقَلَمِ » – *"Kalem ile* (kalem yardımıyla) *yazdım."* gibi ise, bu durumda mana şöyle olur:

"Hakkı, kendi ellerinizle yazdığınız batıla benzeterek ve ona karıştırarak sunmayın. Hakkı, yazdığınız batıla benzetmeyin."

« وَتَكْتُمُوا الْحَقَّ » *"Ve hakkı da gizlemeyin."* Burada fiil, nehiy (yasaklama) hükmü içinde olduğundan meczumdur. Dolayısıyla, « وَلَا تَكْتُمُوا » takdirindedir. Yahut da, gizli bir « أَنْ » ile mansubtur. Kelimenin bünyesindeki « و » vav harfi de cemi (çoğul) manasındadır.Yani:

"Hakkı gizleyerek, hak ile batılı birbirine karıştırma noktasında birleşmeyin."

Örneğin; bu ifade adeta, *"süt/yoğurt ile birlikte balık yeme."* İfadesi gibidir.

Çünkü her iki husus da ayrı ayrı emirlerdir. Kaldı ki daha önce belirttiğimiz gibi Tevrat'ta yer almayan herhangi bir hükmü kendi elleriyle yazarak orada var imiş gibi sunmaları hak ile batılın birbirine karıştırılmasıdır ki, kesinlikle yasaktır. Bu birincisi. İkincisi de hakkı gizlemeleridir ki bu da, *"Biz Muhammed'in vasıf ya da özelliklerini veya şu-*

nunla ilgili hükmü Tevrat'ta bulamıyoruz." diye söylemeleridir ve kesinlikle bu da yasak, yani haramdır.

« وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ » *"Ve siz kendiniz bildiğiniz halde."* Yani batılı hak ile karıştırdığınızı bildiğiniz halde, gizlediğiniz halde. Oysa bir şeyi bile bile gizlemek, saklamak, hak ile batılı birbirine karıştırmak onlar adına en büyük bir iğrençliktir ve en çirkin bir davranıştır. Çünkü, cahil olan ya da bilmeyen birinin bilmeden ve cehaletinin eseri olarak bir hata yapması durumunda kimi zaman bu hali bir mazeret olarak değerlendirilebilir. Oysa bunlarınkisi bilmeden değil, bilerek ve kasden yaptıkları bir iştir.

٤٣– ﴿ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَارْكَعُوا مَعَ الرَّاكِعِينَ ﴾

43 – Namazı dosdoğru olarak kılın, zekatı verin ve rüku edenlerle birlikte siz de rüku edip namaz kılın.

« وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ » *"Namazı dosdoğru olarak kılın, zekatı verin."* Yani, Müslümanlara faz olan namazı kılın ve zekatı verin.

« وَارْكَعُوا مَعَ الرَّاكِعِينَ » *"Ve rüku edenlerle birlikte siz de rüku edip namaz kılın."* Yani, Müslümanlar gibi siz de namaz kılın. Çünkü Yahudilerin kıldıkları namazlarda rüku bulunmuyordu. Yani, Müslüman olun ve Müslümanların işledikleri ameller gibi amel işleyin. Aynı zamanda, *"rüku"* ile namaz manası da kasdolunması caizdir. Nitekim, namaza *"sücud"* adı da verilmektedir. Namaz kılanlarla birlikte namaz kılma emri, cemaat ile kılınma emri olması da caizdir. Yani, namazlarınızı tek başınıza (münferit olarak) değil, namaz kılan cemaatle birlikte kılın.

٤٤– ﴿ أَتَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَتَنْسَوْنَ أَنْفُسَكُمْ وَأَنْتُمْ تَتْلُونَ الْكِتَابَ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴾

44 – Ey bilginler! Sizler Kitabı (Tevrat'ı) **okuduğunuz halde halka iyiliği emredip kendinizi unutuyor musunuz?** (Bunun dışında mı tutuyorsunuz?) **Hâlâ aklınızı başınıza almayacak mısınız?**

« أَتَـأْمُـرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ » *"Ey bilginler! Halka iyiliği mi emrediyorsunuz?"*

Buradaki « أ » hemze takrir ve tevbih içindir. Yani; hem bir durumu tesbit ve hem de bu durumdakileri kötülemek ve uyarmak içindir. Bir de onların bu davranışlarından dolayı hayret ifade eder.

« بِرٌّ » – *Birr:* bol hayır ve iyilik demek olup nitekim genişlik ve bolluk manasında olarak buna, « اَلْبَرُّ » – *"el-Berr"* de denmiştir. Zira, her türlü hayrı ve iyiliği kapsar.

Nitekim, « صَدَقْتَ وَ بَرَرْتَ » / « صَدَقْتَ وَ بَرِرْتَ » cümlesi de bu manada söylenen güzel bir ifadedir.

Yahudi bilginleri kendi yakınlarına ve etrafındakilere gizli olarak Muhammed (Sallallahu Aleyhi ve Sellem)'e uymalarını söyledikleri halde kendileri buna uymuyorlardı. Bir diğer yoruma göre, bunlar sadaka (zekat) vermeleri için halka emir verdikleri halde kendileri sadaka (zekat) vermezlerdi. Kendilerine dağıtılmak üzere sadakalar (zekat) getirildiğinde ise buna ihanet ederlerdi, gereğini yerine getirmezlerdi.

« وَتَنْسَوْنَ أَنْفُسَكُمْ » *"Kendinizi unutuyor musunuz?"* Kendinizi adeta unutmuş kabul ederek kendinizi iyilik yapmaktan geri mi bırakıyorsunuz, terk mi ediyorsunuz?

« وَأَنْتُمْ تَتْلُونَ الْكِتَابَ أَفَلَا تَعْقِلُونَ » *"Sizler Kitabı okuduğunuz halde. Hâlâ aklınızı başınıza almayacak mısınız?"*

İşte burada, « وَأَنْتُمْ تَتْلُونَ الْكِتَابَ » *"Sizler kitabı okuduğunuz halde"* demekle onları ilzam vardır, susturma ve azar vardır. Yani, sizler içinde Hz. Muhammed (Sallallahu Aleyhi ve Sellem)'e ait nitelikler bulunan, ihanete karşı, iyilikleri terk etmeye, söz ile amelin birbiriyle çelişmesine ait ceza ve tehdidi içeren Tevrat'ı da okuyorsunuz. Bütün bu gerçeklere rağmen mi, evet bunlara rağmen "Aklınızı kullanmayacak mısınız?" İşlediğiniz ve sergilediğiniz bu çirkinliklere karşı daha düşünmeyecek misiniz? Ki bu sayede böylesi bir çirkin fiili işlemekten kurtulmuş olasınız. Doğrusu bu, oldukça önemli ve büyük bir uyarıdır, yermedir.

٤٥ـ ﴿ وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلاَةِ وَإِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلاَّ عَلَى الْخَاشِعِينَ ﴾

45 – Sabır göstererek ve namazı vesile kılarak Allah'tan yardım isteyin. Doğrusu sabır göstermek ve namaz kılmak kalpleri saygıyla ürperenlerin dışında herkese zor ve ağır gelen bir iştir.

« وَاسْتَعِينُوا » İhtiyaçlarınıza karşılık olarak Allah'tan *"Yardım isteyin."* « بِالصَّبْرِ وَالصَّلاَةِ » *"Sabır göstererek ve namazı vesile kılarak..."* Her iki görevi de ihmal etmeden beraberce. Namazın sorumluluklarına göğüs gererek, sabrı elden bırakmadan devamlı bir şekilde kılın ve zorluklarına da katlanın. Namaz konusunda gerekli olan kalbi samimiyet ve ihlâsı elden bırakmaksızın kılın. Tüm şeytanî vesveseleri, düşünceleri geriye atın, nefsî istekleri bir kenara bırakın. Bununla ilgili âdâba uyun, riâyet edin, gözetilmesi gereken hususları çok iyi gözetin. Huşûyu elden bırakmayın. Namazda iken, kimin huzurunda durulduğu bilincini oluşturun ve o bilinçle huzura durun. Çünkü göklerin ve yerin yegâne Cebbarı olan, yani göklerle yeri ve bu ikisinde ve aralarında yer alanların iş ve durumlarını düzene koyan, ıslah eden ya da her iki yerdekileri de gücüyle kahredecek olan yüce Allah'ın huzurunda durulmuştur. İşte bunun idrakinde bulunulmalı.

Ya da belâlara, zorluklara, başa gelen musibet ve felâketlere karşı sabır göstertmek sûretiyle göğüs gerin ve bunun için sabırdan yararlanın, yardım bekleyin. Herhangi bir musibet, felâket veya belâ gelince de derhal namaza koşarak bundan yardım ve medet bekleyin.

Nitekim; Hz. Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* önemli bir problem ortaya çıktığında, üzüntü veya sıkıntıya düştüğünde derhal namaza koşardı. [469]

Abdullah b. Abbas'tan gelen rivâyete göre kendisine bir yolculuk esnasında, kardeşi Kusem'in öldüğü haberinin verilmesi üzerine, derhal istircada bulunmuş, yani « انّا لله وانّا اليه راجعون »[470] âyetini okumuş ve iki rekat namaz kılmıştır. Sonra da tefsirini yaptığımız: *"Sabır göstererek*

[469] Taberi bu hadisi tefsirinde, buradaki lafızla, Hz. Huzeyfe'den rivâyet etmiştir.1/260.
[470] Bakara, 156.

ve namazı vesile kılarak Allah'tan yardım isteyin." mealindeki bu âyeti okumuştur.

Yine bir yoruma göre de sabırdan maksat oruç tutmaktır. Çünkü oruç, yeme, içme ve cinsel ilişkiyi belirlenen süre zarfında bırakmak, nefsin isteklerine cevap vermemektir. Nitekim, bu nedenle ramazan ayına sabır ayı diye de isim verilmiştir.

Yine âyette yer alan namaz ifadesinden kasıt, *"duadır"* diye de yorumlanmıştır. Yani: *"Belâlara karşı sabır göstererek direnin ve hemen dua etmeye başlayın, o belaların kaldırılması için derdinizi Allah'a havale edin."*

« وَإِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلاَّ عَلَى الْخَاشِعِينَ » *"Doğrusu sabır göstermek ve namaz kılmak, kalpleri saygıyla ürperenlerin dışında herkese zor ve ağır gelen bir iştir."*

« انَّهَا »'daki zamir, namaza veya yardım istemeye (istianeye) racidir.

« لَكَبِيرَةٌ »: Gerçekten zordur, ağır gelir.

Örneğin; « كَبُرَ عَلَيَّ هٰذَا الأَمْرُ » *"Şu iş bana ağır geldi."* gibi.

« الاَّ عَلَى الْخَاشِعِينَ » *"Kalpleri saygıyla ürperenler hariç."* Yani, ancak kalpleri saygıyla ürperenlere kolay gelir. Çünkü, bunlar Allah'ın sabredenler için neler hazırladığını kesin olarak bildiklerinden o ödülleri beklemektedirler. İşte bundan dolayı onlar için sabır ve namaz zor değil kolay gelir. Görmez misin bir sonraki şu âyette neler buyuruluyor:

٤٦— ﴿ الَّذِينَ يَظُنُّونَ اَنَّهُمْ مُلاَقُو رَبِّهِمْ وَاَنَّهُمْ إِلَيْهِ رَاجِعُونَ ﴾

46 - Ki onlar gerçekten Rablerine kavuşacaklarını ve O'na döneceklerini çok iyi bilenlerdir.

« الَّذِينَ يَظُنُّونَ اَنَّهُمْ مُلاَقُو رَبِّهِمْ » *"Ki, onlar gerçekten Rablerine kavuşacaklarını çok iyi bilenlerdir."* Yani Allah'ın kendilerine bahşedeceği sevabı her an bekler dururlar. Onun katındaki başkaca şeyleri ve daha umdukları ne varsa hep bunun beklentisi ve kesin inancı içindedirler.

Abdullah b. Mesud'un *(Radıyallahu Anh)* kıraatine göre, « يَظُنُّونَ » kelimesi, « يَتَيَقَّنُونَ » olarak tefsir olunmuştur, *"bilirler"* demektir. Yani, Bilirler ki kesin olarak Allah'ın kendilerine vereceği mükafat ve ödül ile mutlaka karşılaşacaklardır. Dolayısıyla da buna göre amellerine değer verip gerekeni yaparlar. Ancak kesin bir mükafatın kendileri için varlığına ikan etmemiş olanlar, yani buna samimi manada inanmamış olanlar ise, dolayısıyla bunlar herhangi bir sevap ve mükafat ummazlar. Bunun için de ameller kendilerine zor ve sıkıntılı gelir.

« خُشُوع » Huşu ve « اخْبَات » İhbat kelimelerinin ifadelerine gelince bu ikisi de: *"alçak gönüllülük"* demektir. Oysa, « خُضُوع » – *"hudu"* kelimesi ise: *Yumuşaklık ve boyun eğmek* demektir. « لقاء » kelimesi ruyet (görmek) diye tefsir olunmuştur. « مُلاَقُو رَبِّهِمْ » de; yüce Allah'ı keyfiyetsiz olarak görmek, diye yorumlanmıştır.

« وَاَنَّهُمْ إِلَيْهِ رَاجِعُونَ » *"Ve gerçekten onlar Ona döneceklerini...."* Ahiret günüde onların durumlarını Allah'tan başka kimse değerlendirmeye malik olamaz, buna güç yetiremez. Sadece Yüce Allah onların durumuyla ilgilenir.

٤٧– ﴿ يَا بَنِي إِسْرَآئِيلَ اذْكُرُوا نِعْمَتِيَ الَّتِي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَأَنِّي فَضَّلْتُكُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴾

47 – Ey İsrailoğulları! Size verdiğim nimetimi ve özellikle sizi bir zamanlar âlemlere gerçekten üstün kıldığımı hatırlayın!

« يَا بَنِي إِسْرَآئِيلَ اذْكُرُوا نِعْمَتِيَ الَّتِي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ » *"Ey İsrailoğulları! Size verdiğim nimetimi hatırlayın."* Bu tekrar, te'kit içindir.

« وَأَنِّي فَضَّلْتُكُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ » *"Ve özellikle sizi bir zamanlar âlemlere gerçekten üstün kıldığımı...."* Burada, « فَضَّلْتُكُمْ » kelimesi, « نِعْمَتِيَ » kelimesi üzerine atfolunduğundan mansuptur. Yani, *"Size verdiğim nimetlerimi ve sizi tüm aleme üstün kıldığımı hatırlayın."* demektir. « عَلَى الْعَالَمِينَ » Halk topluluklarından oldukça çok ve önemli bir insanlar toplu-

luğu üzerine üstün kılmak, demektir. Örneğin, halktan bir âlem gördüm, denildiğinde bu, onlardan oldukça çok sayıda olan bir halk topluluğunu gördüm, demektir. Maksat bunun çoğunluk ifade ettiğidir.

٤٨– ﴿ وَاتَّقُوا يَوْمًا لَا تَجْزِي نَفْسٌ عَنْ نَفْسٍ شَيْئًا وَلَا يُقْبَلُ مِنْهَا شَفَاعَةٌ وَلَا يُؤْخَذُ مِنْهَا عَدْلٌ وَلَا هُمْ يُنْصَرُونَ ﴾

48 – Öyle bir günün dehşetinden korkup korunun ki o günde hiç kimse başkası için herhangi bir şey yapamaz; kendisinden herhangi bir şefaat (aracılık) **da kabul olunmaz, fidye alınmaz ve kendilerine yardım da olunmaz.**

« وَاتَّقُوا يَوْمًا » *"Öyle bir günün dehşetinden korkup korunun ki,"* Bu gün kıyamet günüdür.

« يَوْمًا » *"Yevm"* kelimesi zarf değil mef'ulü bihtir. « لَا تَجْزِي نَفْسٌ » –O günde– *"hiçbir mü'min"* « عَنْ نَفْسٍ شَيْئًا » *"başkası* (kâfir biri) *için herhangi bir şey yapamaz."* O inkârcı kimse için gerekli olan hukuk açısından onun adına bir şey ödemez.

« شَيْئًا » kelimesi ya mef'ulü bihtir veya mastardır. Yani az da olsa bir şey (karşılık) alınmaz. Cümle, mahallen mansub olup « يَوْمًا » kelimesinin sıfatıdır. Burada mevsufa ait olan zamir ise mahzuf (söylenmemiş) olup, « لَا تَجْزِي فِيهِ » takdirindedir.

« وَلَا يُقْبَلُ مِنْهَا شَفَاعَةٌ » *"Kendisinden herhangi bir şefaat* (aracılık) *da kabul olunmaz."* Mekke ve Basra kıraat imamları, yani İbn Kesir ve Ebu Amr, « لَا يُقْبَلُ » kelimesini, « ت » harfiyle olmak üzere, « لَا تُقْبَلُ » olarak kıraat etmişlerdir. « مِنْهَا » kelimesindeki zamir mü'min kimseye racidir. Yani iman etmiş olan bir kimseden inanmamış birine (kâfir kimseye) şefaat etmesi kabul olunmaz, aracılığına izin verilmez.

Anlatıldığına göre Yahudiler; peygamber olan atalarının kendilerine şefaat edeceklerini ileri sürerlermiş. Dolayısıyla, böyle bir durumun onlar için asla var olmadığı ve olmayacağı burada belirtiliyor. Ümitlerine bir yer olmadığı böylece anlaşılmış oldu. Tıpkı Rabbimizin şu kavli gibi:

﴿ فَمَا تَنْفَعُهُمْ شَفَاعَةُ الشَّافِعِينَ ﴾

"Artık şefaatçilerin şefaati onlara yarar sağlamaz." [471]

Mutezile Mezhebi mensuplarının bu âyete dayanarak, büyük günah işleyenlere şefaat olunmaz tarzındaki görüşlere kalkışmaları onlara iade olunmuştur, anlamsızdır. Çünkü âyette kabul edilmeyecek şefaat, kâfirler için olanıdır. Yoksa mü'min olup da büyük günah işleyenlere şefaat olunmayacaktır değil. Kaldı ki, Hz. Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Efendimiz bir hadislerinde şöyle buyurmuşlardır:

"Benim şefaatim, ümmetimden büyük günah işleyenleredir. Kim bu şefaati yalanlarsa o buna nail olmayacaktır." [472]

« وَلَا يُؤْخَذُ مِنْهَا عَدْلٌ » *"Bir fidye de alınmaz."* Çünkü bu feda olunana muadil (denktir). « وَلَا هُمْ يُنْصَرُونَ » *"Ve kendilerine yardım da olunmaz."* Arka çıkılmaz, destek çıkılmaz. « يُنْصَرُونَ » kelimesinin çoğul yapılması, inkârcı kimselerin diğerlerine oranla çok olmalarını göstersin, buna delâlet etsin içindir. *"Nefs"* kelimesi müennes bir kelime olduğu halde, « يُنْصَرُونَ » kelimesinin müzekker olarak gelmesi de « عِبَادٌ » – *"Kullar"* kelimesinin ya da insanlar kelimesinin anlamı açısındandır.

❁ ❁ ❁

[471] Müddessir, 48.

[472] Ahmed b. Hanbel, Müsned; 3/213. Ebu Davud, 4739. Tirmizi de Enes b. Malik'ten, ikinci bölüme yer vermeksizin rivâyet etmiştir. 2435.

49. — 59. ÂYETLER

وَإِذْ نَجَّيْنَاكُمْ مِنْ اٰلِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُمْ سُوٓءَ الْعَذَابِ
يُذَبِّحُونَ أَبْنَآءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَآءَكُمْ وَفِي ذٰلِكُمْ بَلَآءٌ
مِنْ رَبِّكُمْ عَظِيمٌ ﴿٤٩﴾ وَإِذْ فَرَقْنَا بِكُمُ الْبَحْرَ فَأَنْجَيْنَاكُمْ
وَأَغْرَقْنَآ اٰلَ فِرْعَوْنَ وَأَنْتُمْ تَنْظُرُونَ ﴿٥٠﴾ وَإِذْ وٰعَدْنَا مُوسٰٓى
أَرْبَعِينَ لَيْلَةً ثُمَّ اتَّخَذْتُمُ الْعِجْلَ مِنْ بَعْدِهِ وَأَنْتُمْ ظَالِمُونَ ﴿٥١﴾
ثُمَّ عَفَوْنَا عَنْكُمْ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٥٢﴾ وَإِذْ اٰتَيْنَا
مُوسَى الْكِتَابَ وَالْفُرْقَانَ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿٥٣﴾ وَإِذْ قَالَ مُوسٰى
لِقَوْمِهِ يَا قَوْمِ إِنَّكُمْ ظَلَمْتُمْ أَنْفُسَكُمْ بِاتِّخَاذِكُمُ الْعِجْلَ
فَتُوبُوٓا إِلٰى بَارِئِكُمْ فَاقْتُلُوٓا أَنْفُسَكُمْ ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ عِنْدَ
بَارِئِكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿٥٤﴾ وَإِذْ قُلْتُمْ
يَا مُوسٰى لَنْ نُؤْمِنَ لَكَ حَتّٰى نَرَى اللّٰهَ جَهْرَةً فَأَخَذَتْكُمُ الصَّاعِقَةُ
وَأَنْتُمْ تَنْظُرُونَ ﴿٥٥﴾ ثُمَّ بَعَثْنَاكُمْ مِنْ بَعْدِ مَوْتِكُمْ لَعَلَّكُمْ
تَشْكُرُونَ ﴿٥٦﴾ وَظَلَّلْنَا عَلَيْكُمُ الْغَمَامَ وَأَنْزَلْنَا عَلَيْكُمُ الْمَنَّ
وَالسَّلْوٰى كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَمَا ظَلَمُونَا وَلٰكِنْ

كَانُوٓا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٥٧﴾ وَإِذْ قُلْنَا ادْخُلُوا هٰذِهِ الْقَرْيَةَ فَكُلُوا مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ رَغَداً وَادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّداً وَقُولُوا حِطَّةٌ نَغْفِرْ لَكُمْ خَطَايَاكُمْ وَسَنَزِيدُ الْمُحْسِنِينَ ﴿٥٨﴾ فَبَدَّلَ الَّذِينَ ظَلَمُوا قَوْلاً غَيْرَ الَّذِي قِيلَ لَهُمْ فَأَنْزَلْنَا عَلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا رِجْزاً مِنَ السَّمَآءِ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿٥٩﴾

Meâli

49. Hatırlayın ki, sizi en dayanılmaz işkencelere uğrattıkları zaman, Firavun taraftarlarının elinden kurtarmıştık. Çünkü onlar yeni doğan erkek çocuklarınızı boğazlarken kadınlarınızı da hayatta bırakıyorlardı. İşte bunda *(size reva görülen böyle bir muamelede)* Rabbiniz tarafından *(gelen)* pek büyük bir belâ *(mihnet veya nimet)* bulunmaktaydı.

50. Yine hatırayın ki, Biz sizin için denizi yarmış ve böylece sizi kurtarmıştık.Ve Firavun'un taraftarlarını da siz bakıp duruyorken gözleriniz önünde orada boğduk.

51. Hatırlayın biz Musa ile kırk gece vahyetmek için Tur'da sözleşmiştik. Ancak siz sonra onun ardından buzağıyı ilâh edinmiştiniz. Ve böylece zalimlerden oldunuz.

52. Bundan sonra yanlışlarınızdan dönüp şükredersiniz diye sizi bağışladık.

53. Doğru yolu bulasınız diye Musa'ya kitabı ve hak ile batılı birbirinden ayıran hükümleri verdik.

54. Musa kavmine dedi ki: "Ey kavmim! Kuşkusuz siz buzağıyı ilâh edinmekle kendinize yazık ettiniz *(zulmettiniz)*. Hemen sizi yaratan Rabbinize dönün, tevbe edin! Derhal nefsinizin kötü duygularını öldürün. İşte böyle yapmanız yaratan Rabbiniz katında sizin için çok daha hayırlıdır. Kaldı ki bu sayede de Allah tevbelerinizi kabul buyurur. Şüphesiz O çok acıyan ve tevbeleri kabul edendir."

55. Bir vakitler de demiştiniz ki: "Ey Musa! Biz Allah'ı açık bir şekilde görmedikçe asla sana iman etmeyeceğiz." Nihâyet siz bakıp duruyor olduğunuz halde hemen bir yıldırım çarptı.

56. Sonra da şükredersiniz diye bu ölüm halindeki durumdan sizi tekrar dirilttik.

57. Bulutlarla üzerinizi gölgelendirmiş ve size kudret helvasıyla bıldırcın eti indirmiş *(göndermiştik)*. "Size rızık olarak verdiklerimizin temizinden *(helâlinden)* yiyin." demiştik. Oysa onlar bize kötülük etmediler, yalnızca kendilerine kötülük edip zulmettiler.

58. Ve yine hatırlayın! İsrailoğullarına şöyle demiştik: "Şu kasabaya girin ve orada bulunan nimetlerden dilediğiniz gibi bol bol yiyin. Kapıdan içeriye eğilerek girin ve «Hitta *(bizi bağışla)* Rabbim!» deyin ki, biz de sizin hatalarınızı bağışlayalım. Çünkü, biz iyilikte bulunanlara karşılıklarını daha fazlasıyla verelim."

59. Fakat zulmedenler, kendilerine söylenenleri *(istenenleri)* başka şekle soktular. İşte biz de bunun üzerine o zalimlere itaatsizlikleri ve fasıklıkları sebebiyle gökten acı bir azap indirdik.

Tefsiri

٤٩ – ﴿ وَإِذْ نَجَّيْنَاكُمْ مِنْ اٰلِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُمْ سُوٓءَ الْعَذَابِ يُذَبِّحُونَ أَبْنَآءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَآءَكُمْ وَفِي ذٰلِكُمْ بَلَآءٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَظِيمٌ ﴾

49 – Hatırlayın ki, sizi en dayanılmaz işkencelere uğrattıkları zaman, Firavun taraftarlarının elinden kurtarmıştık. Çünkü onlar yeni doğan erkek çocuklarınızı boğazlarken kadınlarınızı da hayatta bırakıyorlardı. İşte bunda (size reva görülen böyle bir muamelede) **Rabbiniz tarafından** (gelen) **pek büyük bir belâ** (mihnet veya nimet) **bulunmaktaydı.**

« وَإِذْ نَجَّيْنَاكُمْ مِنْ اٰلِ فِرْعَوْنَ » *"Hatırlayın ki, sizi Firavun taraftarlarının elinden kurtarmıştık."*

Âyetteki « آل » *"Âl"* kelimesinin aslı « اَهْلٌ » *"ehl"*'dir. İşte bunun içindir ki bunun küçültme (tasğir) ismi, « اُهَيْلٌ » olarak gelmiştir. Dolayısıyla kelimenin « هـ » harfi, « ا » harfine dönüştürülerek, « آل » şeklini almıştır. Artık bundan böyle önemi nedeniyle kelime *"Âl"* olarak kullanılmıştır. Yani, kralların ve benzeri değerde olan kimselerin yanında önemli bir ünvan şeklinde kullanılır oldu. Ancak « آل فِرْعَوْنَ » dendiği gibi, « آل الإِسْكَافِ » ve « آل الحَجَّامِ » yani ayakkabıcıların âli ve Kan alanların âli diye bir ifade kullanılamaz.

Firavun: Amalika toplumunun yönetimini elinde bulunduranlara verilen özel bir isim ya da ünvan. Nitekim Bizans krallarına da *"kayser"* ünvanı verildiği ve İran (Fars) krallarına da *"kisra"* dendiği gibi bunların krallarına da *"firavun"* deniliyor.

« يَسُومُونَكُمْ سُوٓءَ الْعَذَابِ » *"En dayanılmaz işkencelere uğrattıkları zaman, uğrattıkları halde, tattırdıkları halde"* Bu âyetteki, « يَسُومُونَكُمْ » ibaresi, « آلِ فِرْعَوْنَ »'dan haldir. Yani size hileli bir şekilde yaklaşıp sizi aşağılarlar, rezil rüsvay ederler. Çünkü « سَامَ » kelimesi utandırmak, altından kalkılamayacak bir iş yüklemek manalarına gelir. Nitekim: « سَامَهُ خَسْفًا » denir ki, birine zulmetmek ve adil olarak davranmamak, demektir. Bunun aslı da, « سَامَ السِّلْعَةَ »'den alınma olup eşyaya fiyat koymak, demektir. Bu da mala talep artınca olur. Adeta, *"size karşı azgınlık edip saldırırlar"* manasındadır.

« سُوٓءَ الْعَذَابِ » *"En şiddetli ve ağır azap, işkenceleri sizin için isterler, uygularlar."* demektir. « مُسَاوَمَةَ الْبَيْعِ » demek, alışverişin artması, talep artışı, demektir. « سُوءَ » kelimesi de, « يَسُومُونَكُمْ » fiilinin ikinci mef'ulüdür. Bu da, « سَيِّءٌ » kelimesinden mastardır. Nitekim şöyle dua edilir:

اَعُوذُ بِاللهِ مِنْ سُوءِ الْخُلُوقِ وَمِنْ سُوءِ الْفِعْلِ

"Kötü ahlâktan ve fena işten Allah'a sığınırım."

Burada bu dua ile her iki şeyin de çirkin bir davranış olduğunu belirtmek isteriz.

« سُوءَ الْعَذَابِ » ifadesinin manası şu demektir: Azabın her türü kötüdür ama bu, en şiddetli, en ağır işkence, ceza demektir.

« يُذَبِّحُونَ أَبْنَاءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَاءَكُمْ » *"Çünkü onlar yeni doğan erkek çocuklarınızı boğazlarlarken, kadınlarınızı da hayatta bırakıyorlardı."*

Burada, « يُذَبِّحُونَ أَبْنَاءَكُمْ » cümlesi, « يَسُومُونَكُمْ » kavlini açıklamak içindir. Böyle olduğu için de aralarında bir atıf edatına yer verilmemiş, terk olunmuştur.

Kadınları sağ bırakmaları ise, kendilerine hizmet etsinler diyedir. Çünkü Firavun hanedanı ve taraftarları Yahudilere bu fiili uyguluyorlardı. Çünkü kahinler, Firavun'u, doğacak bir erkek çocuğun kendisinin saltanatına son vereceğini haber vererek uyarmışlardı. Nitekim, daha önce Nemrut da bu manada uyarılmıştı. Ancak ister Firavun ve ister Nemrut olsun tüm çabalarına ve korunmalarına rağmen yine de mukadder olan sondan kendilerini kurtaramamışlardı. Neticede yüce Allah'ın dilediği olmuştur.

« وَفِي ذَلِكُمْ بَلَاءٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَظِيمٌ » *"İşte bunda* (size reva görülen böyle bir muamelede) *Rabbiniz tarafından* (gelen) *pek büyük bir belâ* (mihnet veya nimet) *bulunmaktaydı"*

Eğer burada, « ذَلِكُمْ » kelimesiyle Firavun'un yaptıklarına işaret olunuyorsa, bu takdirde, *"mihnet ve sıkıntı, imtihandır,"* demektir. Eğer « ذَلِكُمْ » ile işaret olunmak istenen şey, Firavun'dan kurtuluş ise bu takdirde bu, *"nimet"* olur demektir. « مِنْ رَبِّكُمْ » kelimesi, « بَلَاءٌ » kelimesinin birinci sıfatıdır, « عَظِيمٌ » de bunun ikinci sıfatıdır.

٥٠- ﴿ وَإِذْ فَرَقْنَا بِكُمُ الْبَحْرَ فَأَنْجَيْنَاكُمْ وَأَغْرَقْنَا آلَ فِرْعَوْنَ وَأَنْتُمْ تَنْظُرُونَ ﴾

50 – Yine hatırlayın ki, Biz sizin için denizi yarmış ve böylece sizi kurtarmıştık. Ve Firavun'un taraftarlarını da siz bakıp duruyorken gözlerinizin önünde orada boğduk.

« وَإِذْ فَرَقْنَا » *"Yine hatırlayın ki, biz ... yarmıştık."* Yani, aralarını kısım ya da parça parça ayırdık, yardık.. Böylece deniz içinde yollar oluştu.

« فَرَقْنَا » kelimesi aynı zamanda şeddeli olarak, « فَرَّقْنَا » diye de okunmuştur. Bu da ayırmak ve yarmak demektir. Nitekim iki şeyin arasını açmaya, « فَرَقَ بَيْنَ الشَّيْئَيْنِ » veya birçok şeyi birbirinden ayırmaya da, « فَرَّقَ بَيْنَ الْأَشْيَاءِ » denir. Çünkü Yahudiler on iki boydan (kabileden) meydana gelmeleri sebebiyle her birine bir yol olmak üzere denizde on iki yol açılmıştır.

« بِكُمُ الْبَحْرَ » *"Sizin için denizi..."* Böylece açılan yolda yürüyorlardı ve onlar yürüdükçe su da yarılıp gidiyordu. Bu durum sanki onların yürümesiyle yarılıyor gibiydi. Ya da, *"O denizi sizin için yardık"* demektir veya *"Onu size bağlı olarak yardık,"* demektir. Bu aynı zamanda hal yerinde gelmiştir.

Rivâyete göre Yahudiler Hz. Mûsâ *(Aleyhi's-Selâm)*'ya:

— *Bizim arkadaşlarımız* (ashabımız) *neredeler? Biz onları görmeden buradan ayrılmayız,* dediler. İşte bunu üzerine Allah Hz. Mûsâ *(Aleyhi's-Selâm)*'ya:

— *Elindeki asan ile şöylece vur,* diye vahyetti. O da hemen elindeki asasıyla, duvarlara vurarak, bu sayede açılan yol duvarlarından deliklerpencereler açıldı. Artık birbirlerini görüyor ve birbirlerinin konuşmalarını duyabiliyorlardı.

« فَأَنْجَيْنَاكُمْ وَأَغْرَقْنَا آلَ فِرْعَوْنَ وَأَنْتُمْ تَنْظُرُونَ » *"Ve böylece sizi kurtarmıştık. Ve Firavun'un taraftarlarını da siz bakıp duruyorken gözleriniz önünde orada boğduk."* Nitekim, iş ta bu noktaya gelene dek siz hep onları görüyordunuz ve bunda artık şüphe ve kuşku duymuyordunuz.

٥١ — ﴿ وَإِذْ وٰعَدْنَا مُوسٰى أَرْبَعِينَ لَيْلَةً ثُمَّ اتَّخَذْتُمُ الْعِجْلَ مِنْ بَعْدِهِ وَأَنْتُمْ ظَالِمُونَ ﴾

51 – Hatırlayın biz Musa ile kırk gece vahyetmek için Tur'da sözleşmiştik. Ancak siz sonra onun ardından buzağıyı ilâh edinmiştiniz. Ve böylece zalimlerden oldunuz.

« وَإِذْ وٰعَدْنَا مُوسٰى أَرْبَعِينَ لَيْلَةً » *"Hatırlayın, biz Musa ile kırk gece vahyetmek için Tur'da sözleşmiştik."* Çünkü, yüce Allah ona vahyetmek vaadini ve sözünü vermişti. (Hz. Musa *(Aleyhi's-Selâm)*) Sözleşme yeri Tur Dağı'na verilen süre içinde gelip burada vahye muhatap olacaktı. Burada bu kelime, kıraat imamlarından Ebu Amr elifsiz olarak « وَعَدْنَا » okumuştur.

Firavun'un helâkinden sonra İsrailoğulları, yani Yahudiler gelip Mısır'a girdiler. Ancak bu sırada İsrailoğullarınm başvuracakları ilâhi bir kitapları yoktu. İşte yüce Allah bunun için Hz. Musa *(Aleyhi's-Selâm)*'ya Tevrat'ı indireceğini vaadetti, bunun için de Hz. Musa *(Aleyhi's-Selâm)*'ya bir yer ve zaman belirledi. Bu zaman zilkade ayı ile zilhicce ayının ilk on günü idi ve buna *"kırk gece"* dedi. Çünkü aylar ayın ilk günü itibariyle, yani hilâlin ilk ortaya çıktığı zaman itibariyle değerlendirilir.

« أَرْبَعِينَ » kelimesi « وَعَدْنَا » fiilinin ikinci mef'ulü, yani tümlecidir, yoksa zarf değildir. Çünkü bunun manası, *"Kırk gün içinde demek değildir."* Zira burada zarf manasını ifade edecek olan, « فِي » cer edatı yoktur.

« ثُمَّ اتَّخَذْتُمُ الْعِجْلَ » *"Ancak siz sonra buzağıyı ilâh edinmiştiniz."* Burada « اتَّخَذْتُمُ » kelimesinin ikinci mef'ulü mahzuftur. Bu da, « إِلٰهًا » kelimesidir.

Ancak bu kelime ve türevlerinde « ذ » harfi idgam olunmaksızın izhar ile, yani gösterilerek kıraat olunmuştur. Bu, İbn Kesir ile Hafs'ın kıraatidir. Diğer kıraat imamları bu kelimeyi, « اتَّخَتُّمْ » şeklinde « ذ » harfini, « ت » harfine idgam ederek okumuşlardır.

« مِنْ بَعْدِهِ » *"Onun arkasından.."* Yani Hz. Musa'nın Tur dağına gitmesinden sonra.

« وَاَنْتُمْ ظَالِمُونَ » *"Ve böylece zalimlerden oldunuz"* Yani ibadet etmemeniz gereken bir şeye ibadet ederek onu lâyık olmayan yere koydunuz. Bu cümle hal cümlesidir. Yani, *"Zalimler olduğunuz halde* (zalim olarak) *o buzağıya taptınız."*

٥٢– ﴿ ثُمَّ عَفَوْنَا عَنْكُمْ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴾

52 – Bundan sonra (buzağıya tapınıp onu ilâh edinmenizden sonra) **yanlışlarınızdan dönüp** (sizin bağışlanmanız sebebiyle olan nimetlere) **şükredesiniz diye sizi bağışladık** (günahlarınızdan geçtik, onları sizin adınıza sildik).

٥٣– ﴿ وَإِذْ اٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَالْفُرْقَانَ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴾

53 – Doğru yolu bulasınız diye Musa'ya Kitabı ve hak ile batılı birbirinden ayıran hükümleri verdik.

« وَإِذْ اٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَالْفُرْقَانَ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ » *"Doğru yolu bulasınız diye Musa'ya Kitab'ı ve hak ile batılı ayıran hükümleri verdik."* Yani, şu özelliklere sahip bir kitap. Allah tarafından indirilmiş olacak, hak ile batılı birbirinden ayırt edecek. Yani, bu özellikleri içinde toplayan bir kitap verdik. Bu da Tevrat'tır. Bu, tıpkı şu cümledeki ifadeye benzer bir ifadedir:

« رَاَيْتُ الْغَيْثَ وَاللَّيْثَ » *"Bolluk* (bereket) *ve cesaret gördüm."* denir ki bununla, "hem cömert ve hem cesaret sahibi olan kimseyi" demek istemiş olursun.

Veya bundan kasıt, Tevrat ile küfür ile imanı birbirinden ayıran burhan (kanıtlar)dır ki bunlar da; Hz. Mûsâ *(Aleyhi's-Selâm)*'nın âsâsı, elinin bembeyaz bir hal alması ve benzeri muçizelerdir. Yahut da helâl ile haramı ayıran şeriat demektir.

« الْفُرْقَانَ » *Furkan:* Denizin yarılması, ayrılması demek olacağı gibi Hz. Musa *(Aleyhi's-Selâm)* ile düşmanlarının arasını ayıran zafer ve yardım, demektir. Bütün bunlar doğru yolu bulup hidâyete eresiniz diyedir.

٥٤– ﴿ وَإِذْ قَالَ مُوسٰى لِقَوْمِهِ يَا قَوْمِ إِنَّكُمْ ظَلَمْتُمْ أَنْفُسَكُمْ بِاتِّخَاذِكُمُ الْعِجْلَ فَتُوبُوا إِلٰى بَارِئِكُمْ فَاقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ عِنْدَ بَارِئِكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴾

54 – Musa kavmine dedi ki: "Ey kavmim! Kuşkusuz siz buzağıyı ilâh edinmekle kendinize yazık ettiniz (zulmettiniz). **Hemen sizi yaratan Rabbinize dönün, tevbe edin! Derhal nefsinizin kötü duygularını öldürün. İşte böyle yapmanız yaratan Rabbiniz katında sizin için çok daha hayırlıdır. Kaldı ki, bu sayede de Allah tevbelerinizi kabul buyurur. Şüphesiz O çok acıyan ve tevbeleri kabul edendir."**

« وَإِذْ قَالَ مُوسٰى لِقَوْمِهِ » *"Musa* –buzağıya tapan– *kavmine dedi ki:"*

« يَا قَوْمِ إِنَّكُمْ ظَلَمْتُمْ أَنْفُسَكُمْ بِاتِّخَاذِكُمُ الْعِجْلَ » *"Ey kavmim! Kuşkusuz siz buzağıyı ilâh* –mabut– *edinmekle kendinize zulmettiniz."*

« فَتُوبُوا إِلٰى بَارِئِكُمْ » *"Hemen sizi yaratan Rabbinize dönün, tevbe edin."* Yani her türlü eksikliklerden beri ve uzak olarak sizi yaratıp var eden Rabbinize dönün. Çünkü yaratıkları tam olarak yaratan ve var eden O'dur.

İşte âyetin bu noktasında, Yahudilerin her şeyi bilen ve her bakımdan Hakim olan Allah'a ibadet ve kulluğu bırakıp buzağıyı ilâh edinmeleri sebebiyle bit uyarı, bir itap ve azar yer almaktadır. Oysaki yüce Allah onları buzağıya tapmaktan beri kılmış, arındırmıştı. Halbuki buzağıya tapmak aptallığın, bunaklığın, anlayışsızlığın ve kabalığın ta kendisidir.

« فَاقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ » *"Derhal nefsinizin kötü duygularını öldürün."* Burada geçen, *"nefsinizi* (nefislerinizi) *yani canlarınızı"* öldürün ifadesinden kasıt kimi yorumlara göre bu, zahiri manasına göredir ve bu da kendi canlarına kıyıp kendilerini öldürmeleridir ki, öfke ve kederden hayatlarına son vermek demektir. Farklı bir diğer yoruma göre ise, birbirlerini öldürmeleri demektir. Farklı bir başka yorum da şöyledir:

"Bu, buzağıya tapmamış olanların tapanları öldürmeleri için bir emirdir. İşte bu sûretle yetmiş bin kişi öldürülmüştür." Rabbimiz devamla şöyle buyuruyor.

« ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ عِنْدَ بَارِئِكُمْ » *"İşte böyle yapmanız* –tevbe edip nefsinizi veya birbirinizi öldürmeniz, masiyette ısrar etmenizden– *yaratan Rabbiniz katında sizin için çok daha hayırlıdır."*

« فَتَابَ عَلَيْكُمْ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ » *"Kaldı ki, bu sayede de Allah tevbelerinizi kabul buyurur. Şüphesiz O, çok acıyan ve tevbeleri kabul edendir."* Yani, ne kadar çok olursa olsun Allah tevbeleri fazlasıyla kabul buyuran ve günahlar da ne kadar büyük olursa olsun, acıyıp onları bağışlayandır.

« فَتُوبُوا » Buradaki « فَ » harfi yani ilk « فَ » sebep bildirir. Çünkü zulüm, tevbe etmek için bir sebep oluşturmuştur. « فَاقْتُلُوا » buradaki « فَ » yani, ikincisi ise takip içindir. Çünkü, mana şöyledir.

"Tevbeye kesin karar verin (azmedin) *ve böylece nefislerinizi öldürün."* Çünkü, yüce İsrailoğullarının tevbelerini kendilerini (nefislerini) öldürme olarak istemiştir. Üçüncü « فَ » harfi ise yani, « فَتَابَ » fiilindeki ise mahzuf olan bir şarta bağlıdır. Sanki burada şöyle der gibidir:

"Eğer bunu yaparsanız, muhakkak Allah tevbenizi kabul eder."

٥٥– ﴿ وَإِذْ قُلْتُمْ يَا مُوسٰى لَنْ نُؤْمِنَ لَكَ حَتّٰى نَرَى اللّٰهَ جَهْرَةً فَأَخَذَتْكُمُ الصَّاعِقَةُ وَأَنْتُمْ تَنْظُرُونَ ﴾

55 – Bir vakitler de demiştiniz ki: "Ey Musa! Biz Allah'ı açık bir şekilde görmedikçe asla sana iman etmeyeceğiz." Nihâyet siz bakıp duruyor olduğunuz halde sizi hemen bir yıldırım çarptı.

« وَإِذْ قُلْتُمْ يَا مُوسٰى لَنْ نُؤْمِنَ لَكَ حَتّٰى نَرَى اللّٰهَ جَهْرَةً »
"Bir vakitler de demiştiniz ki, «Ey Musa! Biz Allah'ı açık bir şekilde görmedikçe asla sana iman etmeyeceğiz.»"

Açık olarak ayan-beyan görmedikçe, « جَهْرَةً » kelimesi, "masdariyet üzere mansuptur". Yahut da « نَرَى » fiilinden hal olarak mansuptur. Yani açık bir halde, demektir.

« فَأَخَذَتْكُمُ الصَّاعِقَةُ وَأَنْتُمْ تَنْظُرُونَ » *"Nihâyet siz bakıp duruyor olduğunuz halde sizi hemen bir yıldırım çarptı."* Buradaki yıldırımdan maksat, ölümdür. Başka bir yoruma göre bu, gökten gelip onları yakan bir ateştir.

Anlatıldığına göre, Hz. Musa *(Aleyhi's-Selâm)* ile birlikte Tur dağına giden yetmiş kişi, Hz. Mûsâ *(Aleyhi's-Selâm)*'ya dediler ki:

— *Şu insanların buzağıya taptıkları gibi bizler ona tapmadık. Öyle ise bize Allah'ı gözümüzle görecek şekilde göster.* İşte bunun üzerine Allah üzerlerine bir yıldırım gönderip onları bununla yaktı. Hz. Musa da *(Aleyhi's Selâm)*:

— *Ben de Rabbimden bunu istedim ve fakat Rabbim bunu benim için uygun görmedi.* dediği halde onlar:

— *Sen mutlaka yüce Allah'ı gördün. Biz Allah'ı açık olarak görmedikçe kesinlikle sana iman etmeyeceğiz."* dediler. İşte bunun için Allah onları yakması için kendilerine bir yıldırım gönderdi. Gelen yıldırım da onları yaktı.

Mutezile Mezhebi bu âyete takılarak, Allah'ın görülemeyeceğini iddia ettiler, yani rüyeti reddettiler. Gerekçe olarak da, eğer görülmesi caiz olabilen bir varlık olsaydı Allah, dolayısıyla caiz olduğu sabit olan ve bilinen bir şeyi istemekten ötürü azap olunmazlardı, görüşünü ileri sürdüler.

Ehli Sünnet olarak bizim buna cevabımız ise şöyledir: "Onların cezalandırılma sebepleri, Allah'ın görünebilirliği veya görünemezliği meselesi değil, küfür ve inkârlarıdır. Çünkü İsrailoğulları Hz. Musa'ya: *"Sen mutlaka ve kesin olarak Allah'ı gördün. Biz Allah'ı açık bir şekilde görmedikçe asla sana iman etmeyeceğiz."* demişlerdi. İşte onların bu davranışları ve ifadeleri onların küfrünü ve inkârını gösteriyor. Çünkü, bunlar Hz. Mûsâ *(Aleyhi's-Selâm)*'nın kendilerine mucizeleri göstermesine rağmen ona iman etmekten kaçınıp ondan Allah'ı açık olarak baş gözüyle görmek istiyorlardı. Oysaki peygamberler mucizeleri gösterdikten sonra artık o açık mucizeler karşısında onlara iman etmek vacip yani farzdır. Do-

layısıyla açık mucizelere rağmen bölesi tavır sergileyenlerin mucizeler istemeleri caiz değildir. Çünkü bunlar, Hz. Mûsâ *(Aleyhi's-Selâm)*'dan doğru yolu bulmak için değil, aksine inat ve direnmek için istekte bulunuyorlardı.

Yıldırım, siz bakıp dururken gelip sizi çarptı.

٥٦– ﴿ ثُمَّ بَعَثْنَاكُمْ مِنْ بَعْدِ مَوْتِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴾

56 – Sonra da şükredersiniz diye bu ölüm halindeki durumdan sizi tekrar dirilttik.

« ثُمَّ بَعَثْنَاكُمْ مِنْ بَعْدِ مَوْتِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ » *"Sonra da* –ölümden sonra sizi diriltme nimetine karşılık– *şükredersiniz diye bu ölüm halindeki durumdan sizi tekrar dirilttik."* Yani uyandırdık.

٥٧– ﴿ وَظَلَّلْنَا عَلَيْكُمُ الْغَمَامَ وَأَنْزَلْنَا عَلَيْكُمُ الْمَنَّ وَالسَّلْوٰى كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَمَا ظَلَمُونَا وَلٰكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴾

57 – Bulutlarla üzerinizi gölgelendirmiş ve size kudret helvasıyla bıldırcın eti indirmiş (göndermiştik). **"Size rızık olarak verdiklerimizin temizinden** (helâlinden) **yiyin." demiştik. Oysa onlar bize kötülük etmediler, yalnızca kendilerine kötülük edip zulmettiler.**

« وَظَلَّلْنَا عَلَيْكُمُ الْغَمَامَ » *"Bulutlarla üzerinizi gölgelendirmiş"* Bulutları size gölgelik kılmıştık. Bu olay Tih çölünde cereyan etmişti. Allah, bulutları onların hizmetine vermiş, onlar yürüdükçe yol boyunca onlarla birlikte hareket ederek onları hep güneşten koruyup gölgelemiştir. Geceleyin de gökten bir direk şeklinde bir ateş (ışık huzmesi) inerek yollarını aydınlatıyor, onlarda bu aydınlıkta hareket ediyorlardı. Üzerine giyinmiş oldukları giysileri kirlenmiyor ve eskimiyordu.

« وَأَنْزَلْنَا عَلَيْكُمُ الْمَنَّ » *"Ve size kudret helvasıyla ... indirmiş* (göndermiştik)." Bu, adeta kar misali güneşin doğmasıyla yağmaya başlardı ve herkes için bir sa' (ölçek) miktarı yağardı.

« وَالسَّلْوٰى » *"bıldırcın eti ...."* Allah kendilerine güneyden esen bir rüzgar gönderir ve bu rüzgar etkisiyle bıldırcın kuşları onlardan tarafa

toplanıp gelirlerdi. Onlar da kendilerine doğru uçup gelen bu kuşlardan kendileri için yetecek miktar kadarını keserlerdi. Biz onlara:

« كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ » *"Size rızık olarak verdiklerimizin temizinden* (helâlinden) *ve lezzetli olanlarından yiyin, demiştik."* Ancak onlar bu nimetlere karşı nankörlük ederek zulmettiler.

« وَمَا ظَلَمُونَا وَلٰكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ » *"Oysa onlar* –böyle yapmakla– *bize zulmetmediler, yalnızca kendilerine kötülük edip zulmettiler."*

Âyetteki, « أَنْفُسَهُمْ » kelimesi, « يَظْلِمُونَ » kelimesinin mef'ulüdür.

٥٨– ﴿ وَإِذْ قُلْنَا ادْخُلُوا هٰذِهِ الْقَرْيَةَ فَكُلُوا مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ رَغَدًا وَادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا وَقُولُوا حِطَّةٌ نَغْفِرْ لَكُمْ خَطَايَاكُمْ وَسَنَزِيدُ الْمُحْسِنِينَ ﴾

58 – Ve yine hatırlayın! İsrailoğullarına şöyle demiştik: "Şu kasabaya girin ve orada bulunan nimetlerden dilediğiniz gibi bol bol yiyin. Kapıdan içeriye eğilerek girin ve «Hitta (bizi bağışla) **Rabbim!» deyin ki, biz de sizin hatalarınızı bağışlayalım. Çünkü biz iyilikte bulunanlara karşılıklarını daha fazlasıyla verelim."**

İsrailoğulları Tih çölünden çıktıktan (ayrıldıktan) sonra:

« وَإِذْ قُلْنَا » *"Ve yine hatırlayın! İsrailoğulları'na şöyle demiştik:"*

« ادْخُلُوا هٰذِهِ الْقَرْيَةَ » *"Şu kasabaya* (Beyti Makdis'e veya Eriha'ya) *girin."*

« الْقَرْيَةَ » *Karye:* Kasaba diye verdiğimiz bu kelime, sözlük itibariyle toplanılan yer, halkın toplandıkları yer, demektir. İsrailoğulları Tih çölünden ayrıldıktan sonra bu şehre girmekle emrolunmuşlardı.

« فَكُلُوا مِنْهَا » *"Orada bulunan nimetlerden* (O kasabanın yiyecekleriyle meyvelerinden) .... *yiyin."*

« حَيْثُ شِئْتُمْ رَغَدًا » *"dilediğiniz gibi bol bol..."*

« وَادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا » Kasabanın veya kendisine karşı kıble olarak namaz kıldıkları kubbenin *"Kapısından içeriye secde ederek* (eğilerek) *girin."* İsrailoğulları, Hz. Musa *(Aleyhi's-Selâm)* hayatta iken Beyti Makdis'e girememişlerdi. Fakat Hz. Musa *(Aleyhi's-Selâm)* hayatta iken Kubbe'nin kapısından içeri girmişlerdi. Beyti Makdis'e ise ancak onun ölümünden sonra girebilmişlerdi.

« سُجَّدًا » kelimesi haldir. Bu ise, « سَاجِد » kelimesinin çoğuludur.

İsrailoğulları kapıya varıp ulaştıklarında Allah için şükür secdesi yapmakla ve O'na karşı tevazularını belirtmek, hiç olduklarını anlamak için bununla emrolunmuşlardı.

« وَقُولُوا حِطَّةٌ » *"Ve Hitta* (bağışla) *Rabbim, deyin ki,"* Burada geçen, « حِطَّةٌ » – *"Hitta"* kelimesi tıpkı « جِلْسَ » *"Cilse"* kalıbında gibidir ve « حَطَّ » *"sil"* anlamında bir kelimedir ve bu kökten alınmadır. Bu da mahzuf (gizli) bir mübtedanın haberidir. Yani, *"Bizim senden istediğimiz senin bizi bağışlamandır."* veya *"Senin bizden, «Bizi bağışla!» diye yakarmamızı isteme emrin"* yahut da, *"Bu kasabaya girerken bizi oradakilerden koru."* tarzındaki emrin...

Esasen bunun mansup olması gerekir. Bu şekilde okunmuştur ki bu da: *"Bizden günahlarımızı nasıl bağışlamak gerekiyorsa öylece bağışlamanı isteriz."* demektir. Bunun merfu kılınması ise, *"sebat"* manasının elde olunması içindir. *"Bizim isteğimiz hittadır."* demek: *"Bizi bu kasabada korumandır, bizi burada yerleştirmen, kararlı kılmandır."*

Hz. Ali (v.40/660)'den rivâyete göre bu, « بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ » *"Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla"* cümlesidir. Yani Besmele'dir. Ancak Hz. İkrime *(Radıyallahu Anh)*'ye göre bu, « لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ » kelimeyi tevhididir.

« نَغْفِرْ لَكُمْ خَطَايَاكُمْ » *"Bizde sizin hatalarınızı bağışlayalım."*

« خَطَايَا » kelimesi, « خَطِيئَةٌ » kelimesinin çoğuludur. Bu da, günah demektir. Kıraat imamlarından Nafi, « نَغْفِرْ » kelimesini, « يُغْفَرْ » olarak, İbn Amir de, « تُغْفَرْ » olarak kıraat etmiştir.

« وَسَنَزِيدُ الْمُحْسِنِينَ » *"Çünkü, biz iyilikte bulunanlara karşılıklarını daha fazlasıyla verelim."* Yani, içinizden ihsan sahibi olanlar ise, biz de fazlasıyla ona karşı gereğini yapalım. Kısaca kim istenen o kelimeyi söylerse, işte bu, onun sevabının artışına bir neden olacaktır. Kim de kötülük ederse, ya da etmiş ise o kelimeyi söylemek onun için bir tevbe ve bağışlanma nedeni olacaktır.

٥٩— ﴿ فَبَدَّلَ الَّذِينَ ظَلَمُوا قَوْلاً غَيْرَ الَّذِي قِيلَ لَهُمْ فَأَنْزَلْنَا عَلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا رِجْزاً مِنَ السَّمَآءِ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴾

59 – Fakat zulmedenler, kendilerine söylenenleri (istenenleri) **başka şekle soktular. İşte biz de bunun üzerine o zalimlere itaatsizlikleri ve fasıklıkları sebebiyle gökten acı bir azap indirdik.**

« فَبَدَّلَ الَّذِينَ ظَلَمُوا قَوْلاً غَيْرَ الَّذِي قِيلَ لَهُمْ » *"Fakat zulmedenler, kendilerine söylenenleri* (istenenleri) *başka şekle soktular."* Burada bir hazif bulunmaktadır. Bunun da takdiri şöyledir:

« فَبَدَّلَ الَّذِينَ ظَلَمُوا **بِالَّذِى قِيلَ لَهُمْ** قَوْلاً غَيْرَ الَّذِي قِيلَ لَهُمْ »

Burada koyu harflerle belirtilen cümle mahzuftur. Yani *"Zulmedenler, kendilerine söylenenleri* (kendilerinden istenenleri) *söylenmemiş* (istenmemiş) *olanla değiştirdiler."* demektir.

« بَدَّلَ » fiili kendisi herhangi bir edat almaksızın tek mef'ul alır yani bir mef'ule müteaddidir. Ancak ikinci bir mef'ulü ise, « ب » cer edatıyla alabilir. Ancak « ب » edatıyla alacağı mef'ul metruktur, yani terk olunmuştur. « ب »'siz olarak aldığı mef'ul ise mevcuttur. Yani İsrailoğulları burada « حِطَّةٌ » yerine bir başka söz (ifade) koydular. Dolayısıyla mana şöyledir:

"İsrailoğulları manası tevbe etmek ve mağfiret dilemek olan bir söz söylemekle emrolundukları halde, onlar buna aykırı hareket ettiler de anlamı emredilenden başka bir şey olan bir kelime (söz) *söylediler. Allah'ın emrine yapışmadılar."*

Bir yoruma göre onlar, « حِطَّةٌ » – *"bağışla"* kelimesi yerine buna benzerlik gösteren ve fakat manası farklı olan « حِنْطَةٌ » – *"buğday"* kelimesini söylediler. Yine anlatıldığına göre bu kelime, Napti dilinde, « حِطَّا سَمْقَاتَا » diye söylerler ki bu, *Kırmızı buğday* manasında, « حِنْطَةٌ حَمْرَاءُ » olup, İsrailoğulları bunu, kendilerinden istenen şeye karşılık alay maksadıyla söylemişlerdir. Böylece Allah'ın kendilerinden istediğini bırakıp nefislerinin ve şehevi duygularının kendilerinden istediği dünyalığı ister oldular.

« فَأَنْزَلْنَا عَلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا رِجْزاً مِنَ السَّمَاءِ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ » *"İşte biz de bunun üzerine o zalimlere itaatsizlikleri ve fasıklıkları sebebiyle gökten acı bir azap indirdik."*

Âyette yer alan, « رِجْزاً » kelimesi azap manasındadır. Ayrıca yine âyette, « الَّذِينَ ظَلَمُوا » cümlesinin tekrarının sebebi de, İsrailoğulları'nın yaptığı şeyin oldukça çirkin bir davranış olduğunu belirtmek içindir. Bir de gökten başlarına azap indirilme sebebinin yaptıkları zulüm, haksızlık ve nankörlükleri olduğunu onlara iyice bildirmek içindir. « مِنَ السَّمَاءِ » *"gökten"* kelimesi de « رِجْزاً » kelimesinin sıfatıdır. Başlarına gelenler ise yaptıkları yanlışlıklar ve fıskları yüzündendir.

Anlatıldığına göre bir saatlik (anlık) bir süre içerisinde veba (taun) salgınından yirmi dört bin kişi, bir söylentiye göre de yetmiş bin kişi ölmüştür.

❁ ❁ ❁

60. — 62. ÂYETLER

وَإِذِ اسْتَسْقٰى مُوسٰى لِقَوْمِهِ فَقُلْنَا اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ
فَانْفَجَرَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْناً قَدْ عَلِمَ كُلُّ أُنَاسٍ
مَشْرَبَهُمْ كُلُوا وَاشْرَبُوا مِنْ رِزْقِ اللّٰهِ وَلاَ تَعْثَوْا فِي الْأَرْضِ
مُفْسِدِينَ ﴿٦٠﴾ وَإِذْ قُلْتُمْ يَا مُوسٰى لَنْ نَصْبِرَ عَلٰى طَعَامٍ وَاحِدٍ
فَادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُخْرِجْ لَنَا مِمَّا تُنْبِتُ الْأَرْضُ مِنْ بَقْلِهَا
وَقِثَّائِهَا وَفُومِهَا وَعَدَسِهَا وَبَصَلِهَا قَالَ أَتَسْتَبْدِلُونَ الَّذِي
هُوَ أَدْنٰى بِالَّذِى هُوَ خَيْرٌ اهْبِطُوا مِصْراً فَإِنَّ لَكُمْ مَا
سَأَلْتُمْ وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذِّلَّةُ وَالْمَسْكَنَةُ وَبَآؤُا بِغَضَبٍ
مِنَ اللّٰهِ ذٰلِكَ بِأَنَّهُمْ كَانُوا يَكْفُرُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَيَقْتُلُونَ
النَّبِيِّينَ بِغَيْرِ الْحَقِّ ذٰلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ ﴿٦١﴾
إِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالنَّصَارٰى وَالصَّابِئِينَ مَنْ اٰمَنَ
بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَعَمِلَ صَالِحاً فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ
وَلاَ خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلاَ هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٦٢﴾

Meâli

60. Bir vakitler Musa kavmi için Rabbinden su istemişti. Biz de kendisine: "Âsan ile taşa vur!" demiştik. İşte bunun üzerine taştan derhal on iki pınar fışkırmış, her kabile de su alacağı pınarı bilmişti. Biz onlara: "Allah'ın rızkından yiyin, için, ama sakın yeryüzünde bozgunculuk ve taşkınlık çıkarmayın." demiştik.

61. Hani bir vakitler siz demiştiniz ki: "Ey Musa! Biz bir tek yemek çeşidi ile yetinemeyiz. Bizim için Rabbine dua et de bize yeryüzünün yetiştirdiği şeylerden; sebzesinden, hıyarından, sarımsağından, mercimeğinden ve soğanından çıkarsın." Musa da: "Daha iyi olmayan bu şeyleri çok daha üstün olan şeylere mi tercih edip değiştirmek istiyorsunuz? O halde çıkın herhangi bir şehre gidin. Çünkü, sizin için istedikleriniz orada var." demişti. Artık bu olaydan sonra üzerlerine zillet *(aşağılık)* ve yoksulluk damgası vurulmuştu. Allah'ın gazabına uğradılar. Bu durum, Allah'ın âyetlerini inkâr etmelerinden ve haksız yere peygamberleri öldürmelerinden dolayı idi. Yine bu durum onların isyan etmelerinden ve hadlerini aşmalarından dolayı idi.

62. Doğrusu iman edenlerle Yahudilerden, Hıristiyanlardan ve Sabiilerden kim Allah'a, ahiret gününe gerçekten iman eder ve salih amel işlerlerse, artık onlar için Rableri katında ecirleri vardır. Onlar için herhangi bir korku olmadığı gibi aynı zamanda onlar için üzülecek bir şey de yoktur.

Tefsiri

٦٠– ﴿ وَإِذِ اسْتَسْقَى مُوسَى لِقَوْمِهِ فَقُلْنَا اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ فَانْفَجَرَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْناً قَدْ عَلِمَ كُلُّ أُنَاسٍ مَشْرَبَهُمْ كُلُوا وَاشْرَبُوا مِنْ رِزْقِ اللهِ وَلاَ تَعْثَوْا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴾

60 – Bir vakitler Musa kavmi için Rabbinden su istemişti. Biz de kendisine: "Âsan ile taşa vur!" demiştik. İşte bunun üzerine taştan derhal on iki pınar fışkırmış, her kabile de su alacağı pınarı bilmişti. Biz onlara: "Allah'ın rızkından yiyin, için, ama sakın yeryüzünde bozgunculuk ve taşkınlık çıkarmayın." demiştik.

« وَإِذِ اسْتَسْقَى مُوسَى لِقَوْمِهِ » *"Bir vakitler Musa kavmi için Rabbinden su istemişti."*

Buradaki « إِذْ » kelimesi nasp mahallindedir. Sanki: *"Musa'nın bir vakitler su istediğini hatırlayın."* denir gibi bir ifade. Yani, Musa kavmi için su isteme ihtiyacını duymuştu.

« فَقُلْنَا اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ » *"Biz de kendisine: «Âsan ile taşa vur!» demiştik."*

İsrailoğulları Tih çölünde susuz kalmışlardı. Hz. Mûsâ *(Aleyhi's-Selâm)* onlara su vermesi için Allah'a dua etti. Bunun üzerine kendisine, *"Âsan ile taşa vur!"* denildi. « الْحَجَرَ » – *"taş"* kelimesinin başında yer alan « ال » harf-i tarifi (belirtme takısı) "ahd" ifade eder. Bununla bilinen (malum) bir taşa işaret olunmaktaydı.

Rivâyete göre Hz. Musa *(Aleyhi's-Selâm)* bu taşı Tur dağından almış ve onu beraberinde taşımakta idi. Bu taş kare şeklinde bir taş idi ve dört yönü bulunuyordu ki, her bir yönünden ya da yüzünden üçer pınar olmak üzere on iki pınar fışkırıyordu. Yahudi kabilelerinin her biri için bir pınar düşüyordu. Sayıları altı yüz bin kişi idi. Ordugâh alanı yani, konaklama mahalli ise on iki mil tutuyordu.

Ya da kelimenin başında yer alan « ال » harfi cins manasındadır. Dolayısıyla bunun anlamı, *"Elindeki asan ile adına taş denen herhangi bir maddeye vur."* olur. İşte bu, delil olma açısından daha doğru ve en büyük bir mucize olduğu gerçeğini gösteriyor bir de ilâhî kudretin kemâl derecesine işaret ediyor.

« فَانْفَجَرَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا » *"İşte bunun üzerine taştan derhal on iki pınar fışkırmış,"*

« فَانْفَجَرَتْ » Bu kelimenin başında yer alan « فَ » harfi mahzuf bir kelimeye taalluk etmektedir. Yani, cümle şöyledir: « فَضَرَبَ » *"Musa da taşa vurdu ve ondan oldukça fazla su akmaya başladı."* Veya, « فَإِنْ ضَرَبْتَ فَقَدِ انْفَجَرَتْ » *"Eğer taşa vurursan taş kesinlikle su fışkırtacak."* takdirindedir. Bu durumda, « فَ » harfi yani, « فَضَرَبَ فَانْفَجَرَتْ » olarak takdir olunması halinde bu, « فَ » harfi, fasih bir « فَ » demek olur ki,

bu da ancak beliğ olan ifadelerde ve sözlerde kullanılır. Yani, edip olan kimseler ancak böyle söz söyleyebilirler.

On iki pınarın fışkırması da, İsrailoğulları'nın kabile sayısınca olmuş oluyor. On manasındaki, « عَشْر » kelimesi ayrıca, hem esreli olarak, « عَشِر » ve hem üstünlü olarak, « عَشَر » şeklinde kullanılan bir kelimedir. « عَيْنًا » – *"pınar"* kelimesi burada temyizdir.

« قَدْ عَلِمَ كُلُّ أُنَاسٍ مَشْرَبَهُمْ » *"Her kabile de su alacağı pınarı bilmişti."*

« أُنَاسٍ » kelimesi burada her kabile demektir. « مَشْرَبَهُمْ » *"Su alıp içecekleri pınar"* demektir.

« كُلُوا وَاشْرَبُوا مِنْ رِزْقِ اللّٰهِ » *"Ve onlara demiştik ki: «Allah'ın* (her çeşit) *rızkından* (kudret helvasından, bıldırcın etinden) *yiyin,* (pınarların suyundan da) *için, ama..."*

« وَلَا تَعْثَوْا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ » *"Sakın yeryüzünde bozgunculuk ve taşkınlık çıkarmayın."* Yani, yeryüzünde anarşi ve huzursuzluk çıkarmayın.

« عَيْث » kelimesi, fesadın da ötesinde fesat; yani, anarşi ve terör estirmeyin, demektir. « مُفْسِدِينَ » kelimesi ise te'kit eden bir haldir. Yani: *"Şu bozgunculuk ve fesat halinizi hep sürdürüp durmayın."* Çünkü İsrailoğulları, yani Yahudiler karakterleri ve yapıları gereği toplumda hep huzursuzluğa, fesada, anarşiye ve teröre devam edip durmuşlardır, kötülüklerin membaı hep onlar olmuştur. Bu nokta hiçbir zaman göz ardı olunmamalıdır.

٦١– ﴿ وَإِذْ قُلْتُمْ يَا مُوسٰى لَنْ نَصْبِرَ عَلٰى طَعَامٍ وَاحِدٍ فَادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُخْرِجْ لَنَا مِمَّا تُنْبِتُ الْأَرْضُ مِنْ بَقْلِهَا وَقِثَّائِهَا وَفُومِهَا وَعَدَسِهَا وَبَصَلِهَا قَالَ أَتَسْتَبْدِلُونَ الَّذِي هُوَ أَدْنٰى بِالَّذِي هُوَ خَيْرٌ اهْبِطُوا مِصْرًا فَإِنَّ لَكُمْ مَا سَأَلْتُمْ وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذِّلَّةُ وَالْمَسْكَنَةُ وَبَاۤؤُ بِغَضَبٍ مِنَ اللّٰهِ ذٰلِكَ بِأَنَّهُمْ

كَانُوا يَكْفُرُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَيَقْتُلُونَ النَّبِيّٖنَ بِغَيْرِ الْحَقِّ ذٰلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ ﴾

61 – Hani bir vakitler siz demiştiniz ki: "Ey Musa! Biz bir tek yemek çeşidi ile yetinemeyiz. Bizim için Rabbine dua et de bize yeryüzünün yetiştirdiği şeylerden; sebzesinden, hıyarından, sarımsağından, mercimeğinden ve soğanından çıkarsın." Musa da: "Daha iyi olmayan bu şeyleri çok daha üstün olan şeylere mi tercih edip değiştirmek istiyorsunuz? O halde çıkın herhangi bir şehre gidin. Çünkü sizin için istedikleriniz orada var." demişti. Artık bu olaydan sonra üzerlerine zillet (aşağılık) **ve yoksulluk damgası vurulmuştu. Allah'ın gazabına uğradılar. Bu durum, Allah'ın âyetlerini inkâr etmelerinden ve haksız yere peygamberleri öldürmelerinden dolayı idi. Yine bu durum onların isyan etmelerinden ve hadlerini aşmalarından dolayı idi.**

« وَاِذْ قُلْتُمْ يَا مُوسٰى لَنْ نَصْبِرَ عَلٰى طَعَامٍ » *"Hani bir vakitler siz demiştiniz ki: «Ey Musa! Biz bir tek yemek çeşidi ile yetinemeyiz.»"* Söz konusu yemek çeşidi, İsrailoğulları'na Tih çölünde verilen kudret helvası ile bıldırcın etidir. Burada iki çeşit yemek verildiği halde, Yahudilerin, *"bir tek yemek çeşidi"* ifadesini kullanmalarının sebebi, değişmeyen ve hep aynı olan yemek çeşidi anlatmak istemelerindir. Nitekim bir kimsenin sofrasına değişik türlerden olmak kaydıyla yemek çeşitleri konsa ve her gün aynen o değişik türler değişmeksizin sofraya konulsa bu durumda, *"Filan kimse sadece bir çeşit veya tek çeşit yemek yiyor."* denir. Oysa çeşitle yemekler bulunduğa halde bu çeşit hep aynı olduğundan böyle denmektedir. Dolayısıyla tek çeşitten maksat yemek çeşitlerinde herhangi bir değişikliğin ve farklılığın olmamasıdır. Kaldı ki, bu iki yiyecek türü, lezzetine ve zevkine düşkün zengin (ileri gelen) kesiminin yiyeceği türündendir. Oysa Yahudiler kendileri ziraatçıydılar, tarımla uğraşırlardı ve dolayısıyla burada alıştıkları ve aşinası bulundukları sebzelerden, danelerden ve benzeri şeylerden istiyorlardı.

« فَادْعُ لَنَا رَبَّكَ » *"Bizim içim Rabbine dua et de..."* Rabbinden iste ve ona: *"Bizim için çıkar."* de.

« يُخْرِجْ لَنَا مِمَّا تُنْبِتُ الْأَرْضُ مِن بَقْلِهَا » *"Bize yeryüzünün yetiştirdiği şeylerden; sebzesinden,... çıkarsın."* Bizim için meydana getirsin, icat etsin.. kısaca yerin bitirdiği yeşilliklerden. Bunlardan kasıt sebzelerin ve yeşilliklerin temizi ve güzeli olan nanesinden, kerevizinden, pırasasından ve benzeri insanlar tarafından yenen türden şeylerden çıkarsın.

« وَقِثَّآئِهَا وَفُومِهَا وَعَدَسِهَا وَبَصَلِهَا » *"hıyarından, sarımsağından, mercimeğinden ve soğanından çıkarsın."* Âyette geçen, « قثّاء » kelimesi hıyar (salatalık ya da acur), demektir. « فوم » kelimesi de buğday veya sarımsak demektir. Çünkü İbn Mesud'un kıraatine göre bu kelime, « وثومها » şeklindedir.

« قَالَ أَتَسْتَبْدِلُونَ الَّذِي هُوَ أَدْنٰى بِالَّذِى هُوَ خَيْرٌ » *"Musa da: «Daha iyi olmayan bu şeyleri çok daha üstün olan şeylere mi tercih edip değiştirmek istiyorsunuz?»"*

Burada, « هُوَ أَدْنٰى » çok daha basit ve daha önemsiz, miktarca daha az olan demektir. « بِالَّذِى هُوَ خَيْرٌ » ise daha iyi, daha değerli ve üstün anlamındadır.

« اِهْبِطُوا مِصْرًا فَإِنَّ لَكُمْ مَا سَأَلْتُمْ » *"«O halde çıkın herhangi bir şehre gidin, çünkü sizin için istedikleriniz orada var.» demişti."* Yani öyle ise artık Tih çölünden inin, çıkın. Çünkü sizin bu istedikleriniz Tih çölünde bulunmaz, ancak şehirlerde bulunur.

Tih Çölü: Beyt-i Makdis (Kudüs) ile Kınnesrin arasındaki alana denir ki, bunun alanı, 12 x 8 Fersahlık bir alandır. Ya da burası, Firavun'un beldesi Mısır'dır. « مصرًا » kelimesi iki sebepten ötürü munsarif bir kelimedir, yani cer ve tenvin kabul eder. Bunlardan biri tenislik, yani müennes oluş ve ikincisi de bununla « بَلَدْ » – *"ülke"* murat olunması nedeniyle marifeliktir. Yahut da, kelimenin ortasının tıpkı *Nuh* ve *Lût* kelimeleri gibi sakin olması bakımından munsariftir. Nitekim Nuh ve Lût kelimeleri ya da isimlerinde hem ucmelik (Arapça olmama) ve hem de marifelik vardır.

« وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذِّلَّةُ وَالْمَسْكَنَةُ » *"Artık bu olaydan sonra üzerlerine zillet* (aşağılık) *ve yoksulluk damgası vurulmuştu."*

Zillet: Basitlik, aşağılık, fakirlik ve yoksulluk manalarmadır. Yani; basitlik ve aşağılık onları çepeçevre kuşatmış bulunuyordu. Her taraflarından belliydi. Yahudiler bu durum içinde, adeta bir kubbe nasıl ki onu yapanın damgasını taşıyorsa, belli ise, onların da üzerinde zillet damgası gözüküyordu. Ya da bu zillet damgası kendilerine (üzerlerine) adeta yapışık halde idi ki, bu onlar için gerekli olan bir damga oluyordu. Bu tıpkı şuna benzer: Duvarın çamurla sıvanması esnasında nasıl ki, çamur duvara çarptırılıyor ve vuruluyorsa, o çamur da nasıl oraya yapışıp kalıyorsa, Yahudilere de zillet o manada sıva gibi yapışıp kalıyordu (kalmıştı). Kaldı ki, Yahudiler aşağılık, zelil ve iğrenç kimseler olup hem yoksulluk ve fakirlik çeken bir toplum olmuşlardır. Bu da iki nedene dayanır:

Ya gerçekten bunlar öyledirler, yani hep yoksulluk ve fakirlik ve horlu içindedirler veya kendilerine cizye vergisi yüklenir korku ve endişesiyle hep kendilerini aşağılanmış ve fakirleşmiş olarak göstermelerindendir. Kısaca kendilerini acındırmalarından bu damga vurulmuş manasında olabilir.

Kıraat imamlarından Hamza ve Ali, « عَلَيْهِمُ الذِّلَّةُ » ibaresini şu şekilde, « عَلَيْهُمُ الذِّلَّةُ » olarak okumuşlardır. Nitekim, bu şekilde « هـ » harfinden önce sakin bir « ى » harfi olan tüm kelimeler de bu iki imama göre böyle okunurlar. Kıraat imamlarından Ebu Amr ise bu kelimeyi esreli olarak, « عَلَيْهِمِ » şeklinde okumuştur. Yani, hem « هـ » harfini ve hem de « م » harfini esreli okumuştur. Bu imamların dışındaki imamlar ise, âyette görüldüğü gibi, « هـ » harfinin kesresi ve « م » harfinin de zammesiyle okumuşlardır.

« وَبَاۤؤُ۫ا بِغَضَبٍ مِنَ اللّٰهِ » *"Allah'ın gazabına uğradılar."* Nitekim, birinin diğerini yerine eşitlikleri sebebiyle öldürülmesine, « بَاۤءَ فُلاَنٌ بِفُلاَنٍ » denir ki bu, "Filan kimse falancanın yerine haklı olarak gitti, gazabına uğradı." demektir. Dolayısıyla âyet ele alındığında bu, *"Onların hepsi Allah'ın gazabını hak ettiler."* demektir.

Kisaî de bu kelimeyi, *"Allah'ın gazabıyla döndüler."* manasında olmak üzere, « رَجَعُوا » olarak okumuştur.

« ذٰلِكَ بِأَنَّهُمْ كَانُوا يَكْفُرُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَيَقْتُلُونَ النَّبِيِّينَ بِغَيْرِ الْحَقِّ » *"Bu durum* (yani zillet ve yoksulluk damgasının vurulması, Allah'ın gazabına uğramaları) *Allah'ın âyetlerini inkâr etmelerinden ve haksız yere peygamberleri öldürmelerinden dolayı idi."*

Kıraat imamlarından Nâfî, « النَّبِيِّينَ » kelimesini, hemze harfiyle olmak üzere, aslına binaen, « النَّبِيئِينَ » diye okumuştur.

Yani, onların küfürleri (inkârları) ve peygamberleri öldürmeleri yüzünden... Çünkü; Yahudiler, Şa'ya, Zekeriya ve Yahya peygamberleri (Allah'ın salat ve selâmı üzerlerine olsun) öldürmüşlerdi.

« نَبِيٌّ » kelimesi, « نَبَاءٌ » kelimesinden türemedir. Çünkü, peygamber olan zat, Allah'tan haber vermektedir. Bu « نَبِيٌّ » kelimesi, « فَعِيلٌ » vezninde olup, « مُفْعِلٌ » ve « مُفْعَلٌ » manalarınadır. Yani, *"münbi'"* Allah'tan haber veren, demek olup, *"münbe'"* de, Allah'ın vahiy yoluyla kendisine haber verdiği kimse demektir.

Ya da bu kelime, « نَبَا » – *"neba"* kelimesinden alınmadır ki bu da, yükseldi, yüksek oldu anlamlarına gelir. « نُبُوَّةٌ » – *"nübüvvet"* de yüksek yer demektir.

Nitekim, peygamberleri de öldürmeleri haksız yeredir. Eğer gerçekten Yahudiler adil davransalardı, dolayısıyla kendilerince öldürme nedenlerinden hiçbir şeyden söz edilmezdi. « بِغَيْرِ الْحَقِّ » ifadesi, « يَقْتُلُونَ » fiilinin zamirinden hal olarak mahallen mansubtur. Yani *"Haksız yere onları öldürdükleri halde"* demektir.

« ذٰلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ » *"Yine bu durum onların isyan etmelerinden ve hadlerini aşmalarından dolayı idi."*

Âyetin bu kısmında yer alan, « ذٰلِكَ » kelimesi işaret ismi olarak tekrarlanmıştır ve sonrasındaki duruma işaret etmektedir. Bütün başlarına gelen şeyler, türlü türlü isyan yollarına başvurmaları, masiyet işlemelerindendir. Allah'ın âyetlerini inkâr etmeleri ve bir de peygamberleri öldürmeleri yanında, bunlarla da yetinmeyip hadlerini de hemen her aşamada ve konuda aşmışlardır.

Bir yoruma göre bu, hadlerini aşma meselesi, kendileri için yasak olan "cumartesi günü yasağına" uymamalarıdır. Nitekim, « ذَلِكَ » kelimesiyle Yahudilerin Allah'ı inkâr işi ile peygamberleri öldürme fiiline de işaret olunmuş olması da caizdir. Bunlar da yine onların isyanlarının ve haddi aşmalarının sebebi olabilir. Çünkü onlar bu işlere tümüyle kendilerini kaptırmışlar, giderek aşırılıkta işi taşkınlığa ve anarşiye, teröre vardırmışlardır. Nihâyet kalpleri kararmış, bu kalp kararmasının doğal bir sonucu olarak da Allah'ın âyetlerini mucizeleri red ve inkâr etmişler, peygamberleri de öldürmüşlerdir. Yahut da; işte bu isyanları yanında bir de inkârları ve peygamberleri öldürüşleri, diye de yorumlanmıştır.

٦٢— ﴿ إِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالنَّصَارٰى وَالصَّابِئِينَ مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَعَمِلَ صَالِحاً فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴾

62 – Doğrusu iman edenlerle Yahudilerden, Hıristiyanlardan ve Sabiilerden kim Allah'a, ahiret gününe gerçekten iman eder ve salih amel işlerlerse, artık onlar için Rableri katında ecirleri vardır. Onlar için herhangi bir korku olmadığı gibi aynı zamanda onlar için üzülecek bir şey de yoktur.

« إِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا » *"Doğrusu* –kalpleri onaylamaksızın dilleriyle ki, bunlar münafıklardır– *iman edenlerle"* « وَالَّذِينَ هَادُوا وَالنَّصَارٰى » *"Yahudilerden* –Yahudileşenlerden, Yahudilik dinine girenlerden– *Hıristiyanlardan,"* « وَالصَّابِئِينَ » *"Sabiilerden ..."*

Şimdi Yahudilerden başlayarak anlatalım, Bu kelime, kök itibariyle, « هَادَ – يَهُودُ — وَتَهَوَّدَ » köklerinden türemedir ki, Yahudilik dinine girmek ve Yahudileşmek manalarına gelir.

Hristiyan kelimesinin orijinal yani Kur'anî adı « نَصَارٰى » –Nasara'dır. Bu da « نَصْرَانٌ » – *"Nasran"* kelimesinin çoğuludur. Tıpkı « نَدْمَانٌ نَدَامٰى » *"Nedman ve Nedama"* kelimeleri gibi. Örneğin, « رَجُلٌ نَصْرَانٌ », « امْرَاةٌ نَصْرَانَةٌ » gibi. « نَصْرَانِيٌّ » kelimesindeki « ى » harfi mübalağa (aşırılık) bildirmek içindir. Tıpkı, « أَحْمَرِيٌّ » kelimesindeki « ى » gibi.

Hristiyanlara « نَصَارٰى » adının verilmesi, Hz. Mesih İsa'ya yardım ettiklerindendir.

« وَالصَّابِئِينَ » ise tanınmış bir dini bırakıp başka bir dine geçen demektir. Bu ise kök itibariyle, « صَبَأَ »'den alınmadır ve dinden çıkmak manasına gelir. Bunlar, Yahudilik ve Hristiyanlık dinin bırakıp meleklere tapan bir toplumdurlar. Diğer bir yoruma göre bunlar Zebur'a iman eden bir toplumdurlar.

« مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَعَمِلَ صَالِحاً » İşte bu kâfirlerden her *"Kim Allah'a, ahiret gününe gerçekten* –içtenlikle ve halis olarak– *iman eder ve salih amel işlerlerse..."*

« فَلَهُمْ اَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ » *"Artık onlar için Rableri katında* (ahirette) *ecirleri* (sevapları) *vardır. Onlar için herhangi bir korku olmadığı gibi aynı zamanda onlar için üzülecek bir şey de yoktur."*

Eğer, « مَنْ اٰمَنَ » ibaresini mübteda olarak değerlendirirsen haberi de, « فَلَهُمْ اَجْرُهُمْ » ibaresi olur. Bu durumda da mahallem merfu olmuş olur. Eğer bunu, « انّ » edatının isminden ve matufu aleyhlerinden bedel olarak değerlendirirsen bu durumda mahallen mansub olur. Haberi ise, birinci duruma göre cümle olduğu gibi haberdir. Yani, « مَنْ اٰمَنَ ... الخ » haberdir. Eğer bedel olarak kabul edersen, « فَلَهُمْ » haberdir. « فَلَهُمْ »'-deki « ف » harfi ise, « مَنْ » edatının şart manası içermesindendir.

63. — 74. ÂYETLER

وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ الطُّورَ خُذُوا مَا آتَيْنَاكُم بِقُوَّةٍ وَاذْكُرُوا مَا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿٦٣﴾ ثُمَّ تَوَلَّيْتُمْ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ فَلَوْلاَ فَضْلُ اللهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ لَكُنْتُمْ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٦٤﴾ وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ الَّذِينَ اعْتَدَوْا مِنْكُمْ فِي السَّبْتِ فَقُلْنَا لَهُمْ كُونُوا قِرَدَةً خَاسِئِينَ ﴿٦٥﴾ فَجَعَلْنَاهَا نَكَالاً لِمَا بَيْنَ يَدَيْهَا وَمَا خَلْفَهَا وَمَوْعِظَةً لِلْمُتَّقِينَ ﴿٦٦﴾ وَإِذْ قَالَ مُوسٰى لِقَوْمِهِ إِنَّ اللهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تَذْبَحُوا بَقَرَةً قَالُوا أَتَتَّخِذُنَا هُزُواً قَالَ أَعُوذُ بِاللهِ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ ﴿٦٧﴾ قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَنَا مَا هِيَ قَالَ إِنَّهُ يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ لاَ فَارِضٌ وَلاَ بِكْرٌ عَوَانٌ بَيْنَ ذٰلِكَ فَافْعَلُوا مَا تُؤْمَرُونَ ﴿٦٨﴾ قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَنَا مَا لَوْنُهَا قَالَ إِنَّهُ يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ صَفْرَآءُ فَاقِعٌ لَوْنُهَا تَسُرُّ النَّاظِرِينَ ﴿٦٩﴾ قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَنَا مَا هِيَ إِنَّ الْبَقَرَ تَشَابَهَ عَلَيْنَا وَإِنَّا إِنْ شَاءَ اللهُ لَمُهْتَدُونَ ﴿٧٠﴾ قَالَ إِنَّهُ يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ لاَ ذَلُولٌ تُثِيرُ الْأَرْضَ وَلاَ تَسْقِي الْحَرْثَ مُسَلَّمَةٌ لاَ شِيَةَ فِيهَا قَالُوا الْئٰنَ جِئْتَ بِالْحَقِّ

فَذَبَحُوهَا وَمَا كَادُوا يَفْعَلُونَ ﴿٧١﴾ وَإِذْ قَتَلْتُمْ نَفْسًا فَادّٰرَءْتُمْ
فِيهَا وَاللّٰهُ مُخْرِجٌ مَا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ ﴿٧٢﴾ فَقُلْنَا اضْرِبُوهُ
بِبَعْضِهَا كَذٰلِكَ يُحْيِي اللّٰهُ الْمَوْتٰى وَيُرِيكُمْ اٰيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ
تَعْقِلُونَ ﴿٧٣﴾ ثُمَّ قَسَتْ قُلُوبُكُمْ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ فَهِيَ كَالْحِجَارَةِ
أَوْ أَشَدُّ قَسْوَةً وَإِنَّ مِنَ الْحِجَارَةِ لَمَا يَتَفَجَّرُ مِنْهُ الْأَنْهَارُ وَإِنَّ
مِنْهَا لَمَا يَشَّقَّقُ فَيَخْرُجُ مِنْهُ الْمَاءُ وَإِنَّ مِنْهَا لَمَا يَهْبِطُ مِنْ
خَشْيَةِ اللّٰهِ وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٧٤﴾

Meâli

63. Ey İsrailoğulları! Hatırlayın ki, sizden Tevrat ile amel etmek üzere kesin söz almış ve Tur dağını da üzerinize kaldırmıştık. Ve size demiştik ki: "Tevrat'taki emrettiğimiz hükümlere sıkıca tutunun ve içindekilerini hatırlayın. Ola ki takvaya eresiniz."

64. Fakat bundan sonra siz verdiğiniz sözden tekrar döndünüz. Eğer Allah'ın lütfu ve merhameti üzerinizde olmasaydı, mutlaka hüsrana uğrayanlardan olurdunuz.

65. İçinizden cumartesi günü yasağın hiçe sayıp haddi aşanları muhakkak bilip tanımışsınızdır. İşte biz onlara: "Aşağılık maymunlar olun!" demiştik.

66. İşte biz bu maymuna dönüşme olayını bizzat o dönemde yaşayıp görenlere, bir de onlardan sonra geleceklere ibret ve emir ve yasaklara bağlı takva sahiplerine de bir öğüt olsun istedik.

67. Bir vakitler Musa kavmine: "Allah size bir inek kesmenizi emrediyor." demişti de kavmi ona: "Sen bizimle alay mı ediyorsun?" karşılığını vermişlerdi. Musa da: "Alay eden cahillerden olmaktan Allah'a sığınırım." demişti.

68. İşte bunun üzerine kavmi Musa'ya: "Öyle ise bizim için Rabbine dua et ki, onun ne özellikte bir inek olduğunu bize açıklasın." dediler. Musa da Allah buyuruyor ki: "O ne fazla yaşlı ve ne de olması gerekenden körpe, ancak ikisi arası bir inek, o halde size emredileni derhal yerine getirin!" dedi.

69. Kavmi bu defa şöyle dediler: "Rabbine bizim için dua et de bize o ineğin rengini de açıklasın." Musa da dedi ki Allah şöyle buyuruyor: "O, bakanların içini açan sapsarı ve parlak tüylü bir inektir."

70. Kavmi bu sefer de şöyle dediler: "Bizim için Rabbine dua et, onun asıl özelliği nedir? Nasıl bir inek olduğunu bize açıklasın. Çünkü, sığırlar hep birbirlerine benzerlik gösteriyorlar, biz işin içinden çıkamıyoruz. Ancak Allah dilerse biz emrolunanı yerine getirme yolunu buluruz."

71. Musa dedi ki: Allah şöyle buyuruyor: "O inek henüz boyunduruk altına alınmamış, toprak sürmemiş ve ekin de sulamamış, başıboş dolaşan *(salma)*, renginde de hiç alacası bulunmayan bir inektir." Kavmi: "İşte tam şimdi ineğin gerçek özelliklerini anlattın *(bildirdin)*." dediler. Derhal o ineği bulup kestiler, ama neredeyse kesmeyeceklerdi.

72. Yine hatırlayın, hani siz bir kişi öldürmüştünüz de, ancak hemen bunun ardından öldürenin kim olduğu hakkında aranızda tartışıp suçu birbirinizin üzerine atıyordunuz. Oysa sizin gizlemekte olduğunuz şeyi Allah meydana çıkaracaktı.

73. İşte bunun üzerine biz de dedik ki: "Kesilen ineğin herhangi bir organıyla öldürülen kimseye vurun." İşte bu olayda görüldüğü gibi Allah ölüleri bu şekilde diriltir ve aklınızı kullanasınız diye de âyetlerini *(mucizelerini)* size gösterir.

74. Fakat bundan sonra yine kalpleriniz katılaştı, âdeta taş kesildi. Hatta daha da katı, kaskatı kesildi. Çünkü öylesi taşlar var ki, içinden nehirler akar, öylesi taşlar da var ki, çatlar da içinden sulat fışkırır ve yine öylesi taşlar da var ki, Allah korkusundan yukarılardan aşağıya yuvarlanır. Allah yaptıklarınızdan gafil *(habersiz)* değildir.

Tefsiri

٦٣– ﴿ وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ الطُّورَ خُذُوا مَا اٰتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ وَاذْكُرُوا مَا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴾

63 – Ey İsrailoğulları! Hatırlayın ki, sizden Tevrat ile amel etmek üzere kesin söz almış ve Tur dağını da üzerinize kaldırmıştık. Ve size demiştik ki: "Tevrat'taki emrettiğimiz hükümlere sıkıca tutunun ve içindekilerini hatırlayın. Ola ki takvaya eresiniz."

« وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ الطُّورَ » *"Ey İsrailoğulları! Hatırlayın ki, sizden Tevrat ile amel etmek üzere kesin söz almış ve Tur dağını da üzerinize kaldırmıştık."* Tevrat'ı ve içindekilerini kabul etmeniz için, siz bunları kabul edip söz verene dek, Tur dağını da üzerinize kaldırmış ve siz de kabul edip kesin söz vermiştiniz.

Bu olay Hz. Musa *(Aleyhi's-Selâm)* Tur dağından onların yanına levhalarla dönüp, onlar da levhalarda yer alan hükümlerin, şartların oldukça ağır hükümler ve şartlar içerdiğini, kendilerince bunun altından kalkılamayacağını düşünmüşler ve Tevrat levhalarındaki hükümleri kendilerin için ağır bulmuşlardı. Bunun içinde Tevrat levhalarında yer alan hükümleri ve şartları kabul ermekten kaçındılar. İşte bunun üzerine yüce Allah hemen Hz. Cebrail *(Aleyhi's-Selâm)*'e Tur dağını yerinden söküp kaldırması emrini verdi. Cebrail de hemen dağı kaldırdı ve üzerlerinde bir gölgelik-şemsiye misali bekletti. Hz. Musa *(Aleyhi's-Selâm)* da Tevrat levhalarını kabul etmeyen kavmine, *"Ya bunları kabul edersiniz veya bu dağ üzerinize atılacaktır."* dedi. Nihâyet kabul ettiler. Onlara dedik ki:

« خُذُوا مَا اٰتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ » *"Tevrat'a emrettiğimiz hükümlere sıkıca tutunun."* Tevrat'a ciddiyetle ve gayretle sarılın, gerekeni yerine getirin.

« وَاذْكُرُوا مَا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ » *"Ve içindekilerini hatırlayın. Ola ki takvaya eresiniz."* Kitap'ta yani Tevrat'a yer alan hükümleri iyice muhafaza edin, içindekileri okuyun, okutun ve eğitimini yaptırın, sakın unutmayın ve o hükümlerden gafil yaşamayın, aymazlığınızı sürdürmeyin. Böyle yapmanız halinde sizin gereğince Allah'ın hükümlerine bağlı kalanlardan olmanız umut edilir.

٦٤– ﴿ ثُمَّ تَوَلَّيْتُمْ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ فَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ لَكُنْتُمْ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴾

64 – Fakat bundan sonra siz verdiğiniz sözden tekrar döndünüz. Eğer Allah'ın lütfu ve merhameti üzerinizde olmasaydı, mutlaka hüsrana uğrayanlardan olurdunuz.

« ثُمَّ تَوَلَّيْتُمْ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ » *"Fakat bundan sonra siz verdiğiniz sözden tekrar döndünüz."* Yani, kesin sözünüzden ve sözünüzde duracağınıza dair verdiğiniz güvenceden, hepsinden vazgeçtiniz, yüz çevirdiniz.

« فَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ » *"Eğer* –azabınızı ertelemekle veya tevbenizi kabul buyurmakla– *Allah'ın lütfu ve merhameti üzerinizde olmasaydı..."* « لَكُنْتُمْ مِنَ الْخَاسِرِينَ » *"mutlaka hüsrana uğrayanlardan olurdunuz."* azap görerek helâk olanlardan olurdunuz.

٦٥– ﴿ وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ الَّذِينَ اعْتَدَوْا مِنْكُمْ فِي السَّبْتِ فَقُلْنَا لَهُمْ كُونُوا قِرَدَةً خَاسِئِينَ ﴾

65 – İçinizden cumartesi günü yasağın hiçe sayıp haddi aşanları muhakkak bilip tanımışsınızdır. İşte biz onlara: "Âşağılık maymunlar olun!" demiştik.

« وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ الَّذِينَ اعْتَدَوْا مِنْكُمْ فِي السَّبْتِ » *"İçinizden cumartesi günü yasağını hiçe sayıp haddi aşanları muhakkak bilip tanımışsınızdır."*

Âyetteki « عَلِمَ » fiili, tek mef'ul alabilen, bu manada müteaddi (geçişli) bir kelimedir. « سَبْت » kelimesi mastar bir kelimedir. Nitekim, Yahudilerin cumartesi gününe tazim ve saygıda bulunmalarına « سَبَّتَ الْيَهُودُ » denir. Ancak Yahudiler o günü hep ibadet etmek, o güne tazim etmekle görevli iken, kendilerine böyle bir sınır yol çizilmişken onlar hadlerini aştılar, yasağı çiğnediler ve gidip o günde avlanmakla meşgul oldular. Oysaki Allah tarafından o gün avlanmaları yasaklanmıştı.

Daha sonra Allah kendilerini imtihan etti. Bu sûretle denizden cumartesi dışında hiçbir balık çıkmaz oldu. Sadece cumartesi günleri ortaya çıkıp başlarını (kendilerini) gösteriyorlardı, yani su yüzünü kaplıyorlardı. Cumartesi günü dışındaki günlerde ise böyle toplanıp gelmiyorlardı, dağılıp gidiyorlardı. İşte bunun üzerine bir hileye başvurdular, denizin kenarında havuzcuklar yaptılar, bu havuzlara da denizden yollar açarak balıkların böylece havuzlara, yani tuzağa düşmesine başvurdular. Böylece kanallar yoluyla gelip havuzlara doluşan balıkların tekrar dönmemeleri için kanalların ağızlarını kapatıp, Pazar günü de gelip hazır tuzağa düşmüş balıkları yakalıyorlardı. Güya böylece cumartesi günü avlanmamış oluyorlardı. Oysa bu bir hile idi ve balıkları böyle havuzlarda hapsederek ertesi günü gelip hazır ve kaçma imkanı olmayan balığı avlamaları haddi aşmak oluyordu. Yasağı çiğnemekti.

« فَقُلْنَا لَهُمْ كُونُوا قِرَدَةً خَاسِئِينَ » *"İşte biz onlara: «Aşağılık maymunlar olun» demiştik."* Biz sizi aşağılanmış maymunlar kıldık.

Âyetteki, « قِرَدَةً خَاسِئِينَ » cümlesi, « كَانَ » fiilinin haberidir. Yani, maymunlaşma ile aşağılanmak hakaret görme özelliklerini de taşıyarak maymunlaşın. Çünkü bu, aşağılanmak ve atılmak, değerden düşürülmek manalarınadır.

٦٦– ﴿ فَجَعَلْنَاهَا نَكَالاً لِمَا بَيْنَ يَدَيْهَا وَمَا خَلْفَهَا وَمَوْعِظَةً لِلْمُتَّقِينَ ﴾

66 – İşte biz bu maymuna dönüşme olayını bizzat o dönemde yaşayıp görenlere, bir de onlardan sonra geleceklere ibret ve emir ve yasaklara bağlı takva sahiplerine de bir öğüt olsun istedik.

« فَجَعَلْنَاهَا نَكَالاً لِمَا بَيْنَ يَدَيْهَا وَمَا خَلْفَهَا وَمَوْعِظَةً لِلْمُتَّقِينَ » *"İşte biz, bu maymuna dönüşme* –mesh– *olayını bizzat o dönemde yaşayıp görenlere* –öncekilere– *bir de onlardan sonra gelenlere* –sonraki çağlarda gelecek olanlara ders çıkarılan ve kendilerine de bir pay çıkaracak olanlara bir– *ibret ve emir ve yasaklara bağlı takva sahiplerine de bir öğüt olsun istedik."*

Bilindiği gibi Yahudilerin maymuna dönüştürülmeleri, yani meshi daha önce geçen kavimlerin de kitaplarında söz edilmiş bir olaydır. Onlar bundan ders aldılar veya almalıydılar. Dolayısıyla onlardan sonra gelen

ve kendilerine bu bilgiler ulaşacak olanlar da ders alsınlar ve ibret çıkarsınlar diyedir.

Öğüt alacak olan muttakiler ise, Yahudi kavminin arasında olan ve kötü yoldakileri doğruya yöneltmeye çalışan salih kimselerdir veya bu manada takva sahibi olan herkestir.

٦٧– ﴿ وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تَذْبَحُوا بَقَرَةً قَالُوا أَتَتَّخِذُنَا هُزُوًا قَالَ أَعُوذُ بِاللَّهِ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ ﴾

67 – Bir vakitler Musa kavmine: "Allah size bir inek kesmenizi emrediyor." demişti de kavmi ona: "Sen bizimle alay mı ediyorsun?" karşılığını vermişlerdi. Musa da: "Alay eden cahillerden olmaktan Allah'a sığınırım." demişti.

« وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تَذْبَحُوا بَقَرَةً » *"Bir vakitler Musa kavmine: «Allah size bir inek kesmenizi emrediyor.» demişti de..."*

Âyetteki, « وَإِذْ » ifadesi, *"Hatırlayın ki, Musa kavmine şöyle demişti ..."* Anlamında olup daha önce geçen,

﴿ اذْكُرُوا نِعْمَتِيَ الَّتِي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ ﴾

"Ey İsrailoğulları! Size verdiğim nimetlerimi hatırlayın." [473]

âyeti üzerine matuftur. Yani, Rabbimiz bütün bu ifadelerle; *"Şu olayı hatırlayın, Musa'ya dediği şu meseleyi hatırlayın..."* gibi bu manada geçen her olayı ve anını hatırlatmak istiyor.

Yani; *"Benim size olan nimetlerimi hatırlayın, sizi kurtardığımız vakti bir hatırlayın, denizi yollara ayırıp sizi boğulmaktan vs. den kurtardığımızı hatırlayın ve yine size verdiğim nimetleri hatırlayın, Musa'nın Rabbinden kavmi için su istediğini hatırlayın... Kısaca şunları ve şunları hatırlayın."* buyururken, tâ;

[473] Bakara, 40.

﴿ وَإِذِ ابْتَلَى إِبْرٰهِيمَ رَبُّهُ ﴾

"Bir zamanlar Rabbi, İbrahim'i birtakım kelimelerle sınadığını da hatırlayın." [474]

kavline gelinceye kadar hep bu manada uyarılarda ve hatırlatmalarda bulunuyor.

Tefsir âlimlerine göre kıssanın baş tarafı tilâvet (okuma) açısından sonraya bırakılmıştır, ki bu da birazdan gelecek olan:

﴿ وَاِذْ قَتَلْتُمْ نَفْسًا فَادّٰرَءْتُمْ فِيهَا ﴾

"Yine hatırlayın ki, hani siz bir kişi öldürmüştünüz de, hemen bunun ardından öldürenini kim olduğu hakkında aranızda tartışıp suçu birbirinizin üzerine atmıştınız." [475] âyetidir.

İşte bu âyette sözü edilen maktul (yani öldürülen kişi), Âmil adında oldukça varlıklı bir Yahudi imiş. Bunun malına mirasçıları olarak sahip olmak için amcasının oğulları tarafından öldürülür. Ancak kendilerini kurtarmak için öldürdükleri amcalarının oğlunun cesedini başka bir şehrin girişine bırakırlar. Sonra da gelip o şehir halkından amcalarının oğlunun diyetini istemeye kalkıştılar. Bunun üzerine Rabbimiz onlardan bir inek kesmelerini ve öldürülen kimsenin dirilmesi için de boğazladıkları bu ineğin herhangi bir parçasıyla ona vurmalarını, böylece ölenin dirilip katilini haber vereceğini emreder.

« قَالُوا أَتَتَّخِذُنَا هُزُوًا » *"Kavmi ona: «Sen bizimle alay mı ediyorsun» karşılığını vermişti."* Sen bizi alay edilecek kimselerin yerinde mi görüyorsun? Ya da alay edilecek insanlar olarak mı görüyorsun? Veya bizim alay edilecek bir yanımız mı var? Çünkü, « هُزْء » kelimesi, aşırı alay etmek, kişiyle haddinden fazla eğlenmek, demektir.

Kıraat imamlarından Hamza, « هُزُوًا » kelimesini, « ز » ve « أ » harflerinin sükûnu ile, « هُزْءًا » şeklinde okumuştur. Hafs ise, âyette geçen şekliyle yani « هـ » ve « ز » harflerinin zammesi, « و » harfinin de fetha-

---

[474] Bakara, 124.
[475] Bakara, 72.

sıyla okumuştur. Bu iki imamın dışında kalan imamlar ise teskil ve hemze ile okumuşlardır. Yani « ز » harfini zammesi ve « أ »'nin de fethasıyla, « هُزُؤًا » şeklinde kıraat etmişlerdir.

« قَالَ أَعُوذُ بِاللّٰهِ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ » *"Musa da: «Alay eden cahillerden olmaktan* –öyle davrananlardan– *Allah'a sığınırım.» demişti."* Çünkü; bu alay edenler gibi alay edip eğlenmek cehaletin, bilgisizliğin ve kendini bilmezliğin eseridir. Aslında burada Hz. Musa *(Aleyhi's-Selâm)* kavmine karşı tarizde bulunuyor ve şöyle diyor:

"Aslında beni, alay eden olarak değerlendirmekle siz kendiniz cahilliğinizi ortaya koydunuz, cahil sizlersiniz."

٦٨– ﴿ قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَنَا مَا هِيَ قَالَ إِنَّهُ يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ لَا فَارِضٌ وَلَا بِكْرٌ عَوَانٌ بَيْنَ ذٰلِكَ فَافْعَلُوا مَا تُؤْمَرُونَ ﴾

68 – İşte bunun üzerine kavmi Musa'ya: "Öyle ise bizim için Rabbine dua et ki, onun ne özellikte bir inek olduğunu bize açıklasın." dediler. Musa da "Allah buyuruyor ki: «O ne fazla yaşlı ve ne de olması gerekenden körpe, ancak ikisi arası bir inek, o halde size emredileni derhal yerine getirin!»" dedi.

« قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَنَا مَا هِيَ » *"İşte bunun üzerine kavmi Musa'ya: «Öyle ise bizim için Rabbine dua et ki, onun ne özellikte bir inek olduğunu bize açıklasın.» dediler."* Kesilmesi istenen ineğin durumu ve özelliğinden soruluyor. Çünkü onlar sözü edilen ineğin mahiyetini biliyorlardı. Gerçi Arapçada, « مَا » kelimesi her ne kadar *"cins"* ifade eden şeyler için ve « كَيْفَ » de *"vasıf"* (nitelik) ifade edenler için kullanılan kelimeler ise de, ancak bazen, « مَا » edatı, « كَيْفَ » yerine kullanılabilmektedir. Bu ise onlar, ölü bir sığırın herhangi bir parçasıyla bir ölüye vurmalarıyla dirilme olayına şaşkınlık göstermelerini belirtiyor. İşte bu durumdaki hayret ve şaşkınlık uyandıran ineğin niteliğini sorup öğrenmek istiyorlardı.

Âyette geçen, « مَا هِيَ » mübteda ve haberdir.

« قَالَ إِنَّهُ يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ لَا فَارِضٌ وَلَا بِكْرٌ » *"Musa da, Allah buyuruyor ki: «O, ne fazla yaşlı ve ne de olması gerekenden körpe...»"* Yani fazlaca yaşlı, son demlerini yaşayan biri değil.

« فَارِضٌ » kelimesi kullanıldı. Çünkü, artık ömrünün sonlarına gelmek manasındadır. « فَارِضٌ » kelimesinin merfu oluşu ise, « بَقَرَةٌ » kelimesinin sıfatı olmasındandır. « بِكْرٌ » kelimesi de *genç ve körpe* demektir. Bu da bir öncekine matuftur.

« عَوَانٌ بَيْنَ ذٰلِكَ » *"Ancak ikisi arası bir inek."* Yani yaşlı ile körpe arası yaşta bir inek.

Âyette, « بَيْنَ ذٰلِكَ » buyuruldu ve fakat, « بَيْنَ ذَيْنِكَ » buyurulmadı. Kaldı ki, « بَيْنَ » kelimesi iki ve daha çok şey manasında olmayı gerektiren bir kelimedir. Çünkü, Allah (Celle Celâluhu) bununla sözü edilen özelliktekiler arasında herhangi birini murat etmiştir. Nitekim, bu hüküm konusunda zamir işaret ismi yerine geçmiştir. Ebu Ubeyde Mamer b. Müsenna (120-209/737-824) diyor ki, Ebu Muhammed Rube el-Accac (v.145/762)'a şöyle dedim:

فِيهَا خُطُوطٌ مِنْ سَوَادٍ وَبَلَقٍ كَأَنَّهُ فِي الْجِلْدِ تَوْلِيعُ الْبَهَقْ

O kısrakların rengi siyah ve beyaz çizgilidir

Sanki derisinde (üzerinde) ***gri renkte çizgiler var gibi***

Eğer bu şiirde yer alan, « خُطُوط » kelimesi vurgulanmak istenirse, bu takdirde « كَأَنَّهَا » diye tekil zamiri söylenir. Fakat bunu değil de söz konusu *"siyah ve beyaz renkleri"* yani; « سَوَاد » ve « بَلَق » kelimeleri vurgulanmak istenirse bu takdirde de, « كَأَنَّهُمَا » olarak zamir tesniye yapılır. Yani buyuruyor ki; *Ben şu özellikteki gibi birini murat ettim.*

« فَافْعَلُوا مَا تُؤْمَرُونَ » *"O halde size emredileni derhal yerine getirin, dedi."* Emrolunduğunuz şeyi. Bu, kendisiyle emrolunduğunuz şey, manasındadır. Yahut da, *"size emretti"*'nin manası, emrolunduğunuz veya me-

mur kılındığınız şey, anlamındadır. Yani mef'ul olan bir şeyi mastar olarak isimlendirmedir. Örneğin: *"Darbu'l-emir"* denir ki bu emirin kendisiyle adam dövdürdüğü manasındadır. Yani, emirin maşası gibi.

٦٩– ﴿ قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَنَا مَا لَوْنُهَا قَالَ إِنَّهُ يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ صَفْرَآءُ فَاقِعٌ لَوْنُهَا تَسُرُّ النَّاظِرِينَ ﴾

69 – Kavmi bu defa şöyle dedi: "Rabbine bizim için dua et de bize o ineğin rengini de açıklasın." Musa da dedi ki; "Allah şöyle buyuruyor: «O bakanların içini açan sapsarı ve parlak tüylü bir inektir.»"

« قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَنَا مَا لَوْنُهَا » *"Kavmi bu defa şöyle dedi: «Rabbine bizim için dua et de bize o ineğin rengini de açıklasın.»"*

Burada « مَا » harfi soru edatıdır ve mahallen merfudur. Bunun takdiri şöyledir. *"Rabbine bizim adımıza dua et de, o ineğin rengi ne türden bir renktir, bize açıklasın?"*

« قَالَ إِنَّهُ يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ صَفْرَآءُ فَاقِعٌ لَوْنُهَا » *"Musa da dedi ki; Allah şöyle buyuruyor: «O sapsarı ve parlak tüylü bir inektir.»"*

Âyette geçen « فَاقِعٌ » ya da « فُقُوعٌ » kelimesi, hali, saf, canlı ve parlak manalarına gelir. Burada sapsarı, katışıksız, capcanlı bir sarı, demektir. Nitekim te'kit anlamında, « أَصْفَرُ فَاقِعٌ » denir ki; sapsarı, göz alıcı canlı bir sarı demektir. Dolayısıyla bu « فَاقِعٌ » kelimesi, « صَفْرَاءُ » yani sarı anlamındaki bu kelimeyi daha da pekiştirmek için getirilmiştir. Ancak bu kelime renk anlamındaki « لَوْن » kelimesinden haber değildir. Ancak bunu burada « لَوْن » kelimesini merfu kılması, tıpkı failin merfu olması gibi bir durumdur. Kaldı ki, « صَفْرَاءُ فَاقِعَةٌ لَوْنُهَا » ile « صَفْرَاءُ فَاقِعٌ لَوْنُهَا » arasında da herhangi bir fark yoktur. Burada renkten söz edilmiş olması te'kit noktasından yararlıdır. Çünkü rengin, burada bir şeye ad olma durumudur ki, bu da burada , *"sarı"* rengine ad olmasıdır.

Adeta şöyle denir gibi: *"Sarılığına gelince, sapsarı..."* Tıpkı şu ifade gibi:

« جَدَّ جِدُّهُ » *"Elinden geleni yaptı, olaya dört elle sarıldı."* gibi.

« تَسُرُّ النَّاظِرِينَ » "–Güzelliği sebebiyle– *Bakanların içini açar.*"

Sürur: Bir menfaatin, iyi bir şeyin olması veya olacağı kesin olması nedeniyle kalpte oluşan mutluluk, lezzet ve haz.

Nitekim Hz. Ali *(Radıyallahu Anh)*'den rivâyete göre bu âyetin, *"Bakanların içini açar."* ifadesine bakarak demiş ki: *"Kim sarı bir takunya* (ayakkabı) *giyerse gayret ve himmeti azalır."*

٧٠– ﴿ قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَنَا مَا هِيَ إِنَّ الْبَقَرَ تَشَابَهَ عَلَيْنَا وَإِنَّا إِنْ شَاءَ اللّٰهُ لَمُهْتَدُونَ ﴾

70 – Kavmi bu sefer de şöyle dedi: "Bizim için Rabbine dua et, onun asıl özelliği nedir? Nasıl bir inek olduğunu bize açıklasın. Çünkü sığırlar hep birbirlerine benziyor (biz işin içinden çıkamıyoruz). **Ancak Allah dilerse biz emrolunanı yerine getirme yolunu buluruz."**

« قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَنَا مَا هِيَ » *"Kavmi bu sefer de şöyle dedi: «Bizim için Rabbine dua et, onun asıl özelliği nedir? Nasıl bir inek olduğunu bize açıklasın.»"* Burada yine ineğin ne tür özelliklere sahip olduğuna ilişkin soru tekrar ediliyor ve niteliklerini ne olduğu soruluyor. İneğin daha belirgin mahiyette farklı başka ne gibi özellikleri var, onların açıklanmasını istiyorlar. Hz. Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*'den rivâyete göre şöyle buyurmuş:

"Eğer sıradan herhangi bir ineği bulup getirselerdi ve onu da hemen kesmiş olsalardı, bu onlar için yeterli olacaktı. Ancak onlar işi zorlaştırdılar (yokuşa sürdüler). *Allah da bunun üzerine işlerini daha da zorlaştırdı."*[476]

---

[476] Bezzar rivâyet etmiştir. Bk. Keşfu'l-Estar, 2188. Ayrıca İbn Ebi Hatim ve İbn Merduye rivâyet etmişlerdir. Bk. El-Dürrü'l-Mensur, 1/189.

Çünkü fazla incelemeye kalkışmak iyi değildir. Kısaca fazla merak işe yaramaz. Fazlaca ileri giderek ince eleyip sık dokumamak gerekir.

« إِنَّ الْبَقَرَ تَشَابَهَ عَلَيْنَا » *"Çünkü, sığırlar hep birbirine benziyor, biz işin içinden çıkamıyoruz."* Çünkü sarı renkte ve orta yaşta olan bir hayli inek vardır, hepsi de birbirlerine bu manada benzerlik gösteriyorlar, dolayısıyla işin içinden çıkamıyoruz.

« وَإِنَّا إِنْ شَاءَ اللَّهُ لَمُهْتَدُونَ » *"Ancak Allah dilerse bize emroluna-nı yerine getirme yolunu buluruz."* Yani bizden kesmemiz istenen ineği bulabiliriz veya katilin durumu ile alâkalı bizce gizli kalan noktaları ortaya çıkarabiliriz.

« إِنْ شَاءَ اللَّهُ » cümlesi burada « إِنَّ » edatının ismi ile haberi arasında yer almış olan bir parantez (mutarize) cümlesidir. Nitekim bir hadiste şöyle buyuruluyor:

"Eğer –Allah dilerse– *istisnasını kullanmamış olsalardı, bu olay ta kıyamete dek onlara açıklanmayacaktı."* [477]

٧١– ﴿ قَالَ إِنَّهُ يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ لَا ذَلُولٌ تُثِيرُ الْأَرْضَ وَلَا تَسْقِي الْحَرْثَ مُسَلَّمَةٌ لَا شِيَةَ فِيهَا قَالُوا الْآنَ جِئْتَ بِالْحَقِّ فَذَبَحُوهَا وَمَا كَادُوا يَفْعَلُونَ ﴾

71 – Musa dedi ki; Allah şöyle buyuruyor: "O inek henüz boyunduruk altına alınmamış, toprak sürmemiş ve ekin de sulamamış, başıboş dolaşan (salma), **renginde de hiç alacası bulunmayan bir inektir." Kavmi: "İşte tam şimdi ineğin gerçek özelliklerini anlattın** (bildirdin)**" dediler. Derhal o ineği bulup kestiler; ama neredeyse kesmeyeceklerdi.**

« قَالَ إِنَّهُ يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ لَا ذَلُولٌ تُثِيرُ الْأَرْضَ » *"Musa dedi ki, Allah şöyle buyuruyor: «O inek henüz boyunduruk altına alınmamış, toprak sürmemiş...»"*

---

[477] Bk. İbn Cerir, Tefsir: 1/189.

Burada, « لَا » kelimesi ya da harfi, « بَقَرَةٌ » kelimesinin sıfatı olup, « غَيْرُ ذَلُولٍ » manasındadır. Bu da, tarlaya koşulmamış ve toprak sürüp kaldırmamış, demektir.

« وَلَا تَسْقِي الْحَرْثَ » *"Ve ekin sulamamış,"* Yani ekin sulamak için koşulmamış bir inek.

Âyetteki ilk, « لَا » harfi nafiyedir. İkincisi de, birinciyi te'kit ve takviye için gelen zaid bir « لَا »'dır. Çünkü mana şöyledir:

"O inek ne toprak sürüp kaldırmış, ne de toprak (tarla) *sulamasında kullanılmıştır."*

Âyette geçen her iki fiil de, « ذَلُولٌ » kelimesinin sıfatıdırlar. Sanki, *"ne tarla sürmek ve ne de toprak sulamak için koşulmuş bir inek"* anlamında gibidir.

« مُسَلَّمَةٌ » *"Başıboş dolaşan* (salma)*..."* Üzerinde herhangi bir kusuru olmadığı gibi, çalıştırıldığına dair de üzerinde herhangi bir iz ve emare yoktur.

« لَاشِيَةَ فِيهَا » *"Renginde hiçbir alacası bulunmayan bir inektir."* Öyle ki; üzerinde sarı rengin dışında bir başka renkten en ufak bir emare, parça dahi yoktur. O öyle bir inektir ki; boynuz ve tırnaklarına varana dek tamamen sapsarı bir inektir.

« شِيَةَ » kelimesi esasen mastar bir kelimedir. Bu kelime türevleriyle beraber, bir renge başka bir rengin ya da lekenin karışması anlamına gelir.

« قَالُوا الْئَنَ جِئْتَ بِالْحَقِّ » *"Kavmi: «İşte şimdi ineğin gerçek özelliklerini anlattın* (bildirdin)*», dedi."* Yani; aradığımız gerçek ineğin özelliklerini şimdi bildirmiş oldun. Artık onun özellikleri hakkında herhangi bir problem kalmadı, dediler.

Kıraat imamlarından Ebu Amr, « جِئْتَ » kelimesini hemzesiz olarak, « ى » harfiyle, « جِيْتَ » şeklinde okumuştur.

« فَذَبَحُوهَا » *"Derhal o ineği bulup kestiler."* İstenilen tüm özelliklere sahip olan ineği buldular ve hemen onu kestiler.

« وَمَا كَادُوا يَفْعَلُونَ » *"Ama neredeyse kesmeyeceklerdi."* Fiyatını çok fazla bulmalarından dolayı veya katilin ortaya çıkması durumunda rezil olmaları endişesiyle az kalsın kesmeyeceklerdi.

Anlatıldığına göre İsrailoğulları içinde salih ve yaşlı bir adam varmış. Bunun da bir buzağısı varmış. Adam bu buzağısını götürüp oldukça bol otlağı bulunan, yeşil bir alana, ormanlık alanına bırakıp salıverir ve şöyle dua eder.

"Allah'ım! Benim henüz küçük yaşta olan oğlum büyüyene dek bu buzağıyı sana emanet ediyorum, korumanı diliyorum."

Bu çocuk ana ve babasına karşı itaatkâr idi. Derken buzağı büyüdü, genç bir inek oldu. İnekler içinde en güzeli ve en semiz olanıydı. Gidip yetim çocuk ve annesiyle pazarlığa tutuştular. Nihâyet onu, tulumunun dolusu altın vererek satın aldılar. Oysa o dönemde bir sığır üç dinara satın alınabiliyordu.

Tam kırk yıl istenen özelliklere sahip ineği arayıp durdular.

Bu beyan ya da açıklama bir bakıma mutlak olanı kayıt altına almak (mukayyet) kılmak kabilinden olup, bu da neshedilmiştir. Çünkü fiil gerçekleşmeden önce nesh caizdir. Nitekim, biz Ehli Sünnet'e göre temekkünden (yani olay gerçekleşmeden) önce nesh olayı itikattandır, caizdir ve fakat Mutezile'ye göre değildir.

٧٢– ﴿ وَإِذْ قَتَلْتُمْ نَفْسًا فَادَّارَءْتُمْ فِيهَا وَاللّٰهُ مُخْرِجٌ مَا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ ﴾

72 – Yine hatırlayın, hani siz bir kişi öldürmüştünüz de, ancak hemen bunun ardından öldürenin kim olduğu hakkında aranızda tartışıp suçu birbirinizin üzerine atıyordunuz. Oysa sizin gizlemekte olduğunuz şeyi Allah meydana çıkaracaktı.

« وَإِذْ قَتَلْتُمْ نَفْسًا » *"Yine hatırlayın, hani siz bir kişi öldürmüştünüz de, ..."*

Yine burada da, « اذْكُرُوا » fiili takdir olunmuştur. Âyette hitabın çoğul olarak yer alması, öldürme olayının onların içinde meydana gelmesindendir.

« فَادَّارَءْتُمْ فِيهَا » *"Ancak hemen bunun ardından öldürenin kim olduğu hakkında aranızda tartışıp suçu birbirinizin üzerine atmıştınız."* İhtilafa düşmüştünüz, onun hakkında birbirinizle çekişip durmuştunuz. Çünkü, birbirlerinizi suçluyordunuz. Yani kendinizi başkalarını suçlayarak savunuyordunuz. Ya da bizzat tarh (atma) kelimesi bizatihî defetmek, önlemek mânâsınadır.

Bu kelimesinin aslı, « تَدَارَأْتُمْ » idi. Daha sonra bunun hafifletilmesi yoluna gidildi. Harfin kelimenin bünyesinde yer alan, « د » harfinin cinsinden olması için « ت » harfi « د » harfine dönüştürüldü. Çünkü kelimenin "Fael fiili" yani ilk harfi « د » harfidir. Bu sayede idgam, yani harfleri birbirine katma imkanı olsun istendi. Sonra da « د » harfini sakin kıldılar. Çünkü idgamın şartı ilk harfin sakin olmasıdır. sakin ile yani harekesiz harf ile ya da sessiz ile başlamak mümkün değildir. Bunun mümkün olabilmesi için de başına bir vasl hemzesi getirdiler.

Kıraat imamlarından Ebu Amr bu kelimeyi « أ »'siz olarak, « فَادَّرَءْتُمْ » tarzında okumuşlardır.

« وَاللّٰهُ مُخْرِجٌ مَا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ » *"Oysa sizin gizlemekte olduğunuz şeyi Allah meydana çıkaracaktı."* Öldürme işini zaten hiçbir şüphe kalmayacak şekilde yüce Allah ortaya çıkaracaktı. Onu öyle gizi bir halde bırakmayacaktı.

Burada, « مُخْرِجٌ » kelimesi ism-i fail yani etken sıfat fiil olarak ilgi cümleciği olan « مَا كُنْتُمْ » ibaresini mahallen mansub kılmıştır. Bu da öldürme işini ileriye dönük, yani gelecekle ilgili olayı tartışıp birbirlerinin üzerine atmayı geleceğe dönük hikaye ettiğinden caizdir. Buradaki itirazın sebebi, ism-i fail olan yukarıdaki « مُخْرِجٌ » kelimesinin, fiilin işlevini ifade edebilmesi için yani amel etmesi için cümlenin hal veya istikbal manasını içermesi yani ya şimdiki zamanı veya geleceği ifade edebil-

mesi gerekir. Oysa bu olay geçmişte olup bittiğine göre burada ism-i fail olan (ve gelecek anlamı taşıyan) söz konusu kelime nasıl kullanılabilir sorusu gündeme gelmektedir. Yani, burada bu kelimenin kullanılmaması lâzım ne dersin, denebilir.

Bunun cevabı şöyle olmaktadır: Bu kelime burada kullanılabilir. Çünkü, geçmiş bir olayı hikaye etmekle birlikte o zamana göre, geleceğe dönük, katilin bulunması tartışmasını hikaye etmektedir ve Kur'an'ın indiği zamana göre her ne kadar olay geçmişte kalmışsa da, dönemin kendisi açısından geleceğe dönük bir olaydır. İşte bu açıdan kelime bu kalıpta kullanılabilir. Burada da böyle olmuştur.

Aslında bu cümle matuf ile matufun aleyh arasında bir parantez cümlesidir. İşte bu ikisi de, yani matuf ve matufun aleyh de, bunlardan biri, « ادّارَاْتُمْ » diye başlayan cümledir. İkincisi de, yani matufun aleyh de bundan sonra gelen âyettir.

٧٣- ﴿ فَقُلْنَا اضْرِبُوهُ بِبَعْضِهَا كَذٰلِكَ يُحْيِي اللّٰهُ الْمَوْتٰى وَيُرِيكُمْ اٰيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴾

73 – İşte bunun üzerine biz de dedik ki: "Kesilen ineğin herhangi bir organıyla öldürülen kimseye vurun." İşte bu olayda görüldüğü gibi Allah ölüleri bu şekilde diriltir ve aklınızı kullanasınız diye de âyetlerini size gösterir.

« فَقُلْنَا اضْرِبُوهُ بِبَعْضِهَا » *"İşte bunun üzerine biz de dedik ki: «Kesilen ineğin herhangi bir organıyla öldürülen kimseye vurun.»"*

Âyetteki « اضْرِبُوهُ » kelimesinde yer alan zamir bir önceki âyette geçen « نَفْسًا » kelimesine işaret eder. Ancak zamirin müzekker olarak gelmesi, « نَفْسًا » kelimesinin *"şahıs"* veya *"insan"* olarak yorumlanması nedeniyledir.

Yahut da, *"Katîl/öldürülen"* kimseye racidir ki, buna daha önceki âyette geçen, « مَا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ » cümlesi delâlet etmektedir. *"Herhangi*

bir organıyla" demek, kesilen ineğin herhangi bir organı manasındadır. Bu organ da kimine göre hayvanın dili, kimine göre sağ oyluğu ve kimine göre de kuyruk kemiği idi. Mana ise şöyledir:

"Hemen bir organ ile ölüye vurdular ve o da diriliverdi."

İbarenin ya da mananın bu noktası âyette yer almamıştır. Çünkü âyetin sonrası böyle bir mananın var olduğunu gösteriyor ki o da şu kısımdır:

« كَذٰلِكَ يُحْيِي اللّٰهُ الْمَوْتٰى » *"İşte bu olayda görüldüğü gibi Allah ölüleri bu şekilde diriltir."* Rivâyete göre hayvanın organıyla maktule vurulunca Allah'ın izniyle hemen kalkar ve (amcasının iki oğlunu göstererek) *"Beni filan ve filan kimseler öldürdüler."* der ve hemen düşüp ölür. Bunun üzerine derhal o iki amca oğlu yakalanıp öldürülür. Artık bundan sonra bir katil (öldürdüğü kişiye) mirasçı kılınmamıştır.

".... Allah ölüleri bu şekilde diriltir." kavli, ya Hz. Peygamber (Sallallahu Aleyhi ve Sellem)'in zamanındaki inkârcılara bir hitaptır ya da, maktulün dirilmesi sırasında orada hazır bulunanlara bir sesleniş ve dikkat çekmedir. Dolayısıyla, *"Onlara: «İşte Allah ölüleri bu şekilde diriltir, dedik.»"* olur.

« وَيُرِيكُمْ اٰيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ » *"Ve aklınızı kullanasınız diye de âyetlerini size gösterir."* Allah, her şeyi yapmaya kadir olduğuna dair delillerini işte böyle gösterir ki, artık akıllarınızın gereği olarak amel edesiniz. Bu da; bir tek canı yaratmaya kadir olan Allah, dolayısıyla tüm varlıkları yaratmaya da kadirdir, yoksa herhangi bir varlığı tahsis söz konusu değildir.

İNEĞİN KESİLİP BİR ORGANIYLA DİRİLTİLMENİN HİKMETİ

İneğin kesilerek herhangi bir organıyla ölüye vurulup böylece onun dirilmesindeki hikmete gelince (gerçi Allah herhangi bir vasıta söz konusu olmaksızın da onu diriltmeye kadirdir), bu, bir şeyi isteme esnasında önceden bir şeyler sunmanın iyi ve güzel olduğunu bildirmek ve aynı zamanda kullarına yapacakları şeylerde işi ağırlaştırmamalarını, yokuşa sür-

memelerini öğretmek içindir. Yine burada amaç, Allah'ın emirleri söz konusu olduğunda hiç ara vermeksizin derhal onların gereğini yapmayı ve emre bağlılığı da öğretmektir. Bu konuda öyle işi fazla kurcalamamalı, çok soru da sormamalıdır. İşte bu ve benzeri daha nice hikmetler...

Neden başka hayvanlardan değil de, bir ineğin kurban edilmesi istendi? Bununla emrolunmaları, sığırın Yahudilerce en makbul ve en değerli bir kurban olarak kabul görmesindendir.

Bir de, burada önce öldürülen kimseden ve sığırın herhangi bir organıyla vurulmasından söz etmesi ve bundan sonra da ineğin kesilme olayını ele alması gerekirdi değil miydi? Yani:

« وَاِذْ قَتَلْتُمْ نَفْسًا فَادّٰرَءْتُمْ فِيهَا » *"Biz de onlara bir inek kesin ve ineğin herhangi bir organıyla ona vurun, dedik."* olmalı değil miydi?

Ancak Yüce Allah burada, İsrailoğullarının işledikleri cinâyetlerden her birini tek tek sayarak onları hikaye ediyor ve yaptıklarını yüzlerine yüzlerine vuruyor. Bu iki kıssa, yani ineğin kesilmesi kıssası ile, öldürülen adamımın kıssası her ne kadar birbiriyle bağlantılı ise de, ancak durumu İsrailoğullarının başlarına kakmak için ayrı ayrı olarak anlatılması durumu burada söz konusudur.

Bunlardan ilki, alay ve dalga geçme meselesinde konuyu başlarına kakmak ve yüzlerine vurmaktır. Kendilerinden istenen şeylerde derhal Allah'ın emrine uymayı terk etmeleri, yani uymamalarıdır. İşte bu ve benzeri şeyler ilk durumu gösteriyor.

İkincisi de dokunulmaması gereken ve öldürülmesi haram olan bir cana haksız yere kıymaları olayı başlarına kakılıyor ve uyarılıyorlar. Bir de buna bağlı olarak meydana gelen büyük mucize! İşte bu bakımdan ineği kesme emri ile alâkalı kıssa, adamın öldürülme kıssasından önce zikredilmiştir.

Eğer bu kıssa yukarıda bahsedildiği şekilde gelseydi bu takdirde bir tek kıssa imiş gibi olurdu. Oysa burada iki olay anlatılıyor (ele alınıyor). Bu durumda da iki defa uyarılma istendiği halde bu yapılmamış olurdu.

Bir de burada ikinci olaya başladıktan sonra bir ince nükteye uyulmaktadır ki bu da, bağımsız yani yeni bir kıssanın ele alınışıdır. "İneği" açık olarak ismiyle zikrederek değil de buna raci olan zamir ile ikinci kıssayı birinciye bağlamış olması; yani, « اضْرِبُوهُ بِبَعْضِهَا » ile işaret olun-

muş olması da yine bunların iki kıssa olduğunu ve bu iki kıssanın da bir uyarı, bir başa kakma olduğunu göstermek ve öğretmek içindir ve bilinsin diyedir. Yani bu açıdan bakıldığında iki kıssadır ve fakat "ineğe" işaret eden zamir açısından değerlendirildiğinde ise tek bir kıssadır.

Ayrıca burada şöyle bir yorum da yapılmıştır: Müşahedeler yoluyla kim kalbini diriltmek istiyorsa, dolayısıyla değişik mücahede, gayret ve çalışmalarla önce nefsini öldürsün.

٧٤– ﴿ ثُمَّ قَسَتْ قُلُوبُكُمْ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ فَهِيَ كَالْحِجَارَةِ أَوْ أَشَدُّ قَسْوَةً وَإِنَّ مِنَ الْحِجَارَةِ لَمَا يَتَفَجَّرُ مِنْهُ الْأَنْهَارُ وَإِنَّ مِنْهَا لَمَا يَشَّقَّقُ فَيَخْرُجُ مِنْهُ الْمَاءُ وَإِنَّ مِنْهَا لَمَا يَهْبِطُ مِنْ خَشْيَةِ اللهِ وَمَا اللهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴾

74 – Fakat bundan sonra yine kalpleriniz katılaştı, adeta taş kesildi. Hatta daha da katı, kaskatı kesildi. Çünkü öyle taşlar var ki, içinden nehirler akar, öylesi taşlar da var ki, çatlar da içinden sular fışkırır ve yine öylesi taşlar da var ki, Allah korkusundan yukarılardan aşağıya yuvarlanır. Allah yaptıklarınızdan habersiz değildir.

« ثُمَّ قَسَتْ قُلُوبُكُمْ » *"Artık bundan sonra yine kalpleriniz katılaştı."* Kalpleri yumuşatan ve incelmesine neden olan bunca olaydan sonra kalplerin katılaşmasını ya da kararmasını sanki imkansız gibi bir durum gözüküyor olsa da yine de olabildiğini gösteriyor. Kalplerin katılılıkla veya kararmakla nitelenmesi, o kalplerin olaylardan ders çıkarmadığı, öğüt almadığı gerçeğine bir örnektir.

"Bundan sonra" ifadesiyle de, öldürülen kimsenin diriltilmesinden sonra veya daha önce tek tek sayılan ve geçen olaylardan sonra anlamınadır.

« فَهِيَ كَالْحِجَارَةِ » *"Adeta taş kesildi."* Katılaşmada tıpkı o kalpler taşlaştı, taş kesildi. « أَوْ أَشَدُّ قَسْوَةً » *"Hatta daha da katı, kaskatı kesildi."* Yani o kalpler katılıkta taşlara da taş çıkartacak hale geldi.

Burada, « أَشَدُّ » kelimesi, « كَ » harfi üzerine matuftur. Bunun takdiri de şöyledir: *"Daha da şiddetli katılaşma gibi"* Burada muzaf hazfo-

lunmuş (gizlenmiş) ve muzafun ileyh onun yerine geçmiştir. Veya mana şöyledir:

"Bizzat kalpleri çok daha katıdır." Yani *"onların*(kalplerinin) *hallerini tanıyan ve bilenler onları taşa benzetir."*

Yahut da ondan daha katı bir maddeden olduğunu görür. Bu taştan katı olan madde de demirdir. Ya da; *"Onları tanıyan onları taşa benzetir."* demektir. Veya: *"Onlar taştan da öte katı kesilmişlerdir."* dedi.

Ancak âyette, « أَقْسَى » diye buyurmadı da, « أَشَدُّ » diye buyurdu. Çünkü bu kelime bizatihi şiddet manası içerdiğinden ötekisine göre daha yerinde bir ifadedir ve daha fazla katılılığı ve kararmayı gösterir. Yine ibarede üstünlük gerektiren zamirin (ism-i tafdil zamirinin) terk edilmiş olması da, bir karışma ve benzerlik olmasın diyedir. Örneğin:

« زَيْدٌ كَرِيمٌ » ve « عَمْرٌو أَكْرَمُ » gibi.

« وَإِنَّ مِنَ الْحِجَارَةِ لَمَا يَتَفَجَّرُ مِنْهُ الْأَنْهَارُ » *"Çünkü öylesi taşlar var ki, içinden nehirler akar."* Burada örnek gösterilen taşlarla, kalplerin katılaşmasının taşları da geride bıraktığını bildiriyor.

« مَا » harfi burada « الَّذِى » manasında olup nasb mahallindedir ve aynı zamanda, « إِنَّ » edatının da ismidir. « لَمَا » kelimesinin başındaki « لَ » harfi de te'kit içindir. *Tefeccür kelimesi* de, çok geniş açılıp fazlaca su akıtmak ya da boşaltmak, demektir.

« وَإِنَّ مِنْهَا لَمَا يَشَّقَّقُ فَيَخْرُجُ مِنْهُ الْمَاءُ » *"Öylesi taşlar da var ki, çatlar da içinden sular fışkırır."*

Bu âyette bulunan, « يَشَّقَّقُ » kelimesi aslında, « يَتَشَقَّقُ »'dur. Nitekim A'meş de böyle kıraat etmiştir. Kelimedeki « ت » harfi, « ش » harfine dönüştürülmüş ve sonra da bu ikisi idgam olunmuştur.

Âyetin bu kısmında ise şuna işaret ediliyor: Taşlar içinde öyle taşlar da vardır ki, onlarda büyük ve oldukça geniş yarıklar bulunur. İşte kayaların o büyük ve oldukça geniş oyuklarından ya da yarıklarından sular fışkırır, kaynar ve akar. O taşlardan (kayalardan) kimisi uzunluğuna boydan boya yarıktır, kimisi de genişliğine ya da enine yarıktır. İşte bunlar-

dan da sular akar, fışkırır. Oysa bu İsrailoğullarının kalplerinde en ufak bir etkilenme bile olmaz.

« وَإِنَّ مِنْهَا لَمَا يَهْبِطُ مِنْ خَشْيَةِ اللهِ » *"Ve yine öylesi taşlar da var ki, Allah korkusundan yukarılardan aşağıya yuvarlanırlar."* O taşlar dağların yüksek kısımlarından yuvarlanıp gelmek istedikleri yere inerler. Bir yoruma göre taşların Allah'ın emirlerine boyun eğmeleri yani buradaki *"Allah korkusundan"* ifadesi mecazi manadadır. Çünkü o taşların orada istediklerini yapmaya engel bir şey yoktur. Zira sorumlu değiller. Oysa şu Yahudilerin kalpleri Allah'ın emrine karşı ne boyun eğer ve ne de Allah'ın emrini yerine getirirler.

Bir diğer yoruma göre burada, *"Allah korkusundan"* murat şu yorumun ölçü olarak alınmasına dayanmaktadır:

"Allah o cansız dediğimiz varlıklarda da hayat ve temyiz gücü yaratmıştır. Kaldı ki bir şeyde hayatın ve temyiz gücünün yaratılması için mutlaka onun belli bir bünye üzerinde yaratılması şartı diye bir şey yoktur."

İşte bu, Ehli Sünnet açısından böyledir ve şu âyete göredir:

﴿ لَوْ أَنْزَلْنَا هَذَا الْقُرْآنَ عَلَى جَبَلٍ لَرَأَيْتَهُ خَاشِعًا مُتَصَدِّعًا مِنْ خَشْيَةِ اللهِ ﴾

"Eğer biz Kur'an'ı bir dağa indirseydik, muhakkak ki onu, Allah korkusundan baş eğerek, parça parça olmuş görürdün." [478]

Yani burada, Yahudilerin kalplerinin korkmadığını belirtiyor.

« وَمَا اللهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ » *"Allah yaptıklarınızdan gafil* (habersiz) *değildir."*

Kıraat imamlarından, İbn Kesir, « تَعْمَلُونَ » fiilini « ى » harfiyle, « يَعْمَلُونَ » olarak okumuştur. Bu da tehdit içermektedir.

❁ ❁ ❁

[478] Haşr, 21.

75. — 86. ÂYETLER

أَفَتَطْمَعُونَ أَنْ يُؤْمِنُوا لَكُمْ وَقَدْ كَانَ فَرِيقٌ مِنْهُمْ يَسْمَعُونَ كَلاَمَ اللهِ ثُمَّ يُحَرِّفُونَهُ مِنْ بَعْدِ مَا عَقَلُوهُ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٧٥﴾ وَإِذَا لَقُوا الَّذِينَ اٰمَنُوا قَالُوا اٰمَنَّا وَإِذَا خَلاَ بَعْضُهُمْ إِلٰى بَعْضٍ قَالُوا أَتُحَدِّثُونَهُمْ بِمَا فَتَحَ اللهُ عَلَيْكُمْ لِيُحَاجُّوكُمْ بِهِ عِنْدَ رَبِّكُمْ أَفَلاَ تَعْقِلُونَ ﴿٧٦﴾ أَوَلاَ يَعْلَمُونَ أَنَّ اللهَ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿٧٧﴾ وَمِنْهُمْ أُمِّيُّونَ لاَ يَعْلَمُونَ الْكِتَابَ إِلاَّ أَمَانِيَّ وَإِنْ هُمْ إِلاَّ يَظُنُّونَ ﴿٧٨﴾ فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ يَكْتُبُونَ الْكِتَابَ بِأَيْدِيهِمْ ثُمَّ يَقُولُونَ هٰذَا مِنْ عِنْدِ اللهِ لِيَشْتَرُوا بِهِ ثَمَنًا قَلِيلاً فَوَيْلٌ لَهُمْ مِمَّا كَتَبَتْ أَيْدِيهِمْ وَوَيْلٌ لَهُمْ مِمَّا يَكْسِبُونَ ﴿٧٩﴾ وَقَالُوا لَنْ تَمَسَّنَا النَّارُ إِلاَّ أَيَّامًا مَعْدُودَةً قُلْ أَتَّخَذْتُمْ عِنْدَ اللهِ عَهْدًا فَلَنْ يُخْلِفَ اللهُ عَهْدَهُ أَمْ تَقُولُونَ عَلَى اللهِ مَا لاَ تَعْلَمُونَ ﴿٨٠﴾ بَلٰى مَنْ كَسَبَ سَيِّئَةً وَأَحَاطَتْ بِهِ خَطِيئَتُهُ فَأُولٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٨١﴾ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٨٢﴾

وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَائِيلَ لاَ تَعْبُدُونَ إِلاَّ اللهَ وَبِالْوَالِدَيْنِ
إِحْسَانًا وَذِي الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينِ وَقُولُوا لِلنَّاسِ
حُسْنًا وَأَقِيمُوا الصَّلاَةَ وَآتُوا الزَّكَوةَ ثُمَّ تَوَلَّيْتُمْ إِلاَّ قَلِيلاً
مِنْكُمْ وَأَنْتُمْ مُعْرِضُونَ ﴿٨٣﴾ وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ لاَ تَسْفِكُونَ
دِمَاءَكُمْ وَلاَ تُخْرِجُونَ أَنْفُسَكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ ثُمَّ أَقْرَرْتُمْ
وَأَنْتُمْ تَشْهَدُونَ ﴿٨٤﴾ ثُمَّ أَنْتُمْ هَؤُلاَءِ تَقْتُلُونَ أَنْفُسَكُمْ
وَتُخْرِجُونَ فَرِيقًا مِنْكُمْ مِنْ دِيَارِهِمْ تَظَاهَرُونَ عَلَيْهِمْ
بِالْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَإِنْ يَأْتُوكُمْ أُسَارَى تُفَادُوهُمْ وَهُوَ مُحَرَّمٌ
عَلَيْكُمْ إِخْرَاجُهُمْ أَفَتُؤْمِنُونَ بِبَعْضِ الْكِتَابِ وَتَكْفُرُونَ بِبَعْضٍ
فَمَا جَزَاءُ مَنْ يَفْعَلُ ذَلِكَ مِنْكُمْ إِلاَّ خِزْيٌ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا
وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يُرَدُّونَ إِلَى أَشَدِّ الْعَذَابِ وَمَا اللهُ بِغَافِلٍ عَمَّا
تَعْمَلُونَ ﴿٨٥﴾ أُولَئِكَ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا بِالْآخِرَةِ فَلاَ
يُخَفَّفُ عَنْهُمُ الْعَذَابُ وَلاَ هُمْ يُنْصَرُونَ ﴿٨٦﴾

Meâli

75. Ey mü'minler! Şimdi siz onların *(Yahudilerin)* size iman edip Muhammed'in peygamberliğini doğrulamalarını mı bekliyorsunuz? Oysa onlardan öyle bir grup var ki, Allah'ın kelâmını dinlerler de tam olarak anladıktan sonra bile bile onu tahrif edip değiştirirlerdi.

76. *(Yahudilerden münafık olanlar)* inananlarla karşılaştıkları zaman, "Biz de iman ettik." derler. Fakat birbirleriyle baş başa kaldıklarında ise: "Allah'ın Tevrat'ta size açıkladığı bilgileri, yarın Rabbiniz katın-

da aleyhinizde kanıt olarak kullanmaları için mi onlara anlatıyorsunuz; bunları hala düşünemiyor musunuz?" diye konuşurlar.

77. Öyle ise bu Yahudiler bilmezler mi ki, Allah onların gizlediği şeyleri de açık seçik yaptıklarını da muhakkak bilir.

78. Onların içlerinden öyleleri de vardır ki, ümmîdirler. Onlar Kitabı *(Tevrat'ı)* bilmezler. Bildikleri şeyler kulaktan dolma şeylerdir. Onlar yalnızca zan ve tahmine dayanıyorlar.

79. Elleriyle bir kitap yazıp daha sonra da onu az bir bedel *(dünyalık)* karşılığı satmak için bu, "Allah katındandır." diye söyleyenlere yazıklar olsun! Elleriyle yazıp uydurduklarından dolayı yazıklar olsun onlara! Ve ondan kazandıklarından dolayı da yazıklar olsun onlara!

80. Yahudiler: "Sayılı birkaç gün dışında bize asla ateş dokunmayacaktır." dediler. Onlara de ki: "Siz buna dair Allah'tan kesin bir söz mü aldınız? –ki Allah asla sözünden caymaz–, Yoksa siz Allah hakkında bilmediğiniz şeyleri mi uydurup söylüyorsunuz?

81. Ey Yahudiler! mesele sizin ileri sürdüğünüz gibi değil, hayır hayır, asla öyle değil! Kim bir kötülük *(günah)* işler de işledikleri hataları kendilerini çepeçevre kuşatmışsa işte onlar cehennemliktirler. Onlar o cehennem ateşinde ebedî olarak kalıcıdırlar.

82. İman edip salih ameller işleyenlere gelince; işte onlar cennetliktirler, onlar orada ebedî olarak kalıcıdırlar.

83. Yine hatırlayın, bir zamanlar İsrailoğullarından; "Allah'tan başkasına ibadet ve kulluk etmeyin, ana babaya, yakın - uzak tüm akrabaya, yetimlere ve yoksullara iyilikte bulunun ve insanlara da güzellikle söz söyleyin, namazı kılın, zekatı verin." diye kesin söz almıştık. Sonra da içinizden azınız dışında yüz çevirdiniz ve halen de bu yüz çevirme durumunuzu sürdürüp duruyorsunuz.

84. Ey Yahudiler! yine hatırlayın, hani birbirinizin kanını dökmeyeceğinize ve birbirinizi kendi ülkesinden çıkarıp sürgün etmeyeceğinize dair sizden kesin söz almıştık. Nitekim, siz de her şeye şahit olarak bunu kabul etmiştiniz.

85. Siz öyle bir toplumsunuz ki, sonra da bütün bunlara rağmen birbirinizi öldürüyor ve içinizden birtakımlarını ülkeden çıkarıp sürgün ediyor, kötülük yapmakta ve düşmanlıkta onlara karşı birbirinizle yardımlaşıyorsunuz. Eğer onlar size esir olarak dönerlerse fidye vererek on-

ları kurtarıyorsunuz. Oysa, onları yurtlarından çıkarıp esir kılmak size zaten haram kılınmıştı. Yoksa siz, Kitabın bir kısmına inanıyor ve bir kısmını da inkâr mı ediyorsunuz? Sizden bu şekilde yapanların cezası dünya hayatında rezillik ve ezilmişlik, kıyamet gününde de en şiddetli ve ağır azaba *(cezaya)* çarptırılmaktır. Ve her ne yapıp ederseniz Allah bunların hiçbirinden gafil *(habersiz)* değildir.

86. İşte bunlar dünya hayatını ahiret hayatına karşılık satın alanlardır. Bu bakımdan bunların ne azapları hafifletilir ve ne de kendilerine yardım olunur.

Tefsiri

٧٥- ﴿ أَفَتَطْمَعُونَ أَنْ يُؤْمِنُوا لَكُمْ وَقَدْ كَانَ فَرِيقٌ مِنْهُمْ يَسْمَعُونَ كَلَامَ اللّٰهِ ثُمَّ يُحَرِّفُونَهُ مِنْ بَعْدِ مَا عَقَلُوهُ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴾

75 – Ey mü'minler! Şimdi siz onların (Yahudilerin) **size iman edip Muhammed'in peygamberliğini doğrulamalarını mı bekliyorsunuz? Oysa, onlardan öyle bir grup var ki, Allah'ın kelâmını dinlerler de tam olarak anladıktan sonra bile bile onu tahrif edip değiştirirlerdi.**

« أَفَتَطْمَعُونَ أَنْ يُؤْمِنُوا لَكُمْ » *"Ey mü'minler! Şimdi siz Yahudilerin size iman edip Muhammed'in peygamberliğini doğrulamalarını mı bekliyorsunuz?"*

Âyetin başındaki « أَفَتَطْمَعُونَ » hitabı Allah Rasulü *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile mü'minleredir. « أَنْ يُؤْمِنُوا لَكُمْ » yani, davetiniz gereği size iman etmelerini ve size katılmalarını mı umut ediyorsunuz, demektir. Tıpkı şu âyetteki ifadeye benze bir ifade:

﴿ فَآمَنَ لَهُ لُوطٌ ﴾

"İşte bunun üzerine Lût ona iman etti." [479]

[479] Ankebut, 26.

Dolayısıyla *"Yahudilerin Muhammed'e (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem) inanacaklarını mı ..."* demektir.

« وَقَدْ كَانَ فَرِيقٌ مِنْهُمْ يَسْمَعُونَ كَلَامَ اللّٰهِ » *"Onlardan öyle bir grup var ki* –geçmişlerinde içlerinden öyle bir grup çıkmış ki– *Allah'ın kelâmını* –Tevrat'ı– *dinlerler de"* « ثُمَّ يُحَرِّفُونَهُ مِنْ بَعْدِ مَا عَقَلُوهُ وَهُمْ يَعْلَمُونَ » *"tam olarak anladıktan sonra* –anlayıp kavradıktan ve akıllarıyla da iyice zaptettikten sonra kendilerinin yalancı ve iftiracı olduklarını da– *bile bile* –Rasulûllah'ın (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) niteliklerini ve recm ile ilgili âyeti değiştirdikleri gibi–. *onu tahrif edip değiştirirlerdi."* İşte buna göre mana şöyledir:

"Eğer bu Yahudiler inkâr eder, küfre girer ve tahrif edip değiştirirlerse, bu konuda deneyimleri var, çünkü geçmişlerinde de bu işi yapmışlardı, bunlar bu manada tescillidirler."

٧٦– ﴿ وَإِذَا لَقُوا الَّذِينَ اٰمَنُوا قَالُوا اٰمَنَّا وَإِذَا خَلَا بَعْضُهُمْ إِلٰى بَعْضٍ قَالُوا أَتُحَدِّثُونَهُمْ بِمَا فَتَحَ اللّٰهُ عَلَيْكُمْ لِيُحَاجُّوكُمْ بِهِ عِنْدَ رَبِّكُمْ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴾

76 – (Yahudilerden münafık olanlar) **inananlarla karşılaştıkları zaman, "Biz de iman ettik." derler. Fakat birbirleriyle baş başa kaldıklarında ise: "Allah'ın, Tevrat'ta size açıkladığı bilgileri, yarın Rabbiniz katında aleyhinizde kanıt olarak kullanmaları için mi onlara anlatıyorsunuz; bunları hâlâ düşünemiyor musunuz?" diye konuşurlar.**

« وَإِذَا لَقُوا الَّذِينَ اٰمَنُوا قَالُوا اٰمَنَّا » *"Yahudilerden münafık olanlar inananlarla karşılaştıkları zaman, «biz iman ettik» derler."* Yani hem münafık ve hem Yahudi olanlar veya sadece Yahudiler, Hz. Muhammed'in (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) samimi ve ihlâs sahibi ashabıyla karşılaştıklarında, münafıklar onlara: *"Siz hak üzeresiniz ve Muhammed (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) de Tevrat'a müjdelenen elçidir."* derler.

« وَإِذَا خَلَا بَعْضُهُمْ إِلٰى بَعْضٍ قَالُوا » *"Fakat birbirleriyle baş başa kaldıklarında ise ... diye konuşurlar."* Ancak içlerinden münafıklık yap-

mayanlarla münafık olan, yani ikiyüzlü davrananlar bir araya geldiklerinde ikiyüzlü hareket etmeyenler ötekileri ayıplarlar, kınayıp azarlarlar ve derler ki:

« أَتُحَدِّثُونَهُمْ بِمَا فَتَحَ اللّٰهُ عَلَيْكُمْ » *"Allah'ın, Tevrat'ta* –Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*'in vasıfları konusunda– *size açıkladığı bilgileri, ... için mi onlara* –Muhammed'in ashabına haber verip– konuşuyorsunuz?"

« لِيُحَاجُّوكُمْ بِهِ عِنْدَ رَبِّكُمْ » *"Yarın Rabbiniz katında aleyhinizde kanıt olarak kullanmaları, için"* Rabbinizin, Kitabı Tevrat'ta indirdikleri̇ni aleyhinizde kanıt olarak kullanmaları için mi... Yani yarın kıyamette Müslümanların, *"Sizin kitabınızda şöyle değil mi?"* diye Allah katında kanıt yapmayacaklar mı, diye kendilerince uyarıda bulunurlar. Görmez misin: *"O Allah'ın kitabında şöyledir ve Allah katında şöyledir."* İfadeleri aslında aynı anlama gelirler.

Bir yoruma göre ise burada gizli bir izafet yer almaktadır: Bu izafet de: *"Sizin Rabbinizin Kitabı katında"* demektir. Bir yoruma göre de onlara anlattıklarınız sebebiyle: *"Yarın kıyamet gününde Muhammed'in doğruluğuna vakıf olup gerçeği öğrendikten sonra bilerek mi inkâr ettiniz?"* diye sizinle tartışmaları ve mücadele etmeleri maksadıyla mı gidip söylüyorsunuz?"

« أَفَلَا تَعْقِلُونَ » *"Bunları hâlâ düşünemiyor musunuz?"* Yani siz bu gerçekleri onların yanında itiraf ediyor ve fakat gidip ona da uymuyorsunuz. O halde siz bunun sizin aleyhinizde kanıt ve delil olarak kullanılabileceğine hiç akıl erdiremiyor musunuz?

٧٧– ﴿ أَوَلَا يَعْلَمُونَ أَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ ﴾

77 – Öyle ise bu Yahudiler bilmezler mi ki, Allah onların gizlediği şeyleri de açık seçik yaptıklarını da muhakkak bilir.

« أَوَلَا يَعْلَمُونَ أَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ » *"Öyle ise bu Yahudiler bilmezler mi ki, Allah onların gizlediği* –tüm– *şeyleri de, açık seçik yaptıklarını da muhakkak bilir."* İşte bu bildiği gerçeklerin içinde onların küfürlerini gizlemeleri ve iman ediyor gibi açıklamaları da vardır.

﴿ وَمِنْهُمْ أُمِّيُّونَ لَا يَعْلَمُونَ الْكِتَابَ إِلَّا أَمَانِيَّ وَإِنْ هُمْ إِلَّا يَظُنُّونَ ﴾ -٧٨

78 – Onların içlerinden öyleleri de vardır ki ümmîdirler. Onlar Kitabı (Tevrat'ı) bilmezler. Bildikleri şeyler kulaktan dolma şeylerdir. Onlar yalnızca zan ve tahmine dayanıyorlar.

« وَمِنْهُمْ أُمِّيُّونَ لَا يَعْلَمُونَ الْكِتَابَ » *"Onların* –Yahudilerin– *içinden öyleleri de vardır ki, ümmîdirler* –güzel olarak yazmasını ve okumasını bilmezler ki, Tevrat'ı mütalaa edip içindekilerini uygulayıp gerçekleştirebilsinler– *onlar Kitabı* (Tevrat'ı) *bilmezler."* « إلا أمانيّ » *"Bildikleri şeyler kulaktan dolma şeylerdir."* Yani birtakım dayanaksız kuruntulardan ibarettir. Örneğin;

Allah kendilerini bağışlayacakmış, onlara merhamet edecekmiş, sayılı günler dışında onları cehennem ateşinde yakmayacakmış gibi. Yahut da kendi bilginlerinden dinleyip öğrendikleri birtakım uyduruk yalanlar olup, taklit yoluyla aldıkları bu şeyleri doğru kabul etmelerinden ibaret olan boş laflar. Nitekim, Hz. Osman (v.35/655) *(Radıyallahu Anh)*'ın şu ifadesi de böyledir:

« مَا تَمَنَّيْتُ مُنْذُ أَسْلَمْتُ » Yani *"Müslüman olduğumdan bu yana hiç kuruntuya başvurmadım, yalan söylemedim."* Ya da sadece okudukları şairin şu mısraları gibi, Şair Hassan bin Sabit Hz. Osman *(Radıyallahu Anh)* için der ki:

* تَمَنَّى كِتَابَ اللهِ أَوَّلَ لَيْلَةٍ وَآخِرَهَا لَاقَى حِمَامَ الْمَقَادِرِ *

Gecenin ilk saatlerine girdi Kur'an ile

Son saatlerini bitirdi takdir olunan şehadet ile

Burada önemli olan mana değil, kelimeni nasıl ve hangi anlamlarda kullanıldığını göstermek için sunulan örneklerdir.

Yani işte bu ümmi Yahudiler, Allah tarafından indirilmiş olan Tevrat'ı gerçek manasıyla bilmezler, bildikleri şeyleri kendi bilginlerinden öğrendikleri şeyleri okumaktır, bozuk plak gibi onları söyleyip durmaktır. Burada yer alan istisna ise, münkati istisnadır.

« وَإِنْ هُمْ إِلاَّ يَظُنُّونَ » *"Onlar yalnızca zan ve tahmine dayanıyorlar."* Onlar o kitapta neler var bunun hakikatini bilmiyorlar. Dolayısıyla senin peygamberliğini yalnızca zan ve varsayımlarına göre inkâr ediyorlar. Âyetlerde önce, bildikleri halde Tevrat'ı tahrif edip bunda direnenleri, inat edenleri zikretti, hemen peşinden de bilginleri körü körüne taklit eden sıradan kimselere yer verdi, onların durumlarını bildirdi.

٧٩- ﴿ فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ يَكْتُبُونَ الْكِتَابَ بِأَيْدِيهِمْ ثُمَّ يَقُولُونَ هٰذَا مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ لِيَشْتَرُوا بِهِ ثَمَنًا قَلِيلاً فَوَيْلٌ لَهُمْ مِمَّا كَتَبَتْ أَيْدِيهِمْ وَوَيْلٌ لَهُمْ مِمَّا يَكْسِبُونَ ﴾

79 – Elleriyle bir kitap yazıp daha sonra da onu az bir bedel (dünyalık) **karşılığı satmak için bu, "Allah katındandır." diye söyleyenlere yazıklar olsun! Elleriyle yazıp uydurduklarından dolayı yazıklar olsun onlara! Ve ondan kazandıklarından dolayı da yazıklar olsun onlara!**

« فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ يَكْتُبُونَ الْكِتَابَ بِأَيْدِيهِمْ ثُمَّ يَقُولُونَ هٰذَا مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ لِيَشْتَرُوا بِهِ ثَمَنًا قَلِيلاً » *"Elleriyle bir Kitap yazıp daha sonra da onu az bir bedel* (dünyalık) *karşılığı satmak için bu, «Allah katındandır.» diye söyleyenlere yazıklar olsun!"*

Burada geçen, « وَيْلٌ »–*"yazıklar olsun"* ifadesi için bir hadiste şöyle buyurulmuştur:

"Veyl, cehennemde bir vadidir." [480]

Âyette söz konusu edilen kitaptan kasıt muharref olanı yani değiştirilenidir. *"Elleriyle"* ifadesiyle de, *"kendi kafalarından"* uydurdukları ve Allah tarafından indirilmemiş olan, demektir. *"Eller"* ifadesi sadece te'kit içindir bu da te'kit anlamında kullanılan bir mecazdır.

« فَوَيْلٌ لَهُمْ مِمَّا كَتَبَتْ أَيْدِيهِمْ وَوَيْلٌ لَهُمْ مِمَّا يَكْسِبُونَ » *"Elleriyle yazıp uydurduklarından dolayı yazıklar olsun onlara! Ve ondan kazandıklarından* –aldıkları rüşvetlerden– *dolayı yazıklar olsun onlara!"*

[480] İbn Mübarek bu hadisi, "Zevaidü'l-Zühd" kitabında rivâyet etmiştir. Bk. S: 344. Hadis Ebu Said Hudri'den rivâyet olunmuştur.

٨٠- ﴿ وَقَالُوا لَنْ تَمَسَّنَا النَّارُ إِلَّا أَيَّامًا مَعْدُودَةً قُلْ أَتَّخَذْتُمْ عِنْدَ اللّٰهِ عَهْدًا فَلَنْ يُخْلِفَ اللّٰهُ عَهْدَهُ أَمْ تَقُولُونَ عَلَى اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴾

80 – Yahudiler: "Sayılı birkaç gün dışında bize asla ateş dokunmayacaktır." dediler. Onlara de ki: "Siz buna dair Allah'tan kesin bir söz mü aldınız? –ki Allah asla sözünden caymaz–, Yoksa siz Allah hakkında bilmediğiniz şeyleri mi uydurup söylüyorsunuz?

« وَقَالُوا لَنْ تَمَسَّنَا النَّارُ إِلَّا أَيَّامًا مَعْدُودَةً » *"Yahudiler: «Sayılı birkaç gün dışında bize asla ateş dokunmayacaktır.» dediler."* Bu sayılı günler ise Yahudilerin kırk gün buzağıya tapmış olmaları sayısıdır. Mücahit (v.102 / 720)'ten rivâyete göre Yahudiler:

"Dünyanın ömrü yedi bin yıldır, dolayısıyla biz Yahudiler her bir bin yıla karşı sadece bir gün ateşte yanacağız, bu da toplam olarak yedi gün eder." derlermiş.

« قُلْ أَتَّخَذْتُمْ عِنْدَ اللّٰهِ عَهْدًا » *"Onlara de ki: «Siz buna dair Allah'tan kesin bir söz mü aldınız?»"* Yani Allah'ın, söylediğiniz miktarın dışında sizi ateşte yakmayacağına ilişkin Allah size söz mü verdi?

« فَلَنْ يُخْلِفَ اللّٰهُ عَهْدَهُ » *–"Ki Allah asla sözünden caymaz.–"* Bu cümle mahzuf olan bir cümleye yöneliktir, onun da takdiri şöyledir:

"Eğer siz Allah'tan kesin bir söz almış iseniz öyleyse Allah asla sözünden caymaz."

« أَمْ تَقُولُونَ عَلَى اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ » *"Yoksa siz Allah hakkında bilmediğiniz şeyleri mi uydurup söylüyorsunuz?"*

Âyetteki bu, « أَمْ » edatı ya muadelet içindir, buna göre mana şöyle olabilir: *"Yoksa siz Allah hakkında bildiğiniz bir şeyi mi, bilmediğiniz bir şeyi mi söylemektesiniz?"* Veya bu edat, münkatiadır, dolayısıyla mana şöyledir: *"Hayır hayır, bilakis siz, Allah hakkında bilmediğiniz şeyleri söylüyorsunuz."*

٨١- ﴿ بَلٰى مَنْ كَسَبَ سَيِّئَةً وَأَحَاطَتْ بِهِ خَطِيئَتُهُ فَأُولٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴾

81 – Ey Yahudiler! mesele sizin ileri sürdüğünüz gibi değil. Hayır hayır, asla öyle değil! Kim bir kötülük (günah) kazanır da işledikleri hataları kendilerini çepeçevre kuşatmışsa işte onlar cehennemliktirler. Onlar o cehennem ateşinde ebedî olarak kalıcıdırlar.

« بَلٰى » *"Ey Yahudiler! Mesele sizin ileri sürdüğünüz gibi değil. Hayır, hayır asla öyle değil!"* Bu kelime nefiyden, yani olumsuz bir ifadeden ve red durumundan sonra manayı müsbete, olumluya dönüştürmek için gelir. Bu menfi (yani olumsuz) olan ifade de: *"Bize asla ateş dokunmayacak."* ifadesi olup, bu kelime söz konusu bu manayı tersine, yani doğru olan şekline dönüştürerek *"Hayır, öyle mesele sizin söylediğiniz gibi değil, size hem de ebedî olarak azap dokunacaktır."* demektir. Çünkü, *"Onlar orada ebedî kalıcıdırlar."* cümlesi bunun delilidir.

« مَنْ كَسَبَ سَيِّئَةً » *"Kim bir kötülük* (günah) *kazanır da* –bir şirke girer ve bulaşır da–" Bu şekilde şirk olarak değerlendirme İbn Abbas, Mücahit ve daha başkalarından yapılmıştır.

« وَأَحَاطَتْ بِهِ خَطِيئَتُهُ » *"işledikleri hataları, kendilerini çepeçevre kuşatırsa,"* Yani kurtulabilmeleri noktasında tüm yolları kapanıp tıkanırsa, örneğin müşrik olarak ölürlerse:

« فَأُولٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ » *"İşte onlar cehennemliktirler."*

Ancak mü'min olarak ölürler ve Allah'a itaate de değer verirlerse, buna imanları da devam ediyorsa, işte böylesi için günah kendisini çepeçevre kuşatmış denemez. Dolayısıyla bu nass onu içine almış olamaz. İşte bu yoruma göre Mutezile ile Haricilerin farklı yorum girişimlerinin de bir anlamı kalmamış ve geçersiz olmuş olur.

Bunun bir yorumu da şöyle yapılmıştır:

"Nasıl ki, bir toplum bir düşman tarafından etrafı sarılıp kuşatılırsa, eğer tevbe ederek bundan kurtulmaya çalışmazsa işte günahın kişiyi kuşatması da buna benzer."

Kıraat imamlarından Nâfi, « خَطِيئَتُهُ » kelimesini çoğul olarak, « خَطِيَّاتِهِ » – « خَطِيَاتِهِ » olarak okumuştur.

« هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ » *"Onlar o cehennem ateşinde ebedî olarak kalıcıdırlar."*

٨٢- ﴿ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴾

82 – İman edip salih ameller işleyenlere gelince; işte onlar cennetliktirler, onlar orada ebedî olarak kalıcıdırlar.

٨٣- ﴿ وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَائِيلَ لَا تَعْبُدُونَ إِلَّا اللّٰهَ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَذِي الْقُرْبٰى وَالْيَتَامٰى وَالْمَسَاكِينِ وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا وَأَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ ثُمَّ تَوَلَّيْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا مِنْكُمْ وَأَنْتُمْ مُعْرِضُونَ ﴾

83 – Yine hatırlayın, bir zamanlar İsrailoğulları'ndan; "Allah'tan başkasına ibadet ve kulluk etmeyin, ana babaya, yakın - uzak tüm akrabaya, yetimlere ve yoksullara iyilikte bulunun ve insanlara da güzellikle söz söyleyin, namazı kılın, zekatı verin." diye kesin söz almıştık. Sonra da içinizden pek azınız dışında yüz çevirdiniz ve halen de bu yüz çevirme durumunuzu sürdürüp duruyorsunuz.

« وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَائِيلَ » *"Yine hatırlayın, bir zamanlar İsrailoğulları'ndan kesin söz almıştık."* Bu son derece önemli bir şekilde yapılan bir kesin söz verişi te'kittir.

« لَا تَعْبُدُونَ إِلَّا اللّٰهَ » *"Allah'tan başkasına ibadet* (kulluk) *etmeyin,"* Bu ifade nehiy, yani yasaklama anlamında bir haber (bildirim)dir. Örneğin: *"Filanca kimseye gidiyorsun, ona şunu da söylersin."* cümlesi gibi. Bununla asıl söylenmek istenen şey emirdir. Yani, *"Ona söyle."* demektir. Çünkü bu şekildeki bir ifade, açık olarak, *"Şunu yap, bunu yapma."* gibi emir ve yasaklardan daha etkindir, daha beliğ ve edebidir. Çünkü, böylece sanki derhal verilen emre yapışılacak veya yasaklanan şey de yapılmayacak, anlamı çıkarılır. Zira ondan haber vermektedir.

Nitekim, Übey b. Ka'b'ın kıraati de bunu desteklemektedir. Übey bunu, « لَا تَعْبُدُوا » olarak okumuştur. Ayrıca, « وَقُولُوا » kavli de bunu te'kit etmektedir. Çünkü burada *"Kavl"* yani « قولوا » ifadesi muzmardır (gizlidir).

Kıraat imamlarından İbn Kesir, Hamza ve Ali ise, « لَا يَعْبُدُونَ » olarak okumuşlardır. Çünkü İsrailoğulları açık olarak zikrolunan bir isimdir. Dolayısıyla açık olarak zikredilen isimlerin fiil kipleri de tümüyle gaip olurlar. Bunun manası, *"ibadet* (kulluk) *etmesinler."*dir. Başındaki nasb edatı olan, « ان » hazfedilince (gizlenince) muzari fiil merfu kılınmış olur.

« وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا » *"Ana babaya iyilikte bulunun."* Yani, « أَحْسِنُوا » iyilik yapın, iyilikte bulunun, demektir. Böyle olmalı ki, emrin atfı uygun gelmiş olsun. Bu emir de, daha önce ifade ettiğimiz gibi, « قُولُوا » kavlidir.

« وَذِي الْقُرْبٰى وَالْيَتَامٰى » *"Yakın – uzak tüm akrabaya, yetimlere..."*

Buradaki, « وَالْيَتَامٰى » kelimesi, *"yetim"* kelimesinin çoğuludur. Yetim, babasını kaybeden çocuktur ki, bu da sıfır yaşından bulüğ (ergenlik) çağına kadar sürede olan bu özellikteki çocuklara verilen isimdir. Çünkü, Hz. Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Efendimiz bir hadislerinde şöyle buyurmuşlardır:

"Bülüğ (ergenlik) *çağından sonra yetimlik yoktur."*[481]

« وَالْمَسَاكِينِ » *"Ve yoksullara iyilikte bulunun."*

Kelime, *"miskin"* kelimesinin çoğuludur. Bu da, ihtiyaçlarını karşılamakta güçlük çeken kimse demektir.

« وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ » *"Ve insanlara da güzellikle söz söyleyin, namazı kılın, zekatı verin, diye kesin söz almıştık."*

---

[481] Hz. Ali'den Ebu Davud rivâyet etmiştir. Hn. 2873.

Buradaki, « حُسْنًا » kelimesi, bizatihi kendisi, güzelliği itibariyle güzel olduğundan, bu mastar kelimesi kullanıldı. Çünkü bu, istenilen mânâ için en uygunudur.

Kıraat imamlarından Hamza ve Ali, bu kelimeyi, « حَسَنًا » olarak okumuşlardır.

« ثُمَّ تَوَلَّيْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا مِنْكُمْ وَأَنْتُمْ مُعْرِضُونَ » *"Sonra da içinizden azınız dışında* –ki bunların da Müslümanlığı kabul eden az sayıdaki Yahudiler olduğu söylenir– *yüz çevirdiniz* –verdiğiniz kesin sözden döndünüz onu terk ettiniz–. *Ve halen de bu yüz çevirme durumunuzu sürdürüp duruyorsunuz."* Siz öyle bir kavimsiniz ki, adetiniz gereği hep yüz çevirir, verdiğiniz kesin sözlerden döneklik edersiniz.

٨٤– ﴿ وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ لَا تَسْفِكُونَ دِمَاءَكُمْ وَلَا تُخْرِجُونَ أَنْفُسَكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ ثُمَّ أَقْرَرْتُمْ وَأَنْتُمْ تَشْهَدُونَ ﴾

84 – Ey Yahudiler! yine hatırlayın, hani birbirinizin kanını dökmeyeceğinize ve birbirinizi yurdundan çıkarıp sürgün etmeyeceğinize dair sizden kesin söz almıştık. Nitekim, siz de her şeye şahit olarak bunu kabul etmiştiniz.

« وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ لَا تَسْفِكُونَ دِمَاءَكُمْ وَلَا تُخْرِجُونَ أَنْفُسَكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ » *"Ey Yahudiler! Yine hatırlayın, hani birbirinizin kanını dökmeyeceğinize ve birbirinizi yurdundan çıkarıp sürgün etmeyeceğinize dair sizden kesin söz almıştık."* Yani; kiminiz kiminize böyle yapmayacaktı. Kanlarını dökmeyecek ve ülkeden çıkarmayacaktı. Çünkü bunlar eğer aynı dini veya soyu paylaşıyorlarsa aynen karşıdakini bizzat kendisi imiş gibi kabullenecekti. Bu inançları gereği böyle idi.

Farklı bir yorum da şöyledir: Eğer biri bir başkasını öldürürse, sanki kendisini öldürmüş demektir. Çünkü öldüren kimse öldürülenin yerine kısas yoluyla öldürülecektir.

« ثُمَّ أَقْرَرْتُمْ وَأَنْتُمْ تَشْهَدُونَ » *"Nitekim, siz de sonra her şeye şahit olarak bunu kabul etmiştiniz."* Siz de verilen sözü ikrar ettiniz ve kendi

adınıza buna uymanın gerekli olduğunu da itiraf ettiniz. Kaldı ki, bütün bunlara da tanıksınız. Tıpkı, filan kimse kendi adına şunu kabul etti ve buna tanıklık etti, demek gibi bir ifade. Yahut da, « وَاَنْتُمْ تَشْهَدُونَ » demek, artık ey Yahudiler! Sizler bugün bile atalarınızın böyle bir söz verdiklerini ikrar ediyor ve kabulleniyorsunuz, demektir.

٨٥- ﴿ ثُمَّ أَنْتُمْ هٰٓؤُلَٓاءِ تَقْتُلُونَ أَنْفُسَكُمْ وَتُخْرِجُونَ فَرِيقًا مِنْكُمْ مِنْ دِيَارِهِمْ تَظَاهَرُونَ عَلَيْهِمْ بِالْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَإِنْ يَأْتُوكُمْ أُسَارٰى تُفَادُوهُمْ وَهُوَ مُحَرَّمٌ عَلَيْكُمْ إِخْرَاجُهُمْ أَفَتُؤْمِنُونَ بِبَعْضِ الْكِتَابِ وَتَكْفُرُونَ بِبَعْضٍ فَمَا جَزَٓاءُ مَنْ يَفْعَلُ ذٰلِكَ مِنْكُمْ إِلَّا خِزْيٌ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يُرَدُّونَ إِلٰٓى أَشَدِّ الْعَذَابِ وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴾

85 – Siz öyle bir toplumsunuz ki, sonra da bütün bunlara rağmen birbirinizi öldürüyor ve içinizden birtakımlarını ülkeden çıkarıp sürgün ediyor, kötülük yapmakta ve düşmanlıkta onlara karşı birbirinizle yardımlaşıyorsunuz. Eğer onlar size esir olarak dönerlerse fidye vererek onları kurtarıyorsunuz. Oysa, onları yurtlarından çıkarıp esir kılmak size zaten haram kılınmıştı. Yoksa siz, Kitabın bir kısmına inanıyor ve bir kısmını da inkâr mı ediyorsunuz? Sizden bu şekilde yapanların cezası dünya hayatında rezillik ve ezilmişlik, kıyamet gününde de en şiddetli ve ağır azaba (cezaya) **çarptırılmaktır. Ve her ne yapıp ederseniz Allah bunların hiçbirinden gafil değildir.**

« ثُمَّ اَنْتُمْ هٰٓؤُلَٓاءِ تَقْتُلُونَ أَنْفُسَكُمْ » *"Siz öyle bir toplumsunuz ki, sonra da bütün bunlara rağmen birbirinizi öldürüyor,"*

Buradaki, *"Siz öyle bir toplumsunuz ki"* ifadesiyle kendilerinden kesin söz alındıktan sonra giriştikleri öldürme, sürgün etme ve düşmanlık gibi olaylar sebebiyle adeta haklarında uzak bir olasılık gibi görülen gerçek karşısında bir tür hayret ve şaşkınlık... Çünkü kesin söz vermişler, bunları verdiklerini de kabullenmişler ve ayrıca bunlara da tanıklık etmişlerdir. Bütün bu gerçeklere rağmen böyle yaparsınız ha, demektir.

« أَنْتُمْ » zamiri mübtedadır. « هٰۤؤُلَاۤءِ » de, « الَّذِينَ » manasındadır. « تَقْتُلُونَ أَنْفُسَكُمْ » cümlesi, « هٰۤؤُلَاۤءِ »'nin sılası – ilgi cümleciğidir. Dolayısıyla « هٰۤؤُلَاۤءِ » sılasıyla birlikte, « أَنْتُمْ » mübtedasının haberidirler.

« وَتُخْرِجُونَ فَرِيقًا مِنْكُمْ مِنْ دِيَارِهِمْ » *"Ve içinizden birtakımlarını* –Allah'a verdiğiniz kesin sözü gözetmeksizin– *ülkeden çıkarıp sürgün ediyor,"* « تَظَاهَرُونَ عَلَيْهِمْ بِالْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ » *"kötülük yapmakta ve düşmanlıkta* –masiyet ve zulümde– *onlara karşı birbirinizle yardımlaşıyorsunuz."*

Kûfe kıraat okulundan Asım, Hamza ve Kisâî, « تَظَاهَرُونَ » olarak şeddesiz/tahfif ile okumuşlardır. Diğer kıraat imamları ise şeddeli olarak, « تَظَّاهَرُونَ » şeklinde kıraat etmişlerdir. Tahfif ile okuyanlar, iki « ت » harfinden birini hazfediyorlar. Ancak hazfedilen harfin ikinci « ت » harfi olduğunu söyleyen de olmuştur. Çünkü asıl dile ağırlık veren bu ikincisidir, demişlerdir. Kimisi de hazfedilen birincisidir, demişlerdir. Şeddeli olarak okumayı savunanlar, ikinci « ت » harfini « ظ »'ya kalbediyorlar ve sonra da idgam yapıyorlar.

« وَاِنْ يَأْتُوكُمْ أُسَارٰى تُفَادُوهُمْ » *"Eğer onlar size esir olarak dönerlerse fidye vererek onları kurtarıyorsunuz."*

Kıraat imamlarından Ebu Amr, « تَفْدُوهُمْ » olarak, İbn Kesir ve İbn Amir, « أُسْرٰى تُفَادُوهُمْ » şeklinde, Hamza, « أَسْرٰى تَفْدُوهُمْ » olarak ve Ali de, « أُسَارٰى تُفَادُوهُمْ » okumuştur.

İster, « فَدٰى » ve ister, « فَادٰى » olarak okunsun hepsinin anlamı aynıdır. « أُسَارٰى » kelimesi haldir ve *"esir"* kelimesinin de çoğuludur. Nitekim, « أَسْرٰى » da böyledir.

« وَهُوَ مُحَرَّمٌ عَلَيْكُمْ إِخْرَاجُهُمْ » *"Oysa onları yurtlarından çıkarıp esir kılmak size zaten haram kılınmıştır."*

Buradaki « هُوَ » zamiri, şan (dikkat çekme) zamiridir. Ya da bu müphem (kapalı) bir zamir olup, « إِخْرَاجُهُمْ ... الخ » ibaresi bunun tefsiridir.

« أَفَتُؤْمِنُونَ بِبَعْضِ الْكِتَابِ وَتَكْفُرُونَ بِبَعْضٍ » *"Yoksa siz kitabın bir kısmına* –esirlerin fidyesini verip kurtarmaya– *inanıyor ve bir kısmını da* –savaşmayı, öldürmeyi ve sürgün etmeyi– *inkâr mı ediyorsunuz?"*

Müfessir Süddi diyor ki:

"Allah Yahudilerden dört konuda kesin söz almıştır: öldürmeyi bırakmaları, ülkeden halkı çıkarmamaları, masiyet konusunda birbirleriyle yardımlaşmamaları ve esir düşenlerle ilgili fidye meselesi. Ancak Yahudiler fidye ödeyerek esirleri kurtarma meselesi dışında diğer konularda verdikleri ve yerine getirmekle emrolundukları tüm sözlerini unuttular, hepsinden döndüler, yüz çevirdiler."

« فَمَا جَزَآءُ مَنْ يَفْعَلُ ذٰلِكَ مِنْكُمْ إِلاَّ خِزْيٌ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا » *"Sizden bu şekilde yapanların* –kitabın bir kısmına iman edip bir kısmını da inkâr edenlerin– *cezası dünya hayatında rezillik ve ezilmişlik,"* rüsvay olup bir hiç haline gelmek, « وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يُرَدُّونَ إِلَى أَشَدِّ الْعَذَابِ » *"Kıyamet gününde de en şiddetli ve ağır azaba* (cezaya) *çarptırılmaktır."* Orada ne bir rahatlık ve ne ferahlık vardır. Ya da dünya azabından çok daha şiddetli, onunla kıyaslanamayacak bir azap ya da ceza.

« وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ » *"Ve her ne yapıp ederseniz Allah bunların hiçbirinden gafil değildir."*

Kıraat imamlarından İbn Kesir, Nafi ve Ebu Bekir, « ى » harfiyle, « يَعْمَلُونَ » olarak okumuşlardır.

٨٦– ﴿ أُولٰٓئِكَ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا بِالْاٰخِرَةِ فَلاَ يُخَفَّفُ عَنْهُمُ الْعَذَابُ وَلاَ هُمْ يُنْصَرُونَ ﴾

86 – İşte bunlar dünya hayatını ahiret hayatına karşılık satın alanlardır. Bu bakımdan bunların ne azapları hafifletilir ve ne de kendilerine yardım olunur.

« أُولَـٰئِكَ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الْحَيَاةَ الدُّنْـيَا بِالْآخِرَةِ » *"İşte bunlar dünya hayatını* –alıcının tercihi misali– *ahiret hayatına karşılık* –tercih edip– *satın alanlardır."*

« فَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُمُ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنْصَرُونَ » *"Bu bakımdan bunların ne azapları hafifletilir ve ne de kendilerine yardım olunur."* Hiçbir kimse onlardan azabı kaldırmak konusunda kendilerine asla yardımcı olmaz.

❁ ❁ ❁

87. — 95. ÂYETLER

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَقَفَّيْنَا مِنْ بَعْدِهِ بِالرُّسُلِ وَاٰتَيْنَا
عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ الْبَيِّنَاتِ وَأَيَّدْنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ أَفَكُلَّمَا
جَآءَكُمْ رَسُولٌ بِمَا لاَ تَهْوٰى أَنْفُسُكُمُ اسْتَكْبَرْتُمْ فَفَرِيقًا
كَذَّبْتُمْ وَفَرِيقًا تَقْتُلُونَ ﴿٨٧﴾ وَقَالُوا قُلُوبُنَا غُلْفٌ بَلْ لَعَنَهُمُ
اللّٰهُ بِكُفْرِهِمْ فَقَلِيلاً مَا يُؤْمِنُونَ ﴿٨٨﴾ وَلَمَّا جَآءَهُمْ كِتَابٌ
مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَهُمْ وَكَانُوا مِنْ قَبْلُ يَسْتَفْتِحُونَ
عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا فَلَمَّا جَآءَهُمْ مَا عَرَفُوا كَفَرُوا بِهِ فَلَعْنَةُ
اللّٰهِ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٨٩﴾ بِئْسَمَا اشْتَرَوْا بِهٖٓ أَنْفُسَهُمْ أَنْ يَكْفُرُوا
بِمَا أَنْزَلَ اللّٰهُ بَغْيًا أَنْ يُنَزِّلَ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهِ عَلٰى مَنْ يَشَآءُ
مِنْ عِبَادِهِ فَبَآؤُا بِغَضَبٍ عَلٰى غَضَبٍ وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ مُهِينٌ
﴿٩٠﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ اٰمِنُوا بِمَآ أَنْزَلَ اللّٰهُ قَالُوا نُؤْمِنُ بِمَآ
أُنْزِلَ عَلَيْنَا وَيَكْفُرُونَ بِمَا وَرَآءَهُ وَهُوَ الْحَقُّ مُصَدِّقًا لِمَا
مَعَهُمْ قُلْ فَلِمَ تَقْتُلُونَ أَنْبِيَآءَ اللّٰهِ مِنْ قَبْلُ إِنْ كُنْتُمْ
مُؤْمِنِينَ ﴿٩١﴾ وَلَقَدْ جَآءَكُمْ مُوسٰى بِالْبَيِّنَاتِ ثُمَّ اتَّخَذْتُمُ
الْعِجْلَ مِنْ بَعْدِهِ وَأَنْتُمْ ظَالِمُونَ ﴿٩٢﴾ وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ

وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ الطُّورَ خُذُوا مَا اٰتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ وَاسْمَعُوا قَالُوا سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا وَاُشْرِبُوا ف۪ي قُلُوبِهِمُ الْعِجْلَ بِكُفْرِهِمْ قُلْ بِئْسَمَا يَأْمُرُكُمْ بِه۪ٓ ا۪يمَانُكُمْ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِن۪ينَ ﴿٩٣﴾ قُلْ اِنْ كَانَتْ لَكُمُ الدَّارُ الْاٰخِرَةُ عِنْدَ اللّٰهِ خَالِصَةً مِنْ دُونِ النَّاسِ فَتَمَنَّوُا الْمَوْتَ اِنْ كُنْتُمْ صَادِق۪ينَ ﴿٩٤﴾ وَلَنْ يَتَمَنَّوْهُ اَبَدًا بِمَا قَدَّمَتْ اَيْد۪يهِمْ وَاللّٰهُ عَل۪يمٌ بِالظَّالِم۪ينَ ﴿٩٥﴾

Meâli

87. Yemin olsun biz Musa'ya Kitabı *(Tevrat'ı)* vermiştik. Peşinden de art arda elçiler gönderdik. Meryem oğlu İsa'ya da apaçık mucizeler verdik ve onu Rûhu'l-Kudüs *(Cebrail)* ile destekledik. Ne var ki, ne zaman size gönlünüzün istemediği şeyleri getiren bir peygamber geldiyse, büyüklenip böylece kimini yalanlayacak ve kimini de öldüreceksiniz değil mi?

88. Bir de Yahudiler kalkıp: "Kalplerimiz perdelidir." dediler. Hayır hayır, hiç de öyle değil! Aslında Allah onları inkârları yüzünden lânetleyip rahmetinden uzak tutmuştur. Dolayısıyla onlardan ancak pek azı iman ederler.

89. Ne zaman ki onlara Allah katından yanlarındaki Tevrat'ı doğrulayan bir kitap gelince –ki, daha önceleri kâfirlere karşı üstün gelmek için gelecek bu peygamberi ve kitabını ileri sürerek dua ederlerdi–, ancak bilip tanıdıkları o peygamber gelince, onu inkâr ettiler. İşte bundan dolayı Allah'ın lâneti kâfirlerin üzerine olsun.

90. Allah'ın dilediği kuluna peygamberlik ihsan etmesini kıskandıklarından ötürü Allah'ın indirmiş olduğu Kur'an'ı inkâr ederek bu şekilde kendilerini kaptırdıkları şu boş yere gururlanmaları ve kendilerini harcamaları ne fena bir şeydir! Böyle yapmakla onlar tekrar tekrar Allah'ın gazabını hep üzerlerine çektiler. Nitekim kâfirler için alçaltıcı ve perişan edici bir azap vardır.

91. Kendilerine: "Gelin, Allah'ın indirdiğine iman edin." denilince, o Yahudiler: "Biz sadece bize indirilen Tevrat'a iman ederiz." derler ve ondan sonra gelen Kur'an'ı *(oysa Kur'an yanlarındaki Tevrat'ı da doğrulayan hak bir kitaptır)* inkâr ederler. Onlara de ki: "Mademki inanıyor idiniz de neden dolayı Allah'ın daha önceki peygamberlerini öldürüyordunuz?"

92. Yemin olsun Musa size apaçık mucizelerle gelmişti. Ama siz sonra onun peşinden buzağıyı ilâh edinip tapınmıştınız ve böylece siz hakkı reddeden zalimlerden olmuştunuz.

93. Şunu da hatırlayın ki, hani sizden kesin söz almış ve Tur dağını da üstünüze kaldırıp yükseltmiş ve size: "Size verdiğimiz Tevrat'a var gücünüzle sarılın ve dinleyip içindekilerle amel edin!" demiştik. Yahudiler de: "Dinledik ve fakat karşı çıkıyoruz." dediler. Çünkü küfürleri *(inkarları)* yüzünden buzağıya tapınma sevdası gönüllerine iyice sinip yerleşmişti. De ki: "Eğer iman ediyorsanız inancınız size ne kadar kötü bir şey emredip yaptırmaktadır."

94. De ki: "Eğer Allah katında ahiret yurdu *(cennet)* diğer insanlara değil de sadece size mahsus kılınmış ise ve iddianızda da samimi ve doğru iseniz öyleyse ölümü istesenize!?"

95. Oysa onlar, önceden ellerinin takdim ettiklerinden ötürü asla ve hiçbir zaman ölümü arzulamayacaklardır. Kaldı ki, Allah zalimlerin tüm yapıp ettiklerini her bakımdan bilendir.

Tefsiri

٨٧- ﴿ وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَقَفَّيْنَا مِنْ بَعْدِهٖ بِالرُّسُلِ وَاٰتَيْنَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ الْبَيِّنَاتِ وَاَيَّدْنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ اَفَكُلَّمَا جَٓاءَكُمْ رَسُولٌ بِمَا لَا تَهْوٰٓى اَنْفُسُكُمُ اسْتَكْبَرْتُمْ فَفَرِيقًا كَذَّبْتُمْ وَفَرِيقًا تَقْتُلُونَ ﴾

87 – Yemin olsun biz Musa'ya Kitabı (Tevrat'ı) **vermiştik. Peşinden de art arda elçiler gönderdik. Meryem oğlu İsa'ya da apaçık mucizeler verdik ve onu Rûhu'l-Kudüs** (Cebrail) **ile destekledik. Ne var ki, ne zaman size gönlünüzün istemediği şeyleri getiren bir peygamber geldiyse, büyüklenip böylece kimini yalanlayacak ve kimini de öldüreceksiniz değil mi?**

« وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَقَفَّيْنَا مِنْ بَعْدِهِ بِالرُّسُلِ » *"Yemin olsun biz Musa'ya Kitab'ı* (Tevrat'ı) *vermiştik. Peşinden de art arda elçiler gönderdik."* Allah Tevrat'ı Hz. Mûsâ *(Aleyhi's-Selâm)*'ya toptan, bir bütün halinde verdi.

Âyetteki, « قَفَّيْنَا » kelimesi türevleriyle birlikte bir şeyi izi sıra sürmek, izlemek, art arda, peş peşe gitmek gibi manalara gelir. Bizzat birinin ardı sıra gitmek, demektir. Yani, Hz. Mûsâ'nın peşi sıra bir çok peygamberler gönderdik. Örneğin; Hz. Yuşa, Hz. Eşmuyil, Hz. Şem'un, Hz. Davud, Hz. Süleyman, Hz. Şa'ya, Hz. Ermiya, Hz. Uzeyir, Hz. Hazkil, Hz. İlyas, Hz. Elyesa, Hz. Yunus, Hz. Zekeriya, Hz. Yahya ve daha başkaları *(Aleyhimü's-Selâtü ve's- Selâm)* gibi.

« وَاٰتَيْنَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ الْبَيِّنَاتِ » *"Meryem oğlu İsa'ya da apaçık mucizeler verdik."*

Meryem: Hizmet eden, hizmetçi manasınadır. Nahivcilere (Dilbilimcilerine) göre, bu kelime, « مَفْعَل » kalıbında bir kelimedir. Çünkü kelime kalıpları içerisinde, « فَعْيَل » diye bir kalıp yoktur.

Beyyinat: Ölüleri diriltmek, doğuştan körleri iyileştirmek, baras (alaca) hastalığını tedavi etmek ve gaypten bilgi ve haber vermek gibi apaçık mucize ve belgeler demektir.

« وَأَيَّدْنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ » *"Ve onu Ruhu'l-Kudüs* (Cebrail) *ile destekledik."* Bu, temiz olan ruh demektir. Kırat imamlarından İbn Kesir, bu kelimeyi, « د » harfinin sükunu ile Kur'an'ın geçen her yerinde « الْقُدْس » olarak okumuştur. Yani mukaddes olan Ruh ile, demektir. Nitekim bu adeta « حَتَمُ الْجُود » diye kısaca işaret edilen *"Hatemi Tai'nin cömertliği"* tamlaması gibidir. Yani *"Ruhu'l-Kudüs"* de bunun gibi bir terkiptir (tamlamadır). Ruhun *"Kudüs"* kelimesiyle nitelenmesi, tahsis ve takrib maksadıyladır ki bu, Hz. İsa *(Aleyhi's-Selâm)*'nın ruhunun şeytan tarafından dokunulmadığı ve bu manasıyla da Allah'a olan yakınlığı demek istenmiştir. Ya da Hz. Cebrail *(Aleyhi's-Selâm)* ile desteklenmesi sebebiyle ona böyle denmiştir. Çünkü Hz. Cebrail *(Aleyhi's-Selâm)*, İsa *(Aleyhi's-Selâm)*'ya kalplere hayat veren şeyleri getirip onu destekliyordu. Nitekim Yahudiler Hz. İsa

(Aleyhi's-Selâm)'yı öldürmek için tuzaklara başvurup harekete geçmekle Cebrail *(Aleyhi's-Selâm)* onu göğe yükseltmişti. Yahut da Kur'an'da da belirtildiği gibi İncil ile desteklemiştir. Çünkü şöyle buyurulmuştur:

﴿ رُوحًا مِنْ أَمْرِنَا ﴾ **"Emrimizden bir ruh ile.."** [482]

Yahut da, okunmasıyla ölülerin diriltildiği İsm-i Azam duasıyla teyid ettik.

« أَفَكُلَّمَا جَاءَكُمْ رَسُولٌ بِمَا لَا تَهْوَى أَنْفُسُكُمُ اسْتَكْبَرْتُمْ » *"Ne var ki, ne zaman size, gönlünüzün istemediği* –sevip hoşlanmadığı– *şeyleri getiren bir peygamber geldiyse büyüklenip* –hakkı kabulden kibirlilik gösterip–" « فَفَرِيقًا كَذَّبْتُمْ وَفَرِيقًا تَقْتُلُونَ » "–Hz. İsa *(Aleyhi's-Selâm)* ile Hz. Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* gibi– *kimini yalanlayarak ve* –Hz. Zekeriya *(Aleyhi's-Selâm)* ve Hz. Yahya *(Aleyhi's-Selâm)* gibi– *kimini de öldüreceksiniz değil mi?"*

Âyette, « قَتَلْتُمْ » – *"öldürdünüz"* ifadesi kullanılmadı, böylece âyet sonları arasında bir uyum olsun istendi. Ya da bundan amaç şu demek olabilir:

"Siz geçmişte peygamberler öldürmüştünüz, şimdi de öldürmeyi sürdüreceksiniz değil mi? Ben onu sizden korumamış olsaydım Muhammed'i öldürecektiniz. Çünkü siz Muhammed'i öldürmenin planlarını yapıyor ve bunun yollarını arıyorsunuz. Nitekim sırf bu amaçla ona büyü yaptınız ve yine bu gaye ile ona zehirli koyun etini yedirdiniz."

Mana şöyledir:

"Ey İsrailoğulları! Biz sizin peygamberlerinize verdiklerimizi size vermiştik. Ne zaman ki onlardan bir peygamber hak olarak size gerçeği getirmişse, siz ona imandan büyüklendiniz, kibirlilik gösterdiniz."

« ف » harfiyle ve buna taalluk eden şey (kelime) arasına bir tevbih (yani uyarı ve ikaz) hemzesi girmiştir ve onları halinden hayret ve şaşkınlık göstermektedir.

---

[482] Şura, 52.

٨٨— ﴿ وَقَالُوا قُلُوبُنَا غُلْفٌ بَلْ لَعَنَهُمُ اللهُ بِكُفْرِهِمْ فَقَلِيلاً مَا يُؤْمِنُونَ ﴾

88 - Bir de Yahudiler kalkıp: "Kalplerimiz perdelidir." dediler. Hayır hayır, hiç de öyle değil! Aslında Allah onları inkârları yüzünden lânetleyip rahmetinden uzak tutmuştur. Dolayısıyla onlardan ancak pek azı iman ederler.

« وَقَالُوا قُلُوبُنَا غُلْفٌ » *"Bir de Yahudiler kalkıp: «Kalplerimiz perdelidir.» dediler."*

Âyette geçen, « غُلْفٌ » kelimesi, « أَغْلَفُ » kelimesinin çoğuludur. Bu şu demektir: "Kalplerimizin üzeri yaratılış gereği, tıpkı sünnetsiz kimselerdeki kılıf gibi kılıflı ve perdelidir, üstü kapatılmıştır. Bu itibarla Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*'in getirdikleri oraya ulaşmaz ve onları anlayıp kavramazlar." Çünkü, bu kelime henüz sünnetsiz olan kimsenin kabuklu olmasından müstear bir ifadedir.

« بَلْ لَعَنَهُمُ اللهُ بِكُفْرِهِمْ » *"Hayır hayır, hiç de öyle değil! Aslında Allah onları inkârları yüzünden lânetleyip rahmetinden uzak tutmuştur."* Allah da bunların kalplerinin de aynen fıtrata uygun olarak yaratıldığını ve dolayısıyla hakkı kabul edebilecek bir kapasitede olduğunu bildiriyor, söyledikleri gibi bir kılıf olmadığını belirtiyor. Ancak onların uzaklaştırılma nedenleri küfürleri ve hak yoldan ayrılmaları, sapmalarıdır.

« فَقَلِيلاً مَا يُؤْمِنُونَ » *"Dolayısıyla onlardan ancak pek azı iman ederler."* Bu âyetteki, « فقليلا » ifadesi, mahzuf bir mastarın sıfatıdır. Yani: *"İnanacak kimseler olarak ne de az sayıda iman eden insanlardır."* Yine âyetteki « ما » ise, zaidedir ve azlık manasını te'kit içindir. Yoksa nafiye değildir. Bu da onların kitabın bir kısmına iman etme anlamını içermektedir ki bu, zaten iman sayılmaz. Çünkü, Kitabın tamamına imanları yoktur. Yine âyette geçen azlık yani kıllet manası, adem yani yokluk ve olmama manasınadır.

« غُلْفٌ » kelimesi, « غُلُفٌ » – *"Ğulüf"* kelimesinin hafifletilmiş şeklidir. Nitekim böyle de, yani « غُلُفٌ » – *"Ğulüf"* olarak da okunmuştur. Bu da, « غلاف » kelimesinin çoğuludur. Yani Yahudiler bunun la demek istiyorlar ki: *"Bizim kalplerimiz zaten ilimlerin kasasıdır. Bu açıdan*

bizim başkalarından ilim almaya bir ihtiyacımız da yoktur." Veya şöyle demektedirler: *"Bizim kalplerimiz ilimlerin kasasıdır. Eğer senin getirdiklerin hak* (gerçek) *olsaydı, biz mutlaka onları kabullenirdik."*

٨٩– ﴿ وَلَمَّا جَآءَهُمْ كِتَابٌ مِنْ عِنْدِ اللهِ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَهُمْ وَكَانُوا مِنْ قَبْلُ يَسْتَفْتِحُونَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا فَلَمَّا جَآءَهُمْ مَا عَرَفُوا كَفَرُوا بِهِ فَلَعْنَةُ اللهِ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴾

89 – Ne zaman ki onlara Allah katından yanlarındaki Tevrat'ı doğrulayan bir Kitap gelince –ki, daha önceleri kâfirlere karşı üstün gelmek için gelecek bu peygamberi ve kitabını ileri sürerek dua ederlerdi–, ancak bilip tanıdıkları o peygamber gelince, onu inkâr ettiler. İşte bundan dolayı Allah'ın lâneti kâfirlerin üzerine olsun.

« وَلَمَّا جَآءَهُمْ كِتَابٌ مِنْ عِنْدِ اللهِ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَهُمْ » *"Ne zaman ki onlara Allah'ın katından yanlarındaki Tevrat'ı doğrulayan bir Kitap gelince,"* Yahudiler yanlarında bulunan Tevrat'a aykırı olmayan ve onu doğrulayan Kur'an gelince, « وَكَانُوا مِنْ قَبْلُ يَسْتَفْتِحُونَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا » *"Ki, daha önceleri kâfirlere karşı, üstün gelmek için gelecek olan bu peygamberi ve kitabını ileri sürerek dua ederlerdi,"* Yani, Allah'a şirk koşanlarla savaşırlarken müşriklere karşı zafer elde etmek için bu gelecek olan peygamberi ve kitabını öne sürerek zafer isterlerdi ve şöyle yakarırlardı:

"Allah'ım! Tevrat'ta niteliklerini gördüğümüz ve ahir zamanda son peygamber olarak göndereceğin peygamberin hürmetine bize yardım eyle, bizi zafere ulaştır."

Düşmanları olan müşriklere de derlerdi ki:

"Bizim söylediklerimizi doğrulayacak olan peygamberin gölgesinin zamanı gelip bizi gölgeleyecektir (pek yakın bir zamanda çıkıp gelecektir). *İşte biz onun emri altında tıpkı Ad ve İrem kavimleriyle olan savaş gibi size karşı savaşıp sizi öldüreceğiz."*

« فَلَمَّا جَآءَهُمْ مَا عَرَفُوا كَفَرُوا بِهِ » *"Ancak bilip tanıdıkları o peygamber gelince, onu inkâr ettiler."*

« مَا » Âyetteki mevsuledir. Yani: « مَا عَرَفُوا » – *tanıdıkları* takdirindedir. Bu, « جَاءَ » – *"geldi"* fiilinin failidir. Hz. Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*'i inkâr nedenleri de; çekememeleri, makam ve mevkilerinin elden çıkacağı ve azgınlıkları idi.

« فَلَعْنَةُ اللّٰهِ عَلَى الْكَافِرِينَ » *"İşte bundan dolayı Allah'ın lâneti kâfirlerin üzerine olsun."* Aslında bu, « عَلَيْهِمْ » – *"onların üzerine..."* olmalıydı. Ancak burada, zamir yerine özellikle ismin kendisi (ism-i zahir) yani *kâfirler* ismi getirildi. Bunun da sebebi, özellikle onların böyle bir cezaya (lânete çarptırılmaya) lâyık görülmeleri küfür ve inkârları sebebiyle bunu hak etmiş olmalarını net olarak göstermek maksadıyladır.

Bu, « الْكَافِرِينَ » kelimesinin başında yer alan, harf-i tarif, yani « ال » ahd için yani âyette sözü edilenleri amaçlayan bir mana için olabileceği gibi, cins için de olabilir. Dolayısıyla bu manada olan herkesi içerir. Bu da öncelikli olarak âyette sözü edilenleri, yani Yahudileri içerir.

Âyetteki ilk « لَمَّا » edatının cevabı gizlidir. Bu da örneğin: *"Onu yalanladılar"* – « كَذَّبُوا بِهِ » ibaresi olabilir. Yahut da, « كَفَرُوا » ilk « لَمَّا » ile ikinci « لَمَّا »'nın cevabıdır. Çünkü ikisinin de gerektirdiği mana aynıdır.

٩٠– ﴿ بِئْسَمَا اشْتَرَوْا بِهِ أَنْفُسَهُمْ أَنْ يَكْفُرُوا بِمَا أَنْزَلَ اللّٰهُ بَغْيًا أَنْ يُنَزِّلَ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهِ عَلَى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ فَبَاؤُ بِغَضَبٍ عَلَى غَضَبٍ وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ مُهِينٌ ﴾

90 – Allah'ın dilediği kuluna peygamberlik ihsan etmesini kıskandıklarından ötürü Allah'ın indirmiş olduğu Kur'an'ı inkâr ederek bu şekilde kendilerini kaptırdıkları şu boş yere gururlanmaları ve kendilerini harcamaları ne fena bir şeydir! Böyle yapmakla onlar tekrar tekrar Allah'ın gazabını hep üzerlerine çektiler. Nitekim, kâfirler için alçaltıcı ve perişan edici bir azap vardır.

« بِئْسَمَا » –Allah'ın dilediği kuluna peygamberlik ihsan etmesini kıskandıklarından ötürü Allah'ın indirmiş olduğu Kur'an'ı inkâr ederek inkâr ederek bu şekilde kendilerini kaptırdıkları şu boş yere gururlanmaları ve kendilerini harcamaları– *"Ne fena bir şeydir!"*

« بِئْسَمَا » kelimesinde bulunan « مَا » harfi, « بِئْسَ » kelimesinin failini tefsir eden (açıklayan) nekra-ı mevsufedir. Yani, *"Ne kötü şeydir"* demektir. « اشْتَرَوْا بِهِ أَنْفُسَهُمْ » *"Canlarını sattıkları, kendilerini kaptırdıkları, harcadıkları şey ne kötüdür!"* demektir.

Burada mahsus-u b'iz-zem de, « اَنْ يَكْفُرُوا بِمَا اَنْزَلَ اللّٰهُ » cümlesidir ki, *"Allah'ın indirdiğini inkâr etmeleri"* demektir. Yani canlarını verip karşılığında satın aldıkları o kötü şey küfürdür, inkârcılıktır. Allah'ın indirdiği de Kur'an'dır. Bunu inkâr etmişlerdir.

« بَغْيًا أَنْ يُنَزِّلَ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهِ عَلٰى مَنْ يَشَآءُ مِنْ عِبَادِهِ » *"Allah'ın kullarından dilediği kimseye* –ki bu kimse Peygamberimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*'dir– *fazl u kereminden* –olan vahyi– *indirmesini çekemedikleri için ..."*

Burada, « بَغْيًا » kelimesi mef'ulün lehtir. Kendileri lehine olmayan bir şeyi istemelerinden, çekemediklerinden, haset ettiklerinden, demektir ki bu da, « اشْتَرَوْا » kelimesinin illetidir. « اَنْ يُنَزِّلَ » ibaresi, « لِاَنْ يُنَزِّلَ » *"Allah'ın indirmesi sebebiyle"* demektir veya « عَلٰى اَنْ يُنَزِّلَ » – *"Allah'ın indirmesi üzerine"* demektir. Yani:

"Allah'ın onu indirmesi üzerine çekemediler, haset ettiler" demektir. « مِنْ فَضْلِهِ » yani, fazlından demek vahyetmesiyle ve vahyinden, demektir. « عَلٰى مَنْ يَشَآءُ مِنْ عِبَادِهِ » kullarından dilediği kimseden murat ise Hz. Muhammed *(Sallallahu Alleyhi ve Sellem)*'dir.

« فَبَآؤُ بِغَضَبٍ عَلٰى غَضَبٍ » *"Böyle yapmakla onlar tekrar tekrar Allah'ın gazabını hep üzerlerine çektiler."* Böylece art arda Allah'ın gazabını hakkettiler. Çünkü, onlar hak olan peygamberi inkâr ettiler ve ona karşı isyana kalkıştılar, onu çekemediler. Ya da Hz. İsa *(Aleyhi's-Selâm)*'dan sonra

Hz. Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*'i de inkâr ettiler. Bütün bunlardan ötürü gazaba uğradılar. Ya da:

﴿ عُزَيْرٌ ابْنُ اللهِ ﴾ ***"Uzeyir Allah'ın oğludur."*** [483]

âyetinde geçen ifadelerinden sonra veya:

﴿ يَدُ اللهِ مَغْلُولَةٌ ﴾ ***"Allah'ın eli bağlıdır."*** [484]

ifadelerinden veya buna benzer daha başka davranışlarından dolayı Allah'ın gazabını hep üzerlerine çektiler.

« وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ مُهِينٌ » *"Nitekim, kâfirler için alçaltıcı ve perişan edici* –zelil kılan– *bir azap vardır."*

Burada, « بِئْسَمَا » kelimesi ve bu baptan (kalıptan) benzeri kelimeleri kıraat imamlarından Ebu Amr hemzesiz olarak, « بِيْسَمَا » olarak okumuştur. Ayrıca Mekke ve Basra Kur'an okulundan olanlar da, « يُنَزِّلَ » kelimesini şeddeli olarak değil hafifletilmiş şekliyle, yani şeddesiz olarak, « يُنْزِلَ » olarak okumuşlardır. Yani, İbn Kesir ile Ebu Amr böyle okumuşlardır.

٩١– ﴿ وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ اٰمِنُوا بِمَٓا أَنْزَلَ اللهُ قَالُوا نُؤْمِنُ بِمَٓا أُنْزِلَ عَلَيْنَا وَيَكْفُرُونَ بِمَا وَرَٓاءَهُ وَهُوَ الْحَقُّ مُصَدِّقًا لِمَا مَعَهُمْ قُلْ فَلِمَ تَقْتُلُونَ أَنْبِيَٓاءَ اللهِ مِنْ قَبْلُ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴾

91 – Kendilerine: "Gelin, Allah'ın indirdiğine iman edin." denilince, o Yahudiler: "Biz sadece bize indirilen Tevrat'a iman ederiz." derler ve ondan sonra gelen Kur'an'ı (oysa Kur'an yanlarındaki Tevrat'ı da doğrulayan hak bir kitaptır) **inkâr ederler. Onlara de ki: "Mademki inanıyor idiniz de neden Allah'ın daha önceki peygamberlerini öldürüyordunuz?"**

---

[483] Tevbe, 30.
[484] Maide, 64.

« وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ اٰمِنُوا بِمَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ » *"Kendilerine: «Gelin, Allah'ın indirdiğine iman edin», denilince,"* Yahudilere, gelin Kur'an'a veya mutlak manada Allah'tan gelen tüm kitaplara iman edin, denildiği zaman:

« قَالُوا نُؤْمِنُ بِمَٓا اُنْزِلَ عَلَيْنَا » *"Bu Yahudiler: «Biz sadece bize indirilene* (Tevrat'a) *iman ederiz.», derler."*

« وَيَكْفُرُونَ بِمَا وَرَٓاءَهُ » *"Ve ondan sonra gelen Kur'an'ı inkâr ederler."* Yahudiler böyle derler ve fakat buna rağmen Tevrat'tan sonra gelen Kur-an'ı da inkâr ederler.

« وَهُوَ الْحَقُّ مُصَدِّقًا لِمَا مَعَهُمْ » *"Oysa, o Kur'an, yanlarındaki Tevrat'ı da doğrulayan hak bir kitaptır."* Tevrat'a aykırı bir kitap değildir. Burada aym zamanda Yahudilerin, *"Biz, bize inene iman ederiz."* tarzındaki sözlerine de bir cevap ve reddiye bulunmaktadır. Çünkü; madem ki Tevrat'a uygun olarak gelen bir kitabı inkâr ettiler, bu, onların Tevrat'ı da inkâr etmeleri demektir. Âyetteki, « مُصَدِّقًا » *"doğrulayan"* kelimesi te'kit için gelen bir haldir.

« قُلْ فَلِمَ تَقْتُلُونَ اَنْبِيَٓاءَ اللّٰهِ مِنْ قَبْلُ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ » *"Onlara de ki: «Mademki inanıyor idiniz de neden Allah'ın daha önceki peygamberlerini öldürüyordunuz?»"* Bu, *"Neden öldürdünüz?"* demektir. Burada gelecek zaman kipi, *"öldürüyorsunuz"* ifadesi kullanılmakla birlikte bu, dili geçmiş zaman kipi yerinde yani, *"öldürdünüz"* manasında kullanılmıştır. Çünkü, mananın böyle olduğunu, « مِنْ قَبْلُ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ » kısmı göstermektedir. Yani; Muhammed (Sallallahu Aleyhi ve Sellem)'den önce... demektir. Tevrat'a iman ettiklerini söylemelerine ve iddialarına rağmen peygamberleri öldürmeleri konusuna bir itirazdır bu. Çünkü; Tevrat da, peygamberlerin öldürülmesini asla uygun bulmaz. Anlatıldığına göre Yahudiler bir gün içinde üç yüz peygamberi Kudüs'te (Beyt'i Makdis'te) öldürmüşlerdir.

٩٢– ﴿ وَلَقَدْ جَٓاءَكُمْ مُوسٰى بِالْبَيِّنَاتِ ثُمَّ اتَّخَذْتُمُ الْعِجْلَ مِنْ بَعْدِهِ وَاَنْتُمْ ظَالِمُونَ ﴾

92 – Yemin olsun, Musa size apaçık mucizelerle gelmişti. Ama siz sonra onun peşinden buzağıyı ilâh edinip tapınmıştınız ve böylece siz hakkı reddeden zalimlerden olmuştunuz.

« وَلَقَدْ جَٓاءَكُمْ مُوسٰى بِالْبَيِّنَاتِ » *"Yemin olsun, Musa size apaçık mucizelerle gelmişti."* Dokuz mucize ile dönüp gelmişti.

Kıraat imamlarından Ebu Amr, Hamza ve Ali, « لَقَدْ » kelimesindeki « د » harfini « جَٓاءَ » fiilindeki « ج » harfine idgam etmişler (katmışlar) ve öyle kıraat etmişlerdir; yani, « وَلَقَدْ جَّٓاءَكُمْ » olarak Kur'an'ın her yerinde bu kelimeyi böyle okumuşlardır.

« ثُمَّ اتَّخَذْتُمُ الْعِجْلَ مِنْ بَعْدِهِ » *"Ama siz sonra onun peşinden* –Hz. Mûsâ (*Aleyhi's-Selâm*)'nın Tur dağına çıkmasının peşinden– *buzağıyı ilâh edinip tapınmıştınız."*

« وَاَنْتُمْ ظَالِمُونَ » *"Ve böylece siz hakkı reddeden zalimlerden olmuştunuz."* Bu cümle hal cümlesidir. Yani:

"Siz ibadet yapılmaması ve edilmemesi gereken bir yerde bir şeye tapınarak yerinde yapmadınız. Oysa buzağıya değil, Allah'a ibadet ve kullukta bulunacaktınız."

Ya da bu bir itiraz, yani parantez cümlesidir. Yani: *"Siz, adetleri zulmetmek olan bir kavim ya da toplumsunuz."*

٩٣– ﴿ وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ الطُّورَ خُذُوا مَٓا اٰتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ وَاسْمَعُوا قَالُوا سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا وَأُشْرِبُوا فِي قُلُوبِهِمُ الْعِجْلَ بِكُفْرِهِمْ قُلْ بِئْسَمَا يَأْمُرُكُمْ بِهٖٓ إِيمَانُكُمْ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴾

93 – Şunu da hatırlayın ki, hani sizden kesin söz almış ve Tur dağını da üstünüze kaldırıp yükseltmiş ve size: "Size verdiğimiz Tevrat'a var gücünüzle sarılın ve dinleyip içindekilerle amel edin!" demiştik. Yahudiler de: "Dinledik ve fakat karşı çıkıyoruz." dediler. Çünkü, küfürleri (inkârları) **yüzünden buzağıya tapınma sevdası gönüllerine iyice sinip yerleşmişti. De ki: "Eğer iman ediyorsanız inancınız size ne kadar kötü bir şey emredip yaptırmaktadır."**

« وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ الطُّورَ خُذُوا مَا آتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ وَاسْمَعُوا » *"Şunu da hatırlayın ki, hani sizden kesin söz almış ve Tur dağını da üzerinize kaldırıp yükseltmiş, ve: «Size verdiğimiz Tevrat'a var gücünüzle sarılın ve dinleyip içindekilerle amel edin!» demiştik."* Bu âyette de Tur dağının kaldırılıp yükseltilmesi olayı tekrarlanmaktadır. Bunun nedeni ilk âyettekinden farklı bazı bilgilerin yer alması nedeniyledir. Oysa, ilk âyette burada sözü edilen hususlar yer almamıştı. Dileyen oraya (Bakara, 63) bakabilir.

Tevrat'ta yer alan ve sizden istenilenleri dinleyin, emredilenleri yerine getirin. « قَالُوا سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا » *"Yahudiler de* –senin sözünü– *dinledik ve fakat* –senin emrine– *karşı çıkıyoruz, dediler."* Burada yüce Allah'ın ifadesi onların cevaplarına uygun düştü. Çünkü, yüce Allah onlara şöyle buyurmuştu:

"Dinleyin! Ancak sizin dinlemeniz, size söyleneni duyup kabullenmek ve itaat manasında bir işitme veya dinleme olsun." İşte Yahudiler de bunun üzerine dediler ki:

"Biz dinledik; ama, itaat etmek üzere bir dinleme değil bizimkisi."

« وَأُشْرِبُوا فِي قُلُوبِهِمُ الْعِجْلَ بِكُفْرِهِمْ » *"Çünkü küfürleri* (inkârları) *yüzünden buzağıya tapınma sevdası gönüllerine iyice sinip yerleşmişti."* Buzağıya tapınma sevgisi bir parçaları olmuştu, ona tapınmaya oldukça düşkün idiler. Adeta elbiseye boya maddesinin sinip onun bir parçası olduğu gibi o da öyle olmuştur.

« فِي قُلُوبِهِمْ » kavli, buzağıya tapına sevgisinin yerleştiği mekan ya da mahal demektir. Burada muzaf olan kelime mahzuftur (gizlidir). « بِكُفْرِهِمْ » küfürleri yüzünden, küfürleri sebebiyle demektir. Bir de teşbih inancına sahip olmaları bakımından, demektir.

« قُلْ بِئْسَمَا يَأْمُرُكُمْ بِهِ إِيمَانُكُمْ » *"De ki: Eğer* –Tevrat'a– *iman ediyorsanız inancınız size ne kadar kötü bir şey emredip yaptırmaktadır."* Çünkü; Tevrat'ta buzağıyı ilâh edinmek ve ona tapınmak yoktur.

Âyette, *"emrin"* Yahudilerin imanlarına ve imanlarının da kendilerine izafe edilmesi sırf onları tahkir ve aşağılamak maksadıyladır. « إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ » cümlesi de Yahudilerin imanlarının şüpheli olduğu gerçeğine işaret etmektedir ve davalarının doğru olmadığına, mü'min olmadıklarına dair bir kötüleme ve ikàzdır.

٩٤– ﴿ قُلْ إِنْ كَانَتْ لَكُمُ الدَّارُ الْاٰخِرَةُ عِنْدَ اللّٰهِ خَالِصَةً مِنْ دُونِ النَّاسِ فَتَمَنَّوُا الْمَوْتَ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴾

94 – De ki: "Eğer Allah katında ahiret yurdu (cennet) **diğer insanlara değil de sadece size mahsus kılınmış ise ve iddianızda da samimi ve doğru iseniz öyleyse ölümü istesenize!"**

« قُلْ إِنْ كَانَتْ لَكُمُ الدَّارُ الْاٰخِرَةُ عِنْدَ اللّٰهِ خَالِصَةً مِنْ دُونِ النَّاسِ » *"De ki: «Allah katında ahiret yurdu* (cennet) *diğer insanlara değil de sadece size mahsus kılınmış ise...»"*

Burada, « عِنْدَ اللّٰهِ » zarftır. « لَكُمْ » ise, « كَانَ » fiilinin haberidir. « خَالِصَةً » kelimesi de, « الدَّارُ الْاٰخِرَةُ »'den haldir. Yani; sadece size aitse, sizden başkaları girmeyecekse ve bu da gerçek ise, kısaca bu konudaki *"Ancak Yahudiler cennete girecekler"* [485] de geçen sözünüz doğru ise ve sizden başka diğer hiçbir kimse cennete girmeyecekse.

« فَتَمَنَّوُا الْمَوْتَ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ » *"Ve iddianızda da samimi ve doğru iseniz öyle ise ölüm istesenize!?"* Çünkü bir kimse ya da toplum kesin olarak kendilerinin cennet ehli olduklarını bilmeleri halinde, bu dünyanın sıkıntılarından ve şaibelerinden bir an önce kurtulmak için orayı özler. Nitekim cennet ile müjdelenen on sahabeden her biri bir an önce ölüp oraya gitmelerini arzu eder oldukları ta bize kadar nakledilegelmiştir. Hep onu özlemini duymuşlardır.

[485] Bakara, 111.

٩٥- ﴿ وَلَنْ يَتَمَنَّوْهُ أَبَدًا بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ ﴾

95 – Oysa onlar, önceden ellerinin takdim ettiklerinden (yapıp ettiklerinden, işlediklerinden) **ötürü asla ve hiçbir zaman ölümü arzulamayacaklardır. Kaldı ki Allah zalimlerin tüm yapıp ettiklerini her bakımdan bilendir.**

« وَلَنْ يَتَمَنَّوْهُ أَبَدًا » *"Oysa onlar asla ve hiçbir zaman ölümü arzulamayacaklardır."*

Burada, « أَبَدًا » zarf olarak mansubtur. Yani Yahudiler yaşadıkları müddetçe asla ölümü arzulamayacaklardır.

« بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ » *"Önceden ellerinin takdim ettiklerinden* (yapıp ettiklerinden, işlediklerinden) *ötürü, ..."* Hz. Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*'e iman etmemeleri, onu inkâr etmeleri, Allah'ın kitabını tahrif edip değiştirmeleri ve daha buna benzer başka şeyler yüzünden onlar hiçbir vakit ölmeyi istemezler. İşte Kur'an'ın verdiği bu bilgiler de mucizedirler. Zira gaypten, bilmediğimiz ve haberdar olmadığımız konular hakkında bize bilgiler aktarmaktadır. Nitekim, Kur'an ve Hz. Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* nasıl haber vermiş ise, olaylar aynen cereyan etmiştir. Nitekim, *Bakara, 24. ayette, "...ki asla yapamayacaksınız..."* kavli de bu gerçeği bildiriyor. Eğer gerçekten Yahudilerin bu yolda bir istek ve temennileri bulunmuş olsaydı, diğer olaylar bize kadar nasıl aktarılagelmiş ise bu da aynen öylece nakledilip bizlere ulaşırdı.

« وَاللّٰهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ » *"Kaldı ki; Allah, zalimlerin tüm yapıp ettiklerini her bakımdan bilendir."* İşte âyetin bu noktası iman etmeyenler ve özellikle de Yahudiler için bir tehdit manası içermektedir.

❁ ❁ ❁

96. — 105. ÂYETLER

وَلَتَجِدَنَّهُمْ أَحْرَصَ النَّاسِ عَلٰى حَيٰوةٍ وَمِنَ الَّذِينَ أَشْرَكُوا يَوَدُّ
أَحَدُهُمْ لَوْ يُعَمَّرُ أَلْفَ سَنَةٍ وَمَا هُوَ بِمُزَحْزِحِهِ مِنَ الْعَذَابِ أَنْ
يُعَمَّرَ وَاللّٰهُ بَصِيرٌ بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿٩٦﴾ قُلْ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِجِبْرِيلَ
فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ عَلٰى قَلْبِكَ بِإِذْنِ اللّٰهِ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَهُدًى
وَبُشْرٰى لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٩٧﴾ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِلّٰهِ وَمَلٰٓئِكَتِهِ وَرُسُلِهِ
وَجِبْرِيلَ وَمِيكَالَ فَإِنَّ اللّٰهَ عَدُوٌّ لِلْكَافِرِينَ ﴿٩٨﴾ وَلَقَدْ أَنْزَلْنَآ
إِلَيْكَ اٰيَاتٍ بَيِّنَاتٍ وَمَا يَكْفُرُ بِهَا إِلَّا الْفَاسِقُونَ ﴿٩٩﴾ أَوَكُلَّمَا
عَاهَدُوا عَهْدًا نَبَذَهُ فَرِيقٌ مِنْهُمْ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٠٠﴾ وَلَمَّا
جَآءَهُمْ رَسُولٌ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَهُمْ نَبَذَ فَرِيقٌ مِنَ
الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ كِتَابَ اللّٰهِ وَرَآءَ ظُهُورِهِمْ كَأَنَّهُمْ لَا
يَعْلَمُونَ ﴿١٠١﴾ وَاتَّبَعُوا مَا تَتْلُوا الشَّيَاطِينُ عَلٰى مُلْكِ سُلَيْمٰنَ
وَمَا كَفَرَ سُلَيْمٰنُ وَلٰكِنَّ الشَّيَاطِينَ كَفَرُوا يُعَلِّمُونَ النَّاسَ
السِّحْرَ وَمَآ أُنْزِلَ عَلَى الْمَلَكَيْنِ بِبَابِلَ هَارُوتَ وَمَارُوتَ وَمَا
يُعَلِّمَانِ مِنْ أَحَدٍ حَتّٰى يَقُولَآ إِنَّمَا نَحْنُ فِتْنَةٌ فَلَا تَكْفُرْ

فَيَتَعَلَّمُونَ مِنْهُمَا مَا يُفَرِّقُونَ بِهِ بَيْنَ الْمَرْءِ وَزَوْجِهِ وَمَا هُمْ
بِضَآرِّينَ بِهِ مِنْ أَحَدٍ إِلاَّ بِإِذْنِ اللهِ وَيَتَعَلَّمُونَ مَا يَضُرُّهُمْ وَلاَ
يَنْفَعُهُمْ وَلَقَدْ عَلِمُوا لَمَنِ اشْتَرَاهُ مَا لَهُ فِي الْاٰخِرَةِ مِنْ خَلاَقٍ
وَلَبِئْسَ مَا شَرَوْا بِهِ أَنْفُسَهُمْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿١٠٢﴾ وَلَوْ أَنَّهُمْ
اٰمَنُوا وَاتَّقَوْا لَمَثُوبَةٌ مِنْ عِنْدِ اللهِ خَيْرٌ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿١٠٣﴾
يَآ أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لاَ تَقُولُوا رَاعِنَا وَقُولُوا انْظُرْنَا وَاسْمَعُوا
وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٠٤﴾ مَا يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ
الْكِتَابِ وَلاَ الْمُشْرِكِينَ أَنْ يُنَزَّلَ عَلَيْكُمْ مِنْ خَيْرٍ مِنْ رَبِّكُمْ
وَاللهُ يَخْتَصُّ بِرَحْمَتِهِ مَنْ يَشَآءُ وَاللهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴿١٠٥﴾

Meâli

96. Yemin olsun ki, sen onları yaşamaya çok daha düşkün olduklarını, hatta her biri bin yıl ömür sürmeyi arzulayan müşriklerden de daha çok yaşamaya düşkün olduklarım bulur ve görürsün. Oysa uzun bir ömür hayat sürmeleri onları asla azaptan kurtaracak değildir. Kaldı ki, Allah onların tüm yaptıklarını tam ve eksiksiz olarak görür.

97. De ki: "Kim Cebrail'e düşman ise, iyice bilmelidir ki, Allah'ın izniyle öncekileri doğrulayan, mü'minler için de bir hidâyet kaynağı ve müjdeleyici olarak Kur'an'ı senin kalbine indiren odur."

98. Kim Allah'a, meleklerine, peygamberlerine, Cebrail'e ve Mikâil'e düşman olursa iyice bilsinler ki; Allah inkârcı kâfirlerin düşmanıdır.

99. Yemin olsun ki, biz sana apaçık âyetler *(mucizeler)* indirdik. Bilmelisin ki, bunları hakkın karşısına dikilen fasıklardan başkası inkâr etmez.

100. Yahudiler ne zaman bir antlaşma yaptılarsa içlerinden bir gurup o antlaşmayı hiçe sayarak bozmadı mı? Bilakis, onların çoğu zaten iman etmezler.

101. Ne zaman ki kendilerine, yanlarındakini doğrulayan bir elçi Allah tarafından geldiyse, kendilerine kitap verilenlerden bir kısmı Allah'ın kitabını hiçe sayarak, sanki onu hiç bilip tanımıyorlarmış gibi arkalarına atıp terk ettiler.

102. Yahudiler Süleyman'ın hükümranlığı hakkında şeytanların uydurup söylediklerine uydular. Oysa, Süleyman büyü yapıp kâfir olmadı, ancak şeytanlar kâfir oldular. Çünkü onlar halka sihri ve Babil'de Harut ve Marut adlı iki meleğe indirilen şeyleri öğretiyorlardı. Oysa o iki melek herkese, "Biz ancak imtihan için gönderildik, sakın büyü yaparak kâfir olma!" diye uyarmadıkça hiçbir kimseye büyü *(sihir)* ilmini öğretmezlerdi. Onlar o iki melekten koca ile karısının arasını ayıracak şeyleri öğreniyorlardı. Fakat Allah'ın izni olmadan büyücüler hiçbir kimseye zarar verecek değiller. Böylece onlar kendilerine fayda verecek olanı değil de zarar verecek olanı öğrenirler. Yemin olsun ki onlar, büyüyü tercih edip satın alanların *(büyüye inananların)* ahiretten bir nasiplerinin *(paylarının)* olmadığını kesin olarak bilirlerdi. Karşılığında canlarını satıp verdikleri şey ne kötüdür! Keşke bunu bilselerdi!

103. Eğer onlar hakkıyla iman edip de sihirden uzak dursalardı, bundan dolayı mutlaka Allah katında alacakları mükafat kesinlikle daha hayırlı olurdu. Keşke bunu bilip anlasalardı!

104. Ey iman edenler! Muhammed'e, "Raina!" diye seslenmeyin. Ve: "Unzurna!" diye çağırın ve size söylenenleri dinleyin! Kâfirler için acıklı bir azap vardır.

105. Kitap ehlinden olan kâfirler olsun ve başka şeyleri ilâhlaştıran müşrikler olsun Rabbiniz tarafından size herhangi bir hayrın *(vahyin)* indirilmesini arzu etmezler. Oysa Allah rahmet denilen vahyini dilediği kuluna tahsis eder. Allah büyük lütuf ve ihsan sahibidir.

Tefsiri

٩٦- ﴿ وَلَتَجِدَنَّهُمْ أَحْرَصَ النَّاسِ عَلٰى حَيٰوةٍ وَمِنَ الَّذِينَ أَشْرَكُوا يَوَدُّ أَحَدُهُمْ لَوْ يُعَمَّرُ أَلْفَ سَنَةٍ وَمَا هُوَ بِمُزَحْزِحِهِ مِنَ الْعَذَابِ أَنْ يُعَمَّرَ وَاللّٰهُ بَصِيرٌ بِمَا يَعْمَلُونَ ﴾

96 – Yemin olsun ki, sen onları yaşamaya çok daha düşkün olduklarını, hatta her biri bin yıl ömür sürmeyi arzulayan müşriklerden de daha çok yaşamaya düşkün bulursun. Oysa uzun bir ömür hayat sürmeleri onları asla azaptan kurtaracak değildir. Kaldı ki, Allah onların tüm yaptıklarını tam ve eksiksiz olarak görür.

« وَلَتَجِدَنَّهُمْ اَحْرَصَ النَّاسِ عَلٰى حَيٰوةٍ » *"Yemin olsun ki, sen onları yaşamaya daha düşkün bulursun."*

Burada, « هُمْ » zamiri ile, « اَحْرَصَ » kelimesi « وَجَدَ » fiilinin iki mef'uludurlar. « حَيٰوةٍ » Bu kelimenin nekra oluşu ile, belli bir hayat murat olunmaktadır. Bu da, uzun olması arzulanan hayattır. Çünkü bunu, « عَلٰى حَيٰوةٍ » olarak okumak, Übeyy'in kıraati olan, « عَلَى الْحَيَاةِ » kıraatinden belâgat noktasından daha etkindir.

« وَمِنَ الَّذِينَ اَشْرَكُوا يَوَدُّ اَحَدُهُمْ لَوْ يُعَمَّرُ اَلْفَ سَنَةٍ » *"Hatta her biri bin yıl ömür sürmeyi arzulayan müşriklerden de daha çok yaşamaya düşkündürler."*

Burada, « وَمِنَ الَّذِينَ اَشْرَكُوا » cümlesi bir öncesinin manası üzerine matuftur. Çünkü, « اَحْرَصَ النَّاسِ » ibaresinin manası, « اَحْرَصُ النَّاسِ » takdirindedir. Evet buna göre, müşrikler de mana itibariyle, « نَاسٌ » yani, halk ifadesi içerisinde yerlerini almış oldular. Ancak halk ifadesinin içinde yer almış olmalarına rağmen ayrıca müşriklerin zikredilmesi, bunlara hayata olan düşkünlüklerinin diğer insanlara nazaran daha çok olmasından dandır. Nasıl ki, melekler ifadesi içerisinde yer almalarına rağmen ayrıca Cebrail ve Mikail'den özellikle zikredilmesi onların önemini göstermekte ise, işte bu da aynen böyledir.

Yahut da, *"bunların müşriklerden de çok yaşamaya düşkün oldukları"* manası murat olunmuş olabilir. Bu ifadeye, « اَحْرَصَ النَّاسِ » cümlesi delâlet ettiğinden hazf olunmuş (gizlenmiş) olabilir.

Doğrusu burada büyük bir uyarı yer almaktadır, tevbih vardır. Çünkü müşrikler ahiret hayatına, akıbete iman etmezler ve onlar sadece bu dünya hayatını var kabul ederler. Dolayısıyla onların dünya hayatına düşkünlükleri garipsenmemeli. Çünkü onların cenneti burasıdır.

Eğer kendilerine kitap verilmiş olanlar, ahiret (ceza) gününe iman ettikleri halde çok yaşama isteği bu denli fazla ise elbette onlara yapılacak olan uyarı ya da tevbih daha büyük olacaktır ve bunu hak etmektedirler. Ancak kitap ehlinden böylesine yaşamaya müşriklerden daha fazla düşkünlüklerinin artmış olması, bunların cehenneme kesin gideceklerini bilmiş olmalarından ileri gelmektedir. Zira kendi durumlarını bilmektedirler. Oysa müşrikler bunu bilmezler. Bir de, « يَوَدُّ اَحَدُهُمْ لَوْ يُعَمَّرُ اَلْفَ سَنَةٍ » kavli, yeniden hayata başlama manasında, bunların ne kadar buna düşkün olduklarını açıklamak içindir.

Bir yoruma göre de, *"müşriklerden de çok.."* ifadesinden kasıt, mecûsîler, yani ateşe tapanlardır. Çünkü bunlar kralları için, *"Bin Nevruz yaşa, hayat sür!"* şeklinde dua ederlerdi. Abdullah İbn Abbas'ın rivâyetine göre, âcemler yani Arap olmayanlar, *"Bin yıl ömür sür!"* diye dua ederlermiş.

« وَمِنَ الَّذِينَ اَشْرَكُوا » Cümlesinin yeni (ayrı) bir cümle olarak değerlendirilmesi de mümkündür. Buna göre mana şöyledir: *"Yahudilerden öylesi insanlar da vardır ki,.."* buna göre burada mevsuf mahzufdur (gizlidir). Dolayısıyla, *"Şirk koşanlar"* ifadesinden işaret olunanlar Yahudilerdir. Çünkü bunlar, Uzeyir Allah'ın oğludur, demektedirler.

« وَمَا هُوَ بِمُزَحْزِحِهِ مِنَ الْعَذَابِ اَنْ يُعَمَّرَ » *"Oysa uzun bir ömür hayat sürmeleri onları asla azaptan kurtaracak değildir."*

Buradaki, « هُوَ » zamiri, « اَحَدُهُمْ »'e racidir (işaret eder). « اَنْ يُعَمَّرَ » kelimesi, « بِمُزَحْزِحِهِ »'nin failidir. Yani: *"Onlardan herhangi birisinin uzun bir ömür sürmesi, onu cehennem ateşinden uzak tutacak*

değildir." demektir. Ayrıca, « هُوَ » zamirinin müphem (kapalı) olması ve « أَنْ يُعَمَّرَ » kelimesinin de onu açıklayan olması da mümkündür. « زَحْزَحَة » kelimesi *"uzaklaştırmak"* manasınadır.

"Camiu'l-Ulûm" ve başka eserlerde belirtildiği gibi, « لَوْ يُعَمَّرُ » kelimesi, « أَنْ يُعَمَّرَ » manasınadır. Çünkü burada, « لَوْ » kelimesi, « أَنْ » yerinde gelmiştir. Dolayısıyla, « أَنْ » fiili olan, « يُعَمَّرُ » ile birlikte mastar manasındadır. Bu da, « يَوَدُّ » kelimesinin mef'ulüdür. Yani; *"Onlardan her biri ister ki bin yıl yaşasın."*

« وَاللّٰهُ بَصِيرٌ بِمَا يَعْمَلُونَ » *"Kaldı ki, Allah onların tüm yaptıklarını tam ve eksiksiz olarak görür."* Yani, sözü geçen kâfirlerin yapıp ettiklerini görür ve buna göre de onları cezalandırır.

Kıraat imamlarından Yakup, « يَعْمَلُونَ » kelimesini, « ت » harfiyle, « يَعْمَلُونَ » olarak okumuştur.

٩٧- ﴿ قُلْ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِجِبْرِيلَ فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ عَلَى قَلْبِكَ بِإِذْنِ اللّٰهِ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَهُدًى وَبُشْرَى لِلْمُؤْمِنِينَ ﴾

97 – De ki: "Kim Cebrail'e düşman ise, iyice bilmelidir ki, Allah'ın izniyle öncekileri doğrulayan, mü'minler için de bir hidâyet kaynağı ve müjdeleyici olarak Kur'an'ı senin kalbine indiren odur."

« قُلْ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِجِبْرِيلَ » *"De ki: «Kim Cebrail'e düşman ise,»"*

Bu âyette geçen *Cebrail* ismi, kıraat imamlarından İbn Kesir'e göre hemzesiz olarak, « ج » harfinin fethası (üstünü) ve « ر » harfinin de kesrasıyla (esresiyle) olmak üzere, « لِجَبْرِيلَ » okumuştur. « ج » ve « ر » harflerinin fethalı ve hemzeli olarak Hafs dışında Hamza, Kisâî ve Halef, « لِجَبْرَئِيلَ » olarak okumuşlardır. Bu kıraat imamlarının dışındakiler de, görüldüğü gibi « ج » ve « ر » harflerinin esresi ve hemzesiz olarak, « لِجِبْرِيلَ » okumuşlardır. Kelime hem marife ve hem de ucmelik (yani Arapça kökenli) olmaması nedeniyle gayri munsariftir. Cebrail kelimesinin manası *Allah'ın kulu* anlamında *Abdullah* demektir. Çünkü « جَبْر » –

"cebr" Süryani dilinde « عَبْد » Yani kul, köle manasınadır. « ايل » – *"îl"* ise Allah'ın adıdır.

Anlatıldığına göre Yahudi din bilginlerinden olan İbn Surya, Hz. Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile tartışır ve Hz. Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*'e:

— *Sana vahyi indiren kimdir? Kim getirir?"* diye sorar. Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* de:

— *Cibril'dir, diye cevaplar. Bunun üzerine İbn Surya:*

— *O zaten bizim düşmanımızdır. Eğer sana vahyi indiren Cebrâil değil de bir başka melek olsaydı mutlaka sana iman ederdik. Hem o bize defalarca düşmanlıkta bulundu durdu. Bunun en ağır olanı da, bizim peygamberimize gelip Beyt-i Makdis'in Buhtunnasar tarafından yakın bir gelecekte tahrip edileceği haberiydi. İşte bunun üzerine biz de, o henüz bir şey yapamayacak miskin* (zavallı) *bir çocuk iken onu öldürecek birini gönderdik. Fakat Cebrail buna engel oldu ve:*

"Eğer Rabbiniz ona sizi helâk etmesi emrini vermiş ise, Allah sizi onun başına musallat kılmaz (size bu fırsatı vermez). *O gelip mukadder olanı yapar. Fakat eğer o bunu yapmayacaksa bu takdirde hangi suça dayanarak onu öldüreceksiniz?"* dedi. [486]

« فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ عَلَى قَلْبِكَ بِإِذْنِ اللّٰهِ » *"İyice bilmelidir ki, Kur'an'ı senin kalbine indiren O'dur."* Senin kalbine Kur'an'ı indiren Cebrail'dir.

İşte bu türden izmar (gizleme), yani önceden ilgiliden söz etmeksizin olan izmar, burada malum şey ile ilgili durumun azametinden ve oldukça yaygın bir şöhrete sahip olmasından ileri gelmektedir. Sanki bizzat onun kendisine delâlet eder gibi. Dolayısıyla onun niteliklerinden herhangi birine işaretle, açık olarak ismini anmanın yerine yeterli buluyor. Ayrıca ismi zikretmeye gerek duymuyor.

Burada, « عَلَى قَلْبِكَ » ifadesiyle, bizzat onu sana hıfzettirmekle, unutturmamakla, demektir. Ancak burada kalp ifadesine yer verilmesinin sebebi, bunun ezber, hıfzetme, koruma yeri olması nedeniyledir. Örneğin; bir başka âyette Rabbimiz şöyle buyuruyor:

---

[486] Bak. Vahidi, Esbabu'l-Nüzul; S: 18–19.

﴿ نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ ۞ عَلَى قَلْبِكَ ﴾

"Onu Ruhu'l-Emin (Cebrail) ***senin kalbine indirmiştir."*** [487]

Oysa burada uygun ifade olarak, *"Benim kalbime indirdi."* denmeliydi. Ancak bu, Allah'ın kelâmını –sözünü hikaye– anlatma yoluyla onunla konuştuğu gibi gelen bir ifadedir. Bundan ötürü de böyle gelmiştir.

Bir de, « فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ » ifadesinin şartın cezası olması da doğru olabilir. Çünkü bunun takdiri şöyledir:

"Eğer kitap ehlinden, yani Yahudi ve Hristiyanlardan herhangi biri Cebrail'e düşmanlık gösteriyorsa, bununla birlikte Cebrail'in ona düşmanlık beslemesinin bir manası yoktur. Çünkü Cebrail, kendisinden önce indirilmiş olan kitapları da doğrulayan bir kitap indirmiştir. Eğer adil hareket etseler ve insaflı olsalardı mutlaka onu severlerdi. Bununla da kalmayıp onlara faydalı olacak bir şeyi indirdiği ve onlara indirileninin sahihliğini bildirdiği için de kendisine teşekkürde bulunurlardı."

Bir diğer yoruma göre de bunun şartı mahzuftur ve takdiri de şöyledir:

"Kim Cebrail'e düşman olursa o derhal öfkesinden gebersin! Çünkü senin kalbine vahyi Allah'ın izniyle (emriyle) *indiren odur."*

« مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَهُدًى وَبُشْرَى لِلْمُؤْمِنِينَ » *"Öncekileri doğrulayan, mü'minler için de bir hidâyet kaynağı ve müjdeleyici olarak* –Kur'an'ı senin kalbine indiren odur–." Aslında bu, Yahudilere bir cevap niteliğindedir ve onların söylediklerini reddetmektedir. Çünkü, Yahudiler diyorlardı ki:

"Cebrail hep savaş ve şiddetle gelir, bunları indirir." Dolayısıyla buna şöyle cevap veriliyor:

"O aynı zamanda hidâyet ve müjdelerle de iner."

« بِإِذْنِ اللهِ » ibaresi burada, « نَزَّلَ » fiilindeki zamirden haldir. Yani *"Ona verilen iznin bir gereği olarak..."* demektir. « مُصَدِّقًا » kelimesi

---

[487] Şuara, 193-194.

de, « نَزَّلَهُ » kelimesindeki, « ـهُ » zamirinden haldir. Nitekim, « وَهُدًا وَبُشْرٰى » ifadesi de, haldir ve, « هَادِيًا » ve « مُبَشِّرًا » takdirindedir.

Batınîler derler ki: "Kur'an şu anda bizim okumakta olduğumuz harflerle Rasulûllah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*'a indirilmedi. Ancak onun kalbine ilham olarak indirildi. Fakat Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* onu Arapça olarak ve şu anda okumakta olduğumuz harflerle aktardı. Asıl Kur'an işte o batında ilham olunan Kur'an olup, şu andaki lâfızlarla okuduğumuz değildir. Çünkü Allah, *"Onu Cebrail senin kalbine ... indirdi"* buyurmuştur."

Ancak Ehli Sünnet olarak biz de deriz ki:

Bu yanlış ve fasid bir iddiadır. Çünkü, Allah Kur'an'ı hayret uyandıran nazmıyla mucize kılmıştır. Bu manasıyla o bir mucizedir. Nitekim Allah şöyle buyuruyor:

﴿ فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِنْ مِثْلِهِ ﴾

"Haydi onun benzeri bir sûre getirin!" [488]

Yine şöyle buyurmuştur:

﴿ إِنَّـا أَنْزَلْنَاهُ قُرْآنًـا عَرَبِيًّا ﴾

"Biz onu Arapça bir Kur'an olarak indirdik..." [489]

İşte bu, bakmaya, okumaya taalluk etmektedir (işaret etmektedir), ilhama değil.

٩٨- ﴿ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِلّٰهِ وَمَلٰٓئِكَتِهِ وَرُسُلِهِ وَجِبْرِيلَ وَمِيكَالَ فَإِنَّ اللّٰهَ عَدُوٌّ لِلْكَافِرِينَ ﴾

98 – Kim Allah'a, meleklerine, peygamberlerine, Cebrail'e ve Mikâil'e düşman olursa, iyice bilsinler ki, Allah inkârcı kâfirlerin düşmanıdır.

[488] Bakara, 23.
[489] Yusuf, 2.

« مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِلّٰهِ وَمَلٰٓئِكَتِهِ وَرُسُلِهِ وَجِبْرِيلَ وَمِيكَالَ » *"Kim Allah'a, meleklerine, peygamberlerine, meleklerine, Cebrail'e ve Mikail'e düşman olursa..."*

Kıraat imamlarından Ebu Amr, Yakup ve Hafs, « مِيكَالَ » olarak okumuşlardır. Ancak kıraat imamlarından Nâfî ve Ebû Cafer ise, bunu tıpkı, « مِيكَاعِلْ » kalıbında, « مِيكَائِلَ » olarak hemzenin ihtilasıyla (yani « يَ » harfi olmaksızın) okumuşlardır. Bunların dışındaki kıraat imamları da, med ile ve hemzenin kesrasıyla « يِ » harfi de olmak kaydıyla, « مِيكَائِيلَ » tarzında okumuşlardır. Özellikle faziletlerinden ve diğer meleklerden üstünlükleri nedeniyle bu iki melek ayrıca isimleri zikredilmekle belirtilmiştir ki, sanki bu ikisi başka bir cinsten imiş gibi gösterildi. Çünkü, nitelik açısından olan farklılık, zat bakımından olan farklılık yerine geçer.

« فَاِنَّ اللّٰهَ عَدُوٌّ لِلْكَافِرِينَ » *"İyice bilsin ki, Allah inkârcı kâfirlerin düşmanıdır."* Âyette bizzat kâfirler diye açık olarak belirtildi. Oysa "Onlara" diye zamir gelebilirdi. Ancak zahir olarak getirilmesi, *"Allah'ın, onlara küfürleri yüzünden düşman olduğu gerçeği anlaşılsın."* diyedir. Çünkü nasıl ki peygamberlere düşmanlık küfür nedeni ise, meleklere de düşmanlık aynen peygamberlere olan düşmanlık gibi küfür sebebidir. Kin onlara düşmanlık ederse, Allah da onlara düşmanlıkta bulunur ve düşmanıdır.

٩٩- ﴿ وَلَقَدْ أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ اٰيَاتٍ بَيِّنَاتٍ وَمَا يَكْفُرُ بِهَا إِلَّا الْفَاسِقُونَ ﴾

99 – Yemin olsun ki; biz sana apaçık âyetler (mucizeler) **indirdik. Bilmelisin ki, bunları hakkın karşısına dikilen fasıklardan başkası inkâr etmez.**

« وَلَقَدْ أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ اٰيَاتٍ بَيِّنَاتٍ وَمَا يَكْفُرُ بِهَا إِلَّا الْفَاسِقُونَ » *"Yemin olsun ki; biz sana apaçık âyetler* (mucizeler) *indirdik. Bilmelisin ki, bunları, hakkın karşısına dikilen fasıklardan başkası inkâr etmez."* Fasıklar, kâfirlerden tereddüt içinde olan kesimdir.

« الْفَاسِقُونَ » kelimesinin başındaki « ال » harfi cins manasındadır, bu da kâfirler demektir. Fakat en güzel yorumu bunun, kitap ehli olan Yahudi ve Hristiyanlara işaret ettiğidir.

İbn Abbas *(Radıyallahu Anh)*'tan rivâyete göre, Yahudi bilginlerinden İbn Surya, Rasulûllah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*'a:

"Sen bize bizim bilip tanıdığımız hiçbir şey getirmedin, sana tabi olabileceğimiz bir âyet de sana indirilmedi." der. İşte bunun üzerine bu âyet inmiştir.[490]

١٠٠- ﴿ أَوَكُلَّمَا عَاهَدُوا عَهْدًا نَبَذَهُ فَرِيقٌ مِنْهُمْ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴾

100 – Yahudiler ne zaman bir antlaşma yaptılarsa içlerinden bir grup o antlaşmayı hiçe sayarak bozmadı mı? Bilakis onların çoğu zaten iman etmezler.

« أَوَكُلَّمَا عَاهَدُوا عَهْدًا نَبَذَهُ فَرِيقٌ مِنْهُمْ » *"Yahudiler ne zaman bir antlaşma yaptılarsa içlerinden bir grup o antlaşmayı hiçe sayarak bozmadı mı?"*

Burada, « أَوَ كُلَّمَا » bir mahzuf ifadeye atıf içindir. Bunun takdiri de şöyledir:

"Apaçık âyetleri inkâr mı ettiler? Onlar ne zaman bir antlaşma yaptılarsa, o antlaşmayı bozdular ve terk ettiler, geri ittiler."

Yine âyette, *"içlerinden bir grup"* diye söylendi. Bu içlerinde antlaşmayı bozmayanların var olduğunu göstermek içindir.

« بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ » *"Bilakis onların çoğu zaten* –Tevrat'a– *iman etmezler."* Bunlar zaten din adına bir şeye inanmazlar. Dolayısıyla antlaşmayı bozmanın, ahde vefa etmenin bir günah, bir suç ve vebal olduğunu zaten kabul etmezler ve buna aldırmazlar bile. Çünkü önemsemezler.

---

[490] Bak. Taberi Tef. 1/441.

١٠١- ﴿ وَلَمَّا جَآءَهُمْ رَسُولٌ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَهُمْ نَبَذَ فَرِيقٌ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ كِتَابَ اللّٰهِ وَرَآءَ ظُهُورِهِمْ كَأَنَّهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴾

101 – Ne zaman ki kendilerine, Allah tarafından yanlarındakini doğrulayan bir elçi geldiyse, kendilerine kitap verilenlerden bir kısmı Allah'ın kitabını hiçe sayarak, sanki onu hiç bilip tanımıyorlarmış gibi arkalarına atıp terk ettiler.

« وَلَمَّا جَآءَهُمْ رَسُولٌ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَهُمْ » *"Ne zaman kendilerine, Allah tarafından yanlarındakini doğrulayan bir elçi* –Muhammed (*Sallallahu Aleyhi ve Sellem*)– *geldiyse..."*

« نَبَذَ فَرِيقٌ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ » *"Kendilerine kitap verilenlerden bir kısmı"* « كِتَابَ اللّٰهِ وَرَآءَ ظُهُورِهِمْ » *"Allah'ın kitabını hiçe sayarak arkalarına atıp terk ettiler."* Yanlarındaki kitaptan kasıt, Tevrat'tır. *"Kendilerine kitap verilenler"*'den murat Yahudilerdir. *"Allah'ın Kitabı"*'ndan kasıt da, Tevrat demektir. Çünkü yanlarındaki kitap olan Tevrat'ı doğrulayan Allah Rasulü Muhammed (*Sallallahu Aleyhi ve Sellem*)'i inkâr etmek demek, Tevrat'ı da inkâr etmek demektir. Ya da Allah'ın Kitabından kasıt Kur'an'dır. Çünkü onu almaları, kabullenip inanmaları gerekirken terk ettiler, hiçe saydılar. « وَرَآءَ ظُهُورِهِمْ » ise, Allah'ın kitabını terk etmelerine bir örnek ve temsildir. Ondan yüz çevirmeleridir. Âyette, *"Arkalarına attılar."* ifadesi bir temsil olup, Yahudiler buna ihtiyaç duymadıklarını, bundan müstağni olduklarını söylediler, manasınadır. Allah'ın kitabına ilgilerinin azlığını belirtmektir.

« كَأَنَّهُمْ لَا يَعْلَمُونَ » *"Sanki* –onun Allah'ın kitabı olduğunu– *hiç bilip tanımıyorlarmış gibi."*

١٠٢- ﴿ وَاتَّبَعُوا مَا تَتْلُوا الشَّيَاطِينُ عَلَى مُلْكِ سُلَيْمٰنَ وَمَا كَفَرَ سُلَيْمٰنُ وَلٰكِنَّ الشَّيَاطِينَ كَفَرُوا يُعَلِّمُونَ النَّاسَ السِّحْرَ وَمَآ أُنْزِلَ عَلَى الْمَلَكَيْنِ بِبَابِلَ هَارُوتَ وَمَارُوتَ وَمَا يُعَلِّمَانِ مِنْ أَحَدٍ حَتّٰى يَقُولَآ إِنَّمَا نَحْنُ فِتْنَةٌ فَلَا

تَكْفُرْ فَيَتَعَلَّمُونَ مِنْهُمَا مَا يُفَرِّقُونَ بِهِ بَيْنَ الْمَرْءِ وَزَوْجِهِ وَمَا هُمْ بِضَآرِّينَ بِهِ مِنْ أَحَدٍ إِلاَّ بِإِذْنِ اللهِ وَيَتَعَلَّمُونَ مَا يَضُرُّهُمْ وَلاَ يَنْفَعُهُمْ وَلَقَدْ عَلِمُوا لَمَنِ اشْتَرَاهُ مَا لَهُ فِي الْاٰخِرَةِ مِنْ خَلاَقٍ وَلَبِئْسَ مَا شَرَوْا بِهِ أَنْفُسَهُمْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴾

102 - Yahudiler, Süleyman'ın hükümranlığı hakkında şeytanların uydurup söylediklerine uydular. Oysa Süleyman büyü yapıp kâfir olmadı, ancak şeytanlar kâfir oldular. Çünkü onlar halka sihri ve Babil'de Harut ve Marut adlı iki meleğe indirilen şeyleri öğretiyorlardı. Oysa o iki melek herkese, "Biz ancak imtihan için gönderildik, sakın büyü yaparak kâfir olma!" diye uyarmadıkça hiçbir kimseye büyü (sihir) **ilmini öğretmezlerdi. Onlar, o iki melekten koca ile karısının arasını ayıracak şeyleri öğreniyorlardı. Fakat Allah'ın izni olmadan büyücüler hiçbir kimseye zarar verecek değiller. Böylece onlar kendilerine fayda verecek olanı değil de zarar verecek olanı öğrenirler. Yemin olsun ki; onlar, büyüyü tercih edip satın alanların -büyüye inananların ahiretten bir nasiplerinin - paylarının olmadığını kesin olarak bilirlerdi. Karşılığında canlarını satıp verdikleri şey ne kötüdür! Keşke bunu bilselerdi!**

« وَاتَّبَعُوا مَا تَتْلُوا الشَّيَاطِينُ عَلٰى مُلْكِ سُلَيْمٰنَ » *"Yahudiler, Süleyman'ın hükümranlığı hakkında şeytanların uydurup söylediklerine uydular."* Yani, Yahudiler Allah'ın kitabını hiçe saydılar ve onu bırakıp büyücülerin, şaklabanların onlara okudukları kitaplarına uydular. (Ki bunlar Hz. Süleyman *(Aleyhi's-Selâm)*'ın saltanatı, hükümranlığı ve zamanıyla ilgili şeylerdi.)

Şöyle ki; şeytanlar birtakım kulaktan hırsızlama (kulak kabartma) olarak edindikleri yalan yanlış bilgilere kendileri de katıştırarak ve birtakım yalanlarla süsleyip bezeyerek bunları kahinlere aktarıyorlardı, gönüllerine atıyorlardı. Onlar da bunları halka okuyup dinlettikleri kitaplarında derleyip toparlayarak halka öğretiyorlardı. Bu durum Hz. Süleyman *(Aleyhi's-Selâm)* döneminde iyice yaygınlık kazandı, neredeyse hemen her yerde: *"Ciler gaybı biliyor."* demeye başladılar. İşte buna bağlı olarak da diyorlardı ki:

"İşte budur Süleyman'ın ilmi, bilgisi. Hepsi buna dayanmaktadır. Süleyman tüm bu saltanatı ve imkanları ancak bu ilim sayesine olabilmiştir.

Buna dayanarak cinleri ve insanları, rüzgarı egemenliği altına alabilmiş, hükmedebilmiştir."

« وَمَا كَفَرَ سُلَيْمَنُ » *"Oysa Süleyman büyü yapıp kâfir olmadı."* Böyle, âyet şeytanları tekzip ediyor, yalanlıyor. Böylece Hz. Süleyman (*Aleyhi's-Selâm*)'a attıkları iftiralar, onun büyücülerin inancına bağlı olduğu ve ona göre amelde bulunduğu yalanlarının önüne geçilmiş olunuyor. Bu türden tüm iftiralar reddediliyor.

« وَلَٰكِنَّ الشَّيَاطِينَ كَفَرُوا » *"Ancak şeytanlar kâfir oldular."* Ancak bizzat büyücüleri kullanmak ve onların derleyip topladıkları uydurmaları değerlendirmek sûretiyle kâfir olanlar şeytanların kendileridirler.

« وَلَٰكِنَّ » kelimesi şeddesiz olarak, « وَلَٰكِنْ » şeklinde de kıraat olunmuştur. « الشَّيَاطِينَ » kelimesini de kıraat imamlarından İbn Amir, Hamza ve Ali, merfu olarak, « الشَّيَاطِينُ » tarzında okumuşlardır.

« يُعَلِّمُونَ النَّاسَ السِّحْرَ » *"Çünkü onlar halka sihri öğretiyorlardı."* Bu cümle hal olarak gelmiştir. Yani, *"Halka sihri öğretmek sûretiyle, bununla onları aldatmayı, saptırmayı ve yoldan çıkarmayı amaçladıklarından kâfir oldular."*

« وَمَا أُنْزِلَ عَلَى الْمَلَكَيْنِ بِبَابِلَ هَارُوتَ وَمَارُوتَ » *"Ve Babil'de Harut ve Marut adlı iki meleğe indirilen şeyleri öğretiyorlardı."*

Cumhura göre buradaki, « مَا » « الَّذِى » manasındadır. ve « السِّحْرَ » kelimesi üzerine atfolunan mansub bir kelimedir. Yani, *"Onlar iki meleğe indirileni öğretiyorlardı."* demektir. Ya da bu, « مَا تَتْلُوا » kelimesi üzerine matuftur. Buna göre mana:

"Onlar, Babil'de Harut ve Marut adlı iki meleğe indirilen şeylere uydular." olur. Harut ve Marut iki meleğe ait özel isimdir ve her iki isim de iki melek, « مَلَكَيْنِ » kelimesinin atf-ı beyanı, yani açıklayıcı mahiyette bir atfıdırlar.

Bu iki meleğe indirilen şey, sırf insanları imtihan için Allah tarafından indirilen sihir (büyü) ile ilgili ilimdir. Kim bu ilimden öğrenir ve buna göre amel ederse ve içinde de iman edilmesi bakımından gerekli bir

şart var ve bu şart hiçe sayılıyorsa işte bu yüzden o kimse kâfir olur. Fakat kim de bundan sakınır ya da öğrenir de, fakat bununla amel etmez ya da amel etmemek kasdıyla öğrenirse, ancak sihrin kötülüklerinden korunup sakınmak için bunu öğrenirse ve buna aldanarak bir şey yapmazsa bu kimse mü'mindir.

Şeyh Muhammed Ebu Mansur Maturidi (v.333/944) şöyle diyor:

Mutlak manada, sihirbazlar ya da büyücüler kâfirdir, demek yanlıştır, hatadır. Ancak o kimsenin durumunu çok iyi incelemek ve gözden geçirmek lâzımdır. Eğer bu araştırma ve inceleme sonucu iman edilmesi gereken şartlardan birini ret ya da inkâr var ise, o kimse kâfirdir, değilse değildir. Diğer taraftan eğer bir sihir küfrü gerektiriyorsa; yani küfür olan bir sihri (büyüyü) *eğer biri yapıyorsa bundan dolayı büyüyü yapan kişi erkek ise öldürülür, kadınsa öldürülmez. Ancak küfrü gerektirmeyen bir büyü ya da sihir yaparsa bunu yapan kimse de bu sihriyle bir canın helâk ya da telef olmasına neden oluyorsa, bunun cezası da yol kesenlere verilen cezanın aynısı olacaktır. Böylesi bir büyüyü yapan kadın olsun erkek olsun aralarında herhangi bir ayırım gözetilmeksizin kendilerine yol kesme cezası ne o ceza uygulanır. Eğer tevbe ederse bunu tevbesi kabul olunur. Ancak kim, böylelerinin tevbesi kabul olunmaz derse yanılmış, hata etmiş olur. Çünkü Firavun'un sihirbazlarının tevbesi kabul olunmuştur.* [491]

« أُنْزِلَ » bunun anlamı; *"O iki meleğin kalplerine, bunlarla amel etmemek kaydıyla atıldı."* demektir.

Bir diğer yoruma göre bu iki melek, diğer melekler tarafından seçilerek, kendilerinde şehevî duygular oluşturulmak sûretiyle gönderilmişlerdi. Çünkü, melekler Hz. Adem *(Aleyhi's-Selâm)*'in yaratılması sırasında birtakım itirazlarda bulunmuşlardı. İşte bundan dolayı onlar bu şekilde şehevî duygularla donatılmış olarak yeryüzüne gönderildiler. Her ikisi de yeryüzünde hüküm icra ediyorlardı. Geceleyin ise göğe çıkıyorlar ve her ikisi de Zühre yıldızına aşık idiler. O da bu ikisini şarap içmeye yöneltti. Her ikisi de zina ettiler. Bu ikisi bir kişi gördü ve onu öldürdü. Böylece o ikisi dünyada azap görmeyi ahirette görecekleri azaba tercih ettiler. Böylece o ikisi Babil'deki dipsiz bir kuyuya baş aşağı olarak azap görmek-

[491] Ebu Mansur Muhammed b. Muhammed Maturidi; Kelâm alimlerinden olup Müslümanların akidelerindeki yanlışları tashih eden bir zattır. Kendisinin, "Tevhid" ve "Te'vilatu Ehli's-Sünnet" gibi kitapları bulunmaktadır. (v.333/944)

teler. Babil diye isimlendirilme nedeni ise, burada farklı dillerin bu yüzden oluşmasına, birbirlerini anlayamayacak derecede dillerin oluşmasıdır.[492]

« وَمَا يُعَلِّمَانِ مِنْ أَحَدٍ حَتَّى يَقُولَا إِنَّمَا نَحْنُ فِتْنَةٌ فَلَا تَكْفُرْ » *"Oysa o iki melek herkese: «biz ancak imtihan için gönderildik, sakın büyü yaparak kâfir olma!» diye uyarmadıkça hiçbir kimseye büyü – sihir ilmini öğretmezlerdi."* O iki melek, halkı uyarmaksızın ve onlara nasihat etmeksizin onlara hiçbir şey öğretmezlerdi ve biz Allah tarafından bir imtihan ve dene maksadıyla gönderildik, diye uyarıda bulunurlardı. Dolayısıyla bunu öğrenmekle ve insanı küfe götürebilecek bir şekilde onunla amel ederek kâfir olmayın.

« فَيَتَعَلَّمُونَ مِنْهُمَا » *"Onlar o iki melekten ...... öğreniyorlardı."*

Kelimenin başında yer alan, « ف » harfi atıf içindir ve bunu, « يُعَلِّمُونَ النَّاسَ السِّحْرَ » cümlesi üzerine atfetmektedir. Yani; *"O iki melek onlara öğretiyor, bunlar da sihir ve küfür olabilecek şeyleri bunlardan öğreniyorlardı."* Çünkü, « كَفَرُوا » ile, « يُعَلِّمُونَ النَّاسَ السِّحْرَ » cümlesi buna delâlet etmektedir. Ya da bir muzmar üzerine matuf olabilir. Bunun da takdiri şöyledir:

"İnsanlar da onlara gelirler –veya melekler onları menederler, buna rağmen onlar da– bunu öğrenirler." Buna delâlet eden zamir ise, « مِنْ أَحَدٍ » ibaresidir. Yani:

"Halk, meleklerden, « مَا يُفَرِّقُونَ بِهِ بَيْنَ الْمَرْءِ وَزَوْجِهِ » *«koca ile karısının arasını ayıracak şeyleri» öğreniyordu."* Yani karı ile kocanın bir birinden ayrılmalarına sebep olabilecek sihir ilmini öğreniyorlardı. Yüce Allah'ın sihir yüzünden kadının kocasına itaat etmemesi gibi, aralarında anlaşmazlık meydana getirilmesi gibi olayları bir imtihan vesilesi olarak var etmesi..

[492] Bu kıssa hakkında görüş beyan edenlerin başında gelen Fahruddin Razi, bunu birkaç yönden reddediyor. Allah'ın Kitab'ında bunu gösteren herhangi bir delili ve işaretin yer almadığını belirterek konuyu birkaç yönden tenkid etmektedir. Bk. El-İklil, 1/287-289. Çeviren.)

Ehli Sünnet noktasından –Allah sayılarını çoğaltsın– sihir bir gerçektir, bir vakıadır, hakikattir. Ancak Mutezileye göre ise bu bir tür hayaldir ve göz boyamadan ibaret olan bir durumdur.

« وَمَا هُمْ بِضَآرِّينَ بِهِ مِنْ أَحَدٍ إِلاَّ بِإِذْنِ اللهِ » *"Fakat Allah'ın izni olmadan* –bilgisi ve dilemesi olmadan– *büyücüler* –büyüleriyle– *hiçbir kimseye zarar verecek değiller."*

« وَيَتَعَلَّمُونَ مَا يَضُرُّهُمْ وَلاَ يَنْفَعُهُمْ » *"Böylece onlar* –ahirette– *kendilerine fayda verecek olanı değil de zarar verecek olanı öğrenirler."* Âyetin bu kısmıyla, sihirden uzak durmanın, kaçınmanın vacip olduğuna delil olduğunu öğrenmiş oluyoruz. Örneğin; sonuçta insanı tuzağa ve inançsızlığa, dalâlete (sapıklığa) götüren felsefe öğreniminin yapılması gibi.

« وَلَقَدْ عَلِمُوا لَمَنِ اشْتَرَاهُ مَا لَهُ فِي الآخِرَةِ مِنْ خَلاَقٍ » *"Yemin olsun, onlar* –Yahudiler– *büyüyü tercih edip satın alanların* –büyüye inananların– *ahirette bir nasiplerinin* (paylarının) *olmadığını kesin olarak bilirlerdi."* Yani şeytanların Allah'ın kitabından uydurdukları şeyleri alanların bir nasibi yoktur.

« وَلَبِئْسَ مَا شَرَوْا بِهِ أَنْفُسَهُمْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ » *"Karşılığında canlarını satıp verdikleri şey ne kötüdür! Keşke bunu bilselerdi!"* Canlarını verip de karşılığında tercih ettikleri şey ne fena şeydir! Yüce Allah, *"Keşke bilselerdi."* kavliyle bunların ilim ve bilgiden yoksun olduğunu belirtiyor. Oysa; bunun öncesinde ise, « وَلَقَدْ عَلِمُوا » cümlesiyle hem de yeminli te'kit ifadesiyle bunların bilgi sahibi olduklarını zikretmişti. Ancak bunun manası: *"Keşke bildikleriyle amel etmiş olsalardı."* demektir. Dolayısıyla bildikleriyle amel etmediklerine göre adeta bilmez kimseler gibi değerlendirilmişlerdir.

١٠٣– ﴿ وَلَوْ أَنَّهُمْ اٰمَنُوا وَاتَّقَوْا لَمَثُوبَةٌ مِنْ عِنْدِ اللهِ خَيْرٌ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴾

103 – Eğer onlar hakkıyla iman edip de sihirden uzak dursalardı, bundan dolayı mutlaka Allah katında alacakları mükafat kesinlikle daha hayırlı olurdu. Keşke bunu bilip anlasalardı!

« وَلَوْ أَنَّهُمْ اٰمَنُوا واتَّقَوْا » *"Eğer onlar hakkıyla* –Allah'ın Rasulü ile Kur'an'a– *iman edip de* –Allah'tan korkarak– *sihirden uzak dursalardı."* Allah'ın Kitabını hiçe saymak ve şeytanların uydurduğu kitaplara inanmak gibi batıl inançları terk etselerdi, üzerinde direndikleri şeyleri bırakmış olsalardı, işte:

« لَمَثُوبَةٌ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ خَيْرٌ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ » *"Bundan dolayı Allah katında alacakları mükafat kesinlikle daha hayırlı olurdu. Keşke bunu bilip anlasalardı!"* Doğrusu Allah'tan alacakları sevap ve ödül, üzerinde direndikleri şeyden çok daha hayırlıydı. Gerçi onlar bu gerçeği de bilip duruyorlardı. Ancak bildikleriyle amel etmemek gibi bir cehalet yolunu seçtiler.

Mana şöyledir: *"Doğrusu Allah katında çok daha hayırlı olan ile ödüllendirilirlerdi, kendilerine sevap verilirdi."*

« لَوْ » kelimesinin cevabı isim cümlesi olarak getirilmesi fiil cümlesine tercih edilmiştir. Çünkü isim cümlesinde devamlılık, istikrar ve sebat manası vardır. Âyette, « لَمَثُوبَةٌ اللّٰهِ خَيْرٌ » diye geçmedi. Bunun nedeni, *"Sevaptan bir şey almaları onlar için daha ..."* demektir. Bir yoruma göre de, « لَوْ » kelimesi temenni manasındadır. Sanki, « وَلَيْتَهُمْ اٰمَنُوا » – *"Keşke iman etselerdi."* demek gibidir. Sonra da, bir ilk cümle olarak, « لَمَثُوبَةٌ مِن عِنْدِ اللّٰهِ » diye başladı.

١٠٤– ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَقُولُوا رَاعِنَا وَقُولُوا انْظُرْنَا وَاسْمَعُوا وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴾

104 – Ey iman edenler! Muhammed'e, "Raina!" diye seslenmeyin. Ve: "Unzurna!" diye çağırın ve size söylenenleri dinleyin! Kâfirler için acıklı bir azap vardır.

« وَاسْمَعُوا وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ أَلِيمٌ » *"Ey iman edenler! Muhammed'e, «Raina!» diye seslenmeyin. Ve, «Unzurna!» diye çağırın!"* Rasulûllah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* tarafından Müslümanlara herhangi bir ilim ya da bilgi öğretilince, Rasulûllah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*'a Müslümanlar, *"Ey Allah-*

ın Rasulü! Bizi de gözet, bize de gerekeni yap ki, anlayabilelim de muhafaza edelim." anlamında, *"Raina!"* derlerdi. Yahudilerin de Süryani veya İbrani dilinde buna yakın ve sövme, küfretme manasına gelen bir kelimeleri vardı. Bu kelime, « رَاعِينَا » idi ve karşılıklı sövüşme, küfürleşme manasına idi. Yahudiler, Müslümanların Hz. Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*'e, « رَاعِنَا » bizi de gözet ve koru manasındaki bu kelimeyi duyduklarında mal bulmuş mağribi gibi hemen fırsatı ganimet bilerek, bununla Rasulûllah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*'ı çağırır oldular, seslenir oldular. Ancak niyetleri Rasulûllah'a küfretmek ve hakaret idi. İşte mü'minler bu sözü kullanmaktan men olundular. Dolayısıyla, aynı anlama gelen, « انْظُرْنَا » kelimesini kullanmaları kendilerinden istendi. Bu da bakmaktan, ve gözetmekten gelir.

« وَاسْمَعُوا » *"Ve size söylenenleri dinleyin!"* Rasulûllah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*'ın size söylediklerini ve konuştuklarını güzel olarak dinleyin. Size öğretmeye çalıştığı meseleleri dikkatlice ve dinleyip kabul eden bir kulak ile dinleyin. Zihinlerinizi ve gözlerinizi, kulaklarınızı dört açın. Rasulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*'ı tekrar tekrar aynı şeylerle uğraştırıp meşgul etmeyin.

Ya da onun dediklerini kabullenmek ve ona itaat etmek şartıyla dinleyin. Yoksa, *"Dinledik ama karşı geldik."* diyen Yahudilerin dinlemesi gibi dinlemeyin.

« وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ أَلِيمٌ » *"Rasulûllah (Sallallahu Aleyhi ve Sellem)'a dil uzatıp sebbetmeye kalkışan* –Yahudi– *kâfirler için acıklı bir azap vardır."*

١٠٥- ﴿ مَا يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ وَلَا الْمُشْرِكِينَ أَنْ يُنَزَّلَ عَلَيْكُمْ مِنْ خَيْرٍ مِنْ رَبِّكُمْ وَاللّٰهُ يَخْتَصُّ بِرَحْمَتِهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴾

105 – Kitap ehlinden olan kâfirler de başka şeyleri ilâhlaştıran müşrikler de Rabbiniz tarafından size herhangi bir hayrın (vahyin) **indirilmesini arzu etmezler. Oysa Allah rahmet denilen vahyini dilediği kuluna tahsis eder. Allah büyük lütuf ve ihsan sahibidir.**

« مَا يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ وَلاَ الْمُشْرِكِينَ » *"Kitap ehlinden olan kâfirler de, başka şeyleri ilâhlaştıran müşrikler de .... arzu etmezler."*

« اَنْ يُنَزَّلَ عَلَيْكُمْ مِنْ خَيْرٍ مِنْ رَبِّكُمْ » *"Rabbiniz tarafından size bir hayrın* (vahyin) *indirilmesini arzu etmezler."*

Kıraat imamlarından İbn Kesir ve Ebu Amr, « اَنْ يُنَزَّلَ » kelimesini şeddesiz olarak, « اَنْ يُنْزِلَ » tarzında kıraat etmişlerdir. Cümledeki ilk, « مِنْ » harfi beyan (açıklama) içindir. Çünkü, kâfir olanlar manasında cins içindir. Yani, genel anlamda kâfirler demekle birlikte burada iki çeşitine işaret ediyor. Bunlar da kitap ehli ile müşriklerdir. İkinci, « مِنْ » ise hayrın bolluğunu ifade için olup mezidedir. Kısaca te'kit içindir. Üçüncü, « مِنْ » de ibtidai gaye içindir.

Hayr: Bundan maksat vahiydir. Nitekim "Rahmet" de vahiy manasındadır.

« وَاللّٰهُ يَخْتَصُّ بِرَحْمَتِهِ مَنْ يَشَٓاءُ » *"Oysa Allah rahmet denilen vahyini dilediği kuluna tahsis eder."* Yani, o Yahudiler ve müşrikler kendilerini vahye daha lâyık kimseler olarak görüyorlar, dolayısıyla size haset edip sizi çekemiyorlar. Vahiyden herhangi bir şeyin size inmesini ya da indirilmesini arzu etmiyorlar. Oysa Allah peygamberliğe dilediğini tahsis eder. Bu onların istedikleri gibi değildir.

« وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ » *"Allah büyük lütuf ve ihsan sahibidir."* İşte Rabbimiz âyetin bu kısmıyla peygamberliğin büyük bir lütuf ve ikram olduğu gerçeğini bildiriyor.

❁ ❁ ❁

106. — 113. ÂYETLER

مَا نَنْسَخْ مِنْ اٰيَةٍ أَوْ نُنْسِهَا نَأْتِ بِخَيْرٍ مِنْهَآ أَوْ مِثْلِهَا أَلَمْ تَعْلَمْ
أَنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٠٦﴾ أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللّٰهَ لَهُ مُلْكُ
السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلاَ نَصِيرٍ
﴿١٠٧﴾ أَمْ تُرِيدُونَ أَنْ تَسْأَلُوا رَسُولَكُمْ كَمَا سُئِلَ مُوسٰى مِنْ قَبْلُ
وَمَنْ يَتَبَدَّلِ الْكُفْرَ بِالْإِيمَانِ فَقَدْ ضَلَّ سَوَآءَ السَّبِيلِ ﴿١٠٨﴾
وَدَّ كَثِيرٌ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَوْ يَرُدُّونَكُمْ مِنْ بَعْدِ إِيمَانِكُمْ
كُفَّاراً حَسَدًا مِنْ عِنْدِ أَنْفُسِهِمْ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْحَقُّ
فَاعْفُوا وَاصْفَحُوا حَتّٰى يَأْتِيَ اللّٰهُ بِأَمْرِهِ إِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ
شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٠٩﴾ وَأَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ وَمَا تُقَدِّمُوا
لِأَنْفُسِكُمْ مِنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِنْدَ اللّٰهِ إِنَّ اللّٰهَ بِمَا تَعْمَلُونَ
بَصِيرٌ ﴿١١٠﴾ وَقَالُوا لَنْ يَدْخُلَ الْجَنَّةَ إِلاَّ مَنْ كَانَ هُوداً أَوْ
نَصَارٰى تِلْكَ أَمَانِيُّهُمْ قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ
﴿١١١﴾ بَلٰى مَنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلّٰهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَلَهُٓ أَجْرُهُ عِنْدَ رَبِّهِ
وَلاَ خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلاَ هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿١١٢﴾ وَقَالَتِ الْيَهُودُ

لَيْسَتِ النَّصَارٰى عَلٰى شَيْءٍ وَقَالَتِ النَّصَارٰى لَيْسَتِ الْيَهُودُ
عَلٰى شَيْءٍ وَهُمْ يَتْلُونَ الْكِتَابَ كَذٰلِكَ قَالَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ
مِثْلَ قَوْلِهِمْ فَاللّٰهُ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كَانُوا
فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿١١٣﴾

Meâli

106. Biz bir âyetin hükmünü yürürlükten kaldırır veya onu unutturursak *(ya da ertelersek)* mutlaka ondan daha iyisini veya bir benzerini getiririz. Allah'ın her şeye kadir olduğunu bilmez misin?

107. Yine bilmez misin göklerin ve yerin mülkiyeti ve hakimiyeti yalnızca Allah'a aittir? Ve sizin için Allah'tan başka ne bir veliniz ve ne de bir yardımcınız vardır.

108. Yoksa siz daha önce kavmi tarafından Musa'dan istendiği gibi peygamberinizden olur olmaz isteklerde mi bulunuyorsunuz? Kim imanı küfre değiştirirse *(tercih ederse)* o kesin olarak dosdoğru olan yoldan sapmıştır.

109. Kitap ehlinden birçoğu hak ve gerçek kendilerine açıkça belli olduktan sonra sırf içlerindeki hasetleri yüzünden siz iman ettikten sonra yeniden kâfirler olarak geriye döndürmeyi istediler. Fakat yine de siz bu hususta Allah'ın hükmü gelene dek onları affedin ve bağışlayın. Doğrusu Allah her şeye kadirdir.

110. Namazı dosdoğru kılın, zekatı verin. Kendiniz için önceden hayır olarak her sunmuşsanız, Allah katında onu bulacaksınız. Muhakkak ne yapıp ederseniz Allah her şeyi eksiksiz olarak görür.

111. Kitap ehli dediler ki: "Yahudi veya Hristiyan olanlardan başkası asla cennete giremez." Bu, ancak onların kuruntusudur. De ki: "Eğer iddianızda doğru ve samimi iseniz o halde kanıtınızı getirin!"

112. Hayır hayır! Kim samimi ve dürüst bir şekilde yüzünü ihsan sahibi bir Müslüman olarak Allah'a döndürürse, işte onun ecri Allah katındadır. Öyleleri için ne bir korku vardır ve ne de bir üzüntü olacaktır.

113. Yahudiler dediler ki: "Hristiyanlar doğru bir temel üzerinde değildirler." Hristiyanlar da: "Yahudiler doğru bir temel üzerinde değildirler." dediler. Oysa, her ikisi de Tevrat ve İncil'i okuyorlar. Nitekim, kitabı bilmeyenler de tıpkı onların birbirlerine söyledikleri gibi söylediler. Ancak yarın kıyamet gününde anlaşamadıkları bu hususlarda Allah aralarında hükmünü verecektir.

Tefsiri

İslâm düşmanları nesh (yürürlükten kaldırma) olayını dillerine dolayıp duruyor ve diyorlardı ki:

"Görmüyor musunuz? Muhammed ashabına bugün bir şey emrediyor, ertesi gün o emrettiğini yasaklayıp bu defa aksi olan bir şeyi emrediyor. Bugün bir şey söylüyor, ertesi sabah dün söylediğinden vazgeçmiş olarak kalkıyor."

İşte bu söylentiler üzerine aşağıda ki âyet nazil olmuştur.

١٠٦– ﴿ مَا نَنْسَخْ مِنْ اٰيَةٍ اَوْ نُنْسِهَا نَأْتِ بِخَيْرٍ مِنْهَا اَوْ مِثْلِهَا اَلَمْ تَعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَد۪يرٌ ﴾

106 – Biz bir âyetin hükmünü yürürlükten kaldırır veya onu unutturursak (ya da ertelersek) **mutlaka ondan daha iyisini veya bir benzerini getiririz. Allah'ın her şeye kadir olduğunu bilmez misin?**

« مَا نَنْسَخْ مِنْ اٰيَةٍ اَوْ نُنْسِهَا » *"Biz bir âyetin hükmünü nesh eder – yürürlükten kaldırır veya onu unutturursak* (ya da ertelersek) ..."

Nesh: Lügatte tebdil etmek, değiştirmek demektir. Şeriat dilinde ise Nesh; Terahi (gecikme) ya da uzama yoluyla zihinlerimizde devam edeceği karar kılmış olan şer'î bir hükmün sona erdiğinin açıklanmasıdır. Böyle bir şey bizim açımızdan ya da bizim hakkımızda tebdil (yani değişme) olurken şeriat sahibi (Şeriatı koyan yani Allah) açısından ya da O'nun hakkında sırf bir açıklamadan ibarettir.

Burada aynı zamanda, neshi inkâr eden Yahudilerin ve benzerlerinin ileri sürdükleri *"beda"* meselesine de bir cevap oluşturmaktadır.[493]

[493] Beda inancına göre Allah'ın daha –hâşâ– önce düşünemediği veya bilmediği bir

Nesh meselsine gelince bu, bizatihî olması da olmaması da ihtimal içerisinde olan bir hükümdür ki, bir delil veya nass ile sabit olmalı ve fakat neshe aykırı olan bir zaman ile ya da ebedîlikle sınırlı bulunmamalıdır. Bunun da şartı şudur:

Burada Ehli Sünnet açısından kalbin buna bağlanması (inanması) noktasında bir sağlamlaşmanın olmasıdır; yoksa fiil açısından buna gerek yoktur. Yani hükmü yürürlükten kaldırılan (mensuh) ile hükmü yürürlükten kaldıran (nasih) arasında bir ayrı zamanın olması gereğidir. Bu da itikat bakımından nesh edilen hükme inanılacak kadar bir zamanın mümkün olması demektir ki, nesh eden (yani nasih) işte bundan sonra gelir (iner). Ancak mensuh olan (hükmü kaldırılan) fiil ile ilgili bir yerleşme (yani temekkün) zamanına gerek yoktur, şart değildir. Fakat Mutezile buna muhalefet etmektedir.

Ayrıca neshin Kitap ve Sünnet ile de olabileceği konusu, hem üzerinde ittifak edilen nokta var, hem de tartışılan ve ittifak olunmayan nokta vardır. Hem tilâvetin ve hem de hükmün birlikte neshi caiz olduğu gibi, aynı zamanda hüküm nesh edilmiş olabilir ama, tilâvet mensuh olmayabilir bu da caizdir. Bazan da tilâvet mensuh olabilir (yürürlükten kaldırılabilir) ama, hüküm geçerliliğini sürdürür. Yine bu da caizdir. Aynı zamanda bir hükme dayalı olarak bir vasfın (niteliğin) neshi de caizdir. Örneğin, nass üzerine bir ziyade gibi. Bu biz Hanefilere göre nesh ise de Şafiiye göre değildir.

İnsa: Kalplerde yerleşmiş ve ezberlenmiş olan bir şeyin unutturulmasıdır.

Kıraat imamlarından İbn Kesir ve Ebu Amr, « نُنْسِهَا » kelimesinin, « نَنْسَأْهَا » olarak okumuşlardır. Bu da tehir etmek, ertelemek demektir. Kelime, « نَسَأْتُ » kökünden gelmektedir ve « اَخَّرْتُ » demektir.

« نَأْتِ بِخَيْرٍ مِنْهَا اَوْ مِثْلِهَا » *"Daha iyisini veya bir benzerini getiririz."* Yani, kullar bakımından ondan daha hayırlısını, iyisini getiririz ki, kendisiye amel olunacak olan bu yenisi yürürlükten kaldırılana göre daha fazla sevap getirir. Ya da benzerini getiririz ki, bazı âyetlerin bazılarına göre bir fazileti aranmaz, bu, söz konusu değildir.

şeyin aniden doğuvermesi, bilmesi demektir ki, Allah hakkında böyle bir şey asla caiz değildir. "Çeviren."

« اَلَمْ تَعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ » *"Allah'ın her şeye kadir olduğunu bilmez misin,"* Yani, Allah hayra kadir olduğu gibi diğer şeylere de kadirdir.

١٠٧– ﴿ اَلَمْ تَعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ لَهُ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴾

107 – Yine bilmez misin göklerin ve yerin mülkiyeti ve hakimiyeti yalnızca Allah'a aittir? Ve sizin için Allah'tan başka ne bir veliniz ve ne de bir yardımcınız vardır.

« اَلَمْ تَعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ لَهُ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ » *"Yine bilmez misin? göklerin ve yerin mülkiyeti ve hakimiyeti yalnızca Allah'a aittir."* Sizin işlerinize malik olan, onları düzene koyan ve gereğin yapan O'dur. O, nasih ve mensuhtan nelerle amel edip etmediğinizi de pekâlâ bilir.

« وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ » *"Ve sizin için Allah'tan başka* –işlerinizi düzeltecek– *ne bir veliniz ve* –sizden azabı men edebilecek– *ne de bir yardımcınız vardır."*

١٠٨– ﴿ اَمْ تُرِيدُونَ اَنْ تَسْـَٔلُوا رَسُولَكُمْ كَمَا سُئِلَ مُوسٰى مِنْ قَبْلُ وَمَنْ يَتَبَدَّلِ الْكُفْرَ بِالْاِيمَانِ فَقَدْ ضَلَّ سَوَٓاءَ السَّبِيلِ ﴾

108 – Yoksa siz daha önce kavmi tarafından Musa'dan istendiği gibi peygamberinizden olur olmaz isteklerde mi bulunuyorsunuz? Kim imanı küfre değiştirir (tercih ederse) **o kesin olarak dosdoğru olan yoldan sapmıştır.**

« اَمْ تُرِيدُونَ اَنْ تَسْـَٔلُوا رَسُولَكُمْ كَمَا سُئِلَ مُوسٰى مِنْ قَبْلُ » *"Yoksa siz daha önce kavmi tarafından Musa'dan istendiği gibi peygamberinizden olur olmaz isteklerde mi bulunuyorsunuz?"*

Burada bulunan, « اَمْ » kelimesi münkatiadır. Bu, « اَتُرِيدُونَ » takdirindedir.

Rivâyete göre Kureyş Hz. Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*'e:

"Ey Muhammed! Bizim için Safâ tepesini altına dönüştür, bizim için Mekke topraklarının sahasını genişlet." gibisinden isteklerde bulunmuşlardı. İşte bunun üzerine, Allah, Hz. Mûsâ *(Aleyhi's-Selâm)*'nın kavmi gibi kendisinden birtakım olmayacak isteklerde bulunmamasını istedi. Çünkü Yahudiler, Hz. Mûsâ *(Aleyhi's-Selâm)*'dan, *"Bizim için bir ilâh* (put) *yap."* [494] gibisinden isteklerde bulunmuşlardı.

« وَمَنْ يَتَبَدَّلِ الْكُفْرَ بِالْإِيمَانِ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ » *"Kim imanı küfe değiştirir* –tercih ederse– –Kim Allah tarafından indirilen âyetler ve mucizeler hakkında güveni terkederse, o âyetler hakkında şüpheye düşer ve onlardan başka âyet ve mucizeler istemeye kalkışırsa– *o kesin olarak dosdoğru olan yoldan sapmıştır."* Normal ve mutedil olan orta yoldan uzaklaşmıştır.

١٠٩ – ﴿ وَدَّ كَثِيرٌ مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ لَوْ يَرُدُّونَكُمْ مِنْ بَعْدِ إِيمَانِكُمْ كُفَّارًا حَسَدًا مِنْ عِنْدِ اَنْفُسِهِمْ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْحَقُّ فَاعْفُوا وَاصْفَحُوا حَتّٰى يَأْتِيَ اللّٰهُ بِاَمْرِهِ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴾

109 – Kitap ehlinden birçoğu hak ve gerçek kendilerine açıkça belli olduktan sonra sırf içlerindeki hasetleri yüzünden siz iman ettikten sonra yeniden kâfir olarak geriye döndürmeyi istediler. Fakat yine de siz bu hususta Allah'ın hükmü gelene dek onları affedin ve bağışlayın. Doğrusu Allah her şeye kadirdir.

« وَدَّ كَثِيرٌ مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ لَوْ يَرُدُّونَكُمْ » *"Kitap ehlinden birçoğu .... geriye döndürmeyi istediler."* Sizi döndürmeyi.

« مِنْ بَعْدِ إِيمَانِكُمْ كُفَّارًا » *"Siz iman ettikten sonra, kâfir olarak"* Bu « كُفَّارًا » kelimesi, « كُمْ » zamirinden haldir. Yani: *"Sizi dininizden tekrar kâfirler olarak eski inancı kabullenmenize sizi döndürürler."*

Bu âyet, Müslümanların Uhut savaşında yenilgiye uğramalarından sonra nazil olmuştur. Çünkü bu yenilgi üzerine Yahudiler Müslümanlara:

---

[494] Araf, 138.

"Başınıza gelenleri halen göremiyor musunuz? Eğer siz hak din üzere olsaydınız, hiçbir zaman yenilgiye uğramazdınız. O halde gelin bizim dinimize dönün. Çünkü bu, sizin için daha hayırlıdır..." demişlerdi.

« حَسَدًا مِنْ عِنْدِ اَنْفُسِهِمْ » *"Sırf içindeki hasetleri yüzünden"* Buradaki, « مِنْ » edatı, « وَدَّ » fiiline taalluk eder. Yani "İçlerindeki hasetten, çekemezlikten dolayı, şehevî arzuları nedeniyle. Yoksa içlerindeki dindarlık ve hakka yönelme duygusuyla değil. Çünkü onlar:"

« مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْحَقُّ » *"hak ve gerçek kendilerine açıkça belli olduktan sonra"* küfre dönesiniz isterler. Yani, sizin hak üzere olduğunuzu bile bile bunu arzu ederler, demektir. Ya da, bu cer edatı, « حَسَدًا » kelimesi üzerine matuftur. Yani, "onlar içlerindeki haset, kin, çekemezlik gibi kendilerinde karakter halini almış olan kötü inanç ve duygularından ötürü bunu isterler." demektir.

« فَاعْفُوا وَاصْفَحُوا » *"Fakat yine de siz onları affedin bağışlayın."* Onların cehaletleri ve düşmanlıkları sebebiyle yaptıkları yanlış davranışları bakımından siz yine de onları affedin ve bağışlayın. Siz yine de, « حَتّٰى يَأْتِيَ اللّٰهُ بِاَمْرِهٖ » *"Bu hususta Allah'ın emri gelene dek ...."* Yani, Allah'ın size, onlarla savaşmanın hakkındaki kesin emri gelene kadar, bekleyin, şimdilik bir şey yapmayın, onları bağışlayın.

« اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ » *"Doğrusu Allah her şeye kadirdir."* O, onlardan intikam almaya kadir olan ve gücü yetendir.

١١٠ — ﴿ وَاَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ وَمَا تُقَدِّمُوا لِاَنْفُسِكُمْ مِنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِنْدَ اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴾

110 – Namazı dosdoğru kılın, zekatı verin. Kendiniz için önceden hayır olarak her ne sunmuşsanız, Allah katında onu bulacaksınız. Muhakkak ne yapıp ederseniz Allah her şeyi eksiksiz olarak görür.

« وَاَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ وَمَا تُقَدِّمُوا لِاَنْفُسِكُمْ مِنْ خَيْرٍ » *"Namazı dosdoğru kılın, zekatı verin. Kendiniz için önceden hayır olarak her ne sunmuşsanız,"* İyilik etmek, namaz kılmak, sadaka vermek ve benzeri diğer şeyler gibi ne sunmuşsanız, « تَجِدُوهُ عِنْدَ اللّٰهِ » *"Allah katında onu bulacaksınız."* Allah katında yaptıklarınızın sevabını ve mükafatını göreceksiniz.

« اِنَّ اللّٰهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ » *"Muhakkak ne yapıp ederseniz Allah her şeyi eksiksiz olarak görür."* O'nun katında hiçbir kimsenin işlediği bir ameli boşa çıkmaz.

١١١– ﴿ وَقَالُوا لَنْ يَدْخُلَ الْجَنَّةَ اِلَّا مَنْ كَانَ هُوداً اَوْ نَصَارٰى تِلْكَ اَمَانِيُّهُمْ قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴾

111 – Kitap ehli dediler ki: "Yahudi veya Hristiyan olanlardan başkası asla cennete giremez." Bu, ancak onların kuruntusudur. De ki: "Eğer iddianızda doğru ve samimi iseniz o halde kanıtınızı getirin!"

« وَقَالُوا لَنْ يَدْخُلَ الْجَنَّةَ اِلَّا مَنْ كَانَ هُوداً اَوْ نَصَارٰى » *"Kitap ehli dediler ki: «Yahudi veya Hristiyan olanlardan başkası asla cennete giremez.»"* Âyetteki, « قَالُوا » fiilindeki zamir Yahudi ve Hristiyanlardan oluşan Kitap ehline racidir. Yani: Yahudiler; dediler ki; *"Yahudi olanlardan başkası asla cennete giremez."*, Hristiyanlar da dediler ki; *"Hristiyanlardan başkası asla cennete giremez."*

Dolayısıyla burada iki ifadeyi birleştirerek, dinleyenlerin de sağlıklı dinleyeceklerine güvenerek, onların bu ifadede herhangi bir karışıklığa meydan vermeden ne demek istediğini anlayacaklarını bilerek böyle ifade buyurdu. Çünkü, her iki grup arasındaki düşmanlık onlar tarafından, yani dinleyenler tarafından zaten bilinen bir gerçektir. İki gruptan her biri ötekisini dalâlet ve sapıklıkla suçladığını zaten görmektesin. Nitekim, Bakara Sûresinin 113. âyetinde bu gerçek tüm netliğiyle ortaya konulmuştur.

Âyetteki, « هُود » kelimesi tıpkı, « عَائِد » ve « عُوذ » kelimeleri gibi « هَائِد » kelimesinin çoğuludur. Yine âyette, « كَانَ » fiilinin isminin

müfret (tekil) olarak gelmesi, « مَنْ » kelimesinin lafza itibar olunması nedeniyledir. Haberinin çoğul olarak gelmesi ise, « مَنْ » kelimesinin manası itibariyledir.

« تِلْكَ اَمَانِيُّهُمْ » *"Bu, ancak onların kuruntularıdır."* Âyetin bu kısmıyla onların sözü edilen kuruntularına işaret olunmaktadır. Bu ise, onların:

"Rableri tarafından mü'minler üzerine herhangi bir hayrın ve vahyin indirmeyeceği kuruntusu ile, mü'minleri tekrar kâfir olarak eski inançlarına döndürme beklenti ve kuruntuları, bir de kendilerinden başka hiçbir kimsenin cennete giremeyecekleri kuru iddiaları idi."

Yani, işte tüm bu boş ve batıl beklentiler ve kuruntular onlardan meydana gelmektedir.

« اُمْنِيَّة » kelimesi *"temenni"* kökünden olup « اُفْعُولَة » kalıbında bir kelime olup, tıpkı « اُضْحُوكَة » gibidir.

« قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ » *"De ki: O halde kanıtınızı getirin!"* Öyle ise cennetin yalnızca size mahsus olduğuna ve oraya sizin gireceğinize ait delil ve hüccetinizi getirin!

Buradaki, « هَاتِ » fiili, « هَاءِ » yerindedir. Bu da, *"getir, ortaya koy, göster"* demektir. Bu, ele aldığımız bu âyetin, « لَنْ يَدْخُلَ الْجَنَّةَ إِلاَّ مَنْ كَانَ هُودًا اَوْ نَصَارٰى » kısmıyla bağlantılıdır. « تِلْكَ اَمَانِيُّهُمْ » cümlesi de mutarize (yani parantez) cümlesidir.

« اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ » *"Eğer iddianızda doğru ve samimi iseniz,"* İleri sürdüğünüz davanızda...

١١٢– ﴿ بَلٰى مَنْ اَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلّٰهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَلَهُ اَجْرُهُ عِنْدَ رَبِّهِ وَلاَ خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلاَ هُمْ يَحْزَنُونَ ﴾

112 – Hayır hayır! Kim samimi ve dürüst bir şekilde yüzünü ihsan sahibi bir Müslüman olarak Allah'a döndürürse, işte onun ecri Allah katındadır. Öyleleri için ne bir korku vardır ve ne de bir üzüntü olacaktır.

« بَلٰى مَنْ اَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلّٰهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ » *"Hayır, hayır! Kim samimi ve dürüst bir şekilde yüzünü ihsan sahibi bir Müslüman olarak Allah'a döndürürse,..."*

Âyetteki, « بَلٰى » kelimesi, Yahudi ve Hristiyanların kendilerinden başka hiçbir kimsenin cennete giremeyeceklerine ilişkin ifadelerini reddederek, bunun onların dediği gibi olmadığını belirtiyor. Burada, « مَنْ اَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلّٰهِ » cümlesi, *"Kim Allah için içtenlikle ihlâslı olarak hareket eder ve Allah'a hiçbir şeyi şerik – ortak koşmaz ise"* « وَهُوَ مُحْسِنٌ » Yani Kur'an'ı tasdik eder ve doğrularsa..

« فَلَهُ أَجْرُهُ عِنْدَ رَبِّهِ » *"İşte onun ecri Allah katındadır."*

Bu cümle, « مَنْ اَسْلَمَ »'nin cevabıdır. Ve bu cümle şart manasını içeren bir başlangıç cümlesidir. « بَلٰى » kelimesi ise, onların sakat görüşlerini reddeden ve şu ifadeyi teyid eden bir kelimedir.

« وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ » *"Öyleleri için ne bir korku vardır ve ne de bir üzüntü olacaktır."*

١١٣ – ﴿ وَقَالَتِ الْيَهُودُ لَيْسَتِ النَّصَارٰى عَلٰى شَيْءٍ وَقَالَتِ النَّصَارٰى لَيْسَتِ الْيَهُودُ عَلٰى شَيْءٍ وَهُمْ يَتْلُونَ الْكِتَابَ كَذٰلِكَ قَالَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ مِثْلَ قَوْلِهِمْ فَاللّٰهُ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴾

113 – Yahudiler dediler ki: "Hristiyanlar doğru bir temel üzerinde değildirler." Hristiyanlar da: "Yahudiler doğru bir temel üzerinde değildirler." dediler. Oysa her ikisi de Tevrat ve İncil'i okuyorlar. Nitekim, kitabı bilmeyenler de tıpkı onların birbirlerine söyledikleri gibi söylediler. Ancak yarın kıyamet gününde anlaşamadıkları bu hususlarda Allah aralarında hükmünü verecektir.

« وَقَالَتِ الْيَهُودُ لَيْسَتِ النَّصَارٰى عَلٰى شَيْءٍ وَقَالَتِ النَّصَارٰى لَيْسَتِ الْيَهُودُ عَلٰى شَيْءٍ » *"Yahudiler dediler ki: «Hristiyanlar doğru bir temel üzerinde değildirler.», Hristiyanlar da: «Yahudiler doğru bir temel üzerinde değildirler.»*

dediler." Yani, doğru olarak kabul edilecek ve dikkate alınacak bir esas şeye sahip değildirler, diye söylediler.

« وَهُمْ يَتْلُونَ الْكِتَابَ » *"Oysa her ikisi de Tevrat ve İncil'i okuyorlar."*

Buradaki, « وَ » harfi hal içindir. « الْكِتَابَ » ise cins manasınadır. Yani:

"Onlar böyle konuşuyorlar. Oysa her ikisinin de durumu bellidir. Çünkü onlar ilim ehlidirler (bu konuda bilgileri olan kimselerdir). *Zira kitapları okuyup durmaktalar. Dolayısıyla işin gerçeği Tevrat ve İncil gibi iki kitaba sahip olanlar ve bunlara iman edenlerin diğerlerini inkâr etmemeleri gerekir. Çünkü, Tevrat ve İncil'den her biri diğerini doğrulamaktadır."*

« كَذَلِكَ قَالَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ مِثْلَ قَوْلِهِمْ » *"Nitekim Kitabı bilmeyenler de tıpkı onların birbirlerine söyledikleri* –ve senin de dinlediğin sözleri– *gibi söylediler."* Yani, herhangi bir kitapları ve bilgileri olmayan cahil takımından putta tapanların, hiçbir şeye inanmayanların söyledikleri gibi söylediniz. Çünkü bu cahil kesimi tüm din ve inanç erbabına yönelik olarak, onların bir esas ve temele dayanmadıklarını söyler dururlar. Doğrusu böylesine bir ifade onlar için oldukça önemli bir uyarıdır. Çünkü, ortaya koydukları ya da sergiledikleri tavır ve hareketleriyle o cahil takımından farklı olmadıklarını gösterdiler.

« فَاللّٰهُ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ » *"Ancak yarın kıyamet gününde* –Yahudilerle Hristiyanlar arasında, her bir gruba düşen ve onlara lâyık olan cezalandırma konusundaki– *anlaşamadıkları bu hususlarda Allah aralarında hükmünü verecektir."*

❁ ❁ ❁

114. — 123. ÂYETLER

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ مَنَعَ مَسَاجِدَ اللّٰهِ أَنْ يُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ وَسَعَى
فِي خَرَابِهَا أُولٰٓئِكَ مَا كَانَ لَهُمْ أَنْ يَدْخُلُوهَا إِلَّا خَآئِفِينَ
لَهُمْ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ وَلَهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١١٤﴾ وَلِلّٰهِ
الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ فَأَيْنَمَا تُوَلُّوا فَثَمَّ وَجْهُ اللّٰهِ إِنَّ اللّٰهَ وَاسِعٌ
عَلِيمٌ ﴿١١٥﴾ وَقَالُوا اتَّخَذَ اللّٰهُ وَلَدًا سُبْحَانَهُ بَلْ لَهُ مَا فِي
السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلٌّ لَهُ قَانِتُونَ ﴿١١٦﴾ بَدِيعُ السَّمٰوَاتِ
وَالْأَرْضِ وَإِذَا قَضٰٓى أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿١١٧﴾
وَقَالَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ لَوْلَا يُكَلِّمُنَا اللّٰهُ أَوْ تَأْتِينَآ اٰيَةٌ
كَذٰلِكَ قَالَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ مِثْلَ قَوْلِهِمْ تَشَابَهَتْ قُلُوبُهُمْ قَدْ
بَيَّنَّا الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴿١١٨﴾ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيرًا
وَنَذِيرًا وَلَا تُسْأَلُ عَنْ أَصْحَابِ الْجَحِيمِ ﴿١١٩﴾ وَلَنْ تَرْضٰى عَنْكَ
الْيَهُودُ وَلَا النَّصَارٰى حَتّٰى تَتَّبِعَ مِلَّتَهُمْ قُلْ إِنَّ هُدَى اللّٰهِ هُوَ
الْهُدٰى وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ أَهْوَآءَهُمْ بَعْدَ الَّذِي جَآءَكَ مِنَ الْعِلْمِ مَا
لَكَ مِنَ اللّٰهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿١٢٠﴾ اَلَّذِينَ اٰتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ

يَتْلُونَهُ حَقَّ تِلاَوَتِهِ أُولَٓئِكَ يُؤْمِنُونَ بِهِ وَمَنْ يَكْفُرْ بِهِ
فَأُولَٓئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿١٢١﴾ يَا بَنِي إِسْرَآئِيلَ اذْكُرُوا نِعْمَتِيَ
الَّتِي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَأَنِّي فَضَّلْتُكُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿١٢٢﴾
وَاتَّقُوا يَوْمًا لاَ تَجْزِي نَفْسٌ عَنْ نَفْسٍ شَيْئًا وَلاَ يُقْبَلُ مِنْهَا
عَدْلٌ وَلاَ تَنْفَعُهَا شَفَاعَةٌ وَلاَ هُمْ يُنْصَرُونَ ﴿١٢٣﴾

Meâli

114. Allah'ın mescitlerinde O'nun adının anılmasına –hükümlerinin açıkça tebliğ edilmesine– engel olandan – yasak getirenden ve oraların ıssız ve harap hale dönüşmesine çalışanlardan daha zalim kim olabilir? Aslında bunların oralara Allah'ın kendilerini cezalandırmasından korkarak girmeleri gerekir. Bunlar için dünya hayatında zillet, ahirette de büyük bir azap vardır.

115. Doğu da Allah'ındır, batı da. Artık hangi tarafa dönerseniz Allah'ın yüzü *(zatı)* oradadır. Şüphesiz Allah'ın rahmeti ve ihsanı geniştir, her şeyi hakkıyla bilendir.

116. Bir de onlar: "Allah çocuk edinmiştir." dediler. Haşa! Allah bu gibi şeylerden yüce ve beridir. Bilakis göklerde ve yerde her ne varsa hepsi O'nundur. Hepsi de O'nun emrine boyun eğmişledir.

117. O göklerin ve yerin eşsiz yaratanıdır. Bir şey dilediği zaman ona yalnızca, "ol" der ve o da hemen oluverir.

118. Hakkı bilmeyenler dediler ki: "Allah bizimle konuşmalı ya da bize bir âyet *(mucize)* getirmeli değil miydi?" Nitekim, onlardan öncekiler de tıpkı onların söyledikleri gibi söylemişlerdi. Kalpleri *(düşünceleri)* nasıl da birbiriyle örtüştü! Biz gerçekleri kesin bilmek isteyenlere işte âyetlerimizi böylece açıklamışızdır.

119. Muhakkak biz seni Kur'an ile müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik. Sen cehennemliklerden sorulacak değilsin.

120. Yahudiler olsun, Hristiyanlar olsun sen onların dinlerine uymadıkça asla senden hoşnut kalmayacaklardır. De ki: "Allah'ın dosdoğru yolu, İslâm'ın ta kendisidir." Eğer sana gelen ilimden *(vahiyden)* sonra sen Yahudi ve Hristiyanların hevâ ve heveslerine *(isteklerine)* boyun eğersen, yemin olsun ki; Allah'tan sana ne bir yar *(dost)* ve ne de bir yardımcı vardır.

121. Kendilerine kitap verdiklerimizden öyleleri de vardır ki, o kitabı, okunması gerektiği gibi okuyup uygularlar. İşte bunlar o kitaba iman edenlerin ta kendileridir. Kim de onu inkâr ederse işte hüsrana uğrayanlar da onlardır.

122. Ey İsrailoğulları! Size önceden verdiğim nimetlerimi ve sizi âlemlere üstün kıldığımı hatırlayın!

123. Öyle bir günün dehşetinden sakının ki, o gün hiçbir kimse bir başkası adına ödeme yapamaz, hiçbir kimseden bir fidye kabul edilmez ve hiçbir kimseye şefaat de fayda vermez ve onlara yardım da olunmaz.

Tefsiri

١١٤– ﴿ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ مَنَعَ مَسَاجِدَ اللّٰهِ أَنْ يُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ وَسَعَى فِي خَرَابِهَا أُولٰئِكَ مَا كَانَ لَهُمْ أَنْ يَدْخُلُوهَا إِلَّا خَائِفِينَ لَهُمْ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ وَلَهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴾

114 – Allah'ın mescitlerinde O'nun adının anılmasına –hükümlerinin açıkça tebliğ edilmesine– engel olandan – yasak getirenden ve oraların ıssız ve harap hale dönüşmesine çalışanlardan daha zalim kim olabilir? Aslında bunların oralara Allah'ın kendilerini cezalandırmasından korkarak girmeleri gerekir. Bunlar için dünya hayatında zillet, ahirette de büyük bir azap vardır.

« وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ مَنَعَ مَسَاجِدَ اللّٰهِ أَنْ يُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ وَسَعَى فِي خَرَابِهَا »
"Allah'ın mescitlerinde O'nun adının anılmasına –hükümlerinin açıkça tebliğ edilmesine– *engel olandan – yasak getirenden ve onların ıssız ve harap hale dönüşmesine sebep olandan daha zalim kim olabilir?"*

Burada « مَنْ » mübteda olarak merfudur ve soru edatıdır. « أَظْلَمُ » kelimesi de haberidir. Manası; *"Daha zalim hangisi olabilir?"* demektir.

« أَنْ يُذْكَرَ » ibaresi, « مَنَعَ » fiilinin iki mef'ulünden ikincisidir. Nitekim, « مَنَعْتُهُ كَذَا » cümlesi de buna örnektir. Şu âyetler de buna benzer âyetlerdir:

﴿ وَمَا مَنَعَنَا أَنْ نُرْسِلَ بِالْاٰيَاتِ ﴾ [495] âyeti ile,

﴿ وَمَا مَنَعَ النَّاسَ أَنْ يُؤْمِنُوا ﴾ [496] âyeti gibi.

Aynı zamanda, « أَنْ » ile birlikte cer edatının hazfı da (gizlenmesi, söylenmemesi de) caizdir. Yani, « مِنْ أَنْ يَذْكُرَ » gibi. Aynı zamanda mef'-ulü leh olarak mansub olması da mümkündür. Yani:

"Orada Allah adının anılmasından hoşlanmaması, anılmasını istememesi sebebiyle men edenden ... "

Bu ifade yeryüzündeki tüm mescitleri kapsamak sûretiyle hükmü geneldir. Mescit ve camilerde Allah adının anılmasına, yani oralarda şeriatının açıklanmasına ve tebliğinin yapılmasına engel olan, yasak getiren zulüm ve ezmede ifrat noktasına varmış demektir.

Bunun nedeni Hristiyanların Beyt-i Makdis'e eza verecek şeyleri atarak, Mescit-i Aksa'da halkın namaz kılmalarına mani olmaları ve onlara rahatsızlık vermeleri idi. Âyet buna işaret etmektedir. Ya da bu âyet, Hudeybiye yılında müşriklerin Rasulûllah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*'ı Mescid-i Haram'a sokmayı men etmeleri, yasaklamaları ile alâkalıdır.

Âyette, « مَسَاجِدَ اللّٰهِ » diye çoğul olarak *"Allah'ın mescitleri"* şeklinde gelmiştir. Oysa yasaklama ya da men etme olayı sadece bir mescit ile, yani Mescit-i Aksa ile veya Mescit-i Haram ile alâkalıdır. Ancak her ne kadar Mescit tek ise de, yani sebep özel (has) ise de buradaki hüküm geneldir. Tıpkı şu âyetteki gibi:

---

[495] İsra, 59.
[496] İsra, 94.

﴿ وَيْلٌ لِكُلِّ هُمَزَةٍ ﴾

"Arkadan çekiştirmeyi, yüze karşı eğlenmeyi âdet edinen herkesin vay haline!" [497]

Bu âyet esasen Ahnes b. Şerik hakkında nazil olmuş yani özel (has) bir konu ile alâkalı ise de mana itibariyle geneldir.

« وَسَعٰى فٖي خَرَابِهَا » Yani *Allah'ı anmayı, zikri, tebliği kesenden, bunun koşup gayret gösterenden daha zalim olanı var mıdır?*

Âyetteki « مَنْ » kelimesinden murat, mananın umûmîliği, genelliğidir. Yani, böyle davranan kim olursa olsun, onlardan daha zalimi yoktur, olamaz. Nitekim, *"Allah'ın mescitlerinden"* murat da genel manasıyla yeryüzündeki tüm mescitler demektir.

« أُولٰٓئِكَ مَا كَانَ لَهُمْ اَنْ يَدْخُلُوهَٓا اِلَّا خَٓائِفٖينَ » *"Aslında bunların* –bu mani olanların, yasaklayanların– *oralara* –o mescit ve camilere– *Allah'ın kendilerini cezalandırmasından korkarak girmeleri gerekir."* Yoksa başka bir şekilde girmeleri doğru değildir.

« اِلَّا خَٓائِفٖينَ » ibaresi, « يَدْخُلُوهَا » fiilindeki zamirden haldir. Yani: *"Oraya korku ve endişe içerisinde, sıkıntılı bir halde girmeleri icabeder. Mü'minler bu şekilde cami ve mescitlerine giren din düşmanlarının bu girişlerini fırsat bilerek onları yakalayıp tutuklamalarından korka korka girmeliler. Bırakın Müslümanları abluka altına almaları, işkence ve zulme tabi tutmaları bir yana, onlara yasaklar getirmeleri bir tarafa, onların Müslümanlardan korku içinde olmaları gerekir."* demektir.

Mana şöyledir: *"Eğer onların zulümleri ve taşkınlıkları, azgınlıkları olmamış olsaydı, mescitlere girişleri böyle olurdu."*

« مَا كَانَ لَهُمْ » demek, Allah'ın hükmünde, demektir. Yani: Allah, Levh-i Mahfuz'da mü'minlere yardım etmeyi ve onları takviye edip desteklemeyi yazmış ve buna hükmetmiş, karar vermiştir. Dolayısıyla o mabetlere zalimi, kâfir ve münafık, kısaca hakka ve İslâm'a karşı olanları korka korka gireceklerine hükmetmiştir. Nitekim rivâyete göre Beyt-i

---

[497] Hümeze, 1.

Makdis'e Hristiyanlar girerlerken öldürülürüz endişesiyle kılık değiştirerek girerlermiş.

Kat'ade der ki:

"Beyt-i Makdis'te, yani Kudüs'te (Mescd-i Aksa'da) herhangi bir Hristiyan yakalanınca darbe saldırıya maruz kalırdı."

Rasulûllah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de şöyle ilan ettirmiş ve buyurmuş ki:

"Dikkat edin, iyi dinleyin. Artık bu yıldan sonra kesinlikle hiçbir müşrik haccetmeyecektir." [498]

Bir yoruma göre; bunun manası, müşriklerin bundan öyle Müslümanlar arasında yerleşmeleri, istedikleri gibi gezip tozmaları kesin olarak yasaklanmıştır. Nitekim, Rabbimiz bir âyette şöyle buyurmuştur:

﴿ وَمَا كَانَ لَكُمْ أَنْ تُؤْذُوا رَسُولَ اللّٰهِ ﴾

"Sizin Allah Rasulünü üzmeniz asla caiz olmaz." [499]

« لَهُمْ فِى الدُّنْيَا خِزْىٌ وَلَهُمْ فِى الْاٰخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ » *"Bunlar için dünya hayatında zillet,"* Müslümanlar ile savaş halinde olan düşmanların öncelikle öldürülmeleri, esir alınmaları ve zimmî olanlardan da cizye denilen vergi alınmak sûretiyle zelil kılınmalılar, yani Müslümanların aleyhlerine kalkışacak bir fırsat bırakılmayacak tarzda baskı altında tutulup, kendilerine fırsat tanınmamalıdır. *"ahirette de büyük bir azap* –cehennem ateşi– *vardır."*

١١٥– ﴿ وَلِلّٰهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ فَأَيْنَمَا تُوَلُّوا فَثَمَّ وَجْهُ اللّٰهِ إِنَّ اللّٰهَ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴾

115 – Doğu da Allah'ındır, batı da. Artık hangi tarafa dönerseniz Allah'ın yüzü (zatı) oradadır. Şüphesiz Allah'ın rahmeti ve ihsanı geniştir, her şeyi hakkıyla bilendir.

---

[498] Bk. Buhari, 369. Müslim, 1347.
[499] Ahzab, 53.

« وَلِلّٰهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ » *"Doğuda Allah'ındır, batı da."* Yani doğuda ve batıda var olan tüm beldeler ya da ülkeler Allah'ındır. O bizatihî onların sahibi ve malikidir ve onları düzene koyan, onlara imkan verendir.

« فَاَيْنَمَا تُوَلُّوا » *"Artık hangi tarafa dönerseniz..."*

Burada, « فَاَيْنَمَا » şarttır., bundan sonraki, « تُوَلُّوا » kelimesi ise bununla meczum bir fiildir. Yani: *"Nereye döner ve yönelirseniz..."* Kısaca nerede kıbleye karşı yönünüzü dönerseniz, demektir ki, bunun delili de Rabbimizin şu kavlidir:

﴿ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ ﴾

"Artık yüzünü Mescit-i Haram tarafına çevir. Ey mü'minler! Siz de nerede olursanız olun, namazda yüzlerinizi o tarafa çevirin." [500]

Yukarıda geçen şartın cevabı da, « فَثَمَّ وَجْهُ اللّٰهِ » *"Allah'ın yüzü-zatı oradadır."* cümlesidir. Yani, *"Allah'ın dönülmesini emrettiği ve razı olduğu taraf ya da yön orasıdır."* Bunun anlamı şu demektir:

> *"Eğer siz Mescit-i Haram'da veya Beyt-i Makdis'te/Mescit-i Aksa'da namaz kılmaktan men edilirseniz* (yasaklanırsanız), *sizin için tüm yeryüzü mescit kılınmıştır. Dolayısıyla yeryüzünün herhangi bir yerinde veya noktasında namazınızı oralarda kılın ve fakat yüzünüzü de mutlaka Kâbe'den tarafa döndürün. Çünkü istediğiniz her yerde o tarafa yönünüzü çevirmek mümkündür."*

« اِنَّ اللّٰهَ وَاسِعٌ عَلِيمٌ » *"Şüphesiz Allah'ın rahmeti ve ihsanı geniştir, her şeyi hakkıyla bilendir."* Allah rahmeti geniş ve bol olandır. Bununla Rabbimizin kullarına karşı bol rahmet ve merhamet sahibi olduğu gerçeğine dikkat çekiliyor. Kaldı ki, Allah, onların yarar ve zararlarına olacak her şeylerini ve maslahatlarını çok iyi bilir.

Abdullah b. Ömer'den gelen rivâyete göre bu âyet, binek üzerinde yolculuk yapanlar hakkında nazil olmuştur. Dolayısıyla binek ya da herhangi bir taşıt ile yolculuk yapan bir kimse taşıt hangi yöne dönerse dönsün, o kimse o haliyle namazını o binek üzerinde kılabilir.

---

[500] Bakara, 144.

Bir diğer yorum da şöyledir: Bir grup kimse yolculuk sırasında kıblenin hangi tarafta olduğuna karar veremezler. Her biri ayrı ayrı taraflara doğru o tarafı kıble sanarak durup namazını öyle kılarlar. Ancak sabah olduğunda hatalarını anlarlar ve bundan dolayı da mazur sayılırlar.

Bu âyet bizim lehimize ve Şafii *(Rahmetullâhi Aleyhi)*'nin de aleyhine bir delildir. Çünkü, Şafiiye göre kıbleye arka dönüldüğünde bu sahih değildir.

Bir yorum da şöyledir: "Zikretmek ve duada bulunmak içim hangi tarafa doğru yönelirse yönelsin." demektir.

١١٦- ﴿ وَقَالُوا اتَّخَذَ اللّٰهُ وَلَدًا سُبْحَانَهُ بَلْ لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلٌّ لَهُ قَانِتُونَ ﴾

116 – Bir de onlar: "Allah çocuk edinmiştir." dediler. Haşa! Allah bu gibi şeylerden yüzce ve beridir. Bilakis göklerde ve yerde her ne varsa hepsi O'nundur. Hepsi de O'nun emrine boyun eğmişledir.

« وَقَالُوا اتَّخَذَ اللّٰهُ وَلَدًا » *"Bir de onlar: Allah çocuk edinmiştir, dediler."* Çünkü Hristiyanlar; *"Mesih İsa Allah'ın oğludur."* ve Yahudiler de, *"Uzeyir Allah'ın oğludur."* dediler, ifadeleri murad olunmaktadır.

Kıraat imamlarından İbn Amir, « وَقَالُوا » ifadesini « و » harfi olmaksızın, « قَالُوا » olarak okumuştur. Bu kelimeyi, « و » harfini isbat ile yani bu harfi « وَقَالُوا » olarak okumak, bu ibarenin kendisinden önce geçen kıssaya matuf bir kıssa olduğunun kabul edilmesi nedeniyledir. « و »-'sız olarak yani, « قَالُوا » olarak okumak ise bunun diğer kıssalardan ayrı yeni bir kıssa olması itibariyledir.

« سُبْحَانَهُ » *"Hâşâ! Allah bu gibi şeylerden yüce ve beridir."* Allah bunlardan münezzehtir ve uzaktır. Onu tenzih ederim.

« بَلْ لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ » *"Bilakis göklerde ve yerde her ne varsa hepsi O'nundur."* Yani göklerde ve yerde var olan şeylerin tamamının yaratanı, sahibi ve Maliki O'dur. Nitekim, bu cümleden olmak üzere

Mesih İsa'nın da, Uzeyir'in de yaratanı ve Maliki Allah'tır. Dolayısıyla çocuk edinmek malikliğe ve yaratıcılığa aykırıdır.

« كُلٌّ لَهُ قَانِتُونَ » *"Hepsi de O'nun emrine boyun eğmişlerdir."* O'na râm olmuşlardır. Onlardan hiçbir şey Allah'ı onları yaratmaktan, takdir etmekten, "Ol!" emriyle var etmekten menedemez.

« كُلٌّ » kelimesindeki tenvin ise, muzafun ileyh yerine gelmiştir, onun yerini almıştır. Yani, *"Göklerde ve yerde var olan her şey"* demektir.

Ya da, *"Mesih ve Uzeyir'i Allah'a çocuk olarak isnad eden herkes,"* takdirindedir. « لَهُ قَانِتُونَ » ibaresi, itaat ederler, ibadet ederler, O'nu Rab olarak ikrar ve kabul ederler, kendilerine izafe edilen hususları kabul etmeyip reddederler.

Yine bu âyette, ilim ve akıl sahibi varlıklar için kullanılan bir kelime olan, « مَا » getirildi ve âyetin sonu da akıl sahibi varlıklar için kullanılan bir ifadeyle, « قَانِتُونَ » getirildi. Neden? Bu tıpkı, « سُبْحَانَ مَا سَخَّرَ لَنَا » (سَخَّرَ كُنَّ لَنَا) kavli gibidir.

١١٧– ﴿ بَدِيعُ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَإِذَا قَضٰى أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴾

117 – O göklerin ve yerin eşsiz yaratanıdır. Bir şey dilediği zaman ona yalnızca, "Ol!" der ve o da hemen oluverir.

« بَدِيعُ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ » *"O göklerin ve yerin eşsiz yaratanıdır."* Gökleri de ve yeri de daha önce asla benzeri ve örneği görülmemiş bir şekilde icadetmiş, var etmiştir. Yoksa bir örnekten yararlanma değil haşa! Nitekim daha önce hiçbir benzeri ve örneği görülmemiş olan her şeye, bunu ben icadettim, benim eserim, bedii olarak ortaya koyduğum şey, denir. Hatta bundan hareketle, Sünnet ve Cemaate muhalefet edenlere de *mübtedi'* (bidatçi) denmiştir. Çünkü bu kimseler sahabe ve tabiin (Allah hepsinden de razı olsun) dönemlerinde hiç örneğine rastlanmamış olan fikir ve düşünceleri, inançları İslâm'a sokmuşlardır. Bu anlamda kendilerine bidatçi denmiştir.

« وَإِذَا قَضَى أَمْرًا » *"Bir şey dilediği zaman"* bir şeye hüküm verdiği, bir şeyi takdir buyurduğu zaman, « فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ » *"Ona yalnızca «Ol!» der ve o da hemen oluverir."*

Burada geçen, « كُنْ » kelimesi nakıs olan « كَانَ » fiili olmayıp tam olan fiil olarak görev yapmaktadır. Yani, *"Meydana gel, var ol, der. O şey de hemen meydana gelir, var olur"* demektir. Bu ifade aslında yaratma olayının yani *"ol"* emrinin çok hızlı bir şekilde meydana geldiğini gösteren mecazi bir ifadedir, bizim anlayabilmemiz için söylenen bir ifadedir. Kısaca bu bir temsildir, örneklemedir. Yoksa ortada bir söz ya da konuşma yoktur, sadece bir mecaz vardır burada. Ancak bunun manası şöyledir:

"Yüce Allah herhangi bir şeye hükmettiğinde ya da onları takdir buyurduğunda, o şeyler derhal oluşur ve hepsi de bundan kaçınmaksızın, imtina etmeksizin ve asla beklemeksizin var oluş emri içinde gerçekleşir. Bu, adeta şuna benzer: itaatkâr olan bir memur (emir alan kişi) hiç beklemeksizin ve verilen emirden kaçınmaksızın derhal o emri yerine getiriyorsa ve uzak durmaktan sakınıyorsa işte bu da öyledir.

İşte bu ifade ile Allah *(Celle Celâluhû)*'ın çocuk edinmekten ya da doğurmaktan uzak olduğu gerçeğini bu manasıyla pekiştirmiş oluyor. Çünkü, bu manasıyla kudret sıfatına sahip olan bir zatın elbette ki tüm sıfatları cisimlerinkinden farklı olacak ve asla onların sıfatlarına benzemeyecektir. Öyleyse, ortada nasıl bir doğma ya da doğramaktan söz edilebilsin ki?

« فَيَكُونُ » kelimesinde asl olan merfu olmasıdır. Çünkü bu, genel manada tüm kıraat imamlarının okuyuş tarzıdır ki, bu da bunu yeni bir cümle (istinaf) olduğu esasına dayanır. Yani, « فَهُوَ يَكُونُ » – *"O da oluverir."* demektir. Yahut da bu, « يَقُولُ » üzerine matuf olarak merfudur.

Ancak kıraat imamlarından İbn Amir ise, « فَيَكُونُ » kelimesini, « كُنْ » kelimesi üzerine atfederek bunu mansub okumuştur. Çünkü, «كُنْ» kelimesi emir kipidir (fiildir). Bu itibarla, emrin cevabı da « فَ » ile olunca bunun mansub olması gerekir.

Ancak biz de burada diyoruz ki, « كُنْ » kelimesi gerçek manada bir emir fiili, yani kipi değildir. Çünkü burada, « وَاِذَا قَضَٓى اَمْرًا فَاِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ » demekle, « فَاِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ » demek arasında herhangi bir fark yoktur. Mademki, durum böyle ise bu takdirde kelimeyi mansup okumanın bir anlamı da olmaz. Böyle bir durumun olması yani bunu emir kabul edilebilmesi için, bu takdirde bu emir kipiyle ya var olan bir muhataba bir emir olması gerekir. Oysa mevcut yani var olana, zaten var olması bakımından tekrar ona, *"Ol!"* emri verilemez. Çünkü zaten var. Ya da, muhatap yoktur, madumdur. Yok yani madum olana da hitap olunmaz, seslenilmez.

١١٨- ﴿ وَقَالَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ لَوْلَا يُكَلِّمُنَا اللّٰهُ أَوْ تَأْتِينَا اٰيَةٌ كَذٰلِكَ قَالَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ مِثْلَ قَوْلِهِمْ تَشَابَهَتْ قُلُوبُهُمْ قَدْ بَيَّنَّا الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴾

118 – Hakkı bilmeyenler dediler ki: "Allah bizimle konuşmalı ya da bize bir âyet (mucize) **getirmeli değil miydi?" Nitekim, onlardan öncekiler de tıpkı onların söyledikleri gibi söylemişlerdi. Kalpleri** (düşünceleri) **nasıl da birbiriyle örtüştü! Biz gerçekleri kesin bilmek isteyenlere işte âyetlerimizi böylece açıklamışızdır.**

« وَقَالَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ » *"Hakkı bilmeyenler dediler ki:"* Bunlar ya müşrikler veya kitap ehli Yahudi ve Hristiyanlardan olanlardır. Allah, âyetinde bunları ilimden yoksun olmakla zikretti. Çünkü bunlar bildikleriyle amel etmediklerinden ya da bildiklerinin gereğini yapmadıklarından dolayı böyle buyurmuştur.

« لَوْلَا يُكَلِّمُنَا اللّٰهُ » *"Allah bizimle konuşmalı değil miydi?"* Allah meleklerle, Hz. Mûsâ *(Aleyhi's-Selâm)* ile konuştuğu gibi bizimle de konuşması gerekmez miydi? Bu kâfirler sırf kendilerini büyük gördüklerinden ve azgınlıklarından söylemektedirler.

« اَوْ تَأْتِينَٓا اٰيَةٌ » *"ya da bize bir âyet* (mucize) *getirmeli değil miydi?"* Bunu da yine sırf inkâr ve aşağılama, küçümseme kasdıyla söylemektedir.

« كَذٰلِكَ قَالَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ مِثْلَ قَوْلِهِمْ تَشَابَهَتْ قُلُوبُهُمْ » *"Nitekim, onlardan öncekiler de tıpkı onların söyledikleri gibi söylemişlerdi. Kalbleri* (düşünceleri) *nasıl da birbiriyle örtüştü."* Yani günümüzde böyle diyenlerin kalpleriyle (düşünceleriyle) onlardan önce geçenlerin kalpleri (ve düşünceleri) körlükte, basiretsizlikte ne kadar da örtüştü ve benzeşti.

« قَدْ بَيَّنَّا الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ » *"Biz gerçekleri kesin bilmek isteyenlere işte âyetlerimizi böylece açıklarız."* Yani, insaf ölçüleri içerisinde hareket eden ve böyle gelen âyetlerin – mucizelerin Allah tarafından geldiğine ve olduğuna kesin olarak inanan bir toplum için bunların gerçekliğini itirafta bulunmaları gerekir. Onlar karşısında boyun eğmeleri icabeder. Başka hiçbir şeyle değil, bunlar ile yetinmesi lâzım gelir.

١١٩– ﴿ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَلَا تُسْـَٔلُ عَنْ أَصْحَابِ الْجَحِيمِ ﴾

119 – Muhakkak biz seni Kur'an ile müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik. Sen cehennemliklerden sorulacak değilsin.

« انَّا اَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا » *"Muhakkak biz seni* –mü'minleri sevap ve– *Kur'an ile müjdeleyici ve* –kâfirleri de azap ve ceza ile– *uyarıcı olarak gönderdik."*

« وَلَا تُسْـَٔلُ عَنْ اَصْحَابِ الْجَحِيمِ » *"Sen cehennemliklerden sorulacak değilsin."* Biz sen onlardan sorumlu tutacak değiliz. Çünkü, sen onlar için var gücünü ortaya koyup tebliğ ettikten sonra buna rağmen onların iman etmemelerinin hesabını sana soracak, faturasını sana çıkaracak değiliz. Kaldı ki, sen davetini onlara ulaştırmak için de elinden geleni yaptın. Bu son cümle de tıpkı, « بَشِيرًا وَنَذِيرًا » ile « بِالْحَقِّ » kelimeleri gibi haldir. Yani, sorumlu değildir, demektir. Ya da bu, yeni bir cümle olabilir.

Kıraat imamlarından Nâfî, « وَلَا تُسْـَٔلُ » kelimesini, « وَلَا تَسْـَٔلْ » olarak nehiy manasında okumuştur. Bunun da manası; kâfirlerin karşı karşıya bulundukları azabın önemini ve büyüklüğünü göstermektir.

Örneğin; bir belâ ve felâket içerisinde kalmış olan birinin durumunu *"Falan şahıs nasıl?"* diye sorman durumunda tıpkı senin karşındakinden, *"Arkadaş onu hiç sorma!..."* diye cevap almana benzer bir ifadedir buradaki.

Bir diğer yorum ise şöyledir: "Hz. Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* keşke babam ve annemin şu anda ne durumda olduklarını ve ne yaptıklarını bilebilseydim." diye hayıflanır. İşte bunun üzerine yüce Allah peygamberini, kâfirlerin durumlarını sormaktan, öğrenme isteğinden men etmiştir.[501]

١٢٠- ﴿ وَلَنْ تَرْضٰى عَنْكَ الْيَهُودُ وَلَا النَّصَارٰى حَتّٰى تَتَّبِعَ مِلَّتَهُمْ قُلْ اِنَّ هُدَى اللّٰهِ هُوَ الْهُدٰى وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ اَهْوَٓاءَهُمْ بَعْدَ الَّذ۪ي جَٓاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ مَا لَكَ مِنَ اللّٰهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَص۪يرٍ ﴾

120 – Yahudiler olsun, Hristiyanlar olsun sen onların dinlerine uymadıkça asla senden hoşnut kalmayacaklardır. De ki: "Allah'ın dosdoğru yolu, İslâm'ın ta kendisidir." Eğer sana gelen ilimden (vahiyden) **sonra sen Yahudi ve Hristiyanların hevâ ve heveslerine** (isteklerine) **boyun eğersen, yemin olsun ki, Allah'tan sana ne bir yar – dost ve ne de bir yardımcı vardır.**

« وَلَنْ تَرْضٰى عَنْكَ الْيَهُودُ وَلَا النَّصَارٰى حَتّٰى تَتَّبِعَ مِلَّتَهُمْ » *"Yahudiler olsun, Hristiyanlar olsun, sen onların dinlerine uymadıkça asla senden hoşnut kalmayacaklardır."* Sanki burada onların şöyle bir ifadelerine yer verilir gibidir:

"Sen ne kadar bizi memnun etmeye, hoşnut etmeye çalışırsan çalış, sen bizim dinimize, inanç, sistem ve uygulamalarımıza uymadığın sürece biz hiçbir zaman ve asla senden memnun kalacak değiliz."

Böylece Rasulûllah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*'ın, bu gibi kimselerin ya da toplumların kesinlikle İslâm dinine giremeyeceklerini ve onlardan u-

[501] Bk. İbn Kesir, Tefsir: 1/234.

mut kesmesi gerektiğini Rabbim bu şekilde bildirmiş oluyor ve onların konuşmalarını, söz ve niyetlerini aziz ve celil olan Allah bildirmiş oluyor.

« قُلْ إِنَّ هُدَى اللهِ هُوَ الْهُدٰى » *"De ki: «Allah'ın* –kullarından hoşnut kalıp razı olacağı– *dosdoğru yolu, İslâm'ın ta kendisidir.»"* Çünkü, İslâm bizatihî tümüyle ve hepten hidâyettir. Artık onun ötesinde bir hidâyet, doğru yol aranmaz, aranamaz. Oysa onların hidâyet ya da doğru yol diye halkı davet ettikleri şey ya da şeyler hevâ ve hevesten başkası değildir. Görmez misin bak, Allah ne buyuruyor:

« وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ أَهْوَآءَهُمْ بَعْدَ الَّذِي جَآءَكَ مِنَ الْعِلْمِ » *"Eğer sana gelen ilimden* (vahiyden) *sonra"* yani, Allah'ın hak dininin bizzat İslâm dini olduğu gerçeğini öğrendikten ya da kesin ve sağlıklı deliller, apaçık hüccet ve kanıtlarla malum dinin İslâm olduğunu bilip öğrendikten sonra, *"Şu Yahudi ve Hristiyanların hevâ ve heveslerine,* –hevâ ve bidatlerden oluşan sözlerine, görüşlerine– *boyun eğersen, yemin olsun ki:"*

« مَا لَكَ مِنَ اللهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ » *"Allah'tan sana ne bir yar* (dost) *ne de bir yardımcı vardır."* Seni Allah'ın azabından kurtaracak ne bir dostunu ve ne de bir yardım edenin bulunacaktır.

١٢١– ﴿ الَّذِينَ اٰتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَتْلُونَهُ حَقَّ تِلَاوَتِهِ أُولٰٓئِكَ يُؤْمِنُونَ بِهِ وَمَنْ يَكْفُرْ بِهِ فَأُولٰٓئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴾

121 – Kendilerine kitap verdiklerimizden öyleleri de vardır ki; o kitabı, okunması gerektiği gibi okuyup uygularlar. İşte bunlar o kitaba iman edenlerin ta kendileridir. Kim de onu inkâr ederse işte hüsrana uğrayanlar da onlardır.

« الَّذِينَ اٰتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَتْلُونَهُ حَقَّ تِلَاوَتِهِ » *"Kendilerine kitap verdiklerimizden öyleleri de vardır ki; o kitabı, okunması gerektiği gibi okuyup uygularlar."*

Burada, « الَّذِينَ » mübtedadır. « اٰتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ » ise bunun sılasıdır (ilgi cümleciğidir). Burada sözü edilenler, kitap ehlinin mü'min o-

lanlarıdır, inananlarıdır. Bu kitaplar da Tevrat ile İncil'dir ki, dolayısıyla bu iki kitabın inananları demektir. Bu, birinci yorumdur. Diğer bir yoruma göre bunlar Rasulûllah (Sallallahu Aleyhi ve Sellem)'ın ashabıdırlar. Buradaki kitaptan maksat da Kur'an-ı Kerim'dir. Buradaki, « يَتْلُونَهُ » kelimesi de, « هُمْ » zamirinden takdir olunan bir haldir. Çünkü, onlar Kitap inmekte olduğu sırada onu okuyor değillerdi. Bu mastar kabul edilerek de mansub kılınmıştır.

« حَقَّ تِلَاوَتِهِ » Yani tertil üzere (okunma açısından kıraat kurallarına uyarak, harfleri çıkması gereken yerlerden/mahreçlerden çıkararak), tefekkür ve tedebbür sûretiyle üzerinde düşüne düşüne okurlar. Ya da içindeki hükümlere iman ederek ve gereğini yaparak, amel ederek okurlar. Rasulûllah (Sallallahu Aleyhi ve Sellem)'ın o kitaplarda var olan sıfatlarını değiştirmeden okurlar, gereğini yaparlar.

« أُولَٰئِكَ يُؤْمِنُونَ بِهِ » *"İşte bunlar o kitaba iman edenlerin ta kendileridir."*

Burada, « أُولَٰئِكَ » mübtedadır. « يُؤْمِنُونَ بِهِ » cümlesi de bunun haberidir. Cümle bütünüyle de, « الَّذِينَ »'nin haberidirler. Aynı zamanda, « يَتْلُونَهُ » ibaresinin haber olması, cümlenin de bir başka haber olması da caizdir.

« وَمَنْ يَكْفُرْ بِهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ » *"Kim de onu inkâr ederse, işte hüsrana uğrayanlar da onlardır."* Hidâyeti verip de yerine dalâleti satın alanlar da bunlardır.

١٢٢– ﴿ يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ اذْكُرُوا نِعْمَتِيَ الَّتِي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَأَنِّي فَضَّلْتُكُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴾

122 – Ey İsrailoğulları! Size önceden verdiğim nimetlerimi ve sizi âlemlere üstün kıldığımı hatırlayın!

« يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ اذْكُرُوا نِعْمَتِيَ الَّتِي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ » *"Ey İsrailoğulları! Size önceden verdiğim nimetlerimi* –üzerinize nimet olarak sunduğum şey-

ler– « وَأَنِّي فَضَّلْتُكُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ » *ve sizi âlemlere üstün kıldığımı hatırlayın."* Sizi kendi çağınız insanlarına üstün kıldığımı hatırlayın.

١٢٣– ﴿ وَاتَّقُوا يَوْمًا لَا تَجْزِي نَفْسٌ عَنْ نَفْسٍ شَيْئًا وَلَا يُقْبَلُ مِنْهَا عَدْلٌ وَلَا تَنْفَعُهَا شَفَاعَةٌ وَلَا هُمْ يُنْصَرُونَ ﴾

123 – Öyle bir günün dehşetinden sakının ki, o gün hiçbir kimse bir başkası adına ödeme yapamaz, hiçbir kimseden bir fidye kabul edilmez ve hiçbir kimseye şefaat de fayda vermez ve onlara yardım da olunmaz.

« وَاتَّقُوا يَوْمًا لَا تَجْزِي نَفْسٌ عَنْ نَفْسٍ شَيْئًا وَلَا يُقْبَلُ مِنْهَا عَدْلٌ وَلَا تَنْفَعُهَا شَفَاعَةٌ وَلَا هُمْ يُنْصَرُونَ » *"Öyle bir günün dehşetinden sakının ki, o gün hiçbir kimse bir başkası adına ödeme yapamaz, hiçbir kimseden bir fidye kabul edilmez ve hiçbir kimseye şefaat de fayda vermez ve onlara yardım da olunmaz."*

Burada, « هُمْ » zamiri mübteda olarak merfudur. Haberi de, « يُنْصَرُونَ » fiilidir. Her dört cümle ise, « يَوْمًا » kelimesinin sıfatıdırlar. Yani mana şöyledir:

"Hiçbir ödemenin alınmadığı o günden, hiçbir şeyin kabul edilmediği o günden, hiçbir şefaatin yarar sağlamadığı o günden ve hiçbir tardımın yapılmadığı o günden sakının."

Bu iki âyetin bu şekilde tekrar olunmasının sebebi, Yahudilerden sudur eden tekrar tekrar masiyetleri nedeniyledir. Böyle İsrailoğullarının kıssası başladığı şekliyle son bulmuş oldu.

❁ ❁ ❁

124. — 131. ÂYETLER

وَإِذِ ابْتَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ رَبُّهُ بِكَلِمَاتٍ فَأَتَمَّهُنَّ قَالَ إِنِّي
جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ إِمَامًا قَالَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي قَالَ لَا يَنَالُ عَهْدِي
الظَّالِمِينَ ﴿١٢٤﴾ وَإِذْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِلنَّاسِ وَأَمْنًا وَاتَّخِذُوا
مِنْ مَقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى وَعَهِدْنَا إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ أَنْ
طَهِّرَا بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ وَالْعَاكِفِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ ﴿١٢٥﴾ وَإِذْ قَالَ
إِبْرَاهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هَٰذَا بَلَدًا آمِنًا وَارْزُقْ أَهْلَهُ مِنَ الثَّمَرَاتِ
مَنْ آمَنَ مِنْهُمْ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ قَالَ وَمَنْ كَفَرَ فَأُمَتِّعُهُ
قَلِيلًا ثُمَّ أَضْطَرُّهُ إِلَىٰ عَذَابِ النَّارِ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿١٢٦﴾ وَإِذْ
يَرْفَعُ إِبْرَاهِيمُ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ وَإِسْمَاعِيلُ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا
إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿١٢٧﴾ رَبَّنَا وَاجْعَلْنَا مُسْلِمَيْنِ لَكَ
وَمِنْ ذُرِّيَّتِنَا أُمَّةً مُسْلِمَةً لَكَ وَأَرِنَا مَنَاسِكَنَا وَتُبْ عَلَيْنَا
إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿١٢٨﴾ رَبَّنَا وَابْعَثْ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْهُمْ
يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِكَ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُزَكِّيهِمْ
إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١٢٩﴾ وَمَنْ يَرْغَبُ عَنْ مِلَّةِ إِبْرَاهِيمَ

إِلَّا مَنْ سَفِهَ نَفْسَهُ وَلَقَدِ اصْطَفَيْنَاهُ فِي الدُّنْيَا وَإِنَّهُ فِي الْاٰخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحِينَ ﴿١٣٠﴾ إِذْ قَالَ لَهُ رَبُّهُ أَسْلِمْ قَالَ أَسْلَمْتُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٣١﴾

Meâli

124. Ve yine hatırlayın ki: Bir zamanlar Rabbi İbrahim'i birtakım kelimelerle *(emirlerle)* denemişti. İbrahim de emredildiği gibi onları yerine getirdi. Rabbi de ona: "Seni insanların üzerinde emirlerimi uygulayan bir imam *(önder)* kılacağım." buyurdu. İbrahim de: "Soyumdan da imamlar gönder." diye yakardı. Allah: "Ahdim zalimlere ermez *(zalimler için böyle bir söz vermem)*." buyurdu.

125. Ve yine hatırlayın ki: "Beytullah'ı insanların sevap kazanmaları için toplanma yeri ve güvenli bir mekan kılmıştık. Öyle ise, siz de İbrahim'in makamından bir namaz yeri edinin *(orada namız kılın)*." Ve biz İbrahim ile İsmail'e, "Beytimi, tavaf edenler, itikafa girerek kendilerini ibadete verenler, rüku ve secde ederek namaz kılanlar için tertemiz tutun." diye emrettik.

126. Ve şunu da hatırlayın ki: "İbrahim; Rabbim! Burayı emin ve güvenli bir belde kıl! Halkından da Allah'a ve ahiret gününe iman edenleri çeşitli meyve ve ürünlerle rızıklandır!" diye yakardı. Rabbi de: "Halkından inkârcıları bile az bir süre de olsa rızıklandırır, sonra da onu cehennem ateşinin azabına suçunun cezası olarak mahküm ederim. Orası ne kötü bir varış yeridir!" diye buyurdu.

127. Hani şunu da hatırla ki: İbrahim ve oğlu İsmail birlikte Beytullah'ın temellerini yükseltiyorlar ve şöyle dua ediyorlardı: "Rabbimiz! Bunu bizden kabul buyur; doğrusu sen her şeyi hakkıyla işiten ve hakkıyla bilensin."

128. "Rabbimiz! Her ikimizi de Müslüman olarak sana teslim olmuş iki kul eyle. Soyumuzdan da sana teslim olan Müslüman bir ümmet çıkar! Rabbimiz! Bize nasıl ibadet edeceğimizi, ibadet edeceğimiz yerleri göster! Tevbelerimizi kabul buyur! Çünkü, Sen gerçekten tevbeleri çok çok kabul eden ve merhamet sahibi olansın."

129. "Rabbimiz! İçlerinden onlara bir peygamber gönder ki, onlara senin âyetlerini okusun, Kitabını ve hikmeti onlara öğretsin ve onları şirkin her çeşidinden arındırsın. Muhakkak sen Azizsin *(güçlüsün)*, Hakimsin *(hüküm ve hikmet sahibisin)*."

130. Kendini bilmezden başka kim İbrahim'in dininden vazgeçebilir!? Yemin olsun ki, biz onu dünyada peygamber olarak seçtik. Ve o ahirette de muhakkak salih olan kullardandır.

131. Şunu da hatırla: "Rabbi ona; *(Müslüman olarak)* teslim ol!" dedi. İbrahim de: "Alemlerin Rabbine *(Müslüman olarak)* teslim oldum." demişti.

Tefsiri

١٢٤ ﴿ وَإِذِ ابْتَلَى إِبْرَاهِيمَ رَبُّهُ بِكَلِمَاتٍ فَأَتَمَّهُنَّ قَالَ إِنِّي جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ إِمَامًا قَالَ وَمِن ذُرِّيَّتِي قَالَ لَا يَنَالُ عَهْدِي الظَّالِمِينَ ﴾

124 – Ve yine hatırlayın ki: Bir zamanlar Rabbi İbrahim'i birtakım kelimelerle (emirlerle) **denemişti. İbrahim de emredildiği gibi onları yerine getirdi. Rabbi de ona: "Seni insanların üzerinde emirlerimi uygulayan bir imam** (önder) **kılacağım." buyurdu. İbrahim de: "Soyumdan da imamlar gönder." diye yakardı. Allah: "Ahdim zalimlere ermez** (zalimler için böyle bir söz vermem)**." buyurdu.**

« وَإِذِ ابْتَلَى إِبْرَاهِيمَ رَبُّهُ بِكَلِمَاتٍ » *"Ve yine hatırlayın ki, bir zamanlar Rabbi birtakım kelimelerle* (emirlerle) *denemişti."*

Burada, « وَإِذْ » ifadesi, « وَاذْكُرْ إِذْ » takdirindedir. Birtakım emir ve yasaklarla onu denedi, imtihan etti.

İhtibar: Deneme ve tecrübe ya da imtihan ifadesi bizim açımızdan değerlendirildiğinde, bizim bilmediğimiz şeylerin ortaya çıkması manasındadır. Yüce Allah açısından ele alındığında ise, Allah'ın bildiği bir gerçeği açıklaması, ortaya koyması demektir.

İbtilanın ya da imtihanın akıbeti veya sonucu ise; gerek şahit hazır olan açısından olsun ve gerekse gaib (yani yanımızda hazır olmayan) noktasından olsun her ikisi yönünden gizli (yani bizim açımızdan anlaşılması zor olan) bir şeyin tümüyle ortaya çıkması anlamındadır. İşte bunun içindir ki, bunun yüce Allah'a izafesi caiz görülmüştür.

Bir diğer yoruma göre; Allah'ın kulunu denemesi demek, iki şeyden birini tercih yani Allah'ın dilediği şey ile kulun arzuladığı şey arasında mümkün olması nedeniyle birini tercih noktasında bu, mecazi anlamda kullanılmıştır. Sanki Allah kulunu, ondan olabilecek bir şey ile imtihan ediyor da, sonuçta kulunu buna göre değerlendirip cezalandırıyor gibi bir şey..

İmam Ebu Hanife *(Rahmetullahi Aleyh)* burada, İbrahim kelimesini merfu olarak okumuş yani, « إِبْرَاهِيمُ رَبَّهُ » tarzında kıraat etmiştir ki, bu, aynı zamanda İbn Abbas'ın da kıraatidir. Yani bunun manası şu demektir:

"Hz.İbrahim (Aleyhi's-Selâm) dualardan oluşan birtakım kelimelerle, adeta denemeye tâbi tutulan biri gibi Rabbine dua edip çağırdı. Acaba Rabbi onun bu kelimelerine icabet buyuracak mı, buyurmayacak mı?" [502]

« فَأَتَمَّهُنَّ » *"İbrahim de emredildiği gibi onları yerine getirdi."* Yani, nasıl yapması gerekiyor idiyse aynen öylece tamamladı. Hiç ifrat ve tefrite gitmeksizin kendisinden istenileni yerine getirdi. Bu âdeta:

﴿ وَإِبْرَاهِيمَ الَّذِي وَفَّى ﴾ ***"Ahdine vefa gösteren İbrahim.."*** [503]

kavlindeki gibidir. Ebu Hanife merhumun kıraatine göre bunun manası şöyledir:

"Allah, ona istediklerini hiç eksiltmeden tastamam olarak verdi." İşte bu yoruma göre Hz. İbrahim *(Aleyhi's-Selâm)*'in Rabbinden istediği kelimeler, tefsirimizin bu âyet grubu içerisinde yer alacak olan, Bakara Sûresi, 126. – 129. âyetlerinde yer alan dualarıdır.

« بِكَلِمَاتٍ » yani, kelimelerden murat; meşhur olan kıraate göre beş tanesi baş bölgesindedir ve şunlardır; Saçını ortadan ikiye ayırmak,

---

[502] **İbtila:** İhtibar, imtihan, deneme ve tecrübe etmek demektir. Allah'ın ibtilası, imtihan etmesi demek, bir şeyi kullarına bildirmesi meselesine raeidir. Yoksa o şeyi bilmek ya da öğrenmek manasında değildir. Çünkü olacakları zaten bilir. Dolayısıyla Allah'ın öğrenmek için bu türden bir denemeye ihtiyacı yoktur. İşte bu yönüyle mana şöyledir: "Allah, kullarına deneme, imtihandan geçirme muamelesi yapar. Tefsir bilginlerinin çoğunluğu da, söz konusu kelimelerin, sünnet itibariyle on haslet olduğu noktası üzerinde durmuşlardır. Bu on hasletten beş tanesi baş bölgesinde olup kalan beş haslet de vücudun diğer bölgelerindedir. Bk. Tefsiru'l-Vasit. "Çeviren")

[503] Necm, 37.

bıyıkları kısaltmak, misvak kullanmak, mazmaza (yani ağzı su ile temiz olarak çalkalayıp yıkamak) ve istinşaktır (buruna su çekip burnu temizlemektir). Bunlardan beş tanesi de vücudun diğer bölgelerinde olup şunlardan oluşmaktadır; Sünnet olmak, tırnakları kesmek, koltuk altlarını temizlemek ve eteğini tıraş etmek, bir de istinca, yani taharetlenip temizlenmektir.

İbn Abbas'a göre bunlar şeriattan otuz paydır. Bu otuzdan on maddesi, Tevbe Sûresi, 112. âyette, on maddesi, Ahzab Sûresi, 35. âyette ve kalan on maddesi de, Mü'minun Sûresi, 9. ve Mearic Sûresi, 34. âyetlerde yer almaktadır.

Bir yoruma göre de bunlar hac menasikidir. [504]

« قَالَ اِنّـِي جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ اِمَامًا » *"Rabbi de ona: seni insanların üzerine emirlerimi, uygulayan bir imam* (önder) *kılacağım, buyurdu."*

İmam: Kendisine uyulan kimseye verilen addır. Yani, onlar dinlerini uygulamada seni imam ve lider kabul edecekler.

« قَالَ وَمِنْ ذُرِّيَّتـِي » *"İbrahim de: «Soyumdan da imamlar gönder!» diye yakardı."* Yani neslimden de kendilerine uyulan imamlar gönder. Kişinin zürriyeti demek, erkek olsun – kadın olsun var olan çocukları, demektir. « ذُرِّيَّة » kelimesi, « فُعْلِيَّة » kalıbından bir kelimedir. Kelime kök itibariyle, « الذَّرْء »"den türeme olup "yaratmak" manasındadır. Sonundaki « ء » hemze harfi « ى » harfine dönüştürülüp idgam olunmuştur.

---

[504] Ata'dan rivâyete göre İbn Abbas *(Radıyallahu Anh)* şöyle demiş: "Yüce Allah İbrahim *(Aleyhi's-Selâm)*'e vahyederek buyurdu ki: Ey Halil'im! Temizlen! O da derhal, ağzını yıkayıp temizledi. Bu defa, yüce Allah yine ona, "Temizlen!" diye vahyetti. Bu sefer de, misvak kullanarak temizlik yaptı. Yine yüce Allah kendisine, "Temizlen!" diye vahyetti. Bu sefer de, bıyıklarını aldı (kesti). Allah tekrar ona, "Temizlen!" diye vahyetti. O da bunun üzerine, saçını ortasından ikiye ayırdı. Yine Allah ona "Temiz-len!" diye vahyetti, o da bu defa, büyük ve küçük abdestten sonra taharetlendi – temizlik yaptı. Yüce Allah yine ona "Temizlen!" diye vahyetti o da, eteğini tıraş etti. Yüce Allah, tekrar, "Temizlen!" diye vahiy buyurdu, o da bu defa koltuk altlarını tıraş etti. Allah Teâlâ tekrar kendisine temizlenmesini emir buyurdu, o da, tırnaklarını kesti. Yine yüce Allah, ona temizlen, diye emir buyurdu, o da, şöyle dönüp gözüyle vücuduna baktı–vücudunu gözden geçirdi, daha ne yapabilirim diye düşündü. Nihâyet 120 yaşından sonra sünnet oldu. Bk. Tefsiru'l-Vasit. "Çeviren".

« قَالَ لَا يَنَالُ عَهْدِي الظَّالِمِينَ » *"Allah: «Ahdim zalimlere ermez»* –zalimler için böyle bir söz vermem–, *buyurdu."* Kıraat imamlarından Hamza ve Hafs, « عَهْدِي » kelimesindeki « ى » harfini sakin olarak okumuşlardır. Diğer kıraat imamları ise, « ى » harfinin fethasıyla okumuşlardır. Mana da şöyledir:

"Senin neslinden zalim olanlara imamet isabet etmeyecek, verilmeyecektir." Yani, onlardan kâfir olanlarına sana verilen onlara verilmeyecektir.

Rabbimiz burada şu gerçeği bize bildiriyor:

Müslümanlara ait olan bir imamet görevi kâfirler için söz konusu değildir. Çünkü; Hz. İbrahim *(Aleyhi's-Selâm)*'in soyundan hem Müslüman olan bir nesil ve hem de kâfir olan bir nesil gelmiştir ve gelecektir de. Yüce Allah *(Celle Celâluhû)* şöyle buyuruyor:

﴿ وَبَارَكْنَا عَلَيْهِ وَعَلَى إِسْحَقَ وَمِن ذُرِّيَّتِهِمَا مُحْسِنٌ وَظَالِمٌ لِنَفْسِهِ مُبِينٌ ﴾

"Kendisini ve İshak'ı mübarek (bereketli) ***kıldık. Fakat her ikisinin de soyundan iyi kimseler*** (muhsinler) ***olacağı gibi, kendine açıktan açığa kötülük edenler*** (zalimler) ***de olacaktır."*** [505]

Bu âyette yer alan ve *"iyi kimseler"* olarak belirttiğimiz « مُحْسِنٌ » kelimesi, « مُؤْمِنٌ » yani, iman eden manasındadır. *"kötülük edenler"* diye belirttiğimiz « ظَالِمٌ » kelimesi de, « كَافِرٌ » inkârcılar anlamındadır.

İşte Mutezile Mezhebi mensupları bu âyete dayanarak, fasık kimsenin imametinin sahih ve uygun olmadığını ileri sürmektedirler. Diyorlar ki:

"Buna göre bir kâfirin imameti nasıl caiz olabilsin ki? Çünkü İmamın, yani İslâm devlet başkanının görevi zulmün önüne geçmektir. Eğer bizzat kendisine zulümde bulunan bir kimse imam (devlet başkanı) *olarak tayin olunursa bu akla şu atasözünü getirir: "Sürüye kurdu çoban atayanlar, koyunlara zulmetmiş olurlar."* [506]

---

[505] Saffat, 113.
[506] Bk. Meydani; Mecmau'l-Emsal, 1/260, 266 ve 2/302)

Ancak Ehli Sünnet olarak biz burada şunu demek istiyoruz. Burada zalimden murat kâfir demektir. Çünkü kâfir mutlak manada zalim demektir.

Bir yoruma göre de Hz. İbrahim *(Aleyhi's-Selâm)*, soyundan gelenlerin tıpkı kendisi gibi peygamber olmalarını istemiştir. Yüce Allah da ona, zalimlerin peygamber olmayacaklarını bildirmiştir.

١٢٥- ﴿ وَإِذْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِلنَّاسِ وَأَمْنًا وَاتَّخِذُوا مِنْ مَقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى وَعَهِدْنَا إِلَى إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ أَنْ طَهِّرَا بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ وَالْعَاكِفِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ ﴾

125 – Ve yine hatırlayın ki: "Beytullah'ı insanların sevap kazanmaları için toplanma yeri ve güvenli bir mekan kılmıştık. Öyle ise siz de İbrahim'in makamından bir namaz yeri edinin (orada namaz kılın)." **Ve biz İbrahim ile İsmail'e, "Beytimi, tavaf edenler, itikafa girerek kendilerini ibadete verenler, rüku ve secde ederek namaz kılanlar için tertemiz tutun." diye emrettik.**

« وَإِذْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِلنَّاسِ وَأَمْنًا » *"Ve yine hatırlayın ki: Beytullah'ı insanların sevap kazanmaları için toplanma yeri ve güvenli bir mekan kılmıştık."* Nasıl yıldız denince ilk akla gelen Süreyya yıldız oluyorsa, *"beyt"* denince ilk ve hemen akla gelen Kâbe'dir. Çünkü hep Beyt adı kullanıla geldiğinden bu artık bir özel isim mahiyetini almıştır ve Allah'ın evi akla gelir.

« مَثَابَةً لِلنَّاسِ » halkın dönüp geldikleri ve toplandıkları yer. Yani hacca ve umreye gidenlerin, dünyanın dört bir tarafından çıkıp gelenlerin toplanıp sığındıkları mahal. « وَأَمْنًا » Güvenli mekan. Çünkü buraya bir caninin gelip sığınması halinde o orada bulunduğu müddetçe dokunulmazlığı var demektir. Oradan çıkıp ayrılana dek kimse ona dokunamaz, saldıramaz. İşte bu âyet bizim için yani Ehli Sünnet lehine bir delildir. Hareme sığınan herhangi bir kimsenin orada bulunduğu müddetçe dokunulmazlığı vardır.

« وَاتَّخِذُوا مِنْ مَقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى » *"Öyle ise siz de İbrahim'in makamından bir namaz yeri edinin* (orada namaz kılın)."

Biz: *"Orada kendiniz için namaz kılabileceğiniz bir yer edinin."* dedik. Hz. Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*'den rivâyete göre, kendisi Hz. Ömer *(Radıyallahu Anh)*'in elinden tutarak şöyle buyurmuş:

— *İşte burası Makam-ı İbrahim'dir."* Bunun üzerine Hz. Ömer *(Radıyallahu Anh)*:

— *Biz burayı namaz edinmeyelim mi,* diye sorar. Hz. Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de:

— *Ben bununla emrolunmadım."* buyurur. Henüz güneş batmamıştı ki, bu âyet nazil oldu." [507]

Bir yoruma göre, « مُصَلًّى » dua edilecek yer edinin, demektir.

Makam-ı İbrahim: Üzerinde Hz. İbrahim *(Aleyhi's-Selâm)*'in ayak izlerinin bulunduğu taş, demektir. Bir yoruma göre de Harem'in tamamı Makam-ı İbrahim'dir.

Kıraat imamlarından İbn Amir ve Nâfi mazi (geçmiş zaman) kipiyle, « وَاتَّخَذُوا » olarak kıraat etmişler, diğerleri ise âyette geçtiği şekliyle emir kipi olarak okumuşlardır. Mazi sigasıyla okuyanlar bunu, « جَعَلْنَا » üzerine atfetmektedirler. Yani:

"Halk, Hz. İbrahim (Aleyhi's-Selâm)'in işaretlediği (belirlediği), *önem verdiği ve soyunu yerleştirdiği yeri kıble edinerek orada namazlarını kılmak üzere orayı namazgâh edindi."*

« وَعَهِدْنَا إِلَى إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ » *"Ve biz İbrahim ile İsmail'e emrettik:"* « أَنْ طَهِّرَا بَيْتِيَ » *"Beytimi temiz tutun!"*

Kıraat imamlarından, Nâfi, Cafer ve Hafs, « ى » harfinin fethiyle, « بَيْتِيَ » olarak okumuşlardır. Bu da, « بِأَنْ طَهِّرَ » takdirindedir. Veya sadece, « طَهِّرَ » takdirindedir. *"Temizleyerek veya temizleyin."* Manalarında olmak üzere. Manası şöyledir:

---

[507] Hafız İbn Hacer, bunu Ebu Nuaym rivâyet etmiştir, demiştir. Bk, Keşşaf, 1/185. İbn Ebu Davud da bunu el-Mesahif'te rivâyet etmiştir. Bk. Kenzu'l-Ummal, 38107.

"Her ikiniz onu (evimi) *putlardan, necis, pis ve murdar olan her şeyden arındırarak tertemiz hale getirin!"*

« لِلطَّآئِفِينَ وَالْعَاكِفِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ » *"Tavaf edenler* –Beytullah'ın çevresinde dolananlar veya değişik ülkelerden çıkarak oraya gelenler–, *itikafa girerek kendilerini ibadete verenler* –Kâbe'nin civarında yerleşip kalanlar veya orada ikamet edip de ayrılmayanlar, Mekke'nin yerlileri– *rükû ve secde ederek* –her iki hareketi de namazlarında cem etmek sûretiyle– *namaz kılanlar için tertemiz tutun, diye emrettik."*

١٢٦– ﴿ وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هٰذَا بَلَدًا اٰمِنًا وَارْزُقْ أَهْلَهُ مِنَ الثَّمَرَاتِ مَنْ اٰمَنَ مِنْهُمْ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ قَالَ وَمَنْ كَفَرَ فَأُمَتِّعُهُ قَلِيلاً ثُمَّ أَضْطَرُّهُ إِلٰى عَذَابِ النَّارِ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴾

126 – Ve şunu da hatırlayın ki: "İbrahim; Rabbim! Burayı emin ve güvenli bir belde kıl! Halkından da Allah'a ve ahiret gününe iman edenleri çeşitli meyve ve ürünlerle rızıklandır!" diye yakardı. Rabbi de: "Halkından inkârcıları bile az bir süre de olsa rızıklandırır, sonra da onu cehennem ateşinin azabına suçunun cezası olarak mahkum ederim. Orası ne kötü bir varış yeridir!" diye buyurdu.

« وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هٰذَا بَلَدًا اٰمِنًا » *"Ve şunu da hatırlayın ki: İbrahim, «Rabbim! Burayı emin ve güvenli bir belde kıl! ...»"* Yani bu beldeyi veya bu mekanı, mutlu bir hayatın geçirilmesi için güven duyulan, emin olan bir yer kıl. Ya da burada bulunanları güven ve emniyet içinde eyle, demektir. Bu tıpkı, *"Tam uyku çekilecek, dinlenilecek bir gece."* İfadesinde yer alan güven ifadesine benzer bir ifade gibidir.

Burada, « هٰذَا » kelimesi ilk mef'ul, « بَلَدًا » kelimesi ikinci mef'ul ve, « اٰمِنًا » kelimesi de bunu sıfatıdır.

« وَارْزُقْ اَهْلَهُ مِنَ الثَّمَرَاتِ » *"Halkını da çeşitli meyve ve ürünlerle rızıklandır!"* Çünkü o dönemlerde Mekke'de pek ürün bulunmazdı. İşte bu cümledeki, « اَهْلَهُ »'den bedel, âyetin bundan sonra gelen şu cümlesidir:

« مَنْ اٰمَنَ مِنْهُمْ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ » *"Bunlardan da Allah'a ve ahiret gününe iman edenleri çeşitli meyve ve ürünlerle rızıklandır."*

Bu, külden bedeli ba'zdır. Yani özellikle *"Oradaki halktan mü'min olanları rızıklandır"*. Böylece Hz. İbrahim *(Aleyhi's-Selâm)* rızık olayını da imamet ile kıyaslayarak, bunu da sadece ona iman edenlere tahsis etmiş oldu.

« قَالَ وَمَنْ كَفَرَ فَاُمَتِّعُهُ قَلِيلاً » *"Rabbi de* –ona cevap olarak– *halkından inkârcıları bile az bir süre de olsa* –ecellerinin bitimine kadar da olsa ya da az bir müddet faydalanmaları da olsa– *rızıklandırır."*

Kıraat imamlarından İbn Amir, « فَاُمَتِّعُهُ » kelimesini, « فَاُمْتِعُهُ » olarak kıraat etmiştir.

« ثُمَّ اَضْطَرُّهُ اِلٰى عَذَابِ النَّارِ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ » *"Sonra da onu cehennem ateşinin azabına suçunun cezası olarak mahkum ederim."* Mecburi olarak gidip sığınacağı yer ateştir. Burada mahsusun bi'z-zem mahzuftur (gizlidir).

١٢٧– ﴿ وَاِذْ يَرْفَعُ اِبْرٰهٖمُ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ وَاِسْمٰعٖيلُ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا اِنَّكَ اَنْتَ السَّمٖيعُ الْعَلٖيمُ ﴾ .

127 – Hani şunu da hatırla ki: İbrahim ve oğlu İsmail birlikte Beytullah'ın temellerini yükseltiyorlar ve şöyle dua ediyorlardı: "Rabbimiz! Bunu bizden kabul buyur; doğrusu sen her şeyi hakkıyla işiten ve hakkıyla bilensin."

« وَاِذْ يَرْفَعُ اِبْرٰهٖمُ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ وَاِسْمٰعٖيلُ » *"Hani şunu da hatırla ki, İbrahim ve oğlu İsmail birlikte Beytullah'ın temellerini yükseltiyorlar ve şöyle dua ediyorlardı:"*

Burada, « وَاِذْ يَرْفَعُ اِبْرَاهِيمُ » cümlesi, geçmiş zamanı hikaye ediyor. Yani daha önce geçen bir olayı muzari (şimdiki zaman) kipini kullanarak zikrediyor. « الْقَوَاعِدَ » kelimesi, *"kaide"* kelimesinin çoğuludur. Bu da esas ve asıl anlamında binanın üzerinde kurulduğu ya da inşa edildiği temel demektir. *"kaide"* kelimesi sıfat olmakla birlikte artık daha çok isim

gibi kullanılan bir kelimedir. Bunun manası da sabit, demektir. Bu açıdan sıfat-ı galibe denmiştir. Temellerin yükselmesi demek, inşaatın ya da binanın o temeller üzerinde yükseltilmesi anlamındadır. Çünkü, temel üzerinde inşaata devam olunurken artık o alçak (düşük) seviyeden yükselerek çıkar ve daha önce kısa bir yapı iken duvarlar uzayıp yükselir.

« مِنَ الْبَيْتِ » Beytullah manasına olup Kâbe demektir. İsmâîl kelimesi, İbrahim kelimesine matuftur. Hz. İbrahim *(Aleyhi's-Selâm)* bir usta olarak binayı inşa ediyor, Hz. İsmail *(Aleyhi's-Selâm)* de bir çırak gibi ona taş taşıyıp veriyordu.

« رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا » *"Rabbimiz! Bunu bizden kabul buyur!"*

Her ikisi de, « يَقُولاَنِ رَبَّنَا » *"Rabbimiz, diyorlardı."* Bu « يَقُولاَنِ » fiili hal olarak mahallen mansubtur. Abdullah b. Mesud, kendi kıraatinde bu fiili açıktan okuyarak izhar ederdi. Manası da:

"Her ikisi de binanın temellerini yükselterek, ey Rabbimiz! Bizden kabul buyur! Biz Senin bu beytini yapmakla sana yaklaşıyoruz, diye yakarıyorlardı."

« اِنَّكَ اَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ » *"Doğrusu sen her şeyi hakkıyla işiten – duamızı duyan– ve hakkıyla –içimizden geçenleri ve niyetlerimizi– bilensin."*

Âyette önce geçen « الْقَوَاعِدَ » – *"temeller"* kelimesi, neyin temelleri olduğu belli olmadığından mübhem olarak zikredilmiş bulunuyor. Sonra bu, *"Beyt"* ile kayıtlanınca Beytullah'a ait temeller olduğu anlaşılıyor ki, bu da yapılan işin (Beytin) önemine ve şanının yüceliğine işaret kasdını taşımaktadır.

١٢٨– ﴿ رَبَّنَا وَاجْعَلْنَا مُسْلِمَيْنِ لَكَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِنَا أُمَّةً مُسْلِمَةً لَكَ وَأَرِنَا مَنَاسِكَنَا وَتُبْ عَلَيْنَا إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴾

128 – "Rabbimiz! Her ikimizi de (Müslüman olarak) **Sana teslim olmuş iki kul eyle. Soyumuzdan da sana teslim olan** (Müslüman)

bir ümmet çıkar! Rabbimiz! Bize nasıl ibadet edeceğimizi, ibadet edeceğimiz yerleri göster! Tevbelerimizi kabul buyur! Çünkü, Sen gerçekten tevbeleri çok çok kabul eden ve merhamet sahibi olansın."

« رَبَّنَا وَاجْعَلْنَا مُسْلِمَيْنِ لَكَ » *"Rabbimiz! Her ikimizi de* (Müslüman olarak) *Sana teslim olmuş iki kul eyle!"* Yüzlerimizi ihlâslı ve samimî bir şekilde sana döndür. Bu ifade, Bakara Sûresi, 112. âyte dayanan bir ifadedir. Çünkü, orada şöyle buyurulmuştur:

﴿ مَنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلّٰهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ ﴾

" ... Kim samimî ve dürüst bir şekilde yüzünü ... bir Müslüman olarak Allah'a teslim ederse ..."

Ya da boyun eğen iki Müslüman olarak, demektir. Örneğin:

« أَسْلَمَ » ve « اسْتَسْلَمَ » denir ki bu, boyun eğmek, ram olmak, teslim olmak manalarınadır. Mana ise şöyledir:

"Bizim sana karşı olan ihlâs ve samimiyetimizi artır, sana hep boyun eğen kıl."

« وَمِنْ ذُرِّيَّتِنَا اُمَّةً مُسْلِمَةً لَكَ » *"Soyumuzdan da sana teslim olan* (Müslüman) *bir ümmet çıkar!"* Burada geçen « مِنْ » cer edatı teb'iz (ayırma, istisna tutma) ya da tebyin (açıklama) içindir. Bir yoruma göre de Hz. İbrahim *(Aleyhi's-Selâm)* ve İsmail *(Aleyhi's-Selâm)* *"ümmet"* ifadesiyle Hz. Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*'in ümmetini kasdetti, demektir. Hz. İbrahim *(Aleyhi's-Selâm)* ve Hz. İsmail *(Aleyhi's-Selâm)* özellikle kendi soylarından gelenleri dualarına almaları, insanın kendi öz çocuğuna karşı daha merhametli olması sebebiyledir. Çünkü, Allah şöyle buyurmuştur:

﴿ قُوا اَنْفُسَكُمْ وَاَهْلِيكُمْ نَارًا ﴾

"Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi, yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun." [508]

---

[508] Tahrim, 6.

« وَأَرِنَا مَنَاسِكَنَا » *"Rabbimiz! Bize, nasıl ibadet edeceğimizi, ibadet edeceğimiz yerleri göster!"*

Buradaki, « أرِنَا » kelimesi, « رَأى » fiilinden nakledilmiştir. Göster veya tanıt manasınadır. Bu bakımdan fiil iki mef'ul almamıştır. Yani; *bize hac esnasında ibadet edebileceğimiz yerleri göster ya da onları bize öğret, tanıt,* demektir.

« مَنَاسِكَ » kelimesi, « س » harfinin fetha ve kesresiyle olan, « مَنْسَكُ » kelimesinin çoğuludur. Bu da, içinde ibadet olunan yer demektir. Nitekim, bu manada *abid* yani ibadet edene *nasik* denmiştir.

Kıraat imamlarından İbn Kesir bu kelimeyi, « وَأَرْنَا » olarak okumuştur. « فخذ » kelimesindeki « فَخْذ »'a kıyaslayarak böyle okumuştur. Ebu Amr ise kesre ile işmam yaparak okumuştur.

« وَتُبْ عَلَيْنَا » *"Tevbelerimizi kabul buyur!"* İşlediğimiz kusurlarımız sebebiyle ya da nesilleri adına tevbe talebidir.

« إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ » *"Çünkü sen gerçekten tevbeleri çok çok kabul eden ve merhamet sahibi olansın."*

١٢٩– ﴿ رَبَّنَا وَابْعَثْ فِيهِمْ رَسُولاً مِنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ اٰيَاتِكَ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُزَكِّيهِمْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴾

129 – "Rabbimiz! İçlerinden onlara bir peygamber gönder ki, onlara senin âyetlerini okusun, Kitabını ve hikmeti onlara öğretsin ve onları şirkin her çeşidinden arındırsın. Muhakkak sen Azizsin, Hakimsin."

« رَبَّنَا وَابْعَثْ فِيهِمْ رَسُولاً مِنْهُمْ » *"Rabbimiz! İçlerinden* –Müslüman ümmet içinden– *onlara bir peygamber gönder ki,"* İşte bunun üzerine Allah onların arasından Hz. Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*'i peygamber olarak gönderdi. Rasulûllah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

"Ben babam İbrahim'in duasının, Hz. İsa'nın müjdesinin ve Annem Âmine'nin de rüyasının ürünüyüm."

Çünkü Peygamberimizin annesinin rüyasına göre, "Kendisinden Mekke'yi aydınlıkla dolduran bir nurun çıktığını görmüştür." [509]

« يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِكَ » *"Onlara senin âyetlerini okusun,"* Onlara vahyini okusun, kullarına, vahyetmiş olduğun şeyi, senin birliğinin ya da vahdaniyetinin delillerini tebliğ etsin, peygamberlerinin doğruluğunu tasdik eden gerçekleri anlatsın.

« وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُزَكِّيهِمْ » *"Kitabını* –Kur'an'ı–, *hikmetini* –Sünneti ve Kur'an'ı kavrama gücünü– *onlara öğretsin ve onları şirkin her çeşitinden* –ve diğer murdarlıklardan– *arındırsın."*

« انَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ » *"Muhakkak sen Azizsin* –asla yenilmeyen galipsin–, *Hakimsin* –Senin hükmün üzerinde başka şeylerin geçerliliği yoktur."

١٣٠– ﴿ وَمَنْ يَرْغَبُ عَنْ مِلَّةِ إِبْرٰهِيمَ إِلاَّ مَنْ سَفِهَ نَفْسَهُ وَلَقَدِ اصْطَفَيْنَاهُ فِي الدُّنْيَا وَإِنَّهُ فِي الْاٰخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحِينَ ﴾

130 – Kendini bilmezden başka kim İbrahim'in dininden vazgeçebilir? Yemin olsun ki, biz onu dünyada peygamber olarak seçtik. Ve o ahirette de muhakkak salih olan kullardandır.

« وَمَنْ يَرْغَبُ عَنْ مِلَّةِ إِبْرٰهِيمَ » *"Kim İbrahim'in dininden vazgeçebilir?"* Buradaki soru aslında inkâr anlamında bir ifadedir. Bu, akıl sahibi varlıklarda söz konusu olan bir inkârdır. Dolayısıyla apaçık olan hakkı ve gerçeği kim inkâr edebilir? Ki bu da İbrahim'in dinidir. Âyette geçen ve din olarak verdiğimiz kelime *"millet"* kelimesidir.

Millet: Sünnet, gidilen yol, demektir. Nitekim Zeccac (v. 316/928) da bunu böyle zikretmiştir.

« إلاَّ مَنْ سَفِهَ نَفْسَهُ » *"Kendini bilmeyenden başka,"*

---

[509] Bk. Ahmed b. Hanbel, 4/127; İbn Hibban, 6404. Hakim, Müstedrek, 2/600. Bezzar da Keşfu'l-Estar'da, 2365 rivâyet etmişler.

Buradaki, « مَنْ » kelimesi, « يَرْغَبُ » fiilindeki zamirden bedel olarak merfudur. Bedel olması da sahihtir. Çünkü , « يَرْغَبُ » fiili tıpkı, « هَلْ جَاءَكَ اَحَدٌ الا زَيْدٌ » gibi amel etmeyen bir kelimedir. Mana şöyledir:

"Hz. İbrahim *(Aleyhi's-Selâm)*'in dininden ancak kendini bilmeyen vazgeçer, inkâr eder." Henüz kendini bilmeyen, ne idüğü belirsiz kimseler. Kelime müteaddi (geçişli) olduğu şekliyle öyle kabul edilmiştir. Ya da bunun manası:

"Kendi adına bilgisizlik etmiştir, aptalca davranmıştır." demektir. Burada, « فِى » cer edatı tıpkı aşağıdaki örneklerde görüldüğü gibi cer edatları nasıl hazfedilmiş ise burada da öyledir. Örneğin:

﴿ وَاخْتَارَ مُوسٰى قَوْمَهُ ﴾[510]

âyetinde « مِنْ » edatı mahzuftur ve bu, « مِنْ قَوْمِهِ » takdirindedir. Kezâ:

﴿ وَلاَ تَعْزِمُوا عُقْدَةَ النِّكَاحِ ﴾[511]

âyetindeki, « عَلَى » edatı gibi; yani: « عَلَى عُقْدَةَ النِّكَاحِ » takdirindedir. Bu her iki görüş de Zeccac'a aittir. İmam Ferra (v.207/822)'ya göre bu temyiz olarak mansubtur. Ancak bu görüş zayıftır. Çünkü kelime marifedir.

« وَلَقَدِ اصْطَفَيْنَاهُ فِي الدُّنْيَا وَإِنَّهُ فِي الاٰخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحِينَ » *"Yemin olsun ki, biz onu dünyada peygamber olarak seçtik ve o ahirette de muhakkak salih olan kullardandır."* Âyetin bu kısmı, Hz. İbrahim *(Aleyhi's-Selâm)*'in dininden dönenlerin yanlış bir görüşlerini açılamak içindir. Çünkü her iki dünyanın kerametini ve ikramlarını bünyesinde toplamış olan bir zatın yoluna herkes rağbet eder, ona koşup gelir, ondan kaçıp uzaklaşmaz.

---

[510] Araf, 155.
[511] Bakara, 235.

١٣١— ﴿ إِذْ قَالَ لَهُ رَبُّهُ أَسْلِمْ قَالَ أَسْلَمْتُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴾

131 – Şunu da hatırla: "Rabbi ona; (Müslüman olarak) **teslim ol!" dedi. İbrahim de: "Alemlerin Rabbine** (Müslüman) **olarak teslim oldum." demişti.**

« اذْ قَالَ » burada bu, « اصْطَفَيْنَاهُ » kelimesinin zarfıdır. Aynı zamanda, « اذْكُرْ » fiilinin izmarı (gizli) « اذْكُرْ » fiili ile mansubtur. Sanki, *"Şu vakti hatırla,"* der gibi. Çünkü, böylece İbrahim'in seçkin ve salih bir kul olduğunu, dolayısıyla onun gibileri asla onun dininden dönmeyeceklerini ve vazgeçmeyeceklerini öğrenirsin. Çünkü Rabbi ona; *"Teslim ol, boyun ey, itaatkar ol ve dinini ihlâs sahibi olarak Allah adına sürdür."* buyurmuştu. O da ihlâslı olarak ve boyun eğerek teslim, oldum, demişti.

132. — 141. ÂYETLER

وَوَصّٰى بِهَٓا إِبْرٰهِيمُ بَنِيهِ وَيَعْقُوبُ يَا بَنِيَّ إِنَّ اللّٰهَ اصْطَفٰى لَكُمُ الدِّينَ فَلاَ تَمُوتُنَّ إِلاَّ وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ﴿١٣٢﴾ أَمْ كُنْتُمْ شُهَدَٓاءَ إِذْ حَضَرَ يَعْقُوبَ الْمَوْتُ إِذْ قَالَ لِبَنِيهِ مَا تَعْبُدُونَ مِنْ بَعْدِي قَالُوا نَعْبُدُ إِلٰهَكَ وَإِلٰهَ اٰبَٓائِكَ إِبْرٰهِيمَ وَإِسْمٰعِيلَ وَإِسْحٰقَ إِلٰهًا وَاحِدًا وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ ﴿١٣٣﴾ تِلْكَ أُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَلَكُمْ مَا كَسَبْتُمْ وَلاَ تُسْأَلُونَ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٣٤﴾ وَقَالُوا كُونُوا هُودًا أَوْ نَصَارٰى تَهْتَدُوا قُلْ بَلْ مِلَّةَ إِبْرٰهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٣٥﴾ قُولُوٓا اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَمَٓا أُنْزِلَ إِلَيْنَا وَمَٓا أُنْزِلَ إِلٰٓى إِبْرٰهِيمَ وَإِسْمٰعِيلَ وَإِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطِ وَمَٓا أُوتِيَ مُوسٰى وَعِيسٰى وَمَٓا أُوتِيَ النَّبِيُّونَ مِنْ رَبِّهِمْ لاَ نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْهُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ ﴿١٣٦﴾ فَإِنْ اٰمَنُوا بِمِثْلِ مَٓا اٰمَنْتُمْ بِهِ فَقَدِ اهْتَدَوْا وَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّمَا هُمْ فِي شِقَاقٍ فَسَيَكْفِيكَهُمُ اللّٰهُ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿١٣٧﴾ صِبْغَةَ اللّٰهِ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللّٰهِ

صِبْغَةً وَنَحْنُ لَهُ عَابِدُونَ ﴿١٣٨﴾ قُلْ أَتُحَاجُّونَنَا فِي اللّٰهِ وَهُوَ
رَبُّنَا وَرَبُّكُمْ وَلَنَا أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ وَنَحْنُ
لَهُ مُخْلِصُونَ ﴿١٣٩﴾ أَمْ تَقُولُونَ إِنَّ إِبْرٰهِيمَ وَإِسْمٰعِيلَ وَإِسْحٰقَ
وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطَ كَانُوا هُودًا أَوْ نَصَارٰى قُلْ ءَاَنْتُمْ أَعْلَمُ
أَمِ اللّٰهُ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ كَتَمَ شَهَادَةً عِنْدَهُ مِنَ اللّٰهِ وَمَا اللّٰهُ
بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿١٤٠﴾ تِلْكَ أُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ لَهَا مَا كَسَبَتْ
وَلَكُمْ مَا كَسَبْتُمْ وَلَا تُسْـَٔلُونَ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٤١﴾

Meâli

132. Bu dini İbrahim oğullarına tavsiye etti. Nitekim Yakub da aynı vasiyette bulunarak dedi ki: "Çocuklarım! Muhakkak Allah sizin için bu dini *(İslâm'ı)* din olarak seçti. Sakın İslâm dışı herhangi bir inanç uğruna can vermeyin!"

133. Ey İsrailoğulları! Yoksa Yakub'a ölüm gelip çattığında onun, çocuklarına: "Benim ölümümden sonra hangi inanca göre kullukta bulunacaksınız?" diye sorduğunda siz orada hazır mıydınız? Çocukları babalarına şöyle cevap vermişlerdi: "Senin ilâhına ve senin ataların olan İbrahim, İsmail ve İshak'ın ilâhına, bir tek ilâh olarak Ona kullukta bulunacağız. Biz ancak *(Müslüman)* olarak O'na teslim olmuşuz."

134. Onlar bir ümmetti, gelip geçti. Onların kazandıkları onlara ait, sizin de kazandıklarınız size aittir. Siz onların yaptıklarından sorumlu tutulacak değilsiniz.

135. Kitap ehli olanlar Müslümanlara: "Yahudi veya Hristiyan olun ki, doğru yola eresiniz." dediler. De ki: "Asla! Bilakis, biz yalnızca bir tek Allah inancına dayanan İbrahim'in dinine bağlı kalırız. Çünkü o Allah'a ortak koşanlardan değildi."

136. Ey Müslümanlar! Deyin ki: "Biz Allah'a, bize indirilene, İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Yakub'a ve esbata *(torunlarına)* indirilene, Mu-

sa ve İsa'ya verilenlere ve Rableri tarafından öteki peygamberlere verilenlere iman ettik. Onlardan hiçbirini diğerinden asla ayırmayız. Ve biz Müslümanlar olarak yalnızca Allah'a teslim olduk."

137. Şayet onlar da tıpkı sizin inandığınız gibi iman ederlerse, mutlaka dosdoğru yolu bulmuş olurlar. Yok şayet imandan yüz çevirirlerse, mutlaka onlar bir ayrılık ve düşmanlık içindedirler. Onların düşmanlıklarına karşılık muhakkak Allah sana yeter. Doğrusu Allah her şeyi işiten ve her şeyi bilendir.

138. Allah'ın boyasıyla *(dini ve şeriatıyla)* boyanmaya bağlı kalın. Allah'ın boyasından *(din ve şeriatından)* daha güzel olanını kim ortaya koyabilir? Ve Biz yalnızca O'nun boyası içinde kulluk ederiz.

139. Ey Rasulüm! De ki: "Allah bizim de Rabbimiz, sizin de Rabbiniz iken O'nun hakkında siz kendinizce birtakım deliller ileri sürerek bizimle tartışmaya mı girişiyorsunuz? Bizim yaptıklarımız bize aittir, sizin de yaptıklarınız size aittir. Biz Allah'a samimiyet ve içtenlikle bağlı kalanlarız."

140. Yoksa siz: "İbrahim'in, İsmail'in, İshak'ın, Yakub'un ve esbatın *(torunlarının)* Yahudi ya da Hristiyan olduklarını mı iddia ediyorsunuz? De ki: "Siz mi daha iyi bilirsiniz yoksa Allah mı?" Allah tarafından yanında bir şahitlik bilgisi bulunup da onu gizleyen kimseden daha zalim başka kim olabilir!? Kaldı ki, Allah yapıp ettiklerinizden habersiz değildir.

141. Onlar bir ümmetti, gelip geçti. Onların kazandıkları onlara ait, sizin de kazandıklarınız size aittir. Siz onların yaptıklarından sorumlu tutulacak değilsiniz.

Tefsiri

١٣٢— ﴿ وَوَصّٰى بِهَٓا إِبْرٰهِيمُ بَنِيهِ وَيَعْقُوبُ يَا بَنِيَّ إِنَّ اللّٰهَ اصْطَفٰى لَكُمُ الدِّينَ فَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ﴾

132 – Bu dini İbrahim oğullarına tavsiye etti. Nitekim Yakub da aynı vasiyette bulunarak dedi ki: "Çocuklarım! Muhakkak Allah sizin için bu dini (İslâm'ı) **din olarak seçti. Sakın İslâm dışı herhangi bir inanç uğruna can vermeyin!"**

« وَوَصّٰى بِهَٓا إِبْرٰهِيمُ بَنِيهِ وَيَعْقُوبُ » *"Bu dini İbrahim oğullarına tavsiye etti. Nitekim, Yakub da ayni vasiyette bulunarak dedi ki:"*

Kıraat imamlarından Nâfî, Ebû Câfer ve İbn Âmir, « وَوَصّٰى » kelimesini, « وَأَوْصٰى » olarak okumuşlardır. « بِهَا » Bu dini veya kelimeyi tavsiye etti, ki bu da daha önce geçen: « أَسْلَمْتُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ » cümlesidir.

Yakub kelimesi (ismi), İbrahim üzerine matuftur ve hüküm itibariyle onun hükmüne dahildir. Manası da: *"Aynı şekil de Yakub da oğullarına tavsiyede* (vasiyette) *bulundu."* demektir.

« يَا بَنِيَّ اِنَّ اللّٰهَ اصْطَفٰى لَكُمُ الدِّينَ » *"Çocuklarım! Muhakkak Allah sizin için bu dini* (İslâm'ı) *din olarak seçti."*

Burada bir gizli « قَالَ » – *"dedi"* kelimesi bulunmaktadır ki, biz meâlde zaten bunu verdik. Yani Allah, size dinlerin en seçkini ve süzülmüş olanını verdi. Bu da İslâm dinidir ve Allah, sizin onu din edinmenize, sizi muvaffak kıldı.

« فَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ » *"Sakın İslâm dışı herhangi bir inanç uğruna can vermeyin."* Sakın ölümünüz, sizin şu anda üzerinde sebat etmekte olduğunuz İslâm'dan başka bir inanç sistemi uğrunda olmasın.

Gerçekte buradaki yasaklama, insanların öleceklerinde, halen din olarak üzerinde bulundukları İslâm'dan başka herhangi bir inanç sitemi ya da rejimi adına hayatlarını ortaya koymamalarını öngörmektedir. Bu tıpkı şuna benzer bir ifadedir. *"Namazın huşu içinde olmadıktan sonra kılma."* Bu, namazı terk et manasında değil, fakat namazı kılınması gerektiği şekilde kılınma isteği ve tavsiyesidir. Dolayısıyla bu, *"Namazını kıl ama, namazda huşuu elden bırakma."* demektir.

١٣٣– ﴿ أَمْ كُنْتُمْ شُهَدَٓاءَ إِذْ حَضَرَ يَعْقُوبَ الْمَوْتُ إِذْ قَالَ لِبَنِيهِ مَا تَعْبُدُونَ مِنْ بَعْدِي قَالُوا نَعْبُدُ إِلٰهَكَ وَإِلٰهَ اٰبَٓائِكَ إِبْرٰهِيمَ وَإِسْمٰعِيلَ وَإِسْحٰقَ إِلٰهًا وَاحِدًا وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ ﴾

133 – Ey İsrailoğulları! Yoksa Yakub'a ölüm gelip çattığında onun, çocuklarına: "Benim ölümümden sonra hangi inanca göre kul-

lukta bulunacaksınız?" diye sorduğunda siz orada hazır mıydınız? Çocukları babalarına şöyle cevap vermişlerdi: "Senin ilâhına ve senin ataların olan İbrahim, İsmail ve İshak'ın ilâhına, bir tek ilâh olarak O'na kullukta bulunacağız. Biz ancak (Müslüman olarak) **O'na teslim olmuşuz."**

« أَمْ كُنْتُمْ شُهَدَاءَ إِذْ حَضَرَ يَعْقُوبَ الْمَوْتُ » *"Ey İsrailoğulları! Yoksa Yakub'a ölüm gelip çattığında ..... siz orada hazır mıydınız?"*

Bu âyette yer alan, « أَمْ » kelimesi münkatıadır. Başında yer alan hemzenin manası da inkâr ve ret içindir. Yine, « شُهَدَاءَ » kelimesi de, « شَهِيد » kelimesinin çoğuludur ve hazır anlamınadır. Yani, *"Hz. Yakub* (Aleyhi's-Selâm) *ölüm döşeğinde iken, onun yanında siz hazır değildiniz, yoktunuz."* demektir.

Burada hitap mü'minleredir ve: *"Siz o esnada orada değildiniz. Fakat siz bu bilgileri ancak vahiy yoluyla öğrenmiş oldunuz."* anlamındadır. Ya da buradaki, « أَمْ » kelimesi muttasıladır. Dolayısıyla bundan önce bir mahzuf takdir olunur. Hitap Yahudileredir. Çünkü onlar hep şunu savuna gelmişlerdir: *"Ölen her peygamber Yahudi dini üzere ölmüştür."* Sanki burada şöyle denir gibidir:

"Siz peygamberlerin Yahudilik dini üzere olduklarını mı savunup duruyorsunuz öyle mi? Yoksa siz, Yakub ölüm döşeğinde iken, söylediklerini söylediği esnada yanında hazır mı bulunuyordunuz?"

« إِذْ قَالَ لِبَنِيهِ مَا تَعْبُدُونَ مِنْ بَعْدِي » *"Onun, çocuklarına; benim ölümümden sonra hangi inanca göre kullukta bulunacaksınız? diye sorduğunda ...."*

« اذ قال »'deki « اذ » ilk geçen, « اذ »'den bedeldir. Her ikisi üzerinde amil (etkin) görevini yapan, « شُهَدَاءَ » kelimesidir. Ya da « حَضَرَ » fiilinin zarfıdır. « مَا تَعْبُدُونَ » fiilinin başındaki, «مَا» başında yer aldığı, « تَعْبُدُونَ » fiiliyle mahallen mansubtur. Yani *"Hangi şeye ve neye kullukta bulunacaksınız?"* Buradaki, « مَا » hemen her şey için genel olarak kullanılan bir kelimedir. Ya da, mabudun niteliğini soran bir soru edatıdır. Örneğin:

« مَا زَيْدٌ ؟ تُرِيدُ اَفَقِيهٌ اَمْ طَبِيبٌ » "Zeyd ne istiyor, fakih mi doktor mu?"

« قَالُوا نَعْبُدُ اِلٰهَكَ وَاِلٰهَ اٰبَائِكَ » *"Çocukları babalarına şöyle cevap vermişlerdi: Senin ilâhına ve senin atalarım olan..."* « اِبْرٰهِيمَ وَاِسْمٰعِيلَ وَاِسْحٰقَ اِلٰهًا وَاحِدًا » *"İbrahim, İsmail ve İshak'ın ilâhına, bir tek ilâh olarak O'na kullukta bulunacağız."*

Bu ayette, « اله » – *"ilâh"* ismi tekrarlandı. Bunun nedeni de, cer edatı yeniden zikredilmeksizin mecrur olan zamir üzerine atıf yapılmasın içindir.

Yine âyette yer alan, *"İbrahim, İsmail ve İshak"* kelimeleri de, « اٰبَائِكَ » kelimesinin atfı beyanıdırlar. Hz. İsmail *(Aleyhi's-Selâm)* de onun ataları arasında sayılmıştır. Çünkü amcasıdır ve amca baba mesabesindedir. Nitekim Hz. Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de, amcası Abbas *(Radıyallahu Anh)*'tan ötürü şöyle buyurmuştur:

"Bu, atalarımın geride kalanıdır." [512]

« اِلٰهًا وَاحِدًا » ifadesi, « اِلٰهَ اٰبَائِكَ » cümlesinden bedeldir. Bu, tıpkı şu âyetteki ifadeye benze bir ifadedir.

﴿ بِالنَّاصِيَةِ ۝ نَاصِيَةٍ كَاذِبَةٍ ﴾

" .... perçeminden, yalancı perçeminden." [513]

Yahut da bu, ihtisas üzere mansubtur. Yani bu şu demektir:

"Biz, senin atalarının ilâhı sözüyle bir tek olan ilâhı, Allah'a demek istiyoruz."

« وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ » *"Biz ancak* (Müslüman olarak) *O'na teslim olmuşuz."*

---

[512] Bk. İbn Ebu Şeybe, Musannaf: 121/109.
[513] Alak, 15-16.

Bu cümle, « نَعْبُدُ » kelimesinin failinden haldir. Ya da, « نَعْبُدُ » üzerine atfedilen bir cümledir. Veya bu, te'kit için gelen bir parantez cümlesidir.

١٣٤- ﴿ تِلْكَ أُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَلَكُمْ مَا كَسَبْتُمْ وَلَا تُسْأَلُونَ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴾

134 – Onlar bir ümmetti, gelip geçti. Onların kazandıkları onlara ait, sizin de kazandıklarınız size aittir. Siz onların yaptıklarından sorumlu tutulacak değilsiniz.

« تِلْكَ » Bu işaret ismiyle, adı geçen ümmete işaret olunmaktadır. Ki bunlar da Hz. İbrahim *(Aleyhi's-Selâm)* ile Yakub *(Aleyhi's-Selâm)* ve bunların tek ilâh inancına yani tevhid inancına bağlı olan zatlardır. İşte, « تِلْكَ » kelimesiyle bunlara işaret ediliyor. « تِلْكَ أُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ » *"Onlar bir ümmetti, gelip geçti."*

« لَهَا مَا كَسَبَتْ وَلَكُمْ مَا كَسَبْتُمْ » *"Onların kazandıkları onlara ait, sizin de kazandıklarınız size aittir."* Yani hiçbir kimsenin kazandığı şey, ister önceden takdim edilmiş olsun, ister sonradan olmuş olsun başkasına yarar getirmez. Nitekim, şu daha önce geçmiş olanlara kendi kazandıklarının dışında başkalarının onlara bir faydası ve menfaati olmaz. İşte bu bakımdan sizler de öylesiniz. Kendi kazandıklarınızın dışında kimsenin size bir menfaati olmaz. Bunun nedeni de, onların (Yahudilerin) atalarıyla övünmeleridir.

« وَلَا تُسْأَلُونَ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ » *"Siz onların yaptıklarından sorumlu tutulacak değilsiniz."* Siz onların işlediği kötülüklerden ötürü sorumlu tutularak hesaba çekilecek değilsiniz."

١٣٥- ﴿ وَقَالُوا كُونُوا هُودًا أَوْ نَصَارَى تَهْتَدُوا قُلْ بَلْ مِلَّةَ إِبْرٰهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴾

135 – Kitap ehli olanlar Müslümanlara: "Yahudi veya Hristiyan olun ki, doğru yola eresiniz" dediler. De ki: "Asla! Bilakis, biz

yalnızca bir tek Allah inancına dayanan İbrahim'in dinine bağlı kalırız. Çünkü o, Allah'a ortak koşanlardan değildi."

« وَقَالُوا كُونُوا هُودًا أَوْ نَصَارَى » *"Kitap ehli olanlar Müslümanlara: Yahudi veya Hristiyan olun ki,..."* Yani, Yahudileri Yahudi olun, Hristiyanlar da, Hristiyan olun ki, « تَهْتَدُوا » *"doğru yola eresiniz, dediler."*

Burada, « تَهْتَدُوا » fiili emrin cevabı olduğundan dolayı meczumdur.

« قُلْ بَلْ مِلَّةَ إِبْرٰهِيمَ حَنِيفًا » *"De ki: Asla! Bilakis biz yalnızca bir tek Allah inancına dayanan İbrahim'in dinine bağlı kalırız."* Aksine biz, İbrahim'in dinine uyarız.

« حَنِيفًا » kelimesi muzafun ileyhten (tamlanandan) haldir. Tıpkı şu cümle gibi:

« رَأَيْتُ وَجْهَ هِنْدٍ قَائِمَةً » *"Hindin yüzünü ayakta iken gördüm."*

Hanif: Tüm batıl, din, sistem, rejim ve inançları bırakıp hak olan dine dönmek demektir.

« وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ » *"Çünkü o Allah'a ortak koşanlardan değildi."* Burası kitap ehli Yahudi ve Hristiyanlarla daha başkalarına bir tariz ifadesidir. Çünkü bu gruplardan hemen hepsi şirk üzere oldukları halde Hz. İbrahim *(Aleyhi's-Selâm)*'in dini üzere olduklarını ve onun müşrik olduğunu iddia ediyorlar, bunu ileri sürüyorlar. Bu bakımdan da onun dini üzere olduklarını savunuyorlar.

١٣٦- ﴿ قُولُوا اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْنَا وَمَا أُنْزِلَ إِلَى إِبْرٰهِيمَ وَإِسْمٰعِيلَ وَإِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطِ وَمَا أُوتِيَ مُوسَى وَعِيسَى وَمَا أُوتِيَ النَّبِيُّونَ مِنْ رَبِّهِمْ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْهُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ ﴾

136 – Ey Müslümanlar deyin ki: "Biz Allah'a, bize indirilene, İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Yakub'a ve esbata (torunlarına) indirilene, Musâ ve İsa'ya verilenlere ve Rableri tarafından öteki peygam-

berlere verilenlere iman ettik. Onlardan hiçbirini diğerinden asla ayırmayız. Ve biz (Müslümanlar olarak) **yalnızca Allah'a teslim olduk."**

« قُولُوا » *"Ey Müslümanlar! Deyin ki:"* Bu hitap ya mü'minlere yapılan bir hitaptır ya da kâfirlere yapılmıştır. Her iki ihtimal de vardır. Yani: *"Deyin ki, hak üzere olasınız. Aksi takdirde siz batıl üzere olmuş olursunuz."*

« اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَمَٓا اُنْزِلَ اِلَيْنَا » *"Biz Allah'a, bize indirilen* –Kuran'a"– « وَمَٓا اُنْزِلَ اِلٰٓى اِبْرٰهٖيمَ وَاِسْمٰعٖيلَ وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ وَالْاَسْبَاطِ » *"İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Yakub'a ve esbata* (torunlarına) *indirilenlere,"* « وَمَٓا اُوتِيَ مُوسٰى وَعٖيسٰى وَمَٓا اُوتِيَ النَّبِيُّونَ مِنْ رَبِّهِمْ » *"Musa ve İsa'ya verilenlere ve Rableri tarafından öteki peygamberlere verilenlere iman ettik."* « لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ اَحَدٍ مِنْهُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ » *"Onlardan hiçbirisini diğerinden asla ayırmayız ve biz* (Müslümanlar olarak) *yalnızca Allah'a teslim olduk."*

Âyette geçen, « الْاَسْبَاطِ » kelimesi, « سِبْط » kelimesinin çoğuludur, bu da torun, demektir. Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin Peygamberimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*'in iki torunu (sıbtı) idiler. İşte esbat da, Hz. Yakub *(Aleyhi's-Selâm)*'un torunları, çocuklarının çocukları demek olup, bunlar da Hz. Yakub *(Aleyhi's-Selâm)*'un on iki oğlunun çocuklarıdırlar.

Âyette geçen, « اُنْزِلَ » kelimesi, hem, « اِلٰى » cer edatı ile ve hem, « عَلٰى » cer edatıyla müteaddi (geçişli) hale gelir. İşte bu bakımdan burada yani Bakara Sûresinin bu âyetinde « اِلٰى » ile müteaddi olmuşken, Al-i İmran Sûresi, 84. ayetinde ise « عَلٰى » cer edat ile müteaddi olmuştur.

« لا نفرق ... مِنْهُمْ » *"Onlardan .... ayıramayız."* derken bazısına inanıp bazısını da inkâr etmeyiz, demektir. Oysa Yahudi, ve Hristiyanlar böyle yapmaktadırlar. « اَحَدٍ » kelimesi burada cemaat manasındadır. İşte bu manada olduğundan ötürü, başına, « بَيْنَ » kelimesinin gelmesi sahihtir.

١٣٧– ﴿ فَاِنْ اٰمَنُوا بِمِثْلِ مَٓا اٰمَنْتُمْ بِهٖ فَقَدِ اهْتَدَوْا وَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّمَا هُمْ فٖي شِقَاقٍ فَسَيَكْفٖيكَهُمُ اللّٰهُ وَهُوَ السَّمٖيعُ الْعَلٖيمُ ﴾

137 – Şayet onlar da tıpkı sizin inandığınız gibi iman ederlerse, mutlaka dosdoğru yolu bulmuş olurlar. Yok şayet imandan yüz çevirirlerse, mutlaka onlar bir ayrılık ve düşmanlık içindedirler. Onların düşmanlıklarına karşılık muhakkak Allah sana yeter. Doğrusu Allah her şeyi işiten ve her şeyi bilendir.

« فَاِنْ اٰمَنُوا بِمِثْلِ مَٓا اٰمَنْتُمْ بِه۪ فَقَدِ اهْتَدَوْاۚ » *"Şayet onlar da tıpkı sizin iman ettiğiniz gibi iman ederlerse, mutlaka dosdoğru yolu bulmuş olurlar."* Ayeti zahiri (göründüğü) şekliyle ele aldığımızda bir müşkil (problem) ile karşı karşıya olduğumuzu görürüz. Çünkü, ayet yüce Allah'a, denk-benzer yani *"misl"* gerektiriyor gibi. Oysa Yüce Allah bundan uzak, beri ve münezzehtir.

Bir yoruma göre « بِمِثْلِ » kelimesinin başında yer alan « بِ » cer harfi zaidedir. *"misl"* kelimesi de mahzuf bir mastarın sıfatıdır. Bunun takdiri de şöyle olmaktadır: *"Eğer onlar, tıpkı sizin imanınız gibi bir iman ile iman ederlerse."*

« بِه۪ » deki « ـه » zamiri de Aziz ve Celil olan Allah'a aittir. « بِ » harfinin zaideliği ise doğru değildir. Yüce Allah şöyle buyuruyor:

﴿ وَالَّذ۪ينَ كَسَبُوا السَّيِّـَٔاتِ جَزَٓاءُ سَيِّئَةٍ بِمِثْلِهَا ﴾

"Kötülük yapanlara gelince, kötülüğün cezası misli iledir." [514]

Bu âyetteki, « جَزَٓاءُ سَيِّئَةٍ بِمِثْلِهَا » cümlesi, « جَزَٓاءُ سَيِّئَةٍ مِثْلُهَا » takdirindedir. Nitekim, Rabbimizin bir başka kavlinde de şöyle buyurulmuştur:

﴿ وَجَزٰٓؤُا سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِثْلُهَا ﴾

"Bir kötülüğün cezası ona denk bir kötülüktür." [515] gibi.

---

[514] Yunus, 27.
[515] Şura, 40.

Bir yoruma göre de, *"misl"* kelimesi ziyadededir. Yani: *"Eğer onlar, sizin iman ettiğiniz şeye iman ederlerse,"* takdirindedir. Çünkü, Abdullah b. Mesud *(Radıyallahu Anh)*'un kıraati bunu desteklemektedir. Çünkü o, « بِمَا آمَنْتُمْ بِهِ » olarak okumuştur. Burada, « مَا » kelimesi, Übeyy b. Ka'b'ın kıraati delil gösterilmek suretiyle, « اَلَّذِى » manasında olduğu belirtilmiştir. Çünkü Übeyy, « بِالَّذِى آمَنْتُمْ بِهِ » *"Billezi amentüm bihi"* olarak okumuştur.

Bir yoruma göre de buradaki « بِ » harfi, tıpkı, « كَتَبْتُ بِالْقَلَمِ » cümlesinde olduğu gibi istiane içindir. Yani mana şöyledir: *"Eğer sizin kendisiyle imana girdiğiniz şehadet gibi bir şehadet getirerek iman ederlerse* (imana girerlerse)."

« وَإِنْ تَوَلَّوْا » *"Yok şayet imandan yüz çevirirlerse,"* Sizin onlara söylediklerinizden vazgeçerler ve adalet ölçüleri içinde hareket etmezlerse veya eğer şehadet getirmekten ve o şehadet ile imana girmekten yüz çevirirler ve vazgeçerlerse.

« فَإِنَّمَا هُمْ فِي شِقَاقٍ » *"mutlaka onlar bir ayrılık ve düşmanlık içindedirler."* Yani, onlar bu durumda sadece ihtilaf içindedirler, düşmanlık sürdürmektedirler. Hak alanında istedikleri hiçbir şeyleri yoktur, hakkın peşinde değillerdir.

« فَسَيَكْفِيكَهُمُ اللّٰهُ » *"Onların düşmanlıklarına karşılık muhakkak Allah sana yeter."* İşte bu, yüce Allah tarafından, Rasulü'nün onlara üstün geleceğine ilişkin ona verilen kesin bir garantidir. Nitekim, yüce Allah o düşmanlarının kimini öldürmekle vaadini yerine getirdiği gibi ve kimisini de sürgün ettirerek vaadini yerine getirmiştir.

« فَسَيَكْفِيكَهُمُ » kelimesindeki « س » harfi, kesinlik bildirmek manasınadır. Yani, sana verdiğim söz bira gecikmeli de olsa mutlaka ve kesin olarak yerini bulacaktır.

« وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ » *"Doğrusu Allah* –onların tüm konuştuklarını– *işiten ve* –içlerinde gizledikleri kin, haset, ve düşmanlık gibi– *her şeyi bi-*

lendir." Ve Allah kendilerini buna göre de cezalandıracaktır. Bu, Allah düşmanlarına karşı bir tehdit olabileceği gibi Rasulûllah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* için de bir vaad olabilir. Yani, Allah senin dua ettiğin şeyin konusunu işitir ve senin bu konudaki niyetini de bilir. Hak dini açıklama konusunda neleri muradettiğini de duyar, işitir ve bilir. Allah senin isteklerine icabetle cevap verecek ve seni, dilediğin şeye erdirecektir.

١٣٨– ﴿ صِبْغَةَ اللّٰهِ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللّٰهِ صِبْغَةً وَنَحْنُ لَهُ عَابِدُونَ ﴾

138 – Allah'ın boyasıyla (dini ve şeriatıyla) **boyanmaya bağlı kalın. Allah'ın boyasından** (din ve şeriatından) **daha güzel olanını kim ortaya koyabilir? Ve Biz yalnızca O'nun boyası içinde kulluk ederiz.**

« صِبْغَةَ اللّٰهِ » *"Allah'ın boyasıyla* (dini ve şeriatıyla) *boyanmaya bağlı kalın."* Bu, Allah'ın dini anlamındadır. Önceki ayetlerde geçen, « آمَنَّا بِاللّٰهِ » kavlinden müekked (tekidli) ve mansub bir mastardır. Kelime, tıpkı « جَلَسَ » fiilinden « جِلْسَة » mastarı gibi bu da « صَبَغَ » fiilinden « صِبْغَة » olarak türemiştir. Bu, üzerine boya yapılan bir durum, hal manasındadır. Manası da, *Allah'ın kişiyi temizleyip arındırması,* demektir. Çünkü, iman nefisleri (ruhları) arındırır, temizler.

Bunun aslı da şuna dayanır. Bilindiği gibi Hristiyanlar yeni doğan çocuklarını sarı bir suda vaftiz ederler. Bunun adına da « مَعْمُودِيَّة » derler. Ve: *"vaftiz, onlar* (yani çocuklar) *için bir temizlenmedir."* derler. Bir Hristiyan bu şekilde çocuğunu vaftiz edince, *"İşte şimdi çocuk gerçekten Hristiyan oldu."* derlerdi. İşte bu açıdan Müslümanlara da Hristiyanlara:

"Biz Allah'a iman ettik. Allah bizi iman boyasıyla boyadı. Biz sizin yaptığınız bir vaftiz gibi bir su ile boyanmayız", diye söylemeleri emri verildi.

Âyette bu, « صِبْغَة » – *"boyama"* lafzıyla getirildi. Bunun nedeni benzerlik açısındandır yani farklı ve şekli bir benzerlikten ötürüdür. Örneğin, ağaç diken bir kimseye: *"Sen de filan kişinin ağaç diktiği gibi ağaç dik."* denmesine benzer bir ifade. Oysa sen bununla, filan kimsenin ikramda bulunduğu gibi ikramda bulun, demek istiyorsun.

« وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللهِ صِبْغَةً » *"Allah'ın boyasından* (din ve şeriatından) *daha güzel olanını kim ortaya koyabilir?"* Bu temyizdir. Yani: *"Allah'ın boyası, dini ve şeriatı üzerinde daha güzel olan bir başka boya, din ve şeriat yoktur."* Burada boya ile murad olunan din veya temizlenmedir.

« وَنَحْنُ لَهُ عَابِدُونَ » *"Ve biz yalnız O'nun boyası içinde kulluk ederiz."*

Bu da, « اٰمَنَّا بِاللهِ » üzerine matuftur. Bu atıf, « صِبْغَةَ اللهِ » kavlinin, « قُولُوا اٰمَنَّا » kavlinin mef'ulüne dahil olduğunun delilidir. Yani: *"Şunu, ve biz yalnız O'nun boyası içinde kulluk ederiz, deyin."* demektir.

Bu aynı zamanda, « صِبْغَةَ اللهِ » kavlinin, « مِلَّةَ اِبْرٰهِيمَ » kavlinden bedel olduğunu ileri sürenlerin de görüşlerini reddediyor. Ya da bu, iğrailzam suretiyle mansubtur. Yani: *"Size Allah'ın boyasına sarılmanızı–bağlı kalmanızı emrederim."* demektir. Çünkü, bunda nazmı çözme ve sözü uygun olan rayından çıkarmak gibi bir durum vardır. Bunun müekked bir mastar olarak mansub olması görüşü de Siybeveyh'e aittir. Ancak gerçek görüş Hüzami kadının görüşüdür.[516]

١٣٩– ﴿ قُلْ أَتُحَاجُّونَنَا فِي اللهِ وَهُوَ رَبُّنَا وَرَبُّكُمْ وَلَنَا أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُخْلِصُونَ ﴾

139 – (Ey Rasulüm!) **De ki: "Allah bizim de Rabbimiz, sizin de Rabbiniz iken O'nun hakkında siz kendinizce birtakım deliller ileri sürerek bizimle tartışmaya mı girişiyorsunuz? Bizim yaptıklarımız bize aittir, sizin de yaptıklarınız size aittir. Biz Allah'a samimiyet ve içtenlikle bağlı kalanlarız."**

« قُلْ أَتُحَاجُّونَنَا فِي اللهِ » "(Ey Rasulüm!) *De ki: Allah hakkında siz kendinizce birtakım deliller ileri sürerek bizimle tartışmaya mı girişiyorsunuz?"* Allah hakkında mı bizimle mücadele edip tartışıyorsunuz? Allah'ın peygamberini sizin içinizden değil de Araplardan seçip gönderdiğini

[516] Bu Hüzami, yaygınlık kazanmış bir atasözü niteliğindedir. İlgili kaynaklarda bakılabilir. Burada, asıl yanılanın Siybeveyh olduğuna dikkat çekiliyor. "Çeviren"

mi tartışıyorsunuz? *Ve: "Eğer Allah herhangi bir kimseye vahiy indirseydi mutlaka bizim üzerimize indirirdi"* mi diyorsunuz? Siz kendinizi peygamberliğe bizden daha mı lâyık görüyorsunuz?

« وَهُوَ رَبُّنَا وَرَبُّكُمْ » *"Oysa Allah bizim de Rabbimiz, sizin de Rabbinizdir."* Hepimiz de müştereken O'nun kullarıyız. O da bizim Rabbimizdir. O rahmetini, ikram ve kerametini kullarından kimi dilerse ona isabet ettirir, ona verir.

« وَلَنَا أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ » *"Bizim yaptıklarımız bize aittir, sizin de yaptıklarınız size aittir."* Yani amel ve iş her şeyin temelidir, esasıdır. Nasıl sizin kendinize göre amelleriniz ve yaptıklarınız var ise,aynı şekilde bizim de kendimize göre iş ve amellerimiz vardır.

« وَنَحْنُ لَهُ مُخْلِصُونَ » *"Biz Allah'a samimiyet ve içtenlikle bağlı kalanlarız."* Yani biz Allah'ın birliğini kabullenip buna ihlâs ve samimiyetle sarılıp iman ile bağlı kalanlarız. Oysa sizler Allah'a ortak koşmaktasınız. İşte bu bakımdan ihlâs sahibi olanlar elbette ikrama daha lâyıktırlar ve başkalarından daha çok peygamberlik ihlâs sahibinin hakkıdır.

١٤٠ – ﴿ أَمْ تَقُولُونَ إِنَّ إِبْرٰهِيمَ وَإِسْمٰعِيلَ وَإِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطَ كَانُوا هُودًا أَوْ نَصَارٰى قُلْ ءَأَنْتُمْ أَعْلَمُ أَمِ اللّٰهُ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ كَتَمَ شَهَادَةً عِنْدَهُ مِنَ اللّٰهِ وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴾

140 – Yoksa siz: "İbrahim'in, İsmail'in, İshak'ın, Yakub'un ve esbatın (torunlarının) **Yahudi ya da Hristiyan olduklarını mı" iddia ediyorsunuz? De ki: "Siz mi daha iyi bilirsiniz yoksa Allah mı? Allah tarafından yanında bir şahitlik bilgisi bulunup da onu gizleyen kimseden daha zalim başka kim olabilir? Kaldı ki, Allah yapıp ettiklerinizden habersiz değildir.**

« أَمْ تَقُولُونَ » Bu kelimeyi, kıraat imamlarından İbn Amir ve Kûfe okulundan da Ebu Bekir Şube dışında Hafs, Hamza Kisaî ve Halef görüldüğü gibi « ت » harfiyle, « تقولون » olarak okumuşlardır. Buna göre keli-

menin başında yer alan, « أَمْ » edatı da, « اَتُحَاجُّونَنَا » kelimesinin başındaki soru edatı olan hemzeye muadildir (denktir). Yani:

"İki şeyden hangisini gündeme getiriyorsunuz: Allah'ın hükmü hakkında tartışmayı mı yoksa peygamberlerin Yahudi ya da Hristiyan oldukları iddiası mı? Bu ikisinden hangisi?"

Ya da burada bu, « أَمْ » münkatia olabilir. Yani, *"Bilakis şöyle mi diyorsunuz?"* demektir. Yukarıda adları geçen kıraat imamları dışındakiler de: « ى » harfiyle, « يَقُولُونَ » olarak okumuşlardır.

« أَمْ تَقُولُونَ إِنَّ إِبْرٰهِيمَ وَإِسْمٰعِيلَ وَإِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطَ كَانُوا هُودًا أَوْ نَصَارٰى » *"Yoksa siz: «İbrahim'in, İsmail'in, İshak'ın, Yakub'un ve esbat'ın* (torunlarının) *Yahudi ya da Hristiyan olduklarını mı, iddia ediyorsunuz?»"* Rabbimiz daha sonra peygamberine emrederek, soru şekliyle ve Rabbimizin şu kavliyle cevap vermesini buyurdu:

« قُلْ ءَاَنْتُمْ أَعْلَمُ أَمِ اللّٰهُ » *"De ki: Siz mi daha iyi bilirsiniz yoksa Allah mı?"* Yani yüce Allah'ın, *"Onların İslâm milletinden"* olduklarına kendilerini şahit, tanık gösterdi. Çünkü Rabbimiz şöyle buyurmuştur:

﴿ مَا كَانَ إِبْرٰهِيمُ يَهُودِيًّا وَلَا نَصْرَانِيًّا وَلٰكِنْ كَانَ حَنِيفًا مُسْلِمًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴾

"İbrahim Yahudi de değildi, Hristiyan da değildi. Ancak O Allah'ı bir olarak tanıyan dosdoğru bir Müslüman idi. O müşriklerden de değildi." [517]

« وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ كَتَمَ شَهَادَةً عِنْدَهُ مِنَ اللّٰهِ » *"Allah tarafından yanında bir şahitlik bilgisi bulunup da onu gizleyen kimseden daha zalim kim vardır?"* Yani, yanında Allah'ın şahitlik etmelerini istediği bilgiyi ve şehadeti gizlediler. Bu şahitlik, yüce Allah'ın, Hz. İbrahim *(Aleyhi's-Selâm)*'in müşrik olmadığı ve dosdoğru bir Müslüman olduğu hakkındaki şahitliğidir. Bunu Allah onlardan istemektedir. Mana şöyledir:

---

[517] Al-i İmran, 67.

"Gerçekten kitap ehli olan Yahudi ve hıristiyanlardan daha zalimi yoktur. Çünkü onlar bu şahitliği ve gerçeği bildikleri halde bile bile şehadeti gizlediler." Veya:

"Eğer biz bu şehadet gerçeğini gizleyip saklarsak, bu durumda bizden daha zalimi olamaz. O halde biz onu gizleyip saklamayız." demektir.

Aynı zamanda burada, kitap ehli, yüce Allah'ın olara gönderdiği kitaplarda Hz. Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*'in peygamberliğine olan şahitliği ve daha başka hususlardaki şahitliği gizlediklerinden dolayı onlara bir tariz vardır. « مِنَ اللّٰهِ »'daki, « مِنْ » edatı, örneğin senin herhangi birine şahitlik yapman bakımından ve o şahitliğinde onun bir niteliği, sıfatı olması açısından dersin ki:

« هٰذَا شَهَادَةٌ مِنّي لِفُلَانٍ » *"Bu benim tarafımdan filanca kimse hakkındaki tanıklığımdır."*

« وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ » *"Kaldı ki, Allah yapıp ettiklerinizden habersiz değildir."* Peygamberleri yalanladığınızı da, şahitlikleri gizlediğinizi de bilir.

١٤١ — ﴿ تِلْكَ أُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَلَكُمْ مَا كَسَبْتُمْ وَلَا تُسْـَٔلُونَ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴾

141 – Onlar bir ümmetti, gelip geçti. Onların kazandıkları onlara ait, sizin de kazandıklarınız size aittir. Siz onların yaptıklarından sorumlu tutulacak değilsiniz.

Bu ayetin tekrarı te'kit içindir. Ya da ilk ayetten murat peygamberlerdir *(Allah'ın salat ve selâmı üzerlerine olsun)*. İkinci, yani bu ayetten murat ise, Yahudi ve Hristiyanların selefleridir, onlardan önce geçen atalarıdır.

❁ ❁ ❁

142. — 144. ÂYETLER

سَيَقُولُ السُّفَهَٓاءُ مِنَ النَّاسِ مَا وَلّٰيهُمْ عَنْ قِبْلَتِهِمُ الَّت۪ي كَانُوا عَلَيْهَا قُلْ لِلّٰهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ يَهْد۪ي مَنْ يَشَٓاءُ إِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَق۪يمٍ ﴿١٤٢﴾ وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَٓاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَه۪يدًا وَمَا جَعَلْنَا الْقِبْلَةَ الَّت۪ي كُنْتَ عَلَيْهَا إِلَّا لِنَعْلَمَ مَنْ يَتَّبِعُ الرَّسُولَ مِمَّنْ يَنْقَلِبُ عَلٰى عَقِبَيْهِ وَإِنْ كَانَتْ لَكَب۪يرَةً إِلَّا عَلَى الَّذ۪ينَ هَدَى اللّٰهُ وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُض۪يعَ إ۪يمَانَكُمْ إِنَّ اللّٰهَ بِالنَّاسِ لَرَؤُفٌ رَح۪يمٌ ﴿١٤٣﴾ قَدْ نَرٰى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَٓاءِ فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضٰيهَا فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ وَإِنَّ الَّذ۪ينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا يَعْمَلُونَ ﴿١٤٤﴾

Meâli

142. İnsanlardan cahil ve kendini bilmez beyinsiz takımı: "Onları daha önce yönelmekte oldukları kıbleden döndüren sebep nedir?" diyecekler. De ki: "Doğu da batı da Allah'ındır. O dilediğini doğru yola iletir."

143. İşte böylece insanlara karşı şahit olmanız ve Peygamberin de size karşı şahit olması için sizi vasat *(orta)* bir ümmet kıldık. Senin halen yönelmekte olduğun hedefi, kıbleyi *(Kâbe'yi)* biz ancak peygambere uyanları, iki ökçesi üzerinde geri dönecek olanlardan ayırt edelim diye kıble yaptık. Gerçi bu, Allah'ın kendilerine hidayet verdiği kimselerden başkasına oldukça ağır gelecektir. Fakat Allah sizin imanınızı ve Kudüs'e doğru kılmakta olduğunuz namazınızı asla zayi edecek *(boşa çıkaracak)* değildir. Şüphesiz Allah insanlara karşı pek şefkatli ve çok merhametlidir.

144. *(Ey Rasulüm!)* Biz senin yüzünü hep göğe doğru kaldırıp umutla bir haber beklediğini muhakkak görüyoruz. Mutlaka seni şimdi memnun kalacağın bir kıbleye döndüreceğiz. Artık yüzünü Mescit-i Haram tarafına *(Kâbe'ye)* doğru çevir! *(Ey mü'minler!)* Siz de nerede olursanız olun yüzlerinizi namazda Mescit-i Haram'a doğru çevirin. Doğrusu kitap ehli Yahudi ve Hristiyanlar bunun Rablerinden gelen bir hak *(gerçek)* olduğunu çok iyi bilirler. Allah onların yapıp ettiklerinden habersiz değildir.

Tefsiri

١٤٢— ﴿ سَيَقُولُ السُّفَهَآءُ مِنَ النَّاسِ مَا وَلَّاهُمْ عَنْ قِبْلَتِهِمُ الَّتِي كَانُوا عَلَيْهَا قُلْ لِلّٰهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ يَهْدِي مَنْ يَشَآءُ إِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴾

142 – İnsanlardan cahil ve kendini bilmez beyinsiz takımı: "Onları daha önce yönelmekte oldukları kıbleden döndüren sebep nedir?" diyecekler. De ki: "Doğu da batı da Allah'ındır. O dilediğini doğru yola iletir."

« سَيَقُولُ السُّفَهَآءُ مِنَ النَّاسِ مَا وَلّٰيهُمْ عَنْ قِبْلَتِهِمُ الَّتِي كَانُوا عَلَيْهَا » *"İnsanlardan cahil ve kendini bilmez beyinsiz takımı: «Onları daha önce yönelmekte oldukları kıbleden döndüren sebep nedir?» diyecekler."* Beyinsiz, ayak takımı, düşük seviyeliler, bayağı kimseler. Sefeh: Esas itibariyle hafiflik, basitlik, demektir. Bu kimseler de Yahudilerden başkası değiller. Çünkü, Yahudiler, Kâbe'ye doğru yönelip namaz kılınmasını hoş görmüyor ve bundan rahatsız oluyorlardı. Zira Yahudiler nesh olayını kabul etmemektedirler.

Ya da bunlardan maksat münafıklardır. Çünkü, münafıklar insanlara dil uzatmayı ve onlarla alay etmeyi çok çok isterler. Yahut da bunlar müşriklerdir. Çünkü, bunlar da, Hz. Peygamber (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem) için, *"Atalarının kıblesinden dönüp vazgeçti, sonra tekrar oraya döndü. Allah'a yemin olsun ki o, yakında yine onların dinine dönecektir."* diyorlardı.

Bir de henüz olmamış bir şey hakkında onların ileri geri konuşacaklarının haber verilmiş olması, insanları ileride olabileceklere karşı hazırlıklı olmaya bir alıştırma niteliğindedir. Çünkü, kişinin hoşlanmadığı bir durumla ansızın karşı karşıya kalması gerçekten rahatsız edici olur. Dolayısıyla ileride kesin olabilecekler hakkında gereken cevapları hazırlamak, hasmı yenmenin en etkin ve doğal yoludur. Çünkü, insan silahını kullanmadan önce hedef atışları yapar ki, ileride attığını vurabilsin.

« مَا وَلّٰيهُمْ » *"Onları çeviren şey nedir?"* « عَنْ قِبْلَتِهِمُ الَّتِي كَانُوا عَلَيْهَا » *"Yönelmekte oldukları kıbleden."* Bununla demek isten Beyt-i Makdis'tir, Kudüs'tür.

Kıble: Kişinin namaz kılarken yüzünü çevirdiği cihet, taraf demektir. Çünkü namaz kılacak olan kimse karşısına onu hedef olarak alır ve namazını öyle kılar.

« قُلْ لِلّٰهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ » *"De ki: «Doğu da batı da Allah'ındır.»"* Yani, dünyanın doğuları olsun batıları olsun dört bir yanı Allah'ındır. İşte bu itibarla:

« يَهْدِي مَنْ يَشَآءُ إِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ » *"O* –dünyada– *dilediğini doğru yola iletir."* Yani, onlardan dilediklerini hak ve gerçek olan kıbleye

yöneltir ki, burası da Kâbe olup, Allah bizim ona yönelmemizi emir buyurmuştur.

Ya da, tüm mekanlar Allah'a aittir demektir. Allah nereyi dilerse o tarafa dönmeyi emir buyurur. Bazan bu Kâbe olur ve bazen de bu Beyt-i Makdis olur. Allah'a karşı bir itiraz olamaz. Çünkü yegâne malik ve tek sahip Allah'tır.

١٤٣ — ﴿ وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَآءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا وَمَا جَعَلْنَا الْقِبْلَةَ الَّتِي كُنْتَ عَلَيْهَا إِلاَّ لِنَعْلَمَ مَنْ يَتَّبِعُ الرَّسُولَ مِمَّنْ يَنْقَلِبُ عَلَى عَقِبَيْهِ وَإِنْ كَانَتْ لَكَبِيرَةً إِلاَّ عَلَى الَّذِينَ هَدَى اللّٰهُ وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُضِيعَ إِيمَانَكُمْ إِنَّ اللّٰهَ بِالنَّاسِ لَرَؤُفٌ رَحِيمٌ ﴾

143 – İşte böylece insanlara karşı şahit olmanız ve Peygamberin de size karşı şahit olması için sizi vasat (orta) **bir ümmet kıldık. Senin halen yönelmekte olduğun hedefi, kıbleyi** (Kâbe'yi) **biz ancak peygambere uyanları, iki ökçesi üzerinde geri dönecek olanlardan ayırdedelim diye kıble yaptık. Gerçi bu, Allah'ın kendilerine hidayet verdiği kimselerden başkasına oldukça ağır gelecektir. Fakat Allah sizin imanınızı ve Kudüs'e doğru kılmakta olduğunuz namazınızı asla zayi edecek** (boşa çıkaracak) **değildir. Şüphesiz Allah insanlara karşı pek şefkatli ve çok merhametlidir.**

« وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا » *"İşte böylece sizi vasat* (orta) *bir ümmet kıldık."* İşte böylesine hayret ve şaşkınlık duyulacak bir şekilde sizi vasat ümmet kıldık.

« وَكَذٰلِكَ » kelimesindeki « كَ » harfi teşbih (benzetme) içindir. « ذَا » ise « كَ » harfiyle mecrurdur. Kelime bünyesindeki « لِ » harfi de yakın ve uzağı birbirinden ayırt etmek için kullanılan bir işaret harfidir. « كَ » harfi de îraptan mahalli olmayan ve hitap içim gelen bir harftir.

« أُمَّةً وَسَطًا » demek hayırlı olan ümmet demektir. Çünkü, hayırlı manasında, *"vasat"* kelimesi kullanılmaktadır. Çünkü aşırı uçlarda yer almak hep sıkıntı getirir, oldukça çabuk yıpranır. Ortalarda yer almak, merkezde bulunmak her zaman güven altında bulunmak demektir. Nite-

kim nasıl ki, sizin kıbleniz en hayırlı ve merkez kıble kılınmış ise yüce Allah sizi de aynen o şekilde ümmetlerin ve milletlerin en hayırlısı ve en mutedil olanları kılmıştır.

Bunun sebebi, yani orta bir ümmet kılınma nedeni ise şudur: Sizin ortaya konan hüccet, delil ve kanıtları düşünerek ve tartarak öğrenmeniz bakımındandır. Kadı ki, Allah Tealâ, kitabı olan Kur'an'ı üzerinize indirdi ve orada şu gerçeklere yer verdi. Hiçbir kimseye cimrilik ederek Haksızlık ve zulümde bulunmamıştır. Aksine Allah tüm yoları açıklamış, peygamberlerini göndermiş ve onlar da kendilerine indirilenleri tebliğ etmişler ve nasihatlerde bulunmuşlardır.

Fakat inkârcı kâfirlere gelince, düşmanlık, kötülük onları şehevi arzu ve istekleri doğrultusunda yönlendirdi. Onlar da böylece gelen âyetlerden, mucizelerden yüz çevirdiler. İşte siz bu halinizle, yani orta ve hayırlı bir ümmet olmakla kendi çağdaşlarınız olan bu kimselere şahitlik ve tanıklık ettiğiniz gibi, sizden öncekilere de ve sonra gelecek olanlara da yine siz şahit ve tanık olacaksınız.

Ya da bu *"vasat ümmet"* ifadesinden, oldukça adil olan ümmet demektir. Çünkü vasat demek, aşırı uçlar arasında adaleti sağlamak demektir. Yoksa bu, ucun birine yakınlık gösterip ötekisinden uzak durmak demek değildir. Yani:

"Nasıl ki, kıblenizi doğu ile batı arasında orta ve merkez bir yer olarak değerlendirmiş ve böyle kılmış ise, sizi de iki aşırı ucun arasında yani en uç noktada olan ile en geri noktada olan arasında orta ve hayırlı bit ümmet kılmıştır. Çünkü, sizler Hristiyanlar gibi çok aşırı giderek, onların Mesih İsa'ya ilâhlık vasfını verdikleri gibi bir yola gitmediniz. Aynı zamanda Yahudiler gibi de haddini aşıp Hz. Meryem'e zina fiilini isnadettikleri ve Hz. İsa'yı da zina ürünü gösterdikleri gibi bir alçaklığa ve düşüklüğe de düşmediniz.

« لِتَكُونُوا شُهَدَآءَ عَلَى النَّاسِ » *"İnsanlara karşı şahit olmanız için."*

Buradaki, « شُهَدَاءَ » te'nis elifi nedeniyle gayrı munsarıftır. « عَلَى النَّاسِ » de « شُهَدَاءَ » kelimesinin sılasıdır.

« وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا » *"Ve peygamberin de size karşı şahit olması için ..."* Burası, « لِتَكُونُوا » üzerine matuf bulunmaktadır.

Rivayete göre ümmetler kıyamet gününde peygamberlerin tebliğlerini inkâr edeceklerdir. Bunun üzerine Allah peygamberlerden, ümmetlerine tebliğde bulunduklarına ilişkin kanıt talebinde bulunacaktır. Kaldı ki, Allah zaten gerçeği bilmektedir. Onlar da bunun üzerine Muhammed *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'in ümmetini gösterecekler ve onlar da gelip peygamberlerin tebliğde bulunduklarına ilişkin şahitlik edeceklerdir. Bu defa diğer ümmetler, "Siz bunları nereden öğrendiniz?" diye itirazlarını ileri süreceklerdir. Bizim peygamberimizin ümmeti de:

—*Yüce Allah'ın konuşan* (natık) *kitabıyla, doğru söyleyen peygamberinin diliyle verdiği haber sayesinde öğrendik."* diyecekler.

Bu durum karşısında bizim Peygamberimiz Hz. Muhammed *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* huzura getirtilir ve ona ümmetinin durumundan sorulur. Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* de onları tezkiye eder, ümmetin adil olduklarına dair şahitlikte bulunur."

Şahitlik bazan müşahedesiz, yani olay ve durumu görmeden de olabilir. Örneğin, bilinip tanınmış olan şeyler hakkında duyduklarını söylemesi gibi. Mademki şahit ya da tanık tıpkı bir murakıp (gözetmen) gibidir. Bu, İsti'la kelimesiyle yani, « عَلَى » ile getirilmiştir. Örneğin şu ayet gibi:

﴿ كُنْتَ اَنْتَ الرَّق۪يبَ عَلَيْهِمْ ﴾

"... Onların üzerine gözetleyici yalnız sen oldun." [518]

Bir diğer yoruma göre, « لِتَكُونُوا شُهَدَٓاءَ عَلَى النَّاسِ » âyeti, peygamberimizin ümmetinin dünyada onlara şahitlik etmeleri gerçeğini dile getiriyor. Çünkü, bir şeyin gerçekliliği ve doğruluğu ancak, dürüst, hayırlı ve adil olan şahitlerin şahitliğiyle mümkündür.

« وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَه۪يدًا » Böylece Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* de sizi tezkiye etsin, sizin adil olduğunuzu bilsin ve bildirsin.

İmam Muhammed Ebu Mansur Maturidî bu ayeti delil göstererek ve buna dayanarak, *"icma"*'nın hüccet (delil) olduğunu belirtmiştir. Çünkü Yüce Allah bu ayette bu ümmeti, "Adalet" vasfıyla tanıtmaktadır.

[518] Mâide, 117.

Adl: Şehadette bulunmaya ya da tanıklık etmeye lâyık olan ve şahitliği kabul edilen demektir. Dolayısıyla onlar bir şey üzerinde toplanırlar ve buna şahitlik ederlerse artık bundan böyle o şeyin kabul edilmesi gerekir.

Başta *"şehadet"* kelimesinin sılası tehir edildi, sonraya bırakıldı. Sonundakinde ise sıla önce getirildi. Neden? Çünkü ilkinden asıl amaçlanan şey, onların, yani bizim peygamberimizin ümmetinin şahitliklerinin diğer ümmetler hakkında tesbiti ve gerçekliği konusu belirtildi. Yani ilk başta bu ümmet onlara tanıklık edecek, bunun gerçekleşmesinden sonra da, Rasulûllah (*Sallallâhu Aleyhi ve Sellem*)'ın şahitliğinin de bu ümmete has olduğu gerçeği anlatılmış olacağından böyle gelmiştir.

« وَمَا جَعَلْنَا الْقِبْلَةَ الَّتِي كُنْتَ عَلَيْهَا » *"Senin halen yönelmekte olduğun hedefi, kıbleyi – Kâbe'yi, ... yaptık."* Yani, "Senin halen üzerinde bulunduğun – yöneldiğin ciheti– , –ki burası Kâbe'dir– .... *kıldık, yaptık."*

Âyetin bu kısmında yer alan, « الَّتِي كُنْتَ عَلَيْهَا » cümlesi kıble kelimesinin sıfatı değildir. Aksine bu, « جَعَلَ » fiilinin ikinci mef'ulüdür.

Rivayete göre Rasulûllah (*Sallallâhu Aleyhi ve Sellem*) henüz Mekke'de bulunduğu sırada Kâbe'ye doğru namazını kılarlarmış. Ancak hicret ettikten sonra namaz için Beyt-i Makdis'te bulunan Mescit-i Aksa'ya (Taş kubbeye) yönelmekle emrolundu. Bunun amacı Yahudileri yeni dine ısındırmak ve onları İslâm'a kazandırmaktı. Bu daha sonra tekrar eski haline yani Kâbe'ye doğru çevirildi.

Bu aynı zamanda şu hususun da delili olmaktadır. Sünnet ile Kitabın neshi (yürürlükten kaldırılması) caizdir. Fakat Şafiilerin ileri sürdükleri bunu aksinedir. Bilindiği üzere Beyt-i Makdis'e doğru namaz kılma olayı vahyi gayri metlüvle (okunmayan vahiyle) sabit olmuştur. Kitap ile de oraya dönüş (oraya doğru namaz kılınması) neshedilmiştir.

« إِلَّا لِنَعْلَمَ مَنْ يَتَّبِعُ الرَّسُولَ مِمَّنْ يَنْقَلِبُ عَلَى عَقِبَيْهِ » *"Biz ancak peygambere uyanları, iki ökçesi üzerinde geri dönecek olanlardan ayırdedelim diye kıble yaptık."* Senin halen üzerinde bulunduğu ve yönelmekte olduğun, hep sevip istediğin ciheti –ki burası daha önceleri Mekke'deki Kâbe idi– sana şunun için kıble yaptık; insanları denemek ve imtihan etmek. Böylece İslâm'a inanmada samimi ve dürüst olan ile, bir yarın ke-

narında olanları bilip öğrenelim diye. Çünkü, içlerinde öyle kimseler var ki, bir uçurumun kenarındadır, en ufak bir sarsıntıyla hemen iki ökçesi üzerinde gerisin geri esli inancına döner, irtidat eder. Kıblenin değişmesiyle İslâm'a pamuk ipliğiyle bağlı bulunanlar hemen dini terk eder, mürted olur.

Şeyh Muhammed Ebu Mansur Maturidî der ki: « لِنَعْلَمَ » *"Bilelim, ayırt edelim"* manasındaki bu kelimenin asıl manası şöyledir:

"Ezelde olacağını ve meydana getirilmiş olacağını bildiğimiz bir gerçeği oluyor ve ileride olabilecek haliyle bilelim diyedir." Çünkü var olmasını murad ettiği her şeyi ezeli ilmiyle bildiği gibi, O aynı zamanda var olmasını istediği şeyin aynı zamanda var edeceği vaktiyle de bilir. Ancak Allah, o şeyler ezelde olduğu ve olacağı için bilir diye bu şekliyle vasıflanamaz, nitelenemez. Çünkü, o şeyler ezelde var değildi, o halde ezelde olmamış olanı nasıl var olmuş gibi bilebilsin ki? Zaten bir şey eğer mevcut (var) ise bu, Allah'ın ezeli bilgisi altına girer, onun içinde değerlendirilir. Dolayısıyla, bu da Allah için mevcut ve ileride olabilecekler manasında malum (bilinen) olmuş olur. Bu bakımdan meydana gelen değişiklik zaten bilinenler üzerinde olan değişikliktir. Yoksa Allah'ın ilminde bir değişiklik asla söz konusu değildir.

Ya da kimler peygambere uyuyor ve kimler yan çiziyor, inanmıyor, bu gerçek aydınlansın ve ortaya çıksın, diyedir. Nitekim, Rabbimiz şöyle buyurmuştur:

﴿ لِيَمِيزَ اللّٰهُ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ ﴾

"Bu, Allah'ın murdarı (kâfiri) ***temizden*** (mü'minden) ***ayıklaması içindir."*** [519]

Bu manasıyla, *"ilim"* kelimesi ayırt etmek ve ayıklamak anlamında değerlendirilmiş bulunmaktadır. Çünkü insan ancak ilim sayesinde gerçekleri ayırt edebilir.

Yahut da bu, Allah Rasulü *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* ile mü'minler bu gerçeği bilsinler diyedir. Ancak bunların bilgilerinin yüce Allah'ın zatına isnad olunma nedeni, bunların Allah'ın has ve üstün kulları olması nedeniyledir.

---

[519] Enfal, 37.

Ya da bu, meseleyi bilmeyenlere karşı nezaket kuralları içerisinde meseleyi aktarıp öğrenmeye benzer. Örneğin, altın madeni erimez, diyen bir kimseyi ikna etmek ve bunu nezaket kuralları içerisinde yerine getirmek için, o inkâr eden kişiye, *"Sen onu ateşe at da, eriyor mu, erimiyor mu?"* demeyip ona, *"Gel öyle ise birlikte onu ateşe atalım, bakalım eriyecek mi, erimeyecek mi?"* gibi bir ifadedir.

« وَإِنْ كَانَتْ لَكَبِيرَةً إِلاَّ عَلَى الَّذِينَ هَدَى اللّٰهُ » *"Gerçi bu,* –değiştirme olayı, bu hayırlı ümmet kılış hali veya kıble durumu– *Allah'ın kendilerine hidayet verdiği kimselerden başkasın oldukça ağır* –zor ve güç– *gelecektir."*

Bu, « وَإِنْ كَانَتْ » kelimesinin başında yer alan, « وَانْ » harfi muhaffefedir. « لَكَبِيرَةً » kelimesi, « كَانَ » fiilinin haberidir. Başındaki « لَ » harfi de lâm-ı farikadır.

« إِلاَّ عَلَى الَّذِينَ هَدَى اللّٰهُ » Yani, Allah'ın kendilerini hidayette kıldıkları kimseler. Burada *"aid"* mahzuftur (gizlidir). Yani, Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'e tabi olmakta sebat eden, doğru, samimi ve dürüst davrananlar, demektir.

« وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُضِيعَ إِيمَانَكُمْ » *"Fakat Allah sizin imanınızı ve Kudüs'e doğru kılmakta olduğunuz namazlarınızı zayi edecek* (boşa çıkaracak) *değildir."* Burada Müslümanların Medine'ye hicretlerinden sonra Beyt-i Makdis'e doğru kıldıkları namazlarının boşa kılınmadığı, zayi olmadığı ve olmayacağı gerçeğine dikkat çekiliyor.

Yine ayette, *"namaz"* ifadesi, *"iman"* kelimesiyle zikredildi. Çünkü namaz, ancak mü'minlere, iman etmiş olanlara farzdır da ondan. Yine ancak iman ehli olanlardan namaz kabul edilir. Kaldı ki, bu ibadetin cemaat halinde edası da yine imanın bir delilidir.

Rasulûllah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* Kâbe'ye doğru namaza durunca sahabe Rasulûllah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'a:

— *Kıblenin değişmesinden önce Kudüs'e doğru namaz kılmış ve fakat bu gün hayatta olmayan, ölen kardeşlerimizin namazları ne olacak,* diye sorarlar. İşte bu ayet bunun üzerine nazil olmuştur. Daha sonra da Rabbimiz bunun illetini ve sebebini şöyle gösterdi:

« إِنَّ اللّٰهَ بِالنَّاسِ لَرَؤُفٌ رَحِيمٌ » *"Şüphesiz Allah insanlara karşı pek şefkatli ve çok merhametlidir."* [520]

« لَرَؤُفٌ » Bu kelime hemze ile, *"şekur"* kalıbında ve hemze belirtilerek okunur. Bu kıraat Hicaz kıraat okulunun, yani Mekke ve Medine kıraat okulunun okuyuşudur. Bu okulun temsilcileri de İbn Kesir ve Nafi'dir. Ayrıca Şam okulundan İbn Amir ve bir de Hafs böyle kıraat etmişledir. Bunlar dışındaki kıraat imamları ise, « فَعُل » kalıbında olmak üzere, « رَؤُفٌ » şeklinde okumuşlardır. Her ikisi de mübalağa içindir.

« رَحِيمٌ » demek, Allah onların ecirlerini zayi etmez, boşa çıkarmaz, demektir. « رَأْفَة » anlam bakımından, « رَحْمَة » kelimesinden manaca daha mübalağalıdır. Rabbim bu âyette bu her iki vasfı, tıpkı Fatiha Sûresi, 3. âyetindeki « الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ » gibi birlikte zikretmiştir.

١٤٤- ﴿ قَدْ نَرٰى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَٓاءِۚ فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضٰيهَاۖ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِۜ وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُۜ وَاِنَّ الَّذِينَ اُو۫تُوا الْكِتَابَ لَيَعْلَمُونَ اَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْۜ وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا يَعْمَلُونَ ﴾

144 – (Ey Rasulüm!) **Biz senin yüzünü hep göğe doğru kaldırıp umutla bir haber beklediğini muhakkak görüyoruz. Mutlaka seni şimdi memnun kalacağın bir kıbleye döndüreceğiz. Artık yüzünü Mescit-i Haram tarafına** (Kâbe'ye) **doğru çevir!** (Ey mü'minler!) **Siz de nerede olursanız olun yüzlerinizi namazda Mescit-i Haram'a doğru çevirin. Doğrusu kitap ehli Yahudi ve Hristiyanlar bunun Rablerinden gelen bir hak** (gerçek) **olduğunu çok iyi bilirler. Allah onların yapıp ettiklerinden habersiz değildir.**

« قَدْ نَرٰى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَٓاءِ » "(Ey Rasulüm!) *Biz senin yüzünü hep göğe kaldırıp umutla bir haber beklediğini muhakkak görüyoruz.*" Yüzünü hep dönderip durduğunu, semaya bakıp durduğunu kesin o-

---

[520] Bk. İbn Kesir, Tefsir: 1/378.

larak görüyoruz. Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* Efendimiz, hep Hz. İbrahim *(Aleyhi's-Selâm)*'in kıblesine uygun olarak kıblenin değiştirilmesi beklentisi içinde idi. Bunu Yahudilere muhalefet olarak da istiyordu. Çünkü kıblenin Mekke cihetine, Kâbe'ye çevirilmesi halinde Arapların iman etmeleri üzerinde büyük bir etkisi görülecekti. Çünkü Araplar hep bununla övünürler ve bu aynı zamanda onların hep ziyarette bulundukları bir mekan idi. Hep onu tavaf ile hayatlarını geçirirlerdi.

« فَلَنُوَلِّيَنَّكَ » *"Mutlaka seni döndüreceğiz"* Muhakkak olarak sana istediğini vereceğiz. Ona dönme imkanını senin için sağlayacağız.

Bu ifade, tıpkı, « وَلَّيْتُهُ كَذَا » gibidir. Ki bu da birine yardımda bulunulduğunda, velâyeti üstlenildiği zaman kullanılan bir ifadedir. Ya da bu, *"Biz mutlaka seni Kudüs cihetinden o cihete döndürerek arzuladığını sana vereceğiz."* demektir.

« فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضٰيهَا ». *"Mutlaka seni şimdi memnun kalacağın bir kıbleye döndüreceğiz."* Arzuladığın, sevdiğin ve hep istediğin kıbleye. İçinde gizli tuttuğun kendi doğal ve sahih amaçların için oraya meylettiğini, gönlünün hep orada olduğunu biliyoruz ve oraya çevireceğiz. Ki sen bununla Allah'ın dilemekte olduğuna ve hikmetine de uygun hareket etmektesin.

« فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ » *"Artık yüzünü Mescit-i Haram tarafına* (Kâbe'ye) *doğru çevir!"*

Ayetteki, « شَطْرَ » kelimesi zarf tümleci olarak mansubtur. Yani; *"Yüzün dönüş cihetini Mescit-i Haram tarafına doğru çevir."* Yani o tarafa, o yine doğru, demektir. Çünkü Mescit-i Haram bölgesinden uzakta bulunanlar için bizzat Kâbe'nin kendisine yönelmeleri, oldukça zor bir şeydir. Bu bakımdan onun bulunduğu cihet esas alınmıştır. Kaldı ki, ayette, *"Kâbe"* demeyip bizzat *"Mescit-i Haram"* adının geçmesi, vacib (farz) olanın istikbal veya cihette Kâbe'nin aynı olmayıp, o tarafa ve o cihete dönmeye uymak, buna riayet etmektir.

Rivayet olunduğuna göre Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* Medine'ye hicret buyurup geldiklerinde Beyt-i Makdis'e doğru *onaltı ay*

namaz kılmıştır. Daha sonra kıble Kâbe'nin bulunduğu tarafa çevirilmiştir.[521]

« وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ » "(Ey Müslümanlar) *siz de* –yeryüzünün, dünyanın– *neresinde olursanız olun*" namaz kılmak istediğinizde, « فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ » *"yüzlerinizi namazda Mescit-i Haram'a doğru çevirin!"*

« وَإِنَّ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ » *"Doğrusu kitap ehli Yahudi ve Hristiyanlar bunun Rablerinden gelen bir hak* (gerçek) *olduğunu çok iyi bilirler."* Yani; kıblenin Kudüs'ten Kâbe'ye çevirilmesinin hak olduğunu pek alâ bilirler. Çünkü bizim peygamberimizin geleceğini müjdeleyen peygamberler onun iki kıble sahibi olacağını, iki kıbleye doğru namaz kılacağını da müjdelemişlerdi.

« وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا يَعْمَلُونَ » *"Allah onların yaptıklarından habersiz değildir."* Kıraat imamlarından İbn Kesir, Ebu Amr, Nâfi ve Asım, « يَعْمَلُونَ » olarak okumuşlar, bunlar dışındakiler de, « ت » harfiyle olmak üzere, « تَعْمَلُونَ » okumuşlardır. İlk okuyuşa göre yani, « يَعْمَلُونَ » okuyuşuna göre bu, kâfirleri ceza ve azap ile tehdit manası içerir. Çünkü inkârlarının ve haktan kaçışlarının cezası budur. İkinciye göre yani, « تَعْمَلُونَ » okuyuşuna göre mü'minlere, sevap verme ve gereğini yapmaları dolayısıyla da vaaddır, söz vermedir.

❁ ❁ ❁

[521] Bk. Buhari, 4492.

145. — 152. ÂYETLER

وَلَئِنْ أَتَيْتَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ بِكُلِّ آيَةٍ مَا تَبِعُوا قِبْلَتَكَ
وَمَا أَنْتَ بِتَابِعٍ قِبْلَتَهُمْ وَمَا بَعْضُهُمْ بِتَابِعٍ قِبْلَةَ بَعْضٍ وَلَئِنِ
اتَّبَعْتَ أَهْوَاءَهُمْ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ إِنَّكَ إِذاً لَمِنَ
الظَّالِمِينَ ﴿١٤٥﴾ الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْرِفُونَهُ كَمَا يَعْرِفُونَ
أَبْنَاءَهُمْ وَإِنَّ فَرِيقاً مِنْهُمْ لَيَكْتُمُونَ الْحَقَّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿١٤٦﴾
اَلْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَلاَ تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ ﴿١٤٧﴾ وَلِكُلٍّ وِجْهَةٌ
هُوَ مُوَلِّيهَا فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ أَيْنَ مَا تَكُونُوا يَأْتِ بِكُمُ
اللّٰهُ جَمِيعاً إِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٤٨﴾ وَمِنْ حَيْثُ
خَرَجْتَ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَإِنَّهُ لَلْحَقُّ مِنْ
رَبِّكَ وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿١٤٩﴾ وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ فَوَلِّ
وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا
وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ لِئَلاَّ يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَيْكُمْ حُجَّةٌ إِلاَّ الَّذِينَ
ظَلَمُوا مِنْهُمْ فَلاَ تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِي وَلِأُتِمَّ نِعْمَتِي عَلَيْكُمْ
وَلَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٥٠﴾ كَمَا أَرْسَلْنَا فِيكُمْ رَسُولاً مِنْكُمْ يَتْلُو

عَلَيْكُمْ اٰيَاتِنَا وَيُزَكِّيكُمْ وَيُعَلِّمُكُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ
وَيُعَلِّمُكُمْ مَا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ ﴿١٥١﴾ فَاذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ
وَاشْكُرُوا لِي وَلَا تَكْفُرُونِ ﴿١٥٢﴾

Meâli

145. *(Ey Peygamber!)* And olsun ki sen, kendilerine kitap verilmiş olan Yahudi ve Hristiyanlara her türlü âyet ve mucizeyi versen bile yine de senin kıblene uymazlar *(dönmezler)*. Sen de onların kıblesine uyacak değilsin. Kaldı ki, onlardan kimi diğerinin kıblesine de uymazlar. And olsun ki, sana gelen bunca ilimden sonra eğer onların arzu ve isteklerine faraza uyarsan, o takdirde sen mutlaka zalimlerden olursun.

146. Kendilerine kitap verdiğimiz Yahudi ve Hristiyanlar, kendi öz çocuklarını tanır gibi Muhammed'in peygamber olduğunu bilir ve tanırlar. Bu gerçeklere rağmen yine de içlerinden bir grup bile bile hakkı *(gerçeği)* mutlaka gizlerler.

147. Hak ve ebedî gerçek Rabbin tarafından sana bildirilendir. O halde sakın şüphelenenlerden olma!

148. Herkesin yüzünü dönderdiği bir ciheti *(kıblesi)* vardır. Öyle ise hayırda *(Kâbe'ye dönüşte)* yarış edin! Her nerede olursanız olun, nihâyetinde Allah hepinizi bir araya getirecektir. Muhakkak Allah her şeye kadirdir.

149. Nereden ve hangi araçla yola çıkarsan çık, namazda mutlaka yüzünü Mescit-i Haram'a *(kıbleye)* doğru çevir! Çünkü bu, Rabbin tarafından sana gelen gerçek emirdir. Allah yaptıklarınızdan habersiz değildir.

150. Nereden ve hangi araçla yola çıkarsan çık, namazda yüzünü mutlaka Mescit-i Haram'a *(kıbleye)* doğru çevir! *(Ey Müslümanlar!)* Dünyanın neresinde olursanız olun, yüzlerinizi Mescit-i Haram tarafına döndürün ki, içlerinden zalim olanlar dışında insanlar sizin aleyhinizde

kıble için kullanabilecekleri bir hüccete *(delile)* sahip olmasınlar. Sakın onlardan korkup çekinmeyin, benim sizi cezalandırmamdan korkun! Böylece size karşı olan nimetlerimi tamamlayayım da bu sayede doğru yolu bulasınız.

151. Nitekim içinizden size bir peygamber gönderdik. O size bizim âyetlerimizi okur, sizi arındırır ve size Kitabı ve hikmeti öğretir. Ve o size bilmediğiniz şeyleri de öğretir.

152. Öyleyse siz benim hükümlerimi uygulayarak beni anın ki, ben de sizi mağfiretimle anayım. Benim nimetlerime şükredin ve sakın nankörlükte bulunmayın.

Tefsiri

١٤٥- ﴿ وَلَئِنْ أَتَيْتَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ بِكُلِّ آيَةٍ مَا تَبِعُوا قِبْلَتَكَ وَمَا أَنْتَ بِتَابِعٍ قِبْلَتَهُمْ وَمَا بَعْضُهُمْ بِتَابِعٍ قِبْلَةَ بَعْضٍ وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ أَهْوَاءَهُمْ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ إِنَّكَ إِذًا لَمِنَ الظَّالِمِينَ ﴾

145 – (Ey Peygamber!) **And olsun ki sen, kendilerine kitap verilmiş olan Yahudi ve Hristiyanlara her türlü âyet ve mucizeyi versen bile yine de senin kıblene uymazlar** (dönmezler). **Sen de onların kıblesine uyacak değilsin. Kaldı ki, onlardan kimi diğerinin kıblesine de uymazlar. And olsun ki, sana gelen bunca ilimden sonra eğer onların arzu ve isteklerine faraza uyarsan, o takdirde sen mutlaka zalimlerden olursun.**

« وَلَئِنْ أَتَيْتَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ بِكُلِّ آيَةٍ » "(Ey peygamber!) *And olsun ki sen, kendilerine kitap verilmiş olan Yahudi ve Hristiyanlara her türlü âyet ve mucizeyi versen bile.*" Bu âyette Rabbimiz bunlar arasında inatçı olanları murad ediyor. Dolayısıyla, bu türden inatçılara Kâbe'nin hak ve gerçek kıble olduğunu, oraya mutlaka dönülmesi gerektiğini çok açık, net ve kesin delil ve kanıtlarla bile ortaya koymuş olsan, « مَا تَبِعُوا قِبْلَتَكَ » *"Yine de senin kıblene uymazlar."* Çünkü bunların sana uymamaları, sana uymayı terk etmeleri herhangi bir şüpheye dayalı değil ki, orta-

ya koyacağın kanıtlarla şüphelerini ortadan kaldırasın. Onların sergiledikleri tavır ve durum sadece inada ve bir de kendilerini üstün kabul etme kibirliliğine dayanmaktadır. Kaldı ki, bunlar kendi yanlarında bulunan hak kitaplarında senin niteliklerini görüp okumuşlar ve hepsini de hak ve gerçek olduğunu öğrenmişleredir. Kasemin yani yeminin mahzuf (gizli) olan cevabı, şartın cevabı yerindedir.

« وَمَا أَنْتَ بِتَابِعٍ قِبْلَتَهُمْ » *"Sen de onların kıblesine uyacak değilsin."* Bu ifade ile Rabbimiz İslâm düşmanlarının bu türden beklentilerine de kesin noktayı koymuş oluyor. Çünkü bunlar herhangi bir mecburiyet karşısında böyle bir davranış sergileyebilirler. Nitekim bunlar:

"Eğer bizim kıblemize (Kudüs) *üzerinde sebat etmiş olsaydı, bu takdirde biz de onun, bizim beklemekte olduğumuz arkadaşımız* (peygamber) *olduğunu umabilirdik."* dediler. Böylece Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'in kendi kıblelerine dönme beklentisi içine girdiler.

Âyette onlara ait kıble meselesini tekil olarak zikretti. Oysa biri Yahudilere ve biri de Hristiyanlara ait olmak üzere iki kıble bulunmaktadır. Bunu nedeni her ne kadar bunların her birinin kendilerine ait bir kıbleleri var ise de, batıl de birleşmeleri nedeniyle hedef açısından tek oldukları içim, kıble de tekil olarak getirilmiştir.

« وَمَا بَعْضُهُمْ بِتَابِعٍ قِبْلَةَ بَعْضٍ » *"Kaldı ki onlardan kimi diğerinin kıblesine de uymazlar."* Yani her ne kadar bu kitap ehli sana muhalefette, karşı çıkmada ittifak içine girseler bile, bunlar da kıble meselesinde kendi aralarında da tartışmalıdırlar. Onların sana muvafakatları nasıl ki beklenemezse, kendi aralarında ittifakları da beklenemez. Çünkü Yahudiler Kudüs'e (Beyt-i Makdis'e) doğru yönelirlerken, Hristiyanlar ise güneşin doğuşunu bekler ve ona dönerler.

« وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ أَهْوَآءَهُمْ مِنْ بَعْدِ مَا جَآءَكَ مِنَ الْعِلْمِ » *"And olsun ki sana gelen bunca ilimden sonra eğer sen onların arzu ve isteklerine* (faraza) *uyarsan,"* Yani delil, burhan ve kanıtların açıkça meydana çıkmasından sonra ve kıblenin de gerçekte Kâbe olduğunu öğrendikten sonra, Allah'ın dininin de İslâm'dan başkası olmadığı gerçeğini kavradıktan sonra (fara-

za) onlara uyarsan, « إِنَّكَ إِذًا لَمِنَ الظَّالِمِينَ » *"O takdirde sen mutlaka zalimlerden olursun."* Sen de o iğrenç zulüm planı içerisinde yer almış olur ve o suçu işlemiş olursun.

İşte burada dinleyenlere ve duyanlara bir lütuf ve ikram yer almaktadır. Kişiyi hakka yöneltmek ve onda sebat açısından sevaba aşırı bir teşvik vardır. Aynı zamanda aydınlandıktan ve gerçekleri anlayıp kavradıktan sonra delile göre hareket etmeyi bırakıp hevâ ve istekleri doğrultusunda hareket edenleri de uyarıp ve tehdit ediyor, sakındırıyor.

Bir yoruma göre ahirde ilk değerlendirmede sanki hitap Rasulûllah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'a imiş gibi gözükse de bundan asıl murat olunan ümmetidir. İşte âyetin bu noktasında, « الظَّالِمِينَ » üzerinde vakfetmek lâzım gelir. Eğer vasl edilir, yani durmayıp geçilirse, bu takdirde, bundan sonra gelecek olan âyet yani, « الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ » bu, « الظَّالِمِينَ » kelimesinin sıfatı olmuş olur.

١٤٦– ﴿ الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْرِفُونَهُ كَمَا يَعْرِفُونَ أَبْنَاءَهُمْ وَإِنَّ فَرِيقًا مِنْهُمْ لَيَكْتُمُونَ الْحَقَّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴾

146 – Kendilerine kitap verdiğimiz Yahudi ve Hristiyanlar, kendi öz çocuklarını tanır gibi, O'nun (Muhammed'in) **peygamber olduğunu bilir ve tanırlar. Bu gerçeklere rağmen yine de içlerinden bir grup bile bile hakkı** (gerçeği) **mutlaka gizlerler.**

« الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْرِفُونَهُ » *"Kendilerine kitap verdiğimiz Yahudi ve Hristiyanlar onun* (Muhammed'in) *peygamber olduğunu bilir ve tanırlar."*

Az önce gördüğümüz gibi, « الظَّالِمِينَ » kelimesinde durulmadığı ve doğrudan geçildiği takdirde, « الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ » ibaresi bunun sıfatı oluyordu. Bu ibare aynı zamanda mübteda ve bunun haberi de, « يَعْرِفُونَهُ » kelimesidir. Yani Kitap ehli Hz. Muhammed *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'i, Kur'an'ı ya da kıblenin değiştirilmesi gerçeğini bilip tanırlar, demektir. Ancak bu görüşler içinde ilk görüş daha sahihtir, geçerlidir.

Çünkü bundan sonra gelen âyetin şu kısmı bu gerçeğe ışık tutmaktadır. Şöyle ki:

« كَمَا يَعْرِفُونَ أَبْنَاءَهُمْ » *"Kendi öz çocuklarını tanır gibi .."* Nitekim Abdullah b. Selâm diyor ki:

— *Ben onu* (Muhammed'i), *onun bir peygamber olduğunu, kendi öz çocuğumu bildiğimden daha iyi biliyor ve tanıyorum.*

İşte bunun üzerine Hz. Ömer ona:

— *Neden ve nasıl?* diye sorar. O da:

— *Ben Muhammed'in peygamber olduğundan şüphe eden biri değilim. Çocuğuma gelince ondan şüphe ederim. Çünkü belki annesi bana ihanet etmiş olabilir,* diye cevap verince Hz. Ömer de derhal gidip onun alnından öper.

« وَإِنَّ فَرِيقًا مِنْهُمْ » *"Bu gerçeklere rağmen yine de içerinden* –İslâm'ı kabul etmemiş olan– *bir grup* –sırf haset ettiklerinden ve inatlarından dolayı– « لَيَكْتُمُونَ الْحَقَّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ » *"bile bile* –Allah'ın kitaplarinda açıklamış olduğu söz konusu– *hakkı* (gerçeği) *mutlaka gizlerler."*

١٤٧ — ﴿ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ ﴾

147 – Hak ve ebedî gerçek Rabbin tarafından sana bildirilendir. O halde sakın şüphelenenlerden olma!

« الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ » *"Hak ve ebedî gerçek Rabbin tarafından sana bildirilendir. O halde sakın* –bunu Rabbin tarafından olduğundan– *şüphelenenlerden olma!"*

Burada, « الْحَقُّ » mübtedadır. « مِنْ رَبِّكَ » de bunun haberidir. « الْحَقُّ » kelimesinin başındaki « ال » yani belirtme takısı cins manasındadır. Yani: *"Hak ve gerçek başkasından değil, Allah'tandır."* Yani bu şu demektir:

"Hak, şu anda senin üzerinde bulunduğun ve kabul ettiğin gibi Allah tarafından olduğu sabit olan gerçektir. Yoksa şu anda kitap ehlinin üzerin-

de bulunduğu ve Allah tarafından sabit olmayan şey değildir, ki bu da batılın kendisidir."

Ya da bu « ال » ahd için yani hali hazır durumu göstermek ve bildirmek için olabilir. Bu da, Allah Rasulü Hz. Muhammed *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'in üzerinde bulunduğu gerçeğe işaret etmektir.

Veyahut bu kelime mahzuf (gizli) bir mübtedanın haberidir. Bu da, « هُوَ الْحَقُّ » demektir. « مِنْ رَبِّكَ » ise haberden sonra ikinci bir haberdir (yüklemdir). Ya da bu, haldir.

١٤٨– ﴿ وَلِكُلٍّ وِجْهَةٌ هُوَ مُوَلِّيهَا فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ أَيْنَ مَا تَكُونُوا يَأْتِ بِكُمُ اللّٰهُ جَمِيعًا إِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴾

148 – Herkesin yüzünü dönderdiği bir ciheti (kıblesi) **vardır. Öyle ise hayırda** (Kâbe'ye dönüşte) **yarış edin! Her nerede olursanız olun, nihâyetinde Allah hepinizi bir araya getirecektir. Muhakkak Allah her şeye kadirdir.**

« وَلِكُلٍّ وِجْهَةٌ هُوَ مُوَلِّيهَا » *"Herkesin yüzünü dönderdiği bir ciheti* (kıblesi) *vardır."* Her din erbabının kendisince yöneldiği bir kıblesi vardır. Übey bu âyeti, « وَلِكُلٍّ قِبْلَةٌ » olarak okumuştur.

« هُوَ » bu zamir, « وَلِكُلٍّ » kelimesine aittir. « مُوَلِّيهَا »'daki zamir de, « وِجْهَةٌ » kelimesine aittir. Yani: *"O yüzünü o tarafa çevirir."* Burada iki mef'ulden biri hazfolunmuştur (gizlenmesi).

Ya da, « هُوَ » yüce Allah'a aittir. Yani: *"Onu o tarafa yönlendiren Allah'tır."* demektir. Kıraat imamlarından İbn Amir, « هُوَ مولاها » olarak okumuştur. Yani, *"Onların yöneldiği cihete onları yönlendiren de Allah' tır."* Mana şöyle olmaktadır: *"Sizden olsun, sizden başkaları olsun her bir ümmetin yöneldiği bir kıblesi vardır."*

« فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ » *"Öyleyse* –sizler– *hayırda* –kıble konusunda olsun başkaca hayır olan şeylerde olsun sizden başkalarıyla– *yarış edin!"*

« أَيْنَ مَا تَكُونُوا يَأْتِ بِكُمُ اللّٰهُ جَمِيعاً » "*–Siz ve düşmanlarınız– her nerede olursanız olun, nihâyetinde* –kıyamet günü– *Allah hepinizi bir araya getirecektir.*" Böylece kim hak üzere ve kim batlıdadır, aralarında ayırıcı hükmünü ortaya koyacaktır.

Veya: *"Ey Muhammed ümmeti! Sizden her biriniz için bir yön, kendisine doğru yönelip namaz kılacağınız yönlerden, güney, kuzey, doğu ve batı olmak üzere bir ciheti, Kâbe'ye bir bakış açısı vardır. Dolayısıyla bu yönlerden en değerli olanında yarışın. Gerçi bu yönler farklı yönler olsalar bile, bunların içerisinde Kâbe'ye yönü olan hangisi ise en değerli yön de orasıdır. İşte siz bu farklı cihetlerden hangisi üzerinde olursanız olun, Allah hepinizi toplayıp bir araya getirecektir. Böylece hepinizin namazını da sanki siz tek bir yöne doğru kılmışsınız gibi değerlendirecektir. Sanki sizler gerçekte Mescit-i Haram'da imişsiniz ve orada namaz kılıyormuşsunuz gibi olacaksınız.*

« إِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ » *"Muhakkak Allah her şeye kadirdir."*

١٤٩– ﴿ وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَإِنَّهُ لَلْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴾

149 – Nereden ve hangi araçla yola çıkarsan çık, namazda mutlaka yüzünü Mescit-i Haram'a (kıbleye) **doğru çevir! Çünkü bu, Rabbin tarafından sana gelen gerçek emirdir. Allah yaptıklarınızdan habersiz değildir.**

« وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ » *"Nereden* –hangi belde ya da ülkeden– *ve hangi araçla yola çıkarsan çık,* « فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ » –namaz kılacağın zaman– *namazda mutlaka yüzünü Mescit-i Haram'a* (kıbleye) *doğru çevir!* « وَإِنَّهُ لَلْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ » *Çünkü bu* –sana emredilen şey– *Rabbin tarafından sana gelen gerçek bir emidir.* « وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ » *Allah yaptıklarınızdan habersiz değildir."*

Kıraat imamlarından Ebu Amr, « تَعْمَلُونَ » kelimesini, « ى » harfiyle, « يَعْمَلُونَ » olarak okumuştur.

١٥٠- ﴿ وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَيْكُمْ حُجَّةٌ إِلَّا الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِي وَلِأُتِمَّ نِعْمَتِي عَلَيْكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴾

150 – Nereden ve hangi araçla yola çıkarsan çık, namazda yüzünü mutlaka Mescit-i Haram'a (kıbleye) **doğru çevir!** (Ey Müslümanlar!) **Dünyanın neresinde olursanız olun, yüzlerinizi Mescit-i Haram tarafına dönderin ki, içlerinden zalim olanlar dışında insanlar sizin aleyhinizde kıble için kullanabilecekleri bir hüccete** (delile) **sahip olmasınlar. Sakın onlardan korkup çekinmeyin, benim sizi cezalandırmamdan korkun! Böylece size karşı olan nimetlerimi tamamlayayım da bu sayede doğru yolu bulasınız.**

« وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ » *"Nereden ve hangi araçla yola çıkarsan çık, namazda yüzünü mutlaka Mescit-i Haram'a* (kıbleye) *doğru çevir!* (Ey Müslümanlar!) *Dünyanın neresinde olursanız olun, yüzlerinizi Mescit-i Haram tarafına döndürün ki,"* İşte bu tekrar, kıble olayı ile ilgili durumun ne kadar önemli olduğunu te'kit, teyit ve teşdit içindir. Çünkü nesh olayı aslında beraberinde fitne ve şüphe durumunu da getirir.

İşte bu tekrarların sebebi, Müslümanlar arasındaki şüpheyi önlemek ve gerçek üzerinde sebat etmelerini sağlamaktır. Dikkat edilirse bütün yapılan bu tekrarlarda farklı farklı yol ve yöntem izlenmiştir. Bu açıdan bunu yararları da buna göre farklıdır.

« لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَيْكُمْ حُجَّةٌ » *"İnsanlar sizin aleyhinizde kıble için kullanabilecekleri bir hüccete* (delile) *sahip olmasınlar."* Yani, şanı yüce olan Allah, âyetlerinde kıble konusunda hüccet gösterme ile alâkalı olarak size gereken tanıtmada bulunmuştu. Örneğin:

"Herkesin yüzünü çevirdiği bir ciheti (kıblesi) ***vardır."*** [522] gibi.

Yani Yahudiler için sizin aleyhinizde, kıblenin tahvili (değiştirtmesi) ile alâkalı olarak Tevrat'ta yer alanın aksine aleyhinizde bir hüccet, delil ve kanıta sahip olmasınlar. Âyette, *"hüccet/delil"* adı inatçıların

[522] Bakara, 148.

sözlerine karşılık mutlak manada zikredilmiş oldu. Çünkü inat içinde olanlar, ileri sürdükleri görüşlerini sanki birer hüccet imiş gibi hep sunarlar.

« إِلَّا الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ » *"İçlerinden zalim olanlar dışında sizin aleyhinizde ....."* İşte âyetin bu kısmı, *"nas/insanlar"* ifadesinden istisna edilmiş, dışarıda tutulmuştur. Yani Yahudiler içinde oldukça inatçı olanlar dışında kalan diğerleri lehine ve sizin aleyhinize ellerinde bir hüccetleri bulunmasın. Çünkü Yahudilerin inatçı ve azılı takımı:

"Muhammed bizim kıblemizi sırf eski dinine dönmek istemesi ve beldesini sevmesi bakımından bizim dinimizi terk etti. Eğer Muhammed hak ve gerçek üzere olsaydı mutlaka geçen peygamberlerin kıblesine, Beyt-i Makdis'e bağlı kalırdı." Ya da bunun manası şöyledir:

"Arapların atası olan İbrahim ve İsmail'in kıblesi durumundaki Kâbe'ye doğru ibadeti terk etmeniz bakımından Arapların sizin aleyhinize olarak ellerinde bu manada bit kanıtları olmasın."

« إِلَّا الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ » *"İçlerinde zalim olanlar dışında"* ifadesiyle işaret olunmak istenen Mekke halkıdırlar. Çünkü onlar bu kıble olayı üzerine şöyle demeye başlamışlardı:

"Şimdi Muhammed gerçeği gördü ve böylece atalarının kıblesine dönmüş oldu. Artık atalarının dinine de döneceği zaman oldukça yakındır."

İşte bundan sonra onları uyarmak maksadıyla yeniden Rabbimiz meseleye şöyle girmiş oldu:

« فَلَا تَخْشَوْهُمْ » *"Sakın onlardan korkup çekinmeyin."* Sakın onların kıbleniz hakkındaki sakat görüşlerinden ve dil uzatmalarından korkup ürkmeyin. Çünkü onlar size zarar veremezler.

« وَاخْشَوْنِي » *"Benim sizi cezalandırmamdan korkun!"* Bunun için de benim emrime aykırı hareket etmeyin.

« وَلِأُتِمَّ نِعْمَتِي عَلَيْكُمْ » *"Böylece size karşı olan nimetlerimi tamamlayayım da"* Sizin aleyhinize bir hüccet bulamasınlar delil getiremesinler için size gerçeği öğrettim. Bir de sizi doğru yola iletmemle ve Kâbe'ye yönlendirmemle size karşı olan nimetlerimi tamamlayayım da...

« وَلَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ » *"Bu sayede doğru yolu* –İbrahim'in kıblesine dönme gerçeğini– *bulasınız."*

١٥١– ﴿ كَمَا أَرْسَلْنَا فِيكُمْ رَسُولاً مِنْكُمْ يَتْلُو عَلَيْكُمْ اٰيَاتِنَا وَيُزَكِّيكُمْ وَيُعَلِّمُكُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُعَلِّمُكُمْ مَا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ ﴾

151 – Nitekim içinizden size bir peygamber gönderdik. O size bizim âyetlerimizi okur, sizi arındırır ve size Kitabı ve hikmeti öğretir. Ve o size bilmediğiniz şeyleri de öğretir.

« كَمَا أَرْسَلْنَا فِيكُمْ رَسُولاً مِنْكُمْ » *"Nitekim içinizden* –Araplardan– *bir peygamber gönderdik."*

Bu âyette bulunan, « كَمَا » kelimesinin başında yer alan, « كَ » harfi, ya bir öncesine müteallıktir, yani bağlantılıdır. Dolayısıyla bunun manası şöyledir:

"Dünyada size Rasul (elçi) *göndererek nasıl ki nimetimi tamamlamış isem, ahirette de size sevap vererek nimetimi tamamlayacağım."*

Ya da bu, mabadine (kendisinden sonra gelen cümleye) müteallıktir. Bu takdirde de mana şöyle olur:

"Nasıl ki size peygamber göndererek sizi anmış (size yol göstermiş) *isem, siz ede bana itaat ederek beni anını ki, ben de sizi sevap ile ödüllendirerek anayım."*

İşte bu yoruma göre, « تَهْتَدُونَ » kelimesi üzerinde (okuma esnasında) vakfedilir (durulur). Ancak ilk yoruma göre ise bu kelime üzerinde vakfolunmaz.

« يَتْلُو عَلَيْكُمْ اٰيَاتِنَا » *"O size bizim âyetlerimizi* –Kur'an'ı– *okur,"* « وَيُزَكِّيكُمْ وَيُعَلِّمُكُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ » *"sizi arındırır, size Kitab'ı* –Kur'an'ı– ve *hikmeti* –Sünneti– *ve fıkhı* –derin anlayışı– *öğretir."*

« وَيُعَلِّمُكُمْ مَا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ » *"Ve size bilmediğiniz* –ve fakat öğrenilmesi ancak vahiy yoluyla kazanılabilecek– *şeyleri de öğretir."*

١٥٢– ﴿ فَاذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ وَاشْكُرُوا لِي وَلاَ تَكْفُرُونِ ﴾

152 – Öyleyse siz benim hükümlerimi uygulayarak beni anın ki, ben de sizi mağfiretimle anayım. Benim nimetlerime şükredin ve sakın nankörlükte bulunmayın!

« فَاذْكُرُونِي » *"Öyleyse siz benim hükümlerimi uygulayarak beni* –takdir ettiklerimle– *anın ki,* « أَذْكُرْكُمْ » *ben de sizi mağfiretimle anayım."* Veya siz beni sena ile anın ki, ben de size vereyim. Yahut siz benden isteyin ki, ben de sizi istediğinize erdireyim, ya da siz bana tevbe ederek beni anın ki, ben de sizi af ile anayım, yahut da siz beni ihlâs ve samimiyetle anını ki ben de sizi kurtararak anayım ve nihâyet siz beni münacat ile yakararak anın ki, ben de necat (kurtuluş) ile anayım.

« وَاشْكُرُوا لِي وَلاَ تَكْفُرُونِ » *"Benim nimetlerime* –size nimet olarak verdiklerime– *şükredin ve* –verdiğim nimetlere karşı– *nankörlükte bulunmayın."*

❁ ❁ ❁

153. — 157. ÂYETLER

يَٓا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلٰوةِ إِنَّ اللّٰهَ مَعَ
الصَّابِرِينَ ﴿١٥٣﴾ وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ أَمْوَاتٌ بَلْ
أَحْيَٓاءٌ وَلٰكِنْ لَا تَشْعُرُونَ ﴿١٥٤﴾ وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِنَ
الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالثَّمَرَاتِ
وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ ﴿١٥٥﴾ الَّذِينَ إِذَٓا أَصَابَتْهُمْ مُصِيبَةٌ قَالُٓوا إِنَّا لِلّٰهِ
وَإِنَّٓا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ ﴿١٥٦﴾ أُولٰٓئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِنْ رَبِّهِمْ
وَرَحْمَةٌ وَأُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُهْتَدُونَ ﴿١٥٧﴾

Meâli

153. Ey iman edenler! Sabır göstererek ve namazı vesile kılarak Allah'tan yardım isteyin. Şüphesiz Allah sabır gösterenlerle beraberdir.

154. Sakın Allah yolunda öldürülenleri, "ölüler" diye anmayın. Bilakis onlar *(bilmediğiniz bir hayat ile)* diridirler ve fakat siz bu gerçeği anlayamazsınız.

155. Yemin olsun ki, Biz, sizi mutlaka bir tür korku ile, bir çeşit açlıkla, mallardan, canlardan ve ürünlerden yana bir miktar eksiltmekle imtihan edeceğiz. Sabır gösterenleri müjdele!

156. Sabır gösteren kimseler öyle kullardırlar ki, kendilerine herhangi bir musibet *(belâ)* geldiğinde: "Biz Allah'a ait kullarız ve biz vakti gelince O'na döneceğiz." derler.

157. Rablerinden gelecek olan mağfiret ve rahmet işte bu özellilere sahip olanlaradır. Ve işte bunlar doğru yola erenlerin ta kendileridir.

Tefsiri

١٥٣- ﴿ يَٓا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلٰوةِ إِنَّ اللّٰهَ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴾

153 – Ey iman edenler! Sabır göstererek ve namazı vesile kılarak Allah'tan yardım isteyin. Şüphesiz Allah sabır gösterenlerle beraberdir.

« يَٓا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلٰوةِ » *"Ey iman edenler! Sabır göstererek ve namazı vesile kılarak Allah'tan yardım isteyin."* Çünkü sabır sayesinde insan her tür erdemliliğe erişebileceği gibi namaz sayesinde de her tür menhiyattan, kötülüklerden uzak durur. Zira namaz her kötülüğü yasaklar ve onlara engel olar.

« إِنَّ اللّٰهَ مَعَ الصَّابِرِينَ » *"Şüphesiz Allah sabır gösterenlerle beraberdir."* Çünkü, onlara zafer vermekle ve yardımlarını esirgememekle onların yanındadır.

١٥٤- ﴿ وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ أَمْوَاتٌ بَلْ أَحْيَٓاءٌ وَلٰكِنْ لَا تَشْعُرُونَ ﴾

154 – Sakın Allah yolunda öldürülenleri, "ölüler" diye anmayın. Bilakis onlar (bilmediğiniz bir hayat ile) **diridirler ve fakat siz bu gerçeği anlayamazsınız.**

« وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ أَمْوَاتٌ » *"Sakın Allah yolunda öldürülenleri, "Ölüler" diye anmayın."* Bu âyetin nüzul (iniş) nedeni Bedir savaşında şehit edilenlerle alakalıdır. Bu savaşta on yedi sahabi şehit olmuş idi. İşte Allah yolunda canlarını ortaya koyan bu manadaki insanlara diğer ölüler gibi sıradan ölü gözüyle bırakılmaması gereğine işaret edilmektedir.

« بَلْ أَحْيَٓاءٌ وَلٰكِنْ لَا تَشْعُرُونَ » *"Bilakis onlar* (bilmediğiniz bir hayat ile) *diridirler ve fakat siz bu gerçeği anlayamazsınız."* Siz bunun bi-

lemezsiniz. Çünkü şehidin yaşadığı o hayat bu duyu organlarıyla hissedilip anlaşılamaz, bilinemez.

Hasan Basri'den gelen bir rivâyete göre demiş ki:

"Gerçekten şehitler, Allah katında diridirler, bir hayat yaşamaktadırlar. Onların rızıkları ruhlarına sunulur, işte bu rızık sunulma olayından onlar mutlu olurlar, haz ve sevinç duyarlar. Nitekim, cehennem ateşi de Firavun ve arkadaşlarına sabah ve akşam gösterilir de onların ruhları da bundan ötürü acı ve ızdırap duyarlar."

Mücahid'in söylediğine göre: *"Şehitler cennet rızıklarıyla rızıklandırılırlar ve cennetin içinde henüz yer almadıkları halde kokusunu duyup hissederler."*

١٥٥- ﴿ وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالثَّمَرَاتِ وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ ﴾

155. Yemin olsun ki, Biz, sizi mutlaka bir tür korku ile, bir çeşit açlıkla, mallardan, canlardan ve ürünlerden yana bir miktar eksiltmekle imtihan edeceğiz. Sabır gösterenleri müjdele!

« وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالثَّمَرَاتِ » *"Yemin olsun ki, Biz, sizi mutlaka bir tür korku ile, bir çeşit açlıkla, mallardan, canlardan ve ürünlerden yana bir miktar eksiltmekle imtihan edeceğiz."* Şimdi bu âyetteki bazı kelimeler üzerinde duralım:

« وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ » Size, bu şekilde tıpkı denemeye tabi tutulanların hali gibi birtakım şeyler isabet ettireceğiz. Acaba sizlerden istenen Allah'a itaati, emirleri yerine getirip yasaklardan uzaklaşarak sabır gösteriyor musunuz, göstermiyor musunuz? Sizi kesin olarak bunlarla sınayacağız.

« بِشَيْءٍ » Âyette söz konusu edilen belâ, felâket ve musibetlerden biraz tattırarak... Bu âyette belânın azlığına özellikle dikkat çekiliyor. Çünkü, herhangi bir insanın başına gelen musibet, belâ ne kadar büyük olursa olsun, mutla o belâ, ondan daha üstün ve ağır olanına göre azdır. Dolayısıyla bu gerçeğe işaret edilmiştir. Bununla beraber yüce Allah, her

halükarda rahmetiyle, şefkat ve merhametiyle, bağışlamasıyla da kullarının yanında olduğunu insanlara gösteriyor ve gösterecektir. Aynı zamanda kullarına henüz belâ ve musibet gelip çatmazdan önce insanın kendisini her an bu gibi şeylere hazırlaması gerektiğini de bildirmiş bulunmaktadır ki, ileride bu gibi durumlarda bunlayım içine girmesinler.

« مِنَ الْخَوْفِ » *"korkudan"* Yani düşman veya Allah korkusu gibi korkularla... « وَالْجُوعِ » Açlıkla yani kıtlık veya ramazan orucu nedeniyle olan açlık ile de imtihan edeceğiz. « وَنَقْصٍ مِنَ الْأَمْوَالِ » *"Mallardan yana eksiltmekle"* yani, canlı mallarınızın (hayvanlarınızın) ölümüyle veya zekat ile imtihan ederiz.

Bu kelime de ya, « بِشَيْءٍ » üzerine veya, « الْخَوْفِ » üzerine matuftur. Yani mallardan bir kısmını eksiltmekle...

« وَالْأَنْفُسِ » *"canlardan yana,"* yani öldürülme ile, normal ölüm ile, hastalık ve yaşlılıkla da imtihan ederiz. « وَالثَّمَرَاتِ » *"ürünlerden yana eksiltmekle,.."* Yani ekili alanlarınızı herhangi bir şekilde musibetlere uğratmakla ya da çocuklarınızın ölümüyle de imtihan edeceğiz. Çünkü çocuk insanın ciğerparesidir.

« وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ » *"Sabır gösterenleri müjdele!"* Yani, yukarıda sayılan belâlar karşı sabır gösterenleri ya da, belâlar karşısında İstirca yapanları, yani *"Biz Allah'ın kullarıyız, nihâyetinde Ona döneceğiz"* diye teslimiyet göstererek sabredenleri müjdele! Çünkü İstirca; Allah'a teslimiyettir ve işin hassasiyetini gerektiği gibi kavramaktır. Nitekim, bir hadiste şöyle buyurulmuştur:

"Herhangi bir musibet ve belâ anında kim «Biz Allah'tan geldik, nihayetinde Allah'a döneceğiz.» diye teslimiyet ve sabır gösterirse, Allah ona verdiği musibeti ya da belâyı hafifletir, Ahiret hayatını güzel eyler ve Allah o kuluna verdiği musibet yerine kendisinin memnun ve hoşnut kalabileceği iyi ve salih bir şey (evlat) *verir."* [523] Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'ın kandili söner ve bunun üzerine şöyle buyurur:

[523] Bk. Taberani, el-Kebir; Ve Mecmeuzzevaid, 2/331. Beyhaki, Şuabu'l-İman; 9688.

"Biz Allah'tan geldik ve sununda O'na döneceğiz." der. Bunun üzerine kendisine bu da mı bir musibet ya da belâdır? diye sorulur. Rasulûllah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* buyurur ki:

"Evet, mü'mine eza ve sıkıntı veren her şey bir belâdır, bir musibettir." [524]

Bu hitap ya Rasulûllah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'a aittir veya müjde beklentisi içinde bulunan herkesedir.

١٥٦— ﴿ الَّذِينَ إِذَآ أَصَابَتْهُمْ مُصِيبَةٌ قَالُوآ إِنَّا لِلّٰهِ وَإِنَّآ إِلَيْهِ رَاجِعونَ ﴾

156. Sabır gösteren kimseler öyle kullardırlar ki, kendilerine herhangi bir musibet (belâ) **geldiğinde: "Biz Allah'a ait kullarız ve biz vakti gelince O'na döneceğiz." derler.**

« الَّذِينَ إِذَآ أَصَابَتْهُمْ مُصِيبَةٌ قَالُوآ إِنَّا لِلّٰهِ وَإِنَّآ إِلَيْهِ رَاجِعونَ » *"Sabır gösteren kimseler öyle kullardırlar ki, kendilerine herhangi bir musibet – belâ geldiğinde: «Biz Allah'a ait kullarız ve biz vakti gelince O'na döneceğiz.» derler."*

Şimdi âyetteki kelimeler üzerinde duralım:

« الَّذِينَ » Mansubdur ve, « الصَّابِرِينَ » kelimesinin sıfatıdır. Dolayısıyla bu, « الصَّابِرِينَ » kelimesi üzerinde vakfedilemez (okuma sırasında durulmaz). Aksine bu âyetin sonunda yani, « رَاجِعونَ » kelimesi üzerinde vakfolunur (durulur). Ancak, « الَّذِينَ » ile cümleye (âyete) başlayan ve, « اُولٰئِكَ »'yi de haber kabul edenlere göre, « رَاجِعونَ » kelimesi üzerinde değil de, « الصَّابِرِينَ » kelimesi üzerinde vakfeder (durur). Fakat, doğru olan görüş ilk görüştür. Çünkü, « الَّذِينَ » ve sonrası sabır olayını açıklamaktadır. Musibet ise, hoşlanılmayan, kişiyi huzursuz ve rahatsız eden şey demektir. Kelime ism-i faildir. Başına herhangi bir şiddet ve sıkıntı doğuran şey gelen manasınadır. Aynı zamanda, « مُصِيبَةٌ » kelimesi üzerinde durulmaz. Çünkü, « قَالُوا » kelimesi, « اذا » edatının cevabıdır. « اذا » da cevabıyla birlikte, « الَّذِينَ » kelimesinin sılasıdır.

---

[524] Bk. Ebu Davud, Mürseller: 412.

« اِنَّا لِلّٰهِ » demekle mülkün Allah'a ait olduğunu ikrar ve kabul etmek, demektir. « وَاِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُونَ » ile de kendimizin bir gün gelip yok olacağımızı, faniliğimizi ikrar ve kabul demektir.

١٥٧– ﴿ اُولٰٓئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُهْتَدُونَ ﴾

157 – Rablerinden gelecek olan mağfiret ve rahmet işte bu özellilere sahip olanlaradır. Ve işte bunlar doğru yola erenlerin ta kendileridir.

« اُولٰٓئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ » *"Rablerinden gelecek olan mağfiret ve rahmet işte bu özelliklere sahip olanlaradır."*

Âyetteki, « صَلَوَاتٌ » kelimesi şefkat, acıma ve merhamet manasındadır. Bu kelime, « رَأْفَةٌ » yerinde burada kullanılmıştır. Dolayısıyla kelime hem merhamet ve hem şefkat yanı acıma manalarında değerlendirilmiştir. Yani *"rahmet"* ve *"re'fet"* manasını bünyesinde toplamıştır. Örneğin:

﴿ رَأْفَةً وَرَحْمَةً ﴾[525] ile ﴿ رَؤُفٌ رَحِيمٌ ﴾[526] âyetlerinde görüldüğü gibi.

Dolayısıyla bunun manası şöyledir: *"İşte bu özelliklere sahip olanlar için rahmet üzerine rahmet, şefkat üzerine şefkat vardır."*

« وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُهْتَدُونَ » *"Ve işte bunlar doğru yola erenlerin ta kendileridir."* Hak ve doğru yolda olanlardır. Çünkü bunlar istircada bulunmuşlardır, Allah'ın emrine boyun eğmişlerdir.

Hz. Ömer *(Radıyallahü Anh)* der ki: *"Şu iki denklik ve bir ilâve ne güzeldir. Bu iki denklik eşit olan şey ise, salât* (re'fet, şefkat) *ve rahmet* (merhamet, acıma) *ile hidâyet olup, doğrusu bu üçü ne güzeldir."* diyor.

❁ ❁ ❁

[525] Hadid, 27.
[526] Tevbe, 117.

158. — 167. ÂYETLER

إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَآئِرِ اللّٰهِ فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ أَوِ اعْتَمَرَ
فَلاَ جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ بِهِمَا وَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَإِنَّ اللّٰهَ
شَاكِرٌ عَلِيمٌ ﴿١٥٨﴾ إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَآ أَنْزَلْنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ
وَالْهُدٰى مِنْ بَعْدِ مَا بَيَّنَّاهُ لِلنَّاسِ فِي الْكِتَابِ أُولٰٓئِكَ يَلْعَنُهُمُ
اللّٰهُ وَيَلْعَنُهُمُ اللاَّعِنُونَ ﴿١٥٩﴾ إِلاَّ الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا وَبَيَّنُوا
فَأُولٰٓئِكَ أَتُوبُ عَلَيْهِمْ وَأَنَا التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿١٦٠﴾ إِنَّ الَّذِينَ
كَفَرُوا وَمَاتُوا وَهُمْ كُفَّارٌ أُولٰٓئِكَ عَلَيْهِمْ لَعْنَةُ اللّٰهِ
وَالْمَلٰٓئِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ ﴿١٦١﴾ خَالِدِينَ فِيهَا لاَ يُخَفَّفُ
عَنْهُمُ الْعَذَابُ وَلاَ هُمْ يُنْظَرُونَ ﴿١٦٢﴾ وَإِلٰهُكُمْ إِلٰهٌ وَاحِدٌ لَآ إِلٰهَ
إِلاَّ هُوَ الرَّحْمٰنُ الرَّحِيمُ ﴿١٦٣﴾ إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ
وَاخْتِلاَفِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَالْفُلْكِ الَّتِي تَجْرِي فِي الْبَحْرِ
بِمَا يَنْفَعُ النَّاسَ وَمَآ أَنْزَلَ اللّٰهُ مِنَ السَّمَآءِ مِنْ مَآءٍ
فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَبَثَّ فِيهَا مِنْ كُلِّ دَآبَّةٍ
وَتَصْرِيفِ الرِّيَاحِ وَالسَّحَابِ الْمُسَخَّرِ بَيْنَ السَّمَآءِ وَالْأَرْضِ

لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿١٦٤﴾ وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَتَّخِذُ مِنْ دُونِ اللّٰهِ
أَنْدَادًا يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللّٰهِ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا أَشَدُّ حُبًّا لِلّٰهِ وَلَوْ
يَرَى الَّذِينَ ظَلَمُوا إِذْ يَرَوْنَ الْعَذَابَ أَنَّ الْقُوَّةَ لِلّٰهِ جَمِيعًا وَأَنَّ
اللّٰهَ شَدِيدُ الْعَذَابِ ﴿١٦٥﴾ إِذْ تَبَرَّأَ الَّذِينَ اتُّبِعُوا مِنَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا
وَرَأَوُا الْعَذَابَ وَتَقَطَّعَتْ بِهِمُ الْأَسْبَابُ ﴿١٦٦﴾ وَقَالَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا
لَوْ أَنَّ لَنَا كَرَّةً فَنَتَبَرَّأَ مِنْهُمْ كَمَا تَبَرَّؤُا مِنَّا كَذٰلِكَ يُرِيهِمُ
اللّٰهُ أَعْمَالَهُمْ حَسَرَاتٍ عَلَيْهِمْ وَمَا هُمْ بِخَارِجِينَ مِنَ النَّارِ ﴿١٦٧﴾

Meâli

158. Şüphesiz Safa ile Merve Allah'ın alâmetlerindendir. Her kim Beytullah'ı hacceder veya umre yaparsa bunları tavaf etmesinde kendisi için bir günah *(vebal)* yoktur. Her kim de fazladan farz olmayarak gönülden hayır işler, ibadet eder ve umre yaparsa şüphesiz Allah onun bu iyiliklerini kabul eder ve tüm yaptıklarını da bilir.

159. Doğrusu bizim indirdiğimiz apaçık âyetleri ve doğru yolu, Kitapta *(Tevrat ve İncil'de)* insanlara açık seçik olarak bildirmemizden sonra gizleyenler var ya, işte Allah onları rahmetinden uzak tutarak lânet eder ve lânet etme durumunda olan her varlık da onlara lânet *(beddua)* okur.

160. Ancak onlardan tevbe edenler, yaptıkları yanlışları düzeltip tamir edenler ve gizledikleri gerçekleri halka açıklayanlar var ya, işte ben onların tevbelerini *(hakka dönüşlerini)* kabul ederim. Çünkü ben tevbeleri çok çok kabul eden ve çok merhamet sahibi olanım.

161. Şüphesiz inkâr yolunu seçerek kâfir olanlar ve bu küfürleri üzerinde ölenler var ya, işte Allah'ın, meleklerin ve tüm insanların da lâneti onların üzerinedir.

162. Onlar artık sürekli olarak hep bu lânet içindedirler. Onlardan ne azapları hafifletilir ve ne de yüzlerine bakılıp bir süre tanınır.

163. İlâhınız bir tek ilâhtır. O'ndan başka bir ilâh yoktur. O Rahmandır, Rahimdir.

164. Şurası bir gerçektir ki, göklerin ve yerin yaratılmasında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelmesinde, insanlara yarar sağlayacak şeylerle denizde yüzüp sefer yapan gemilerde, Allah'ın gökten indirip de ölü durumundaki toprağı sayesinde canlandırdığı suda, yeryüzünde her türlü canlıyı üreterek dağıtıp yaymasında, rüzgarları ve yer ile gök arasında Allah'ın emrini hazır olarak beklemekte olan bulutları dünyanın dört bir tarafına yönlendirmesinde doğrusu aklını çalıştıran bir toplum için Allah'ın varlığının ve birliğinin delilleri vardır.

165. Bu delilleri düşünmeyen öyle insanlar da vardır ki, Allah'tan başka varlıkları Allah'a denk ilâhlar kabul ederler ve onları Allah'ı sever gibi severler. Oysa Allah'a iman edenlerin, Allah'a karşı olan sevgileri müşriklerin ilâhlarına *(ilâhlaştırdıkları sistemlerine)* olan sevgi ve bağlılığından çok daha fazladır. Keşke zalimler azabı gördükleri andan itibaren gerçeği anlayacakları gibi bütün güç ve kuvvetin Allah'a ait olduğunu, Allah'ın azabının pek şiddetli olduğu gerçeğini şimdiden anlayabilselerdi.

166. İşte o andan itibaren o kendilerine uyu*(lup arkalarından gidi)*lenlerin, peşlerinden gelenlerden nasıl kaçıp uzaklaştıklarını görecekleri anı da hatırla! Zaten azabı da görmüşlerdir ve aralarındaki her türlü bağlar da kopup kesilmiştir.

167. Kötülük önderlerine uyanlar liderleri için derler ki: "Keşke bizim için yeniden dünyaya dönüş imkanı olabilseydi de, onların şu anda bizden kaçıp uzaklaştıkları gibi biz de onlardan kaçıp uzaklaşsaydık!" İşte böylece Allah onlara amellerini içlerindeki hasret, pişmanlık ve üzüntüyle gösterecek ve onlar cehennem ateşinden de çıkacak değillerdir.

Tefsiri

١٥٨— ﴿ إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللّٰهِ فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ أَوِ اعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ بِهِمَا وَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَإِنَّ اللّٰهَ شَاكِرٌ عَلِيمٌ ﴾

158 – Şüphesiz Safa ile Merve Allah'ın alâmetlerindendir. Her kim Beytullah'ı hacceder veya umre yaparsa bunları tavaf etmesinde kendisi için bir günah (vebal) yoktur. Her kim de fazladan farz olmayarak gönülden hayır işler, ibadet eder ve umre yaparsa şüphesiz Allah onun bu iyiliklerini kabul eder ve tüm yaptıklarını da bilir.

« إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَآئِرِ اللّٰهِ » *"Şüphesiz Safa ile Merve Allah'ın alâmetlerindendir."* Safa ile Merve iki dağa ait isimlerdir. Bu iki dağ ise Allah için ibadet edilmesi gereken yer ve işaretlerdendir.

« شَعَآئِرِ » kelimesi, « شَعِيرَةٌ » kelimesinin çoğuludur. Bu da ***âlâmet, işaret*** demektir.

« فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ » *"Her kim Beytullah'a hacceder,"* Kâbe'ye gitmeye niyet eder, « أَوِ اعْتَمَرَ » *"veya umre yaparsa"* Kâbe'yi ziyaret ederse, « فَلاَ جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ بِهِمَا » *"bunları tavaf etmesinde kendisi için bir günah* (vebal) *yoktur."*

Hac: Bir yere veya şeye yönelmek, niyet etmek ve kasdetmek, demektir.

İtimar (umre) ise; ziyaret etmek, demektir. Daha sonraki dönemlerde bu ikisi Beytullah'a niyetle onu ziyaret için kullanılmıştır ki, gidip oralarda görülüp ibadet edilmesi gereken yerlerde ibadet etmek olarak bir terim halini almıştır. Bu ikisi yani hac ve umre mana itibariyle hacca niyet ve ziyaret etmek manasındadırlar. Yani tıpkı özel isim halini almışlardır. Örneğin; nasıl ki *"necm"* dendiğinde herhangi bir yıldız değil de Süreyya yıldızı akla geliyorsa ve beyt dendiği zaman da herhangi bir ev değil Kâbe akla geliyorsa hac ve umre dendiği zaman da başka bir yere yönelmek ve ziyaret etmek değil, Beytullah'ı niyetle oraya yönelmek ve orayı ziyaret etmek akla gelir.

« فَلاَ جُنَاحَ عَلَيْهِ » yani kendisine bundan dolayı bir günah, vebal ve sakınca yoktur. « أَنْ يَطَّوَّفَ بِهِمَا » Bu kelime, « يَتَطَوَّفَ » demektir. Bu kelimede, « ت » harfi, « ط » harfine idgam olunmuştur.

Tavf/Tavaf: Esas itibariyle bir şeyin etrafında ya da çevresinde dolanıp yürümek demektir. Burada ise, âyette adı geçen Safa tepesiyle Merve tepesi arasında gidip gelme yani sa'y etmektir.

Anlatıldığına göre İslâm öncesi cahili dönemde burada iki put varmış. Bunlardan *İsafe* adlı put Safa tepesi üzerinde bulunurmuş ve Merve tepesi üzerinde de *Naile* adındaki put yer alırmış. Güya bu iki put aslında biri erkek ve diğeri de kadın olmak üzere iki insan imişler. Kâbe içinde zina fiilini işlemişler ve Allah böylece onları cezalandırmak üzere iki taşa dönüştürmüştür. Sonra da bu ikisinin yaptıkları işten ötürü kendilerinden ibret alınmaları için her ikisi de Kâbe'den alınarak biri safa ve diğeri de Merve tepelerine konmuştur. Ancak ardan oldukça uzun bir zaman diliminin geçmesiyle artık bu ikisine Allah'tan başka tapınılır olmuştur. Cahiliye dönemi insanları bu iki tepe arasında sa'y yani gidip gelme görevlerini yaparlarken bu iki puta dokunup meshederlermiş.

Ancak İslâm'ın gelişiyle, putlar kırıldı, çöplüğe atıldı. Fakat Müslümanlar, cahiliye döneminde müşriklerin bu iki tepe arasında sa'y görevini yapmalarını göz önünde bulundurarak burada sâyetmeyi pek uygun bulmayıp rahatsızlık duyuyorlardı. Çünkü daha önce burada cahiliyenin işledikleri yanlış işler ve puta tapınma vardı. Akla bu geliyordu. Putlar kırıldığından ve bundan eser kalmamış olduğundan artık bu iki tepe arasında sa'y etmek günah olmaktan çıkmıştır.

İşte âyet, yani, « فَلَا جُنَاحَ » ifadesi bu noktaya dikkat çekiyor. Bu ise, İmam Malik ve İmam Şafii'nin –Allah her ikisine de rahmet eylesin– söyledikleri gibi bunun haccı bir rüknü (farzı) olmadığının bir delilidir.

« وَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْراً » *"Her kim fazladan farz olmayarak gönülden hayır işler, ibadet eder ve umre yaparsa,"* Yani bu ikisi arasında sa'y ya da tavaf ile gidip gelirse –nitekim âyetin bu kısmı da bunun haccın bir rüknü olmadığını gösteriyor–, « فَإِنَّ اللّٰهَ شَاكِرٌ عَلِيمٌ » *"şüphesiz Allah onun bu iyiliklerini kabul eder* –onun az işine, ameline karşılık ona çok şey verir– *ve tüm yaptıklarını da* –küçük ve büyük her ne yaptıysa– *bilir."*

Kıraat imamlarından Hamza ve Ali « يَطَّوَّعْ » olarak okumuşlardır. Kelimenin aslı ise, « يَتَطَوَّعْ » olup, « ت » harfi, « ط » harfine idgam olunmuştur.

١٥٩– ﴿ إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنْزَلْنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالْهُدٰى مِنْ بَعْدِ مَا بَيَّنَّاهُ لِلنَّاسِ فِي الْكِتَابِ أُولٰٓئِكَ يَلْعَنُهُمُ اللّٰهُ وَيَلْعَنُهُمُ اللَّاعِنُونَ ﴾

159 – Doğrusu bizim indirdiğimiz apaçık âyetleri ve doğru yolu, Kitapta (Tevrat ve İncil'de) **insanlara açık seçik olarak bildirmemizden sonra gizleyenler var ya, işte Allah onları rahmetinden uzak tutarak lânet eder ve lânet etme durumunda olan her varlık da onlara lânet** (beddua) **okur.**

إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنْزَلْنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالْهُدٰى مِنْ بَعْدِ مَا بَيَّنَّاهُ لِلنَّاسِ فِي الْكِتَابِ أُولٰٓئِكَ يَلْعَنُهُمُ اللّٰهُ وَيَلْعَنُهُمُ اللَّاعِنُونَ » "*Doğrusu bizim* – Tevrat'ta– *indirdiğimiz* –ve Muhammed (*Sallallâhu Aleyhi ve Sellem*)'in durumuyla ilgili gerçekleri dile getiren– *apaçık* –şehadet eden– *âyetleri ve* –Muhammed (*Sallallâhu Aleyhi ve Sellem*)'i tanıtarak İslâm'ın yolunu gösteren– *doğru yolu Kitapta* (Tevrat ve İncil'de) –içinde herhangi bir probleme yer bırakmaksızın– *insanlara açık seçik olarak bildirmemizden sonra gizleyen* –hahamlar, Yahudi bilgin– *ler var ya,* –çünkü bunlar bile bile açık ve seçik olan gerçeklere yönelip onu gizlediler,– *İşte Allah onları rahmetinden uzaklaştırarak lânet eder ve lânet etme durumunda olan her varlık da onlara lânet* (beddua) *okur.*" Bu lânet edebilecek ve beddua edecek olanlar ise melekler, insanlardan ve cinlerden iman etmiş olanlardır.

١٦٠– ﴿ إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا وَبَيَّنُوا فَأُولٰٓئِكَ أَتُوبُ عَلَيْهِمْ وَأَنَا التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴾

160 – Ancak onlardan tevbe edenler, yaptıkları yanlışları düzeltip tamir edenler ve gizledikleri gerçekleri halka açıklayanlar var ya, işte ben onların tevbelerini (hakka dönüşlerini) **kabul ederim. Çünkü, ben tevbeleri çok çok kabul eden ve çok merhamet sahibi olanım.**

إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا وَبَيَّنُوا فَأُولٰٓئِكَ أَتُوبُ عَلَيْهِمْ وَأَنَا التَّوَّابُ الرَّحِيمُ » "*Ancak onlardan* –gizleme fiilini terk ederek ve imansızlığı bırakarak– *tevbe edenler, yaptıkları yanlışları düzeltip tamir edenler* –bozuk hal ve davranışlarını düzeltenler, eksiklerini tamamlayanlar– *ve gizledikleri gerçekleri halka açıklayanlar var ya, işte ben onların tevbelerini* (hakka dönüşlerini) *kabul ederim. Çünkü ben tevbeleri çok çok kabul eden ve çok merhamet sahibi olanım.*"

١٦١- ﴿ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَمَاتُوا وَهُمْ كُفَّارٌ أُولَٰئِكَ عَلَيْهِمْ لَعْنَةُ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ ﴾

161 – Şüphesiz inkâr yolunu seçerek kâfir olanlar ve bu küfürleri üzerinde ölenler var ya, işte Allah'ın, meleklerin ve tüm insanların da lâneti onların üzerinedir.

« إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَمَاتُوا وَهُمْ كُفَّارٌ أُولَٰئِكَ عَلَيْهِمْ لَعْنَةُ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ » *"Şüphesiz inkâr yolunu seçerek kâfir olanlar ve küfürleri üzerinde ölenler* –yani gizledikleri gerçekler sebebiyle pişmanlık duymayıp tevbe etmeden o hal üzere ölenler– *var ya, işte Allah'ın, meleklerin ve tüm insanların da lâneti onların üzerinedir."* Önceki âyette, onlar hayatta iken lânete uğradıkları belirtiliyor. Bu âyette de ölümlerinde de lânete uğratıldıkları belirtiliyor.

Âyette geçen, « اَلنَّاسِ » kelimesinden kasıt mü'minlerdir. Ya da hem mü'minler ve hem de kâfirlerdir. Çünkü kıyamet gününde kimisi kimisine lânet okuyacaktır. Nitekim, yüce Allah şöyle buyuruyor:

﴿ كُلَّمَا دَخَلَتْ أُمَّةٌ لَعَنَتْ أُخْتَهَا ﴾

"Cehenneme giren her grup kendi yoldaşına lânet okur." [527]

١٦٢- ﴿ خَالِدِينَ فِيهَا لَا يُخَفَّفُ عَنْهُمُ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ ﴾

162 – Onlar artık sürekli olarak hep bu lânet içindedirler. Onlardan ne azapları hafifletilir ve ne de yüzlerine bakılıp bir süre tanınır.

« خَالِدِينَ فِيهَا » *"Onlar artık sürekli olarak hep bu lânet içindedirler."*

« خَالِدِينَ » kelimesi, « عَلَيْهِمْ » deki « هُمْ » zamirinden haldir. « فِيهَا» ya *"lânet içinde"* veya *"ateş içindedirler"*, demektir. Ancak bu hususlar

[527] Araf, 38.

konunun önemi nedeniyle ve korkutmak, tehdit etmek için gizli bırakılmıştır.

« لَا يُخَفَّفُ عَنْهُمُ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ » *"Onlardan ne azapları hafifletilir ve ne de yüzlerine bakılıp bir süre tanınır."* Yani onlara asla bir mühlet, yeni bir süre tanınmaz. Ya da mazeret göstermeleri için beklenilmez. Ya da bunlara rahmet nazarıyla asla bakılmaz.

١٦٣– ﴿ وَإِلٰهُكُمْ إِلٰهٌ وَاحِدٌ لَآ إِلٰهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمٰنُ الرَّحِيمُ ﴾

163 – İlâhınız bir tek ilâhtır. O'ndan başka bir ilâh yoktur. O Rahmandır, Rahimdir.

« وَإِلٰهُكُمْ إِلٰهٌ وَاحِدٌ » *"İlâhınız bir tek ilâhtır."* Yani, O ilâhlığında-ulûhiyetinde ferddir, bir tektir. İlâhlığında O'nun ortağı, şeriki yoktur. Bu itibarla Allah'tan başkasının "İlâh" olarak adlandırılması doğru değildir.

« لَآ إِلٰهَ إِلَّا هُوَ » *"O'ndan başka bir ilâh yoktur."* Âyetin bu kısmıyla başta Allah'ın birliğini kesin ikrar ile bildiriyor. Diğer şeyleri ilâh olarak kabul edilmesini ve bir başka ilâh varlığını reddediyor ve bunun yalnızca kendisinin olduğunu tesbitle belirtiyor.

Âyetteki, « هُوَ » zamiri, « لَا إِلٰهَ »'den bedel olarak merfudur. Burada nasb caiz değildir. Çünkü bedel, ikinci amile itimad etmeye dayanır, ona delâlet eder. Nitekim âyetteki mana da buna dayanır. Eğer mansub olarak kabul edilirse bu takdirde ilk amile dayanır.

« الرَّحْمٰنُ الرَّحِيمُ » *"O Rahman'dır, Rahim'dir."* Bu ise merfudur. Yani nimetlerin hangi türü, aslı ve yan ürünleri varsa hepsini veren Allah'tır. Allah'tan başka böyle bir niteliğe sahip bir varlık asla yoktur. O'ndan başka olan şeyler ya nimet türünden olan şeylerdir veya kendilerine nimet verilenlerdir.

Bunun merfu oluşu ya mübtedanın haberi olması itibariyledir. Ya da, « هُوَ » zamirinden bedel olarak merfudur. Yoksa sıfat olarak değil. Çünkü zamir bir kelime vasfedilemez, nitelenemez.

Müşrikler bir tek ilâh konusunda şaşkınlık ve hayret duyunca, buna ilişkin olarak bir âyet ve mucize istediler. İşte bu âyetin iniş sebebi bu olaydır.

١٦٤- ﴿ إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَالْفُلْكِ الَّتِي تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِمَا يَنْفَعُ النَّاسَ وَمَا أَنْزَلَ اللّٰهُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ مَاءٍ فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَبَثَّ فِيهَا مِنْ كُلِّ دَابَّةٍ وَتَصْرِيفِ الرِّيَاحِ وَالسَّحَابِ الْمُسَخَّرِ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴾

164 – Şurası bir gerçektir ki, göklerin ve yerin yaratılmasında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelmesinde, insanlara yarar sağlayacak şeylerle denizde yüzüp sefer yapan gemilerde, Allah'ın gökten indirip de ölü durumundaki toprağı sayesinde canlandırdığı suda, yeryüzünde her türlü canlıyı üreterek dağıtıp yaymasında, rüzgarları ve yer ile gök arasında Allah'ın emrini hazır olarak beklemekte olan bulutları dünyanın dört bir tarafına yönlendirmesinde doğrusu aklını çalıştıran bir toplum için Allah'ın varlığının ve birliğinin delilleri vardır.

« إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ » *"Şurası bir gerçektir ki, göklerin ve yerin yaratılmasında, gece ile gündüzün* –renkte, uzayıp kısalmasında ve– *birbiri ardınca gelmesinde,"* « وَالْفُلْكِ الَّتِي تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِمَا يَنْفَعُ النَّاسَ » *"insanlara yarar sağlayacak şeylerle denizde yüzüp sefer yapan gemilerde,"* orada kendilerine faydalı olan şeyleri taşımada veya insanlara fayda getirmesinde, « وَمَا أَنْزَلَ اللّٰهُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ مَاءٍ فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا » *"Allah'ın gökten indirip* –yağdırıp– *da ölü* –kurumuş– *durumundaki toprağı sayesinde canlandırdığı suda,"*

Burada, « مِنَ السَّمَاءِ »'deki, « مِنْ » edatı ibtidai gaye içindir. Âyetteki, *"sudan"* kasıt yağmur demektir ve suyun cinsini açıklamak içindir. Çünkü gökten yağmur da, başka şey de iner (yağar). Daha sonra ise gelen şu ifade, « أَنْزَلَ » fiili üzerine atfedilmiştir. Bundan sonraki, « بَثَّ » kelimesi de, « فَأَحْيَا » kelimesi üzerine atfedilmiştir.

« وَبَثَّ فِيهَا مِنْ كُلِّ دَآبَّةٍ » *"Yeryüzünde her türlü canlıyı üreterek dağıtıp yaymasında,"* yeryüzünde debelenen her canlıyı.... « وَتَصْرِيفِ الرِّيَاحِ وَالسَّحَابِ الْمُسَخَّرِ بَيْنَ السَّمَٓاءِ وَالْأَرْضِ » *"rüzgarları ve yer ile gök arasında Allah'ın emrini hazır olarak beklemekte olan bulutları dünyanın dört bir tarafına yönlendirmesinde* « لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ » *"doğrusu aklını çalıştıran bir toplum için Allah'ın varlığının ve birliğinin delilleri vardır."*

Kırat imamlarından Hamza ile Ali, « الرِّيَاحِ » çoğul olan bu kelimeyi, tekil olarak, « الرِّيحِ » şeklinde kıraat etmişlerdir. Yani, rüzgarların doğudan, batıdan, kuzey ve güneyden estirilmesinde, kimi zaman sıcak olarak ve kimi zaman da soğuk olarak estirilmesinde ve yönlendirilmesinde, kimi vakit kasırga ve fırtınalar şeklinde ve bazen de ılık ve yumuşak bir halde estirilmesinde, kimi vakit hiçbir yarar sağlamayan ve aşılamaya neden olmayan bir rüzgar halinde ve kimi vakit de bitkiler arasında aşılama görevini yapar halde estirilmesinde, bazan rahmet oluşunda ve bazen de azap ve ceza oluşunda akıl sahipleri için çıkaracağı dersler ve ibretler vardır.

Allah'ın dilemesine bağlı kalarak ona boyun eğen ve emrinde hazır bekleyen gök ile yer arasında da ibretler vardır. Yeterki bütün bunlara ders alabilecek şekilde kalb gözüyle bakılmalı ve ibret alınmalıdır. Tüm bu sayılan şeyler dikkate alınarak bunları var eden zatın kudreti için birer delil ve kanıt görmeli, bunlar eşsiz şekilde yaratan zatın hangi hikmete bağlı kalarak yarattığı üzerinde kafa yormalıdır. Bir de bunlardan bunun sahibinin birliğini, vahdaniyetini öğrenmeli, Allah'ın birliği için bunları delil saymalıdır. Nitekim bir hadiste şöyle buyurulmuştur:

"Bu âyeti okuduğu halde bunun üzerinde düşünmeyen, bundan ders çıkarmayan kimseye yazıklar olsun!" [528]

١٦٥— ﴿ وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَتَّخِذُ مِنْ دُونِ اللّٰهِ أَنْدَادًا يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللّٰهِ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا أَشَدُّ حُبًّا لِلّٰهِ وَلَوْ يَرَى الَّذِينَ ظَلَمُوا إِذْ يَرَوْنَ الْعَذَابَ أَنَّ الْقُوَّةَ لِلّٰهِ جَمِيعًا وَأَنَّ اللّٰهَ شَدِيدُ الْعَذَابِ ﴾

[528] Bk. Deylemi, Müsnedu'l-Firdevs: 7158.

165 – Bu delilleri düşünmeyen öyle insanlar da vardır ki, Allah'tan başka varlıkları Allah'a denk ilâhlar kabul ederler ve onları Allah'ı sever gibi severler. Oysa Allah'a iman edenlerin, Allah'a karşı olan sevgileri müşriklerin ilâhlarına (ilâhlaştırdıkları sistemlerine) **olan sevgi ve bağlılığından çok daha fazladır. Keşke zalimler azabı gördükleri andan itibaren gerçeği anlayacakları gibi bütün güç ve kuvvetin Allah'a ait olduğunu, Allah'ın azabının pek şiddetli olduğu gerçeğini şimdiden anlayabilselerdi.**

« وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَتَّخِذُ مِنْ دُونِ اللهِ أَنْدَادًا » *"Bu* –apaçık burhan ve– *delilleri düşünmeyen öyle insanlar da vardır ki, Allah'tan başka varlıkları* – put ve benzeri şeyleri– *Allah'a denk ilâhlar olarak kabul ederler ve"* « يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللهِ » *"onları Allah'ı sever gibi severler."* Onlara tazimde bulunurlar, sanki sevilmesi ve saygı gösterilmesi gereken onlarmış gibi ona boyun eğerler. Adeta Allah'a tazimde bulunur ve Ona boyun eğilir gibi yaparlar.

Yani putlarını, (putlaştırdıkları sistemlerini) ve adamlarını tıpkı Allah gibi severler. Kısaca bunlara olan sevgi ile Allah'a olan sevgide eşitlik gösterirler. Çünkü bunlar da Allah'ın varlığını ikrar ile kabul ediyor ve O'na yaklaşmak için kendilerince ibadetler yapıyorlar.

Bir yoruma göre de mü'minlerin Allah'ı sevdikleri gibi bunlar da putlarını ve putlaştırdıklarını bu manada severler.

« وَالَّذِينَ آمَنُوا أَشَدُّ حُبًّا لِلّٰهِ » *"Oysa Allah'a iman edenlerin Allah'a karşı olan sevgileri, müşriklerin ilâhlarına* (ilâhlaştırdıkları sistemlerine) *olan sevgi ve bağlılığından çok daha fazladır."* Çünkü mü'minler her ne olursa olsun asla Rabbleri olan Allah'tan vazgeçip bir başka varlığa asla dönmezler, dönek değiller. Oysa münafıklar dönektirler. Çünkü başlarına bir sıkıntı gelince, başları sıkışınca Allah'a denk tuttukları ilâhlarını bırakır hemen yüce Allah'a sığınırlar ve O'na boyun eğerler.

« وَلَوْ يَرَى الَّذِينَ ظَلَمُوا إِذْ يَرَوْنَ الْعَذَابَ » *"Keşke zalimler azabı gördükleri andan itibaren gerçeği anlayacakları gibi."*

Bu âyetteki, « وَلَوْ يَرَى » kelimesini İmam Nafi ve İbn Amir muhatap sigasıyla, « وَلَوْ تَرَى » olarak okumuşlardır. Dolayısıyla bu okuyuşla

sanki Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'e sesleniliyormuş gibi değerlendirilmiştir. Ya da her muhataba bir hitap olarak değerlendirilmiştir. Yani: *"Sen bu durumu eğer görebilseydin, gerçekten büyük bir olay karşısında olduğunu görürdün."* demektir.

« أَنْدَاد » ile Allah'a denk eşler edinen, ortaklar kabul edenleri ifade ve işaret ediyor.

Kıraat imamlarından İbn Amir, « إِذْ يَرَوْنَ » kelimesini, meçhul olarak, « إِذْ يُرَوْنَ » şeklinde kıraat etmiştir.

« أَنَّ الْقُوَّةَ لِلّٰهِ جَمِيعًا وَأَنَّ اللّٰهَ شَدِيدُ الْعَذَابِ » *"Bütün güç ve kuvvetin Allah'a ait oluğunu, Allah'ın azabının pek şiddetli olduğu gerçeğini şimdiden anlayabilselerdi."* Âyetteki, « جَمِيعًا » haldir.

Yani şirkleri yüzünden büyük bir zulüm ve inkâr içinde olanlar her bakımdan, sevap vermede ve cezalandırmada güç, kuvvet ve kudretin Allah'a ait olduğunu, Allah'a denk tuttukları varlıkların bir hiç olduklarını keşke bilmiş olsalardı, kıyamet gününde azabı gördükleri anda, Allah'ın zalimlere uygulayacağı azabın şiddetini bilselerdi, artık onlarda görülecek ve duyulacak pişmanlığın, üzüntünün tarifi anlatılamazdı.

Burada cevap mahzuftur. Çünkü, « وَلَوْ » – *"eğer"* arzu duyulan-özlenen bir ifadenin başında veya kendisinden korkulan bir durumu anlatan bir cümlenin başında yer alınca, o zaman akla gelebilecek tüm sorulara bir cevap içeren bir ifade ya da cümle ile birleştirilmesi olayı oldukça azdır. Yani çoğunlukla cevap net olarak gösterilmez. Ki bu edattan sonra mazi (geçmiş zamanlı) fiil gelir, aynı şekilde bu, kelimeye eğer mazi (geçmiş zaman) manasına delâlet edecekse yine bu edat gelir.

Ancak burada geleceğe ait fiilin başına yani Muzari (şimdiki zaman) fiilinin başına gelmiş olması şu sebepledir. Allah'ın gelecekten haber vermesi, doğruluğu itibariyle tıpkı geçmişte olmuş bir vakanın gerçekliği manasındadır. Zira Allah'ın bildirdiği şey mutlaka gerçekleşeceğine göre bu bir manada mazi anlamındadır, olmuş gibidir.

١٦٦– ﴿ إِذْ تَبَرَّأَ الَّذِينَ اتُّبِعُوا مِنَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا وَرَأَوُا الْعَذَابَ وَتَقَطَّعَتْ بِهِمُ الْأَسْبَابُ ﴾

166 – İşte o andan itibaren lider durumundakilerin, peşlerinden gelenlerden nasıl kaçıp uzaklaştıklarını görecekleri anı da hatırla! Zaten azabı da görmüşlerdir ve aralarındaki her türlü bağlar da kopup kesilmiştir.

« اذ تَبَرَّأَ الَّذِينَ اتُّبِعُوا مِنَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا وَرَأَوُا الْعَذَابَ وَتَقَطَّعَتْ بِهِمُ الْأَسْبَابُ » *"İşte o andan itibaren lider durumundakilerin, peşlerinden gelenlerden nasıl kaçıp uzaklaştıklarını görecekleri anı da hatırla! Zaten azabı da görmüşlerdir ve aralarında her türlü bağlarda kopup kesilmiştir."*

Kıraat imamlarından Asım dışında Irak okuluna mensup olanlar (ki bunlar Kûfe ve Basra kıraat okulu mensupları olup eğer bunlar bir kelimede ittifak ederlerse hepsine birden Irak okulu mensupları denmektedir) « اذ تَبَرَّأَ » kelimesindeki « ذ » harfini « ت » harfine idgam etmişler ve öyle okumuşlardır ki, bu okul mensuplarına göre bu türden kelimeler Kur'an'ın neresinde gelirse gelsin hepsi aynı şekilde ve aynı kuralı uygulayarak okumuşlardır.

Aynı zamanda bu kelime, « إِذْ يَرَوْنَ الْعَذَابَ » cümlesinden bedeldir. « الَّذِينَ اتُّبِعُوا » cümlesinden murat, kendilerine uyulanlar, lider konumunda olanlar, önderler, demektir. Bundan sonraki cümlede de bu liderlerin peşinden gidenler anlatılmaktadır.

« وَرَأَوُا الْعَذَابَ » Bu cümlenin başında yer alan, « و » harfi hal içindir. Yani, *"Azabı gördükleri durumdan itibaren onlardan uzaklaştılar, bağlarını kestiler."* Yine âyetteki, « وَتَقَطَّعَتْ » kelimesi de, « تَبَرَّأَ » kelimesine matuftur.

« بِهِمُ الْأَسْبَابُ » yani aralarında birleşmeye neden inançları, akideleri, ideolojileri, soy sop yakınlığı ve ahbaplıkları gibi her tür bağları koptu, kesildi, demektir.

١٦٧– ﴿ وَقَالَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا لَوْ أَنَّ لَنَا كَرَّةً فَنَتَبَرَّأَ مِنْهُمْ كَمَا تَبَرَّؤُا مِنَّا كَذٰلِكَ يُرِيهِمُ اللّٰهُ أَعْمَالَهُمْ حَسَرَاتٍ عَلَيْهِمْ وَمَا هُمْ بِخَارِجِينَ مِنَ النَّارِ ﴾

167 - Kötülük önderlerine uyanlar liderleri için derler ki: "Keşke bizim için yeniden dünyaya dönüş imkanı olabilseydi de, onların şu anda bizden kaçıp uzaklaştıkları gibi biz de onlardan kaçıp uzaklaşsaydık" İşte böylece Allah onlara amellerini içlerindeki hasret, pişmanlık ve üzüntüyle gösterecek ve onlar cehennem ateşinden de çıkacak değillerdir.

« وَقَالَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا لَوْ أَنَّ لَنَا كَرَّةً فَنَتَبَرَّأَ مِنْهُمْ كَمَا تَبَرَّؤُا مِنَّا »
"Kötülük önderlerine uyanlar liderleri için dediler ki: «Keşke bizim için yeniden dünyaya dönüş imkanı olabilseydi de onların şu anda bizden kaçıp uzaklaştıkları gibi biz de onlardan kaçıp uzaklaşsaydık.»"

Âyetteki, « فَنَتَبَرَّأَ » kelimesi, temenninin cevabı olmak üzere mansubtur. Çünkü « لَوْ » edatı temenni manasınadır. Mana şöyle oluyor:

"Keşke dönebilme imkanımız olaydı da biz de onlardan uzaklaşıp kaçsaydık."

« كَذٰلِكَ » İşte gerçekten bu iğrenç ve ürpertici azabı gösterme olayı gibi.. « كَذٰلِكَ يُرِيهِمُ اللّٰهُ أَعْمَالَهُمْ حَسَرَاتٍ عَلَيْهِمْ » *"İşte böylece Allah onlara amellerini* –putlara tapınışlarını ve ilâhlaştırdıkları ideolojilerinin hesabını– *içlerindeki hasret, pişmanlık ve üzüntüyle gösterecek."*

Âyetteki, « حَسَرَاتٍ عَلَيْهِمْ » ibaresi, « يُرِيهِمْ » kelimesinin üçüncü mef'ulüdür. Mana ise şöyledir:

"Onların amelleri kendilerine hasret, üzüntü, pişmanlık olarak dönmüştür. Çünkü onlar yapıp ettiklerinin karşılığı olarak hasret ve nedametten başka bir şey görmeyecekler, göremeyeceklerdir."

« وَمَا هُمْ بِخَارِجِينَ مِنَ النَّارِ » *"Ve onlar cehennem ateşinden de çıkacak değillerdir."* Aksine onlar cehennem ateşinde daimdirler, ebedî kalıcıdırlar.

❁ ❁ ❁

168. — 176. ÂYETLER

يَـآ أَيُّـهَـا الـنَّاسُ كُـلُوا مِمَّا فِي الْأَرْضِ حَلاَلاً طَـيِّـباً وَلاَ تَـتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّـهُ لَكُـمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ ﴿١٦٨﴾ إِنَّمَا يَأْمُرُكُـمْ بِالسُّوٓءِ وَالْفَحْشَآءِ وَأَنْ تَـقُولُوا عَلَى اللّٰهِ مَا لاَ تَعْلَمُونَ ﴿١٦٩﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّبِعُوا مَـآ أَنْزَلَ اللّٰهُ قَالُوا بَلْ نَتَّبِعُ مَـآ أَلْفَيْنَا عَلَيْـهِ اٰبَـآءَنَا أَوَلَوْ كَانَ اٰبَـآؤُهُمْ لاَ يَعْـقِلُونَ شَـيْـئًا وَلاَ يَهْـتَدُونَ ﴿١٧٠﴾ وَمَـثَلُ الَّذِينَ كَـفَـرُوا كَمَثَلِ الَّذِي يَـنْعِقُ بِمَا لاَ يَسْمَعُ إِلاَّ دُعَـآءً وَنِـدَآءً صُمٌّ بُكْـمٌ عُمْيٌ فَـهُمْ لاَ يَعْقِلُونَ ﴿١٧١﴾ يَـآ أَيُّـهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا كُلُوا مِنْ طَـيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَاشْكُرُوا لِلّٰهِ إِنْ كُنْتُـمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ ﴿١٧٢﴾ إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَـةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ وَمَـآ أُهِلَّ بِـهِ لِغَيْرِ اللّٰهِ فَمَنِ اضْطُرَّ غَـيْـرَ بَاغٍ وَلاَ عَـادٍ فَـلآَ إِثْـمَ عَلَيْـهِ إِنَّ اللّٰهَ غَـفُورٌ رَحِيـمٌ ﴿١٧٣﴾ إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَـآ أَنْزَلَ اللّٰهُ مِنَ الْكِتَابِ وَيَـشْتَرُونَ بِـهِ ثَمَنًا قَلِيلاً أُولٰٓـئِكَ مَا يَـأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ إِلاَّ النَّارَ وَلاَ يُكَلِّمُهُمُ اللّٰهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلاَ يُزَكِّيهِمْ وَلَـهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٧٤﴾

أُولٰٓئِكَ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الضَّلَالَةَ بِالْهُدٰى وَالْعَذَابَ بِالْمَغْفِرَةِ
فَمَٓا أَصْبَرَهُمْ عَلَى النَّارِ ﴿١٧٥﴾ ذٰلِكَ بِأَنَّ اللّٰهَ نَزَّلَ الْكِتَابَ
بِالْحَقِّ وَإِنَّ الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِي الْكِتَابِ لَفِي شِقَاقٍ بَعِيدٍ ﴿١٧٦﴾

Meâli

168. Ey insanlar! Yeryüzünde bulunan şeylerin helâl ve temiz olanlarından yiyin. Şeytanın adımlarına uymayın. Çünkü şeytan sizin için apaçık bir düşmandır.

169. Şeytan size ancak kötülüğü, iğrenç hayasızlığı ve Allah hakkında bilmediğiniz *(söylememeniz gereken)* şeyleri emreder.

170. Ne zaman onlara – İslâm'a karşı olanlara, "Gelin, Allah'ın indirdiği hükümlere uyun!" denilse, onlar: "Asla! Biz atalarımızı üzerinde bulduğumuz şeye uyarız." derler. Ya ataları bir şeye akıl erdirememiş ve doğru yolu da bulamamış idiyseler?

171. Kâfirlerin durumu ile onları hakka çağıran peygamberin durumu bağırış ve çağırıştan başka bir şey duymayan hayvanlara seslenen çobanın haline benzer. Çünkü onlar sağırdırlar, dilsizdirler ve kördürler. İşte bu bakımdan onlar akletmezler *(kafalarını çalıştırmazlar).*

172. Ey iman edenler! Size rızık olarak verdiklerimizin temiz ve helâl olanlarından yiyin. Eğer siz yalnız Allah'a kulluk ediyorsanız, O'na şükredin.

173. Allah size ancak ölüyü, kanı, domuz etini ve Allah'tan başkası adına kesileni haram kıldı. Her kim de bundan yemek zorunda kalırsa, bir başkasının hakkına saldırmadan ve haddini aşmadan yemesinde herhangi bir günah yoktur. Kuşkusuz Allah pek çok bağışlayan ve pek çok esirgeyendir.

174. Doğrusu Allah'ın indirdiği kitaptan bir şeyi gizleyip de onu biraz dünyalık için yok pahasına değiştirenler yok mu? İşte onların yiyip karınlarına indirdikleri şey cehennem ateşinden başka bir şey değildir. Kıyamet gününde Allah onlarla konuşmaz ve onları temize de çıkarmaz. Onlar için ayrıca acıklı bir azap da vardır.

175. Onlar hidâyete karşılık dalâleti *(sapıklığı)* ve mağfirete karşılık da azabı satın alan kimselerdir. Onlar ateşe karşı ne kadar dayanıklıdırlar!

176. Bunun sebebi, Allah'ın Kitabı hak olarak indirmiş olması ve onların da buna aykırı davranmalarıdır. Hiç şüphesiz Allah'ın kitabı hakkında anlaşmazlığa düşenler mutlaka içinden çıkılamaz bir anlaşmazlığın içine düşmüşlerdir.

Tefsiri

Bu âyetin nüzul sebebi, kendilerine Bahire ve benzeri isimlerle adlandırdıkları develeri kendilerine haram kılanlar hakkındadır. Bahire ile ilgili bilgi, Maide sûresi, 103. âyette verilmiştir.

١٦٨– ﴿ يَـٰٓأَيُّهَا النَّاسُ كُلُوا مِمَّا فِي الْأَرْضِ حَلَالًا طَيِّبًا وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ ﴾

168 – Ey insanlar! Yeryüzünde bulunan şeylerin helâl ve temiz olanlarından yiyin. Şeytanın adımlarına uymayın. Çünkü şeytan sizin için apaçık bir düşmandır.

« يَـٰٓأَيُّهَا النَّاسُ كُلُوا مِمَّا فِي الْأَرْضِ حَلَالًا طَيِّبًا » *"Ey insanlar! Yeryüzünde bulunan şeylerin helâl ve temiz olanlarından yiyin."* Bu, *"Ey insanlar yiyin."* emri mubah olan bir emirdir yani emri ibahidir. Farz ve vacip manasında değildir.

« مِمَّا فِي الْأَرْضِ » ibaresindeki « مِنْ » cer edatı, *teb'iz* yani bazısı, bir kısmı manasındadır. Çünkü yeryüzünde bulunan her şey yenen şeylerden değildir. « حَلَالًا » kelimesi, « كُلُوا » fiilinin mef'ulü olabileceği gibi, « مِمَّا فِي الْأَرْضِ » ibaresinden hal de olabilir. « طَيِّبًا » her tür şüpheden arınmış, tertemiz, demektir.

« وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ » *"Şeytanın adımlarına uymayın!"* Şeytanın önünüze serdiği ve sizi çağırdığı yollara, planlara uyarak onun tuzağına düşmeyin.

Kıraat imamlarından Ebu Amr b. Ala, Nafi, Hamza ve Ebu Bekr, « خُطُوَاتِ » kelimesindeki « طَ » harfinin sükun ile, « خُطْوَاتِ » şeklinde kıraat etmişlerdir. « خُطْوَةٌ » veya « خَطْوَةٌ » aslında iki adım arasındaki mesafe, aralık, demektir. Dolayısıyla bir kimsenin örnek alındığında, *"Onun adımlarına uydu."* denir ki bu, onun izinden gitti, onu örnek aldı, onun yolundan gitti manalarına gelir.

« اِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ » *"Çünkü şeytan sizin için apaçık bir düşmandır."* Onun düşmanlığı meydandadır. Düşmanlığının gizli ve saklı bir yanı da yoktur. « اَبَانَ » kelimesi hem müteaddi (geçişli) ve hem de lâzım (geçişsiz) bir fiildir. Yani, « مُبِينٌ » kelimesi bu kökten gelmektedir.

Diğer taraftan bu âyet:

﴿ وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَوْلِيَاؤُهُمُ الطَّاغُوتُ ﴾

"İnkar edenlere gelince, onların velileri de tağuttur." [529]

meâlindeki bu âyetle bir çelişki ortaya koymaz. Âyette geçen, *"tağut"* kelimesi de şeytan demektir. Çünkü şeytan gerçekte insanların düşmanı iken, görünürde onların dostu imiş rolünde gözükür. Zira şeytan onlara görünürde onların yanında imiş ve onlara dost elini uzatıyormuş tavrını sergileyip gösterir. İnsanların yaptığı şeyleri süslü, çekici ve cazip olarak onlara gösterir. Aslında şeytan bununla içinden onların helâkini ve belâlarını istemektedir.

١٦٩- ﴿ إِنَّمَا يَأْمُرُكُمْ بِالسُّوءِ وَالْفَحْشَاءِ وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴾

169 – Şeytan size ancak kötülüğü, iğrenç hayasızlığı ve Allah hakkında bilmediğiniz (söylememeniz gereken) şeyleri emreder.

« إِنَّمَا يَأْمُرُكُمْ بِالسُّوءِ وَالْفَحْشَاءِ وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ » *"Şeytan size ancak kötülüğü, iğrenç hayasızlığı ve Allah hakkında bilmediğiniz* (söylememeniz gereken) *şeyleri emreder."*

---

[529] Bakara, 257.

Âyetteki, *"Ancak size emreder."* ifadesi, şeytan uymamanın gerekliliğine ve ona uymaya son vermenin zarûri olduğunu açıklayan bir ifadedir. Yani bu şu demektir:

"Şeytan hiçbir zaman size iyiliği, hayır olabilecek bir şeyi emretmez. Onun emredeceği şey, kötülüktür, çirkinliktir. «İğrenç hayasızlığı» yani haddi aşıp çok daha kötü işer yapmak gibi şeyleri emreder."

Bir yoruma göre, « اَلسُّوءُ » kelimesi had (ceza) gerektirmeyen kötülükleri size emreder, demektir. « اَلْفَحْشَاءُ » ise had yani ceza gerektiren şeyleri de emreder, demektir. « وَ اَنْ تَقُولُوا » ifadesi, « اَلسُّوءُ » kelimesi üzerine matuf olarak mecrurudur. Dolayısıyla bu, « بِاَنْ تَقُولُوا » demektir.

"Allah hakkında bilmediğiniz (söylememeniz gereken) *şeyleri emreder."* demek, işte sizin herhangi bir bilgi ve belgeye dayanmaksızın, *"Bu helâldir, şu da haramdır."* diye söylediğiniz ifadeler gibi. Dolayısıyla bu ifadenin içerisine, Allah hakkında söylenmesi caiz olmayan söz ve ifadelerin konuşulması da bu hükmün içerisine girer.

١٧٠- ﴿ وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّبِعُوا مَا أَنْزَلَ اللّٰهُ قَالُوا بَلْ نَتَّبِعُ مَا أَلْفَيْنَا عَلَيْهِ اٰبَاءَنَا أَوَلَوْ كَانَ اٰبَاؤُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ شَيْئًا وَلَا يَهْتَدُونَ ﴾

170 – Ne zaman onlara (İslâm'a karşı olanlara), **"Gelin, Allah'ın indirdiği hükümlere uyun!" denilse, onlar: "Asla! Biz atalarımızı üzerinde bulduğumuz şeye uyarız." derler. Ya ataları bir şeye akıl erdirememiş ve doğru yolu da bulamamış idiyseler?**

« وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّبِعُوا مَا أَنْزَلَ اللّٰهُ » *"Ne zaman onlara* (İslâm'a karşı olanlara)*: «Gelin, Allah'ın indirdiği hükümlere uyun!» denilse,"*

Âyetteki, « هُمْ » zamiri insanlara racidir. Burada iltifat yoluyla onlara direkt hitaptan, gaibe geçilmiş oldu. Bir yoruma göre, *"onlar"*dan maksat, *"müşrikler"*dir, bir diğer yoruma göre de bir kısım Yahudilerdir. Çünkü Allah Rasulü onları iman etmeye ve Kur'an'a uymaya davet edince, onların cevabı şöyle olmuştu:

« بَلْ نَتَّبِعُ مَا أَلْفَيْنَا عَلَيْهِ اٰبَاءَنَا » *"Onlar: «Asla! Biz atalarımızı üzerinde bulduğumuz şeye uyarız.» dediler."* Çünkü atalarımız bizden daha

iyi, daha üstün ve daha bilgilidirler. Yüce Allah da onların bu türden olan söz ve davranışlarını şu şekilde reddediyor.

« أَوَلَوْ كَانَ ابَـآؤُهُمْ لاَ يَعْقِلُونَ شَيْـئًا وَلاَ يَهْتَدُونَ » *"Ya ataları bir şeye akıl erdirememiş ve doğru yolu da bulamamış iseler!"*

Burada, « أَوَ » ifadesinde yer alan, « وَ » hal içindir Baştaki hemze de red ve taaccub içindir. Manası da şöyledir:

"Onlar atalarının izinden mi gidecekler? Ya ataları din konusunda bir şey bilmeyen, akletmeyen ve doğru yolu da tanımayan türden insanlar ise de mi?"

Daha sonra yüce Allah onların durumlarını bir örnek ile şöyle açıklıyor:

١٧١– ﴿ وَمَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا كَمَثَلِ الَّذِي يَنْعِقُ بِمَا لاَ يَسْمَعُ إِلاَّ دُعَـآءً وَنِدَآءً صُمٌّ بُكْمٌ عُمْيٌ فَـهُمْ لاَ يَعْقِلُونَ ﴾

171 – Kâfirlerin durumu ile onları hakka çağıran peygamberin durumu bağırış ve çağırıştan başka bir şey duymayan hayvanlara seslenen çobanın haline benzer. Çünkü onlar sağırdırlar, dilsizdirler ve kördürler. İşte bu bakımdan onlar akletmezler (kafalarını çalıştırmazlar).

« وَمَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا » *"Kâfirlerin durumu ile onları hakka çağıran peygamberin* –davetçinin– *durumu,"* Burada muzaf mahzuf (gizlidir) bulunmaktadır. Ve bu, *"…. davetçinin..."* demektir.

« كَمَثَلِ الَّذِي يَنْعِقُ بِمَا لاَ يَسْمَعُ إِلاَّ دُعَـآءً وَنِدَآءً » *"Bağırış ve çağırıştan başka bir şey duymayan hayvanlara seslenen çobanın haline benzer."* Meâlde de gördüğümüz gibi, *"Bağırış ve çağırıştan başka bir şey duymayan"* ifadesinden murat *"hayvanlar"* demektir. Manaya gelince şöyledir:

"Bu çağırış ve seslenişinde sadece bir ses ve haykırmayı, yalnızca sesin yankısını duyup onu zihinlerine yansıtmayan ve basiretle meseleyi kavramayan kâfirleri imana çağıran davetçinin durumu, tıpkı haykıran çobanın ne dediğini anlamayıp sadece seslenişini ve çağırışını duyan hayvanlar karşısındaki bir çoban gibidir. O hayvanlar bir ses ve bağırtının olduğun ve bu-

nunla kendilerinin uyarıldığını hissederler, evet sadece hissederler ama, akıl sahibi kimselerin akıllarını çalıştırmaları gibi davranıp bir şey anlamaya çalışmazlar. Çünkü bu yetenekten yoksundurlar."

« نَاعِقٌ » – "*naik*" kelimesi seslenme, çağırış ve bağırma, demektir. Örneğin, « نَعَقَ الْمُؤَذِّنُ » ve « نَعَقَ الرَّاعِي بِالضَّأْنِ » yani *Müezzin ezan ile uyardı, çoban koyunları* (sürüyü) *uyardı* gibi.

« نِدَاءٌ » – *Nida:* Duyulup işitilen seslenme anlamında olduğu gibi.

« دُعَاءٌ » – *Dua* ise kimi zaman duyulabilen ve kimi zaman da işitilemeyen ses, çağırış, demektir.

« صُمٌّ بُكْمٌ عُمْيٌ فَهُمْ لَا يَعْقِلُونَ » *"Çünkü onlar sağırdırlar, dilsizdirler ve kördürler. İşte bu bakımdan onlar akletmezler* (kafalarını çalıştırmazlar)."

« صُمٌّ » kelimesi muzmar olan bir mübtedanın haberidir. Bu da, « هُمْ » zamiridir. « بُكْمٌ عُمْيٌ » Bunlardan ilki ikinci haber, ikincisi de üçüncü haberdir. Bu kâfirler hakka kulaklarını tıkmışlar, dillerini hakkı itiraftan tutmuşlar ve hakkı görmekten de gözlerini köreltmişler. Bu bakımdan hiçbir öğüdü anlamazlar, anlamak istemezler.

Yüce Allah daha sonra da müşriklerin haram kıldığı helâl konusunu açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

١٧٢– ﴿ يَـا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَاشْكُرُوا لِلّٰهِ إِنْ كُنْتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ ﴾

172 – Ey iman edenler! Size rızık olarak verdiklerimizin temiz ve helâl olanlarından yiyin. Eğer siz yalnız Allah'a kulluk ediyorsanız, O'na şükredin.

« يَا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَاشْكُرُوا لِلّٰهِ إِنْ كُنْتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ » *"Ey iman edenler! Size rızık olarak verdiklerimizin temiz* – lezzetli ve iğrenç olmayan– *ve helâl olanlarından yiyin. Eğer siz yalnız Allah'a kulluk ediyorsanız*– Eğer sizin ibadet ve kulluğunuzu yalnızca O'-

na tahsis ettiğinizde ve nimetleri verenin Allah olduğu hususundaki ikrarınızda doğru ve samimi iseniz size verdiği rızıklar için– *O'na şükredin.*"

Yüce Allah şimdi de haram olan şeyleri şöyle açıklıyor:

١٧٣– ﴿ إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهِلَّ بِهِ لِغَيْرِ اللّٰهِ فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ إِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴾

173 – Allah size ancak ölüyü, kanı, domuz etini ve Allah'tan başkası adına kesileni haram kıldı. Her kim de bundan yemek zorunda kalırsa, bir başkasının hakkına saldırmadan ve haddini aşmadan yemesinde herhangi bir günah yoktur. Kuşkusuz Allah pek çok bağışlayan ve pek çok esirgeyendir.

« إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ » *"Allah size ancak ölüyü* –herhangi bir şekilde meşru kesim yapılmadan ruhu bedeninden ayrılan hayvanı– *haram kıldı.*"

Âyetteki, « انَّمَا » sadece âyette zikredilenlerle konunun münhasır bulunduğunu ve bunların dışında kalanların ise haram kılınmayacağını belirten bir kelimedir. Yani Allah size öleni, « وَالدَّمَ » *"Kanı,"* yani akıcı olan kanı, çünkü bir başka âyette bu noktaya işaretle şöyle buyurulmuştur:

﴿ أَوْ دَمًا مَسْفُوحًا ﴾ ***"Veya akıtılmış kan..."*** [530]

kaldı ki hadiste de iki ölü ile iki kan helâl kılınmış olduğu açıklanmıştır. Rasulûllah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuşlardır:

"Bize iki ölü ile iki kan helâl kılındı. İki ölü balık ile çekirgedir. İki kan ise karaciğer ile dalaktır." [531]

« وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ » *"domuz etini"* yani domuzun tüm parçaları, organları ve cüzleri haramdır, demektir. Âyette özellikle *"et"* ifadesine yer verilmiş olması, yenen şeyin et olması bakımındandır.

---

[530] En'am, 145.
[531] Ahmed b. Hanbel, Müsned: 2/97. İbn Mace, 3218.

« وَمَٓا أُهِلَّ بِهِ لِغَيْرِ اللّٰهِ » *"ve Allah'tan başkası adına kesileni haram kıldı."* Yani putlar için, için kesilenler de haram kılınmıştır. Çünkü Allah'ın adı bırakılarak kesilen hayvanlara bunların adları söylenerek kesilmektedir. Âyette yer alan, *"ihlâl"* kelimesinden maksat, sesi yükseltmek, demektir. Yani, kesim anında kesilen hayvanı ne maksatla kesildiğini haykırarak yüksek bir sesle boğazlamak demektir. Çünkü cahiliye toplumu, bir hayvan keserlerken Lat ve Uzza adına diye keserlerdi.

« فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَٓا إِثْمَ عَلَيْهِ » *"Her kim de bundan yemek zorunda kalırsa bir başkasının hakkına saldırmadan ve haddini aşmadan yemesinde herhangi bir günah yoktur."*

Kıraat imamlarından Ebu Amr, Yakub, Hamza ve Asım, iki sakin biri « ن » ve ötekisi de « ض » harfi olarak bir araya geldiklerinden ötürü « ن » harfi kesralı okunmuştur yani, « فَمَنِ اضْطُرَّ » olarak bu imamlar bunu kıraat etmişlerdir. Bu imamların dışındaki kıraat imamları ise, « ط » harfinin ötresine uymak için « ن » harfini de ötreli olarak « فَمَنُ اضْطُرَّ » okumuşlardır.

« غَيْرَ » kelimesi de haldir. « غَيْرَ بَاغٍ » Yani, *"lezzet, haz ve şehevi duygular için olmamak kaydıyla,"* « وَلَا عَادٍ » *"ve ihtiyaç miktarını aşmaksızın yerse herhangi bir günah ve vebal yoktur."*

Ancak *"Devlet başkanına ve meşru nizama baş kaldırmaksızın ve haram olan bir sefere* (yolculuğa) *çıkmaksızın..."* diye yorum yapanların yorumu yerinde bir yorum olmayıp zayıf bir yorumdur. Çünkü itaate bağlı olarak yapılan bir sefer (yolculuk) zaruret olmaksızın bir mubahlık sağlamaz. Oysa sefere çıkmaksızın hazarda iken yani mukimken bile hapsetmek mubahtır. Kaldı ki, kişinin meşru bir düzene ya da başkana başkaldırması onun imandan çıkmasına bir neden değildir. Bu bakımdan da böyle biri mahrum bırakılmayı hak etmez.

Eğer bir kimse mecbur kalırsa ve başka bir imkanı da kalmamış ise, kendisini ayakta tutabilecek ve sağlığını koruyabilecek bir miktarı yemesinde herhangi bir sakınca yoktur. Yoksa tıka basa yemesi söz konusu değildir. Çünkü mubahlık, bir konuda verilen izin ya da müsaade sadece muzdar olması yani mecbur kalınması halindedir. Bu da ancak zaruret öl-

çüsü ne şekilde önlenebilecekse işte o miktar ya da ölçüde izin verilmiş bulunmaktadır. Böyle olması halinde bunlardan yiyenler için herhangi bir günah ve vebal de yoktur.

« إِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ » *"Şüphesiz Allah* –büyük günahları– *pek çok bağışlayan* –olunca, eğer bir kimse mecbur ve çaresiz kalmış ise ve bu yüzden haram kılınanlardan yemiş ise onu hiç bağışlamaz mı?– *ve* –izin ve ruhsat tanıyarak– *pek çok esirgeyendir."*

Şimdi tefsirin yapacağımız âyet Yahudi liderler ve önderler hakkında nazil olmuştur. Çünkü bunlar Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'in Tevrat'ta yer alan niteliklerini değiştirmişler ve bunu için de rüşvet almışlardır.

١٧٤– ﴿ إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنْزَلَ اللّٰهُ مِنَ الْكِتَابِ وَيَشْتَرُونَ بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا أُولٰٓئِكَ مَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ إِلَّا النَّارَ وَلَا يُكَلِّمُهُمُ اللّٰهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴾

174 – Doğrusu Allah'ın indirdiği kitaptan bir şeyi gizleyip de onu biraz dünyalık için yok pahasına değiştirenler yok mu? İşte onların yiyip karınlarına indirdikleri şey cehennem ateşinden başka bir şey değildir. Kıyamet gününde Allah onlarla konuşmaz ve onları temize de çıkarmaz. Onlar için ayrıca acıklı bir azap da vardır.

« إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنْزَلَ اللّٰهُ مِنَ الْكِتَابِ » *"Doğrusu Allah'ın indirdiği Kitaptan bir şeyi gizleyip de"* Yani Hz. Muhammed *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'in nitelikleri hakkındaki gerçekleri gizleyip de, « وَيَشْتَرُونَ بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا » *"Onu bir dünyalık için yok pahasına değiştirenler yok mu?"* bir karşılık veya bir değer, para ile ....

« أُولٰٓئِكَ مَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ إِلَّا النَّارَ » *"İşte onların yiyip karınlarına indirdikleri şey cehennem ateşinden başka bir şey değildir."* Karınları dolana kadar, yani patlayana kadar. Örneğin:

"Filan kimse karnını (midesini) *iyice doldurdu."* ve *"Karnını birazcık doyurdu."* ifadesi gibi. Çünkü bir kimse yediği şeylere karşılık olarak ateş ile cezalandırılacaksa, bu kimse bizzat ateş yemiş demektir.

Nitekim, bir kimse bedeli karşılığı olan diyet parasını alıp yiyorsa, ona, *"Filan kimse kan yedi."* denir. İşte bu da tıpkı bunun gibi bir ifadedir. Nitekim şair şöyle der:

إِنَّ لَنَا أَحْمِرَةً عِجَافًا يَأْكُلْنَ كُلَّ لَيْلَةٍ إِكَافًا

Birtakım cılız eşeklerimiz var bizim

Her gece yedikleri semerdir durmaksızın

Burada eşeklerin yedikleri şey oysa semer değil, semerden kazandıkları, elde edilen şeydir. Burada semer denmesinin sebebi, kazancın o yoldan elde olunması sebebiyledir. İşte âyetteki ifade de tıpkı buna benzer bir ifade olmaktadır. Çünkü eşeklerin yediği şey her ne kadar saman ise de, o samanın kazancı eşeğin sırtına vurulan semer sayesinde olmaktadır. Dolayısıyla Allah'ın haram kıldığı şeyleri yiyenler de ileride bunun cezası ateş olacağından burada bu, ateş yemek, midelerine ateş indirmek diye ifade olunmuştur.

« وَلَا يُكَلِّمُهُمُ اللّٰهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ » *"Kıyamet gününde Allah onlarla* –onları mutlu kılacak, sevindirecek bir söz ile– *konuşmaz."* Ancak şunun gibi bir ifade ile karşılık verir:

﴿ اخْسَؤُا فِيهَا وَلَا تُكَلِّمُونِ ﴾

"Alçaldıkça alçalın orada! Bana karşı konuşmayın artık!" [532]

« وَلَا يُزَكِّيهِمْ » *"ve onları temize çıkarmaz."* Onları bulaşıp bulandıkları günah kirinden temize çıkarmaz veya onlara sena olunmaz, ikinci kez bir söz hakkı, tekrar tekrar söz hakkı verilmez.

« وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ » *"Onlar için ayrıca acıklı bir azap vardır."* Her üç cümle de, « انّ » kelimesinin haberi üzerine matufturlar. Dolayısıyla, bu kelimenin cümlelerden oluşan dört haberi bulunmaktadır.

---

[532] Mümünun, 108.

١٧٥- ﴿ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الضَّلَالَةَ بِالْهُدَىٰ وَالْعَذَابَ بِالْمَغْفِرَةِ فَمَا أَصْبَرَهُمْ عَلَى النَّارِ ﴾

175 – Onlar hidâyete karşılık dalâleti (sapıklığı) **ve mağfirete karşılık da azabı satın alan kimselerdir. Onlar ateşe karşı ne kadar dayanıklıdırlar!**

« أُولَٰئِكَ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الضَّلَالَةَ بِالْهُدَىٰ وَالْعَذَابَ بِالْمَغْفِرَةِ فَمَا أَصْبَرَهُمْ عَلَى النَّارِ » *"Onlar* –Hz. Muhammed (*Sallallâhu Aleyhi ve Sellem*)'in niteliklerini gizleyenler– *hidâyete karşılık dalâleti* (sapıklığı) *ve mağfirete karşılık da azabı satın alan kimselerdir. Onlar ateşe karşı ne kadar dayanıklıdırlar!"* Acaba onları cehennem ateşine karşı dayanıklı kılacak (kılan) şey nedir ki?

Aslında bu, yerme anlamında olan bir soru şeklidir.

١٧٦- ﴿ ذَٰلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ نَزَّلَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ وَإِنَّ الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِي الْكِتَابِ لَفِي شِقَاقٍ بَعِيدٍ ﴾

176 – Bunun sebebi, Allah'ın Kitabı hak olarak indirmiş olması ve onların da buna aykırı davranmalarıdır. Hiç şüphesiz Allah'ın kitabı hakkında anlaşmazlığa düşenler mutlaka içinden çıkılamaz bir anlaşmazlığın içine düşmüşlerdir.

« ذَٰلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ نَزَّلَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ » *"Bunun sebebi Allah'ın Kitabı hak olarak indirmiş olması ve onların da buna aykırı davranmalarıdır."* Yani bu azabın nedeni, Allah'ın kitaplarında indirdiklerini hak ve gerçek olarak indirmiş olmasıdır.

« وَإِنَّ الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِي الْكِتَابِ » *"Hiç şüphesiz Allah'ın Kitabı* – Tüm kitapları için kimisine haktır, kimisine de batıldır diyerek bunlar– *hakkında anlaşmazlığa düşenler* –Yahudi ve Hristiyanlar– *mutlaka içinden çıkılmaz bir anlaşmazlığın içine düşmüşlerdir."* Haktan uzaklaşmışlardır.

Ya da onların inkârlarının sebebi, Allah'ın Kur'an'ı hak olarak indirmesidir ki kendileri de bunun hak olduğunu biliyorlar ve bildikleri halde küfre gidiyorlar. Dolayısıyla bunun hakkında anlaşmazlığa ve ihtilafa düşenler gerçekten hidâyetten, doğru ve hak yoldan tamamen uzaktırlar.

Bu âyette geçen, *"kitap"* kelimesi cins manasına olup, bütün ilâhi kitaplar anlamındadır.

✿ ✿ ✿

177. ÂYET

لَيْسَ الْبِرَّ أَنْ تُوَلُّوا وُجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ
وَلٰكِنَّ الْبِرَّ مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَالْمَلٰٓئِكَةِ وَالْكِتَابِ
وَالنَّبِيِّينَ وَاٰتَى الْمَالَ عَلٰى حُبِّهِ ذَوِي الْقُرْبٰى وَالْيَتَامٰى
وَالْمَسَاكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَالسَّٓائِلِينَ وَفِي الرِّقَابِ وَأَقَامَ
الصَّلٰوةَ وَاٰتَى الزَّكٰوةَ وَالْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ إِذَا عَاهَدُوا
وَالصَّابِرِينَ فِي الْبَأْسَٓاءِ وَالضَّرَّٓاءِ وَحِينَ الْبَأْسِ أُولٰٓئِكَ
الَّذِينَ صَدَقُوا وَأُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ ﴿١٧٧﴾

Meâli

177. Asıl iyilik yüzlerinizi *(soyut manada)* doğu ve batı tarafına çevirmek değildir. Fakat gerçek iyilik yapan kimse Allah'a, ahiret gününe, meleklere, kitaplara, peygamberlere iman eder, mala olan sevgisine rağmen onu yakınlara, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, dilenenlere ve kölelerin özgürlüğüne harcar, namazı doğru bir şekilde kılar, zekatı verir. Söz verdikleri zaman verdikleri sözleri yerine getirir. Sıkıntı, hastalık ve savaş zamanlarında sabreder. İşte imanlarında asıl doğru ve samimi olanlar bu özellikleri taşıyanlardır. Allah'ın emirlerine bağlılık gösteren ve yasaklarından uzak duran gerçek takva sahipleri de işte bunlardır.

Tefsiri

« لَيْسَ الْبِرَّ أَنْ تُوَلُّوا وُجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ » *"Asıl iyilik yüzlerinizi* (soyut manada) *doğu ve batı tarafına çevirmek değildir."* Bu hitap aslında kitap ehli denilen Yahudi ve Hristiyanlaradır. Çünkü Hristiyanlar kıble olarak Beyt-i Makdis'in doğusunu kullanırlarken, Yahudiler de bunun batısını kıble olarak kabul ediyorlar. Dolayısıyla iki gruptan her biri asıl iyiliğin kendi kıblelerine dönmekte olduğunu ileri sürmektedirler. İşte burada bunlara, kıble olarak iddia ettikleri yönlerin kıble olmadığını bildiriyor ve onların bu husustaki inançlarını reddediyor. Çünkü onların kıbleleri mensuhtur, yani artık bir hükmü kalmamıştır, yürürlülükleri kaldırılmıştır.

« وَلٰكِنَّ الْبِرَّ مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَالْمَلٰٓئِكَةِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيّ۪نَ »
"Fakat gerçek iyilik yapan kimse Allah'a, ahiret gününe, meleklere, kitaplara, peygamberlere iman eder." Yani asıl iyilik, şöyle şöyle yapanların iyiliğidir veya asıl iyilik sahibi, ... olanlardır. Bu her iki yorum da muzafın (tamlananın) hazfedilmiş (gizlenmiş) olduğu varsayımına göredir. Ancak bu iki yorumdan en doğru ve şık olanı ilk yorumdur.

Birr: Hayır ve iyiliğe ad olan bir kelime olup hoşnut kalınan her iyi ve güzel şey manasındadır.

Anlatıldığına göre Müslümanlar kıble konusunda aralarında hayli tartışmalara giriştiler. Denilmiştir ki; asıl büyük ve gerçek birr yani iyilik, diğer iyilik çeşitleri içinde önem verilmesi gerekli olan ve diğerlerini bir kenara bırakıp sadece kıble meselesini ele almak ve iyiliğin bu olduğunu ileri sürmek değildir. Fakat asıl ve gerçek birr yani iyilik, ihtimam ve önem verilmesi gereken iyilik, iman edenlerin ve buna bağlı olarak da yapılması gereken amelleri yapanların yaptığı iyiliktir.

« الْبِرَّ » kelimesi, mansub olarak, « لَيْسَ » kelimesinin haberidir. İsmi de, « اَنْ تُوَلُّوا » kelimesidir. Bu tarz okuyuş ise kıraat imamlarından Hamza ile Hafs'ın okuyuşudur. Ancak kıraat imamlarından Nafi ve İbn Âmir ise, « وَلٰكِنَّ الْبِرَّ » ibaresindeki « وَلٰكِنَّ » kelimesinde « ن » harfini

şeddesiz olarak tahfif haliyle olmak üzere « وَلَكِنِ الْبِرُّ » şeklinde merfu okumuşlardır.

Ancak Müberred (H.210-286/M.825-899)'den gelen bir rivâyete göre demiş ki: *"Eğer ben Kur'an okuyanlardan* (kıraat imamlarından) *olsaydım, mutlaka, « وَلَكِنَّ الْبِرَّ » olarak okurdum."* Ayrıca bu, « وَلَكِنَّ الْبَرَّ » olarak da okunmuştur.

Ahiret gününden kasıt, öldükten sonra dirilme günüdür. Kitaptan kasıt cins manasında olması nedeniyle bütün ilâhi kitaplar veya sadece Kur'an olabilir.

« وَاٰتَى الْمَالَ عَلٰى حُبِّه۪ ذَوِي الْقُرْبٰى وَالْيَتَامٰى وَالْمَسَاك۪ينَ وَابْنَ السَّب۪يلِ وَالسَّٓائِل۪ينَ وَفِي الرِّقَابِ » *"Mala olan sevgisine rağmen onu yakınlara, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, dilenenlere ve kölelerin özgürlüğüne harcar,"*

Burada, « عَلٰى حُبِّه۪ » farklı olarak yorumlanmıştır. Örneğin, *"Allah'ın sevgisine dayanarak, mal sevgisine rağmen veya verme sevgisi, harcama isteği..."* gibi. Hep o malı vermek ister. Ve verirken de içten isteyerek bir sıkıntı duymaksızın verir.

Âyette yardım ve verme sırlamasında öncelik yakınlara verilmiştir. Çünkü bunun sebebi, akrabanın yardım olunmaya çok daha lâyık ve hak sahibi olmalarındandır. Nitekim, Rasulûllah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* bir hadislerinde şöyle buyurmuşlardır:

"Senin yoksullara yaptığın bir iyilik (verdiğin bir sadaka, bir tek sadaka) *sevaptır. Oysa senin yakın – uzak akrabana yaptığın bir iyilik – verdiğin bir sadaka ise vuslattır* (akrabalık bağını pekiştirmektir)*."* [533]

Yetimlerden kasıt ise, hem yakın ve uzak akraba içindeki yetimler ve hem genel manadaki yetimleri içerir. Ancak burada mutlak anlamda *"yetimler"* ifadesinin geçme nedeni herhangi bir karışıklığa meydan verilmemesi sebebiyledir.

Miskin, yani yoksullardan kasıt, sürekli olarak insanların yardımlarına muhtaç olan demektir. Çünkü böyle kimselerin ellerinde ve avuçla-

[533] Ahmed b. Hanbel, Müsned; 4/17. Tirmizi, 658. Nesai, 5/92. İbn Mace, 1844. Selman b. Amir hadisinden.

rında hiçbir şeyleri yoktur. Bunlar adeta hiç ayılmayan ve gece gündüz sarhoş gezenler gibidirler. Bir türlü iki yakaları bir araya gelmez.

Yol oğlu, yani yolcu: Yani yolda kalmak suretiyle ulaşabilmesi gereken yerlerle bağı kopmuş olan kimse demektir ki, elinde avucunda bir şeyi de kalmamış olan kimse demektir. Her ne kadar lâfız olarak tekil ise de cins manası taşıdığından bütün yolcular demektir. Yol oğlu yani ***"ibn sebil"*** denmesinin nedeni de yola bağlı kalması ve bu yolculuğun kendisi için gerekli olması yüzündendir. Veyahut doğrudan doğruya misafir demektir.

Dilenenlerden kasıt ise, yiyecek v.b. gibi şeyleri isteme ihtiyacını duyanlardır.

« فِي الرِّقَابِ » – *Fi'r-rikab:* Boyunduruk altında bulunanlar, köleler. Bunlar efendileriyle özgürlüklerine kavuşmak kaydıyla antlaşma ya da sözleşme yapan kölelerdir, ki bunlara mükâteb adı verilir. Bunlara da gereken yardımın yapılması icab eder, ki bu sayede özgürlüklerini kazanabilsinler ve boyunduruk altından çıkıp kurtulabilsinler. Ya da esaret altında bulunanlara yardım ederek onların kurtulmasını ve özgürlüklerini kazanmalarını sağlamaktır.

« وَأَقَامَ الصَّلٰوةَ وَاٰتَى الزَّكٰوةَ » Farz olan *"namazı doğru bir şekilde kılar* –yine farz kılınmış olan– *zekatı verir."* Bir yoruma göre bu, birinciyi teyit ve te'kit içindir. Yine denildiğine göre birinciden murat da; sadakaların nafile olanları ve yapılan iyiliklerdir.

« وَالْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ إِذَا عَاهَدُوا » Allah'a veya insanlara *"Söz verdikleri zaman verdikleri sözü yerine getirir."* Bu cümleler de yine ***"iman edenler"*** ifadesi üzerine matuftur.

« وَالصَّابِرِينَ فِي الْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ وَحِينَ الْبَأْسِ » fakirlik ve yoksulluk manasında *"sıkıntı,* –kronik ve müzmin manada– *hastalık ve savaş zamanlarında* –savaş alanlarında– *sabreder."*

« وَالصَّابِرِينَ » kelimesi medih ve ihtisas üzere mansubtur. Bu da şiddet ve sıkıntı anlarında sabrın değerini ve üstünlüğünü ortaya koymaktır. Diğer ameller arasında savaş meydanlarında ve şiddet anlarında sabrederek göğüs germenini değerini ve üstünlüğünü ortaya koymak içindir.

« أُولَٰئِكَ الَّذِينَ صَدَقُوا » *"İşte imanlarında asıl doğru ve samimi olanlar bu özellikleri taşıyanlardır."* Bu niteliklere sahip olan kimseler gerçekte dinde doğru söyleyen ve sadakat gösterenlerdir. « وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ » *"Allah'ın emirlerine bağlılık gösteren ve yasaklarından uzak duran gerçek takva sahipleri de işte bunlardır."*

Rivâyete göre cahiliye döneminde iki Arap kabilesi arasında kan davası varmış. Ancak bu kabilelerden biri diğerine göre daha bir üstün ve değerli bir kabile imiş. Bunlar, yani üstünlük iddiasını taşıyanlar şöyle bir yemin ederler:

"Eğer sizden herhangi biri bizden bir köle öldürürse biz de buna karşılık öldürülen kölemizin yerine sizden hür olan birini, bir kadınımızı öldürmeniz halinde yerine bir erkeğinizi, bir hür adamımızı öldürmeniz durumunda da iki hür adamınızı öldüreceğiz."

Ancak İslâm'ın gelmesi üzerine bunlar meselelerini Allah Rasulü *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'ne götürdüler. İşte bunun üzerine aşağıdaki âyetler nazil olmuştur. [534]

❁ ❁ ❁

[534] İbn Hacer diyor ki, bu bilgilere rastlayamadım. Bk. Haşiyetu'l-Keşşaf,1/221 Nitekim Iraki de ben buna vakıf olamadım, demiş. Süyûti ise, bunu İbn Ebu Hatim, mürsel olarak Said b. Cubeyr'den tahricettiğni söylemiştir. Bk. el-İklil, 2/95

178. — 182. ÂYETLER

يَٓا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلٰى اَلْحُرُّ بِالْحُرِّ وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ وَالْأُنْثٰى بِالْأُنْثٰى فَمَنْ عُفِيَ لَهُ مِنْ أَخِيهِ شَيْءٌ فَاتِّبَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ وَأَدَٓاءٌ إِلَيْهِ بِإِحْسَانٍ ذٰلِكَ تَخْفِيفٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَرَحْمَةٌ فَمَنِ اعْتَدٰى بَعْدَ ذٰلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٧٨﴾ وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيٰوةٌ يَٓا أُولِي الْأَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿١٧٩﴾ كُتِبَ عَلَيْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ إِنْ تَرَكَ خَيْرًا اَلْوَصِيَّةُ لِلْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ ﴿١٨٠﴾ فَمَنْ بَدَّلَهُ بَعْدَمَا سَمِعَهُ فَإِنَّمَا إِثْمُهُ عَلَى الَّذِينَ يُبَدِّلُونَهُ إِنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٨١﴾ فَمَنْ خَافَ مِنْ مُوصٍ جَنَفًا أَوْ إِثْمًا فَأَصْلَحَ بَيْنَهُمْ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ إِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٨٢﴾

Meâli

178. Ey iman edenler! Kasden öldürülenler hakkında size kısas farz kılındı. Hür olana karşılık hür, köle olana karşılık köle, kadına karşılık kadın kısas yoluyla öldürülür. Ancak her kimin kısas cezasının bir kısmı, öldürülenin yakınları tarafından herhangi bir şekilde bağışlanırsa, artık diyeti alacak olan örfe uygun hareket etsin ve diyeti ödemek durumunda

bulunan katil de gerekli olan diyeti güzellikle ödesin. İşte bu durum Rabbinizden bir kolaylık ve rahmettir. Her kim de affetme veya diyetten sonra katilden öc almaya kalkışarak haddi tecavüz ederse muhakkak onun için pek acıklı bir azap vardır.

179. Ey akıl sahipleri! Kısasta sizin için hayat vardır. Olur ki, suç işlemekten bu sayede sakınırsınız.

180. Herhangi birinize ölüm yaklaştığında eğer geride bir varlık bırakacaksa anaya, babaya ve yakınlara maruf *(uygun)* bir şekilde vasiyette bulunmak size farz kılındı. Bu, Allah'ın emir ve yasakları karşısında titizlikle davranıp sakınanlar için bir borçtur.

181. Artık her kim bu vasiyeti işitip kabul ettikten sonra değiştirirse, bunun vebali ancak onu değiştirenlere aittir. Hiç kuşkusuz Allah her şeyi en iyi işiten ve her şeyi en iyi bilendir.

182. Bununla birlikte kim de vasiyet edenin hataya yönelmesinden veya günaha girmesinden endişe eder de ilgili kimselerin aralarını bulursa kendisine herhangi bir günah yoktur. Şüphesiz Allah çok çok bağışlayan ve çok çok merhamet edendir.

Tefsiri

١٧٨– ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلٰى
اَلْحُرُّ بِالْحُرِّ وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ وَالْاُنْثٰى بِالْاُنْثٰى فَمَنْ عُفِيَ لَهُ مِنْ اَخِيهِ شَيْءٌ فَاتِّبَاعٌ
بِالْمَعْرُوفِ وَاَدَاءٌ اِلَيْهِ بِاِحْسَانٍ ذٰلِكَ تَخْفِيفٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَرَحْمَةٌ فَمَنِ اعْتَدٰى بَعْدَ
ذٰلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴾

178 – Ey iman edenler! Kasden öldürülenler hakkında size kısas farz kılındı. Hür olana karşılık hür, köle olana karşılık köle, kadına karşılık kadın kısas yoluyla öldürülür. Ancak her kimin kısas cezasının bir kısmı, öldürülenin yakınları tarafından herhangi bir şekilde bağışlanırsa, artık diyeti alacak olan örfe uygun hareket etsin ve diyeti ödemek durumunda bulunan katil de gerekli olan diyeti güzellikle ödesin. İşte bu durum Rabbinizden bir kolaylık ve rahmettir. Her kim de affetme veya diyetten sonra katilden öc almaya kalkışarak haddi tecavüz ederse muhakkak onun için pek acıklı bir azap vardır.

« يَٓا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلٰى » *"Ey iman edenler! Kasden öldürülenler hakkında size kısas farz kılındı."* Esas itibariyle kısas eşitlik demektir. Kelime birinin izini takip etmek demektir. Nitekim, bir kimsenin izini takip etmeye bu anlamda iktisas denmektedir. Kaldı ki, eskilere ait bilgileri ve haberleri araştırıp anlatana da bu manada « قاصّ » adı verilir.

« الْقَتْلٰى » kelimesi, « قتيل » kelimesinin çoğuludur. Dolayısıyla mana şöyle olmaktadır: *"Öldürülenler açısından eşitlik ve denkliğe önem ve özen gösterilmesi size farz kılındı."*

« اَلْحُرُّ بِالْحُرِّ » *"Hür olana karşılık hür,"* Önce bu cümle mübteda ve haberdir. Manası da, hür birini öldüren kimseye karşılık olarak özgür olan biri yakalanıp tutulur veya öldürülür,

« وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ وَالْاُنْثٰى بِالْاُنْثٰى » *"köle olana karşılık köle, kadına karşılık kadın kısas yoluyla öldürülür."* İmam Şafii (Rahmetullâhi Aleyhi) işte bu âyete dayanarak, hür yani özgür olan bir kimse, bir köleye karşılık olarak öldürülemez, demektedir. Ancak biz Hanefilere göre şu âyete dayanılarak hür olan bir kimse ile köle olan arasında kısas hükmü cereyan eder. Çünkü yüce Allah şöyle buyurmuştur:

﴿ أَنَّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ ﴾ ***"Cana karşı can, ..."*** [535]

Nitekim, erkek ile kadın arasındaki durum da böyledir. Nitekim Rasulullah (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurmuşlardır:

"Müslümanların kanları denktir." [536]

Dolayısıyla can alma noktasında eşitlik esastır, üstünlük söz konusu değildir. Kadının da, hür erkeğinde ve kölelerinde canı candır. Çünkü bunun delili de şudur:

"Eğer bir topluluk bir kişiyi öldürecek olurlarsa, öldürenlerin tamamı (tüm katiller) *öldürdükleri o bir kişi sebebiyle öldürülürler."*

---

[535] Mâide, 45.
[536] Ebu Davud, 2751 ve İbn Mace, 2685.

Çünkü hükmün bir çeşide ya da türe tahsisi (aidiyeti), diğer bir türe uygulanamaz hükmünü getirmez. Aksine hüküm o konuda varid olan (gelen) bir başka delile göre aynen baki kalır. Nitekim yukarıda açıkladığımız gibi de varid olmuştur.

« فَمَنْ عُفِيَ لَهُ مِنْ أَخِيهِ شَيْءٌ فَاتِّبَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ وَأَدَاءٌ إِلَيْهِ بِإِحْسَانٍ » *"Ancak her kimin kısas cezasının bir kısmı öldürülenin yakınları tarafından bağışlanırsa, artık diyeti alacak olan örfe göre hareket etsin ve diyeti ödemek durumunda bulunan katil de gerekli olan diyeti güzellikle ödesin."* Nitekim affetmek, cezalandırmanın karşıtıdır, derler. Örneğin; filanı affettim, denir ki bu, onu bağışladım, onu cezalandırmaktan vazgeçtim, demek olur.

Bu « عُفِيَ » kelimesi « عَنْ » cer edatıyla cani ve cinâyet manalarında müteaddi (geçişli) hale gelir. Örneğin:

﴿ ثُمَّ عَفَوْنَا عَنْكُمْ ﴾ [537] ve ﴿ وَيَعْفُو عَنِ السَّيِّئَاتِ ﴾ [538]

gibi. Şâyet bu ikisi bir arada bulunurlarsa, birincisine, « لِ » cer edatıyla müteaddi (geçişli) hale gelir.

Örneğin; « عَفَوْتُ لَهُ عَنْ ذَنْبِهِ » gibi. Nitekim şu hadis de buna bir örnektir:

﴿ عَفَوْتُ لَكُمْ عَنْ صَدَقَةِ الْخَيْلِ وَالرَّقِيقِ ﴾ *"Sizden atların ve kölelerin zekatını kaldırdım."* [539] gibi.

Zeccac (v.316 / 928) diyor ki: « فَمَنْ عُفِيَ لَهُ » cümlesinin manası, *"kendisine öldürme konusu diyet olarak bırakılan kimse"* demektir. Ebu Mansur Muhammed Ezheri (282-370/895-980) de diyor ki:

« اَلْعَفْوُ » – *"Afv"* lügatte fazlalık manasına gelir. Nitekim şu âyette bu manada gelmiştir:

---

[537] Bakara, 25.
[538] Şûrâ, 52.
[539] Ahmed, Müsned: 1/18. Ebu Davud, 1594. İbn Mace: 1812-1813.

﴿ وَيَسْـَٔلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ قُلِ الْعَفْوَ ﴾

"Yine sana iyilik yolunda ne harcayacaklarını sorarlar. «İhtiyaç fazlasını» de." [540]

gibi. Örneğin, birine mal bakımından bir üstünlüğün bulunması ve ona o maldan verilmesi halinde şöyle denir: « عَفَوْتُ لِفُلاَنٍ بِمَالٍ » gibi. Ona onda olan malın bırakılması halinde de şöyle denir: « عَفَوْتُ لَهُ عَمَّا لِي عَلَيْهِ » gibi.

Cumhura göre âyetin manası şöyledir:

"Kim kardeşi cihetinden ona bırakacağı, terk edeceği bir şeyi varsa."

Burada fiilin mastara isnadıyla bu, elde olunmaktadır. Tıpkı şu: « سِيرَ بِزَيْدٍ بَعْضُ السَّيْرِ » cümlesi gibi.

Âyette geçen, « أَخٌ » — *"kardeşten"* maksat, maktulün yani öldürülenin velisi demektir. Burada özellikle *"kardeş"* lafzının kullanılmış olması, şefkat duygularını harekete geçirmek içindir. Çünkü aralarındaki soy ve İslâm bağı için böyle zikredilmiştir.

Yine âyetteki, « مَنْ » kelimesinden kasıt, kendisi için af ve bağışlanma istenen ve suçu işlemiş olan katili ifade etmektedir. Diğer mef'ulün terk edilmiş olması ona gerek duyulmaması sebebiyledir.

Yine bir yoruma göre denmiştir ki, âyette geçen, « لَهُ » edatı, « عَنْهُ » yerinedir. Ayrıca, « لَهُ » ve « اخيه » kelimelerinde yer alan zamir, « مَنْ » kelimesine aittir. « اِلَيْهِ » kelimesindeki zamir ise, « أَخٌ » kelimesine aittir. Veya, « فَاتِّبَاعٌ » kelimesinin delâlet ettiği tabi olan, olması gerekene racidir. Çünkü mana şöyle olmaktadır:

"Maktulün velisi ya da yakını katilden diyet alacağını güzellikle istesin, bu noktada örfe ve uygulamaya uysun. Katil de kendisinden isteneni hemen güzellikle ödesin, kan bedelini versin. İşi uzatarak savsaklamasın ve örften düşük bir şey vererek kandırma cihetine gitmesin."

Yine âyette *"bağışlanan şey"* ifadesine yer verilmiş olması da şu gerçeğe dikkat çekmek ve şunun bilinmesini istemek içindir: "mağdur

---

[540] Bakara, 219.

olan taraf eğer kanın bir kısmından vazgeçmişlerse veya varislerden bir kısmı haklarından feragat etmişlerse, artık af yani bağışlanma işi tamamlanmış, demektir. Bundan böyle kısas cezası da düşmüş olur."

Diğer taraftan, « عُفِيَ » terk anlamında tefsir edenlere göre, «شَيْءٌ» mef'ulün bih olur. Nitekim bu kelime, « أُعْطِيَ » manasına yorumlandığında da durum yine böyle olur. Yani, mana şöyle olur:

"Eğer veliye kardeşinin (katilin) *malından barış ve antlaşma ile bir şey verilirse o da bunu herhangi bir sıkıntı ve zorluk çıkarmaksızın alsın. Fakat katil de vermesi gerekeni savsaklamaksızın, ödemeyi ona* (maktulün ilgililerine) *hemen yapsın."*

« فَاتِّبَاعٌ » bu kelime muzmar bir mübtedanın haberidir ve merfu oluşu da bundandır. Yani bu konuda gerekli olan, « ذٰلِكَ تَخْفِيفٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَرَحْمَةٌ » *"İşte bu durum* –bağışlanmadan ötürü varılan hüküm ve diyetin alınması meselesi– *Rabbinizden bir kolaylık ve bir merhamettir."* Çünkü Tevrat'taki hükme göre hiçbir şey alınmaksızın, diyete gidilmeksizin katilin her halükarda ve mutlak manada öldürülmesinin gerektiğidir.

Tevrat'a göre katil mutlaka öldürülecektir. İncil'in hükmüne göre ise katilden herhangi bir bedel (diyet) alınmaksızın doğrudan affedilmesi ve bağışlanmasıdır. Oysa biz Müslümanlar için durum böyle değildir. Bizim için durumda daha bir genişlik ve esneklik ya da kolaylık sağlanmıştır. Şöyle ki, ya kısas yoluyla katilin öldürülmesi veya bağışlanması ya da diyet alınmasıdır. İşte bu üç yoldan biri barış ya da sulh (anlaşma) yoluyla çözüme bağlanması istenmiş dolayısıyla konuya daha bir kolaylık, genişlik ve esneklik getirilmiştir. Halbuki Yahudilikte (Tevrat'ta) kesin öldürme, Hristiyanlıkta (yani İncil'de) ise hiçbir şey alınmaksızın bağışlama vardır. İslâm'da ise görüldüğü gibi kolaylık getirilmiştir.

Bu âyet ayrıca şu gerçeğe de delâlet etmektedir. Büyük günah işleyen bir kimse mü'mindir, kâfir değildir. Çünkü adam öldürme olayından sonra bile adam mü'min vasfını ve niteliğini taşımakta, bunu yitirmemektedir. Bir de iman sebebiyle var olan din kardeşliği de sürmektedir, bakidir. Bir de bu kimseye bir hafifletme, kolaylık sağlanmış ve ona karşı şefkat ve merhamet duyguları harekete geçirilmiştir. İşte bütün bunlar büyük günah işleyen bir Müslümanın mü'min olarak kaldığının kanıtıdırlar.

« فَمَنِ اعْتَدٰى بَعْدَ ذٰلِكَ فَلَهُ » *"Her kim de affetme veya diyetten* –hafifletme ve kolaylıktan– *sonra katilden öç almaya kalkışarak haddi tecavüz ederse..."* örneğin gidip katil dışında aynı aileden birini öldürürse ya da diyetin alınmasından sonra gidip katili öldürürse, bu anlamda haddini aşarsa, « فَلَهُ عَذَابٌ اَلِيمٌ » *"...muhakkak onun için pek acıklı bir azap vardır."* Âhirette onun için bir tür çok şiddetli bir azap olacaktır.

١٧٩– ﴿ وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيٰوةٌ يَٓا اُو۬لِي الْاَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴾

179 – Ey akıl sahipleri! Kısasta sizin için hayat vardır. Olur ki, suç işlemekten bu sayede sakınırsınız.

« وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيٰوةٌ يَٓا اُو۬لِي الْاَلْبَابِ » *"Ey akıl sahipleri! Kısasta sizin için bir hayat vardır."* Doğrusu bu ifade taşıdığı dikkat çekici manası ve garabetiyle yani muktezayı hale (durumun gerektirdiği şeye) uygun düşmesiyle fasih bir söz ve kelâmdır. Bilindiği üzere kısas olayı bir öldürme, ortadan kaldırma olayıdır. Hayata, yani yaşama son verdirmedir. Buna rağmen kısas, yani öldürme olayı hayatın zarfı kılınmıştır.

Kaldı ki, « الْقِصَاصِ » kelimesinin marife (belirli) olarak getirilmesinde, « حَيٰوةٌ » kelimesinin de nekra (belirsiz) getirilmesinde apaçık bir belâgat sergilenmiştir. Bu itibarla bunun manası şöyle olmaktadır:

"Sizin için kısası içeren bu cinsten hüküm verilmesinde gerçekten büyük ve önemli bir hayat vardır."

Çünkü bununla örneğin bir kişiyi öldüren birkaç kişi ya da cemaat veya topluluk güçleri ne olursa olsun haksız olarak bir kimseyi öldürmeleri sebebiyle öldürülürler, İşte bu ceza uygulaması sebebiyle kısası göz önünde tutan bir kimse için bir caydırıcılık sebebi ve unsurudur. İşte bu açıdan kısasta hayat vardır, yani insanı öldürmek değil yaşatmak vardır. Hem de ne hayat ve ne yaşatma! Bunun üzerinde bir başka şey gösterilebilir mi? Ya da bir tür yaşatma veya hayat vardır. Bu, öldürülebilirim, bana da ölüm cezası uygulanır korku ve endişesinin berberinde getirdiği bir hayat. Çünkü, katile kısas uygulanabileceği gerçeğini bilmesi onu genel manada öldürmeden uzak tutar. Çünkü, bir kimse eğer birini öldürmeyi planlayıp tasarlasa aklına hemen kısas hükmü gelir. Bundan dolayı

kendi adına korkar, ürperir. Bu şekilde öldürmekten kaçınır. Dolayısıyla öldüreceği kimse ölümden kurtulur, yaşamını sürdürür. Kendisi de kısas cezasından kurtularak o da yaşamını öylece sürdürür. Görüldüğü üzere kısas cezasının meşruluğu, şeriat noktasından getirilmiş olması, iki hayatın ya da canın hayatta kalmalarına sebeptir.

« لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ » *"Olur ki, suç işlemekten bu sayede* –kısas endişesi sayesinde öldürmekten– *sakınırsınız."*

١٨٠– ﴿ كُتِبَ عَلَيْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ إِنْ تَرَكَ خَيْرًا اَلْوَصِيَّةُ لِلْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ ﴾

180 – Herhangi birinize ölüm yaklaştığında eğer geride bir varlık bırakacaksa anaya, babaya ve yakınlara maruf (uygun) **bir şekilde vasiyette bulunmak size farz kılındı. Bu, Allah'ın emir ve yasakları karşısında titizlikle davranıp sakınanlar için bir borçtur.**

« كُتِبَ عَلَيْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ إِنْ تَرَكَ خَيْرًا » *"Herhangi birinize ölüm yaklaştığında* –kendisinde ölüm emareleri belirdiğinde– *eğer geride bir varlık* –çokça mal– *bırakacaksa"*, rivâyete göre Hz. Ali *(Radıyallahü Anh)*'nin bir kölesi varmış, bunun da yedi yüz dirhem kadar bir varlığı bulunuyormuş. Bunları vasiyet etmek ister, fakat Hz. Ali *(Radıyallahü Anh)* buna mani olur. Bu defa kölesi ona:

— *Yüce Allah, "Eğer bir hayır bırakırsa..." buyuruyor,* der. Hz. Ali *(Radıyallahü Anh)* de:

— *Hayır, çok mal, demektir. Oysa senin malın yoktur*, diye karşılık verir." [541]

« كُتِبَ » kelimesinin faili (öznesi) bundan sonra gelen, « اَلْوَصِيَّةُ » vd. olan cümledir. « اَلْوَصِيَّةُ لِلْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ بِالْمَعْرُوفِ » *"...anaya, babaya ve yakınlara maruf – uygun bir şekilde vasiyette bulunmak size farz kılındı."* İslâm'ın ilk zamanlarında vasiyet varislere yani mirasçı olanlara

[541] İbn Hacer diyor ki, Abdurrezzak ve İbn Ebu Şeybe tahricetmişler. Bk. Haşiyetu'l-Keşşaf, 1/223.

yapılırdı. Daha sonra bu âyet, *"Şerhu'l-Menâr"* adlı eserimizde de açıkladığımız gibi miras ile ilgili âyetin gelmesiyle neshedilmiş, hükmü yürürlükten kaldırılmıştır.

Bir yoruma göre de bu âyet mensuh değildir, yani hükmü yürürlükten kaldırılmamıştır. Çünkü, âyet küfürleri sebebiyle mirasçı olmayanlar hakkında nazil olmuştur. Zira bu dönem henüz İslâm'ın yeni geldiği bir dönemdir. Dolayısıyla adam Müslüman olmuş ama, henüz ana ve babası Müslüman olmamış veya yakınları Müslüman olmamışlardır. İslâmiyet ise bu manadaki yakınlıklarda mirasçı olmaya yer vermiyor ve hak tanımıyor. Ancak buna sadece aralarındaki akrabalıkları sebebiyle bir mendup hüküm olarak farz olmaksızın bu durumda olanlara vasiyetin yapılabileceğine bir izin mahiyetindedir.

İşte bu şekilde âyetin yorumlanması durumunda, « كُتِبَ » kelimesiyle farz kılındı manası murat olunamaz. « بِالْمَعْرُوفِ » demek, adaletle, demektir. Yani fakir ve yoksul bir kenara bırakılarak zengin olana vasiyetin yapılmaması ve malın üçte birinden fazlasının vasiyetle başkalarına bırakılmaması demektir.

« حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ » *"Bu, Allah'ın emir ve yasakları karşısında titizlikle davranıp sakınanlar* –şirkten uzak duranlar– *için bir borçtur."* Buradaki, « حَقًّا » kelimesi müekked mastardır olup « حَقَّ ذٰلِكَ حَقًّا » demektir.

١٨١– ﴿ فَمَنْ بَدَّلَهُ بَعْدَمَا سَمِعَهُ فَإِنَّمَا إِثْمُهُ عَلَى الَّذِينَ يُبَدِّلُونَهُ إِنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴾

181 – Artık her kim bu vasiyeti işitip kabul ettikten sonra değiştirirse, bunun vebali ancak onu değiştirenlere aittir. Hiç kuşkusuz Allah her şeyi en iyi işiten ve her şeyi en iyi bilendir.

« فَمَنْ بَدَّلَهُ بَعْدَمَا سَمِعَهُ » *"Artık her kim bu vasiyeti* –şeriata uygun olarak yapıldığını vasi ve şahitlerden– *işitip kabul ettikten sonra* –vasiyeti– *değiştirirse,"* « فَإِنَّمَا إِثْمُهُ عَلَى الَّذِينَ يُبَدِّلُونَهُ » *"bunun vebali ancak onu değiştirenlere aittir."* Vasiyeti değiştirmenin vebal ve günahı yalnızca

onu değiştirenleredir. Yoksa bu vebal ne vasiyet dene ve ne de kendileri için vasiyet yapılmış olanlaradır. Bunların bir günahları yoktur. Çünkü her ikisi de zulümden beri ve uzaktırlar.

« إِنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ » *"Hiç kuşkusuz Allah her şeyi en iyi işiten* –vasiyet edenin söylediklerini duyan– *ve her şeyi en iyi bilendir."* Vasiyeti değiştirerek zulmeden kimsenin de durumunu bilendir.

۱۸۲– ﴿ فَمَنْ خَافَ مِنْ مُوصٍ جَنَفًا أَوْ إِثْمًا فَأَصْلَحَ بَيْنَهُمْ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ إِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴾

182 – Bununla birlikte kim de vasiyet edenin hataya yönelmesinden veya günaha girmesinden endişe eder de ilgili kimselerin aralarını bulursa kendisine herhangi bir günah yoktur. Şüphesiz Allah çok çok bağışlayan ve çok çok merhamet edendir.

« إِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ » *"Bununla birlikte kim de vasiyet edenin hataya yönelmesinden veya günaha girmesinden endişe eder de, ilgili kimselerin aralarını bulursa kendisine herhangi bir günah yoktur."*

Âyette geçen, « خَافَ » kelimesi bildi (bilmek) manasınadır. Bu ifâde genelde Araplar arasında yaygın olarak kullanılır. Örneğin:

« اَخَافُ اَنْ تُرْسِلَ السَّمَاءُ » gibi ki, *"Neredeyse göğün yağdırmasından korktum"*, demek olup bununla, bilgi yerine geçen galip zannı (kuvvetle muhtemel olan ihtimal) demek istiyorlar.

« مُوصٍ » kelimesini Hafs dışında kalan Kûfe okulu temsilcileri « مُوَصٍّ » olarak kırat etmişlerdir. « جَنَفًا » vasiyet konusunda yanılmak suretiyle haktan meyletmek, başka bir şeye yönelmek, demektir. « اِثْمًا » sırf zulmetmek, haksızlık yapmak için bilerek yan çizmek demektir.

« فَأَصْلَحَ بَيْنَهُمْ » kendi lehlerine vasiyet yapılanlar demek olup bunlar da, ana baba ve akrabalardan meydana gelirler. İşte bunlar arasında şeriat ölçüleri içerisinde aralarını bulmaktır.

« فَلاَ إِثْمَ عَلَيْهِ » Çünkü bu kimsenin yaptığı değişiklik batıl ve yanlış olan bir şeyi hakka dönüştürmek, hak olanı gerçekleştirmektir. Bu açıdan bir vebal altına girmez. Önce hakkı değiştirip batıla yönelenleri anlatması ve sonra da batılı tekrar eski durumuna, yani hakka getirmesini, hakka dönüştürmesini zikretmesi meselesi her değiştirmenin ya da tebdilin vebal ya da günah olmadığını göstermek ve bildirmek içindir, bu bilinsin diyedir.

Bir yoruma göre de bu, vasiyet edenin hayatta iken olacak olan durumuyla ilgilidir. Yani, bir kimse bir vasiyet hazırlarken bir kimse de yanında bulunur ve yapılan vasiyetin şeriata aykırılığını görür de bunun üzerine ona mani olur ve öyle yapmaması gerektiği üzerinde durarak onu doğruya yöneltirse, dolayısıyla bu şekilde ilk defa hatalı bir vasiyete bulunan kimsenin bununla ilgili söyledikleri açısından kendisine bir günah ve vebal yoktur.

« إِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ » *"Şüphesiz Allah çok çok bağışlayan ve çok çok merhamet edendir."*

❁ ❁ ❁

183. — 187. ÂYETLER

يَٓا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿١٨٣﴾ أَيَّامًا مَعْدُودَاتٍ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ عَلٰى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينٍ فَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ وَأَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١٨٤﴾ شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْاٰنُ هُدًى لِلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِنَ الْهُدٰى وَالْفُرْقَانِ فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ وَمَنْ كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلٰى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ يُرِيدُ اللّٰهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ وَلِتُكْمِلُوا الْعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُوا اللّٰهَ عَلٰى مَا هَدٰيكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٨٥﴾ وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ ﴿١٨٦﴾ أُحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ إِلٰى نِسَٓائِكُمْ هُنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ وَأَنْتُمْ لِبَاسٌ لَهُنَّ عَلِمَ اللّٰهُ أَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَخْتَانُونَ أَنْفُسَكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ وَعَفَا عَنْكُمْ فَالْئٰنَ بَاشِرُوهُنَّ وَابْتَغُوا مَا كَتَبَ اللّٰهُ

لَكُمْ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتّٰى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْاَبْيَضُ مِنَ
الْخَيْطِ الْاَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ثُمَّ اَتِمُّوا الصِّيَامَ اِلَى الَّيْلِ وَلَا
تُبَاشِرُوهُنَّ وَاَنْتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسَاجِدِ تِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِ فَلَا
تَقْرَبُوهَا كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ اٰيَاتِه۪ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿١٨٧﴾

Meâli

183. Ey iman edenler! Oruç tutmak sizden öncekilere farz kılındığı gibi size de farz kılındı. Umulur ki, takva ile hareket edip Allah'ın emir ve yasaklarına bağlı hareket edersiniz.

184. Farz kılınan oruç sayılı günlerdedir. Sizden her kim hasta ya da yolcu olursa, tutamadığı günler sayısınca diğer günlerde oruç tutusun. Oruç tutmaya güç yetiremeyenler de bir yoksulu doyuracak miktar fidye versin. Her kim de kendi adına fidye miktarını fazlasıyla verirse bu, onun lehine çok daha hayırlıdır. Eğer bilirseniz, fidye vererek oruç tutmamanızdan oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır.

185. Ramazan ayı ki Kur'an o ayda indirilmiştir. O Kur'an insanlar için doğru yolu gösteren, doğruyu ve hak ile batılı ayırt eden ölçüleri koyan apaçık delilleri taşıyan kitaptır. O halde sizden her kim o aya erişirse hemen oruç tutsun. Kim de hasta olur veya bir yolculukta bulunursa tutamadığı günler sayısınca diğer günlerde oruç tutsun. Allah sizin için kolaylık diler, size zorluk dilemez. Böylece size farz kılınan sayılı günleri tamamlayasınız, size doğru yolu göstermesi nedeniyle Allah'ı tazim edesiniz ve şükredesiniz diyedir.

186. Kullarım sana benden sorduklarında, de ki: Ben onlara gerçekten çok yakınım. Bana dua edip çağırdığında dua edenin çağrısına cevap veririm. Öyle ise kullarım da benim davetime karşılık versinler ve bana iman etsinler ki doğru yolu bulmuş olsunlar.

187. Oruç tutulan günlerin gecesinde eşlerinize yaklaşmak size helâl kılınmıştır. Eşleriniz sizin için birer elbise, sizler de onlar için birer el-

bisesiniz. Allah sizin kendi nefislerinize karşı kötülük ettiğinizi bildiğinden dolayı sizin tevbenizi kabul buyurdu ve sizi bağışladı. Artık ramazan gecelerinde onlara yaklaşın ve Allah'ın sizin için takdir buyurduğunu isteyin. Şafak vakti, günün ağarması gecenin karanlığından ayırt edilinceye kadar yiyin, için, sonra akşama kadar orucu tamamlayın. Mescitlerde itikafta bulunduğunuz müddetçe eşlerinize geceleri de yaklaşmayın. İşte bunlar Allah'ın koyup çizdiği sınırlardır. Sakın o sınırlara yaklaşıp çiğnemeyin. İşte Allah insanlara âyetlerini böylece açıklar ki yasaklanan sınırları çiğnemekten sakınsınlar.

Tefsiri

١٨٣— ﴿ يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذ۪ينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴾

183 – Ey iman edenler! Oruç tutmak sizden öncekilere farz kılındığı gibi size de farz kılındı. Umulur ki, takva ile hareket edip Allah'ın emir ve yasaklarına bağlı hareket edersiniz.

« يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذ۪ينَ مِنْ قَبْلِكُمْ »
"Ey iman edenler! Oruç tutmak sizden öncekilere farz kılındığı gibi size de farz kılındı."

Âyette geçen, « الصِّيَامُ » kelimesi, « صَامَ » fiilinden mastardır. Maksat ramazan ayında tutulan oruçtur. « كُتِبَ » kelimesi farz kılındı, demektir. « كَمَا كُتِبَ » *"Yazıldığı gibi ...yazıldı."* Bu ifade mahzuf bir mastarın sıfatıdır. « عَلَى الَّذ۪ينَ مِنْ قَبْلِكُمْ » Yani, Hz. Adem *(Aleyhi's-Selâm)*'den itibaren sizin zamanınıza kadar bütün peygamberlere ve ümmetlerine de farz kılınmıştır. Çünkü, oruç oldukça eskiye dayanan bir ibadettir. Buradaki teşbihin, yani benzetmenin sebebi, eski ümmetlerin hepsini de günlere dayalı oruç ibadetiyle mükellef bulunmaları itibariyledir. Yani, *"sizden öncekilerin ibadet ettikleri gibi, siz de günlerle sınırlı oruç ibadetiyle sorumlu tutularak ibadet edeceksiniz."*

« لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ » *"Umulur ki, takva ile hareket edip Allah'ın emir ve yasaklarına bağlı hareket edersiniz."* Oruç sayesinde masiyetlerden uzak kalırsınız. Çünkü, oruç nefsi kötülüklerden daha fazla korur. Onu kötü yerlere gitmekten daha çok alıkoyar, kötülüklerine set olur. Ya da bunun manası şöyle olur:

"Olur ki, siz bu sayede müttakiler zümresi içerisinde yer alırsınız. Çünkü oruç tutmak onların şiarıdır."

١٨٤— ﴿ أَيَّامًا مَعْدُودَاتٍ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ عَلٰى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينٍ فَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ وَأَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴾

184 – Farz kılınan oruç sayılı günlerdedir. Sizden her kim hasta ya da yolcu olursa, tutamadığı günler sayısınca diğer günlerde oruç tutusun. Oruç tutmaya güç yetiremeyenler de bir yoksulu doyuracak miktar fidye versin. Her kim de kendi adına fidye miktarını fazlasıyla verirse bu, onun lehine çok daha hayırlıdır. Eğer bilirseniz, fidye vererek oruç tutmamanızdan oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır.

« أَيَّامًا مَعْدُودَاتٍ » *"Farz kılınan oruç sayılı günlerdedir."*

Burada, « أَيَّامًا » kelimesinin mansub oluşu, « الصِّيَامُ » iledir. Yani: *"Size «sayılı günler» oruç tutmanız farz kılındı."* demektir. « مَعْدُودَاتٍ » yani zamanla vakitleri belirlenmiş sayılı günlerde, demektir. Yani az sayıda günler, demektir. Bu esasen şuna dayanmaktadır; az sayıdaki bir mal sayı ile değerlendirilir. Oysa çok olması halinde durum değişir.

« فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ عَلٰى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ » *"Sizden her kim hasta* –oruç tutması halinde hastalığı artacak– *ya da yolcu olursa* –herhangi bir yolculuğa çıkarsa– *tutamadığı günler sayısınca diğer günlerde oruç tutsun."* Yani, bu takdirde o günlerde oruç tutmaz daha sonra kaç gün oruç tutamamış ise onlar sayısınca oruç tutsun.

Burada, « عِدَّةٌ » kelimesi ma'dut, yani sayılı günler, demektir. Yani bu durumdaki bir kimseye daha sonra tutamadığı günler sayınca oruç tutması emrolunur.

« مِنْ اَيَّامٍ اُخَرَ » hastalık veya yolculuk günleri dışındaki günler demektir. « اُخَرَ » kelimesi vasıf olması ve bir de elif ve lâm harflerinden dönülmesi bakımlarından gayrı munsarif bir kelimedir. Çünkü, « فُعْلَى » vezninde sıfat olan kelimelerde asıl olan cemi yani çoğul olmaları halinde elif ve lâm ile kullanılması gerekir. Örneğin:

« اَلْكُبْرٰى — اَلْكُبَرُ » ve « اَلصُّغْرٰى — اَلصُّغَرُ » gibi.

« وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينٍ » *"Oruç tutmaya güç yetiremeyenler de bir yoksulu doyuracak miktar fidye versin."* Şimdi âyetin bu kısmına ait tefsirimizdeki yorumuna geçelim. Şöyle ki:

« وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ » *"Oruç tutmaya güçleri yettiği halde herhangi bir mazereti bulunmaksızın oruç tutmayanlara gelince, bunlar için"* « فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينٍ » *"Bir yoksulu doyuracak miktar vermek vardır."* Bu miktar buğdaydan olursa bu, her gün için yarım sa'dır (ölçektir), eğer buğday dışındaki maddelerden olursa bu, bir sa'dır (ölçektir). Bir sa' ise yaklaşık dört kg. demektir. « طَعَامُ » kelimesi, « فِدْيَةٌ » kelimesinden bedeldir.

Kıraat imamlarından Medine okuluna mensup olan Nafî (70-169/ 689-785), Ebu Cafer ve ayrıca İbn Zekvan (v.242/856), « فِدْيَةُ طَعَامِ مَسَاكِينَ » cümlesini, olarak okumuşlardır.

Bu şekilde mazereti olmadan oruç tutmayıp da fidye verme durumu İslâm'ın ilk dönemlerinde idi. Çünkü bunlara oruç farz olmuş olmasına rağmen bir türlü alışamamışla ve oruç tutmak ağırlarına gidiyordu, açlık sıkıntı veriyordu. Dolayısıyla bu durumda olanlar için onlara oruç tutmayıp fidye vermeleri için bir ruhsat tanınmış oldu, bir muhayyerlik getirildi. Daha sonra bu muhayyerlik olayı şu hükümle neshedilmiş oldu, yürürlükten kaldırıldı.

﴿ فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ ﴾

"O halde izden her kim o aya erişirse hemen oruç tutsun." [542]

Nitekim bunun için, « فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا اَوْ عَلٰى سَفَرٍ » kavli yani, *"Sizden her kim hasta ya da yolcu olursa..."* ifadesi tekrarlanmış oldu. Mademki bir kez hükmü yürürlükten kaldırılan yani mensuh olan âyette bir kez zikredildi. O halde bir kez de hükmü yürürlükten kaldıran, yani nasih olan âyette de böylece zikredildi ki, gerçek anlaşılsın istendi. Böylece bu hükmün halen bâki olduğunu ve yürürlülüğünün devam etmiş olduğunu göstersin diyedir.

Bir başka yoruma göre de bunu manası, « لاَيُطِيقُونَهُ » yani güç yetiremeyenler, tutamayacak kadar mazereti bulunanlar, demektir. Dikkat edilirde burada kelimenin başına bir nefy edatı olan, « لاَ » takdir olunmuştur. Mü'minlerin annesi bizim annemiz Hz. Hafsa'nm kıraatinde, « لاَ » harfi muzmardır, (gizli kılınmıştır). Bu değerlendirmeye göre âyet mensuh değildir, yürürlüktedir.

« فَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ » *"Her kim de kendi adına fidye miktarını fazlasıyla verirse bu* –fazladan verme veya hayır yapma işi– *onun lehine çok daha hayırlıdır."*

Kıraat imamlarından Hamza ile Ali, « تَطَوَّعَ » kelimesini « يَطَّوَّعَ » olarak okumuşlardır. Bunun da manası, « يَتَطَوَّعَ » demektir.

« وَأَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ » *"Eğer bilirseniz* –ey gücü yetenler!– *sizin için oruç tutmamanızdan, oruç tutmanız* –fidyeden ve fazlasıyla hayır yapmaktan– *daha hayırlıdır."* Bu durum İslâm'ın henüz ilk dönemlerinde idi. Bir diğer yorum ise şöyledir:

"Yolculuk esnasında olsun hastalıklı durumunuzda olsun eğer bilirseniz, oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır. Çünkü bu size daha ağır geleceğinden sevabı da o oranda artar."

---

[542] Bakara, 185.

« إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ » cevabı mahzuf (gizli) olan bir şart cümlesidir.

١٨٥- ﴿ شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِنَ الْهُدٰى وَالْفُرْقَانِ فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ وَمَنْ كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلٰى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ يُرِيدُ اللّٰهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ وَلِتُكْمِلُوا الْعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُوا اللّٰهَ عَلٰى مَا هَدٰيكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴾

185 – Ramazan ayı ki Kur'an o ayda indirilmiştir. O Kur'an insanlar için doğru yolu gösteren, doğruyu ve hak ile batılı ayırdeden ölçüleri koyan apaçık delilleri taşıyan kitaptır. O halde sizden her kim o aya erişirse hemen oruç tutsun. Kim de hasta olur veya bir yolculukta bulunursa tutamadığı günler sayısınca diğer günlerde oruç tutsun. Allah sizin için kolaylık diler, size zorluk dilemez. Böylece size farz kılınan sayılı günleri tamamlayasınız, size doğru yolu göstermesi nedeniyle Allah'ı tazim edesiniz ve şükredesiniz diyedir.

« شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ » *"Ramazan ayı, ki Kur'an o ayda indirilmiştir."*

Burada, « شَهْرُ رَمَضَانَ » ifadesi mübtedadır. Bunun haberi de, « الَّذِي أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ » cümlesidir. Yani, ilk defa Kur'an'ın indirilmeye başlanması bu ayda olmuştur ve bu da bu aydaki Kadir gecesinden itibaren olmuştur. Ya da mana şöyledir:

Bu ayın şanı ve önemi dolayısıyla Kur'an indirilmiştir, hakkında bir âyet nazil olmuştur, ki bu da Rabbimizin: « كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ » kavlidir.

« شَهْرُ رَمَضَانَ » kavli de, « الصِّيَامُ » kelimesinden bedeldir. Ya da mahzuf bir mübtedanın haberidir. Yani, « هُوَ الشَّهْرُ » demektir. « رَمَضَانَ » kelimesi de, رَمِضَ kelimesinin mastarı olup, yakmak ve yanmak manasındadır. « رَمْضَاء » kökünden alınmadır. « شَهْرُ » kelimesi buna izafe olunmuştur. Böylece bir alem (yani özel bir isim) olmuştur. Kelimenin marife olması ve kendisinde « ا » ile « ن » harfinin var olması sebebiyle gayri

munsariftir. Bu isimle isimlendirilmiş olması, insanların ramazanda tuttukları oruç nedeniyle çektikleri açlık ve susuzluk sıkıntısı, zorluğu ve şiddetidir. Çünkü genelde Araplar ayları içlerindeki durum ve olaylara göre zaman açısından değerlendirmektedirler. Ramazan ayının ise yakıcı sıcak günlere denk düşmesi sebebiyle buna bu isim verilmiştir.

Eğer sen, *"Kim ramazanı* (ramazan ayında), *inanarak ve mükafatını da Allah'tan bekleyerek oruç tutarsa..."* [543] hadisindeki ifadeyi nasıl yorumlayacak ve bunun hakkında ne diyeceksin? Çünkü özel isim halini almış olan kelime, *"muzaf ve muzafun ileyh"* ile birliktedir. Oysa burada sadece *"ramazan"* geçiyor, ne diyeceksin? Buna benim cevabım şöyledir: Bu, bir karışıklığa meydan verilmeyeceği kesin olması bakımından bir tür hazf kabilindendir. Yani *ramazan* denince *ramazan ayı* demek olduğunun herkesçe bilinmesi nedeniyle ayrıca, *"ramazan ayı"* denmesine gerek yoktur.

« الْقُرْآنُ » ismi ya da kelimesi, Kur'an-ı Kerim'in her neresinde geçerse geçsin, İbn Kesir burada görüldüğü gibi hemzeli olarak, « الْقُرْآنُ » tarzında değil de, hemzesiz olarak, « الْقُرَانُ » "el-Kuran" olarak okumuştur. Âyetin bundan sonra gelen kısmı ise hal olarak mansubtur ki, şu kısımdır:

« هُدًى لِلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِنَ الْهُدٰى وَالْفُرْقَانِ » *"O Kur'an insanlar için doğru yolu gösteren, doğruyu ve hak ile batılı ayırdeden ölçüleri koyan apaçık delilleri taşıyan bir kitaptır."* Şimdi de bu kısmın tefsirimizdeki yorumunu alalım. Şöyle ki:

"O Kur'an, insanları hakka, doğru yola ileten bir kitap olarak indirildi. O apaçık âyetlerden, net ve şüpheye meydan bırakmayan kanıtlardan, açık delillerden ibaret bir kitap olarak hakka yönlendirir. Hak ile batılı birbirinden ayırt eder."

Âyetin bu kısmında önce, bu Kur'an'ın bir hidâyet olduğu, doğru yolu gösterdiği ele alındı. Hemen bunun ardından da, bu kitap ya da Kur'an ile Allah'ın insanları hidâyete yönlendirdiği apaçık âyetler (gerçekler) cümlesinden olduğu anlatıldı. Bunun hak ile batılı birbirinden a-

---

[543] Buhari, 1901. Müslim, 759.

yırt eden bir kitap olduğu gerçeği üzerinde duruldu. Çünkü bu, Allah'ın vahyinin bir eseridir. Semâvî olan kitaplarının gösterdiği bir gerçek çizgi ve yoldur. Çünkü bu vahiy ve semavî kitaplar hem insanları doğru yola iletir, yönlendirir ve hem hidâyet ile dalâlet (sapıklık) arasındaki farkı anlayabilme ve gerçeği kavrama imkanını verir.

« فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ » *"O halde sizden her kim o aya erişirse hemen oruç tutsun."* Yani kim bu ayda hazır ve mukim olur, misafir (yolcu) olmazsa hemen hiç durmaksızın bu ayda farz olan orucu tutsun. Sakın orucu tutmamazlık ederek yemesin.

« الشَّهْرَ » kelimesi zarf tümleci olarak mansubtur. Aynı şekilde, « فَلْيَصُمْهُ » kelimesinde ki, « ـه » zamiri de zarf olarak mansubtur. Yoksa mef'ulü bih değildir. Çünkü, ister mukim olsun ve ister yolcu olsun her ikisi de zaten o aya şahit oluyor ve o ayda bulunuyorlar.

« وَمَنْ كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ » *"Kim de hasta olur veya bir yolculukta bulunursa, tutamadığı günler sayısınca diğer günlerde oruç tutsun."*

Burada, « فَعِدَّةٌ » mübtedadır. Haberi ise mahzuftur (gizlidir). Yani, bu kelime « فَعَلَيْهِ عِدَّةٌ » takdirinde olup, kendisi için tutamadığı günlerin orucunun tutmak vardır, demektir.

« يُرِيدُ اللّٰهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ » *"Allah* –yolculuk ve hastalık sırasında– *sizin için kolaylık diler, size zorluk dilemez."* Hasta ve yolcu olanlara oruç tutmamayı farz kılanlar bakımından meseleye bakılınca, hasta ve yolcunun bu durumda oruç tutmaları halinde, her ikisine de oruçlarını iade etmeleri gerekir. Çünkü bu gibi bir durumda oruç tutmamaları kimilerine göre farz kabul ediliyor. İşte böyle bir yanlışa düşülmemesi için bundan geri dönülmüştür. Yani bu gibilerin oruç tutup tutmamaları ramazan içinde muhayyerdir. Durumları müsait olduğunda ise tutmak zorundadırlar.

« وَلِتُكْمِلُوا الْعِدَّةَ » *"Böylece size farz kılınan sayılı günleri tamamlamanız,"* Yani, hastalık veya yolculuk gibi mazeret ortadan kalkınca, tuta-

madığınız günler sayısınca kaza etmek suretiyle sayıyı tamamlamanız. Burada illet olarak gösterilen fiil mahzuftur (gizlidir). Çünkü daha önce geçen ifadeler buna işaret etmektedir. Dolayısıyla bu, « لِتَعْلَمُوا وَلِتُكْمِلُوا الْعِدَّةَ » takdirindedir ki, *"...bilmeniz ve böylece size farz kılınan sayılı ..."* demektir.

« وَلِتُكَبِّرُوا اللّٰهَ عَلٰى مَا هَدٰيكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ » *"Size doğru yolu göstermesi nedeniyle Allah'ı tazim edesiniz ve şükredesiniz diyedir."* Yani bütün bunlar için Allah bunları meşru kılmıştır. Kısaca ramazan ayında hazır bulunanların o ayda oruç tutmaları, verilen ruhsatların da ileride tutamadığı sayıyı tamamlamaları kaydıyla oruç tutulmamasına izin verildiği gerçeğini aktaran bu hususlar işte bu maksatladır.

« وَلِتُكْمِلُوا » kavli, tutulamayan sayının yerine getirilmesi emrinin illeti ve sebebidir. « وَلِتُكَبِّرُوا » kavli ise, orucu kaza etme keyfiyetinin bilinmesi ile oruç yeme bağlayıcılığından ya da sorumluluğundan çıkmayı bilmenin illetidir.

« وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ » ise ruhsata ilişkin illettir. Bu, güzel ve latif bir leff örneğidir, yani edebî bir örnektir. Âyetteki *"tekbir"* yani, « وَلِتُكَبِّرُوا » kelimesi, « عَلٰى » cer edatı ile müteaddi olmuştur. Çünkü *"hamd"* manasını içermektedir. Sanki şöyle denir gibidir:

« وَلِتُكَبِّرُوا اللّٰهَ » Bu da, *"...size doğru yolu göstermesi sebebiyle O'na hamd ederek O'nu tazim edesiniz."* Kıraat imamlarından Ebu Bekir, « وَلِتُكْمِلُوا » kelimesini, « وَلِتُكَمِّلُوا » olarak şeddeli halde okumuştur.

Bir bedevînin Rasulûllah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'a:

"Rabbimiz bize yakın mı, yakınsa biz fazla ses çıkarmadan düşük bir ses tonuyla Rabbimize yakaralım, yok uzak ise sesimizi yükselterek O'na yalvaralım." demesi üzerine işte aşağıdaki âyet bununla ilgili olarak nazil olmuştur. [544]

---

[544] Bk. Taberi, Tefsir: 2/158.

١٨٦ - ﴿ وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ ﴾

186 – Kullarım sana benden sorduklarında, de ki onlara: "Ben onlara gerçekten çok yakınım. Bana dua edip çağırdığında dua edenin çağrısına cevap veririm. Öyle ise kullarım da benim davetime karşılık versinler ve bana iman etsinler ki, doğru yolu bulmuş olşunlar.

« وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ » *"Kullarım sana beni sorduklarında de ki onlara: «Ben onlara gerçekten çok yakınım.»"* Allah'ın mekandan münezzeh olması itibariyle kullarına ilmiyle ve onların isteklerine icabetle çok daha yakındır.

« أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ » *"Bana dua edip çağırdığında, dua edenin çağrısına cevap veririm."* Kıraat imamlarından Sehl b. Muhammed ile Yakup b. İshak, « الدَّاعِ » ve « دَعَانِ » kelimelerini, her iki halde de, « الدَّاعِي » ve « دَعَانِي » olarak okumuşlardır. Nitekim, kıraat imamlarından Kalun dışında vasl halinde Ebu Amr ile Nafi de bu ikisine muvafakat etmişlerdir. Diğer kıraat imamları ise her iki durumda da « ي » harfi olmaksızın kıraat etmişlerdir.

Diğer taraftan, yapılan dualara icabet etmesi yüce Allah tarafından doğru olan bir vaaddir, söz vermedir ki, bu konuda Allah asla sözünden dönmez. Ancak duaya icabet bazan ihtiyacın giderilmesine muhalif olabilir. Yani ihtiyacı dışında bir başka şekilde tezahür edebilir. Duaya icabet meselesine gelince kulun: *"Rabbim!"* demesi, Allah'ın da, *"Buyur kulum!"* diye buna bu şekilde cevap vermesidir. İşte bu, her mü'min için vaad olunan ve var olan bir gerçektir.

Kaza-i hacet denilen ihtiyacın karşılanmasına gelince, bu, istenenin verilmesi demektir. Bu ise bazen karşılanabilir, yerine getirilir, bazen de istendikten bir müddet sonra olabilir, gerçekleşebilir. Bazen ise bu arzu ahirette karşılanır ya da bu, istekte bulunan, dua eden için kendisi adına daha hayırlı olabilecek bir şekilde bir başka türlü ortaya çıkar.

« فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي » Onların kendi ihtiyaçları için bana dua ettiklerinde benim onlara icabet ettiğim gibi, ben kendilerini bana iman etmeye ve itaate bulunmaya çağırdığımda *"Öyle ise kullarım da benim davetime karşılık versinler ve"* « وَلْيُؤْمِنُوا بِي » *"bana iman etsinler ki,* «لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ» *"doğru yolu bulmuş olsunlar."* Yani azgınlık ve sapkınlıktan kurtulup doğruyu umabilsinler.

« رُشْد » – *"Rüşd"* kelimesi, « غَيّ » – *"ğayy"* kelimesinin zıddı, karşıtıdır. Burada, « فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي » ve « وَلْيُؤْمِنُوا بِي » kelimelerindeki « ل » harfi her ikisinde de emir manasınadır.

RAMAZAN AYINDA EŞİYLE BERABER OLMAK

İslâm'ın ilk zamanlarında adam akşam olup da iftar edince bu zamandan itibaren yatsı vaktine erişip namazını kılıncaya veya bundan önce yatıp uyumasına kadar yemesi, içmesi ve eşiyle cinsel ilişkide bulunması helâl idi. Bir yasaklama yoktu. Ancak yatsı namazını kıldıktan ya da yatıp uyuduktan sonra artık hiçbir şey yapmaksızın ertesi akşama kadar kendisine yeme, içme ve eşleriyle cinsel ilişkide bulunma haram kılınmıştı. Ancak bir gece Hz. Ömer *(Radıyallahü Anh)* yatsıdan sonra eşiyle beraber oldu. Yıkanınca ağlamaya ve kendi, kendisini kınamaya başladı. Hemen Rasulûllah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'a koşup geldi ve olup biteni ona anlattı. Bunun üzerine Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* de,

— Ben bu hususta bir şey diyebilecek ve yapabilecek bir güce-hakka sahip değilim, buyurdu. İşte bunun üzerine, « أُحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ » âyeti nazil oldu. [545]

Şimdi âyetin tefsirine geçebiliriz.

١٨٧– ﴿ أُحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ إِلَى نِسَآئِكُمْ هُنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ وَأَنْتُمْ لِبَاسٌ لَهُنَّ عَلِمَ اللّٰهُ أَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَخْتَانُونَ أَنْفُسَكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ وَعَفَا عَنْكُمْ فَالْـٰٔنَ بَاشِرُوهُنَّ وَابْتَغُوا مَا كَتَبَ اللّٰهُ لَكُمْ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا

[545] Taberi, Tefsir, 2/165.

حَتّٰى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ثُمَّ أَتِمُّوا الصِّيَامَ
إِلَى الَّيْلِ وَلَا تُبَاشِرُوهُنَّ وَأَنْتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسَاجِدِ تِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِ فَلَا
تَقْرَبُوهَا كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ اٰيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴾

187 – Oruç tutulan günlerin gecesinde eşlerinize yaklaşmak size helâl kılınmıştır. Eşleriniz sizin için birer elbise, sizler de onlar için birer elbisesiniz. Allah sizin kendi nefislerinize karşı kötülük ettiğinizi bildiğinden dolayı sizin tevbenizi kabul buyurdu ve sizi bağışladı. Artık ramazan gecelerinde onlara yaklaşın ve Allah'ın sizin için takdir buyurduğunu isteyin. Şafak vakti, günün ağarması gecenin karanlığından ayırt edilinceye kadar yiyin, için, sonra akşama kadar orucu tamamlayın. Mescitlerde itikafta bulunduğunuz müddetçe eşlerinize geceleri de yaklaşmayın. İşte bunlar Allah'ın koyup çizdiği sınırlardır. Sakın o sınırlara yaklaşıp çiğnemeyin. İşte Allah insanlara âyetlerini böylece açıklar ki yasaklanan sınırları çiğnemekten sakınsınlar.

« أُحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ إِلٰى نِسَائِكُمْ » *"Oruç tutulan günlerin gecesinde eşlerinize yaklaşmanız size helâl kılınmıştır."*

« اَلرَّفَثُ » cinsel ilişki, cima demektir. « إِلٰى نِسَائِكُمْ » burada « اِلٰى » cer edatı ile müteaddi (geçişli) yapılmış ki, bundan ifza yani cinsel ilişki manası anlaşılsın. Âyette cinsel ilişki ifadesi, « اَلرَّفَثُ » lâfzıyla kinaye olarak zikredilmiştir. Çünkü bu, çirkinlik ve yanlışlık anlamında cinsel ilişkiye geçme manasına delâlet etmektedir. Âyette, « الرَّفَثُ إِلٰى نِسَائِكُمْ » denilmiş ve fakat, « اَلْاِفْضَاءُ اِلٰى نِسَائِكُمْ » buyurulmamıştır. Çünkü henüz ramazanda cinsel ilişki serbestliği getirilmediği için böyle bir fiil çirkin bir fiil olarak kabul ediliyordu. Nitekim bu durum kendi nefislerine ihanet olarak adlandırılmıştır.

Mademki kadın ve erkek her ikisi birlikte aynı çarşafın ya da yorganın altında kucaklaşıp beraber olmaktadırlar. Her ikisi de bu manada tek bir örtü içinde yer aldıklarına göre bu durum kişinin üzerinde onu tümüyle kuşatan elbiseye benzetilerek ifade olunmuştur. Bunun için Rabbim şöyle buyurmuş:

« هُنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ وَأَنْتُمْ لِبَاسٌ لَهُنَّ » *"Eşleriniz sizin için* –sizi haramdan koruyup örten– *birer elbise, sizler de onlar için birer elbisesiniz."* « هُنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ » cümlesi bir istinaf (yeni cümledir), bir ara cümledir ki, adeta olayın helâl kılınma gerekçesini açıklar gibidir. Mademki sizinle eşleriniz arasında bu manada bir iç içelik varsa, tıpkı üzerinize giydiğiniz elbise gibi hep berabersiniz, artık onlara karşı sabrınız ve dayanma gücünüz azalmıştır. Onlardan uzak kalmanız ve kaçınmanız gittikçe ağırlaşmış ve sabredemeyeceğiniz bir duruma gelmiştir. İşte bunun için yüce Allah size bu konuda ruhsat ve izin vermiştir.

« عَلِمَ اللّٰهُ أَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَخْتَانُونَ أَنْفُسَكُمْ » *"Allah sizin kendi nefislerinize karşı* –cinsel ilişkide bulunmakla ve alacağınız sevabınızdan eksiltmekle– *kötülük ettiğinizi bildiğinden dolayı* « فَتَابَ عَلَيْكُمْ وَعَفَا عَنْكُمْ » *sizin* –işlediğiniz sakıncalı işten tevbe etmeniz ve dönmeniz sebebiyle– *tevbenizi kabul buyurdu ve sizi* –ruhsattan önce işlediğiniz suçtan– *bağışladı."*

« اكْتِسَاب » – *"İktisab"* kelimesinin, « كَسْب » – *"kesb"* kelimesinden alınmış olması gibi, « اخْتِيَان » kelimesi de « خِيَانَة » – *"hiyanet"* kelimesinden alınmadır. Dolayısıyla bunun manasında ziyadelik ve şiddet vardır.

« فَالْـٰٔنَ بَاشِرُوهُنَّ » *"Artık ramazan gecelerinde onlara yaklaşın."* Ramazan gecelerinde onlarla cinsel ilişkiye girin. Bu mubahlık anlamında bir emirdir. Yani, cinsel ilişkiye girebilirsiniz, demektir. Âyette cima (cinsel ilişki), mübaşeret kelimesiyle yani, « بَاشِرُوهُنَّ » kelimesi ile dile getirilmiş olması, her iki cinsin tenlerinin birbirlerine temas etmesi, direkt olarak değmesi sebebiyledir.

« وَابْتَغُوا مَا كَتَبَ اللّٰهُ لَكُمْ » *"...ve Allah'ın sizin için takdir buyurduğunu isteyin."* Allah'ın sizin için taksim edip bölüştürdüğünü arayın. Çünkü Levh-i Mahfuz'da çocuğun dünyaya gelmesini, doğrudan cinsel ilişkiyle olacağını tesbit etmiştir. Yani bu, şu demektir; yalnızca şehevî arzularınızı tatmin için cinsel ilişkiye geçmeyin. Ancak Allah'ın evlenme

yoluyla istediği çoğalmayı ve nesil üretmeyi isteyerek ve bunu dileyerek cinsel ilişkiye geçin.

Ya da bunun anlamı şudur: *“Allah'ın sizin için yazdığı ve emredip helâl kıldığı mahalden arayın. Yoksa istemediği ve haram kıldığı yerden değil.”*

« وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ » *“Şafak vakti günün ağarması gecenin karanlığından ayırt edilinceye kadar yiyin, için,”*

« وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ » Bu vakit, sabahleyin doğu tarafında tan zamanından itibaren uzun bir çizgi (hat) halinde enine doğru genişleyerek yayılan vakittir. « مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ » Uzayıp giden gece karanlığı demektir. Her iki vaktin de beyaz ve siyah ipliğe benzetilmeleri, her ikisinin de uzayıp gitmesi sebebiyledir. « مِنَ الْفَجْرِ » ise, beyaz iplikten ya da çizgi veya hattan maksadın fecre (tan yerine) veya şafak vaktine dahil olduğunu, bundan başka bir şeye dahil olmadığını açıklamak içindir. Dolayısıyla, « مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ » ifadesinin ayrıca açıklanmasına bu « مِنَ الْفَجْرِ » ifadesi sayesinde gerek duyulmamış oldu. Çünkü, bunlardan birisinin açıklanması demek, aynı zamanda ötekisinin de açıklandığı anlamına gelir. Ya da buradaki « مِنْ » cer edatı, tab'iz içindir, yani “bir kısmı” demektir. Çünkü bu, fecrin birazı ve başlangıcı demektir.

Âyette, « مِنَ الْفَجْرِ » ifadesinin zikredilmesiyle cümle istiare durumundan çıkarılmış olup, böylece beliğ (edebî) bir teşbih (benzetme) yapılmış olmaktadır. Örneğin, *“Ben bir arslan gördüm.”* dediğin zaman bu bir mecaz olmuş olur. Fakat buna bir ilâve yaparak, *“Ben filanlardan bir arslan gördüm.”* dediğinde ise, bu defa teşbihe, yani benzetmeye yönelmiş olursun. Örnek, bir teşbihe (benzetmeye) döner.

Adiy b. Hatim *(Radıyallahü Anh)* anlatıyor, diyor ki:

“Biri beyaz diğeri de siyah olan iki ip aldım. Bunları yastığımın altına koyarak, sabahın olup olmadığını anlamak ve ayırt etmek için biri

beyaz ve diğeri siyah olan bu iki ipe bakıp dururdum. Fakat karanlık sebebiyle bir türlü siyah ile beyazı ayırt edemedim. Sonunda bu durumu Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'e bildirdim. Bunun üzerine Rasûlûllah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* onun saflığına işaret ederek şöyle buyurdu:

— *"Sen, gerçekten kafası geniş olan birisin."* (Aslında bununla kafasının çalışmadığına, bir bakıma beyinsizliğine bir işaret vardır). Rasulullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* devamla:

— *Doğrusu bu, gündüzün beyazlığı* (ışıması) *ve gecenin de karanlığı demektir."* [546]

« ثُمَّ أَتِمُّوا الصِّيَامَ إِلَى اللَّيْلِ » *"Sonra akşama kadar orucu tamamlayın."* Bu kavliyle Rabbimiz söz konusu şeylerden artık uzak durulması gerektiğini bildiriyor. Yine buradan, ramazan orucunda gündüz vakti içinde oruca niyet yapılabileceğinin caiz olduğunu da öğrendiğimiz gibi cünüplükten dolayı yıkanmayı fecir (şafak) ya da tan vaktine kadar ertelemenin de caiz olduğunu öğreniyoruz.

Bir de visal orucunun, yani hiç iftar etmeksizin ve ara vermeden art arda oruç tutulamayacağını da bu âyet gösteriyor. Bile bile yeme ve içme yüzünden kefaretin (cezanın) vacipliğini (farz olduğunu) da yine öğreniyoruz. Aynı şekilde cünüp olmanın oruca bir zarar vermediğini, buna aykırı gelmediğini de öğrenmiş bulunuyoruz.

« وَلَا تُبَاشِرُوهُنَّ وَأَنْتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسَاجِدِ » *"Mescitlerde itikafta bulunduğunuz müddetçe eşlerinize geceleri de yaklaşmayın."* Âyetin bu kısmından da, ramazan ayında geceleyin kişilerin eşleriyle cinsel ilişki kurmalarının helâl olduğunu ve fakat mescit ve camilerde itikafta bulunanların ise geceleri de eşleriyle cinsel ilişkiye girmelerinin yasak olduğuna açıklık getiriliyor ve buna dikkat çekiliyor. Ayrıca cümle hal yerindedir. Yine bu âyetten anlaşıldığı gibi itikafa girmek ancak mescitlerde olur, başka yerde değil. Ancak mescitler için de özel bir mescit değil, herhangi bir mescit olursa olsun bu, caizdir, olabilir.

---

[546] Bahri, 4510. Müslim, 1090.

« تِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِ » *"İşte bunlar* –zikredilen hükümler– *Allah'ın koyup çizdiği sınırlardır."* Bu sınırlara aykırı hareket ederek ve onları değiştirerek « فَلَا تَقْرَبُوهَا » *"Sakın o sınırlara yaklaşıp çiğnemeyin."* « كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ اٰيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ » *"İşte Allah insanlara âyetlerini* –şeriatlerini ve hükümlerini– *böylece açıklar ki, yasaklanan* –haram kılınan– *sınırları çiğnemekten sakınsınlar."*

❁ ❁ ❁

188. — 195. ÂYETLER

وَلاَ تَأْكُلُوآ أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ وَتُدْلُوا بِهَآ إِلَى
الْحُكَّامِ لِتَأْكُلُوا فَرِيقًا مِنْ أَمْوَالِ النَّاسِ بِالْإِثْمِ وَأَنْتُمْ
تَعْلَمُونَ ﴿١٨٨﴾ يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَهِلَّةِ قُلْ هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ
وَالْحَجِّ وَلَيْسَ الْبِرُّ بِأَنْ تَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ ظُهُورِهَا وَلٰكِنَّ
الْبِرَّ مَنِ اتَّقٰى وَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا وَاتَّقُوا اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ
تُفْلِحُونَ ﴿١٨٩﴾ وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ وَلاَ
تَعْتَدُوا إِنَّ اللّٰهَ لاَ يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ﴿١٩٠﴾ وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ
ثَقِفْتُمُوهُمْ وَأَخْرِجُوهُمْ مِنْ حَيْثُ أَخْرَجُوكُمْ وَالْفِتْنَةُ أَشَدُّ
مِنَ الْقَتْلِ وَلاَ تُقَاتِلُوهُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ حَتّٰى يُقَاتِلُوكُمْ
فِيهِ فَإِنْ قَاتَلُوكُمْ فَاقْتُلُوهُمْ كَذٰلِكَ جَزَآءُ الْكَافِرِينَ ﴿١٩١﴾ فَإِنِ
انْتَهَوْا فَإِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٩٢﴾ وَقَاتِلُوهُمْ حَتّٰى لاَ تَكُونَ
فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ لِلّٰهِ فَإِنِ انْتَهَوْا فَلاَ عُدْوَانَ إِلاَّ عَلَى
الظَّالِمِينَ ﴿١٩٣﴾ اَلشَّهْرُ الْحَرَامُ بِالشَّهْرِ الْحَرَامِ وَالْحُرُمَاتُ
قِصَاصٌ فَمَنِ اعْتَدٰى عَلَيْكُمْ فَاعْتَدُوا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا

اعْتَدٰى عَلَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللّٰهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ ﴿١٩٤﴾

وَأَنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ

وَأَحْسِنُوا إِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٩٥﴾

Meâli

188. Aranızda mallarınızı haksız sebeplerle yemeyin. Kendiniz bildiğiniz halde halka ait hiçbir malı haram yollardan yemeniz için o malları hakim ve idarecilere verip yedirmeyin!

189. Sana hilâl şeklinde doğan yeni ayları soruyorlar. De ki: Onlar insanlar için ve özellikle de hac için vakit ölçüleridir. Birr *(erdemlilik)* ihramlı iken ve hac dönüşü evlere arkadan gelip girmeniz değildir. Fakat asıl erdemlilik ve davranış Allah'ın emir ve yasaklarına riâyet ederek sakınanların gösterdiği erdem ve davranıştır. Öyleyse evlere normal giriş kapılarından girin. Allah'ın emir ve yasaklarına muhalefetten sakının uzak durun ki, kurtuluşa eresiniz.

190. Size karşı savaş açanlara siz de Allah yolunda savaş açın! Sakın saldırganlıkta bulunmayın. Şüphesiz Allah saldırganlık yaparak hadlerini aşanları sevmez.

191. Size karşı savaşanları her nerede bulur *(yakalarsanız)* hemen orada öldürün! Sizi çıkardıkları yerden siz de onları çıkarın! Fitne *(Şirki ve şirk düzenlerini ayakta tutmak için baş vurulan tüm yollar)* adam öldürmekten de beterdir. Onlar Mescit-i Haram'da sizinle savaşmadıkça siz de onlarla orada savaşmayın. Eğer onlar size karşı savaş açarlarsa siz de fırsat tanımaksızın onları hemen öldürün. İşte hakka karşı çıkan kâfirlerin cezası böyle verilecektir.

192. Eğer şirk ve bu uğurda savaştan vazgeçerlerse siz de onlara dokunmayın. Çünkü Allah mağfiret edendir ve merhamet edendir.

193. Fitne *(İslâm dışı şirk sistemleri ve işkenceleri)* bütünüyle yok edilinceye ve dini nizam Allah adına hakim oluncaya kadar onlarla savaşın. Eğer inkârdan ve saldırmaktan vazgeçerlerse bilin ki zalimlerden başkasına düşmanlık ve saldırı yoktur.

194. Haram *(saldırmazlığın geçerli olduğu)* ay, haram aya karşılıktır. Hurumat *(denen, dokunulmaz zaman ve mekanlarda dokunulmazlıklar da)* karşılıklıdır *(bunlarda da kısas geçerlidir)*. Öyleyse her kim saldırmazlık bulunan bu dönemlerde size saldırırsa siz de ona saldırdığı kadar saldırın. Allah'ın koyduğu sınırları çiğnemekten sakının ve bilin ki Allah, koyduğu yasakları çiğnemekten sakınanlarla beraberdir.

195. Allah yolunda harcama yapın da kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın. Hep iyilikte devam edin. Çünkü Allah muhsinleri *(her bakımdan kendi emirleri doğrultusunda davrananları)* sever.

Tefsiri

١٨٨- ﴿ وَلَا تَأْكُلُوٓا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ وَتُدْلُوا بِهَآ إِلَى الْحُكَّامِ لِتَأْكُلُوا فَرِيقًا مِنْ أَمْوَالِ النَّاسِ بِالْإِثْمِ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴾

188 – Aranızda mallarınızı haksız sebeplerle yemeyin. Kendiniz bildiğiniz halde halka ait hiçbir malı haram yollardan yemeniz için o malları hakim ve idarecilere verip yedirmeyin!

« وَلَا تَأْكُلُوٓا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ » *"Aranızda mallarınızı haksız sebeplerle* –Allah'ın mubah kılmadığı ve meşru saymadığı yollarla kiminiz kiminizin mallarını– *yemeyin."*

« وَتُدْلُوا بِهَا إِلَى الْحُكَّامِ لِتَأْكُلُوا فَرِيقًا مِنْ أَمْوَالِ النَّاسِ بِالْإِثْمِ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ » *"Kendiniz bildiğiniz halde halka ait hiçbir malı haram yollardan yemeniz için o malları hakim ve idarecilere verip yedirmeyin."*

« وَتُدْلُوا بِهَآ إِلَى الْحُكَّامِ » cümlesi meczum olup nehiy (yasak) hükmü içerisindedir ve « وَلَا تُدْلُوا بِهَا » takdirindedir. Yani, onun durumunu, işini ve o konuda hüküm vermesini isteyerek hakim ve yöneticilere aktarmayın, götürmeyin, demektir.

« لِتَأْكُلُوا فَرِيقًا مِنْ أَمْوَالِ النَّاسِ بِالْإِثْمِ » halka ya da insanlara ait hiç bir malı, hakim ve yöneticilere peşkeş çekmek için yalan yere şahitlikte bulunarak veya yalan yere yemin ederek ya da haksız tarafla anlaşmak sure-

tiyle bile bile yanıltma ve aldatma yolunu seçerek zalimden, ezenden yana hareket ederek yedirmeyin.

Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* bir hadislerinde birbirleriyle hasım olan iki kişini davalarına bakarlarken şöyle buyurmuşlar:

"Nihâyet ben de ancak bir beşerim. Siz davalarınızı bana getiriyorsunuz. Ola ki, biriniz diğerine göre konuşması ve deliliyle daha kurnazca hareket ederek beni ikna edebilir ve ben de ondan dinlediklerim doğrultusunda onun lehine hüküm (karar) *verebilirim. Kardeşinin hakkı olan bir şeyden her kimin lehine bir hüküm vermiş isem, ondan hiçbir şey almasın. Çünkü benim onun lehine verdiğim hüküm* (karar) *ateşten bir parçadır."*

İşte bunun üzerine davalı ve davacının her ikisi de ağlamaya başlarlar ve her biri kendi hasmı lehine feragat ederek:

— *Bana ait olan hakkım arkadaşıma kalsın demişlerdir.* [547]

Bir başka yoruma göre ise, « وَتُدْلُوا بِهَا » ile dikkat çekilmek istenen şey, o malların bir kısmını art niyetli hakim ve yöneticilere rüşvet olarak verilip yedirilmemesidir.

Âyetteki, « وَتُدْلُوا » kelimesi, « أَدْلَى » kökünden türemedir. Bu da atmak ve sarkıtmak manalarına gelir. Örneğin; « أَدْلَى دَلْوَهُ » denir ki bu, kuyudan su ihtiyacını karşılamak için oraya kovasını sarkıtıp oradan su çekmek, demektir. İşte burada hakim ve yöneticilerin önüne rüşvet atarak haksız olduğu bir noktada davayı kendi lehine dönüştürmek içindir ki, haramdır.

« وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ » Kendinizin batıl yolda olduğunuzu, haksız olduğunuzu bildiğiniz halde. Böyle bir masiyeti (çirkefliği) bilerek işlemek suretiyle daha iğrenç bir konuma gelmektir. Bunu yapan bir kimse de kesinlikle kötülenmeyi, tevbihi çok daha fazlasıyla hak etmiştir.

Muaz b. Cebel Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'e, hilâl ile ilgili soru yöneltir ve:

"Ey Allah'ın Rasulü! Nedir bu hilâlin durumu? Bir bakıyorsun ip gibi inceliyor, o şekilde gözüküyor, sonra da giderek yavaş yavaş doluyor ve nor-

---

[547] Ahmed, Müsned: 6/308. Buhari, 2458. Müslim, 1713-4.

mal haline geliyor. Sonra tekrar eksilmeye başlıyor ve böylece yine ilk haline dönüyor. Güneş gibi hep aynı durumda kalmıyor, acaba neden?"

İşte bu soru üzerine aşağıda tefsirini yapacağımız âyet nazil olmuştur.[548]

١٨٩– ﴿ يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْأَهِلَّةِ قُلْ هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ وَالْحَجِّ وَلَيْسَ الْبِرُّ بِأَنْ تَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ ظُهُورِهَا وَلَٰكِنَّ الْبِرَّ مَنِ اتَّقَىٰ وَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴾

189 – Sana hilâl şeklinde doğan yeni ayları soruyorlar. De ki: Onlar insanlar için ve özellikle de hac için vakit ölçüleridir. Birr (erdemlilik) **ihramlı iken ve hac dönüşü evlere arkadan gelip girmeniz değildir. Fakat asıl erdemlilik ve davranış Allah'ın emir ve yasaklarına riâyet ederek sakınanların gösterdiği erdem ve davranıştır. Öyleyse evlere normal giriş kapılarından girin. Allah'ın emir ve yasaklarına muhalefetten sakının** (uzak durun) **ki, kurtuluşa eresiniz.**

« يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْأَهِلَّةِ » *"Sana, hilâl şeklinde doğan yeni ayları soruyorlar."* « الأهلّة » kelimesi *"hilâl"* kelimesinin çoğuludur. Buna bu ismin verilmesi, halkın hilâli görmesiyle seslerini yükseltmelerinden ötürüdür.

« قُلْ هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ وَالْحَجِّ » *"De ki: Onlar insanlar için ve özellikle de hac için vakit ölçüleridir."* Yani, bunlar öylesi ölçü ve işaretler (alâmetlerdir) ki, halk bunlar sayesinde ne zaman ziraat yapacaklarını, ekinlerini ne zaman ekip, ne zaman biçeceklerini, ticari yönden alış verişlerindeki alacaklarının ve vereceklerinin zamanlarını belirlemede, ne zaman ve hangi ayda oruç tutmaları gerektiğini, ne zaman bayram yapacaklarını, kadınlarının iddet sürelerini, hayız (aybaşı) dönemlerini (günlerini), gebelik sürelerini, doğumlarını ve daha buna benzer şeyleri belirleyen zaman belirleme ölçüleridir.

Bunlar dışında ayrıca hac ibadetiyle ilgili vakitlerin belirlemesinde de hilâl bir vakit ölçüsüdür.

---

[548] Vahidi, Esbab'ul-Nüzul, S: 32.

Bir de Ensar'dan yani Medineli Müslümanlardan kimileri ihrama girdikleri zaman herhangi bir bağ – bahçeye, bir eve ve çadıra kapılarından içeri girmezlermiş. Bunlardan köy ve kasabalarda yerleşik halk olarak oturanlar, evlerinin arkasından bir delik (kapı) açarlar ve buradan evlerine girip çıkarlarmış. Köy ve kasaba gibi yerlerde yerleşik olarak kalmayıp da çadır hayatı yaşayanlar da, çadırlarına, kapının bulunduğu istikametin tersine olan arka taraftan girer çıkarlarmış. İşte şimdi tefsirini yapacağımız âyetin bu kısmı bu gerçeğe işaret ediyor.

« وَلَيْسَ الْبِرُّ بِأَنْ تَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ ظُهُورِهَا » *"Birr* (erdemlilik) *ihramlı iken ve hac dönüşü evlere arkalarından gelip girmeniz değildir."* Yani, asıl fazilet ve erdemlilik evlere girmek için kendinizi zora sokmakta değildir.

Bu âyetteki, « الْبِرُّ » kelimesinin merfu kılınmasında herhangi bir ihtilaf yoktur. Daha önce, Bakara Sûresi 177. âyetde açıkladığımız gibi âyet orada iki şekilde yorumlanabilir bir ihtimal taşımaktadır. Orada hem merfu ve hem de mansub olarak okunması caizdir. Oysa buradaki âyette sadece bir tek yorum ihtimali vardır. Bu da merfu okunması ihtimalidir. Çünkü « ب » cer edatı yalnızca « لَيْسَ » kelimesinin haberine dahil olur.

« وَلٰكِنَّ الْبِرَّ مَنِ اتَّقٰى » *"Fakat asıl erdemlilik ve davranış Allah'ın emir ve yasaklarına riâyet ederek* –Allah'ın haram kıldıklarından *–sakınanların gösterdiği erdem ve davranıştır."*

Kıraat imamlarından Nafi, Ebu Cafer, Ebu Amr, Yakup ve Hafs, « الْبُيُوتَ » kelimesini görüldüğü gibi zamme (ötre) ile okumuşlardır. Ki asl olan da zaten budur. Tıpkı, « كَعْب » ve « كُعُوب » kelimeleri gibi.

Ancak « ب » harfinden sonra gelen « ـيـ » harfi sebebiyle « ب » harfini kesreli olarak, « الْبِيُوتَ » tarzında okuyanlar da olmuştur. Fakat böyle bir okuma tarzında kesreden zamme harekesine geçişi gerektirmektedir.

Onların hilâller hakkında soru sormalarında sanki şöyle bir soru sorulmuş gibi: "Bu hilâllerin eksilip artmasındaki hikmet nedir?" Bilindiği gibi yüce Allah her ne yaparsa mutlaka bir hikmete dayalı olarak onu işler. Dolayısıyla siz hilâlden falan soru sormayı bırakın da işlemekte ol-

duğunuz ve birr (iyilik ve fazilet) sandığınız halde iyilik ve faziletle hiçbir alakası bulunmayan bu gerçeğe ve bu tek haslete bakın, onun üzerinde düşünün.

İşte bu şekildeki bir yorumla bu kısmın âyetin öncesiyle bağlantısı mümkün olabilmektedir.

Bir diğer ihtimale göre de bu, bir tür konuyu değiştirmektir. Mademki burada hac ile ilgili vakitlere değinildi. Hemen buradan bir saptama yapılarak onların hac esnasındaki fiillerine de böylelikle değinilmiş oldu.

Bir başka ihtimal de şudur: Bu, onların sorularına bir bakıma aksiyle bir cevap oluşturma açısından bir temsil, yani örneklendirmedir. Yani, böylesi bir soru sormak adeta evin normal giriş kapısından girmeyi bırakıp da arka taraftan açtığı bir delikten içeriye girenin durumuna benzemektedir. Mana şöyledir:

"Soru sormakla meseleyi çarpıtarak üzerinde durmak istediğiniz ve yapmamanız gereken şeyi işlemeniz iyilik ve fazilet değildir. Ancak asıl fazilet ve iyilik, haramlardan sakınanların, yasaklardan kaçınanların ve bu türden işler işlemeye kalkışmayanların fazilet ve iyiliğidir."

« وَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا » *"Öyleyse evlere* (normal) *kapılarından girin."* İşlere başlamanız gereken noktadan ve yerlerden başlayın. Tersine iş yapmayın. Ya da bundan murat şudur:

Allah'ın yaptığı tüm fiillerin mutlaka bir hikmete dayalı olarak ve doğru bir şekilde işlediğine iman etmek, buna şekilde itikatta bulunmaktır. Herhangi bir şüpheye ve yanlışa düşmeden, bunlara fırsat vermeden inanmaktır. Bu konuda bir şüpheye yer olmadığına kesin iman etmektir. Bunlar olmalı ki, herhangi bir soru sorulmamış olsun. Çünkü, bu türden soruların sorulmasında bir tür şüphenin yer aldığına işarettir. Bunlardan da uzak durulmalıdır. Nitekim, Rabbimiz şöyle buyurmuştur:

﴿ لاَ يُسْأَلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْأَلُونَ ﴾

"Allah, yaptığından sorumlu tutulamaz; onlar ise sorguya çekileceklerdir." [549]

---

[549] Enbiya, 23.

« وَاتَّقُوا اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ » *"Allah'ın emir ve yasaklarına muhalefetten sakının – uzak durun ki* –ebedî nimetleri elde ederek– *kurtuluşa ereseniz."*

١٩٠– ﴿ وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ﴾

190 – Size karşı savaş açanlara siz de Allah yolunda savaş açın! Sakın saldırganlıkta bulunmayın. Şüphesiz Allah saldırganlık yaparak hadlerini aşanları sevmez.

« وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ » *"Size karşı savaş açanlara siz de Allah yolunda savaş açın!"* Allah yolunda savaş açmak demek, Allah'ın kelimesinin yücelmesi, dininin aziz olması ve uygulama alanına geçirilmesi için cihad etmektir. Ancak karşı taraftan size herhangi bir şekilde engel çıkarmaksızın ve savaşa girişmeksizin dokunmazlarsa, siz de onlara bir müdahalede bulunmayın. İşte bu duruma göre bu âyet, yüce Rabbimizin şu kavliyle mensuh bulunmaktadır, yani hükmü yürürlükten kaldırılmıştır.

﴿ وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَافَّةً ﴾

"Müşrikler size karşı nasıl topyekün olarak savaşıyorlarsa siz de onlara karşı topyekün olarak savaşın!" [550]

Rivâyete göre Bakara Suresindeki bu âyet savaşma konusunda ilk inen âyettir. Böylece Rasulûllah (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem) kendisiyle savaşanlarla savaşır, savaşmayanlardan da uzak dururdu, onlara herhangi bir şey yapmazdı.

Ya da bunun manası şöyle olabilir: Sizinle doğrudan savaşanlarla ve açıkça düşmanlık sergileyenlerle Allah için savaşın. Fakat yaşlı, çocuk ve kadın gibi sizinle doğrudan savaşmayan, bir hareket içinde bulunmayanlarla savaşmayın. Bunları savaşın dışında tutun.

---

[550] Tevbe, 36.

Ya da her manadaki inkârcı kâfirlerle, İslâm'a ve hakka karşı olanlarla Allah yolunda savaşın, demektir. Çünkü bunlar ve bunlar gibi hareket edenlerin tümü, Müslümanlara karşı topyekün imha planının içinde yer almaktadırlar ve fiilen savaş halindedirler. Dolayısıyla böyle bir amaçla hareket eden kâfirler adeta Müslümanlara karşı savaşıyor hükmünü taşırlar. Bu itibarla bunlar da asla göz ardı olunmamalıdırlar.

« وَلَا تَعْتَدُوا » *"Sakın* –savaşı ilk başlatan olarak veya size yasaklanan şeyleri yapmakla örneğin kadınları, yaşlıları ve benzerlerini ezerek veya müsle yaparak– *saldırganlıkta bulunmayın."*

« اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ » *Şüphesiz Allah saldırganlık yaparak hadlerini aşanları sevmez."*

١٩١– ﴿ وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ ثَقِفْتُمُوهُمْ وَاَخْرِجُوهُمْ مِنْ حَيْثُ اَخْرَجُوكُمْ وَالْفِتْنَةُ اَشَدُّ مِنَ الْقَتْلِ وَلَا تُقَاتِلُوهُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ حَتّٰى يُقَاتِلُوكُمْ فِيهِ فَاِنْ قَاتَلُوكُمْ فَاقْتُلُوهُمْ كَذٰلِكَ جَزَٓاءُ الْكَافِرِينَ ﴾

191 – Size karşı savaşanları her nerede bulursanız (yakalarsanız) **hemen orada öldürün! Sizi çıkardıkları yerden siz de onları çıkarın! Fitne** (Şirki ve şirk düzenlerini ayakta tutmak için baş vurulan tüm yollar) **adam öldürmekten de beterdir. Onlar Mescit-i Haram'da sizinle savaşmadıkça siz de onlarla orada savaşmayın. Eğer onlar size karşı savaş açarlarsa siz de fırsat tanımaksızın onları hemen öldürün. İşte hakka karşı çıkan kâfirlerin cezası böyle verilecektir.**

« وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ ثَقِفْتُمُوهُمْ » *"Size karşı savaşanları her nerede bulursanız* (yakalarsanız) *hemen orada öldürün."*

"Sekf" kelimesi üstün gelmek suretiyle bulup yakalamak demektir. Yani, kelime hem yakalama ve hem de üstün gelme anlamında bulmak demektir.

« وَاَخْرِجُوهُمْ مِنْ حَيْثُ اَخْرَجُوكُمْ » *"Sizi çıkardıkları yerden* –Mekke'den– *siz de onları çıkarın!"* Yüce Allah bu âyet ile onlara Mekke'nin fethini vaat buyuruyor. Nitekim Rasulûllah (*Sallallâhu Aleyhi ve Sellem*) Mekke'nin fethi günü de Müslüman olmayanları buna dayanarak Mekke'den çıkarıp atmıştır.

« وَالْفِتْنَةُ أَشَدُّ مِنَ الْقَتْلِ » *"Fitne* (şirki ve şirk düzenlerini ayakta tutmak için başvurulan tüm yollar) *adam öldürmekten de beterdir."* Onların Allah'a şirk koşmaları sizden dolayı onların helâl kılınan ölümlerinden bu şirk olayı daha beterdir. Bir diğer yoruma göre de buradaki fitneden kasıt, ahiret azabıdır. Farklı diğer bir yoruma göre de fitne, insanın karşı karşıya kaldığı belâ, felâket, sıkıntı ve musibet demektir. Kişinin bu türden karşı karşıya bulunduğu sıkıntılar ölümden daha beter gelir.

Nitekim bir bilge kişiye:

— *Ölümden daha beter ve şiddetli şey nedir,* diye sorulur. O da:

— *Karşı karşıya kalınan mihnet ve sıkıntı sebebiyle ölümün temenni edilmesi olayıdır,* der. Nitekim, bir kimsenin öz vatanından çıkarılması, sürgün edilmesi, kişinin sırf bu ezadan dolayı ölümü arzuladığı olaylardandır.

« وَلَا تُقَاتِلُوهُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ حَتّٰى يُقَاتِلُوكُمْ فِيهِ » *"Onlar Mescid-i Haram'da sizinle savaşmadıkça siz de onlarla orada savaşmayın."* Harem dahilinde ve çevresinde olsun savaşa ilk başlayanlar ve saldırıya ilk geçenler onlar olmadıkça buna ilk başlayan siz olmayın. Biz Ehl-i Sünnet'e (Hanefîlere) göre Mescit-i Haram ifadesiyle tüm, harem sınırları buna dahildir.

« فَإِنْ قَاتَلُوكُمْ فَاقْتُلُوهُمْ » *"Eğer onlar size karşı savaş açarlarsa siz de fırsat tanımaksızın onları hemen* –Harem'de– *öldürün."* Her ne kadar, *"Size karşı savaşanları her nerede bulursanız* (yakalarsanız) *hemen orada öldürün!"* hükmüne göre bütün mekanlarda İslâm düşmanlarını öldürmenin mübah olduğu, bir sakıncasının bulunmadığı ifade edilmiş ise de bize (Hanefîlere) göre haram aylarda savaşılır. Ancak onlar savaş ve saldırıyı ilk başlatan olurlarsa biz de hemen onlarla savaşırız ve saldırırız. Bunun Harem dahilinde olup olmaması fark etmez.

Ancak, *"Onlar Mescit-i Haram'da sizinle savaşmadıkça siz de onlarla orada savaşmayın."* kavlinde özellikle Harem'in söz konusu edilmesi ve burada savaşa başlama izni, ilk saldırının ve savaşın onlar tarafından başlatılması halinde biz de ayniyle karşılık veririz. Nitekim "Şerhu'l-Te'vilat" eserinde de böyledir.

« كَذٰلِكَ جَزَآءُ الْكَافِرِينَ » *"İşte hakka karşı çıkan kâfirlerin cezası böyle verilecektir."* Bu cümle mübteda ve haberdir.

Kıraat imamlarından Hamza ve Ali elifsiz olarak « وَلَاتَقْتُلُوهُمْ » – « حَتّٰى يَقْتُلُوكُمْ » – « فَانْ قَتَلُوكُمْ » tarzında kıraat etmişlerdir.

١٩٢– ﴿ فَإِنِ انْتَهَوْا فَإِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴾

192 – Eğer şirk ve bu uğurda savaştan vazgeçerlerse siz de onlara dokunmayın. Çünkü Allah mağfiret edendir ve merhamet edendir.

« فَإِنِ انْتَهَوْا فَإِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ » *"Eğer şirk ve bu uğurda savaştan vazgeçerlerse siz de onlara dokunmayın. Çünkü Allah* –onların geçmişte işledikleri azgınlı ve taşkınlıklarını– *mağfiret edendir,* –tevbe ve imanlarını kabul etmekle de– *merhamet edendir."*

١٩٣– ﴿ وَقَاتِلُوهُمْ حَتّٰى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ لِلّٰهِ فَإِنِ انْتَهَوْا فَلَا عُدْوَانَ إِلَّا عَلَى الظَّالِمِينَ ﴾

193 – Fitne (İslâm dışı şirk sistemleri ve işkenceleri) **bütünüyle yok edilinceye ve dini nizam Allah adına hakim oluncaya kadar onlarla savaşın. Eğer inkârdan ve saldırmaktan vazgeçerlerse bilin ki, zalimlerden başkasına düşmanlık ve saldırı yoktur.**

« وَقَاتِلُوهُمْ حَتّٰى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ لِلّٰهِ » *"Fitne* (İslâm dışı şirk sistemleri ve işkenceleri) *bütünüyle yok edilinceye ve dini nizam Allah adına hakim oluncaya* –şeytani ve tağuti bir düzene imkan kalmayıncaya ve Allah'tan başkasına kulluk edilmeyinceye– *kadar onlarla savaşın."*

Bu âyetteki, « كَانَ » fiili tam fiildir. « حَتّٰى » kelimesi de, « كَيْ » ya da « الَى انْ » manasınadır.

« فَإِنِ انْتَهَوْا فَلَا عُدْوَانَ إِلَّا عَلَى الظَّالِمِينَ » *"Eğer inkârdan ve savaştan vazgeçerlerse biliniz ki zalimlerden başkasına düşmanlık ve saldırı yoktur."* Eğer küfrü bırakırlarsa artık onlarla savaşmayın. Çünkü zalimlerden baş-

kasına düşmanlık yoktur. Zalimler de kalmayınca artık dokunmayın. Ya da bunun yorumu şöyle de olabilir:

"Düşmanlıkta ısrar eden zalimlere karşı değil, zulmetmeyenlere karşı bir şey yapmayın."

Benzerlik sebebiyle zalimlerin cezası zulüm olarak adlandırıldı. Tıpkı Rabbimizin şu kavli gibi:

﴿ فَمَنِ اعْتَدٰى عَلَيْكُمْ فَاعْتَدُوا عَلَيْهِ ﴾ [551]

Bunu biraz sonra açıklayacağız.

Müşrikler Hudeybiye senesinde haram olan ayda, yani savaş yapılmaması gereken ve dokunulmazlığın bulunduğu bir ayda Müslümanlara savaş açmışlardı. Bu ay zilkade ayı idi. Müslümanlar umrelerini kaza etmek maksadıyla umre haccı için yola çıktıklarında ve savaşmayı da istemediklerinden ötürü –ki çıktıkları ay da yine haram olan zilkade ayı idi– kendilerine işte aşağıdaki âyette belirtildiği şekilde cevap verildi.

١٩٤– ﴿ اَلشَّهْرُ الْحَرَامُ بِالشَّهْرِ الْحَرَامِ وَالْحُرُمَاتُ قِصَاصٌ فَمَنِ اعْتَدٰى عَلَيْكُمْ فَاعْتَدُوا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا اعْتَدٰى عَلَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللّٰهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ ﴾

194 – Haram (saldırmazlığın geçerli olduğu) **ay, haram aya karşılıktır. Hurumat** (denen, dokunulmaz zaman ve mekanlarda dokunulmazlıklar da) **karşılıklıdır** (bunlarda da kısas geçerlidir). **Öyleyse her kim saldırmazlık bulunan bu dönemlerde size saldırırsa siz de ona saldırdığı kadar saldırın. Allah'ın koyduğu sınırları çiğnemekten sakının ve bilin ki Allah, koyduğu yasakları çiğnemekten sakınanlarla beraberdir.**

« اَلشَّهْرُ الْحَرَامُ بِالشَّهْرِ الْحَرَامِ » *"Haram* (saldırmazlığın geçerli olduğu) *ay haram aya karşılıktır."*

---

[551] Bakara, 194.

Burada, « اَلشَّهْرُ الْحَرَامُ » mübtedadır. « بِالشَّهْرِ الْحَرَامِ » de bunun haberidir. Yani; mademki onlar geçen yıl bu haram ayda dokunulmazlığı hiçe saydılar ve saldırı olabilecek girişimlerde bulundular. İşte onların o aydaki hareketlerine ve davranışlarına karşılık biz de aynı ayda görevimizi gerektiği gibi yerine getireceğiz ve ne icabederse onu da yaparız. Onların yasakları çiğnemeleri halinde biz de aynıyla karşılık veririz. Nasıl ki onlar o yasaklı ayda size saldırıya ve engel olmaya kalkıştılar ise siz de aynı şekilde o ayda bunu onlara yapabilirsiniz.

« وَالْحُرُمَاتُ قِصَاصٌ » *"Hurumat* (denen dokunulmaz zaman ve mekanlarda dokunulmazlıklar da) *karşılıklıdır* (bunlarda da kısas geçerlidir)." Yani, hürmet gerektiren her yer ve zamanda kısas cereyan eder, geçerlidir. Her kim bir hürmeti (dokunulmazlığı) çiğnerse, yani kısas gerektirecek tarzda bir sınırı çiğneyene bu ceza verilir. Mademki onlar sizin haram (dokunulmaz) olan sınırınızı çiğnediler. Siz de onlara aynısını yapın ve bu hususu da önemsemeyin, dedikodulara aldırmayın. Nitekim Rabbimiz bu gerçeği şu kavliyle de te'kit ve teyit ederek şöyle devam ediyor:

« فَمَنِ اعْتَدٰى عَلَيْكُمْ فَاعْتَدُوا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا اعْتَدٰى عَلَيْكُمْ » *"Öyleyse her kim saldırmazlık ve dokunulmazlık bulunan bu dönemlerde size saldırırsa siz de ona misilleme olacak kadar saldırın."*

Âyette geçen, « مَنْ » edatı şart içindir. « بِ » harfi zaide değildir. Âyette aynı zamanda, *"mümaselet"* cezası tesbit edilmiş bulunuyor. Saldırganın saldırı şekli, zamanı ve yerine göre aynıyla kendisine karşılık verileceğinin kesin yolu açılmış oluyor. Onların düşmanlıklarından sakınıp Allah'ın emirlerine sağlam bir şekilde bağlanın.

Veya âyetteki, « بِ » harfi zaidedir. Bu durumda mana şöyle takdir olunur, *"onların düşmanlıkları gibi bir düşmanlık."*

« وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ » *"Allah'ın koyduğu sınırları çiğnemekten sakının.* –Siz onların size olan düşmanlıklarını ve tecavüzlerini bertaraf ederek zafer ve üstünlük kazanmışken, helâl olmayan bir yoldan onlara saldırmaktan uzak durun.– *Ve bilin ki, Allah, koyduğu ya-*

sakları çiğnemekten sakınanlarla –yardımı ve zafere erdirmesiyle– *beraberdir.*"

١٩٥– ﴿ وَأَنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ وَأَحْسِنُوا إِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴾

195 – Allah yolunda harcama yapın da kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın. Hep iyilikte devam edin. Çünkü Allah muhsinleri (her bakımdan kendi emirleri doğrultusunda davrananları) **sever.**

« وَأَنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ » "*Allah yolunda harcama yapın da kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın.*"

« وَأَنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ » *Allah rızası uğrunda harcayın.* Bu, cihad ve diğer tüm hayri konular anlamında geneldir.

« وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ » *kendi canınızı..* « ب » harfi zaidedir. Ya da bunun manası, "*Kendi ellerinizle kendinizi öldürmeyin, canlarınıza kıymayın.*" demektir. Nitekim, kişinin kendisinin helâkine sebep olabilecek bir şeyi yapması durumunda "*Filan kimse kendi eliyle canını helâk etti.*" denir. Bu durumda mana şöyledir: Allah yolunda infak ve harcamayı terk etmekten nehiy, yasaklanma vardır. Çünkü Allah yolunda harcamayı terk etmek helâk sebebidir. Ya da bizzat kendisini bile başkasına muhtaç hale getirecek olan israftan, savurganlıktan, nafakayı har vurup harman savurmaktan men etmektir. Çoluk çocuklarını başkalarına elavuç açacak konuma düşürmekten men etmektir. Ya da canını tehlikeye sokmaktan men etmektir. Ya da bir bakıma düşmanın güçlenip kuvvetlenmesine neden olabilecek olan gazâya (savaşa) gitmeyi terk etmeyi bir yasaklamadır. Tehlike, helâk ve helek hepsi de aynı anlamdadırlar.

« وَأَحْسِنُوا إِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ » "*Hep iyilikte devam edin* –geride bırakacağınız şeyler noktasında Allah hakkında iyi zanna ve niyete sahip olun– *çünkü Allah muhsinleri – her bakımdan kendi emirleri doğrultusunda davrananları)* –ihtiyaç sahiplerine yarım ellerini uzatanları– *sever.*"

❁ ❁ ❁

196. — 203. ÂYETLER

وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلّٰهِ فَإِنْ أُحْصِرْتُمْ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ وَلاَ تَحْلِقُوا رُؤُسَكُمْ حَتّٰى يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحِلَّهُ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ بِهِ أَذًى مِنْ رَأْسِهِ فَفِدْيَةٌ مِنْ صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسُكٍ فَإِذَآ أَمِنْتُمْ فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلاٰثَةِ أَيَّامٍ فِي الْحَجِّ وَسَبْعَةٍ إِذَا رَجَعْتُمْ تِلْكَ عَشَرَةٌ كَامِلَةٌ ذٰلِكَ لِمَنْ لَمْ يَكُنْ أَهْلُهُ حَاضِرِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوآ أَنَّ اللّٰهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿١٩٦﴾ اَلْحَجُّ أَشْهُرٌ مَعْلُومَاتٌ فَمَنْ فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ فَلاَ رَفَثَ وَلاَ فُسُوقَ وَلاَ جِدَالَ فِي الْحَجِّ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ يَعْلَمْهُ اللّٰهُ وَتَزَوَّدُوا فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوٰى وَاتَّقُونِ يَآ أُولِي الْأَلْبَابِ ﴿١٩٧﴾ لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَبْتَغُوا فَضْلاً مِنْ رَبِّكُمْ فَإِذَا أَفَضْتُمْ مِنْ عَرَفَاتٍ فَاذْكُرُوا اللّٰهَ عِنْدَ الْمَشْعَرِ

الْحَرَامِ وَاذْكُرُوهُ كَمَا هَدٰيكُمْ وَإِنْ كُنْتُمْ مِنْ قَبْلِهِ لَمِنَ
الضَّآلِّينَ ﴿١٩٨﴾ ثُمَّ أَفِيضُوا مِنْ حَيْثُ أَفَاضَ النَّاسُ وَاسْتَغْفِرُوا
اللّٰهَ إِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٩٩﴾ فَإِذَا قَضَيْتُمْ مَنَاسِكَكُمْ فَاذْكُرُوا
اللّٰهَ كَذِكْرِكُمْ اٰبَآءَكُمْ أَوْ أَشَدَّ ذِكْرًا فَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ
رَبَّنَآ اٰتِنَا فِي الدُّنْيَا وَمَا لَهُ فِي الْاٰخِرَةِ مِنْ خَلَاقٍ ﴿٢٠٠﴾ وَمِنْهُمْ
مَنْ يَقُولُ رَبَّنَآ اٰتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْاٰخِرَةِ حَسَنَةً
وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ﴿٢٠١﴾ أُولٰٓئِكَ لَهُمْ نَصِيبٌ مِمَّا كَسَبُوا وَاللّٰهُ
سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٢٠٢﴾ وَاذْكُرُوا اللّٰهَ فِيٓ أَيَّامٍ مَعْدُودَاتٍ فَمَنْ
تَعَجَّلَ فِي يَوْمَيْنِ فَلَآ إِثْمَ عَلَيْهِ وَمَنْ تَأَخَّرَ فَلَآ إِثْمَ عَلَيْهِ
لِمَنِ اتَّقٰى وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوٓا أَنَّكُمْ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٢٠٣﴾

Meâli

196. Haccı da umreyi de Allah adına tamamlayın. Şâyet engellenirseniz bu takdirde kolayınıza gelen kurbanı gönderin. Kurban yerine varıncaya kadar başlarınızı tıraş etmeyin. Sizden her kim hasta olur ya da başından bir rahatsızlığı olursa, bu gibi kimselerin fidye olarak oruç tutması, sadaka vermesi veya kurban kesmesi gerekir. Hac yolculuğu için tehlikeden emin olduğunuz zaman her kim hac günlerine kadar umre yaparak sevaptan yararlanmak isterse kolayına gelen bir kurban kesmesi gerekir. Kurbanı bulamayan kimse de hac sırasında üç ve memleketine döndüğünde de yedi gün olmak üzere toplam on gün oruç tutar. Kendilerinden bu görevler istenen kimseler, ailesi Mescit-i Haram civarında oturmayanlar içindir. Allah'ın emirlerine karşı gelmekten sakının ve iyi bilin ki, Allah'ın vereceği ceza pek çetindir.

197. Hac ibadeti bilinen aylarda yerine getirilir. Kim o aylarda hacca niyetle ihrama girerse hac esnasında kadına yaklaşmak, günah sayılabilecek tutum ve davranışların içine girmek ve kavga etmek yoktur. Her ne hayır işlerseniz Allah onu bilir. *(O halde ey inananlar!)* azık edinin. Şüphesiz azığın en hayırlısı ve en iyisi Allah'ın emir ve yasaklarına bağlı amel işlemek suretiyle olan takvadır. Ey akıl sahipleri! Emir ve yasaklarımı çiğnemekten sakının.

198. Hac mevsiminde ticaret yapmak suretiyle Rabbinizden size gelecek bir lütfu ve kazancı aramanızda size herhangi bir vebal ve günah yoktur. Arafat'ta vakfeden ayrılıp sel misali Müzdelife'ye doğru yol aldığınızda Meş'ar-i Haram'da Allah'ı zikredin. Ve Allah sizi nasıl doğru yola hidâyet etmiş ise siz de öylece Allah'ı anın. Oysa siz bundan önce gerçekten hep dalâlet içinde *(yani sapıklardan)* idiniz.

199. Bundan sonra insanların sel misali akın edip geldiği yerden siz de akıp gelin. Allah'tan mağfiret dileyin, Doğrusu Allah çok affeden ve çok merhamet edip esirgeyendir.

200. Hac ibadetlerinizi tamamlayınca, zamanında atalarınızı överek andığınız gibi, hatta ondan da çok Allah'ı anın. İnsanlardan öyleleri de var ki: "Ey Rabbimiz! Bize vereceklerini bu dünyada ver." derler. Böylelerinin ahirette sevaptan yana elde edecekleri bir nasipleri yoktur.

201. Onlardan öylesi insanlarda vardır ki; şöyle yakarırlar: "Rabbimiz! Bize bu dünyada da iyilik ve güzellik ver, ahirette de iyilik ve güzellik ver ve bizi cehennem ateşinden koru!"

202. İşte bunlar için kazandıklarından önemli bir pay vardır. Kaldı ki; Allah, hesabı pek çabuk görendir.

203. Sayılı günlerde tekbir ve telbiye *(Lebbeyk)* ile Allah'ı anın! Kim erken hareket edip iki gün içinde Mina'dan Mekke'ye dönmek isterse ona bir vebal yoktur. Kim de geri kalırsa ona da bir vebal yoktur. Bütün bunlar Emir ve yasaklar uyarak sakınıp hareket edenler içindir. O halde Allah'ın emirlerine bağlı kalarak yasaklarından sakının! Ve iyi bilin ki; sonunda hesap vermek üzere O'nun huzurunda toplanacaksınız.

Tefsiri

١٩٦— ﴿ وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلّٰهِ فَإِنْ أُحْصِرْتُمْ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ وَلَا
تَحْلِقُوا رُؤُسَكُمْ حَتّٰى يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحِلَّهُ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ بِهِ أَذًى مِنْ
رَأْسِهِ فَفِدْيَةٌ مِنْ صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسُكٍ فَإِذَا أَمِنْتُمْ فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ
فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ فِي الْحَجِّ وَسَبْعَةٍ إِذَا رَجَعْتُمْ
تِلْكَ عَشَرَةٌ كَامِلَةٌ ذٰلِكَ لِمَنْ لَمْ يَكُنْ أَهْلُهُ حَاضِرِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَاتَّقُوا اللّٰهَ
وَاعْلَمُوا أَنَّ اللّٰهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴾

196 – Haccı da umreyi de Allah adına tamamlayın. Şâyet engellenirseniz bu takdirde kolayınıza gelen kurbanı gönderin. Kurban yerine varıncaya kadar başlarınızı tıraş etmeyin. Sizden her kim hasta olur ya da başından bir rahatsızlığı olursa, bu gibi kimselere fidye olarak oruç tutmak, sadaka vermek veya kurban kesmek gerekir. Hac yolculuğu için tehlikeden emin olduğunuz zaman her kim hac günlerine kadar umre yaparak sevaptan yararlanmak isterse kolayına gelen bir kurban kesmesi gerekir. Kurbanı bulamayan kimse de hac sırasında üç ve memleketine döndüğünde de yedi gün olmak üzere toplam on gün oruç tutar. Kendilerinden bu görevler istenen kimseler, ailesi Mescit-i Haram civarında oturmayanlar içindir. Allah'ın emirlerine karşı gelmekten sakının ve iyi bilin ki; Allah'ın vereceği ceza pek çetindir.

« وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلّٰهِ » *"Haccı da umreyi de Allah adına tamamlayın."* Hac ve umre görevlerini eksiksiz olarak, tüm şartlarını yerine getirerek ve savsaklamaksızın Allah rızası için farzlarını işleyerek yerine getirin.

Bu görevlerin tamamlanması ancak göreve başlanmasından sonradır, denmiştir. Bu da, hac ve umre görevlerine başlayan kimselerin bu takdirde bu her iki görevi tamamlamalarının lâzım geldiğini gösterir, bunun için bir delil oluşturur. Nitekim biz Hanefiler, işte buna dayanarak, Umre görevine başlanmakla bu görev artık mutlaka yapılması gereken bir ibadet olmuş olur, demekteyiz.

Ancak Şafiilere göre bu ayete dayanarak umrenin de lüzumuna hükmetmek gerekmez. Çünkü bu, bunu tamamlamakla ilgili bir emirdir. Öyle olur ki, bazen bir vacibin (farzın) tamamlanması emredileceği gibi bir tatavvuun (nafilenin) tamamlanması için de emir verilebilir.

Ya da hac ile umrenin tamamlanması demek, bu her ikisi için bulunduğu yerden itibaren bu niyetle ihrama giyerek bu şekilde hareket etmektir. Ya da hac ve umre için ayrı ayrı yolculuk tertib etmektir. Yahut da bu her iki ibadet için de helâl yoldan infakta bulunmak, harcama yaparak gelmektir. Ya da bu her iki ibadet ile bir ticarete niyet etmemektir.

« فَاِنْ اُحْصِرْتُمْ » *"Şayet engellenirseniz,"* Örneğin, *"Filan kimse muhasara altına alındı."* demek, herhangi bir korku, hastalık ve acizlik gibi bir durumdan ötürü bu ibadetlerden engellenirse, demektir.

« حَصَرَ » – *"hasara"* kelimesinin manası bir kimsenin düşman tarafından hapsedilmesi, engellenip kuşatma altına alınması, gitmesine engel oluşturması, demektir.

Biz Hanefilere göre "ihsar" yani engel olma durumu her türden mazeretle olabilir. Örneğin, düşman varlığı, hastalık veya bu ikisi dışında herhangi bir mazeretle olabilir. Çünkü, ayete ilk bakışta anlaşılan mana budur. Nitekim bir hadiste şöyle buyurulmuştur:

"Kimin bir tarafı kırılır veya hac yolculuğunda vasıtasız ve parasız kalırsa ya da topallaşırsa bu takdirde ihramdan çıkar ve ertesi yıl haccetmesi gerekir." [552]

Ancak İmam Şafii'ye göre "ihsar" yani engellenme sadece düşman tehlikesinin baş göstermesiyle olabilir, başka değil.

Yine bu nassın zahirine (görünüşteki anlamına) göre ihasrın yani olabilecek bir engellemenin aynı şekilde umre için de geçerli olduğu gerçektir. Çünkü, ayette geçen hüküm hemen bu iki görevin yani hac ile umre görevinin ardından zikredilmiş bulunmaktadır.

« فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ » *"... bu takdirde kolayınıza gelen kurbanı gönderin."* Kurbandan kolayınıza geleninden. Nitekim tıpkı, « صَعُبَ » ve « اسْتَصْعَبَ » denmesi gibi, « يَسُرَ الْاَمْرُ » ve « اسْتَيْسَرَ » denir ki, iş ko-

[552] Bk. Ebu Davud; 1862–1863. Tirmizi, 940. Nesai, 5/199 ve İbn Mace, 3077.

lay oldu, kolayına geldi, manasınadır. « اَلْهَدْيُ » kelimesi, « هَدِيَّةٌ » kelimesinin çoğuludur. Yani, mana şöyle olmaktadır:

"Hac veya umre için ihramlı iken eğer Beytullah'a gitmekten engellenirseniz ve böyle bir durumda da ihramdan çıkacaksanız (çıkmanız gerekiyorsa), *bu takdirde,* (deve, sığır veya koyun gibi) *kurbanlardan herhangi birini kolayınıza nasıl geliyorsa öylece kesmeniz gerekir."*

« فَمَا » kelimesi mübteda olarak merfudur. Yani bu, « فَعَلَيْكُمْ مَا اسْتَيْسَرَ » – *"o halde kolayınıza geleni kurban etmek için göndermeniz gerekir."* takdirinde olur. Ya da bu kelime mansubtur. Bu takdirde mana, *"Kolayınıza geleni kurbanı gönderin."* olur.

« وَلَا تَحْلِقُوا رُؤُسَكُمْ حَتّٰى يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحِلَّهُ » *"Kurban yerine varıncaya kadar başlarınızı tıraş etmeyin."* Bu sesleniş ya da hitap hac ve umre ibadetlerinden engellenenleredir. Dolayısıyla mana şöyledir: *"Sizin kesme yerine gönderdiğiniz kurbanlarınızın kesilmiş olduğu bilgisini almadan başlarınızı tıraş ederek ihramdan çıkmayın."* Yani kurbanların kesilmesinin vacip olduğu yere (ki burası Harem'dir) gönderin, başka yerde kesmeyin, demektir. İşte bu, biz Hanefilerin lehinde ve Şafiinin de aleyhine olan bir hüccettir. Çünkü bize göre ihsar yani engellenme sebebiyle kesilecek olan kurban ancak Harem dahilinde kesilebilir, başka yerde değil. Çünkü Şafii (*Rahmetullâhi Aleyh*)'ye göre bu, Harem'den başka bir yerde de kesilebilir, kesilmesi caizdir.

« فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ بِهِ أَذًى مِنْ رَأْسِهِ فَفِدْيَةٌ مِنْ صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسُكٍ » *"Sizden her kim* –başını tıraş etmek zorunda kalacağı şekilde– *hasta olur, ya da başından* –yaralanma veya bitlenme gibi– *bir rahatsızlığı olursa, bu gibi kimselere* –tıraş olmaları halinde– *fidye olarak* –üç gün– *oruç tutmak,* –her birine buğdaydan yarım sa' (ölçek) olmak üzere altı yoksul kimseye– *sadaka vermek veya kurban kesmek gerekir."* « نُسُكٌ » kelimesi, ya mastardır veya « نَسِيكَةٌ » kelimesinin çoğuludur.

« فَإِذَا أَمِنْتُمْ » *"Hac yolculuğu için tehlikeden emin olduğunuz zaman..."* Yani karşınıza bir engel çıkmadığı ve çıkarılmadığı zaman ve siz güven içinde iseniz, haliniz de yerinde ise, « فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى

الْحَجِّ » *"... her kim hac günlerine kadar umre yaparak sevaptan yararlanmak isterse,"* Yani hac vaktine kadar hac yapmadan önce, umre yaparak bununla Allah'a yaklaşmak ve bundan menfaat sağlamak isterse veya her kim hac zamanında kendisi için haram ve yasak olan şeylerin vakti gelmeden umre yaparak böylece hac sırasında haram (yasak) olabilecek şeylerin helâl (serbest) olmasından bu şekilde yararlanmak isterse, « فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ » *"... kolayına gelen bir kurban kesmesi gerekir."* İşte bu kurban mut'a kurbanı olup, bundan yenilebilir.Yani sahibi bu kurbanın etinden yiyebilir ve bu da yine Kurban günleri denilen *nahr* (kurban bayramı) günlerinde kesilir.

« فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ فِي الْحَجِّ » *"Kurban bulamayan kimse de hac sırasında üç gün"* oruç tutar. Bunun zamanı biri umre ihramı diğeri de hac ihramı olan iki ihram arasındaki süredir.–" « وَسَبْعَةٍ إِذَا رَجَعْتُمْ » *"ve memleketinize döndüğünüzde de–* yani Mina'dan ayrılıp hac ile alâkalı tüm görevleri bitirip ülkelerinize dönmeniz halinde de– *"yedi gün olmak üzere toplam on gün oruç tutar*(sınız)." Ya bu, tamamen kurban yerine geçer anlamında on gün demektir, çünkü bu, *"hedy"*'den bedeldir. Ya da sevap bakımından ona denktir, manasınadır. Yahut da bundan murat ortadaki müphemliği (anlaşılamazlığı) kaldırmak içindir. Çünkü, arada yer alan « و » harfi sebebiyle bundan mübahlık gibi bir anlam çıkarılmasın diye, *"...tamamı on gündür."* ifadesine ayrıca yer verilmiş oldu. Bu, tıpkı şuna benzer: « جَالِسِ الْحَسَنَ وَابْنَ سِيرِينَ » gibi. Bu takdirde ibahelik (mübahlık, serbestiyet) anlaşılır. Oysa durum öyle değildir.

« ذَلِكَ » Bu işaret ismiyle *temettua* işaret olunmaktadır. Çünkü biz Hanefilere göre Mescit-i Haram'da oturanlar için *Temettu haccı* da *Kıran* haccı da yoktur.

Şafii'ye göre bu işaret ismi ile hedy'in, yani kurbanın vucubiyetini gerektiren hükme işaret etmektedir veya oruca işaret etmektedir. Dolayısıyla onların üzerine herhangi bir şey gerekmez, vacip kılınmaz.

« ذَلِكَ لِمَنْ لَمْ يَكُنْ أَهْلُهُ حَاضِرِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ » *"İşte kendilerinden bu görevler istenen kimseler, ailesi Mescit-i Haram civarında oturmayanlar içindir."* « حَاضِرِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ » ise Harem mikatı içinde yer alanlar ile

Mekke civarında bulunanlardır. İşte Hanefilere göre bunun dışında olanlar için söz konusu görevler istenmektedir.

« وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللّٰهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ » *"Allah'ın emirlerine karşı gelmekten* –hac sırasında olsun başka zamanlarda olsun Allah'ın emirlerine karşı gelmekten ve nehyettiği şeyleri de işlemekten– *sakının ve iyi bilin ki* –sakınılması gereken şeylerden sakınmayanlar için– *Allah'ın vereceği ceza pek çetindir."*

١٩٧– ﴿ اَلْحَجُّ أَشْهُرٌ مَعْلُومَاتٌ فَمَنْ فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ فَلاَ رَفَثَ وَلاَ فُسُوقَ وَلاَ جِدَالَ فِي الْحَجِّ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ يَعْلَمْهُ اللّٰهُ وَتَزَوَّدُوا فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوٰى وَاتَّقُونِ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ ﴾

197 – Hac ibadeti bilinen aylarda yerine getirilir. Kim o aylarda hacca niyetle ihrama girerse hac esnasında kadına yaklaşmak, günah sayılabilecek tutum ve davranışların içine girmek ve kavga etmek yoktur. Her ne hayır işlerseniz Allah onu bilir. (O halde ey inananlar!) **Azık edinin. Şüphesiz azığın en hayırlısı ve en iyisi Allah'ın emir ve yasaklarına bağlı amel işlemek suretiyle olan takvadır. Ey akıl sahipleri! Emir ve yasaklarımı çiğnemekten sakının.**

« اَلْحَجُّ أَشْهُرٌ مَعْلُومَاتٌ » *"Hac ibadeti bilinen aylarda yerine getirilir."* Bu, haccın vakti ve zamanı anlamındadır. Yani haccın zamanı ve vakti halk tarafından bilinen aylardadır. Onlar açısından bu hususta herhangi bir problem de yoktur. Bu aylar da; şevval, zilkade ve zilhicce ayının da ilk on günüdür. Haccın bu vakit olarak bu aylarla sınırlandırılmasındaki yarar, hac fiilleriyle ilgili herhangi bir fiilin ancak bu aylarda sahih olmasına bağlı olduğundandır. Nitekim İmam Şafii *(Rahmetullâhi Aleyh)*'ye göre de ihram meselesi de böyledir. Biz Hanefilere göre her ne kadar böyle bir şey caiz ise de mekruhtur. Ayette, ay ifadesi çoğul olarak, « أَشْهُرٌ » diye gelmiş olmasıdır. Bunun nedeni iki ay tamamen ve üçüncü ayın da birkaç gününün buna dahil olmasındandır. Ya da cemi (çoğul) manasında isim olan kelimeler birden fazla olması halinde müşterektirler. Bunun da delili Rabbimizin şu kavlidir:

﴿ صَغَتْ قُلُوبُكُمَا ﴾ [553]

« فَمَنْ فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ » *"Kim o aylarda hacca niyetle ihrama girerse"* kendisini ihrama sokarak bu farzı işlemeye karar kılarsa, « فَلاَ رَفَثَ » *"kadına yaklaşmak,"* cinsel ilişkide bulunmak, kadınların bulunduğu bir yerde bu gibi şeylerden söz etmek ve çirkin sözler sarfetmek, « وَلاَ فُسُوقَ » *"günah sayılabilecek tutum ve davranışların içine girmek"* masiyet türünden işler yapmak, kırıcı olmak, sövmek. Çünkü Rasulûllah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

"Mü'mine sövmek (mü'mini kırıcı hareket yapmak) *fasıklıktır."* [554]

Ya da onu kötü lâkaplarla çağırmamak. Çünkü yüce Allah şöyle buyurmuştur:

﴿ بِئْسَ الاِسْمُ الْفُسُوقُ ﴾

"İmandan sonra fasıklık ne kötü bir isimdir." [555]

« وَلاَجِدَالَ » *"ve kavga etmek yoktur."* Arkadaşlarıyla olsun yanında çalışanlarıyla olsun, hayvan bakıcılarıyla (araba sürücüleriyle) olsun kavga ve tartışma yoktur. « فِي الْحَجِّ » *"hac esnasında"* Evet yukarıda sayılanların tamamı hac esnasında yasaktır. Bütün bu sayılanlardan kaçınılması ve uzak durulması emredildi. Çünkü, bunlar insanın her zaman kaçınması ve uzak durması gerekli olan şeylerdir. Başka zamanlarda kaçınılması gerekli olan şeylerden hac esnasında kaçınılması ise haliyle daha bir önem kazanır. Çünkü, hacda böyle bir davranış içine girmek çok daha çirkindir. Zira hacda böyle bir davranışın sergilenmesi tıpkı namaz kılarken haram olan ipek giysi giymek gibidir veya Kur'an okurken okuyuşu şarkı söylemeye benzetmek gibidir.

Buradaki nefiyden murat nehiydir, yasaklamadır. Yani, bunun vacip ve gerekli olduğudur. Bunların işlenmemesi açısından bu, gerçek ifadesiyle bu demektir, yani kesin yasak olduğudur.

---

[553] Tahrim, 4.
[554] Ahmed; Müsned: 1/385. Buhari, Buhari, 48. Müslim, "64" 116.
[555] Hucurat, 11.

Kıraat imamlarından Ebu Amr ile İbn Kesir ilk iki kelimeyi yani, « فَلَا رَفَثٌ وَلَافُسُوقٌ » kelimelerini merfu olarak okumuşlar ve her ikisini de nehiy manasına yorumlamışlardır. Üçüncü kelime olan, « وَلَا جِدَالَ » kelimesini ise nasb ile okumuşlardır. Bunu böyle okumalarının sebebi de haber manasında yani cinsi nefiy için olan « لا »'nın ismi olarak değerlendirmeleri ve bu manada cidalin yani kavganın olumsuz bir şey olduğu ifade edilmiştir. Sanki şöyle denir gibi: « وَلَا شَكَّ وَلَاخِلَافَ فِي الْحَجِّ » yani *"hacda şüpheye ve kavgaya yer yoktur."*

Yüce Allah daha sonra kötülükten men etmenin hemen peşinden hayra ve iyiliğe teşvikte bulunuyor ve çirkin, kötü söz kullanma yerine güzel ve iyi sözler ve işler kullanmalarını, fasıklık yerine de fazilet ve takvaya yönelmelerini istiyor. Kavga ve tartışmanın yerini de anlaşmaya ve güzel ahlâka bırakmalarını emrediyor. İşte bütün bunlar için Rabbimiz şöyle buyuruyor:

« وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ يَعْلَمْهُ اللهُ » *"Her ne hayır işlerseniz Allah onu bilir."* Şunu iyice bil ki; Allah her yaptığınızı çok iyi bilendir ve sizi, yaptıklarınız sebebiyle de ya cezalandıracak ya da ödüllendirecektir.

İşte ayetin bu kısmı, Allah cüzleri, basit şeyleri bilmez, diyenlerin görüşlerini reddediyor.

Yemen halkı yol için azık temin etmez, yanlarına almazlarmış ve: *"Biz Allah'a tevekkül edenleriz."* diyerek hep halka yük olurlarmış. İşte şimdi tefsirini yapacağımız bu kısım bununla ilgili olarak nazil olmuştur.

« وَتَزَوَّدُوا » *"O halde ey inananlar! azık edinin."* Kendiniz adına azık hazırlayın. Halktan yiyecek istemekten sakının. İnsanları zora sokmaktan uzak durun ve onların omuzlarında ağırlık oluşturmayın.

« فَاِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوٰى » *"Şüphesiz azığın en hayırlısı ve en iyisi Allah'ın emir ve yasaklarına bağlı amel işlemek suretiyle olan takvadır."* Yani bu konuda onlara yük olmak ve onları güç durumda bırakmaktan sakınmakladır. Ya da kötü ve yasak olan şeylerden uzak durmak suretiyle ahiret hayatı için azık hazırlayın. Çünkü bu manada azığın en hayırlısı, kötülüklerden el etek çekerek sakınmaktır.

« وَاتَّقُونِ يَٓا اُولِى الْاَلْبَابِ » *"Ey akıl sahipleri! Emir ve yasaklarımı çiğnemekten sakının."* Azabımdan ve sizi cezalandırmamdan korkun. « وَاتَّقُونِ » tıpkı, « دَعَانِ » gibidir.

Rabbimizin akıl sahiplerine seslenmesi, aklın, Allah'ın emirlerine bağlı ve yasaklarından sakınmanın temeli olması sebebiyledir. Dolayısıyla bir kimse akıllı olduğu halde istenenlere aykırı hareket ediyorsa o adeta akılsız kimseler gibidir, demektir.

Aşağıda tefsirin ele alacağımız ayetin nüzul sebebi şöyledir. Bazı kimseler deve peşinden koşturanların ve ticaret için hac yapanların haccı makbul değildir iddiasını ileri sürerek:

"Şu kira ile hacılara iş yapanlar ve yardımcı olanlar hacı olamazlar, onlar sadece ticaret ve kar peşinde koşturanlardır." diyorlardı. İşte şimdi ele alacağımız ayet bu konuyu işlemektedir:

١٩٨- ﴿ لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ اَنْ تَبْتَغُوا فَضْلاً مِنْ رَبِّكُمْ فَاِذَٓا اَفَضْتُمْ مِنْ عَرَفَاتٍ فَاذْكُرُوا اللّٰهَ عِنْدَ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ وَاذْكُرُوهُ كَمَا هَدٰيكُمْ وَاِنْ كُنْتُمْ مِنْ قَبْلِه۪ لَمِنَ الضَّٓالّ۪ينَ ﴾

198 – Hac mevsiminde ticaret yapmak suretiyle Rabbinizden size gelecek bir lütfu ve kazancı aramanızda size herhangi bir vebal ve günah yoktur. Arafat'ta vakfeden ayrılıp sel misali Müzdelife'ye doğru yol aldığınızda Meş'ar-i Haram'da Allah'ı zikredin. Ve Allah sizi nasıl doğru yola hidâyet etmiş ise siz de öylece Allah'ı anın. Oysa siz bundan önce gerçekten hep dalâlet içinde (yani sapıklardan) **idiniz.**

« لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ اَنْ تَبْتَغُوا فَضْلاً مِنْ رَبِّكُمْ » *"Hac mevsiminde ticaret yapmak suretiyle Rabbinizden size gelecek bir lütfu ve kazancı aramanızda herhangi bir vebal ve günah yoktur."* Rabbinizden bir vergi, bir ihsan, bir lütuf ve mali üstünlük, kâr.

« فَضْلاً » ticaret yapmak ve kira ile iş yapmak suretiyle kazanç elde etmek ve fayda sağlamak, demektir.

« فَاِذَا أَفَضْتُمْ مِنْ عَرَفَاتٍ فَاذْكُرُوا اللّٰهَ عِنْدَ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ » *"Arafat'ta vakfeden ayrılıp sel misali Müzdelife'ye doğru yol aldığınızda Meş'ar-i Haram'da Allah'ı zikredin."*

« أَفَضْتُمْ » *"Kalabalık halinde yola düştüğünüzde."* Bu ifade suyun taşmasından alınan bir ifadedir. Suyun fazlasıyla dökülmesi, akıp gitmesi demektir. Esasen bu ifade, « أَفَضْتُمْ أَنْفُسَكُمْ » takdirinde olup mef'ulü terk edilmiş, buna gerek duyulmamıştır.

"Arafat" bir özel isimdir. Vakfe yapılan yerin adıdır. Kelime çoğul olarak isim halini aldı, tıpkı Şam civarında bir beldenin ismi olan « أَذْرِعَاتٌ » gibi. Kelimenin munsarif olması ise, sonunda bulunan « ت » harfinin müenneslik (dişilik) harfi olmamasındandır. Aksine kendisinden önce gelen elif harfiyle beraber cem, müennes (dişilik) alâmetidir. Arafat diye isimlendirilmesinin sebebi, bunun Hz. İbrahim *(Aleyhi's-Selâm)* için bir tanınma işareti, nirengi noktası görevi yapmasından ileri gelmektedir. Çünkü Hz. İbrahim *(Aleyhi's-Selâm)* o taşı gördüğünde onu tanımış ve bundan ötürü Arefe (Arafat) adını almıştır.

Bir yoruma göre de Hz. Adem *(Aleyhi's-Selâm)* ile Hz Havva burada karşılaşırlar ve birbirlerini tanırlar. İşte bunun için bilinme, tanınma ya da tanıma manasında Arefe denmiştir.

İşte bu, aynı zamanda Arafat'ta vakfe'nin (durmanın) vücûbiyetinin de delilidir. Çünkü ifada/ifaza yani sel gibi dönüş ancak vakfe yapıldıktan sonra olur.

Allah'ı zikretmek demek, telbiye getirin (yani Lebbeyk duasını okuyun), tehlil getirin (La ilâhe illallah, ...) deyin, tekbir getirin, Allah'a senâda bulunun, dua edin ya da akşam ve yatsı namazlarını kılmak suretiyle Allah'ı anın.

Bütün bu istenenler Meş'ar-i Haram denilen yerde olmalıdır. Burası da Müzdelife'deki Kuzah tepesinin yanıdır. Ki bu tepede İmam (Emir) durumundaki kimse durur, vakfe yapar. Burada üzerinde kandillerin yakıldığı bir çadır (kulübe) bulunmaktadır.

"Meş'ar" demek, belli yer ve nokta, nirengi noktası demek olup, ibadet edilecek yerlerin bu şekilde belirlendiği yerler manasındadır. Buna da Haram adının verilmiş olması, bu yerlerin de kutsallığındandır. Dolayısıyla burada da hiçbir yasak çiğnenmez, çiğnenmemesi gerekir. Aynı zamanda Meş'ar-i Haram'a Müzdelife adı da verilmektedir. Müzdelife dendiği gibi buraya Cem' (yani toplanma ve buluşma) noktası da denmektedir. Çünkü Hz. Adem (Aleyhi's-Selâm) burada Hz. Havva ile bir araya gelmişler ve Hz. Adem (Aleyhi's-Selâm) burada ona yaklaşmıştır. Bunun için de ayrıca buraya Cem' adı verilmiştir. Ya da burada iki namaz cem edilerek bir arada kılındığından dolayı buraya Cem' adı verilmiştir. Yahut da halk burada yaptıkları vakfe ile Allah'a yaklaşmaktadır diye bu isim verilmiştir. Çünkü Müzdelife'nin manası yaklaşmak demektir.

« وَاذْكُرُوهُ كَمَا هَدَاكُمْ وَإِنْ كُنْتُمْ مِنْ قَبْلِهِ لَمِنَ الضَّآلِّينَ » *"Ve Allah sizi nasıl doğru yola hidayet etmiş ise* –size nasıl güzel bir yol göstermiş ve O'nu nasıl zikretmeniz gerektiğini size öğretmiş ise– *siz de öyle Allah'ı anın.* –O şekilde güzel bir halde ve öğrettiği gibi anın. Bu yoldan dönmeyin–. *Oysa siz bundan* –hidayetten– *önce gerçekten hep dalâlet içinde idiniz."* Çünkü Allah'ı nasıl zikredeceğinizi bilmezdiniz ve O'na nasıl ibadet yapılacağından da habersiz idiniz.

« كَمَا » kelimesindeki « مَا » harfi ya mastar içindir veya "ma-i kâffedir. « إِنْ » harfi sakileden yani şeddeli durumdan hafifeye (şeddesiz hale) dönüştürülmüştür. « لَمِنَ » buradaki « لَ » harfi de farika (ayrışma) lâmıdır.

١٩٩– ﴿ ثُمَّ أَفِيضُوا مِنْ حَيْثُ أَفَاضَ النَّاسُ وَاسْتَغْفِرُوا اللّٰهَ إِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴾

199 – Bundan sonra insanların sel misali akın edip geldiği yerden sizde akıp gelin. Allah'tan mağfiret dileyin. Doğrusu Allah çok affeden ve çok merhamet edip esirgeyendir.

« ثُمَّ أَفِيضُوا مِنْ حَيْثُ أَفَاضَ النَّاسُ » *"Bundan sonra insanların sel misali akın edip geldiği yerden siz de akıp gelin."* Sizin de akışınız, aynı şekilde insanların akın edip geldiği yerden olsun. Müzdelife'den olmasın.

Bunun Kuryeş için bir emir olduğu belirtilmiştir. Çünkü, Kureyşliler dönüşlerini Arafat'tan başlayıp *Cem'e* yani Müzdelife'ye doğru yapmalarını isteyen bir emirdir. Çünkü, diğer insanlar vakfelerini Arafat'tan başlayarak yaptıkları halde Kureyşliler vakfelerini *Cem* denilen yerde yaparlardı. Kendilerini diğer insanlardan farklı kabul ederlerdi. Nitekim bu hususta şöyle derlerdi:

"Biz Harem'in yerlileri ve bakıcılarıyız. Bu itibarla biz diğer insanlarla birlikte vakfe yapmaya çıkmayız." İşte bu şekilde kendilerine bir ayrıcalık veren Kureyş'e bu bir emir olup, onların da diğer insanlar gibi Arafat'ta vakfe yapmalarını ve dönüşlerini de onlarla beraber yapmalarını istiyor.

Bir yoruma göre de şöyle denmiştir: Arafat ile alâkalı ifada (dönüş) zaten anlatıldı. Bu ise, Cem' denen yerden Mina'ya olan ifadadır (dönüştür). Burada bundan murat ise bizzat inançlarına oldukça sıkı biçimde bağlı olan Kureyş toplumudur. Bu itibarla hitap onlara olduğu gibi genel manasıyla mü'minleredir.

« وَاسْتَغْفِرُوا اللّٰهَ » Vakfe durulacak yerlerdeki muhalefetiniz nedeniyle ve benzeri cahili davranışlardan dolayı ve bir de hac ile ilgili amellerinizdeki eksik ve kusurlarınız sebebiyle *"Allah'tan mağfiret dileyin."* « اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ » *"Doğrusu Allah çok affeden ve çok merhamet edip esirgeyendir."*

٢٠٠- ﴿ فَإِذَا قَضَيْتُمْ مَنَاسِكَكُمْ فَاذْكُرُوا اللّٰهَ كَذِكْرِكُمْ اٰبَاءَكُمْ أَوْ أَشَدَّ ذِكْرًا فَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ رَبَّنَا اٰتِنَا فِي الدُّنْيَا وَمَا لَهُ فِي الْاٰخِرَةِ مِنْ خَلَاقٍ ﴾

200 - Hac ibadetlerinizi tamamlayınca, zamanında atalarınızı överek andığınız gibi, hatta ondan da çok Allah'ı anın. İnsanlardan öyleleri de var ki: "Ey Rabbimiz! Bize vereceklerini bu dünyada ver." derler. Böylelerinin ahirette sevaptan yana elde edecekleri bir nasipleri yoktur.

« فَاِذَا قَضَيْتُمْ مَنَاسِكَكُمْ » *"Hac ibadetlerinizi tamamlayınca,"* Yani hac esnasında yapmakla emrolunduğunuz görevlerinizi bitirip dönmeye başladığınızda, « فَاذْكُرُوا اللّٰهَ كَذِكْرِكُمْ اٰبَاءَكُمْ أَوْ أَشَدَّ ذِكْرًا » *"Zamanın-*

da atalarınızı andığınız gibi, hatta ondan da çok Allah'ı anın." Yani babalarınızdan sitayişle söz ettiğiniz gibi öylesine anın. Mana bakımından şu demektir: Allah'ı oldukça çok çok zikredin, hatırlayın ve anın. Bu noktada ne kadar ileri gidebilir ve fazla zikredebilirseniz bunu yapın. Tıpkı atalarınızdan söz ettiğiniz gibi. Onlara ait hatıraları canlandırdığınız ve onların o dönemlerde o günlerde yaptıklarını andığını gibi anın. Çünkü Kureyşliler cahiliye dönemi atalarının geleneklerine uyarak Mina'da Mescit ile dağ arasında vakfe yaparak (durarak) atalarının yaptıklarını biri bir sayıp ortaya dökerler ve onların anılarını orada canlandırırlardı. O günlerin güzelliklerinden söz ederlerdi.

Burada, « أَوْ أَشَدَّ ذِكْرًا » buyurulmasıyla yani; *"hatta ondan da çok Allah'ı anın."* denmesi cahili yönetimlerin, dönemlerin reddi açısından önemlidir. Dolayısıyla burada, hiçbir cahili dönemi ve yönetimi övmeyin, peşinden gidip savunmayın bütünüyle Allah'a ve O'nun şeriatına yönelerek onu nasıl hakim kılacağınızı düşünün ve bunu değerlendirmesini yapın, demektedir, buna dikkat çekilmektedir. Bu cümle, « كَذِكْرِكُمْ » kavlindeki *"zikr"* kelimesinin izafe olunduğu kelime üzerine atfolunması nedeniyle cer mahallinde gelmiştir.

Örneğin: « كَذِكْرِ قُرَيْشٍ اٰبَاءَهُمْ » veya, « قَوْمٌ اَشَدُّ مِنْهُمْ ذِكْرًا » demen gibi. « ذِكْرًا » temyizdir.

« فَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ » *"İnsanlardan öyleleri de vardır ki* –Hac ibadetini yapmak üzere o beldeye gelenler arasında öylesi insanlar da vardır ki, dünyalı için istekte bulunarak şöyle dua ederler: « رَبَّنَا اٰتِنَا فِي الدُّنْيَا » *«Ey Rabbimiz! Bize vereceklerini bu dünyada ver, derler.»* Yani bize vereceklerini özellikle dünya ile ilgili olarak ver, makam, mevki ve zenginlik ver, derler. « وَمَا لَهُ فِي الْاٰخِرَةِ مِنْ خَلَاقٍ » *"Böylelerinin ahirette sevaptan yana elde edecekleri bir nasipleri yoktur."* Çünkü bunların tek amaçları ve tasaları vardır. O da bu dünyadır. Zira ahiret hayatını inkâr ederler. Mana şöyledir:

"Allah'ı çok çok anın, zikredin, O'na hep dua edin. Çünkü insanlar genelde iki şey arasında az ile çok arasında talepte bulunur dururlar. az istek-

te bulunanlar, Allah'ı anarlarken, O'ndan bir talepte bulunurlarken hep dünyaya yönelik şeyleri ister. Kimisi de çok fazla talepte bulunur, dualarını bu çerçevede yapar. Dolayısıyla hem bu dünya ile ilgili hayrı, iyilik ve güzelliği ister ve hem ahiretle ilgili hayrı, iyilik ve güzelliği talebeder. O halde ey insanlar! Sizler çok istekte bulunanlardan olun. Yani haklarında şöyle denenlerden olun!"

٢٠١- ﴿ وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ رَبَّنَا اٰتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْاٰخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ﴾

201 – Onlardan öylesi insanlarda vardır ki, şöyle yakarırlar: "Rabbimiz! Bize bu dünyada da iyilik ve güzellik ver, ahirette de iyilik ve güzellik ver ve bizi cehennem ateşinden koru!"

« وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ » *"Onlardan* –hac ibadeti görevini yerine getirmek üzere gelen– *öylesi insanlar da vardır ki, şöyle yakarırlar:* « رَبَّنَا اٰتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً » *«Rabbimiz! Bize bu dünyada da iyilik ve güzellik ver,»* nimet, afiyet, ilim ve ibadet etme imkanlarını ver, « وَفِي الْاٰخِرَةِ حَسَنَةً » *«ahirette de iyilik ve güzellik ver.»* Af ve mağfiret, bağışlanma ver, mal ve cennet ver, halkın övgüsün, hakkın rızasını bize kazandır. İman ve eman-güven ver. İbadet ve işlerimizde ihlâs ve samimiyet, kötülüklerden halâs-kurtuluş ver. Sünnet üzere hareket etmeyi ve cennetini ver. Kanaat ve şefaat ihsan eyle. Saliha, iffet ve namus sahibi bir eş (hatun) ve cennet hurilerini ver. Mutlu bir hayat, sağlıklı bir yaşam ve müjde ile kabirden dirilme ver. « وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ » *«ve bizi cehennem ateşinden koru!»"* Cehennem ateşinin azabından veya kötü huylu bir eşin şerrinden koru!

٢٠٢- ﴿ أُولٰٓئِكَ لَهُمْ نَصِيبٌ مِمَّا كَسَبُوا وَاللّٰهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴾

202 – İşte bunlar için kazandıklarından önemli bir pay vardır. Kaldı ki; Allah, hesabı pek çabuk görendir.

« أُولٰٓئِكَ لَهُمْ نَصِيبٌ مِمَّا كَسَبُوا » *"İşte onlar* –dünya ve ahiret güzelliğini isteyenler– *için kazandıklarından önemli bir pay vardır."* Kazandıkları ameller cinsinden. Bunlar da yaptığı iyiliklerden elde ettiği menfaatler-

den oluşan sevaptır. Ya da kazandıkları şeylerden dolayı. Ya da burada, *"dua"* kazanç ya da kazanım olarak isimlendirilmiştir. Çünkü dua da işlenen ameller türündendir. Ameller ise kazanç diye nitelenir. Yahut, « أولئك » ile işaret edilmek istenen şeyin her iki grubun olması da, yani sadece dünyayı isteyenler ile hem bu dünyanın ve hem ahiretin güzelliğini isteyenler olabilir. Dolayısıyla her iki grubun da kendi yaptıkları amelleri cinsinden kazanımları, pay ve nasipleri vardır.

« وَاللّٰهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ » *"Allah, hesabı pek çabuk görendir."* Kıyametin kopması pek yakındır. Kullarının hesabını da çarçabuk görüverecektir. Öyleyse Allah'ı çokça anmakta acele edin, ahiret hayatının mutluluğunu istemede hızlı davranın. Bunun manası ya böyledir yahu da şu şekildedir:

Yüce Allah'ın yarattığı varlıkların çokluğuna ve amellerinin oldukça fazla olmasına rağmen zatını hesabı süratle görüveren olarak nitelemesi, kamil manada bir kudretin sahibi olduğunu göstermek içindir. Dolayısıyla kişinin bu manada dikkatli olması ve gereken ameli yapmasının gereği ileride başına geleceklerden kaçınması lâzımdır.

Rivayete göre, Allah, yarattıklarını bir koyunun süt sağımı kadar bir sürede kullarının hesabını görüverir. Yine yapılan rivayete göre göz açıp kapanacak bir zaman zarfında hesabını görüverir.

٢٠٣- ﴿ وَاذْكُرُوا اللّٰهَ فِي أَيَّامٍ مَعْدُودَاتٍ فَمَنْ تَعَجَّلَ فِي يَوْمَيْنِ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ وَمَنْ تَأَخَّرَ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ لِمَنِ اتَّقَى وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴾

203 – Sayılı günlerde tekbir ve telbiye (Lebbeyk) ile Allah'ı anın! Kim erken hareket edip iki gün içinde Mina'dan Mekke'ye dönmek isterse ona bir vebal yoktur. Kim de geri kalırsa ona da bir vebal yoktur. Bütün bunlar emir ve yasaklar uyarak sakınıp hareket edenler içindir. O halde Allah'ın emirlerine bağlı kalarak yasaklarından sakının! Ve iyi bilin ki; sonunda hesap vermek üzere O'nun huzurunda toplanacaksınız.

« وَاذْكُرُوا اللّٰهَ فٖي أَيَّامٍ مَعْدُودَاتٍ » *"Sayılı günlerde* –teşrik tekbirleri günlerinde– *tekbir ve telbiye* (Lebbeyk) –namazların ardından ve şeytan taşlama sırasında tekbir– *ile Allah'ı anın."*

« فَمَنْ تَعَجَّلَ فٖي يَوْمَيْنِ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ » *"Kim erken hareket edip iki gün içinde Mina'dan Mekke'ye dönmek isterse ona bir vebal yoktur."* Yani kim *Nefr* gününde acele edip dönmek isterse.

Nefr Günü: Şeytan taşlamanın üçüncü günü, Teşrik tekbirlerinin ikinci günü ve zilhicce ayının da on üçüncü günü olup bu güne *Yevm-i Nefr* denmektedir. Ya da *"bu günde acele ederek dönmek isterse..."*

Gerek « تَعَجَّلَ » fiili olsun, gerekse « اسْتَعْجَلَ » fiili olsun her ikisi de, « عَجَّلَ » anlamında mutavaat (dönüşlü) fiildirler. Örneğin, « تَعَجَّلَ فٖي الْأَمْرِ وَاسْتَعْجَلَ » gibi. Müteaddi (geçişli) fiil de olabilirler. Örneğin, « تَعَجَّلَ الذَّهَابَ وَاسْتَعْجَلَهُ » gibi. Ancak bundan sonra gelen, « تَأَخَّرَ » fiiline bakıldığında mutavaat (dönüşlü) için olması daha uygundur.

Yani; söz konusu üç gün kalması yerinde iken iki gün kalıp cemreleri attıktan sonra hemen Mekke'ye dönmek isterse, üçüncü günü de cemre (şeytan taşlaması) için kalmazsa, üç gün şeytan taşlaması uygun iken iki gün taşlama ile yetinirse bu acelesi sebebiyle günahkâr olmaz ve vebal altında kalmaz.

« وَمَنْ تَأَخَّرَ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ » *"Kim de geri kalırsa* –üçüncü gününde cemre için kalır, iki gün içinde dönmezse– *ona da vebal yoktur."* « لِمَنِ اتَّقٰى » *"Bütün bunlar emir ve yasaklara uyarak* –avlanmaktan, cinsel ilişkiden ve kırıcı davranışlardan– *sakınıp hareket edenler içindir."* Yani her ne kadar geride kalıp üç günü tamamlamak daha faziletli ise de kişi acele ederek iki gün içinde dönme ile üçüncü gününe kadar kalıp tehir arasında muhayyerdir (serbesttir). Hangisini isterse öyle hareket edebilir. Dolayısıyla muhayyerlik meselesi faziletli olan ile çok daha faziletli olan arasında cereyan etmektedir. Bu tıpkı bir yolcunun ramazan ayında oruç tutma ile tutmama arasında muhayyer olması gibi bir duruma benzemektedir. Yolcunun bu haliyle oruç tutması tutmamasından daha faziletlidir.

Bir yoruma göre ise, cahiliye döneminde üç gün kalmayıp iki gün içinde dönenleri kimileri günahkâr sayarlarken, kimisi de iki gün içinde dönmeyip üçüncü güne kadar bekleyenlerin günahkâr olacaklarını ileri sürmüşlerdir. Bu hususta ikiye ayrılmışlardır. Dolayısıyla Kur'an bu ayetiyle etken dönen olsun, geri kalıp üçü tamamlayan olsun hiçbirisinin günahkâr olmayacağını belirterek onların bu inançlarını ret ediyor.

« وَاتَّقُوا اللّٰهَ » Hemen her konuda ve her işte *"Allah'ın emirlerine bağlı kalarak yasaklarından sakının!"* « وَاعْلَمُوٓا اَنَّكُمْ اِلَيْهِ تُحْشَرُونَ » *"Ve iyi bilin ki, sonunda hesap vermek üzere* –kabirlerinizden diriltildiğinizde– *O'nun huzurunda toplanacaksınız."*

❁ ❁ ❁

Birinci Cildin Sonu...

*İkinci Cild, «**Bakara Suresi 204. — 214.**» ayetlerin Tefsiri ile Devam Edecektir...*

NESEFİ TEFSİRİ

تفسير النسفي

مدارك التنزيل وحقائق التأويل

Mütercim

Harun ÜNAL

2

rauza YAYINLARI

İstanbul Kitap ve Kültür Merkezi
Büyük Reşit Paşa Cad. No: 22/42
Vezneciler/İSTANBUL
☎ : (0212) 528 46 17

بسم الله الرحمن الرحيم

Bu Ciltte Tefsiri Yapılan Ayetler:

Bakara Suresi	204 – 286
Âl-i İmrân Suresi	1 – 200
Nisa Suresi	1 – 23

İÇİNDEKİLER

NİSÂ SURESİ

204. — 214. ÂYETLER

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُعْجِبُكَ قَوْلُهُ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَيُشْهِدُ
اللّٰهَ عَلٰى مَا فِي قَلْبِهِ وَهُوَ اَلَدُّ الْخِصَامِ ﴿٢٠٤﴾ وَإِذَا تَوَلّٰى
سَعٰى فِي الْاَرْضِ لِيُفْسِدَ فِيهَا وَيُهْلِكَ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ
وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ الْفَسَادَ ﴿٢٠٥﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُ اتَّقِ اللّٰهَ اَخَذَتْهُ الْعِزَّةُ
بِالْإِثْمِ فَحَسْبُهُ جَهَنَّمُ وَلَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿٢٠٦﴾ وَمِنَ النَّاسِ مَنْ
يَشْرِي نَفْسَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللّٰهِ وَاللّٰهُ رَؤُفٌ بِالْعِبَادِ ﴿٢٠٧﴾
يَا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا ادْخُلُوا فِي السِّلْمِ كَافَّةً وَلَا تَتَّبِعُوا
خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ ﴿٢٠٨﴾ فَإِنْ زَلَلْتُمْ
مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْكُمُ الْبَيِّنَاتُ فَاعْلَمُوا أَنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ
حَكِيمٌ ﴿٢٠٩﴾ هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَهُمُ اللّٰهُ فِي ظُلَلٍ مِنَ
الْغَمَامِ وَالْمَلٰئِكَةُ وَقُضِيَ الْاَمْرُ وَإِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْاُمُورُ
﴿٢١٠﴾ سَلْ بَنِي إِسْرَائِيلَ كَمْ اٰتَيْنَاهُمْ مِنْ اٰيَةٍ بَيِّنَةٍ وَمَنْ
يُبَدِّلْ نِعْمَةَ اللّٰهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُ فَإِنَّ اللّٰهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ
﴿٢١١﴾ زُيِّنَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا وَيَسْخَرُونَ مِنَ الَّذِينَ
اٰمَنُوا وَالَّذِينَ اتَّقَوْا فَوْقَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَاللّٰهُ يَرْزُقُ مَنْ

يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٢١٢﴾ كَانَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً فَبَعَثَ اللّٰهُ
النَّبِيِّينَ مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ وَأَنْزَلَ مَعَهُمُ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ
لِيَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ فِيمَا اخْتَلَفُوا فِيهِ وَمَا اخْتَلَفَ فِيهِ
إِلَّا الَّذِينَ أُوتُوهُ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمُ الْبَيِّنَاتُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ
فَهَدَى اللّٰهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا لِمَا اخْتَلَفُوا فِيهِ مِنَ الْحَقِّ بِإِذْنِهِ
وَاللّٰهُ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٢١٣﴾ أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ
تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَأْتِكُمْ مَثَلُ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ
مَسَّتْهُمُ الْبَأْسَاءُ وَالضَّرَّاءُ وَزُلْزِلُوا حَتَّى يَقُولَ الرَّسُولُ
وَالَّذِينَ اٰمَنُوا مَعَهُ مَتَى نَصْرُ اللّٰهِ أَلَا إِنَّ نَصْرَ اللّٰهِ قَرِيبٌ ﴿٢١٤﴾

Meâli

204. İnsanlardan öyleleri de vardır ki, dünya hayatı hakkındaki sözleri senin hoşuna gider. Kalbinde olana *(samimi davrandığına)* da Allah'ı şahit tutar. Oysaki o, düşmanların en yamanıdır.

205. İş başına geçince yeryüzünde fesat çıkarmaya *(bozgunculuk ederek anarşi doğurmaya)*, ekinleri *(ürünleri)* tahrip ederek nesilleri de bozmaya koşar. Oysa Allah fesadı, sevmez.

206. Ona: "Allah'tan kork." diye uyarı yapıldığında, gurur, onu *(daha çok)* günaha sürükler. İşte böylelerinin hakkından ancak cehennem gelir. Gerçekten o ne kötü varış yeridir.

207. İnsanlardan öyle kimseler de vardır ki, Allah'ın rızasını kazanmak için canını satar. Allah kullarına karşı oldukça şefkatlidir.

208. Ey iman edenler! Hepiniz toplu halde İslam'a girin. Sakın şeytanın izinden gid*(erek tuzaklarına düş)*meyin. Çünkü o sizin için apaçık bir düşmandır.

209. Size apaçık deliller geldikten sonra eğer buna rağmen tökezler *(de şeytanın izine uyar)*saniz iyi bilin ki, Allah *(kurulan her tuzağa)* galip gelen ve hükümlerinde hikmet sahibi olandır.

210. Onlar, buluttan gölgeler içinde Allah'ın ve meleklerin kendilerine gelivermesini *(ve işlerinin hemen bitirilivermesini)* mi bekleyip duruyorlar? Oysa iş bitirilmiştir. Bütün işler yalnızca Allah'a döndürülecektir.

211. *(Ey Muhammed!)* İsrailoğullarına sor: Biz onlara apaçık ayetlerden nicelerini verdik. Her kim kendilerine geldikten sonra Allah'ın nimetini *(hükmünü)* değiştirirse iyi bilsin ki, Allah'ın azabı ve cezası pek şiddetlidir.

212. Kâfirlere dünya hayatı süslü gösterildi. *(Dolayısıyla bu inkârcılar)* iman edenleri alaya alırlar. Oysa müttakiler kıyamet gününde onlardan üstündür. Allah dilediğini hesapsız olarak rızıklandırır.

213. İnsanlar bir tek ümmet idiler. Allah da kendilerine müjdeleyici ve uyarıcı olarak peygamberler gönderdi. İnsanların anlaşmazlığa düştükleri konularda hüküm vermek için hak yolu gösteren kitapları da beraberlerinde gönderdi. Oysa o konularda anlaşmazlığa düşenler, ancak kendilerine deliller geldikten sonra sırf aralarındaki azgınlık ve hasetleri yüzünden anlaşmazlığa düşen *(Yahudi ve Hristiyan)*lerden başkası da değildir. İşte böylece Allah, iman edenlere, hak konusunda anlaşmazlığa düştükleri gerçekleri izniyle gösterdi. Allah dilediğini doğru yola iletir.

214. Yoksa siz, sizden önce geçen ümmetlerin başlarına gelen durumlarla denenmeden cennete girivereceğinizi mi sandınız? Onlara öylesi yoksulluklar ve sıkıntılar gelip çatmış ve öylesine sarsılmışlardı ki, nihayet peygamber ve beraberindeki inananlar: "Allah'ın yardımı ne zaman?" demişlerdi. İyi bilin ki, Allah'ın yardımı yakındır.

Tefsiri

Ahnes b. Şurayk çok güzel sözler söyleyen ve iyi konuşan, hoş sözler söylemesini bilen biriydi. Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* ile karşılaşınca ona karşı hoşa gidecek sözler söylerdi ve Müslüman olduğunu ve Allah Rasûlünü sevdiğini söylerdi ve: *"Allah da benim doğru söylediğimi*

bilir." diye de söylediklerine Allah'ı tanık gösterirdi. İşte aşağıdaki ayet bununla ilgili olarak nazil olmuştur.

٢٠٤- ﴿ وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُعْجِبُكَ قَوْلُهُ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَيُشْهِدُ اللّٰهَ عَلٰى مَا فِي قَلْبِهِ وَهُوَ اَلَدُّ الْخِصَامِ ﴾

204 – İnsanlardan öyleleri de vardır ki, dünya hayatı hakkındaki sözleri senin hoşuna gider. Kalbinde olana (samimi davrandığına) **da Allah'ı şahit tutar. Oysaki o, düşmanların en yamanıdır.**

« وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُعْجِبُكَ قَوْلُهُ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا » *"İnsanlardan öyleleri de vardır ki, dünya hayatı hakkındaki sözleri senin hoşuna gider."* Seni mest eder, gönlünde üstün bir yer edinmek ister. Nitekim, insanın gönlünde yer eden ya da taht kuran bir şey için de "şaşılacak şey, harika şey" türünden ifadeler kullanılır.

« فِي » cer edatı, « قَوْلُهُ » kelimesine taallûk eder. Yani: *"Onun dünya ile ilgili olarak söyledikleri senin hoşuna gider. Çünkü; onun "seni seviyorum," iddiasıyla esasen söylemek istediği, dünya sevgisi ve mahabbetidir. Onun bu sevgiyle ahiret sevgisini murat ettiği söz konusu değildir."* demektir.

Ya da, *"senin hoşuna gider"* sözü, "Onun dünya hakkındaki sözleri hoşuna gider, ahiretle alâkalı olanı değil. Çünkü yarın kıyamet gününde hesap yerinde dili tutulacak ve bir şey söyleme gücüne sahip olmayacaktır." demektir.

« وَيُشْهِدُ اللّٰهَ عَلٰى مَا فِي قَلْبِهِ وَهُوَ اَلَدُّ الْخِصَامِ » *"Kalbinde olana,* (samimi olduğuna) *da Allah'ı şahit tutar. Oysaki o, düşmanların en yamanıdır."* Yani, bu kimse sana yemim ederek şöyle der: *"Seni ve İslâm'ı sevdiğime dair kalbimde olana Allah şahidimdir."* Oysaki bu adam, düşmanlıkta düşmanlar içerisinde daha çok düşmanlık besleyen, Müslümanlara karşı kin, öfke ve düşmanlık ile dolu olan biridir.

« الْخِصَامِ » kelimesi, « مُخَاصَمَة » manasındadır. Buradaki izafet, yani tamlama ise, « فِي » manasınadır. Çünkü, « اَفْعَلُ » kalıbında olan

kelimeler, örneğin « أَلَدُّ » kelimesi gibi, kendisinin bazısı (bir kısmı) olan şeye muzaf olur, meselâ, « زَيْدٌ أَفْضَلُ الْقَوْمِ » gibi. Dolayısıyla kişi, genç bireylerin bazısı demek değildir. Bu değerlendirmeye göre ayetin takdiri şöyledir. *"Düşmanlık etmede daha bir azılıdır."*

Ya da, « الْخِصَامِ » kelimesi, tıpkı, « صَعْبٌ » kelimesinin çoğulu « صِعَابٌ » kelimesi olduğu gibi bu da « خَصْمٌ » kelimesinin çoğuludur. Bunun da takdiri şöyledir: *"O düşmanlıkta düşmanlık edenlerin en azılısı ve en yamanıdır."*

٢٠٥— ﴿ وَإِذَا تَوَلّٰى سَعٰى فِي الْاَرْضِ لِيُفْسِدَ فِيهَا وَيُهْلِكَ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ الْفَسَادَ ﴾

205 – İş başına geçince yeryüzünde fesat çıkarmaya (bozgunculuk ederek anarşi doğurmaya), **ekinleri** (ürünleri) **tahrip ederek nesilleri de bozmaya çaba harcar. Oysa Allah fesadı sevmez.**

« وَإِذَا تَوَلّٰى » *"İş başına geçince..."* Bu kimse sana yumuşak ve hoşuna giden sözler söyleyip, meşt eden ifadeler kullanıp yanından ayrılıp gidince, daha önce Sakif kabilesi üzerine geceleyin onların bir şeylerden haberi olmadığı bir sırada apansızın baskın yaparak hayvanlarını ve ekinlerini yakıp öldürdüğü, toplumu tarumar ettiği gibi.

« سَعٰى فِي الْاَرْضِ لِيُفْسِدَ فِيهَا وَيُهْلِكَ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ » *"Yeryüzünde fesat çıkarmaya,* (bozgunculuk ederek anarşi doğurmaya), *ekinleri* (ürünleri) *tahrip ederek nesilleri de bozmaya çaba harcar."* Kısaca, ekinleri, canlıları yok eder. Ya da idari manada başa geçince kötü ve zalim idarecilerin yaptıkları gibi o da nesli, ekinleri bozgunculuğu ve anarşik ruhlu davranışıyla toplumu fesada verir, bozar. Her yerde terör estirir.

Bir yorumu da şöyledir: Bu tür idareciler zulümlerini öylesine açıktan işlerler ki; nihayet onların bu kötülükleri sebebiyle yağmurlar kesilir, kıtlık baş gösterir. Sonuçta her yerde ve her şeyde kuraklık olur. Toplum sonuçta bütünüyle bozulur.

« وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ الْفَسَادَ » *"Oysa Allah fesadı sevmez."*

٢٠٦– ﴿ وَإِذَا قِيلَ لَهُ اتَّقِ اللّٰهَ أَخَذَتْهُ الْعِزَّةُ بِالْإِثْمِ فَحَسْبُهُ جَهَنَّمُ وَلَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴾

206 – Ona: "Allah'tan kork." diye uyarı yapıldığında, benlik ve gurur onu daha çok günaha sürükler. İşte böylelerinin hakkından ancak cehennem gelir. Gerçekten o ne kötü varış yeridir.

« وَإِذَا قِيلَ لَهُ اتَّقِ اللّٰهَ أَخَذَتْهُ الْعِزَّةُ بِالْإِثْمِ » *"Ona* –Ahnes b. Şurayk ve benzerlerine toplumu ve nesli ifsadetmekten, anarşi çıkarmaktan dolayı– *Allah'tan kork, diye uyarı yapıldığında gurur onu daha çok günaha sürükler."* Cahiliyenin getirdiği kibir ve gurur onu kaçınması gereken günaha daha da sürükler. Daha fazla kötülük yapmaya çabalar, daha çok günah işleme gayretine düşer.

Ya da, « بِالْإِثْمِ » kelimesindeki « بِ » harfi, sebep içindir. Yani, mana şöyle olur: *"Kalbindeki var olan günah işleme hırsı ve kini nedeniyle o kibre, gurura kapılır."* Bu ise küfürden başka bir şey değildir.

« فَحَسْبُهُ جَهَنَّمُ » *"İşte böylelerinin hakkından ancak cehennem gelir."* Onlara cehennem ateşi yeter. « وَلَبِئْسَ الْمِهَادُ » *"Gerçekten o ne kötü varış yeridir."* Yatak olarak onlar için cehennem ne kötü yerdir.

Aşağıda okuyacağımız ayet Suhayb *(Radıyallahu Anh)* hakkında nazil olmuştur. Çünkü müşrikler onu, İslâm'ı bırakması için zorlamışlar, ona baskıda bulunmuşlar ve beraberinde bulunan bazı arkadaşlarını da şehit etmişlerdi. Ancak Hz. Suhayb *(Radıyallahu Anh)* varlığını (malını) onlara bırakarak sadece canının bağışlanması ve İslâm'dan dönmesini istememeleri kaydıyla müşriklere bırakmıştı. Bu şekilde Medine'ye hicret etmişti.

Ya da bu ayet öldürülene (şehit olunana) dek hep iyiliği emredip kötülükten meneden mü'minler hakkında nazil olmuştur.

٢٠٧– ﴿ وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَشْرِي نَفْسَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللّٰهِ وَاللّٰهُ رَؤُفٌ بِالْعِبَادِ ﴾

207 – İnsanlardan öyle kimseler de vardır ki, Allah'ın rızasını kazanmak için canını ortaya koyar –canını satar–. **Allah kullarına karşı oldukça şefkatlidir."** Bu yaptığından dolayı ona sevap verecektir.

٢٠٨– ﴿ يَاأَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا ادْخُلُوا فِى السِّلْمِ كَٓافَّةً وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ اِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ ﴾

208 – Ey iman edenler! Hepiniz topluca İslam'a girin. Sakın şeytanın izinden giderek tuzaklarına düşmeyin. Çünkü o sizin için apaçık bir düşmandır.

« يَاأَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا ادْخُلُوا فِى السِّلْمِ كَٓافَّةً » *"Ey iman edenler! Hepiniz topluca İslâm'a girin."* Kıraat imamlarından İbn Kesir, Nafi, Ebu Cafer ve Ali, « س » harfinin fethi/üstünü ile, « السَّلْم » kelimesini, « السِّلْم » olarak okumuşlardır. Bu da istislam, yani teslim olma ve itaat etme manalarına gelir. Yani *"Allah'a teslim olun ve O'na itaat edin."*, demektir. Ya da bu, *"İslâm"* demektir. Hitap, yani sesleniş ve uyarı kitap ehlinedir. Çünkü, bunlar yalnızca kendi peygamberlerine ve kitaplarına iman ediyorlardı. Ya da bu hitap münafıklaradır. Çünkü, münafıklar sadece dilden inandıklarını söylemekte idiler. Esasen iman etmiş değillerdi.

« كَافَّةً » yani; içinizden hiçbir kimse O'na itaatten dışarı çıkmaksızın, hepiniz toptan, demektir. Bu kelime, « ادْخُلُوا » fiilindeki zamirden haldir. Yani, *"toplu olarak"* demektir. Ya da bu kelime, « السِّلْم » kelimesinden haldir. Çünkü bu, müennes (dişil) olabilmektedir. Sanki, "Allah'a itaatle ilgili tüm taatleri yerine getirmekle ve bu manada Allah'ın emri altına girmekle emrolunuyorlar." Ya da "İslâm'ın tüm kurallarını, şeriatın her esasını uygulamakla emrolunmaktadırlar." demektir.

« كَٓافَّةً » kelimesi, « كَفَّ » kelimesinden alınmadır. Sanki içlerinden hiçbirinin de hariçte yer almaması şartıyla toplu olarak dinden ya da itaatten çıkmaktan men olunmaktalar.

« وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ اِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ » *"Sakın şeytanın izinden* –vesveselerinden– *giderek tuzaklarına düşmeyin. Çünkü o sizin*

için apaçık bir düşmandır." Size karşı düşmanlığı açıkça meydanda olandır.

٢٠٩- ﴿ فَإِنْ زَلَلْتُمْ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْكُمُ الْبَيِّنَاتُ فَاعْلَمُوا أَنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴾

209 – Size apaçık deliller geldikten sonra eğer buna rağmen tökezler (de şeytanın izine uyar)**sanız, iyi bilin ki; Allah** (kurulan her tuzağa) **galip gelen ve hükümlerinde hikmet sahibi olandır.**

« فَانْ زَلَلْتُمْ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْكُمُ الْبَيِّنَاتُ » *"Size apaçık deliller geldikten* –davet olunduğunuz hakka girmekten apaçık kanıtlardan ve inkâr olunamayacak açıklıktaki burhanlardan– *sonra eğer buna rağmen tökezler, şeytanın izine uyarsanız* –İslâm'a ve barışa girmekten yan çizerseniz–," « فَاعْلَمُوا أَنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ » *"...iyi bilin ki, Allah, kurulan her tuzağa galip gelen* –hiçbir güç onun sizi azap etmesinden asla kurtaramaz– *ve hükümlerinde hikmet sahibi olandır."* O ancak hakka dayalı olarak azap eder.

Rivayete göre biri bu ayeti okurken, sonunu, « غَفُورٌ رَحِيمٌ » olarak yanlış bir şekilde bitirir. Fakat hiç Kur'an okumamış olan bir bedevi/Arabî bilmediği halde okuyana karşı çıkar ve şöyle der:

"Senin bu okuduğun Allah'ın kelâmı olamaz. Çünkü hakim olan bir zat, hakka aykırılıktan ve isyandan bahseden bir konudan sonra mağfiretten ve bağışlamaktan söz etmez. Zira bu, bir tür kötülüğe teşvik ve özendirme anlamına gelir."

٢١٠- ﴿ هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَهُمُ اللّٰهُ فِي ظُلَلٍ مِنَ الْغَمَامِ وَالْمَلٰئِكَةُ وَقُضِيَ الْأَمْرُ وَإِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ ﴾

210 – Onlar, mutlaka buluttan gölgeler içinde Allah'ın ve meleklerin kendilerine gelivermesini (ve işlerinin hemen bitirilivermesini) **mi bekleyip duruyorlar? Oysa iş bitirilmiştir. Bütün işler yalnızca Allah'a döndürülecektir.**

« هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَهُمُ اللهُ فِي ظُلَلٍ مِنَ الْغَمَامِ وَالْمَلَٓئِكَةُ » *"Onlar, ancak bulutları gölgeler içinde Allah'ın* –emrinin ve azabının– *ve meleklerin kendilerine gelivermesini mi bekleyip duruyorlar."* « وَقُضِيَ الْأَمْرُ » *"Oysa iş bitirilmiştir."* –yani artık onların helakine ilişkin mesele bitmiştir.–

« هَلْ يَنْظُرُونَ » *"gözetiyorlar mı/bekliyorlar mı"* manasındaki bu söz « مَا يَنْتَظِرُونَ » – *"gözetmiyorlar/beklemiyorlar"* « إِلَّا أَنْ يَأْتِيَهُمُ اللهُ » *ancak Allah'ın onlara gelmesini bekliyorlar."* manasına gelmektedir. Aynı Rabbimizin şu sözünde olduğu gibi:

﴿ أَوْ يَأْتِيَ أَمْرُ رَبِّكَ ﴾

"Ya da Rabbinin emrinin gelmesinden başka bir şey mi bekliyorlar?" [1]

Yine Rabbimiz buyuruyor:

﴿ فَجَآءَهَا بَأْسُنَا ﴾

"Azabımız onlara,.... geldi." [2]

Veya burada getirilecek şey mahzuftur. Mana şöyledir: *"Allah'ın onlara azabını getirmesini,...."*

Çünkü; mananın bu şekilde olduğuna bundan önceki ayette geçen, « فَاعْلَمُوا أَنَّ اللهَ عَزِيزٌ » cümlesi işaret etmektedir.

Ayette geçen, « ظُلَلٌ » kelimesi, « ظُلَّةٌ » kelimesinin çoğuludur. Bu da, kişiyi gölgeleyen şey, demektir.

« الْغَمَامُ » Bulut, bulutlar demektir. Bu, bir anlamda onları korkutup ürkütmek içindir. Çünkü bulut söz konusu olduğunda genelde bundan

---

[1] Nahl, 33.
[2] Araf, 4.

rahmetin geleceği düşünülür. Eğer rahmet beklerken bundan üzerlerine azap gelirse bu, gerçekten onlar için çok daha feci ve korkutucu olur.

« وَالْمَلَٓئِكَةُ » Onları cezalandırmak ve onlara azap getirmekle görevli meleklerin gelmesini mi, ya da kıyamet gününde onların hazır olmasını mı beklerler? Ya da meleklerin onları kıyamet gününde azap yerine getirmelerini mi?

« وَإِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْاُمُورُ » *"Bütün işler yalnızca Allah'a döndürülecektir."* Gerçi kullar bu dünyada kimi şeyleri yapabilme, onlara sahip olma gücüne sahip ise de yarın kıyamet günün de bütün işler Allah'a döndürülecektir. Çünkü her şeyin gerçek sahibi O'dur.

Kıraat imamlarından İbn Amir, Hamza ve Ali, Kur'an'ın her yerinde geçen, « تُرْجَعُ الْاُمُورُ » cümlesini, « تَرْجِعُ الْاُمُورُ » olarak okumuşlardır.

٢١١– ﴿ سَلْ بَنٖٓى اِسْرَٓائٖيلَ كَمْ اٰتَيْنَاهُمْ مِنْ اٰيَةٍ بَيِّنَةٍ وَمَنْ يُبَدِّلْ نِعْمَةَ اللّٰهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَٓاءَتْهُ فَاِنَّ اللّٰهَ شَدٖيدُ الْعِقَابِ ﴾

211 – (Ey Muhammed!) **İsrailoğullarına sor, Biz onlara apaçık ayetlerden nicelerini verdik. Her kim kendilerine geldikten sonra Allah'ın nimetlerini** (hükümlerini) **değiştirirse, iyi bilsin ki, Allah'ın azabı ve cezası pek şiddetlidir.**

« سَلْ بَنٖٓى اِسْرَٓائٖيلَ » "(Ey Muhammed!) *İsrailoğullarına sor.*" Buradaki, « سَلْ » kelimesinin aslı, « اِسْاَلْ » olup, baştaki vasl hemzesinin hazfinden (düşürülmesinden) sonra fetha/üstün harekesi « سَ » harfine aktarıldı. Artık bundan böyle vasl hemzesine de gerek duyulmadığından kelime, « سَلْ » halini almış oldu. Bu, Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'a veya her kes için *"sor"* anlamında bir emirdir. Bu, bir paylama ve azarlama anlamında sormadır. Nitekim, yarın kıyamet gününde kâfirlere bu türden sorular yöneltilecektir.

« كَمْ اٰتَيْنَاهُمْ مِنْ اٰيَةٍ بَيِّنَةٍ » *"Biz onlara* –peygamberlerinin elleriyle– *apaçık belgeler/ayetlerden* –ya da onların kitaplarında İslâm'ın doğ-

ruluğuna ilişkin yer alan, şahit konumunda bulunan ayetlerden– *nicelerini verdik.*" Ayetteki, « كَمْ » edatı ya istifham (soru) içindir veya haber manasındadır.

« وَمَنْ يُبَدِّلْ نِعْمَةَ اللّٰهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَآءَتْهُ » "*Her kim kendilerine geldikten sonra* –gelen ayetleri bildikten, tanıdıktan ve yanlarındaki bilgilerin doğru olduğunu gördükten sonra– *Allah'ın nimetlerini, hükümlerini, ayetlerini değiştirirse,*" Çünkü, insan eğer o ayetleri bilmez veya tanımaz ise, bu adeta o ayetler onun yanında tok anlamına gelir.

Ayette geçen, "*nimet*" kelimesi, "*Allah'ın ayetleri*" manasındadır. Çünkü bu ayetler, yüce Allah tarafından gönderilen en üstün ve değerli nimetleridirler. Zira bu ayetler dalâletten, (sapıklıktan) hidayete (kurtuluşa) sebep olan şeylerdir. Bunların değiştirilmesi ise; Allah, bu ayetleri ya da mucizeleri, onlar iman etsinler, hidayetlerine vesile olsun diye ortaya çıkardı, gönderdi. Ancak bunlar ise onu dalâletleri (sapıklıkları) için bir sebep durumuna getirdiler. Zira inkâra ve tahrife kalkıştılar. Nitekim şu ayet onların durumlarını çok net olarak sergilemektedir:

﴿ فَزَادَتْهُمْ رِجْسًا إِلٰى رِجْسِهِمْ ﴾

"Kalplerinde hastalık** (kâfirlik ve münafıklık) **olanlara gelince, onların da inkârlarını büsbütün artırır." [3]

Veya Hz. Muhammed *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'in getirdiği dinin doğruluğunu gösteren ve kitaplarında yer almış bulunan bu ayetleri tahrif ettiler, değiştirdiler.

« فَإِنَّ اللّٰهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ » "*İyi bilsin ki, Allah'ın azabı ve cezası* –hak edenler için– *şiddetlidir.*"

٢١٢– ﴿ زُيِّنَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا وَيَسْخَرُونَ مِنَ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَالَّذِينَ اتَّقَوْا فَوْقَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَاللّٰهُ يَرْزُقُ مَنْ يَشَآءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴾

---

[3] Tevbe, 125.

212 – Kâfirlere dünya hayatı cazip gösterildi. (Dolayısıyla bu inkârcılar) **iman edenleri alaya alırlar. Oysa muttakiler kıyamet gününde onlardan üstündür. Allah dilediklerini hesapsız olarak rızıklandırır.**

« زُيِّنَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا » *"Kâfirlere dünya hayatı cazip gösterildi."* Dünya hayatını onlara böyle cazip gösteren şeytandır. Şeytan vesveseleriyle onların gözünde dünyayı güzelleştirir, dünyayı onlara sevdirir.

Ya da dünyayı onlara bu manada cazip gösteren Allah'tır. Çünkü onlarda şehevî istekleri yaratmıştır. Çünkü tüm kainatı yaratıp var eden Allah'tır. Çünkü, « زَيَّنَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا » olarak bu ayeti okuyan Mücahid, İbn Muhaysın, Humeyd/Hamid b. Kays ve Ebu Hayve'nin kıraatlerine göre mana buna da delâlet etmektedir. Buna göre mana şöyledir: *"Kâfirlere Allah dünya hayatını cazip gösterdi."*

« وَيَسْخَرُونَ مِنَ الَّذِينَ اٰمَنُوا » *"Dolayısıyla bu inkârcılar iman edenleri alaya alırlar."* Çünkü bu kâfirler İbn Mesud, Ammar, Suhayb ve benzeri mü'minlerden fakir ve yoksul olanlarla hep eğlenir dururlardı. Yani; kâfirler, dünyadan başkasını istemezler, dolayısıyla dünyalıkları olmayanların veya az olanların haline bakarak hep onlarla alay eder dururlar veya dünyadan başka şey isteyenlerle alay ederler, demektir.

« وَالَّذِينَ اتَّقَوْا فَوْقَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ » *"Oysa müttakiler* –Şirk ve küfürden uzak duranlar ki bunlar burada adı geçen değerli mü'minlerdir– *kıyamet gününde onlardan üstündür."* Çünkü bu kimseler cennette yüksek mevkilerde olacaklar, kâfirler ise cehennem ateşinin en alt tabakalarında yer alacaklardır.

« وَاللّٰهُ يَرْزُقُ مَنْ يَشَٓاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ » *"Allah dilediklerini hesapsız olarak rızıklandırır."* Onlardan hiçbir şeyi eksiltmez. Yani; Allah, Karun ve benzerlerinin imkan ve varlıklarını bol bol verdiği gibi yine Allah dilediğine bol imkanlar ve rızıklar verir. Size bu türden bol imkanların verilmesi Allah'tan bir hikmete dayalıdır. Bu hikmet ise, nimet ile bir deneme ve istidraçtır, dünyalıkla bir ilerlemedir, başka değil. Eğer bu

dünyada bir keramet, bir değer olsaydı, öncelikle sizden önce mü'minlerin bunu hak etmeleri gerekirdi. Bu itibarla mesele sizin anladığınız gibi değildir.

٢١٣- ﴿ كَانَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً فَبَعَثَ اللّٰهُ النَّبِيِّينَ مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ وَأَنْزَلَ مَعَهُمُ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِيَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ فِيمَا اخْتَلَفُوا فِيهِ وَمَا اخْتَلَفَ فِيهِ إِلَّا الَّذِينَ أُوتُوهُ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمُ الْبَيِّنَاتُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ فَهَدَى اللّٰهُ الَّذِينَ آمَنُوا لِمَا اخْتَلَفُوا فِيهِ مِنَ الْحَقِّ بِإِذْنِهِ وَاللّٰهُ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴾

213 – İnsanlar bir tek ümmet idiler. Allah da kendilerine müjdeleyici ve uyarıcı olarak peygamberler gönderdi. İnsanların anlaşmazlığa düştükleri konularda hüküm vermek için hak yolu gösteren kitapları da beraberlerinde gönderdi. Oysa o konularda anlaşmazlığa düşenler, ancak kendilerine deliller geldikten sonra sırf aralarındaki azgınlık ve hasetleri yüzünden anlaşmazlığa düşen (Yahudi ve Hristiyanlar)**dan başkası da değildir. İşte böylece Allah, iman edenlere, hak konusunda anlaşmazlığa düştükleri gerçekleri izniyle gösterdi. Allah dilediğini doğru yola iletir.**

« كَانَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً » "*İnsanlar bir tek ümmet idiler.*" İnsanlar ta Hz. Adem *(Aleyhi's-Selâm)*'dan Hz. Nuh *(Aleyhi's-Selâm)*'a kadar hep İslâm dini üzere ittifak etmişlerdir.

Veya Hz. Nuh *(Aleyhi's-Selâm)* ile onunla birlikte gemiye binenlerdir. Daha sonra aralarında ihtilâf, anlaşmazlık başgösterdi. İşte bunu üzerine, « فَبَعَثَ اللّٰهُ النَّبِيِّينَ مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ » "*Allah da kendilerine* –mü'minleri sevap ile– *müjdeleyici ve* –kâfirleri de azap ve ceza ile– *uyarıcılar olarak peygamberler gönderdi.*" Çünkü ihtilâf ettiklerine dâir ifadenin hazfine (gizlendiğine), ayetin « لِيَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ فِيمَا اخْتَلَفُوا فِيهِ » kısmı delalet etmektedir. Kaldı ki, Abdullah b. Mesud'un, « كَانَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً فَاخْتَلَفُوا » tarzındaki kıraati de buna delâlet etmektedir. Ayrıca Rabbimizin:

﴿ وَمَا كَانَ النَّاسُ اِلاَّ اُمَّةً وَاحِدَةً فَاخْتَلَفُوا ﴾

"İnsanlar sadece bir tek ümmetti, sonradan ayrılığa düştüler." [4] ayeti de bu manayı doğrulamaktadır.

Ya da, "İnsanlar kâfirler (inkârcılar) olarak tek bir ümmet idiler. İşte bunun üzerine Allah peygamberler gönderdi de onlar hakkında anlaşmazlığa düştüler." demektir. « مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ » kelimelerinin her ikisi de hâldir.

« وَاَنْزَلَ مَعَهُمُ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِيَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ فِيمَا اخْتَلَفُوا فِيهِ » *"İnsanların anlaşmazlığa düştükleri konularda* –önce ittifak ettikleri ve daha sonra anlaşamadıkları İslâm dini hakkında– *aralarındaki anlaşmazlığı çözmek için* –Allah'ın veya kitabın ya da kendisine kitap indirilen peygamberin çözmesi, hükmetmesi için– *hak yolu gösteren* –hakkın ve gerçeğin açıklayıcısı olan– *kitapları da* –her bir peygamberle birlikte kitabını da– *beraberlerinde gönderdi."*

« وَمَا اخْتَلَفَ فِيهِ اِلاَّ الَّذِينَ اُوتُوهُ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمُ الْبَيِّنَاتُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ » *"Oysa o konularda* –hak konusunda– *anlaşmazlığa düşenler, ancak kendilerine* –hakkın doğruluğunu gösteren– *deliller geldikten* –tartışmaya son verdirecek kitabın indirilmesinden– *sonra sırf aralarındaki azgınlık ve hasetleri yüzünden* –kendilerine inen kitaplar konusunda giderek daha fazlasıyla –*anlaşmazlığa düşen* (Yahudi ve Hristiyanlar)*dan başkası da değildir."*

Burada, « بَغْيًا بَيْنَهُمْ » mef'ul-ü lehtir. Yani, aralarındaki haset ve çekememezlikten ötürü, dünyaya olan aşırı düşkünlükleri sebebiyle bir zulüm olarak ve bir de acımasızlıklarından ve adaletsizliklerinden, demektir.

« فَهَدَى اللّٰهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا لِمَا اخْتَلَفُوا فِيهِ مِنَ الْحَقِّ بِاِذْنِهِ » *"İşte böylece Allah, iman edenlere, hak konusunda anlaşmazlığa düştükleri gerçekleri* –

[4] Yunus, 19.

açıklayarak– *izniyle* –ilmi ile– *gösterdi.*" « وَاللّٰهُ يَهْدِي مَنْ يَشَٓاءُ اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ » "*Allah dilediğini doğru yola iletir.*"

٢١٤– ﴿ اَمْ حَسِبْتُمْ اَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَأْتِكُمْ مَثَلُ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ مَسَّتْهُمُ الْبَأْسَٓاءُ وَالضَّرَّٓاءُ وَزُلْزِلُوا حَتّٰى يَقُولَ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا مَعَهُ مَتٰى نَصْرُ اللّٰهِ اَلَٓا اِنَّ نَصْرَ اللّٰهِ قَرِيبٌ ﴾

214 – Yoksa siz, sizden önce geçen ümmetlerin başlarına gelen durumlarla denenmeden cennete girivereceğinizi mi sandınız? Onlara öylesi yoksulluklar ve sıkıntılar gelip çatmış ve öylesine sarsılmışlar dı ki, nihayet peygamber ve beraberindeki inananlar: "Allah'ın yardım ne zaman?" demişlerdi. İyi bilin ki, Allah'ın yardımı yakındır.

« اَمْ حَسِبْتُمْ اَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَأْتِكُمْ مَثَلُ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ » "*Yoksa siz, sizden önce geçen ümmetlerin başlarına gelen durumlarla denenmeden cennete girivereceğinizi mi sandınız?*"

« اَمْ حَسِبْتُمْ » kelimesinin başında yer alan, « اَمْ » kelimesi muttasıla olmayıp münkatiadır. Çünkü bunun şartı, kendisinden önceki istifham, yani soru hemzesinin olmasıdır. Örneğin:

« عِنْدَكَ زَيْدٌ اَمْ عَمْرٌو » gibi. Yani, bu ikisinden senin yanında bulunan hangisidir? Bunun cevabı ise şöyledir; Eğer yanındaki Zeyd ise, cevabı da "Zeyd" olur Ya da yanındaki Amr ise, cevabı da "Amr" olur. Oysa Münkatia manasındaki « اَمْ » ise, istifhamdan ve haberden sonra gelir. Bu da bu takdir de, « بَلْ » ve hemze manasında olur. Dolayısıyla bunun takdiri de şöyle olur: « بَلْ حَسِبْتُمْ » Bundan önce gelen hemzenin ifade ettiği mana takrir ve tesbit içindir. Böyle bir durumu hesaba katmamalarını bertaraf etmek ve bunun uzak bir ihtimal olmadığını tesbit içindir.

Yüce Allah, tüm açık delillerin ortaya konmasına rağmen peygamberlerin gelmesinden ve bu açık ayetlerden sonra ihtilâfa düştüklerini zikredince hemen bunların peşinden rasûlü Hz. Muhammed *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'e ve mü'minlere cesaret vermek ve dinlerinde sebatlarını sağlamak için bu açıklamaya yer verdi. Böylece müşrikler ve ehli kitap ile olan ih-

tilâflarında, bunların Allah'ın ayetlerini inkâr etmelerine ve kendisine karşı olan düşmanlıklarına sabretmelerini istemektedir. İşte bu bakımdan en mübalağalı bir ifade ve en beliğ bir anlatım olan iltifat yoluyla onlara sesleniyor ve yukarıda mealini sunduğumuz gibi, *"Ey iman edenler! Yoksa siz, ..."* diye hitap devam ediyor.

« لَمَّا يَأْتِكُمْ » ifadesinde yer alan, « لَمَّا » kelimesinde *"olabilme"* durumunda ya da *"beklenen şey"* durumundaki bir mana içerir. Yani, *"Bu, denilen husus, beklenen ve olabilecek olan bir hâldir."* anlamındadır. « مَثَلُ الَّذِينَ خَلَوْا » ile de, geçen bu toplumların çektikleri şiddet ve sıkıntı konusunda örnek oluşturacak toplumlar olduğu gerçeğidir.

"Sizden öncekilerden" ifadesiyle bizden önce geçen peygamberler ve onlara iman etmiş olanlar, denmek isteniyor.

« مَسَّتْهُمُ الْبَأْسَاءُ وَالضَّرَّاءُ وَزُلْزِلُوا » *"Onlara öylesi yoksulluklar ve sıkıntılar gelip çatmış ve öylesine sarsılmışlar ki,"*

« مَسَّتْهُمْ » kelimesiyle başlarına gelebilen ve örnek gösterilen sıkıntıları açıklıyor. Bu, yeni bir cümledir. Sanki birileri: *"Bu söylediğin örnek gösterilen durum nasıl bir durum?"* diye sorar gibi. İşte buna cevap olarak, « مَسَّتْهُمْ » buyurulmuştur. « الْبَأْسَاءُ » yoksulluk, sıkıntı ve şiddetli açlık. « وَالضَّرَّاءُ » Hastalık, açlık vb. şeyler. « زُلْزِلُوا » akla hayale gelmedik belâlarla denenmeleri, adeta deprem misali sarsıntıya uğratılmış olmaları..

« حَتَّى يَقُولَ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا مَعَهُ مَتٰى نَصْرُ اللّٰهِ » *"...nihayet peygamber ve beraberindeki inananlar, «Allah'ın yardımı ne zaman?» demişlerdi."* Burada, « حَتَّى » kelimesi gaye içindir. Bu imtihanda öyle ki Allah rasûlü ve mü'minler de, *"Allah'ın yardımı ne zaman?"* diye feryat ediyorlardı. Artık sıkıntı öylesine had safhaya ulaşmış ki, bundan böyle sabredecek bir güçleri de kalmamıştı. İşte bunun için de söyleyeceklerini söylemişlerdi. Bunu anlamı ise, zafer ve kurtuluş isteği ve arzusudur. Çünkü sıkıntı ve şiddet zamanı olabildiğince uzamıştı.

« أَلَآ إِنَّ نَصْرَ اللّٰهِ قَرِيبٌ » *"İyi bilin ki, Allah'ın yardımı yakındır."* Bu cümle ile onların isteklerine karşılık verilmiş bulunuyor ve zaferin yakın bir gelecekte olduğu ifade ediliyor. Ayette geçen, « يَقُولَ » kelimesini kırat imamlarından Nafi, mazi halin hikayesi olarak raf' ile « يَقُولُ » şeklinde okumuştur. Örneğin:

« شَرِبَتْ الْإِبِلُ حَتّٰى يَجِيءُ الْبَعِيرُ يَجُرُّ بَطْنَهُ » gibi. (Yani; deve su içti, ta ki deve geviş getirip gevişini yutana kadar.)

Diğer kıraat imamları ise bir, « أَنْ » izmariyle nasb ile ve istikbal/gelecek manasıyla okumuşlardır. Çünkü, « أَنْ » edatı istikbal manası için alemdir, yani özel olarak bunun için kullanılır.

215.— 219. ÂYETLER

يَسْـَٔلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ ۜ قُلْ مَآ اَنْفَقْتُمْ مِنْ خَيْرٍ فَلِلْوَالِدَيْنِ وَالْاَقْرَبِينَ وَالْيَتَامٰى وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ ۜ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَاِنَّ اللّٰهَ بِهٖ عَلِيمٌ ﴿٢١٥﴾ كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ وَهُوَ كُرْهٌ لَكُمْ ۚ وَعَسٰٓى اَنْ تَكْرَهُوا شَيْـًٔا وَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ ۚ وَعَسٰٓى اَنْ تُحِبُّوا شَيْـًٔا وَهُوَ شَرٌّ لَكُمْ ۜ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ وَاَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٢١٦﴾ يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الشَّهْرِ الْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ ۜ قُلْ قِتَالٌ فِيهِ كَبِيرٌ ۜ وَصَدٌّ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ وَكُفْرٌ بِهٖ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَاِخْرَاجُ اَهْلِهٖ مِنْهُ اَكْبَرُ عِنْدَ اللّٰهِ ۜ وَالْفِتْنَةُ اَكْبَرُ مِنَ الْقَتْلِ ۗ وَلَا يَزَالُونَ يُقَاتِلُونَكُمْ حَتّٰى يَرُدُّوكُمْ عَنْ دِينِكُمْ اِنِ اسْتَطَاعُوا ۜ وَمَنْ يَرْتَدِدْ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهٖ فَيَمُتْ وَهُوَ كَافِرٌ فَاُولٰٓئِكَ حَبِطَتْ اَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ ۜ وَاُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ النَّارِ ۚ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢١٧﴾ اِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ ۙ اُولٰٓئِكَ يَرْجُونَ رَحْمَتَ اللّٰهِ ۜ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢١٨﴾ يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ ۜ قُلْ فِيهِمَآ اِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ ۘ وَاِثْمُهُمَآ

أَكْبَرُ مِنْ نَفْعِهِمَا ۗ وَيَسْـَٔلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ ۖ قُلِ الْعَفْوَ ۗ
كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ ۙ ﴿٢١٩﴾

Meâli

215. *(Allah yolunda)* ne harcayacaklarını sana soruyorlar. De ki: Maldan sadaka olarak harcayacaklarınız, ana babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlara yapılmalıdır. Hayır olarak ne işlerseniz muhakkak Allah onu en iyi bilendir.

216. Hoşunuza gitmediği halde savaş üzerinize farz kılındı. Ola ki bazen hoşlanmadığınız bir şey sizin için hayırlı olabilir ve sizin sevip hoşlandığınız bir şey de hakkınızda kötü olabilir. *(Doğrusu)* Allah bilir, siz bilmezsiniz.

217. Sana haram ayda savaşmanın hükmünü soruyorlar. De ki: "O ayda savaş yapmak büyük bir günahtır. Fakat *(insanları)* Allah yolundan *(dininden)* men etmek, Mescid-i Haram'ın ziyaretine ve orada ibadete engel olmak, halkını oradan çıkarıp atmak ise Allah katında daha büyük günahtır. Fitne ise adam öldürmekten daha korkunçtur." Ellerinden gelse, sizi dininizden döndürünceye kadar size karşı hep savaşmayı sürdürüp duracaklar. Ancak içinizden her kim dininden döner ve kâfir olarak ölürse, işte onların tüm işledikleri hem dünyada ve hem ahirette boşa gider. İşte bunlar cehennem halkıdırlar ve orada ebedi olarak kalıcıdırlar.

218. Muhakkak ki iman edenler, imanlarının gereği olarak hicret *(göç)* edenler ve Allah yolunda cihad edenler *(savaşanlar)* var ya, işte Allah'-tan rahmet ve merhamet beklentisi içinde olanlar bunlardır. Allah çok mağfiret eden ve çok merhamet edendir.

219. Sana şarabın *(sarhoşluk veren şeylerin)* ve kumarın *(hükmün)*-den soruyorlar. De ki: "Her ikisinde de insanlar için büyük bir günah ve birtakım da yararlar vardır. Ancak her ikisinin de günahı *(ve tahribatı)* yararlarından çok daha büyüktür." Yine sana Allah için ne harcayacaklarını soruyorlar. De ki: "İhtiyacınızdan fazla olanını harcayın." Allah ayetleri-ni size işte böyle açıklar ki gerçekleri düşünesiniz.

Tefsiri

Ensar'dan Amr b. Cemuh yaşı oldukça ilerlemiş olan ve bir hayli de zengin olan bir sahabi idi. Bu zat, Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'a, mallarımızdan neleri Allah yolunda infak etmeliyiz, sadaka olarak vermeliyiz ve kimlere vermeliyiz, diye soru yöneltir. İşte bunun üzerine şu ayet nazil olur.

٢١٥- ﴿ يَسْـَٔلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ قُلْ مَآ أَنْفَقْتُمْ مِنْ خَيْرٍ فَلِلْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ وَالْيَتَامٰى وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللّٰهَ بِهِ عَلِيمٌ ﴾

215 – (Allah yolunda) **ne harcayacaklarını sana soruyorlar. De ki: Maldan sadaka olarak harcayacaklarınız, ana babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlara yapılmalıdır. Hayır olarak ne işlerseniz muhakkak Allah onu en iyi bilendir.**

« يَسْـَٔلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ قُلْ مَآ أَنْفَقْتُمْ مِنْ خَيْرٍ فَلِلْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ وَالْيَتَامٰى وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ » "(Allah yolunda) *ne harcayacaklarını sana soruyorlar. De ki: 'Maldan sadaka olarak harcayacaklarınız ana babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlara yapılmalıdır.*"

Ayette geçen, « مَآ أَنْفَقْتُمْ مِنْ خَيْرٍ » ifadesi, nelerin infak olunacağını veya harcanabileceğini de açıklama bakımından mana olarak bunu içermektedir. Bu her türlü hayır ve iyilik manasındadır. Dolayısıyla harcama ve hizmet işte bu çerçevede yapılabilir. Esasen ayet konuya giriş olarak işin en önemli olanlarından meseleyi ele alarak açıklama getirmektedir. Bu ise, harcamanın nerelere ve kimlere yapılabileceği işinden başlanarak ele alınmaktadır. Çünkü iyilik ve hayır anlamında yapılacak harcama eğer yerini bulamazsa bu yerinde harcanmış bir hayır olmaktan çıkar. Hasan Basri ise bunun nafile yardımlarla alâkalı olduğunu zikretmiştir.

« وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللّٰهَ بِهِ عَلِيمٌ » *"Hayır olarak ne işlerseniz muhakkak Allah onu en iyi bilendir."* Bu yaptığınız hayra göre de sizi ödüllendirecek olan da kendisidir.

٢١٦– ﴿ كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ وَهُوَ كُرْهٌ لَكُمْ وَعَسٰى اَنْ تَكْرَهُوا شَيْـٔاً وَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَعَسٰى اَنْ تُحِبُّوا شَيْـٔاً وَهُوَ شَرٌّ لَكُمْ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ وَاَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴾

216 – Hoşunuza gitmediği halde savaş üzerinize farz kılındı. Ola ki bazen hoşlanmadığınız bir şey sizin için hayırlı olabilir ve sizin sevip hoşlandığınız bir şey de hakkınızda kötü olabilir. (Doğrusu) **Allah bilir, siz bilmezsiniz.**

« كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ وَهُوَ كُرْهٌ لَكُمْ » *"Hoşunuza gitmediği halde* –kâfirlerle– *savaş* –Allah yolunda cihad– *üzerinize farz kılındı."*

« كُرْهٌ » kelimesi, *"Kerahet"* kökünden türemedir. Burada mastar mübalağa anlamında olarak vasıf yerinde ya da manasında kullanılmıştır. Bu adeta tanınmış İslâm şairelerinden Hz. Hansa *(Radıyallahu Anha)*'nın şu

* فَاِنَّمَا هِيَ اِقْبَالٌ وَاِدْبَارٌ *

şiirindeki gibidir: Yani ikbal ve idbar kelimeleri mübalağa manasında vasıf burada değerlendirilmiştir.

İnsanların hiç de hoşlanmadıkları savaş meselesi gündeme gelince sanki o bizatihi hoşlanılmayan bir şey imiş gibidir. Ya da buradaki, « كُرْهٌ » kelimesi, *"mef'ul"* manasında olan « فُعْلٌ » gibi değerlendirilebilir, yani, « مَكْرُوهٌ » anlamındadır. Tıpkı ekmek manasında olan, « خُبْزٌ » kelimesinin, « مَخْبُوزٌ » – "yenen/yiyecek" anlamında olması gibi. Yani "o savaş sizin için hoşlanmadığınız bir şeydir." demektir.

« وَعَسٰى اَنْ تَكْرَهُوا شَيْـٔاً وَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ » *"Ola ki bazen hoşlanmadığınız bir şey sizin için hayırlı olabilir."* Örneğin; siz savaştan hoş-

lanmayabilirsiniz, ama bunda sizin yararınıza olmak üzere iki güzellik vardır. Bunlardan biri ya zaferdir ve ganimet elde etmeniz veya şehitlik mertebesine ererek cennete girmeniz olacaktır.

« وَعَسٰٓى اَنْ تُحِبُّوا شَيْـًٔا وَهُوَ شَرٌّ لَكُمْۜ » "*...ve sizin sevip hoşlandığınız bir şey de* –örneğin, savaşa gitmeyip evde oturmak gibi– *hakkınızda kötü olabilir.*" Çünkü sonuçta zillete düşebilir, fakir ve yoksulluk çekebilir, ganimet ve cihad faziletinden mahrum kalabilirsiniz.

« وَاللّٰهُ يَعْلَمُ وَاَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ » "*...doğrusu Allah bilir, siz* –bunu– *bilmezsiniz.*" O halde sizin zor ve ağır da gelmiş olsa Allah'ın size emir buyurduklarını yerine getirmek için acele edin.

Şimdi tefsirini okuyacağımız bu ayetin iniş sebebi şöyledir. Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* müşriklerle savaşmak üzere bir seriye (askeri birlik) çıkarmıştı. Fakat bu sırada recep ayının hilâli de girmişti. Ancak onlar bunu bilemiyorlardı. Kureyş bundan yararlanarak:

"Muhammed, dokunulmazlık bulunan bir ayda dokunulmazlığı çiğnedi, saldırıya geçti. Oysa herhangi bir durumdan korkan bir kimse bu ayda hiçbir korkuya kapılmaksızın istedikleri gibi gezer." demişlerdi. İşte ayet bu olayı dile getiriyor.

٢١٧– ﴿ يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الشَّهْرِ الْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِۜ قُلْ قِتَالٌ فِيهِ كَبِيرٌۜ وَصَدٌّ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ وَكُفْرٌ بِهٖ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَاِخْرَاجُ اَهْلِهٖ مِنْهُ اَكْبَرُ عِنْدَ اللّٰهِۚ وَالْفِتْنَةُ اَكْبَرُ مِنَ الْقَتْلِۜ وَلَا يَزَالُونَ يُقَاتِلُونَكُمْ حَتّٰى يَرُدُّوكُمْ عَنْ دِينِكُمْ اِنِ اسْتَطَاعُواۜ وَمَنْ يَرْتَدِدْ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهٖ فَيَمُتْ وَهُوَ كَافِرٌ فَاُو۬لٰٓئِكَ حَبِطَتْ اَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِۚ وَاُو۬لٰٓئِكَ اَصْحَابُ النَّارِۚ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴾

217 – Sana haram ayda savaşmanın hükmünü soruyorlar. De ki: "O ayda savaş yapmak büyük bir günahtır. Fakat (insanları) Allah yolundan (dininden) **men etmek, Mescid-i Haram'ın ziyaretine ve orada ibadete engel olmak, halkını oradan çıkarıp atmak ise Allah katında daha büyük günahtır. Fitne ise adam öldürmekten daha kor-**

kunçtur." Ellerinden gelse, sizi dininizden döndürünceye kadar size karşı hep savaşmayı sürdürüp duracaklar. Ancak içinizden her kim dininden döner ve kâfir olarak ölürse, işte onların tüm işledikleri hem dünyada ve hem ahirette boşa gider. İşte bunlar cehennem halkıdırlar ve orada ebedi olarak kalıcıdırlar.

« يَسْئَلُونَكَ عَنِ الشَّهْرِ الْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ » –Ey Peygamber! Kâfirler ya da Müslümanlar– *"Sana haram ayda savaşmanın hükmünü soruyorlar."* « قِتَالٍ فِيهِ » burada, « الشَّهْرِ » kelimesinden bedel-i iştimâldir. Bu, aynı zamanda, « عَنْ قِتَالٍ فِيهِ » tarzında âmilin tekrarı ile de okunmuştur. Tıpkı,

﴿ مِنْ قَوْمِهِ لِلَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا لِمَنْ آمَنَ مِنْهُمْ ﴾ [5]

kavlinde olduğu gibi.

« قُلْ قِتَالٌ فِيهِ كَبِيرٌ » *"De ki: o ayda savaş yapmak büyük bir günahtır."* Ayette geçen « قِتَالٌ » kelimesi mübtedadır, haberi de, « كَبِيرٌ » kelimesidir. Bunun aynı zamanda nekire başlaması ya da mübteda olması da caizdir. Çünkü, « فِيهِ » ile vasıflanmıştır. Çoğu görüşlere göre ayetin bu kısmı:

﴿ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ ﴾

"Müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün." [6]

ayetiyle mensuhtur, yani yürürlükten kalkmıştır.

« وَصَدٌّ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ » *"Fakat insanları Allah yolundan* (dininden) *men etmek,"* müşrikler Hudeybiye senesinde hem Rasûlullah'ı ve hem de ashabını Beytullah'ı ziyaretten menetmişlerdi. Bu, aynı zamanda mübtedadır. « وَكُفْرٌ بِهِ » *"O'nu ve dinini inkâr etmek."* Allah'ı inkâr etmek, bu da bir önceki ifade üzerine matuftur. « وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ » *"Mescid-i Haram'ın*

---

5 Araf, 75.

6 Tevbe, 5.

ziyaretine ve orada ibadete engel olmak," Bu da, « وَصَدٌّ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ » üzerine matuftur. Yani, Allah yolundan ve Mescid-i Haram'dan menetmek, demektir.

İmam Ferra ise bunun, « بِهِ » deki zamir üzerine matuf olduğunu ileri sürmüştür. Buna göre mana: *"Allah'ı ve Mescid-i Haram'da ibadeti ve ziyareti inkâr etmek"* demektir. Basra okuluna göre mecrur zamir üzerine atıf yapmak caiz değildir (mümkün değildir). Ancak cer tekrarlanırsa bu, caiz (mümkün) olabilir. Örneğin:

« مَرَرْتُ بِهِ وَزَيْدٍ » denemez, ancak, « مَرَرْتُ بِهِ وَبِزَيْدٍ » denebilir, caiz (doğru) olanı budur. Eğer burada bu, « هِ » zamiri üzerine atfolunmuş olsaydı bu takdirde: « وَكُفْرٌ بِهِ وَبِالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ » denmesi gerekirdi.

« وَإِخْرَاجُ أَهْلِهِ مِنْهُ » *"Halkını oradan* –Mescid-i Haram halkını ki bunlar da Rasûlullah (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem) ile ona iman etmiş olan mü'minlerdir, işte bunları oradan– *çıkarıp atmak ise"* yine burası da daha önce geçen, « وَصَدٌّ » üzerine matuftur. « أَكْبَرُ عِنْدَ اللّٰهِ » *"Allah katında en büyük günahtır."* Yani küçük askeri birliğin bir yanlışlık sonucu haram ayda işledikleri fiilden sizin bilerek yaptığınız şey Allah katında daha büyük bir suç ve vebaldir.

İşte bu son cümle daha önce geçen üç ismin haberidir. « وَالْفِتْنَةُ أَكْبَرُ مِنَ الْقَتْلِ » *"Fitne ise adam öldürmekten daha korkunçtur."* Yani Mescid-i Haram halkını haksız bir şekilde yerlerinden etmek, şirki hakim kılmak için çalışmak bir fitne olarak haram olan ayda adam öldürmekten ve kâfirlerin, genel manasıyla İslâm düşmanlarının Müslümanları her yerde ve her durumda cezalandırmaları, işkenceye tabi tutmaları, şu Müslümanların bir yanlışlık sonucu haram ayda yaptıkları saldırıdan daha korkunç ve daha tüyler ürperticidir.

« وَلَا يَزَالُونَ يُقَاتِلُونَكُمْ حَتّٰى يَرُدُّوكُمْ عَنْ دِينِكُمْ إِنِ اسْتَطَاعُوا » *"Ellerinden gelse, sizi dininizden* –küfre– *döndürünceye kadar size karşı hep savaşmayı sürdürüp duracaklar."* Bu gerçek aynı zamanda yüce Al-

lah'ın, kâfirlerin ve müşriklerin Müslüman toplumlara karşı devamlı ve sürekli bir düşmanlık içinde olduklarını bize haber vermesidir. Kâfirler olsun müşrikler olsun ve onların izinden giden sözde Müslüman özde kâfirler olsun, Müslümanlar gerçek manada dinlerini terk etmedikçe, onlar gibi olmadıkça hiçbir vakit Müslümanların yakalarından olmayacaklardır.

Ayette geçen « حَتّٰى » edatının manası ta'lil (sebep bildirmek) içindir. Örneğin, *"Filan kimse ta ki cennete girsin diye hep ibadet eder durur."* gibi. Yani, *"Sizinle savaşırlar ta ki siz dininizden dönene kadar."*

Ayette yer alan, *"ellerinden gelse, güçleri yetse"* manasındaki, yüce Rabbimizin şu « إِنِ اسْتَطَاعُوا » kavli, onların buna güç yetiremeyeceklerine bir işarettir. Bu, senin düşmanına karşı söylemekte olduğunu şu ifadeye benzer bir ifadedir: *"Eğer bana üstün gelirsen, bana hiç acıma, elinden geleni yap."* Düşmana bu tarz konuşurken, sen kendine gayet güven içindesin, eminsin ve düşmanın seni hiçbir zaman yenemeyeceğini bildiğin için bu gerçeğe o cümle ile dikkat çekmiş oluyorsun.

« وَمَنْ يَرْتَدِدْ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَيَمُتْ وَهُوَ كَافِرٌ » *"Ancak içinizden her kim dininden* –müşriklerle kâfirlerin dinine– *döner ve* –irtidat ettiği din üzere– *kâfir olarak ölürse,"* « فَأُولٰٓئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ » *"İşte onların tüm işledikleri hem dünyada ve hem ahirette boşa gider."* İslâm dininden irtidat edip başka bir dine geçmekle Müslümanların menfaatlerine olan her şeyden mahrum bırakılacak ve yoksun kalacak, ahirette de sevaptan ve iyi bit sondan mahrum bırakılacaktır. « وَأُولٰٓئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ » *"İşte bunlar cehennem halkıdırlar ve orada ebedi olarak kalıcıdırlar."*

İmam Şafii Merhum, bu ayete dayanarak, bir kimse irtidat ettiği inanç üzere yani küfür üzere ölmediği sürece amellerinin boşa gitmeyeceğini ileri sürüyor. Biz Hanefiler ise diyoruz ki; bir kimse irtidat etti mi, yani dinden döndü mü, o din üzere ölsün ya da ölmesin irtidat etmesiyle tüm amelleri boşa gitmiştir. Çünkü yüce Allah şöyle buyurmuştur:

﴿ وَمَنْ يَكْفُرْ بِالْإِيمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ ﴾

"Her kim iman etmeyi kabul etmezse onun ameli boşa gitmiştir." [7]

Biz Hanefilere göre temel dayanak şudur: Mutlak olan bir şey kayıt altına alınamaz. Şafii'ye göre mutlak olan bir şey mukayyede hamlolunabilir, yani kayıt altına alınabilir. İşte olay buna göre değerlendirilmektedir.

İslâm'ın askeri birliğinde yani seriyesinde yer alan ve recep ayında müşriklerle savaşan mücahitler, Rasûlullah'a:

"Bizim için Allah yolunda cihad edenlerin sevabı olacak mı?" sorusu üzerine işte aşağıdaki ayet nazil olmuştur.

٢١٨- ﴿ إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللهِ أُولَٰئِكَ يَرْجُونَ رَحْمَتَ اللهِ وَاللهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴾

218 – Muhakkak ki iman edenler, imanlarının gereği olarak hicret (göç) **edenler** –Mekke'yi ve yakınlarını terketmek zorunda kalanlar– **ve Allah yolunda** –müşrik ve diğer İslâm düşmanlarıyla– **cihad edenler** (savaşanlar) **var ya, işte Allah'tan rahmet ve merhamet beklentisi içinde olanlar bunlardır.** –Nitekim denir ki, uman kişi ister, korkan da kaçar.– **Allah çok mağfiret eden ve çok merhamet edendir.**

Bu ayette geçen, « فِي سَبِيلِ اللهِ » üzerinde vakf yapılmaz, durulmaz. Çünkü bundan sonra gelen, « أُولَٰئِكَ يَرْجُونَ » diye devam eden kısım, « إِنَّ » edatının haberidir.

Şarap (içki) hakkında dört ayet nazil olmuştur. Bunlardan Mekke'de nazil olanı ise şu ayettir:

﴿ وَمِنْ ثَمَرَاتِ النَّخِيلِ وَالْأَعْنَابِ تَتَّخِذُونَ مِنْهُ سَكَرًا ﴾

"Hurma ve üzüm gibi meyvelerden içki edinirsiniz...." [8]

---

[7] Maide, 5.
[8] Nahl, 67.

Müslümanlar İslâm'ın ilk yıllarında içki içiyorlardı, çünkü ilk zamanlar onlara içki yasaklanmamıştı. Daha sonra Hz. Ömer *(Radıyallahu Anh)* ve sahabeden bazı kimseler Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'a dediler ki:

"Ey Allah'ın Rasûlü! Bize şarap (sarhoşluk veren şeyler) *hakkında bir açıklama getir. Çünkü bu, aklı gideriyor ve malı da yok ediyor."* İşte bunun üzerine şu ayet-i kerime nazil oldu.

٢١٩- ﴿ يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ قُلْ فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَإِثْمُهُمَا اَكْبَرُ مِنْ نَفْعِهِمَا وَيَسْـَٔلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ قُلِ الْعَفْوَ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ ﴾

219 - Sana şarabın (sarhoşluk veren şeylerin) **ve kumarın** (hükmün)**den soruyorlar. De ki: "Her ikisinde de insanlar için büyük bir günah ve birtakım da yararlar vardır. Ancak her ikisinin de günahı** (ve tahribatı) **yararlarından çok daha büyüktür." Yine sana Allah için ne harcayacaklarını soruyorlar. De ki: "İhtiyacınızdan fazla olanını harcayın." Allah ayetlerini size işte böyle açıklar ki gerçekleri düşünesiniz.**

« يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ » *"Sana şarabın* (sarhoşluk veren şeylerin) *ve kumarın hükmünden soruyorlar."* İşte bu ayetin nazil olması üzerine sahabeden bir kısmı içki içmeyi bırakırlarken bir kısmı da halen içmeyi sürdürüyorlardı.

Daha sonraki tarihlerde sahabeden Abdurrahman b. Avf bir davet yaptı. Bu davette yemekler yenilip içkiler içildi ve sarhoş olundu. Bu sırada namaz vakti de girmişti. İçlerinden biri sarhoş bir hâlde imam olarak geçip namaz kıldırdı. Namazda, Kâfirun Suresini okumaya başladı. Fakat okurken sarhoşluk sebebiyle sureyi, « قُلْ يَا اَيُّهَا الْكَافِرُونَ اَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ » şeklinde yanlış okudu. Çünkü, « لَا » harfini okumadı, atladı. Yani, « لَا اَعْبُدُ » diye okuması gerekiyordu. Bunu okumadığı için mana da yanlış oldu. Yani, asıl mana *"Ey kâfirler, sizin tapmakta olduğunuz* (putlar)*a ben tapmam."* iken, mana bu defa, « لَا » harfinin okunmamasıyla, *"Sizin taptıklarınıza ben de taparım."* olmuştu. İşte bunun üzerine şu ayet nazil oldu.

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلٰوةَ وَأَنْتُمْ سُكَارٰى ﴾

"Ey iman edenler! Siz sarhoş iken (ne söylediğinizi bilinceye kadar) *namaza yaklaşmayın."* [9]

İşte bu ayetin de gelmesi üzerine Müslümanlardan içki içenlerin sayısı azalmaya başlamıştı. Yine bir gün Utban b. Malik bir davet hazırladı, bazılarını buraya davet etti. Bir hayli içip iyice sarhoş olduklarında birbirleriyle kavgaya ve hatta vuruşmaya başladılar.

Bu olay üzerine Hz. Ömer *(Radıyallahu Anh)* şöyle yakardı:

"Allah'ım! Bize şarap ve içkiye ilişkin olarak gönlümüze şifa veren bir açıklama gönder!" İşte bunun üzerine *Maide Suresinin 90. ve 91.* ayetleri geldi. Artık bu ayetlerle içki bütünüyle yasaklanmış, haram kılınmış oluyordu. Maide Suresindeki ilgili ayette, *"Artık vazgeçtiniz değil mi?"* deniliyordu. Hz. Ömer *(Radıyallahu Anh)* de *"Rabbim! Vazgeçtik."* dedi.

Hz. Ali *(Radıyallahu Anh)*'den şöyle bir rivayet bulunmaktadır:

"Eğer bir kuyuya bir damla içki düşse, sonra da o kuyunun bulunduğu yerde bir minare yapılsa, o minarede ezan okumam. Eğer bir damla içki bir denize düşse, sonra da denizin suyu çekilip deniz kurumuş olsa ve orada da otlar bitse, orada hayvanlarımı gütmem."

« خَمْر » – *Hamr* (yani şarap): Üzümün çok fazla kaynatılmasıyla üzerinde oluşan köpük atılarak elde edilen bir içkidir. Mastar adıyla, *"hamr"* ismini almıştır ki, örtmek ve bürünmek manasına gelir. Bu da aklı giderdiğinden ötürü, bu manada *"hamr"* ismi verilmiştir.

KUMAR

« مَيْسِر » kelimesi kumar demektir. Bu, « مَوْعِد » kalıbında gelen bir kelimedir. « يَسَرَ » fiilinden alınmadır. Kolay oldu, demektir. Çünkü bu, adamın malını elinden hiçbir zorluk ve sıkıntı çekmeden, alın teri harcamadan kolay bir yoldan elde etmek demektir. Ya da bu kelime, « يَسَار »

[9] Nisa, 43.

kelimesinden alınmadır. Bu ise zenginlik demektir. Dolayısıyla sanki adamın bütün varlığını alıp götürüyor, manasınadır. Kumar oynama şekline gelince bu da şöyledir.

Cahiliye dönemi Araplarının on adet oku bulunuyordu. Bunlardan yedi tanesinin üzerinde birtakım çizgiler bulunuyordu. Üzerinde tek çizgi olana –ki buna « فذ » denirdi– kumardan bir pay, « توأم » yani çift çizgi bulunan çıkarsa iki pay, « رقيب » yazılı olan yani üç çizgi taşıyanın çıkması halinde buna da üç pay düşerdi. « حلس » diye adlandırılan ve üzerinde dört çizgi bulunanın çıkması halinde bu kimse de dört pay alırdı. Üzerinde « نافس » yazılı olan ya da Nafis diye adlandırdıkları beş çizgili okun çıkması halinde buna da beş pay verilirdi. « مسبل » adını verdikleri beş çizgili okun çıkması halinde ona da altı pay verilirdi. « معلى » adını taşıyan yedi çizgili okun çıkması halinde ise buna da yedi pay ayrılırdı. Geride kalan üçü ise boş idi. Üzerlerinde herhangi bir çizgi yoktu. Bunlara da « منيح », « سفيح » ve « وغد » adını vermişlerdi.

İşte bu on adet kumar oku bir torbaya ya da koni şeklinde bir kabın içine konulurdu. Bunu da güvendikleri adil birinin eline teslim ederlerdi. Daha sonra adam bunları karıştırır ve içlerinden okları teker teker adamlar adına çekerdi. Çekilen oklardan kimin payına ne kadar bir hisse düşüyorsa o kendi okuna isabet edeni alırdı. Boş ok çıkan ise hiçbir pay alamazdı. Aynı zamanda ortaya konan devenin tüm ödenecek parasını bu adam ödemek zorunda kalırdı. Kazanlar da paylarına düşenleri yoksullara dağıtırlardı. Kesilen devenin de etinden yemezlerdi. Fakat bununla da övünürlerdi. Hatta bu gibi bir oyuna katılmayanları da kınarlardı.

Kumar hükmünde sayılan daha birçok oyunlar da vardır. Örneğin, tavla, satranç ve benzeri oyunlar gibi.

Yani, sana içki ve kumarın durumu nedir, diye sorarlar. Çünkü aşağıdaki ayet delil olarak bunu gösteriyor.

« قُلْ فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ » *"De ki: Her ikisinde de insanlar için* –çekişme, kavga, küfürleşme, ağıza alınmayacak manada kötü sözler çıkmasına neden olmasından ötürü– *büyük bir günah ve birtakım da yararlar vardır."* Örneğin; içki ticareti, içenin bundan haz duyması gibi az

da olsa yararı, kumar da ise fakirlerin bununla gözetilmesi, hiçbir sıkıntı çekmeden kolay yoldan mal elde olunması türünden yine az da olsa faydası vardır.

Kıraat imamlarından Hamza ve Ali, « كَبِيرٌ » kelimesini, « كَثِيرٌ » olarak okumuşlardır. Buna göre mana, "Büyük" yerine "çok" olur.

« وَإِثْمُهُمَا أَكْبَرُ مِنْ نَفْعِهِمَا » *"Ancak her ikisinin de günahı ve tahribatı* –ikisine devam edilmesi, alınması halinde–, *yararlarından çok daha büyüktür."* Çünkü içkiciler, ayyaş ve kumarbazlar birçok yönden hep günaha bulaşırlar, hep tahribat ve yıkım getirirler.

« وَيَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ قُلِ الْعَفْوَ » *"Yine sana, Allah için ne harcayacaklarını soruyorlar. De ki: İhtiyaçtan fazla olanını harcayın."* Burada geçen, « الْعَفْوَ » kelimesi, fazla olan anlamındadır. Yani, ihtiyacınızdan artanını harcayın, demektir. İslâm'ın ilk zamanlarında, fazla olanı tasadduk etmek farz idi. Eğer adam ziraatçı ise, bir yıllık ihtiyacını alır, bundan art kalanını da sadaka olarak dağıtırdı. Eğer bir iş yapan sanatkâr idiyse, günlük ihtiyacını alır, bundan arta kalanını da sadaka olarak verirdi. Ancak bu hüküm zekat ayetiyle nesh edilmiştir, yani yürürlükten kaldırılmıştır.

Kıraat imamlarından Ebu Amr, « الْعَفْوَ » kelimesini, raf' (ötre) ile, « الْعَفْوُ » olarak okumuştur. Bu kelimeyi nasb ile okuyanlar, « مَاذَا » kelimesini tek isim olarak kabul ederek, bunu, « يُنْفِقُونَ » fiiliyle nasp mahallinde kabul etmektedirler. Dolayısıyla bunu da takdiri şöyledir: *"De ki: Fazla olanını harcarlar."*

Fakat, « الْعَفْوُ » kelimesini raf' (ötre) ile okuyanlar ise, « مَاذَا » kelimesindeki, « مَا » kelimesini mübteda ve « ذَا » kelimesini de sılası ile birlikte haber kabul etmektedirler. Burada, « ذَا » kelimesi, « الَّذِي » manasındadır. Bunun sılası, yani ilgi cümleciği de, « يُنْفِقُونَ » kelimesidir. Yani: *"İnfak edecekleri şey nedir?"* demektir. « عَفْوٌ » kelimesinin cevabı ise, « هُوَ الْعَفْوُ » olup, yani, *"O fazla olanı vermektir."* demektir. Dolayı-

sıyla cevabın irabı da, cevap ile soru arasında bir uyum olsun diye tıpkı sorunun irabı gibidir.

« كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ » *"Allah ayetlerini işte size böyle açıklar ki gerçekleri düşünesiniz."*

Burada yer alan, « كَذٰلِكَ » işaret isminde yer alan, « كَ » harfi mahzuf bir mastarın sıfatı olması bakımından nasb mahallindedir. Yani, *"Şu açıklama gibi bir açıklama."* anlamındadır.

❁ ❁ ❁

220. — 228. ÂYETLER

فِى الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ ۜ وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْيَتَامٰى ۜ قُلْ اِصْلَاحٌ
لَهُمْ خَيْرٌ ۜ وَاِنْ تُخَالِطُوهُمْ فَاِخْوَانُكُمْ ۜ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ الْمُفْسِدَ
مِنَ الْمُصْلِحِ ۜ وَلَوْ شَٓاءَ اللّٰهُ لَاَعْنَتَكُمْ ۜ اِنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ
﴿٢٢٠﴾ وَلَا تَنْكِحُوا الْمُشْرِكَاتِ حَتّٰى يُؤْمِنَّ ۜ وَلَاَمَةٌ مُؤْمِنَةٌ
خَيْرٌ مِنْ مُشْرِكَةٍ وَلَوْ اَعْجَبَتْكُمْ ۚ وَلَا تُنْكِحُوا الْمُشْرِكِينَ
حَتّٰى يُؤْمِنُوا ۜ وَلَعَبْدٌ مُؤْمِنٌ خَيْرٌ مِنْ مُشْرِكٍ وَلَوْ اَعْجَبَكُمْ ۜ
اُولٰٓئِكَ يَدْعُونَ اِلَى النَّارِ ۚ وَاللّٰهُ يَدْعُٓوا اِلَى الْجَنَّةِ وَالْمَغْفِرَةِ
بِاِذْنِهِ ۚ وَيُبَيِّنُ اٰيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٢٢١﴾
وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ ۜ قُلْ هُوَ اَذًى ۙ فَاعْتَزِلُوا النِّسَٓاءَ
فِى الْمَحِيضِ ۙ وَلَا تَقْرَبُوهُنَّ حَتّٰى يَطْهُرْنَ ۚ فَاِذَا تَطَهَّرْنَ
فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ اَمَرَكُمُ اللّٰهُ ۜ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ
وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ ﴿٢٢٢﴾ نِسَٓاؤُكُمْ حَرْثٌ لَكُمْ ۖ فَأْتُوا
حَرْثَكُمْ اَنّٰى شِئْتُمْ ۘ وَقَدِّمُوا لِاَنْفُسِكُمْ ۜ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوا
اَنَّكُمْ مُلَاقُوهُ ۜ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢٢٣﴾ وَلَا تَجْعَلُوا اللّٰهَ عُرْضَةً
لِاَيْمَانِكُمْ اَنْ تَبَرُّوا وَتَتَّقُوا وَتُصْلِحُوا بَيْنَ النَّاسِ ۜ وَاللّٰهُ

سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٢٤﴾ لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللّٰهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ وَلٰكِنْ
يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا كَسَبَتْ قُلُوبُكُمْ وَاللّٰهُ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿٢٢٥﴾ لِلَّذِينَ
يُؤْلُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ تَرَبُّصُ أَرْبَعَةِ أَشْهُرٍ فَإِنْ فَاؤُ فَإِنَّ
اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢٢٦﴾ وَإِنْ عَزَمُوا الطَّلَاقَ فَإِنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ
﴿٢٢٧﴾ وَالْمُطَلَّقَاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ ثَلَاثَةَ قُرُوءٍ وَلَا يَحِلُّ
لَهُنَّ أَنْ يَكْتُمْنَ مَا خَلَقَ اللّٰهُ فِي أَرْحَامِهِنَّ إِنْ كُنَّ يُؤْمِنَّ
بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَبُعُولَتُهُنَّ أَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ فِي ذٰلِكَ إِنْ
أَرَادُوا إِصْلَاحًا وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ
وَلِلرِّجَالِ عَلَيْهِنَّ دَرَجَةٌ وَاللّٰهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٢٨﴾

Meâli

220. Dünya ve ahiret hakkında *(lehinize olan davranışları düşünün ve ona göre davranın)*. Sana yetimler hakkında soruyorlar. De ki: Onları iyi yetiştirmek *(yüz üstü bırakmaktan)* daha hayırlıdır. Eğer onlarla birlikte yaşarsanız, onlar sizin kardeşlerinizdir. Allah, işleri bozanla düzelteni bilir. Eğer Allah isteseydi, sizi de zahmet ve meşakkate sokardı. Muhakkak ki Allah güçlüdür, hakîmdir.

221. İman etmedikleri müddetçe müşrik kadınlarla evlenmeyin. Müşrik bir kadın hoşunuza gitse de, iman etmiş bir câriye *(köle kadın)* kesinlikle ondan daha hayırlıdır. İman etmediği müddetçe müşrik erkeklerle de kızlarınızı evlendirmeyin. Müşrik bir erkek hoşunuza gitse de, iman etmiş bir köle elbette ondan daha hayırlıdır. Çünkü müşrikler amelleri itibariyle onları cehennem ateşine davet ederler. Oysa Allah izni ve ilmiyle cennetine ve mağfiretine çağırır. İşte Allah üzerinde düşünsünler de gerçeğe ulaşsınlar diye insanlara âyetlerini böylece açıklar.

222. *(Ey Muhammed!)* Bir de sana aybaşı *(hayız)* hakkında soruyorlar. Onlara de ki: "Aybaşı bir ezadır *(rahatsızlık ve zarar vermedir)*. O halde aybaşı halindeki kadınlar*(la cinsel ilişki)*den uzak durun. Temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın. Ancak temizlendiklerinde artık Allah'ın size emrettiği mahalden olmak suretiyle onlara yaklaşın. Çünkü, Allah tevbe edenleri de sever, temizlenenleri de sever."

223. Kadınlarınız sizin tarlalarınızdır. Tarlanıza *(haram yoldan gitmemek kaydıyla)* istediğiniz gibi gidin. Kendiniz için ileriye hazırlık yapın ve bilin ki muhakkak Allah'a kavuşacaksınız. *(Ey Rasûlüm!)* Mü'minlere müjde ver.

224. Allah adına yemin etmek suretiyle bunu iyilik yapmaya, emir ve yasaklara uymaya ve insanların arasını bulmaya mani bir sebep haline getirmeyin. Allah her şeyi en iyi işiten ve en iyi bilendir.

225. Allah "lağv" *(kasıtsız)* olan yeminlerinizden dolayı sizi hesaba çekmez. Fakat bilerek yaptığınız yeminleriniz yüzünden hesaba çeker. Allah çok mağfiret eden ve azabını erteleyendir.

226. Kadınlarına yaklaşmamaya yemin edenler dört ay beklerler. Eğer bu zaman zarfında eşlerine dönmek isterlerse şüphesiz Allah çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.

227. Eğer boşamada kesin kararlı iseler, iyi bilsinler ki, Allah hakkıyla işiten ve hakkıyla bilendir.

228. Boşanmış kadınlar tekrar evlenmeden üç hayız süresi beklesinler. Eğer gerçekten Allah'a ve ahiret gününe iman ediyorlarsa, Allah'ın onların rahimlerinde boşandığı kocasından yarattığı cenini *(çocuğu)* ya da hayzı gizlemeleri onlara helâl değildir. Eğer kocaları kendileriyle süresi içinde barışmak isterlerse *(bu takdirde boşadıkları kadınları süresi içinde)* geri almaya kendileri daha fazla hak sahibidirler. Kadınların da erkekler üzerinde hakları vardır. Ancak erkeklerin, kadınlara göre hakları bir derece daha fazladır. Allah Azizdir, Hakimdir.

Tefsiri

﴿ ٢٢٠- فِى الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْيَتَامٰى قُلْ اِصْلَاحٌ لَهُمْ خَيْرٌ وَاِنْ تُخَالِطُوهُمْ فَاِخْوَانُكُمْ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ الْمُفْسِدَ مِنَ الْمُصْلِحِ وَلَوْ شَٓاءَ اللّٰهُ لَاَعْنَتَكُمْ اِنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴾

220 – Dünya ve ahiret hakkında (lehinize olan davranışları düşünün ve ona göre davranın). **Sana yetimler hakkında soruyorlar. De ki: Onları iyi yetiştirmek** (yüz üstü bırakmaktan) **daha hayırlıdır. Eğer onlarla birlikte yaşarsanız, onlar sizin kardeşlerinizdir. Allah, işleri bozanla düzelteni bilir. Eğer Allah isteseydi, sizi de zahmet ve meşakkate sokardı. Muhakkak ki Allah güçlüdür, hakîmdir.**

« فِى الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ » *"Dünya ve ahiret hakkında* (lehinize olan davranışları düşünün ve ona göre davranın)."

Ayetin başında yer alan, « فِى » cer edatı, bir önceki ayetin sonunda yer alan, « تَتَفَكَّرُونَ » fiiline taallûk etmektedir. Yani, *"Her iki dünyayı da ilgilendiren şeyler hakkında düşünesiniz ve sizin için daha uygun olanı alasınız, diye..."* demektir. Ya da, *"Her iki dünya hakkında iyice düşünüp bu ikisinden hangisi baki ise ve hangisi daha çok faydalı ise onu tercih edesiniz, diye..."* demektir. Aynı zamanda bu edatın yine bir önceki ayette geçen, « يُبَيِّنُ » fiiline taallûk etmesi de caizdir. Yani, *"Her iki dünyaya ilişkin ayetleri, mucizeleri ve bu ikisi ile alakalı şeyleri sizin için açıklar."* demektir.

﴿ اِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ اَمْوَالَ الْيَتَامٰى ظُلْمًا اِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِى بُطُونِهِمْ نَارًا ﴾

"Zulüm ve haksızlık yoluyla yetimlerin mallarını yiyenler hiç şüphesiz karınlarına** (midelerine) **ancak ateş tıkınmış olurlar." [10]

mealindeki bu ayet yetimler hakkında nazil olunca, insanlar bundan böyle yetimlerden uzak durmaya, onlarla ilgilenmemeye başladılar. Onlarla

[10] Nisa, 10.

bir araya gelmiyor, mallarına ait işlerle de ilgilenmiyorlardı. Bu durum Allah Rasûlü Hz. Muhammed *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* 'e anlatılınca, işte bunun üzerine şu ayet-i kerime gelmiştir.

« وَيَسْئَلُونَكَ عَنِ الْيَتَامٰى قُلْ إِصْلَاحٌ لَهُمْ خَيْرٌ » "*Sana yetimler hakkında soruyorlar. De ki: Onları iyi yetiştirmek* (yüz üstü bırakmaktan) *daha hayırlıdır.*»" Yani, yetimleri korumak, kollamak, yanlışa düşmemelerini sağlamak ve mal varlıklarını da üretmek amacıyla iyi bir niyetle kendilerine yaklaşmak, onlardan ayrılıp hiç ilgilenmeden uzak durmaktan daha hayırlı bir görevdir.

« وَإِنْ تُخَالِطُوهُمْ فَإِخْوَانُكُمْ » "*Eğer onlarla birlikte yaşarsanız*, –kendileriyle ilgilenir ve uzak durmazsanız–, (unutmayın ki) *onlar sizin* –dinde– *kardeşlerinizdir.*" Kardeşliğin bir gereği de onunla birlikte olup onu yalnızlığa terk etmemesidir.

« وَاللّٰهُ يَعْلَمُ الْمُفْسِدَ مِنَ الْمُصْلِحِ » "*Allah, işleri* –yetimlere ait malları– *bozanla* –har vurup harman savuranla, o malları– *düzelteni bilir.* Dolayısıyla Allah onları hangi amaçla yetimin malına yaklaşırlarsa, yaklaşma niyetine ve müdahalesine göre ya cezalandırır veya ödüllendirir. Bu bakımdan böyle bir şeyden uzak durun ve yetime ait imkanları düzeltme ve artırma niyeti dışında bir başka yol aramayın.

« وَلَوْ شَاءَ اللّٰهُ لَأَعْنَتَكُمْ » "*Eğer Allah* –sizin için zorluk ve meşakkat– *dileseydi sizi de zahmet ve meşakkate sokardı.*" Sizi sıkıntı ve meşakkat içinde bırakırdı. Dolayısıyla onlara müdahale konusunu bu açıdan mutlak anlamda zikretmedi.

« إِنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ » "*Çünkü Allah güçlüdür* –kullarını bu hizmete mecbur bırakmaya ve onları sıkıntı ve zora sokmaya kadir olan, gücü yetendir– *hakîmdir.*" Kullarının gücü üzerinde onlara yük yüklemeyen, sıkıntı vermeyendir.

Mersed adındaki bir sahabi, Anak adında müşrik olan bir kadınla evlenme ile ilgili Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'e soru sorması

üzerine şimdi tefsirini okuyacağımız, « وَلَا تَنْكِحُوا الْمُشْرِكَاتِ حَتّٰى يُؤْمِنَّ » âyeti nazil olmuştur. [11]

٢٢١- ﴿ وَلَا تَنْكِحُوا الْمُشْرِكَاتِ حَتّٰى يُؤْمِنَّ وَلَاَمَةٌ مُؤْمِنَةٌ خَيْرٌ مِنْ مُشْرِكَةٍ وَلَوْ اَعْجَبَتْكُمْ وَلَا تُنْكِحُوا الْمُشْرِكِينَ حَتّٰى يُؤْمِنُوا وَلَعَبْدٌ مُؤْمِنٌ خَيْرٌ مِنْ مُشْرِكٍ وَلَوْ اَعْجَبَكُمْ اُولٰٓئِكَ يَدْعُونَ اِلَى النَّارِ وَاللّٰهُ يَدْعُٓوا اِلَى الْجَنَّةِ وَالْمَغْفِرَةِ بِاِذْنِه۪ وَيُبَيِّنُ اٰيَاتِه۪ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴾

221 – İman etmedikleri müddetçe müşrik kadınlarla evlenmeyin. Müşrik bir kadın hoşunuza gitse de, iman etmiş bir câriye (köle kadın) kesinlikle ondan daha hayırlıdır. İman etmediği müddetçe müşrik erkeklerle de kızlarınızı evlendirmeyin. Müşrik bir erkek hoşunuza gitse de, iman etmiş bir köle elbette ondan daha hayırlıdır. Çünkü müşrikler amelleri itibariyle onları cehennem ateşine davet ederler. Oysa Allah izni ve ilmiyle cennetine ve mağfiretine çağırır. İşte Allah üzerinde düşünsünler de gerçeğe ulaşsınlar diye insanlara âyetlerini böylece açıklar.

« وَلَا تَنْكِحُوا الْمُشْرِكَاتِ حَتّٰى يُؤْمِنَّ » *"İman etmedikleri müddetçe müşrik kadınlarla evlenmeyin."*

Bu ayetteki, « وَلَا تَنْكِحُوا الْمُشْرِكَاتِ » cümlesi, « لَا تَتَزَوَّجُوهُنَّ » yani; onlarla evlenmeyin, demektir. Çünkü « نِكَاح » – *"nikah"* evlenme manasındadır. « اِنْكَاح » – *"İnkah"* ise başkasını evlendirmek, demektir.

« وَلَاَمَةٌ مُؤْمِنَةٌ خَيْرٌ مِنْ مُشْرِكَةٍ وَلَوْ اَعْجَبَتْكُمْ » *"Müşrik bir kadın hoşunuza gitse de,* –ister onu sevmiş olun, ister bir başka yönden olsun– *iman etmiş bir câriye* (köle kadın) *kesinlikle ondan daha hayırlıdır."*

« وَلَا تُنْكِحُوا الْمُشْرِكِينَ حَتّٰى يُؤْمِنُوا » *"İman etmedikleri müddetçe müşrik erkeklerle de* –Müslüman– *kızlarınızı evlendirmeyin."* Nitekim Zeccac da bunu söylemiştir. Camiu'l-Ulûm diye bilinen Şeyh Nuruddin Ebu

---

[11] Bk. Ebu Davud, 2051. Tirmizi, 2176. Nesai, 6/66.

Hasan Ali b. Hüseyin b. Ali el-Bakuli (v.543/1148) ise diyor ki: Burada iki mef'ulden biri hazfedilmiştir. Bunun takdiri ise şöyledir:

"Kızlarınızı müşrik erkeklerle evlendirmeyin."

« وَلَعَبْدٌ مُؤْمِنٌ خَيْرٌ مِنْ مُشْرِكٍ وَلَوْ اَعْجَبَكُمْ » *"Müşrik bir erkek hoşunuza gitse de, iman etmiş bir köle elbette ondan daha hayırlıdır."* Daha sonra yüce Allah hangi sebepten dolayı böyle bir evliliğin olamayacağını şöyle açıklıyor:

« اُولٰٓئِكَ يَدْعُونَ اِلَى النَّارِ » *"Çünkü* –kadın olsun, erkek olsun– *müşrikler amelleri itibariyle onları cehennem ateşine* –küfre ve inkâra– *davet ederler."* Çünkü işi cehennem ehlinin ameli olan küfrü işlemektir. Dolayısıyla bir hak olarak bunların dost edinilmemeleri, bunlarla akrabalık ilişkilerinin kurulmaması ve onlara velayet yetkisinin verilmemesidir.

« وَاللّٰهُ يَدْعُوٓا اِلَى الْجَنَّةِ وَالْمَغْفِرَةِ بِاِذْنِهِ » *"Oysa Allah izni ve ilmiyle* –emriyle– *cennetine ve mağfiretine çağırır."* Allah'ın dost ve velileri ise -ki bunlar mü'minlerdir- cennete, Allah'ın mağfiretine veya bu ikisine ulaştırabilecek yollara çağırırlar. Ancak dost edinilmeleri, velâyet yetkisi verilmesi ve kendileriyle akrabalık kurulması gerekenler de işte bunlardır.

« وَيُبَيِّنُ اٰيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ » *"İşte Allah üzerinde düşünsünler de gerçeğe ulaşsınlar diye insanlara ayetlerini böylece açıklar."*

Cahiliye döneminde Araplar tıpkı Yahudilerle Mecusiler (ateşperestler) gibi aybaşı halinde olan, yani hayız gören bir kadının pişirdiğini yemezler, elinden su içmezler ve onlarla aynı çatı altında oturmazlardı. Ebu Dahdah *(Radıyallahu Anh)* adındaki sahabi bunun hükmünü Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'tan sorar ve:

"Ey Allah'ın Rasûlü! Kadınlarımız aybaşı olduklarında onlara karşı ne yapmalıyız?" der. İşte bunun üzerine « وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ » ayeti iner.[12]

[12] Müslim, Hayz, 302. Ebu Davud, 258. Tırmizi, 2981.

٢٢٢- ﴿ وَيَسْئَلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ قُلْ هُوَ اَذًى فَاعْتَزِلُوا النِّسَاءَ فِي الْمَحِيضِ وَلَا تَقْرَبُوهُنَّ حَتّٰى يَطْهُرْنَ فَاِذَا تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ اَمَرَكُمُ اللّٰهُ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ ﴾

222 – (Ey Muhammed!) **Bir de sana aybaşı** (hayız) **hakkında soruyorlar. Onlara de ki: "Aybaşı bir ezadır** (rahatsızlık ve zarar vermedir). **O halde aybaşı halindeki kadınlarla** (cinsel ilişkiden) **uzak durun. Temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın. Ancak temizlendiklerinde artık Allah'ın size emrettiği mahalden olmak suretiyle onlara yaklaşın. Çünkü, Allah tevbe edenleri de sever, temizlenenleri de sever."**

« وَيَسْئَلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ » "(Ey Muhammed!) *Bir de sana aybaşı* (hayız) *hakkında soruyorlar.*" Bu kelime, tıpkı « جَاءَ مَجِيئًا » gibi « حَاضَتْ مَحِيضًا » olarak gelir.

« قُلْ هُوَ اَذًى » "*Onlara de ki, aybaşı bir ezadır, rahatsızlıktır ve zarar vermedir.*" Yani, hayız hali insanın tiksineceği bir durumdur, cinsel ilişkide bulunmak isteyen bundan rahatsızlık duyar.

« فَاعْتَزِلُوا النِّسَاءَ فِي الْمَحِيضِ » "*O halde aybaşı halindeki kadınlarla* (cinsel ilişkiden) *uzak durun.*" Onlarla bu durumda cinsel ilişkiye girmeyin.

Anlatıldığına göre Hristiyanlar kadının aybaşı hali olup olmamasına bakmaksızın her halükârda kadınlarla cinsel ilişkide bulunurlardı. Kadının hayızlı olup olmadığına aldırmazlardı. Yahudiler ise, aybaşı gören kadınlarla her manada bağlarını aybaşı sonuna kadar keserlerdi. Pişirdiklerini yemezler, aynı evi ve yatağı birlikte paylaşmazlardı. Ancak, Allah, Hristiyanların ya da Yahudilerin yaptıklarını değil orta yolu emretti.

İmam-ı Azam Ebu Hanife ile İmam Ebu Yusuf'a göre, peştemaliyle kapatması gereken yer dışında, yani göbeği ile diz kapağı arası dışındaki yerlere temas edebilir, bunda bir sakınca yoktur. Bahsedilen yerlerden kaçınması gerekir. İmam Muhammed'e göre cinsel organ dışında dilediği yerlere dokunabilir. Hz. Aişe *(Radıyallahu Anha)* ise şöyle demiştir:

"Sadece kan mahallinden (cinsel organdan) *uzak durur ve bunun dışında koca için her şey mubahtır."*

« وَلَا تَقْرَبُوهُنَّ حَتَّى يَطْهُرْنَ » *"Temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın."* Cinsel ilişkiye geçerek yaklaşmayın ya da cinsel ilişki kurmak maksadıyla yaklaşmayın. « يَطْهُرْنَ » kelimesini kıraat imamlarından Hafs dışında Ebu Bekir, Hamza, Kisai ve Halef şeddeli olarak, « يَطَّهَّرْنَ » tarzında okumuşlardır. Bu da *"Yıkanıp temizleninceye kadar"* demektir. Kelimenin aslı ise, « يَتَطَهَّرْنَ » idi. « ت » ile « ط » harflerinin mahreçleri (çıkış yerleri) birbirlerine yakın olması nedeniyle « ت » harfi « ط » harfine idğam olundu. Adı geçen diğer kıraat imamları ise bu kelimeyi, « يَطْهُرْنَ » olarak ayette geçtiği gibi okumuşlardır. Bunun da manası, *"aybaşı kanı ya da hayız kesilinceye kadar"* demektir. Her iki kıraat yani okuyuş tarzı sanki iki ayrı ayet imiş gibidir. Biz de bu ikisiyle amel ederiz.

Bunun için gerekçemiz şudur: « يَطْهُرْنَ » kıraatini, yani tahfif kıraatini göz önünde bulundurarak aybaşı halindeki kadın bundan dolayı yıkanmış olmasa da hayız süresinin çoğunun geçmesi ve aybaşı kanının da kesilmiş olması halinde ona yaklaşır. Yani; hayız kesilme süresinin en fazla zamanı olan on gün içinde kesilirse, kadın bu halde yıkanmış olmasa da, yani gusletmese de hayız süresinin fazla olan on günlük süresi tamamlandığı için kanın kesilmesinden sonra eşiyle cinsel ilişki kurabilir. Eğer aybaşı süresinin en fazla olan süresinden daha az bir sürede hayız kanı kesilmiş ise kadın bundan dolayı yıkanıp (gusledip) temizlenmedikçe koca hanımına cinsel ilişki için yaklaşamaz. Ya da şedde ile okunan « يَطَّهَّرْنَ » kıraatini göz önünde tutarak ve bununla amel ederek yıkanmasa bile üzerinden bir namaz vakti geçmedikçe koca hanımına cinsel ilişki kurmak maksadıyla yaklaşamaz. İşte ayeti buna hamletmek (yorumlamak) aksine yorumlamaktan daha evlâdır (yerindedir). Çünkü bu takdirde bilindiği gibi ikisinden biriyle amel terk olunmuş olacaktır.

İmam Şafii *(Rahmetullâhi Aleyh)*'ye göre koca, hanımı aybaşı kanından kesilip ve aynı zamanda yıkanmadıkça eşine yaklaşamaz. Yani, hem kandan kesilmiş olacak ve aynı zamanda yıkanmış da olacak ki, kocası hanımıyla cinsel ilişki kurabilsin. İmam Şafii'nin delili ise, ayetin devamı

olan: « فَإِذَا تَطَهَّرْنَ » kavlidir. Böylece İmam Şafii her iki hükmü de yani, kanın kesilmiş olmasını ve bununla beraber aynı zamanda yıkanmış olmasını cem ederek: *"Onlar temizlenip yıkanınca onlarla cinsel ilişki kurabilirsiniz."* diye yorumlamıştır.

« فَإِذَا تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ أَمَرَكُمُ اللّٰهُ » *"Ancak temizlendiklerinde artık Allah'ın size emrettiği mahalden olmak suretiyle onlara yaklaşın."* Allah'ın size cinsel ilişkiye geçmesini emrettiği ve sizin için helâl kıldığı yerden -ki burası ön mahaldir ve bilinen uygun yerdir- cinsel ilişki kurabilirsiniz.

« إِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ » *"Çünkü, Allah tevbe edenleri de sever,"* Yasaklandığı şeyleri işlemekten tevbe edenleri ya da defalarca günah ve yasaklara bulanıp tekrar tekrar tevbe ile Allah'a dönenleri, ne kadar sürçerlerse sürçsünler yine de dönenleri Allah sever. Sevgi ya da mahabbet, Allah'ın affının ve mağfiretinin çok büyük olduğunu ve O'ndan umutsuzluğa kapılmaması gerektiğini bilmesi ve tanıması sebebiyledir.

« وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ » *"temizlenenleri de sever."* Su ile yıkanıp temizlenenleri ya da kadınlara uygun olmayan arka mahalden ilişkiden uzak duranları veya hayız halinde iken hanımlarıyla cinsel ilişkiden sakınanları veya her tür kötülükten uzak duranları sever.

Şimdi tefsirini okuyacağımız ayetin nüzul sebebi şöyledir. Yahudiler şöyle derlermiş:

"Kişi hanımına arka taraftan yaklaşarak cinsel ilişki mahallinden ilişkiye geçerse, kadının hamile kalması halinde doğacak olan çocuk şaşı olarak doğar."

İşte gerçeğin onların inandıkları ve söyledikleri gibi olmadığını inen bu ayet şöyle açıklıyor:

٢٢٣- ﴿ نِسَاؤُكُمْ حَرْثٌ لَكُمْ فَأْتُوا حَرْثَكُمْ أَنّٰى شِئْتُمْ وَقَدِّمُوا لِأَنْفُسِكُمْ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ مُلَاقُوهُ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ ﴾

223 – Kadınlarınız sizin tarlalarınızdır. Tarlanıza (haram yoldan gitmemek kaydıyla) **istediğiniz gibi gidin. Kendiniz için ileriye hazırlık yapın ve Allah'tan korkun. Ve bilin ki muhakkak Allah'a kavuşacaksınız.** (Ey Rasûlüm!) **Mü'minlere müjde ver.**

« نِسَاؤُكُمْ حَرْثٌ لَكُمْ » *"Kadınlarınız sizin tarlalarınızdır."* Tohum ektiğiniz arazinizdir. Bu bir mecazi ifadedir. Kadınlar tarlalara benzetilerek, onların rahimlerine (döl yataklarına) bırakılan nutfeler (spermler) de tohuma benzetilmiştir. Nasıl ki tarlaya atılan tohumdan ekin bekleniyorsa, ana rahmine aktarılan sperm ile de nesil (çocuk) beklenir. Dolayısıyla çocuk da meydana gelen ürüne benzetilmektedir. Bu açıdan, « نِسَاؤُكُمْ حَرْثٌ لَكُمْ » nazil olmuş ve bu ayet « فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ أَمَرَكُمُ اللّٰهُ » ayetini açıklama ve izah anlamında gelmiştir. Yani; Allah'ın size cinsel ilişki için emrettiği yer, tohum atmanız gereken yerdir. Yoksa pisliğin çıkış yeri olan makattan ilişkiye girmeyin.

Böyle bir uyarı ile asıl amacın nesil üretme olduğuna ve şehevî arzuların tatmini olmadığı gerçeğine dikkat çekmek içindir. Dolayısıyla eşlerinize bu amacın gerçekleşebileceği yerden cinsel ilişkiye geçin, demektir.

« فَأْتُوا حَرْثَكُمْ أَنّٰى شِئْتُمْ » *"Tarlanıza istediğiniz gibi gidin."* Onlarla ne zamanı isterseniz ve nasıl isterseniz haram olan mahalden gitmemek kaydıyla istediğiniz gibi cinsel ilişki kurabilirsiniz. İster arkadan normal cinsel organla ilişkiye geçin, ister uzanır vaziyette, ister yanı üzere yattığı halde cinsel ilişkiye geçebilirsiniz. Hiçbir sakıncası yoktur. Yeter ki doğal cinsel organdan ilişki kurulmuş olabilsin. Burası da üremenin, neslin geliştiği tohum ekme yeridir, ekim alanıdır. Bu bir temsildir. Yani; siz tarlalarınıza gidip onları nasıl ki dilediğiniz yerden ve dilediğiniz gibi sağlıklı bir tohum atmak istiyorsanız, işte tıpkı o tarlalarınızdaki tohum atma şekli ve rahatlığı ile siz de hanımlarınıza o rahatlıkla nutfeyi (spermi) dilediğiniz gibi atabilirsiniz. Hiçbir yön ve taraf doğru olan yerden cinsel ilişkiye geçtikten sonra sakıncalı değildir. Yani ister

ayakta, ister yatıp uzanarak, ister yana yatarak, ister oturarak olsun bu ve benzeri hiçbir durum sakıncalı değildir. Yeter ki meşru mahalden cinsel ilişki olabilsin.

Rabbimizin, « هُوَ اَذًى فَاعْتَزِلُوا النِّسَٓاءَ » kavli, « مِنْ حَيْثُ اَمَرَكُمُ اللّٰهُ » ve « فَأْتُوا حَرْثَكُمْ اَنّٰى شِئْتُمْ » kavilleri hep hoş olan güzel kinayeler ve uygun görülen tarizlerdendir. Bu itibarla her Müslüman da bu ayetlerin çizdiği doğrultuda edebe riayet etmeli, konuşmalarında olsun, yazışmalarında olsun bu sözleri direkt olarak değil de o anlama gelebilen kelimelerle konuşması ve yazması daha yerinde bir hareket olmuş olur.

« وَقَدِّمُوا لِاَنْفُسِكُمْ » *"Ve kendiniz için ileriye hazırlık yapın."* Size yasaklananların aksine sizin için doğru olabilecek amelleri takdim ermeniz gerekir ya da çocuk isteme niyetiyle veya cinsel ilişkiye geçerken Besmele çekerek bu manada iyi şeyler sunun ve isteyin.

« وَاتَّقُوا اللّٰهَ » *"Ve Allah'tan korkun."* Dolayısıyla yasakları işlemeye kalkışmayın, bu manada cüretkâr davranmayın.

« وَاعْلَمُوا اَنَّكُمْ مُلَاقُوهُ » *"Ve bilin ki; muhakkak Allah'a kavuşacaksınız."* O'na gideceksiniz. Öyleyse o kavuşma ve buluşmaya hazırlanın ve bunun için hazırlık yapın. « وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ » "(Ey Rasulüm!) *Mü'minlere* –sevap ile– *müjde ver."*

« يَسْـَٔلُونَكَ » kelimesi üç yerde « و » harfi olmaksızın sadece, « يَسْـَٔلُونَكَ » tarzında geldi. Üç yerde de aynı kelime « و » harfiyle, « وَيَسْـَٔلُونَكَ » olarak geçti. Çünkü, ilk üç sorma olayında sanki farklı farklı hallerde geçmesiyle ilgili sorular niteliğindedir. Bu bakımdan aralarında herhangi bir atıf (bağ) edatına yer verilmemiştir. Sanki her bir soru ilk sorular imiş gibi geçiyor. Diğer olaylarla ilgili sorulara gelince bunların tek bir zamanda sorulmalarından ötürü aralarına atıf yani bağ edatı, kısaca cem harfi getirilmiş oldu.

٢٢٤- ﴿ وَلَا تَجْعَلُوا اللّٰهَ عُرْضَةً لِاَيْمَانِكُمْ اَنْ تَبَرُّوا وَتَتَّقُوا وَتُصْلِحُوا بَيْنَ النَّاسِ ۗ وَاللّٰهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴾

224 – Allah adına yemin etmek suretiyle bunu iyilik yapmaya, emir ve yasaklara uymaya ve insanların arasını bulmaya mani bir sebep haline getirmeyin. Allah her şeyi en iyi işiten ve en iyi bilendir.

« وَلَا تَجْعَلُوا اللّٰهَ عُرْضَةً لِاَيْمَانِكُمْ » *"Allah adına yemin etmek suretiyle bunu ..... mani bir sebep haline getirmeyin."*

Ayetteki, « عُرْضَةً » kelimesi « فُعْلَةٌ » kalıbında "mef'ul" manasına gelir. Tıpkı « قُبْضَةٌ » kelimesinin, « مَقْبُوضٌ » – *"alınan"* anlamında olduğu gibi. Bu « عُرْضَةٌ » kelimesi, herhangi bir şeyin önüne engel ya da siper olmak maksadıyla öne sürülen bir mani, barikat demektir. Örneğin, kabın üzerine konan tahta parçası gibi. Dolayısıyla bu parça o kabın üzerinde bir engeldir. Meselâ, filan kimse iyilik önünde bir urzedir, denilince, bundan o iyiliğin yapılmasına engel kişi demek olur.

Örneğin; adamın biri bundan böyle iyilik yapmayacağına, sılayı rahim gibi akraba ile olan münasebetlerini keseceğine, insanların arasını bundan böyle bulmaya çalışmayacağına, herhangi bir kimse artık iyilikte bulunmayacağına veya ibadet etmeyeceğine yemin eder, and içer. Kendisinden bu manada bir yardım istenince hemen, *"Ben yeminliyim, yeminimi bozmaktan Allah'a sığınırım."* bahanesiyle bunu yapacağı iyilikler için bir siper, bir engel olarak öne sürer.

İşte böyleleri için Rabbimiz:

« وَلَا تَجْعَلُوا اللّٰهَ عُرْضَةً لِاَيْمَانِكُمْ » *"Bir de Allah adına yemin etmek suretiyle bunu .... mani bir sebep haline getirmeyin."* buyurmuş oluyor. Yani üzerinde yemin ettiğiniz şey için bunu bir engel yapmayın. Üzerine and içilen şeye yemin adının verilmiş olması, bunun yemine benzemesi, onunla karıştırılması sebebiyledir. Nitekim, Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* bir hadislerinde şöyle buyurmuşlardır:

"Kim herhangi bir şeyi yapmamaya ya da yapmaya yemin eder de, ancak yemininin aksi işin yapılmasını daha hayırlı olarak görürse hemen yeminini bozup kefaretini ödesin ve hayır gördüğü şeyi yapsın." [13]

« أَنْ تَبَرُّوا وَتَتَّقُوا وَتُصْلِحُوا بَيْنَ النَّاسِ » *"İyilik yapmaya, emir ve yasakları uymaya ve insanların arasını bulmaya mani bir sebep haline getirmesin."* Ayetin bu kısmı, « لِأَيْمَانِكُمْ » ifadesinin atf-ı beyanıdır. Yani, hakkında yemin ettiğiniz şeyler için, ki onlar da iyilik yapmak, emir ve yasaklar uymak ve insanların aralarını bulmak gibi hususlardır. « لِ » harfi ise, fiile mütealliktir. Yani, *"Allah'ı yeminleriniz için bir kalkan yapmayın."* demektir. Aynı zamanda « لِ » harfinin ta'lil, yani illet ve neden için olması da mümkündür. « أَنْ تَبَرُّوا » kelimesi ya fiile veya « عُرْضَةً » kelimesine taallûk etmektedir. Yani mana şöyledir: *"Allah'ı yeminleriniz için iyilik yapma hususunda bir payanda, bir engel kılmayın."*

« وَاللّٰهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ » *"Allah her şeyi* –ettiğiniz yeminlerinizi– *en iyi işiten ve* –niyetlerinizi de– *en iyi bilendir."*

٢٢٥– ﴿ لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللّٰهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ وَلٰكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا كَسَبَتْ قُلُوبُكُمْ وَاللّٰهُ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴾

225 – Allah "lağv" (kasıtsız) **olan yeminlerinizden dolayı sizi hesaba çekmez. Fakat bilerek yaptığınız yeminleriniz yüzünden hesaba çeker. Allah çok mağfiret eden ve azabını erteleyendir.**

« لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللّٰهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ » *"Allah «Lağv»* (kasıtsız) *olan yeminlerinizden dolayı sizi hesaba çekmez."*

Lağv: Söz ve benzeri başka şeylerde hiçbir değer taşımayan ve bir mana ifade etmeyen boş laf, demektir. *"lağvu'l-yemin"* ise yapılan yeminde bir anlam ifade etmeyen boş yemin manasınadır. Yani, adam doğru zannıyla bir konuda yemin eder ve fakat iş aksi olarak meydana çıkar. İşte bu tür bir yeminde kasıt olmadığından buna boş yere yemin anlamın-

---

[13] Ahmed, Müsned; 2/185. Nesai,7/10. İbn Mace, 2111.

da, *"lağvu'l-yemin"* ya da *"yemin-i lağv"* adı verilir. Bu takdirde mana şöyle olur:

"Allah, herhangi birinizi boş yere yapmış olduğu yemin sebebiyle hesaba çekmez, cezalandırmaz."

İmam Şafii'ye göre yemin-i lağv; kişinin kasıtlı olmaksızın dilinin alışa geldiği gibi yaptığı yemine denir. Örneğin: Hayır vallahi, öyle değil vallahi, evet öyledir vallahi... gibi.

« وَلٰكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا كَسَبَتْ قُلُوبُكُمْ » *"Fakat bilerek yaptığınız kasıtlı yeminleriniz yüzünden sizi* –cezalandırır– *hesaba çeker."* İçten isteyerek yalan yere yemin etmek karar ve kastıyla yaptığınız yeminleriniz yüzünden cezalandırılacaksınız. Çünkü bu tür yapılan bir yeminde, yemin eden kimse, doğru olanın yemin ettiği şekil olmadığını, başka şey olduğunu bilerek ve isteyerek yemin etmektedir. İşte bu yemine, *"ğamus yemin"* diye ad verilir. Çünkü kişiyi cehennem ateşine daldırıp bırakan yemin budur.

İmam Şafii *(Rahmetullâhi Aleyh)* bu ayete dayanarak ğamus yemin için kefaretin vacip (farz) olduğuna hükmetmiştir. Çünkü kalbin kesbi (kazancı) demek, kesin karar ve kasıt demektir. Muaheze yani cezalandırma ve hesaba çekme konusu burada bu ayette açıklanmamıştır. Bu konu Maide Suresinde ilgili ayette açıklanmıştır. Dolayısıyla orada yapılan bir açıklama aynen burada yapılmış bir açıklama manasında geçerli bir açıklama ve bir hükümdür.

Biz Hanefiler ise diyoruz ki; burada sözü edilen muaheze ya da hesaba çekilme olayı mutlak manadadır. Bu da zaten ahiret hayatını, ceza yurdunu ilgilendirir, orada olacak bir husustur. Oysa Maide Suresinde sözü edilen ceza ise bu dünya ile kayıtlıdır, burada uygulanacak olan bir cezadır. İşte bu bakımdan birinin ötekisin hamli doğru değildir, sahih olmaz.

« وَاللّٰهُ غَفُورٌ حَلِيمٌ » *"Allah çok mağfiret eden ve azabını erteleyendir."* Yeminlerinizdeki yanılgılarınız sebebiyle sizi hesaba çekmeyecek olandır.

٢٢٦- ﴿ لِلَّذِينَ يُؤْلُونَ مِنْ نِسَآئِهِمْ تَرَبُّصُ أَرْبَعَةِ أَشْهُرٍ فَإِنْ فَآؤُا فَإِنَّ اللهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴾

226 – Kadınlarına yaklaşmamaya yemin edenler dört ay beklerler. Eğer bu zaman zarfında eşlerine dönmek isterlerse şüphesiz Allah çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.

« لِلَّذِينَ يُؤْلُونَ مِنْ نِسَآئِهِمْ » *"Kadınlarına yaklaşmamaya yemin edenlerin..."* Ayetteki, « يُؤْلُونَ » kelimesi « يُقْسِمُونَ » – *"yemin ederler"* manasındadır. Nitekim bu, aynı zamanda İbn Abbas'ın da kıraatidir.

« مِنْ نِسَائِهِمْ » Cer ile mecrura taallûk eder. Yani, « لِلَّذِينَ » ye taalluk eder. Bu ifade adeta, « لَكَ مِنِّي نُصْرَةٌ » ve « لَكَ مِنِّي مَعُونَةٌ » gibidir. Yani; *"Hanımlarından dolayı yemin edenler için..."*

« تَرَبُّصُ أَرْبَعَةِ أَشْهُرٍ » *"dört ay beklemeleri gerekir."* Yani i'lâ maksadıyla yemin edenler için dört ay beklemeleri kararlaştırılmıştır. Bu, « يُؤْلُونَ » değildir. Çünkü bu « آلَى » fiili, cer edatı olan « عَلَى » ile müteaddi olur. Örneğin, « آلَى فُلاَنٌ عَلَى امْرَأَتِهِ » gibi. Ancak, « آلَى فُلاَنٌ مِنِ امْرَأَتِهِ » diye bu kelimeyi « مِنْ » cer edatıyla müteaddi olduğunu düşünmek bu ayet sebebiyle doğan bir vehimden ibarettir. Ancak burada yer alan yemin ifadesinde, bu kelime, « مِنْ » cer edatıyla müteaddi olmuştur. Çünkü uzaklaşma manası verilmekle böyle değerlendirilmiştir. Sanki şöyle denir gibidir: *"Kadınlarından yemin ederek uzak kalırlar."*

« فَإِنْ فَآؤُا فَإِنَّ اللهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ » *"Eğer bu zaman zarfında eşlerine dönmek isterlerse* –Hanımlarına cinsel ilişkide bulunmamada ısrardan vazgeçip ilişkiye dönerlerse– *şüphesiz Allah çok bağışlayan ve çok merhamet edendir."* Çünkü Allah kefareti meşru kılmıştır.

٢٢٧- ﴿ وَإِنْ عَزَمُوا الطَّلاَقَ فَإِنَّ اللهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴾

227 – Eğer boşamada kesin kararlı iseler, iyi bilsinler ki, Allah hakkıyla işiten ve hakkıyla bilendir.

« وَإِنْ عَزَمُوا الطَّلَاقَ » *"Eğer boşamada kesin kararlı iseler,"* Eşlerine dönmezler ve sürenin bitimini beklemede kararlı iseler, « فَإِنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ » *"İyi bilsinler ki Allah* –onların yeminlerini– *hakkıyla işiten ve* –niyetlerini– *hakkıyla bilendir."* Bu, onların yeminde ısrarları ve tekrar dönmeyi terk etmemeleri yani, dönmemeleri açısından onlar hakkında bir tehdit manası içermektedir.

İmam Şafii'ye göre bunun manası, « فَإِنْ فَاؤُا » – *"Eğer dönerlerse"* sürenin geçmesinden sonra « وَاِنْ عَزَمُوا » – *"kesin kararlı iseler"* demektir. Çünkü baştaki, « فَ » harfi takip içindir.

Ancak biz Hanefilere göre, « فَإِنْ فَاؤُا » ile « وَاِنْ عَزَمُوا » ibareleri, « لِلَّذِينَ يُؤْلُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ » kavlini açıklamak içindir. Çünkü tafsil (açıklama) mahiyetinde olan bir ifade mufassal, yani açıklanan ibareyi takip eder. Örneğin:

اَنَا نَزِيلُكُمْ هٰذَا الشَّهْرِ فَانْ احْمَدْتُكُمْ اَقَمْتُ عِنْدَكُمْ اِلٰى آخِرِهِ وَاِلَّا لَمْ اُقِمْ اِلَّا رَيْثَمَا اَتَحَوَّلُ

"Ben bu ay sizin konuğunuzum. Eğer size karşı iyi hareket edersem yanınızda ay sonuna kadar kalırım. Eğer öyle davranmazsam, kalmam. Ancak kaldığım kadarıyla yetinir, dönerim."

İşte bu ifade içerisinde yer alan, « فَ » harfi de aynen buradaki gibidir veya ayette geçen « فَ » harfi buradakine benzer,

٢٢٨– ﴿ وَالْمُطَلَّقَاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِاَنْفُسِهِنَّ ثَلَاثَةَ قُرُوءٍ وَلَا يَحِلُّ لَهُنَّ اَنْ يَكْتُمْنَ مَا خَلَقَ اللّٰهُ فِي اَرْحَامِهِنَّ اِنْ كُنَّ يُؤْمِنَّ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَبُعُولَتُهُنَّ اَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ فِي ذٰلِكَ اِنْ اَرَادُوا اِصْلَاحًا وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَلِلرِّجَالِ عَلَيْهِنَّ دَرَجَةٌ وَاللّٰهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴾

228 - Boşanmış kadınlar tekrar evlenmeden üç hayız süresi beklesinler. Eğer gerçekten Allah'a ve ahiret gününe iman ediyorlarsa, Allah'ın onların rahimlerinde boşandığı kocasından yarattığı cenini ***(çocuğu)*** **ya da hayzı gizlemeleri onlara helâl değildir. Eğer kocaları kendileriyle süresi içinde barışmak isterlerse** (bu takdirde boşadıkları kadınları süresi içinde) **geri almaya kendileri daha fazla hak sahibidirler. Kadınların da erkekler üzerinde hakları vardır. Ancak erkeklerin, kadınlara göre hakları bir derece daha fazladır. Allah Azizdir, Hakîmdir.**

« وَالْمُطَلَّقَاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ ثَلَاثَةَ قُرُوءٍ » *"Boşanmış kadınlar, tekrar evlenmeden üç hayız süresi beklesinler."*

Ayette, « وَالْمُطَلَّقَاتُ » yani *"Boşanmış kadınlar"*'dan kasıt, başlarından evlilik olayı geçen ve kocalarıyla cinsel ilişki olan kadınlar demektir. Yani, hayız ya da temizlik süresine sahip kadınlar.. İşte bu durumdaki kadınlar, « يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ » *"kendi kendilerine beklerler* (beklesinler)" Bu cümle emir manasında bir haberdir. Yani, *"beklerler"* değil, *"beklesinler"* anlamında bir haber. Zira cümlenin aslı şöyledir: *"Boşanmış kadınlar beklesinler."*

Bir emrin haber şeklinde getirilmesi ise, emir manasını te'kit ve pekiştirmek ve bir an önce emre göre hareket etmenin gerektiği gerçeğini bildirmek içindir. Sanki bununla o kadınlar bekleme emrine hemen sarılmış oldukları manası anlaşılmaktadır. Çünkü bu ifade bu gerçeğin var olduğunu bildiriyor.

Nitekim bunun benzeri insanların dualarında, « رَحِمَكَ اللّٰهُ » – *"Allah sana rahmet ve merhamet eylesin."* diye söyledikleri ifadeye benzer. Alacağı cevaba güveni sebebiyle hadiseyi haber tarzında belirtti. Sanki, *"Ben rahmeti elde ettim, buldum da o da bundan haber veriyor."* gibi bir ifade. Ayrıca cümlenin bir mübteda şeklinde takdimi ise yine fazladan bir tekit ve pekiştirme sebebidir. Çünkü isim cümleleri, fiil.cümlelerinin aksine devam ve sebatlılık bildirirler.

Ayette, « بِأَنْفُسِهِنَّ » *"kendi kendilerine"* ifadesine yer verilmesi ise, kadınları beklemeye, iddet sürelerini beklemeye yönlendirmek ve

özendirmek ve bundan kaçmamalarını sağlamak manasınadır. Çünkü kadınlar şehevî duygular noktasından hep bir an önce erkeklere kavuşsun isterler. Bu açıdan onların nefislerine sahip olmaları, gem vurmaları, nefislerine yenilmemeleri ve dikkatli hareket etmeleri için ve aynı zamanda kendilerinden istenen bekleme sürelerini bitirmeleri için de bir icbar emridir.

« ثَلاَثَةَ قُرُوٓءٍ » Burada geçen, « قُرُوٓءٍ » kelimesi, « قَرْءٌ » veya « قُرْءٌ » kelimesinin çoğuludur. Bu da "hayz" yani kadınların ayhali anlamına gelir. Çünkü Hz. Peygamber (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem) bir hadislerinde şöyle buyurmuşlardır:

"Kur' (aybaşı) *günlerinde namazı bırak."* [14]

Yine Rasûlullah (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)'ın şu kavli: *"Cariyenin talâkı iki boşamadır ve iddeti* (bekleme süresi) *de iki hayız süresidir."* [15]

İşte bu iki hadise baktığımızda Rasûlullah (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem) *Kur'* için iki temizlik süresi yani « طُهْرَانِ » dememiş, hayız olarak değerlendirmiştir. Kaldı ki, şu ayet de yine buna delildir. Rabbimiz şöyle buyurmuştur:

﴿ وَاللاَّئِى يَئِسْنَ مِنَ الْمَحِيضِ مِنْ نِسَآئِكُمْ إِنِ ارْتَبْتُمْ فَعِدَّتُهُنَّ ثَلاَثَةُ أَشْهُرٍ ﴾

"Kadınlarınız içinde adetten kesilmiş olanların bekleme süreleri hakkında şüpheye düşerseniz, onların bekleme süresi üç aydır." [16]

Dikkat edilirse, hayız (yani ayhali) durumu « أَشْهُرٍ » ile değerlendirilmiş ve bu, temizlik ayları olarak değil hayız ayları olarak gösterilmiştir. Kaldı ki, iddet olayında yani kadının bekleme süresinde aranan nokta rahmin temize çıkması, yani gebeliğin olup olmadığının meydana çıkmasıdır. Bu ise ancak hayız yoluyla yani kadının ay halini geçirmesiyle sağlanabilir, yoksa temizlenme (tuhr) ile değil. Bunun içindir ki, cariyenin yani köle kadının istibra (arınma) durumu bir hayız ile değerlendirilmiştir. Eğer bu, İmam Şafii'nin dediği gibi tuhr (temizlik) manasında

[14] Bk. Darekutni, 1/212.
[15] Bk. Ebu Davud, 2189. Tirmizi,1182. İbn Mace, 2080.
[16] Talak, 4.

olsa idi bu takdirde cariyenin iddet süresi iki tam ve biraz da üçten de gün alarak kur' ile mümkün olabilirdi. Böyle olması halinde süre üç ay hali süresinden daha aşağıya çekilmiş ve azalmış olurdu. Düşünün bir kez eğer adam hanımını temizliğin sonunda boşamış olsa, İmam Şafii'ye göre bu, kadının iddet (bekleme) süresinden sayılır, mahsup edilir. Eğer adam temizlik süresinin sonunda değil de, hayız günlerinin sonunda boşasa, bu, biz Hanefilere göre kadının iddet süresinden sayılmaz, ona mahsup edilemez.

Oysa « ثَلَاث » kelimesi, bilinen belli bir adedin özel ismidir, yani "üç" sayısının adıdır. Dolayısıyla bu, üçten az bir mana ifade etmez, edemez.

Nitekim, kadın ayhali olunca, « أَقْرَأَتِ الْمَرْأَةُ » ve « أَقْرَأَتْ مُقْرِءٌ » denmesi de bu açıdandır. « ثَلَاثَةَ » kelimesinin mansub olması mef'ûl-ü bih olması itibariyledir. Yani, *"Kadınlar üç kuru' süresinin geçirinceye kadar beklesinler."* demektir. Ya da bu, « ثَلَاثَةَ » kelimesi zarf tümleci olarak mansub olabilir. Bu takdirde de mana şöyledir: *"Üç kuru' müddeti süresince beklesinler."*

Temyiz olan, *kuru'* kelimesi yerine *cem-i kılleti* (azlık çoğulu) olan, « أَقْرَاءٍ » – *"akra'"* olarak değil de, *cem-i kesreti* (çokluk çoğulu) olan « قُرُوءٍ » – *"kuru'"* lâfzıyla gelmiştir. Çünkü ister, « أَقْرَاءٍ » – *"akra'"* olsun, ister « قُرُوءٍ » – *"kuru'"* olsun her ikisi de cemi (çoğul) oluşta genelde kullanımları itibariyle ortaktırlar. Kaldı ki, « قُرْءٍ » kelimesinin çoğulu olarak « قُرُوءٍ » lâfzı daha çok kullanılan bir kelimedir. Çoğul olan « أَقْرَاءٍ » – *"akra'"* lâfzı ise daha az kullanılıyor olabilir. Dolayısıyla dilde kullanılışı az olan bu kelime sanki kullanılmıyormuş gibi değerlendirilerek bunun yerine daha çok kullanılan, « قُرُوءٍ » – *"kuru'"* lâfzı zikredilmiştir.

« وَلَا يَحِلُّ لَهُنَّ أَنْ يَكْتُمْنَ مَا خَلَقَ اللّٰهُ فِي أَرْحَامِهِنَّ إِنْ كُنَّ يُؤْمِنَّ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ » *"Eğer gerçekten Allah'a ve ahiret gününe iman ediyorlarsa, Allah'ın onların rahimlerinde boşandığı kocasından yarattığı cenini* (çocuğu) *ya da hayzı gizlemeleri onlara helâl değildir."* Yani kadın hamile olup olmadığını veya hayız görüp görmediğini ya da her ikisini olsun gizlemesi doğru değildir, helâl olmaz.

Bu durum eğer kadın kocasından kesin ayrılmayı ya da boşanmayı istiyorsa ve bundan dolayı da gebeliğini gizleyerek kocasının doğum sürecini bekleme gibi bir düşünce ile boşamayı ertelemesi ve doğacak olan çocuğuna karşı şefkat duygularının baskın gelerek kendisini boşamaktan vazgeçeceği endişelerine kapılarak gebeliği gizlemesin, buna kalkışmasın. Ya da kadın henüz ayhali bitmemişken, bir an önce kocam beni boşasın niyetiyle, hayız bitti, temizlik süresi başladı gibisinden yalana ve gerçeği gizlemeye başvurmasın.

"Eğer Allah'a ve ahiret gününe iman ediyorlarsa..." ifadesiyle de iman edenler bu denli önemli olan ve büyük bir günah oluşturan şeylerden uzak kalmaları noktasına dikkatleri çekiliyor. Zira Allah'a ve ahiret gününe iman eden ve O'nun kendilerini cezalandıracağına inanan bir kadın ya da kadınlar bu türden büyük vebal ve günah teşkil eden şeylere kolay kolay cesaret edemezler.

« وَبُعُولَتُهُنَّ اَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ فِى ذٰلِكَ اِنْ اَرَادُوٓا اِصْلَاحًا » *"Eğer kocaları kendileriyle süresi içinde barışmak isterlerse* (bu takdirde boşadıkları kadınları süresi içinde) *geri almaya kendileri daha fazla hak sahibidirler."*

Ayetteki, « بُعُول » – *"buul"* kelimesi, « بَعْل » – *"ba'l"* kelimesinin çoğuludur. Fakat, « بُعُولَتُهُنَّ » kelimesinin sonunda bulunan, « ت » harfi, cemi olan kelimenin müennesliğini bildirmek içindir. « أَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ » Yani kadınların kocaları hanımlarına müracaata, dönmeye daha çok hak sahibidirler. İşte ayetin bu kısmından delil olarak şunu anlamaktayız:

Ric'î talâk, vat'a yani cinsel ilişkiye engel değildir. Çünkü burada *"boşama"* (talâk) ifadesinden sonra bile, onlardan kadınların kocası diye ayette söz edilmektedir. Bu da *vat'* için (yani cinsel ilişki için) bir mani olmadığının kanıtıdır. « فِى ذٰلِكَ » yani bekleme süresi içerisinde, demektir. Bu durumda mana şöyledir:

"Eğer adam, yani koca karısına dönmek isterse, buna rağmen kadın da bu dönüşe rıza göstermez ve kabul etmezse, bu takdirde kadının sözü değil, kocasının müracaat (dönüş) *konusundaki sözü dikkate alınması gerekir, vacib olanı budur. Çünkü buna daha çok hak sahibi ve yetkili olan kocasıdır. Ric'at konusunda kadının bir söz hakkı, dönmeme hakkı yoktur, dönmek durumundadır."*

« إِنْ أَرَادُوا إِصْلَاحًا » *"Eğer ric'at ile kocalar ile karıları arasında barış ve anlaşmayı istiyorlarsa..."*, bununla kadınlara bir iyilik yapılması arzu ediyor ve onların zarar görmemeleri aranıyorsa bu olabilir.

« وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِى عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ » "..... *Kadınların da erkekler üzerinde hakları vardır.*" Kadınların erkekler üzerindeki gerekli olan hakları, örneğin onların mehirlerinin tam olarak verilmesi, nafakalarının gereği gibi karşılanması, onlarla güzel ve insanî manada ilişkiler kurulması, kendilerine zarar verilmemesi gibi. Bunlar kadınlara ait haklar iken bir de kocalarının da iyilikle emir ve yasaklar çerçevesinde onlara iyilikleri emretme ve kötülüklerden de onları menetme hakları vardır. Fakat bütün bunlar şeriatın öngördüğü ve toplum arasında da gelenek olarak kabul gören şekliyle yapılmalıdır. Eşlerden hiçbiri diğerine altından kalkamayacağı ve yapamayacağı bir şeyi teklif edemez ve isteyemez, (istememelidir).

Ayette geçen, *"mümaseletten"* yani, « مِثْل »'den kasıt, olayın iyilik ve güzellik yani hasene olması bakımından tarafların görevlerinin birbirine denkliği anlamındadır. Yoksa iş olarak yaptıkları şeylerin denkliği demek değildir. Örneğin kadın erkeğin giysilerini yıkadığında veya ona ekmek ve yemek yaptığında bu demek değildir ki erkek de aynen bunları yapacaktır. Böyle bir durum söz konusu değildir. Ancak bunu karşılığında da erkeklerin de onlara yakışır şekilde bir iş yapmaları demektir.

« وَلِلرِّجَالِ عَلَيْهِنَّ دَرَجَةٌ » *"Ancak erkeklerin kadınlara göre hakları bir derece daha fazladır."* Hak açısından biraz daha farklıdır. Kadına karşı görev ve sorumlulukları bakımından bir üstünlüğe sahiptir. Gerçi taraflar birbirlerinden yararlanmaları, lezzet almaları noktasında her ne kadar müşterek (ortak) iseler de, evin harcamasını yapmada (infak noktasında) ve nikahı elinde bulundurmada erkek kadına nazaran bir derece daha üstündür.

« وَاللّٰهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ » *"Allah Azizdir* –işlerinde Allah'a asla itiraz olunamaz– *ve Hakimdir."* Allah ancak doğru ve güzel olan şeyleri emreder.

229. — 233. ÂYETLER

اَلطَّلَاقُ مَرَّتَانِ فَاِمْسَاكٌ بِمَعْرُوفٍ اَوْ تَسْرِيحٌ بِاِحْسَانٍ وَلَا
يَحِلُّ لَكُمْ اَنْ تَاْخُذُوا مِمَّا اٰتَيْتُمُوهُنَّ شَيْـًٔا اِلَّا اَنْ يَخَافَا اَلَّا
يُقِيمَا حُدُودَ اللّٰهِ فَاِنْ خِفْتُمْ اَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللّٰهِ فَلَا جُنَاحَ
عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهٖ تِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِ فَلَا تَعْتَدُوهَا وَمَنْ
يَتَعَدَّ حُدُودَ اللّٰهِ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٢٢٩﴾ فَاِنْ طَلَّقَهَا فَلَا
تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدُ حَتّٰى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ فَاِنْ طَلَّقَهَا فَلَا
جُنَاحَ عَلَيْهِمَا اَنْ يَتَرَاجَعَا اِنْ ظَنَّا اَنْ يُقِيمَا حُدُودَ اللّٰهِ
وَتِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِ يُبَيِّنُهَا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٢٣٠﴾ وَاِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ
فَبَلَغْنَ اَجَلَهُنَّ فَاَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ اَوْ سَرِّحُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ
وَلَا تُمْسِكُوهُنَّ ضِرَارًا لِتَعْتَدُوا وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ فَقَدْ ظَلَمَ
نَفْسَهُ وَلَا تَتَّخِذُوا اٰيَاتِ اللّٰهِ هُزُوًا وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ اللّٰهِ
عَلَيْكُمْ وَمَا اَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنَ الْكِتَابِ وَالْحِكْمَةِ يَعِظُكُمْ بِهٖ
وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٢٣١﴾ وَاِذَا طَلَّقْتُمُ
النِّسَاءَ فَبَلَغْنَ اَجَلَهُنَّ فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ اَنْ يَنْكِحْنَ اَزْوَاجَهُنَّ اِذَا
تَرَاضَوْا بَيْنَهُمْ بِالْمَعْرُوفِ ذٰلِكَ يُوعَظُ بِهٖ مَنْ كَانَ مِنْكُمْ
يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ ذٰلِكُمْ اَزْكٰى لَكُمْ وَاَطْهَرُ وَاللّٰهُ

يَعْلَمُ وَاَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٢٣٢﴾ وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ اَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ
كَامِلَيْنِ لِمَنْ اَرَادَ اَنْ يُتِمَّ الرَّضَاعَةَ ۜ وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ
وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ ۜ لَا تُكَلَّفُ نَفْسٌ اِلَّا وُسْعَهَا ۚ لَا تُضَٓارَّ
وَالِدَةٌ بِوَلَدِهَا وَلَا مَوْلُودٌ لَهُ بِوَلَدِه۪ وَعَلَى الْوَارِثِ مِثْلُ ذٰلِكَ ۚ
فَاِنْ اَرَادَا فِصَالًا عَنْ تَرَاضٍ مِنْهُمَا وَتَشَاوُرٍ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا ۜ
وَاِنْ اَرَدْتُمْ اَنْ تَسْتَرْضِعُٓوا اَوْلَادَكُمْ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ اِذَا
سَلَّمْتُمْ مَٓا اٰتَيْتُمْ بِالْمَعْرُوفِ ۜ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُٓوا اَنَّ اللّٰهَ بِمَا
تَعْمَلُونَ بَص۪يرٌ ﴿٢٣٣﴾

Meâli

229. Boşama iki defadır. *(Bundan sonrası)* ya iyilikle tutmak ya da güzellikle salıvermektir. Hanımlarınıza vermiş olduğunuz *(mehirden her hangi)* bir şeyi geri almanız size helal değildir. Ancak karı ve koca Allah'ın sınırlarında duramayacaklarından korkarlarsa başka. Eğer karı ve kocanın Allah'ın sınırlarında duramayacaklarından korkarsanız bu taktirde kadının *(boşanmak için kocasına)* verdiği fidye de ikisine de bir günah yoktur. İşte bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Sakın bunları aşmayın. Kimler Allah'ın *(çizmiş olduğu)* sınırları aşarsa işte onlar zalimlerin ta kendileridir.

230. Eğer *(koca ikinci talâktan sonra hanımını üçüncü talâk ile)* boşarsa, o kadın bir başka erkekle evlenip ondan boşanmadığı müddetçe tekrar *(ilk boşanmış olduğu)* kocasına helâl olmaz. Eğer bu ikinci kocası da *(aralarında bir anlaşma söz konusu olmaksızın)* kadını boşar ve kadın ile boşandığı ilk kocası, Allah'ın koyduğu sınırları çiğnemeyeceklerine inanırlarsa yeniden evlenmelerinde taraflar için bir sakınca yoktur. İşte bunlar kendini bilen ve gereğini yapmak isteyen kimseler için Allah'ın açıkladığı sınırlardır.

231. *(Ey kocalar!)* Hanımlarınızı *(ric'i talâk ile)* boşayıp onlar da iddet *(bekleme)* sürelerini tamamlamışlarsa bundan böyle ya onları meşru sınırlar içinde yanınızda tutun ya da güzellikle *(önlerinden çekilip)* bırakın. Ancak sırf onlar zarar görsünler ve rahatsızlık çeksinler diye onlara haksızlık ederek hanımlarınızı yanınızda alıkoyup sınırları aşmayın. Kim böyle bir iş yaparsa kesinlikle kendi kendine yazık etmiş olur. Sakın Allah'ın ayetlerini *(hükümlerini)* alay ve eğlence konusu etmeyin. Allah'ın size verdiği hidayet ve İslâm nimetini, size kendisiyle öğüt vermek için indirdiği Kitap ve hikmeti hatırlayın. *(Allah'ın emir ve yasaklarına riayet ederek)* Allah'tan korkun. Ve iyi bilin ki; Allah, her şeyi *(tüm incelikleriyle)* bilendir.

232. *(Ey kocalar!)* Hanımlarınızı boşayıp onlar da iddet *(bekleme)* sürelerini bitirdiğinde, aralarında iyilikle anlaşmaları halinde onları boşayan kocalarıyla evlenmelerine engel olmayın. İşte içinizden Allah'a ve ahiret gününe iman edenlere bununla öğüt verilmektedir. Bu sizin için daha iyi ve daha temizdir. Allah bilir; fakat siz bilmezsiniz.

233. Emzirme sürelerini tamamlamak isteyen kimse için *(boşanmış ya da boşanmamış)* anneler çocuklarını iki tam yıl emzirirler. Annelerin meşru şekildeki yiyecek ve giyeceklerinin sağlanması baba tarafına aittir. Bir kimse ancak gücünün yettiğinden sorumlu tutulur. Hiçbir anne çocuğundan dolayı ve hiçbir baba da çocuğu yüzünden zarar görmesin. Ve babanın mirasçısına da aynı görev düşer. Eğer ana ve baba birbirleriyle anlaşmak suretiyle çocuğu iki yıldan daha az veya fazla bir sürede sütten kesmek isterlerse her ikisine de bir vebal yoktur. Eğer çocuklarınızı süt anneye verip emzirtmek isterseniz, kendisine vermekte olduğunuz ücretini iyilikle vermek kaydıyla, bunda da size herhangi bir vebal yoktur. Allah'tan korkun ve bilin ki Allah yaptığınız her şeyi görmektedir.

Tefsiri

٢٢٩– ﴿ الطَّلَاقُ مَرَّتَانِ فَإِمْسَاكٌ بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيحٌ بِإِحْسَانٍ وَلَا يَحِلُّ لَكُمْ أَنْ تَأْخُذُوا مِمَّا آتَيْتُمُوهُنَّ شَيْئًا إِلَّا أَنْ يَخَافَا أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللهِ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللهِ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهِ تِلْكَ حُدُودُ اللهِ فَلَا تَعْتَدُوهَا وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴾

229 - Boşama iki defadır. (Bundan sonrası) **ya iyilikle tutmak ya da güzellikle salıvermektir. Hanımlarınıza vermiş olduğunuz** (mehirden her hangi) **bir şeyi geri almanız size helal değildir. Ancak karı ve koca Allah'ın sınırlarında duramayacaklarından korkarlarsa başka. Eğer karı ve kocanın Allah'ın sınırlarında duramayacaklarından korkarsanız bu taktirde kadının** (boşanmak için kocasına) **verdiği fidye de ikisine de bir günah yoktur. İşte bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Sakın bunları aşmayın. Kimler Allah'ın** (çizmiş olduğu) **sınırları aşarsa işte onlar zalimlerin ta kendileridir.**

« اَلطَّلَاقُ مَرَّتَانِ » *"Boşama iki defadır."*

« اَلطَّلَاقُ » – *"Talâk"* kelimesi « تَطْلِيق » – *"boşama"* manasınadır. Tıpkı « اَلسَّلَامُ » – *"Selâm"* kelimesinin « تَسْلِيم » – *"teslim"* yani, *selâm verme* manasında olması gibidir.

Şeriat noktasından tatlik yani boşama ayrı ayrı olmak kaydıyla bir talâkın verilmesinden sonra ikinci talâkın verilmesidir. Yoksa toptan boşamak suretiyle bir tek defada vermek demek değildir. Yani ayette yer alan, « مَرَّتَانِ مَرَّتَيْنِ » ile belirtilmek istenen şey tesniye manasında demek değildir. Bu, tekrar anlamındadır. Yani iki kez tekrarlanan boşama, tekrar tekrar ard arda olan boşama demektir. Bu, tıpkı,

﴿ ثُمَّ ارْجِعِ الْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ ﴾ [17]

ayinde geçen, « كَرَّتَيْنِ » kelimesi gibidir. Burada bu, *"iki kere"* demek değildir. Bu, *"tekrar tekrar"* demektir. Yani, *"Sonra gözünü tekrar tekrar çevir."*

İşte bu ayet bizim lehimizde bir delildir. Dolayısıyla biz Hanefilere göre bir tek tuhr (temizlik) içinde iki ve üç boşamayı bir anda vermenin bidat olduğu, yani sünnete uygun bir boşama şekli olmadığı gerçeğidir. Bu manada ayet lehimizde bir delildir. Çünkü yüce Allah tarafından ayrı ayrı olarak talâkın (boşama fiilinin) bizden istendiği emridir. Gerçi ayete ilk bakışta bize bir haber cümlesi gibi gözükse de bu, mana itibariyle bir

[17] Mülk, 4.

emirdir. Aksi takdirde Allah'ın haberinde bu iş bunu yerine geçecek diğer bir şeye, bunun halefine döner. Çünkü bazen talâkın toptan verildiği de olabilmektedir.

Yine bir yoruma göre Ensar'dan bir kadın demiş ki:

"Kocam bana şöyle dedi: Seni hep boşayıp duracağım ve fakat her defasında da sana ric'at ile döneceğim." Yani, sana hep eza edeceğim, demek istemiştir. İşte bu ayet bu olay üzerine nazil olmuştur. *"Talâk* (boşama) *iki defadır."* Yani ric'î talâk art arda iki defadır. Artık üçüncü boşamadan sonra kadına müracaat (ric'at) yoktur.

« فَإِمْسَاكٌ بِمَعْرُوفٍ » "(Bundan sonrası) *ya iyilikle* –ric'at ile– *tutmak*" Yani, size düşen görev kadının hukukunu gözeterek birlikte karı koca olarak yaşamak « أَوْ تَسْرِيحٌ بِإِحْسَانٍ » *"ya da güzellikle salıvermektir."* Yani yeniden dönüş yapmamak, müracaatta bulunmamak suretiyle iddeti bitimi bain talâk olmuş olsun. Bir yoruma göre de, üçüncü temizliğinde onu üçüncü talâk ile boşamak suretiyle yol versin, diye değerlendirilmiştir.

Bu ayet, Cemile adındaki kadın ile kocası Sabit b. Kays b. Şemmas hakkında nazil olmuştur. Cemile kocasına karşı hep kin güder, onu sevmezmiş; fakat kocası da aksine onu severmiş. Hanımı onunla olan evliliğinden kurtulmak için kendisini boşamak kaydıyla kendisine ait olan bahçesini hul' suretiyle kocasına verir ve böylece ondan boşanmasını sağlar. Bu olay, İslâm'da ilk olarak meydana gelen, *"hul'"* olayıdır. [18]

« وَلَا يَحِلُّ لَكُمْ اَنْ تَأْخُذُوا مِمَّا اٰتَيْتُمُوهُنَّ شَيْـًٔا » "–Ey kocalar veya ey hakimler!– *Hanımlarınıza vermiş olduğunuz* (mehirden her hangi) *bir şeyi geri almanız size helal değildir."* Ayetin hükmü içerisinde, *"ey hakimler!"* ifadesinin de yer alması, herhangi bir anlaşmazlık sonucunda onlara başvurulması ve hakların onlar tarafından alınıp verilmesinde emrin onlar tarafından verilmesi sebebiyledir. Bu durumda sanki alan ve verenler onlar imiş gibi olay değerlendirilmiştir.

---

[18] Bk. Önceki kaynak, 2/461.

« إِلَّآ أَنْ يَخَافَآ أَلاَّ يُقِيمَا حُدُودَ اللّٰهِ » *"Ancak karı ve koca Allah'ın sınırlarında duramayacaklarından korkarlarsa başka."* Yani eşlerin, birbirlerine karşı yapmaları gereken görevlere riayet edemeyeceklerine ve Allah'ın koyduğu sınırları çiğneyeceklerine dair bir bildikleri var ise, örneğin kadının huysuzluğu, ahlakî kurallara uymaması, haksızlıkta direnmesi gibi bir durumun varlığı hali bundan müstesnadır, bunun dışındadır.

« فَإِنْ خِفْتُمْ أَلاَّ يُقِيمَا حُدُودَ اللّٰهِ فَلاَ جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهِ » *"Eğer karı ve kocanın Allah'ın sınırlarında duramayacaklarından korkarsanız bu taktirde kadının* (boşanmak için kocasına) *verdiği fidye de ikisine de bir günah yoktur."*

« فَإِنْ خِفْتُمْ » kısmını verirken *"Ey yetkililer, veliler, hakimler"* diye açıklanması ile ayetin bu kısmı ile bunlardan, önceki kısmı yani; ey kocalar, diye belirtilen kısmı ile de gerçekten kocaların kastedilmiş olması da caizdir (mümkündür).

Ayetin bu kısmında belirtildiği gibi kocanın boşanma karşılığında karısından bir fidye almasında ve karısının da bunu gönül rahatlığıyla vermesinde herhangi bir vebal ve günah yoktur. Çünkü kadın bununla hul' suretiyle kendisini evlilik bağını mehirinden verdiği bir kısım karşılıkla sona erdirmiş oluyor.

Kıraat imamlarından Hamza, meçhul olarak, « إِلاَّ أَنْ يُخَافَا » şeklinde okumuştur ve « أَلاَّ يُقِيمَا » ifadesini de zamir olan elif harfinden bedel yapmıştır ki, bu bedel-i iştimaldir. Tıpkı, « خِيفَ زَيْدٌ تَرْكُهُ اِقَامَةَ حُدُودِ اللّٰهِ » gibi.

« تِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِ » *"İşte bunlar* –Nikah konusunda çizilen sınırlar, yemin, iyla, boşama, hulu' ve daha başka hususlar gibi hepsi– *Allah'ın sınırlarıdır."*

« فَلاَ تَعْتَدُوهَا » *"Sakın bunları* –karşı çıkarak– *aşmayın."* « وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللّٰهِ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ » *"Kimler Allah'ın* (çizmiş olduğu) *sınırları aşarsa, işte onlar zalimlerin* –kendi kendilerine zarar verenlerinta *kendileridir."*

٢٣٠- ﴿ فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدُ حَتَّى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يَتَرَاجَعَا إِنْ ظَنَّا أَنْ يُقِيمَا حُدُودَ اللّٰهِ وَتِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِ يُبَيِّنُهَا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴾

230 – Eğer (koca ikinci talâktan sonra hanımını üçüncü talâk ile) **boşarsa, o kadın bir başka erkekle evlenip ondan boşanmadığı müddetçe tekrar** (ilk boşanmış olduğu) **kocasına helâl olmaz. Eğer bu ikinci kocası da** (aralarında bir anlaşma söz konusu olmaksızın) **kadını boşar ve kadın ile boşandığı ilk kocası, Allah'ın koyduğu sınırları çiğnemeyeceklerine inanırlarsa yeniden evlenmelerinde taraflar için bir sakınca yoktur. İşte bunlar kendini bilen ve gereğini yapmak isteyen kimseler için Allah'ın açıkladığı sınırlardır.**

« فَإِنْ طَلَّقَهَا » *"Eğer koca* (ikinci talâktan sonra hanımını üçüncü talâk ile*) boşarsa,"* İlk iki talâkı verdikten sonra üçüncüsünü de verirse,

Eğer sen, *"Biz Hanefîlere göre, hul' talâk* (yani boşama)*dır, nitekim Şafiî'nin de bir görüşüne göre de bu bir boşamadır, sanki bu anlatılan ise dördüncü bir boşama oluyor gibi."* diye bir soru yöneltecek olursan, benim vereceğim cevap şöyle olur:

"Evet hul'u bir talâk (yani boşama)*dır; fakat bu, bir bedel karşılığında olan bir boşama olup, dolayısıyla bu da üçüncü talâk olmuş olmaktadır. İşte bu ise, onu açıklar mahiyettedir. Yani bu şu demek olur:*

"Eğer koca karısına, bir bedel karşılığında üçüncü boşamasını da verirse..."

Bu boşanmış kadının eski, yani boşanmış olduğu kocasına yeniden helâl olması için hüküm ise şöyledir:

« فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدُ حَتَّى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ » *"O kadın* –üçüncü boşamadan sonra– *bir başka erkekle evlenip ondan boşanmadığı müddetçe tekrar* (ilk boşanmış olduğu) *kocasına helâl olmaz."* Nasıl ki evlilik erkeğe isnat ediliyorsa bu ayette görüldüğü gibi nikah fiili kadına da aynen isnat olunmuştur. Tıpkı tezevvüc (evlenme) gibi. Bu ayetten delil olarak şu hükmü de elde edebiliyoruz: Evlenme akdi (sözleşmesi) sadece kadı-

nın buna rıza göstermesiyle de nikah, yani evlilik geçerlidir. Ayrıca velinin iznine gerek yoktur.

Bir de, Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'in « عُسَيْلَة » yani *"balcağız"* hadisini göz önünde bulundurmamız gerekiyor. Bu hadise göre boşanan bir kadının evlendiği ikinci kocasıyla mutlaka aynı yatağı paylaşmaları ve aralarında cinsel ilişkinin de gerçekleşmiş olması şarttır. Nitekim bu bir fıkıh usulü hükmü olarak bilindiği gibi konuya ilişkin detay bilgiler fıkıh kitaplarında yer almaktadır, dileyen oralara bakabilir. Çünkü fıkıh açısından durum şöyledir:

Koca, karısını kesin boşayınca artık bundan böyle pişmanlık duymanın kurtuluş için bir çare olmayacağıdır. Artık hanımı kendisi için helâl olmaz. Kendisine helâl olabilmesi için mutlaka duhul gerekir. Yani yeniden başından bir evliliğin geçmesi ve bu evlilikte kadın ve yeni evlendiği kimsenin karı koca olmaları, aralarında cinsel ilişki olması şartı vardır. İşte koca bunu bilmelidir ki; böyle bir boşamaya kolay kolay kalkışamasın.

« فَاِنْ طَلَّقَهَا » *"Eğer bu ikinci kocası da* (aralarında bir anlaşma söz konusu olmaksızın) *kadını* –vat'mdan, yani cinsel ilişkiden sonra– *boşar"* « فَلاَ جُنَاحَ عَلَيْهِمَا اَنْ يَتَرَاجَعَا إنْ ظَنَّا اَنْ يُقِيمَا حُدُودَ اللهِ » *"kadın ile boşandığı ilk kocası Allah'ın koyduğu sınırları çiğnemeyeceklerine inanırlarsa* –birbirleriyle– *yeniden evlenmelerinde taraflar için bir sakınca yoktur."* Yani eski kocası ile karısı aralarında evlilikle alâkalı karşılıkla haklara uyacaklarına dair bir inançları var ise evlenebilirler.

Ayette, « إنْ ظَنَّا » ifadesi kullanıldı, bunu yerine, « عَلِمَا » –*"bilirlerse"* denmedi. Yani, *"Her ikisi evlilikle ilgili hakları yerine getireceklerini bilirlerse"* diye ayette geçmedi. Çünkü yakinî anlamda kesin bilgiyi Allah'tan başkası bilemez. Bu, insanlar için bir ğayb yani bilinemezdir. Bu açıdan *"bilme"* fiili yerine, *"zanne"* fiiline yer verildi.

« وَتِلْكَ حُدُودُ اللهِ يُبَيِّنُهَا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ » *"İşte bunlar kendilerini bilen ve gereğini yapmak isteyen kimseler için Allah'ın açıkladığı sınırlardır."* Kendilerine açıklananları anlayabilecek kimseler için ...

« يُبَيِّنُهَا » kelimesi Mufaddal İbn Muhammed Dabbi tarafından « ن » harfiyle, « نُبَيِّنُهَا » olarak da kıraat olunmuştur.

٢٣١- ﴿ وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ سَرِّحُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَلَا تُمْسِكُوهُنَّ ضِرَارًا لِتَعْتَدُوا وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ وَلَا تَتَّخِذُوا آيَاتِ اللّٰهِ هُزُوًا وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَمَا أَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنَ الْكِتَابِ وَالْحِكْمَةِ يَعِظُكُمْ بِهِ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴾

231 – (Ey kocalar!) **Hanımlarınızı** (ric'i talâk ile) **boşayıp onlar da iddet** (bekleme) **sürelerini tamamlamışlarsa bundan böyle ya onları meşru sınırlar içinde yanınızda tutun ya da güzellikle** (önlerinden çekilip) **bırakın. Ancak sırf onlar zarar görsünler ve rahatsızlık çeksinler diye onlara haksızlık ederek hanımlarınızı yanınızda alıkoyup sınırları aşmayın. Kim böyle bir iş yaparsa kesinlikle kendi kendine yazık etmiş olur. Sakın Allah'ın ayetlerini** (hükümlerini) **alay ve eğlence konusu etmeyin. Allah'ın size verdiği hidayet ve İslâm nimetini, size kendisiyle öğüt vermek için indirdiği Kitap ve hikmeti hatırlayın.** (Allah'ın emir ve yasaklarına riayet ederek) **Allah'tan korkun. Ve iyi bilin ki; Allah, her şeyi** (tüm incelikleriyle) **bilendir.**

« وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ » "(Ey kocalar!) *Hanımlarınızı* (ric'i talâk ile) *boşayıp onlar da iddet* (bekleme) *sürelerini tamamlamışlarsa,*" İddetlerinin sonuna erişmişler ve nihayete erdirmek üzere iseler, « فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ سَرِّحُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ » "*bundan böyle ya onları meşru sınırlar içinde yanınızda tutun ya da güzellikle* (önlerinden çekilip) *bırakın.*" Yani; ya kadına tekrar dönüş (müracaat) ile ona herhangi bir zarar verme isteği olmaksızın normal sınırları korumak maksadıyla evliliği sürdürün ya da iddeti, yani bekleme süresi bitene kadar bırakın, dokunmayın, böylece herhangi bir zarara uğramaksızın bain talâk ile boşanma meydana gelmiş olsun.

« وَلَا تُمْسِكُوهُنَّ ضِرَارًا لِتَعْتَدُوا » *"Ancak sırf onlar zarar görsünler ve rahatsızlık çeksinler* –böylece fidye ödemek zorunda kalsınlar– *diye onlara haksızlık ederek hanımlarınızı yanınızda alıkoyup sınırları aşmayın."* Buradaki, « ضِرَارًا » kelimesi ya mef'ul-ü lehtir veya hâldir. Yani, onlara zarar vererek, demektir.

Eskiden adam hanımını boşar ve ilgilenmez, öylece bırakır, daha sonra iddet (bekleme) süresinin bitimine az bir zaman kala, ric'at ile hanımına tekrar dönerdi. Bu hareketi ona olan ihtiyaçtan dolayı değil de sırf o kadını zorlamak, sıkıntı ve mecburiyet karşısında bırakmak için böyle bir yola başvurur. Yeniden boşar, tekrar müracaat eder ve böylece kadının evli mi boşanmış mı olduğu bilinemez. Kadın da bundan ötürü büyük zarar çeker ve sıkıntı içinde kalır. İşte bu şekilde kadını tutma olayına zarar verme adı verilir. Çünkü kocanın amacı ya kadına zulmetmek veya boşanma karşılığında kadının mehirinden ya da malından bir şeyler elde etmektir. İşte bu, yanlıştır, zulümdür.

« وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ » *"Kim böyle bir iş yaparsa* –sırf kadın zarar görsün diye tutarsa– *kesinlikle kendi kendine yazık etmiş* –kendisini Allah'ın ikabına ve azabına arzetmiş– *olur."*

« وَلَا تَتَّخِذُوا اٰيَاتِ اللّٰهِ هُزُوًا » *"Sakın Allah'ın ayetlerini* (hükümlerini) *alay ve eğlence konusu etmeyin."* Yani, Allah'ın ayet ve hükümlerine ciddi anlamda sarılın ve onları ciddi manada hayatınıza uygulayın. Onlar ne istiyorsa aynen isteneni yerine getirin. Tam anlamıyla ve gereği gibi o hükümlere riayet edin. Aksi takdirde siz onları alay ve eğlenceye almış olursunuz, bu duruma düşersiniz. Nitekim verilen emir konusunda ciddiyetsiz olarak hareket eden ve umursamayan kimseye sen bunu oyuncak mı, eğlence mi kabul ediyorsun, diye uyarırlar.

« وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ » *"Allah'ın size verdiği hidayet ve İslâm nimetini* –Hz. Muhammed *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'in peygamberliğini,–" « وَمَا اَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنَ الْكِتَابِ وَالْحِكْمَةِ يَعِظُكُمْ بِهِ » *"Size kendisiyle öğüt vermek için indirdiği kitap* –Kur'an'ı– *ve hikmeti* –Sünneti–

hatırlayın." Yani; bundan dolayı Allah'a şükretmek ve istenen hakları da uygulamakla Allah'ı anın. « يَعِظُكُمْ بِهِ » haldir.

« وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ » "(Allah'ın) –sizi imtihan ettiği konulardaki– (emir ve yasaklarına riayet ederek) *Allah'tan korkun. Ve iyi bilin ki Allah, her şeyi* (tüm incelikleriyle) *bilendir.*" Allah'ı anıp anmadığınızı, emirlerine bağlı olarak kendisinden sakınıp sakınmadığınızı, öğüt alıp almadığınızı ve daha başka her şeyi en iyi bilendir. Doğrusu bu, en beliğ, en net ve en açık ve aynı zamanda en mübalağalı bir söz verme ve bir tehdit içeren bir ifadedir.

٢٣٢– ﴿ وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ أَنْ يَنْكِحْنَ أَزْوَاجَهُنَّ إِذَا تَرَاضَوْا بَيْنَهُمْ بِالْمَعْرُوفِ ذٰلِكَ يُوعَظُ بِهِ مَنْ كَانَ مِنْكُمْ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ ذٰلِكُمْ أَزْكٰى لَكُمْ وَأَطْهَرُ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴾

232 – (Ey kocalar!) **Hanımlarınızı boşayıp onlar da iddet** (bekleme) **sürelerini bitirdiğinde, aralarında iyilikle anlaşmaları halinde onları boşayan kocalarıyla evlenmelerine engel olmayın. İşte içinizden Allah'a ve ahiret gününe iman edenlere bununla öğüt verilmektedir. Bu sizin için daha iyi ve daha temizdir. Allah bilir; fakat siz bilmezsiniz.**

« وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ » "(Ey kocalar!) *Hanımlarınızı boşayıp onlar da iddet* (bekleme) *sürelerini bitirdiğinde,*" Bu ayetin baş tarafı ile bir önceki ayetin baş tarafı ibare bakımından aynı olmakla beraber anlam gelişimi içerisinde değerlendirildiğinde, orada geçen, « فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ » ile burada geçen, « فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ » ifadelerinin iyice dikkat edilmesi halinde farklı anlamlarda oldukları göze çarpar. Bu ayette nikahtan söz edilmektedir. Nikah olayı ise ancak iddet bitiminde olabilir. Oysa ilk ayette ise ric'atten söz edilmektedir. Ric'at ise ancak iddet süresi içinde olabilir.

« فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ اَنْ يَنْكِحْنَ اَزْوَاجَهُنَّ اِذَا تَرَاضَوْا بَيْنَهُمْ بِالْمَعْرُوفِ »

"*aralarında* –dünür olan erkek ile kadın– *iyilikle* –din açısından uygun görülen hususlarda ve yerine getirilmesi insanlık şartı olan konularda, mehri misli vermede veya denklikte– *anlaşmaları halinde* –kadınlar da buna arzulu iseler– *onları boşayan kocalarıyla* –yeniden– *evlenmelerine engel olmayın.*" Kaldı ki; velilerden birinde burada ifade edilen denklikler yoksa bu bir saldırı sebebi olabilir.

« فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ » kelimesi, kadınlara engel olmayın, onları men etmeyin, demektir. « الْعَضْلُ » kelimesi, men etmek, baskı kullanmak manasınadır.

Bu ayet aynı zamanda kadınların kendi nikahlarını akdetmede, kıymada sözlerinin geçerli olduğuna da işaret bulunmaktadır.

Buradaki hitap ya da uyarı, iddet durumunun bitiminden sonra sırf zulüm olsun ve ezilsinler diye hanımlarına baskı yapan, önlerinde evlenmelerine engel oluşturan kötü niyetli kocalar içindir. Çünkü bu kötü niyetli kocalar kadınların diledikleri başka erkeklerle evlenmemeleri için bir türlü onların önünden çekilmiyor. Yani; kadın ne evli gibi oluyor, ne de bekar. Bu sesleniş öylece ortada bırakıp zulmeden kocalaradır. Dolayısıyla iyi niyetle ve isteyerek tekrar bu kadınlarla evlenmek isteyen ve onlara iyi davranacaklarını belirten iyi niyetli olanlara da mani olmayın.

Ayette "zevcler; eşler, kocalar" ifadesine yer verilmesi sonuçta biri diğerinin eşi olması bakımındandır. Ya da bu hitap, kadınların yeniden kocalarına dönmek istemeleri halinde buna engel olmak isteyen velilere bir uyarıdır. Çünkü; o evlenmek istedikleri kimseler bu kadınların eşleridirler. Zaten bu bakımdan da kocaları adı kullanılmıştır. Bunlar ise buna mani oluyorlar. Evet bu ismi almıştır.

Ayet sahabeden Ma'kil b. Yesar hakkında nazil olmuştur. Çünkü bu zat, kız kardeşine ilk kocasına varmaması için baskı kurmuştu. Ya da genel manada herkes içindir. Yani, aranızda olabilecek şeylerde herhangi bir baskı ve engel bulunmasın. Çünkü; aralarında böyle bir durum eğer var ise, onlar da buna rıza gösteriyorlarsa, dolayısıyla bu kimseler de aynen baskı kuranlar hükmündedirler.

« ذٰلِكَ يُوعَظُ بِهِ مَنْ كَانَ مِنْكُمْ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ » *"İşte içinizden Allah'a ve ahiret gününe iman edenlere bununla öğüt verilmektedir."* « ذٰلِكَ » ile olan hitap ya Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'edir veya herkes içindir. Çünkü yapılan öğüt kendilerine faydalı olabilir.

« ذٰلِكُمْ اَزْكٰى لَكُمْ وَاَطْهَرُ » *"Bu* –baskıyı terk etmek ve zarar vermek– *sizin için daha iyi ve daha temizdir* –üstün ve güzeldir–.*"* Çünkü sizi günah kirlerinden arındırır.

« وَاللّٰهُ يَعْلَمُ وَاَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ » "–Temizlenme ve arınmayı– *Allah bilir. Fakat siz* –bunları– *bilmezsiniz."*

٢٣٣– ﴿ وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ اَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ اَرَادَ اَنْ يُتِمَّ الرَّضَاعَةَ وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ لَا تُكَلَّفُ نَفْسٌ اِلَّا وُسْعَهَا لَا تُضَٓارَّ وَالِدَةٌ بِوَلَدِهَا وَلَا مَوْلُودٌ لَهُ بِوَلَدِه۪ وَعَلَى الْوَارِثِ مِثْلُ ذٰلِكَ فَاِنْ اَرَادَا فِصَالًا عَنْ تَرَاضٍ مِنْهُمَا وَتَشَاوُرٍ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا وَاِنْ اَرَدْتُمْ اَنْ تَسْتَرْضِعُٓوا اَوْلَادَكُمْ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ اِذَا سَلَّمْتُمْ مَٓا اٰتَيْتُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُٓوا اَنَّ اللّٰهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَص۪يرٌ ﴾

233 – Emzirme sürelerini tamamlamak isteyen kimse için (boşanmış ya da boşanmamış) **anneler çocuklarını iki tam yıl emzirirler. Annelerin meşru şekildeki yiyecek ve giyeceklerinin sağlanması baba tarafına aittir. Bir kimse ancak gücünün yettiğinden sorumlu tutulur. Hiçbir anne çocuğundan dolayı ve hiçbir baba da çocuğu yüzünden zarar görmesin. Ve babanın mirasçısına da aynı görev düşer. Eğer ana ve baba birbirleriyle anlaşmak suretiyle çocuğu iki yıldan daha az veya fazla bir sürede sütten kesmek isterlerse her ikisine de bir vebal yoktur. Eğer çocuklarınızı süt anneye verip emzirtmek isterseniz, kendisine vermekte olduğunuz ücretini iyilikle vermek kaydıyla, bunda da size herhangi bir vebal yoktur. Allah'tan korkun ve bilin ki Allah yaptığınız her şeyi görmektedir.**

« وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يُتِمَّ الرَّضَاعَةَ » *"Emzirme sürelerini tamamlamak isteyen kimse için* (boşanmış ya da boşanmamış) *anneler çocuklarını iki tam yıl emzirirler."*

« وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَادَهُنَّ » tıpkı, « يَتَرَبَّصْنَ » fiilinde olduğu gibi te'kit eden emir mânasında haberdir. Bu emir ya "nedip" manasında, yani mendup anlamında bir emirdir. Ya da, bebek annesinin memesinden başka bir kadının memesini emmeyi kabul etmiyorsa vucûp anlamında bir emirdir. Veyahut da çocuk için bir süt anne bulunamıyorsa, ya da çocuğun babası süt annenin ücretini ödemekten aciz ise yine vucûp ifade eder. Yahut burada geçen, *"anneler"*den boşanmış anneler murat olunmuş olabilir. Bunlara nafaka vermenin ve giyimlerinin karşılanmasının vucûp sebebi emzirme için olabilir. « حَوْلَيْنِ » kelimesi zarftır. « كَامِلَيْنِ » kelimesi de tam, bütün manasına olup te'kit içindir ve bu müsamaha verilen süredir. Örneğin; "Sen filan kimsenin yanında iki yıl kalmak istiyordun ve fakat iki yılı tamamlamadın." gibi bir ifade. Yani; burada kişi dilerse iki yılı tamamlar, dilerse tamamlamadan da ayrılabilir. Ayetteki de buna benzer bir ifadedir.

« لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يُتِمَّ الرَّضَاعَةَ » Ayetin bu kısmıyla yani, *"Emzirme sürelerini tamamlamak isteyenler için"* ifadesiyle bu hükmün kimlere yönelik olduğu belirtiliyor. Yani; bu hüküm, emzirme süresini tamamlamak isteyenler içindir.

Özet olarak anlatmak istersek, baba çocuğunu emzirtmekle yükümlüdür. Annenin böyle bir emzirme sorumluluk ve yükümlülüğü yoktur. Bu itibarla baba, çocuğunu emzirecek bir süt anne bulmakla görevlidir, yükümlüdür. Meğerki çocuğun öz annesi kendi arzu ve isteğiyle çocuğunu karşılıksız olarak emzirmek istesin. Bu, müstesna. Kadın çocuğunu emzirmeye teşvik edilse de ancak onu emzirmesi için üzerinde baskı kurulamaz. Ancak kadın halen eş olarak kocasıyla beraber ise veya iddet süresini bekliyorsa bu takdirde kendi çocuğu için ücret istemesi ya da ücretle tutulması caiz olmaz.

« وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ » *"Annelerin meşru şekilde yiyecek ve içeceklerinin* –aşırıya kaçmaksızın ve olması gerekenden

de kısmaksızın– *sağlanması baba tarafına aittir.*" « وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ » kavlinde yer alan, « لَهُ »'deki « هُ » zamiri, « الَّذِى » manasındaki, « ال » harfine racidir. Bunun da takdiri şöyledir: *"Kendisi için çocuk dünyaya getirilen -ki bu da babadır.-"*

« لَهُ » tıpkı, ﴿ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ ﴾ [19] ayetinde geçen, « عَلَيْهِمْ »'de olduğu gibi fail olarak raf' mahallinde gelmiştir.

Burada ayette, « وَعَلَى الْمَوْلُودِ » denildi ve fakat, « وَ عَلَى الْوَالِدِ » denmedi. Bunun sebebi çocuğu doğuran annelerdir ve onlar da çocukların babaları için onları doğururlar. Çünkü; çocuklar babalarına aittirler ve soy (nesep) babalarına aittir, kadınlara değil. Bu itibarla kocaların o anneleri yedirmeleri ve giydirmeleri, onlar çocukları emzirdikleri sürece tıpkı süt anneler gibi çocukların babalarına aittir. Görmez misin Allah onu, yani babayı, bu mana burada olmadığı halde *"valid"* diye zikretmiştir. Bu da Rabbimizin şu kavlinde yer almaktadır:

﴿ وَاخْشَوْا يَوْمًا لَا يَجْزِى وَالِدٌ عَنْ وَلَدِهِ وَلَا مَوْلُودٌ هُوَ جَازٍ عَنْ وَالِدِهِ شَيْئًا ﴾

"Ey İnsanlar! ... Ne babanın evlâdı, ne evlâdın babası nâmına bir şey ödeyebileceği günden çekinin." [20]

Dolayısıyla israfa kaçmamanın ve aşırı kısmamanın tefsiri de şimdi geliyor. Bu da: *"Taraflardan hiçbirisi diğerini gücünün üzerinde bir ödeme yapmaya zorlamamalı ve zarar vermemelidir."*

« لَا تُكَلَّفُ نَفْسٌ إِلَّا وُسْعَهَا » *"Bir kimse ancak gücünün yettiğinden sorumlu tutulur."* Gücü neye yetiyorsa o kadarı istenir. İmkanları neye elveriyorsa imkanı ölçüsünde istenir.

Teklif, ya da sorumluluk, külfet konusunda sorumluluk altında tutulacak ve buna mecbur kılınacak şeyi vermeye sahip olmasıdır. Dolayısıyla böyle bir imkana sahip olana sorumluluğu yüklenilir. « وُسْعَهَا » kelimesinin mansub olması istisna ile değil, « تُكَلَّفُ » kelimesinin ikinci

[19] Fatiha, 7.
[20] Lokman, 33.

mef'ulü olması hasebiyledir. Ancak istisna edatı olan, « إِلَّا » iki mef'ul arasına girmiştir.

« لَا تُضَارَّ وَالِدَةٌ بِوَلَدِهَا » *"Hiçbir anne çocuğundan dolayı zarar vermesin."*

« لَا تُضَارَّ » kelimesini İbn Kesir, Ebu Amr, Yakub « ر » harfinin ref'i, yani ötresiyle olmak üzere, « لَا تُضَارُّ » şeklinde okumuşlardır. Bunun manası ise nehiydir. Hem malum, hem meçhul bir fiil olması ihtimali vardır. Kelimenin aslı, ya « ر » harfinin kesri (esresi) ile, « تُضَارِرْ »'dur veya « ر » harfinin fethi (üstünü) ile, « تُضَارَرْ »'dur. Diğer kıraat imamları ise, ayette olduğu gibi, « لَا تُضَارَّ » olarak nehiy anlamında kıraat etmişlerdir. Kelime aslında, « تُضَارَرْ » idi. Burada ilk « ر » harfi sakin hale getirildi, sakin hale gelen bu harf ikinci « ر » harfine idgam yapıldı. Bu defa iki sakin harf birleşince, sükun sebebiyle ikincisi fetha ile harekelendi ve kelime, « تُضَارَّ » şeklini aldı.

« لَا تُضَارَّ وَالِدَةٌ بِوَلَدِهَا » demek, *"Hiçbir anne çocuğu sebebiyle kocasına zarar vermesin."* Çocuğa hep sert muamelede bulunmakla, kocasına zorluk çıkarmakla, adalete varmayan ölçülerde yedirme ve giydirme ihtiyaçlarını istemekle, çocuğu sebebiyle kısıntıya gitmesine yol açacak şekilde kocanın kafasını hep onunla meşgul bırakmakla, bebek kendisine iyice alıştıktan sonra annenin, bu çocuk için bir süt anne bul, diye zorlamakla ve benzeri şeylerle zarar vermesin.

« وَلَا مَوْلُودٌ لَهُ بِوَلَدِهِ » *"ve hiçbir baba çocuğu yüzünden zarar vermesin."* Yani kendisi için çocuk dünyaya getirilen baba da çocuğu sebebiyle hanımına zarar vermesin. Ona vermesi gereken yiyecek, içecek ve giyeceklerinden vermemek suretiyle ya da kadın çocuğunu emzirmek istediği halde onu ondan alarak ona bir zarar vermesin.

Eğer, « لَا تُضَارَّ » kelimesi meçhul kabul edilirse bu takdirde mana, kadının kocası tarafından uğrayacağı bir zarardan kacınılması yasağı getiriliyor. Yani; kadın kocası tarafından böyle bir sıkıntıya maruz bırakılmasın, demektir. Bir de hanımı tarafından kocaya çocuğu bahane edilerek herhangi bir zarara sokulmasın, demektir.

Ya da, « لَا تُضَارَّ » kelimesi, « تَضُرُّ » manasında olabilir. « بِوَلَدِ » kelimesindeki « بِ » harfi de bunun sılası, yani ilgi cümleciği durumundadır. Bu itibarla mana şöyle olmaktadır:

"Anne çocuğunun gıdasına önem vermeyip, bu konuda yapması gerekenleri yapmayarak, çocuk kendisine iyice alıştıktan sonra onu babasının üzerine atıp bırakarak zarar vermesin, böylesi bir yanlışın içine girmesin."

"Aynı şekilde baba da çocuğunu hanımının eline bırakarak, çocuğa karşı yerine getirmesi icabeden hakları yerine getirmeyerek, bu açıdan kadının alması gereken haklarından da kısarak ve kadının da buna bağlı olarak çocuğun haklarından kısmaya sebep olabilecek bir davranışın içine girmek suretiyle çocuğunun annesine zarar vermesin."

Ayette, « بِوَلَدِهَا » ve « بِوَلَدِهِ » yani *"annenin çocuğu"* ve *"babanın çocuğu"* ifadelerinin yer alma nedeni şudur: Kadının zarar vermekten yasaklanması sebebiyle şefkat ve merhamet duygularının kabarması bakımından çocuk orada anneye izafe edilirken, beride de, aynı amaçla çocuk babaya izafe edilmiştir.

« وَعَلَى الْوَارِثِ مِثْلُ ذَلِكَ » *"Ve babanın mirasçısına da aynı görev düşer."*

Ayetin bu kısmı, « وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ » kavli üzerine matuftur. Bu son cümle ile bu cümle arasında yer alan kısım ise, « بِالْمَعْرُوفِ » kelimesini açıklama mahiyetindedir ve matuf ile matufun aleyh arasında mutarize (parantez) cümlesidir ya da yan cümleciktir. « وَعَلَى الْوَارِثِ مِثْلُ ذَلِكَ » yani; sabinin varisi olanlar da, çocuğun babasının olmaması durumunda, baba hayatta iken, nasıl ki yedirme ve giydirme ile alâkalı konularda sorumlu idiyse, ayını görevleri yerine getirmekle yükümlü ve sorumludurlar.

Ancak bu konuda ihtilâf, yani farklı görüşler vardır. İbn Ebu Leyla (v.148/765)'ya göre çocuğa varis olan herkes bu görevle yükümlüdür. Biz Hanefilere göre çocuğun mahremi olanlardan mirasçı olanlar öncelikli olarak bu sorumluluğu almak zorundalar. Herkesten önce nafaka ve bakımı bunlar üstlenmekle mükelleftirler. Çünkü Abdullah b. Mesud'un kıraatine göre hüküm bu şekilde ortaya çıkıyor. İbn Mesud'un kıraati de şöyledir:

« وَعَلَى الْوَارِثِ ذِى الرَّحِمِ الْمُحَرَّمِ مِثْلُ ذٰلِكَ » İşte bu kıraate göre, bebeğin mahremi manasındaki yakın akrabası mirasçı olmaları bakımından, yedirme ve giydirme ile alâkalı nafaka bu mirasçılara aittir. Ancak İmam Şafii'ye göre çocuk ile onun arasında vilâdet (doğum) itibariyle akrabalık bağı bulunanlar nafaka ile yükümlüdürler. Bunlar dışında kalanlara nafaka sorumluluğu yoktur.

« فَاِنْ اَرَادَا فِصَالاً عَنْ تَرَاضٍ مِنْهُمَا وَتَشَاوُرٍ فَلاَ جُنَاحَ عَلَيْهِمَا » *"Eğer ana ve baba* –kendi aralarında– *birbirleriyle anlaşmak suretiyle çocuğu iki yıldan daha az veya fazla bir sürede sütten kesmek isterlerse her ikisine de* – bu konuda– *bir vebal yoktur."* Yani; bu süre iki yoldan ister eksik, ister fazla olsun bir sakınca yoktur. Bu, doğrusu getirilen sınırlamadan sonra bir genişliktir.

Teşavur, danışma, bir görüşü ortaya çıkarmak için çaba göstermek demektir. Örneğin; süzme bal elde etmek için, « شُرْتُ الْعَسَلَ » denir ki, balı süzüp çıkardım, demektir. Burada bu ifadeye yer verilme nedeni, karşılıklı hoşnut kalınması durumu ve memnuniyetin bir düşünme, fikir yorma sonucu meydana çıkabileceğini göstermek ve hatırlatmaktır, henüz emmekte olan bebeğin zarar görmemesini sağlamaktır.

Büyükleri tedip eden, onlara edebi öğreten, küçükleri ihmal etmeyen Rabbimi tüm eksikliklerden tenzih ederim. Çünkü, karı ile kocanın her ikisinin ittifaklarına değer veriyor. Zira babanın soy ve velâyet hakkına, annenin de şefkat ve titizlik hakkına uyuluyor.

« وَاِنْ اَرَدْتُمْ اَنْ تَسْتَرْضِعُوا اَوْلاَدَكُمْ فَلاَ جُنَاحَ عَلَيْكُمْ اِذَا سَلَّمْتُمْ مَا اٰتَيْتُمْ بِالْمَعْرُوفِ » *"Eğer çocuklarınızı süt anneye verip emzirtmek isterseniz, kendisine* –süt annelere– *vermekte olduğunuz ücretini iyilikle vermek kaydıyla, bunda da size herhangi bir vebal yoktur."*

« وَاِنْ اَرَدْتُمْ اَنْ تَسْتَرْضِعُوا اَوْلاَدَكُمْ » Yani, çocuklarınız için... Bu, Zeccac'dan gelen yorumdur. « اِسْتَرْضَعَ » fiilinin, « اَرْضَعَ » fiilinden nakledildiği söylenmiştir. Nitekim, « اَرْضَعَتِ الْمَرْاَةُ الصَّبِىَّ » ve « اِسْتَرْضَعْتُهَا الصَّبِىَّ » denir. Yani; kadın bebeği emzirdi ve ben o kadına bebeği em-

zirttim, demektir. Bu kelime iki mef'ule müteaddidir, yani iki mef'ul alır. Yani bu şu demektir: *"Süt annelerine çocuklarınızı emzirmek isterseniz."* Burada iki mef'ulden biri hazfedilmiştir. Yani; anneden başka, eğer anne emzirmek istemezse veya aciz kalırsa, demektir. « مَا اٰتَيْتُمْ » *"Ücret olarak onlara vermek istediğinizi."* demektir. Bu kavli kıraat imamlarından İbn Kesir, « اَتَيْتُمْ » olarak okumuştur. Bu, birine iyilikte bulunmak, ona ihsanı ulaştırmak, demektir. Nitekim Rabbimizin şu kavli de buna bir örnektir:

﴿ اِنَّهُ كَانَ وَعْدُهُ مَاْتِيًّا ﴾

"Şüphesiz O'nun vâ'di yerini bulacaktır." [21]

Bu ayette geçen, « مَاْتِيًّا » kelimesi *"mef'ulen"* demektir; yani yerini bulmuştur, anlamındadır. Ücretin teslimi cevaz için şart olmayıp menduptur. « بِالْمَعْرُوفِ » kelimesi, « سَلَّمْتُمْ » kelimesine müteallıktır. Yani, *"Süt annelere ücretlerini güzellikle ve gönül huzuruyla, mutlu bir şekilde teslim ettiğinizde..."* demektir.

« وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ » *"Allah'tan korkun.. Ve bilin ki; Allah, yaptığınız her şeyi görmektedir."* Hiçbir işiniz ve yaptığınız Allah'a gizli kalmaz ve Allah sizi yaptığınız o şeylerden dolayı cezalandırır ya da ödüllendirir.

❁ ❁ ❁

[21] Meryem, 61.

234. — 237. ÂYETLER

وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ
أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا ۚ فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ
فِيمَا فَعَلْنَ فِي أَنْفُسِهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ ۗ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ
﴿٢٣٤﴾ وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا عَرَّضْتُمْ بِهِ مِنْ خِطْبَةِ النِّسَاءِ
أَوْ أَكْنَنْتُمْ فِي أَنْفُسِكُمْ ۚ عَلِمَ اللَّهُ أَنَّكُمْ سَتَذْكُرُونَهُنَّ
وَلَٰكِنْ لَا تُوَاعِدُوهُنَّ سِرًّا إِلَّا أَنْ تَقُولُوا قَوْلًا مَعْرُوفًا ۚ
وَلَا تَعْزِمُوا عُقْدَةَ النِّكَاحِ حَتَّىٰ يَبْلُغَ الْكِتَابُ أَجَلَهُ ۚ
وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي أَنْفُسِكُمْ فَاحْذَرُوهُ ۚ وَاعْلَمُوا أَنَّ
اللَّهَ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿٢٣٥﴾ لَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِنْ طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ
مَا لَمْ تَمَسُّوهُنَّ أَوْ تَفْرِضُوا لَهُنَّ فَرِيضَةً ۚ وَمَتِّعُوهُنَّ عَلَى
الْمُوسِعِ قَدَرُهُ وَعَلَى الْمُقْتِرِ قَدَرُهُ مَتَاعًا بِالْمَعْرُوفِ ۖ حَقًّا
عَلَى الْمُحْسِنِينَ ﴿٢٣٦﴾ وَإِنْ طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمَسُّوهُنَّ
وَقَدْ فَرَضْتُمْ لَهُنَّ فَرِيضَةً فَنِصْفُ مَا فَرَضْتُمْ إِلَّا أَنْ يَعْفُونَ أَوْ
يَعْفُوَ الَّذِي بِيَدِهِ عُقْدَةُ النِّكَاحِ ۚ وَأَنْ تَعْفُوا أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ ۚ
وَلَا تَنْسَوُا الْفَضْلَ بَيْنَكُمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٢٣٧﴾

Meâli

234. İçinizden eşlerini geride bırakarak vefat edenlerin eşleri *(evlenebilmeleri için)* kendi kendilerine dört ay on gün beklerler. Onlar söz konusu sürelerini bitirdiklerinde, kendileri ile ilgili meşru olarak yaptıkları şeyler konusunda size herhangi bir günah ve vebal yoktur. Allah her yaptığınızdan haberdardır.

235. *(Bekleme sürelerini tamamlamakta olan bu)* kadınlarla evlenme hususundaki niyetlerinizi üstü kapalı bir şekilde aktarmanızda veya içinizde saklı tutmanızda size bir günah yoktur. Sizin onları mutlaka anacağınızı *(evlenmeyi içinizden geçireceğinizi)* muhakkak Allah bilir. Ancak onlara karşı hislerinizi gizlilik içinde bildirmek yerine, kendileriyle en uygun bir şekilde görüşüp konuşun. Kesin olarak beklenmesi istenen süre bitmeden sakın nikah kıymaya kalkışmayın. Bilin ki; Allah içinizden geçeni bilir. O halde Allah'a karşı çıkmaktan sakının ve iyi bilin ki; muhakkak Allah, mağfireti sonsuz olan ve cezalandırmada acele etmeyendir.

236. Nikahlamanızdan sonra henüz kendilerine dokunmadığınız ya da kendileri için bir mehir belirlememiş olduğunuz kadınları boşadığınız takdirde bundan dolayı size bir mehir mecburiyeti yoktur. Böyle bir durumda onlara sadece hediye kabilinden bir şeyler verin. Bunu *(zengin olan kimse kendi durumuna uygun bir şekilde, fakir olan da kendi durumuna)* uygun bir şekilde versin. Uygun bir hediye vermek isteyen ihsan sahibi kimseler için bu, bir borçtur.

237. Eğer kendileriyle mehirlerini belirlemek suretiyle evlenme akdini yaptığınız kadınları onlara dokunmadan boşarsanız, bu takdirde onlar için belirlediğiniz mehrin yarısını vermeniz gerekir. Meğerki kadınlar bu mehiri almaktan vazgeçmiş olsun ya da nikah akdini elinde bulunduran *(koca ya da velisi)* onu bağışlamış olsun, bu müstesna. Ancak *(Ey kocalar!)* Sizin affetmeniz *(mehri bağışlamanız)* takvaya daha uygundur. Aranızdaki ihsanı sakın unutmayın. Şüphesiz Allah yapmakta olduklarınızı hakkıyla görendir.

Tefsiri

٢٣٤- ﴿ وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا فَعَلْنَ فِي أَنْفُسِهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴾

234 – İçinizden eşlerini geride bırakarak vefat edenlerin eşleri (evlenebilmeleri için) **kendi kendilerine dört ay on gün beklerler. Onlar söz konusu sürelerini bitirdiklerinde, kendileri ile ilgili meşru olarak yaptıkları şeyler konusunda size herhangi bir günah ve vebal yoktur. Allah her yaptığınızdan haberdardır.**

« وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا » *"İçinizden eşlerini geride bırakarak vefat edenlerin eşleri* (evlenebilmeleri için) *kendi kendilerine dört ay on gün beklerler."*

« وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ » Ayette geçen « تَوَفِّي » kelimesini ele alalım. Herhangi bir şeyin tam ve eksiksiz olarak alınması halinde, « تَوَفَّيْتُ الشَّيْءَ » ve « اسْتَوْفَيْتُهُ » denir; ki bu, *"Ben o şeyi tastamam, eksiksiz olarak aldım."* manasınadır. Yani, onların ruhları (canları) tamamen alındığında, öldüklerinde, demektir.

« وَيَذَرُونَ » kelimesi de terk ederler, bırakırlar, anlamınadır. « أَزْوَاجًا يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ » Yani; içinizden kocaları ölen kadınlar beklerler. Yani, iddet (bekleme) sürelerini beklerler. Veya bunun manası şöyle olabilir: *"Onların ölümlerinden sonra eşleri kendi kendilerine beklerler."* İşte burada, *"Onlardan sonra/ölümlerinden sonra"* ifadesi mahzuftur, açık olarak ayette yer almamıştır. Çünkü; *"bundan sonra"* ifadesinin zaten, konuşmanın ya da mananın seyri içinde böyle geldiği bilinmektedir. Ancak yine de bunun takdir edilmesine gerek duyulmuştur. Zira haber olarak gelen bir cümlede mutlaka mübtedaya raci bir zamirin olması gerekmektedir.

« يُتَوَفَّوْنَ » kelimesi Mufaddal İbn Muhammed Dabbi tarafından, « يَتَوَفَّوْنَ » olarak kıraat olunmuştur. Yani, *"ecellerini bitirenler"* demektir.

« أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا » *"Dört ay ve on"*. İşte buradaki *"on"* sayısıyla belirtilmek istenen gecesi ve gündüzüyle birlikte dört aydan sonra ayrıca artı on gün de buna ilâve olarak tam dört ay on gün müddetle bekleyip iddetlerini bitirmiş olacaklar. Burada ayrıca on ifadesinden sonra günler manası anlaşılacağından yeniden buna bir hatırlatmada bulunmaya gerek yok, örneğin, *"On oruç tuttum."* denilince bu, *"On gün oruç tuttum."* manasında olur. Şayet böyle bir hatırlatmada bulunulursa kurala uygun davranılmamış olunur.

« فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ » *"Onlar söz konusu sürelerini* –iddetlerini– *bitirdiklerinde,"* « فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا فَعَلْنَ فِي أَنْفُسِهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ » *"Kendileriyle ilgili meşru olarak* –şeriat tarafından yadırganmayacak bir tarzda nişan ve evlenme hususunda– *yaptıkları şeyler konusunda* –ey idareciler ve hakimler– *size herhangi bir günah ve vebal yoktur."* « وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ » *"Kaldı ki; Allah her yaptığınızdan haberdardır."* İçinizden geçen tüm gizli sırlarınızı bilir.

٢٣٥– ﴿ وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا عَرَّضْتُمْ بِهِ مِنْ خِطْبَةِ النِّسَاءِ أَوْ أَكْنَنْتُمْ فِي أَنْفُسِكُمْ عَلِمَ اللّٰهُ أَنَّكُمْ سَتَذْكُرُونَهُنَّ وَلٰكِنْ لَا تُوَاعِدُوهُنَّ سِرًّا إِلَّا أَنْ تَقُولُوا قَوْلًا مَعْرُوفًا وَلَا تَعْزِمُوا عُقْدَةَ النِّكَاحِ حَتّٰى يَبْلُغَ الْكِتَابُ أَجَلَهُ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا فِي أَنْفُسِكُمْ فَاحْذَرُوهُ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴾

235 – (Bekleme sürelerini tamamlamakta olan bu) **kadınlarla evlenme hususundaki niyetlerinizi üstü kapalı bir şekilde aktarmanızda veya içinizde saklı tutmanızda size bir günah yoktur. Sizin onları mutlaka anacağınızı** (evlenmeyi içinizden geçireceğinizi) **muhakkak Allah bilir. Ancak onlara karşı hislerinizi gizlilik içinde bildirmek yerine, kendileriyle en uygun bir şekilde görüşüp konuşun. Kesin olarak beklenmesi istenen süre bitmeden sakın nikah kıymaya kalkışmayın. Bilin ki; Allah içinizden geçeni bilir. O halde Allah'a karşı çıkmaktan sakının ve iyi bilin ki; muhakkak Allah, mağfireti sonsuz olan ve cezalandırmada acele etmeyendir.**

« وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا عَرَّضْتُمْ بِهِ مِنْ خِطْبَةِ النِّسَاءِ أَوْ أَكْنَنْتُمْ فِي أَنْفُسِكُمْ » *"Bekleme sürelerini tamamlamakta olan bu kadınlarla evlenme hususundaki niyetlerinizi üstü kapalı bir şekilde aktarmanızda veya içinizde saklı tutmanızda size bir günah yoktur."* « خِطْبَة » evlenme teklifi ve nişanlanma, sözlenme manasınadır.

Tariz ise; Kişin kadına: *"Sen gerçekten güzelsin."*, *"Sen saliha, dini bütün bir hanımsın."*, *"Ben evlenmek istiyorum."* türünden o kadınla evlenmeyi istediği izlenimini verecek sözler sarfetmektir. Böylece eğer o kadın da onunla evlenme arzusunu duyuyorsa kendisini ona göre hazırlaması açısından bir işarettir. Yoksa açık seçik olarak bir evlenme teklifi, nikah isteği değildir ve bunu yapmamalıdır. Yani kişi, *"Ben seninle evlenmek istiyorum."* türünden laflar etmemelidir. O halde *kinaye* ile *tariz* arasındaki fark nedir?

Kinaye: Bir şeyi asıl söylenmesi gereken kelime (ifade) ile değil de bir başka lâfızla belirtmektir.

Tariz: Asıl maksat hakkında hiçbir şey söylemeksizin konuşmasıyla karşıdakinin bununla ne denmek istendiğini anladığı sözdür. Örneğin; ihtiyaç sahibi bir kimsenin ihtiyacını karşılayacağına inandığı bir kimsenin yanına varıp: *"Şöyle bir geçiyordum, sana da bir selâm vereyim, şu güzel soylu ve nurlu yüzüne bakayım istedim."* gibisinden bir konuşma tarizdir. Oysa adamın maksadı ona ihtiyacını bildirmektir. Karşıdaki de gelenin maksadını anlar ve gereğini yapar. Nitekim şair der ki:

✻ وَحَسْبُكَ بِالتَّسْلِيمِ مِنِّي تَقَاضِيًا ✻

Burada maksat selâm vermek ise de asıl amaç yardım isteğidir. Bu itibarla adeta söylenen ifadede bir amaç için geldiği zaten kendisini göstermektedir. Ben selâm vermek istiyorsam da, sen de bir isteğim olduğunu anla ve gereğini yap, gibi...

« أَوْ أَكْنَنْتُمْ فِي أَنْفُسِكُمْ » ne tariz yoluyla olsun ne de açık bir şekilde olsun söyleyemeyip içinizde gizlediğiniz şeylerden dolayı da sizin için bir vebal söz konusu değildir.

« عَلِمَ اللّٰهُ اَنَّكُمْ سَتَذْكُرُونَهُنَّ » *"Allah, sizin onları mutlaka anacağınızı* (evlenmeyi içinizden geçireceğinizi) *muhakkak bilir."* Sizin onları hiç aklınızdan çıkarmayıp hep hatırlayıp duracağınızı ve bunu onlarla konuşmaktan geri durmayacağınızı da Allah muhakkak bilmektedir. O halde onları hatırlayın, ama...

« وَلٰكِنْ لَا تُوَاعِدُوهُنَّ سِرًّا اِلَّا اَنْ تَقُولُوا قَوْلًا مَعْرُوفًا » *"Ancak onlara karşı hislerinizi gizlilik içinde* –gizlilik içinde olacak şeylerden olan cinsel ilişki anlamında– *bildirmek yerine kendileriyle en uygun bir şekilde* –iddet süresi içinde söylememek ve ben bu cinsel ilişkiyi de bilirim gibisinden olmamak kaydıyla– *görüşüp konuşun."* Yani; tariz yoluyla konuşun, fakat serahat anlamında bir şey söylemeyin.

« اِلَّا » edatı, « لَا تُوَاعِدُوهُنَّ » kavline müteallıktir. Yani, *"Onlarla kesin bir evlenme ve ilişki anlamında söz almayın. Ancak şeriat bakımından hoş karşılanan ve münker olmayan* (yasaklanmayan) *bir sözleşme ile onlarla görüşün."* demektir.

« وَلَا تَعْزِمُوا عُقْدَةَ النِّكَاحِ حَتّٰى يَبْلُغَ الْكِتَابُ اَجَلَهُ » *"Kesin olarak beklenmesi istenen süre bitmeden sakın nikah kıymaya kalkışmayın."* Ayetteki, « تَعْزِمُوا » fiili, bir şeye kesin karar vermek, azmetmek demek olan, « عَزَمَ » fiilinden alınmadır. Burada özellikle « عَزْم » kelimesine yer verilmesi, nikah yani evlenme akdinden kesin olarak uzak kalınması gerçeğine dikkat çekilmesi içindir. Çünkü azim bir şeyi işlemeden önce gerekir, yani önce kesin karar ve bunun ardından da eyleme geçme gelir. Eğer bir şeye kesin karar vermekten yasaklanma emri veriliyorsa, dolayısıyla ona bağlı fiili işlemek de haydi haydi yasaklanmış demektir. Yani, *"nikah* (evlenme akdinin) *düğümünü* (kurdelayı) *kesmeyin."* veya *"nikah* (evlenme) *düğümünü kesmeyin."* demektir. Çünkü; azmetmek demek, gerçekte kesmek, kati karar kılmak, demektir. Nitekim bir hadiste şöyle buyurulmuştur:

"Geceleyin oruca kesin karar vermeyen (geceden oruç tutmaya niyet etmeyen) *kimsenin orucu yoktur."* Farklı bir rivayet de şöyledir:

"Oruca geceden hazırlanmayanın orucu yoktur." [22]

Yani; kesin nikah (evlilik) akdini bağlamaya karar vermeyin, nikah kıymaya kalkışmayın.

« حَتّٰى يَبْلُغَ الْكِتَابُ اَجَلَهُ » *"Kesin olarak beklenmesi istenen süre bitmeden"* kavlinin manası, iddet süresini bitirmeden nikaha kalkışmayın, demektir. Rabbimizin bu kavlinde geçen, « الْكِتَابُ » iddet anlamındadır. Çünkü; bu sürenin beklenmesinin farziyeti Kitap ile sabit olmasından dolayı Kitap olarak zikredilmiştir. Yani, *"farz kılınan bekleme süresi bitinceye, sona erene dek."* demektir.

« وَاعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا فٖى اَنْفُسِكُمْ » *"Şunu çok iyi bilmelisiniz ki; Allah, içinizden geçeni bilir."* Caiz olmayan bir şey konusunda kesin kararlılığınızı bilir.

« فَاحْذَرُوهُ » *"O halde Allah'ın emirlerine karşı çıkmaktan* –caiz olmayan bir şey konusunda kesin kararlı olmaktan– *sakının."* « وَاعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ حَلٖيمٌ » *"Ve iyi bilin ki; muhakkak Allah, mağfireti sonsuz olan ve cezalandırmada acele etmeyendir."* Sizi cezalandırmak için acele etmez.

Aşağıda tefsirini okuyacağınız ayet, mehir adını belirlemeksizin ve eşiyle cinsel ilişkide bulunmamış bir kimsenin eşini boşamasıyla ilgili olarak nazil olmuştur.

٢٣٦– ﴿ لَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ اِنْ طَلَّقْتُمُ النِّسَٓاءَ مَا لَمْ تَمَسُّوهُنَّ اَوْ تَفْرِضُوا لَهُنَّ فَرٖيضَةً وَمَتِّعُوهُنَّ عَلَى الْمُوسِعِ قَدَرُهُ وَعَلَى الْمُقْتِرِ قَدَرُهُ مَتَاعًا بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُحْسِنٖينَ ﴾

236 – Nikahlamanızdan sonra henüz kendilerine dokunmadığınız ya da kendileri için bir mehir belirlememiş olduğunuz kadınları boşadığınız takdirde bundan dolayı size bir mehir mecburiyeti yoktur. Böyle bir durumda onlara sadece hediye kabilinden bir şeyler verin. Bunu (zengin olan kimse kendi durumuna uygun bir şekilde, fakir

[22] Bk. Nesai, 4/196. Tirmizi, Savm, B. 33.

olan da kendi durumuna) **uygun bir şekilde vermelidir. Uygun bir hediye vermek isteyen ihsan sahibi kimseler için bu, bir borçtur.**

« لَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِنْ طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ مَا لَمْ تَمَسُّوهُنَّ أَوْ تَفْرِضُوا لَهُنَّ فَرِيضَةً » *"Nikahlamanızdan sonra henüz kendileriyle cinsel ilişki kurmadığınız ya da kendileri için bir mehir belirlememiş olduğunuz kadınları boşadığınız takdirde bundan dolayı size bir vebal ve mehir mecburiyeti yoktur."* Burada, « لَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ » demek size bir mehir mecburiyeti yoktur, demektir. « إِنْ طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ » bu bir şarttır. Bunun cevabına ise, « لَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ » kavli delâlet etmektedir. Bunun takdiri de şöyledir: *"Eğer kadınları boşarsanız.... size bir vebal* (günah) *yoktur."*

« مَا لَمْ تَمَسُّوهُنَّ » *"Kendilerine dokunmadığınız* (cinsel ilişkide bulunmadığınız) *müddetçe."* « مَا » burada şart manasınadır. Yani, *"Eğer onlarla cinsel ilişkide bulunmamışsanız..."*

Kıraat imamlarından Hamza ve Ali, Kur'an'ın neresinde geçerse geçsin hepsinde de, « تَمَسُّوهُنَّ » kelimesini, « تُمَاسُّوهُنَّ » olarak okumuşlardır. Çünkü fiil (iş) iki kimse arasında cereyan etmektedir.

« أَوْ تَفْرِضُوا لَهُنَّ » *"Ya da onlar için bir mehir adı koymadıkça"* veya, *"Onlara taki bir mehir belirlenene kadar..."* demektir.

Fardu'l-Farîda: Kadına verilecek olan mehrin adının konması, belirlenmesi manasınadır. İşte bu, kendisiyle cinsel ilişkide bulunulmamış olan ve fakat nikahtan sonra, mehrin de adı konulmuş olduğu halde kadın boşanmışsa, bu kadına adı konan mehrin yarısının verilmesi gerekir. Eğer bir mehir belirlenmemiş ise, böyleleri için mehr-i misil adı verilen mehrin yarısı da gerekmez. Aksine bunlar için sadece mut'a, yani bir bakıma uygun bir hediye verilmelidir. Gereken de budur.

« وَمَتِّعُوهُنَّ » *"Böyle bir durumda onlara sadece hediye kabilinden bir şey verin."* Bu « وَمَتِّعُوهُنَّ » cümlesi mahzuf bir fiil üzerine matuftur. Bunun da takdiri şöyledir: *"Onları boşayın ve verilmesi gereken hediyelerini de verin."*

Mut'a: Bir dış elbise, bir iç elbise ve bir de başörtüsünden ibaret olan birtakım giysi manasınadır.

« عَلَى الْمُوسِعِ قَدَرُهُ وَعَلَى الْمُقْتِرِ قَدْرُهُ مَتَاعًا بِالْمَعْرُوفِ » *"Bunu* –verilmesi gereken mut'ayı– *zengin olan kimse kendi durumuna uygun bir şekilde* –gücü neye yetiyorsa–, *fakir olan da* –gücü yetmeyen de– *kendi durumuna uygun bir şekilde vermelidir."*

Kıraat imamlarından Ebu Bekir dışında Hafs, Hamza, Kisai, Halef ve İbn Zekvan, « قَدَرُهُ » olarak her iki yerde de böyle okumuşlardır. Bu imamların dışındakiler ise, « قَدْرُهُ » olarak okumuşlar, mana itibariyle her ikisi de aynıdır. « وَعَلَى الْمُقْتِرِ » Sıkıntı çeken, yoksul olan veya darda olan manalarına gelir. Mehir sorumluluğunu yerine getirip getirmemenin günah olup olmaması konusundaki delil, « وَاِنْ طَلَّقْتُمُوهُنَّ » kavlinden itibaren, « وَنِصْفُ مَا فَرَضْتُمْ » kavline kadar olan kısımdır.

« وَنِصْفُ مَا فَرَضْتُمْ » kavli, burada verilme mecburiyeti bulunmadığını isbat içindir. Biz Hanefilere göre mut'anın ancak böyle bir durumda vacip, yani gerekli olabilmesi için bu ayetteki şartları taşıması gerekir. Bu şartlar var ise mut'a gerekir, vacip olur. Diğer boşananlar içinse, yani belirtilen şartları taşımayanlar için mut'a müstahaptır.

« مَتَاعًا » kelimesi, « وَمَتِّعُوهُنَّ » kavlini te'kit içindir ve faydalandırmak, yararlandırmak suretiyle, demektir. « بِالْمَعْرُوفِ » Şeriat ve insani değerler bakımından, örf itibariyle güzel ve iyi olan bir şekilde, manasına gelir.

« حَقًّا عَلَى الْمُحْسِنِينَ » *"Uygun bir mut'a hediye vermek isteyen ihsan sahibi kimseler* –Müslümanlar– *için bu, bir borçtur."* « حَقًّا » kelimesi, « مَتَاعًا » kelimesinin sıfatıdır. Yani; onlara vermeleri gerekli olan bir mut'adır. Ya da, bu ihsan sahibi kimselere düşen gerçek bir borçtur. Veya, *"Mut'a yoluyla boşanmış kadınlara iyilikte bulunmak isteyenler için bu bir borçtur."* demektir.

Henüz böyle bir yardım yapılmış değilken, âyette bunların, *"muhsin* (ihsanda bulunan)*"* diye anılmaları, tıpkı şu hadisteki ifadeye benzer bir durumdur:

"Kim bir ölüyü (kimseyi) *savaş esnasında öldürürse üzerinde bulunanlar onu öldüren gaziye aittir."* [23]

Buradaki ihsan ifadesinden, kişinin vermek zorunda olmayıp teberru veya sadaka mahiyetinde birine bir şeyler verdiği şey gibi bir anlam çıkarılmasın. Burada geçen ihsan ifadesinden kasıt, burada sözü edilen ve vacip olan mut'adır. Bu gerçek böylece bilinmiş olsun.

Şimdi okuyacağımız ayetin tefsirinde de nikah akdi yapılıp ve fakat temas olmadan boşanmış ve mehri de belirlenmiş olan kadınların mehir durumlarından söz edeceğiz. Rabbimiz şöyle buyuruyor:

٢٣٧- ﴿ وَإِنْ طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ اَنْ تَمَسُّوهُنَّ وَقَدْ فَرَضْتُمْ لَهُنَّ فَرِيضَةً فَنِصْفُ مَا فَرَضْتُمْ اِلَّا اَنْ يَعْفُونَ اَوْ يَعْفُوَا الَّذٖى بِيَدِهٖ عُقْدَةُ النِّكَاحِ وَاَنْ تَعْفُوا اَقْرَبُ لِلتَّقْوٰى وَلَا تَنْسَوُا الْفَضْلَ بَيْنَكُمْ اِنَّ اللّٰهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصٖيرٌ ﴾

237 – Eğer kendileriyle mehirlerini belirlemek suretiyle evlenme akdini yaptığınız kadınları onlara dokunmadan boşarsanız, bu takdirde onlar için belirlediğiniz mehrin yarısını vermeniz gerekir. Meğerki kadınlar bu mehiri almaktan vazgeçmiş olsun ya da nikah akdini elinde bulunduran (koca ya da velisi) **onu bağışlamış olsun, bu, müstesna. Ancak** (Ey kocalar!) **Sizin affetmeniz** (mehri bağışlamanız) **takvaya daha uygundur. Aranızdaki ihsanı sakın unutmayın. Şüphesiz Allah yapmakta olduklarınızı hakkıyla görendir.**

« وَإِنْ طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ اَنْ تَمَسُّوهُنَّ » *"Eğer kendileriyle mehirlerini belirlemek suretiyle evlenme akdini yaptığınız kadınları onlara dokunmadan boşarsanız..."*

« وَإِنْ طَلَّقْتُمُوهُنَّ » kavlinde yer alan, « اَنْ » ve beraberindeki fiili cer mahallinde te'vilî mastar hükmündedir. Yani *"siz onlarla temas* (ilişki) *kurmadan önce..."* demektir.

« وَقَدْ فَرَضْتُمْ لَهُنَّ فَرِيضَةً فَنِصْفُ مَا فَرَضْتُمْ » *"Bu takdirde onlar için belirlediğiniz mehrin yarısını onlara* –boşadığınız kadınlara– *vermeniz gerekir."*

---

[23] Bk. Buhari, 3142. Müslim, 1751.

« وَقَدْ فَرَضْتُمْ » olarak gelmiştir. « فَرِيضَةً » mehir demektir.

« اِلَّآ اَنْ يَعْفُونَ اَوْ يَعْفُوَ الَّذى بِيَدِهِ عُقْدَةُ النِّكَاحِ » *"Meğerki kadınlar bu mehri almaktan vazgeçmiş olsun ya da nikah akdini elinde bulunduran* (koca ya da velisi) *onu bağışlamış olsun, bu müstesna."*

Yine, « اَنْ » fiiliyle beraber istisna üzere nasb mahallinde gelmiştir. Sanki şöyle denmektedir: *"Boşanan kadınların sizden mehir almaktan vazgeçmeleri hâlleri dışında her zaman sizin vermeniz gereken mehir bu gibi durumlarda belirlemiş olduğunuzun yarısıdır."*

Şimdi burada geçen ve erkekler manasına gelen, « يَعْفُونَ » ile kadınlar için değerlendirilen, « يَعْفُونَ » arasındaki fark nedir? Bunun cevabı şöyledir:

İlk fiilde, « و » harfi, cem-i müzekker zamiridir. Kelimenin Lamel fiili denilen son harfi mahzuftur. Sonundaki « ن » harfi de ref' alâmetidir. Oysa ikinci fiilde yer alan « و » harfi cem-i müzekker zamiri değil, kelimenin lamel fiili yani son harfidir. « و » harfi de cem-i müennes zamiridir. Fiil mebni (yani sonu değişmeyen) fiillerdendir, dolayısıyla bu gibi kelimelerin lâfzı üzerinde amilin herhangi bir tesiri görülmez.

« اَوْ يَعْفُوَ » Bir önceki fiilin mahalli üzerine matuftur.

« الَّذى بِيَدِهِ عُقْدَةُ النِّكَاحِ » Bundan kasıt, kadının kocası demektir. Nitekim Hz. Ali *(Radıyallahu Anh)* de bunu böyle tefsir etmiştir. Bu, Said bin Cubeyr (v.75/694)'in, Kadı Şurayh (v.78/697)'ın, Mücahid'in, Ebu Hanife'nin ve İmam Şafii'nin de yeni kavlidir. Bunun böyle olmasının nedeni, kadını boşama yetkisinin kocanın elinde olmasından dolayıdır. Böyle olunca nikah akdinin bekası ya da devamlılığı da kocanın elindedir. Buna göre ayetin manası şöyle olabilmektedir:

"Şeriat açısından vacip ve gerekli olan mehir yarısıdır. Yok eğer kadın isterse alacağı mehrin tümünden bir fazilet gereği vazgeçebileceği gibi, koca da dilerse yine bir üstünlük ve fazilet gereği mehrin tamamını eşine bağışlayabilir."

İmam Malik ile İmam Şafii'nin de eski (kadim) kavline göre, nikah akdini elinde bulunduran kimse velidir. Ancak biz Hanefiler bunlara şöyle karşılık verebiliriz ve deriz ki:

Veli durumunda olan bir kimse henüz sağire (küçük yaşta) olan kız çocuğu adına onun hakkından teberruda bulunamaz, böyle bir hak ve yetkiye sahip değildir. Durum böyle olunca nasıl olur da akdi elinde bulundurma yetkisi ona verilebilir ki?

« وَأَنْ تَعْفُوا أَقْرَبُ لِلتَّقْوٰى » *"Ancak* (Ey kocalar!) *Sizin mehri almayıp bağışlamanız takvaya daha uygundur."* « وَأَنْ تَعْفُوا » kavli mübtedadır. Bunun haberi de, « أَقْرَبُ لِلتَّقْوٰى » kavlidir. Buradaki hitap birinin diğerine karşı üstünlüğünü ortaya koyması bakımından her iki eş içindir; hem kocaya ve hem kadına bir hitaptır. Zeccac bunu böyle zikretmiştir. Yani; kocanın mehrin tamamını boşadığı karısına bağışlaması koca açısından daha hayırlı olduğu kadar, boşanan kadının da kendi hakkı olan mehri almayıp bırakması onun adına çok daha hayırlıdır. Ya da buradaki hitap tüm eşleredir.

« وَلَا تَنْسَوُا الْفَضْلَ بَيْنَكُمْ » *"Aranızdaki ihsanı* –üstünlüğünüzü– *de sakın unutmayın."* Yani; kiminizin kiminizden üstün olduğunuz gerçeğini sakın ola unutmayın.

« إِنَّ اللّٰهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ » *"Şüphesiz Allah yapmakta olduklarınızı hakkıyla görendir."* Dolayısıyla Allah sizi üstünlüğünüze göre değerlendirip durumunuza göre ya cezalandırır ya da ödüllendirir.

238. — 242. ÂYETLER

حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلٰوةِ الْوُسْطٰى وَقُومُوا لِلّٰهِ قَانِتِينَ
﴿٢٣٨﴾ فَاِنْ خِفْتُمْ فَرِجَالاً اَوْ رُكْبَانًا فَاِذَٓا اَمِنْتُمْ فَاذْكُرُوا اللّٰهَ
كَمَا عَلَّمَكُمْ مَا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ ﴿٢٣٩﴾ وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ
مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ اَزْوَاجًا وَصِيَّةً لِاَزْوَاجِهِمْ مَتَاعًا اِلَى الْحَوْلِ
غَيْرَ اِخْرَاجٍ فَاِنْ خَرَجْنَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِي مَا فَعَلْنَ فِي
اَنْفُسِهِنَّ مِنْ مَعْرُوفٍ وَاللّٰهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٤٠﴾ وَلِلْمُطَلَّقَاتِ
مَتَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ ﴿٢٤١﴾ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ
اٰيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٢٤٢﴾

Meâli

238. Namazlara ve *(özellikle de)* orta namaza devam edin. Allah için huşu içinde ve O'na bağlı kalarak namaza durun.

239. Herhangi bir durumdan korkacak olursanız yaya olarak veya binek üzerinde namazlarınızı kılın. Korkudan emin olduğunuz da ise, siz daha önce bilmezken size öğrettiği şeklide Allah'ı *(ibadetle)* anın.

240. Sizlerden ölüp geride *(dul)* eşler bırakanlar, eşlerinin evlerinden çıkarılmaksızın bir yıl kadar bir süre içinde bıraktıkları maldan yararlandırılmaları için ölmezden önce vasiyette bulunsunlar. Eğer o kadınlar kendi istekleriyle evden çıkıp giderlerse, kendi adlarına meşru *(ölçüler içinde yaptıkları)* şeylerden dolayı size herhangi bir günah yoktur. Allah, Azizdir, Hakimdir.

İmam Malik ile İmam Şafii'nin de eski (kadim) kavline göre, nikah akdini elinde bulunduran kimse velidir. Ancak biz Hanefîler bunlara şöyle karşılık verebiliriz ve deriz ki:

Veli durumunda olan bir kimse henüz sağire (küçük yaşta) olan kız çocuğu adına onun hakkından teberruda bulunamaz, böyle bir hak ve yetkiye sahip değildir. Durum böyle olunca nasıl olur da akdi elinde bulundurma yetkisi ona verilebilir ki?

« وَأَنْ تَعْفُوا أَقْرَبُ لِلتَّقْوٰى » *"Ancak* (Ey kocalar!) *Sizin mehri almayıp bağışlamanız takvaya daha uygundur."* « وَأَنْ تَعْفُوا » kavli mübtedadır. Bunun haberi de, « أَقْرَبُ لِلتَّقْوٰى » kavlidir. Buradaki hitap birinin diğerine karşı üstünlüğünü ortaya koyması bakımından her iki eş içindir; hem kocaya ve hem kadına bir hitaptır. Zeccac bunu böyle zikretmiştir. Yani; kocanın mehrin tamamını boşadığı karısına bağışlaması koca açısından daha hayırlı olduğu kadar, boşanan kadının da kendi hakkı olan mehri almayıp bırakması onun adına çok daha hayırlıdır. Ya da buradaki hitap tüm eşleredir.

« وَلَا تَنْسَوُا الْفَضْلَ بَيْنَكُمْ » *"Aranızdaki ihsanı* –üstünlüğünüzü– *de sakın unutmayın."* Yani; kiminizin kiminizden üstün olduğunuz gerçeğini sakın ola unutmayın.

« إِنَّ اللّٰهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ » *"Şüphesiz Allah yapmakta olduklarınızı hakkıyla görendir."* Dolayısıyla Allah sizi üstünlüğünüze göre değerlendirip durumunuza göre ya cezalandırır ya da ödüllendirir.

238. — 242. ÂYETLER

حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلٰوةِ الْوُسْطٰى وَقُومُوا لِلّٰهِ قَانِتِينَ
﴿٢٣٨﴾ فَاِنْ خِفْتُمْ فَرِجَالًا اَوْ رُكْبَانًا فَاِذَٓا اَمِنْتُمْ فَاذْكُرُوا اللّٰهَ
كَمَا عَلَّمَكُمْ مَا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ ﴿٢٣٩﴾ وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ
مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ اَزْوَاجًا وَصِيَّةً لِاَزْوَاجِهِمْ مَتَاعًا اِلَى الْحَوْلِ
غَيْرَ اِخْرَاجٍ فَاِنْ خَرَجْنَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فٖى مَا فَعَلْنَ فٖٓى
اَنْفُسِهِنَّ مِنْ مَعْرُوفٍ وَاللّٰهُ عَزٖيزٌ حَكٖيمٌ ﴿٢٤٠﴾ وَلِلْمُطَلَّقَاتِ
مَتَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقٖينَ ﴿٢٤١﴾ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ
اٰيَاتِهٖ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٢٤٢﴾

Meâli

238. Namazlara ve *(özellikle de)* orta namaza devam edin. Allah için huşu içinde ve O'na bağlı kalarak namaza durun.

239. Herhangi bir durumdan korkacak olursanız yaya olarak veya binek üzerinde namazlarınızı kılın. Korkudan emin olduğunuz da ise, siz daha önce bilmezken size öğrettiği şeklide Allah'ı *(ibadetle)* anın.

240. Sizlerden ölüp geride *(dul)* eşler bırakanlar, eşlerinin evlerinden çıkarılmaksızın bir yıl kadar bir süre içinde bıraktıkları maldan yararlandırılmaları için ölmezden önce vasiyette bulunsunlar. Eğer o kadınlar kendi istekleriyle evden çıkıp giderlerse, kendi adlarına meşru *(ölçüler içinde yaptıkları)* şeylerden dolayı size herhangi bir günah yoktur. Allah, Azizdir, Hakimdir.

241. Boşanmış kadınlar için de meşru ölçüler içerisinde *(kocalarından)* alacakları hakları vardır. Bu, Allah'tan korkanlar üzerinde bir borçtur.

242. İşte Allah ayet *(hüküm)*lerini size böylece açıklar ki, düşünüp gerçekleri anlayasınız.

Tefsiri

٢٣٨– ﴿ حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَى وَقُومُوا لِلّٰهِ قَانِتِينَ ﴾

238 – Namazlara ve (özellikle de) **orta namaza devam edin. Allah içim huşu içinde ve O'na bağlı kalarak namaza durun.**

« حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَى » *"Namazlara ve* (özellikle de) *orta namaza devam edin."* Namazların vakitlerine, rükünlerine ve şartlarına titizlikle uyarak devam edin ve bu namazlar arasında fazilet ve derece bakımından daha üstün olan orta namaza devam edin. Burada, « الصَّلَوةِ » kelimesinin tekil olarak zikredilmiş olması ve aynı zamanda çoğul olan, « الصَّلَوَاتِ » üzerine atfedilmesi, fazilet ve derece bakımından tek olması içindir. Bu orta namaz da Ebu Hanife'ye göre ikindi namazıdır. Nitekim cumhur da, Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'in Ahzab (Hendek) savaşı gününde söylediği hadise dayanarak bunun ikindi namazı olduğu görüşünü ortaya koymuşlardır. Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* Ahzab gününde şöyle buyurmuştu:

"Bizi meşgul ederek orta namaz olan ikindi namazını kılmaktan bizi alıkoydular. Allah evlerini ve kabirlerini ateşle doldursun." [24]

Yine Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuşlar:

"Bu namaz, güneş batana kadar Hz. Süleyman'ın da alıkonulduğu bir namazdır." [25]

Hz. Hafsa *(Radıyallahu Anha)* annemizin mushafında ise bu, *"Ve orta namaza ki bu ikindi namazıdır."* tarzında geçer. Çünkü bu namaz iki gece

[24] Bk. Buhari, 2931. Müslim, 627. Ahmed b. Hanbel, Müsned, 1/150.
[25] Bk. İbn Ebu Şeybe, 2/505.

namazı ile iki gündüz namazı arasında yer alan bir namazdır. Bu namazın önemi ve faziletine gelince, ikindi vaktinin ticaretin, alışverişin yoğun olduğu ve uğraşıların çok daha fazla olduğu bir vakit olmasındandır. Ayrıca bu namazın öğle namazı olduğunu, çünkü bunun gün ortasında kılınan bir namaz olduğunu ileri sürenler olduğu gibi, bu namazın sabah namazı olduğunu söyleyenler de olmuştur. Çünkü sabah namazı iki gündüz namazı ile iki gece namazı arasında yer alan bir namazdır. Ya da bu namaz akşam namazıdır, çünkü akşam namazı dört rekatlı namazlar ile iki rekatlı namazlar arasında yer alan üç rekatlı bir namazdır ve bu namaz iki sessiz olarak kılınan namaz ile iki sesli olarak kılınan namaz arasında yer alan bir namazdır diye de yorumlamışlardır. Ya da bu namaz yatsı namazıdır, diyenler de olmuştur. Çünkü bu iki vitir (tek kılınan) namaz arasında yer alan bir namazdır.[26] Ya da bu vakti bilinemeyen herhangi bir namaz olabilir. Tıpkı Kadir Gecesinin kesin olarak bilinememesi gibi. Böylece hepsini, yani tüm namazları orta namazıdır niyetiyle kılıp eda etsinler istenmiştir.

« وَقُومُوا لِلّٰهِ قَانِتِينَ » *"Allah için huşu içinde ve O'na bağlı olarak namaza durun."* « قَانِتِينَ » kelimesi burada haldir. Allah'a itaat eder ve huşu içinde hareket eder halde namaza durun, demektir. Ya da kıyamınızda, ayakta iken Allah'ı anarak namaza durun, demek olabilir. Çünkü *kunut* mana olarak, Allah'a ayakta zikretmek, anmak veya namazda kıyamı (ayakta durmayı) uzatarak, manasına gelir.

٢٣٩— ﴿ فَإِنْ خِفْتُمْ فَرِجَالًا أَوْ رُكْبَانًا فَإِذَا أَمِنْتُمْ فَاذْكُرُوا اللّٰهَ كَمَا عَلَّمَكُمْ مَا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ ﴾

239 – Herhangi bir durumdan korkacak olursanız yaya olarak veya binek üzerinde namazlarınızı kılın. Korkudan emin olduğunuzda ise, siz daha önce bilmezken size öğrettiği şeklide Allah'ı (ibadetle) anın.

---

[26] Akşam namazı üç rekat, vitir namazı üç rekat, bu manada vitir tabiri zikredilmiştir. İki tek namaz arasında yatsı namazı denmiştir. (Mütercim)

« فَإِنْ خِفْتُمْ فَرِجَالًا أَوْ رُكْبَانًا » *"Herhangi bir durumdan* –düşmandan veya başka bir şeyden– *korkacak olursanız* –namazlarınızı– *yaya olarak veya* –ima ile– *binek üzerinde namazlarınızı kılın."* Tıpkı « قائم » kelimesinin « قيام » kelimesinin çoğulu olması gibi, « رجالا » kelimesi de « رجل » kelimesinin çoğuludur. Bu durumda bulunanlar korkuları ya da mazeretleri devam ettiği sürece kıbleye karşı durup namaz kılmak zorunda değiller.

« فَإِذَا أَمِنْتُمْ » *"Korkudan emin olduğunuzda ise,"* korktuğunuz şey ortadan kalkınca, « فَاذْكُرُوا اللّٰهَ كَمَا عَلَّمَكُمْ مَا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ » *"siz daha önce* –güven içinde nasıl ibadet olunacağını– *bilmezken size* –güven içinde nasıl namaz kılınacağını ve ibadet olunacağını– *öğrettiği şekilde Allah'ı ibadetle anın."*

٢٤٠– ﴿ وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ اَزْوَاجًا وَصِيَّةً لِاَزْوَاجِهِمْ مَتَاعًا إِلَى الْحَوْلِ غَيْرَ اِخْرَاجٍ فَإِنْ خَرَجْنَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِي مَا فَعَلْنَ فِي اَنْفُسِهِنَّ مِنْ مَعْرُوفٍ وَاللّٰهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴾

240 – Sizlerden ölüp geride (dul) **eşler bırakanlar, eşlerinin evlerinden çıkarılmaksızın bir yıl kadar bir süre içinde bıraktıkları maldan yararlandırılmaları için ölmezden önce vasiyette bulunsunlar. Eğer o kadınlar kendi istekleriyle evden çıkıp giderlerse, kendi adlarına meşru** (ölçüler içinde yaptıkları) **şeylerden dolayı size herhangi bir günah yoktur. Allah, Azizdir, Hakimdir.**

« وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ اَزْوَاجًا وَصِيَّةً لِاَزْوَاجِهِمْ » *"Sizlerden ölüp geride* (dul) *eşler bırakanlar, ... vasiyette bulunsunlar."* İbn Amir, Ebu Amr, Hamza ve Hafs, « وَصِيَّةً » kelimesini nasb ile okumuşlardır. Nitekim Zeccac'dan gelen rivayet de böyledir. Çünkü Zeccac bunu mef'ul-ü mutlak ya da mef'ul-ü bih olarak değerlendirmiştir. Bu, *"bir vasiyet yapsınlar"* ya da *"bir vasiyette bulunsunlar"* demektir. Bunlar dışında kalan imamlar ise « وَصِيَّةٌ » kelimesini ref' ile okumuşlardır. Buna göre de mana şöyle olur:

"Onların bir vasiyet yapması gerekir."

« مَتَاعًا اِلَى الْحَوْلِ غَيْرَ اِخْرَاجٍ » *"... eşlerinin evlerinden çıkarılmaksızın bir yıl kadar bir süre içinde, bıraktıkları maldan yararlandırılmaları için ölmezden önce ...."* Buradaki, « مَتَاعًا » kelimesi, « وَصِيَّةً » kelimesiyle mansubdur. Çünkü mastardır. Veya, « وَ مَتِّعُوهُنَّ مَتَاعًا » takdirindedir. « اِلَى الْحَوْلِ » ise, « مَتَاعًا » kelimesinin sıfatıdır. « غَيْرَ اِخْرَاجٍ » kavli de, tıpkı, *"Bu söz, senin söylediğinden başka bir sözdür."* ifadesine benzer müekked mastardır veya bu, « مَتَاعًا » kelimesinden bedeldir. Mana da şöyledir:

"Zevcelerini geride bırakarak ölenler üzerinde bir hak olarak henüz ölmezden önce onlar için bir vasiyette bulunmaları ve bu vasiyetlerinde, kendilerinin ölümlerinden sonra eşlerinin evden atılmayıp tam bir yıl yararlandırılmalarını belirtmeleri bir borç ve görevdir." Yani; ölenin geride bırakmış olduğu terekesinden onlara harcamada bulunsunlar ve onları evlerinden çıkarmasınlar, orada barındırsınlar.

İşte bu hüküm İslâm'ın ilk dönemlerinde yürürlükte idi. Ancak daha sonra bu hüküm, *Bakara Suresi, 234.* ayetindeki, *"dört ay on gün"* olarak sınırlandıran ifade ile neshedilmiştir, hükmü yürürlükten kaldırılmıştır. Nesh eden yani nasih veya yürürlükten hükmü kaldıran ayet tilâvet bakımından, yani Kur'an'daki okuma sırası itibariyle bu ayetten önce yer almış ise de, nüzul yani iniş bakımından bu ayetten daha sonradır. Bu ayet, 234. ayetten önce gelmiştir. Bu, tıpkı Bakara Suresi, 142. ayeti ile yine Bakara Suresi, 144. ayeti gibidir. Yani 142. ayet daha sonra nazil olduğu hâlde, 144. ayetten önce ayet sırası olarak yazılmıştır, Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* böyle işaret buyurmuşlardır.

« فَاِنْ خَرَجْنَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِي مَا فَعَلْنَ فِي اَنْفُسِهِنَّ مِنْ مَعْرُوفٍ » *"Eğer o kadınlar* –bir yıl bekledikten sonra– *kendi istekleriyle evden çıkıp giderlerse, kendi adlarına meşru ölçüler içinde yaptıkları şeylerden* –süslenmelerinden ve şeriat ölçüleri içerisinde kendileriyle evleneceklere yaptıkları tariz yollu hareketlerinden– *dolayı size herhangi bir günah yoktur."*

« وَاللّٰهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ » *"Allah, Azizdir,* –hükmettiklerinde de– *Hakimdir."*

٢٤١- ﴿ وَلِلْمُطَلَّقَاتِ مَتَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ ﴾

241 – Boşanmış kadınlar için de meşru ölçüler içerisinde (kocalarından) alacakları –iddet nafakası– **hakları vardır. Bu, Allah'tan korkanlar üzerinde bir borçtur.**

« حَقًّا » kelimesi mastar olması üzerine mansubdur.

٢٤٢- ﴿ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴾

242 – İşte Allah ayet(hüküm**)lerini size böylece açılar ki, düşünüp gerçekleri anlayasınız.**

Bu, « لَعَلَّ » edatının haberi olması itibariyle ref' mahallindedir. Eğer buradaki, « مَتَاعٌ » kelimesiyle mut'a murat olunuyorsa bu takdirde ayette söz konusu edilen boşanmışların dışındakiler denmek isteniyordur. Eğer onlar boşanmışların dışındakiler murat olunuyorsa bu takdirde mut'a mendup olarak söz konusudur, demektir.

❁ ❁ ❁

243. — 248. ÂYETLER

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَهُمْ أُلُوفٌ حَذَرَ
الْمَوْتِ فَقَالَ لَهُمُ اللّٰهُ مُوتُوا ثُمَّ أَحْيَاهُمْ إِنَّ اللّٰهَ لَذُو
فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لاَ يَشْكُرُونَ ﴿٢٤٣﴾
وَقَاتِلُوا فِى سَبِيلِ اللّٰهِ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٤٤﴾ مَنْ
ذَا الَّذِى يُقْرِضُ اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ أَضْعَافًا
كَثِيرَةً وَاللّٰهُ يَقْبِضُ وَيَبْصُطُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٢٤٥﴾ أَلَمْ
تَرَ إِلَى الْمَلَإِ مِنْ بَنِى إِسْرَائِيلَ مِنْ بَعْدِ مُوسٰى إِذْ قَالُوا
لِنَبِيٍّ لَهُمُ ابْعَثْ لَنَا مَلِكًا نُقَاتِلْ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ قَالَ
هَلْ عَسَيْتُمْ إِنْ كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ أَلاَّ تُقَاتِلُوا قَالُوا وَمَا لَنَا
أَلاَّ نُقَاتِلَ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ وَقَدْ أُخْرِجْنَا مِنْ دِيَارِنَا
وَأَبْنَائِنَا فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقِتَالُ تَوَلَّوْا إِلاَّ قَلِيلاً مِنْهُمْ
وَاللّٰهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ ﴿٢٤٦﴾ وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ إِنَّ اللّٰهَ قَدْ بَعَثَ
لَكُمْ طَالُوتَ مَلِكًا قَالُوا أَنّٰى يَكُونُ لَهُ الْمُلْكُ عَلَيْنَا
وَنَحْنُ أَحَقُّ بِالْمُلْكِ مِنْهُ وَلَمْ يُؤْتَ سَعَةً مِنَ الْمَالِ قَالَ إِنَّ

اللّٰهَ اصْطَفٰيهُ عَلَيْكُمْ وَزَادَهُ بَسْطَةً فِي الْعِلْمِ وَالْجِسْمِ وَاللّٰهُ
يُؤْتِي مُلْكَهُ مَنْ يَشَاءُ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٤٧﴾ وَقَالَ لَهُمْ
نَبِيُّهُمْ إِنَّ اٰيَةَ مُلْكِهِ أَنْ يَأْتِيَكُمُ التَّابُوتُ فِيهِ سَكِينَةٌ
مِنْ رَبِّكُمْ وَبَقِيَّةٌ مِمَّا تَرَكَ اٰلُ مُوسٰى وَاٰلُ هٰرُونَ
تَحْمِلُهُ الْمَلٰٓئِكَةُ إِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَةً لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ
مُؤْمِنِينَ ﴿٢٤٨﴾

Meâli

243. Binlerce *(kişi)* olmalarına rağmen ölüm korkusuyla yurtlarından çıkıp gidenleri görmedin mi? Allah onlara, "ölün" dedi *(öldüler)*. Sonra onları diriltti. Şüphesiz Allah insanlara karşı sonsuz lütuf sahibidir. Fakat insanların çoğu şükretmezler.

244. Allah yolunda savaşın ve iyi bilin ki; Allah, her şeyi işiten ve her şeyi bilendir.

245. Allah'a güzel bir borç verecek kimse var mı ki, *(Allah)* ona verdiğinin kat kat fazlasını versin? Darlığı da genişliği de veren Allah'tır. *(Sonuçta)* Yalnızca O'na döndürüleceksiniz.

246. Musa'dan sonra İsrailoğullarının liderlerini görmez misin? Onlar peygamberlerine demişlerdi ki: "Bize bir hükümdar tayin et ki, onun komutasında Allah yolunda savaşalım." Peygamber de onlara dedi ki: "Ya size savaşmak farz kılınır *(emredilir)* de savaşmazsanız?" İsrailoğulları cevap olarak dediler ki: "Biz neden Allah yolunda savaşıp cihad yapmayalım ki? Zaten bizler yurtlarımızdan çıkarılıp atılmışız, çocuklarımızdan da ayrı bırakılmışız." Fakat kendilerine savaşıp cihad etme farz kılınınca içlerinden pek azı dışında çoğu geri çekilip kaçtılar. Allah, zalimleri bilir.

247. Peygamber onlara dedi ki: "İyice bilin ki; Allah, hükümdar olarak size Tâlût'u gönderdi." Bu durum karşısında dediler ki: "Hükümdarlığa biz ondan daha lâyıkken nasıl olur da o bizim üzerimizde hükümran olabilir? Kaldı ki; onun geniş bir mal varlığı da yok *(zengin de değil)*." Şöyle dedi: "Allah, üzerinize onu seçti. İlim *(bilgi)* ve bedence ona üstünlük verdi. Allah mülkünü dilediğine verir. Allah, (lütfu) geniş ve her şeyi bilendir."

248. Peygamber onlara dedi ki: "O'nun hükümdarlığının alâmeti, tabutun size gelmesidir. Meleklerin taşıdığı o tabutun içinde Rabbiniz tarafından size bir sekinet *(güven duygusu)* ile Musa ve Harun hanedanlarından geriye kalanlar *(bir miras kalıntısı)* bulunmaktadır. Doğrusu eğer mü'minseniz bunda kesin olarak sizin için bir ayet vardır."

Tefsiri

٢٤٣- ﴿ أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَهُمْ أُلُوفٌ حَذَرَ الْمَوْتِ فَقَالَ لَهُمُ اللَّهُ مُوتُوا ثُمَّ أَحْيَاهُمْ إِنَّ اللَّهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ ﴾

243 – Binlerce (kişi) **olmalarına rağmen ölüm korkusuyla yurtlarından çıkıp gidenleri görmedin mi? Allah onlara, "ölün" dedi** (öldüler)**. Sonra onları diriltti. Şüphesiz Allah insanlara karşı sonsuz lütuf sahibidir. Fakat insanların çoğu şükretmezler.**

« أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَهُمْ أُلُوفٌ حَذَرَ الْمَوْتِ »
"Binlerce kişi olmalarına rağmen ölüm korkusuyla yurtlarını çıkıp gidenleri görmedin mi?"

« أَلَمْ تَرَ » kavliyle özellikle Kitap ehlinden olup da bunların kıssalarını ve öncekilere ilişkin haberleri duymuş olanların kulaklarını çınlatmak ve bir bakıma onların dikkatlerini çekmek istenmiştir. Onların durumlarından, şaşkınlık ve hayret içine düşenlerin de aynı şekilde dikkatleri bu noktaya çekilmektedir. Evet burada böyle bir yorum yapıldığı gibi şöyle bir yorum yapılması da caizdir.

Olayı hiç görmemiş ve duymamış olanların da bu gerçekler üzerinde düşünmeleri için olay onların dikkatlerine sunuluyor. Çünkü bu ifade hayret ve şaşkınlık anlamında bir bakıma bir ders alınacak hikaye, darbımesel tarzında sunulmuştur.

"ülkelerinden" ifadesinden kasıt, bulundukları kasabadan, demek olup, burasının da *"Vasıt"* kasabası olduğu söylenmektedir. Bu kasabada taun (veba) salgını başgöstermiş ve orada bulunanlar da kasabalarından kaçıp kurtulmaya başlamışlar. Ancak bu kaçışları onları ölümden kurtaramamıştır. Allah onları yine de öldürmüş, daha sonra yüce Allah onları, Peygamberleri Hz. Hizkil *(Aleyhi's-Selâm)* 'in duası üzerine tekrar diriltmiştir.

Bir başka yoruma göre bunlar İsrailoğullarından bir toplum idiler. Hükümdarları tarafından cihad etmeleri için çağırıldıkları halde, ölüm korkusuyla savaşmaktan ve cihaddan kaçmışlardı. Bunun üzerine bunlar Allah tarafından öldürüldüler ve sekiz gün ölü olarak kaldılar. Daha sonra Allah bunları yeniden diriltip hayat verdi. Sayılar da binlerce denilecek kadar fazla idi.

« وَهُمْ أُلُوفٌ » hal olarak nasb mahallinde gelmiştir. Burada, « أُلُوفٌ » kelimesinin çokluk manasına geldiğini bir delil olarak görmekteyiz. Çünkü bu kelime, cemi kesret (çokluk çoğuludur). Dolayısıyla bu kelime, « أُلْف » kelimesinin çoğulu olup, « آلَف » kelimesinin çoğulu değildir. « حَذَرَ الْمَوْتِ » kavli mef'ul-ü lehtir.

« فَقَالَ لَهُمُ اللّٰهُ مُوتُوا » *"İşte bundan ötürü Allah onlara, «ölün» dedi, öldüler."* Yani; Allah onları öldürdü. Ayette, "ölün" tarzında, emir kipiyle getirilmiş olması, şunun içindir: Yani; onlar, Allah'ın, "ölün" emri ve dilemesi üzerine adeta tek bir adamın ölmesi gibi anında hepsi ölüverdiler, demektir. Kaldı ki; bu türden bir ölüm olayı da, olağan dışı bir ölüm olayıdır.

Özellikle bu örneklerin verilmiş olmasından kasıt, Müslümanların cihad etmelerine karşı cesaretlerinin artırılmasıdır. Mademki ölümden herhangi bir şekilde bir kurtuluş olmayacak ve kaçmakla da ölümden kurtulabilmek manasında bir fayda elde olunamayacağına göre o halde bu konuda en yerinde hareket ve en evlâ olanı da Allah yolunda cihad ederek ölmektir.

« ثُمَّ اَحْيَاهُمْ » *"Sonra Allah onları* –ibret alsınlar, Allah'ın hükmünden ve kazasından kaçıp kurtulmanın mümkün olmadığını bilsinler diye– *yeniden diriltti."* Bu cümle mahzuf olan bir fiile matuf bulunmaktadır. Cümlenin takdiri de şöyledir: *"Onlar da öldüler. Sonra Allah onları yeniden diriltti."* Ya da, *"Allah onlara, ölün, dedi."* kavlinin manası, *"Allah onları öldürdü."* demektir. Bu durumda, bu cümle mana bakımından bunun üzerine matuf olabilir.

« اِنَّ اللّٰهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ » *"Şüphesiz Allah, insanlara karşı sonsuz lütuf sahibidir."* Çünkü; Allah onların ibret alacakları ve ders çıkaracakları şeyleri, ayette sözü edilenlere gösterdiği gibi bunlara da gösterecektir. Aynı şekilde onlara ilişkin haberleri ve hikayelerini bildirmekle gerçekleri gösterdiği gibi insanlara da gösterecektir. Bu bakımdan Allah kullarına karşı lütuf sahibidir. Ya da Allah'ın insanlara karşı lütufkâr olması, söz konusu kimseleri ölümlerinden sonra dirilmekle hem onlar ve hem insanlarda onlardan ibret alsınlar da kurtulsunlar diyedir. Oysa ki; Allah dileseydi onları ta kıyamete dek öylece ölü olarak bırakırdı.

« وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ » *"Fakat insanların çoğu* –buna– *şükretmezler."*

Burada bir ince noktaya dikkat çekiliyor. Çünkü bundan sonra gelen ayet cihad konusunu ele almaktadır. Dolayısıyla bu kıssa ile anlatılan olayda ölümden kaçışın mümkün olamayacağını Rabbimiz bildirmekle, Müslümanları Allah yolunda cihada teşviktir. Bundan sonraki ayet böyle bir emri içermektedir ve Rabbimiz şöyle buyurmaktadır :

٢٤٤– ﴿ وَقَاتِلُوا فِى سَبِيلِ اللّٰهِ وَاعْلَمُوٓا اَنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴾

244 – Allah yolunda savaşın iyi bilin ki; Allah, her şeyi –geride kalanların söyleyeceklerini de, önce geçenlerin söylemiş olduklarını da– **işiten ve** –içlerinde gizli tuttukları– **her şeyi bilendir.**

Yüce Allah ölümden kaçışın insanı ölmekten kurtaramayacağını açıkladıktan sonra bu ayetiyle de cihada teşvikte bulunmaktadır. Bu hitap ya Hz. Muhammed (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem) 'in ümmetinedir veya Allah'ın

öldürdükten sonra tekrar diriltmiş olduğu kimseleredir. Böylece onların kendi dinini hakim kılmaları için cihad etmelerini onlardan (ve bizden) bir farz olarak istemektedir.

٢٤٥- ﴿ مَنْ ذَا الَّذِى يُقْرِضُ اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ اَضْعَافًا كَثِيرَةً وَاللّٰهُ يَقْبِضُ وَيَبْصُطُ وَاِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴾

245 – Allah'a güzel bir borç verecek kimse var mı ki, (Allah) **ona verdiğinin kat kat fazlasını versin? Darlığı da genişliği de veren Allah'tır.** (Sonuçta) **Yalnızca O'na döndürüleceksiniz.**

« مَنْ ذَا الَّذِى يُقْرِضُ اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا » *"Allah'a güzel bir borç verecek bir kimse var mıdır."*

« مَنْ » Burada soru edatı olup ref' mahallinde mübtedadır. « ذَا » ise bunun haberidir. « الَّذِى » ise, « ذَا »'nın sıfatı veya ondan bedeldir. « يُقْرِضُ اللّٰهَ » kavli ise, « الَّذِى »'nin sılası yani ilgi ya da yan cümleciğidir. Burada Allah yolunda yapılan harcamaya, Allah'a borç ya da ödünç verme manasında zikredilmiştir. Çünkü, *"karz"* demek, herhangi bir şeyi daha sonra mislini vermek ya da ödemek suretiyle alınan şeydir. Buna *karz* adının verilmiş olmasının nedeni, borç veren bir kimse yani alacaklı olacak olan kişi, bunu malından kesip vermesidir. Kaldı ki; *karz* kelimesi de sözlük anlamı bakımından *kesmek* demektir. Nitekim « مقراض » *mikraz"* kelimesi de bu kökten gelir ve bu da *makas ve kesici şey,* demektir. Hatta farenin bir giysiyi kumaşı yemesi halinde de buna, « قَرْضُ الفار » – *"karzu'l-fe'r"* denir. Nitekim « اقراض » da bu köktendir. Yüce Allah burada bu olayı direkt böyle bir kelime ile verirken bununla şuna dikkatimizi çekiyor. Nasıl ki, malından bir şey ayırıp/kesip veren daha sonra *alacağını* alıyorsa, Allah için bir şey yapan ve veren de tıpkı bunun gibi yarın karşılığını Allah'tan alacaktır. Allah bundan dolayı hiç şüphe edilmeyecek bir şekilde onu ödüllendirecektir. « قَرْضًا حَسَنًا » kavli de, helâl maldan ve gönül rahatlığıyla, demektir. Bundan amaç da, cihad konusunda gerekli olan nafaka ve harcamalar demektir. Çünkü yüce Allah, kendi yolunda savaşılmasını, cihad yapılmasını emir buyurunca, bundan dolayı

bir harcamaya gerek duyulacaktır, mal gerekecektir. Bu yoldan cihada ait mali bütçenin ve savaşla alâkalı harcama kalemlerinin sağlanabilmesi için gerekli mali ve nakdi harcamalara teşvikte bulunmaktadır.

« فَيُضَاعِفَهُ لَهُ اَضْعَافًا كَثِيرَةً » *"Allah da onun bu iyiliğine karşılık kendisine kat kat karşılığını vermiş olsun."*

« فَيُضَاعِفَهُ لَهُ » kavli kıraat imamlarından Asım tarafından, sorunun cevabı olmak üzere nasb ile okumuştur. Ancak imamlardan Ebu Amr, Nafi, Hamza ve Ali ise bunu, « يُقْرِضُ » kelimesine atfederek merfu olarak, « فَيُضَاعِفُهُ » tarzında okumuşlardır.

Ya da bu, yeni bir cümledir ve « فَهُوَ يُضَاعِفُهُ » takdirindedir. Kıraat imamı Ebu Amir bunu, « فَيُضَعِّفَهُ » olarak nasb ile okurken, İbn Kesir de aynı kelimeyi « فَيُضَعِّفُهُ » olarak ref' ile okumuştur. « اَضْعَافًا » mastar yerinde zikredilmiştir. « كَثِيرَةً » künhünü ve ne kadar olacağını Allah'tan başkası bilemez. Öylesine sayısız mükâfat ve ödüldür. Bir görüşe göre de bire yedi yüz misli verilecektir.

« وَاللّٰهُ يَقْبِضُ وَيَبْصُطُ » *"İmkanları kısan da, bollaştıran da Allah'tır."* Kullarının rızıklarını kıstığı gibi, o rızkı istediği gibi genişletir. Dolayısıyla Allah'ın size vermiş olduğu bol imkanlarınızdan kısmayın, cimrilik etmeyin ki, imkanlarınızı elinizden alıp da sizi darlığa sokmasın. Kıraat imamlarından İbn Kesir, Nafi, Ebu Cafer, Asım ve Ali, « ص » harfiyle olmak üzere, « يَبْصُطُ » olarak kıraat etmişlerdir.

« وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ » *"Ve nihayetinde O'na döndürüleceksiniz."* O da daha önce yapıp sunduklarınızla sizi değerlendirecektir.

٢٤٦— ﴿ أَلَمْ تَرَ إِلَى الْمَلَإِ مِنْ بَنِي إِسْرَآئِيلَ مِنْ بَعْدِ مُوسٰى إِذْ قَالُوا لِنَبِيٍّ لَهُمُ ابْعَثْ لَنَا مَلِكًا نُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ ۚ قَالَ هَلْ عَسَيْتُمْ إِنْ كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ أَلَّا تُقَاتِلُوا ۚ قَالُوا وَمَا لَنَا أَلَّا نُقَاتِلَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَقَدْ أُخْرِجْنَا مِنْ

دِيَارِنَا وَأَبْنَآئِنَا فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقِتَالُ تَوَلَّوْا إِلاَّ قَلِيلاً مِنْهُمْ وَاللهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ ﴾

246 – Musa'dan sonra İsrailoğullarının liderlerini görmedin mi? Onlar kendilerine gönderilmiş peygambere demişlerdi ki: "Bize bir hükümdar tayin et ki, (onun komutasında) **Allah yolunda savaşalım." Peygamber de onlara dedi ki: "Ya size savaşmak farz kılınır** (emredilir) **de savaşmazsanız?" Dediler ki: "Biz neden Allah yolunda savaşmayalım ki? Zaten bizler yurtlarımızdan çıkarılıp atılmışız, çocuklarımızdan da ayrı bırakılmışız." Fakat kendilerine savaş farz kılınınca içlerinden pek azı dışında çoğu geri çekilip kaçtılar. Allah, zalimleri bilir.**

« أَلَمْ تَرَ إِلَى الْمَلَاِ مِنْ بَنِى إِسْرَآئِيلَ مِنْ بَعْدِ مُوسَى » *"Musa'dan sonra İsrailoğullarının liderlerini görmedin mi?"*

« الْمَلَاِ » kelimesi, Önde gelenler, eşraf, büyükler, liderler manasınadır. Çünkü bunlar öncü olmaları bakımından gönülleri, korku ve heybet bakımından da göz doldurmalarından bu isim verilmiştir.

Ayetteki, « مِنْ » cer edatı tab'iz içindir; yani bazıları, bir kısmı manasına gelir. *"Musa'dan sonra"* demek, *"Musa'nın ölümünden sonra"* demektir. Buradaki ikinci, « مِنْ » edatı ise iptidai gaye içindir yani, *"....den itibaren"* manasına gelir.

« إِذْ قَالُوا لِنَبِىٍّ لَهُمُ ابْعَثْ لَنَا مَلِكًا نُقَاتِلْ فِى سَبِيلِ اللهِ » *"Onlar peygamberlerine* –Şem'un, Yuşa veya İşmuil'e– *demişlerdi ki: «Bize bir hükümdar tayin et ki, onun komutasında Allah yolunda savaşalım.»"* Emrinde savaşmak üzere, savaş sanatını bilen ve görüşlerine göre hareket edeceğimiz ve onun gösterdiği doğrultuda hareket edebileceğimiz bir komutan başımıza tayin et.

« نُقَاتِلْ », « ن » harfiyle ve meczum olarak okunmak suretiyle. « فِى سَبِيلِ اللهِ » ise, kelimesinin sılasıdır.

« قَالَ هَلْ عَسَيْتُمْ إِنْ كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ أَلَّا تُقَاتِلُوا » *"Peygamber de onlara dedi ki: «Ya size savaş farz kılınır* (emredilir) *de savaşmazsanız!?»"* Kıraat imamlarından Nafi', « عَسِيتُمْ » kelimesini, Kur'an'ın neresinde geçerse geçsin hep, « عَسِيتُمْ » olarak okumuştur. « إِنْ كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ » şart cümlesi olup, « عَسَى » kelimesinin ismiyle haberi arasına girmiştir. Haberi de, « أَلَّا تُقَاتِلُوا » kavlidir. Manaya gelince o da şöyledir:

"Nerede ise siz savaşmama isteğinde değil misiniz?" Yani, durum benim de görebildiğim ve beklediğim kadarıyla siz herhalde savaşmayacaksınız, çünkü korkuyorsunuz.

« هَلْ » soru edatının ayette yer alma nedeni, onlardan beklenme olasılığı bulunan durumu sorgulamak içindir. Dolayı böyle bir soru ile esasen bir durum tesbiti yapılmaktadır. Yani, sizden beklenen mutlaka olacaktır, demektir. Dolayısıyla peygamberlerinin de bu tahminlerinde isabetli bir tahmin yürüttüğü gerçeğine işaret edilmiş bulunmaktadır.

« قَالُوا وَمَا لَنَا أَلَّا نُقَاتِلَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ » *"Dediler ki: Biz neden Allah yolunda savaşmayalım ki?"* Yani, savaşı bırakmaya hangi saik bizi yönlendirecek ki? Savaşmamaktan biz ne gibi bir amacımız olabilir ki? « وَقَدْ أُخْرِجْنَا مِنْ دِيَارِنَا وَأَبْنَائِنَا » *"Zaten bizler yurtlarımızdan çıkarılıp atılmışız, çocuklarımızdan da ayrı bırakılmışız."* « وَقَدْ » buradaki « وَ » harfi hal « وَ »'ıdır.

Bilindiği gibi Calût'un kavmi Mısır ile Filistin arasında yerleşik bulunan bir toplum idiler. Bunlar İsrailoğullarının önde gelen liderlerinden dört yüz kırk kadar çocuklarını esir almışlardı. Dolayısıyla demek istiyorlardı ki, mademki Calût denen bu adam bizim bu kadar çocuğumuzu esir aldı, bizlere her türlü zulmü reva gördü, o halde neden savaşmayacakmışız? Biz mutlaka onlarla savaşmalıyız.

« فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقِتَالُ تَوَلَّوْا إِلَّا قَلِيلًا مِنْهُمْ » *"Fakat kendilerine savaş farz kılınınca içlerinden pek azı dışında çoğu geri çekilip kaçtılar."* Ne zamanki onların cihad isteğine olumlu karşılık gelip farz kılındığı bildi-

rilince, oldukça az sayıdaki kimseler dışında çoğu hemen geri dönüp kaçtılar. Kaçmayanların ve savaşmada, Allah yolunda cihad etmede sebat gösterenlerin sayıları ise Bedir Savaşına katılan mü'minlerin sayısı kadar idi, ki bu sayıda üç yüz on üç kişi idi.

« وَاللّٰهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ » *"Allah, zalimleri bilir."* Bu, cihadı terk edenlerin bu terk sebebiyle kendileri zulmettiklerine ilişkin yüce Allah'ın onları bir tehdididir.

٢٤٧- ﴿ وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ إِنَّ اللّٰهَ قَدْ بَعَثَ لَكُمْ طَالُوتَ مَلِكًا قَالُوٓا أَنّٰى يَكُونُ لَهُ الْمُلْكُ عَلَيْنَا وَنَحْنُ أَحَقُّ بِالْمُلْكِ مِنْهُ وَلَمْ يُؤْتَ سَعَةً مِنَ الْمَالِ قَالَ إِنَّ اللّٰهَ اصْطَفٰيهُ عَلَيْكُمْ وَزَادَهُ بَسْطَةً فِي الْعِلْمِ وَالْجِسْمِ وَاللّٰهُ يُؤْتِي مُلْكَهُ مَنْ يَشَاءُ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴾

247 – Peygamber onlara dedi ki: "İyi bilin ki; Allah, hükümdar olarak size Talût'u gönderdi." Bu durum karşısında dediler ki: "Hükümdarlığa biz ondan daha çok lâyıkken nasıl olur da o bizim üzerimizde hükümran olabilir? Kaldı ki; onun geniş bir mal varlığı da yok (zengin de değil)." (Peygamber onlara) **şöyle dedi: "Allah, üzerinize onu seçti. Kaldı ki; ilim** (bilgi) **ve bedence ona üstünlük verdi. Allah mülkünü dilediğine verir. Allah, lütfu geniş ve herşeyi bilendir."**

« وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ إِنَّ اللّٰهَ قَدْ بَعَثَ لَكُمْ طَالُوتَ مَلِكًا » *"Peygamber onlara dedi ki: İyice bilin ki; Allah, hükümdar olarak size Talût'u gönderdi."* Ayette geçen, Talût ismi, tıpkı Calût ve Davud isimleri gibi Arapça kökenli olmayan isimlerdendir. Marife olmaları ve bir de Arapça kökenli olmamaları, yani ucme olmaları nedeniyle gayri munsarif bir kelimedir. « مَلِكًا » kelimesi de haldir.

« قَالُوٓا أَنّٰى يَكُونُ لَهُ الْمُلْكُ عَلَيْنَا وَنَحْنُ أَحَقُّ بِالْمُلْكِ مِنْهُ وَلَمْ يُؤْتَ سَعَةً مِنَ الْمَالِ » *"Bu durum karşısında dediler ki: Hükümdarlığa biz ondan daha çok lâyıkken nasıl olur da o bizim üzerimizde hükümran olabilir? Kaldı ki, onun bir mal varlığı da yok* (zengin de değil)." « أَنّٰى يَكُونُ » nasıl olur, nereden olabilir ki, anlamındadır. Bu ifade İsrailoğullarının Ta-

lût'a başlarına bir hükümdar olarak göstermek istemediklerini, böyle bir görevi onun için uzak bir ihtimal olarak gördüklerini göstermektedir. « وَنَحْنُ » kelimesinin başında yer alan « وَ » harfi hal içindir.

« وَلَمْ يُؤْتَ سَعَةً مِنَ الْمَالِ » Yani; nasıl olur da bu kimse başımıza geçirilebilir? Oysa bu kimsenin böyle bir makama gelmesi, hükümdar olması bile bir haksızlıktır. Çünkü o buna lâyık biri değildir. Zira ortada bu iş için ondan çok daha liyâkat sahibi olanlar bulunmaktadır. Kadı ki; Talût aynı zamanda fakir biridir. Oysa iktidar sahibi olunabilmesi için mutlaka o kimsenin bu durumunu destekleyecek ve takviye edecek olan bir de mal varlığının bulunması gerekir.

İsrailoğullarından bir kesimin buna bu şekilde karşı çıkmalarının nedeni, o sırada peygamberlik görevi Hz. Yakub *(Aleyhi's-Selâm)*'ın soyundan gelen Lavi kolundan olanlarda idi. Kral, yani hükümdar da yine Hz. Yakub *(Aleyhi's-Selâm)*'ın Yehuza kolundan olanlar da bulunuyordu. Bunların her ikisi de yani Lavi ve Yehuza, Hz. Yakub *(Aleyhi's-Selâm)*'ın oğlu Bünyamin neslinden geliyorlardı.

Talût fakir biriydi. Sakilik yapardı, su taşır veya deri tabaklama işiyle uğraşırdı. Rivayete göre, İsrailoğulları peygamberlerinden başlarına bir hükümdar tayin etmelerini istediklerinde, peygamberleri de bunun için Allah'a dua eder. Bunun üzerine kendisine bir asa getirilir (verilir). O bununla kim hükümdar olabilir diye bir değerlendirme yaptı. Ancak asa (değnek), Talût'un boyuna, posuna daha uygun düştü.

« قَالَ إِنَّ اللّٰهَ اصْطَفٰيهُ عَلَيْكُمْ » *"Peygamber onlara şöyle dedi: Allah bizzat üzerinize görevle onu seçti."* Allah sizi idare etmek üzere başınıza onu tercih etti. Çünkü o size göre işlerin nasıl idare olunacağını çok daha iyi bilmektedir, dolayısıyla onun vereceği herhangi bir hükmüne itiraz gerekmez.

« اصْطَفٰيهُ » kelimesinde yer alan, « ط » harfi sakin « ص » harfi yerine geçen « ت » harfinden « ط » harfine dönüştürülmüş olan harftir.

Daha sonra yüce Rabbimiz, onların ileri sürdükleri soy asaletinden ve mal varlığından, Talût ile ilgili olarak iki önemli özelliğine işaret bu-

yurmaktadır. Bu da oldukça sahasında geniş bir bilgi ve bu bilgiyi uygulama birikimine sahip olduğu özelliğiyle beden ve vücut yapısı bakımından da oldukça güçlü ve yapılı bir bedene sahip olduğudur. Bunun için şöyle buyurmuştur:

« وَزَادَهُ بَسْطَةً فِي الْعِلْمِ وَالْجِسْمِ » *"kaldı ki; ilim* (bilgi) *ve bedence ona üstünlük verdi."* « وَزَادَهُ بَسْطَةً » kelimesi ikinci mef'uldür. Rivayete göre Talût, kendi döneminde savaş sanatı ile alâkalı olarak ve dini bakımdan herkesten daha üstün bilgiye sahip bulunuyordu. Başı, boyu ve omuzlarını genişliği bakımından herkesten daha uzun boylu ve güçlü biriydi.

« بَسْطَةً » kelimesi; büyük ve geniş kabiliyet, üstün yetenek manasına gelir. Dolayısıyla Talût hem bedeni yapı bakımından hem de çağının bilgi birikimi ve askeri beceri açısından en yetenekli kimse idi, demektir. Aslında yetki sahibi olan, hükmü elinde bulunduranların mutlaka ili ehli olmaları gerekir. Çünkü cahil, bilgisiz kimse başkalarınca hem kendisi basit ve zelil biridir, hem de yönettiği toplumu zelil ve perişan kılar. Dolayısıyla böyle bir kimsenin yönetimimden yararlanılamaz, fayda sağlanamaz. Aynı zaman iri yapılı, vücutça da insanların gözünü doldurabilmelidir. Zira insanları en fazla etki altına alabilmesi, gönüllerde en çok korku ve heybet doğurması buna bağlıdır.

« وَاللّٰهُ يُؤْتِي مُلْكَهُ مَنْ يَشَاءُ » *"Allah mülkünü dilediğine verir."* Yani, tartışmasız olarak mülk, Allah'ındır. Allah o mülkü kimi dilerse ona verir. Bunu veraset yoluyla birinden ötekisine geçmesi söz konusu değildir.

« وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ » *"Allah, lütfu geniş ve her şeyi bilendir."* Allah fazlı ve ikramı geniş, vergisi bol olandır. Bu itibarla O, herhangi bir şeyi olmayan, fakir ve yoksul olanın imkanlarını genişletir, bollaştırır ve fakirken zengin kılar. Bu itibarla Allah, hükümdarlığa, iktidara kimi getireceğini ve kimi seçeceğini de elbette çok daha iyi bilir.

İsrailoğulları bu noktada peygamberlerinden, Talût'un Allah tarafından gerçekten seçilip seçilmediğine dair bir delil ve kanıt istediler. İşte şimdi okuyacağımız ayette de bu gerçek ele alınmaktadır.

٢٤٨- ﴿ وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ إِنَّ اٰيَةَ مُلْكِه۪ٓ اَنْ يَأْتِيَكُمُ التَّابُوتُ ف۪يهِ سَك۪ينَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَبَقِيَّةٌ مِمَّا تَرَكَ اٰلُ مُوسٰى وَاٰلُ هٰرُونَ تَحْمِلُهُ الْمَلٰٓئِكَةُ اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَاٰيَةً لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِن۪ينَ ﴾

248 – Peygamber onlara dedi ki: "O'nun hükümdarlığının alâmeti, tabutun size gelmesidir. Meleklerin taşıdığı o tabutun içinde Rabbiniz tarafından size bir sekinet (güven duygusu) **ile Musa ve Harun hanedanlarından geriye kalanlar** (bir miras kalıntısı) **bulunmaktadır. Doğrusu eğer mü'minseniz bunda kesin olarak sizin için bir ayet vardır."**

« وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ إِنَّ اٰيَةَ مُلْكِه۪ٓ اَنْ يَأْتِيَكُمُ التَّابُوتُ » *"Peygamber onlara dedi ki: O'nun hükümdarlığının alâmeti, tabutun* –Tevrat'ın konduğu sandığın– *size gelmesidir."* Hz. Musa *(Aleyhi's-Selâm)* savaşa çıktığı zaman bu sandığı ya da kasayı öne koyardı. Bu sandık manen İsrailoğullarının moralinin yükselmesine ve savaştan kaçmamalarına yarardı.

« ف۪يهِ سَك۪ينَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَبَقِيَّةٌ مِمَّا تَرَكَ اٰلُ مُوسٰى وَاٰلُ هٰرُونَ » « تَحْمِلُهُ الْمَلٰٓئِكَةُ » *"Meleklerin taşıdığı o tabutun içinde Rabbiniz tarafından size bir sekinet* (güven duygusu) *ile Musa ve Harun hanedanlarından geriye kalanlar* –Tevrat levhalarının kırık parçaları, Hz. Musa *(Aleyhi's-Selâm)*'ın asası, elbiseleri, bazı Tevrat ayetlerinden bir kısmı, Hz. Musa *(Aleyhi's-Selâm)*'ın ayakkabıları ve Hz. Harun *(Aleyhi's-Selâm)*'ın da sarığı– (bir miras kalıntısı) *bulunmaktadır."*

« مِمَّا تَرَكَ اٰلُ مُوسٰى وَاٰلُ هٰرُونَ » Yani, Hz. Musa *(Aleyhi's-Selâm)* ve Hz. Harun *(Aleyhi's-Selâm)*'ın ölümlerinden sonra bıraktıkları şeyler. Ayette, « اٰلُ » ifadesine yer verilmesi, Hz. Musa ile Hz. Harun *(Aleyhime's-Selâm)*'a verilen büyük önem ve değer itibariyle zikredilmiştir.

« تَحْمِلُهُ الْمَلٰٓئِكَةُ » Meleklerin taşımakta olduğu ifadesiyle de, şuna işaret edilmektedir. Söz konusu tabut, Hz. Musa *(Aleyhi's-Selâm)*'ın ve-

fatından sonra Allah tarafından göğe çıkarılmıştı. İşte kaldırılan bu tabutu ya da sandığı melekler onların gözleri önünde getirip bıraktılar. Bu cümle hal olarak gelmiştir. Nitekim, « فِيهِ سَكِينَةٌ » de böyledir. « مِنْ رَبِّكُمْ » ise, « سَكِينَةٌ » kelimesinin sıfatıdır. « مِمَّا تَرَكَ » kavli de, « بَقِيَّةٌ » kelimesinin sıfatıdır.

« إِنَّ فِى ذٰلِكَ لَآيَةً لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ » *"Doğrusu eğer mü'minseniz bunda kesin olarak sizin için bir ayet vardır."* Şüphesiz eğer doğruluğunu kabul edip inanıyorsanız, tabutun size geri getirilmesi, Allah'ın Talût'u sizin başınıza hükümdar ve emrinde savaşacağınız komutanınız olarak gönderdiğinin bir alâmetidir.

249. — 252. ÂYETLER

فَلَمَّا فَصَلَ طَالُوتُ بِالْجُنُودِ قَالَ إِنَّ اللّٰهَ مُبْتَلِيكُمْ بِنَهَرٍ فَمَنْ شَرِبَ مِنْهُ فَلَيْسَ مِنِّى وَمَنْ لَمْ يَطْعَمْهُ فَإِنَّهُ مِنِّى إِلاَّ مَنِ اغْتَرَفَ غُرْفَةً بِيَدِهِ فَشَرِبُوا مِنْهُ إِلاَّ قَلِيلاً مِنْهُمْ فَلَمَّا جَاوَزَهُ هُوَ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا مَعَهُ قَالُوا لاَ طَاقَةَ لَنَا الْيَوْمَ بِجَالُوتَ وَجُنُودِهِ قَالَ الَّذِينَ يَظُنُّونَ اَنَّهُمْ مُلاَقُوا اللّٰهِ كَمْ مِنْ فِئَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِئَةً كَثِيرَةً بِإِذْنِ اللّٰهِ وَاللّٰهُ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴿٢٤٩﴾ وَلَمَّا بَرَزُوا لِجَالُوتَ وَجُنُودِهِ قَالُوا رَبَّنَا اَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَثَبِّتْ اَقْدَامَنَا وَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿٢٥٠﴾ فَهَزَمُوهُمْ بِإِذْنِ اللّٰهِ وَقَتَلَ دَاوُدُ جَالُوتَ وَاٰتَاهُ اللّٰهُ الْمُلْكَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَهُ مِمَّا يَشَاءُ وَلَوْلاَ دَفْعُ اللّٰهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَفَسَدَتِ الْاَرْضُ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿٢٥١﴾ تِلْكَ اٰيَاتُ اللّٰهِ نَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ وَإِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿٢٥٢﴾

Meâli

249. Talût askerleriyle beraber ayrılınca şöyle dedi: "Muhakkak ki Allah sizi bir nehirle imtihan edecek. Kim o nehirden içerse benden değildir, kim de ondan tatmazsa *(kana kana içmezse)* o bendendir, ancak avucuyla ondan bir miktar avuçlayıp içenler hariç." Ne var ki; içlerinden pek azı dışında hepsi de o ırmaktan içtiler. Talût ve beraberindeki inananlar *(ırmaktan)* geçtiklerinde, diğerleri: "Bizim bugün Calût ve ordusuna karşı çıkıp savaşma gücümüz yok." Dediler. Fakat Allah'ın huzuruna varıp O'na kavuşacaklarına kesin olarak iman edenler ise şöyle dediler: "Nice küçük birlikler vardır ki, Allah'ın izniyle nice büyük birliklere galip gelmiştir. Çünkü Allah sabredenlerle beraberdir."

250. *(İman edenler)* Calût ve ordusuyla karşı karşıya geldikleri zaman şöyle dediler: "Rabbimiz! Bize bol sabır ver. Ayaklarımızı sabit kıl, ve bize kâfir kavimlere karşı yardım et."

251. Derken Allah'ın izniyle onlara galip geldiler. Davud da Calût'u öldürdü. Allah *(Davud'a)* hükümdarlık ve hikmet verdi ve ona istediği ilimleri de öğretti. Eğer Allah'ın kimi insanları ötekilerin eliyle bertaraf etmeseydi elbette dünyanın düzeni sarsılıp bozulurdu. Fakat Allah bütün alemlere karşı sonsuz lütuf ve kerem sahibidir.

252. İşte bunlar Allah'ın ayetleridir. Biz bu ayetleri tüm gerçekleriyle sana açıklıyoruz. Ve muhakkak sen Allah tarafından gönderilmiş olan peygamberlerdensin.

Tefsiri

٢٤٩– ﴿ فَلَمَّا فَصَلَ طَالُوتُ بِالْجُنُودِ قَالَ إِنَّ اللهَ مُبْتَلِيكُمْ بِنَهَرٍ فَمَنْ
شَرِبَ مِنْهُ فَلَيْسَ مِنِّي وَمَنْ لَمْ يَطْعَمْهُ فَإِنَّهُ مِنِّي إِلاَّ مَنِ اغْتَرَفَ غُرْفَةً بِيَدِهِ
فَشَرِبُوا مِنْهُ إِلاَّ قَلِيلاً مِنْهُمْ فَلَمَّا جَاوَزَهُ هُوَ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ قَالُوا لاَ طَاقَةَ
لَنَا الْيَوْمَ بِجَالُوتَ وَجُنُودِهِ قَالَ الَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُمْ مُلاَقُوا اللهِ كَمْ مِنْ فِئَةٍ
قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِئَةً كَثِيرَةً بِإِذْنِ اللهِ وَاللهُ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴾

249 – Talût askerleriyle beraber ayrılınca şöyle dedi: "Muhakkak ki Allah sizi bir nehirle imtihan edecek. Kim o nehirden içerse benden değildir, kim de ondan tatmazsa (kana kana içmezse) **o bendendir, ancak avucuyla ondan bir miktar avuçlayıp içenler hariç." Ne var ki; içlerinden pek azı dışında hepsi de o ırmaktan içtiler. Talût ve beraberindeki inananlar** (ırmaktan) **geçtiklerinde, diğerleri: "Bizim bugün Calût ve ordusuna karşı çıkıp savaşma gücümüz yok." dediler. Fakat Allah'ın huzuruna varıp O'na kavuşacaklarına kesin olarak iman edenler ise şöyle dediler: "Nice küçük birlikler vardır ki, Allah'ın izniyle nice büyük birliklere galip gelmiştir. Çünkü Allah sabredenlerle beraberdir."**

« فَلَمَّا فَصَلَ طَالُوتُ بِالْجُنُودِ قَالَ » "*Talût askerleriyle beraber* –kendi beldesinden düşmanla savaşmak üzere– *ayrılınca onlara şöyle dedi:*" « بِالْجُنُودِ » hal olarak gelmiştir. Yani ordusu ile birlikte, onlarla iç içe, demektir. Sayıları seksen bin kişi idi. Savaşa çıktıkları mevsim sıcakların o insanları oldukça bunalttığı aşırı sıcak ve kavurucu bir mevsimdi. Allah'tan kendilerine su içmek için bir nehir istediler.

« إِنَّ اللّٰهَ مُبْتَلِيكُمْ بِنَهَرٍ » "*Bakın! Allah sizi bir nehirle imtihan edecek.*" Herkesi birşeyle imtihan ettiği gibi sizi de bununla imtihan edecektir. Bu nehir Filistin nehridir. Yüce Allah bununla cihada katılabilecek olan ile katılamayacak olanın mazereti ortaya çıksın istemiştir. Yani, kim gerçekten bu işi istiyor ve kim cepheden kaçmak istiyor, belirlensin istenmiştir.

« فَمَنْ شَرِبَ مِنْهُ فَلَيْسَ مِنِّى » "*Kim o nehirden* –suya kafasıyla abanıp avucuyla değil, ağzıyla– *içerse benden* –taraftarlarımdan ve bana uyanlardan– *değildir.*" « وَمَنْ لَمْ يَطْعَمْهُ فَإِنَّهُ مِنِّى » "*Kim de ondan tatmazsa* (kana kana içmezse) *o bendendir.*" Kıraat imamlarından Nafi, Ebu Cafer ve Ebu Amr, « مِنِى » kelimesindeki « ى » harfini fetha ile, « مِنِّىَ » olarak okumuşlardır. Diğer kıraat imamları ise « ى » harfinin sükunu ile okumuşlardır.

« إِلَّا مَنِ اغْتَرَفَ غُرْفَةً بِيَدِهِ » "*ancak avucuyla ondan bir miktar avuçlayıp içenler hariç.*" Böyle yapanlar, kafalarını suya kapatarak kana kana

içenlerden ayrı olarak değerlendirilmişlerdir. Çünkü, « إِلَّا مَنِ اغْتَرَفَ » kavli, « فَمَنْ شَرِبَ مِنْهُ فَلَيْسَ مِنِّي » kavlinden istisna edilmiştir. İkinci cümle istisnadan hüküm itibariyle sonra olarak değerlendirilmiş, ancak işin önemi nedeniyle öne alınmıştır.

Kıraat imamlarından Hicaz okulu mensuplarıyla Ebu Amr, « غُرْفَةً » kelimesindeki « غ » harfini fetha ile, « غَرْفَةً » olarak mastar manasında okumuşlardır. Yani *"avuçlamak"* anlamında okumuşlardır. Ötreli olarak okuyanlar ise, bunu, *"mağruf"* yani *"avuçlanan"* anlamında okumuşlardır. Bunun manası şöyledir: *"Ağzınızla suya kapanmamak kaydıyla elinizle ondan bir avuç alıp içmeniz hali müstesna."* Bunun bu manaya geldiğinin kanıtı da ayetin şu kısmıdır:

« فَشَرِبُوا مِنْهُ إِلَّا قَلِيلًا مِنْهُمْ » *"Ne var ki; içlerinden pek azı dışında hepsi de o ırmaktan* –kafalarıyla suya abanarak doya doya– *su içtiler."* Bu az sayıdakilerin adedi de 313 kişi idi.

« فَلَمَّا جَاوَزَهُ هُوَ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا مَعَهُ » *"Talût ve beraberindeki* –az sayıdaki– *inananlar ırmaktan karşıya geçtiklerinde, diğerleri:"* « قَالُوا لَا طَاقَةَ لَنَا الْيَوْمَ بِجَالُوتَ وَجُنُودِهِ » *"Bizim bugün Calût ve ordusuna karşı çıkıp savaşma gücümüz yok, dediler."* Bizim Calût'un gücüne karşı koyabilecek bir gücümüz yok.

Calût; Amalika toplumunun zalim ve cebbar olan liderleriydi. Bunlar, İmlik b. Ad soyundan gelen kimselerdi. Calût'un üzerinde demirden yapılan ve ağırlığı da üç yüz rıtlı bulan bir zırh vardı.

« قَالَ الَّذِينَ يَظُنُّونَ اَنَّهُمْ مُلَاقُوا اللّٰهِ » *"Fakat Allah'ın huzuruna varıp O'na kavuşacaklarına* –şehit olacaklarına– *kesin olarak iman eden* –ve Talût ile birlikte hareket edip sebat gösteren– *ler ise* –savaştan geri duran çok sayıdaki rezil kimselere– *şöyle karşılık veriler:"* Rivayete göre sadece bir avuç su alıp içenlere, içtikleri su, onlara tamamen yetmiş, onların bu husustaki sıkıntılarını ortadan kaldırmış, ancak suya abanarak ağızlarıyla doyasıya içenlerin ise dudakları morarmış, göbekleri şişmiş, giderek susuzlukları canlarına tak etmiştir.

« كَمْ مِنْ فِئَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِئَةً كَثِيرَةً بِإِذْنِ اللّٰهِ وَاللّٰهُ مَعَ الصَّابِرِينَ » "*Nice küçük birlikler vardır ki, Allah'ın izniyle* –yardımıyla– *nice büyük birliklere galip gelmiştir. Çünkü Allah, sabredenlerle beraberdir.*" « كَمْ » haberiyedir. Mübteda olarak mahallen merfudur. « غَلَبَتْ » kelimesi de bunu haberidir.

٢٥٠– ﴿ وَلَمَّا بَرَزُوا لِجَالُوتَ وَجُنُودِهِ قَالُوا رَبَّنَا أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَثَبِّتْ أَقْدَامَنَا وَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴾

250 – (İman edenler) **Calût ve ordusuyla karşı karşıya geldikleri zaman şöyle dediler: "Rabbimiz! Bize bol sabır ver. Ayaklarımızı** –kalplerimizi güçlendirerek ve düşmanlarımızın kalplerine korku salarak– **sabit kıl, ve bize kâfir kavimlere karşı yardım et."**

٢٥١– ﴿ فَهَزَمُوهُمْ بِإِذْنِ اللّٰهِ وَقَتَلَ دَاوُدُ جَالُوتَ وَاٰتَيٰهُ اللّٰهُ الْمُلْكَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَهُ مِمَّا يَشَاءُ وَلَوْلَا دَفْعُ اللّٰهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَفَسَدَتِ الْاَرْضُ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴾

251 – Derken Allah'ın izniyle onlara galip geldiler. Davud da Calût'u öldürdü. Allah (Davud'a) **hükümdarlık ve hikmet verdi ve ona istediği ilimleri de öğretti. Eğer Allah'ın kimi insanları ötekilerin eliyle bertaraf etmeseydi elbette dünyanın düzeni sarsılıp bozulurdu. Fakat Allah bütün alemlere karşı sonsuz lütuf ve kerem sahibidir.**

« فَهَزَمُوهُمْ بِإِذْنِ اللّٰهِ » "*Allah'ın izniyle* –kazası ve hükmü ve iradesiyle– *Talût ve askerleri* –mü'minler– *onları* –Calût ve ordusunu– *hezimete uğrattılar.*" « وَقَتَلَ دَاوُدُ جَالُوتَ » "*Davud da Calût'u öldürdü.*"

Hz. Davud *(Aleyhi's-Selâm)*'ın babası İyşa da altı çocuğuyla birlikte Talût'un askerleri arasında bulunuyordu. Davud ise bunların yedincileri idi ve küçüktü. Kendisi koyun güderdi, çobanlık yapıyordu. Bunun üzerine Allah, İsrailoğullarının peygamberine vahyederek, Calût adındaki zalimi öldürecek olan kişinin Davud *(Aleyhi's-Selâm)* olduğunu bildirdi. Peygamberleri, Davud *(Aleyhi's-Selâm)*'ı babasından istetti, o da geldi. Hz. Da-

vud *(Aleyhi's-Selâm)* yolda gelirken yolu üzerinde üç taş bulunuyordu. Bu her üç taş da Hz. Davud *(Aleyhi's-Selâm)*'a seslenerek kendilerini almalarını istediler ve ona: *"Sen bizimle Calût'u öldüreceksin."* dediler. Hz. Davud da o üç taşı aldı ve heybesine ya da torbasına attı. İşte bu taşları Calût'a atarak bunlarla onu öldürdü. Ordu komutanları Talût da bunun üzerine Calût'un kızıyla Hz. Davud *(Aleyhi's-Selâm)*'ı evlendirdi. Fakat daha sonra Talût, Hz. Davud *(Aleyhi's-Selâm)*'ı kıskanır ve öldürtmek ister. Ancak sonraları yaptıklarından tevbe ederek vefat etti.

« وَاٰتٰيهُ اللّٰهُ الْمُلْكَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَهُ مِمَّا يَشَاءُ » *"Allah Davud'a hükümdarlık ve hikmet* –peygamberlik– *verdi ve ona istediği ilimleri* –zırh yapımını, kuş dili konuşmasını ve benzeri şeyleri– *de öğretti."* Allah o kutsal toprakların dört bir tarafını Hz. Davud *(Aleyhi's-Selâm)*'ın hükümranlığına verdi. Hz. Davud *(Aleyhi's-Selâm)*'dan önce İsrailoğulları hiçbir dönemde bir devlet kurarak bu tarzda bir birlik kurup bir araya toplanmış değillerdi.

« وَلَوْلَا دَفْعُ اللّٰهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَفَسَدَتِ الْاَرْضُ » *"Eğer Allah kimi insanları ötekilerin eliyle bertaraf etmeseydi, kesinlikle dünyanın düzeni sarsılıp bozulurdu."*

« وَلَوْلَا دَفْعُ اللّٰهِ النَّاسَ » kavli mef'ul-ü bihtir. « بَعْضَهُمْ » ise, « النَّاسَ » kelimesinden bedeldir. Kırat imamlarından Nafi' ve Ebu Cafer, « دَفْعُ » kelimesini, « دفاع » şeklinde olarak okumuştur. Bu da, « دَفَعَ » kelimesinin veya, « دَافَعَ » kelimesinin mastarıdır. Yani, mufaale babından mastardır. Yani, bunun manası şöyledir:

"Eğer Allah kimi insanların kötülüklerini kimilerinin eliyle önlemeseydi, bunlar yoluyla ötekilerin kötülüklerine, bozgunculuklarına engel olmasaydı, kesinlikle anarşistler, bozguncular ve vurguncular baskın çıkarlar, üstün gelirlerdi. Böylece ne ürünleri, ne de nesilleri kalırdı, hepsi darmadağın hale gelirdi." Ya da:

"Yüce Allah kâfirlere karşı Müslümanlara yardım etmeseydi, dolayısıyla kâfirlerin galebe çalması ve baskın gelmeleriyle dünyanın düzeni tamamen sarsılırdı. Sonuç olarak iyiler öldürülür, ülkeleri harabeye dönüştürülür ve insanlar işkenceler altında inim inim inletilirdi."

« وَلٰكِنَّ اللّٰهَ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْعَالَمِينَ » *"Fakat Allah, bütün alemlere karşı* –onlardan fesadı önlemekle– *sonsuz lütuf ve kerem sahibidir."* İşte burası, *"aslah olanı yani en güzel ve en doğru olanı"* yaratma meselesiyle ilgili olarak Mutezile'nin aleyhine bir delildir.

﴿ ٢٥٢– تِلْكَ اٰيَاتُ اللّٰهِ نَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ وَاِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴾

252 – İşte bunlar Allah'ın ayetleridir. Biz bu ayetleri tüm gerçekleriyle sana açıklıyoruz. Ve muhakkak sen Allah tarafından gönderilmiş olan peygamberlerdensin.

« تِلْكَ » mübtedadır. « اٰيَاتُ اللّٰهِ » de bunu haberidir. Yani; bütün bu anlatılan hikaye ve kıssalar, örneğin binlerce kimsenin ölümden kaçışları, Allah'ın onları öldürüp sonra yeniden diriltmesi, Talût'un hükümdar ve başkomutan seçilmesi, henüz bir küçük çocuk olan Hz. Davud *(Aleyhi's-Selâm)*'ın eliyle Talût'un düşmanına karşı üstünlük kazanarak onu yenmesi gibi olayları sana aktardık, tüm yönleriyle açıkladık, demektir.

« نَتْلُوهَا » kavli, « اٰيَاتُ اللّٰهِ » kavlinden haldir. Bunda etkili amil ise işaret manası-ismidir. Ya da, « اٰيَاتُ اللّٰهِ » kavli, « تِلْكَ » işaret isminden bedeldir. « نَتْلُوهَا » kavli de bunu haberidir.

« عَلَيْكَ بِالْحَقِّ » Bunda Kitap ehlinin asla şüpheye düşmeyecekleri bir şekilde kesin olarak sana açıklıyoruz. Çünkü onların kitaplarında da zaten bu şekilde yer almaktadır.

« وَاِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ » Herhangi bir kitaptan okumaksızın ve ehli olan birinden dinleyip işitmeksizin bu gerçekleri onlara bildir. Çünkü sen gönderilen peygamberlerdensin.

❁ ❁ ❁

253. — 257. ÂYETLER

تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلٰى بَعْضٍ مِنْهُمْ مَنْ كَلَّمَ اللّٰهُ
وَرَفَعَ بَعْضَهُمْ دَرَجَاتٍ وَاٰتَيْنَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ الْبَيِّنَاتِ
وَاَيَّدْنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ وَلَوْ شَٓاءَ اللّٰهُ مَا اقْتَتَلَ الَّذِينَ مِنْ
بَعْدِهِمْ مِنْ بَعْدِ مَا جَٓاءَتْهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَلٰكِنِ اخْتَلَفُوا فَمِنْهُمْ
مَنْ اٰمَنَ وَمِنْهُمْ مَنْ كَفَرَ وَلَوْ شَٓاءَ اللّٰهُ مَا اقْتَتَلُوا وَلٰكِنَّ
اللّٰهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ ﴿٢٥٣﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوٓا اَنْفِقُوا مِمَّا
رَزَقْنَاكُمْ مِنْ قَبْلِ اَنْ يَاْتِيَ يَوْمٌ لَا بَيْعٌ فِيهِ وَلَا خُلَّةٌ وَلَا
شَفَاعَةٌ وَالْكَافِرُونَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٢٥٤﴾ اَللّٰهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ
اَلْحَيُّ الْقَيُّومُ لَا تَاْخُذُهُ سِنَةٌ وَلَا نَوْمٌ لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ
وَمَا فِي الْاَرْضِ مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُٓ اِلَّا بِاِذْنِهِ يَعْلَمُ مَا
بَيْنَ اَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِنْ عِلْمِهِٓ اِلَّا بِمَا
شَٓاءَ وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ وَلَا يَؤُدُهُ حِفْظُهُمَا
وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ ﴿٢٥٥﴾ لَٓا اِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ
الْغَيِّ فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللّٰهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ
بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقٰى لَا انْفِصَامَ لَهَا وَاللّٰهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٥٦﴾ اَللّٰهُ
وَلِيُّ الَّذِينَ اٰمَنُوا يُخْرِجُهُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ اِلَى النُّورِ وَالَّذِينَ

كَفَرُوا اَوْلِيَاؤُهُمُ الطَّاغُوتُ يُخْرِجُونَهُمْ مِنَ النُّورِ اِلَى الظُّلُمَاتِ اُولٰئِكَ اَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٥٧﴾

Meâli

253. İşte böylece peygamberlerden kimini ötekilerine üstün kıldık. Allah onlardan kimisiyle konuşmuş ve kimilerini de derecelerle yükseltmiştir. Meryem oğlu İsa'ya apaçık belgeler verdik ve onu Rûhu'l-Kudüs ile güçlendirdik. Eğer Allah dileseydi o peygamberlerden sonra gelen toplumlar, kendilerine gelen apaçık mucizelerden sonra savaşmazlardı. Ama onlar anlaşmazlığa düştüler. Onlardan kimisi iman etti, kimisi de kâfir oldu. *(Bütün bunlara rağmen)* Allah dileseydi onlar savaşmazlardı. Fakat Allah dilediğini yapar.

254. Ey iman edenler! Ne bir alışverişin, ne bir dosttan medet beklemenin ve ne de bir şefaatin bulunmadığı gün gelmeden önce size rızık verdiğimiz şeylerden Allah yolunda harcayın. Kâfirlere gelince, onlar zalimlerin *(hakkı tanımayanların)* ta kendileridirler.

255. Allah, kendisinden başka hiçbir mabud olmayan bir tek ilâhtır. Haydır *(ebedi ve ezeli diridir)*, Kayyumdur *(bütün varlıkların durumlarını elinde bulundurup ayakta tutan ve koruyandır)*. O'nu ne bir uyuklama ve ne de bir uyku tutar. Göklerde ve yerde var olanların tamamı O'nundur. İzni olmadan O'nun katında kim şefaat edebilir? O, kullarının yaptıklarını da ileride yapacaklarını da bilir. O'nun bilgisi dışında asla gizli bir şey kalmaz. Allah'ın dilediklerinin *(öğrettiklerinin)* dışında kulları O'nun ilminden hiçbir şeyi tam olarak *(ihata edip)* kavrayamazlar. O'nun kürsüsü *(ilmi ve kudreti)* bütün gökleri ve yeri kuşatıp içine almıştır. Gökleri ve yeri gözetip koruması O'na ağır ve zor gelmez. O çok yücedir ve çok uludur.

256. Dinde zorlama yoktur. Artık doğru olan *(İslâm yolu)* ile batıl olan *(küfür yolu)* birbirinden ayrıl*(ıp gerçek ortaya çık)*mıştır. Öyleyse her kim tağutu reddedip Allah'a iman ederse işte o, muhakkak kopması mümkün olmayan sapasağlam kulpa yapışmıştır. Allah her şeyi hakkıyla işitendir, bilendir.

257. Allah iman edenlerin velisi ve dostudur. Onları karanlıklardan nura *(aydınlığa)* çıkarır. Kâfirlere gelince onların da yardımcıları ve velileri tağuttur. Onları aydınlıktan alıp karanlıklara götürür. İşte bunlar cehennemliktirler. Onlar orada ebedi olarak kalıcıdırlar.

Tefsiri

٢٥٣- ﴿ تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلٰى بَعْضٍ مِنْهُمْ مَنْ كَلَّمَ اللّٰهُ وَرَفَعَ بَعْضَهُمْ دَرَجَاتٍ وَاٰتَيْنَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ الْبَيِّنَاتِ وَاَيَّدْنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ وَلَوْ شَاۤءَ اللّٰهُ مَا اقْتَتَلَ الَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ مِنْ بَعْدِ مَا جَاۤءَتْهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَلٰكِنِ اخْتَلَفُوا فَمِنْهُمْ مَنْ اٰمَنَ وَمِنْهُمْ مَنْ كَفَرَ وَلَوْ شَاۤءَ اللّٰهُ مَا اقْتَتَلُوا وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ ﴾

253 – İşte böylece peygamberlerden kimini ötekilerine üstün kıldık. Allah onlardan kimisiyle konuşmuş ve kimilerini de derecelerle yükseltmiştir. Meryem oğlu İsa'ya apaçık belgeler verdik ve onu Rûhu'l-Kudüs ile güçlendirdik. Eğer Allah dileseydi o peygamberlerden sonra gelen toplumlar, kendilerine gelen apaçık mucizelerden sonra savaşmazlardı. Ama onlar anlaşmazlığa düştüler. Dolayısıyla onlardan kimisi iman etti, kimisi de kâfir oldu. (Bütün bunlara rağmen) **Allah dileseydi onlar savaşmazlardı. Fakat Allah dilediğini yapar.**

« تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلٰى بَعْضٍ » *"İşte böylece sözünü ettiğimiz peygamberlerden kimini ötekilerine üstün kıldık."* « تِلْكَ الرُّسُلُ » kavliyle burada bu surede söz konusu edilen peygamberlerden, Hz. Adem *(Aleyhi's-Selâm)*'den tutun ta Hz. Davud *(Aleyhi's-Selâm)* peygambere kadar haklarında bilgi verilen peygamberler ya da Allah Rasûlü *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'in bilgisi dahilinde bulunan peygamberler söz konusu edilmektedirler.

« فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلٰى بَعْضٍ » Buna göre bunlar peygamberliklerinin ötesinde birtakım özelliklerle ve meziyetlerle üstün kılınmışlardır. Çünkü; bunların hepsi de tıpkı mü'minlerin birbiriyle eşit olması gibi risalet görevinde eşittirler. Yani; mü'minler nasıl ki imam açısından eşit iseler,

peygamberler de risalet görevinde eşittirler. Mü'minler nasıl ki iman dışında taatleri ve amelleri bakımından farklılık gösterebiliyorlarsa, işte peygamberler de böyledir. Nitekim Rabbimiz bu gerçeği daha sonra şöyle açıklamaktadır:

« مِنْهُمْ مَنْ كَلَّمَ اللّٰهُ وَرَفَعَ بَعْضَهُمْ دَرَجَاتٍ » *"Allah onlardan kimisiyle* –örneğin Hz. Musa ile, arada herhangi bir elçi olmaksızın direkt olarak– *konuşmuş ve kimilerini de derecelerle yükseltmiştir."* « كَلَّمَ اللّٰهُ » demek, « كَلَّمَهُ اللّٰهُ » takdirinde olup, Allah kendisiyle konuştu, manasınadır ve bu zat da Hz. Musa *(Aleyhi's-Selâm)*'dır. Burada ilgi cümleciğinden ait yani zamir hazfedilmiştir. Buna göre mana şöyledir: *"Onlardan öylesi de var ki, Allah aralarında bir elçi olmaksızın kendisiyle konuştu,"* bu da Musa *(Aleyhi's-Selâm)*'dır.

« وَرَفَعَ بَعْضَهُمْ » kavli birinci mef'uldür, « دَرَجَاتٍ » kelimesi de ikinci mef'uldür. Yani, derecelerle veya derecelere .... demektir. Kısaca onlardan kimisini de diğer peygamberlerin üzerine derece bakımından yükseltti. Nitekim fazilet bakımından peygamberler aralarında birtakım farklılıklara sahip olmalarının yanında, onlardan derecelerle çok daha üst durumda olan da vardır ki, bu da Hz. Muhammed *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'dir. Çünkü Allah onu, evrensel olarak tüm insanlığa ve cinlere peygamber olarak göndermiştir. Öyle ki; Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* Efendimize binlerce denilebilecek manada çok mucizeler verilmiştir. Ondan önceki hiçbir peygambere bu manada mucize verilmiş değildir. Bu mucizelerin en büyüğü de Kur'an'dır. Çünkü bu Kur'an mucizesi dünya durdukça yeryüzünde var olacaktır

Burada bu konunun açık ve net olarak değil de üstü kapalı bir ifadeyle anlatılmasındaki incelik ise, onun durum ve konumunu yüceltmektir. Bir de, ondan başka hiçbir peygamberde benzeri görülmeyen özel durumu sebebiyledir. Öyle bir farklılık ki; başka birisiyle asla karıştırılamayacak kadar net ve belirgin.

Farklı bir yoruma göre de bununla belirtilmek istenen Hz. Muhammed *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*, Hz. İbrahim *(Aleyhi's-Selâm)* ve bu ikisi dışındaki *ulu'l-azm* peygamberlerdir.

« وَاٰتَيْنَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ الْبَيِّنَاتِ وَاَيَّدْنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ » *"Meryem oğlu İsa'ya* –ölüleri diriltmek, anadan doğma körleri, alaca hastalığına yakalananları ve buna benzer şeyleri iyileştirmek gibi– *apaçık belgeler verdik ve onu Rûhu'l-Kudüs* –Cebrail veya İncil– *ile güçlendirdik."*

« وَلَوْ شَاءَ اللّٰهُ مَا اقْتَتَلَ الَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمُ الْبَيِّنَاتُ » *"Eğer Allah dileseydi, o peygamberlerden sonra gelen toplumlar kendilerine gelen apaçık belgelerden sonra* –ihtilâfa ve ayrılmazlığa düşerek– *savaşmazlardı."* Çünkü savaşların nedeni anlaşmazlıklardır. « وَلٰكِنِ اخْتَلَفُوا » *"Ancak onlar* –benim dilememle– *anlaşmazlığa düştüler."* Daha sonra Rabbimiz anlaşmazlık nedenlerini açıklayarak şöyle buyuruyor:

« فَمِنْهُمْ مَنْ اٰمَنَ وَمِنْهُمْ مَنْ كَفَرَ » *"Dolayısıyla onlardan kimisi iman etti, kimisi de kâfir oldu."* Hepsi de Benim dilememle oluyor. Yüce Allah şöyle buyuruyor:

"Tüm peygamberlerimin işlerini bu şekilde belirledim. Hepsi için aynı kanunu uyguladım. Hiçbir peygamberin ne sağlığında ve ne de ölümlerinden sonra bütün ümmetinin ona uymakta bir araya geldikleri, anlaşmazlığa düşmedikleri olmamıştır. Aksine onun hakkında anlaşmazlığa düşmüşler, «onlardan kimisi iman etti, kimisi de karşı çıkıp kâfir oldu.»

« وَلَوْ شَاءَ اللّٰهُ مَا اقْتَتَلُوا » *"Bütün bunlara rağmen Allah dileseydi onlar* –anlaşmazlığa düşerek– *savaşmazlardı."* Burada bunun tekrarı durumu pekiştirmek ve te'kit içindir. Yani, *"Ben onların savaşmamalarını di-leseydim, savaşmazlardı. Çünkü mülkümde cereyan eden her olay ancak be-nim meşietime, yani dilememe bağlıdır."* İşte işin bu noktası, Mutezile Mezhebinin görüşünü geçersiz kılıyor. Çünkü Allah, *"Eğer onların savaşmalarını dilemesem, onlar savaşmazlardı"* diye bildirmektedir. Oysa Mutezile Mezhebi savunucuları diyorlar ki, *"Allah onların savaşmamalarını istedi ve fakat onlar buna rağmen savaştılar."*

« وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ » *"Fakat Allah dilediğini yapar."* Allah, ayetin bu ifadesiyle mutlak manada iradenin kendi zatına ait olduğunu, başkasına has olmadığını net olarak bildirmektedir. Nitekim Ehli Sünnetin de mezhebi (görüşü) budur.

٢٥٤ — ﴿ يَا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوٓا اَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاكُمْ مِنْ قَبْلِ اَنْ يَاْتِيَ يَوْمٌ لَا بَيْعٌ ف۪يهِ وَلَا خُلَّةٌ وَلَا شَفَاعَةٌ وَالْكَافِرُونَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴾

254 – Ey iman edenler! Ne bir alışverişin, ne bir dosttan medet beklemenin ve ne de bir şefaatin bulunmadığı gün gelmeden önce size rızık verdiğimiz şeylerden Allah yolunda harcayın. Kâfirlere gelince, onlar zalimlerin (hakkı tanımayanların) **ta kendileridirler.**

« يَا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوٓا اَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاكُمْ مِنْ قَبْلِ اَنْ يَاْتِيَ يَوْمٌ لَا بَيْعٌ ف۪يهِ وَلَا خُلَّةٌ وَلَا شَفَاعَةٌ » *"Ey iman edenler! Ne bir alışverişin, ne bir dosttan medet beklemenin ve ne de bir şefaatin* (kayırmanın) *bulunmadığı gün gelmeden önce size rızık olarak verdiğimiz şeylerden Allah yolunda harcayın."*

« يَا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوٓا اَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاكُمْ » Allah yolunda cihad etmek üzere harcayın. Ya da bu hüküm genel manasıyla farz olan her sadaka-yardım ya da zekât manasınadır. « مِنْ قَبْلِ اَنْ يَاْتِيَ يَوْمٌ لَا بَيْعٌ ف۪يهِ » Yani; daha önce yapmamış olduğunuz harcamalara karşı hiçbir şey yapabilme gücüne sahip olamayacağınız ve infak etmek için de başvuracağınız bir alışverişin olamayacağı o gün... « وَلَا خُلَّةٌ » Dostlarınızın size müsamaha ile yaklaşacakları imkanı olmayan o gün.. « وَلَا شَفَاعَةٌ » Kâfirler için bir şefaatin var olmadığı, demektir. Çünkü mü'minler için şefaat vardır. Yahut Allah'ın izninden sonra mü'minler için şefaat olacaktır.

« وَالْكَافِرُونَ هُمُ الظَّالِمُونَ » *"Kâfirlere gelince onlar zalimlerin* (hakkı tanımayanların) *ta kendileridirler."* Çünkü kâfirler, kıyamet gününde ihtiyaç duyacakları şeyleri yapmamakla kendi canlarına kıyıp haksızlık edenlerdir. Veya, *kıyamet gününü inkâr eden bunlar, zalimlerin ta kendileridirler.*

Kıraat imamlarından İbn Kesir, Ebu Amr ve Yakub, fetha ile « لَا بَيْعَ ف۪يهِ وَلَا خُلَّةَ وَلَا شَفَاعَةَ » olarak kıraat etmişlerdir.

٢٥٥- ﴿ اَللّٰهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَۚ اَلْحَيُّ الْقَيُّومُۚ لَا تَأْخُذُهُ سِنَةٌ وَلَا نَوْمٌۜ لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِۜ مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُٓ اِلَّا بِاِذْنِهِۜ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ اَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْۚ وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِنْ عِلْمِهِٓ اِلَّا بِمَا شَٓاءَۚ وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَۚ وَلَا يَؤُ۫دُهُ حِفْظُهُمَاۚ وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ ﴾

255 – Allah, kendisinden başka hiçbir mabud olmayan bir tek ilâhtır. Haydır (ebedi ve ezeli diridir), **Kayyumdur** (bütün varlıkların durumlarını elinde bulundurup ayakta tutan ve koruyandır). **O'nu ne bir uyuklama ve ne de bir uyku tutar. Göklerde ve yerde var olanların tamamı O'nundur. İzni olmadan O'nun katında kim şefaat edebilir? O, kullarının yaptıklarını da ileride yapacaklarını da bilir. O'nun bilgisi dışında asla gizli bir şey kalmaz. Allah'ın dilediklerinin** (öğrettiklerinin) **dışında kulları O'nun ilminden hiçbir şeyi tam olarak** (ihata edip) **kavrayamazlar. O'nun kürsüsü** (ilmi ve kudreti) **bütün gökleri ve yeri kuşatıp içine almıştır. Gökleri ve yeri gözetip koruması O'na ağır ve zor gelmez. O çok yücedir ve çok uludur.**

« اَللّٰهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ » *"Allah, kendisinden başka hiçbir mabud olmayan bir tek ilâhtır. Hay'dır* (ebedi ve ezeli diridir), *Kayyum'dur* (bütün varlıkların durumlarını elinde bulundurup ayakta tutan ve koruyandır)."

Burada, « لَا » ismi, haberi ve bedel kılındığı yer itibariyle mübtedanın haberidir. Bu mübteda ise, « اَللّٰهُ » ismi celalidir. « الْحَيُّ » Faniliğine asla bir yol olmayan baki, demektir. Ölmeyen ve hep diri olan manasında ezeli ve ebedidir. « الْقَيُّومُ » Daim ve her zaman yaratmış olduğu varlıkları elinde tutan ve onları koruyup muhafaza eden, demektir.

« لَا تَأْخُذُهُ سِنَةٌ وَلَا نَوْمٌ » *"O'nu ne bir uyuklama ve ne de bir uyku tutar."* « سِنَةٌ » kelimesi, uyku öncesi insanda meydana gelen dalgınlık, gevşeme ve uyuklama halidir. Mufaddal b. Muhammed Dabbi ise, « سِنَةٌ » kelimesini « السَّنَةُ » olarak değerlendirmiş ve bu okuyuşuyla kelimenin manası, başta meydana gelen ağırlık halidir. « نُعَاسٌ » ise gözlerde meydana gelen ağırlık, uykusuzluk halidir. « نَوْمٌ » kelimesi ise, kalbin uyu-

ması halidir ki, diğer ikisine göre en ağır olanıdır. İşte bu ifadeler, *"kayyum"* ismini tekid etmektedir. Çünkü; bir varlık eğer uyukluyorsa veya uyuyorsa ya da üzerine bir ağırlık çöküyorsa böyle bir varlığın kayyum olması asla söz konusu değildir, muhaldir.

Hz. Musa *(Aleyhi's-Selâm)*'ya vahyedilerek denilir ki: *"Şu kimselere söyle; gökleri ve yeri Ben kudretimle tutmaktayım. Eğer beni bir uyku ya da uyuklama tutsa gökler ve yer yok olur."* [27]

« لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ » *"Göklerde ve yerde var olanların tamamı* –hem mülk olarak ve hem milk olarak– *O'nundur."* Yani; göklerde ve yerde var olanların tamamı hem otorite ve hükümranlık olarak Allah'a aittir ve her şey bütün varlıklar Allah'ındır.

« مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ » *"İzni olmadan O'nun katında kim şefaat edebilir?"* Allah'ın izni olmaksızın katında kimse asla şefaat edemez. İşte bu ifade yüce Allah'ın melekutunu ve kibriyasını; yani O'nun azametini, yüceliğini ve celâlini açıklamaktadır. Çünkü yarın kıyamet gününde hiçbir kimse Allah kendisine izin vermedikçe asla Onunla konuşmaya cesaret edemez, kendisinde böyle bir güç bulamaz.

Burada kâfirlerin iddia edip ileri sürdükleri ve *"yarın putlar bize şefaat edecek"* dedikleri gibi onların bu iddialarına da bir red cevabıdır ayetin bu kısmı.

« يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ » *"O, kullarının yaptıklarını da ileride yapacaklarını da bilir."* Allah kullarından önce olanları bildiği gibi onlardan sonra olacakları da bilir. « أَيْدِيهِمْ » de yer alan zamir ise, *"göklerde ve yerde var olanlara racidir. Çünkü bu her iki gezegende de akıl sahibi varlıklar bulunmaktadır. O'nun bilgisi dışında asla bir şey kalmaz."*

« وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ » *"Allah'ın dilediklerinin* (öğrettiklerinin) *dışında kulları O'nun ilminden* –O'nun malumu olan şeylerden– *hiçbir şeyi tam olarak* (ihata edip) *kavrayamazlar."* Nitekim bir duada şöyle denir: *"Allah'ım hakkımızda bildiklerinden bizi mağfiret eyle!"*

---

[27] Ebu Ya'la, Müsned; 6669. Bk. Mecmeu'z-zevâid; 1/83.

« اِلاَّ بِمَا شَٓاءَ » kavli, öğrettikleri manasınadır.

« وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ » *"O'nun kürsüsü* (ilmi ve kudreti) *bütün gökleri ve yeri kuşatıp içine almıştır." "kürsü"* kelimesi burada Allah'ın ilmi manasınadır. Nitekim, *kürrase* diye adlandırılan Kitap da bu manadadır. Çünkü o da içinde bilgi taşımaktadır. *"kerasi"* de alimler, bilginler demektir. Bir de ilme kürsü adının verilmesi, alimin ya da bilgin kimsenin yeri ve makamı olması bakımından da bu manasıyla ilme de kürsü denmiştir. Bu adeta yüce Allah'ın şu kavli gibidir:

﴿ رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَحْمَةً وَعِلْمًا ﴾

"Rabbimiz! Senin rahmetin ve ilmin her şeyi kuşatmıştır." [28]

Kürsü bir yoruma göre de Allah'ın mülkü manasınadır. Bu ismi alma nedeni, mülkünün kürsüsü durumunda olan yeri itibariyledir. Ya da bundan maksat Allah'ın Arş'ıdır. Nitekim Hasan Basri'den de bu manada rivayet olunmuştur. Ya da bu, Arş'ın altında bir tahttır. Nitekim hadiste şöyle buyurulmuştur:

"Yedi kat gök, kürsüye göre çöle bırakılmış bir halka gibidir. Arş'ın kürsüye göre üstünlüğü ve değeri, çölün halkaya olan üstünlüğü gibidir." [29]

Ya da "kürsü" Allah'ın kudreti demektir. Nitekim bunun da delili Rabbimizin şu kavlidir:

« وَلَا يَؤُدُهُ حِفْظُهُمَا وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ » *"Gökleri ve yeri gözetip korunması, O'na ağır ve zor gelmez. O* –mülkü ve otoritesi bakımından– *çok yücedir ve* –izzet ve celâli açısından da– *çok uludur."*

Ya da, « الْعَلِيُّ » demek, kendisine lâyık olmayan nitelemelerden yücedir, beri ve uzaktır, manasındır. « الْعَظِيمُ » ise kendi şanına yaraşır sıfatlarla muttasıftır, demektir. Rabbimizin bu iki sıfatı da tevhidî manayı tam kemal manasıyla kapsamaktadırlar

Bakara Suresinin 255. âyeti olan *(ve adına Ayet'el-Kürsî denen)* bu ayette cümleler arasında herhangi bir atıf (bağ) edatı olmaksızın dizilmiş-

---

[28] Ğafir-Mü'min,7.
[29] İbn Merduye rivayet etmiştir. Bk. İbn Kesir, Tefsir; 1/458.

lerdir. Çünkü tüm cümleler birer gerçeği açıklamak için gelmişlerdir. Bunlar sırasıyla şöyledir:

1– Allah'ın tüm yarattığı varlıklarının her durumuyla ilgili olarak onları kendi gözetimi altında tuttuğu ve her şeyini düzene koyduğudur. Bunlardan hiçbirisinde herhangi bir yanılgı ve unutkanlık söz konusu olmaksızın hepsinin de üzerinde bu manada hüküm icra ettiğidir.

2– Çünkü; Allah tedbiri altında bulundurduğu ve işlerini düzene koyduğu tüm varlıkların sahibi ve malikidir.

3– Şanının yüceliği, kibriyası ve azameti gereği bu böyledir.

4– Tüm yarattığı varlıkların durumlarını her bakımdan ihatası ve kuşatması altına almıştır.

5– İlminin genişliği, bu ilminin tüm malumata, yani bilinen her şeye taallûku itibariyle ya da celâli ve kudretinin azameti bakımından bunun böyle olduğu gerçeğini ortaya koymak ve açıklamak içindir.

İşte bu ayet tüm bu noktalar sebebiyle ve daha bizim bilemediğimiz niceleri açısından bu ayet faziletli ve üstün bir ayet kılınmış ve nitekim faziletine ilişkin olarak da birçok hadisler rivayet olunmuştur. İşte bu konuda gelen rivayetlerden bazıları şöyledir:

1– Hz. Ali *(Radıyallahu Anh)*, Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'-den rivayet etmiştir:

"Kim her farz namazın peşinden Ayete'l-Kürsi'yi okursa cennete girmesinde kendisiyle cennet arasındaki tek engel ölümdür. Bu ayeti de okumaya devam edecek olanlar ancak sıddik (sözü ve özü bir olanlar) *ya da abid* (çok ibadet edenler)*dir. Kim yatağına yatacağında bu ayeti okursa Allah onu kendi canına kıyacaklardan, komşusunun kötülüğünden, komşusunun komşusu durumunda olanların kötülüğünden ve çevresindeki evlerin ya da çevresinde geceleyenlerin kötülüklerinden güvencede kılar."* [30]

2– Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurur:

"Beşerin (insanların) *efendisi Hz. Adem'dir. Arapların efendisi Muhammed'dir. Ancak ben yine de bununla övünmem. İranlıların efendisi Selman'dır. Rum* (Bizanslı)*ların efendisi de Suheyb'tir. Habeşlilerin efendisi Bilal'dır. Dağların efendisi* (önemlisi) *Tur dağıdır. Günlerin efendisi* (en önemlisi) *de*

[30] Beyhaki rivayet etmiştir. Nitekim, Keşşaf'ın Haşiyesinde de böyle geçmektedir. 1/303.

cuma günüdür. Sözlerin efendisi (en üstünü) *Kur'an'dır. Kur'an'ın efendisi* (en değerli olan şeyi) *de Bakara Suresidir. Bakara Suresinin efendisi de Ayete'l-Kürsi'dir."* [31]

3– Yine Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurur:

"İçinde bu ayetin okunduğu evi, şeytanlar otuz gün terk ederler. O eve kırk gece erkek ve kadın hiçbir sihirbaz ya da büyücü giremez." [32]

4– Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurur:

"Kim uyuyacağı esnada Ayete'l-Kürsi'yi okursa, Allah onu sabaha kadar koruması için bir melek gönderir (görevlendirir)*."* [33]

5– Yine Rasûlullah şöyle buyurmuş:

"Her kim akşamleyin şu iki ayeti okursa bu iki ayet sayesinde ta sabaha kadar koruma altına alınır, kim de sabahleyin o iki ayeti okursa ta akşama kadar bu iki ayet sayesinde korunma altına alınır. Bu iki ayetten biri Ayete'l-Kürsi'dir, diğeri de Mü'min (Ğafir) *Suresinden ilk ayetten itibaren ilk üç ayettir."* [34]

Çünkü bu ayet tevhid esasını, Allah'ın birliğini, azametini ve temcidini (ululuğunu) ele almaktadır. O'nun yüce sıfatlarından, niteliklerinden söz etmektedir. Çünkü Aziz ve yüce Rab olan Allah'ı anmaktan daha üstün bir şey olamaz. Dolayısıyla Allah'ı zikretme, anma mahiyetinde olan bir şey elbette diğer şeyleri anmaktan daha değerli ve faziletlidir. Böylece anlaşılıyor ki, ilimler içerisinde en değerli ve en önemli olan ilim *"tevhid"* ile ilgili olan ilimdir.

٢٥٦﴿ لَٓا اِكْرَاهَ فِي الدّ۪ينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّۚ فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللّٰهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقٰىۗ لَا انْفِصَامَ لَهَاۜ وَاللّٰهُ سَم۪يعٌ عَل۪يمٌ ﴾

256 – Dinde zorlama yoktur. Artık doğru olan (İslâm yolu) **ile batıl olan** (küfür yolu) **birbirinden ayrıl**(ıp gerçek ortaya çık)**mıştır. Öy-**

---

[31] Deylemi, Müsnedu'l-Firdevs; 3471.

[32] İbn Hacer, ben buna rastlayamadım, demiştir. Bk. el-Keşşaf; 1/302.

[33] İbn Daris Katade'den rivayet etmiştir. Nitekim, el-Dürrü'l-Mensur'da da böyledir, 2/15.

[34] Bk. Tirmizi, 2879.

leyse her kim tağutu reddedip Allah'a iman ederse işte o, muhakkak kopması mümkün olmayan sapasağlam kulpa yapışmıştır. Allah her şeyi hakkıyla işitendir, bilendir.

« لَآ إِكْرَاهَ فِى الدِّينِ » *"Dinde zorlama yoktur."* Yani hiçbir kimse hak dinine girsin diye icbar olunamaz. Bu hak din de İslâm dininden başkası değildir. Bir yoruma göre bu ifade, *"men etme, yasaklama"* manasında haberdir.

Rivayete göre, Ensar'dan bir zatın iki oğlu varmış, her iki oğlu da Hristiyanlık dinini seçmişlerdi. Babası bunlara baskı yaparak İslâm'ı seçmelerini ve onda kalmalarını ister ve:

— *"Siz Müslüman olmadıkça sizi bırakmam."* der. Ancak her iki oğlu da buna yanaşmazlar ve nihayet durum Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'a iletilir ve Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'in huzurunda şikayetlerini dile getirirler. Ensar'dan zat der ki:

— *Ey Allah'ın Rasûlü! Benim bir kısmım* (ailemden bazısı) *cehenneme girecek mi, işte ben onu bekliyorum."* Bunun üzerine bu âyet iner ve adam da çocuklarının peşlerini bırakır." [35]

Abdullah b. Mesud ve bir grup (cemaat) diyorlar ki; bu ayet İslâm'ın ilk dönemlerinde bu manasıyla geçerliydi. Daha sonraları bu ayet savaşma ve cihad ile ilgili ayetin gelmesiyle neshedilmiştir.

« قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ » *"Artık doğru olan* (İslâm yolu) *ile batıl olan* (küfür yolu) *birbirinden ayrıl*(ıp gerçek ortaya çık)*mıştır."* Yani; açık seçik olarak ve net delillerle iman ile küfür birbirinden ayırdedilir olmuştur. Neyin hak ve neyin batıl olduğu gerçeği ortadadır.

« فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللّٰهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقٰى لَا انْفِصَامَ لَهَا » *"Öyleyse her kim tağutu* –şeytanı ve putları, putlaştırılan şeyleri– *reddedip Allah'a iman ederse, işte o, muhakkak kopması olmayan sapasağlam kulpa yapışmıştır."* [36]

---

[35] Bk. Vahidi, Esbabu'n-Nüzul, s. 52.

[36] **Tağut:** İnsanın haddini aşarak, Allah'tan başkasını mabut edinmesidir. Buna göre Allah'ın emirlerini ve yasaklarını tanımaksızın ve şeriatını reddetmek suretiyle olan her itaat tağuttur. Her rejim ve ideoloji, hak dinin dışında din gibi kabul edilen her

« اِسْتَمْسَكَ » kelimesi, « تَمَسَّكَ » manasınadır. Bu da *yapışmak, tutunmak,* demektir. « بِالْعُرْوَةِ » ise bağlanılan, takınılan şey, külp, tutamak manasınadır. « الْوُثْقٰى » kelimesi, « اَوْثَقُ » kelimesinin müennesidir. Bu, hiç kopmayan çok güçlü ip, sağlam ve güvenilir, demektir. « لَا انْفِصَامَ لَهَا » *kopma imkanı olmayan,* manasınadır. Bu, bir bakıma bilinen maddi örneklerden ve delillerden hareketle gerçeği kavramak manasına gelen bir temsil yani örneklendirmedir. Gözle görülebilen ve duyularla anlaşılabilenlerden yola çıkılarak gerçeğe ulaşmanın bir yoludur. Bu şekilde bu ayeti dinleyip duyan bir kimse bunları kafasında canlandırsın ve adeta olay karşısında cereyan ediyormuş ve kendisi de gözleriyle bu gerçeği görüyormuşçasına hareket etsin de bu sayede inancını pekiştirmiş olsun. Bu durumda mana şöyle olur:

"Kişi kendi adına öylesine sağlam olarak dinine bağlansın ki, asla herhangi bir noktadan ona herhangi bir şüphe girişine izin verilemesin."

Kaldı ki; « وَاللّٰهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ » *"Allah her şeyi* –onun ikrarını– *hakkıyla işitendir,* –ve itikadını da hakkıyla– *bilendir."*

٢٥٧– ﴿ اَللّٰهُ وَلِيُّ الَّذِينَ اٰمَنُوا يُخْرِجُهُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ اِلَى النُّورِ وَالَّذِينَ كَفَرُوٓا اَوْلِيَآؤُهُمُ الطَّاغُوتُ يُخْرِجُونَهُمْ مِنَ النُّورِ اِلَى الظُّلُمَاتِ اُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴾

257 – Allah iman edenlerin velisi ve dostudur. Onları karanlıklardan nura (aydınlığa) **çıkarır. Kâfirlere gelince onların da yardımcıları ve velileri tağuttur. Onları aydınlıktan alıp karanlıklara götürür. İşte bunlar cehennemliktirler. Onlar orada ebedi olarak kalıcıdırlar.**

---

sistem ve her yasa bu anlamda tağut kavramı içinde yer aldığı gibi, her çeşit put ve putlaştırılan her varlık ve madde de yine tağuttur. Dolayısıyla bir toplumun tağutu denilince o toplum tarafından Allah ve Rasulünün emir ve hükümleri dışlanmak suretiyle bağlı kaldıkları ve uygulayageldikleri her sistem, rejim ve ideoloji bu manasıyla tağuttur. Allah'ı ve hükümlerini tanımamaktır. Yoksa bu yalnız şeytanlar veya putlar demek değildir. (Mütercimin notu)

« اَللّٰهُ وَلِيُّ الَّذِينَ اٰمَنُوا » *"Allah iman edenlerin velisi ve dostudur."* Yani; iman etmek isteyenlerin yanındadır ve onların yardımcısıdır, onların işlerini çekip çevirendir. « يُخْرِجُهُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ اِلَى النُّورِ » *"Onları* –küfrün ve dalâletin, sapıklığın– *karanlıklarından nura* (aydınlığa) –iman ve hidayete (yoluna)– *çıkarır."*

Ayette *"zulümat* (karanlıklar)*"* kelimesinin çoğul olarak getirilmiş olması, bunların değişik ve farklı olmaları açısındandır. Oysa *"nûr* (aydınlık)*"* kelimesinin tekil olması ise, imanın bir tek olmasındandır. Yani; inancın bir tekliği ölçü alınmasından dolayıdır.

« وَالَّذِينَ كَفَرُوا اَوْلِيَاؤُهُمُ الطَّاغُوتُ » *"Kâfirlere gelince onların da yardımcıları ve velileri tağutlur."*

« وَالَّذِينَ كَفَرُوا » kavli burada mübtedadır. « اَوْلِيَاؤُهُمُ الطَّاغُوتُ » cümlesi de bunun haberidir.

« يُخْرِجُونَهُمْ مِنَ النُّورِ اِلَى الظُّلُمَاتِ » *"Onları aydınlıktan alıp karanlıklara götürür."* Yine burada, *"zulümat"* kelimesi çoğul olarak gelmiştir. Çünkü *tağut* kelimesi mana itibariyle çoğul anlamındadır. Yani; bunun manası şöyledir: *"Küfürde ısrar edenlerin hali ve onların işleri nur* (hidayet) *üzere olanların tak aksinedir."* Ya da bunun manası şöyle olabilir:

"Allah mü'minlerin velisi ve yardımcısıdır. Eğer mü'minler din ve inançlarında herhangi bir kuşkuya düşerlerse, hemen onlara doğruyu gösterecek noktaya, mü'minleri yönlendirerek yardım eder. Böylece onları girdikleri çıkmazdan bu doğruya muvaffak kılar. Böylece onların yakini ve kesin bilgi manasında aydınlığa çıkmalarını, "nuru'l-yakine" ulaşmalarını sağlar. Kâfirlere gelince onların yardımcıları da şeytanlardır. Şeytanlar onlar tarafından da görülen nurun aydınlığından ve apaçık delillerinden uzaklaştırıp şüphe ve kuşkunun karanlıklarına bırakırlar."

« اُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ » *"İşte bunlar cehennemliktirler. Onlar orada ebedi olarak kalıcıdırlar."*

❁ ❁ ❁

258. — 260. ÂYETLER

اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذ۪ى حَٓاجَّ اِبْرٰه۪يمَ ف۪ى رَبِّه۪ٓ اَنْ اٰتٰيهُ اللّٰهُ الْمُلْكَۢ اِذْ
قَالَ اِبْرٰه۪يمُ رَبِّىَ الَّذ۪ى يُحْي۪ى وَيُم۪يتُۙ قَالَ اَنَا۬ اُحْي۪ى
وَاُم۪يتُۜ قَالَ اِبْرٰه۪يمُ فَاِنَّ اللّٰهَ يَاْت۪ى بِالشَّمْسِ مِنَ الْمَشْرِقِ
فَاْتِ بِهَا مِنَ الْمَغْرِبِ فَبُهِتَ الَّذ۪ى كَفَرَۜ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِى
الْقَوْمَ الظَّالِم۪ينَۚ (258) اَوْ كَالَّذ۪ى مَرَّ عَلٰى قَرْيَةٍ وَهِىَ خَاوِيَةٌ عَلٰى
عُرُوشِهَاۚ قَالَ اَنّٰى يُحْي۪ى هٰذِهِ اللّٰهُ بَعْدَ مَوْتِهَاۚ فَاَمَاتَهُ اللّٰهُ مِائَةَ
عَامٍ ثُمَّ بَعَثَهُۜ قَالَ كَمْ لَبِثْتَۜ قَالَ لَبِثْتُ يَوْمًا اَوْ بَعْضَ يَوْمٍۜ
قَالَ بَلْ لَبِثْتَ مِائَةَ عَامٍ فَانْظُرْ اِلٰى طَعَامِكَ وَشَرَابِكَ لَمْ يَتَسَنَّهْۚ
وَانْظُرْ اِلٰى حِمَارِكَ وَلِنَجْعَلَكَ اٰيَةً لِلنَّاسِ وَانْظُرْ اِلَى الْعِظَامِ
كَيْفَ نُنْشِزُهَا ثُمَّ نَكْسُوهَا لَحْمًاۜ فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُۙ قَالَ اَعْلَمُ
اَنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَیْءٍ قَد۪يرٌ (259) وَاِذْ قَالَ اِبْرٰه۪يمُ رَبِّ اَرِن۪ى
كَيْفَ تُحْيِ الْمَوْتٰىۜ قَالَ اَوَلَمْ تُؤْمِنْۜ قَالَ بَلٰى وَلٰكِنْ
لِيَطْمَئِنَّ قَلْب۪ىۜ قَالَ فَخُذْ اَرْبَعَةً مِنَ الطَّيْرِ فَصُرْهُنَّ اِلَيْكَ ثُمَّ
اجْعَلْ عَلٰى كُلِّ جَبَلٍ مِنْهُنَّ جُزْءًا ثُمَّ ادْعُهُنَّ يَاْت۪ينَكَ سَعْيًاۜ
وَاعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ عَز۪يزٌ حَك۪يمٌ (260)

Meâli

258. Allah'ın kendisine hükümranlık verdiği kimsenin şımararak Rabbi hakkında İbrahim ile tartıştığını görmedin mi? *(İşte bu tartışma esnasında)* İbrahim ona dedi ki: "Benim Rabbim diriltip yaşatan ve öldürendir." O da: "Diriltip yaşatan ve öldüren benim." diye karşılık verdi. *(Bu defa)* İbrahim *(tekrar)* dedi ki: "Doğrusu Allah güneşi doğu tarafından doğduruyor, o halde sen de onu batı tarafından doğdur bakalım." İşte o an *(bu cevap ve istek karşısında)* kâfir *(neye uğradığını bilemeden)* şaşırıp kaldı. Allah, zalimler topluluğunu hidayete erdirmez.

259. Ya da görmedin mi o kimse gibisini ki, kendisi, binalarının duvarlarının üstüne çatılarının çöktüğü ve harabeye dönüştüğü *(ıpıssız)* bir şehre uğramıştı. *(Bu manzara karşısında)* şöyle konuşmuştu: "Bu şehir *(böylesine yerle bir olup)* öldükten sonra acaba Allah bunu nasıl diriltecek?" *(İşte onun bu konuşması üzerine)* Allah kendisini yüz sene ölmüş olarak öylece bıraktı. Sonra onu yeniden diriltti ve ona: "Ne kadar kaldın *(bekleyip durdun)*?" diye sordu. O da: "Bir gün ya da bir günden az *(bir süre kaldım)*" dedi. Allah kendisine: "Hayır yüz yıl kaldın. Yiyecek ve içeceğine bir baksana henüz bozulmamış. *(Bir de)* eşeğine bak. Seni, insanlara bir ayet *(mucize)* kılalım diye *(bu şeklide tam yüz yıl ölü bırakıp sonra yeniden dirilttik)*. Şimdi de şu kemiklere bak, onları nasıl düzenliyor (bir araya getiriyor) sonra da onlara et giydiriyoruz" dedi. Durum onun tarafından anlaşılınca "Şimdi *(çok iyi)* biliyorum ki Allah herşeye kadirdir," dedi.

260. *(Şunu da hatırla:)* Hani İbrahim Rabbine demişti ki: "Rabbim! Ölüyü nasıl dirilttiğini bana göster." Rabbi de ona: "Yoksa iman etmedinmi?" diye söyledi. İbrahim dedi ki: "Elbette iman ettim. Ancak kalbim huzur bulsun istedim." İşte bunun üzerine Rabbi ona: "O halde dört adet kuş yakala ve onları kendine iyice alıştır. Sonra da onları kesip parçalara ayır ve her bir dağın başına da o parçalardan birini bırak. Daha sonra onları sana gelmeleri için çağır, *(hepsi de)* koşarak sana geleceklerdir. İyi bilmelisin ki Allah, Azizdir, Hakimdir." buyurdu.

Tefsiri

٢٥٨- ﴿ اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذ۪ى حَٓاجَّ اِبْرٰه۪يمَ ف۪ى رَبِّه۪ٓ اَنْ اٰتٰيهُ اللّٰهُ الْمُلْكَۢ اِذْ قَالَ اِبْرٰه۪يمُ رَبِّىَ الَّذ۪ى يُحْي۪ى وَيُم۪يتُۙ قَالَ اَنَا۬ اُحْي۪ى وَاُم۪يتُۜ قَالَ اِبْرٰه۪يمُ فَاِنَّ اللّٰهَ يَأْت۪ى بِالشَّمْسِ مِنَ الْمَشْرِقِ فَأْتِ بِهَا مِنَ الْمَغْرِبِ فَبُهِتَ الَّذ۪ى كَفَرَۜ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِى الْقَوْمَ الظَّالِم۪ينَۚ ﴾

258 – Allah'ın kendisine hükümranlık verdiği kimsenin şımararak Rabbi hakkında İbrahim ile tartıştığını görmedin mi? (İşte bu tartışma esnasında) **İbrahim ona dedi ki: "Benim Rabbim diriltip yaşatan ve öldürendir." O da: "Diriltip yaşatan ve öldüren benim." diye karşılık verdi.** (Bu defa) **İbrahim** (tekrar) **dedi ki: "Doğrusu Allah güneşi doğu tarafından doğduruyor, o halde sen de onu batı tarafından doğdur bakalım." İşte o an** (bu cevap ve istek karşısında) **kâfir** (neye uğradığını bilemeden) **şaşırıp kaldı. Allah, zalimler topluluğunu hidayete erdirmez.**

Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'in hayret ve dikkatini çekmek ve onu teselli etmek üzere, ilâhlık ve rab olduğu iddiasına kalkışan Nemrut ile onunla bu konuda mücadele eden Hz. İbrahim *(Aleyhi's-Selâm)*'in durumunu aşağıdaki ayette bir gönül rahatlatıcı olarak göreceğiz. Rabbimiz şöyle buyuruyor:

« اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذ۪ى حَٓاجَّ اِبْرٰه۪يمَ ف۪ى رَبِّه۪ٓ اَنْ اٰتٰيهُ اللّٰهُ الْمُلْكَ » "*Allah'ın kendisine hükümranlık verdiği kimsenin* (Nemrut'un) *şımararak Rabbi hakkında İbrahim ile tartıştığını görmedin mi?*" Yani; Hz. İbrahim *(Aleyhi's-Selâm)*'ın Rabbinin rububiyeti konusundaki tartışmasını... « رَبِّه »' deki « ه » zamiri ya Hz. İbrahim *(Aleyhi's-Selâm)*'a veya Hz. İbrahim *(Aleyhi's-Selâm)*'ın kendisiyle tartıştığı Nemrut'a racidir. Çünkü yüce Allah her ikisinin de Rabbidir.

« اَنْ اٰتٰيهُ اللّٰهُ الْمُلْكَ » Allah'ın kendisine mülk ve varlık vermiş olması sebebiyle şımararak... Yani; ona hükümranlığın, zenginliğin verilmiş olması onu şımarttı, yoldan çıkarttı ve onun büyüklenmesine neden oldu. İşte bu yüzden de tartışmaya başladı. Yine bu ayet bu kısmıyla "*as-*

lah" olanı yaratma meselesinde Mutezilenin aleyhine bir delildir. Veya bunun manası, "Allah'ın ona varlık ve hükümdarlık verdiği zaman tartıştı." demektir.

« اِذْ قَالَ اِبْرٰهِيمُ رَبِّيَ الَّذ۪ي يُحْي۪ي وَيُم۪يتُ » "(İşte bu tartışma esnasında) *İbrahim ona dedi ki: Benim Rabbim diriltip yaşatan ve öldürendir.*" Burada, « اِذْ قَالَ » kavli, « حَاجَّ » fiiliyle mansub kılınmıştır. Eğer, « اَنْ اٰتٰيهُ » vakit manasında ise bu takdirde, « اِذْ قَالَ » bundan bedeldir.

Kıraat imamlarından Hamza, « رَبِّيَ » kelimesinde « ى » harfini sakin olarak, « رَبِّي » tarzında okumuştur, diğerleri ise ayette görüldüğü gibi okumaktalar.

Hz. İbrahim (*Aleyhi's-Selâm*)'ın, *"Benim Rabbim diriltip yaşatan ve öldürendir."* derken sanki, ona, *"Senin Rabbin de kimdir?"* diye bir soru yöneltilmiş, o da: *"Benim Rabbim diriltip yaşatan ve öldürendir."* demiş gibi bir anlam çıkıyor.

« قَالَ اَنَا اُحْي۪ي وَاُم۪يتُ » "*O da* –Nemrut da– *diriltip yaşatan ve öldüren benim, diye karşılık verdi.*" Nemrut böyle söylemekle, *"İdam etmek durumunda olduğum kimseleri dilersem idam etmem, öldürmem, onu bağışlarım, dilersem bağışlamam, öldürürüm."* demek istiyordu. Bunu da, *"Ben de diriltir ve öldürürüm."* manasında söylemekte idi. Nemrut böyle söylemekle tartışmayı kendince bitirmek istiyordu, karşısındakinin susacağını sanıyordu. Ancak öyle olmadı. İşte bunun üzerine Hz. İbrahim (*Aleyhi's-Selâm*) onu şaşırtan ve apışıp kalmasına sebep olan, demagojiye de yer bırakmayan sorusunu hemen peşinden ekleyerek şöyle söylüyordu.

« قَالَ اِبْرٰهِيمُ فَاِنَّ اللّٰهَ يَأْت۪ي بِالشَّمْسِ مِنَ الْمَشْرِقِ فَأْتِ بِهَا مِنَ الْمَغْرِبِ » "(Bu defa) *İbrahim* (tekrar) *dedi ki: Doğrusu Allah güneşi doğu tarafından doğduruyor, o halde sen de onu batı tarafından doğdur bakalım!*"

Bazı kimselerin ileri sürdükleri gibi, Hz. İbrahim (*Aleyhi's-Selâm*) bir kanıt ileri sürdü, bu olmayınca bu defa bir başkasını gündeme getirdi, böylece kanıttan kanıta geçti demek değildir. Çünkü; birinci hüccet ya da kanıt gerekli olan bir kanıt idi. Ancak lânetli adam Nemrut işi demagojiye vurup inat ederek bunu ölüme mahküm edilenlerden birini Salıver-

mek, diğerini de idam ederek öldürmek manasında ele alıp, *"Ben de yaşatır ve öldürürüm."* demesi üzerine, Hz. İbrahim *(Aleyhi's-Selâm)* bu defa onun demagoji yapamayacağı ve cevap veremeyeceği bir hüccet ve kanıtla karşı karşıya bıraktı. Çünkü; o dönemdeki insanlar genel olarak astroloji ile, falcılıkla ve gök cisimlerinin hareketlerinden mana çıkarmakla ilgili kimselerdi. Bu itibarla onlar gezegenlerin doğudan batıya yönelik olan hareketlerini bilirlerdi. Fakat; karıncanın suyun akış istikametinin tersine hareket etmesi, yürümesi gibi bizin tarafımızdan bilinen güneşin ters istikamete doğru zorunlu olarak hareket ettirilmesi olayını bunlar bilmiyordu. Nasıl ki su karıncayı gidiş yolundan mecburen akış yönü itibarıyla kendi akışına o istemese de kaptırıyorsa bu da böyledir. İşte bundan hareketle Hz. İbrahim *(Aleyhi's-Selâm)* Nemrut'a diyordu ki:

"Benim Rabbim güneşi doğal olan hareketiyle değil, emri gereği istediği gibi aksi şekilde hareket ettiriyor Eğer gerçekten sen rab isen, o halde onu doğal hareketi gereği hareket ettir. Çünkü bu, bir şeyi tersine hareket etmekten kendi normal yörüngesinde hareket ettirmek daha kolaydır. İşte sen bu kolay olanı yap."

« فَبُهِتَ الَّذِى كَفَرَ » *"İşte o an* (bu cevap ve istek karşısında) *kâfir* (neye uğradığını bilemeden) *şaşırıp kaldı."* Şaşırdı ve dehşete kapıldı. « وَاللّٰهُ لَا يَهْدِى الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ » *"Kaldı ki; Allah, zalimler topluluğunu hidayete erdirmez."* Yani, onları buna muvaffak kılmaz.

Yine derler ki; Nemrut: *«Senin Rabbin güneşi batı taraftan doğdursun.»* diye Hz. İbrahim *(Aleyhi's-Selâm)*'e söylemedi, neden? Çünkü; Allah onu bundan menetti, ona bu fırsatı vermedi. Bir başka yoruma göre denir ki; Nemrut, kendisinin rab olduğunu iddia ediyordu ve başkasının rablığını kabul etmiyor ve böyle bir itirafa kalkışmıyordu. Diğer taraftan, « قَالَ اَنَا اُحْيِى وَاُمِيتُ » kavlinin manası şöyledir:

"O, kendisine dirilten ve öldüren özelliği verilen varlık benim, başkası değil."

Bu ayet ayrıca kelâm ve münazara ilminde bu tür tartışmalarda konuşup delil getirmenin mübahlığına bir delildir. Çünkü; yüce Allah ayette şöyle buyurmuştur:

« اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذ۪ى حَٓاجَّ اِبْرٰه۪يمَ ف۪ى رَبِّه۪ » dolayısıyla tartışma iki kimse arasında cereyan eder. Ayet aynı zamanda Hz. İbrahim *(Aleyhi's-Selâm)*'in de onunla tartıştığına bir delildir. Eğer tartışma mübah olmamış olsaydı, Hz. İbrahim *(Aleyhi's-Selâm)* böyle bir şeye girişir miydi? Asla girişmezdi. Çünkü peygamberler haram iş işlemekten masumdurlar, yani haram işlemezler. Kaldı ki; bizler de, kâfirleri imana ve tevhid inancına davet etmekle emrolunmuşuz. Onları imana çağırdığımız zaman bizden mutlaka konuya ilişkin delil isteyeceklerdir. Bu da ancak karşılıklı münazara ve tartışma sırasında olabilir. Nitekim, bu durum *"Şerhu't-Te'vilat"* adlı eserde de böyle geçmektedir.

٢٥٩– ﴿ اَوْ كَالَّذ۪ى مَرَّ عَلٰى قَرْيَةٍ وَهِىَ خَاوِيَةٌ عَلٰى عُرُوشِهَاۚ قَالَ اَنّٰى يُحْي۪ى هٰذِهِ اللّٰهُ بَعْدَ مَوْتِهَاۚ فَاَمَاتَهُ اللّٰهُ مِائَةَ عَامٍ ثُمَّ بَعَثَهُۜ قَالَ كَمْ لَبِثْتَۜ قَالَ لَبِثْتُ يَوْمًا اَوْ بَعْضَ يَوْمٍۜ قَالَ بَلْ لَبِثْتَ مِائَةَ عَامٍ فَانْظُرْ اِلٰى طَعَامِكَ وَشَرَابِكَ لَمْ يَتَسَنَّهْۚ وَانْظُرْ اِلٰى حِمَارِكَ وَلِنَجْعَلَكَ اٰيَةً لِلنَّاسِ وَانْظُرْ اِلَى الْعِظَامِ كَيْفَ نُنْشِزُهَا ثُمَّ نَكْسُوهَا لَحْمًاۜ فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُۙ قَالَ اَعْلَمُ اَنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَیْءٍ قَد۪يرٌ ﴾

259 – Ya da görmedin mi o kimse gibisini ki, kendisi, binalarının duvarlarının üstüne çatılarının çöktüğü ve harabeye dönüştüğü (ıpıssız) **bir şehre uğramıştı.** (Bu manzara karşısında) **şöyle konuşmuştu: "Bu şehir** (böyleşine yerle bir olup) **öldükten sonra acaba Allah bunu nasıl diriltecek?"** (İşte onun bu konuşması üzerine) **Allah kendisini yüz sene ölmüş olarak öylece bıraktı. Sonra onu yeniden diriltti ve ona: "Ne kadar kaldın** (bekleyip durdun)**?" diye sordu. O da: "Bir gün ya da bir günden az** (bir süre kaldım)**" dedi. Allah kendisine: "Hayır yüz yıl kaldın. Yiyecek ve içeceğine bir baksana henüz bozulmamış.** (Bir de) **eşeğine bak. Seni, insanlara bir ayet** (mucize) **kılalım diye** (bu şeklide tam yüz yıl ölü bırakıp sonra yeniden dirilttik). **Şimdi de şu kemiklere bak. Onları nasıl düzenliyor** (bir araya getiriyor), **sonra da onlara et giydiriyoruz, dedi. Durum onun tarafından anlaşılınca "Şimdi** (çok iyi) **biliyorum ki Allah herşeye kadirdir" dedi.**

« اَوْ كَالَّذ۪ى مَرَّ عَلٰى قَرْيَةٍ وَهِىَ خَاوِيَةٌ عَلٰى عُرُوشِهَا » *"Ya da görmedin mi o kimse gibisini ki, kendisi, binalarının duvarlarının üstüne çatılarının çök-*

tüğü ve harabeye dönüştüğü (ıpıssız) bir şehre uğramıştı." Buradaki, « أَوْ كَالَّذِي مَرَّ » kavlinin manası, *"Ya da şunun gibisini gördün mü?"*dür. Çünkü bunun bu manaya geldiğine, önceki ayette geçen « أَلَمْ تَرَ » delâlet etmektedir. Çünkü her ikisi de hayret ifade eden kelimelerdir. Ya da bu, bir önceki ayetin ilgili kelimesinin lâfzına değil de manasına hamledilmektedir. Bunun takdiri de şöyledir: *"Sen İbrahim ile tartışan gibisini gördün mü?"* Ya da, *"Uğrayan gibisini ...."*

Keşşâf sahibi diyor ki: « كَالَّذِي »'deki « كَ » harfi zaidedir, « الَّذِي » de, « إِلَى الَّذِي حَاجَّ » kavline matuftur.[37]

Hasan Basri de diyor ki, kasabaya uğrayan kişi öldükten sonra dirilmeye iman etmeyen biri idi. Dolayısıyla bu noktada Nemrut ile aynı çizgide buluşuyorlardı ve bir de, *"Ölüyü nasıl diriltecek?"* ifadesiyle buna bir ihtimal vermemesi, böyle bir yorum yapılmasına nedendir. Ancak çoğunluğun yorumuna göre burada sözü edilen zatın Hz. Uzeyir *(Aleyhi's-Selâm)* olduğu yönündedir. Hz. Uzeyir *(Aleyhi's-Selâm)* de tıpkı Hz. İbrahim *(Aleyhi's-Selâm)*'in istediği gibi ölülerin dirilmesini gözüyle görüp böylece basiretinin artmasını istemiştir. « أَنَّى يُحْيِي » Diriltme işinin nasıl meydana getirildiğini öğrenerek acizliğini bu yoldan görmek ve aynı zamanda diriltenin de kudretinin yüceliğini ve azametini takdir ve itiraf etmektir.

Ayette kendisinden söz edilen şehir ya da kasaba Beyt-i Makdis'tir. Buhtunnasır burayı yerle bir ederek harabeye dönüştürmüştü. « وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَى عُرُوشِهَا » yani; tavanlarıyla birlikte alt üst olmuş, demektir. Ya da önce tavanları yıkılmış, sonra da üzerine duvarları devrilmiş manasında olabilir. Yüksek olan her şey, mana itibariyle Arş demektir.

« قَالَ أَنَّى يُحْيِي هٰذِهِ اللّٰهُ بَعْدَ مَوْتِهَا » "(Bu manzara karşısında) *şöyle konuşmuştu: «Bu şehir böylesine yerle bir olup öldükten sonra acaba Allah bunu* (burada ölenleri) *nasıl diriltecek?»"* « فَأَمَاتَهُ اللّٰهُ مِائَةَ عَامٍ ثُمَّ بَعَثَهُ » "(İşte onun bu konuşması ve şaşkınlığı üzerine) *Allah kendisini yüz sene*

---

[37] Bk. Zemahşeri, Keşşaf 1/389. Beyrut, Daru'l-Marife.

ölmüş olarak öylece bıraktı. Sonra onu yeniden diriltti ve" « قَالَ كَمْ لَبِثْتَ قَالَ لَبِثْتُ يَوْمًا اَوْ بَعْضَ يَوْمٍ » *"Ona:* –bir melek– *«Ne kadar bir süre kaldın* (bekleyip durdun)*?», diye sordu. O da: «Bir gün, ya da bir günden az bir süre kaldım.» diye cevap vermişti."*

Bunu kendi tahminine göre söylüyordu. Ayetin bu kısmı içtihad yapmanın caiz olduğuna da bir delildir. Rivayete göre bu zat kuşluk vaktinde ölmüş, yüz sene sonra henüz güneş batmamışken dirilmişti. Önce güneşe bakmadan, bir gün oldu, diye cevap vermiş ve fakat sonra dönüp güneşe baktığında, güneşin henüz batmadığını görmüş ve bunun üzerine de, *"bir günden az bir süre"* diye karşılık vermiştir.

« قَالَ بَلْ لَبِثْتَ مِائَةَ عَامٍ فَانْظُرْ اِلٰى طَعَامِكَ وَشَرَابِكَ لَمْ يَتَسَنَّهْ » *"Allah* (ya da melek) *kendisine dedi ki: «Hayır, öyle değil. Sen burada tam yüz yıl kaldın. Yiyecek ve içeceklerine bir baksana henüz bozulmamış.»"* Rivayete göre yiyecekleri incir ve üzüm imiş. İçeceği de şıra ve süt imiş. Bakar ki, incir ve üzüm sanki dallarından yeni koparılmış gibi taptaze ve içeceği de aynen olduğu gibi duruyorlar. Hiçbiri bozulmamıştır.

« يَتَسَنَّهْ » kelimesindeki « ه » harfi ya kelimenin kendisindendir yani aslidir veya sekte « ه »'sidir. İki duruma göre bu kelime, « السَّنَة » kelimesinden türemedir. Çünkü; kelimenin lâmel fiili yani son harfi, « ه» harfidir. Çünkü kelimenin aslı, « سَنْهَة » olup fiili olarak, örneğin; « سَانَهْتُ فُلاَنًا » denir ki bu, « عَامَلْتُهُ سَنَة » demektir ki, bunun manası da: *"Ben onu bir yıl çalıştırdım."* demektir. Ya da bu kelimenin lâmel fiili « و » harfidir. Çünkü bunun aslı, « سَنَوَة »'dur. Bu da fiil olarak « سَانَيْتُ »'den alınmadır. Bunun da manası, *"Yıllar onu değiştirmedi"* demektir.

« لَمْ يَتَسَنَّ » Vasl yani geçiş halinde « ه » harfinin hazfiyle okunur, vakf yani duruş halinde ise « ه » harfini ortaya çıkarmakla okunur. Ki işte bu tarz bir okuma kıraat imamlarından Hamza ile Ali'nin kıraatidir.

« وَانْظُرْ اِلٰى حِمَارِكَ » *"Bir de eşeğine bak!"* nasıl da kemikleri darmadağın olmuş, çürümüş ve kurtlanmış. Bu zatın bir de eşeği vardı. Onu bir

yere kaçmaması için bağlamıştı. Ancak eşeği de ölür, geride sadece kemik kalıntıları kalır. Ya da, "Ona bak, o yerinde senin bağladığın gibi sağ salim, yemsiz ve susuz bir halde tam yüz sene duruyor. Yiyecek içeceklerin korunduğu gibi o da korunmuş. Doğrusu bütün bunlar Allah'ın gösterdiği en büyük ayetlerden ve mucizelerdendir."

« وَلِنَجْعَلَكَ اٰيَةً لِلنَّاسِ » *"Seni insanlara bir ayet* (mucize) *kılalım diye bu şekilde tam yüz yıl ölü bırakıp sonra yeniden dirilttik."* Evet biz bunu yaptık. Burada demek istenen şey, ölümden sonra yeniden diriltilmesi ve yanındaki eşyasının hiç bozulmadan aynen kalmış olmasıdır. Bir yoruma göre de bu kısmın başında yer alan, « وَ » harfi bunu mahzuf olan bir kelimeye atfetmektedir. Yani, « لِتَعْتَبِرَ » *"Senin ibret alman için biz seni ..."* demektir.

Bir yoruma göre eşeğine binerek bu zat böylece kavminin yanına gelir ve onlara, *"Ben Uzeyir'im"* der. Ancak kavmi onu yalanlarlar. Bunun üzerine kavmine, *"Tevrat'ı bana getirin."* der. Kendisi başlar ezberinden Tevrat'ı okumaya. Nitekim; Hz. Uzeyir (Aleyhi's-Selâm)'den önce hiçbir kimse Tevrat'ı böyle okumuş değildi. İşte bu da onun bir mucizesi idi.

Yine bir yoruma göre de Hz. Uzeyir (Aleyhi's-Selâm) evine döner, bakar ki; bütün çocukları yaşlanmışlar, kendisi onlara göre daha genç durumdadır.

« وَانْظُرْ اِلَى الْعِظَامِ كَيْفَ نُنْشِزُهَا ثُمَّ نَكْسُوهَا لَحْمًا » *"Şimdi de şu kemiklere* –eşeğin veya nasıl diriltilecekler diye haklarında şaşkınlık geçirdiği ölülerin kemiklerine– *bir dikkat et; onları nasıl da bir araya getirip* –harekete geçirip, birini diğerine girdirerek– *iskelet oluşturuyor, sonra da onlara* –kemiklere– *et giydiriyoruz, diye buyurmuştu."* Burada giydirme ifadesi mecazi manada kullanılan bir ifadedir. Et elbiseye benzetilmiştir.

Kıraat imamlarından Hicaz ve Basra okulu mensupları, « نُنْشِزُهَا » kelimesini, « نُنْشِرُهَا » olarak « ر » harfiyle okumuşlardır. Bu da, *"diriltiriz"* manasınadır.

« فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ قَالَ اَعْلَمُ اَنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ » *"Bu şekilde her şey açık ve net olarak ortaya konulup durum onun tarafından anlaşılınca, şöyle*

demişti: Bundan böyle Allah'ın her şeye kadir olduğunu öğrenmiş bulunuyorum." Burada, « فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ » kavlinin faili gizlidir. Bunun takdiri de şöyledir: *"Allah'ın her şeye kadir olduğu gerçeği, «onun tarafından anlaşılınca» ..."* İlk cümlede hazfedilen ve sonradan takdir olunan bu cümlenin aynısı ikinci ve son cümlede yer aldığı için birincisinde zikredilmemiştir. Bu tıpkı şuna benzer: « ضَرَبَنِى وَ ضَرَبْتُ زَيْدًا »

Diğer taraftan, « فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ » kavli, durumu pek anlayamayan, yani ölülerin diriltilmesi noktasında bir sıkıntı gösteren olayla değerlendirilmesi de, atfı da caiz olur. Bir de, « قَالَ اَعْلَمُ » kavli emir lâfzı olarak değerlendirenler de olmuştur. Böyle değerlendirenler de kıraat imamlarından Hamza ve Ali'dir. Yani, *"Allah ona şöyle dedi: «Bil ki...»"*. Ya da bu adamın kendi kendisine seslenmesi, hitabıdır, bu manada mütekellim birinci şahıs kipini kullanmıştır,

٢٦٠- ﴿ وَاِذْ قَالَ اِبْرٰهٖيمُ رَبِّ اَرِنٖى كَيْفَ تُحْيِى الْمَوْتٰى قَالَ اَوَلَمْ تُؤْمِنْ قَالَ بَلٰى وَلٰكِنْ لِيَطْمَئِنَّ قَلْبٖى قَالَ فَخُذْ اَرْبَعَةً مِنَ الطَّيْرِ فَصُرْهُنَّ اِلَيْكَ ثُمَّ اجْعَلْ عَلٰى كُلِّ جَبَلٍ مِنْهُنَّ جُزْءًا ثُمَّ ادْعُهُنَّ يَأْتٖينَكَ سَعْيًا وَاعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ عَزٖيزٌ حَكٖيمٌ ﴾

260 – (Şunu da hatırla:) **Hani İbrahim Rabbine demişti ki: "Rabbim! Ölüyü nasıl dirilttiğini bana göster." Rabbi de ona: "Yoksa iman etmedin mi?" diye söyledi. İbrahim dedi ki: "Elbette iman ettim. Ancak kalbim huzur bulsun istedim." İşte bunun üzerine Rabbi ona: "O halde dört adet kuş yakala ve onları kendine iyice alıştır. Sonra da onları kesip parçalara ayır ve her bir dağın başına da o parçalardan birini bırak. Daha sonra onları sana gelmeleri için çağır,** (hepsi de) **koşarak sana geleceklerdir. İyi bilmelisin ki; Allah, Azizdir, Hakimdir." buyurdu.**

« وَاِذْ قَالَ اِبْرٰهٖيمُ رَبِّ اَرِنٖى كَيْفَ تُحْيِى الْمَوْتٰى » "(Şunu da hatırla:) *Hani İbrahim Rabbine demişti ki: Rabbim! Ölüleri nasıl dirilttiğini bana göster."* Burada, « كَيْفَ » kelimesi, « تُحْيِى » fiiliyle nasb mahallindedir.

« قَالَ اَوَلَمْ تُؤْمِنْ قَالَ بَلٰى وَلٰكِنْ لِيَطْمَئِنَّ قَلْبِي » *"Rabbi de ona: Yoksa iman etmedin mi? diye söyledi. İbrahim de dedi ki: «Elbette iman ettim. Ancak kalbim huzur bulsun istedim.»"* Yüce Allah, Hz. İbrahim (Aleyhi's-Selâm)'ın insanlar içinde en sağlam ve güçlü bir imana sahip olduğunu bilmesine rağmen, *"Yoksa iman etmedin mi?"* diye buyurması, ondan almak istediği cevabı alsın diyedir. Çünkü; bunda dinleyenler açısından önemli faydalar bulunmaktadır. « بَلٰى » kelimesi olumsuzluktan sonra manayı olumlu hale çevirmek içindir. Bunu manası, *"Elbette inandım."* demektir.

Ancak bu, zorunlu olarak bilinmesi gereken şeye bir de delile dayalı bilgi eklenirse dolayısıyla bunun insan kalbi üzerindeki etkisi daha fazla olur ve da bir huzur sağlar. Uzağı görmede, basiret sahibi olmada tesiri görülür. Çünkü; delillerin açıktan açığa gösterilmesi gönülleri daha sükun ve rahata kavuşturmasını yanında basiretin da artırır, ilerisini çok daha rahat olarak görebilir. Delile dayalı ilimlerde kimi zaman kuşkular doğurabilir ve fakat kesin ve zaruri manada bilinen gerçeklerde ise herhangi bir kuşkuya yer yoktur.

« لِيَطْمَئِنَّ » kelimesindeki « لِ » harfi, mahzuf olan bir ifadeye taallûk etmektedir. O da: *"Fakat benim bunu sormuş olmam, kalbimin huzur bulma* (tatmin) *isteğindendir."*

« قَالَ فَخُذْ اَرْبَعَةً مِنَ الطَّيْرِ فَصُرْهُنَّ اِلَيْكَ » *"İşte bunun üzerine Rabbi ona: O halde* –kuşlardan tavus, horoz, karga ve güvercin olmak üzere– *dört adet kuş yakala ve onları* –meylettirerek, yanına alarak– *kendine iyice alıştır."* « فَصُرْهُنَّ » kelimesini kıraat imamlarından Hamza « ص » harfinin esresiyle, « فَصِرْهُنَّ » olarak okumuştur.

« ثُمَّ اجْعَلْ عَلٰى كُلِّ جَبَلٍ مِنْهُنَّ جُزْءًا » *"Sonra da onları kesip parçalara ayır ve her bir dağın başına da o parçalardan birini bırak."* Sonra onları parçalara ayır, daha sonra da ayırmış olduğun parçaları da çevrende ve senin bulunduğun topraklar üzerinde yer alan dağlardan her birinin üzerine bir parçasını bırak. Rivayete göre bunlar dört ya da yedi dağ idi.

Kıraat imamlarından, Ebu Bekir, « جُزْءًا » kelimesini, iki ötre ve hemzeli olarak « جُزُءًا » diye kıraat etmişlerdir.

« ثُمَّ ادْعُهُنَّ يَأْتِينَكَ سَعْيًا » *"Daha sonra onları sana gelmeleri için* –Allah'ın izniyle gelin diye– *çağır, hepsi de koşarak sana gelecekler."* « سَعْيًا » kelimesi, hal yerinde mastardır. Yani, *"uçuşlarında hızlıca hareket ederek"* veya *"yürüyerek gelişlerinde süratli olarak gelmek suretiyle"* demektir.

Ayette, Hz. İbrahim *(Aleyhi's-Selâm)*'a yakaladığı kuşları kendisine iyice alıştırmasının istenmesinin emredilme sebebi şundandır: Hz. İbrahim *(Aleyhi's-Selâm)* onları yakaladıktan sonra onları iyice tanısın, şekillerini, renk ve süslerini, durumlarını iyice öğrensin ki; kuşlar çağırıldığı zaman yanına geldiklerinde o kuşların kendisinin yakalayıp bıraktığı kuşlar olduğunu ve bu kuşların başka kuşlar olmadığını iyice tanısın, bir karışıklık ve bir şüphe gönlünde meydana gelmesin diyedir.

Rivayete göre Hz. İbrahim *(Aleyhi's-Selâm)* yakaladığı kuşları kesme emrini aldıktan sonra, kuşların tüylerini yolması, onları kesip parçalaması, parçalarının her birinin bir dağa bırakılması, tüylerini, kan ve etlerini birbirine karıştırıp yoğurması emredilir. Bütün bu karışımları dağların başına bırakılması ve kuşların kafalarının da yanında bırakılması emredilir. Dolayısıyla Hz. İbrahim *(Aleyhi's-Selâm)* emredileni yapar ve her bir kuşun dörtte bir parçasını bir dağa bırakır. Daha sonra onlara: *"Yüce Allah'ın izniyle bana gelin."* diye seslenir. Dolayısıyla her bir parça diğer parçasının yanına gider ve böylece tam şekillerini alarak, Hz. İbrahim *(Aleyhi's-Selâm)*'ın yanında bulunan kafalarını kendilerine eklemek üzere gelirler. Her bir cüsse kendi kafasının bulunduğu yere konar ve kafasını kendine ekler.

« وَاعْلَمْ أَنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ » *"İyi bilmelisin ki; Allah, Aziz'dir* –hiçbir güç kendisinin murat ettiği şeyin önüne geçip engel olamaz–, *Hakim'dir* –tedbirini yüklendiği şeyde hikmet sahibidir ve Allah içinde hikmet bulunmayan bir şeyi işlemez–, *diye buyurdu."*

Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'in hayret ve dikkatini çekmek ve onu teselli etmek üzere, ilâhlık ve rab olduğu iddiasına kalkışan Nemrut ile onunla bu konuda mücadele ede Hz. İbrahim *(Aleyhi's-Selâm)*'ın durumunu gelecek ayette bir gönül rahatlatıcı olarak göreceğiz. Rabbimiz şöyle buyuruyor:

261. — 266. ÂYETLER

مَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ اَمْوَالَهُمْ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ اَنْبَتَتْ
سَبْعَ سَنَابِلَ فِى كُلِّ سُنْبُلَةٍ مِئَةُ حَبَّةٍ ؕ وَاللّٰهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ
يَشَٓاءُ ؕ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٦١﴾ اَلَّذِينَ يُنْفِقُونَ اَمْوَالَهُمْ فِى
سَبِيلِ اللّٰهِ ثُمَّ لاَ يُتْبِعُونَ مَٓا اَنْفَقُوا مَنًّا وَلَٓا اَذًى ۙ لَهُمْ اَجْرُهُمْ
عِنْدَ رَبِّهِمْ ۚ وَلاَ خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلاَ هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٢٦٢﴾ قَوْلٌ
مَعْرُوفٌ وَمَغْفِرَةٌ خَيْرٌ مِنْ صَدَقَةٍ يَتْبَعُهَٓا اَذًى ؕ وَاللّٰهُ غَنِىٌّ
حَلِيمٌ ﴿٢٦٣﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لاَ تُبْطِلُوا صَدَقَاتِكُمْ بِالْمَنِّ
وَالْاَذٰى ۙ كَالَّذِى يُنْفِقُ مَالَهُ رِئَٓاءَ النَّاسِ وَلاَ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ
الْاٰخِرِ ؕ فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ صَفْوَانٍ عَلَيْهِ تُرَابٌ فَاَصَابَهُ وَابِلٌ فَتَرَكَهُ
صَلْدًا ؕ لاَ يَقْدِرُونَ عَلٰى شَىْءٍ مِمَّا كَسَبُوا ؕ وَاللّٰهُ لاَ
يَهْدِى الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿٢٦٤﴾ وَمَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ اَمْوَالَهُمُ
ابْتِغَٓاءَ مَرْضَاتِ اللّٰهِ وَتَثْبِيتًا مِنْ اَنْفُسِهِمْ كَمَثَلِ جَنَّةٍ بِرَبْوَةٍ
اَصَابَهَا وَابِلٌ فَاٰتَتْ اُكُلَهَا ضِعْفَيْنِ ۚ فَاِنْ لَمْ يُصِبْهَا وَابِلٌ فَطَلٌّ ؕ
وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٢٦٥﴾ اَيَوَدُّ اَحَدُكُمْ اَنْ تَكُونَ لَهُ جَنَّةٌ مِنْ

نَخِيلٍ وَاَعْنَابٍ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الاَنْهَارُ لَهُ فِيهَا مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ وَاَصَابَهُ الْكِبَرُ وَلَهُ ذُرِّيَّةٌ ضُعَفَاءُ فَاَصَابَهَا اِعْصَارٌ فِيهِ نَارٌ فَاحْتَرَقَتْ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الاٰيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ ﴿٢٦٦﴾

Meâli

261. Allah yolunda mallarını harcayanların durumu, yedi başak veren ve her bir başağında da yüz dane bulunan bir tek tohumun haline benzer. Allah, dilediğine kat kat fazlasını verir. Allah lütfu ve ihsanı bol olan ve her şeyi bilendir.

262. Allah yolunda mallarını harcayıp ardından da harcadıklarını başa kakmayan ve yardımda bulundukları kimselerin onurlarını kırmayanlar var ya, işte bunlar için Rableri katında büyük ecirleri vardır. Onlara korku yoktur, üzüntü de çekmeyeceklerdir.

263. Güzel bir söz ve bağışlama arkasından eza *(incitme)* gelen sadakadan daha hayırlıdır. Çünkü Allah, zengindir, aceleci değildir.

264. Ey iman edenler! Sırf insanlara gösteriş için malını harcayan, Allah'a ve ahiret gününe inanmayan kimseler gibi başa kakarak, yardımcı olduğunuz kimselerin onurlarını kırarak sadaka ve yardımlarınızı boşa çıkarmayın. Böyle bir kimsenin durumu, şiddetli bir yağmurun yağmasıyla üzerinde toz toprak bulunan zemini kaygan bir kayanın üstünü silip süpürerek onu katı ve çıplak bir duruma getirmiş olmasına benzer. Böyleleri kazandıklarından asla bir şeye sahip olamayacaklardır. Allah kâfirleri doğru yola iletmez.

265. Sırf Allah'ın rızasını kazanmak ve ruhlarındaki imanı güçlendirmek için mallarını Allah yolunda harcayanların durumu da adeta bir tepenin üzerinde bulunan güzel bir bahçenin haline benzer. Öyle bir bahçe ki, ona bol bir yağmur düşer, o da bunun üzerine iki kat ürün verir. Eğer bu bahçeye bol miktarda bir yağmur düşmese de, ona yine bir çisinti bile yetişir. Allah, yaptığınız şeyleri görür.

266. Sizden herhangi biriniz ister mi ki, kendisine ait hurmalığı ve üzüm bağı bulunsun da içinden akan dereleri ve her türden meyveleri olsun? Bu kimsenin henüz bakıma muhtaç çocukları varken kendisine ihtiyarlık gelip çatsın. İşte tam böyle bir anda ateşli bir kasırga çıksın bahçesini kasıp kavursun. *(Doğrusu böylesi bir felâketi kimse arzulamaz).* İşte düşünüp aklınızı başınıza alasınız diye Allah ayetlerini açıklar.

Tefsiri

Yüce Allah, öldükten sonra varlıkları diriltmeye kadir olduğuna ilişkin olarak delilleri açık olarak ortaya serdikten sonra, şimdi de kendi yolunda, yani Allah yolunda infakı ve harcamayı teşvik ederek bu konuyu zikrediyor. Şurasını da iyi olarak bilmelisin ki; her kim Allah yolunda infakta bulunur veya harcama yaparsa bu o kimsenin nafakası açısından kendisi için büyük bir ecre sebep olur. Çünkü Allah zaten buna kadirdir. İşte bu bakımdan şöyle buyuruyor:

٢٦١– ﴿ مَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ اَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ اَنْبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلَ فِي كُلِّ سُنْبُلَةٍ مِائَةُ حَبَّةٍ وَاللّٰهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴾

261 – Allah yolunda mallarını harcayanların durumu, yedi başak veren ve her bir başağında da yüz dane bulunan bir tek tohumun haline benzer. Allah, dilediğine kat kat fazlasını verir. Allah lütfu ve ihsanı bol olan ve her şeyi bilendir.

« مَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ اَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ » *"Allah yolunda mallarını harcayanların durumu,"* Burada mutlak olarak bir muzafın hazfi vardır ki o da, *"yani harcamalarının benzeri"* tamlamasıdır.

« كَمَثَلِ حَبَّةٍ اَنْبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلَ فِي كُلِّ سُنْبُلَةٍ مِائَةُ حَبَّةٍ » *"yedi başak veren ve her bir başağında yüz dane bulunan bir tek tohumun haline benzer."* Esasen bire yüz ve daha fazla veren, yani bitiren yüce Allah'tır. Mademki dane yani tohum bunun sebebini oluşturuyor, nasıl ki toprağa ve suya mal ediliyor ya da isnad ediliyorsa bir şey, burada verimlilik tohuma yani daneye isnad edilmiştir ya da yüklenilmiştir.

"Yedi başak bitirmek" demek, yani tek bir tohumdan yedi ayrı başağın çıkması ve ürün vermesidir. İşte bu şekildeki bir olayın tasvir edilmesi, Allah'ın vereceği mükâfatların da kat kat olmasına sadece bir örnektir ve adeta o olayı insanın gözü önünde böyle bir örnekleme ile canlandırmış bulunmaktadır. Burada benzetilen ya da örnekleme olarak verilen şey mısır tohumu ile akdarı tohumu örneğinde görülebilir. Bu ikisinde bunu görmek mümkündür. Ancak bazen öyle olur ki buğdayın ekili bulunduğu alan çok verimli bir toprak olabilir ve dolayısıyla bu durum buğdayda da gerçekleşebilir. Ancak bu sadece bir örnekleme olayıdır, her ne kadar hepsinde de bu durum görülmez ise de bu doğru ve gerçekçi bir varsayımdır, bir değerlendirmedir.

Burada, « سَنَابِلَ » kelimesi « سُنْبُلاَتٌ » yerinde değerlendirilmiştir. Nitekim; temizlik ya da hayız manasına gelen, « قُرُوءٌ » lâfzı da, « أَقْرَاءٌ » yerine zikredilmişti.

« وَاللّٰهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ » *"Allah dilediklerine kat kat fazlasını da verir."* Yani; yüce Allah her infakta bulunan kimseye değil bunlardan dilediklerine fazlasıyla olmak üzere kat kat verebilir. Çünkü; her infakta bulunan kimse aynı değildir. Bu itibarla değerlendirilmeleri de Allah tarafından öyle olacaktır. Ya da Allah dilediklerine yedi yüzden fazlasını da verir.

Kıraat imamlarından İbn Amir, « يُضَاعِفُ » olarak tilâvet ederken, İbn Kesir de bunu, şeddeli olarak, « يُضَعِّفُ » olarak kıraat etmiştir. [38]

« وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ » *"Allah lütfu ve ihsanı* –cömertliği, fazlı ve keremi– *bol olan ve her şeyi* –infakta bulunup harcama yapanların niyetlerini– *bilendir."*

---

[38] Ancak farklı baskılarda gördüğünüz gibi « يُضَعِّفُ » kelimesi hem İbn Amir ve hem İbn Kesir ve daha başka imamlarca şeddeli olarak okunduğu gösterilirken, kimi baskılarda ise İbn Amir'in « يُضَاعِفُ » olarak okuduğu belirtilmektedir. El-İklil'de ise bu her iki imamın da aynı kelimeyi şeddeli olarak, « يُضَعِّفُ » okudukları belirtilmektedir (çev.).

٢٦٢- ﴿ اَلَّذِينَ يُنْفِقُونَ اَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ ثُمَّ لَا يُتْبِعُونَ مَآ اَنْفَقُوا مَنًّا وَلَآ اَذًى لَهُمْ اَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴾

262 – Allah yolunda mallarını harcayıp ardından da harcadıklarını başa kakmayan ve yardımda bulundukları kimselerin onurlarını kırmayanlar var ya, işte bunlar için Rableri katında büyük ecirleri vardır. Onlara korku yoktur, üzüntü de çekmeyeceklerdir.

« اَلَّذِينَ يُنْفِقُونَ اَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ ثُمَّ لَا يُتْبِعُونَ مَآ اَنْفَقُوا مَنًّا وَلَآ اَذًى » *"Allah yolunda mallarını harcayıp ardından da harcadıklarını başa kakmayan ve yardımda bulundukları kimselerin onurlarını kırmayanlar var ya,"* Yani *"başa kakmamak"* demek, yaptığı iyiliği ileri sürerek ve haddini aşarak karşısındakine yaptığı iyilikleri sürekli olarak sayıp dökmesi, adamı rencide etmesidir. Karşısındakinin kendisine her zaman bir minnet duyması gereğini ima ettirmesidir. İşte bu bakımdan eskiler böyle bir duruma düşülmemesi açısından, *"Bir kimseye eğer bir iyilik yaparsanız, onun unutun, bir daha gündeme getirmeyin."* derlerdi.

« وَلَآ اَذًى » demek, yardımda bulunduğu kimseye karşı yardımı sebebiyle onu hep etkisi altına almaya, aşağılamaya çalışmak demektir. « ثُمَّ » kelimesinin manasına gelince bu, infak yanı yapılan yardım ile başa kakma ve onur kırma arasında büyük bir çelişki olduğunu açık olarak göstermek içindir. Dolayısıyla eğer bir iyilik varsa orada söz konusu yanlış her iki davranışa yer verilmemelidir. Böyle bir hareket yapmamak, bu manada bir harcama yapmaktan daha iyidir. Bu, tıpkı şuna benzer: Bir kimsenin iman etmesi elbette hayırlı ve güzel bir harekettir. Ancak imanını dosdoğru bir şekilde sürdürmesi ve istikamet üzere olması elbette birincisine göre çok daha güzel bir şeydir. Nitekim; yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ ثُمَّ اسْتَقَامُوا ﴾

"Şüphesiz Rabbimiz Allah'tır deyip, ***sonra da dosdoğru yürüyenlerin ...***"[39]

[39] Fussilet, 30.

« لَهُمْ اَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ » *"işte bunlar için Rapleri katında büyük ecirleri vardır."* Yaptıkları harcama ve infakları sebebiyle alacakları sevapları vardır. « وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ » *"Onlara her iki dünyada da korku olmayacağı gibi bu dünyada da üzüntü çekmeyeceklerdir."* Yani; alacakları ecirden herhangi bir azalma olmayacağı gibi, bir azap görme endişesi de olmayacaktır. Elden kaçırıp yapamadıkları şeyler sebebiyle de üzülmeyeceklerdir. Başka bir ifadeyle onlar için azaptan ötürü bir korku, sevabı kaçırmadan yana bir üzüntüleri de olmayacaktır.

Bu ayette, « لَهُمْ اَجْرُهُمْ » dendiği halde bundan sonra gelecek olan Bakara Suresi, 274. ayette ise, « فَلَهُمْ اَجْرُهُمْ » diye, bir da « ل » harfinin başına, « ف » harfi gelmiştir. Neden? Çünkü buradaki cümle, yani ilgi cümlesi şart manasını taşımamaktadır, oysa orada böyle bir şart vardır. Bu şart manası da ancak, « ف » harfi sayesinde olabilmektedir.

٢٦٣– ﴿ قَوْلٌ مَعْرُوفٌ وَمَغْفِرَةٌ خَيْرٌ مِنْ صَدَقَةٍ يَتْبَعُهَا اَذًى وَاللّٰهُ غَنِيٌّ حَلِيمٌ ﴾

263 - Güzel bir söz söyleyerek -gönül kırmayarak- **isteyenin** (dilencinin) **gönlünü almak ve hatasını görmezden gelmek** -kendisinden yardım talebinde bulunulan kimsenin talepte bulunan kendisine karşı bir yanlış görmesi halinde onu affetmesi ya da ona güzel davranması sebebiyle Allah'ın mağfiretine ermesi- **arkasından başa kakmanın, eza verip onur kırmanın yer alacağı bir sadaka ve yardımdan çok daha hayırlıdır. Çünkü Allah, zengindir, hiçbir** şeye -infakta bulunup da başa kakan ve eza verenlere- **muhtaç değildir ve cezalandırmasında da aceleci değildir."** Hemen cezalandırmaz. Bu, onlar için bir tehdit ve uyarıdır.

Ayrıca nekra olan ve bir sıfat ile tahsis edilen bir mübtedanın haber alması da sahihtir.

Daha sonra Rabbimiz bunu şununla teyidetmektedir, buyuruyor ki:

٢٦٤- ﴿ يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تُبْطِلُوا صَدَقَاتِكُمْ بِالْمَنِّ وَالْاَذٰى كَالَّذِى يُنْفِقُ مَالَهُ رِئَٓاءَ النَّاسِ وَلَا يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ صَفْوَانٍ عَلَيْهِ تُرَابٌ فَاَصَابَهُ وَابِلٌ فَتَرَكَهُ صَلْدًا لَا يَقْدِرُونَ عَلٰى شَيْءٍ مِمَّا كَسَبُوا وَاللّٰهُ لَا يَهْدِى الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴾

264 – Ey iman edenler! Sırf insanlara gösteriş için malını harcayan, Allah'a ve ahiret gününe inanmayan kimseler gibi başa kakarak, yardımcı olduğunuz kimselerin onurlarını kırarak sadaka ve yardımlarınızı boşa çıkarmayın. Böyle bir kimsenin durumu, şiddetli bir yağmurun yağmasıyla üzerinde toz toprak bulunan zemini kaygan bir kayanın üstünü silip süpürerek onu katı ve çıplak bir duruma getirmiş olmasına benzer. Böyleleri kazandıklarından asla bir şeye sahip olamayacaklardır. Allah kâfirleri doğru yola iletmez.

« يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تُبْطِلُوا صَدَقَاتِكُمْ بِالْمَنِّ وَالْاَذٰى » *"Ey iman edenler! .... gibi başa kakarak, yardımcı olduğunuz kimselerin onurlarını kırarak sadaka ve yardımlarınızı boşa çıkarmayın."* « كَ » harfi mahzuf bir mastarın sıfatı olarak mansubdur. Yani bu, « اِبْطَالًا مِثْلَ اِبْطَالِ الَّذِى » takdirindedir. Yani, "Şunların boşa çıkardıklar gibi sizde boşa çıkarmayın."

« كَالَّذِى يُنْفِقُ مَالَهُ رِئَٓاءَ النَّاسِ وَلَا يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ » *"Sırf insanlara gösteriş için malını harcayan, Allah'a ve ahiret gününe inanmayan insanlar gibi ...."* Yani; münafık kimsenin sır insanlara gösteriş için harcama yaparak, bu yardımıyla Allah'ın rızasını ve ahiret sevabını istemeyerek harcama yaptıkları gibi siz de başa kakarak ve onur kırarak yaptığınız yardımları boşa çıkarmayın. « رِئَٓاءَ » kelimesi mef'ul-ü lehtir.

« فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ صَفْوَانٍ عَلَيْهِ تُرَابٌ فَاَصَابَهُ وَابِلٌ فَتَرَكَهُ صَلْدًا » *"Böyle bir kimsenin durumu, şiddetli bir yağmurun yağmasıyla üzerinde toprak bulunan zemini kaygan bir kayanın üstünü silip süpürerek onu katı ve çıplak bir duruma getirmiş olmasına benzer."* Ayetin bu kısmında hem harcamayı yapan kimse ve hem de kendisine hiçbir yarar sağlamayan harcaması üzerinde toz toprak bulunan kaygan düz bir kayaya benzetiliyor. « وَابِلٌ »

bol ve sağanak halindeki bir yağmur, şiddetli yağmur manalarına gelir. « فَتَرَكَهُ صَلْدًا » yani, üzerinde hiç toz topraktan eser bırakmaksızın çıplak olarak, cascavlak bir halde bırakıverdi, demektir.

« لَا يَقْدِرُونَ عَلَى شَيْءٍ مِمَّا كَسَبُوا » *"Böyleleri kazandıklarından asla bir şeye sahip olmayacaklardır."* Yani; infakta bulundukları ya da harcamasını yaptıkları şeylerden hiçbir şeyin sevabını ve faydasını bulamayacaklardır.

Ya da, « كَالَّذِى » kelimesindeki « كَ » harfi, hal olarak mahallen mansubdur. Yani bunun manası şöyledir: *"Sadakalarınızı ve yardımlarınızı şu ve şu şekilde dağıtanların durumlarına benzeterek boşa çıkarmayın."*

Ayette, « كَالَّذِى يُنْفِقُ » kavlinden sonra, « لَا يَقْدِرُونَ » buyurulmuş olması ile, infakta bulunan kimsenin cinsi murat olunmuştur, yoksa belli bir kimse değil. Ya da harcamada bulunan kimseler kasdolunmuştur.

« وَاللّٰهُ لَا يَهْدِى الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ » *"Çünkü Allah* –onlar küfürlerini devam ettirdikleri sürece– *kâfirleri doğru yola iletmez."*

٢٦٥– ﴿ وَمَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ اَمْوَالَهُمُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللّٰهِ وَتَثْبِيتًا مِنْ اَنْفُسِهِمْ كَمَثَلِ جَنَّةٍ بِرَبْوَةٍ اَصَابَهَا وَابِلٌ فَاٰتَتْ اُكُلَهَا ضِعْفَيْنِ فَاِنْ لَمْ يُصِبْهَا وَابِلٌ فَطَلٌّ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴾

265 – Sırf Allah'ın rızasını kazanmak ve ruhlarındaki imanı güçlendirmek için mallarını Allah yolunda harcayanların durumu da adeta bir tepenin üzerinde bulunan güzel bir bahçenin haline benzer. Öyle bir bahçe ki, ona bol bir yağmur düşer, o da bunun üzerine iki kat ürün verir. Eğer bu bahçeye bol miktarda bir yağmur düşmese de, ona yine bir çisenti bile yetişir. Allah, yaptığınız şeyleri görür.

« وَمَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ اَمْوَالَهُمُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللّٰهِ وَتَثْبِيتًا مِنْ اَنْفُسِهِمْ كَمَثَلِ جَنَّةٍ بِرَبْوَةٍ » *"Sırf Allah'ın rızasını kazanmak ve ruhlarındaki imanı güçlen-*

dirmek için mallarını Allah yolunda harcayanların durumu da adeta bir tepenin üzerinde bulunan güzel bir bahçenin haline benzer."

« وَتَثْبِيتًا مِنْ اَنْفُسِهِمْ » yani İslâm'ı içten tasdik edip doğrulayan ve ruhlarının ta derinliklerinde mükâfatı gerçekleştirenlerin durumu .... Çünkü; bir Müslüman Allah yolunda malını harcayınca böylece o kimsenin sevabını geleceğini doğrulayıp kabullendiği ve iman ettiği bilinmiş olur. O işi samimiyetle, içtenlikle ve ta ruhunun derinliklerinde duyar, demektir.

Ayetteki « مِنْ » cer edatı İptidai gaye içindir ve bu mef'ul-u leh üzerine matuftur. Yani, *"Allah rızası için ve pekiştirmek için"*, demektir. Mana ise şöyledir:

"İşte böylelerinin yapmış olduğu harcamaların Allah katındaki üreme hali, "yüksek bir tepenin üzerindeki bir bahçeye benzer." Özellikle yüksek tepeden söz edilmesi, bilindiği gibi yeryüzünün yüksek noktalarında ağaçlar daha fazla ve gür olarak yetişir. Ürünleri daha bol olur.

« بِرَبْوَةٍ » kelimesini kıraat imamlarından Asım ile İbn Amir aynen burada olduğu gibi okumuşlar, bu ikisinin dışında kalanlar ise, ötre ile, « بِرُبْوَةٍ » olarak tilâvet etmişlerdir.

« اَصَابَهَا وَابِلٌ فَاٰتَتْ اُكُلَهَا ضِعْفَيْنِ » *"Öyle bir bahçe ki, ona bol bir yağmur düşer, o da bunu üzerine iki kat ürün verir."* Yani; bol ve bereketli yağmur öncesine nazaran iki kat ürün verir. Kıraat imamlarından Nafi, İbn Kesir ve Ebu Amr, « اُكُلَهَا » kelimesini, « اُكْلَهَا » olarak okumuşlardır.

« فَاِنْ لَمْ يُصِبْهَا وَابِلٌ فَطَلٌّ » *"Eğer bu bahçeye bol miktarda yağmur düşmese de ona yine bir çisenti bile yetişir."* Yani; öyle istenildiği gibi bol bir yağmur değil de şöyle çiselemek suretiyle oldukça hafifi bir yağmur bile o bahçeye yeter. Ya da burada böyle kimselerin Allah katındaki durumları, tepe üzerindeki bir bahçeye benzetilmiştir. Fazla olarak veya az miktarda yaptıkları harcamaları da bol ve bereketli ola yağmur ile çisenti şeklinde yağan bir yağmura benzetilmiştir. Çünkü her iki yağış hali de

öylesi bir noktada bulunan bahçedeki ürünü artırmış olmaktadır. Nitekim; bu kimselerin az veya çok olarak Allah'ın rızasını isteyerek O'nun yolunda yaptıkları harcamaları, bu gibi kimselerin Allah'a yaklaşmalarını daha fazlasıyla sağlamış olacaktır ve olmaktadır, aynı zamanda Allah katında durumlarının güzelleşmesini de sağlayacaktır.

« وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ » *"Zira Allah, ne yapıp ederseniz hepsini görmektedir."* Allah sizin çok ya da az ne amel işlemişseniz bunların hepsini gördüğü gibi, aynı zamanda çok ya da az olarak yaptığınız harcamaları hangi niyetle yaptığınızı da çok iyi bilir.

٢٦٦ـ ﴿ اَيَوَدُّ اَحَدُكُمْ اَنْ تَكُونَ لَهُ جَنَّةٌ مِنْ نَخِيلٍ وَاَعْنَابٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ لَهُ فِيهَا مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ وَاَصَابَهُ الْكِبَرُ وَلَهُ ذُرِّيَّةٌ ضُعَفَاءُ فَاَصَابَهَا اِعْصَارٌ فِيهِ نَارٌ فَاحْتَرَقَتْ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ ﴾

266 – Sizden herhangi biriniz ister mi ki, kendisine ait hurmalığı ve üzüm bağı bulunsun da içinden akan dereleri ve her türden meyveleri olsun? Bu kimsenin, henüz bakıma muhtaç çocukları varken kendisine ihtiyarlık gelip çatsın. İşte tam böyle bir anda ateşli bir kasırga çıksın bahçesini kasıp kavursun. (Doğrusu böylesi bir felâketi kimse arzulamaz). **İşte düşünüp aklınızı başınıza alasınız diye Allah ayetlerini açıklar.**

« اَيَوَدُّ اَحَدُكُمْ اَنْ تَكُونَ لَهُ جَنَّةٌ مِنْ نَخِيلٍ وَاَعْنَابٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ لَهُ فِيهَا مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ » *"Sizden herhangi biriniz ister mi ki, kendisine ait bir hurmalığı ve üzüm bağı bulunsun da içinden akan dereleri ve her türden meyveleri olsun?"*

« اَيَوَدُّ » kelimesinin başında yer alan, « ا » harfi inkâr manasınadır. « الثَّمَرَاتِ » ile bahçe sahibinin yararlanacağı ve elde edeceği faydalı şeyler denmek isteniyor. Ya da hurma ağaçları ve üzüm asmaları ağaçlar

içerisinde en değerlileri ve en çok yararlı olanlarıdır da bundan dolayı özellikle bu ikisinin adına yer verilmiş oldu. Gerçi her ne kadar bahçede farklı ağaçlar ve ürünler bulunmuş olsa da sanki bütün bahçedeki ürünler bu ikisi imiş gibi bu özelliğinden ötürü yer verilmiş ve sanki diğer ağaç ve ürünler nerede ise yok imiş gibi ele alınmıştır. Zira bu ikisinin sağladıkları diğerlerinkine göre çok daha değerlidir. İşte ayette önce hurmalıklarla üzüme yer verildi hemen bu ikisinin ardından da her türden meyvelere yer verilmiş oldu.

« وَاَصَابَهُ الْكِبَرُ وَلَهُ ذُرِّيَّةٌ ضُعَفَاءُ » *"Bu kimseye, henüz bakıma muhtaç çocukları varken bunun üzerine bir de ihtiyarlık gelip çatsın."* « وَاَصَابَهُ الْكِبَرُ » hal içindir. Manası da şöyledir: *"Adamın bu manada bir bahçesi olsun bir de bunu üzerine yaşlılık gelip çatsın."*

« وَلَهُ ذُرِّيَّةٌ ضُعَفَاءُ » kavlindeki « وَ » harfi hal içindir. « ذُرِّيَّةٌ ضُعَفَاءُ » ise küçük ve bakıma muhtaç çocuklar, demektir. Cümle ise, « اَصَابَهُ » kavlinde bulunan « هُ » harfinden hal olarak gelmiştir.

« فَاَصَابَهَا اِعْصَارٌ فِيهِ نَارٌ فَاحْتَرَقَتْ » *"İşte tam böyle bir anda ateşli bir kasırga* –hortum– *çıksın, adamın bağını bahçesini kasıp kavursun, doğrusu böylesi bir felâketi kimse arzulamaz."* « اِعْصَارٌ » dolana dolana göğe doğru yükselerek çıkan rüzgâr, kasırga veya hortum demektir. « نَارٌ » kelimesi zarf olarak merfu kılınmıştır. Çünkü zarf, « اِعْصَارٌ » kelimesinin sıfatı olarak gelmiştir.

İşte bu örnek, yaptığı iyilik ve harcamaları gösteriş olsun diye yapanların durumunu sergilemektedir. Çünkü; yarın kıyamet gününe gelindiğinde o yaptıklarının boşa gittiğini ve bir işe yaramadığını görecekler-dir. İşte böyle bir anda duyulacak üzüntü, hasret ve insanın belini büken manzara adeta ayetin örnek olarak sunduğu gibi meyve ve ürünlerle dolu bir bahçesini, varı yoğu olan bu varlığını yitiren kimsenin o anki ruh haletinin ne olduğunu ve riyakarların da nasıl olacaklarını gözler önüne sermektedir. Çünkü; bahçe sahibi yaşlanmış, fakat geride küçücük ve yardıma muhtaç çocuklar, bir aile, maişetleri ve gelir kaynakları olan bir

bahçeleri var, ancak yazık ki o da bir hortum ya da kasırga ile yanıp yok oluyor. Siz şimdi böyle bir kimsenin halini düşünün!...

« كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ » *"İşte düşünüp aklınızı başınıza alasınız diye Allah ayetlerini açıklar."* Yani; az önce geçen örnekte açıklandığı gibi Allah, tevhit ve din konusundaki ayetlerini size açık olarak bildirir ki; belki böylece uyanabilirsiniz.

❁ ❁ ❁

267. — 273. ÂYETLER

يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اَنْفِقُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّآ
اَخْرَجْنَا لَكُمْ مِنَ الْاَرْضِ ۖ وَلَا تَيَمَّمُوا الْخَبِيثَ مِنْهُ تُنْفِقُونَ
وَلَسْتُمْ بِاٰخِذِيهِ اِلَّآ اَنْ تُغْمِضُوا فِيهِ ۜ وَاعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ
حَمِيدٌ ﴿٢٦٧﴾ اَلشَّيْطَانُ يَعِدُكُمُ الْفَقْرَ وَيَأْمُرُكُمْ بِالْفَحْشَآءِ ۚ وَاللّٰهُ
يَعِدُكُمْ مَغْفِرَةً مِنْهُ وَفَضْلًا ۜ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ۚ ﴿٢٦٨﴾ يُؤْتِي
الْحِكْمَةَ مَنْ يَشَآءُ ۚ وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ اُوتِيَ خَيْرًا
كَثِيرًا ۜ وَمَا يَذَّكَّرُ اِلَّآ اُولُوا الْاَلْبَابِ ﴿٢٦٩﴾ وَمَآ اَنْفَقْتُمْ مِنْ نَفَقَةٍ
اَوْ نَذَرْتُمْ مِنْ نَذْرٍ فَاِنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُهُ ۜ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ اَنْصَارٍ
﴿٢٧٠﴾ اِنْ تُبْدُوا الصَّدَقَاتِ فَنِعِمَّا هِيَ ۚ وَاِنْ تُخْفُوهَا وَتُؤْتُوهَا
الْفُقَرَآءَ فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ ۜ وَيُكَفِّرُ عَنْكُمْ مِنْ سَيِّئَاتِكُمْ ۜ وَاللّٰهُ
بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٢٧١﴾ لَيْسَ عَلَيْكَ هُدٰيهُمْ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَهْدِي
مَنْ يَشَآءُ ۜ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ فَلِاَنْفُسِكُمْ ۜ وَمَا تُنْفِقُونَ اِلَّا
ابْتِغَآءَ وَجْهِ اللّٰهِ ۜ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ يُوَفَّ اِلَيْكُمْ وَاَنْتُمْ لَا
تُظْلَمُونَ ﴿٢٧٢﴾ لِلْفُقَرَآءِ الَّذِينَ اُحْصِرُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ لَا يَسْتَطِيعُونَ

ضَرْبًا فِى الْاَرْضِ يَحْسَبُهُمُ الْجَاهِلُ اَغْنِيَاءَ مِنَ التَّعَفُّفِ تَعْرِفُهُمْ بِسِيمٰيهُمْ لَا يَسْـَٔلُونَ النَّاسَ اِلْحَافًا وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ فَاِنَّ اللّٰهَ بِهِ عَلِيمٌ ﴿٢٧٣﴾

Meali

267. Ey iman edenler! Kazandığınız *(şeylerin)* iyi, temiz ve helâl olanlarından ve yerden size rızık olarak çıkardıklarımızdan hayra harcayın. Size verilmesi halinde göz yumup alamayacağınız kötü *(ve basit)* malı hayır olarak vermeye kalkışmayın. Biliniz ki; Allah zengindir, *(kimseye muhtaç değildir)* ve her övgüye lâyıktır.

268. Şeytan Allah yolunda harcama yapmanız halinde sizi hep fakirlik *(ve yoksullukla)* korkutur ve size cimriliği, *(her türden fenalığı teşvik ve)* telkin eder. *(Oysa)* Allah kendi katından bir mağfiret ve lütuf vaad eder. Allah fazlı *(ve ikramı)* bol olan, her şeyi hakkıyla bilendir.

269. Allah hikmeti; dilediğine verir. Hikmet *(faydalı ilim)* kime verilirse, ona dünya ve ahiret hayrı verilmiş demektir. Ancak gerçek akıl sahibleri bu hakikatleri anlayıp düşünürler.

270. Yaptığınız her çeşit infakı ve harcamayı, adadığınız her adağı Allah kesin olarak bilir *(ve bundan dolayı sizi ödüllendirir)*. Zalimlerin hiçbir yardımcıları yoktur.

271. Eğer Allah rızasını gözeterek verdiğiniz sadakaları açık olarak verirseniz güzel; eğer bu yardımlarınızı fakirlere gizlice verirseniz bu, sizin için çok daha hayırlıdır. İşte Allah bundan ötürü sizin kötülüklerinizin de bir kısmını bağışlar. Allah yaptığınız her şeyden haberdardır.

272. *(Ey Rasûl!)* Onları hidayete erdirmek sana ait değil. Fakat Allah dilediklerini doğru yola iletir. Hayır olarak Allah yolunda neyi harcarsanız o sizin kendi iyiliğinizedir. (Kaldı ki;) siz Allah rızasını gözetmeksizin bir hayır yapmazsınız. Hayır olarak ne harcama yapmışsanız o, eksiksiz olarak size döner. Ve siz hiçbir zaman haksızlığa uğratılmayacaksınız.

273. *(Bu yardımlar,)* kendilerini Allah yoluna adayan ve sırf bu yüzden rızık aramak için herhangi bir ticaret ve geçim kaygısıyla yolculuk yapmayan fakirler içindir. İffetleri yüzünden bilmeyen kimseler onları zengin sanırlar. Fakat sen *(ey Rasûlüm!)* onları simalarından tanırsın. Çünkü onlar yüzsüzlük ederek *(kimseden dilenip bir şey)* istemezler. Siz hayır olarak her ne verirseniz muhakkak Allah hepsini hakkıyla bilendir.

Tefsiri

٢٦٧- ﴿ يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوٓا اَنْفِقُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّآ اَخْرَجْنَا لَكُمْ مِنَ الْاَرْضِ وَلَا تَيَمَّمُوا الْخَبِيثَ مِنْهُ تُنْفِقُونَ وَلَسْتُمْ بِاٰخِذِيهِ اِلَّآ اَنْ تُغْمِضُوا فِيهِ وَاعْلَمُوٓا اَنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ حَمِيدٌ ﴾

267 – Ey iman edenler! Kazandığınız şeylerin iyi, temiz ve helâl olanlarından ve yerden size rızık olarak çıkardıklarımızdan hayra harcayın. Size verilmesi halinde göz yumup alamayacağınız kötü (ve basit) **malı hayır olarak vermeye kalkışmayın. Biliniz ki; Allah zengindir,** (kimseye muhtaç değildir) **ve her övgüye lâyıktır.**

« يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوٓا اَنْفِقُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّآ اَخْرَجْنَا لَكُمْ مِنَ الْاَرْضِ » *"Ey iman edenler! Kazandığınız şeylerin iyi, temiz ve helâl olanlarından ve yerden size rızık olarak çıkardıklarımızdan hayra harcayın."* « مِنْ طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ » ile, ticaret mallarından da zekât vermenin farz olduğunu öğreniyoruz.. Çünkü ayetin bu kısmı buna delildir. « وَمِمَّآ اَخْرَجْنَا لَكُمْ مِنَ الْاَرْضِ » yani daneli ürünler, örneğin, buğday ve arpa gibi, meyveler, madenler ve daha buna benzer şeyler gibi. Ayetin bu kısmının takdiri şöyledir:

« وَمِنْ طَيِّبَاتِ مَا اَخْرَجْنَا لَكُمْ » *"Sizin için çıkardığımız temiz ve güzel şeylerden..."* demektir. Ancak bu cümlede, « طَيِّبَاتِ » kelimesi hazfedilmiştir. Çünkü bir önceki cümlede yer alması sebebiyle tekrar edilmemiştir.

« وَلَا تَيَمَّمُوا الْخَبِيثَ مِنْهُ تُنْفِقُونَ وَلَسْتُمْ بِاٰخِذِيهِ اِلَّا اَنْ تُغْمِضُوا فِيهِ » *"Size verilmesi halinde göz yumup alamayacağınız kötü (ve basit) malı hayır olarak vermeye kalkışmayın."* « وَلَا تَيَمَّمُوا الْخَبِيثَ » kötü, basit işle yaramaz, değersiz malı vermeye çalışmayın.

« مِنْهُ تُنْفِقُونَ » oysa siz o tür malları yardımda kullanıyor, harcıyorsunuz. Bu cümle hal mahallinde gelmiştir. Mana şöyle olmaktadır: *"Kötü, işe yaramaz şeyleri nafaka olarak takdir edip vermeye kalkışmayın."*

« وَلَسْتُمْ بِاٰخِذِيهِ » Oysa siz kendiniz böyle basit ve işe yaramaz bir şeyi almazsınız. « اِلَّا اَنْ تُغْمِضُوا فِيهِ » Meğerki o şeye göz yummuş olasınız ya da görmezden gelesiniz, işte bu şekilde almış olmanız başka." Örneğin; bu ifade tıpkı şuna benzer:

"Filan kimse bir kısım hakkından vazgeçti, görmezlikten geldi." Yani; gözünü kapadığında, görmezden geldiğinde, böyle denir. Nitekim; Satıcıya, « اَغْمِضْ » denir ki bu, *"Beni görmüyor sanarak eksik tartma."* demektir. Abdullah b. Abbas'tan rivayete göre der ki:

"Onlar hurmanın işe yaramayanını, kötü olanını sadaka ve yardım olarak verirlerdi, fakat bundan menolundular."

« وَاعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ حَمِيدٌ » *"Biliniz ki; Allah zengindir,* (kimseye) –kimsenin sadakasına– (muhtaç değildir) *ve her övgüye lâyıktır."* Hamd olunmaya lâyıktır veya zaten hamd olunandır, övülendir.

٢٦٨– ﴿ اَلشَّيْطَانُ يَعِدُكُمُ الْفَقْرَ وَيَأْمُرُكُمْ بِالْفَحْشَاءِ وَاللّٰهُ يَعِدُكُمْ مَغْفِرَةً مِنْهُ وَفَضْلاً وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴾

268 – Şeytan Allah yolunda harcama yapmanız halinde sizi hep fakirlik (ve yoksullukla) **korkutur ve size cimriliği,** (her türden fenalığı teşvik ve) **telkin eder.** (Oysa) **Allah kendi katından bir mağfiret ve lütuf vaat eder. Allah fazlı ve ikramı bol olan, her şeyi hakkıyla bilendir.**

« الشَّيْطَانُ يَعِدُكُمُ الْفَقْرَ » *"Şeytan Allah yolunda harcama yapmanız –* infakta bulunmanız– *halinde sizi hep fakirlik (ve yoksullukla) korkutur."* Si-ze der ki: *"Sizi harcamada bulunmanız ve infaka kalkışmanız sizi yoksul-laştırır, fakirleşirsiniz."*

Vadetme ifadesi -ki biz burada onu korkutma olarak verdik- hem hayır için ve hem de şer için kullanılan bir kelimedir.

« وَيَأْمُرُكُمْ بِالْفَحْشَاءِ » *"Ve size cimriliği, her türden fenalığı teşvik ve telkin eder."* Sizi cimrilik ve pintiliğe çağırır, size bunları emreder. Sada-ka yoluyla yardımda bulunmamanızı ister. Kısaca emreden konumunda olan birinin emredileni sürekli olarak etki ve baskı altında tutmasıdır. Araplar, *fahiş* kelimesini aynı zamanda, cimri ve pinti anlamında da kul-lanırlar.

« وَاللّٰهُ يَعِدُكُمْ مَغْفِرَةً مِنْهُ وَفَضْلاً » *"Oysa Allah kendi katından* –yaptı-ğınız infak ve yardım sebebiyle günahlarınızdan– *bir mağfiret* –ve kefa-ret– *ve lütuf* –sizin yaptığınız iyilikten daha fazlasını size vermeyi veya bundan ötürü ahirette sevabı– *vadeder."* « وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ » *"Allah, fazlı ve ikramı* –dilediklerine genişleten ve ihsanı– *bol olan, her şeyi* –yaptıklarını-zı ve niyetlerinizi– *hakkıyla bilendir."*

٢٦٩– ﴿ يُؤْتِي الْحِكْمَةَ مَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُوا الْأَلْبَابِ ﴾

269 – Allah hikmeti; dilediğine verir. Hikmet (faydalı ilim) **ki-me verilirse, ona dünya ve ahiret hayrı verilmiş demektir. Ancak ger-çek akıl sahibleri bu hakikatleri anlayıp düşünürler.**

« يُؤْتِي الْحِكْمَةَ مَنْ يَشَاءُ » *"Allah hikmeti, dilediğine verir."* Allah, Kur'an'ı, sünneti, faydalı ilmi ve bu ilimle amel etmeyi, bilgisinin prati-ğini uygulamasını dilediği kimselere verir. Allah katında *"hakîm"*, ilmiy-le amel eden, yani bildiklerini pratiğe dönüştüren kimse demektir.

« وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا » *"Hikmet* (faydalı ilim) *kime verilirse, ona dünya ve ahiret hayrı verilmiş demektir."* Kıraat imam-

larından Yakup, « وَمَنْ يُؤْتَ » kelimesini « وَمَنْ يُؤْتِ » olarak okumuştur. Yani; « وَ مَنْ يُؤْتَهُ اللّٰهُ الْحِكْمَةَ " فَقَدْ أُوتِيَ كَثِيرًا " » Bunun manası şöyledir:

"Allah hikmeti kime verirse kesin olarak ona çok verilmiştir." Yani; ona hayır verilmiştir, hem de çok çok hayır verilmiştir, demektir.

« كَثِيرًا » kelimesindeki tenkir yani nekrelik tazim ve çokluk içindir.

« وَمَا يَذَّكَّرُ اِلَّا اُولُوا الْاَلْبَابِ » *"Ancak gerçekten akıl sahibi olanlar bu hakikatleri anlayıp düşünürler."* Allah'ın ortaya koyduğu şeylerden ders alacak olanlar doğrusu ancak selim akıl sahibi olanlardır, sağduyulu kimselerdir. Ya da ilimleriyle gerektiği şekilde amel edenlerdir. Bundan maksat ise, ayetlerde ele alınan Allah yolundaki infak ve harcama konusuna teşvikte bulunmak, onlara bu gerçeği telkin etmektir.

٢٧٠— ﴿ وَمَا اَنْفَقْتُمْ مِنْ نَفَقَةٍ اَوْ نَذَرْتُمْ مِنْ نَذْرٍ فَاِنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُهُ ۘ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ اَنْصَارٍ ﴾

270 – Yaptığınız her çeşit infakı ve harcamayı, adadığınız her adağı Allah kesin olarak bilir (ve bundan dolayı sizi ödüllendirir). **Zalimlerin hiçbir yardımcıları yoktur.**

« وَمَا اَنْفَقْتُمْ مِنْ نَفَقَةٍ » *"Yaptığınız her çeşit infak ve harcamayı"* İster Allah yolunda olsun, ister şeytan adına olsun bu türden her harcamayı, « وَمَا اَنْفَقْتُمْ مِنْ نَفَقَةٍ » *"adadığınız her adağı"* Bu adaklar ister Allah'a itaat manasında olsun, ister Allah'a karşı bir masiyet amacıyla olsun « فَاِنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُهُ » *"Allah kesin olarak bilir."* Çünkü; Allah'a hiçbir şey asla gizli kalmaz. Ve Allah bu yapılan harcamalarda bu kişilerin niyet ve amaçlarına göre ya onları ödüllendirir veya cezalandırır. « وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ اَنْصَارٍ » *"Zalimlerin hiçbir yardımcıları yoktur."* Allah yolundaki hizmetleri ve sadakaları engelleyenlerin ve mallarını Allah'a karşı gelmek, İslâm şeriatını önlemek için harcayanların, bu yolara yardım edenlerin, masiyet yolunda adak adayanların veya adaklarını yerine getirmeyenlerin

yardımcıları olmayacaktır. Çünkü bunlar zalimdirler. Dolayısıyla yarın Allah katında hiçbir kimse onlara yardımcı olmayacağı gibi onları Allah'ın azabından da kurtaracak değildir.

٢٧١- ﴿ اِنْ تُبْدُوا الصَّدَقَاتِ فَنِعِمَّاهِيَۚ وَاِنْ تُخْفُوهَا وَتُؤْتُوهَا الْفُقَرَٓاءَ فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْۜ وَيُكَفِّرُ عَنْكُمْ مِنْ سَيِّـَٔاتِكُمْۜ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَب۪يرٌ ﴾

271 – Eğer Allah rızasını gözeterek verdiğiniz sadakaları açık olarak verirseniz güzel; eğer bu yardımlarınızı fakirlere gizlice verirseniz bu, sizin için çok daha hayırlıdır. İşte Allah bundan ötürü sizin kötülüklerinizin de bir kısmını bağışlar. Allah yaptığınız her şeyden haberdardır.

« اِنْ تُبْدُوا الصَّدَقَاتِ فَنِعِمَّاهِيَ » *"Eğer Allah rızasını gözeterek verdiğiniz sadakaları açık olarak verirseniz güzel;.."* Onları açık ve alenî olarak vermeniz ne güzel bir davranış! « فنعمّا » kelimesindeki, « مَا » harfi, Nekre-yi gayrimevsuledir. Yoksa sıfat olan yani mevsufe olan değildir. Mahsusun bil medih de, « هِيَ » zamiridir.

Kıraat imamlarından Ebu Amr ve Veri dışında Nafi, « فنعمّا هِيَ » kelimesini, « ن » harfinin esresi ve « ـعـ » harfinin sükunu ile, « فَنِعْمَا هِيَ » olarak okumuşlardır. Ancak İbn Amir, Hamza ve Ali ise bunu, « نَ » harfini üstünü ve « ع » harfinin de esresiyle, « فَنَعِمَّا هِيَ » olarak okumuşlardır. Diğer kıraat imamları ise ayette görüldüğü gibi hem « ن » ve hem « ـعـ » harflerinin esresiyle okumuşlardır.

« وَاِنْ تُخْفُوهَا وَتُؤْتُوهَا الْفُقَرَٓاءَ » *"eğer bu yardımlarınızı fakirlere gizlice verirseniz,"* bununla onların masraflarını gizlice karşılarsanız, « فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ » *"bu, sizin için çok daha hayırlıdır."* Yaptığınızı yardımı gizli tutmanız sizin adınıza daha hayırlıdır. Burada gizli verilmesinden söz edilen sadakalar nafile türünden olanlar olup, farz olan zekât değildir. Çünkü farz olan zekâtı açık olarak vermek daha faziletli ve önemlidir. Herhangi bir şekilde töhmet altında kalmamış olur, zekâtını vermiyor, dedikodularından kendisini kurtarır. Hatta zekât veren kimse, eğer halk tarafından zengin olarak bilinip tanınan biri değilse bu kimsenin zekâtını açıktan

vermesi daha faziletli ve önemlidir. Eğer nafile olarak yardımda bulunmak isteyen kimse başkalarının da kendisini örnek almalarını arzu ediyorsa, bu kimselerin açıktan bu tür yardımlarını yapmaları daha uygundur ve daha faziletlidir.

« وَيُكَفِّرُ عَنْكُمْ مِنْ سَيِّئَاتِكُمْ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ » *"İşte Allah bundan ötürü sizin kötülüklerinizin de bir kısmını bağışlar. Allah* –açık ve gizli olarak– *yaptığınız her şeyden haberdardır."* bilendir.

« يُكَفِّرُ » kelimesini kıraat imamlarından, Nafi, Hamza ve Ali, « ن » harfi ve « ر » harfini de cezmiyle « نُكَفِّرْ » olarak okumuşlardır. İbn Amir ile Hafs ise bunu, « يـ » harfi ve « ر » harfinin de ref'i ile « يُكَفِّرُ » okumuşlardır. Diğer kıraat imamları da bunu, « ن » harfiyle ve merfu olarak, « نُكَفِّرُ » okumuşlardır. Meczum olarak okuyanlar, kelimeyi, « فـ » harfinin ve mabadının mahalline yani « فـ »'den sonra gelen kısmın mahalline atfetmektedirler. Çünkü o şartın cevabıdır. Merfu olarak okuyanlar ise, bunu istisna üzere değerlendirmeleri sebebiyle okumaktadırlar. « يـ » ile okunması halinde, mana, *"Allah ....bağışlar, kefaret sayar."* olarak değerlendirilir. « نـ » ile okunması halinde, « نَحْنُ نُكَفِّرُ » takdirinde olur ki; bunun da manası *"biz bağışlarız, örteriz"*, demek olur.

٢٧٢– ﴿ لَيْسَ عَلَيْكَ هُدٰيهُمْ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَهْدٖى مَنْ يَشَٓاءُ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ فَلِاَنْفُسِكُمْ وَمَا تُنْفِقُونَ اِلَّا ابْتِغَٓاءَ وَجْهِ اللّٰهِ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ يُوَفَّ اِلَيْكُمْ وَاَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ ﴾

272 – (Ey Rasûl!) **onları hidayete erdirmek sana ait değil. Fakat Allah dilediklerini doğru yola iletir. Hayır olarak Allah yolunda neyi harcarsanız o sizin kendi iyiliğinizedir.** (Kaldı ki;) **siz Allah rızasını gözetmeksizin bir hayır yapmazsınız. Hayır olarak ne harcama yapmışsanız o, eksiksiz olarak size döner. Ve siz hiçbir zaman haksızlığa uğratılmayacaksınız.**

« لَيْسَ عَلَيْكَ هُدٰيهُمْ » "(Ey Rasûl!) *onları hidayete erdirmek senin vazifen değil."* Ey Peygamber! Kimi insanların rencide etmek maksadıyla

işledikleri başa kakma fiilini, onur kırmalarını, haram olan şeylerden infak etmelerini zor kullanarak ve yasaklama getirerek onları doğru yola iletmek senin görevin değildir. Senin vazifen yalnızca yasakları onlara bildirmen ve tebliğ etmendir, başka değil.

«وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ» *"Fakat, Allah dilediklerini doğru yola iletir."* Ya da bu şöyle yorumlanmıştır: *"Onları hidayete muvaffak kılmak senin elinde değildir."*, ya da *"Hidayeti var etmek senin elinde olan bir şey değildir. Bu sadece Allah'a aittir."*

«وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ فَلِاَنْفُسِكُمْ» *"Hayır olarak Allah yolunda neyi – ne tür bir malı– harcarsanız, o sizin kendi iyiliğinizedir."* Bundan sizin dışınızda bir başkası faydalanacak değildir. O halde bunu insanların başına kakıp durmayın, onlara karşı üstünlük taslayarak onurlarını kırmayın, eza etmeyin ve üzmeyin.

«وَمَا تُنْفِقُونَ اِلَّا ابْتِغَاءَ وَجْهِ اللّٰهِ» *"Kaldı ki; siz Allah rızasını gözetmeksizin bir hayır yapmazsınız."* Sizin infakınız sadece Allah rızasına yöneliktir. Yani; Allah'ın rızasını ve O'nun katında sizin olan şeyleri istersiniz. O halde size ne oluyor ki yaptığınız harcama ve iyilikleri insanların başına kakıyorsunuz ve asla öylesi bir şeyle Allah rızası gözetilmezken nasıl oluyor da bu türden malları infaka kalkışırsınız? Bu olacak şey mi? Ya da bu nefiy olarak gelen ve fakat mana itibariyle nehiy, yani yasak koyan bir durumdur. Yani bunun manası şöyle demektir:

> *"Allah'ın rızasını istemekten başka bir şekilde infakta bulunmayın, harcap ma yapmayın."*

«وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ يُوَفَّ اِلَيْكُمْ وَاَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ» *"Hayır olarak ne harcama yapmışsanız o, eksiksiz olarak size döner. Ve siz hiçbir zaman haksızlığa uğratılmayacaksınız."* Yaptığınız hayrın karşılığı size kat kat verilecektir. Dolayısıyla ihtiyaç sahiplerine yardımda bulunmaktan kaçınmak için herhangi bir mazerete sarılmayın. Aynı zamanda yardım yaptığınız takdirde bunun en güzel ve kişiyi en incitmeyecek, onurunu kırmayacak manada en güzel ve en iyi olmasından da kaçınmayın. Çünkü; yaptığınız yardımlar açısından size haksızlık yapılmayacaktır. Bu tıpkı:

﴿ وَلَمْ تَظْلِمْ مِنْهُ شَيْئًا ﴾

"Onda hiçbir şeyi eksik bırakmamıştı." [40]

ayetinde geçtiği gibidir. Dikkat edilirse burada, « لَمْ تَظْلِمْ » kelimesi eksik bırakmadı, manasına gelmektedir.

٢٧٣– ﴿ لِلْفُقَرَاءِ الَّذِينَ اُحْصِرُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ لَا يَسْتَطِيعُونَ ضَرْبًا فِي الْاَرْضِ يَحْسَبُهُمُ الْجَاهِلُ اَغْنِيَاءَ مِنَ التَّعَفُّفِ تَعْرِفُهُمْ بِسِيمٰيهُمْ لَا يَسْـَٔلُونَ النَّاسَ اِلْحَافًا وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ فَاِنَّ اللّٰهَ بِهِ عَلِيمٌ ﴾

273 – (Bu yardımlar,) **kendilerini Allah yoluna adayan ve bu yüzden rızık aramak için uğraşamayan fakirler içindir. Çekinip istemediklerinden dolayı bilmeyen kimseler onları zengin sanırlar.** (Fakat sen ey Rasûlüm!) **onları simalarından, tanırsın. Çünkü onlar, yüzsüzlük ederek kimseden bir şey istemezler. Siz hayır olarak her ne verirseniz muhakkak Allah hepsini hakkıyla bilendir.**

« لِلْفُقَرَاءِ الَّذِينَ اُحْصِرُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ لَا يَسْتَطِيعُونَ ضَرْبًا فِي الْاَرْضِ »
"Bu yardımlar, kendilerini Allah yoluna adayan ve bu yüzden rızık aramak için uğraşamayan fakirler içindir."

« لِلْفُقَرَاءِ » kelimesindeki cer edatı, bir mahzuf kelimeye taallûk etmektedir. Yani, "Fakirleri hedefleyin, onlara verin." demektir. Ya da bu, mahzuf bir mübtedanın haberidir. Yani: *"Bu sadakalar fakirler içindir."* demektir.

« الَّذِينَ اُحْصِرُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ » – Kendilerini Allah yolunda adayan, demek, Allah yolunda cihat etmeleri sebebiyle başka bir şey yapamayan kimseler, demektir. Çünkü cihat onları ticaretten alıkoymaktadır. « لَا يَسْتَطِيعُونَ ضَرْبًا فِي الْاَرْضِ » cihat ile meşguliyetleri, İslâm ordusunda hizmetleri, onları kazanç elde etmekten uzak tutmaktadır.

---

[40] Kehf, 33.

Bir yoruma göre bu ayette sözü edilen yoksullar Ashab-ı Suffe'dir. Bunlar Kureyş muhacirlerinden olup sayıları dörtyüz kadar idi. Mekke'den Medine'ye sadece inançlarını yaşamak için göç eden bu insanların Medine de bir yuvaları yoktu, yakınları da orada bulunmuyordu. İşte bu kimseler Peygamber mescidinin bir bölümünde kendilerine yapılan bir gölgelik yerde kalıyorlardı. Bir bakıma ilk yatılı okul gibiydi. Bunlar burada Kur'an öğreniyorlar, gündüzleri çekirdek kırarak çalışırlar, Medine'den ayrılmayıp her savaşa hazır birlik halinde katılmak için beklerler ve gerek görüldüğünde Allah Rasûlü (*Sallallâhu Aleyhi ve Sellem*) hemen bunlar savaşa gönderirdi. Ya da Allah Rasûlü'nün gönderdiği her savaşa bunlar katılırlardı. Kimin yanında fazladan bir yiyecek, içecek vb. gibi bir şey varsa, akşam olunca o kişi onu alıp bu kimselere getirir, yardımcı olurdu.

« يَحْسَبُهُمُ الْجَاهِلُ اَغْنِيَاءَ مِنَ التَّعَفُّفِ » *"Çekinip istemediklerinden dolayı* –durumlarını– *bilmeyen kimseler onları zengin sanırlar."* Kıraat imamlarından İbn Amir, Ebu Cafer Yezid, Hamza, A'şa dışında Asım ve Hubeyre, « يَحْسَبُهُمُ » kelimesini burada görüldüğü gibi, « يَحْسَبُهُمْ » olarak kıraat etmişlerdir. Diğerleri ise, « س » harfinin esresiyle, « يَحْسِبُهُمْ » olarak okumuşlardır. « اَغْنِيَاءَ مِنَ التَّعَفُّفِ » yani iffetleri sebebiyle istemekten ve dilenmekten kaçınırlar, dilenmezler.

« تَعْرِفُهُمْ بِسِيمٰيهُمْ » "(Fakat ey Rasûlüm!) *Onları simalarından, tanırsın."* Çünkü; onların yüzleri iyi beslenememeleri yüzünden soluktur, benizleri sararmıştır, üst başları perişandır. « لَا يَسْـَٔلُونَ النَّاسَ اِلْحَافًا » *"Çünkü; onlar yüzsüzlük ederek kimseden bir şey istemezler."* İnsanların yakasına yapışıp mutlaka bir şey vereceksin gibisinden bir harekete girişmezler.

Bir yoruma göre bu ayet, kişinin yakasına yapışıp bir şeyler istemek dahil olmak suretiyle dilenmenin her çeşidini red ediyor. Nitekim; Şair şöyle der:

عَلَى لاحِبٍ لَا يُهْتَدَى بِمَنَارِهِ اِذَا سَافَهُ الْعَوْدُ النَّبَاطِيُّ جَرْجَرَا [41]

---

[41] Bu şiirde örnek olarak gösterilen kısım koyu harflerle yazılı olandır.

Burada, « لَا يَسْئَلُونَ » kelimesinin ifade ettiği anlam ne ise, « لَا يَهْتَدِي » kelimesinin ifade ettiği aynıdır. Burada, « بِمَنَار » denilen yoldaki nirengi noktalarının bir anlam ifade etmediğini, yol göstermediğini dile getirirken bunun nehyini değil nefyini murat ediyor. Yani; açık bir yoldadır ama, onun kılavuzluk eden nirengi işaretlerinden ya da trafik kurallarından yararlanıp aydınlanmıyor, demek gibi.

İlhah, bir şeye bağlı kalmak ısrar etmek, ayrılmamak, demektir. Yani; kendisine bir şey verilmeden veya bir şey almadan ayrılmamak istediğini almakta ısrarcı olmak demektir. Nitekim bir hadiste şöyle buyurulmuştur:

"Doğrusu Allah, diri, halim ve iffetli olanı sever, ağzı kötü söz söyleyen, adamın yakasından olmayıp ısrarla dilenen kimseye de buğz eder." [42]

Bir yoruma göre de bunun manası şöyledir: *"Eğer bu tür kimseler bir şey isterlerse, onu istemekte ısrarcı olamazlar, adamın yakasına yapışıp illâ da şunu vereceksin demezler, uygun bir dil ile dertlerini dile getirirler."*

« وَ مَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ فَاِنَّ اللّٰهَ بِهِ عَلِيمٌ » *"Siz hayır olarak her ne verirseniz muhakkak Allah, hepsini hakkıyla bilendir."* O'nun katında asla bir şey zayi olmaz.

❁ ❁ ❁

[42] Bk. İbn Ebu Şeybe, Musannaf, 8/335.

274. — 281. ÂYETLER

اَلَّذِينَ يُنْفِقُونَ اَمْوَالَهُمْ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ سِرًّا وَعَلاَنِيَةً فَلَهُمْ
اَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ ج وَلاَ خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلاَ هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٢٧٤﴾
اَلَّذِينَ يَاْكُلُونَ الرِّبٰوا لاَ يَقُومُونَ اِلاَّ كَمَا يَقُومُ الَّذِى يَتَخَبَّطُهُ
الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ ط ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَالُوا اِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبٰوا م
وَاَحَلَّ اللّٰهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبٰوا ط فَمَنْ جَاءَهُ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّهِ
فَانْتَهٰى فَلَهُ مَا سَلَفَ ط وَاَمْرُهُ اِلَى اللّٰهِ وَمَنْ عَادَ فَاُولٰئِكَ
اَصْحَابُ النَّارِ ج هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٧٥﴾ يَمْحَقُ اللّٰهُ الرِّبٰوا وَيُرْبِى
الصَّدَقَاتِ ط وَاللّٰهُ لاَ يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ اَثِيمٍ ﴿٢٧٦﴾ اِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا
وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتَوُا الزَّكٰوةَ لَهُمْ اَجْرُهُمْ
عِنْدَ رَبِّهِمْ ج وَلاَ خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلاَ هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٢٧٧﴾ يَا اَيُّهَا
الَّذِينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَذَرُوا مَا بَقِىَ مِنَ الرِّبٰوا اِنْ كُنْتُمْ
مُؤْمِنِينَ ﴿٢٧٨﴾ فَاِنْ لَمْ تَفْعَلُوا فَاْذَنُوا بِحَرْبٍ مِنَ اللّٰهِ وَرَسُولِهِ ج
وَاِنْ تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُؤُسُ اَمْوَالِكُمْ ج لاَ تَظْلِمُونَ وَلاَ تُظْلَمُونَ ﴿٢٧٩﴾
وَاِنْ كَانَ ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ اِلَى مَيْسَرَةٍ ط وَاَنْ تَصَدَّقُوا خَيْرٌ
لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٢٨٠﴾ وَاتَّقُوا يَوْمًا تُرْجَعُونَ فِيهِ اِلَى اللّٰهِ
ثُمَّ تُوَفّٰى كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ لاَ يُظْلَمُونَ ع ﴿٢٨١﴾

Meali

274. Gece ve gündüz, gizli ve açık olarak mallarını Allah için harcayanlar var ya, işte onlar için Rableri katında mükâfatları vardır. Onlar için hiçbir korku yoktur ve onlar üzülecek de değildir.

275. Faiz yiyenler *(adeta)* şeytan çarpmış kimselerin kalkışları gibi kalkarlar. Bu, onların "Alışveriş de tıpkı faizdir." demelerinden dolayıdır. Oysa Allah alışverişi helâl, faizi haram kılmıştır. Bundan böyle kime Rabbinden bir öğüt ve uyarı gelir de hemen faizden vazgeçerse geçmişte elde ettiği şeyler kendisinindir. Bununla ilgili durumu artık Allah'a kalmıştır. Her kim *(bu yasaklamadan sonra)* yeniden *(faize)* dönerse işte onlar cehennemliktirler. Orada ebedi olarak kalıcıdırlar.

276. Allah faiz bereketini yok eder, sadakanın bereketini artırır. Kaldı ki; Allah, küfür ve günahda ısrar eden azgın ve sapıkları asla sevmez.

277. Şüphesiz iman edip salih amel işleyen, namazlarını kılan ve zekâtlarını verenler var ya, işte bunların mükâfatları Rableri katındadır. Onlara hiçbir korku yoktur ve onlar mahzun da olacak değillerdir.

278. Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve eğer gerçekten iman etmişseniz, var olan faiz alacaklarınızı terk edin.

279. Eğer *(faizden)* vazgeçmezseniz *(bunun)* Allah ve Rasûlünden *(faizcilere karşı açılan)* bir savaş olduğunu bilin. Eğer tevbe edip faizi terk ederseniz, (bu takdirde) sermayeniz size aittir. Böylece ne haksızlık etmiş ve ne de haksızlığa uğramış olursunuz.

280. Eğer *(borçlu gerçekten)* sıkıntı içinde ise, rahatlayana dek ona zaman tanıyın. Eğer biliyorsanız bunu tasadduk etmeniz sizin adınıza daha hayırlıdır.

281. Allah'a döndürüleceğiniz günden korkun. Sonra herkesin kazanıp hak ettiği şey kendisine eksiksiz olarak verilecek ve onlara haksızlık da yapılmayacaktır.

Tefsiri

٢٧٤- ﴿ اَلَّذِينَ يُنْفِقُونَ اَمْوَالَهُمْ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ سِرًّا وَعَلاَنِيَةً فَلَهُمْ اَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلاَ خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلاَ هُمْ يَحْزَنُونَ ﴾

274 – Gece ve gündüz, gizli ve açık olarak mallarını Allah için harcayanlar var ya, işte onlar için Rableri katında mükâfatları vardır. Onlar için hiçbir korku yoktur ve onlar üzülecek de değildir.

« اَلَّذِينَ يُنْفِقُونَ اَمْوَالَهُمْ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ سِرًّا وَعَلاَنِيَةً » *"Gece ve gündüz, gizli ve açık olarak mallarını Allah için harcayanlar var ya, ..."*

Burada, « سِرًّا وَعَلاَنِيَةً » kelimelerini her ikisi de haldirler. Yani; gizleyerek ve açıktan olarak, demektir. Ayette, *"gece ve gündüz, gizli ve aşikâr"* ifadeleriyle her zaman ve her durumda, demektir. Yoksa söz konusu vakitler demek değildir. Çünkü; burada demek istenen husus günün her saati ve her ortamda demektir. Çünkü; böyle yapanlar öylesine hayır ve iyilik yapmaya düşkündürler ki, hayır yapmadan bir anları geçsin istemezler. Ne zaman herhangi bir ihtiyaç sahibinin problemi ve derdi kendilerine ulaştırılırsa bunlar derhal onu karşılamak üzere harekete geçer ve gereğini yaparlar ve onu savsaklayıp geciktirmezler, demektir. Dolayısıyla şu veya bu vakit gelsinler ya da şu veya bu zamanda bunu yaparım diye herhangi bir neden ileri sürmezler.

Rivayete göre bu ayet Hz. Ebu Bekir Sıddık *(Radıyallahu Anh)* hakkında nazil olmuştur. Çünkü kendisi kırk bin dinar sadaka olarak dağıtmış, bunun on bin dinarını geceleyin, on bin dinarını gündüz, on binini gizli ve on binini de açıktan olarak dağıtmıştı. İşte bu ayet bununla ilgili olarak inmiştir.

Ya da ayet Hz. Ali *(Radıyallahu Anh)* hakkında nazil olmuştur. Hz. Ali *(Radıyallahu Anh)*'ın dört dirhemden fazla bir varlığı yoktu. Ancak buna rağmen bu dört dirhemden bir dirhemini gece, bir dirhemini gündüz, bir dirhemini gizli ve bir dirhemini de açıktan olarak dağıtmıştı.

« فَلَهُمْ اَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلاَ خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلاَ هُمْ يَحْزَنُونَ » *"İşte onlar için Rableri katında mükâfatları vardır. Onlar için hiçbir korku yoktur ve onlar üzülecek de değiller."*

٢٧٥- ﴿ اَلَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبٰوا لَا يَقُومُونَ اِلَّا كَمَا يَقُومُ الَّذِى يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَالُوٓا اِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبٰوا وَاَحَلَّ اللّٰهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبٰوا فَمَنْ جَٓاءَهُ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّهِ فَانْتَهٰى فَلَهُ مَا سَلَفَ وَاَمْرُهُٓ اِلَى اللّٰهِ وَمَنْ عَادَ فَاُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴾

275 – Faiz yiyenler (adeta) şeytan çarpmış kimselerin kalkışları gibi kalkarlar. Bu, onların "Alışveriş de tıpkı faizdir." demelerinden dolayıdır. Oysa Allah alışverişi helâl, faizi haram kılmıştır. Bundan böyle kime Rabbinden bir öğüt ve uyarı gelir de hemen faizden vazgeçerse geçmişte elde ettiği şeyler kendisinindir. Bununla ilgili durumu artık Allah'a kalmıştır. Her kim (bu yasaklamadan sonra) **yeniden (faize) dönerse işte onlar cehennemliktirler. Orada ebedi olarak kalıcıdırlar.**

« اَلَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبٰوا لَا يَقُومُونَ اِلَّا كَمَا يَقُومُ الَّذِى يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ » *"Faiz yiyenler adeta şeytan çarpmış kimselerin kalkışları gibi kalkıp hareket ederler."*

Ayette geçen « اَلرِّبٰوا » yani faiz kelimesi, mal karşılığı mal vermek suretiyle karşılığında bir bedel olmaksızın verilen maldan veya paradan ya da eşyadan fazla olarak alınan şeydir. « اَلرِّبٰوا » kelimesinin « و » ile yazılması tefhim ile okuyanlara göredir. Tıpkı « اَلصَّلٰوةُ » ve « اَلزَّكٰوةُ » kelimelerinin « و » harfiyle yazılıp tefhimle okunması gibi. Cem'î vavına benzetilerek « و » harfinden sonra bir « ا » harfi eklenmiştir.

« لَا يَقُومُونَ اِلَّا كَمَا يَقُومُ الَّذِى يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ » Kabirlerinden diriltilip kalktıklarında adeta saraya tutulmuş kimsenin kalkışı gibi kalkarlar. Çünkü yaptıkları muamelede çarpmaya ve aldatmaya kalkışmışlardır, dolayısıyla aynı şekilde cezalandırılacaklardır.

Habt kelimesi, önünü göremeyen; deve gibi doğru dürüst hareket edemeyen ve sağa sola, bir ileri bir geriye yalpalanma demektir.

« مِنَ الْمَسِّ » delilikten, çarpmaktan... bu biraz önce geçen, « لَا يَقُومُونَ » kelimesine taallûk etmektedir. Yani, mana şöyledir: *"Şeytan*

çarpmasından dolayı adeta sara hastalığına yakalanmış kimsenin uyanışı gibi kalkarlar."

Ya da bu, « يَقُومُ » fiiline müteallİktir. Dolayısıyla: *"Sara hastalığına tutulan kimsenin bu nöbetinden kalkışı gibi kalkar."* Mefhumu şöyledir:

"Bu faiz yiyenler kıyamet gününde adeta sara nöbetine yakalanan saralı hastanın nöbetinden uyanışı gibi uyanır ve kalkarlar." Çünkü bu onların hesap alanında bekleme sırasındaki hareketleridir. Bunlar bu özellikleriyle tanınıp bilineceklerdir. Bir yoruma göre de şöyle denmiştir:

"Kıyamet gününde kabirlerinden çıkanlar sadece faiz sofrasına koşarlar. Oraya doğru koşup giderlerken hep sara nöbetine yakalanmış olanlar gibi bir düşerler, bir kalkarlar. Çünkü yedikleri hep faiz idi. Allah bu faizi onların karınlarında artırarak büyüttü ve bu onlara bir ağırlık yaptı. Dolayısıyla yürümeye, hareket edip koşmaya güçleri kalmamıştır."

« ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَالُوٓا اِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبٰوا » *"Bu –azap ve cezalandırma–, onların, «alışveriş de tıpkı bir faizdir» demelerinden dolayıdır."* Burada, « اِنَّمَا الرِّبٰوا مِثْلُ الْبَيْعِ » Yani, *"Faiz de tıpkı alışveriştir."* demedi. Oysa konu faizdir, alışveriş değil. Bunun ayette böyle ifade edilmiş olması, mübalağa (yani abartma) açısındandır. Çünkü bu kimseler, kendi inançlarınca faizi helâl kabul ediyorlar ve bunu, faizi helâl kılmada temel bir yasa ve ölçü olarak kabul etmektedirler. Bunun içindir ki faizi tıpkı alışveriş gibi gördüklerinden ona benzetmişlerdir.

« وَاَحَلَّ اللّٰهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبٰوا » *"Oysa Allah alışverişi helâl, faizi haram kılmıştır."* İşte bu nokta, iki şey arasında bir eşitliğin olduğunu reddediyor, çünkü helâl ile haramın bir arada eşit olarak gösterilmesi birbiriyle zıttır. Zıt olan iki şey birbiriyle nasıl denk olabilir ki? Kaldı ki; delâlet yoluyla da zaten kıyas bunu reddetmektedir. Çünkü eldeki delil onların kıyaslarının batıl, anlamsız ve geçersiz olduğunu ortaya koymaktadır. Zira Allah'ın bir şeyi helâl ve haram kılması onların yapmış oldukları kıyasın geçersizliğini ve batıl oluşunu göstermektedir.

« فَمَنْ جَٓاءَهُ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّه۪ فَانْتَهٰى فَلَهُ مَا سَلَفَ » *"Bundan böyle kime Rabbinden* –faizle ilgili olarak– *bir öğüt ve* –yasaklama ile alâkalı bir– *uyarı gelir de hemen* –yasağa uyarak– *faizden vazgeçerse geçmişte elde ettiği şeyler kendisinindir."* Dolayısıyla geçmişte olanlardan ötürü hesaba çekilmeyecektir. Çünkü almış olduklarını haram ve yasaklama ayetinden önce almıştır. « وَاَمْرُهُٓ اِلَى اللّٰهِ » *"Bununla ilgili durumu Allah'a kalmıştır."* Yüce Allah kıyamet gününde onun hakkında hükmünü verecektir. Dolayısıyla onun geçmişte olan şeyleri hakkında sizin bir şey yapmanız gerekmez. Haram emrinden önce yaptığı şeyleri ondan istemeye kalkışmayın.

« وَمَنْ عَادَ » *"Her kim bu yasaklamadan sonra yeniden* (faize) *dönerse,"* Zeccac'tan rivayete göre faizi helâl sayarsa ya da faizi helâl diye almayı sürdürürse, « فَاُو۬لٰٓئِكَ اَصْحَابُ النَّارِ هُمْ ف۪يهَا خَالِدُونَ » *"İşte onlar cehennemliktirler. Orada ebedî olarak kalıcıdırlar."* Çünkü bunlar faizi helâl kılmakla ve saymakla kâfir olmuşlardır. Zira; kim Allah'ın haram kıldığı bir şeyi helâl kılar veya sayarsa bu kimse kesin olarak kâfirdir. Bunun için de ebedî olarak cehennemde kalmayı hak etmiştir.

Bu ayetten de anlıyoruz ki; Mutezile mensubu kimselerin fasıklar da ebedî olarak cehennemliktir, tarzındaki inançlarına ayet delil değildir bununla bir alâkası yoktur.

٢٧٦– ﴿ يَمْحَقُ اللّٰهُ الرِّبٰوا وَيُرْبِي الصَّدَقَاتِ وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ اَث۪يمٍ ﴾

276 – Allah faiz bereketini yok eder, sadakanın bereketini artırır. Kaldı ki; Allah, küfür ve günahda ısrar eden azgın ve sapıkları asla sevmez.

« يَمْحَقُ اللّٰهُ الرِّبٰوا » *"Allah faiz bereketini yok eder."* İçinde faiz bulunan malın bereketini kaldırır. Allah içinde faizin bulunduğu malı helâk eder. « وَيُرْبِي الصَّدَقَاتِ » *"sadakanın bereketini artırır."* O malları nemalandırır, ziyadeleştirir. Yani; zekâtı ve sadakası verilen malı artırır, onu bereketlendirir. Nitekim; bir hadiste şöyle buyurulmuştur:

"Verilen bir zekât hiçbir zaman verildiği maldan asla bir eksiltme yapmamıştır." [43]

« وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ اَثِيمٍ » *"Allah, küfür ve günahlarında* –Faizi helâl sayarak onu yemeyi sürdürerek– *ısrar eden azgın ve sapıkları asla sevmez."*

٢٧٧– ﴿ اِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتَوُا الزَّكٰوةَ لَهُمْ اَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴾

277 – Şüphesiz –faizin haram kılındığına– **iman edip salih amel işleyen, namazlarını kılan ve zekâtlarını verenler var ya, işte bunların mükâfatları Rableri katındadır. Onlara hiçbir korku yoktur ve onlar mahzun da olacak değillerdir.**

٢٧٨– ﴿ يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبٰوٓا اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴾

278 – Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve eğer gerçekten iman etmişseniz, var olan faiz alacaklarınızı terk edin.

Faiz olarak halktan almayı şart koştuklarını, faizden arta kalan şeylerin alınmayıp terk edilmesi ve kalanının istenmemesi emrolunmaktadır.

Rivayete göre bu ayet Sakifliler hakkında inmiştir. Bunların bir Kureyşliden alacakları vardı. Süre bitiminde Sakifliler gelip alacaklı oldukları mallarını faiziyle birlikte istediler. Bu bakımdan, *"Eğer gerçekten iman etmişseniz..."* buyurularak buna dikkatleri çekilmiştir. Çünkü kamil imanın delili, kişinin emredilene bağlı kalıp kalmadığıdır. [44]

٢٧٩– ﴿ فَاِنْ لَمْ تَفْعَلُوا فَاْذَنُوا بِحَرْبٍ مِنَ اللّٰهِ وَرَسُولِهِ وَاِنْ تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُؤُسُ اَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ ﴾

---

[43] Müslim, 2588.
[44] Bk.Vahidi, Esbabu'n- Nüzul, s. 125.

279 – Eğer (faizden) **vazgeçmezseniz** (bunun) **Allah ve Rasûlünden** (faizcilere karşı açılan) **bir savaş olduğunu bilin. Eğer tevbe edip faizi terk ederseniz,** (bu takdirde) **sermayeniz size aittir. Böylece ne haksızlık etmiş ve ne de haksızlığa uğramış olursunuz.**

« فَاِنْ لَمْ تَفْعَلُوا فَاْذَنُوا بِحَرْبٍ مِنَ اللّٰهِ وَرَسُولِه » *"Eğer faizden vazgeçmezseniz* (bunun) *Allah ve Rasûlünden* (faizcilere karşı açılan) *bir savaş olduğunu bilin!"* Savaşı bilin. *"Bir şeye izin vermek"* demek, o şeyi bilmek demektir. Nitekim, Hasan Basri'nin kıraati bu manayı desteklemektedir. Bu kıraat, « فَايْقَنُوا » şeklindedir.

Ancak kıraat imamlarından Hamza, Ali ve Cafer İbn Ğalib dışında Ebu Bekir, « فَاٰذِنُوا » kelimesini, « فَاْذَنُوا »olarak okumuşlardır. Yani, *"Bunu sizin dışınızdakilere bildirin."* demektir.

Âyette, « بِحَرْبِ اللّٰهِ وَرَسُولِه » diye söylemedi, çünkü, « بِحَرْبٍ مِنَ اللّٰهِ وَرَسُولِه » kavli daha mübalağalıdır ve meseleyi daha açık olarak ortaya koymaktadır. Çünkü mana şöyledir: *"Allah ve Rasûlünden bir tür hayal edemeyeceğiniz manada bir büyük savaş bekleyin."*

Rivayete göre bu ayet nazil oluca Sakif kabilesi mensupları şöyle demişlerdi:

"Bizim Allah ve Rasûlü ile savaşmaya gücümüz yoktur."

« وَاِنْ تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُؤُسُ اَمْوَالِكُمْ » *"Eğer tevbe edip faizi terk ederseniz, bu takdirde sermayeniz size aittir."* Artık, « لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ » *"Böylece* –borçlulardan fazladan faiz alarak– *ne haksızlık etmiş ve ne de* –ana malınızdan eksilterek bir– *haksızlığa uğramış olursunuz."*

٢٨٠– ﴿ وَاِنْ كَانَ ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ اِلَى مَيْسَرَةٍ وَاَنْ تَصَدَّقُوا خَيْرٌ لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴾

280 – Eğer (borçlu gerçekten) **sıkıntı içinde ise, rahatlayana dek ona zaman tanıyın. Eğer biliyorsanız bunu tasadduk etmeniz sizin adınıza daha hayırlıdır.**

« وَاِنْ كَانَ ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ اِلَى مَيْسَرَةٍ » *"Eğer borçlu gerçekten sıkıntı içinde ise, rahatlayana dek ona zaman tanıyın."* Eğer kendisinden alacaklı bulunduğunuz borçlularınız gerçekten borcunu ödeyemeyecek derecede sıkıntı ve zorluk içinde bulunuyorsa burada yapılacak şey, ona ileride ödeyebilmesi için fırsat verin, süre tanıyın.

Kıraat imamlarından Nafi, « مَيْسَرَةٍ » kelimesini, « مَيْسُرَةٍ » olarak okumuştur. Bu her iki kelime de dilde kullanılmaktadır.

« وَاَنْ تَصَدَّقُوا خَيْرٌ لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ » *"Eğer biliyorsanız bunu tasadduk etmeniz sizin adınıza* –kıyamet gününde– *daha hayırlıdır."* Eğer bununla amel ederseniz sizin için daha hayırlıdır. Burada eğer bildiği halde gereğini yapmıyor ve amel etmiyorsa adeta onu bilmeyen konumundadır.

Kıraat imamlarından Asım, « ص » harfinin tahfifi ile, « تَصَدَّقُوا » olarak okumuştur. Yani; burada iki « ت » harfinden bir hazfedilmiştir. Aslı, « تَتَصَدَّقُوا »'dur. Asım dışlındakiler ise *teşdid* ile kıraat etmişlerdir. Teşdid halinde idgam yapılmıştır. Yani;

"Ana paranızı, malınızı sadaka olarak vermeniz, ya da borçlularınızdan en zor durumda bulunan kimseden bir kısmını bağışlamanız sizin için daha hayırlıdır."

Yine bir yoruma göre, *"tasadduk"* ile murat olunan şey, mühlet verilmesi, süre tanınmasıdır. Çünkü Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuşlar:

"Herhangi bir Müslümanın borç süresinin dolması halinde, alacaklının onu ertelemesi durumunda, ertelediği her gün için bir sadaka sevabı vardır." [45]

٢٨١– ﴿ وَاتَّقُوا يَوْمًا تُرْجَعُونَ فِيهِ اِلَى اللّٰهِ ثُمَّ تُوَفّٰى كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴾

[45] Bk. İbn Mace, 2418.

281 – Allah'a döndürüleceğiniz günden korkun. Sonra herkesin kazanıp hak ettiği şey –iyi ya da kötü ne işlediyse– **kendisine eksiksiz olarak verilecek ve onlara** –iyilikleri eksiltilerek veya kötülükleri artırılarak– **haksızlık da yapılmayacaktır.**

Kıraat imamlarından Ebu Amr, « تُرْجَعُونَ » kelimesini, « تَرْجِعُونَ » olarak kıraat etmiştir. « رَجَعَ » kelimesi hem lâzım ve hem müteaddî olan bir kelimedir.

Rivayete göre bu ayet, Hz. Cebrail *(Aleyhi's-Selâm)* tarafından Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'e indirilen son ayettir. Cebrail *(Aleyhi's-Selâm)* Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'a demiş ki:

"Bu ayeti, Bakara Suresinin iki yüz sekseninci ayetin hemen peşine yerleştir."

Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* bu ayetin nazil olmasından ya 21 gün veya 81 gün, ya da 7 gün veya üç saat yaşamıştır.

282. ÂYET

يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوٓا اِذَا تَدَايَنْتُمْ بِدَيْنٍ اِلٰٓى اَجَلٍ مُسَمًّى
فَاكْتُبُوهُ ؕ وَلْيَكْتُبْ بَيْنَكُمْ كَاتِبٌ بِالْعَدْلِ ۖ وَلَا يَأْبَ كَاتِبٌ
اَنْ يَكْتُبَ كَمَا عَلَّمَهُ اللّٰهُ فَلْيَكْتُبْ ۚ وَلْيُمْلِلِ الَّذِى عَلَيْهِ الْحَقُّ
وَلْيَتَّقِ اللّٰهَ رَبَّهُ وَلَا يَبْخَسْ مِنْهُ شَيْـًٔا ؕ فَاِنْ كَانَ الَّذِى عَلَيْهِ
الْحَقُّ سَفِيهًا اَوْ ضَعِيفًا اَوْ لَا يَسْتَطِيعُ اَنْ يُمِلَّ هُوَ فَلْيُمْلِلْ
وَلِيُّهُ بِالْعَدْلِ ؕ وَاسْتَشْهِدُوا شَهِيدَيْنِ مِنْ رِجَالِكُمْ ۚ فَاِنْ لَمْ
يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَامْرَاَتَانِ مِمَّنْ تَرْضَوْنَ مِنَ الشُّهَدَٓاءِ اَنْ
تَضِلَّ اِحْدٰيهُمَا فَتُذَكِّرَ اِحْدٰيهُمَا الْاُخْرٰى ؕ وَلَا يَأْبَ الشُّهَدَٓاءُ
اِذَا مَا دُعُوا ؕ وَلَا تَسْـَٔمُوٓا اَنْ تَكْتُبُوهُ صَغِيرًا اَوْ كَبِيرًا اِلٰٓى
اَجَلِهِ ؕ ذٰلِكُمْ اَقْسَطُ عِنْدَ اللّٰهِ وَاَقْوَمُ لِلشَّهَادَةِ وَاَدْنٰٓى اَلَّا
تَرْتَابُوٓا اِلَّٓا اَنْ تَكُونَ تِجَارَةً حَاضِرَةً تُدِيرُونَهَا بَيْنَكُمْ فَلَيْسَ
عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ اَلَّا تَكْتُبُوهَا ؕ وَاَشْهِدُوٓا اِذَا تَبَايَعْتُمْ ۖ وَلَا يُضَٓارَّ
كَاتِبٌ وَلَا شَهِيدٌ ؕ وَاِنْ تَفْعَلُوا فَاِنَّهُ فُسُوقٌ بِكُمْ ؕ وَاتَّقُوا
اللّٰهَ ؕ وَيُعَلِّمُكُمُ اللّٰهُ ؕ وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٢٨٢﴾

Meali

282. Ey iman edenler! Birbirinizden belli bir süre ile borç alıp verdiğiniz zaman onu yazın. Onu, aranızda adaletle tanınan bir katip yazsın. Hiçbir katip Allah'ın kendisine öğrettiği gibi yazmaktan geri durmasın. Üzerinde hak olan *(borçlu)* kişi de *(taahhüdünü)* yazdırsın. Rabbinden korksun ve borcundan herhangi bir şeyi düşük olarak kaydettirmesin. Eğer borçlu olan kimse sefih *(harcamasını bilmeyen savurgan)* veya aklı zayıf veya kendisi söyleyip yazdıramayacak bir durumda ise velisi *(olan kişi)* adaletle yazdırsın. Erkeklerinizden de iki şahit bulundurun. Eğer iki erkek şahit bulunamazsa bu durumda kendilerini şahit olarak kabul edebileceklerinizden bir erkek ve iki de kadın şahit bulundurun ki, bu ikisinden birisinin yanılması halinde diğeri ona hatırlatsın. *(Şahitler)* çağırıldıkları zaman şahitlikten kaçınmasınlar. İster küçük olsun ister büyük olsun, anlaşmanın tüm maddelerini vadesiyle birlikte yazmaktan üşenmeyin. İşte bu şekilde yazmanız Allah katında daha adil, şahitliğin isbatı için daha sağlam ve şüpheye düşmemeniz bakımından daha yerinde olan bir iştir. Meğerki yaptığınız muamele hemen aranızda peşin olarak sonuçlanmışsa işte bu, değişir. Çünkü böyle bir halde bunu yazmamanızda sizin için bir vebal yoktur. Alışveriş yaptığınızda da yine şahit bulundurun. *(Bunlardan ötürü)* yazan kimse de, şahit olan kimse de bir zarara uğratılmasın. Eğer bunu yaparsanız *(zarara uğratırsanız)* muhakkak ki bu haktan sapmanız demektir. Allah'tan korkun. Allah size gerçekleri öğretiyor. Allah her şeyi bilendir.

Tefsiri

« يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوٓا اِذَا تَدَايَنْتُمْ بِدَيْنٍ اِلٰٓى اَجَلٍ مُسَمًّى فَاكْتُبُوهُ »

"Ey iman edenler! Birbirinizden belli bir süre ile borç alıp verdiğiniz zaman onu yazın." Yani, biriniz diğerine bir borç verdiğinde. Nitekim, « دَايَنْتُ الرَّجُلَ » denir ki bu, alıp ya da vermek suretiyle kişiye borçlanmak veya borç vermek manasında bir muamele yapmak anlamını taşır.

« إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى » *"belli bir süre ile"* demek, bilinen bir zamana kadar demektir. Örneğin; hasat zamanına kadar, harman zamanına kadar, hac dönüşüne kadar... gibi.

Bu ayette, « إِذَا تَدَايَنْتُمْ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى » denmedi, Bunun sebebi, « فَاكْتُبُوهُ » kavlindeki zamir buna raci olmasındandır. Eğer zamir zikredilmemiş olsaydı bu takdirde mutlaka, « فَاكْتُبُوا الدَّيْنَ » – *"Borcu yazın."* demesi gerekirdi. Fakat böyle olması halinde asıl ayette yer alan nazım güzelliğinde olmazdı. Çünkü bu, belirlenen süreye ve işin çözümü açısından her türden borcu daha açık olarak ifade etmektedir. Ancak ayette, borcun yazılmasının emredilmiş olması, bunun daha güvenli olmasından, unutmayı önlediğinden ve inkâra kalkışmaya da bir fırsat bırakmamasındandır. Mana şöyle olmaktadır:

"Süresi belli bir borç muamelesi yaptığınızda onu yazın."

Ayetteki emir farz anlamında değil, nedip anlamındadır, mendup-tur. Abdullah b. Abbas'tan rivayete göre, o bundan maksadın, *"selem"* ile olan alışveriştir. Çünkü Allah, faizi haram kılınca selem ile alışverişi helâl kılmıştır. Yazımında Allah, belirli bir süre ile teminat verilen, diye ifade etmektedir ki; bu konuda yüce Allah en uzun ayetini indirmiştir. Nitekim bu, selem ile yapılan bir alışverişte sürenin şart koşulmasının şart olduğunun da bir delilidir. [46]

« وَلْيَكْتُبْ بَيْنَكُمْ كَاتِبٌ بِالْعَدْلِ » *"Onu aranızda* –yani borç alıp verenler arasında– *adaletle tanınan bir katip yazsın."* « بِالْعَدْلِ » kavlindeki cer edatı, « كَاتِبٌ » kelimesinin sıfatı olması itibariye ona müteallıktir. Yani, *"yazdığı şeyde kendisine güven duyulan bir katip"* demektir. Dolayısıyla katip, *"Yazdıklarını ihtiyatla yazsın, dikkatli ve titiz davransın, yazması gerekenden ne fazlasını, ne de eksiğini yazsın."* İşte ayetin bu noktasından öğreniyoruz ki, borç alışverişinde olayı kayda geçen kişinin konuyu bilen bir bilgin (fakih) olması, konu ile ilgili şartları bilmesi de gerekmektedir. Çünkü; böyle olmalı ki, yazdığı şeyler şeriat açısından

---

[46] Selem: Peşin para ile veresiye mal almaktır. Örneğin; çiftçilerin önce parayı peşin almak suretiyle harman zamanı aldıkları ürünü önceden satmış olmalarıdır ki, bununla ilgili detay bilgiler ilgili fıkıh kitaplarında görülebilir. (Çeviren)

uygun ve adalet ölçüsünde yazılmış bir vesika kabul edilebilsin. Bu, borç ile muamele yapan taraflar açısından onlara olan bir emir olup, katip seçiminde muhayyerdirler. Ancak yazdıracakları kimse de fakih, dindar bir olmalı ki, üzerinde ittifak olunan şeyleri yazmış olsun.

« وَلَا يَأْبَ كَاتِبٌ اَنْ يَكْتُبَ كَمَا عَلَّمَهُ اللّٰهُ فَلْيَكْتُبْ » *"Hiçbir katip Allah'ın kendisine öğrettiği gibi yazmaktan geri durmasın."* Herhangi bir katip hiçbir zaman, Allah'ın vesika niteliğinde olan şeyleri yazmayı kendilerine öğrettiği gibi herhangi bir değişikliğe ve tahrife gitmeksizin olduğu gibi gerçeği yansıtarak aynen yazsın. Yazdığı şey konusunda haktan sapmasın. « كَمَا » kelimesi, « اَنْ يَكْتُبَ » kelimesine müteallıktır.

« وَلْيُمْلِلِ الَّذى عَلَيْهِ الْحَقُّ » *"Üzerinde hak olan borçlu kişi de taahhüdünü yazdırsın."* Yazdıran kişı borçludan başkası olmasın, borcu ödemek zorunda bulunan kimsenin kendisi gerekeni yazdırsın. Çünkü kendisinin yazdırmasıyla, o bu borcun kendisine ait olduğunu orada kabul ve ikrar ederek bir kendisi için şahitlikte bulunmaktadır. Bu da adamın kendi ağzından, borcun kendisine ait olduğunu söyleyip ikrarı demektir. *"imlal"* ve *"imla"* kelimelerinin her ikisi de aynı manayı ifade eden iki ayrı kelimedirler.

« وَلْيَتَّقِ اللّٰهَ رَبَّهُ » *"Rabbi olan Allah'tan korksun."* Borçlu olan bir kimse borcunu kayda geçirmekten, yazdırmaktan kaçınmasın, bu konuda Allah'ın emir ve yasakları çerçevesinde hareket etsin ve Allah'ın kendisini cezalandırmasından sakınsın. Çünkü kaçınması ve yazdırmaması halinde herkesin kendisinde olan hakkını bu manada inkâr etmiş demektir.

« وَلَا يَبْخَسْ مِنْهُ شَيْئًا » *"Ve borcundan herhangi bir şeyi düşük olarak kaydettirmesin."* Üzerinde hak olarak sabit ve var olan bir şeyi yazdırırken eksik yazdırmaya kalkışmasın, bu takdirde kimine ait hakları inkâr etmiş olur veya kendisinin olan bazı hakları inkâr etmiş olur. « فَاِنْ كَانَ الَّذى عَلَيْهِ الْحَقُّ سَفِيهًا » *"Eğer borçlu olan bir kimse sefih* (harcamasını bilmeyen savurgan) *biri ise,"* deli ise, çünkü *"sefeh"* kişinin akılca sıkıntısının olması, aklı hafif olması manasınadır. Ya da *hacr* altındadır. Çünkü;

eline geçeni saçıp savurmakta, neyi nasıl ve nereye, niçin harcadığını bilmemekte, savurganlık etmektedir.

« أَوْ ضَعِيفًا » *"herhangi bir nedenle borcu yazdırabilecek bir halde değilse"* henüz çocuk yaşta ise veya ileri derecede yaşlanmış ve bilmez durumda ise, « أَوْ لَا يَسْتَطِيعُ اَنْ يُمِلَّ هُوَ » *"veya kendisinde var olan herhangi bir rahatsızlık nedeniyle söyleyip yazdırabilecek bir halde değilse,"* derdini doğru dürüst anlatamıyorsa, dilsiz ise veya o dili bilmiyorsa, « فَلْيُمْلِلْ وَلِيُّهُ بِالْعَدْلِ » *"bu takdirde velisi adaletli bir şekilde yazdırsın."* Böyle bir durumda borçlunun velisi veya işlerini üstlenip yürütmekte olan kimse, doğru olarak, hakkaniyetten ayrılmadan ve adaletli bir şeklide gerekeni yazdırsın.

« وَاسْتَشْهِدُوا شَهِيدَيْنِ مِنْ رِجَالِكُمْ » *"Erkeklerinizden de iki şahit bulundurun."* Bu arada borçlanma konusunda size şahitlikte bulunabilecek iki de şahit isteyin, Ancak isteyeceğiniz bu şahitler mü'min erkeklerden olmuş olsunlar. Müslüman olmaları yanında bir de şart olarak özgür olmaları ve ergenlik ve rüşt çağına ermiş olmaları gerekir. Biz Hanefilere göre kâfirlerin birbirleri hakkındaki tanıklıkları geçerlidir.

« فَاِنْ لَمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ » *"Eğer iki erkek şahit bulunamazsa,"* « فَرَجُلٌ وَامْرَاَتَانِ مِمَّنْ تَرْضَوْنَ مِنَ الشُّهَدَاءِ » *"bu durumda kendilerini şahit olarak kabul edebileceklerinizden bir erkek ve iki kadın şahit bulundurun ki,"* biri erkek ve ikisi kadın olmak üzere şahitlikte bulunsunlar. Erkeklerle birlikte kadınların şahitliğinin kabulü ancak hadler (cezalar) ve kısas dışındaki konularla alâkalıdır.

« مِمَّنْ تَرْضَوْنَ مِنَ الشُّهَدَاءِ » *"...şahit olarak kabul edebileceklerinizden"* yani, adaletli olduklarını bilip tanıdığınız kimselerden, demektir. Ayetin bu kısmından öyle anlaşılıyor ki, memnun kalmadığımız ya da tanımadığımız kimselerin de şahitliği kabul olunabilir, Çünkü ayetin bu kısmı buna delildir.

« اَنْ تَضِلَّ اِحْدٰيهُمَا فَتُذَكِّرَ اِحْدٰيهُمَا الْاُخْرٰى » *"bu ikisinden birisinin yanılması halinde diğeri ona hatırlatsın."* Yani; iki kadın birinin şahitliği unutabilir ihtimaliyle, bunu hatırlayan kadın söz konusu şahitliği diğer kadına hatırlatsın içindir.

Bir de şart olarak, « اِنْ تَضِلَّ اِحْدٰيهُمَا » kavli değerlendirilmesi halinde, kıraat imamlarından Hamza bundan sonra gelen, « فَتُذَكِّرَ » kelimesini « ر » harfini ref' ve « ك » harfini de şeddeli olarak, « فَتُذَكِّرُ » tarzında okumuştur. Bu tıpkı:

﴿ وَ مَنْ عَادَ فَيَنْتَقِمُ اللّٰهُ مِنْهُ ﴾[47] kavli gibidir.

İbn Kesir ile Ebu Amr ve Yakup aynı kelimeyi « ر » harfinin nasbıyla, « فَتُذْكِرَ » olarak okumuşlardır ki bu kelime de, « ذَكَرَ » kelimesinden değil, « ذَكَّرَ » kelimesinden türemedir.

« وَلَا يَأْبَ الشُّهَدَٓاءُ اِذَا مَا دُعُوا » *"Şahitler çağırıldıkları zaman, şahitlikten kaçınmasınlar."* Şahitler şahitlik görevlerini yerine getirmek veya şahitliği üstlenmek için çağırıldıklarında, hakların kaybolmaması için bu görevden kaçınmasınlar. Ayette henüz insanlar bu manada bir şahitliği üstlenmedikleri halde burada onlardan, *"şahitler"* diye söz edilmesi veya bu isimle anılmaları, sanki bu olay gerçekleşmiş anlamında söylenen bir ifadedir. Çünkü bu, zaten gerçekleştirilecektir. Bunlardan ilki farz içindir, ikincisi de menduplük bildirir.

« وَلَا تَسْـَٔمُٓوا اَنْ تَكْتُبُوهُ صَغٖيرًا اَوْ كَبٖيرًا اِلٰٓى اَجَلِهٖ » *"İster küçük olsun, ister büyük olsun anlaşmanın tüm maddelerini vadesiyle birlikte detaylarıyla yazmaktan üşenmesin."* Nitekim; « لَا تَسْـَٔمُوا » kelimesine örnek olarak şair Züheyr b. Ebu Sülma'nın aşağıdaki beytini göstermişlerdir. Çünkü bu kelime, *"usanmak, bıkmak, üşenmek"* gibi manalara gelmektedir. Dolayısıyla bu manada şiirden bir örnek getirilmiştir. Şair demiş ki:

---

[47] Maide, 95.

سَئِمْتُ تَكَالِيفَ الْحَيَاةِ وَمَنْ يَعِشْ ثَمَانِينَ حَوْلاً لاَ اَبَالَكَ يَسْأَمِ

Hayatın sıkıntılarından bitkin düştüm (üşenir oldum),

Yaşarsa da kişi seksen yıl sanmasın,

O da üşenip kalacaktır iyi bil!...

« اَنْ تَكْتُبُوهُ » kelimesindeki zamir, *deyne* (borca) veya *hakka* racidir. « صَغِيرًا اَوْ كَبِيرًا » Hak ne türden olursa olsun, küçüklüğüne ve büyüklüğüne, önemli olup olmamasına bakılmaksızın her şeyi kayda geçirin. Ayetin bu kısmı, *"selem"* muamelesinin giysilerde de geçerli olduğunu gösteren bir delil konumundadır. Çünkü kile veya tartı ile değerlendirilen bir şey için, *"küçük/büyük"* ifadesi kullanılamaz. Bu tür bir ifade ancak zira ile yani metre hesabıyla ölçülen ya da değerlendirilen şeylerde kullanılır. Bu arada, zamirin yazan katiplere raci olması da caizdir. Yani *"yazacaklarını özet olarak veya detaya inerek yazmaları..."* « اِلَى اَجَلِهِ » üzerinde ittifak edip anlaşmış oldukları hususun her iki tarafça bilinen ve tayin edilen süresine kadar..

« ذَلِكُمْ اَقْسَطُ عِنْدَ اللّٰهِ » *"İşte bu şekilde onu yazmanız Allah katında daha adildir,"* Burada, « ذَلِكُمْ » ile, « اَنْ تَكْتُبُوهُ » kavline işaret olunmaktadır. Çünkü bu, mastar manasınadır. Yani, *"şu yazma işi"* demektir. « اَقْسَطُ » kelimesi, « قِسْطٌ » kelimesinden alınmadır bu da adalet manasına gelir ve *"daha adaletli, daha adil"* demektir. « عِنْدَ اللّٰهِ » kavli, « اَقْسَطُ » kelimesinin zarfıdır.

« وَاَقْوَمُ لِلشَّهَادَةِ » *"şahitliğin isbatı için daha sağlam"* Yani; şahitliği gereğince yerine getirebilmek için daha uygun ve yerinde bir şeydir. Burada, « اَقْسَطُ » ile « اَقْوَمُ » kelimeleri ism-i tafdil (en üstünlük) sıfatı kalıbında ya da kipinde gelmişlerdir. Bunun sebebi Nahiv bilgini İmam Siybeveyh'in görüşü doğrultusunda, biri, « اَقْسَطَ » diğeri de, « اَقَامَ » kökünden alınmış kabul edildiğindendir.

« وَاَدْنٰى اَلَّا تَرْتَابُوا » *"ve şüpheye düşmemeniz bakımından daha yerinde bir iştir."* Bu şekilde davranmak hem şahit açısından, hem hakim bakımından ve hem de hak sahibi yönünden gerçeğe daha uygun olan bir harekettir. Çünkü; olur ki, bazen insan borcun miktarı konusunda kuşkuya düşebilir, bazen niteliği hakkında bu kuşku olabilir. Ancak yazılı belgeye başvurulduğunda artık bu kuşkuların tamamı önlenmiş olacaktır. « اَدْنٰى » kelimesinin « ا » harfi « و » harfinden dönüştürmedir. Çünkü kelime, « دُنُو » kökünden türemedir.

« اِلَّا اَنْ تَكُونَ تِجَارَةً حَاضِرَةً تُدِيرُونَهَا بَيْنَكُمْ » *"Meğerki yaptığınız muamele hemen aranızda peşin olarak sonuçlanmışsa, işte bu, değişir."* Kıraat imamlarından Asım bunu, « تِجَارَةً حَاضِرَةً » olarak okumuştur. Buna göre mana şöyledir: *"hemen alım satım esnasında peşin muamele ile olan bir ticaret ise,"* ya da *"yapılan muamele peşin bir ticarete dayalı ise...".*

Asım dışındaki kıraat imamları ise « كَانَ » fiilini tam fiil olarak kabul ettiklerinden her ikisini de merfu olarak, « تِجَارَةٌ حَاضِرَةٌ » olarak kıraat etmişlerdir. Yani, *"meğerki peşin olabilecek bir ticaret olmuş olsun..."* Ya da « كَانَ » fiili nakıs fiildir. Bu takdire, « تِجَارَةٌ حَاضِرَةٌ » bunun ismidir. « تُدِيرُونَهَا » ise bunun haberidir. *"Aranızda idare ettiğiniz, çevirip durduğunuz..."* demek, hemen elden peşin olarak alıp verdiğiniz demektir.

« فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ اَلَّا تَكْتُبُوهَا » *"Çünkü böyle bir halde bunu yazmamanızda sizin için bir vebal yoktur."* Yani; meğer yaptığınız ticari alışveriş peşin olarak hemen elden teslim edilip alınmış olsun. Böyle peşin yapılan bir muameleyi yazıya geçirmemenizde sizin için herhangi bir sakınca yoktur. Çünkü peşin yapılan bir alışverişte, borca dayalı olarak yapılan işlemlerde olduğu gibi herhangi bir kuşku ve vehim söz konusu olamaz.

« وَاَشْهِدُوا اِذَا تَبَايَعْتُمْ » *"Alışveriş yaptığınızda da yine şahit bulundurun."* Ayetin bu kısmından, yapılan alış verişlerde mutlaka manada şahit bulundurmanın hem peşin olan ve hem de vadeli olan için bir emir oldu-

ğunu görüyoruz. Çünkü bu, ihtiyatlı davranma açısından daha yerinde bir işlemdir. İleride doğabilecek tartışmalara da son veren bır işlemdir.

Ya da, « وَاَشْهِدُوا اِذَا تَبَايَعْتُمْ » kavliyle demek isten şey, az önce söz konusu ettiğimiz peşin olan alışverіştir. Böyle bir alışverişte şahit bulundurmak yeterlidir. Ayrıca bunun yazılmasına da gerek yoktur. Bu durumda emir mendupluk bildirir.

« وَلَا يُضَارَّ كَاتِبٌ وَلَا شَهِيدٌ » *"Bunlardan ölürü yazan kimse de şahit olan kimse de sakın zarara uğratılmasın."* Hz. Ömer *(Radıyallahu Anh)*'in kıraatine göre bu kelime malumdur ve mana buna göredir.. Çünkü Hz. Ömer *(Radıyallahu Anh)* bu kelimeyi, « وَ لَا يُضَارِرْ » olarak kıraat etmiştir. Ancak Abdullah b. Abbas *(Radıyallahu Anh)*'ın kıraatine göre meçhul fiildir. Çünkü; o bu kelimeyi, « وَ لَا يُضَارَرْ » olarak kıraat etmiştir. Mana şöyle değerlendirilmektedir:

İster yazacak olan katip olsun ister şahit olsun her ikisi de kendilerinden istenilen görev için çağırıldıklarında, bundan kaçınmamalarını emrediyor, kaçınmalarını ise yasaklıyor. Aynı zamanda yazıyı tahrif etmemeleri, fazla veya eksik yazmamaları isteniyor. Ya da her ikisine de, onları önemli işlerinden alıkoymak ve mecbur bırakmak suretiyle bu şahit ve yazan kimselere zarar verilmemesini emretmektedir. Ya da yazan kimseye ücretini vermemekle haksızlık edilmemesi istenmektedir. Veya şahit olan kimseyi şahitlik etmesi için ülkesinden onu bir minnet altında tutarak alıp getirmemeli, üzerinde baskı uygulamamalıdır.

Kısaca her iki tarafın da zarara sokulmaları yasaklanmaktadır. İster yazan katip olsun, ister şahit olan olsun. Ne alacaklı olan kimseyi ne de borçlu konumda bulunan kimseyi yazıyı tahrif edip değiştirerek, fazla veya eksik yazarak, ya da şahitlik yapmaktan veya katibin yazmaktan kaçınması suretiyle bir zarar meydana getirmeleri yasaklanmakta ve böyle bir davranışın içine girmemeleri istenmektedir. Hak sahibi olan alacaklı kimse veya borçlu olan kimse, yazan ve şahit olanlara bir takım yanlış teklifler sunarak şahitlik ve katipliğe yakışmayacak bir fiili işleterek şahit ve katip zarara uğratılmasınlar.

«وَاِنْ تَفْعَلُوا فَاِنَّهُ فُسُوقٌ بِكُمْ» *"Eğer onlara zarar verecek bir davranışın içine girerseniz* –size yasaklanan şeyleri işlemeye kalkışırsanız–, *bu,* –zarar verme ya da zarara uğratma işi– *haktan sapmanız ve hakkı çiğnemeniz* –günah işlemeniz– *demektir."* «وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَيُعَلِّمُكُمُ اللّٰهُ وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ» *"Allah'ın emir ve yasaklarını istendiği gibi uygulamamaktan sakının. Çünkü Allah gerçekleri* –işlerinizle ilgili hususları ve dininin prensiplerini– *size öğretendir ve Allah her şeyi bilendir."* O ne yanılır ve ne de kusur işler.

283. — 286. ÂYETLER

وَاِنْ كُنْتُمْ عَلٰى سَفَرٍ وَلَمْ تَجِدُوا كَاتِبًا فَرِهَانٌ مَقْبُوضَةٌ ۗ فَاِنْ
اَمِنَ بَعْضُكُمْ بَعْضًا فَلْيُؤَدِّ الَّذِى اؤْتُمِنَ اَمَانَتَهُ وَلْيَتَّقِ اللّٰهَ
رَبَّهُ ۗ وَلاَ تَكْتُمُوا الشَّهَادَةَ ۗ وَمَنْ يَكْتُمْهَا فَاِنَّهُ اٰثِمٌ قَلْبُهُ ۗ
وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ ﴿٢٨٣﴾ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى
الْاَرْضِ ۗ وَاِنْ تُبْدُوا مَا فِى اَنْفُسِكُمْ اَوْ تُخْفُوهُ يُحَاسِبْكُمْ بِهِ
اللّٰهُ ۗ فَيَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ ۗ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ
شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٨٤﴾ اٰمَنَ الرَّسُولُ بِمَا اُنْزِلَ اِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ
وَالْمُؤْمِنُونَ ۗ كُلٌّ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَمَلٰئِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ ۗ لاَ
نُفَرِّقُ بَيْنَ اَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ ۚ وَقَالُوا سَمِعْنَا وَاَطَعْنَا غُفْرَانَكَ
رَبَّنَا وَاِلَيْكَ الْمَصِيرُ ﴿٢٨٥﴾ لاَ يُكَلِّفُ اللّٰهُ نَفْسًا اِلاَّ وُسْعَهَا ۗ لَهَا
مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ ۗ رَبَّنَا لاَ تُؤَاخِذْنَا اِنْ
نَسِينَا اَوْ اَخْطَاْنَا ۚ رَبَّنَا وَلاَ تَحْمِلْ عَلَيْنَا اِصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ
عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا ۚ رَبَّنَا وَلاَ تُحَمِّلْنَا مَا لاَ طَاقَةَ لَنَا بِهِ ۚ
وَاعْفُ عَنَّا ۚ وَاغْفِرْ لَنَا ۚ وَارْحَمْنَا ۚ اَنْتَ مَوْلٰينَا فَانْصُرْنَا
عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿٢٨٦﴾

Meali

283. *(Eğer siz bir)* yolculukta olur, *(borcu)* yazacak bir katip de bulamazsanız, *(bu takdirde borca karşılık)* alacağınız bir rehin de yeter. Birbirinize *(güvenerek herhangi)* bir emanet bırakmışsanız, güvenilip de kendisine emanet bırakılan kimse, hemen emaneti sahibine versin ve (bu hususta) Rabbi olan Allah'tan korksun. Görüp bildikleriniz hakkında şahit olduğunuz şeyleri gizlemeyin. Her kim *(görüp bildiklerini yapacağı şahitlikle)* gizlerse muhakkak kalben *(vicdanen)* günahkârdır. Allah yaptıklarınızın hepsini en iyi bilendir.

284. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. İçinizde var olan şeyi *(niyeti)* ister açıkça söyleyin, ister gizli tutun, bundan dolayı Allah sizi hesaba çekecektir. Daha sonra Allah dilediğini bağışlayacak ve dilediğini de cezalandıracaktır. Allah, gücü her şeye yetendir.

285. Peygamber, Rabbi tarafından kendisine indirilene iman etti. Mü'minler de iman ettiler. Hepsi de Allah'a, meleklerine, kitaplarına ve peygamberlerine iman ettiler. Onlar: "Allah'ın peygamberleri arasında asla hiçbir ayırım yapmayız, işittik ve itaat ettik, Rabbimiz! Mağfiretini dileriz. Çünkü dönüş sanadır." dediler.

286. Allah hiçbir kimseye taşıyamayacağı bir yükü yüklemez. İnsanın işlediği her iyilik kendi lehine ve her kötülük de kendi aleyhinedir. Rabbimiz! Eğer unutursak veya yanılırsak bizi hesaba çekme! Rabbimiz! Bizden önce geçenlere yüklediğin gibi bize de ağır yükler yükleme! Rabbimiz! Altından kalkamayacağımız, şeyleri bize taşıtma! Bizi affet, bizi bağışla, bize merhamet et! Sen bizim mevlâmızsın. Kâfirler topluluğuna karşı bize yardım et.

Tefsiri

٢٨٣– ﴿ وَاِنْ كُنْتُمْ عَلٰى سَفَرٍ وَلَمْ تَجِدُوا كَاتِبًا فَرِهَانٌ مَقْبُوضَةٌ فَاِنْ اَمِنَ
بَعْضُكُمْ بَعْضًا فَلْيُؤَدِّ الَّذِى اؤْتُمِنَ اَمَانَتَهُ وَلْيَتَّقِ اللّٰهَ رَبَّهُ وَلَا تَكْتُمُوا الشَّهَادَةَ
وَمَنْ يَكْتُمْهَا فَاِنَّهُ اٰثِمٌ قَلْبُهُ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ ﴾

283 – (Eğer siz bir) yolculukta olur, (borcu) **yazacak bir katip de bulamazsanız,** (bu takdirde borca karşılık) **alacağınız bir rehin de yeter. Birbirinize güvenerek herhangi bir emanet bırakmışsanız, güvenilip de kendisine emanet bırakılan kimse, hemen emaneti sahibine versin ve** (bu hususta) **Rabbi olan Allah'tan korksun. Görüp bildikleriniz hakkında şahit olduğunuz şeyleri gizlemeyin. Her kim** (görüp bildiklerini yapacağı şahitlikle) **gizlerse muhakkak kalben** (vicdanen) **günahkârdır. Allah yaptıklarınızın hepsini en iyi bilendir.**

« وَاِنْ كُنْتُمْ عَلٰى سَفَرٍ وَلَمْ تَجِدُوا كَاتِبًا فَرِهَانٌ مَقْبُوضَةٌ » *"Eğer siz bir yolculukta olur,* (borcu) *yazacak bir katip de bulamazsanız, bu takdirde* (borca karşılık) *alacağınız bir rehine de yeter.»"*

Kıraat imamlarından İbn Kesir ve Ebu Amr, « فَرِهَانٌ » kelimesini, « فَرُهُنٌ » olarak kıraat etmişlerdir. « رِهَانٌ » ve « رُهُنٌ » kelimelerini her ikisi de, « رَهْنٌ » kelimesinin çoğuludurlar. Tıpkı, « سَقْفٌ » – « سُقُوفٌ » ve « بَغْلٌ » ve « بِغَالٌ » kelimeleri gibi. Çünkü böyle bir durumda meselenin güvence altına alınabilmesi ancak rehin alınmak suretiyle olabilir. Aslında, « رَهْنٌ » kelimesi mastardır. Sonra bu isimlerin çoğulu olarak bu şekilde zikredilmiş oldu. Mademki yolculuk esnasında bu tür muamelenin yazılması, belgelendirilmesi ve şahit bulundurulması ihtimali ve sıkıntısı vardır. İşte böyle bir durumda bir çıkar yol olarak bu gibi yolculuk durumlarında rehin alıp verilmek suretiyle de bu, belgelenebilir. Tıpkı mukim iken konunun katip ve şahitlerle belgelenmeye bağlanıp gerçekleştirildiği gibi yolculukta da bu, rehin alınıp verilmesiyle sağlanabilir. İşte burada bu emir gündeme getiriliyor. Yoksa yolculuk, rehin alınıp verilmenin bir şartı veya koşulu değildir.

« مَقْبُوضَةٌ » kavline gelince, bu, *kabz* olayını yani, alma meselesinin şart olduğuna delâlet etmektedir. Yoksa mesele İmam Malik'in dediği gibi, kabz olmadan icab ve kabul ile bu, sahih olabilir, demek değildir

« فَاِنْ اَمِنَ بَعْضُكُمْ بَعْضًا » *"Birbirinize güvenerek herhangi bir emanet bırakmışsanız,"* Yani; borç veren taraf ile borçlanan taraflar olarak birbirlerinin iyi niyetlerine dayanarak birbirinize güveniyorsanız, bu takdirde

meseleyi yazıyla ve şahitlerle belgeleme imkanı da bulunamıyorsa, bunun için rehin alınıp verilebilir.

« فَلْيُؤَدِّ الَّذِى اؤْتُمِنَ اَمَانَتَهُ » *"güvenilip de kendisine emanet bırakılan kimse, hemen emaneti* –aldığı borcu– *sahibine geriversin"* « اؤْتُمِنَ » kelimesi *iftial* babındandır. « اَمِنَ » kökünden alınmadır. Bu ifade ile borçlu olan kimsenin alacaklının zannı altında olduğu hatırlatılıp üzerine düşeni yapması için kendisine teşvikte bulunulmaktadır. Çünkü; alacaklı ona güvenmiştir. Alacaklının borçlusuna güveni bakımından, ondan herhangi bir rehin alma yoluna gitmemiştir. Oysa alması hakkıdır. İşte ayette, *"deynin* (borcun)*"* emanet olarak zikredilmiş olması, karşılığında herhangi bir rehin alınmadığından bir bakıma emanet kapsamı içinde de değerlendirilebilmektedir. Çünkü; alacaklısı kendisine borçlu olan kimseye güveni bakımından rehin almamıştır.

« وَلْيَتَّقِ اللّٰهَ رَبَّهُ » *"(ve emanet hususunda) Rabbi olan Allah'tan korksun."* Alacaklısının hakkını inkâra kalkışmasın. « وَلَا تَكْتُمُوا الشَّهَادَةَ » *"Görüp bildikleriniz hakkında şahit olduğunuz şeyleri gizlemeyin."* İşte bu sesleniş tanıklar içindir. « وَمَنْ يَكْتُمْهَا فَاِنَّهُ اٰثِمٌ قَلْبُهُ » *"Her kim görüp bildiklerini yapacağı şahitlikle gizlerse muhakkak kalben* (vicdanen) *günahkârdır."*

Burada, « قَلْبُهُ » kelimesi, « اٰثِمٌ » kelimesinin faili (öznesi) olarak merfu olmuştur. Sanki burada, ism-i fail olan kelime, « يَاْثَمُ قَلْبُهُ » şeklinde bir fiil cümlesi gibidir. Ya da, « قَلْبُهُ » kelimesi mübteda olarak merfudur ve « اٰثِمٌ » ise bunun mukaddem haberidir. Cümle ise bütünüyle, « اِنَّ » edatının haberidir. Ancak bu, « قَلْب » kelimesine isnad olunmuştur ama, cümle ise, hem « اٰثِمَة » – (günahkâr olma) ile hem de kalptir. Yoksa yalnızca kalb demek değildir. Çünkü; şahitliğin ya da tanıklığın saklanması veya gizli tutulması ancak kalpte olabilen bir şeydir. Kimse o şahitliği konusunda çıkıp konuşmaz, söylemez.

İşte şahitliğin kalpte gizlenen bir günah olması, kalp ile işlenmiş olması nedeniyle bu günah burada kalbe isnad olunmuştur. Çünkü; işle-

nen günahın bizzat onu işleyen organa isnadı gerçekten daha etkili bir anlatımdır. Nitekim; bir kimse gördüğü bir şeyi anlatırken bazen, *"Onu gözlerim gördü."* der, ya da *"Bunu kulaklarım duydu."* veya *"Kulaklarımla bunu duydum."* der yahut da, *"Bunu kalbim* (gönlüm) *biliyor."* ya da *"Bu, gönlümün bildiği bir şeydir."* Çünkü kalb, tüm organların başı ve lideridir. O öyle bir et parçasıdır ki, eğer o düzelirse bütün beden salaha erer, düzelir. Eğer o bozulursa bütün bir beden sarsılıp bozulur.

Adeta şöyle denir gibidir: "Günah tamamen kalpte kökleşip yerleşmiştir ve o bedende en değerli ve en önemli olan yeri elde etmiştir." Çünkü kalp ile işlenen fiiller, diğer organlarla işlenen fiillerden çok daha büyük vebal ya da sevap getirir.

Nitekim; iyiliklerle kötülüklerin temeli iman ile küfre dayanmıyor mu? Bu gerçeği görmüyor musun? İşte bunun her ikisi de kalbi ilgilendiren fiillerdir. Mademki burada görüldüğü gibi, *"şahitlikte bildiklerini gizlemek"* kalbin işlediği günahlardandır, dolayısıyla bu günahın da günahların en büyüğü olduğuna bu, şahitlik etmektedir. Abdullah İbn Abbas *(Radıyallahu Anhüma)*'tan gelen rivayete göre demiş ki:

"Büyük günahların en büyüğü Allah'a şirk koşmak, yalan yere şahitlikte bulunmak ve bildiği şahitliği gizlemektir."

« وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ » Şahitlikte bildiklerinizi gizlemek veya açıkça ortaya koymak konusunda *"Allah yaptıklarınızın hepsini en iyi bilendir."* Hiçbir şey O'na gizli kalmaz.

٢٨٤– ﴿ لِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ ۗ وَاِنْ تُبْدُوا مَا فِىٓ اَنْفُسِكُمْ اَوْ تُخْفُوهُ يُحَاسِبْكُمْ بِهِ اللّٰهُ ۗ فَيَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاۤءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَاۤءُ ۗ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَیْءٍ قَدِيرٌ ﴾

284 – Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. İçinizde var olan şeyi (niyeti) ister açıkça söyleyin, ister gizli tutun, bundan dolayı Allah sizi hesaba çekecektir. Daha sonra Allah dilediğini bağışlayacak ve dilediğini de cezalandıracaktır. Allah, gücü her şeye yetendir.

« لِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ » *"Göklerde ve yerde ne varsa hepsi* –de hem yaratılmış olmaları bakımından ve hem de mülk olarak– *Allah'ındır."* « وَاِنْ تُبْدُوا مَا فِى اَنْفُسِكُمْ اَوْ تُخْفُوهُ يُحَاسِبْكُمْ بِهِ اللّٰهُ » *"İçinizde var olan şeyi* (niyeti) –kötülükleri– *ister açıkça söyleyin, ister gizli tutun, bundan dolayı Allah sizi hesaba çekecektir."* Ya ödüllendirecek veya cezalandıracaktır.

Ancak insan içinden geçen vesveseler ve benzeri insanın gizli tuttuğu şeyler bu hükmün içine girmezler. Çünkü insanın bu gibi şeylerden kendini kurtarması kendi gücü dahilinde değildir. Ancak insanın inanarak ve karar vererek bir şeye teşebbüs etmesi hali bunun içine girer.

Özetle söylemek gerekirse; Küfre yönelik bir şeyi isteyerek ve inanarak yapması halinde bu, küfürdür. Ancak istemeyerek ve önceden tasarlamaksızın bir günaha düşme halinde bu, bağışlanır. Eğer günaha bile bile girerse, sonradan da bundan ötürü pişmanlık duyarsa ve cayıp geri dönerse, bundan ötürü de Allah bağışlanmasını dilerse, bu da bağışlanır. Eğer bir kimse bir kötülük (günah) işlemeye karar verse ve bu kararında da kararlı ise, ancak kendi elinde olmayan bir sebepten ötürü o kötülüğü işlemeye bir fırsat bulamazsa, bu kimseye o fiili işlemiş anlamında ceza verilemez, bundan dolayı o kişi cezalandırılamaz. Örneğin; adam zina fiilini işlemeye karar vermiş ve bunu işlemekten de vazgeçmemiş, fakat fırsatını bulamamıştır. İşte bu kimseye zina fiilinin cezası uygulanmaz, bundan ötürü cezalandırılamaz.

Peki ya bu kimseye zina işlemeye azmetme cezası verilebilir mi? Bunun için Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'in bir hadisine dayanılarak, *"hayır, verilemez"* denmiştir. Çünkü; Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuşlar:

"Şüphesiz Allah, ümmetimi, içinden geçenleri işlemedikçe veya onu konuşmadıkça bundan dolayı affetmiştir." [48]

Cumhurun görüşüne göre, bu hadis hata ve yanılma sonucu böyle bir tehlikeye düşenlerle ilgilidir. Yoksa azmedip kesin kararlı olanları

[48] Buhari, 2528. Ebu Davud, 2209. Tirmizi, 1183. Nesai, 6/156-157. İbn Mace, 2044. Ahmed, Müsned; 2/255.

içermemektedir. Nitekim; İmam Mansur Maturidi ve Şemsu'l-Eimme el-Hulvani de bu görüşe meyletmişlerdir. Ancak eldeki deliller ise bunun aleyhinedir. Örneğin; yüce Allah şöyle buyuruyor:

"İnananlar arasında kötü şeylerin yayılmasını arzulayan kimseler için hem dünyada ve hem de ahirette acıklı bir azap vardır." [49]

Nitekim; Hz. Aişe validemiz *(Radıyallahu Anh)*'den rivayete göre demiş ki: *"Kul, herhangi bir masiyete niyet eder de, onu işlemezse bundan dolayı o kimse dünyada başına gelebilecek bir tasa ve üzüntü ile cezalandırılır."*

Birçok tefsirlerde yer aldığına göre bu ayet nazil olduğu zaman sahabeden birçokları ürpermişler ve rahatsızlık duymuşlardır. Bundan dolayı da: *"Biz içimizden geçen her şey yüzünden hesaba mı çekileceğiz?"* diye sorarlar. İşte bunun üzerine bundan sonra gelecek olan iki ayet, yani bu surenin son iki ayeti nazil olmuştur. Bu, 285. ayetin tamamı ile 286. ayetin de, « لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ » kısmına kadar olan yerinde bu gerçeğe işaret olunmaktadır. Dolayısıyla bu durum bu ayette, işi *"kesbe"* (işlemeye, kazanmaya) dayandırmakta ve buna taallûk etmektedir. Yoksa *azmetmeye, kararlılıkla kötülüğün üzerine gitmeye* değil. Kimilerine göre bu ayet, bundan sonraki 286. ayetle neshedilmiştir. Ancak tahkik ehli alimlere göre nesih olayı ahkam ile alâkalı hususlarda geçerlidir, yoksa haberlerle ilgili şeylerde değil.

« فَيَغْفِرُ لِمَنْ يَشَآءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَآءُ » *"Daha sonra Allah dilediğini bağışlayacak ve dilediğini de cezalandıracaktır."*

Kıraat imamlarından İbn Amir ile Asım, görüldüğü gibi, « فَيَغْفِرُ » kelimesiyle, « يعَذِّبُ » kelimesini merfu olarak okumuşlardır. Yani bu, « فَهُوَ يَغْفِرُ وَ يعَذِّبُ » demektir. Bu iki imam dışında kalanlar ise, her iki fiili de şartın cevabı üzerine atfederek meczum olarak, « يَغْفِرْ » ve « يُعَذِّبْ » şeklinde kıraat etmişlerdir. Ebu Amr ise bu iki kelimeyi idgam ile, « يغْفِل » ve « يعَذِّمْ » olarak okumuştur. Yani; ilk fiilde « ر » harfi « ل » harfine, ikincisinde de, « ب » harfi, « م » harfine idgam olunmuş-

[49] Nur, 19.

tur. Nitekim *Aşere* kıraatiyle ilgili, *"el-İşaretu ve'l-Beşaretu"* adlı eserde de böyle geçmektedir.

Keşşâf tefsiri sahibi, demiş ki:

"« ر » harfini « ل » harfine idgam eden bir kimse hatalıdır ve yanlış yapmaktadır. Çünkü; « ر » harfi tekrarlanan bir harftir. Böylece muzaaf kelime konumuna gelir oysa muzaaf olan bir kelimenin de idgamı caiz olmaz."

Bunu Ebu Amr'dan rivayet eden ravi de iki defa hata etmiş bulunmaktadır. Çünkü; lahn yapıyor, hata işliyor ve bu hatasını da Arapçayı en iyi bilen bir kimseye nisbet ediyor ki, bu da büyük bir cehaleti sergiliyor.

« وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَد۪يرٌ » *"Allah gücü her şeye yetendir."* O dilerse bağışlar, dilerse azabeder veya bu ikisi dışında neyi dilerse onu yapar. Çünkü O, her şeye kadirdir.

٢٨٥– ﴿ اٰمَنَ الرَّسُولُ بِمَٓا اُنْزِلَ اِلَيْهِ مِنْ رَبِّه۪ وَالْمُؤْمِنُونَۜ كُلٌّ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَمَلٰٓئِكَتِه۪ وَكُتُبِه۪ وَرُسُلِه۪ۜ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ اَحَدٍ مِنْ رُسُلِه۪ۜ وَقَالُوا سَمِعْنَا وَاَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَاِلَيْكَ الْمَص۪يرُ ﴾

285 – Peygamber, Rabbi tarafından kendisine indirilene iman etti. Mü'minler de iman ettiler. Hepsi de Allah'a, meleklerine, kitaplarına ve peygamberlerine iman ettiler. Onlar: "Allah'ın peygamberleri arasında asla hiçbir ayırım yapmayız, işittik ve itaat ettik, Rabbimiz! Mağfiretini dileriz. Çünkü dönüş sanadır." dediler.

« اٰمَنَ الرَّسُولُ بِمَٓا اُنْزِلَ اِلَيْهِ مِنْ رَبِّه۪ وَالْمُؤْمِنُونَ » *"Peygamber, Rabbi tarafından kendisine indirilene iman etti. Mü'minler de iman ettiler."* Eğer, « الْمُؤْمِنُونَ » kelimesi, « الرَّسُولُ » üzerine atfedilirse, « كُلٌّ » kelimesindeki tenvin zamiri hem Allah Rasûlüne ve hem mü'minlere racidir. Yani, « كُلُّهُمْ » – *"hepsi"* demektir.

« كُلٌّ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَمَلٰٓئِكَتِهٖ وَكُتُبِهٖ وَرُسُلِهٖ » *"Hepsi de Allah'a, meleklerine, kitaplarına ve peygamberlerine iman ettiler."* Tecvid kuralı gereği, « وَرُسُلِهٖ » kelimesi üzerinde vakfedilir. Eğer bu, mübteda ise bunun üzerinde durulur ve « كُلٌّ » kelimesi de ikinci mübteda olur. Bunun takdiri de şöyledir: *"Onlardan hepsi de."*

« اٰمَنَ » fiili de ikinci mübtedanın haberidir. Cümle ise birinci haberdir. Zamir de mü'minlere ait olur. « اٰمَنَ » fiilinde « كُلٌّ » kelimesinin zamiri müfret olarak kabul edilmesi şu manaya dayanmaktadır: *"Onlardan her biri iman etti."*

Kıraat imamlarından Hamza ve Ali, « وَكُتُبِهٖ » kelimesini Kur'an'ı veya cins anlamında tüm kitapları kastederek « وَكِتَابِهٖ » olarak tilâvet etmişlerdir.

« لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ اَحَدٍ مِنْ رُسُلِهٖ » *"Onlar* –derler ki–: *«Allah'ın peygamberleri arasında asla hiçbir ayırım yapmayız,"* aksine hepsine iman ederiz.

« اَحَدٍ » kelimesi burada cemi (çoğul) manasınadır. Bunun için, « بَيْنَ » kelimesi başına gelmiştir. Çünkü; « بَيْنَ » kelimesi ancak çokluk manası ifade eden isimlerin başına gelir. Örneğin; « اَلْمَالُ بَيْنَ الْقَوْمِ » yani *"Mal varlığı toplum arasındadır."*, denir de fakat, *"Mal Zeyd arasındadır."* denmez.

« وَقَالُوا سَمِعْنَا وَاَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَاِلَيْكَ الْمَصِيرُ » *"İşittik* –sözüne icabet ettik– *ve* –emrine– *itaat ettik. Rabbimiz! Mağfiretini dileriz* –bizi bağışla–. *Çünkü dönüş sanadır.» dediler."* « غُفْرَانَكَ » kavli muzmar (gizli) bir fiil ile mansubdur. « وَاِلَيْكَ الْمَصِيرُ » kavlinde, öldükten sonra dirilme ve hesap gününü ikrar etme manası vardır. Aynı zamanda ayet, iman noktasından kimi istisnalara girmeyi de çürütüyor, bunun batıl olduğunu gösterdiği gibi aynı zamanda büyük günah işleyen kimsenin de mü'min olduğuna delâlet ediyor.

٢٨٦– ﴿ لَا يُكَلِّفُ اللّٰهُ نَفْسًا اِلَّا وُسْعَهَا لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا
اكْتَسَبَتْ رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا اِنْ نَسِينَا اَوْ اَخْطَاْنَا رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا اِصْرًا كَمَا
حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ وَاعْفُ عَنَّا
وَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا اَنْتَ مَوْلٰينَا فَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴾

286 – Allah hiçbir kimseye taşıyamayacağı bir yükü yüklemez. İnsanın işlediği her iyilik kendi lehine ve her kötülük de kendi aleyhinedir. Rabbimiz! Eğer unutursak veya yanılırsak bizi hesaba çekme! Rabbimiz! Bizden önce geçenlere yüklediğin gibi bize de ağır yükler yükleme! Rabbimiz! Altından kalkamayacağımız şeyleri bize taşıtma! Bizi affet, bizi bağışla, bize merhamet et! Sen bizim mevlâmızsın. Kâfirler topluluğuna karşı bize yardım et.

« لَا يُكَلِّفُ اللّٰهُ نَفْسًا اِلَّا وُسْعَهَا » *"Allah hiçbir kimseye taşıyamayacağı* –gücünün yetmediği, altından kalkamayacağı– *bir yük yüklemez."* Ayetteki, « لَا يُكَلِّفُ اللّٰهُ نَفْسًا » Yani; *"Allah hiçbir kimseye.... yüklemez."* kavli konusunda Ehli Sünnet tarafından anlatılan şey budur. Ya da bu, yeni bir cümledir. Çünkü; teklif ya da sorumluluk, ancak mükellefin yapabileceği bir fiili ya da işi red ile mümkün olabilir. Gücünün üzerinde olan bir fiili red söz konusu değildir. Nitekim bu konu, *"Şerhul-Te'vilat"* adlı eserde de bu şekilde zikredilmiştir.

Keşşâf sahibi diyor ki: « وُسْعٌ » denen şey, insan gücünün kaldıracağı ve yapabileceği şey demektir. Ona zor gelmeyen, onu sıkıntıya sokmayan, anlamındadır. Yani; *"Allah hiçbir kimseye gücünün kaldıramayacağı bir şeyi yüklemez."* Ona gücünün yetebileceği, kolayına gelebileceği manada gücünün son sınırına kadar yapabilecekleri yükler. Örneğin; bir kimse günde beş vakit namazdan fazla olarak namaz kılabilir, bir aydan fazla olarak oruç tutabilir ve birden fazla hac ibadetini yapabilir. Bütün bunlar kişinin gücüne dahildir.

« لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ » *"İnsanın işlediği her iyilik kendi lehine ve her kötülük de kendi aleyhinedir."* Yani; hayır olarak işlediği şeylerin yararı kendisine olduğu gibi, işlediği kötülüğün zararı da kendisine

dokunacaktır. Ayette, *"hayır"* konusu, *"kesb"* kelimesiyle ifade edildiği halde, *"şer"* konusu da, *"iktisab"* kelimesiyle anlatılmıştır. Çünkü; iftial babından alınan bir kelime -ki *iktisab* kelimesi de bu baptandır-, mana itibariyle bir şeye daha fazla veya çok yönelmek, meyletmek manasınadır. Dolayısıyla insan nefsi şer olana yani kötülüğe karşı daha çabuk ve daha hızlı kayar. Oysa hayır işlemede ise zorlanır.

«رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا اِنْ نَسِينَا اَوْ اَخْطَاْنَا» *"Rabbimiz! Eğer unutursak* –Senin emirlerinden herhangi birini yanılarak terk edersek– *veya yanlışlıkla bir kötülük işlersek bundan dolayı bizi hesaba çekme!"* Ayetin bu kısmı bir kimsenin unutarak veya hata ile bir şeyi yapması halinde, Allah'ın o kimseyi hesaba çekebileceğinin caiz olduğunu göstermektedir. Ancak Mutezile mensubu kimseler buna karşı çıkmaktadırlar. Çünkü; Mutezileye göre bunlardan kaçınmak esasen mümkündür.

Fakat, Allah'ın bu şeylerden dolayı insanı muaheze edeceği ya da hesaba çekeceği caiz olamamış olsaydı, bu takdirde duada bunu istemenin bir manası kalmazdı.

«رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا اِصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا» *"Rabbimiz! Bizden önce geçenlere* –Yahudilere– *yüklediğin gibi bize de ağır yükler yükleme!"* Taşıyanın altında belinin bükülеceği, kaldırmayacağı ve altından kalkamayacağı şeyleri yükleme. Ayette, *"sorumluluk"* denen, *"teklif"* için zor ve ağır kelimesi istiare yoluyla zikredilmiştir. Örneğin; bir günah sebebiyle insanın kendi hayatına son vermesinin tevbe etmenin bir şartı ve gereği olarak istenmesi, elbiseye veya giyilen ayakkabı ya da mestin bir yerine bulaşan necaset (pislik) sebebiyle o noktayı yıkamak değil de kesip atmak gibi ve daha benzeri ağır yükler.

«رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ» *"Rabbimiz! Altından kalkamayacağımız şeyleri* –bizden önce geçen toplumlara verdiğin cezalar ve belâlar türünden şeyleri– *bize taşıtma!"* «وَاعْفُ عَنَّا وَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا» *"Bizi affet, bizi bağışla, bize merhametinle muamele buyur."* Kötülüklerimizi bizden sil, günahlarımızı ört, gösterip bizi utandırma, iflâs etmiş olduğumuz halde sevap mizanımızı ağır eyle. Ya da bizi bir başka varlığa dönüştürme,

zelzele gibi felâketlerle bizi yerin dibine geçirme, bizi suda boğulmaktan koru.

« وَاعْفُ عَنَّا وَاغْفِرْ لَنَا » Bu, bir tekrar manasında değildir. İlk cümle, büyük günahlarımızı bağışla, ikincisi de küçük günahlarımızı affet, demek anlamınadır. « اَنْتَ مَوْلَينَا فَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ » *"Sen bizim mevlâmızsın* –Sen bizim efendimiz biz ise Senin kullarınız, Sen bizim yardımcımızsın ve işlerimizi çekip çevirensin–. *Kâfirler topluluğuna karşı bize yardım et."* Dolayısıyla Mevlâ olan bir yüce zata yaraşanı da kullarına yardım etmesidir.

Hadiste şöyle buyurulmaktadır:

"Her kim «Âmenerrasûlü...» ile başlayan ayeti ve devamını bir ge-cede sonuna kadar okursa bu iki ayet o gece her şeyden koruması bakı-mından ona yeter." [50]

Yine şöyle buyurulmuştur:

"Her kim o iki ayeti yatsı namazından sonra okursa gece kıyamı için onun adına kâfi gelir." [51]

Bu sure ile ilgili olarak, *"Ben Bakara Suresini okudum."* demek caiz olduğu gibi, *"Bakara'yı okudum."* demek de caiz olur. Çünkü Hz. Ali *(Radıyallahu Anh)*'den şöyle rivayet olunmuştur:

"Bakara Suresinin son ayetleri Arş'ın altından indirilmiştir." Kimilerine göre de, bu, mekruhtur. Şöyle denilmelidir:

"İçinde sığır (inek) *olayından söz edilen sureyi okudum."*

Allah her şeyi en iyi bilendir.

---

[50] Ahmed, Müsned; 4/122. Buhari, 5009. Müslim, 807 '255'.

[51] İbn Adiy, İbn Mesud'dan rivayet etmiştir. Bu hadisin isnadında Velid b. İbad var ki; bu, meçhul biridir. Eban b. Ayaş'tan rivayet etmiştir ki, bu da metruktur.

Sûre - 3

ÂL-İ İMRÂN SÛRESİ

Bu sûre Medine'de nazil olmuştur; 200 âyetten müteşekkildir.

Cüz - 3

1. — 12. ÂYETLER

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

الٓمٓ ﴿١﴾ اَللّٰهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَۙ الْحَيُّ الْقَيُّومُۜ ﴿٢﴾ نَزَّلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقاً لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَاَنْزَلَ التَّوْرٰيةَ وَالْاِنْجِيلَۙ ﴿٣﴾ مِنْ قَبْلُ هُدًى لِلنَّاسِ وَاَنْزَلَ الْفُرْقَانَۜ اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِاٰيَاتِ اللّٰهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌۜ وَ اللّٰهُ عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ ﴿٤﴾ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَخْفٰى عَلَيْهِ شَيْءٌ فِي الْاَرْضِ وَلَا فِي السَّمَٓاءِۜ ﴿٥﴾ هُوَ الَّذِي يُصَوِّرُكُمْ فِي الْاَرْحَامِ كَيْفَ يَشَٓاءُۜ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٦﴾ هُوَ الَّذِٓي اَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ اٰيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ اُمُّ الْكِتَابِ وَاُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌۜ فَاَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَٓاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَٓاءَ تَاْوِيلِهِۚ وَمَا يَعْلَمُ تَاْوِيلَهُٓ اِلَّا اللّٰهُۢ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ اٰمَنَّا بِهِۙ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَاۚ وَمَا يَذَّكَّرُ اِلَّٓا اُولُوا الْاَلْبَابِ ﴿٧﴾ رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ اِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ

لَدُنْكَ رَحْمَةً اِنَّكَ اَنْتَ الْوَهَّابُ ﴿٨﴾ رَبَّنَا اِنَّكَ جَامِعُ النَّاسِ
لِيَوْمٍ لَا رَيْبَ فِيهِ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُخْلِفُ الْمِيعَادَ ﴿٩﴾ اِنَّ الَّذِينَ
كَفَرُوا لَنْ تُغْنِيَ عَنْهُمْ اَمْوَالُهُمْ وَلَا اَوْلَادُهُمْ مِنَ اللّٰهِ شَيْـًٔا
وَاُولٰٓئِكَ هُمْ وَقُودُ النَّارِ ﴿١٠﴾ كَدَاْبِ اٰلِ فِرْعَوْنَ وَالَّذِينَ مِنْ
قَبْلِهِمْ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا فَاَخَذَهُمُ اللّٰهُ بِذُنُوبِهِمْ وَاللّٰهُ شَدِيدُ
الْعِقَابِ ﴿١١﴾ قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا سَتُغْلَبُونَ وَتُحْشَرُونَ اِلٰى
جَهَنَّمَ وَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿١٢﴾

Meali

1. Elif, Lâm, Mîm.

2. Allah, kendisinden başka hiçbir mabud bulunmayan bir tek ilâhtır. Hay'dır *(diridir)*, Kayyum'dur.

3. *(Ey Peygamber!)* O, sana Kitab'ı, kendisinden önce gönderilen kitapları doğrulayan ve gerçekleri de açıklayan hak bir kitap olarak indirdi. Tevrat'ı ve İncil'i de O indirmiştir.

4. Bundan *(Kur'an'dan)* önce insanlar için birer hidayet idiler. Ve Allah, Furkan'ı *(Kur'an'ı)* da indirdi. Doğrusu Allah'ın ayetlerini inkâr edenler için pek şiddetli bir azap vardır ve Allah, intikamı en güçlü olan ve üstün gelendir.

5. Şüphesiz ki gökte ve yerde olan hiçbir şey Allah'a gizli kalmaz.

6. Sizi rahimlerde dilediği gibi şekillendiren O'dur. O'ndan başka ilah yoktur. O Azizdir, Hakimdir.

7. *(Ey Muhammed!)* Kitab'ı *(Kur'an'ı)* sana indiren O'dur. O'nun bir kısım ayetleri muhkemdir *(açıktır)*. Bunlar kitabın esasıdır. Diğerleri de müteşabih *(yoruma açık)* ayetlerdir. Fakat kalplerinde eğrilik bulunanlar sadece fitne çıkarmak ve te'vil etmek için müteşabih ayetlerle uğra-

şırlar. Oysa onların te'vilini ancak Allah bilir. İlimde derinleşip yüksek payeye erenler ise, "Biz onlara iman ettik. Hepsi de Rabbimizin katındandır." derler. Doğrusu bu inceliği ancak akıllı kimseler gereğince düşünüp anlarlar.

8. *(İlimde derinleşip yüksek payeye erenler şöyle yakarırlar:)* "Rabbimiz! Bize doğru yolu gösterip bizi o yola ilettikten sonra kalplerimizi saptırma! Katından bize rahmet bağışla! Muhakkak ki Sen lütfu en bol olansın.

9. "Rabbimiz! Geleceğinden asla şüphe olmayan günde muhakkak insanları toplayacak Sensin. Şüphesiz Allah sözünden asla caymaz."

10. Şüphesiz kâfirlerin malları da çocukları da *(çevreleri)* onları Allah'tan gelecek olan azaptan asla kurtaramayacaktır. İşte onlar cehennemin yakıtıdırlar.

11. *(İşte bu kâfirlerin tutum ve davranışları tıpkı)* Firavun hanedanı ile öncekilerin hali gibidir. Onlar da bizim ayetlerimizi yalanladılar. Allah da hemen onları günahları yüzünden yakalayıverdi. Allah cezalandırması pek şiddetli olandır.

12. *(Rasûlüm!)* Kâfirlere de ki: "Pek yakın bir gelecekte siz mağlup olacak ve cehennemde de toplanacaksınız. Orası ne kötü kalınacak yerdir."

Tefsiri

١- ﴿ الٓمٓ ﴾

1 – Elif, Lâm, Mîm.

Önce kıraat açısından bunu ele alacağız. Daha sonra ikinci ayetin tefsirine geçeceğiz.

« الٓمٓ اللّٰهُ » Bu, *"Elif. Lâm. Mimellahu ..."* olarak kıraat imamlarınca okunmuştur. Şöyle ki:

« الٓمٓ » kavlindeki, « م » harfi sakin olduğundan ve ondan sonra gelen, « اللّٰهُ » lâfz-ı celâldeki « ل » harfi de sakin olması sebebiyle, « م »

harfine fetha (üstün) bir hareke verilmiştir. Çünkü; iki sakin yani harekesiz harf yan yana geldiğinden okunma zorluğu doğmuştur. Bu zorluğu önlemek için fetha harekesiyle « م » harfi harekelenmiştir. Fetha harekelerin en hafifi (kolayı) olması nedeniyle bu hareke verilmiştir. Ancak, *"mîm"* diye söylerken, mimden önce var olan « ى » ile ve « ى » harfinden önce gelen esreli « مِ » göz önünde bulundurularak sondaki « م » harfine esre harekesi verilmemiştir. Bunun da nedeni peş peşe esre harflerin gelmesinden sakınmaktır. Bir de, « م » harfinin fetha ile harekelenmesi, « م » harfi sakindir ve ondan önceki « ى » harfi de sakindir diye değildir. Eğer gerçekten böyle olmuş olsaydı bu takdirde, « ميم » ifadesinde geçen « م » harfinin mutlak manada fetha olması gerekirdi, vacip olurdu. Bunun için: « م » harfinin fetha harekesi, « اَللّٰهُ » lâfz-ı celâlin başında yer alan hemze harfinin fetha (üstün) harekesidir, işte bu hareke « ا » harfinden alınıp « م » harfine taşındı demek doğru olmaz. Çünkü; « اللّٰهُ » – *"Allah"* lâfzının başında yer alan « ا » harfi, vasıl hemzesidir. Bu hemze geçiş halinde düşer, okunmaz. Dolayısıyla onunla beraber bunun harekesi de düşer. Eğer bu vasl « ا »'sinin fetha harekesinin « م » harfine nakli caiz olabilseydi, mutlaka « ا »'nin kendisinin de yerinde kalması gerekirdi. Oysa vasl « ا »'sinin gösterilmesi caiz değildir. Yani; yazılışta sabittir ve fakat kıraatte yoktur.

Ancak kıraat imamlarından Ebu Cafer Yezid ile A'şa diye şöhret kazanan Ebu Yusuf Yakub İbn Halife « م » harfini sakin okumuşlar yani, *"Elif, lâm, mîm"* olarak okumuşlardır. Bu iki kıraat imamı aynı zamanda, « اَللّٰهُ » lâfzının başındaki « ا » harfini de harekeli olarak, « اَللّٰهُ » tarzında kıraat etmişlerdir. Bu ikisinin dışında kalan kıraat imamları ise, « ا »'i vasletmişler ve « م » harfini de fetha ile okumuşlardır.[52]

٢– ﴿ اَللّٰهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَۙ الْحَيُّ الْقَيُّومُۜ ﴾

2 – Allah, kendisinden başka hiçbir mabud bulunmayan bir tek ilâhtır. Hay'dır (diridir), **Kayyum'dur.**

[52] Yani, "Elif Lâm Mimellahu..." olarak okumuşlardır.

« اَللّٰهُ » mübtedadır. « لَا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ » bunun haberidir. « لَا » harfinin haberi muzmardır. Bunun takdiri de şöyledir: *"Varlık aleminde O'ndan başka hiçbir şey yoktur."*

« هُوَ » zamiri raf' mahallinde gelmiştir. Çünkü; « لَا » ve isminin mahalli (yeri) bakımından ondan bedeldir. « اَلْحَيُّ الْقَيُّومُ » mahzuf bir mübtedanın haberidir. Yani bu, « هُوَ الْحَيُّ » demektir. Ya da bu, « هُوَ » zamirinden bedeldir.

« اَلْقَيُّومُ » kavli, « فَيْعُولٌ » vezninde (kalıbında) bir kelimedir. Kelime, « قَامَ » fiilinin kökünden türemedir. Bu da *"adaleti ayakta tutan ve her nefsin kazandıklarına hükmeden, onlar üzerinde kaim olan"* demektir.

٣- ﴿ نَزَّلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقاً لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَاَنْزَلَ التَّوْرٰيةَ وَالْاِنْجِيلَ ﴾

3 – (Ey Peygamber!) O, sana Kitab'ı, kendisinden önce gönderilen kitapları doğrulayan ve gerçekleri de açıklayan hak bir kitap olarak indirdi. Tevrat'ı ve İncil'i de O indirmiştir.

« بِالْحَقِّ مُصَدِّقاً لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ نَزَّلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ » "(Ey Peygamber!) *O, sana Kitab'ı, kendisinden önce gönderilen kitapları doğrulayan ve gerçekleri de açıklayan hak bir kitap olarak indirdi."*

Burada, « نَزَّلَ » fiili, « هُوَ نَزَّلَ » takdirindedir. Kitap'tan amaç da Kur'an'dır. « بِالْحَقِّ » ise haldir. Yani, *"Onu sabit ve kesin hak bir Kitap* (Kur'an) *olarak indirdi."* demektir.

« لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ » ise kendinden önce manasınadır. « وَاَنْزَلَ التَّوْرٰيةَ وَالْاِنْجِيلَ » *"Tevrat'ı ve İncil'i de O indirmiştir."* Tevrat ve İncil isimleri yabancı olan yani Arapça olmayan iki isimdir. *Tevrat* ismi, « وَرْيٌ » kelimesinden, *İncil* ismi de « نَجْلٌ » isminden türemiştir. Ancak bu zoraki bir yorumlamadır. Bu kelimelerin kalıpları da şöyledir. Tevrat, « تَفْعَلَةٌ » kalı-

bında, İncil de, « افعيل » kalıbında gelmiştir. Ancak bu isimlerin Arapçalaşmalarından sonra böyle olmaları doğru ve sahih kabul edilebilir. Bir de bu ayette Kitab'ın, (yani Kur'an'ın) indirilmesiyle Tevrat ve İncil'in indirilmelerinde yer alan kelimeler farklı kalıplarda kullanılmıştır. Örneğin; Kitap için, « نَزَّلَ الْكِتَابَ » ifadesi zikredildiği halde, Tevrat ve İncil için, « وَاَنْزَلَ التَّوْرٰيةَ وَالْاِنْجِيلَ » ifadesi zikredilmiştir. Çünkü; Kur'an tek bir defada toplu hâlde indirilmemiştir. Kur'an 23 yıllık bir zaman dilimi içerisinde nazil olmuştur.[53] Oysa Tevrat ile İncil bir defada ve toplu hâlde nazil olmuşlardır. [54]

٤- ﴿ مِنْ قَبْلُ هُدًى لِلنَّاسِ وَاَنْزَلَ الْفُرْقَانَ اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِاٰيَاتِ اللّٰهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَاللّٰهُ عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ ﴾

4 – Bundan (Kur'an'dan) **önce insanlar için birer hidayet idiler. Ve Allah, Furkan'ı** (Kur'an'ı) **da indirdi. Doğrusu Allah'ın ayetlerini inkâr edenler için pek şiddetli bir azap vardır ve Allah, intikamı en güçlü olan ve üstün gelendir.**

« مِنْ قَبْلُ هُدًى لِلنَّاسِ » *"Ki bunlar Kur'an'dan önce* –Musa ile İsa'nın kavmine veya tüm– *insanlar için birer hidayet idiler."* « وَاَنْزَلَ الْفُرْقَانَ » *"Ve Allah, Furkan'ı* (Kur'an'ı) *da indirdi."*

Bu ayette yer alan, « الْفُرْقَانَ » kelimesi, cins manasında ele alındığı takdirde, hak ile batılı birbirinden ayırdeden her ilâhi ve semavî kitap demektir. Ya da bununla denmek istenen, *"Zebur"* adındaki kitaptır. Ya da Kur'an'ın bir sıfatı olması bakımından ve onun değerini, şanını yüceltmek anlamında Kur'an yerine olmak üzere bunu tekrarlamıştır.

« اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِاٰيَاتِ اللّٰهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ » *"Doğrusu, Allah'ın ayetlerini* –indirilen kitaplarını ve daha başkaca şeyleri– *inkâr edenler için pek şiddetli bir azap vardır."* « وَاللّٰهُ عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ » *"Ve Allah intikamı en*

[53] Bunun için, « نَزَّلَ » fiili kullanılmıştır.

[54] Bu sebepten dolayı, onlar için, « اَنْزَلَ » fiili kullanılmıştır.

güçlü olan ve üstün gelendir." Oldukça şiddetli ve ağır ceza verme yetkisi ve gücüne sahip olandır. Bu itibarla onun azabı ve cezası gibisi bir intikamı ve öç almayı asla hiçbir kimse güç yetiremez.

٥— ﴿ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَخْفٰى عَلَيْهِ شَيْءٌ فِي الْاَرْضِ وَلَا فِي السَّمَٓاءِ ﴾

5 – Şüphesiz ki, gökte ve yerde olan hiçbir şey Allah'a gizli kalmaz.

Ayette, "gök ve yer" ifadelerine yer verilmiş olmasının sebebi şu açıdandır: Allah kimler inkâr ediyor, kimler iman ediyor, onların hepsini bilir ve hepsine muttalidir ve dolayısıyla onları buna göre ya cezalandıracak veya ödüllendirecektir, demektir.

٦— ﴿ هُوَ الَّذ۪ي يُصَوِّرُكُمْ فِي الْاَرْحَامِ كَيْفَ يَشَٓاءُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ الْعَز۪يزُ الْحَك۪يمُ ﴾

6 – Sizi rahimlerde dilediği gibi şekillendiren O'dur. O'ndan başka ilâh yoktur. O Aziz'dir (her şeye gücü yetendir) –kendi yarattığı alemlerde hükümrandır–, **Hakim'dir** (her hükmü bir hikmete dayalıdır) – Her işi bir hikmete bağlı olarak yerine getirir –.

Rivayete göre Mecranoğullarına (Hristiyanlarına) ait bir heyet Medine'ye gelmişti. Sayıları altmış kadar idi. Aralarında on dört kişi kadarı ileri gelenlerden idiler. Başlarında da bir emirleri, bir vezirleri bir de alimleri bulunuyordu. Emirleri Akib adında biri idi, vezirleri de Seyid diye andıkları Eyhem adında biri idi. Bir de papaz olan ve Ebu Harise diye anılan alimleri bulunuyordu. Bunlar Hz. İsa *(Aleyhi's-Selâm)* konusunda tartışmaya giriştiler ve:

"*—Eğer İsa Allah'ın oğlu değilse, o halde babası kimdir,* dediler. Bunun üzerine Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* kendilerine:

— *Siz bilmez misiniz, bir çocuk olmasın ki babasına benzememiş olsun,* diye söyledi. Gelen heyet:

— Elbette *babasına benzer,* dediler. Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* bu defa:

— *Siz, Allah'ın Hayy* (hep diri olan ve ölmeyen) *olduğunu, İsa'nın ise öldüğünü bilmez misiniz?* diye sordu. *Oysa bizim Rabbimiz kulları üzerinde egemendir, onları ayakta tutan ve koruyan, rızık veren O'dur. İsa ise bunların hiçbirisini yapmaya asla kadir değildir. Yerde ve gökte her ne varsa hiçbir şey asla Allah'a gizli kalmaz, Allah hepsini bilir. Oysa İsa sadece kendisine öğretilenlerin dışında asla bir şey bilmez, bilemez. Kaldı ki; yüce Allah, İsa'yı anasının rahminde dilediği gibi şekillendirmiş, annesi de onu karnında taşımış ve daha sonra zamanı gelince de doğurmuş ve büyütmek üzere de emzirmiştir. İsa da yer, içer ve konuşurdu; çünkü o da hadistir, sonradan yaratılmadır. Oysa Rabbimiz bütün bunlardan münezzehtir."*

İşte Rasûlullah'ın bu konuşması karşısında hepsi seslerini kestiler, bir şey diyemediler. İşte bunlarla ilgili olmak üzere Âl-i İmran Suresinin başından itibaren seksen küsur ayet bunlarla ilgili olarak indirmiştir. [55]

٧— ﴿ هُوَ الَّذٖٓى اَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ اٰيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ اُمُّ الْكِتَابِ وَاُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ ۜ فَاَمَّا الَّذٖينَ فٖى قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَٓاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَٓاءَ تَأْوٖيلِهٖ ۚ وَمَا يَعْلَمُ تَأْوٖيلَهُٓ اِلَّا اللّٰهُ ۘ وَالرَّاسِخُونَ فِى الْعِلْمِ يَقُولُونَ اٰمَنَّا بِهٖ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَا ۚ وَمَا يَذَّكَّرُ اِلَّٓا اُولُوا الْاَلْبَابِ ﴾

7 – (Ey Muhammed!) **Kitab'ı** (Kur'an'ı) **sana indiren O'dur. Onun bir kısım ayetleri muhkemdir** (açıktır). **Bunlar kitabın esasıdır. Diğerleri de müteşabih** (yoruma açık) **ayetlerdir. Fakat kalplerinde eğrilik bulunanlar sadece fitne çıkarmak ve te'vil etmek için müteşabih ayetlerle uğraşırlar. Oysa onların te'vilini ancak Allah bilir. İlimde derinleşip yüksek payeye erenler ise, "Biz onlara iman ettik. Hepsi de Rabbimizin katındandır." derler. Doğrusu bu inceliği ancak sağduyu sahibi akıllı kimseler gereğince düşünüp anlarlar.**

« هُوَ الَّذٖٓى اَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ » *"Ey Muhammed! Bu Kitab'ı* (Kur'an'ı) *sana indiren O'dur."* « مِنْهُ اٰيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ » *"Onun* –Kitabın– *bir kısım ayetleri muhkemdir* (açıktır)*."* İbareleri net olarak anlaşılır durumdadır. Çünkü; yanlış yorumlardan korunmuş, bir takım müteşabih anlamlara

---

[55] İbn Cerir ve İbn Ebu Hatim rivayet etmişlerdir. Bk. el-Dürrü'l-Mensur, 2/142. Vahidi, Esbabu'l-Nüzul, S: 53. el-Bahru'l-Muhit, 2/373 vd.

gelmekten korunma altına alınmıştır. Bu muhkem ayetlerde herhangi bir karışıklık söz konusu olmaz.

« هُنَّ اُمُّ الْكِتَابِ » *"Bunlar kitabın esasıdır."* Müteşabih denilen ve anlaşılmaları kolay olmayan ayetler bu esas olan ayetlere göre değerlendirilir ve anlaşılamamaları durumunda muhkem ayetlere başvurulur. « وَاُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ » *"Bir kısım ayetler ise, müteşabihtir."* Farklı farklı ihtimalleri taşıdıkları gibi birçok benzer manada ifadeleri de içerirler. Örneğin;

﴿ اَلرَّحْمٰنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوٰى ﴾

"Rahman olan Allah Arş'ı istiva etti." [56]

ayetinde yer alan, « اسْتَوٰى » kelimesi gibi. *İstiva* kelimesi, hem oturmak, hem güç ve kudret ve hem de istila gibi manalara gelir. Bir defa ilk mana olan, *"oturma"* manasına gelmez. Çünkü bu manaya gelmediğine dair elde muhkem delil, ayet vardır. Bu muhkem delil ya da ayet şöyledir, Rabbimiz buyuruyor ki:

﴿ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ ﴾

"O'nun (Allah'ın) ***benzeri hiçbir şey yoktur."*** [57]

Bir başka ifadeye göre muhkem, Allah'ın indirmiş olduğu her kitabında emrettiği şeylerdir. Örneğin; Rabbimizin şu kavli gibi:

﴿ قُلْ تَعَالَوْا اَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبُّكُمْ عَلَيْكُمْ ﴾

"De ki: Gelin, Rabbinizin size neleri haram kıldığını okuyayım..." [58] [59]

---

[56] Taha, 5.
[57] Şura, 11.
[58] En'am, 151.
[59] İşte bu ve devamındaki ayetler bu gerçeği açık olarak anlatmaktadırlar (Müterc.)

Yine Rabbimiz bir başka yerde de şöyle buyuruyor:

﴿ وَقَضٰى رَبُّكَ اَلَّا تَعْبُدُوٓا اِلَّٓا اِيَّاهُ ﴾

"Rabbin sadece kendisine kulluk etmenizi, ... kesin bir şekilde emretti." [60] ayeti ve devamındaki ayetler de yine aynı gerçeği dile getirmektedir.

Müteşabih, muhkemin ötesinde olan, muhkem gibi bir kesinlik ifade etmeyen, demektir. Ya da müteşabih demek, tek bir ihtimalden başka bir şeye ihtimali olmayan yahut birçok yönlere göre ihtimali bulunan demektir. Ya da tevili bilinen ve tevili bilinemeyen demektir. Ya da bu, kendisiyle amel olunan neshedici, yani nasih olan hüküm ile kendisiyle amel olunmayan mensuh (hükmü yürürlükten kaldırılan) demektir.

Ancak Kur'an'ın tamamı muhkem olarak gelmedi. Çünkü; müteşabih olanlarda kimi imtihan edilmesi konusu vardır. Çünkü; bu hak üzere sabit olan ile, bu konuda yalpalayan arasındaki gerçeği ayırdetmek, gerçek iman edenle imanında sıkıntısı olanı belirlemek içindir. Bir bu konuda alimlerin kafa yormaları, fikir yürütmeleri, gerçek nedir, ne değildir açısından düşünerek bu alanda derinlemesine; akıllarını yorarcasına çalıştırmaları istenmektedir. Sonuçta bunu muhkem olanlar ile değerlendirerek gerçeğe ulaşmaları talep edilmektedir. Çünkü; müteşabih olanları sonuçta muhkem olanlar çerçevesinde ele alıp değerlendirmekte gerçekten önemli ve güzel yararlar bulunmaktadır. Aynı şekilde birçok ilimler kazanmak ve Allah katında da üstün derecelere ermek demektir.

« فَاَمَّا الَّذ۪ينَ ف۪ي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ » *"Fakat kalplerinde eğrilik bulunanlar"* Bu tür kimseler gerçekten bidat ehli olan sapıklardır. « فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَٓاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَٓاءَ تَأْو۪يلِه۪ » *"sadece fitne çıkarmak ve onları farklı yorumlamak için müteşabih ayetlerle uğraşır dururlar."* Bidat ehli sapıklar, hep muhkem olarak tatbik edilemeyecek olan müteşabih ayetleri gündeme getirirler ve kafaları hep onlara takılıp kalır. Bu arada hak ehlinden olan ve bir bakıma muhkem ile bir mutabakatı bulunan hükümlere yani müteşabih meselelere takılıp kalırlar. Çünkü; bidat ehlinin bu gibi meselelere takılıp kalmalarının amacı halkın inançlarını sarsmak ve dinleri hakkımda kafalarında bir şüphe ya da kuşku uyandırma ve onları hak

---

[60] İsra, 23.

olan doğru yoldan saptırmaktır. Çünkü; istedikleri şey, onu kendi kafalarında oluşturdukları sapık bir manaya göre tevil edip yorumlamaktır.

« وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ » *"Oysa onların te'vilini ancak Allah bilir."* Yani; asıl verilmesi gereken mana ve yapılması icabeden yorumunu ise yalnızca Allah bilir, Allah'tan başkası asla bilemez.

« وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ آمَنَّا بِهِ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَا » *"İlimde derinleşip yüksek payeye erenler ise: «Biz onlara iman ettik. Hepsi de Rabbinizin katındandır,» derler."* Gerçek anlamda bir ilmi ehliyete ulaşanlar, o noktada söz sahibi bulunanlar ve bu konu üzerinde durup meseleye dört elle sarılanlar var ya, işte onlar bunun için, *"Biz onlara inandık, çünkü hepsi de Rabbimiz tarafından indirilmedir."* derler.

Cumhur Ulema'ya göre, « وَالرَّاسِخُونَ » diye devam eden kısım yeni bir cümledir. Dolayısıyla cumhura göre, « إِلَّا اللَّهُ » kavli üzerinde vakfetmek, yani durmak gerekir. Bunlar *müteşabihi* de, Allah'ın, bilgisini, sadece kendisine ayırdığı ve kendisine özgü kıldığı ilim, diye yorumlamışlardır. Cumhura göre bu, mübtedadır ve bunu haberi de, « يَقُولُونَ آمَنَّا بِهِ » kavlidir. Yüce Allah bu kavliyle ilimde derinleşip yüksek payelere erişenleri senada bulunuyor ve onları imanlarındaki teslimiyetleri herhangi bir keyfiyeti araştırmaksızın bildirilen şeyin gerçekliliğine aynen iman etmeleri sebebiyle övüyor.

Müteşabih ayetlerin indirilmesindeki yarar ise şöyledir: Buna iman edip etmemeleri hususunu –ki kendisi zaten bilmektedir–, Allah'ın bunların hak olduklarına ilişkin neyi murat ettiğine iman etmelerini belirlemek, ortaya koymasını sağlamaktır. Bir de bunun yanında beşer olarak insan aklının bilemeyeceği ve bilmesine akıl erdirip o noktalara ulaşamayacağı, bu hususta akıllarının bu gerçekleri öğrenmede yetersiz kaldığını bildirmektir. Nitekim; Übeyy b. Ka'b'ın « وَيَقُولُ الرَّاسِخُونَ » kıraati ile Abdullah b. Mesud'un, « إِنْ تَأْوِيلُهُ إِلَّا عِنْدَ اللَّهِ » kıraati bu gerçeği teyid etmektedir.

Ancak bazı kıraat imamları ise, « إِلَّا اللَّهُ » üzerinde durmamakta, yani vakfetmemektedirler. Bunlar, ilimde yüksek payeye erenlerin, üstün

bir dereceye gelenlerin yani *rusûh sahibi* olanların da bunu bileceklerini söylemektedirler. O takdirde ise mana şöyle olmaktadır:

"Şu tevili bilenler var ya, işte onlar, «biz müteşabih olanlara veya Kitaba iman ettik», derler."

« كُلٌّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَا » *"Bunların tamamı Rabbimiz katındandır."*

« وَمَا يَذَّكَّرُ اِلَّا اُولُوا الْاَلْبَابِ » *"Doğrusu; ancak akıllı kimseler gereğince düşünüp anlarlar."* Öğüt alırlar.

« يَذَّكَّرُ » kelimesinin aslı, « يَتَذَكَّرُ »'dür. « اُولُوا الْاَلْبَابِ » ise akıl sahipleri demektir. Bu da ilimde yüksek manevi derecelere erenlerin zihin açısından ileri bir seviyeye geldiklerine, Rabbimin manevi lütfuna mazhar olduklarına ve makul, sağduyulu bir düşünceye sahip olduklarına işaretle onlar için bir övgüdür. « يَقُولُونَ » kavli de, « اَلرَّاسِخُونَ » kavlinden hâldir.

٨– ﴿ رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ اِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً اِنَّكَ اَنْتَ الْوَهَّابُ ﴾

8 – (İlimde derinleşip yüksek payeye erenler şöyle yakarırlar:) **"Rabbimiz! Bize doğru yolu gösterip bizi o yola ilettikten** –muhkem olanlarla amel edip müteşabih olanlara da teslimiyet gösterdikten– **sonra kalplerimizi saptırma!** –kalplerde şüphe yaratmak suretiyle gönüllerimizin haktan dönmesine fırsat verme!– **Katından bize rahmet** –nimet ver– **ve merhametinle** –ona muvaffakiyet ve onda sebat etmemizi sağlamakla– **muamele buyur! Çünkü; Sen gerçekten bol bol ikram edip** –hibesi ve ihsanıyla– **bağışlayansın."**

Ayetin bu kısımları ilimde gerçekten üstün derecelere erenlere ait olan sözlerdir. Bunun aynı zamanda yeni bir cümle olarak değerlendirilmesi de mümkündür. Nitekim; bunu izleyen ayet de böyledir. O ayet de şudur:

٩– ﴿ رَبَّنَا اِنَّكَ جَامِعُ النَّاسِ لِيَوْمٍ لَا رَيْبَ فِيهِ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُخْلِفُ الْمِيعَادَ ﴾

9 – "Rabbimiz! Geleceğinden asla şüphe olmayan günde muhakkak insanları toplayacak olan Sensin. Şüphesiz Allah sözünden asla caymaz." Onları gelmesinde asla bir şüphe ve kuşku duyulmayan hesap gününde veya ceza gününde kesin olarak toplayıp bir araya getireceksin. Mana şöyledir:

"Doğrusu ilâhlık ya da ilâh olabilme özelliği, sözünden caymakla, sözde durmamakla çelişki gösterir. Bu itibarla ilâh olan bir zat asla ve kat'a sözünden caymaz. O mutlak manada sözünde durur ve verdiği sözü de yerine getirir." Bu, esasen şu ifadeye benzer bir ifadedir. Gerçekten cömert olan kişi, asla kendisinden bir istekte bulunan kimseyi boş çevirmez, hayal kırıklığına uğratmaz. Dolayısıyla ayetin ifade ettiği mana da şöyle olmaktadır:

"Allah, Müslümanlara ve kâfirlere ne gibi bir söz vermiş ise, sevap ve cezalandırma olarak asla bunlardan caymaz, kesinlikle bunları yerine getirir."

١٠ — ﴿ اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَنْ تُغْنِيَ عَنْهُمْ اَمْوَالُهُمْ وَلَٓا اَوْلَادُهُمْ مِنَ اللّٰهِ شَيْـًٔا ۜ وَاُو۬لٰٓئِكَ هُمْ وَقُودُ النَّارِۙ ﴾

10 – Şüphesiz –Allah Rasûlünü reddeden– **kâfirlerin malları da çocukları da** (çevreleri) **onları Allah'tan gelecek olan azaptan asla kurtaramayacaktır** –kendilerine bir fayda getirmeyecek ve azaba da mani olamayacaklardır–. **İşte onlar cehennemin yakıtıdırlar,** odunudurlar.

١١ — ﴿ كَدَاْبِ اٰلِ فِرْعَوْنَۙ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۜ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا ۚ فَاَخَذَهُمُ اللّٰهُ بِذُنُوبِهِمْ ۜ وَاللّٰهُ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴾

11 – (İşte bu kâfirlerin tutum ve davranışları tıpkı) **Firavun hanedanı ile daha önceki inkârcıların hali gibidir. Onlar da bizim ayetlerimizi ve hükümlerimizi yalanladılar. Allah da hemen onları** –işledikleri– **günahları üzerinde suçüstü yakalayıverdi. Allah cezalandırması pek şiddetli olandır.**

Ayette geçen, « دَاْب » hal, durum, herhangi bir işteki tutum ve davranış demektir. Herhangi bir işte veya şeydeki çaba ve gayreti, çalışması

ve elde ettiği şey, demektir. Yani bu, genel manada iş ve durum olarak in-sanın yaptığı fiiller manasına gelir.

« كَدَأْبِ » kavlinde yer alan, « كَ » harfi, mahallen merfudur. Takdiri de şöyledir: *"Hakk'ı yalanlama konusunda şu kâfirlerin hali tıpkı kendilerinden önce geçen Firavun hanedanı ile onlar gibi daha önce geçen diğer kâfirlerin halleri gibidir."*

Ya da bu, « لَنْ » nasb edatıyla mahallen mansubdur. Yani, *"Onları .... kurtaramayacaktır. Tıpkı şu kimselerin kurtulamadıkları, varlıklarının bir yararı olmadığı gibi"* demektir.

Kıraat imamlarından Ebu Amr, « كَدَأْبِ » kelimesini Kur'an'ın geçen her yerinde « أ »'siz olarak « ا »'le, « كَدَابِ » olarak okumuştur.

« كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا » kavli ise, yaptıkları şeyler veya onlara yapılanlar açısından, « دَأْبِ » kavlini açıklamaktadır. Adeta onların durumlarını sorgulayan mukadder bir sualin cevabı niteliğindedir. Aynı zamanda bunun hal olması da caizdir. Yani, *"yalanlamış oldukları halde"* demektir.

Bir de, « أَخَذْتُهُ بِكَذَا » denir ki bu, « جَازَيْتُهُ عَلَيْهِ » yani onu bundan dolayı yakalayıp cezalandırdım demektir.

« وَاللّٰهُ شَدِيدُ الْعِقَابِ » *"Allah, cezalandırması pek şiddetli olandır."* Buradaki izafet, izafet-i gayrimahzadır. Yani; bu şekil itibariyle bir izafet olup hakikat ya da gerçek manada bir izafet terkibi değildir.

١٢— ﴿ قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا سَتُغْلَبُونَ وَتُحْشَرُونَ اِلٰى جَهَنَّمَ وَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴾

12 – (Rasûlüm!) Kâfirlere de ki: "Pek yakın bir gelecekte siz mağlup olacak ve cehennemde de toplanacaksınız. Orası ne kötü kalınacak bir yerdir."

Yani; karar kılacakları, yerleşip kalacakları yer olan cehennem ne kötü bir yerdir.

Ayette her ne kadar Mekke müşrikleri denmek isteniyorsa da, bu, her türden, renk ve boyadan kâfiri içermektedir.

Yine yakın bir gelecekte yenilecek olanların her ne kadar Bedir savaşında yenilen kâfirlerden söz ediliyor ise de, bu aynı zamanda tıpkı Mekke'de mağdur ve mazlum kalıp hicret etmek zorunda bırakılan o altın nesil gibi, nesiller her şeye rağmen oldukça pek yakın bir gelecekte yenileceklerini Rabbimiz burada onların şahsında tüm mazlum Müslümanlara müjde vermektedir. Ebu Cehil ve benzeri kimselerin şahsında da kâfirlerin sonlarını bildiriyor.

« جَهَنَّم » kelimesi, dipsiz kuyu manasında olup, « جَهَنَّام » kelimesinden alınmadır. Ayrıca kıraat imamlarından Hamza ve Ali, « سَتُغْلَبُونَ » kelimesiyle, « تُحْشَرُونَ » kelimesini « ت » harfiyle değil de, « ى » harfiyle, « يُغْلَبُونَ » ve « يُحْشَرُونَ » olarak kıraat etmişledir.

13. ÂYET

قَدْ كَانَ لَكُمْ اٰيَةٌ فِي فِئَتَيْنِ الْتَقَتَا فِئَةٌ تُقَاتِلُ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَاُخْرٰى كَافِرَةٌ يَرَوْنَهُمْ مِثْلَيْهِمْ رَاْيَ الْعَيْنِ وَاللّٰهُ يُؤَيِّدُ بِنَصْرِهٖ مَنْ يَشَٓاءُ اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَعِبْرَةً لِاُولِي الْاَبْصَارِ ﴿١٣﴾

Meâli

13. Şüphesiz karşı karşıyla gelen iki toplulukta sizin için büyük bir ders vardır. *(Bunlardan)* biri Allah yolunda savaşan bir topluluktu, diğeri de kâfir bir topluluktu. *(Müşrikler)* Müslümanları kendilerinin iki katı olarak görüyorlardı. Allah dilediğini yardımıyla destekler. Doğrusu bunda uzağı görebilen basiret erbabı için çıkarılacak büyük bir ders vardır.

Tefsiri

« قَدْ كَانَ لَكُمْ اٰيَةٌ فِي فِئَتَيْنِ الْتَقَتَا فِئَةٌ تُقَاتِلُ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَاُخْرٰى كَافِرَةٌ » Aslında bu hitap Mekkeli Kureyş müşriklerine olmakla birlikte genelde tüm kâfir ve müşrikleredir. *"Şüphesiz karşı karşıyla gelen iki toplulukta sizin için büyük bir ders vardır. Bunlardan biri Allah yolunda savaşan* –mü'min– *bir topluluktu, diğeri de kâfir bir topluluktu."*

« يَرَوْنَهُمْ مِثْلَيْهِمْ رَاْيَ الْعَيْنِ » "(Müşrikler) *Müslümanları kendilerinin iki katı olarak görüyorlardı."* Yani; müşrikler Müslümanların sayılarını tıpkı kendilerininki gibi iki bin olarak veya (savaşa katılan) Müslümanların 313 olan sayılarını iki kat olarak görüyorlardı. Çünkü, yüce Allah,

Müslümanların sayılarının, müşriklerin sayılarından oldukça az olmasına rağmen, müşrikler korksun için Müslümanların sayılarını düşmanlarının gözlerinde kat kat olarak göstermiştir ki; müşrikler Müslümanlarla girişecekleri bir savaşta korksunlar istenmiştir.

Kıraat imamlarından Nafi de, « يَرَوْنَهُمْ » kavlini, « ت » harfiyle, « تَرَوْنَهُمْ » olarak okumuştur. Yani: *"Ey Kureyş müşrikleri! Siz Müslümanların sayısını tıpkı kâfir olan toplumunuzun sayısı gibi iki katı olarak göreceksiniz."* Veya, *"Kendilerinin olduğunun iki katı gibi göreceksiniz."* Ancak burada ele alınıp anlatılanlar, Enfal Suresinde yer alan, *"Sizi onların gözlerinde az gösteriyor."* [61] ile herhangi bir çelişki meydana getiriyor değildir. Çünkü; ilk başta onlar ötekilerin gözlerinde oldukça az bir sayı olarak gösterildi ki; böylece onlara karşı saldırabilme cesaretini kazansınlar istenmiştir. Ne zamanki toplanıp savaş için bir araya geldikler, ta ki onları yenene dek hep onların gözlerinde sayıca oldukça çok olarak gösterildiler. Burada azlık ve çokluk durumları iki farklı durum açısındandır. Bunun benzeri farklı durumlarda ve konumlarda meydana gelen olaylara göre değerlendirilir. Nitekim, Rabbimiz şöyle buyuruyor:

﴿ فَيَوْمَئِذٍ لَا يُسْئَلُ عَنْ ذَنْبِهِ اِنْسٌ وَلَا جَانٌّ ﴾

"İşte o gün insanlara da cinlere de günahları sorulmaz." [62]

Özellikle burada dikkat çekilen nokta kıyamet gününde mahşer alanında herkes simalarından tanınacaklarından bu bakımdan onlara bir şey sorulmayacaktır, demektir. Dolayısıyla bu ayetin tefsirinde her şey ortama göre değerlendirilirden maksat bu ve benzeri şeylerdir. Nitekim; bir diğer ayetde de Rabbimiz şöyle buyuruyor:

﴿ وَقِفُوهُمْ اِنَّهُمْ مَسْؤُلُونَ ﴾

"Onları tutuklayın, çünkü onlar sorgulanacaklardır." [63]

---

[61] Enfal, 44.
[62] Rahman, 39.
[63] Saffat, 24.

Onların gözünde kimi zaman çok bir sayı olarak gösterilmesi ve kimi zaman da az sayıda gösterilmeleri, gücün gösterilmesini, yüce Allah'ın kudretini daha net olarak ve mübalağalı ya da beliğ bir tarzda ortaya koymaktadır. Ayetin ya da mucizenin açık bir şekilde gösterilmesidir.

Ayette yer alan, « مِثْلَيْهِمْ » kavli hal olarak mansubdur. Çünkü bu, bizzat gözle görülme olayıdır. Çünkü bunu, « رَأْىَ الْعَيْنِ » kavlinden öğrenmekteyiz. Delil burasıdır. Yani; *"Apaçık bir şekilde çıplak gözlerle, arada herhangi bir şey olmaksızın gördüler."* demektir.

« وَاللّٰهُ يُؤَيِّدُ بِنَصْرِهِ مَنْ يَشَاۤءُ » *"Allah dilediğini yardımıyla destekler."* Nitekim; Bedir ehlinin sayılarını düşmanlarının gözünde çok göstererek onlara destek verdiği gibi bu samimiyette olan her mü'mini de bu manada destekleyecektir. «اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَعِبْرَةً لِاُولِى الْاَبْصَارِ» *"Doğrusu bunda* –az sayıdakileri çok sayıda göstermede– *basiret erbabı için büyük bir ders* –öğüt– *vardır."*

✿ ✿ ✿

14. — 17. ÂYETLER

زُيِّنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَٓاءِ وَالْبَنِينَ وَالْقَنَاطِيرِ
الْمُقَنْطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَالْخَيْلِ الْمُسَوَّمَةِ وَالْاَنْعَامِ
وَالْحَرْثِ ذٰلِكَ مَتَاعُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَاللّٰهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الْمَاٰبِ
﴿١٤﴾ قُلْ اَؤُنَبِّئُكُمْ بِخَيْرٍ مِنْ ذٰلِكُمْ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا عِنْدَ رَبِّهِمْ
جَنَّاتٌ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَاَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ
وَرِضْوَانٌ مِنَ اللّٰهِ وَاللّٰهُ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ ﴿١٥﴾ اَلَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَٓا
اِنَّنَٓا اٰمَنَّا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ﴿١٦﴾ اَلصَّابِرِينَ
وَالصَّادِقِينَ وَالْقَانِتِينَ وَالْمُنْفِقِينَ وَالْمُسْتَغْفِرِينَ بِالْاَسْحَارِ ﴿١٧﴾

Meâli

14. Şehevî isteklere, kadınlara, oğullara, kantar kantar yığılmış altın ve gümüşe, salma ve damgalı güzel atlara, hayvanlara ve ekine olan düşkünlük insanlar için cazip hale getirildi. Oysa bütün bunlar bu dünya hayatının metaıdır. Fakat en güzel varılacak yer Allah katında olanıdır.

15. *(Habibim, onlara)* de ki: "Size tüm bunlardan çok daha hayırlı ve üstün olan şeyleri bildireyim mi? Doğrusu takva sahipleri için Rableri katında altından ırmaklar akan ve içinde ebedi olarak kalacakları cennetler, tertemiz eşler ve Allah'ın rızası vardır. Allah kullarını görür."

16. "Rabbimiz! Biz kesin olarak iman ettik. Kusurlarımızı bağışla. Ve bizi cehennem ateşinin azabından koru!" diyenler,

17. *(Onlar)* sabredenler, dosdoğru olanlar, *(Allah'a)* itaat edenler, Allah yolunda infak edenler ve seher vakitlerinde Allah'tan mağfiret dileyenlerdir."

Tefsiri

١٤ – ﴿ زُيِّنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاءِ وَالْبَنِينَ وَالْقَنَاطِيرِ الْمُقَنْطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَالْخَيْلِ الْمُسَوَّمَةِ وَالْاَنْعَامِ وَالْحَرْثِ ذٰلِكَ مَتَاعُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَاللّٰهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الْمَاٰبِ ﴾

14 – Şehevî isteklere, kadınlara, oğullara, kantar kantar yığılmış altın ve gümüşe, salma ve damgalı güzel atlara, hayvanlara ve ekine olan düşkünlük insanlar için cazip hale getirildi. Oysa bütün bunlar bu dünya hayatının metaıdır. Fakat en güzel varılacak yer Allah katında olanıdır.

« زُيِّنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ » *"Şehevî isteklere, ... olan düşkünlük insanlar için cazip hale getirildi."* Cumhura göre bunları insanlara süslü ve cazip olarak gösteren bizzat yüce Allah'ın kendisidir. Nitekim; Rabbimiz bir başka kavlinde şöyle buyurmaktadır:

﴿ اِنَّا جَعَلْنَا مَا عَلَى الْاَرْضِ زِينَةً لَهَا لِنَبْلُوَهُمْ اَيُّهُمْ اَحْسَنُ عَمَلًا ﴾

"Biz, insanların hangisinin daha güzel amel edeceğini deneyelim diye yeryüzündeki her şeyi dünyanın kendine mahsus bir ziynet yaptık." [64]

Nitekim; İmam Mücahid'in kıraati de ayrıca zaten bunun delilidir. O bunu, « زَيَّنَ لِلنَّاسِ » olarak malum şeklinde okumuştur. Ancak Hasan Basri ise, süslü ve cazip halde gösteren şeytandır, demiştir.

[64] Kehf, 7.

Şehvet, nefsin bir şeyi şiddetle çekmesi, aşırı olarak istemesi demektir. Özellikle ayette kimi şeylerden söz edilerek ele alınmış olması, insanların bu gibi şeylere aşırı olan düşkünlüklerinden ve arzu etmelerindendir. Veya bunlara *şehevat* olarak isim verilmiş olması, bunların oldukça basit ve önemsiz şeyler olduğunu demek ve murat etmek istediğindendir. Çünkü; şehvet denen şey, esasen bilge kimseler açısından pek de uygun kabul edilmeyen rezilce şeylerdir. Yani; insanı rezil edebilecek konumlara ve komikliklere düşürecek önemsiz ve basit şeylerdir. Dolayısıyla şehevî duyguların ve burada tek tek sayılan şeylerin esiri konumuna gelenler yerilmeyi, uyarılmayı hakkeden kimseler demektir. Çünkü; bunlar kendi adlarına bir tür behimî ya da hayvanca bir yaşantıyı kabullenmişlerdir, demektir.

« مِنَ النِّسَاءِ وَالْبَنِينَ » *"kadınlara –ve cariyelere–, oğullara,..."* Burada, « وَالْبَنِينَ » kelimesi, « ابْن » kelimesinin çoğuludur. Burada bu ifade ile *"erkek çocuklar"* kasdolunurken, Kur'an'ın başka yerlerinde geçen bu ifade hem erkek ve hem kız çocuklarını kapsamaktadır. Yani; genel olarak çocuklar, demektir. Çünkü doğal olarak insanlar hep erkek çocukları olsun isterler. Kaldı ki; erkek çocuklar bir bakıma insanın geleceğidir ve ailesini ya da toplumunu savunmaları için onlardan yararlanılır.

« وَالْقَنَاطِيرِ الْمُقَنْطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ » *"kantar, kantar yığılmış altın ve gümüşe,"*[5] Ayette yer alan, « الْقَنَاطِيرِ » kelimesi, « قِنْطَار » kelimesinin çoğuludur. Bu da *"oldukça çokça mal ve varlık"* demektir. Bir yoruma göre de bu, *"bir sığır tulumu dolusu altın ve gümüş"* ya da, *"yüz bin dinar"* demektir.

İslâm'ın geldiği ilk dönemlerde Mekke'de gerçekten yüklerle ya da kasalarla ifade edilecek mal varlığına sahip yüz kadar kişi vardı.

« الْمُقَنْطَرَةِ » kasalarda veya belli yerlerde saklanıp gizli tutulan, defnedilen manasınadır. Burada, altın manasına gelen, « الذَّهَب » kelimesiyle meselenin isimlendirilmesinin sebebi, bunun harcama yoluyla çabucak elden çıkıp yok olmasındandır. « الْفِضَّة » yani gümüş ismini alması ise, bunun da yine infak ve harcama yoluyla dağılıp gitmesi nedeniyledir. Çünkü; « الْفَضّ » kelimesi ayırma ve dağılma manasınadır. Nitekim; diğeri de, « ذَهَاب » kelimesinden alınmadır ki o da gitmek anlamına gelir.

« وَالْخَيْلِ الْمُسَوَّمَةِ » *"Salma ve damgalı güzel atlara,"* Yine burada, « اَلْخَيْلِ » diye isimlendirilmesi, yürürken adeta böbürlenerek, büyüklük göstererek yürümesi nedeniyle bu isim verilmiştir.

« اَلْمُسَوَّمَةِ » damgalanmış, özel işaret vurulmuş, belirlenmiş manasınadır ki, kelime, « اَلسُّومَةِ » kelimesinden türemedir. Bu da alâmet, belirti demektir. Ya da bu, meraya yaylıma bırakılan serbest atlar demektir. Nitekim, « اَسَامَ الدَّابَّةَ وَسَوَّمَهَا » da bu manadadır.

« وَالْاَنْعَامِ وَالْحَرْثِ » *"...hayvanlara ve ekine olan düşkünlük insanlar için cazip hale getirildi."* Ayette geçen, « اَلْاَنْعَامِ » kavlinden kasıt ileride bir başka surede göreceğimiz gibi erkekli ve dişili olmak üzere sekiz sınıf hayvan kastedilmektedir. Yani; deve, sığır, koyun ve keçi, ki bunlar erkekli dişili sekiz sınıf oluştururlar.

« الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ذٰلِكَ مَتَاعُ » *"Oysa bütün bunlar* –bu sayılan şeyler– *bu dünya hayatının metaıdır."* Çünkü insan dünyada bunlardan yararlanır. « وَاللّٰهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الْمَاٰبِ » *"Fakat en güzel varılacak yer Allah katında olanıdır."*

Daha sonra Rabbimiz onları dünyadan uzaklaştırarak bir başka aleme götürerek şöyle buyurdu:

١٥– ﴿ قُلْ اَؤُنَبِّئُكُمْ بِخَيْرٍ مِنْ ذٰلِكُمْ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتٌ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَاَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ وَرِضْوَانٌ مِنَ اللّٰهِ وَاللّٰهُ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ ﴾

15 – (Habibim, onlara) **de ki: "Size tüm bunlardan çok daha hayırlı ve üstün olan şeyleri bildireyim mi? Doğrusu takva sahipleri için Rableri katında altından ırmaklar akan ve içinde ebedi olarak kalacakları cennetler, tertemiz eşler ve Allah'ın rızası vardır. Kaldı ki; Allah kullarını görür."**

« قُلْ اَؤُنَبِّئُكُمْ بِخَيْرٍ مِنْ ذٰلِكُمْ » "(Habibim! Onlara) *de ki: Size tüm bunlardan çok daha hayırlı ve üstün olan şeyleri bildireyim mi?"* Yani; yu-

karıda sayılan ve insanlara cazip gelen şeylerden... « لِلَّذِينَ اتَّقَوْا عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتٌ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا » *"Doğrusu takva sahipleri için Rableri katında altından ırmaklar akan ve içinde ebedi olarak kalacakları cennetler,"* Bu, yeni ve açıklayıcı mahiyette olan bir cümledir. Burada insanlar için nelerin daha hayırlı olabileceklerine ait delil verilmektedir, yol gösterilmektedir.

Ayette geçen, « جَنَّاتٌ » kelimesi mübteda yani öznedir. « لِلَّذِينَ اتَّقَوْا » kavli ise bunun haberidir. « تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ » kavli de, « جَنَّاتٌ » kavlinin sıfatıdır. Diğer taraftan, « لِلَّذِينَ » kavlindeki « لِ » harfinin, « بِخَيْرٍ » kelimesine taallûku da caizdir. Özellikle takva sahiplerinden tahsisle söz edilmiş olması, burada sayılan nimetlerden yararlanacak olanların bu kimseler olması nedeniyledir. « جَنَّاتٌ » kavlinin merfu olarak gelmesi ise, bunun, « هُوَ جَنَّاتٌ » olarak takdir edilmesindendir. Bir de bu kelimeyi, « بِخَيْرٍ » kavlinden bedel olarak kabul edenlere göre « جَنَّاتٍ » kelimesini cer ile okuyanlar da var ki, onların bu okuyuşunu işte bu bedel olma hali destekliyor.

« وَاَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ وَرِضْوَانٌ مِنَ اللّٰهِ » *"tertemiz eşler ve Allah'ın rızası vardır."* Allah'ın rızasına ve hoşnutluğuna ermek vardır. « وَاللّٰهُ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ » *"Kaldı ki; Allah kullarını görür."*

١٦— ﴿ اَلَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا اِنَّنَا اٰمَنَّا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ﴾

16 – "Rabbimiz! Biz –senin davetine icabet ederek– **kesin olarak iman ettik. Kusurlarımızı** –verdiğin söze göre– **bağışla. Ve bizi** –fazlınla– **cehennem ateşinin azabından koru!" diyenler,**

« اَلَّذِينَ يَقُولُونَ » kavli medih üzere mansubdur veya merfudur. Ya da *"takva sahiplerinin"* sıfatı olarak mecrurdur. Ya da, « بِالْعِبَادِ » kelimesinin sıfatı olarak mecrurdur.

١٧— ﴿ اَلصَّابِرِينَ وَالصَّادِقِينَ وَالْقَانِتِينَ وَالْمُنْفِقِينَ وَالْمُسْتَغْفِرِينَ بِالْاَسْحَارِ ﴾

17 – (Onlar) **sabredenler, dosdoğru olanlar,** (Allah'a) **itaat edenler, Allah yolunda infak edenler ve seher vakitlerinde Allah'tan mağfiret dileyenlerdir."**

« الصَّابِرِينَ » *"Onlar sabredenler,"* Allah'a taatte, musibetlere ve felâketlere dayanmada hep sabrederler. « الصَّابِرِينَ » kavli de yine medih üzere mansubdur. « وَالصَّادِقِينَ » *"dosdoğru olanlar"* Hep söz olarak haktan haber veririler, hükümlerin gerektirdiği şekilde amelleri fiilen yerine getirirler ve kesin bir kararlılıkla ve niyetle hakka ve gerçeğe sarılırlar. « وَالْقَانِتِينَ » "(Allah'a) *itaat edenler,"* içtenlikle ve sadakatle yalvarıp yakaran, dua edenler, itaat edenler, « وَالْمُنْفِقِينَ » *"Allah yolunda infak edenler"* tasadduku elden bırakmayıp ihtiyaç sahiplerinin dertlerine derman olanlar, « وَالْمُسْتَغْفِرِينَ بِالْأَسْحَارِ » *"ve seher vakitlerinde Allah'tan mağfiret dileyenlerdir."* Hep Allah'tan affedilmelerini isteyenlerdir. Özellikle burada *"seher vaktine"* dikkat çekilmesinin bir nedeni vardır. Bu, dualara en çok icabet olunan bir vakittir ya da duaların en çok kabul edildiği vakit olmasındandır. Çünkü bu, halvet vaktidir. Zira herkesin uyumakta olduğu bir sırada, sıcak yatağından kalkarak Rabbine dilekçe sunmak, ağlayarak derdini ve problemini O'na aktarmak gibi nafile bir ibadet yoktur. Nitekim; Hz Lokman *(Aleyhi's-Selâm)* oğluna şöyle bir öğütte bulunuyor:

"Ey oğul! Seher vaktinde uyanıp öten horoz senden daha erken ve akıllıca davranıp kalkmasın, sen ondan önce davran, sakın o öterken sen mışıl mışıl uyumayasın."

Sıfat ya nitelikler arasında yer alan ve bir bağ edatı olan « و » harfi, burada bu özellikleri taşıyan kimselerin taşıdıkları bu niteliklerin her biri açısından ayrı ayrı bir kemale, özelliğe ve üstünlüğe delâlet olsun içindir. Aynı zamanda her bir nitelik ya da özelliğin övme ya da medih konusunda bağımsız birer sıfat olduklarını, bu açıdan birinin diğeriyle bağlı olmadığını bildirmek ve öğretmek içindir.

❁ ❁ ❁

18. — 25. ÂYETLER

شَهِدَ اللّٰهُ اَنَّهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَۙ وَالْمَلٰٓئِكَةُ وَاُو۫لُوا الْعِلْمِ قَٓائِمًا بِالْقِسْطِۜ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ الْعَز۪يزُ الْحَك۪يمُۜ ﴿١٨﴾ اِنَّ الدّ۪ينَ عِنْدَ اللّٰهِ الْاِسْلَامُ۠ وَمَا اخْتَلَفَ الَّذ۪ينَ اُو۫تُوا الْكِتَابَ اِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَٓاءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْيًا بَيْنَهُمْۜ وَمَنْ يَكْفُرْ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ فَاِنَّ اللّٰهَ سَر۪يعُ الْحِسَابِ ﴿١٩﴾ فَاِنْ حَٓاجُّوكَ فَقُلْ اَسْلَمْتُ وَجْهِيَ لِلّٰهِ وَمَنِ اتَّبَعَنِۜ وَقُلْ لِلَّذ۪ينَ اُو۫تُوا الْكِتَابَ وَالْاُمِّيّ۪نَ ءَاَسْلَمْتُمْۜ فَاِنْ اَسْلَمُوا فَقَدِ اهْتَدَوْاۚ وَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاغُۜ وَاللّٰهُ بَص۪يرٌ بِالْعِبَادِ ﴿٢٠﴾ اِنَّ الَّذ۪ينَ يَكْفُرُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَيَقْتُلُونَ النَّبِيّ۪نَ بِغَيْرِ حَقٍّۙ وَيَقْتُلُونَ الَّذ۪ينَ يَأْمُرُونَ بِالْقِسْطِ مِنَ النَّاسِۙ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ اَل۪يمٍ ﴿٢١﴾ اُو۬لٰٓئِكَ الَّذ۪ينَ حَبِطَتْ اَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِۘ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِر۪ينَ ﴿٢٢﴾ اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذ۪ينَ اُو۫تُوا نَص۪يبًا مِنَ الْكِتَابِ يُدْعَوْنَ اِلٰى كِتَابِ اللّٰهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ يَتَوَلّٰى فَر۪يقٌ مِنْهُمْ وَهُمْ مُعْرِضُونَ ﴿٢٣﴾ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَالُوا لَنْ تَمَسَّنَا النَّارُ اِلَّٓا اَيَّامًا مَعْدُودَاتٍۖ وَغَرَّهُمْ ف۪ي د۪ينِهِمْ مَا كَانُوا

يَفْتَرُونَ ﴿٢٤﴾ فَكَيْفَ اِذَا جَمَعْنَاهُمْ لِيَوْمٍ لَا رَيْبَ فِيهِ وَوُفِّيَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٢٥﴾

Meâli

18. Allah, kendisinden başka ilâh olmadığına şahitlik etti. Melekler ve ilim sahipleri de *(Allah'tan başka ilâh olmadığına)* adaletle şahitlik ettiler. Azîz ve Hakim olan Allah'tan başka ilâh yoktur.

19. Allah katında *(tek makbul)* din İslâm'dır. Ancak kitap ehli kendilerine ilim *(gerçekler)* geldikten *(bildirildikten)* sonra sadece aralarındaki haset ve azgınlık sebebiyle ayrılığa düştüler. Kim Allah'ın ayetlerini inkâr ederse, bilsin ki; Allah hesabı çok çabuk görendir.

20. Eğer seninle tartışırlarsa *(onlara)* de ki: "Bana uyup iman edenlerle birlikte ben, kendimi tamamiyle Allah'a adayıp teslim ettim." Ve yine kitap ehline ve ümmî olanlara de ki: "Siz de İslâm'ı kabul ettiniz mi?" Eğer kabul ederlerse, kesin olarak hidayete ermişlerdir. Eğer yüz çevirirlerse, senin üzerine düşen yalnızca tebliğ etmektir. Allah kullarının her haline vakıftır.

21. Doğrusu, Allah'ın ayetlerini inkâr edenler, peygamberleri haksız yere öldürenler ve bir de halka adaleti emredenleri öldürenler var ya, işte onlara çok acıklı bir azabı müjdele!

22. Onların tüm yaptıkları hem dünyada ve hem ahirette boşa gitmiştir, onların hiçbir yardımcısı da yoktur.

23. *(Ey Peygamber!)* Kendilerine kitaptan bir pay verilenleri görmedin mi ki, aralarında hüküm verilmesi için Allah'ın kitabına çağrılıyorlar da sonra aralarından bir grup bundan cayarak bu hükme sırt çeviriyor.

24. Bunun sebebi, "Bize sayılı birkaç günden başka cehennem ateşi dokunmayacaktır." demeleridir. Gerçekten dinleri konusunda uydurageldikleri şey onları bu hususta yanılgıya düşürmüştür.

25. Asla şüphe bulunmayan kıyamet gününde onları topladığımızda acaba halleri nice olur ki? Ve o günde hiçbir kimseye asla haksızlık edilmeksizin herkesin kazandığı kendilerine tastamam verilecektir.

Tefsiri

١٨ - ﴿ شَهِدَ اللّٰهُ اَنَّهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَۙ وَالْمَلٰٓئِكَةُ وَاُو۬لُوا الْعِلْمِ قَٓائِمًا بِالْقِسْطِۜ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ الْعَز۪يزُ الْحَك۪يمُۜ ﴾

18 - Allah, kendisinden başka ilâh olmadığına şahitlik etti. Melekler ve ilim sahipleri de Allah'tan başka ilâh olmadığına adaletle şahitlik ettiler. Azîz ve Hakim olan Allah'tan başka ilâh yoktur.

« شَهِدَ اللّٰهُ اَنَّهُ لَا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ » *"Allah, kendisinden başka ilâh olmadığına şahitlik etti."* « شَهِدَ » Burada mana olarak *hükmetti* ve *dedi, söyledi* manalarına gelir.

« وَالْمَلٰٓئِكَةُ » *"Melekler* (de) ..." Burada geçen *"Melekler de"* kavli ise, *"Onlar açıkça da görmüş oldukları yüce Allah'ın muazzam kudreti karşısında gördükleri gerçeklere ve o muazzam kudretin sahibi dışında bir başka ilâh olmadığına tanıklık ettiler."* demektir.

« وَاُولُوا الْعِلْمِ قَٓائِمًا بِالْقِسْطِ » *"ve ilim sahipleri de Allah'tan başka ilâh olmadığına adaletle şahitlik ettiler.."* Ayetin bu kısmında yer alan, « اولوا العلم » kavlinden murat peygamberleri ilim adamları ve inanmış bilgili kimseler, demektir. « قَائِمًا بِالْقِسْطِ » kavli de, dağıtılan ya da taksim edilmiş olan rızık ve eceller konusunda Allah'ın yaratmış olduğu gerçeğin dışına çıkarak adalet sınırlarını çiğnemezler. Allah'ın dağıttığı sevap olsun, ya da amellere göre cezalandırması olsun bu hususlarda da adalet ölçüsünün dışına taşmazlar.

Aynı şekilde Rabbimizin kullarının bir birlerine karşı acımaları ve insaf ölçülerini çiğnememeleri, aralarındaki meselelerde eşitlik esaslarını ayakları altına almamaları konusunda adalet ölçüleri içerisinde hareket edenler demektir.

« قَٓائِمًا » kelimesi Allah isminden müekked haldir veya, bu, « هُوَ » zamirinden haldir. Bilindiği gibi iki çeşit hal vardır. Bunlardan biri, müekkidedir, ki zilhalden ayrılmaz. Diğeri de mütehavvile veya muntakile adını alır ki, burası yeri olmadığından detaylarına inmek istemiyoruz.

Ya da bunun iki matuf kılmaksızın halin nasbıyla ifradı da, yani bu manada müfret olması da caizdir. Örneğin; Arapça olarak, « جَاءَ زَيْدٌ وَعَمْرٌو رَاكِبًا » diyecek olursan bu, caiz olmaz. Çünkü; aralarında bir ilbas yani bir anlaşılamayan taraf yoktur. Zira her ikisi de erkektir. Fakat, « جَائَنِي زَيْدٌ وَهِنْدٌ رَاكِبًا » diyecek olursan bu, caizdir. Çünkü burada Zeydi, Hind'den ayıran özellik onun erkek olmasıdır. Ya da, « قَائِمًا » kelimesi medih üzere mansubdur.

Bir de âyette, « لَا إِلٰهَ إِلَّا هُوَ » kavli iki kez geçti ki bu, te'kit maksadıyladır.

« لَا إِلٰهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ » *"Azîz ve Hakim olan Allah'tan başka ilâh yoktur."*

Ayetin sonunda yer alan, « اَلْعَزِيزُ الْحَكِيمُ » kavli, istinaf cümlesi yani yeni bir cümle olarak merfudur. Yani bu, « هُوَ الْعَزِيزُ » demektir. Yoksu bu, « هُوَ » zamirinin bir vasfı yani sıfatı demek değildir. Çünkü zamirler tavsif olunamazlar (nitelenemezler). Dolayısıyla, « الْعَزِيزُ » *"yenilmeyen, her an üstün ve güçlü olan"* demektir. « الْحَكِيمُ » ise asla haktan dönmeyen, taviz vermeyeni manasınadır.

١٩ – ﴿ اِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللّٰهِ الْاِسْلَامُ وَمَا اخْتَلَفَ الَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ اِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ وَمَنْ يَكْفُرْ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ فَاِنَّ اللّٰهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴾

19 – Allah katında (tek makbul) **din İslâm'dır. Ancak kitap ehli kendilerine ilim** (gerçekler) **geldikten** (bildirildikten) **sonra sadece aralarındaki haset ve azgınlık sebebiyle ayrılığa düştüler. Kim Allah'ın ayetlerini inkâr ederse, bilsin ki; Allah hesabı çok çabuk görendir.**

« إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللّٰهِ الْإِسْلَامُ » *"Allah katında* (tek makbul) *din İslâm'dır."* Bu bir cümleyi, müstenefedir yani mübteda olan bir cümledir yoksa bu açıklama mahiyetinde olan bir istinaf cümlesi, yeni bir cümle değildir. Burada, « إِنَّ الدِّينَ » kavlindeki, « إنَّ » edatı hemzenin fethiyle,

kıraat imamı olan, Ali Kisai tarafından, « أَنَّ الدِّينَ » şeklinde okunmuştur. Bu da, « اَنَّهُ لَا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ » kavlinden bedel yapılmak suretiyle böyle okunmuştur. Yani mana şöyledir: *"Allah katında gerçek inanılacak dinin İslâm olduğuna Allah şahitlik etti."*

Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* bir hadislerinde şöyle buyurmuşlardır:

"Her kim bu ayeti uyuyacağı sırada okursa, işte bundan dolayı Allah, yetmişbin varlık yaratır. Bu yaratılanlar ta kıyamet gününe kadar onun bağışlanması için Allah'tan mağfiret dilerler. Her kim de bu ayeti okuduktan sonra ben de Allah'ın kendisine bunu şahit kıldığı şeylerle şahitlikte bulunacağım ve ben bu ğahitliği Allah'a havale buyuracağım. Çünkü bu, yarın Allah katında benim için bir vedia (emanet)*, depozito olacaktır. Kıyamet gününde Allah şöyle buyuracaktır: Kuşkusuz kulumun benim katımda emanet olarak duran bir sözü* (ahdi) *bulunmaktadır. Oysa ben verdiği sözü yerine getirmede vafara en çok lâyık olanım. Bu bakımdan bu kulumu cennete sokun hele!"* [65]

« وَمَا اخْتَلَفَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ اِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَٓاءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ »

"Ancak kitap ehli kendilerine ilim geldikten (bildirildikten) *sonra sadece aralarındaki haset ve azgınlık sebebiyle ayrılığa düştüler."*

Kitap ehlinden kasıt Yahudi ve Hristiyanlardan olanlardır. İhtilâfa ve anlaşmazlığa düştükleri nokta ise, her iki kesim de Tevhid dini olan İslâm'ı terk ettiler, kabul etmediler. Nasara denilen Hristiyanlar teslis, yani üç ilâh inancına sarıldılar. Yahudiler ise, Uzeyir Allah'ın oğludur, dediler.

« اِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَٓاءَهُمُ الْعِلْمُ » ile bildirilen gerçek ise, kendisinde asla bir yanlışlık ve eğrilik bulunmayan hak din olan İslâm'dır.

« بَغْيًا بَيْنَهُمْ » demek, aralarında baş gösteren ihtilâf ve ayrılık sırf birbirlerini çekememeleri ve haset etmeleri sebebiyledir. Çünkü; her iki toplum da liderlik peşinde ve baş olma davasındadırlar, hepsi de dünyalık çıkar kaygısıyla hareket etmektedirler. Çünkü; her iki toplumda bir takım insanları peşlerine takarak ve onları aldatarak hakkın kendilerinde olduğu

---

[65] Bk. Heysemi, Mecmeauzzevaid; 6/325-326. Heysemi demiştir ki, bunu Taberani rivayet etmiştir. Ancak rivayet zincirinde bunun Ömer İbn Muhtar var ki, bu adam zayıf bir ravidir. Bk. el-Dürrü'l-Mensur, 2/166. (Çev.)

yalanını savunuyorlardı. Oysaki İslâm'ın hak dini oluşunda şüphe olmadığı gibi onlar da zaten bunda şüphe etmiyorlardı. Çıkarları ve menfaatleri öyle gerektirdiğinden dolayı böyle yanlış ve batıl bir yol izliyorlardı.

Ancak bir yoruma göre bunlar, Hz. Muhammed *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'in peygamberliği konusunda ihtilâf edip duruyorlardı tartışma bunu üzerinde idi. Çünkü; kimisi onun peygamberliğini kabul ediyor ve kimisi de red ediyordu.

Bir yoruma göre de, bu ihtilâfa düşenler Nasara dediğimiz Hristiyanlardır. Çünkü; kendilerine gerçek bilgi geldikten ve onun da Allah'ın bir kulu olduğunu öğrendikten sonra işte bu gerçeğe rağmen onun hakkında ihtilâfa düştüler. Teslis inancını savundular.

« وَمَنْ يَكْفُرْ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ فَاِنَّ اللّٰهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ » *"Kim Allah'ın ayetlerini* –hüccet ve delilleri, kanıtları– *inkâr ederse, bilsin ki; Allah hesabı çok çabuk görendir."* Cezayı pek hızlı olarak uygulayandır.

۲۰– ﴿ فَاِنْ حَٓاجُّوكَ فَقُلْ اَسْلَمْتُ وَجْهِيَ لِلّٰهِ وَمَنِ اتَّبَعَنِ وَقُلْ لِلَّذِينَ اُو۫تُوا الْكِتَابَ وَالْاُمِّيِّنَ ءَاَسْلَمْتُمْ فَاِنْ اَسْلَمُوا فَقَدِ اهْتَدَوْا وَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاغُ وَاللّٰهُ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ ﴾

20 – Eğer seninle tartışırlarsa (onlara) **de ki: "Bana uyup iman edenlerle birlilikte ben, kendimi tamamiyle Allah'a adayıp teslim ettim." Ve yine kitap ehline ve ümmî olanlara de ki: "Siz de İslâm'ı kabul ettiniz mi?" Eğer kabul ederlerse, kesin olarak hidayete ermişlerdir. Eğer yüz çevirirlerse, senin üzerine düşen yalnızca tebliğ etmektir. Allah kullarının her haline vakıftır.**

« فَاِنْ حَٓاجُّوكَ » *"Eğer seninle tartışırlarsa,"* Yani; hak din İslâm'dır, konusunda seninle tartışıp mücadele ederlerse. Burada bu konu ile ilgili olarak Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* ile tartışan ve mücadele edenlerin cumhura göre Necran oğullarına mensup Hristiyanlarıdır.

« فَقُلْ اَسْلَمْتُ وَجْهِيَ لِلّٰهِ وَمَنِ اتَّبَعَنِ » "(onlara) *de ki: Bana uyup iman edenlerle birlikte ben, kendimi tamamiyle Allah'a adayıp teslim ettim."*

De ki ben varlığımı ihlâs ile ve tümüyle kendimi bir tek olan Allah'a teslim ederek Müslüman oldum. Allah'a ibadet etmekle birilikte kesinlikle bu konuda bir başkasını O'na ortak koşmadım. Allah ile birlikte bir başka ilâhı çağırıp ona dua ile onu mabud edinmedim. Yani; kısaca benim dinim tevhid dinidir. Bir tek Allah'a iman etme dinidir. Ki bu din, en sağlam ve her şüpheden uzak olan tek dindir. Nitekim; bu gerçek benim tarafımdan böyle olduğu bilinmenin yanında zaten sizin de tarafınızdan bilinmektedir. Ben gerçekten yeni ve aykırı bir şey getirmiş değilim ki bu konuda kalkıp benimle tartışıp mücadele edesiniz?...

Diğer taraftan bunun bir benzeri ayet de yine tefsirini yaptığımız bu surede yer alan şu ayettir. Rabbimiz şöyle buyuruyor:

﴿ قُلْ يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا اِلٰى كَلِمَةٍ سَوَٓاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ اَلَّا نَعْبُدَ اِلَّا اللّٰهَ وَلَا نُشْرِكَ بِه۪ شَيْـًٔا ﴾

"(Ey Peygamber) ***de ki: Ey kitap ehli, bizim de sizin de üzerinize inen tüm semavî kitaplarda inen eşit ve ortak olan noktada gelin birleşelim; Allah'tan başkasına kulluk etmeyelim, O'na eş koşarak asla hiçbir şeyi kendisine denk edinmeyelim. Allah'ı bırakarak kimimiz kimimizi rab edinmesin. Eğer kabul etmeyip yüz çevirirlerse, şöyle deyin: "Şahit olun ki; biz Allah'ın her hükmünü kesin olarak kabul eden Müslümanlarız!"*** [66]

İşte bu ayet, onların üzerinde bulundukları inançlarını ve savunageldikleri şeyleri reddetmektedir.

Bir de Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* ile birlikte onun yanında yer alan mü'minler de hiçbir şüphe ve kuşkuya yer vermeksizin aynen teslim olmuşlardır. O halde bu konuda tartışmanın ne anlamı var söyletebilir misiniz?

Kıraat imamlarından Nafi, Ebu Cafer, İbn Amir, Hafs, A'şa (Ebu Yusuf Yakup b. Halife) ve Burcumi (Abdülhamit b. Salih), « وَجْهِىَ » kavlini gördüğünüz gibi, « وَجْهِىَ » olarak « ى » harfinin fethasıyla okumuşlardır. Bu imamların dışında kalan İbn Kesir, Ebu Amr, Asım, Hamza,

[66] Al-i İmran, 64.

Kisai, Yakup, Hadrami ve Halef ise « ى » harfinin sükunu ile, « وَجْهِىْ » olarak kıraat etmişlerdir. [67]

« وَمَنِ اتَّبَعَنِ » kavli ise, « أَسْلَمْتُ » kavlindeki « ت » harfi üzerine atfolunmuştur. Yani; bu « أَسْلَمْتُ أَنَا وَ مَنْ اتَّبَعَنِى » demektir ki,. *"Ben ve bana uyanlar teslim olduk."* demektir. Ayrıca bu kelimenin mef'ul ile ayrılması da nahiv açısından güzeldir.

Diğer taraftan « وَمَنِ اتَّبَعَنِ » kavlindeki « و » harfinin *"ile-beraber"* manasına gelen, « مَعَ » manasında olması da caizdir. Böyle olması halinde bu kelime *mef'ul-ü meah* olur. Bu kelime, « وَمَنِ اتَّبَعَنِ » olarak okunduğu gibi, « وَمَنِ اتَّبَعَنِىْ » olarak da okunabilir. Yani; hem vasl (geçiş) ve hem vakf (duruş) halinde de böyle okunabilir, caizdir. Bunu her iki halde caiz görenler kıraat imamlarından Sehl b. Muhammed ile Yakup b. İshak'tır. Ancak kıraat imamlarından olan Ebu Amr ise bu iki imama sadece vasl okuyuşu halinde katılmıştır.

« وَقُلْ لِلَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ وَالْأُمِّيِّينَ ءَاَسْلَمْتُمْ » *"Ve yine kitap ehline ve ümmi olanlara* –Kendilerinin herhangi ilâhi bir kitabı olmayan müşrik Araplara– *de ki: Siz de İslâm'ı kabul ettiniz mi?"*

Buradaki, « ءَاَسْلَمْتُمْ » kavlinde iki hemze yer almaktadır. Bunu bu şekilde okuyan kıraat imamları Kûfe kıraat okulu mensuplarıdırlar.

Yani bunu manası şöyledir: "Çok açık ve net delillere dayalı olarak İslâm'ın hak olduğu gerçeği size geldi ve bildirildi. Siz bu gerçekler karşısında İslâm'ı kabul ettiniz mi? Yoksa siz hâlâ küfrünüz üzere direnip kalmakta mısınız?"

Bir diğer yoruma göre bu lâfız bir soru lâfzıdır, mana itibariyle de emir anlamındadır. Yani, *"Hemen Müslüman olun!"* Ya da *"İslâm dinine girin!"* demektir. Bu adeta, şu ayetteki ifadeye benzer bir ifadedir:

﴿ فَهَلْ اَنْتُمْ مُنْتَهُونَ ﴾ ***"Artık vazgeçtiniz mi?"*** [68]

---

[67] Bk. Mu'cemu'l-Kıraati'l-Kur'aniyye, 2/16

[68] Maide, 91.

Bu her ne kadar meallerde ve burada da bizim yaptığımız gibi soru olarak görüyorsanız da esasen bunun manası, « اِنْتَهُوا » – "vazgeçin" şeklinde emir manasınadır. İşte yukarıdaki ayette de, « ءَاَسْلَمْتُمْ » olarak soru şeklinde gelmiş ise de bu, "Müslüman olun, İslâm'a girin." demektir.

« فَاِنْ اَسْلَمُوا فَقَدِ اهْتَدَوْا » *"Eğer İslâm dinini kabul ederlerse, kesin olarak hidayete ermişlerdir."* Bu demektir ki; irşat olmuşlardır ve böylece şapıklıktan kurtulup hak yolu bulmuşlardır. « وَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاغُ » *"Eğer yüz çevirirlerse, senin üzerine düşen yalnızca tebliğ etmektir."* Yani; onlar sana hiçbir şey yapamazlar ve zarar da veremezler. Çünkü sen uyaran bir elçisin. Bu itibarla senin vazifen risaleti ve yüklendiğin mesajı tebliğ etmek, iletmek ve bildirmektir. Bir de hidayet yolunu gösterip bu hususta onları uyarmandır.

« وَاللّٰهُ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ » *"Allah kullarının her haline vakıftır."* Müslüman iseler, bundan dolayı onları mükâfatlandıracak, kâfir iseler, küfürleri yüzünden onları cezalandıracaktır.

٢١– ﴿ اِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَيَقْتُلُونَ النَّبِيِّينَ بِغَيْرِ حَقٍّ وَيَقْتُلُونَ الَّذِينَ يَأْمُرُونَ بِالْقِسْطِ مِنَ النَّاسِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ اَلِيمٍ ﴾

21 – Doğrusu, Allah'ın ayetlerini inkâr edenler, peygamberleri haksız yere öldürenler ve bir de halka adaleti emredenleri öldürenler var ya, işte onlara çok acıklı bir azabı müjdele!

« اِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَيَقْتُلُونَ النَّبِيِّينَ بِغَيْرِ حَقٍّ » *"Doğrusu, Allah'ın ayetlerini inkâr edenler, peygamberleri haksız yere zulmederek öldürenler"* Burada *"peygamberleri öldürenler"* diye kendilerinden söz edilenler Yahudiler olup, bunlardan sonra gelen nesilleri de atalarının bu vahşetine ve zulmüne rıza gösterip memnun olanlardır.

« بِغَيْرِ حَقٍّ » kavli burada müekked haldir. Çünkü peygamberin öldürülmesi hiçbir zaman hak olarak değerlendirilemez ve hak olamaz. « وَيَقْتُلُونَ الَّذِينَ يَأْمُرُونَ بِالْقِسْطِ مِنَ النَّاسِ » *"ve bir de* –peygamberler dışın-

da– *halka adaleti emredenleri* –Hz. Hamza'yı– *öldürenler var ya,"* Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'tan gelen rivayete göre demiştir ki:

"Günün hemen ilk saatlerinde İsrailoğulları kırk üç peygamberlerini bir anda öldürdüler. İşte bu olay karşısında haksızlığa dayanamayan İsrailoğullarından iman etmiş olan ibadet ehli tam yüz on iki kişi harekete geçerek, iyilikleri ve hakkı anlatan peygamberleri haksız yere öldürenlere iyiliği emredip onları kötülük işlemekten menettiler. Onlar da kendilerine karşı böyle bir görevle harekete geçen yüz on iki inanmış kişinin tamamını aynı günün sonunda kılıçtan geçirip hepsini öldürdüler." [69]

« فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ اَلِيمٍ » *"İşte onlara çok acıklı bir azabı müjdele!"* Bu ayette, « اِنَّ » edatının haberi olan, « فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ اَلِيمٍ » kavlinin başına, « فَ » harfi gelmiştir. Çünkü, bunun ismi ceza manasını içermektedir. Sanki ayette şöyle denilir gibidir:

"O küfürde ısrar edenler var ya, işte onları müjdele!" Yani bu şöyle demektir: *"Her kim inkâr ederse, küfürde direnirse, işte onları müjdele!"* Bunu da sebebi şundan dolayıdır:

« اِنَّ » edatı mübteda olmanın manasını değiştirmez. Yani; kelime yine görev olarak mübteda görevini üstlenmiştir ama, burada bu edatın görevi, orada tahkik ve kesinlik manasını kazandırmak için gelmiştir. Burada, « فَ » harfini gelmiş olması, sanki gelmemiş mesabesindedir. Eğer burada söz konusu, « اِنَّ » edatının yerine, « لَيْتَ » veya « لَعَلَّ » edatlarından biri gelmiş olsaydı, bu takdirde « فَ » harfinin gelmesi mümkün olamazdı, yani mümteni olurdu.

٢٢– ﴿ اُولٰٓئِكَ الَّذِينَ حَبِطَتْ اَعْمَالُهُمْ فِى الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ ﴾

22 – Onların tüm yaptıkları hem dünyada ve hem ahirette boşa gitmiştir –zayi olmuştur–, **onların hiçbir zaman yardımcıları da olmayacaktır.**

---

[69] Bk. İbn Cerir, Tefsir; 2/216.

Dünyada Allah'ın rahmetinden uzak kalarak lânete uğrayacaklar, ve rezil rüsvay olacaklardır. Ahirette ise en acıklı azaba çarptırılacaklardır. Ayetin sonu başı olması itibariyle sırf vakfetmek yani durmak için cemi yani çoğul olarak gelmiştir. Eğer böyle olmasaydı nekra olan müfret bir kelime mana itibariyle nefiy yani olumsuzluk açısından daha bir genel olurdu.

٢٣- ﴿ اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِينَ اُوتُوا نَصِيبًا مِنَ الْكِتَابِ يُدْعَوْنَ اِلٰى كِتَابِ اللّٰهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ يَتَوَلّٰى فَرِيقٌ مِنْهُمْ وَهُمْ مُعْرِضُونَ ﴾

23 – (Ey Peygamber!) **Kendilerine kitaptan bir pay verilenleri görmedin mi ki, aralarında hüküm verilmesi için Allah'ın kitabına çağrılıyorlar da sonra aralarından bir grup bundan cayarak bu hükme sırt çeviriyor.**

« اَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ اُوتُوا نَصِيبًا مِنَ الْكِتَابِ » "(Ey Peygamber!) *Kendilerine kitaptan bir pay verilenleri görmedin mi ki?"* Bu ayette konu edilenler Yahudi din bilginleri yani hahamlardır. Onlar gerçekten Tevrat konusunda doğru manada bir hayli bilgilere sahip bulunuyorlardı.

Ayette yer alan, « مِنْ » cer edatı ya teb'iz manasınadır ya da beyan içindir Yani; ya bir kısmı veya bazısı demektir ya da açıklama anlamındadır, demektir.

« يُدْعَوْنَ إِلٰى كِتَابِ اللّٰهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ » *"aralarında hüküm verilmesi için Allah'ın kitabına* –yani Tevrat'a ya da Kur'an'a– *çağrılıyorlar da"* bir hüküm nedeniyle aralarında hakim olması, ona göre hüküm verilmesi ya da Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'in aralarında hüküm vermesi için çağrılıyorlar da, ...

Rivayete göre Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* onlara ait bir mektebe (eğitim kurumuna) gitti de onları hakka davet etti.: Bunun üzerine Yahudi din bilginlerinden Naim b. Amr ile Haris b. Zeyd Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'a:

"—Sen hangi dindensin veya hangi din üzeresin? diye soru yönelttiler. Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* de:

— *İbrahim'in dini üzereyim,* cevabını verdi. Bu iki Yahudi Haham, Rasûlullah (*Sallallâhu Aleyhi ve Sellem*)'a:

— *Aslında İbrahim Yahudi idi,* diye karşılık verince, Rasûlullah (*Sallallâhu Aleyhi ve Sellem*) onlara:

— *Öyle ise, gelin Tevrat'a gidip onu hakem kılalım, aramızda gerçek hükmü o versin, İbrahim gerçekten Yahudi miydi, değil miydi bakalım?"* diye teklif edince, her iki Yahudi köşeye sıkıştıklarını anladılar ve Tevrat'a bakmaktan kaçındılar, kabul etmediler. [70]

« ثُمَّ يَتَوَلّٰى فَرِيقٌ مِنْهُمْ وَهُمْ مُعْرِضُونَ » *"sonra aralarından bir grup bundan cayarak bu hükme sırt çeviriyorlar."* Çünkü; bu zaten oldum olası onların adetidir. Onlar karakter olarak böyle bir yapıya sahiptirler. Tarih boyunca hep döneklik etmişler ve hep arkadan vurup hançerlemişlerdir. Dolayısıyla onların bu halini garipsememek gerekir.

٢٤– ﴿ ذٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا لَنْ تَمَسَّنَا النَّارُ اِلَّٓا اَيَّامًا مَعْدُودَاتٍ وَغَرَّهُمْ فِي دِينِهِمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴾

24 – Bunun sebebi, "Bize sayılı birkaç günden başka cehennem ateşi dokunmayacaktır." demeleridir. Gerçekten dinleri konusunda uydurageldikleri şey onları bu hususta yanılgıya düşürmüştür.

« ذٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا لَنْ تَمَسَّنَا النَّارُ اِلَّا اَيَّامًا مَعْدُودَاتٍ » *"Bunun sebebi: «Bize sayılı birkaç günden başka cehennem ateşi dokunmayacaktır», demeleridir."* Yahudilerin kendilerine uygulanacak olan azabı pek umursamadıklarından ve basit bir azap olarak gelip geçecektir düşünce ve inancı sebebiyle böyle hareket ediyorlar ve haktan yüz çeviriyorlar. Çünkü; inançlarına göre birkaç gün yandıktan sonra ateşten çıkıp kurtulacaklardır ki bu günlerde öyle uzun süreli değildir.

Örneğin; Yahudi inancına göre ya kırk gün yanacaklar, ceza görecekler, ya da yedi gün kadar bir ceza göreceklerdir. Onun için de her şeyi yapmak onlara göre mübah sayılmaktadır.

---

[70] Bk. Bir önceki kaynak, 2/217.

Ayetteki, « ذٰلِكَ » mübtedadır. « بِأَنَّهُمْ » ise haberidir.

« وَغَرَّهُمْ فِي دِينِهِمْ مَاكَانُوا يَفْتَرُونَ » *"Gerçekten dinleri konusunda uydurageldikleri şey, onları bu hususta yanılgıya düşürmüştür."* Yani; Allah'-a karşı iftiraya kalkışmaları onları yalan uydurmaya ve yanılgıya düşürmüştür. Çünkü; Yahudiler şöyle bir gerekçeyle ortaya çıkıyorlar:

"Biz Allah'ın öz oğullarıyız ve aynı zamanda O'nun yanında yer alan en sevgili kullarıyız. Bizim bu açıdan diğer insanlara göre bir ayrıcalığımız vardır. Bu ayrıcalık sebebiyle Allah diğer kullarına azap ettiği gibi bize işlediğimiz günah ve cinayetlerimiz sebebiyle uzun bir müddet azap etmeyecek ve bizi gayet kolay ve basit bir cezalandırmadan oldukça kısa sürecek bir zaman içerisinde geçirecektir."

٢٥– ﴿ فَكَيْفَ اِذَا جَمَعْنَاهُمْ لِيَوْمٍ لاَ رَيْبَ فِيهِ وَوُفِّيَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ لاَ يُظْلَمُونَ ﴾

25 – Asla şüphe bulunmayan kıyamet gününde onları topladığımızda acaba halleri nice olur ki? Ve o günde hiçbir kimseye asla haksızlık edilmeksizin –işledikleri günahlarında bir artışa ve yaptıkları iyiliklerde de bir eksikliğe gidilmeksizin– **herkesin kazandığı kendilerine tastamam verilecektir.**

Acaba o inkârcı Yahudilerin ve onları onayanların hali nice olacak ki!? Çünkü; şüphesiz olarak gelecek olan o kıyamet gününde herkese ne kazandıysa o verilecektir.

Ayetteki, « هُمْ » zamiri *"Her nefis ya da herkes"* anlamındaki ifadenin üzerine mana itibariyle racidir.

❁ ❁ ❁

26. — 32. ÂYETLER

قُلِ اللّٰهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَنْ تَشَٓاءُ وَتَنْزِعُ
الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشَٓاءُؗ وَتُعِزُّ مَنْ تَشَٓاءُ وَتُذِلُّ مَنْ تَشَٓاءُؕ بِيَدِكَ
الْخَيْرُؕ اِنَّكَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٦﴾ تُولِجُ الَّيْلَ فِي النَّهَارِ
وَتُولِجُ النَّهَارَ فِي الَّيْلِؗ وَتُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَتُخْرِجُ
الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّؗ وَتَرْزُقُ مَنْ تَشَٓاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٢٧﴾ لَا يَتَّخِذِ
الْمُؤْمِنُونَ الْكَافِرِينَ اَوْلِيَٓاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَۚ وَمَنْ يَفْعَلْ
ذٰلِكَ فَلَيْسَ مِنَ اللّٰهِ فِي شَيْءٍ اِلَّٓا اَنْ تَتَّقُوا مِنْهُمْ تُقٰيةًؕ
وَيُحَذِّرُكُمُ اللّٰهُ نَفْسَهُؕ وَاِلَى اللّٰهِ الْمَصِيرُ ﴿٢٨﴾ قُلْ اِنْ تُخْفُوا مَا
فِي صُدُورِكُمْ اَوْ تُبْدُوهُ يَعْلَمْهُ اللّٰهُؕ وَيَعْلَمُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا
فِي الْاَرْضِؕ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٩﴾ يَوْمَ تَجِدُ كُلُّ نَفْسٍ
مَا عَمِلَتْ مِنْ خَيْرٍ مُحْضَرًاۚۛ وَمَا عَمِلَتْ مِنْ سُوٓءٍۚۛ تَوَدُّ لَوْ
اَنَّ بَيْنَهَا وَبَيْنَهُٓ اَمَدًا بَعِيدًاؕ وَيُحَذِّرُكُمُ اللّٰهُ نَفْسَهُؕ وَاللّٰهُ
رَؤُفٌ بِالْعِبَادِۚ ﴿٣٠﴾ قُلْ اِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللّٰهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ
اللّٰهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْؕ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٣١﴾ قُلْ اَطِيعُوا
اللّٰهَ وَالرَّسُولَۚ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ ﴿٣٢﴾

Meâli

26. *(Ey Rasûlüm!)* De ki: "Ey mülkün *(ve hakimiyetin)* sahibi Allah'ım! Sen mülkü dilediğine verirsin ve dilediğinden de çekip alırsın. Dilediğini yüceltirsin, dilediğini de alçaltırsın. Çünkü; her iyilik Senin elindedir. Şüphesiz sen her şeye kadirsin.

27. Geceyi *(kısaltarak)* gündüze katarsın, gündüzü de *(kısaltarak)* geceye katarsın. Ölüden diriyi çıkarırsın, diriden de ölüyü çıkarırsın. Dilediklerini de hesapsız olarak rızıklandırırsın."

28. Mü'minler, mü'minleri bırakıp da kâfirleri *(işlerinde)* dost *(edinip söz sahibi)* kılmasınlar. Her kim böyle yaparsa hiçbir şeyde Allah'tan yardım göremez. Meğerki o kâfirlerden *(can ve mal güvenliğiniz açısından)* bir korkunuz olmuş olsun. Allah sizi kendisinden sakındırıyor. *(Sonuçta)* varış Allah'adır.

29. *(Ey Rasûlüm!)* onlara de ki: "*(Niyetinizi)* ister içinizde gizli tutun, ister onu açığa vurun, Allah bunların hepsini bilir. O, göklerde olanları da, yerde olanları da bilir. Allah her şeye kadirdir."

30. Herkesin iyilik olarak ne yaptıklarını ve kötülük olarak işlediklerini karşısında göreceği ahiret gününde, *(kötülük işlemiş olanlar)*, kendileriyle işledikleri günahları arasında uzak bir mesafe olsun arzu edeceklerdir. Allah *(kendisine karşı gelmemeniz için)* sizi uyarıyor. Zira Allah kullarına karşı çok şefkat ve merhamet sahibidir.

31. *(Ey Rasûlüm!)* De ki: "Eğer siz gerçekten Allah'ı seviyorsanız, bana uyun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. *(Çünkü;)* Allah çok çok mağfiret eden ve çok çok merhamet edendir."

32. *(Rasûlüm!)* De ki: "Allah'a ve Rasûlüne itaat edin. Eğer yüz çevirirlerse, şüphesiz ki; Allah kâfirleri asla sevmez.

Tefsiri

٢٦- ﴿ قُلِ اللّٰهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ تُؤْتِى الْمُلْكَ مَنْ تَشَٓاءُ وَتَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشَٓاءُ وَتُعِزُّ مَنْ تَشَٓاءُ وَتُذِلُّ مَنْ تَشَٓاءُ بِيَدِكَ الْخَيْرُ اِنَّكَ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴾

26 – (Ey Rasûlüm!) **De ki: "Ey mülkün** (ve hakimiyetin) **sahibi Allah'ım! Sen mülkü dilediğine verirsin ve dilediğinden de çekip alırsın. Dilediğini yüceltirsin, dilediğini de alçaltırsın. Çünkü; her iyilik Senin elindedir. Şüphesiz sen her şeye kadirsin.**

« قُلِ اللّٰهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ » "(Ey Rasûlüm!) *De ki: "Ey mülkün ve hakimiyetin sahibi Allah'ım! »"* Bu ayetin başında yer alan, « قُلِ اللّٰهُمَّ » kavlindeki, « م » harfi, ünlem harfi olan ve ey manasına gelen « يَا » harfine karşılıktır. İşte bu bakımdan bu ikisi aynı kelimede bir araya gelemezler. Yani, « قُلْ يَا اللّٰهُمَّ » denemez. Zaten bu, bu değerli ismin bazı hususiyetlerindendir.

Nitekim; yemin manasında aynı durumu « ت » harfinde de görmekteyiz, bu özellik orada da vardır. Yine nida (ünlem) harfinin buna dahil olması, kendisinde lâm-ı tarif denilen belirtme harfinin bulunması da bunun özelliklerindendir.

Aynı şekilde başına gelen hemzenin kat'î hemze olması da böyledir. Yani, « يَا أَللّٰهُ » denir ve fakat bu manada, « يَا اللّٰهُ » denemez. Aynı zamanda tefhim ile okunur.

« مَالِكَ الْمُلْكِ » kavli ise, mülkün cinsine, kendisine sahip olan, tıpkı varlık sahiplerinin kendi mal varlıklarında diledikleri gibi nasıl tasarrufta bulunuyorlarsa Allah da öylece kendi mülkünde dilediği ve istediği gibi tasarrufta bulunur. O'na asla kimse müdahale etmez, edemez. İşte ayetin bu kısmı da ikinci bir ünlemdir, nidadır. Yani bu, *"Ey mülkün Maliki ve sahibi!"* demektir.

« تُؤْتِى الْمُلْكَ مَنْ تَشَٓاءُ » *"Sen mülkü dilediğine verirsin."* Sen mülkünde kime ne kadarlık bir pay ve nasip ayırmış isen o kadar verirsin.

« وَتَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشَاءُ » *"ve diledikler inden de çekip alırsın."* Yani onu da ondan çeker alırsın. İlk geçen, *"mülk"* ifadesi genel yani amm'dır. Daha sonra geçen iki *"mülk"* ifadeleri ise genel olandan yani tümden cüz (tikel/kısmî) olandır. Bu manada hastırlar.

Rivayete göre Hz Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* Mekke'yi fethedince, ümmetine Fars yani Acem dediğimiz İran ile Rum/Bizans mülkünü ümmetine vadetmiştir. Bunun üzerine Yahudiler ile iki yüzlü kimseler olarak tanımlanan münafıklar bunun karşısında şöyle alay eder oldular.

"Heyhat! heyhat! Şu zavallılara bakın hele!?.. İran ve Bizans mülkünü Muhammed mi alacakmış, bu nasıl olacak ki? Mekke ve Medine Muhammed'in nesine yetmiyor ki, her halde Muhammed hayal görüyor." gibisinden havalara girmişlerdi. Çünkü; adı geçen bu iki toplum da hem güçlü ve hem de engelleyici varlığa sahipler, diyorlardı. İşte bunu üzerine biraz sonra gelecek ayetin şu kısmı nazil olmuştur: [71]

« وَتُعِزُّ مَنْ تَشَاءُ » Çünkü mülkünde kimine varlık vererek *"dilediklerini yüceltirsin,"* « تُذِلُّ مَنْ تَشَاءُ » *"dilediklerini de* –elinde ve avucunda ne varlığı varsa onlardan alarak– *alçaltırsın."* « بِيَدِكَ الْخَيْرُ » *"Çünkü her iyilik Senin elindedir."* Yani; iyilik de kötülük de senin elindedir. Dolayısıyla yüce Allah burada birbiri olan iyiliği zikretmekle yetindi diğeri de anlaşılacağından ondan, yani şer denen kötülükten söz etmedi.

Ya da buradaki ifade ile söylenmek istenen şey; kâfirlerin kabul etmeyip inkâr ettikleri ve mü'minlerin ise yöneldikleri hayır olan şeylerle ilgili hususlardır. İşte bunu için, « بِيَدِكَ الْخَيْرُ » diye buyurdu. Mademki hayır ve iyilik senin elindedir. Sen onu, düşmanlarına rağmen velilerine, dostlarına, dinini hakim kılmak için çalışanlara verirsin.

« إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ » *"Şüphesiz Sen her şeye kadirsin."* Senin kendilerine güç vermemen durumunda hiçbir kimse hiçbir şeye asla güç yetiremez. Çünkü; Senden başka güç ve iktidar sahibi olan asla yoktur.

---

[71] Bk. Vahidi, Esbabu'l- Nüzul, s. 63.

Bir yoruma göre ise, « مُلْك » kavlinden maksat, afiyet ve sağlıkla alâkalı olan mülktür. Ya da kanaatkarlıkla alâkalı olan mülk demektir. Nitekim; Hz. Peygamber (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurmuşlardır:

"Ümmetimden cennet kralları (melikleri), *günlük rızıklarıyla yetinen kanaat sahibi olan kimselerdir."* [72]

Ya da burada geçen, "mülk" kavlinden kasıt geceleyin kalkıp ibadet etmek demektir. İmam Şiblî (v.334/945) de şöyle der:

"Kainatı ver edenle yetinip dünya ve ahireti düşünmemek, sadece onları var eden ile yetinmek gerekir. Yani; marifet yoluyla, kişinin Rabbini tanımasıyla insan yücelir. Ya da sadece kainatı var edenle yetinmekle Aziz olur veya kanaat sahibi olmakla yücelir. İnsan bunların zıddı olan şeylerle de zelil olup alçalır."

Daha sonra da Rabbimizin yüce kudretini zikretmeye, gece ve gündüz arasındaki münasebeti, mevsimler çerçevesinde uzayıp kısalmalarını, birbiri ardı sıra hep geldiklerini, ölüden diriyi ve diriden ölüyü çıkarma olayını ele almaya başladı ve bunu için de Rabbimiz bundan sonraki ayetiyle bu gerçekleri dile getirdi. Bunların hemen ardından geniş ve bol rızık verdiğini bu gerçeklere bağlı olarak bildirdi.

٢٧- ﴿ تُولِجُ اللَّيْلَ فِى النَّهَارِ وَتُولِجُ النَّهَارَ فِى اللَّيْلِ وَتُخْرِجُ الْحَىَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَتُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَىِّ وَتَرْزُقُ مَنْ تَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴾

27 – Geceyi (kısaltarak) **gündüze katarsın, gündüzü de** (kısaltarak) **geceye katarsın. Ölüden diriyi çıkarırsın, diriden de ölüyü çıkarırsın. Dilediklerini de hesapsız olarak rızıklandırırsın."**

« تُولِجُ اللَّيْلَ فِى النَّهَارِ وَتُولِجُ النَّهَارَ فِى اللَّيْلِ » *"Geceyi kısaltarak gündüze katarsın, gündüzü de kısaltarak geceye katarsın."* « تُولِجُ » kelimesi, mastar ifadesiyle, « الايلاج » kelimesi, bir şeyi diğer bir şeyin içine sokmak ve girdirmek demektir. Bu ifade burada mecazi anlamda kullanılmıştır. Yani; gecenin saatleri eksilir, ya da geceler kısalmaya başlar ve

---

[72] Elimizde mevcut olarak bulunan mütevatir hadis kaynaklarında böyle bir rivayete rastlayamadık (çev).

gündüzleri de uzar. Aynı şekilde zamanı geldiğinde bu defa gündüzün saatleri kısalmaya ve geceler de uzamaya başlar.

« وَتُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ » *"Ölüden diriyi çıkarırsın."* Nutfe denen spermden ya da meniden canlıyı çıkarıp yaratırsın veya yumurtadan civciv çıkarırsın ya da kâfir olandan mü'min kimse var edersin. « وَتُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ » *"diriden de ölüyü çıkarırsın."* İnsandan meniyi ya da nutfeyi veya spermi, tavuktan yumurtayı ve mü'minden de kâfiri çıkarır var edersin.

« وَتَرْزُقُ مَنْ تَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ » *"Dilediklerini de hesapsız olarak rızıklandırırsın."* Gerçi her ne kadar bunun durumu Allah katında bilinen bir gerçek ise de yaratılanlar bunun ne sayısını, ne miktarını ve ne de ölçüsünü bilebilirler. Bunun da nedeni yaratılanlar, akıllara böylesine durgunluk veren ve hayret uyandıran manasındaki bu muazzam ve yüce fiilleri var eden kudretin ne kadar üstün olduğunu delilleriyle anlayıp kavrayabilsinler.

Bunun yanında aynı kudretin kullarından dilediklerine sonsuz ve hesapsız manada rızık verme kudretine sahip olduklarını da anlayıp kavrasınlar. Dolayısıyla böyle bir gücün ve kudretlin sahibi olan Allah, Arap olmayan toplumlardan mülkü alıp Araplara vermeye kadir olması yanında aynı zamanda ellerinden mülklerini ve varlıklarını aldığı Arap olmayan unsurları veya o dönemin ateşe tapan İran toplumu ile yine sapık olan Bizans toplumunu da zelil kılmaya kadirdir. Onları zelil hale getirdiği gibi Müslüman Arap toplumunu da aziz ve güçlü kılar. Bazı kaynaklarda ise şöyle ifadeler yer almaktadır:

"Ben Allah, melikler melikiyim, krallar ustü kralım. Bütün kralların kalpleri ve perçemleri benim elimdedir. Gerçekten kullarım bana itaat ettikleri müddetçe, ben o kralları başlarında onlara merhamet eder hale getiririm. Eğer kullarım bana karşı gelir ve hükümlerimi tanımazlarsa, ben o kralları onların başlarında kendilerine zulmeden kimseler kılarım. Sakın krallara, sizi idare edip duranlara küfredip bununla zamanınızı geçirip durmayın. Ancak yaptıklarınızdan dolayı tevbe ederek bana dönün ki; size şefkat edeyim, onların aleyhinde olarak yanınızda yer alayım."

İşte bu ifadeler bize Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'ın şu hadislerinin ifade ettiği manayı hatırlatıyor:

"Siz nasıl iseniz, başınıza sizi öyle idare edecek biri getirilir." [73]

Kıraat imamlarından Medine okulu ile Ebu Bekir dışında Kûfe okulu mensupları, Kur'an'ın hangi yerinde geçerse geçsin, « الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ » kavli ile, « الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ » kavillerindeki « ـيـ » harflerini şeddeli ve meksur olarak kıraat etmişlerdir.

٢٨- ﴿ لَا يَتَّخِذِ الْمُؤْمِنُونَ الْكَافِرِينَ اَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ فَلَيْسَ مِنَ اللّٰهِ فِي شَيْءٍ اِلَّا اَنْ تَتَّقُوا مِنْهُمْ تُقٰيةً وَيُحَذِّرُكُمُ اللّٰهُ نَفْسَهُ وَاِلَى اللّٰهِ الْمَصِيرُ ﴾

28 – Mü'minler, mü'minleri bırakıp da kâfirleri (işlerinde) **dost** (edinip söz sahibi) **kılmasınlar. Her kim böyle yaparsa hiçbir şeyde Allah'tan yardım göremez. Meğerki o kâfirlerden** (can ve mal güvenliğiniz açısından bir) **korkunuz olmuş olsun. Allah sizi kendisinden sakındırıyor.** (Sonuçta) **varış Allah'adır.**

« لَا يَتَّخِذِ الْمُؤْمِنُونَ الْكَافِرِينَ اَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ » *"Mü'minler, mü'minleri bırakıp da kâfirleri işlerinde dost edinip söz sahibi kılmasınlar."*

Bu ayet, inanlarla kâfirler arasındaki yakınlık ve karabet nedeniyle var olan içten dostluk ve samimiyet, sır bildirmeleri yasakladığı gibi, İslâm öncesi aralarında var olan sadakat sebebiyle onları kendilerine yakın bilip sırdaş edinmeleri veya buna benzer şeyleri de yasaklamaktadır. Nitekim; bu gerçek Kur'an'da çok çok tekrar edilmiş ve mü'minler bu açıdan uyarılmışlardır. Kaldı ki; iman açısından Allah için sevmek ve Allah için buğzetmek gerçekten büyük ve önemli olan bir meseledir.

« مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ » Yani burada şu gerçeği vurguluyor ve diyor ki, *"Kâfirleri bırakıp mü'minlerle dostluk kurmanız, yetkiyi onlara vermeniz sizin için kaçınılmaz bir görevdir. Sakın kâfirleri mü'minlere tercih etmeyin."*

---

[73] **Kudai bu hadisi, "Müsnedu'l-Şihab" kitabında rivayet etmiştir. S: 372.**

« وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ فَلَيْسَ مِنَ اللّٰهِ فِي شَيْءٍ » *"Her kim böyle yaparsa işte onlar Allah'ın yardım ve rahmetinden uzaktırlar."* Yani; her kim ne tür olursa olsun kâfirlerden yana tavır takınır, onlarla birlikte hareket ederse, artık onun Allah'tan her hangi bir yardım ve velayet beklemesi ortadan kalkmıştır. Böyle yapanlar Allah'tan bir şey beklemesinler. Çünkü; hem dost ile beraber olma görüntüsünü vermek ve bir de onun düşmanlarının safında yer alarak onları da veli edinmek esasen birbiriyle çelişir, bir şaşkınlıktır.

« إِلَّا أَنْ تَتَّقُوا مِنْهُمْ تُقٰيةً » *"Meğerki o kâfirlerden* (can ve mal güvenliğiniz açısından bir) *korkunuz olmuş olsun."* Yani; gerçekten düşmanlarınız olan kâfirler tarafından mutlak kaçınmanızı gerektiren bir korku ve endişe haliniz varsa, o zaman durum değişir.

Kısaca bulunduğunuz ortamda gerçekten kâfirlerden ve kâfirleşmiş kafalardan üzerinizde yetki sahibi bir güç varsa ve bunlar da sizin mal ve can güvenliğiniz açısından gerçekten büyük bir tehlike oluşturuyorlarsa, korkunuz da bu sebepten ise, işte bu gibi durumlarda görünürde dost imiş gibi gözükmek ve öyle davranmak suretiyle düşmanlıklarını bertaraf etmek ya da önlemek için caiz olur.

« وَيُحَذِّرُكُمُ اللّٰهُ نَفْسَهُ » *"Allah sizi kendisinden sakındırıyor."* Yani; bizzat yüce Allah'ın kendisi sizi uyarıyor. Bu itibarla Allah'ın düşmanlarını bağrınıza basarak onlara yetki vermek suretiyle üzerinize Allah'ın gazabını ve öfkesini çekmeyin. Eğer dikkat edilirse bu, gerçekten büyük bit tehdit demektir. Mü'minler bu tehdidi iyi değerlendirsinler.

« وَإِلَى اللّٰهِ الْمَصِيرُ » "(Sonuçta) *varış Allah'adır."* Yani; sonunda dönüp varacağınız yer Allah'ın huzuru olacaktır. Zaten azaplandırma ve ceza verme de O'nun katında olacaktır. İşte bu da bir başka tehdit ve uyarıdır.

٢٩– ﴿ قُلْ اِنْ تُخْفُوا مَا فِي صُدُورِكُمْ اَوْ تُبْدُوهُ يَعْلَمْهُ اللّٰهُ ۜ وَيَعْلَمُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ۜ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴾

29 – (Ey Rasûlüm!) **onlara de ki: "**(Niyetinizi) **ister içinizde gizli tutun, ister onu açığa vurun, Allah bunların hepsini bilir göklerde olanları da, yerde olanları da bilir. Allah her şeye kadirdir."**

« قُلْ اِنْ تُخْفُوا مَا فِى صُدُورِكُمْ اَوْ تُبْدُوهُ يَعْلَمْهُ اللّٰهُ » "(Ey Rasûlüm!) *Onlara de ki:* (Niyetinizi) –kâfirlere karşı dostluğunuzu ve ayrıca Allah'ın hoşlanmadığı, rıza göstermediği şeyleri– *ister içinizde gizli tutun, ister onu açığa vurun, Allah bunların hepsini bilir."* Ona karşı işlediğiniz hiçbir şey gizli kalmaz, hepsini bilir. Doğrusu bu, en net ve en beliğ bir tehdittir.

« وَيَعْلَمُ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ » *"Ve Allah, göklerde olan* (bitenleri) *de, yerde olan* (bitenleri) *de bilir."* Bu bir yeni cümledir. Yoksa şartın cevabı üzerine atfedilen bir cümle değildir. Bu şu demektir: *"O Allah, göklerde var olanları da yerde var olanları da bilendir. Dolayısıyla sizin ne bir saklınız, gizliniz ve ne de alenen yaptığınız bir şey O'na asla gizli kalmaz. O sizin her şeyinizden haberdar olandır."*

« وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ » *"Allah her şeye kadirdir."* Bu itibarla Allah sizi cezalandırmaya da elbette kadirdi.

٣٠– ﴿ يَوْمَ تَجِدُ كُلُّ نَفْسٍ مَا عَمِلَتْ مِنْ خَيْرٍ مُحْضَرًا وَمَا عَمِلَتْ مِنْ سُوٓءٍ تَوَدُّ لَوْ اَنَّ بَيْنَهَا وَبَيْنَهُٓ اَمَدًا بَعِيدًا وَيُحَذِّرُكُمُ اللّٰهُ نَفْسَهُ وَاللّٰهُ رَؤُفٌ بِالْعِبَادِ ﴾

30 – Herkesin iyilik olarak ne yaptıklarını ve kötülük olarak işlediklerini karşısında göreceği ahiret gününde, (kötülük işlemiş olanlar), **kendileriyle işledikleri günahları arasında uzak bir mesafe olsun arzu edeceklerdir. Allah** (kendisine karşı gelmemeniz için) **sizi uyarıyor. Zira Allah kullarına karşı çok şefkat ve merhamet sahibidir.**

« يَوْمَ تَجِدُ كُلُّ نَفْسٍ مَا عَمِلَتْ مِنْ خَيْرٍ مُحْضَرًا وَمَا عَمِلَتْ مِنْ سُوٓءٍ » *"Herkesin iyilik olarak yaptıklarını ve kötülük olarak işlediklerini karşısında göreceği ahiret gününde,* « تَوَدُّ لَوْ اَنَّ بَيْنَهَا وَبَيْنَهُٓ اَمَدًا بَعِيدًا » (kötülük işlemiş olanlar,) *kendileriyle işledikleri günahları arasında uzak bir mesafe olsun arzu edeceklerdir."*

Bu ayette geçen « يَوْمَ » kelimesi, « تَوَدُّ » kelimesiyle mansubdur. Diğer taraftan, « بَيْنَهُ » kavlinde bulunan zamir de, « يَوْمَ » kelimesine aittir. Yani; bunun manası şöyle olmaktadır:

"Kıyamet gününde herkes işlediği hayrı (iyiliği) *ve şerri* (kötülüğü) *hazır ve gerçek olarak karşısında gördüğünde, işte o gün ile kendisi arasında hiçbir zaman varıp ulaşılamayacak bir mesafe, bir aralık olsun temennisinde bulunacaktır."*

Ya da bu, « يَوْمَ » kelimesi, *"hatırla, an"* manasında olan, mukadder « اُذْكُرْ » fiiliyle mansubdur. Dolayısıyla bu, sadece, « مَا عَمِلَتْ » üzerinde vaki olur, gerçekleşir. « مَا عَمِلَتْ » kavli de mübteda olarak merfu olur. « تَوَدُّ » kelimesi de bunun haberi olur. Bu takdirde de mana şöyledir: *"Kötülük işlemiş olan kimse de, kendisiyle o kötülüğü arasında uzaklaşabileceği* (kaçabileceği) *bir mesafe olsun isteyecektir."*

Ancak burada, « تَوَدُّ » kavlinin merfu olması sebebiyle, ayette geçen, « مَا » kelimesinin şart için olması sahih (doğru) olmaz. Evet burada merfu olmak caiz olabilir; ama, bu takdirde şartın mazi fiil olması gerekir. Bu olmadığı takdirde caiz olmaz. Ancak daha çok cezm olabilmektedir. Nitekim, bu sahanın otorite alimlerinden olan İmam Müberred Ebu'l-Abbas Muhammed b. Yezid b. Abdulekber (v.286/899)'den gelen rivayete göre der ki: *"Merfu olarak okunması şazdır."* yani, az rastlanan bir durumdur.

« وَيُحَذِّرُكُمُ اللّٰهُ نَفْسَهُ » *"Yüce Allah, bizzat sizin* (kendisine karşı gelmemeniz için) *sizi uyarıyor."* Bu ayetin burada da tekrar edilmesinin sebebi, insanların gaflete düşmemeleri için ve her an kendilerini ahiret ve ölüm ötesi hayat için iyi olarak hazırlamalarını akıllarında tutmalarını isteyen bir uyarıdır. « وَاللّٰهُ رَؤُفٌ بِالْعِبَادِ » *"Oysaki Allah kullarına karşı çok şefkat ve merhamet sahibidir."* Nitekim; Allah'ın kullarına karşı merhametli olduğu ve onlara şefkatle muamele ettiğinin bir kanıtı da bizzat kendisinin kullarını burada da görüldüğü gibi tekrar tekrar uyarmasıdır. Evet uyarıyor ki ileride Allah'ın gazabı ile karşı karşıya kalmasınlar.

Ayrıca yüce Allah'ın kemal manasındaki kudreti sebebiyle *kullarını* uyarması yanında burada, rahmetinin genişliği sebebiyle bunu umut et-

meleri ve beklemeleri manasının da var olabilmesi de caiz olduğu da murat olunmuş olabilir. Çünkü; Rabbimiz bir başka ayetinde şöyle buyurmaktadır:

﴿ اِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ وَ ذُو عِقَابٍ اَلِيمٍ ﴾

"Kuşkusuz senin Rabbin tevbe eden mü'min kulları için kesin olarak mağfiret sahibi olduğu gibi, Allah düşmanı kâfirleri cezalandırmak için de mutlak manada acıklı bir azabın sahibidir de." [74]

Bu ayetin nüzul sebebi, şöyledir. Yahudiler:

"Biz Allah'ın oğulları ve sevgilileriyiz." diyorlardı. Onların bu tür konuşmaları üzerine Rabbimiz şöyle buyurdu:

٣١- ﴿ قُلْ اِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللّٰهَ فَاتَّبِعُونِى يُحْبِبْكُمُ اللّٰهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴾

31 – (Ey Rasûlüm!) **De ki: "Eğer siz gerçekten Allah'ı seviyorsanız, bana uyun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı da bağışlasın. Çünkü; Allah çok çok mağfiret eden ve çok çok merhamet edendir."**

« قُلْ اِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللّٰهَ فَاتَّبِعُونِى يُحْبِبْكُمُ اللّٰهُ » (Ey Rasûlüm!) *De ki: Eğer siz gerçekten Allah'ı seviyorsanız, bana uyun ki, Allah sizden memnun ve hoşnut kalsın"* Kulun Allah'ı sevmesi ancak şöyle olur; Allah'a taat ve itaati başkalarının taat ve itaatine tercih edecektir. Allah'ın kulunu sevmesi ise, kulundan razı olması ve yaptıklarını övmesidir. Hasan Basri'den gelen rivayete göre demiş ki:

"Rasûlullah (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem) döneminde bazı kimseler ve toplumlar Allah'ı seviyor iddiasında bulundular. İşte bunu üzerine ileri sürdükleri ve söyleyip durdukları iddialarını amelleriyle doğrulanmalarını istedi. Çünkü sevgi, doğrulanmayı gerekli kılar. Dolayısıyla kim Allah'ı seviyor iddiasında bulunuyorsa ve buna rağmen de Allah Rasûlünün sünnetine ve onun dininin yani şeriatının uygulamalarına karşı çıkıyorsa, o ve benzerleri kesin yalancıdırlar. Çünkü; Allah'ın Kitab'ı olan Kur'an onlar yalanlamaktadır."

---

[74] **Fussilet, 43.**

Bir diğer yoruma göre de, Allah sevgisi denen, *"mahabbetullah"* ya da *"muhabbetullah"* Allah'ı bilip tanımak yani *"marifetullah"* demektir. Sürekli olarak hep Allah korkusunu ve O'na olan bağlılık duygusunu devam ettirmektir. Kalbini ve fikrini hep O'nunla ve onu anmak, onun dinini yani şeriat ahkamını uygulamakla meşgul bulundurmalı, bunun planları üzerinde kafa yormalıdır. Hep Rabbiyle ünsiyet ve yakınlık elde etmeli, sürekli bu yolları denemelidir.

Farklı bir yorum ise şöyle yapılmıştır: "Allah sevgisinin ya da mahabbetinin alâmeti, Müslümanlar, söz, fiil (eylem) ve davranışlarıyla sadece Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'a ait olan ve ona has (özgü) bulunan davranışları tatbik etmeli, uygulamalı ve buna uyarak hep o yolda yürümelidir."

Yine bir yoruma göre de mahabbetin, yani Allah'ı sevmiş olmanın en belirgin bir özelliği de, Müslümanın sürekli ya da daimi manada tefekkür halinde bulunmalıdır. Burada tefekkürden kasıt Allah'ın şeriatını ve kanunlarını uygulayabilme açısından ne yapılabilirin üzerinde fikir jimnastiğini yapması, pratik hayatta çözümler üretmesi, eğitiminden, öğretimine, öğretiminden de pratik hayattaki tatbikatına varıncaya dek gerekeni yapmalıdır. Bunun için halveti yani boş zamanları değerlendirmeli ve buna zaman ayırmalıdır. Yoksa uçmak kaçmak anlamındaki halvet değildir bu.

Hep sessizliği yeğleyerek doğru düşünme imkanlarını kazanabilmelidir. Bakınca hatayı, yanlışı ve kötüyü görmemeli, onlara da göz yummamalıdır. Kısaca baktığı zaman hep Allah'ın hükümlerini görmeli, çağırılınca ya da seslenilince de hakkın dışında başka bir şey duymamalı, dinlememeli, bunlara izin vermemelidir. Allah için başına herhangi bir şey isabet edince de buna üzülmemeli, başkasının başına bir şey gelince de bundan sevinç duymamalıdır. Allah'tan başka kimseden korkmamalı ve yine Allah'tan başkasından bir beklenti içine girmemelidir.

« وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ » *"ve günahlarınızı da bağışlasın. Çünkü Allah, çok çok mağfiret eden ve çok çok merhamet edendir."*

٣٢– ﴿ قُلْ اَطِيعُوا اللّٰهَ وَالرَّسُولَ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ ﴾

32 – (Rasûlüm!) **De ki: "Allah'a ve Rasûlüne itaat edin. Eğer** (Allah ve Rasûlüne itaatten) **yüz çevirirlerse, şüphesiz ki; Allah kâfirleri asla sevmez.**

Çünkü; Allah ve Rasûlüne itaat demek, sevginin kanıtlanması ve alâmeti demektir. Eğer itaatten yüz çevirecek olurlarsa Allah onları asla sevmez.

« تَوَلَّوْا » kelimesinin muzari olması ihtimali de vardır. Yani; « فَاِنْ تَتَوَلَّوْا » demek de olabilir.

33. — 41. ÂYETLER

اِنَّ اللّٰهَ اصْطَـفٰۤى اٰدَمَ وَنُوحًا وَاٰلَ اِبْرٰهِيمَ وَاٰلَ عِمْرَانَ عَلَى الْعَالَمِينَۙ ﴿٣٣﴾ ذُرِّيَّةً بَعْضُهَا مِنْ بَعْضٍۜ وَاللّٰهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌۚ ﴿٣٤﴾ اِذْ قَالَتِ امْرَاَةُ عِمْرَانَ رَبِّ اِنّ۪ي نَذَرْتُ لَكَ مَا ف۪ي بَطْن۪ي مُحَرَّرًا فَتَقَبَّلْ مِنّ۪يۚ اِنَّكَ اَنْتَ السَّم۪يعُ الْعَل۪يمُ ﴿٣٥﴾ فَلَمَّا وَضَعَتْهَا قَالَتْ رَبِّ اِنّ۪ي وَضَعْتُهَاۤ اُنْثٰىۜ وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا وَضَعَتْۜ وَلَيْسَ الذَّكَرُ كَالْاُنْثٰىۚ وَاِنّ۪ي سَمَّيْتُهَا مَرْيَمَ وَاِنّ۪ۤي اُع۪يذُهَا بِكَ وَذُرِّيَّتَهَا مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّج۪يمِ ﴿٣٦﴾ فَتَقَبَّلَهَا رَبُّهَا بِقَبُولٍ حَسَنٍ وَاَنْبَتَهَا نَبَاتًا حَسَنًاۙ وَكَفَّلَهَا زَكَرِيَّاۜ كُلَّمَا دَخَلَ عَلَيْهَا زَكَرِيَّا الْمِحْرَابَۙ وَجَدَ عِنْدَهَا رِزْقًاۚ قَالَ يَا مَرْيَمُ اَنّٰى لَكِ هٰذَاۜ قَالَتْ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِۜ اِنَّ اللّٰهَ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاۤءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٣٧﴾ هُنَالِكَ دَعَا زَكَرِيَّا رَبَّهُۚ قَالَ رَبِّ هَبْ ل۪ي مِنْ لَدُنْكَ ذُرِّيَّةً طَيِّبَةًۚ اِنَّكَ سَم۪يعُ الدُّعَاۤءِ ﴿٣٨﴾ فَنَادَتْهُ الْمَلٰۤئِكَةُ وَهُوَ قَاۤئِمٌ يُصَلّ۪ي فِي الْمِحْرَابِۙ اَنَّ اللّٰهَ يُبَشِّرُكَ بِيَحْيٰى مُصَدِّقًا بِكَلِمَةٍ مِنَ اللّٰهِ وَسَيِّدًا وَحَصُورًا وَنَبِيًّا مِنَ الصَّالِح۪ينَ ﴿٣٩﴾ قَالَ رَبِّ اَنّٰى يَكُونُ ل۪ي غُلَامٌ وَقَدْ بَلَغَنِيَ

الْكِبَرُ وَامْرَاَتِي عَاقِرٌ قَالَ كَذٰلِكَ اللّٰهُ يَفْعَلُ مَا يَشَٓاءُ ﴿٤٠﴾ قَالَ
رَبِّ اجْعَلْ لِي اٰيَةً قَالَ اٰيَتُكَ اَلَّا تُكَلِّمَ النَّاسَ ثَلٰثَةَ اَيَّامٍ اِلَّا
رَمْزًا وَاذْكُرْ رَبَّكَ كَث۪يرًا وَسَبِّحْ بِالْعَشِيِّ وَالْاِبْكَارِ ﴿٤١﴾

Meâli

33. Şüphesiz Allah Adem'i, Nûh'u, İbrahim ailesini ve İmran ailesini seçerek alemlere üstün kıldı.

34. *(Bunlar)* birbirlerinin zürriyetindendir *(aynı soydandır)*. Allah her şeyi işitendir, bilendir.

35. İmran'ın hanımı demişti ki: "Rabbim! Ben, karnımdakini sana hizmet etsin diye adadım. *(Bu adağımı)* benden kabul buyur! Çünkü; sen *(yapılan her duayı)* duyan ve *(her maksadı)* en iyi bilensin."

36. *(İmran'ın hanımı)* onu *(bebeği)* doğurunca demişti ki: "Rabbim! Onu kız olarak doğurdum." Oysaki Allah onun ne doğurduğunu daha iyi bilmektedir. *(İmran'ın karısı:)* "Erkek ile kız aynı değildir. Ben ona Meryem adını verdim. Onu ve soyunu, şeytanın şerrinden koruman için senin himayene bırakıyorum." dedi.

37. Rabbi, onu güzel bir hoşnutlukla kabul etti. Onu güzel *bir bitki gibi* büyüterek yetiştirdi. Onun bakımının üstlenmesini de Zekeriya'ya verdi. Zekeriya her ne zaman onun bulunduğu mabede girdiyse, onun yanında bir rızık *(farklı yiyecekler)* bulurdu. Zekeriya: "Ey Meryem! Bunlar sana nereden geliyor?" diye sorardı. O da: "O rızık Allah tarafından bana gönderilmektedir. Şüphesiz Allah dilediklerine hesapsız rızık verir." derdi.

38. Orada Zekeriya, Rabbine dua ederek dedi ki: "Rabbim! Bana katından tertemiz ve salih bir nesil ver! Çünkü gerçekten sen dua edenin duasını işitirsin."

39. *(Zekeriya)* mabedde durup namaz kılıp dua etmekte iken, melekler ona şöyle seslendiler: "Şüphesiz Allah sana Yahya'yı müjdeler. O Allah'tan gelecek olan bir kelimeyi tasdik eden, kavminin efendisi, iffetli ve salihlerden bir peygamber olacaktır."

40. *(Zekeriya:)* "Rabbim! Ben yaşı hayli ilerlemiş bir ihtiyar olduğum halde, karım da kısır iken nasıl olur da bir çocuğum olabilsin?!" dedi. *(Rabbi de)* şöyle dedi: "Evet aynen öyle *(senin bir çocuğun olacak)*. Zira Allah ne dilerse onu yapar."

41. *(Zekeriya)* dedi ki: "Rabbim! bana bir alâmet göster." *(Rabbi de)* şöyle buyurdu: "Senin alâmetin, insanlarla işaretle anlaşman dışında üç gün süreyle konuşmamandır. Bir de Rabbini çok çok an ve akşam sabah hep Rabbini tesbih et."

Tefsiri

٣٣– ﴿ اِنَّ اللّٰهَ اصْطَفٰٓى اٰدَمَ وَنُوحًا وَاٰلَ اِبْرٰهٖيمَ وَاٰلَ عِمْرٰنَ عَلَى الْعَالَمٖينَۙ ﴾

33 – Şüphesiz Allah –insanlığın babası– **Adem'i,** –rasûllerin şeyhi, piri– **Nûh'u, İbrahim ailesini** –İsmail'i, İshak'ı ve bu ikisinin soyundan gelenleri– **ve İmran ailesini** İmran b. Yashur'un iki çocuğu olan Musa ve Harun'u– **seçerek alemlere üstün kıldı.**

Yine bir yoruma göre de, "Hz. İsa ve İmran b. Masan kızı Meryem'i" evet bunların hepsini kendi dönemlerinin insanlarına üstün kılarak seçti.

Ancak Hz. Musa ile Hz. Harun'un babaları olan İmran b. Yashur ile, Hz. İsa'nın dedesi ve Hz. Meryem'in de babası olan İmran b. Masan arasında, kısaca iki İmran arasında geçen zaman 1800 yıllık bir zamandır. Yani; iki İmran arasında on sekiz asırlık bir zaman geçmiştir.

٣٤– ﴿ ذُرِّيَّةً بَعْضُهَا مِنْ بَعْضٍۜ وَاللّٰهُ سَمٖيعٌ عَلٖيمٌۚ ﴾

34 – (Bunlar) **birbirlerinin zürriyetindendir** (aynı soydandır). **Allah her şeyi işitendir, bilendir.**

Allah kimin seçilmeye ve tercih edilmeye daha lâyık olduğunu elbette kendisi çok daha iyi olarak bilir. Ya da Allah, İmran'ın hanımının dediklerini ve niyetini işitendir ve bilendir.

Burada yer alan, « ذُرِّيَّةً » kelimesi, "Âl-i İbrahim" ile "Âl-i İmran'dan" bedeldir. « بَعْضُهَا مِنْ بَعْضٍ » mübtedadır. Bunun haberi de nasb mahallinde olup *zürriyet* kelimesinin sıfatıdır. Yani adı geçen her iki

aile de, İmran ve İbrahim aileleri müteselsil manada bit tek soydan birbirlerini izleyerek geliyorlar, demektir. Hepsi de aynı soy kütüğünden gelmektedirler.

Örneğin; Hz. Musa ve Hz. Harun İmran'ın çocuklarıdırlar. İmran ise Yashur'un oğludur. Yashur Kahes'in, Kahes de Lavi'nin, Lavi ise Yakub'un çocuğudur. Yakub İshak'tandır. Nitekim; Meryem oğlu İsa da dedesi ve annesinin babası İmran b. Masan da böyledir. Bunlar Yahuza b. Yakup b. İshak'ta yani İshak torunu Yakup oğlu Yahuza'da soy olarak birleşmektedirler. Bizim Peygamberimiz Hz. Muhammed *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* ise Hz. İbrahim *(Aleyhi's-Selâm)*'in soyundandır.

Yine bir yoruma göre bunlar din açısından da aynı köktendirler. Bu bakımdan da biri diğerinden sayılmaktadır.

٣٥– ﴿ اِذْ قَالَتِ امْرَاَةُ عِمْرَانَ رَبِّ اِنّ۪ي نَذَرْتُ لَكَ مَا ف۪ي بَطْن۪ي مُحَرَّرًا فَتَقَبَّلْ مِنّ۪يۚ اِنَّكَ اَنْتَ السَّم۪يعُ الْعَل۪يمُ ﴾

35 – İmran'ın hanımı demişti ki: "Rabbim! Ben, karnımdakini Sana hizmet etsin diye adadım. (Bu adağımı) **benden kabul buyur! Çünkü; Sen** (yapılan her duayı) **duyan ve** (her maksadı) **en iyi bilensin."**

« إِذْ قَالَتِ امْرَأَةُ عِمْرَانَ رَبِّ إِنِّي نَذَرْتُ لَكَ مَا فِي بَطْنِي مُحَرَّرًا »
"İmran'ın hanımı demişti ki: Rabbim! Ben, karnımdakini Sana hizmet etsin diye adadım."

Bu ayetin başında yer alan « إِذْ » kelimesi, « سَمِيعٌ عَلِيمٌ » kavliyle mansub olmuştur veya burada muzmar olan bir, « اذْكُرْ » fiiliyle mansub kılınmıştır. Burada geçen İmran'dan kasıt ise, İmran b. Masan'dır ve Meryem'in annesi Hanne'nin kocası, Hz. İsa *(Aleyhi's-Selâm)*'nın da dedesidir. Hanne de Hz. İsa *(Aleyhi's-Selâm)*'nın ninesi ya da anne annesidir. Hanne de Fakuza'nın kızıdır.

"Sana adadım" yani, senin uğrunda mabedinde hizmette bulunması için bunu kendim için kesin bir görev edindim, kendime vacip ya da gerekli saydım. « مَا فِي بَطْنِي مُحَرَّرًا » kavlinde yer alan, « مُحَرَّرًا » kelimesi, « مَا » harfinden haldir. Bu da, « الَّتِي » manasınadır. Yani bu, *"Onu*

Beytu'l-Makdise hizmet için özgür kıldım, onun üzerinde hiçbir kimsenin söz sahibi olmamasını diledim ve ben onu bu gayenin dışında herhangi bir maksat ile de bir hizmete koşmayacağım." demektir.

Aslında bu türden bir adakta bulunmak onların inançlarına göre meşru idi. Ya da bunun manası, *"Sırf sana ibadet etsin diye adadım, başka değil."* manasınadır. Örneğin; *"özgür çamur harç"* diye bir tabir söylenir ki, bunu manası, *"pürüzsüz en sağlıklı harç"* demektir. İşte buradaki ifade de buna benzer bir anlam taşımaktadır.

« فَتَقَبَّلْ مِنِّي » "(Bu adağımı) *benden kabul buyur!"* Kıraat imamlarından Nafi, Ebu Cafer ve Ebu Amr, burada geçen, « مِنِّي » kavlini, « مِنِّيَ » olarak « ي » harfinin fethasıyla okumuşlardır.

Takabbul, bir şeyden memnun kalarak ve hoşnutluğunu göstererek almak demektir.

« إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ » *"Çünkü; Sen* (yapılan her duayı) *duyan ve* (her maksadı) *en iyi bilensin."*

٣٦– ﴿ فَلَمَّا وَضَعَتْهَا قَالَتْ رَبِّ اِنِّي وَضَعْتُهَا أُنْثٰى وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا وَضَعَتْ وَلَيْسَ الذَّكَرُ كَالْاُنْثٰى وَاِنِّي سَمَّيْتُهَا مَرْيَمَ وَاِنِّي اُعِيذُهَا بِكَ وَذُرِّيَّتَهَا مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ ﴾

36 – (İmran'ın hanımı) **onu** (bebeği) **doğurunca demişti ki: "Rabbim! Onu kız olarak doğurdum." Oysaki Allah onun ne doğurduğunu daha iyi bilmektedir.** (İmran'ın karısı:) **"Erkek ile kız aynı değildir. Ben ona Meryem adını verdim. Onu ve soyunu, şeytanın şerrinden koruman için senin himayene bırakıyorum." dedi.**

« فَلَمَّا وَضَعَتْهَا قَالَتْ » *"İmran'ın hanımı onu* (bebeği) *doğurunca demişti ki:"*

Burada geçen zamir, « مَا فِي بَطْنِي » kavline racidir. Zamirin müennes bir zamir olarak gelmesi ise, kız çocuğuna hamile olması açısındandır. Ya da, *"nefs"* kelimesine racidir. Çünkü bu, müennes bir kelimedir

veya « النَّسَمَة » kelimesine racidir, çünkü bu da zaten müennes bir kelimedir. İşte tüm bu ihtimaller sebebiyle zamir müennes olarak gelmiştir.

« رَبِّ إِنِّي وَضَعْتُهَا أُنْثَى » *"Rabbim! Ben onu kız çocuk olarak doğurdum."* Burada geçen, « أنثى » kelimesi, « وَضَعْتُهَا » kavlindeki zamirden haldir. Yani; bunun manası şu demektir: *"Ben gebe kaldığım çocuğu ya da nefsi* (canı) *veya nesemeyi* (canlıyı) *kız olarak doğurdum."*

Hz. Meryem'in annesi Hanne'nin böyle söylemesinin sebebi, genelde mabede adanan kimseler erkek çocuklar olması sebebiyledir. Dolayısıyla kız çocuk dünyaya gelince Rabbine bir bakıma bir mazeret arz ediyor, özür beyan ediyor. Rabbine karşı üzüntüsünü ve mahzun olduğunu sunuyor. İşte Meryem'in annesi Hanne'nin böyle mahzun, üzüntülü ve kederli bir şeklide söylenmesi üzerine Rabbi de şöyle buyurdu:

« وَاللّٰهُ أَعْلَمُ بِمَا وَضَعَتْ » *"Oysaki Allah zaten onun ne doğurduğunu daha iyi bilmektedir."* Burada yüce Allah, onun doğurduğuna tazim ifadesiyle teselli babında böyle buyurdu. Çünkü Allah, onun doğurduğu şeyin ne olduğunu zaten bizzat en iyi olarak bilmektedir. Aynı zamanda buna bağlı olarak olabilecek çok büyük ve önemli olayları, işleı de en iyi bilendir.

Kıraat imamlarından İbn Amir ile Ebu Bekir « وَضَعَتْ » kelimesini, « وَضَعْتُ » olarak kıraat etmişlerdir. Bunun da manası şöyle olur: *"Ola ki Allah'ın bunda bir sırrı ve bir hikmeti vardır."* Bu durumda bu ifade de, "Meryem'in, söyledikleri içerisinde yer alan bir ifade" demek olur. Birinci duruma göre, « أُنْثَى » kavli üzerinde vakfedilir, yani durulur. « وَاللّٰهُ أَعْلَمُ بِمَا وَضَعَتْ » kavli, bir giriş ya da başlangıç cümlesi olup, yüce Allah'ın ne buyurduğunu haber vermektedir.

« وَلَيْسَ الذَّكَرُ كَالْأُنْثَى » "(İmran'ın karısı:) –istemekte olduğu– *erkek ile* –ona verdiği, bağışladığı– *kız aynı değildir."* Burada, « الذَّكَرُ كَالْأُنْثَى » kavillerinde yer alan lâm her ikisinde de ahd içindir.

« وَإِنِّي سَمَّيْتُهَا مَرْيَمَ » *"Ben ona Meryem adını verdim."* Ayetin bu cümlesi, daha önce geçen, « إِنِّي وَضَعْتُهَا أُنْثَى » kavli üzerine matuftur. Bunların arasında ise iki tane mutarize (parantez) cümlesi bulunmaktadır.

Burada özellikle, Meryem'in annesi Hanne tarafından, kızına *Meryem* adını verdiğini Rabbine belirtip söylemiş olmasının amacı şudur. Çünkü İbranice dilinde **"Meryem"** demek, **"ibadet eden kadın"**, manasına olduğu içindir. Hanne bu ismi kızına vermekle Rabbinden şunu diliyordu, Rabbine daha çok yaklaşmak, O'ndan kızını her tür fenalıktan korumak arzu ediyordu; talebi ve dileği bu idi. Böyle kızını yapacakları şeyler verilen isimle bir uyum sağlasın isteniyordu. Onun için olmasını arzuladığı her şeyi doğrulamasını istemekteydi. Nitekim; ayette söylediklerini ve dilekleri görmez misin? Ne söyledikleri üzerinde düşünmez misin? O hemen bu isteklerine şunları da ekliyor, Rabbinden onu ve ondan doğacak olan çocuğu şeytanın her kötülüğünden koruması için hemen şöyle yakarıyor:

« وَإِنِّي أُعِيذُهَا بِكَ وَذُرِّيَّتَهَا مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ » *"Onu ve soyunu, kovulmuş şeytanın şerrinden koruman için senin himayene bırakıyorum, dedi."*

Kıraat imamlarından Nafi, « إِنِّي » kavlini, « إِنِّيَ » olarak okumuştur. *Racim*, lânetlenmiş, uzaklaştırılmış demektir.

Bir hadiste şöyle buyurulmaktadır:

"Doğan hiçbir çocuk olmasın ki, doğum esnasında şeytan ona dokunmamış olsun. İşte şeytanın çocuğa (bebeğe) *bu dokunuşu esnasında bağırıp feryad etmesi bundandır. Şeytan doğum sırasında sadece Meryem ile oğluna dokunamamıştır."* [75]

٣٧– ﴿ فَتَقَبَّلَهَا رَبُّهَا بِقَبُولٍ حَسَنٍ وَأَنْبَتَهَا نَبَاتًا حَسَنًا وَكَفَّلَهَا زَكَرِيَّا كُلَّمَا دَخَلَ عَلَيْهَا زَكَرِيَّا الْمِحْرَابَ وَجَدَ عِنْدَهَا رِزْقًا قَالَ يَا مَرْيَمُ أَنَّى لَكِ هٰذَا قَالَتْ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ إِنَّ اللّٰهَ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴾

37 – Rabbi, onu güzel bir hoşnutlukla kabul etti. Onu güzel bir **bitki gibi büyüterek yetiştirdi. Onun bakımının üstlenmesini de Zekeriya'ya verdi. Zekeriya her ne zaman onun bulunduğu mabede girdiyse, onun yanında bir rızık** (farklı yiyecekler) **bulurdu. Zekeriya: "Ey Meryem! Bunlar sana nereden geliyor?" diye sorardı. O da: "O**

[75] Buhari, 3431. Müslim, Fedail, (146) 2366. Ahmed, Müsned; 2/233.

rızık Allah tarafından bana gönderilmektedir. Şüphesiz Allah dilediklerine hesapsız rızık verir." derdi.

« فَتَقَبَّلَهَا رَبُّهَا بِقَبُولٍ حَسَنٍ » *"Rabbi, onu güzel bir hoşnutlukla kabul etti."* Allah Meryem'i adak olarak kabul etti, erkek adak yerine onu memnuniyet ve hoşnutlukla aldı ve güzel bir kabul ile kabul buyurdu.

Kabul, kendisiyle herhangi bir şeyin kabullendiği ve alındığı şeye olan ad ya da isim. Örneğin; tıpkı enfiyenin (burun otunun) içine konduğu enfiye kutusu gibi. Çünkü; buranın adanan erkekler gibi Meryem'e ait kılınması, orada kalmasına izin verilmesi bu kabulü gösteriyor. Çünkü; Hz. Meryem'e gelene dek ondan önce hiçbir kız çocuk, adak olarak kabul edilmemiştir. Ya da ondan önce hiçbir kız, annesi tarafından hemen doğumun ardından ve henüz yetişme ve olgunluk çağına gelmeden ve hizmet edebilir bir olgunluğa gelmeden oraya teslim edilmemiştir.

Anlatıldığına göre Meryem'in annesi Hanne, kızını doğurunca hemen onu bir bez parçasına (kundağa) sararak, alıp Mescid-i Aksa'ya götürmüştür. Kız bebeğini Hz. Harun *(Aleyhi's-Selâm)*'un soyundan olan ve hahamlık (din) görevini yapan oğullarının yanına bırakır. Onlar da Beyt-i Makdis'te kalıyorlardı ve oranın bakımını üstlenmişlerdi. Bu tıpkı Kâbe'nin bakımını üstlenen kimselerin yaptığı görev gibi bir görev idi.

Meryem'in annesi Hanne onlara, işte bu benim kız bebeğim buraya adanmıştır, dedi. Onlar da derhal bunun bakımı için birbirleriyle yarıştılar. Çünkü bu bebek onların imamlarının, liderlerinin ve kurbanlarının sahibinin kız bebeği idi. Çünkü; onlar Allah'a bir şeyi kurban ederlerken onun nezaretinde bu görevi yerine getirirlerdi.

Masanoğulları, İsrailoğullarının liderleri ve onların din görevlileri, din bilginleri idiler. Hz. Zekeriya *(Aleyhi's-Selâm)* bakım için kendileriyle tartışıp yarıştığı kimselere:

"Ben bu bebeğe bakmaya daha hak sahibiyim, ona bakmak öncelikli olarak benim görevimdir. Çünkü; ben onun annesinin kız kardeşiyle, yani teyzesiyle evliyim." demiş ise de, diğerleri bunu kabul etmemişler ve:

"Aramızda kura çekelim, kura kime isabet ederse, kız çocuğun bakımını da o üstlensin." dediler. Hz. Meryem'in bakımını üstlenmek isteyenler on yedi kişi idiler. Hepsi beraberce bir nehre gittiler. Hepsi de Tevrat'ı yazdıkları ellerindeki kalemlerini nehre attılar. Nehre kura maksadıyla atılan kalemlerden herkesin kalemi suya batıp kaybolurken Hz.

Zekeriya *(Aleyhi's-Selâm)*'nın kalemi batmadı, o su üzerinde kaldı. İşte böylece bebek Meryem'in bakımını da Hz. Zekeriya *(Aleyhi's-Selâm)* üstlenmiş oldu.

Yine bir görüşe göre, bu mastar bir kelimedir ve burada bir muzaf takdir olunmaktadır. Şöyle ki: *"Rabbi onu güzel bir kabul ediş şekliyle kabul etti."* Yani, *"Güzel bir kabulü içeren bir halde kabul buyurdu."* Demektir. Bu da ihtisası gerektirir, yani bir bakıma bir hususiyet göstermektedir.

« وَأَنْبَتَهَا نَبَاتًا حَسَنًا » *"Onu güzel* (bir bitki gibi) *büyüterek yetiştirdi."* Burada Meryem'im yetiştirilmesinin, eğitilip büyütülmesinin bir bitkiye benzetilmesi, güzel terbiye anlamında bir mecaz ifadesidir. Nitekim; İbn Ata Ebu'l Abbas Ahmed b. Muhammed b. Sehl (v.309/921) şöyle der:

"Doğrusu onun İsa gibi bir meyvesi oldu, işte bu nebatların ya da bitkilerin en güzelidir."

« نَبَاتًا » kelimesi "sadr"ın aksine mastar bir kelimedir. Ya da bunun takdiri, « فَنَبَتَتْ نَبَاتًا » şeklindedir.

« وَكَفَلَهَا » yani onu kabul etti veya onunla ilgilenilmesi garantisini verdi. « وَكَفَّلَهَا زَكَرِيَّا » *"Onun bakımının üstlenmesini de Zekeriya'ya verdi."* Yani; yüce Allah, Meryem'in bakım görevini, işleriyle ve durumuyla ilgilenmesini Zekeriya *(Aleyhi's-Selâm)* peygambere verdi, bakımına onu kefil kıldı.

Kıraat imamlarından Asım, Hamza, Kisai ve Halef, « وَكَفَّلَهَا" olarak şeddeli okumuşlardır. Yine kıraat imamlarında Kûfe okulu mensupları « زَكَرِيَّا » ismini elifsiz « زَكَرِيَّ » olarak Kur'an'ın her geçen yerinde kasr ile okumuşlardır. Sadece Ebu Bekir Şube Kasr ile okumamıştır. Ebu Bekir bu ismi sadece burada med ile, yani uzatarak ve mansub olarak okumuştur. Diğer kıraat imamları ise tıpkı ikinci ve üçüncü isimde olduğu gibi med ile merfu olarak okumuşlardır.

"Zekeriya" İbranice dilinde "hep zikreden, sürekli olarak tesbihte bulunan, sübhanallah" diyen kimse manasınadır.

« كُلَّمَا دَخَلَ عَلَيْهَا زَكَرِيَّا الْمِحْرَابَ وَجَدَ عِنْدَهَا رِزْقًا » *"Zekeriya her ne zaman onun bulunduğu mabede girdiyse, onun yanında bir rızık* (farklı yiyecekler) *bulurdu."* Hz. Meryem'im rızkı ona cennetten gelirdi. O asla hiçbir meme emmemiştir. Hz. Zekeriya *(Aleyhi's-Selâm)*, onun yanına vardığında eğer mevsim yaz ise, kış meyvelerinden, şayet kış ise yaz meyvelerinden bulurdu.

Rivayete göre Hz. Zekeriya *(Aleyhi's-Selâm)*, Meryem için, mescitin içerisinde mihrap diye isimlendirilen bir oda (yer) yaptı. Buraya Meryem merdivenlerle çıkardı.

Yine söylendiğine göre *mihrap,* oturulması ya da meclis edinilmesi için tahsis edilen en değerli, en önde bulunan ve en kutsal olan yer demektir. Sanki bu, Beyt-i Makdis'in, yani Mescid-i Aksa'nın en değerli ve en en kutsal kabul edilen yerinde kurulmuş anlamına gelir gibidir. Yine bir başka yoruma göre o dönemde bunlar mescitlerine mihrap adını verirlermiş, dolayısıyla bu da bu manada bir mescit demek olur. İşte mihrap denilen ve Hz. Meryem için hazırlanan bu yere sadece Hz. Zekeriya *(Aleyhi's-Selâm)* tek başına girip çıkardı, bir başkası onunla beraber oraya çıkamazdı. İşte Zekeriya onun yanında her defasında farklı rızıklar bulması üzerine:

« قَالَ يَا مَرْيَمُ أَنَّى لَكِ » *"«Ey Meryem! Bunlar sana nereden geliyor?» diye sorardı."* Yani; bu dünyadaki rızıklara hiç benzemeyen bu rızıklar, yiyecekler sana nereden geliyor, diye sorardı. Çünkü gelenler henüz o mevsimlerde bulunması mümkün olmayan şeylerdi.

« قَالَتْ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ » *"O da: «o rızık, Allah tarafından bana gönderilmektedir,"* Bunu yadırgamamak gerekir. Söylendiğine göre Hz. Meryem henüz küçücük bir bebek iken tıpkı oğlu Hz. İsa *(Aleyhi's-Selâm)*'nın daha beşikte iken konuştuğu gibi o da konuşurmuş. « إِنَّ اللّٰهَ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ » *"Şüphesiz Allah dilediklerine hesapsız rızık verir.» derdi."* Buradaki ifade ya Meryem'in söylediği ifadelerden bir cümledir veya âlemlerin Rabbi Allah'ın kelâmındandır.

"Hesapsız" demek, onun çokluğu asla takdir olunamaz ölçüye gelemez, onun muhasebesi yoktur ve o bir tek amele karşılık çok çok mükâfatlar verebilir, demektir.

٣٨- ﴿ هُنَالِكَ دَعَا زَكَرِيَّا رَبَّهُ قَالَ رَبِّ هَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ ذُرِّيَّةً طَيِّبَةً إِنَّكَ سَمِيعُ الدُّعَاءِ ﴾

38 – Orada Zekeriya, Rabbine dua ederek dedi ki: "Rabbim! Bana katından tertemiz ve salih bir nesil ver! Çünkü gerçekten sen dua edenin duasını işitirsin."

« هُنَالِكَ » demek, o yerde, demektir. Çünkü; Hz. Zekeriya *(Aleyhi's-Selâm)* henüz Hz. Meryem'e ait olan mihrap yani odada oturuyorken, demektir. Ya da işte o zamanda, o esnada veya o vakitte, demektir. Bilindiği gibi, « هُنَا » kelimesi, « حَيْثُ » kelimesi ve « ثَمَّ » kelimesi bazen zaman ve vakit manalarında kullanılırlar.

Hz. Zekeriya *(Aleyhi's-Selâm)* Meryem'deki olağanüstülüğü görünce, Allah katındaki yerini ve değerini, kerametini görmesi üzerine, kendisinin de tıpkı İmran'ın hanımı Hanne'den doğan Meryem gibi kendisinin de İmran kızı İşa'dan bir çocuğunun olmasını diledi. Gerçi Hz. Zekeriya *(Aleyhi's-Selâm)*'nın hanımı İşa hem yaşlı ve hem kısır idi, doğurmuyordu ama, yine de o bundan bir çocuğu olsun istiyordu. Nitekim; annesi de böyle idi.

Yine bir yoruma göre de şöyle denilmiştir: "Hz. Zekeriya *(Aleyhi's-Selâm)* Meryem'in yanında mevsimi olmayan meyveleri görünce hemen uyandı, bu olay dikkatini çekti, böylece kısır olan eşinin de doğurabileceğini bundan çıkardı. Bunun üzerine de ayette geçtiği şekilde dua etti."

"zürriyet" kelimesi, çocuk manasınadır. Bu kelime hem tekil manasında olarak ve hem çoğul anlamında olarak kullanılan bir kelimedir. « طَيِّبَةً » kelimesi, mübarek, temiz ve salih manalarına gelir. Bu kelimenin müennes olarak gelmesi, « ذُرِّيَّةً» kelimesinin lâfız itibariyle müennes olmasındandır.

Hz. Zekeriya *(Aleyhi's-Selâm)* duasının sonunda ise, *"Muhakkak sen duayı işitirsin."* demekle, yapılan duaya icabet edersin, demek istemektedir.

٣٩- ﴿ فَنَادَتْهُ الْمَلٰٓئِكَةُ وَهُوَ قَٓائِمٌ يُصَلّ۪ي فِي الْمِحْرَابِۙ اَنَّ اللّٰهَ يُبَشِّرُكَ بِيَحْيٰى مُصَدِّقًا بِكَلِمَةٍ مِنَ اللّٰهِ وَسَيِّدًا وَحَصُورًا وَنَبِيًّا مِنَ الصَّالِح۪ينَ ﴾

39 – Zekeriya mabedde durup namaz kılıp dua etmekte iken, melekler ona şöyle seslendiler: "Şüphesiz Allah sana Yahya'nın doğumunu müjdeler. O Allah'tan gelecek olan bir kelimeyi doğrulayan, kavminin efendisi, iffetli ve salihlerden bir peygamber olacaktır."

« فَنَادَتْهُ الْمَلٰٓئِكَةُ وَهُوَ قَائِمٌ يُصَلّ۪ي فِي الْمِحْرَابِ » *"Zekeriya Mabedde durup namaz kılıp dua etmekte iken, melekler ona şöyle seslendiler:"* Esasen Hz. Zekeriya (Aleyhi's-Selâm)'ya seslenenin Hz. Cebrail (Aleyhi's-Selâm) olduğu söylenir. Fakat, *"melekler"* diye çoğul ifadesiyle zikredilmiş olması şundandır:

Hz. Zekeriya (Aleyhi's-Selâm)'ya gelen ses bu türden bir çoğul ses grubu idi. Tıpkı şu ifadeye benzer bir cümle, *"Filan kimse atlara biniyor."* gibi oysa binilen bir tek attır, tamamı değil. İşte burada da bu türden bir mana inceliği vardır.

Ancak kıraat imamlarından Hamza ile Ali bu kelimeyi hem « ى » harfiyle ve hem de imaleli olarak, « فَنَادٰيهُ » şeklinde kıraat etmişlerdir.

Ayrıca bu ayetten şu gerçeği de öğrenmekteyiz. İnsanlar arzularına ancak namaz ve dualarla kavuşabilirler. Çünkü; namazlarda birçok dualar yer aldığından dolayısıyla dualara icabet daha fazladır, duaların kabulü daha çok namaz ile kazanılır. Aynı şekilde insanın ihtiyaçlarının karşılanabilmesi de onun namaz kılmasına ve bundaki niyetine bağlıdır. Nitekim; İbn Ata şöyle der:

"Yüce Allah kulu üzerinde en değerli ve en üstün halin ya da durumun kapısını, onun emirlere olan bağlılığı ve onlara uyması ölçüsüne, Allah'a karşı yapmakta olduğu taatlerindeki ihlâsına ve samimiyetine, bir de mescitlere ve bu manadaki önemli yerlere devam durumuna göre açar."

« اَنَّ اللّٰهَ يُبَشِّرُكَ بِيَحْيٰى » *"Şüphesiz Allah sana Yahya'yı müjdeler."* Kıraat imamlarından İbn Amir ve Hamza, « اَنَّ » edatını *"kavl"* maddesinin izmariyle esreli olarak, « اِنَّ » şeklinde okumuşlardır. Ya da zaten nidâ yani ünlem ifadesi kavl manasındadır, bu bakımdan da kesra ile

okumuşlardır. Bunlar dışında kalan kıraat imamları ise, fetha ile « أَنَّ » olarak okumuşlardır.

« يُبَشِّرُكَ » kavlini ve mabadını Hamza ve Ali, sülâsiden olarak, « يَبْشُرُكَ » olarak okumuşlardır. Bu takdirde kelimenin sülâsisi, « بَشَرَ » fiilidir. İster şeddeli olarak olsun, ister şeddesiz olarak olsun Arap dili açısından her ikisi de kullanılmaktadır.

« يَحْيَى » kelimesi eğer Arapça bir kelime değilse gayrimunsarif olan bir kelimedir. Ki doğru olanı da budur. Tıpkı Musa ve İsa isimleri gibi marifelik ve ucmelik vardır. Yani; kelime bu manada hem özel bir isimdir ve hem de Arapça kökenli olmayan bir isimdir. Eğer bu isim Arapça kökenli ise, bu takdirde marifelik yani özel isimlik ve bir de fiil kalıbında (vezninde) olan özelliği taşımaktadır. Örneğin *"yağmur"* kelimesi gibi. Bu kelime hem özel isimdir ve hem de fiil kalıbında olan bir kelimedir. Her iki halde de gayrımunsarıftır.

« مُصَدِّقًا بِكَلِمَةٍ مِنَ اللّٰهِ » *"O Allah'tan gelecek olan bir kelimeyi doğrulayan,"* « مُصَدِّقًا » kelimesi Yahya'dan haldir. Ayette tasdik edeceği kelime ise Hz. İsa *(Aleyhi's-Selâm)*'dır ki, Yahya *(Aleyhi's-Selâm)* ona iman edecektir, onun peygamberliğini kabul edecektir. Nitekim; Hz. İsa *(Aleyhi's-Selâm)*'ya ilk iman eden Hz. Yahya *(Aleyhi's-Selâm)*'dır. Hz. İsa *(Aleyhi's-Selâm)*'ya, Allah'ın kelimesi yani, *"kelimetullah"* denmiştir. Çünkü; yüce Allah Hz. İsa *(Aleyhi's-Selâm)*'yı babasız olarak, « كُنْ » emriyle var etmiştir. Ya da, *"Allah'tan gelecek bir kelimeyi doğrulayan..."* demek, ondan gelecek olan bir kitabı tasdik edecek olan demektir.

« وَسَيِّدًا » *"Kavminin efendisi,"* yani; kavmine önderlik edecek olan, şeref, saygınlık ve derece bakımından onların üzerinde bir değere sahip olacak olan, demektir. Çünkü; Hz. Yahya *(Aleyhi's-Selâm)* kavminin üzerinde onlar arasında bir değer ve üstünlüğe sahip bulunuyordu. Zirâ o hiçbir zaman bir kötülük işlememiştir. Gerçek efendi diye işte ona ancak denir! Nitekim; Cüneyd-i Bağdadi (v.297/909) şöyle der:

"O kendisini yaratanın değerini bildiğinden her iki kainatta da cömertlikle değer kazanan bir kimsedir."

« وَحَصُورًا وَنَبِيًّا مِنَ الصَّالِحِينَ » *"iffetli ve salihlerden bir peygamber olacaktır."* Burada geçen, « حَصُورًا » kavliyle, gücü ve imkanı olasına rağmen şehevî duygulardan uzak duran ve kadınlara yaklaşmayan, demektir. Aynı zamanda salih peygamberlerden doğup yetişecektir. Çünkü; Hz. Yahya, peygamberler soyundan gelen bir peygamberdir. Ya da kendisi de peygamberler kervanından bir peygamber olacaktır, demektir.

٤٠ – ﴿ قَالَ رَبِّ اَنّٰى يَكُونُ لِى غُلَامٌ وَقَدْ بَلَغَنِىَ الْكِبَرُ وَامْرَاَتِى عَاقِرٌ قَالَ كَذٰلِكَ اللّٰهُ يَفْعَلُ مَا يَشَٓاءُ ﴾

40 – (Zekeriya:) **"Rabbim! Ben yaşı hayli ilerlemiş bir ihtiyar olduğum halde, karım da kısır iken nasıl olur da bir çocuğum olabilsin?!" dedi.** (Rabbi de) **şöyle dedi: "Evet aynen öyle** (senin bir çocuğun olacak)**. Zira Allah ne dilerse onu yapar."**

« وَقَدْ بَلَغَنِىَ الْكِبَرُ » "(Zekeriya:) *«Rabbim! Ben yaşı hayli ilerlemiş bir ihtiyar olduğum halde..."* ki bu sırada kendisi 99 yaşında bulunuyordu.

"Bana yaşlılık ulaştı", demekle de, ona yüksek, ilerlemiş bir yaş gelip çattı, sözünü akla getiriyor. Yani *"yaşlılık bütünüyle varlığını üzerimde gösterdi ve belimi büktü, gücümü kaybettirdi"*, demek istiyordu.

« وَامْرَاَتِى عَاقِرٌ » *"karım da kısır iken..."* eşim de doğum yapmayan bir kadın iken. Bu sırada hanımı 98 yaşında bulunuyordu.

« اَنّٰى يَكُونُ لِى غُلَامٌ » *"benim nasıl olur da bir çocuğum olabilsin?!»* Çünkü böyle bir şey normalinde uygun olan bir durum değildir. Bu bakımdan adeta uzak bir ihtimal gibi görüyor olmanın yanında yüce Allah'ın gücü ve kudretini de bir bakıma tazim ile karşılıyor ve bunda her hangi bir kuşkuya da kapılmıyor.

« قَالَ كَذٰلِكَ اللّٰهُ يَفْعَلُ مَا يَشَٓاءُ » "(Rabbi de) *şöyle buyurdu: «Evet aynen öyle* (senin bir çocuğun olacak). *Zira Allah ne dilerse onu yapar.»"* Çünkü; gerçekten bunlar hayret ve şaşkınlık doğuran fiillerdendir.

٤١ — ﴿ قَالَ رَبِّ اجْعَلْ لِي اٰيَةً قَالَ اٰيَتُكَ اَلَّا تُكَلِّمَ النَّاسَ ثَلٰثَةَ اَيَّامٍ اِلَّا رَمْزًا وَاذْكُرْ رَبَّكَ كَث۪يرًا وَسَبِّحْ بِالْعَشِيِّ وَالْاِبْكَارِ ﴾

41 – (Zekeriya) **dedi ki: "Rabbim! bana bir alâmet göster."** (Rabbi de) **şöyle buyurdu: "Senin alâmetin, insanlarla işaretle anlaşman dışında üç gün süreyle konuşmamandır. Bir de Rabbini çok çok an ve akşam sabah hep Rabbini tesbih et."**

« قَالَ رَبِّ اجْعَلْ لِي اٰيَةً » "(Zekeriya) *dedi ki: «Rabbim! bana bir alâmet göster.»*" Yani; öyle bir alâmet göster ki, onun sayesinde eşimin gebe kaldığını bileyim ve o nimet gelince de onu şükür ile karşılayayım, dedi.

Kıraat imamlarından Nafi ve Ebu Amr, « اجْعَلْ لِي » kavlinde yer alan, « لِي » kelimesini « لِيَ » olarak okumuşlardır. Diğerleri ise, « لِي » olarak kıraat etmişlerdir.

« قَالَ اٰيَتُكَ اَلَّا تُكَلِّمَ النَّاسَ ثَلٰثَةَ اَيَّامٍ اِلَّا رَمْزًا » "(Rabbi de) *şöyle buyurdu: «Senin alâmetin, insanlarla işaretle anlaşman dışında üç gün süreyle konuşmamandır.»*" Ya sadece el ile veya baş ile, ya da göz veya kaşlarınla işaretle konuşmandır. Yani; konuşmama dışında bir takım hareketlerle meramını anlatmaktır. Nitekim; bir hareketle işaret yapıldığında Arapça'da « ارْتَمَزَ » denir. İşretleşme ile anlaşma konuşmaktan istisna edildi. Çünkü; işaret esas itibariyle konuşma cinsinden olan bir şey değildir. Zira konuşan bir kimse söz söylediğinde ve söylenen ya da konuşulan bu sözden de bir şey anlaşıldığında işte bu, Kelâm yani söz ya da konuşma adını alır. Ya da bu, burada istisnayı münkatidir.

Ayette özellikle *"insanlarla konuşmama"* noktasının istenme nedeni, onlarla konuşabilme gücüne sahip olduğu halde, dilini onlarla konuşmamak için tutması, hapsetmesidir, istenen budur. Çünkü insanlarla konuşmamasına rağmen Allah'ı zikretmeye ve tesbihte bulunmaya gücü yetiyor, onun bu özelliği kendisinde bâkidir. Bunun içindir ki, Rabbimiz şöyle buyurmuştur:

« وَاذْكُرْ رَبَّكَ كَث۪يرًا وَسَبِّحْ بِالْعَشِيِّ وَالْاِبْكَارِ » *"Bir de Rabbini çok çok an ve sabah akşam hep Rabbini tesbih et."* Yani; insanlarla konuşmakta acze

düştüğün o günlerde Rabbini zikret, Sübhanellah, diyerek tesbihatta bulun.

Gerçekten bu, oldukça apaçık olan mucizelerden ve kanıtlardan birer kanıt ya da ayet ve mucizedir. Böylece üç günlük bir süreyle insanlar konuşmamak suretiyle onlarla bir bakıma alâkasını kesecek ve tüm ihlâsıyla o günlerde Rabbini zikre kendisini adayacaktır. Dili zikirden ve tesbihattan başka bir şeyle meşgul olmayacaktır.

Burada adeta şöyle bir durum sergilenmiş bulunmaktadır. Hz. Zekeriya *(Aleyhi's-Selâm)* Rabbine şükretmek için ondan bir ayet isteyince, ona şöyle denildi: *"Senin işaretin ya da alâmetin, Allah'a şükretmen dışında dilini tutmandır."* Kaldı ki; burada cevapların en güzeli, sorunun kendisinden çıkarılanıdır.

« الْعَشِيِّ » kelimesi, Zeval vaktinden gün batımına kadar olan vakte denir. « الْاِبْكَارِ » ise, tan vaktinden itibaren kuşluk zamanına kadar olan vakte denir.

42. — 51. ÂYETLER

وَاِذْ قَالَتِ الْمَلٰٓئِكَةُ يَا مَرْيَمُ اِنَّ اللّٰهَ اصْطَفٰيكِ وَطَهَّرَكِ
وَاصْطَفٰيكِ عَلٰى نِسَٓاءِ الْعَالَمِينَ ﴿٤٢﴾ يَا مَرْيَمُ اقْنُتِي لِرَبِّكِ
وَاسْجُدِي وَارْكَعِي مَعَ الرَّاكِعِينَ ﴿٤٣﴾ ذٰلِكَ مِنْ اَنْبَٓاءِ الْغَيْبِ
نُوحِيهِ اِلَيْكَ ۜ وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ اِذْ يُلْقُونَ اَقْلَامَهُمْ اَيُّهُمْ يَكْفُلُ
مَرْيَمَ ۖ وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ اِذْ يَخْتَصِمُونَ ﴿٤٤﴾ اِذْ قَالَتِ الْمَلٰٓئِكَةُ
يَا مَرْيَمُ اِنَّ اللّٰهَ يُبَشِّرُكِ بِكَلِمَةٍ مِنْهُ ۙ اسْمُهُ الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ
مَرْيَمَ وَجِيهًا فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَمِنَ الْمُقَرَّبِينَ ۙ ﴿٤٥﴾ وَيُكَلِّمُ
النَّاسَ فِي الْمَهْدِ وَكَهْلًا وَمِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٤٦﴾ قَالَتْ رَبِّ اَنّٰى
يَكُونُ لِي وَلَدٌ وَلَمْ يَمْسَسْنِي بَشَرٌ ۜ قَالَ كَذٰلِكِ اللّٰهُ يَخْلُقُ مَا
يَشَٓاءُ ۜ اِذَا قَضٰٓى اَمْرًا فَاِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٤٧﴾ وَيُعَلِّمُهُ
الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرٰيةَ وَالْاِنْجِيلَ ۚ ﴿٤٨﴾ وَرَسُولًا اِلٰى بَنِي
اِسْرَٓائِيلَ اَنِّي قَدْ جِئْتُكُمْ بِاٰيَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ ۙ اَنِّٓي اَخْلُقُ لَكُمْ مِنَ
الطِّينِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ فَاَنْفُخُ فِيهِ فَيَكُونُ طَيْرًا بِاِذْنِ اللّٰهِ ۚ وَاُبْرِئُ
الْاَكْمَهَ وَالْاَبْرَصَ وَاُحْيِي الْمَوْتٰى بِاِذْنِ اللّٰهِ ۚ وَاُنَبِّئُكُمْ بِمَا

تَأْكُلُونَ وَمَا تَدَّخِرُونَ فِى بُيُوتِكُمْ اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَةً لَكُمْ
اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٤٩﴾ وَمُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَىَّ مِنَ التَّوْرٰيةِ
وَلِاُحِلَّ لَكُمْ بَعْضَ الَّذٖى حُرِّمَ عَلَيْكُمْ وَجِئْتُكُمْ بِاٰيَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ
فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَطٖيعُونِ ﴿٥٠﴾ اِنَّ اللّٰهَ رَبّٖى وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ هٰذَا
صِرَاطٌ مُسْتَقٖيمٌ ﴿٥١﴾

Meâli

42. Melekler: "Ey Meryem! Şüphesiz Allah seni seçti, seni temizledi ve alemlerin kadınlarına üstün kıldı." demişlerdi.

43. Ey Meryem! Rabbinin huzurunda dur, secde et ve rükû edenlerle birlikte rükû et.

44. *(Ey Muhammed)* Bütün bunlar sana vahyetmekte olduğumuz gayb *(bilinemezlik)* ile ilgili haberlerdir. Meryem'in sorumluluğunu kimin üzerine alacağına ilişkin kura maksadıyla kalemlerini attıkları sırada sen yanlarında değildin. Kaldı ki; onlar bu hususta aralarında çekişirlerken de sen yanlarında bulunmuyordun.

45. Hani melekler Meryem'e demişlerdi ki: "Ey Meryem! Şüphesiz Allah seni katından bir kelime ile müjdelemektedir. Onun adı Meryem oğlu İsa Mesih'tir. O hem dünyada ve hem ahirette şânı yüce ve *(Allah katında)* ona yakın kılınanlardandır.

46. Beşikte bir bebek iken ve yetişkinlik çağında iken de insanlarla konuşacak ve salihlerden olacaktır.

47. Meryem *(bunun üzerine)* dedi ki: "Rabbim! Bana bir beşer eli dokunmamış olduğu halde nasıl olur da benim bir oğlum olabilir?" Allah da şöyle buyurdu: "Evet işte böyledir. Allah dilediğini yaratır. Allah bir şeye hükmedince ona yalnızca, "ol" der, o şey de hemen oluverir."

48. "*(Allah)* ona kitabı, hikmeti *(eşyanın sırlarını)*, Tevrat ve İncil'i de öğretecek."

49. "O, İsrailoğullarına bir elçi olarak gönderildiğinden onlara diyecek ki: 'Doğrusu ben, size Rabbiniz tarafından bir mucize ile geldim. Şüphesiz ben, size çamurdan kuş şeklinde bir şey yapar, bunun ardından da ona üflerim. O da Allah'ın izniyle hemen canlanan bir kuş oluverir. Aynı zamanda anadan doğma kör olanları ve abras *(denilen tendeki alaca)* hastalığını da iyileştirir ve Allah'ın izniyle ölüleri de diriltirim. Bu arada size, yediklerinizi ve evlerinizde biriktirdiğiniz şeyleri de haber veririm. Eğer gerçekten inanan kimselerden iseniz bütün bunlarda sizin için kesin deliller ve vardır."

50. "Ve ben, benden önce gönderilen Tevrat'ı doğrulamak ve size haram kılınan bazı şeyleri helâl kılmak için gönderildim. Ben size Rabbinizden bir mucize getirdim. Öyleyse Allah'tan korkun ve *(bana)* itaat edin."

51. "Şüphesiz Allah benim de Rabbimdir, sizin de Rabbinizdir. O halde hemen Ona kulluk edin! İşte dosdoğru olan yol budur."

Tefsiri

٤٢- ﴿ وَاِذْ قَالَتِ الْمَلٰٓئِكَةُ يَا مَرْيَمُ اِنَّ اللّٰهَ اصْطَفٰيكِ وَطَهَّرَكِ وَاصْطَفٰيكِ عَلٰى نِسَٓاءِ الْعَالَمِينَ ﴾

42 - Melekler: "Ey Meryem! Şüphesiz Allah seni seçti, seni temizledi ve âlemlerin kadınlarına üstün kıldı" demişlerdi.

Ayetin başında yer alan, « وَاِذْ » kavli daha önce geçen, « اِذْ قَالَتِ امْرَاَةُ عِمْرَانَ » kavli üzerine atfedilmiştir. Ya da bu, « وَاذْكُرْ اِذْ » takdirindedir.

Rivayete göre melekler Hz. Meryem'le şifahi (sözlü) olarak konuşmuşlardır:

"Şüphesiz Allah önce seni annenden adak olarak kabul etmekle seni büyütüp yetiştirmekle ve seni çok üstün meziyet ve değerlere sahip kılmakla seçti. Seni kirletecek fiillerden de arındırıp tertemiz halde kıldı bir başka husus da seni dünya kadınlarının üzerinde bir değere ve üstünlüğe sahip kıldı. Çünkü babasız olarak sana İsa'yı bağışladı. Oysa böyle bir durum hiçbir dünya kadınına nasip olmuş bir şey değildir."

٤٣– ﴿ يَا مَرْيَمُ اقْنُتِي لِرَبِّكِ وَاسْجُدِي وَارْكَعِي مَعَ الرَّاكِعِينَ ﴾

43 – Ey Meryem! Rabbine ihlâs ve samimiyetle itaat et –taatini sürekli yap veya namazda kıyamını uzun tut–, **namaz kılarak secdeye kapan** –burada kunut ve secde ile emredilen şey namazdır, diye yorumlanmıştır. Çünkü kunut ve secde namazın asli unsurlarındandır. Daha sonra da Meryem'e şöyle denildi:– **ve rükû edenlerle** (cemaate katılarak namaz kılanlarla) **birlikte sen de** (namaz kıl ve) **rükûya var.**

Yani; senin de namazın namaz kılanlarla birlikte yani cemaatle olsun. Ya da kendini bizzat namaz kılanlar arasında hep gör, hep onların sayıları arasında yer al, başkalarının sayılarına katılma, demektir.

٤٤– ﴿ ذٰلِكَ مِنْ اَنْبَاۤءِ الْغَيْبِ نُوحِيهِ اِلَيْكَ وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ اِذْ يُلْقُونَ اَقْلَامَهُمْ اَيُّهُمْ يَكْفُلُ مَرْيَمَ وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ اِذْ يَخْتَصِمُونَ ﴾

44 – Bütün bunlar sana vahyetmekte olduğumuz gayb (bilinmezlik) **ile ilgili haberlerdir. Meryem'in sorumluluğunu kimin üzerine alacağına ilişkin kura maksadıyla kalemlerini attıkları sırada sen yanlarında değildin. Kaldı ki; onlar bu hususta aralarında çekişirlerken de sen yanlarında bulunmuyordun.**

« ذٰلِكَ » *"Bütün bunlar,"* Yani; daha önce geçen İmran'ın karısı Hz. Meryem'in annesi Hanne'nin, Hz. Zekeriya, Hz. Yahya ve Meryem'in *(Aleyhimü's-Selâm)* durumlarıyla ilgili hususlar, « مِنْ اَنْبَاۤءِ الْغَيْبِ نُوحِيهِ اِلَيْكَ » *"sana vahyetmekte olduğumuz gayb* (bilinemezlik) *ile ilgili haberlerdir."* Yani; bu anlatılanlar, senin daha önceleri bilmediğin, ancak vahiy yoluyla öğrenebildiğin ğayb ile alâkalı yani bilinemeyen gerçeklerle ilgili bilgilerdir.

« وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ اِذْ يُلْقُونَ اَقْلَامَهُمْ اَيُّهُمْ يَكْفُلُ مَرْيَمَ » *"Kimin Meryem'in sorumluluğunu alacağına ilişkin kura maksadıyla kalemlerini attıkları sırada sen yanlarında değildin."* Burada geçen kalemlerden kasıt, fal oklarıdır. Onlar bu okları, kura çekmek amacıyla nehre atarlardı. Ya da burada sözü edilen kalemlerden kasıt, kendisiyle Tevrat'ı yazmakta ol-

dukları kalemlerdir. Bu kalemleri mübarek saydıklarından teberruken kura atmak için bu kalemleri kullanmayı tercih ettiler, demek olabilir.

« اَيُّهُمْ يَكْفُلُ مَرْيَمَ » kavli, « يُلْقُونَ » kavlinin delâlet ettiği bir mahzufa taallûk etmektedir. Burada sanki şöyle denilmiştir:

« يُلْقُونَهَا يَنْظُرُونَ اَيُّهُمْ يَكْفُلُ مَرْيَمَ » *"Meryem'in sorumluluğunu hangisi üstleniyor diye «baktıkları halde» kalemlerini* (fal oklarını) *o nehre atıyorlardı."*

Veya o mahzuf « لِيَعْلَمُوا » ifadesidir. Bu durumda mana; « يُلْقُونَهَا لِيَعْلَمُوا اَيُّهُمْ يَكْفُلُ مَرْيَمَ » *"Meryem'in sorumluluğunu hangisinin üstleneceğini «bilmeleri için» kalemlerini* (fal oklarını) *o nehre atıyorlardı."* şeklinde olur.

Ya da o mahzuf « يَقُولُونَ » ifadesidir. Bu durumda ise mana şu şekildedir:

« يُلْقُونَهَا يَقُولُونَ اَيُّهُمْ يَكْفُلُ مَرْيَمَ » *"Onlardan hangisi Meryem'in sorumluluğunu üstlenecek «diyerek» kalemlerini* (fal oklarını) *o nehre atıyorlardı."*

« وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ اِذْ يَخْتَصِمُونَ » *"onlar bu hususta aralarında tartışırlarken de sen yanlarında değildin."* Yani; Meryem'in hali hakkında, onun sorumluluğunu üstlenmek hususunda birbirleriyle yarışırlarken sen orada bulunmuyordun.

٤٥— ﴿ اِذْ قَالَتِ الْمَلٰٓئِكَةُ يَا مَرْيَمُ اِنَّ اللّٰهَ يُبَشِّرُكِ بِكَلِمَةٍ مِنْهُ اسْمُهُ الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ وَجِيهًا فِى الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَمِنَ الْمُقَرَّبِينَ ﴾

45 – Hani melekler Meryem'e demişlerdi ki: "Ey Meryem! Şüphesiz Allah seni katından bir kelime ile müjdelemektedir. Onun adı Meryem oğlu İsa Mesih'tir. O hem dünyada ve hem ahirette (Allah katında) **ona yakın kılınanlardandır.**

« اذ قالت الملئكة » *"Hani melekler Meryem'e demişlerdi ki:"* Burada geçen, « اذ » kelimesi, « اذكر » manasınadır. « ان الله يبشرك بكلمة منه » *"Ey Meryem! Şüphesiz Allah seni katından bir kelime –İsa– ile müjdelemektedir."* Burada, « منه » cer mevziinde gelmiştir ve « بكلمة » kavlinin de sıfatıdır. «اسمه المسيح عيسى ابن مريم» *"Onun adı Meryem oğlu İsa Mesih'tir."*

Burada, « اسمه » mübtedadır. Kelimeye raci olan buradaki zamirin müzekker olarak gelmiş olması, Kelimenin müsemması olan şeyin -ki bu Hz. İsa'dır- müzekker olması sebebiyledir. Bunun haberi de, « المسيح » kelimesidir. Cümle bütünüyle, « بكلمة » kavlinin sıfatı olması hasebiyle cer mahallinde gelmiştir.

« مسيح » -*"mesih"* kelimesi tıpkı, «صدّيق » -*"sıddîk"* ve « فاروق » -*"faruk"* kelimeleri gibi üstünlük manası ifade eden lâkaplardandır. Bunun İbranice deki aslı, « مشيحا »'dir. Manası da mübarek, demektir. Tıpkı onun şu kavli gibi:

﴿ وَجَعَلَنِي مُبَارَكًا اَيْنَمَا كُنْتُ ﴾

"Her nerede olursan olayım Rabbim beni mübarek kıldı." [76]

Bir başka yoruma göre, Hz. İsa *(Aleyhi's-Selâm)*'nın "Mesih" diye adlandırılmış olması, hastalıklı olan birine dokunmuş ise mutlaka o iyileşmiştir, demektir. Bir diğer yoruma göre ise, Hz. İsa ***(Aleyhi's-Selâm)*** herhangi bir yeri, vatan edinmeyip hep gezip dolaşması nedeniyle "Mesih" denmiştir. *"İsa"* ismi, *"mesih"* kelimesinden bedeldir.

« ابن مريم » kavli mahzuf bir mübtedanın haberidir. Yani; *"O, Meryem'in oğludur."* demektir. Ancak bu ifadenin, "İsa" isminin sıfatı olması caiz olmaz. Çünkü çocuğun ismi sadece "İsa" olup, yoksa "Meryem oğlu İsa" demek değildir. Ancak ayette özellikle "Meryem oğlu İsa" diye vurgu-

[76] Meryem, 31.

lanmış olması, onun babasız dünyaya geldiğini bildirmek içindir. Dolayısıyla annesinden başkasına nisbet olunamaz.

« وَجِيهًا فِى الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَمِنَ الْمُقَرَّبِينَ » *"O hem dünyada* –peygamberlikle ve taatle– *ve hem ahirette* –yüksek bir makama ve şefaat etmeye hak kazanan– *ve* (Allah katında) –semaya çekilmekle– *ona yakın kılınanlardandır."* Yani; yakın kılındığı sabit olanlardandır.

٤٦– ﴿ وَيُكَلِّمُ النَّاسَ فِى الْمَهْدِ وَكَهْلًا وَمِنَ الصَّالِحِينَ ﴾.

46 – Beşikte bir bebek iken ve yetişkinlik çağında iken de insanlarla konuşacak ve salihlerden olacaktır.

Burada, « يُكَلِّمُ » kelimesi, « مُكَلِّمًا » manasına olup, konuşacak olan, demektir. « فِى الْمَهْدِ » kavli ise, « يُكَلِّمُ » kelimesinin zamirinden haldir. Yani; henüz beşikte bir bebek olduğu sabit iken de konuşacak olan, demektir.

« الْمَهْدِ » Bebeklerin dinlenmesi ve uyumaları için hazırlanan beşik ve benzeri şeylerdir. Burada mastar olarak zikredilmiş oldu. « وَكَهْلًا » kavli de bunun üzerine matuftur. Yani, *"O hem bebek iken ve hem olgunluk çağında iken insanlarla konuşacaktır."* demektir. Yani; o bu iki durumda da halkla konuşabilecektir. Çünkü; peygamberlerin konuşmaları bebeklik çağlarında olsun olgunluk dönemlerinde olsun, anlaşılamayacak veya yadırganacak bir hâl değildir. Çünkü; onlarda akıl her zaman yerinde ve sapasağlamdır, aklî melekelerinde bir sıkıntı sala söz konusu değildir. O hep peygamberlerin verdikleri haberleri ve bilgileri hayatının her çağında -ki buna bebeklik dahildir- verecektir.

٤٧– ﴿ قَالَتْ رَبِّ اَنّٰى يَكُونُ لِى وَلَدٌ وَلَمْ يَمْسَسْنِى بَشَرٌ ۜ قَالَ كَذٰلِكِ اللّٰهُ يَخْلُقُ مَا يَشَٓاءُ ۜ اِذَا قَضٰٓى اَمْرًا فَاِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴾

47 – Meryem bunun üzerine dedi ki: "Rabbim! Bana bir beşer eli dokunmamış olduğu halde nasıl olur da benim bir oğlum olabi-

lir?" Allah şöyle buyurdu: "Evet işte böyledir. Allah dilediğini yaratır. Allah bir şeye hükmedince ona yalnızca, "ol" der, o şey de hemen oluverir."

Yani; Allah bir şeyin olmasını takdir buyurunca, onu hiç ertelemeksizin derhal var eder. Fakat onu, *«ol»* kavliyle ya da emriyle ifade buyurur. Bu da, bir şeyi yaratıp var etmedeki sürati ve hızı haber vermektedir.

٤٨- ﴿ وَيُعَلِّمُهُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرٰيةَ وَالْاِنْجٖيلَ ﴾

48 - "(Allah) **ona kitabı, hikmeti** (eşyanın sırlarını), **Tevrat ve İncil'i de öğretecek."**

Kıraat imamlarından Nafi ve Asım, « يُعَلِّمُهُ » kelimesini burada görüldüğü gibi aynen okumuşlardır. Yani « ى » harfiyle, « يُعَلِّمُهُ » olarak okumuşlardır. Konumu itibariyle de, « وَجِيهًا » üzerine matuf olduğundan haldir. Ancak bu iki kıraat imamının dışındakiler ise, bu kelimeyi « ن » harfiyle, « نُعَلِّمُهُ » olarak ve mübteda olan bir söz yani bir yeni cümle kabul ederek okumuşlardır.

Ayette yer alan, « اَلْكِتَابَ » kavli de yazı yazmak, yani kitabet manasınadır. Çünkü; Hz. İsa *(Aleyhi's-Selâm)* kendi döneminin yazı yazan kişi olarak en güzel hat sahibi olan bir kimse idi. Bir diğer yoruma göre de bundan maksat, Allah'ın kitaplarıdır. « اَلْحِكْمَةَ » kavlinden murat ise, Helâl ve haram konularını açıklanması demektir. Ya da, ayette geçen, "kitaptan" kasıt, el ile yazı yazmasıdır, "hikmetten" kasıt ise dil ile yani güzel bir anlatımla anlatmak demektir.

٤٩- ﴿ وَرَسُولاً اِلٰى بَنٖى اِسْرَآئٖيلَ اَنّٖى قَدْ جِئْتُكُمْ بِاٰيَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ اَنّٖى اَخْلُقُ لَكُمْ مِنَ الطّٖينِ كَهَيْـَٔةِ الطَّيْرِ فَاَنْفُخُ فٖيهِ فَيَكُونُ طَيْرًا بِاِذْنِ اللّٰهِ وَاُبْرِئُ الْاَكْمَهَ وَالْاَبْرَصَ وَاُحْيِي الْمَوْتٰى بِاِذْنِ اللّٰهِ وَاُنَبِّئُكُمْ بِمَا تَاْكُلُونَ وَمَا تَدَّخِرُونَ فٖى بُيُوتِكُمْ اِنَّ فٖى ذٰلِكَ لَاٰيَةً لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنٖينَ ﴾

49 - **"O, İsrailoğullarına bir elçi olarak gönderildiğinden onlara diyecek ki: 'Doğrusu ben, size Rabbiniz tarafından bir mucize**

ile geldim. Şüphesiz ben, size çamurdan kuş şeklinde bir şey yapar, bunun ardından da ona üflerim. O da Allah'ın izniyle hemen canlanan bir kuş oluverir. Aynı zamanda anadan doğma kör olanları ve abras (denilen tendeki alaca) **hastalığını da iyileştirir ve Allah'ın izniyle ölüleri de diriltirim. Bu arada size, yediklerinizi ve evlerinizde biriktirdiğiniz şeyleri de haber veririm. Eğer gerçekten inanan kimselerden iseniz bütün bunlarda sizin için kesin delilller vardır."**

« وَرَسُولاً اِلَى بَنِى اِسْرَآئِيلَ » *"O, İsrailoğullarına bir elçi olarak gönderildiğinden onlara diyecek ki:"*

Ayetin başında yer alan, « وَرَسُولاً » kavli, *"Biz onu bir elçi, bir Rasûl kılacağız."* demektir. Ya da bu, hal konumundadır. Yani, *"O dünyada da ahirette de değerli, şerefli, saygın olmanın yanında, İsrailoğullarına gönderilen bir elçi olacak."* demektir.

« اَنِّى قَدْ جِئْتُكُمْ بِاٰيَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ » *"Doğrusu ben, size Rabbiniz tarafından bir mucize ile geldim."* Burada, « اَنِّى » kavli, « بِاَنِّى » demektir. Burada yukarıdaki manaya delâlet eden ve peygamberlik iddiamı doğrulayan bir gerçekle geldim yad bir gerçeği, bir mucizeyi size getirdim. « اَنِّى اَخْلُقُ لَكُمْ مِنَ الطِّينِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ » *"Şüphesiz ben, size çamurdan kuş şeklinde bir şey yapar,"* yani; ben sizin için kuş suretinde bir şey yapabilme gücüne sahibim, demektir.

Burada, « اَنِّى اَخْلُقُ لَكُمْ » kavli, « اَنِّى قَدْ جِئْتُكُمْ » kavlinden bedel olarak mansubdur. Ya da, « بِاٰيَةٍ » kavlinden bedel olarak mecrurdur. Veya mahzur bir mübtedanın haberi olarak merfudur. Bu mahzuf mübteda da « هِىَ » zamiridir. Yani, *"Onu sizin için ben yaparım."* demektir.

Kıraat imamlarından Nafi ise bunu yeni bir cümle olarak, « اِنِّى » diye okumuştur.

« فَاَنْفُخُ فِيهِ » *"Bunun ardından da ona üflerim."* « فِيهِ » kavlindeki zamir, « كَ » harfine racidir. Yani; *"O kuş şeklinde temsil edilen şeye üflerim."* « فَيَكُونُ طَيْرًا بِاِذْنِ اللّٰهِ » *"O da Allah'ın izniyle hemen canlanan bir kuş oluverir."* O da tıpkı diğer kuşlar gibi bir kuş olar. Haliyle bütün bunlar da Allah'ın izni ve emriyle olmaktadır.

Kıraat imamlarından Nafi, « طَيْرًا » kelimesini, « طَائِرًا » olarak okumuştur. Rivayete göre Hz. İsa *(Aleyhi's-Selâm)* yarasa kuşlu dışında bir başka kuş yaratmamıştır.

« وَأُبْرِئُ الْاَكْمَهَ وَالْاَبْرَصَ وَاُحْيِ الْمَوْتٰى بِاِذْنِ اللّٰهِ » *"Aynı zamanda anadan doğma kör olanları ve abraş denilen tendeki alaca hastalığını da iyileştirir ve Allah'ın izniyle ölüleri de diriltirim."* Ayette özellikle, *"Allah'ın izniyle"* ifadesinin tekrarlanmasının sebebi, Hz. İsa *(Aleyhi's-Selâm)*'ya ilâhlık isnadının vehmini önlemeye yöneliktir. Böyle bir inanç ve düşünceye kapılınması ihtimalini ortadan kaldırmak içindir.

Rivayete göre kavmi bakıp dururken Hz. İsa *(Aleyhi's-Selâm)*, Hz. Nûh *(Aleyhi's-Selâm)*'un oğlu Sam'ı diriltmiştir. Bunun üzerine orada bulunanlar şöyle demiştir:

"Bu apaçık bit büyüdür. Bize bundan başka bir ayet, bir mucize göster." Onların bu isteği üzerine Hz. İsa *(Aleyhi's-Selâm)* şöyle dedi:

"Ey filan kişi, sen şu yemeği yedin ve ey filan kimse, senin için de şu gizlenmiştir." Nitekim; işin bu noktasını şimdi ele alacağımız ayetin bu kısmı bize bildirmektedir.

« وَاُنَبِّئُكُمْ بِمَا تَاْكُلُونَ وَمَا تَدَّخِرُونَ فِي بُيُوتِكُمْ » *"Bu arada size yediklerinizi ve evlerinizde biriktirdiklerinizi şeyleri de haber veririm."*

Bu ayette yer alan her iki « مَا » harfi, « الَّذِى » manasınadır ya da mastariyedir.

« اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَةً لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ » *"Eğer gerçekten inanan kimselerden iseniz bütün bunlarda* –bu anlatılan şeylerde– *sizin için kesin deliller ve mucizeler vardır."*

٥٠ – ﴿ وَمُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ التَّوْرٰيةِ وَلِاُحِلَّ لَكُمْ بَعْضَ الَّذِى حُرِّمَ عَلَيْكُمْ وَجِئْتُكُمْ بِاٰيَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَطِيعُونِ ﴾

50 – "Ve ben, benden önce gönderilen Tevrat'ı doğrulamak ve size haram kılınan bazı şeyleri helâl kılmak için gönderildim. Ben

size Rabbinizden bir mucize getirdim. Öyleyse Allah'tan korkun ve (bana) itaat edin."

Ben size bir mucize ile gönderildiğim gibi « وَمُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَىَّ مِنَ التَّوْرٰيةِ » *"Ve ben, benden önce gönderilen Tevrat'ı doğrulayan olarak"* da gönderildim. Ve « وَلِاُحِلَّ لَكُمْ بَعْضَ الَّذٖى حُرِّمَ عَلَيْكُمْ » *"size haram kılınan bazı şeyleri helâl kılmak için gönderildim."* Yine burası da, *"Size Rabbinizden bir ayet* (mucize) *ile gönderildim."* kısmının bir cevabıdır. Yani, "Ben Rabbiniz tarafından bir mucize ile gönderildim, Allah'ın size Hz. Musa *(Aleyhi's-Selâm)*'nın şeriatında haram kıldıklarını helâl kılmak için gönderildim." Çünkü; Hz. Musa *(Aleyhi's-Selâm)*'nın şeriatında iç yağı haram kılındığı gibi, deve eti, balık ve tırnaklı olan her hayvan haram kılınmıştı. İşte Hz. İsa *(Aleyhi's-Selâm)*, onlara bu sayılanların bir kısmını Allah'ın emri ve izni gereği helâl kılmıştır.

« وَجِئْتُكُمْ بِاٰيَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ » *"Ben size Rabbinizden bir mucize getirdim."* Bu cümlenin tekrarı te'kit içindir. « فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَطٖيعُونِ » *"Öyleyse Allah'tan* –ve beni yalanlamaktan, bana karşı gelmekten– *korkun ve* (bana) –emirlerime– *itaat edin."*

٥١— ﴿ اِنَّ اللّٰهَ رَبّٖى وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ هٰذَا صِرَاطٌ مُسْتَقٖيمٌ ﴾

51 – "Şüphesiz Allah benim de Rabbimdir, sizin de Rabbinizdir. O halde hemen Ona kulluk edin! İşte dosdoğru olan yol budur."

« اِنَّ اللّٰهَ رَبّٖى وَرَبُّكُمْ » *"Şüphesiz Allah benim de Rabbimdir, sizin de Rabbinizdir."* Bu ifade ile Hz. İsa *(Aleyhi's-Selâm)* kul olduğunu kabullenip ikrar ettiği gibi, kendisinden rububiyyeti (rab olmayı) nefyediyor. Oysa Hristiyanlar, Hz. İsa *(Aleyhi's-Selâm)*'nın ulûhiyetine, Allah'ın oğlu olduğuna inanırlar.

« فَاعْبُدُوهُ » *"O halde hemen O'na kulluk edin."* Bana değil. « هٰذَا صِرَاطٌ مُسْتَقٖيمٌ » *"İşte dosdoğru olan yol budur."* Çünkü bu yol, sahibini ebedi olan nimetlerin olduğu yere ulaştırır.

52. — 58. ÂYETLER

فَلَمَّآ اَحَسَّ عِيسٰى مِنْهُمُ الْكُفْرَ قَالَ مَنْ اَنْصَارٖىٓ اِلَى اللّٰهِ ط
قَالَ الْحَوَارِيُّونَ نَحْنُ اَنْصَارُ اللّٰهِ ج اٰمَنَّا بِاللّٰهِ ج وَاشْهَدْ بِاَنَّا
مُسْلِمُونَ ﴿٥٢﴾ رَبَّنَآ اٰمَنَّا بِمَآ اَنْزَلْتَ وَاتَّبَعْنَا الرَّسُولَ فَاكْتُبْنَا
مَعَ الشَّاهِدٖينَ ﴿٥٣﴾ وَمَكَرُوا وَمَكَرَ اللّٰهُ ط وَاللّٰهُ خَيْرُ الْمَاكِرٖينَ ع
﴿٥٤﴾ اِذْ قَالَ اللّٰهُ يَا عٖيسٰٓى اِنّٖى مُتَوَفّٖيكَ وَرَافِعُكَ اِلَىَّ وَمُطَهِّرُكَ
مِنَ الَّذٖينَ كَفَرُوا وَجَاعِلُ الَّذٖينَ اتَّبَعُوكَ فَوْقَ الَّذٖينَ كَفَرُوٓا اِلٰى
يَوْمِ الْقِيَامَةِ ج ثُمَّ اِلَىَّ مَرْجِعُكُمْ فَاَحْكُمُ بَيْنَكُمْ فٖيمَا كُنْتُمْ فٖيهِ
تَخْتَلِفُونَ ﴿٥٥﴾ فَاَمَّا الَّذٖينَ كَفَرُوا فَاُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا شَدٖيدًا فِى
الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ ز وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرٖينَ ﴿٥٦﴾ وَاَمَّا الَّذٖينَ اٰمَنُوا
وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَيُوَفّٖيهِمْ اُجُورَهُمْ ط وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمٖينَ
﴿٥٧﴾ ذٰلِكَ نَتْلُوهُ عَلَيْكَ مِنَ الْاٰيَاتِ وَالذِّكْرِ الْحَكٖيمِ ﴿٥٨﴾

Meâli

52. İsa, onların inkârlarında ısrar ettiklerini sezince, "Allah yolunda benim yardımcılarım kimlerdir?" dedi. Havariler, "Allah'ın dininin yardımcıları bizleriz, biz Allah'a iman ettik. Bizim Müslüman olduğumuza şahit ol." dediler.

53. "Ey Rabbimiz! İndirdiğine *(kitaba)* inandık. Peygamberine de uyduk. Bizi, şahitlerle birlikte yaz."

54. *(Yahudiler,)* Tuzak kurdular. Ama Allah, onların tuzaklarını boşa çıkardı. Çünkü Allah, tuzak kuranları en iyi biçimde cezalandırır.

55. Allah şöyle buyurmuştu: "Ey İsa! Ben seni vefat ettireceğim. Seni katıma yükselteceğim. Seni kâfirlerden temize çıkaracağım. Sana iman edip tâbi olanları da kıyamet gününe kadar inkârcıların üstünde tutacağım. Sonra hepinizin dönüşü banadır. İşte o zaman aranızda anlaşmazlığa düştüğünüz her konu hakkında hükmü ben vereceğim."

56. "İnkâr edenlere gelince, onları hem dünyada ve hem ahirette şiddetli bir azaba çarptıracağım. Onların yardımcıları da olmayacaktır."

57. İman edip salih ameller işleyenlere gelince, Allah onların amellerinin karşılığını tastamam olarak verecektir. Allah zalimleri sevmez.

58. *(Ey Rasûlüm!)* Bunları sana ayetlerden ve hikmet dolu Kur'an'dan anlatıyoruz.

Tefsiri

٥٢— ﴿ فَلَمَّا اَحَسَّ عِيسٰى مِنْهُمُ الْكُفْرَ قَالَ مَنْ اَنْصَارٖى اِلَى اللّٰهِ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ نَحْنُ اَنْصَارُ اللّٰهِ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَاشْهَدْ بِاَنَّا مُسْلِمُونَ ﴾

52 – İsa, onların inkârlarında ısrar ettiklerini sezince, "Allah yolunda benim yardımcılarım kimlerdir?" dedi. Havariler, "Allah'ın dininin yardımcıları bizleriz, biz Allah'a iman ettik. Bizim Müslüman olduğumuza şahit ol." dediler.

« فَلَمَّا اَحَسَّ عِيسٰى مِنْهُمُ الْكُفْرَ » *"İsa onların inkârlarında ısrar ettiklerini sezince,"* Yahudilerin gerçek anlamda inkârcı olduklarını ve bunda hiçbir kuşkuya yer olmadığını, tıpkı duyu organlarıyla kesin olarak bilinen gerçekler gibi kesin olarak öğrenince, « قَالَ مَنْ اَنْصَارٖى اِلَى اللّٰهِ » *"«Allah yolunda kimler bana yardımcı olacak?» dedi."*

Kıraat imamlarından Nafi ve Ebu Cafer, « اَنْصَارٖى » kelimesinin sonundaki « ى » harfini üstünlü olarak, « اَنْصَارِيَ » şeklinde okumuşlardır. Bu kelime, « نَاصِر » kelimesini çoğuludur, tıpkı « اَصْحَاب » kelimesinin,

« صَاحِب » kelimesinin çoğulu olduğu gibi veya « اَشْرَاف » kelimesi nasıl ki « شَرِيف » kelimesinin çoğulu ise bu da « نَصِير » kelimesinin çoğuludur. « اِلَى اللّٰهِ » kavli bir mahzufa müteallıktir ve kelimenin sonunda yer alan, « ى » harfinden haldir. Yani, *"Benimle Allah'ın dinine yardım konusunda kim Allah'a gidecek ve kim ona sığınacak?"* demektir.

« قَالَ الْحَوَارِيُّونَ نَحْنُ اَنْصَارُ اللّٰهِ » *"Havarileri, «Allah'ın dininin yardımcıları bizleriz,"* Bir kimsenin havarisi denince, ona candan ve sadakatle bağlı olan öz arkadaşları, candaşları demektir. « اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَاشْهَدْ بِاَنَّا مُسْلِمُونَ » *"biz Allah'a iman ettik."* –Ey İsa– *"bizim İslâm'ı kabul ettiğimize şahit ol.» dediler."* Havariler, Müslüman olduklarına ilişkin olarak ve imanlarını pekiştirmek maksadıyla Hz. İsa'nın kendilerine şahitlik etmesini istediler. Çünkü; peygamberler yarın kıyamet gününde kavimlerinin durumlarına göre ya onların lehlerinde veya aleyhlerinde şahitlik yapacaklardır. Buradan da *İslâm* ile *imanın* aynı olduklarını anlıyoruz. Çünkü bu, bunun için bir delildir.

٥٣— ﴿ رَبَّنَا اٰمَنَّا بِمَا اَنْزَلْتَ وَاتَّبَعْنَا الرَّسُولَ فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ ﴾

53 – "Ey Rabbimiz! İndirdiğine (kitaba) **inandık. Peygamberine de uyduk. Bizi, şahitlerle birlikte yaz."**

Kıyamet gününde ümmetlerine şahitlik yapacak olan peygamberlerle beraber yaz ya da senin vahdaniyetine şahitlikte bulunacak olanlarla beraber yaz veya Ümmet-i Muhammed'le beraber yaz. Çünkü onlar halkın üzerinde yarın şahitlikte bulunacaklardır.

٥٤— ﴿ وَمَكَرُوا وَمَكَرَ اللّٰهُ وَاللّٰهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ ﴾

54 – (Yahudiler,) **Tuzak kurdular. Ama Allah, onların tuzaklarını boşa çıkardı. Çünkü Allah, tuzak kuranları en iyi biçimde cezalandırır."**

« وَمَكَرُوا » Hz. İsa *(Aleyhi's-Selâm)*'yı öldürmek veya çarmıha germek istemeleri sırasında, Hz. İsa *(Aleyhi's-Selâm)*, kâfir Yahudilerin ya da İsrail-

oğullarının kesin küfürlerini ve kendisini öldürmek istediklerini sezdiği kimseler tuzak kurdular, komplolara giriştiler.

« وَمَكَرَ اللّٰهُ » Ancak Allah onların tuzaklarını kendi başlarına geçirdi. Çünkü Hz. İsa *(Aleyhi's-Selâm)*'yı semaya yani göğe çekti. Dolayısıyla Hz. İsa *(Aleyhi's-Selâm)*'yı öldürmek isteyeni, ona benzeterek, o böylece öldürülerek kendisinin kurduğu tuzağa kendisi yakalandı. Allah'a tuzak kurmak gibi bir durum izafe olunamaz. Ancak bu, Allah'ın onları cezalandırması manasında kullanılır. Çünkü; böyle bir ifadenin kullanılması halk nezdinde pek kabul görmez ve hoş karşılanmaz. Nitekim; aldatmak ve alay etmek gibi ifadeler için de Allah hakkında söylenmez, zira yine bunlar da halk açısından nahoş olarak karşılanan ifadelerdir. Yani, *"Allah tuzak kurdu, Allah aldattı, Allah alay etti."* türünden ifadeler genelde, *"Allah cezalandırdı"* olarak anlamlandırılırlar. Nitekim, *"Şerhu'l-Te'vilât"* adlı eserde de böyle yazar.

« وَاللّٰهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ » Cezalandıranların en güçlüsü Allah'tır. Cezalandırılan kimsenin hiç de bilemeyeceği ve farkına varamayacağı yerden cezalandırmaya, tokadı indirmeye güçlü olanların en kadir olanıdır.

٥٥— ﴿ اِذْ قَالَ اللّٰهُ يَا عِيسٰۤى اِنّ۪ي مُتَوَفّ۪يكَ وَرَافِعُكَ اِلَيَّ وَمُطَهِّرُكَ مِنَ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا وَجَاعِلُ الَّذ۪ينَ اتَّبَعُوكَ فَوْقَ الَّذ۪ينَ كَفَرُوۤا اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِۚ ثُمَّ اِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَاَحْكُمُ بَيْنَكُمْ ف۪يمَا كُنْتُمْ ف۪يهِ تَخْتَلِفُونَ ﴾

55 – Allah şöyle buyurmuştu: "Ey İsa! Ben seni dünyada vefat ettireceğim. Seni katıma yükselteceğim. Seni kâfirlerden temize çıkaracağım. Sana iman edip tâbi olanları da kıyamet gününe kadar inkârcıların üstünde tutacağım. Sonra hepinizin dönüşü banadır. İşte o zaman aranızda anlaşmazlığa düştüğünüz her konu hakkında hükmü ben vereceğim."

« اِذْ قَالَ اللّٰهُ يَا عِيسٰۤى اِنّ۪ي مُتَوَفّ۪يكَ » *"Hani Allah şöyle buyurmuştu: «Ey İsa! Ben, seni vefat ettireceğim."*

Ayetin baş tarafı olan, « اِذْ قَالَ اللّٰهُ » kavli, « مَكَرَ اللّٰهُ » kavlinin zarfıdır. « مُتَوَفِّيكَ » kavli de, "seni eceline erdireceğim, ecelini tamamlatacağım" demektir. Manası ise şöyledir: *"Kâfirlerin seni öldürmelerinden seni koruyacağım. Senin ölümün onların elinden olmayacak ve seni normal ecelinle ölüme götüreceğim, öldüreceğim."*

« وَرَافِعُكَ اِلَيَّ » *"Seni katıma yükselteceğim."* Yani; kendi semâma ve meleklerin bulunduğu, karargâh kurdukları yere alıp yükselteceğim. « وَمُطَهِّرُكَ مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا » *"Seni kâfirler* (tuzakların)*dan kurtarıp arındıracağım."* Onların kötü komşuluklarından, yakınlarında bulunmaktan ve iğrenç, kötü sohbet ve konuşmalarından arındırıp temizleyecek ve kurtaracağım.

Bir yoruma göre, « مُتَوَفِّيكَ » demek, Seni yerden alacağım kabzedeğim, demektir. Yani; herhangi bir şeyi eksiksiz olarak yerine getirildiğinde bu kelime kullanılır. Örneğin; « تَوَفَّيْتُ مَالِي عَلَى فُلَانٍ » denir ki, *"Filanın üzerindeki malımı tümüyle aldım."*, demektir. Ya da bunun manası şöyledir: "Ben seni şimdilik katıma yükseltiyorum. Ancak sen semadan (gökten) indikten sonra zamanın gelince, ömrün sona erince seni öldüreceğim." Çünkü; aralarında yer alan « وَ » harfi yani « مُتَوَفِّيكَ وَرَافِعُكَ » kelimeleri arasındaki « وَ » harfi, tertibi gerektirmez, bir sırayı izlemez. Nitekim; Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"İsa ümmetim üzerine bir halife olarak inecek (gelecek)*, haçı parçalayacak, domuzları öldürecek ve yeryüzünde kırk yıl kadar kalacak, evlenecek, çocukları olacak ve daha sonra da ölecektir. Doğrusu başında ben, sonlarında da İsa bulunacak olan bir ümmet nasıl olabilir ki* (hiç helâk olur mu)*? Kaldı ki; Ehl-i Beytimden olacak olan Mehdi de onların ortasında yer alacak."* [77]

Ya da bunun yorumu şöyledir: "Seni uyutacağım ve sen uyuyorken seni katıma yükselteceğim ki; herhangi bir korku ve endişeye kapılmayasın. Bir de uyanınca kendini göğe yükselmiş ve mukarreblerle (bana yakın olanlarla) birliktesin."

---

[77] Bk. İbn Cerir, 3/291. el-Dürrü'l-Mensur, 2/225.

« وَجَاعِلُ الَّذِينَ اتَّبَعُوكَ فَوْقَ الَّذِينَ كَفَرُوا اِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ » *"Sana iman edip tabi olanları* –Müslümanları– *da kıyamet gününe kadar* –reddeden– *inkârcıların üstünde tutacağım."* Çünkü; Hz. İsa *(Aleyhi's-Selâm)*'ya tabi olanlar, uyanlar, her ne kadar şeriatleri farklı olsa da, temelde İslâm'ın özüne uyanlardır. Ancak onu yalanlayanlar değil, Yahudi ve Hristiyanlardan olup da onun aleyhinde yalan uyduranlar üstün tutulacak değillerdir. Müslümanların ya da o dönemde Hz. İsa *(Aleyhi's-Selâm)*'ya uyanların onlara üstün gelmeleri kimi zaman hüccet, delil ya da kanıtlarla olacaktır, çoğu zaman da hem hüccet yani delil ve kanıtlarla hem de kılıç [78] üstünlüğü ile galebe çalacaklardır.

« ثُمَّ اِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَاَحْكُمُ بَيْنَكُمْ فِيمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ » *"Sonra hepinizin* –ahirette– *dönüşü banadır. İşte o zaman aranızda anlaşmazlığa düştüğünüz her konu hakkında hükmü ben vereceğim."*

٥٦– ﴿ فَاَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَاُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا فِى الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ ﴾

56 – "İnkâr edenlere gelince, onları hem dünyada ve hem ahirette şiddetli bir azaba çarptıracağım. Onların yardımcıları da olmayacaktır."

٥٧– ﴿ وَاَمَّا الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَيُوَفِّيهِمْ اُجُورَهُمْ وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ ﴾

57 – İman edip salih ameller işleyenlere gelince, Allah onların amellerinin karşılığını tastamam olarak verecektir. Allah zalimleri sevmez.

İşte bu iki ayet nihayetinde hükmü ortaya koymaktadır, sonucu açıklamaktadır. « فَيُوَفِّيهِمْ » kıraati Hafs'a aittir.

---

78 Yani silâh ve teknoloji üstünlüğü ile. (Müterc.)

٥٨- ﴿ ذٰلِكَ نَتْلُوهُ عَلَيْكَ مِنَ الْاٰيَاتِ وَالذِّكْرِ الْحَكِيمِ ﴾

58 – (Ey Rasûlüm!) **Bunları sana ayetlerden ve hikmet dolu Kur'an'dan anlatıyoruz.**

Burada, « ذٰلِكَ » ile Hz. İsa *(Aleyhi's-Selâm)* ile alâkalı ve daha başka konularla ilgili geçen olaylara işaret etmektedir. Bu, aynı zamanda mübtedadır. « نَتْلُوهُ عَلَيْكَ » kavli de bunun haberidir. « مِنَ الْاٰيَاتِ » haberden sonra bir ikinci haberdir. Ya da mahzuf bir mübtedanın haberidir. « الذِّكْرِ الْحَكِيمِ » kavli de, Kur'an demektir. Yani; muhkem, sağlam haberler getiren anlamındadır. Ya da birçok hikmetleri taşıması bakımından sanki hep hikmetle konuşur, anlamındadır.

59. — 64. ÂYETLER

اِنَّ مَثَلَ عِيسٰى عِنْدَ اللّٰهِ كَمَثَلِ اٰدَمَ ط خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ
لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٥٩﴾ اَلْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُنْ مِنَ الْمُمْتَرِينَ ﴿٦٠﴾
فَمَنْ حَٓاجَّكَ فِيهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَٓاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ فَقُلْ تَعَالَوْا
نَدْعُ اَبْنَٓاءَنَا وَاَبْنَٓاءَكُمْ وَنِسَٓاءَنَا وَنِسَٓاءَكُمْ وَاَنْفُسَنَا
وَاَنْفُسَكُمْ ثُمَّ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَلْ لَعْنَتَ اللّٰهِ عَلَى الْكَاذِبِينَ ﴿٦١﴾ اِنَّ
هٰذَا لَهُوَ الْقَصَصُ الْحَقُّ ج وَمَا مِنْ اِلٰهٍ اِلَّا اللّٰهُ ط وَاِنَّ اللّٰهَ لَهُوَ
الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٦٢﴾ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌ بِالْمُفْسِدِينَ ع ﴿٦٣﴾
قُلْ يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا اِلٰى كَلِمَةٍ سَوَٓاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ اَلَّا
نَعْبُدَ اِلَّا اللّٰهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْـًٔا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا
اَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللّٰهِ ط فَاِنْ تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِاَنَّا
مُسْلِمُونَ ﴿٦٤﴾

Meâli

59. İsa'nın durumu Allah katında tıpkı Adem'in durumu gibidir. Onu topraktan yarattı ve ona, "Ol!" dedi, o da hemen oluverdi.

60. *(Ey Peygamber!)* Rabbinden sana gelen vahiy haktır. Sakın şüpheye kapılanlardan olma!

61. Sana gelen bu gerçek bilgilerden sonra kim seninle tartışmaya girerse *(onlara)* de ki: "Gelin! Çocuklarımızı ve çocuklarınızı, kadınlarımızı ve kadınlarınızı çağıralım ve sonra topluca dua ederek, kimler yalan söylüyorsa, Allah'tan o yalancıları helâk etmesini dileyelim.

62. İşte bu anlatılanlar gerçek kıssalardır. Allah'tan başka da kendisine kulluk edilecek bir başka ilâh da yoktur. Şüphesiz Allah Azizdir, Hakimdir.

63. Eğer yüz çevirirlerse, muhakkak Allah, fesat çıkaranları en iyi bilendir.

64. *(Ey Rasûlüm!)* de ki: "Ey Kitap ehli! Gelin bize ve size vahiy yoluyla indirilen aramızda ortak bir söze gelin. Allah'tan başkasına kulluk etmeyelim ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmayalım, Allah'ı bırakıp da kimimiz kimimizi rabler edinmeyelim." Eğer yüz çevirirlerse, bu takdirde, "Şahit olun ki; bizler Allah'ın hükümlerine boyun eğmiş olan Müslümanlarız." deyin.

Tefsiri

Şimdi tefsirini yapacağımız bu ayet Necran'dan gelen Hristiyan heyetiyle alâkalıdır. Çünkü bu heyet, Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'e:

"Sen hiç babası olmadan bir çocuğun dünyaya geldiğini gördün mü?" diye bir soru yöneltmişlerdi. Bunun üzerine şu ayet bu konuyla alâkalı olarak nazil olmuştur.

٥٩– ﴿ انَّ مَثَلَ عِيسٰى عِنْدَ اللّٰهِ كَمَثَلِ اٰدَمَ ۜ خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴾

59 – İsa'nın durumu Allah katında tıpkı Adem'in durumu gibidir. Onu topraktan yarattı ve ona, "Ol!" dedi, o da hemen oluverdi.

« انَّ مَثَلَ عِيسٰى عِنْدَ اللّٰهِ كَمَثَلِ اٰدَمَ ۜ خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ » *"İsa'nın durumu, Allah katında tıpkı Adem'in durumu gibidir. Onu topraktan yarattı."*

Yani; Hz. İsa *(Aleyhi's-Selâm)*'nın durumu ve onun garipsenen veya yadırganan hali tıpkı Hz. Adem *(Aleyhi's-Selâm)*'in durumu gibidir. *"Çünkü; Allah onu da topraktan yarattı."* Ona çamurdan bir ceset ya da beden takdir buyurdu. Aslında Hz. Adem *(Aleyhi's-Selâm)* ile alâkalı olarak araya giren bu cümle açıklama ve tefsir mahiyetinde bir cümledir. Çünkü; Hz. İsa *(Aleyhi's-Selâm)*'nın da yaratılışı onunkisine benzemektedir. O halde esas itibariyle bu, üzerinde tartışılması gereken bir husus olmamalıdır. Yani; Allah, İsa *(Aleyhi's-Selâm)*'yı babasız yaratmış olduğu gibi Adem *(Aleyhi's-Selâm)*'i de topraktan yaratmış ve ortada ne bir baba ve ne de bir anne var. O halde Hz. İsa *(Aleyhi's-Selâm)*'nın yaratılışında şaşılacak ne var ki? Eğer Hz. İsa *(Aleyhi's-Selâm)*'nın babasız olarak yaratılması hali yadırganacak bir durum ise, o halde anne ve babası olmadan Adem *(Aleyhi's-Selâm)*'in yaratılması olayı ondan daha da yadırganacak bir durum olmaz mı? Babasız olarak dünyaya gelen Hz. İsa *(Aleyhi's-Selâm)*'ya göre Hz. Adem *(Aleyhi's-Selâm)*'in anne ve baba olmadan yaratılması harikulade bir şey değil midir, olağan dışı bir durum ve normal doğum ölçüsü ele alındığında bu, daha da garipsenemez mi?

Burada garip olan bir olay ondan çok daha garip olan bir diğer olaya benzetilerek durum ortaya konuyor ki, böylece hasım olan taraf artık konuşamaz ve tartışamaz bir duruma gelmiş olsun. Dolayısıyla sağlıklı bir şeklide düşünebilen bir kimse, kendisince yadırgadığı bir olayın çok daha ötesinde yadırganan bir olay ile karşılaştığında, bundan böyle dili tutulur ve konuşamaz olur. Eğer inada sapmayacaksa gerçeği teslim eder ve kabullenir.

Bir ilim adamından gelen rivayete göre, kendisi Rumların (Bizanslıların) eline esir düşer. Bu arada, onlara:

— *Neden sizler İsa'ya tapıyorsunuz,* diye sorar. Onların cevabı:

— *Çünkü, o babasız olarak dünyaya gelmiştir*, olur. Bu defa o alim kişi, onlara şöyle bir karşılık verir:

— *Öyleyse tapınılmaya Adem, ondan daha lâyıktır; çünkü onun ne annesi ve ne de babası vardır.* Onlar:

— *İsa ölüleri diriltir*, derler. Bu defa o alim kişi:

— *Burada da tapınılmaya daha lâyık olan kişi bu takdirde sekiz bin kişiyi dirilten Hizkil (Aleyhi's-Selâm) olmalıdır. Çünkü İsa peygamber sadece dört kişi diriltmiştir.* Bu defa onlar tekrar:

— *O anadan doğma körleri ve alaca ten hastalığını tedavi edip iyileştirir*, derler. Alim zat da:

— *O halde Circis (Aleyhi's-Selâm) ondan daha çok tapınılmaya lâyık olmalıdır. Çünkü önce pişirilir ve sonra da yakılırdı, fakat sonra dipdiri olarak kalkardı, kendisine bir şey olmazdı*, diye onlara cevap verdi.

« ثُمَّ قَالَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ » *"Ve ona, «ol!» dedi, o da hemen oluverdi."* Yani; Allah onu bir beşer olarak var etti. O da hemen bir beşer olarak var oldu.

« فَيَكُونُ » burada, « فَكَانَ » demektir. Yani, « كُنْ فَكَانَ » denmeliydi. Ancak burası yeri olmadığından detaya inmek istemiyoruz. Bu da mazi olan yani dili geçmişin hal hikayesidir veya mazi halin hikayesidir. « ثُمَّ » ise haberin haber üzerine tertibi içindir, yoksa kendisinden haber verilenin tertibi için değildir.

٦٠– ﴿ اَلْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُنْ مِنَ الْمُمْتَرِينَ ﴾

60 – (Ey Peygamber!) **Rabbinden sana gelen vahiy haktır. Sakın** –ey duyup işiten– **şüpheye kapılanlardan olma!**

Buradaki hitabın Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'e olması ihtimali de vardır. Bu takdirde bu, daha çok sebat etme noktasında bir heyecana getirmektir. Çünkü; Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*. masumdur, bu bakımdan da şüpheye düşmekten beridir, uzaktır. « اَلْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ » kavli mahzuf mübtedanın haberidir. Yani, *"O haktır, gerçektir"* demektir.

٦١– ﴿ فَمَنْ حَاجَّكَ فِيهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ فَقُلْ تَعَالَوْا نَدْعُ اَبْنَاءَنَا وَاَبْنَاءَكُمْ وَنِسَاءَنَا وَنِسَاءَكُمْ وَاَنْفُسَنَا وَاَنْفُسَكُمْ ثُمَّ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَلْ لَعْنَةَ اللّٰهِ عَلَى الْكَاذِبِينَ ﴾

61 – Sana gelen bu gerçek bilgilerden sonra kim seninle tartışmaya girerse onlara de ki: "Gelin! Çocuklarımızı ve çocuklarınızı, kadınlarımızı ve kadınlarınızı çağıralım ve sonra topluca dua ederek, kimler yalan söylüyorsa, Allah'tan o yalancıları helâk etmesini dileyelim.

« فَمَنْ حَاجَّكَ فِيهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ فَقُلْ » *"Sana gelen tüm bu gerçek bilgilerden sonra* –Hristiyanlardan– *kim seninle* –İsa hakkında– *tartışmaya girerse onlara de ki:"* Kesin bilgi anlamına gelen beyyinelerden, delillerden sonra... « مَا » burada « الَّذِى » anlamındadır.

« تَعَالَوْا » *"Gelin!"* Burada gelin, demekten murat, gayretle ve kendi reyiyle karar vererek gelmek manasınadır. Yoksa zaten kendileri hep oradalar. Bu, *"gelin birlikte bir şey yapalım ve karar verelim ki, sonucuna da katlanalım."* anlamında bir eyleme veya fiile çağrıdır. Bu tıpkı, *"Gelin şu mesele konusunda düşünelim."* demek gibi bir ifadedir.

« نَدْعُ اَبْنَاءَنَا وَاَبْنَاءَكُمْ وَنِسَاءَنَا وَنِسَاءَكُمْ وَاَنْفُسَنَا وَاَنْفُسَكُمْ » *"Bizler ve sizler hepimiz kendimizi ortaya koymak suretiyle biz kendi çocuklarımızı, siz de kendi çocuklarınızı, biz kadınlarımızı siz de kadınlarınızı çağıralım."* Bizden ve sizden hepimiz bizzat kendimizi ortaya koymak suretiyle çocuklarımızı ve kadınlarımızı da çağıralım, hep birlikte lânetleşelim.

« ثُمَّ نَبْتَهِلْ » *"ve sonra topluca lânetlenmek için dua ederek,"* Burada, « نَبْتَهِلْ » kelimesi, « نَتَبَاهَلْ » demektir. « اَلْبَهْلَةُ » veya « اَلْبُهْلَةُ » lânet manasındadır, lânet etmek, lânetlemek demektir. Örneğin; « بَهَلَهُ اللّٰهُ » demek, *"Allah ona lânet etsin, Allah onu rahmetinden ırak eylesin, uzaklaştırsın."* demektir. İşte *"ibtihal"*'in asıl manası budur. Daha sonra bu kelime zorda kalınan her durum için dua ya da beddua manasında kullanılır oldu. Yani; karşılıklı bir lânetleşme söz konusu olmasa da artık her sıkışık anlarda başvurulan dua olarak ele alındı.

Rivayete göre Rasûlullah (*Sallallâhu Aleyhi ve Sellem*) onları bu manada mübaheleye, lânetleşmeye çağırdığında, dediler ki:

— *Bu konuda biraz bekleyip düşünelim ve bir karara varalım.* Nihayet; içlerinde *Akib* dedikleri ve sözcüleri konumunda bulunan *Abdulmesih* adındaki kişi adamlarına karşı söze şöyle başladı ve:

— *Ey Hristiyan topluluğu! Allah'a yemin ederim ki; siz de Muhammed'in gerçekten gönderilen bir elçi* (peygamber) *olduğunu görüp anladınız. Herhangi bir kavim bir peygamberle lânetleşmemiş olsun ki, mutlaka onların yaşlıları ortadan yok olmuş ve geriden de küçükleri artık yetişip gelmemiştir. Eğer siz böyle bir şey yapacak olursanız kesin olarak helâk olup gidersiniz. Eğer yapmazsanız, dininize sarılın kalın, başka da bir şey yapmayın. Gidin bu adamla* (Muhammed *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* ile) *vedalaşın ve ülkenize dönün*, diye konuştu.

Nihayet ertesi sabah Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'a gittiler. Bu sırada Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* torunu Hüseyin *(Radıyallahu Anh)*'i kucağına almış, Hasan *(Radıyallahu Anh)*'ın da eline yapışmış, arkasından kızı Hz. Fatıma *(Radıyallahu Anha)* ve onun da arkasından Hz. Ali *(Radıyallahu Anh)* bulunduğu halde yürüyorlardı ve onlara şöyle diyordu:

— *Ben dua ettiğim zaman siz de benim yaptığım duaya amin deyin.*

Necran heyetinin lideri, papazları ya da dini konuda bilgili adamları bu manzarayı görünce kendi adamlarına dönerek şöyle dedi:

— *Ey Hristiyanlar topluluğu! Doğrusu ben karşımda öyle yüzler görüyorum ki; eğer bunlar bir dağın yerinden sökülüp atılması için dua etseler, Allah o dağı onların bu duasıyla yerinden yok eder. Sakın bunlarla mübaheleye, lânetleşmeye girmeyin, aksi takdirde helâk olursunuz ve bundan böyle yer yüzünde bir tek Hristiyan bile kalmaz.*

Bunun üzerine dediler ki:

— *Ey Ebu'l-Kasım* (Ey Muhammed!) *Biz, seninle böyle bir mübaheleye girişmemeye karar verdik.* Onların bu kararları üzerine Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* onlarla, her yıl Müslümanlara, iki bin hülle (takim elbise) veya altın cizye (vergi) vermek üzere antlaşma yaptı, barış imzaladı. Sonra da Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu:

"Varlığım elinde olan Allah'a yemin ederim ki; gerçekten helâk olmaları Necran heyetini yüzlerinden okunuyordu (üzerlerine inmiş sarkıp duru-

yordu). *Eğer lânetleşmiş olsalardı, mutlaka maymunlarla domuzlara dönüştürüleceklerdi."*[79]

Burada mübahele olayı her ne kadar Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* ile onu yalanlayan kimseleri ilgilendiren bir konu ise de, çocukların ve kadınların yani tümüyle ailesinin buna eklemesi, bunun daha çok güven verici ve inancı pekiştirici olması sebebiyledir. Kendisine olan kesin güven halini ortaya koymak, kendisinin davasında doğru ve samimi olduğuna dair kesin inancı göstermek içindir. İşte bunu için Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* en sevdiklerini, ciğerparelerini bundan dolayı ortaya koyma ve tehlikeye atma cesaretini gösterdi. Meseleyi sadece kendini ortaya koymakla, bırakmadı. Kaldı ki; hasmının da kesin olarak yalancı olduğunu bildiğinden, onların hem kendileri ve hem de tüm sevdikleri varlıkları ve ciğerpareleriyle helâk olmalarını istiyordu. Çünkü; mübahele yani lânetleşme olayı eğer gerçekleşmiş olsaydı mutlaka helâk olacaklardı. Zaten Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* de onların helâk olacaklarını bu manada kesin olarak biliyordu.

Aile bireylerinden olan çocukların ve kadınların da böyle bir olayda yer almalarının istenmesi, bunların aile bireylerinin en değerli varlıkları olması sebebiyledir. Gönülden en çok bağlanılan varlıklar olması nedeniyledir. Bir de ayette görüldüğü gibi kendisinden önce bunların ortaya konmalarının sebebi, onlara karşı olan sevgisinin ve onların kalbindeki yerlerinin ne kadar fazla olduğunu göstermek içindir.

İşte bütün bu anlatılanlardan çıkan gerçek şudur. Bu ayette anlatılanlar ve ayetin kendisi, Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'in peygamberliğinin sahih olduğunun kanıtıdır. Çünkü; bu konuda ne muhalif olan birinden ve ne de taraftar olan herhangi bir kimseden buna cevap ve karşılık verildiğine ilişkin bir rivayet yapılmamıştır.

« فَنَجْعَلْ لَعْنَتَ اللّٰهِ عَلَى الْكَاذِبِينَ » *"kimler yalan söylüyorsa, Allah'tan o yalancıları helâk etmelerini dileyelim."* Yani; bizden olsun, sizden olsun İsa hakkında kim yalancıysa, Allah onları helâk etsin, isteyelim. Burada-

[79] Ebu Nuaym, bunu, "Delâil'un-Nübüvve" de Muhammed b. Mervan el-Süddi yoluyla Kelbi'den, o da Ebu Salih yoluyla İbn Abbas'tan rivayet ediyor. İbn Mervan ise metruktur ve yalancılıkla töhmet altında bulunmaktadır. Haşiyetu'l-Keşşâf, 1/369.

ki, « نَبْتَهِلْ » ve « فَنَجْعَلْ » kelimeleri, « نَدْعُ » kelimesi üzerine matufturlar.

٦٢ـ ﴿ اِنَّ هٰذَا لَهُوَ الْقَصَصُ الْحَقُّ وَمَا مِنْ اِلٰهٍ اِلَّا اللّٰهُ وَاِنَّ اللّٰهَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴾

62 – İşte bu anlatılanlar gerçek kıssalardır. Allah'tan başka da kendisine kulluk edilecek bir başka ilâh da yoktur. Şüphesiz Allah Azizdir, Hakimdir.

« اِنَّ هٰذَا لَهُوَ الْقَصَصُ الْحَقُّ » *"İşte bu anlatılanlar gerçeğin ta kendisidir."*

Görüldüğü gibi, « اِنَّ » edatının ismi ile haberi arası, « لَهُوَ » kavliyle ayrılmıştır. Ya da mübtedadır. « الْقَصَصُ الْحَقُّ » kavli ise bunu haberidir. Cümle de, « اِنَّ » edatının haberidir. Yine görüldüğü gibi fasıl zamir olan, « هُوَ » kelimesinin başına « لَ » harfinin gelmesi yani duhulü caizdir. Mademki burada görüldüğü gibi haber olan bir kelimeye « لَ » harfini gelmesi caiz görülmektedir, bu takdirde fasl zamiri olan kelimenin başına gelmesi haydi haydi caizdir. Çünkü bu, mübtedaya, habere göre daha çok yakındır. Esasen işin doğru olanı bunun mübtedanın başında dahil olmasıdır.

« وَمَا مِنْ اِلٰهٍ اِلَّا اللّٰهُ » *"Allah'tan başka da kendisine kulluk edilecek bir başka ilâh da yoktur."*

Burada yer alan, « مِنْ » cer edatı tıpkı, « لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ » kelimesinde olduğu gibi feth üzere mebni kabilindedir. Bu da istiğrak manasını elde etmek için böyledir. Bunda asıl amaç, Hristiyanların teslis yani üçleme, üç ilâh kabul etme yanlışını reddetmek içindir.

« وَ اِنَّ اللّٰهَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ » *"Şüphesiz Allah* –intikam almada– *Azizdir,* (her şeye gücü yetendir, her şeyi bir hikmete bağlı olarak işleyendir) –hükümleri değerlendirmede ve gereğini yapmada– *Hakimdir."*

٦٣– ﴿ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌ بِالْمُفْسِدِينَ ﴾

63 – Eğer yüz çevirirlerse –kabul etmezlerse–, **muhakkak Allah, fesat çıkaranları en iyi bilendir.**

İşte bu durum bir başka ayette belirtildiği gibi onlar için söz konusu azap ile bir tehdit demektir. Çünkü Rabbimiz şöyle buyurmuştur:

﴿ زِدْنَاهُمْ عَذَابًا فَوْقَ الْعَذَابِ بِمَا كَانُوا يُفْسِدُونَ ﴾

"Onlara bozgunculuk yapmalarına karşılık azap üstüne azap ekleriz." [80]

٦٤– ﴿ قُلْ يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا اِلٰى كَلِمَةٍ سَوَٓاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ اَلَّا نَعْبُدَ اِلَّا اللّٰهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهٖ شَيْـًٔا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا اَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللّٰهِ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِاَنَّا مُسْلِمُونَ ﴾

64 – (Ey Rasûlüm!) **de ki: "Ey Kitap ehli! Gelin bize ve size vahiy yoluyla indirilen aramızda ortak bir söze gelin. Allah'tan başkasına kulluk etmeyelim ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmayalım, Allah'ı bırakıp da kimimiz kimimizi rabler edinmeyelim." Eğer yüz çevirirlerse, bu takdirde, "Şahit olun ki; bizler Allah'ın hükümlerine boyun eğmiş olan Müslümanlarız." deyin.**

« قُلْ يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ » "(Ey Rasûlüm!) *De ki: «Ey kitap ehli!»*" Yani; Ey Yahudiler ve Hristiyanlar veya ey Necran heyeti ya da ey Medine'de ikamet etmekte olan Yahudiler! « تَعَالَوْا اِلٰى كَلِمَةٍ سَوَٓاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ » *"Gelin, bize ve size vahiy yoluyla indirilen aramızda ortak bir söz üzerinde anlaşalım."* Üzerinde tartışılamayacak olan Kur'an, Tevrat ve İncil kitapları üzerinde anlaşalım. Ayette geçen, « كَلِمَةٍ » kavlinin açıklaması ise ayetin şimdi ele alacağımız bu kısmıdır:

« اَلَّا نَعْبُدَ اِلَّا اللّٰهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهٖ شَيْـًٔا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا اَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللّٰهِ » *"Gelin, Allah'tan başkasına kulluk etmeyelim ve O'na hiçbir şeyi ortak*

[80] Nahl, 88.

koşmayalım. Allah'ı bırakıp da kimimiz kimimizi rabler edinmeyelim." Yani atamizdaki o ortak kelimeye gelin, gelin ki; *"Uzeyir Allah'ın oğludur ve ya İsa Mesih Allah'ın oğludur."* gibi şeyler demeyelim. Çünkü; bu her iki kimse de bizlerdendir ve bizim gibi birer insandırlar. Aynı zaman Allah'-ın şeriatında izin verdikleri dışında din bilginlerinizin kendiliklerinden getirdikleri kimi helâl ve haram konularında onlara itaat etmeyelim.

Adiy b. Hatim'den gelen rivayete göre, demiş ki:

"— *Ey Allah'ın Rasûlü! Biz onlara kullukta bulunmadık ki.* Bunun üzerine Rasûlullah (*Sallallâhu Aleyhi ve Sellem*) de şöyle buyurmuştur:

— *Onlar sizin için bazı şeyleri helâl sayıp bazı şeyleri de haram kılmıyorlar mı? Siz de onların bu yaptıklarına katılıp onları almıyor musunuz?* Adiy de:

— *Evet* demiş. Rasûlullah (*Sallallâhu Aleyhi ve Sellem*) de:

— *İşte sizin bu yaptığınız şey onlara kullukta bulunmanız, itaat etmeniz, Rab edinmenizdir."* [81]

« فَاِنْ تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِاَنَّا مُسْلِمُونَ » *"Eğer* –tevhit inancından– *yüz çevirirlerse, bu takdirde, «şahit olun ki bizler Allah'ın hükümlerine boyun eğmiş Müslümanlarız» deyin."* Yani; hüccet ve deliller sizi bağlar, dolayısıyla sizin gerçekleri itiraf etmeniz gerekir. Gelin, Müslüman olduğumuzu artık siz de itiraflarınızla kabullenin ve kendisin de buna karşı çıktığınızı söyleyin.. Yani; tıpkı birbirleriyle güreşip yenişenlerin ta da galip gelen tarafın yenilen tarafa, "Artık galibin ve yenen kimsenin ben olduğumu itiraf et ve bana seni yendiğim gerçeğini de teslim et." gibi bir ifadedir bu.

[81] Tirmizi, 3095. Tirmizi bu, garip bir hadistir, demiştir.

65. — 72. ÂYETLER

يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تُحَٓاجُّونَ فٖى اِبْرٰهٖيمَ وَمَٓا اُنْزِلَتِ التَّوْرٰيةُ وَالْاِنْجٖيلُ اِلَّا مِنْ بَعْدِهٖۜ اَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٦٥﴾ هَٓا اَنْتُمْ هٰٓؤُلَٓاءِ حَاجَجْتُمْ فٖيمَا لَكُمْ بِهٖ عِلْمٌ فَلِمَ تُحَٓاجُّونَ فٖيمَا لَيْسَ لَكُمْ بِهٖ عِلْمٌۜ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ وَاَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٦٦﴾ مَا كَانَ اِبْرٰهٖيمُ يَهُودِيًّا وَلَا نَصْرَانِيًّا وَلٰكِنْ كَانَ حَنٖيفًا مُسْلِمًاۜ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكٖينَ ﴿٦٧﴾ اِنَّ اَوْلَى النَّاسِ بِاِبْرٰهٖيمَ لَلَّذٖينَ اتَّبَعُوهُ وَهٰذَا النَّبِىُّ وَالَّذٖينَ اٰمَنُواۜ وَاللّٰهُ وَلِىُّ الْمُؤْمِنٖينَ ﴿٦٨﴾ وَدَّتْ طَٓائِفَةٌ مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ لَوْ يُضِلُّونَكُمْۜ وَمَا يُضِلُّونَ اِلَّٓا اَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿٦٩﴾ يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَكْفُرُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَاَنْتُمْ تَشْهَدُونَ ﴿٧٠﴾ يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَلْبِسُونَ الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْتُمُونَ الْحَقَّ وَاَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٧١﴾ وَقَالَتْ طَٓائِفَةٌ مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ اٰمِنُوا بِالَّذٖٓى اُنْزِلَ عَلَى الَّذٖينَ اٰمَنُوا وَجْهَ النَّهَارِ وَاكْفُرُٓوا اٰخِرَهُ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٧٢﴾

Meâli

65. Ey Kitap ehli! İbrahim konusunda ne diye tartışıyorsunuz? Oysa Tevrat da, İncil de kesin olarak ondan sonra indirilmiştir. Siz hâlâ buna da mı akıl erdirmeyeceksiniz?

66. İşte sizler böylesiniz. *(Varsayalım ki;)* sizler bildikleriniz hakkında tartışıp duruyorsunuz; ama, hakkında hiç bilgi sahibi olmadığınız konularda ne diye tartışıyorsunuz? Oysa gerçekleri en iyi Allah bilir, siz bilemezsiniz.

67. İbrahim, Yahudi de değildi, Hristiyan da. Fakat o muvahhid bir Müslümandı. O, Allah'a ortak koşan müşriklerden asla olmadı.

68. İnsanlar içinde İbrahim'e en yakın olanlar şüphesiz ona iman edenler, onun soyundan gelen şu peygamber *(Muhammed)* ve ona iman edenlerdir. Allah mü'minlerin velisidir.

69. Kitap ehli bir grup, sizi dininizden saptırmayı arzulamaktadırlar. Oysa onlar sadece kendilerini saptırırlar da bunun farkında bile olmazlar.

70. Ey kitap ehli! Sizler *(bütün gerçeklere)* tanıklık edip durduğunuz halde ne diye Allah'ın apaçık ayetlerini inkâr ediyorsunuz?

71. Ey kitap ehli! Niçin hakkı batıl ile karıştırıyor ve bile bile hakkı *(gerçeği)* gizliyorsunuz?

72. Kitap ehlinden *(Yahudilerden)* bir topluluk birbirlerine yol gösterip şöyle dediler: "Müslümanlara indirilene günün başında iman etmiş gibi gözükün; *(fakat çok fazla beklemeden)* günün sonunda da onu inkâr edin, ola ki, *(dinlerinden)* dönerler.

Tefsiri

٦٥- ﴿ يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تُحَٓاجُّونَ فٖٓي اِبْرٰهٖيمَ وَمَٓا اُنْزِلَتِ التَّوْرٰيةُ وَالْاِنْجٖيلُ اِلَّا مِنْ بَعْدِهٖ اَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴾

65 – Ey Kitap ehli! İbrahim konusunda ne diye tartışıyorsunuz? Oysa Tevrat da, İncil de kesin olarak ondan sonra indirilmiştir. Siz hâlâ buna da mı akıl erdirmeyeceksiniz?

« يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تُحَٓاجُّونَ فٖٓى اِبْرٰهٖيمَ وَمَٓا اُنْزِلَتِ التَّوْرٰيةُ وَالْاِنْجٖيلُ اِلَّا مِنْ بَعْدِهٖ » *"Ey kitap ehli! İbrahim konusunda ne diye tartışıyorsunuz? Oysa Tevrat da, İncil de kesin olarak ondan sonra indirilmiştir."* İster Yahudiler olsun, ister Hristiyanlar olsun, Hz. İbrahim (Aleyhi's-Selâm)'in kendilerinden olduğunu iddia ettiler. Bu konuda Hz. Rasûlullah (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem) ile ona iman eden mü'minlerle tartıştılar.

Denildi ki; Yahudilik, ancak Tevrat'ın nazil olmasından sonra meydana geldiği gibi, Hristiyanlık da ancak İncil'in inmesinden sonra meydana gelmiştir. Oysa Hz. İbrahim (Aleyhi's-Selâm) ile Hz. Musa (Aleyhi's-Selâm) arasında geçen zaman bin yıldır. Yine Hz. İbrahim (Aleyhi's-Selâm) ile Hz. İsa (Aleyhi's-Selâm) arasında geçen süre ise iki bin yıldır. Nasıl olur da İbrahim peygamberden bunca uzun yıllar değil asırlar geçtikten sonra İbrahim (Aleyhi's-Selâm) Yahudi veya Hristiyan dini üzere olabilsin ki? Bu, mümkün mü? « اَفَلَا تَعْقِلُونَ » *"Siz hâlâ buna da mı akıl erdirmeyeceksiniz?"* Hâlâ kalkıp bu türden münakaşalara, tartışmalara artık girmeyin. Bu tür mücadele ve tartışmaları bırakın.

٦٦— ﴿ هَٓا اَنْتُمْ هٰٓؤُلَٓاءِ حَاجَجْتُمْ فٖيمَا لَكُمْ بِهٖ عِلْمٌ فَلِمَ تُحَٓاجُّونَ فٖيمَا لَيْسَ لَكُمْ بِهٖ عِلْمٌ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ وَاَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴾

66 – İşte sizler böylesiniz. (Varsayalım ki;) **sizler bildikleriniz hakkında tartışıp duruyorsunuz; ama, hakkında hiç bilgi sahibi olmadığınız konularda ne diye tartışıyorsunuz? Oysa gerçekleri en iyi Allah bilir, siz bilemezsiniz.**

« هَٓا اَنْتُمْ هٰٓؤُلَٓاءِ » *"İşte sizler böylesiniz;"* « هَا » burada tenbih içindir. « اَنْتُمْ » mübtedadır. « هٰٓؤُلَٓاءِ » haberdir.

« حَاجَجْتُمْ فٖيمَا لَكُمْ بِهٖ عِلْمٌ » "(Varsayalım ki;) *sizler, bildikleriniz hakkında tartışıp duruyorsunuz,"* « حَاجَجْتُمْ » kavli ilk cümleyi açıklayan yeni, müstenefe bir cümledir. Yani; mana şöyledir: *"Siz öyle ahmak kimselersiniz ki; sizin ahmaklığınızın ve akılsızlığınızın açıklaması da şudur. Sizler Tevrat ve İncil'in ele aldığı ve diyelim ki, hakkında bilgi sahibi olduğunuz konuları tartışıyorsunuz."*

« فِيمَا لَيْسَ لَكُمْ بِهِ عِلْمٌ » *"ama, hakkında hiç bilgi sahibi olmadığınız konularda ne diye tartışıyorsunuz?"* Örneğin; siz Yahudi ve Hristiyanların kitaplarında Hz. İbrahim *(Aleyhi's-Selâm)*'in dini hakkında hiçbir şey ele alınmazken, neden tartışıyorsunuz?

Bir diğer yoruma göre, « هٰۤؤُلَاۤءِ » burada, « اَلَّذِى » manasınadır. « حَاجَجْتُمْ » ise onun sılası yani ilgi'ya da yan cümleciğidir.

Kıraat imamlarından Nafi ve Ebu Cafer ile Ebu Amr, « هَا اَنْتُمْ » kavlini med ile ve fakat hemzesiz olarak, Kur'an'da geçen her yerde « هَاَنْتُمْ » şeklinde kıraat etmişlerdir.

« وَاللّٰهُ يَعْلَمُ وَاَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ » *"Oysa* –hakkında tartıştığınız– *gerçekleri en iyi Allah bilir, siz bilemezsiniz."* Çünkü; sizin o konulardan haberiniz yok, siz o konuların cahilisiniz.

Daha sonra Rabbimiz, Hz. İbrahim *(Aleyhi's-Selâm)*'in onların inançlarından beri olduğunu, onların batıl birtakım inanışlarıyla alâkası bulunmadığını şöyle açıklıyor:

٦٧– ﴿ مَا كَانَ اِبْرٰهِيمُ يَهُودِيًّا وَلَا نَصْرَانِيًّا وَلٰكِنْ كَانَ حَنِيفًا مُسْلِمًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴾

67 – İbrahim, Yahudi de değildi, Hristiyan da. Fakat o muvahhid bir Müslümandı. O, Allah'a ortak koşan müşriklerden asla olmadı.

Sanki burada bu ayette geçen, *"müşrikler"* ifadesinden yüce Allah Yahudi ve Hristiyanları murat eder gibidir. Çünkü; bunlardan biri Hz. Uzeyir *(Aleyhi's-Selâm)*'i, diğeri de Mesih *(Aleyhi's-Selâm)*'i Allah'a ortak koşmaktadırlar. Ya da bunun manası, *"İbrahim onlardan olmadığı gibi müşriklerden de değildi."* demektir.

٦٨– ﴿ اِنَّ اَوْلَى النَّاسِ بِاِبْرٰهِيمَ لَلَّذِينَ اتَّبَعُوهُ وَهٰذَا النَّبِىُّ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَاللّٰهُ وَلِىُّ الْمُؤْمِنِينَ ﴾

68 – İnsanlar içinde İbrahim'e en yakın olanlar –ona en candan bağlı bulunanlar– **şüphesiz** –onun döneminde ve ondan sonra– **ona iman edenler, onun soyundan gelen** –özellikle– **şu peygamber** (Muhammed) **ve** –ümmetinden– **ona iman edenlerdir. Allah mü'minlerin velisi, yardımcısı ve dostudur.**

Burada ayrıca Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'a vurgu yapılması, onun fazileti açısındandır. Ki *"şu peygamber"* ifadesinden kasıt da, Hz. Muhammed *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'dir.

« الْوَلِي » — *El-Vely,* yakınlık manasınadır.

٦٩– ﴿ وَدَّتْ طَٓائِفَةٌ مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ لَوْ يُضِلُّونَكُمْۜ وَمَا يُضِلُّونَ اِلَّٓا اَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴾

69 – Kitap ehlinden bir grup –Yahudi– **sizi dininizden saptırmayı arzulamaktadırlar. Oysa onlar sadece kendilerini saptırırlar** –insanları doğru yoldan saptıranların vebali sadece kendilerinedir. Çünkü sapmalarının ve saptırmalarının azabı kendilerine katlanarak yüklenir. Onlar hâlâ– **da bunun farkında bile olmazlar."**

Çünkü; Yahudiler, Hz. Huzeyfe'yi, Hz. Ammar'ı ve Hz. Muaz'ı *(Radıyallahu Anhüm)* Yahudiliğe çağırmışlardı.

٧٠– ﴿ يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَكْفُرُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَاَنْتُمْ تَشْهَدُونَ ﴾

70 – Ey kitap ehli! Sizler (bütün gerçeklere) **tanıklık edip durduğunuz halde** –bu gerçeklerin Allah'ın ayetleri olduğunu itiraf ettiğiniz halde– **ne diye Allah'ın apaçık ayetlerini** –Tevrat ve İncil'i– **inkâr ediyorsunuz?**

Çünkü Yahudi ve Hristiyanlar, bu kitaplarda Allah Rasûlü *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'nün peygamberliğinin sıhhatine ilişkin olarak ve daha başka hususlar açıkça zikredildiği halde, onlara iman etmemektedirler.

Ya da ne diye Kur'an'ı, ve Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'ın peygamberliğine ilişkin delilleri ne diye inkâr ediyorsunuz? Oysa sizler onun niteliklerin hem Tevrat'ta ve hem İncil'de görüp duruyorsunuz. Ya

da sizler anlatılanların ve gelen tüm ayetlerin hak olduklarını bildiğiniz halde neden dolayı o ayetleri inkâr ediyorsunuz?

٧١– ﴿ يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَلْبِسُونَ الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْتُمُونَ الْحَقَّ وَاَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴾

71 – Ey kitap ehli! Niçin hakkı batıl –Musa ile İsa'ya iman ederken Muhammed'i inkâr– **ile karıştırıyor ve bile bile hakkı** (gerçeği) –Muhammed *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'in vasfını– **gizliyorsunuz?** Oysa onun hak olduğunu sizler de bilmektesiniz.

٧٢– ﴿ وَقَالَتْ طَٓائِفَةٌ مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ اٰمِنُوا بِالَّذٖٓى اُنْزِلَ عَلَى الَّذٖينَ اٰمَنُوا وَجْهَ النَّهَارِ وَاكْفُرُوٓا اٰخِرَهُ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴾

72 – Kitap ehlinden (Yahudilerden) **bir topluluk** –kendi aralarında– **birbirlerine yol gösterip şöyle dediler: "Müslümanlara indirilene** –Kur'an'a– **günün başında iman etmiş gibi gözükün;** (fakat çok fazla beklemeden) **günü sonunda da onu inkâr edin. Ola ki, dinlerinden dönerler."**

« وَجْهَ النَّهَارِ » kavli burada zarftır. Yani; günün başında, ilk saatlerinde, demektir. Mana şöyledir:

"Müslümanlara indirilenlere günün erken saatlerinde inanmış gibi gözükün, fakat günün sonunda ise onu inkâr edin. Ola ki, böyle bir durumda Müslümanlar şöyle düşünebilir ve diyebilirler ki: «Bunlar kitap ehli kimselerdir. Öyle bilmeden bir şeyden dönmezler. Eğer dönmüşlerse mutlaka bildikleri bir gerçek vardır." diye böylece onlar da sizin İmandan dönmenizle onlar da dönebilirler belki?..»"

73. — 80. ÂYETLER

وَلَا تُؤْمِنُوٓا اِلَّا لِمَنْ تَبِعَ دِينَكُمْۜ قُلْ اِنَّ الْهُدٰى هُدَى اللّٰهِۙ اَنْ
يُؤْتٰٓى اَحَدٌ مِثْلَ مَٓا اُوتِيتُمْ اَوْ يُحَٓاجُّوكُمْ عِنْدَ رَبِّكُمْۜ قُلْ اِنَّ
الْفَضْلَ بِيَدِ اللّٰهِۚ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَٓاءُۜ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌۚ ﴿٧٣﴾
يَخْتَصُّ بِرَحْمَتِهِ مَنْ يَشَٓاءُۜ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴿٧٤﴾ وَمِنْ
اَهْلِ الْكِتَابِ مَنْ اِنْ تَأْمَنْهُ بِقِنْطَارٍ يُؤَدِّهٓ اِلَيْكَۚ وَمِنْهُمْ مَنْ اِنْ
تَأْمَنْهُ بِدِينَارٍ لَا يُؤَدِّهٓ اِلَيْكَ اِلَّا مَا دُمْتَ عَلَيْهِ قَٓائِمًاۜ ذٰلِكَ
بِاَنَّهُمْ قَالُوا لَيْسَ عَلَيْنَا فِي الْاُمِّيِّينَ سَبِيلٌۚ وَيَقُولُونَ عَلَى اللّٰهِ
الْكَذِبَ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٧٥﴾ بَلٰى مَنْ اَوْفٰى بِعَهْدِهِ وَاتَّقٰى فَاِنَّ اللّٰهَ
يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ ﴿٧٦﴾ اِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللّٰهِ وَاَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا
قَلِيلًا اُولٰٓئِكَ لَا خَلَاقَ لَهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ وَلَا يُكَلِّمُهُمُ اللّٰهُ وَلَا
يَنْظُرُ اِلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمْۖ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿٧٧﴾
وَاِنَّ مِنْهُمْ لَفَرِيقًا يَلْوُنَ اَلْسِنَتَهُمْ بِالْكِتَابِ لِتَحْسَبُوهُ مِنَ
الْكِتَابِ وَمَا هُوَ مِنَ الْكِتَابِۚ وَيَقُولُونَ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ وَمَا
هُوَ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِۚ وَيَقُولُونَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٧٨﴾
مَا كَانَ لِبَشَرٍ اَنْ يُؤْتِيَهُ اللّٰهُ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ ثُمَّ

يَقُولَ لِلنَّاسِ كُونُوا عِبَادًا لِي مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَلٰكِنْ كُونُوا
رَبَّانِيِّينَ بِمَا كُنْتُمْ تُعَلِّمُونَ الْكِتَابَ وَبِمَا كُنْتُمْ تَدْرُسُونَ ﴿٧٩﴾
وَلَا يَأْمُرَكُمْ اَنْ تَتَّخِذُوا الْمَلٰٓئِكَةَ وَالنَّبِيِّينَ اَرْبَابًا اَيَأْمُرُكُمْ
بِالْكُفْرِ بَعْدَ اِذْ اَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ﴿٨٠﴾

Meâli

73. *(Kitap ehli)* dediler ki: "Sakın ha! Kendi dininize uyanlardan başkasına inanmayın." *(Ey Peygamber! Onlara)* de ki: "Asıl hidayet, Allah'ın hidayetidir." Dediler ki: "Size verilenin benzerinin, sizden olmayan birine verilmesinden dolayı delil getireceklerine de inanmayın." *(Ey Peygamber!)* De ki: "Gerçek lütuf Allah'ın elindedir. Allah onu dilediğine verir. Allah, lütuf ve ihsanı geniş olan ve her şeyi en iyi bilendir."

74. Allah rahmetini dilediği kuluna ait *(has)* kılar. Allah büyük *(geniş)* lütuf sahibidir.

75. Kitap ehlinden öyle kimseler vardır ki, kendisine kasalarla dolu hazineler emanet etsen, onu sana eksiksiz olarak tekrar iade eder. Yine onların içinden öylesi kimseler de vardır ki; kedisine bir tek dinar da bıraksan tepesinde durup dikilmezsen onu sana iade etmez. Bunun nedeni, "Bizden olmayanlara böyle davranmak günah değildir." demelerindendir ve onlar bilerek *(kasten)* Allah'a yalan söylemektedirler.

76. Hayır, gerçek hiç de onların ileri sürdükleri gibi değildir. Her kim verdiği sözünü yerine getirir, *(Allah'ın emir ve yasaklarına uyarak)* sakınırsa, şüphesiz ki Allah sakınanları sever.

77. Allah'a karşı verdikleri sözü ve yeminlerini basit *(önemsiz)* bir bedel karşılığında değiştirenlerin ahirette asla bir nasipleri yoktur. Allah, onlarla kıyamet gününde onlarla konuşmayacak, onlara bakmayacak ve onları temize de çıkarmayacaktır. İşte onlar için acıklı bir azap vardır.

78. Şüphesiz kitap ehlinden öyleleri de vardır ki; dilleriyle kitabı eğip bükerek siz onu, kitaptan okuyor sanasınız diye çarpıtarak okurlar. Oysa okudukları kitaptan değildir. Bu, "Allah katından gelmedir." derler, oysa o, Allah katından değildir. Onlar bile bile Allah'a karşı yalan söylerler.

79. Hiçbir beşerin, Allah'ın kendisine kitap, hikmet *(hüküm)* ve peygamberlik verdikten sonra kalkıp insanlara, "Allah'ı bırakıp bana kul olun." demesi mümkün değildir. Aksine o şöyle der: "Öğretmekte ve okutmakta olduğunuz Kitap sayesinde rabbaniler *(halis ve samimi kullar)* olun."

80. Size: "Melekleri ve peygamberleri rabler edinin." diye de emretmez. Siz Allah'ın emirlerine boyun eğip Müslüman olduktan sonra o size hiç küfre gireceğiniz bir şeyi emreder mi?

Tefsiri

٧٣— ﴿ وَلَا تُؤْمِنُوٓا اِلَّا لِمَنْ تَبِعَ دِينَكُمْ قُلْ اِنَّ الْهُدٰى هُدَى اللّٰهِ اَنْ يُؤْتٰٓى اَحَدٌ مِثْلَ مَآ اُو۪تيتُمْ اَوْ يُحَآجُّوكُمْ عِنْدَ رَبِّكُمْ قُلْ اِنَّ الْفَضْلَ بِيَدِ اللّٰهِ يُؤْتيهِ مَنْ يَشَآءُ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَليمٌ ﴾

73 – (Kitap ehli) **dediler ki: "Sakın ha! Kendi dininize uyanlardan başkasına inanmayın."** (Ey Peygamber! Onlara) **de ki: "Asıl hidayet, Allah'ın hidayetidir." Dediler ki: "Size verilenin benzerinin, sizden olmayan birine verilmesinden dolayı delil getireceklerine de inanmayın."** (Ey Peygamber!) **De ki: "Gerçek lütuf Allah'ın elindedir. Allah onu dilediğine verir. Allah, lütuf ve ihsanı geniş olan ve her şeyi en iyi bilendir."**

« وَلَا تُؤْمِنُوٓا اِلَّا لِمَنْ تَبِعَ دِينَكُمْ قُلْ اِنَّ الْهُدٰى هُدَى اللّٰهِ » "(Kitap ehli) *dediler ki: «Sakın ha! Kendi dininize uyanlardan başkasına inanmayın.»* (Ey Peygamber! Onlara) *de ki: «Asıl hidayet, Allah'ın gerçek hidayetidir.»*"

Ayetteki, « وَلَا تُؤْمِنُوٓا » kavli, « اَنْ يُؤْتٰٓى اَحَدٌ مِثْلَ مَآ اُو۪تيتُمْ » *"Dediler ki: «size verilenin benzerinin sizden olmayan birine verilmesinden dolayı..."* kavline müteallıktir. Aralarında yer alan cümle ise mutarize (parantez)

cümlesidir. Yani bu şu manayadır: *"Sakın ha! Sizden olmayan birine size verilenin bir benzeri verildi diye inancınızı onlara açıklamayın, bunu sadece kendi dindaşlarınıza açıklayın, başkalarına değil."* Yahudiler bununla şunu demek istiyorlar:

> *"Müslümanlara da tıpkı size verilen* (gönderilen) *Tevrat gibi bir kitabın gelişini bu manada tasdik etmeyin, doğrulamayın, bu gerçeği içinizde gizli tutun, onu kendi taraftarlarınız dışında kalanlara açıklamaya, ifşaya kalkışmayın. Çünkü; bu gerçeği öğrenirlerse dinlerinde yani Müslüman olmalarında direnmeleri ve bağlılıkları artar. İslâma fazlasıyla sarılırlar. Özellikle de müşriklerin yanında böyle şeyler konuşmayın ki; Müslüman olmasınlar. Müslümanlar da bu sayede onları dinlerine davet etmesinler."*

« اَوْ يُحَاجُّوكُمْ عِنْدَ رَبِّكُمْ » *"delil getireceklerine inanmayın."* ayetin bu kısmı, « اَنْ يُؤْتٰى » kavline matuftur. « يُحَاجُّوكُمْ » kavlindeki zamir de, « اَحَدٌ » kavline aittir. Çünkü bu « اَحَدٌ » kelimesi çoğul manasınadır. Dolayısıyla mana şöyle olmaktadır:

> *"Size tabi olanların* (uyanların) *dışında hiçbir kimseye uymayın. Çünkü; yarın kıyamet gününde Müslümanlar hak üzere olduklarına ilişkin olarak karşınıza delil ile çıkarlar. Böylece Allah katında ellerindeki sağlam deliller sayesinde size üstün gelirler."*

Burada yer alan, *"Asıl hidayet Allah'ın elinde olan gerçek hidayettir. Allah kimi dilerse onu Müslüman olması için hidayete erdirir ve o da böylece İslâm üzere sebat kılar ve bu öyle de olmuştur."* İtiraz ya da parantez cümlesi, işte bu gerçeğin ifadesidir. Dolayısıyla sizin tuzaklarınız, planlarınız size bir yarar sağlamadı, sağlamayacaktır da, hatta sizin kendi aranızda onların doğruluğunu bildiğiniz halde Müslümanlarla müşriklere işin bu tarafını gizleyerek İslâm'ı kabul etmeye engel çabalarınız da size bir fayda getirmedi.

« قُلْ اِنَّ الْفَضْلَ بِيَدِ اللّٰهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَٓاءُ » "(Ey Peygamber!) *De ki: «Gerçek lütuf Allah'ın elindedir. Allah onu kullarından dilediğine verir.»"* Bununla hidayete erdirme ve muvaffakiyet murat olunmaktadır. Ya da cümlenin manası, « اِلَّا لِمَنْ تَبِعَ دِينَكُمْ » kavliyle tamamlanmaktadır. Yani, *"Böyle görünürde inanmış gibi gözükmeyin."* demektir. Çünkü; Yahudiler günü başında iman etmiş gibi ortaya çıkıyorlardı. Ancak sizin dini-

nize uyanlara, sizden olanlara açıklayın. Yani; sizden Müslüman olup da sizin talimatlarınıza göre hareket edenlere açıklayın. Çünkü; böylelerinin İslâm'ı bırakıp eski inançlarına dönmeleri diğerlerinin dönüşüne göre daha inandırıcı olur.

« اَنْ يُؤْتَى » kavlinin manası, « لِاَنْ يُؤْتَى اَحَدٌ مِثْلَ مَا اُوتِيتُمْ » demektir. Evet siz bunu söylediniz ve bu manada gereken yolları denediniz, yoksa bir başka şey için değil. Yani, tüm başvurduğunuz bu yollar sizin azgınlığınız ve hasediniz yüzündendir.

« اَنْ يُؤْتَى اَحَدٌ مِثْلَ مَا اُوتِيتُمْ » Yani, size verilen ilim ve Kitap'tan sizden olmayan birine verilmiş olması sizi bu söylediklerinizi söylemeye sevk etti, sırf bunun için böyle bir yolu denediniz. Nitekim; İbn Kesir'in de kıraati bunu gösterir. Çünkü o, « اَنْ » kelimesini soru manasında « آنْ » şeklinde elifi uzatarak med ile okumuştur. Yani, *"Kendilerine haset edip çekemediğiniz kimselere size verilen kitabın bir benzerinin verilmesi yüzünden mi? ..."* Buna göre, « اَوْ يُحَاجُّوكُمْ » kavlinin manası şöyle olur:

"Size verilen bir benzerinin verilmiş olması sebebiyle sizler yapabileceklerinizin tamamını yaptınız, denemedik yol bırakmadınız. Her şeyi denediniz. Ya da yarın Rabbiniz katında onların sizin karşınıza delil ile çıkmaları ve onu inkâr ettiğiniz gerçeğinin gelip sizi yakalaması korkusundan böyle bir yola girdiniz."

« وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ » *"Allah lütuf ve ikramı* –rahmeti– *geniş olan ve* –maslahat açısından– *her şeyi de en iyi bilendir."*

٧٤– ﴿ يَخْتَصُّ بِرَحْمَتِهِ مَنْ يَشَٓاءُ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴾

74 – Allah rahmetini –İslâm'ı– **dilediği kuluna ait** (has) **kılar. Allah büyük** (geniş) **lütuf ve ihsan sahibidir.**

٧٥– ﴿ وَمِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ مَنْ اِنْ تَأْمَنْهُ بِقِنْطَارٍ يُؤَدِّهٖٓ اِلَيْكَۚ وَمِنْهُمْ مَنْ اِنْ تَأْمَنْهُ بِدِينَارٍ لَا يُؤَدِّهٖٓ اِلَيْكَ اِلَّا مَا دُمْتَ عَلَيْهِ قَٓائِمًاۜ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَالُوا لَيْسَ عَلَيْنَا فِي الْاُمِّيّٖنَ سَبٖيلٌۚ وَيَقُولُونَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴾

75 – Kitap ehlinden öyle kimseler vardır ki, kendisine kasalarla dolu hazineler emanet etsen, onu sana eksiksiz olarak iade eder. Yine onların içinden öylesi kimseler de vardır ki; kedisine bir tek dinar da bıraksan tepesinde durup dikilmezsen onu sana iade etmez. Bunun nedeni, "Bizden olmayanlara böyle davranmak günah değildir." demelerindendir ve onlar bilerek (kasten) **Allah'a yalan söylemektedirler.**

« وَمِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ مَنْ اِنْ تَأْمَنْهُ بِقِنْطَارٍ يُؤَدِّهِ اِلَيْكَ » *"Kitap ehlinden öyle kimseler vardır ki; kendisine kasalar dolu hazineler emanet etsen, onu sana eksiksiz olarak iade eder."* Burada sözü edilen kişi Abdullah b. Selâm (v.43/...)'dır. Kureyş'ten biri kendisine 1200 ukye (yedi miskal) altın emanet bırakır, o da aynen onu kendisine iade eder. « وَمِنْهُمْ مَنْ اِنْ تَأْمَنْهُ بِدِينَارٍ لَا يُؤَدِّهِ اِلَيْكَ اِلَّا مَا دُمْتَ عَلَيْهِ قَائِمًا » *"Yine onların içinden öylesi kimseler de vardır ki; kendisine bir tek dinar bıraksan, tepesinde durup dikilmezsen onu sana iade etmez."* Bu şahıs da Finhas b. Azura'dır. Çünkü Kureyş'ten biri ona bir dinar emanet bırakır; ancak Finhas bunu inkâr eder ve emanete ihanette bulunur.

Bir yoruma göre genelde güvenilir olan toplum Hristiyanlardır. Çünkü olara güven daha fazla idi. Az da olsa ihanet içerisinde bulunanlar ise Yahudilerdir. Çünkü; onlar daha çok ihanet içinde yaşadıklarından bu, onlarda bir huy halini almıştır.

« اِلَّا مَا دُمْتَ عَلَيْهِ قَائِمًا » Yani; ey hak sahibi! Sen onun başında dikilip durmadığın müddetçe, bu hususta yakasına sarılmadıkça çıkarıp vermez.

Kıraat imamlarından İbn Kesir, İbn Amir, Nafi, Ali el-Kisai ve Hafs, « يُؤَدِّهِ » kavliyle, « لَا يُؤَدِّهِ » kavlindeki « ه » harfini kesra ile ve tok bir sesle okumuşlardır. Bir rivayete göre Ebu Amr, ihtilâs yapmıştır. Diğer kıraat imamları da bunu « ه » harfini sükunu ile okumuşlardır.

« ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَالُوا لَيْسَ عَلَيْنَا فِى الْاُمِّيِّينَ سَبِيلٌ » *"Bunun nedeni, «Bizden olmayanlara böyle davranmak günah değildir.» demelerindendir."*

« ذٰلِكَ » işaret ismiyle belirtilmek istenen şey, « لَا يُؤَدِّهِ » kavlinin ifade ettiği, *"onu iade etmez, gerivermez"* manasına işarettir. Çünkü; öde-

meleri ya da geri vermeleri gereken şeyi vermeyip edayı terk etmişlerdir. Yani; onların, üzerlerine düşen hakkı çiğneme sebebi, şu ifadeleridir:

« لَيْسَ عَلَيْنَا فِى الْاُمِّيّٖنَ سَبٖيلٌ » *"Bizden olmayanlara, ümmî Araplara bir şey ödemek bize gerekmez."* Çünkü, bizden olmayanların varlıklarını alıp yemek bize mübahtır, demelerinden ileri gelmektedir. Yani, ümmiler konusunda bizi ilgilendiren bir günah, bir yerme söz konusu değildir. Bununla kitap ehli olmayanları kasdediyorlar ve şunu demek istiyorlar, onların mallarını herhangi bir yoldan almamızda bize bir vebal yoktur. Onların mal varlıklarını tutmamız, vermememiz, onlara zarar vermemiz gayet olağan bir şeydir. Çünkü; onlar bizim dinimizden değillerdir. Nitekim; Yahudiler bu manada kendilerine karşı çıkanlara zulmetmeyi helâl saymaktadırlar ve diyorlar ki: *"Bizim kitabımızda onlara saygı göstermemiz gerektiğine ilişkin bir hüküm yoktur."*

Rivayete göre Kureyşlilerden bazı kimselerle Yahudilerle alışverişte bulunurlar. Kureyşliler Müslüman olduktan sonra Yahudilerde olan alacaklarını istediler. Onlar da:

— *Sizin bizden bir alacağınız yoktur. Çünkü siz dininizi bıraktınız,* diye karşılık verdiler. Gerekçe olarak bunu kitaplarına dayandırıyorlardı ve:

— *Bizim kitabımızda böyle bir borcun ödeneceğine dair bir bilgi yok,* diyorlardı.

« وَيَقُولُونَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ وَهُمْ يَعْلَمُونَ » *"Ve onlar* –kendilerinin yalancılar olduğunu– *bilerek* (kasten) –bu ödememe olayı bizim kitabımızda var diye– *Allah hakkında yalan söylemektedirler."*

٧٦– ﴿ بَلٰى مَنْ اَوْفٰى بِعَهْدِهٖ وَاتَّقٰى فَاِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَّقٖينَ ﴾

76 – Hayır, gerçek hiç de onların ileri sürdükleri gibi değildir. Her kim verdiği sözünü yerine getirir, (Allah'ın emir ve yasaklarına uyarak) **sakınırsa, şüphesiz ki Allah sakınanları sever.**

« بَلٰى » Ümmiler veya kendilerinden olmayanlar hakkında kendi lehlerine olabilecek şekilde ortaya attıkları gerekçelerini bu ifade ile Rab-

bimiz red ediyor ve bilâkis onların söyledikleri bu gerekçe onların dediği gibi değildir, durum onların aleyhinedir.

« بَلٰى مَنْ اَوْفٰى بِعَهْدِه۪ وَاتَّقٰى » *"Hayır! Gerçek hiç de onların ileri sürdükleri gibi değildir. Her kim verdiği sözünü yerine getirir,* (Allah'ın emir ve yasaklarına uyarak) *sakınırsa,"*

Aslında, « مَنْ اَوْفٰى بِعَهْدِه۪ وَاتَّقٰى » cümlesi yeni bir cümledir ya da müste'nefe cümlesidir. Bu, « بَلٰى » kelimesinin yerini aldığı bir cümleyi tesbit edip ortaya koymaktadır. « بِعَهْدِه۪ » kavlindeki zamir ise yüce Allah'a racidir. Yani, *"Allah'a verdiği sözü yerine getiren bu manada Emir ve yasaklar çerçevesinde sakınan herkes."* demektir.

« فَاِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَّق۪ينَ » *"İyi bilsin ki; Allah, emir ve yasakları çerçevesinde hareket eden takva sahibi kullarını sever."* Yani, onları sever. Burada zamir gelmesi gereken yere bizzat ismin kendisi (ismi zahir) getirilmiştir. Bu da, « الْمُتَّق۪ينَ » kelimesidir. Dolayısıyla tüm müttakiler, ceza edatı olan, « مَنْ » kelimesine raci olan zamir yerine geçmiştir. Bu konu içerisine iman ve bunun dışında tüm salih ameller girdiği gibi sakınılıp kaçınılması gereken küfür ve her kötü amel de bunun kapsamına girer.

Söylendiğine göre bu ayet kitap ehlinden olan Abdullah b. Selâm ve benzerleri hakkında nazil olmuştur.

Diğer taraftan zamirin, « مَنْ اَوْفٰى » kavline raci olması da caiz olur. *"Yani; verdiği sözü yerine getiren herkim, ihanette bulunma ve tuzağa düşürme gibi kötü şeylerden uzak durarak sakınır, Allah'ın emir ve yasaklarını uygularsa, işte Allah onu sever."*

Bu ayet Yahudilerden Tevrat'ı tahrif ederek. Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'ın özeliklerini anlatan ayetleri ve hükümleri değiştirip bunun için rüşvet alanlar hakkında nazil olmuştur.

٧٧– ﴿ اِنَّ الَّذ۪ينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللّٰهِ وَاَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَل۪يلًا اُو۬لٰٓئِكَ لَا خَلَاقَ لَهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ وَلَا يُكَلِّمُهُمُ اللّٰهُ وَلَا يَنْظُرُ اِلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَلَا يُزَكّ۪يهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَل۪يمٌ ﴾

77 – Allah'a karşı verdikleri sözü ve yeminlerini basit (önemsiz) **bir bedel karşılığında değiştirenlerin ahirette asla bir nasipleri yoktur. Allah, onlarla kıyamet gününde onlarla konuşmayacak, onlara bakmayacak ve onları temize de çıkarmayacaktır. İşte onlar için acıklı bir azap vardır.**

« اِنَّ الَّذ۪ينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللّٰهِ وَاَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَل۪يلًا اُو۬لٰٓئِكَ لَا خَلَاقَ لَهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ » *"Allah'a karşı verdikleri sözü* –yanlarında olanı tasdik eden peygambere iman edeceklerine dair Allah'a verdikleri sözü– *ve* –Vallahi biz o peygambere iman edeceğiz ve ona mutlaka yardımcı olacağız diye– *yeminlerini basit* (önemsiz) –rüşvet almak, makam kapmak ve bunun gibi– *bir bedel karşılığında değiştirenlerin ahirette asla nasipleri yoktur."*

« بِعَهْدِ اللّٰهِ » kavli, « بِعَهْدِه۪ » kavlindeki zamirin Allah'a raci olduğunu güçlendiriyor. « لَا خَلَاقَ » nasibi, payı ve hissesi yoktur, demektir.

« وَلَا يُكَلِّمُهُمُ اللّٰهُ وَلَا يَنْظُرُ اِلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَلَا يُزَكّ۪يهِمْ » *"Allah, onlarla kıyamet gününde* –kendilerini sevindirecek bir– *güzellikle konuşmayacak, onlara rahmet gözüyle bakmayacak ve onları* –övgüyle– *temize çıkarmayacaktır."* « وَلَهُمْ عَذَابٌ اَل۪يمٌ » *"İşte onlar için acıklı bir azap vardır."*

–٧٨ ﴿ وَاِنَّ مِنْهُمْ لَفَر۪يقًا يَلْوُ۫نَ اَلْسِنَتَهُمْ بِالْكِتَابِ لِتَحْسَبُوهُ مِنَ الْكِتَابِ وَمَا هُوَ مِنَ الْكِتَابِ وَيَقُولُونَ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ وَمَا هُوَ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ وَيَقُولُونَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴾

78 – Şüphesiz kitap ehlinden öyleleri de vardır ki; dilleriyle kitabı eğip bükerek siz onu, kitaptan okuyor sanasınız diye çarpıtarak okurlar. Oysa okudukları kitaptan değildir. Bu, "Allah katından gelmedir." derler, oysa o, Allah katından değildir. Onlar bile bile Allah'a karşı yalan söylerler.

« وَاِنَّ مِنْهُمْ لَفَر۪يقًا يَلْوُ۫نَ اَلْسِنَتَهُمْ بِالْكِتَابِ لِتَحْسَبُوهُ مِنَ الْكِتَابِ » *"Şüphesiz kitap ehlinden öyleleri de vardır ki; dilleriyle kitabı eğip bükerek, siz onu, kitaptan okuyor sanasınız diye çarpıtarak okurlar."*

Burada sözü edilenler Ka'b b. Eşref, Malik b. Sayf, Huyey b. Ahtap ve başkalarıdırlar. Bunları doğru olan şeklini dilleriyle değiştirerek okurlardı.

« لَيّ » — *Leyy*, eğmek, bükmek ve sarmak ve değiştirmek gibi manalara gelir. Bundan murat ise, Yahudilerin Tevrat'ı tahrif etmeleri ve bozmalarıdır. Örneğin; recm ayetini, Hz. Muhammed *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* ile alâkalı nitelikleri ve daha başka hükümleri değiştirip bozmuşlardır.

« لِتَحْسَبُوهُ » kavlindeki zamir, « يَلْوُنَ اَلْسِنَتَهُمْ بِالْكِتَابِ » kavlinin ifade ettiği manaya racidir. O da Tevrat'ın ya da Kitabın tahrif edildiği gerçeğidir. Ayrıca bundan muradın şöyle olduğu da caiz olabilir; *"Kitaba benzer sözler söyleyerek, bu benzetilenleri kitaptan sanasınız, diye parlar."* Zaten Kitaptan kasıt da Tevrat'tır.

« وَ مَا هُوَ مِنَ الْكِتَابِ » *"Oysaki okudukları kitaptan değildir."* « وَ يَقُولُونَ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ » *"«Bu, Allah katından gelmedir.» derler."* Bu cümle, « وَ مَا هُوَ مِنَ الْكِتَابِ » kavlini te'kit içindir. Bu ifade ile onlar daha da aşağılanmakta ve şenaatleri ortaya konmaktadır. « وَمَا هُوَ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ وَيَقُولُونَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ وَهُمْ يَعْلَمُونَ » *"Oysa o Allah katından değildir. Onlar bile bile Allah hakkında* (Allah adına) *yalan uyduruyorlar."* Onlar kesin yalancıdırlar.

٧٩– ﴿ مَا كَانَ لِبَشَرٍ اَنْ يُؤْتِيَهُ اللّٰهُ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ ثُمَّ يَقُولَ لِلنَّاسِ كُونُوا عِبَادًا لِي مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَلٰكِنْ كُونُوا رَبَّانِيِّينَ بِمَا كُنْتُمْ تُعَلِّمُونَ الْكِتَابَ وَبِمَا كُنْتُمْ تَدْرُسُونَ ﴾

79 – Hiçbir beşerin, Allah'ın kendisine kitap, hikmet (hüküm) **ve peygamberlik verdikten sonra kalkıp insanlara, "Allah'ı bırakıp bana kul olun." demesi mümkün değildir. Aksine o şöyle der: "Öğretmekte ve okutmakta olduğunuz Kitap sayesinde rabbaniler** (halis ve samimi kullar) **olun."**

« مَا كَانَ لِبَشَرٍ اَنْ يُؤْتِيَهُ اللّٰهُ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ » *"Hiçbir kimsenin, Allah'ın kendisine kitap, hikmet (hüküm) ve peygamberlik verdikten sonra"* Bu ayet Hz. İsa *(Aleyhi's-Selâm)*'ya tapınmaya itikadı yalanlamaktadır. Anlatıldığına göre bir adam Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'a gelir ve:

"— Ey Allah'ın Rasûlü! Biz aramızda birbirimizle selâmlaştığımız gibi seninle selâmlaşıyoruz. Senin önünde eğilip secde etmeyelim mi, diye sorar. Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* da şöyle buyurur:

— Allah'tan başkasına secde etmek, eğilmek yakışık almaz. Ancak peygamberinize saygılı olun ve hakkı da ehil olana verin." [82]

Ayette yer alan, *"hüküm"* kelimesinden kasıt hikmet demektir veya Sünnet manasınadır ya da hüküm vermek, yargılamak, demektir.

« ثُمَّ يَقُولَ لِلنَّاسِ كُونُوا عِبَادًا لِي مِنْ دُونِ اللّٰهِ » *"kalkıp halka, «Allah'ı bırakıp bana kul olun.» deme hakkına sahip değildir."*

Burada, « وَالنُّبُوَّةَ ثُمَّ يَقُولَ » kavli, « يُؤْتِيَهُ » kavline matuftur.

« وَلٰكِنْ كُونُوا رَبَّانِيِّينَ بِمَا كُنْتُمْ تُعَلِّمُونَ الْكِتَابَ وَبِمَا كُنْتُمْ تَدْرُسُونَ » *"Aksine O şöyle der: «Öğretmekte ve okutmakta olduğunuz kitap sayesinde rabbaniler* (halis ve samimi kullar) *olun.»"* Fakat o, *"rabbaniler olun"* der.

« رَبَّانِي » — *rabbaniy* kelimesi, « ا » ve « ن » harflerinin ilâvesiyle *"Rabbe mensup, Rabbe ait"* demektir. Bu da, Allah'a çok fazla bağlı ve itaatkâr olan, demektir. Nitekim; Abdullah b. Abbas öldüğü zaman İbn Hanefi'ye (v.81/ ...) demiş ki:

"Bu ümmetin rabbanisi vefat etti." Hasan Basri'ye göre rabbaniler; *"Fakih* (derin anlayış sahibi) *olan alimlerdir."* Kimilerime göre de; *"Öğretici olan alimlerdir."* Bazıları da: *"Rabbani demek, ilmiyle amel eden alim, demektir."* demişlerdir.

---

[82] Bk. Vahidi, Esbabu'l-Nüzul; S:74. Hasan Basri rivayet etmiştir. Ancak İbn Hacer şöyle diyor: "Ben bu hadisle ilgili olarak bir isnada rastlayamadım. Bk. Haşiyetu'l-Keşşâf; 1/378

Kıraat imamlarından Asım ve İbn Amir, « تُعَلِّمُونَ » olarak kıraat etmişlerdir. Yani; kendinizden başkalarını, demektir. Fakat bu imamların dışında kalanlar da bunu, « تَعْلَمُونَ » olarak kıraat etmişlerdir.

« وَبِمَا كُنْتُمْ تَدْرُسُونَ » Yani; okutmakta olduğunuz, demektir. Mana şöyledir: *"Sizin ilim öğrenmeniz ve öğretmeniz sebebiyle rabbaniler var oldu."* "Rabbani" Allah'a itaate son derece bağlı olan demektir. Çünkü bu, hem ilim öğrenmeye ve hem öğretmeye sebep teşkil eder. Dolayısıyla kendini tümüyle ilme adayan, ömrünü bu yolda tüketenler, sıkıntılara katlananlar ve fakat bunun gereğiyle amel etmeyenler için delil olması bakımından bu ayet yeter. Çünkü böyleleri güzel bir ağaç dikerek onun güzel manzarasıyla eğlenip durduğu halde, fakat onun meyvesinden yazık ki yararlanmıyor. İşte kendini ilme adadığı halde bütün zamanını onunla yararlanmadan geçiren kimsenin geçirdiği zamana yazık olur.

Bir yoruma göre de: « تَدْرُسُونَ » kavlinin manası, onu halka okuyan, demektir. Nitekim; Rabbimizin şu kavli de bunun gibidir:

﴿ لِتَقْرَأَهُ عَلَى النَّاسِ ﴾

"Biz onu, Kur'an olarak, insanlara dura dura okuyasın diye ayırdık." [83]

İşte bunun manası da, « تُدَرِّسُونَ » olur, bu da *tedris* kökünden alınmadır. Nitekim; İbn Cubeyr'in de kıraati böyledir.

٨٠– ﴿ وَلَا يَأْمُرَكُمْ اَنْ تَتَّخِذُوا الْمَلٰٓئِكَةَ وَالنَّبِيِّينَ اَرْبَابًا ۗ اَيَأْمُرُكُمْ بِالْكُفْرِ بَعْدَ اِذْ اَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ﴾

80 – Size: "Melekleri ve peygamberleri rabler edinin." diye de emretmez. Siz Allah'ın emirlerine boyun eğip Müslüman olduktan sonra o size hiç küfre gireceğiniz bir şeyi emreder mi?

[83] İsra, 106.

« وَلَا يَأْمُرَكُمْ اَنْ تَتَّخِذُوا الْمَلٰٓئِكَةَ وَالنَّبِيِّينَ اَرْبَابًا » *"O aynı zamanda size: «Melekleri ve peygamberleri rabler edinin.» diye de emretmez."*

Burada, « وَلَا يَأْمُرَكُمْ » kavli nasb ile olmak üzere, « ثُمَّ يَقُولَ » kavli üzerine matuftur. Bunun durumu ise, « مَا كَانَ لِبَشَرٍ » kavlindeki olumsuzluk manasını artırmak ya da te'kit için baştaki, « لَا » mezidedir. Bunun manası şöyledir:

"Hiçbir insan, Allah kendisinden haber versin diye peygamber olarak göndersin, Allah'ın kullarını yalnızca Allah'a kulluk etsinler ve Allah'a eşler ve denkler edinmeyi terk etsinler göreviyle diksin, sonra da bu adam kalksın insanlara, onların kendisine kulluk etmelerini emretmiş olsun ve size de, «Melekleri ve peygamberleri rabler edinin.» diye emretmiş olsun. İşte bu, olacak şey değildir."

Örneğin; bu adeta şu ifadeye benzer:

"Ben Zeyd'e ikramda bulunayım da o da kalksın beni aşağılasın ve beni önemsememiş olsun."

Kıraat imamlarından İbn Kesir, Nafi, Ebu Amr ve Ali, « لَا يَأْمُرُ » fiilindeki « رُ » harfini merfu olarak okumuşlar; çünkü bunu yeni bir cümleye giriş olarak değerlendirmişlerdir.

« اَيَأْمُرُكُمْ بِالْكُفْرِ بَعْدَ اِذْ اَنْتُمْ مُسْلِمُونَ » *"Siz Allah'ın emirlerine boyun eğip Müslüman olduktan sonra o size hiç küfre gireceğiniz bir şeyi emreder mi?"*

« اَيَأْمُرُكُمْ بِالْكُفْرِ » kavlinin başında yer alan hemze, inkâr içindir. Bir de, « وَلَا يَأْمُرَكُمْ » kavliyle, « اَيَأْمُرُكُمْ » kavlindeki zamirler de, « لِبَشَرٍ » kavline veya « اللّٰهُ » lâfza-i celâline racidir. « بَعْدَ اِذْ اَنْتُمْ مُسْلِمُونَ » kavli ise, burada muhatapların Müslümanlar olduğunu göstermektedir. Çünkü; Müslümanlar Rasûlullah (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)'a secde etmek için kendisinden izin istemişlerdi.

81. — 91. ÂYETLER

وَاِذْ اَخَذَ اللّٰهُ مِيثَاقَ النَّبِيّٖنَ لَمَٓا اٰتَيْتُكُمْ مِنْ كِتَابٍ وَحِكْمَةٍ
ثُمَّ جَٓاءَكُمْ رَسُولٌ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَكُمْ لَتُؤْمِنُنَّ بِهٖ وَلَتَنْصُرُنَّهُ ط
قَالَ ءَاَقْرَرْتُمْ وَاَخَذْتُمْ عَلٰى ذٰلِكُمْ اِصْرٖى ط قَالُٓوا اَقْرَرْنَا ط قَالَ
فَاشْهَدُوا وَاَنَا مَعَكُمْ مِنَ الشَّاهِدٖينَ ﴿٨١﴾ فَمَنْ تَوَلّٰى بَعْدَ ذٰلِكَ
فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٨٢﴾ اَفَغَيْرَ دٖينِ اللّٰهِ يَبْغُونَ وَلَهُٓ اَسْلَمَ
مَنْ فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا وَاِلَيْهِ يُرْجَعُونَ ﴿٨٣﴾ قُلْ
اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَمَٓا اُنْزِلَ عَلَيْنَا وَمَٓا اُنْزِلَ عَلٰٓى اِبْرٰهٖيمَ وَاِسْمٰعٖيلَ
وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ وَالْاَسْبَاطِ وَمَٓا اُوتِىَ مُوسٰى وَعٖيسٰى
وَالنَّبِيُّونَ مِنْ رَبِّهِمْ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ اَحَدٍ مِنْهُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ
﴿٨٤﴾ وَمَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْاِسْلَامِ دٖينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ ج وَهُوَ فِى
الْاٰخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرٖينَ ﴿٨٥﴾ كَيْفَ يَهْدِى اللّٰهُ قَوْمًا كَفَرُوا بَعْدَ
اٖيمَانِهِمْ وَشَهِدُٓوا اَنَّ الرَّسُولَ حَقٌّ وَجَٓاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ ط وَاللّٰهُ لَا
يَهْدِى الْقَوْمَ الظَّالِمٖينَ ﴿٨٦﴾ اُولٰٓئِكَ جَزَٓاؤُهُمْ اَنَّ عَلَيْهِمْ لَعْنَةَ اللّٰهِ
وَالْمَلٰٓئِكَةِ وَالنَّاسِ اَجْمَعٖينَ لا ﴿٨٧﴾ خَالِدٖينَ فٖيهَا ج لَا يُخَفَّفُ عَنْهُمُ

الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ ﴿٨٨﴾ اِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ
وَاَصْلَحُوا فَاِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٨٩﴾ اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بَعْدَ اِيمَانِهِمْ
ثُمَّ ازْدَادُوا كُفْرًا لَنْ تُقْبَلَ تَوْبَتُهُمْ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الضَّٓالُّونَ ﴿٩٠﴾
اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَمَاتُوا وَهُمْ كُفَّارٌ فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْ اَحَدِهِمْ مِلْءُ
الْاَرْضِ ذَهَبًا وَلَوِ افْتَدٰى بِهٖ اُولٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ وَمَا لَهُمْ
مِنْ نَاصِرِينَ ﴿٩١﴾

Meâli

81. *(Ey Kitap ehli!)* Hani Allah nebilerden "Ben size kitap ve hikmeti *(şeriatın sırlarını)* verdim. Sonra da yanınızda olanı doğrulayan bir rasûl gelince mutlaka ona iman edecek ve onu mutlaka destekleyeceksiniz." diye söz almıştı ve "Kabul edip bununla ilgili ahdimi *(emirlerimi)* yüklendiniz mi?" diye buyurduğunda, ***(nebiler de:)*** "İkrar ettik." ***(kabul ettik)*** diye cevap vermişlerdi. Allah da: "Öyle ise birbirinize şahit olun! Ben de sizinle beraber size şahitlikte bulunanlardanım." buyurdu.

82. Artık bundan sonra her kim dönerse, işte onlar, fasıkların ta kendileridir.

83. Onlar Allah'ın dininden başka bir din mi istiyorlar? Oysa göklerde ve yerde var olan her şey ister istemez Ona boyun eğmiştir. Sonunda da Ona döndürüleceklerdir.

84. *(Ey Muhammed!)* de ki: "Biz Allah'a, bize indirilene, İbrahim, İsmail, Yakup ve torunlarına indirilenlere, Musa'ya, İsa'ya ve diğer peygamberlere Rableri tarafından verilenlere iman ettik. Biz *(iman bakımından)* hiçbirini diğerinden ayırt etmeyiz, hepsine imam ederiz. Ve biz Allah'a teslim olmuşuz.

85. Her kim İslâm'dan başka bir din ararsa, o *(istediği din)* asla kendisinden kabul edilmeyecek ve o ahirette kendisine hüsrana uğrayanlardan olacaktır.

86. İman edip, Rasûlün hak olduğuna şehadet ettikten ve kendilerine apaçık beyyineler *(kanıtlar)* geldikten sonra inkârcılığa sapan bir topluma Allah nasıl hidayet nasip eder? Oysa Allah zalim bir toplumu asla hidayete erdirmez.

87. İşte onların cezaları, Allah'ın meleklerin ve bütün insanların lânetlerinin üzerlerine olmasıdır.

88. Onlar, o lânetin içinde ebediyen kalıcıdırlar. Onlardan azap hafifletilmez ve kendilerine yüz verilmez.

89. Ancak tevbe edip iman ederek durumlarını düzeltenler müstesna. Şüphesiz ki Allah ğafurdur, rahimdir.

90. İman ettikten sonra *(yeniden)* küfre girenlerin, sonra da azıtıp çok daha ileri gidenlerin tevbeleri asla kabul edilmeyecektir. Ve onlar sapıkların ta kendileridir.

91. Şüphesiz inkâr edip kâfir olarak ölenler var ya, işte onlar, yeryüzü dolusu altını fidye olarak verseler bile, bu, asla onlardan kabul edilmeyecektir. Onlar için kıyamet gününde acıklı bir azap vardır ve onları azaptan kurtaracak hiçbir yardımcıları da olmayacaktır.

Tefsiri

٨١— ﴿ وَإِذْ اَخَذَ اللّٰهُ مِيثَاقَ النَّبِيِّينَ لَمَا اٰتَيْتُكُمْ مِنْ كِتَابٍ وَحِكْمَةٍ ثُمَّ جَاۤءَكُمْ رَسُولٌ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَكُمْ لَتُؤْمِنُنَّ بِهِ وَلَتَنْصُرُنَّهُ قَالَ ءَاَقْرَرْتُمْ وَاَخَذْتُمْ عَلٰى ذٰلِكُمْ اِصْرِى قَالُوا اَقْرَرْنَا قَالَ فَاشْهَدُوا وَاَنَا مَعَكُمْ مِنَ الشَّاهِدِينَ ﴾

81 – (Ey Kitap ehli!) **Hani Allah nebilerden "Ben size kitap ve hikmeti** (şeriatın sırlarını) **verdim. Sonra da yanınızda olanı doğrulayan bir rasûl gelince mutlaka ona iman edecek ve onu mutlaka destekleyeceksiniz." diye söz almıştı ve "Kabul edip bununla ilgili ahdimi** (emirlerimi) **yüklendiniz mi?" diye buyurduğunda,** (nebiler de:) **"İkrar ettik."** (kabul ettik) **diye cevap vermişlerdi. Allah da: "Öyle ise birbirinize şahit olun! Ben de sizinle beraber size şahitlikte bulunanlardanım." buyurdu.**

« وَاِذْ اَخَذَ اللّٰهُ مِيثَاقَ النَّبِيِّينَ » "(Ey Kitap ehli!) *Hani Allah nebilerden ..... söz almıştı.*" Ayete hemen baktığımızda, kendilerinden kesin söz alınanların, peygamberler olduğunu görmekteyiz. Ancak ayetten, "kendilerinden kesin söz alınmış olanların, peygamberlerin soylarından gelen çocukları olduğu" manası da çıkabilir. Bunlar ise İsrailoğullarıdır. Bu ise muzafın hazfedildiği varsayımına göredir.

« لَمَا اٰتَيْتُكُمْ مِنْ كِتَابٍ وَحِكْمَةٍ » *"Ben size kitap ve hikmeti* (şeriatın sırlarını) *verdim."*

Buradaki, « لَمَا » kelimesinde yer alan, « ل » harfi, *lâm-ı tavtiadır.* Çünkü; ayete baktığımızda, *"kendilerinden söz alınma"* olayı sanki bir yemine dayalı alınan bir söz, yemin ile alâkalı bir ifade imiş gibi bir mana sergiliyor. « لَتُؤْمِنُنَّ » kavlindeki « ل » harfi ise, kasemin, yani yeminin cevabıdır. Ayrıca « مَا » edatının şart manasını taşıması (içermesi) de caizdir. « لَتُؤْمِنُنَّ » ise hem kasem yani yemin ve hem şartın cevabı yerine geçmesi olabildiği gibi şu manada ilgi cümleciği olması da caizdir. Size onu verince, « لِلَّذِى اٰتَيْتُكُمُوهُ لَتُؤْمِنُنَّ بِهِ » yani: *"size gönderdiğim o peygamber gelince, mutlaka ona iman edin ...."* « ثُمَّ جَاءَكُمْ » ilgi cümleciğine (sıla üzerine) matuftur. Burada bulunan aid (zamir) mahzuf olup « مَا » edatına racidir. Bu, « ثُمَّ جَاءَكُمْ بِهِ » takdirindedir.

« ثُمَّ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَكُمْ لَتُؤْمِنُنَّ بِهِ وَلَتَنْصُرُنَّهُ » *"Sonra da yanınızda olanı* –yanınızdaki kitabı– *doğrulayan bir peygamber* –Muhammed– *gelince, mutlaka ona* –o peygambere– *iman edecek ve onu* –Muhammed'i– *mutlaka destekleyeceksiniz, diye söz almış."*

Kıraat imamlarından Hamza, « ل » harfinin kesrası ile, « لِمَا اٰتَيْتُكُمْ » olarak okumuştur. Ayetteki, « مَا » edatı ise, « اَلَّذِى » manasınadır veya bu « مَا » edatı mastar manasında olan bir edattır. Yani; mana şöyledir: *"Size bir kitap ve hikmet vermemden sonra da yanınızdakini doğrulayan bir elçi* (Muhammed'i) *göndermemden dolayı..,"* « ل » harfi ise talil yani sebep (illet) bildirmek içindir. Yani; bu durumda mana şöyle olur:

"Allah, Rasûle mutlaka iman edesiniz ve size hikmeti verdiğimden dolayı mutlaka onu destekleyesiniz, diye Allah kendilerinden (sizden) *kesin söz aldı. Kaldı ki; size, kendisine iman etmenizi ve ona destek vermenizi emrettiğim peygamber, size karşı aykırı bir şey getirmiş değildir, nitekim o da iman noktasında size muvafakat etmektedir, iman edilecek hususlara zaten iman etmektedir."*

Kıraat imamlarından Nafi ve Ebu Cafer, « اٰتَيْتُكُمْ » kavlini birinci çoğul şahıs olarak « اٰتَيْنَاكُمْ » olarak okumuştur.

« قَالَ ءَاَقْرَرْتُمْ وَاَخَذْتُمْ عَلٰى ذٰلِكُمْ اِصْرِى » *"ve «kabul edip bununla ilgili ahdimi* (emirlerimi) *yüklendiniz mi?» diye buyurduğunda"* Yani; Allah, "Siz, benim sizden istediklerimi, ahdimi kabul ettiniz mi?" diye buyurdu.

Ayette, « اِصْرِى » kelimesine yer verilmesinin sebebi, yani; "ağır yük, zor olan yük" demektir. Bu ağır ve zor olan yükü üstlendiniz mi, manasınadır.

« قَالُوا اَقْرَرْنَا » *"Nebiler de: «İkrar ettik* (kabul ettik)*.» diye cevap vermişlerdi."* « قَالَ فَاشْهَدُوا وَاَنَا مَعَكُمْ مِنَ الشَّاهِدِينَ » *"Allah da: «Öyleyse birbirinize şahit olun. Ben de sizinle birlikte size şahitlikte bulunanlardanım.» diye buyurdu."* Kiminiz kiminize bu ikrar ve kabulünüzden dolayı şahitlikte bulunun. Ben de sizinle beraber sizin bu ikrar ve kabulleriniz için ve birbirinize olan şahitlikleriniz için olan tanıklığınıza şahitlikte bulunacağım.

İşte bu, onlardan ilerisi için alınan pekiştirilmiş bir ifadedir ve gerçeklerden sapmamaları için bir uyarıdır. Çünkü; ortada Allah'ın şahitliği ile birlikte bir de kendi aralarında birbirlerine olan şahitlikleri bilinince, bundan kolay kolay dönmek mümkün olmaz.

Bir başka yoruma göre ise, yüce Allah meleklerine: *"Bunlara şahit olun."* diye buyurmuştur.

٨٢– ﴿ فَمَنْ تَوَلّٰى بَعْدَ ذٰلِكَ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴾

82 – Artık bundan sonra her kim dönerse, işte onlar, fasıkların ta kendileridir.

« فَمَنْ تَوَلّٰى بَعْدَ ذٰلِكَ » *"Artık her kim imandan dönerse,"* verdiği kesin sözden, pekiştirilmiş ifadeden, kabul ettikten sonra verdiği kesin antlaşmadan döner, ahdini bozarsa, gelecek olan peygambere iman etmekten yüz çevirirse, « فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ » *"İşte onlar, fasıkların ta kendileridir."* Yani azılı kâfirlerdendir.

٨٣- ﴿ اَفَغَيْرَ دِينِ اللّٰهِ يَبْغُونَ وَلَهُٓ اَسْلَمَ مَنْ فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا وَاِلَيْهِ يُرْجَعُونَ ﴾

83 – Onlar Allah'ın dininden başka bir din mi istiyorlar? Oysa göklerde ve yerde var olan her şey ister istemez Ona boyun eğmiştir sonunda da Ona döndürüleceklerdir.

« اَفَغَيْرَ دِينِ اللّٰهِ يَبْغُونَ » *"Onlar Allah'ın dininden başka bir din mi istiyorlar?"* Bir cümleyi diğer bir cümleye atfeden « ف » harfinin başına soru şeklinde inkâr manasına gelen « ا » harfi gelmiştir. Dolayısıyla mana şöyledir:

"İşte onlar, Allah'ın koyduğu sınırları (hükümleri) *çiğneyip inkâr edenlerin ta kendileridir ve bu yüzden Allah'ın dininden başka bir din istiyorlar."* Daha sonra bu iki cümle arasına inkâr manasındaki hemze harfi yer aşmıştır.

Ayrıca bu cümlenin mahzuf bir başka cümle başka üzerine atfedilmesi de caizdir. Bu cümlenin takdiri de şöyledir: *"Onlar hâlâ yüz çeviriyorlar da Allah'ın dininden başka bir din mi istiyorlar?"*

Burada mef'ul yani tümleç, fiili (yüklemi) üzerine takdim olunmuştur. Mef'ul ise, « غَيْرَ دِينِ اللّٰهِ » kavlidir. Çünkü; inkâr bakımından bu, oldukça önemlidir. Diğer taraftan inkâr manasını taşıyan harf ise « ا » harfidir. Bu ise batıl olan mabutlara, ilâhlaştırılan şeylere ve sistemlere yöneliktir.

« وَلَهُٓ اَسْلَمَ مَنْ فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا » *"Oysa göklerde ve yerde var olan her şey ister istemez O'na teslim olmuşlar."* Yani; gökte melekler, yer yüzünde insan ve cinler, kısaca her varlık ya eldeki mevcut

delillere bakarak ve akıl yürüterek kendi istekleriyle Allah'ın dinini kabul edip teslim olmuşlardır. Ya da kendilerine karşı silâh, ok veya kılıç kullanılarak zorla yola getirilmişlerdir. Yahut da azabı görerek yola gelmişlerdir. Örneğin; İsrailoğullarının başları üzerine Tur dağının kaldırılması, Firavun'un suda boğulması, insanların ölümle yüz yüze gelmeleri gibi. Nitekim; yüce Allah bir başka ayetinde şöyle buyuruyor:

﴿ فَلَمَّا رَاَوْا بَأْسَنَا قَالُوٓا اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَحْدَهُ ﴾

"Artık o çetin azabımızı gördükleri zaman: 'Allah'a inandık ve O'na ortak koştuğumuz şeyleri inkâr ettik.' derler." [84]

« طَوْعًا » ve « كَرْهًا » kelimeleri hâl olmaları bakımından her ikisi de mansubdurlar. Yani; "itaat ederek (kendi istekleriyle de olsa), zorla da (istemeyerek de) olsa..." demektir.

« وَاِلَيْهِ يُرْجَعُونَ » *"Ve sonunda O'na döndürüleceklerdir."* Dolayısıyla işledikleri amellere göre cezalandırılacaklardır.

Kıraat imamlarından Hafs, « يَبْغُونَ » ve « يُرْجَعُونَ » kelimelerini « يـ » harfiyle okumuştur. Fakat kıraat imamlarından olan Ebu Amr ise, « يَرْجَعُونَ » kavlini « تـ » harfiyle ve « جـ » harfinin de fethiyle, « تَرْجَعُونَ » olarak okumuştur. Çünkü; azıtıp sapanlar bizzat yüz çevirenlerdir. Oysa Allah'a dönecek olanlar ise, bütün insanlardır. Bu iki kıraat imamı dışındaki diğer kıraat imamları ise, söz konusu her iki kelimeyi de « ت » harfiyle ve bir de « جـ » harfinin fethiyle olmak üzere, « تَبْغُونَ » ve « تُرْجَعُونَ » olarak okumuşlardır.

٨٤– ﴿ قُلْ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَمَٓا اُنْزِلَ عَلَيْنَا وَمَٓا اُنْزِلَ عَلٰٓى اِبْرٰهِيمَ وَاِسْمٰعِيلَ وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ وَالْاَسْبَاطِ وَمَٓا اُوتِيَ مُوسٰى وَعِيسٰى وَالنَّبِيُّونَ مِنْ رَبِّهِمْۖ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ اَحَدٍ مِنْهُمْۘ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ ﴾

[84] Ğafir/Mü'min, 84.

84 – (Ey Muhammed!) **de ki: "Biz Allah'a, bize indirilene, İbrahim, İsmail, Yakup ve torunlarına indirilenlere, Musa'ya, İsa'ya ve diğer peygamberlere Rableri tarafından verilenlere iman ettik. Biz** (iman bakımından) **hiçbirini diğerinden ayırt etmeyiz, hepsine imam ederiz. Ve biz Allah'a teslim olmuşuz.**

« قُلْ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَمَٓا اُنْزِلَ عَلَيْنَا » "(Ey Muhammed!) *De ki: Biz Allah'a, bize indirilene, ... iman ettik.*" Bu ayette yüce Allah, Hz. Peygamber *(Sallâhu Aleyhi ve Sellem)*'e ve iman edip onunla beraber hareket edenlere, kendileriyle ilgili durumlarını açık olarak ortaya koymaları için kendilerine emir buyuruyor. İşte bu bakımdan, « قُلْ » – *"de ki"* kavlindeki zamiri tekil olarak zikretti ve « اٰمَنَّا » – *"iman ettik"* kavlindeki zamiri de çoğul olarak getirdi.

Ya da krallar nasıl ki kendilerinden söz ettiklerinde saygı ifade eden kelimelerle söz ederlerse, Allah da peygamberine, kendisinden söz etmesini ve Allah tarafından görevlendirilen peygamberinin değerini yücelttiğinden söz etmesini emretmektedir.

Bu ayette, « اُنْزِلَ » fiili, isti'lâ harfi olan, « عَلٰى » cer edatıyla müteaddi (geçişli) kılınmıştır. Nitekim; Bakara Suresinin 136. ayetinde ise bu, intiha (sonuç) ve neticeye varma ve varacağı noktaya ulaşma manasında olan « اِلٰى » cer edatıyla müteaddi kılınmıştır. Çünkü; bu ayetlerde her iki mana da bulunmaktadır. Yani; hem isti'lâ (yukarıdan aşağıya iniş) ve hem intiha (bitiş noktasına ulaşma) vardır. Çünkü; vahiy üstten yüce Allah'tan geliyor ve Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'ta son buluyor. Dolayısıyla bazen bu iki manadan biriyle ve bazen de diğeriyle gelmektedir.

"Lübab" adlı eserin yazarı diyor ki: "Bakara Suresi, 136. ayetteki, « قُولُوا » – *"deyin/söyleyin"* kavlinin olması dolayısıyla, bununla hitap ümmetedir. Dolayısıyla burada ancak, « اِلٰى » cer edatının gelmesi doğrudur. Orada, « عَلٰى » cer edatının zikredilmesi yerinde olmaz. Çünkü; gönderilen ilâhî kitaplar sonuçta gelip peygamberlerde ve onların ümmetlerinde son buluyor. Oysa bu ayette yüce Allah, « قُلْ » — *"de ki"* emriyle söze başlamaktadır. Bu emir de, Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'in

ümmetine değil, bizatihi Rasûlullah'ın kendi şahsınadır. Bunun için de burada uygun olan da, « عَلَى » cer edatının gelmesidir. Çünkü; peygambere indirilen kitapta ümmetin herhangi bir ortaklığı yoktur." [85]

Burada yüce Allah'ın şu kavline bir işaret vardır:

﴿ اٰمِنُوا بِالَّذٖٓي اُنْزِلَ عَلَى الَّذٖينَ اٰمَنُوا وَجْهَ النَّهَارِ ﴾ [86]

« وَمَٓا اُنْزِلَ عَلٰٓى اِبْرٰهٖيمَ وَاِسْمٰعٖيلَ وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ وَالْاَسْبَاطِ » *"İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Yakup'a ve torunlarına indirilenlere, ... iman ettik."* Bu ayette yer alan, « الْاَسْبَاطِ » kelimesi torunlar demek olup, bununla Hz. Yakup *(Aleyhi's-Selâm)*'un oğulları, soyu kasdolunmaktadır. Çünkü; yüce Allah onun soyundan peygamberler göndermiştir. « وَمَٓا اُوتِيَ مُوسٰى وَعٖيسٰى وَالنَّبِيُّونَ مِنْ رَبِّهِمْ » *"Musa'ya, İsa'ya ve diğer peygamberlere Rableri tarafından verilenlere iman ettik."*

Bu ayette geçen « وَمَٓا اُوتِيَ » kavli, Bakara Suresi, 136. ayette tekrar olunduğu halde bu ayette, « وَالنَّبِيُّونَ » kavlinde tekrar olunmamıştır. Çünkü; daha önce zaten, « اِيتَاءٌ » kelimesi zikrolunmuştur. Kaldı ki; bundan önce 81. ayette, « لَمَٓا اٰتَيْتُكُمْ » buyurmuştur. Yine bu ayette geçen, « مِنْ رَبِّهِمْ » — *"Rablerinden"* kavli, *"Rableri tarafından, Rableri katından, Rableri nezdinden"* demektir.

« لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ اَحَدٍ مِنْهُمْ » *"Biz* (iman bakımından) *hiçbirini diğerlerinden ayırt etmeyiz, hepsine iman ederiz."* Nitekim; Yahudi ve Hristiyanlar iman açısından kimi peygamberlere inanıyor ve kimilerini inkâr ediyorlardı. « وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ » *"Ve biz Allah'a teslim olmuş* (boyun eğmiş) *Müslümanlarız."* Kendimizi O'na bağlamış tevhit inancına sahip kimseleriz. Allah'a kulluk ve ibadetimizde Allah'a hiçbir şeyi asla şerik (ortak) kurmayız.

---

[85] Ancak "Lübab" adlı eserin müellifinin bu görüşü ihtiyatla ele alınmalıdır. Çünkü bu ayet meselenin müellifin dediği gibi olmadığına işaret etmektedir. (Müterc)

[86] Al-i İmran, 72.

٨٥- ﴿ وَمَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْاِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي الْاٰخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴾

85 – Her kim İslâm'dan başka bir din ararsa, o (istediği din) **asla kendisinden kabul edilmeyecek ve o ahirette hüsrana uğrayanlardan olacaktır.**

« وَمَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْاِسْلَامِ دِينًا » *"Her kim İslâm'dan başka bir din ararsa..."* Yani tevhit inancı olan bir tek Allah'a imanı ve İslâmi yaşantıyı bırakıp başka bir din ve inanç ararsa... bu ayette geçen « دِينًا » kelimesi dilbilgisi bakımından temyizdir ve bundan dolayı da mansubdur.

« فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي الْاٰخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ » *"Bilsin ki; o istediği din asla kendisinden kabul edilmeyecektir ve o ahirette kendine yazık edenlerden olacaktır."* Yani, hüsrana uğrayacaktır.

Şimdi tefsirini ele alacağımız ayet, önce İslâm'ı kabul edip sonra da İslâm'dan dönen ve ondan sonra da Mekke'ye giden bir topluluk hakkında nazil olmuştur.

٨٦- ﴿ كَيْفَ يَهْدِي اللّٰهُ قَوْمًا كَفَرُوا بَعْدَ اِيمَانِهِمْ وَشَهِدُوا اَنَّ الرَّسُولَ حَقٌّ وَجَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴾

86 – İman edip, Rasûlün hak olduğuna şehadet ettikten ve kendilerine apaçık beyyineler (kanıtlar) **geldikten sonra inkârcılığa sapan bir topluma Allah nasıl hidayet nasip eder? Oysa Allah zalim bir toplumu asla hidayete erdirmez.**

« كَيْفَ يَهْدِي اللّٰهُ قَوْمًا كَفَرُوا بَعْدَ اِيمَانِهِمْ وَشَهِدُوا اَنَّ الرَّسُولَ حَقٌّ وَجَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ » *"İman etmelerinden, Rasûlün hak olduğuna şehadet ettikten ve kendilerine apaçık beyyineler* (kanıtlar) *geldikten sonra inkârcılığa sapan bir topluma Allah, nasıl hidayet eder?"* Bu ayette geçen, « وَشَهِدُوا » kelimesinin başında yer alan « وَ » harfi hal vavıdır. Ancak burada, « قَدْ » kelimesi muzmar (gizlidir). Bu, şu demektir:

"İnkâr ettiler. Oysa Rasûl Muhammed'in hak peygamber olduğuna kesin olarak şahitlikte bulunmuşlardı."

Ya da buradaki « و » harfi, « اِيمَانِهِمْ » kelimesinde var olan fiil manası üzerine atfolunmuştur. Çünkü; bunun manası; *"İman ettikten sonra..."* « وَجَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ » *"Ve kendilerine apaçık beyyineler* (kanıtlar) *geldikten sonra"*nın ifade ettiği manada, *"Kur'an ve benzeri diğer mucizeler gibi şahitler geldikten sonra"* demektir.

« وَاللّٰهُ لَا يَهْدِى الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ » *"Oysa Allah, zalim bir topluma asla doğru yola iletmez."* Yani; onlar kâfirliği tercih ettikleri sürece ya da onların kâfir olarak ölmeleri halinde, Allah onlara cennet yolunu asla göstermez.

٨٧– ﴿ اُولٰٓئِكَ جَزَٓاؤُهُمْ اَنَّ عَلَيْهِمْ لَعْنَةَ اللّٰهِ وَالْمَلٰٓئِكَةِ وَالنَّاسِ اَجْمَعِينَ ﴾

87 – İşte onların cezaları, Allah'ın meleklerin ve bütün insanların lânetlerinin üzerlerine olmasıdır.

Bu ayette geçen, « اُولٰٓئِكَ » mübtedadır. « جَزَٓاؤُهُمْ » ikinci mübtedadır. Bunun haberi de, « اَنَّ عَلَيْهِمْ لَعْنَةَ اللّٰهِ » kavlidir. Bu haber ve ikinci mübteda ikisi birlikte birinci mübteda olan, « اُولٰٓئِكَ » kelimesinin haberidirler. Ya da « جَزَٓاؤُهُمْ » kavli, « اُولٰٓئِكَ » kavlinden bedeli iştimaldir.

٨٨– ﴿ خَالِدِينَ فِيهَا لَا يُخَفَّفُ عَنْهُمُ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ ﴾

88 – Onlar, o lânetin içinde ebediyen kalıcıdırlar. Onlardan azap hafifletilmez ve kendilerine yüz verilmez.

Bu ayetin « خَالِدِينَ » kavli, « عَلَيْهِمْ » kavlindeki « هـ » zamirinden haldir.

٨٩– ﴿ اِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ وَاَصْلَحُوا فَاِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴾

89 – Ancak dinden –büyük asli küfürden veya irtidattan– **tevbe edip iman ederek durumlarını** –bozduklarını ve yanlışlarını– **düzel-**

tenler –veya salâha girenler– **müstesna. Çünkü; Allah tevbe edenleri** –küfürlerini– **mağfiret buyuran ve onlara merhamet edendir.**

Şimdi tefsirini okuyacağımız ayet Yahudiler hakkında nazil olmuştur.

٩٠– ﴿ اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بَعْدَ اِيمَانِهِمْ ثُمَّ ازْدَادُوا كُفْرًا لَنْ تُقْبَلَ تَوْبَتُهُمْ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الضَّٓالُّونَ ﴾

90 – İman ettikten sonra (yeniden) **küfre girenlerin, sonra da azıtıp çok daha ileri gidenlerin tevbeleri asla kabul edilmeyecektir. Ve onlar sapıkların ta kendileridir.**

« اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بَعْدَ اِيمَانِهِمْ » *"Doğrusu* –Musa ve Tevrat'a– *iman ettikten sonra yeniden küfre girenlerin"* İsa ve İncil'i inkâr edenlerin « ثُمَّ ازْدَادُوا » *"Sonra da* –Muhammed (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)'i ve Kur'an'ı inkâr ederek– *küfürde azıtıp çok daha, ileri gidenlerin,"* Ya da Hz. Muhammed (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)'e henüz peygamber olarak gönderilmezden önce ona inandıkları hâlde sonradan inkâr edenlerin ve daha sonra da bu küfür ve inkârlarında ısrar ederek azıtıp daha da ileri gidenlerin, her fırsatta ve her zaman ona dil uzatanların « لَنْ تُقْبَلَ تَوْبَتُهُمْ » *"Tevbeleri asla kabul edilmeyecektir."* Veya bu ayet, dinden dönen mürtedler hakkında nazil olmuştur. Bunlar dinden döndükten sonra, Mekke'ye dönerler ve küfürlerini daha da ileri götürerek şöyle derler:

"Biz şimdilik Mekke'de ikâmet edip kalıyoruz. Muhammed (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem) *ile ilgili olarak, ondan önce gelenlerin başına gelen felâketlerin onunda başına gelecek günleri bekleyip duruyoruz."*

İşte bunların *"Tevbeleri asla kabul edilmeyecektir."* Yani; yeis (umutsuzluk) anında, iş işten geçtikten sonra bunların iman etmeleri işe yaramayacaktır ve kendilerinden tevbeleri de kabul olunmayacaktır. Çünkü bunlar, ancak ölüm anında ve iş işten geçtikten sonra, varacakları yeri de gördükten sonra iman etmişlerdir. Nitekim; yüce Allah bunlarla ilgili olarak şöyle buyurmuştur:

٩١- ﴿ اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَمَاتُوا وَهُمْ كُفَّارٌ فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْ اَحَدِهِمْ مِلْءُ الْاَرْضِ ذَهَبًا وَلَوِ افْتَدٰى بِهٖ اُولٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ ﴾

91 – Şüphesiz inkâr edip kâfir olarak ölenler var ya, işte onlar, yeryüzü dolusu altını fidye olarak verseler bile, bu, asla onlardan kabul edilmeyecektir. Onlar için kıyamet gününde acıklı bir azap vardır ve onları azaptan kurtaracak hiçbir yardımcıları da olmayacaktır.

Bu ayette bulunan « فَلَنْ يُقْبَلَ » kavlindeki « فَ » harfi, bu cümlenin şart ve ceza cümlesi olarak geldiğini bildirmek içindir. Bu kimselerden fidyenin kabul edilmeme nedeni, bunların kâfir kimseler olarak ölmelerindendir. Daha önce geçen 90. ayette benzer kelimede « فَ » harfinin yer almaması, cümlenin mübteda ve haber cümlesi olduğunu yani isim cümlesi olduğunu göstermek içindir. Ayetteki « ذَهَبًا » kelimesi de temyizdir.

İşte durumları böyle olan inkârcılar, yeryüzü dolusu altını fidye olarak verseler bile yine de onlardan bu fidye kabul edilmeyecektir. Onlar bu bakımdan azaptan da kurtulmayacaklardır.

Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Kıyamet gününde kâfirlere denilecek ki: «Eğer senin yeryüzü (dünya) *dolusu altının olsa kurtulman için fidye olarak veriri misin?» O da, «Evet.» diyecek. Ancak kendisine, «Oysa senden bundan çok daha kolay olanı daha önceden istenmişti.» denilecektir."* [87]

Bir başka yoruma göre, « وَلَوْ » kavlindeki « وَ » harfi, olumsuzluğu daha da pekiştirmek içindir.

❁ ❁ ❁

[87] Ahmed b. Hanbel, Müsned; 3/218. Buhari, 6538. Müslim, 2805/52.

92. — 101. ÂYETLER

لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتّٰى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ ۜ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ
شَيْءٍ فَاِنَّ اللّٰهَ بِهٖ عَلٖيمٌ ﴿٩٢﴾ كُلُّ الطَّعَامِ كَانَ حِلًّا لِبَنٖٓي
اِسْرَٓائٖيلَ اِلَّا مَا حَرَّمَ اِسْرَٓائٖيلُ عَلٰى نَفْسِهٖ مِنْ قَبْلِ اَنْ تُنَزَّلَ
التَّوْرٰيةُ ۜ قُلْ فَأْتُوا بِالتَّوْرٰيةِ فَاتْلُوهَٓا اِنْ كُنْتُمْ صَادِقٖينَ ﴿٩٣﴾
فَمَنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ فَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ
الظَّالِمُونَ ﴿٩٤﴾ قُلْ صَدَقَ اللّٰهُ فَاتَّبِعُوا مِلَّةَ اِبْرٰهٖيمَ حَنٖيفًا ۜ وَمَا
كَانَ مِنَ الْمُشْرِكٖينَ ﴿٩٥﴾ اِنَّ اَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذٖي بِبَكَّةَ
مُبَارَكًا وَهُدًى لِلْعَالَمٖينَ ۚ ﴿٩٦﴾ فٖيهِ اٰيَاتٌ بَيِّنَاتٌ مَقَامُ اِبْرٰهٖيمَ ۚ
وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ اٰمِنًا ۜ وَلِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ
اسْتَطَاعَ اِلَيْهِ سَبٖيلًا ۜ وَمَنْ كَفَرَ فَاِنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمٖينَ ﴿٩٧﴾
قُلْ يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَكْفُرُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ ۗ وَاللّٰهُ شَهٖيدٌ عَلٰى
مَا تَعْمَلُونَ ﴿٩٨﴾ قُلْ يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَصُدُّونَ عَنْ سَبٖيلِ اللّٰهِ
مَنْ اٰمَنَ تَبْغُونَهَا عِوَجًا وَاَنْتُمْ شُهَدَٓاءُ ۜ وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا
تَعْمَلُونَ ﴿٩٩﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُوٓا اِنْ تُطٖيعُوا فَرٖيقًا مِنَ الَّذٖينَ
اُو۬تُوا الْكِتَابَ يَرُدُّوكُمْ بَعْدَ اٖيمَانِكُمْ كَافِرٖينَ ﴿١٠٠﴾ وَكَيْفَ

تَكْفُرُونَ وَاَنْتُمْ تُتْلٰى عَلَيْكُمْ اٰيَاتُ اللّٰهِ وَفِيكُمْ رَسُولُهُ ۜ وَمَنْ يَعْتَصِمْ بِاللّٰهِ فَقَدْ هُدِىَ اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿١٠١﴾

Meâli

92. Siz sevdiğiniz şeylerden *(Allah yolunda)* harcamadıkça asla gerçek "iyi"ye eremezsiniz. Her ne harcarsanız şüphesiz ki Allah onu hakkıyla bilir.

93. Tevrat'ın indirilmesinden önce İsrail'in *(Yakub'un)* kendisine haram kıldığı şeyler dışında, İsrailoğullarına yiyeceklerin her çeşidi helâl idi. *(Ey Muhammed!)* de ki: "*(Ey Yahudiler!)* Eğer iddianızda doğru iseniz, Tevrat'ı getirin de onu okuyun."

94. Artık her kim bundan sonra Allah adına yalan uydurursa, işte onlar zalimlerin ta kendileridir.

95. *(Ey Muhammed!)* De ki: "Allah, doğru söylemiştir. O hâlde hakka *(tevhide)* yönelmiş olarak İbrahim'in dinine uyun Çünkü o, Allah'a ortak koşanlardan değildi."

96. Şüphesiz insanlar için ilk mabet olarak kurulan ev, âlemlere bereket ve hidayet kaynağı olan Mekke'deki ev *(Kâbe)*'dir.

97. Orada (Beytü'l-Haram'da) apaçık ayetler ve ayrıca İbrahim'in makamı vardır. Her kim oraya girerse *(her saldırıdan)* emin *(güvencede)* olur. Oraya yol bulabilenlerin o evi *(beyti)* haccetmeleri Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır. Artık her kim inkâr ederse *(bilsin ki)*, şüphesiz Allah âlemlere muhtaç değildir.

98. *(Ey Peygamber!)* De ki: "Ey kitap ehli! Allah yaptıklarınızı görüp durduğu hâlde neden Allah'ın ayetlerini inkâr ediyorsunuz?"

99. De ki: "Ey kitap ehli! *(Hak/gerçek dinin İslam olduğuna)* tanık olup durduğunuz hâlde, neden Allah'ın yolunu eğri *(yanlış)* göstermeye kalkışarak iman edenleri Allah'ın yolundan saptırmaya çalışıyorsunuz? Allah sizin yaptıklarınızdan gafil değildir."

100. Ey iman edenler! Eğer siz kendilerine kitap verilenlerden herhangi bir kesime itaat eder *(uyar)*sanız sizi imanınızdan *(inanmanızdan)* sonra yeniden kâfirler olarak geri döndürürler.

101. Size Allah'ın ayetleri okunup dururken, bir de Allah'ın Rasûlü aranızda iken nasıl oluyor da hakkı inkâr ederek dalâlete saparsınız. Her kim Allah'ın dinine bağlanırsa *(tutunursa)* o kimse kesinlikle doğru yola iletilmiştir.

Tefsiri

٩٢— ﴿ لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتّٰى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ ۜ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فَاِنَّ اللّٰهَ بِهٖ عَلٖيمٌ ﴾

92 – Siz sevdiğiniz şeylerden (Allah yolunda) **harcamadıkça asla gerçek "iyi"ye eremezsiniz. Her ne harcarsanız şüphesiz ki Allah onu hakkıyla bilir.**

« لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتّٰى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ » *"Siz sevdiğiniz şeylerden Allah yolunda harcamadıkça asla gerçek «iyi»ye eremezsiniz."* « لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ » Yani; gerçek iyiyi elde edemezsiniz veya gerçek iyilerden olamazsınız. Ya da Allah'ın sizin için hazırladığı gerçek "iyi"ye, sevaba ve cennete kavuşamazsınız. « حَتّٰى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ » Taki yaptığınız harcamalarınız sizin için en gözde olan malınızdan ya da farklı bir değer biçtiğiniz mallarınızdan vermedikçe... Hasan Basri diyor ki:

"Kim sevdiği şeylerden, bu sevdiği şey tek bir hurma tanesi de olsa, Allah için harcarsa, işte o kimse hüküm bakımından bu ayetin içerisinde yer alır."

Vasıti Ebu Bekir Muhammed b. Musa (v.320/932) ise şöyle diyor:

"Birr'e yani gerçek 'iyi'ye ulaşabilmek kişinin sevdiği şeylerden harcamasıyla olur. Allah'a kavuşmak ise, her iki dünyadan da feragatle elde edilir."

Ebu Bekir el-Verrak da şöyle der: *"Sizin gerçek iyiliğiniz ve hizmetiniz kardeşlerinize ulaşmadıkça, benim gerçek iyiliğim/sevabım ve mükâfatım size ulaşmaz."*

Eğer özetle demek gerekirse; *"Kişi, istediğini elde edebilmesi, ancak onun uğrunda sevdiğini gözden çıkarmasıyla kazanabilir."*

Ömer b. Abdülaziz'den aktarıldığına göre:

"Kendisi heybeler (paketler) *dolusu şeker satın alır ve sonra da satın aldığı bu şekerleri de sadaka olarak dağıtırmış. Kendisine:*

— Bu şekerlere harcadığın parayı sadaka olarak dağıtsan olmaz mı, diye sorduklarında, şu karşılığı verir:

— Çünkü, ben şekeri çok daha fazla seviyorum. Dolayısıyla en çok sevdiğimi Allah yolunda harcamak istiyorum."

« وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فَاِنَّ اللّٰهَ بِهِ عَلِيمٌ » *"Her ne harcarsanız Allah onu hakkıyla bilir."* Yani; sizin Allah yolunda harcadıklarınızı Allah onu her yönüyle bilir. Dolayısıyla ona göre de size mükâfat verir.

Ayette geçen, ilk « مِنْ » cer edatı teb'iz içindir. Yani bir kısmı, bazısı manasını taşır. Bu ise Âbdullah b. Mesud'un kıraatine göredir. Yani; mana şöyledir: *"Sevdiğiniz şeylerin bir kısmını ya da birazını verinceye kadar vermedikçe..."* demektir. İkinci « مِنْ » edatı ise tebyîn yani açıklama mahiyetindedir. Yani; "Hangi şeylerden harcamak iyi olursa siz onu istersiniz (seversiniz). Hangi şey kötüdür siz onu harcamak istemezsiniz."

Şimdi tefsirini okuyacağımız ayetin nüzûl sebebi şöyledir:

"Yahudiler Hz. Peygamber (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)'e,

— Sen İbrahim'in dini üzere olduğunu ileri sürüyorsun. Oysa İbrahim peygamber deve etini yemez ve deve sütünü de içmezdi. Fakat sen hem deve etini yiyor ve hem sütünü içiyorsun, demişlerdi. İşte bunun üzerine Rasûlullah (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurdu:

— Bu söyledikleriniz İbrahim (Aleyhi's-Selâm)'e helâl idiler ve biz de onları helâl sayıyoruz." [88]

Ancak Yahudiler bunların hem Hz. İbrahim *(Aleyhi's-Selâm)* ve hem Hz. Nuh *(Aleyhi's-Selâm)*'un dinlerinde haram olduğunu ve haramlıklarını sürdürdüklerini iddia ettiler. İşte onların bu iddialarının bir yalandan ibaret olduğunu açıklamak üzere şimdi okuyacağımız bu ayet nazil olmuştur.

[88] Vahidi, Esbabu'l-Nüzul, s: 75-76.

٩٣- ﴿ كُلُّ الطَّعَامِ كَانَ حِلاًّ لِبَنِي اِسْرَآئِيلَ اِلاَّ مَا حَرَّمَ اِسْرَآئِيلُ عَلَى نَفْسِهِ مِنْ قَبْلِ اَنْ تُنَزَّلَ التَّوْرٰيةُ قُلْ فَأْتُوا بِالتَّوْرٰيةِ فَاتْلُوهَا اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴾

93 – Tevrat'ın indirilmesinden önce İsrail'in (Yakub'un) **kendisine haram kıldığı şeyler dışında, İsrailoğullarına yiyeceklerin her çeşidi helâl idi.** (Ey Muhammed!) **de ki: "**(Ey Yahudiler!) **Eğer iddianızda doğru iseniz, Tevrat'ı getirin de onu okuyun."**

« كُلُّ الطَّعَامِ كَانَ حِلاًّ لِبَنِي اِسْرَآئِيلَ اِلاَّ مَا حَرَّمَ اِسْرَآئِيلُ عَلَى نَفْسِهِ مِنْ قَبْلِ اَنْ تُنَزَّلَ التَّوْرٰيةُ » *"Tevrat'ın indirilmesinden önce, İsrail'in* (Yakub'un) *kendisine haram kıldığı şeyler dışında, İsrailoğullarına yiyeceklerin her çeşidi helâl idi."*

Bu ayette geçen, « كُلُّ الطَّعَامِ » kavli hakkında tartışma söz konusu olan her yiyecek demektir. Bu yiyeceklerin içinde daha önceden haram olan leş ve kan gibi şeyler de yer almaktadır. « كَانَ حِلاًّ لِبَنِي اِسْرَآئِيلَ » Burada geçen, « حِلاًّ » helâl idi demektir. Kelime olarak ise mastar bir kelimedir. Örneğin; « حَلَّ الشَّيْءُ حِلاًّ » denir ki, *"Şey helâl olarak helâl kılındı."* manasındır. İşte bu açıdan bu, hem müzekker (eril) ve hem müennese (dişil kelimeye) sıfat olmada eşit olduğu gibi müfret (tekil) ve cemi (çoğul) oluşta da eşit olan bir kelimedir. Nitekim, yüce Allah bir başka ayette de şöyle buyuruyor:

﴿ لاَ هُنَّ حِلٌّ لَهُمْ ﴾

"Bu kadınlar onlara helâl değildir." [89]

Ayette geçen *"İsrail"* Hz. Yakub *(Aleyhi's-Selâm)*'un diğer adıdır.

Kıraat imamlarından İbn Kesir, Ebu Amr ve Yakub'a göre, « تُنَزَّلَ » kelimesi tahfif ile yani « ن » harfinin sükûnu ve « ز » harfinin şeddesiz okunmasıyla, « تُنْزَلَ » olarak kıraat etmişlerdir.

---

[89] Mümtehine, 10.

Bu ayette söz konusu edilen haram şey, deve eti ve sütüdür. Çünkü; bu yiyecek maddeleri onun için daha lezzetli ve yiyeceklerin en gözdesi, iyisi idi. Ayetin manası şöyledir:

"İsrail'in, yani Yakub'un bizzat kendi kendisine haram kıldığı şeyler dışında henüz Tevrat indirilmeden önce İsrailoğullarına ya da Yakuboğullarına yiyeceklerin her çeşidi helâl idi. Ancak Hz. Musa (Aleyhi's-Selâm)'ya Tevrat inince (gelince) *onlara deve eti ile deve sütü de haram kılındı. Çünkü; bizzat İsrail'in; yani Hz. Yakub (Aleyhi's-Selâm)'un kendisi bunları kendisine haram kılmış idi. İşte bundan dolayı bu, Yahudilere de haram kılınmış oldu."*

« قُلْ فَأْتُوا بِالتَّوْرٰيةِ فَاتْلُوهَآ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ » "(Ey Muhammed!) *de ki:* «(Ey Yahudiler!) *Eğer iddianızda doğru iseniz, Tevrat'ı getirin de onu okuyun.»"* İşte ayetin bu kısmında yer alan ifade onları susturan bir emirdir. Çünkü bu ayetle, Yahudilerle yapılacak olan tartışmada, bizzat onların kendi kitapları olan Tevrat'ı getirmeleri ve Tevrat'ta var olan gerçekle onların susturulmaları isteniyor. Zira Tevrat'ta, onlara haram kılınan bizzat onların zulümleri, azgınlıkları ve taşkınlıkları yüzünden meydana gelen bir haramdır. Yoksa onların ileri sürdükleri gibi öteden beri var olan bir haram değildir. Ancak Yahudiler Hz. Peygamber *(Aleyhi's-Selâm)*'e, Tevrat'ı getirip okumaya cesaret edemediler. Nihayet apışıp kaldılar. Çünkü; verecekleri bir cevap kalmamıştı.

İşte bu ayet Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'in doğruluğuna ilişkin apaçık bir delil olduğu gibi aynı zamanda inkârına kalkıştıkları şeyin de neshedilebileceğinin, yani yürürlükten kaldırılabileceğinin de caiz olduğunu gösteren bir delil ve kanıttır.

٩٤– ﴿ فَمَنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴾

94 – Artık her kim bundan sonra Allah adına yalan uydurursa, işte onlar zalimlerin ta kendileridir.

Yani; her kim kendilerine gösterilen kesin kanıtlardan sonra söz konusu yiyeceklerin haram olduğunu savunur ve iddia ederse, onlar kendilerine acımayan ve büyüklük taslayan, apaçık kanıtları tanımayan zalimlerin ta kendileridirler.

٩٥- ﴿ قُلْ صَدَقَ اللّٰهُ فَاتَّبِعُوا مِلَّةَ اِبْرٰهِيمَ حَنِيفًاۜ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴾

95 – (Ey Muhammed!) De ki: "Allah, doğru söylemiştir. O hâlde hakka (tevhide) yönelmiş olarak İbrahim'in dinine uyun Çünkü o, Allah'a ortak koşanlardan değildi."

« قُلْ صَدَقَ اللّٰهُ » "(Ey Muhammed!) *De ki: «Allah bildirdiklerinde doğru söylemiştir.*" Yani; söz konusu yiyeceklerin haram olmadığını bildirmesinde Allah, doğru söylemiştir. Ayrıca burada Yahudilerin yalancı kimseler olduklarına ilişkin bir tariz bulunmaktadır. Yani; Allah'ın indirdiği hükümlerde doğru söylediği artık kesin olarak sabit olduğu gibi, Yahudilerin de yalancı kimseler olduğu gerçeği de kesinleşmiş bulunmaktadır.

« فَاتَّبِعُوا مِلَّةَ اِبْرٰهِيمَ حَنِيفًا » *"O hâlde hakka* (tevhide) *yönelmiş olarak İbrahim'in dinine uyun.»"* Çünkü bu din, Hz. Muhammed *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* ile onun yanında yer alıp ona iman etmiş olanların dini olan İslâm dinidir. Bu dine uyun ki; sizi fesadın, bozgunculuğun her çeşidine bulayan, dininizi ve dünyanızı mahveden Yahudilikten kurtulasınız. Çünkü bu Yahudilik, sizin kötü emellere ve amaçlara yönelmeniz için, sizleri Allah'ın kitabını tahrife (değiştirip bozmaya) kadar götürmüştür. Sizi buna zorlamıştır. Allah'ın, İbrahim'e ve ona uyanlara helâl kıldığı temiz şeyleri haram kılmaya kadar götürmüştür.

Ayette geçen, « حَنِيفًا » kelimesi İbrahim'den hâldir. Bu, batıl dinlerden hak olan dine, tevhide yönelmek ve dönmek demektir.

« وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ » *"Çünkü o, Allah'a ortak koşanlardan değildi."*

Yahudiler bizim kıblemiz sizin kıblenizden öncedir, diye itiraz ettiklerinde işte şimdi okuyacağımız ayet nazil olmuştur.

٩٦- ﴿ اِنَّ اَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذٖى بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَهُدًى لِلْعَالَمٖينَۚ ﴾

96 – Şüphesiz insanlar için ilk mabet olarak kurulan ev, âlemlere bereket ve hidayet kaynağı olan Mekke'deki ev (Kâbe)'dir.

« إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ » *"Şüphesiz insanlar için ilk mabet olarak kurulan ev"* Esasen o mabedi kuran Azîz ve Celîl olan yüce Allah'tır. *"Allah insanlar için bir beyt* (ev) *kurdu."* demek, onlar için ibadet edecekleri bir yer belirlerdi, tayin etti demektir. Sanki ayette şöyle der gibi:

"İnsanlar için ibadet edecekleri merkez olarak kurulan ilk ev (yer) *Kâbe'dir."* Nitekim; bir hadiste şöyle buyurulmuştur:

"Mescid-i Haram, Beyt-i Makdis'ten tam kırk yıl önce kurulmuştur." [90]

Bir rivayete göre bunu ilk inşa eden Hz. İbrahim *(Aleyhi's-Selâm)*'dir. Yine rivayete göre Hz. Nuh *(Aleyhi's-Selâm)* tufanından sonra ilk hac edilen yer (ev) burasıdır. Bir başka rivayete göre de gök ile yer yaratıldığı sırada su yüzüne ilk çıkan ev (beyt) burasıdır. Bir diğer rivayete göre ise, Hz. Adem *(Aleyhi's-Selâm)* tarafından yer yüzünde yapılan ilk ev burasıdır.

« وُضِعَ لِلنَّاسِ » kavli de burada, « بَيْتٍ » kelimesinin sıfatı olup cer mahallinde gelmiştir. Haberi ise, « لَلَّذِى بِبَكَّةَ » *"Mekke'de olan ev-dir."* kavlidir. *Bekke* ismi haram beldenin özel adıdır. İster Mekke ve ister Bekke ismi olsun, her ikisi de Mekke için kullanılan oraya ait iki özel isimdir.

Bir yoruma göre Mekke, beldenin, yani genel olarak yörenin adıdır. Bekke ise mescide ait yerin adıdır. Başka bir yoruma göre Mekke ismi, kök itibariyle Bekke isminden türemedir. Bu ise mana bakımından sıkışıklık, izdiham ve kalabalık manalarına gelir. Çünkü; insanlar buraya kalabalıklar hâlinde gelirler. Ya da burası, zalimleri boyunlarını eğmeye mecbur bıraktığı için Bekke ismi verilmiştir. Çünkü; oraya hangi zalim saldırmışsa, Allah onun belini mutlaka kırmıştır.

« مُبَارَكًا » kavli, hayrı ve bereketi bol olan demektir. Yani; hac ve umre ibadetini işleyenler için bol bereketli sevap olduğu gibi, aynı zamanda günahların bağışlanması da vardır. « وَهُدًى لِلْعَالَمِينَ » Âlemlere hidayet oluşu ise, buranın bütün Müslümanlara ait kıble olmasındandır ve ibadetlerinde döndükleri istikamettir.

---

[90] Buhari; 3366. Müslim; 520. Ahmed, Müsned; 5/160, 166.

« مُبَارَكًا » ve « هُدًى » kelimeleri, « وُضِعَ » kelimesindeki zamirden hâldirler.

﴿ ٩٧– فِيهِ اٰيَاتٌ بَيِّنَاتٌ مَقَامُ اِبْرٰهِيمَ وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ اٰمِنًا وَلِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ اِلَيْهِ سَبِيلًا وَمَنْ كَفَرَ فَاِنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ ﴾

97 – Orada (Beytü'l-Haram'da) **apaçık ayetler ve ayrıca İbrahim'in makamı vardır. Her kim oraya girerse** (her saldırıdan) **emin** (güvencede) **olur. Oraya yol bulabilenlerin o evi** (beyti) **haccetmeleri Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır. Artık her kim inkâr ederse** (bilsin ki), **şüphesiz Allah âlemlere muhtaç değildir.**

« فِيهِ اٰيَاتٌ بَيِّنَاتٌ مَقَامُ اِبْرٰهِيمَ » *"Beytü'l-Haram'da apaçık ayetler ve ayrıca İbrahim'in makamı vardır."* Yani hiçbir kimsenin şaşırmayacağı, birbirine karıştıramayacağı apaçık işaretler vardır.

Ayetteki, « مَقَامُ اِبْرٰهِيمَ » kavli « اٰيَاتٌ بَيِّنَاتٌ » kavlinin atfı beyanıdır. Cemi (çoğul) olan bir kelimenin tekil olan bir kelime ile açıklanması sahihtir. Çünkü; o tek olan şey bile yeri ve makamı itibariyle birçok ayetler ve mucizeler değerindedir. Zira; şanının yüceliği zaten ortadadır. Çünkü bu, yüce Allah'ın kudretine delâlet bakımından en güçlü delildir.

Hz. İbrahim *(Aleyhi's-Selâm)*'in peygamberliğinin eseri, kaskatı olan taş üzerinde ayak izini bırakması ve daha başkaca ayetleri kapsamına alması böyledir. Çünkü; ayağının izi o kaskatı taş üzerinde çıkmıştır, bunun çıkması bir mucizedir. Ayaklarının ta topuklarına kadar taşta iz bırakması bir başka ayettir. Kaldı ki; bir taşın diğerine göre yumuşaması da bir mucizedir. Hatta bu taşın diğer peygamberlerin mucizeleri yanında daha sonraki nesillere kadar varlığını sürdürmesi de yine Hz. İbrahim'e ait bir mucizedir.

« وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ اٰمِنًا » *"Her kim oraya girerse* (her saldırıdan) *emin* (güvencede) *olur."* Bu cümle her ne kadar mana bakımından bir ibtida veya şart cümlesi ise de « اٰيَاتٌ » kavlinin atfı beyanıdır. Çünkü bu cümle, oraya girecek bir kimsenin güvencede olduğunu gösteriyor. Sanki burada şöyle denir gibidir:

"Orada apaçık ayetler, mucizeler vardır; Hz. İbrahim'in makamı var, oraya girenin can güvenliği var." Burada zikredilen bu iki örnek, çoğul anlamındadır. Yani; orada birçok mucizeler ve birçok şeyler var demektir. Şunu söylemek de caizdir:

Bu iki ayetin zikredilmesiyle diğer ayetlerin, mucizelerin bunların kapsamı içerisinde var olduğu gerçeğidir. Çünkü; bu ikisi zaten birçok ayet ya da mucizenin olduğuna delildirler. Bu ikisi dışında da daha birçok ayetler ya da mucizeler var demektir. Örneğin; atanlarının çokluğuna rağmen atılan taşların yok olması, Kuşların uçarlarken Beytullah'ın üzerinden yüksekten uçarak gitmekten sakınmaları, Beytullah'ın üzerinden uçmamaları ve daha buna benzer nice örnekler, ayetler... Yine bunun bir örneği de dünya ile alâkalı olan bir şeyin bir zikir ya da dua ile birlikte ele alınmış olmasıdır. Çünkü Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

"Dünyanızdan bana üç şey sevdirildi: Güzel koku, kadınlar ve gözümün nuru namaz."[91]

Hadiste yer alan, *"gözümün nuru* (aydınlığı) *namaz"* maddesi, sayılan dünyalık üç maddeden biri değildir. Aksine bu, yeni bir isim cümlesidir. Çünkü; namaz dünyaya ait olan bir şey değildir. Dolayısıyla üçüncü madde burada zikredilmeden var olduğu kabul edilerek hemen ahiretle ilgili olana geçilmiştir. Sanki Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* üçüncü maddeyi zikretmek istemedi ve onu bu sebepten terk etti ve şu noktaya dikkatimizi çekti gibi; Peygambere düşen görev dünyaya ait bir şey üzerinde durmamaktır. İşte bunun için hemen ahiretle alâkalı olan ibadete, namaza geçti, din ile alâkalı olanını zikretti.

Bu eser (hadisin) sebebiyle alâkalı olarak şöyle bir yorum yapılmıştır: Beytullah'ın (Kâbe'nin) duvarları yükseltilirken Hz. İbrahim *(Aleyhi's-Selâm)*'in yorgun düşmesi ve güçsüz duruma düşmesi üzerine taşları yerine yerleştirmede zorlanınca, işte üzerinde ayak izlerinin bulunduğu taşın üzerine çıkarak duvarı yükseltmeye çalıştı. Bu sırada üzerine çıktığı taşın üzerinde ayakları gömülerek taşın üzerinde iz bıraktı.

Başka bir yoruma göre Hz. İbrahim *(Aleyhi's-Selâm)* Şam'dan ziyaret için Mekke'ye gelir. Gelini (Hz. İsmail *(Aleyhi's-Selâm)*'in eşi) de kayınpederi olan Hz. İbrahim *(Aleyhi's-Selâm)*'e:

---

[91] Ahmed b. Hanbel, Müsned; 3/108. Nesai, Sünenu'l-Kübra; 8888. Hakim, Müstedrek; 2/160.

— Binitinden in de, başını yıka (serinlen), der. Ancak Hz. İbrahim *(Aleyhi's-Selâm)* bineğinden inmez. Bunun üzerine Hz. İsmail *(Aleyhi's-Selâm)*'in hanımı olan gelini, söz konusu taşı Hz. İbrahim *(Aleyhi's-Selâm)*'in üzerinde olduğu binitin yanına getirir. Taşı önce sağ tarafa koyar, Hz. İbrahim *(Aleyhi's-Selâm)* de sağ ayağını bu taşın üzerine basar, gelini de Hz. İbrahim *(Aleyhi's-Selâm)*'in başının sağ yanını yıkar. Sonra taşı alır ve sol tarafa koyar. Bu defa Hz. İbrahim *(Aleyhi's-Selâm)* sol ayağını taşın üzerine basar gelini bu sefer de başının sol tarafını yıkar. İşte Hz. İbrahim *(Aleyhi's-Selâm)*'in ayakları bu esnada taş üzerinde iz bırakır.

« وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ اٰمِنًا » *"Her kim oraya girerse her* (saldırıdan emin) (güvencede) *olur."* demek Hz. İbrahim *(Aleyhi's-Selâm)*'in duası bereketiyle oraya girenin güvencede olacağı gerçeğidir. Çünkü; Hz. İbrahim *(Aleyhi's-Selâm)* şöyle dua etmişti:

﴿ رَبِّ اجْعَلْ هٰذَا بَلَدًا اٰمِنًا ﴾

"Rabbim! Bu şehri emin belde kıl." [92]

Eğer bir kimse gerçek anlamda bir cinayet ya da suç işlese, sonra gidip Harem'e sığınırsa, dokunulmazdır, orada bulunduğu sürece yakalanmaz.

Hz. Ömer (v.24/644) şöyle der:

"Ben Harem sınırları içerisinde babam Hattab'ın katilini yakalama imkânını bulabilsem, o kimse oradan çıkmadıkça asla dokunamam."

Eğer Harem sınırları dışında bir kimse bir suç işler veya irtidat eder (dinden dönerse) ya da zina fiilini işleyen biri gidip Harem'e sığınırsa, o kimseye dokunulmaz. Ancak onun orada barınmasına, orada yiyip içmesine imkân verilmez. Ona orada bulunduğu müddetçe bir şey de satılmaz. Böylece baskı altında tutulur ki; sonuçta oradan çıkmak mecburiyetinde kalabilsin ve yakalansın.

Bir başka yoruma göre de; *"Cehennem ateşinden güvencede olur."* Çünkü; Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

---

[92] Bakara, 126.

"Her kim iki haremden birinde ölürse, kıyamet gününde cehennem ateşinden emin olmuş olarak diriltilir." [93]

Yine Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuşlar:

"Hacun ile Baki denilen yerler çevresiyle birlikte alınır ve her ikisi de cennete serpiştirilir. Bu iki yer Mekke ile Medine'nin mezarlıklarıdır." [94]

Yine Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* buyuruyor ki:

"Kim gündüzün bir vaktinde (bir saatinde) *ya da anında Mekke'nin kavurucu sıcaklığına sabrederse, cehennem o kimseden iki yüz yıllık bir yol mesafesinde uzaklaşır."* [95]

« وَلِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ اِلَيْهِ سَبِيلًا » *"Oraya yol bulabilenlerin o evi* (Beyti) *haccetmesi, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır."* Yani; yol bulabilen için hacca gitmeleri kesin bir farz olmuştur.

Kıraat imamlarından Ebu Bekir Şu'be dışında Hafs, Hamza, Kisai ve Halef « ح » harfinin kesriyle « حِجُّ الْبَيْتِ » olarak okumuşlardır. Bu kıraat tarikine Kûfe okulu denir. Kesre okuyuşuna göre, « حِجّ » kelimesi isimdir. Fetha ile yani, « حَجُّ الْبَيْتِ » olarak okunması hâlinde bu, kelimenin mastar şekli olur.

Bir yoruma göre bu kelime ister kesre ile okunsun ister fetha ile okunsun dil bilgisi bakımından her ikisi de, « حَجَّ » fiilinin mastarıdırlar. « مَنْ » edatına gelince bu kelime, Külden bedeli ba'zdır.. Bu bakımdan da mahallen mecrurdur.

« مَنِ اسْتَطَاعَ اِلَيْهِ سَبِيلًا » *"oraya yol bulabilenler"* kavlini Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*; *"azık ve yol vasıtası, binit ve bağlı şeyler"* olarak tefsir etmişlerdir. [96]

---

[93] Beyhaki, Şuab; 4180.
[94] İbn Hacer, ben bu hadisi bulamadım, diyor. Bak. Haşiyetu'l-Keşşaf; 1/389.
[95] Ukayli, el-Duafau'l-Kebir; 1/226. Ukayli bu hadisle alâkalı olarak; "Bu, batıl ve aslı olmayan bir sözdür" demiştir.
[96] Bak. Tirmizi; 2998.

« إِلَيْهِ » kavlindeki zamir ise, "beyt"e veya "hac"ca racidir. Dolayısıyla bir yere veya bir şeye nereden ve nasıl çıkış bulunursa, işte o şeyin veya o yerin yolu odur. Yüce Allah'ın, « وَلِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ » kavli nazil olunca Rasûlullah (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem) bütün dinlere mensup kimseleri toplayarak onlara şöyle seslendi:

"Yüce Allah size haccı farz kılmıştır. Bundan böyle haccedin." [97]

İşte bunun üzerine ona iman eden tek bir din erbabı oldu. Bunlar da Müslüman olan toplumdur. Beş din erbabı ise onu inkâr ettiler. Biz ona iman etmeyiz ve biz oraya doğru ibadet edip namaz kılmayız, hac ibadetini de yapmayız, dediler. İşte bunun üzerine, « مَنْ كَفَرَ فَاِنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ » *"Artık her kim inkâr ederse, bilsin ki, şüphesiz Allah âlemlere muhtaç değildir."* Kavli nazil oldu. Yani bu, her kim hac ibadetinin farz oluşunu inkâr ederse, demektir. Bu görüş, Abdullah b. Abbas'ın, Hasan Basri'nin ve Atâ'nın görüşüdür. Aynı zamanda bu küfür ifadesinin, nankörlük manasında olması da caizdir. Yani, *"Her kim Allâh'ın kendilerine bahşeylediği vücut sağlığına, vermiş olduğu bol rızka şükretmez ve aynı zamanda hac ibadetini de yapmazsa, bilsin ki, Allah âlemlere muhtaç değildir."* Allah'ın onların kendisine itaatlerine de ihtiyacı yoktur.

Bu ayette farklı şekilde tekit ifadeleri, aynı zamanda şiddet içeren manalar vardır. İşte bunlardan bir kısmını şöylece sayabiliriz. Örneğin:

« لِ » ve « عَلَى » cer edatı gibi. Yani, *"O hac ibadeti halkın boynunda farz olan bir haktır."*

Yine bu ayette ibdal var ve amacı (maksadı) defalarca vurgulama var. Burada aynı zamanda konuyu tekrar var. Çünkü kapalı olan bir anlatımdan sonra açıklama, mücmel (kısa ve toplu) anlatımdan sonra detay var ki bu konu dolayısıyla farklı iki şekilde anlatılıyor. İşte bunlardan biri, « وَمَنْ كَفَرَ » kavlidir. Bu ifade, « وَمَنْ لَمْ يَحُجَّ » yerinedir. Böylece hac ibadetini imkânı olduğu hâlde yerine getirmeyen, terk eden kimse hakkında daha ağır bir ifade kullanılmış bulunmaktadır. Burada diğer bir husus da istiğna durumudur. Yani; Allah'ın hiçbir şeye muhtaç olmadığıdır.

---

[97] Taberi, Tefsir; 4/20.

Bu da, Allah'ın gazâbına, kin ve öfkesine bir delildir. Bu ifadelerden bir diğeri de, « عَنِ الْعَالَمِينَ » kavlidir. Çünkü; yüce Allah burada, « عَنْهُ » dememiştir. Zira « عَنِ الْعَالَمِينَ » kavlinin içerdiği mana delâlet bakımından çok daha geniş kapsamlıdır. Bu ise delil ve burhana dayalıdır. Çünkü; yüce Allah âlemlere muhtaç olmayınca, dolayısıyla hiçbir şeye ve kimseye asla muhtaç olmaz. İşte bu, kamil manada istiğnaya, yani hiçbir varlığa muhtaç olmadığına delâlet eden bir ifade ve kanıttır. Dolayısıyla bu, aynı zamanda bu maksatla gelecek olan en büyük azaba daha fazlasıyla delâlet eder.

٩٨— ﴿ قُلْ يَا اَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَكْفُرُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَاللّٰهُ شَهِيدٌ عَلٰى مَا تَعْمَلُونَ ﴾

98 – (Ey Peygamber!) **De ki: "Ey kitap ehli! Allah yaptıklarınızı görüp durduğu hâlde neden Allah'ın ayetlerini inkâr ediyorsunuz?"**

« وَاللّٰهُ شَهِيدٌ » kavlindeki « وَ » harfi, hâl içindir. Mana ise şöyledir:

"Hz. Muhammed (Aleyhi's-Selâm)*'in davetinde bildirmiş olduğu haberde doğru söylediğine dair tüm deliller bu gerçeği gösterirken nasıl olur da bu ayet ve delilleri inkâr edersiniz? Oysaki Allah sizin tüm amellerinize* (yaptıklarınıza) *kesinlikle şahittir. Bundan dolayı da sizi cezalandıracaktır."*

٩٩— ﴿ قُلْ يَا اَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ مَنْ اٰمَنَ تَبْغُونَهَا عِوَجًا وَاَنْتُمْ شُهَدَاءُ وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴾

99 – De ki: "Ey kitap ehli! (Gerçek dinin İslam olduğuna) **tanık olup durduğunuz hâlde, neden Allah'ın yolunu eğri** (yanlış) **göstermeye kalkışarak iman edenleri Allah'ın yolundan saptırmaya çalışıyorsunuz? Allah sizin yaptıklarınızdan gafil değildir."**

« قُلْ يَا اَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ مَنْ اٰمَنَ تَبْغُونَهَا عِوَجًا وَاَنْتُمْ شُهَدَاءُ » *"De ki: «Ey kitap ehli! Hak* (gerçek) *dinin Allah'ın dini olduğuna tanık olup durduğunuz hâlde, neden Allah'ın yolunu eğri* (yanlış)

göstermeye kalkışarak inananları Allah'ın yolundan saptırıyorsunuz (men ediyorsunuz)?" Ayette geçen, « تَصُدُّونَ » kelimesi menetmek, engel olmak manasınadır. Dolayısıyla mana şöyledir: *"Allah'ın gidilmesi ve izlenmesini emretmiş olduğu yolun gerçek hak din olduğu bilindiği hâlde* -ki bu da İslâm'dır- *siz insanları bile bile bu yoldan nasıl engelleyip men edersiniz?"*

Bilindiği gibi kitap ehli denilen Yahudi ve Hristiyanlar, İslâm dinine girmek isteyenleri gayret ve çabalarıyla bu hak yoldan çevirmek gayreti içinde idiler. İşte ayet bu noktaya dikkat çekmektedir.

Ayetteki, « تَبْغُونَهَا » kelimesi mahallen mansubdur ve manası da *"istiyorsunuz"* demektir. « عِوَجًا » kelimesi de doğru ve mutedil olan ana yoldan ve çizgiden insanları soğutmak, yolu eğri ve yanlış göstermek, demektir. Dolayısıyla mana şöyledir:

"Siz doğru ve normal olan yoldan kitabınızda yer alan son peygamberin asıl niteliklerini değiştirerek ve benzeri yollar deneyerek saptırmak istiyorsunuz."

« وَاَنْتُمْ شُهَدَاءُ » *"Oysa siz ona tanık olup durmaktasınız."* Buna rağmen doğruluğuna tanık olduğunuz o hak (gerçek) olan Allah yolundan insanları saptırıyorsunuz. Kaldı ki; bu doğru olan yoldan sapan kimse hem kendisi sapıktır ve hem de başkalarını da saptırandır. Ancak « وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ » *"Allah yaptıklarınızdan gafil değildir."* Yani; Allah'ın yolundan sapmanızdan Allah haberdardır. Bütün yaptıklarınızı bilir.

İşte ayetin bu son kısmı gerçekten büyük bir tehdidi ve şiddetli bir azabı içermektedir.

Şimdi ele alacağımız bu ayetle mü'minlerin, dine karşı engel çıkaran bu kimselerden uzak durmaları isteniyor ve onlarla beraber olmaları yasaklanıyor. Rabbimiz şöyle buyuruyor:

١٠٠— ﴿ يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوٓا اِنْ تُطِيعُوا فَرِيقًا مِنَ الَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ يَرُدُّوكُمْ بَعْدَ اِيمَانِكُمْ كَافِرِينَ ﴾

100 – Ey iman edenler! Eğer siz kendilerine kitap verilenlerden herhangi bir kesime itaat eder (uyar)**sanız sizi imanınızdan** (inanmanızdan) **sonra yeniden kâfirler olarak geri döndürürler.**

Rivayet edildiğine göre Medineli Yahudilerden Şas bin Kays, Ensardan olan Evs ve Hazrec kabilelerinden insanların bir araya gelip toplandıkları ve birlikte sohbet ettikleri, meselelerini görüştükleri yere gelir. Fakat Ensardan Evs ve Hazrec kabileleri arasındaki samimiyeti ve güzel muhabbetlerini görünce, Yahudi Şas b. Kays, Evs ve Hazrec arasındaki bu birlik ve beraberlikten oldukça büyük bir rahatsızlık duyar. Çünkü; bu iki kabile cahiliye döneminde, İslâm öncesi dönemde birbirleriyle kanlı bıçaklı iki düşman toplum idiler.

Ancak Müslüman olmalarından sonra aralarındaki geçmişe ait tüm kin ve düşmanlıkları bir tarafa bırakmışlar ve hepsi de candan kardeş olmuşlardı. Bu, İslâm kardeşliğinden başka bir şey değildi.

İşte Yahudi Şas bin Kays bu dikkat çekici manzarayı görünce, bundan dolayı büyük bir rahatsızlık duydu. Müslümanların birliğini kıskanmaya başladı. Bu adam söz konusu bu birliği bozmak üzere hemen harekete geçti. Yanında bulunan bir Yahudi delikanlısını çağırır. Daha önce Evs ile Hazrec kabileleri arasında cereyan eden Buas olayını hatırlatmasını ve aralarında bir fitne çıkması için gerekeni yapmasını istedi. Böylece iki kardeş kabile arasında yeniden fitne ateşini yakmasını ve bunları tekrar düşman kardeşler yapmasını emretti.

Buas Savaşı, Evs kabilesiyle Hazrec kabilesi arasında çıkan bir savaştır. Bu savaşta Evs tarafı Hazrec kabilesini yenmişti.

Emri alan genç Yahudi derhal işe koyulur. Bunun etkisiyle iki kabile arasında eski cahiliye duyguları harekete geçer. Hemen birbirlerini silahlı düelloya, çarpışmaya davet ederler ve silâha sarılırlar. Bu durum hemen Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'e iletilir. Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* de beraberindeki muhacir ve Ensar ile birlikte toplantı yerine gelir ve:

"Allah size, İslâm sayesinde ikramda bulunduğu hâlde ve aranızda sevgi, kardeşlik bağlarını pekiştirmişken ve henüz ben de sizin aranızda hayatta iken, yeniden bu cahiliye adetine davetiye çıkarıyorsunuz?" uyarısında bulunur.

Bu uyarı üzerime orada bulunanlar derhal, bu işin şeytandan kaynaklanan bir fitne eseri olduğunun farkına varırlar. Hemen silâhlarını bırakıp ağlaşarak birbirlerinin boyunlarına sarılıp kucaklaşırlar.

İşte bu ayet bununla ilgili olarak nazil olmuştur. [98]

١٠١ - ﴿ وَكَيْفَ تَكْفُرُونَ وَاَنْتُمْ تُتْلٰى عَلَيْكُمْ اٰيَاتُ اللّٰهِ وَفِيكُمْ رَسُولُهُ وَمَنْ يَعْتَصِمْ بِاللّٰهِ فَقَدْ هُدِىَ اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴾

101 - Size Allah'ın ayetleri okunup dururken, bir de Allah'ın Rasûlü aranızda iken nasıl oluyor da hakkı inkâr ederek dalâlete saparsınız. Her kim Allah'ın dinine bağlanırsa (tutunursa) **o kimse kesinlikle doğru yola iletilmiştir.**

« وَكَيْفَ تَكْفُرُونَ وَاَنْتُمْ تُتْلٰى عَلَيْكُمْ اٰيَاتُ اللّٰهِ وَفِيكُمْ رَسُولُهُ » *"Size Allah'ın ayetleri okunup dururken, bir de Allah'ın Rasûlü aranızda iken nasıl oluyor da hakkı eder de dalâlete saparsınız?"*

« وَكَيْفَ تَكْفُرُونَ » Buradaki istifham/soru, inkâr, şaşkınlık ve taaccüp/hayret manalarınadır. Yani; "Küfür nereden gelip size bulaşır? Nereden gelip kapınızı çalar?" Oysa Allah'ın ayetleri –ki bu, benzerini getirmekten herkesi aciz bırakan Kur'an'dır-, Allah Rasûlü'nün dilinden size taptaze okunup durmaktadır. Kaldı ki; Allah Rasûlü de sizin aranızda bulunuyor, sizi uyarıyor ve size öğüt veriyor. Kafanızda oluşan şüphe ve kuşkuları ortadan kaldırıyor.

« وَمَنْ يَعْتَصِمْ بِاللّٰهِ » *"Her kim Allah'ın dinine* (şeriatına) *bağlanırsa* (tutunursa)," kitabına sarılırsa ya da bu onların kâfirlerin kötülük ve tuzaklarının bertaraf edilmesinde Allah'a sığınmaları için bir teşvik manasındadır. « فَقَدْ هُدِىَ اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ » *"O kimse kesinlikle doğru yola iletilmiştir."* Hak olan dine kesin olarak iletilmiştir. Veya o kimse şüphe anlarında olsun, şiddet ve sıkıntılı durumlarında olsun Rabbini kendisi için bir sığınılacak yer ve makam kabul ederse...

❁ ❁ ❁

[98] Taberi, Tefsir; 4/23.

102. — 110. ÂYETLER

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ حَقَّ تُقَاتِه۪ وَلَا تَمُوتُنَّ اِلَّا وَاَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ﴿١٠٢﴾ وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللّٰهِ جَم۪يعًا وَلَا تَفَرَّقُوا وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ اِذْ كُنْتُمْ اَعْدَٓاءً فَاَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَاَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِه۪ٓ اِخْوَانًاۚ وَكُنْتُمْ عَلٰى شَفَا حُفْرَةٍ مِنَ النَّارِ فَاَنْقَذَكُمْ مِنْهَاۜ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ اٰيَاتِه۪ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٠٣﴾ وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ اُمَّةٌ يَدْعُونَ اِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِۜ وَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿١٠٤﴾ وَلَا تَكُونُوا كَالَّذ۪ينَ تَفَرَّقُوا وَاخْتَلَفُوا مِنْ بَعْدِ مَا جَٓاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُۜ وَاُو۬لٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ عَظ۪يمٌۙ ﴿١٠٥﴾ يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ وَتَسْوَدُّ وُجُوهٌۚ فَاَمَّا الَّذ۪ينَ اسْوَدَّتْ وُجُوهُهُمْۜ اَكَفَرْتُمْ بَعْدَ ا۪يمَانِكُمْ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿١٠٦﴾ وَاَمَّا الَّذ۪ينَ ابْيَضَّتْ وُجُوهُهُمْ فَف۪ي رَحْمَةِ اللّٰهِۜ هُمْ ف۪يهَا خَالِدُونَ ﴿١٠٧﴾ تِلْكَ اٰيَاتُ اللّٰهِ نَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّۜ وَمَا اللّٰهُ يُر۪يدُ ظُلْمًا لِلْعَالَم۪ينَ ﴿١٠٨﴾ وَلِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِۜ وَاِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْاُمُورُ ﴿١٠٩﴾ كُنْتُمْ خَيْرَ اُمَّةٍ اُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ

وَتُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ ۗ وَلَوْ اٰمَنَ اَهْلُ الْكِتَابِ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ ۗ
مِنْهُمُ الْمُؤْمِنُونَ وَاَكْثَرُهُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿١١٠﴾

Meâli

102. Ey iman edenler! Allah'tan nasıl sakınmak gerekiyorsa öyle sakının ve Müslüman olarak ölün.

103. Hep birlikte Allah'ın ipine sımsıkı sarılın ve *(cahiliyede olduğu gibi)* dağılıp parçalanmayın. Allah'ın üzerinizdeki nimetini de hatırlayın; hani sizler birbirinize düşman idiniz de, Allah gönüllerinizi birbirinize yaklaştırmıştı. Onun nimeti sayesinde kardeş olmuştunuz. Yine bir ateş çukurunun tam kenarında bulunurken, Allah sizi oradan *(iman ve İslâm sayesinde)* kurtarmıştı. İşte Allah, doğru yola eresiniz diye ayetlerini size böylece açıklar.

104. *(Ey inananlar!)* İçinizden hayra çağıran, iyiliği emreden ve kötülükten de meneden bir topluluk bulunsun. İşte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir.

105. *(Siz,)* kendilerine apaçık deliler geldikten sonra bölünüp parçalanan ve ayrılığa düşenler gibi olmayın. İşte onlar için büyük bir azap vardır.

106. Nice yüzlerin ağardığı ve nice yüzlerin de karardığı *(o kıyamet gününde)*, yüzleri kararmış olanlara *(şöyle denir)*: "Siz imanınızdan sonra inkâr mı ettiniz? Öyleyse inkâr ettiğiniz şey sebebiyle tadın azabı!"

107. Yüzleri ağaranlara gelince, onlar Allah'ın rahmetiyle cennettedirler ve onlar orada ebedi olarak kalıcıdırlar.

108. İşte bunlar sana hak olarak okuduğumuz, Allah'ın ayetleridir. Allah hiçbir kimseye haksızlık etmek istemez.

109. Göklerde ve yerde var olan her şey Allah'ın mülküdür. *(Sonunda)* bütün işler Allah'a döndürülür.

110. Siz insanların *(iyiliği)* için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz. İyiliği emreder, kötülükten meneder ve Allah'a iman edersiniz. Eğer Kitap ehli de iman etseydi, kesinlikle bu, onlar için çok daha hayırlı olurdu. Gerçi içlerinden iman edenler de var ama, onların çoğu fasıktır.

Tefsiri

١٠٢ – ﴿ يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ حَقَّ تُقَاتِهٖ وَلَا تَمُوتُنَّ اِلَّا وَاَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ﴾

102 – Ey iman edenler! Allah'tan nasıl sakınmak gerekiyorsa öyle sakının ve Müslüman olarak ölün.

« يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ حَقَّ تُقَاتِهٖ » *"Ey iman edenler! Allah'tan nasıl sakınmak gerekiyorsa öyle sakının."* Çünkü; Allah'ın emir ve yasaklarına uymak, gereğini yapmak Allah'a lâyık olacak bir şekilde çalışmak farzdır. Bu ise, farz olan görevleri yapıp yerine getirmek ve haram olan şeylerden, yasaklardan da sakınmak demektir. Abdullah b. Mesud'dan gelen rivayete göre demiş ki:

"Allah'a isyan etmemek ve karşı gelmemek kaydıyla itaatte bulunmak, şükretmek ve nankörlükte bulunmamaktır. Allah'ı unutmamak ve her an hatırlamaktır." Ya da, *"Allah için, kınayanın kınamasına asla aldırış etmemek, kişinin kendisinin, çocuklarının veya babalarının aleyhine de olsa hep adalet üzere bulunup doğruluk üzere hareket etmektir."*

Başka bir yoruma göre ise; "Bir kul, diline sahip olmadığı müddetçe gereği gibi Allah'ın emirlerine bağlanmış sayılmaz."

« التقاة » — *"et-Tuka"* kelimesi, « اتّقى » kelimesinden türemedir. Bu da tıpkı, « التؤدة » — *"et-Tu'detu"* kelimesinin « التّأد » kelimesinden türediği gibidir.

« وَلَا تَمُوتُنَّ اِلَّا وَاَنْتُمْ مُسْلِمُونَ » *"Ve Müslüman olarak ölün."* Sakın ölümünüz İslâm'dan başka bir din, bir durum ve inanç üzere olmasın. Ölüm gelip sizi yakaladığı zaman inancınız sadece İslâm inancı olsun.

١٠٣ – ﴿ وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللّٰهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا وَاذْكُرُوا نِعْمَةَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ اِذْ كُنْتُمْ اَعْدَآءً فَاَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَاَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهٖ اِخْوَانًا وَكُنْتُمْ عَلٰى شَفَا حُفْرَةٍ مِنَ النَّارِ فَاَنْقَذَكُمْ مِنْهَا كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ اٰيَاتِهٖ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴾

103 – Hep birlikte Allah'ın ipine sımsıkı sarılın ve (cahiliyede olduğu gibi) **dağılıp parçalanmayın. Allah'ın üzerinizdeki nimetini de hatırlayın; hani sizler birbirinize düşman idiniz de, Allah gönüllerinizi birbirinize yaklaştırmıştı. Onun nimeti sayesinde kardeş olmuştunuz. Yine bir ateş çukurunun tam kenarında bulunurken, Allah sizi** oradan (iman ve İslâm sayesinde) **kurtarmıştı. İşte Allah, doğru yola eresiniz diye ayetlerini size böylece açıklar.**

« وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللّٰهِ جَمِيعًا » *"Hep birlikte Allah'ın ipine sımsıkı sarılın."* Çünkü Rasûlullah (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurmuşlardır:

"Kur'an yüce Allah'ın asla kopma imkân ve ihtimali bulunmayan en sağlam ipidir. Onun incelikleri ve hayret uyandıran hikmetleri asla bitip tükenmez. O çok okunmakla yıpranıp eskimez. Ona dayalı olarak konuşan mutlaka doğru söyler. Onun emir ve yasakları doğrultusunda amel eden mutlaka doğru yolu bulur. Her kim ona tutunup bağlanırsa kesinlikle dosdoğru olan Allah'ın yoluna iletilir." [99]

« جَمِيعًا » muhatap zamirinden haldir. Bir yoruma göre de bu ayetin tefsirinde, *"Ümmetin icmaına sarılıp bağlanın."* diye ele alınmıştır.

« وَلَا تَفَرَّقُوا » *"Cahiliyede olduğu gibi dağılıp parçalanmayın."* Sakın parçalanmayın. Ümmetin icmaına delil olarak işte ayetin bu dağılıp parçalanmayın kısmı gösterilmiştir. Kısaca sonuçta Müslümanların bölünüp parçalanmalarına neden olabilecek hareket ve davranışlardan uzak durun. Zira böyle yapılması hâlinde birlik, beraberlik ve toplu hâlde hareket etme ortadan kalkar. Ya da adeta Yahudilerle Hristiyanların anlaşmazlığa düştükleri gibi aranıza aynen bu manada ihtilâf ve anlaşmazlık girer. Bu sebepten dolayı da haktan uzaklaşıp ayrılmış olursunuz. O hâlde böyle bir duruma düşmeyin. Veya tıpkı cahiliye döneminde olduğu gibi anlaşmazlığa düşerek birbirinizle savaştığınız gibi savaşıp parçalanmayın.

« وَاذْكُرُوا نِعْمَةَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ اِذْ كُنْتُمْ اَعْدَٓاءً فَاَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَاَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِه۪ٓ اِخْوَانًا » *"Allah'ın üzerinizdeki nimetini de hatırlayın; hani siz birbi-*

[99] Tirmizi, 2906. Bu hadis burada anlatılandan çok daha uzundur. Ancak Tirmizi, bu, isnadı meçhul/bilinemeyen olan bir hadistir ve ravileri arasında yer alan Haris'ul A'ver ise, hakkında pek güzel sözler söylenen biri değildir, der.

rinize düşman idiniz de Allah, gönüllerinizi birbirinize yaklaştırmıştı. Onun nimeti sayesinde kardeş olmuştunuz." Çünkü; cahiliye döneminde bunların arasında hem düşmanlık vardı ve hem de savaş bulunuyordu. Allah İslâm sayesinde bunların gönüllerini birleştirdi. Kalplerine sevgi ve muhabbet yerleştirdi. İşte bu sayede onlar birbirleriyle kimseler oldular.

« وَكُنْتُمْ عَلٰى شَفَا حُفْرَةٍ مِنَ النَّارِ » *"Siz yine bir ateş çukurunun tam kenarında bulunurken"* Neredeyse siz, üzerinde bulunduğunuz ve savunduğunuz inkârcılık ve küfür yüzünden tam cehennem ateşinin düşüverecektiniz. « فَاَنْقَذَكُمْ مِنْهَا » *"Allah sizi oradan iman ve İslâm sayesinde kurtarmıştı."* İşte ayetin bu kısmı Mutezile aleyhine bir cevaptır. Çünkü; Mutezile mezhebinin görüşüne göre, onları ateşten kurtaran yine bizzat onların kendileridir. (Haşa) Allah değildir.

« مِنْهَا » kelimesindeki zamir, « حُفْرَةٍ » kelimesine racidir. Bu zamirin müennes (dişil) olması « حُفْرَةٍ » kelimesiyle izâfet (isim tamlaması) meydana getirmesi nedeniyledir. « شَفَا حُفْرَةٍ »: Bir tarafı, kenarı manasınadır. « شَفَا » kelimesinin lâmel fiili yani sonu « و » harfidir. Bu bakımdan bu kelimenin tesniyesi (ikili) « شَفَوَانِ » olarak gelir.

« كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ اٰيَاتِه۪ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ » *"İşte Allah, doğru yola eresiniz diye ayetlerini size böylece açıklar."* Yani; içinde emir ve yasaklarının, vaad ve vaidinin (tehdidinin) yer aldığı Kitabını (Kur'an'ı) böylece açıklar ki; bu sayede doğru yolu bulabilesiniz ya da doğru olan gerçeğe ulaşmayı, kendisiyle sevap kazanabileceğiniz şeyi elde edesiniz.

١٠٤– ﴿ وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ اُمَّةٌ يَدْعُونَ اِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِۜ وَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴾

104 – (Ey inananlar!) **İçinizden hayra çağıran, iyiliği emreden ve kötülükten meneden bir topluluk bulunsun. İşte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir.**

« وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ اِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ » "(Ey inananlar!) *İçinizden iyiliğe çağıran,* –Şeriatın ve aklın güzel ve uygun bulduğu– *iyilikleri emreden kötülükleri* –şeriatın ve aklın çirkin gördüklerini– *de meneden bir topluluk bulunsun."* Bir diğer yoruma göre ayette geçen *"maruftan"* kasıt Kitap ve sünnete uygun olan demektir. *"münkerden"* kasıt ise, Kitap ve sünnete aykırı olan şeylerdir. Veya maruftan kasıt Allah'a karşı yapılması gereken taattır, münker de Allah'a karşı gelmek, isyana kalkışmaktır.

"Hayra davet" veya *"iyiliğe çağrı, irşad"* yapılması gereken veya terk edilmesi icabeden yükümlülükler konusunda gerekeni yapmakla ilgili her türlü sorumluluk demektir. Ancak atıf yoluyla buna eklenen diğer iki husus ise daha özel bir anlam taşırlar.

Ayette geçen « مِنْ » edatı teb'iz için olup, bir kısmı/bazısı, manasına gelir. Çünkü; *"marufu emretmek ve münker olanı da menetmek"* farz-ı kifaye olan bir ibadettir. Dolayısıyla bu görevi yapabilecek veya üstlenecek olan kimselerin mutlaka özel bir eğitimden geçirilmeleri, maruf ve münker ile alâkalı ilimleri öğrenmeleri gerekir. Bu görevi nasıl ve ne şekilde yapmaları gerektiği hususunda da ayrıca bunu ilmini, eğitim ve öğretimini almaları icabeder.

Örneğin; önce işe basitten ve kolayından başlar, bu yoldan uyarılarını değerlendirir. Eğer bununla başarı elde olunamazsa hafif cezadan ağırına doğru basamak basamak gereken tedbirleri uygular. İşte bu da ehliyet işidir. Nitekim; yüce Allah önce: ﴿ فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا ﴾ *"Onların arasını bulun, ıslah edin, düzeltin.."* [100] diye buyurur, eğer bu onlara kâr etmezse bu defa: ﴿ فَقَاتِلُوا ﴾ *"...Allah'ın hükmünü kabul edene dek saldıran tarafla savaşın."* diye buyurmaktadır.

Ya da bu « مِنْ » edatı tebyin (açıklama) manasınadır. Dolayısıyla bunun manası, *"Emreden bir ümmet olun."* demek olur. Nitekim; yüce Allah'ın şu kavlinde olduğu gibi:

---

[100] Hucurat, 9.

﴿ كُنْتُمْ خَيْرَ اُمَّةٍ اُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ ﴾

"Siz insanların (iyiliği için) ***ortaya çıkarılmış*** (gönderilmiş) ***en hayırlı bir ümmetsiniz, iyiliği emredersiniz..."*** [101] buyurmaktadır.

« وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ » *"İşte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir."* Yani; kamil anlamda gerçek kurtuluşu hak eden bunlardır. Nitekim; Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* bir hadislerinde şöyle buyurmuştur:

"Her kim Allah'ın emrettiği doğrultuda iyiliği emreder ve kötülüğü de menederse o kimse Allah'ın arzında (yeryüzünde) *onun halifesidir, Rasûlünün halifesidir ve Kitabının halifesidir."* [102]

١٠٥– ﴿ وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ تَفَرَّقُوا وَاخْتَلَفُوا مِنْ بَعْدِ مَا جَٓاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَاُولٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴾

105 – (Siz,) **kendilerine apaçık deliller geldikten sonra ayrılığa düşenler gibi olmayın. İşte onlar için büyük bir azap vardır.**

Çünkü; bunlar birbirlerine olan düşmanlıkları yüzünden dinde ayrılığa düştüler de birbirlerini tekfir ettiler. Oysa kendilerinde üzerinde ittifak etmeleri, birleşmeleri gereken bir kelimeleri (kitapları) vardı ki bu Hak olan Allah'ın kelimesi idi. Bu hak kelimesi ise onların iman birliğini sağlayan bir kelime idi. *"İşte onlar için büyük bir azap vardır."*

١٠٦– ﴿ يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ وَتَسْوَدُّ وُجُوهٌ فَاَمَّا الَّذِينَ اسْوَدَّتْ وُجُوهُهُمْ اَكَفَرْتُمْ بَعْدَ اِيمَانِكُمْ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴾

106 – Nice yüzlerin ağardığı ve niçe yüzlerin de karardığı (o kıyamet gününde), **yüzleri kararmış olanlara** (şöyle denir:) **"Siz imanınızdan sonra inkâr mı ettiniz? Öyleyse inkâr ettiğiniz şey sebebiyle tadın azabı!"**

---

[101] Âl-i İmran, 110.

[102] Zehebi, Mizanu'l-İ'tidal, 3/400 eserinde Kadih bin Rahmet'in hal tercemesinde şöyle diyor: "Ezdi ve başkaları bu şahsın oldukça pek yalancı biri olduğunu söylemişlerdir."

« يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ وَتَسْوَدُّ وُجُوهٌ » *"Nice yüzlerin ağardığı ve nice yüzlerin de karardığı o kıyamet gününde,"* Yüzleri ağaranlar inananlardır, yüzleri kararanlar ise kâfirlerdir. Çünkü; beyazlık nurdan kaynaklandığı gibi karanlık veya siyahlık da zulmetten kaynaklanır. « يَوْمَ تَبْيَضُّ » kavlindeki « يَوْمَ » kelimesi zarf olarak mansubdur bu ise, « لَهُمْ » kavlidir. Ya da « يَوْمَ » kelimesi « عَظِيمٌ » kelimesiyle veya « اُذْكُرُوا » fiiliyle mansubdur.

« فَاَمَّا الَّذِينَ اسْوَدَّتْ وُجُوهُهُمْ اَكَفَرْتُمْ بَعْدَ اِيمَانِكُمْ » *"Yüzleri kararmış olanlara* –misak gününde– *şöyle denir: Siz imanınızdan sonra inkâr mı ettiniz?"* Esasen burada murat olunan bütün kâfirlerdir. Bu görüş Übeyy'e ait olup doğru olan da bu görüştür.

Ya da bunlardan maksat mürtedler (dinden dönenler) veya münafıklardır. Yani; siz görünürde inanır gibi gözüküp gerçekte inancınızı saklayarak kâfir mi oldunuz?

Veya bunlardan maksat kitap ehli olan Yahudi ve Hristiyanlardır. Bunların iman etmelerinden sonra kâfirlikleri, Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* Efendimiz henüz peygamber olarak gönderilmezden önce onun Allah elçisi olduğunu itiraf ettikleri hâlde, peygamber olarak gönderilmesinden sonra onu yalanlamaya kalkışmışlar ve yalanlamışlardır. İşte bu, onların iman etmelerinden sonra küfre girmeleri demektir.

Diğer taraftan bu cümlenin başında yer alması uygun olan, « فَيُقَالُ » kavli mahzuftur. Yani; hem « فَ » harfi ve hem kavl maddesi hazf olunmuştur. Çünkü zaten bu, mananın gelişi itibariyle bilinmektedir.

« اَكَفَرْتُمْ » kelimesinin başındaki hemze de tevbih yani azarlama ve onların durumlarından ötürü şaşkınlık ve hayret bildirmek manasınadır.

« فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ » *"Öyleyse inkâr ettiğiniz şey sebebiyle tadın azabı!"*

١٠٧ – ﴿ وَاَمَّا الَّذِينَ ابْيَضَّتْ وُجُوهُهُمْ فَفِي رَحْمَةِ اللّٰهِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴾

107 – Yüzleri ağaranlara gelince, onlar Allah'ın rahmetiyle cennettedirler ve onlar orada ebedi olarak kalıcıdırlar.

« وَأَمَّا الَّذِينَ ابْيَضَّتْ وُجُوهُهُمْ فَفِي رَحْمَةِ اللّٰهِ » *"Yüzleri ağaranlara gelince, onlar Allah'ın rahmetiyle cennettedirler."* Allah'ın rahmeti demek, onun ebedi olan sevabı demektir. Daha sonra yeni bir girişle Rabbimiz şöyle buyuruyor: « هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ » *"ve onlar orada ebedi olarak kalıcıdırlar."* Oradan bir daha ayrılmazlar ve onlara orada ölüm de yoktur.

١٠٨– ﴿ تِلْكَ اٰيَاتُ اللّٰهِ نَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ وَمَا اللّٰهُ يُرِيدُ ظُلْمًا لِلْعَالَمِينَ ﴾

108 – İşte bunlar sana hak olarak okuduğunuz şeyler, Allah'ın ayetleridir. Allah hiçbir kimseye haksızlık etmek istemez.

« تِلْكَ اٰيَاتُ اللّٰهِ نَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ » *"İşte bunlar sana hak olarak okuyup anlattığımız şeyler, Allah'ın ayetleridir."* Yani; iyilikte bulunanlara mükâfat vadeden, kötülük işleyenlere de tehdit ve uyarıda bulunan ve daha başkaca hükümler içeren Allah'ın hakkı ve adaleti gösteren ayetleridirler. Böylece iyilik yapana bunun karşılığı verileceği gibi, kötülük işleyene de kötülüğünün cezası verilecektir.

« وَمَا اللّٰهُ يُرِيدُ ظُلْمًا لِلْعَالَمِينَ » *"Allah hiçbir kimseye haksızlık etmek istemez."* Yani; yüce Allah suçsuz yere haksızlık ederek asla hiçbir kuluna haksızlık yapmaz veya bir suçlunun cezasını olması gerekenden fazla olarak vermez ya da iyilikte bulunan bir kimsenin de sevabını olması gerekenden düşük olarak vermez, hiçbirine haksızlıkta bulunmaz.

١٠٩– ﴿ وَلِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَاِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْاُمُورُ ﴾

109 – Göklerde ve yerde var olan her şey Allah'ın mülküdür. (Sonunda) **bütün işler Allah'a döndürülür.**

İyilikte bulunan kimseye işlediği iyilik sebebiyle mükâfatını, kötülük işleyene de kötülüğü yüzünden cezasını verir.

Kıraat imamlarından İbn Amr, Hamza ve Ali Kisai « تُرْجَعُ » kelimesini, « تَرْجِعُ » olarak okumuşlardır.

Bu ayetin tefsirine geçmeden önce bir noktayı iyice belirtmek gerekir. Nakıs fiillerden olan, « كَانَ » fiili, herhangi bir şeyin mübhem (kapalı), anlaşılamaz veya zor anlaşılır olması itibariyle geçmişte bir şeyin var olmasının söz konusu olması gerekir. Nitekim; bununla ilgili olarak daha önce geçen bir örnek sergilenmediği gibi aynı zamanda devam edegelen bir şeyin de artık kesilmiş olduğuna dair de bir kanıt yoktur.

Konuyu daha iyi anlayabilmek için bunu biraz açalım; « كَانَ » fiili, herhangi bir şeyin, niteliğin var olduğunu (mevcudiyetini) belirtir. Fakat, burada asıl mesele nakıs bir fiil olan, « كَانَ » kelimesiyle ilgilidir. Çünkü; eğer « كَانَ » kelimesi tam fiil olursa, bu takdirde bu, « وُجِدَ » manasında olur. Bu ise herhangi bir şeyin var olduğu manasında, « صَارَ مَوْجُودًا » demek olur. O takdirde de bu, « وَقَعَ » vaki oldu, meydana geldi ve « حَدَثَ » meydana geldi manalarına gelir. Dolayısıyla bu fiilin geçmişle ilgili olarak bir şeyin meydana gelmesine herhangi bir delâleti yoktur, bu, böyle bir ihtimalden uzaktır, denemez. Yani; bu fiil de geçmişte olmuş olan bir şeye delâlet edebilir.

Oysa nakıs olan « كَانَ » fiilinin bu anlamda herhangi bir şeye delâleti yoktur. Nakıs olan bu fiilde sadece müphemlik (kapalılık) manası vardır. Bu bakımdan bu nakıs fiil olabilecek şeylerde yani hadis olanlarda söz konusudur.

Örneğin; « كَانَ زَيْدٌ رَاكِبًا » *"Zeyd, binen* (binici) *oldu."* gibi. Bir de süreklilik manası ifade eder. Örneğin; « كَانَ اللّٰهُ غَفُورًا رَحِيمًا » *"Allah, Ğafur ve Rahimdir."* gibi. İşte, « كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ » kavli de böyledir. Yani; kavli ile, *"Bu ümmet daha önce hayırlı bir ümmet değildi de, şimdi öyle bir ümmet oldu."* gibi bir manaya delâlet etmez veya *"Bu hayırlılık onlardan kesildi."* gibi bir anlam da ifade etmez. Ancak burada « وَجَدْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ » ifadesi bunun « كَانَ » fiilinin tam fiil olduğu manası vehmettirmesin. Çünkü; « كَانَ » fiilinin nakıs fiil olduğu apaçık ortadadır.

١١٠- ﴿ كُنْتُمْ خَيْرَ اُمَّةٍ اُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَلَوْ اٰمَنَ اَهْلُ الْكِتَابِ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ مِنْهُمُ الْمُؤْمِنُونَ وَاَكْثَرُهُمُ الْفَاسِقُونَ ﴾

110 – Siz insanların (iyiliği) için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz. İyiliği emreder, kötülükten meneder ve Allah'a iman edersiniz. Eğer Kitap ehli iman etseydi, kesinlikle bu, onlar için çok daha hayırlı olurdu. Gerçi içlerinden iman edenler de var ama, onların çoğu fasıktır.

« كُنْتُمْ خَيْرَ اُمَّةٍ اُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ » *"Siz insanların iyiliği için ortaya çıkarılmış hayırlı bir ümmetsiniz."* Bu ayetteki, « كُنْتُمْ خَيْرَ اُمَّةٍ » kavli ile sanki, « وَجَدْتُمْ خَيْرَ اُمَّةٍ » denir gibidir. Yani; *"Siz en hayırlı bir ümmet oldunuz."* veya *"Siz Allah'ın ezeli olan ilminde en hayırlı bir ümmet idiniz."* veya *"Levh-i Mahfuz'da en hayırlı bir ümmet idiniz."* Yahut da *"Siz, sizden daha önce geçen ümmetler için ortaya çıkarılmış en hayırlı bir ümmet olarak tanınan bir ümmet idiniz."* demektir.

« لِلنَّاسِ » kelimesindeki « ل » cer edatı, « اُخْرِجَتْ » fiiline müteallıktir.

« تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ » *"İyilikleri emreder, kötülükleri meneder ve Allah'a iman edersiniz."*

Bu ayetteki « تَأْمُرُونَ » diye başlayan cümle yeni bir cümledir. Bu cümle ile bu ümmetin neden hayırlı bir ümmet oldukları yönleri açıklanıyor. Örneğin; *"Zeyd, insanları yediren ve giydiren soylu bir kimsedir."* cümlesinde olduğu gibi. Dikkat edilirse bu cümlede de Zeyd adındaki kimsenin soyluluk yönü yedirme ve giydirme özellikleriyle açıklanıyor.

« بِالْمَعْرُوفِ » yani; *"İmanı ve Allah Rasûlüne itaati emredersiniz."* « وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ » *"Küfürden ve her sakıncalı şeyden de menedersiniz."* « وَتُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ » *"ve Allah'a imanda devam edersiniz."* Ya da bu özellikler arasında yer alan atıf edatı « و » harfi tertibi gerektirmeyebilir.

« وَلَوْ اٰمَنَ اَهْلُ الْكِتَابِ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ » *"Eğer Kitap ehli iman etmiş olsalardı, kesinlikle bu, onlar için çok hayırlı olurdu."* Yani; hâlen üzerinde bulundukları ve inatla sürdürdükleri inançlarından vazgeçerek Hz. Muhammed *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'e iman etmiş olsalardı bu, onlar için daha iyi ve hayırlı olurdu. Çünkü; kitap ehli sırf makam, mevki ve şöhret peşinde koşturduklarından ve başkalarının kendilerine uymalarını istediklerinden dolayı kendi sapık ve batıl inançlarını İslâm dinine tercih ediyorlardı. Oysa Kitap ehli iman etmiş olsalardı istedikleri o şeylere de, riyasete yani makam ve mevkilere de gelebilir ve başkaları da kendilerine tâbi olabilirdi. Ancak bunlar dünya çıkarlarını batıl inançları adına tercih ettiler, Bu itibarla kendileri için hayırlı olanı batıl dinleri uğruna feda ettiler. Hâlbuki iman etselerdi belki dünyada da istediklerini yine elde edebilirlerdi. Çünkü; iman etmeleri hâlinde kendilerine iki kat ecir vaad buyurulmuştu.

« مِنْهُمُ الْمُؤْمِنُونَ وَاَكْثَرُهُمُ الْفَاسِقُونَ » *"Gerçi içlerinden* –Abdullah b. Selâm ve arkadaşları gibi– *iman edenler de var ama, onların çoğu fasıktır."* Küfürde inat eden aşırı ve azılı kimselerdir.

❁ ❁ ❁

111. — 118. ÂYETLER

لَنْ يَضُرُّوكُمْ اِلَّٓا اَذًىۜ وَاِنْ يُقَاتِلُوكُمْ يُوَلُّوكُمُ الْاَدْبَارَ۠ ثُمَّ لَا
يُنْصَرُونَ ﴿١١١﴾ ضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذِّلَّةُ اَيْنَ مَا ثُقِفُوٓا اِلَّا بِحَبْلٍ مِنَ
اللّٰهِ وَحَبْلٍ مِنَ النَّاسِ وَبَٓاؤُ۫ا بِغَضَبٍ مِنَ اللّٰهِ وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ
الْمَسْكَنَةُۜ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَانُوا يَكْفُرُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَيَقْتُلُونَ
الْاَنْبِيَٓاءَ بِغَيْرِ حَقٍّۜ ذٰلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ۠ ﴿١١٢﴾
لَيْسُوا سَوَٓاءًۜ مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ اُمَّةٌ قَٓائِمَةٌ يَتْلُونَ اٰيَاتِ اللّٰهِ
اٰنَٓاءَ الَّيْلِ وَهُمْ يَسْجُدُونَ۠ ﴿١١٣﴾ يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ
وَيَاْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُسَارِعُونَ فِى
الْخَيْرَاتِۜ وَاُو۬لٰٓئِكَ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿١١٤﴾ وَمَا يَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَلَنْ
يُكْفَرُوهُۜ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ بِالْمُتَّقِينَ ﴿١١٥﴾ اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَنْ تُغْنِىَ
عَنْهُمْ اَمْوَالُهُمْ وَلَٓا اَوْلَادُهُمْ مِنَ اللّٰهِ شَيْـًٔاۜ وَاُو۬لٰٓئِكَ اَصْحَابُ
النَّارِۚ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١١٦﴾ مَثَلُ مَا يُنْفِقُونَ فِى هٰذِهِ الْحَيٰوةِ
الدُّنْيَا كَمَثَلِ رِيحٍ فِيهَا صِرٌّ اَصَابَتْ حَرْثَ قَوْمٍ ظَلَمُوا اَنْفُسَهُمْ
فَاَهْلَكَتْهُۜ وَمَا ظَلَمَهُمُ اللّٰهُ وَلٰكِنْ اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿١١٧﴾ يَٓا اَيُّهَا
الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا بِطَانَةً مِنْ دُونِكُمْ لَا يَاْلُونَكُمْ خَبَالًاۜ

وَدُّوا مَا عَنِتُّمْ قَدْ بَدَتِ الْبَغْضَاۤءُ مِنْ اَفْوَاهِهِمْ وَمَا تُخْف۪ي
صُدُورُهُمْ اَكْبَرُ قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ الْاٰيَاتِ اِنْ كُنْتُمْ تَعْقِلُونَ ﴿١١٨﴾

Meâli

111. Onlar *(Kitap ehli)* size *(dilleriyle incitip)* rahatsız etmekten başka asla bir şey yapamazlar. Eğer sizinle savaşa girecek olsalar, arkalarını dönüp kaçarlar. Sonra onlara yardım da olunmaz.

112. Onlar nerede bulunurlarsa bulunsunlar üzerlerine zillet damgası vurulmuştur. Ancak *(bu zilletten)* Allah'ın ahdine ve mü'minlerin himayesine sığınanlar müstesna. Onlar Allah'ın gazâbına uğramışlar ve üzerlerine miskinlik damgası vurulmuştur. Bunun sebebi, onların Allah'ın ayetlerini inkâr etmeleri ve haksız yere peygamberleri öldürmeleridir. Bu da onların isyan etmelerinden ve haddi aşmalarındandır.

113. Bununla beraber Kitap ehlinin hepsi bir değildir. Onların içlerinde öyle samimi inanmış bir topluluk vardır ki; gece vakitlerinde secdeye kapanarak Allah'ın ayetlerini okurlar.

114. *(Onlar)* Allah'a ve ahiret gününe inanırlar, iyiliği emreder, kötülükten menederler ve hayır işlerinde yarışırlar. İşte bunlar salih kimselerdendir.

115. Onların işledikleri hiçbir iyilik asla karşılıksız kalmayacaktır. Allah takva sahiplerini çok iyi bilir.

116. İnkâr edenlere gelince şüphesiz ki, onların malları da, çocukları da Allah katından gelecek bir azaba karşı kendilerine asla fayda sağlamayacaktır. İşte onlar, cehennemliktirler; onlar orada ebedi olarak kalıcıdırlar.

117. Onların bu dünya hayatında yapmakta oldukları harcamalarının durumu, kendilerine zulmetmiş *(yazık etmiş)* bir toplumun ekinlerini vurup da yok eden kavurucu bir rüzgârın durumu gibidir. Onlara Allah zulmetmemiştir, ancak onlar kendi kendilerine zulmetmişlerdir.

118. Ey inananlar! Kendi dışınızdakileri kendinize sırdaş edinmeyin. Çünkü onlar hiçbir vakit size fenalık yapmaktan geri durmazlar. Size sıkıntı verecek şeyleri hep ister dururlar. Gerçekten kin ve düşmanlıkları ağızlarından *(dökülen sözlerinden)* belli olmaktadır. Kalplerinde gizledikleri *(kin ve düşmanlık)* ise *(açıkladıklarından)* daha büyüktür. Eğer düşünüp akledlyorsanız işte size ayetlerimizi böyle açıkladık.

Tefsiri

١١١- ﴿ لَنْ يَضُرُّوكُمْ اِلَّا اَذًى وَاِنْ يُقَاتِلُوكُمْ يُوَلُّوكُمُ الْاَدْبَارَ ثُمَّ لَا يُنْصَرُونَ ﴾

111 – Onlar (Kitap ehli) **size** (dilleriyle incitip) **rahatsız etmekten başka asla bir şey yapamazlar. Eğer sizinle savaşa girecek olsalar, arkalarını dönüp kaçarlar. Sonra onlara yardım da olunmaz.**

« لَنْ يَضُرُّوكُمْ اِلَّا اَذًى » *"Kitap ehli size* (dilleriyle incitip) *rahatsız etmekten başka bir şey yapamazlar."* Size verecekleri zarar sadece sözle sataşmaktan başka bir şey olamayacaktır. Onlar dininiz konusunda size sataşacaklar veya sizi tehdit edecekler ya da bu ve benzeri türden sıkıntı vermeye çalışacaklardır. « وَاِنْ يُقَاتِلُوكُمْ يُوَلُّوكُمُ الْاَدْبَارَ » *"Eğer sizinle savaşa girecek olsalar, size arkalarını dönüp kaçarlar."* Yani; hezimete uğrarlar, öldürmek veya esir almak gibi size bu anlamda asla zarar veremezler. « ثُمَّ لَا يُنْصَرُونَ » *"Sonra onlara yardım da olunmaz."* Yani daha sonra hiçbir kimse tarafından onlara destek verilmez, onlara yandaş çıkmaz, size karşı onların yanında yer alacak bir kimse bulunmaz.

Ayetin bu kısmında bunlardan Müslüman olanlar için İslâm'da sebat ettikleri gerçeği anlatılıyor. Çünkü; Yahudiler, kendilerinden olup da Müslüman olanları hep rahatsız etmişler, onları tehdit ederek rahatsızlık verip durmuşlardır.

Buradaki « ثُمَّ لَا يُنْصَرُونَ » kavli şart ve ceza cümlesi üzerine matuf haber manasında yeni bir cümledir. Yoksa bu, « يُوَلُّوكُم » üzerine matuf

bir cümle değildir. Eğer bu cümle « يُوَلُّوكُمْ » kavli üzerine matuf olsaydı bu takdirde, « ثُمَّ لاَ يُنْصَرُوا » denilirdi.

Ancak bu, yeni bir cümle olarak getirildi ki, bununla, İster savaşsınlar, ister savaşmasınlar, onlara herhangi bir yardımın olmayacağını bildirmek için Allah bu cümleyi zikrediyor. Cümlenin takdiri şöyledir: *"Size bildiriyorum ki, eğer onlar sizinle savaşırlarsa mutlaka bozguna uğrayacaklardır ve size yine haber veriyorum ki, onlara yardım da olunma-yacaktır."*

« ثُمَّ » edatı mertebe açısından terahi manasınadır. Yani; aralıklarla, zaman içinde serpiştirilerek peyderpey olabilecek durumları bildirmektedir. Çünkü; Yahudilere hep rezil olmak ve aşağılanmak gibi bir durumlarının olacağını bildirmek, onlara arkalarını dönüp kaçacaklarını haber vermekten daha büyük bir olaydır.

١١٢– ﴿ ضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذِّلَّةُ اَيْنَ مَا ثُقِفُوآ اِلاَّ بِحَبْلٍ مِنَ اللّٰهِ وَحَبْلٍ مِنَ النَّاسِ وَبَآؤُ بِغَضَبٍ مِنَ اللّٰهِ وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الْمَسْكَنَةُ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَانُوا يَكْفُرُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَيَقْتُلُونَ الْاَنْبِيَآءَ بِغَيْرِ حَقٍّ ذٰلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ ﴾

112 - Onlar nerede bulunurlarsa bulunsunlar üzerlerine zillet damgası vurulmuştur. Ancak (bu zilletten) **Allah'ın ahdine ve mü'minlerin himayesine sığınanlar müstesna. Onlar Allah'ın gazâbına uğramışlar ve üzerlerine miskinlik damgası vurulmuştur. Bunun sebebi, onların Allah'ın ayetlerini inkâr etmeleri ve haksız yere peygamberleri öldürmeleridir. Bu da onların isyan etmelerinden ve haddi aşmalarındandır.**

« ضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذِّلَّةُ اَيْنَ مَا ثُقِفُوا » *"Onlar nerede bulunurlarsa bulunsunlar üzerlerine zillet damgası vurulmuştur."* Yani; bu zillet ve aşağılanma damgası artık onların kendilerinden ayrılmaz bir özellikleri olmuştur. « اِلاَّ بِحَبْلٍ مِنَ اللّٰهِ وَحَبْلٍ مِنَ النَّاسِ » *"Ancak bu zilletten Allah'ın ahdine ve mü'minlerin himayesine sığınanlar müstesna."*

Buradaki, « اِلاَّ بِحَبْلٍ مِنَ اللّٰهِ » hâl olarak mahallen mansubdur. Kelimenin başındaki « بِ » harfi mahzuf olan bir kelimeye müteallıktir. Bu

ise, *"Allah'ın dinine, himayesine girmeleri, ona sıkı sıkıya sarılıp bağlanmaları hâli müstesna."* demektir. Ayette geçen, « حَبْل » – *"ip"* kelimesi burada ahd ve zimmet manalarınadır. Dolayısıyla bunun manası şöyledir:

"Her hâlükârda Yahudilere zillet damgası vurulmuştur. Meğerki onlar Allah'ın ve inananların himayesine girmiş olsunlar, Onun dinine girip himayesini istesinler. İşte bu, müstesna."

Yani; Allah'ın ve Müslümanların himayesine girmeleri hâli onları kurtarır. Çünkü; onlar için bu hâlin dışında bir izzet ve üstünlük yoktur. Bu ise, onların cizye (vergi) vermeyi kabullenerek bu himaye ya da korunma altına girmeyi kabullenmeleriyle sağlanabilir.

« وَبَاؤُ بِغَضَبٍ مِنَ اللّٰهِ وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الْمَسْكَنَةُ » *"Onlar döne dolaşa her bakımdan Allah'ın gazâbına uğramışlardır* –Allah'ın gazâbı onlara artık gerekli hâle gelmiştir–. *Üzerlerine miskinlik damgası vurulmuştur."* Yani; fakirlik onlar için artık vazgeçilmez bir ceza hâlini almıştır. Onlar her şeye rağmen hep ihtiyaç içinde kalacaklardır. Çünkü onlar: *"Doğrusu Allah fakirdir* (ihtiyaç içindedir). *Biz ise zenginiz* (hiçbir şeye muhtaç değiliz)*."* [103] demişlerdi.

Veya varlık içinde olsalar bile hep fakirlik ve yoksulluk endişesi ve rahatsızlığı içinde kıvranıp duracaklardır.

« ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَانُوا يَكْفُرُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَيَقْتُلُونَ الْاَنْبِيَاءَ بِغَيْرِ حَقٍّ » *"Bunun sebebi onların Allah'ın ayetlerini inkâr etmeleri ve haksız yere peygamberleri öldürmeleridir."*

Burada, « ذٰلِكَ » işaret ismiyle ayette söz konusu edilen zillet, aşağılanma, meskenet, Allah'ın gazabına uğrayarak dönmeleri gibi durumlarına işaret olunmaktadır. Yani işte onların başlarına gelen bu şeyler, bu kimselerin Allah'ın ayetlerini inkâr etmeleri ve haksız yere peygamberleri de öldürmeleri sebebiyledir. Yüce Allah devamla şöyle buyuruyor:

---

[103] Al-i İmran, 181.

« ذٰلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ » *"Başka bir sebep ise, Allah'a isyan etmeleri ve hadlerini aşmalarıdır."* Yani; bu küfür ya da inkâr ve bu öldürme olayı onların Allah'a isyan ederek karşı gelmeleri ve hadlerini aşmaları yüzündendir.

١١٣– ﴿ لَيْسُوا سَوَآءً مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ اُمَّةٌ قَآئِمَةٌ يَتْلُونَ اٰيَاتِ اللّٰهِ اٰنَآءَ اللَّيْلِ وَهُمْ يَسْجُدُونَ ﴾

113 – Bununla beraber kitap ehlinin hepsi bir değildir. Onların içlerinde öyle samimi inanmış bir topluluk vardır ki; gece vakitlerinde secdeye kapanarak Allah'ın ayetlerini okurlar.

« لَيْسُوا سَوَآءً » *"Kitap ehlinin hepsi bir değildir."* Yani; kitap ehlinin hepsi aynı değiller. « مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ اُمَّةٌ قَآئِمَةٌ » *"Onların içlerinde öyle samimi inanmış bir topluluk vardır ki;"* adaletli, dürüst ve dosdoğru bir cemaat vardır.

Bu ayette geçen, « مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ » kavli, « لَيْسُوا سَوَآءً » kavlini açıklamak için bir müstenef cümledir. Tıpkı, « كُنْتُمْ خَيْرَ اُمَّةٍ » kavlini açıklamak için gelen « تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ » kavli gibi.[104]

« قَائِمَةٌ » kelimesi de « اَقَامَ » fiilinden alınma olup bu, adeta, « اَقَمْتُ الْعُودَ فَقَامَ » kavli gibidir. Yani, *"Ben değneği diktim, o da hemen ayakta durdu."* ifadesi gibi. Yani; yolunu ve hedefini düzeltti, demektir. Bunlar da onların içinden Müslümanlığı kabul eden Yahudilerdir. « يَتْلُونَ اٰيَاتِ اللّٰهِ اٰنَآءَ اللَّيْلِ وَهُمْ يَسْجُدُونَ » *"gece vakitlerinde* –saatlerinde– *secdeye kapanarak* –namaz kılarak– *Allah'ın ayetlerini* –Kur'an'ı– *okurlar."* Bir yoruma göre burada söz konusu edilen yatsı namazıdır.. Çünkü Kitap ehli yatsı namazını kılmazlardı.

Yine bir yoruma göre burada "Gece vakitlerinde secdeye kapanarak Kur'an okurlar." demekten kasıt, teheccüd (gece) namazı kılarlar, demektir.

---

[104] Al-i İmran,110.

Ayetteki « آنَاءَ » kelimesi, tıpkı « مِعًى » kelimesi gibi, « إِنًى » kelimesinin çoğuludur. Ya da tıpkı, « قِنْوٌ » kelimesi gibi, « إِنْوٌ » kelimesinin çoğuludur. Veya « نِحْيٌ » kelimesi gibi « إِنْيٌ » kelimesinin çoğuludur.

١١٤— ﴿ يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَأُولٰٓئِكَ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴾

114 – (Onlar) **Allah'a ve ahiret gününe inanırlar, iyiliği emreder, kötülükten menederler ve hayır işlerinde yarışırlar. İşte bunlar salih kimselerdendir.**

« يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ » "(Onlar) *Allah'a ve ahiret gününe inanırlar, iyiliği emreder, kötülükten menederler ve hayır işlerinde yarışırlar.*" Yani; imanı ve her tür iyiliğin kapılarını gösterip emrederler. Küfürden ve şeriatın yasakladığı şeylerden de menederler. Hayır ve iyilikleri kaçırmamak için o işlerde acele ederler.

Ayetteki, « يَتْلُونَ » kavliyle « يُؤْمِنُونَ » kavli mahallen merfu olup ümmet kelimesinin sıfatıdırlar. Yani; "onlar hep ayakta durup namaz kılan, Kur'an okuyan inanmış kimselerdir."

Yüce Allah burada mü'minleri öyle vasıflarla niteliyor ki; bu vasıf ya da özellikler Yahudilerde bulunmayan özelliklerdir. Çünkü onlar geceleyin secdeye kapanarak, namaz kılarak Allah'ın ayetlerini okumadıkları gibi, mü'minler gibi de iman etmemişlerdir. Onların imanları Hz. Üzeyir *(Aleyhi's-Selâm)*'i Allah'a ortak koşmak olan bir inançtır. Aynı zamanda onlar Allah'ın bazı kitapları ile bazı peygamberlerini de inkâr ederler. Ahirete imanları da yine farklıdır. Çünkü; Yahudiler Allah *(Celle Celâluhu)*'ı, vasfedilmemesi gereken niteliklerle tanıtıyorlar. Aynı şekilde Allah'ın istediği doğrultuda emretmek ve nehyetmek konusunda da farklı bir inanca sahiptirler. Çünkü; Yahudiler hep yalakalık yapan bir toplumdurlar. Hayırda yarışta da farklı özelliklere sahiptirler. Çünkü; bu konudaki işleri hep ağırdan alırlar. Hayırda yarış yapmak, o işe istekle girişmek demektir. Çünkü; bir işe rağbet eden ya da ona istekli olan kimse mutlaka onu yerine getirmek için de hemen ara vermeden derhal gereğini yapar.

« وَاُولٰٓئِكَ مِنَ الصَّالِحِينَ » *"İşte bunlar* –yukarıdaki özellikleri taşıyanlar– *iyi kimselerdendir."* Yani Müslümanlardandır. Ya da durumları Allah katında iyi olan ve Allah'ın kendilerinden razı olduğu kimselerdendir

١١٥– ﴿ وَمَا يَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَلَنْ يُكْفَرُوهُ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ بِالْمُتَّقِينَ ﴾

115 – Onların işledikleri hiçbir iyilik asla karşılıksız kalmayacaktır. Allah takva sahiplerini çok iyi bilir.

« وَمَا يَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَلَنْ يُكْفَرُوهُ » *"Onların işledikleri hiçbir iyilik asla karşılıksız kalmayacaktır."* Bu ayetteki « يَفْعَلُوا » ve « يُكْفَرُوهُ » fiilleri, Ebu Bekir Şu'be dışında Kûfe okuluna mensup kıraat imamlarına göre « يـ » harfiyle okunmuştur. Ancak Ebu Amr muhayyer hareket etmiştir. Yani, bu zat hem « يـ » ve hem « تـ » harfleriyle gaip ve muhatap olarak okumuştur. Kûfe okuluna mensup imamlar; Hafs, Hamza, Kisai ve Halef. Bunların dışında kalan diğer kıraat imamları da bu kelimeleri « تـ » harfiyle okumuşlardır.

Her ne kadar, « شَكَرَ » ve « كَفَرَ » filleri tek bir mef'ule müteaddi iseler de bu ayette, « يُكْفَرُهُ » kelimesi iki mef'ule müteaddidir; yani iki mef'ul almıştır. Örneğin; « شَكَرَ » ve « كَفَرَ » fiilleri mahrumluk manasını içermeleri bakımından, « شَكَرَ النِّعْمَةَ وَكَفَرَهَا » dersin. Sanki şöyle denir gibi: *"Onu mahrum bırakmayacaksınız."* Yani; *"Onu alacağı mükâfattan yoksun ve mahrum bırakmayacaksınız."*

« وَاللّٰهُ عَلِيمٌ بِالْمُتَّقِينَ » *"Allah takva sahiplerini çok iyi bilir."* İşte burada yüce Allah, Emirlerini yerine getiren ve yasaklarından da uzak duran takva sahiplerine bol sevap müjdesi veriyor.

١١٦– ﴿ اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَنْ تُغْنِىَ عَنْهُمْ اَمْوَالُهُمْ وَلَٓا اَوْلَادُهُمْ مِنَ اللّٰهِ شَيْئًا وَاُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴾

116 – İnkâr edenlere gelince şüphesiz ki, onların malları da, çocukları da Allah katından gelecek bir azaba karşı kendilerine asla fayda sağlamayacaktır. İşte onlar, cehennemliktirler; onlar orada ebedi olarak kalıcıdırlar.

١١٧– ﴿ مَثَلُ مَا يُنْفِقُونَ فِي هٰذِهِ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا كَمَثَلِ رِيحٍ فِيهَا صِرٌّ اَصَابَتْ حَرْثَ قَوْمٍ ظَلَمُوا اَنْفُسَهُمْ فَاَهْلَكَتْهُ وَمَا ظَلَمَهُمُ اللّٰهُ وَلٰكِنْ اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴾

117 – Onların bu dünya hayatında yapmakta oldukları harcamalarının durumu, kendilerine zulmetmiş (yazık etmiş) **bir toplumun ekinlerini vurup da yok eden kavurucu bir rüzgârın durumu gibidir. Onlara Allah zulmetmemiştir, ancak onlar kendi kendilerine zulmetmişlerdir.**

« مَثَلُ مَا يُنْفِقُونَ فِي هٰذِهِ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا » *"Onların bu dünya hayatında yapmakta oldukları harcamaların durumu,"* Kendileri için övünç vesilesi olan şeyler, kimi üstünlükler ve övgü kazanmaya neden olan şeyler, toplum arasında güzel olarak anılmak gibi şeylerin durumu veya küfürleriyle birlikte kendilerini Allah'a yaklaştıracak şeyler yapmalarının ve harcamalarının durumu, « كَمَثَلِ رِيحٍ فِيهَا صِرٌّ اَصَابَتْ حَرْثَ قَوْمٍ ظَلَمُوا اَنْفُسَهُمْ فَاَهْلَكَتْهُ » *"kendilerine* –küfürleri sebebiyle– *zulmetmiş* (yazık etmiş) *bir toplumun ekinlerini vurup da yok eden kavurucu bir rüzgârın durumu gibidir."* Çünkü bu onların inkârlarının sonucu olarak onlara verilen bir cezadır.

Ayetteki; « كَمَثَلِ رِيحٍ » kavli, *"Tıpkı helâk edici, yok edici bir rüzgârın durumu gibidir."* demektir. Bundan maksat ise ekin demektir.. Ya da, yaptıkları harcamalarının helâk olması durumu adeta bir rüzgârın ekini helâk etmesi gibidir. « فِيهَا صِرٌّ » demek şiddetli ve kavurucu soğuk demektir. Bu, İbn Abbas *(Radıyallahu Anh)*'ın görüşüdür. Bu, aynı zamanda mübteda ve haberdir, yani isim cümlesidir. Aynı zamanda « رِيحٍ » kelimesinin sıfatı olması bakımından mahallen mecrurdur.

« وَمَا ظَلَمَهُمُ اللّٰهُ » *"Onlara* –ekinlerini yok etmekle– *Allah zulmetmedi.* « وَلٰكِنْ اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ » *"Ancak onlar kendi kendilerine zulmettiler."* Yani; kazandıkları ve işledikleri suç nedeniyle kendileri bu cezayı hakkettiler.

Ya da zamir infak edenlere racidir. Yani; "Allah'ın söz konusu kâfirlerin harcamalarını kabul etmemesiyle Allah onlara zulmetmedi. Fakat bunlar kendi kendilerine yazık ettiler. Çünkü, yaptıkları harcama ya da infak ile kabul olunabilir liyâkatte bir şey getirip sunmadılar." demektir.

١١٨– ﴿ يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا بِطَانَةً مِنْ دُونِكُمْ لَا يَأْلُونَكُمْ خَبَالًا وَدُّوا مَا عَنِتُّمْ قَدْ بَدَتِ الْبَغْضَاءُ مِنْ اَفْوَاهِهِمْ وَمَا تُخْفِي صُدُورُهُمْ اَكْبَرُ قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ الْاٰيَاتِ اِنْ كُنْتُمْ تَعْقِلُونَ ﴾

118 – Ey inananlar! Kendi dışınızdakileri kendinize sırdaş edinmeyin. Çünkü onlar hiçbir vakit size fenalık yapmaktan geri durmazlar. Size sıkıntı verecek şeyleri hep ister dururlar. Gerçekten kin ve düşmanlıkları ağızlarından (dökülen sözlerinden) **belli olmaktadır. Kalplerinde gizledikleri** (kin ve düşmanlık) **ise** (açıkladıklarından) **daha büyüktür. Eğer düşünüp aklediyorsanız işte size ayetlerimizi böyle açıkladık.**

Şimdi tefsirini okuyacağımız ayet, mü'minlerin münafıklarla aynı safta yer almamalarını ve onlara karşı dikkatli olmalarını emrediyor:

« يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا بِطَانَةً مِنْ دُونِكُمْ » *"Ey iman edenler! Kendi dışınızdakileri kendinize sırdaş edinmeyin."*

« بِطَانَةُ الرَّجُلِ » demek, kişinin en yakın dostu, içten ve candan arkadaşı, sırdaşı ve her türlü gizli işlerine vakıf olan kimse demektir. Burada durum elbisenin astarına veya vücudun tene isabet eden kısmına « بِطَانَةً » ifadesiyle benzetilmesi ile Rabbimiz münafık olan kimselerle bu manada iç içe olmamamızı istiyor. Nitekim, *"Filân kimse benim şiarımdır."* denir ki; bu ifade ile o kimsenin onun en yakın ve candan dostu ve arkadaşı olduğunu dile getirmek ister. Nitekim, bir hadiste şöyle buyurulmuştur:

"Ensar, şiardır (iç elbisedir)*, diğer Müslümanlar ise disar* (dış elbise)*dır."* [105]

Burada Ensarın yani Medineli Müslümanların iç elbiseye benzetilmesi, İslâm'a ve Müslümanlara kucak açmaları nedeniyle Müslümanların ve Rasûlullah (*Sallallâhu Aleyhi ve Sellem*)'ın sırlarına vakıf olmaları denmek istenmiştir. Onların dışındakileri de dış elbiseye benzetmesi ise, ten ile temas eden elbise misali her sırdan haberdar olmamaları anlamınadır.

« مِنْ دُونِكُمْ » kavliyle yani *"sizden olmayanlar, sizin dışınızdakiler"* ifadesiyle kendi cinsinizden olan çocuklarınızdan, yani Müslümanlardan başkasını sırdaş edinmeyin, demektir. Bu, « مِنْ دُونِكُمْ » kavli, « بِطَانَةً » kelimesinin sıfatıdır. Yani, *"Sizin dışınızdakileri, kendinize sırdaş ve karındaş edinmeyin ki, sonunda sizi cezalandıracak bir duruma gelmesinler."*

« لَا يَأْلُونَكُمْ خَبَالًا » *"Çünkü; onlar hiçbir vakit size fenalık yapmaktan geri durmazlar."* Bu, « لَا يَأْلُونَكُمْ خَبَالًا » kavli « بِطَانَةً » kavlinin sıfatı olması itibariyle mahallen mansubdur. Yani mana şöyledir: *"Dininizi fesada uğratmak ve bozmak için ellerinden geleni yaparlar, önlerindekini arkalarına bırakmazlar."*

Ayette geçen « يَأْلُو » kelimesi bir şeyde eksik ve kusur yapmak, demektir. « خَبَالًا » kelimesi de fesat ve bozgunculuk demektir. Bu kelime temyiz olduğu için de mansubdur. Ya da cer harfinin hazfiyle -ki bu harf de « فِي » cer edatıdır- mansubdur ve bu, « فِي خَبَالِكُمْ » demektir. "

« وَدُّوا مَا عَنِتُّمْ » *"Size sıkıntı ve zarar verecek şeyleri hep ister dururlar."* Yani, sizin sıkıntı yaşamanızı ve zarar görmenizi arzu ederler. Ayetteki, « مَا » edatı mastariyedir. « الْعَنَتُ » ise, *"şiddetli ve ağır zarar ve sıkıntı."* demektir. Yani; *"Dininiz konusunda olsun dünyanız bakımından olsun size en ağır zararı ve sıkıntıyı ve en aşırı olanını vermek isterler."* Bu, Yeni bir cümledir. Çünkü münafıkların sırdaş edinmenin yasaklığı-

[105] Buhari, 4330. Müslim, 1061.

nın gerekçesini ve nedenini ortaya koymaktadır, sebebini açıklamaktadır. Tıpkı bundan sonra gelen şu cümle gibi:

« قَدْ بَدَتِ الْبَغْضَٓاءُ مِنْ اَفْوَاهِهِمْ » *"Gerçekten kin ve düşmanlıkları ağızlarından dökülen sözlerinden belli olmaktadır."* Çünkü; bu münafıklar her ne kadar kendilerini açığa vurmamak için konuşmamak ve bir şey söylememek maksadıyla kendilerini zorlasalar da yine de kendilerine hakim olamayarak bir şeyler ağızlarından kaçırıyorlar. Müslümanlara olan kinlerini ve salyalarını istemeyerek de olsa bazen kusmak zorunda kalıyorlar.

« وَمَا تُخْفِي صُدُورُهُمْ اَكْبَرُ قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ الْاٰيَاتِ اِنْ كُنْتُمْ تَعْقِلُونَ » *"Kalplerinde gizledikleri kin ve düşmanlık ise açıkladıklarından daha büyüktür. Eğer düşünüp aklediyorsanız işte size ayetlerimizi böyle açıkladık."* Yani; dinde ihlâs ve samimiyet sahibi olmanın, Allah'ın dostlarına sevgi göstermenin ve Allah düşmanlarına da düşmanlık beslemenin gerekliliğini gösteren ayetleri size açıkladık. Eğer bu açıklananlar üzerinde akıl yorarsanız gerçeği bulabilirsiniz.

119. — 122. ÂYETLER

هَٓا اَنْتُمْ اُو۬لَٓاءِ تُحِبُّونَهُمْ وَلَا يُحِبُّونَكُمْ وَتُؤْمِنُونَ بِالْكِتَابِ كُلِّهٖۚ وَاِذَا لَقُوكُمْ قَالُٓوا اٰمَنَّاۗ وَاِذَا خَلَوْا عَضُّوا عَلَيْكُمُ الْاَنَامِلَ مِنَ الْغَيْظِۜ قُلْ مُوتُوا بِغَيْظِكُمْۜ اِنَّ اللّٰهَ عَلٖيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿١١٩﴾ اِنْ تَمْسَسْكُمْ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْۘ وَاِنْ تُصِبْكُمْ سَيِّئَةٌ يَفْرَحُوا بِهَاۜ وَاِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا لَا يَضُرُّكُمْ كَيْدُهُمْ شَيْـًٔاۜ اِنَّ اللّٰهَ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحٖيطٌ ﴿١٢٠﴾ وَاِذْ غَدَوْتَ مِنْ اَهْلِكَ تُبَوِّئُ الْمُؤْمِنٖينَ مَقَاعِدَ لِلْقِتَالِۜ وَاللّٰهُ سَمٖيعٌ عَلٖيمٌۙ ﴿١٢١﴾ اِذْ هَمَّتْ طَٓائِفَتَانِ مِنْكُمْ اَنْ تَفْشَلَاۙ وَاللّٰهُ وَلِيُّهُمَاۜ وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١٢٢﴾

Meâli

119. İşte siz *(öyle kimselersiniz ki)*; onlar sizi sevmedikleri hâlde siz onları seversiniz. Ve, bütün kitaplara inanırsınız. Onlar sizinle karşılaştıkları zaman, "İman ettik." derler. Yalnız kaldıklarında ise, size karşı olan kinlerinden dolayı parmaklarının uçlarını ısırırlar. De ki: "Kininizle kahrolup geberin!" Şüphesiz Allah, kalplerin içindekini hakkıyla bilendir.

120. Size bir iyilik dokunursa bu, onları huzursuz eder. Eğer başınıza bir musibet gelirse buna da sevinirler. Eğer sabreder ve *(Allah'ın emir ve yasakları doğrultusunda)* sakınırsanız onların tuzağı size hiç bir zarar vermez. Şüphesiz Allah, onların yaptıklarını çepeçevre kuşatmıştır.

121. Hani sen, mü'minleri savaşa uygun yerlere yerleştirmek üzere erkenden ailenin yanından ayrılmıştın. Allah hakkıyla işiten ve hakkıyla bilendir.

122. Hani, Allah kendilerinin yardımcısı olduğu hâlde sizden iki grup bozulmaya yüz tutmuştu. Mü'minler ancak Allah'a dayanıp güvensinler.

Tefsiri

١١٩– ﴿ هَا اَنْتُمْ اُولَاءِ تُحِبُّونَهُمْ وَلَا يُحِبُّونَكُمْ وَتُؤْمِنُونَ بِالْكِتَابِ كُلِّهِ وَاِذَا لَقُوكُمْ قَالُوا اٰمَنَّا وَاِذَا خَلَوْا عَضُّوا عَلَيْكُمُ الْاَنَامِلَ مِنَ الْغَيْظِ قُلْ مُوتُوا بِغَيْظِكُمْ اِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴾

119 – İşte siz (öyle kimselersiniz ki); **onlar sizi sevmedikleri hâlde siz onları seversiniz. Ve, bütün kitaplara inanırsınız. Onlar sizinle karşılaştıkları zaman, "İman ettik." derler. Yalnız kaldıklarında ise, size karşı olan kinlerinden dolayı parmaklarının uçlarını ısırırlar. De ki: "Kininizle kahrolup geberin!" Şüphesiz Allah, kalplerin içindekini hakkıyla bilendir.**

« هَا اَنْتُمْ اُولَاءِ تُحِبُّونَهُمْ وَلَا يُحِبُّونَكُمْ » *"İşte siz* (öyle kimselersiniz ki); *onlar sizi sevmedikleri hâlde, siz onları seversiniz."*

Ayetteki, « هَا » tembih yani uyarı manasınadır. « اَنْتُمْ » mübtedadır. Bunun haberi de, « اُولَاءِ » kelimesidir. Yani, mana şöyle olmaktadır: *"Ey kitap ehlinden münafik olanları dost ve sırdaş edinen yanlış* (hatalı) *yoldaki mü'minler! Siz onları seversiniz ama onlar, sizi sevmezler."* İşte ayetin bu kısmı münafıkları dost ve sırdaş edinenlerin hatalarını açıklıyor. Çünkü; mü'minler buğzedilmeleri ve kendilerine karşı tavır sergilenmesi gerekenlere karşı her tür sevgilerini sunuyorlar.

Yahut da buradaki « اُولَاءِ » kavli mevsuldür. Bunun sılası ise « تُحِبُّونَهُمْ » kavlidir.

« وَتُؤْمِنُونَ بِالْكِتَابِ كُلِّهِ » *"Oysa siz bütün kitaplara inanıyorsunuz."* Ayetin bu kısmının başında yer alan « وَ » harfi hâl vavıdır. Bu, « لَا يُحِبُّونَكُمْ » kavliyle mansubdur. Yani mana şöyle olmaktadır:

"Onlar sizi sevmezler. Oysaki siz onların kitaplarının tamamına da iman ediyorsunuz. Bununla beraber onlar size buğzedip kin güdüyorlar. Onlar sizin kitabınızdan hiçbir şeye inanmazlarken size ne oluyor da onları sevip duruyorsunuz?"

İşte ayetin bu kısmında böyle hareket eden mü'minler için oldukça büyük bir uyarı, tekdir ve kınama bulunmaktadır. Çünkü o münafıklar batıl olan davalarında sizin hakkınızda daha da katı tutumludurlar, çok daha serttirler.

Bir yoruma göre buradaki *"kitaptan"* kasıt cins anlamında olup bütün semavî (ilâhî) kitaplar kasdedilmiştir.

« وَاِذَا لَقُوكُمْ قَالُوا اٰمَنَّا » *"Onlar sizinle karşılaştıkları zaman, «iman ettik» derler."* Yani, tevhid kelimesini açıkça okuyup söylerler. « وَاِذَا خَلَوْا » *"Yalnız kaldıklarında ise,"* Yani; sizden ayrılınca ve kendi adamlarıyla baş başa kaldıklarında ise, « عَضُّوا عَلَيْكُمُ الْاَنَامِلَ مِنَ الْغَيْظِ » *"Size karşı olan kinlerinden dolayı parmaklarının uçlarını ısırırlar."* Dikkat edilirse öfkeli olanlarla nedamet/pişmanlık duyanlar parmaklarını, parmaklarının uçlarını ve başparmaklarını ısıranlar olarak niteleniyor.

« قُلْ مُوتُوا بِغَيْظِكُمْ » *"De ki: «Kininizle kavrulup geberin!»"* Bu onlar aleyhine yapılan bir bedduadır. Bununla kin ve öfkelerinin giderek artması ve sonuçta bu kinleriyle helâk olmaları istenmektedir. Ayette *"kinlerinin artmasından"* murat İslâm'ın güçlenmesiyle öfke ve düşmanlıklarının çoğalması, İslâm'ın güçlenmesinden rahatsızlıklarını artması vurgulanmak isteniyor. Müslümanların da güçlenmeleri ve münafıkların giderek zelil ve rezil olmaları dile getiriliyor.

« اِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ » *"Şüphesiz Allah, kalplerin içindekini hakkıyla bilendir."* Kuşkusuz Allah, münafıkların içlerinde sakladıkları kin, öfke ve düşmanlıklarını en iyi bildiği gibi, onların kendi adamlarıyla başbaşa kaldıkları zaman ne yaptıklarına ilişkin olan durumlarını da en

iyi bilir. Çünkü bu mananın varlığı da zaten cümle içinde ve kapsamında var demektir. Yani bu şu manadadır:

"Onlara, kendi adamlarıyla baş başa kaldıklarında kin ve öfkelerinden dolayı parmaklarını nasıl ısırdıklarını da bildir ve onlara de ki: «Sizin kendi aranızda saklayıp gizli tuttuğunuz en gizlinizi de Allah hakkıyla bilendir. Çünkü; Allah sinelerde gizli tutulanı bilir. Sanmayın ki, sizin aranızda saklayıp gizli tuttuğunuz sırları Allah bilmez. O her şeyden haberdardır.»"

Ya da bu, söylenenin dışındadır. Yani, ayetin sonuç ve netice kısmıdır:

"Ey Muhammed! Şunu onlara söyle! Onların gizlemekte oldukları şeye muttali olup bunu sana bildirmeme şaşkınlık gösterme! Çünkü Ben, bundan çok daha gizli olanlarını, en gizli olanlarını bilirim. Bu da, onların sinelerinde gizledikleri kin ve düşmanlıklarıdır."

١٢٠— ﴿ اِنْ تَمْسَسْكُمْ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ وَاِنْ تُصِبْكُمْ سَيِّئَةٌ يَفْرَحُوا بِهَا وَاِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا لَا يَضُرُّكُمْ كَيْدُهُمْ شَيْـًٔا اِنَّ اللّٰهَ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ ﴾

120 – Size bir iyilik dokunursa bu, onları huzursuz eder. Eğer başınıza bir musibet gelirse buna da sevinirler. Eğer sabreder ve (Allah'ın emir ve yasakları doğrultusunda) **sakınırsanız onların tuzağı size hiç bir zarar vermez. Şüphesiz Allah, onların yapıp ettiklerini çepeçevre kuşatmıştır.**

« اِنْ تَمْسَسْكُمْ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ » *"Size bir iyilik* –bolluk, bereket, ganimet ve zafer, başarı– *dokunursa bu, onları huzursuz eder."* Bu başarılardan onlar rahatsız olurlar ve üzülürler. « وَاِنْ تُصِبْكُمْ سَيِّئَةٌ يَفْرَحُوا بِهَا » *"Eğer başınıza bir musibet gelirse* –yukarıda anlattıklarımızın tersi bir durum olursa– *buna da sevinirler."* felâketlerin gelmesinden sevinç duyarlar. Ayette geçen, « مَسّ » kelimesi, isabet etmekten ve başa gelmekten istiaredir. Sanki her ikisi de mana itibariyle bir gibidir. Görmez misin bir başka ayette Rabbimiz şöyle buyuruyor:

﴿ اِنْ تُصِبْكَ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ وَاِنْ تُصِبْكَ مُصِيبَةٌ ﴾

"Eğer sana bir iyilik (zafer) ***erişirse bu, onları üzer. Şayet başına bir musibet gelirse bu defa da, «İyi ki biz önceden ihtiyatlı hareket ettik.» derler."*** [106]

« وَاِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا » *"Eğer* –onların düşmanlıklarına veyahut dini yükümlülüklere ve bununla ilgili sıkıntılara– *sabreder ve Allah'ın emir ve yasakları doğrultusunda sakınırsanız,"* Sizi menettiği gibi onlarla dostluk kurmaktan veya Allah'ın haram kıldıklarından uzak durursanız, « لَا يَضُرُّكُمْ كَيْدُهُمْ شَيْئًا » *"Onların tuzağı size bir zarar vermez."* Hilesi size bir şey yapamaz. Çünkü siz, Allah'ın himayesindesiniz. İşte bu, Allah'tan bir öğretimdir, bir irşaddır. Dolayısıyla sabır ve takva sayesinde düşmanların tuzağından kurtulma imkânı sağlanmış olmaktadır.

Bir bilge kişi şöyle der:

"Eğer seni çekemeyen ve haset eden birini rezil etmek ve susturmak istersen kendi adına ona karşı ihsanda bulun."

Kıraat imamlarından İbn Kesir, Ebu Amr, Yakup ve Nafi « لَا يَضُرُّكُمْ » kelimesini « لَا يَضِرْكُمْ » olarak okumuşlardır. Bu da kök olarak, « ضَارَهُ – يَضِيرُهُ » kökünden alınmadır ve « ضَرَّهُ » manasınadır. Bu ise galebe çalmak, üstün gelmek manasınadır.

Ancak işin müşkil (zor) yanı bunların dışındakilerin kıraatidir. Çünkü bu, şartın cevabıdır. Oysa şartın cevabı da meczum olur. Mufaddal İbn Muhammed Dabbi'nin Asım'dan rivayeti olan kıraatinde olduğu gibi bunun « ر » harfinin fethasıyla olması gerekirdi. Ancak « ر » harfini mazmum (ötreli) olarak gelmesi « ض » harfinin ötreli olması bakımından ona uygun olarak gelmiştir. Örneğin; « مُدَّ » fiili gibi. İşte bu da böyledir.

« اِنَّ اللّٰهَ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ » *"Şüphesiz Allah, onların yapıp ettiklerini çepeçevre kuşatmıştır."* Yani; Allah onların sabırlarını, takvalarını ve daha başka her şeylerini tümüyle kuşatmıştır, bilendir. Dolayısıyla siz neye lâ-

[106] Tevbe, 50.

yıksanız, Allah onu size yapacaktır. Bu mana kıraat imamlarından Sehl b. Muhammed'in okuyuşuna göredir. Çünkü Sehl buradaki « يَعْمَلُونَ » kelimesini « تَعْمَلُونَ » olarak « تَ » harfiyle okumuştur. Sehl dışındakiler ise bunu, « يَ » harfiyle « « يَعْمَلُونَ » » okumuşlardır. Mana şöyledir:

"Allah, sizin düşmanlık konusunda yaptıklarınızı bilir ve buna göre de onları cezalandırır."

١٢١— ﴿ وَاِذْ غَدَوْتَ مِنْ اَهْلِكَ تُبَوِّئُ الْمُؤْمِنِينَ مَقَاعِدَ لِلْقِتَالِ وَاللّٰهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴾

121 – Hani sen, mü'minleri savaşa uygun yerlere yerleştirmek üzere erkenden ailenin yanından ayrılmıştın. Allah hakkıyla işiten ve hakkıyla bilendir.

« وَاِذْ غَدَوْتَ مِنْ اَهْلِكَ تُبَوِّئُ الْمُؤْمِنِينَ مَقَاعِدَ لِلْقِتَالِ » *"Hani sen mü'minleri savaşa uygun yerlere yerleştirmek üzere erkenden ailenin yanından ayrılmıştın."* Ey Muhammed! Sen ailenin yanından bir sabah erkenden Medine'den ayrılmıştın. Burada belirtilmek istenen husus, *"Rasûlullah'ın hücresinden (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem) ayrılıp Uhud'a gitmesi"*dir.

« تُبَوِّئُ الْمُؤْمِنِينَ » *"Mü'minleri yerleştirmek.."* bu, hâldir. « مَقَاعِدَ لِلْقِتَالِ » *"Savaş yerleri ve menzilleri"* demektir. Yani; sağ, sol, merkez noktalarına ve her iki savaş kanadına ve artçılar olarak yerleştirmek için... « لِلْقِتَالِ » kelimesi burada, « تُبَوِّئُ » kelimesine taallûk etmektedir.

« وَاللّٰهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ » *"Allah hakkıyla konuştuklarınızı işiten ve yaptıklarınızı* –niyetlerinizi ve içinizden geçenleri– *de en iyi bilendir."*

Anlatıldığına göre müşrikler çarşamba günü Uhud'a konarlar. Bunun üzerine Hz. Peygamber (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem) ashabıyla istişarede bulundu. Bu arada Abdullah b. Übey'i de çağırıp onunla istişarede bulundu. O da bunun üzerine:

— *Medine'de kal*, diye görüş bildirdi ve:

— *Biz ne zaman bir düşmana karşı çıkıp savaştıysak, mutlaka o savaşı kazanmışızdır. Her ne zaman onlar bizi bulunduğumuz yerde vurmaya geldilerse, biz onlardan darbe almışızdır,* dedi. İşte bunu üzerine Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu:

— *Ben rüyamda birtakım sığırların etrafımda boğazlanmış olduklarını gördüm. Ancak ben bunu hayra yorumladım. Aynı zamanda kılıcımın keskin tarafından bir kısmının kesmez olduğunu gördüm. Bunu da bozguna uğrama olarak yorumladım. Yine ben, ellerimi oldukça sağlam olan bir zırha koyduğumu gördüm bunu da Medine olarak yorumladım.*

Ancak kimileri gidip savaşmak için durmaksızın can atıyorlardı. Sonunda Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* zırhını giydi. Fakat Medine dışında savaşmak için can atanlar bu defa yaptıklarına pişmanlık duydular ve dediler ki:

— *Ey Allah'ın Rasûlü! Sen ne buyurursan biz onu işlemeye hazırız.* Ancak Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu:

— *Bir peygamberin, zırhını giydikten sonra savaşmadan tekrar çıkarması yakışık almaz.* Nihayet, cuma namazından sonra çıktı ve yanındakilerle beraber şevval ayının ortasında cumartesi günü dağ yolunu tutarak Uhud'da sabahladı. [107]

١٢٢— ﴿ اِذْ هَمَّتْ طَٓائِفَتَانِ مِنْكُمْ اَنْ تَفْشَلَاۙ وَاللّٰهُ وَلِيُّهُمَاۜ وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴾

122 – Hani, Allah kendilerinin yardımcısı olduğu hâlde sizden iki grup bozulmaya yüz tutmuştu. Mü'minler ancak Allah'a dayanıp güvensinler.

« اِذْ هَمَّتْ طَٓائِفَتَانِ مِنْكُمْ اَنْ تَفْشَلَاۙ وَاللّٰهُ وَلِيُّهُمَا » *"Hani Allah, kendilerinin yardımcısı olduğu hâlde sizden iki bölük bozulmaya yüztutmuştu."*

Burada « اذ هَمَّتْ » kelimesi, « اذ غَدَوْتَ » kelimesinden bedeldir. Ya da bunda amel yapan amil, « عَلِيمٌ » kelimesidir. « طَٓائِفَتَانِ مِنْكُمْ » kavlinden maksat Ensardan iki kabile olup bunlar da Hazrec kabilesinden Selemeoğulları ile Evs'ten Hariseoğulları idiler:

[107] Ahmed, Müsned; 1/271. Beyhaki, Delailu'l- Nübüvve; 3/205.

Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* bin kişilik bir kuvvetle Uhud'a çıktı. Müşriklerin sayısı ise üç bin kişi idi. Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* sabretmeleri hâlinde ashabına fetih ve zafer sözü verdi. Ancak münafıkların başı ve lideri olan Abdullah b. Übey b. Selul kendisine bağlı olan askerleri alıp ayırdı ki; bunların sayıları üçte bir kadar bulunmaktaydı ve *"Neden biz canımızı ve çocuklarımızı ölüme atalım ki?"* dedi. İşte bunun üzerine adı geçen iki kabile de neredeyse onlara katılmak üzere niyetlenmişlerdi. Ancak Allah onları korudu. Böylece Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* ile birlikte savaşa katıldılar.

« اَنْ تَفْشَلَا » kavli, « بِاَنْ تَفْشَلَا » takdirindedir. Yani, korkmaya ve zayıf düşmeye başladılar, çözüldüler, demektir. Çünkü « فَشَل »: korkaklık ve zayıflık demektir.

« وَاللّٰهُ وَلِيُّهُمَا » Allah onların dostudur, yardımcısı ve sevenidir. Ya da işlerini düzenleyen, üzerine alandır. O hâlde neden korkup zaafa düşüyorlar? Neden Allah'a dayanıp güvenmiyorlar ki?

« وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ » *"Mü'minler ancak Allah'a dayanıp güvensinler."* Allah onlara, kendisinden başkalarına güvenmemelerini emretti. İşlerini yalnızca Allah'a havale etmelerini istedi. Cabir diyor ki:

"Biz karar ve önem verdiğimiz, niyet ettiğimiz şeyi yerine getirmedikçe Allah'a yemin olsun ki; biz o şeyden memnun kalmayız. Çünkü; yüce Allah bize, velimiz ve yardımcımız olduğunu haber vermiştir."

❁ ❁ ❁

123. — 132. ÂYETLER

وَلَقَدْ نَصَرَكُمُ اللّٰهُ بِبَدْرٍ وَاَنْتُمْ اَذِلَّةٌ فَاتَّقُوا اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ
تَشْكُرُونَ ﴿١٢٣﴾ اِذْ تَقُولُ لِلْمُؤْمِنِينَ اَلَنْ يَكْفِيَكُمْ اَنْ يُمِدَّكُمْ
رَبُّكُمْ بِثَلَاثَةِ اٰلَافٍ مِنَ الْمَلٰٓئِكَةِ مُنْزَلِينَ ﴿١٢٤﴾ بَلٰٓى اِنْ تَصْبِرُوا
وَتَتَّقُوا وَيَاْتُوكُمْ مِنْ فَوْرِهِمْ هٰذَا يُمْدِدْكُمْ رَبُّكُمْ بِخَمْسَةِ اٰلَافٍ
مِنَ الْمَلٰٓئِكَةِ مُسَوِّمِينَ ﴿١٢٥﴾ وَمَا جَعَلَهُ اللّٰهُ اِلَّا بُشْرٰى لَكُمْ
وَلِتَطْمَئِنَّ قُلُوبُكُمْ بِهِ وَمَا النَّصْرُ اِلَّا مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ الْعَزِيزِ
الْحَكِيمِ ﴿١٢٦﴾ لِيَقْطَعَ طَرَفًا مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوٓا اَوْ يَكْبِتَهُمْ
فَيَنْقَلِبُوا خَٓائِبِينَ ﴿١٢٧﴾ لَيْسَ لَكَ مِنَ الْاَمْرِ شَيْءٌ اَوْ يَتُوبَ
عَلَيْهِمْ اَوْ يُعَذِّبَهُمْ فَاِنَّهُمْ ظَالِمُونَ ﴿١٢٨﴾ وَلِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوَاتِ
وَمَا فِى الْاَرْضِ يَغْفِرُ لِمَنْ يَشَٓاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَٓاءُ وَاللّٰهُ غَفُورٌ
رَحِيمٌ ﴿١٢٩﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَاْكُلُوا الرِّبٰوٓا اَضْعَافًا مُضَاعَفَةً
وَاتَّقُوا اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿١٣٠﴾ وَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِىٓ اُعِدَّتْ
لِلْكَافِرِينَ ﴿١٣١﴾ وَاَطِيعُوا اللّٰهَ وَالرَّسُولَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿١٣٢﴾

Meâli

123. Şüphesiz ki siz Bedir'de zayıf bir durumda iken, yardım etmişti. Allah'tan sakının ki, şükretmiş olasınız.

124. Hani sen mü'minlere o zaman şöyle diyordun: "Rabbinizin indirmiş olduğu üç bin melek ile sizi güçlendirmesi, sizin için yeterli değil midir?"

125. Evet, bu size yeter. Eğer sabreder ve sakınırsanız, *(düşmanlarınız)* da ansızın üzerinize baskın yapacak olurlarsa Rabbiniz, işaretlenmiş beş bin melekle sizi takviye eder.

126. Allah, *(bu yardımı)* size sırf bir zafer müjdesi olsun ve bununla gönülleriniz rahatlasın diye yaptı. Yoksa yardım ve zafere erdirmek ancak güç ve hikmet sahibi olan Allah katındandır.

127. *(Bu yardım ile)* kâfirlerden bir kısmını helâk edip *(ortadan kaldırmak)* ve bir kısmını da ümitlerini yitirmiş olarak dönüp gitsinler diye perişan etmek için sizi desteklemiştir.

128. Senin onlar için yapabileceğin bir şeyin yoktur. Allah dilerse Müslüman olsunlar diye ya onların tevbelerini kabul eder veya küfürleri yüzünden onlara azab eder. Çünkü onlar zalimdirler.

129. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. Dilediğini bağışlar, dilediğine de azab eder. Allah çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.

130. Ey iman edenler! Kat kat arttırılmış olarak faiz yemeyin. Allah'tan sakının ki, kurtuluşa eresiniz.

131. Kâfirler için hazırlanmış olan ateşten sakının.

132. Allah'a ve Rasûlüne itaat edin ki, rahmet olunasınız.

Tefsiri

Şimdi tefsirin okuyacağımız ayet ile Bedir Savaşı gününde mü'minlere nasibettiği zaferin gereği olarak sayılarının azlığına rağmen Allah'a tevekkülün, Ona dayanıp güvenmenin gereğini Rabbimiz kendilerine hatırlatmada bulunuyor ve şöyle buyuruyor:

١٢٣- ﴿ وَلَقَدْ نَصَرَكُمُ اللّٰهُ بِبَدْرٍ وَاَنْتُمْ اَذِلَّةٌ فَاتَّقُوا اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴾

123 – Şüphesiz ki siz Bedir'de zayıf bir durumda iken, Allah yardım etmişti. Allah'tan sakının ki, şükretmiş olasınız.

« وَلَقَدْ نَصَرَكُمُ اللّٰهُ بِبَدْرٍ وَاَنْتُمْ اَذِلَّةٌ » *"Şüphesiz ki siz Bedir'de zayıf bir durumda iken Allah size yardım etmişti."* Bedir, Mekke ile Medine arasında bulunan bir suyun adıdır. Burası Bedir adında bir kişiye ait olduğu için onun adıyla anılmıştır.

Ya da burada Rabbimizin önce Uhud Savaşını zikredip ardından da Bedir'i zikretmesi, sabır ile şükür olayını bir arada göstermesi içindir. « وَاَنْتُمْ اَذِلَّةٌ » kavliyle Müslümanların sayıca azlıklarını dile getirmiştir. Çünkü, Müslümanlar sayı bakımından 313 kişi idiler. Oysa buna karşılık düşman kuvvetinin sayısı bine ulaşıyordu. Kaldı ki; maddi yapıları ve silâh gücü açısından da üstün idiler.

Ancak sayıca az ve güçsüz olan Müslümanların her şeye rağmen manevi güç ve moral üstünlüğü vardı. Müslümanlarda sadece tek bir deve ve bir at bulunuyordu. Diğerleri ise piyade idiler. Düşmanların ise yüz kadar atı bulunuyordu, ayrıca savaş araç ve gereçleri, mızrakları ve yük develeri bakımından da üstün idiler.

Ayette, *"zelil"* kelimesinin çoğulu olan « اَذِلَّةٌ » kelimesi cem-i kıllet (azlık çoğul) olarak gelmiştir. Bunun sebebi de, onların zelil olmaları demek sayılarının azlığı manasındadır. Yoksa perişanlık ve hezimet manasında değildir.

« فَاتَّقُوا اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ » *"Allah'tan sakının ki, şükretmiş olasınız."* Yani; Allah Rasûlü ile birlikte olup sebat edin ki; Allah'ın emir ve yasaklarını uygulamanız sebebiyle Allah'ın zafer ve nimetlerine ererek buna şükredesiniz.

١٢٤– ﴿ اِذْ تَقُولُ لِلْمُؤْمِنِينَ اَلَنْ يَكْفِيَكُمْ اَنْ يُمِدَّكُمْ رَبُّكُمْ بِثَلَاثَةِ اٰلَافٍ مِنَ الْمَلٰٓئِكَةِ مُنْزَلِينَ ﴾

124 – Hani sen mü'minlere o zaman şöyle diyordun: "Rabbinizin indirmiş olduğu üç bin melek ile sizi güçlendirmesi, sizin için yeterli değil midir?"

« اِذْ تَقُولُ لِلْمُؤْمِنِينَ » *"Hani sen mü'minlere o zaman şöyle diyordun:"* Bu cümle, « نَصَرَكُمُ » kavlinden zarftır. Çünkü Bedir gününde onlara bunu söylemişti. Yani: *"Allah size bu sözü söylediğinizde size yardımda bulunmuştu."* demektir. Ya da bu, « اِذْ غَدَوْتَ » kavlinden ikinci bedeldir. Bu takdirde bu söz onlara Uhud Savaşında denilmiştir, demektir.

« اَلَنْ يَكْفِيَكُمْ اَنْ يُمِدَّكُمْ رَبُّكُمْ بِثَلَاثَةِ اٰلَافٍ مِنَ الْمَلٰٓئِكَةِ مُنْزَلِينَ » *"Rabbinizin indirmiş olduğu üç bin melek ile sizi güçlendirmesi, sizin için yeterli değil midir?"*

Kıraat imamlarından İbn Amir, « مُنْزَلِينَ » kavlini, « مُنَزَّلِينَ » olarak okumuştur. Ebu Hayve de bunu, « مُنْزِلِينَ » olarak kıraat etmiştir. Bu da yardım ve zafer demektir.

« اَلَنْ يَكْفِيَكُمْ » kavlinin manası şöyledir: Onlara üç bin melekle destek verilmesinin onlara yetmeyeceğini belirten inkar manasında bir istifhamdır. Burada « لَنْ » edatının getirilmesi ise nefyi yani olumsuzluğu pekiştirmek ya da tekit içindir. Bir de onların azlığına ve zayıflıklarına rağmen, düşmanlarını sayılarının çokluğu yanında, güç ve kuvvetleri açısından sanki umutlarını kesmiş gibidirler.

١٢٥– ﴿ بَلٰٓى اِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا وَيَأْتُوكُمْ مِنْ فَوْرِهِمْ هٰذَا يُمْدِدْكُمْ رَبُّكُمْ بِخَمْسَةِ اٰلَافٍ مِنَ الْمَلٰٓئِكَةِ مُسَوِّمِينَ ﴾

125 – Evet, bu size yeter. Eğer sabreder ve sakınırsanız, (düşmanlarınız da) ansızın üzerinize baskın yapacak olurlarsa Rabbiniz, işaretlenmiş beş bin melekle sizi takviye eder.

« بَلَى » *"Evet, bu size yeter."* Bu ifade « لَنْ » edatından sonra olumsuz manaya karşı olumluluğu belirtiyor. Yani; *"Onlarla size takviye yapılması size yeter"*, demektir. Bu yeterliliği gerektirmektedir. Sonra şöyle buyurdu:

« ان تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا » *"Eğer* –savaşa– *sabreder ve Allah'tan sakınırsanız"* Allah Rasûlüne muhalefetten ve karşı gelmekten uzak durursanız, « وَيَأْتُوكُمْ مِنْ فَوْرِهِمْ هذَا » *"düşmanlarınız da ansızın üzerinize baskın yapacak olurlarsa,"* müşrikler ansızın size saldırırlarsa...

Ayetteki « فَوْر » kelimesi, *"kazanın ya da tencerenin kaynaması"* manasınadır. Nitekim, « فَارَتِ الْقِدْرُ » tabiri bu manadadır. Bu ifade sürat ve hız manasında istiare olarak kullanılmıştır. Daha sonra bu, hakkında asla bir oyalanma ve sahibi tarafından bir zikzak söz konusu olmayan şeylere isim olarak kullanılmıştır. Nitekim, « خَرَجَ مِنْ فَوْرِه » denir ki; bu, *"Hemen acele ile çıktı."* demektir. Hatta, *"Geldiği gibi anında çıktı, durmadı."* ifadesi de böyledir. Nitekim; Hanefi alimlerinden büyük; imam Ubeydullah b. Dilhem Ebu'l-Hasan Kerhî (v.340/951)'nin;

"Mutlak emir fevrilik ifade eder, terahi ifade etmez." kavli de bu manadadır. Yani; *"Mutlak manadaki bir emir, derhal gereğinin yapılmasını icabettirir, yoksa geciktirmeyi değil."* Bu durumda ayetin bu kısmının manası şöyledir: *"Onlar hemen şu anda size saldıracak olurlarsa."*

« يُمْدِدْكُمْ رَبُّكُمْ بِخَمْسَةِ الاَفٍ مِنَ الْمَلٓئِكَةِ مُسَوِّمِينَ » *"Rabbiniz, işaretlenmiş beş bin melekle size takviye eder."* Meleklerin getirilmesi durumunda onların getirilmesi ya da gönderilmesi açısından inişleri ertelenmesi geciktirilmez. Yani; yüce Allah, sizin zafere ermenizde ve size yardım etmede acele eder, sizin fethinizi kolaylaştırır. Meğerki sabretmiş olasınız ve Allah'ın emirlerine ve yasaklarına bağlı kalarak Allah'tan sakınasınız.

« مُسَوِّمِينَ » kelimesini İbn Kesir, Ebu Amr, Asım ve Sehl « و » harfinin esresiyle olmak üzere, « مُسَوِّمِينَ » olarak okumuşlardır. Bunun da manası, *"işaretli, alâmeti olan"* demektir. Ya da onların binekleri olan atları nişanlı, işaretli veya alâmetli olup bununla savaş atları olduğu anlaşılsın diyedir. Zaten « سَوْمَة » kelimesi alâmet, işaret ve nişan demektir.

İmam Dahhak ise, bunların hayvanların alınlarında ve kuyruklarında beyaz yün ile damgalanmış olduklarını söylemiştir.

Yukarıda adı geçen imamların dışındaki kıraat imamları ise bu kelimeyi « و » harfinin fethasıyla, « مُسَوَّمِينَ » olarak okumuşlardır. Bu da işaretli, üzerlerinde nişan bulunan demektir. İmam Kelbi (v.146/763) de şöyle demiştir:

"Omuzları üzerinden sarkıtılmış sarı renkli sarıklarla işaretli melekler." Bedir savaşı gününde Zübeyr b. Avvam'ın sarığı sarı renkli idi. Nitekim, inen melekler de böyle sarı renkli sarıklarla inmişlerdir.

Katade (v.118/736)'nin rivayetine göre önce bin, daha sonra üç bin ve en son olarak da beş bin olarak inmişlerdir.

١٢٦ــ ﴿ وَمَا جَعَلَهُ اللّٰهُ اِلَّا بُشْرٰى لَكُمْ وَلِتَطْمَئِنَّ قُلُوبُكُمْ بِهٖۜ وَمَا النَّصْرُ اِلَّا مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ الْعَزٖيزِ الْحَكٖيمِۙ ﴾

126 - Allah, (bu yardımı size) **sırf bir zafer müjdesi olsun ve bununla gönülleriniz rahatlasın diye yaptı. Yoksa yardım ve zafere erdirmek ancak güç ve hikmet sahibi olan Allah katındandır.**

« وَمَا جَعَلَهُ اللّٰهُ اِلَّا بُشْرٰى لَكُمْ وَلِتَطْمَئِنَّ قُلُوبُكُمْ بِهٖ » *"Allah, bu yardımı size sırf bir zafer müjdesi olsun ve bununla gönülleriniz rahatlasın diye yaptı."* Bu ayette « وَمَا جَعَلَهُ » kavlindeki zamir, « اَنْ يُمِدَّكُمْ » kavlinin delâlet ettiği imdada (takviyeye) racidir. « اِلَّا بُشْرٰى لَكُمْ » yani;

"Yüce Allah'ın meleklerle size takviye göndermesi sizin zafere ereceğinizi bildirmek maksadıyla bir müjdeci olsunlar diye ve bir de, nasıl ki, *"sekine"* İsrailoğullarının zaferi ve kalplerinin huzur bulması için ve-

rilmiş ise « وَلِتَطْمَئِنَّ قُلُوبُكُمْ بِهِ » *"bununla sizin gönülleriniz huzur bulsun diye size göndermiştir."*

« وَمَا النَّصْرُ اِلَّا مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ » *"Yoksa yardım ve zafere erdirmek güç ve hikmet sahibi olan Allah katındandır."* Yoksa bu savaşma ile olacak bir şey değildir. Yani; zafer savaşan güçlünün ya da zayıfın tarafından değil, ancak Allah'tandır. Yoksa melekler tarafından da değildir. Ancak bu, kendisinden yardım ve zafer umut edilen ve bu güce sahip olan Allah'ın takviyesi ve Onun rahmetinden umutvar olmakla olabilir.

« الْعَزِيزِ » O *"Azizdir"* hükümlerinde Ona karşı koyacak ve galebe çalacak bir başka güç yoktur. « الْحَكِيمِ » O *"Hakim'dir"* yani; O dostlarına zafer verir, yardımda bulunur, onları düşmanlarının saldırısıyla dener.

١٢٧– ﴿ لِيَقْطَعَ طَرَفًا مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا اَوْ يَكْبِتَهُمْ فَيَنْقَلِبُوا خَائِبِينَ ﴾

127 – (Bu yardım ile) **kâfirlerden bir kısmını helâk edip** (ortadan kaldırmak) **ve bir kısmını da ümitlerini yitirmiş olarak dönüp gitsinler diye perişan etmek için sizi desteklemiştir.**

« لِيَقْطَعَ طَرَفًا مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا » *"Bu yardım ile kâfirlerden bir kısmını helâk edip ortadan kaldırmak"* « لِيَقْطَعَ » kavlindeki « لِ » edatı ya, « وَلَقَدْ نَصَرَكُمُ اللّٰهُ » kavline, veya « وَمَا النَّصْرُ اِلَّا مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ » kavline ya da, « يُمْدِدْكُمْ رَبُّكُمْ » kavline müteallıktir.

Mana şöyledir: *"Onlardan bir grup helâk olmak üzere ve bir grup da esir düşerek helâk olsunlar diye."* Bilindiği gibi Bedir gününde müşriklerden yetmiş kişi öldürülmüş ve yetmiş kişi de esir alınmıştı. Bunlar arasında Kureyş'in önde gelen liderleri de bulunuyordu.

« اَوْ يَكْبِتَهُمْ فَيَنْقَلِبُوا خَائِبِينَ » *"ve bir kısmını da hezimete uğratıp perişan etmek için onları hezimete uğratmıştır."* Burada, « اَوْ يَكْبِتَهُمْ » kavli onları rezil rüsvay etmek için ya da hezimete uğratmakla öfkelerini artırmak için demektir. Aslında, « كَبْت » kelimesi kalpte oluşan aşırı korku olup bundan dolayı yüzde bunun belirtileri görülür ve hemen durum yü-

ze yansır. « فَيَنْقَلِبُوا خَائِبِينَ » kavli de; zafere ermeden ve bir başarı kazanmadan, isteklerine ulaşamadan dönüp gitmek demektir.

١٢٨– ﴿ لَيْسَ لَكَ مِنَ الْاَمْرِ شَيْءٌ اَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ اَوْ يُعَذِّبَهُمْ فَاِنَّهُمْ ظَالِمُونَ ﴾

128 – Senin onlar için yapabileceğin bir şeyin yoktur. Allah dilerse Müslüman olsunlar diye ya onların tevbelerini kabul eder ya da küfürleri yüzünden onlara azab eder. Çünkü onlar zalimdirler.

« لَيْسَ لَكَ مِنَ الْاَمْرِ شَيْءٌ » *"Senin onlar için yapabileceğin bir şeyin yoktur."* Ayetteki, « شَيْءٌ » kelimesi « لَيْسَ » kelimesinin ismidir. Haberi de, « لَكَ » kavlidir. « مِنَ الْاَمْرِ » kavli ise, « شَيْءٌ » kelimesinden hâldir. Çünkü bu, mukaddem sıfattır.

« اَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ » *"Allah dilerse Müslüman olsunlar diye ya onların tevbelerini kabul eder."* Bu cümle, « لِيَقْطَعَ طَرَفًا مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا اَوْ يَكْبِتَهُمْ » kavli üzerine atfolunmuştur. « لَيْسَ لَكَ مِنَ الْاَمْرِ شَيْءٌ » kavli de matuf ile matufun aleyh arasında itiraz (parantez) cümlesi, yani yan cümleciktir. Mana ise şöyledir:

"Yüce Allâh onların her şeylerine sahip ve maliktir. Dolayısıyla ya onları helâk eder veya hezimete uğratıp perişan kılar ya da Müslüman olmaları hâlinde onların tevbelerini kabul buyurur."

« اَوْ يُعَذِّبَهُمْ » *"veya küfürleri yüzünden onlara azab eder."* Eğer kâfirliklerinde ısrar ederlerse onları azab eder. Senin onlar adına yapabileceğin hiçbir şey yoktur. Sen ancak onları uyarmak, onlarla cihat etmekle memur bir kulsun.

İmam Ferra Ebu Zekeriya Yahya b. Ziyad b. Abdullah (v.207/822)'a göre buradaki « اَوْ » kelimesi « حَتّٰى » manasınadır. İbn İsa (Ebu'l-Hasan Ali b. İsa) (328-420/939-1029)'ya göre bu, « اِلَّا اَنْ » manasınadır.

Örneğin; « لَأَلْزَمَنَّكَ أَوْ تُعْطِيَنِي حَقِّي » Yani; *"Ya hakkımı verirsin. Ya da ben onu zorla almasını bilirim."* demektir. Buna göre mana şöyle olmaktadır: *"Onların durumuyla ilgili olarak senin yapabileceğin bir şey yoktur. Meğerki Allah onların tevbelerini kabul etmiş olsun, bu takdirde sen onların durumuna sevinir mutlu olursun ya da Allah onlara azab eder, bu durumda da sen onlardan intikamını almış olursun."*

Bir yoruma göre de; Hz. Peygamber *(Sâllallâhu Aleyhi ve Sellem)* onlara bedduada bulunmak istemiş, ancak Allah onların içinden iman edecek olanları bildiği için Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'ı böyle yapmaktan menetmiştir.

« فَاِنَّهُمْ ظَالِمُونَ » *"Çünkü onlar zalimdirler."* Dolayısıyla azaplandırılmayı hak etmişlerdir.

١٢٩– ﴿ وَلِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ يَغْفِرُ لِمَنْ يَشَٓاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَٓاءُ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴾

129 – Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. Dilediğini bağışlar, dilediğine de azab eder. Allah çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.

Emir sana değil, Allah'a aittir. Çünkü göklerde ve yerde her ne varsa hepsi Onun mülküdür. Bu bakımdan dilediği mü'minleri bağışlar ve dilediği kâfirlere de azab eder.

١٣٠– ﴿ يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَأْكُلُوا الرِّبٰٓوا اَضْعَافًا مُضَاعَفَةً وَاتَّقُوا اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴾

130 – Ey iman edenler! Kat kat arttırılmış olarak faiz yemeyin. –Faiz yeme hususunda– **Allah'tan sakının ki, kurtuluşa eresiniz.**

Kıraat imamlarından İbn Kesir ve İbn Amir « مُضَاعَفَةً » kelimesini şeddeli olarak, « مُضَعَّفَةً » okumuşlardır. Bu ise faiz konusunda şiddetli kınama ve uyarı ile birlikte alınmış oldukları faizin her türünü, yani katlamalı olanını da olmayanını da yasaklıyor. Çünkü cahiliye döneminde

adam faizle para mal veriyor, vade bitiminde ise gelip borçluya ya alacağımı verirsin ya da faizin miktarını artırırsın diye baskı uygulardı. Ancak bu artırma hâlinde süreyi biraz daha uzatırdı.

١٣١– ﴿ وَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ ﴾

131 – Kâfirler için hazırlanmış olan ateşten sakının.

İmam Azam Ebu Hanife (v.150/767) *(Rahmetullâhi Aleyh)* diyor ki: *"Bu ayet, Kur'an'da yer alan en korkutucu bir ayettir. Çünkü; Allah bu ayette kâfirler için hazırlanmış olan cehennem ateşiyle mü'minleri tehdit edip korkutmaktadır. Eğer Allah'ın haramlarından sakınmazlarsa bu tehdit onlar içindir."*

Bundan sonra mü'minlerin Allah ve Rasûlüne itaat etmeleri hâlinde Allah'ın rahmetinden umutvar olabileceklerini şu kavliyle ifade buyuruyor:

١٣٢– ﴿ وَأَطِيعُوا اللّٰهَ وَالرَّسُولَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴾

132 – Allah'a ve Rasûlüne itaat edin ki, rahmet olunasınız.

İşte bu ayetle Mürcie mezhebinin görüşleri reddedilmektedir. Çünkü; bu mezhebin görüşüne göre, *"Bir kimse eğer iman etmiş ise, onun günah işlemesi imanına zarar vermez."*

Ancak bize (Ehli Sünnete) göre, kâfir olmayan isyankâr mü'minlerden kimileri cehenneme girerler. Fakat sonunda cezalarını çektikten sonra onlar da cennete gireceklerdir.

Yüce Allah'ın, « لَعَلَّ » ve « عَسَى » yani; *"umulur ki"* manalarına gelen bu edatları bu gibi yerlerde zikretmiş olması –her ne kadar tefsir bilginleri bu iki edat için, *"Bunlar, Allah tarafından zikredilirse kesinlik anlamı içerir."* demişlerse de– arif olan bir kimsenin mutlaka işin takva yönüne dikkat etmesi gerekir ve Allah'ın rızasının öyle kolay kolay kazanılamayacağına işaret etmeleri icabeder. Allah'ın rahmet ve sevabının güç kazanılacağını bilmeleri gerekir.

133. — 139. ÂYETLER

وَسَارِعُوٓا اِلٰى مَغْفِرَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمٰوَاتُ
وَالْاَرْضُ اُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ ﴿١٣٣﴾ اَلَّذِينَ يُنْفِقُونَ فِي السَّرَّٓاءِ
وَالضَّرَّٓاءِ وَالْكَاظِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللّٰهُ يُحِبُّ
الْمُحْسِنِينَ ﴿١٣٤﴾ وَالَّذِينَ اِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً اَوْ ظَلَمُوٓا اَنْفُسَهُمْ
ذَكَرُوا اللّٰهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ وَمَنْ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ اِلَّا اللّٰهُ
وَلَمْ يُصِرُّوا عَلٰى مَا فَعَلُوا وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿١٣٥﴾ اُولٰٓئِكَ جَزَٓاؤُهُمْ
مَغْفِرَةٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَجَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ
فِيهَا وَنِعْمَ اَجْرُ الْعَامِلِينَ ﴿١٣٦﴾ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ سُنَنٌ
فَسِيرُوا فِي الْاَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ ﴿١٣٧﴾
هٰذَا بَيَانٌ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةٌ لِلْمُتَّقِينَ ﴿١٣٨﴾ وَلَا تَهِنُوا وَلَا
تَحْزَنُوا وَاَنْتُمُ الْاَعْلَوْنَ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٣٩﴾

Meâli

133. Rabbinizin mağfiretine ve genişliği göklerle yer kadar olan cennete koşun. *(Bu cennet,)* müttakiler için hazırlanmıştır.

134. *(O takva sahipleri)* bollukta ve darlıkta Allah yolunda harcarlar, öfkelerini yutarlar ve insanları bağışlarlar. Allah da iyilikte bulunanları sever.

135. *(İşte bu özellikleri taşıyanlar)* herhangi bir kötülük yaptıklarında veya kendi kendilerine yazık ettiklerinde Allah'ı hatırlayıp hemen günahları yüzünden bağışlanmalarını dilerler. *(Zaten)* günahları Allah'tan başka kim bağışlar ki? Bir de onlar işledikleri günahlar üzerin-de bile bile ısrar etmezler.

136: İşte onların mükâfatları Rablerinden bir bağışlanma, içlerinde sonsuza dek kalacakları, altlarından ırmaklar akan cennetlerdir. Bu şekilde amel işleyenlerin mükâfatı ne güzeldir.

137. Sizden önce nice *(ümmetler hakkında)* ilahi kanunlar gelip geçmiştir. Şöyle bir yeryüzünü *(dünyayı)* dolaşın da, *(Allah'ın hükümlerini ve ayetlerini)* yalanlayanların sonlarınm ne olduğunu bir görün.

138. İşte bu *(Kur'an'da anlatılan gerçekler)*, insanlar için bir açıklama ve *(Allah'ın emir ve yasakları doğrultusunda hareket edip)* sakınanlar için de bir hidayet ve bir öğüttür.

139. Gevşeklik göstermeyin ve üzüntüye kapılmayın. Eğer gerçekten iman etmişseniz, en üstün sizsiniz.

Tefsiri

١٣٣- ﴿ وَسَارِعُوٓا اِلٰى مَغْفِرَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمٰوَاتُ وَالْاَرْضُۙ اُعِدَّتْ لِلْمُتَّق۪ينَۙ ﴾

133 - Rabbinizin mağfiretine ve genişliği göklerle yer kadar olan cennete koşun. (Bu cennet,) **müttakiler için hazırlanmıştır.**

« وَسَارِعُوٓا اِلٰى مَغْفِرَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمٰوَاتُ وَالْاَرْضُ » *"Rabbinizin mağfiretine ve genişliği gökler ile yer kadar olan cennete koşun."*,

Kıraat imamlarından Nafi ve Ebu Cafer ile İbn Amir « وَ » harfi olmaksızın « سَارِعُوا » diye okumuşlardır. Bunu « وَ » ile yani; « وَسَارِعُوا » olarak okuyanlar bu ayeti makabline (bir öncesine) atfetmektedirler. « وَ » harfini hazfedip (düşürüp) okuyanlar ise, bunu yeni bir cümle olarak kabul etmektedirler.

« وَسَارِعُوا اِلٰى مَغْفِرَةٍ » *"Mağfiret ve cennete koşmak"* demek, kişiyi bu iki nimete kavuşturacak amellerde bulunması ve onlara koşması demektir. Daha sonra da bu amellerin şunlar olabileceği belirtilmiştir: beş vakit namaz, namazın ilk (iftitah) tekbiri veya Allah'a karşı olan taatler, ihlâs, tevbe, cuma namazı ve cemaat.

« عَرْضُهَا السَّمٰوَاتُ وَالْاَرْضُ » *"O cennetin genişliği gökler ile yerin genişliği kadardır."* Nitekim, Rabbimiz şöyle buyurmuştur:

﴿ عَرْضُهَا كَعَرْضِ السَّمَٓاءِ وَالْاَرْضِ ﴾

".. O cennetin genişliği gökle yerin genişliği kadardır." [108]

Bundan murat, cennetin genişlik ve yayılmışlıkla tanıtılmasıdır. Burada Rabbimiz, halk tarafından bilinen yaratılmışların en geniş ve yayılmış olanına benzeterek cenneti tanıtmaktadır. Özellikle *"genişlik"* ifadesinin kullanılması sırf mübalağa için ve uzun olmaya göre daha yaygın olan bu ifadeye yer verilmiştir. Yani; cennetin uzunluğunun çok daha fazla oluşuna dikkat çekmek içindir.

İbn Abbas'tan rivayete göre; *"Eğer cennet birbirine eklense, genişliği yedi kat gök ile yedi yeryüzü kadardır."*

"Cennet yedinci kat ya da dördüncü kat göktedir." tarzında gelen rivayetin manası, *"Cennet, o cihette ya da yöndedir."* demektir. Yoksa "oradadır" veya, "onun bir kısmındadır" demek değildir. Bu ifade tıpkı, "ev bahçededir" ifadesine benzer ki, eğer ev, ona ekli ise, evin kapısı bahçe kapısından tarafadır, anlamında demektir.

« اُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ » "(Bu cennet,) *Allah'ın emir ve yasakları doğrultusunda sakınanlar için hazırlanmıştır."* « اُعِدَّتْ » kavli aynı zamanda "cennet" kelimesinin sıfatı olduğundan mahallen mecrurdur. Yani, *"...sakınanlar için hazırlanmış olan geniş bir cennet."*

Geçen her iki ayet de hem cennetin ve hem cehennemin yaratılmış olduklarını göstermektedir. *Muttaki* (sakınan) demek, şirkten uzak duran demektir. Nitekim; yüce Allah şöyle buyurmuştur:

---

[108] Hadid, 21.

﴿ وَ جَنَّةٍ عَرْضُهَا كَعَرْضِ السَّمَاءِ وَالْاَرْضِ اُعِدَّتْ لِلَّذِينَ اٰمَنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهِ ﴾

"Rabbinizden mağfiret sebeplerine ve Allah'a ve peygamberlerine inananlar için hazırlanmış olup genişliği gökle yerin genişliği kadar olan cennete koşuşun." [109]

Ya da masiyetlerden sakınıp uzak duranlar için...

Eğer bundan murat ikinci yorum ise bu, *"Herhangi bir cezalandırma olmaksızın cennet onlarındır."* manasınadır. Eğer asıl mana ilk yorum ise bu takdirde, *"Sonunda yine cennet onlar içindir."* demektir.

١٣٤— ﴿ اَلَّذِينَ يُنْفِقُونَ فِى السَّرَّاءِ وَالضَّرَّاءِ وَالْكَاظِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴾

134 – (O takva sahipleri) **bollukta ve darlıkta Allah yolunda harcarlar, öfkelerini yutarlar ve insanları bağışlarlar. Allah da iyilikte bulunanları sever.**

« اَلَّذِينَ يُنْفِقُونَ فِى السَّرَّاءِ وَالضَّرَّاءِ » *"O takva sahipleri bollukta ve darlıkta Allah yolunda harcarlar,"*

Eğer, « اَلَّذِينَ يُنْفِقُونَ فِى السَّرَّاءِ وَالضَّرَّاءِ » kavli mübteda kabul edilirse « اُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ » kavli üzerinde vakfedilir (durulur). Dolayısıyla, (bir sonraki ayetteki) « وَالَّذِينَ اِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً » kavli de bunun üzerine atfedilmiş olunur. « اُولٰئِكَ » diye başlayan ayet de haber yapılır. Eğer « اُولٰئِكَ » kavli « لِلْمُتَّقِينَ » kavline sıfat yapılırsa ve « وَالَّذِينَ اِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً » kavli de buna atfedilirse bu takdirde vakfedilmez (durulmaz). Yani, *"Sakınanlar ve tevbe edenler için hazırlanmıştır."* olarak değerlendirilirse durulmaz.

Eğer:

"Cennet, hatalarında ısrar edenler için değil, sadece emir ve yasaklar doğrultusunda sakınan ve tevbe edenler içindir." diye söylersen ben de buna karşılık derim ki:

---

[109] Hadid, 21.

"Bunun her iki kesim için de hazırlanmış olabilmesi de caizdir. Daha sonra Allah'ın lütfu ile ve bağışlamasıyla bu ikisinden başkaları da girecektir. Örneğin: «Şu sofra emir (başkan) *için hazırlanmıştır.», denilir ki; daha sonra aynı sofradan onu izleyenler, tabi olanlar da yiyebilir, manası da çıkar. İşte bu da bunun gibidir. Nitekim, yüce Allah'ın şu buyruğunu görmez misin:"*

﴿ وَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِى أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ ﴾

"Kâfirler için hazırlanmış olan cehennem ateşinden sakının." [110]

buyurulduğu gibi kâfirler dışında da bazı kimselerin oraya gireceği hususunda ittifak bulunmaktadır. Çünkü buna, yalnızca kâfirler girecektir anlamına gelmez.

Ayette infaka, yani Allah yolunda harcamaya öncelik verilmesinin sebebi, Allah yolunda harcama yapmanın nefse en ağır gelen bir ibadet olmasından ve ihlâsa en çok delâlet etmesindendir. Çünkü; Allah yolunda infakta harcamada bulunmak günümüzün en çok ihtiyaç duyulan amellerin en önemlisi ve en büyüğüdür. Çünkü düşmana karşı koyabilmek ve gerektiği gibi savaşmak buna bağlıdır. Aynı şekilde Müslüman fakir ve yoksullarına karşı gerekeni yapmak da infaka bağlıdır.

Bir başka yoruma göre ise her durumda ve her hâlükârda infakta bulunmalıdır. Çünkü; her zaman bolluk hâli yaşayan olduğu gibi darlık çekenler de vardır.

« وَالْكَاظِمِينَ الْغَيْظَ » *"öfkelerini yutarlar"* Yani; öfkelerini gereğini yapmaktan geri dururular. Nitekim, kırba (testi) ağzına kadar dolup taştığında, « كَظَمَ الْقِرْبَةَ » denir. Nitekim; öfkeyi yutmak, öfkesine sahip olmak veya öfkesini tutmak ifadesi de bu manayadır. Yani, sabretmek suretiyle nefsine hakim olmaktır ve öfkeden bir iz ve eser bırakmamaktır.

Aslında « غَيْظ » – *Ğayz:* Öfkeden kalpteki hararetin yanması (kan dolaşımının artması) demektir. Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'den rivayete göre şöyle buyurmuştur:

[110] Al-i İmran, 131.

"Herhangi bir kimse öfkesinin gereğini yapabilecek durumda iken eğer öfkesini yutarsa Allah onun kalbini güven ve iman ile doldurur." [111]

« وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ » *"ve insanları bağışlarlar."* Yani; herhangi biri kendisine karşı bir yanlışlık yapar, hata işlerse onu hesaba çekmez. Nitekim bir hadiste şöyle buyurulmuştur:

"Kıyamet gününde bir ünleyici şöyle seslenir: «Ücretleri Allah tarafından ödenecek kimseler neredeler?» Bu sese ancak bağışlayanlar kalkıp karşılık vereceklerdir." [112]

Süfyan İbn Uyeyne (v.198/813) Bunu Harun Reşid'e anlatır. Harun Reşit ise birine oldukça öfkelenmişti. Ancak bunun üzerine ona dokunmadı, bağışladı.

« وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ » *"Allah da iyilikte bulunanları sever."* « الْمُحْسِنِينَ » kelimesinin başındaki « ال » harfi Eğer cins manasında ise, bu, her tür iyiliği kapsar. Aynı zamanda burada söz konusu olan özelliklere sahip bulunanlar da girer. Eğer bu « ال » harfi ahd içinse sadece burada söz konusu edilenlere işaret eder.

İmam Sevri (v.161/777) de diyor ki: *"İhsan, senin kötülük yapan kimseye iyilikte bulunmandır. Çünkü; iyilikte bulunan kimseye iyilik yapmak karşılıklı alışverişte bulunmak, ticaret yapmak demektir."*

١٣٥– ﴿ وَالَّذِينَ اِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً اَوْ ظَلَمُوٓا اَنْفُسَهُمْ ذَكَرُوا اللّٰهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْۜ وَمَنْ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ اِلَّا اللّٰهُۜ وَلَمْ يُصِرُّوا عَلٰى مَا فَعَلُوا وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴾

135 – (İşte bu özellikleri taşıyanlar) **herhangi bir kötülük yaptıklarında veya kendi kendilerine yazık ettiklerinde Allah'ı hatırlayıp hemen günahları yüzünden bağışlanmalarını dilerler.** (Zaten) **günahları Allah'tan başka kim bağışlar ki? Bir de onlar işledikleri günahlar üzerinde bile bile ısrar etmezler.**

« وَالَّذِينَ اِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً » "(İşte bu özellikleri taşıyanlar) *herhangi bir günah işlediklerinde"*

---

[111] Ebu Davud; 4776. Tirmizi, 2022. İbn Mace; 4186.
[112] Beyhakı, el-Şuab; 7451.

« فَاحِشَةً » kelimesi oldukça çirkin ve iğrenç fiil demektir. Burada, « وَالَّذِينَ » kavlinin mübteda, « اُولٰئِكَ » kavlinin de haber olması da caizdir.

« اَوْ ظَلَمُوٓا اَنْفُسَهُمْ ذَكَرُوا اللّٰهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ » *"veya kendi kendilerine yazık ettiklerinde Allah'ı hatırlayıp hemen günahları yüzünden bağışlanmalarını dilerler."* Bir yoruma göre, « فاحشة » büyük günahlar demektir, *"Nefse zulmetmek, kendine yazık etmek"* ise küçük günahlar manasınadır. Ya da "fahişe" kelimesinden kasıt zina demektir. Nefse zulmetmek ise öpmek, dokunmak ve benzeri günahlar demektir.

« ذَكَرُوا اللّٰهَ » Hemen tevbe etmeleri için dilleriyle veya kalpleriyle derhal Allah'ı hatırlayıp anarlar. « فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ » İşledikleri şeyin çirkin ve günah olması nedeniyle onlardan vazgeçip mağfiret ve bağışlanma dilerler. Anlatıldığına göre bu ayet nazil olduğu zaman İblis ağlamış.

« وَمَنْ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ اِلَّا اللّٰهُ » *"Zaten günahları Allah'tan başka kim bağışlar ki?"* Burada, « مَنْ » mübtedadır. « يَغْفِرُ » ise bunun haberidir. Ayrıca bu kelimede « مَنْ » edatına raci bir zamir vardır. « اِلَّا اللّٰهُ » kavli ise « يَغْفِرُ » kelimesindeki zamirden bedeldir. Bunun mana olarak takdiri şöyledir:

"Aslında Allah'tan başka günahları bağışlayacak hiçbir güç yoktur. Yalnızca Allah bağışlar." Bu ise matuf ile matufun aleyh arasında bir muterize (parantez) cümlesidir. Bu ifade ile kulların gönüllerini almak ve hoş tutmak da bulunmaktadır. Tevbeye özendirme ve ona teşvik vardır. Umutsuzluktan ve yeisten kurtulma duygusu bulunmaktadır. Aynı zamanda Allah'ın rahmetinin bol ve geniş olduğu ve tevbe edeni Allah'ın bağışlayabileceği inancı verilmektedir. Öyle ki; bir kimsenin günahı ne kadar büyük olursa olsun Allah'ın mağfiretinin bunun çok çok üstünde büyük olduğu, kereminin ve lütfunun daha büyük olduğu inancı yerleştiriliyor.

« وَلَمْ يُصِرُّوا عَلٰى مَا فَعَلُوا وَهُمْ يَعْلَمُونَ » *"Bir de onlar işledikleri günahlar üzerinde bile bile ısrar etmezler."* Yani; işledikleri kötü fiillerinde durup onda ısrar etmekle, durmazlar. Bir şeyde ısrar etmek demek, onun

üzerinde çok durmak demektir. Nitekim; Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuşlardır:

"Eğer bir kimse günde yetmiş kere de günah işlese mağfiret dilediği müddetçe o günahlarda ısrar etmiş sayılmaz." [113]

Yine şöyle rivayet olunmuştur:

"Mağfiret dilendiği müddetçe büyük günah kalmaz, günahta ısrar edildiği müddetçe de küçük günahlar küçük olarak kalmaz, büyür." [114]

« وَهُمْ يَعْلَمُونَ » kavli, « وَلَمْ يُصِرُّوا » kavlindeki zamirden hâldir. Yani onlar kötülük yaptıklarını, yanlış iş işlediklerini bilirler veya onlar günahları yalnızca Allah'ın bağışlayacağını, Ondan başka hiçbir kimsenin günahları bağışlamayacağını bilirler.

١٣٦— ﴿ أُولَٰئِكَ جَزَاؤُهُمْ مَغْفِرَةٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَجَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ۚ وَنِعْمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ ﴾

136 – İşte onların –bu nitelikleri taşıyanların– **mükâfatları** –tevbe etmeleri sebebiyle– **Rablerinden bir bağışlanma,** –Allah'ın rahmetiyle– **içlerinde sonsuza dek kalacakları, altlarından ırmaklar akan cennetlerdir. Bu şekilde amel işleyenlerin mükâfatı ne güzeldir.**

Ayette mahsusun bil medih mahzuftur. Yani, *"Bu şekilde amel işleyenlerin mükâfatlarının mağfiret ve cennetler olması ne güzeldir."* demektir.

Bu ayetin nüzul (iniş) nedeni bir hurma satıcısıyla alâkalıdır. Kendisinden hurma satın almak isteyen bir kadına, "Evimde bunların daha güzeli var." diyerek kadını alıp evine götürür ve onu kucaklayıp öper. Fakat daha sonra ise yaptığına pişmanlık duyar.

Bir başka anlatıma göre ise ayet Ensardan biri hakkında nazil olmuştur. Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* bununla Sakif kabilesinden birini kardeş yapmıştı. Sakifli kardeşi Ensardan olan kardeşini bir gazâya gitmesi sebebiyle evinin ihtiyaçları için görevlendirmişti. Bu şahıs söz konusu ailenin ihtiyacı var mı yok mu diye sormak üzere o ailenin

---

[113] Bak. Ebu Davud; 1514. Tirmizi; 3554.
[114] Bak. Deylemi, Müsnedu'l-Firdevs; 7944.

evine gider, arkadaşının hanımını görünce onu öper ve fakat yaptığı bu şeyden dolayı pişmanlık duyar. Çığlıklar atarak çöle kaçar Allah da tevbesini kabul buyurur. İşte bu sebeple bu ayet nazil olmuştur.

١٣٧– ﴿ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ سُنَنٌ فَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ ﴾

137 – Sizden önce nice (ümmetler hakkında) **ilahi kanunlar gelip geçmiştir. Şöyle bir yeryüzünü** (dünyayı) **dolaşın da,** (Allah'ın hükümlerini ve ayetlerini) **yalanlayanların sonlarının ne olduğunu bir görün.**

Yani; Allah'ın ayetlerini ve hükümlerini yalanlayanların başlarına gelen olayları ve onların uygulamalarını görün de bunlardan kendiniz için ders çıkarıp ibret alın.

١٣٨– ﴿ هٰذَا بَيَانٌ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةٌ لِلْمُتَّقِينَ ﴾

138 – İşte bu (Kur'an'da anlatılan gerçekler), –veya bu Kur'an– **insanlar için bir açıklama ve** (Allah'ın emir ve yasakları doğrultusunda hareket edip) –şirkten– **sakınanlar için de bir hidayet** –irşat ve doğru yolu gösterme– **ve bir öğüttür.** Bir teşvik ve uyarıdır.

١٣٩– ﴿ وَلَا تَهِنُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَنْتُمُ الْأَعْلَوْنَ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴾

139 – Gevşeklik göstermeyin ve üzüntüye kapılmayın. Eğer gerçekten iman etmişseniz, en üstün sizsiniz.

« وَلَا تَهِنُوا » *"Gevşeklik göstermeyin."* Başınıza gelen hezimet sebebiyle, bozguna uğramanız yüzünden cihat görevinden gevşeyip geri kalmayın, cihadı hep sürdürün.

« وَلَا تَحْزَنُوا » *"ve üzüntüye kapılmayın."* Ele geçiremediğiniz ganimetler ya da sizden ölenler ve yaralananlar için üzülmeyin. Uhud Savaşında Müslümanların başlarına gelenlerden dolayı Allah tarafından hem Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'ı ve hem ashabını teselli babında bir hükümdür ve onların gönüllerini güçlendiren bir ayettir.

« وَاَنْتُمُ الْاَعْلَوْنَ » *"En üstün sizsiniz."* Sizin durumunuz onlardan çok daha üstündür ve siz galipsiniz. Çünkü onların Uhud Savaşında size verdirdikleri kayıpların çok çok üstünde siz Bedir gününde onlara tattırdınız, sizin yaşadıklarınızın en ağırını onlar Bedir gününde ölü ve esirleriyle, bozguna uğramakla yaşadılar. Ya da sonuç bakımından hem yardım ve hem zafer açısından siz onlardan en üstünsünüz. Bu, Müslümanların üstünlük ve galip gelme bakımından kendilerine verilen bir müjdedir. Çünkü yüce Allah şöyle buyurmuştur:

﴿ وَاِنَّ جُنْدَنَا لَهُمُ الْغَالِبُونَ ﴾

"Şüphesiz bizim ordumuz mutlaka onlara üstün gelecektir." [115]

Kaldı ki; siz durum ve konum bakımından da onlardan en üstünsünüz. Çünkü; sizin savaşmanız Allah içindir, Allah'ın Kelimesini, şeriatını yüceltmek içindir. Oysa onlar şeytan adına ve küfrü yüceltmek için çarpışıyorlar. Ya da sizin ölüleriniz cennette, oysa onların ölüleri ise cehennemdedirler.

« اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ » *"Eğer gerçekten iman etmişseniz.."* Bu nehye « وَلَا تَهِنُوا » kavline mütealliktir. Yani; eğer sağlam ve sıhhatli bir inanca sahipseniz *"gevşeklik göstermeyin."* Çünkü; imanın sıhhatli oluşu kalbin kuvvetlenmesini gerektirir, Allah'ın vadine güvenmeyi sağlar, düşmana önem vermemeyi, onu basit görmeyi öğretir. Ya da « اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ » kavli, « الْاَعْلَوْنَ » kavline mütealliktir. Yani *"Eğer siz Allah'ın size vadettiği şeyi ve size vermiş olduğu galip gelme müjdesini doğruluyorsanız..."* demektir.

❁ ❁ ❁

[115] Saffat, 173.

140. — 148. ÂYETLER

اِنْ يَمْسَسْكُمْ قَرْحٌ فَقَدْ مَسَّ الْقَوْمَ قَرْحٌ مِثْلُهُ ۜ وَتِلْكَ الْاَيَّامُ
نُدَاوِلُهَا بَيْنَ النَّاسِ ۚ وَلِيَعْلَمَ اللّٰهُ الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَيَتَّخِذَ مِنْكُمْ
شُهَدَٓاءَ ۜ وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِم۪ينَ ۙ ﴿١٤٠﴾ وَلِيُمَحِّصَ اللّٰهُ الَّذ۪ينَ
اٰمَنُوا وَيَمْحَقَ الْكَافِر۪ينَ ﴿١٤١﴾ اَمْ حَسِبْتُمْ اَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا
يَعْلَمِ اللّٰهُ الَّذ۪ينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ وَيَعْلَمَ الصَّابِر۪ينَ ﴿١٤٢﴾ وَلَقَدْ كُنْتُمْ
تَمَنَّوْنَ الْمَوْتَ مِنْ قَبْلِ اَنْ تَلْقَوْهُ ۖ فَقَدْ رَاَيْتُمُوهُ وَاَنْتُمْ
تَنْظُرُونَ ﴿١٤٣﴾ وَمَا مُحَمَّدٌ اِلَّا رَسُولٌ ۚ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ
الرُّسُلُ ۜ اَفَائِنْ مَاتَ اَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلٰٓى اَعْقَابِكُمْ ۜ وَمَنْ
يَنْقَلِبْ عَلٰى عَقِبَيْهِ فَلَنْ يَضُرَّ اللّٰهَ شَيْـًٔا ۜ وَسَيَجْزِي اللّٰهُ
الشَّاكِر۪ينَ ﴿١٤٤﴾ وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ اَنْ تَمُوتَ اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ كِتَابًا
مُؤَجَّلًا ۜ وَمَنْ يُرِدْ ثَوَابَ الدُّنْيَا نُؤْتِه۪ مِنْهَا ۚ وَمَنْ يُرِدْ ثَوَابَ
الْاٰخِرَةِ نُؤْتِه۪ مِنْهَا ۜ وَسَنَجْزِي الشَّاكِر۪ينَ ﴿١٤٥﴾ وَكَاَيِّنْ مِنْ نَبِيٍّ
قَاتَلَ مَعَهُ رِبِّيُّونَ كَث۪يرٌ ۚ فَمَا وَهَنُوا لِمَٓا اَصَابَهُمْ ف۪ي سَب۪يلِ اللّٰهِ
وَمَا ضَعُفُوا وَمَا اسْتَكَانُوا ۜ وَاللّٰهُ يُحِبُّ الصَّابِر۪ينَ ﴿١٤٦﴾ وَمَا كَانَ

قَوْلَهُمْ اِلَّٓا اَنْ قَالُوا رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَاِسْرَافَنَا فِٓي اَمْرِنَا
وَثَبِّتْ اَقْدَامَنَا وَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِر۪ينَ ﴿١٤٧﴾ فَاٰتٰيهُمُ اللّٰهُ
ثَوَابَ الدُّنْيَا وَحُسْنَ ثَوَابِ الْاٰخِرَةِۜ وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُحْسِن۪ينَ ﴿١٤٨﴾

Meâli

140. *(Ey mü'minler!)* Eğer siz *(Uhud'da)* bir yara almışsanız, *(Bedir'de* düşmanınız olan) o kavim de aynı şekilde bir yara almıştır. İşte biz o günleri *(kiminde zafer ve kiminde hezimetle)* insanlar arasında döndürür dururuz. Ta ki Allah, iman edenleri ortaya çıkarsın ve içinizden şahitler *(şehitler)* edinsin. Allah zalimleri sevmez.

141. *(İşte bu aynı zamanda,)* Allah'ın mü'minleri ortaya çıkarması ve kâfirleri *(inkârcıları)* helâk etmesi içindir.

142. Yoksa siz, Allah içinizden cihat edenleri belli etmeden ve sabredenleri ortaya çıkarmadan cennete gireceğinizi mi sandınız?

143. And olsun ki; siz ölümle karşılaşmazdan önce onu *(şehit olmayı)* isteyip dururdunuz. İşte şimdi onu karşınızda gördünüz; ama hâlâ bakıp duruyorsunuz.

144. Muhammed, ancak *(diğer peygamberler gibi)* bir peygamberdir. Ondan önce de *(nice)* peygamberler gelip geçmiştir. Eğer o ölür ya da öldürülürse, ökçelerinizin üzerine yeniden küfre mi döneceksiniz? Her kim dininden dönerse, hiçbir şeklide Allah'a zarar vermiş olmayacaktır. *(Dininde sebat edip)* şükredenleri Allah mükâfatlandıracaktır.

145. Hiçbir nefis yoktur ki, ölümü Allah'ın iznine bağlı olmasın. *(Ölüm)* belirli bir süreye göre yazılmış *(takdir edilmiştir).* Her kim dünya nimetlerini isterse, ona ondan veririz, kim de *(yaptıklarıyla)* ahiret sevabını isterse ona da ondan veririz. Biz *(dinlerinde sebat ile)* şükredenleri mükâfatlandıracağız.

146. Nice peygamberler vardır ki; beraberlerinde kendilerini Rablerine adamış kişilerle birlikte savaştılar. Onlar Allah yolunda başlarına gelenler sebebiyle gevşemediler, zaaf göstermediler ve boyun da eğmediler. Allah sabredenleri sever.

147. Onların *(kendilerini Rablerine adamış olanların)* sözleri sadece şöyle demekten ibarettir. "Rabbimiz! Günahlarımızı ve işimizdeki aşırılığımızı bağışla; ayaklarımızı *(yolunda)* sabit kıl; kâfir olan kavme *(topluma)* karşı bize zafer ver."

148. *(Sonunda)* Allah da onlara dünya nimetini ve *(en önemlisi)* ahiret sevabının güzelliğini verdi. Allah ihsanda bulunanları sever.

Tefsiri

١٤٠ - ﴿ اِنْ يَمْسَسْكُمْ قَرْحٌ فَقَدْ مَسَّ الْقَوْمَ قَرْحٌ مِثْلُهُ ۜ وَتِلْكَ الْاَيَّامُ نُدَاوِلُهَا بَيْنَ النَّاسِ ۚ وَلِيَعْلَمَ اللّٰهُ الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَيَتَّخِذَ مِنْكُمْ شُهَدَٓاءَ ۜ وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِم۪ينَۙ ﴾

140 – (Ey mü'minler!) **Eğer siz** (Uhud'da) **bir yara almışsanız,** (Bedir'de düşmanınız olan) **o kavim de aynı şekilde bir yara almıştır. İşte biz o günleri** (kiminde zafer ve kiminde hezimetle) **insanlar arasında döndürür dururuz. Ta ki Allah, iman edenleri ortaya çıkarsın ve içinizden şahitler** (şehitler) **edinsin. Allah zalimleri sevmez.**

« اِنْ يَمْسَسْكُمْ قُرْحٌ » "(Ey mü'minler!) *Eğer siz* (Uhud'da) *bir yara almışsanız,"* Kıraat imamlarından Hafs dışında Kûfe kıraat okulu mensupları « ق » harfinin ötersiyle « قُرْحٌ » kelimesini Kur'an'ın her neresinde geçerse « قُرْحٌ » olarak okumuşlardır. Bunların dışındaki kıraat imamları ise fetha harekesi ile « قَـرْحٌ » olarak okumuşlardır. Her iki kelime de tıpkı « ضَعَفٌ » ve « ضُعْفٌ » gibi dil bakımından aynı manada kullanılan iki kelimedir. Bir yoruma göre eğer fetha harekesiyle olursa yara manasına gelir, eğer ötüre harekesiyle olursa yaradan dolayı oluşan ağrı ve acı manasınadır.

« فَقَدْ مَسَّ الْقَوْمَ قَرْحٌ مِثْلُهُ » "(Bedir'de) *düşmanınız olan o kavim de aynı şekilde bir yara almıştır."* Yani; onlar Uhud'da sizi yenmişlerse, siz de daha önce Bedir gününde onları yenmiştiniz. Dolayısıyla onların o gün Bedir'de yenilgiye uğramaları kalplerinde size karşı bir zaaf oluşturmadı ve bu, onları sizinle yeniden savaşmaktan alıkoymadı. O hâlde sizin

bu durumda hiç zaafa düşmemeniz ve korkuya kapılmamanız daha yerinde olmaz mı? « وَتِلْكَ الْاَيَّامُ نُدَاوِلُهَا بَيْنَ النَّاسِ » *"İşte biz o günleri kiminde zafer ve kiminde hezimetle insanlar arasında döndürür dururuz."* Yani; onda var olan nimet ya da külfeti, intikamı bazen bir tarafa ve bazen de diğer tarafa veririz. Nitekim; İmam Şiybeveh'in kitabında yer verdiği şu beyit bu dile getirir:

فَيَوْمًا عَلَيْنَا وَيَوْمًا لَنَا وَيَوْمًا نُسَاءُ وَيَوْمًا نُسَرُّ

Bir gün biz yeneriz savaşta, bir gün yeniliriz
Bir gün seviniriz bir gün de üzülürüz.

« تِلْكَ » mübtedadır. « الْاَيَّامُ » ise bunun sıfatıdır. « نُدَاوِلُهَا » ise haberdir. « وَلِيَعْلَمَ اللّٰهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا » *"Ta ki Allah, iman edenleri ortaya çıkarsın."* Biz zafer ve hezimeti insanlar arasında dönüp dolaştırırız ki; böylece birçok tedbir örneklerini öğrenmiş olsunlar.

Aynı zamanda Allah daha önceden de bildiği gibi sabır, iman ve daha başka şeylerle kendisini kanıtlamış olan mü'minleri meydana çıkarsın, bilsin için. « وَيَتَّخِذَ مِنْكُمْ شُهَدَاءَ » *"ve içinizden şahitler* (şehitler) *edinsin."* Yani; sizden bazılarınıza şehitlik vererek ikramda bulunsun. Rabbimiz burada bununla Uhud gününde şehit düşen mü'minleri murat ediyor. Ya da yarın kıyamet gününde diğer ümmetler üzerinde sizden şahitlik yapmaya elverişli kimseler çıkarsın için. Nitekim; Rabbimizin şu kavli de buna işaret ediyor:

﴿ لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ ﴾

"İşte böylece insanlara karşı şahit olmanız ve peygamberlerin de size karşı şahit olması için sizi vasat (orta) ***bir ümmet kıldık."*** [116]

« وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ » *"Allah zalimleri sevmez."* Bu cümle kimi sebeplere işaret için gelen itiraz (parantez) cümlesidir. Manası ise şöyle-

---

[116] Bakara, 143.

dir: *"Allah, imanda sebat ederek kendi yolunda cihat üzere hareket edenlerden olmayan münafıklarla kâfirleri sevmez."*

١٤١- ﴿ وَلِيُمَحِّصَ اللّٰهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَيَمْحَقَ الْكَافِرِينَ ﴾

141 – (İşte bu aynı zamanda,) **Allah'ın mü'minleri ortaya çıkarması ve kâfirleri** (inkârcıları) **helâk etmesi içindir.**

Ayette geçen, « تَمْحِيص » – *"temhis"* kelimesi, temizlemek ve arındırmak, tasfiye edip ayıklamak manalarına gelir. « يَمْحَق » ise helâk etmek ve yok etmek manasınadır. Yani; mana şöyle olmaktadır:

"Eğer devlet ve üstünlük inananlardan yana olmazsa bunu ayıklamak, tasfiye etmek, şehadete ermek ve şahitlik içindir. Eğer yenilgi kâfirlerin olursa bu, onların helak olmaları ve izlerinin silinmesi içindir."

١٤٢- ﴿ اَمْ حَسِبْتُمْ اَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَعْلَمِ اللّٰهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ وَيَعْلَمَ الصَّابِرِينَ ﴾

142 – Yoksa siz, Allah içinizden cihat edenleri belli etmeden ve sabredenleri ortaya çıkarmadan cennete gireceğinizi mi sandınız?

« اَمْ حَسِبْتُمْ اَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ » *"Yoksa siz, cennete gireceğinizi mi sandınız?"* Ayetin baş tarafında yer alan « اَمْ » edatı, münkatıadır. Başındaki hemze ise inkâr manasınadır. Yani; *"sanmayınız"* demektir.

« وَلَمَّا يَعْلَمِ اللّٰهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ » *"Allah içinizden cihat edenleri belli etmeden"* Yani; siz savaşmadığınız müddetçe, demektir. Çünkü; ilim maluma (bilgi bilinene) taallûk eder, onunla bağlantılıdır. Dolayısıyla burada bilginin olmayışını onun mutaallâkının olmadığı manasında gelmiştir. Çünkü; olması gerekenin olmaması diğerinin de olmadığı manasınadır. Örneğin; "Allah filân kimseden bir hayır bilmedi (bilmiş değildir) denir ki; bu, *"onda hayır beklenecek bir durum yok ki; Allah onun bir iyilik işlediğini bilmiş olsun."* manasınadır. Yani; o hiç iyilik yapmaz demektir.

« لَمَّا » edatı ise « لَمْ » manasınadır. Ancak bunda bir bakıma her an bir beklenti var manası bulunmaktadır. Yani bu, geçmişte bir cihadın olmadığını bildirmekle beraber geleceğe dönük olarak her an çıkabilir, demektir.

« وَيَعْلَمَ الصَّابِرِينَ » *"ve savaşta sabredenleri ortaya çıkarmadan...."* « يَعْلَمَ » fiili, « انْ » edatının izmariyle mansubdur. Başındaki « وَ » harfi de cemi (çoğul) manasınadır. Örneğin; « لاَ تَأْكُلِ السَّمَكَ وَتَشْرَبَ اللَّبَنَ » sütle birlikte balık yeme, gibi. Ya da bu kelime, daha önce geçen, « وَلَمَّا يَعْلَمِ » kavli üzerine matuf olup bundan dolayı meczumdur. Ancak iki sakin kelime yanyana geldiklerinden ötürü mim harfine hareke verilmiştir. Fetha harekesiyle harekelenmiş olması makablinin meftuh (üstünlü) olmasındandır.

١٤٣ – ﴿ وَلَقَدْ كُنْتُمْ تَمَنَّوْنَ الْمَوْتَ مِنْ قَبْلِ اَنْ تَلْقَوْهُ فَقَدْ رَاَيْتُمُوهُ وَاَنْتُمْ تَنْظُرُونَ ﴾

143 – And olsun ki; siz ölümle karşılaşmazdan önce onu (şehit olmayı) **isteyip dururdunuz. İşte şimdi onu karşınızda gördünüz; ama hâlâ bakıp duruyorsunuz.**

« وَلَقَدْ كُنْتُمْ تَمَنَّوْنَ الْمَوْتَ مِنْ قَبْلِ اَنْ تَلْقَوْهُ » *"And olsun ki; ölümle karşılaşmazdan önce ölümü* (şehit olmayı) *isteyip duruyordunuz."* Bu ifadeyle Bedir savaşına katılmamış olanlara sesleniliyor. Çünkü; bunlar Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* ile beraber bir gazâya katılmak arzusunda olan kimselerdi. Çünkü; şehit olma temennisini gösteriyorlardı. Bunlar Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* ile müşriklere karşı çıkmak için istek ve ısrar gösterenlerdi. Bunun için Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'ı zorluyorlardı. Oysa Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* Medine'de kalıp savunma savaşı yapmak istiyordu. Yani; mana şöyledir: *"Siz onu görmezden önce ölmek, şehit olmak için hep isteyip duruyordunuz. Bunun ne manaya geldiğini, şiddetini de biliyordunuz."*

« فَقَدْ رَاَيْتُمُوهُ وَاَنْتُمْ تَنْظُرُونَ » *"İşte şimdi onu karşınızda gördünüz; ama hâlâ bakıp duruyorsunuz."* Yani; kardeşleriniz gözlerinizin önünde

öldürülüp şehit olunurken ve siz de ölümle yüz yüze gelmişken onu çıplak gözlerinizle görüp gözetip yaşadınız.

İşte bu, onlar için bir ayıplama ve kınamadır. Çünkü; ölümü istemişlerdi. Aynı zamanda bu ölüme neden olan şeyi şiddetle arzulamışlardı. Bu, Allah Rasûlünün isteğine rağmen onu Medine dışında savaşa zorlamaları isteği idi. Daha sonra hezimete uğramaları, yenilgileri de bundan dolayı oldu.

Esas bilinmesi gereken gerçek şehitlik mertebesine ermeyi arzulamaktır. Onlar bunun için şehitliği istediler. Oysa bunun içinde kâfirlere galebe çalmayı, onlara üstün gelmeyi kastetmediler, sadece şehit olmayı dilediler. Bu adeta şu örneğe benzer. Adam gidip Müslüman olmayan bir doktora tedavi olup onun verdiği ilâçtan alıp içiyor. Ona tedavi için giden kimsenin amacı ondan bir şifa beklemektir, iyileşmektir. Ancak aklına hiçbir zaman Allah düşmanına bir menfaat ve çıkar sağladığını getirmez ve sanatına yardımcı olduğunu, ona değer kazandırdığını düşünemez.

İbn Kamia bir taş atarak Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'ın azı dişini kırınca, hemen Rasûlullah'ı öldürmek üzere atıldı. Ancak Mus'ab b. Umeyr *(Radıyallahu Anh)* derhal engel oldu ve Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'ı savundu. Hz. Mus'ab *(Radıyallahu Anh)*, bayrak (sancak) taşırdı. Fakat Hz. Mus'ab *(Radıyallahu Anh)*, İbn Kamia tarafından şehit edildi. İbn Kamia, Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'ı öldürdüğünü sanarak,

— *Muhammed'i öldürdüm*, diye seslendi. Derken bu arada:

— *Haberiniz olsun, Muhammed öldürüldü*, diye bir ses duyuldu. Bu sesin şeytan tarafından olduğu ifade edilmiştir. Dolayısıyla Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'in öldürüldüğü yalanı halk arasında yayılmış oldu. Böylece orduda çözülüp dağılma başgösterdi. Ancak Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*:

— *Ey Allah'ın kulları! Bana doğru gelin*, diyerek ashabını böylece toparlamaya çalışıyordu. Nihayet ashabından bir kısmı gelip çevresinde toplandılar. Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* kaçışları sebebiyle onları kınadı. Onlar da:

— *Ey Allah'ın Rasûlü! Babamız ve anamızla hepimizin canı uğruna feda olsun. Bize senin öldürüldüğün haberi geldi. Biz de bunun üzerine geri*

dönüp kaçtık, dediler. İşte şimdi mealini okuyacağımız ayet bunun üzerine nazil olmuştur. [117]

١٤٤- ﴿ وَمَا مُحَمَّدٌ اِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ اَفَائِنْ مَاتَ اَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلٰٓى اَعْقَابِكُمْ وَمَنْ يَنْقَلِبْ عَلٰى عَقِبَيْهِ فَلَنْ يَضُرَّ اللّٰهَ شَيْـًٔا وَسَيَجْزِى اللّٰهُ الشَّاكِرِينَ ﴾

144 - Muhammed, ancak (diğer peygamberler gibi) **bir peygamberdir. Ondan önce de** (nice) **peygamberler gelip geçmiştir. Eğer o ölür ya da öldürülürse, ökçelerinizin üzerine yeniden küfre mi döneceksiniz? Her kim dininden dönerse, hiçbir şeklide Allah'a zarar vermiş olmayacaktır.** (Dininde sebat edip) **şükredenleri Allah mükâfatlandıracaktır.**

« وَمَا مُحَمَّدٌ اِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ » *"Muhammed ancak diğer peygamberler gibi bir peygamberdir. Ondan önce de nice peygamberler gelip geçmiştir."* Daha önceki peygamberler nasıl gelip gitmişlerse Muhammed *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* de gidecektir. Önceki peygamberlerin gitmelerinden sonra nasıl ki, onların dinlerine bağlı kalan tabileri onlardan sonra var olmuşlarsa, sizin de Muhammed *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'den sonra onun dinine bağlanıp sarılmanız gerekir. Çünkü; peygamberlerin gönderilmelerinin asıl amacı risaleti, peygamberlik görevini tebliğdir, gerekli ve bağlayıcı delili ya da hücceti sunmaktır. Yoksa hep kavmi arasında kalıp yaşaması demek değildir.

« اَفَائِنْ مَاتَ اَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلٰٓى اَعْقَابِكُمْ » *"Eğer o ölür ya da öldürülürse, ökçelerinizin üzerine yeniden küfre mi döneceksiniz?"* Ayetin başında bulunan « ف » harfi kendisinden önceki cümleye şart cümlesi olarak taallukta bulunmaktadır ki; kendisinden önceki cümle sebebiyet manasınadır. Baştaki hemze de inkâr manasınadır. Böylece Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'tan önce geçen peygamberleri, bunların gerisingeri ökçeleri

[117] Bak. Haşiyetu'l-Keşşaf, 1/421. İbn Hacer diyor ki: "Uhud savaşıyla ilgili haberler arasından çıkarılan bir haberdir bu."

üzerinde dönmelerinin sebebi kılmak doğru değildir. Yani; ölüm veya öldürülme sebebiyle o peygamberlerin bu dünyadan gitmiş olmaları, onların bıraktıkları davalarını terk etmeye neden olamaz. Çünkü; Hz. Muhammed *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'in kavmi de biliyorlar ki, ondan önce gelip geçen peygamberlerin gitmiş olmaları, dinlerinin sona ermesi anlamında değildir. Onlardan sonra onların o din üzerinde varlıklarını sürdürmeleri, hak dine olan bağlılıklarından ve ona sarılmalarından kaynaklanıyor. Dolayısıyla bu, Müslümanların da Hz. Muhammed *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'in dinine sarılıp ona bağlanmalarını gerektirmektedir, yoksa gerisin geri ökçeleri üzerinde dönmeyi değil.

Ökçeler üzerinde geriye, dönmek demek, mecazî anlamda olup, dininden dönmek, irtidat etmek veya hezimete (bozguna) uğramak manasınadır.

« وَمَنْ يَنْقَلِبْ عَلٰى عَقِبَيْهِ فَلَنْ يَضُرَّ اللّٰهَ شَيْـًٔا » *"Her kim dininden dönerse, hiçbir şekilde Allah'a zarar vermiş olmayacaktır."* O ancak kendisine zarar verir. « وَسَيَجْزِي اللّٰهُ الشَّاكِرِينَ » *"Dininde sebat edip şükredenleri Allah mükâfatlandıracaktır."* Yani; dininde sebat edip dönmeyenler... Allah, onları *"şükredenler"* diye adlandırıldı. Çünkü onlar yaptıkları şeyler sebebiyle İslâm nimetine şükrettiler.

١٤٥- ﴿ وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ اَنْ تَمُوتَ اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ كِتَابًا مُؤَجَّلًا وَمَنْ يُرِدْ ثَوَابَ الدُّنْيَا نُؤْتِه۪ مِنْهَا وَمَنْ يُرِدْ ثَوَابَ الْاٰخِرَةِ نُؤْتِه۪ مِنْهَا وَسَنَجْزِي الشَّاكِرِينَ ﴾

145 – Hiçbir nefis yoktur ki, ölümü Allah'ın iznine bağlı olmasın. Ölüm belirli bir süreye göre yazılmış (takdir edilmiştir). **Her kim dünya nimetlerini isterse, ona ondan veririz, kim de yaptıklarıyla ahiret sevabını isterse ona da ondan veririz. Biz** (dinlerinde sebat ile) **şükredenleri mükâfatlandıracağız.**

« وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ اَنْ تَمُوتَ اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ » *"Hiçbir canlı yoktur ki; ölümü Allah'ın iznine bağlı iznine bağlı olmasın."* Yani; hepsi Allah'ın bilgisi ve ilmi dahilindedir. Veya Allah'ın, o kimsenin ölümü hususunda ölüm meleğine izin vermesine bağlıdır. Burada mana şöyle olmaktadır: "Allah'ın dilemesi ve izni olmaksızın bir canlının ölümü imkânsızdır." İşte ayetin

bu kısmında cihada teşvik ve düşman ile karşılaşmaya da cesaretlendirme bulunmaktadır. Dolayısıyla bundan sakınıp kaçınmanın herhangi bir yarar sağlamayacağını da bildirmektedir. Çünkü; hiçbir kimse eceli gelmeden, süresi bitmeden ölmeyecektir. Hatta en tehlikeli olayların içerisine dalsa ve insanların oraya girenin kurtuluşu olamaz dedikleri yerlerde bile eğer ecel bitmemişse ölüm gelip onu yakalamaz. Bombardıman misali her taraftan silâh ve mermilerle, öldürücü silâhlarla devam eden savaşların ortasında kalsa da eceli gelmemişse ölüm gelip onu yakalamaz.

« كِتَابًا مُؤَجَّلاً » *"Ölüm belirli bir süreye göre yazılmış* (takdir edilmiştir)." Yani; ölüm vakti belirlenen bir şey olup ne bir an öne alınır ve ne de bir an geri atılır. Kısaltılıp uzatılmaz. Süresinde gerçekleşir. « كِتَابًا » kelimesi müekked mastardır. Çünkü mana: *"Ölüm, süresi tayin edilmiş bir yazı olarak kesinleşmiş bir yazıdır."* demektir.

« وَمَنْ يُرِدْ ثَوَابَ الدُّنْيَا نُؤْتِهِ مِنْهَا ». *"Her kim ameliyle* –giriştiği savaş ile– *dünya nimetini* –ganimetini– *isterse, ona ondan veririz."* Bu, Uhud Savaşı gününde ganimetlerin peşine takılıp da savaşı bırakanlara bir tariz, bir uyarı niteliğindedir. « وَمَنْ يُرِدْ ثَوَابَ الْاٰخِرَةِ نُؤْتِهِ مِنْهَا وَسَنَجْزِى الشَّاكِرِينَ » *"Kim de yaptıklarıyla ahiret sevabını* –Allah'ın kelimesinin yücelmesini ve ahiretteki derecesinin üstün olmasını– *isterse ona da ondan veririz. Biz dinlerinde sebat ile şükredenleri mükâfatlandıracağız."* Allah'ın dininde sebat ederek Allah'a şükreden ve cihat yapmaktan hiçbir şeyin kendilerini alıkoymadığı ve meşgul etmediği kimseleri de hiç kimsenin hayal etmediği mükâfatlarla ödüllendireceğiz.

١٤٦– ﴿ وَكَاَيِّنْ مِنْ نَبِيٍّ قَاتَلَ مَعَهُ رِبِّيُّونَ كَثِيرٌ فَمَا وَهَنُوا لِمَا اَصَابَهُمْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَمَا ضَعُفُوا وَمَا اسْتَكَانُوا وَاللّٰهُ يُحِبُّ الصَّابِرِينَ ﴾

146 – Nice peygamberler vardır ki; beraberlerinde kendilerini Rablerine adamış kişilerle birlikte savaştılar. Onlar Allah yolunda başlarına gelenler sebebiyle gevşemediler, zaaf göstermediler ve boyun da eğmediler. Allah sabredenleri sever.

« وَكَاَيِّنْ مِنْ نَبِيٍّ قَاتَلَ مَعَهُ رِبِّيُّونَ كَثِيرٌ » *"Nice peygamberler vardır ki; beraberlerinde kendilerini Rablerine adamış kişilerle birlikte savaştılar."* Bu ayetteki, « كَاَيِّنْ » kelimesinin aslı « اَيٌّ »'dir. Burada « اَيٌّ » kelimesinin başına teşbih anlamında olan « كَ » harfi gelmiştir. Bu da teksir, yani çokluk manasında olan, « كَمْ » – *"nice"* kelimesi manasınadır.

Kıraat imamlarından İbn Kesir, Kur'an'ın neresinde gelirse gelsin, « كَاَيِّنْ » kavlini, « كَاعٍ » vezninde, « كَائِنْ » olarak okumuştur. Diğer kıraat imamları ise ayette görüldüğü gibi okumuşlardır.

« قَاتَلَ » kelimesini ise kıraat imamlarından İbn Kesir, Ebu Amr, Yakup ve Nafi « قُتِلَ » olarak okumuşlardır. « مَعَهُ » ise « قُتِلَ » kelimesindeki zamirden hâldir. Manası da şöyledir: *"Beraberlerinde kendilerini Rablerine adamış alimler olduğu hâlde öldürüldüler."*

« رِبِّيُّونَ » ise rabbaniler (kendilerini Rablerine adayanlar) manasınadır. Hasan Basri bunu « ر » harfinin dammesiyle (ötreyle) « رُبِّيُّونَ » olarak kırat ederken kimisi de « ر » harfinin fethasıyla, « رَبِّيُّونَ » olarak okumuşlardır. Fetha yani üstün hareke ile okumak kıyasa göredir. Çünkü bu şekliyle *"Rabbe mensup"* demektir. Ancak damme ve kesre hareke ile okumak ise olagelen değişiklikler sebebiyledir.

« فَمَا وَهَنُوا لِمَا اَصَابَهُمْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَمَا ضَعُفُوا » *"Onlar Allah yolunda başlarına gelenler sebebiyle gevşemediler* –peygamberlerinin öldürülmesi sırasında çözülüp dağılmadılar–, *düşman karşısında zaaf göstermediler"* ondan sonra cihat etmekten geri kalmadılar « وَمَا اسْتَكَانُوا » *"ve onlara boyun eğmediler."* Düşmanlarının önünde eğilmediler. Rasûlullah (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)'ın öldürüldüğü haberi üzerine meydana gelen panikte ve gösterilen zaaf sebebiyle burada onlara bir tariz yer almaktadır. Çünkü bazı sahabi öylesine zaaf içine girdiler ki; bunlar münafıkların başı olan Abdullah b. Übey b. Selûl'ü aracı kılıp Ebu Süfyan'a göndermeyi ve ondan eman dilemeyi bile düşünmüşlerdi. « وَاللّٰهُ يُحِبُّ الصَّابِرِينَ » *"Allah –kâfirlerle yapılan cihada– sabredenleri sever."*

١٤٧— ﴿ وَمَا كَانَ قَوْلَهُمْ اِلَّٓا اَنْ قَالُوا رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَاِسْرَافَنَا فٖى اَمْرِنَا وَثَبِّتْ اَقْدَامَنَا وَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرٖينَ ﴾

147 – Onlar (kendilerini Rablerine adamış olanların) **sözleri sadece şöyle demekten ibarettir. "Rabbimiz! Günahlarımızı ve işimizdeki aşırılığımızı bağışla; ayaklarımızı** (yolunda) **sabit kıl; kâfir olan kavme** (topluma) **karşı bize zafer ver."**

« وَمَا كَانَ قَوْلَهُمْ اِلَّٓا اَنْ قَالُوا » "(Kendilerini Rablerine adamış olanların) *sözleri sadece şöyle demekten ibarettir:"* Onların bu esnada söyledikleri sözler ancak şu ifadelerden ibaret bulunmaktadır. « رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَاِسْرَافَنَا فٖى اَمْرِنَا » *"Rabbimiz günahlarımızı ve işimizdeki aşırılığımızı bağışla;"* Kul olmamız bakımından yaptığımız yanlışları bizden geç. Bu, onların kendilerini Rablerine adayanlar olmalarına rağmen, yine de günah ve suçu kendilerine izafe etmeleri, kusuru kendilerinden bulmaları manasınadır. « وَثَبِّتْ اَقْدَامَنَا » *"Ayaklarımızı yolunda sabit kıl;"* Savaşta bize sebat ver. « وَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرٖينَ » *"kâfir olan kavme* (topluma) *karşı bize zafer ver."* Bizim üstün gelmemizi sağla.

Dikkat edilirse burada geçen duanın baş tarafına ilk madde olarak günahlardan mağfiret istenmiştir. Bu madde savaşın tam ortasında ayakların sebatı, savaşa direnme gücü ve düşmana karşı zafer isteklerinden önce getirilmiştir. Bunun da sebebi, duanın kabul edilmesi ve icabeti bakımından en uygun yol olmasındandır. Çünkü; bununla alçak gönüllülük, düşmana boyun eğmeme manası aslında dile getiriliyor.

١٤٨— ﴿ فَاٰتٰيهُمُ اللّٰهُ ثَوَابَ الدُّنْيَا وَحُسْنَ ثَوَابِ الْاٰخِرَةِ وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنٖينَ ﴾

148 – (Sonunda) **Allah da onlara dünya nimetini ve** (en önemlisi) **ahiret sevabının güzelliğini verdi. Allah ihsanda bulunanları sever.**

« فَاٰتٰيهُمُ اللّٰهُ ثَوَابَ الدُّنْيَا » *"Sonunda Allah da onlara dünya sevabını* (nimetini)" yardımı, zaferi ve ganimeti « وَحُسْنَ ثَوَابِ الْاٰخِرَةِ » *"ve en önemlisi ahiret sevabının güzel olanını verdi."* Mağfireti ve cenneti verdi. Ayette *"güzel"* ifadesine yer verilmiş olması, ahiretin fazlı ve öncelikli olması bakımındandır. Çünkü; Allah katında kulu için hazırlanan şey budur. « وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ » *"Allah ihsanda bulunanları sever."* Yani; ihsanda bulunan ve iyilik yapan işte bu rabbanilerdir, ki işte Allah onları sever.

❁ ❁ ❁

149. — 154. ÂYETLER

يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوٓا اِنْ تُطِيعُوا الَّذِينَ كَفَرُوا يَرُدُّوكُمْ عَلٰٓى اَعْقَابِكُمْ فَتَنْقَلِبُوا خَاسِرِينَ ﴿١٤٩﴾ بَلِ اللّٰهُ مَوْلٰيكُمْۚ وَهُوَ خَيْرُ النَّاصِرِينَ ﴿١٥٠﴾ سَنُلْقٖى فٖى قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ بِمَٓا اَشْرَكُوا بِاللّٰهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهٖ سُلْطَانًاۚ وَمَاْوٰيهُمُ النَّارُۜ وَبِئْسَ مَثْوَى الظَّالِمِينَ ﴿١٥١﴾ وَلَقَدْ صَدَقَكُمُ اللّٰهُ وَعْدَهُٓ اِذْ تَحُسُّونَهُمْ بِاِذْنِهٖۚ حَتّٰٓى اِذَا فَشِلْتُمْ وَتَنَازَعْتُمْ فِى الْاَمْرِ وَعَصَيْتُمْ مِنْ بَعْدِ مَٓا اَرٰيكُمْ مَا تُحِبُّونَۜ مِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الدُّنْيَا وَمِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الْاٰخِرَةَۚ ثُمَّ صَرَفَكُمْ عَنْهُمْ لِيَبْتَلِيَكُمْۚ وَلَقَدْ عَفَا عَنْكُمْۜ وَاللّٰهُ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٥٢﴾ اِذْ تُصْعِدُونَ وَلَا تَلْوُ۫نَ عَلٰٓى اَحَدٍ وَالرَّسُولُ يَدْعُوكُمْ فٖٓى اُخْرٰيكُمْ فَاَثَابَكُمْ غَمًّا بِغَمٍّ لِكَيْلَا تَحْزَنُوا عَلٰى مَا فَاتَكُمْ وَلَا مَٓا اَصَابَكُمْۜ وَاللّٰهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٥٣﴾ ثُمَّ اَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ بَعْدِ الْغَمِّ اَمَنَةً نُعَاسًا يَغْشٰى طَٓائِفَةً مِنْكُمْۙ وَطَٓائِفَةٌ قَدْ اَهَمَّتْهُمْ اَنْفُسُهُمْ يَظُنُّونَ بِاللّٰهِ غَيْرَ الْحَقِّ ظَنَّ الْجَاهِلِيَّةِۜ يَقُولُونَ هَلْ لَنَا مِنَ الْاَمْرِ مِنْ شَيْءٍۜ قُلْ

اِنَّ الْاَمْرَ كُلَّهُ لِلّٰهِ ۗ يُخْفُونَ فٖى اَنْفُسِهِمْ مَا لَا يُبْدُونَ لَكَ ۗ
يَقُولُونَ لَوْ كَانَ لَنَا مِنَ الْاَمْرِ شَيْءٌ مَا قُتِلْنَا هَاهُنَا ۗ قُلْ لَوْ
كُنْتُمْ فٖى بُيُوتِكُمْ لَبَرَزَ الَّذٖينَ كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقَتْلُ اِلٰى
مَضَاجِعِهِمْ ۚ وَلِيَبْتَلِيَ اللّٰهُ مَا فٖى صُدُورِكُمْ وَلِيُمَحِّصَ مَا فٖى
قُلُوبِكُمْ ۗ وَاللّٰهُ عَلٖيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿١٥٤﴾

Meâli

149. Ey iman edenler! Eğer kâfirlere *(sözlerine)* uyarsanız sizi ökçelerinizin üzerine *(eski dininize)* çevirirler. İşte o zaman büsbütün kaybedenlerden olursunuz.

150. Oysa sizin Mevlanız Allah'tır. O, yardım edenlerin en hayırlısıdır.

151. Allah'ın kendileri haklarında hiçbir delil indirmediği şeyleri Allah'a ortak koşmaları sebebiyle kâfirlerin kalplerine yakında korku salacağız. Onların gidecekleri yer de cehennemdir. Zalimlerin varacakları yer ne kötüdür!

152. Şüphesiz Allah, size verdiği sözünü yerine getirmiştir. Siz düşmanlarınızı Allah'ın izni *(ve yardımıyla)* kırıp geçiriyordunuz. Ne var ki Allah size, istediğiniz galibiyeti *(üstünlüğü)* gösterdikten sonra zaafa düştünüz ve peygamberin verdiği emir konusunda tartışmaya başladınız ve emre karşı geldiniz. İçinizden kiminiz dünyayı istiyor ve kiminiz de ahireti istiyordu. Sonra Allah, sizi denemek için onları yenmenizden alıkoydu. Bununla beraber yine de sizi bağışladı. Allah, mü'minlere karşı çok lütufkârdır.

153. Allah Rasûlü arkanızdan sizi çağırıp durduğu hâlde siz hiç kimseye bakmaksızın *(savaş alanından kaçarak)* uzaklaşıyordunuz. İşte bunun için Allah size keder üzerine keder verdi ki; bundan dolayı ne elinizden gidenlere ve ne de başınıza gelenlere üzülmeyesiniz. Allah bütün yaptıklarınızdan haberdardır.

154. Sonra o kederin ardından Allah size bir güven *(duygusu)* ve uyuklama *(hâli)* indirdi ki; bu, içinizden bir kısmınızı bütünüyle örtmüştü. Bir kısmı ise canlarının derdine düşmüşlerdi. Allah'a karşı haksız yere cahiliye dönemindekine benzer düşüncelere kapılmaya başladılar, "Bu işten bize bir şey var mı?" diyorlardı. *(Ey Muhammed)* De ki: "Bütün işler Allah'a aittir." Onlar sana açıklayamadıkları şeyleri içlerinde gizli tutuyorlar. Ve diyorlar ki: "Eğer bu işten bizim bir payımız olsaydı, burada öldürülmezdik." Onlara de ki: "Eğer evlerinizde kalmış olsaydınız bile, öldürülmeleri *(alınlarına)* yazılmış olanlar, öldürülüp düşecekleri yerlere kendiliklerinden giderlerdi. Allah, gönüllerinizde olanları yoklamak ve kalplerinizdekileri temizlemek için sizi bu denemelerden geçiriyor. Allah sinelerin özünde olanı çok iyi bilir."

Tefsiri

١٤٩ — ﴿ يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُوٓا اِنْ تُطٖيعُوا الَّذٖينَ كَفَرُوا يَرُدُّوكُمْ عَلٰٓى اَعْقَابِكُمْ فَتَنْقَلِبُوا خَاسِرٖينَ ﴾

149 - Ey iman edenler! Eğer kâfirlere (sözlerine) **uyarsanız sizi ökçelerinizin üzerine** (eski dininize) **çevirirler. İşte o zaman büsbütün kaybedenlerden olursunuz.**

« يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُوٓا اِنْ تُطٖيعُوا الَّذٖينَ كَفَرُوا يَرُدُّوكُمْ عَلٰٓى اَعْقَابِكُمْ » *"Ey iman edenler! Eğer kâfirlere* (sözlerine) *uyarsanız, sizi ökçelerinizin üzerine gerisin geri eski dininize çevirirler."* Yani; sizi şirke geri döndürürler. « فَتَنْقَلِبُوا خَاسِرٖينَ » *"İşte o zaman büsbütün kaybedenlerden olursunuz."* Bir yoruma göre bu hüküm bütün kâfirler için olmak üzere âmm (genel)dır. Dolayısıyla mü'minlere düşen görev onlardan uzak durmaktır, hiçbir konuda onlara itaat etmemektir. Aksi takdirde bu, onlarla muvafakate, anlaşmaya kadar gidebilir. Aralarında mesafe olmalı ki; onlarla birliktelik olmamış olsun.

Süddi Kebir'den gelen yoruma göre demiştir ki: *"Eğer Ebu Süfyan ve arkadaşlarına sığınır, onlardan eman dilerseniz, onlar sizi tekrar şirke, küfür inancına döndürürler."*

Hz. Ali *(Radıyallahu Anh)*'den gelen rivayete göre demiştir ki: *"Bu ayet, mü'minlerin bozguna uğramaları üzerine münafıkların, «Tekrar kardeşlerinizin yanına dönün ve onların dinine girin.» demeleri üzerine nazil olmuştur."*

١٥٠- ﴿ بَلِ اللّٰهُ مَوْلٰيكُمْۚ وَهُوَ خَيْرُ النَّاصِرِينَ ﴾

150 – Oysa sizin Mevlanız (Allah'tır). **O, yardım edenlerin en hayırlısıdır.**

Size yardım edecek olan O' dur. O hâlde başkalarından yardım istemekten uzak durun.

١٥١- ﴿ سَنُلْقِي فِي قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ بِمَٓا اَشْرَكُوا بِاللّٰهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانًاۚ وَمَاْوٰيهُمُ النَّارُۜ وَبِئْسَ مَثْوَى الظَّالِمِينَ ﴾

151 – Allah'ın kendileri haklarında hiçbir delil indirmediği şeyleri Allah'a ortak koşmaları sebebiyle kâfirlerin kalplerine yakında korku salacağız. Onların gidecekleri yer de cehennemdir. Zalimlerin varacakları yer ne kötüdür!

« سَنُلْقِي فِي قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ بِمَٓا اَشْرَكُوا بِاللّٰهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانًا » *"Allah'ın kendileri hakkında hiçbir delil indirmediği şeyleri Allah'a ortak koşmaları sebebiyle kâfirlerin kalplerine yakında korku salacağız."* Kıraat imamlarından İbn Amir ve Ali Kisai, « الرُّعْبَ » kelimesini Kur'an'ın neresinde geçerse geçsin « عـ » harfinin ötresiyle, « الرُّعُبَ » olarak okumuşlardır. Her ikisi de dil açısından okunabilmektedir.

Rivayete göre Allah, Uhud Savaşında müşriklerin kalplerine korku salmıştır. Bundan dolayı ortada hiçbir durum yok iken ve galip durumda iken kaçıp Mekke'ye gitmişlerdir.

« بِمَٓا اَشْرَكُوا بِاللّٰهِ » *"Allah'a ortak koşmaları sebebiyle"* Yani; şirkleri yüzünden. Kısaca kalplerine korku atılmasının nedeni, onların Allah'a ortak koşmaları, kimi şeyleri Allah'a şerik tanımalarıdır. « مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانًا » *"Allah'ın kendileri hakkında hiçbir delil indirmediği.."* Yani; kendisine şerik (ortak) koşulsun diye yüce Allah'ın haklarında hiçbir kanıt

ve hüccet indirmediği şeyleri ilâhlar olarak tanıdılar. Yani; "Aslında şirk için bir delil vardır da, Allah bunlara bu konuda bir delil (hüccet) indirmedi." demek değildir. Çünkü; şirkin hangi türü olursa olsun kesinlikle onun lehinde bir delilin ya da hüccetin inmesi asla söz konusu olmadığı gibi zaten doğru değildir. Buradaki ifadeden asıl maksat şudur; Şirkle alâkalı hiçbir delilin inmeyeceğini, inmesinin de mümkün olmadığını bütünüyle reddetmektir. Nitekim, şair şöyle der:

* لَا تَرَى الضَّبَّ بِهَا يَنْجَحِرُ *

Orada bir kertenkele yok ki, ürküp deliğe girsin.

Yani; orada herhangi bir kertenkelenin bulunmasına önem vermediği gibi deliğe de girip saklanmaz. Onu umursamaz, demektir.

« وَمَاْوٰيهُمُ النَّارُ وَبِئْسَ مَثْوَى الظَّالِمِينَ » *"Onların gidecekleri* –dönecekleri– *yer cehennemdir. Zalimlerin dönüp gidecekleri yer ne kötüdür."* Ki onların girecekleri yer cehennem ateşidir. Burada mahsusun bizzem mahzuftur.

Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* ashabıyla beraber Medine'ye döndüklerinde bazı kimseler:

"Bize bu yenilgi nereden geldi? Oysa Allah bize yardım ve zafer vadetmişti." demişlerdi. İşte bunun üzerine şimdi tefsirini okuyacağımız ayet nazil olmuştur:

١٥٢– ﴿ وَلَقَدْ صَدَقَكُمُ اللّٰهُ وَعْدَهُٓ اِذْ تَحُسُّونَهُمْ بِاِذْنِهِۚ حَتّٰٓى اِذَا فَشِلْتُمْ وَتَنَازَعْتُمْ فِى الْاَمْرِ وَعَصَيْتُمْ مِنْ بَعْدِ مَٓا اَرٰيكُمْ مَا تُحِبُّونَۜ مِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الدُّنْيَا وَمِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الْاٰخِرَةَۚ ثُمَّ صَرَفَكُمْ عَنْهُمْ لِيَبْتَلِيَكُمْۚ وَلَقَدْ عَفَا عَنْكُمْۜ وَاللّٰهُ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ ﴾

152 – Şüphesiz Allah, size verdiği sözünü yerine getirmiştir. Siz düşmanlarınızı Allah'ın izni ve yardımıyla kırıp geçiriyordunuz. Ne var ki Allah size, istediğiniz galibiyeti (üstünlüğü) **gösterdikten sonra zaafa düştünüz ve peygamberin verdiği emir konusunda tartışma-**

ya başladınız ve emre karşı geldiniz. İçinizden kiminiz dünyayı istiyor ve kiminiz de ahireti istiyordu. Sonra Allah, sizi denemek için onları yenmenizden alıkoydu. Bununla beraber yine de sizi bağışladı. Allah, mü'minlere karşı çok lütufkârdır.

« وَلَقَدْ صَدَقَكُمُ اللّٰهُ وَعْدَهُ » *"Şüphesiz Allah, size verdiği sözünü olduğu gibi yerine getirmiştir."* Yani; Allah sözünü ve vaadini gerçekleştirmiştir. « اِذْ تَحُسُّونَهُمْ بِاِذْنِهِ » *"Siz düşmanlarınızı Allah'ın izni ve yardımıyla kırıp geçiriyordunuz."* Yani; onların köklerini kazırcasına Allah'ın emri ve bilgisi ile hızlı bir şekilde öldürüyordunuz. İbn İsa da: *"onu öldürmekle ortadan kaldırdı."* diye bu kelimeyi manalandırıyor.

« حَتّٰى اِذَا فَشِلْتُمْ » *"Nihayet zaafa düştünüz"* korktunuz « وَتَنَازَعْتُمْ فِي الْاَمْرِ » *"ve peygamberin verdiği emir konusunda tartışmaya başladınız"* ihtilafa düştünüz « وَعَصَيْتُمْ » *"ve emre karşı geldiniz."* Yani, merkezi bırakarak peygamberinizin emrini tanımadınız, gidip ganimetle meşgul oldunuz. « مِنْ بَعْدِ مَٓا اَرٰيكُمْ مَا تُحِبُّونَ » *"Allah, size istediğiniz galibiyeti* (üstünlüğü) *gösterdikten sonra..."* Zaferi kazandıktan, kâfirleri kahredip ezdikten sonra.. « اِذَا » kelimesinin müteallâkı (taalluk ettiği kelime) mahzuftur. Takdiri ise, « حَتّٰى اِذَا فَشِلْتُمْ » kavlidir. Yardımını sizden esirgedi. Ayrıca mananın şöyle olması da caizdir: *"Allah siz zaafa düştüğünüz ana kadar verdiği sözünü olduğu gibi yerine getirdi."* « مِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الدُّنْيَا » *"İçinizden kiminiz dünyayı istiyor."* ganimete konmak istiyor. İşte merkezi bırakıp ganimete koşan bunlardır.

Rivayete göre savaşta Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* Uhud'u arkasına almış ve Medine istikametlerine gelecek şekilde durmuştu. Okçuları da dağın önemli merkezine yerleştirmişti. Okçuların yerlerinden hiçbir şekilde ayrılmamaları için de kesin bir talimat vermişti. Müslümanlar ister kazansınlar, ister kaybetsinler, okçuların hiçbir şekilde yerlerini terk etmemelerini kesin bir dille ifade buyurmuştu. Müşrikler gelmeye başladıklarında okçular onların atlılarını vuruyorlardı, geri kalanlar ise kılıçlarıyla düşmana saldırıyordu. Nihayet bozguna uğradılar, Müslümanlar da peşlerine takılarak onları öldürüyorlardı.

Sonunda Müslümanlar zaafa düştüler ve peygamberin emrini tartışmaya başladılar. Kimisi:

— *Müşrikler artık bozguna uğradılar, biz neden hâlâ yerimizde bekleyelim ki,* demeye başladılar.

— *Hemen siz de gidin Müslüman askerlerine katılın, kardeşlerinizle birlikte siz de ganimete koyulun,* diye konuşurken, kimisi de:

— *Allah Rasûlü'nün emrine karşı gelmeyin,* uyarısında bulunuyordu.

Emre uyarak yerinde kalanlar şunlardı; Okçuların komutanı Abdullah b. Cübeyr ile sayıları onu bulmayan birkaç kişi kalmışlardı. İşte şimdi manasını okuyacağımız ayet bu noktaya işaret ediyor:

« وَمِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الْاٰخِرَةَ » *"ve kiminiz de ahireti istiyor."* Müşrikler hemen Müslüman okçuların bulunduğu tarafa saldırarak, komutan Abdullah b. Cübeyr'i öldürdüler. Oradan da Müslümanların üzerine saldırıya geçtiler. Bunun üzerine Müslümanlar bozguna uğradılar. Dolayısıyla bunun üzerine Müslümanlardan da şehit düşenler oldu. İşte ayetin şu kavli de buna işaret buyuruyor:

« ثُمَّ صَرَفَكُمْ عَنْهُمْ لِيَبْتَلِيَكُمْ » *"Sonra Allah, sizi* –musibetlere karşı sabretme ya da etmeme, böyle bir durumda sebat edip etmeme konusunda– *denemek için onları yenmenizden sizi alıkoydu."* Yani; Allah sizden yardım elini çekti. İşte bunun sonucu olarak da onlar sizi yendiler. Kısaca Allah sizi bir denemeden, sınavdan geçirdi. Çünkü Allah, kulunun durumuna göre onu değerlendirip ya ödüllendirecek veya cezalandıracaktır. Yoksa Allah katında bilinen duruma göre değil. Yani; kulunu imtihan etmeden ne yapacağını zaten bildiği gerçeğiyle muamele edecek değildir.

« وَلَقَدْ عَفَا عَنْكُمْ » *"Bununla beraber yine de sizi bağışladı."* Çünkü; Allah'ın Rasûlü'nün emrine karşı gelmenizden sonra duyduğunuz pişmanlık nedeniyle sizden meydana gelen aşırı ve yanlış davranışınızı Allah bağışladı.

« وَاللّٰهُ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ » *"Allah mü'minlere karşı çok lütufkârdır."* Onları affetmekle, tevbelerini kabul buyurmakla lütufkârdır. Ya da O Allah her hâlükârda onlara karşı lütuf sahibidir. İster başarı ve üstünlük mü'minlerden yana olsun, ister düşmanlardan yana olsun, Allah her hâlükârda mü'minlere karşı lütuf ve ikram sahibidir. Çünkü imtihan

olmak, birtakım denemelerden geçmek de bir rahmettir. Nitekim; başarı zaferdi, yardım da zaferdi.

١٥٣- ﴿ اِذْ تُصْعِدُونَ وَلَا تَلْوُنَ عَلٰٓى اَحَدٍ وَالرَّسُولُ يَدْعُوكُمْ فٖٓى اُخْرٰيكُمْ فَاَثَابَكُمْ غَمًّا بِغَمٍّ لِكَيْلَا تَحْزَنُوا عَلٰى مَا فَاتَكُمْ وَلَا مَٓا اَصَابَكُمْ وَاللّٰهُ خَبٖيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴾

153 - Allah Rasûlü arkanızdan sizi çağırıp durduğu hâlde siz hiç kimseye bakmaksızın (savaş alanından kaçarak) **uzaklaşıyordunuz. İşte bunun için Allah size keder üzerine keder verdi ki; bundan dolayı ne elinizden gidenlere ve ne de başınıza gelenlere üzülmeyesiniz. Allah bütün yaptıklarınızdan haberdardır.**

« اِذْ تُصْعِدُونَ وَلَا تَلْوُنَ عَلٰى اَحَدٍ وَالرَّسُولُ يَدْعُوكُمْ فٖى اُخْرٰيكُمْ » *"Allah Rasûlü arkanızdan sizi çağırıp durduğu hâlde siz hiç kimseye bakmaksızın savaş alanından kaçarak uzaklaşıp duruyordunuz."* Ayetin baş tarafındaki, « اِذْ تُصْعِدُونَ » kavli, ya « صَرَفَكُمْ » kavliyle veya, « لِيَبْتَلِيَكُمْ » ya da gizli bir « اُذْكُرُوا » kavliyle mansubdur. Yani, siz yeryüzünde hızlıca kaçıp gidiyordunuz. « اِصْعَادٌ » - *İs'ad* kelimesi, yeryüzünde gitmek, yürümek, hareket etmek manalarına olup uzaklaşmak da bu mananın içerisinde yer almaktadır.

« وَلَا تَلْوُنَ عَلٰى اَحَدٍ » yani *"kimseye dönüp bakmıyorsunuz."* Bu ifade Müslümanların büyük bir panik ve korku içinde kaçışmalarını ve düşmandan olan korkularını sergileyen bir ifadedir. « وَالرَّسُولُ يَدْعُوكُمْ فٖى اُخْرٰيكُمْ » *"Oysa Allah Rasûlü arkanızdan sizi çağırıp duruyordu."* Rasûlullah (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem) ashabına şöyle sesleniyordu:

"Ey Allah'ın kulları! Bana gelin, bana! Kim geri dönüp bana gelirse cennet onu bekliyor."

« وَالرَّسُولُ يَدْعُوكُمْ » cümlesi hâl olarak gelmiştir. « فٖى اُخْرٰيكُمْ » Yani; arkanızdan, oluşturduğunuz kaçış grubundan. Örneğin; insanların ardından geldim, onlardan sonra geldim, tabirleri de bu manadadır. Nite-

kim, Onların ilki olarak geldim, ifadesi de "öncüleri gelen ilk cemaatleri olarak geldim" demektir.

« فَاَثَابَكُمْ غَمًّا بِغَمٍّ » *"İşte bunun için Allah size keder üzerine keder verdi ki,"* Bu cümle, « صَرَفَكُمْ » üzerine matuftur. Yani, "Allah, sizin onları yenmenizi engellemesiyle sizi keder ve üzüntü üzerine kederle cezalandırdı. Çünkü siz, Allah Rasûlü'ne karşı gelmekle, emrini tutmamakla ona karşı gelmiştiniz ve ona böyle bir acıyı tattırmıştınız. Bunun için de Allah size keder üstüne keder tattırdı. Ya da kat kat üzüntü, çok şiddetli sıkıntı verdi, tasa üzerine tasa getirdi, biri bitmeden diğerini getirdi."

Kısaca Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'ın öldürüldüğü, yaralandığı, müşriklerin zafer kazandığı haberinin yayılması, kendilerinden öldürülenlerin haberlerinin yaygınlaşması, ganimeti elden kaçırmaları, zafer kazanmamaları gibi korku, panik ve dağılma hareketleri hep bu keder cinsinden olan şeylerdir.

« لِكَيْلَا تَحْزَنُوا عَلٰى مَا فَاتَكُمْ وَلَا مَٓا اَصَابَكُمْ » *"bundan dolayı ne elinizden gidenlere ve ne de başınıza gelenlere üzülmeyesiniz."* Yani; bundan böyle tasa ve üzüntü tatmanız hâlinde bir daha elde edemediğiniz çıkarlarınız için ve gelecekte başınıza gelebilecek musibetler bakımından deneyimli olasınız ki; bir daha aşırı bir hüzne ve üzüntüye kapılmayasınız. Korkularınızın ve endişelerinizin yersiz olduğunu bilesiniz.

« وَاللّٰهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ » *"Allah bütün yaptıklarınızdan haberdardır."* Amelinizi ve işlediklerinizi Allah bilir. Yaptıklarınızdan hiçbir şey Allah'a gizli kalmaz. İşte bu, Allah'a itaate teşvik ve isyandan uzaklaşmaya da bir uyarı ve korkutmadır.

١٥٤— ﴿ ثُمَّ اَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ بَعْدِ الْغَمِّ اَمَنَةً نُعَاسًا يَغْشٰى طَٓائِفَةً مِنْكُمْ وَطَٓائِفَةٌ قَدْ اَهَمَّتْهُمْ اَنْفُسُهُمْ يَظُنُّونَ بِاللّٰهِ غَيْرَ الْحَقِّ ظَنَّ الْجَاهِلِيَّةِ يَقُولُونَ هَلْ لَنَا مِنَ الْاَمْرِ مِنْ شَيْءٍ قُلْ اِنَّ الْاَمْرَ كُلَّهُ لِلّٰهِ يُخْفُونَ فٖٓي اَنْفُسِهِمْ مَا لَا يُبْدُونَ لَكَ يَقُولُونَ لَوْ كَانَ لَنَا مِنَ الْاَمْرِ شَيْءٌ مَا قُتِلْنَا هٰهُنَا قُلْ لَوْ كُنْتُمْ فٖي بُيُوتِكُمْ لَبَرَزَ

الَّذِينَ كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقَتْلُ اِلٰى مَضَاجِعِهِمْ وَلِيَبْتَلِيَ اللّٰهُ مَا فِي صُدُورِكُمْ وَلِيُمَحِّصَ مَا فِي قُلُوبِكُمْ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿

154 – Sonra o kederin ardından Allah size bir güven (duygusu) **ve uyuklama** (hâli) **indirdi ki; bu, içinizden bir kısmınızı bütünüyle örtmüştü. Bir kısmı ise canlarının derdine düşmüşlerdi. Allah'a karşı haksız yere cahiliye dönemindekine benzer düşüncelere kapılmaya başladılar, "Bu işten bize bir şey var mı?" diyorlardı.** (Ey Muhammed) **De ki: "Bütün işler Allah'a aittir." Onlar sana açıklayamadıkları şeyleri içlerinde gizli tutuyorlar. Yine diyorlar ki: "Eğer bu işten bizim bir payımız olsaydı, burada öldürülmezdik." Onlara de ki: "Eğer evlerinizde kalmış olsaydınız bile, öldürülmeleri** (alınlarına) **yazılmış olanlar, öldürülüp düşecekleri yerlere kendiliklerinden giderlerdi. Allah, gönüllerinizde olanları yoklamak ve kalplerinizdekileri temizlemek için sizi bu denemelerden geçiriyor. Allah sinelerin özünde olanı çok iyi bilir."**

« ثُمَّ اَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ بَعْدِ الْغَمِّ اَمَنَةً نُعَاسًا يَغْشٰى طَائِفَةً مِنْكُمْ » *"Sonra o kederin ardından Allah size bu güven ve uyuklama hâli indirdi ki; bu, içinizden bir kısmınızı bütünüyle örtüp bürümüştü."* Daha sonra Allah mü'minlere güven indirdi, kendilerinde oluşan korkuyu yok etti. Öyle ki; bu güvenden ötürü uyuklamaya başladılar, kendilerini uyku hâli bastı.

Ebu Talha diyor ki: *"Biz savaş saflarında bulunuyor olduğumuz hâlde, hepimizi bir uyuklama bürüdü, Hatta kimimizin elinden kılıcı düşüyordu da, hemen uyanıp alıyordu, kılıç tekrar düşüyor ve düşen kılıcı yine alıyorduk."* [118]

« اَمَنَةً » kelimesi, emniyet ve güven demektir. « نُعَاسًا » kelimesi, « اَمَنَةً » kelimesinden bedeldir veya Mef'ulün bihtir. Fakat, « اَمَنَةً » kelimesi de « نُعَاسًا » kelimesinden mukaddem hâldir. Tıpkı, « رَاَيْتُ رَاكِبًا رَجُلًا » gibi. Dolayısıyla ayet esasen şöyle demektedir: *"Allah üzerinize güven dolu bir uyuklama indirdi."* Çünkü uyuklamanın kendisi güven demek değildir. Burada aynı zamanda, « اَمَنَةً » kelimesinin mef'ulü leh

---

[118] Buhari, 4562.

veya "güven sahibi" anlamında muhataptan hâl olması da caizdir. Ya da, « اَمَنَةً » kelimesinin tıpkı « بَارٌ » kelimesinin, « بَرَرَةٌ » kelimesinin çoğulu olduğu gibi, « اَمَنٌ » kelimesinin çoğulu olması da caizdir. « يَغْشٰى » yani, uyuklama bürüdü (kapladı), tuttu. Kıraat imamlarından Hamza ve Ali bu kelimeyi « ت » harfiyle ve imaleyle okumuşlardır. Yani, bunu "güven" kıldı.

« طَائِفَةً مِنْكُمْ » Bunun manası sizden bir grup, bir cemaat ve yakin sahibi kimseler, demektir.

« وَطَائِفَةٌ قَدْ اَهَمَّتْهُمْ اَنْفُسُهُمْ » *"Bir kısmı* –münafıklar– *ise canlarının derdine düşmüşlerdi."* Bunlar yalnızca kendilerini ve canlarını nasıl kurtaracaklarını düşünüyorlardı. Bunların din adına bir endişeleri, bir dertleri yoktu. Rasûlullah'ı ve Müslümanları -Allah onlardan razı olsun- dert edinmemişlerdi.

« يَظُنُّونَ بِاللّٰهِ غَيْرَ الْحَقِّ ظَنَّ الْجَاهِلِيَّةِ » *"Allah'a karşı haksız yere cahiliye dönemindekine benzer düşüncelere kapılmaya başladılar."* Buradaki « يَظُنُّونَ بِاللّٰهِ غَيْرَ الْحَقِّ » kavli mastar hükmündedir. Yani; *"Bu münafıklar hak manadaki bir zan ile düşünmeleri gerekirken tam bunun tersi olan ve hak ile ilgisi bulunmayan bir şekilde ve zan ile düşünürler."* Bu da, Allah Rasûlü Hz. Muhammed (*Sallallâhu Aleyhi ve Sellem*)'e yardım etmeme düşüncesi ve arzusudur.

« ظَنَّ الْجَاهِلِيَّةِ » kavli bir öncesinden bedeldir. Bundan maksat; cahili toplumlara ve dinlere ait düşünce sistemine bağlı bir düşünceye sahip çıkarlar. Ya da cahiliye toplumunun düşünce sistemine bağlı bir düşünceyi gündeme getirirler. Yani; böyle bir düşünceye başkaları değil, sadece müşrikler, Allah'a ortak koşan cahiller sahip çıkarlar, onlar savunurlar.

« يَقُولُونَ هَلْ لَنَا مِنَ الْاَمْرِ مِنْ شَيْءٍ » *"Bu işten bize bir şey var mı, diyorlardı."* Ey Müslüman toplumu, Allah'ın bu emrinde (işinde) bizim bir payımız var mı? Müşrikler böyle bir soru ile Allah'ın yardımını ve düşmanlara üstün gelmeyi soruyorlardı.

« قُلْ اِنَّ الْاَمْرَ كُلَّهُ لِلّٰهِ » *"De ki: Bütün işler Allah'a aittir."* Yani; yardım, zafer ve üstün gelme işi. Hepsi de Allah'ın dost ve velileri olan müminler içindir. Rabbimiz şöyle buyurmuştur:

﴿ وَ اِنَّ جُنْدَنَا لَهُمُ الْغَالِبُونَ ﴾

"Doğrunu bizim ordumuz mutlaka üstün gelecektir." [119]

« كُلَّهُ » kavli emri tekit içindir. « لِلّٰهِ » lâfza-i celâli « اِنَّ » edatının haberidir. « كُلُّهُ » kavli mübtedadır, haberi de; « لِلّٰهِ » lâfza-i celâlidir. Cümlenin kendisi de, « اِنَّ » edatının haberidir.

Kıraat imamlarından Ebu Amr; lâm harfinin ref'iyle, « كُلُّهُ » olarak okumuştur.

« يُخْفُونَ فِي اَنْفُسِهِمْ مَا لَا يُبْدُونَ لَكَ » *"Onlar sana açıklayamadıkları şeyleri içlerinde gizli tutuyorlar."* Kılıç ve öldürme korkusuyla açıklayamıyorlar.

« يَقُولُونَ » *"Yine diyorlar ki:"* O münafıklar senin onlara dediğin, « اِنَّ الْاَمْرَ كُلَّهُ لِلّٰهِ » *"Her şey Allah'ın elindedir."* sözünü inkâr maksadıyla kendi kendilerine veya birbirlerine şöyle derler:

« لَوْ كَانَ لَنَا مِنَ الْاَمْرِ شَيْءٌ مَا قُتِلْنَا هَاهُنَا » *"Eğer bu işten bizim bir payımız olsaydı, burada öldürülmezdik."* Yani; iş, Muhammed'in; *"Her şey Allah'ın elindedir."* ve Allah'ın dostları içindir, diye söylediği gibi olsaydı, galip olanlar mutlaka Müslümanlar olurdu, hiçbir zaman biz mağlup olmazdık, dediler. Bu ifadeleri, söz konusu Uhud Savaşında kimi Müslümanların şehit düşmeleri üzerine söylüyorlardı.

« قَدْ اَهَمَّتْهُمْ » kavli, « وَطَائِفَةٌ » kavlinin sıfatıdır. « يَظُنُّونَ » kavli de, « طَائِفَةٌ » kavlinin haberidir veya bir başka sıfattır. Ya da hâldir. Yani, *"Bizzat kendileri sandılar ki."* demektir. « يَقُولُونَ » kavli de, « يَظُنُّونَ »

---

[119] Saffat, 173.

kavlinden bedeldir. « يُخْفُونَ » kavli ise, « يَقُولُونَ » kavlinden hâldir. « اِنَّ الْاَمْرَ كُلَّهُ لِلّٰهِ » kavli de hâl ile zi'l-hâl arasında muterize (parantez) cümlesidir. « يَقُولُونَ » fiili, « يُخْفُونَ » fiilinden bedeldir ya da istinaf cümlesidir.

« قُلْ لَوْ كُنْتُمْ فِي بُيُوتِكُمْ لَبَرَزَ الَّذِينَ كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقَتْلُ اِلَى مَضَاجِعِهِمْ » *"Onlara de ki: «Eğer evlerinizde kalmış olsaydınız bile, öldürülmeleri takdir edilmiş olanlar, öldürülüp düşecekleri yerlere kendiliklerinden çıkıp giderlerdi.»"* Yani; yüce Allah'ın ezeli ilminde sizden eğer bu Uhud Savaşında öldürülecek olanlar olacak idiyse ve bu da Levh-i Mahfuz'da takdir edilip yazılmış idiyse, sizin bundan kurtuluşunuz asla mümkün olmayacaktı. Hatta sizler evlerinizde oturuyor olsa idiniz bile yine ölüm gelip sizi bulurdu. Mutlaka sizin kendinizin arasında bir arbede çıkardı ve sizden üzerine öldürülmeleri takdir edilenler kesinlikle öldürülüp düşecekleri yerlere gelirlerdi. Yani Uhud'daki düşecekleri yerlere gelirlerdi. Çünkü; Allah'ın bildiği gerçek mutlaka olacağına varırdı.

Mana şöyledir: *"Allah Levh-i Mahfuz'da mü'minlerden kimin öldürülüp şehit edileceğini yazmıştır. Buna rağmen galip olanların üstün gelenlerin de sonuçta onlar olacağını da yazmıştır. İslâm dininin de bütün dinlere üstün geleceğini de bu manada takdir buyurmuştur. Ancak kimi zamanlarda meydana gelen bir takım yenilgilerin sebebi de onların arındırılmaları içindir, bir tür denemedir."*

« وَلِيَبْتَلِيَ اللّٰهُ مَا فِي صُدُورِكُمْ وَلِيُمَحِّصَ مَا فِي قُلُوبِكُمْ » *"Allah, gönüllerinizde olanları yoklamak ve kalplerinizdekileri temizlemek için sizi bu denemelerden geçiriyor."* Mü'minlerin gönüllerindeki samimiyet ve ihlâsı denemek, ortaya çıkarmak ve onların kalplerindeki şeytanî vesveseyi de arındırmak için bu yollardan geçirip deniyor. Nitekim; bunu yaptı ya da bunları birçok maslahatlar gereği işledi. İmtihan ve deneme için işledi. « وَاللّٰهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ » *"Allah sinelerin özünde olanı çok iyi bilir."* Yani; orada nelerin gizlenip saklandığını her bakımdan bilir.

❁ ❁ ❁

155. — 158. ÂYETLER

اِنَّ الَّذٖينَ تَوَلَّوْا مِنْكُمْ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ اِنَّمَا اسْتَزَلَّهُمُ
الشَّيْطَانُ بِبَعْضِ مَا كَسَبُوا وَلَقَدْ عَفَا اللّٰهُ عَنْهُمْ اِنَّ اللّٰهَ
غَفُورٌ حَلٖيمٌ ﴿١٥٥﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُوا لَا تَكُونُوا كَالَّذٖينَ كَفَرُوا
وَقَالُوا لِاِخْوَانِهِمْ اِذَا ضَرَبُوا فِى الْاَرْضِ اَوْ كَانُوا غُزًّى لَوْ كَانُوا
عِنْدَنَا مَا مَاتُوا وَمَا قُتِلُوا لِيَجْعَلَ اللّٰهُ ذٰلِكَ حَسْرَةً فٖى
قُلُوبِهِمْ وَاللّٰهُ يُحْيٖى وَيُمٖيتُ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصٖيرٌ ﴿١٥٦﴾
وَلَئِنْ قُتِلْتُمْ فٖى سَبٖيلِ اللّٰهِ اَوْ مُتُّمْ لَمَغْفِرَةٌ مِنَ اللّٰهِ وَرَحْمَةٌ خَيْرٌ
مِمَّا يَجْمَعُونَ ﴿١٥٧﴾ وَلَئِنْ مُتُّمْ اَوْ قُتِلْتُمْ لَاِلَى اللّٰهِ تُحْشَرُونَ ﴿١٥٨﴾

Meâli

155. *(Uhud'da)* iki ordunun *(mü'minlerle müşriklerin)* karşı karşıya geldikleri gün, içinizden sizi bırakıp kaçanları, işledikleri birtakım yanlışlar yüzünden, şeytan yoldan çıkarmak istemişti. Yine de Allah onları bağışlamıştı. Şüphesiz, Allah çok bağışlayandır, çok şefkatlidir.

156. Ey iman edenler! Sizler, *(herhangi bir maksatla)* yolculuğa çıktıkları veya savaşa katıldıkları zaman *(ölen)* kardeşleri için; "Eğer bizim yanımızda kalsalardı ölmezler ve öldürülmezlerdi." diyen inkârcı münafıklar gibi olmayın. Allah *(bunu)* kendi kalplerinde *(onlara karşı)* bir hasret *(ve üzüntü)* yaratmak için *(söyletti)*. Zira canı veren de alan da Allah'tır. Allah yaptıklarınızı hakkıyla görendir.

157. *(Ey Mü'minler!)* Eğer Allah yolunda öldürülür veya ölürseniz iyi bilin ki; Allah'ın mağfiret ve rahmeti, onların toplayıp biriktirdiklerinden daha hayırlıdır.

158. Şüphesiz ki, ölseniz de öldürülseniz de, muhakkak ki, hesap için ahirette yalnızca Allah'ın huzurunda toplanacaksınız.

Tefsiri

١٥٥— ﴿ اِنَّ الَّذٖينَ تَوَلَّوْا مِنْكُمْ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ اِنَّمَا اسْتَزَلَّهُمُ الشَّيْطَانُ بِبَعْضِ مَا كَسَبُوا وَلَقَدْ عَفَا اللّٰهُ عَنْهُمْ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ حَلٖيمٌ ﴾

155 – (Uhud'da) **iki ordunun** (mü'minlerle müşriklerin) **karşı karşıya geldikleri gün, içinizden sizi bırakıp kaçanları, işledikleri birtakım yanlışlar yüzünden, şeytan yoldan çıkarmak istemişti. Yine de Allah onları bağışlamıştı. Şüphesiz, Allah çok bağışlayandır, çok şefkatlidir.**

« اِنَّ الَّذٖينَ تَوَلَّوْا مِنْكُمْ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ » "(Uhud'da) *iki ordunun/ mü'minlerle müşriklerin karşı karşıya geldikleri gün, içinizden sizi bırakıp kaçanları,"* Hz. Muhammed (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)'in imanlı ordusu ile Ebu Süfyan'ın müşrik ordusu savaşmak için karşı karşıya geldikleri gün, geri dönenleri « اِنَّمَا اسْتَزَلَّهُمُ الشَّيْطَانُ بِبَعْضِ مَا كَسَبُوا » *"işledikleri bir takım yanlışlar yüzünden, şeytan yoldan çıkarmak istemişti."* Şeytan kendilerini yanlışa çağırmış ve onları bu yanlış yola sürüklemişti. Çünkü; merkez noktayı terk etmemeleri emrini almışlardı. Buna rağmen terk ettiler. Allah Rasûlünün orada durup sebat etmeleri emrine rağmen oradan ayrılmışlardı.

Burada *"Şeytan onları yoldan çıkarmak istemişti."* diye mesele-nin şeytana izafe edilmesi bir lütuf ve bir gerçeği vurgulamak içindir. Ayrıca konuyu, *"onların işledikleri"* ile irtibatlandırması da bir öğüt ve yola getirmedir, tediptir.

Uhud Savaşında Hz. Muhammed (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)'in ashabından sadece on üç kişisi hariç diğerleri savaş alanından ayrılıp uzaklaşmış-

lardı. Bu zatlar da; Hz. Ebu Bekir, Hz. Ali, Hz. Talha, Abdurrahman b. Avf, Sa'd b. Ebu Vakkas idiler. Diğerleri de Ensardan idiler.

« وَلَقَدْ عَفَا اللّٰهُ عَنْهُمْ » *"Yine de Allah onları bağışlamıştı."* Onların hatalarını geçti, görmezden geldi. « اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ حَلِيمٌ » *"Şüphesiz Allah* –günahları– *çok bağışlayandır, çok şefkatlidir."*

١٥٦– ﴿ يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ كَفَرُوا وَقَالُوا لِاِخْوَانِهِمْ اِذَا ضَرَبُوا فِى الْاَرْضِ اَوْ كَانُوا غُزًّى لَوْ كَانُوا عِنْدَنَا مَا مَاتُوا وَمَا قُتِلُوا لِيَجْعَلَ اللّٰهُ ذٰلِكَ حَسْرَةً فِى قُلُوبِهِمْ وَاللّٰهُ يُحْيِى وَيُمِيتُ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴾

156 – Ey iman edenler! Sizler, (herhangi bir maksatla) **yolculuğa çıktıkları veya savaşa katıldıkları zaman** (ölen) **kardeşleri için; "Eğer bizim yanımızda kalsalardı ölmezler ve öldürülmezlerdi." diyen inkârcı münafıklar gibi olmayın. Allah** (bunu) **kendi kalplerinde** (onlara karşı) **bir hasret** (ve üzüntü) **yaratmak için** (söyletti). **Zira canı veren de alan da Allah'tır. Allah bütün yapıp ettiklerinizi çok iyi görendir.**

« يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ كَفَرُوا وَقَالُوا »
« لِاِخْوَانِهِمْ اِذَا ضَرَبُوا فِى الْاَرْضِ اَوْ كَانُوا غُزًّى لَوْ كَانُوا عِنْدَنَا مَا مَاتُوا وَمَا قُتِلُوا »

"Ey iman edenler! Sizler, herhangi bir maksatla –ticaret veya başka şeyler için– *yolculukta veya gazâda iken hayatlarını kaybeden* –soy veya nifakta– *kardeşleri için; «Eğer bizim yanımızda kalsalardı, ölmezler ve öldürülmezlerdi.» diyen inkârcı münafıklar* –Abdullah b. Übey b. Selul ve arkadaşları– *gibi olmayın."*

Ayette geçen, « غُزًّى » kelimesi, « غَازٍ » kelimesini çoğuludur. Tıpkı « عَافٍ » ve « عُفًّا » kelimeleri gibi. Gidenlerin bir kısmı ölmüş ve bir kısmı da öldürülmüştü. Bunun için de böyle konuşmakta idiler.

« لِيَجْعَلَ اللّٰهُ ذٰلِكَ حَسْرَةً فِي قُلُوبِهِمْ » *"Allah, bu düşünceyi, onların kaza ve kadere iman etmemeleri ve kaybettikleri yakınları sebebiyle onulmaz bir yara olsun için gönüllerine yerleştirdi."* « لِيَجْعَلَ » kavlindeki « لِ » harfi, « لَا تَكُونُوا » kavline müteallıktir. Yani; mana şöyledir:

"Bu ifadeleri kullanan şu adamlar gibi olmayın, onların inandıkları gibi inanmayın. Özellikle Allah, bunun o toplumun gönüllerinde bir üzüntü var etmesini istedi ve sizin gönüllerinizi de bundan kurtardı."

Veya bu « لِ » harfi, « قَالُوا » kavline taalluk etmektedir. Bu durumda ise mana şöyle olur: *"Onlar bu ifadeleri söylediler ve böyle inandılar ki; bu, onların kalplerinde bir yara* (hasret) *oluştursun."*

Hasret, sevdiğini ya da sevgiliyi elden kaçırmaya karşı duyulan pişmanlık, nedamet demektir.

« وَاللّٰهُ يُحْيِي وَيُمِيتُ » *"Canı veren de alan da Allah'tır."* İşte ayetin bu kısmı, münafıkların, "Savaş eceli keser, ecel gelmeden ölüme neden olur." inanç ve düşüncelerini, görüşlerini reddetmektedir. Çünkü her şey Allah'ın elindedir. Kimi zaman yolculuğa çıkanı da, gazâya gideni de yaşatır, öldürmez. Fakat, Allah bazen de mukim olanı, oturanı, yerinden ayrılmayanı öldürür. Çünkü bunlar yalnızca Allah'ın elindedir. « وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ » *"Allah bütün yapıp ettiklerinizi çok iyi görendir."* Sizi amellerinize göre ya cezalandırır veya ödüllendirir.

Kıraat imamlarından İbn Kesir, Hamza ve Ali, « تَعْمَلُونَ » kelimesini, « يَعْمَلُونَ » olarak kıraat etmişlerdir. Yani; *"inkârcıların, küfredenlerin yaptıklarını çok iyi görendir."*

١٥٧— ﴿ وَلَئِنْ قُتِلْتُمْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ اَوْ مُتُّمْ لَمَغْفِرَةٌ مِنَ اللّٰهِ وَرَحْمَةٌ خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعُونَ ﴾

157 – (Ey Mü'minler!) **Eğer Allah yolunda öldürülür veya bir ölürseniz iyi bilin ki; Allah'ın mağfiret ve rahmeti, onların toplayıp biriktirdiklerinden daha hayırlıdır.**

« وَلَئِنْ قُتِلْتُمْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ اَوْ مُتُّمْ » "(Ey mü'minler!) *Eğer Allah yolunda öldürülür veya ölürseniz.*"

Kıraat imamlarından Asım dışında Nafi, Hamza Kisai ve Halef « مُتُّمْ » kelimesini « م » harfinin kesriyle, « مِتُّمْ » olarak okumuşlardır. Bu sure dışında Hafs da onlara tabi olmuştur. Sanki Hafs bu surede, « قُتِلْتُمْ » kavliyle, « مُتُّمْ » kavli arasında okuma bakımından bir uyum olsun istemiş gibidir. Bu imamların dışındakiler ise Kur'an'ın bütününde bunu, « مُتُّمْ » olarak zamme ile okumuşlardır. Zamme ile okuyuş, « مَاتَ يَمُوتُ »'dan alınmadır. Kesre ile okuma ise, « مَاتَ - يَمَاتُ »'dan alınmadır. Tıpkı, « خَافَ - يَخَافُ » gibi. Nitekim; nasıl ki, « خِفْتَ » diyorsan aynen bunun gibi, « مِتَّ » dersin.

« لَمَغْفِرَةٌ مِنَ اللّٰهِ وَرَحْمَةٌ خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعُونَ » "*Allah'tan sizin için olacak olan bir mağfiret ve rahmet, onların toplayıp biriktirdikleri bütün dünyalıklarından daha hayırlıdır.*" Ayetteki, « مَا » edatı « اَلَّذِى » manasınadır. Aid mahzuftur. Ayette görüldüğü gibi, kıraat imamlarından Hafs, « يَجْمَعُونَ » kelimesini aynen olduğu gibi okumuştur. Ancak bunun dışında kalan Nafi, İbn Kesir, Ebu Amr, İbn Amir, Asım, Hamza ve Kisaî, « ت » harfiyle, « تَجْمَعُونَ » olarak okumuşlardır.

١٥٨— ﴿ وَلَئِنْ مُتُّمْ اَوْ قُتِلْتُمْ لَاِلَى اللّٰهِ تُحْشَرُونَ ﴾

158 – Şüphesiz ki, ölseniz de öldürülseniz de, muhakkak ki, hesap için ahirette yalnızca Allah'ın huzurunda toplanacaksınız.

Rahmeti geniş ve bol olan, sevap ve mükâfat veren, verdiği sevabı oldukça büyük olan Rahim Allah'ın huzurunda toplanacaksınız.

Burada yüce Allah'ın adının öncelikli olarak yer alması ve O'na bağlı olan harfe lam harfinin gelmiş bulunması, delile ve burhana gerek duymayan önemli bir durumdur. « لَمَغْفِرَةٌ » Kasemin (yeminin) cevabıdır. Bu da şartın cevabı yerine geçen bir şeydir. Nitekim, « لَاِلَى اللّٰهِ تُحْشَرُونَ » kavli de böyledir.

Münafıklar, yandaşlarından yolculuğa çıkanlar ya da savaşa gidenler için: *"Eğer Medine'de oturup kalmış olsalardı, ölmeyeceklerdi."* diyorlardı. İşte bu ayet, öncelikle kâfirlerin bu iddialarını reddediyor. Müslümanları da böyle düşüncelere sahip olmaktan menediyor. Çünkü; böyle bir inanış, sonuçta cihada katılmamak gibi bir rahatsızlığa sebep olabilir. Sonra Allah onlara şöyle buyuruyor:

"Eğer ölümle ya da Allah yolunda öldürülmekle korktuğunuz hayatın son bulması gerçekleşecekse, unutmayın ki; Allah yolunda ölmek suretiyle elde edeceğiniz mağfiret ve rahmet, sizin dünyada iken elde edip topladıklarınızdan hayırlıdır. Çünkü; dünya ahiret için azık hazırlama yeridir. Kul eğer amaca ulaşırsa, artık bundan böyle herhangi bir azığa da gerek duymayacaktır."

❁ ❁ ❁

159. — 168. ÂYETLER

فَبِمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللّٰهِ لِنْتَ لَهُمْ ۚ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ
لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ ۖ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِى
الْاَمْرِ ۚ فَاِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ ۜ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ
﴿١٥٩﴾ اِنْ يَنْصُرْكُمُ اللّٰهُ فَلَا غَالِبَ لَكُمْ ۚ وَاِنْ يَخْذُلْكُمْ فَمَنْ ذَا
الَّذِى يَنْصُرُكُمْ مِنْ بَعْدِهِ ۜ وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١٦٠﴾
وَمَا كَانَ لِنَبِىٍّ اَنْ يَغُلَّ ۜ وَمَنْ يَغْلُلْ يَاْتِ بِمَا غَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ۚ
ثُمَّ تُوَفّٰى كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١٦١﴾ اَفَمَنِ اتَّبَعَ
رِضْوَانَ اللّٰهِ كَمَنْ بَاۤءَ بِسَخَطٍ مِنَ اللّٰهِ وَمَاْوٰيهُ جَهَنَّمُ ۜ وَبِئْسَ
الْمَصِيرُ ﴿١٦٢﴾ هُمْ دَرَجَاتٌ عِنْدَ اللّٰهِ ۜ وَاللّٰهُ بَصِيرٌ بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿١٦٣﴾
لَقَدْ مَنَّ اللّٰهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ اِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْ اَنْفُسِهِمْ
يَتْلُو عَلَيْهِمْ اٰيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ ۚ وَاِنْ
كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِى ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿١٦٤﴾ اَوَلَمَّا اَصَابَتْكُمْ مُصِيبَةٌ
قَدْ اَصَبْتُمْ مِثْلَيْهَا ۙ قُلْتُمْ اَنّٰى هٰذَا ۜ قُلْ هُوَ مِنْ عِنْدِ اَنْفُسِكُمْ ۜ
اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٦٥﴾ وَمَٓا اَصَابَكُمْ يَوْمَ الْتَقَى

الْجَمْعَانِ فَبِاِذْنِ اللّٰهِ وَلِيَعْلَمَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٦٦﴾ وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ
نَافَقُوا وَقِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا قَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ اَوِ ادْفَعُوا
قَالُوا لَوْ نَعْلَمُ قِتَالاً لَاتَّبَعْنَاكُمْ هُمْ لِلْكُفْرِ يَوْمَئِذٍ اَقْرَبُ
مِنْهُمْ لِلْاِيمَانِ يَقُولُونَ بِاَفْوَاهِهِمْ مَا لَيْسَ فِي قُلُوبِهِمْ وَاللّٰهُ
اَعْلَمُ بِمَا يَكْتُمُونَ ﴿١٦٧﴾ اَلَّذِينَ قَالُوا لِاِخْوَانِهِمْ وَقَعَدُوا لَوْ
اَطَاعُونَا مَا قُتِلُوا قُلْ فَادْرَؤُا عَنْ اَنْفُسِكُمُ الْمَوْتَ اِنْ كُنْتُمْ
صَادِقِينَ ﴿١٦٨﴾

Meâli

159. *(Ey Muhammed!)* Allah'ın bir rahmeti sebebiyle sen onlara yumuşak davrandın. Şayet sen kavmine kaba ve katı yürekli olsaydın, mutlaka onlar çevrenden dağılıp giderlerdi. O hâlde onları bağışla ve onlar için Allah'tan mağfiret dile. İşlerinde onlarla istişarede bulun. Kesin olarak bir işe karar verdiğinde de Allah'a *(dayanıp)* güven. Çünkü Allah *(kendisine dayanıp)* güvenenleri sever.

160. Eğer Allah size yardım ederse artık size üstün gelecek *(hiçbir kimse ve kuvvet)* yoktur. *(Ve eğer)* bir de sizi yardımsız bırakırsa, Ondan sonra size yardım edecek olan kimdir? İşte bunun içindir ki, mü'minler yalnızca Allah'a dayanıp güvensinler.

161. Hiçbir peygamberin, gizlice ganimet malından alıp ihanet etmesi söz konusu olamaz. Her kim bu hıyanetliği yaparsa kıyamet günü hıyanetliği ile *(aşırdığı şeyin günahını boynunda taşıyarak)* gelir. Sonra herkese kazandığı tastamam olarak verilir ve onlar hiçbir haksızlığa uğratılmazlar.

162. Hiç Allah'ın rızasına uyanla Allah'ın hışmına *(gazâbına)* uğrayan bir olur mu? Allah'ın hışmına *(gazâbına)* uğrayanın yeri cehennemdir. Ve orası ne kötü bir varış yeridir.

163. Onlar *(insanlar)* Allah katında derece derecedirler. Allah onların yaptıklarını çok iyi görmektedir.

164. And olsun ki; Allah mü'minlere, içlerinden bir peygamber göndermekle büyük bit lütufta bulunmuştur. Bu peygamber, onlara Allah'ın ayetlerini okur, *(onları maddi ve manevi her tür kirden)* arındırır, onlara Kitap ve hikmeti *(sünneti)* öğretir. Oysa onlar bundan önce apaçık bir sapıklık içinde bulunuyorlardı.

165. *(Uhud'da)* başınıza gelen bir felâket sebebiyle, "*(Biz doğru yolda iken, başımıza bu)* nereden geldi?" mi diyorsunuz? Oysa siz bu felâketin iki katını düşmanlarınıza tattırmıştınız. *(Ey Peygamber! Onlara)* de ki: "Bu felâket, sizin kendinizin kusurudur." Şüphesiz Allah Kadir'dir.

166. İki ordunun karşı karşıya geldiği gün başınıza gelenler, Allah'ın izniyle olup mü'minleri ortaya çıkarmak içindi.

167. Bir de münafık olan kimseleri *(meydana çıkarmak içindi)*. Onlara *(münafıklara)*: "Gelin Allah yolunda savaşın veya savunmada bulunun." denildiğinde; onlar, "Savaş olacağını bilseydik, mutlaka size uyardık." dediler. O gün onlar, imandan daha çok küfre yakındılar. Onlar, kalplerinde olmayanı ağızlarıyla söylüyorlardı. Oysa Allah, gizlediklerini çok iyi bilendir.

168. *(O münafıklar,)* kardeşleri için: "Eğer bizi dinleselerdi, *(savaşa gidip)* öldürülmezlerdi." diyen kimselerdir. *(Ey Muhammed! Onlara)* de ki: "Eğer doğru söyleyen kimseler iseniz, kendinizden ölümü uzaklaştırın bakalım!."

Tefsiri

١٥٩— ﴿ فَبِمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللّٰهِ لِنْتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْاَمْرِ فَاِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ ﴾

159 – (Ey Muhammed!) **Allah'ın bir rahmeti sebebiyle sen onlara yumuşak davrandın. Şayet sen kavmine kaba ve katı yürekli olsaydın, mutlaka onlar çevrenden dağılıp giderlerdi. O hâlde onları bağışla ve onlar için Allah'tan mağfiret dile. İşlerinde onlarla istişa-**

rede bulun. Kesin olarak bir işe karar verdiğinde de Allah'a (dayanıp) **güven. Çünkü Allah kendisine** (dayanıp) **güvenenleri sever.**

« فَبِمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللّٰهِ لِنْتَ لَهُمْ » "(Ey Muhammed!) *Allah'ın senin kalbinde var ettiği bir rahmet sebebiyle sen kavmine yumuşak davrandın."* Burada ki « مَا » edatı mezide olup tekit manasındadır. Bir de, Rasûlullah'ın kavmine yumuşak davranmasının nedeninin Allah'tan olan bir rahmet sayesinde olduğuna delâlet etmek içindir.

Rahmet: Kişinin sükunetini ve soğukkanlılığına koruması, yumuşak davranmayı başarması, karşısındakine lütufkâr olmasıdır. İşte Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* de sahabesine ve askerlerine böyle davranmış, onları kendisine bağlamıştır.

« وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ » *"Şayet sen kavmine kaba ve katı yürekli bir kimse olarak davransaydın, mutlaka onlar çevrenden dağılıp giderlerdi."* Hepsi senden uzaklaşıp giderlerdi, yanında onlardan bir tek kimseyi bile bulamazdın. « فَاعْفُ عَنْهُمْ » *"O hâlde onları bağışla"* Onların Uhud gününde sana karşı olan davranışlarını bağışla, görmezden gel. « وَاسْتَغْفِرْ » *"ve onları affetmesi için Allah'tan mağfiret dile."* Allah'a karşı yapmaları gereken görevlerindeki kusurlarını bağışlaması için ve onlara karşı şefkatli olduğunu göstermek için Allah'tan bağışlanmalarını iste. « وَشَاوِرْهُمْ فِي الْاَمْرِ » *"İşlerinde onlarla istişarede bulun."* Yani; hakkında sana vahiy gelmemiş olan şeylerde, örneğin savaş ve benzeri konularda, onlara danış, görüşlerini al ki, gönülleri hoş kalsın, içlerinde bir ferahlık oluşsun, değerleri yücelmiş olsun. Böylece ümmetin de seni bu gibi konularda örnek edinsinler. Nitekim, bir hadiste şöyle buyurulmuştur:

"Herhangi bir toplum yoktur ki istişare etmemiş olsunlar, onlar mutlaka işlerinin en doğru olanına sevkedilirler." [120]

---

[120] İbn Hacer diyor ki, mahfuz olanı bunun Hasan Basri'den rivayet olunduğudur. Taberi ise bunu tefsirinde Hasan Basri üzerinde mevkuf olarak göstermektedir. Bk. Taberi, Tefsir; 4/152 (çev.).

Ebu Hureyre'den rivayete göre demiş ki: *"Rasûlullah (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)'ın ashabından daha çok istişarede bulunan başka hiçbir kimse görmedim."* [121]

"Filan kimseyle istişare yaptım." demek, herhangi bir konuda her ikimiz de görüşlerimizi ortaya koyduk, demektir. Nitekim, « شُرْتُ الْعَسَلَ » demek balı kaynağından, peteğinden çıkarıp aldım, manasınadır.

Bu ayet, aynı zamanda içtihadın caiz olduğuna delâlet ettiği gibi, kıyasın da hüccet/delil olduğunu da açıklamış olmaktadır.

« فَاِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ » *"Kesin olarak bir işe karar verdiğinde de Allah'a dayanıp güven."* İstişare yaptıktan sonra ise, eğer bir konuda kesin karara varırsan, vardığın kararı uygulamak için kararını en doğru olan yönde kullan. Yoksa meşverete göre değil, kendi kesin kanaat ve kararın ne ise onu uygula. « اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ » *"Çünkü Allah, kendisine dayanıp güvenenleri sever."*

Tevekkül, Allah'a dayanıp güvenmektir, işi, gerekeni yaptıktan sonra Allah'a havale etmektir.

Zinnun Mısrî (v.245/859) şöyle der: *"Tevekkül; esbabı aradan çekmek ve sebepleri kesmektir."*

١٦٠- ﴿ اِنْ يَنْصُرْكُمُ اللّٰهُ فَلَا غَالِبَ لَكُمْ وَاِنْ يَخْذُلْكُمْ فَمَنْ ذَا الَّذِى يَنْصُرُكُمْ مِنْ بَعْدِهِ وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴾

160 - Eğer Allah size yardım ederse artık size üstün gelecek (hiçbir kimse ve kuvvet) **yoktur.** (Ve eğer) **bir de sizi yardımsız bırakırsa, Ondan sonra size yardım edecek olan kimdir? İşte bunun içindir ki, mü'minler yalnızca Allah'a dayanıp güvensinler.**

« اِنْ يَنْصُرْكُمُ اللّٰهُ فَلَا غَالِبَ لَكُمْ » *"Eğer Allah* –tıpkı Bedir'de olduğu gibi– *size yardım ederse, artık size üstün gelecek hiçbir kimse ve kuvvet yok-*

[121] İbn Hacer diyor ki; bu, üzerinde tahrifat/değişiklik yapılan bir ifadedir. Çünkü bunun doğru şekli şöyledir: *"Rasulûllah (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)'tan daha çok ashabıyla istişarede bulunan bir başka kimseyi göremedim."* Bk. Tirmizi, cihad ile ilgili bir hadisle birlikte zikretmiştir. Hn. 1714.

tur." Çünkü Allah yardımı, kuvvet ve zaferi, üstünlüğü kendisinde görmeyene, kendi gücüne güvenmeyene verir, onlara destek çıkar. Rabbine ve O'nun kudretine yapışıp O'na sığınana imdat eder.

« وَاِنْ يَخْذُلْكُمْ فَمَنْ ذَا الَّذى يَنْصُرُكُمْ مِنْ بَعْدِه » *"Ve eğer sizi* –Uhud Savaşında yardımsız bıraktığı gibi– *yardımsız bırakırsa ondan* –yenilgiden– *sonra size yardım edecek olan kimdir?"* Çünkü Allah onlara yardımı bırakmıştı. Bu, tıpkı, *"Artık filân kimseden sonra sana kim iyilikte bulunur ki?"* ifadesine benzer bir ifadedir. Yani; sen haddini bilmezsen, sana hep yardım eden filân kimseyi de yanında bulamazsın, demektir. Bu, her işin Allah'ın elinde olduğu hakkında bir uyarıdır, tembihtir ve Allah'a tevekkül etmenin gerektiğinin de bir ikazıdır.

« وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ » *"İşte bunun içindir ki; mü'minler, yalnızca Allah'a dayanıp güvensinler."* İnananlar güven konusunda Allah'tan başkasına yaslanıp durmasınlar, işlerini hep O'na havale etsinler. Çünkü kendileri de bilirler ki; Allah'tan başka onlara bir yardım eden olmayacaktır. Kaldı ki; zaten imanları da bunu gerektirir.

١٦١– ﴿ وَمَا كَانَ لِنَبِيٍّ اَنْ يَغُلَّ ۜ وَمَنْ يَغْلُلْ يَاْتِ بِمَا غَلَّ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ۚ ثُمَّ تُوَفّٰى كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴾

161 – Hiçbir peygamberin, gizlice ganimet malından alıp ihanet etmesi söz konusu olamaz. Her kim bu hıyanetliği yaparsa kıyamet günü hıyanetliği ile (aşırdığı şeyin günahını boynunda taşıyarak) **gelir. Sonra herkese kazandığı tastamam olarak verilir ve onlar hiçbir haksızlığa uğratılmazlar.**

« وَمَا كَانَ لِنَبِيٍّ اَنْ يَغُلَّ » *"Hiçbir peygamberin, gizlice ganimet malından alıp ihanet etmesi söz konusu olamaz."*

Kıraat imamlarından İbn Kesir, Ebu Amr ve Asım, « يَغُلَّ » kelimesini ayette görüldüğü gibi okumuşlardır. Bu da ihanet etmek manasına gelir. Bu kıraat imamlarının dışında kalanlar ise, « يـ » harfinin dammı ve « غـ » harfinin de fethasıyla, « يُغَلَّ » olarak okumuşlardır. « غَلَّ – غُلُولاً »

ve « اغلالا – اغل » kelimeleri ganimete ihanet etmek, bir şeyi gizlice almak, aldatan olarak bulmak ve görmek demektir. Yani; Peygambere böyle bir şeyi yapması doğru değildir. Yani; peygamberlik görevinin kendisi bizzat böyle bir şeye engeldir. Nitekim, bu kelimeyi meçhul okuyanlar da neticede aynı sonucuna varırlar. Çünkü manası şöyledir:

"Peygamberde böyle bir davranışın varlığı doğru değildir, söz konusu bile olamaz."

Anlatıldığına göre Bedir savaşı gününde, müşriklerin yenilmesi üzerine müşriklerden alınan ganimet malları arasında bir kadife parçası kaybolur. Bunun üzerine münafıklardan biri;

"Belki de o parçayı Rasûlullah almıştır." diye iftiraya kalkışınca, bunun üzerine bu ayet nazil olmuştur.[122]

« وَمَنْ يَغْلُلْ يَأْتِ بِمَا غَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ » *"Her kim ganimete ihanet ederse kıyamet günü aşırdığı şeyin günahını boynunda taşıyarak gelir."* Yani; çalıp aşırdığı şeyin aynısını, sırtında taşımak suretiyle mahşer yerine gelir. Nitekim, hadiste de böyle belirtilmiştir.[123]

Ya da çaldığı şeyin günahını ve vebalini yüklenerek mahşer yerine gelir. « ثُمَّ تُوَفَّى كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ » *"Sonra herkese kazandığı tastamam olarak verilir."* Yani; ne kazanmışsa ameline göre ya ödül olarak veya ceza olarak kendisine verilir.

Dikkat edilirse bu ayette geçen, « تُوَفَّى » kelimesi, « ت » harfiyle geldi, « ثُمَّ يُوَفَّى مَا كَسَبَ » olarak « يـ » harfiyle gelmedi. Çünkü öyle gelseydi, « يَغْلُلْ » kavliyle bir mana birliği olabilirdi. Böyle getirmedi ki, mana genel olmuş olsun. Çünkü buradaki gibi, « تُوَفَّى » olarak getirilmesi, genel olsun diyedir. Böylece amel bakımından aldatan ve aldatmayan herkes manaca burada yer alsın istenmiştir. Dolayısıyla mana bakımından onunla irtibatlandırılmış oldu. Zira, bu ifade daha uygun ve daha beliğ bir ifadedir. Çünkü aldatma, ihanet bilinince, dolayısıyla ister iyilik işlesin, ister kötülük işlemiş olsun herkes kazancının karşılığını eksiksiz

[122] Bak. Tirmizi; 3009.
[123] Bak. Ahmed bin. Hanbel; Müsned: 2/426. Buhari; 3073. Müslim; 1831.

olarak alacaktır. Bu arada bunlar arasında böyle ihanet içinde olanlar da mutlak manada ve kesin olarak onların kaçıp kurtulmaları da mümkün olmayacaktır. « وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ » *"Ve onlar hiçbir haksızlığa uğratılmazlar."* Yani, herkes kazandığı kadarıyla cezalandırılacaktır.

١٦٢— ﴿ اَفَمَنِ اتَّبَعَ رِضْوَانَ اللّٰهِ كَمَنْ بَٓاءَ بِسَخَطٍ مِنَ اللّٰهِ وَمَاْوٰيهُ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴾

162 – Hiç Allah'ın rızasına uyanla –Muhacirin ve Ensarla– **Allah'ın hışmına** (gazâbına) **uğrayan** –münafık ve kâfirler– **bir olur mu? Allah'ın hışmına** (gazâbına) **uğrayanın yeri cehennemdir. Ve orası ne kötü bir varış yeridir** –dönüş yeridir–.

١٦٣— ﴿ هُمْ دَرَجَاتٌ عِنْدَ اللّٰهِ وَاللّٰهُ بَصِيرٌ بِمَا يَعْمَلُونَ ﴾

163 – Onlar (insanlar) **Allah katında derece derecedirler. Allah onların yaptıklarını çok iyi görmektedir.**

« هُمْ دَرَجَاتٌ عِنْدَ اللّٰهِ » *"İnsanlar işledikleri amel bakımından ahirette Allah katında derece derecedirler."* Yani; insanların kendileri amel bakımından nasıl farklılık gösteriyorlarsa dereceleri bakımından da derece derecedirler. Ya da dereceler sahibidirler. Mana şöyle olmaktadır: *"Bu insanlardan ödüllendirilmiş olanlarla cezalandırılmış olanların dereceleri farklı farklıdır. Ya da bunların sevap ve ceza bakımından dereceleri birbirlerinden ayrıdır."*

« وَاللّٰهُ بَصِيرٌ بِمَا يَعْمَلُونَ » *"Allah onların yaptıklarını çok iyi görmektedir."* Allah onların işledikleri amellerini bilip gördüğü gibi alacakları derecelerini de bilip görmektedir. Dolayısıyla onları işte bu durumlarına ve hesaplarına göre cezalandıracaktır.

١٦٤— ﴿ لَقَدْ مَنَّ اللّٰهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ اِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْ اَنْفُسِهِمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ اٰيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَاِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴾

164 – And olsun ki; Allah mü'minlere, içlerinden bir peygamber göndermekle büyük bit lütufta bulunmuştur. Bu peygamber, onlara Allah'ın ayetlerini okur, onları (maddi ve manevi her tür kirden) **arındırır, onlara Kitap ve hikmeti** (sünneti) **öğretir. Oysa onlar bundan önce apaçık bir sapıklık içinde bulunuyorlardı.**

«لَقَدْ مَنَّ اللّٰهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ اِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولاً مِنْ اَنْفُسِهِمْ» *"And olsun ki Allah mü'minlere, içlerinden bir peygamber göndermekle büyük bir lütufta bulunmuştur."* Kavminden Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* ile beraber olup iman edenlere büyük ikramda bulunmuştur. Özellikle bunlardan mü'min olanlardan söz etmesinin nedeni, Peygamberin gönderilmesinden yararlananların bunlar olması sebebiyledir.

"İçlerinden bir peygamber" demekle onların arasından onlar gibi Arap olan biri demektir veya Hz. İsmail *(Aleyhi's-Selâm)*'in soyundan olması sebebiyledir. Çünkü kendileri de o soydan gelmişlerdir. Buradaki minnet ve lütuf ise, peygamberin onların arasından ve içlerinden biri olmasındandır. Çünkü dilleri birdir. Dolayısıyla konuşup anlaşabilmeleri ve ondan alıp öğrenmek istedikleri şeyler konusunda gayet kolaylık çekeceklerdir. Kaldı ki; o peygamberin nasıl bir kimse olduğunu, doğruluk ve güvenilirlik yönünü de her bakımdan çok iyi bilmektedirler. İşte işin bu yönü, ona daha kolay inanmalarını sağlayacaktır ve daha yakinen onu doğrulayacaklardır. Kaldı ki; peygamberin kendilerinden bir olması da, onlara bir yer ve şeref kazandıracaktır.

Ayrıca; Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'ın kıraatinde, « مِنْ اَنْفَسِهِمْ » diye okuması da, onların en şereflisi ve saygını, manası vardır.

« يَتْلُوا عَلَيْهِمْ اٰيَاتِهِ » *"Bu peygamber onlara Allah'ın ayetlerini okur,"* Kur'an'ı okur. Oysa daha önce cahiliye döneminde yaşayan bir toplum idiler. Kulakları vahiy duyup dinlememişti.

« وَيُزَكِّيهِمْ » *"onları maddi ve manevi her tür kirden arındırır,"* Onları iman etmeleri sebebiyle küfür bataklığından, azıp sapmaktan temizler veya onlardan farz olan zekâtı alır.

« وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَاِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ » *"onlara Kitap ve hikmeti* (sünneti) *öğretir. Oysa onlar bundan* –Rasûlullah *(Sallal-*

lâhu Aleyhi ve Sellem) peygamber olarak gönderilmezden– *önce* –hakkında hiçbir şüphe olmayan– *apaçık bir sapıklık* –körlük ve cehalet– *içinde bulunuyorlardı."*

« اِنْ » edatı ise, « اِنَّ » edatının hafifletilmiş şeklidir. « لَفِي » kavlindeki « لَ » harfi de, bununla nefi arasını belirlemek ve ayırdetmek içindir. Takdiri ise şöyledir: *"Oysa asıl durum ve mesele onlar bundan önce apaçık bir sapıklık içinde bulunuyorlardı."*

١٦٥ — ﴿ اَوَلَمَّا اَصَابَتْكُمْ مُصِيبَةٌ قَدْ اَصَبْتُمْ مِثْلَيْهَا قُلْتُمْ اَنّٰى هٰذَا قُلْ هُوَ مِنْ عِنْدِ اَنْفُسِكُمْ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴾

165 – (Uhud'da) **başınıza gelen bir felâket sebebiyle,** "(Biz doğru yolda iken, başımıza bu) **nereden geldi?" mi diyorsunuz? Oysa siz bu felâketin iki katını düşmanlarınıza tattırmıştınız.** (Ey Peygamber! Onlara) **de ki: "Bu felâket, sizin kendinizin kusurudur." Şüphesiz Allah Kadir'dir.**

« اَوَلَمَّا اَصَابَتْكُمْ مُصِيبَةٌ قَدْ اَصَبْتُمْ مِثْلَيْهَا قُلْتُمْ اَنّٰى هٰذَا » *"Başınıza gelen bir felâket sebebiyle, «Biz doğru yolda iken, başımıza bu nereden geldi?» mi diyorsunuz? Oysa siz bu felâketin iki katını düşmanlarınıza tattırmıştınız."* Burada söz konusu edilen, Uhud Savaşında ölen yetmiş şehittir. Oysa Bedir savaşında Müslüman taraf olarak siz de kâfirlerden yetmişini öldürmüş ve yetmiş kişilerini de esir almıştınız. « قَدْ اَصَبْتُمْ مِثْلَيْهَا » kavli « مُصِيبَةٌ » kavlinin sıfatı olarak raf' mahallinde gelmiştir.

« قُلْ هُوَ مِنْ عِنْدِ اَنْفُسِكُمْ » *"Ey Peygamber! Onlara de ki: «Bu felâket; sizin kendinizin kusurudur.»"* Çünkü Medine'den çıkıp Medine dışında savaşmayı siz kendiniz istediniz Veya terk etmemeniz gereken merkezi (mevzii) kendiniz terk ettiniz de ondan.

« لَمَّا » edatı, « قُلْتُمْ » kavliyle mansubdur. « اَصَابَتْكُمْ » kavli de, « لَمَّا » edatıyla izâfet (isim tamlaması) oluşturduğundan dolayı mahallen mecrurdur. Bunun takdiri de şöyledir: *"Başınıza felâket geldiğinde siz mi dediniz?"*

« أَنَّى هٰذَا » kavli ise kavlin makulü olması sebebiyle mansubdur. Ayetin başında yer alan hemze ise takrir yani meseleyi tespit ve bir de durumu başlarına vurup uyarmak, dikkatlerini çekmek içindir. « و » harfi de, bu cümleyi daha önce geçen ve Uhud kıssasını aktaran, « وَلَقَدْ صَدَقَكُمُ اللّٰهُ وَعْدَهُ »[124] ayeti üzerine atfolunmuştur. Veya mahzuf olan bir cümle üzerine matuftur. Sanki şöyle deniliyor gibi: *"Siz böyle mi yaptınız? Bu takdirde siz şöyle mi dediniz?"*

« اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ » *"Şüphesiz Allah Kadirdir."* Allah yardım edip zafer vermeye kadir olduğu gibi, bunu engellemeye de kadirdir.

١٦٦ — ﴿ وَمَٓا اَصَابَكُمْ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ فَبِاِذْنِ اللّٰهِ وَلِيَعْلَمَ الْمُؤْمِنِينَ ﴾

166 – İki ordunun karşı karşıya geldiği gün başınıza gelenler, Allah'ın izniyle olup mü'minleri ortaya çıkarmak içindi.

Ayetteki, « مَا » edatı, « اَلَّذِى » manasınadır ve mübtedadır. « يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ » Yani; mü'minlere ait ordu ile müşriklere ait ordunun karşı karşıya geldiği gün, demektir. Bunu haberi de, « فَبِاِذْنِ اللّٰهِ » kavlidir. Yani: Allah'ın izni ve ilmi ya da bilgisi veya kazası dahilinde olmaktadır.

١٦٧ — ﴿ وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ نَافَقُوا وَقِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا قَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ اَوِ ادْفَعُوا قَالُوا لَوْ نَعْلَمُ قِتَالاً لَا تَّبَعْنَاكُمْ هُمْ لِلْكُفْرِ يَوْمَئِذٍ اَقْرَبُ مِنْهُمْ لِلْاِيمَانِ يَقُولُونَ بِاَفْوَاهِهِمْ مَا لَيْسَ فِي قُلُوبِهِمْ وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا يَكْتُمُونَ ﴾

167 – Bir de münafık olan kimseleri (meydana çıkarmak içindi). **Onlara** (münafıklara): **"Gelin Allah yolunda savaşın veya savunmada bulunun." denildiğinde; onlar, "Savaş olacağını bilseydik, mutlaka size uyardık." dediler. O gün onlar, imandan daha çok küfre yakındılar. Onlar, kalplerinde olmayanı ağızlarıyla söylüyorlardı. Oysa Allah, gizlediklerini çok iyi bilendir.**

[124] Ali İmran, 152.

« وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ نَافَقُوا » *"Bir de münafık olan kimseleri meydana çıkarmak içindi."* Nitekim, öyle de olmuştur. Böylece inananlarla münafıkları meydana çıkarmak için. Kısaca berikilerin mü'min kimseler olduğunu diğerlerinin de ikiyüzlü münafık kimseler olduğunun ortaya çıkarılması içindir. « وَقِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا قَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللهِ اَوِ ادْفَعُوا » *"O münafıklara: «gelin, Allah yolunda* –mü'minlerin savaştığı gibi ahiret için– *savaşın veya* –ahiret için savaşmayacaksanız kendi canınızı, ailenizi ve mallarınızı korumak için– *savunmada bulunun.» denildiğinde"*

« وَقِيلَ لَهُمْ » kavli mübteda ya da giriş olan yeni bir ifadedir. Bir yoruma göre « اَوِ ادْفَعُوا » kavli, "Eğer savaşmayacaksanız bari cihat edenlerin gücünü olsun artırmak için sayınızla düşmana karşı savunmaya geçin. Çünkü; sayıca fazla olmak düşmanın psikolojik bakımdan ürküp korkmasına neden olur, bu da mü'minlerin ya da mücahitlerin güç ve kuvvet bakımından üstünlüğü" manasını taşır.

« قَالُوا لَوْ نَعْلَمُ قِتَالًا لَاتَّبَعْنَاكُمْ » *"onlar: «Savaş olacağını bilseydik, mutlaka size uyardık.» dediler."* Yani; savaş olarak adlandırılan şeyin gerçekte savaş olduğunu bilmiş olsaydık kesinlikle size uyardık. Böyle diyerek bununla, "Siz savunmakta olduğunuz şeyde ve savaş yapma konusunda hata ediyorsunuz. Görüşünüz yerinde değildir. Çünkü bunun gibisine savaş adı verilmez. Çünkü savaş demek, kişinin canını tehlikeye atması demektir." İşte münafıkların görüş ve itirazları..

« هُمْ لِلْكُفْرِ يَوْمَئِذٍ اَقْرَبُ مِنْهُمْ لِلْاِيمَانِ » *"O gün onlar, imandan daha çok küfre yakındılar."* Yani; o gün onlar sureta inanıyor gibi gözüküyorlardı. Küfürlerinden bir şey sergilemiyorlardı. Çünkü; kendilerinde küfrün belirtilerini gösteren herhangi bir durum yoktu. Ancak İslâm ordusunda çözülme başgösterince ve yenilgi, bozgun görülünce işte bu durumla birlikte kendilerinde var olduğu sanılan imandan uzaklaşmaya başladılar ve böylece küfre daha yakın bir hâle gelmiş oldular.

Ya da bunlar yardım ve güç bakımından mü'minlere yakın olmaktan daha çok küfür ehlime yakın idiler. Çünkü; bunla mü'minlerin safından ayrılıp uzaklaşmakla bir bakıma İslâm ordusunun gücünü zayıflattılar ve müşrikleri de takviye etmiş oldular.

« يَقُولُونَ بِاَفْوَاهِهِمْ مَا لَيْسَ فِي قُلُوبِهِمْ » *"Onlar kalplerinde olmayanı ağızlarıyla söylüyorlardı."* Yani; bunlar esas itibariyle kalplerinde var olmayan iman ve benzeri şeyleri varmış gibi dilleriyle söyleyip duruyorlardı.

Burada onların bu iki yüzlü durumlarını bir de *"Ağızlarıyla söylüyorlardı."* diye ayrıca belirtmesi, konuyu tekidetmek ve pekiştirmek ve bir de mecazı önlemek içindir.

« وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا يَكْتُمُونَ » *"Oysa Allah, gizlediklerini çok iyi bilendir."* Yani; iki yüzlülüklerini ve münafıklıklarını en iyi bilendir.

١٦٨— ﴿ اَلَّذِينَ قَالُوا لِاِخْوَانِهِمْ وَقَعَدُوا لَوْ اَطَاعُونَا مَا قُتِلُوا قُلْ فَادْرَؤُا عَنْ اَنْفُسِكُمُ الْمَوْتَ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴾

168 – (O münafıklar,) **kardeşleri için: "Eğer bizi dinleselerdi,** (savaşa gidip) **öldürülmezlerdi." diyen kimselerdir.** (Ey Muhammed! Onlara) **de ki: "Eğer doğru söyleyen kimseler iseniz, kendinizden ölümü uzaklaştırın bakalım!."**

« اَلَّذِينَ قَالُوا لِاِخْوَانِهِمْ وَقَعَدُوا لَوْ اَطَاعُونَا مَا قُتِلُوا » "(O münafıklar) *kardeşleri için: «Eğer bizi dinleselerdi,* (savaşa gidip) *öldürülmezlerdi» diyen kimselerdir."* Yani; münafıkların başı Abdullah b. Übey b. Selûl ve arkadaşları.

« اَلَّذِينَ قَالُوا » kavli, « هُمْ » zamirinin takdiriyle mahallen merfudur. Yani; « هُمُ الَّذِينَ قَالُوا » takdirindedir. Veya bu, « يَكْتُمُونَ » kavlindeki « وَ » harfinden bedel olarak merfudur. Ya da bu, « اَعْنِى » kelimesinin izmariyle mansubdur. Yahut da, « اَلَّذِينَ نَافَقُوا » kavlinden bedel olarak mansubtur. Veya bu, « بِاَفْوَاهِهِمْ » ya da, « قُلُوبِهِمْ » kavillerindeki zamirlerden bedel olarak mecrurdur.

« لِاِخْوَانِهِمْ » Yani Uhud Savaşında öldürülen münafık kardeşleri için, bu gibileri için. « وَقَعَدُوا » Yani; bu münafıklar söylediklerini söylediler ama, kendileri de Medine'de oturup savaşa katılmadılar.

«لَوْ اَطَاعُونَا مَا قُتِلُوا» Yani; "Eğer bizim kendilerinden istediğimizi, emirlerimizi kardeşlerimiz yerine getirmiş olsalardı ve bize itaat edip Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'a katılmasalardı, İslâm ordusundan ayrılmış olsalardı, bizim gibi Medine'de oturup kalsalardı ve bize muvafakat etselerdi, biz bugün nasıl öldürülmemiş isek onlar da bugün öldürülmüş olmayacaklardı."

«قُلْ فَادْرَؤُا عَنْ اَنْفُسِكُمُ الْمَوْتَ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ» "(Ey Muhammed! Onlara) *de ki: «Eğer doğru söyleyen kimseler iseniz, kendinizden ölümü uzaklaştırın bakalım!.»*" Yani; kaçmak ve sakınmak eğer kadere bir fayda getirecekse elinizden geleni yapın bakalım. Kısaca ölüme karşı tedbirinizi gösterin de görelim.

Ya da bunun manası şöyledir: *"Habibim onlara de ki: Eğer, siz öldürülmeyi, savaşa katılmayıp evlerinizde* (Medine'de) *oturmakla kendinizden uzaklaştırmak için bir yol bulabilmişseniz, öyleyse kendinizden ölümü uzaklaştırın, bundan böyle ölmeyin bakalım."*

Rivayete göre münafıkların bu sözleri konuşup sarfettikleri günde yetmiş münafık hiç savaşa katılmadıkları hâlde o gün öldü.

❁ ❁ ❁

169. — 175. ÂYETLER

وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ اَمْوَاتًا ؕ بَلْ اَحْيَٓاءٌ
عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ ﴿١٦٩﴾ فَرِحِينَ بِمَٓا اٰتٰيهُمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهِ
وَيَسْتَبْشِرُونَ بِالَّذِينَ لَمْ يَلْحَقُوا بِهِمْ مِنْ خَلْفِهِمْ اَلَّا خَوْفٌ
عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿١٧٠﴾ يَسْتَبْشِرُونَ بِنِعْمَةٍ مِنَ اللّٰهِ وَفَضْلٍ
وَاَنَّ اللّٰهَ لَا يُضِيعُ اَجْرَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٧١﴾ اَلَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلّٰهِ
وَالرَّسُولِ مِنْ بَعْدِ مَٓا اَصَابَهُمُ الْقَرْحُ ؕ لِلَّذِينَ اَحْسَنُوا مِنْهُمْ
وَاتَّقَوْا اَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿١٧٢﴾ اَلَّذِينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ اِنَّ النَّاسَ قَدْ
جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ اِيمَانًا ۗ وَقَالُوا حَسْبُنَا اللّٰهُ وَنِعْمَ
الْوَكِيلُ ﴿١٧٣﴾ فَانْقَلَبُوا بِنِعْمَةٍ مِنَ اللّٰهِ وَفَضْلٍ لَمْ يَمْسَسْهُمْ سُٓوءٌ
وَاتَّبَعُوا رِضْوَانَ اللّٰهِ ؕ وَاللّٰهُ ذُو فَضْلٍ عَظِيمٍ ﴿١٧٤﴾ اِنَّمَا ذٰلِكُمُ
الشَّيْطَانُ يُخَوِّفُ اَوْلِيَٓاءَهُ ۖ فَلَا تَخَافُوهُمْ وَخَافُونِ اِنْ كُنْتُمْ
مُؤْمِنِينَ ﴿١٧٥﴾

Meâli

169. Allah yolunda öldürülenleri ölü sanmayın. Aksine onlar Rab-leri katında diridirler. Orada rızıklandırılıyorlar.

170. *(İşte bu şehitler,)* Allah'ın lütuf ve kereminden kendilerine verdiği *(mükâfatlarla)* sevinç ve mutluluk içindedirler. Arkalarından he-

nüz kendilerine katılmamış *(hayatta)* olanlara da, "onlar için herhangi bir korku olmadığını ve mahzun da olmayacaklarını müjdelerler.

171. *(Yine onlar,)* Allah'tan gelecek bir nimeti ve fazlını ve Allah'ın, *(salih amel işleyen)* mü'minlerin ecirlerini zayi etmeyeceğini müjdelerler.

172. Aldıkları yaraya rağmen Allah'ın ve Rasûlü'nün çağrısına icabet eden, özellikle içlerinden iyilikte bulunan ve sakınanlar için pek büyük bir ecir vardır.

173. *(O mü'minler ki,)* birtakım kimseler kendilerine: "Doğrusu, *(düşmanlarınız olan)* insanlar size karşı bir araya geldiler; Onlardan korkun" demişlerdi de *(bu söz)*, onların Allah'a olan imanlarını artırdı ve: "Allah bize yeter. O ne güzel vekildir." dediler.

174. *(Nitekim; bu mü'minler, düşmanla karşılaşmak için çıktıktan sonra)* kendilerine hiçbir fenalık dokunmaksızın Allah'tan bir nimet ve büyük bir bollukla geri döndüler. *(Bu uğurda)* Allah'ın rızasına da uygun hareket ettiler. Allah pek büyük lütuf sahibidir.

175. Hiç şüphesiz sizi dostlarıyla korkudan *(ürkütmeye çalışan)* şeytandır. Eğer gerçekten inanıyorsanız, onlardan korkmayın, Benden korkun.

Tefsiri

١٦٩- ﴿ وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ اَمْوَاتًا بَلْ اَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ ﴾

169 – Allah yolunda öldürülenleri ölü sanmayın. Aksine onlar Rableri katında diridirler. Orada rızıklandırılıyorlar.

Bu ayet Uhud'da şehit düşenler hakkında nazil olmuştur.

« وَلَا تَحْسَبَنَّ » kavlini kıraat imamlarından İbn Amir, Hamza, Ali Kisai ve Asım burada görüldüğü gibi okumuşlardır. Bu imamların dışındakiler ise, bu kelimeyi « ـسـ » harfinin kesresiyle, « وَلَا تَحْسِبَنَّ » olarak kıraat etmişlerdir. Burada bununla hitap Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'a olduğu gibi aynı zamanda herkesedir. Kıraat imamlarından İbn Amir, « قُتِلُوا » kelimesini « قُتِّلُوا » olarak okumuştur.

Söz konusu bu şehitler Allah katında ona yakın olarak yaşayan kimselerdir. Nasıl ki, dünyada insanlar yiyip içiyorlarsa, onlar da aynen orada öyle yiyip içiyorlar.

Yeme ve içme ifadelerini Rabbimiz, onların yaşamakta olduklarını teyit etmek için getirmiştir. Allah, orada onlara verdiği rızıkla nimet içinde bulundukları durumu anlatıyor.

١٧٠– ﴿ فَرِحِينَ بِمَٓا اٰتٰيهُمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهٖ وَيَسْتَبْشِرُونَ بِالَّذٖينَ لَمْ يَلْحَقُوا بِهِمْ مِنْ خَلْفِهِمْ اَلَّا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴾

170 – (İşte bu şehitler,) **Allah'ın lütuf ve kereminden kendilerine verdiği** (mükâfatlarla) **sevinç ve mutluluk içindedirler. Arkalarından henüz kendilerine katılmamış** (hayatta) **olanlara da, "onlar için herhangi bir korku olmadığını ve mahzun da olmayacaklarını müjdelerler.**

« فَرِحِينَ بِمَٓا اٰتٰيهُمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهٖ ». "(İşte bu şehitler,) *Allah'ın lütuf ve kereminden kendilerine verdiği (mükâfatlarla) sevinç ve mutluluk içindedirler."* Bu, Allah'ın onlara şehitliği vermesi, buna muvaffak kılması ve buna bağlı olarak Allah'a yakın olmaları ve yaşıyor (diri) olmaları bakımından yüce Allah'ın ayrıca kendilerini başkalarından üstün kılarak ikram ve ihsanda bulunmak suretiyle cennet rızkını ve nimetlerini onlara derhal ikram etmesidir. Nitekim; Rasûlullah (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurmaktadır:

"Kardeşleriniz Uhud Savaşında şehit düşünce yüce Allah onların ruhlarını yeşil kuşların kursaklarına yerleştirdi. Kuşlar kendilerini cennet nehirlerinin etrafında gezdirip duruyorlar. Cennetin meyvelerinden yiyiyor ve Arş'ın altında altundan kandillerde/köşk ve saraylarda barınıyorlar." [125]

Bir diğer yoruma göre bu rızık kıyamet gününde cennette onlara verilecektir. Ancak bu, zayıf bir görüştür. Çünkü; mana âmm (genel) iken bunu ayrıca tahsis etmede (özel bir duruma indirmede) bir yarar yoktur.

---

[125] Bak. Ebu Davud; 2520.

« وَيَسْتَبْشِرُونَ بِالَّذِينَ لَمْ يَلْحَقُوا بِهِمْ مِنْ خَلْفِهِمْ اَلاَّ خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلاَ هُمْ يَحْزَنُونَ » *"Arkalarından henüz kendilerine katılmamış* (hayatta) *olanlara da; 'onlar için herhangi bir korku ve kederin bulunmadığını' müjdelerler."* Yani; henüz öldürülmeyip şehit düşmemiş olan ve hayatta kalıp da arkalarından cihadı sürdüren mücahit kardeşlerine de sevindirici haberi vermek isterler. Veya, *"henüz kendilerine katılmamış olanlar"*dan maksat henüz onların derecesine ve eriştikleri faziletli makama erişmemiş olanlar, demektir. İşte bunlara herhangi bir korkunun bulunmadığının müjdesini vermek dilerler. « اَلاَّ خَوْفٌ عَلَيْهِمْ » kavli, « اَلَّذِينَ » kavlinden bedeldir. Bunun manası şöyle olmaktadır:

"Kendileri şehit düştükten sonra geride kalan mü'minlerin durumuyla alâkalı olarak kendilerine açıkça gösterilen ve açıklanan gerçeklerden dolayı sevinmek ve müjdeyi de vermek isterler." Bu sevinç ve müjde olayı, kendilerinin kıyamet gününde yerlerinden kalktıklarında gayet emin ve güvencede olarak diriltilip kaldırılacakları hâlidir. Çünkü yüce Allah onlara bu müjdeyi bildirmiştir. İşte onlar da bu müjdeden ötürü oldukça mutlu oldukları gibi, kendilerinden sonra gelecek olan mücahit kardeşlerine de içinde bulundukları bu mutlu durumu haber vermenin sevincini yaşarlar.

Şehitlerin durumunun burada ele alınmış olması ve bu şehitlerin kendilerinden sonra gelecek olanları bundan ötürü müjdelemek istemelerinin nedeni, gerideki mücahit kardeşlerinin cihat ibadetine daha ciddi bir anlamda sarılmalarını arzulamalarındandır. Bir de, şehitler mertebesine erişmeye onları teşvik edip özendirmektir. İşte bundan dolayı şehitler orada üzüntü de duymayacaklardır.

١٧١— ﴿ يَسْتَبْشِرُونَ بِنِعْمَةٍ مِنَ اللّٰهِ وَفَضْلٍ وَاَنَّ اللّٰهَ لاَ يُضِيعُ اَجْرَ الْمُؤْمِنِينَ ﴾

171 – (Yine onlar,) **Allah'tan gelecek bir nimeti ve fazlını** –Allah'ın kendilerine verdiği nimetle ve yine kendilerine sunulan daha fazla ihsanlarla– **ve Allah'ın,** (salih amel işleyen) **mü'minlerin ecirlerini zayi etmeyeceğini müjdelerler.**

Aksine çok daha fazlasını vereceğinin mutluluğunu yaşarlar. « وَاَنَّ اللّٰهَ » kavli nimet ve fazilet üzerine atfolunmuştur.

Kıraat imamlarından Ali Kisaî, yeni bir cümle kabul ederek, « وَاَنَّ اللّٰهَ » kavlini, hemzenin esresiyle, « وَاِنَّ اللّٰهَ » olarak okumuştur. Cümleyi de muterize, yani parantez cümlesi olarak kabul etmiştir.

١٧٢- ﴿ اَلَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلّٰهِ وَالرَّسُولِ مِنْ بَعْدِ مَٓا اَصَابَهُمُ الْقَرْحُ لِلَّذِينَ اَحْسَنُوا مِنْهُمْ وَاتَّقَوْا اَجْرٌ عَظِيمٌ ﴾

172 – Aldıkları yaraya rağmen Allah'ın ve Rasûlü'nün çağrısına icabet eden, özellikle içlerinden iyilikte bulunan ve sakınanlar için pek büyük bir ecir vardır.

« اَلَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلّٰهِ وَالرَّسُولِ مِنْ بَعْدِ مَٓا اَصَابَهُمُ الْقَرْحُ » *"Aldıkları yaraya rağmen Allah'ın ve Rasûlünün çağrısına koşup gelenlere,"* « اَلَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلّٰهِ وَالرَّسُولِ » kavli mübtedadır. Bunun haberi de, « لِلَّذِينَ اَحْسَنُوا » kavlidir. Veya bu, « الْمُؤْمِنِينَ » kelimesinin sıfatıdır ya da medih olarak mansubdur. « اَلْقَرْحُ » cerh, yani yaralama manasınadır.

Anlatıldığına göre Ebu Süfyan ve arkadaşları savaş alanı olan Uhud'dan ayrılıp Ravha denilen yere geldiklerinde ayrılışlarına pişmanlık duyup tekrar dönmek ve savaşı sürdürmek isterler. Ancak onların bu niyetleri Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'a ulaşır. İşte bunun üzerine Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* onlara gözdağı ve korku vererek onları ürkütüp uzaklaştırmak ister. Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* bu maksatla hemen ashabını görevlendirir, Ebu Süfyan'ın peşinden giderek onu ve arkadaşlarını izlemelerini söyler. Uhud Savaşında bu maksatla Medine'den yetmiş sahabi yola çıkar.

Nihayet bunlar Hamrâu'l-Esed denilen yere gelirler. Buranın Medine'ye olan uzaklığı sekiz mil mesafededir. Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'ın bu ashabı arasında yaralı olanlar da bulunuyordu. Yüce Allah, Ebu Süfyan ve arkadaşlarını, yani müşrik ordusunun kalbine korku saldı, Tekrar Müslümanların karşısına çıkıp savaşmaktan korkup kaçtılar. Oysa müşrikler sözde galiptiler. Buna rağmen Müslümanlardan, Allah'ın izniyle, korkup kaçtılar. İşte bu ayet bu olay üzerine nazil olmuştur.

« لِلَّذِينَ اَحْسَنُوا مِنْهُمْ وَاتَّقَوْا اَجْرٌ عَظِيمٌ » *"Özellikle bunların içinde iyilikte bulunan ve sakınanlar için pek büyük bir ecir vardır."* Burada « مِنْ » edatı Tebyin, yani açıklama içindir. Bu, tıpkı Allah Teâlâ'nın şu ayetinde geçen « مِنْ » edatı gibidir. Rabbimiz bu ayette şöyle buyuruyor:

﴿ وَعَدَ اللّٰهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْهُمْ مَغْفِرَةً ﴾

"Allah, onların içinden iman edip salih amel işleyenler için mağfiret ve büyük mükâfat vadetmiştir." [126]

Çünkü Allah ve Rasûlünün çağrısına uyanların hepsi de özellikle iyilikte bulunup, emir ve yasaklar doğrultusunda hareket eden ve Allah'ın azabından sakınan kimselerdir. Yoksa bunlardan bir kısmı böyledir, demek değildir. Bu açıdan ahirette bunlar için büyük bir ecir ve mükâfat vardır.

١٧٣ — ﴿ اَلَّذِينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ اِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ اِيمَانًا وَقَالُوا حَسْبُنَا اللّٰهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ ﴾

173 – (O mü'minler ki,) **birtakım kimseler kendilerine: "Doğrusu,** (düşmanlarınız olan) **insanlar size karşı bir araya geldiler; onlardan korkun" demişlerdi de bu söz, onların Allah'a olan imanlarını artırdı ve: "Allah bize yeter. O ne güzel vekildir." dediler.**

« اَلَّذِينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ » "(O mü'minler ki,) *bir takım kimseler kendilerine dediler ki:"* Ayetin bu kısmı, « اَلَّذِينَ اسْتَجَابُوا » kavlinden bedeldir.

« اِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ » *"Doğrusu düşmanlarınız olanlar sizin için, büyük bir ordu hazırladılar. Aman ha onlardan korkun!."* Anlatıldığına göre Ebu Süfyan Uhud'dan ayrılacağı sırada Rasûlullah (*Sallallâhu Aleyhi ve Sellem*)'a:

"*— Ey Muhammed! Seneye Bedir'de karşılaşmak üzere*, diye seslenir. Rasûlullah (*Sallallâhu Aleyhi ve Sellem*) de:

---

[126] Fetih, 29.

— *İnşallah*, diye karşılık verir. Ertesi sene Ebu Süfyan bu maksatla Mekke halkıyla birlikte yola çıktı, ancak yüce Allah Ebu Süfyan'ın kalbine bir korku saldı. Bunun üzerine geri dönmeyi uygun buldu. Ebu Süfyan bu sırada umre ziyaretini yapmak için Mekke'ye gelmiş olan Naim b. Mesud el-Eşcai ile karşılaştı. Ona dedi ki:

— *Ey Mesud! Bedir'de buluşmak üzere Muhammed (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem) ile sözleşmiştik. Ben bundan böyle gitmemeyi, bu işten kurtulmayı düşünüyorum. Medine'ye git, onları böyle bir savaştan alıkoy, sana on deve var."*

İşte bu teklif üzerine Naim yola çıkar. Medine'ye geldiğinde onların Bedir'de savaşmak üzere tam anlamıyla hazırlanmış olduklarını görür. Bu durum karşısında Müslümanlara dedi ki:

— *Siz onlara karşı mı çıkmak istiyorsunuz? Oysa onlar size karşı, sizin karşı koyamayacağınız kadar büyük bir ordu hazırlamışlar? Allah'a yemin ederim ki; onların elinden bir tek kişiniz bile kurtulamaz."* Bunun üzerine Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* de şöyle buyurdu:

— *Allah'a yemin olsun ki, benimle birlikte bir kişi de çıkmasa ben tek başıma onlarla savaşmak üzere çıkacağım!* Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* yetmiş ashabıyla birlikte yola çıktı ve çıkışlarında hep şöyle diyorlardı:

— *Allah bize yeter. O ne güzel vekildir.*

Nihayet Bedir'e ulaştılar. Burada tam sekiz gece kaldılar. Beraberlerinde ticaret eşyası da bulunuyordu. Onu orada sattılar. Büyük kâr elde ettiler. Daha sonra elleri dolu olarak kazanç elde ederek Medine'ye bol imkânlarla ve sağ salim olarak ve herhangi bir savaş olmaksızın geri döndüler.

Ebu Süfyan da Mekke'ye geri döndü. Mekke halkı bundan böyle Ebu Süfyan'ın ordusuna, *"Karavana/Sevik ordusu"* adını verdiler. Mekke halkı;

— *Siz püre, ezme ve karavana yemek için sefere çıktınız."* diye konuşuyorlardı. [127]

---

[127] Bunu İbn Sa'd, İbn İshak, Musa b. Ukbe ve daha başkaları yoluyla rivayet etmiştir. Bak. Haşiyetu'l-Keşşaf; 1/441

Bu ayette geçen birinci, « أَنَاس » kelimesinden maksat, Naim b. Mesud el-Eşcai'dir. Ancak kelime mana itibariyle çoğul olsa da bununla belirtilmek istenen tek kişidir. Ya bundan maksat ona tabi olarak engel çıkarmaya çalışan benzer kişilerdir. İkinci, « أَنَاس » kelimesinden kasıt ise Ebu Süfyan ve arkadaşlarıdır. « فَاخْشَوْهُمْ » *"Onlardan korkun, onlardan uzak durun ha!"* demektir.

« فَزَادَهُمْ اِيمَانًا » *"İşte bu söz onların Allah'a olan imanlarını artırdı ve:"* Yani; *"Düşmanlarınız sizin için büyük bir ordu hazırladılar, aman ha onlardan uzak durun."* sözü, mü'minlerin imanlarını daha fazlasıyla artırdı. Kısaca söz konusu olan ifade veya Naim'in verdiği haber, söyledikleri şeyler, mü'minlerin gözünü açmış oldu, gerçeği daha net olarak gördüler ve,

« وَقَالُوا حَسْبُنَا اللّٰهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ » *"Allah bize yeter. O ne güzel vekildir, dediler."* Yani; Allah bize kafidir. Her şeye karşı Allah bize yeter, biz sadece O'nun gücüne güveniriz. Nitekim, yeterlilik anlamında olmak üzere, « اَحْسَبَهُ الشَّيْءُ » denir ki; bu, *"o şey ona yeter."* demektir. Bu, yeterlilik manasında, « اَلْمُحْسِبُ » demektir. Bunun da delili, « رَجُلٌ حَسْبُكَ » *"sana yetecek bir adam"* demektir. Bu ifade ile nekire (belirsizlik) nitelenmektedir. Çünkü; buradaki izâfet (tamlama) hakiki olmayan bir tamlamadır yani lâfzîdir, marifelik ifade etmez. Çünkü bu, ism-i fail manasınadır. « وَنِعْمَ الْوَكِيلُ » İşlerin kendisine vekâlet olunduğu Allah ne güzeldir.

١٧٤— ﴿ فَانْقَلَبُوا بِنِعْمَةٍ مِنَ اللّٰهِ وَفَضْلٍ لَمْ يَمْسَسْهُمْ سُوٓءٌ وَاتَّبَعُوا رِضْوَانَ اللّٰهِ وَاللّٰهُ ذُو فَضْلٍ عَظِيمٍ ﴾

174 – (Nitekim; bu mü'minler, düşmanlarla karşılaşmak için çıktıktan sonra,) **kendilerine hiçbir fenalık dokunmaksızın Allah'tan bir nimet ve büyük bir bollukla geri döndüler.** (Bu uğurda) **Allah'ın rızasına da uygun hareket ettiler. Allah pek büyük lütuf sahibidir.**

« فَانْقَلَبُوا بِنِعْمَةٍ مِنَ اللّٰهِ وَفَضْلٍ لَمْ يَمْسَسْهُمْ سُوءٌ » *"Nitekim,* (bu mü'minler,) *daha sonra, kendilerine hiçbir fenalık dokunmaksızın* –düşmanın hile ve tuzaklarından başlarına bir şey gelmeden– *Allah'tan bir nimet* –Selâmet ve düşmandan kurtulmakla– *ve büyük bir bollukla* –ticarette büyük bir kazançla, bir dirhem kazanç yerine iki dirhem kazançla– *sağ salim geri döndüler."* Buradaki, « لَمْ يَمْسَسْهُمْ سُوءٌ » kavli, « انْقَلَبُوا » kavlindeki zamirden hâldir. Aynı şekilde, « بِنِعْمَةٍ » böyledir. Bunun mana yönünden takdir ise şöyledir: *"Bedir'den dönerlerken herhangi bir kötülüğe maruz kalmaksızın aynı zamanda büyük bir kar elde ederek geri döndüler."* « وَاتَّبَعُوا رِضْوَانَ اللّٰهِ » *"Bu uğurda Allah'ın rızasına da uygun hareket ettiler."* Ayetin bu kısmı, « انْقَلَبُوا » kavli üzerine matuftur.

Düşmanın karşısına cesaretle, metanetle, hiçbir geri adım atmaksızın çıktılar. « وَاللّٰهُ ذُو فَضْلٍ عَظِيمٍ » *"Allah pek büyük lütuf ve kerem sahibidir."* Yapmış oldukları şeylerde Allah onlara muvaffakiyet ve başarı vererek büyük bir üstünlük kazandırdı.

١٧٥– ﴿ اِنَّمَا ذٰلِكُمُ الشَّيْطَانُ يُخَوِّفُ اَوْلِيَاۤءَهُۖ فَلَا تَخَافُوهُمْ وَخَافُونِ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴾

175 – Hiç şüphesiz sizi dostlarıyla korkutan (ürkütmeye çalışan) **şeytandır. Eğer gerçekten inanıyorsanız, onlardan korkmayın, Benden korkun.**

« اِنَّمَا ذٰلِكُمُ الشَّيْطَانُ يُخَوِّفُ اَوْلِيَاۤءَهُ » *"Hiç şüphesiz sizi dostlarıyla* –münafik olan adamlarıyla– *korkutup ürkütmeye çalışan şeytandır."*

Bu cümledeki, « الشَّيْطَانُ » kelimesi, « ذٰلِكُمْ » işaret isminin haberidir. Yani bu, şöyledir: *"Sizi bu işten «geri çevirmek isteyen* (ürkütmeye çalışan)*» şeytandır."* Bu ise Ebu Süfyan tarafından on deve verilerek gönderilen Naim ya da Nuaym adındaki kişidir. « يُخَوِّفُ اَوْلِيَاۤءَهُ » cümlesi müstenefe (yeni bir) cümledir. Düşmanın şeytanlıklarını açıklamaktadır. Veya, « الشَّيْطَانُ » kelimesi işaret isminin sıfatıdır. Bu durumda, « يُخَوِّفُ » kavli de haberidir.

« فَلاَ تَخَافُوهُمْ وَخَافُونِ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ » *"Eğer gerçekten inanıyorsanız onlardan* –şeytanın dostları olan kâfirlerden– *korkmayın. Benden korkun."* Çünkü iman, kula, Allah korkusunu başka tüm korkulara tercih etmesini sağlar.

Kıraat imamlarından Sehl b. Muhammed ve Yakub b. İshak, hem vasl (geçiş) ve hem vakf (duruş) hâlinde, « خَافُونِ » kelimesinde « ى » harfini göstererek, « خَافُونِى » olarak okumuşlardır. Fakat, bu iki imama sadece geçiş, yani vasl hâlinde Ebu Amr muvafakat etmiştir.

176. — 184. ÂYETLER

وَلَا يَحْزُنْكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِى الْكُفْرِ ۚ اِنَّهُمْ لَنْ يَضُرُّوا اللّٰهَ
شَيْـًٔا ۗ يُرِيدُ اللّٰهُ اَلَّا يَجْعَلَ لَهُمْ حَظًّا فِى الْاٰخِرَةِ ۚ وَلَهُمْ عَذَابٌ
عَظِيمٌ ﴿١٧٦﴾ اِنَّ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الْكُفْرَ بِالْاِيمَانِ لَنْ يَضُرُّوا اللّٰهَ
شَيْـًٔا ۚ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿١٧٧﴾ وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا اَنَّمَا
نُمْلِى لَهُمْ خَيْرٌ لِاَنْفُسِهِمْ ۗ اِنَّمَا نُمْلِى لَهُمْ لِيَزْدَادُوا اِثْمًا ۚ
وَلَهُمْ عَذَابٌ مُهِينٌ ﴿١٧٨﴾ مَا كَانَ اللّٰهُ لِيَذَرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلٰى مَا
اَنْتُمْ عَلَيْهِ حَتّٰى يَمِيزَ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ ۗ وَمَا كَانَ اللّٰهُ
لِيُطْلِعَكُمْ عَلَى الْغَيْبِ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَجْتَبِى مِنْ رُسُلِهِ مَنْ يَشَاءُ
فَاٰمِنُوا بِاللّٰهِ وَرُسُلِهِ ۚ وَاِنْ تُؤْمِنُوا وَتَتَّقُوا فَلَكُمْ اَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿١٧٩﴾
وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَبْخَلُونَ بِمَا اٰتٰيهُمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهِ هُوَ
خَيْرًا لَهُمْ ۗ بَلْ هُوَ شَرٌّ لَهُمْ ۗ سَيُطَوَّقُونَ مَا بَخِلُوا بِهِ يَوْمَ
الْقِيٰمَةِ ۗ وَلِلّٰهِ مِيرَاثُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ ۗ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ
خَبِيرٌ ۚ ﴿١٨٠﴾ لَقَدْ سَمِعَ اللّٰهُ قَوْلَ الَّذِينَ قَالُوا اِنَّ اللّٰهَ فَقِيرٌ وَنَحْنُ
اَغْنِيَاءُ ۘ سَنَكْتُبُ مَا قَالُوا وَقَتْلَهُمُ الْاَنْبِيَاءَ بِغَيْرِ حَقٍّ ۙ وَنَقُولُ
ذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ ﴿١٨١﴾ ذٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ اَيْدِيكُمْ وَاَنَّ اللّٰهَ

لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ ﴿١٨٢﴾ اَلَّذِينَ قَالُوا اِنَّ اللّٰهَ عَهِدَ اِلَيْنَا اَلَّا
نُؤْمِنَ لِرَسُولٍ حَتّٰى يَأْتِيَنَا بِقُرْبَانٍ تَأْكُلُهُ النَّارُ قُلْ قَدْ جَٓاءَكُمْ
رُسُلٌ مِنْ قَبْلِى بِالْبَيِّنَاتِ وَبِالَّذِى قُلْتُمْ فَلِمَ قَتَلْتُمُوهُمْ اِنْ
كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٨٣﴾ فَاِنْ كَذَّبُوكَ فَقَدْ كُذِّبَ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِكَ
جَٓاؤُ بِالْبَيِّنَاتِ وَالزُّبُرِ وَالْكِتَابِ الْمُنِيرِ ﴿١٨٤﴾

Meâli

176. *(Ey Muhammed!)* İnkârda yarışanlar seni üzüntüye düşürmesinler. Zira; onlar asla Allah'a zarar veremezler. Allah, ahiretten yana onlara hiçbir nasip bırakmamak ister. Onlar için çok büyük bir azap vardır.

177. Şüphesiz; imanı verip karşılığında küfrü *(inkârı)* satın alanlar, asla Allah'a zarar veremeyeceklerdir. Onlar için çok elim bir azap vardır.

178. İnkâr edenler, mühlet vermemizi kendileri için daha hayırlı olduğunu sanmasınlar. Aksine onlara zaman tanımamız sadece günahlarını artırmaları içindir. Onlar için aşağılayıcı bir azap vardır.

179. Allah, mü'minleri üzerinde bulunduğunuz şu durumda *(münafıklarla iç içe olmuş hâlde)* bırakacak değildir; sonuçta murdar olan ile temiz olanı ayırt edecektir. Ey iman edenler! Allah size gaybı bildirecek de değildir. Fakat Allah, peygamberlerinden dilediğini seçer *(ve onu gaybtan haberdar kılar).* O hâlde Allah'a ve Rasûlüne iman edin. Eğer iman eder ve sakınırsanız, *(bu takdirde)* sizin için pek büyük bir ecir vardır.

180. Allah'ın lütuf ve kereminden kendilerine verdiği şeylerde cimrilik gösterenler, bunun kendileri için hayırlı olduğunu sanmasınlar. Aksine bu, onlar için şerdir *(çok daha kötüdür).* Cimrilik ettikleri şeyler kıyamet günü boyunlarına bir halka olarak dolanacaktır. Göklerin ve yerin mirası Allah'ındır. Allah bütün yapıp ettiklerinizden haberdardır.

181. "Gerçekten Allah fakirdir, biz ise zenginiz." diyenlerin sözlerini muhakkak Allah işitmiştir. Biz onların bu söylediklerini ve haksız yere peygamberleri öldürmelerini yazacağız ve: "Tadın o yakıcı azabı!" diyeceğiz.

182. İşte bu azap, *(sizin dünyada iken)* kendi ellerinizle işlemiş olduğunuz şeyler*(in karşılığı)*dır. Yoksa Allah kullarına zulmedici değildir.

183. "Doğrusu Allah bize Tevrat'ta, gökten inen ateşin yiyeceği *(yakıp kor edeceği)* bir kurban getirmedikçe hiçbir peygambere inanmamamız hususunda söz aldı." diyenlere de ki: "Benden önce size, apaçık mucizelerle ve aynı zamanda bu söylediğiniz mucizeyle nice peygamberler geldi. Eğer iddianızda doğru kimseler idiyseniz, öyleyse ne diye onları öldürdünüz?"

184. *(Ey Rasûlüm!)* Eğer seni yalanladılarsa, senden önce de apaçık mucizeler, sahifeler ve aydınlatıcı kitaplar getiren nice peygamberler de yalanlanmıştı.

Tefsiri

١٧٦– ﴿ وَلَا يَحْزُنْكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِى الْكُفْرِ ۚ اِنَّهُمْ لَنْ يَضُرُّوا اللّٰهَ شَيْئًا ۗ يُرِيدُ اللّٰهُ اَلَّا يَجْعَلَ لَهُمْ حَظًّا فِى الْاٰخِرَةِ ۚ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴾

176 – (Ey Muhammed!) **İnkârda yarışanlar seni üzüntüye düşürmesinler. Zira; onlar asla Allah'a zarar veremezler. Allah, ahiretten yana onlara hiçbir nasip bırakmamak ister. Onlar için çok büyük bir azap vardır.**

« وَلَا يَحْزُنْكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِى الْكُفْرِ » *"İnkârda yarışanlar seni üzüntüye düşürmesinler."*

Kıraat imamlarından İmam Nafi, Enbiya Suresi hariç « يَحْزُنْكَ » kavlini Kur'an'ın tamamında « يُحْزِنْكَ » olarak okumuştur. Enbiya Suresindeki ayeti kerimede ise şöyledir:

[128] ﴿ لَا يَحْزُنُهُمُ الْفَزَعُ الْاَكْبَرُ ﴾

Yani; *"Sana zarar vermeleri korkusu, seni üzüntüye, kedere düşürmesin."* Görmez misin bak yüce Allah ne buyuruyor:

[128] Enbiya, 103.

« اِنَّهُمْ لَنْ يَضُرُّوا اللّٰهَ شَيْـًٔا » *"Çünkü; onlar asla Allah'a* –Allah'ın dostlarına– *zarar veremezler."* Yani; onlar küfürde yarışırlarken sadece kendilerine zarar verirler. Bundan dolayı doğacak vebal onların kendilerine dönecektir, başkasına değil. Nitekim, yüce Allah şu kavliyle de onların işlediklerinin vebalinin kendilerine döneceğini ve onlara ait olacağını şöyle açıklıyor:

« يُرِيدُ اللّٰهُ اَلَّا يَجْعَلَ لَهُمْ حَظًّا فِى الْاٰخِرَةِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ » *"Allah ahiretten yana onlara hiçbir nasip bırakmamak ister. Onlar için* –sevaba karşılık– *çok büyük bir azap vardır."* İşte bu ifade, bir kimsenin kendi kendine verdiği zararı daha net olarak ortaya koymaktadır.

Ayrıca bu ayet, küfür ve masiyetlerin de kişinin iradesine bağlı şeyler olduğunun delilidir. Çünkü; bu kimseler iradelerini, tercihlerini seçimlerini ahirette kendileri için bir sevap olmaması yönünde kullanmışlardır. Dolayısıyla küfür ve masiyetleri iradeleri dışında olan bir şey değildir.

١٧٧– ﴿ اِنَّ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الْكُفْرَ بِالْاِيمَانِ لَنْ يَضُرُّوا اللّٰهَ شَيْـًٔا وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴾

177 – Şüphesiz İmanı verip karşılığında küfrü (inkârı) satın alanlar, –imanı küfürle değiştirenler– **asla Allah'a** –hiçbir şekilde ve hiçbir şeyde– **zarar veremeyeceklerdir. Onlar için çok elim bir azap vardır.**

Bu ayetteki, « شَيْـًٔا » kelimesi mastar olarak mansubdur.

Bundan önce geçen ayet, savaştan geri kalmak suretiyle cihada katılmayan münafıklar hakkındadır. Veya İslâm'dan dönen mürtedlerle alâkalıdır. İkinci ayet ise bütün kâfirlerle alâkalıdır veya birincisi tüm kâfirlerle alâkalıdır, bu ayet ise ötekilerle ilgilidir.

١٧٨– ﴿ وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا اَنَّمَا نُمْلِى لَهُمْ خَيْرٌ لِاَنْفُسِهِمْ اِنَّمَا نُمْلِى لَهُمْ لِيَزْدَادُوا اِثْمًا وَلَهُمْ عَذَابٌ مُهِينٌ ﴾

178 – İnkâr edenler, mühlet vermemizi kendileri için daha hayırlı olduğunu sanmasınlar. Aksine onlara zaman tanımamız sadece günahlarını artırmaları içindir. Onlar için aşağılayıcı bir azap vardır.

« وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا اَنَّمَا نُمْلِي لَهُمْ خَيْرٌ لِاَنْفُسِهِمْ » *"İnkâr edenler, mühlet vermemizi kendileri için daha hayırlı olduğunu sanmasınlar."* Bu ayetten sonra gelen üç ayet daha, « يَحْسَبَنَّهُمْ » kavlindeki « ـبـ » harfini ötreli olarak okumakla birlikte « يـ » harfiyle « يَحْسَبَنَّ » olarak okunmaktadır. Bu kıraat, İbn Kesir ve Amr'ın kıraatidir. Ancak kıraat imamlarından Hamza bunların hepsini « يـ » harfi yerine « تـ » harfiyle, « تَحْسَبَنَّ » olarak kıraat etmiştir. Nafi, Ebu Cafer ve İbn Amir bunların tamamını « يـ » harfiyle kıraat etmişlerdir. Ancak İbn Amir, *Âl-i İmran, 188.* ayetindeki bu kelimeyi « تـ » harfiyle, « تَحْسَبَنَّهُمْ » olarak okumuştur. Diğerleri ise ilk ikisini « يـ » harfiyle, son ikisini de, « تـ » harfiyle okumuşlardır.

« اَلَّذِينَ كَفَرُوا » kavli, « يَحْسَبَنَّ » kelimesini « يـ » ile okuyanlara göre merfudur. Yani; *"kâfirler sanmasınlar ki"* demektir.

« اَنَّمَا نُمْلِي لَهُمْ خَيْرٌ لِاَنْفُسِهِمْ » kavlindeki, « اَنَّ » edatı ismi ve haberiyle beraber, « يَحْسَبَنَّ » kelimesinin iki mef'ulü yerindedirler. Bunun mana bakımından takdiri şöyledir: *"Kâfir olanlar, bizim onlara mühlet vermemizin kendileri için hayırlı olduğunu sanmasınlar."*

« اَنَّمَا »'daki « مَا » edatı, mastariyedir. Dolayısıyla yazım tekniğine uygun olarak bu « مَا »'nın ayrı olarak yazılması gerekir. Ancak bu kelime, İmam olarak kabul edilen Hz. Osman *(Radıyallahu Anh)* Mushaf'ında, « اَنَّمَا » şeklinde bitişik olarak yazılmıştır.

Bu kelimeyi « ت » harfiyle, « تَحْسَبَنَّ » olarak okuyanlar açısından da, « اَلَّذِينَ كَفَرُوا » kavli mansubdur. Buna göre manası şöyle olur: *"Kâfirlere mühlet vermemizi, onlar için hayırlı olduğunu sanma."*

« اَنَّمَا نُمْلِي لَهُمْ خَيْرٌ لِاَنْفُسِهِمْ » kavli, kâfirlerden bedeldir. Yani; *"Bizim kâfirlere mühlet vermemizi onlar için hayırlı olduğunu sanma."* « اَنَّ » edatı isim ve haberiyle beraber iki mef'ul yerine geçmektedirler. « اِمْلَاءُ » – *"İmlâ"* demek, onlara mühlet verilmesi, süre ve zaman tanınması demektir, ömürlerinin uzun kılınmasıdır.

« اِنَّمَا نُمْلِى لَهُمْ لِيَزْدَادُوا اِثْمًا » *"Aksine onlara zaman tanımamız sadece günahlarını artırmaları içindir."* İşte buradaki, « اِنَّمَا » kelimesinin yazı tekniği bakımından bitişik yazılması gerekir. Çünkü bu kelime birinciye göre farklıdır ve bu, « مَا » edatı mâ-i kâffedir. Ayrıca bu, cümle olarak yeni bir cümle (müstenefe)dir. Bir önce geçen cümleyi sebep yönünden açıklamaktadır. Sanki şöyle denir gibi: *"Neden onlar bu süreyi kendileri için hayırlı olarak sanmasınlar?"* Bunun üzerine şöyle cevap veriliyor: *"Aksine onlara zaman tanımamız sadece günahlarını artırmaları içindir."* Aslah olan yani en iyiyi yaratma ve masiyet işlemenin de irade ile olduğu meselesinde bu ayet Mutezilenin aleyhine ve bizim de lehimize olmak üzere bizim için bir delildir.

« وَلَهُمْ عَذَابٌ مُهِينٌ » *"Onlar için aşağılayıcı bir azap vardır."*

١٧٩— ﴿ مَا كَانَ اللّٰهُ لِيَذَرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلٰى مَٓا اَنْتُمْ عَلَيْهِ حَتّٰى يَمِيزَ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُطْلِعَكُمْ عَلَى الْغَيْبِ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَجْتَبٖى مِنْ رُسُلِهٖ مَنْ يَشَٓاءُ فَاٰمِنُوا بِاللّٰهِ وَرُسُلِهٖ وَاِنْ تُؤْمِنُوا وَتَتَّقُوا فَلَكُمْ اَجْرٌ عَظٖيمٌ ﴾

179 – Allah, mü'minleri üzerinde bulunduğunuz şu durumda (münafıklarla iç içe olmuş hâlde) **bırakacak değildir; sonuçta murdar olan ile temiz olanı ayırt edecektir. Ey iman edenler! Allah size gaybı bildirecek de değildir. Fakat Allah, peygamberlerinden dilediğini seçer** (ve onu gaybtan haberdar kılar). **O hâlde Allah'a ve Rasûlüne iman edin. Eğer iman eder ve sakınırsanız, bu takdirde sizin için pek büyük bir ecir vardır.**

« مَا كَانَ اللّٰهُ لِيَذَرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلٰى مَا اَنْتُمْ عَلَيْهِ » *"Allah mü'minleri, üzerinde bulunduğunuz şu durumda* (münafıklarla içiçe olmuş hâlde) *bırakacak değildir;"* Yani; samimi, ihlâs sahibi ve dürüst olan mü'minlerle münafıkları birbirine karışmış, biri ötekisinden ayırt edilemez bir durumda bırakacak değildir. « لِيَذَرَ » kelimesindeki « لِ » harfi, nefyi yani olumsuzluğu tekit (pekiştirmek) içindir.

« حَتّٰى يَميزَ الْخَبيثَ مِنَ الطَّيِّبِ » *"Sonuçta murdar olan ile tertemiz olanı ayırt edecektir."* Yani, böylece ikiyüzlü münafık kimse ile samimi, dürüst ve ihlâs sahibi mü'min olan kimse ortaya çıkıp anlaşılmış osun. « يَميزَ » kelimesini kıraat imamlarından Hamza ve Ali, « يُمَيِّزَ » olarak kıraat etmişlerdir. « اَنْتُمْ » yani *"siz"* kelimesindeki muhatap ifade; tasdik eden halis mü'minlerle münafıklara yöneliktir. Sanki burada şöyle denir gibidir:

"Allah, içinizden samimi ve dürüst olan mü'minlerle, kiminizin kimi münafıklarla içli dışlı olan hâli ortaya çıkıp anlaşılana dek bırakacak değildir ki, böylece Allah'ın peygamberine göndereceği vahiy yoluyla ve durumlarınızı bildirmekle onlarla sizin durumunuz meydana çıkıp anlaşılabilsin."

« وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُطْلِعَكُمْ عَلَى الْغَيْبِ » *"Ey iman edenler! Allah size gaybı bildirecek değildir."* Yüce Allah sizden herhangi birinizi gayb, yani bilinemeze ait ilimlere sizi vakıf kılacak değildir. Dolayısıyla Allah Rasûlünün size herhangi bir kimsenin münafık olduğunu bildirmesine, birinin de samimi ve ihlâs sahibi olduğunu söylemesine yanlış bir anlam vererek bakmayın, hatalı bir değerlendiremeye girişmeyin. Çünkü yüce Allah kalplerde var olan gizli şeyleri ona bildirerek peygamberini bu konuda bilgilendirmektedir. Böylece Peygamber birinin küfründen bilgi verirken, diğerinin de imanından haber verebiliyor.

« وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَجْتَبي مِنْ رُسُلِهِ مَنْ يَشَاءُ » *"Fakat Allah, peygamberlerinden dilediğini seçer ve onu gaybtan haberdar kılar."* Yani; ancak Allah peygamber gönderir ve ona vahyeder ve bu yoldan gayb âleminde şu şeyler şöyle ve şöyledir, diye bilgi ve haber getirir. Buna bağlı olarak da, *"filan kimsenin kalbinde münafıklık vardır, filan kimsenin gönlünde ise dürüstlük, ihlâs ve samimiyet vardır."* diye ümmetini, inananlarını haberdar kılar. Peygamberin verdiği bu türden haberler, onun kendi kafasından değil bizzat yüce Allah'ın ona bildirmesiyle olmaktadır.

Bu ayet Batıni görüşe sahip olanlar aleyhine bizim için delildir. Çünkü Batıniler, imamlarının da bu ilme sahip olduğunu ileri sürmektedirler. Eğer böyle bir kimsenin peygamberliği sabit değilse, dolayısıyla eldeki bu nassa (delile) aykırı hareket ediyorlar, demektir. Zira Batıniler

rasûl olmayanın da gayba ait bilgileri bileceğini iddia ediyorlar. Eğer böyle biri için peygamber olduğunu ileri sürerlerse bu takdirde bu nassın dışında bir başka nassa da aykırı davranmış olurlar. Bu ise, *"peygamberlerin sonuncusu"* manasında olan, ﴿ وَخَاتَمَ النَّبِيِّنَ ﴾ [129] ayetine aykırıdır.

« فَاٰمِنُوا بِاللّٰهِ وَرُسُلِهِ وَاِنْ تُؤْمِنُوا وَتَتَّقُوا فَلَكُمْ اَجْرٌ عَظِيمٌ » *"O hâlde Allah'a ve Rasûlüne* –ihlâs ile– *iman edin, Eğer iman eder ve* –nifaktan– *sakınırsanız, bu takdirde sizin için* –ahirette– *pek büyük bir ecir vardır."*

Şimdi tefsirini okuyacağımız ayet zekâta karşı çıkan ve mani olan kimseler hakkında nazil olmuştur.

١٨٠– ﴿ وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَبْخَلُونَ بِمَٓا اٰتٰيهُمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهِ هُوَ خَيْرًا لَهُمْ بَلْ هُوَ شَرٌّ لَهُمْ سَيُطَوَّقُونَ مَا بَخِلُوا بِهِ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَلِلّٰهِ مِيرَاثُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴾

180 – Allah'ın lütuf ve kereminden kendilerine verdiği şeylerde cimrilik gösterenler, bunun kendileri için hayırlı olduğunu sanmasınlar. Aksine bu, onlar için şerdir (çok daha kötüdür). **Cimrilik ettikleri şeyler kıyamet günü boyunlarına bir halka olarak dolanacaktır. Göklerin ve yerin mirası Allah'ındır. Allah bütün yapıp ettiklerinizden haberdardır.**

« وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَبْخَلُونَ بِمَٓا اٰتٰيهُمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهِ هُوَ خَيْرًا لَهُمْ » *"Allah'ın lütuf ve kereminden kendilerine verdiği şeylerde cimrilik gösterenler, bunun kendileri için hayırlı olduğunu sanmasınlar."* Buradaki, « يَحْسَبَنَّ » kelimesini, « ت » harfiyle, « تَحْسَبَنَّ » olarak okuyanlar buraya bir tane mahzuf muzaf takdir etmektedirler. Yani, *"cimrilerin cimriliğini .... sanma"* demektir. « هُوَ » zamiri, fasl zamiridir. « خَيْرًا لَهُمْ » kavli burada ikinci mef'uldür.

Nitekim; bu kelimeyi, « يَحْسَبَنَّ » olarak « يـ » harfiyle okuyanlar, bu kelimenin failini (öznesini) Allah Rasûlü'ne veya herhangi birine raci

---

[129] Ahzab, 40.

zamiri olarak değerlendiriyorlar. Kimisi de bu kelimenin failini, « اَلَّذِينَ يَبْخَلُونَ » kavlini kabul ediyorlar. Bu durumda cümlenin takdiri şöyledir: "Allah'ın lütuf ve kereminden kendilerine verdiği şeyleri Allah yolunda harcamayıp cimrilik gösterenler" in cimriliklerinin "kendileri için hayırlı olduğunu sanmasınlar."

« هُوَ » zamiri, fasl zamiridir. « خَيْرًا لَهُمْ » kavli de ikinci mef'uldür.

« بَلْ هُوَ شَرٌّ لَهُمْ » *"Aksine bu, onlar için şerdir* (çok daha kötüdür)." Çünkü mal ve varlıkları pek yakın bir gelecekte kendilerinden yok olacaktır. Dolayısıyla ellerinde sadece cimrilikleri sebebiyle kazandıkları veballeri kalacaktır. « سَيُطَوَّقُونَ مَا بَخِلُوا بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ » *"Cimrilik ettikleri şeyler kıyamet günü boyunlarına bir halka olarak dolanacaktır."* Ayetin bu kısmı, « بَلْ هُوَ شَرٌّ لَهُمْ » kavlinin tefsiridir. Yani; hakkını ve zekâtını vermedikleri, menettikleri malları, yarın kıyamet günüde bir halka şeklinde boyunlarına dolanacaktır. Nitekim; bir hadiste şöyle buyurulmuştur:

"Kim malının zekâtını vermezse o mal tüysüz ve iki dişi olan çok zehirli bir erkek yılan hâline gelir, o şahsın boynuna dolanır, ona durmadan sokarak onu böylece cehennem ateşine sürükler." [130]

« وَلِلّٰهِ مِيرَاثُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ » *"Göklerin ve yerin mirası Allah'ındır."* Gök ve yer ehlinin miras yoluyla buralardan elde ettikleri mal ve başka şeylerin tamamı Allah'a aittir. Onlara ne oluyor ki; Allah'ın mülkünde onun malında cimrilik ediyor ve bu malı Allah yolunda harcamıyorlar?

"miras" kelimesinin aslı « مِوْرَاثٌ » olup, makabli meksur olduğundan burada « و » harfi « ى » harfine dönüştürülmüştür.

« وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ » *"Allah bütün yapıp ettiklerinizden haberdardır."* Kıraat imamlarından İbn Kesir ve Ebu Amr, « تَعْمَلُونَ » kelimesini « يـ » harfiyle, « يَعْمَلُونَ » olarak okumuşlardır. « تـ » harfiyle okumak ise, iltifat yoluyladır. Bu tehdit ve uyarı bakımından çok daha etkilidir. Ancak « يـ » harfiyle okumak ise zahire göredir.

---

[130] Ahmed b. Hanbel, Müsned; 2/520. Buhari, 1402. Nesai, 6/23-24. İbn Mace, 1786.

١٨١ — ﴿ لَقَدْ سَمِعَ اللّٰهُ قَوْلَ الَّذ۪ينَ قَالُٓوا اِنَّ اللّٰهَ فَق۪يرٌ وَنَحْنُ اَغْنِيَٓاءُۢ سَنَكْتُبُ مَا قَالُوا وَقَتْلَهُمُ الْاَنْبِيَٓاءَ بِغَيْرِ حَقٍّۙ وَنَقُولُ ذُوقُوا عَذَابَ الْحَر۪يقِ ﴾

181 - "Gerçekten Allah fakirdir, biz ise zenginiz." diyenlerin sözlerini muhakkak Allah işitmiştir. Biz onların bu söylediklerini ve haksız yere peygamberleri öldürmelerini yazacağız ve: "Tadın o yakıcı azabı!" diyeceğiz.

« لَقَدْ سَمِعَ اللّٰهُ قَوْلَ الَّذ۪ينَ قَالُٓوا اِنَّ اللّٰهَ فَق۪يرٌ وَنَحْنُ اَغْنِيَٓاءُ » "*«Gerçekten Allah fakirdir, biz ise zenginiz.» diyenlerin sözlerini muhakkak Allah işitmiştir.*" Bu ifadeyi Yahudiler,

﴿ مَنْ ذَا الَّذ۪ي يُقْرِضُ اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا ﴾

"Var mıdır Allah'a güzel bir ödünç verecek bir kimse?" [131]

mealindeki ayeti dinlediklerinde söylemişlerdi. Demişlerdi ki:

"Muhammed'in Rabbı bizden ödünç istiyor. Bu takdirde biz zenginiz, Allah fakirdir."

"Allah, onu işitmiştir." demenin manası, *"Allah'a hiçbir şey gizli kalmaz. Allah ona uygun bir ceza hazırlamıştır."*

« سَنَكْتُبُ مَا قَالُوا » *"Biz onların bu söylediklerini....amel defterlerine yazacağız."* Yani; biz hafaza meleklerine, onların söylediklerini deftere yazmalarını emredeceğiz. Ya da onları muhafaza edeceğiz. Çünkü; yazma işi, insanların yapageldiklerini muhafaza edeceğiz, demektir. Bu ifade mecazi bir mana olarak isimlendirilmiştir.

« مَا » edatı ise burada mastariyedir ve bu, « الَّذ۪ي » manasınadır.

« وَقَتْلَهُمُ الْاَنْبِيَٓاءَ بِغَيْرِ حَقٍّ » "*... haksız yere peygamberleri öldürmelerini, yazacağız ve ...*" Ayetin bu kısmı, « مَا » edatı üzerine matuftur. Peygamberlerin öldürülmesi olayını bunu bir karinesi kılıyor ve burada her

131 Bakara, 245.

iki olayın da büyük günah olması bakımından eşit manadadırlar. Çünkü; Allah'ın peygamberlerini öldürenler, böyle bir sözü söylemekten de geri durmazlar, buna da çekinmeden kalkışabilirler. « وَنَقُولُ ذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ » kıyamet gününde onlara *"Tadın o yakıcı azabı, diyeceğiz."* Siz Müslümanları nasıl üzüp kedere boğmuşsanız, şimdi de siz cehennem ateşini tadın.

İmam Dahhak diyor ki:

"Cehennem bekçileri bu sözü onlara söyleyecekler. Bunun yüce Allah'a izafe olunmasının sebebi, bu emri verenin yüce Allah olması sebebiyledir." Nitekim; Rabbimizin, *"yazacağız"* kavli de böyledir.

Kıraat imamlarından Hamza, « سَيُكْتَبُ », « وَقَتْلُهُمْ », « وَيَقُولُ » diye okudu.

١٨٢— ﴿ ذٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ اَيْدِيكُمْ وَاَنَّ اللّٰهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ ﴾

182 – İşte bu azap, sizin dünyada iken kendi ellerinizle işlemiş olduğunuz şeylerin karşılığıdır. Yoksa Allah kullarına zulmedici değildir.

« ذٰلِكَ » bir önceki ayette anlatılan cezalandırma olayına işaret etmektedir. « بِمَا قَدَّمَتْ اَيْدِيكُمْ » İşte bu azap sizin daha önce işlemiş olduğunuz küfür ve measi sebebiyledir. Meselenin, « يَدْ » kelimesine izafesi, şundan dolayıdır. Yapılan işlerin çoğunun el ile yapılmasından dolayıdır. Dolayısıyla yapılan her iş genelde el ile işlendiğinden bunun (diğer azalara) galebe çalması nedeniyledir. Nitekim; herhangi bir şeyi emrederken, bunu işleyen ya da yapan için bunun faili diye ad verilir. *"ellerin"* ayette zikredilmesi tahkik içindir. Yani; bizzat kendisinin emriyle kendisi yaptı, başkası değil.

« وَاَنَّ اللّٰهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ » Çünkü; Allah kullarına zulmetmez ve herhangi bir suç işlemeden de onları cezalandırmaz.

١٨٣- ﴿ اَلَّذِينَ قَالُوا اِنَّ اللّٰهَ عَهِدَ اِلَيْنَا اَلَّا نُؤْمِنَ لِرَسُولٍ حَتّٰى يَأْتِيَنَا بِقُرْبَانٍ تَأْكُلُهُ النَّارُ قُلْ قَدْ جَٓاءَكُمْ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِى بِالْبَيِّنَاتِ وَبِالَّذِى قُلْتُمْ فَلِمَ قَتَلْتُمُوهُمْ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴾

183 – "Doğrusu Allah bize Tevrat'ta, gökten inen ateşin yiyeceği (yakıp kor edeceği) **bir kurban getirmedikçe hiçbir peygambere inanmamamız hususunda söz aldı." diyenlere de ki: "Benden önce size, apaçık mucizelerle ve aynı zamanda bu söylediğiniz mucizeyle nice peygamberler geldi. Eğer iddianızda doğru kimseler idiyseniz, öyleyse ne diye onları öldürdünüz?"**

« اَلَّذِينَ قَالُوا اِنَّ اللّٰهَ عَهِدَ اِلَيْنَا اَلَّا نُؤْمِنَ لِرَسُولٍ حَتّٰى يَأْتِيَنَا بِقُرْبَانٍ تَأْكُلُهُ النَّارُ » *"Doğrusu, Allah bize Tevrat'ta, gökten inen ateşin yiyeceği* (yakıp kor edeceği) *bir kurban getirmedikçe hiçbir peygambere inanmamamız hususunda söz aldı, diyenlere"* Bu ayette geçen, « اَلَّذِينَ قَالُوا » kavli daha önceki ayette geçen, « اَلَّذِينَ قَالُوا » kavlinden bedel olarak cer mahallinde gelmiştir. Ya da bu, « اَعْنِى » fiilinin izmariyle mansubdur. Ya da bu, « هُمْ » zamirinin izmariyle merfudur.

« عَهِدَ اِلَيْنَا » Allah bize Tevrat'ta emretti, bize tavsiye etti. Yani; Allah'a bir kurban adayacak, bu arada gökten bir ateş inerek o kurbanı yiyecek (yakıp kor hâline getirecek)tir. Eğer sen bize bunu getirirsen biz de seni tasdik ederiz.

İşte onların bu sözleri, batıl birtakım boş sözlerden ibarettir. Allah'a bir iftirada bulunmaktır. Çünkü; ateşin kurbanı yemesi meselesi onların, o olayı getirip gösterene iman etmeleri için bir sebep oluşturacaktır. Ancak bu da bir mucizedir. Ve diğer mucizelerle bu da aynı derecede bir mucizedir. Ayrıca bir de bunu istemenin hiç bir manası yoktur.

« قُلْ قَدْ جَٓاءَكُمْ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِى بِالْبَيِّنَاتِ وَبِالَّذِى قُلْتُمْ » *"De ki: Benden önce size,* –kurban dışında– *apaçık mucizelerle ve aynı zamanda bu söylediğiniz* –kurban ile– *mucizeyle nice peygamberler geldi."* Yani; sizinde aynı dinde olduğunuz sizden önce geçen dindaşlarınıza ve milletinize de bun-

lar gelmişti. Nitekim; siz de onların işledikleri fiillerinden memnun bulunmaktasınız.

« فَلِمَ قَتَلْتُمُوهُمْ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ » *"Eğer iddianızda doğru kimseler idiyseniz, öyleyse ne diye onları öldürdünüz?"* Eğer iman etmemenizin gerekçesi bu söyledikleriniz ise, o hâlde onların size getirdiklerine neden iman etmediniz? Ve niçin onları öldürdünüz? Gerçekten, *"Bizim iman etmemizi geciktirme sebebimiz budur."* sözlerinizde dürüst ve samimi idiyseniz, buyurun!

١٨٤- ﴿ فَاِنْ كَذَّبُوكَ فَقَدْ كُذِّبَ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِكَ جَٓاؤُ۫ا بِالْبَيِّنَاتِ وَالزُّبُرِ وَالْكِتَابِ الْمُن۪يرِ ﴾

184 – (Ey Rasûlüm!) **Eğer seni yalanladılarsa, senden önce de apaçık mucizeler, sahifeler ve aydınlatıcı kitap getiren nice peygamberler de yalanlanmıştı.**

Eğer Yahudiler seni yalanladılarsa, bu seni sıkıntıya sokmasın. Çünkü senden önce geçen milletler de peygamberlerine aynı şekilde davranmışlardır. Onlar da apaçık mucizelerle, kitaplarla ve sahifelerle, ayrıca aydınlatıcı kitapla geldiler.

« الزُّبُر » kelimesi « زَبُر » kelimesinin çoğuludur. Bu ise, « زَبْر » kelimesinden alınmadır. Bu da yazmak manasınadır. Kitap ise bütün ilâhi kitaplar demektir. « الْمُن۪ير » ise aydınlatma anlamındadır. Söylendiğine göre her ikisi de esasen birdir. Fakat sadece iki vasfın farklı olması nedeniyle burada ikisi de verilmiştir.

Zebur ise; ilâhi bir kitap olup bunda zecri tedbirler ve ağır cezayı içeren hükümler vardır. « الْكِتَابُ الْمُن۪يرُ » ise doğru yolu gösteren, hidayete erdiren kitap demektir.

❁ ❁ ❁

185. — 189. ÂYETLER

كُلُّ نَفْسٍ ذَٓائِقَةُ الْمَوْتِ ۜ وَاِنَّمَا تُوَفَّوْنَ اُجُورَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ۜ
فَمَنْ زُحْزِحَ عَنِ النَّارِ وَاُدْخِلَ الْجَنَّةَ فَقَدْ فَازَ ۜ وَمَا الْحَيٰوةُ
الدُّنْيَٓا اِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ ﴿١٨٥﴾ لَتُبْلَوُنَّ فٖٓي اَمْوَالِكُمْ وَاَنْفُسِكُمْ
وَلَتَسْمَعُنَّ مِنَ الَّذٖينَ اُو۫تُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَمِنَ الَّذٖينَ
اَشْرَكُٓوا اَذًى كَثٖيرًا ۜ وَاِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا فَاِنَّ ذٰلِكَ مِنْ عَزْمِ
الْاُمُورِ ﴿١٨٦﴾ وَاِذْ اَخَذَ اللّٰهُ مٖيثَاقَ الَّذٖينَ اُو۫تُوا الْكِتَابَ لَتُبَيِّنُنَّهُ
لِلنَّاسِ وَلَا تَكْتُمُونَهُ ز فَنَبَذُوهُ وَرَٓاءَ ظُهُورِهِمْ وَاشْتَرَوْا بِهٖ ثَمَنًا
قَلٖيلًا ۜ فَبِئْسَ مَا يَشْتَرُونَ ﴿١٨٧﴾ لَا تَحْسَبَنَّ الَّذٖينَ يَفْرَحُونَ بِمَٓا
اَتَوْا وَيُحِبُّونَ اَنْ يُحْمَدُوا بِمَا لَمْ يَفْعَلُوا فَلَا تَحْسَبَنَّهُمْ بِمَفَازَةٍ
مِنَ الْعَذَابِ ۚ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلٖيمٌ ﴿١٨٨﴾ وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ
وَالْاَرْضِ ۜ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدٖيرٌ ۚ ﴿١٨٩﴾

Meâli

185 . Her nefis ölümü tadacaktır. Ancak kıyamet günü, *(iyi ya da kötü)* yaptıklarınızın karşılığı size tastamam olarak verilecektir. Kim cehennem ateşinden uzaklaştırılıp cennete konursa o, muhakkak kurtuluşa ermiştir. Bu dünya hayatı, aldatıcı *(geçici)* şeylerden başka bir şey değildir.

186. And olsun ki; siz mutlaka mallarınız ve canlarınız konusunda imtihana çekileceksiniz; ister sizden önce kendilerine kitap verilenlerden, ister Allah'a ortak koşanlardan olsun, sizi oldukça rahatsız eden sözler işiteceksiniz. Eğer sabreder, *(Allah'ın emir ve yasakları doğrultusunda)* sakınırsanız, işte bu *(davranış, üzerinde kararlılıkla durulması gereken)* önemli işlerdendir.

187. Vaktiyle Allah, kendilerine kitap verilenlerden, "*(Kitaplarında yer alan tüm hükümleri)* mutlaka insanlara açıklayacak ve onu gizlemeyeceksiniz." diyerek söz almıştı. Fakat onlar bunu kulak ardı edip umursamadılar ve az bir dünyalığa sattılar. Yaptıkları alış veriş ne kadar da kötü!

188. *(Ey Muhammed!)* Yaptıklarıyla sevinen ve yapmadıklarıyla da övülmeyi isteyen kimselerin azaptan kurtulacaklarını sanma! Onlar için elem verici bir azap vardır.

189. Göklerin ve yerin mülkü Allah'ındır. Allah, her şeye güç yetirendir.

Tefsiri

١٨٥- ﴿ كُلُّ نَفْسٍ ذَٓائِقَةُ الْمَوْتِۜ وَاِنَّمَا تُوَفَّوْنَ اُجُورَكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِۜ فَمَنْ زُحْزِحَ عَنِ النَّارِ وَاُدْخِلَ الْجَنَّةَ فَقَدْ فَازَۜ وَمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَٓا اِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ ﴾

185 - Her nefis ölümü tadacaktır. Ancak kıyamet günü, (iyi ya da kötü) **yaptıklarınızın karşılığı size tastamam olarak verilecektir. Kim cehennem ateşinden uzaklaştırılıp cennete konursa o, muhakkak kurtuluşa ermiştir. Bu dünya hayatı, aldatıcı** (geçici) **şeylerden başka bir şey değildir.**

« كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ » *"Her nefis ölümü tadacaktır."* Burada, « كُلُّ نَفْسٍ » kavli mübtedadır. « ذَائِقَةُ الْمَوْتِ » kavli de bunun haberidir. Eğer kelime mana bakımından genellik (umum) ifade ediyorsa bu takdirde nekre (belirsiz) olan bir kelimeyle giriş yapmak caiz olur. Mana ise şöyledir:

"Salkın onların seni yalanlamaları, seni üzmesin. Çünkü, sonuçta insanların dönüp huzura gelecekleri Benim. Dolayısıyla seni yalanlamalarından ötürü onları cezalandıracağım gibi, seni de sabrettiğin için mükâfatlandıracağım."

İşte bu, « وَاِنَّمَا تُوَفَّوْنَ اُجُورَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ » *"Ancak kıyamet günü, iyi ya da kötü yaptıklarınızın karşılığı size tastamam olarak verilecektir."* Ayetinin belirttiği manadır. Yani; kıyamet gününde işlediklerinizin sevabı eksiksiz olarak size verilecektir. Çünkü; dünya ödüllendirme veya cezalandırma yurdu değildir. « فَمَنْ زُحْزِحَ عَنِ النَّارِ وَاُدْخِلَ الْجَنَّةَ فَقَدْ فَازَ » *"Kim cehennem ateşinden uzaklaştırılıp cennete konursa, o mutlak kurtuluşa ermiştir."*

Ayette geçen, « زُحْزِحَ » uzak oldu. « زَحْزَحَ » kelimesi ise uzaklaştırmak manasınadır. « فَازَ » Hayrı kazandı, demektir. Bir yoruma göre, *"Bu kimse için mutlak manada kurtuluş meydana gelmiştir."* demektir.

Nitekim; « فوز » – *fevz: "Sevgiliye, sevilen ve arzulanan şeye kavuşmak, onu elde etmek, arzulanmayan ve istenmeyen şeyden de uzak olmak."* demektir.

« وَمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا اِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ » *"Bu dünya hayatı, aldatıcı geçici şeylerden başka bir şey değildir."* Dikkat edilirse bu ayette dünya, pazarda satış için getirilen ayıplı bir malın ayıbının gizlenerek iyi ve değerli imiş süsü verilerek satılıp ve fakat sonradan ayıbı anlaşılınca bir hiç olan eşyaya benzetilmiştir. İşte burada asıl aldatan hileci düzenbaz olan şeytandır.

Said b. Cubeyr'den rivayet olunmuştur, demiş ki: *"Bu ayet, dünya hayatını ahiret hayatına tercih edenler içindir. Fakat her kim de dünya ile ahiret hayatını kazanmak istiyorsa, bu takdirde dünya, kişiyi ahirete ulaştıran bir eşya yani metadır."*

Tabiinden olan Hasan Basri ise şöyle demiştir: *"Dünya, tıpkı sonuçta insanın elinde bir şey bırakmayan yeşil bitki ve çocukların oyun ve eğlencesine benzer. Çünkü; yeşillik kurur, oyun da son bulur."*

١٨٦ـ ﴿ لَتُبْلَوُنَّ فِي اَمْوَالِكُمْ وَاَنْفُسِكُمْ وَلَتَسْمَعُنَّ مِنَ الَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَمِنَ الَّذِينَ اَشْرَكُوا اَذًى كَثِيرًا وَاِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا فَاِنَّ ذٰلِكَ مِنْ عَزْمِ الْاُمُورِ ﴾

186 – And olsun ki; siz mutlaka mallarınız ve canlarınız konusunda imtihana çekileceksiniz; ister sizden önce kendilerine kitap verilenlerden, ister Allah'a ortak koşanlardan olsun, sizi oldukça rahatsız eden sözler işiteceksiniz. Eğer sabreder, (Allah'ın emir ve yasakları doğrultusunda) **sakınırsanız, işte bu** (davranış, üzerinde kararlılıkla durulması gereken) **önemli işlerdendir.**

« لَتُبْلَوُنَّ فِي اَمْوَالِكُمْ وَاَنْفُسِكُمْ » *"And olsun ki; siz, mutlaka mallarınız ve canlarınız konusunda imtihana çekileceksiniz;"* Allah'a yemin olsun ki, sizler malınızı Allah yolunda harcadınız mı, harcamadınız mı bu konuda deneneceğiniz gibi malınıza gelen birtakım âfetlerle de imtihan olunacaksınız. Ayrıca öldürülmek, esir düşmek, yaralanmak gibi hususlarda canınızla da imtihan olunacaksınız. Hatta buna benzer daha farklı ve çeşitli felâketlerle de imtihan geçireceksiniz.

Bu ayette geçen, « نَفْس » kelimesi görülmeyen ve içte olan can (ruh) olmayıp görülen beden olduğunu gösteriyor. Bu açıdan ayet bunun için bir delildir. Yoksa birtakım filozofların ileri sürdükleri gibi görülmeyen can demek değildir. Nitekim; bu gerçek, *"Şerhu'l-Te'vilat"* adlı eserde de aynen böyle ele alınmıştır.

« وَلَتَسْمَعُنَّ مِنَ الَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَمِنَ الَّذِينَ اَشْرَكُوا اَذًى كَثِيرًا » *"ister sizden önce kendilerine kitap verilenlerden* –Yahudi ve Hıristiyanlardan–, *ister Allah'a ortak koşanlardan olsun, sizi oldukça rahatsız eden sözler işiteceksiniz."* Örneğin; dininize dil uzatmaları ve iman etmek isteyenlerin iman etmelerini engellemeleri ve iman etmiş olanları da hatalı yoldadır, diye göstermeleri ve benzeri şeyler gibi.

«وَاِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا فَاِنَّ ذٰلِكَ مِنْ عَزْمِ الْاُمُورِ» *"Eğer* –onların ezalarına– *sabreder, Allah'ın emir ve yasakları doğrultusunda* –hareket eder ve Allah'ın emirlerine karşı gelmekten– *sakınırsanız, işte bu davranış, üze-*

rinde kararlılıkla durulması gereken önemli işlerdendir." Yani; bu manada kararlılık önemli meselelerdendir, kısaca üzerinde durulması gereken işlerdendir.

Burada böylece mü'minlere seslenilmesi, ileride başlarına gelebilecek bu türden olaylar karşısında hazırlıklı olsunlar ve şiddete, musibetlere karşı sabır göstersinler, diyedir. Böyle bir durumda paniğe kapılmasınlar, geri adım atmasınlar, ürkmesinler içindir.

١٨٧- ﴿ وَاِذْ اَخَذَ اللّٰهُ مِيثَاقَ الَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ لَتُبَيِّنُنَّهُ لِلنَّاسِ وَلَا تَكْتُمُونَهُ فَنَبَذُوهُ وَرَاۤءَ ظُهُورِهِمْ وَاشْتَرَوْا بِهِ ثَمَناً قَلِيلاًؕ فَبِئْسَ مَا يَشْتَرُونَ ﴾

187 - Vaktiyle Allah, kendilerine kitap verilenlerden, "(Kitaplarında yer alan tüm hükümleri) **mutlaka insanlara açıklayacak ve onu gizlemeyeceksiniz." diyerek söz almıştı. Fakat onlar bunu kulak ardı edip umursamadılar ve az bir dünyalığa sattılar. Yaptıkları alış veriş ne kadar da kötü!**

«وَاِذْ اَخَذَ اللّٰهُ مِيثَاقَ الَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ لَتُبَيِّنُنَّهُ لِلنَّاسِ وَلَا تَكْتُمُونَهُ»
"Vaktiyle Allah, kendilerine kitap verilenlerden, «Kitaplarında yer alan tüm hükümleri mutlaka insanlara açıklayacak ve onu –insanlardan– *gizlemeyeceksiniz.» diyerek söz almıştı."* İşte yüce Allah'ın onlardan söz aldığı zamanı bir hatırla. « وَلَا تَكْتُمُونَهُ » kelimesi « تَ » harfiyle muhatap kipi olarak gelmiştir. Bunun sebebi, onlara hitap olayını hikaye etmiş olmasındandır. Nitekim; benzer durum, Allah Teâlâ'nın şu kavlinde de şöyle geçmektedir:

﴿ وَقَضَيْنَاۤ اِلٰى بَنِىۤ اِسْرَاۤئِيلَ فِى الْكِتَابِ لَتُفْسِدُنَّ فِى الْاَرْضِ مَرَّتَيْنِ وَلَتَعْلُنَّ عُلُوّاً كَبِيراً ﴾

"Biz, Kitap'ta** (Tevrat'ta) **İsrailoğullarına: «Sizler, yeryüzünde iki defa fesat** (bozgunculuk) **çıkaracaksınız ve azgınlık derecesinde bir kibre kapılacaksınız.» diye bildirdik." [132] [133]

---

[132] İsra, 4.

[133] Bu ayetteki, « لَتُفْسِدُنَّ » kelimesi ile, « لَتَعْلُنَّ » kelimesi buna örnektirler.

Kıraat imamlarından İbn Kesir, Ebu Amr ve Ebu Bekir, « وَلَا تَكْتُمُونَهُ » kavlini « وَلَا يَكْتُمُونَهُ » olarak « يـ » harfiyle okumuşlardır. Çünkü bunlar gaiptirler. Zamir ise kitaba racidir.

Yüce Allah burada Kitabın (yani Tevrat'ın) açıklanmasının mutlak manada gerektiği ve farz olduğu gerçeğini belirttiği gibi, aynı şekilde onu gizlemekten de kaçınmalarını farz kılmıştır.

« فَنَبَذُوهُ وَرَاءَ ظُهُورِهِمْ » *"Fakat onlar bunu kulak ardı edip umursamadılar"* Misakı, verdikleri sözü terk ettiler. Kendilerinden alınan kesin sözü tutmadılar. Yani; sözlerine riayet etmediler, ona iltifat dahi etmediler.

« نَبَذَ وَرَاءَ الظَّهْرِ » yani *"arkalarına atmak"* demek, bir şeye değer vermemekten, önemsememekten bir özlü sözdür. Bunun için gerekli çalışmayı yapmayıp terk etmek manasınadır.

Burası, ilim adamlarının halka hakkı yalın olarak ve saklamadan, tüm gerçekleriyle anlatmalarının vacip (farz) olduğu konusunda bir delildir. İlim adamları, bildikleri gerçekleri mutlaka halka anlatmak zorundalar. Kötü bir gaye için ve zalimlere kolaylık sağlamak maksadıyla ya da bazı kimseleri hoş tutmak ve memnun etmek için hareket etmemeliler, gerçekleri saklamamalıdırlar. Aynı zamanda kendisine bir menfaat sağlamak veya kendisine bir zarar gelecek düşüncesiyle yahut da sırf başkalarına bilgi vermemek, başkalarının öğrenmelerini istememek düşüncesiyle ilmi saklaması, öğretmemesi doğru değildir. Çünkü; bir hadiste şöyle buyurulmuştur:

"Kim, ehil olan birinden ilmi saklarsa (öğretmezse), *Allah ateşten bir gem ile ağzına gem vurur."* [134]

« وَاشْتَرَوْا بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا فَبِئْسَ مَا يَشْتَرُونَ » *"ve az bir dünyalığa* –basit bir çıkara karşılık– *sattılar. Yaptıkları alışveriş ne kadar da kötü."*

١٨٨– ﴿ لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَفْرَحُونَ بِمَا اَتَوْا وَيُحِبُّونَ اَنْ يُحْمَدُوا بِمَا لَمْ يَفْعَلُوا فَلَا تَحْسَبَنَّهُمْ بِمَفَازَةٍ مِنَ الْعَذَابِ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴾

[134] Ahmed b. Hanbel, Müsned; 2/263. Ebu Davud, 3658. Tirmizi, 2649. İbn Mace; 261.

188 – (Ey Muhammed!) **Yaptıklarıyla sevinen ve yapmadıklarıyla da övülmeyi isteyen kimselerin azaptan kurtulacaklarını sanma! Onlar için elem verici bir azap vardır.**

« لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَفْرَحُونَ بِمَٓا اَتَوْا وَيُحِبُّونَ اَنْ يُحْمَدُوا بِمَا لَمْ يَفْعَلُوا »
"Ey Muhammed! Halkı saptırarak yaptıklarıyla sevinen ve yapmadıklarıyla da övülmeyi isteyen kimselerin azaptan kurtulacaklarını sanma!" Burada, « لَا تَحْسَبَنَّ » fiilindeki hitap Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'dır. Bunun iki mef'ullerinden biri, « اَلَّذِينَ يَفْرَحُونَ » kavlidir. İkinci mef'ul ise, « بِمَفَازَةٍ » kelimesidir.

« فَلَا تَحْسَبَنَّهُمْ بِمَفَازَةٍ مِنَ الْعَذَابِ » *"Sakın ha azaptan kurtulacaklarını sanmayasın!"* Ancak buradaki, « فَلَا تَحْسَبَنَّهُمْ » kavli tekit içindir. Bu, *"Sakın ha onların kurtulacaklarını sanmayasın."* takdirindedir. Burada, « اَتَوْا » kavli yaptılar, işlediler, demektir. Bu kıraat Übey b. Kab'ın kıraatidir. Bu aynı zamanda, « اَتَى » olarak da zikredilmiştir. Her ikisi de « فَعَلَ » – *"işledi/yaptı"* manasınadırlar. Yüce Rabbimiz şöyle buyurmaktadır:

﴿ اِنَّهُ كَانَ وَعْدُهُ مَاْتِيًّا ﴾

"Şüphesiz O'nun vadi yerini bulacaktır." [135]

﴿ لَقَدْ جِئْتِ شَيْـًٔا فَرِيًّا ﴾

"Ey Meryem! Hakikaten sen iğrenç bir şey yaptın!" [136]

İbrahim Nehai (v.96/714), « اَتَوْا » kelimesini, « اٰتَوْا » olarak kıraat etmiştir. Bu da verdiler, manasındır.

« وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ » *"Onlar için elem verici bir azap vardır."*

Rivayete göre; Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* Yahudilere, bir konu hakkında Tevrat'ta ne söylendiğini sormuş, Yahudiler de gerçeği gizleyip tam onun aksi olan şekilde, yani Tevrat'ta var olmayan bir bilgi

[135] Meryem, 61.
[136] Meryem, 27.

vermişlerdir. Bununla da Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'i güya doğruladıklarını, tasdik ettiklerini göstermek istediler, böylece sözde Rasûlullah'ı överlerken aslında yaptıkları hile ile de kendi kendilerine sevinip duruyorlardı.

İşte bu durumu yüce Allah, Rasûlüne bildirdi ve onları tehdit ifade eden ayetini indirerek Rasûlünü böylece teselli etmiş oldu. Yani; Rabbimiz burada şöyle buyurmaktadır:

"Sevinerek sana karşı koymaya çalışan, hile ve tuzaklar hazırlayan, bununla mutlu olan ve yapmadıklarıyla da övülmek isteyen, senin kendilerine sorduğun şeyde yanlış bilgi vererek sana doğru habermiş gibi bildiren Yahudilerin azaptan kurtulacaklarını sakın sanmayasın!"

Bir diğer görüşe göre burada söz konusu edilenler, münafıklardır. Çünkü; bunlar görünürde iman etmiş gibi gözüktükleri hâlde esasta inanmamaktaydılar. Bundan dolayı da seviniyorlardı. Böylece asıl amaçlarını elde etmek istiyorlardı. Gerçekte var olmayan imanlarıyla da övülmeyi arzu ediyorlardı.

Bu ayette, yaptığı bir iyilikle şımararak sevinen kimselere, böbürlenenlere bir tehdit yer almaktadır. Çünkü; bunlar aslında hiç kendilerinde var olmayan bir değerin varmış gibi halk tarafından söylenip bundan ötürü övülmelerini isterler.

١٨٩– ﴿ وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ ۜ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴾

189 – Göklerin ve yerin mülkü Allah'ındır. Allah, her şeye güç yetirendir.

Burada yüce Rabbimizin, *"Göklerin ve yerin mülkü Allah'ındır."* buyurması, onların her şeylerine malik ve sahip olduğunu ifade etmesidir. Bunun aynı zamanda, *"Muhakkak Allah fakirdir..."* [137] ayetinde ifade edildiği gibi onların bu sözlerini de yalanlama hususu yer almaktadır.

"Allah her şeye güç yetirendir." buyurmakla da, Allah onları cezalandırmaya da kadirdir, buyurmaktadır.

[137] Al-i İmran, 181.

190. — 194. ÂYETLER

اِنَّ فِي خَلْقِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَاخْتِلَافِ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ
لَاٰيَاتٍ لِاُولِي الْاَلْبَابِ ﴿١٩٠﴾ اَلَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللّٰهَ قِيَامًا وَقُعُودًا
وَعَلٰى جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ رَبَّنَا
مَا خَلَقْتَ هٰذَا بَاطِلًا سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ﴿١٩١﴾ رَبَّنَا
اِنَّكَ مَنْ تُدْخِلِ النَّارَ فَقَدْ اَخْزَيْتَهُ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ اَنْصَارٍ
﴿١٩٢﴾ رَبَّنَا اِنَّنَا سَمِعْنَا مُنَادِيًا يُنَادِي لِلْاِيمَانِ اَنْ اٰمِنُوا بِرَبِّكُمْ
فَاٰمَنَّا رَبَّنَا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَكَفِّرْ عَنَّا سَيِّئَاتِنَا وَتَوَفَّنَا مَعَ
الْاَبْرَارِ ﴿١٩٣﴾ رَبَّنَا وَاٰتِنَا مَا وَعَدْتَنَا عَلٰى رُسُلِكَ وَلَا تُخْزِنَا يَوْمَ
الْقِيٰمَةِ اِنَّكَ لَا تُخْلِفُ الْمِيعَادَ ﴿١٩٤﴾

Meâli

190. Muhakkak ki göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelip gidişinde elbette sağduyu sahibi kimseler için *(Allah'ın yüce kudreti hakkında fikir veren)* deliller vardır.

191. Onlar, ayakta dururlarken, otururlarken, yanları üzerinde yatarlarken *(her zaman)* Allah'ı anarlar, göklerin ve yerin *(inçe ve eşsiz)* yaratılışı konusunda derin derin düşünürler. *(Ve şöyle derler:)* "Ey Rabbimiz! Sen bunu boş yere yaratmadın. Seni tesbih ve tenzih ederiz. Bizi cehennem ateşinin azabından koru!"

192. "Ey Rabbimiz! Doğrusu Sen kimi cehennem ateşine sokarsan, muhakkak onu rezil etmişsindir. Zalimlerin hiçbir yardımcıları yoktur."

vermişlerdir. Bununla da Hz. Peygamber (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)'i güya doğruladıklarını, tasdik ettiklerini göstermek istediler, böylece sözde Rasûlullah'ı överlerken aslında yaptıkları hile ile de kendi kendilerine sevinip duruyorlardı.

İşte bu durumu yüce Allah, Rasûlüne bildirdi ve onları tehdit ifade eden ayetini indirerek Rasûlünü böylece teselli etmiş oldu. Yani; Rabbimiz burada şöyle buyurmaktadır:

"Sevinerek sana karşı koymaya çalışan, hile ve tuzaklar hazırlayan, bununla mutlu olan ve yapmadıklarıyla da övülmek isteyen, senin kendilerine sorduğun şeyde yanlış bilgi vererek sana doğru habermiş gibi bildiren Yahudilerin azaptan kurtulacaklarını sakın sanmayasın!"

Bir diğer görüşe göre burada söz konusu edilenler, münafıklardır. Çünkü; bunlar görünürde iman etmiş gibi gözüktükleri hâlde esasta inanmamaktaydılar. Bundan dolayı da seviniyorlardı. Böylece asıl amaçlarını elde etmek istiyorlardı. Gerçekte var olmayan imanlarıyla da övülmeyi arzu ediyorlardı.

Bu ayette, yaptığı bir iyilikle şımararak sevinen kimselere, böbürlenenlere bir tehdit yer almaktadır. Çünkü; bunlar aslında hiç kendilerinde var olmayan bir değerin varmış gibi halk tarafından söylenip bundan ötürü övülmelerini isterler.

١٨٩ـ ﴿ وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴾

189 – Göklerin ve yerin mülkü Allah'ındır. Allah, her şeye güç yetirendir.

Burada yüce Rabbimizin, *"Göklerin ve yerin mülkü Allah'ındır."* buyurması, onların her şeylerine malik ve sahip olduğunu ifade etmesidir. Bunun aynı zamanda, *"Muhakkak Allah fakirdir..."* [137] ayetinde ifade edildiği gibi onların bu sözlerini de yalanlama hususu yer almaktadır.

"Allah her şeye güç yetirendir." buyurmakla da, Allah onları cezalandırmaya da kadirdir, buyurmaktadır.

[137] Al-i İmran, 181.

190. — 194. ÂYETLER

إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ
لَاٰيَاتٍ لِاُولِي الْاَلْبَابِ ﴿١٩٠﴾ اَلَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللّٰهَ قِيَامًا وَقُعُودًا
وَعَلٰى جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ رَبَّنَا
مَا خَلَقْتَ هٰذَا بَاطِلًا سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ﴿١٩١﴾ رَبَّنَا
اِنَّكَ مَنْ تُدْخِلِ النَّارَ فَقَدْ اَخْزَيْتَهُ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ اَنْصَارٍ
﴿١٩٢﴾ رَبَّنَا اِنَّنَا سَمِعْنَا مُنَادِيًا يُنَادِي لِلْاِيمَانِ اَنْ اٰمِنُوا بِرَبِّكُمْ
فَاٰمَنَّا رَبَّنَا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَكَفِّرْ عَنَّا سَيِّئَاتِنَا وَتَوَفَّنَا مَعَ
الْاَبْرَارِ ﴿١٩٣﴾ رَبَّنَا وَاٰتِنَا مَا وَعَدْتَنَا عَلٰى رُسُلِكَ وَلَا تُخْزِنَا يَوْمَ
الْقِيٰمَةِ اِنَّكَ لَا تُخْلِفُ الْمِيعَادَ ﴿١٩٤﴾

Meâli

190. Muhakkak ki göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelip gidişinde elbette sağduyu sahibi kimseler için *(Allah'ın yüce kudreti hakkında fikir veren)* deliller vardır.

191. Onlar, ayakta dururlarken, otururlarken, yanları üzerinde yatarlarken *(her zaman)* Allah'ı anarlar, göklerin ve yerin *(inçe ve eşsiz)* yaratılışı konusunda derin derin düşünürler. *(Ve şöyle derler:)* "Ey Rabbimiz! Sen bunu boş yere yaratmadın. Seni tesbih ve tenzih ederiz. Bizi cehennem ateşinin azabından koru!"

192. "Ey Rabbimiz! Doğrusu Sen kimi cehennem ateşine sokarsan, muhakkak onu rezil etmişsindir. Zalimlerin hiçbir yardımcıları yoktur."

193. "Ey Rabbimiz! Biz, «Rabbinize iman edin.» diye imana çağıran bir davetçiyi işittik ve hemen iman ettik. Rabbimiz! Artık bizim günahlarımızı bağışla, kötülüklerimizi ört, canımızı da iyilerle beraber al."

194. "Ey Rabbimiz! Peygamberlerin aracılığıyla bize vadettiklerini bize ver. Kıyamet gününde bizi rezil rüsvay etme. Şüphesiz Sen vaadinden dönmezsin."

Tefsiri

١٩٠- ﴿ اِنَّ فِي خَلْقِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَاٰيَاتٍ لِاُولِي الْاَلْبَابِ ﴾

190 – Muhakkak ki göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelip gidişinde elbette sağduyu sahibi kimseler için (Allah'ın yüce kudreti hakkında fikir veren) **deliller vardır.**

Yani; tıpkı kabuktan özün çıkarıldığı gibi aklını heva ve hevesinden arındıran kimseler için *kadim*, her şeyi en iyi bilen ve her şeye gücü yeten, hikmet sahibi bir sanatkarın varlığını gösteren deliller vardır.

Yani; böyleleri şu gerçeği çok iyi kavrarlar. Cevherlerden meydana gelen arazlar (şeyler), aynı zamanda o cevherin de sonradan var olduğunun delilidirler. Çünkü; sonradan var edilmiş olan bir şeyden ayrılmayan bir cevher, ve sonradan var olma özelliğinden hali olmayan ve hadislikten ayrılmayan şey de aynen hadistir (sonradan var edilmedir).

Diğer taraftan bir şeyin hadisliği, (sonradan var edilmiş olması,) mutlak manada onu meydana getiren bir muhdisin (yaratanın) varlığına, kadimliğine delâlet eder. Aksi takdirde o şey de yine bir başka muhdise (var ediciye) muhtaçtır. Bu da böylece sonsuza dek sürer gider. Kaldı ki; sanatının güzelliği ise ayrıca o zatın ilminin delilidir. En iyi olarak yaratması (itkanı) da O zatın hikmet sahibi bir zat olduğuna delâlet eder. Bu zatın bekası da kudretinin delili ve kanıtıdır. Nitekim Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

"Bu ayeti okuyup da üzerinde gereği gibi düşünmeyenlere yazıklar olsun!" [138]

[138] Bk. Süyuti, el-Dürr'ül-Mensur, 2/409.

Hikaye olunduğuna göre İsrailoğullarından bir kimse otuz yıl müddetle Allah'a ibadet edince, bir bulut gelip onu gölgelermiş. İşte bu manada bir genç Allah'a ibadet eder, ancak herhangi bir bulut bu genci gölgelemez. Bunun üzerine annesi kendisine:

— *Belki bu otuz yıllık süre içerisinde bir yanlış iş yapmış olabilirsin, bu durum ondan kaynaklanıyor olabilir*, der. Oğlu da:

— *Ben böyle bir şey hatırlayamıyorum*, diye cevaplar. Annesi:

— *Belki de sen, göğe bakarken bu bakışların herhangi birisine ibret nazarıyla bakmamış olabilirsin*, der. Oğlu da:

— *Belki de böyle bir şeydir*, deyince, annesi:

— *İşte bulutun gelip seni gölgelememesi bundan başka bir şey değildir*, der.

١٩١— ﴿ اَلَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللّٰهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلٰى جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۚ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هٰذَا بَاطِلاًۚ سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ﴾

191 - Onlar, ayakta dururlarken, otururlarken, yanları üzerinde yatarlarken (her zaman) **Allah'ı anarlar, göklerin ve yerin** (ince ve eşsiz) **yaratılışı konusunda derin derin düşünürler. Ve şöyle derler: "Ey Rabbimiz! Sen bunu boş yere yaratmadın. Seni tesbih ve tenzih ederiz. Bizi cehennem ateşinin azabından koru!"**

« اَلَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللّٰهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلٰى جُنُوبِهِمْ » *"Onlar, ayakta dururlarken* –ayakta durabilecek güçleri varken–, *otururlarken*, –güçleri yetmediğinde de– *yanları üzeri yatarlarken her zaman Allah'ı anarlar."* Namaz kılarlar. « اَلَّذِينَ » burada, « لِاُولِي » kelimesinin sıfatı olarak mahallen mecrurdur veya « اَعْنِي » kelimesinin izmariyle mansubdur. Veya gizli « هُمْ » zamiriyle merfudur.

« قِيَامًا وَقُعُودًا » kelimeleri, « يَذْكُرُونَ » fiiline ait failin zamirinden hâldirler. Nitekim; aynı şekilde, « وَعَلٰى جُنُوبِهِمْ » kavli de hâldir. Diğer taraftan bu kelimeyle, *"herhâlükârda Allah'a anmak"* da murat olunmuş olabilir. Çünkü; insan her an bu gibi durumları yaşayabilir. Nitekim; bir hadiste şöyle buyurulmuştur:

"Kim cennet bahçelerinden daha fazla yararlanıp yemek istiyorsa, Allah'ı çokça ansın." [139]

« وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ » *"Göklerin ve yerin ince ve eşsiz yaratılışı konusunda derin derin düşünürler."* Yani; bütün bu muazzam ve yüce kainatın ve içinde var olan her şeyin yaratılışı konusunda, Allah'ın varlığına işaret eden her varlık hakkında tefekküre dalarlar. Hatta kimi varlıkları anlamada zorluk çekmesiyle de bunlar üzerinde derin olarak düşünür durur. Yüce Allah'ın zatının yüceliğini düşünüp tefekküre dalar. Nitekim; Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'den şöyle rivayet olunmuştur:

"Adam yatağına uzanıp yatarken bir de başını yukarı kaldırıp yıldızlara ve göğe bakar. Bunun üzerine şöyle der: «Senin de bir Rabbinin ve yaratıcının olduğuna şahitlik ederim. Allah'ım! Beni bağışla.» Rabbi de kuluna bakar da kulunu böylece bağışlar." [140]

Yine Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmaktadır:

"Tefekkür gibi ibadet yoktur." [141]

Söylendiğine göre tefekkür, gafleti yok eder. Gönülde de Allah korkusunu meydana getirir. Doğrusu gönülleri parlatmada üzüntü gibisi olmadığı gibi, gönülleri aydınlatmada da tefekkür gibisi yoktur.

« رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هٰذَا بَاطِلًا » *"Bu akıl sahipleri şöyle derler: «Ey Rabbimiz! Sen bunu boş yere yaratmadın.»"* Bu cümle hâl yerindedir. Yani; düşünürlerken şöyle derler. Mana ise şöyledir:

"Sen yarattığın hiçbir şeyi boş yere yaratmadın, bir hikmete dayanmadan yaratmadın. Aksine hepsini de büyük bir hikmet gereği olarak yarattın. Sen bütün bunları mükellef olanlar için yerler oluştursun için, yaratıkların seni tanırlarken delil olsunlar için var ettin."

Burada, *"halk"* (yaratma) tabiriyle yaratılanlar (mahlukat) murat olunmuştur. Ya da göklerle yere işaret olunmuştur. Çünkü; bunlar da yaratılmış şeyler manasındadırlar. Sanki şöyle denilmektedir: *"Sen, bu hayret uyandıran yaratılmışları boşuna yaratmadın."*

---

[139] İbn Ebu Şeybe, Musannaf; 10/302.
[140] Salebi rivayet etmiştir. Bak. Haşiyetu'l-Keşşaf, 1/454.
[141] Bak. Beyhaki, Şuabu'l-İman; 4648.

« سُبْحَانَكَ » *"Seni tesbih ve tenzih ederiz."* Seni yaratılmışlardan batıl olan şeylerle vasfetmekten uzak kılar, tenzih ederiz. Bu muterize (parantez) cümlesidir. « فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ » *"Bizi cehennem ateşinin azabından koru!»"* Burada, « فَقِنَا » kavlinin başına gelen, « فَ » harfi ceza manasını verdirmek içindir. Bunun takdiri de şöyledir: *"Öyleyse seni tenzih ederiz, Sen de biz koru!"*

١٩٢- ﴿ رَبَّنَا اِنَّكَ مَنْ تُدْخِلِ النَّارَ فَقَدْ اَخْزَيْتَهُ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ اَنْصَارٍ ﴾

192 – "Ey Rabbimiz! Doğrusu Sen kimi cehennem ateşine sokarsan, muhakkak onu rezil etmişsindir. Zalimlerin hiçbir yardımcıları yoktur."

« رَبَّنَا اِنَّكَ مَنْ تُدْخِلِ النَّارَ فَقَدْ اَخْزَيْتَهُ » *"Ey Rabbimiz! Doğrusu Sen, birini cehennem ateşine sokarsan, mutlaka onu rezil etmişsindir."* Aşağıladın, helâk ettin, rüsvay ettin, demektir. Vaid yani tehdit ehli veya uyarılanlar bu ayeti ve bir de şu ayeti kendilerine delil gösterdiler:

﴿ يَوْمَ لَا يُخْزِى اللّٰهُ النَّبِىَّ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا مَعَهُ ﴾

"Peygamberleri ve onunla birlikte iman edenleri utandırmayacağı günde Allah sizi, içlerinden ırmaklar akan cennetlere sokar." [142]

Yani; bu ayetlere dayanarak mü'min olarak kimse cehenneme girmez ki, ebedi olarak kalmış olsun, diyorlar. Ehli Sünnet olarak biz de diyoruz ki: "Hz. Cabir *(Radıyallahu Anh)* şöyle diyor:

"Mü'minin cezalandırılması, onun tedibidir, eğer bunun üzerinde bir cezası varsa bu da, mutlak manada rezil olmasıdır."

« وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ اَنْصَارٍ » *"Zalimlerin de hiçbir yardımcıları yoktur."* « لِلظَّالِمِينَ » kelimesindeki « لِ » harfi, cehenneme girenlere işarettir. Bundan maksat da kâfirlerdir. Bu bakımdan kâfirlerin kendilerine yar-

[142] Tahrim, 8.

dım edecek olan yardımcıları da şefaat edenleri de mü'minlerin olduğu gibi olmayacaktır.

١٩٣ـ ﴿ رَبَّنَآ اِنَّنَا سَمِعْنَا مُنَادِيًا يُنَادِى لِلْاِيمَانِ اَنْ اٰمِنُوا بِرَبِّكُمْ فَاٰمَنَّا رَبَّنَا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَكَفِّرْ عَنَّا سَيِّـَٔاتِنَا وَتَوَفَّنَا مَعَ الْاَبْرَارِ ﴾

193 – "Ey Rabbimiz! Biz, «Rabbinize iman edin.» diye imana çağıran bir davetçiyi işittik ve hemen iman ettik. Rabbimiz! Artık bizim günahlarımızı bağışla, kötülüklerimizi ört, canımızı da iyilerle beraber al."

« رَبَّنَآ اِنَّنَا سَمِعْنَا مُنَادِيًا » *"Ey Rabbimiz! Biz,...bir davetçiyi işittik."* Örneğin, *"Adam şöyle derken duydum."* dersin. Dolayısıyla yapılan eylemi adama isnad etmiş olursun ve bu arada duyulan ya da dinlenen şeyi hazfedersin (söylemezsin). Çünkü sen, kişiyi ondan dinlediğinle tanıtmaktasın. Dolayısıyla duyduğun ya da dinlediğini zikretmeye gerek duymazsın. Eğer herhangi bir vasıf ya da tanıtma olmasaydı, onun bunda herhangi bir payı da olmazdı. Bu bakımdan, filancanın sözünü dinledim, denilir.

Ayette seslenenden amaç; Ya Allah Rasûlü'dür *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* veya Kur'an'dır.

« يُنَادِى لِلْاِيمَانِ » *"diye... imana çağıran, ..."* Allah'a iman etmeleri için.. Burada böylece çağıran zatın yüceliğinin, üstünlüğünü göstermektedir, Çünkü; imana davet denen daha üstün bir davetçi olamaz.

« اَنْ اٰمِنُوا بِرَبِّكُمْ فَاٰمَنَّا » *"Rabbinize iman edin, ... diye.. biz de hemen iman ettik."* Buradaki, « اَنْ اٰمِنُوا » kavli, « بِاَنْ اٰمِنُوا » demektir. Ya da, « اٰمِنُوا » Rabbinize iman edin, demektir.

Şeyh Muhammed Mansur Maturidi'ye göre bu ayet, imanda istisna yapmanın batıl olduğuna delildir.

« رَبَّنَا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا » *"Rabbimiz! Artık bizim günahlarımızı* –büyük günahlarımızı– *bağışla,"* « وَكَفِّرْ عَنَّا سَيِّـَٔاتِنَا » *"kötülüklerimizi* –küçük gü-

nahlarımızı– *ört,"* « وَتَوَفَّنَا مَعَ الْاَبْرَارِ » *"canımızı da iyilerle beraber al."* İyilerin sohbetine devam edenlerle beraber hareket eden ve onlardan sayılan.

« اَبْرَارٌ » – *Ebrar:* Sünnete bağlı olarak hareket edenler demektir. Bu kelime, « بَرٌّ » kelimesinin veya « بَارٌّ » kelimesinin çoğuludur. Tıpkı « رَبٌّ » ve « اَرْبَابٌ » kelimeleriyle « صَاحِبٌ » ve « اَصْحَابٌ » kelimeleri gibi.

١٩٤– ﴿ رَبَّنَا وَاٰتِنَا مَا وَعَدْتَنَا عَلٰى رُسُلِكَ وَلَا تُخْزِنَا يَوْمَ الْقِيٰمَةِ اِنَّكَ لَا تُخْلِفُ الْمِيعَادَ ﴾

194 – "Ey Rabbimiz! Peygamberlerin aracılığıyla bize vadettiklerini bize ver. Kıyamet gününde bizi rezil rüsvay etme. Şüphesiz Sen vaadinden dönmezsin."

« رَبَّنَا وَاٰتِنَا مَا وَعَدْتَنَا عَلٰى رُسُلِكَ » *"Ey Rabbimiz! Peygamberlerin aracılığıyla bize vadettiklerini de bize ver,"* Peygamberlerini doğrulamak konusunda ya da peygamberlerin yoluyla bize söz verdiğin makamı, ya da onların diliyle verdiklerini de isteriz.

« عَلٰى » edatı, « وَعَدْتَنَا » kavline müteallıktir. Vadolunan şey ise, sevap olan şeylerdir ya da düşmana karşı zafer ve üstünlük kazanılmasıdır. Bu kimseler, Allah'ın vadettiklerini yerine getirmeyi istemektedirler. Allah ise asla sözünden caymaz. Çünkü; bunun manası, kıyamet ile alâkalı olarak verilen sözlerin yerine getirilmesi için gereken sebeplere sarılıp onları sürdürmeyi muhafaza konusunda başarı istemektir. Yahut da bundan murat şudur:

"Bizi, kendilerine söz verdiklerinden eyle." Çünkü; verilen söz, kimin için verildiği belli değil, bu, açıklanmamıştır. Veya bundan murat: *"Biz, senin bizim için hazırlamış olduğun ve söz verdiğin şeylere ulaştırmada sebatlı kıl."*

« وَلَا تُخْزِنَا يَوْمَ الْقِيٰمَةِ » *"Kıyamet gününde bizi rezil rüsvay etme!"* Ya da bu, alçak gönüllülük göstermenin bir göstergesidir. « اِنَّكَ لَا تُخْلِفُ الْمِيعَادَ » *"Şüphesiz Sen vaadinden asla dönmezsin."* Buradaki, « الْمِيعَادَ » kelimesi, vaat manasında mastardır.

195. — 200. ÂYETLER

فَاسْتَجَابَ لَهُمْ رَبُّهُمْ اَنّي لَٓا اُضيعُ عَمَلَ عَامِلٍ مِنْكُمْ مِنْ
ذَكَرٍ اَوْ اُنْثٰى بَعْضُكُمْ مِنْ بَعْضٍ فَالَّذينَ هَاجَرُوا وَاُخْرِجُوا
مِنْ دِيَارِهِمْ وَاُو۫ذُوا فٖي سَبٖيلٖي وَقَاتَلُوا وَقُتِلُوا لَاُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ
سَيِّـَٔاتِهِمْ وَ لَاُدْخِلَنَّهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرٖي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ ثَوَابًا
مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ وَاللّٰهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الثَّوَابِ ﴿١٩٥﴾ لَا يَغُرَّنَّكَ
تَقَلُّبُ الَّذينَ كَفَرُوا فِي الْبِلَادِ ﴿١٩٦﴾ مَتَاعٌ قَليلٌ ثُمَّ مَاْوٰيهُمْ
جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿١٩٧﴾ لٰكِنِ الَّذينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ لَهُمْ جَنَّاتٌ
تَجْرٖي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدٖينَ فٖيهَا نُزُلًا مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ
وَمَا عِنْدَ اللّٰهِ خَيْرٌ لِلْاَبْرَارِ ﴿١٩٨﴾ وَاِنَّ مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ لَمَنْ
يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَمَٓا اُنْزِلَ اِلَيْكُمْ وَمَٓا اُنْزِلَ اِلَيْهِمْ خَاشِعٖينَ لِلّٰهِ لَا
يَشْتَرُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ ثَمَنًا قَليلًا اُو۬لٰٓئِكَ لَهُمْ اَجْرُهُمْ عِنْدَ
رَبِّهِمْ اِنَّ اللّٰهَ سَرٖيعُ الْحِسَابِ ﴿١٩٩﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذينَ اٰمَنُوا
اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَاتَّقُوا اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٢٠٠﴾

Meâli

195. Bunun üzerine Rableri onların dualarında şöyle karşılık verdi: "Ben, erkek olsun kadın olsun içinizden salih amel işleyenlerin amelini boşa çıkarmam. Hep birbirinizdensiniz. Artık dinleri uğruna hicret edenlerin, ülkelerinden çıkarılanların ve Benim yolumda işkence görenlerin, çarpışanların ve öldürülenlerin günahlarını mutlaka örtecek ve and olsun ki, kendilerini altlarından ırmaklar akan cennetlere koyacağım. Bu, Allah katından *(onların güzel amellerine)* bir karşılıktır. Mükâfatların en güzel olanı Allah katındadır.

196. *(Ey Muhammed!)* İnkâr edenlerin bolluk ve refah içinde diyar diyar gezmeleri sakın seni yanıltmasın.

197. O azıcık bir menfaattir. Sonunda onların varacakları yer cehennemdir. Orası ne kötü bir varış yeridir.

198. Ancak Rablerine karşı gelmekten sakınanlar için Allah tarafından bir ikram olarak *(hazırlanan)*, altlarından ırmaklar akan cennetleri vardır. Orada ebedi olarak kalıcıdırlar. Allah katında var olan şeyler de ihsan sahibi kimseler için daha hayırlıdır.

199. Kitap ehlinden öyleleri de vardır ki; Allah'a, size indirilene ve kendilerine indirilene tam bir samimiyetle ve Allah'a boyun eğerek iman ederler. Allah'ın ayetlerini az bir değer karşılığında satmazlar. İşte onlar için Rableri katında mükâfatları vardır. Şüphesiz Allah, hesabı çok çabuk görendir.

200. Ey iman edenler! Sabredin; *(sabırda düşmanlarınızın karşısında)* sebat edin, *(cihat için)* hazırlıklı ve uyanık bulunun, Allah'tan sakının ki, başarıya erişebilesiniz.

Tefsiri

١٩٥– ﴿ فَاسْتَجَابَ لَهُمْ رَبُّهُمْ اَنّي لَآ اُضيعُ عَمَلَ عَامِلٍ منْكُمْ مِنْ ذَكَرٍ اَوْ
اُنْثٰى بَعْضُكُم مِنْ بَعْضٍ فَالَّذينَ هَاجَرُوا وَاُخرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَاُوذُوا فِي سَبيلي

وَقَاتَلُوا وَقُتِلُوا لَاُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَ لَاُدْخِلَنَّهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ ثَوَابًا مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ وَاللّٰهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الثَّوَابِ ﴿

195 – Bunun üzerine Rableri onların dualarına şöyle karşılık verdi: "Ben, erkek olsun kadın olsun içinizden salih amel işleyenlerin amelini boşa çıkarmam. Hep birbirinizdensiniz. Artık dinleri uğruna hicret edenlerin, ülkelerinden çıkarılanların ve Benim yolumda işkence görenlerin, çarpışanların ve öldürülenlerin günahlarını mutlaka örtecek ve and olsun ki, kendilerini altlarından ırmaklar akan cennetlere koyacağım. Bu, Allah katından (onların güzel amellerine) **bir karşılıktır. Mükâfatların en güzel olanı Allah katındadır.**

« فَاسْتَجَابَ لَهُمْ رَبُّهُمْ » *"Bunun üzerine Rableri onların dualarına şöyle karşılık verdi:"* Cevap verdi, icabet etti. Nitekim, « اسْتَجَابَ لَهُ » ve « اسْتَجَابَهُ » de bu manayadır.

« اَنِّى لَا اُضِيعُ عَمَلَ عَامِلٍ مِنْكُمْ مِنْ ذَكَرٍ اَوْ اُنْثَى » *"Ben, erkek olsun kadın olsun içinizden salih amel işleyenlerin amelini boşa çıkarmam."* Burada, « اَنِّى » kavli, « بِاَنِّى » demektir. « مِنْكُمْ » burada, « عَامِلٍ » kelimesinin sıfatıdır. « مِنْ ذَكَرٍ اَوْ اُنْثَى » kavli de amili açıklayan bir ifadedir.

« بَعْضُكُمْ مِنْ بَعْضٍ » *"Hepiniz, eşitsiniz, birbirinizden bir üstünlüğünüz yoktur."* Yani; erkek kadındandır, kadın da erkektendir. Hepiniz Hz. Adem *(Aleyhi's-Selâm)*'in çocuklarısınız. Ya da din ve yardım açısından birbirinizdensiniz.

Bu, bir muterize (parantez) cümlesidir. Bununla kadınların erkeklerle, yüce Allah'ın güzel amel işleyen kullarına vadettiği şeylerde ortak oldukları açıklanmıştır.

İmam Cafer Sadık (v.80-148/699-765) -Allah kendisinden razı olsun- der ki:

"Herhangi bir konuda bir kimse bir problem yaşarsa, bunun üzerine beş kez: «Ey Rabbimiz! .... » diye yakarırsa, Allah o kimseyi korktuğundan emin kılar ve istediğini de verir, dedikten sonra burada dua olarak geçen ayetleri okudu."

« فَالَّذِينَ هَاجَرُوا » *"Artık dinleri uğrunda hicret edenlerin,"* Bu cümle mübtedadır ve, *"onlardan güzel amel işleyenler"* kısmını açıklamaktadır.. Bu da adeta onlara tazim ve saygı ifadesini belirtmek için söylenmiştir. Sanki şöyle buyurulmaktadır: *"Şu üstün ve değerli işleri yapanlar ki; bu da vatanlarından ayrılıp uzak düşmektir, nerede güvenli bir şekilde imanlarının gereğini yaşayacağız diye dinlerini yaşamak için Allah'a kaçıp koşanlardır."*

Hicret olayı İslâm'ın başlangıcında var olduğu gibi ahir zamanda da var olacaktır ve var oluşu hep sürdürecektir.

« وَأُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ » *"ülkelerinden çıkanların,"* doğup büyüdükleri ve yetiştikleri vatanlarından çıkarılıp sürgün edilenlerin, « وَأُوذُوا فِي سَبِيلِي » *"ve Benim yolumda işkence görenlerin,"* hakaret edilerek, dövülerek, malları yağmalanarak zulüm ve işkence çekenlerin, Burada, *"benim yolumda"* ifadesinden murat, *"dinim uğrunda, dinim yolunda"* demektir.

« وَقَاتَلُوا وَقُتِلُوا لَأُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ » *"Çarpışanların ve öldürülenlerin günahlarını mutlaka örtecek."* Allah'a ortak koşanlarla, müşriklerle savaşan ve bu uğurda şehit düşenlerin günahlarını mutlaka örteceğim.

Kıraat imamlarından İbn Kesir ve İbn Amir, « وَقُتِلُوا » kavlini, « وَقُتِّلُوا » olarak okumuşlardır. Ayrıca kıraat imamlarından Hamza ile Ali Kisai de, « وَقَاتَلُوا وَقُتِلُوا » kavlini takdim ve tehir suretiyle, « وَقُتِلُوا وَقَاتَلُوا » şeklinde kıraat etmişlerdir. Bu okuyuş tarzıyla, « وَ » harfinin tertip için olmadığını görüyor ve bunu delil gösteriyoruz.

« فَالَّذِينَ هَاجَرُوا » mübtedasının haberi, « لَأُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَلَأُدْخِلَنَّهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ » kavlidir ve bu, mahzuf bir kasemin (yeminin) de cevabıdır.

« وَ لَأُدْخِلَنَّهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ » *"ve and olsun ki, kendilerini altlarından ırmaklar akan cennetlere koyacağım."* Bu cümle az önce belirttiğimiz gibi mahzuf bir kasemin cevabıdır.

« ثَوَابًا مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ » *"Bu, Allah katından onların güzel amellerine bir karşılıktır."*

« ثَوَابًا » kelimesi burada müekked mastardır. Yani, sevap veya ödül olarak, demektir. Kaldı ki; « لَاُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَلَاُدْخِلَنَّهُمْ » kavli, *"And olsun ki; onlara sevap vereceğim, onları mutlaka ödüllendireceğim."* manasınadır.

« وَاللّٰهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الثَّوَابِ » *"Mükâfatların en güzel olanı Allah katındadır."* Yani; mükâfat verebilecek yegâne zat yüce Allah'tır. O'ndan başkası asla buna kadir olamaz.

Rivayet olunduğuna göre, kimi mü'minler, Allah düşmanlarının bolluk ve refah içinde yaşadıklarını gördüklerinde;

— *"Doğrusu Allah düşmanları gördüğümüz kadarıyla bolluk ve refah içerisinde bir hayat geçiriyorlar. Bize gelince, biz açlıktan ölmek üzereyiz, nefesimiz kokuyor."* diye yakınmışlar. İşte şimdi tefsirini okuyacağımız ayet bununla ilgili olarak nazil olmuştur. Rabbimiz şöyle buyuruyor:

١٩٦— ﴿ لَا يَغُرَّنَّكَ تَقَلُّبُ الَّذِينَ كَفَرُوا فِى الْبِلَادِ ﴾

196 – (Ey Muhammed!) **İnkâr edenlerin bolluk ve refah içinde diyar diyar gezmeleri sakın seni yanıltmasın.**

Bu ayetteki hitap herkes içindir ya da Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'e olup, onun şahsında başkalarına yapılmış olmaktadır. Ya da bir toplumun liderleri veya önderleri onlar adına bir şey söylerler. Dolayısıyla o kimsenin söylediği şey ya da hitabı herkese ve herkes adına olmuş olur, anlamındadır. Burada adeta şöyle denir gibidir: *"Sizi aldatmasın, sizi yanıltmasın."* Ya da "Allah Rasûlü *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* onların hâline aldanmış değildi, bununla beraber Rasûlullah'ın sahip bulunduğu bu özelliği bununla pekiştirilmiş ve buna bağlı olarak sebat etmiş bulunmaktadır. Bu tıpkı şı ayetteki ifade gibidir:

﴿ فَلَا تَكُونَنَّ ظَهِيرًا لِلْكَافِرِينَ ﴾

"Öyleyse sakın kâfirlere arka çıkma!" [143] ve

[143] Kasas, 86.

﴿ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴾

"Sakın müşriklerden olma!" [144]

Yukarıda sunulan yasaklamalar adeta emir konusunda Rabbimizin şu ayetlerinde geçen hükme benzemektedir:

﴿ اِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ ﴾

"Bize doğru yolu göster!" [145] ve

﴿ يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اٰمِنُوا ﴾

"Ey iman edenler! İman edin (imanda sebat edin!)" [146] gibi.

١٩٧— ﴿ مَتَاعٌ قَلِيلٌ ثُمَّ مَاْوٰيهُمْ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴾

197 – O azıcık bir menfaattir. Sonunda onların varacakları yer cehennemdir. Orası ne kötü bir varış yeridir.

Bu, mahzuf bir mübtedanın haberidir. Yani; *"Onların ülkeleri gezip dolaşmaları, bundan yararlanmaları geçici ve oldukça önemsiz bir yararlanmadır."* Burada söylenmek istenen şey, elde ettikleri dünyalıkları, ahiretteki nimetlere oranla bir hiç mesabesindedir, denmektedir veya Allah'ın ahirette mü'minler için hazırladığı sevap yanında bunların dünyalıklarının adı bile geçmez. Veyahut, onların bu imkânları geçici olduğundan bu bakımdan hiçbir değeri ve önemi yoktur, demektir. Çünkü; bir şey yok olacaksa o şey az demektir ve bu manada yok olan her şey az hükmündedir, hiçtir, denir. Bu itibarla bu kimselerin kendi varacakları asıl yer için hazırlamakta oldukları şeyler ne kötüdür.

---

[144] En'am, 14.
[145] Fatiha, 6.
[146] Nisa, 136.

١٩٨– ﴿ لٰكِنِ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا نُزُلاً مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ ۗ وَمَا عِنْدَ اللّٰهِ خَيْرٌ لِلْاَبْرَارِ ﴾

198 – Ancak Rablerine karşı gelmekten sakınanlar için,Allah tarafından bir ikram olarak hazırlanan altlarından ırmaklar akan cennetleri vardır. Orada ebedi olarak kalıcıdırlar. Allah katında var olan şeyler de ihsan sahibi kimseler için daha hayırlıdır.

« لٰكِنِ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ » *"Ancak takva sahipleri* –Rablerine şirk koşmaktan sakınanlar– *için, altından ırmaklar akan cennetler vardır."* « خَالِدِينَ فِيهَا نُزُلاً مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ » *"Orada ebedi olarak kalıcıdırlar. Allah tarafından kendilerine hazırlanan nice ağırlama ve ikramlar vardır."*

« نُزْل » ve « نُزُل »: Gelen konuk için konulan şey, inen sofra demektir. Bu kelime de, « جَنَّاتٌ » kelimesinden hâldir. Çünkü sıfatla tahsis edilmiştir. Amil ise, « لَهُمْ » kavlindeki « ل » harfidir. Ya da bu, müekked bir mastardır. Adeta, *"bir rızık ve bağış, vergi olarak"* demek gibidir. « مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ » kavli de bunun sıfatıdır.

« وَمَا عِنْدَ اللّٰهِ خَيْرٌ لِلْاَبْرَارِ » *"Allah katında var olan şeyler de ihsan sahibi kimseler için daha hayırlıdır."* Yani; Allah karında sürekli ve çok olanlar, facirlerin, inkârcıların gezip dolaşarak elde ettikleri az ve geçici olan şeylerden daha hayırlıdır.

« لٰكِنْ » kelimesi aynı zamanda, « لٰكِنَّ » şeklinde şeddeli olarak da kıraat olunmuştur. Bu takdirde artar, manasını da içerir. Bu, istidrak içindir. Yani; onların yararlanmalarının ya da yararlandırılmalarının bir devamlılığı yoktur. Ancak böyle bir devamlılık takva sahipleri için vardır.

Aşağıda gelecek ayet Kitap ehlinden olup da Müslüman olan Abdullah b. Selâm ve diğerleri hakkında ya da Necran Hristiyanlarından olan kırk kişi hakkında nazil olmuştur. Bunların otuz iki kişisi Habeşistan, geri kalan sekiz kişisi de Rum (Bizans) Hristiyanlarından idiler. Bunlar Hz. İsa *(Aleyhi's-Selâm)*'nın dininde iken İslâm dinini kabul etmişlerdi. Yüce Allah şöyle buyuruyor:

١٩٩ ﴿ وَاِنَّ مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ لَمَنْ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَمَٓا اُنْزِلَ اِلَيْكُمْ وَمَٓا اُنْزِلَ اِلَيْهِمْ خَاشِع۪ينَ لِلّٰهِ لَا يَشْتَرُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ ثَمَنًا قَل۪يلًاؕ اُو۬لٰٓئِكَ لَهُمْ اَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْؕ اِنَّ اللّٰهَ سَر۪يعُ الْحِسَابِ ﴾

199 – Kitap ehlinden öyleleri de vardır ki; Allah'a, size indirilene ve kendilerine indirilene tam bir samimiyetle ve Allah'a boyun eğerek iman ederler. Allah'ın ayetlerini az bir değer karşılığında satmazlar. İşte onlar için Rableri katında mükâfatları vardır. Şüphesiz Allah, hesabı çok çabuk görendir.

« وَاِنَّ مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ لَمَنْ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَمَٓا اُنْزِلَ اِلَيْكُمْ وَمَٓا اُنْزِلَ اِلَيْهِمْ خَاشِع۪ينَ لِلّٰهِ » *"Kitap ehlinden öyleleri de vardır ki; Allah'a, size indirilene* –Kur'an'a– *ve kendilerine indirilene* –Tevrat ve İncil'e– *tam bir samimiyetle ve Allah'a boyun eğerek iman ederler."* Burada, « اِنَّ » edatının ismi olan, « لَمَنْ » üzerine ibtida için olan « لَ » harfi gelmiştir. Bunun sebebi aralarında var olan zarf ile aralarını ayırmak içindir. « خَاشِع۪ينَ » kelimesi, « يُؤْمِنُ » fiilinin failinden hâldir. Çünkü; « مَنْ يُؤْمِنُ » kavli cemi (çoğul) manasınadır.

« لَا يَشْتَرُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ ثَمَنًا قَل۪يلًا » *"Allah'ın ayetlerini az bir değer karşılığında satmazlar."* Yani; onlardan İslâm dinin kabul etmeyen hahamlarla büyüklerinin yaptıkları gibi yapmazlar. Allah'ın dinini satan kimseler değillerdir onlar. Bu cümle de yine hâlden sonra ikinci bir hâl cümlesidir.

« اُو۬لٰٓئِكَ لَهُمْ اَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ » *"İşte onlar için Rableri katında mükâfatları vardır."* Yani; onlar için tahsisi edilen ecirleri vardır ki; bu, şu ayette söz konusu edilen ecirdir.

﴿ اُو۬لٰٓئِكَ يُؤْتَوْنَ اَجْرَهُمْ مَرَّتَيْنِ ﴾

"İşte onlara, (sabretmelerinden dolayı,) mükâfatları iki defa verilecektir." [147]

[147] Kasas, 54.

« انّ اللّٰهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ » *"Şüphesiz Allah, hesabı çok çabuk görendir."* Çünkü; yüce Allah'ın ilmi her şeyde geçerlidir, ilmi her şeyi kuşatmıştır.

٢٠٠– ﴿ يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَاتَّقُوا اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴾

200 – Ey iman edenler! Sabredin; sabırda düşmanlarınızın karşısında sebat edin (cihat için) **hazırlıklı ve uyanık bulunun, Allah'tan sakının ki, başarıya erişebilesiniz.**

« يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اصْبِرُوا » *"Ey iman edenler! Sabredin;"* Din konusunda ve dini sorumlulukları için sabredip göğüs gerin. Cüneyd-i Bağdadi diyor ki:

"Sabır: Feryadı ve sıkıntıyı bir tarafa atarak bütün gücü o istenmeyen şey üzerinde yoğunlaştırıp gerekeni yapmaktır."

« وَصَابِرُوا » *"Sabırda düşmanlarınızın karşısında sebat ederek onlardan öne geçmeye çalışın,"* Savaşın tüm şiddetlerine karşın sabırda onları yenin. Onlardan daha az sabır ve sebat göstermeyin. Cihat sırasında Allah'ın düşmanları karşısında direnin, geri çekilmeyin. « وَرَابِطُوا » *"cihat için hazırlıklı ve uyanık bulunun."* Sınır ve nöbet yerlerinde direnip bekleyin, nöbetinizi ihmal etmeyin. Oralarda atlarınızı, her türlü silâhlarınızı, savaş araç ve gereçlerinizi sağlama alın. Sürekli teyakkuz hâlinde bulunun ve her an savaşa çıkacakmış gibi hazır olun. « وَاتَّقُوا اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ » *"Allah'tan sakının ki; başarıya erişebilesiniz."*

« فَلَاح » – *Felâh:* Arzu edilmeyen olaydan ya da şeylerden kurtulduktan sonra istenen şeyde sürekli olarak kalmaktır.

« لَعَلَّ » edatı, geleceğin bilinememesi gibi şeylerde kullanılır. Bu da , kişi umduğu ve beklentisi içinde olduğu şeylere dayanıp güvenerek geleceği için amel işlemekten geri kalmaması manasını içerir.

Bir başka yorum ise şöyledir: *"Bana olan muhabbetiniz için sabredin, nimetlerime karşı da elinizden geldiği kadar sabır yarışında olun ve Benim dinime hizmet için canınızı ortaya koyun. Böyle yapmanız hâlinde olur ki kurtuluşa erersiniz ve bana yakın olma imkânını kazanmış olursunuz."*

Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* Efendimiz bir hadislerinde şöyle buyuruyor:

"Zehraveyni, Bakara ve Ali İmran surelerini okuyun. Çünkü bu ikisi kıyamet gününde adeta iki bulut veya iki kuş sürüsü imişcesine sizi gölgelemek üzere gelecekler ve kendilerini okuyanları savunacaklar." [148]

Allah en iyiyi ve en doğruyu bilendir. Sonuçta dönüş ve varış O'nadır.

❁ ❁ ❁

[148] Bak. Müslim; 804.

Sûre - 4

NİSÂ SÛRESİ

Bu sûre Medine'de nazil olmuştur;
176 âyetten müteşekkildir.

Cüz - 4

1. — 4. ÂYETLER

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذ۪ي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالاً كَث۪يرًا وَنِسَٓاءً وَاتَّقُوا اللّٰهَ الَّذ۪ي تَسَٓاءَلُونَ بِه۪ وَالْاَرْحَامَ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَق۪يبًا ﴿١﴾ وَاٰتُوا الْيَتَامٰٓى اَمْوَالَهُمْ وَلَا تَتَبَدَّلُوا الْخَب۪يثَ بِالطَّيِّبِ وَلَا تَاْكُلُٓوا اَمْوَالَهُمْ اِلٰٓى اَمْوَالِكُمْ اِنَّهُ كَانَ حُوبًا كَب۪يرًا ﴿٢﴾ وَاِنْ خِفْتُمْ اَلَّا تُقْسِطُوا فِي الْيَتَامٰى فَانْكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَٓاءِ مَثْنٰى وَثُلٰثَ وَرُبَاعَ فَاِنْ خِفْتُمْ اَلَّا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً اَوْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ ذٰلِكَ اَدْنٰٓى اَلَّا تَعُولُوا ﴿٣﴾ وَاٰتُوا النِّسَٓاءَ صَدُقَاتِهِنَّ نِحْلَةً فَاِنْ طِبْنَ لَكُمْ عَنْ شَيْءٍ مِنْهُ نَفْسًا فَكُلُوهُ هَن۪يٓئًا مَر۪يٓئًا ﴿٤﴾

Meali

1. Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da kendi eşini yaratan ve bu ikisinden birçok erkekler ve kadınlar üretip yayan Rabbinizden sakının. Kendisi adına birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah'tan ve akrabalık bağlarını koparmaktan sakının. Şüphesiz Allah sizin üzerinizde en iyi gözetleyicidir.

2. *(Ey veli ve vasiler!)* Yetimlere mallarını verin. Temizi pis olanla değişmeyin. Onların mallarını kendi malınıza katarak *(malınızmış gibi)* yemeyin. Gerçekten bu, çok büyük bir günahtır.

3. Eğer *(bakımınız altındaki yetim kızlarla evlendiğiniz takdirde)* yetimlerin haklarına riayet edememekten korkarsanız, beğendiğiniz *(size helâl olan)* kadınlardan ikişer, üçer ve dörder evlenin. Şayet adalet yapamayacağınızdan *(haksızlık yapmaktan)* korkarsanız o takdirde ya bir tane alın veya sahibi bulunduğunuz *(cariye)* ile yetinin. Bu, adaletten ayrılmamanız için en uygun olanıdır.

4. Kadınlara mehirlerini gönül rızasıyla *(cömertçe)* verin. Eğer kendileri gönül hoşnutluğuyla bizzat mehirlerinden size bir kısmını bağışlarlarsa onu da gönül rahatlığıyla yiyin.

Tefsiri

١ـ ﴿ يَآ اَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِى خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالاً كَثِيرًا وَنِسَآءً وَاتَّقُوا اللّٰهَ الَّذِى تَسَآءَلُونَ بِهِ وَالْاَرْحَامَ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا ﴾

1 – Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da kendi eşini yaratan ve bu ikisinden birçok erkekler ve kadınlar üretip yayan Rabbinizden sakının. Kendisi adına birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah'tan ve akrabalık bağlarını koparmaktan sakının. Şüphesiz Allah sizin üzerinizde en iyi gözetleyicidir.

« يَآ اَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِى خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالاً كَثِيرًا وَنِسَآءً » *Ey insanlar!* –Ey Ademoğulları!– *Sizi bir tek candan yaratan* –bir tek asıldan, ki bu tek can ise babanız Adem (Aleyhi's-Selâm)'dir– *ve ondan da kendi eşini yaratan ve bu ikisinden* –Adem ile Havva'dan– *birçok erkekler ve kadınlar üretip yayan Rabbinize karşı gelmekten sakının.*

« وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا » kavli mahzuf olan bir mahzufa müteallıktir. Sanki şöyle denilmektedir: *"Bir tek candan, onu var etti. Ve ondan da onun eşini* (zevcesini) *yarattı."* Mana şöyledir:

"İşte nitelikleri (özellikleri) *şunlar olan bir tek candan sizi üretip çoğalttı, dallandırıp budaklandırdı: Bu özellik ise, Allah onu topraktan var etti, onun eşi Havva'yı ise onun kaburga kemiklerinden birinden yarattı."* Bu iki tür cinsten erkekler ve kadınlar olarak birçok kimseleri çoğaltıp yaydı. Burada o nefsi ya da canı bir vasıfla nitelemiştir ki; bu, o şeyden onların yaratılışlarını bir bakıma açıklama ve detaydır. Ya da sizin yaratılışınız üzerinde bir açıklama ve detaydır.

"Ey insanlar!" diye olan hitap veya sesleniş ise, kendilerine Allah Rasûlü Hz. Muhammed (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)'in peygamber olarak gönderildiği kimseleredir. Bunun manasına gelince o da şöyledir: *"Sizi Adem'in kendisinden, o nefisten* (candan) *da anneniz Havva'yı yarattı. Bu ikisinden de sayısız erkek ve kadınları, sizin dışınızda geçen sayısız ümmetleri üretip yaydı."*

Eğer şöyle bir soru sorar ve dersen ki:

"Ayetin (nazmın) *akışı gereği, «Allah'tan sakının» emrinin hemen peşinden, buna yapılan çağrının getirilmesi veya yer alması gerekirdi. O hâlde Allah'ın onları bir tek nefisten veya candan gayet detaylı olarak yaratması nasıl olmuştur? Ki o detayı açıklayan gerçeğe davet ediyor?"* Buna cevap olarak derim ki:

"Çünkü bu en yüce kudrete delâlet etmektedir. Dolayısıyla bu gibi bir şeye kadir olan, güç yetiren varlık, aynı zamanda her şeye kadirdir ve güç yetirir. Nitekim, bu bağlamda olmak üzere Allah kâfir ve facir (kötü) *olan kimseleri cezalandırmaya da kadirdir. İşte bu gerçek üzerinde düşünüldüğünde, bu, insanların bütün bu şeylere kadir olan zata karşı gelmemeleri, onun azabından ve cezalandırmasından korkmaları gerektiği bilincine ulaştırır. Çünkü bu, Allah'ın onlara vermekte olduğu gerçek ve mükemmel nimetlerin varlığına da delâlet etmektedir. Dolayısıyla kendilerine her türlü nimet ve imkânları sunan zata karşı insanların da görevi, o nimetlere karşı nankörlükte bulunmamalarıdır. Bu ayetin nazil olması üzerine Rasûlullah (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurmuştur:*

"Kadın, erkekten yaratılmıştır. Bu bakımdan onun hep ilgilendiği, erkeklerle ilgili hususlardır. Erkek ise topraktan yaratılmıştır, onun da hep amacı toprak ile ilgili (ziraat vb. gibi) *şeylerdir."* [149]

[149] Bak. Süyuti, el-Dürrü'l-Mensur, 2/423. Süyuti bunu İbn Münzir, İbn Ebu Hatime ve Beyhaki'ye nisbet etmiştir.

« وَاتَّقُوا اللّٰهَ الَّذِى تَسَّاءَلُونَ بِهِ وَالْاَرْحَامَ » *"Kendişi adına birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah'tan ve akrabalık bağlarını koparmaktan sakının."* Buradaki, « تَسَّاءَلُونَ » kelimesi, aslında « تَتَسَاءَلُونَ » idi. « س » harfinde bulunan hems sıfatı bakımından « ت » harfiyle sıfat bakımından yakın olduklarından « ت » harfi « س » harfine dönüştürüldü. Yani « تَسَّاءَلُونَ » hâline getirildi. Bu kıraat ise Nafi, İbn Kesir, Ebu Amr, İbn Amir, Ebu Cafer, Yakup ve Halef'e ait kıraattir. Ancak kıraat imamlarından Asım, Hamza, Kisai ve Halef bunu ayette görüldüğü gibi, « تَسَاءَلُونَ » olarak okumuşlar ve iki « ت » harfini okuyuş bakımından dilde bir ağırlık olarak gördüklerinden ikincisini hazfetmişlerdir (kaldırmışlardır). Yani; mana şöyle oluyor:

"Kiminiz kiminize Allah adını vererek ve akrabalık hukukunu öne sürerek birbirinizden dilekte bulunursunuz. Yani, Allah adına ve akrabalık hukuku adına şöyle yapacağım dersiniz." Bu ise şefkat ve merhamet duygularını canlandırmak kasdıyla olur.

« الْاَرْحَامَ » kelimesi yüce Allah'ın Lâfza-yı Celâli üzerine matuf bulunduğundan mansubdur. Yani, *"Akrabalık hukukunu çiğnemekten sakının."* demektir. Veya bu kelime car ve mecrur yerindedir. Bu tıpkı, « مَرَرْتُ بِزَيْدٍ وَعَمْرًا » cümlesine benzer bir ifade olmuş olur. Ya da cer ile okunur. Bu okuyuş kıraat imamlarından Hamza'nın kıraatidir. Bu ise bir zahir ismin zamir olan bir kelime üzerine atfolunması demek olup zayıftır. Çünkü; muttasıl yani bitişik zamir tıpkı muttasıl olan ismi gibidir. Cer ile mecruru ise tek şeydirler. Bu ise atfı bir kelimeye benzetmek demektir.

« اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا » *"Şüphesiz Allah, sizin üzerinizde en iyi gözetleyicidir."* Siz koruyandır ve sizi en iyi bilendir.

٢- ﴿ وَاٰتُوا الْيَتَامٰى اَمْوَالَهُمْ وَلَا تَتَبَدَّلُوا الْخَبِيثَ بِالطَّيِّبِ وَلَا تَأْكُلُوا اَمْوَالَهُمْ اِلٰى اَمْوَالِكُمْ اِنَّهُ كَانَ حُوبًا كَبِيرًا ﴾

2 – (Ey veli ve vasiler!) **Yetimlere mallarını verin. Pis olanı temiz olanla değiştirmeyin. Onların mallarını kendi malınıza katarak** (malınızmış gibi) **yemeyin. Gerçekten bu, çok büyük bir günahtır.**

« وَاٰتُوا الْيَتَامٰى اَمْوَالَهُمْ » "(Ey veli ve vasiler!) *Yetimlere mallarını verin.*" Yetimler demek, babaları ölen ve yalnız olarak kalanlar demektir. Nitekim « يُتْم » kelimesi tek olmak, yapayalnız kalmak, bir başına olmak gibi manalara gelir. Bu manada olmak üzere « دُرَّةٌ الْيَتِيمَة » tek inci tanesi, nadir bulunan diye de bir deyiş hâlini almıştır. Hatta şöyle denilir: *"İnsanlar, babaları ölünce hayvanlar ise anaları ölünce yetim kalırlar."*

Esasen bu ismin küçük ve büyük herkese verilmesi gerekir. Çünkü; babalarının ölümleri üzerine geride kalanların tümünde bu isim aslen var demektir. Fakat bu genel olarak henüz ergenlik çağına ulaşamamış olanlar için kullanılır olmuştur. Çocuklar büyüyüp de kendi adlarına iş yapabilecek ve kendi kendilerini idare edebilecek duruma geldiklerinde artık onlardan yetim ismi kalkar. Bir hadislerinde Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyuruyor:

"Ergenlik çağından sonra artık yetimlik yoktur." [150]

Bu, şeriat açısından bir ifade ve anlatım olup dil bakımından değildir. Yani; çocuk ergenlik çağına gelip kendi başına hareket edebilecek bir duruma gelmekle artık onun hakkında küçük çocuklar için uygulanan hükümler uygulanmaz. Mana şöyledir:

"Ergenlik çağına ulaştıktan sonra artık yetimlerin mallarını kendilerine verin." Bu kimselere yetim adının verilmiş olması; henüz küçüklük çağından yeni kurtulmuş olmaları ve ergenlik çağına girmeleri bakımındandır.

Burada aynı zamanda şuna işaret olunmaktadır: "Eğer kendilerinden rüştlerini kanıtlama durumu görülüyor ise, hemen ergenlik çağından itibaren bunlara ait olan mallar, kendilerine herhangi bir gecikmeye yer verilmeksizin verilmesi gereğidir. Yani; bu kimselere henüz üzerlerinden yetimlik ve çocukluk adı gitmeden o mallar kendilerine verilmelidir."

« وَلَا تَتَبَدَّلُوا الْخَبِيثَ بِالطَّيِّبِ » *"Malların kötüsünü onlara vererek kötüsüyle değiştirmeyin."* Yetimlere ait olup da sizin için haram olan mallarını, size ait olan helâl malınızla karıştırıp değiştirmeyin. Yahut, yetimlere ait olup da iyi bir şekilde korumanız gereken ve üzerinde titizlik ve hassasiyet göstermeniz icabeden mallarını, önemsemeyip çar-

---

[150] Bak. Ebu Davud, 2873.

çur etmeyin, yağmalamayın. Böyle kötü bir şeyle değiştirmeyin. Burada geçen ve « تَفَعُّل » babından olan, « تَبَدُّل » kelimesi « اِسْتِفْعَال » manasında olup çok çok demektir. Nitekim, « تَعَجُّل » kelimesi de bu manada « اِسْتِعْجَال » anlamına gelmektedir.

« وَلَا تَأْكُلُوا اَمْوَالَهُمْ اِلٰى اَمْوَالِكُمْ » *"Onların mallarını kendi malınıza katarak malınızmış gibi yemeyin."* Bu ayetteki, « اِلٰى » cer edatı, mahzuf olan bir kelimeye taalluk etmektedir o da hâl yerinde gelmiştir. Yani; *"Kendi malınıza ekleyerek."* demektir. Mana şöyledir:

"O malları infak konusunda kendi mallarınıza ekleyip katmayın ki, sizin mallarınızla onların malları arasında size helâl olmayan aşırı bir farklılık belirmemiş olsun. Bir dengesizlik ortaya çıkmamış olsun. Onlarla helâl arasında bir eşitlik gözükmüş olsun."

« اِنَّهُ كَانَ حُوبًا كَبِيرًا » *"Gerçekten bu, çok büyük bir günahtır."* Yani; yetim malını yemek çok büyük bir günah ve suçtur.

٣- ﴿ وَاِنْ خِفْتُمْ اَلَّا تُقْسِطُوا فِى الْيَتَامٰى فَانْكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَٓاءِ مَثْنٰى وَثُلٰثَ وَرُبَاعَ فَاِنْ خِفْتُمْ اَلَّا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً اَوْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ ذٰلِكَ اَدْنٰٓى اَلَّا تَعُولُوا ﴾

3 – Eğer (bakımınız altındaki yetim kızlarla evlendiğiniz takdirde) **yetimlerin haklarına riayet edememekten korkarsanız, beğendiğiniz** (size helâl olan) **kadınlardan ikişer, üçer ve dörder evlenin. Şayet adalet yapamayacağınızdan** (haksızlık yapmaktan) **korkarsanız o takdirde ya bir tane alın veya sahibi bulunduğunuz** (cariye) **ile yetinin. Bu, adaletten ayrılmamanız için en uygun olanıdır.**

« وَاِنْ خِفْتُمْ اَلَّا تُقْسِطُوا فِى الْيَتَامٰى » *"Eğer bakımınız altındaki yetim kızlarla evlenmediğiniz takdirde o yetimlerin haklarına riayet edememekten korkarsanız,"* [151] Adil davranamamaktan korkarsanız...

[151] Erkekler için, « اَلْيَتَامٰى » ifadesi nasıl ki kullanılıyorsa, tıpkı onlar gibi yetim kızlar için de aynı kelime kullanılır. Bu kelime, « يَتِيمَةٌ » ve « يَتِيمٌ » kelimesinin çoğulu-

« أَقْسَطَ », adil oldu, adaletli davrandı manalarına gelir.

« فَانْكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مَثْنَى وَثُلَثَ وَرُبَاعَ » *"beğendiğiniz/size helâl olan kadınlardan ikişer, üçer ve dörder evlenin."* Çünkü; kimi kadınlar vardır ki, onlarla evlenmeniz size haram kılınmıştır. Nitekim, bu husus kendileriyle evlenme yasağı bulunan kadınlarla ilgili ayette açıklanmıştır.

Bu ayette, geçen « مَا » kelimesi, sıfata yöneliktir. Çünkü; « مَا » akıl sahibi olan varlıkların sıfatlarında var olur, gelir. Sanki burada, *"kadınlardan temiz olanlardan, hoşunuza gidenlerden, sizin için helâl olanlarından"* denir gibidir. Çünkü; akıl sahibi kadınlar sanki akıl sahibi değilmiş gibi değerlendiriliyorlar. Nitekim, yüce Allah'ın:

﴿ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ ﴾

"veya sahibi bulunduğunuz cariyelerle yetinin." kavlinde geçen « مَا » gibi.

Bir yoruma göre zina yapmaktan geri durmazlar ve fakat yetimlerin velâyetinden, onların bakımlarını üstlenmekten geri dururlar. Bir de şöyle bir yorum yapılmıştır:

"Eğer yetimlerin haklarına riayet edememekten korkar ve endişe duyarsanız, bu takdirde zina yapmaktan korkun da, kadınlardan sizin kendileriyle evlenmeniz helâl olanlarla evlenin. Gidip yasak sınırlarda gezip dolaşmayın." Ya da:

"Yetimlerin mallarına velâyet etme bakımından bir sıkıntı çekerler, bundan geri dururular da, çok kadınla evlenmekten (beraberlikten) *geri durmazlar, onların haklarını gözetmezler. Oysa fazla kadınla evlendikleri takdirde aralarında adaletle davranamayacağından, onlara zulmedeceğinden sakınmaz."*

Burada sanki şöyle bir mana bulunmaktadır:

---

dur. Ancak « أَيْتَام » kelimesine gelince bu, yalnızca « يَتِيم » kelimesinin çoğuludur, başkasının değil.

"Mademki bunu kendiniz için ağır bir yük ve vebal görerek geri duruyorsunuz, bu takdirde fazla kadınla evlenmekten de geri durunuz."

Yine bir başka yorum da şöyledir:

"Eğer bakımınız altındaki yetim kızlarla evlendiğiniz takdirde onların haklarına riayet edememekten korkarsanız, bu takdirde yetişmiş, erginlik ve olgunluk çağına gelmiş kadınlardan ikişer, üçer ve dörder olmak üzere evlenin."

Dikkat edilirse, « مَثْنٰى وَثُلٰثَ وَرُبَاعَ » kelimeleri nekre kelimelerdir. Bu kelimelerin munsarıf olmamaları, yani gayri munsarıf olmalarının sebebi iki özellikten dolayıdır. Bunlardan bir adl/udul, diğeri de vasıf olmasıdır. Nitekim, İmam Siybeveyh'in ifadesi de buna delâlet etmektedir. Bu kelimeler, « اَلنِّسَاءِ » kelimesinden veya « طَابَ » kelimesinden hâl olarak mahallen mansubdurlar. Bunun takdiri de şöyledir: *"Sizin için helâl olan kadınlardan sayıları ikiye, üçe veya dörde ulaşana kadar evlenin."*

Eğer:

"Nikah, yani evlenme meselesinde çoğul olarak mutlak anlamda kullanılması gereken durum, "iki, veya üç ya da dört" sayıları arasında çoğul yapılmasının uygun olduğudur, o hâlde ikişer, üçer ve dörder ifadesinin tekrar edilmesinin manası nedir?" diye soracak olursan benim buna cevabım şöyle olur:

"Burada hitap yani sesleniş herkesedir. Bu bakımdan tekrar etmek gerekli (vacip) olmuş oldu. Böylece evlenmek isteyen bir kimse ayette mutlak manada anlatılan sayılardan birini dilediğinde kendisinde toplayabilsin."

Bu, adeta şu ifadeye benzer, adamın biri birkaç kimseye, *"Alın şu bin dirhemi aranızda ikişer ikişer, üçer üçer ve dörder dörder paylaşın."* diyor. Eğer, *"Alın bunu birer birer paylaşın."* demiş olsaydı bunun bir manası olmazdı. Bir de burada söz konusu ifadeler arasına, atıf edatı olan, « وَ » harfi getirilmiştir. Bunun sebebi de söz konusu bu sayılardaki eşleri bir arada bulundurmanın caiz olduğudur. Eğer « وَ » edatı yerine ya da manasına gelen, « اَوْ » atıf edatı getirilmiş olsaydı bu takdirde böyle bir mananın anlaşılması caiz olmaz, uygun görülmezdi. Yani; cevaz manası yok olurdu.

« فَاِنْ خِفْتُمْ اَلَّا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً اَوْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ » *"Şayet* –söz konusu sayılarda kadınlar arasında– *adalet yapamayacağınızdan* (haksızlık yapmaktan) *korkarsanız o takdirde ya bir tane kadın alın* –ya da bir tanesini tercih etmelisiniz– *veya sahibi bulunduğunuz cariyelerle yetinin."* Böylece bir kolaylık olsun ve eşitlik sağlansın. Bu şekilde hür (özgür) olan bir tek kadın ile sayısız cariye alma arasında bir kolaylık ve bir eşitlik olmuş olsun. Kısaca kolaylık olması bakımından bir tek özgür kadın ile sayısız hâlde cariye arasında bu manada bir ayırım söz konusu değildir.

« ذٰلِكَ اَدْنٰٓى اَلَّا تَعُولُوا » *"Bu,* –yani; bir tek eş seçme veya odalık edinme meselesi–, *adaletten ayrılmamanız* –başka şeye yönelmemeniz ve zulmetmemeniz, haksızlıkta bulunmamanız– *için en uygun olanıdır."* Örneğin; « عَالَ الْمِيزَانُ عَوْلاً » denilir. Bu terazi bir tarafa ağır basınca söylenir. Nitekim, hakimin hükmünde yanlı hüküm vermesine de yani taraflı davranarak haksızlık yapmasına da, « عَالَ الْحَاكِمُ فِى حُكْمِهِ » denir.

İmam Şafii (v.204/819)'den hikaye olunduğuna göre kendisi, « اَلَّا تَعُولُوا » kavlini, *"Ayaliniz,* (çoluk çocuğunuz) *çok olmasın, bakımıyla yükümlü olduklarınızın sayıları fazla olmasın."* diye tefsir etmiştir. Ancak İmam Şafii'ye bu konuda itirazda bulunulmuş ve bu, « اَعَالَ – يُعِيلُ » kelimesiyle ifade olunur denmiştir. Bu da ailesi, bakımını üstlendiği kimselerin çok olması demektir. Zira ailede nüfus sayısı arttıkça, sıkıntı da o nisbette artar ve aynı zamanda onlara bakma gereği doğar. İşte böyle bir durumda insan haramdan veya şüpheli şeylerden sakınmakta ya da korunmakta zorluk çeker. Helâl kazanç zorlaşır.

Aslında bu türden bir ifade bir bakıma sembol ifadeler olup bunun mutlaka doğru olan manada yorumlanması daha bir gerçekçi olur. Bu bakımdan bu kelimenin, « تعيلوا » kelimesinden bozularak « تَعُولُوا » elde olunmuştur düşüncesi sanılmasın. Yani; kelime kök itibariyle « ى » harfi ileydi de sonra « و » harfiyle olana dönüştürüldü, demek değildir. Sanki bu kelimenin tefsirinde kinaye yolunu izlemiş gibidir.

٤ - ﴿ وَاٰتُوا النِّسَٓاءَ صَدُقَاتِهِنَّ نِحْلَةًۜ فَاِنْ طِبْنَ لَكُمْ عَنْ شَيْءٍ مِنْهُ نَفْسًا فَكُلُوهُ هَن۪يٓـًٔا مَر۪يٓـًٔا ﴾

4 – Kadınlara mehirlerini gönül rızasıyla (cömertçe) verin. Eğer kendileri gönül hoşnutluğuyla bizzat mehirlerinden size bir kısmını bağışlarlarsa onu da gönül rahatlığıyla yiyin.

« وَاٰتُوا النِّسَٓاءَ صَدُقَاتِهِنَّ نِحْلَةً » *"Kadınlara mehirlerini gönül rızasıyla, cömertçe verin."* Ayetteki, « نِحْلَةً » kelimesi, « نَحَلَهُ » kelimesinden türemedir. Bu da, birine bir şey vermek, gönül rahatlığıyla birine bağışta bulunmak manasınadır. Bu, « نَحْلَةً وَنحْلاً » mastar olarak mansub kılınmıştır. Çünkü ister, « نِحْلَةً » kelimesi olsun, ister, « اِيْتَاءً » kelimesi [152] olsun her ikisi de, vermek manasınadır. Sanki burada şöyle denilmektedir:

"Kadınlara mehirlerini bol bol ve gönül huzuruyla verin." Yani; *"Onların mehirlerini isteyerek, içtenlikle verin."* demektir.

Ya da bu, muhataplardan hâl olarak manşubdur. Buna göre mana şöyledir: *"O kadınlara mehirlerini canı gönülden isteyerek ve fazlaca vermek suretiyle yerine getirin."* Yahut da bu, « صَدُقَات » kelimesinden hâl olarak mansubdur. Bu durumda mana şöyledir: *"Gönül huzuruyla, içtenlikle cömertçe verilen bir mehir olarak verin."*

Nitekim, *"Yüce Allah'tan bir nihle"* denildiğinde bu; *"Allah'tan kadınlara bir bağış, fazladan onlara bir lütuf ve ikram"* manasınadır. Bu « نِحْلَةً » kelimesi aynı zamanda, millet, yani din manasına da gelir. Örneğin; *"Filan kimse şöyle kabullendi, şunu benimsedi."* denir ki bu, *"Şu inanca ve şu yaşayışa sahip oldu."* demektir. Yani; *"Kadınların mehirlerini dini bakımdan ve inanç yönünden kendilerine verin. Çünkü; o kadınlarla evlenilmiştir, mef'ulün leha olan onlardır."* Burada hitap ya kendilerine seslenilenler kocalardır. Bu hitap onlara yapılmaktadır. Bir yoruma göre de bu, hitap velilere aittir, çünkü kızların ya da kadınların mehirlerini o velâyet yetkisi olanlar alırlar.

[152] yani, « اٰتُوا » kelimesi.

« فَاِنْ طِبْنَ لَكُمْ عَنْ شَيْءٍ مِنْهُ نَفْسًا » *"Eğer kendileri gönül hoşnutluğuyla bizzat mehirlerinden size* –kocaları olarak– *bir kısmını bağışlarlarsa,"* Sıdak mehir demek olup sadakalar manasınadır. « نَفْسًا » kelimesi burada temyizdir. Bu kelimenin müfret, yani tekil olarak gelmesi ise, sadece bir cinsi açıklamasındandır, amaç budur. Dolayısıyla kelimenin tekil olması cinse delâletindendir. Mana şöyle olmaktadır: *"Eğer hanımlarınız mehirlerinden size kendi arzularıyla bizzat bir şey bağışlayıp hibe ederlerse, sizin herhangi bir baskınız veya huysuzluğuz karşısında bir mecburiyette kalmaksızın, kötü muamelenizden dolayı zorda kalmaksızın canı gönülden verirse..."*

Bu ayet, özellikle bu konuya ilişkin olarak bir zora koşma ve sıkıntı verme ya bir darboğaza girme olabileceği gerçeğine de bir delil olmaktadır. Dolayısıyla mutlaka ihtiyatlı davranma gereğini vurgulamaktadır. Çünkü; dikkat edilirse bu konu, *"Kendiliklerinden ve gönül rahatlığıyla şartına bağlanmıştır."*

Yine dikkat olunursa burada, « فَاِنْ طِبْنَ لَكُمْ عَنْ شَيْءٍ مِنْهُ نَفْسًا » diye buyuruldu da, *"eğer size hibe ederlerse"* diye buyurulmadı. Bunun sebebi, yapılan bağışın ya da hibenin gönül rahatlığı içerisinde verilmesine uyulup uyulmadığını bildirmek ve bun anlatmak içindir.

« فَكُلُوهُ هَنِيئًا مَرِيئًا » *"onu da gönül rahatlığıyla yiyin."*

Burada, « فَكُلُوهُ » kavlindeki « هـ » zamiri, « شَيْءٍ » kelimesine racidir. « هَنِيئًا » herhangi bir günah yoktur, demektir. « مَرِيئًا » ise, bunda herhangi bir rahatsızlık verecek şey de yoktur, anlamındadır. Bu her iki kelimeyi de Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* tefsir etmiştir. Ya da, « هَنِيئًا » dünyada yeniden sizden herhangi bir geri isteme olmaksızın ve « مَرِيئًا » kıyamet gününde de bir vebal ile karşı karşıya kalmaksızın ondan yiyebilirsiniz.

Bu kelimelerin her ikisi de sıfattır, sağlık ve afiyetle yemek yemek manasına gelirler Yani, boğazdan rahatlıkla geçer, boğazınıza takılıp kalmaz. Her iki kelime de mastar olan iki sıfattır. Yani; "Afiyetle ve sağlıkla yemek suretiyle yiyin." demektir. Ya da bunlar zamirden hâldir. "Yani

onu yiyin." demektir. Yani; afiyetle, istediğiniz gibi yiyin. Bu iki kelime mubahlıkta aşırılığı ya da mübalağa ve ardından bir başa kakmanın bir vebal getirmenin olmadığı manasını ifade ederler.

"Kıraat imamlarından Ebu Cafer bu kelimeleri, هَنِيًّا مَرِيًّا olarak okumuş, Hamza ise buna sadece vakf hâlinde böyle okumuştur. Bu iki imamın dışında kalanlar ise hemzeli olarak, « هَنِيئًا مَرِيئًا » olarak okumuşlardır. Hz.Ali'den rivayete göre demiştir ki:

"Herhangi birinizin bir şey sebebiyle bir rahatsızlığı olursa, hanımının mehirinden olmak üzere hanımından üç dirhem/bir miktar mehir istesin. Bununla bir miktar bal satın alsın ve bu balı yağmur suyu ile karıştırsın. Allah bunu, onun için sağlık, afiyet, şifa ve bereket kılar."

❁ ❁ ❁

5. — 10. ÂYETLER

وَلاَ تُؤْتُوا السُّفَهَٓاءَ اَمْوَالَكُمُ الَّتِى جَعَلَ اللّٰهُ لَكُمْ قِيَاماً وَارْزُقُوهُمْ
فِيهَا وَاكْسُوهُمْ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلاً مَعْرُوفًا ﴿٥﴾ وَابْتَلُوا الْيَتَامٰى
حَتّٰٓى اِذَا بَلَغُوا النِّكَاحَۚ فَاِنْ اٰنَسْتُمْ مِنْهُمْ رُشْدًا فَادْفَعُوٓا اِلَيْهِمْ
اَمْوَالَهُمْۚ وَلاَ تَاْكُلُوهَٓا اِسْرَافًا وَبِدَارًا اَنْ يَكْبَرُواۜ وَمَنْ كَانَ
غَنِيًّا فَلْيَسْتَعْفِفْۚ وَمَنْ كَانَ فَقِيرًا فَلْيَاْكُلْ بِالْمَعْرُوفِۜ فَاِذَا
دَفَعْتُمْ اِلَيْهِمْ اَمْوَالَهُمْ فَاَشْهِدُوا عَلَيْهِمْۜ وَكَفٰى بِاللّٰهِ حَسِيبًا ﴿٦﴾
لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْاَقْرَبُونَۖ وَلِلنِّسَٓاءِ
نَصِيبٌ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْاَقْرَبُونَ مِمَّا قَلَّ مِنْهُ اَوْ كَثُرَۜ
نَصِيبًا مَفْرُوضًا ﴿٧﴾ وَاِذَا حَضَرَ الْقِسْمَةَ اُولُوا الْقُرْبٰى وَالْيَتَامٰى
وَالْمَسَاكِينُ فَارْزُقُوهُمْ مِنْهُ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلاً مَعْرُوفًا ﴿٨﴾
وَلْيَخْشَ الَّذِينَ لَوْ تَرَكُوا مِنْ خَلْفِهِمْ ذُرِّيَّةً ضِعَافًا خَافُوا
عَلَيْهِمْۖ فَلْيَتَّقُوا اللّٰهَ وَلْيَقُولُوا قَوْلاً سَدِيدًا ﴿٩﴾ اِنَّ الَّذِينَ
يَاْكُلُونَ اَمْوَالَ الْيَتَامٰى ظُلْمًا اِنَّمَا يَاْكُلُونَ فِى بُطُونِهِمْ
نَارًاۜ وَسَيَصْلَوْنَ سَعِيرًا ﴿١٠﴾

Meali

5. Allah'ın, geçiminize dayanak yaptığı mallarınızı aklı ermeyenlerin ellerine vermeyin. Bununla beraber o mallardan onları yedirin, giydirin ve kendilerine güzel söz söyleyin.

6. Evlenme çağına gelinceye kadar yetimleri *(gözetip)* deneyin. Reşit olduklarını görürseniz, hiç zaman geçirmeden mallarını kendilerine teslim edin. Büyürler *(ve o mallarını geri alırlar)* düşüncesiyle israf ederek ve tez yoldan yemeyin. Zengin olan veli ve vasi iffetli davransın, yetim malına dokunmasın. Fakir olan da *(kendi ihtiyacı ve emeği karşılığını)* uygun bir şekilde yesin. Mallarını kendilerine verdiğiniz zaman yanlarında şahit bulundurun. Hesap gören olarak Allah yeter.

7. Erkekler için anne ile babanın ve yakınların geriye bıraktıklarından bir pay vardır. *(Aynı şekilde)* kadınlar için de anne ile babanın ve yakınların geriye bıraktıklarından bir pay vardır. Az ya da çok olsun o maldan erkeğe de, kadına da farz kılınmış *(belirlenmiş)* bir pay vardır.

8. *(Mirastan payları olmayan)* yakınlar, yetimler ve yoksullar miras bölüşmesinde hazır bulunurlarsa onları da bundan rızıklandırın *(yararlandırın)* ve kendilerine güzel söz söyleyin.

9. Arkalarında güçsüz *(ve bir iş beceremez)* çocuklar bırakıp *(da, "Acaba onların durumları ne olacak?" diye)* korku ve endişe duyanlar, *(yetimlere haksızlık etmekten de)* korkup titresinler, Allah'tan korksunlar ve doğru söz söylesinler.

10. Haksızlıkla yetimlerin mallarını yiyenler, şüphesiz karınlarına ancak ateş tıkınmış olurlar. Bunlar pek yakında alevli bir ateşin içine atılacaklardır.

Tefsiri

٥– ﴿ وَلَا تُؤْتُوا السُّفَهَاءَ أَمْوَالَكُمُ الَّتِي جَعَلَ اللّٰهُ لَكُمْ قِيَامًا وَارْزُقُوهُمْ فِيهَا وَاكْسُوهُمْ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا ﴾

5 – Allah'ın, geçiminize dayanak yaptığı mallarınızı aklı ermeyenlerin ellerine vermeyin. Bununla beraber o mallardan onları yedirin, giydirin ve kendilerine güzel söz söyleyin.

« وَلَا تُؤْتُوا السُّفَهَاءَ اَمْوَالَكُمُ الَّتِي جَعَلَ اللّٰهُ لَكُمْ قِيَامًا » *"Allah'ın sizin geçiminize dayanak yaptığı mallarınızı aklı ermeyenlerin ellerine vermeyin."*

« السُّفَهَاءَ » savurganlar demek olup mallarını harcanmaması gereken yerlerde harcayıp tüketenler, har vurup harman savuranlar, aynı zamanda mallarını doğru dürüst harcama ve bunları üretip çoğaltma gibi güçleri de olmayanlar demektir. Aynı şekilde o malları doğru bir şekilde tasarruf etme gücünden de yoksun kimseler mânasınadır.

Buradaki hitap ve sesleniş esas itibariye bunların velileri olan kimseleredir. Burada velilere aynı zamanda, « اَمْوَالَكُمْ » yani; *"sizin mallarınız"* kavliyle sefih denilen ve yukarıda açıklamada geçtiği gibi olan kimselerin malları da eklenmiş bulunmaktadır. Çünkü; o malları idare edenler ve ellerinde tutanlar bunlardır.

« جَعَلَ اللّٰهُ لَكُمْ قِيَامًا » *"Allah'ın, sizin geçiminize dayanak yaptığı"* kavli de, *"Bedenlerinizin sağlığı, ailenizin ve çocuklarınızın geçimi ve geleceği için dayanak ve destek kıldığı."* demektir. « قِيَامًا » kelimesini kıraat imamlarından Nafi ve İbn Amir, « قِيَمًا » olarak okumuşlardır. Bu da yine, « قِيَامًا » manasınadır. Bu, adeta, « عِيَاذًا » manasına olan, « عِوَذًا » kelimesi gibidir. Esasen « قِيَام » kelimesi aslında « قِوَام » idi. « و » harfinin makabli, yani vavdan önceki harf meksur (esreli) olduğundan, « و » harfi « ى » harfine dönüştürülmüş ve kelime böylece, « قِيَمًا » olmuştur.

Selef büyüklerinden biri şöyle der: *"Mal, mü'min kimsenin silâhıdır. Geride, Allah katında kendisinden hesaba çekileceğim bir mal bırakmak, kendi adıma halka muhtaç olup onlara el açmaktan daha hayırlıdır."*

Süfyan Sevri (v.161/777) de elinde bulunan bir miktar ticaret malı ya da parası için şöyle söylemiş:

"Eğer bu varlık olmasaydı, kesinlikle Abbasi halifeleri beni aşağılarlar, el silinen bir mendil gibi ellerini silip atarlardı."

Yani; Süfyan burada şöyle demek istiyor: *"Beni kendisiyle el silinen bir mendil durumuna getirmeyin, böyle bir konuma düşürmeyin."*

« وَارْزُقُوهُمْ فِيهَا » *"Bununla beraber o mallardan onları yedirin,"* Yani; o malları onlar için geçimlerini karşılayabilecek, ihtiyaçlarını sağ-

layacak bir kaynak yapın. Onunla ticaret yapsınlar, kazanç sağlasınlar ki, böylece yediklerini sermayeden değil de elde ettikleri karlardan yemiş olsunlar. Bu sayede de sermayeden harcayıp varlıklarını tüketmemiş olsunlar.

« وَاكْسُوهُمْ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا » *"giydirin ve kendilerine güzel söz söyleyin."* İbn Cureyc (v.150/767) diyor ki; onlara: *"Eğer dürüst, salih ve olgun kimseler olursanız, biz size mallarınızı geri verip teslim edeceğiz."* gibisinden güzel ifadelerle vaatlerde bulunun.

Maruf: Gerek akıl bakımından ve gerekse şeriat açısından güzel olması sebebiyle insanın hoşuna giden ve huzur veren her tür söz ve davranış demektir.

Münker: Yine akıl ve şeriat bakımından kişinin çirkinliği ve kötülüğü sebebiyle hoşlanmayıp iğrendiği ve reddettiği şeydir.

٦— ﴿ وَابْتَلُوا الْيَتَامٰى حَتّٰى اِذَا بَلَغُوا النِّكَاحَ فَاِنْ اٰنَسْتُمْ مِنْهُمْ رُشْدًا فَادْفَعُوٓا اِلَيْهِمْ اَمْوَالَهُمْ وَلَا تَاْكُلُوهَٓا اِسْرَافًا وَبِدَارًا اَنْ يَكْبَرُوا وَمَنْ كَانَ غَنِيًّا فَلْيَسْتَعْفِفْ وَمَنْ كَانَ فَقِيرًا فَلْيَاْكُلْ بِالْمَعْرُوفِ فَاِذَا دَفَعْتُمْ اِلَيْهِمْ اَمْوَالَهُمْ فَاَشْهِدُوا عَلَيْهِمْ وَكَفٰى بِاللّٰهِ حَسِيبًا ﴾

6 – Evlenme çağına gelinceye kadar yetimleri gözetip deneyin. Reşit olduklarını görürseniz, hiç zaman geçirmeden mallarını kendilerine teslim edin. Büyürler (ve o mallarını geri alırlar) **düşüncesiyle israf ederek ve tez yoldan hemen yemeyin. Zengin olan veli ve vasi iffetli davransın** (yetim malına dokunmasın). **Fakir olan da** (kendi ihtiyacı ve emeği karşılığını) **uygun bir şekilde alıp yesin. Mallarını kendilerine verdiğiniz zaman yanlarında şahit bulundurun. Hesap gören olarak Allah yeter.**

« وَابْتَلُوا الْيَتَامٰى حَتّٰى اِذَا بَلَغُوا النِّكَاحَ » *"Evlenme çağına gelinceye kadar yetimleri gözetip deneyin."* Burada, « وَابْتَلُوا الْيَتَامٰى » yani, *"yetimleri... deneyin"* kavli, akıl bakımından onları sınayın, tecrübe edin, henüz ergenlik çağına gelmezden önce durumlarını ve bilgi ve becerilerini göz-

den geçirin, tasarruf konusunda ne kadar beceriklidirler veya değiller deneyin.

Biz Hanefilere göre deneme şöyle olur: Henüz ergenlik çağına gelmemiş olan kimseye tasarruf yapabileceği bir miktar mal veya para verilir ve bu para ile ne yapıp yapmayacağı, güzel bir şekilde elindekini değerlendirip değerlendirmeyeceği sınanır. Böylece durumu net olarak ortaya çıkana kadar bu deneme sürer.

Aynı zamanda bu ayet henüz ergenlik çağına gelmemiş ve fakat küçük yaşta olan çocuğun akıllı olması hâlinde ticaret yapabileceğine de izin olduğunuh bir delilidir.

« حَتّٰى اِذَا بَلَغُوا النِّكَاحَ » *"Evlenme çağına gelinceye kadar..."* Burada geçen, *"nikah-evlenme"* ifadesi, ergenlik çağına ermek manasınadır. Çünkü; ancak bu yaşa gelindiği vakit evlenmeye elverişli bir yaşa gelmiş olunmaktadır. Çünkü; ancak bu yaşta, evlilikten beklenen çocuk sahibi olma imkânı sağlanabilir. Bundan önceki çok küçük yaşta böyle bir şey söz konusu olamaz. « فَاِنْ اٰنَسْتُمْ مِنْهُمْ رُشْدًا » *"Reşit olduklarını görürseniz,"* Bu konuda elinizde doğruyu yapabildiğine ilişkin açık ve net bilgiler varsa, böyle açık bir durum görülüyorsa ve yaptığı muamelelerde bir uygunluk ve olgunluk görürseniz, « فَادْفَعُوٓا اِلَيْهِمْ اَمْوَالَهُمْ » *"hiç zaman geçirmeden mallarını kendilerine teslim edin."* Ergenlik çağından sonraki dönemlere erteleyerek geciktirmeyin.

Bu cümlenin düzeni şöyledir: « حَتّٰى » edatından sonra « فَادْفَعُوٓا اِلَيْهِمْ اَمْوَالَهُمْ » kavline kadar olan cümle, deneme ve imtihan etmenin gayesi kılınmıştır. Bu da, kendisinden sonra gelen « حَتّٰى » edatı için söz konusudur. Örneğin; şairin şu beytinde olduğu gibi:

* فَمَا زَالَتِ الْقَتْلٰى تَمُجُّ دِمَاءَهَا بِدِجْلَةَ حَتّٰى مَاءُ دِجْلَةَ اَشْكَلُ *

Ölülerin hâlâ Dicle nehrinde akar kanı

Öyle ki; Dicle su yerine akıtır kanı

Burada bizim için örnek olan kısım, « حَتّٰى مَاءُ دِجْلَةَ اَشْكَلُ » kısmıdır. Bunun manası; *"Öyle ki; Dicle nehrinin suları bile kan renginde akar oldu."* demektir. « حَتّٰى » edatından sonra gelen şart cümlesidir. Çünkü; « اذا » edatı şart manasını içerir. Şart fiili ise, « بَلَغُوا النِّكَاحَ » kavlidir.

Diğer taraftan, « فَاِنْ اٰنَسْتُمْ مِنْهُمْ رُشْدًا فَادْفَعُوا اِلَيْهِمْ اَمْوَالَهُمْ » kavli de şart ve cezadan oluşan bir cümle olup, ilk şarta cevap olarak gelmiştir O da, « بَلَغُوا النِّكَاحَ » kavlidir. Sanki burada mana şöyledir: *"Yetimleri, ergenlik çağına ve mallarını kendilerine vermeye hak elde ettikleri çağlarına kadar deneyin."* Onların mallarında tasarruf sahibi olmaları kendilerinde rüşt durumlarının sabit olmasıyladır.

« رُشْدًا » kelimesinin nekre olarak gelmesi, ya şu manayı ifade içindir; burada söz konusu plan özel bir rüşt (olgunlaşma) denemesi ve gerçeği olup o da, tasarruf ve ticaretteki rüştüdür, kendini ispatlamasıdır. Veya azlık manasını ifade etmesi içindir ki, bu da tam bir rüşt olayı değil de kendisini kısmen kanıtlaması demektir. Bunun için tam rüştünü kanıtlayana dek beklenmesi gerekmez. Yani; her alanda kendini kanıtlaması bu takdirde icabetmez.

İşte işin bu yönü İmam Ebu Hanife için delil sayılmaktadır. Ebu Hanife buna dayanarak çocuk yirmi beş yaşına geldiğinde malının kendisine verilmesini gerekli görür.

« وَلَا تَاْكُلُوهَا اِسْرَافًا وَبِدَارًا اَنْ يَكْبَرُوا » *"Büyürler ve mallarını geri alırlar düşüncesiyle israf ederek ve tez yoldan hemen elden çıkarıp yemeyin."* O malları, büyüyecek ve elimizden alacaklar diye çarçur etmeyin.

« اِسْرَافًا وَبِدَارًا » kelimelerinin her ikisi de hâl olarak gelmiş mastardırlar. « اَنْ يَكْبَرُوا » kavli mastar konumunda olup, yer itibariyle, « بِدَارًا » kelimesiyle mansubdur.

Aynı zamanda her ikisine de mef'ul olması da caizdir. Yani, *"büyüyecekler diye hemen israf ederek ve malı çarçur etmeye kalkışıyorsunuz, harcamada aşırıya kaçıyorsunuz."* diyorsunuz ki, *"Henüz yetimler büyümeden mallarını harcayarak bununla istediğimizi alalım. İşte böylece o mal varlığını elimizden çıkaralım."*

« وَمَنْ كَانَ غَنِيًّا فَلْيَسْتَعْفِفْ وَمَنْ كَانَ فَقِيرًا فَلْيَأْكُلْ بِالْمَعْرُوفِ » *"Zengin olan* (veli ve vasi) *iffetli davransın, yetim malına dokunmasın. Fakir olan da kendi ihtiyacı ve emeği karşılığını uygun bir şekilde alıp yesin."* Dikkat edilirse burada durum, vasinin zengin ve fakir olması durumuna göre iki madde içerisinde ele alınmış oldu. Eğer vasi olan kimse zengin biri ise, yetim malını yemekten sakının, uzak dursun.

Sanki ayette, *"iffetli davransın"* denmekle çok daha fazla titiz olmaları ve yetim malına dokunmamaları istenmektedir. *Fakir* kimse de, normal günlük yeme ve içme ihtiyacı ne idiyse ihtiyatı elden bırakılmamak kaydıyla, aynı miktarda yer ve o miktar ne ise kendisi için o takdir olunur.

Tabiînden olan İbrahim Nehai (v.95/713) de bu hususta şöyle diyor: *"Bu miktar, açlığı önleyecek ve açık yerleri* (avret yerlerini) *kapatacak olan şeyler için yapılacak harcamadır."*

« فَاِذَا دَفَعْتُمْ اِلَيْهِمْ اَمْوَالَهُمْ فَاَشْهِدُوا عَلَيْهِمْ » *"Yetimlere, olgunluk çağına eriştikten sonra mallarını teslim ettiğinizde, inkâr etmemeleri için kendilerine karşı şahit bulundursun."* Çünkü bunlar, o yetimlerin mallarını teslim aldıklarına ve ellerine geçirdiklerine ilişkin olarak tanıklıkta bulunarak olabilecek bir inkârın önü alınmış olacaktır. Yine herhangi bir çekişme, karşılıklı bir inkârlaşma olayında taraflara yemin verdirmenin önüne geçilmiş olacaktır.

« وَكَفٰى بِاللّٰهِ حَسِيبًا » *"Hesap gören olarak Allah yeter."* Sizin hesabınızı görücü olarak Allah yeter. İşte bu bakımdan size doğru olmanızı ve doğruluktan ayrılmamanızı, birbirinizi yalanlamamanızı ve doğrulamanızı isterim. Bu ifâde aynı zamanda, « فَلْيَأْكُلْ بِالْمَعْرُوفِ » *"uygun bir şekilde alıp yesin"* kavline racidir. Yani; israfta bulunmasın, savurganlık etmesin. Çünkü onu Allah hesaba çekecek ve yaptığına karşı ya ödüllendirecek veya cezalandıracaktır. « كَفٰى » fiilinin faili, « الله », yani lâfzatullah'tır. « ب » harfi ise zaiddir. « كَفٰى » kelimesi iki mef'ul alır. Bunun da delili:

﴿ فَسَيَكْفِيكَهُمُ اللّٰهُ ﴾ [153] kavlidir.

٧- ﴿ لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْاَقْرَبُونَ وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْاَقْرَبُونَ مِمَّا قَلَّ مِنْهُ اَوْ كَثُرَ نَصِيبًا مَفْرُوضًا ﴾

7 – Erkekler için anne ile babanın ve yakınların geriye bıraktıklarından bir pay vardır. (Aynı şekilde) **kadınlar için de anne ile babanın ve yakınların geriye bıraktıklarından bir pay vardır. Az ya da çok olsun o maldan erkeğe de, kadına da farz kılınmış** (belirlenmiş) **bir pay vardır.**

« لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْاَقْرَبُونَ » *"Erkekler için anne ile babanın ve yakınların geriye bıraktıklarından bir pay vardır. Aynı şekilde kadınlar için de anne ile babanın ve yakınların geriye bıraktıklarından bir pay vardır."* Bu ayette söz konusu edilen mirasçılar kendi yakınlık durumlarına göre mirastan hisse alacak olan akrabadır.

« مِمَّا قَلَّ مِنْهُ اَوْ كَثُرَ نَصِيبًا مَفْرُوضًا » *"Az ya da çok olsun, o maldan erkeğe de kadına da farz kılınmış* (belirlenmiş) *bir pay vardır."* Burada, « مِمَّا قَلَّ مِنْهُ اَوْ كَثُرَ » kavli, « مِمَّا تَرَكَ » kavlinden amilin tekrarıyla bedeldir. « مِنْهُ » kavlindeki zamir ise, « مَا تَرَكَ » kavline racidir.

« نَصِيبًا » kelimesi mastar olarak ihtisas üzere mansubdur. Çünkü bu, « اَعْنِى نَصِيبًا » –*"Ben bir pay demek istiyorum, kasdediyorum."* manasınadır. « مَفْرُوضًا » kesinleşmiş bir pay, demektir. Onlar için mutlaka bunu yerine getirmeleri gerekir.

Rivayete göre Evs b. Sabit bir cihat sırasında ölünce geride karısı Ümmü Kühha ile üç kız bıraktı. Amcasının iki oğlu bunlardan miraslarını alıp gizlediler, kendilerine vermediler. Çünkü bunlar cahiliye döneminde yetişen kimselerdi, cahiliye inancına göre kadınlara ve çocuklara miras bırakılmazdı. Gerekçe olarak da şöyle diyorlardı:

---

[153] Bakara, 137.

— *Ancak ok kullanabilen* (eli silâh tutan) *ile ganimet elde eden mirasçı olabilir.* İşte bunun üzerine Ümmü Kühha, Hz. Peygamber (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)'e gelir ve bu durumdan dolayı şikayette bulunur. Rasûlullah (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem) da kendisine:

— *Dön git, ta ki bu konuda Allah emrini gönderene dek bekleyeceğim, diye buyurdu.* İşte bu ayet bununla ilgili olarak nazil oldu. Bunun üzerine Rasûlullah (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem) iki amca çocuğuna şöyle haber gönderdi:

— *Evs'e ait malı iki kişi arasında paylaştırmayın. Çünkü Allah, o maldan onların kadınlarına ve kızlarına da pay vermiştir. Allah bu paylaşma konusunu tam olarak açıklayana kadar, durum açıklanmadı.*

İşte bunun üzerine de, ﴿ يُوصِيكُمُ اللّٰهُ ﴾ – *"Allah size emreder."* ayeti nazil oldu. Ayetin nazil olması üzerine Rasûlullah (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem) Ümmü Kühha'ya sekizde bir, kızlara da üçte bir olarak verdi. Kalan kısmı da iki amca oğluna verdi.[154]

٨— ﴿ وَاِذَا حَضَرَ الْقِسْمَةَ اُولُوا الْقُرْبٰى وَالْيَتَامٰى وَالْمَسَاكٖينُ فَارْزُقُوهُمْ مِنْهُ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلاً مَعْرُوفًا ﴾

8 – (Mirastan payları olmayan) **yakınlar, yetimler ve yoksullar miras bölüşmesinde hazır bulunurlarsa onları da bundan rızıklandırın** (yararlandırın) **ve kendilerine güzel söz söyleyin.**

« وَاِذَا حَضَرَ الْقِسْمَةَ اُولُوا الْقُرْبٰى وَالْيَتَامٰى وَالْمَسَاكٖينُ » *"Mirastan payları olmayan yakınlar, yetimler ve yoksullar miras bölüşmesinde hazır bulunurlarsa,"* Eğer mirastan payları olmayan yakınlar, yetimler, yoksul ve yabancılar tereke bölüşmesinde bulunurlarsa, « فَارْزُقُوهُمْ مِنْهُ » *"onları da bundan rızıklandırın* (yararlandırın)*"* Anne ile babanın ve yakınların geride bıraktıklarından bunlara da verin.

Bu emir mendup olan bir emirdir ve hâlen geçerlidir, hükmü yürürlükten kaldırılmış yani nesh edilmiş değildir. Ancak bir görüşe göre de bu, henüz İslâm'ın ilk dönemlerinde vacip idi, daha sonra bu hüküm miras ayetiyle nesh olundu, yürürlükten kaldırıldı.

---

[154] Hafız İbn Hacer diyor ki; Sa'lebi bunu bu şekilde rivayet etmiştir. Sonra da Beğavi herhangi bir isnada dayanmaksızın zikretmiştir. Bak. Haşiyetu'l-Keşşaf; 1/477.

« وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلاً مَعْرُوفًا » *"ve kendilerine güzel söz söyleyin."* Geçerli bir mazeret belirtin, iyi ve güzel bir vaatte bulunun. Denildi ki, maruf söz (güzel ve iyi söz), bu kişilere şöyle denilmesidir: *"Bunu alın. Allah bunu sizin için bereketli ve mübarek kılsın, gerçi bu verilen azdır ama, elden ancak bu kadar geliyor..."* gibisinden ifadeler kullansınlar ve verdiklerini onların başlarına kakmasınlar.

٩– ﴿ وَلْيَخْشَ الَّذِينَ لَوْ تَرَكُوا مِنْ خَلْفِهِمْ ذُرِّيَّةً ضِعَافًا خَافُوا عَلَيْهِمْ فَلْيَتَّقُوا اللّٰهَ وَلْيَقُولُوا قَوْلاً سَدِيدًا ﴾

9 – Arkalarında güçsüz (ve bir iş beceremez) **çocuklar bırakıp** (da, "Acaba onların durumları ne olacak?" diye) **korku ve endişe duyanlar,** (yetimlere haksızlık etmekten de) **korkup titresinler, Allah'tan korksunlar ve onlara doğru söz söylesinler.**

Bu ayette söz konusu olanlar vasilerdir. Allah'tan korkmaları, yetim olupda bunların denetim ve gözetiminde ve yanlarında kalanlar hakkında titiz olmaları isteniyor, onlara herhangi bir haksızlık etmemeleri emrediliyor. Nasıl ki, kendilerinin başlarına herhangi bir şey gelmesi ve ölmeleri hâlinde geride kalacak olan çocukları için korku ve endişe hâli yaşıyorlarsa, aynı korku ve endişeyi denetim ve gözetimlerine verilen yetimler için de taşısınlar ve bu hususta Allah'tan korksunlar. Böyle bir durumun kendi çocukları için de takdir edilmiş olabileceğini düşünsünler. Bu gibi bir durumu gözlerinin önüne getirip canlandırsınlar ki, şefkat ve merhamet dışı bir durumla onlara muamelede bulunmaya kalkışmasınlar, merhametsizlik etmesinler.

Ayette geçen, « لَوْ » beraberindekilerle bitlikte, « الَّذِينَ » ilgi zamirinin sılası yani ilgi cümleciğidir Bu takdirde ayetin manası şöyle olmaktadır:

"İşte özellikleri ve durumları bu olan kimseler, kendilerinin ölümlerinin yaklaşmasıyla arkalarında zayıf, güçsüz ve herhangi bir iş beceremeyen çocuklar bırakmaları hâlinde, çocuklarını koruyup gözetecek herhangi bir kimselerinin olamayacağı düşüncesiyle nasıl ki, çoluk ve çocuklarının heba olmalarından korkarlarsa işte yetimler için de aynı şekilde Allah'tan korksunlar ve aksi bir davranışta bulunmasınlar."

« لَوْ » kelimesinin cevabı, « خَافُوا » kelimesidir. *Vasi* olan kimselerden beklenen güzel, iyi ve doğru söz ise şöyle olmalıdır: "Kendi öz çocuklarıyla nasıl konuşup ilgi ve alâka gösteriyorlarsa, yetimlere kaşı da aynen hareket etsinler, güzel söz söylesinler, edebi, selâmı, şefkati onlardan esirgemesinler ve onlara, *"Oğlum!, Çocuğum!"* türünden okşayıcı sözler söylesinler."

١٠- ﴿ اِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ اَمْوَالَ الْيَتَامٰى ظُلْمًا اِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِى بُطُونِهِمْ نَارًا وَسَيَصْلَوْنَ سَعِيرًا ﴾

10 – Haksızlıkla yetimlerin mallarını yiyenler, şüphesiz karınlarına ancak ateş tıkınmış olurlar. Bunlar pek yakında alevli bir ateşin içine atılacaklardır.

« اِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ اَمْوَالَ الْيَتَامٰى ظُلْمًا » *"Haksızlıkla yetimlerin mallarını yiyenler, şüphesiz..."* Burada geçen, « ظُلْمًا » kelimesi hâl yerinde gelmiştir. Haksızlık etmek, manasınadır.

« اِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِى بُطُونِهِمْ نَارًا » *"karınlarına ancak ateş tıkınmış olurlar."* Yani; kendilerini ateşe, cehenneme çekip götürecek şeyleri yemiş olurlar. Bu durumda yedikleri sanki ateşin ta kendisiymiş gibi değerlendirilmektedir. Rivayete göre:

"Yetimlerin mallarını yiyenler kıyamet gününde diriltildiklerinde kabirlerinden kalkıp çıkarlarken, kabirlerinden, ağızlarından, burunlarından ve kulaklarından duman çıkacaktır. Böylece mahşer halkı onların dünyada iken yetimlere ait malların yediklerini bilip tanıyacaklar." [155]

« وَسَيَصْلَوْنَ سَعِيرًا » *"Bunlar pek yakında alevli bir ateşin içine atılacaklardır."* Kıraat imamlarından İbn Amir ve Ebu Bekir, « وَسَيَصْلَوْنَ » kelimesini, « وَسَيُصْلَوْنَ » olarak kıraat etmişlerdir. Yani; cehenneme gireceklerdir. « سَعِيرًا » kelimesi, herhangi bir ateş olup özelliği bilinememektedir, mübhemdir.

[155] İbn Hibban bu hadisi sahihinde 5566 numara ile rivayet etmiş olup oradaki lâfız şöyledir: "Kıyamet gününde bir toplum kabirlerinden kalkacaklar ve ağızlarından ateş saçacak/yanacak.." (çev.)

11. ÂYET

يُوصٖيكُمُ اللّٰهُ فٖى اَوْلَادِكُمْ لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْاُنْثَيَيْنِۚ فَاِنْ
كُنَّ نِسَٓاءً فَوْقَ اثْنَتَيْنِ فَلَهُنَّ ثُلُثَا مَا تَرَكَۚ وَاِنْ كَانَتْ وَاحِدَةً
فَلَهَا النِّصْفُۜ وَلِاَبَوَيْهِ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا السُّدُسُ مِمَّا تَرَكَ
اِنْ كَانَ لَهُ وَلَدٌۚ فَاِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ وَلَدٌ وَوَرِثَهُٓ اَبَوَاهُ فَلِاُمِّهِ
الثُّلُثُۚ فَاِنْ كَانَ لَهُٓ اِخْوَةٌ فَلِاُمِّهِ السُّدُسُ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ
يُوصٖى بِهَٓا اَوْ دَيْنٍۜ اٰبَٓاؤُكُمْ وَاَبْنَٓاؤُكُمْ لَا تَدْرُونَ اَيُّهُمْ اَقْرَبُ
لَكُمْ نَفْعًاۚ فَرٖيضَةً مِنَ اللّٰهِۜ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلٖيمًا حَكٖيمًا ﴿١١﴾

Meali

11. Allah çocuklarınızın mirası hakkında, bir erkeğe iki kızın payını vermenizi emreder. Eğer çocuklar ikiden fazla kadın *(kız)* iseler, ölenin geriye bıraktığı *(malın)* üçte ikisi onlarındır. Eğer çocuk yalnızca bir kız ise, mirasın yarısı ona aittir. Eğer ölen kimsenin çocuğu varsa, anne ve babasından her birine mirastan altıda bir pay vardır. Eğer ölen kimsenin çocuğu yoksa ve mirasçı olarak geride anne ve babası kalmış ise, annesi için üçte bir pay vardır. Eğer ölenin kardeşleri varsa, annesine altıda bir pay düşer. Bütün bu paylaştırmalar, ölen kimsenin vasiyetinin yerine getirilmesinden ve borcunun ödenmesinden sonradır. Babalarınız ve oğullarınızdan hangisinin size fayda bakımından daha yakın olduğunu bilemezsiniz. Bunlar Allah tarafından farz kılınan hükümlerdir. Şüphesiz Allah her şeyi bilendir ve yegâne hüküm *(hikmet)* sahibidir.

Tefsiri

« يُوصِيكُمُ اللّٰهُ فِي أَوْلَادِكُمْ لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنْثَيَيْنِ » *"Allah, çocuklarınızın mirası hakkında, bir erkeğe iki kızın payını vermenizi emreder."*

« يُوصِيكُمْ » size emreder, tavsiye eder ve vasiyet eder. « فِي أَوْلَادِكُمْ » çocuklarınızın mirası hakkında, demektir. Bu mücmel, yani kısa ve toplu bir manadır. Bunun detay yani tafsilat kısmı ise, « لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنْثَيَيْنِ » kavlidir. Yani; onların erkek olanlarına, kısaca çocuklarınızdan erkek olanları demektir. Burada buna raci olan mahzuf bulunmaktadır. Çünkü; mana zaten anlaşılmaktadır. Bu, tıpkı « اَلسَّمْنُ مَنَوَانِ بِدِرْهَمٍ » kavli gibidir.

Ayete, erkeğin payını belirterek başlanmıştır. Dolayısıyla, *"İki kızın/kadının payı bir erkeğin payı kadardır."* diye buyurmadı veya, *"Kadınlar için erkeğe fazileti gereği verilen payın yarısı kadar hisse vardır."* diye de buyurmadı. Çünkü; erkeğin payı işte bu değeri ve üstünlüğü sebebiyle katlanmıştır. Çünkü; cahiliye döneminde erkekler sadece mirasçı olarak kabul edilir, kadınlar için böyle bir pay öngörülmezdi. İşte ayetin esasen geliş sebebi de budur.

Şöyle bir yorum da yapılmıştır: "Kadınlara ait payın erkeklere iki pay olarak verilmiş olması, erkekler için pay olarak yeter. Kadınlara ait tüm paylarının alınıp erkeğe verilmemesinin sebebi, aralarındaki akrabalık bağlarından mahrum kalmamaları ve yoksun bırakılmamaları içindir. Yani; erkekler hangi şeklide bir yakınlık (akrabalık) elde etmişlerse kadınlar da aynen öyle bir yakınlık elde etmişlerdir. Burada demek istenen şey, bunların içtimaları, yani birleşmeleridir (bir arada olmalarıdır). Kısaca bir erkek ve iki kız bir arada olurlarsa yani hayatta iseler -ki birleşmeden veya içtimadan kasıt budur- erkek için kızların iki payı kadar bir pay vardır. Nitekim, her iki kız için iki pay vardır. Ancak; erkek tek ise, başka bir mirasçı da yoksa, erkek çocuk mirasın, yani malın tümünü alır. İki kız ise, sadece üçte ikisini alırlar. Bunun delili de, buna tek erkek hükmünün uygulanmasıdır, Çünkü Rabbimizin şu kavli bunu göstermektedir.

« فَإِنْ كُنَّ نِسَاءً فَوْقَ اثْنَتَيْنِ فَلَهُنَّ ثُلُثَا مَا تَرَكَ » *"Eğer çocuklar ikiden fazla kadın* (kız) *iseler, ölenin geriye bıraktığı malın üçte ikisi onlarındır."*

Eğer ölen kimsenin kalan çocukları tamamen kız ise, hiç erkek çocuğu yoksa, bu takdirde ölenin geride bıraktığından bu kızlara malın üçte ikisi pay olarak verilir (üçte iki pay bunlarındır). Gerçi her ne kadar ayet miras için bir işaret ve ölçüt ise de malı geride bırakan da ölen kimsedir.

Burada geçen, « فَوْقَ اثْنَتَيْنِ » kavli, « كَانَ » fiilinin ikinci haberidir veya « نِسَاءً » kelimesinin sıfatıdır. Bu da, *"kızlar ikiden fazla iseler"* demektir.

« وَاِنْ كَانَتْ وَاحِدَةً فَلَهَا النِّصْفُ » *"Eğer çocuk yalnızca bir kız ise, mirasın yarısı ona aittir."* Yani; ölen adamın bir tek kızı var ise, ondan başka çocuğu yoksa bunun mirastan alacağı pay ölenin bıraktığının yarısıdır.

Kıraat imamlarından Nafi ve Cafer, « كَانَ » fiilini tam fiil olarak kabul ettiklerinden, « وَاحِدَةً » kelimesini « وَاحِدَةٌ » olarak merfu kıraat etmişlerdir. Bunlar dışında kalan imamlar ise « كَانَ » fiilini nakıs fiil kabul ettiklerinden, « وَاحِدَةٌ » kelimesini « وَاحِدَةً » olarak mansub okumuşlardır. Bu ise, « فَاِنْ كُنَّ نِسَاءً » kavline daha uygun düşmektedir.

Eğer bu ayette sadece erkek çocukla birlikte var olmaları hâlinde iki kız çocuğa ait hüküm, ayrıca bir kızın olması ile daha fazla kızların bir arada olması hâlindeki hükümler ele alınmış bulunmaktadır. Oysa, yalnızca iki kızın olmaları, erkek çocuğun olmaması hâlinden söz edilmedi, buna ne diyeceksin. Yani; geride mirasçı olarak yalnızca iki kız çocuğu bulunuyorsa bu iki kızın mirastan alacakları payları ne olacaktır? diye sorabilirsin.

Benim bu konuda söyleyeceğim, bu konuda bunlar hakkındaki hükmün tartışmalı olduğudur. Abdullah b. Abbas (v.68/687) böyle bir durumda iki kızı, tek bir kız olarak değerlendirmiş, ikiden fazla kızlar olarak görmemiş ve dolayısıyla her iki kızın da mirastan alacakları paylar, terekenin yarısının bu ikisi arasında paylaştırılacağı hükmü olmuştur. Ancak İbn Abbas dışındaki sahabiler ise bunlara uygulanacak olan hüküm ikiden fazla olan kızlara uygulanacak olan hükmün aynısıdır, neticesine varmışlardır. Buna gerekçe olarak da,

« لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْاُنْثَيَيْنِ » *"bir erkeğe iki kızın payı vardır."* kavlini göstermişlerdir.

Çünkü; ölen kimse eğer geride bir kız çocuk ve bir de erkek çocuk bırakırsa bırakmış olduğu terekeden üçte bir pay kıza aittir, üçte iki hisse de erkek çocuğundur. Eğer bir kız çocuğa verilen pay ya da hisse üçte bir olursa bu takdirde iki kıza verilecek olan pay üçte ikidir. Çünkü yüce Allah bu surenin son ayetinde şöyle buyurmaktadır:

﴿ إِنِ امْرُؤٌ هَلَكَ لَيْسَ لَهُ وَلَدٌ وَلَهُ أُخْتٌ فَلَهَا نِصْفُ مَا تَرَكَ وَهُوَ يَرِثُهَا إِن لَّمْ يَكُن لَّهَا وَلَدٌ فَإِن كَانَتَا اثْنَتَيْنِ فَلَهُمَا الثُّلُثَانِ مِمَّا تَرَكَ ﴾

"Eğer çocuğu olmayan bir kimse ölür de onun bir kız kardeşi bulunursa, bıraktığı terekenin yarısı buna aittir. Eğer kız kardeş ölür de onun da çocuğu yoksa erkek kardeş ona varis olur, malının tamamını alır. Eğer geride kalan kız kardeşler iki tane iseler, terekenin üçte ikisi bu ikisine aittir." [156]

Oysa kişinin kendisinin öz kızları, kız kardeşlere nazaran kendisine daha yakın ve dolayısıyla bu mirası almaya da kız kardeşlerden daha fazla hak sahibidirler. Bu itibarla İslâm alimleri iki kız kardeş için öngörülen hisseyi iki kız çocuğu için de aynen öngörmüşler ve bunu geride kalan iki kız çocuğu için pay olarak kabul etmişler, bu hükme varmışlardır. İki kız çocuğunun alacakları payın, akrabalık bakımından kendilerine göre daha uzak olan kız kardeşlerden az olmayacağını hükme bağlamışlardır. Çünkü; eğer kız çocuğu erkek kardeşiyle birlikte olduğu takdirde alması gereken üçte bir ise, dolayısıyla kendisi gibi bir kız kardeşle beraber bulunması hâlinde gayet doğal olarak ve öncelikle kız kardeşi gibi aynen üçte bir alması gereklidir, vaciptir. Böylece kendisiyle beraber bulunan kız kardeş için öngörülen miktar aynı şekilde eğer sadece kendisiyle beraber bir erkek kardeşi varsa aynı miktar takdir olunur, yani verilir. Bu durumda iki kız kardeşe verilecek olan pay üçte ikidir.

Diğer taraftan ayetten şunu da çıkarmaktayız. Eğet ölen geride sadece erkek çocuk bırakmış ve kız çocukları yoksa bu takdirde malın tamamı erkek çocuğa ait olur. Çünkü, ayet bunu göstermekte ve buna delâlet etmektedir. Ayete göre bir erkeğe iki kızın/kadının payı verilmektedir. Eğer geride kalan çocuk yalnızca bir tek kız ise, terekenin yarısı bunun olmaktadır. Dolayısıyla bundan anlaşılıyor ki, ölenin geride bıraktı-

---

[156] Nisa, 176.

ğı tek bir erkek çocuk ise ve kız çocukları bırakmamış ise, bu takdirde yarının katı verilir ki, bu da malın tamamı demektir.

« وَلِاَبَوَيْهِ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا السُّدُسُ مِمَّا تَرَكَ اِنْ كَانَ لَهُ وَلَدٌ » *"Eğer ölen kimsenin geride kalan çocuğu varsa, anne ve babasından her birine mirastan altıda bir pay vardır."* Burada, « لِاَبَوَيْهِ » kavlindeki zamir ölene racidir. Bundan maksat da ölen kimsenin baba ve annesidir. Zamirin müzekker yani eril olarak gelmiş olması erkeğin galebe çalmasındandır. « لِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا السُّدُسُ » kavli, « لِاَبَوَيْهِ » kavlinden amilin tekrarı sebebiyle bedeldir. Bu bedelin yararı şöyledir:

"Eğer anne ve baba için altıda bir pay vardır." denmiş olaydı, bu takdirde her ikisinin de bu payda ortak oldukları manası açık olarak görülürdü. Eğer böyle değil de, *"Anne ve baba için altıda iki pay vardır."* denseydi bu takdirde altıda iki olarak yapılacak olan paylaşımda aralarında eşitlik olup olmayacağı noktasında bir vehim oluşabilirdi. Eğer, *"Anne ve babadan her biri için altıda bir pay vardır."* denseydi bu takdirde te'kidin bir anlamı kalmazdı. İşte bu, meseleyi toplu olarak ifade ettikten sonra detaya girmedir.

« اَلسُّدُسُ » kelimesi mübtedadır. « لِاَبَوَيْهِ » kelimesi de haberdir. Aralarında yer alan bedel ise, açıklama (beyan) içindir

Hasan Basri (v.110/728) ayette geçen ve şimdi buraya alacağımız kelimeleri tahfif ile tutarlı (cezimli) olarak şöyle okumuştur: « اَلسُّدْسُ », « اَلرُّبْعُ », « اَلثُّمْنُ », « اَلثُّلْثُ ».

« اِنْ كَانَ لَهُ وَلَدٌ » kavlinde geçen çocuktan maksat hem erkek ve hem kız için geçen bir ifadedir. Yani; ölenin çocuğu -kız veya erkek hangisi olursa olsun- varsa, demektir.

« فَاِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ وَلَدٌ وَوَرِثَهُ اَبَوَاهُ فَلِاُمِّهِ الثُّلُثُ » *"Eğer ölen kimsenin çocuğu yoksa ve mirasçı olarak geride* –sadece– *anne ve babası kalmış ise, annesi için* –geride miras olarak bıraktığı maldan– *üçte bir pay vardır."* Çünkü; iki eşten biriyle beraber anne ve baba da ölene mirasçı olarak kalırsa, eşin payı çıkarıldıktan sonra geriye kalandan annenin payı üçte birdir. Yoksa ölenin geride bıraktığı malın üçte biri demek değildir. Çünkü; miras payını almada baba anneden daha kuvvetlidir (daha fazla hak sahi-

bidir). Şöyle ki; eğer miras alacak olanlar olarak sadece her ikisi kalmış olsalardı, baba annenin iki katını alacaktı. Şayet anneye de tam olarak üçte bir pay verilseydi, bu takdirde babanın da payının kendi payına aktarılması söz konusu olurdu.

Eğer bir kadın ölür de geride bir koca ve anne ile babasını mirasçı olarak bırakırsa, bu durumda eş (koca) için terekenin yarısı ve annesi için de üçte bir pay verilir, geri kalan ise babanın olurdu. Böyle olunca anneye iki pay, babaya da bir pay düşmüş olmaktadır ki; bu sefer hüküm tersine döner ve kadın iki erkeğin alacağı payı almış olur.

"Kıraat imamlarından Hamza ve Ali Kisai, hemze harfini esresiyle, « فَلِاُمِّهِ » olarak « ا » harfini « ل » harfini esre oluşuna uydurarak okumuştur.

« فَاِنْ كَانَ لَهُ اِخْوَةٌ فَلِاُمِّهِ السُّدُسُ » *"Eğer ölenin kardeşleri varsa, annesine altıda bir pay düşer."* Eğer ölenin erkek ve kız olarak iki kardeşi ya da fazla kardeşleri varsa bu takdirde mirastan anneye düşen pay altıda birdir. Eğer kardeş bir tane ise bu takdirde annenin payını üçte birden engelleyip altıda bir düşüremez, engelleyemez, yani hacbedemez. Kardeşler ister anne ve baba bir, ister babaları bir anneleri ayrı veya ister anneleri bir babaları ayrı olsunlar anneyi hacbetmede (annenin payını düşürmede) ya da engellemede eşittirler.

« مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِي بِهَا اَوْ دَيْنٍ » *"Bütün bu paylaştırmalar, ölen kimsenin yapacağı vasiyetin yerine getirilmesinden ve borcunun ödenmesinden sonradır."* Burada geçen, « مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ » kavline, miras paylaşımıyla ilgili olarak ayetin başından itibaren ele aldığımız tüm hususlar dahildir. Yoksa sadece bundan önce geçen madde değil. Sanki burada, "İşte bütün buraya kadar anlatılan bütün payların paylaşımında bu ölçü esas alınacaktır." denilir gibidir. « مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِي بِهَا »

Kıraat imamlarından İbn Kesir, İbn Amir ve Hammad, buradaki ve mabadinde gelen « ص » harflerini fetha ile « يُوصَى » olarak okumuşlardır. Ancak kıraat imamlarından Yahya, birincisinde « ص » harfinin fetha harekesi ile okunmasında A'şa'ya katılmıştır. Kıraat imamlarından Hafs

ise, sadece ikincisinde, mücaveret sebebiyle katılmıştır. Birinciyi ise, « يُوصِيكُمُ اللهُ » kavline olan mücaveret sebebiyle esreli olarak okumuştur. Bunlar dışında kalan diğer kıraat imamları ise, « يُوصِي » olarak kesreyle okumuşlardır. Yani ölen kimse vasiyet eder.

Burada bir problem var gibi. Çünkü; şeriat bakımından borç ödenmesi önce gelir. Oysa ayette önce vasiyet söz konusu edilmiş ve arkasından da, *"veya borcunun ödenmesinden sonra"* yani, « أَوْ دَيْنٍ » kavli gelmiştir. Bunun cevabı nedir?

Bunun cevabı şöyledir; Arapçada *"veya"* manasına gelen « أَوْ » edatı tertip manasına delâlet etmez yani; bu edat sıralamada sıraya riayeti öngörmez. Örneğin:

« جَاءَنِي زَيْدٌ أَوْ عَمْرٌو » yani *"Bana Zeyd veya Amr geldi."* dediğin zaman bunun manası, ikisinden biri geldi demektir. Dolayısıyla, « مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِي بِهَا أَوْ دَيْنٍ » kavlinin de mana bakımından takdiri şöyledir: Yani *"Bu iki şeyden biri olan vasiyet yerine getirildikten veya borcun ödenmesinden sonra..."* demektir. Eğer bu lafızla söylenmiş olsa tertip varlığı bilinmezdi. Aksine burada yapılan şey, sonra getirilenin, yani muahhar olanın öne alınması (takdimi) ve takdim olunanın (öne alınmış olunanın) da tehiri (sona alınması)dır, bu caizdir. Nitekim, burada da yapılan budur.

Ancak bizim borca öncelik vermemiz, onu vasiyete takdim edişimiz Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'ın hadisine dayanır. Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

"Dikkat edin, borç ödenmesi vasiyetten öncedir." [157]

Çünkü vasiyet, karşılıksız bir bağ olması bakımından mirasa benzemektedir. Bu açıdan vasiyet, mirasçılara, ödenme açısından ağır gelir. Yani; gönül rızasıyla kolay kolay vermek istemezler. İşte bu vasiyet edilen şey, adeta öncelikli olarak ödensin diye ve borçtan farklı olarak bir muameleye tabi tutulmaması bakımından borçtan önce zikredilmiştir. Yoksa önce vasiyet sonra borç ödensin manasında değildir. Vasiyeti yeri-

---

[157] Bak. Ahmed b. Hanbel; 1/79, 131, 144. Buhari, 5/377. Buhari bunu talik olarak zikretmiştir. Tirmizi, 2094. İbn Mace, 2715. Buradaki lafız ise şöyledir: "Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* vasiyetten önce borca hükmetti (borcu ödedi)."

ne getirmekten sakınsınlar diye borçtan önce zikredilmiştir. İşte vasiyete bu bakımdan öncelik verilmiş olup, borç ödenirken beraberinde vasiyet de yerine getirilsin, o da ödensin içindir.

« اٰبَاؤُكُمْ وَاَبْنَاؤُكُمْ لَا تَدْرُونَ اَيُّهُمْ اَقْرَبُ لَكُمْ نَفْعاً » *"Babalarınız ve oğullarınızdan hangisinin size fayda bakımından daha yakın olduğunu bilemezsiniz."*

Burada, « اٰبَاؤُكُمْ » kavli mübtedadır. « وَاَبْنَاؤُكُمْ » kavli de bunun üzerine atfolunmuştur. Haberi de, « لَا تَدْرُونَ » kavlidir. Ayrıca, « اَيُّهُمْ » mübteda ve bunun haberi de, « اَقْرَبُ لَكُمْ » kavlidir. Cümle ise « تَدْرُونَ » fiiliyle nasb mahallinde gelmiştir. « نَفْعاً » kelimesi de temyizdir.

Bu durumda ayetin manası şöyle olmaktadır:

"Yüce Allah, miras ile ilgili bu hükümle kendi nezdinde bilinen bir hikmete bağlı olarak belirleyip tayin etmiştir. Eğer bunun hükmünü ve bölüşümünü size bırakmış olsaydı, bunlardan hangisinin sizin için daha faydalı olduğunu bilemezdiniz. Dolayısıyla sizler mallar herhangi bir hikmete bağlı olmadan olmaması gereken yerlere koyardınız. Oysa hisselerdeki farklılık, menfaatlerdeki farklılığa bağlıdır. Hâlbuki, sizler bu farklılığı bilemezsiniz. Yüce Allah'ın size bir lütfu ve keremi olarak Allah bunu kendi üzerine almıştır. Bunu sizin içtihadınıza ve değerlendirmelerinize bırakmamıştır. Çünkü; ölçüleri takdir etmede ve değerlendirmede sizler acizsiniz, bilemezsiniz."

İşte bu cümle pekiştirme mahiyetinde olan tekit ifade eden bir parantez (itiraz) cümlesidir. İraptan mahalli yoktur.

« فَرِيضَةً مِنَ اللّٰهِ » *"Bunlar Allah tarafından farz kılınan hükümlerdir."* Burada, « فَرِيضَةً » kelimesi, müekked mastar olarak mansub kılınmıştır. Yani; *"Bu, size kesin bir farz olarak farz kılınmıştır."* demektir.

« اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيماً حَكِيماً » *"Şüphesiz Allah her şeyi* –henüz onları yaratmadan önce de– *bilendir ve yegâne hüküm* (hikmet) *sahibidir."* Farz kıldığı her şeyi, miras bölüştürülmesini ve bunlar dışındaki her şeyi bir hikmete ve hükme göre var etmiştir.

❁ ❁ ❁

12. — 14. ÂYETLER

وَلَكُمْ نِصْفُ مَا تَرَكَ اَزْوَاجُكُمْ اِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُنَّ وَلَدٌ فَاِنْ كَانَ لَهُنَّ وَلَدٌ فَلَكُمُ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكْنَ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِينَ بِهَٓا اَوْ دَيْنٍ وَلَهُنَّ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكْتُمْ اِنْ لَمْ يَكُنْ لَكُمْ وَلَدٌ فَاِنْ كَانَ لَكُمْ وَلَدٌ فَلَهُنَّ الثُّمُنُ مِمَّا تَرَكْتُمْ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ تُوصُونَ بِهَٓا اَوْ دَيْنٍ وَاِنْ كَانَ رَجُلٌ يُورَثُ كَلَالَةً اَوِ امْرَاَةٌ وَلَهُٓ اَخٌ اَوْ اُخْتٌ فَلِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا السُّدُسُ فَاِنْ كَانُوٓا اَكْثَرَ مِنْ ذٰلِكَ فَهُمْ شُرَكَٓاءُ فِى الثُّلُثِ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصٰى بِهَٓا اَوْ دَيْنٍ غَيْرَ مُضَٓارٍّ وَصِيَّةً مِنَ اللّٰهِ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَلِيمٌ ﴿١٢﴾ تِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِ وَمَنْ يُطِعِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١٣﴾ وَمَنْ يَعْصِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَيَتَعَدَّ حُدُودَهُ يُدْخِلْهُ نَارًا خَالِدًا فِيهَا وَلَهُ عَذَابٌ مُهِينٌ ﴿١٤﴾

Meali

12. Yapacakları vasiyetin yerine getirilmesinden ve borcun ödenmesinden sonra, eğer hanımlarınızın çocukları yoksa, geride bıraktıkları mirasın yarısı sizindir. Eğer çocukları varsa, bıraktıklarının dörtte biri sizindir. Eğer sizin de çocuğunuz yoksa, yapacağınız vasiyetin yerine getirilmesinden ve borcun ödenmesinden sonra, bıraktığınızın dörtte biri onlarındır *(hanımlarınızındır)*. Eğer çocuğunuz varsa, bıraktığınızın sekizde biri hanımlarınızındır. Eğer geride miras bırakan erkek ya da kadının ana babası ve çocukları yoksa/ kelâle olarak malı mirasçılara kalıyorsa, sadece anneden bir erkek veya bir kız kardeş bulunuyorsa, bunlardan erkek olsun, kız olsun her biri için mirastan payları altıda birdir. Eğer çocuklar birden fazla iseler her biri mirastan eşit olarak üçte bir pay alırlar. *(Bu paylaştırma)* vasiyetin yerine getirilmesinden ve borcun ödenmesinden sonra, hiçbir kimse herhangi bir zarara uğratılmaksızın yerine getirilir. Bunlar Allah'tan *(size)* vasiyettir. Allah her şeyi hakkıyla bilendir, Halimdir *(cezalandırmada acele etmez)*.

13. Bunlar, Allah'ın sınırlarıdır. Kim Allah'a ve Rasûlüne itaat ederse, Allah onu, orada içerisinde ebedi kalmak üzere, altından ırmaklar akan cennetlere sokar. İşte en büyük kurtuluş budur.

14. Kim de Allah'a ve O'nun elçisine karşı gelir, O'nun sınırlarını aşarsa, Allah onu, içinde devamlı kalacağı ateşe sokar. Onun için aşağılayıcı bir azap vardır.

Tefsiri

١٢– ﴿ وَلَكُمْ نِصْفُ مَا تَرَكَ اَزْوَاجُكُمْ اِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُنَّ وَلَدٌ فَاِنْ كَانَ لَهُنَّ
وَلَدٌ فَلَكُمُ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكْنَ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِينَ بِهَا اَوْ دَيْنٍ وَلَهُنَّ الرُّبُعُ مِمَّا
تَرَكْتُمْ اِنْ لَمْ يَكُنْ لَكُمْ وَلَدٌ فَاِنْ كَانَ لَكُمْ وَلَدٌ فَلَهُنَّ الثُّمُنُ مِمَّا تَرَكْتُمْ مِنْ بَعْدِ
وَصِيَّةٍ تُوصُونَ بِهَا اَوْ دَيْنٍ وَاِنْ كَانَ رَجُلٌ يُورَثُ كَلَالَةً اَوِ امْرَاَةٌ وَلَهُ اَخٌ اَوْ اُخْتٌ
فَلِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا السُّدُسُ فَاِنْ كَانُوا اَكْثَرَ مِنْ ذٰلِكَ فَهُمْ شُرَكَاءُ فِي الثُّلُثِ مِنْ
بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصٰى بِهَا اَوْ دَيْنٍ غَيْرَ مُضَارٍّ وَصِيَّةً مِنَ اللّٰهِ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَلِيمٌ ﴾

12 – Yapacakları vasiyetin yerine getirilmesinden ve borcun ödenmesinden sonra, eğer hanımlarınızın çocukları yoksa, geride bıraktıkları mirasın yarısı sizindir. Eğer çocukları varsa, bıraktıklarının dörtte biri sizindir. Eğer sizin de eş (koca) **olarak çocuğunuz yoksa, yapacağınız vasiyetin yerine getirilmesinden ve borcun ödenmesinden sonra, bıraktığınızın dörtte biri onlarındır** (hanımlarınızındır). **Eğer çocuğunuz varsa, bıraktığınız mirastan sekizde biri hanımlarınızındır. Eğer geride miras bırakan erkek ya da kadının ana babası ve çocukları yoksa/kelâle olarak malı mirasçılara kalıyorsa, sadece anneden bir erkek veya bir kız kardeş bulunuyorsa, bunlardan erkek olsun, kız olsun her biri için mirastan payları altıda birdir. Eğer çocuklar birden fazla iseler her biri mirastan eşit olarak üçte bir pay alırlar.** (Bu paylaştırma) **vasiyetin yerine getirilmesinden ve borcun ödenmesinden sonra, hiçbir kimse herhangi bir zarara uğratılmaksızın yerine getirilir. Bunlar Allah'tan** (size) **vasiyettir. Allah her şeyi hakkıyla bilendir, Halimdir** (cezalandırmada acele etmez).

«وَلَكُمْ نِصْفُ مَا تَرَكَ اَزْوَاجُكُمْ اِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُنَّ وَلَدٌ فَاِنْ كَانَ لَهُنَّ وَلَدٌ فَلَكُمُ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكْنَ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِينَ بِهَا اَوْ دَيْنٍ» *"Yapacakları vasiyetin yerine getirilmesinden ve borcun ödenmesinden sonra, eğer hanımlarınızın* –sizden veya bir başkasından erkek veya kız olsun– *çocukları yoksa, geride bıraktıkları mirasın yarısı sizindir. Eğer çocukları varsa, bu takdirde miras olarak bıraktıklarının dörtte biri sizindir."*

«وَلَهُنَّ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكْتُمْ اِنْ لَمْ يَكُنْ لَكُمْ وَلَدٌ فَاِنْ كَانَ لَكُمْ وَلَدٌ فَلَهُنَّ الثُّمُنُ مِمَّا تَرَكْتُمْ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ تُوصُونَ بِهَا اَوْ دَيْنٍ» *"Eğer sizin de eş* (koca) *olarak çocuğunuz yoksa, yapacağınız vasiyetin yerine getirilmesinden ve borcun ödenmesinden sonra, bıraktığınızın dörtte biri onlarındır* (hanımlarınızındır). *Eğer çocuğunuz varsa, bıraktığınız mirasın sekizde biri hanımlarınızındır."* Dörtte bir ve sekizde bir pay almada, bir tek hanım veya birden fazla hanım da olsalar eşittirler. Bu payları almada bütün hanımlar ortaktırlar.

"Kocanın alacağı hisse hanımının alacağının iki katı olarak öngörülmüştür. Çünkü bu, « لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْاُنْثَيَيْنِ » *"bir erkeğe iki kızın/kadının payı vardır."* kavline dayanmaktadır. Rabbimizin bu kavli buna delâlet etmektedir.

« وَاِنْ كَانَ رَجُلٌ يُورَثُ كَلَالَةً اَوِ امْرَاَةٌ وَلَهُ اَخٌ اَوْ اُخْتٌ فَلِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا السُّدُسُ فَاِنْ كَانُوا اَكْثَرَ مِنْ ذٰلِكَ فَهُمْ شُرَكَاءُ فِي الثُّلُثِ » *"Eğer geride miras bırakan* –ölen– *erkek ya da kadının ana babası ve çocukları yoksa/kelale olarak malı mirasçılara kalıyorsa, sadece anneden bir erkek veya bir kız kardeş bulunuyorsa, bunlardan erkek olsun kız olsun her biri için mirastan payları altıda birdir. Eğer çocuklar birden fazla iseler her biri mirastan eşit olarak üçte bir pay alırlar."*

« رَجُلٌ » kelimesi burada, « كَانَ » fiilinin ismidir. « يُورَثُ » kelimesi, « وَرِثَ » fiilindendir. Yani; ondan mirasçı kalınırsa, demektir. Ve bu, « رَجُلٌ » kelimesinin sıfatıdır. « كَلَالَةً » kelimesi, « كَانَ » fiilinin haberidir. Yani, kendisinden miras kalan kimse kelâle ise, demektir. Ya da burada, « كَانَ » fiilinin haberi, « يُورَثُ » kelimesidir. « كَلَالَةً » kelimesi de « يُورَثُ » fiilindeki zamirden hâldir.

« كَلَالَةً » – *Kelâle*: Kendisinden sonra bir çocuk ve baba kalmayan veya kendisinin ölümünden sonra bir çocuğu ve babası bulunmayan kimse demektir. Esasen bu kelime, « كَلَالٌ » manasında mastardır. Bu da, yorulma sebebiyle kişinin gücünü yitirmesi demektir. « اَوِ امْرَاَةٌ » kelimesi de, « رَجُلٌ » kelimesi üzerine matuftur. « وَلَهُ اَخٌ اَوْ اُخْتٌ » yani annenin, anne için...

Eğer:

"Bu ayette hem erkeğin ve hem kadının adı geçti, neden dolayı burada zamir müfret (tekil) *olarak getirildi ve niçin zamir müzekker kılındı?"* diyecek olursan, ben de derim ki:

"Bunun müfret, yani tekil olarak gelmesine gelince, bilindiği üzere, « اَوْ » edatı iki şeyden biri içindir. İşte bu bakımdan böyle tekil olarak ge-

tirilmiştir. Zamirin müzekker olarak gelmesine gelince, bu, adama raci olması sebebiyle böyledir. Çünkü; « رَجُلٌ » kelimesi müzekkerdir ve bu kelime ile konu başlamaktadır. Ya da zamir erkek ve kadından birine racidir, bu ise müzekkerdir. *"... her biri mirasta eşit olarak üçte bir pay alırlar."* kavliyle, çocukların anneye olan yakınlıkları sebebiyle buna hak kazanmış olmalarıdır, demektir. Anne bu bakımdan üçte birden fazlasına mirasçı olamaz. Bundan dolayı erkeğe kadından daha fazla bir pay da verilmez.

« مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصٰى بِهَٓا اَوْ دَيْنٍۙ غَيْرَ مُضَٓارٍّ » "(Bu paylaştırma) *vasiyetin yerine getirilmesinden ve borcun ödenmesinden sonra, hiçbir kimse herhangi bir zarara uğratılmaksızın yerine getirilir."* Vasiyetin tekrar edilmiş olasının sebebi, vasiyette bulunanların farklı olmalarındandır. Bunlardan ilki anne baba ve çocuklardır. İkincisi hanımdır, üçüncüsü kocadır ve dördüncüsü de kelâledir.

« غَيْرَ مُضَٓارٍّ » kelimesi hâldir. Yani; mirasçılarına hiçbir zarar vermeksizin bu vasiyetlerde bulunur. Örneğin; belki adam üçte birden fazlasını vasiyet edebilir veya sadece bir tek mirasçı için vasiyet edebilir ve böylece bir zarara sebebiyet verebilir.

« وَصِيَّةً مِنَ اللّٰهِ » *"Bunlar Allah tarafından size tavsiye edilen bir emirdir."* Bu, müekked mastardır. Yani; size bununla bir vasiyette bulunarak emreder. « وَاللّٰهُ عَلٖيمٌ حَلٖيمٌ » *"Allah her şeyi hakkıyla bilendir* –vasiyetinde haksızlık edeni, zulmedeni bildiği gibi, adaletli olarak davrananı da bilir.– *Halim'dir* (cezalandırmada acele etmez)." Haksızlık edip zalimce davranan kimseye cezasını hemen vermede acele davranmaz. İşte bu, yüce Allah'tan bir tehdittir.

Eğer:

"« يُوصٰى بِهَا » *olarak okuyanlara göre bunun zil hâli nerededir?"* diye sorarsan? Ben de cevap olarak şöyle derim:

"« يُوصٰى » fiili muzmar kabul edilir ve failinden dolayı mansub kılınır. Çünkü; « يُوصٰى بِهَا » denildiği zaman, bu ifadeden, bir vasiyet edenin var olduğu bilinir."

Nitekim; « رِجَالٌ » diye başlayan ayetteki [158] « رِجَالٌ » kelimesi, aynı surede geçen « يُسَبِّحُ لَهُ » kavlindeki [159] « يُسَبِّحُ » fiilinin delâlet ettiği şeyin failidir. Bundan ortada bir takdis ve tenzih edenin bulunduğu bilindiğinden, dolayısıyla, « يُسَبِّحُ » fiili muzmardır. İşte buradaki durum da tıpkı bunun gibidir.

Şurasını iyice bilmelisin ki, mirasçılar sınıf sınıftırlar. Şöyle ki:

1 – Ashab-ı Feraiz: Bunlar, kendileri için belirlenmiş pay (hisse) olan kimselerdir. Örneğin; kız gibi. Bunun payı eğer tek ise yarımdır. Fazla olanlar, yani iki kız ve daha üzeri olanlar içinse, üçte ikidir.

2 – Oğulun kızı, ne kadar aşağı inerse insin: Bu da çocuğun sülbten (nesepten) olmaması hâlinde kız gibidir. Yani; bir kız için yarısı, iki ve daha fazla kız içinse üçte ikidir. İşte bu kız için, sulpten (nesepten) olan kız ile birlikte payı altıda birdir. Bu pay oğul ve sulpten (nesepten) iki kız olması hâlinde düşer (kalkar). Meğerki beraberinde bir çocuk varsa, bu defa asebe yoluyla onunla beraber olur.

3 – Bir baba ve anneden kız kardeşler: Bunlar da çocuğun ve oğulun çocuğunun olmaması hâlinde tıpkı kızlar gibidirler. Baba tarafından kız kardeş olanlar ise, bunlar da kızların olmaması hâlinde tıpkı bir baba ve anneden olan kız kardeşler imiş gibi muamele görürler. Böylece her iki grup kız ile veya oğulun kızıyla beraber asebe olurlar. Ancak bunlar oğulun olması, oğulun oğlunun -her ne kadar aşağı inse de- olması durumunda, babanın ve dedenin olması hâlinde İmam Azam Ebu Hanife'ye göre mirastan düşerler. Annenin çocuğuna gelince, biri için altıda birdir. Fazlası için üçte birdir. Bunlar da kız olsun erkek olsun fark etmez. Aynı şekilde bunlar da çocukla ve -her ne kadar aşağı inerse insin- oğlun çocuğuyla, babayla ve dedeyle mirastan düşerler.

6 – Baba: Bunun için de oğul ile ve -her ne kadar aşağı inerse insin- oğlun oğuluyla altıda birdir. Kız ile ve -her ne kadar aşağı inerse insin- oğulun kızıyla altıda birdir. Nitekim, geride kalanlarla beraber bunların payları altıda birdir.

---

[158] Bkz. Nur, 37.
[159] Bkz. Nur, 36.

7 – **Dedeye gelince:** Bu babanın babasıdır. Bu da babanın olmaması hâlinde tıpkı baba gibidir. Ancak kalanın üçte birini anneye vermede baba gibi değildir.

8 – **Anneye gelince:** Buna da çocukla veya ne kadar aşağı inerse insin oğlun çocuğuyla beraber altıda birdir. Ya da kardeş veya kız kardeşler iki ve daha fazla olması hâlinde ve hangi cihetten olurlarsa olsunlar. Olmamaları hâlinde ise tamamının üçte biridir. Bir zevc (koca) ve ebeveyn veya bir zevce (hanım) ve ebeveyn iki eşten birinin farz olan haklarından sonra kalanın üçte biri annenin payıdır.

9 – **Nine:** Bunun da payı altıda birdir. Hatta bunlar bir baba ve anneden ne kadar çok olurlarsa olsunlar durum aynıdır. Ancak uzak olanı yakın olan hacbeder (mirastan düşürür). Hepsini de anne hacbeder (mirastan düşürür). Babalar da baba ile hacb olunurlar.

10 – **Zevc** (koca)**:** Bunun çocukla beraber veya ne kadar aşağı inerse insin oğlun çocuğuyla beraber payı dörtte birdir. Çocuğun olmaması hâlinde yarısıdır.

11 – **Zevce** (hanım)**:** Çocukla veya ne kadar aşağı inerse insin oğlun çocuğuyla beraber payı sekizde birdir. Bunların olmamaları durumunda ise payı dörtte birdir.

12 – **Asabeler:** Bunlar farzdan arta kalan şeye mirasçı olanlardır. Bunlar da şöyledir:

a) Oğul, sonra da sırasıyla ne kadar aşağı inerse insin oğlun oğlu

b) Baba ve sonra da ne kadar yükselirse yükselsin babanın babası

c) Bir baba ve anneden kardeş

d) Babadan kardeş

e) Aynı babadan ve anneden kardeşin oğlu

f) Aynı babadan kardeşin oğlu

g) Amcalar, sonra babanın amcaları, sonra dedenin amcaları, sonra azatlı köleler ve sonra sırasıyla asabesi

Farzları (payları) yarım ve üçte iki olan kadınlar da sadece kardeşleriyle asabe olurlar, başkalarıyla değil.

13 – Zevu'l-Erham: Bunlar asabeden olmayan ve aynı zamanda ashab-ı feraizden de olmayan yakınlardır. Bunların da sıralanması tıpkı asabelerin sıralanması gibidir.

١٣– ﴿ تِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِ ۜ وَمَنْ يُطِعِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ۜ وَذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴾

13 – Bunlar, Allah'ın sınırlarıdır. Kim Allah'a ve Rasûlüne itaat ederse, Allah onu, orada içerisinde ebedi kalmak üzere, altından ırmaklar akan cennetlere sokar. İşte en büyük kurtuluş budur.

« تِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِ » *"Bunlar, Allah'ın koyduğu sınırlardır."* Bu ayette « تِلْكَ » kelimesiyle yetimler, vasiyetler ve miras ile ilgili olarak anlatılan hükümlere işaret olunmaktadır.

Yine ayette, *"Allah'ın sınırları"* diye geçen ifade ile şeriat, tıpkı mükellefler için öngörülen ve uyulması zorunlu olan sınırlara benzetilmiştir. Dolayısıyla sorumluluk üstlenen kimselerin o sınırları tecavüz etmeleri doğru değildir, caiz olmaz.

« وَمَنْ يُطِعِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ۜ وَذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ » *"Kim Allah'a ve Rasûlüne itaat ederse, Allah onu orada içerisinde ebedi olarak kalmak üzere, altından ırmaklar akan cennetlere sokar. İşte en büyük kurtuluş budur."*

١٤– ﴿ وَمَنْ يَعْصِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَيَتَعَدَّ حُدُودَهُ يُدْخِلْهُ نَارًا خَالِدًا فِيهَا ۖ وَلَهُ عَذَابٌ مُهِينٌ ﴾

14 – Kim de Allah'a ve O'nun elçisine karşı gelir, O'nun sınırlarını aşarsa, Allah onu, içinde devamlı kalacağı ateşe şokar. Onun için aşağılayıcı bir azap vardır.

Bu ayetlerin birinde, « خَالِدِينَ » kelimesi çoğul olarak bu ayette ise, « خَالِدًا » tekil olarak gelmiş ve her ikisi de hâl olmaları hasebiyle mansub kılınmıştır. Birinde çoğul, diğerinde tekil olarak gelme nedeni, ayette

yer alan, « مَنْ » edatının lafız ve manasıyla alakalı bir durumdur. Yani; « مَنْ » edatı mana bakımından çoğul ve fakat lafız bakımından ise tekildir.

Kıraat imamlarından Nafi, Ebu Cafer ve İbn Amir, « يُدْخِلْهُ » kavlini, her iki ayette de « نُدْخِلْهُ » olarak okumuşlardır.

Bu ayet Mutezile için de, Hariciler için de delil değildir. Bu iki görüş mensupları bu ayete dayanarak bir şey söyleme hakkına sahip değiller. Çünkü ayet kâfirler hakkındadır. Zira kâfirler bütün sınırları tecavüz eden ve çiğneyen kimselerdir.

Oysa asi yani isyankâr olan mü'min bir kimse, iman etmiş olması itibariyle itaatkârdır. Dolayısıyla böyle bir mü'min tevhid çizgisini ve sınırını aşmış bir kimse değildir. İşte bu bakımdan Dahhak bu ayetteki, *"masiyet"* kelimesini *"şirk"* olarak yorumlamıştır. Kelbi (v.146/763) ise, *"Kim Allah'a ve Rasûlüne karşı çıkarsa..."* mealindeki bu ayeti, *"Mirası bölüştürmeyi inkâr ederek, kabul etmeyerek ve sınırlarını da çiğnemeyi helâl sayarak Allah'a ve Rasûlüne karşı çıkarsa..."* şeklinde yorumlamıştır.

15. — 23. ÂYETLER

وَاللّٰتى يَأْتينَ الْفَاحِشَةَ مِنْ نِسَٓائِكُمْ فَاسْتَشْهِدُوا عَلَيْهِنَّ اَرْبَعَةً
مِنْكُمْ فَاِنْ شَهِدُوا فَاَمْسِكُوهُنَّ فِى الْبُيُوتِ حَتّٰى يَتَوَفّٰيهُنَّ
الْمَوْتُ اَوْ يَجْعَلَ اللّٰهُ لَهُنَّ سَبِيلاً ﴿١٥﴾ وَاللَّذَانِ يَأْتِيَانِهَا مِنْكُمْ
فَاٰذُوهُمَا فَاِنْ تَابَا وَاَصْلَحَا فَاَعْرِضُوا عَنْهُمَا اِنَّ اللّٰهَ كَانَ
تَوَّابًا رَحِيمًا ﴿١٦﴾ اِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللّٰهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السُّٓوءَ
بِجَهَالَةٍ ثُمَّ يَتُوبُونَ مِنْ قَرِيبٍ فَاُولٰٓئِكَ يَتُوبُ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ
وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيماً حَكِيماً ﴿١٧﴾ وَلَيْسَتِ التَّوْبَةُ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ
السَّيِّـَٔاتِ حَتّٰى اِذَا حَضَرَ اَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ اِنّى تُبْتُ الْئٰنَ
وَلاَ الَّذِينَ يَمُوتُونَ وَهُمْ كُفَّارٌ اُولٰٓئِكَ اَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا اَلِيمًا
﴿١٨﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لاَ يَحِلُّ لَكُمْ اَنْ تَرِثُوا النِّسَٓاءَ كَرْهًا
وَلاَ تَعْضُلُوهُنَّ لِتَذْهَبُوا بِبَعْضِ مَٓا اٰتَيْتُمُوهُنَّ اِلَّٓا اَنْ يَأْتِينَ
بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ فَاِنْ كَرِهْتُمُوهُنَّ
فَعَسٰٓى اَنْ تَكْرَهُوا شَيْـًٔا وَيَجْعَلَ اللّٰهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا ﴿١٩﴾ وَاِنْ
اَرَدْتُمُ اسْتِبْدَالَ زَوْجٍ مَكَانَ زَوْجٍ وَاٰتَيْتُمْ اِحْدٰيهُنَّ قِنْطَارًا فَلاَ

تَأْخُذُوا مِنْهُ شَيْئًا اَتَأْخُذُونَهُ بُهْتَانًا وَاِثْمًا مُبِينًا ﴿٢٠﴾ وَكَيْفَ
تَأْخُذُونَهُ وَقَدْ اَفْضٰى بَعْضُكُمْ اِلٰى بَعْضٍ وَاَخَذْنَ مِنْكُمْ مِيثَاقًا
غَلِيظًا ﴿٢١﴾ وَلَا تَنْكِحُوا مَا نَكَحَ اٰبَٓاؤُ۬كُمْ مِنَ النِّسَٓاءِ اِلَّا مَا قَدْ
سَلَفَ اِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَمَقْتًا وَسَٓاءَ سَبِيلًا ﴿٢٢﴾ حُرِّمَتْ
عَلَيْكُمْ اُمَّهَاتُكُمْ وَبَنَاتُكُمْ وَاَخَوَاتُكُمْ وَعَمَّاتُكُمْ وَخَالَاتُكُمْ
وَبَنَاتُ الْاَخِ وَبَنَاتُ الْاُخْتِ وَاُمَّهَاتُكُمُ الّٰتِي اَرْضَعْنَكُمْ
وَاَخَوَاتُكُمْ مِنَ الرَّضَاعَةِ وَاُمَّهَاتُ نِسَٓائِكُمْ وَرَبَٓائِبُكُمُ الّٰتِي
فِي حُجُورِكُمْ مِنْ نِسَٓائِكُمُ الّٰتِي دَخَلْتُمْ بِهِنَّ فَاِنْ لَمْ
تَكُونُوا دَخَلْتُمْ بِهِنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ وَحَلَٓائِلُ اَبْنَٓائِكُمُ
الَّذِينَ مِنْ اَصْلَابِكُمْ وَاَنْ تَجْمَعُوا بَيْنَ الْاُخْتَيْنِ اِلَّا مَا قَدْ
سَلَفَ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٢٣﴾

Meali

15. Kadınlarınızdan zina edenlere karşı aranızdan dört şahit getirin. Eğer şahitlik ederlerse, ölüm o kadınları alıp götürünceye, yahut Allah kendileri için bir yol açıncaya kadar, evlerde tutun *(dışarı bırakmayın).*

16. İçinizden fuhuş yapan tarafların her ikisine de ceza verin. Eğer tevbe ederek, durumlarını düzeltirlerse ezadan vazgeçin. Şüphesiz Allah tevbeleri çok kabul eden ve çok merhamet edendir.

17. Allah'ın kabulünü üzerine aldığı tevbe ancak o kimseler içindir ki kötülüğü bilmeden işlerler de sonra hemen tevbe ederler. İşte Allah bunların tevbelerini kabul eder. Allah her şeyi en iyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.

18. Yoksa kötülükleri işleyip de ölüm gelip çattığı zaman: "İşte ben şimdi tevbe ettim." diyen kimselerin tevbeleriyle kâfir olarak ölenlerin tevbeleri kabul edilecek değildir. İşte biz bunlar için çok acıklı bir azap hazırlamışızdır.

19. Ey iman edenler! Kadınlara zorla mirasçı olmanız size helâl değildir. Kadınlar apaçık bir edepsizlik *(hayasızlık)* yapmadıkları sürece, onlara verdiğinizin bir kısmını geri alabilmeniz için kendilerine baskı yapmayın. Onlarla iyi geçinin. Eğer kendilerinden hoşlanmazsanız, biliniz ki, hoşlanmamış olduğunuz bir şeyi, Allah, hakkınızda bir çok hayır kılmış olabilir.

20. Bir eşi *(hanımı)* bırakıp da yerine bir başka eş almak isterseniz, onlardan birine yüklerle malı mehir olarak vermiş olsanız bile, ondan hiçbir şeyi geri almayın. Siz, iftira ederek ve açıkça günah işleyerek mi geri alacaksınız?

21. Zamanında siz her bakımdan iç içe olup kaynaşmış olduğunuz ve bir de onlar sizden tam bir güvence almışken, nasıl olur da verdiğiniz o mehiri *(malı)* geri alırsınız?

22. Babalarınızın evlendikleri kadınlarla evlenmeyin. Ancak geçmişte olanlar başka *(müstesna)*. Çünkü bu, büyük bir hayasızlık ve iğrenç bir işti. O ne kötü bir yol *(adet)* idi.

23. Analarınız, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, erkek kardeşlerinizin kızları, kız kardeşlerinizin kızları, sizi emziren sütanneleriniz, süt kız kardeşleriniz, hanımlarınızın anneleri, kendileriyle birleştiğiniz hanımlarınızdan olup evlerinizde bulunan üvey kızlarınız size haram kılındı. Eğer o kızların anneleriyle evlenip henüz birleşmemişseniz, o kızları almanızda *(onlarla evlenmenizde)* bir sakınca yoktur. Sizin soyunuzdan olan öz oğullarınızın hanımları ve iki kız kardeşi birden alıp aynı nikah altında birleştirmeniz size haram kılındı. Ancak geçmişte olanlar bunun dışındadır. Şüphesiz Allah pek çok bağışlayan ve pek çok merahamet edendir.

Tefsiri

Şimdi tefsirini okuyacağımız ayetle yüce Rabbimiz hakimlere, devlet idarecilerine seslenerek şöyle buyurmaktadır:

١٥— ﴿ وَالّٰت۪ي يَأْت۪ينَ الْفَاحِشَةَ مِنْ نِسَٓائِكُمْ فَاسْتَشْهِدُوا عَلَيْهِنَّ اَرْبَعَةً مِنْكُمْ فَاِنْ شَهِدُوا فَاَمْسِكُوهُنَّ فِي الْبُيُوتِ حَتّٰى يَتَوَفّٰيهُنَّ الْمَوْتُ اَوْ يَجْعَلَ اللّٰهُ لَهُنَّ سَب۪يلًا ﴾

15 – Kadınlarınızdan zina edenlere karşı aranızdan dört şahit getirin. Eğer şahitlik ederlerse, ölüm o kadınları alıp götürünceye, yahut Allah kendileri için bir yol açıncaya kadar, evlerde tutun (dışarı bırakmayın).

« وَالّٰت۪ي يَأْت۪ينَ الْفَاحِشَةَ مِنْ نِسَٓائِكُمْ فَاسْتَشْهِدُوا عَلَيْهِنَّ اَرْبَعَةً مِنْكُمْ »
"Kadınlarınızdan fuhuş (zina) *yapanlara karşı, aranızdan dört kişiyi, kadınların bu fiili işlediklerine dair şahit olarak getirin."*

Ayetin başındaki, « الّٰت۪ي » ism-i mevsulü, « اَلَّت۪ي » kelimesinin çoğuludur. Konumu mübteda olması nedeniyle de merfudur. Yine ayette geçen, « اَلْفَاحِشَةَ » kavli de diğer kötülüklere nazaran çok daha iğrenç ve kötü olması sebebiyle böyle denilmiştir ki, zina demektir. « اَتٰى الْفَاحِشَةَ » diye söylendiği gibi, « جَاءَهَا », « رَهِقَهَا » ve « غَشِيَهَا » diye de kullanılır. Çünkü; hepsi mana itibariyle aynı anlamı içerir.

« مِنْ نِسَٓائِكُمْ » kavlindeki, « مِنْ » edatı teb'iz için olup, bazısı, birtakımı, bir kısmı manasına gelir. Mübtedanın haberi de, « فَاسْتَشْهِدُوا عَلَيْهِنَّ » kavlidir. Yani; şahitlik etmelerini isteyin. « مِنْكُمْ » yani sizden, demekle, mü'minlerden, inananlardan demek istenmiştir.

« فَاِنْ شَهِدُوا فَاَمْسِكُوهُنَّ فِي الْبُيُوتِ حَتّٰى يَتَوَفّٰيهُنَّ الْمَوْتُ اَوْ يَجْعَلَ اللّٰهُ لَهُنَّ سَب۪يلًا » *"Eğer* –zina ettikleri konusunda– *şahitlik ederlerse, ölüm, o kadınları alıp götürünceye* –Ölüm melekleri canlarını alıncaya ya da

ölüm onları alıncaya, ecellerini bitirene–, *yahut Allah kendileri için bir yol açıncaya kadar o kadınları evlerde tutun* (dışarı çıkarmayın)."

Bu ayetteki, « حَتّٰى يَتَوَفّٰيهُنَّ الْمَوْتُ » kavli, tıpkı, Allah Teâlâ'nın, ﴿ اَلَّذِينَ تَتَوَفّٰيهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ ﴾[160] kavli gibidir.

Ayrıca, « اَوْ يَجْعَلَ » kavlindeki, « اَوْ » edatı « اِلاَّ اَنْ » manasınadır da denmiştir. Yani; bu yollar dışında bir başka yol...

Abdullah b. Abbas *(Radıyallahu Anh)* şöyle diyor:

"Bulunan yol; hiç evlenmemiş bekâr kimse için yüz celde (sopa) *ve bir yıl sürgündür. Dul/evlenmiş olan için ise recmdir* (taşlanarak öldürülmedir). *Çünkü Hz. Peygamber (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurmuştur:*

"Zina hakkındaki hükmü benden alın, Allah'ın kadınlarla ilgili olarak zina konusunda gösterdiği yolu benden alın (öğrenin). Allah o kadınlar için bir yol koydu. Bekarın bekar ile zina suçu yüz celde (sopa) ve bir yıl sürgün cezasıdır. Dul/evli olanın dul/evli olanla zinasının cezaları yüz celde (sopa) ve taşlanarak recm edilmesidir."[161]

١٦– ﴿ وَالَّذَانِ يَأْتِيَانِهَا مِنْكُمْ فَاٰذُوهُمَا فَاِنْ تَابَا وَاَصْلَحَا فَاَعْرِضُوا عَنْهُمَا اِنَّ اللّٰهَ كَانَ تَوَّابًا رَحِيمًا ﴾.

16 – "İçinizden fuhuş yapan tarafların her ikisine de ceza verin. Eğer –fuhuş işinden– **tevbe ederek durumlarını düzeltirlerse, ezadan vazgeçin** –artık bundan böyle rahatsız etmeyin, ayıplamayı kesin–. **Şüphesiz Allah tevbeleri çok kabul eden ve çok merhamet edendir."** Çünkü; Allah tevbe edenlerin tevbesini kabul eder ve ona rahmetiyle muamelede bulunur.

« اَلَّذَانِ » ile zina eden erkek ve kadın kasdolunmuştur. Kıraat imamlarından İbn Kesir, « اَلَّذَانِ » kelimesindeki « ن » harfini şeddeli olarak, « اَلَّذَانِّ » şeklinde okumuştur. « يَأْتِيَانِهَا » yani, fuhuş (zina) yapan,

[160] Nahl, 28.
[161] Ahmed, Müsned; 5/313. Müslim; 1690/12. Ebu Davud; 4416. Tirmizi, 1434.

demektir. « فَآذُوهُمَا » yani azarlamakla, ayıplamakla kendilerini hep rahatsız edin ve, *"Hiç mi utanmadınız? Hiç mi Allah'tan korkmadınız?"* gibisinden sözlerle kendilerini hep rahatsız edin.

Hasan Basri *(Rahimehullah)* diyor ki:

"Zina suçunun cezasıyla ilgili olarak ilk inen hüküm, bu fiili işleyenlere eza etmek, rahatsızlık verip sıkıştırmaktı. Bundan sonra evlerde hapsetmek, bundan sonra ise celde (sopa ile vurmak) *veya recm cezasıdır."*

Bu manadaki ayetlerin nüzul (iniş) sıraları, tilâvet (okuyuş) sırasından farklıdır. Yani, Kur'an'daki surelerin tertibi nüzul sırasına göre değildir.

Özetle söylemek gerekirse, muhsan olan yani evli olan kadın ve erkek zina ederlerse her ikisinin de cezaları yalnızca recm cezasıdır, başka değil. Eğer muhsan değilseler, bunların da zina cezaları yalnızca celdedir, başka değil. Eğer zina fiilini işleyen taraflardan biri *muhsan* (başından evlilik geçen) biri ise, diğeri de *muhsan değilse* (hiç evlenmemiş ise), bekârsa, bu ikisinden muhsan olana recm cezası, muhsan olmayana da celde (sopa) cezası gerekir.

İbn Bahr (Abdullah b. Ali b. Bahr) diyor ki: *Bu ayetlerden ilk ayet, sevicilik hakkındadır, yani kadının kadınla sevişmesi ile ilgili durumu gündeme getiriyor, ikinci ayet ise oğlancılık suçunu işleyenlerin durumuyla alâkalıdır. Nur Suresindeki ayet ise, zina fiilini işleyenlerle ilgilidir.*

Ancak İmam Ebu Hanife *(Rahimehullâh)*'ye göre oğlancılık suçunu işleyenlere had cezasının değil de tazir cezasının uygulanacağına ilişkin olarak bu ayet açık bir delildir. İmam Mücahid de, eza cezasının uygulanmasını ele alan ayet, lûtilikle yani oğlancılıkla (homoseksüellikle) alâkalıdır, diyor.

١٧– ﴿ اِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللّٰهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السُّٓوءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ يَتُوبُونَ مِنْ قَرِيبٍ فَاُو۬لٰٓئِكَ يَتُوبُ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴾

17 – Allah'ın kabulünü üzerine aldığı tevbe ancak o kimseler içindir ki, kötülüğü bilmeden işlerler de sonra hemen tevbe ederler. İşte Allah bunların tevbelerini kabul eder. Allah her şeyi en iyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.

« اِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللّٰهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السُّوٓءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ يَتُوبُونَ مِنْ قَرِيبٍ »
"Allah'ın kabulünü üzerine aldığı tevbe, ancak bilmeden kötülük işleyip de hemen işledikleri kötülüğün ardından tevbe edenlerin tevbesidir." Yüce Allah birinin tevbesini kabul buyurunca, onun için, « تَابَ اللّٰهُ عَلَيْهِ » ifadesi söylenir. Burada ise, *"Ancak o kimsenin Allah tarafından tevbesinin kabul olunabilmesi şuna bağlıdır" deniyor.*

Fakat burada, « عَلَى اللّٰهِ » ifadesinden, bundan bunun Allah üzerinde gerekli (vacip ya da mutlak manada yerine getirilmesi gereken) bir görev olduğu anlaşılmamalıdır. Çünkü; ayetten murat bu demek değildir. Çünkü; hiçbir şey Allah üzerine vacip ve gerekli değildir. Fakat bu ifade sadece verilen sözü ya da vadi pekiştirmek manasındadır, başka değil. Yani; adeta terk olunamayacak bir vacip (farz) gibi mutlak manada olacak demek değildir.

« السُّوٓءَ » kelimesi, cezasının olabildiğince kötü olması bakımından bu türden işlenmiş olan suç ve günah demektir. « بِجَهَالَةٍ » burada hâl yerinde gelmiştir. Yani; kötülüğü bilmeden ve serkeşçe işleyenler, demektir. Çünkü kötü ve çirkin bir fiili ancak serkeşler, ne idüğü belirsiz olanlar işlerler ve ancak böyleleri bu tür işlere çağırırlar. Mücahid şöyle diyor:

"Allah'a karşı gelen bir kimse bu cehaletinden ve bilmezliğinden vazgeçene kadar cahil kimse demektir."

Bir başka yoruma göre cehalet: Bir kimsenin fâni ve geçici olan dünya lezzetini baki olanınkine tercih etmesidir. Farklı bir yorum da şöyledir:

Cehalet: Bir şeyin günah ve suç olduğunu bilmemesi değil, işlediğinin sonucunda ne olacağını bilmemesi olayıdır.

« ثُمَّ يَتُوبُونَ مِنْ قَرِيبٍ » kavli, yakın bir zaman içerisinde manasınadır. Bu yakın zaman kavramı ise, *"henüz ölmek üzere olmamak, ölüm döşeğinde canını vermek üzere"* olan zamana kadar ertelememiş olmak demektir. Zira yüce Allah, *"İçlerinden birine ölüm gelip çattığı zaman"* buyurmuyor mu? Böylece ortaya çıkan gerçek şu ki; ölüm anı, yani tam can çekişme esnasında yapılacak tevbe kabul edilemez. Çünkü bu an,

tevbelerin kabul edildiği bir an değildir. Nitekim Dahhak, *"Ölümden önce olmak üzere yapılacak her tevbe işlenen günahın hemen ardından yapılan tevbe anlamında yakın bir tevbe demektir."* diyor.

İbn Abbas *(Radıyallahu Anh)* da diyor ki: *"Ölüm meleğine bakmazdan* (onu görmezden) *önce yapılacak her tevbe, işlenen günahın ardından hemen yapılan tevbe manasında yakın tevbe demektir."*

Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'tan şöyle rivayet olunmuştur:

"Doğrusu can boğaza gelip tıkanmadıkça Allah, kulunun tevbesini kabul eder." [162]

« مِنْ قَرِيبٍ » kavlindeki « مِنْ » edatı teb'iz içindir. Yani, *"günahın hemen peşinden çok yakın bir zaman içerisinde tevbe edenlerin..."* demektir. Dikkat edilirse sanki burada masiyetin veya günahın işlendiği zaman ile kişinin ölmek üzere olduğu can çekişme anı arasındaki süre oldukça kısa ve yakın bir zaman dillimi olarak adlandırılıyor gibidir.

« فَاُولٰٓئِكَ يَتُوبُ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ » *"İşte Allah'ın tevbesini kabul ettiği kimseler de bunlardır."* Bu bir söz vermedir ve Allah bu sözünü yerine getireceğini de bildiriyor. Yine bu ayet şu gerçeği de bildiriyor. Bağışlanma mutlak manada ve şüphesiz olarak vardır ve olacaktır.

« وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيمًا حَكِيمًا » *"Allah her şeyi* –kulunun tevbe etmede kararlı olup olmadığını– *en iyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir."* Yani, pişmanlığın da bir tevbe olduğuna hikmeti gereği hüküm verendir.

١٨– ﴿ وَلَيْسَتِ التَّوْبَةُ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ حَتّٰٓى اِذَا حَضَرَ اَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ اِنّ۪ي تُبْتُ الْـٰنَ وَلَا الَّذ۪ينَ يَمُوتُونَ وَهُمْ كُفَّارٌ اُو۬لٰٓئِكَ اَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا اَل۪يمًا ﴾

18 – Yoksa kötülükleri işleyip de ölüm gelip çattığı zaman: "İşte ben şimdi tevbe ettim." diyen kimselerin tevbeleriyle kâfir ola-

[162] Ahmed, Müsned; 2/132. Tirmizi, 3537. İbn Mace, 4253. Abdullah b. Ömer tarafından rivayet olunmuştur.

rak ölenlerin tevbeleri kabul edilecek değildir. İşte biz bunlar için çok acıklı bir azap hazırlamışızdır.

« وَلَيْسَتِ التَّوْبَةُ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ حَتّٰى اِذَا حَضَرَ اَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ اِنّ۪ي تُبْتُ الْـئٰنَ » *"Yoksa kötülükleri işleyip de içlerinden birine ölüm gelip çattığı zaman: «İşte şimdi tevbe ettim.» diyen kimselerin tevbeleriyle"* Durmadan günah işleyip de tevbelerini hep ileriye dönük olarak erteleyip geciktirenlerin, ta kendisinde ölüm belirtileri görülene ve ölüm meleğini baş gözüyle görecek zamana dek bırakanların tevbeleri kabul edilecek değildir. Çünkü bu durumda olanların tevbelerinin kabul edilmesi söz konusu değildir. Çünkü böyle bir an, çaresizlik anıdır yoksa arzuya dayalı olan ihtiyari bir an değildir. Tevbenin kabul olunması bir sevaptır. Bu ise, ancak kişinin kendi isteğiyle bu yola başvurduğunda söz konusudur, başka zamanda değil.

« وَلَا الَّذِينَ يَمُوتُونَ وَهُمْ كُفَّارٌ » *"kâfir olarak ölenlerin tevbeleri kabul edilecek değildir."* Buradaki, « وَلَا الَّذِينَ يَمُوتُونَ » kavli, « لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ » kavli üzerine matuf olup mahallen mecrurdur. Yani; *"Kötülükler işleyenlerle kâfir olarak ölenlerin tevbeleri kabul edilecek değildir."*

Said b. Cubeyr diyor ki:

"İlk ayet mü'minlerle ilgilidir. Ortadaki münafıklarla alâkalıdır, sonuncusu da kâfirlerle ilgili bulunmaktadır."

« وَلَا الَّذِينَ » kavli bazı mushaflarda iki lâm harfiyle « لِلَّذِينَ » olarak gelmiştir. Bu, mübtedadır. Haberi de ayetin bundan sonra gelen son kısmıdır.

« اُولٰٓئِكَ اَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا اَل۪يمًا » *"İşte biz bunlar için çok acıklı bir azap hazırlamışızdır."* Yani; şiddetli ve hemen hazır olan bir azap, demektir. Bu, « اَعْتَدْنَا » kelimesi aslında, « اَعْدَدْنَا » olup iki dal harfinden bir tanesi « ت » harfine dönüştürülmüştür.

Adam mirasçısı olarak bir kadına miras olarak konunca o kadının üzerine hemen elbisesini atar ve mehir vermeden o kadınla zorla evlenirdi. İşte şimdi tefsirini okuyacağımız ayet bununla ilgili olarak nazil olmuştur.

١٩- ﴿ يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لَا يَحِلُّ لَكُمْ اَنْ تَرِثُوا النِّسَٓاءَ كَرْهًاۜ وَلَا تَعْضُلُوهُنَّ لِتَذْهَبُوا بِبَعْضِ مَٓا اٰتَيْتُمُوهُنَّ اِلَّٓا اَنْ يَأْت۪ينَ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍۚ وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِۚ فَاِنْ كَرِهْتُمُوهُنَّ فَعَسٰٓى اَنْ تَكْرَهُوا شَيْـًٔا وَيَجْعَلَ اللّٰهُ ف۪يهِ خَيْرًا كَث۪يرًا ﴾

19 – Ey iman edenler! Kadınlara zorla mirasçı olmanız size helâl değildir. Kadınlar apaçık bir edepsizlik (hayasızlık) **yapmadıkları sürece, onlara verdiğinizin bir kısmını geri alabilmeniz için kendilerine baskı yapmayın. Onlarla iyilikle geçinin. Eğer kendilerinden hoşlanmazsanız, biliniz ki, hoşlanmamış olduğunuz bir şeyi, Allah, hakkınızda bir çok hayır kılmış olabilir.**

« يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لَا يَحِلُّ لَكُمْ اَنْ تَرِثُوا النِّسَٓاءَ كَرْهًا » *"Ey iman edenler! Kadınlara zorla mirasçı olmanız size helâl değildir."* Yani; tıpkı miras malına konar gibi, kadınlar istemedikleri hâlde, üzerlerinde baskı kurarak ve zorlamak suretiyle, onların karşı çıkmalarına rağmen miras yoluyla kadınlara sahip çıkıp almanız doğru olmaz, helâl değildir.

« كَرْهًا » kelimesi « كَ » harfinin fethasıyla « كَرَاهَة » kelimesinden türemedir. Kıraat imamlarından Hamza ve Ali aynı kelimeyi, zammeli olarak, « كُرْهًا » okumuşlardır. Bu da « اِكْرَاهْ » kelimesinden alınmadır. Kelime mastar olup mef'ulden hâl olarak gelmiştir.

Ayette meselenin, "zorla, istememelerine ve hoşlanmamalarına rağmen" kaydının getirilmiş olması, bu durumların olmaması hâlinde bu, caizdir veya olabilir manasına değildir. Böyle bir anlam çıkarılmamalıdır. Çünkü; herhangi bir şeyin bir başka şeyle tahsis olunmuş olması, bunun başka bir şeye delâlet etmemesi anlamına gelmez. Bu, adeta Rabbimizin:

﴿ وَلَا تَقْتُلُوا اَوْلَادَكُمْ خَشْيَةَ اِمْلَاقٍ ﴾

"Geçim endişesiyle çocuklarınızın canına kıymayın." [163]

kavline benzer.

« وَلَا تَعْضُلُوهُنَّ لِتَذْهَبُوا بِبَعْضِ مَا اٰتَيْتُمُوهُنَّ اِلَّا اَنْ يَاْتِينَ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ »

"Kadınlar apaçık bir edepsizlik (hayasızlık) *yapmadıkları sürece, onlara verdiğinizin* –mehirin– *bir kısmını geri alabilmeniz için kendilerine baskı yapmayın.."*

« وَلَا تَعْضُلُوهُنَّ » *"Onlara baskı yapmayın."* Adam herhangi bir şekilde bir kadınla evlenip de daha sonra bu kadına ihtiyaç duymayınca, bu defa kadına karşı kötü muamelede bulunarak kadını evde tutmaya, üzerinde baskı kurmaya çalışır ve böylece kadının elindeki mal varlığına bu yoldan sahip olmak ister. Çünkü; kadını boşamak için kadından elindeki mal varlığını, kendisine vermeye ve hulu' yapmaya zorlar.

« وَلَا تَعْضُلُوهُنَّ » kavli, « اَنْ تَرِثُوا » kavli üzerine matuf olarak mansubdur. « لَا » ise nefyi (olumsuzluğu) tekit içindir. Yani, *"Kadınlara mirasçı olmanız ve onlara baskı yapmanız sizin için helâl olmaz."*

Ya da, yeni bir cümle olarak (istinaf olarak) meczumdur. Böyle olması hâlinde, « كَرْهًا » kelimesi üzerinde vakfetmek (durmak) caizdir.

« عَضْل »: Hapsetmek, tutmak ve baskı yapmak manalarına gelir. « لِتَذْهَبُوا » kavlindeki « لِ » harfi, « تَعْضُلُوا » kavline müteallikdir.

« اِلَّا اَنْ يَاْتِينَ بِفَاحِشَةٍ » Yani; söz konusu rahatsızlık, geçimsizlik, itaatsizlik etmek, ailesini sürekli huzursuz etmek gibi bir durum olması hâli müstesna. Eğer bu gibi durumlar ve huysuzluk, geçimsizlik kadınlar tarafından meydana geliyorsa, bu takdirde sizin onlardan hulu talebiniz yerindedir, siz erkek olarak mazur sayılırsınız.

Hasan Basri'den gelen rivayete göre burada geçen, « بِفَاحِشَةٍ » – *"fahişe"* kelimesinden kasıt zina yapmaktır. Eğer kadın zina fiilini işlerse

[163] İsra, 31.

kocasının hanımından hulu istemesi, yani boşanma karşılığı mal istemesi helâldir

« مُبَيِّنَةٍ » kelimesi, İbn Kesir ve Ebu Bekir Şube b. Ayyaş tarafından, « ـيَـ » harfinin fethasıyla « مُبَيَّنَةٍ » olarak okunmuştur. İstisna ise zarfın umumiliğinden veya mef'ulü leh olmasındandır. Sanki, *"Bütün zamanlarda değil, yalnızca bir edepsizlik* (hayasızlık) *etmeleri hâlinde onlar üzerinde baskı kurun."* denir gibidir. Ya da, *"Onlara herhangi şu ya da bu sebepten dolayı değil, ancak bir hayasızlık işlemeleri hâlinde baskı yapın."* demektir.

Erkekler kadınlara kötü muamele etmekteydiler. İşte bunun için şöyle buyurulmuştur:

« وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ » *"Onlarla güzellikle geçinin."* Evde onlara karşı adil olun, insaflı davranın, nafakalarını ve ihtiyaçlarını karşılayın, kendilerine güzellikle söz söyleyin. « فَإِنْ كَرِهْتُمُوهُنَّ » *"Eğer kendilerinden hoşlanmazsanız, sabredin."* Örneğin; çirkinliklerinden veya kötü ahlâklarından ötürü bir rahatsızlığınız varsa sabredin.

« فَعَسَى اَنْ تَكْرَهُوا شَيْـًٔا وَيَجْعَلَ اللّٰهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا » *"Biliniz ki; hoşlanmamış olduğunuz bir şeyi Allah, hakkınızda daha çok hayırlı kılmış olabilir."* Yani; o şeyde veya hoşlanmadığınız şeyde bol mükâfat ve sevap ya da o kadından size salih bir çocuk verebilir. Mana şöyledir:

> *"Eğer onlardan hoşlanmadıysanız, sadece ve sırf hoşlanamamanız sebebiyle onlardan ayrılmayın. Ola ki, nefis bazen din bakımından çok daha uygun ve yerinde olan bir şeyden de hoşlanmayabilir veya hayra daha yakın ve yatkın olandan rahatsızlık duyabilir. Nefis tamamen bunların zıddı olan bir şeyi arzulayabilir. Fakat asıl olan salah erbabına gereken önemi vermek ve ona dikkat etmektir. Bu itibarla yerinde ve uygun olan bir neden göstermek gerekir."*

Burada, « فَإِنْ كَرِهْتُمُوهُنَّ » kavlinin şartın cezası (cevabı) olması da sahihtir. Çünkü bunun manası, *"Eğer kendilerinden hoşlanmazsanız, bununla beraber yine de onlara sabredin. Olur ki, hoşlanmadığınız o şeyde, sevip hoşlandıklarınızdan daha çok hayır olabilir."*

Adam, hoşuna giden bir kadın görür, bu kadınla evlenmek için nikahı altında bulunan hanımına iftira atarak onu, kendisine verdiği mehiri de geri almak suretiyle boşamaya mecbur kılar. İşte böyle bir yola başvuranlar hakkında şimdi tefsirini okuyacağımız ayet nazil olmuştur. Yüce Allah şöyle buyuruyor;

٢٠– ﴿ وَاِنْ اَرَدْتُمُ اسْتِبْدَالَ زَوْجٍ مَكَانَ زَوْجٍ وَاٰتَيْتُمْ اِحْدٰيهُنَّ قِنْطَارًا فَلَا تَأْخُذُوا مِنْهُ شَيْـًٔا اَتَأْخُذُونَهُ بُهْتَانًا وَاِثْمًا مُبِينًا ﴾

20 – Bir eşi (hanımı) bırakıp da yerine bir başka eş almak isterseniz, onlardan birine yüklerle malı mehir olarak vermiş olsanız bile, ondan hiçbir şeyi geri almayın. Siz, iftira ederek ve açıkça günah işleyerek onu nasıl geri alacaksınız?

« وَاِنْ اَرَدْتُمُ اسْتِبْدَالَ زَوْجٍ مَكَانَ زَوْجٍ » *"Bir eşi* (hanımı) *boşamak suretiyle bırakıp da yerine bir başka eş alıp evlenmek isterseniz,"* Yani; hanımın birini boşayıp yerine bir başkasıyla evlenmek, « وَاٰتَيْتُمْ اِحْدٰيهُنَّ قِنْطَارًا » *"Onlardan birine yüklerle malı mehir olarak vermiş olsanız bile,"* O hanımlarınıza yüklerle mal vermiş olsanız dahi.

Burada ayette zevcden (eşten) maksat cemidir. Çünkü; burada asıl hi-tap bütün erkeklere yönelik olarak yapılmaktadır. « قِنْطَارًا » çok fazla mal, büyük miktarda mal demektir. Nitekim, aynı ifade daha önce Âl-i İmran Suresinde geçmişti.

Bir gün Hz. Ömer *(Radıyallahu Anh)* minber üzerinde cemaate:

"— *Kadınlar için aşırı şekilde mehir alarak durumu zorlaştırmayın.* diye konuşması üzerine, hemen bir kadının:

— *Senin sözüne mi, yoksa yüce Allah'ın, "Onlara yüklerle mal* (mehir) *vermiş olsanız bile" kavline mi uyacağız, hangisine,* demesi üzerine, Hz. Ömer *(Radıyallahu Anh)*:

— *Herkes Ömer'den daha fazla bilgilidir. Ne kadar mehir* (mal) *dilerseniz, onunla evlenin."* der.

« فَلَا تَأْخُذُوا مِنْهُ شَيْـًٔا » *"Ondan hiçbir şeyi geri almayın."* Yani; verdiğiniz yüklerle malı veya mehiri geri almayın. « اَتَأْخُذُونَهُ بُهْتَانًا وَاِثْمًا

مُبِينًا » *"Siz haksızlıkta bulunarak, iftira ederek açık günah işleyerek nasıl geri alacaksınız?"* « مُبِينًا » yani apaçık, ortada, demektir.

« بُهْتَانًا » – *Bühtan:* Bir kimseyi hiç alâkası olmadığı hâlde bir şey ile damgalayıp töhmet altında tutmak ve iftira atmak demektir. Çünkü insan gerçekten böyle bir durum karşısında apışıp kalır, şaşırır durur. « بُهْتَانًا » kelimesi hâl olarak mansub kılınmıştır. Yani, iftira atarak ve günah işleyerek demektir.

Şimdi tefsirini okuyacağımız ayetle de yüce Allah, kocanın verdiği mehiri düzenbazlık ederek eşinden geri almaya kalkışmasının ne kadar büyük bir vebal olduğunu göreceğiz. Adam, her şeyiyle kendisini kocasına adamış olan hanımına kötülük yapmaya kalkışırsa bu, cidden büyük bir vebaldir. Rabbimiz şöyle buyurmaktadır:

٢١– ﴿ وَكَيْفَ تَاْخُذُونَهُ وَقَدْ اَفْضٰى بَعْضُكُمْ اِلٰى بَعْضٍ وَاَخَذْنَ مِنْكُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا ﴾

21 – Zamanında siz her bakımdan iç içe olup kaynaşmış olduğunuz ve bir de onlar sizden tam bir güvence almışken, nasıl olur da verdiğiniz o mehiri (malı) **geri alırsınız?**

« وَكَيْفَ تَاْخُذُونَهُ وَقَدْ اَفْضٰى بَعْضُكُمْ اِلٰى بَعْضٍ » *"Zamanında siz her bakımdan iç içe olup kaynaşmış olduğunuz..."* Yani; siz aranızda hiçbir perde ve engel olmaksızın aynı yatağı paylaşmıştınız.

Nitekim, « فَضَاءٌ » kelimesi de, « اَفْضٰى » kökündendir ve bir şeyde genişlik, rahat hareket edebilme manasınadır. Kısaca burada karışıp katılmak, baş başa kalarak söz konusu ilişkide bulunmak demektir.

Bu ayet, halveti sahihe denilen nikah düşen kadınla başbaşa kalma konusunda biz Hanefilerin lehine olan bir delildir. Çünkü bu, mehiri teyid etmekte ve desteklemektedir. Böylece ayet, kadına verilen mehirin tekrar ondan alınmasını reddetmekte ve buna cevaz vermemektedir. Meseleye bu, gerekçe görülmüştür.

« وَاَخَذْنَ مِنْكُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا » *"ve bir de sizden tam bir güvence almışken nasıl olur da verdiğiniz o mehiri* (malı) *geri alırsınız?"* « مِيثَاقًا غَلِيظًا » Çok sağlam bir güvence sözü, demektir. Bu ise Rabbimizin şu kavlidir:

﴾ فَاِمْسَاكٌ بِمَعْرُوفٍ اَوْ تَسْرِيحٌ بِاِحْسَانٍ ﴿

"...Bundan sonra gereken ise ya haklarına riayet ederek meşru bir şekilde beraber yaşamak veya iddet (bekleme süresi) **bitiminde onu güzellikle terk etmektir."** [164]

İşte yüce Allah kullarından o kadınlar için bu kesin sözü almıştır. Allah'ın kadınlar adına erkeklerden almış olduğu bu kesin söz tıpkı kadınların kendilerinin almış olması gibidir. Evet bu, ya Rabbimizin yukarıda sunduğumuz kavlinde olduğu gibidir veya Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'ın şu buyrukları gibidir:

"Kadınlara karşı iyilik edin ve hayır tavsiyesinde bulunun, kötü davranmayın. Çünkü onlar, sizin elinizde olan hizmetlilerinizdir. Siz o kadınları Allah'tan bir emanet olarak aldınız ve Allah'ın kelimesi (adıyla) *onları helâl kılarak kendinize eşler kıldınız."* [165]

Şimdi tefsirini okuyacağımız ayetin nüzul sebebi şöyledir:

﴾ لَا يَحِلُّ لَكُمْ اَنْ تَرِثُوا النِّسَاءَ كَرْهًا ﴿

"Ey iman edenler! Kadınlara zorla mirasçı olmanız size helâl değildir." [166]

ayetinin inmesi üzerime kimi insanlar dediler ki:

---

[164] Bakara, 229.

[165] Bu hadis, aslında iki hadisin birleştirilmesinden meydana getirilen bir hadistir. Birinci hadisin lâfzı (sözleri) şöyledir: *"Kadınlar hakkında hayır ve iyilik tavsiyesinde bulunun. Çünkü onlar, sizin yanınızda sizin yardımcılarınızdır."* Bak. Tirmizi; 1163. İbn Mace; 1851. İkinci hadisin lâfzı (sözleri) de şöyledir: *"Gerçekten siz o kadınları Allah'ın güvencesiyle aldınız ve onları Allah'ın kelimesiyle adıyla kendinize eş kılarak helâl kıldınız."* Müslim; 1218/147. Ebu Davud; 1905. İbn Mace; 3074. Hadiste geçen, "Avan, kelimesi, esir kadın demektir ki, biz bunu yardımcı diye yorumladık. (çev.)

[166] Nisa, 19.

"Artık biz bu yolu bıraktık. Biz bundan böyle o kadınları isteyip onların rızalarını alarak kendileriyle evleneceğiz." İşte bunun üzerine şimdi tefsirini ele alacağımız bu ayet nazil olmuştur. Rabbimiz şöyle buyuruyor:

٢٢- ﴿ وَلَا تَنْكِحُوا مَا نَكَحَ اٰبَٓاؤُكُمْ مِنَ النِّسَٓاءِ اِلَّا مَا قَدْ سَلَفَۜ اِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَمَقْتًاۜ وَسَٓاءَ سَب۪يلًا ﴾

22 – Babalarınızın evlendikleri kadınlarla evlenmeyin. Ancak geçmişte olanlar başka (müstesna)**. Çünkü bu, büyük bir hayasızlık, Allah'ın gazâbını çeken bir işti ve ne kadar da kötü bir yoldu o!**

« وَلَا تَنْكِحُوا مَا نَكَحَ اٰبَٓاؤُكُمْ مِنَ النِّسَٓاءِ » *"Babalarınızın evlendikleri kadınlarla evlenmeyin."* Bir yoruma göre ayette geçen, *"nikah"* (evlenme) ifadesinden asıl kasıt, cinsel ilişkidir. Yani, *"Babalarınızın ilişkide bulunduğu kadınlarla ilişkide bulunmayın."* demektir. Dolayısıyla bundan banın nikah ile alıp evlendiği, dolayısıyla ilişkide bulunduğu kadınla ilişkide bulunmak haram olduğu gibi milk-i yemini (yani cariyesi) olan bir kadınla da eğer babası cinsel ilişkide bulunmuşsa bu da haramdır ve zina ettiği bir kadınla da cinsel ilişkide bulunması keza haramdır. Nitekim bu, bizim Hanefi mezhebine göre de böyledir. Hatta birçok tefsir alimlerine göre de durum böyledir, hüküm aynıdır. Bunlar, *"Biz bunu yaptık, işledik. Bu takdirde bizden durumu böyle olan kimselerin hâli nice olacak?"* demeleri üzerine Rabbimiz şöyle buyurmuştur:

« اِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ » *"Ancak geçmişte olanlar başka* (müstesna)*."* Yani; cahiliye döneminde olanlar, henüz İslâm öncesi geçmişte yaptıklarınız müstesna, siz onlardan dolayı hesaba çekilecek değilsiniz. Buradaki istisna, İmam Siybeveyh'e göre münkati istisnadır ya da istisnayı münkatidir.

Daha sonra ayette hâlen bu şekildeki bir evlenmenin ya da nikahın niteliği açıklanarak şöyle buyurulmaktadır:

« اِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَمَقْتًا » *"Çünkü böyle bir hayasızlık, Allah'ın gazâbını çeken bir işti."* Bu tür bir hayasızlık kepazeliklerin ve edepsizliğin en iğrencidir. Buy, Allah'ın gazâbına sebep olduğu gibi mü'minlerin de nef-

ret ve öfkesini çeken bir olaydır. Nitekim kimi insanlar kendiliklerinden böylesi bir evlenmeye nefretle ve buğz ederek bakıyorlar ve böylesi bir nikaha (evliliğe) de nefret ve buğuz evliliği adını veriyorlar. Hatta böyle bir evlilikten dünyaya gelen çocuğa da nefret ve buğz ürünü çocuk diye adlandırmaktadırlar.

« وَسَٓاءَ سَبِيلًا » *"ve ne kadar da kötü yoldu o!"* Böylesi bir evlilik yolunu seçmek gerçekten ne iğrenç ve ne kötü bir yol..

٢٣- ﴿ حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ اُمَّهَاتُكُمْ وَبَنَاتُكُمْ وَاَخَوَاتُكُمْ وَعَمَّاتُكُمْ وَخَالَاتُكُمْ
وَبَنَاتُ الْاَخِ وَبَنَاتُ الْاُخْتِ وَاُمَّهَاتُكُمُ الّٰتِي اَرْضَعْنَكُمْ وَاَخَوَاتُكُمْ مِنَ الرَّضَاعَةِ
وَاُمَّهَاتُ نِسَٓائِكُمْ وَرَبَٓائِبُكُمُ الّٰتِي فِي حُجُورِكُمْ مِنْ نِسَٓائِكُمُ الّٰتِي دَخَلْتُمْ
بِهِنَّ فَاِنْ لَمْ تَكُونُوا دَخَلْتُمْ بِهِنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ وَحَلَٓائِلُ اَبْنَٓائِكُمُ الَّذِينَ مِنْ
اَصْلَابِكُمْ وَاَنْ تَجْمَعُوا بَيْنَ الْاُخْتَيْنِ اِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا ﴾

23 - Analarınız, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, erkek kardeşlerinizin kızları, kız kardeşlerinizin kızları, sizi emziren sütanneleriniz, süt kız kardeşleriniz, hanımlarınızın anneleri, kendileriyle birleştiğiniz hanımlarınızdan olup evlerinizde bulunan üvey kızlarınız size haram kılındı. Eğer o kızların anneleriyle evlenip henüz birleşmemişseniz, o kızları almanızda (onlarla evlenmenizde) **bir sakınca yoktur. Sizin soyunuzdan olan öz oğullarınızın hanımları ve iki kız kardeşi birden alıp aynı nikah altında birleştirmeniz size haram kılındı. Ancak geçmişte olanlar bunun dışındadır. Şüphesiz Allah pek çok bağışlayan ve pek çok esirgeyendir.**

Bu surenin başında Rabbimiz kendileriyle evlenilmesi helâl olan kadınları ve aynı zamanda kendileriyle evlenilmesi haram olanlardan da söz ettikten sonra şimdi kendileriyle evlenilmesi haram olanları zikrediyor. Bundan önce babalarımızın evlendiği hanımlarla, yani üvey annelerle evlenilmenin haramlığı ele alınmıştı. Şimdi ise genel anlamda kimlerle evlenilmesi haramdır, işte bu ayette bunları öğreneceğiz. Evlenilmesi yasak olan diğer kadınlardan yedi tanesi nesep, yani soy akrabalığı sebebiyle haramdır, yedi tanesi de sebep dolayısıyla haramdır. Ayet,

önce nesep (soy) itibariyle haram olanları ele almaktadır. Rabbimiz şöyle buyuruyor:

« حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ اُمَّهَاتُكُمْ » *"Analarınız... size haram kılındı."* Bundan murat bazılarına göre bunlarla evlenmenin haram olduğudur. Nitekim, biz bu konuda muhtar (doğru ve gerçekçi) olan görüşü, *"Şerhu'l-Menar"* adlı eserde belirttik. Anne tarafından olsun baba tarafından olsun kendileriyle evlenme yasağı bulunanlar içerisinde nineler de dahildir. Onlarda bu yasak (haram) kapsamı içerisindedir.

« وَبَنَاتُكُمْ وَاَخَوَاتُكُمْ » *"kızlarınız, kız kardeşleriniz... size haram kılındı."* Burada *"kızlarınız"* ifadesi içerisinde, oğulların kızları ve kızların kızları kendileriyle evlenme yasağı bulunanlar kapsamı içerisindedir. Burada esas olan gerçek şudur. Bir de çoğul ile çoğul karşı karşıya gelince dolayısıyla tekler bu manada tek tek ele alınırlar ve bölüştürülerek değerlendirilirler. Bu itibarla her bireri için annesi ve kızı ile evlenmeleri haram olmuş olur

"Kız kardeşleriniz" sözünden ise, aynı anne ve babadan olsunlar ya da anne ayrı aynı babadan yahut da baba ayrı aynı anneden kız kardeş olsunlar, kendileriyle evlenilmeleri yasaklananlar kapsamına hepsi dahildirler.

« وَعَمَّاتُكُمْ وَخَالَاتُكُمْ وَبَنَاتُ الْاَخِ وَبَنَاتُ الْاُخْتِ » *"halalarınız, teyzeleriniz, erkek kardeşlerinizin kızları, kız kardeşlerinizin kızları... size haram kılındı."* Yani; her üç cihetten olan halalar ve teyzelerle evlenmek haramdır. Yani; aynı ana ve baba tarafından veya aynı anne tarafından veya aynı baba tarafından hala ve teyzelerle evlenilmesi de haramdır.

İşte buraya kadar nesep, yani soy bakımından kendileriyle evlenilmeleri haram (yasak) olanlar anlatılmış oldu. Şimdi ise sebep bakımından kendileriyle evlenilmeleri yasak olunanlar anlatılacaktır. Şöyle ki:

« وَاُمَّهَاتُكُمُ الّٰتِي اَرْضَعْنَكُمْ وَاَخَوَاتُكُمْ مِنَ الرَّضَاعَةِ » *"Sizi emziren süt-anneleriniz, süt kız kardeşleriniz... size haram kılındı."*

Dikkat edilirse yüce Allah burada emzirme yoluyla evlenme yasağını tıpkı nesep (soy) yoluyla olan evlenme yasağı konumuna düşürmüş-

tür, aynı derecede yasak kılmıştır. Çünkü çocuğu emziren kadına, ondan süt emen çocuğun annesi diye isim verilmiş ve böyle söz edilmiştir. Dolayısıyla süt kız kardeşler de onun kardeşleri durumunda gösterilmiş, sütü emziren kadının kocası da bu çocuğun süt babası durumunda olmuştur. Dolayısıyla bu süt babanm baba ve annesi bu süt emen çocuğun dedesi ve ninesi, bu süt babanın kız kardeşleri de çocuğun süt halaları durumundadırlar.

Ayrıca süt emziren kadının kocasının ister süt veren kadından önceki bir kadından olan çocukları olsun, ister daha sonraki bir kadından olmuş olsun, süt baba konumundaki kimsenin bütün çocukları, süt emen çocuğa haramdırlar. Çünkü bu takdirde o çocuklar süt emenle, babaları bir, süt erkek ve kız kardeşler olurlar. Süt emziren kadının annesi de süt emen çocuğun sütninesi olmuş olur. Süt annenin kız kardeşleri de süt emenin teyzeleri olurlar. Dolayısıyla aynı anne ve babadan olan kardeşler, süt emenin anne ve babaları bir süt kardeş olmuş olurlar. Aynı süt annenin bir başka kocadan olan çocukları ise süt emeninin anne tarafından erkek ve kız kardeşleri olurlar. Dolayısıyla bunların tamamı emene haramdır. Bu yasaklık durumunun dayandığı esas da Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'ın:

"Nesep (soy) bakımından haram olanlar, aynen süt emme yoluyla da haram olurlar."[167]

« وَأُمَّهَاتُ نِسَائِكُمْ وَرَبَائِبُكُمُ اللَّاتِي فِي حُجُورِكُمْ مِنْ نِسَائِكُمُ اللَّاتِي دَخَلْتُمْ بِهِنَّ ». *"hanımlarınızın anneleri, kendileriyle birleştiğiniz hanımlarınızdan olup evlerinizde bulunan üvey kızlarınız size haram kılındı."*

Hanımlarımızın anneleri, yani kayınvalidelerimiz, mücerred akitle (yani yalnızca evlenme akdinin yapılmasıyla) -birleşme olsun olmasın- haram olmuş olurlar.

Hanımlarımızın başka kocalarından olan kızlarına (yani üvey çocuklarınıza) gelince, eğer bu çocuk erkek ise, « رَبِيب » – *"rebîb"* kız çocuğu ise « رَبِيبَة » – *"rebîbe"* adını almaktadır. Bunun sebebi, babanın öz çocuğunu eğittiği gibi genel olarak üvey baba bunları eğiten ve büyüten durumunda olduğundan bu isim verilmiştir. Daha sonra bu kullanım

[167] Bak. Buhari, 5239. Müslim, 1444. Hz. Aişe tarafından rivayet olunmuştur.

yaygınlık kazandığından, üvey baba tarafından böyle bir eğitme ve yetiştirme söz konusu olmasa da artık böyle anılagelmiştir.

« الَّتِي فِي حُجُورِكُمْ » *"... evlerinizde bulunan üvey kızlarınız"* kavlinde geçen, « حُجُور » yani evleriniz ifadesi için Zahiriye mezhebi temsilcisi Davud-u Zahiri (202-270/817-883) şöyle diyor:

"Eğer evinizde değilse haram değildir." Ancak Hanefiler olarak biz de şöyle deriz:

"Burada «evinizde/hücrenizde» sözünün kullanılmış olması genel manası bakımındandır. Yoksa bu, şart anlamında olan bir ifade değildir. Bunun anlamı ise, bunun haramlık için bir sebep (illet) *kılınmasıdır. Çünkü; bu kızları sizler evinize alarak adeta kendi öz kızlarınız gibi bağrınıza basmışsınız veya bu kızlar kendilerini bağrınıza basabilecek konumda kimseler olduklarından dolayıdır. Kısaca haram olmaları işte bu yüzdendir. Nitekim böyle kızları alıp evlenmeniz veya nikahlanmanız adeta kendi öz kızlarınızla evlenmeniz ya da nikahlanmanız gibi bir durumun sergilemesindendir."*

« مِنْ نِسَائِكُمُ الَّتِي دَخَلْتُمْ بِهِنَّ » Buradaki, « مِنْ » cer edatı, « رَبَائِبُكُمْ » kavline müteallıktir. Yani; kendisiyle duhul vaki olmuş (ilişkide bulunulmuş) hanımın ya da eşin rebibe diye adlandırılan kızıyla evlenilmesi erkeğe haramdır. Çünkü erkek onun annesiyle evlilik yaparak cinsel ilişkide bulunmuştur. Eğer erkek yalnızca nikahlamış ve fakat kızın annesiyle cinsel ilişkide bulunmamış ise bu kadının kızıyla evlenmesi haram olmayıp helâldir.

Ayette duhulden, yani birleşmeden söz edilmektedir. Bu, cinsel ilişki denen cimadan kinayedir. Örneğin; « بَنَى عَلَيْهَا » ve « ضَرَبَ عَلَيْهَا الحجابَ » gibi sözler cinsel ilişkiden kinayedir. Yani, *"Onlara örtüyü giydirdiniz."* demektir.

« بِهِنَّ » kavlindeki « بِ » harfi müteaddi içindir. Ayrıca dokunmak ve benzeri şeyler tıpkı ilişkide bulunmak yerine geçer.

Bazı alimler ise, « الَّتِي دَخَلْتُمْ بِهِنَّ » kavlini hem önce geçen, « نِسَاء » – *"kadınlar"* ve hem sonra gelen « نِسَاء » kelimelerine sıfat yapmaktadırlar. Oysa durum böyle değildir. Çünkü; tek bir vasıf iki mevsuf

üzerinde gerçekleşmez. Çünkü; ayette söz konusu olan ilk « نسَاء » kelimesi, izâfetle (isim tamlaması olarak) mecrurdur. İkinci « نسَاء » kelimesi ise « مِنْ » cer edatıyla mecrurdur. Dolayısıyla, « مَرَرْتُ بِنِسَائِكَ وَهَرَبْتُ مِنْ نِسَاءِ زَيْدٍ الظَّرِيفَاتِ » demek doğru bir ifade olamaz. Yani; bu iki ayrı cümlede geçen, « الظَّرِيفَاتِ » kelimesini hem birinci cümledeki *kadınlar* ve hem ikinci cümledeki *kadınlar* kelimesine sıfat yapmak yanlıştır.

Nitekim, bunu böyle olduğunu hem Zeccac (v.316/928) ve hem başkaları da zikretmişlerdir. İşte bu görüş, Keşşaf sahibinin bu konuda söylediğinden daha yerinde bir görüştür.

« فَاِنْ لَمْ تَكُونُوا دَخَلْتُمْ بِهِنَّ فَلاَ جُنَاحَ عَلَيْكُمْ » *"Eğer o kızların anneleriyle evlenip henüz birleşmemişseniz, o kızları almanızda* (o kızlarla evlenmenizde) *bir sakınca yoktur."* Yani; sadece kendileriyle nikah yaptığınız bu kadınlardan ayrılmanız hâlinde veya bunların ölmeleri durumunda bunların kızlarıyla evlenmenizde bir vebal ve günah yoktur.

« وَحَلاَئِلُ اَبْنَائِكُمُ الَّذِينَ مِنْ اَصْلاَبِكُمْ » *"Sizin soyunuzdan olan öz oğullarınızın hanımları* (size haram kılındı)." Yoksa evlâtlık edindiğiniz oğulluğunuzun hanımı size haram kılınmış değildir. Nitekim, Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*, oğulluğu Zeyd, hanımı Zeynep'i boşaması üzerine, Hz. Zeynep *(Radıyallahu Anha)*'le evlenmiştir. Nitekim bununla ilgili olarak Rabbimiz şöyle buyurmuştur:

﴿ لِكَيْ لاَ يَكُونَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ حَرَجٌ فِي اَزْوَاجِ اَدْعِيَائِهِمْ ﴾

"... Biz onu sana nikâhladık ki, evlatlıkları, hanımlarıyla bağlarını kesince o kadınlarla evlenmek istemeleri hâlinde mü'minlere bir güçlük olmasın." [168]

Ancak bu hüküm, süt oğulun hanımının süt babaya haram olmadığı manasında değildir. Böyle yanlış bir anlaşılmaya meydan vermemiş olsun. Çünkü o da süt babaya haramdır.

[168] Ahzab, 37.

Ayette geçen, « حَلَائِل » kelimesi, « حَلِيلَة » kelimesinin çoğuludur. Bu da eş (hanım) demektir. Çünkü tarafların, yani karı ve kocanın her ikisi birbirlerine helâldirler. Ya da bu, birin diğerine yatağını, beraberliğini helâl kıldığındandır. Bu kelime ya, « حِلّ » kökünden veya « حُلُول » kökünden türemedir.

« وَاَنْ تَجْمَعُوا بَيْنَ الْاُخْتَيْنِ اِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ » *"ve iki kız kardeşi birden alıp aynı nikâh altında birleştirmeniz size haram kılındı. Ancak geçmişte olanlar bunun dışındadır."* Yani; iki kız kardeşi bir nikah altında beraber bulundurmak haramdır. Yani, İslâm öncesi cahiliye fiili affolunmuştur. Çünkü; Allah bu ayetin devamı olan son kısımda şöyle buyurmaktadır:

« اِنَّ اللّٰهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا » *"Şüphesiz Allah, pek çok bağışlayan ve pek çok esirgeyendir."*

« وَاَنْ تَجْمَعُوا بَيْنَ الْاُخْتَيْنِ » kavli, muharremat (haram kılınan şeyler) üzerine matuf bulunduğundan mahallen merfudur.

Ebu Hanife'nin talebelerinden Muhammed b. Hasan Şeybani (v.189/804) merhum şöyle diyor:

"Cahiliye dönemindeki insanlar da kendileriyle evlenme yasağı bulunan bu yasakları biliyorlardı. Sadece babanın hanımının haramlığı veya yasaklığı ile iki kız kardeşi aynı anda tek nikah altında bulundurma haramlığını tanımıyorlardı. İşte bunun için ayette bu ikisiyle ilgili olarak, «Ancak geçmişte olanlar bunun dışındadır.» buyurmuştur.

❁ ❁ ❁

İkinci Cildin Sonu

*Üçüncü Cild, «**Nisâ Suresi 24. — 28.**» ayetlerin Tefsiri ile Başlayacaktır...*

NESEFİ TEFSİRİ

تفسير النسفي

مدارك التنزيل وحقائق التأويل

Mütercim

Harun ÜNAL

3

ravza YAYINLARI

İstanbul Kitap ve Kültür Merkezi
Büyük Reşit Paşa Cad. No: 22/42
Vezneciler/İSTANBUL
(: (0212) 528 46 17

بسم الله الرحمن الرحيم

Bu Ciltte Tefsiri Yapılan Ayetler:

Nisa Suresi	24 – 176
Maide Suresi	1 – 120
En'am Suresi	1 – 76

İÇİNDEKİLER

24. — 28. ÂYETLER

وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَآءِ اِلاَّ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ ۚ كِتَابَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ ۚ وَاُحِلَّ لَكُمْ مَا وَرَآءَ ذٰلِكُمْ اَنْ تَبْتَغُوا بِاَمْوَالِكُمْ مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ ۗ فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَاٰتُوهُنَّ اُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً ۗ وَلاَ جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا تَرَاضَيْتُمْ بِهِ مِنْ بَعْدِ الْفَرِيضَةِ ۗ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿٢٤﴾ وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ مِنْكُمْ طَوْلاً اَنْ يَنْكِحَ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ فَمِنْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ مِنْ فَتَيَاتِكُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ۗ وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِاِيمَانِكُمْ ۗ بَعْضُكُمْ مِنْ بَعْضٍ ۚ فَانْكِحُوهُنَّ بِاِذْنِ اَهْلِهِنَّ وَاٰتُوهُنَّ اُجُورَهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ مُحْصَنَاتٍ غَيْرَ مُسَافِحَاتٍ وَلاَ مُتَّخِذَاتِ اَخْدَانٍ ۚ فَاِذَآ اُحْصِنَّ فَاِنْ اَتَيْنَ بِفَاحِشَةٍ فَعَلَيْهِنَّ نِصْفُ مَا عَلَى الْمُحْصَنَاتِ مِنَ الْعَذَابِ ۗ ذٰلِكَ لِمَنْ خَشِيَ الْعَنَتَ مِنْكُمْ ۗ وَاَنْ تَصْبِرُوا خَيْرٌ لَكُمْ ۗ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ۖ ﴿٢٥﴾ يُرِيدُ اللّٰهُ لِيُبَيِّنَ لَكُمْ وَيَهْدِيَكُمْ سُنَنَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَيَتُوبَ عَلَيْكُمْ ۗ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٢٦﴾ وَاللّٰهُ يُرِيدُ اَنْ يَتُوبَ عَلَيْكُمْ وَيُرِيدُ الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الشَّهَوَاتِ اَنْ تَمِيلُوا مَيْلاً عَظِيمًا ﴿٢٧﴾ يُرِيدُ اللّٰهُ اَنْ يُخَفِّفَ عَنْكُمْ ۚ وَخُلِقَ الْاِنْسَانُ ضَعِيفًا ﴿٢٨﴾

Meali

24. *(Harp esiri olarak)* sahip olduğunuz cariyeler müstesna, evli kadınlar da size haram kılındı. Allah'ın size emri budur. Bunlardan başkasını, namuslu olmak ve zina etmemek üzere mallarınızla *(mehirlerini vererek)* istemeniz size helâl kılındı. Onlardan faydalanmanıza karşılık kararlaştırılmış olan mehirlerini verin. Mehir belirlenmesinden sonra *(bir miktar indirim için)* karşılıklı anlaşmanızda size günah yoktur. Şüphesiz Allah ilim ve hikmet sahibidir.

25. İçinizden, imanlı hür kadınlarla evlenmeye gücü yetmeyen kimse, elinizin altında bulunan imanlı genç kızlarınız *(sayılan)* cariyelerden alsın. Allah sizin imanınızı daha iyi bilmektedir. Hep aynı köktensiniz *(insanlık bakımından aranızda fark yoktur).* Öyle ise sahiplerinin izni olduğu takdirde iffetli yaşamaları, zina etmemeleri ve gizli dost tutmamaları şartı ile onları *(cariyeleri)* nikâhlayıp alın, mehirlerini de normal miktarda verin. Evlendikten sonra bir fuhuş yaparlarsa onlara, hür kadınların cezasının yarısı *(uygulanır).* Bu *(cariye ile evlenme izni),* içinizden günaha düşmekten korkanlar içindir. Sabretmeniz ise sizin için daha hayırlıdır. Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.

26. Allah size *(bilmediklerinizi)* açıklamak sizi, sizden önceki *(iyi)* lerin yollarına iletmek ve sizin günahlarınızı bağışlamak istiyor. Allah hakkıyle bilicidir, yegâne hikmet sahibidir.

27. Allah sizin tevbenizi kabul etmek ister; şehvetlerine uyanlar *(kötü arzuların esiri olanlar)* ise büsbütün yoldan çıkmanızı isterler.

28. Allah sizden *(yükünüzü)* hafifletmek ister; çünkü insan zayıf yaratılmıştır.

Tefsiri

٢٤- ﴿وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَآءِ اِلَّا مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ كِتَابَ اللّٰهِ
عَلَيْكُمْ وَاُحِلَّ لَكُمْ مَا وَرَآءَ ذٰلِكُمْ اَنْ تَبْتَغُوا بِاَمْوَالِكُمْ مُحْصِنِينَ غَيْرَ
مُسَافِحِينَ فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَاٰتُوهُنَّ اُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً وَلَا جُنَاحَ
عَلَيْكُمْ فِيمَا تَرَاضَيْتُمْ بِهِ مِنْ بَعْدِ الْفَرِيضَةِ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا﴾

24– (Harp esiri olarak) **sahip olduğunuz cariyeler müstesna, evli kadınlar da size haram kılındı. Allah'ın size emri budur. Bunlardan başkasını, namuslu olmak ve zina etmemek üzere mallarınızla** (mehirlerini vererek) **istemeniz size helâl kılındı. Onlardan faydalanmanıza karşılık kararlaştırılmış olan mehirlerini verin. Mehir kesiminden sonra** (bir miktar indirim için) **karşılıklı anlaşmanızda size günah yoktur. Şüphesiz Allah ilim ve hikmet sahibidir.**

« وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَاءِ اِلَّا مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ » "(Harp esiri olarak) **sahip olduğunuz cariyeler müstesna, evli kadınlar da size haram kılındı"** Ayette yer alan, « اَلْمُحْصَنَاتُ » kelimesi evli, kocaları olan kadınlar demektir. Çünkü bunlar evlenmeleri bakımından namuslarını daha çok korumuş olmaktadırlar.

Kıraat imamlarından Kisai Ali b. Hamza (v.189/804), « اَلْمُحْصَنَاتُ » kelimesindeki « صـ » harfini burada fetha ile okumuş, Kur'an'ın diğer yerlerinde geçen bu kelimeyi kesreli olarak okumuştur. Ancak Kisai dışındaki imamlar ise Kur'an'ın tamamında bunu fetha ile okumuşlardır.

« اِلَّا مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ » Burada "milk-i yemin"den maksat esir olarak alınan kadınlar demektir. Çünkü bu kadınların kocaları daru'l-harp denilen ve İslâm devletine savaş açmış olan ülkede bulunmaktadırlar. Dolayısıyla bu ayetin manası şöyle olmaktadır:

Evli olan kadınlarla nikâhlanmanız (evlenmeniz) size haram (yasak) kılınmıştır. Yani; kocaları olan kadınlarla evlenmek haram kılındı. Fakat bu haramlığın (yasaklığın) dışında kalanlar sizin kendilerini esir olarak almış olduğunuz düşman tarafına ait olan kadınlardır. Bunların ülkelerinde kocaları var olsalar da siz onları esir almışsınız ve kocaları da asıl ülkelerinde kalmışlardır. Fiilen aralarında bir ayrılık oluşmuştur. Dolayısıyla bu kadınlarla evlenmeniz, onları esir almış olmanızdan ötürü olmayıp, artık dâr yani ülke ayrılığı sebebiyledir. Bu şekilde ganimet olarak esir alınan kadınlar, onları esir alan Müslümanlara helâldir. Ancak bu helâl olma durumu istibradan sonradır. İstibra ise eğer kadın hamile ise, doğum yapmasıyla, değilse hayız (adet) görmesiyle bilinir.

« كِتَابَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ » **"İşte Allah'ın size emri budur..."** Bu ifade müekked mastardır. Yani bu; *"Allah bunları size mutlak manada yapasınız diye yazdı* (emretti)". Bunu kesin uygulamanız gereken farz bir

hüküm yaptı. Bu ise yasaklanan maddelerin gerçek manada haram olduğu hükmüdür.

Ayetin bundan sonra gelen « وَأُحِلَّ لَكُمْ » kavli, « كِتَابَ اللّٰهِ » kavlini nasbeden muzmar (gizli) fiil üzerine matuftur. Yani; *"Allah, size şu sayılanlarla evlenmeyi haram kıldı ve bu haram kılınanların dışında kalanlar da size helâl kılındı."*

« أُحِلَّ » kelimesi, Kûfe kıraat imamlarından olan Hafs, Hamza, Kisai ve Halef tarafından, « حُرِّمَتْ » kelimesi üzerine matufen « أُحِلَّ » olarak okunmuştur.

« وَأُحِلَّ لَكُمْ مَا وَرَاءَ ذٰلِكُمْ اَنْ تَبْتَغُوا بِاَمْوَالِكُمْ مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ »
"Bunlardan başkasını, namuslu olmak ve zina etmemek üzere mallarınızla (mehirlerini vererek) istemeniz size helâl kılındı."

Burada, « اَنْ تَبْتَغُوا » kelimesi mef'ul-ü lehtir. Yani mana şöyledir: *"Allah haram olanlarla helâl olanları size açıkladı ki arayasınız."* Veya bu « اَنْ تَبْتَغُوا » kelimesi, « مَا وَرَاءَ ذٰلِكُمْ » kavlinden bedeldir. Bu durum da, « تَبْتَغُوا » kelimesinin mef'ul-ü mukadderdir. Bu ise, « النِّسَاءَ » – *"kadınlar"* kelimesidir. Fakat en doğru olanı ise, bu kelimeye bir mef'ul takdir edilmemelidir. Çünkü mef'ul takdir edilmemesi daha uygundur. Yine ayette geçen, *"mallarınızla"* ifadesi, mehirlerini vererek, demektir.

İşte bu ifade, nikâhın mehirsiz olmayacağının delilidir. Yani; nikah akdi esnasında mehir konuşulmasa da mehir vermek vaciptir. Çünkü; malın dışında da herhangi bir şeyi mehir olarak vermek uygun değildir. Verilmesi gerekenden az miktarda mehir verilmesi ve mal denebilecek derecede olmayan bir şeyin mehir olarak verilmesi de aynı şekilde uygun değildir. Çünkü, bir buğday tanesi esasen mal olarak değerlendirilmemekte ve kabul görmemektedir. Kısaca mehir olacak şeyin bir mâlî değer taşıması gerekir.

« مُحْصِنِينَ » yani, namusunuzu korumanız suretiyle, « غَيْرَ مُسَافِحِينَ » zinaya düşmeksizin, zinadan kaçınarak, demektir. Yani; mallarınız zayi olmasın, kendinizi, sizin için helâl olmayan şeylere muhtaç bırakmaksızın. Aksi takdirde hem dininizi hem de dünyanızı kaybeder-

siniz. Doğrusu hem dinini hem de dünyasını beraberce kaybetmekten daha kötü ve daha büyük bir hüsran ve kayıp olamaz.. En büyük fesat işte bu ikisini kaybetmektir.

« اِحْصَانٌ » – **İhsan:** İffetli olmak ve nefsini (kendini) harama düşmekten koruyup kollamak demektir.

« مُسَافِحٌ » – **Müsafih:** Zina yapan demektir. Kelime kök itibariyle « سَفَحَ » kelimesinden türemedir. Bu ise meniyi (erlik suyunu veya spermi) haram olan yere akıtmak demektir.

« فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَاٰتُوهُنَّ اُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً » **"Onlardan faydalanmanıza karşılık kararlaştırılmış olan mehirlerini verin."** O kadınlardan kendileriyle nikâhlandıklarınıza *(evlendiklerinize),* mehirlerini, ne miktar üzerinde karar kılınmış ise, o miktarı ödeyin.

Burada geçen, « مَا » kelimesi, kendileriyle evlendiğiniz kadınlar, manasındadır. « اُجُورَهُنَّ » kelimesinden kasıt da mehirleri demektir. Çünkü mehir, onlardan yararlanmanın bir karşılığıdır. « مَا » burada kadınlar manasınadır.

Ayette geçen, « مِنْ » cer edatı ise, Teb'iz veya beyan (açıklamak) manasınadır. « بِهِ » deki zamir ya bu cer edatının lâfzı üzerine ya da « فَاٰتُوهُنَّ » kavlinin manası üzerine racidir.

« فَرِيضَةً » kelimesi de, « اُجُورً » kelimesinden hâldir. Bu da farz kılınmıştır, gerekli kılınmıştır, manasınadır. Ya da bu, verme, yerine getirme anlamında burada zikredilmiştir. Çünkü mehiri vermek gereklidir, farz kılınmıştır, demektir. Ya da bu ifade müekkid mastardır. Dolayısıyla mana, *"bu, sizin ödemeniz gereken kesin bir farzdır"* demektir.

« وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا تَرَاضَيْتُمْ بِهِ مِنْ بَعْدِ الْفَرِيضَةِ » **"Mehir kesiminden sonra** (bir miktar indirim için) **karşılıklı anlaşmanızda size günah yoktur."** Yani; mehirden bir kısmını hanımın düşürmesinde veya tamamını bağışlamasında bir vebal olmadığı gibi, kocanın da verdiği mehirin miktarını, karısı lehine artırmasında veyahut da koca ile

karısının beraber kalmalarında veya ayrılmaları üzerinde aralarında karşılıklı bir şekilde birbirlerini memnun ederek anlaşmalarında hiçbir sakınca söz konusu değildir.

« اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا » **"Şüphesiz Allah ilim ve hikmet sahibidir."** Yani; yüce eşyayı ve varlıkları yaratmazdan önce en iyi olarak bilendir. Aynı zamanda nikâh veya evlenme sözleşmesi konusunda nelerin farz veya gerekli olduğunu bildirmesi ve farz kılması da bir hikmet gereğidir. Çünkü; ancak bu nikah yani meşru evlilik yoluyla soylar korunabilir ve sağlıklı nesiller meydana gelebilir.

Bir yoruma göre, « فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ » kavli mut'a yani geçici evlilik hakkında nazil olmuştur. Allah, Mekke'nin fethini Hz. Peygambere *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* nasip kıldığında, bu mübahlık yani geçici evlilik üç gün süreyle uygun görülmüş ve daha sonra bu hüküm yürürlükten kaldırılmıştır (nesh edilmiştir).

٢٥ – ﴿ وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ مِنْكُمْ طَوْلاً اَنْ يَنْكِحَ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ فَمِنْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ مِنْ فَتَيَاتِكُمُ الْمُؤْمِنَاتِ وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِاِيمَانِكُمْ بَعْضُكُمْ مِنْ بَعْضٍ فَانْكِحُوهُنَّ بِاِذْنِ اَهْلِهِنَّ وَاٰتُوهُنَّ اُجُورَهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ مُحْصَنَاتٍ غَيْرَ مُسَافِحَاتٍ وَلاَ مُتَّخِذَاتِ اَخْدَانٍ فَاِذَا اُحْصِنَّ فَاِنْ اَتَيْنَ بِفَاحِشَةٍ فَعَلَيْهِنَّ نِصْفُ مَا عَلَى الْمُحْصَنَاتِ مِنَ الْعَذَابِ ذٰلِكَ لِمَنْ خَشِيَ الْعَنَتَ مِنْكُمْ وَاَنْ تَصْبِرُوا خَيْرٌ لَكُمْ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴾

25 – İçinizden, imanlı hür kadınlarla evlenmeye gücü yetmeyen kimse, ellerinizin altında bulunan imanlı genç kızlarınız (sayılan) **cariyelerinizden alsın. Allah sizin imanınızı daha iyi bilmektedir. Hep aynı köktensiniz** (insanlık bakımından aranızda fark yoktur). **Öyle ise iffetli yaşamaları, zina etmemeleri ve gizli dost da tutmamaları şartı ve sahiplerinin izni ile onları** (cariyeleri) **nikâhlayıp alın, mehirlerini de normal miktarda verin. Evlendikten sonra bir fuhuş yaparlarsa onlara, hür kadınların cezasının yarısı** (uygulanır). **Bu** (cariye ile evlenme izni), **içinizden günaha düşmekten korkanlar içindir. Sabret-**

meniz ise sizin için daha hayırlıdır. Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.

« وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ مِنْكُمْ طَوْلاً اَنْ يَنْكِحَ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ »

"İçinizden, imanlı hür kadınlarla evlenmeye gücü yetmeyen kimse,"

Ayette geçen, « طَوْلاً » kelimesi fazlalık, imkân ve zenginlik gibi manalara gelir. Dolayısıyla bir bolluk, bir imkân ve zenginlik bulamazsa, güç yetiremezse manasınadır. Örneğin; *"Filan kimsenin benim üzerimde bir «tavlı» vardır."* denilince bu, o kimse bana göre daha üstün ve daha fazla bir güce sahiptir manasınadır.

Bu kelime aynı zamanda, « يَسْتَطِعْ » kelimesinin de mef'ulüdür. « اَنْ يَنْكِحَ » kavli de, « طَوْلاً » kelimesinin mef'ulüdür ve mastardır. Dolayısıyla bu, kendi fiili nasıl bir görev yerine getiriyorsa aynen o görevi görmektedir. Ya da bu kelime, « طَوْلاً » kelimesinin bedelidir.

« الْمُؤْمِنَاتِ » demek, inanmış hür (özgür) Müslüman hanımlar demektir.

« فَمِنْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ مِنْ فَتَيَاتِكُمُ الْمُؤْمِنَاتِ » **"Ellerinizin altında bulunan imanlı genç kızlarınız** (sayılan) **cariyelerinizden alsın."**

Burada, «مِنْ فَتَيَاتِكُمُ الْمُؤْمِنَاتِ» demek, Müslüman olan cariyelerden bir cariye ile evlensin, demektir. « مِنْ فَتَيَاتِكُمْ » kavli ise, Yani Müslüman genç kızları nız olan cariyelerinizden, anlamındadır. Bu takdirde ayetin manası şöyle olmaktadır:

"Her kim mal bakımından zengin değilse ve imanlı hür bir kadınla evlenebilecek fazla bir gücü yoksa, bu durumda bir cariye ile evlensin."

Bize göre Kitap ehli olan Yahudi veya Hıristiyan cariye bir kadınla evlenmek caizdir. Ancak bu ayette Müslüman cariye ile evlenme kaydının yer almış olması, bir zorunluluk olmayıp müstahap olduğundandır. Çünkü, bu kayda (şarta) rağmen hür olan kadınların iman etmiş olmaları şartı yoktur. Bu, ittifakla böyledir. Çünkü delil bunu göstermektedir.

Abdullah b. Abbas şöyle diyor: *"Allah'ın bu ümmete verdiği bir ge-*

nişlik de cariyelerle evlenmenin, Yahudi ve Hıristiyan kadınlarla evlenmenin caiz olduğu gerçeğidir. Kişi zengin de olsa bu imkân, genişlik ve cevaz ön görülmüştür."

İşte bu, kişinin imkân sahibi olması meselesinde biz Hanefilerin lehinde bir delildir.

« وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِاِيمَانِكُمْ » *"Allah sizin imanınızı daha iyi bilmektedir."* Bu ayetle, bu kadınların görünürde inanmış görünmeleri (zahirde mü'min görünmeleri) sebebiyle bunların imanlı olduklarına dikkat çekilmektedir. Yine ayet; imanın dil ile söylemek sizin tasdikten ibaret olduğuna da delildir. Çünkü; duymaya dayalı olarak kişinin iman sahibi olduğunun bilinmesi hâlinde bu tür bir iman üzerinde herhangi bir ihtilâf yoktur.

« بَعْضُكُمْ مِنْ بَعْضٍ » *"Hep aynı köktensiniz* (insanlık bakımından aranızda fark yoktur)." Yani cariyelerle evlenmekten geri durmayınız. Çünkü hepiniz Hz. Adem *(Aleyhi's-Selâm)*'in çocuklarısınız. Dolayısıyla insanların soy sop ile, hasep ve neseple övünmelerinin yanlış olduğunu hatırlatarak uyarıda bulunmaktadır.

« فَانْكِحُوهُنَّ بِاِذْنِ اَهْلِهِنَّ وَاٰتُوهُنَّ اُجُورَهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ مُحْصَنَاتٍ غَيْرَ مُسَافِحَاتٍ وَلَا مُتَّخِذَاتِ اَخْدَانٍ » *"Öyle ise iffetli yaşamaları, zina etmemeleri ve gizli dost da tutmamaları şartı ve sahiplerinin izni ile onları* (cariyeleri) *nikâhlayıp alın, mehirlerini de normal miktarda verin."* Bu cariyeler herhangi bir zarara uğratılmaksızın, işi uzatıp yokuşa sürmeksizin kendile rine mehirlerini verin.

Bunların mehirlerinin sahipleri ise bu cariyelerin efendileridir, sahipleridir. Cariyelerin kendilerine mehirlerin ödenmiş olması, tıpkı sahiplerine ödenmiş gibidir. Çünkü gerek cariyeler olsun, gerekse ellerindeki mal varlıkları olsun, hepsi bunların sahiplerine aittir, onların malıdırlar.

Ya da bunun manası: *"Onların mehirlerini sahiplerine ödeyin."* demektir. Burada muzaf hazf olunmuştur.

Burada, « وَاٰتُوهُنَّ اُجُورَهُنَّ » kavli, Hanefiler olarak bizim lehimizde bir delildir. Buna göre cariyeler, kendi adlarına kendileri bizzat evlenme akdini yapabilirler. Burada cariyelerin sahiplerinin sadece izinlerine itibar ediliyor, onların bu cariyeleri evlendirme akitlerinden söz edil-

memektedir. Bir de ayet, kölenin olsun, cariyenin olsun, efendilerinin (sahiplerinin) izinleri olmadığı sürece evlenme hakları olmadığına delildir.

« مُحْصَنَاتٍ » kelimesi iffetli, namuslu kadınlar demektir. Bu kelime, « وَاٰتُوهُنَّ » kavlinden mef'ul-ü bihtir. « غَيْرَ مُسَافِحَاتٍ » Yani alenen, açıktan açığa zina işlemeyen, fuhuş yapmayan demektir. « وَلَا مُتَّخِذَاتِ اَخْدَانٍ » Gizli olarak zina veya fuhuş yapmayan, demektir. « اَخْدَانٍ » gizli dost tutmak manasınadır.

« فَاِذَا اُحْصِنَّ فَاِنْ اَتَيْنَ بِفَاحِشَةٍ فَعَلَيْهِنَّ نِصْفُ مَا عَلَى الْمُحْصَنَاتِ مِنَ الْعَذَابِ » *"Evlendikten sonra bir fuhuş yaparlarsa onlara, hür kadınların cezasının yarısı* (uygulanır). « اُحْصِنَّ » kelimesi, yani evlenmekle, evlenmeleri üzerine, manasınadır. Bu kelimeyi Kûfe kıraat imamaları -Hafs dışında- hepsi, « اَحْصَنَّ » olarak kıraat etmişlerdir. Fahişe kelimesi de burada zina manasınadır.

« فَعَلَيْهِنَّ نِصْفُ مَا عَلَى الْمُحْصَنَاتِ » kavlinde geçen, « اَلْمُحْصَنَاتِ » kelimesinden kasıt özgür, yani hür olan kadınlara uygulanan cezanın yarısı bir ceza uygulanır, demektir. Yine ayette yer alan, *"azap"* kelimesinden kasıt, had cezası demektir. Yani; tam ceza yüz iken bunlara uygulanacak olan had cezası elli celdedir. Keza ayette yer alan, « نِصْفُ مَا عَلَى الْمُحْصَنَاتِ » kavlinden maksat, celdedir. Çünkü; bu celdeye (sopaya) delâlet etmektedir, recm cezasına değil. Zira recm cezasının yarısı bir ceza yoktur, bölünemez.

Yine burada geçen, « اَلْمُحْصَنَاتِ » ifadesinden murat, hiç evlenmemiş olan bekar ve hür olan kızlardır.

« ذٰلِكَ لِمَنْ خَشِيَ الْعَنَتَ مِنْكُمْ » *"Bu* (cariye ile evlenme izni), *içinizden günaha düşmekten korkanlar içindir."* « ذٰلِكَ » sözü ile cariyeler le evlenmeye işaret olunmaktadır.

« لِمَنْ خَشِيَ الْعَنَتَ مِنْكُمْ » kavli, *"şehvetin baskın gelmesi sebebiyle kendilerine hakim olamayanların içine düşme korkusu ve endişesi taşı-*

dıkları kötülük ve günah" demektir.

« الْعَنَتَ » kelimesi, aslında sapasağlam olan kemiğin kırılması manasına gelir. Dolayısıyla bu kelime bu türden her sıkıntı ve zor iş için istiare yoluyla kullanılmıştır. Kaldı ki; günah bataklıklarına gömül-mekten daha beter bir başka şey de gösterilemez, yoktur. İbn Abbas ise, bunun zina olduğunu belirtmiştir. Çünkü; zina insanın helâkinin sebe-bidir.

« وَاَنْ تَصْبِرُوا خَيْرٌ لَكُمْ » *"Sabretmeniz ise sizin için daha hayırlıdır. Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir."* Sizin cariyelerle evlenmekten uzak durmanız, onlarla evlenmeyip buna sabretmeniz, sizim adınıza onlarla ev lenmenizden çok daha hayırlıdır.

Çünkü cariyeden doğacak olan çocuk da köle olarak doğmuş olur. Çünkü bir cariye evli de olsa sürekli olarak evinden ayrılmak zorunda kalacaktır, birçok yere girip çıkmakla karşı karşıyadır. Hep sıradan ve ağır işler görmek zorundadır ve kaldı ki; Müslüman ve hür olan kadınlar gibi de örtünemeyecektir. Çünkü cariyedir, açılıp saçılmak zorundadır. İşte tüm bu özellikler açısından olumsuz durumdadır. Bu eksikliklerin hemen tümü ister istemez onunla evlenen erkeği de ilgilendirecektir, onun adına da birtakım problemler getirecektir. Oysa Mü'minin özelliklerinden biri ve en önemlisi izzet ve şerefiyle, saygınlığıyla hayatını sürdürmesi ve yaşamasıdır. Nitekim, bir hadiste şöyle buyurulmuştur:

"Müslüman hür kadınlar, evin salâhını, dirlik ve düzenini sağlarlar. Cariyelerse, evin düzenini altüst edip helâk ederler." [1]

« وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ » *"Allah çok bağışlayan* -yapılan yanlışların üzerini kapatarak affeder- *ve çok esirgeyendir."* Size zor ve ağır gelen şeyleride sizden kaldırarak merhametiyle muamele eder.

٢٦- ﴿ يُرِيدُ اللّٰهُ لِيُبَيِّنَ لَكُمْ وَيَهْدِيَكُمْ سُنَنَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَيَتُوبَ عَلَيْكُمْ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴾

26 – Allah size (bilmediklerinizi) **açıklamak ve sizi, sizden önce-**

[1] Deylemi, Müsnedu'l-Firdevs; 2820. İbn Hacer, bu hadisi Sa'lebi tahric etmiştir, İsnadında Ahmed b. Muhammed vardır ki; bu adam metruktur. Ebu Hatim de bu adamı tekzip etmiştir. Yunus'a gelince onu da tanımıyorum, demiştir. Bak. Haşiyetu'l-Keşşaf; 1/501.

ki (iyi)lerin yollarına iletmek ve sizin günahlarınızı bağışlamak istiyor. Allah hakkıyla bilicidir, yegâne hikmet sahibidir.

« يُرِيدُ اللّٰهُ لِيُبَيِّنَ لَكُمْ » *"Allah size* (bilmediklerinizi) *açıklamak....* (istiyor.)"

Esasen bu cümle, « يُرِيدُ اللّٰهُ اَنْ يُبَيِّنَ لَكُمْ » demektir. « لِيُبَيِّنَ » kavlinde lâm harfinin eklenmesinin sebebi, murad etmeyi pekiştirmek, tekid etmek maksadıyladır. Tıpkı, « لَا اَبَا لَكَ » ifadesindeki « لِ »'ın eklenmesi (ziyade kılınması) gibi. Bu da, « اَبْ » kelimesinin izâfetini tekit içindir. Ayetin manasına gelince o da şöyledir:

"Allah size, sizin açınızdan bilinemeyen ve gizli kalan maslahatlarınızı, işlerinizi ve en değerli amellerinizi açıklamayı ister."

« وَيَهْدِيَكُمْ سُنَنَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ » *"ve sizi, sizden önceki* (iyi) *lerin yollarına iletmek* (istiyor.)" Sizi, sizden önce geçmiş olan peygamberlerin ve salih kimselerin, dinleri konusunda izlemiş oldukları yolda kendilerini örnek almanız bakımından onların yollarına yönlendirmek ister.

« وَيَتُوبَ عَلَيْكُمْ » *"Ve sizin günahlarınızı bağışlamak istiyor."* İçine düştüğünüz ayrılıklardan ve yanlışlardan uzaklaşarak sizi tevbe etmeye muvaffak kılmak ister.

« وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ » *"Allah* -kullarının yararına olan- *hakkıyle bilicidir,* -onlar için koyduğu kanunlarda- *yegâne hikmet sahibidir."*

٢٧— ﴿ وَاللّٰهُ يُرِيدُ اَنْ يَتُوبَ عَلَيْكُمْ وَيُرِيدُ الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الشَّهَوَاتِ اَنْ تَمِيلُوا مَيْلًا عَظِيمًا ﴾

27 – Allah sizin tevbenizi kabul etmek ister; şehvetlerine uyanlar (kötü arzuların esiri olanlar) **ise büsbütün yoldan çıkmanızı isterler.**

« وَاللّٰهُ يُرِيدُ اَنْ يَتُوبَ عَلَيْكُمْ » *"Allah sizin tevbenizi kabul etmek ister;"* Rabbimizin bu kavli te'kit içindir, durumu daha fazlasıyla tesbit ve takrir içindir, sizden kabul buyurmak içindir.

« وَيُرِيدُ الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الشَّهَوَاتِ اَنْ تَميلُوا مَيْلاً عَظِيمًا » *şehvetlerine uyan* -facir ve kâfir-*lar* (kötü arzuların esiri olanlar) *ise büsbütün yoldan çıkmanızı isterler.*

Bu sapma, normal olan, hak olan yoldan sapma demektir. Doğrusu bundan daha büyük bir sapmadan söz edilemez ve olamaz. Çünkü; şehevi duyguların esiri olmak, o doğrultuda hareket etmekten daha büyük bir sapıklık ve cinayet olamaz.

Bir yoruma göre bunlar Yahudilerdir. Çünkü; Yahudiler aynı babadan olan kız kardeşlerle evliliği, erkek ve kız kardeşlerin kızlarıyla evlenilmeşini helâl saymaktadırlar. Yüce Allah bunlarla evliliği haram kılınca şöyle demeye başladılar:

"Oysa sizler de teyze, hala kızlarıyla evlenmeyi helâl saymaktasınız. Bu takdirde size teyze ve hala ile evlenmeniz haram kılınmıştır. Öyleyse siz de kız kardeşlerle erkek kardeşlerinizin kızlarıyla evlenin." İşte bunun üzerine bu ayet nazil olmuştur. Şöyle buyurulmaktadır:

"Onlar, sizin de kendileri gibi zinakar olmanızı istemektedirler."

٢٨— ﴿ يُرِيدُ اللّٰهُ اَنْ يُخَفِّفَ عَنْكُمْ وَخُلِقَ الْاِنْسَانُ ضَعِيفًا ﴾

28– *Allah sizden* (yükünüzü) *hafifletmek ister;* -onlarla nikahlanmanızı helâl kılmakla ve daha başka kolaylıklar vermekle- *çünkü insan zayıf yaratılmıştır.*

Çünkü insan, aciz olması bakımından şehevi arzularına sabredemez, onları engelleyemez, Allah'a itaatte, var olan sıkıntılara kolay kolay katlanamaz.

29. — 33. ÂYETLER

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لَا تَأْكُلُٓوا اَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ اِلَّٓا اَنْ
تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ وَلَا تَقْتُلُٓوا اَنْفُسَكُمْ ط اِنَّ اللّٰهَ
كَانَ بِكُمْ رَح۪يمًا ﴿٢٩﴾ وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ عُدْوَانًا وَظُلْمًا فَسَوْفَ
نُصْل۪يهِ نَارًا وَكَانَ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَس۪يرًا ﴿٣٠﴾ اِنْ تَجْتَنِبُوا كَبَٓائِرَ
مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَنُدْخِلْكُمْ مُدْخَلًا
كَر۪يمًا ﴿٣١﴾ وَلَا تَتَمَنَّوْا مَا فَضَّلَ اللّٰهُ بِه۪ بَعْضَكُمْ عَلٰى بَعْضٍ ط
لِلرِّجَالِ نَص۪يبٌ مِمَّا اكْتَسَبُوا وَلِلنِّسَٓاءِ نَص۪يبٌ مِمَّا اكْتَسَبْنَ ط
وَاسْاَلُوا اللّٰهَ مِنْ فَضْلِه۪ ط اِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَل۪يمًا ﴿٣٢﴾
وَلِكُلٍّ جَعَلْنَا مَوَالِيَ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْاَقْرَبُونَ ط وَالَّذ۪ينَ
عَقَدَتْ اَيْمَانُكُمْ فَاٰتُوهُمْ نَص۪يبَهُمْ ط اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلٰى كُلِّ
شَيْءٍ شَه۪يدًا قف ﴿٣٣﴾

Meali

29. Ey iman edenler! Karşılıklı rızaya dayanan ticaret olması hali müstesna, mallarınızı, bâtıl *(haksız ve haram yollar)* ile aranızda *(alıp vererek)* yemeyin. Ve kendinizi öldürmeyin. Şüphesiz Allah, sizi esirgeyecektir.

30. Kim düşmanlık ve haksızlık ile bunu *(haram yemeyi veya öldürmeyi)* yaparsa *(bilsin ki)* onu ateşe koyacağız; bu ise Allah'a çok kolaydır.

31. Eğer yasaklandığınız büyük günahlardan kaçınırsanız, sizin küçük günahlarınızı örter ve sizi şerefli bir yere sokarız.

32. Allah'ın sizi, birbirinizden üstün kıldığı şeyleri *(başkasında olup da sizde olmayanı)* hasretle arzu etmeyin. Erkeklerin de kazandıklarından nasipleri var, kadınların da kazandıklarından nasipleri var. Allah'tan lütfunu isteyin; şüphesiz Allah her şeyi bilmektedir.

33. *(Erkek ve kadından)* her biri için, ana, baba ve akrabanın bıraktığından *(hisselerini alacak olan)* vârisler kıldık. Yeminlerinizin bağladığı kimselere de paylarını verin. Çünkü Allah her şeyi görmektedir.

Tefsiri

٢٩- ﴿ يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَأْكُلُوٓا اَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ اِلَّٓا اَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ وَلَا تَقْتُلُوٓا اَنْفُسَكُمْ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا ﴾

29 – Ey iman edenler! Karşılıklı rızaya dayanan ticaret hali müstesna, mallarınızı, bâtıl (haksız ve haram yollar) **ile aranızda** (alıp vererek) **yemeyin. Ve kendinizi öldürmeyin. Şüphesiz Allah, sizi esirgeyendir.**

« يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَأْكُلُوٓا اَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ » *"Ey iman edenler! ...mallarınızı, bâtıl (haksız ve haram yollar) ile aranızda (alıp vererek) yemeyin."* Örneğin şeriat tarafından yasaklanan ve mübah olmayan hırsızlık, hıyanet, gasp, kumar ve faizli muameleler türünden yollardan yemeyin.

« اِلَّٓا اَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ » *"Karşılıklı rızaya dayanan ticaret hali müstesna,"* Bir ticaret durumunun var olması bunun dışındadır. Ayette geçen « تِجَارَةً » kelimesi, kıraat imamlarından Nafi, İbn Kesir, Ebu Amr ve İbni Amir tarafından, « تِجَارَةٌ » olarak okunmuştur. Asım, Hamza, Kisai ve Halef tarafından ise, « تِجَارَةً » olarak okunmuştur. Yani, *"Meğer yapacağınız ticaret aranızda karşılıklı rızaya dayanmış olsun."*

« عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ » kavli, « تِجَارَةً » kelimesinin sıfatıdır. Yani; bir akde ve karşılıklı hoşnutluğa dayanan, veya alıp vermeye bağlı olan bir ticaret olması müstesna.

Ayetteki istisna münkati anlamında bir istisnadır. Manası ise şöyledir: *"Ancak karşılıklı memnuniyet ve rızaya dayanan bir ticareti amaçlayın"*. Veya: *"Ticaret, yasak olmayan ve karşılıklı hoşgörüye da-yanan bir ticaret olsun."* demektir.

Özellikle ayette ticaret diye söz edilmiş olması, rızık ve kazanç yollarının çoğunlukla ticarete dayanması sebebiyledir.

Bu ayet;

a – Karşılıklı alıp verme ile olan ticaretin caiz olduğuna delildir.

b – Aynı zamanda mevkuf olan (biri adına yapılan) alış verişinde caiz olduğuna yine bu ayet delildir. Ancak bu kısım için rızanın ya da memnuniyetin olduğuna ilişkin bir icazet olmuş olsun. Eğer bu icazet (izin) varsa bu tür bir alış veriş caizdir.

c – Bir de bu ayet meclis muhayyerliğinin olmadığına da delildir. Çünkü; bu ayette karşılıklı rızaya dayalı olan ticaretten yemenin mubah olduğu gerçeği yer almakta ve akit yerinden ayrılma kaydını getirmemektedir. Dolayısıyla böyle bir kaydı getirmek nass üzerine yapılan bir ilave demektir.

« وَلَا تَقْتُلُوا اَنْفُسَكُمْ » *"Ve kendinizi öldürmeyin."* Sizden olan mü'minleri öldürmeyin. Çünkü; aynı dinin inananları tıpkı bir tek can gibidirler veya kimi cahillerin yaptıkları gibi adam bizzat kendisini öldürmesin, canına kıymasın, intihar etmesin. Ya da bu ayette sözü edilen *"öldürme"* olayından kasıt, batıl olan yollarla mal elde etmektir, yemektir. Dolayısıyla başkasına zulmeden, başkasını ezen kimse tıpkı kendi canına kıyan kimse gibidir. Yahut bunun manası şöyledir: *"Heva ve heveslerinize uyarak canınıza kıymayın."* demektir. Veya *"öldürülmenizi gerektirecek herhangi bir cinayet işlemeyin."* demektir.

« اِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا » *"Şüphesiz Allah, sizi esirgeyicidir."* Allah sizi esirgediği, korunmanızı istediği için mallarınızı nasıl korumanız gerektiği hususunda sizi uyarıyor, bedenlerinizin, canınızın sağlığı için si-

zin dikkatinizi çekiyor.

Bir yorum da şöyle yapılmıştır: *"Yüce Allah İsrailoğullarına, kendileri için bir tevbe olmak üzere canlarına kıymalarını ve kendilerini ya da birbirlerini öldürmelerini, hatalarından arınmaları için onlara emretmiştir."*

« كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا » Ancak ey Muhammed ümmeti! Yüce Allah size karşı merhametli olduğundan dolayı bu şekilde altından kalkılamayacak zor bir sorumluluk altına sizi sokmamıştır.

٣٠- ﴿ وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ عُدْوَانًا وَظُلْمًا فَسَوْفَ نُصْلِيهِ نَارًا وَكَانَ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيرًا ﴾

30 – Kim düşmanlık ve haksızlık ile bunu (haram yemeyi veya öldürmeyi) **yaparsa** (bilsin ki) **onu ateşe koyacağız; bu ise Allah'a çok kolaydır.**

« وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ عُدْوَانًا وَظُلْمًا » *"Kim düşmanlık ve haksızlık ile bunu* (haram yemeyi veya öldürmeyi) *yaparsa,"* veya öldürmeye kalkışırsa, bile bile yapar, hata ve kısas söz konusu olmaksızın işlerse, ayette geçen, « عُدْوَانًا وَظُلْمًا » kelimelerinin her ikisi de mastar olup ya hâl olarak veya her ikisi de mef'ulü leh olarak gelmişlerdir.

« فَسَوْفَ نُصْلِيهِ نَارًا » "(bilsin ki) *onu ateşe koyacağız;"* özel hazırlanmış bir ateşe, azabı çok şiddetli olan bir ateşe atacağımızı bilsin.

« وَكَانَ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيرًا » *"bu ise* –ateşe atma– *Allah'a çok kolaydır."* İşte Ayeti Kerime'de tehdit içeren bu ifade, haksız yere adam öldürmeyi helâl ve mübah sayan kimse için ebedi cehennemde kalışı anlatırken, böyle bir inkâr ya da helâl sayma olmadan gerçekleşen hatalar içinse, ateşe girmeyi hakettiklerini, fakat yine de Allah'ın bu gibileri bağışlayabileceği vadini içermektedir.

٣١- ﴿ اِنْ تَجْتَنِبُوا كَبَآئِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ

﴿ وَنُدْخِلْكُمْ مُدْخَلًا كَرِيمًا ﴾

31 – Eğer yasaklandığınız büyük günahlardan kaçınırsanız, sizin küçük günahlarınızı örteriz ve sizi şerefli bir yere sokarız.

« اِنْ تَجْتَنِبُوا كَبَٓائِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّـَٔاتِكُمْ » *"Eğer yasaklandığınız büyük günahlardan kaçınırsanız, sizin küçük günahlarınızı örteriz."* Abdullah b. Mesud'dan (v.32/652) rivayet olunduğuna göre şöyle demiştir:

"Büyük günahlar, Allah'ın yasakladığı ve Nisa Suresinin (bu surenin) *başından itibaren bu ayetin **"Eğer yasaklandığınız büyük günahlardan kaçınırsanız..."** ifadesine kadar anlatılan yasaklardır."*

Yine Abdullah b. Mesut anlatıyor, diyor ki: *"Büyük günahlar üç çeşittir; Allah'a şirk* (ortak) *koşmak, Allah'ın rahmetinden umudunu kesmek ve Allah'ın mekrinden* (kişiyi cezalandırmasından) *güvencede olmak, yani Allah beni asla cezalandırmaz, diye güvenmek."*

Bir başka yoruma göre, Abdullah b. Mesud'un, « كَبِيرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ وَهُوَ الْكُفْرُ » kıraatine göre ve bu delile dayanılarak büyük günahlar küfrün her çeşididir, denilmiştir.

« وَنُدْخِلْكُمْ مُدْخَلًا كَرِيمًا » *"ve sizi şerefli bir yere sokarız."* Buradaki, « مُدْخَلًا » kelimesini, kıraat imamlarından Nafi ve Ebu Cafer, « مَدْخَلًا » olarak okumuşlardır. Her iki kelime de hem mekan ve hem mastar manasınadırlar. « كَرِيمًا » kelimesi, güzel, şerefli manalarına gelir.

Abdullah b. Abbas şöyle diyor: *"Bu surede sekiz ayet vardır ki, üzerlerine güneş doğup batan bu ümmet için en hayırlı ayetlerdir. Bu ayetler de: 26, 27, 28, 31, 40, 48, 110 ve 147. ayetlerdir."*

Mutezile mezhebi mensupları bu ayete dayanarak; *"Büyük günahlardan sakınılması için küçük günahların mutlak manada bağışlanmaları vacip ve gereklidir, dolayısıyla bu olamayacağına göre büyük günahların bağışlanması mümkün değildir."* demişlerse de, onların bu görüşleri batıl, anlamsız ve geçersizdir. Çünkü; ister büyük günahlar olsun, ister küçük günahlar olsun hepsi de Allah'ın dilemesine, meşietine bağlıdır ve bunlar Allah katında eşit şeylerdir. Dilerse bu ikisi sebebiyle Allah kuluna azap

edebileceği gibi dilerse bu ikisini de bağışlayabilir. Çünkü yüce Allah şöyle buyuruyor:

﴿ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَغْفِرُ اَنْ يُشْرَكَ بِهٖ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذٰلِكَ لِمَنْ يَشَٓاءُ ﴾

*"**Allah, kendisine şirk** (ortak) **koşulmasını asla bağışlamaz; Bundan başka günahları dilediği kimse için bağışlar.**"* [2]

İşte bu ayette görüldüğü gibi yüce Allah şirk dışında kalan günahları bağışlayabileceğini vaad ediyor ve bunu kendi dilemesine bağlı kılıyor. Kaldı ki:

﴿ اِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ ﴾

"Şüphesiz iyilikler kötülükleri yok eder." [3]

Ayeti de ister büyük günahlar ister küçük günahlar olsun, bütün bun ların insanın yapacağı iyi iş ve amellerle yok edilebileceğine delâlet etmektedir, bunun olabileceğini göstermektedir.

Çünkü ayette geçen, « السَّيِّئَاتِ » - *"kötülükler"* kelimesi, büyük ve küçük bütün günahlar anlamındadır.

Bundan sonra gelen ayetle yüce Allah yine birtakım uyarılarda bulunmaktadır. Başkasına ait bir malı batıl ve haksız yollarla edinmenin, haksız yere adam öldürmenin ve cana kıymanın dayanağı esas itibariyle başkasına ait olan mala, mevkiye ve makama göz dikmekten, onların özle mini çekmekten ileri gelir. İşte yüce Rabbimiz bu ayetle, kimi insanları kimisinden mal, servet, makam ve mevkice üstün kılması sebebiyle, onlara göz dikilmemesini, onların özlemlerinin çekilmemesini emretmektedir ve şöyle buyurmaktadır:

٣٢- ﴿ وَلَا تَتَمَنَّوْا مَا فَضَّلَ اللّٰهُ بِهٖ بَعْضَكُمْ عَلٰى بَعْضٍ لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِمَّا اكْتَسَبُوا وَلِلنِّسَٓاءِ نَصِيبٌ مِمَّا اكْتَسَبْنَ وَاسْأَلُوا اللّٰهَ مِنْ فَضْلِهٖ

---

[2] Nisa, 48.
[3] Hud, 114.

اِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِكُلِّ شَیْءٍ عَلِيمًا ﴾

32 – Allah'ın sizi, birbirinizden üstün kıldığı şeyleri (başkasında olup da sizde olmayanı) **hasretle arzu etmeyin. Erkeklerin de kazandıklarından nasipleri var, kadınların da kazandıklarından nasipleri var. Allah'tan lütfunu isteyin; şüphesiz Allah her şeyi bilmektedir.**

« وَلَا تَتَمَنَّوْا مَا فَضَّلَ اللّٰهُ بِهٖ بَعْضَكُمْ عَلٰى بَعْضٍ » *"Allah'ın sizi, birbirinizden üstün kıldığı şeyleri* (başkasında olup da sizde olmayanı) *hasretle arzu etmeyin."* Çünkü bu manadaki bir üstünlük bizzat Allah tarafından olan bir taksim ve bölüştürmedir. Allah'ın hikmeti gereği, tedbiri icabı ve kullarının durumlarını bilmesi sebebiyle bu, böyledir. Aynı zamanda kiminin rızkını bol, kimininkini de dar kılmasının gereği olarak böyle olmuştur. Dolayısıyla herkesin kendisi için olan taksimata, bölüşüme rıza göstermesi, karşı çıkmaması gerekir. Kardeşi kendisinden nasip bakımın dan üstündür diye onu kıskanmamalı, haset etmemeli ve ona göz dikmemelidir.

Haset: Var olan her çeşit değerlerin kendisine ait olmasını ve başkasının (arkadaşının) elinde var olanın ise yok olmasını istemektir. Bir de gıpta vardır ki, buna imrenmek de denir. Kendisi için istediği bir şeyi başkası için de arzulamak, istemektir. Gıbtaya izin varken, bir öncekine yani hasede izin yoktur ve o yasaklanmıştır. Bir de erkekler:

"Bizler nasıl ki miras bakımından kadınların aldıklarının iki katını alıyorsak, ecir ve mükâfat bakımından da Allah katında kadınların aldıklarının iki katını dileriz." deyince, kadınlar da:

"Öyleyse bizim de günahlarımız, işlediğimiz hataların vebali erkeklerinkisinin yarısı kadar düşük olsun isteriz." dediler. İşte bunun üzerine Rabbim bu ayeti indirdi:

« لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِمَّا اكْتَسَبُوا وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِمَّا اكْتَسَبْنَ » *"Erkeklerin de kazandıklarından nasipleri var, kadınların da kazandıklarından nasipleri var."* Yani; bu durum miras bölüşümü gibi değildir.

« وَاسْأَلُوا اللّٰهَ مِنْ فَضْلِه » *"Allah'tan lütfunu isteyin;"* Çünkü Allah'ın hazineleri bitip tükenmez. Dolayısıyla insanların ellerindeki üstünlüklere göz dikmeyin.

« اِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا » *"Şüphesiz Allah her şeyi bilmektedir."* İnsanlar arasındaki mal ve mevki bakımından olan üstünlükler yüce Allah'ın ilmine ve bilgisine dayanmaktadır ve bu, kişiye, onun uygun görmesi sebebiyle verilmektedir.

Süfyan b. Uyeyne (107-198/725-813) şöyle demiştir:

"Allah, bir şeyi isteyin, diye emretmişse, mutlaka onu vermiştir (verir)."

Nitekim bir hadiste şöyle buyurulmuştur:

"Her kim Allah'ın fazlından ve lütfundan istemezse, Allah ona gazâpta bulunur (kızar)." Ve yine hadiste şu ifadeler yer almaktadır:

"Allah kuluna ait hayrın (iyiliğin) *çoğunu tutar, ona hemen vermez ve şöyle buyurur: «Kulum benden istemedikçe ben de ona vermem.»"* [4]

Kıraat İmamlarından İbn Kesir ve Ali, « وَاسْئَلُوا اللّٰهَ » kelimesini, « وَسَلُوا اللّٰهَ » olarak okumuşlardır.

٣٣- ﴿ وَلِكُلٍّ جَعَلْنَا مَوَالِيَ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْاَقْرَبُونَ وَالَّذِينَ عَقَدَتْ اَيْمَانُكُمْ فَاٰتُوهُمْ نَصِيبَهُمْ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدًا ﴾

33 – (Erkek ve kadından) **her biri için, ana, baba ve akrabanın bıraktığından** (hisselerini alacak olan) **vârisler kıldık. Yeminlerinizin bağladığı kimselere de paylarını verin. Çünkü Allah her şeyi görmek tedir.**

« وَلِكُلٍّ جَعَلْنَا مَوَالِيَ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْاَقْرَبُونَ » *"(Erkek ve kadından) her biri için, ana, baba ve akrabanın bıraktığından (hisselerini alacak olan) vârisler kıldık."* Bu ayette yer alan, « وَلِكُلٍّ » kelimesinin muzafun ileyhi

[4] Bak. İbn Mace; 3827.

mahzuftur. Bu, « وَلِكُلٍّ اَحَدٍ » veya « وَلِكُلٍّ مَالٍ » takdirindedir. « جَعَلْنَا مَوَالِيَ » varisler (mirasçılar) veya miras alanlar kıldık. Çünkü bunlar hemen o malı ele geçirip idaresini üstlenirler.

« مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْاَقْرَبُونَ » kavli mahzuf malın sıfatıdır. Yani; *"anne ve babanın geride bıraktığı her tür maldan"* demektir. Ya da bu ifade, mahzuf bir fiilin kendisine taalluk etmekte olup bu mahzuf olan fiile de « مَوَالِيَ » kelimesi delâlet etmektedir. Bu da, *"Geride bıraktıklarına mirasçı olur."* takdirindedir.

« وَالَّذِينَ عَقَدَتْ اَيْمَانُكُمْ فَاٰتُوهُمْ نَصِيبَهُمْ » *"Yeminlerinizin bağladığı kimselere de paylarını verin."* Yani; siz onları kendi ellerinizle kendinize bağlayıp bağımlı hâle getirdiniz. Buradaki, « وَالَّذِينَ عَقَدَتْ اَيْمَانُكُمْ » kavli, şart manası taşıyan bir mübtedadır. Bunun haberi de; « فَاٰتُوهُمْ نَصِيبَهُمْ » kavli olup « فَ » harfiyle beraber haberdirler.

Kûfe kıraat imamları bu « عَقَدَتْ » kelimesini, burada görüldüğü gibi okumuşlardır. Manası şöyledir: *"Sizin yeminlerinizle kendileriyle sözleşip akit yaptığınız kimselere mirastan paylarını verin."* Buradaki akitten amaç, muvalât ile alâkalı olan akittir. Bu ise zaten meşru olan bir sözleşmedir. Genel olarak bu yoldan mirasçı olmak sahabe tarafından da sabit olan, biz Hanefilerin de görüşüdür. Bunun açıklaması da şöyledir:

"Bir erkek ya da kadın İslâm dinini kabul eder ve bunların herhan-gi bir varisleri de yoksa, kendileri de Arap asıllı ve azatlı bir köle de değilseler ve bu kimseler, Müslüman olan diğer bir kimseye, «Bir cinayet iş-lemem hâlinde benim akilemi vermek üzere ben seni kendime 'mevlâ' olarak tayin ettim, ölmem hâlinde de sen benim mirasçımsın.» derse, ötekisi de, 'Ben de kabul ettim.' derse, işte bu sözleşme bu hâliyle geçerli olmuş olur. Dolayısıyla üstten aşağıya doğru mirasçı olunmuş olunur."

« اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدًا » *"Çünkü Allah her şeyi görmektedir."* Yani; Allah gaybı da hazır olanı da veya görülemeyeni de görüleni de bilir. İşte bu vadin de tehdidin de en açık ve net olan durumunu ortaya koymaktadır.

34. — 35. ÂYETLER

اَلرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَٓاءِ بِمَا فَضَّلَ اللّٰهُ بَعْضَهُمْ عَلٰى بَعْضٍ
وَبِمَٓا اَنْفَقُوا مِنْ اَمْوَالِهِمْ ۜ فَالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ
لِلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللّٰهُ ۜ وَالّٰت۪ي تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ
وَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَاضْرِبُوهُنَّ ۚ فَاِنْ اَطَعْنَكُمْ فَلَا تَبْغُوا
عَلَيْهِنَّ سَب۪يلًا ۜ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيًّا كَب۪يرًا ﴿٣٤﴾ وَاِنْ خِفْتُمْ شِقَاقَ
بَيْنِهِمَا فَابْعَثُوا حَكَمًا مِنْ اَهْلِه۪ وَحَكَمًا مِنْ اَهْلِهَا ۚ اِنْ يُر۪يدَٓا
اِصْلَاحًا يُوَفِّقِ اللّٰهُ بَيْنَهُمَا ۜ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَل۪يمًا خَب۪يرًا ﴿٣٥﴾

Meali

34. Allah'ın insanlardan bir kısmını diğerlerine üstün kılması sebebiyle ve mallarından harcama yaptıkları için erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudur. Onun için sâliha kadınlar itaatkârdır. Allah'ın kendilerini korumasına karşılık gizliyi *(kimse görmese de namuslarını)* koruyucudurlar. Baş kaldırmasından endişe ettiğiniz kadınlara öğüt verin, onları yataklarda yalnız bırakın ve *(bunlarla yola gelmezlerse)* dövün. Eğer size itaat ederlerse artık onların aleyhine başka bir yol aramayın; çünkü Allah yücedir, büyüktür.

35. Eğer karı-kocanın aralarının açılmasından korkarsanız, erkeğin ailesinden bir hakem ve kadının ailesinden bir hakem gönderin. Bunlar

barıştırmak isterlerse Allah aralarını bulur; şüphesiz Allah her şeyi bilen, her şeyden haberdar olandır.

Tefsiri

٣٤— ﴿ اَلرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللّٰهُ بَعْضَهُمْ عَلٰى بَعْضٍ وَبِمَا اَنْفَقُوا مِنْ اَمْوَالِهِمْ ۜ فَالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ لِلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللّٰهُ ۜ وَالّٰت۪ي تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَاضْرِبُوهُنَّ ۚ فَاِنْ اَطَعْنَكُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَب۪يلًا ۜ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيًّا كَب۪يرًا ﴾

34 – Allah'ın insanlardan bir kısmını diğerlerine üstün kılması sebebiyle ve mallarından harcama yaptıkları için erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudur. Onun için sâliha kadınlar itaatkârdır. Allah'ın kendilerini korumasına karşılık gizliyi (kimse görmese de namuslarını) **koruyucudurlar. Baş kaldırmasından endişe ettiğiniz kadınlara öğüt verin, onları yataklarda yalnız bırakın ve** (bunlarla yola gelmezlerse) **dövün. Eğer size itaat ederlerse artık onların aleyhine başka bir yol aramayın; çünkü Allah yücedir, büyüktür.**

« اَلرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ » *"Erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudur."* Emreden ve yasaklayan olarak, tıpkı devlet adamlarının vatandaşları üzerinde egemen oldukları gibi kadınlar üzerinde erkekler egemendirler. İşte bu bakımdan erkekler « قَوَّام » diye adlandırıldılar.

« بِمَا فَضَّلَ اللّٰهُ بَعْضَهُمْ عَلٰى بَعْضٍ وَبِمَا اَنْفَقُوا مِنْ اَمْوَالِهِمْ » *"... Allah'ın insanlardan bir kısmını diğerlerine üstün kılması sebebiyle ve mallarından harcama yaptıkları için..."*

Bu ayette geçen, « بَعْضَهُمْ » kavlindeki zamir ise erkekler ve kadınlara racidir. Yani "Yüce Allah'ın, insanların bir kısmını -ki bunlar erkeklerdir-, bir kısmından -bunlar da kadınlardır- üstün kılması, onlar üzerinde yönetici (idareci) kılmasındandır.

Allah erkekleri akıl, azim, yetenek, kararlılık, güvenli olmaları,

güç, kuvvet ve kudret sahibi bulunmaları, uzak görüşlü olmaları, savaşta öncülük etmeleri, yükün onlarda olması bakımından kadınlardan üstün kılmıştır. Aynı şekilde tastamam olarak oruç tutmaları ve namazlarını tam ve kamil manada kılmaları, peygamberliğin, devlet başkanlığının (hilafetin), İmametin (liderliğin) bunlara verilmesi, ayrıca cemaate imamlık etmeleri, müezzin olmaları, hutbenin onlar tarafından okunması, cemaatin erkeklerden oluşması, Cuma namazının erkeklere farz olması gibi nedenlerden ötürü de erkekler kadınlardan üstündürler.

İmam Azam Ebu Hanife'ye göre Kurban bayramı günlerinde Teşrik Tekbirleriyle yükümlü olmaları, had ve kısas cezalarının uygulanmasında erkeklerin şahitliklerinin geçerli kılınması, keza erkeklerin mirasta kadınların aldıklarının iki katını almaları gibi konularda da erkekler kadınlardan üstündürler. Aynı zamanda miras konusunda asabe olmaları halinde miras hakkını elde etmeleri, nikah (evlenme) ve talak (boşama) hakkının erkekler elinde olması, soyun (nesebin) erkekler yoluyla devam ettirilmiş olması, sakal sahibi olmaları ve sarık takmaları açısından da erkekler kadınlardan üstündürler.

Diğer taraftan kadınların nafakalarını sağlamak da erkeklere aittir. Kaldı ki ayrıca bu ayet, kadınların nafakalarının (ihtiyaçlarının) sağlanmasının erkeklere vacip (farz) olduğunun da delilidir.

Daha sonra Rabbimiz burada gördüğümüz gibi kadınları iki kısma ayırmaktadır. Bunlardan ilk kısmı, şimdi mana ve tefsirini ele alacağımız şu kısımdır:

« فَالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ لِلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللّٰهُ » *"Onun için sâliha* -yapmaları gereken görevleri yerine getiren- *kadınlar itaatkârdırlar. Allah'ın kendilerini korumasına karşılık* -Allah'ın, kocalarına, kadınlarını korumaları, haklarına riayet etmeleri konusunda, **«Onlarla güzellikle geçinin.»** [5] emir ve tavsiyelerine karşılık- *gizliyi (kimse görmese de namuslarını) koruyucudurlar.* Kocalarının bulunmaması halinde yapılması gerekenlere uyanlardır. Yani kocalarının evde olmamaları halinde namus ve iffetlerini, evlerini, mallarını muhafaza edenlerdir, sırlarını gizleyenlerdir.

[5] Nisa, 19.

Veya Allah'ın onları korumasına, muhafaza etmesine ve o kadınları, kocalarının yokluğunda namus ve iffetlerini korumalarına muvaffak kılmasına karşılık, yahut da bizzat yüce Allah'ın o kadınları korumasına karşılık demektir. Çünkü Allah, onlara namuslarını korumaları imkanını vermiştir.

İkinci kısma gelince, bunlar da yine bu ayetin şimdi sunacağımız kısmında ele alınmaktadır. Rabbimiz şöyle buyuruyor:

« وَالّٰتِي تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَاضْرِبُوهُنَّ »
"Baş kaldırmasından -isyan etmelerinden, kocalarına itaatsızlık etmelerinden- *endişe ettiğiniz kadınlara öğüt verin,".* -Allah'ın azabını o kadınlara hatırlatarak, hafifçe döverek korkutun.-

« النَّشْزُ » – *Neşz* kelimesi, yüksek yer demektir. *Öğüt:* Katı yürekleri ve sert karaktere sahip kimseleri yumuşatan, hakka özendiren söze denir. İbn Abbas'tan rivayete göre; kocasının haklarını hafife alan, aşağılayan, emrine itaat etmeyen kadın, demektir.

"Onları yataklarda yalnız bırakın" Beraber aynı yatağı paylaşmayın, cinsel ilişkiye girmeyin veya yataklarında sırtınızı onlara çevirip dargın durun, çünkü burada yataklarından uzaklaşın denmemektedir.

Yani « عَنْ » cer edatı getirilmemiş ve « عَنِ الْمَضَاجِعِ » denmemiştir- **(Bunlarla yola gelmezlerse)** *dövün."* Onların herhangi bir yerinde yara-bere yapmaksızın, bir tarafını zedelemeden hafifçe dövün.

Bu konuda izlenecek yol şöyledir; önce kadına öğüt vermek, sonra yatağını ayırmak, sonra da eğer öğütten ve yatağını ayrılmasından ders almayacaksa hafifçe dövmek gelir.

« فَاِنْ اَطَعْنَكُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيًّا كَبِيرًا » *"Eğer* -serkeşliği bırakıp- *size itaat ederlerse artık onların aleyhine başka bir yol aramayın;* -Artık onlara eza ve cefayı bırakın, ezadan uzak durun. *Çünkü Allah yücedir, büyüktür."* Eğer elleriniz o kadınlara kalkar ve kendilerine haksızlık ederseniz, şunu iyi bilin ki, sizin kadınlara karşı gösterdiğiniz güçten ve kudretten daha üstün olarak Allah'ın gücü ve kudreti vardır.

Dolayısıyla o kadınlara zulm etmekten, haksızlıkta bulunmaktan uzak durun, elinizi çekin. Veya:

« إنَّ اللهَ كَانَ عَلِيًّا كَبِيرًا » *"Çünkü Allah yücedir, büyüktür."* kavli, şu manaya gelir:

"Siz Allah'ın şanının yüceliğine, kibriyasına (ululuğuna) *ve azametine rağmen O'na karşı geliyorsunuz. Fakat yine de sizin tevbe etmeniz durumunda tevbenizi kabul ediyor. Dolayısıyla size karşı suç ve cinayet işlemiş olsalar bile pişmanlık duyup bundan dönmeleri halinde, onlara göre siz, bu takdirde affolunmaya daha layıksınız."*

Burada geçen, « سَبِيلًا » kelimesi, « تَبْغُوا » fiilini mefulüdür.

Şimdi tefsirini okuyacağımız ayette yüce Allah ilgililere sesleniyor ve şöyle buyuruyor:

٣٥- ﴿ وَإِنْ خِفْتُمْ شِقَاقَ بَيْنِهِمَا فَابْعَثُوا حَكَمًا مِنْ أَهْلِهِ وَحَكَمًا مِنْ أَهْلِهَا إِنْ يُرِيدَا إِصْلَاحًا يُوَفِّقِ اللهُ بَيْنَهُمَا إِنَّ اللهَ كَانَ عَلِيمًا خَبِيرًا ﴾

35 – Eğer karı-kocanın aralarının açılmasından korkarsanız, erkeğin ailesinden bir hakem ve kadının ailesinden bir hakem gönderin. Bunlar barıştırmak isterlerse Allah aralarını bulur; şüphesiz Allah her şeyi bilen, her şeyden haberdar olandır.

« وَإِنْ خِفْتُمْ شِقَاقَ بَيْنِهِمَا » *"Eğer karı-kocanın aralarının açılmasın dan korkarsanız,"* Aslında bu « شِقَاقًا بَيْنَهُمَا » demek olup, burada « شِقَاق » kelimesi, zarfa muzaf olmuştur. Bu, tıpkı: ﴿ بَلْ مَكْرُ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ ﴾ [6] ayetine benzer ki bu aslında, « بَلْ مَكْرٌ فِي اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ » takdirindedir.

Şikak: Düşmanlık anlaşmazlık, ayrılık ve ihtilaf manalarınadır. Çün kü taraflardan hem karı ve hem koca birbirlerine sıkıntı vermekte, biri ötekisine zorluk çıkarmakta veya zorluk verecek tarafa yönel-mektedir.

[6] Sebe, 33

Kısaca arkadaşının memnun olmayacağı ve hoşlanmayacağı tarafı tercih etmektedir. Ayette geçen « هُمَا » zamiri eşlerin her ikisine de racidir. Ayette özellikle karı ve koca diye açık olarak belirtilmemesi, her ikisine delalet eden ifadenin burada yer almış olmasından dolayıdır. Bu ise, *"erkekler ve kadınlar"* demektir.

« فَابْعَثُوا حَكَمًا مِنْ اَهْلِهِ وَحَكَمًا مِنْ اَهْلِهَا » "–İkisi arasında hüküm vermek ve aralarını bulmak için- erkeğin ailesinden bir hakem ve kadının ailesinden bir hakem gönderin." Çünkü gidecek olan her iki hakemin tarafların ailelerinden birer kimse olarak gönderilmeleri şu açıdan istenmiştir. Tarafların akrabası olan kişiler, akrabalıkları sebebiyle ailenin iç durumlarına daha yakından vakıftırlar. Dolayısıyla her iki tarafta aralarını bulmada oldukça istekli olurlar. Kaldı ki gelecek olan hakemleri de taraflar gönül huzuruyla kabul edebilir ve bir yanlış yapmayacaklarına kanaat getirebilirler. Dolayısıyla gelen hakemlere, karı ve koca çekinmeden birbirlerine karşı içlerinde var olan sevgilerini veya nefretlerini, açıklayabilirler. Beraber kalıp kalamayacaklarını da bu hakemlere gayet rahat olarak aktarabilirler.

« اِنْ يُرِيدَا اِصْلَاحًا يُوَفِّقِ اللّٰهُ بَيْنَهُمَا » *"Bunlar barıştırmak isterlerse Allah aralarını bulur;"* Burada, « اَنْ يُرِيدَا » kavlindeki zamir hakemlere ve « يُوَفِّقِ اللّٰهُ بَيْنَهُمَا » kavlindeki zamir de eşlere aittir. Yani eğer aralarını bulmayı dilerlerse, niyetleri de iyi ise, Allah, her ikisini arasında aracılık etmeleri sebebiyle haklarında bu görevi bereketli kılar, verimli duruma getirir. Dolayısıyla Allah'u Teala her iki hakemin iyi niyet yuvanın devamına katkıda bulunma gayretleri yüzünden karı ile kocanın her ikisinin de gönüllerine sevgi sokar ve onları barışıp anlaşmaya muvaffak kılar.

Veya bu zamirler her ikisi de hakemlere racidir. Bu takdirde mana şöyle olmaktadır: Eğer hakemler tarafların arasını bulmak karı ile kocaya öğüt vermek ister ve bu amacı taşırlarsa Allah onları bu görevlerinde muvaffak kılar ve her ikisini de bir nokta ve bir esas üzerinde ittifak etmelerine imkan verir. Dolayısıyla istenilen hedefi gerçekleştirene dek hakemlerin her ikisi de dayanışma içinde olurlar.

Veya zamirlerin her ikisi de eşlere racidir. Bu takdirde ise mana şöyle olur: Eğer karı ile koca aralarındaki anlaşmazlığa son vermek ister, iyi bir yuvanın devamını arzu ederler, aralarındaki anlaşmazlığın son-bulmasını dilerlerse, Allah ikisinin arasına sevgi sokar, anlaşmazlıklarını aralarında uyuma dönüştürür, kini de sevgiye çevirir.

« اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيمًا خَبِيرًا » *"Şüphesiz Allah her şeyi bilen,* -hakemlerin muradını bilir- *her şeyden haberdar olandır."* Eşlerden hangisinin ötekisine zulmettiğini de bilir.

Hakemlerin ayrıca karı ile kocayı birbirinden ayırma yetkileri yoktur. Ancak İmam Malik bu görüşe karşı çıkmıştır.

36. — 42. ÂYETLER

وَاعْبُدُوا اللّٰهَ وَلاَ تُشْرِكُوا بِهٖ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ اِحْسَانًا وَبِذِى الْقُرْبٰى وَالْـيَتَامٰى وَالْمَسَاكِينِ وَالْجَارِ ذِي الْقُرْبٰى وَالْجَارِ الْجُنُبِ وَالصَّاحِبِ بِالْجَنْبِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ اِنَّ اللّٰهَ لاَ يُحِبُّ مَنْ كَانَ مُخْتَالاً فَخُورًا ﴿٣٦﴾ اَلَّذِينَ يَبْخَلُونَ وَيَاْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبُخْلِ وَيَكْتُمُونَ مَٓا اٰتٰيهُمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهٖ وَاَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا ﴿٣٧﴾ وَالَّذِينَ يُنْفِقُونَ اَمْوَالَهُمْ رِئَٓاءَ النَّاسِ وَلاَ يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَلاَ بِالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَمَنْ يَكُنِ الشَّيْطَانُ لَهُ قَرِينًا فَسَٓاءَ قَرِينًا ﴿٣٨﴾ وَمَاذَا عَلَيْهِمْ لَوْ اٰمَنُوا بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَاَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقَهُمُ اللّٰهُ وَكَانَ اللّٰهُ بِهِمْ عَلِيمًا ﴿٣٩﴾ اِنَّ اللّٰهَ لاَ يَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ وَاِنْ تَكُ حَسَنَةً يُضَاعِفْهَا وَيُؤْتِ مِنْ لَدُنْهُ اَجْرًا عَظِيمًا ﴿٤٠﴾ فَكَيْفَ اِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ اُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلٰى هٰٓؤُلَٓاءِ شَهِيدًا ﴿٤١﴾ يَوْمَئِذٍ يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَعَصَوُا الرَّسُولَ لَوْ تُسَوّٰى بِهِمُ الْاَرْضُ وَلاَ يَكْتُمُونَ اللّٰهَ حَدِيثًا ﴿٤٢﴾

Meali

36. Allah'a ibadet edin ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın. Anababaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yakın arkadaşa, yolcuya, ellerinizin altında bulunanlara *(köle, cariye, hizmetçi ve benzerlerine)* iyi davranın; Allah, kendini beğenen ve daima böbürlenip duran kimseyi sevmez.

37. Bunlar cimrilik eden ve insanlara da cimriliği tavsiye eden, Allah'ın kendilerine lütfundan verdiğini gizleyen kimselerdir. Biz, kâfirler için alçaltıcı bir azap hazırladık.

38. Allah'a ve ahiret gününe inanmadıkları halde mallarını, insanlara gösteriş için sarfedenler *(ahirette azaba dûçâr olurlar)*. Şey-tan bir kimseye arkadaş olursa, ne kötü bir arkadaştır o!

39. Allah'a ve ahiret gününe iman edip de, Allah'ın kendilerine verdiğinden *(O'nun yolunda)* harcasalardı ne olurdu sanki?! Allah onların durumunu hakkıyle bilmektedir.

40. Şüphe yok ki Allah, zerre kadar haksızlık etmez. *(Kulun yaptığı iş, eğer bir kötülük ise, onun cezasını adaletle verir.)* İyilik olursa onu katlar *(kat kat arttırır)*, kendinden de büyük mükâfat verir.

41. Her bir ümmetten bir şahit getirdiğimiz ve seni de onlara şahit olarak gösterdiğimiz zaman halleri nice olacak?!

42. Küfür yoluna sapıp peygamberi dinlemeyenler; o gün yerin dibine batırılmayı temenni ederler ve Allah'tan hiçbir haberi gizleyemez ler.

Tefsiri

٣٦— ﴿ وَاعْبُدُوا اللّٰهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ اِحْسَانًا وَبِذِى الْقُرْبٰى وَالْيَتَامٰى وَالْمَسَاكِينِ وَالْجَارِ ذِى الْقُرْبٰى وَالْجَارِ الْجُنُبِ وَالصَّاحِبِ بِالْجَنْبِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ مُخْتَالًا فَخُورًا ﴾

36 – Allah'a ibadet edin ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın.

Ana-babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yakın arkadaşa, yolcuya, ellerinizin altında bulunanlara (köle, cariye, hizmetçi ve benzerlerine) **iyi davranın; Allah, kendini beğenen ve daima böbürlenip duran kimseyi sevmez.**

« وَاعْبُدُوا اللّٰهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْـًٔا » *"Allah'a ibadet edin ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın."* Kulluğun dört kısım olduğu belirtilmiştir:

a – Ahde vefa (verilen sözde durmak),

b – Var olana rıza göstermek,

c – Sınırı koruyup aşmamak,

d – Ve olmayana sabretmektir.

Şirk (ortak) koşmamaya gelince, herhangi bir putu veya başka bir şeyi Allah'a ortak koşmamaktır. Bu, « تُشْرِكُوا » kelimesinin, « اشْرَاكًا » manasında mastar olma ihtimali de vardır.

« وَبِالْوَالِدَيْنِ اِحْسَانًا وَبِذِى الْقُرْبٰى وَالْيَتَامٰى وَالْمَسَاكِينِ وَالْجَارِ ذِى الْقُرْبٰى » *Anaya-babaya* -her ikisine de söz, fiil ve davranışlarınızla iyilikte bulunun, ihtiyaçlarının olması halinde ise, her ikisinin ihtiyaçlarını giderin, *akrabaya* -kendileriyle sizin aranızda akrabalık ilişkileri bulunan kardeşe, amcaya ve bunlar dışındaki her akrabaya-, *yetimlere, yakın komşuya* -hemen yanı başınızda bulunan komşuya-, «وَالْجَارِ الْجُنُبِ» *uzak komşuya* -sizden oldukça uzak olan komşulara veya soy bakımından size yakın olan komşu ve bir de yabancı olan, akraba olmayan komşuya-, « وَالصَّاحِبِ بِالْجَنْبِ » *yakın arkadaşa* -hanımınıza, eşinize. Hz. Ali *(Radıyallahu Anh)*'den rivayete göre demiştir ki:

Ya da bunlar senin yanı başında bulunan arkadaşların ve komşularındır. Örneğin yolculukta ya da ilim öğreniminde veya başka türlü olan arkadaşlarına, yahut da herhangi bir mescitte veya mecliste yanı başında bulunanlara da-, «وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ» *"yolcuya* -garip ve zayıf olanlara- *ellerinizin altında bulunan (köle, cariye, hizmetçi ve benzerlerine) iyi davranın.*

« اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ مُخْتَالًا فَخُورًا » *"Allah kendini beğenen* - büyüklenerek Allah'a yakın olmaktan kaçana, O'na komşuluktan uzak duranlara iltifat etmez, bakmaz- *ve daima böbürlenip duran* -kendisini şöyle veya böyle yaptım diyerek büyüklenen- *kimseyi sevmez.* Ancak yaptıklarını sadece Allah'ın nimetlerini itiraf kabilinden söylerse bunda herhangi bir sakınca ve vebal yoktur. Çünkü şükür maksadıyla dile getirilmiş olmaktadır.

٣٧- ﴿ اَلَّذِينَ يَبْخَلُونَ وَيَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبُخْلِ وَيَكْتُمُونَ مَٓا اٰتٰيهُمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهِۜ وَاَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًاۚ ﴾

37 – Bunlar cimrilik eden ve insanlara da cimriliği tavsiye eden, Allah'ın kendilerine lütfundan verdiğini gizleyen kimselerdir. Biz, kâfirler için alçaltıcı bir azap hazırladık.

« اَلَّذِينَ يَبْخَلُونَ وَيَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبُخْلِ » *"Bunlar cimrilik eden, ve insanlara da cimriliği tavsiye eden..."*

Buradaki, « اَلَّذِينَ يَبْخَلُونَ » kavli, « مَنْ كَانَ مُخْتَالًا فَخُورًا » kavlinden bedel olarak mansubtur. Ayette geçen, « مَنْ » edatı çoğul manasını taşıdığından, « يَبْخَلُونَ » fiili bu manaya göre cemi kılınmıştır. Ya da zem (yerme) anlamında olarak cemidir. Veya mahzuf bir mübtedanın haberi olması bakımından mansubtur. Mahzuf haber de, « هُمْ » zamiridir. Yani *"Onlar cimrilik ederler."* demektir.

« بِالْبُخْلِ » kelimesi, kıraat imamlarından Hamza ve Ali tarafından, « بِالْبَخَلِ » olarak tıpkı, « اَلرُّشْدُ » ve « اَلرَّشَدُ » gibi okunmuştur. Yani bizzat kendileri cimrilik ederler ve başkalarının ellerinde olan şeyden dolayı da cimrilik ederler, bir başkasının bile yardım etmesini istemezler, onların da yardımlarını kısmalarını ister, cimrilik önerirler. Çünkü cömertleri kıskanırlar, onlara kin ve öfke beslerler. Diğer bir yorum ise şöyledir:

« بُخْلُ » - *Buhl* (cimrilik), bizzat elindekileri kendi başına yemek başkalarına yedirmemektir. « شُحّ » - *Şuhh* ise kişinin elindekileri yemediği gibi başkalarına da yedirmemesidir. « سَخَاء » – *Seha* de: Kazandıklarını hem kendisi hem de başkalarına yediren, içirendir. « جُود » - *Cud* (cömertlik) de var olanı, elindekini başkalarına yediren ve fakat kendisi yemeyendir.

« وَيَكْتُمُونَ مَا اٰتٰيهُمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِه » *"Allah'ın kendilerine lütfundan verdiğini gizleyen kimselerdir."* Yüce Allah'ın kendilerine nimet olarak verdiği malları, bolluk ve refah içindeki hallerini gizlerler. Nitekim bir hadiste şöyle buyurulmuştur:

"Allah, herhangi bir kuluna bir nimet verince, verdiği o nimeti kulunun üzerinde görmek ister." [7]

Harun Reşid'in valilerinden biri tam onun sarayının karşısına bir saray diker ve kendi yaptırdığı sarayı Harun Reşid'e göstererek der ki:

"«Ey Mü'minlerin Emiri! Doğrusu soylu olan kimseyi, nimetinin eseri mutlu kılar. Ben de istedim ki, sen eserlerinin nimetine bakar ve ben bununla seni mutlu edeyim.» Adamın bu sözü Harun Reşid'in hoşluna gider ve memnun olur."

Diğer bir yoruma göre de bu ayet, Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'in özelliklerini gizleyen Yahudiler hakkında nazil olmuştur.

« وَاَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا » *"Biz, kâfirler için alçaltıcı bir azap hazırladık."* Ahirette kendilerini aşağılatan, küçük düşüren, basitleştiren bir azap hazırladık.

٣٨— ﴿ وَالَّذِينَ يُنْفِقُونَ اَمْوَالَهُمْ رِئَٓاءَ النَّاسِ وَلَا يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْاٰخِرِ ۜ وَمَنْ يَكُنِ الشَّيْطَانُ لَهُ قَرِينًا فَسَٓاءَ قَرِينًا ﴾

38 – Allah'a ve ahiret gününe inanmadıkları halde mallarını, insanlara gösteriş için infak edenler (ahirette azaba dûçâr olurlar). **Şey-**

---

[7] Tirmizi bu hadisi şu lafızla rivayet etmiştir: *"Doğrusu Allah, kulunun üzerinde nimeti nin eserini görmek ister."* Bak. Tirmizi; 2819

tan bir kimseye arkadaş olursa, ne kötü bir arkadaştır o!

« وَالَّذِينَ يُنْفِقُونَ اَمْوَالَهُمْ رِئَاءَ النَّاسِ » *"Mallarını, insanlara gösteriş için sarfedenler de* (ahirette azaba dûçâr olurlar)."

Bu ayet, « اَلَّذِينَ يَبْخَلُونَ » kavli üzerine veya, « لِلْكَافِرِينَ » üzerine matuf bulunmaktadır. « رِئَاءَ النَّاسِ » kavli ise meful-ü lehtir. Yani övünmek ve böbürlenmek için bir de, *"ne cömert adammış"* desinler için yaparlar. Yoksa Allah rızasını gözetmek bunların istedikleri bir şey değildir. İşte bunlar münafık olan kimseler olabilecekleri gibi aynı zamanda Mekke müşrikleri de olabilirler.

« وَلَا يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْاٰخِرِ » *"Allah'a ve ahiret gününe inanmadıkları halde..."* « وَمَنْ يَكُنِ الشَّيْطَانُ لَهُ قَرِينًا فَسَاءَ قَرِينًا » *"Şeytan bir kimseye arkadaş olursa, ne kötü bir arkadaştır o!"* Çünkü şeytan onları hep cimriliğe, pintiliğe ve kötülüğe sürükleyip götürmüştür. Burada bu ifadenin bu kimseleri tehdit için olması da caizdir. Çünkü yarın kıyamet gününde şeytan cehennem ateşinde onlara yakın kılınır, onların yandaşı yapılır.

٣٩- ﴿ وَمَاذَا عَلَيْهِمْ لَوْ اٰمَنُوا بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَاَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقَهُمُ اللّٰهُ وَكَانَ اللّٰهُ بِهِمْ عَلِيمًا ﴾

39 – Allah'a ve ahiret gününe iman edip de Allah'ın kendilerine verdiğinden (O'nun yolunda) **harcasalardı ne olurdu sanki! Allah onların durumunu hakkıyle bilmektedir.**

« وَمَاذَا عَلَيْهِمْ لَوْ اٰمَنُوا بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَاَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقَهُمُ اللّٰهُ » *"Allah'a ve ahiret gününe iman edip de Allah'ın kendilerine verdiğinden* (O'nun yolunda) *harcasalardı ne olurdu sanki!"* İman etme ve Allah yolunda infakta bulunma gibi şeylerin hangisi insanın başına bir bela ve sıkıntı getirecektir ki? Buradaki ifadeden asıl maksat, yerme ve uyarmadır. Zira bunda iyilik ve fayda vardır. Bu ifade adeta bir kimsenin, *"Ne olurdu, anne ve babana iyilikte bulunsaydın, sana bir zararı mı olacaktı?"* gibisinden

bir ifadeye benzemektedir. Kaldı ki anne ve babaya iyilik yapmanın bir zararının olmadığı herkesçe bilinen bir gerçektir. Fakat bu şekilde bir ifade o şahsı kınamak ve kötülemektir.

« وَكَانَ اللّٰهُ بِهِمْ عَلِيمًا » *"Allah onların durumunu hakkıyle bilmektedir."* Bu, tehdit içeren bir ifadedir.

٤٠— ﴿ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍۚ وَاِنْ تَكُ حَسَنَةً يُضَاعِفْهَا وَيُؤْتِ مِنْ لَدُنْهُ اَجْرًا عَظِيمًا ﴾

40 – Şüphe yok ki Allah zerre kadar haksızlık etmez. (Kulun yaptığı iş, eğer bir kötülük ise, onun cezasını adaletle verir.) **İyilik olursa onu katlar** (kat kat arttırır), **kendinden de büyük mükâfat verir.**

« اِنَّ اللّٰهَ لَا يَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ » *"Şüphe yok ki Allah zerre kadar haksızlık etmez."* Ayette geçen, « ذَرَّةٍ » - *"zerre"* kelimesi, bir tür, oldukça küçük olan karınca anlamına gelir... İbn Abbas *(Radıyallahu Anh)* elini toprağın içine daldırmış, sonra da kaldırarak, eline (avucuna) üfleyip o tozları yok etmiş ve:

– *"İşte bunların her biri birer zerredir."* diye buyurmuştur.

Bir diğer yoruma göre ise; *"Kainatta var olan şeylerin en ufak parçalarından her biri için zerre adı kullanılır."*

« وَاِنْ تَكُ حَسَنَةً يُضَاعِفْهَا » *"İyilik olursa onu katlar* (kat kat arttırır)," Burada, *"miskal"* kelimesine raci olan zamirin müennes (dişil) olarak gelmiş olması, bunun müennes/dişil olan bir kelimeye muzaf olmasındandandır.

Hicaz kıraat imamların (Mekke ve Medine kıraat imamları), « حَسَنَةً » kelimesini, « حَسَنَةٌ » olarak okumuşlardır. Böyle okumalarının gerekçesi de, « كَانَ » fiilini tam fiil kabul etmelerindendir. « تَكُنْ » kelimesinden « ن » harfinin hazfedilmesi (kaldırılması), ve « تَكُ » olarak gelmesi, bu kelimenin çokça kullanılır olmasındandır.

« يُضَاعِفْهَا » sevabını kat kat kılar, demektir. Bu kelimeyi, kıraat imamlarından İbn-i Kesir ve İbn-i Amir şeddeli olarak, kasr ile (uzatmaksızın), « يُضَعِّفْهَا » « يُضَاعِفْهَا » olarak okumuşlardır.

« وَيُؤْتِ مِنْ لَدُنْهُ اَجْرًا عَظِيمًا » *"Kendinden de büyük mükâfat verir."* Allah bu iyiliği yapan kimseye de katından büyük bir ecir ve mükafat verir. Allah'ın en büyük ecir diye nitelediği bir şeyin miktar ve ölçüsünü acaba değerlendirebilecek biri var mıdır? Kaldı ki Allah, dünya metaını az şey olarak değerlendirmiş ve böyle isimlendirmiştir.

Ayrıca bu ayette, *"Birçok iyilikleri bulunan kimsenin büyük günah işlemesi halinde ebedi olarak cehennemliktir."* diyen Mutezile'ye de bir cevap bulunmaktadır ve onların bu görüşlerini geçersiz kılıp iptal etmektedir.

٤١- ﴿ فَكَيْفَ اِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ اُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلٰى هٰٓؤُلَٓاءِ شَهِيدًا ﴾

41 – Her bir ümmetten bir şahit getirdiğimiz ve seni de onlara şahit olarak gösterdiğimiz zaman halleri nice olacak!

« فَكَيْفَ اِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ اُمَّةٍ بِشَهِيدٍ » *"Her bir ümmetten bir şahit getirdiğimiz"* Yani Yahudiler olsun, diğer kafirler olsun, biz bu inkarcı toplumlara yapıp ettikleri peygamberlerini tanık olarak getirdiğimiz zaman acaba ne yapacaklar ki?

« وَجِئْنَا بِكَ عَلٰى هٰٓؤُلَٓاءِ شَهِيدًا » *"ve seni de onlara* -ümmetin- *şahit olarak gösterdiğimiz zaman halleri nice olacak!"* Burada geçen, « شَهِيدًا » kelimesi haldir. Yani iman edenlere, iman ettiler ve inkar edenlere de küfrettiler, münafık olanlara ise münafıklık ettiler diye şahitlikte bulunacakları halde..

Abdullah b. Mesud'dan rivayete göre: *"Kendisi Rasulullah'a Nisa suresini okumaya başlamış ve « وَجِئْنَا بِكَ عَلٰى هٰٓؤُلَٓاءِ شَهِيدًا » ayetine gelip burayı okuduğunda, Rasulullah (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem) ağlamaya başlamış*

ve şöyle buyurmuştur:

— Bu okuduğumuz bize kafi gelir." [8]

٤٢ - ﴿ يَوْمَئِذٍ يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَعَصَوُا الرَّسُولَ لَوْ تُسَوَّى بِهِمُ الْأَرْضُ وَلَا يَكْتُمُونَ اللَّهَ حَدِيثًا ﴾

42 – İnkar edip peygamberi dinlemeyenler o gün yerin dibine batırılmayı temenni ederler ve Allah'tan hiçbir haberi gizleyemezler.

« يَوْمَئِذٍ يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَعَصَوُا الرَّسُولَ لَوْ تُسَوَّى بِهِمُ الْأَرْضُ » "-Allah'ı- *İnkar edip peygamberi dinlemeyenler, o gün yerin dibine batırılmayı temenni ederler*" Nasıl ki ölüler defn edildikten sonra üzerlerine toprak örtülerek yerle bir edilip aynı seviyeye getiriliyorlarsa, onlar da kıyamet gününde öylece üzerlerine toprak atılıp yerle bir olmalarını temenni edeceklerdir. Veya hiç diriltilmemelerini arzulayıp duracaklardır. Kendileri de toprakla beraber düzlenip kalmalarını dileyeceklerdir. Ya da insanlar dışındaki diğer canlıların, hayvanların toprağa dönüşmeleri gibi, onlar da durumlarının öyle olmasını isteyeceklerdir.

Bu ayetin başındaki, « يَوْمَئِذٍ » kelimesi, « يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا » kavlinden zarftır. Kıraat imamlarından Hamza, Ali Kisai « تُسَوَّى » kelimesini, « تَ » harfinin fethasıyla, « سْ » harfinin sükunu ile *imale* yaparak ve iki « ت » harfinden birini kaldırarak (hazfederek) okumuşlardır. Yani kelimeyi, « تَتَسَوَّى » olarak ele almışlardır. Ancak Nafi, Ebu Cafer ve İbn Amir aynı kelimeyi, « ت » harfini « س » harfine idğam ederek, imalesiz olarak « تَسَّوَّى » şeklinde okumuşlardır.

« وَلَا يَكْتُمُونَ اللَّهَ حَدِيثًا » *"ve Allah'tan hiçbir haberi gizleyemezler."*

Bu yeni bir cümledir. Yani gizlemek isteseler de buna güç yetireme yecekler ve kadir olamayacaklardır. Çünkü vücut organları zaten onların aleyhine tanıklık edecektir.

---

[8] Bak. Ahmed b. Hanbel, Müsned; 1/380. Buhari, 4582. Müslim; 800.

43. — 45. ÂYETLER

يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلٰوةَ وَاَنْتُمْ سُكَارٰى حَتّٰى
تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ وَلَا جُنُبًا اِلَّا عَابِرٖى سَبٖيلٍ حَتّٰى
تَغْتَسِلُوا ۜ وَاِنْ كُنْتُمْ مَرْضٰٓى اَوْ عَلٰى سَفَرٍ اَوْ جَٓاءَ اَحَدٌ
مِنْكُمْ مِنَ الْغَٓائِطِ اَوْ لٰمَسْتُمُ النِّسَٓاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَٓاءً
فَتَيَمَّمُوا صَعٖيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَاَيْدٖيكُمْ ۜ اِنَّ اللّٰهَ
كَانَ عَفُوًّا غَفُورًا ﴿٤٣﴾ اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذٖينَ اُوتُوا نَصٖيبًا مِنَ
الْكِتَابِ يَشْتَرُونَ الضَّلَالَةَ وَيُرٖيدُونَ اَنْ تَضِلُّوا السَّبٖيلَ ۜ ﴿٤٤﴾
وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِاَعْدَٓائِكُمْ ۜ وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَلِيًّا وَكَفٰى بِاللّٰهِ نَصٖيرًا ﴿٤٥﴾

Meali

43. Ey iman edenler! Siz sarhoş iken ne söylediğinizi bilinceye kadar, cünüp iken de -yolcu olan müstesna- gusül edinceye kadar namaza yaklaşmayın. Eğer hasta olur veya bir yolculuk halinde bulunursanız, yahut sizden biriniz ayak yolundan gelirse, yahut kadınlara dokunup da *(bu durumlarda)* su bulamamışsanız o zaman temiz bir toprakla teyemmüm edin: Yüzlerinize ve ellerinize sürün. Şüphesiz Allah çok affedici ve bağışlayıcıdır.

44. Kendilerine Kitap'tan nasip verilenlere baksana! Sapıklığı satın alıyorlar ve sizin de yoldan çıkmanızı istiyorlar!

45. Allah düşmanlarınızı sizden daha iyi bilir. Gerçek bir dost olarak Allah yeter, bir yardımcı olarak da Allah kâfidir.

Tefsiri

Abdurrahman b. Avf bir gün bir yemek (ziyafet) verir. Bu yemeğe ashaptan bazı kimseleri davet eder. Yemekte yenilir, içilir. Bu sırada henüz içki yasağı gelmemiştir. Dolayısıyla yediler, içki içtiler. Haliyle sarhoş oldular. Bu arada akşam namazının vakti de olmuştu, içlerinden birisini namaz kıldırması için öne geçirdiler. Namaza geçen zat, namazda, Kafirun suresini yanlış olarak şöyle okudu:

قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ ﴿١﴾ لَا أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ ﴿٢﴾ وَلَا أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ ﴿٣﴾

İşte aşağıdaki ayet bu durum üzerine nazil oldu.[9]

٤٣— ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلٰوةَ وَاَنْتُمْ سُكَارٰى حَتّٰى تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ وَلَا جُنُبًا اِلَّا عَابِرِى سَبِيلٍ حَتّٰى تَغْتَسِلُوا وَاِنْ كُنْتُمْ مَرْضٰى اَوْ عَلٰى سَفَرٍ اَوْ جَٓاءَ اَحَدٌ مِنْكُمْ مِنَ الْغَٓائِطِ اَوْ لٰمَسْتُمُ النِّسَٓاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَٓاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَاَيْدِيكُمْ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَفُوًّا غَفُورًا ﴾

43 – Ey iman edenler! Siz sarhoş iken ne söylediğinizi bilinceye kadar, cünüp iken de -yolcu olan müstesna- gusül edinceye kadar namaza yaklaşmayın. Eğer hasta olur veya bir yolculuk üzerinde bulunursanız, yahut sizden biriniz ayak yolundan gelirse, yahut kadınlara dokunup da (bu durumlarda) **su bulamamışsanız o zaman temiz bir toprakla teyemmüm edin: Yüzlerinize ve ellerinize sürün. Şüphesiz Allah çok affedici ve bağışlayıcıdır.**

---

[9] Çünkü mana yanlıştı, bir harf ki bu « لا » harfi iki ayette atlanmıştı. Yani, *"Ey Kafirler! Sizin taptığınıza ben tapmam."* diye bu manada okunması gerekirken, *"...sizin taptığınıza ben taparım"* ve yine doğrusu, *"Siz de benim taptığıma tapmazsınız"* iken, *"siz de benim taptığıma taparsınız"* manasında yanlış olarak okunmuştu.

« يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلٰوةَ وَاَنْتُمْ سُكَارٰى » *"Ey iman edenler! Siz Sarhoş iken, ... namaza yaklaşmayın."* Yani böyle sarhoş bir halde bulunurken, « حَتّٰى تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ » *"-ne söylediğinizi bilinceye kadar-"* Yani okuduğunuzun ne anlama geldiğini bilinceye kadar. İşte ayetin bu kısmı bize şunu ifade eder; sarhoş iken, irtidat edecek ifade kullanan bir kimsenin bu irtidatı, dinden dönme değildir. Çünkü Kafirun suresinde olumsuzluk manasını ifade eden, « لا »'ları [10] ayetten çıkarıp atmak küfürdür. Ancak namazda bu şekilde okunduğu halde, böyle okuyanların kafirliklerine hükmedilmemiştir. Hatta bunun ötesinde, mümînler (imanlı kimseler) diye hitap edilmiştir.

Kaldı ki Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*, bu kimsenin hanımının ondan ayrılmasını emretmediği gibi imanlarını yenilemesini (tazelemesini) de emir buyurmamıştır. Çünkü ümmet, *"bir kimsenin ağzından kasıtlı olarak değil, hata veya yanlışlıkla küfür gerektiren bir ifade çıkması durumunda, onun küfre girmeyeceği"* hükmünde icma (ittifak) etmişlerdir.

« وَلَا جُنُبًا » *"Ve cünüp iken de,"* Bu kelime, « وَاَنْتُمْ سُكَارٰى » kavli üzerine matuf bulunmaktadır. Çünkü bu cümle, başında bulunan « و » harfiyle beraber hal olarak mensubtur. Sanki burada, *"Sarhoşken ve cünüp bir haldeyken namaza yaklaşmayın."* denir dibidir. Yani cünüp bir halde iken de namaz kılmayın. « جُنُب » *"cünüp"* kelimesi, hem tekil, hem çoğul, hem eril ve hem dişil olarak aynı manalarda eşit olarak kullanılan bir kelimedir. Çünkü bu, mastar manasında kullanılan, « اِجْنَاب » anlamında bir kelimedir.

« اِلَّا عَابِرِى سَبِيلٍ » *"Yolcu olan müstesna,"* Bu ifade, « جُنُبًا » kavlinin sıfatıdır. Yani; *"yolcu olmanız hali dışında cünüp iken namaza yaklaşmayın."* Kısaca; *"yolcu değilken, mukim halde bulunduğunuzda cünüp iken..."* demektir. Burada geçen cünüplükten maksat ise, "yıkanma

[10] Ya da « لا »'ları (mütercim)

ları gerektiği halde henüz yıkanmamış olanlar" demektir. Sanki burada şöyle denilir gibidir: *"Yıkanmamış bir vaziyette namaza yaklaşmayın".*

« حَتّٰى تَغْتَسِلُوا » *"Gusül edinceye kadar namaza yaklaşmayın."* Yani sizler yolcu olup da su bulamamanız ve teyemmüm etmiş olmanız hali dışında, demektir. Dikkat edilirse burada teyemmüm ifadesi yerine mecazi manada yolcu tabiri zikredildi. Çünkü genelde yolculuk halinde bulunan kimseler su bulamazlar (su bulma sıkıntısı çekerler). İşte bu görüş İmam Ebu Hanife'nin mezhebidir. Bu ise Hz. Ali *(Radıyallahu Anh)*'den rivayet olunmuştur.

İmam Şafii *(Radıyallahu Anh)* ise: *"Namaza yaklaşmayın."* kavlini, namaz yerlerine yaklaşmayın diye yorumlamıştır ki, bu yerler de cami ve mescitlerdir. *"Cünüp iken"* kavli de, *"Cünüp iken mescit ve camilere yak laşmayın."* Meğer yolunuzun, bu mescitlerin içinden geçmesi hali bunun dışındadır. Bu takdirde geçebilirsiniz. Dolayısıyla cünüp olan bir kimse için başka bir imkan olmayıp oradan geçmek ihtiyaç halinde ise, bu durumda ihtiyaç halinden dolayı cünüp bir kimsenin oradan geçip gitmesi caizdir.

« وَاِنْ كُنْتُمْ مَرْضٰى اَوْ عَلٰى سَفَرٍ اَوْ جَٓاءَ اَحَدٌ مِنْكُمْ مِنَ الْغَٓائِطِ » *"Eğer hasta olur veya bir yolculuk üzerinde bulunursanız, yahut sizden biriniz ayak yolundan gelirse,"* Burada geçen, « الْغَٓائِطِ » kelimesi, defi hacet demek olup, tuvalet ihtiyacını görüp gelmişse, demektir. Kinaye olarak burada bu kelime kullanılmıştır. « اَوْ لٰمَسْتُمُ النِّسَٓاءَ » *"yahut kadınlara dokunup da"* onlarla cinsel ilişkiye geçerseniz. Nitekim bu ayetin bu kısmı Hz. Ali ve İbn Abbas *(Radıyallahu Anhüma)* tarafından da bu şekilde rivayet olunmuştur. « فَلَمْ تَجِدُوا مَٓاءً » "(bu durumlarda) *su bulamamışsanız"* Yani suyu kullanabilecek bir güç ve imkân bulamamanız halinde, ya da suyun bulunduğu yerin oldukça uzak bir mesafede bulunması durumunda, ya da suyu alabilecek (çekebilecek) bir aletin veya aracın bulunamaması halinde yahut da suyun bulunduğu yerde yılan, yırtıcı hayvan veya bir düşmanın var olması gibi hallerde, « فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا » *"o zaman temiz bir toprakla teyemmüm edin"*

Dikkat edilirse burada, *"teyemmüm edin"* hükmü altında, dört

grubun yer aldığını görmekteyiz. Bunlar; hastalar, yolcular, abdestsiz olanlar ile cünüp olanlardır. Burada teyemmüm etmeleri emredilenler kap samına işte bütün bu sayılan dört sınıfın tamamı girmektedir. Hastalar, hareketlerinin zayıflığı yani güçsüz kalmaları ve suya ulaşmaktan aciz bulunmaları halinde teyemmüm ederler. Yolcular ise suyu bulamamaları veya suya uzaklıkları sebebiyle teyemmüm ederler. Nitekim abdestsiz olanlarla cünüp olanlar bazı sebepler yüzünden onlar da teyemmüm ederler.

Kıraat imamlarından Hamza ile Ali Kisai, « لَمَسْتُمْ » kelimesini « ا » - (elif)siz, « لَمَسْتُمْ » olarak okumuşlardır.

Zeccac diyor ki:

"« صَعِيدًا » kelimesi, ister toprak olsun ister olmasın bütün yeryüzü manasınadır. Hatta üzerinde toprak bulunmayan bir kaya (taş) parçası da olsa durum aynıdır. Eğer teyemmüm eden bir kimse elini bu türden yeryüzüne vursa ve teyemmüm için yüzüne ve ellerine sürse (meshetse) işte bu onun için abdest olmuş olur."

Diğer taraftan Maide suresindeki, « مِنْ » edatı teb'iz (bir kısım) için olup, *ibtidai gaye* (başlangıç noktasını tesbit) için değildir. « طَيِّبًا » kelimesi burada « طاهرًا » – *temiz* manasınadır.

« فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَاَيْدِيكُمْ » *"Yüzlerinize ve ellerinize sürün."* Burada, « بِوُجُوهِكُمْ » kavlindeki « ب » harfi, zaidedir.

« اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَفُوًّا غَفُورًا » *"Şüphesiz Allah* -ruhsat tanıyarak ve kolaylık göstererek- *çok affedici,* -hatalarını ve yanlışlarını da- *bağışlayıcıdır."*

٤٤– ﴿ اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِينَ اُوتُوا نَصِيبًا مِنَ الْكِتَابِ يَشْتَرُونَ الضَّلَالَةَ وَيُرِيدُونَ اَنْ تَضِلُّوا السَّبِيلَ ﴾

44 – Kendilerine Kitap'tan nasip verilenlere baksana! Sapıklığı satın alıyorlar ve sizin de yoldan çıkmanızı istiyorlar!

« اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِينَ اُوتُوا نَصِيبًا مِنَ الْكِتَابِ » *"Kendilerine Kitap'tan nasip verilenlere baksana!"* Yani Tevrat hakkında bilgi sahibi olanlar ki bun-

lar da Yahudi din bilginleridir. « أَلَمْ تَرَ » Burada, *"görmedin mi?"* anlamı na gelen bu kelime mana itibariyle, *"kalp gözüyle veya mana gözüyle görmek"* anlamına gelir. Bu kelime aynı zamanda, « إِلَى » cer edatıyla mü teaddi (geçişli) hale gelmiştir. Bu ise, *"Sen onların durumunu öğrenebilecek bilgiye ulaşmadın mı?"* veya *"Sen onları görmedin mi?"* mana larınadır.

« يَشْتَرُونَ الضَّلَالَةَ » *"Sapıklığı satın alıyorlar"* Sapıklığı hidayete tercih ediyorlar bu da, kendilerine apaçık ayet, delil ve mucizeler geldikten sonra ki bütün bu ayetler Hz. Muhammed (*Sallallâhu Aleyhi ve Sellem*)'in hak peygamber olduğunu, Arap kavminden olup Tevrat ile İncil'de geleceği müjdelenen peygamber olduğu açıkça bildirilmiş olmasına rağmen onu inkar edip Yahudilikte kalmaya ısrar eden kimselerdir.

« وَيُرِيدُونَ اَنْ تَضِلُّوا السَّبِيلَ » *"Ve sizin de yoldan çıkmanızı istiyorlar!"* Yani ey inananlar! Sizin hak yolu bırakmanızı ve tıpkı onlar gibi sapmanızı isterler.

٤٥- ﴿ وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِاَعْدَٓائِكُمْ وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَلِيًّا وَكَفٰى بِاللّٰهِ نَصِيرًا ﴾

45 – Allah, düşmanlarınızı sizden daha iyi bilir. Gerçek bir dost olarak Allah yeter, bir yardımcı olarak da Allah kâfidir.

« وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِاَعْدَٓائِكُمْ » *"Allah, düşmanlarınızı* –sizden- *daha iyi bilir."* Allah, size bunların düşmanlıklarını bildirip tanıttı, öyleyse artık bunlardan uzak durun ve sakının. İşlerinizde onlardan öğüt almayın.

« وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَلِيًّا وَكَفٰى بِاللّٰهِ نَصِيرًا » *"Gerçek bir dost olarak* -size yarar sağlaması *bakımından -Allah yeter, bir yardımcı olarak da* -belaları önlemede de- *Allah kâfidir."* O halde Allah'ın velayet ve dostluğuna, yar dımına güvenin, O varken asla başkalarına yaslanmayın. Ya da asla onlara önem vermeyin ve aldırmayın. Çünkü Allah muhakkak onlara karşı size yardım edecektir, onların hile ve tuzaklarına karşı Allah size yeter.

Burada, « وَلِيًّا » ve « نَصِيرًا » kelimeleri ya temyiz veya hal olarak mansubturlar.

46. — 50. ÂYETLER

مِنَ الَّذِينَ هَادُوا يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهِ وَيَقُولُونَ سَمِعْنَا
وَعَصَيْنَا وَاسْمَعْ غَيْرَ مُسْمَعٍ وَرَاعِنَا لَيًّا بِاَلْسِنَتِهِمْ وَطَعْنًا فِى
الدِّينِ ط وَلَوْ اَنَّهُمْ قَالُوا سَمِعْنَا وَاَطَعْنَا وَاسْمَعْ وَانْظُرْنَا لَكَانَ
خَيْرًا لَهُمْ وَاَقْوَمَ لا وَلٰكِنْ لَعَنَهُمُ اللّٰهُ بِكُفْرِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُونَ اِلَّا
قَلِيلًا ﴿٤٦﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ اٰمِنُوا بِمَا نَزَّلْنَا مُصَدِّقًا
لِمَا مَعَكُمْ مِنْ قَبْلِ اَنْ نَطْمِسَ وُجُوهًا فَنَرُدَّهَا عَلٰٓى اَدْبَارِهَٓا اَوْ
نَلْعَنَهُمْ كَمَا لَعَنَّٓا اَصْحَابَ السَّبْتِ ط وَكَانَ اَمْرُ اللّٰهِ مَفْعُولًا ﴿٤٧﴾
اِنَّ اللّٰهَ لَا يَغْفِرُ اَنْ يُشْرَكَ بِهٖ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذٰلِكَ لِمَنْ يَشَٓاءُ ج
وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللّٰهِ فَقَدِ افْتَرٰٓى اِثْمًا عَظِيمًا ﴿٤٨﴾ اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِينَ
يُزَكُّونَ اَنْفُسَهُمْ ط بَلِ اللّٰهُ يُزَكِّى مَنْ يَشَٓاءُ وَلَا يُظْلَمُونَ فَتِيلًا
﴿٤٩﴾ اُنْظُرْ كَيْفَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ ط وَكَفٰى بِهٖٓ اِثْمًا
مُبِينًا قف ﴿٥٠﴾

Meâli

46. Yahudilerden bir kısmı kelimeleri yerlerinden değiştirirler, dillerini eğerek, bükerek ve dine saldırarak *(Peygambere karşı)* "İşittik ve karşı geldik", "dinle, dinlemez olası", "râinâ" derler. Eğer onlar "İşittik, itaat ettik, dinle ve bizi gözet" deselerdi şüphesiz kendileri için daha hayırlı ve daha doğru olacaktı; fakat küfürleri *(gerçeği kabul etmemeleri)* sebebiyle Allah onları lânetlemiştir. Artık pek az inanırlar.

47. Ey ehl-i kitap! Biz, birtakım yüzleri silip dümdüz ederek arkalarına çevirmeden, yahut onları, cumartesi adamları gibi lânetlemeden önce *(davranarak)*, size gelenleri doğrulamak üzere indirdiğimize *(Kitab'a)* iman edin; Allah'ın emri mutlaka yerine gelecektir.

48. Allah, kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz; bundan başkasını, *(günahları)* dilediği kimse için bâğışlar. Allah'a ortak koşan kimse büyük bir günah *(ile)* iftira etmiş olur.

49. Kendilerini temize çıkaranlara ne dersin! Hayır, Allah dilediğini temize çıkarır ve hiç kimse kıl payı kadar haksızlık görmez.

50. Bak, nasıl da Allah üzerine yalan uyduruyorlar; apaçık bir günah olarak bu *(onlara)* yeter!

Tefsiri

٤٦ - ﴿ مِنَ الَّذِينَ هَادُوا يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهِ وَيَقُولُونَ سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا وَاسْمَعْ غَيْرَ مُسْمَعٍ وَرَاعِنَا لَيًّا بِأَلْسِنَتِهِمْ وَطَعْنًا فِي الدِّينِ وَلَوْ أَنَّهُمْ قَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا وَاسْمَعْ وَانْظُرْنَا لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ وَأَقْوَمَ وَلَكِنْ لَعَنَهُمُ اللَّهُ بِكُفْرِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُونَ إِلَّا قَلِيلًا ﴾

46 – Yahudilerden bir kısmı kelimeleri yerlerinden değiştirirler, dillerini eğerek, bükerek ve dine saldırarak (Peygambere karşı) **"İşittik ve karşı geldik", "dinle, dinlemez olası", "râinâ" derler. Eğer onlar "İşittik, itaat ettik, dinle ve bizi gözet" deselerdi şüphesiz kendileri için daha hayırlı ve daha doğru olacaktı; fakat küfürleri** (gerçeği kabul etmemeleri) **sebebiyle Allah onları lânetlemiştir. Artık**

pek az inanırlar.

« مِنَ الَّذِينَ هَادُوا » *"Yahudilerden bir kısmı"* kavli, « اَلَّذِينَ أُوتُوا نَصِيبًا مِنَ الْكِتَابِ » kavlini açıklamaktadır veya, « بِاَعْدَائِكُمْ » kavlini açıklamak içindir. İkisi arasında yer alan cümleler ise muterize (parantez) cümleleridir. Ya da bu kavil, « نَصِيرًا » kavline müteallik bulunmaktadır. Yani size yardım eder.

Buradaki, « مِنَ الَّذِينَ هَادُوا » kavli, tıpkı, ﴿ وَنَصَرْنَاهُ مِنَ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا ﴾[11] kavli gibidir. Ya da bu, mahzuf olan bir kelimeye taalluk etmektedir ki, bu mahzuf kelime de, « قَوْمٌ » kelimesidir. Yani, *"Yahudilerden öyle bir kavim/toplum da vardır ki,"*

« يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِه » *"kelimeleri yerlerinden değiştirirle.,"*

Burada « قَوْمٌ » kelimesi mübteda, « يُحَرِّفُونَ » kavli de bunun sıfatıdır. « مِنَ الَّذِينَ هَادُوا » kavli ise mukaddem haberdir. Mevsuf (nitelenen) ise hazf edildiğinden, sıfatı onun yerini almıştır. Bu ise, « يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِه » kavlidir. Yani o kelimeden farklı bir kelimeye yönelirler. Asıl olan kelimeyi ortadan kaldırırlar. Çünkü Yahudiler bir kelimeyi değiştirip de yerine başka bir kelime koymak istediklerinde, Allah'ın onu Tevrat'ta olması gereken yere koymuş olduğu halde bunlar o kelimeyi başka bir yere yönlendirirler ve onu olması gereken yerden kaldırırlar. Örneğin; Tevrat'ta yer alan ***"buğday renkli orta boylu"*** ifadesi yerine, ***"koyu esmer uzun boylu"*** ifadesini getirip koymaları gibi.

Bir de bu ayette, « عَنْ مَوَاضِعِه » kavli zikredilirken, Maide Suresi, (41.) ayetinde bu kavil, « مِنْ بَعْدِ مَوَاضِعِه » olarak zikredilmiştir. « عَنْ مَوَاضِعِه » kavlinin manası, yukarıda açıkladığımız gibi, *"söz konusu kelimenin yerinin değiştirilmesi, ortadan kaldırılmasıdır."* Çünkü yüce Allah hikmeti gereği o kelimenin Tevrat'ta konulduğu yerde yer almasını

[11] Enbiya, 77.

murad etmektedir. Fakat Yahudiler kendi heva ve arzuları nasıl istediyse onu o doğrultuda değiştirdiler, oradan yok ettiler, başka bir kelime getirip yerleştirdiler.

« مِنْ بَعْدِ مَوَاضِعِهِ » kavlinin manası ise şöyledir: Söz konusu kaldırılan kelimenin asıl yeri, zaten o kaldırılan yer idi ve layık olanı da o kelimenin orada olmasıdır. Onu değiştirdiklerinde ise, o kelimeyi adeta garip bir halde bıraktılar. Olması gereken yerde olmaması, gerçekten bir gariplik, bir farklı anlayış ortaya çıkarmaktadır.

Ancak her iki cümle mana itibariyle birbirine yakın bir anlam ifade ederler.

« وَيَقُولُونَ سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا وَاسْمَعْ غَيْرَ مُسْمَعٍ » *"(Peygambere karşı)-* sözünü- *"İşittik ve* -emrine- *karşı geldik"*, -bu sözleri gizlice söylediler- *"dinle* -sözümüzü-, *dinlemez olası", (derler)."*

« غَيْرَ مُسْمَعٍ » kavli muhataptan haldir. Yani; *"Dinlemez ve duyamaz olasıca adam dinle."* demektir.

Aslında bu ifade zem (yerme) ve medih (övme) ihtimali bulunan iki yönlü bir ifadedir. Yani, *"Aleyhine bedduada bulunduğumuz adam, bizi dinle, behey dinlemez* (duymaz) *olası adam!"* demek olur. Çünkü Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'e kabul olunursa bir şey duymamış olur, dolayısıyla duymayan bir sağır olmuş olur. Yahudiler bu sözü şuna dayanarak söylemektedirler: *"İşitmez olası"* demek, bunlara göre kabul görecek olan bir bedduadır.

Veya bu, *"Davette bulunduğun davan kabul görmeyesice adam dinle!"* demektir. Bunun manası şöyledir: *"Kendin için memnun olabileceğin bir cevap duymayası adam! Böylece sen bir şey duymamış ol."* Veya bu, *"Hoşnut kalabileceğin bir söz duymayası adam duy* (işit). *Kaldı ki senin kulakların bunu duymaktan uzaktır."* manasınadır.

Medih (övme) yönü ise şöyledir: *"Duyur, hoşlanmayacağın bir şey duymayası adam!"* Örneğin, biri bir kimseye dil uzattığında, *"Filan kimse filan kişiye sözünü duyurdu."* denmesi gibi.

Nitekim, « وَرَاعِنَا » *"«râinâ» derler"* Bu ifade, *"Bizi gözet de, senin-*

le konuşalım." manasına gelme ihtimali de olan bir cümledir. Yani, *"Bizi gözet, bize bak, bizi bekle."* gibi manalara da gelebilir. Diğer taraftan bu « وَرَاعِنَا » kelimesi İbranice veya Süryaniceye benzerlik gösteren bir kelime de olabilir. Onlar bununla *sövgü* ve *küfretmeyi* kasdetmekte idiler. Bu ise, « رَاعِينَا » kelimesiydi. Bununla onlar dini alay ve eğlenceye alıyorlardı. Hz. Peygamber (*Sallallâhu Aleyhi ve Sellem*) ile alay edip eğleniyorlardı. Rasulullah (*Sallallâhu Aleyhi ve Sellem*) ile bu gibi ihtimali (olası) manaları da taşıyan kelimelerle konuşuyorlardı. Çünkü Yahudiler bu tür kelimeleri seçmede asıl gayeleri, Rasulullah'a hakaret etmek ve dil uzatmaktı, onu aşağılamaktı. Görünürde saygı ve hürmet içeren kelimeler kullanmakla beraber, içerik olarak amaçları hakaret ve aşağılamaktı.

« لَيًّا بِاَلْسِنَتِهِمْ » *"dillerini eğerek bükerek,"* kelimeleri değiştirerek, tahrifte bulunarak, dilleriyle hakkı batıla karıştırarak hep bu gibi kelimelerle aşağılamak isterlerdi. Çünkü, « اُنْظُرْنَا » – *"Bizi bekle"* kelimesinin yerine, sövgü manasına da ihtimali bulunan « رَاعِنَا » kelimesini kullanırlardı. « غَيْرَ مُسْمَعٍ » yani *"işitmez olası"* kavlini de, *"hoşnutsuzluk veren bir şeyi duymayasıca adam"* ifadesi yerinde kullanırlardı. Ya da sırf nifak olsun için esasen içlerinde gizledikleri kinlerini ve sövgülerini, görünürde saygı ifade ediyor gibi gözüken maksatlı sözler olarak kullanırlardı. « وَطَعْنًا فِي الدِّينِ » *"dine saldırarak ..."* Çünkü Yahudiler, *"Eğer Muhammed gerçekten hak bir peygamber olmuş olsaydı, bizim kendisi hakkında ne düşündüğümüzü mutlaka haber verirdi."* diye konuşuyorlardı.

« وَلَوْ اَنَّهُمْ قَالُوا سَمِعْنَا وَاَطَعْنَا وَاسْمَعْ وَانْظُرْنَا لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ وَاَقْوَمَ » *"Eğer onlar "İşittik, itaat ettik, dinle ve bizi gözet" deselerdi şüphesiz kendileri için* -Allah katında bu- *daha hayırlı ve daha doğru* -daha adil- *olacaktı;"* Bu Yahudiler, *"karşı geldik"*, demeselerdi, *"işit"* ifadesine, *"işitmez olası"* ifadesini eklemeselerdi, « رَاعِنَا » yerine « اُنْظُرْنَا » demiş olsalardı, bu onlar için hem daha hayırlı ve hem daha doğru olurdu.

« وَلٰكِنْ لَعَنَهُمُ اللّٰهُ بِكُفْرِهِمْ » *"fakat küfürleri (gerçeği kabul etmemeleri) sebebiyle Allah onları lânetlemiştir."* Allah onları kovmuştur. Küfrü ve inkarı tercih etmeleri yüzünden onları rahmetinden uzaklaştırmıştır. « فَلَا يُؤْمِنُونَ اِلَّا قَلِيلًا » *"Artık pek az inanırlar."* Örneğin onların içlerinden Abdullah b. Selam ve arkadaşları gibi oldukça az sayıdaki bazı kimseler iman ederler. Ya da oldukça zayıf ve basit anlamda bir inanç ile iman eder ler ki, bunun da bir manası olmaz. Bu da sadece kendilerinden sonra gelenlere inanmakla birlikte başkalarını inkar etmeleridir.

Yahudilerin iman etmemeleri üzerine aşağıdaki ayet nazil olmuştur. Yüce Rabbimiz şöyle buyuruyor:

٤٧— ﴿ يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اُو۫تُوا الْكِتَابَ اٰمِنُوا بِمَا نَزَّلْنَا مُصَدِّقًا لِمَا مَعَكُمْ مِنْ قَبْلِ اَنْ نَطْمِسَ وُجُوهًا فَنَرُدَّهَا عَلٰٓى اَدْبَارِهَٓا اَوْ نَلْعَنَهُمْ كَمَا لَعَنَّٓا اَصْحَابَ السَّبْتِ وَكَانَ اَمْرُ اللّٰهِ مَفْعُولًا ﴾

47 – Ey ehli kitap! Biz, birtakım yüzleri silip dümdüz ederek arkalarına çevirmeden, yahut onları, cumartesi adamları gibi lânetlemeden önce (davranarak), **size gelenleri doğrulamak üzere indirdiğimize** (Kitab'a) **iman edin; Allah'ın emri mutlaka yerine gelecektir.**

« يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اُو۫تُوا الْكِتَابَ اٰمِنُوا بِمَا نَزَّلْنَا مُصَدِّقًا لِمَا مَعَكُمْ مِنْ قَبْلِ اَنْ نَطْمِسَ وُجُوهًا فَنَرُدَّهَا عَلٰٓى اَدْبَارِهَا » *"Ey ehli kitap! Biz, birtakım yüzleri silip dümdüz ederek arkalarına çevirmeden... size gelenleri doğrulamak üzere indirdiğimize (Kitab'a) iman edin;"* Yani yüzlerinin görüntüsünü, çizgisini, gözünden başlayarak, kaşlarını, burnunu ve ağzını dümdüz edip tanınmaz hale getirip, onu da tıpkı arkalarına (enselerine) çevirmezden önce. Yani önü ile arkasını birbirinden ayırdedilemez duruma getirerek « فَنَرُدَّهَا » kelimesinin başındaki « ف » harfi sebep içindir.

Eğer bu kelimenin başında bulunan « ف » harfini takip anlamında değerlendirirsen dolayısıyla iki türlü ceza ile cezalandırılmaları, ters-yüz

edilmeleri cezasıyla korkutulmuş olurlar. Bu iki cezadan biri de ahiretteki cezalarıdır. Bunların yüzleri dümdüz hale getirildikten sonra sırtları veya arkaları üzerinde azaba atılacaklardır. Mana şöyle olmaktadır:

"Bir takım yüzleri silip tanınmaz hale getirdikten sonra, bu defa yüzlerini tersyüz ederek arkalarına, yani enselerini de ön tarafa çeviririz."

Bir yoruma göre de şöyle denmiştir: Ayette geçen, « طَمْس » kelimesi ters-yüz etmek ve değiştirmek demektir. Nitekim Mısır'ın yerli halkı olan Kıptilerin malları da aynen bu şekilde değiştirilip taş haline dönüştürülmüştür. « وُجُوه » ifadesinden murat ise, onların liderleri, önderleri ve önde gelen kimseler demektir. Yani, "Bu kimselerin geleceklerini, imkanlarını ellerinden alıp değiştirmemizden, üstünlüklerini yok etmemizden, kendilerini aşağılanmış ve geride kalmışlardan kılmamızdan, rezil etmemizden önce,"

« اَوْ نَلْعَنَهُمْ كَمَا لَعَنَّا اَصْحَابَ السَّبْتِ » *"Yahut onları, cumartesi adamları gibi lânetlemeden önce (davranarak)..."* Yani cumartesi gününe saygısızlık edenleri bir başka varlığa (maymuna) dönüştürdüğümüz gibi kendilerini de dönüştürmeden önce... « نَلْعَنَهُمْ » kelimesindeki zamir, eğer bununla kasdolunan ileri gelenler ise « وُجُوهًا » kelimesine racidir. Ya da iltifat yoluyla kendilerine kitap verilenlere racidir. Buradaki tehdit bütün inanmayanların hepsiyle alakalıdır. Bunlardan sadece pek azı iman etmişlerdir.

Abdullah b. Selam, Şam'dan kafile ile dönerken yolda bu ayeti işitir. Medine'ye döner dönmez daha ailesinin yanına varmazdan önce, Rasulullah'sa uğrayarak Müslüman olduğunu bildirir ve şöyle der:

— *"Ben ailemin yanına Allah tarafından yüzü ters olarak dümdüz hale dönüştürülmüş bir şekilde dönmek istemedim."* Ya da yüce Allah onları iki şey ile tehdit edip korkuttu; bunlardan biri yüzlerinin dümdüz hale getirilip enselerine çevrilmesi, diğeri de Allah'ın onlara lanet edip, onları rahmetinden uzaklaştırmasıdır. Eğer söz konusu « طَمْس » yani değişme ile belirtilmek istenen şey, onların liderlerinin durumlarının değiştirilmesi

ise, bu iki durumdan biri demektir. Eğer bundan kasıt bunun dışında bir başka şey (ceza) ise bu, lanetlenmenin olacağı gerçeğidir. Çünkü Yahudi toplumu her dilde lanetlenmiş olan bir toplumdur. Başka bir yoruma göre de bu hal, gerçekten Yahudiler için ileride olması beklenen bir durumdur. Dolayısıyla bu durumlar gelip sizi yakalamazdan önce gelin iman edin.

« وَكَانَ اَمْرُ اللّٰهِ مَفْعُولاً » *"Allah'ın emri mutlaka yerine gelecektir."* Yani emredilen şey mutlaka gerçekleşecektir. Bu ise Allah'ın onlar için gerçekleşmesini vadettiği azaptır ve bu kesin olarak olacaktır. Eğer iman etmezlerse Yahudiler için bu iki azaptan biri mutlaka ve kesin anlamda gerçekleşecektir.

٤٨- ﴿ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَغْفِرُ اَنْ يُشْرَكَ بِهٖ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذٰلِكَ لِمَنْ يَشَٓاءُ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللّٰهِ فَقَدِ افْتَرٰٓى اِثْمًا عَظِيمًا ﴾

48 - Allah, kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz; bundan başkasını, (günahları) **dilediği kimse için bağışlar. Allah'a ortak koşan kimse büyük bir günah** (ile) **iftira etmiş olur.**

« اِنَّ اللّٰهَ لَا يَغْفِرُ اَنْ يُشْرَكَ بِهٖ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذٰلِكَ لِمَنْ يَشَٓاءُ » *"Allah, kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz; bundan başkasını,* (günahları) *dilediği kimse için bağışlar."* Eğer kul şirk üzere ölürse Allah onu asla bağışlamaz ve bağışlamayacaktır. Ancak şirk dışında kalan günahları, büyük günahlardan da olsa Allah dilediği kimseler için tevbe etmeseler de bağışlayabilir. Kısaca; eğer kişi şirk günahını işlerse, bundan tevbe etmek suretiyle Allah onu bağışlayabilir. Çünkü Allah'ın tevbe etmeden bağışlamanı vad ettiği günahlar şirkin yani Allah'a ortak koşmanın dışın da kalan günahlardır. Yani Allah, kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamayacaktır. Çünkü böylesi bir kimse müşriktir. Fakat bunun dışında günah işleyen bir günahkârın günahlarını bağışlar.Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

"Kim Allah'a hiç bir şeyi ortak (şirk) *koşmaksızın kavuşursa, o kimse cennete girecektir. Onun işlediği hataları ona bir zarar vermez."* [12]

[12] Ahmed b. Hanbel, Müsned; 2/170, 362.

Diğer taraftan bağışlanmanın ayette, « لِمَنْ يَشَٓاءُ » yani *"dilediği kimseler için"* ifadesiyle kayıtlanmış olması, bunu genel olmaktan (umumilikten) çıkarmaz. Bu, tıpkı yüce Rabbimizin şu kavli (ayeti) gibidir:

﴿ اَللّٰهُ لَطِيفٌ بِعِبَادِهٖ يَرْزُقُ مَنْ يَشَٓاءُ ﴾

"Allah kullarına karşı lütufkardır, dilediğine rızık verir." [13]

Hz. Ali *(Radıyallahu Anh)* diyor ki: *"Kur'an'da bu ayetten daha çok beni sevindiren* (umutlandıran) *bir başka ayet yoktur."*

Ancak Mutezile mensubu kimselerin bunu "tevbe etmeye" yorumlamaları batıldır, anlamsızdır. Çünkü küfür bile tevbe edilmesi halinde bağışlanabilmektedir, affolunmaktadır. Zira yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا اِنْ يَنْتَهُوا يُغْفَرْ لَهُمْ مَا قَدْ سَلَفَ ﴾

"İnkar edenlere söyle: Eğer (sana düşmanlıktan) vazgeçerlerse, geçmişte işledikleri günahları bağışlanır." [14]

Bunun dışında kalanlarını ise tevbe ile bağışlanmaları haydi haydi olabilir. Çünkü ayet, bu durum ile diğerleri arasındaki farkı ortaya koymak için gönderilmiştir. Bu ayet ise, zaten bizim anlatmakta olduğumuz konu ile ilgilidir.

« وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللّٰهِ فَقَدِ افْتَرٰى اِثْمًا عَظِيمًا » *"Allah'a ortak koşan kimse büyük bir günah (ile) iftira etmiş olur."* Çok büyük bir yalan uydurmuş olur. Bundan dolayı da acıklı bir azabı haketmiş olur.

Aşağıda tefsirini okuyacağımız ayet, kendilerini temize çıkaran Yahudi ve Hıristiyanlar hakkında nazil olmuştur. Çünkü bunlar:

﴿ نَحْنُ اَبْنَٓاءُ اللّٰهِ وَاَحِبَّٓاؤُهُ ﴾

"Bizler Allah'ın oğulları ve sevgilileriyiz." [15] dedikleri gibi, bir

[13] Şura, 19.
[14] Enfal, 38.
[15] Maide, 18.

de:

﴿ وَقَالُوا لَنْ يَدْخُلَ الْجَنَّةَ اِلاَّ مَنْ كَانَ هُودًا اَوْ نَصَارٰى ﴾

"Cennete yalnızca Yahudi ve Hıristiyan olanlar girecektir."[16] diyorlar.

İşte Rabbimiz de bunlarla ilgili olarak şöyle buyuruyor:

٤٩— ﴿ اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِينَ يُزَكُّونَ اَنْفُسَهُمْ بَلِ اللّٰهُ يُزَكِّي مَنْ يَشَاءُ وَلاَ يُظْلَمُونَ فَتِيلاً ﴾

49 – Kendilerini temize çıkaranları görmez misin! Hayır, Allah dilediğini temize çıkarır ve hiç kimse kıl payı kadar haksızlık görmez.

« اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِينَ يُزَكُّونَ اَنْفُسَهُمْ » *"Kendilerini temize çıkaranları görmez misin?"* Bu hükmün altına kendilerini temize çıkaran herkes girer. Örneğin adam ameliyle, fazlaca yaptığı taatleriyle ve Allah'ın emirlerine bağlılığı, yasaklarından uzaklığıyla, takvasıyla kendisini temize çıkarma gayretine girer.

« وَلاَ بَلِ اللّٰهُ يُزَكِّي مَنْ يَشَاءُ » *"Hayır, Allah dilediğini temize çıkarır"* Burada geçerli olan tezkiyenin ve temize çıkarma işinin Allah'a ait olduğu gerçeği vurgulanıyor, asıl geçerli olan tezkiyenin Allah'ın tezkiyesi olduğuna dikkat çekiliyor. Çünkü kim temize çıkarılmaya hak kazanmış, kim değil, bunu bilen ancak Allah'dır. O bilir. Nitekim bunun benzeri bir ayet de şöyledir:

﴿ فَلاَ تُزَكُّوا اَنْفُسَكُمْ هُوَ اَعْلَمُ بِمَنِ اتَّقٰى ﴾

"Bundan böyle kendinizi temize çıkarmayın. Çünkü Allah, kimin emirlere bağlı ve yasaklardan uzak durduğunu daha iyi bilir."[17]

---

[16] Bakara, 111.
[17] Necm, 32.

« وَلَا يُظْلَمُونَ فَتِيلًا » *"ve hiç kimse kıl payı kadar haksızlık görmez."*

Kendilerini temize çıkaranlar, kendilerini temize çıkarmaları sebebiyle cezalarının karşılığı ne ise bunula cezalandırılırlar. Veya dilediğini de kendilerini temize çıkarmaları (tezkiyeleri) sebebiyle sevaplandırır ve sevaplarından asla bir şeyi eksiltip kısmaz. « فَتِيلًا » kelimesi, ince fitil demek olup buradaki anlamı, eldeki kir sebebiyle el ve parmaklar birbiriy le oğuşturulurken oluşan ince kir parçacıkları manasınadır.

٥٠- ﴿ اُنْظُرْ كَيْفَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ وَكَفٰى بِهٖٓ اِثْمًا مُبِينًا ﴾

50– Bak; -kendilerinin tertemiz ve pırıl pırıl olduklarını ileri sürerek- **nasıl da Allah üzerine yalan uyduruyorlar!? Apaçık bir günah olarak** -diğer günahları yanında- **bu** -kendilerini temize çıkarma iddiala rı-, (onlara) -günah olarak- **yeter.**

❁ ❁ ❁

51. — 59. ÂYETLER

اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذ۪ينَ اُو۫تُوا نَص۪يبًا مِنَ الْكِتَابِ يُؤْمِنُونَ بِالْجِبْتِ
وَالطَّاغُوتِ وَيَقُولُونَ لِلَّذ۪ينَ كَفَرُوا هٰٓؤُلَٓاءِ اَهْدٰى مِنَ الَّذ۪ينَ
اٰمَنُوا سَب۪يلًا ﴿٥١﴾ اُو۬لٰٓئِكَ الَّذ۪ينَ لَعَنَهُمُ اللّٰهُۜ وَمَنْ يَلْعَنِ اللّٰهُ
فَلَنْ تَجِدَ لَهُ نَص۪يرًاۜ ﴿٥٢﴾ اَمْ لَهُمْ نَص۪يبٌ مِنَ الْمُلْكِ فَاِذًا لَا
يُؤْتُونَ النَّاسَ نَق۪يرًاۙ ﴿٥٣﴾ اَمْ يَحْسُدُونَ النَّاسَ عَلٰى مَٓا اٰتٰيهُمُ
اللّٰهُ مِنْ فَضْلِه۪ۚ فَقَدْ اٰتَيْنَٓا اٰلَ اِبْرٰه۪يمَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ
وَاٰتَيْنَاهُمْ مُلْكًا عَظ۪يمًا ﴿٥٤﴾ فَمِنْهُمْ مَنْ اٰمَنَ بِه۪ وَمِنْهُمْ مَنْ صَدَّ
عَنْهُۜ وَكَفٰى بِجَهَنَّمَ سَع۪يرًا ﴿٥٥﴾ اِنَّ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا بِاٰيَاتِنَا سَوْفَ
نُصْل۪يهِمْ نَارًاۜ كُلَّمَا نَضِجَتْ جُلُودُهُمْ بَدَّلْنَاهُمْ جُلُودًا غَيْرَهَا
لِيَذُوقُوا الْعَذَابَۜ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَز۪يزًا حَك۪يمًا ﴿٥٦﴾ وَالَّذ۪ينَ
اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْر۪ي مِنْ
تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِد۪ينَ ف۪يهَٓا اَبَدًاۜ لَهُمْ ف۪يهَٓا اَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌۘ
وَنُدْخِلُهُمْ ظِلًّا ظَل۪يلًا ﴿٥٧﴾ اِنَّ اللّٰهَ يَأْمُرُكُمْ اَنْ تُؤَدُّوا الْاَمَانَاتِ

اِلٰٓى اَهْلِهَاۙ وَاِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ اَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِؕ اِنَّ
اللّٰهَ نِعِمَّا يَعِظُكُمْ بِهٖؕ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ سَمِيعًا بَصِيرًا ﴿٥٨﴾ يَٓا اَيُّهَا
الَّذِينَ اٰمَنُٓوا اَطِيعُوا اللّٰهَ وَاَطِيعُوا الرَّسُولَ وَاُو۬لِي الْاَمْرِ مِنْكُمْۚ
فَاِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ اِلَى اللّٰهِ وَالرَّسُولِ اِنْ كُنْتُمْ
تُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِؕ ذٰلِكَ خَيْرٌ وَاَحْسَنُ تَأْوِيلًا ﴿٥٩﴾

Meali

51. Kendilerine Kitap'tan nasip verilenleri görmedin mi? Putlara ve bâtıla *(tanrılara)* iman ediyorlar, sonra da kâfirler için: "Bunlar, Allah'a iman edenlerden daha doğru yoldadır" diyorlar!

52. Bunlar, Allah'ın lânetlediği kimselerdir; Allah'ın rahmetinden uzaklaştırdığı *(lânetli)* kimseye gerçek bir yardımcı bulamazsın.

53. Yoksa onların mülkten *(hükümranlıktan)* bir nasipleri mi var? Öyle olsaydı insanlara çekirdek filizi *(kadar bir şey bile)* vermezlerdi.

54. Yoksa onlar, Allah'ın lütfundan verdiği şeyler için insanlara hased mi ediyorlar? Oysa İbrahim soyuna Kitab'ı ve hikmeti verdik ve onlara büyük bir hükümranlık bahşettik.

55. Onlardan bir kısmı İbrahim'e inandı, kimi de ondan yüz çevirdi; *(onlara)* kavurucu bir ateş olarak cehennem yeter.

56. Şüphesiz âyetlerimizi inkâr edenleri gün gelecek bir ateşe sokacağız; onların derileri pişip acı duymaz hale geldikçe, derilerini başka derilerle değiştiririz ki acıyı duysunlar! Allah daima üstün ve hakîmdir.

57. İnanıp; iyi işler yapanları da, içinde ebediyen kalmak üzere girecekleri, zemininden ırmaklar akan cennetlere sokacağız. Orada onlar için tertemiz eşler vardır ve onları koyu *(tatlı)* bir gölgeye koyarız.

58. Allah size, mutlaka emanetleri ehli olanlara vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emreder. Allah

size ne kadar güzel öğütler veriyor! Şüphesiz Allah her şeyi işitici, her şeyi görücüdür.

59. Ey iman edenler! Allah'a itaat edin. Peygamber'e ve sizden olan ülülemre *(idarecilere)* de itaat edin. Eğer bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz Allah'a ve ahirete gerçekten inanıyorsanız onu Allah'a ve Resûl'e götürün *(onların talimatına göre halledin)*; bu hem hayırlı, hem de netice bakımından daha güzeldir.

Tefsiri

٥١— ﴿ اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِينَ اُوتُوا نَصِيبًا مِنَ الْكِتَابِ يُؤْمِنُونَ بِالْجِبْتِ وَالطَّاغُوتِ وَيَقُولُونَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا هٰٓؤُلَٓاءِ اَهْدٰى مِنَ الَّذِينَ اٰمَنُوا سَبِيلًا ﴾

51 – Kendilerine Kitap'tan nasip verilenleri görmedin mi? Putlara ve bâtıla (tanrılara) **iman ediyorlar, sonra da kâfirler için: "Bunlar, Allah'a iman edenlerden daha doğru yoldadır" diyorlar!**

« اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِينَ اُوتُوا نَصِيبًا مِنَ الْكِتَابِ » *"Kendilerine kitaptan nasip verilenleri* -Yahudileri- *görmedin mi?"* « يُؤْمِنُونَ بِالْجِبْتِ وَالطَّاغُوتِ » *"Putlara ve bâtıla* (tanrılara) *iman ediyorlar"*

Cibt: Her manâdaki putlar ve Allah'tan başka tapınılan her şey demektir. Tağut ise şeytan demek olduğu gibi, istek ve arzuyla ilah gibi kabul edilip uygulanan ve tapınılan her şey ve sistem.

« وَيَقُولُونَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا هٰٓؤُلَٓاءِ اَهْدٰى مِنَ الَّذِينَ اٰمَنُوا سَبِيلًا » *"sonra da kâfirler için: «Bunlar, Allah'a iman edenlerden daha doğru yoldadır» diyorlar!"*

Yahudilerden İslamın azılı iki düşmanı olan Huyey bin Ahtab ile Ka'b bin Eşref bir defasında beraberlerinde bir gurup Yahudiyle Mekke ye giderler. Mekke'de Rasulullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'a karşı savaşmak üzere, müşrik Kureyş'in ileri gelenleriyle antlaşma yaparlar. Mekke'li müşrikler kendileri gibi İslamın azılı düşmanları olan bu Yahudilere derler ki:

— *"Siz kendilerine kitap gönderilen bir toplumsunuz ve siz, Muhammed'e bu durumda bizden daha yakınsınız. Nitekim o da bize göre size daha yakındır. Sizin bize bir tuzak kurmuş olmanızdan güvencede değiliz, size güvenebilmemiz için gelin siz de bizim putlarımıza secde edin ki, bize doğru söylediğinize güvenelim ve gönüllerimiz huzur içinde olsun."*

Yahudiler de hemen bu isteği kabul edip müşriklerin putlarına secde ettiler. İşte onların bu şekildeki iman ve inanışlarına, *"Cibte ve Tağut'a iman etmek"* denmiştir. Çünkü kendileri kitap ehli oldukları halde putlara secde etmişler ve işleyegeldikleri şeyle lanetlenmiş İblise itaat etmişlerdir. Yahudilerin bu davranışları karşısında Ebu Süfyan bu Yahudilere:

— *"Biz mi yoksa Muhammed mi doğru yolda?"* diye sorar. Yahudi Ka'b bin Eşref:

— *"Siz ondan daha doğru yoldasınız."* diyerek cevap verir.

٥٢— ﴿ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللَّهُ وَمَنْ يَلْعَنِ اللَّهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ نَصِيرًا ﴾

52– Bunlar, Allah'ın lânetlediği kimselerdir; Allah'ın rahmetinden uzaklaştırdığı (lânetli) **kimseye gerçek bir yardımcı bulamazsın.**

Daha sonra Rabbimiz Yahudileri cimrilik, pintilik ve hasetle (çekememezlik özellikleriye) tanıtıyor. Bilindiği gibi cimrilik ile hasetlik (çeke memezlik) kötü hasletlerin başında gelen en kötü iki özelliktir. Çünkü Yahudiler kendileri için olan şeylerden başkalarının yararlanmasını istemeyip, engelledikleri gibi başkasının elinde olanların da kendilerinin olsun isterler. İşte bunun için Rabbimiz şöyle buyuruyor:

٥٣— ﴿ أَمْ لَهُمْ نَصِيبٌ مِنَ الْمُلْكِ فَإِذًا لَا يُؤْتُونَ النَّاسَ نَقِيرًا ﴾

53 – Yoksa onların mülkten (hükümranlıktan) **bir nasipleri mi var? Öyle olsaydı insanlara çekirdek filizi** (kadar bir şey bile) **vermezlerdi.**

« أَمْ لَهُمْ نَصِيبٌ مِنَ الْمُلْكِ » *"Yoksa onların mülkten* (hükümranlıktan) *bir nasipleri mi var?"* Ayetin başında bulunan, « أَمْ » edatı münkatiadır. Hemze ise, inkar manasına olup mülkten ve hükümranlıktan bun-

lara bir pay ve hisse olmasını reddediyor, böyle bir paylarının olmadığını dile getiriyor.

« فَاِذًا لَا يُؤْتُونَ النَّاسَ نَقِيرًا » *"Öyle olsaydı insanlara çekirdek filizi* (kadar bir şey bile) *vermezlerdi."* Yani bunların Allah'ın mülkünden bir payları veya bir hisseleri olmuş olsaydı, bu takdirde onlar hiçbir kimseye, bir hurma çekirdeği kırıntısını bile vermezlerdi. Çünkü öylesine cimridirler ki, cimrilikleri onlara bunu yaptırtmaz, engel olurdu.

« نَقِير » – *"Nekîr"* kelimesi, tıpkı « فَتِيل » – *"Fetîl"* gibi azlıkta bir darbı meseldir. Yani nasıl ki, « فَتِيل » – *"Fetîl"* için *"kıl kadar"* deniliyorsa, « نَقِير » de öyledir. Bu, hurma çekirdeğinin üzerindeki yarık manasınadır. Yani bunlar bir metelik bile kimseye vermezlerdi.

٥٤— ﴿ اَمْ يَحْسُدُونَ النَّاسَ عَلٰى مَٓا اٰتٰيهُمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهٖۚ فَقَدْ اٰتَيْنَٓا اٰلَ اِبْرٰهٖيمَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَاٰتَيْنَاهُمْ مُلْكًا عَظٖيمًا ﴾

54 – Yoksa onlar, Allah'ın lütfundan verdiği şeyler için insanlara hased mi ediyorlar? Oysa İbrahim soyuna Kitab'ı ve hikmeti verdik ve onlara büyük bir hükümranlık bahşettik.

« اَمْ يَحْسُدُونَ النَّاسَ عَلٰى مَٓا اٰتٰيهُمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهٖ » *"Yoksa onlar, Allah'ın lütfundan verdiği şeyler için insanlara hased mi ediyorlar?"* Aksine onlar Allah Rasulü ile mü'minleri mi kıskanıyorlar yoksa? Bu ifade ile hasedin ve çekememezliğin kötü ve çirkin bir şey olduğu vurgulanıyor, buna dikkat çekiliyor. Çünkü Yahudiler, Allah'ın Hz. Peygamber (*Sallallâhu Aleyhi ve Sellem*) ile ashabına verdiği yardımı, zaferi, üstünlüğü gördükçe, onların izzet ve saygınlıklarının arttığını, her gün ilerlediklerini müşahede ettikçe adeta çıldırıyorlardı ve bundan dolayı çekemiyor, hased ediyorlardı.

« فَقَدْ اٰتَيْنَٓا اٰلَ اِبْرٰهٖيمَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ » *"Oysa İbrahim soyuna Kitab'ı ve hikmeti verdik"* Tevrat'ı, öğüt ve fıkhı (derin anlayışı) verdik.

« وَاٰتَيْنَاهُمْ مُلْكًا عَظٖيمًا » *"Ve onlara büyük bir hükümranlık bahşet-*

tik." Bu Hz. Yusuf *(Aleyhi's-Selâm)*'a, Hz. Davud *(Aleyhi's-Selâm)*'a ve Hz. Süleyman *(Aleyhi's Selâm)*'a verilen mülk ve hükümranlıklardır. İşte bu, yüce Allah'ın onları ilzamı ve susturmasıdır. Çünkü Yahudiler de biliyorlar ki Allah bu zatlara mülk ve hükümranlık vermiştir. Bunlar ise Hz. İbrahim *(Aleyhi's-Selâm)*'in soyundandırlar. Dolayısıyla hepsi de Hz. Muhammed *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'in selefleridirler. Bu itibarla Hz. Muhammed *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'den önce geçenlere verilen mülk ve hükümranlıkların benzerinin kendisine de verilmiş olması yeni bir olay ve yeni bir şey değildir.

٥٥— ﴿ فَمِنْهُمْ مَنْ اٰمَنَ بِهٖ وَمِنْهُمْ مَنْ صَدَّ عَنْهُ وَكَفٰى بِجَهَنَّمَ سَعِيرًا ﴾

55 – Onlardan bir kısmı (İbrahim'e) inandı, kimi de ondan yüz çevirdi; (onlara) **kavurucu bir ateş olarak cehennem yeter.**

« فَمِنْهُمْ مَنْ اٰمَنَ بِهٖ » *"Onlardan bir kısmı ona (İbrahim'e) inandı,"* Yahudilerden kimisi Hz. İbrahim'in soyu ile alakalı olarak anlatılanlara inandı. « وَمِنْهُمْ مَنْ صَدَّ عَنْهُ » *"Kimi de ondan yüz çevirdi;"* Kimi Yahudiler ise bunun gerçek ve doğru olduğunu bildikleri halde bile bile inkar ettiler. Ya da Yahudilerden kimisi Allah Rasulüne iman ettiler, kimileri de onun peygamberleğini inkar etti ve ondan yüzçevirdiler. « وَكَفٰى بِجَهَنَّمَ سَعِيرًا » "(onlara) *kavurucu bir ateş olarak cehennem* -o yüz çevirip inkar edenlere- *yeter."*

٥٦— ﴿ اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِاٰيَاتِنَا سَوْفَ نُصْلِيهِمْ نَارًا كُلَّمَا نَضِجَتْ جُلُودُهُمْ بَدَّلْنَاهُمْ جُلُودًا غَيْرَهَا لِيَذُوقُوا الْعَذَابَ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴾

56 – Şüphesiz âyetlerimizi inkâr edenleri, gün gelecek bir ateşe sokacağız; onların derileri pişip acı duymaz hale geldikçe, derilerini başka derilerle değiştiririz ki acıyı duysunlar! Allah daima üstün ve hakîmdir.

« إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا سَوْفَ نُصْلِيهِمْ نَارًا » *"Şüphesiz âyetlerimizi inkâr edenleri, gün gelecek bir ateşe sokacağız;"* « كُلَّمَا نَضِجَتْ جُلُودُهُمْ بَدَّلْنَاهُمْ جُلُودًا غَيْرَهَا لِيَذُوقُوا الْعَذَابَ » *"onların derileri pişip acı duymaz hale geldikçe, derilerini başka derilerle değiştiririz ki acıyı duysunlar!"* Yani o derileri yeniden hiç yanmamış olarak iade ederiz.

Buradaki, *"tebdil ve tağyir"* olayı hak erbabınca derilerin hey'etlerinin yani şekillerinin değişikliği olup derilerin asıllarının değişmesi demek değildir. Ancak Kerramiyye mezhebi mensubları buna karşı çıkmaktadırlar. Fudayl bin İyad (v.187/802) ise bu konuda şöyle diyor:

"İyice yanıp pişmiş olan deriyi tekrar yanmamış olarak eski haline döndürmesi demektir." Bunun nedeni de, cehennemde yananların sürekli azabı tatmaları, acıyı her an yaşamaları içindir. Çektikleri azabın ve acının ardı arkası gelmesin diyedir. Bu tıpkı senin, aziz bir kimseye *"Allah seni aziz kılsın."* demene benzer ki bunun anlamı, *"Allah seni bu saygınlık ve şerefinle yaşamanı sürdürsün."* demektir.

« إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَزِيزًا حَكِيمًا » *"Allah daima üstün* -her vakit intikam ve öç almada galip olandır. Allah'ın mücrim ya da suçlulara karşı bir şeyi muradetmesi halinde asla hiçbir kimse kendisine engel olamaz- *ve hakîmdir."* Kafirlere karşı bir şey yapmak istediğinde ve verdiği hükümde hikmet sahibidir.

٥٧— ﴿وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا لَهُمْ فِيهَا أَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ وَنُدْخِلُهُمْ ظِلًّا ظَلِيلًا﴾

57 – İnanıp; iyi işler yapanları da, içinde ebediyen kalmak üzere girecekleri, zemininden ırmaklar akan cennetlere sokacağız. Orada onlar için tertemiz eşler vardır ve onları koyu (tatlı) **bir gölgeye koyarız.**

Burada geçen, « ظَلِيلًا » kelimesi aynen, « الظِّلّ » kökünden türemiş

ve sırf manayı pekiştirmek için gelen bir kelimedir. Bu ifade adeta, « لَيْلٌ أَلْيَلٌ » "**Leylun Elilun**" ifadesine benzer ki, bu da, *"koyu karanlık bir gece"* manasınadır. « ظِلاًّ ظَلِيلاً » kavlinin manası da şöyledir:

"Öylesine uzun ve güzel bir gölge ki, asla aralarında bir boşluk olmayan, sürekli olan ve güneşin ortadan kaldırmadığı, ne aşırı sıcaklığı ve ne de dondurcu soğukluğu bulunmayan, tam istenen, aranan bir gölge ki, iş-te böyle bir gölge ancak cennetin gölgesidir."

Bundan sonra Rabbimiz idarecilere seslenerek, emanetleri yerine getirmelerini ve insanlar arasında adaletle hükmetmelerini emrederek şöyle buyuruyor:

٥٨ — ﴿ اِنَّ اللّٰهَ يَأْمُرُكُمْ اَنْ تُؤَدُّوا الْاَمَانَاتِ اِلٰٓى اَهْلِهَاۙ وَاِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ اَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِۜ اِنَّ اللّٰهَ نِعِمَّا يَعِظُكُمْ بِهٖۜ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ سَمٖيعًا بَصٖيرًا ﴾

58 – Allah size, mutlaka emanetleri ehli olanlara vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emr eder. Allah size ne kadar güzel öğütler veriyor! Şüphesiz Allah her şeyi işitici, her şeyi görücüdür.

« اِنَّ اللّٰهَ يَأْمُرُكُمْ اَنْ تُؤَدُّوا الْاَمَانَاتِ اِلٰٓى اَهْلِهَا » *"Allah size, mutlaka emanetleri ehli olanlara vermenizi.... emreder."* Bir yoruma göre bu hükmün içerisinde farzların edası, yerine getirilmesi emri de yer almaktadır. Çünkü bu, yüce Allah'ın emanetidir. Zira bu emaneti yer, gök ve dağlara rağmen insanlar yüklenmişlerdir. Yine yüce Allah'ın bir hediyesi ve lütfu olan duyu organlarının korunması da keza bir emirdir.

« وَاِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ اَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ » *"Ve insanlar arasında hükmettiğiniz* -yargılama yaptığınız- *zaman adaletle* -eşit olarak ve insaf ölçülerini elden bırakmaksızın- *hükmetmenizi emreder."*

Anlatıldığına göre Osman bin Talha bin Abduddar *(Radıyallahu Anh)*, Kabe'nin bakıcısıydı. Rasulullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* Efendimiz bundan Kabe'nin anahtarını alıp Hz. Ali *(Radıyallahu Anh)*'ye verdi. Ancak bu ayetin inmesi (nazil olması) üzerine Rasulullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* Hz.

Ali *(Radıyallahu Anh)*'ye, anahtarları tekrar eski bakıcısı Osman b. Talha *(Radıyallahu Anh)*'ya teslim etmesi emrini verdi ve Rasulullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu:

"Allah, seninle ilgili olarak Kur'an'da bir ayet indirdi." Ve kendisine, indirilen bu ayeti okudu. İşte bunu üzerine Osman b. Talha *(Radıyallahu Anh)* Müslüman oldu. Onun Müslüman olması üzerine Hz. Cebrail *(Aleyhi's-Selâm)* inerek Rasulullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'a:

— *"Bundan böyle Kabe'nin bakımı sonsuza dek Osman b. Talha soyunda kalacaktır."* haberini verdi. [18]

« اِنَّ اللّٰهَ نِعِمَّا يَعِظُكُمْ بِهِ » *"Allah size ne kadar güzel öğütler veriyor!"* Bu ayette yer alan, « نِعِمَّا » kelimesindeki « مَا » edatı, « يَعِظُكُمْ بِهِ » kavliyle ya mansub nekiredir veya mansub mevsufedir. Burada adeta şöyle denilir gibidir: *"Size öğüt verilen şey ne güzeldir."* Veya bu, mahallen merfu bir mevsul cümle olup, bunun ma badi (sonrası) ise bunun sılası yani ilgi cümlesidir (yan cümleciktir). Yani bunun manası şöyle olmaktadır: *"Kendisiyle size öğütte bulunulan şey ne güzeldir."* Burada mahsusun bil medih olan (övgüye değer olan) şey ise mahzuftur (zikredil memiştir). Yani; *"Kendisiyle size öğüt verdiği şey ne güzeldir."* Bu da, eda edilmesi (yerine getirilmesi) gereken şeyler olup emredilen hususlardır. Hüküm ve yargıda bulunurken adil davranmak gibi.

Kıraat imamlarından Nafi ve Ebu Amr « نِ » harfinin esresi ve « عْ » harfinin de sükunuyla bu kelimeyi, « نِعْمَّا » şeklinde okumuşlardır. İbn Amir, Hamza ve Ali Kisai de bunu, « نَ » harfinin fethası (üstünü) ve « عِ » harfinin esresiyle olmak üzere, « نَعِمَّا » olarak okumuşlardır.

« اِنَّ اللّٰهَ كَانَ سَمِيعًا بَصِيرًا » *"Şüphesiz Allah* -söylediğiniz- *her şeyi işitici,* -yaptığınız- *her şeyi görücüdür.*

Yüce Allah bundan önceki ayette yöneticilere emanetleri ehline ver

---

[18] İbn Hacer, Salebi bu olayı bu şekilde haber verdi, sonra da Bağavi bunu herhangi bir isnad zikretmeksizin zikretti, diyor. Vahidi de bunu, "el-Vasit" ve "el-Esbab" adlı eserlerinde zikretmiştir. Bk. Haşiyetu'l-Keşşaf; 1/523.

melerini ve insanlar arasında adaletle hükmetmelerini emrettiği gibi, halka da, İslâmi esas ölçülerine uyan ve uygulayan yöneticilere bu ayetiyle emrediyor ve şöyle buyuruyor:

٥٩ – ﴿ يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُٓوا اَط۪يعُوا اللّٰهَ وَاَط۪يعُوا الرَّسُولَ وَاُو۬لِي الْاَمْرِ مِنْكُمْۚ فَاِنْ تَنَازَعْتُمْ ف۪ي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ اِلَى اللّٰهِ وَالرَّسُولِ اِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِۜ ذٰلِكَ خَيْرٌ وَاَحْسَنُ تَأْو۪يلًا ﴾

59 – Ey iman edenler! Allah'a itaat edin. Peygamber'e ve sizden olan ülülemre (idarecilere) **de itaat edin. Eğer bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz Allah'a ve ahirete gerçekten inanıyorsanız onu Allah'a ve Resûl'e götürün** (onların talimatına göre halledin); **bu hem hayırlı, hem de netice bakımından daha güzeldir.**

« يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُٓوا اَط۪يعُوا اللّٰهَ وَاَط۪يعُوا الرَّسُولَ وَاُو۬لِي الْاَمْرِ مِنْكُمْ » *"Ey iman edenler! Allah'a itaat edin. Peygamber'e ve sizden olan ülülemre* (idarecilere) *de itaat edin."* Yani yöneticilerinize veya alimlere itaat edin. Çünkü alimlerin emirleri yöneticiler üzerinde daha etkindir. « فَاِنْ تَنَازَعْتُمْ ف۪ي شَيْءٍ » *"Eğer bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz"* Eğer siz ve yöneticileriniz, din ile ilgili herhangi bir konuda anlaşamazsanız, « فَرُدُّوهُ اِلَى اللّٰهِ وَالرَّسُولِ اِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ » *"Allah'a ve ahirete gerçekten inanıyorsanız onu Allah'a ve Resûl'e götürün* (onların talimatına göre halledin)*;"* Yani meseleyi Kitap ve Sünnete götürün. Çünkü Allah'a ve ahiret gününe iman etmek demek, bunun gereği olan Allah'a itaati beraberinde getirir, yoksa isyanı veya karşı çıkmayı değil.

Bu ayet, İslam ile idare eden yöneticilere, hakka uydukları sürece itaatın farz olduğunu göstermektedir. Ancak hakka yani İslamî esaslara aykırı davranmaya başladıklarında ise, onlara itaat gerekmez. Çünkü bu konuda Rasulullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'ın şöyle bir hadisi bulunmaktadır: *"Kulun, Yaratan'a* (Allah'a) *karşı gelmesi halinde artık ona itaat yok tur."* [19]

---

[19] Bak. Ahmed b. Hanbel, Müsned, 1/409 ve 5/66.

Anlatıldığına göre Mesleme b. Abdulmelik b. Mervan Tabiinden o-lan Ebu Hazim'e şöyle demiş:

— *"Sizler «Sizden olan idarecilere de itaat edin.» kavline dayanarak bize halkın itaat etmesini emreden kimseler değil misiniz?"* diye sorunca, Ebu Hazım şu karşılığı verir:

— *"Sizler de, Rabbimizin, «Eğer din ve dünya işleri konusunda anlaş-mazlığa düşerseniz, onu Allah ve Rasulüne götürün!» kavline aykırı hareket ettiğiniz takdirde, size itaat ortadan kalkmıyor mu?"* diye cevap verir. Yani Kur'an'a ve hayatta olduğu sürece Rasulullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sel-lem)*'a, vefatından sonra Rasulullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'ın hadislerine göre çözümleyin.

« ذٰلِكَ خَيْرٌ وَاَحْسَنُ تَاْوِيلاً » *"bu* –yani Kitap ve Sünnete işi götürme meselesi, *– hem hayırlı, hem de netice bakımından daha güzeldir."*

❁ ❁ ❁

60. — 70. ÂYETLER

اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذ۪ينَ يَزْعُمُونَ اَنَّهُمْ اٰمَنُوا بِمَٓا اُنْزِلَ اِلَيْكَ وَمَٓا اُنْزِلَ
مِنْ قَبْلِكَ يُر۪يدُونَ اَنْ يَتَحَاكَمُٓوا اِلَى الطَّاغُوتِ وَقَدْ اُمِرُٓوا اَنْ
يَكْفُرُوا بِه۪ۜ وَيُر۪يدُ الشَّيْطَانُ اَنْ يُضِلَّهُمْ ضَلَالًا بَع۪يدًا ﴿٦٠﴾ وَاِذَا
ق۪يلَ لَهُمْ تَعَالَوْا اِلٰى مَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ وَاِلَى الرَّسُولِ رَاَيْتَ الْمُنَافِق۪ينَ
يَصُدُّونَ عَنْكَ صُدُودًاۚ ﴿٦١﴾ فَكَيْفَ اِذَٓا اَصَابَتْهُمْ مُص۪يبَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ
اَيْد۪يهِمْ ثُمَّ جَٓاؤُ۫كَ يَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ اِنْ اَرَدْنَٓا اِلَّٓا اِحْسَانًا وَتَوْف۪يقًا ﴿٦٢﴾
اُو۬لٰٓئِكَ الَّذ۪ينَ يَعْلَمُ اللّٰهُ مَا ف۪ي قُلُوبِهِمْ فَاَعْرِضْ عَنْهُمْ وَعِظْهُمْ
وَقُلْ لَهُمْ ف۪ٓي اَنْفُسِهِمْ قَوْلًا بَل۪يغًا ﴿٦٣﴾ وَمَٓا اَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ اِلَّا
لِيُطَاعَ بِاِذْنِ اللّٰهِۜ وَلَوْ اَنَّهُمْ اِذْ ظَلَمُٓوا اَنْفُسَهُمْ جَٓاؤُ۫كَ فَاسْتَغْفَرُوا
اللّٰهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللّٰهَ تَوَّابًا رَح۪يمًا ﴿٦٤﴾ فَلَا
وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتّٰى يُحَكِّمُوكَ ف۪يمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا
يَجِدُوا ف۪ٓي اَنْفُسِهِمْ حَرَجًا مِمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْل۪يمًا ٦٥ وَلَوْ
اَنَّا كَتَبْنَا عَلَيْهِمْ اَنِ اقْتُلُٓوا اَنْفُسَكُمْ اَوِ اخْرُجُوا مِنْ دِيَارِكُمْ مَا
فَعَلُوهُ اِلَّا قَل۪يلٌ مِنْهُمْۜ وَلَوْ اَنَّهُمْ فَعَلُوا مَا يُوعَظُونَ بِه۪ لَكَانَ

خَيْرًا لَهُمْ وَاَشَدَّ تَثْبِيتًا ﴿٦٦﴾ وَاِذًا لَاٰتَيْنَاهُمْ مِنْ لَدُنَّا اَجْرًا عَظِيمًا
﴿٦٧﴾ وَلَهَدَيْنَاهُمْ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا ﴿٦٨﴾ وَمَنْ يُطِعِ اللّٰهَ وَالرَّسُولَ
فَاُولٰٓئِكَ مَعَ الَّذِينَ اَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّنَ وَالصِّدِّيقِينَ
وَالشُّهَدَٓاءِ وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ اُولٰٓئِكَ رَفِيقًا ﴿٦٩﴾ ذٰلِكَ الْفَضْلُ
مِنَ اللّٰهِ وَكَفٰى بِاللّٰهِ عَلِيمًا ﴿٧٠﴾

Meali

60. Sana indirilene ve senden önce indirilenlere inandıklarını ileri sürenleri görmedin mi? Tâğut'a inanmamaları kendilerine emrolunduğu halde, Tâğut'un önünde muhakemeleşmek istiyorlar. "Halbuki şeytan onları uzak bir sapıklıkla büsbütün saptırmak ister."

61. Onlara: Allah'ın indirdiğine *(Kitab'a)* ve Resûl'e gelin *(onlara başvuralım)*, denildiği zaman, münafıkların senden iyice uzaklaştıklarını görürsün.

62. Elleriyle yaptıkları yüzünden başlarına bir felâket gelince hemen, biz yalnızca iyilik etmek ve arayı bulmak istedik, diye yemin ederek sana nasıl gelirler!

63. Onlar Allah'ın, kalplerindekini bildiği kimselerdir; onlara aldırma, kendilerine öğüt ver ve onlara, kendileri hakkında tesirli söz söyle.

64. Biz her peygamberi -Allah'ın izniyle- ancak kendisine itaat edilmesi için gönderdik. Eğer onlar kendilerine zulmettikleri zaman sana gelseler de Allah'tan bağışlanma dileseler, Resûl de onlar için istiğfar etseydi Allah'ı ziyadesiyle affedici, esirgeyici bulurlardı.

65. Hayır, Rabbine andolsun ki aralarında çıkan anlaşmazlık hususunda seni hakem kılıp sonra da verdiğin hükümden içlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın *(onu)* tam manasıyla kabullenmedikçe iman etmiş olmazlar.

66. Eğer onlara, kendinizi öldürün yahut yurtlarınızdan çıkın, diye emretmiş olsaydık, içlerinden pek azı müstesna, bunu yapmazlardı. Eğer kendilerine verilen öğüdü yerine getirselerdi, onlar için hem daha hayırlı hem de *(imanlarını)* daha pekiştirici olurdu.

67. O zaman elbette kendilerine nezdimizden büyük mükâfat verirdik.

68. Ve onları dosdoğru bir yola iletirdik.

69. Kim Allah'a ve Resûl'e itaat ederse işte onlar, Allah'ın kendilerine lütuflarda bulunduğu peygamberler, sıddîkler, şehidler ve salih kişilerle beraberdir. Bunlarla arkadaşlık ne güzeldir!

70. Bu lütuf Allah'tandır. Bilen olarak Allah yeter.

Tefsiri

Bişr adındaki bir münafık ile bir Yahudi arasında anlaşmazlık çıkmıştı. Yahudi aralarındaki anlaşmazlığı çözümlemesi için Bişr'i, peygamberimiz Hz. Muhammed (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)'e götürmeyi istedi. Çünkü Yahudi, Hz. Peygamber (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)'in rüşvet almayacağını, hakkı söyleyeceğini ve uygulayacağını biliyordu. Ancak münafık olan kimse ise, Yahudi Ka'b bin Eşref'in rüşvet ile bu işi kendi lehine çözeceğini bildiğinden, Hz. Peygamber (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)'i değil, Ka'b bin Eşref'e gitmeyi istedi. Ancak sonuçta meselelerini Hz. Peygamber (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)'e götürdüler. Rasulullah (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem) de Yahudi'nin haklı olduğunu görüp kararını onun lehinde verince, münafık biri olan Bişr bu hükme rıza göstermedi ve gel de Ömer'e gidelim, meselemizi ona götürelim, o bizim aramızda hükmünü versin, dedi.

Hz. Ömer (Radıyallahu Anh)'e vardıklarında Yahudi, Hz. Ömer (Radıyallahu Anh)'e dedi ki:

— *Rasulullah (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)'a gittik, Allah Rasulü (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem) benim lehimde hükmedince, bu adam Allah Rasulü (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)'nün verdiği hükme rıza göstermedi.* Bunun üzerine Hz. Ömer (Radıyallahu Anh), münafık olan kimseye:

— *Bu adam doğru mu söylüyor?* diye sorunca, adam da:

— *Evet*, dedi. İşte bu cevabı alan Hz. Ömer *(Radıyallahu Anh)* onlara:

— *Her ikiniz de yerinizde beni biraz bekleyin, hemen geliyorum*, dedi. İçeri girip kılıcını aldı, geldi ve münafık olan Bişr'in kafasını kılıçla vurdu, sonra da dedi ki:

— *Allah ve Rasulü'nün verdiği hükme rıza göstermeyenlere karşı benin hüküm verip yargılamam böyledir*, buyurdu.

İşte şimdi tefsirini okuyacağımız ayet bu olay üzerine nazil olmuştur. Rabbimiz:

« اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِينَ يَزْعُمُونَ » buyurmuştur. Hz. Cebrail *(Aleyhi'sselâm)* şöyle demiştir:

— *"Doğrusu Ömer hak ile batılı birbirinden ayırdı, hakkı ortaya koydu."* Bu olay üzerine Rasulullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* de şöyle buyurmuştur:

— *"Sen bundan böyle* -hak ile batılı birbirinden ayıran manasında- *«Faruk»'sun."* [20]

٦٠— ﴿ اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِينَ يَزْعُمُونَ اَنَّهُمْ اٰمَنُوا بِمَا اُنْزِلَ اِلَيْكَ وَمَا اُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ يُرِيدُونَ اَنْ يَتَحَاكَمُوا اِلَى الطَّاغُوتِ وَقَدْ اُمِرُوا اَنْ يَكْفُرُوا بِهِ وَيُرِيدُ الشَّيْطَانُ اَنْ يُضِلَّهُمْ ضَلَالًا بَعِيدًا ﴾

60 – Sana indirilene ve senden önce indirilenlere inandıklarını ileri sürenleri görmedin mi? Tâğut'a inanmamaları kendilerine emr olunduğu halde, Tâğut'un önünde muhakemeleşmek istiyorlar. "Halbuki şeytan onları uzak bir sapıklıkla büsbütün saptırmak ister."

« اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِينَ يَزْعُمُونَ اَنَّهُمْ اٰمَنُوا بِمَا اُنْزِلَ اِلَيْكَ وَمَا اُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ » *"Sana indirilene ve senden önce indirilenlere inandıklarını ileri sürenleri görmedin mi?"* « يُرِيدُونَ اَنْ يَتَحَاكَمُوا اِلَى الطَّاغُوتِ وَقَدْ اُمِرُوا اَنْ يَكْفُرُوا بِهِ » "Tâğut'a inanmamaları kendilerine emrolunduğu halde, Tâğut'un önünde mahkemeleşmek istiyorlar."

[20] Bu olayı Vahidi, Esbabı Nüzul, adlı eserinde rivayet etmiştir. Bak. age. s:107-108.

Burada, « يُرِيدُونَ » kavli, « يَزْعُمُونَ » kavlinden haldir. Burada geçen, « الطَّاغُوتِ » –*"tağut"* kelimesinden kasıt da azılı islam düşmanı olan Ka'b bin Eşref'tir. Aşırılık ve sapıklıkta oldukça şiddetli olduğundan, İslam'a ve Allah Rasulüne karşı olan düşmanlığında çok ileri gittiğinden dolayı veya kötülükte şeytana olan benzerliği sebebiyle ona, *"tağut"* adı verilmiştir. Ya da Allah Rasulünden başkasının önünde yargılanma ve meselelerinin çözümünü istemeleri, şeytanın önünde muhakeme olunmak olarak kabul edilmiştir. Çünkü ayetin ileri ki kısmı bu gerçeğe işaret etmektedir. Rabbimiz şöyle buyuruyor:

« وَقَدْ اُمِرُوا اَنْ يَكْفُرُوا بِهِ » *"Kendisini inkar etmekle emrolundukları halde,"* ve bunun devamında da şöyle buyuruyor:

« وَيُرِيدُ الشَّيْطَانُ اَنْ يُضِلَّهُمْ ضَلَالًا بَعِيدًا » *"Halbuki şeytan onları*–haktan saptırarak ölüme kadar sürecek olan– *uzak bir sapıklıkla büsbütün saptırmak ister."*

٦١– ﴿ وَاِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا اِلَى مَا اَنْزَلَ اللّٰهُ وَاِلَى الرَّسُولِ رَاَيْتَ الْمُنَافِقِينَ يَصُدُّونَ عَنْكَ صُدُودًا ﴾

61 – Onlara: Allah'ın indirdiğine (Kitab'a) **ve Resûl'e gelin** (onlara başvuralım), **denildiği zaman, münafıkların senden iyice uzaklaştıklarını görürsün.**

Yani seni bırakıp ve senden kaçıp, senin dışındaki birine giderek onu rüşvetle kendi yanına çekip, böylece kendi lehine hüküm verilsin ister.

٦٢– ﴿ فَكَيْفَ اِذَا اَصَابَتْهُمْ مُصِيبَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ اَيْدِيهِمْ ثُمَّ جَاؤُكَ يَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ اِنْ اَرَدْنَا اِلَّا اِحْسَانًا وَتَوْفِيقًا ﴾

62 – Elleriyle yaptıkları yüzünden başlarına bir felâket geldiği zaman hemen, biz yalnızca iyilik etmek ve arayı bulmak istedik, diye yemin ederek sana nasıl gelirler!

« فَكَيْفَ اِذَا اَصَابَتْهُمْ مُصِيبَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ اَيْدِيهِمْ ثُمَّ جَاؤُكَ » "–nasıl yapıyorlar da- *Elleriyle yaptıkları yüzünden başlarına bir felâket geldiği* - Hz. Ömer'in Bişr adındaki münafık kimseyi öldürdüğü-*zaman* -öldürülen münafığın münafık olan arkadaş ve yakınları- *hemen,* « يَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ اِنْ اَرَدْنَا اِلَّا اِحْسَانًا وَتَوْفِيقًا » «...«*biz yalnızca iyilik etmek ve arayı bulmak istedik, diye yemin ederek sana nasıl gelirler!:*

Ayetteki «يَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ» haldir. « اِنْ اَرَدْنَا » kavli ise, "*Senden başkasını hakem kılmamızda biz art bir niyet taşımadık, başka bir şey muradetmedik.*" demektir. Bizim amacımız kötülük değil, sadece iyilikti, güzellikti ve bir de iki hasım arasını bulmaktan ibaretti. Yoksa bizim bunu yapmamızla, sana muhalefet ettiğimiz manası çıkarılmasın, biz sana karşı çıkmadığımız gibi, senin verdiğin hükme karşı da öfke dolu değiliz.

İşte bu durum onların işledikleri hataları sebebiyle kendileri için bir tehdit ve gözdağı olmuştur. Çünkü onlar pişmanlığın asla işe yaramayacağı pek yakın bir gelecekte büyük bir pişmanlık ve nedamet duyacaklardır. Onların mazeretleri de o gün kendileri için herhangi bir fayda sağlamayacaktır.

Anlatıldığına göre öldürülen münafık Bişr'in yakınları, onun kan bedelini istemeye gelirler. Oysa Allah onun kanını heder kılmıştır. Yani o öldürülmeyi haketmişti, artık onun için bir kan bedeli de sözkonusu değildir. Yakınları kan bedelini istemeye geldiklerinde şöyle derler:

"Bizim Hz. Ömer (Radıyallahu Anh)'e gelip onun bizi dinleyip bir hüküm vermesini istememizde, bizim hiçbir zaman art bir niyetimiz yoktu. Biz şunu istemiştik. Ömer, adil bir hükümle bizim yakınımıza iyilikte bulunsun ve anlaşmazlığa düşen iki hasmın da arasını bulsun, istedik. Başka bir maksadımız yoktu. Oysa biz hiçbir vakit onun bu şekilde verdiği bir hüküm ile hükmedeceğini asla düşünüp hatırımıza bile getirmemiştik."

٦٣– ﴿ اُولٰٓئِكَ الَّذِينَ يَعْلَمُ اللّٰهُ مَا فِى قُلُوبِهِمْ فَاَعْرِضْ عَنْهُمْ وَعِظْهُمْ وَقُلْ لَهُمْ فِى اَنْفُسِهِمْ قَوْلًا بَلِيغًا ﴾

63– Onlar Allah'ın, kalplerindekini bildiği kimselerdir; onlara

aldırma, kendilerine öğüt ver ve onlara, kendileri hakkında tesirli söz söyle.

Dolayısıyla onların özürlerini ve bahanelerini kabul etme, onları azarlayarak, yaptıklarının kabul edilir olmadığını cezalandırılmalarının gerekli olduğunu söyleyerek öğütte bulun. Onlara vereceğin öğütler, korku, tehdit ve uyarı içerikli olmalı, asla müsamaha olunmayacağı söylenmelidir. Onlara öğüt vermen böyle olmalıdır.

Yahut onlara ceza vermekten uzak, fakat kendilerini kesin bir dille azarlayıp uyar, bu manada öğütte bulun. Öyle bir öğüt vermelisin ki, senin içinden geçenlerin ne olduğunu, işledikleri suçun cezasının nasıl bir ceza olabileceğini gereğince anlayabilsinler, başkaca bir harekete kalkışma cesaretini bu vaaz yoluyla artık kendilerinde bulamasınlar.

Belağat: Dil ile kişinin içinde var olan şeyi karşısındakine ulaştırmasıdır. « فِي اَنْفُسِهِمْ » kavli, « قُلْ لَهُمْ » kavline taalluk etmektedir. Yani bu şu demektir: *"Onlara, gönüllerinde gizli tuttukları iğrenç niyetlerini, nifak dolu gönüllerini etkileyebilecek çok kesin bir dil ile söyle."*

٦٤- ﴿ وَمَا اَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ اِلَّا لِيُطَاعَ بِاِذْنِ اللّٰهِ وَلَوْ اَنَّهُمْ اِذْ ظَلَمُوا اَنْفُسَهُمْ جَٓاؤُ۫كَ فَاسْتَغْفَرُوا اللّٰهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللّٰهَ تَوَّابًا رَح۪يمًا ﴾

64– Biz her peygamberi Allah'ın izniyle ancak kendisine itaat edilmesi için gönderdik. Eğer onlar kendilerine zulmettikleri zaman sana gelseler de Allah'tan bağışlanmayı dileseler, Resûl de onlar için istiğfar etseydi Allah'ı ziyadesiyle affedici, esirgeyici bulurlardı.

« وَمَا اَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ اِلَّا لِيُطَاعَ بِاِذْنِ اللّٰهِ » *"Biz her peygamberi Allah'ın izniyle ancak kendisine itaat edilmesi için gönderdik."* Yani halkı kendisine itaate muvaffak kılması ve bunu onlar için kolaylaştırmasıyladır. Çünkü Allah peygamberin gönderildiği topluma, peygamberlerine itaat etmelerini emretmiştir. Çünkü peygamber bu görevi Allah'ın emriyle yerine getirmektedir. İşte bu itibarla peygambere itaat etmek demek, Allah'a itaat etmektir. *"Kim Rasule itaat ederse o kesinlikle Allah'a itaat*

etmiştir."

« وَلَوْ اَنَّهُمْ اِذْ ظَلَمُوا اَنْفُسَهُمْ جَٓاؤُ۫كَ » *"Eğer onlar* –tağutun önünde gidip muhakeme olunmakla- *kendilerine zulmettikleri zaman, sana gelseler de* -işledikleri günahtan ötürü tevbe ederek ve meydana getirdikleri ayrılıktan özür dilemek suretiyle « فَاسْتَغْفَرُوا اللّٰهَ » "-nifaktan ve meydana getirdikleri ayrlıktan dolayı- *Allah'tan bağışlanmayı dileseler,* « وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ » *Resûl de onlar için* -aracı ya da şefaatçı olarak- *istiğfar etseydi,"*

*Bu*rada, « اِذْ ظَلَمُوا » kavlindeki amil « اَنَّ » edatının haberidir. Bu ise, « جَٓاؤُ۫كَ » kavlidir. Mana şöyle olmaktadır:

"Eğer bu münafıkların gelişi kendilerinin mağfiret isteyip özür dilemeleri ve Rasulün mağfiret dilemesi kendilerine zulmettikleri esnada olmuş olsaydı..."

« لَوَجَدُوا اللّٰهَ تَوَّابًا رَحِيمًا » *"Allah'ı ziyadesiyle affedici, esirgeyici bulurlardı."* Ayetteki, «لَوَجَدُوا اللّٰهَ تَوَّابًا» kavli, Allah'ı tevbeleri çok çok kabul eden olduğunu kesinlikle bilirlerdi, demektir. Yani, onların tevbelerini mutlaka kabul ederdi. Yine ayette, « وَاسْتَغْفَرْتَ لَهُمْ » - *"Sen de onlara mağfiret dileseydin"* buyurmadı. Bunu bırakıp iltifat yolunu tercih etti. Amaç Rasulullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'ın şanını, derecesini yükseltmek olup, onun mağfiret dilemesinin de büyük bir olay olduğunu göstermektir. Bu arada Allah katında adı Rasul (elçi) olan bir zatın şefaatinin bir yeri ve değeri olduğu hususuna da dikkat çekmektir.

Anlatıldığına göre Rasulullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'ın yerine defnedilmesinden sonra bir bedevi gelir, kendisini Rasulullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'ın kabri üzerine atar ve kabrinin toprağından üstüne ve başına serper ve şöyle der:

— *"Ey Allah'ın Rasulü! Sen buyurdun, biz de dinledik ve sana indirilen ayetler içinde,* ***"Onlar sana itaatı terk ile kendilerine zulmettiklerinde, özür dileyerek sana gelip de Allah'tan mağfiret dilemiş olsalardı,..."*** *mealindeki bir ayet bulunmaktadır. İşte ben de kendi kendime yazık edip zulmettim. Şimdi sana gelip günahlarımdan ötürü Allah'tan mağ-*

firet diliyorum. Öyleyse sen de benim için Rabbimden mağfiret iste." Bu sırada Rasulullah (*Sallallâhu Aleyhi ve Sellem*)'ın kabrinden, *"Sen mağfiret olundun."* diye bir ses duyuldu."

٦٥- ﴿ فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتّٰى يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فٖٓي اَنْفُسِهِمْ حَرَجًا مِمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلٖيمًا ﴾

65 – Hayır, Rabbine andolsun ki aralarında çıkan anlaşmazlık hususunda seni hakem kılıp sonra da verdiğin hükümden içlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın (onu) **tam manasıyla kabullenmedikçe iman etmiş olmazlar.**

« فَلَا وَرَبِّكَ » *"Hayır, Rabbine andolsun ki,"* Bu « فَلَا وَرَبِّكَ » kavli, « فَوَ رَبِّكَ » demek olup, tıpkı, ﴿ فَوَرَبِّكَ لَنَسْـَٔلَنَّهُمْ ﴾ [21] ayeti gibidir.

Ayette yer alan, « لَا » harfi, mezide olup yemin manasını pekiştirmek içindir. Kasemin (yeminin) cevabı ise, « لَا يُؤْمِنُونَ » kavlidir. Ya da bu şöyle takdir olunmaktadır:

« فَلَا » Hayır durum hiç de onların dedikleri gibi değildir. Sonra da, « وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ » *"Rabbine andolsun ki onlar... iman etmiş olmazlar."* buyurmuştur.

« حَتّٰى يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ » *"Aralarında çıkan anlaşmazlık hususunda seni hakem kılıp"* Kendi aralarına çıkan anlaşmazlıkları, karışıklıkları çözmede seni hakem tayin edip kabul etmedikleri....

Bu ayette ihtilaf ve anlaşmazlık manasına gelen, « شَجَرَ » kelimesidir. Nitekim ağaca da dal ve budakları birbirine karıştığından, içiçe girdiğinden dolayı *"şecer"* denmektedir.

« ثُمَّ لَا يَجِدُوا فٖٓي اَنْفُسِهِمْ حَرَجًا مِمَّا قَضَيْتَ » *"Sonra da verdiğin hükümden içlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın"* yani vermiş olduğun hüküm de gönüllerinde bir daralma ve sıkışma, bir şüphe hissetmeksizin, çünkü

[21] Hicr, 92.

işi konusunda şüpheye düşen, durum kendisine aydınlanana kadar bu hal öyle devam eder.

« وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا » "(onu) *tam manasıyla kabullenmedikçe* (iman etmiş olmazlar) ..." Vermiş olduğun hükmüne kesin anlamda boyun eğip teslim olmadıkça... Bu ifadenin gerçek olarak manası şöyledir: Kendini birine her bakımdan teslim etmek, her bakımdan güvenmek. Yani samimi ve dürüst olarak kendisi teslim etmek. « تَسْلِيمًا » kelimesi müekked mastar olup fiilini tekit için getirilmiştir ki bu, tekrar anlamındadır. Sanki şöyle denir gibidir: *"Senin verdiğin hüküm ve kararda ister görünüşlerin de* (zahiren) *olsun ister içlerinde* (batınen) *olsun şüphesiz bir şekilde boyun eğip kabul etmedikleri müddetçe..."*

Mana şöyledir: *"Senin hükmüne ve verdiğin karara, yaptığın yargılamaya kesin olarak razı olmadıkları sürece inanmış olmazlar."*

٦٦— ﴿ وَلَوْ اَنَّا كَتَبْنَا عَلَيْهِمْ اَنِ اقْتُلُوا اَنْفُسَكُمْ اَوِ اخْرُجُوا مِنْ دِيَارِكُمْ مَا فَعَلُوهُ اِلَّا قَلِيلٌ مِنْهُمْ وَلَوْ اَنَّهُمْ فَعَلُوا مَا يُوعَظُونَ بِهِ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ وَاَشَدَّ تَثْبِيتًا ﴾

66– Eğer onlara, kendinizi öldürün yahut yurtlarınızdan çıkın, diye emretmiş olsaydık, içlerinden pek azı müstesna, bunu yapmazlardı. Eğer kendilerine verilen öğüdü yerine getirselerdi, onlar için hem daha hayırlı hem de (imanlarını) **daha pekiştirici olurdu.**

« وَلَوْ اَنَّا كَتَبْنَا عَلَيْهِمْ اَنِ اقْتُلُوا اَنْفُسَكُمْ اَوِ اخْرُجُوا مِنْ دِيَارِكُمْ مَا فَعَلُوهُ اِلَّا قَلِيلٌ مِنْهُمْ » *"Eğer onlara* -münafıklara-; *«kendinizi öldürün* – cihad ederek kendinizi ölüme sunun veya İsrailoğullarının kendilerini öldürmelerini nasıl ki onlara farz kılıp emretmiş isek, bunu sizin için de emredip farz kılmış olsaydık-, *yahut yurtlarınızdan* -hicret ederek- *çıkın» diye emretmiş olsaydık* -eğer onlar üzerinde bu yazımız gerçekleşmiş olsaydı-, *içlerinden pek azı müstesna bunu yapmazlardı."* Sırf münafıklıkları yüzünden bu emri yerine getirmezlerdi.

« أَنِ اقْتُلُوا » kavlinin başında bulunan « أَنْ » müfessiredir. « مَا فَعَلُوهُ » kavlindeki zamir ise iki fiilden birinin mastarına ait bir zamirdir. Bu mastarlar ise, biri, « قَتْل » - *"öldürmek"* diğeri de, « خُرُوج » - *"çıkmak"* kelimeleridir. Ya da, « كَتَبْنَا » kavlinin delalet ettiği « مَكْتُوب» - *"yazılan, farz kılınan"* kelime sine aittir.

İbn Âmir istisna durumunu göz önünde bulundurarak, «قَلِيلٌ» kelimesini, « قَلِيلاً » olarak okumuştur. Merfu olarak okunması ise, « فَعَلُوهُ » kelimesindeki « و » harfinden bedel kılınması sebebiyledir.

« وَلَوْ اَنَّهُمْ فَعَلُوا مَا يُوعَظُونَ بِهِ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ وَاَشَدَّ تَثْبِيتًا » *"Eğer kendilerine verilen öğüdü* -Rasulullah'a tabi olma ve onun hükmüne uyma konusundaki- *yerine getirselerdi, onlar için* -dünya ve ahiret açısından- *hem daha hayırlı hem de* (imanlarını) *daha pekiştirici olurdu."* Bu konuda ızdırap çekmekten de daha uzak kalırlardı.

٦٧— ﴿ وَاِذًا لَاٰتَيْنَاهُمْ مِنْ لَدُنَّـا اَجْرًا عَظِيمًا ﴾

67 – O zaman elbette kendilerine nezdimizden büyük mükâfat verirdik.

Ayetin başında yer alan, « اِذًا » edatı, mukadder (var sayılan) bir sorunun cevabı niteliğindedir. Sanki burada şöyle denilmektedir: *"Sebat etmelerinden, durumu sağlamlaştırmalarından sonra kendileri için ne gibi bir şey olurdu?"* Emrimizi uygulayıp sebat etselerdi, kendilerine ardı arkası kesilmeyen çokça bir sevap verirdik onlara.

٦٨— ﴿ وَلَهَدَيْنَاهُمْ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا ﴾

68 – Ve onları dosdoğru bir yola iletirdik.

Yani onları hak din üzere sabit kılardık, sebat etmelerini sağlardık. « صِرَاطًا » kelimesi ikinci mefuldür.

٦٩- ﴿ وَمَنْ يُطِعِ اللّٰهَ وَالرَّسُولَ فَاُولٰٓئِكَ مَعَ الَّذ۪ينَ اَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيّ۪نَ وَالصِّدّ۪يق۪ينَ وَالشُّهَدَٓاءِ وَالصَّالِح۪ينَۚ وَحَسُنَ اُو۬لٰٓئِكَ رَف۪يقاًۜ ﴾

69 – Kim Allah'a ve Resûl'e itaat ederse işte onlar, Allah'ın kendilerine lütuflarda bulunduğu peygamberler, sıddîkler -örneğin peygamberlerin en değerli sahabeleri-, **şehidler** -Allah yolunda hayatlarını verenler- **ve salih** -halleri düzgün ve amelleri güzel olan- **kişilerle beraberdir. Bunlarla** -sıddiklerle, diğer derecedeki iyi kimselerle hep beraber bir çatı altında bulunmak suretiyle- **arkadaşlık ne güzeldir!**

Sıddik: Doğrulukta üstüne başka kimse olmayan, dürüst olan kimse demek olup hem zahirdeki işlerinde ve hem iç hayatındaki hallerinde her an Rabbinin kontrolünde olduğunu düşünereke hareket eden kimse. Bir başka tanıma göre de, sözü, özü ve davranışları birbirini doğrulayan de-mektir.

٧٠- ﴿ ذٰلِكَ الْفَضْلُ مِنَ اللّٰهِۜ وَكَفٰى بِاللّٰهِ عَل۪يماً ﴾

70 – Bu lütuf Allah'tandır. Bilen olarak Allah yeter.

« ذٰلِكَ الْفَضْلُ مِنَ اللّٰهِ » *"Bu lütuf Allah'tandır."* Bu ayette, « ذٰلِكَ » mübtedadır. « الْفَضْلُ مِنَ اللّٰهِ » kavli de bunun haberidir veya, « الْفَضْلُ » kelimesi sıfat olup, « مِنَ اللّٰهِ » kavli de mübtedanın haberidir. Mana şöyledir: *"İtaatkar olanlara verilen büyük mükafat, kendilerine nimet verilip ikramda bulunulan kimselerle olan cennet arkadaşlığı hepsi Allah'tandır. Çünkü Allah bununla onlara lütufta bulunmuştur."* Veyahut bununla muradolunan şudur: *"Kendilerine nimet verilenlerin üstünlüğü ve meziyyetleri Allah'tan bir lütuf eseridir."*

« وَكَفٰى بِاللّٰهِ عَل۪يماً » *"Bilen olarak Allah yeter."* Kullarının halini gere ğince bilen olarak... Bunlardan hangileri daha çok lütfa ve ikrama layıktır sadece O bilir. Bu ayet, Allah'ın kullarına yaptığı şeylerin Allah'ın bir lütfu olduğunu göstermektedir. Ancak Mutezilenin bu konudaki söyledik leri farklıdır. Ehli sünnetle farklı görüşlere sahiptirler.

71. — 77. ÂYETLER

يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُوا خُذُوا حِذْرَكُمْ فَانْفِرُوا ثُبَاتٍ اَوِ انْفِرُوا جَمٖيعًا ﴿٧١﴾ وَاِنَّ مِنْكُمْ لَمَنْ لَيُبَطِّئَنَّ فَاِنْ اَصَابَتْكُمْ مُصٖيبَةٌ قَالَ قَدْ اَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيَّ اِذْ لَمْ اَكُنْ مَعَهُمْ شَهٖيدًا ﴿٧٢﴾ وَلَئِنْ اَصَابَكُمْ فَضْلٌ مِنَ اللّٰهِ لَيَقُولَنَّ كَاَنْ لَمْ تَكُنْ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُ مَوَدَّةٌ يَا لَيْتَنٖى كُنْتُ مَعَهُمْ فَاَفُوزَ فَوْزًا عَظٖيمًا ﴿٧٣﴾ فَلْيُقَاتِلْ فٖى سَبٖيلِ اللّٰهِ الَّذٖينَ يَشْرُونَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا بِالْاٰخِرَةِ وَمَنْ يُقَاتِلْ فٖى سَبٖيلِ اللّٰهِ فَيُقْتَلْ اَوْ يَغْلِبْ فَسَوْفَ نُؤْتٖيهِ اَجْرًا عَظٖيمًا ﴿٧٤﴾ وَمَا لَكُمْ لَا تُقَاتِلُونَ فٖى سَبٖيلِ اللّٰهِ وَالْمُسْتَضْعَفٖينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَٓاءِ وَالْوِلْدَانِ الَّذٖينَ يَقُولُونَ رَبَّنَٓا اَخْرِجْنَا مِنْ هٰذِهِ الْقَرْيَةِ الظَّالِمِ اَهْلُهَا وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ نَصٖيرًا ﴿٧٥﴾ اَلَّذٖينَ اٰمَنُوا يُقَاتِلُونَ فٖى سَبٖيلِ اللّٰهِ وَالَّذٖينَ كَفَرُوا يُقَاتِلُونَ فٖى سَبٖيلِ الطَّاغُوتِ فَقَاتِلُوٓا اَوْلِيَٓاءَ الشَّيْطَانِ اِنَّ كَيْدَ الشَّيْطَانِ كَانَ ضَعٖيفًا ﴿٧٦﴾ اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذٖينَ قٖيلَ لَهُمْ كُفُّوٓا اَيْدِيَكُمْ

وَاَقٖيمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقِتَالُ اِذَا
فَرٖيقٌ مِنْهُمْ يَخْشَوْنَ النَّاسَ كَخَشْيَةِ اللّٰهِ اَوْ اَشَدَّ خَشْيَةً وَقَالُوا
رَبَّنَا لِمَ كَتَبْتَ عَلَيْنَا الْقِتَالَ لَوْلَٓا اَخَّرْتَنَٓا اِلٰٓى اَجَلٍ قَرٖيبٍ
قُلْ مَتَاعُ الدُّنْيَا قَلٖيلٌ وَالْاٰخِرَةُ خَيْرٌ لِمَنِ اتَّقٰى وَلَا تُظْلَمُونَ
فَتٖيلًا ﴿٧٧﴾

Meali

71. Ey iman edenler! Tedbirinizi alın; bölük bölük savaşa çıkın, yahut *(gerektiğinde)* topyekün savaşın.

72. İçinizden bazıları vardır ki *(cihad konusunda)* pek ağırdan alırlar. Eğer size bir felâket erişirse: "Allah bana lütfetti de onlarla beraber bulunmadım" der.

73. Eğer Allah'tan size bir lütuf erişirse -sanki sizinle onun arasın da *(zahirî)* bir dostluk yokmuş gibi- "Keşke onlarla beraber olsaydım da ben de büyük bir başarı kazansaydım !" der.

74. O halde, dünya hayatını ahiret karşılığında satanlar, Allah yolunda savaşsınlar. Kim Allah yolunda savaşır da öldürülür veya galip gelirse biz ona yakında büyük bir mükâfat vereceğiz.

75. Size ne oldu da Allah yolunda ve "Rabbimiz! Bizi, halkı zalim olan bu şehirden çıkar, bize tarafından bir sahip gönder, bize katından bir yardımcı yolla!" diyen zavallı erkekler, kadınlar ve çocuklar uğrunda savaşmıyorsunuz!

76. İman edenler Allah yolunda savaşırlar, inanmayanlar ise tâğut *(bâtıl davalar ve şeytan)* yolunda savaşırlar. O halde şeytanın dostlarına karşı savaşın; şüphe yok ki şeytanın kurduğu düzen zayıftır.

77. Kendilerine, ellerinizi savaştan çekin, namazı kılın ve zekâtı verin, denilen kimseleri görmedin mi? Sonra onlara savaş farz kılınınca,

içlerinden bir gurup hemen Allah'tan korkar gibi, hatta daha fazla bir korku ile insanlardan korkmaya başladılar da "Rabbimiz! Savaşı bize ni çin yazdın! Bizi yakın bir süreye kadar ertelesen *(daha bir müddet savaşı farz kılmasan)* olmaz mıydı?" dediler. Onlara de ki: "Dünya menfaati önemsizdir, Allah'tan korkanlar için ahiret daha hayırlıdır ve size kıl payı kadar haksızlık edilmez."

Tefsiri

٧١– ﴿ يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا خُذُوا حِذْرَكُمْ فَانْفِرُوا ثُبَاتٍ اَوِ انْفِرُوا جَم۪يعًا ﴾

71 – Ey iman edenler! Tedbirinizi alın; bölük bölük savaşa çıkın, yahut (gerektiğinde) **topyekün savaşın.**

« يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا خُذُوا حِذْرَكُمْ » *"Ey iman edenler! Tedbirinizi alın."* Arapçada « حِذْر » ve « حَذَر » kelimeleri tıpkı, « اِثْر » ve « اَثَر » kelimelerinin aynı manaya geldikleri gibi aynı anlamdadırlar. Nitekim bir kimse uyanık bulunduğu zaman, « اَخَذَ حِذْرَهُ » – *"tedbirini aldı"* ve korkulması gerekene karşı yapacağını yaptı denir. Bu adeta kalkanı, kendi canını tehlikeden koruyan ve ruhunu muhafaza eden bir alet olarak kullanmak gibidir. Mana şöyledir: *"Düşmana karşı tedbirinizi alın ve ondan sakının."*

« فَانْفِرُوا ثُبَاتٍ » *"Bölük bölük savaşa çıkın,"* Düşmana karşı değişik guruplar, timler ve gerilla ya da çeteler halinde, küçük küçük seriyeler olarak çıkın. « ثُبَاتٍ » kelimesi topluluklar ve guruplar manasınadır. Bu kelime çoğul olup, tekili ise, « ثُبَةٌ » kelimesidir.

« اَوِ انْفِرُوا جَم۪يعًا » *"Yahut* (gerektiğinde) *topyekün savaşın."* Hep birlikte çıkın veya Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* ile beraber çıkın. Çünkü başsız olarak toplu halde çıkış bir şey ifade etmez, baş olma

dan, lider olmadan iş amacına ulaşamaz. Nitekim vasıta ve aracı olmadan da akit (sözleşme) düzenli olmaz.

Ya da, « فَانْفِرُوا ثُبَاتٍ » *"Küçük birlikler halinde çıkın."* demek, eğer genel seferberlik hali yoksa, küçük timler halinde, düşmanı gizliden gizliye kontrol etmek için çıkın, manasınadır ve; « اَوِ انْفِرُوا جَمِيعًا » *"veya toplu olarak çıkın"* ise, eğer ülkede genel seferberlik hali varsa hepimiz toptan silaha sarılın ve İslam devletini ve nizamını koruyun, demektir. « ثُبَاتٍ » ve « جَمِيعًا » kelimelerinin her ikisi de haldirler.

٧٢- ﴿ وَاِنَّ مِنْكُمْ لَمَنْ لَيُبَطِّئَنَّ فَاِنْ اَصَابَتْكُمْ مُصِيبَةٌ قَالَ قَدْ اَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيَّ اِذْ لَمْ اَكُنْ مَعَهُمْ شَهِيدًا ﴾

72 – İçinizden bazıları vardır ki (cihad konusunda) **pek ağırdan alırlar. Eğer size bir felâket erişirse: "Allah bana lütfetti de onlarla beraber bulunmadım" der.**

« وَاِنَّ مِنْكُمْ لَمَنْ لَيُبَطِّئَنَّ » *"İçinizden bazıları vardır ki* (cihad konusunda) *pek ağırdan alırlar."*

Ayetteki, « لَمَنْ » edatının başında yer alan « لَ » harfi ibtida için olup bu tıpkı ﴿ اِنَّ اللّٰهَ لَغَفُورٌ ﴾[22] kavlinin başında bulunan « لَ » harfi gibidir.

« مَنْ » edatı ise ilgi zamiridir yani mevsuledir. « لَيُبَطِّئَنَّ » kavlinin başında bulunan « لَ » harfi ise mahzuf olan kasemin (yeminin) cevabıdır. Bu cümle takdir itibariyle şöyledir: *"Doğrusu içinizden öyleleri vardır ki Allah'a yemin ederim savaşa katılmamak için işi ağırdan alıyor."*

Kasem yani yemin ve cevabı birlikte, « مَنْ » edatının sıgasıdır (ilgi -yan- cümleciğidir).

Bu cümledeki yemine raci olan zamir bizzat, « لَيُبَطِّئَنَّ » kavlinde

---

[22] Nahl, 18.

yer almaktadır. Yani bu, yemin ederim ki yere çakılıp kaldılar ve kesinlikle de cihada katılmayacaklardır.

« بَطَّؤَ » kelimesi, « اَبْطَا » manasınadır ki bu da *"geri kalmak"* demektir. Nitekim, « مَا بَطَّؤَ بِكَ » denir ki, *"seni geri bırakan şey nedir"*, manasınadır. Bu kelime « بِ » harfiyle müteaddi yani geçişli hale gelir. Burada uyarı ve sesleniş, Allah Rasulü *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'nün ordusunadır.

« مِنْكُمْ » kavli görünürde Müslüman olup esasen kalben Müslüman olmayan münafıklar demektir. Çünkü bu sözde Müslümanlar diğer Müslümanlara diyorlardı ki:

"Neden canınıza kıyıyorsunuz, hele bir bekleyin, durum iyice ortaya çıkıp belirginleşsin."

« فَاِنْ اَصَابَتْكُمْ مُصِيبَةٌ » *"Eğer size bir felaket erişirse:"* Eğer savaşta öldürülür (şehit düşer) veya yenilgiye uğrarsanız:

« قَالَ قَدْ اَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيَّ اِذْ لَمْ اَكُنْ مَعَهُمْ شَهِيدًا » Savaşa katılmayıp geri duran, işi ağırdan alan münafık kişi *"«Allah bana lütfetti de onlarla beraber bulunmadım» der."* Çünkü onların başına gelenler benim de başıma gelebilirdi, der.

٧٣- ﴿ وَلَئِنْ اَصَابَكُمْ فَضْلٌ مِنَ اللّٰهِ لَيَقُولَنَّ كَاَنْ لَمْ تَكُنْ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُ مَوَدَّةٌ يَا لَيْتَنِي كُنْتُ مَعَهُمْ فَاَفُوزَ فَوْزًا عَظِيمًا ﴾

73 - Eğer Allah'tan size bir lütuf erişirse -sanki sizinle onun arasında (zahirî) **bir dostluk yokmuş gibi- "Keşke onlarla beraber olsaydım da ben de büyük bir başarı kazansaydım !" der.**

« وَلَئِنْ اَصَابَكُمْ فَضْلٌ مِنَ اللّٰهِ » *"Eğer size Allah'tan bir lütuf,"* Bir fetih kazanırsanız, « لَيَقُولَنَّ كَاَنْ لَمْ تَكُنْ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُ مَوَدَّةٌ » *"sanki sizinle onun arasında* (zahiri) *bir dostluk yokmuş gibi* -işi ağırdan alan ve savaştan geri

kalan bu kimse, sevap arzusu ile değil, elde edemediği ganimete hayıflanarak kesin olarak şöyle- *der:"*

« كَاَنْ » kavli, şeddeli halden şeddesiz hale getirilmiştir [23]. Bunun ismi de mahzuf olup, « كَاَنَّهُ » demektir.

Kıraat imamlarından İbn Kesir ve Hafs « لَمْ تَكُنْ » kavlini « ت » harfiyle « لَمْ يَكُنْ » olarak okumuşlardır. « بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُ مَوَدَّةٌ » kavli de, fiil ile mefulü arasında itiraz-parantez cümlesidir. Fiil, « لَيَقُولَنَّ » kelimesi olup, meful ise, « يَا لَيْتَنِي كُنْتُ مَعَهُمْ » kavlidir. Mana da şöyledir: *"Sanki aranızda daha önce karşılıklı olarak bir sevgi ve dostluk geçmemiş gibi."* Çünkü münafıklar iki yüzlü olmaları sebebiyle inananları görünür de sever gibi hareket ederler. Oysa onların içi size karşı kötülük ve fesat doludur, bu itibarla mü'minler için hep kötülük ve fesat arar dururlar.

« يَا لَيْتَنِي كُنْتُ مَعَهُمْ فَاَفُوزَ فَوْزًا عَظِيمًا » *"Keşke onlarla beraber olsaydım da ben de büyük bir başarı kazansaydım !"* Ganimetten büyük bir pay alırdım. « فَاَفُوزَ » kavli mansup olarak gelmiştir, çünkü bu, temenninin cevabıdır.

٧٤— ﴿ فَلْيُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ الَّذِينَ يَشْرُونَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا بِالْاٰخِرَةِ وَمَنْ يُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ فَيُقْتَلْ اَوْ يَغْلِبْ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ اَجْرًا عَظِيمًا ﴾

74 – O halde, dünya hayatını ahiret karşılığında satanlar, Allah yolunda savaşsınlar. Kim Allah yolunda savaşır da öldürülür veya galip gelirse biz ona yakında büyük bir mükâfat vereceğiz.

« فَلْيُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ الَّذِينَ يَشْرُونَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا بِالْاٰخِرَةِ » *"O halde, dünya hayatını ahiret karşılığında satanlar, Allah yolunda savaşsınlar."* Burada « يَشْرُونَ » kelimesi satmak manasına geldiği gibi, aynı zamanda

---

[23] Yani, « كَاَنْ » iken « كَاَنْ » yapılmıştır.

satın almak manasına da gelir. Zira bu kelime Arap dilinde zıt anlama sahip olan kelimelerdendir.

Bu durumda burada sözkonusu edilen mü'minlerdir ve mü'minler bu geçici dünyayı gelecek olan ebedi dünya karşılığında satanlardır, bu dünyayı verip ebedi olanla değiştirenlerdir. Yani ruhen ve psikolojik olarak hasta olanlar ve niyetleri bozuk bulunanlar savaşa katılmaktan geri kalırlarsa, bu takdirde ihlas sahibi ve samimi olan dürüst mü'minler savaşsınlar.

Veya ayetteki söz konusu kelime, *"satın alanlar"* manasınadır. Bu takdirde burada asıl muradolunanlar, *"ahiret hayatına karşılık bu dünyayı satın alan münafıklardır"*. Böylece kendilerine, *"Öyle ise sizde var olan nifak hastalığını değiştirp Allah ve Rasulüne iman etmede samimi olun ve Allah yolunda da gerektiği gibi cihada sarılın."* diye öğüt verilir.

« وَمَنْ يُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ فَيُقْتَلْ اَوْ يَغْلِبْ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ اَجْرًا عَظِيمًا »

"Kim Allah yolunda savaşır da öldürülür veya galip gelirse biz ona yakında büyük bir mükâfat vereceğiz." Allah, kendi kelimesini yüceltme ve şeriatını hakim kılma yolunda savaşan mücahit kimselere ister şehit düşsünler, ister zafer kazansınlar, Allah'ın dinini güçlendirmek için savaşanlara, gayretleri sebebiyle büyük bir ecir vereceğini söz veriyor.

٧٥- ﴿ وَمَا لَكُمْ لَا تُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَٓاءِ وَالْوِلْدَانِ الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَٓا اَخْرِجْنَا مِنْ هٰذِهِ الْقَرْيَةِ الظَّالِمِ اَهْلُهَا وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ نَصِيرًا ﴾

75 – Size ne oldu da Allah yolunda ve "Rabbimiz! Bizi, halkı zalim olan bu şehirden çıkar, bize tarafından bir sahip gönder, bize katından bir yardımcı yolla!" diyen zavallı erkekler, kadınlar ve çocuklar uğrunda savaşmıyorsunuz!

« وَمَا لَكُمْ لَا تُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ » *"Size ne oldu da Allah yolun da ve: «...uğrunda savaşmıyorsunuz?»"* « وَمَا لَكُمْ » kavli mübteda ve haberdir. Olumsuzluk ifade eden bir kelimede soru edatı, işi ağırdan alanlarla ilgili olarak bir uyarı niteliğindedir. Olumlu bir cümlede soru edatı-

nın yer alması ise inkar ve ret içindir.

« لَا تُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ » kavli de haldir. Bunda etkin olan amil, *istikrar* manasıdır. Bu, tıpkı, « مَا لَكَ قَائِمًا » – *"Senin ayakta kalmana sebep nedir?"* kavline benzer bir ifadedir. Mana şöyledir: *"Oysa savaşmanın tüm sebepleri ortada iken sizin savaşı terketmenizin sebebi nedir veya sizin savaşı terketmenize sebep olan şey nedir?"*

« وَالْمُسْتَضْعَفِينَ » kavli, « فِي سَبِيلِ اللّٰهِ » kavli üzerine matuf olup mecrurdur. Yani, *"Allah yolunda ve gerçekten zavallı, kimsesiz ve zayıf düşürülmüş samimi kimseleri kurtarmak uğrunda savaşmıyorsunuz?"* Ya da bu ifade ihtisas üzere mansup kılınmıştır. Dolayısıyla bunun manası şöyledir: *"Allah yolunda savaşı özellikle zaafa uğratılmış, her şeyleri ellerinden alınmış güçsüz düşürülenlerden onları kurtarmak için neden savaşmıyorsunuz?"* Çünkü, *"Allah yolunda"* ifadesi bilindiği gibi her iyilik ve hayır manasında geçerli olan bir tabirdir. Dolayısıyla kafirlerin ellerinde ve yönetimi altında bulunan güçsüz, her şeyleri ellerinden alınmış ve bir şey yapamaz durumdaki Müslümanları kurtarmak ise hayırların en büyüğüdür ve hatta en özel ve başta gelenidir. Bu ayette sözü edilen güçsüzler ise, Mekke'de iken Müslümanlığı kabul eden ve herhangi bir güçleri bulunamayan Müslümanlardır. İslamın azılı düşmanları durumundaki Mekke müşrikleri bu kimselerin hicret etmelerine engel oldular. Onlar böyle bir durumda ezilmiş bir halde ve ellerinden hiç bir şey gelmeden bu müşrikler arasında kalmak durumuna düştüler, mecbur kaldılar ve onlardan çok büyük işkkencelere, sıkıntı ve baskılara maruz kaldılar.

« مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ » *"Zavallı erkekler, kadınlar ve çocuklar uğrunda savaşmıyorsunuz?"* Ayette çocuklara yer verilmiş olması, müşrik lerin ve kafirlerin zulüm ve işkence yapmada işi ne denli ileri götürdüklerini göstermek ve bunu tescil etmek ya da belgelendirmek içindir. Çünkü bunları işkenceyi o kadar ilerletmişler ki, henüz akıl baliğ olmamış ufak çocuklara kadar vardırabilmişlerdir. Bunun nedeni, bu çocukların anne ve babaları daha fazla ızdırap çeksinler, daha fazla üzüntü yaşasınlar, kendi

isteklerine boyun eğsinler diyedir. Çünkü zavallı ve kim sesiz insanlar tıp kı Hz. Yunus'un kavminin yaptıkları gibi henüz günah işleme çağına ermemiş küçük çocuklarını da beraberlerinde dualarına katıyorlardı ki, küçüklerin duaları bereketi ile Allah'ın rahmetini ümit ediyorlardı.

Abdullah b. Abbas'tan -Allah her ikisinden de razı olsun- rivayete göre demiştir ki: *"Ben ve annem gerçekten kadınlardan ve çocuklardan oluşan kimsesiz, zavallı, güçsüz kimselerdendik."*

« اَلَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا اَخْرِجْنَا مِنْ هٰذِهِ الْقَرْيَةِ الظَّالِمِ اَهْلُهَا » *"Rabbimiz! Bizi, halkı zalim olan bu şehirden* -Mekke'den- *çıkar..."* ayetteki;

« الظَّالِمِ » kelimesi, « الْقَرْيَةِ » kelimesinin sıfatıdır. Ancak bu zulum kelimesi şehre değil, o şehir halkına isnad olunmaktadır. Bununla beraber « الظَّالِمِ » kelimesi, « الْقَرْيَةِ » kelimesinin harekesini almıştır, çünkü kelime, « الْقَرْيَةِ » kelimesinin sıfatıdır.

« وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ نَصِيرًا » *"bize tarafından,* -işlerimizi düzene sokacak, bizi düşmanlarımızdan kurtaracak- *bir sahip gönder, bize katından bir yardımcı yolla,* (diyen) ..." Düşmanlara karşı bize yardım edecek olan birini gönder. Bunlar kurtuluş için hep Allah'a dua edip duruyorlardı. Allah'tan imdat istiyorlardı. Nitekim bunun sonucunda bazıları için çıkıp Medine'ye gitme yolu açılmış oldu, fakat kimileri de ta Mekke fethine yani Allah kendi katından onlara bir yardımıcı ve dost gönderene kadar orada kalmak zorunda kaldı. Bu gelen yardımcı ve dost ise Hz. Muhammed Mustafa *(Sallallahu aleyhi ve sellem)* idi. Rasulullah onlara karşı en güzel dostluğu göstererek onları korudu, onlara en güçlü yardım ve zaferle yetişip onları kurtardı.

Hz. Muhammed *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* Mekke'den çıkıp ayrılınca onların başında Mekke'de görevli olarak İtab bin Üseyd'i vali atadı. O zavallı, kimsesiz ve ezilmiş olan Mekke'deki Müslüman kesim ondan istedikleri gibi büyük dostluk ve yardım gördüler. İbn Abbas *(Radıyallahu Anh)* diyor ki:

"İtab bin Üseyd güçlüye karşı hep zayıfa yardım ederdi. Öyleki bunlar o zalimlere karşı üstünlük ve güç kazanacak bir duruma gelinceye kadar bu

yardımını onlar için devam ettirdi."

Bundan sonra gelen ayette yüce Allah, mü'minleri Allah yolunda, dininin yücelmesi için savaşmaya teşvikte bulunarak, onların yardımcısı ve velileri olacağını, şeytan ve şeytani sistemler uğrunda savaşanların ise şeytandan başka herhangi bir yar ve yardımcılarının, dostlarının olmayacağını açıklamak babında şöyle buyuruyor:

٧٦- ﴿ اَلَّذِينَ اٰمَنُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ الطَّاغُوتِ فَقَاتِلُوٓا اَوْلِيَٓاءَ الشَّيْطَانِ اِنَّ كَيْدَ الشَّيْطَانِ كَانَ ضَعِيفًا ﴾

76 – İman edenler Allah yolunda savaşırlar, inanmayanlar ise tâğut (bâtıl davalar ve şeytan) **yolunda savaşırlar. O halde şeytanın dostlarına karşı savaşın; şüphe yok ki şeytanın kurduğu düzen zayıftır.**

« اَلَّذِينَ اٰمَنُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ الطَّاغُوتِ » *"İman edenler, Allah'ın yolunda savaşırlar, inanmayanlar ise tağut* (batıl davalar ve şeytan) *yolunda savaşırlar."* Ayette geçen, ***"tağut"*** kelimesi şeytan ve şeytani düzenler, sistemler demektir. Çünkü ayetin bundan sonraki «فَقَاتِلُوٓا اَوْلِيَٓاءَ الشَّيْطَانِ» kısmı, bunun şeytan manasına geldiğini göstermektedir.

« فَقَاتِلُوٓا اَوْلِيَٓاءَ الشَّيْطَانِ اِنَّ كَيْدَ الشَّيْطَانِ كَانَ ضَعِيفًا » *"O halde şeytanın dostlarına* -kafirlere- *karşı savaşın. Şüphe yok ki şeytanın kurduğu düzen* -verdiği vesveseleri- *zayıftır* (yıkılmaya mahkûmdur)*."* « كَيْدًا » Hile ve tuzak manasına gelen « كَيْد » kelimesi, tuzak kurmak ve hile yapmak suretiyle kişinin hali hazırdaki durumunu bozup dağıtmak, perişan kılmak demektir. « ضَعِيفًا » ise, aldatmak, geçici hevesle oyuna getirmek demektir. Çünkü şeytanın kurduğu hile ve tuzak asla bir sonuç vermez ve verecek de değildir. Ya da Allah'ın yardımı karşısında onun kurduğu tuzak ve hile pek basit kalır, hiçbir anlam ifade etmez.

Müslümanlar Mekke'de bulundukları müddetçe kafirlerle savaş-

maktan menolunmuşlardı. Bunun için istiyorlardı ki, kendilerine savaş izni verilsin de, savaşsınlar. İşte aşağıda tefsirini okuyacağınız ayet bu olayla ilgili olarak nazil olmuştur.

٧٧- ﴿ اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِينَ قِيلَ لَهُمْ كُفُّوا اَيْدِيَكُمْ وَاَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقِتَالُ اِذَا فَرِيقٌ مِنْهُمْ يَخْشَوْنَ النَّاسَ كَخَشْيَةِ اللّٰهِ اَوْ اَشَدَّ خَشْيَةً وَقَالُوا رَبَّنَا لِمَ كَتَبْتَ عَلَيْنَا الْقِتَالَ لَوْلَا اَخَّرْتَنَا اِلَى اَجَلٍ قَرِيبٍ قُلْ مَتَاعُ الدُّنْيَا قَلِيلٌ وَالْاٰخِرَةُ خَيْرٌ لِمَنِ اتَّقٰى وَلَا تُظْلَمُونَ فَتِيلًا ﴾

77- Kendilerine, ellerinizi savaştan çekin, namazı kılın ve zekâtı verin, denilen kimseleri görmedin mi? Sonra onlara savaş farz kılınınca, içlerinden bir grup hemen Allah'tan korkar gibi, hatta daha fazla bir korku ile insanlardan korkmaya başladılar da "Rabbimiz! Savaşı bize niçin yazdın! Bizi yakın bir süreye kadar ertelesen (daha bir müddet savaşı farz kılmasan) **olmaz mıydı?" dediler. Onlara de ki: "Dünya menfaati önemsizdir, Allah'tan korkanlar için ahiret daha hayırlıdır ve size kıl payı kadar haksızlık edilmez."**

« اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِينَ قِيلَ لَهُمْ كُفُّوا اَيْدِيَكُمْ وَاَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقِتَالُ » *"Kendilerine: «ellerinizi savaştan çekin; namazı kılın ve zekatı verin» denilen kimseleri görmedin mi? Sonra onlara savaş farz kılınınca"* Yani Medine'de kendilerine savaşın farz kılınması üzerine, « اِذَا فَرِيقٌ مِنْهُمْ يَخْشَوْنَ النَّاسَ كَخَشْيَةِ اللّٰهِ اَوْ اَشَدَّ خَشْيَةً » *" içlerinden bir grup hemen Allah'tan korkar gibi hatta daha fazla bir korku ile insanlardan korkmaya başladılar da:"*

Allah'ın üzerlerine azabını indirmesinden korktukları gibi kafirlerin kendilerini öldürmelerinden korkmaya başladılar. Fakat bu korku ve endişeleri din konusunda kendilerinde bir kuşku ve şüphenin doğması sebebiyle değildi. Aynı zamanda dinden vazgeçmeleri anlamında da bir durum söz konusu değildi. Yani dine gerçek manada iman etmişlerdi, ancak tek korkuları ve endişeleri canlarını tehlikeye atmaları ve öldürülmekten ileri geliyordu.

Nitekim İslam bilginlerinden Ebu Mansur Muhammed Maturidi

(v.333/944) bu konuda şöyle diyor:

"Bu tür bir korku doğal olan tabii bir korkudur. Yoksa bu, o kimselerin Allah'ın bu hükmünden hoşlanmadıkları ve emrine karşı geldikleri anlamında itikadi yani inançlarını zedeleyecek bir yanlıştan ötürü değildi. Onlar böyle bir yanlışın içinde değillerdi. Ancak insan doğal olarak eğer bir şeyde hayatının ortadan kaldırılması tehlikesiyle karşı karşıya kalırsa, bundan pek hoşlanmaz."

« خَشْيَةِ اللّٰهِ » kavli, mastar olan bir kelimesinin mefulüne izafeti yani tamlama oluşturması kabilindendir. Bu, « يَخْشَوْنَ » kavlindeki zamirden hal olarak mahallen mansubtur. Yani: *"Bu kimseler, Allah'tan korkan kimseler gibi insanlardan korkarlar."* demek olup, *"korkuları Allah'tan korkanlarınkine benzer bir korku gibidir"* demektir. « اَوْ اَشَدَّ خَشْيَةً » kavli hal üzerine matuf bulunmaktadır. Veya: *"Allah'tan korkanların korkusu gibi bunların insanlardan korkuları daha fazladır."* Ayetteki, « اَوْ » edatı muhayyerlik içindir. Yani burada, *"Bu kimselerin insanlardan korkuları tıpkı Allah'tan olan korku gibidir."* demen halinde isabetli bir söz söylemiş olacağın gibi, *"Onların insanlardan olan korkuları Allah'a karşı olan korkudan daha fazladır."* demiş olman durumunda yine isabetli bir karar vermiş olursun. Çünkü kimi insanlarda buna benzer bir korku doğabileceği gibi kimilerinde daha fazlası da olabilir. Zira burada söz konusu edilen kimselerde bu olmuştur.

« وَقَالُوا رَبَّنَا لِمَ كَتَبْتَ عَلَيْنَا الْقِتَالَ لَوْلَا اَخَّرْتَنَا اِلَى اَجَلٍ قَرِيبٍ »

"«Rabbimiz! Bize savaşı niçin yazdın? Bizi yakın bir süreye kadar erteleseń (daha bir müddet savaşı farz kılmasan) olmaz mıydı?» dediler." Yani ölecegimiz anı, ecelimiz bitene dek geciktirseydin de evlerimizde yataklarımız içinde ölseydik olmaz mıydı?

Bu soru, bu kimselere savaşın farz kılınma hikmetinin sorulmasıdır. Yoksa Allah'ın hükmüne karşı yapılan bir itiraz değildir. Çünkü bunun bu manaya geldiğinin delili; bu kimselerin bu davranışları yüzünden azar işitmemeleri ve kötülenmemiş olmalarıdır. Tam aksine kendilerine şu şekilde cevap verilmiştir:

« قُلْ مَتَاعُ الدُّنْيَا قَلِيلٌ وَالْاٰخِرَةُ خَيْرٌ لِمَنِ اتَّقٰى » *"Onlara de ki: «Dünya menfaati önemsizdir, Allah'tan korkanlar için ahiret daha hayırlıdır...»"*

Yani dünyanın her çeşit menfaatleri yok olucudur. Oysa ahiret yurdunun menfaatleri hem çoktur ve hem süreklidir. Eğer gerçekten çok olan bir şey günün birinde yok olacak ve ortadan kalkacak ise, bu takdirde o yine de azdır ve hiç bir şey değildir, demektir. O halde az olup da sonuçta elden avuçtan çıkıp gidecekse, bu takdirde durum nasıl olacaktır?

« وَلَا تُظْلَمُونَ فَتِيلاً » *"Ve size kıl payı kadar haksızlık edilmez."* Öldürülme veya savaşma sıkıntıları karşısında size verilecek olan ecrinizden hiç bir azalma ve en ufak bir eksilme olmayacaktır. İşte bu bakımdan savaştan yüz çevirmeyiniz, geri durmaya kalkışmayınız.

Kıraat imamlarından İbn Kesir, Hamza ve Ali, « تُظْلَمُونَ » kelimesini, « يـ » harfiyle, « يُظْلَمُونَ » olarak okumuşlardır.

78. — 82. ÂYETLER

اَيْنَمَا تَكُونُوا يُدْرِكْكُمُ الْمَوْتُ وَلَوْ كُنْتُمْ فِي بُرُوجٍ مُشَيَّدَةٍ ط
وَاِنْ تُصِبْهُمْ حَسَنَةٌ يَقُولُوا هٰذِهِ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ وَاِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ
يَقُولُوا هٰذِهِ مِنْ عِنْدِكَ ط قُلْ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ ط فَمَالِ هٰؤُلَٓاءِ
الْقَوْمِ لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ حَدِيثًا ﴿٧٨﴾ مَٓا اَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ
اللّٰهِ ز وَمَٓا اَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ ط وَاَرْسَلْنَاكَ لِلنَّاسِ
رَسُولًا ط وَكَفٰى بِاللّٰهِ شَهِيدًا ﴿٧٩﴾ مَنْ يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ اَطَاعَ
اللّٰهَ وَمَنْ تَوَلّٰى فَمَٓا اَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا ط ﴿٨٠﴾ وَيَقُولُونَ
طَاعَةٌ فَاِذَا بَرَزُوا مِنْ عِنْدِكَ بَيَّتَ طَٓائِفَةٌ مِنْهُمْ غَيْرَ الَّذِي تَقُولُ ط
وَاللّٰهُ يَكْتُبُ مَا يُبَيِّتُونَ ط فَاَعْرِضْ عَنْهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ ط
وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَكِيلًا ﴿٨١﴾ اَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْاٰنَ ط وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ
غَيْرِ اللّٰهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا ﴿٨٢﴾

Meali

78. Nerede olursanız olun ölüm size ulaşır; sarp ve sağlam kalelerde olsanız bile! Kendilerine bir iyilik dokunsa "Bu Allah'tan" derler;

başlarına bir kötülük gelince de "Bu senden" derler. "Hepsi Allah'tandır" de. Bu adamlara ne oluyor ki bir türlü laf anlamıyorlar!

79. *(Ey İnsan)* Sana gelen iyilik Allah'tandır. Başına gelen kötülük ise nefsindendir. *(Ey Muhammed Biz)* Seni insanlara elçi gönderdik; şahit olarak da Allah yeter.

80. Kim Resûl'e itaat ederse Allah'a itaat etmiş olur. Yüz çevirene gelince, seni onların başına bekçi göndermedik!

81. "Başüstüne" derler, ama yanından ayrılınca onlardan bir kısmı, senin dediğinden başkasını gizlice kurar. Allah da onların gizlice kurduklarını yazar. Sen onlara aldırma ve Allah'a dayan; sana vekil olarak Allah yeter.

82. Hâla Kur'an üzerinde gereği gibi düşünmeyecekler mi? Eğer o, Allah'tan başkası tarafından gelmiş olsaydı onda birçok tutarsızlık bulurlardı.

Tefsiri

Şimdi tefsirini okuyacağımız ayette yüce Allah, korkmanın takdir olunana fayda vermeyeceğini, takdir olunan kader ne ise, insanın mutlaka onunla karşılaşacağını bildiriyor ve Allah şöyle buyuruyor:

٧٨– ﴿ أَيْنَمَا تَكُونُوا يُدْرِكْكُمُ الْمَوْتُ وَلَوْ كُنْتُمْ فِي بُرُوجٍ مُشَيَّدَةٍ وَإِنْ تُصِبْهُمْ حَسَنَةٌ يَقُولُوا هٰذِهِ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ وَإِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ يَقُولُوا هٰذِهِ مِنْ عِنْدِكَ قُلْ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ فَمَالِ هٰؤُلَاءِ الْقَوْمِ لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ حَدِيثًا ﴾

78 – Nerede olursanız olun ölüm size ulaşır; sarp ve sağlam ka lelerde olsanız bile! Kendilerine bir iyilik dokunsa "Bu Allah'tan" derler; başlarına bir kötülük gelince de "Bu senden" derler. "Hepsi Allah'tandır" de. Bu adamlara ne oluyor ki bir türlü laf anlamıyorlar!

« أَيْنَمَا تَكُونُوا يُدْرِكْكُمُ الْمَوْتُ » *"Nerede olursanız olun, ölüm size ulaşır."* Ayetteki « مَا » edatı, « أَيْنَ » soru edatında var olan şart manasını

te'kit ve pekiştirmek içindir.

« وَلَوْ كُنْتُمْ فِى بُرُوجٍ مُشَيَّدَةٍ » *"Sarp ve sağlam kalelerde olsanız bile!"* Yine burada geçen, « بُرُوجٍ » kelimesi kaleler veya saraylar manasına gelmektedir. « مُشَيَّدَةٍ » ise yüksek manasınadır. « وَاِنْ تُصِبْهُمْ حَسَنَةٌ » *"Kendilerine bir iyilik dokunsa"* Bolluk ve genişlik türünden bir nimet elde ederlerse: « يَقُولُوا هٰذِهِ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ » *"«Bu Allah'tan» derler;"* Yani bunu Allah'a nisbet ederler. «وَاِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ» *"başlarına bir kötülük gelince de"* kıtlık, sıkıntı ve şiddet gibi bir bela gelirse: « يَقُولُوا هٰذِهِ مِنْ عِنْدِكَ » *"«Bu senden» derler."* Yani bu kötülüğü sana izafe ederler ve: bu, senin sebebinle başımıza gelmektedir. Bunlar senin uğursuzluğun yüzünden başımıza geliyor, derler. Bunun sebebi münafıklar ile, Yahudiler eğer bir iyilik elde ederlerse, bir hayra ulaşırlarsa, bundan dolayı yüce Allah'a hamdederlerdi. Eğer hoşlanmadıkları bir şey başlarına gelirse bu defa bunu Hz. Muhammed *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'e nisbet ederlerdi. İşte yüce Allah onları şu « قُلْ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ » *"«Hepsi Allah'tandır» de."* kavliyle yalanlamaktadır. Burada muzafun ileyh mahzuf bulunmaktadır. Yani; "Bunların hepsi de..." demektir. Çünkü rızıkları genişletip bollaştıran Allah olduğu gibi onları kısıp daraltan da yine Allah'dır.

«فَمَالِ هٰؤُلَاۤءِ الْقَوْمِ لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ » *"Bu adamlara ne oluyor ki bir türlü laf anlamıyorlar!"* Oysa hepsi de rızkı genişletenin de daraltanın da Allah olduğunu ve bütün bunların birer hikmet gereği meydana geldiğini biliyorlar, ama yine de anlamak istemiyorlar.

Bundan sonra ise Rabbimiz şöyle buyuruyor:

٧٩— ﴿ مَاۤ اَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللّٰهِ وَمَاۤ اَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ وَاَرْسَلْنَاكَ لِلنَّاسِ رَسُولاً وَكَفٰى بِاللّٰهِ شَهِيداً ﴾

79 – (Ey insan) **Sana gelen iyilik Allah'tandır. Başına gelen kötülük ise nefsindendir.** (Ey Muhammed Biz) **Seni insanlara elçi gön-**

derdik; şahit olarak da Allah yeter.

« مَا اَصَابَكَ » "(Ey insan) *Sana gelen ...*" Buradaki "*ey insan*" seslenişi genel bir sesleniştir. Zeccac ise bu hususta diyor ki:

"Bunun muhatabı Rasulullah (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem) olmakla beraber, asıl kasdolunanlar ise başkalarıdır."

« مَا اَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللّٰهِ » "(Ey insan) *Sana gelen iyilik Allah'tandır.*" O'nun fazlındandır, ikramındandır.

« وَمَا اَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ » "*Başına gelen kötülük* -bela ve musibet- *ise nefsindendir.*" Yani kendi ellerinle yaptıkların sebebiyledir. Nitekim yüce Allah şöyle buyuruyor:

﴿ وَمَا اَصَابَكُمْ مِنْ مُصِيبَةٍ فَبِمَا كَسَبَتْ اَيْدِيكُمْ ﴾

"(Ey insanlar!) ***Başınıza gelen herhangi bir felaket, bir bela ve musibet mutlaka kendi ellerinizle işlediğiniz günahlar sebebiyledir.***"[24]

« وَاَرْسَلْنَاكَ لِلنَّاسِ رَسُولاً » "*(Ey Muhammed Biz) Seni insanlara elçi gönderdik;*" Onların şiddet ve sıkıntıyı sana nisbet etmeleri mukadder bir şey değildir.

Veya: "*Biz seni insanlara Rabbinin emrini tebliğ eden bir peygamber olarak gönderdik.*" kavlinin manası şöyledir: "*Senin görevin risaleti ya da mesajı iletilmesi gerektiği gibi iletmendir. Yoksa iyilik ve kötülük takdiri sana ait bir görev değildir.*"

« وَكَفٰى بِاللّٰهِ شَهِيدًا » "*şahit olarak da Allah yeter.*" Senin Allah'ın Rasulü olduğuna şahit olarak bizzat Allah'ın kendisi yeter.

Bir diğer farklı yoruma göre bu ayet bir öncekine bağlı bir ayettir. Yani: « لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ حَدِيثًا » "*Hiçbiri söz dinleyip anlamaya yanaşmıyorlar*", şöyle diyorlar: « مَا اَصَابَكَ » "*Ey İnsan sana her ne .... isabet e-*

---

[24] Şura, 30.

derse" Mutezile'nin bu ayetteki hasene ve seyyieyi (iyilik ve kötülüğü) taat ve masiyet olarak yorumlaması gerçekten apaçık bir yanlıştır ve olmayacak bir yorumdur. Kaldı ki, « مَا أَصَابَكَ » kavli onların aleyhine olarak seslenmektedir. Çünkü dil açısından bir şey veya fiil soruşturulurken « مَا أَصَبْتَ » – *"Sana ne oldu? Başına neler geldi?"* gibisinden soru yöneltilir. Çünkü mutezile mezhebi mensupları, *"Hasenat* (iyilikler) *yaratma ve icad olarak Allah tarafındandır."* da demiyorlar, O halde bu ayet nasıl olur da bu konuda onlar için bir hüccet ve delil sayılabilsin?

« شَهِيداً » kelimesi de temyizdir.

٨٠– ﴿ مَنْ يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ اَطَاعَ اللّٰهَ وَمَنْ تَوَلّٰى فَمَٓا اَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظاً ﴾

80 – Kim Resûl'e itaat ederse Allah'a itaat etmiş olur. Yüz çevirene gelince, seni onların başına bekçi göndermedik!

« مَنْ يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ اَطَاعَ اللّٰهَ » *"Kim Rasûle itaat ederse Allah'a itaat etmiş olur."* Çünkü Allah Rasulü, ancak Allah'ın kendisine "emret" dediğini emreder, "nehyet, yasakla" dediğini de nehyedip yasaklar. Dolayısıyla Peygamberin emredip yasakladıkları hususlarda peygambere itaat bizzat yüce Allah'a itaat demektir.

« وَمَنْ تَوَلّٰى » *"Yüz çevirene gelince,"* « فَمَٓا اَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظاً » *"seni onların başına bekçi göndermedik!"* Yani onların amellerini kontrol edip koruyan, onların üzerinde muhasebelerini yapıp tutan, onları izleyip gözetleyen biri kılmadık.

٨١– ﴿ وَيَقُولُونَ طَاعَةٌ فَاِذَا بَرَزُوا مِنْ عِنْدِكَ بَيَّتَ طَٓائِفَةٌ مِنْهُمْ غَيْرَ الَّذٖى تَقُولُ وَاللّٰهُ يَكْتُبُ مَا يُبَيِّتُونَ فَاَعْرِضْ عَنْهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَكٖيلاً ﴾

81– "Bâşüstüne" derler, ama yanından ayrılınca onlardan bir

kısmı, senin dediğinden başkasını gizlice kurar. Allah da onların gizlice kurduklarını yazar. Sen onlara aldırma ve Allah'a dayan; sana vekil olarak Allah yeter.

« وَيَقُولُونَ طَاعَةٌ » *"«Bâşüstüne!» derler."* « طَاعَةٌ » kavli burada mahzuf mübtedanın haberidir. Yani *"senin emrin başımız üstüne, bizim işimiz sana itaatten başka bir şey değildir"* demektir.

« فَاِذَا بَرَزُوا مِنْ عِنْدِكَ بَيَّتَ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ غَيْرَ الَّذِى تَقُولُ » *"ama yanından ayrılınca* -çıkıp ayrıldıklarında- *onlardan bir kısmı, senin dediğinden* -senin dediğin ve emrettiğinin veya onların kendilerinin söyleyip itaat konusunda verdikleri sözün- *başkasını gizlice kurar."* Çünkü bu münafıklar hiçbir zaman kabul etmeyi düşünmediler,. aslında içlerinden reddedeceklerini, itaatı değil isyanı tercih edeceklerini gizli tutup, bunu kendi aralarında söyleyip uygulamak istiyorlardı. Bunlar ancak söyledikleri ve açığa vurduklarıyla münafıklık etmekteydiler.

Ayette yer alan, « بَيَّتَ » kelimesi, derin derin düşünme, komplo kurma, ortaya çıkarma, tesviye etme gibi manalara gelir. Çünkü bu, herhangi bir konuda geceleyin planlar hazırlayıp komplo kurmak, konu üzerinde geceleyin çalışmak demektir. Ya da bu kelime şiirin beyitlerinden alınan bir ifadedir. Çünkü şair olan kimse de kelimeleri (beytleri) düşünür, planlar ve belli bir ölçü içerisinde dizelere döker.

Kıraat imamlarından Hamza ile Ebu Amr, « بَيَّتَ » kelimesini « ط » harfine idğam ederek (birleştirerek) [25] okumuşlardır.

« وَاللّٰهُ يَكْتُبُ مَا يُبَيِّتُونَ » *"Allah da onların gizlice kurduklarını yazar."* Onların işlediklerini ve yaptıklarını amel defterlerine geçiriyor ve kıyamet gününde onları buna göre cezalandıracaktır. « فَاَعْرِضْ عَنْهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ » *"Sen onlara aldırma ve Allah'a dayan;"* Onlardan öc almak için bir çabanın ve sıkıntının içine de girme! Onların durum ve tutumlarıyla ilgili olarak Allah'a dayanıp güven. Çünkü onların sana zarar

[25] Yani « بَيَّتْ طَّائِفَةٌ » şeklinde.

verme niyetlerine karşılık olarak Allah sana yeter ve Allah onlardan senin intikamını, islamın güçlenmesiyle mutlaka alacaktır. « وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَكِيلًا » *"sana vekil olarak Allah yeter."* Allah kendisine dayanıp güvenene, tevekkül edene yeter.

٨٢— ﴿ اَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْاٰنَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللّٰهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا ﴾

82 – Hâla Kur'an üzerinde gereği gibi düşünmeyecekler mi? Eğer o, Allah'tan başkası tarafından gelmiş olsaydı onda birçok tutarsızlık bulurlardı.

« اَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْاٰنَ » *"Hâla Kur'an üzerinde gereği gibi düşünmeyecekler mi?"* Yani onlar Kur'an'ın manaları ve sözleri, ifadeleri üzerinde hala düşünmeyecekler mi?

Tedebbür: İşin sonucu hakkında gereğince düşünüp karara varmak ve sonuçta varacağı nokta hakkında dikkatlice davranmak demektir. Ancak bu kelime daha sonra her manadaki derin düşünme hakkında kullanılagelmiştir.

Tefekkür: Bu ise, kalbin veya gönlün deliller çerçevesinde tasarruf ta bulunarak bir sonuca varmasıdır. İşte bu durum, Rafızılerin:

"Kur'an'ın manası ancak Rasulullah (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'ın tefsir etmiş olmasıyle ve bir de masum imamın açıklamasıyla anlaşılır, başka türlü anlaşılamaz."* tarzındaki düşün ve, yargı ve inançlarını, iddialarını da reddetmektedir. Onların bu hatalı görüşlerine de bir cevaptır. Aynı zamanda bu ayet, kıyasın sahih olduğuna ve taklidin ise batıl, geçersiz ve anlamsız olduğuna de ayrıca delalet etmektedir.

« وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللّٰهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا » *"Eğer* -kafirlerin ileri sürdükleri gibi- *o, Allah'tan başkası tarafından gelmiş olsaydı onda* -tevhid, şirk koşma, helal ve haram kılma konularında- *bir çok tutarsızlık bulurlardı."* Ya da belağat konusunda birçok tutarsızlıklar bulurlardı. Kimisi belağat açısından en zirvede olurken, kimisi de gerçekten bundan yoksun bir durumda olurdu ve dolayısıyla buna karşı meydan

okuma imkanı doğardı.

Ya da bu tutarsızlık ve çelişki hali Kur'an'ın manaları açısından olabilirdi. Bunların kimisi gayb âleminden bilgi veren ayetler olurdu ki, bu bazan verilen haberin doğruluğunu gösterirken, bazan da verilen haberin doğru olmadığını, çelişkiler içerdiğini gösterirdi. Kimisi de meani ilminde uzman olan bilginler açısından doğru görülürken, bazısı da bozuk bir manayı gösterir ve birbiriyle uyum içinde olmadığını sergilerdi. İşte Kur'an'da bu manada asla herhangi bir çelişkiyle karşılaşılmaz.

Ancak dinsiz denilen mülhidlerin bir takım ayetlere takılarak güya kendilerince aralarında çelişkiler bulunduğunu söylemelerine gelince, bunların tutarsız bir yanlarının olmadığını bu kitabımızın ilgili yerleri incelendiğindiğinde görülecektir. Çünkü hal erbabı bu dinsizlerin ileri sürdükleri ayetler üzerinde yaptıkları açıklamaları okurlarımız Allah'ın izniyle hepsini açıklanmış olarak ellerindeki bu tefsirde bulacaklardır.

Dinsizlerin iddialarına göre göya aralarında çelişki var olan bazı ayetler şöyledir:

﴿فَإِذَا هِيَ ثُعْبَانٌ مُبِينٌ﴾[26] ﴿كَأَنَّهَا جَانٌّ﴾[27] ﴿فَوَرَبِّكَ لَنَسْأَلَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ﴾[28] ﴿فَيَوْمَئِذٍ لَا يُسْأَلُ عَنْ ذَنْبِهِ إِنْسٌ وَلَا جَانٌّ﴾[29]

Bunlarla ilgili cevaplar bu Kitabımızda yeri geldikçe görülecektir.

❁ ❁ ❁

[26] A'raf, 107
[27] Neml,10
[28] Hicr, 92
[29] Rahman, 39

83.— 87. ÂYETLER

وَاِذَا جَٓاءَهُمْ اَمْرٌ مِنَ الْاَمْنِ اَوِ الْخَوْفِ اَذَاعُوا بِهِ ۜ وَلَوْ رَدُّوهُ
اِلَى الرَّسُولِ وَاِلٰٓى اُولِى الْاَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَهُ الَّذِينَ يَسْتَنْبِطُونَهُ
مِنْهُمْ ۜ وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ لَاتَّبَعْتُمُ الشَّيْطَانَ اِلَّا
قَلِيلًا ﴿٨٣﴾ فَقَاتِلْ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ لَا تُكَلَّفُ اِلَّا نَفْسَكَ وَحَرِّضِ
الْمُؤْمِنِينَ ۚ عَسَى اللّٰهُ اَنْ يَكُفَّ بَاْسَ الَّذِينَ كَفَرُوا ۜ وَاللّٰهُ اَشَدُّ
بَاْسًا وَاَشَدُّ تَنْكِيلًا ﴿٨٤﴾ مَنْ يَشْفَعْ شَفَاعَةً حَسَنَةً يَكُنْ لَهُ
نَصِيبٌ مِنْهَا ۚ وَمَنْ يَشْفَعْ شَفَاعَةً سَيِّئَةً يَكُنْ لَهُ كِفْلٌ مِنْهَا ۜ
وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ مُقِيتًا ﴿٨٥﴾ وَاِذَا حُيِّيتُمْ بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا
بِاَحْسَنَ مِنْهَٓا اَوْ رُدُّوهَا ۜ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ حَسِيبًا
﴿٨٦﴾ اَللّٰهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۜ لَيَجْمَعَنَّكُمْ اِلٰى يَوْمِ الْقِيَامَةِ لَا رَيْبَ
فِيهِ ۜ وَمَنْ اَصْدَقُ مِنَ اللّٰهِ حَدِيثًا ۟ ﴿٨٧﴾

Meali

83. Onlara güven veya korkuya dair bir haber gelince hemen onu yayarlar; halbuki onu, Resûl'e veya aralarında yetki sahibi kimselere götürselerdi, onların arasından işin içyüzünü anlayanlar, onun ne olduğunu

bilirlerdi. Allah'ın size lütuf ve rahmeti olmasaydı, pek azınız müstesna, şeytana uyup giderdiniz.

84. Artık Allah yolunda savaş. Sen, kendinden başkası *(sebebiyle)* sorumlu tutulmazsın. Mü'minleri de teşvik et. Umulur ki Allah kâfirlerin gücünü kırar *(güçleriyle size zarar vermelerini önler).* Allah'ın gücü daha çetin ve cezası daha şiddetlidir.

85. Kim iyi bir işe aracılık ederse onun da o işten bir nasibi olur. Kim kötü bir işe aracılık ederse onun da ondan bir payı olur. Allah her şeyin karşılığını vericidir.

86. Bir selam ile selamlandığınız zaman siz de ondan daha güzeli ile selamlayın; yahut aynı ile karşılık verin. Şüphesiz Allah, her şeyin hesabını arayandır.

87. Allah -ki ondan başka hiçbir ilah yoktur- elbette sizi kıyamet günü toplayacaktır, bunda asla şüphe yoktur. Söz bakımından Allah'tan daha doğru kim vardır!

Tefsiri

٨٣- ﴿ وَاِذَا جَٓاءَهُمْ اَمْرٌ مِنَ الْاَمْنِ اَوِ الْخَوْفِ اَذَاعُوا بِه۪ وَلَوْ رَدُّوهُ اِلَى الرَّسُولِ وَاِلٰٓى اُو۬لِى الْاَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَهُ الَّذ۪ينَ يَسْتَنْبِطُونَهُ مِنْهُمْ وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ لَاتَّبَعْتُمُ الشَّيْطَانَ اِلَّا قَل۪يلًا ﴾

83- Onlara, güven veya korkuya dair bir haber gelince hemen onu yayarlar; halbuki onu, Resûl'e veya aralarında yetki sahibi kimselere götürselerdi, onların arasından işin içyüzünü anlayanlar, onun ne olduğunu bilirlerdi. Allah'ın size lütuf ve rahmeti olmasaydı, pek azınız müstesna, şeytana uyup giderdiniz.

« وَاِذَا جَٓاءَهُمْ اَمْرٌ مِنَ الْاَمْنِ اَوِ الْخَوْفِ اَذَاعُوا بِه۪ » *"Onlara, güven veya korkuya dair bir haber gelince hemen onu yayarlar."*

Burada kendilerinden söz edilen Müslümanlar, uzağı göremeyen, meseleleri gereği gibi değerlendiremeyen basit görüşlü kimselerdir. O-

ayları değerlendirebilecek güçte olmayanlardır. Ya da burada sözü edilenler münafıklar da olabilirler. Bunlara Rasulullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'ın küçük savaş birlikleri ya da timleriyle alakalı olarak onların güvenlik ve selameti konu edilen veya korku ya da problemlerini gündeme getiren bir haber gelince, hemen bu kimseler gelen bu haberleri çevrelerine derhal yayıp dururlar. Haliyle onların bu hahaberleri yaymaları iyi bir sonuç vermemekteydi.

« بِهِ » kavlindeki zamir, « أَمْرٌ » kelimesine veya « الْأَمْنِ » kelimesine ya da « الْخَوْفِ » kelimesine racidir. Çünkü « أَوْ » harfi bu ikisinden birinin olmasını gerekli kılar.

« وَلَوْ رَدُّوهُ إِلَى الرَّسُولِ وَإِلَى أُولِي الْأَمْرِ مِنْهُمْ » *"Halbuki onu, Resûl'e veya aralarında yetki sahibi kimselere götürselerdi,"*

Yani aralarında deneyimli ve işlerin ne olup ne olmayacağını bilen sahabenin büyüklerine veya kendi içlerinde üzerlerine lider (emir) olarak atanan kimselere götürselerdi,

« لَعَلِمَهُ الَّذِينَ يَسْتَنْبِطُونَهُ مِنْهُمْ » *"Onların arasından işin içyüzünü anlayanlar,* -zekâları ve uzak görüşlülükleriyle, deneyimleriyle bununla ilgili durumu, savaş sanatıyla ilgili taktikleri, hile ve tuzakları bilenler mutlaka onu ortaya çıkarır ve- *onun ne olduğunu* -verilen haberle ilgili tedbiri- *bilirlerdi."*

Bunun bir farklı yorumu da şöyledir; Bazı kimseler Allah Rasulü *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'in ve yetkili kıldığı kimseden düşmanlara üstünlük kazanacağı güveni içinde olduklarını, emin olduklarını veya düşmana karşı bir korku ve endişelerinin bulunduğunu öğrenirler ya da bu manada bir kanaate ve duyguya sahip bulunurlardı. Hemen bu kanaat ve duygularını çevrelerine yayıp yetiştirirlerdi. Haliyle bu haberler doğal olarak düşmanın da kulağına ulaşmaktaydı. Sonuçta bu haberler Müslümanlarda bir takım rahatsızlıklara neden olabiliyor ve olumsuz durumlar meydana getirebiliyordu. Eğer bunu böyle yaymayıp da meseleyi doğrudan Allah Rasulüne veya yetkili kılınan kimselere götürselerdi ve durumun değerlendirmesini onlara bıraksalardı, işittikleri şeyleri hiç işitip duymamış gibi davranmış olsalardı, dolayısıyla bu işlerin sonuç olarak nereye varacağını ve neler doğurabileceğini bilen, işin ehli olan kimseler

bunu mutlaka bilirlerdi. Ne yapılması gerektiğini, nasıl tedbir alınması icab ettiğini, bunun getirisinin ve götürüsünün neler olacağını bilen ehil kimseler zaten gereğini yaparlardı. Nelerin yapılıp ve nelerin yapılmaması gerektiğni de bunlar sonuca bağlardı.

Nabt: İlk kazılınca kuyudan ilk olarak çıkarılan su, bulunan ilk su damarı, demektir. *İstinbat* ise ortaya çıkarmak, meydana koymak manasınadır. Daha sonra bu kelime, kişinin zihnini çalıştırması, aklını kullanması suretiyle yapacağı işlerde ve faaliyetlerde ya da problem olan meseleleri çözmede varabildiği sonuçlar için kullanılmıştır. .

« وَلَوْلاَ فَضْلُ اللهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ لاَتَّبَعْتُمُ الشَّيْطَانَ اِلاَّ قَلِيلاً » *"Allah'ın size lütuf ve rahmeti olmasaydı,* -peygamberler göndermeyip Kitap da indirmeseydi-, *pek azınız müstesna, şeytana uyup giderdiniz."* Pek azınız müstesna, kesin olarak küfür üzere öylece kalakalmıştınız. Peygambere uymamış olurdunuz. Ancak aklınızı kullanarak, örneğin Zeyd bin Amr b. Nufeyl, Kıs bin Saide ve iman eden diğerleri gibi iman ettiniz.

Bundan önceki ayetlerde savaş (cihad) konusunda münafıkların ayak diremeleri, geri adım atmaları, görünürde itaat ediyor gözüktükleri halde, içlerinde gizledikleri tam bunun aksi durumlar olduğu ele alınmıştı. İşte buna bağlantılı olarak yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

٨٤- ﴿ فَقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللهِ لاَ تُكَلَّفُ اِلاَّ نَفْسَكَ وَحَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ عَسَى اللهُ اَنْ يَكُفَّ بَأْسَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَاللهُ اَشَدُّ بَأْسًا وَاَشَدُّ تَنْكِيلاً ﴾

84 - Artık Allah yolunda savaş. Sen, kendinden başkası (sebebiyle) **sorumlu tutulmazsın. Mü'minleri de teşvik et. Umulur ki Allah kâfirlerin gücünü kırar** (güçleriyle size zarar vermelerini önler). **Allah ın gücü daha çetin ve cezası daha şiddetlidir.**

« فَقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللهِ » *"Artık Allah yolunda savaş."* Onlar seni ve terkedip tek başına bırakmış olsalar bile sen Allah yolunda cihad et! « لاَ تُكَلَّفُ اِلاَّ نَفْسَكَ » *"Sen, kendinden başkası* (sebebiyle) *sorumlu tutulmazsın."* Cihad hususunda sadece sen kendi kendinden sorumlu olacaksın, başkasından sorulacak değilsin. Çünkü bu konuda sana yardım edecek

olanı ordu ve askerler değil, yalnız Allah'dır.

Anlatıldığına göre Rasulullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* küçük Bedir'de halkı savaşa çıkmaya çağırdı. Çünkü Ebu Süfyan burada Rasulullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* ile karşılaşmak üzere sözleşmişti. Ancak kimi insanlar (Müslümanlar) ona karşı savaşmak üzere çıkmak istemediler. İşte bunun üzerine bu ayet nazil olmuştur. Rasulullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* beraberinde yetmiş ashabı olduğu halde Ebu Süfyan'a karşı savaşmak üzere yola çıktı. Eğer hiçbir kimse savaşmak üzere ona katılmamış olsaydı bile yine de Rasulullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* tek başına ona karşı çıkacaktı.

« وَحَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ » *"Mü'minleri de teşvik et."* Senin bu konudaki görevin sadece mü'minleri savaşa teşvik etmekten ibarettir, başka değil. Onları bu konuda zora koşmak sana düşmez. « عَسَى اللّٰهُ اَنْ يَكُفَّ بَأْسَ الَّذِينَ كَفَرُوا » *"Umulur ki Allah kâfirlerin gücünü kırar* (güçleriyle size zarar vermelerini önler)." Onların baskılarını, şiddet ve zarar vermelerini önler. Bunlar Kureyşlilerdi. Allah böylece Kureyşlilerin kalbine korku salarak onların savaşa çıkmalarını önlemiş oldu. Çünkü Allah korkutma ile onları geri püskürttü. Burada geçen ve *"umulur ki"* manasında olan « عَسَى » kelimesi, umut vaadeden kelimelerden biridir. Kaldı ki Kerim olan Allah'ın insana umut vermesi ise, basit bir kimsenin sözünü yerine getirmesinden çok daha önemli ve etkili bir vaaddır, sözvermedir.

« وَاللّٰهُ اَشَدُّ بَأْسًا وَاَشَدُّ تَنْكِيلًا » *"Allah'ın gücü* -Kureyş'in gücünden de- *daha çetin ve cezası* -azaplandırması- *daha şiddetlidir."*

« تَنْكِيلًا » kelimesi de tıpkı « بَأْسًا » kelimesi gibi temyizdir.

٨٥— ﴿ مَنْ يَشْفَعْ شَفَاعَةً حَسَنَةً يَكُنْ لَهُ نَصِيبٌ مِنْهَا وَمَنْ يَشْفَعْ شَفَاعَةً سَيِّئَةً يَكُنْ لَهُ كِفْلٌ مِنْهَا وَكَانَ اللّٰهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ مُقِيتًا ﴾

85 – Kim iyi bir işe aracılık ederse onun da o işten bir nasibi olur. Kim kötü bir işe aracılık ederse onun da ondan bir payı olur. Allah her şeyin karşılığını vericidir.

« مَنْ يَشْفَعْ شَفَاعَةً حَسَنَةً » *"Kim iyi bir işe aracılık ederse,"* Yani şeriat bakımından caiz olmak kaydıyla kim bir faydanın sağlanması veya bir kötülüğün ortadan kaldırılması konusunda aracılıkta bulunursa, « يَكُنْ لَهُ نَصِيبٌ مِنْهَا » *"onun da o işten bir nasibi olur."* Aracılık ya da şefaat sevabı vardır. « وَمَنْ يَشْفَعْ شَفَاعَةً سَيِّئَةً » *"Kim kötü bir işe aracılık ederse,"* Bu, tamamen bir önceki güzel aracılığın aksine olan bir aracılıktır.

İbn Abbas diyor ki: *"Benim dışımda bu ayetin tefsirini yapabilecek bir tefsir bilgini yoktur. Bunun manasu şöyledir: «Kim tevhid inancını emreder, küfür ehliyle savaşırsa...» demektir. İşte bunun zıddı da, seyyiedir yani kötülüktür."*

Hasan Basri de şöyle diyor: *"Kim arabuluculuk için çabalarsa, demek olup bunun zıddı ise nemimedir yani laf getirip götürmedir."*

« يَكُنْ لَهُ كِفْلٌ مِنْهَا » *"Onun da ondan bir payı olur."* Bir nasip vardır. « وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ مُقِيتًا » *"Allah her şeyin karşılığını vericidir."*

Burada geçen, « مُقِيتًا » kelimesi muktedir olan, güç yetiren demektir. Kelime, « اَقَاتَ » kökünden türeme olup, bir şeye güç yetirmek veya bir şeyi korumak demektir. Kelime, « قُوت » kökünden olup nefsi tutmak, nefse sahip olmak ve korumak manalarına gelir.

٨٦– ﴿ وَاِذَا حُيِّيتُمْ بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا بِاَحْسَنَ مِنْهَا اَوْ رُدُّوهَا اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ حَسِيبًا ﴾

86 – Bir selam ile selamlandığınız zaman siz de ondan daha güzeli ile selamlayın; yahut aynı ile karşılık verin. Şüphesiz Allah, her şeyin hesabını arayandır.

« وَاِذَا حُيِّيتُمْ بِتَحِيَّةٍ » *"Bir selam ile selamlandığınız zaman;"* Yani size selam verildiği zaman, demektir. Bizim dinimizde selamlaşma, hem

bu dünyada ve hem ahiret hayatında, *"selam"* ifadesiyledir. Yüce Allah bir başka ayetinde şöyle buyurmaktadır:

﴿ فَإِذَا دَخَلْتُمْ بُيُوتًا فَسَلِّمُوا عَلَىٰ أَنْفُسِكُمْ تَحِيَّةً مِنْ عِنْدِ اللَّهِ مُبَارَكَةً طَيِّبَةً ﴾

"Evlere girdiğiniz zaman, Allah tarafından mübarek ve pek güzel bir yaşama dileği olarak kendi kendinize (birbirinize) ***selam verin."*** [30]

Ve bir başka ayetinde de Rabbimiz şöyle buyurmaktadır:

﴿ تَحِيَّتُهُمْ يَوْمَ يَلْقَوْنَهُ سَلَامٌ ﴾

"O'na (Allah'a) ***kavuşacakları gün, Allah'ın onlara iltifatı ve karşılaması, «Selam»dır."*** [31] .

Araplar İslâm'dan önce birbirleriyle karşılaştıkları zaman, « حَيَّاكَ اللهُ » diye selamlaşırlardı ki bu, *"Allah ömrünü uzun kılsın."* demekti. Ancak İslâm'ın gelmesinden sonra bu tür selamlaşma, *"selâm"* ile değiştirildi. « بتحية » kelimesi, « تَفْعِلَة » kalıbında bir kelimedir. « حَيَّا - يُحَيِّي تَحِيَّةً »'den türemedir.

« فَحَيُّوا بِأَحْسَنَ مِنْهَا » *"Siz de ondan daha güzeli ile selamlayın."* Yani kişi size, *"esselamu aleyküm"* diye selam verdiği zaman siz de *"Ve Aleykümüsselam ve Rahmetullahi"* deyin. Eğer selam veren kimse selamına *"Ve rahmetullahi"* ifadesini de eklerse, siz de buna, *"ve berekatuhu"* kavlini ekleyin. Nitekim şöyle bir deyim var, *"Her şeyin bir bitiş noktası vardır, selamın da bitişi «Ve berekatuhu» iledir."*

« أَوْ رُدُّوهَا » *"Yahut aynı ile karşılık verin."* Yani misliyle cevaplayın, mukabelede bulunun. Selamın reddi yani aynısıyla karşılık verilmesi durumu, misliyle cevaplanmasıdır. Çünkü selama karşılık veren kimse selam verenin selamına mukabelede bulunmaktadır. Bir de burada

---

[30] Nur, 61.
[31] Ahzab, 44.

muzaf hazfolunmuştur.

SELÂMIN HÜKMÜ

Selam vermek sünnettir fakat alınması bir farizadır, görevdir. Ancak güzel olanı bunun bir fazilet olduğudur. Herhangi bir kimse Müslümanların topluca bulundukları bir yere gittiğinde, onlara selam verir de onlar da selamını almazlarsa, kendilerinin değerli olan canları alınır, çünkü o ruhlar günaha bulanmışlardır. Melekler de selam verenin selamına karşılık verirler. Hutbe okunduğu sırada, açıktan Kur'an okunurken ve hadis rivayeti yapılırken selam verilmez. Aynı zamanda ilmi bir çalışma ve görüşme yapılırken, ezan okunurken ve kamet getirilirken de selam verilmez.

İmam Ebu Yusuf'a göre Satranç ve tavla oynayan, şarkı-türkü söyleyen kimselere selam verilemez. Defi hacet için oturmuş olan kimseye de selam verilmez. Güvercin uçurmakla eğlenenlere, herhangi bir mazeret olmaksızın hamamda veya bir başka yerde çıplak vaziyette bulunanlara da selam verilmez.

Kişi evine girince hanımına ve çocuklarına selam verir, yürüyen kişi oturana, binek üzerinde olan kimse yaya yürüyene, atlı olan kimse merkep üzerinde olana, küçük olanlar büyük olanlara, az sayıda olan bir topluluk daha çok olanlara selam verirler. Eğer iki kimse veya cemaat aynı şekilde karşılaşırlarsa birbirlerinden önce davranarak selam vermede acele etmeliler.

Bir başka yoruma göre, *"o selamdan daha güzeliyle"* ifadesi kendi dinimizde olanlara, Müslüman olanlara verilir, demektir. *"Aynıyla karşılık verin"* ifadesiyle de zimmi olanlar yani gayri Müslim vatandaşlar kasdolunmaktadır.

Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'den rivayet olunduğuna göre şöyle buyurmuşlardır: *"Kitap ehli olanlar size selam verdikleri zaman siz onlara sadece, «Ve aleyküm» diye karşılık verin."* [32]

Bunun manası şu demektir: *"Dediğiniz ne ise sizin de üzerinize olsun."* Bunun sebebi şudur; çünkü kitap ehli selam verme bahanesiyle veselam ile benzer bir kelime olan, *"Essamu Aleyküm"* ifadesini kullanırlardı ki bu, *"Ölün, geberin, yok olun."* gibi beddua manasınadır.

---

[32] Buhari, 6258. Müslim, 2163.

Diğer taraftan Rasulullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'ın, *"Selam vermede eksiklik yoktur. (yapmayın)"* Yani, esselamu aleyke demeyin, Esselamu aleyküm, deyin buyruğuna gelince bu, şundan dolayıdır: *"İnsanın sağında ve solunda bekleyen her iki meleği kasdetmiştir. Dolayısıyla onlara da selam verin, demek istemiştir."* [33]

« اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ حَسِيبًا » *"Şüphesiz Allah, her şeyin hesabını arayandır..."* Allah, sizin selamınız da dahil olmak üzere her şey den dolayı sizi hesaba çekecektir.

٨٧– ﴿ اَللّٰهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَۜ لَيَجْمَعَنَّكُمْ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ لَا رَيْبَ فِيهِۜ وَمَنْ اَصْدَقُ مِنَ اللّٰهِ حَدِيثًا ﴾

87 – Allah -ki ondan başka hiçbir ilah yoktur- elbette sizi kıyamet günü toplayacaktır, bunda asla şüphe yoktur. Söz bakımından Allah'tan daha doğru kim vardır!

« اَللّٰهُ لَا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ » *"Allah -ki ondan başka hiçbir ilah yoktur-."*

« اَللّٰهُ » lafza-i Celâlî mübtedadır, « لَا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ » kavli de bunun haberidir. Ya da bu, itiraz (parantez) cümlesidir. Haber ise, « لَيَجْمَعَنَّكُمْ » kavlidir. Bunun manası: *"Allah öyle ilahtır ki, vallahi o sizi mutlaka bir araya toplayacaktır."*

« لَيَجْمَعَنَّكُمْ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ » *"Elbette sizi kıyamet günü toplayacaktır, bunda asla şüphe yoktur."* Yani orada bir araya getirecek ve haşredecektir. « قِيَامَة » ve « قِيَام » tıpkı « طَلَابَة » ve « طَلَابُ » kalıbında kelimelerdir. Bu da kabirden insanların kalkmaları veya hesap için kalkmaları demektir. Çünkü Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴾

"İnsanlar o günde Alemlerin Rabbinin huzurunda divan dura-

[33] Ahmed b. Hanbel, Müsned; 2/461. Ebu Davud; 928-929

caklardır." [34]

« لاَ رَيْبَ فِيهِ » kavli, « يَوْمِ الْقِيَامَةِ » kavlinden haldir. Zamir ise, ya « يَوْمِ » – *"gün"* kelimesine racidir veya mahzuf bir mastarın sıfatıdır. Yani, « جَمْعًا لاَ رَيْبَ فِيهِ » – *"Geleceğinden asla şüphe olmayan bir toplanma."* demektir. « ه » zamiri « جَمْع » – *"Cem'"* kelimesine racidir.

« وَمَنْ اَصْدَقُ مِنَ اللهِ حَدِيثًا » *"Söz bakımından Allah'tan daha doğru kim vardır!"* Burada, « حَدِيثًا » kavli temyizdir. Bu, olumsuzluk (nefi) manasında bir sorudur. Yani verdiği haberlerinde vadinde veya tehdidinde asla O'ndan daha doğru olanı ve sözünde duran, yoktur. Çünkü Allah'a yalan isnadı muhaldir ve çirkindir. Çünkü yalan, bir şeyden onun aksine bir durumda haber vermektir ya da doğru olmayan bir şeyi doğru imiş gibi bildirmektir. Bu, Allah için muhal olmayacak bir şeydir.

❁ ❁ ❁

[34] Mutaffifin, 6.

88. — 91. ÂYETLER

فَمَا لَكُمْ فِى الْمُنَافِقِينَ فِئَتَيْنِ وَاللّٰهُ اَرْكَسَهُمْ بِمَا كَسَبُواۜ
اَتُرِيدُونَ اَنْ تَهْدُوا مَنْ اَضَلَّ اللّٰهُۜ وَمَنْ يُضْلِلِ اللّٰهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ
سَبِيلاً ﴿٨٨﴾ وَدُّوا لَوْ تَكْفُرُونَ كَمَا كَفَرُوا فَتَكُونُونَ سَوَٓاءً فَلاَ
تَتَّخِذُوا مِنْهُمْ اَوْلِيَٓاءَ حَتّٰى يُهَاجِرُوا فِى سَبِيلِ اللّٰهِۜ فَاِنْ تَوَلَّوْا
فَخُذُوهُمْ وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْۖ وَلاَ تَتَّخِذُوا مِنْهُمْ
وَلِيًّا وَلاَ نَصِيرًاۙ ﴿٨٩﴾ اِلاَّ الَّذِينَ يَصِلُونَ اِلَى قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ
مِيثَاقٌ اَوْ جَٓاؤُكُمْ حَصِرَتْ صُدُورُهُمْ اَنْ يُقَاتِلُوكُمْ اَوْ يُقَاتِلُوا
قَوْمَهُمْۜ وَلَوْ شَٓاءَ اللّٰهُ لَسَلَّطَهُمْ عَلَيْكُمْ فَلَقَاتَلُوكُمْۚ فَاِنِ
اعْتَزَلُوكُمْ فَلَمْ يُقَاتِلُوكُمْ وَاَلْقَوْا اِلَيْكُمُ السَّلَمَۙ فَمَا جَعَلَ اللّٰهُ
لَكُمْ عَلَيْهِمْ سَبِيلاً ﴿٩٠﴾ سَتَجِدُونَ اٰخَرِينَ يُرِيدُونَ اَنْ يَاْمَنُوكُمْ
وَيَاْمَنُوا قَوْمَهُمْۜ كُلَّمَا رُدُّوٓا اِلَى الْفِتْنَةِ اُرْكِسُوا فِيهَاۚ فَاِنْ لَمْ
يَعْتَزِلُوكُمْ وَيُلْقُوٓا اِلَيْكُمُ السَّلَمَ وَيَكُفُّوٓا اَيْدِيَهُمْ فَخُذُوهُمْ
وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ ثَقِفْتُمُوهُمْۜ وَاُولٰٓئِكُمْ جَعَلْنَا لَكُمْ عَلَيْهِمْ
سُلْطَانًا مُبِينًا ع ﴿٩١﴾

Meali

88. Size ne oldu da münafıklar hakkında iki gruba ayrıldınız? Halbuki Allah onları kendi ettikleri yüzünden baş aşağı etmiştir *(küfürlerine döndürmüştür).* Allah'ın saptırdığını doğru yola getirmek mi istiyorsunuz? Allah'ın saptırdığı kimse için asla *(doğruya)* yol bulamazsın!

89. Sizin de kendileri gibi inkâr etmenizi istediler ki onlarla eşit olasınız. O halde Allah yolunda göç edinceye kadar onlardan hiçbirini dost edinmeyin. Eğer yüz çevirirlerse onları yakalayın, bulduğunuz yerde öldürün ve hiçbirini dost ve yardımcı edinmeyin.

90. Ancak kendileriyle aranızda antlaşma bulunan bir topluma sığınanlar yahut ne sizinle ne de kendi toplumlarıyla savaşmak *(isteme-diklerin)*den yürekleri sıkılarak size gelenler müstesna. Allah dileseydi onları başınıza belâ ederdi de sizinle savaşırlardı. Artık onlar sizi bırakıp bir tarafa çekilir de sizinle savaşmazlar ve size barış teklif ederlerse bu durumda Allah size, onların aleyhinde bir yola girme hakkı vermemiştir.

91. Hem sizden hem de kendi toplumlarından emin olmak isteyen başkalarını da bulacaksınız. Bunlar her ne zaman fitneye götürülseler ona baş aşağı dalarlar *(daldırılırlar).* Eğer sizden uzak durmaz, sulh teklif etmez ve ellerini çekmezlerse onları yakalayın, rastladığınız yerde öldürün. İşte onlar üzerine sizin için apaçık yetki verdik.

Tefsiri

٨٨– ﴿ فَمَا لَكُمْ فِي الْمُنَافِقِينَ فِئَتَيْنِ وَاللّٰهُ اَرْكَسَهُمْ بِمَا كَسَبُوا اَتُرِيدُونَ اَنْ تَهْدُوا مَنْ اَضَلَّ اللّٰهُ وَمَنْ يُضْلِلِ اللّٰهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ سَبِيلًا ﴾

88 - Size ne oldu da münafıklar hakkında iki gruba ayrıldınız? Halbuki Allah onları kendi ettikleri yüzünden baş aşağı etmiştir (küfürlerine döndürmüştür). **Allah'ın saptırdığını doğru yola getirmek mi istiyorsunuz? Allah'ın saptırdığı kimse için asla** (doğruya) **yol bulamazsın!**

« فَمَا لَكُمْ فِي الْمُنَافِقِينَ فِئَتَيْنِ » *"Size ne oldu da, münafıklar hakkında iki guruba ayrıldınız?"* Burada, « فَمَا لَكُمْ » mübteda ve haberdir.

Mana ise şöyledir: *"Size ne oldu ki, apaçık bir şekilde kimi zaman size karşı münafıklık eden kimseler hakkında ihtilafa ve ayrılığa düştünüz? Neden dolayı bu münafıklar hakkında iki guruba ayrıldınız? Neden dolayı onların kafir olduklarını kesin bir dille söyleyip ifade etmediniz?"*

Bu olay şöyle olmuştur; münafık olan kimselerden bazıları, Medine'nin havasının kirliliğini bahane ederek şehirden uzaklaşmak ve çöle inmek için Rasulullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'tan izin istediler. Medine'den ayrılır ayrılmaz merhale merhale yol almaya devam ettiler, nihayet gidip müşriklerle buluştular, onlara katıldılar.

İşte Müslümanlar da durumları bundan ibaret olan bu kimseler hakkında görüş ayrılığına düşerek ikiye ayrıldılar. Bir kısmı bunların kafir olduklarını, kimisi de Müslüman olduklarını savunur oldular.

« فِئَتَيْنِ » kavli haldir. Bu tıpkı, « مَا لَكَ قَائِمًا » ifadesine benzer bir ifadedir. İmam Sibeveyh şöyle diyor:

"Sen, « مَا لَكَ قَائِمًا » deyince, bu anlam bakımından, « لِمَ قُمْتَ » «Neden kalktın?» demektir. Bunun mansub olarak okunması ise şu yoruma göredir: «Seni bu halde bırakan şeyin sebebi nedir?»"

« وَاللّٰهُ أَرْكَسَهُمْ بِمَا كَسَبُوا » *"Kaldı ki halbuki Allah onları kendi ettikleri yüzünden baş aşağı etmiştir* (küfürlerine döndürmüştür)." Yani bunların gidip müşriklere katılarak irtidat etmeleri, dinden dönmeleri yüzünden, kendilerini kâfir hükmüne sokmuştur. O halde siz de Allah'ın onlar hakkında verdiği hüküm gibi kendilerine aynen o hükmü uygulayın ve kâfirlikleri hakkında asla tartışmayın.

« أَتُرِيدُونَ أَنْ تَهْدُوا مَنْ أَضَلَّ اللّٰهُ » *"Allah'ın saptırdığını doğru yola getirmek mi istiyorsunuz?"* Yani Allah'ın dalalet içinde kılıp sapık olarak gösterdiklerini, sizler onları hidayete ermiş, doğru yolda olan kimseler olarak mı kabul etmek istiyorsunuz? Yahut da; siz onlara hidayete ermiş

kimseler diyemi isim vermek istiyorsunuz? Oysa Allah onların dalalet içinde olan sapıklar olduğunu açıkça bildirmiştir. Böylece bu ifade ile yüce Allah, küfre giren bu tür münafıkları, *hidayet üzere olan kimseler* olarak adlandıranları ayıplamakta ve onları uyarmaktadır.

Ayrıca bu ayet bizim Hanefi mezhebinin, *"Kul kâsibtir, kazanandır, yaratan değil. Çünkü yaratan kudreti yüce olan Rabbimiz Allah'tır"* tarzındaki görüşüne de ışık tutan bir delildir.

« وَمَنْ يُضْلِلِ اللّٰهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ سَبِيلاً » *"Allah'ın saptırdığı* kimse için *asla* (doğruya) *yol bulamazsın."* Onları hidayete götüren bir yol bulamazsın.

٨٩– ﴿ وَدُّوا لَوْ تَكْفُرُونَ كَمَا كَفَرُوا فَتَكُونُونَ سَوَآءً فَلاَ تَتَّخِذُوا مِنْهُمْ اَوْلِيَآءَ حَتّٰى يُهَاجِرُوا فِى سَبِيلِ اللّٰهِ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَخُذُوهُمْ وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَلاَ تَتَّخِذُوا مِنْهُمْ وَلِيًّا وَلاَ نَصِيرًا ﴾

89 – Sizin de kendileri gibi inkâr etmenizi istediler ki onlarla eşit olasınız. O halde Allah yolunda göç edinceye kadar onlardan hiç birini dost edinmeyin. Eğer yüz çevirirlerse onları yakalayın, bulduğunuz yerde öldürün ve hiçbirini dost ve yardımcı edinmeyin.

« وَدُّوا لَوْ تَكْفُرُونَ كَمَا كَفَرُوا فَتَكُونُونَ سَوَاءً » *"Sizin de kendileri gibi inkâr etmenizi istediler ki onlarla eşit olasınız."* « كَمَا » kelimesindeki « كَ » harfi mahzuf bir mastarın sıfatıdır. « مَا » harfi ise mastariyedir. Mana şöyle olmaktadır: *"İsterler ki siz de onların küfre girdikleri gibi küfre giresiniz."* Burada geçen, « فَتَكُونُونَ » kavli, « تَكْفُرُونَ » kavli üzerine matuftur. « سَوَاءً » kavli de; *"siz ve onlar küfürde eşit olasınız"* demektir.

« فَلاَ تَتَّخِذُوا مِنْهُمْ اَوْلِيَاءَ حَتّٰى يُهَاجِرُوا فِى سَبِيلِ اللّٰهِ » *"O halde Allah yolunda göç edinceye kadar onlardan hiç birini dost edinmeyin."* Onlar iman etmedikleri müddetçe onlarla her manadaki dostluk bağlarını kopa-

rın. Çünkü Allah yolunda hicret ancak Müslüman olmakla, İslam dinini kabul etmekle mümkün olabilir.

« فَاِنْ تَوَلَّوْا فَخُذُوهُمْ وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ » *"Eğer* -iman etmekten- *yüz çevirirlerse* -diğer müşriklerin hükmünde olduğu gibi- *onları yakalayın, bulduğunuz yerde öldürün."* « وَلَا تَتَّخِذُوا مِنْهُمْ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا » *"ve hiçbirini dost ve yardımcı edinmeyin."* Hatta onlar size dostluk ve yardım ellerini uzatsalar bile, kendilerinden bunu kabul etmeyin.

٩٠- ﴿ اِلَّا الَّذِينَ يَصِلُونَ اِلَى قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ اَوْ جَاؤُكُمْ حَصِرَتْ صُدُورُهُمْ اَنْ يُقَاتِلُوكُمْ اَوْ يُقَاتِلُوا قَوْمَهُمْ وَلَوْ شَاءَ اللّٰهُ لَسَلَّطَهُمْ عَلَيْكُمْ فَلَقَاتَلُوكُمْ فَاِنِ اعْتَزَلُوكُمْ فَلَمْ يُقَاتِلُوكُمْ وَاَلْقَوْا اِلَيْكُمُ السَّلَمَ فَمَا جَعَلَ اللّٰهُ لَكُمْ عَلَيْهِمْ سَبِيلًا ﴾

90 – Ancak kendileriyle aranızda antlaşma bulunan bir topluma sığınanlar yahut ne sizinle ne de kendi toplumlarıyla savaşmak (istemediklerin)**den yürekleri sıkılarak size gelenler müstesna. Allah dileseydi onları başınıza belâ ederdi de sizinle savaşırlardı. Artık onlar sizi bırakıp bir tarafa çekilir de sizinle savaşmazlar ve size barış teklif ederlerse bu durumda Allah size, onların aleyhinde bir yola girme hakkı vermemiştir.**

« اِلَّا الَّذِينَ يَصِلُونَ اِلَى قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ » *"Ancak kendileriyle aranızda antlaşma bulunan bir topluma sığınanlar* -onlara gidip ulaşanlara, katılanlara- ... *müstesna."* Burada istisna edilme durumu, *"Onları yakalayın, öldürün"* hükmünden istisna olunmaktadır. Yani onlar, bu hükümlerinin dışında tutun ve fakat dost edinmeyin.

Burada söz konusu edilen toplum *"Eslemliler"*'dir. Bu toplum ile Allah Rasulü *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* arasında bir anlaşma bulunmaktaydı. Rasulullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* Mekke fethine çıkmazdan önce Eslem oğullarından Hilal bin Uveymir ile şu şekilde bir sözleşme yapmıştı. Ona ve ona karşı olanlara yardımcı olmayacak. Yani tarafların hiçbirisine yardımcı olmamak koşuluyla anlaşmıştı. Dolayısıyla herhangi biri veya bir

toplum gelip Hilal'e katılır ve ona sığınırsa, bunlara aynen Hilal'e tanınan haklar tanınmış olacaktır.

Buna göre ayetin manası şöyle olmaktadır: *"Sizinle kendileri arasında bir anlaşma bulunan bir topluma gelip katılanlar dışındakileri öldürün, anlaşmalılara katılanlara dokunmayın."*

« اَوْ جَٓاؤُ۫كُمْ حَصِرَتْ صُدُورُهُمْ اَنْ يُقَاتِلُوكُمْ اَوْ يُقَاتِلُوا قَوْمَهُمْ » *"yahut ne sizinle ne de* -sizinle birlikte hareket etmek suretiyle- *kendi toplumlarıyla savaşmak* (istemediklerin) *den yürekleri sıkılarak size gelenler müstesna."* « اَوْ جَٓاؤُ۫كُمْ » kavli burada, « قَوْمٍ » kelimesinin sıfatı üzerine atfolunmuştur. Yani bunun manası şöyledir: *"Ancak gidip anlaşmalı bir topluma katılanlar dışında veya ne sizin lehinizde ve ne de aleyhinizde hareket etmeyip savaşmaktan geri duranlar."* demektir.

Yahut da « اَوْ جَٓاؤُ۫كُمْ » kavli, « اَلَّذِينَ » kavlinin sılası (ilgi cümleciği) üzerine matuf bulunmaktadır. Buna göre de mana şöyledir: *"Ancak anlaşmalılara gidip katılanlar müstesna* (gidip katılanların dışında) *veya sizinle savaşmayanlara katılanların dışında."*

Burada, « حَصِرَتْ صُدُورُهُمْ » kavli, « قَدْ » edatının izmariyle (gizli kalmasıyla) hal durumundadır. « حَصْر » kelimesi de darlık, sıkıntı, keyfinin kaçması, zorda kalmak gibi manalara gelmektedir. « اَنْ يُقَاتِلُوكُمْ » kavli, « عَنْ اَنْ يُقَاتِلُوكُمْ » demektir. Yani *"sizinle savaşmaktan ..."*

« وَلَوْ شَٓاءَ اللّٰهُ لَسَلَّطَهُمْ عَلَيْكُمْ فَلَقَاتَلُوكُمْ » *"Allah dileseydi,* -kalplerini güçlü kılarak ve göğüslerindeki savaştan sıkılma halini de ortadan kaldırarak- *onları başınıza bela ederdi de sizinle savaşırlardı."* « فَلَقَاتَلُوكُمْ » kavli, « لَسَلَّطَهُمْ » üzerine matuftur. Bu kelimenin başına bir « لـ » harfinin gelmiş olması te'kit içindir.

« فَاِنِ اعْتَزَلُوكُمْ فَلَمْ يُقَاتِلُوكُمْ وَاَلْقَوْا اِلَيْكُمُ السَّلَمَ » *"Artık onlar sizi bırakıp bir tarafa çekilir de* -size taarruza kalkışmazlarsa- *sizinle savaşmazlar, ve size barış teklif ederlerse,"* yani boyun eğmek ve teslim olmak

suretiyle gelirlerse, « فَمَا جَعَلَ اللّٰهُ لَكُمْ عَلَيْهِمْ سَبِيلًا » *"Bu durumda Allah size, onların aleyhinde bir yola girme hakkı vermemiştir."* Onlarla savaşmaya bir bahane, bir yol bırakmamıştır.

٩١ — ﴿ سَتَجِدُونَ اٰخَرِينَ يُرِيدُونَ اَنْ يَأْمَنُوكُمْ وَيَأْمَنُوا قَوْمَهُمْ كُلَّمَا رُدُّوا اِلَى الْفِتْنَةِ اُرْكِسُوا فِيهَا فَاِنْ لَمْ يَعْتَزِلُوكُمْ وَيُلْقُوا اِلَيْكُمُ السَّلَمَ وَيَكُفُّوا اَيْدِيَهُمْ فَخُذُوهُمْ وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ ثَقِفْتُمُوهُمْ وَاُولٰٓئِكُمْ جَعَلْنَا لَكُمْ عَلَيْهِمْ سُلْطَانًا مُبِينًا ﴾

91 – Hem sizden hem de kendi toplumlarından emin olmak isteyen başkalarını da bulacaksınız. Bunlar her ne zaman fitneye götürülseler ona baş aşağı dalarlar (daldırılırlar). **Eğer sizden uzak durmaz, sulh teklif etmez ve ellerini çekmezlerse onları yakalayın, rastladığınız yerde öldürün. İşte onlar üzerine sizin için apaçık yetki verdik.**

« سَتَجِدُونَ اٰخَرِينَ يُرِيدُونَ اَنْ يَأْمَنُوكُمْ وَيَأْمَنُوا قَوْمَهُمْ » *"Hem sizden hem de kendi toplumlarından emin olmak isteyen başkalarını da bulacaksınız."*

Güya kendilerinin asıl durumlarını saklayarak münafıklıkla siz Müs lümanlardan, kendi toplumlarıyla da aynı inanç içinde olduklarını sergileyerek böylece kendilerini güvencede kılmak istiyorlar. Bunlar Esed ve Ğatafan kabilesinden olanlardı. Bunlar Medine'ye geldikleri zaman Müslüman oldular. Müslümanları da emniyet ve güven içinde bırakmak için anlaşma yaptılar. Fakat kendi toplumlarının yanına döndüklerinde ise, yeniden küfre girdiler. Sözlerini ve anlaşmalarını bozdular.

« كُلَّمَا رُدُّوا اِلَى الْفِتْنَةِ اُرْكِسُوا فِيهَا » *"Bunlar her ne zaman fitneye götürülseler* -en azılı bir düşman ve en iğrenç ve katı bir yürekle- *ona baş aşağı dalarlar* (daldırılırlar)." Hem de her düşmandan daha kötü ve daha saldırgan olarak...

« فَاِنْ لَمْ يَعْتَزِلُوكُمْ وَيُلْقُوا اِلَيْكُمُ السَّلَمَ وَيَكُفُّوا اَيْدِيَهُمْ » *"Eğer*

sizden uzak durmaz, sulh teklif etmez ve ellerini çekmezlerse," Eğer sizinle savaşmaktan uzak durmaz, barış teklif etmek suretiyle size boyun eğmez, sizinle savaşmaktan geri durmazlarsa, « فَخُذُوهُمْ وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ ثَقِفْتُمُوهُمْ » *"Onları yakalayın, rastladığınız yerde öldürün."* Onları ele geçirip fırsat bulduğunuz her yerde ve elinize imkan geçtikçe hayat hakkı tanımaksızın hemen öldürün. Burada, « وَيُلْقُوا اِلَيْكُمُ السَّلَمَ » kavliyle, «وَيَكُفُّوا اَيْدِيَهُمْ» kavli, «لَمْ يَعْتَزِلُوكُمْ» kavli üzerine matuf bulunmaktadırlar.

« وَاُولٰئِكُمْ جَعَلْنَا لَكُمْ عَلَيْهِمْ سُلْطَانًا مُبِينًا » *"İşte onlar üzerine sizin için apaçık yetki verdik."* Bunların düşmanlıkları gayet açık ve ortada olduğundan size apaçık bir yetki ve belge verdik. Çünkü küfür halleri ve Müslümanları tuzağa düşürme planları meydana çıkmış bulunmaktadır. Müslümanları zarara sokmak apaçık hedefleridir Ya da açıkça bir tasallut ve saldırıları ortaya çıktğından bu, sizin onları öldürmeniz konusunda size verilen bir yetkidir, bir izindir.

❁ ❁ ❁

92. — 94. ÂYETLER

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ اَنْ يَقْتُلَ مُؤْمِنًا اِلاَّ خَطَئًا وَمَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا
خَطَئًا ۚ فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ اِلٰٓى اَهْلِهٓ اِلآَّ اَنْ
يَصَّدَّقُوا ؕ فَاِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ عَدُوٍّ لَكُمْ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَتَحْرِيرُ
رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ ؕ وَاِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ فَدِيَةٌ
مُسَلَّمَةٌ اِلٰٓى اَهْلِهٖ وَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ ؕ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ
شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ ؗ تَوْبَةً مِنَ اللّٰهِ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿٩٢﴾
وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا فَجَزَٓاؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا وَغَضِبَ
اللّٰهُ عَلَيْهِ وَلَعَنَهُ وَاَعَدَّ لَهُ عَذَابًا عَظِيمًا ﴿٩٣﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُٓوا
اِذَا ضَرَبْتُمْ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ فَتَبَيَّنُوا وَلاَ تَقُولُوا لِمَنْ اَلْقٰٓى
اِلَيْكُمُ السَّلاَمَ لَسْتَ مُؤْمِنًا ۚ تَبْتَغُونَ عَرَضَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ؗ
فَعِنْدَ اللّٰهِ مَغَانِمُ كَثِيرَةٌ ؕ كَذٰلِكَ كُنْتُمْ مِنْ قَبْلُ فَمَنَّ اللّٰهُ
عَلَيْكُمْ فَتَبَيَّنُوا ؕ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿٩٤﴾

Meali

92. Yanlışlıkla olması dışında bir mü'minin bir mü'mini öldürmeye hakkı olamaz. Yanlışlıkla bir mü'mini öldüren kimsenin, mü'min bir köle azat etmesi ve ölenin ailesine teslim edilecek bir diyet vermesi gereklidir. Meğer ki ölünün ailesi o diyeti bağışlamış ola. *(Bu takdirde diyet vermez).* Eğer öldürülen mü'min olduğu halde, size düşman olan bir toplum

dan ise mü'min bir köle azat etmek lâzımdır. Eğer kendileriyle aranızda antlaşma bulunan bir toplumdan ise ailesine teslim edilecek bir diyet ve bir mü'min köleyi azat etmek gerekir. Bunları bulamayan kimsenin, Allah tarafından tevbesinin kabulü için iki ay peşpeşe oruç tutması lâzımdır. Allah her şeyi bilendir, hikmet sahibidir.

93. Kim bir mü'mini kasden öldürürse cezası, içinde ebediyen kalacağı cehennemdir. Allah ona gazap etmiş, onu lânetlemiş ve onun için büyük bir azap hazırlamıştır.

94. Ey iman edenler! Allah yolunda savaşa çıktığınız zaman iyi anlayıp dinleyin. Size selam verene, dünya hayatının geçici menfaatine göz dikerek "Sen mü'min değilsin" demeyin. Çünkü Allah'ın nezdinde sayısız ganimetler vardır. Önceden siz de böyle iken Allah size lütfetti; o halde iyi anlayıp dinleyin. Şüphesiz Allah bütün yaptıklarınızdan haberdardır.

Tefsiri

٩٢- ﴿ وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ اَنْ يَقْتُلَ مُؤْمِنًا اِلَّا خَطَـًٔا وَمَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا
خَطَـًٔا فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ اِلٰٓى اَهْلِهٖٓ اِلَّآ اَنْ يَصَّدَّقُوا ۚ فَاِنْ كَانَ
مِنْ قَوْمٍ عَدُوٍّ لَكُمْ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ ۚ وَاِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ
وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ فَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ اِلٰٓى اَهْلِهٖ وَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ ۚ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ
فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ تَوْبَةً مِنَ اللّٰهِ ۚ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴾

92 – Yanlışlıkla olması dışında bir mü'minin bir mü'mini öldürmeye hakkı olamaz. Yanlışlıkla bir mü'mini öldüren kimsenin,

mü'min bir köle azat etmesi ve ölenin ailesine teslim edilecek bir diyet vermesi gereklidir. Meğer ki ölünün ailesi o diyeti bağışlamış ola. (Bu takdirde diyet vermez). **Eğer öldürülen mü'min olduğu halde, size düşman olan bir toplumdan ise mü'min bir köle azat etmek lâzımdır. Eğer kendileriyle aranızda antlaşma bulunan bir toplumdan ise ailesine teslim edilecek bir diyet ve bir mü'min köleyi azat etmek gerekir. Bunları bulamayan kimsenin, Allah tarafından tevbesinin kabulü için iki ay peşpeşe oruç tutması lâzımdır. Allah her şeyi bilendir, hikmet sahibidir.**

« وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ اَنْ يَقْتُلَ مُؤْمِنًا اِلاَّ خَطَئًا » *"Yanlışlıkla olması dışında bir mü'minin bir mü'mini öldürmeye hakkı olamaz."* Bir mü'min için ortada herhangi bir sebep olmaksızın, örneğin kısas gibi bir durum olmaksızın ilk defa öldürme fiilini işlerse, böyle bir şey doğru değildir, onun haline yakışmaz ve bu dürüst bir davranış olmaz. Çünkü Mü'min, daha önceki ayetlerde geçen ve kanının akıtılması mübah görülen bir kafir gibi değildir. Meğer ki bir yanlışlık olmuş olsun. Buradaki istisna mün kati istisna olup, *"Lâkin"* manasına gelmektedir. Yani: *"Ama bir hata sonucu olursa."* demektir. Bunun mastara sıfat olması ihtimali de bulunmaktadır. Yani; *"Ancak hata sonucu doğan bir öldürme hali dışında."* demektir. Mana şöyledir:

"Mü'min kimseye düşen şey, daha işin en başında kendisinden böyle bir öldürme olayının kesinlikle olmaması gerektiğidir. Meğer ki herhangi bir kasıtlı durum olmaksızın yanlışlıkla bu türden bir öldürme olayı meydana gelmiş olsun. Örneğin bir kafiri vurayım derken, yanlışlık la gidip bir Müslümana isabet edip onu öldürmesi gibi. Ya da birini kafir diye öldürüp sonradan Müslüman olduğunun anlaşılması gibi.

« وَمَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَئًا » *"Yanlışlıkla bir mü'mini öldüren kimsenin,"* Bu cümle mahzuf bir mastarın sıfatıdır. Yani *"hata ile olan bir öldürme ile ..."* demektir.

« فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ » *"Mü'min bir köle azadetmesi."* Bu cümle mübtedadır. Haberi de mahzuf bulunmaktadır. Yani *"Ona gereken ceza, bir köle azad etmesi lazım geldiğidir."*

Tahrir: Azad etmek demektir. *Hür* ve *Atik* kelimeleri de, *"Kerimsoylu, asalet sahibi kimse."* demektir. Çünkü soyluluk ve asalet özgür

olan kimselerde olabilir. Nitekim basitlik ve aşağılanma da kölelerde sözkonusudur. Nitekim kuş gibi özgür ve salma atlar gibi özgür ifadeleri de bu manadadırlar. Çünkü bunlarda asalet vardır.

« رَقَبَة » – *"Rakabe"* kelimesi, « نَسَمَة » – *"Neseme"* demek olup bu da *insan* manasınadır. Burada *Rakabe* ifadesiyle baş kasdolunmuştur. Çünkü Araplar şu ifadelerinde görüldüğü gibi bunu baş manasında zikretmişlerdir: « فلانٌ يَمْلِكُ كَذَا رَأْسًا مِنَ الرَّقِيقِ » Yani *"Filan kimse şu kadar baş köleye sahip oluyor."* demektir.

Ayette, « مُؤْمِنَة » *"mü'min bir köle"* kaydı ile şuna dikkat çekiliyor. Yaşayanlar arasından bir inanmış kimse ölümle ayrılıp gidince, o ölenin yerine yaşayanlar arasına özgür bir kimsenin katılması gerekmektedir. Dolayısıyla kölenin azadolunarak özgür toplum arasına sokulması, kölelik boyunduruğundan kurtarılıp özgürler arasına katılmasının sağlanması, tıpkı onu diriltmek gibidir. Oysa daha önceleri köle, ölüler cümlesinden sayılırdı. Bunun sebebi de kölelik küfrün getirdiği bir şeydir, onun eseridir. Küfür ise hükmen ölü demektir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ أَوَ مَنْ كَانَ مَيْتًا فَأَحْيَيْنَاهُ ﴾

"(Evvelce) **Küfürle ölü olup (sonra) kendisini hidayetle dirilttiğimiz...**" [35]

İşte bu bakımdan köleler ölü gibi kabul edildiklerinden hür ve özgür olanlar gibi tasarrufta bulunmaları ellerinden alınmıştır. İşte bu, bir problemdir. Çünkü öyle olmuş olsaydı, bu takdirde kasıtlı olarak meydana gelen öldürme olaylarında da bu, vacip (gerekli) olmuş olurdu.

Ancak burada şöyle açıklama ihtimali de vardır: Ancak bunun farz kılınmış olması (gerekli olması), yüce Allah'ın katil (öldüren) için mü'min bir canı yerine koyması, baki kılması sebebiyledir. Oysa kısas olayında böyle bir durum sözkonusu değildir. Kısasta bunu vacip (farz) kılmamıştır. Burada ise katile mü'min bir köleyi azadetmeyi gerek-li

[35] En'am, 122.

kılmıştır.

« وَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ اِلٰى اَهْلِه اِلاَّ اَنْ يَصَّدَّقُوا » *"ve ölenin ailesine teslim edilecek bir diyet vermesi gereklidir.."* Yani öldürülenin varisleri arasında paylaşacakları bir diyet verilmesi gerekir. Nasıl ki miras bırakılan şey varisler arasında paylaşılıyorsa bu da aynen öyle paylaşılacaktır. Bununla ölünün geride bıraktığı bütün terekesi arasında paylaşım bakımından bir fark yoktur. Önce bunlardan ölünün borçları karşılanır, vasiyeti yerine getirilir. Eğer ölen kimsenin herhangi bir mirasçısı yoksa geride bıraktıkları *beytulmâle* kalır.

Rasulullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*, Üşeym el Dabbabî'nin hanımını, kocası Üşeym'in akilesine mirasçı kılmıştır, ona düşen payını vermiştir. Ancak bu gibi durumlarda *diyet* öldürenin akilesine aittir. *Keffaret* ise öldürenin kendisne ait bir cezadır.

« اِلاَّ اَنْ يَصَّدَّقُوا » *"Meğer ki, ölünün ailesi o diyeti bağışlamış ola.* (Bu takdirde diyet vermez)." Yani diyeti sadaka olarak bağışlamış olmaları hali müstesna. Kısaca affetmeleri dışında demektir. Mana şöyledir: *"Esasen her halukârda cinayeti işleyen taraf diyeti ödemek zorundadır. Ancak mağdur taraf diyet almaktan vazgeçip onu sadaka olarak bağışlamaları hali bunun dışındadır."*

« فَاِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ عَدُوٍّ لَكُمْ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ » *"Eğer öldürülen mü'min olduğu halde, size düşman olan bir toplumdan ise mümin bir köle azat etmek lâzımdır."*

Yani bir yanlışlık sonucu öldürülen şahıs, size düşman olan bir toplumdan ise yani kâfirler arasında ise, çünkü *"düşman"* tabiri genel bir ifadedir. Herkes ve her toplum için kullanılır. Eğer öldürülen de mü'min biri ise, bu durumda sadece mü'min bir köle azadetmek gerekir. Yani harbi/düşman konumunda olan bu kimse darulharb denilen küfür diyarında Müslüman olmuş fakat oradan hicret etmeyip kalan ve Müslüman toplumuna katılmayan bir kimse ise, bir Müslüman da bu kişiyi hata ile öldürse, bundan dolayı onu öldüren kimseye sadece keffaret ödemesi ge-

rekir. Çünkü Müslümanın dokunulmazlığı vardır, dokunulmaz olan birinin kanını akıttığı için vebal altına girmiştir. Dolayısıyla bunun keffaretini ödemesi gereklidir. Müslüman olmakla dokunulmaz olmuştur. Fakat bu kimseye diyet gerekmez. Çünkü İslam ülkesine bağlı olan dokunul mazlığı hicret etmediği, kafir toplum arasında kaldığı için yoktur.

« وَاِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ فَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ اِلَى اَهْلِهِ وَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ » *"Eğer kendileriyle aranızda* –Müslümanlarla– *antlaşma bulunan bir toplumdan ise ailesine teslim edilecek bir diyet ve bir mümin köleyi azat etmek gerekir."* Yani öldürülen kimse bir zimmî (gayri Müslim azınlıktan) ise, bunun hükmü tıpkı Müslüman olarak öldürülen kimsenin hükmü gibidir. Bu ayet, zimmînin diyetinin de tıpkı Müslüman kimsenin diyeti gibi olduğuna delildir. Bu, bizim görüşümüzdür.

« فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ تَوْبَةً مِنَ اللّٰهِ » *"Bunları bulamayan kimsenin, Allah tarafından tevbesinin kabulü için iki ay peşpeşe oruç tutması lâzımdır."* Kim de bir köle bulamaz yani buna sahip olamazsa veya onu elde edebilecek bir varlık ve imkandan da yoksun ise, elde edemiyorsa, bu kimsenin ara vermeden iki ay peşpeşe oruç tutması gerekir. Allah'tan kabul olunabilmesi, Allah'ın rahmetine nail olması bu-na bağlıdır. Bu kelime, « تَابَ اللّٰهُ » demek olup Allah bir kimsenin tevbesini kabul buyurunca böyle denir. Yani İslam şeriatı, bu gibi bir durumda tevbenin kabulü için bunu gerekli kılmıştır. Ya da öyle bir tevbe etsin ki... demektir. Bu, mastar olarak mansubtur.

« وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيمًا حَكِيمًا » *"Allah* -emrettiği- *her şeyi bilendir ve* -takdir buyurduğu- *hikmet sahibidir."*

٩٣– ﴿ وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا وَغَضِبَ اللّٰهُ عَلَيْهِ وَلَعَنَهُ وَاَعَدَّ لَهُ عَذَابًا عَظِيمًا ﴾

93 – Kim bir mü'mini kasden öldürürse cezası, içinde ebediyen kalacağı cehennemdir. Allah ona gazap etmiş, onu lânetlemiş ve onun için büyük bir azap hazırlamıştır.

« وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا » *"Kim de bir mümini kasden öldürürse,"* Bu cümle « يَقْتُلْ » fiilinin zamirinden haldir. Yani *"bir kimseyi mümin olduğunu bilerek kasıtlı bir şekilde öldürürse"* demektir. Ki bu, küfürdür. Ya da bir mümini öldürmeyi helal sayarak öldürürse bu da aynen küfürdür. « فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا » *"cezası, içinde ebediyen kalacağı cehennem dir."* Yani Allah onu cezalandırsa eğer. Çünkü Rasulullah (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurmuştur: *"Eğer Allah onu cezalandırırsa işte bu cehennemde ebedi kalış onun cezasıdır."*[36]

Bazan, « خلود » – *"hulud"* ifadesiyle cehennemde uzun müddet cezalı olarak kalmak kasdolunur. Ancak Mutezile'nin büyük günah işleyen kimse imandan çıkar, tarzındaki görüşleri Rabbimizin şu ayetine aykırıdır.

Yüce Allah şöyle buyuruyor:

﴿ يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِى الْقَتْلٰى ﴾

"Ey iman edenler! Kasden öldürülenler hakkında size kısas farz kılındı."[37]

« وَغَضِبَ اللّٰهُ عَلَيْهِ وَلَعَنَهُ وَاَعَدَّ لَهُ عَذَابًا عَظِيمًا » *"Allah ona gazabetmiş* -intikam ve öc almış-, *onu lânetlemiş ve* -büyük bir suç işlediğinden, muazzam bir yanlış yaptığından dolayı- *onun için büyük bir azap hazırlamıştır."* Nitekim bir hadiste şöyle buyurulmuştur:

"Müslüman bir kimsenin öldürülmesinden dünyanın yok olup ortadan kalkması, Allah katında çok daha basit bir olay olarak gelir."[38]

٩٤– ﴿ يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اِذَا ضَرَبْتُمْ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ فَتَبَيَّنُوا وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ اَلْقٰى اِلَيْكُمُ السَّلَامَ لَسْتَ مُؤْمِنًا تَبْتَغُونَ عَرَضَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا

[36] Bak. Süyuti, ed-Dürrü'l-Mensur, 2/627.
[37] Bakara, 178.
[38] Bak Tirmizi; 1395.

فَعِنْدَ اللّٰهِ مَغَانِمُ كَث۪يرَةٌ كَذٰلِكَ كُنْتُمْ مِنْ قَبْلُ فَمَنَّ اللّٰهُ عَلَيْكُمْ فَتَبَيَّنُوا اِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَب۪يرًا ﴾

94 – Ey iman edenler! Allah yolunda savaşa çıktığınız zaman iyi anlayıp dinleyin. Size selam verene, dünya hayatının geçici menfaatine göz dikerek "Sen mümin değilsin" demeyin. Çünkü Allah'ın nezdinde sayısız ganimetler vardır. Önceden siz de böyle iken Allah size lütfetti; o halde iyi anlayıp dinleyin. Şüphesiz Allah bütün yaptıklarınızdan haberdardır.

« يَا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا اِذَا ضَرَبْتُمْ ف۪ي سَب۪يلِ اللّٰهِ فَتَبَيَّنُوا » *"Ey iman edenler! Allah yolunda savaşa çıktığınız* -yürüyüp hareket ettiğiniz– *zaman iyi anlayıp dinleyin."* Kıraat imamlarından Hamza ve Ali Kisai, « فَتَبَيَّنُوا » kelimesini, « فَتَثَبَّتُوا » olarak okumuşlardır. Sonuçta her iki kelime de « تَفَعُّل » babından olup, « اِسْتِفْعَال » manasınadır. Yani; *"İşin aslını astarını sorun, soruşturun, doğruluğunu tesbit edin, öyle uluorta hemen atılmayın, enine boyuna inceleyin."*

« وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ اَلْقٰى اِلَيْكُمُ السَّلَامَ لَسْتَ مُؤْمِنًا تَبْتَغُونَ عَرَضَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا » *"Size selam verene, dünya hayatının geçici menfaatine göz dikerek "Sen mü'min değilsin" demeyin..."* Kıraat imamlarından Nafi, Ebu Cafer, İbn Amir ve Hamza, « اَلسَّلَامَ » kavlini, « اَلسَّلَمَ » olarak okumuşlardır. İster *selâm* olsun, ister *selem* olsun her ikisi de *istislam* manasınadır. Yani bu, hem selam vermek, hem teslim olmak ve hem de Müslüman olmak manasınadır. Kısaca İslâm'da selamlaşma olarak bilinen selâm manasına geldiği gibi Müslüman olan manasına da gelmektedir. « لَسْتَ مُؤْمِنًا » cümlesi, « تَقُولُوا » kavliyle nasb mahallinde gelmiştir.

Anlatıldığına göre Mirdas İbn Nüheyk, kavmi içerisinde İslâm'ı kabul eden tek kişiydi. Onun dışında kavminden Müslüman olan bir kimse yoktu. Rasulullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'a ait küçük bir birlik onlarla savaştı, hepsi de kaçıp gittiler. Ancak bunların içinden Mirdas kaçıp gitmedi. Çünkü Müslüman olmuştu ve nasıl olsa ben Müslümanım, kendimi

tanıtınca beni öldürmezler, diye düşünmüştü. Atlıların kendisine geldiğini görünce, koyunlarını alıp dağın bir geçidine bıraktı. Fakat kendisi dağa tırmandı. Ancak atlılar gelip de kendisine yetiştiklerinde tekbir getirdiler, o da bunun üzerine tekbir getirdi ve dağdan aşağıya indi. Bu arada, *"La ilahe illallah, Muhammedun Rasulullah, esselamu aleyküm"* diyerek İslam askerlerine karşılık verdi. Buna rağmen Üsame bin Zeyd onu öldürdü ve koyunlarını da sürüp getirdiler. Fakat Mirdas ile aralarında olan biteni askerler Rasulullah'a bildirince, Rasulullah (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem) bundan dolayı büyük bir üzüntü yaşadı ve:

"«Siz sırf onun elindeki bu malları almak için onu öldürdünüz» buyurdu ve tefsirini okumakta olduğumuz bu « تَبْتَغُونَ عَرَضَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا » «dünya hayatının geçici varlığına göz dikerek» ayetini Üsame'ye okudu." [39]

Siz çarçabuk bitecek olan dünyalık ganimet peşinden koştunuz. Oysaki bu dünyalık mal ya da ganimet sizi, meseleyi enine boyuna incelemekten, bütün boyutlarıyla ele almaktan alıkoymaya, kendilerini öldürdüğünüz kimselerin durumlarını gereğince incelememenize sizi sevketmektedir.

« عَرَضَ » – *Araz:* Mal anlamına gelen bir ifadedir ve çarçabuk elden çıkıp giden şey demektir. Bu açıdan mal ifadesi yerine *araz* kelimesi kullanılmıştır. « تَبْتَغُونَ » kavli, « تَقُولُوا » kavlinin failinin zamirinden haldir.

« فَعِنْدَ اللّٰهِ مَغَانِمُ كَثِيرَةٌ » *"Çünkü Allahın nezdinde sayısız ganimetler vardır."* Allah sizi kendi katında var olandan zengin kılar. Böylece kendisinin Müslüman olduğunu açıkça söyleyen birini öldürmekten de sizi kurtarmış olacaktır. Onda var olana ihtiyaç duymayacak, elindekine göz dikmeyeceksiniz. Allah'ın kendi katından size verecekleriyle sizler baş kasının malını almaktan ve ona gözdikmekten de kurtulup Allah'a sığınmış olurdunuz.

« كَذٰلِكَ كُنْتُمْ مِنْ قَبْلُ » *"Önceden siz de böyle iken"* İslam dinine ilk girişinizde ağzınızdan dökülen kelimeler şehadet kelimesiydi.

---

[39] Hafız İbn Hacer; bunu Sa'lebi tahricetmiştir, diyor. Bak. Haşiyetu'l-Keşşaf; 1/552.

Siz de bunu söylemekle İslam garantörlüğüne girmiştiniz. Bu sayede canlarınızı ve mallarınızı garantilemiş oldunuz. Bu konuda ağzınızla söylediklerinizi gerçekten gönülden de söyleyip söylemediğiniz konusu araştırılmaksızın hemen Müslüman olduğunuz kabul edilmişti de...

« كَذٰلِكَ » kavlindeki « كَ » harfi, « كُنْتُمْ - كَانَ » nakıs fiilinin haberidir. Ancak haber hem kendi fili ve hem de ismi üzerine takaddüm etmiştir.

« فَمَنَّ اللّٰهُ عَلَيْكُمْ » *"Allah size* -istikametle (doğrulukla), mü'min diye ün yapmanızla- *lütfetti."* O halde siz İslâm'a girerken size nasıl bir muamele yapılmış ise siz de Müslüman olduğunu ikrar edenlere aynı şekilde muaemelede bulunun.

« فَتَبَيَّنُوا » *"O halde iyi anlayıp dinleyin."* Bu ifade ikinci kez tekrarlanılarak, bundan böyle bu gibi durumları iyice araştırıp gerçeği öğrenmedikçe bir yanlış yapmamaları hususunda kendilerine pekiştirme manasında bir uyarı ve dikkat çekmedir.

« اِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا » *"Şüphesiz Allah bütün yaptıklarınızdan haberdardır."* Artık bundan böyle herhangi birini öldürürken daha dikkatli davranın, sakın acele etmeyin. Hep dikkatli olun, titiz davranın, bu konuda ihtiyatı elden bırakmayın.

❁ ❁ ❁

95. — 100. ÂYETLER

لاَ يَسْتَوِى الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ أُولِى الضَّرَرِ وَالْمُجَاهِدُونَ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ ط فَضَّلَ اللّٰهُ الْمُجَاهِدِينَ بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ عَلَى الْقَاعِدِينَ دَرَجَةً ط وَكُلاًّ وَعَدَ اللّٰهُ الْحُسْنٰى ط وَفَضَّلَ اللّٰهُ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَاعِدِينَ اَجْرًا عَظِيمًا لا ﴿٩٥﴾ دَرَجَاتٍ مِنْهُ وَمَغْفِرَةً وَرَحْمَةً ط وَكَانَ اللّٰهُ غَفُورًا رَحِيمًا قف ﴿٩٦﴾ اِنَّ الَّذِينَ تَوَفّٰيهُمُ الْمَلٰئِكَةُ ظَالِمِى اَنْفُسِهِمْ قَالُوا فِيمَ كُنْتُمْ ط قَالُوا كُنَّا مُسْتَضْعَفِينَ فِى الْاَرْضِ ط قَالُوا اَلَمْ تَكُنْ اَرْضُ اللّٰهِ وَاسِعَةً فَتُهَاجِرُوا فِيهَا ط فَاُولٰئِكَ مَاْوٰيهُمْ جَهَنَّمُ ط وَسَاءَتْ مَصِيرًا لا ﴿٩٧﴾ اِلاَّ الْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ لاَ يَسْتَطِيعُونَ حِيلَةً وَلاَ يَهْتَدُونَ سَبِيلاً ﴿٩٨﴾ فَاُولٰئِكَ عَسَى اللّٰهُ اَنْ يَعْفُوَ عَنْهُمْ ط وَكَانَ اللّٰهُ عَفُوًّا غَفُورًا ﴿٩٩﴾ وَمَنْ يُهَاجِرْ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ يَجِدْ فِى الْاَرْضِ مُرَاغَمًا كَثِيرًا وَسَعَةً ط وَمَنْ يَخْرُجْ مِنْ بَيْتِهِ مُهَاجِرًا اِلَى اللّٰهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ يُدْرِكْهُ الْمَوْتُ فَقَدْ وَقَعَ اَجْرُهُ عَلَى اللّٰهِ ط وَكَانَ اللّٰهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿١٠٠﴾

Meali

95. Mü'minlerden -özür sahibi olanlar dışında- oturanlarla malları ve canlarıyle Allah yolunda cihad edenler bir olmaz. Allah, malları ve canları ile cihad edenleri, derece bakımından oturanlardan üstün kıldı. Gerçi Allah hepsine de güzellik *(cennet)* vadetmiştir; ama mücahidleri, oturanlardan çok büyük bir ecirle üstün kılmıştır.

96. Kendinden dereceler, bağışlama ve rahmet vermiştir. Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.

97. Kendilerine yazık eden kimselere melekler, canlarını alırken: "Ne işde idiniz!" dediler. Bunlar: "Biz yeryüzünde çaresizdik" diye cevap verdiler. Melekler de: "Allah'ın yeri geniş değil miydi? Hicret etseydiniz ya!" dediler. İşte onların barınağı cehennemdir; orası ne kötü bir gidiş yeridir.

98. Erkekler, kadınlar ve çocuklardan *(gerçekten)* âciz olup hiçbir çareye gücü yetmeyenler, hiç bir yol bulamayanlar müstesnadır.

99. İşte bunları, umulur ki Allah affeder; Allah çok affedicidir, bağışlayıcıdır.

100. Allah yolunda hicret eden kimse yeryüzünde gidecek birçok güzel yer ve bolluk *(imkân)* bulur. Kim Allah ve Resûlü uğrunda hicret ederek evinden çıkar da sonra kendisine ölüm yetişirse artık onun mükâfatı Allah'a düşer. Allah da çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.

Tefsiri

٩٥– ﴿ لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ أُولِي الضَّرَرِ وَالْمُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ ۚ فَضَّلَ اللّٰهُ الْمُجَاهِدِينَ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ عَلَى الْقَاعِدِينَ دَرَجَةً ۚ وَكُلًّا وَعَدَ اللّٰهُ الْحُسْنٰى ۚ وَفَضَّلَ اللّٰهُ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَاعِدِينَ أَجْرًا عَظِيمًا ﴾

95– Mü'minlerden -özür sahibi olanlar dışında- oturanlarla malları ve canlarıyle Allah yolunda cihad edenler bir olmaz. Allah, malları ve canları ile cihad edenleri, derece bakımından oturanlardan üstün kıldı. Gerçi Allah hepsine de güzellik (cennet) **vadetmiş tir; ama mücahidleri, oturanlardan çok büyük bir ecirle üstün kılmıştır.**

« لَا يَسْتَوِى الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ أُولِى الضَّرَرِ وَالْمُجَاهِدُونَ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ » *"Mü'minlerden -özür sahibi olanlar dışında- oturanlarla* -cihaddan geri kalanlarla- *malları ve canlarıyle Allah yolunda cihad edenler bir olmaz."*

Kıraat imamlarından Nafi, Ebu Cafer, İbn Amir ve Ali Kisai, « غَيْرَ أُولِى الضَّرَرِ » kavlini nasb ile okumuşlardır. Çünkü bu, « الْقَاعِدُونَ » kelimesinden istisna edilmiştir. Ya da onlardan (oturanlardan) haldir. Şaz olarak da kıraat imamlarından Hamza tarafından, « الْمُؤْمِنِينَ » kavlinin sıfatı olarak değerlendirildiğinden mecrur olarak okunmuştur. Diğer kıraat imamları ise bunu, « الْقَاعِدُونَ » kavlinin sıfatı kabul ettiklerinden merfu olarak okumuşlardır.

Ayette geçen, « الضَّرَرِ » kelimesi hastalık veya körlük, topallık, felç olma, yatalak, kronik ve müzmin hastalıklar gibi herhangi bir musibet, genel olarak meydana gelen rahatsızlık ve hastalıklar..

« وَالْمُجَاهِدُونَ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ » kavli, « الْقَاعِدُونَ » kavli üzerine matuftur. Gerçi her ne kadar bilinen bir gerçek ise de savaşa (cihada) katılanlarla katılmayanların hiçbir zaman eşit olamayacaklarını burada belirtiyor. Bu arada hiçbir mazereti olmaksızın cihada katılmamış olanlara da bir azarlama, bir uyarı olduğu kadar, aynı zamanda onları canlandırıp harekete geçirme manası da bulunmaktadıur. Nitekim şu ayetteki ifade de aynen buna benzer bir ifadedir. Rabbimiz şöyle buyurmaktadır:

﴿ قُلْ هَلْ يَسْتَوِى الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لاَ يَعْلَمُونَ ﴾

"Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?" [40]

İşte bu ayet de ilim öğrenmek isteyenleri ilme teşvik ve tahrik eden, yani uyandırıp harekete geçiren bir hüküm olduğu kadar, cehalete rıza gösteren, bundan memnun kalan kimseleri de bir kınamadır.

« فَضَّلَ اللّٰهُ الْمُجَاهِدِينَ بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ عَلَى الْقَاعِدِينَ دَرَجَةً » *"Allah, malları ve canları ile cihad edenleri, derece bakımından oturanlardan üstün kıldı."* Bu cümle ilk cümleyi açıklamak için zikrolunmuştur ki, burada amaç, cihad edenlerle cihada katılmayıp geri kalanların eşit olamayacaklarını izah etmektir. Sanki burada *"Hangi yönden eşit olamayacaklarmış?"* diye bir soru sorulur gibidir. İşte buna şu şekilde karşılık verilmektedir:

« دَرَجَةً » *"Derece bakımından"* Bu kelime mastar olarak mansubtur. Çünkü bu, üstünlük bildiren ismi merre (Mastar binai merre) olarak gelmiştir. Sanki burada şöyle denilmektedir: « فَضَّلَهُمْ تَفْضِيلَةً » yani, *"Onu* (mücahidi) *fazilet bakımından bir derece daha üstün bir yere getirdi"* demektir. Bu tıpkı, « ضَرَبَهُ سَوْطًا » kavline benzer bir ifadedir. « دَرَجَةً » kelimesi de mansub kılınmıştır.

« وَكُلاًّ وَعَدَ اللّٰهُ الْحُسْنٰى » *"Gerçi Allah hepsine de* -hem savaşa katılmayıp oturanlara ve hem de mücahidlere- *güzellik* (cennet) *vadetmiştir;"* « وَكُلاًّ » kavli, « وَعَدَ اللّٰهُ » kavlinin birinci mefulüdür. Bunun ikinci mefulü ise; « اَلْحُسْنٰى » kavlidir. Bu, güzel sevap demek olup cennet manasınadır. Mademki mücahidler oturanlara oranla derece bakımından onlardan daha üstündür, bunun için de Rabbimiz şöyle buyurmuştur:

« وَفَضَّلَ اللّٰهُ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَاعِدِينَ اَجْرًا عَظِيمًا » *"Ama mücahidleri,* -özürsüz olarak- *oturanlardan çok büyük bir ecirle üstün kılmıştır."*

---

[40] Zümer, 9.

٩٦— ﴿ دَرَجَاتٍ مِنْهُ وَمَغْفِرَةً وَرَحْمَةً وَكَانَ اللّٰهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴾

96 – Kendinden dereceler, bağışlama ve rahmet vermiştir. Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.

« دَرَجَاتٍ مِنْهُ وَمَغْفِرَةً وَرَحْمَةً » *"Kendinden dereceler, bağışlama ve rahmet vermiştir."* Bir önceki ayette geçen, « اَجْرًا » kelimesi, « فَضَّلَ » fiiliyle mansub olmuştur, çünkü bu, « اَجَرَهُمْ اَجْرًا » takdirindedir, diye de görüş belirtilmiştir. Bu ayette geçen, « دَرَجَاتٍ », « مَغْفِرَةً » ve « رَحْمَةً » kelimelerinin tamamı, « اَجْرًا » kelimesinden bedeldirler veya « دَرَجَةً » kelimesinin nasb olmasıyla, « دَرَجَاتٍ » kelimesi de mansub kılınmıştır. Sanki; « فَضَّلَهُمْ تَفْضِيلاَتٍ » denilir gibi olup bu da Arapçadaki şu, « ضَرَبَهُ اَسْوَاطًا » kavline benzer. Buradaki, « اَسْوَاطًا » adeta, « ضَرَبَاتٍ » demek gibidir.

« اَجْرًا عَظِيمًا » kavli ise bundan önce geçen ve nekire olan, « دَرَجَاتٍ » kelimesinden haldir. « مَغْفِرَةً » ve « رَحْمَةً » kelimeleri ise kendilerine ait olan fiillerin izmariyle zikredilmeyip gizli bırakılmasıyla mansubturlar. Yani bu; « وَغَفَرَ لَهُمْ وَرَحِمَهُمْ مَغْفِرَةً وَرَحْمَةً » demektir. Özetlemek gerekirse: "Allah mücahitleri, mazeretleri sebebiyle cihada katılmayıp geride kalanlara bir derece üstün kılmıştır. Ancak herhangi bir meşru mazereti olmaksızın Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* emriyle katılmayan ve peygamberin cihad için yeterli gördüğü kimseler ise derecelerle bu berikilerden daha üstündür. Çünkü cihad farzı kifayedir.

« وَكَانَ اللّٰهُ غَفُورًا رَحِيمًا » *"Allah* -mazeretlerini kabul ederek- *çok bağışlayıcı ve* -fazlasıyla ecir vererek- *esirgeyicidir."*

Aşağıda tefsirini okuyacağımız ayet, Müslüman oldukları halde Mekke'den Medine'ye hicret etmeyip Mekke'de kalanlarla ilgilidir. O zaman hicret etmek farz idi, fakat bu kimseler bu farzı yerine getirmedi-

ler. İşte bu ayetler Müşriklerle birlikte Müslümanlara karşı savaşmak üzere mürted olarak (dinden dönerek) savaşan ve kafir olarak öldürülen kimseler hakkında nazil olmuştur. Rabbimiz şöyle buyurmaktadır:

٩٧- ﴿ اِنَّ الَّذِينَ تَوَفّٰيهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ ظَالِمِىٓ اَنْفُسِهِمْ قَالُوا فِيمَ كُنْتُمْ قَالُوا كُنَّا مُسْتَضْعَفِينَ فِى الْاَرْضِ قَالُوٓا اَلَمْ تَكُنْ اَرْضُ اللّٰهِ وَاسِعَةً فَتُهَاجِرُوا فِيهَا فَاُولٰٓئِكَ مَاْوٰيهُمْ جَهَنَّمُ وَسَٓاءَتْ مَصِيرًا ﴾

97 – Kendilerine yazık eden kimselere melekler, canlarını alırken: "Ne işde idiniz!" dediler. Bunlar: "Biz yeryüzünde çaresizdik" diye cevap verdiler. Melekler de: "Allah'ın yeri geniş değil miydi? Hicret etseydiniz ya!" dediler. İşte onların barınağı cehennemdir; orası ne kötü bir gidiş yeridir.

« اِنَّ الَّذِينَ تَوَفّٰيهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ ظَالِمِىٓ اَنْفُسِهِمْ قَالُوا فِيمَ كُنْتُمْ » *"Kendilerine yazık eden kimselere melekler, canlarını alırken: "Ne işde idiniz!" dedilër."*

Buradaki, « تَوَفّٰيهُمُ » kelimesinin Fiili mazi olması caizdir. Çünkü bazı kıraat imamları bunu, « تَوَفَّتْهُمُ » olarak okumuşlardır. Aynı zaman da fiili muzari olması da caizdir. Bu takdirde, « تَتَوَفَّاهُمُ » manasına olur. İki « ت » hafi tek kelimede birleştiğinden dolayı ikinci « ت » harfi hazfedilmiştir.

« تَوَفّٰى » kelimesi ruhun yani canın alınması, kabzı demektir. Burada geçen meleklerden kasıt ise ölüm meleği ve onun yadımcılarıdırlar.

« ظَالِمِىٓ اَنْفُسِهِمْ » kavli, « تَوَفّٰيهُمُ » kavline ait olan mefulün zamirinden haldir. Yani, *"küfür ve inkârcılıkları nedeniyle kendi kendilerine yazık edenler, canlarına kıyanlar ve hicreti terk edenler"* demektir.

« فِيمَ كُنْتُمْ » *"Dininizle ilgili konularda sizler nerede idiniz?"* Bu, aslında bir kınama, bir kötülemedir. Çünkü sözde Müslüman olan bu kim seler dinleri ile alakalı olarak hiçbir şey yapmamışlar, kendi nefislerine

uyacak müşrikler arasında kalmayı tecih etmişlerdir.

« قَالُوا كُنَّا مُسْتَضْعَفِينَ فِى الْاَرْضِ » *"Bunlar: «Biz yeryüzünde çaresiz dik» diye cevap verdiler."* Yani, biz hicret edebilecek gücü olmayan, bu duruma getirilmiş kimselerdik. Çünkü müşrikler bizi zor kullanarak, mec bur bırakarak, istemediğimiz halde bizi Mekke topraklarından çıkarıyor lardı.

« قَالُوا اَلَمْ تَكُنْ اَرْضُ اللّٰهِ وَاسِعَةً فَتُهَاجِرُوا فِيهَا » *"Melekler de: «Allah'ın yeri geniş değil miydi? Hicret etseydiniz ya!» dediler."* Melekler bu sözleriyle, o itiazda bulunan kimselere, gidebilecekleri, hicret edebile cekleri yerlerinin olabileceğini ve bulunabileceğini, o yerlerde dinlerini açıklamalarına engel olabilecek herhangi bir durumla karşılaşmayacak larını, hatta Rasulullah (*Sallallâhu Aleyhi ve Sellem*)'ın hicret buyurduğu yere hicret edebileceklerini dile getiriyorlar.

« فَتُهَاجِرُوا » kelimesi sorunun cevabı olarak mansub kılınmıştır.

« فَاُولٰٓئِكَ مَاْوٰيهُمْ جَهَنَّمُ وَسَٓاءَتْ مَصِيرًا » *"İşte onların barınağı cehennemdir; orası ne kötü bir gidiş yeridir."* Burada, « فَاُولٰٓئِكَ » kavli ayetin başındaki « اِنَّ » edatının haberidir. « فَاُولٰٓئِكَ » kavlinin başındaki « فَ » harfi ise şarta benzeyen mübhem (kapalı) cümleye benzemesi sebebiyledir ya da bunun haberi, « قَالُوا فِيمَ كُنْتُمْ » kavlidir. Burada aid yani zamir mahzuftur. Yani, "Kalu lehum" demektir.

Ayet şu noktaya da ayrıca bir delil olarak işaret etmektedir. Eğer herhangi bir Mü'min gerektiği gibi bir ülkede veya beldede dinini gerçek anlamda yaşama imkânı bulamazsa ve başka bir yere gittiği, hicret ettiği takdirde o gideceği yerde dinini daha iyi yaşayacaksa, bu takdirde o kimsenin oraya hicret etmesi kesinleşmiş farz olur. Çünkü bir hadiste şöyle buyurulmuştur:

"Eğer bir kimse sırf dinin yaşamak için bir yerden başka bir yere kaçar (hicret) *ederse, hatta kaçıp gittiği yer bir karışlık bir mesafede de bulunsa, ona cennet vacip* (gerekli) *kılınır. O kimse böylece babası Hz. İbrahim* (Aleyhi's-Selâm) *ile peygamberi Hz. Muhammed* (Sallallâhu Aleyhi ve Sel-

lem)'in arkadaşı olur." [41]

٩٨- ﴿ اِلَّا الْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ لَا يَسْتَطِيعُونَ حِيلَةً وَلَا يَهْتَدُونَ سَبِيلًا ﴾

98 – Erkekler, kadınlar ve çocuklardan (gerçekten) **âciz olup hiçbir çareye gücü yetmeyenler, hiç bir yol bulamayanlar müstesnadır.**

Ceza görecek olanlardan ve tehdit olunanlardan bir istisna yapılmakta, bazı kimseler söz konusu hükmün dışında tutulmuş bulunmaktadırlar. Bunlar da gerçekten fakirlik ve yoksullukları, acizlikleri nedeniyle bir çıkış bulamayan, çaresiz kalan, yol bilmeyen kimselerdir.

Ayette geçen, « لَا يَسْتَطِيعُونَ » kavli, « الْمُسْتَضْعَفِينَ » kelimesinin sıfatıdır veya, « الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ » kavlinin sıfatıdır. Bunun caiz olmasının nedeni, cümlelerin nekire (belirsiz) olmasından dolayıdır. Gerçi mevsuf yani nitelenen kelime de her ne kadar harfi tarif dediğimiz belirtme takısı var ise de bu, bizzat bir önem taşımaz. Nitekim bu ifade tıpkı Şairin şu ifadesine benzer:

* وَلَقَدْ أَمُرُّ عَلَى اللَّئِيمِ يَسُبُّنِي فَمَضَيْتُ ثُمَّةَ قُلْتُ لَا يَعْنِينِي *

Kötünün yanından geçmiştim bana dil uzattı

Oradan geçip gittim beni ilgilendirmez dedim.

٩٩- ﴿ فَاُولٰٓئِكَ عَسَى اللّٰهُ اَنْ يَعْفُوَ عَنْهُمْ وَكَانَ اللّٰهُ عَفُوًّا غَفُورًا ﴾

99 – İşte bunları, umulur ki Allah affeder; Allah çok affedicidir, bağışlayıcıdır.

« فَاُولٰٓئِكَ عَسَى اللّٰهُ اَنْ يَعْفُوَ عَنْهُمْ » *"İşte bunları, umulur ki Allah, affeder."* Bu ayette yer alan, « عَسَى » kelimesi umutlanmak ve umutlandırmak manasına gelmektedir. Fakat bu umutlandırma Allah'tan olun-

[41] İbn Hacer, bu hadisin Sa'lebi tarafından mürsel bir hadis olarak tahric olunduğunu söylemiştir. Bak. Haşiyetu'l-Keşşaf; 1/555.

ca. bunun gerçekleşmesi gereklidir ve mutlak manada vaciptir. Çünkü soylu ve asil olan bir zat birilerini umutlandırınca, mutlaka onu gerçekleştirir.

« وَكَانَ اللّٰهُ عَفُوًّا غَفُورًا » *"Allah* -henüz yaratmadan önce zaten kullarını- *çok affedicdir, bağışlayıcıdır."*

١٠٠- ﴿ وَمَنْ يُهَاجِرْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ يَجِدْ فِي الْاَرْضِ مُرَاغَمًا كَثِيرًا وَسَعَةً وَمَنْ يَخْرُجْ مِنْ بَيْتِهِ مُهَاجِرًا اِلَى اللّٰهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ يُدْرِكْهُ الْمَوْتُ فَقَدْ وَقَعَ اَجْرُهُ عَلَى اللّٰهِ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴾

100 - Allah yolunda hicret eden kimse yeryüzünde gidecek bir çok güzel yer ve bolluk (imkân) **bulur. Kim Allah ve Resûlü uğrunda hicret ederek evinden çıkar da sonra kendisine ölüm yetişirse artık onun mükâfatı Allah'a düşer. Allah da çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.**

« وَمَنْ يُهَاجِرْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ يَجِدْ فِي الْاَرْضِ مُرَاغَمًا كَثِيرًا وَسَعَةً » *"Allah yolunda hicret eden kimse yeryüzünde gidecek birçok güzel yer ve bolluk* (imkân) *bulur."* Bu ayette yer alan, « مُرَاغَمًا » kelimesi kişinin hicret ya da göç ettiği yol manasınadır. Dolayısıyla içinde bulunduğu topluma rağmen onlardan davranış ve hareketleriyle, gidişatıyla ve gittiği yol sebebiyle aykırı ve farklı hareket eden kimse demektir. Yani içinde bulunduğu veya beraber olduğu topluma rağmen her şeyi göze alarak onlardan ayrılan ve farklı hareket eden kimse demektir.

« رَغْم » – *Rağm:* Zillet ve aşağılanma, küçülme demektir. Esasen bu, kişinin burnunun toprağa sürtülmesi, yapışması manasınadır ki, sürünmek demektir. Örneğin; « رَاغَمْتُ الرَّجُلَ » denir ki bu, *"Adamın istememesine rağmen ondan ayrıldım."* manasında olup, şu gerçeği dile getirmektedir. Adamın senin, ondan ayrılmanı istememesine ve hoş karşılamamasına rağmen ayrılman halinde başına bir takım sıkıntıların, aşağılanmaların gelebileceği endişesi bulunmasıdır. İşte bu kelimenin burada

ifade ettiği mana budur.

« كَثِيرًا وَسَعَةً » kavli ise rızıkta bolluk manasına geldiği gibi, kişinin dini bakımdan büyük bir serbestlik ve huzur bulabileceği, korkunun yerini güven duygusu aldığından gönlünde bir rahatlamanın meydana geleceği anlamını bildiriyor.

« وَمَنْ يَخْرُجْ مِنْ بَيْتِهِ مُهَاجِرًا اِلَى اللّٰهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ يُدْرِكْهُ الْمَوْتُ » *"Kim Allah ve Resûlü uğrunda* –Allah ve Rasulü'nün emrettiği yere– *hicret ederek evinden çıkar da, sonra* –hicret ederek gitmeyi düşündüğü yere ulaşamadan– *kendisine ölüm yetişirse,"* Ayetteki, « مُهَاجِرًا » kelimesi, « يَخْرُجْ » fiilinin zamirinden haldir. « ثُمَّ يُدْرِكْهُ الْمَوْتُ » kavli de, « يَخْرُجْ » fiilinin üzerine matuf bulunmaktadır. « فَقَدْ وَقَعَ اَجْرُهُ عَلَى اللّٰهِ » *"artık onun mükafatı Allah'a düşer."* Yani Allah'ın vadetmesi ve söz vermesiyle ecir kendisi için gerçekleşmiş bulunmaktadır. Zaten bu ifade verilen vaadi pekiştirmek maksadıyladır. Çünkü Allah'ın yarattıklarından hiçbirinin Allah üzerinde vacip/farz manasında gerekli olan bir hakkı yoktur, olamaz da.

« وَكَانَ اللّٰهُ غَفُورًا رَحِيمًا » *"Allah da çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir."* Nitekim demişlerdir ki:

"İlim öğrenmek, haccetmek, cihadetmek veya bir ülke ya da beldeye Allah'a olan taatı, kanaati, zühd hayatını veya helal rızık aramak maksadıyla yapılan hicret, eğer bu suretle Allah'a itaatı artıracak ve taate devamı sağlayacaksa bu da Allah ve Rasulü'nün istediği yola hicret etmek demektir."

Şayet bu yolda iken ölecek olursa onun da mükâfâtı, ecir ve sevabı Allah nezdinde kesinleşmiş olacaktır.

❁ ❁ ❁

101. — 104. ÂYETLER

وَاِذَا ضَرَبْتُمْ فِى الْاَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ اَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلٰوةِ اِنْ خِفْتُمْ اَنْ يَفْتِنَكُمُ الَّذٖينَ كَفَرُوا ط اِنَّ الْكَافِرٖينَ كَانُوا لَكُمْ عَدُوًّا مُبٖينًا ﴿١٠١﴾ وَاِذَا كُنْتَ فٖيهِمْ فَاَقَمْتَ لَهُمُ الصَّلٰوةَ فَلْتَقُمْ طَٓائِفَةٌ مِنْهُمْ مَعَكَ وَلْيَاْخُذُوٓا اَسْلِحَتَهُمْ قف فَاِذَا سَجَدُوا فَلْيَكُونُوا مِنْ وَرَٓائِكُمْ ص وَلْتَاْتِ طَٓائِفَةٌ اُخْرٰى لَمْ يُصَلُّوا فَلْيُصَلُّوا مَعَكَ وَلْيَاْخُذُوا حِذْرَهُمْ وَاَسْلِحَتَهُمْ ج وَدَّ الَّذٖينَ كَفَرُوا لَوْ تَغْفُلُونَ عَنْ اَسْلِحَتِكُمْ وَاَمْتِعَتِكُمْ فَيَمٖيلُونَ عَلَيْكُمْ مَيْلَةً وَاحِدَةً ط وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ اِنْ كَانَ بِكُمْ اَذًى مِنْ مَطَرٍ اَوْ كُنْتُمْ مَرْضٰٓى اَنْ تَضَعُوٓا اَسْلِحَتَكُمْ ج وَخُذُوا حِذْرَكُمْ ط اِنَّ اللّٰهَ اَعَدَّ لِلْكَافِرٖينَ عَذَابًا مُهٖينًا ﴿١٠٢﴾ فَاِذَا قَضَيْتُمُ الصَّلٰوةَ فَاذْكُرُوا اللّٰهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلٰى جُنُوبِكُمْ ج فَاِذَا اطْمَاْنَنْتُمْ فَاَقٖيمُوا الصَّلٰوةَ اِنَّ الصَّلٰوةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنٖينَ كِتَابًا مَوْقُوتًا ﴿١٠٣﴾ وَلَا تَهِنُوا فِى ابْتِغَٓاءِ الْقَوْمِ ط اِنْ تَكُونُوا تَاْلَمُونَ فَاِنَّهُمْ يَاْلَمُونَ كَمَا تَاْلَمُونَ ج وَتَرْجُونَ مِنَ اللّٰهِ مَا لَا يَرْجُونَ ط وَكَانَ اللّٰهُ عَلٖيمًا حَكٖيمًا قف ﴿١٠٤﴾

Meali

101. Yeryüzünde sefere çıktığınız zaman kâfirlerin size kötülük etmelerinden endişe ederseniz, namazı kısaltmanızda size bir günah yoktur. Şüphesiz kâfirler, sizin apaçık düşmanınızdır.

102. Sen de içlerinde bulunup onlara namaz kıldırdığın zaman, onlardan bir kısmı seninle beraber namaza dursunlar, silahlarını *(yanlarına)* alsınlar, böylece *(namazı kılıp)* secde ettiklerinde *(diğerleri)* arkanızda olsunlar. Sonra henüz namazını kılmamış olan *(bu)* diğer gurup gelip seninle beraber namazlarını kılsınlar ve onlar da ihtiyat tedbirlerini ve silah larını alsınlar. O kâfirler arzu ederler ki siz silahlarınızdan ve eşyanızdan gafil olsanız da üstünüze birden baskın yapsalar. Eğer size yağmurdan bir eziyet olur yahut hasta bulunursanız silahlarınızı bırakmanızda size günah yoktur. Yine de tedbirinizi alın. Şüphesiz Allah, kâfirler için alçaltıcı bir azap hazırlamıştır.

103. Namazı bitirince de ayakta, otururken ve yanınız üzerinde yatarken *(daima)* Allah'ı anın. Huzura kavuşunca da namazı dosdoğru kılın; çünkü namaz mü'minler üzerine vakitleri belli bir farzdır.

104. O *(düşman)* topluluğu takip etmekte gevşeklik göstermeyin. Eğer siz acı çekiyorsanız onlar da, sizin çektiğiniz gibi acı çekmektedirler. Üstelik siz Allah'tan, onların ümit etmedikleri şeyleri umuyorsunuz. Allah ilim ve hikmet sahibidir.

Tefsiri

١٠١ — ﴿ وَاِذَا ضَرَبْتُمْ فِى الْاَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ اَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلٰوةِ اِنْ خِفْتُمْ اَنْ يَفْتِنَكُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا ط اِنَّ الْكَافِرِينَ كَانُوا لَكُمْ عَدُوًّا مُبِينًا ﴾

101 – Yeryüzünde sefere çıktığınız zaman kâfirlerin size kötülük etmelerinden endişe ederseniz, namazı kısaltmanızda size bir günah yoktur. Şüphesiz kâfirler, sizin apaçık düşmanınızdır.

« وَاِذَا ضَرَبْتُمْ فِى الْاَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ اَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلٰوةِ اِنْ خِفْتُمْ اَنْ يَفْتِنَكُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا » *"Yeryüzünde sefere çıktığınız zaman kâfirlerin size kötülük etmelerinden endişe ederseniz, namazı kısaltmanızda size bir günah yoktur.."*

« وَاِذَا ضَرَبْتُمْ فِى الْاَرْضِ » *"Yeryüzünde yolculuğa çıktığınız vakit."*

Burada geçen, « ضَرَبَ فِى الْاَرْضِ » kavli, sefer ve yolculuk demektir. « جُنَاحٌ » burada sıkıntı, zorluk ve sakınca manasınadır. « اَنْ تَقْصُرُوا » kavli ise, « فِى اَنْ تَقْصُرُوا » demektir. « مِنَ الصَّلٰوةِ » demek ise namazın rekat sayılarından düşürmek demektir. Böylece dört rekatlı namazları iki rekat olarak kılınız, demek olur. Ayetin zahirine baktığımızda yani ayetten ilk bakışta anlaşılan mana, yolculuk sırasında dört rekatlı namazları iki rekat olarak kılmak bir ruhsattır, sadece bir izindir. Namazları seferde (yolculukta) tam olarak kılmak ise azimettir. Nitekim İmam Şafii de bu görüşü benimsemiştir. Çünkü, « لَا جُنَاحَ » – *"günah ve sakınca yoktur"* kavli, hafifletme yerinde kullanılır. Oysa ruhsat azimetin olduğu yerde olmaz. İşte bu görüş Şafiilere aittir.

Biz Hanefilere göre ise, namazı sefer esnasında kısaltmak ruhsat değil azimettir. Dolayısıyla namazları sefer esnasında tam kılmak caiz değildir. Çünkü Hz. Ömer (Radıyallahu Anh) şöyle demiştir:

"Sefer (yolculuk) *esnasında namaz tam olarak iki rekattır. Peygamberiniz Hz. Muhammed* (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'dilinde bu, kasr* (kısaltma) *söz konusu olmaksızın böyledir."*

Bu ayette anlatılan hususa gelince; sahabeyi Kiram namazlarını hep tam olarak dört rekat halinde kılmışlardır. Bu, onlarda bir alışkanlık yapmıştır. Dolayısıyla dört rekâtlı namazları sefer halinde kasr ile iki rekat olarak kılma izni gelince, adeta *biz günah işliyoruz* zannına kapılmışlardır. Ancak yüce Allah kasr yani dört rekatlı namazları iki rekata indirmekle ve bunda bir sakınca olmadığını bildirmekle sahabenin gönüllerini almış ve onların gönüllerinde ki şüpheyi ortadan kaldırmıştır.

« اِنْ خِفْتُمْ اَنْ يَفْتِنَكُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا » kavlinin manası şöyledir: *"Eğer*

kafirlerin sizi öldürmesinden, yaralamasından ve yakalamalarından korkar ve endişeye düşerseniz..."

Zahiriye mezhebi nassın zahirine, mananın ilk bakışta anlaşılmasına bakarak dört rekatlı namazları seferde iki rekat olarak kılmak için « خَوْف »'ın (korkunun) şart olduğunu ileri sürmüşlerdir. Ancak cumhura göre namazı kısaltmak yani kasr için *korku* şart değildir. Çünkü Ya'la bin Ümeyye *(Radıyallahu Anh)* 'den yapılan rivayete göre, kendisi Hz. Ömer *(Radıyallahu Anh)*'e şöyle sorar:

— *Neden biz güven içinde olduğumuz halde, bir korku söz konusu değilken dört rekatlı namazları, iki rekat olarak kılıyoruz?* Hz. Ömer *(Radıyallahu Anh)* de:

— *Senin şaşkınlık gösterdiğin bu konu benim de hayretimi ve dikkatimi çekti. Bunun üzerine bu durumu Allah Resulü'nden (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem) sordum. Rasulullah (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem) da şöyle buyurdular:*

"Bu, Allah'ın size verdiği bir sadakadır. O halde Allah'ın sadakasını kabul ediniz." [42]

İşte bu, aynı zamanda sefer (yolculuk) sırasında namazları tam olarak kılmanın caiz olmadığının da bir delilidir. Çünkü temlik (mülk edinme) ihtimali olmayan bir şey bizatihi o, o şeyi tamamen ortadan kaldırmak manasınadır. Kaldı ki bunun böyle olması halinde ayrıca ret olunmaya yani geri çevrilmeye de ihtimali yoktur.

Örneğin kendisine itaat edilme zorunluluğu bulunmayan ve fakat kısas konusundaki hakkından vazgeçip tasadduk eden velinin bu tasadduku kendisinden kabul olunduğuna göre kendisine itaat edilme mecburiyeti bulunan yüce Allah'ın sadakası haydi haydi kabul edilir. Çünkü bu kimselerin durumları bu ayet nazil olduğu sırada aynen böyle idi. Böylece söz konusu bu ayet duruma göre nazil olmuştur. Nitekim bu, aynen şu ayete benzer bir ifadedir:

[42] Ahmed b. Hanbel, Müsned; 1/25. Müslim; 686. Ebu Davud; 1199. Tirmizi, 3034. İbn Mace; 1065.

﴿ اِنْ اَرَدْنَ تَحَصُّنًا ﴾

"...Eğer namuslu kalmak isterlerse..." [43]

Yani burada, namuslu kalmak istenmeyince zinanın caiz olabileceği manası anlaşılmamalıdır. İşte buradaki durum da aynen böyledir.

Bunun delili Abdullah b. Mesud'un « مِنَ الصَّلٰوةِ اَنْ يَفْتِنَكُمْ » kıraatidir. Bu ise, « لِئَلَّا يَفْتِنَكُمْ » takdirinde olup, *"namaz bakımından sizi endişeye sokmamaları için kısaltmanızda..."* manasınadır. Burada bu ayetten maksat, durumlara göre namazın kısaltılabilir olacağı meselesidir. Örneğin korku esnasında, hayvan (vasıta) üzerinde ima ile namaz kılmak veya kıraati, rüku ve secdeleri kısa tutmak gibi. Nitekim İbn Abbas'tan da böyle rivayet olunmuştur.

« اِنَّ الْكَافِرِينَ كَانُوا لَكُمْ عَدُوًّا مُبِينًا » *"Şüphesiz kafirler sizin apaçık düşmanınızdır."* O halde onlardan uzak durun ve onlara karşı her an tedbirli bulunun.

١٠٢— ﴿ وَاِذَا كُنْتَ فِيهِمْ فَاَقَمْتَ لَهُمُ الصَّلٰوةَ فَلْتَقُمْ طَٓائِفَةٌ مِنْهُمْ مَعَكَ وَلْيَاْخُذُٓوا اَسْلِحَتَهُمْ فَاِذَا سَجَدُوا فَلْيَكُونُوا مِنْ وَرَٓائِكُمْ وَلْتَاْتِ طَٓائِفَةٌ اُخْرٰى لَمْ يُصَلُّوا فَلْيُصَلُّوا مَعَكَ وَلْيَاْخُذُوا حِذْرَهُمْ وَاَسْلِحَتَهُمْ وَدَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ تَغْفُلُونَ عَنْ اَسْلِحَتِكُمْ وَاَمْتِعَتِكُمْ فَيَمِيلُونَ عَلَيْكُمْ مَيْلَةً وَاحِدَةً وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ اِنْ كَانَ بِكُمْ اَذًى مِنْ مَطَرٍ اَوْ كُنْتُمْ مَرْضٰٓى اَنْ تَضَعُٓوا اَسْلِحَتَكُمْ وَخُذُوا حِذْرَكُمْ اِنَّ اللّٰهَ اَعَدَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا ﴾

102 – Sen de içlerinde bulunup onlara namaz kıldırdığın zaman, onlardan bir kısmı seninle beraber namaza dursunlar, silahlarını (yanlarına) **alsınlar, böylece** (namazı kılıp) **secde ettiklerinde** (diğerleri) **arkanızda olsunlar. Sonra henüz namazını kılmamış olan** (bu) **diğer gurup gelip seninle beraber namazlarını kılsınlar ve onlar da**

[43] Nur, 33.

ihtiyat tedbirlerini ve silahlarını alsınlar. O kâfirler arzu ederler ki siz silahlarınızdan ve eşyanızdan gafil olsanız da üstünüze birden bas kın yapsalar. Eğer size yağmurdan bir eziyet olur yahut hasta bulunursanız silahlarınızı bırakmanızda size günah yoktur. Yine de tedbirinizi alın. Şüphesiz Allah, kâfirler için alçaltıcı bir azap hazırlamıştır.

« وَاِذَا كُنْتَ فِيهِمْ » "-Ey Muhammed!- *Sen de* –ashabının- *içlerinde bulunup*" « فَاَقَمْتَ لَهُمُ الصَّلٰوةَ » "*onlara namaz kıldırdığın zaman,*" Eğer onlara bu sırada namaz kıldırmak istersen, demektir. Ancak İmam Ebu Yusuf, bu nassın zahirine ayetten ilk bakışta hemen anlaşılabilen manaya bakarak, Hz. Peygamber (*Sallallâhu Aleyhi ve Sellem*)'in vefatından sonra korku namazının olmadığı görüşünü belirtmiştir.

Ancak iki imam (İmam Azam ve İmam Muhammed) ise şöyle demişlerdir: "*Her çağda devlet başkanları Rasulullah* (*Sallallâhu Aleyhi ve Sellem*) *vekilleri olarak hepsi bu hükme tabidirler. Çünkü sadece hitabın burada Rasulullah* (*Sallallâhu Aleyhi ve Sellem*)'a *olmuş olması, onun şahsında bütün imam lara* (devlet başkanlarına) *olması manasınadır.*" Bu, tıpkı yüce Allah'ın şu emrine benzer. Rabbimiz şöyle buyurmaktadır:

﴿ خُذْ مِنْ اَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ ﴾

"Ey Muhammed! O Müslümanların mallarından bir farz sadaka al ki, bununla kendilerini günahlardan arındırmış olsunlar." [44]

Bunun en açık delili de Hz. Peygamber (*Sallallâhu Aleyhi ve Sellem*)'in vefatından sonra ashabının uygulamalarıdır.

« فَلْتَقُمْ طَٓائِفَةٌ مِنْهُمْ مَعَكَ » "*Onlardan bir kısmı seninle beraber nama za dursunlar,*" Onları iki guruba ayır, bu iki gurupta seninle birlikte hareket etsin ve sen onlara namaz kıldır. Diğer gurup ise, düşmana karşı tetikte bulunsun ve nöbet tutsun. « وَلْيَاْخُذُٓوا اَسْلِحَتَهُمْ » "*Silahlarını* (yanlarına) *alsınlar,*" Burada belirtilmek istenen, düşmana karşı duranlar, demektir. İşte bunlar silahlarını da yanlarına alsınlar.

[44] Tevbe, 103.

Abdullah b. Abbas *(Radıyallahu Anh)*'dan yapılan rivayete göre şöyle söylemiştir: *"Bundan amaç eğer namaz kılanlar ise, bu konuda şöyle demişlerdir: «Kendilerini namazda iken meşgul etmeyecek şeklide kılıç, hançer* (kasatura) *ve benzeri silahlarını üzerlerinde bulundurmalılar.»"*

« فَإِذَا سَجَدُوا فَلْيَكُونُوا مِنْ وَرَائِكُمْ » *"Böylece* (namazı kılıp) *secde ettiklerinde* -Yani ilk rekatlarını iki secde ile tamamlayıp bitirdiklerinde– (diğerleri) *arkanızda olsunlar."* Burada secde etmekten kasıt, biz Hanefiler'e göre zahiri manasıdır. İmam Malik'e göre bu, namaz manasınadır.

Burada, « فَلْيَكُونُوا مِنْ وَرَائِكُمْ » kavli şu manadadır: *"Yani bu ilk gurup seninle beraber ilk rekatı kıldıklarında, hemen geri dönsünler ki düşmana karşı onlar durup nöbet tutsunlar.*

« وَلْتَأْتِ طَائِفَةٌ أُخْرَى لَمْ يُصَلُّوا فَلْيُصَلُّوا مَعَكَ » *"sonra henüz namazlarını kılamamış* -ve düşmana karşı nöbet tutmakta- *olan* (bu) *diğer grup, gelip seninle beraber* -sana göre ikinci rekat namaz olan *-namazlarını kılsınlar."* Burada, « لَمْ يُصَلُّوا » kavli, « طَائِفَةٌ » kavlinin sıfatı olarak raf mahallinde gelmiştir.

« وَلْيَأْخُذُوا حِذْرَهُمْ وَأَسْلِحَتَهُمْ » *"ve onlar da ihtiyat tedbirlerini* -örneğin düşmana karşı kendilerini koruyabilecek zırh ve benzeri şeyleri- *ve silahlarını alsınlar."*

Burada geçen, « أَسْلِحَتَهُمْ » kelimesi, *"silah"* kelimesinin çoğuludur. Bu, kişinin kendisiyle savaş işini yürüttüğü araçtır. İmam Şafii'ye göre silahı yanında taşımak ve yanına almak şarttır, gereklidir. Biz Hanefilere göre ise bu, müstahaptır. Korku namazının nasıl kılındığı hususu ise bilinen bir şeydir.

« وَدَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ تَغْفُلُونَ عَنْ أَسْلِحَتِكُمْ وَأَمْتِعَتِكُمْ فَيَمِيلُونَ عَلَيْكُمْ مَيْلَةً وَاحِدَةً » *"O kâfirler arzu ederler ki siz silahlarınızdan ve eşyanızdan gafil olsanız da üstünüze birden baskın yapsalar."* Yani düşmanlarınız arzu ederler ki, siz namaz kılmakta iken apansızın üzerinize baskın yapıp sizi gafil avlasınlar. Bir tek saldırıyla en büyük şiddet ve darbeyi indirsin-

ler.

وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ اِنْ كَانَ بِكُمْ اَذًى مِنْ مَطَرٍ اَوْ كُنْتُمْ مَرْضٰى اَنْ تَضَعُوا « اَسْلِحَتَكُمْ » *"Eğer size yağmurdan bir eziyet olur yahut hasta bulunursanız silahlarınızı bırakmanızda size günah yoktur."* Buradaki, « اَنْ تَضَعُوا » kavli, « فِى اَنْ تَضَعُوا » takdirindedir.

« وَخُذُوا حِذْرَكُمْ » *"Yine de tedbirinizi alın."* Yani silahlarınızı yağmurlu bir havada taşımanız size ağırlık yapıyorsa veya hastalıkları nedeniyle kendilerini zayıf düşürüyorsa, bu durumlarda silahlarınızı bırakmanızda size bir vebal yoktur. Bu konuda size ruhsat (izin) bulunmaktadır. Ancak buna rağmen kendilerine her konuda tedbir almaları ve gafilce avlanmamaları için gereken önlemleri almaları da emrolunmaktadır. Çünkü herhangi bir gaflet anlarından düşman yararlanıp aniden baskın yapabilir.

« اِنَّ اللّٰهَ اَعَدَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا » *"Şüphesiz Allah, kafirler için alçaltıcı bir azap hazırlamıştır."* Yüce Allah burada kafirler için aşağılayıcı bir azap hazırladığını haber vermekle, mü'minlerin gönüllerini takviye ederek morallerini yükseltmektedir. Bir de, Allah tarafından her zaman tetikte ve uyanık beklemeleri emri ise, mutlaka düşmanın kesin olarak kendilerine baskın yapacağı anlamında olmayıp bu, Allah'tan gelen taabbudi yani kullukla alakalı bir durumdur.

١٠٣— ﴿فَاِذَا قَضَيْتُمُ الصَّلٰوةَ فَاذْكُرُوا اللّٰهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلٰى جُنُوبِكُمْ فَاِذَا اطْمَاْنَنْتُمْ فَاَقِيمُوا الصَّلٰوةَ اِنَّ الصَّلٰوةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَوْقُوتًا﴾

103 – Namazı bitirince ayakta, otururken ve yanınız üze-rinde yatarak (daima) Allah'ı anın. Huzura kavuşunca da namazı dosdoğru kılın; çünkü namaz mü'minler üzerine vakitleri belli bir farzdır.

« فَاِذَا قَضَيْتُمُ الصَّلٰوةَ فَاذْكُرُوا اللّٰهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلٰى جُنُوبِكُمْ » *"Namazı bitirince ayakta, oturuken ve yanınız üzerinde yatarak* (daima) *Allah'ı anın."* Her durumda Allah'ı zikredin veya, eğer ayakta namazı kıla-

bilirseniz ayakta, ayakta kılabilecek durumda olmazsanız oturarak, eğer oturarak da kılmaktan aciz kalırsanız bu defa yan üzeri yatarak namazınızı kılın.

« فَاِذَا اطْمَاْنَنْتُمْ فَاَقِيمُوا الصَّلٰوةَ » *"Huzura kavuşunca da namazı dosdoğru kılın;"* Yani bütünüyle korkunun ortadan kalktığından güvencede olduğunuz takdirde, namazı tek bir gurup (cemaat) halinde kılarak tamamlayın. Ya da namaz kıldığınızda artık kısaltarak değil tamamlayarak namazı kılın veya sağlığınıza kavuştuğunuz takdirde, ayakta olarak kıyamına, rükuuna ve secdelerine uyarak namazı kılın.

« اِنَّ الصَّلٰوةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَوْقُوتًا » *"Çünkü namaz müminler üzerine vakitleri belli bir farzdır."* Yani bilinen sınırlarla belirlenmiş olan bir farz ibadettir.

١٠٤ — ﴿ وَلَا تَهِنُوا فِى ابْتِغَاءِ الْقَوْمِ اِنْ تَكُونُوا تَاْلَمُونَ فَاِنَّهُمْ يَاْلَمُونَ كَمَا تَاْلَمُونَ وَتَرْجُونَ مِنَ اللّٰهِ مَا لَا يَرْجُونَ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴾

104 — O (düşman) **topluluğu takip etmekte gevşeklik göstermeyin. Eğer siz acı çekiyorsanız onlar da, sizin çektiğiniz gibi acı çekmektedirler. Üstelik siz Allah'tan, onların ümit etmedikleri şeyleri umuyorsunuz. Allah ilim ve hikmet sahibidir.**

« وَلَا تَهِنُوا فِى ابْتِغَاءِ الْقَوْمِ » *"O* (düşman) *topluluğu takip etmekte* -onlara saldırıya geçmekte- *gevşeklik* -zayıflama ve çözülme- *göstermeyin."* Devamla yüce Rabbimiz şu buyruğu ile onlara hüccet göstererek, delil sunarak bu göreve sarılmalarını belirtiyor ve şöyle buyuruyor:

اِنْ تَكُونُوا تَاْلَمُونَ فَاِنَّهُمْ يَاْلَمُونَ كَمَا تَاْلَمُونَ وَتَرْجُونَ مِنَ اللّٰهِ مَا لَا يَرْجُونَ

"Eğer siz acı çekiyorsanız onlar da, sizin çektiğiniz gibi acı çekmektedirler. Üstelik siz Allah'tan, onların ümit etmedikleri şeyleri umuyorsunuz." Yani yaralanmak ya da öldürülmek ya da şehit düşmekle sadece siz acı çekiyor değilsiniz. Sizin bu acılarınızı onlar da çekmektedir. Çünkü acı

çekme olayı taraflar için ortak bir özelliktir. Sizin başınıza gelen şeyler onların da başına gelmektedir. Kaldı ki bütün bunlara rağmen onlar sabredip bu işe göğüs germektedirler, size ne oluyor ki onların gösterdiği sabır ve davranışı siz onlar gibi göstermiyorsunuz?! Oysa sizin onlardan çok daha sabırlı olmanız gerekir. Çünkü siz, onların Allah'tan ümid edip beklemedikleri şeyleri umuyor ve bekliyorsunuz. Örneğin siz, dini nizin bütün dinlere üstün gelmesini, ahirette de büyük bir sevap almayı umut ediyor ve bekliyorsunuz.

« وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيمًا حَكِيمًا » *"Allah* -mü'minlerin duydukları acıyı, kederi bilme hususunda- *ilim ve* -İşlerinizi düzene koymakta da- *hikmet sahibidir."*

❀ ❀ ❀

105. — 113. ÂYETLER

اِنَّٓا اَنْزَلْنَٓا اِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَٓا اَرٰيكَ اللّٰهُ ۚ وَلَا تَكُنْ لِلْخَٓائِنِينَ خَصِيمًا ﴿١٠٥﴾ وَاسْتَغْفِرِ اللّٰهَ ۚ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿١٠٦﴾ وَلَا تُجَادِلْ عَنِ الَّذِينَ يَخْتَانُونَ اَنْفُسَهُمْ ۚ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ خَوَّانًا اَثِيمًا ﴿١٠٧﴾ يَسْتَخْفُونَ مِنَ النَّاسِ وَلَا يَسْتَخْفُونَ مِنَ اللّٰهِ وَهُوَ مَعَهُمْ اِذْ يُبَيِّتُونَ مَا لَا يَرْضٰى مِنَ الْقَوْلِ ۚ وَكَانَ اللّٰهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطًا ﴿١٠٨﴾ هَٓا اَنْتُمْ هٰٓؤُلَٓاءِ جَادَلْتُمْ عَنْهُمْ فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا فَمَنْ يُجَادِلُ اللّٰهَ عَنْهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ اَمْ مَنْ يَكُونُ عَلَيْهِمْ وَكِيلًا ﴿١٠٩﴾ وَمَنْ يَعْمَلْ سُوٓءًا اَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُ ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ اللّٰهَ يَجِدِ اللّٰهَ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿١١٠﴾ وَمَنْ يَكْسِبْ اِثْمًا فَاِنَّمَا يَكْسِبُهُ عَلٰى نَفْسِهِ ۚ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١١١﴾ وَمَنْ يَكْسِبْ خَطٖٓيئَةً اَوْ اِثْمًا ثُمَّ يَرْمِ بِهٖ بَرٖٓيئًا فَقَدِ احْتَمَلَ بُهْتَانًا وَاِثْمًا مُبِينًا ﴿١١٢﴾ وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكَ وَرَحْمَتُهُ لَهَمَّتْ طَٓائِفَةٌ مِنْهُمْ اَنْ

يُضِلُّوكَ وَمَا يُضِلُّونَ اِلَّا اَنْفُسَهُمْ وَمَا يَضُرُّونَكَ مِنْ شَيْءٍ
وَاَنْزَلَ اللّٰهُ عَلَيْكَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَكَ مَا لَمْ تَكُنْ
تَعْلَمُ وَكَانَ فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكَ عَظِيمًا ﴿١١٣﴾

Meali

105. Allah'ın sana gösterdiği şekilde insanlar arasında hükmedesin diye sana Kitab'ı hak ile indirdik; hainlerden taraf olma!

106. Ve Allah'tan mağfiret iste, çünkü Allah, çok bağışlayıcı, ziyadesiyle esirgeyicidir.

107. Kendilerine hıyanet edenleri savunma; çünkü Allah hainliği meslek edinmiş günahkârları sevmez.

108. İnsanlardan gizler de Allah'tan gizlemezler. Halbuki geceleyin, O'nun razı olmadığı sözü düzüp kurarken O, onlarla beraber idi. Allah yaptıklarını kuşatıcıdır *(O'nun ilminden hiçbir şeyi gizleyemezler).*

109. Haydi siz dünya hayatında onlara taraf çıkıp savundunuz, ya kıyamet günü Allah'a karşı onları kim savunacak yahut onlara kim vekil olacak?

110. Kim bir kötülük yapar yahut nefsine zulmeder de sonra Allah'tan mağfiret dilerse, Allah'ı çok bağışlayıcı ve esirgeyici bulacaktır.

111. Kim bir günah kazanırsa onu ancak kendi aleyhine kazanmış olur. Allah her şeyi bilicidir, büyük hikmet sahibidir.

112. Kim kasıtlı veya kasıtsız bir günah kazanır da sonra onu bir suçsuzun üzerine atarsa, muhakkak ki, büyük bir iftira ve apaçık bir günah yüklenmiş olur.

113. Allah'ın sana lütfu ve esirgemesi olmasaydı, onlardan bir güruh seni saptırmaya yeltenmişti. Onlar yalnızca kendilerini saptırırlar, sana hiçbir zarar veremezler. Allah sana Kitab'ı ve hikmeti indirmiş ve sana bilmediğini öğretmiştir. Allah'ın lütfu sana gerçekten büyük olmuştur.

Tefsiri

Rivayet olunduğuna göre Zafer oğullarından Tu'me bin Ubeyrik Katade bin Numan adındaki komşusundan bir zırh çalar. Bunu da içinde un bulunan bir çuvala koyar. Ancak çuval delik olduğundan adam çuvalı taşırken un da yola dökülerek iz bırakır. İçinde zırh bulunan bu çuvalı götürüp Yahudi olan Zeyd bin Semin'in yanında gizler. Zırh, esasen onu çalıp götüren Tu'me'nin yanında aransa da orada bulunamaz. Aynı zaman da zırhı çalmadığına ve hiçbir zaman bundan bilgisinin de bulunmadığına da yalan yere yemin eder. Bunun üzerine Tume'yi bırakırlar. Bu defa dökülen unun izini izlerler, nihayet iz Yahudi'nin evinde son bulur. Zırhı alırlar, adamı da yakalarlar. Ancak adam bunun kendisine Tume tarafından verildiğini söyler. Nitekim bunun Tu'me tarafından Yahudi'ye bırakıldığına dair de bazı Yahudiler şahitlikte bulunurlar. Zafer oğulları, Yahudi'ye:

— *"Gel birlikte Allah Rasulü (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)'ne gidelim"* dediler. Zafer oğulları böylelikle Rasulullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'tan onların adamını savunmasını istediler ve Rasulullah'a:

— *"Eğer sen bunu savunmazsan bizim adamımız helak olur."* dediler. İşte bunun üzerine Rasulullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* tam hüküm vermek üzere iken şimdi tefsirini okuyacağımız ayet nazil olmuştur. Rabbimiz şöyle buyurmaktadır:

١٠٥– ﴿ اِنَّا اَنْزَلْنَا اِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَا اَرٰيكَ اللّٰهُ وَلَا تَكُنْ لِلْخَائِنِينَ خَصِيمًا ﴾

105– Allah'ın sana gösterdiği şekilde insanlar arasında hükm edesin diye sana Kitab'ı hak ile indirdik; hainlerden taraf olma!

« اِنَّا اَنْزَلْنَا اِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَا اَرٰيكَ اللّٰهُ »

"Allah'ın sana gösterdiği şekilde insanlar arasında hükmedesin diye sana Kitab'ı hak ile indirdik;" Sana öğrettiği ve vahyettiği şey ile...

Ebu Mansur Muhammed Maturidi ise: *"Allah'dan sana indirilen ve ilham edilen esaslara bakarak o esaslar ölçüsünde hükmetmen"* diye yorumlamıştır. Dolayısıyla bu ayette, Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sel-*

lem)'in içtihatta bulunma hakkının bulunduğuna da delalet etmekte ve bunu göstermektedir.

« وَلَا تَكُنْ لِلْخَائِنِينَ خَصِيمًا » *"hainlerden taraf olma!"* Yani ihanet içerisinde bulunan Zafer oğullarının hatır ve gönlü için Yahudilere düşmanlık etme, böyle bir yanılgıya düşme.

١٠٦– ﴿ وَاسْتَغْفِرِ اللّٰهَ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا ﴾

106– Ve Allah'tan mağfiret iste, çünkü Allah, çok bağışlayıcı, ziyadesiyle esirgeyicidir.

١٠٧– ﴿ وَلَا تُجَادِلْ عَنِ الَّذِينَ يَخْتَانُونَ اَنْفُسَهُمْ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ خَوَّانًا اَثِيمًا ﴾

107– Kendilerine hıyanet edenleri savunma; çünkü Allah hain liği meslek edinmiş günahkârları sevmez.

« وَلَا تُجَادِلْ عَنِ الَّذِينَ يَخْتَانُونَ اَنْفُسَهُمْ » *"Kendilerine hıyanet edenleri savunma;"* Masiyette bulunarak, isyana kalkışarak kendi kendilerine ihanette bulunurlar, yazık ederler. Dikkat edilirse burada görüldüğü üzere isyankarların işledikleri günahlar ve masiyetler, kendi canlarına kıymak ve kendilerine yazık etmek olarak değerlendirilmiştir. Çünkü sonuçta bunun zararları kendilerine dönecektir. Bununla zaten kasdolunan Tu'me adındaki kişi ile kavminden ona yardımcı olan kimselerdir. Çünkü zaten kavmi Tu'me'nin hırsızlık yapan kişi olduğunu biliyordu. Yahut burada ifadenin çoğul olarak geçmesi, Tu'me adındaki kişiyi ve onun gibi bir ihanet ve yanlışlık içinde bulunan kimseleri de kapsaması içindir.

« اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ خَوَّانًا اَثِيمًا » *"Çünkü Allah, hainliği meslek edinmiş günahkârları sevmez."* Ayette, « خَوَّانًا » kelimesinin mübalağa kipiyle gelmiş olması, yüce Allah'ın Tu'me'nin ifrat derecesinde bir hıya net ve ihanet içerisinde olduğunu, tamamen iş ve gücünün günahta ısrar

etmek olduğunu bilmiş olmasındandır.

Anlatıldığına göre büyük bir hıyanet içerisinde bulunan Tu'me kaçıp Mekke'ye gitmiş ve orada irtidat ederek dinden çıkmıştır. Mekke'de bir evi soymak için evin duvarını delmeye çalışırken, üzerine aynı duvar yıkılır ve altında kalıp ölür. Kitaptaki ifadeyle, üzerine düşen duvar onu öldürür.

Denilir ki; herhangi bir kimsenin bir hatasının farkına vardığında bil ki mutlaka o konuda ona yardımcı olanlar vardır.

Hz. Ömer *(Radıyallahu Anh)*'den rivayet olunduğuna göre, kendisi bir hırsızın elinin kesilmesi için emir verince, annesi ağlayarak çıkagelir ve:

— *Ne olur, onu bağışla, Çünkü bu onun yaptığı ilk hırsızlıktır,* diye bağışlanmasını ister. Hz. Ömer *(Radıyallahu Anh)* de kendisine:

— *Sen yalan söylüyorsun. Çünkü yüce Allah ilk kez kulunu bir hata işlediğinde onu hesaba çekmez,* diye söyler.

١٠٨— ﴿ يَسْتَخْفُونَ مِنَ النَّاسِ وَلَا يَسْتَخْفُونَ مِنَ اللّٰهِ وَهُوَ مَعَهُمْ اِذْ يُبَيِّتُونَ مَا لَا يَرْضٰى مِنَ الْقَوْلِ وَكَانَ اللّٰهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطًا ﴾

108 – İnsanlardan gizler de Allah'tan gizlemezler. Halbuki geceleyin, O'nun razı olmadığı sözü düzüp kurarken O, onlarla beraber idi. Allah yaptıklarını kuşatıcıdır (O'nun ilminden hiçbir şeyi gizleyemezler).

« يَسْتَخْفُونَ مِنَ النَّاسِ وَلَا يَسْتَخْفُونَ مِنَ اللّٰهِ » "-Utandıklarından dolayı veya onlardan kendilerine bir zarar geleceğinden korktuklarından ötürü bunu- *İnsanlardan gizler de Allah'tan gizlemezler.*" Allah'tan haya edip utanmazlar. « وَهُوَ مَعَهُمْ » *"Halbuki ... O, onlarla beraber idi."* Allah onların ne yapıp ettiklerini bilir. Onların tüm planlarına ve tuzaklarına muttalidir, vakıftır. Kaldı ki her gizleyicinin saklayıp gizli tuttuğu her şeyden Allah'a hiçbir şey asla gizli değildir ve gizli de kalmaz.

Doğrusu bu ayet, insanların hayasızlık, yüce Allah'tan korkmamaları gerçeğini insanların durumlarını açık olarak ilan edip haykırmakla, bir ikaz ve uyarı bakımından yeter, başka bir şeye gerek yok. Çünkü

insanlar, Allah'a hiçbir şeyin gizli kalmayacağını ve O'ndan hiçbir şeyi asla gizleyemeyeceklerini çok iyi bildikleri halde bu yanlışa sapıyorlar. Oysa Allah için ğayb ve gizlilik söz konusu değildir.

« اِذْ يُبَيِّتُونَ مَا لَا يَرْضٰى مِنَ الْقَوْلِ » *"... Geceleyin, O'nun razı olmadığı sözü düzüp kurarken* –kendilerince tedbirler ve düzenler kurarlarken– .." « اِذْ يُبَيِّتُونَ » kavli esasen geceleyin kurulan planlar ve düzenler, tedbirler manasındadır.

Allah'ın rıza göstermeyeceği ve izin vermeyeceği plan ve düzen esasen Tu'me adındaki hırsızın kurmaya çalıştığı plandan başkası değildir. Çünkü Tu'me çaldığı zırhı, Zeyd adındaki bir Yahudi'ye vermiş ve böylece onu hırsızlıkla suçlama yönüne gitmek istemişti. Hatta zırhı çalmadığına ilişkin olarak da yemin etmişti.

Bu, aynı zamanda söz konusu ifadenin mana açısından bizzat kişinin kendisiyle alakalı olduğunu gösteren bir delildir. Çünkü ayette görüldüğü gibi *tebir/düzen kurma* ifadesi, « قَوْل » – *"söz"* kelimesiyle belirtilmiştir.

« وَكَانَ اللّٰهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطًا » *"Allah yaptıklarını kuşatıcıdır* (O'nun ilminden hiçbir şeyi gizleyemezler)." Öyle bir bilgiyle kuşatmıştır ki, onun bu kuşatmasının dışında asla bir bilgi kalmaz. O her şeyden haberdardır.

١٠٩– ﴿ هَا اَنْتُمْ هٰٓؤُ۬لَٓاءِ جَادَلْتُمْ عَنْهُمْ فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا فَمَنْ يُجَادِلُ اللّٰهَ عَنْهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ اَمْ مَنْ يَكُونُ عَلَيْهِمْ وَكِيلًا ﴾

109 – Haydi siz dünya hayatında onlara taraf çıkıp savundunuz, ya kıyamet günü Allah'a karşı onları kim savunacak yahut onlara kim vekil olacak?

« هَا اَنْتُمْ هٰٓؤُ۬لَٓاءِ جَادَلْتُمْ عَنْهُمْ فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا » *"Haydi siz dünya hayatında onlara taraf çıkıp savundunuz,"* Bu ayette geçen, « هَا » harfi hem, « اَنْتُمْ » ve hem, « اولاءِ » kelimesinde tenbih yani uyarı ve ikaz manasındadır. Her ikisi de mübteda ve haberdirler.

« جَادَلْتُمْ » – *"Savundunuz"* manasında olan bu kelime, « أُولَاءِ » kelimesinin haber olduğunu açıklayan bir cümledir. Bu adeta şu ifadeye benzer bir cümledir:

« أَنْتَ حَاتِمٌ تَجُودُ بِمَالِكَ » – *"Sen malın ile cömertlik gösteren Hatem Taisin."*

Yahut da burada, « أُولَاءِ » kelimesi, « الَّذِينَ » manasında ilgi zamiridir, yani ismi mevsuldür. Bu durumda da, « جَادَلْتُمْ » kavli bunun ilgi cümleciği/sılasıdır. Buna göre mana şöyle olmaktadır: *"Haydi hepiniz Tu'me ve kavmini bu dünyada diyelim ki savunup müdafaasını yaptınız."*

« فَمَنْ يُجَادِلُ اللّٰهَ عَنْهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ » *"Ya kıyamet günü Allah'a karşı onları kim savunacak?"* Kıyamet gününde Allah onları azabıyla yakaladığında acaba kim onları müdafaa edecek?

Ayrıca buradaki, « عَنْهُمْ » kavli bazı kıraat imamları tarafından, « عَنْهُ » olarak da okunmuştur. Bu takdirde, *"Tu'me adındaki o hırsızı kim savunacak?"* olur.

« أَمْ مَنْ يَكُونُ عَلَيْهِمْ وَكِيلاً » *"Yahut onlara kim vekil olacak?"* Onları Allah'ın azabından ve yakalamasından kim koruyup kollayacak veya kim muhafaza edecek? Avukatlıklarını kim yapacak?

١١٠— ﴿ وَمَنْ يَعْمَلْ سُوٓءًا اَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُ ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ اللّٰهَ يَجِدِ اللّٰهَ غَفُورًا رَحِيمًا ﴾

110 – Kim bir kötülük yapar yahut nefsine zulmeder de sonra Allah'tan mağfiret dilerse, Allah'ı çok bağışlayıcı ve esirgeyici bulacaktır.

« وَمَنْ يَعْمَلْ سُوٓءًا اَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُ ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ اللّٰهَ » *"Kim bir kötülük yapar* -şirk dışında bir günah işler- *yahut nefsine zulmeder de* -Tu'me'nin Katade ve Yahudi'ye karşı yaptığı gibi çirkin bir iş, örneğin yalan yere ye

min etmek veya şirk koşmak gibi- *sonra Allah'tan mağfiret dilerse,"* Allah'tan bağışlanmasını isterse, « يَجِدِ اللّٰهَ غَفُورًا رَحِيمًا » *"Allah'ı çok yarlığayıcı ve esirgeyici bulacaktır."* İşte bu ifade Tume'yi mağfiret istemeye ve tevbe etmeye yönelten bir ifade ve bir sebeptir, teşviktir.

١١١- ﴿ وَمَنْ يَكْسِبْ اِثْمًا فَاِنَّمَا يَكْسِبُهُ عَلٰى نَفْسِهِ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴾

111 – Kim bir günah kazanırsa onu ancak kendi aleyhine kazanmış olur. Allah her şeyi bilicidir, büyük hikmet sahibidir.

Çünkü suçu işleyenden başkasını asla cezalandırmaz, azabetmez.

١١٢- ﴿ وَمَنْ يَكْسِبْ خَطِيٓئَةً اَوْ اِثْمًا ثُمَّ يَرْمِ بِهٖ بَرِيٓئًا فَقَدِ احْتَمَلَ بُهْتَانًا وَاِثْمًا مُبِينًا ﴾

112 – Kim kasıtlı veya kasıtsız bir günah kazanır da sonra onu bir suçsuzun üzerine atarsa, muhakkak ki, büyük bir iftira ve apaçık bir günah yüklenmiş olur.

« وَمَنْ يَكْسِبْ خَطِيٓئَةً اَوْ اِثْمًا » *"Kim kasıtlı veya kasıtsız bir günah kazanır da,"* Kim küçük veya büyük bir günah kazanır da, veya ayetin ilk kısmı yani, « خَطِيٓئَةً » kavli ile kişinin kendisiyle Rabbi arasında işlediği hata veya kusur demek olup, ikincisi yani, « اِثْمًا » kavli de kullara ait hak ları üzerine geçirmek manasındadır. « ثُمَّ يَرْمِ بِهٖ بَرِيٓئًا » *"sonra onu bir suçsuzun üzerine atarsa,"* Tıpkı Tu'me adındaki hırsızın, Yahudi Zeyd'in suçsuzluğuna rağmen ona iftira attığı gibi iftiraya kalkışırsa, « فَقَدِ احْتَمَلَ بُهْتَانًا وَاِثْمًا مُبِينًا » *"muhakkak ki, büyük bir iftira* -büyük bir yalan- *ve apaçık bir günah yüklenmiş olur."* Bu ise şöyle olmaktadır:

Adam suç işleyerek günah kazanmış olmakta ve suçsuz birine iftirada bulunmakla da iftira atan kişi konumuna düşmektedir. Böylece hem

suçlu ve hem de müfteri olarak iki suçun sahibi ve işleyeni olarak bunu kendisinde toplayan kimse konumunda olmaktadır.

Bühtan: kişinin haberi ve bilgisi olmaksızın bir konuda yalan uydurarak başkasını suçlu konuma düşürmek anlamında bir yalan uydurmadır.

١١٣- ﴿ وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكَ وَرَحْمَتُهُ لَهَمَّتْ طَٓائِفَةٌ مِنْهُمْ اَنْ يُضِلُّوكَۜ وَمَا يُضِلُّونَ اِلَّٓا اَنْفُسَهُمْ وَمَا يَضُرُّونَكَ مِنْ شَيْءٍۜ وَاَنْزَلَ اللّٰهُ عَلَيْكَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَكَ مَا لَمْ تَكُنْ تَعْلَمُۜ وَكَانَ فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكَ عَظِيمًا ﴾

113 – Allah'ın sana lütfu ve esirgemesi olmasaydı, onlardan bir güruh seni saptırmaya yeltenmişti. Onlar yalnızca kendilerini saptırırlar, sana hiçbir zarar veremezler. Allah sana Kitab'ı ve hikmeti indirmiş ve sana bilmediğini öğretmiştir. Allah'ın lütfu sana gerçekten büyük olmuştur.

« وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكَ وَرَحْمَتُهُ » *"Allah'ın sana lütfu ve esirgemesi olmasaydı,"* Seni koruması, onların sırlarına muttali kılarak sana lütfuyla muamele etmemiş olsaydı, « لَهَمَّتْ طَٓائِفَةٌ مِنْهُمْ اَنْ يُضِلُّوكَ » *"onlardan bir gurup* -hak üzere onları yargılamaktan ve adalet yolunu izlemekten-*seni saptırmaya yeltenmişti."* Zafer oğullarından bir gurup veya bundan maksat Zafer oğullarının tamamıdır. Çünkü bunlar hırsızın, suçu işleyenin kendi adamları olduğunu bildikleri halde haktan yan çizmişlerdir. « مِنْهُمْ » kavlindeki zamir, insanlara racidir.

« وَمَا يُضِلُّونَ اِلَّٓا اَنْفُسَهُمْ وَمَا يَضُرُّونَكَ مِنْ شَيْءٍ » *"Onlar yalnızca kendilerini saptırırlar, sana hiçbir zarar veremezler."* Zira sen elindeki var olan bilgilere göre onları yargılıyorsun. Kaldı ki gerçek senin hüküm verdiğinin aksidir diye aklına herhangi bir şey de gelmemiştir.

« وَاَنْزَلَ اللّٰهُ عَلَيْكَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَكَ مَا لَمْ تَكُنْ تَعْلَمُ » *"Allah sana Kitabı ve hikmeti* -Sünneti- *indirmiş ve sana bilmediğini öğretmiştir."* Yani dini konuları, şeriat ile ilgili hususları ve daha senin bilemediğin,

içinden çıkılması zor olan işlere ait incelikleri, gönüllerde gizli olanları sana öğretti.

« وَكَانَ فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكَ عَظِيمًا » " -Sana bilmediğin şeyleri öğret-mek ve sana nimetler sunmakla– *Allah'ın lütfu sana gerçekten büyük olmuştur.*"

114. — 121. ÂYETLER

لَا خَيْرَ فِي كَثِيرٍ مِنْ نَجْوٰيهُمْ اِلَّا مَنْ اَمَرَ بِصَدَقَةٍ اَوْ مَعْرُوفٍ
اَوْ اِصْلَاحٍ بَيْنَ النَّاسِ ط وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللّٰهِ
فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ اَجْرًا عَظِيمًا ﴿١١٤﴾ وَمَنْ يُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ
مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدٰى وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ نُوَلِّهِ مَا تَوَلّٰى
وَنُصْلِهِ جَهَنَّمَ ط وَسَاءَتْ مَصِيرًا ﴿١١٥﴾ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَغْفِرُ اَنْ
يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذٰلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ ط وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللّٰهِ
فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا ﴿١١٦﴾ اِنْ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ اِلَّا اِنَاثًا ج وَاِنْ
يَدْعُونَ اِلَّا شَيْطَانًا مَرِيدًا لا ﴿١١٧﴾ لَعَنَهُ اللّٰهُ م وَقَالَ لَاَتَّخِذَنَّ مِنْ
عِبَادِكَ نَصِيبًا مَفْرُوضًا لا ﴿١١٨﴾ وَلَاُضِلَّنَّهُمْ وَلَاُمَنِّيَنَّهُمْ وَلَاٰمُرَنَّهُمْ
فَلَيُبَتِّكُنَّ اٰذَانَ الْاَنْعَامِ وَلَاٰمُرَنَّهُمْ فَلَيُغَيِّرُنَّ خَلْقَ اللّٰهِ ط وَمَنْ
يَتَّخِذِ الشَّيْطَانَ وَلِيًّا مِنْ دُونِ اللّٰهِ فَقَدْ خَسِرَ خُسْرَانًا
مُبِينًا ط ﴿١١٩﴾ يَعِدُهُمْ وَيُمَنِّيهِمْ وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطَانُ اِلَّا غُرُورًا
﴿١٢٠﴾ اُولٰئِكَ مَاْوٰيهُمْ جَهَنَّمُ وَلَا يَجِدُونَ عَنْهَا مَحِيصًا ﴿١٢١﴾

Meali

114. Onların fısıldaşmalarının birçoğunda hayır yoktur. Ancak bir sadaka yahut bir iyilik yahut da insanların arasını düzeltmeyi isteyen *(in fısıldaşması)* müstesna. Kim Allah'ın rızasını elde etmek için bunu yaparsa, biz ona yakında büyük bir mükâfat vereceğiz.

115. Kendisi için doğru yol belli olduktan sonra, kim Peygamber'e karşı çıkar ve mü'minlerin yolundan başka bir yola giderse, onu o yönde bırakırız ve cehenneme sokarız; o ne kötü bir yerdir.

116. Allah, kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz; ondan başka günahları dilediği kimse için bağışlar. Kim Allah'a ortak koşarsa büsbütün sapıtmıştır.

117. Onlar *(müşrikler)* O'nu bırakıp yalnızca bir takım dişilerden *(dişi isimli tanrılardan)* istiyorlar, ancak inatçı şeytandan dilekte bulunuyorlar.

118. Allah onu *(şeytanı)* lânetlemiş; o da: "Yemin ederim ki, kullarından belli bir pay edineceğim" demiştir.

119. "Onları mutlaka saptıracağım, muhakkak onları boş kuruntulara boğacağım, kesinlikle onlara emredeceğim de hayvanların kulaklarını yaracaklar *(putlar için nişanlayacaklar)*, şüphesiz onlara emredeceğim de Allah'ın yarattığını değiştirecekler" *(dedi)*. Kim Allah'ı bırakır da şeytanı dost edinirse elbette apaçık bir ziyana düşmüştür.

120. *(Şeytan)* onlara söz verir ve onları ümitlendirir; halbuki şeytanın onlara söz vermesi aldatmacadan başka bir şey değildir.

121. İşte onların yeri cehennemdir; ondan kaçıp kurtulacak bir yer de bulamayacaklardır.

Tefsiri

١١٤– ﴿لاَ خَيْرَ فِى كَثِيرٍ مِنْ نَجْوٰيهُمْ اِلاَّ مَنْ اَمَرَ بِصَدَقَةٍ اَوْ مَعْرُوفٍ اَوْ اِصْلاَحٍ بَيْنَ النَّاسِ ۜ وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ ابْتِغَاۤءَ مَرْضَاتِ اللّٰهِ

﴿ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ اَجْرًا عَظِيمًا ﴾

114 – Onların fısıldaşmalarının birçoğunda hayır yoktur. Ancak bir sadaka yahut bir iyilik yahut da insanların arasını düzeltmeyi isteyen (in fısıldaşması) müstesna. Kim Allah'ın rızasını elde etmek için bunu yaparsa, biz ona yakında büyük bir mükâfat vereceğiz.

« لَا خَيْرَ فِي كَثِيرٍ مِنْ نَجْوٰيهُمْ اِلَّا مَنْ اَمَرَ بِصَدَقَةٍ » *"Onların* -halkın ya da insanların- *fısıldaşmalarının bir çoğunda hayır yoktur. Ancak bir sadaka,"* Yani bir yardım konusunu içeren fısıldaşma halindeki konuşma.

Buradaki, « بِصَدَقَةٍ » kelimesi, ya « كَثِيرٍ » kelimesinden veya « نَجْوٰيهُمْ » kelimesinden bedeldir. Ya da münkati istisna olarak mansubtur ki bu da, « وَلٰكِنْ مَنْ اَمَرَ بِصَدَقَةٍ فَفِي نَجْوٰيهُ الْخَيْرُ » demek olup, *"Ve fakat gizlice ve sessiz olarak bir yardım konusunu konuşuyorlarsa bu sessiz konuşmada bir hayır ve iyilik vardır."* manasındadır.

« اَوْ مَعْرُوفٍ » *"Yahut bir iyilik"* bir borçlanma meselesinde veya yardıma muhtaç birinin imdadına yetişmede, zor durumdaki birini kurtarmada veya her manadaki iyilik ve güzellik işleri hakkında fısıldaşarak yapılan konuşmalar, ya da burada geçen « صَدَقَة » *"sadaka"* kelimesin den kasıt farz olan zekat, « مَعْرُوف » *"maruf"* kelimesi de nafile anlamın daki maddi yardım olarak yorumlanabilir. İşte bu gibi konularda fısıldaşarak konuşup görüşmek,

« اَوْ اِصْلَاحٍ بَيْنَ النَّاسِ » *"Yahut da insanların arasını düzeltmeyi isteyen* (in fısıldaşması) *müstesna.."* Dargın ve kırgın olanların arasını bulmak için yapılan sessiz görüşmelerin bir sakıncası yoktur, bunlarda hayır ve iyilik vardır.

« وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللّٰهِ » *"Kim Allah'ın rızasını elde etmek için bunları* -adı geçen bu işleri- *yaparsa,"* evet yalnızca Allah rızasını isteyerek yaparsa işte o kimsenin yaptığı bu tür işler diğerlerinin

kapsamından çıkar, riya (gösteriş) olmaktan veya bir konuda başa güreşmekten, liderlik sevdasından kendisini çıkarmış, dışta bırakmış olur.

« ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللّٰهِ » kavli burada meful-ü lehtir.

Ancak burada bir problem var. Çünkü burada önce, « اِلَّا مَنْ اَمَرَ » sonra ise, « وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ » diye buyurdu. Buna verilecek cevap şöyledir:

Burada *"emretme"* işini hayır ifadesiyle anlattı ki, bu ifade ile, böyle bir işi yapan ve bu davranış içine giren kimse parmakla gösterilmesi içindir. Böyle bir işi emreden kimse iyilik ve hayır yapanlar arasında görülüyor, bizzat o iyilik ve hayırları yapanlar zaten öncelikli olarak bu hükmün içerisinde yer alırlar, demektir.

İşte bundan sonra, « وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ » *"kim... bunları yaparsa..."* diye buyurarak, böylece faili yani özneyi belirtmiş oldu. Böylece de bu kimselere, hemen bunun ardından büyük ecir olduğunu ekledi. Yahut burada bundan maksat bu işi emredenlerdir. Fakat ayette emir ifadesi yerine yani, "kim emreder" yerine, fiili yani, "kim yaparsa" anlamındaki kelimeyi getirmiş oldu.

« فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ اَجْرًا عَظِيمًا » *"biz ona yakında büyük bir mükafat vereceğiz."* Kıraat imamlarından Ebu Amr ile Hamza, « نُؤْتِيهِ » kavlini, « يُؤْتِيهِ » olarak okumuşlardır.

١١٥ — ﴿ وَمَنْ يُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدٰى وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ نُوَلِّهِ مَا تَوَلّٰى وَنُصْلِهِ جَهَنَّمَ وَسَاۤءَتْ مَصِيرًا ﴾

115 – Kendisi için doğru yol belli olduktan sonra, kim Peygamber'e karşı çıkar ve mü'minlerin yolundan başka bir yola giderse, onu o yönde bırakırız ve cehenneme sokarız; o ne kötü bir yerdir.

« وَمَنْ يُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدٰى » *"Kendisi için doğru yol belli olduktan sonra, kim Peygamber'e karşı çıkar..."* Yani doğru olan

delilleri ile beraber açık olarak ortaya çıktıktan kim Peygambere muhalefet ederek karşı çıkarsa, «وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ» *"ve mü'minlerin yolundan başka bir yola giderse,"* ki bu yol; mü'minlerin inandıkları ve izledikleri Hanif dinine ait olan yoldur.

Nasıl ki Kitap ve Sünnete muhalefet etmek caiz değilse, icma' da öyledir. Çünkü bu ayet, aynı zamanda "icmaın" bir hüccet ve delil olduğunun, buna karşı çıkmanın caiz olmayacağının da bir delilidir. Çünkü yüce Allah bu ayetinde; *"Mü'minlerin yolundan başka bir yol ile Peygambere karşı gelmeyi"* birlikte, tek şart ve hüküm altında toplamıştır. Bunun cezasını da oldukça ağır bir tehdit olarak bildirmiştir. Dolayısıyla nasıl ki peygamberi dost edinmek, her konu da ona uymak farz ise, mü'minler topluluğuna da uymak vacip/farzdır.

«نُوَلِّهِ مَا تَوَلَّى» *"Onu o yönde bırakırız"* Sapıklıkta kimin yolundan gidip yürümüşse ona yandaş kılarız onu ve dünyada tercih ettiklerini sapıklıkları ile baş başa bırakırız. «وَنُصْلِهِ جَهَنَّمَ وَسَاءَتْ مَصِيرًا» *"ve -sonunda ahirette- cehenneme sokarız. Orası ne kötü bir yerdir."* Bir yoruma göre bu ayet Tu'me adındaki hırsızlık yapan kişi ve onun dinden dönmesi/irtidadı ile ilgilidir.

١١٦ـ ﴿ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَغْفِرُ اَنْ يُشْرَكَ بِهٖ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذٰلِكَ لِمَنْ يَشَٓاءُ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللّٰهِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا ﴾

116 – Allah, kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz; ondan başka günahları dilediği kimse için bağışlar. Kim Allah'a ortak koşarsa büsbütün sapıtmıştır.

«اِنَّ اللّٰهَ لَا يَغْفِرُ اَنْ يُشْرَكَ بِهٖ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذٰلِكَ لِمَنْ يَشَٓاءُ» *"Allah, kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz; ondan başka günahları dilediği kimse için bağışlar."* Bu ayetle ilgili açıklama yine bu sure de benzer ayette geçmişti.

«وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللّٰهِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا» *"Kim Allah'a ortak koşarsa, büsbütün sapıtmıştır."* Doğru olan yoldan büsbütün uzaklaşmış olur.

١١٧— ﴿اِنْ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ اِلَّا اِنَاثًا وَاِنْ يَدْعُونَ اِلَّا شَيْطَانًا مَرِيدًا﴾

117 – Onlar (müşrikler) **O'nu bırakıp yalnızca bir takım dişiler den** (dişi isimli tanrılardan) **istiyorlar, ancak inatçı şeytandan dilekte bulunuyorlar.**

« اِنْ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ اِلَّا اِنَاثًا » *"Onlar* (müşrikler) *O'nu bırakıp yalnızca bir takım dişilerden* (dişi isimli tanrılardan) *istiyorlar,"* Yani onlar Allah'ı bırakıp bir takım dişileri, kadınları Rab ediniyorlar ve onlara tapınıyorlar. Ayette geçen, « اِنَاثًا » kelimesi, « اُنْثٰى » kelimesinin çoğuludur. Bundan kasıt ise Lat, Uzza ve Menat adındaki putlardır.

Esasen hemen her Arap kabilesinin kendisine ait mutlaka bir putu vardı ve onlar kendilerine ait bu putlara tapıyorlardı. Putlarını da *"falan oğullarının dişisi, ilahesi veya tanrıçası"* diye adlandırıyorlardı. Bir diğer bilgiye göre de bunlar putlarını Allah'ın kızları olarak kabul ediyorlardı.

« وَاِنْ يَدْعُونَ اِلَّا شَيْطَانًا مَرِيدًا » *"Ancak inatçı şeytandan dilekte bulunuyorlar."* Çünkü putperest toplumların putlara tapmasını isteyen ve buna yönlendiren varlık İblis denen şeytandan başkası değildir. Dolayısıyla o toplumlar da putlara tapma konusunda şeytana itaat ediyorlar. Putlara tapmada şeytana itaat etmeleri, zaten şeytana kullukta bulunmaktır, ona tapınıp ibadet etmektir.

Burada geçen, « مَرِيدًا » kelimesi, itaatten dışarı çıkan, dinlemeyen, her manada hayırdan kesilmiş, nasipsiz olan demektir ki, nitekim « اَمْرَدُ » kelimesi de bu köktendir.

١١٨— ﴿لَعَنَهُ اللّٰهُ وَقَالَ لَاَتَّخِذَنَّ مِنْ عِبَادِكَ نَصِيبًا مَفْرُوضًا﴾

118 – Allah onu (şeytanı) **lânetlemiş; o da: "Yemin ederim ki, kullarından belli bir pay edineceğim" demiştir.**

« لَعَنَهُ اللّٰهُ وَقَالَ لَاَتَّخِذَنَّ » Bu ikisi de sıfattırlar. Yani « شَيْطَانًا مَرِيدًا» kavli, Allah'ın lanetiyle şu iğrenç ifadeyi de içeren bir tabirdir:

« لَعَنَهُ اللّٰهُ وَقَالَ لَاَتَّخِذَنَّ مِنْ عِبَادِكَ نَصِيبًا مَفْرُوضًا » *"Allah, onu* (şeytanı) *lânetlemiş; o da: «Yemin ederim ki, kullarından belli bir pay edineceğim.» demiştir."* Yani artık boynumun borcu olan, benim için artık kesin bir görev durumuna gelen şu ki; bundan böyle ben, her bin kişiden 999 kişisini yoldan çıkaracağım. Sadece birini Allah için bırakacağım.

١١٩– ﴿ وَلَاُضِلَّنَّهُمْ وَلَاُمَنِّيَنَّهُمْ وَلَاٰمُرَنَّهُمْ فَلَيُبَتِّكُنَّ اٰذَانَ الْاَنْعَامِ وَلَاٰمُرَنَّهُمْ فَلَيُغَيِّرُنَّ خَلْقَ اللّٰهِ وَمَنْ يَتَّخِذِ الشَّيْطَانَ وَلِيًّا مِنْ دُونِ اللّٰهِ فَقَدْ خَسِرَ خُسْرَانًا مُبِينًا ﴾

119 – "Onları mutlaka saptıracağım, muhakkak onları boş ku runtulara boğacağım, kesinlikle onlara emredeceğim de hayvan-ların kulaklarını yaracaklar (putlar için nişanlayacaklar), **şüphesiz onlara emredeceğim de Allah'ın yarattığım değiştirecekler"** (dedi). **Kim Allah'ı bırakır da şeytanı dost edinirse elbette apaçık bir ziyana düşmüştür..**

« وَلَاُضِلَّنَّهُمْ » *"Onları* -sapıklığa ve dalalete çağırarak, dünyayı süslü göstererek, kalbine vesvese vererek- *mutlaka saptıracağım,"* Eğer gerçekten insanları dalalette bırakmak ve onlar üzerinde bunu uygulayıp infaz etmek şeytanın elinde olmuş olsaydı kesinlikle herkesi dalalete, sapıklığa götürürdü. « وَلَاُمَنِّيَنَّهُمْ » *"Muhakkak onları boş kuruntulara boğacağım,"* örneğin onların gönüllerine uzun ömür hayalleriyle yaşamak bir takım arzu ve emellerine kavuşmak gibi boş şeylerle oyalayıp duracağım.

« وَلَاٰمُرَنَّهُمْ فَلَيُبَتِّكُنَّ اٰذَانَ الْاَنْعَامِ » *"Kesinlikle onlara emredeceğim de hayvanların kulaklarını yaracaklar* (putlar için nişanlayacaklar)," Ayette geçen, « بَتْكٌ » kelimesi kesmek manasınadır. « تَبْتِيكٌ » ise; çokluk ve tekrar manasını sağlamak için gelen bir kiptir. Yani ben onları, hayvanların kulaklarını kesip yarmaları işine hem de fazlasıyla ve tekrar tekrar yaptırarak sevk edeceğim. Bilindiği gibi cahiliye dönemi Arapları, bir

dişi deve beş defa doğum yapar ve beşinci doğumunda da erkek yavru do ğurursa, artık bunu kendilerine haram kabul ederler ve nişan koyarak salıverirlerdi.

« وَلَآمُرَنَّهُمْ فَلَيُغَيِّرُنَّ خَلْقَ اللّٰهِ » *"Şüphesiz onlara emredeceğim de Allah'ın yarattığını değiştirecekler* (dedi)." Örneğin Hami diye adlandırdıkları devenin gözlerini oyup kör etmek, artık üzerine binmemek ve onu burkup iğdiş etmek gibi. Bilindiği üzere hayvanları burkup iğdiş etmek mubah olan, dinen yasak olmayan bir iştir. Fakat İnsanları bu manada iğdiş etmek, erkekliklerini ortadan kaldırmak sakıncalı ve haram olan bir şeydir. Aynı şekilde dövme yaptırmak, çocuğun kendisine ait olduğunu reddetmek, kabul etmemek veya başkasına ait bir çocuğun kendisine ait olduğunu iddia etmek kendi adıyla anılmasını sağlamak, ağaran saçlarını siyaha boya mak, helal olan bir şeyi haram ve haram olan bir şeyi de helal olarak kabul etmek, kadın ve erkeklerin birbirlerine benzemeye kalkış ması ve Allah'ın insanları yarattığı fıtratı -ki bu İslam dininden başkası değildir- değiştirmek gibi, bütün bunlar haram ve yasaktır. Çünkü yüce Allah şöyle buyurmuştur:

﴿ لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللّٰهِ ﴾

"Allah'ın yaratışında değişiklik bulunmaz" [45]

« وَمَنْ يَتَّخِذِ الشَّيْطَانَ وَلِيًّا مِنْ دُونِ اللّٰهِ » *"Kim Allah'ı bırakır da şeytanı dost edinirse,"* Şeytanın çağırdığı ve davet ettiği şeylere katılırsa,

« فَقَدْ خَسِرَ خُسْرَانًا مُبِينًا » *"elbette apaçık bir ziyana düşmüştür."*

١٢٠– ﴿ يَعِدُهُمْ وَيُمَنِّيهِمْ وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطَانُ اِلَّا غُرُورًا ﴾

120 – ***(Şeytan)*** **onlara söz verir ve onları ümitlendirir; halbuki şeytanın onlara söz vermesi aldatmacadan başka bir şey değildir.**

---

[45] Rum, 30.

« يَعِدُهُمْ » *"(Şeytan,) onlara söz verir ve onları ümitlendirir;"* cennet ve cehennem yoktur, öldükten sonra dirilme ve hesap yoktur, diyerek vesvesede bulunur. « وَيُمَنِّيهِمْ » *"ve onları bir takım asılsız beklentilerle oyalar."* Hiçbir zaman ulaşamayacakları ve elde edemeyecekleri şeylerle kandırıp durur. « وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطَانُ الاَّ غُرُورًا » *"halbuki şeytanın onlara söz vermesi aldatmacadan başka bir şey değildir."* Çünkü o hep söylediğinin aksini yapar, gösterdiğinin hilafına hareket eder.

١٢١— ﴿ أُولٰئِكَ مَاْوٰيهُمْ جَهَنَّمُ وَلَا يَجِدُونَ عَنْهَا مَحِيصًا ﴾

121 - İşte onların yeri cehennemdir; ondan kaçıp kurtulacak bir yer de bulamayacaklardır.

Sığınacakları bir yerleri olmayacağı gibi, saklanacakları bir yerleri de olmayacaktır.

❁ ❁ ❁

122. — 127. ÂYETLER

وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَٓا اَبَدًا ط وَعْدَ اللّٰهِ حَقًّا ط وَمَنْ اَصْدَقُ مِنَ اللّٰهِ قِيلاً ﴿١٢٢﴾ لَيْسَ بِاَمَانِيِّكُمْ وَلَٓا اَمَانِيِّ اَهْلِ الْكِتَابِ ط مَنْ يَعْمَلْ سُوٓءًا يُجْزَ بِهِ لا وَلاَ يَجِدْ لَهُ مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَلِيًّا وَلاَ نَصِيرًا ﴿١٢٣﴾ وَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ مِنْ ذَكَرٍ اَوْ اُنْثٰى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَاُولٰٓئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَلاَ يُظْلَمُونَ نَقِيرًا ﴿١٢٤﴾ وَمَنْ اَحْسَنُ دِينًا مِمَّنْ اَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلّٰهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ وَاتَّبَعَ مِلَّةَ اِبْرٰهِيمَ حَنِيفًا ط وَاتَّخَذَ اللّٰهُ اِبْرٰهِيمَ خَلِيلاً ﴿١٢٥﴾ وَلِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ ط وَكَانَ اللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ مُحِيطًا قف ﴿١٢٦﴾ وَيَسْتَفْتُونَكَ فِى النِّسَٓاءِ ط قُلِ اللّٰهُ يُفْتِيكُمْ فِيهِنَّ لا وَمَا يُتْلٰى عَلَيْكُمْ فِى الْكِتَابِ فِى يَتَامَى النِّسَٓاءِ الّٰتِى لاَ تُؤْتُونَهُنَّ مَا كُتِبَ لَهُنَّ وَتَرْغَبُونَ اَنْ تَنْكِحُوهُنَّ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الْوِلْدَانِ لا وَاَنْ تَقُومُوا لِلْيَتَامٰى بِالْقِسْطِ ط وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِهِ عَلِيمًا ﴿١٢٧﴾

Meali

122. İman eden ve iyi işler yapanları, içinde ebedî kalmak üzere, zemininden ırmaklar akan cennetlere koyacağız. Allah, *(bu söylenenleri)* hak bir söz olarak vâdetti. Söz verme ve onu tutma bakımından kim Allah'tan daha doğru olabilir?

123. Ne sizin kuruntularınız ne de ehli kitabın kuruntuları *(gerçektir)*; kim bir kötülük, yaparsa onun cezasını görür ve kendisi için Allah'tan başka dost da, yardımcı da bulamaz.

124. Erkek olsun, kadın olsun, her kim de mü'min olarak iyi işler yaparsa, işte onlar cennete girerler ve zerre kadar haksızlığa uğratılmaz lar.

125. İşlerinde doğru olarak kendini Allah'a veren ve İbrahim'in, Allah'ı bir tanıyan dinine tâbi olan kimseden dince daha güzel kim vardır? Allah İbrahim'i dost edinmiştir.

126. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır ve Allah her şeyi kuşatmıştır. *(Hiçbir şey O'nun ilim ve kudretinin dışında kalmaz).*

127. Senden kadınlar hakkında fetva istiyorlar. De ki, onlara ait hükmü size Allah açıklıyor: Kitap'ta, kendileri için yazılmışı *(mirası)* vermeyip nikâhlamak istediğiniz yetim kadınlar, çaresiz çocuklar ve yetimlere karşı âdil davranmanız hakkında size okunan âyetler *(Allah'ın hükmünü apaçık ortaya koymaktadır).* Hayırdan ne yaparsanız şüphesiz Allah onu bilmektedir.

Tefsiri

١٢٢— ﴿ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَٓا اَبَدًا ۜ وَعْدَ اللّٰهِ حَقًّا ۜ وَمَنْ اَصْدَقُ مِنَ اللّٰهِ قِيلًا ﴾

122 – İman eden ve iyi işler yapanları, içinde ebedî kalmak

üzere, zemininden ırmaklar akan cennetlere koyacağız. Allah, (bu söylenenleri) **hak bir söz olarak vâdetti. Söz verme ve onu tutma bakı mından kim Allah'tan daha doğru olabilir?**

« وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ » *"İman eden ve iyi işler yapanları"* herhangi bir hususta inkar ile şeytana uymayanları « سَنُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا اَبَدًا » *"İçinde ebedî kalmak üzere, zemininden ırmaklar akan cennetlere koyacağız."* İbrahim Nahai (v.95/713) « سَنُدْخِلُهُمْ » kavlini « سَيُدْخِلُهُمْ » olarak okumuştur.[46]

« وَعْدَ اللّٰهِ حَقًّا » *"Allah,* (bu söylenenleri) *hak bir söz olarak vâdetti."* Buradaki, « وَعْدَ » ve « حَقًّا » kelimelerinin her ikisi de mastardırlar. Birin cisini bizzat kendi zatını te'kit babında, ikincisini de başkasını te'kit maksadıyla zikretmiştir.

« وَمَنْ اَصْدَقُ مِنَ اللّٰهِ قِيلًا » *"Söz verme ve onu tutma bakımından kim Allah'tan daha doğru olabilir?"* Burada geçen, « قِيلًا » kelimesi, « قَوْلًا » yani söz manasındadır. Ayetin bu kısmındaki soru şekli olumsuzluk manasında olup, *"Elbette Allah'tan daha doğru sözlü kimse olamaz"* demektir. İşte bu ifade üçüncü bir te'kit yani pekiştirmedir. Bütün bu te'kitlerin buradaki yararı, şeytanın kendi yandaşlarına yalan vaatlerine karşı Allah'ın kesin vaadini pekiştirmedir. Çünkü Allah da kendi dostları na en doğru vaadini bildirmekte ve bunun gerçekliğini ifade buyurmaktadır.

١٢٣– ﴿لَيْسَ بِاَمَانِيِّكُمْ وَلَٓا اَمَانِيِّ اَهْلِ الْكِتَابِۜ مَنْ يَعْمَلْ سُٓوءًا يُجْزَ بِه۪ۙ وَلَا يَجِدْ لَهُ مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَلِيًّا وَلَا نَص۪يرًا﴾

123 – Ne sizin kuruntularınız ne de ehl-i kitabın kuruntuları (gerçektir); **kim bir kötülük yaparsa onun cezasını görür ve kendisi için Allah'tan başka dost da, yardımcı da bulamaz.**

---

[46] Buna göre mana, *"Onları cennetlere yerleştirecektir."* olur. (Mütercim)

« لَيْسَ بِاَمَانِيِّكُمْ » *"Ne sizin kuruntularınız* (gerçektir)" yani sizin şehevi arzularınız ve kuruntularınız ile ileri sürdüğünüz *"putlarınız size fayda sağlayacak"* türünden boş beklentiler gerçek değildir.

« وَلَا اَمَانِيِّ اَهْلِ الْكِتَابِ » *"ne de ehl-i kitabın kuruntuları* (gerçek tir);" Çünkü Yahudiler ve Hıristiyanlar şöyle diyorlar:

﴿ نَحْنُ اَبْنَاءُ اللّٰهِ وَاَحِبَّاؤُهُ ﴾

"Biz Allah'ın oğulları ve sevgilileriyiz." [47] ve:

﴿ لَنْ تَمَسَّنَا النَّارُ اِلَّا اَيَّامًا مَعْدُودَةً ﴾

"Sayılı birkaç gün dışında bize asla ateş dokunmayacaktır, dediler." [48]

« مَنْ يَعْمَلْ سُوءًا يُجْزَ بِهِ » *"Kim bir kötülük yaparsa onun cezasını görür."* Yani ister müşrikler tarafından, ister kitap ehli denilen Yahudi ve Hıristiyanlar tarafından işlenmiş olsun hepsi de cezalandırılacaklardır. Çünkü ayetin bundan sonra gelen kısmı zaten bu gerçeğe işaret etmektedir. Rabbimiz bunun için şöyle buyuruyor:

« وَلَا يَجِدْ لَهُ مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا » *"ve kendisi için Allah'tan başka dost da, yardımcı da bulamaz."* İşte bu tehdit yüce Allah tarafından inkarcılar içindir. Çünkü yüce Rabbimiz bundan sonra gelen ayette şöyle buyurmaktadır:

١٢٤— ﴿وَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ مِنْ ذَكَرٍ اَوْ اُنْثٰى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَاُولٰٓئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ نَقِيرًا ﴾

124 – Erkek olsun, kadın olsun, her kim mü'min olarak iyi işler yaparsa, işte onlar cennete girerler ve zerre kadar haksızlığa

---

[47] Maide, 18.
[48] Bakara, 80.

uğratılmazlar.

« وَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ مِنْ ذَكَرٍ اَوْ اُنْثٰى وَهُوَ مُؤْمِنٌ » *"Erkek olsun kadın olsun, her kim mü'min olarak iyi işler yaparsa,"* Burada geçen, « وَهُوَ مُؤْمِنٌ » kavli haldir. Bu ayette geçen birinci, « مِنْ » cer edatı teb'iz içindir, yani bir kısmı, bazısı manasındadır. İkinci « مِنْ » edatı ise, « مَنْ يَعْمَلْ » kavlindeki müphemliği, kapalılık ya da anlaşılmazlığı ortadan kaldırmak ve açıklamak içindir. Burada aynı zamanda, amellerin imandan olmadığına da ayrıca bir işaret bulunmaktadır. « فَاُولٰٓئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ » *"İşte onlar cennete girerler."*

Kıraat imamlarından İbn Kesir, Ebu Amr ve Ebu Bekir, « يَدْخُلُونَ » kavlini, « يُدْخَلُونَ » olarak okumuşlardır. « وَلَا يُظْلَمُونَ نَقِيرًا » *"Ve zerre kadar haksızlığa uğratılmazlar."* Yani hurma çekirdeği üzerindeki yarık kadar veya metelik kadar kendilerine bir yanlışlık yapılmaz.

« وَلَا يُظْلَمُونَ » Kavlindeki zamir, hem kötülük işleyenlere, hem de güzel amelde bulunanlara racidir. Burada her iki tarafa da asla bir metelik kadar da olsa haksızlık olunmayacağı gerçeği anlatılıyor. Burada bu ifade nin söz konusu iki guruptan sadece biriyle ilgili olması, ayetin ötekiler için de bu hükmü içermesine engel değildir.

Diğer taraftan kitap ehlinin kuruntuları konusunun ele alınmasından sonra, « مَنْ يَعْمَلْ سُوٓءًا يُجْزَ بِهِ » kavliyle, « وَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ» kavlinin zikredilmiş olması, tıpkı Bakara Suresinin 80. ayetindeki, ﴿ وَقَالُوا لَنْ تَمَسَّنَا النَّارُ اِلَّا اَيَّامًا مَعْدُودَةً ﴾ kavli ve bundan hemen sonra gelen 81. ayetteki ﴿ بَلٰى مَنْ كَسَبَ سَيِّئَةً وَاَحَاطَتْ بِهِ خَطِيٓئَتُهُ ﴾ kavliyle 82. ayetteki, ﴿ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ﴾ kavline benzer.

١٢٥- ﴿ وَمَنْ اَحْسَنُ دِينًا مِمَّنْ اَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلّٰهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ وَاتَّبَعَ مِلَّةَ اِبْرٰهِيمَ حَنِيفًا وَاتَّخَذَ اللّٰهُ اِبْرٰهِيمَ خَلِيلاً ﴾

125 - İşlerinde doğru olarak kendini Allah'a veren ve İbrahim'in, Allah'ı bir tanıyan dinine tâbi olan kimseden dince daha güzel kim vardır? Allah İbrahim'i dost edinmiştir.

« وَمَنْ اَحْسَنُ دِينًا مِمَّنْ اَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلّٰهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ » *"İşlerinde doğru olarak kendini Allah'a veren* -kendini samimi olarak ve ihlas ile Allah'a adayan, nefsini sadece Rabbine teslim eden, Allah'tan başka bir Rab ve Mabut tanımayan- *...dince daha güzel kim vardır?"* « وَهُوَ مُحْسِنٌ » kavli, her tür iyiliği yapan ve yapmayı amaç edinen demektir. « وَاتَّبَعَ مِلَّةَ اِبْرٰهِيمَ حَنِيفًا » *"Ve İbrahim'in, Allah'ı bir tanıyan dinine tâbi olan kimseden...."* Burada geçen, « حَنِيفًا » kavli, batıl din, inanç ve sistemlerden hak din olan İslam'a yönelen demektir. Bu kelime burada aynı zamanda, « اِتَّبَعَ » veya « اِبْرَاهِيمَ » kelimelerinden haldir.

« وَاتَّخَذَ اللّٰهُ اِبْرٰهِيمَ خَلِيلاً » *"Allah İbrahim'i dost edinmiştir."* Esasen burada geçen, « خَلِيلاً » kelimesi « اَلْخُلَّلُ » demektir. Bu da dostluk ve arkadaşlığı candan olan, içten olan demektir. Çünkü bu kimse herhangi bir anda dostunun boşluğunu dolduran, eksiğini gideren demektir. Evin içerisinde bile sana yardımcı olan, gedikleri ve eksiklikleri kapatan, kusurları görmeyen kimsedir. Ya da kedisinin eksikliklerini, gediklerini önlediği gibi senin de eksik ve gediğini kapatan manasınadır.

Hullet: Öylesine seçkin ve arı-duru bir sevgidir ki bu, sırların gizli tutulmasına kadar varan, her bakımdan gizli kalması istenen hususlarda dostunun her şeyini saklamak anlamında sırdaş olmak demektir. Ancak *mahabbet* bunun da ötesinde çok daha özel manada bir sevgi demek olup, ta kalbin içinden gelen apayrı bir sevgi demektir.

Ayetin son kısmında yer alan bu cümle, bir itiraz (parantez) cüm

lesidir. İraptan mahalli de yoktur. Bu, adeta şairin « اَلْحَوَادِثُ جَمَّةٌ » kavline benzer.

Bunun yararı ise, Hz. İbrahim'in dinine ve yoluna uymanın farz olduğu gerçeğini te'kit içindir. Çünkü Allah'a yakın dost olan ve o dereceye ulaşan bir kimse, elbette yolunda gidilmeye ve kendisine uyulmaya, di nine tabi olunmaya çok daha layıktır. Şayet bu cümle yani ayetin bu son kısmı kendisinden önce geçen cümleler üzerine atfedilmiş olsaydı, bunun bir manası kalmazdı, bir anlam ifade etmezdi. Nitekim bir hadiste şöyle buyurulmuştur:

"Allah İbrahim (a.s.)'ı yemek yedirmesi, selamı yaygınlaştırması, herkes geceleyin uyurken onun uyanık kalıp namaz kılması sebebiyle kendine halil (dost) *edindi."* [49]

Yine anlatıldığına göre yüce Allah kendisine: *"Ben seni kendime dost edindim. Çünkü sen hep vermeyi sever ve sana verilmesini iste-mezsin."* diye vahyetmiştir. Bir başka rivayete göre de: *"Çünkü sen insan-lara verirsin fakat onlardan istemezsin."* diye buyurmuştur.

١٢٦– ﴿ وَلِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ۜ وَكَانَ اللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ مُحِيطًا ﴾

126 – Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır ve Allah her şeyi kuşatmıştır. (Hiçbir şey O'nun ilim ve kudretinin dışında kalamaz).

« وَلِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ » *"Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır."* Ayetin bu kısmı, yüce Allah'ın Hz. İbrahim *(Aleyhi's-Selâm)*'i kendisine Halil (dost) seçmesi, Allah'ın ona olan ihtiyacı sebebiyle değil, Hz. İbrahim *(Aleyhi's-Selâm)*'in Allah'a olan ihtiyacı nedeniyle olduğunun bir delili ve kanıtıdır. Çünkü Yüce Allah başkasına muhtaç olmaktan münezzehtir, uzak ve beridir.

« وَكَانَ اللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ مُحِيطًا » *"Allah her şeyi kuşatmıştır.* (Hiçbir şey O'nun ilim ve kudretinin dışında kalmaz). " Her şeyi bilir.

---

[49] Bak, Beyhaki; Şuab, 9616.

۱۲۷- ﴿ وَيَسْتَفْتُونَكَ فِي النِّسَاءِ قُلِ اللّٰهُ يُفْتِيكُمْ فِيهِنَّ وَمَا يُتْلٰى عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ فِي يَتَامَى النِّسَاءِ الّٰتِي لَا تُؤْتُونَهُنَّ مَا كُتِبَ لَهُنَّ وَتَرْغَبُونَ اَنْ تَنْكِحُوهُنَّ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الْوِلْدَانِ وَاَنْ تَقُومُوا لِلْيَتَامٰى بِالْقِسْطِ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِهِ عَلِيمًا ﴾

127 – Senden kadınlar hakkında fetva istiyorlar. De ki, onlara ait hükmü size Allah açıklıyor: Kitap'ta, kendileri için yazılmışı (mirası) **vermeyip nikâhlamak istediğiniz yetim kadınlar, çaresiz çocuklar ve yetimlere karşı âdil davranmanız hakkında size okunan âyetler** (Allah'ın hükmünü apaçık ortaya koymaktadır). **Hayırdan ne yaparsanız şüphesiz Allah onu bilmektedir.**

« وَيَسْتَفْتُونَكَ فِي النِّسَاءِ » *"Senden kadınlar hakkında fetva istiyorlar."* Kadınların kimi durumları hakkında senden açıklama istiyorlar. Fetva demek, herhangi mübhem, anlaşılamaz olan bir konuda açıklık getirilmesini istemek demektir.

«قُلِ اللّٰهُ يُفْتِيكُمْ فِيهِنَّ وَمَا يُتْلٰى عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ فِي يَتَامَى النِّسَاءِ الّٰتِي لَا تُؤْتُونَهُنَّ مَا كُتِبَ لَهُنَّ وَتَرْغَبُونَ اَنْ تَنْكِحُوهُنَّ»

"De ki, onlara ait hükmü size Allah açıklıyor: Kitap'ta, kendileri için yazılmış (mirası) *vermeyip nikâhlamak istediğiniz yetim kadınlar, ... hakkında size okunan âyetler* (Allah'ın hükmünü apaçık ortaya koymaktadır).»"

Yani bu konuda yüce Allah size açıklamayı yapıyor. Kitapta okunan ayetlerden kasıt yine bu surenin başında yer alan ve yetimlerle ilgili hükümleri içeren, Nisa Suresi, 3. ayettir. Burada, *"Eğer yetim kızlara adaletli davranmayacağınızdan korkarsanız, size helal olan öteki kadınlardan..."* diye buyurulmakta ve gereken açıklama yapılmaktadır.

Buradaki ifade adeta, « اَعْجَبَنِي زَيْدٌ وَكَرَمُهُ » cümlesine benzer bir ifadedir. Yani *"Zeyd ve asaleti benim hoşuma gitti ya da beni hayrette bıraktı."* demektir. « وَمَا يُتْلٰى » kavli, « يُفْتِيكُمْ » kavlindeki zamir veya

"Allah" lafzı üzerine atfolunmak suretiyle mahallen merfudur.

« فِي يَتَامَى النِّسَآءِ » kavli de, « يُتْلَى » kavlinin sılasıdır (ilgi cümleciğidir). Yani, *"Kadınların konumu hakkında size gereken şey okundu* (açıklama yapıldı).*"* demektir. Diğer taraftan, « فِي يَتَامَى النِّسَآءِ » kavlinin, « فِيهِنَّ » kavlinden bedel olması da caizdir. İzafet ise, « مِنْ » manasındadır.

« الَّتِي لَا تُؤْتُونَهُنَّ مَا كُتِبَ لَهُنَّ » Yani miras olarak size farz kılınan, yazılan şey, demektir. Bilindiği üzer Araplar yetim kalan kızı da malını da kendine alıp bunlara sahip çıkıyorlardı. Eğer yetim olan kadın/kız güzelse onunla evlenir ve malını da yerdi. Şayet kadın şişman ve hoşuna gitmeyen tipte bir kadın ise, bu kadının evlenmesine engel olur, ölene dek öyle kalmasını sağlar ve buna mecbur bırakırdı. Böylece o kadına ve malına mirasçı olurdu.

« وَتَرْغَبُونَ اَنْ تَنْكِحُوهُنَّ » Yani « وَتَرْغَبُونَ فِي اَنْ تَنْكِحُوهُنَّ » *"güzelliği sebebiyle onunla evlenmek istediğinizde,..."* veya « وَتَرْغَبُونَ عَنْ اَنْ تَنْكِحُوهُنَّ » *"çirkinliğinden dolayı onunla evlenmek istemediğinizde,..."* demektir.

« وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الْوِلْدَانِ » *"çaresiz,* yetim *çocuklar,"*

« وَالْمُسْتَضْعَفِينَ » kavli, « فِي يَتَامَى النِّسَآءِ » kavli üzerine atfolunduğundan mecrurdur. Cahiliye döneminde sadece iş yapabilen ve becerisi olanlar mirasçı kılınır, çocuk ve kadınlar bundan mahrum bırakılırdı.

« وَاَنْ تَقُومُوا لِلْيَتَامَى بِالْقِسْطِ » *"Ve yetimlere karşı* -miras olsun, mallarıyla ilgili hususlar olsun- *âdil davranmanız hakkında ...."*

Burada, « وَاَنْ تَقُومُوا لِلْيَتَامَى » kavli de tıpkı, « وَالْمُسْتَضْعَفِينَ » kavli gibi mecrurdur. Bu da aynen, *"yetim kadınlar, ellerinden bir şey gelmeyen güçsüz çocuklar"* manasında, hakkında açıklama istenen bir konudur. Yani adil davranılması istenen bir husustur. Ayrıca bu, « اَنْ تَقُومُوا »

kavli, *"Allah size, onlar hakkında adaletli davranmanızı emreder."* manasında mensubtur.

Buradaki sesleniş ve uyarı esasen devlet yetkililerinedir. Onların da bu gibi sorunlara bakmaları ve gerekeni yapmaları, bu gibi kimselerin tüm haklarını eksiksiz olarak yerine getirmeleri isteniyor.

« وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ » *"Hayırdan ne yaparsanız"* Bu şart manası içeren bir cümledir. Bunun cevabı ise bundan sonra gelen kısımdır. « فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِهِ عَلِيمًا » *"Şüphesiz Allah onu bilmektedir.."* Yani buna göre size ya mükafat verir veya sizi cezalandırır.

128. — 135. ÂYETLER

وَاِنِ امْرَاَةٌ خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُوزًا اَوْ اِعْرَاضًا فَلاَ جُنَاحَ
عَلَيْهِمَٓا اَنْ يُصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلْحًا ؕ وَالصُّلْحُ خَيْرٌ ؕ وَاُحْضِرَتِ
الْاَنْفُسُ الشُّحَّ ؕ وَاِنْ تُحْسِنُوا وَتَتَّقُوا فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ
خَبِيرًا ﴿١٢٨﴾ وَلَنْ تَسْتَطِيعُٓوا اَنْ تَعْدِلُوا بَيْنَ النِّسَٓاءِ وَلَوْ حَرَصْتُمْ
فَلاَ تَمِيلُوا كُلَّ الْمَيْلِ فَتَذَرُوهَا كَالْمُعَلَّقَةِ ؕ وَاِنْ تُصْلِحُوا
وَتَتَّقُوا فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿١٢٩﴾ وَاِنْ يَتَفَرَّقَا يُغْنِ
اللّٰهُ كُلاًّ مِنْ سَعَتِهِ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ وَاسِعًا حَكِيمًا ﴿١٣٠﴾ وَلِلّٰهِ
مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ ؕ وَلَقَدْ وَصَّيْنَا الَّذِينَ اُوتُوا
الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَاِيَّاكُمْ اَنِ اتَّقُوا اللّٰهَ ؕ وَاِنْ تَكْفُرُوا فَاِنَّ لِلّٰهِ
مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ غَنِيًّا حَمِيدًا ﴿١٣١﴾
وَلِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ ؕ وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَكِيلاً ﴿١٣٢﴾
اِنْ يَشَاْ يُذْهِبْكُمْ اَيُّهَا النَّاسُ وَيَاْتِ بِاٰخَرِينَ وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰى ذٰلِكَ
قَدِيرًا ﴿١٣٣﴾ مَنْ كَانَ يُرِيدُ ثَوَابَ الدُّنْيَا فَعِنْدَ اللّٰهِ ثَوَابُ
الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ سَمِيعًا بَصِيرًا قف ﴿١٣٤﴾ يَٓا اَيُّهَا

الَّذِينَ اٰمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَٓاءَ لِلّٰهِ وَلَوْ عَلٰٓى
اَنْفُسِكُمْ اَوِ الْوَالِدَيْنِ وَالْاَقْرَبِينَ ۚ اِنْ يَكُنْ غَنِيًّا اَوْ فَقِيرًا فَاللّٰهُ
اَوْلٰى بِهِمَا فَلَا تَتَّبِعُوا الْهَوٰٓى اَنْ تَعْدِلُوا ۚ وَاِنْ تَلْوُٓا اَوْ تُعْرِضُوا
فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿١٣٥﴾

Meali

128. Eğer bir kadın kocasının geçimsizliğinden yahut kendisinden yüz çevirmesinden endişe ederse, aralarında bir sulh yapmalarında onlara günah yoktur. Sulh *(daima)* hayırlıdır. Zaten nefisler kıskançlığa hazırdır. Eğer iyi geçinir ve Allah'tan korkarsanız şüphesiz Allah yaptıklarınızdan haberdardır.

129. Üzerine düşüp uğraşsanız da kadınlar arasında âdil davranmaya güç yetiremezsiniz; bâri birisine tamamen kapılıp da diğerini askıya alınmış gibi bırakmayın. Eğer arayı düzeltir, günahtan sakınırsanız Allah şüphesiz çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.

130. Eğer *(eşler)* birbirinden ayrılırsa Allah, bol nimetinden her birini zenginleştirir *(diğerine muhtaç olmaktan kurtarır)*; Allah'ın lütfu geniş, hikmeti büyüktür.

131. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. Sizden önce kendilerine Kitap verilenlere ve size "Allah'tan korkun" diye emrettik. Eğer inkâr ederseniz biliniz ki göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. Allah hudutsuz zengindir, ziyadesiyle övgüye lâyıktır.

132. Göklerde ve yerde olanlar Allah'ındır. Vekil olarak Allah yeter.

133. Ey insanlar! Allah dilerse sizi (yokluğa) gönderip başkalarını getirir; Allah buna kadirdir.

134. Kim dünya mükâfatını isterse *(bilsin ki)* dünyanın da ahiretin de mükâfatı Allah katındadır. Allah her şeyi işiten ve her şeyi görendir.

135. Ey iman edenler! Adaleti titizlikle ayakta tutan, kendiniz, anababanız ve akrabanız aleyhinde de olsa Allah için şahitlik eden kimseler olun. *(Haklarında şahitlik ettikleriniz)* zengin olsunlar, fakir olsunlar Allah onlara *(sizden)* daha yakındır. Hislerinize uyup adaletten sapmayın, *(şahitliği)* eğer, büker *(doğru şahitlik etmez)*, yahut şâhidlik etmekten kaçınırsanız *(biliniz ki)* Allah yaptıklarınızdan haberdardır.

Tefsiri

١٢٨ - ﴿ وَاِنِ امْرَاَةٌ خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُوزًا اَوْ اِعْرَاضًا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَٓا اَنْ يُصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلْحًا ۜ وَالصُّلْحُ خَيْرٌ ۜ وَاُحْضِرَتِ الْاَنْفُسُ الشُّحَّ ۜ وَاِنْ تُحْسِنُوا وَتَتَّقُوا فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴾

128 – Eğer bir kadın kocasının geçimsizliğinden yahut kendisinden yüz çevirmesinden endişe ederse, aralarında bir sulh yapmalarında onlara günah yoktur. Sulh (daima) **hayırlıdır. Zaten nefisler kıskançlığa hazırdır. Eğer iyi geçinir ve Allah'tan korkarsanız şüphesiz Allah yaptıklarınızdan haberdardır.**

« وَاِنِ امْرَاَةٌ خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُوزًا اَوْ اِعْرَاضًا » *"Eğer bir kadın kocasının geçimsizliğinden yahut kendisinden yüz çevirmesinden endişe ederse,"* Yani kadın bu manada kocasının tavır ve durumları hakkında bir sezgiye kapıldığında, kocasında bu türden emareler baş gösterdiğin de.. demektir.

Nüşuz; kocasının hanımından uzaklaşması, ona yakınlık göstermemesi, nafakasını ve gereksinimlerini karşılamada zorluk göstermesi, diliyle hakarette bulunarak ve döverek eza ve cefada bulunması demektir.

İ'raz; karısının yaşlılığını, çirkinliğini, ahlak veya yaratılışındaki bir durumu ondan bıkkınlığını veya bir başkasında gözü olduğunu ve daha buna benzer bahaneler ileri sürerek onunla konuşmaması, fazla ilgi ve alaka göstermemesi demektir.

« فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَٓا اَنْ يُصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلْحًا » *"Aralarında bir sulh yapmalarında onlara günah yoktur."*

Kıraat imamlarından Asım, Hamza, Kisai ve Halef « يُصْلِحَا » kelimesini « أَصْلَحَ » (if'al) kalıbından olarak böyle okumuşlardır. Bunlar dışındaki kıraat imamları ise, « يَصَّالَحَا » olarak okumuşlardır. Bu ise, asıl itibariyle, « يَتَصَالَحَا » kökünden alınmadır ve « تَفَاعُلاً »/*tefaul* babındandır. Burada işlem olarak, « ت » harfi, « ص » harfine dönüştürülmüş (ibdal yapılmış) ve sonra da iki « ص » harfinden biri diğerine katılmış (idğam yapılmış)tır.

« صُلْحًا » *"Barış yapmak"* bu mastar manasındadır. Her biri iki fiilden alınmadır.

Sulh: Buradaki manası; kadın ile kocanın aralarında anlaşarak, kadının kendisine ait olan kimi gecelerini kumalarına hoşnutlukla bırakması, ya da bir kısmını bırakması veya kendisine ait olan mehirin bir kısmını ya da tümünü kocasına bağışlaması yahut nafakayı istememsi demektir.

« وَالصُّلْحُ خَيْرٌ » *"Sulh* (daima) *hayırlıdır."* Yani boşanmaktan, huzur suzluk çıkarmaktan veya mutlak manada husumet göstermekten, dargın kal-maktan daha iyidir.

Veya; « وَالصُّلْحُ خَيْرٌ » yani *"Barışmak daha hayırlıdır."* demek, *"Hayırların da en hayırlısıdır"* veya *"hayırlardan bir hayırdır"* demektir. Nitekim *husumet ve düşmanlık* da, *"kötülüklerin en kötüsü"* veya *"kö tülüklerden bir kötülüktür"* demektir. Aslında bu cümle bir itiraz (parantez) cümlesidir. Nitekim bundan sonra gelen cümle de böyledir:

« وَأُحْضِرَتِ الْأَنْفُسُ الشُّحَّ » *"Zaten nefisler kıskançlığa hazırdır."* Yani kıskançlık, aşırı istek ve çıkar, nefislerde her an varlığını korur. O asla kaybolmaz, hep vardır. Bu kadında olduğu gibi erkekte de vardır, ondan da ayrılacak değildir. Dolayısıyla her iki taraf da kendi çıkarını öne sürer ve ona öncelik verir.

Burada bunun anlamı şu demektir; kadın, kendi adına ayrılan zamanı ve geceyi bir başkasıyla paylaşmak istemez, buna pek müsamaha ile bakmaz. Nitekim erkek de aynen böyledir. Eğer bir kez ondan tiksinmiş ve ona karşı kırgın kalmışsa; o da ona pek itibar göstermek, ken-

dince prensiplerini ya da nefsinin isteklerini çiğnemek istemez. Dolayısıyla ister kadın olsun, ister erkek olsun, her ikisi de kendi rahat ve huzuru nerede ise hep onu ister ve onda direnirler.

« أُحْضِرَتِ » kelimesi iki meful alan müteaddi (geçişli) bir fiildir. Bunlardan ilki, « اَلْاَنْفُسُ » kelimesidir.

Ayetin bundan sonra devam eden kısmında ise yüce Allah, insanın hoşuna giden ve nefsinin istediği şeylere muhalefet etmesini ve şeriatın gereklerine uymasını teşvik ederek buyuruyor ki:

« وَاِنْ تُحْسِنُوا وَتَتَّقُوا فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا » *"Eğer iyi geçinir* -kendilerinden hoşlanmayıp, başkalarını sevmiş olmanıza rağmen kadınlarınızla beraber kalarak güzel muamelede bulunur, onun eşiniz olduğu gerçeğinden hareketle bu konudaki haklarına riayet eder ve bu sıkıntıya dayanıp sabrederseniz- *ve Allah'tan korkarsanız* -huzursuzluk çıkarmaz, kendilerinden yüz çevirmez ve işi ezaya, cefaya ve hatta düşmanlığa ve kırgınlığa vardırmazsanız-, *şüphesiz Allah yaptıklarınızdan* -iyi davranmak ve takva ölçüleri içerisinde hareket etmek gibi- *haberdardır."* Ve sizi buna göre ödüllendirecektir.

Harici mezhebi mensubu bir olan İmran bin Hittan (v.184/800), muasırları içerisinde dünyanın en çirkin bir adamı imiş. Hanımı da dünyanın en güzel kadını.. Bir gün hanımı kocasına şöyle der:

"— *Ben ve sen yani her ikimiz de cennetlik olmamız sebebiyle Allah'a hamdolsun.* Kocası,

— *Bu nasıl,* diye sorar. Hanımı da şöyle cevap verir:

— *Çünkü senin gibi dünya çirkini bir adama, Allah benim gibi dünya güzeli bir kadınla evlenmeni nasip kıldı ve sen bundan dolayı Allah'a şükr ettin. Bana da senin gibi çirkin bir adamı koca kılmakla ben de buna sabredip dayanma gücü gösterdim. Nitekim cennet de şükredenlerle sabredenlere vadolunan bir yerdir."*

١٢٩— ﴿وَلَنْ تَسْتَطِيعُوٓا اَنْ تَعْدِلُوا بَيْنَ النِّسَٓاءِ وَلَوْ حَرَصْتُمْ فَلَا تَمِيلُوا كُلَّ الْمَيْلِ فَتَذَرُوهَا كَالْمُعَلَّقَةِ ۜ وَاِنْ تُصْلِحُوا وَتَتَّقُوا فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ غَفُورًا

رَحِيمًا ﴾

129 – Üzerine düşüp uğraşsanız da kadınlar arasında âdil davranmaya güç yetiremezsiniz; bâri birisine tamamen kapılıp da diğerini askıya alınmış gibi bırakmayın. Eğer arayı düzeltir, günahtan sakınırsanız Allah şüphesiz çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.

« وَلَنْ تَسْتَطِيعُوا أَنْ تَعْدِلُوا بَيْنَ النِّسَاءِ وَلَوْ حَرَصْتُمْ » *"Üzerine düşüp uğraşsanız da kadınlar arasında âdil davranmaya güç yetiremezsiniz;"* Tam bir tarafsızlık olmadığı müddetçe sizler kadınlar arasında adaleti ve eşitliği asla sağlayamayacak, beceremeyeceksiniz. Oysa aralarında tam anlamıyla adaleti sağlamak bütün şu hususlarda olması gerekir. Örneğin; hanımlar arasında gece bölüşümünde olsun, onlar için yapılacak harcama larda ve nafakalarında olsun, onları gözetmede olsun veya onlara yanaşma ve yaklaşımda olsun, kendileriyle ve problemleriyle ilgilenmekte olsun, birlikte yemek, içmek, şakalaşmak ve benzeri bütün konular da mutlak anlamda adaleti ve eşitliği sağlaması gerekir. Tam bir adalet denilince işte bunlar akla gelir.

Bir diğer yoruma göre ise adalet; kocanın hanımları arasında sevgide adaleti sağlamasıdır. Çünkü Rasulullah (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem) hanımları arasında gece bölüşümünü yapar ve aralarında adaletle hareket ederdi. Kaldı ki Rasulullah (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurmuştur:

"İşte bu, gücümün yettiği kadar hanımlarım arasında benim yaptığım gece bölüşümüdür. Rabbim! senin malik olduğun fakat benim güç yetiremediğim şey hakkında beni hesaba çekme!" [50]

İşte Rasulullah (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)'ın bu hadislerinde güç yetiremediği şey mahabbet yani sevgidir. Çünkü Hz. Peygamber (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem) hanımları arasında en çok Hz. Aişe annemizi severdi. « وَلَوْ حَرَصْتُمْ » Yani adalet aramada var gücünüzü kullansanız bile... demektir.

« فَلَا تَمِيلُوا كُلَّ الْمَيْلِ فَتَذَرُوهَا كَالْمُعَلَّقَةِ » *"Bâri birisine tamamen ka-*

[50] Bak. Ahmed b. Hambel, Müsned; 6/144. Tirmizi, 1140. Ebu Davud, 2134. Nesai, 7/64. İbn Mace, 1971.

pılıp da diğerini askıya alınmış gibi bırakmayın." Kendisinden yüz çevrilen kadına eza ve cefa vererek, manevi işkence çektirerek ona haksızlık etmeyin, o rıza göstermedikçe ona ait olan geceyi diğerleriyle geçirmeye kalkışmayın. Yani birine olabilecek tam yöneliş sınırı aşmamalı, haddi geçmemelidir. Dolayısıyla bu konuda herhangi bir aşırılığa gitmeyin. Eğer sizde adalet konusunda herhangi bir tefrit vaki olursa, tersine bir aşırılık olursa bu da tamamen bir adaletsizlik manasınadır. Aslında bu, bir tür yermedir, uyarıdır. « كُلَّ » kelimesi mastar olarak mansubtur. Çünkü her ne kadar kelime gerçek manada mastar değilse de, izafet oluşturduğu kelimenin hükmü çerçevesinde böyle değerlendirilmiştir.

« فَتَذَرُوهَا كَالْمُعَلَّقَةِ » kavli, ne kocası var evli kadın diyesin, ne de boşanmış ki, boşanan kadın diyesin. Ortada kalmış, ne evli ve ne de bekar. Kadını bu halde bırakmak zulümdür, haramdır ve haksızlıktır.

« وَاِنْ تُصْلِحُوا وَتَتَّقُوا فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا » *"Eğer* -kadınlarınızla- *arayı düzeltir, günahtan sakınırsanız* -zulmetmezseniz-, *Allah şüphesiz çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir."* Gönüllerinizdeki eğilimi sizin için bağışlar ve size azabetmeksizin, sizi cezalandırmaksızın rahmetiyle muamele eder.

١٣٠- ﴿ وَاِنْ يَتَفَرَّقَا يُغْنِ اللّٰهُ كُلًّا مِنْ سَعَتِهِ وَكَانَ اللّٰهُ وَاسِعًا حَكِيمًا ﴾

130 – Eğer (eşler) **birbirinden ayrılırsa Allah, bol nimetinden her birini zenginleştirir** (diğerine muhtaç olmaktan kurtarır); **Allah'ın lütfû geniş, hikmeti büyüktür.**

« وَاِنْ يَتَفَرَّقَا » *"Eğer* (eşler) *birbirinden ayrılırsa"* Eğer her iki eş de anlaşamaz ve barışmazlarsa, *hul'* yoluyla veya kocasının kendisine mehrini vererek ve iddet süresi içerisinde nafakasını da karşılayarak bo-şarsa,

« يُغْنِ اللّٰهُ كُلًّا مِنْ سَعَتِهِ » *"Allah, bol nimetinden, her birini* –yani

karı ile kocadan her birini- *zenginleştirir* (diğerine muhtaç olmaktan kurtarır);" Allah hiçbir şeye muhtaç olmaması ve her bakımdan zengin olması hasebiyle onları rızıklandırır. Yani kadına, eski kocasından daha hayırlı bir eş ve eski yaşantısından daha mutlu bir yaşantı imkânı verir.

« وَكَانَ اللّٰهُ وَاسِعًا حَكِيمًا » *"Allah'ın*, -nikahı, evlenmeyi helal kılmasıyla- *lütfü geniş, hikmeti büyüktür."* Boşanmaya izin vermekle de hikmet sahibidir.

« سعة » – *"Sıa'"*; zenginlik, güç ve kudret demektir. « واسع » – *va-si'"*; zengin, güçlü ve iktidar sahibi manasındadır.

Yüce Allah bundan sonraki ayette de zengin ve kudret sahibi olduğunu şöyle açıklıyor:

١٣١– ﴿ وَلِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ وَلَقَدْ وَصَّيْنَا الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَاِيَّاكُمْ اَنِ اتَّقُوا اللّٰهَ وَاِنْ تَكْفُرُوا فَاِنَّ لِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ وَكَانَ اللّٰهُ غَنِيًّا حَمِيدًا ﴾

131 – Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. Sizden önce kendilerine Kitap verilenlere ve size "Allah'tan korkun" diye emr ettik. Eğer inkâr ederseniz biliniz ki göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. Allah hudutsuz zengindir, ziyadesiyle övgüye lâyıktır.

« وَلِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ » *"Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır."* Evet bunların tamamına hem yaratılış bakımından ve hem de kullarını kendisine boyun eğdirmek bakımından sahip ve maliktir. Yani hem yaratması ve hem de rızklarını temin etmesi bakımından her şeyin malik ve sahibi Allah'tır.

« وَلَقَدْ وَصَّيْنَا الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَاِيَّاكُمْ اَنِ اتَّقُوا اللّٰهَ » *"Sizden önce kendilerine Kitap verilenlere ve size "Allah'tan korkun" diye emrettik."* Burada geçen, « الْكِتَابَ » cins isim olup bütün semavi (ilahi) kitapları kapsamaktadır.

« مِنْ قَبْلِكُمْ » yani daha önce geçen ümmetler ya da milletler demektir. Bu, ya « وَصَّيْنَا » kavline veya « اُوتُوا » kavline müteallliktir. « وَاِيَّاكُمْ » kavli, « الَّذِينَ اُوتُوا » kavli üzerine matuftur.

Burada geçen « اَنِ اتَّقُوا » kavli ise, « بِاَنِ اتَّقُوا » takdirindedir. Veya « اَنْ » burada müfessiredir. Çünkü ayette geçen *"tavsiye"* kelimesi, *"söylemek, demek"* manasınadır. Bu durumda mana şöyle olmaktadır:

"Bu tavsiye veya emir çok eski bir tavsiye ve emirdir. Allah halen bu tavsiyesini veya emrini kullarına vermeyi devam ettiriyor. Çünkü bu emir sadece size verilen bir emir değildir. Geçmiş ümmetleri ve sizi de kapsayan bir emirdir. Zira insanlar Allah katında ancak O'nun emirlerine bağlı kalmak ve yasakladıklarından uzak kalmak suretiyle mutlu olabilirler, başka şekilde değil."

« وَاِنْ تَكْفُرُوا » *"Eğer inkar ederseniz,"* Bu cümle de, « اتَّقُوا » üzerine matuftur. Çünkü bunun manası: *"Onlara da size de, Allah'ın emirlerine bağlanın ve yasaklarından kaçının, diye emrettiğimiz gibi, onlara da size de, eğer Allah'ın koyduğu hükümleri inkâr ederseniz, dedik"* demektir.

« فَاِنَّ لِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ وَكَانَ اللّٰهُ غَنِيًّا حَمِيدًا » *"biliniz ki göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. Allah hudutsuz zengindir,-* onların yaratılmasına da ibadetlerine de asla muhtaç değildir, hepsinden müstağnidir- *ziyadesiyle övgüye lâyıktır."* Hiçbir kimse övmese de O, nimetlerinin çokluğu sebebiyle övülmeye layıktır.

Burada, « لِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ » kavlinin tekrar edilmiş olması, mutlak manada emirleri ve yasakları doğrultusunda hareket edilmesi gerektiği gerçeğini pekiştirmek ve insanlar tarafından bunun anlaşılmasını sağlamak içindir. Mademki yaratılanlar tamamen Allah'a aittir bu takdirde O, onların yaratıcısıdır, onların sahibidir. O halde bu yaratılanların görevi de, kendilerini yaratan Rablerine itaat etmeleri, O'na karşı gelmemeleridir. Onlardan istenen budur.

Ayrıca bu, takvanın yani Allah'ın emirlerine bağlı olup, yasaklarından uzak kalmanın her hayrın ve iyiliğin temelidir. İşte bu takvadır.

Bir de *takva* ifadesinin hemen ardından, *"eğer inkar ederseniz..."* ifadesinin yer almış olması, Allah'a eş ve ortak koşmaktan sakınmanın gerekli olduğunun delilidir.

١٣٢- ﴿ وَلِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَكِيلًا ﴾

132 – Göklerde ve yerde olanlar Allah'ındır. Vekil olarak Allah yeter.

O halde Allah'ı vekil edinin ve Allah'tan başkasına dayanıp güvenmeyin.

Bundan sonra gelen ayette yüce Allah onları uyarıp korkutarak kudretini ve gücünü şöyle açıklıyor:

١٣٣- ﴿اِنْ يَشَاْ يُذْهِبْكُمْ اَيُّهَا النَّاسُ وَيَاْتِ بِاٰخَرِينَ وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰى ذٰلِكَ قَدِيرًا﴾

133 – Ey insanlar! Allah dilerse sizi yokluğa gönderip başkalarını getirir; Allah buna kadirdir.

« اِنْ يَشَاْ يُذْهِبْكُمْ اَيُّهَا النَّاسُ » *"Ey insanlar! Allah dilerse sizi yokluğa gönderip,* -ortadan kaldırır-." « وَيَاْتِ بِاٰخَرِينَ » *"başkalarını getirir;"* Sizin yerinize başka insanlar yaratır veya insanlar dışında başka varlıklar yaratır. « وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰى ذٰلِكَ قَدِيرًا » *"Allah buna kadirdir."* Kudreti ve gücü nihayetsizdir, bütün bunları yapar.

١٣٤- ﴿ مَنْ كَانَ يُرِيدُ ثَوَابَ الدُّنْيَا فَعِنْدَ اللّٰهِ ثَوَابُ الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَكَانَ اللّٰهُ سَمِيعًا بَصِيرًا ﴾

134 – Kim dünya mükâfatını isterse (bilsin ki) **dünyanın da ahi retin de mükâfatı Allah katındadır. Allah her şeyi işiten ve her şeyi görendir.**

« مَنْ كَانَ يُرِيدُ ثَوَابَ الدُّنْيَا » *"Kim* -mücahit kimsenin cihadıyla ganimet peşinde olması gibi- *dünya mükâfatını isterse,"*

«فَعِنْدَ اللّٰهِ ثَوَابُ الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ» "(Bilsin ki,) *dünyanın da ahiretin de mükafatı Allah katındadır."* O halde o insana ne oluyor ki, ahireti bırakıp sadece dünya hayatını istiyor? Oysa onun istediği şey, bu ikisinden en basit ve en önem siz olanıdır, işe yaramayanıdır.

«وَكَانَ اللّٰهُ سَمِيعًا بَصِيرًا» *"Allah her şeyi işiten ve her şeyi* –fiillerinizi- *görendir."* Bu hem bir vaat ve hem de bir vaid yani tehdittir.

١٣٥– ﴿ يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَٓاءَ لِلّٰهِ وَلَوْ عَلٰٓى اَنْفُسِكُمْ اَوِ الْوَالِدَيْنِ وَالْاَقْرَبِينَ اِنْ يَكُنْ غَنِيًّا اَوْ فَقِيرًا فَاللّٰهُ اَوْلٰى بِهِمَا فَلَا تَتَّبِعُوا الْهَوٰٓى اَنْ تَعْدِلُوا وَاِنْ تَلْوُٓا اَوْ تُعْرِضُوا فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴾

135– Ey iman edenler! Adaleti titizlikle ayakta tutan, kendiniz, ana-babanız ve akrabanız aleyhinde de olsa Allah için şahitlik eden kimseler olun. (Haklarında şahitlik ettikleriniz) **zengin olsunlar, fakir olsunlar Allah onlara** (sizden) **daha yakındır. Hislerinize uyup adaletten sapmayın,** (şahitliği) **eğer, büker** (doğru şahitlik etmez), **yahut şâhidlik etmekten kaçınırsanız** (biliniz ki) **Allah yaptıklarınızdan haberdardır.**

«يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ» *"Ey iman edenler! Adaleti titizlikle ayakta tutan."* Adaleti sağlamak ve zulme meydan vermemek için çalışıp gayret eden! «شُهَدَٓاءَ لِلّٰهِ» *"Allah için şahitlik eden kimseler olun!"* «شُهَدَٓاءَ» kelimesi haberden sonra haberdir. Yani Allah rızasını gözeten ve O'nun için şahitlik yapan kimseler olun.

«وَلَوْ عَلٰٓى اَنْفُسِكُمْ اَوِ الْوَالِدَيْنِ وَالْاَقْرَبِينَ» *"Kendiniz, ana-babanız ve akrabanız aleyhinde de olsa"* Yapacağınız şahitlik sizin kendi aleyhinizde bir sonuç doğuracak olsa da.. Kişinin kendi aleyhinde şahitlikte bulunması demek, kendi aleyhinde olan şey konusunda ikrarda bulunması demektir.

İşte bu durum, yani dava meselesi, şahitlikte bulunma konusu ve

kendisi hakkında aleyhte de olsa ikrarda bulunması, bunların tamamı bir kimsenin bir diğeri üzerinde bir hakkının var olduğunu haber vermeye dayanır. Şu farkla ki, *"dava"* demek, bir kimsenin başkası üzerinde var olan kendi hakkını dile getirmesi demektir. *"İkrar"* ise; başkası adına kendisi aleyhinde gerçeği itirafta bulunmak demektir. *"Şahadet"* veya *"şahitlikte bulunmak"* ise; kişinin bir başkası üzerindeki hakkı konusunda haklı olan taraf için gerçeği ortaya koymak maksadıyla söz söylemek ve ifade etmek demektir.

Diğer taraftan yapacağınız şahitlik kendi öz babalarınız, anneleriniz ve yakınlarınız aleyhinde olsa da adaletten ayrılmayın. « اِنْ يَكُنْ غَنِيًّا اَوْ فَقِيرًا » "(Haklarında şahitlik ettikleriniz) *zengin olsunlar, fakir olsunlar,"* Aleyhlerinde tanıklıkta bulunduğunuz kimseler eğer zengin iseler, sırf zengin oldukları için onların hoşnutluğunu ve rızalarını kazanmak için değil, gerçeği söyleyerek Allah'ın rızasını gözetmelisiniz. Ya da fakir olması sebebiyle ona acıyarak gerçekleri gizleme cihetine gitmeyin, hakkı olduğu gibi teslim ederek şahitlikte bulunun.

« فَاللّٰهُ اَوْلٰى بِهِمَا » *"Allah onlara* (sizden) *daha yakındır."* Zengin olana da fakir olana da hepinizden daha yakındır. Yani onlara bakmak açısından olsun, rahmetiyle muamelede bulunmak cihetiyle olsun Allah her ikisine de sizden daha yakındır.

« بِهِمَا » kavlindeki zamirin tekil olması gerekirken tesniye (ikil) olarak gelmesi şu açıdandır. Eğer durum bu ikisinden biriyle ilgiliyse -ki öyledir-, zaten buna da, « غَنِيًّا اَوْ فَقِيرًا » kavli delalet etmekte ve bunu göstermektedir. Bu da bilinen bir zengin ve fakir demek olmayıp, zenginler ve fakirler anlamında cins manası ifade etmektedir. Dolayısıyla bunun manası şöyledir: *"Allah tüm zenginlere de fakirlere de sizden daha yakındır."*

« فَلَا تَتَّبِعُوا الْهَوٰى اَنْ تَعْدِلُوا » *"Hislerinize uyup adaletten sapmayın,"* Yani hevalarınız uğruna haktan saparak adaletsizlik etmeye kalkışmayın. « تَعْدِلُوا » kelimesi, « عُدُول » kelimesinden alınmadır ki, dönüş ve sapma demektir. Ya da, *"İnsanlar arasında adaleti uygulamayı hoş karşılama ma gibi bir yanlışa girmeyin"* demektir ki, bu takdirde söz konusu keli

me, « عَدْل » kökünden alınmadır.

« وَاِنْ تَلْوُا » "(şahitliği) *eğer, büker* (doğru şahitlik etmez)," Kıraat imamlarından İbn Amir ve Hamza bu kelimeyi, tek bir « و » harfine yer vererek « ل » harfini de zammeli (ötreli) olarak[51] okumuşlardır. Bu durumda kelime kök olarak, *"velayet"* kelimesinden alınmadır.

« اَوْ تُعْرِضُوا » *"yahut şahitlik etmekten kaçınırsanız,"* Yani şahitliği, gereğince yerine getirmek yerine dilinizi eğip büker veya şahitlik görevini yerine getirmekten kaçınırsanız, yüz çevirirseniz, bir başka yola saparsanız.

Adı geçen iki kıraat imamından başkaları ise bu kelimeyi iki « و » harfiyle ve « ل » harfinin de sükunuyla « وَاِنْ تَلْوُوا » diye okumuşlardır. Bu kelime de, « اللَّي » kökünden alınmadır. Buna göre mana şöyle oluyor:

"Eğer dillerinizi hak ve gerçek olarak şahitliği yerine getirmekten eğip büker, yan çizerseniz veya adil bir hükmün ortaya çıkmasını engellerseniz ya da sizce bilinen bir şahitlik bilgisinden yüz çevirip kaçınır ve gerçeğin ortaya çıkmasına mani olursanız..." demektir.

« فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا » "(biliniz ki) *Allah yaptıklarınızdan haberdardır."* Eğer aksi hareket ederseniz sizi buna göre cezalandırır veya gerektiği gibi şahitlikte bulunursanız buna göre de mükafat verir.

❀ ❀ ❀

---

[51] « وَاِنْ تَلُو » şeklinde.

136. — 140. ÂYETLER

يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُٓوا اٰمِنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهٖ وَالْكِتَابِ الَّذٖى نَزَّلَ
عَلٰى رَسُولِهٖ وَالْكِتَابِ الَّذٖٓى اَنْزَلَ مِنْ قَبْلُ ۜ وَمَنْ يَكْفُرْ بِاللّٰهِ
وَمَلٰٓئِكَتِهٖ وَكُتُبِهٖ وَرُسُلِهٖ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعٖيدًا
﴿١٣٦﴾ اِنَّ الَّذٖينَ اٰمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا ثُمَّ اٰمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا ثُمَّ
ازْدَادُوا كُفْرًا لَمْ يَكُنِ اللّٰهُ لِيَغْفِرَ لَهُمْ وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ سَبٖيلًا ۜ
﴿١٣٧﴾ بَشِّرِ الْمُنَافِقٖينَ بِاَنَّ لَهُمْ عَذَابًا اَلٖيمًا ۙ ﴿١٣٨﴾ اَلَّذٖينَ يَتَّخِذُونَ
الْكَافِرٖينَ اَوْلِيَٓاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنٖينَ ۜ اَيَبْتَغُونَ عِنْدَهُمُ الْعِزَّةَ
فَاِنَّ الْعِزَّةَ لِلّٰهِ جَمٖيعًا ۜ ﴿١٣٩﴾ وَقَدْ نَزَّلَ عَلَيْكُمْ فِى الْكِتَابِ اَنْ
اِذَا سَمِعْتُمْ اٰيَاتِ اللّٰهِ يُكْفَرُ بِهَا وَيُسْتَهْزَاُ بِهَا فَلَا تَقْعُدُوا
مَعَهُمْ حَتّٰى يَخُوضُوا فٖى حَدٖيثٍ غَيْرِهٖ ۘ اِنَّكُمْ اِذًا مِثْلُهُمْ ۜ اِنَّ
اللّٰهَ جَامِعُ الْمُنَافِقٖينَ وَالْكَافِرٖينَ فٖى جَهَنَّمَ جَمٖيعًا ۙ ﴿١٤٠﴾

Meali

136. Ey iman edenler! Allah'a, Peygamberine, Peygamberine indirdiği Kitab'a ve daha önce indirdiği kitaba iman *(da sebat)* ediniz. Kim Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve kıyamet gününü inkâr ederse tam manasıyle sapıtmıştır.

137. İman edip sonra inkâr edenleri, sonra yine iman edip tekrar inkâr edenleri, sonra da inkârlarını arttıranları Allah ne bağışlayacak, ne de onları doğru yola iletecektir.

138. Münafıklara, kendileri için acı bir azap olduğunu müjdele!

139. Mü'minleri bırakıp da kâfirleri dost edinenler, onların yanında izzet *(güç ve şeref)* mi arıyorlar? Bilsinler ki bütün izzet yalnızca Allah'a aittir.

140. O *(Allah)*, Kitap'ta size şöyle indirmiştir ki: Allah'ın âyetlerinin inkâr edildiğini yahut onlarla alay edildiğini işittiğiniz zaman, onlar bundan başka bir söze dalıncaya *(konuya geçinceye)* kadar kâfirlerle beraber oturmayın; yoksa siz de onlar gibi olursunuz. Elbette Allah, münafıkları ve kâfirleri cehennemde bir araya getirecektir.

Tefsiri

١٣٦- ﴿ يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُٓوا اٰمِنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِه۪ وَالْكِتَابِ الَّذ۪ى نَزَّلَ عَلٰى رَسُولِه۪ وَالْكِتَابِ الَّـذ۪ٓى اَنْزَلَ مِنْ قَبْلُ وَمَنْ يَكْفُرْ بِاللّٰهِ وَمَلٰٓئِكَتِه۪ وَكُتُبِه۪ وَرُسُلِه۪ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَع۪يدًا ﴾

136 – Ey iman edenler! Allah'a, Peygamberine, Peygamberine indirdiği Kitab'a ve daha önce indirdiği kitaba iman (da sebat) **ediniz. Kim Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve kıyamet gününü inkâr ederse tam manasıyle sapıtmıştır.**

« يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُٓوا » *"Ey iman edenler!"* Bu hitap ve sesleniş Müslümanlara yapılan bir sesleniştir.

« اٰمِنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِه۪ وَالْكِتَابِ الَّذ۪ى نَزَّلَ عَلٰى رَسُولِه۪ وَالْكِتَابِ الَّـذ۪ى اَنْزَلَ مِنْ قَبْلُ » *"Allah'a, peygamberine, peygamberine indirdiği Kitab'a ve daha önce indirdiği kitaba iman(da sebat) ediniz."*

Bu ayette geçen, « اٰمِنُوا » kavli, imanda sebat ve devam edin, demektir. Ya da ayetin başında geçen, « اٰمَنُوا » hitabı ile kitap ehline seslenilmektedir. Çünkü bunlar kitapların ve peygamberlerin bir kısmına iman ettiler, bir kısmını ise inkar ettiler.

Ya da bununla münafıklara seslenilmektedir ve onlara: *"Ey nifak içeren bir inanca sahip olan iki yüzlüler! İhlas ve samimiyet içeren bir inanç ile Allah'a,... imanda sebat ve devam edin!"* demektir.

« وَرَسُولِهِ » Yani elçisi Hz. Muhammed Mustafa (*Sallallâhu Aleyhi ve Sellem*)'ya « وَالْكِتَابِ الَّذِي نَزَّلَ عَلَى رَسُولِهِ » ve ona indirilen Kur'an'a inanın, iman edin.

« وَالْكِتَابِ الَّذِي أَنْزَلَ مِنْ قَبْلُ » Burada kasdolunan Hz. Peygamberden (*Sallallâhu Aleyhi ve Sellem*) önce gönderilen peygamberlere indirilen kitapların tümünden söz edilmekte ve bunlara iman edilmesi istenmektedir. Maksadın böyle olduğuna da yine bu ayette geçen, « وَكُتُبِهِ » *"kitaplarına"* kavli göstermektedir.

Kıraat imamlarından İbn Kesir, İbn Amir ve Ebu Amr, « نَزَّلَ » ve « أَنْزَلَ » kelimelerini, « نُزِّلَ » ve « أُنْزِلَ » olarak meçhul (edilgen) şekliyle okumuşlardır. Bu kıraat imamları dışındakiler ise her iki kelimeyi de malum (etken) kip olarak okumuşlardır.

Ayrıca bu ayette peygamberimize indirilen Kur'an için, Rabbimiz « نَزَّلَ » fiili kullanırken yani, « نَزَّلَ عَلَى رَسُولِهِ » buyurduğu halde diğer kitaplar için Rabbimiz « أَنْزَلَ » fiilini zikretmiştir; yani, « أَنْزَلَ مِنْ قَبْلُ » buyurmuştur. Çünkü Kur'an yirmi küsur yıl içerisinde farklı zamanlarda ve çeşitli olaylar üzerine inerek tamamlanmıştır. Oysa diğer kitaplar gönderildiği peygamberlere bir defada toplu olarak indirilmişlerdir. Bu bakımdan aynı kelime farklı baplardan getirilmiştir.

« وَمَنْ يَكْفُرْ بِاللّٰهِ وَمَلٰٓئِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ » *"Kim Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve kıyamet gününü inkâr ederse"* Kim bunlardanherhangi birini inkar eder ve kabul etmezse, « فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا » *"tam manasıyle sapıtmıştır."* Çünkü inanılması gereken konulardan herhangi birini inkar etmek, kabul etmemek tümünü inkar etmek ve kabul etmemek demektir. Bu manasıyla da küfürdür.

١٣٧- ﴿ اِنَّ الَّذٖينَ اٰمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا ثُمَّ اٰمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا ثُمَّ ازْدَادُوا كُفْرًا لَمْ يَكُنِ اللّٰهُ لِيَغْفِرَ لَهُمْ وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ سَبٖيلًا ﴾

137 – İman edip sonra inkâr edenleri, sonra yine iman edip tekrar inkâr edenleri, sonra da inkârlarını arttıranları Allah ne bağışlayacak, ne de onları doğru yola iletecektir.

« اِنَّ الَّذٖينَ اٰمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا » *"İman edip sonra inkâr edenleri,"* Önce Hz. Musa'ya iman ettiler, sonra da buzağıya taparak onu inkar ettiler. « ثُمَّ اٰمَنُوا » *"sonra yine iman edip"* Hz. Musa *(Aleyhi's-Selâm)* Tur dağından dönünce yeniden ona iman ettiler. « ثُمَّ كَفَرُوا » *"tekrar inkâr edenleri,"* Hz. İsa *(Aleyhi's-Selâm)*'nın peygamber olarak gönderilmesi üzerine bu defa da onu inkar ettiler. «ثُمَّ ازْدَادُوا كُفْرًا » *"sonra da inkârlarını arttıranları"*

Yani Hz. Muhammed *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'i de inkar ederek küfürlerinin dozunu iyice artırmış oldular. « لَمْ يَكُنِ اللّٰهُ لِيَغْفِرَ لَهُمْ وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ سَبٖيلًا » *"Allah ne bağışlayacak, ne de onları doğru yola iletecektir."* Onlara kurtuluş da cennet de söz konusu değildir.

Burada bu ayette söz konusu edilenler görünürde inanmış gibi gözüken münafıklar da olabilir. Çünkü münafıklar açıktan iman eder gözüktükleri halde gizli olarak hep inkar etmişlerdir ve bu tavırlarını hep sürdürüp durmuşlardır. Böylece küfürlerini ta ölene dek devam ettirdiler ve bu hal üzere ölüp gittiler. Çünkü bunun gerçek olduğunu bundan sonra gelen ayet teyid etmektedir.

١٣٨- ﴿ بَشِّرِ الْمُنَافِقٖينَ بِاَنَّ لَهُمْ عَذَابًا اَلٖيمًا ﴾

138 – Münafıklara, kendileri için acı bir azap olduğunu müjde le! -Onlara haber ver.-

Dikkat edilirse burada Rabbimiz, münafıklar için, *"haber ver, bildir"* ifadesi yerine *"müjdeyi ver"* buyurmaktadır. Bundan kasıt, onlarla alay etmek ve dalga geçmektir.

١٣٩ـ ﴿ اَلَّذِينَ يَتَّخِذُونَ الْكَافِرِينَ اَوْلِيَٓاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ ۜ اَيَبْتَغُونَ عِنْدَهُمُ الْعِزَّةَ فَاِنَّ الْعِزَّةَ لِلّٰهِ جَمِيعًا ۜ ﴾

139 – Mü'minleri bırakıp da kâfirleri dost edinenler, onların yanında izzet (güç ve şeref) **mi arıyorlar? Bilsinler ki bütün izzet yalnızca Allah'a aittir.**

« اَلَّذِينَ يَتَّخِذُونَ الْكَافِرِينَ اَوْلِيَٓاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ ۜ اَيَبْتَغُونَ » عِنْدَهُمُ الْعِزَّةَ » *"Mü'minleri bırakıp da kâfirleri dost edinenler, onların yanın da izzet* (güç ve şeref) *mi arıyorlar?"* Münafıklar hep kafirlere destek çıkı yor, onları dost ve sırdaş edinip veli kabul ediyorlardı. Hep onlardan destek ve güç alıyorlar, yardımı onlardan bekliyorlardı ve: *"Muhammed'in işi başa varmaz."* diyerek de karşı çıkıyorlardı.

« فَاِنَّ الْعِزَّةَ لِلّٰهِ جَمِيعًا » *"Bilsinler ki bütün izzet yalnızca Allah'a aittir."* Bir de Allah'ın şerefli kıldığı Hz. Peygamber (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem) ile Mü'minlere aittir. Çünkü yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَلِلّٰهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِ وَلِلْمُؤْمِنِينَ ﴾

"İzzet (şeref, güç ve saygınlık) ***Allah'ındır, Allah Resulünündür ve mü'minlerindir."***[52]

١٤٠ـ ﴿ وَقَدْ نَزَّلَ عَلَيْكُمْ فِى الْكِتَابِ اَنْ اِذَا سَمِعْتُمْ اٰيَاتِ اللّٰهِ يُكْفَرُ بِهَا وَيُسْتَهْزَاُ بِهَا فَلَا تَقْعُدُوا مَعَهُمْ حَتّٰى يَخُوضُوا فِى حَدِيثٍ غَيْرِهِ ۘ اِنَّكُمْ اِذًا مِثْلُهُمْ ۜ اِنَّ اللّٰهَ جَامِعُ الْمُنَافِقِينَ وَالْكَافِرِينَ فِى جَهَنَّمَ جَمِيعًا ۙ ﴾

140 – O (Allah), **Kitap'ta size şöyle indirmiştir ki: Allah'ın âyetlerinin inkâr edildiğini yahut onlarla alay edildiğini işittiğiniz zaman, onlar bundan başka bir söze dalıncaya** (konuya geçinceye) **kadar kâfirlerle beraber oturmayın; yoksa siz de onlar gibi olursunuz.**

---

[52] Münafikun, 8.

Elbette Allah, münafıkları ve kâfirleri cehennemde bir araya getirecektir.

« وَقَدْ نَزَّلَ عَلَيْكُمْ فِى الْكِتَابِ » *"O* (Allah), *Kitap'ta size şöyle indirmiştir ki:"*

Bu ayette geçen, « نَزَّلَ » kelimesini kıraat imamlarından Asım « ن» harfinin fethasıyla (üstünüyle)[53] okumuştur. Onun dışındaki imamlar ise, « ن » harfinin zammesiyle (ötresiyle) [54] okumuşlardır.

« اَنْ اِذَا سَمِعْتُمْ اٰيَاتِ اللّٰهِ يُكْفَرُ بِهَا وَيُسْتَهْزَاُ بِهَا فَلَا تَقْعُدُوا مَعَهُمْ حَتّٰى يَخُوضُوا فٖى حَدٖيثٍ غَيْرِهٖ » *"Allah'ın âyetlerinin inkâr edildiğini yahut onlarla alay edildiğini işittiğiniz zaman, onlar bundan başka bir söze dalıncaya* (konuya geçinceye) *kadar kâfirlerle beraber oturmayın;"* Ne zaman küfrü gerektiren ve Kur'an ile alayı içeren konuşmalarını bırakıp bir başka konuya geçerler veya dalarlarsa o takdirde aralarında bulunun. Aksi halde oradan hemen ayrılın.

Ayette geçen, « خَوْض » kelimesi, bir şeye başlamak ve dalmak demektir. « اَنْ اِذَا سَمِعْتُمْ » kavlindeki, « اَنْ » edatı şeddeli (sakile) durumdan şeddesiz (hafife) durumuna getirilmiştir. Yani bu, « اَنَّهُ اِذَا سَمِعْتُمْ » demektir. Yani, *"durum bu iken siz onu dinlediğiniz* (işittiğiniz) *zaman..."*

Şe'n/Durum: Cümlenin şartı ve cezası (cevabıyla) ifade ettiği mana, demektir. « اَنْ » beraberindeki cümle ile birlikte, « نُزِّلَ » kavliyle raf' mahallinde gelmiştir. Ya da, « نَزَّلَ » kavliyle nasb yerinde gelmiştir.

Kitapta yani Kur'an'da kendilerine indirilen ise, Mekke'de inen **En'am** suresindeki ilgili ayettir. Allah burada şöyle buyurmaktadır:

---

[53] « نَزَّلَ » olarak.
[54] « نُزِّلَ » olarak

﴿ وَاِذَا رَاَيْتَ الَّذِينَ يَخُوضُونَ فِى اٰيَاتِنَا فَاَعْرِضْ عَنْهُمْ حَتّٰى يَخُوضُوا فِى حَدِيثٍ غَيْرِهِ ﴾

"Ayetlerimiz hakkında alaylı bir şekilde ileri geri konuşmaya dalanları gördüğün vakit, onlar bir başka konuya geçinceye kadar onlardan yüz çevir." [55]

Bilindiği üzere Mekke döneminde müşrikler toplantı yerlerinde oturdukları vakit Allah'ın Kitabı Kur'anı Kerim söz konusu edilince hemen Kur'an ile alay ederlerdi. İşte bunun üzerine müşrikler bu tavır ve tutumlarını sürdürdükleri müddetçe Müslümanların onlarla beraber bir arda oturmaları yasaklandı.

Münafıklar da Medine'de tıpkı müşriklerin Mekke'de yaptıkları gibi Kur'an hakkında ileri geri konuşup durmaktaydılar. Bunun üzerine nasıl ki Mekke döneminde Müslümanların bu gibi durumlarda müşriklerle bir arada bulunmaları yasaklanmış ise, Medine'de de münafıkların bu gibi durumlarında yanlarında kalınması ve oturulması yasaklanmış ve buna izin verilmemiştir.

« اِنَّكُمْ اِذًا مِثْلُهُمْ » *"Yoksa siz de onlar gibi olursunuz."* Yani onlarla beraber bulunduğunuz takdirde günahta onlar gibi olursunuz. Buradaki benzerlik her bakımdan değildir. Çünkü münafıkların Kur'an hakkın da konuşmaları, onu dillerine dolamaları küfürdür. Ancak Müslümanların onlarla beraberlikleri, bir arada oluşları ise masiyettir.

« اِنَّ اللّٰهَ جَامِعُ الْمُنَافِقِينَ وَالْكَافِرِينَ فِى جَهَنَّمَ جَمِيعًا » *"Elbette Allah, münafıkları ve kâfirleri cehennemde bir araya getirecektir."* Çünkü her ikisi de Kur'an'ı inkar etmede ve onunla alay etmede bir araya gelmişlerdir.

❁ ❁ ❁

---

[55] En'am, 68.

141. — 147. ÂYETLER

اَلَّذٖينَ يَتَرَبَّصُونَ بِكُمْۚ فَاِنْ كَانَ لَكُمْ فَتْحٌ مِنَ اللّٰهِ قَالُوٓا اَلَمْ
نَكُنْ مَعَكُمْۘ وَاِنْ كَانَ لِلْكَافِرٖينَ نَصٖيبٌۙ قَالُوٓا اَلَمْ نَسْتَحْوِذْ
عَلَيْكُمْ وَنَمْنَعْكُمْ مِنَ الْمُؤْمِنٖينَؕ فَاللّٰهُ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ
الْقِيَامَةِؕ وَلَنْ يَجْعَلَ اللّٰهُ لِلْكَافِرٖينَ عَلَى الْمُؤْمِنٖينَ سَبٖيلًا ۘقف
﴿١٤١﴾ اِنَّ الْمُنَافِقٖينَ يُخَادِعُونَ اللّٰهَ وَهُوَ خَادِعُهُمْۚ وَاِذَا قَامُوٓا اِلَى
الصَّلٰوةِ قَامُوا كُسَالٰىۙ يُرَٓاؤُ۫نَ النَّاسَ وَلَا يَذْكُرُونَ اللّٰهَ اِلَّا
قَلٖيلًاۘ ﴿١٤٢﴾ مُذَبْذَبٖينَ بَيْنَ ذٰلِكَ لَٓا اِلٰى هٰٓؤُ۬لَٓاءِ وَلَٓا اِلٰى
هٰٓؤُ۬لَٓاءِؕ وَمَنْ يُضْلِلِ اللّٰهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ سَبٖيلًا ﴿١٤٣﴾ يَٓا اَيُّهَا
الَّذٖينَ اٰمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْكَافِرٖينَ اَوْلِيَٓاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنٖينَؕ
اَتُرٖيدُونَ اَنْ تَجْعَلُوا لِلّٰهِ عَلَيْكُمْ سُلْطَانًا مُبٖينًا ﴿١٤٤﴾ اِنَّ
الْمُنَافِقٖينَ فِي الدَّرْكِ الْاَسْفَلِ مِنَ النَّارِۚ وَلَنْ تَجِدَ لَهُمْ نَصٖيرًاۙ
﴿١٤٥﴾ اِلَّا الَّذٖينَ تَابُوا وَاَصْلَحُوا وَاعْتَصَمُوا بِاللّٰهِ وَاَخْلَصُوا
دٖينَهُمْ لِلّٰهِ فَاُو۬لٰٓئِكَ مَعَ الْمُؤْمِنٖينَؕ وَسَوْفَ يُؤْتِ اللّٰهُ
الْمُؤْمِنٖينَ اَجْرًا عَظٖيمًا ﴿١٤٦﴾ مَا يَفْعَلُ اللّٰهُ بِعَذَابِكُمْ اِنْ
شَكَرْتُمْ وَاٰمَنْتُمْؕ وَكَانَ اللّٰهُ شَاكِرًا عَلٖيمًا ﴿١٤٧﴾

Meali

141. Sizi gözetleyip duranlar, eğer size Allah'tan bir zafer *(nasib)* olursa, "Sizinle beraber değil miydik?" derler. Kâfirlerin *(zaferden)* bir nasipleri olursa *(bu sefer de onlara)*, "Sizi yenip *(öldürebileceğimiz halde öldürmeyip)* mü'minlerden korumadık mı?" derler. Artık Allah kıyamet gününde aranızda hükmedecektir ve kâfirler için mü'minler aleyhine asla bir yol vermeyecektir.

142. Şüphesiz münafıklar Allah'a oyun etmeye kalkışıyorlar; halbu ki Allah onların oyunlarını başlarına çevirmektedir. Onlar namaza kalktıkları zaman üşenerek kalkarlar, insanlara gösteriş yaparlar, Allah'ı da pek az hatıra getirirler.

143. Bunların arasında bocalayıp durmaktalar, ne onlara *(bağlanıyorlar)* ne bunlara. Allah'ın şaşırttığı kimseye asla bir *(çıkar)* yol bulamazsın.

144. Ey iman edenler! Mü'minleri bırakıp da kâfirleri dost edinmeyin; *(bunu yaparak)* Allah'a, aleyhinizde apaçık bir delil mi vermek istiyorsunuz?

145. Şüphe yok ki münafıklar cehennemin en alt katındadırlar. Artık onlara asla bir yardımcı bulamazsın.

146. Ancak tevbe edip hallerini düzeltenler, Allah'a sımsıkı sarılıp dinlerini *(ibadetlerini)* yalnız onun için yapanlar başkadır. İşte bunlar *(gerçekte)* mü'minlerle beraberdirler ve Allah mü'minlere yakında büyük mükâfat verecektir.

147. Eğer siz iman eder ve şükrederseniz, Allah size neden azap etsin! Allah şükre karşılık veren ve her şeyi bilendir.

Tefsiri

١٤١— ﴿ اَلَّذِينَ يَتَرَبَّصُونَ بِكُمْ فَاِنْ كَانَ لَكُمْ فَتْحٌ مِنَ اللّٰهِ قَالُوا اَلَمْ نَكُنْ مَعَكُمْ وَاِنْ كَانَ لِلْكَافِرِينَ نَصِيبٌ قَالُوا اَلَمْ نَسْتَحْوِذْ عَلَيْكُمْ وَنَمْنَعْكُمْ

مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ۗ فَاللّٰهُ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ۗ وَلَنْ يَجْعَلَ اللّٰهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلاً ﴾

141 – Sizi gözetleyip duranlar, eğer size Allah'tan bir zafer (na sib) **olursa, "Sizinle beraber değil miydik?" derler. Kâfirlerin** (zaferden) **bir nasipleri olursa** (bu sefer de onlara), **"Sizi yenip** (öldürebileceğimiz halde öldürmeyip) **mü'minlerden korumadık mı?" derler. Artık Allah kıyamet gününde aranızda hükmedecektir ve kâfirler için mü'minler aleyhine asla bir yol vermeyecektir.**

﴾ اَلَّذِينَ يَتَرَبَّصُونَ بِكُمْ ﴿ » *"Sizi* –bir zafer elde ettiğinizi veya bir ganimeti elden çıkarmış olduğunuzu, kaçırdığınızı- *gözetleyip duranlar,"* Bu ayetin başındaki, « اَلَّذِينَ » ismi mevsulü, bundan önce geçen 139. ayetin başındaki, « اَلَّذِينَ يَتَّخِذُونَ » kavlinden bedeldir veya, « اَلْمُنَافِقِينَ » kelimesinin sıfatıdır. Ya da onlardan zem (yerme) ifadesi olarak mensub kılınmıştır.

« فَاِنْ كَانَ لَكُمْ فَتْحٌ مِنَ اللّٰهِ » *"Eğer size Allah'tan bir zafer* (nasib) *olursa,"* bir ganimet ve bir üstünlük (yardım) kazanırsanız, « قَالُوا اَلَمْ نَكُنْ مَعَكُمْ » *"«Sizinle beraber değil miydik?» derler."* Biz de size yardımcı olma dık mı? O halde ganimet paylaşımına bizi de katın, derler.

« وَاِنْ كَانَ لِلْكَافِرِينَ نَصِيبٌ » *"Kâfirlerin* (zaferden) *bir nasipleri olursa,"* Dikkat edilirse yüce Allah Müslümanların zaferini *"fetih"* olarak isimlendirdi. Maksat Müslümanların şanını yüceltmek ve onlara tazimdir. Çünkü Müslümanların zaferi gerçekten önemli bir olaydır, buna tüm gök kapıları açılmaktadır. Kâfirlerin kazanımı ise, *"nasip"* ifadesiyle değerlendirildi. Çünkü Rabbimiz böylece onların kazanımlarını da tıpkı kendileri gibi basit ve önemsiz olduğunu belirtmek istemiştir. Zira bu, dişler arasında kalan bir basit yemek artığının kırıntısından ibaret gibidir. İşte dünyada bu inkârcılara düşecek olan pay bu kadardır.

« قَالُوا اَلَمْ نَسْتَحْوِذْ عَلَيْكُمْ وَنَمْنَعْكُمْ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ » *"(Bu defa onlara) –*

kâfirlere-: *«Sizi yenip* (öldürebileceğimiz halde öldürmeyip) *mü'minler den korumadık mı?»* -Biz sizi yenmedik mi, sizi öldürebilecek durumda iken, sizden tarafa tavır koymakla sizin hayatta kalmanızı sağlamadık mı?- *derler."*

İstihvaz; istila etmek, galebe çalmak, üstün gelmek ve yenmek manalarındadır.

« وَنَمْنَعْكُمْ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ » Onların size saldırmalarına mani olduk. Onların sizden korkmalarını, kalplerine endişe girmesini sağladık, böylece sizinle savaşmaktan çekindiler. Onların size üstün gelmelerine mani olarak bunu yavaşlattık, o halde kazandıklarınızdan bizim de payımıza düşeni verin, derler.

« فَاللّٰهُ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ » Ey mü'minler ve münafıklar! *"Artık Allah kıyamet gününde aranızda hükmedecektir"* Böylece münafıkları cehennem ateşine ve mü'minleri de cennete koyacaktır.

« وَلَنْ يَجْعَلَ اللّٰهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلاً » *"Ve kâfirler için mü' minler aleyhine asla bir yol vermeyecektir."* Kıyamet gününde zaten buna asla izin vermeyecektir. Bunun böyle olduğuna yani kıyamet gününde olacağına ayetin baş tarafı delildir. Nitekim Hz. Ali *(Radıyallahu Anh)*'den de bu şekilde rivayet olunmuştur.

Ya da kafirler mü'minler aleyhinde bir hüccet bulamayacaklardır. Nitekim İbn Abbas *(Radıyallahu Anh)*'tan bu şekilde rivayet olunmuştur.

١٤٢— ﴿ اِنَّ الْمُنَافِقِينَ يُخَادِعُونَ اللّٰهَ وَهُوَ خَادِعُهُمْ وَاِذَا قَامُوٓا اِلَى الصَّلٰوةِ قَامُوا كُسَالٰى يُرَآؤُنَ النَّاسَ وَلَا يَذْكُرُونَ اللّٰهَ اِلَّا قَلِيلاً ﴾

142 – Şüphesiz münafıklar Allah'a oyun etmeye kalkışıyorlar; halbuki Allah onların oyunlarını başlarına çevirmektedir. Onlar namaza kalktıkları zaman üşenerek kalkarlar, insanlara gösteriş yaparlar, Allah'ı da pek az hatıra getirirler.

« اِنَّ الْمُنَافِقِينَ يُخَادِعُونَ اللّٰهَ » *"Şüphesiz münafıklar Allah'a oyun etmeye kalkışıyorlar;"* Yani iman ettiklerini açıklayarak ve küfürlerini de sakla yarak tıpkı hile ve aldatma yollarına başvuran kimselerin yaptığı gibi yapmaya kalkışıyorlar.

Münafık ise inandığını açıkça söyleyip, inkâr ettiğini gizleyen kimse demektir.

Ya da Allah'ın veli/sevgili kullarını aldatmaya kalkışıyorlar ki bunlar da mü'minlerden başkaları değildir. Yüce Allah sevgili kulları olan mü'minlerin aldatılmasını bizzat kendi zatına izafe etmekle, mü'minlere verdiği değer ve önemi göstermektedir. « وَهُوَ خَادِعُهُمْ » *"Halbuki Allah onların oyunlarını başlarına çevirmektedir."* Yani Allah, bu aldatma işinde üstün gelen tarafın yenilen tarafa yaptığını yapar. Çünkü dünyada onların can ve mal dokunmazlıklarını aynen devam ettirir, bu manada masumluk larını kabul eder. Fakat ahiret hayatında ise, yani işin nihayetin de onlar için,cehennemin en alt tabakasını hazırlar.

« خَادِع » – *"Hadi'"* kelimesi « خَدَعَ » fiilinden ismi fail (etken sıfat fiildir). Yani « خَادَعْتُهُ فَخَدَعْتُهُ » *"Ben onu tuzağa düşürdüm, o da tuzağa düştü."* demek olup, birini yendiğin zaman, sen ondan daha fazla hile yapan, onu oyunlarınla yenmiş olman halinde kullanılır.

Bir başka yoruma göre, Allah onları, kurdukları tuzaklarının bir cezası olarak kendilerini cezalandıracaktır.

« وَاِذَا قَامُوا اِلَى الصَّلٰوةِ قَامُوا كُسَالٰى » *"Onlar namaza kalktıkları zaman üşenerek kalkarlar."* Namazı ağır bir yük olarak görsünürler.

Gaflet meselesine gelince bazen mü'minler de gafil davranabilmek tedirler.

« كُسَالٰى » kelimesi, « كَسْلَانَ » kelimesinin çoğuludur.

Tıpkı « سُكَارٰى » kelimesi gibi. Çünkü bu da « سَكْرَانَ » kelimesinin çoğuludur.

« يُرَٓاؤُنَ النَّاسَ » *"insanlara gösteriş yaparlar,"* Bu cümle haldir. Yani münafıklar kıldıkları namazlarla gösteriş yaparlar, desinler diye kılarlar.

« مُرَاءَاةً » kelime olarak « مُفَاعَلَةٌ » babındandır. Bu « رُؤْيَةٌ » - *"ru'yet"*ten alınmadır. Çünkü gösterişçi yaptığı şeyi halka gösterir ve onlar da o kimsenin bu hareketini güzel bulurlar.

« وَلَا يَذْكُرُونَ اللّٰهَ اِلَّا قَلِيلًا » *"Allah'ı da pek az hatıra getirirler."* Onlar pek az namaz kılar. Çünkü halkın gözlerinden uzak bulundukları zaman namaz kılmazlar. Yahut tesbihatta ve tahlilde bulunmazlar, yani "sübha nellah ve lâ ilâhe illallah" diyerek Allah'ı anmazlar; bunu pek az, nadir denecek kadar az söylerler. Eğer az da olsa söylenen bu zikir, gerçek anlamıyla Allah'ın rızası gözetilerek söylenmiş olsa, elbette Allah bunu artırırdı.

١٤٣ – ﴿ مُذَبْذَبِينَ بَيْنَ ذٰلِكَ لَٓا اِلٰى هٰٓؤُلَٓاءِ وَلَٓا اِلٰى هٰٓؤُلَٓاءِ وَمَنْ يُضْلِلِ اللّٰهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ سَبِيلًا ﴾

143 - Bunların arasında bocalayıp durmaktalar, ne onlara (bağlanıyorlar) **ne bunlara. Allah'ın şaşırttığı kimseye asla bir** (çıkar) **yol bulamazsın.**

« مُذَبْذَبِينَ بَيْنَ ذٰلِكَ » *"Bunların arasında bocalayıp durmaktalar,"* « مُذَبْذَبِينَ » kavli zem üzere mensubtur. Yani mütereddîddirler, dolanıp dururlar, demektir. Yani şeytan bunların heva ve hevesleri kendilerini iman ile küfür arasında götürüp getirirler.

Gerçek anlamda *müzebzeb;* iki tarafın sözlerinden ve konuşmaların dan uzak durmaktır. Yani herhangi bir tarafta karar kılmaksızın atılıp duran manasındadır. Ancak « ذَبْذَبَ » ifadesinde tekrar olmakla birlikte « ذَبَّ » kelimesinde yoktur.

« لَٓا اِلٰى هٰٓؤُلَٓاءِ » *"Ne onlara* (bağlanıyorlar)" Ne iman eden tarafa

intisap ediyorlar ki kendileri mü'minlerden sayılsınlar, « وَلَا اِلٰى هٰٓؤُلَٓاءِ » *"Ne bunlara."* Kâfir ve müşriklere mensup olduklarını da söylemezler ki kafir ya da müşrik diye adlandırılsınlar.

« وَمَنْ يُضْلِلِ اللّٰهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ سَبِيلًا » *"Allah'ın şaşırttığı kimseye asla bir* (çıkar) *yol bulamazsın."* Hidayete giden bir yol bulamazsın.

١٤٤— ﴿ يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْكَافِرِينَ اَوْلِيَٓاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ اَتُرِيدُونَ اَنْ تَجْعَلُوا لِلّٰهِ عَلَيْكُمْ سُلْطَانًا مُبِينًا ﴾

144 – Ey iman edenler! Mü'minleri bırakıp da kâfirleri dost edinmeyin; (bunu yaparak) **Allah'a, aleyhinizde** -azablandırılmanız husu sunda- **apaçık bir delil mi vermek istiyorsunuz?**

Azablandırılmanız hususunda bir delil ve hüccet mi vermek istiyor sunuz?

١٤٥— ﴿ اِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِى الدَّرْكِ الْاَسْفَلِ مِنَ النَّارِ وَلَنْ تَجِدَ لَهُمْ نَصِيرًا ﴾

145 – Şüphe yok ki münafıklar cehennemin en alt katındadır lar. Artık onlara asla bir yardımcı bulamazsın.

« اِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِى الدَّرْكِ الْاَسْفَلِ مِنَ النَّارِ » *"Şüphe yok ki münafıklar cehennemin en alt katındadırlar."* Yani cehennemin en dipteki derin tabakasında olacaklardır.

Cehennem ateşi yedi dereke/tabakadır. Cehennemdeki tabakalara dereke denilmesi, üst üste olmaları, birbiri üzerinde bulunmaları sebebiyledir.

Ancak şu bir gerçektir ki, münafıklar kafirlerden çok daha ağır bir azaba çarptırılacaklardır. Çünkü dünyada iken inanmış gözükerek boyun larını vurulmaktan kurtarmışlardır. İşte bu yüzden ahiret hayatında buna denk olarak cehennemin en alt katında ve en ağır şekilde cezalandırıla caklardır. Küfürde, tıpkı kafirler gibidirler. Bir de bunların küfürlerine İslam ve Müslümanlarla alay etme cezaları eklenmiş olacaktır.

« الدَّرْكِ » kelimesi, Kıraat imamlarından A'şa dışındaki imamlardan Asım, Hamza, Kisai ve Halef « ر » harfinin sükunu ile[56] okumuşlardır. Diğer kıraat imamları ise, « ر » harfinin fethası ile[57] okumuşlardır. Her iki kelime de dilde aynen kullanılmaktadır. Zeccac (v.316/928)'ın anlattığına göre tercih edileni ise bunu « ر » harfinin fethası/üstünüyle ile okumaktır.

« وَلَنْ تَجِدَ لَهُمْ نَصِيرًا » *"Artık onlara asla bir yardımcı bulamazsın."* Azaplarının önüne geçecek bir yardımcı da olmayacaktır.

١٤٦— ﴿ اِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَاَصْلَحُوا وَاعْتَصَمُوا بِاللّٰهِ وَاَخْلَصُوا دِينَهُمْ لِلّٰهِ فَاُولٰٓئِكَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَۜ وَسَوْفَ يُؤْتِ اللّٰهُ الْمُؤْمِنِينَ اَجْرًا عَظِيمًا ﴾

146 – Ancak tevbe edip hallerini düzeltenler, Allah'a sımsıkı sarılıp dinlerini (ibadetlerini) **yalnız onun için yapanlar başkadır. İşte bunlar** (gerçekte) **mü'minlerle beraberdirler ve Allah mü'minlere yakında büyük mükâfat verecektir.**

« اِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَاَصْلَحُوا » *"Ancak tevbe edip hallerini* –içlerinde gizli tutup bozdukları şeyleri ve münafıklıkla ilgili hallerini– *düzeltenler,"* Buradaki, « اِلَّا الَّذِينَ » kavli, « وَلَنْ تَجِدَ لَهُمْ نَصِيرًا » kavlinin mecrur olan zamirinden istisna edilmiştir. « وَاعْتَصَمُوا بِاللّٰهِ » *"Allah'a sımsıkı sarılıp,"* Samimi mü'minlerin Allah'a güvendikleri gibi güvenip, « وَاَخْلَصُوا دِينَهُمْ لِلّٰهِ » "(ibadetlerini) *yalnız onun için yapanlar* -bununla sırf Allah rızasını gözetenler- *başkadır."* « فَاُولٰٓئِكَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ » *"İşte bunlar* (gerçekte) *mü'minlerle beraberdirler."* Bu özelliktekiler inananların arkadaşlarıdırlar ve her iki dünyada onlarla beraber olacaklardır.

« وَسَوْفَ يُؤْتِ اللّٰهُ الْمُؤْمِنِينَ اَجْرًا عَظِيمًا » *"Ve Allah mü'minlere yakın da büyük mükâfat verecektir."* Onlar da bu mükafatta onlara ortak ola

[56] Aynen, « الدَّرْكِ » şeklinde.
[57] « الدَّرَكِ » şeklinde.

caklardır. Burada, « يُؤْتِ » kelimesinin sonundaki « ى » harfi, lafızda uyum sağlansın için yazıda/hatta düşürülmüştür/yazılmamıştır. Bundan sonra gelen ayette ise yüce Allah bir gerçeğin tesbitini yaparak, şükreden mü'min kimseye azap etmeyeceğini bir soru ile şöyle dile getiriyor:

١٤٧- ﴿ مَا يَفْعَلُ اللّٰهُ بِعَذَابِكُمْ اِنْ شَكَرْتُمْ وَاٰمَنْتُمْ وَكَانَ اللّٰهُ شَاكِرًا عَلِيمًا ﴾

147 – Eğer siz iman eder ve şükrederseniz, Allah size neden azap etsin! Allah şükre karşılık veren ve her şeyi bilendir.

« مَا يَفْعَلُ اللّٰهُ بِعَذَابِكُمْ اِنْ شَكَرْتُمْ وَاٰمَنْتُمْ » *"Eğer siz iman eder ve şükrederseniz, Allah size neden azap etsin!"* Ayetin başında yer alan, « مَا » edatı « يَفْعَلُ » fiiliyle mansub kılınmıştır. Yani, *"Sizin azaplandırılmanıza hangi şey/sebep var ki!?"* demektir.

İman; nimet veren zatı tanımak ve O'na inanmak demektir. *Şükür* ise; verilen nimete nankörlük etmeyip itiraf etmektir. Çünkü nimeti verene karşı olsun, nimetin kendisi ne olsun bunlara nankörlükte bulunmak, sadece inadetmektir. İşte bu yüzden kafirler azabı ve cezalandırılmayı hak etmişlerdir.

Bu ayette önce "şükür" olayına sonra da "iman" olayına yer verilmiştir. Bunun sebebi şöyledir. Akıllı bir kimse önce kendi yaratılışına dikkatle bakıp inceler ve bununla beraber kendisine sunulan nimetleri görüp değerlendirir. İşte bütün bunlardan sonra üstü kapalı da olsa pek işin detayına inmeden basit manada bir şükreder/teşekkürde bulunur. Fakat bu değerlendirmesinin sonucunda asıl nimeti veren zatı bulur, tanır ve öğrenir ve böylece iman etmiş olur. İşte asıl bundan sonra daha etraflı bir şekilde düşünüp gerçek şükür nasıl ifa edilmesi gerekiyorsa öyle yapar. Bunun içindir ki önce şükürle giriş yapılmış oldu, şükrü bu mana da imana takdim etti.

« وَكَانَ اللّٰهُ شَاكِرًا عَلِيمًا » *"Allah şükre karşılık veren* -şükrünüze karşılık sizi ödüllendirir veya az olan amelinizi kabul buyurur ve buna karşılık size bol sevap verir,- *ve her şeyi bilendir."* Bütün yaptıklarınızı da en iyi bilendir.

148. — 152. ÂYETLER

لَا يُحِبُّ اللّٰهُ الْجَهْرَ بِالسُّوٓءِ مِنَ الْقَوْلِ اِلَّا مَنْ ظُلِمَ وَكَانَ
اللّٰهُ سَمِيعًا عَلِيمًا ﴿١٤٨﴾ اِنْ تُبْدُوا خَيْرًا اَوْ تُخْفُوهُ اَوْ تَعْفُوا عَنْ
سُوٓءٍ فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَفُوًّا قَدِيرًا ﴿١٤٩﴾ اِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِاللّٰهِ
وَرُسُلِهِ وَيُرِيدُونَ اَنْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ اللّٰهِ وَرُسُلِهِ وَيَقُولُونَ نُؤْمِنُ
بِبَعْضٍ وَنَكْفُرُ بِبَعْضٍ وَيُرِيدُونَ اَنْ يَتَّخِذُوا بَيْنَ ذٰلِكَ سَبِيلًا
﴿١٥٠﴾ اُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ حَقًّا وَاَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا
مُهِينًا ﴿١٥١﴾ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا بِاللّٰهِ وَرُسُلِهِ وَلَمْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ اَحَدٍ
مِنْهُمْ اُو۬لٰٓئِكَ سَوْفَ يُؤْتِيهِمْ اُجُورَهُمْ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُورًا
رَحِيمًا ﴿١٥٢﴾

Meali

148. Allah kötü sözün açıkça söylenmesini sevmez; ancak haksızlığa uğrayan başka. Allah her şeyi işitici ve bilicidir.

149. Bir iyiliği açıklar yahut gizlerseniz veya bir kötülüğü *(açıklamayıp)* affederseniz, şüphesiz Allah da ziyadesiyle affedici ve kadirdir.

150. Allah'ı ve peygamberlerini inkâr edenler ve *(inanma hususunda)* Allah ile peygamberlerini birbirinden ayırmak isteyip "Bir kısmına iman ederiz ama bir kısmına inanmayız" diyenler ve bunlar *(iman ile küfür)* arasında bir yol tutmak isteyenler yok mu;

151. İşte gerçekten kâfirler bunlardır. Ve biz kâfirlere alçaltıcı bir azap hazırlamışızdır.

152. Allah'a ve peygamberlerine iman eden ve onlardan hiçbirini diğerlerinden ayırmayanlara *(gelince)* işte Allah onlara bir gün mükâfatlarını verecektir. Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.

Tefsiri

١٤٨– ﴿ لَا يُحِبُّ اللّٰهُ الْجَهْرَ بِالسُّوٓءِ مِنَ الْقَوْلِ اِلَّا مَنْ ظُلِمَ وَكَانَ اللّٰهُ سَمِيعًا عَلِيمًا ﴾

148 – Allah kötü sözün açıkça söylenmesini sevmez; ancak haksızlığa uğrayan başka. Allah her şeyi işitici ve bilicidir.

« لَا يُحِبُّ اللّٰهُ الْجَهْرَ بِالسُّوٓءِ مِنَ الْقَوْلِ » *"Allah kötü sözün açıkça söylenmesini sevmez;"* Nitekim açık olmayanını da sevmez. Fakat açık olarak söyleneni diğerine göre daha bir iğrençtir. Bunlardan sakınmak gerekir.

« اِلَّا مَنْ ظُلِمَ » *"ancak haksızlığa uğrayan başka..."* Ancak zalim olanlar tarafından açık bir şekilde incitilenler ve hakarete uğrayanlar müstesna. Ezilen bir kimse Allah'ın sevmediği ve istemediği şekilde açık bir hakarete uğrarsa, bunun durumu diğerlerinden farklıdır. Bu kimse kendisine zulmeden kimsenin aleyhinde olmak üzere gerekli girişimlerde bulunabilir. İlgililer nezdinde, kendisine yapılan hakareti ve her türlü kötülüğü açık olarak söyler ve anlatır.

Bir başka yoruma göre, « الْجَهْرَ بِالسُّوٓءِ مِنَ الْقَوْلِ » kavli, sövmek, küfretmek demektir. « اِلَّا مَنْ ظُلِمَ » kavli ise, *"Eğer hakarete uğrayan, ezilen kimse, hakaret edene misliye karşılık verecek olursa bunun da bir sakıncası yoktur."* diye yorumlanmıştır. Çünkü yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَلَمَنِ انْتَصَرَ بَعْدَ ظُلْمِهِ فَاُولٰٓئِكَ مَا عَلَيْهِمْ مِنْ سَبِيلٍ ﴾

"Ve her kim zulme uğradıktan sonra hakkını alırsa, artık onlara yapılacak bir şey yoktur." [58]

« وَكَانَ اللّٰهُ سَمِيعًا عَلِيمًا » *"Allah her şeyi* –ezilenin şikayetini– *işitici* –zalimin haksızlık ettiğini– *ve bilicidir."*

Bundan sonraki ayette Allah bağışlamaya teşvikte bulunuyor. Hiç kimsenin birbirine karşı açıktan hakaret etmemesini, hatta haksızlıkta bulunan kimseye karşılık verme hakkı olduğu halde bundan vazgeçip bağışlamalarını istiyor. Bu ise en faziletli olana teşvikte bulunmaktır. Nitekim açık olsun gizli olsun yapılacak bir iyiliğin bağışlanmaya ve affedilmeye sebep oluşturduğunu bildiriyor. Bunun için de yüce Allah şöyle buyuruyor:

١٤٩– ﴿ إِنْ تُبْدُوا خَيْرًا أَوْ تُخْفُوهُ أَوْ تَعْفُوا عَنْ سُوٓءٍ فَإِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَفُوًّا قَدِيرًا ﴾

149 – Bir iyiliği açıklar yahut gizlerseniz veya bir kötülüğü (açıklamayıp) **affederseniz, şüphesiz Allah da ziyadesiyle affedici ve kadirdir.**

« إِنْ تُبْدُوا خَيْرًا أَوْ تُخْفُوهُ أَوْ تَعْفُوا عَنْ سُوٓءٍ » "-Açıktan bir kötülük işleme yerine- *Bir iyiliği açıklar yahut* -o ameli- *gizlerseniz veya bir kötülüğü* -gönüllerinizden silip- (açıklamayıp) *affederseniz,"*

« أَوْ تَعْفُوا » Burada «تَعْفُوا» kavli kendisinden önce geçen iki mana üzerine atfolunmuştur. Bunun delili de, bağışlamanın asıl amaç olduğu gerçeğidir. Çünkü açık ve gizli hayır yapmayı istemek bunun delilidir. Çünkü ayetin bundan sonraki kısmında şöyle buyurulmuştur:

« فَإِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَفُوًّا قَدِيرًا » *"Şüphesiz Allah ziyadesiyle affedici ve kadirdir."* Allah günahları sürekli affedip durandır, nitekim Allah öç alma ya da gücü yetendir. O halde Allah'ın koyduğu kanunlara uymanızı size

[58] Şura, 41.

emreder.

١٥٠— ﴿إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِاللّٰهِ وَرُسُلِهِ وَيُرِيدُونَ أَنْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ اللّٰهِ وَرُسُلِهِ وَيَقُولُونَ نُؤْمِنُ بِبَعْضٍ وَنَكْفُرُ بِبَعْضٍ وَيُرِيدُونَ أَنْ يَتَّخِذُوا بَيْنَ ذٰلِكَ سَبِيلًا﴾

150 – Allah'ı ve peygamberlerini inkâr edenler ve (inanma hususunda) **Allah ile peygamberlerini birbirinden ayırmak isteyip "Bir kısmına iman ederiz ama bir kısmına inanmayız" diyenler ve bunlar** (iman ile küfür) **arasında bir yol tutmak isteyenler yok mu;**

«إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِاللّٰهِ وَرُسُلِهِ وَيُرِيدُونَ أَنْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ اللّٰهِ وَرُسُلِهِ وَيَقُولُونَ نُؤْمِنُ بِبَعْضٍ وَنَكْفُرُ بِبَعْضٍ» *"Allah'ı ve peygamberlerini inkâr edenler ve* (inanma hususunda) *Allah ile peygamberlerini birbirinden ayırmak isteyip "Bir kısmına iman ederiz ama bir kısmına inanmayız" diyenler."* Tıpkı Yahudiler ve Hıristiyanlar gibi. Yahudiler Hem Hz. İsa *(Aleyhi's-Selâm)*'nın ve hem de Hz. Muhammed *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'in peygamberliklerini inkar ettikleri gibi, İncil ve Kur'an'a da iman etmediler, bu ikisini de inkar ettiler. Hıristiyanlar da Hz. Muhammed *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'in peygamberliğini ve ona indirilen Kur'an'ı inkar ettiler.

«وَيُرِيدُونَ أَنْ يَتَّخِذُوا بَيْنَ ذٰلِكَ سَبِيلًا» *"Ve bunlar (iman ile küfür) arasında bir yol tutmak isteyenler yok mu;"* Yani iman ile küfür arasında orta bir din, bir yol edinmek isterler. Yoksa iki toplum arasında ortak bir din demek değildir.

١٥١— ﴿أُولٰئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ حَقًّا وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا﴾

151 – İşte gerçekten kâfirler bunlardır. Ve biz kâfirlere alçaltıcı bir azap hazırlamışızdır.

«أُولٰئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ حَقًّا» *"İşte gerçekten kâfirler bunlardır."* Bunlar inkarda gerçekten zirvede olanlar, en katıksız olanlardır. Çünkü inanılması gereken esaslardan tek bir şeyi kabul etmemek, inkar etmek, tama-

mını inkar etmek demektir.

« حَقًّا » yani *"gerçekten"* masındaki bu kelime, cümlenin mana bakımından içeriğini tekidetmek ve pekiştirmek için gelmiştir. Bu adeta, « هذا عَبْدُ الله حَقًّا » gibi bir cümledir. Yani *"İşte bu, Abdullah'ın bizzat ta kendisidir, başkası değil."*

Yani « حَقَّ ذٰلِكَ حَقًّا » demektir ki, "gerçekten bunlar kâfirlerin ta kendileridir", anlamındadır. Ayet, bu kimselerin şüphesiz bir küfür ve inkarda olduklarını gerçek anlamıyla ortaya koymaktadır.

Ya da bu « حَقًّا » kelimesi, « الْكَافِرُونَ » kavlinin mastarına ait bir sıfattır. Yani; *"Onlar öyle ki, gerçek olarak ve pürüzsüz anlamda katıksız kafirdirler, kafirlikleri kesindir, sabittir ve bunda herhangi bir şüpheye de yer yoktur."*

« وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا » *"Ve biz kafirlere,* -ahirette- *alçaltıcı bir azap hazırlamışızdır."*

١٥٢- ﴿ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا بِاللّٰهِ وَرُسُلِهِ وَلَمْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ اَحَدٍ مِنْهُمْ اُولٰٓئِكَ سَوْفَ يُؤْتِيهِمْ اُجُورَهُمْ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴾

152 – Allah'a ve peygamberlerine iman eden ve onlardan hiçbirini diğerlerinden ayırmayanlara (gelince) **işte Allah onlara bir gün mükâfatlarını verecektir. Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.**

« وَالَّذِينَ اٰمَنُوا بِاللّٰهِ وَرُسُلِهِ وَلَمْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ اَحَدٍ مِنْهُمْ » *"Allah'a ve peygamberlerine iman eden ve onlardan hiçbirini diğerlerinden ayırmayan lara* (gelince)"

Bu ayette yer alan « بَيْنَ » kelimesinin, « اَحَدٍ » kelimesinin üzerine dahil olmasının sebebi, çünkü bu « بَيْنَ » kelimesi müfret/tekil olmada, müzekker ve müennes (yani eril ve dişil) olmada, bu ikisinin tesniyelerinde ve cemilerinde aynı lafızla kullanılır.

« أُولَٰئِكَ سَوْفَ يُؤْتِيهِمْ أُجُورَهُمْ » *"işte Allah onlara bir gün mükâfatlarını verecektir."* Yani kendilerine söz verilen sevaba kavuşurlar.

Kıraat imamlarından Hafs, « يُؤْتِيهِمْ » kavlini burada görüldüğü gibi « ي » harfiyle okumuştur. « وَكَانَ اللّٰهُ غَفُورًا رَحِيمًا » *"Allah çok bağışlayıcı* -kötülükleri gizleyip örten- *ve esirgeyicidir."* İyilikleri de kabul edendir.

Bu ayet, Mutezilenin, "Büyük günah işleyenler, cehennemde ebedi olarak kalacaklardır." görüşlerini çürütmekte ve geçersiz olduğunu ortaya koymaktadır. Çünkü ayette şu gerçeklere yer veriliyor ve şöyle buyuruluyor:

"Doğrusu Allah'a ve Resulüne iman edenler ve Allah'a iman ile peygamberlerine iman arasında herhangi bir ayırıma gitmeyenler..." İşte böyle buyurmakla gerçek ortaya konulmaktadır. Dolayısıyla bir kimse bu şekilde bir inanca gerçekten sahip ise büyük günah işlese de kendilerine sevap ve mükafat vadolunan kimseler arasında yer alır, demektir.

Ayrıca bu ayet "mağfiret ve rahmet" gibi fiil sıfatlarının kadim olduğuna iman etmeyenlerin sözlerinin batıl olduğuna da bir delildir. Çünkü Allah: « وَكَانَ اللّٰهُ غَفُورًا رَحِيمًا » buyuruyor yani, *"Allah Gafur ve Rahimdir."* diyor. Onlar ise: *"Allah ezelde Gafur ve Rahim değildi, daha sonra Gafur ve Rahim olmuştur."* diyorlar. Bu ise batıl bir görüştür. Zaten ayette bunun batıl olduğunun bir delilidir.

❁ ❁ ❁

يَسْـَٔلُكَ أَهْلُ الْكِتَابِ أَنْ تُنَزِّلَ عَلَيْهِمْ كِتَابًا مِنَ السَّمَاۤءِ فَقَدْ سَأَلُوا مُوسٰى أَكْبَرَ مِنْ ذٰلِكَ فَقَالُوا أَرِنَا اللّٰهَ جَهْرَةً فَأَخَذَتْهُمُ الصَّاعِقَةُ بِظُلْمِهِمْ ثُمَّ اتَّخَذُوا الْعِجْلَ مِنْ بَعْدِ مَا جَاۤءَتْهُمُ الْبَيِّنَاتُ فَعَفَوْنَا عَنْ ذٰلِكَ وَاٰتَيْنَا مُوسٰى سُلْطَانًا مُبِينًا ﴿١٥٣﴾ وَرَفَعْنَا فَوْقَهُمُ الطُّورَ بِمِيثَاقِهِمْ وَقُلْنَا لَهُمُ ادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا وَقُلْنَا لَهُمْ لَا تَعْدُوا فِي السَّبْتِ وَأَخَذْنَا مِنْهُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا ﴿١٥٤﴾ فَبِمَا نَقْضِهِمْ مِيثَاقَهُمْ وَكُفْرِهِمْ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَقَتْلِهِمُ الْأَنْبِيَاۤءَ بِغَيْرِ حَقٍّ وَقَوْلِهِمْ قُلُوبُنَا غُلْفٌ بَلْ طَبَعَ اللّٰهُ عَلَيْهَا بِكُفْرِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُونَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿١٥٥﴾ وَبِكُفْرِهِمْ وَقَوْلِهِمْ عَلٰى مَرْيَمَ بُهْتَانًا عَظِيمًا ﴿١٥٦﴾ وَقَوْلِهِمْ إِنَّا قَتَلْنَا الْمَسِيحَ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ رَسُولَ اللّٰهِ وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا صَلَبُوهُ وَلٰكِنْ شُبِّهَ لَهُمْ وَإِنَّ الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ إِلَّا اتِّبَاعَ الظَّنِّ وَمَا قَتَلُوهُ يَقِينًا ﴿١٥٧﴾ بَلْ رَفَعَهُ اللّٰهُ إِلَيْهِ وَكَانَ اللّٰهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿١٥٨﴾ وَإِنْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ إِلَّا لَيُؤْمِنَنَّ بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ يَكُونُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا

﴿١٥٩﴾ فَبِظُلْمٍ مِنَ الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ طَيِّبَاتٍ اُحِلَّتْ لَهُمْ وَبِصَدِّهِمْ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ كَثِيرًا ﴿١٦٠﴾ وَاَخْذِهِمُ الرِّبٰوا وَقَدْ نُهُوا عَنْهُ وَاَكْلِهِمْ اَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَاَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ مِنْهُمْ عَذَابًا اَلِيمًا ﴿١٦١﴾ لٰكِنِ الرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ مِنْهُمْ وَالْمُؤْمِنُونَ يُؤْمِنُونَ بِمَٓا اُنْزِلَ اِلَيْكَ وَمَٓا اُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَالْمُقِيمِينَ الصَّلٰوةَ وَالْمُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ وَالْمُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ اُولٰٓئِكَ سَنُؤْتِيهِمْ اَجْرًا عَظِيمًا ﴿١٦٢﴾

Meâli

153. Ehl-i kitap senden, kendilerine gökten bir kitap indirmeni istiyor. Onlar Musa'dan, bunun daha büyüğünü istemişler de, "Bize Allah'ı apaçık göster" demişlerdi. Zulümleri sebebiyle hemen onları yıldırım çarptı. Bilâhare kendilerine açık deliller geldikten sonra buzağıyı *(tanrı)* edindiler. Biz bunu da affettik. Ve Musa'ya apaçık delil *(ve yetki)* verdik.

154. Söz vermeleri*(ni takviye)* için Tûr'u başlarına diktik de onlara, "Baş eğerek kapıdan girin" dedik, "Cumartesi günü sınırı aşmayın" dedik. Kendilerinden sağlam söz aldık.

155. Sözlerinden dönmeleri, Allah'ın âyetlerini inkâr etmeleri, haksız yere peygamberleri öldürmeleri ve "Kalplerimiz kılıflanmıştır" demeleri sebebiyle *(onları lânetledik, türlü belâlar verdik. Onların kalpleri kılıflı değildir;)* tam aksine küfürleri sebebiyle Allah o kalpler üzerine mühür vurmuştur; pek azı müstesna artık iman etmezler.

156. Bir de inkâr etmelerinden ve Meryem'in üzerine büyük bir ifti ra atmalarından;

157. Ve "Allah elçisi Meryem oğlu İsa'yı öldürdük" demeleri yüzünden *(onları lânetledik).* Halbuki onu ne öldürdüler, ne de astılar;

fakat *(öldürdükleri)* onlara İsa gibi gösterildi. Onun hakkında ihtilâfa düşenler bundan dolayı tam bir kararsızlık içindedirler; bu hususta zanna uymak dışında hiçbir *(sağlam)* bilgileri yoktur ve kesin olarak onu öldürmediler.

158. Bilâkis Allah onu *(İsa'yı)* kendi nezdine kaldırmıştır. Allah izzet ve hikmet sahibidir.

159. Ehl-i kitaptan her biri, ölümünden önce ona muhakkak iman edecektir. Kıyamet gününde de o, onlara şahit olacaktır.

160. Yahudilerin yaptıkları zulümden, bir de çok kimseyi Allah yolundan çevirmelerinden, menetmelerinden dolayı kendilerine *(daha önce)* helâl kılınmış bulunan temiz ve iyi şeyleri onlara haram kıldık.

161. Men edildikleri halde faizi almalarından ve haksız *(yollar)* ile insanların mallarını yemelerinden dolayı içlerinden inkâra sapanlara acı bir azap hazırladık.

162. Fakat içlerinden ilimde derinleşmiş olanlar ve mü'minler, sana indirilene ve senden önce indirilene iman edenler, namazı kılanlar, zekâtı verenler; Allah'a ve ahiret gününe inananlar var ya; işte onlara pek yakında büyük mükâfat vereceğiz.

Tefsiri

Yahudilerden Finhas bin Azura ve adamları Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'e:

"Eğer gerçekten söylediğin gibi doğru bir peygamber isen, nasıl ki Musa (Aleyhi's-Selâm) toptan bir kitap (Tevrat) *getirmiş ise, sen de bize bir defada olmak üzere toptan olarak gökten bir kitap indir."* demişlerdi. İşte aşağıda tefsirini okuyacağımız ayet bu olay üzerine nazil olmuştur. Yüce Allah şöyle buyuruyor:

١٥٣ — ﴿ يَسْـَٔلُكَ أَهْلُ الْكِتَابِ أَنْ تُنَزِّلَ عَلَيْهِمْ كِتَابًا مِنَ السَّمَاءِ فَقَدْ سَأَلُوا مُوسَى أَكْبَرَ مِنْ ذٰلِكَ فَقَالُوا أَرِنَا اللّٰهَ جَهْرَةً فَأَخَذَتْهُمُ الصَّاعِقَةُ بِظُلْمِهِمْ ثُمَّ اتَّخَذُوا الْعِجْلَ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمُ الْبَيِّنَاتُ فَعَفَوْنَا عَنْ ذٰلِكَ وَاٰتَيْنَا

مُوسٰى سُلْطَانًا مُبِينًا ﴾

153 – Ehl-i kitap senden, kendilerine gökten bir kitap indirmeni istiyor. Onlar Musa'dan, bunun daha büyüğünü istemişler de, "Bize Allah'ı apaçık göster" demişlerdi. Zulümleri sebebiyle hemen onları yıldırım çarptı. Bilâhare kendilerine açık deliller geldikten sonra buzağıyı (tanrı) **edindiler. Biz bunu da affettik. Ve Musa'ya apaçık delil** (ve yetki) **verdik.**

« يَسْـَٔلُكَ اَهْلُ الْكِتَابِ اَنْ تُنَزِّلَ عَلَيْهِمْ كِتَابًا مِنَ السَّمَاۤءِ » *"Ehl-i kitap senden, kendilerine gökten bir kitap indirmeni istiyor."*

Kıraat imamlarından İbn Kesir ve Abu Amr, « تُنَزِّلَ » kelimesini tahfif ile, « تُنْزِلَ » olarak okumuşlardır. Bu iki imam dışındakiler ayette yer aldığı gibi okumuşlardır.

Nasıl ki Tevrat bir defada indirilmiş ise, senden de böyle bir defada indirilen bir kitap isterler. Böyle bir isteğe kalkışmalarının sebebi, sırf inat olsun diyedir.

Hasan Basri ise diyor ki:

"Eğer gerçekten iman etmek ve doğruya ulaşmak için böyle bir şey istemiş olsalardı, kesinlikle Allah onlara bunu verirdi. Çünkü Kur'an'ın bir defada indirilmesi de mümkündü."

« فَقَدْ سَاَلُوا مُوسٰۤى اَكْبَرَ مِنْ ذٰلِكَ » *"Onlar Musa'dan, bunun daha büyüğünü istemişler de,"* Bu ifade mukadder yani var sayılan bir şartın sorunun cevabıdır. Dolayısıyla bunun manası şöyledir:

"Eğer sen, onların senden istemekte oldukları şeyi büyük bir şey olarak değerlendiriyorsan, şunu iyi bilmelisin ki onlar, Musa'dan seden istediklerinin çok daha büyük olanını istediler."

Ancak burada Hz. Musa döneminde istenen ya da sorulan bir şeyin, Hz. Peygamber zamanındakilere dayandırılmış gibi gösterilmesi, esasen kendilerinden önce geçen ataları tarafından Hz. Musa'dan istenmiş olması sebebiyledir. Çünkü Hz. Musa'dan böyle bir istekte bulunanlar, yine o dönemdeki Yahudiler tarafından kendi adlarına seçilip gönderilen yetmiş

delege idi. Dolayısıyla onları seçip gönderenler de zaten onlarla aynı görüşte olup, onların isteklerinden hoşnut bulunmuşlardır.

« فَقَالُوٓا اَرِنَا اللّٰهَ جَهْرَةً » *"«Bize Allah'ı apaçık göster»" demişlerdi."* Yani açık ve seçik olarak göster ki açık bir şekilde şu gözümüzle görelim, demişlerdi.

« فَاَخَذَتْهُمُ الصَّاعِقَةُ بِظُلْمِهِمْ » *"Zulümleri sebebiyle hemen onları yıldırım çarptı."* Yerinde olmayan bir istekte bulunmaları yüzünden kendi aleyhlerine olan, çok korkunç bir azap veya yakıcı bir ateş onları kuşattı verdi. Ya da onların bu tutum ve tavırları, durmadan mucizeler istemeleri, peygamberlerine hükmetmek, onu baskı altına almak istemeleri nede niyledir. Çünkü onlar Allah'ı görmeyi isteme arzusuyla değil, aslında işi yokuşa sürmek ve sırf inat olsun diye sorup duruyorlardı. Yoksa mesele gerçekten Allah'ı görme arzusu olmuş olsaydı, bu da yani rü'yet meselesi de tıpkı Kur'an'ın bir defada toplu olarak indirilmesi gibi mümkün olan bir şey idi. Eğer Yahudilerin cezaya çarptırıl malarının nedeni, "Allah'ı baş gözleriyle görme istekleri" olsaydı, Hz. Musa'nın kendisi böyle bir cezalandırmayı çoktan hak etmişti. Çünkü Hz. Musa Rabbine:

﴿ قَالَ رَبِّ اَرِنٖٓي اَنْظُرْ اِلَيْكَ ﴾

"Rabbim! Bana zatını göster de, Seni göreyim." [59]

demişti. Fakat buna rağmen Hz. Musa *(Aleyhi's-Selâm)*'yı yıldırım çarpmamıştı. Aksine onun isteğini daha da artırarak durumu mümkün olabilecek bir şeyle kayıtladı. Bir şey ancak olabilecekse mümkün olanla kayıtlanır. Evet Allah Yahudileri cezalandırdı ve daha sonra da onları diriltti.

« ثُمَّ اتَّخَذُوا الْعِجْلَ مِنْ بَعْدِ مَا جَٓاءَتْهُمُ الْبَيِّنَاتُ » *"Bilâhare kendilerine açık deliller geldikten sonra buzağıyı* (tanrı) *edindiler..."* Yani Tevrat'ın ve dokuz mucizenin gönderilmesinden sonra, yine de buzağıyı ilah edinerek

[59] A'raf, 143.

ona taptılar. « فَعَفَوْنَا عَنْ ذٰلِكَ » *"Biz bunu da affettik."* Kendilerine bir ikramımız ve ihsanımız olsun diye kendilerini bağışladık, köklerini kazıyıp yok etmedik. « وَاٰتَيْنَا مُوسٰى سُلْطَانًا مُبِينًا » *"Ve Musa'ya apaçık delil* (ve yetki) *verdik".* Kendisine karşı gelenlere rağmen Musaya apaçık bir hüccet verdik.

١٥٤– ﴿ وَرَفَعْنَا فَوْقَهُمُ الطُّورَ بِمِيثَاقِهِمْ وَقُلْنَا لَهُمُ ادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا وَقُلْنَا لَهُمْ لَا تَعْدُوا فِي السَّبْتِ وَاَخَذْنَا مِنْهُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا ﴾

154 – Söz vermeleri(ni takviye) **için Tûr'u başlarına diktik de onlara, "Baş eğerek kapıdan girin" dedik, "Cumartesi günü sınırı aşmayın" dedik. Kendilerinden sağlam söz aldık.**

« وَرَفَعْنَا فَوْقَهُمُ الطُّورَ بِمِيثَاقِهِمْ » *"Söz vermeleri*(ni takviye) *için Tûr'u başlarına diktik de"* Söz vermeleri sebebiyle korksunlar ve verdikleri sözlerinden caymasınlar diye ..

« وَقُلْنَا لَهُمُ ادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا » . Tur dağı üzerlerinde düşecek gibi dururken *"onlara, «Baş eğerek kapıdan girin» dedik,"* Yani İlya (Kudüs) kapısından başınızı saygıyla eğerek içeri girin. « وَقُلْنَا لَهُمْ لَا تَعْدُوا فِي السَّبْتِ » *"«Cumartesi günü sınırı aşmayın»"* -balık avlamayın- *dedik.*

Kıraat imamlarından Verş (v.97/715), « تَعَدُّوا » olarak okumuştur. Kıraat imamlarından Nafi ise Verş'ten ayrı olarak aynı kelimeyi, « ـعـ » harfinin sükunu ve « ـد » harfinin de şeddesiyle okumuştur. Her iki okuyuşta da, « تَعْتَدُّوا » kelimesinden idğam olunmuşlardır. Bu okuyuş da Übeyy bin Ka'b'ın kıraatidir. Ancak Übeyy « ـتـ » harfini « ـد » harfine idğam etmiştir ve bir rivayete göre de « ـعـ » harfini sakin bırakmıştır. Başka bir rivayete göre ise, « ـتـ » harfinin üstün harekesini « ـعـ » harfine

nakletmiştir.

« وَأَخَذْنَا مِنْهُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا » *"kendilerinden sağlam söz aldık."* Kendilerinden oldukça ağır bir söz ve teminat aldık.

١٥٥— ﴿ فَبِمَا نَقْضِهِمْ مِيثَاقَهُمْ وَكُفْرِهِمْ بِآيَاتِ اللّٰهِ وَقَتْلِهِمُ الْأَنْبِيَاءَ بِغَيْرِ حَقٍّ وَقَوْلِهِمْ قُلُوبُنَا غُلْفٌ بَلْ طَبَعَ اللّٰهُ عَلَيْهَا بِكُفْرِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُونَ إِلَّا قَلِيلًا ﴾

155 – Sözlerinden dönmeleri, Allah'ın âyetlerini inkâr etmeleri, haksız yere peygamberleri öldürmeleri ve "Kalplerimiz kılıflanmıştır" demeleri sebebiyle (onları lânetledik, türlü belâlar verdik. Onların kalpleri kılıflı değildir;) **tam aksine küfürleri sebebiyle Allah o kalpler üzerine mühür vurmuştur; pek azı müstesna artık iman etmezler.**

« فَبِمَا نَقْضِهِمْ مِيثَاقَهُمْ » *"Sözlerinden dönmeleri,"* Ayetin başındaki, « مَا » harfi zaidedir ve te'kit içindir. « بِ » harfi ise «حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ طَيِّبَاتٍ » [60] kavline mütealliktir. Buna göre mana şöyle olmaktadır:

"Verdikleri sözleri tutmamaları sebebiyle kendilerine temiz ve helal olan şeyleri haram kıldık." Ayrıca, ﴿ فَبِظُلْمٍ مِنَ الَّذِينَ هَادُوا ﴾ [61] kavli, « فَبِمَا نَقْضِهِمْ» kavlinden bedeldir.

Te'kidin ya da pekiştirmenin manasına gelince: *"Şurası kesin bir gerçektir ki, temiz ve helal olan şeylerin bunlara haram kılınmış olması, bunların verdikleri sözleri bozmaları ve buna bağlı olarak küfrü seçmeleri, haksız yere peygamberleri öldürmeleri ve buna benzer durumlardır."*

« وَكُفْرِهِمْ بِآيَاتِ اللّٰهِ » *"Allah'ın ayetlerini inkar etmeleri,"* Hz. Musa'ya verilen mucizeleri inkar etmeleri, «وَقَتْلِهِمُ الْأَنْبِيَاءَ بِغَيْرِ حَقٍّ» *"haksız yere peygamberleri öldürmeleri,"* Örneğin Hz. Zekeriya, Hz. Yahya ve daha başkalarını *(Aleyhimü's-Selâm)*, öldürülmelerini gerektiren herhangi bir

---

[60] Nisa, 160.
[61] Nisa, 160.

neden yokken haksız olarak öldürmeleri gibi. « وَقَوْلِهِمْ قُلُوبُنَا غُلْفٌ » *"ve «Kalplerimiz kılıflanmıştır» demeleri sebebiyle* (onları lânetledik, türlü belâlar verdik. Onların kalpleri kılıflı değildir;)"

« غُلْف » kelimesi, « اَغْلَف » kelimesinin çoğuludur. Yani kalplerimizin üzeri örtülüdür, uyarı, vaaz, hatırlatma gibi şeylerden hiçbiri oraya ulaşıp etkilemez.

« بَلْ طَبَعَ اللّٰهُ عَلَيْهَا بِكُفْرِهِمْ » *"tam aksine küfürleri sebebiyle Allah o kalpler üzerine mühür vurmuştur;"* Bu ifade o kafirlerin, *"Kalplerimiz kılıflarla kaplıdır."* söz ve gerekçelerini reddediyor. « فَلاَ يُؤْمِنُونَ إِلاَّ قَلِيلاً » *"pek azı müstesna artık iman etmezler."* İman edenler de Abdullah b. Selam ve arkadaşları gibi kimselerdir.

١٥٦– ﴿ وَبِكُفْرِهِمْ وَقَوْلِهِمْ عَلٰى مَرْيَمَ بُهْتَانًا عَظِيمًا ﴾

156 – Bir de inkâr etmelerinden ve Meryem'in üzerine büyük bir iftira atmalarından;

« وَبِكُفْرِهِمْ » *"Bir de inkâr etmelerinden"* Bu ifade, « فَبِمَا نَقْضِهِمْ » kavli üzerine matuf bulunmaktadır. Ya da aynı cümlede tekrarlanan ve onu izleyen, « بِكُفْرِهِمْ » kavli üzerine matuftur. Çünkü Yahudilerden bu inkar etme olayı hep tekerrür edip gitmiştir. Bilindiği üzere Yahudiler Hz. Musa *(Aleyhi's-Selâm)*'yı inkar ettikleri gibi ondan sonra gelen Hz. İsa *(Aleyhi's-Selâm)*'yı ve daha sonra gönderilen Hz. Muhammed *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'i de inkar etmişlerdir. Dolayısıyla bu küfür kelimeleri hep birbiri üzerine atfolunmuşlardır. « وَقَوْلِهِمْ عَلٰى مَرْيَمَ بُهْتَانًا عَظِيمًا » *"ve Meryem'in üzerine büyük bir iftira atmalarından;"*

١٥٧– ﴿ وَقَوْلِهِمْ إِنَّا قَتَلْنَا الْمَسِيحَ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ رَسُولَ اللّٰهِ وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا صَلَبُوهُ وَلٰكِنْ شُبِّهَ لَهُمْ وَإِنَّ الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ إِلاَّ اتِّبَاعَ الظَّنِّ وَمَا قَتَلُوهُ يَقِينًا ﴾

157 – Ve "Allah elçisi Meryem oğlu İsa'yı öldürdük" demeleri yüzünden (onları lânetledik). **Halbuki onu ne öldürdüler, ne de astılar; fakat** (öldürdükleri) **onlara İsa gibi gösterildi. Onun hakkında ihtilâfa düşenler bundan dolayı tam bir kararsızlık içindedirler; bu hususta zanna uymak dışında hiçbir** (sağlam) **bilgileri yoktur ve kesin olarak onu öldürmediler.**

« وَقَوْلِهِمْ إِنَّا قَتَلْنَا الْمَسِيحَ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ رَسُولَ اللّٰهِ » *"Ve «Allah elçisi Meryem oğlu İsa'yı öldürdük» demeleri yüzünden* (onları lânetledik)."

Hz. İsa *(Aleyhi's-Selâm)*'ya *"mesih"* adının verilmesi, Hz. Cebrail *(Aleyhi's-Selâm)* tarafından mübarek bir zat olması için *mesh edilmesi* (dokunulması/sıvazlanması) nedeniyledir. Bu manasıyla ona, Türkçemiz de, *"el almış"* manasında *"memsuh"* denilir. Ya da hastaları, anadan doğma körleri ve Abraş hastası olanları meshederek tedavi etmesi, onları sıvazla mak suretiyle iyileştirmesi sebebiyle kendisine *mesih* denmiştir. Bundan dolayı da mesheden, dokunan anlamında *mesih* olarak adlandırılmıştır. [62]

Kafirlerin bizim peygamberimize alay olarak Allah Resulu dedikleri gibi Yahudiler de Hz. İsa'nın Allah Resulü olduğuna iman etmedikleri halde alay olsun diye Allah Resulü diyorlardı. Çünkü kafirler bizim Peygamberimiz Hz. Muhammed *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'e, *"Ey kendisine Kur'an indirilen deli adam!"* diye alay ederlerdi. Ayrıca ihtimaldir ki, her ne kadar Yahudiler böyle dememiş olsalar da, Allah onu bu şekilde bu vasıfla niteledi.

« وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا صَلَبُوهُ وَلٰكِنْ شُبِّهَ لَهُمْ » *"Halbuki onu ne öldürdüler, ne de astılar; fakat* (öldürdükleri) *onlara İsa gibi gösterildi."*

Rivayete göre bir Yahudi topluluğu hem Hz. İsa *(Aleyhi's-Selâm)*'ya ve hemde annesine çirkin sözlerle hakarette bulundular, sövmeye kalkıştılar. Hz. İsa *(Aleyhi's-Selâm)* da onlara şöyle beddua etti:

"Allah'ım! Sen benim Rabbimsin, Sen beni, üflediğin Kelimenle yarattın Allah'ım! Bana ve anneme dil uzatarak iğrenç sövgülerle hakarete kal-

---

[62] Mesih: Tercih edilen görüşe göre bu kelimenin Süryanice bir kelime olduğudur. Kelimenin aslı meşiha'dır. Daha sonra Araplar tarafından Arapçalaştırılmıştır. Fakat bu konuda yapılması gereken en sağlıklı şey, bu kelimenin hangi anlama geldiği konusunda Arap dilinde araştırma yapmamaktır. Çünkü Arapça değildir. Bak. Tacu'l-Arus, 7/124. (mütercim.)

kışanlara lanet eyle, rahmetinden uzak kıl!" Allah da her ikisine hakarete kalkışanları maymun ve domuzlara dönüştürdü.

İşte bunun üzerine Yahudiler bir araya gelip Hz. İsa *(Aleyhi's-Selâm)*'yı öldürme kararı aldılar. Yüce Allah da ona; "kendisini katına, semaya yükselteceğini (göğe kaldıracağını) ve Yahudilerle beraber olmaktan kurtarıp arındıracağını" bildirdi.

Bunun üzerine Hz. İsa *(Aleyhi's-Selâm)* da kendi adamlarına:

"Hanginiz benim benzerim durumuna sokulup öldürülmeyi, asılmayı ve nihayetinde de cennete girmeyi ister?" diye sorar. Adamlarından birinin, *"Ben istiyorum."* demesi üzerine Allah onu Hz. İsa *(Aleyhi's-Selâm)*'ya benzetti, o da bunun üzerine öldürülüp çarmıha gerildi.

Başka bir yoruma göre de, Hz. İsa *(Aleyhi's-Selâm)*'nın aleyhinde çalışan münafık bir adam vardı. Bu adamı Yahudiler öldürmek isteyince, onlara, *"Ben sizi ona götüreyim, onun yerini size göstereyim."* dedi. Böylece gidip Hz. İsa *(Aleyhi's-Selâm)*'nın evine girdi, bu arada Hz. İsa *(Aleyhi's-Selâm)* da göğe kaldırılmıştı (çekilmişti). Allah bu münafık kimseyi Hz. İsa *(Aleyhi's-Selâm)*'ya benzetti. Yahudiler içeri girdiklerinde onu yakalayıp öldürdüler. Böylece "İsa'yı öldürdük" zannına kapıldılar.

Böyle bir şeyin olması caizdir. Çünkü bunlar öylesi inatçı bir kavim idiler ki, Allah zaten onların inanmayacaklarını kesin biliyor ve bunu hükmünü vermiş bulunuyordu.

« شُبِّهَ » kavli car ve mecrur olan, « لَهُمْ » kavline isnadolunmuştur. Bu tıpkı senin, « خُيِّلَ الَيْهِ » *"ona öyle hayal edildi/gösterildi"* kavline benzer bir ifadedir. Âdeta şöyle denilir: *"Fakat onların gönlüne bir kez şüphe girdi."* Ya da bu, maktulün zamirine isnadolunmuş olabilir.

Çünkü, « انَّا قَتَلْنَا » kavli bunu göstermektedir. Sanki şöyle denilir gibi: *"Öldürdükleri kimse, ona benzetildi."*

« وَإِنَّ الَّذينَ اخْتَلَفُوا فيهِ لَفِى شَكٍّ مِنْهُ مَا لَهُم بِهِ مِنْ عِلْمٍ إلاَّ اتّبَاعَ الظَّنّ »
"Onun hakkında ihtilâfa düşenler bundan dolayı tam bir kararsızlık içindedirler; bu hususta zanna uymak dışında hiçbir (sağlam) *bilgileri yoktur"* Çünkü Yahudiler bu konuda anlaşmazlığa düştüler. Şöyle diyorlardı:

"Adamın yüzü, İsa'nın yüzüne benziyor, fakat bedeni ise bizim adamımızın bedenidir." Ya da bu tartışma ve ihtilaf Hıristiyanlar arasında şu manada cereyan etti:

"İsa bir ilah (tanrı) *idi, ya da Tanrının oğlu veya o üçün üçüncüsüdür."*

Bu ayette yer alan, « إِلَّا اتِّبَاعَ الظَّنِّ » -*"Sadece zanna göre davranmaktadırlar."* ifadesi münkati istisnadır. Çünkü zanna göre hareket etmek, kesin bilgi türüne girmez. Bu manada muttasıl değil münkati istisnadır. Yani, bunlar zanlarına uymaktan başka bir şey yapmıyorlar demektir. Bir de bunların, "şüphe ve kararsızlık içinde bulundukları" gerçeği dile getiriliyor ve böyle nitelendiriliyor. İki şeyden hangisinin doğruluğuna karar verememiş olmaları yüzündendir. Çünkü önce *şüphe* ve sonra da *zan* ile vasıflanmışlardır. Dolayısıyla bu ikisinden birinin tercihi gerekir. Çünkü adamlar bu konu da şüphe içindedirler, kesin bir bilgileri yoktur. Ancak bir ize rastlamaları, bir belirti görmeleri nedeniyle, zan olarak "bu odur" diyorlar.

Bir diğer yoruma göre, *"Hz. İsa'nın öldürüldüğü hakkında tartışanlar, o mu değil mi konusunda kesin bir şüphe içindedirler."* Yani O'nu öldürdüklerine dair şüpheleri var. Çünkü bu kimseler kendi aralarında şöyle tartışıyorlar:

"Eğer bu öldürdüğümüz İsa ise, bizim adamımız nerede? Eğer bu öldürülen bizim adamımız ise bu takdirde İsa nerede?"

« وَمَا قَتَلُوهُ يَقِينًا » *"ve kesin olarak onu öldürmediler."* Yani kesin olarak onu öldürmediler veya onlar İsa *(Aleyhi's-Selâm)*'yı öldürdüklerine kesin kanaat getiremediler. Ya da gerçekten onu öldüremediler. Burada, « يَقِينًا » ifadesi sırf, « وَمَا قَتَلُوهُ » kavlini te'kit için gelmiştir. Yani onu gerçekten öldürmediler.

١٥٨– ﴿ بَلْ رَفَعَهُ اللّٰهُ إِلَيْهِ وَكَانَ اللّٰهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴾

158 – Bilâkis Allah onu (İsa'yı) **kendi nezdine kaldırmıştır. Allah izzet ve hikmet sahibidir.**

« بَلْ رَفَعَهُ اللّٰهُ إِلَيْهِ » *"Bilâkis Allah onu* (İsa'yı) *kendi nezdine kaldırmıştır."* İsa'yı, Allah'ın hükmünden başka bir hükmün asla geçerli olmadığı yere veya semaya/göğe yükseltmiştir. « وَكَانَ اللّٰهُ عَزِيزًا حَكِيمًا » *"Allah* -Yahudilerden intikam almak açısından- *izzet ve* -Hz. İsa'yı katına çekmekle aldığı tedbirlerinde- *hikmet sahibidir."*

١٥٩ ﴿ وَإِنْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ إِلاَّ لَيُؤْمِنَنَّ بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ يَكُونُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا ﴾

159 – Ehl-i kitaptan her biri, ölümünden önce ona muhakkak iman edecektir. Kıyamet gününde de o, onlara şahit olacaktır.

« وَإِنْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ إِلاَّ لَيُؤْمِنَنَّ بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ » *"Ehl-i kitaptan her biri, ölümünden önce ona muhakkak iman edecektir."* Bu bir kasem/yemin ifade eden cümle olup mahzuf bir mevsufun sıfatıdır. Bu şu demektir: *"Kitap ehlinden -hiçbir kişi yoktur ki-, mutlaka Ona iman edecektir."* Bunun benzeri, Rabbimizin şu ayetidir. Rabbimiz burada şöyle buyuruyor:

﴿ وَمَا مِنَّا إِلاَّ لَهُ مَقَامٌ مَعْلُومٌ ﴾

"Bizim her birimiz için bilinen bir makam vardır." [63]

Bu durumda ayetin manası şöyledir: *"Yahudiler, Hıristiyanlardan hiç biri yoktur ki, ölümünden önce mutlaka ona inanmış olacaklar. Hepsi de onun Allah'ın kulu ve Resulü olduğuna iman edeceklerdir."* Yani imanın kendisine fayda vermediği an olan can çekişmesi sırasında gerçeği gördüklerinde, artık sorumluluk/mükellefiyet görevinin sona erdiği o ölüm anında ona iman edeceklerdir. Ya da her iki zamir de Hz. İsa *(Aleyhi's-Selâm)*'ya racidir. Bu durumda mana şöyledir:

"Hepsi de mutlak olarak İsa (Aleyhi's-Selâm) henüz ölmeden önce İsa (Aleyhi's-Selâm)'ya iman edeceklerdir. Bu iman edecek olanlar, Hz. İsa (Aleyhi's-Selâm)'nın yükseltildiği yerden inmesi döneminde yaşayan kitap ehlidir. Hepsi de o zaman ona iman edeceklerdir. Böylece yeryüzünde tekbir din

[63] Saffat, 164.

kalmış olacaktır. Bu da yalnızca İslam dini olacaktır."

Ya da, « بِهِ » zamiri yüce Allah'a veya Hz. Muhammed (*Sallallâhu Aleyhi ve Sellem*)'e racidir. İkincisi ise yani, « مَوْتِهِ » kavlindeki zamir de kitap ehline racidir.

« وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكُونُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا » *"Kıyamet gününde de o, onlara şahit olacaktır."* Kısaca Yahudiler beni yalanladılar ve Hıristiyanlar da beni Allah'ın oğlu diye çağırdılar diyerek aleyhlerinde şahitlik edecektir.

١٦٠– ﴿ فَبِظُلْمٍ مِنَ الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ طَيِّبَاتٍ أُحِلَّتْ لَهُمْ وَبِصَدِّهِمْ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ كَثِيرًا ﴾ .

160– Yahudilerin yaptıkları zulümden, bir de çok kimseyi Allah yolundan çevirmelerinden, menetmelerinden dolayı kendilerine (daha önce) **helâl kılınmış olan temiz ve iyi şeyleri haram kıldık.**

Burada söz konusu edilen ve kendilerine haram kılınan şeyler, En'am Sûresinde söz konusu edilenlerdir. Rabbimiz burada şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَعَلَى الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا كُلَّ ذِى ظُفُرٍ ﴾

"Yahudilere tırnaklı hayvanların tümünü haram kıldık." [64]

Bu durumda ayetin manası şöyle olmaktadır: *"Biz Yahudilere işledikleri çok büyük bir zulüm sebebiyle helal ve temiz olan şeyleri haram kıldık. Başka bir nedenle değil. Nitekim o nedenler de biraz önce ayetlerde ele alınıp anlatıldı."* Çünkü Yahudiler halkı iman etmekten alıkoyuyor ve buna mani oluyorlardı. Bir çoklarını engelliyorlar ya da bir çok engelleme yolunu deniyorlardı.

١٦١– ﴿ وَأَخْذِهِمُ الرِّبٰوا وَقَدْ نُهُوا عَنْهُ وَأَكْلِهِمْ أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ ط وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ مِنْهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴾

[64] En'am, 146.

161– Men edildikleri halde faizi almalarından ve haksız (yollar) **ile insanların mallarını yemelerinden dolayı içlerinden inkâra sapanlara acı bir azap hazırladık.**

« وَأَخْذِهِمُ الرِّبٰوا وَقَدْ نُهُوا عَنْهُ وَأَكْلِهِمْ أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ » *"Menedildikleri halde faiz almalarından* -Bize faiz almak nasıl haram kılınmış ise onlara da haram kılınmıştı ve faiz alıp veriyorlardı, faizli işlem yapıyorlardı- *ve haksız* (yollar) *ile insanların mallarını yemelerinden* -rüşvet almaları ve daha başkaca yol ve yöntemlerle haram alıp yemeleri- *dolayı"*

« وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ مِنْهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا » *"İçlerinden* -iman edenler için değil- *inkâra sapanlara* –ahirette- *acı bir azap hazırladık."*

١٦٢– ﴿ لٰكِنِ الرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ مِنْهُمْ وَالْمُؤْمِنُونَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَالْمُقِيمِينَ الصَّلٰوةَ وَالْمُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ وَالْمُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ أُولٰئِكَ سَنُؤْتِيهِمْ أَجْرًا عَظِيمًا ﴾

162 – Fakat içlerinden ilimde derinleşmiş olanlar ve mü'min ler, sana indirilene ve senden önce indirilene iman edenler, namazı kılanlar, zekâtı verenler; Allah'a ve ahiret gününe inananlar var ya; işte onlara pek yakında büyük mükâfat vereceğiz.

« لٰكِنِ الرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ مِنْهُمْ » *"Fakat içlerinden* -kitap ehlinden- *ilimde derinleşmiş olanlar ve mü'minler,"* Abdullah b. Selam ve benzerleri gibi gerçek ilim sahibi olanlar, Allah'ın emir ve yasakları çerçevesinde hareket edenler.

« وَالْمُؤْمِنُونَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ » *"sana indirilene ve senden önce indirilene iman edenler,"* Kitap ehlinden iman etmiş olanlar, Muhacir ve Ensar'dan inanmış olanlar. « الرَّاسِخُونَ » kelimesi mübteda olarak merfudur. Bunun haberi de, « يُؤْمِنُونَ » kavlidir.

« وَالْمُقِيمِينَ الصَّلٰوةَ » *"Namazı kılanlar,"* Namazın önemini açıklamak maksadıyla bu cümle medih üzere mensubtur. Abdullah b. Mesud Mushaf'ında bu kelime, « وَالْمُقِيمُونَ » olarak geçmektedir. Bu da Malik b. Dinar (v.123/740)'ın ve daha başkalarının kıraatidir.

«وَالْمُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ» *"Zekatı verenler,"* Bu cümle mübtedadır.

« وَالْمُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ » *"Allah'a ve ahiret gününe inananlar var ya;"* Bu da bir önceki cümle üzerine matuf bulunmaktadır. Haberi ise bundan sonra gelen şu kısımdır: « اُولٰٓئِكَ سَنُؤْتِيهِمْ اَجْرًا عَظِيمًا » *"işte onlara pek yakında büyük mükâfat vereceğiz."* Kıraat imamlarından Hamza «سَنُؤْتِيهِمْ» kavlini, « يـ » harfiyle, «سَيُؤْتِيهِمْ» olarak okumuştur.

163. — 171. ÂYETLER

إِنَّا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ كَمَا أَوْحَيْنَا إِلَى نُوحٍ وَالنَّبِيِّينَ مِن بَعْدِهِ ۚ وَأَوْحَيْنَا إِلَى إِبْرَٰهِيمَ وَإِسْمَٰعِيلَ وَإِسْحَٰقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطِ وَعِيسَىٰ وَأَيُّوبَ وَيُونُسَ وَهَٰرُونَ وَسُلَيْمَٰنَ ۚ وَآتَيْنَا دَاوُودَ زَبُورًا ۚ ﴿١٦٣﴾ وَرُسُلًا قَدْ قَصَصْنَاهُمْ عَلَيْكَ مِن قَبْلُ وَرُسُلًا لَّمْ نَقْصُصْهُمْ عَلَيْكَ ۚ وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَىٰ تَكْلِيمًا ۚ ﴿١٦٤﴾ رُّسُلًا مُّبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللَّهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ ۚ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿١٦٥﴾ لَّٰكِنِ اللَّهُ يَشْهَدُ بِمَا أَنزَلَ إِلَيْكَ ۖ أَنزَلَهُ بِعِلْمِهِ ۖ وَالْمَلَائِكَةُ يَشْهَدُونَ ۚ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ شَهِيدًا ﴿١٦٦﴾ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَن سَبِيلِ اللَّهِ قَدْ ضَلُّوا ضَلَالًا بَعِيدًا ﴿١٦٧﴾ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَظَلَمُوا لَمْ يَكُنِ اللَّهُ لِيَغْفِرَ لَهُمْ وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ طَرِيقًا ﴿١٦٨﴾ إِلَّا طَرِيقَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ۚ وَكَانَ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا ﴿١٦٩﴾ يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمُ الرَّسُولُ بِالْحَقِّ مِن رَّبِّكُمْ فَآمِنُوا خَيْرًا لَّكُمْ ۚ وَإِن تَكْفُرُوا فَإِنَّ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا

حَكِيمًا ﴿١٧٠﴾ يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا فٖي دٖينِكُمْ وَلَا تَقُولُوا
عَلَى اللّٰهِ اِلَّا الْحَقَّ اِنَّمَا الْمَسٖيحُ عٖيسَى ابْنُ مَرْيَمَ رَسُولُ اللّٰهِ
وَكَلِمَتُهُ اَلْقٰيهَٓا اِلٰى مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِنْهُ فَاٰمِنُوا بِاللّٰهِ وَرُسُلِهٖ
وَلَا تَقُولُوا ثَلٰثَةٌ اِنْتَهُوا خَيْرًا لَكُمْ اِنَّمَا اللّٰهُ اِلٰهٌ وَاحِدٌ
سُبْحَانَهُٓ اَنْ يَكُونَ لَهُ وَلَدٌ لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي
الْاَرْضِ وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَكٖيلًا ﴿١٧١﴾

Meali

163. Biz Nuh'a ve ondan sonraki peygamberlere vahyettiğimiz gibi sana da vahyettik. Ve *(nitekim)* İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Yakub'a, esbâta *(torunlara)*, İsa'ya, Eyyûb'e, Yunus'a, Harun'a ve Süleyman'a vahyettik. Davud'a da Zebûr'u verdik.

164. Bir kısım peygamberleri sana daha önce anlattık, bir kısmını ise sana anlatmadık. Ve Allah Musa ile gerçekten konuştu.

165. *(Yerine göre)* müjdeleyici ve sakındırıcı olarak peygamberler gönderdik ki insanların peygamberlerden sonra Allah'a karşı bir bahaneleri olmasın! Allah izzet ve hikmet sahibidir.

166. Fakat Allah sana indirdiğine şahitlik eder; onu kendi ilmi ile indirdi. Melekler de *(buna)* şahitlik ederler. Ve şahit olarak Allah kâfîdir.

167. İnkâr eden ve *(başkalarını da)* Allah yolundan alıkoyanlar şüphesiz doğru yoldan çok uzaklaşmışlardır.

168. İnkâr edip zulmedenleri Allah asla bağışlayacak değildir. Onları *(başka)* bir yola iletecek de değildir.

169. Ancak orada ebedî kalmak üzere, onları cehennem yoluna *(iletecektir)*. Bu da Allah'a çok kolaydır.

170. Ey insanlar! Resûl size Rabbinizden gerçeği getirdi *(bunda şüphe yoktur)*, şu halde kendi iyiliğinize olarak *(ona)* iman edin. Eğer inkâr ederseniz, göklerde ve yerde ne varsa şüphesiz hepsi Allah'ındır. *(O'nun sizin inanmanıza ihtiyacı yoktur).* Allah geniş ilim ve hikmet sahibidir.

171. Ey ehli kitap! Dininizde aşırı gitmeyin ve Allah hakkında, gerçekten başkasını söylemeyin. Meryem oğlu İsa Mesîh, ancak Allah'ın resûlüdür, *(o)* Allah'ın, Meryem'e ulaştırdığı "kün: Ol" kelimesi(nin eseri)dir, O'ndan bir ruhtur. *(O'nun tarafından gönderilmiş, yahut te'yit edilmiş, yahut da Cebrail tarafından üfürülmüş bir ruhtur).* Şu halde Allah'a ve peygamberlerine iman edin. "*(Allah)* üçtür" demeyin, sizin için hayırlı olmak üzere bundan vazgeçin. Allah ancak bir tek Allah'tır. O, çocuğu olmaktan münezzehtir. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. Vekil olarak Allah yeter.

Tefsiri

١٦٣- ﴿ إِنَّا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ كَمَا أَوْحَيْنَا إِلَى نُوحٍ وَالنَّبِيِّينَ مِن بَعْدِهِ وَأَوْحَيْنَا إِلَى إِبْرٰهِيمَ وَإِسْمٰعِيلَ وَإِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ وَالأَسْبَاطِ وَعِيسَى وَأَيُّوبَ وَيُونُسَ وَهٰرُونَ وَسُلَيْمٰنَ وَآتَيْنَا دَاوُدَ زَبُوراً ﴾

163 – Biz Nuh'a ve ondan sonraki peygamberlere vahyettiğimiz gibi sana da vahyettik. Ve (nitekim) İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Yakub'a, esbâta (torunlara), İsa'ya, Eyyûb'e, Yunus'a, Harun'a ve Süleyman'a vahyettik. Davud'a da Zebûr'u verdik.

« إِنَّا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ كَمَا أَوْحَيْنَا إِلَى نُوحٍ وَالنَّبِيِّينَ مِن بَعْدِهِ » "*Biz Nuh'a ve ondan sonraki peygamberlere* -Hud, Salih, Şuayb ve daha başkalarına- *vahyettiğimiz gibi sana da vahyettik.*"

Burada geçen, « إِنَّا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ » kavli istekleri sebebiyle kitap ehline bir cevaptır. Çünkü bunlar Hz. Muhammed *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'den kendileri için gökten bir kitap indirilmesini istemişlerdi. Böylece onlara karşı bir hüccet ve delil olsun. Çünkü Rasulullah'ın vahiy bakı-

mından konumu, tıpkı kendisinden önce geçen peygamberlerin durumu gibidir.

« وَأَوْحَيْنَا إِلَى إِبْرٰهِيمَ وَإِسْمٰعِيلَ وَإِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطِ وَعِيسٰى وَأَيُّوبَ وَيُونُسَ وَهٰرُونَ وَسُلَيْمٰنَ وَآتَيْنَا دَاوُدَ زَبُورًا » *"Ve* (nitekim) *İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Yakub'a, esbata* (torunlara), *İsa'ya, Eyyûb'e, Yunus'a, Harun'a ve Süleyman'a vahyettik. Davud'a da Zebûr'u verdik."*

Kıraat imamlarından Hamza, « زَبُورًا » kelimesini, « زُبُورًا » olarak okumuştur. Bu kelime meful manasında bir mastardır. Bununla Hz. Davud *(Aleyhi's-Selâm)*'a indirilen kitaba isim verilmiştir.

١٦٤– ﴿ وَرُسُلًا قَدْ قَصَصْنَاهُمْ عَلَيْكَ مِنْ قَبْلُ وَرُسُلًا لَمْ نَقْصُصْهُمْ عَلَيْكَ وَكَلَّمَ اللّٰهُ مُوسٰى تَكْلِيمًا ﴾

164 – Bir kısım peygamberleri sana daha önce anlattık, bir kıs mını ise sana anlatmadık. Ve Allah Musa ile gerçekten konuştu.

« وَرُسُلًا قَدْ قَصَصْنَاهُمْ عَلَيْكَ مِنْ قَبْلُ » *"Bir kısım peygamberleri sana daha önce* -bu sureden önce- *anlattık,"*

Burada, « وَرُسُلًا » kavli muzmar olan bir fiil ile mansubtur. Bu da, « أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ » manasındadır. Yani bu « أَرْسَلْنَا » / "gönderdik" ve « نَبَّأْنَا » "bildirdik, haber verdik" anlamındadır. « وَرُسُلًا لَمْ نَقْصُصْهُمْ عَلَيْكَ » *"bir kısmını ise sana anlatmadık."*

Ebu Zer *(Radıyallahu Anh)* Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'e, ne kadar peygamber gönderildiğini sormuş. Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* de şöyle buyurmuştur:

"Yüz yirmi dört bin peygamber gönderilmiştir." Bu defa:

"Bu gönderilenler arasında Resul olanların sayısı kaç tanedir?" diye sormuş. Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* buna da şu karşılığı vermiştir:

"Üç yüz on üç tanedir. İlk Resul Hz. Adem (Aleyhi's-Selâm), son Resul de sizin peygamberiniz Muhammed (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)'dir. Bunlardan dört tanesi; Hud, Salih, Şuayb ve Muhammed (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem) Arap soyundandır." [65]

Bu ayet gösteriyor ki tek tek peygamberleri isimleriyle tanıyıp iman etme şart yoktur. Yani imanın sahih olması için tek tek hepsini bilme ve tanıma gereği yoktur. Hepsine birden iman etmek yeterlidir. Yeter ki herhangi birini inkar vuku bulmamış olsun. Çünkü şart olarak istenen hepsine birden iman edilmesidir. Eğer hepsine ayrı ayrı iman etmemiz şart olmuş olsaydı yüce Allah onları mutlaka bizim için bir bir sayardı.

« وَكَلَّمَ اللّٰهُ مُوسٰى تَكْلِيمًا » *"Ve Allah Musa ile gerçekten konuştu."* Arada hiçbir aracı olmaksızın konuşmuştur.

١٦٥– ﴿ رُسُلًا مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللّٰهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ ۜ وَكَانَ اللّٰهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴾

165 – (Yerine göre) **müjdeleyici ve sakındırıcı olarak peygamberler gönderdik ki, insanların peygamberlerden sonra Allah'a karşı bir bahaneleri olmasın! Allah izzet ve hikmet sahibidir.**

« رُسُلًا مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ » "(Yerine göre) *müjdeleyici ve sakındırıcı olarak peygamberler gönderdik ki*" Burada en uygun olan durum, « رُسُلًا » kelimesinin medih üzere mansub olmasıdır. Yani, « أَعْنِى رُسُلًا » / *"Peygamberleri demek istiyorum, kastediyorum"* demek daha yerinde olur. Aynı zaman bunun bu ayetten önce geçen ayetteki, « رُسُلًا » kavlinden bedel olması da caizdir. Nitekim meful olması da caiz olabilir.

« لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللّٰهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ » *"insanların peygamberlerden sonra Allah'a karşı bir bahaneleri olmasın!"* Burada geçen, « لِئَلَّا » kelimesinin başında yer alan lam harfi, « مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ » kavline mütealliktir. Mana şöyle olmaktadır:

---

[65] Bunu İbn Hibban sahihinde "361" numara ile rivayet etmiştir. (Bak. Ebu Nuaym, Hilye; 1/166-168)

"Çünkü yüce Allah'ın peygamber göndermiş olması, onların itiraz larına yer bırakmayacağı gibi, yarın kıyamet gününde hüccet ve delil olarak önlerine sürülmekle susturulmuş olacaklardır. Böylece: 'Eğer sen bize peygamber göndermiş olsaydın ve bizi gaflet uykusundan uyarsaydın, mutlak yapmamız gerekenin ne olduğunu bize gösterseydin, örneğin ibadet, şeriat ve benzeri konularda ne yapmamız gerektiğini bize duyursaydın, biz de üzerimize düşeni yapardık' türünden itirazlara meydan verilmemesi içindir."

Ben şunu demek istiyorum; bunların miktarlarını, vakitlerini ve key fiyetlerini bildirseydin gereği yapılırdı. Yoksa bunların asıllarını demek istemiyorum. Çünkü esaslar zaten akıl yoluyla bulunabilecek şeylerdir.

« وَكَانَ اللّٰهُ عَزِيزًا حَكِيمًا » *"Allah* -inkâra karşı cezalandırma hususunda- *izzet ve* -uyarmak için peygamber göndermede - *hikmet sahibidir."*

Rabbimiz « اِنَّا اَوْحَيْنَا اِلَيْكَ » – *"Biz sana vahyettik"* kavlini inzal buyurunca kitap ehli, *"Biz bu konuda sana şahitlik etmeyiz."* demişlerdi. İşte bunun üzerine aşağıda tefsirini okuyacağımız ayet nazil olmuştur. Allah şöyle buyuruyor:

١٦٦– ﴿ لٰكِنِ اللّٰهُ يَشْهَدُ بِمَٓا اَنْزَلَ اِلَيْكَ اَنْزَلَهُ بِعِلْمِه۪ۚ وَالْمَلٰٓئِكَةُ يَشْهَدُونَۜ وَكَفٰى بِاللّٰهِ شَه۪يدًاۜ ﴾

166 – Fakat Allah sana indirdiğine şahitlik eder; onu kendi ilmi ile indirdi. Melekler de (buna) şahitlik ederler. Ve şahit olarak Allah kâfîdir.

« لٰكِنِ اللّٰهُ يَشْهَدُ بِمَٓا اَنْزَلَ اِلَيْكَ » *"Fakat Allah sana indirdiğine şahitlik eder;"* Allah'ın indirdiği şeye şahitlikte bulunması demek, mucizeler göndermek suretiyle bunların doğru olduğunu kanıtlamak de-mektir. Nitekim davaların doğruluğu da, ortaya konan kesin kanıtlarla ispat olunur. Çükü Hakim olan yani hikmet sahibi olan Allah asla yalan söyleyeni mucizeyle desteklemez.

« اَنْزَلَهُ بِعِلْمِه۪ » *"Onu kendi ilmi ile indirdi."* Yani Allah bu kitabı sana indirdi. Çünkü Allah, senin buna ehil olduğunu, senin bunu tebliğ

edeceğini bildiğinden bunu sana indirmiştir. Veya Allah, kullarının maslahatlarına ilişkin her şeyi bildiği için bunu sana indirmiştir.

Sıfatları kabul etmeyen Mutezilenin görüşüne de burada bir cevap bulunmaktadır. Çünkü Allah bu ayette ilim sıfatına vurgu yapmaktadır, bu sıfatının var olduğundan söz etmektedir.

« وَالْمَلٰٓئِكَةُ يَشْهَدُونَ وَكَفٰى بِاللّٰهِ شَهِيدًا » *"Melekler de* (buna) –senin peygamberliğine dair– *şahitlik ederler. Ve şahit olarak Allah kâfidir."*

Başkaları şahitlikte bulunmasalar da Allah'ın şahitliği kafidir.

١٦٧– ﴿ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ قَدْ ضَلُّوا ضَلَالًا بَعِيدًا ﴾

167 – İnkâr eden ve (başkalarını da) **Allah yolundan alıkoyanlar şüphesiz doğru yoldan çok uzaklaşmışlardır.**

« إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا » *"İnkar eden,"* Hz. Muhammed *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'i yalanlayanlar ki bunlar Yahudilerden başkaları değildir. « وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ » *"Ve* (başkalarını da) *Allah yolundan alıkoyanlar"* Hal kı, sözleriyle hak yoldan engelleyip uzaklaştıranlar.

Çünkü bu kafirler, Araplara: *"Biz Muhammed hakkında kitabımızda bir şey bulamadık"* derlerdi. « قَدْ ضَلُّوا ضَلَالًا بَعِيدًا » *"şüphesiz doğru yoldan çok uzaklaşmışlardır."* Doğru yoldan alakalarını koparmışlardı.

١٦٨– ﴿ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَظَلَمُوا لَمْ يَكُنِ اللّٰهُ لِيَغْفِرَ لَهُمْ وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ طَرِيقًا ﴾

168– -Allah'ı- **İnkâr edip** -Hz. Muhammed *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'in kitaplarında yazılı bulunan niteliklerini değiştirerek ve onun peygamberliğini inkar ederek- **zulmedenleri Allah asla bağışlayacak değildir.** -Küfürlerini devam ettirdikleri müddetçe Allah- **onları** (başka) **bir yola iletecek de değildir.**

١٦٩- ﴿ إِلَّا طَرِيقَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا وَكَانَ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا ﴾

169 – Ancak orada ebedî kalmak üzere, onları cehennem yoluna (iletecektir). **Bu da Allah'a çok kolaydır.**

Yani Allah'ın inkârcıları ebedi olarak cehennemde bırakması, Allah için oldukça kolaydır. Yani Allah onları bundan dolayı ebedi olarak cezalandıracaktır. « يَسِيرًا » kavlinden sonra gelen, « خَالِدِينَ » kavli mukadder haldir. Bu ayetlerin her ikisi de, Allah'ın ezeli ilmi dahilinde iman etmeyecekleri ve küfürleri üzere ölecekleri bilinen bir kavmin durumunu bildiriyor.

١٧٠- ﴿ يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمُ الرَّسُولُ بِالْحَقِّ مِنْ رَبِّكُمْ فَآمِنُوا خَيْرًا لَكُمْ وَإِنْ تَكْفُرُوا فَإِنَّ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴾

170 – Ey insanlar! Resûl size Rabbinizden gerçeği getirdi (bunda şüphe yoktur), **şu halde kendi iyiliğinize olarak** (ona) **iman edin. Eğer inkâr ederseniz, göklerde ve yerde ne varsa şüphesiz hepsi Allah'ındır.** (O'nun sizin inanmanıza ihtiyacı yoktur). **Allah geniş ilim ve hikmet sahibidir.**

« يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمُ الرَّسُولُ بِالْحَقِّ مِنْ رَبِّكُمْ » *"Ey insanlar! Resûl size Rabbinizden gerçeği getirdi* (bunda şüphe yoktur)," « بِالْحَقِّ » kelimesi hal de olabilir. Yani, « مُحِقًّا » demektir. Hak ve gerçek din demektir. « فَآمِنُوا خَيْرًا لَكُمْ » *"Şu halde kendi iyiliğinize olarak* (ona) *iman edin."* Nitekim, « انْتَهُوا خَيْرًا لَكُمْ » [66] ayeti de böyledir. Yani bunun da mensub olması muzmar olan bir fiilledir. Çünkü Allah onları iman etmeye ve

[66] *"Böyle söylemekten vazgeçin, çünkü vazgeçmek sizin için daha hayırlıdır."* (Nisa, 171)

teslis/üçlü ilah inancına son vermeye davet ediyor. İşte gerçek böyledir. Şunu da bilmelisin ki Allah böylece onlara bir görevi, bir işi yüklemektedir. Bunun içindir ki, « خَيْرًا لَكُمْ » sizin için daha hayırlıdır, buyurmuştur.

Yani, *"Şuna yönelin, hedef olarak şunu seçin ve sizin için üzerinde olduğunuz inkarcılıktan ve teslis yani üç ilah inancına sahip olmaktan daha hayırlı olacak bir işi yapın ve ona yönelin. Bu da Allah'a iman etmekten ve tevhit inancına sahip olmaktan başka bir yol değildir."*

« وَإِنْ تَكْفُرُوا فَإِنَّ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ » *"Eğer inkâr ederseniz, göklerde ve yerde ne varsa şüphesiz hepsi Allah'ındır.* (O'nun sizin inanmanıza ihtiyacı yoktur)." Dolayısıyla sizin Allah'ı inkar etmeniz Allah'a zarar verecek değildir. « وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيمًا حَكِيمًا » *"Allah* -kimin iman edeceğini ve kimin de inkar edeceğini bilme hususunda- *geniş ilim ve hikmet sahibidir."* Çünkü Allah her iki kesimi değerlendirmede ceza ve mükâfat konusunda eşit tutacak değildir.

١٧١ – ﴿ يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ وَلَا تَقُولُوا عَلَى اللّٰهِ اِلَّا الْحَقَّ اِنَّمَا الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ رَسُولُ اللّٰهِ وَكَلِمَتُهُ اَلْقٰيهَٓا اِلٰى مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِنْهُ فَاٰمِنُوا بِاللّٰهِ وَرُسُلِهِ وَلَا تَقُولُوا ثَلٰثَةٌ اِنْتَهُوا خَيْرًا لَكُمْ اِنَّمَا اللّٰهُ اِلٰهٌ وَاحِدٌ سُبْحَانَهُٓ اَنْ يَكُونَ لَهُ وَلَدٌ لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَكِيلًا ﴾

171 – Ey ehli kitap! Dininizde aşırı gitmeyin ve Allah hakkın da, gerçekten başkasını söylemeyin. Meryem oğlu İsa Mesîh, ancak Allah'ın resûlüdür, (o) Allah'ın, Meryem'e ulaştırdığı "kün: Ol" keli mesi(nin eseri)**dir, O'ndan bir ruhtur.** (O'nun tarafından gönderil miş, yahut teyit edilmiş, yahut da Cebrail tarafından üfürülmüş bir ruhtur). **Şu halde Allah'a ve peygamberlerine iman edin. "**(Tanrı) **üçtür" demeyin, sizin için hayırlı olmak üzere bundan vazgeçin. Allah ancak bir tek Allah'tır. O, çocuğu olmaktan münezzehtir. Gök lerde ve yerde ne varsa hepsi O'nun dur. Vekil olarak Allah yeter.**

« يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لاَ تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ » *"Ey ehli kitap! Dininizde aşırı git meyin"* Yahudiler bu konuda öylesine hadlerini aştılar ki, Hz. İsa'yı, zina ürünü diyecek kadar aşağıladılar. Hıristiyanlar ise öylesine ileri gittiler ki, Hz. İsa'ya Allah'ın oğlu diyecek kadar aşırı hareket ettiler.

« وَلاَ تَقُولُوا عَلَى اللهِ إِلاَّ الْحَقَّ » *"Ve Allah hakkında, gerçekten başkasını söylemeyin."* Allah'ı şirkten, çocuk edinmekten uzak tutun, tenzih edin.

« إِنَّمَا الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ رَسُولُ اللهِ وَكَلِمَتُهُ أَلْقَاهَا إِلَى مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِنْهُ » *"Meryem oğlu* -Allah'ın oğlu değil- *İsa Mesîh, ancak Allah'ın resûlü dür,* (o) *Allah'ın, Meryem'e ulaştırdığı "kün: Ol" kelimesi*(nin eseri)*dir, O'n dan bir ruhtur.* (O'nun tarafından gönderilmiş, yahut teyit edilmiş, yahut da Cebrail tarafından üfürülmüş bir ruhtur)." Yani Allah'ın yaratması ve "Ol" demesiyle yaratılmıştır. Bu tıpkı yüce Allah'ın şu kavli gibidir:

﴿ وَسَخَّرَ لَكُمْ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مِنْهُ ﴾

"O, göklerde ve yerde ne varsa hepsini, kendi katından (bir lütfu olmak üzere) ***size boyun eğdirmiştir. Elbette bunda düşünen bir toplum için ibretler vardır."*** [67]

İşte bu ayete dayanarak Ali İbn Hüseyin İbn vakid, Harun Re şid'in meclisinde bulunan genç bir Hıristiyan doktora cevap vermiştir. Çünkü bu hekim, *"Sizin kitabınızda İsa'nın Allah"tan olduğuna ilişkin ayet vardır."* demiş ve bu ayeti, « وَرُوحٌ مِنْهُ » ayetini okumuştur. İşte Ali İbn Hasan da yukarıda mealini verdiğimiz Casiye/13. ayetini okuyarak cevap vermiştir. Yani, « جَمِيعًا مِنْهُ » – *"Hepsi de O'ndandır"* buyurmakla, hepsinin de Allah'ın bir parçası olduğunu mu söyleyeceksin? diyerek susturmuştur. Böylece bu Hıristiyan'ın Müslüman olduğu ve Harun Reşid'in de bundan büyük mutluluk duyduğu belirtilmektedir.

« رَسُولُ اللهِ » kavli mübtedanın haberidir. « الْمَسِيحُ » ise mübtedadır.

[67] Casiye, 13.

« عِيسَى » da bunun atfı beyanıdır ya da bedeldir. « وَكَلِمَتُهُ » kavli de, « رَسُولُ اللهِ » kavli üzerine matuftur. Hz. İsa'ya "Kelime" denilmesinin nedeni, nasıl ki söz ile insanlar doğru yolu bulabiliyorlarsa, aynı şekilde Hz. İsa ile de doğru yola erişebilmektedirler. Bundan dolayı böyle denmiştir. « اَلْقَاهَا إِلَى مَرْيَمَ » kavli haldir. Olur ki, bu kelime ile anlatılmak istene şey de olabilir. Yani Allah o kelimeyi Meryem'e ulaştırdı. Ve onu onda var etti, meydana getirdi. « وَرُوحٌ » kelimesi de aynı şekil de haber üzerine atfedilmiştir. Hz. İsa'ya Ruh adının verilmiş olması, ölüleri diriltmesi nedeniyledir. Nitekim Kur'an-ı Kerim de ruh diye adlandırılmıştır. Yüce Allah bunun için şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَكَذَلِكَ اَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِنْ اَمْرِنَا ﴾

"İşte böylece sana da emrimizle Ruh'u/Kur'an-ı vahyettik." [68]

Çünkü Kur'an da kalpleri ve gönülleri yeşertip diriltiyor.

« فَامِنُوا بِاللهِ وَرُسُلِهِ وَلَا تَقُولُوا ثَلَثَةٌ » *"Şu halde Allah'a ve peygamberlerine iman edin.* «(Tanrı) *üçtür» demeyin,"*

Burada yer alan, « وَلَا تَقُولُوا ثَلَثَةٌ » kavli mahzuf bir mübtedanın haberidir. Yani, *"İlahlar üçtür demeyin."* Burada mahzuf olan ilahlar anlamındaki, « الآلهة » kelimesidir.

« اِنْتَهُوا خَيْرًا لَكُمْ » *"Sizin için hayırlı olmak üzere bundan* -ilahlar üçtür demekten- *vazgeçin."* Burada Kur'an'ın belirtmek istediği gerçek bizzat Hıristiyanların kendilerinden gelen açık ifadelerdir. Onlara göre, "Allah, Mesih ve Meryem" üçlüsü üç ilahtırlar. Mesih ise Allah'ın Meryem'den olma çocuğudur. Görmez misin bak yüce Allah şöyle buyur muyor mu?:

﴿ وَإِذْ قَالَ اللهُ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ اَاَنْتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ اتَّخِذُونِي وَاُمِّيَ إِلَهَيْنِ مِنْ دُونِ اللهِ ﴾

[68] Şura, 52.

"Allah: «Ey Meryem oğlu İsa! İnsanlara, 'Beni ve annemi, Allah'tan başka iki ilah edinin' diye sen mi dedin?" [69]

Ayeti bu gerçeği dile getirmektedir. Nitekim bir diğer ayette de şöy le buyurulmaktadır:

﴿ وَقَالَتِ النَّصَارَى الْمَسِيحُ ابْنُ اللّٰهِ ﴾

"Ve Hıristiyanlar da Mesih İsa Allah'ın oğludur, dediler." [70]

« إِنَّمَا اللّٰهُ إِلٰهٌ وَاحِدٌ » *"Allah ancak bir tek Allah'tır."* Burada, « اِنَّمَا اللّٰهُ » mübteda, « اِلٰهٌ » ise haberidir. « وَاحِدٌ » kelimesi de te'kit içindir.

« سُبْحَانَهُ اَنْ يَكُونَ لَهُ وَلَدٌ » *"O, çocuğu olmaktan münezzehtir."* Onu çocuğu olmaktan takdis ve tenzih ederim, O bunlardan uzak ve beridir.

« لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ » *"Göklerde ve yerde ne varsa hepsi onundur."* İşte ayetin bu kısmı, Allah'a nispet edilen şeylerden Allah'ın uzak ve beri olduğunu açıklamaktadır. Çünkü burada mana olarak şu gerçeğe dikkat çekiliyor; Göklerde ve yerde her ne var ise hepsi Allah'ın ya-ratıklarıdır ve hepsi de O'nun mülküdür. Durum böyle iken nasıl olur da kendi mülkü olan bir şeyin bir kısmı haşa O'ndan bir parça olsun? Bu asla söz konusu değildir. Çünkü hem oğlu olmak ve hem mülkü olmak gibi ucube bir durum ikisi bir arada toplanmaz.[71] Kaldı ki cüz yani parça olan bir şey, sadece cisim olan şeylerde söz konusudur. Yüce Allah ise cisim olmaktan münezzehtir, uzaktır.

« كَفٰى بِاللّٰهِ وَكِيلًا » *"Vekil olarak Allah yeter."* Yani her ikisini ve her ikisi arasında var olan her şeyi koruyan, işlerini düzene koyan, kollayan olarak Allah vekildir, bunlara Allah yeter. Her kim bir ihtiyacını karşılamaktan aciz kalırsa o kimse kendisine yardımcı olacak bir çocuğa muhtaç olur. Haşa Allah için bu asla varit değildir.

---

[69] Maide, 116.
[70] Tevbe, 30.
[71] **Bizim elimizdeki nüshada, hem peygamberliği ve hem mülkü olması bir arada olmaz.**

172. — 175. ÂYETLER

لَنْ يَسْتَنْكِفَ الْمَسِيحُ اَنْ يَكُونَ عَبْداً لِلّٰهِ وَلَا الْمَلٰٓئِكَةُ الْمُقَرَّبُونَۜ وَمَنْ يَسْتَنْكِفْ عَنْ عِبَادَتِه۪ وَيَسْتَكْبِرْ فَسَيَحْشُرُهُمْ اِلَيْهِ جَم۪يعاً ﴿١٧٢﴾ فَاَمَّا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَيُوَفّ۪يهِمْ اُجُورَهُمْ وَيَز۪يدُهُمْ مِنْ فَضْلِه۪ۚ وَاَمَّا الَّذ۪ينَ اسْتَنْكَفُوا وَاسْتَكْبَرُوا فَيُعَذِّبُهُمْ عَذَاباً اَل۪يماًۙ وَلَا يَجِدُونَ لَهُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَلِياًّ وَلَا نَص۪يراً ﴿١٧٣﴾ يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَٓاءَكُمْ بُرْهَانٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَاَنْزَلْنَٓا اِلَيْكُمْ نُوراً مُب۪يناً ﴿١٧٤﴾ فَاَمَّا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا بِاللّٰهِ وَاعْتَصَمُوا بِه۪ فَسَيُدْخِلُهُمْ ف۪ي رَحْمَةٍ مِنْهُ وَفَضْلٍۙ وَيَهْد۪يهِمْ اِلَيْهِ صِرَاطاً مُسْتَق۪يماًۜ ﴿١٧٦﴾

Meali

172. Ne Mesîh ve ne de Allah'a yakın melekler, Allah'ın kulu olmaktan geri dururlar. O'na kulluktan geri durup büyüklenen kimselerin hepsini *(Allah)* yakında huzuruna toplayacaktır.

173. İman edip iyi işler yapanlara *(Allah)* ecirlerini tam olarak verecek ve onlara lütfundan daha fazlasını da ihsan edecektir. Kulluğundan yüz çeviren ve kibirlenenlere gelince onlara acı bir şekilde azap edecektir. Onlar, kendileri için Allah'tan başka ne bir dost ve ne de bir yardımcı bulurlar. *(Kendilerini Allah'ın azabından kurtaracak bir kimse bulamazlar.)*

174. Ey insanlar! Şüphesiz size Rabbinizden kesin bir delil geldi ve size apaçık bir nur indirdik.

175. Allah'a iman edip O'na sımsıkı sarılanlara gelince, Allah onları kendinden bir rahmet ve lütuf *(deryası)* içine daldıracak ve onları kendine doğru *(giden)* bir yola götürecektir.

Tefsiri

Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'e gelen Necran Hıristiyanlarının heyeti, kendisine:

"*— Sen bizim peygamberimizi neden ayıplıyor ve küçük düşürüyorsun*, diye bir soru yöneltmişlerdi. Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* de onlara:

— *Nedir o dediğim şey*, diye sorunca, Necran heyeti:

— *Sen ona, Allah'ın kulu ve Resulü, demektesin*, dediler. Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* de:

— *Bu benim söylediğim ve Allah'ın kulu demem onun için bir kusur ve küçümseme değildir*, buyurdu. Onlar da; "asla" deyince işte bunun üzerine şimdi tefsirini okuyacağımız bu ayet nazil olmuştur.[72]

١٧٢– ﴿ لَنْ يَسْتَنْكِفَ الْمَسِيحُ اَنْ يَكُونَ عَبْدًا لِلّٰهِ وَلَا الْمَلٰٓئِكَةُ
الْمُقَرَّبُونَ وَمَنْ يَسْتَنْكِفْ عَنْ عِبَادَتِهِ وَيَسْتَكْبِرْ فَسَيَحْشُرُهُمْ اِلَيْهِ جَمِيعًا ﴾

172 – Ne Mesîh ve ne de Allah'a yakın melekler, Allah'ın kulu olmaktan geri dururlar. O'na kulluktan geri durup büyüklenen kimselerin hepsini (Allah) **yakında huzuruna toplayacaktır.**

« لَنْ يَسْتَنْكِفَ الْمَسِيحُ اَنْ يَكُونَ عَبْدًا لِلّٰهِ وَلَا الْمَلٰٓئِكَةُ الْمُقَرَّبُونَ »

"*Ne Mesîh* -bu ifade Hıristiyanlara bir cevaptır-, *ve ne de Allah'a yakın melekler, Allah'ın kulu olmaktan geri dururlar.*" Burası da meleklere tapan Araplara bir cevaptır. Dolayısıyla bu ikincisi, Mesih İsa üzerine matuf

[72] Bak. Vahidi; Esbabü'l-Nüzul, S:125.

bulunmaktadır.

Mukarreb melekler demek Arş'ın çevresinde yer alan Cebrail, Mikail, İsrafil ve ayrıca onların derece ve seviyesinde olan diğer melekler *(Aleyhimü's-Selâm)* demektir. Dolayısıyla mana şöyledir:

"Allah'a en yakın melekler de hiçbir zaman Allah'a kul olmaktan kaçınıp büyüklenmezler."

Ayette sadece, « وَلَا الْمَلٰٓئِكَةُ الْمُقَرَّبُونَ » *"Mukarrep melekler de..."* denildi, burada *"Allah'ın kulları olmaktan"* ifadesine yer verilmedi. Bu ifadeye yer verilmeyip hazfedilmesinin sebebi, bundan önce geçen, « عَبْدًا لِلّٰهِ » kavlinin buna delalet etmesi sebebiyledir. Dolayısıyla söz uzatılmasına gidilmeyip öz ifadeyle geçilmiştir.

Mutezile mezhebine mensup olanlar bu ayete dayanarak meleklerin insanlardan üstün olduğu gayretine girişmişler ve şöyle demişlerdir:

"Yükseliş ancak aşağıdan yukarıya doğru söz konusudur. Örneğin, filan kimse bana hizmetten kaçınmadığı gibi, babası da bundan kaçınmaz, denilir, fakat kölesi (işçisi) *de bundan kaçınmaz denmez. Çünkü böyle bir ifade güzel olmaz ve yakışık almaz.*

Buna göre, « وَلَا الْمَلٰٓئِكَةُ الْمُقَرَّبُونَ » *«Mukarreb melekler de...» kavli, yani derece ve değer bakımından onlardan daha üstün olanları da Allah'a kul olmaktan kaçınmazlar, büyüklük taslamazlar, demektir. Çünkü bunun böyle olduğuna özellikle en yakın meleklerin de burada zikredilmesi gerçeği delalet ediyor, bunun böyle olduğunu gösteriyor."*

Bizim ise Mutezileye vereceğimiz cevap şöyledir:

"Biz de birinci gruptakilerin ikinci grupta bulunanlardan daha değerli ve üstün olduklarını kabul ediyor, bunu teslim ediyoruz. Fakat bu, bizim şu anda üzerinde durup tartıştığımız konuyla asla alakalı değildir. Çünkü bu ayet gösteriyor ki bütün mukarreb (en üstün dereceli) *melekler Hz. İsa (Aleyhi's-Selâm)'dan daha değerli ve faziletlidirler. Biz ayrıca şunu da tes-lim ederek diyoruz ki, bütün mukarrep melekler beşerden* (insanlardan) *bir tek resul* (elçi)*den daha üstündürler. Çünkü Sünnet ehlinden bazı kim-seler bu görüştedirler.*

Ancak burada demek istenen şudur; meleklerin değerce insanlardan

üstün olmaları, Levh-i Mahfuz'daki bilgilere sahip bulunmaları, doğurmaktan ve evlenmekten beri (uzak) *olmalarına rağmen yani beşerde var olan bu manadaki özellikler onlarda olmamasına rağmen onlar Allah'a ibadet ve kulluktan kaçınmıyorlar, herhangi bir büyüklük sergilemiyorlar. O halde bir başkasından dünyaya gelen, üremeye bağlı olarak varlıklarını sürdürenler nasıl olur da Allah'a kul olmaktan yüksünürler ve bundan dolayı büyüklük taslayıp kaçınırlar? Bu, olacak şey değildir. Çünkü insanlar meleklerin sahip oldukları güce sahip değiller, onların sahip oldukları ilimlere de sahip değiller. Nasıl olur da melekler kulluktan kaçınmazken, insanlar kaçınmış olsun!? İşte bu durum, yani büyük bir güce, genişçe bir bilgi dağarcığına sahip olmak, farklı bir yaratılışla yaratılmış olmak kimi ahmak kimseleri, « ilahlık verme» noktasına kadar götürebiliyor. Örneğin Hıristiyanlar gibi. Bunlar Hz. İsa (Aleyhi's-Selâm)'dan bu yönleri itibariyle kul olma özelliğini ortadan kaldırıyor ve ona ilahlık vasfını veriyorlar. Çünkü Hıristiyanlar bakıyorlar ki; Mesih İsa (Aleyhi's-Selâm) babasız olarak bir anne den dünyaya gelmiştir. Kendisi anadan doğma körleri, abraş* (alaca) *hastalığına yakalanmış olanları iyileştirerek sağlıklarına kavuşturuyor, ölüleri diriltiyor, evlerinde neleri yeyip içtiklerini, neleri saklayıp depoladıklarını haber veriyor. İşte bu özellikleri nedeniyle onu kul ol-maktan ayrı tutuyor ve ona ilahlık vasfını veriyorlar.*

Bu kimselere şöyle denilir; sizin saydığınız bu özelliklerin en mükemmeli İsa Mesih (Aleyhi's-Selâm)'te değil de melekler de vardır. Buna rağmen melekler Allah'a kul olmaktan ötürü büyüklük taslamıyor ve onlar bunu en büyük şeref kabul ediyorlar. O halde Mesih İsa (Aleyhi's-Selâm) bir takım farklı niteliklere sahiptir diye neden Allah'a kul olmaktan büyüklenip kaçınsın ki?

Özetlemek gerekirse deriz ki, insan oğlunun en özel olan kesimi -ki bunlar peygamberlerdir-, meleklerin en özel olanlarından da üstündürler. Bunlar da meleklerin Resulleri olan Cebrail, Mikail, Azrail ve benzeri meleklerdir. Evet bütün beşer peygamberleri bunlardan üstündürler. Meleklerin en önde gelenleri (özelleri) *beşerden iman etmiş olanlardan daha üstündürler. Sıradan mü'minler* (inanan) *kesimin avam tabakası ise, meleklerin avam olan tabakasından daha değerlidirler.*

İnsanların meleklerden üstün olduğuna ilişkin delilimiz öncelikli olarak şudur: İnsanlar heva ve nefse sahip olarak yaratılmış olmalarına ve bu çerçevede hareket etmelerinin doğallığına rağmen Allah'ın rızasını elde etmek için heva ve heveslerini yenebilmişler ve ona uyarak hareket etmemişlerdir.

Peygamberler insan olmalarına rağmen ismet açısından meleklere benzer bir özelliğe sahiptirler. Peygamberler, nefsani arzu ve isteklerinin önüne geçmeleri ve bedensel bir takım taleplerine ket vurmaları sebebiyle meleklerden üstün hale gelmişlerdir. İşte bu bakımdan insanların yani beşerin itaati, meleklere oranla çok daha ağır bulunmaktadır. Zira insanın önünde sayısız engeller vardır, buna rağmen o bunları aşmayı başarmaktadır. Oysa melekler böyle değildir. Zaten onlar doğal olarak öyle yaratılmışlardır.

İşte bütün bu gerçekler göz önünde tutulunca eldeki hadis rivayetlerine göre insanlar sevap bakımından meleklerden daha fazlasına sahiptirler."

« وَمَنْ يَسْتَنْكِفْ عَنْ عِبَادَتِهِ وَيَسْتَكْبِرْ » *"O'na kulluktan geri durup büyüklenen* -yükseklik havalarına bürünen- *kimselerin hepsini«* فَسَيَحْشُرُهُمْ إِلَيْهِ جَمِيعًا » (Allah) *yakında huzuruna toplayacaktır."* Allah'a kulluktan kaçındıkları, yüksündükleri ve büyüklük tasladıkları için hepsini cezalandıracaktır.

Yüce Allah bundan sonraki ayette ise daha detay açıklamalarda bulunarak şöyle buyurmaktadır:

١٧٣– ﴿فَاَمَّا الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَيُوَفِّيهِمْ اُجُورَهُمْ وَيَزِيدُهُمْ مِنْ فَضْلِهِ وَاَمَّا الَّذِينَ اسْتَنْكَفُوا وَاسْتَكْبَرُوا فَيُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا اَلِيمًا وَلَا يَجِدُونَ لَهُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا﴾

173 – İman edip iyi işler yapanlara (Allah) **ecirlerini tam olarak verecek ve onlara lütfundan daha fazlasını da ihsan edecektir. Kulluğundan yüz çeviren ve kibirlenenlere gelince onlara acı bir şekilde azap edecektir. Onlar, kendileri için Allah'tan başka ne bir dost ve ne de bir yardımcı bulurlar.** (Kendilerini Allah'ın azabından kurtaracak bir kimse bulamazlar.)

Eğer: "Verilen detay/açıklama esasen açıklanmak istenene uygun değildir. Çünkü detay iki gurubu kapsar, oysa burada açıklanan tek bir tarafla ilgilidir" diye soracak olursan, benim buna vereceğim cevap şöyle olur:

Bu senin şöyle bir ifadene benzerlik gösterir. "İmam/devlet başkanı ya da yetkili kişi haricileri topladı, ona karşı direnmeyenleri giydirdi ve

ödüllendirip gönderdi. Karşı durup dinlemeyenleri de cezalandırdı."

Şimdi bu ifadenin doğruluğu iki yünden ele alınır: "Bunlardan biri, buradaki açıklama ya da detay konuyu tüm yönleriyle açıklamış olduğundan, ve bu açıklamanın diğer ikinci gruba da delalet etmesi bakımından ola ki iki gruptan biri hazfedilmiş, anlatılmasına gerek duyulmamıştır. Çünkü gruplardan birinden söz edilmiş olması, ikincisine de aynen söz edilmiş gibi delalet eder, onu da kapsam olarak içerir. Tıpkı tafsil yani açıklama ve detay bakımından yüce Allah'ın ﴿ فَأَمَّا الَّذِينَ اٰمَنُوا بِاللّٰهِ وَاعْتَصَمُوا بِهِ ﴾ kavlinde görüldüğü gibi biri hazfedilmiş de olabilir.

İkincisine gelince; başkalarına yapılan ihsan ya da iyilik berikileri tasalandıran bir durumdur. Dolayısıyla bu bir bakıma onları cezalan dırma kapsamı içinde değerlendirilebilir. Burada adeta şöyle bir mana ortaya çıkar: *"Kim Allah'a kulluktan gurura kapılarak çekinir ve büyüklük taslarsa, iyi amel işleyenlerin aldıkları mükafatları ve kendilerine isabet eden azabı gördükleri zaman pek yakın bir gelecekte pişmanlık duyarak acı çekeceklerdir."*

١٧٤– ﴿ يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَٓاءَكُمْ بُرْهَانٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَاَنْزَلْنَٓا اِلَيْكُمْ نُورًا مُبِينًا ﴾

174 – Ey insanlar! Şüphesiz size Rabbinizden kesin bir delil - yani apaçık mucizelerle herkesi aciz bırakacak delilller ortaya koyan bir elçi- **geldi ve size apaçık bir nur indirdik.** Şaşkınlıklar doğuranı karanlıkları aydınlatan bir Kur'an indirdik.

١٧٥– ﴿ فَاَمَّا الَّذِينَ اٰمَنُوا بِاللّٰهِ وَاعْتَصَمُوا بِهِ فَسَيُدْخِلُهُمْ فِي رَحْمَةٍ مِنْهُ وَفَضْلٍ وَيَهْدِيهِمْ اِلَيْهِ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا ﴾

175 – Allah'a -ve Kur'an'a- **iman edip O'na sımsıkı sarılanlara gelince, Allah onları kendinden bir rahmete** -yani cennete- **ve lütuf** (deryası) **içine** -bol nimetlere- **daldıracak ve onları kendine** -lütfuna yahut kendi yoluna- (giden) **doğru bir yola götürecektir.**

Buradaki « صِرَاطًا » lafzı hazfedilen bir muzaftan hâldir.

176. ÂYET

يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللّٰهُ يُفْت۪يكُمْ فِي الْكَلَالَةِۜ اِنِ امْرُؤٌ هَلَكَ لَيْسَ لَهُ وَلَدٌ وَلَهُٓ اُخْتٌ فَلَهَا نِصْفُ مَا تَرَكَۚ وَهُوَ يَرِثُهَٓا اِنْ لَمْ يَكُنْ لَهَا وَلَدٌۜ فَاِنْ كَانَتَا اثْنَتَيْنِ فَلَهُمَا الثُّلُثَانِ مِمَّا تَرَكَۜ وَاِنْ كَانُٓوا اِخْوَةً رِجَالًا وَنِسَٓاءً فَلِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْاُنْثَيَيْنِۜ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ اَنْ تَضِلُّواۜ وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَل۪يمٌ ﴿١٧٦﴾

Meali

176. Senden fetva isterler. De ki: "Allah, babası ve çocuğu olmayan kimsenin mirası hakkındaki hükmü şöyle açıklıyor: Eğer çocuğu olmayan bir kimse ölür de onun bir kız kardeşi bulunursa, bıraktığının yarısı bunundur. Kız kardeş ölüp çocuğu olmazsa erkek kardeş de ona vâris olur. Eğer kız kardeşler iki tane olursa *(erkek kardeşlerinin)* bıraktığının üçte ikisi onlarındır. Eğer erkekli kadınlı daha fazla kardeş mevcut ise erkeğin hakkı, iki kadın payı kadardır. Şaşırmamanız için Allah size açıklıyor. Allah her şeyi bilmektedir.

Tefsiri

« يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللّٰهُ يُفْت۪يكُمْ فِي الْكَلَالَةِ » *"Senden fetva isterler. De ki: «Allah, babası ve çocuğu olmayan kimsenin mirası hakkındaki hükmü şöyle açıklıyor:...»"*

Cabir İbn Abdullah hasta idi. Rasulullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* kendisini ziyaret etti. Cabir de kendisini ziyarete gelen Rasulullah *(Sallallâhu*

Aleyhi ve Sellem)'a:

"Ben kelaleyim. (Yani benim çocuklarım ve babam yok, hayatta değiller). *Ölmem durumunda malım konusunda ne yapmalıyım?"* diye sorar. İşte bu ayet bu olay üzerine inmiştir. [73]

« إِنِ امْرُؤٌ هَلَكَ لَيْسَ لَهُ وَلَدٌ وَلَهُ أُخْتٌ فَلَهَا نِصْفُ مَا تَرَكَ » *"Eğer çocuğu olmayan bir kimse ölür de onun bir kız kardeşi bulunursa, bıraktığının yarısı bunundur."*

Burada yer alan, « إِنِ امْرُؤٌ » kelimesi, zahirde olan bir kelimenin açıkladığı muzmar bir kelimeyle merfudur, diğer taraftan, « لَيْسَ لَهُ وَلَدٌ » kavlinin yeri ise sıfat olarak merfu olmasıdır. Yani çocuğu olmayan bir adam ölürse, burada çocuktan kasıt, oğludur. Çünkü « وَلَدٌ » kelimesi hem erkek ve hem kız çocuğu için kullanılan ortak bir kelime-dir. Çünkü ortada erkek çocuk varsa, bu, kızkardeşi hükümden düşürür (çıkarır). Fakat kızkardeşin olması erkek kardeşi düşürmez.

« وَلَهُ أُخْتٌ » yani aynı baba ve anneden veya baba bir anne ayrı bir kız kardeşi varsa, demektir. İşte bu kızkardeş, ölen kardeşinden geriye kalan maldan miras payı olarak yarısını alır.

« وَهُوَ يَرِثُهَا إِنْ لَمْ يَكُنْ لَهَا وَلَدٌ » *"Kız kardeş ölüp çocuğu olmazsa erkek kardeş de ona vâris olur."*

« وَهُوَ يَرِثُهَا » Yani eğer durum aksine olunsa ve kız kardeş-ten sonra geride kalan erkek kardeş olursa, ölen kızkardeşinin bütün ma-lına varis olur.

« إِنْ لَمْ يَكُنْ لَهَا وَلَدٌ » yani ölen kız kardeşin bir oğlu yoksa. Çünkü oğlunun olması durumunda erkek kardeşini düşürür fakat kızını değil. Eğer:

"Oğul tek olarak kardeşi düşürmüyorsa, nitekim baba da düşürme-

[73] Hafız İbn Hacer diyor ki, bu hadisi Salebi tahric etmiştir. Bak. Haşiyetu'l-Keşşaf; 1/598.

de onun benzeridir, o halde neden sadece burada çocuğu olmazsa dedi." diye soracak olursan, ben de cevap olarak derim ki:

"Ayet burada sadece çocuğu olmayanın hükmünü açıklamış bulunmaktadır. Babanın olmaması halindeki hükmün açıklanmasını da Sünnete havale etmiştir. Nitekim bu da Rasulullah (*Sallallâhu Aleyhi ve Sellem*)'ın şu ifadeleridir: *«Miras paylarını ehillerine verin. Kalanı ise en yakın erkek akrabanındır.»* [74] Bu takdirde baba kardeşten daha evla ve önceliklidir."

« فَإِنْ كَانَتَا اثْنَتَيْنِ فَلَهُمَا الثُّلُثَانِ مِمَّا تَرَكَ » *"Kız kardeşler iki tane olursa* (erkek kardeşlerinin) *bıraktığının üçte ikisi onlarındır."* Bunun iki kız kardeş manasına geldiğine ise ayetin, « وَلَهُ أُخْتٌ » kavli delalet etmektedir.

« وَإِنْ كَانُوا إِخْوَةً رِجَالًا وَنِسَاءً فَلِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنْثَيَيْنِ » *"Eğer erkekli kadınlı daha fazla kardeş mevcut ise* -bunlardan- *erkeğin hakkı, iki kadın payı kadardır."* Eğer varis olma hakkı kardeşlikten dolayı doğan bir hal ise.

Burada geçen, « إِخْوَةً » kelimesinden maksat, erkek ve kız kardeşlerin tümüdür. Ancak erkeklerin hükmü kadınlarınkine göre daha baskın geldiğinden kelime olarak bu ifade kullanılmıştır.

« يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ أَنْ تَضِلُّوا وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ » *"Şaşırmamanız için Allah size* -hakkı- *açıklıyor. Allah her şeyi* -bütün yönleriyle olmadan önce de, olduktan sonra da- *bilmektedir."*

Burada, « لَكُمْ » kavli, « يُبَيِّنُ » fiilinin mefulüdür. « أَنْ تَضِلُّوا » kavli, haktan sapmamanız, yanlışa düşmemeniz için, demektir.

❁ ❁ ❁

[74] Buhari, 6732. Müslim, 1615. Ahmed, Müsned; 1/292.

Sûre - 5

MAİDE SÛRESİ

Bu sûre Medine'de nazil olmuştur;
120 âyetten müteşekkildir.

Cüz - 6

1. — 3. ÂYETLER

بِسْـــمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوٓا اَوْفُوا بِالْعُقُودِ ط اُحِلَّتْ لَكُمْ بَهِيمَةُ الْاَنْعَامِ
اِلَّا مَا يُتْلٰى عَلَيْكُمْ غَيْرَ مُحِلِّي الصَّيْدِ وَاَنْتُمْ حُرُمٌ ط اِنَّ اللّٰهَ
يَحْكُمُ مَا يُرِيدُ ﴿١﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تُحِلُّوا شَعَٓائِرَ اللّٰهِ
وَلَا الشَّهْرَ الْحَرَامَ وَلَا الْهَدْيَ وَلَا الْقَلَٓائِدَ وَلَٓا آمِّينَ الْبَيْتَ
الْحَرَامَ يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنْ رَبِّهِمْ وَرِضْوَانًا ط وَاِذَا حَلَلْتُمْ
فَاصْطَادُوا ط وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ اَنْ صَدُّوكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ
الْحَرَامِ اَنْ تَعْتَدُوا م وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوٰى ص وَلَا تَعَاوَنُوا
عَلَى الْاِثْمِ وَالْعُدْوَانِ ص وَاتَّقُوا اللّٰهَ ط اِنَّ اللّٰهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٢﴾
حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالدَّمُ وَلَحْمُ الْخِنْزِيرِ وَمَٓا اُهِلَّ لِغَيْرِ اللّٰهِ
بِهِ وَالْمُنْخَنِقَةُ وَالْمَوْقُوذَةُ وَالْمُتَرَدِّيَةُ وَالنَّطِيحَةُ وَمَٓا اَكَلَ
السَّبُعُ اِلَّا مَا ذَكَّيْتُمْ وَمَا ذُبِحَ عَلَى النُّصُبِ وَاَنْ تَسْتَقْسِمُوا
بِالْاَزْلَامِ ط ذٰلِكُمْ فِسْقٌ ط اَلْيَوْمَ يَئِسَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ دِينِكُمْ
فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِ ط اَلْيَوْمَ اَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَاَتْمَمْتُ

عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْاِسْلَامَ دِينًا فَمَنِ اضْطُرَّ فِي
مَخْمَصَةٍ غَيْرَ مُتَجَانِفٍ لِاِثْمٍ فَاِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٣﴾

Meali

1. Ey iman edenler! Akitleri*(n gereğini)* yerine getiriniz. İhramlı iken avlanmayı helal saymamak üzere *(aşağıda)* size okunacaklar dışında kalan hayvanlar, sizin için helâl kılındı. Allah dilediğine hükmeder.

2. Ey iman edenler! Allah'ın *(koyduğu dinî)* işaretlerine, haram aya, *(Allah'a hediye edilmiş)* kurbana, *(ondaki)* gerdanlıklara, Rablerinin lütuf ve rızasını arayarak Beyt-i Haram'a yönelmiş kimselere *(tecavüz ve)* saygısızlık etmeyin. İhramdan çıkınca avlanabilirsiniz. Mescid-i Haram'a girmenizi önledikleri için bir topluma karşı beslediğiniz kin, sizi tecavüze sevketmesin. İyilik ve *(Allah'ın yasaklarından)* sakınma üzerinde yardımlaşın, günah ve düşmanlık üzerine yardımlaşmayın. Allah'tan korkun! Çünkü Allah'ın cezası çetindir.

3. Leş, kan, domuz eti, Allah'tan başkası adına boğazlanan, boğulmuş, *(taş, ağaç vb. ile)* vurulup öldürülmüş, yukarıdan yuvarlanıp ölmüş, boynuzlanıp ölmüş *(hayvanlar ile)* hayvanlar -ölmeden yetişip kestikleriniz müstesna- dikili taşlar *(putlar)* üzerine boğazlanmış hayvanlar ve fal oklarıyla kısmet aramanız size haram kılındı. Bunlar yoldan çıkmaktır. Bugün kâfirler, sizin dininizden *(onu yok etmekten)* ümit kesmişlerdir. Artık onlardan korkmayın, benden korkun. Bugün size dininizi ikmal ettim, üzerinize nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm'ı beğendim. Kim, gönülden günaha yönelmiş olmamak üzere açlık halinde dara düşerse *(haram etlerden yiyebilir)*. Çünkü Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.

Tefsiri

١ـ ﴿ يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اَوْفُوا بِالْعُقُودِ اُحِلَّتْ لَكُمْ بَهِيمَةُ الْاَنْعَامِ اِلَّا
مَا يُتْلٰى عَلَيْكُمْ غَيْرَ مُحِلِّي الصَّيْدِ وَاَنْتُمْ حُرُمٌ اِنَّ اللّٰهَ يَحْكُمُ مَا يُرِيدُ ﴾

1 – Ey iman edenler! Akitleri(n gereğini) **yerine getiriniz. İhramlı iken avlanmayı helal saymamak üzere** (aşağıda) **size okunacaklar dışında kalan hayvanlar, sizin için helâl kılındı. Allah dilediğine hükmeder.**

« يَا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ » **"Ey iman edenler! Andlaşmaların gereğini yerine getirin."** Nitekim « وَفَى بِالْعَهْدِ » ve « وَأَوْفَى بِهِ » bu manayı ifade eder.

Akd, güvene dayalı olarak alınan söz demektir. Bu, ip veya benzeri şeylerin düğümünü bağlamaya benzetilen bir ifadedir. Burada bundan anlaşılan mana ise; Allah'ın kullarından aldığı kesin söz ve teminat demek olup; Allah'ın, kendilerine yüklediği sorumlulukların gereğini yapmak zorunda bıraktığı görevler manasınadır. Bu ise ya Allah'ın bizzat sizden aldığı teminat gereği sizinle yaptığı kesin sözleşme olduğu gibi aynı zamanda insanların kendi aralarında birbirleriyle yaptıkları sözleşmeler de bu kapsam içinde değerlendirilmektedir.

Esasen burada asıl olan gerçek şu ki. Bu, Allah'ın insanlardan aldığı kesin söz ve teminat olup; bunlar da Allah'ın diniyle alakalı olan helali helal kabul edip ona inanmak, gereğini yapmak ve haramı da haram kabul edip ondan uzak durmaktır. Aslında bu ifade önce biraz üstü kapalı ve pek açık olmayan bir şekilde sunulmuş ve sonra da bunun detaylarına geçilerek açıklama yapılmıştır. Açıklamayı içeren ifadeler ise,

« اُحِلَّتْ لَكُمْ بَهِيمَةُ الْاَنْعَامِ » **"Dört ayaklı hayvanlar size helal kılınmıştır."**sözüdür.

« أُحِلَّتْ لَكُمْ بَهِيمَةُ الْاَنْعَامِ إِلاَّ مَا يُتْلَى عَلَيْكُمْ غَيْرَ مُحِلِّى الصَّيْدِ وَأَنْتُمْ حُرُمٌ » **"İhramlı iken avlanmayı helal saymamak kaydıyla, size gelecek ayette okunup açıklanacak olanlar dışında kalan hayvanların etleri size helal kılındı."** Ayette yer alan, « بَهِيمَةُ » kelimesi, ister karada, isterse denizde yaşayan olsun tüm dört ayaklı hayvanlar manasınadır. Ancak bu kelimenin, « الاَنْعَام » "hayvanlar" kelimesiyle tamlama oluşturması yani izafeti, beyan/açıklama maksadıyladır. Bu ise, « مِنْ »

anlamındadır. Adeta, « خَاتَمُ فِضَّةٍ » "Gümüş yüzük" tamlamasına benzer. Bu nasıl ki, « خَاتَمٌ مِنْ فِضَّةٍ » "Gümüşten bir yüzük" demekse, ayetteki, « بَهِيمَةُ الْاَنْعَامِ » ifadesi ya da tamlaması da, « اَلْبَهِيمَةُ مِنَ الْاَنْعَامِ » takdirindedir. Bunun da anlamı, hayvanların oluşturduğu sekiz çift demektir. Bu hayvanlar erkekli ve dişili olarak deve, sığır, koyun ve keçidir. İşte bunlar size helal kılınmıştır.

Bir diğer yoruma göre ise, « بَهِيمَةُ الْاَنْعَامِ » "Hayvanlar" ifadesinden kasıt, geyik türleri, yabani sığır ve benzeri hayvanlar demektir. « اِلَّا مَا يُتْلٰى عَلَيْكُمْ » *"Size gelecek ayette okunup açıklanacak olanlar dışında"* ifadesiyle, nelerin haram olduğunu açıklayan « حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ »[1] ayetini kasdetmektedir.

« غَيْرَ مُحِلِّي الصَّيْدِ » "Avlanmayı helal saymamak", « لَكُمْ » sözcüğündeki zamirden haldir. Mana ise şöyle olmaktadır: *"Avlanmayı helal saymamak kaydıyla, size şu sayılan hayvanların etleri helal kılındı."*

« وَاَنْتُمْ حُرُمٌ » "İhramlı iken" ibaresi de, « مُحِلِّي الصَّيْدِ » "Avlanmayı helal sayma" sözcüğünden haldir. Burada ise sanki şöyle denilmektedir: *"İhramlı halde iken avlanmaktan kaçınmanız şartıyla, size bir sıkıntı ve zorluk olmaması için bazı hayvanların etlerinden faydalanmanızı helal kıldık."*

« حُرُمٌ » *-hurum* kelimesi, « حَرَامٌ » - *haram* kelimesinin çoğulu olup bu da « مُحْرِمٌ » yani ihramlı anlamındadır.

« اِنَّ اللّٰهَ يَحْكُمُ مَا يُرِيدُ » **"Şüphesiz Allah dilediği hükmü verir. O'nun hükmüne de asla itiraz olunmaz."** Ya da dilediğini helal ve dilediğini de haram kılar.

---

[1] Maide, 3.

Aşağıda tefsirini okuyacağımız ayet, Allah'ın haram kıldığı ya da yasakladığı şeyi, helal kılmaktan menetmekle ilgili olarak inmiştir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

٢— ﴿ يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لاَ تُحِلُّوا شَعَٓائِرَ اللّٰهِ وَلاَ الشَّهْرَ الْحَرَامَ وَلاَ الْهَدْيَ وَلاَ الْقَلَٓائِدَ وَلَٓا اٰمِّينَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ يَبْتَغُونَ فَضْلاً مِنْ رَبِّهِمْ وَرِضْوَانًا ۜ وَاِذَا حَلَلْتُمْ فَاصْطَادُوا ۜ وَلاَ يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ اَنْ صَدُّوكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ اَنْ تَعْتَدُوا ۢ وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوٰى ۖ وَلاَ تَعَاوَنُوا عَلَى الْاِثْمِ وَالْعُدْوَانِ ۖ وَاتَّقُوا اللّٰهَ ۜ اِنَّ اللّٰهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴾

2 – Ey iman edenler! Allah'ın (koyduğu, dinî) **işaretlerine, haram aya,** (Allah'a hediye edilmiş) **kurbana,** (ondaki) **gerdanlıklara, Rablerinin lütuf ve rızasını arayarak Beyt-i Haram'a yönelmiş kimse lere** (tecavüz ve) **saygısızlık etmeyin. İhramdan çıkınca avlanabilir siniz. Mescid-i Haram'a girmenizi önledikleri için bir topluma karşı beslediğiniz kin sizi tecavüze sevketmesin. İyilik ve** (Allah'ın yasakla rından) **sakınma üzerinde yardımlaşın, günah ve düşmanlık üzerine yardımlaşmayın. Allah'tan korkun; çünkü Allah'ın cezası çetindir.**

« يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لاَ تُحِلُّوا شَعَٓائِرَ اللّٰهِ » **"Ey iman edenler! Al lah'ın (Hac'ta uyulmasını istediği) işaret ve sembollere,... "Sakın Allah'ın koyduğu sınırları çiğneyip saygısızlık etmeyin."**

Ayette geçen, « شَعَٓائِرَ » *"İşaretler, semboller"* kelimesi, « شَعِيرَةٌ » *"Alamet, işaret"* kelimesinin çoğuludur. Bu da, sembol kabul edilen şeylere verilen bir isimdir. Yani, hac ile ilgili yerlerde: Mevkıfler de, (Arafat, Müzdelife) şeytan taşlamalarında, Remy-i cimarda, tavaf ve sa'y yerlerinde hac ibadeti için konulan işaretlere ve sembollere; ayrıca hac görevini yapanlar için işaret ya da sembol kabul edilen fiillere mutlak manada riayet edin ve gerektiği gibi uyun. Örneğin; ihram, tavaf, sa'y, tıraş olmak ve kurban kesmek gibi. « وَلاَ الشَّهْرَ الْحَرَامَ » **"Haram olan aya,..."** hac aylarına, « وَلاَ الْهَدْيَ » **"Allah'a hediye edilip sunulan**

kurbanlığa,..." Yani Beytullah'a hediye edilen ve bununla yüce Allah'a yaklaşılması amaçlanan ibadetler demektir. Bu kelime de « هَدْيَة » "*Hediye*" kelimesinin çoğuludur. « وَلَا الْقَلَائِدَ » "**gerdanlık takılarak belirlenmiş olan kurbanlıklara,...**" Burada geçen, « الْقَلَائِدَ » kelimesi, « قِلَادَة » kelimesinin çoğuludur. Bu ise kurbanlık olarak hediye edilen hayvanın boynuna takılan kolye, ya da bir uzun ip/bağ, ufak bir ağaç dalı/parçası veya benzeri başka şeyler manasınadır.

« وَلَا آمِّينَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنْ رَبِّهِمْ وَرِضْوَانًا » "**Rablerinin hem ihsanını** -sevabını- **ve hem rızasını** -hoşnutluğunu- **kazanmak maksadıyla Beyt-i Haram'a niyet edip gelenlere karşı sakın Allah'ın koyduğu sınırları çiğneyip saygısızlık etmeyin.**" Mescid-i Haram'ı ziyaret etmek niyet ve amacıyla çıkıp gelenlere karşı herhangi bir saygısızlığa kalkışmayın. Allah'ın sınırlarını çiğnemeyin ki bu gelen ler de ya hacılardır veya umre ziyareti için gelenlerdir.

İhlal edilmemesi gereken şeylerin bir kısmını şöylece sıralayabiliriz.. Buradaki sembolleri, işaretleri basit kabul ederek, önemsemeyip saygısızlık etmek; Bu semboller ile buralara ziyaret ve ibadet etmek maksadıyla gelenlere engel çıkarmak, buralara girmelerine mani olmak, hac aylarında halkın hac ibadetlerini yapmalarına engel olabilecek olay-lar çıkarmak, Beyt-i Haram'a hediye edilen kurbanlıkları gasbetmek veya yerlerine ulaşmalarını engellemek. İşte bunlar hac ve umre sırasında mutlak manada uyulması istenen ve saygısızlıkta bulunulmaması emredilen şeylerdir.

« الْقَلَائِد » "*gerdanlıklar*" kelimesine gelince; bununla ya bizzat bu kurbanlık hayvanların veya hediye edilen hayvanların kendileri kastedilmektedir ki bu da caizdir. Bu ise deve ya da sığırdan başkası değildir. Bunun « الْهَدْيَ » "*hediye edilenler*" üzerine atfedilmiş olması ise ihtisas içindir. Buna ayrıca bir değer verildiğine işaret içindir. Çünkü deve kesilen kurbanlıklar içerisinde en değerli olanıdır.

Bu adeta, ﴿ وَجِبْرِيلَ وَمِيكَالَ ﴾[2] ayetinde ifadeye "Cebrail ve Mikail" benzer. Sanki burada, *"Özellikle de bu kurbanlıklar içerisinden develeri..."* denilir gibi bir mana da bulunmaktadır.

Evet « الْقَلَائِد » kelimesini bu manada yorumlamak caiz olduğu gibi bunun aynı zamanda şöyle yorumlanması da caizdir: *"Bırakın kurbanlığın kendisine bir şey yapmayı, onun boynuna işaret için takılan gerdanlığa bile dokunmayın."* Bu da yasaklamanın önemine daha fazla dikkat çekmek ve bu işin gerçekten büyük bir vebal ve günah olduğunu anlatmak içindir. Bu durumda mana şöyle oluyor:

"Kurbanlıklara karşı saygısızca davranmak bir tarafa; onların boyunlarındaki işaretlere karşı dahi bir saygısızlığa kalkışmayın, onlara bile bir zarar vermeyin."

Bu tıpkı, ﴿ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ ﴾[3] ayetindeki söze benzer ki: *"Kadınlar süslerini* (ziynetlerini) *göstermesinler."* buyurulurken maksat ziynet veya süs değil, bu ziynet ya da süslerin takıldığı yerlerdir. Dolayısıyla değil süs yerlerini, o yerlere takılan süsleri bile göstermesinler, denilmesi yasağın ya da emrin şiddet ve önemini belirtmek içindir.

« يَبْتَغُونَ » *"İsteyerek, arzulayarak"* , « آمِّينَ » sözündeki *"niyet edenler, yönelenler"* zamirden haldir.

« فَضْلًا مِنْ رَبِّهِمْ وَرِضْوَانًا » *"Rablerinden bir sevap olarak ve hem de rızasını ve hoşnutluğunu kazanarak"* demek, bu özellik ve niteliklere sahip olarak Beytullah'ı ziyarete gelen bir topluma saldırıya kalkışmayın, saygısızlık etmeyin, demektir.

« وَاِذَا حَلَلْتُمْ فَاصْطَادُوا » **"İhramdan çıktığınız vakit artık avlanabilirsiniz."** Daha önce, « غَيْرَ مُحِلِّي الصَّيْدِ » *"İhramlıyken avlanmayı helal saymamanız.."* ifadesiyle getirilen yasak, ihramdan çıkmakla artık mubahlığa dönüşüyor, serbest bırakılıyor.

---

[2] Bakara, 98.
[3] Nur, 31.

« وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ اَنْ صَدُّوكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ اَنْ تَعْتَدُوا »

"Sizi Mescid-i Haram'a girmekten engellediklerinden dolayı bir topluma olan kin ve nefretiniz sakın sizi onlara karşı saldırmaya sevketmesin."

Ayette yer alan « جَرَمَ » fiili bir ve iki meful almada tıpkı « كَسَبَ » fiili gibidir.

Örneğin, « جَرَمَ ذَنْبًا » - *"Bir suç işledi."* cümlesi tıpkı « كَسَبَهُ » - *"Onu işledi* (yaptı, kazandı)." gibidir. « جَرَمْتُهُ ذَنْبًا » - *"Ona bir suç işlettim."* cümlesi de adeta, « كَسَبْتُهُ اِيَّاهُ » - *"Onu, ona yaptır dım."* gibidir.

Ayetin bu kısmındaki iki mefulden ilki, muhatap yani, « كُمْ » zamiridir. İkincisi de « اَنْ تَعْتَدُوا » *"Saldırmanız, haddi aşmanız"* sözüdür. Burada geçen, « اَنْ صَدُّوكُمْ » *"Sizi engelledikleri"* ifadesi, illet yani sebep anlamında değerlendirilen, « شَنَاٰنُ » kelimesiyle ilgilidir. Bu da aşırı nefret, kin beslemek manasınadır.

Kıraat imamlarından İbn Amir ve Ebu Bekir « شَنَاٰنُ » kavlini, « نـ » harfinin sükunuyla « شَنْاٰنُ » olarak okumuşlardır. Bu durumda mana şöyledir: *"Bir kavme olan nefret ya da kininiz, onlara karşı sizi, haddinizi aşmaya götürmesin, sizi böyle bir şeye sevk etmesin."*

Kıraat imamlarından İbn Kesir ve Ebu Amr ise, « اَنْ صَدُّوكُمْ » sözünü şart anlamında, « اِنْ صَدُّوكُمْ » *"Eğer sizi men ederlerse"* olarak okumuşlardır.

« اَنْ صَدُّوكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ » *"Mescid-i Haram'dan kendilerini menetmek"* ifadesinin manası, Mekke müşriklerinin, Hudeybiye'de Rasulullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* ile müminleri umre yapmaları için ziyaretten menetmeleri, engellemeleridir.

"Haddi aşmak" ifadesinden kasıt daÇ "Onlara/müşriklere bir zarar verecek şekilde, istenmeyen bir durumun ortaya çıkabileceği bir tarzda onlardan öç almak" demektir.

« وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوٰى وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ »
"İyilikler yapmak, kötülüklerden uzak durmak emir ve yasaklar doğrultusunda gerekeni yapmak -kendilerini bağışlamak ve görmemezlikten gelmek- **üzere birbirinizle yardımlaşın. Allah'a karşı gelmek ve insanlara zulmetmek, saldırmak** -öç almak ve hıncınızı gidermek- **üzere birbirinizle yardımlaşmayın."**

Ya da, « الْبِرِّ » emredilen şeyler, insanın memur bulunduğu vazifeler dir, « التَّقْوٰى » ise sakıncalı olan ve yasaklanan şeyler, demektir.

« اَلْاِثْم » emredilenleri terketmek manasınadır, « اَلْعُدْوَان » ise, sakıncalı, yasak ve haram olan şeyleri işlemek demektir. Yahut ilk cümleden her türden iyilikler ve korkulması gerekenler manasında olması ve ikinci cümlenin de her türden günah ve düşmanlıktan uzak kalınması manası da caiz olabilir. Kısaca bu, genel hatlarıyla affetmeyi ve intikam almamayı kapsamaktadır.

« وَاتَّقُوا اللّٰهَ اِنَّ اللّٰهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ » ***"Allah'ın emir ve yasakları doğrultusunda hareket ederek Allah'ın azabından korkun. Şüphesiz Allah, cezası pek çetin ve şiddetli olandır."*** Kendisine karşı gelenleri ve sakınıp kaçınmayanları cezalandırması pek şiddetlidir.

Şimdi tefsirini okuyacağımız ayette ise, cahiliye döneminde yenen haram şeylerin açıklaması yapılıyor. Yüce Allah şöyle buyuruyor:

٣- ﴿ حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالدَّمُ وَلَحْمُ الْخِنْزِيرِ وَمَٓا اُهِلَّ لِغَيْرِ اللّٰهِ بِهِ وَالْمُنْخَنِقَةُ وَالْمَوْقُوذَةُ وَالْمُتَرَدِّيَةُ وَالنَّطِيحَةُ وَمَٓا اَكَلَ السَّبُعُ اِلَّا مَا ذَكَّيْتُمْ وَمَا ذُبِحَ عَلَى النُّصُبِ وَاَنْ تَسْتَقْسِمُوا بِالْاَزْلَامِ ذٰلِكُمْ فِسْقٌ اَلْيَوْمَ يَئِسَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ دِينِكُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِ اَلْيَوْمَ اَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ

وَاَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْاِسْلَامَ دِينًا فَمَنِ اضْطُرَّ فِي مَخْمَصَةٍ غَيْرَ مُتَجَانِفٍ لِاِثْمٍ فَاِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴾

3 – Leş, kan, domuz eti, Allah'tan başkası adına boğazlanan, boğulmuş, (taş, ağaç vb. ile) **vurulup öldürülmüş, yukarıdan yuvarlanıp ölmüş, boynuzlanıp ölmüş** (hayvanlar ile) **canavarların, vahşi yırtıcı hayvanların yediği hayvanlar -ölmeden yetişip kestikleriniz müstesna- dikili taşlar** (putlar) **üzerine boğazlanmış hayvanlar ve fal oklarıyla kısmet aramanız size haram kılındı. Bunlar yoldan çıkmaktır. Bugün kâfirler, sizin dininizden** (onu yok etmekten) **ümit kesmişlerdir. Artık onlardan korkmayın, benden korkun. Bugün size dininizi ikmal ettim, üzerinize nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm'ı beğendim. Kim, gönülden günaha yönelmiş olmamak üzere açlık halinde dara düşerse** (haram etlerden yiyebilir). **Çünkü Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.**

« حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ » **"Sizin için şunlar haram/yasak kılınmıştır: Leş/ölmüş hayvan eti,"** Yani kendi kendine murdar olarak ölen hayvan. « وَالدَّمُ » **"Kan"** Yani sırf akan kan yemek, manasınadır. « وَلَحْمُ الْخِنْزِيرِ » **"domuz eti,"** Aslında domuzun tamamı necistir, haramdır. Burada *"domuz eti"* ifadesine yer verilmiş olması, genel olarak hayvan cinsinde en çok yararlanılan maddesinin et olması bakımındandır.

« وَمَا اُهِلَّ لِغَيْرِ اللّٰهِ بِهِ » **"Allah'tan başkası adına boğazlanan hayvanların etleri,"** Sesini yükselterek: *"Bu hayvanı falanca adına boğazlıyorum"* deyip de Allah'ın adını bırakması. Örneğin: *"Lat adına! Uzza adına!"* diye kesim sırasında söylenmesi gibi.

« وَالْمُنْخَنِقَةُ وَالْمَوْقُوذَةُ وَالْمُتَرَدِّيَةُ وَالنَّطِيحَةُ وَمَا اَكَلَ السَّبُعُ اِلَّا مَا ذَكَّيْتُمْ » **"Henüz canlıyken yetişip kestikleriniz dışında boğulmuş olarak ölen, herhangi bir cisimle vurulup öldürülen, yüksek yerden düşüp ölen, birbirleriyle toslaşma sonucu ölmüş olan hayvanların etleri ile vahşi ve yırtıcı bir hayvan tarafından parçalanıp yenilen hayvanların etleri,"**

« وَالْمُنْخَنِقَةُ » herhangi bir şekilde boğulmak suretiyle veya ağa takılarak veya bir başka şekilde boğulup ölen; « وَالْمَوْقُوذَةُ » dağ gibi herhangi yüksek bir yerden düşüp ölen veya bir kuyuya düşüp ölen hayvan; « وَالنَّطِيحَةُ » iki hayvanın birbirleriye toslaşmaları sonucu ölen hayvanın eti de haramdır. « وَمَا أَكَلَ السَّبُعُ » Yırtıcı bir hayvan tarafından yaralanan ve bunun sonucunda ölen hayvanın eti de haramdır.

« إِلَّا مَا ذَكَّيْتُمْ » Bunlardan ancak yetişip kestikleriniz bu haram olmanın dışındadır. Yani böyle bir hayvan kesilince tıpkı boğazlanan ve can çekişen hayvanın çektiği gibi bir boğazlanma sonucu yenmelidir. Buradaki istisna boğularak ölenle ondan sonrakilere racidir/ yöneliktir. Eğer bir kimse henüz bu hayvanlarda hayat varken yani yaşam belirtileri görülüyorken yetişip onları şeriatın öngördüğü şekilde boğazlarsa ve besmele çekerse artık helal olmuş olur ve eti de yenir.

« وَمَا ذُبِحَ عَلَى النُّصُبِ » **"Dikili taşlar *(putlar)* adına sunaklar da kesilen hayvanların etleri..."** Cahiliye toplumunun kendilerine ait bir takım dikili taşları/heykelleri ve anıtları vardı ki onlar bunları, Beytul lah'ın çevresinde dikmişlerdi. Bunlar üzerinde ve çevresinde kurbanlarını kesiyor ve bu dikili heykellere (putlar) ve taşlara saygıda bulunuyorlardı. Kestikleri kurbanlarla, bu anıtlarına saygı ifade eden bir tavırla yaklaşıyorlardı. İşte bunlara « أَنْصَاب » – *"ansab" "anıt, heykel"* adını veriyorlardı. Bu kelimenin tekili « نُصُب » *"dikili şe/dik nesne"* kelimesidir. Ya da bu kelimenin kendisi çoğul bir kelime olup bunun tekili ise, « نِصَاب » kelimesidir.

« وَأَنْ تَسْتَقْسِمُوا بِالْأَزْلَامِ » **"Fal okları ve kumar araçlarıyla kısmet elde etmeniz size haram kılındı."** Bu cümle, « الْمَيْتَةُ » "leş" kelimesi ile bağlantılı olarak merfu/özne durumunda bulunmaktadır. Yani "size leş (ölmüş hayvan eti), şunlar, şunlar ve şunlar haram kılındı" demektir.

« اسْتِقْسَامُ بِالْأَزْلَامِ » yani fal oklarıyla kısmet aramak. Burada geçen

« اَلْاَزْلَامُ » kelimesi, « زَلَمٌ » ve « زُلَمٌ » kelimelerinin çoğuludur. Bu da üzeri belirlenmiş, işaret konulmuş fal oku demektir.

Cahiliye dönemi Arapları herhangi bir sefere/yolculuğa, bir savaşa veya ticari manada bir yolculuğa çıkmak, ya da evlenmek istediklerinde yahut herhangi bir başka şeyde bir karar verme durumunda bu fal oklarına başvururlardı. Bunların sayıları üç tane idi. Bunlardan birinin üzerin de, *"Rabbim bana emretti."*, birinde ise, *"Beni menetti/yasakladı"*, birin de de *"Boş"* ifadesi yazılıydı. Eğer bunlardan emir içeren ok çıkarsa, hemen onu yerine getirirdi, eğer yasaklayan ok çıkarsa yapacağı şeyden vaz geçerdi. Eğer üzerinde boş yazılı olan çıkarsa, okları tekrarlardı.

« اِسْتِقْسَامٌ بِالْاَزْلَامِ » demek; oklar yoluyla belirlenmemiş olan payını veya hissesini, okları çekmek suretiyle belirlemek, ortaya çıkmasını iste mek demektir.

Zeccac diyor ki:

"Bunlarla, yıldızlara bakıp mana çıkaranların söyledikleri arasında herhangi bir ayırım ve fark yoktur. Çünkü yıldızlara bakıp mana çıkaranlar da, şu yıldız doğunca/ortaya çıkınca yolculuğa çıkma ve fakat filan yıldız doğduğu zaman çık, diyorlar. Dolayısıyla berikisiyle ötekisi arasında bir fark yoktur."

*"Şerhu'l-Tevilat"*ta bu görüş redolunmaktadır. Yazar burada diyor ki: *"Müneccim yani yıldızlara bakıp mana çıkaran kişi; «Bunların (fal oklarından mana çıkaranlar) yaptıkları gibi, filan yıldız şunu emrediyor, filancası da şunu yasaklıyor.» diye söylemez. Ancak Müneccim olan kişi, bir takım alametleri ve delaletleri ya da işaretleri dikkate alarak yüce Allah'ın hükmü üzerinde değerlendirme yapar. Kaldı ki Allah'ın yıldızları bir takım olaylar için birer işaret ve alamet koymuş olabilir. Yani bazı gök cisimlerin den bir takım manalar çıkarılması caizdir ve buna göre Allah'ın koyduğu hükümler konusunda bazı yorumlar getirebilir. Bu, caizdir, olabilir. Böylece tahmini manada başvurulabilir. Bunun yerilecek veya kötülenecek bir yanı*

da yoktur. Ancak burada kınanması gereken şey, Allah'ın hükmüne rağmen bir şeyler söylemesi ve Allah'ı bunlara şahit tutmaya kalkışmasıdır."

Bir yoruma göre de bunun kumar olduğu söylenmiştir. Çünkü cahiliye toplumu böylece kazandıkları develeri bilinen bu ölçüye göre dağıtırlardı.

« ذٰلِكُمْ فِسْقٌ » **"İşte bütün bu yasakları tanımamak fısktır/ Allah'a itaati tanımamaktır, küfrün en şiddetlisidir."** Yani fal oklarıyla pay aramak Allah'a itaatsizliktir. Bu ifadenin bu ayette sayılan tüm yasakları da içerdiği ihtimal dahilindedir.

« اَلْيَوْمَ يَئِسَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ دِينِكُمْ » **"Artık bugün yolunu seçenler/kâfirler, sizin dininizi ortadan kaldırmaktan umutlarını kesmişlerdir."** Burada geçen, « اَلْيَوْمَ » kelimesi, « يَئِسَ » fiilinin zarfıdır. Ancak burada geçen, *"bugün"* ifadesiyle bizzat belli bir gün manası kasdolunmamıştır. Fakat bunun manası, "şimdi, şu anda" demek gibidir. Örneğin, "Ben bugün yaşlandım." ifadesi nasıl bir ifade ise, o da aynen bunun gibidir. Çünkü sen burada o sözle, içinde bulunduğun anı değerlendirip söylemektesin.

Bir başka yoruma göre bununla, bu ayetin nazil olduğu/indiği an ve gün kasdolunmaktadır. Bu ayet bir Cuma gününde nazil olmuştur/inmiştir. O gün ise Arefe günü idi, veda haccı sırasında ikindi namazından sonra idi.

Yani, kafirler o günden itibaren dininizi ortadan kaldırmaktan artık umutlarını kesmişlerdir. Ya da dininize galebe çalmaktan, üstün gelmekten umutlarını kesmişlerdir. Çünkü yüce Allah, dinini bütün dinler üzerinde egemen kılmak için verdiği sözünü yerine getirmiştir.

« فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِ » **"Öyleyse** -İslam dini egemen ve hakim olduktan, kafirlerden korku ortadan kalktıktan, üstün durumda iken yenik duruma düştükten sonra- **o kafirlerden korkmayın, benden korkun!"** Yani, samimiyetle ve ihlas ile sadece *"Benden"* korkun.

« اخْشَوْنْ » *"Benden korkun"* kelimesi hem vasıl (geçiş) ve hem vakıf (duruş) halinde sonunda « ى » harfi olmaksızın okunmuştur. Yani, « وَاخْشَوْنِي » olarak okunmamıştır.

« اَلْيَوْمَ اَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ » **"Bugün(helal ve haram konularında) dininizin hükümlerini kemale erdirdim."**

Burada geçen, « اَلْيَوْمَ » *"bugün"* kelimesi, « اَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ » cümlesinin zarfıdır. Düşmanlarınızdan olan korkunuzu ortadan kaldırmak ve sizi onlardan üstün kılıp, onların üzerine egemen kılmakla.. Nitekim bu ifade tıpkı kralların, *"Artık bugün bizim tam hükümranlığımız kesin olarak ortaya konulmuştur, bizden üstünü yoktur."* demesine benzer bir cümledir. Yani, *"Biz artık, bundan böyle korktuklarımızdan güvence altına girmiş bulunuyoruz. Onların bize karşı yapacakları bir şeyleri kalmadı."* Ya da bunun bir yorumu da şöyle olabilir:

"Sizin sorumlu bulunduğunuz helal ve haram ile ilgili hükümleri, İslam şeriatı ölçüleri içerisinde hareket etmenizle ilgili ahkamı ve kıyas kurallarını size öğretmekle; böylece ihtiyaç duyduğunuz şeyleri olgunlaştırıp kemale erdirdim."

« وَاَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِى »**("Zafere ulaştırmak, inkârcıları kahretmek ve üstünlüğünüzü onlara kabul ettirmekle,) üzerinize nimetimi tamamladım."** Mekke'nin fethini size nasibetmekle, oraya güven içinde ve galip olarak girmekle, cahiliye sistemini ve tapınaklarını ortadan kaldırmakla size olan nimetimi tamamladım. « وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا » **"Sizin için din olarak İslam'ı seçip beğendim."** Burada geçen, « دِينًا » *"din"* kelimesi haldir. Size, dinler arasından bu dini seçtim ve yalnızca bu din kendisinden razı kalınan ve hoşnut olunan bir din olduğunu da size bildirdi. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَمَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْاِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ ﴾

"Her kim İslam'dan başka bir din ararsa, bilsin ki, o istediği

din asla kendisinden kabul edilmeyecektir. [4]

« فَمَنِ اضْطُرَّ فِي مَخْمَصَةٍ غَيْرَ مُتَجَانِفٍ لِإِثْمٍ » **"Kim gönülden bir günaha meyletmemek ve bir masiyete kalkışmamak şartıyla burada sayılan haramlardan birinden açlık durumunda zora düşerek yerse, bundan dolayı hesaba çekilmez, yiyebilir."**

Burada geçen, « فَمَنِ اضْطُرَّ » *"kim daralırsa.."* daha önce bu ayette geçen haramlarla bağlantılıdır. « ذٰلِكُمْ فِسْقٌ » *"bunlar fısktır"* ifadesi de () parantez cümlesidir. Bununla haram olma manası pekiştirilmiştir. Nite kim mabadını da pekiştiren bir cümledir. Çünkü bu habis şeylerin, iğrenç olan şeylerin haram kılınmış olması esasen kâmil olan din ve tamamlanan nimetin, öteki dinler arasında hoşnut kalınan yegane din diye tanıtılan İslam dininin bir gereğidir ve o cümledendir.

Dolayısıyla, « فَمَنِ اضْطُرَّ » kavlinin manası, *"Leş* (ölmüş hayvan eti) *veya diğer haramlardan herhangi birini işlemek zorunda kalırsa, mecbur düşerse..."* demektir.

« مَخْمَصَةٍ » açlık demektir. « غَيْرَ » kavli haldir.

« مُتَجَانِفٍ لِإِثْمٍ » Bir günaha meyletmek, demektir. Bunu ayet içeri sinde ifade ettiği mana ise, *"Herhangi bir güçsüzlüğe düşmeksizin, yani yok olma sınırını aşmaksızın.."*

« فَإِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ » **"Çünkü Allah mağfireti bol olan** -açlık dolayısıyla tehlike sınırına gelen kimseyi hesaba çekmeyecek olan- **ve rahmetiyle acıyıp esirgeyendir."** Mazereti sebebiyle haram olan bir şeyi alıp yemekten ve kullanmaktan dolayı da kuluna merhamet edip esirgeyendir.

❁ ❁ ❁

[4] Al-i İmran, 85.

4. — 7. ÂYETLER

يَسْـَٔلُونَكَ مَاذَآ أُحِلَّ لَهُمْ ۚ قُلْ أُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبَاتُ ۙ وَمَا
عَلَّمْتُمْ مِنَ الْجَوَارِحِ مُكَلِّبِينَ تُعَلِّمُونَهُنَّ مِمَّا عَلَّمَكُمُ اللّٰهُ ۘ
فَكُلُوا مِمَّآ أَمْسَكْنَ عَلَيْكُمْ وَاذْكُرُوا اسْمَ اللّٰهِ عَلَيْهِ ۖ وَاتَّقُوا
اللّٰهَ ۚ إِنَّ اللّٰهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٤﴾ اَلْيَوْمَ أُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبَاتُ ۚ
وَطَعَامُ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حِلٌّ لَكُمْ ۖ وَطَعَامُكُمْ حِلٌّ لَهُمْ ۘ
وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا
الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ إِذَآ اٰتَيْتُمُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ مُحْصِنِينَ غَيْرَ
مُسَافِحِينَ وَلَا مُتَّخِذِىٓ أَخْدَانٍ ۚ وَمَنْ يَكْفُرْ بِالْاِيمَانِ فَقَدْ حَبِطَ
عَمَلُهُ ۘ وَهُوَ فِى الْاٰخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٥﴾ يَآ أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوٓا
إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلٰوةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ
وَامْسَحُوا بِرُؤُسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ ۚ وَإِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا
فَاطَّهَّرُوا ۚ وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضٰىٓ أَوْ عَلٰى سَفَرٍ أَوْ جَآءَ أَحَدٌ مِنْكُمْ
مِنَ الْغَآئِطِ أَوْ لٰمَسْتُمُ النِّسَآءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَآءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا
طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ مِنْهُ ۚ مَا يُرِيدُ اللّٰهُ لِيَجْعَلَ

عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ وَلٰكِنْ يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمْ وَلِيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ
لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٦﴾ وَاذْكُرُوا نِعْمَةَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَمِيثَاقَهُ الَّذِى
وَاثَقَكُمْ بِهِ إِذْ قُلْتُمْ سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا وَاتَّقُوا اللّٰهَ إِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌ
بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٧﴾

Meali

4. Kendileri için nelerin helâl kılındığını sana soruyorlar; de ki: Bütün iyi ve temiz şeyler size helâl kılınmıştır. Allah'ın size öğrettiğin den öğretip avcı hale getirdiğiniz hayvanların sizin için yakaladıklarından da yeyin ve üzerine Allah'ın adını anın *(besmele çekin).* Allah'tan korkun. Allah'ın hesabı pek çabuktur.

5. Bugün size temiz ve iyi şeyler helâl kılınmıştır. Kendilerine kitap verilenlerin *(yahudi, Hıristiyan vb. nin)* yiyeceği size helâldir, sizin yiyeceğiniz de onlara helâldir. Mümin kadınlardan iffetli olanlar ile daha ön ce kendilerine kitap verilenlerden iffetli kadınlar da, mehirlerini vermeniz şartıyla, namuslu olmak, zina etmemek ve gizli dost tutmamak üzere size helâldir. Kim *(İslâmî hükümlere)* inanmayı kabul etmezse, onun ameli boşa gitmiştir. O, ahirette de ziyana uğrayanlardandır.

6. Ey iman edenler! Namaz kılmaya kalktığınız zaman yüzlerinizi, dirseklerinize kadar ellerinizi, başlarınızı meshedip, topuklara kadar ayak larınızı yıkayın. Eğer cünüp oldunuz ise, boy abdesti alın. Hasta, yahut yolculuk halinde bulunursanız, yahut biriniz tuvaletten gelirse, yahut da kadınlara dokunmuşsanız *(cinsî birleşme yapmışsanız)* ve bu hallerde su bulamamışsanız temiz toprakla teyemmüm ederek yüzünüzü ve *(dirsek lere kadar)* ellerinizi onunla meshedin. Allah size herhangi bir güçlük çıkarmak istemez; fakat sizi tertemiz kılmak ve size *(ihsan ettiği)* nimetini tamamlamak ister, umulur ki şükredersiniz.

7. Allah'ın size olan nimetini, *"Duyduk ve kabul/itaat ettik"* dediğiniz zaman, sizi bununla bağladığı *(O'na verdiğiniz)* sözü hatırlayın ve Allah'tan korkun. Şüphesiz Allah, kalblerin içindekini bilmektedir.

Tefsiri

٤ - ﴿يَسْأَلُونَكَ مَاذَا أُحِلَّ لَهُمْ قُلْ أُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبَاتُ وَمَا عَلَّمْتُمْ مِنَ الْجَوَارِحِ مُكَلِّبِينَ تُعَلِّمُونَهُنَّ مِمَّا عَلَّمَكُمُ اللّٰهُ فَكُلُوا مِمَّا أَمْسَكْنَ عَلَيْكُمْ وَاذْكُرُوا اسْمَ اللّٰهِ عَلَيْهِ وَاتَّقُوا اللّٰهَ إِنَّ اللّٰهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ﴾

4. Kendileri için nelerin helâl kılındığını sana soruyorlar; de ki: Bütün iyi ve temiz şeyler size helâl kılınmıştır. Allah'ın size öğrettiğinden öğretip eğittiniz avcı hayvanların sizin için yakaladıklarından da yeyin ve üzerine Allah'ın adını anın (besmele çekin). **Allah'tan korkun. Allah'ın hesabı pek çabuktur.**

« يَسْأَلُونَكَ مَاذَا أُحِلَّ لَهُمْ » "Ey Peygamber! Nelerin kendileri için helal olduğunu sana soruyorlar."

Burada geçen, "Sual/Sormak" yani « يَسْأَلُونَكَ » sözü içinde "demek, söylemek" yani "kavl" manası bulunmaktadır. İşte bu bakımdan, «يَسْأَلُونَكَ » kelimesinden sonra, « مَاذَا » soru edatı gelmiş oldu. Sanki burada: "Onlar sana diyorlar ki/soruyorlar ki: Neler kendileri için helal kılındı?" diye soruyorlar gibi. Dikkat edilirse burada, söylediklerini hikaye etmek/aktarmak kabilinden olmak üzere, "Bize neler helal kılındı?" diye sorulmadı.

Çünkü « يَسْأَلُونَكَ » ifadesi gaip lafzıyla gelmiştir. Bu tıpkı şu cümle-ye benzer: "Zeyd mutlaka bunu işleyecek diye, yemin etti." Eğer bunun yerine Zeyd, " Mutlaka işleyeceğim" demiş olsaydı bu da doğru olabilirdi.

Dolayısıyla, "Bize helal kılındı" demek de doğru olabilirdi. « مَاذَا » soru edatı burada mübtedadır. Haberi de, « أُحِلَّ لَكُمْ » ifadesidir. Bu senin şu: "Onlar için hangi şey helaldir?" soru şekline benzeyen bir ifadedir. Bunun manası şöyledir: "Yiyeceklerden onlar için neler helaldir?"

Yani kendilerine iğrenç olan ve insanın doğal olarak tiksindiği yiyeceklerin haramlığı Kur'an'da kendilerine okunup açıklanınca, bu defa bunlardan kendileri için helal olan şeylerin neler olabileceğini sordular. İşte bu soru üzerine Rabbimiz şöyle buyurdu:

"قُلْ أُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبَاتُ" *"De ki: 'Doğal olarak insanın iğrenmediği ve şeriatın haram/yasak saymadığı bütün iyi ve temiz şeyler sizin için helal kılınmıştır."* Yani bunlar içerisinden iğrenç ve tiksindirici, pis ve murdar olmayan şeyler veya Allah'ın kitabı Kur'an'da, Sünnet'te, İcma ve kıyas'ta hakkında haramlık hükmü bulunmayan her iyi ve temiz şey size helal kılınmıştır.

" وَمَا عَلَّمْتُمْ مِنَ الْجَوَارِحِ مُكَلِّبِينَ تُعَلِّمُونَهُنَّ مِمَّا عَلَّمَكُمُ اللّٰهُ فَكُلُوا مِمَّا أَمْسَكْنَ عَلَيْكُمْ " ***"Allah'ın size öğrettiği gibi eğitip öğreterek avcı durumuna getirdiğiniz hayvanların sizin için avlayıp getirdiklerini de yeyiniz."***

Burada geçen, « وَمَا عَلَّمْتُمْ » kavli, « الطَّيِّبَاتُ » üzerine atfolunmuştur. Yani: *"...size iyi ve temiz şeyler helal kılındığı gibi, eğitip öğrettiğiniz hayvanların avladıkları da sizin için helal kılınmıştır"* demektir.

Burada muzaf/tamlanan. Ya da, "مَا" burada şart manasına kabul edilir ve bunun cevabı da, « فَكُلُوا » *"yeyin"* olmuş olur. « الْجَوَارِحِ » Yırtıcı hayvanlardan ve kuşlar dan av avlamaları için eğilenler demektir.

Örneğin: köpek, pars,tavşancıl kuşu, kartal, doğan, atmaca, şahin gibi kuşlar. Bir yoruma göre de « الْجَوَارِحِ » kelimesi "Cerahat" kelimesinden alınmadır ve *"yaralamak"* demektir. Buna göre avın helal olması için yaralanmış olması şarttır.

« مُكَلِّبِينَ » *"avcılar"* kelimesi, « عَلَّمْتُمْ » *"öğrettiniz"* kelimesinden haldir. Bunun hal olmasındaki fayda ise -her ne kadar « عَلَّمْتُمْ »

kelimesinden hal olmasına gerek yoksa da- avlamayı bilen hayvanın eğitilmişlikle vasıflanması içindir.

Mükellib: Av hayvanlarını eğiten ve yetiştiren, öğretimlerini üstlenen demektir. Av hayvanları öğretmeni manasınadır. Bu kelime, esasen "kelb" kelimesinden türemedir. Bu ise köpek manasınadır. Çünkü genel olarak köpekler eğitildiği için bu kökten bir kelime ile konu değerlendirilmiştir. Kelimenin bu kökten türetilmesinin sebebi, genelde evcilleştirme olayı daha çok köpeklerde olması nedeniyledir Veya yırtıcı hayvanların genel adı köpek/kelb olması nedeniyle bu isim verilmiştir. Nitekim bir hadiste şöyle buyurulmaktadır:

"Allah'ım! Ona/ Ebu Leheb'in oğluna köpeklerinden bir köpek musallat kıl."[5]

İşte peygamberimizin bu bedduası üzerine kendisine dil uzatan Ebu Leheb'in oğlu bir yolculuk sırasında bir Arslan tarafından parçalanmıştır. « تُعَلِّمُونَهُنَّ » *"Onlara öğrettiniz"* ifadesi ya haldir veya Yeni bir cümle/istinaf cümlesidir. Bu cümlenin i'rapta mahalli yoktur.

Bu ayet aynı zaman da şu gerçeğin de bir delili ve kanıtıdır. Şöy-le ki: Herhangi bir ilim ya da bilgi öğrenen bir kimse mutlaka o bilgiyi o konuda ehil olandan ve en dirayetli bulunandan almalıdır. Nice kimseler vardır ki, ehil olmayan kimselerden ilim öğrenmeye kalkışırlar da sadece zamanlarını kaybederler. Ne zaman gerçekten değerli ilim adamlarıyla karşılaşırsa onlar karşısında hep parmaklarını ısırıp kalır.

«مِمَّا عَلَّمَكُمُ اللّٰهُ» Allah'ın eğitme ve öğretme konusunda size avlanmayı öğrettiği gibi, demektir.

« فَكُلُوا مِمَّآ اَمْسَكْنَ عَلَيْكُمْ » kavlinde yer alan, *"İmsak Ala sahibihi"* yani, « اَمْسَكْنَ عَلَيْكُمْ » *"Sizin için yakaladılar"* ifadesinden maksat: Avı yakalayan hayvanın avladığı avdan yememesi gerekir, getirip sahibine teslim etmesi icab eder. Eğer avlanan hayvan bir av köpeği ve benzeri bir hayvan tarafından avlanıp da bu av hayvanı ondan yerse,

[5] Bak. Hakim, Müstedrek;2/539

artık bu av yenmez. Ancak doğan ve atmaca gibi eğitilen kuşlar tarafından avlanan bir av, bu avcı kuşlar tarafından yenmiş olsa bile, o avdan yenmesi haram değildir. Bu konu yerinde anlatılmıştır.

"وَاذْكُرُوا اسْمَ اللّٰهِ عَلَيْهِ" *"ve fakat üzerine Besmele çekip Allah'ın adını anın."*

Burada, « عَلَيْهِ » *"üzerine"* deki zamir, "مَٓا اَمْسَكْنَ" ifadesine racidir. Bundan anlaşılan mana şu demektir: *"Eğer o av hayvanını henüz canlıyken yetişirseniz, boğazlarken Besmele çekerek boğazlayın."*

Yahut, « عَلَيْهِ » deki zamir, « مِمَّا عَلَّمْتُمْ مِنَ الْجَوَارِحِ » *"Avcı hayvanlardan öğrettiğiniz"* cümlesine yöneliktir. Bu takdirde mana şudur: *"Hayvanı ava, salma sırasında Besmele ile gönderin."*

« وَاتَّقُوا اللّٰهَ » **"Allah'tan korkun."** Bütün bu anlatılanlar konusun da Allah'ın emrine karşı gelmekten sakının.

« إِنَّ اللّٰهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ » **" Şüphesiz Allah hesabı çabuk görendir."** Çünkü O sizin davranışlarınıza göre sizi hesaba çekecektir. O, bu konuda hiçbir engel tanımaz, O'nu durduran olmaz.

٥ – ﴿ اَلْيَوْمَ اُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبَاتُ ۜ وَطَعَامُ الَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ حِلٌّ لَكُمْ ۖ وَطَعَامُكُمْ حِلٌّ لَهُمْ ۘ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ اِذَٓا اٰتَيْتُمُوهُنَّ اُجُورَهُنَّ مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ وَلَا مُتَّخِذِٓي اَخْدَانٍ ۜ وَمَنْ يَكْفُرْ بِالْاِيمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ ۘ وَهُوَ فِي الْاٰخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴾

5 – Bugün size temiz ve iyi şeyler helâl kılınmıştır. Kendilerine kitap verilenlerin (yahudi, Hıristiyan vb. nin) **yiyeceği size helâldir, sizin yiyeceğiniz de onlara helâldir. Mümin kadınlardan iffetli olanlar ile daha önce kendilerine kitap verilenlerden iffetli kadınlar da, mehirlerini vermeniz şartıyla, namuslu olmak, zina etmemek ve gizli**

dost tutmamak üzere size helâldir. Kim (İslâmî hükümlere) **inanmayı kabul etmezse onun ameli boşa gitmiştir. O, Ahirette de ziyana uğrayanlardandır.**

"أَلْيَوْمَ أُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبَاتُ" **"Ey Müminler! Bugün doğal olarak nef sin iğrendiği ve şeriatın da haram kılmadığı iyi ve temiz olan şeyler sizin için helal kılındı."** Burada geçen, « أَلْيَوْمَ » "Bugün" ifadesi, şimdi, artık bundan böyle demektir. İfadenin tekrarı ise lütfu ve ihsanı tekit/vurgu içindir.

"وَطَعَامُ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حِلٌّ لَكُمْ" **"Kendilerine kitap verilen Yahudi ve Hıristiyanların kestikleri ve yiyecekleri sizin için helaldir,"**

Ayette ifade edilen husus, kitap ehli tarafından boğazlanan hayvan lar demektir. Çünkü bunun dışında kalan diğer yiyeceklerin helal olması için din şartı aranmamaktadır.

"وَطَعَامُكُمْ حِلٌّ لَهُمْ" **"Sizin de tüm yiyecekleriniz onlar için helaldir."** Dolayısıyla onları yedirmeniz sizin için haram değildir. Eğer müminlerin yiyecekleri kitap ehline haram kılınmış olsaydı, bu bakımdan müminlerin onları yedirmeleri caiz olmazdı.

"وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ" **"İffetli/Namuslu hür mümin kadınlar ile"** Burada geçen, "وَالْمُحْصَنَاتُ" kelimesi hür ya da iffetli ve namuslu kadınlar demektir.

Ancak, bir kadınla evlenme/nikah durumunda, bu özellikler (hürriyet ve iffet) nikahın sıhhat şartları arasında yer almaz. Fakat müsta hap kabul edilmiştir. Yani daha iyi ve güzel olarak değerlendirilmiştir. Çünkü bir Müslüman kimse, yine Müslüman olan cariyelerle/köle kadınlarla evlenebilir. Bu caizdir. Keza iffetli olmayanlarla nikahlanmak da caizdir. Burada iffetli ifadesinin özellikle belirtilmiş olması, yani bununla kayıtlanmış olması, Müminlerin evlenmede çocuk sahibi olmaları konusunda böylelerini seçmeleri için bir teşvik sebebidir.

Bu cümle aynı zamanda, "الطَّيِّبَات" üzerine de matuftur. Ya da bu cümle mübtedadır, haberi de mahzuftur/gizlidir. Yani cümlenin manası şöyle olmaktadır: *"İnanmış kadınlardan namuslu olanlarıyla evlenmeniz size helal kılındı."*

« وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ » **"Sizden önce kendilerine kitap verilmiş olan kadınlardan iffetli ve hür olanlarla,"** Burada da kitap ehlinden olan Yahudi ve Hıristiyan hür kadınlar ya da kitap ehlinden iffetli olan kadınlar kastedilmektedir.

« إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ » **"Mehirlerini vermeniz karşılığında"** kendilerine mehirlerini verdiğiniz takdirde "مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ" **"namuslu olmak, zina etmemek,"** evlenmek, zina işlememek.

"وَلَا مُتَّخِذِي أَخْدَانٍ" **"gizli dost edinmemek kaydıyla kendileriyle evlenmeniz size helaldir."** Dostlar, gizli aşıklar ve metresler edinmemek şartıyla...

«خدن» *Hidn kelimesi;* hem erkek ve hem kadın için gizli dost edinmek, metres tutmak manalarına gelir.

"وَمَنْ يَكْفُرْ بِالْإِيمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ"
"Kim (İslamı hükümlere) **inanmayı kabul etmezse onun ameli boşa gitmiştir. O, ahirette de ziyana uğrayanlardandır."**

٦- ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلٰوةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُؤُسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ ۖ وَإِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُوا ۖ وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَى أَوْ عَلَى سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِنْكُمْ مِنَ الْغَائِطِ أَوْ لَامَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ مِنْهُ ۖ مَا يُرِيدُ اللّٰهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ وَلٰكِنْ يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمْ وَلِيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ﴾

6 – Ey iman edenler! Namaz kılmaya kalktığınız zaman yüzlerinizi, dirseklerinize kadar ellerinizi, başlarınızı meshedip, topuklara kadar ayaklarınızı yıkayın. Eğer cünüp oldunuz ise, boy abdesti alın. Hasta, yahut yolculuk halinde bulunursanız, yahut biriniz tuvaletten gelirse, yahut da kadınlara dokunmuşsanız (cinsî birleşme yapmışsanız) **ve bu hallerde su bulamamışsanız temiz toprakla teyemmüm edin de yüzünüzü ve** (dirseklere kadar) **ellerinizi onunla meshedin. Allah size herhangi bir güçlük çıkarmak istemez; fakat sizi tertemiz kılmak ve size** (ihsan ettiği) **nimetini tamamlamak ister; umulur ki şükredersiniz.**

«يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اِذَا قُمْتُمْ اِلَى الصَّلٰوةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ» **"Ey iman edenler! Namaz kılmaya kalkmak istediğiniz zaman abdestsiz iseniz, yüzlerinizi..."** Yani namaz kılmaya kalkmak istediğinizde,.. Bu tıpkı, (16, Nahl,97) ayetinde görüldüğü gibidir. Rabbimiz şöyle buyuruyor:

«فَاِذَا قَرَاْتَ الْقُرْاٰنَ» Yani, *"Kur'an okumak istediğin zaman"* demektir.

Burada bir fiilin/amelin istenmesi, o amel ile ilgili fiil kullanılmak suretiyle anlatılmıştır. Çünkü bir fiili işlemek ya da yapmak, onu istemeye bir sebep demektir. Bu bakımdan burada sebep oluşturan şey sebep yerine kullanılmıştır. Çünkü her ikisi arasında benzerlik bulunmak tadır. Bu da icaz için yani sözü uzatmamak için önemlidir. Bunu bir benzeri de şu hadistir:

« كَمَا تَدِينُ تُدَانُ » **"Nasıl muamelede bulunursan karşılığında onunla muamele edilirsin."** [6]

Burada cezaya sebep olan girişe yine aynı ceza lafzıyla açıklandı. Ki zaten bunu neden olan da o ceza/cevap fiilidir. Cümlenin takdiri ise şöyledir: *"Siz abdestsiz olduğunuz takdirde,..."* Bu yorum İbn Abbas tara fından yapılmıştır. Ya da uykudan uyandığınızda. Çünkü uyku da abdest siz oluşun bir delilidir.

[6] Buhari, Tefsir, Sure,1. Bap.1

Rasûlullah (s.a.v.) ve ashâbı her namaz için abdest alırlardı.[7]

Bir yoruma göre de, her namaz için abdest almak ilk zamanlarda farz kılınmıştı. Ancak sonradan bu hüküm neshedilmiş/yürürlükten kaldırılmıştır.

"وَاَيْدِيَكُمْ اِلَى الْمَرَافِقِ" **"Dirseklerinize kadar ellerinizi,..."** Bura da yer alan, « اِلَى » cer edatı mutlak manada gayeyi/son noktayı anlatır. Fakat yıkanma emri içerisinde «الْمَرَافِقِ » "dirseğin" kendisi de dahil mi değil, mi delil çerçevesinde ele alınması gereken bir konudur. Fakat burada görülen o ki, delile göre dirseklerin dışta kaldığıdır.

Çünkü, « فَنَظِرَةٌ اِلَى مَيْسَرَةٍ » **"Eğer darlık/sıkıntı içinde ise, rahatlığa kavuşana kadar kolaylık gösterin."** (2,Bakara,280)

Çünkü bir yerde zorluk ve güçlük varsa, sıkıntı bulunuyorsa, o, geciktirmenin, bekleme veya ertelemenin sebebidir. Kolaylığın var olduğu yerde ise illet yani sebep de ortadan kalkar. Eğer kolaylık bunun içinde ele alınırsa, bu durumda her iki halde de yani hem zorluk ve hem kolaylık halinde tehir/erteleme söz konusu olurdu.

Nitekim, «اَتِمُّوا الصِّيَامَ اِلَى الَّيْلِ» **"... Akşama kadar orucu tamamlayın."** [8]

Eğer orucu ta gecenin belli bir vaktine kadar geçirip geç vakte kadar bırakırsa, bu, visalin, yani sonraki oruçla birleştirmenin farz olmasını gerektirir/vacip kılardı.

Burada dirseklerin de yıkanmaya veya orucun da gecenin geç vaktine kadar sürdürülmeye dahil olduğuna bir delil de şu cümlenin içerdiği hükümdür. Örneğin:

---

[7] 3- İbn Cerir, Tefsir;6/112

[8] Bakara,187

"حفظت القرآن من أوله الى اخره" *"Kur'an-ı baştan sona kadar ez berledim."* Gibi. Ancak burada söz konusu olan Kur'an'ın tamamının ezberlendiğini anlatmak için bu cümlenin söylenmiş olduğudur. Nitekim Yüce Allah bir ayetinde şöyle buyurmaktadır:

مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ اِلَى الْمَسْجِدِ الاَقْصَى

"Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksa'ya kadar."[9]

Bundan anlaşılan gerçek şu ki: Hz. Peygamber (s) Kudüs'e gecele yin götürülüp Mescid-i Aksa'ya girmemiş olsaydı, İsra denen bir olaydan söz edilemezdi. Bunun İsra olabilmesi, ancak Mescid-i Aksa'ya gir- mesiyledir.

Şimdi biz kendi meselemize dönelim, "اِلَى الْمَرَافِقِ" *"dirseklere kadar"* ifadesine gelince, burada dirseklerin de yıkanmaya dahil mi, değil mi konusu ile ilgili olarak her iki husus için de elde bir delil yoktur. Ancak alimlerin çoğunluğu denilen Cumhur b u konuda ihtiyatlı davranarak, dirseklerinde abdest alınırken yıkınması gerektiğine hükmetmişlerdir. Ancak İmam Züfer ile Davud-u Zahiri ayetin mana gelişini dikkate alarak kesinlikle abdestte dirsekleri yıkamaya dahil etmemişlerdir.

Hz. Peygamber (s)'den, abdest alırken, suyu dirsekleri üzerinde de gezdirdiği/yıkadığı rivayet olunmuştur.[10]

« وَامْسَحُوا بِرُؤُسِكُمْ » *Başlarınızı meshederek"* Burada meshetmek- ten kasıt, ıslak eli başa yapıştırmak, dokundurmaktır. İster başın bir kısmını, ister tamamını kaplayacak şekilde meshetmek olsun; her ikisi de ıslak elin mesh yoluyla başa temas ettirilmesi ya da yapıştırılmasıdır. İmam Malik işin ihtiyat yönünü ele alarak başın tamamının meshedil- mesini, kaplama meshi benimsemiştir.

[9] İsra,1
[10] Bak, Dare Kutni;1/83

İmam Şafii ise işin yakin yönünü benimsemiş, ona göre mesh denilecek manada bir dokunmayı mesh olarak kabul etmiştir. Yani başa dokundun mu, bu İmam Şafii merhuma göre meshtir.

Biz Hanefiler de, Hz. Peygamber (s.a.v.)in açıklamasını esas almaktayız. Rivayet olunduğuna göre, Rasulullah (s.a.v.): Başının ön tarafını, perçemini ya da alın kısmını meshetmiştir.[11]

Bu durumda Nasiye yani alın başın dörtte biri olarak takdir olunmuştur. Dolayısıyla bizim Hanefi mezhebine göre başta meshin farzı dörtte birdir.

« وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ » *"Topuklarınıza kadar ayaklarınızı yıkayıp abdest alın."*

Ayetin bu kısmında yer alan, "أَرْجُلَكُمْ" *"Ayaklarınız"* kelimesini kıraat imamlarından İbn Amir, Nafi, Ali Kisai ve Hafs «ل» "Lam" harfinin nasbıyla yani üstün olarak, « أَرْجُلَكُمْ» okumuşlardır. Bu durumda ayetin manası şöyle olmaktadır:

"Yüzlerinizi, dirseklerinize kadar ellerinizi ve topuklarınıza kadar ayaklarınızı yıkayın ve başlarınızı da meshedin. Yani burada bir takdim ve tehir, yer değiştirme bulunmaktadır.

Yukarıda adları geçen kıraat imamları dışındaki imamlar ise « أَرْجُلِكُمْ » kavlini, « بِرُؤُسِكُمْ » kelimesi üzerine atfedilmiş olarak değerlendirerek, "lam" harfini, kesre/esre harekeli olarak yani, tıpkı, « رُؤُسِكُمْ » kelimesine benzeterek « أَرْجُلِكُمْ » olarak okumuşlardır. Çünkü ayaklar yıkanan üç organ arasındadır. Ayakların yıkanması için de üzerine su dökerek yıkamayı gerektirir. Bu ise fazla su harcanmasına sebep olmaktadır, diye düşünülmektedir.

Aşırı su israfı da doğru olmadığından bunun önüne geçilmesi gerekir, çünkü israf yasaklanan bir şeydir. İşte bu israfın önüne geçmek için

[11] Müslim,274 "18, 83

ayaklar meshedilen baş organından sonra zikredilmiş ve kelime üzerine atfedilmiştir. Fakat bu atıf sebebi ayakların da tıpkı başın meshedildiği gibi meshedilmesi için değil, ancak aşırı su israfını önlemek maksadıyla neredeyse, tıpkı başın meshindeki gibi az su kullanarak ayakların yıkanmasını belirtmektedir, aşırı su harcanmasının önüne geçil-mesi uyarısında bulunmak içindir. Yoksa çıplak ayaklara meshedilmek için değildir.

Hatta, « إِلَى الْكَعْبَيْنِ » **"topuklara kadar"** kavlinin gaye manasına gelen, « إِلَى » yani, *"...a kadar"* edatıyla getirilmiş olmasının nedeni, her hangi bir kimse bundan çıplak ayakların da meshedilebileceği zannına kapılmasın diye böyle bir yanlışı ortadan kaldırmak içindir. Çünkü şeriat açısından ayakların meshi değil, yıkanması öngörülmüştür.

Nitekim *"Camiu'l- Ulum"* adlı eserde, « أَرْجُلَكُمْ » kavlindeki *"lam"* «ل» harfinin mecrur yani esreli olması «رُؤُسِكُمْ» kavline komşu/yakın olması sebebiyledir, yoksa mana bakımından buna atfedilmiş değildir.

Hatta sahih olarak gelen bir rivayete göre, Hz. Peygamber (s.a.v.) bir toplumun abdest alırlarken çıplak ayakları üzerine meshettiklerini görmüş bunun üzerine şöyle buyurmuştur:

"Vay o topukların ateşten başlarına gelecek olan hallerine. [12]

Ata İbn Rebah (v.114/732) şöyle diyor: *"Allah'a yemin ederim ki, Allah Rasulü'nün ashabından herhangi birisinin çıplak ayakları üzerine meshettiklerini bilmiyorum. Onlar ancak bu organlarını, kirden arın maları için abdest aldıkları zaman yıkamakla emrolunmuşlardır. Çünkü ayaklar her zaman kir ve pas ile temas halindedir. Nitekim ayaktaki bu kirler de çoğu zaman gözle görülebilir bir hal alır."*

Namaz ise yüce Allah için bir hizmettir. Her türlü kirden ve pastan arınmış olarak Allah'ın huzurunda tertemiz durmak demektir namaz.

---

[12] Buhari,60. Müslim, 241/26. Ahmed, Müsned:2/193

Çünkü Allahın huzurunda böyle tertemiz bir halde durmak, saygı bakımından daha yerinde bir harekettir. Bu hizmeti en mükemmel bir şekilde yerine getirmek manasınadır. Nitekim bir kralın huzurunda durmak isteyen bir kimse de böyle hareket eder. Bunun içindir ki şöyle denilmiştir:

"Doğrusu kişi namaz kılarken, en güzel elbiseleri içerisinde kılması, sarık takması daha uygundur. Çünkü başı açık olarak kılmaktansa sarıkla kılmak -takke ile değil sarıklı olarak- daha güzeldir. Zira böyle bir davranış saygı bakımından da daha yerinde ve güzel bir harekettir."

« وَإِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُوا » **"Eğer cünüp iseniz tepeden tırnağa yıkanın/boy abdesti alın."** Mümkün olduğunca bütün bedeninizi yıkayın.

"وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَى أَوْ عَلَى سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِنْكُمْ مِنَ الْغَائِطِ" *"Eğer hasta veya yolculukta iseniz, ya da doğal tuvalet ihtiyacınızı gidermiş seniz,"*

Fahruddin Razi (v.606/1209) bu konuda diyor ki: Bunun manası şöyledir: Burada, « جَاءَ .. مِنْ » '*...gelmişse/gidermişse ifadesinin yer alması, abdestsiz olan hasta veya yolucu olan kimseye hemen teyemmüm etmesi gerektiği manası anlaşılmasın diyedir."*

Ayette geçen « الْغَائِطِ » kelimesi, insanın tuvalet ihtiyacını rahat bir şekilde giderdiği yer demektir. Bu kelime burada kinaye olarak bu manada kullanılmıştır.

« أَوْ لَمَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ مِنْهُ » **"Yahut kadınlara dokunmuşsanız/** (cinsi birleşme yapmışsanız), **ve bu hallerde su bulamamışsanız temiz toprakla teyemmüm edin de yüzünüzü ve** (dirseklere kadar) **ellerinizi onunla meshedin."**

Çünkü, « مَا يُرِيدُ اللّٰهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ » **"Allah sizin için herhangi bir güçlük çıkarmak istemez."** Yani temizlik konusunda... Öyle olsaydı sizin için teyemmüme izin vermezdi

«وَلٰكِنْ يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمْ» **"Fakat sizi tertemiz kılmak."** Şayet su ile temizlenme imkânını bulamazsanız toprak ile teyemmüm ederek böyle bir kolaylıkla tertemiz hale getirmek ister.

« وَلِيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ » *"İslam esasları ile ilgili hükümleri koymakla size nimetini tamamlamak ister."* Azimet olarak sizden istediklerine karşılık ruhsat/kolaylık tanımak suretiyle bu husustaki nimetlerini de size tamamlamak ister.

«لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ» **"Umulur ki Şükredersiniz."**

٧- ﴿وَاذْكُرُوا نِعْمَةَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَمِيثَاقَهُ الَّذِى وَاثَقَكُمْ بِهِ إِذْ قُلْتُمْ سَمِعْنَا وَاَطَعْنَا وَاتَّقُوا اللّٰهَ إِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ﴾

7 - Allah'ın size olan nimetini, "Duyduk ve kabul ettik" dediğiniz zaman sizi bununla bağladığı (O'na verdiğiniz) **sözü hatırlayın ve Allah'tan korkun. Şüphesiz Allah, kalblerin içindekini bilmektedir.**

«وَاذْكُرُوا نِعْمَةَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَمِيثَاقَهُ الَّذِى وَاثَقَكُمْ بِهِ» **"Allah'ın size olan nimetini "duyduk ve kabul ettik" dediğimiz zaman."**

Yani siz öyle bir söz vermiştiniz ki, ondan caymanız asla doğru değildir. Alınan bu kesin sözü, Müslümanlar Hz. Peygamber (s.a.v.) ile biat yaptıkları zaman Allah kendilerinden almıştı. Alınan bu kesin sözleşmeye göre Müslümanlar Allah Rasulünü dinlemek, ona itaat etmek, her durumda ve her şart altında, zorlukta ve kolaylık anında yardımcı olmak, karşı gelmemek, sıkıntılı anında ve mutla zamanında yanında yer almak üzere söz almıştı. Onlar da bu şartlara rağmen her şeyi kabul etmişlerdi. Ve şöyle demişlerdi:

« إِذْ قُلْتُمْ سَمِعْنَا وَاَطَعْنَا » **"Sizi bununla bağladığı** (ona verdiğiniz) **sözü hatırlayın"** demişlerdi. Bir başka yoruma göre de kendilerinden alınan bu kesin söz; Akabe gecesinde ve Rıdvan biatında olmuştu, de-

nilmiştir.

« وَاتَّقُوا اللّٰهَ » **"Ve Allah'tan korkun."** Verdiğiniz kesin sözden caymayın.

« إِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ » **"Şüphesiz Allah kalblerin içindekilerini bilmektedir."** Yani iyi ya da kötü insan neyi içinde saklayıp gizliyorsa Allah bütün bunların hepsinden de haberdardır. Aslında burada hem bir vaad yani söz verme manası vardır. Hem de bir vaid yani bir tehdit/uyar manası da yatmaktadır.

8. — 13. ÂYETLER

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا كُونُوا قَوَّام۪ينَ لِلّٰهِ شُهَدَٓاءَ بِالْقِسْطِۘ وَلَا
يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ عَلٰٓى اَلَّا تَعْدِلُواۜ اِعْدِلُواۗ هُوَ اَقْرَبُ
لِلتَّقْوٰىۘ وَاتَّقُوا اللّٰهَۜ اِنَّ اللّٰهَ خَب۪يرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿٨﴾ وَعَدَ اللّٰهُ
الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِۙ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَاَجْرٌ عَظ۪يمٌ ﴿٩﴾
وَالَّذ۪ينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَٓا اُو۬لٰٓئِكَ اَصْحَابُ الْجَح۪يمِ ﴿١٠﴾ يَٓا
اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَتَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ اِذْ هَمَّ قَوْمٌ اَنْ
يَبْسُطُٓوا اِلَيْكُمْ اَيْدِيَهُمْ فَكَفَّ اَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْۚ وَاتَّقُوا اللّٰهَۜ وَعَلَى
اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١١﴾ وَلَقَدْ اَخَذَ اللّٰهُ م۪يثَاقَ بَن۪ٓي
اِسْرَٓائ۪يلَۚ وَبَعَثْنَا مِنْهُمُ اثْنَيْ عَشَرَ نَق۪يبًاۜ وَقَالَ اللّٰهُ اِنّ۪ي مَعَكُمْۜ
لَئِنْ اَقَمْتُمُ الصَّلٰوةَ وَاٰتَيْتُمُ الزَّكٰوةَ وَاٰمَنْتُمْ بِرُسُل۪ي وَعَزَّرْتُمُوهُمْ
وَاَقْرَضْتُمُ اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا لَاُكَفِّرَنَّ عَنْكُمْ سَيِّـَٔاتِكُمْ وَلَاُدْخِلَنَّكُمْ
جَنَّاتٍ تَجْر۪ي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُۚ فَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذٰلِكَ مِنْكُمْ
فَقَدْ ضَلَّ سَوَٓاءَ السَّب۪يلِ ﴿١٢﴾ فَبِمَا نَقْضِهِمْ م۪يثَاقَهُمْ لَعَنَّاهُمْ
وَجَعَلْنَا قُلُوبَهُمْ قَاسِيَةًۚ يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِه۪ۙ وَنَسُوا

حَظًّا مِمَّا ذُكِّرُوا بِهِ وَلَا تَزَالُ تَطَّلِعُ عَلَى خَائِنَةٍ مِنْهُمْ إِلَّا قَلِيلًا
مِنْهُمْ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاصْفَحْ إِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٣﴾

Meali

8. Ey iman edenler! Allah için hakkı ayakta tutan, adaletle şahitlik eden kimseler olun. Bir topluluğa duyduğunuz kin, sizi âdil davranmaktan alıkoymasın. Adaletli olun! Bu, Allah korkusuna daha çok yakışan *(bir davranış)* dır. Allah'a isyandan sakının. Allah yaptıklarınızı hakkıyla bilmektedir.

9. Allah, iman eden ve iyi şeyler yapanlara söz vermiştir ki, onlara bağışlanma ve büyük mükâfat vardır.

10. İnkâr eden ve âyetlerimizi yalanlayanlara gelince onlar cehennemliklerdir.

11. Ey iman edenler! Allah'ın size olan nimetini unutmayın. Hani bir topluluk size el uzatmaya yeltenmişti de Allah, onların ellerini sizden çekmişti. Allah'tan korkun ve müminler yalnızca Allah'a güvensinler.

12. Andolsun ki Allah, İsrailoğullarından söz almıştı. *(Kefil olarak)* içlerinden on iki de başkan göndermiştik. Allah onlara şöyle demişti: Ben sizinle beraberim. Eğer namazı dosdoğru kılar, zekâtı verir, peygamberlerime inanır, onları desteklerseniz ve Allah'a güzel borç verirseniz *(ihtiyacı olanlara Allah rızası için faizsiz borç verirseniz)* andolsun ki sizin günahlarınızı örterim ve sizi, zemininden ırmaklar akan cennetlere sokarım. Bundan sonra sizden kim inkâr yolunu tutarsa doğru yoldan sapmış olur.

13. Sözlerini bozmaları sebebiyle onları lânetledik ve kalplerini katılaştırdık. Onlar kelimelerin yerlerini değiştirirler *(kitaplarını tahrif ederler)*. Kendilerine öğretilen ahkâmın *(Tevrat'ın)* önemli bir bölümünü de unuttular. İçlerinden pek azı hariç, onlardan daima bir hainlik görürsün. Yine de sen onları affet ve aldırış etme. Şüphesiz Allah iyilik edenleri sever.

Tefsiri

٨- ﴿ يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا كُونُوا قَوَّام۪ينَ لِلّٰهِ شُهَدَٓاءَ بِالْقِسْطِۘ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ عَلٰٓى اَلَّا تَعْدِلُواۜ اِعْدِلُواᵎ هُوَ اَقْرَبُ لِلتَّقْوٰىۘ وَاتَّقُوا اللّٰهَۜ اِنَّ اللّٰهَ خَب۪يرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴾

8 – Ey iman edenler! Allah için hakkı ayakta tutan, adaletle şahitlik eden kimseler olun. Bir topluluğa duyduğunuz kin, sizi âdil davranmaktan alıkoymasın. Adaletli olun! Bu, Allah korkusuna daha çok yakışan (bir davranış) **dır. Allah'a isyandan sakının. Allah yaptıkla rınızı hakkıyla bilmektedir.**

« يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا كُونُوا قَوَّام۪ينَ لِلّٰهِ شُهَدَٓاءَ بِالْقِسْطِ» **"Ey iman edenler! Allah için hakkı ayakta tutan, adaletle şahitlik eden kimseler olun."**

"وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ عَلٰٓى اَلَّا تَعْدِلُواۜ اِعْدِلُوا" **"Bir topluluğa duyduğunuz kin, sizi adil davranmaktan alıkoymasın. Adaletli olun!"**

Ayetteki, «يَجْرِمَنَّكُمْ » fiili, « عَلٰٓى » cer edatıyla müteaddi/geçişli fiil haline gelmiştir. Çünkü istila (üste çıkma, üzerinde bulunma) harfi, « عَلٰٓى » cer edatıdır.

Çünkü, «يَجْرِمَنَّكُمْ » fiili, « عَلٰٓى » cer edatı sayesinde geçişlilik yani müteaddi olma manasını kazanmıştır. Sanki burada şöyle denilmektedir: *"Bir topluma karşı olan kin ve öfkeniz, sizi onlar hakkında adaletsiz bir davranışın içine sokmasın, götürmesin."*

«اِعْدِلُواᵎ هُوَ اَقْرَبُ لِلتَّقْوٰى» **"Adaletli olun. Bu Allah korkusuna daha çok yakışan** (bir davranış) **dır."** Adil davranmak takvaya, Allah'ın emir ve yasakları doğrultusunda hareket etmeye en yakın bir davranıştır. Yüce Allah öncelikle onları/insanları, kin, öfke ve nefretleri sebebiyle adaletsiz davranmaktan menediyor. Bundan sonra ise yeni bir girişle açıkça kendilerine adaletli olmalarını ve böyle davranmalarını emrediyor. Bunu bir tekit ve bir kesin hüküm olarak mutlak manada uygulanması

gereken önemli bir görev olduğunun üzerinde durup, şiddetle emrediyor. Bundan sonra yeniden bir cümle geliyor. Bu cümlede de kendilerine, nasıl adaletle emretmeleri gerektiği yönünü anlatıyor.

Bu cümle ise, «هُوَ اَقْرَبُ لِلتَّقْوٰى» *"Bu Allah korkusuna daha çok yakışan (bir davranış) dır."*. ifadesidir

Eğer kafir ve inkarcılara karşı da olsa adil davranmak bu kadar önemli ve oldukça ağır uyarıları içeriyorsa, acaba Allah'ın velileri, dostları olan müminlere karşı adil davranmanın mutlak manada gerektiğine, vacipliğine/farziyetine ne denmeli ki?!

« وَاتَّقُوا اللّٰهَ اِنَّ اللّٰهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ » **"Allaha isyandan sakının. Allah yaptıklarınızı hakkıyla bilmektedir."** Ayetin bu kısmında hem vaad yani söz verme manası, hem de vaid yani tehdit/uyarı anlamı yatmaktadır. İşte bunun içindir ki şimdi tefsirini okuyacağımız ayet, vaad ile yani söz vermeyle alakalı bir ayettir. Rabbimiz bu ayetinde şöyle buyurmaktadır:

٩- ﴿وَعَدَ اللّٰهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَاَجْرٌ عَظِيمٌ﴾

9 – Allah, iman eden ve iyi şeyler yapanlara söz vermiştir ki, onlara bağışlanma ve büyük mükâfat vardır.

"Allah, iman eden ve salih ameller işleyenlere söz vermiştir ki, onlar bağışlanma ve büyük mükâfat vardır."

Bu ayetin başında yer alan, « وَعَدَ » *"Söz verdi"* fiili iki meful/nesne olan geçişli bir fiildir.

Birinci mefulü/tümleci veya nesnesi, « الَّذِينَ اٰمَنُوا » ifadesidir. İkinci si de mahzuftur/kaldırılmıştır.

Ancak, «لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَاَجْرٌ عَظِيمٌ» *"Onlara bağışlanma ve büyük mükafat vardır"* cümlesi sayesinde ikinci mefule/nesneye gerek duymamıştır.

Tehdit içeren yani vaid ayeti de Rabbimizin şu cümlesidir. Yüce Allah şöyle buyuruyor:

١٠- ﴿وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ﴾

10 – İnkâr eden ve âyetlerimizi yalanlayanlara gelince, onlar cehennemliklerdir.

"وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ" **İnkâr eden ve âyetlerimizi yalanlayanlara gelince, onlar cehennemliklerdir.** Cehennemden çıkamayacaklardır.

١١- ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ هَمَّ قَوْمٌ أَنْ يَبْسُطُوا إِلَيْكُمْ أَيْدِيَهُمْ فَكَفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ﴾

11 – Ey iman edenler! Allah'ın size olan nimetini unutmayın. Hani bir topluluk size el uzatmaya yeltenmişti de Allah, onların ellerini sizden çekmişti. Allah'tan korkun ve müminler yalnızca Allah'a güvensinler.

"يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ هَمَّ قَوْمٌ أَنْ يَبْسُطُوا إِلَيْكُمْ أَيْدِيَهُمْ" **"Ey iman edenler! Allah'ın size olan nimetini unutmayın. Hani bir topluluk size el uzatmaya yeltenmişti de Allah, onların ellerini sizden çekmişti."**

Rivayet olunduğuna göre Resulullah (s.a.v.), Amr İbn Ümeyye tarafından müşrik sanı-larak yanlışlıkla öldürülen iki Müslüman'ın diyet bedeline katılmaları ve katkıda bulunmaları maksadıyla paylarına düşeni kendilerinden istemek üzere Yahudi Kureyza oğullarına gitmişti. Giderken beraberinde Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer ve damatları Hz. Osman ile Hz. Ali de bulunuyordu. Rasulullah (s.a.v.) bunlardan paylarına düşen diyeti karşılamaları için istekte bulununca, *"Olur Ey Ebu'l Kasım/Muhammed! Sen burada biraz otur, sana yemek ikramında bulunalım ve payımıza düşen şeyi de istediğin gibi toplayıp getirelim"* demişlerdi. Böyle bir hileyle Rasulullah (s.a.v.)'ı ve beraberindekileri bir duvarın gölgeliğinde oturttular. Amaçları Rasulullah (s.a.v.)'ı orada öldürüp yok etmekti. Bu teşebbüs için bir Yahudi olan Amr İbn Cihaş büyük bir taş parçasını damın üzerinden yuvarlayıp Rasulullah (s.a.v.)'in

üzerine atmaya çalışıyordu. Allah bu kişinin elini tuttu/ona bu fırsatı vermedi. Cebrail gelerek durumu Hz. Peygambere bildirdi.

Rasulullah (s.a.v.) de hemen orayı terketti ve oradan ayrıldı. İşte bu ayetin iniş sebebi bu olaydır.[13]

«اِذْ» Burada «نِعْمَتَ» *"nimet"* kelimesinin zarfıdır.

«اَنْ يَبْسُطُوا» kavli, «بِاَنْ يَبْسُطُوا» takdirindedir/manasındadır. Yani ellerini sizi öldürmek üzere uzattılar. Nitekim biri bir başkasına sövdüğünde, dil uzattığında, ona, «بَسَطَ لِسَانَهُ اِلَيْهِ» denir ki, bu, *"Ona dil uzattı, sataştı, sövdü"* demektir. "Bir kimseyi dövmeye kalkıştığında ya da dövdüğünde de, «بَسَطَ اِلَيْهِ يَدَهُ» denir.

Nitekim bir ayette şöyle buyurulmaktadır:

«وَيَبْسُطُوٓا اِلَيْكُمْ اَيْدِيَهُمْ وَاَلْسِنَتَهُمْ بِالسُّوٓءِ» **"Size ellerini ve dilleri ni kötülükle uzatacaklardır."**[14]

"Bastu'l-Yed" demek, dövmek istenilen kimseye eli uzatarak döv meye kalkışmak demektir.

«فَكَفَّ اَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ» **"Allah onların ellerini sizden çekmişti."** Allah, o ellerin size uzanmasını engellemişti.

«وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ» **"Allah'tan korkun. Ve Müminler yalnızca Allaha güvensinler."** Çünkü Allah hepsine yeter, O hepsini defeder ve hepsine engel olur.

---

[13] Hafız İbn Hacer diyor ki: Bu rivayette geçen, "iki Müslüman" ifadesini bu hadisin gelen rivayet yolunda bulamadım, böyle bir rivayete rastlayamadım. Aksine Musa İbn Ukbe'nin, "el-Meğazi"de açıkladığına göre öldürülen bu iki kişinin her ikisi de kafirdiler. Fakat her ikisinin de ellerinde emanları/dokunulmazlıkları vardı." Ebu Nuaym'ın "Delail" adlı eserinde İbn Abbas'tan rivayet edilen hadiste de şu ifadeler yer almaktadır: " Amr b. Ümeyye, Kilaboğullarından iki adamla karşılaştı, her ikisinin de emanı/dokunulmazlıkları vardı. Fakat Amr b. Ümeyye bunu bilmiyordu. Bilmemesi sebebiyle onların her ikisini de öldürdü." Bkz. *Haşiyetu'l-Keşşaf, 1/614)*

[14] Mümtehine,2

١٢- ﴿وَلَقَدْ أَخَذَ اللّٰهُ مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَآئِيلَ وَبَعَثْنَا مِنْهُمُ اثْنَيْ عَشَرَ نَقِيبًا وَقَالَ اللّٰهُ إِنِّي مَعَكُمْ لَئِنْ أَقَمْتُمُ الصَّلٰوةَ وَآتَيْتُمُ الزَّكٰوةَ وَآمَنْتُمْ بِرُسُلِي وَعَزَّرْتُمُوهُمْ وَأَقْرَضْتُمُ اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا لَأُكَفِّرَنَّ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَلَأُدْخِلَنَّكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ فَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذٰلِكَ مِنْكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَآءَ السَّبِيلِ﴾

12 - Andolsun ki Allah, İsrailoğullarından söz almıştı. (Kefil olarak) **içlerinden on iki de başkan göndermiştik. Allah onlara şöyle demişti: "Ben sizinle beraberim. Eğer namazı dosdoğru kılar, zekâtı verir, peygamberlerime inanır, onları desteklerseniz ve Allah'a güzel borç verirseniz** (ihtiyacı olanlara Allah rızası için faizsiz borç verirseniz) **andolsun ki sizin günahlarınızı örterim ve sizi, zemininden ırmaklar akan cennetlere sokarım. Bundan sonra sizden kim inkâr yolunu tutarsa doğru yoldan sapmış olur."**

"وَلَقَدْ أَخَذَ اللّٰهُ مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَآئِيلَ وَبَعَثْنَا مِنْهُمُ اثْنَيْ عَشَرَ نَقِيبًا" *"And olsun Allah, bu ayette yer alan emirleri yerine getirmeleri için İsrail oğullarından kesin söz almıştı. Sözlerinde durmalarını sağlamak ve onları öğretmek için de içlerinden oniki delege seçip gönderdik."*

«نَقِيبًا» kelimesi görüldüğü üzere başkan diye çevirdiğimiz bu kelime, içinde bulunduğu toplumun temsilcisi, delegesi, onların durumlarını incelemek ve değerlendirmekle görevli sorumlu kişisi demektir.

İsrailoğulları Firavun'un helak olmasından sonra Mısır'da yerleşince, Allah kendilerine Şam toprakları içerisinde yer alan Eriha şehrine gitmelerini emretmişti. Bu sırada söz konusu bu bölgede zalim bir toplum olan Kenanlılar oturuyorlardı.Allah kendilerine şöyle buyurdu:

"Ben size bir yurda gitmenizi yazdım/farz kıldım. Orada yerleşeceksiniz. Şimdi oraya gitmek üzere çıkın. Orada bulunanlarla savaşın/cihad edin. Ben size yardım edeceğim."

Bu arada yüce Allah Hz. Musa'ya da, her bir boy/kabileden de birer delege seçmesini, seçilen her bir delegenin kendi kavmine, verilen emirler ve kendilerinden alınan garanti sözleri için kefil olmasını emretti.

Bu emir gereği delegeler/başkanlar seçildi ve İsrailoğullarından, kendilerine emr edilen şeylerin gereğini yapacaklarına ilişkin kesin söz alındı. Delegeler de bu konuda temsil ettikleri boyları adına söz ve garanti verdiler. Böylece Hz. Musa onlarla birlikte Kenan yurduna doğru yola çıktı. Kenan yurduna yaklaştıklarında delegeler karşılarına çıkacak olan toplumun durumunu ve gücünü araştırmaya koyuldular. Baktılar ki karşılarında büyük bir maddi güç, insan gücü, küçümsenmeyecek bir kuvvet bulunmaktadır. Bundan oldukça korktular ve büyük bir endişeye kapıldılar. Hemen dönüp kendi kavimlerine karşılarındaki toplumun gücünü anlattılar. Oysa kendilerinden bu durumu toplumlarına anlatmamaları ve aktarmamaları emri verilmişti. Düşman hakkında konuşmak, bilgi vermek yasaklanmış tı. Bunun üzerine verdikleri sözlerini bozdular, vazgeçtiler. Sadece delegelerden ikisi, Kaleb İbn Yukanna ile Yuşa İbn Nun sözlerinde durdular.

«وَقَالَ اللّٰهُ إِنِّي مَعَكُمْ» **"Allah onlara şöyle demişti. Ben sizinle beraberim."**

Yani ben size yardım edeceğim, sizin zafer elde etmenizi sağlayacağım. Bu cümle üzerinde vakf edilir/durulur. Çünkü bundan sonra gelen cümle üzerine Tavtie lamı denilen ve yemin manasına gelen şart lamı «ل» dahil olmuştur. Bu cümle de şimdi okuyacağınız cümledir.

Allah şöyle buyurmuştur: « لَئِنْ أَقَمْتُمُ الصَّلٰوةَ وَآتَيْتُمُ الزَّكٰوةَ » **"Eğer namazı dosdoğru kılar, zekatı verir"** Bu ikisi de İsrailoğullarına farz kılınmıştı.

« وَآمَنْتُمْ بِرُسُلِي » **"Peygamberlerime inanır,"** hiçbirini ötekisinden ayırdetmez, hepsine inanır, « وَعَزَّرْتُمُوهُمْ » **""Onları desteklerseniz"** Onlara saygı göstererek yanlarında yer alır, düşmanlarını püskürtmek ve etkisiz hale getirmek için onlara yardımda bulunursanız,..

«عزر» Azr; lügatte/sözlükte reddetmek, geri çevirmek, mani olmak demektir. Örneğin, «عَزَّرْتُ فُلَانًا» denilince bu, *"Ben onu tedip ettim, dersini verdim, hizaya getirdim."* manasınadır. Yani onu, işleyeceği kötü işinden alıkoydum, demektir.

Nitekim Zeccac da böyle söylemiştir.

« وَأَقْرَضْتُمُ اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا » *"Allah'ın rızasını kazanmak için Allah yolunda harcamada bulunmak suretiyle Allah'a güzel bir borç verirseniz,"* yani başa kakmaksızın, zora koşmaksızın. Bir yoruma göre bu cümle yapılan her iyilik demektir.

« لَأُكَفِّرَنَّ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ » *"mutlaka kötülüklerinizi siler"*

« لَأُكَفِّرَنَّ » kelimesinin başında bulunan Lam harfi kasemin/yeminin cevabıdır. Aslında bu cevap hem kasemin yani yeminin ve hem şartın ikisine birden bir cevabı yerindedir.

« وَلَأُدْخِلَنَّكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ فَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذٰلِكَ مِنْكُمْ » **"Andolsun ki, sizin günahlarınızı örterim ve sizi, zemininden ırmaklar akan cennetlere koyarım"**

Yani kendileri için büyük bir va'di içeren ve bu va'de bağlı kılınan kesin şarta bağlı olarak alınan sözden sonra

«فَقَدْ ضَلَّ سَوَٓاءَ السَّبِيلِ» **"Bundan sonra sizden kim inkar yolunu tutarsa, doğru yoldan sapmış olur."**

Hak yoldan çıkmış olur. Evet kim bundan önce inkara kal kışırsa o kimse de doğru yoldan çıkmış olur ama, kesin söz verdikten ve gerçekleri kabul ettikten sonra inkara kalkışmak ise, çok daha büyük bir sapıklık ve daha açık bir dalalettir/yoldan çıkmadır.

١٣- ﴿ فَبِمَا نَقْضِهِمْ مِيثَاقَهُمْ لَعَنَّاهُمْ وَجَعَلْنَا قُلُوبَهُمْ قَاسِيَةً يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهِ وَنَسُوا حَظًّا مِمَّا ذُكِّرُوا بِهِ وَلَا تَزَالُ تَطَّلِعُ عَلٰى خَٓائِنَةٍ مِنْهُمْ إِلَّا قَلِيلًا مِنْهُمْ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاصْفَحْ إِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴾

13- Sözlerini bozmaları sebebiyle onları lânetledik ve kalple rini katılaştırdık. Onlar kelimelerin yerlerini değiştirirler (kitaplarını tahrif ederler). **Kendilerine öğretilen ahkâmın** (Tevrat'ın) **önemli bir bölümünü de unuttular. İçlerinden pek azı hariç, onlardan daima bir hainlik görürsün. Yine de sen onları affet ve aldırış etme. Şüphesiz**

Allah iyilik edenleri sever.

« فَبِمَا نَقْضِهِمْ مِيثَاقَهُمْ لَعَنَّاهُمْ » **"Sözlerini bozmaları sebebiyle onları lanetledir."** Ayetin başında yer alan, «مَا» harfi, işin ve emrin büyüklüne işaret için getirilen mezide/fazladan ek bir harftir.

« لَعَنَّاهُمْ » **"Lanetledik."** Kovduk, uzaklaştırdık, rahmetimizden ırak ettik veya onları bir başka varlığa dönüştürdük ya da onlara vergi yükü yükledik, cizye bağladık.

"وَجَعَلْنَا قُلُوبَهُمْ قَاسِيَةً" **"Kalplerini katılaştırdık."** Kalpleri kupkurudur. Kalplerinde asla merhamet duygusu yoktur ve yumuşayacak da değildir.

Kıraat imamlarından Hamza ve Ali «قَاسِيَةً» *"katılaşma"* kelimesini, « قَسِيَّةً » olarak okumuşlardır. Bu da düşük, aşağılık, bir değer taşımaz manasınadır. Bu, adeta, «دِرْهَمٌ قَسِيٌّ » ifadesine benzer ki, geçmez kalp/sahte para demektir.

«"يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهِ"» *"Onlar kitaplarındaki kelimelerin yerlerini/yer alan hükümleri tahrif edip değiştirdiler."*

O Yahudiler, indirilenin aksi manada ayetleri yorumladılar. İşte bu, onların ne kadar katı yürekli kimseler oldukları gerçeğini açıklamaktadır. Çünkü Allah'a karşı iftiraya kalkışmaktan ve vahyini değiştirmekten daha büyük bir katı yüreklilik ve kalp kararmışlığı gösterilemez.

«وَنَسُوا حَظًّا مِمَّا ذُكِّرُوا بِهِ » **"Kendilerine öğretilen ahkamın (Tevratın) önemli bir bölümünü de unuttular."**

Tevrat'ta kendilerine hatırlatılan hükümlerin büyük bir kısmını ve önemli bir bölümünü terkettiler. Yani Yahudilerin Tevrat'ı terketmeleri ve ondaki hükümlerden yüz çevirmeleri, büyük ve önemli bir kısmını işlemez ve uygulamaz hale getirmeleri demektir. Ya da kalp-leri ve gönülleri öylesine katılaşıp taş kesildi ki, öylesine bozuldu ki, işte bunun bir sonucu olarak da Allah'ın hak kitabı Tevrat'ı tahrif edip değiştirdiler.

Onda var olan bir çok hükümler hafızalarından yok olup gitti.

İbn Mesud: "Bazan insan masiyetleri/günahlar yüzünden kimi ilimleri unutur" diyor ve buna gerekçe olarak da işte bu ayeti okuyordu.

Ya da Hz. Muhammed (s.a.v)'e iman etmek ve onun Tevrat'ta açıklanan özelliklerini kabul etmekle emrolundukları halde, onlar bu konudaki görevlerini unuttular, bunu terkettiler ve hiçe saydılar.

"وَلَا تَزَالُ تَطَّلِعُ عَلَى خَائِنَةٍ مِنْهُمْ إِلَّا قَلِيلًا مِنْهُمْ" **"İçlerinden pek azı hariç, onlardan daima bir hainlik görürsün."**

Çünkü bu onların zaten alıştıkları bir davranışlarıdır. Onlar için bu, doğal bir şeydir. Zira onların ataları da hep böyle idiler. Onlar da hep pey gamberlere ihanet ederlerdi. Nitekim senin zamanındaki bu Yahudiler de sana ihanet içine girecekler ve seni ortadan kaldırmanın yollarına hep başvuracaklardır.

Ayette geçen, «عَلَى خَائِنَةٍ» sözcüğü, yani bir hıyanetlik, bir ihanet içeri-sinde olacaklardır, demektir veya içinde ihanet bulunan bir planın içeri-sinde ve üzerindeler manasınadır, ya da bir hain kimsenin veya ihanet içerisinde olan bir gurubun planı üzeredirler, demektir.

Nitekim, «رَجُلٌ خَائِنَةٌ» denir ki bu ifade tıpkı, «رَجُلٌ خَاوِيَةٌ لِشِّرِّ» ifadesine benzer. Yani şiire doymayan, şiire susamış manasınadır. Diğeri de ihanetine doymayan, sürekli ihanet içinde hareket eden demektir.

"فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاصْفَحْ" **"Yine de sen onları affet ve aldırış etme."** Onların muhalefetine, karşı çıkmalarına rağmen kendilerini affet. Ya da onlar arasından iman etmiş olanlarını affet, onların geçmişte yaptıkları yanlışlar yüzünden kendilerini hesaba çekme, bağışla.

"وَاصْفَحْ إِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ" **"Ve aldırış etme. Şüphesiz Allah iyilikler edenleri sever."**

❁ ❁ ❁

14. — 19. ÂYETLER

وَمِنَ الَّذِينَ قَالُوٓا إِنَّا نَصَارٰىٓ أَخَذْنَا مِيثَاقَهُمْ فَنَسُوا حَظًّا مِمَّا ذُكِّرُوا بِهٖۖ فَأَغْرَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَٓاءَ إِلٰى يَوْمِ الْقِيَامَةِۜ وَسَوْفَ يُنَبِّئُهُمُ اللّٰهُ بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ ﴿١٤﴾ يَٓا أَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَٓاءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ كَثِيرًا مِمَّا كُنْتُمْ تُخْفُونَ مِنَ الْكِتَابِ وَيَعْفُوا عَنْ كَثِيرٍۜ قَدْ جَٓاءَكُمْ مِنَ اللّٰهِ نُورٌ وَكِتَابٌ مُبِينٌۙ ﴿١٥﴾ يَهْدِي بِهِ اللّٰهُ مَنِ اتَّبَعَ رِضْوَانَهُ سُبُلَ السَّلَامِ وَيُخْرِجُهُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِهٖ وَيَهْدِيهِمْ إِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿١٦﴾ لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوٓا إِنَّ اللّٰهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَۜ قُلْ فَمَنْ يَمْلِكُ مِنَ اللّٰهِ شَيْـًٔا إِنْ أَرَادَ أَنْ يُهْلِكَ الْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ وَأُمَّهُ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ جَمِيعًاۜ وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَاۜ يَخْلُقُ مَا يَشَٓاءُۜ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٧﴾ وَقَالَتِ الْيَهُودُ وَالنَّصَارٰى نَحْنُ أَبْنَٓاءُ اللّٰهِ وَأَحِبَّٓاؤُهُۜ قُلْ فَلِمَ يُعَذِّبُكُمْ بِذُنُوبِكُمْۜ بَلْ أَنْتُمْ بَشَرٌ مِمَّنْ خَلَقَۜ يَغْفِرُ لِمَنْ يَشَٓاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَٓاءُۜ وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَاۘ وَإِلَيْهِ الْمَصِيرُ ﴿١٨﴾ يَٓا أَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَٓاءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ عَلٰى فَتْرَةٍ مِنَ

الرُّسُلِ اَنْ تَقُولُوا مَا جَآءَنَا مِنْ بَشِيرٍ وَلَا نَذِيرٍ فَقَدْ جَآءَكُمْ بَشِيرٌ وَنَذِيرٌ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٩﴾

Meali

14. *"Biz Hıristiyanlarız"* diyenlerden de kesin sözlerini almıştık. Ama onlar da kendilerine zikredilen *(verilen öğütlerin veya Kitab'ın)* önemli bir bölümünü unuttular. Bu sebeple kıyamete kadar aralarına düşmanlık ve kin saldık. Yakında Allah onlara yaptıklarını haber verecektir.

15. Ey ehl-i kitap ! Rasûlümüz size Kitap'tan gizlemekte olduğunuz birçok şeyi açıklamak üzere geldi. Birçok *(kusurunuzu)* da affediyor. Gerçekten size Allah'tan bir nur, apaçık bir kitap geldi.

16. Rızasını arayanı Allah onunla kurtuluş yollarına götürür ve onları iradesiyle karanlıklardan aydınlığa çıkarır, dosdoğru bir yola iletir.

17. "Şüphesiz Allah, Meryem oğlu Mesîh'dir" diyenler andolsun ki kâfir olmuşlardır. De ki: "Öyleyse Allah, Meryem oğlu Mesîh'i, anasını ve yeryüzündekilerin hepsini imha etmek isterse Allah'a kim bir şey yapabilecektir *(O'na kim bir şeyle engel olabilecektir)*! Göklerde, yerde ve ikisi arasında ne varsa hepsinin mülkiyeti Allah'a aittir. O dilediğini yaratır ve Allah, her şeye tam manasıyla kadirdir/gücü yeter."

18. Yahudiler ve Hıristiyanlar: *"Biz Allah'ın oğulları ve sevgilileriyiz" dediler.* De ki: "öyleyse günahlarınızdan dolayı size niçin azap ediyor? Doğrusu siz de O'nun yarattığı insanlardansınız. O, dilediğini bağışlar ve dilediğine azap eder. Göklerde, yerde ve ikisinin arasında ne varsa mülkiyeti Allah'a aittir. Sonunda dönüş de ancak O'nadır."

19. Ey ehl-i kitap! Peygamberlerin arası kesildiği bir sırada size elçimiz geldi. Gerçekleri size açıklıyor ki *(kıyamette)*: *"Bize bir müjdeleyici ve uyarıcı gelmedi"* demiyesiniz. İşte size müjdeleyici ve uyarıcı gelmiştir. Allah, her şeye hakkıyla kadirdir/gücü yeter."

Tefsiri

١٤ - ﴿وَمِنَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّا نَصَارٰى أَخَذْنَا مِيثَاقَهُمْ فَنَسُوا حَظًّا مِمَّا ذُكِّرُوا بِهِ فَأَغْرَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَسَوْفَ يُنَبِّئُهُمُ اللهُ بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ﴾

14 – "Biz Hıristiyanlarız" diyenlerden de kesin sözlerini almıştık. Ama onlar da kendilerine zikredilen (verilen öğütlerin veya Kitab'ın) **önemli bir bölümünü unuttular. Bu sebeple kıyamete kadar aralarına düşmanlık ve kin saldık. Yakında Allah onlara yaptıklarını haber verecektir.**

"وَمِنَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّا نَصَارٰى أَخَذْنَا مِيثَاقَهُمْ" **"'Biz Hıristiyanlarız' diyenlerden de kesin söz, almıştık."** Kendilerinden alınan kesin söz Allah'a iman, Peygamberlere iman ve onlara uymak ve iyi işler işlemek gibi şeylerdi.

Ayetin başında yer alan, « مِنْ » cer edatı, « أَخَذْنَا » kelimesine müteallikti̇r/ilgilidir.

Yani mana şöyledir: *"Biz Hıristiyanlarız, diyenlerden de kesin sözlerini almıştık."* Burada car ve mecrur fiil üzerine takdim edilmiştir fiilden önce getirilmiştir. Fiil ile "vav" harfi arası car ve mecrur ile ayrılmıştır. Ayette, **"Nasaradan/Hıristiyanlardan"** diye söz edilmedi de, kendilerine, **"Biz Nasranilerdeniz/Biz hıristiyanız, diyenlerden"** ifadesi ile söz edildi. Çünkü Hıristiyanlar bizzat kendilerinin bu isimle, *"Nasara"* ismiyle adlandırmaktadırlar. Çünkü iddialarına göre kendileri Allah'ın yardımcılarıdır ve bu isimle kendilerini adlandırmaktalar. Nitekim bunlar Hz. İsa'ya da, *"Biz Allah'ın yardımcılarıyız/Nahnu Ensarullah"* demişler di. Daha sonraları Nesturiler, Yakubiler ve Melkaniler diye ayrılığa düştükten sonra şeytanın yardımcıları olmuşlardı.

« فَنَسُوا حَظًّا مِمَّا ذُكِّرُوا بِهِ » **"Ama onlar da kendilerine zikredilen** (verilen öğütlerin veya kitabın) ***önemli bir bölümünü unuttular.***

İşte "فَأَغْرَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ" **"Bu sebeple kıyamete kadar aralarında düşmanlık ve kin saldık."** Biz de bunun

üzerine Hıristiyan mezhepleri ve fırkaları arasına ta kıyamete kadar sürecek olan ve değişik şekillerde ortaya çıkacak olan bir düşmanlık ve kin soktuk.

« أَغْرَيْنَا » fiili yapıştırdık, ayrılmaz kıldık. Kelime, «غَرِا بِشَيْءٍ» demek olup bir şeyin ayrılmaz bir parçası olmak, yapışıp kalmak demektir.

«الْغَرَاء» kelimesi de bu kökten olup, bir şeye yapışık ve bağlı olan, ayrılmaz olan manasınadır.

« وَسَوْفَ يُنَبِّئُهُمُ اللّٰهُ بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ » ***"Yakında Allah onlara yaptıklarını haber verecektir."*** Yani kıyamet günün de cezalandırmada, azap vermede her ne yaptılarsa tek tek bildirecektir.

١٥- ﴿يَا أَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ كَثِيرًا مِمَّا كُنْتُمْ تُخْفُونَ مِنَ الْكِتَابِ وَيَعْفُو عَنْ كَثِيرٍ قَدْ جَاءَكُمْ مِنَ اللّٰهِ نُورٌ وَكِتَابٌ مُبِينٌ﴾

15 – Ey ehl-i kitap ! Resûlümüz size Kitap'tan gizlemekte olduğunuz birçok şeyi açıklamak üzere geldi; birçok (kusurunuzu) **da affediyor. Gerçekten size Allah'tan bir nur, apaçık bir kitap geldi.**

« يَا أَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ كَثِيرًا مِمَّا كُنْتُمْ تُخْفُونَ مِنَ الْكِتَابِ » **"Ey ehl-i kitap ! Resûlümüz size Kitap'tan gizlemekte olduğunuz birçok şeyi açıklamak üzere geldi."** Meal içinde de yer verdiğimiz gibi, **"Kitap ehlinden"** kasıt Yahudi ve Hıristiyanlardır. Kitap ise cins manasındadır. Yani Allah tarafından gönderilen tüm kitaplar demektir. **"Resulümüz"** ifadesiyle de demek istenen bizim Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v)'dir. Zaten mealde de buna yer verdik. Gizledikleri gerçekler ise, örneğin Peygamberimizin nitelikleriyle ilgili bunların kitaplarında yer alan şeylerdir, keza recm ayeti gibi ayetlerdir.

« وَيَعْفُو عَنْ كَثِيرٍ » **"Bir çok** (kusurunuzu) **da affediyor."** Yani gizlediklerinizden bir çoğunu açıklamıyor veya gizlediğiniz bir çok şeyleri de bağışlayıp sizi o yüzden muaheze etmiyor, kınamıyor, hesaba çekmiyor.

« قَدْ جَٓاءَكُمْ مِنَ اللّٰهِ نُورٌ وَكِتَابٌ مُبِينٌ » **"Gerçekten size Allah'tan bir nur apaçık bir kitap geldi."** Ayette sözü edilen apaçık kitaptan kasıt da Kur'an'dır. Çünkü Kuran-ı Kerim şirkin ve şüphenin karanlıklarını ortadan kaldırdığı gibi, hak açısından halk tarafından bilinemeyen ve gizli kalan gerçekleri de açıklayıp ortaya koymuştur. Ya da Kur'an her bakımdan apaçık bir mucize olduğundan ve herkesi benzerini ortaya koymaktan aciz bıraktığından dolayıdır. Bir de ayette geçen, *"NUR"* ifadesinden kasıt Allah Rasulü Hz. Muhammed (s.a.v.) de olabilir. Çünkü insanlar onun sayesinde doğru olan yola iletiliyorlar. Nitekim ona kandil ve halkı aydınlatan manasında "SİRAC" adı da verilmiştir.

١٦- ﴿يَهْدِى بِهِ اللّٰهُ مَنِ اتَّبَعَ رِضْوَانَهُ سُبُلَ السَّلَامِ وَيُخْرِجُهُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِهِ وَيَهْدِيهِمْ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ﴾

16 – Rızasını arayanı Allah onunla kurtuluş yollarına götürür ve onları irdadesiyle karanlıklardan aydınlığa çıkarır, dosdoğru bir yola iletir.

« يَهْدِى بِهِ اللّٰهُ مَنِ اتَّبَعَ رِضْوَانَهُ سُبُلَ السَّلَامِ » **"Rızasını arayanı Allah onunla kurtuluş yollarına götürür."**

Ayette geçen, « سُبُلَ السَّلَامِ » ifadesi, Allah'ın azabından insanları kur taran selamet ve kurtuluş yolları demektir. Ya da, « سُبُلَ السَّلَامِ » ifadesi ile Allah'ın yolları denmek istenmiştir. Selam ise, Selamet/Kurtuluş veya Allah demektir.

« وَيُخْرِجُهُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِهِ » **"Ve onları irdadesiyle karanlıklardan aydınlığa çıkarır."**

« وَيَهْدِيهِمْ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ » **"Dosdoğru bir yola iletir."**

١٧- ﴿لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوٓا إِنَّ اللّٰهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ قُلْ فَمَنْ يَمْلِكُ مِنَ اللّٰهِ شَيْـًٔا إِنْ أَرَادَ أَنْ يُهْلِكَ الْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ وَأُمَّهُ وَمَنْ فِى الْأَرْضِ

جَمِيعًا ۗ وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا ۗ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ ۗ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٧﴾

17 – Şüphesiz Allah, Meryem oğlu Mesîh'dir" diyenler andolsun ki kâfir olmuşlardır. De ki: Öyleyse Allah, Meryem oğlu Mesîh'i, anasını ve yeryüzündekilerin hepsini imha etmek isterse Allah'a kim bir şey yapabilecektir (O'na kim bir şeyle engel olabilecektir)! **Göklerde, yerde ve ikisi arasında ne varsa hepsinin mülkiyeti Allah'a aittir. O dilediğini yaratır ve Allah her şeye tam manasıyla kadirdir.**

« لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللّٰهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ » **"Şüphesiz Allah, Meryem oğlu Mesîh'dir" diyenler andolsun ki kâfir olmuşlardır."**

Kesinlikle söylenecek söz şudur: Allah Mesih İsa'nın kendisidir, başka değil. Çünkü Hıristiyan toplum arasında bu inançta var olanların olduğu söylenmiştir. Ya da onların görüşleri/mezhepleri işi bu noktaya kadar vardırmıştır. Çünkü inançlarına göre, Hz. İsa yaratıyor, diriltiyor ve öldürüyor. O halde ilah odur, diyorlar.

" قُلْ فَمَنْ يَمْلِكُ مِنَ اللّٰهِ شَيْـًٔا إِنْ أَرَادَ أَنْ يُهْلِكَ الْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ وَأُمَّهُ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا" **"De ki: Öyleyse Allah, Meryem oğlu Mesîh'i, anasını ve yeryüzündekilerin hepsini imha etmek isterse Allah'a kim bir şey yapabilecektir."** (Ona kim birşeyle engel olabilecektir?) Kim Allah'ın kudretinin ve dilemesinin önüne geçip O'nu menedebilir ki? Yani eğer Allah İsa'yı ve annesini helak etmeği dilese, Hz. Mesih İsa'yı bir ilah olarak kabul edenlerden hangisi bunu engelleyebilir ki? Yani Mesih İsa da diğer yaratılmış insanlar gibi Allah'ın kullarından bir kuldur.

Burada, « وَمَنْ فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا » cümlesi de, Mesih İsa ve annesi üzerine atfedilmiştir. Bununla, İsa ile annesinin de öteki insanlardan bir insan olduğu, onlardan ayrı bir varlık olmadığı gerçeğini açıklamak istiyor. Bu ikisiyle diğer insanlar arasında yaratılmış olmak açısından asla bir fark yoktur. Mana şöyle olmaktadır:

"Bir kimse eğer anne şefkatine ve merhametine muhtaç ise, ondan acaba bir eksiklik özelliği olan beşer olma niteliği hiç kalkar mı? Üzerinde

sonradan var edildiği izleri olan bir yaratılmışa nasıl Rab olma özelliği layık görülebilsin ki? Eğer Allah yarattığı bütün varlıkların bekasını, ebe di olarak var olmalarını kesinleştirseydi, bununla yüce Allah'ın Samediyetine asla bir eksiklik gelmezdi."

« لِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا يَخْلُقُ مَا يَشَٓاءُ » **"Gökler de yerde ve her ikisi arasında ne varsa hepsinin mülkiyeti Allaha aittir."**

Yani, Allah dilerse hem erkek ve hem dişi yaratır, dilerse sadece kadından arada bir erkek olmaksızın da insan yaratabilir. Nitekim Hz. İsa'nın yaratılışı böyledir. Dilerse Allah, arada bir kadın olmaksızın sadece erkekten de insan yaratabilir. Nitekim Hz. Havva annemizin yaratılışı da böyle olmuştur. Dilerse ortada kadın ve erkek olmaksızın da insan yaratabilir. Nitekim Hz. Adem'in yaratılışı da böyledir.

Ya da, «يَخْلُقُ مَا يَشَٓاءُ» "Dilediğini yaratır" demek, Hz. İsa'nın elinde çamurdan yapılan kuşun bir mucize olarak onun eliyle yaratması demektir. Buna da kimse itiraza kalkışma hakkına sahip değildir. Çünkü dilediğini dilediği gibi yapar, Asla O'na müdahale olunmaz

«وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَد۪يرٌ» **"O dilediğini yaratır ve Allah her şeye tam manasıyla kadirdir/gücü yeter."**

١٨- ﴿وَقَالَتِ الْيَهُودُ وَالنَّصَارٰى نَحْنُ اَبْنَٓاءُ اللّٰهِ وَاَحِبَّٓاؤُ۬هُ قُلْ فَلِمَ يُعَذِّبُكُمْ بِذُنُوبِكُمْ بَلْ اَنْتُمْ بَشَرٌ مِمَّنْ خَلَقَ يَغْفِرُ لِمَنْ يَشَٓاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَٓاءُ وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَاِلَيْهِ الْمَص۪يرُ﴾

18 – Yahudiler ve Hıristiyanlar: "Biz Allah'ın oğulları ve sevgilileriyiz" dediler. De ki: "Öyleyse günahlarınızdan dolayı size niçin azap ediyor? Doğrusu siz de O'nun yarattığı insanlardansınız. O, dile diğini bağışlar ve dilediğine azap eder. Göklerde, yerde ve ikisinin arasında ne varsa mülkiyeti Allah'a aittir. Sonunda dönüş de ancak O'nadır."

« وَقَالَتِ الْيَهُودُ وَالنَّصَارٰى نَحْنُ اَبْنَٓاءُ اللّٰهِ وَاَحِبَّٓاؤُهُ » **Yahudiler ve Hıristiyanlar: "Biz Allah'ın oğulları ve sev-gilileriyiz" dediler.** Nasıl ki babanın yanında oğlunun ayrı bir yeri ve sevgisi var ise, bizim de Allah katındaki değerimiz aynen böyledir. Ya da bizler, Allah'ın iki oğlu olan Üzeyir ile Mesih İsa'nın taraftarlarıyız. Örneğin; Ebu Hubeyb denilen Abdullah İbn Zübeyr (v.73/692) taraftarlarına nasıl ki, *"Hubeybiyyun"* yani Hubeybiler deniliyorsa, işte bunlar da bu manada *"sevgililer, oğullar veya taraftarlar"* denilmektedir.

Nitekim yalancı peygamber Müseyleme'nin taraftarları da: *"Biz Allah'ın oğullarıyız"* derlerdi. Nitekim kralın yakınları ve adamları da, *"Biz kralların oğulları/çocuklarıyız"* derler. Ya da, "Bizler Allah elçilerinin oğullarıyız" gibi..

« قُلْ فَلِمَ يُعَذِّبُكُمْ بِذُنُوبِكُمْ » **Deki: "Öyleyse günahlarınızdan dolayı size niçin azap ediyor?"** Yani sizin Allah'ın oğulları ve sevgilile ri olduğunuz doğru ise neden ötürü mesh cezasıyla/bir başka hayvana dönüştürülme cezası veya sadece sayılı birkaç gün cezalandırılacağınız iddianızda doğru söylüyorsanız niçin azaplandırılıyorsunuz? Hiçbir baba çocuğunu bir başka varlığın şekline dönüştürür mü? Ya da hiçbir ata çocuğunu ateşe atarak cezalandırır mı? Sonra da onların söylediklerini gerçek olmadığına bir cevap olarak Allah şöyle buyurmaktadır:

« بَلْ اَنْتُمْ بَشَرٌ مِمَّنْ خَلَقَ » **"Doğrusu siz de O'nun yarattığı insanlardansınız."** Yani siz de Allah'ın yaratmış olduğu varlıklardan bir varlıksınız. Yoksa Allah'ın oğulları değilsiniz.

« يَغْفِرُ لِمَنْ يَشَٓاءُ » ***"O, dilediğini bağışlar."*** Yani küfürlerinden ve inkarlarından vazgeçip tevbe edenleri affeder,

« وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَٓاءُ » **"Dilediğine azab eder."** Küfürleri üzere ölmeleri halinde adaleti gereği cezalandırır.

« وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَاِلَيْهِ الْمَصِيرُ » **Göklerde, yerde ve ikisinin arasında ne varsa mülkiyeti Allah'a aittir. Sonunda dönüş de ancak O'nadır."**

Burada Mesih İsa'nın kulluğuna dikkat çekiliyor. Çünkü birinin hem mülkü olmak ve hem oğlu olmak birbiriyle çelişkilidir.

١٩- ﴿يَآ اَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَآءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ عَلَى فَتْرَةٍ مِنَ الرُّسُلِ اَنْ تَقُولُوا مَا جَآءَنَا مِنْ بَشِيرٍ وَلَا نَذِيرٍ فَقَدْ جَآءَكُمْ بَشِيرٌ وَنَذِيرٌ وَاللّٰهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾

19 – Ey ehl-i kitap! Peygamberlerin arası kesildiği bir sırada size elçimiz geldi. Gerçekleri size açıklıyor ki (kıyamette): **"Bize bir müjdeleyici ve uyarıcı gelmedi" demiyesiniz. İşte size müjdeleyici ve uyarıcı gelmiştir. Allah her şeye hakkıyla kadirdir/gücü yeter."**

"يَآ اَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَآءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ عَلَى فَتْرَةٍ مِنَ الرُّسُلِ"

"Ey kitap ehli Yahudi ve Hıristiyanlar! Peygamberlerin kesintiye uğradığı, aradan uzun bir zamanın geçtiği bir dönemde bizim elçimiz Muhammed gerçekleri açıklamak üzere size geldi."

Allah'ın şeriat olarak koymuş olduğu hükümleri açıklamak üzere.. Burada, *"Şeriatleri"* ifadesi gayet açık olarak anlaşıldığından ayrıca buna yer verilmemiştir. Ya da, *"sizin gizlemiş olduğunuz gerçekleri açıklamak üzere"* demektir. Burada bu ifadeye de yer verilmemiş olması daha önce aynı ifade geçtiğinden ve burada da bu kasdolunduğundan dolayıdır, bunun için hazfedilmiştir/kaldırılmıştır. Ya da burada açıklanan husus takdir olunmamıştır.

Buna göre mana şöyledir: *"Size açıklama getirecektir. Önünüze gerçekleri serecektir."*

« يُبَيِّنُ لَكُمْ » ifadesi burada haldir. Yani *"sizin için açıklayarak"* demektir.

«عَلَى فَتْرَةٍ مِنَ الرُّسُلِ» cümlesi de « جَآءَكُمْ » sözcüğüne taalluk etmektedir/ilgilidir. Yani, *"Peygamberlerin gönderilmesine uzun bir süre ara verildiği, vahyin kesilmiş olduğu bir dönemde size geldi"* manasınadır. Çünkü Hz. İsa ile bizim Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v.) arasında geçen zaman, 600 veya 560 yıldır.

"أَنْ تَقُولُوا مَا جَآءَنَا مِنْ بَشِيرٍ وَلَا نَذِيرٍ فَقَدْ جَآءَكُمْ بَشِيرٌ وَنَذِيرٌ"

Gerçekleri size açıklıyor ki (kıyamette): "Bize bir müjdeleyici ve uyarıcı gelmedi" demiyesiniz. İşte size müjdeleyici ve uyarıcı gelmiştir.

« فَقَدْ » kelimesinin başındaki *"F"* harfi mahzur/uyarı ifade eden bir cümleye müteallik/bağlantılı bulunmaktadır. Bu da şöyledir: *"Artık bundan böyle mazeret üretmeye kalkışmayın. İşte size müminleri müjdeleyen ve kafirleri de uyaran gelmiştir."* Mana şöyledir:

"Tam vahiy izlerinin kesildiği, herhangi eser kalmadığı bir devirde, tam da en çok bir peygambere ihtiyaç duydukları bir zamanda Muhammed (s.a.v) gönderilmiş oldu. Böylece ona gönül huzuru içinde yaklaşıp ısınsınlar, inanabilsinler ve bunu kendileri için Allah'tan büyük bir nimet olarak kabul etsinler; bir de yarın onlara karşı kullanılabilecek kesin bir hüccet/kanıt olsun ki, ortaya çıkıp da: 'Kendilerini gaflet uykusundan uyaran bir uyarıcı gönderilmedi veya gelmedi' diye herhangi bir nedene dayanmamış olsunlar, diyedir."

"وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ" **"Allah herşeye hakkıyla kadirdir/gücü yetendir."** Bir zaruret gereği olarak Hz. Muhammed (s.a.v.)'i de peygamber olarak göndermeye de pekâlâ kadirdir.

20. — 26. ÂYETLER

وَإِذْ قَالَ مُوسٰى لِقَوْمِهِ يَا قَوْمِ اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَعَلَ فِيكُمْ أَنْبِيَٓاءَ وَجَعَلَكُمْ مُلُوكًا وَاٰتٰيكُمْ مَا لَمْ يُؤْتِ أَحَدًا مِنَ الْعَالَمِينَ ﴿٢٠﴾ يَا قَوْمِ ادْخُلُوا الْأَرْضَ الْمُقَدَّسَةَ الَّتِي كَتَبَ اللّٰهُ لَكُمْ وَلَا تَرْتَدُّوا عَلٰٓى أَدْبَارِكُمْ فَتَنْقَلِبُوا خَاسِرِينَ ﴿٢١﴾ قَالُوا يَا مُوسٰٓى إِنَّ فِيهَا قَوْمًا جَبَّارِينَ وَإِنَّا لَنْ نَدْخُلَهَا حَتّٰى يَخْرُجُوا مِنْهَاۚ فَإِنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا فَإِنَّا دَاخِلُونَ ﴿٢٢﴾ قَالَ رَجُلَانِ مِنَ الَّذِينَ يَخَافُونَ أَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيْهِمَا ادْخُلُوا عَلَيْهِمُ الْبَابَۚ فَإِذَا دَخَلْتُمُوهُ فَإِنَّكُمْ غَالِبُونَ وَعَلَى اللّٰهِ فَتَوَكَّلُٓوا إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٢٣﴾ قَالُوا يَا مُوسٰٓى إِنَّا لَنْ نَدْخُلَهَٓا أَبَدًا مَا دَامُوا فِيهَا فَاذْهَبْ أَنْتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلَٓا إِنَّا هٰهُنَا قَاعِدُونَ ﴿٢٤﴾ قَالَ رَبِّ إِنِّي لَٓا أَمْلِكُ إِلَّا نَفْسِي وَأَخِي فَافْرُقْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ ﴿٢٥﴾ قَالَ فَإِنَّهَا مُحَرَّمَةٌ عَلَيْهِمْ أَرْبَعِينَ سَنَةًۚ يَتِيهُونَ فِي الْأَرْضِ فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ ﴿٢٦﴾

Meali

20. Bir zamanlar Musa, kavmine şöyle demişti: "Ey kavmim! Allah'ın size *(lütfettiği)* nimetini hatırlayın; zira O, içinizden peygamberler çıkardı ve sizi hükümdarlar kıldı. Alemlerde hiçbir kimseye vermediğini size verdi.

21. Ey kavmim! Allah'ın size *(vatan olarak)* yazdığı mukaddes toprağa girin ve arkanıza dönmeyin, yoksa kaybederek dönmüş olursunuz."

22. Onlar şu cevabı verdiler: "Yâ Musa! Orada zorba bir toplum var; Onlar oradan çıkmadıkça biz oraya asla girmeyeceğiz. Eğer oradan çıkarlarsa biz de hemen gireriz."

23. Korkanların içinden Allah'ın kendilerine lütufta bulunduğu iki kişi şöyle dedi: "Onların üzerine kapıdan girin; oraya bir girdiniz mi artık siz zaferi kazanmışsınızdır. Eğer müminler iseniz ancak Allah'a güvenin."

24. "Ey Musa! Onlar orada bulundukları müddetçe biz oraya asla girmeyiz; şu halde, sen ve Rabbin gidin savaşın; biz burada oturacağız" dediler.

25. Musa: "Rabbim! Ben kendimden ve kardeşimden başkasına hakim olamıyorum; bizimle, bu yoldan çıkmış toplumun arasını ayır" dedi.

26. Allah, "Öyleyse orası *(arz-ı mukaddes)* onlara kırk yıl yasaklanmıştır; *(bu müddet içinde)* yeryüzünde şaşkın şaşkın dolaşacaklar. Artık sen, yoldan çıkmış toplum için üzülme" dedi.

Tefsiri

٢٠ - ﴿وَإِذْ قَالَ مُوسٰى لِقَوْمِهِ يَا قَوْمِ اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَعَلَ فِيكُمْ أَنْبِيَاءَ وَجَعَلَكُمْ مُلُوكًا وَآتٰيكُمْ مَا لَمْ يُؤْتِ أَحَدًا مِنَ الْعَالَمِينَ﴾

20 - Bir zamanlar Musa, kavmine şöyle demişti: Ey kavmim! Allah'ın size (lütfettiği) **nimetini hatırlayın; zira O, içinizden peygam berler çıkardı ve sizi hükümdarlar kıldı. Alemlerde hiçbir kimseye**

vermediğini size verdi.

« وَإِذْ قَالَ مُوسٰى لِقَوْمِهِ يَا قَوْمِ اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَعَلَ فِيكُمْ أَنْبِيَاءَ وَجَعَلَكُمْ مُلُوكًا » **"Bir zamanlar Musa, kavmine şöyle demişti: Ey kavmim! Allah'ın size (lütfettiği) nimetini hatırlayın; zira O, içinizden peygamberler çıkardı ve sizi hükümdarlar kıldı"**

Çünkü yüce Allah Firavun'un yok edilmesinden sonra, onun mülkünü İsrailoğullarına verdiği gibi Mukaddes Filistin topraklarında yerleşmiş bulunan zalim ve zorba Kenanlıların ya da Amalikaların topraklarına da bunları sahip kıldı. Çünkü bunların içinden bir çok peygamberler geldiği gibi bir çok da krallar gelmiştir.

Melik: Kendisine ait geniş bir yeri, mesken ve barınağı, içinde de akar suyu var olan kimseye denir. Nitekim İsrailoğullarının geniş yerleri ve evleri, içinden akan akarsuları vardı. Bir yoruma göre de, bir evi ve emrinde hizmet edenleri olan kimseye melik/kral denir. İsrailoğulları da Mısır Kıptilerinin köleleri iken, onların emrinde çalışan hizmetçiler iken, Allah kendilerini onların elinden kurtarmıştır. İşte Allah'ın onları kölelikten kurtarmış olması, onlar adına melik/kral diye adlanmalarına neden olmuştur. Çünkü kurtuluştan sonra artık kendi kendilerinin efendileri olmuşlardır.

« وَآتَيكُمْ مَا لَمْ يُؤْتِ أَحَدًا مِنَ الْعَالَمِينَ » **"Alemlerde hiçbir kimseye vermediğini size verdi."**

Örneğin; denizin yarılıp buradan geçip kurtulmuş olmaları, düşman larının orada/denizde Allah tarafından boğdurul muş olması, kendilerine kudret helvası ile bıldırcın eti gönderilmesi, sıcağın şiddetinden korunma ları için Allah tarafından bulut ile gölgelendirilmeleri ve buna benzer daha nice büyük nimetler vermiştir. Bir diğer yoruma göre de kendi çağlarındaki toplumlara vermediğini Allah bunlara vermiştir. Burada belki de bu sonuncusu murat olunmuş olabilir.

٢١- ﴿يَا قَوْمِ ادْخُلُوا الْأَرْضَ الْمُقَدَّسَةَ الَّتِي كَتَبَ اللّٰهُ لَكُمْ وَلَا تَرْتَدُّوا عَلٰى أَدْبَارِكُمْ فَتَنْقَلِبُوا خَاسِرِينَ﴾

21 - Ey kavmim! Allah'ın size (vatan olarak) **yazdığı mukaddes toprağa girin ve arkanıza dönmeyin, yoksa kaybederek dönmüş olursunuz.**

"يَا قَوْمِ ادْخُلُوا الْأَرْضَ الْمُقَدَّسَةَ الَّتِي كَتَبَ اللّٰهُ لَكُمْ" **"Ey kavmim! Allah'ın size (vatan olarak) yazdığı mukaddes toprağa girin."** *"Arz-ı Mukaddes"* demek, putlardan, şirkten arındırılmış tertemiz topraklar veya mübarek, bereketli topraklar de-mektir.

Bu ise Beyt-i Makdis-Mukaddes denilen topraklardır veya Şam ve kapsamı içerisine aldığı tüm alanlardır. Yoksa Suriye'nin başkenti olan Şam/Dımaşk şehri demek değildir.

« الَّتِي كَتَبَ اللّٰهُ لَكُمْ » "Sizin için ayırdığı, belirlediği, paylaştırdığı, sizin için ad verdiği yer demektir. Ya da Levh-i Mahfuz'da Allah'ın sizin adınıza yazdığı, kayda geçirdiği yerler demektir.

« وَلَا تَرْتَدُّوا عَلٰى اَدْبَارِكُمْ » **"Ve Arkanıza dönmeyin."** Topuklarınız üzere gerisin geri dönerek kaçıp gitmeyin, dağılıp parçalanmayın, o zorba lardan korkarak bırakıp gitmeyin. Ya da dininizi bırakarak gerisingeri batıl dinlerinize, putlara dönmeyin.

« فَتَنْقَلِبُوا خَاسِرِينَ » **"Yoksa kaybederek dönmüş olursunuz."** Hem dünya ve hem ahiret sevabınızı yitirmiş olarak hüsrana uğramış ve kayb etmiş bir halde dönersiniz.

٢٢- ﴿قَالُوا يَا مُوسٰى إِنَّ فِيهَا قَوْمًا جَبَّارِينَ وَإِنَّا لَنْ نَدْخُلَهَا حَتّٰى يَخْرُجُوا مِنْهَا فَإِنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا فَإِنَّا دَاخِلُونَ﴾

22 - Onlar şu cevabı verdiler: "Yâ Musa! Orada zorba bir toplum var; onlar oradan çıkmadıkça biz oraya asla girmeyeceğiz. Eğer oradan çıkarlarsa biz de hemen gireriz."

« قَالُوا يَا مُوسٰى إِنَّ فِيهَا قَوْمًا جَبَّارِينَ » **"Yâ Musa! Orada zorba bir toplum var;** Burada geçen, « جَبَّارٌ » kelimesi, «فَعَّالٌ» kalıbında bir

kelimedir. Kelime, «جَبَرَهُ عَلَى الْأَمْرِ» kişiyi bir işe zorlamak kökünden alınma bir keli medir. Manası, *"Kişiye o şeyi zorla yaptırdı, mecbur bıraktı"* demektir. Bu ise azgın ve zorba olan, halka her istediğini güç zoruyla yaptırtan, demektir.

« وَإِنَّا لَنْ نَدْخُلَهَا حَتّٰى يَخْرُجُوا مِنْهَا » **"Onlar, oradan çıkmadıkça biz oraya asla girmeyeceğiz."** Biz oraya savaş yoluyla değil, savaşsız ancak gireriz., canımızı tehlikeye atmayız.

« فَإِنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا فَإِنَّا دَاخِلُونَ » **"Eğer oradan çıkarlarsa biz de hemen gireriz."**.

٢٣- ﴿قَالَ رَجُلَانِ مِنَ الَّذِينَ يَخَافُونَ اَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيْهِمَا ادْخُلُوا عَلَيْهِمُ الْبَابَۚ فَإِذَا دَخَلْتُمُوهُ فَإِنَّكُمْ غَالِبُونَ وَعَلَى اللّٰهِ فَتَوَكَّلُوٓا اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ﴾

23 – Korkanların içinden Allah'ın kendilerine lütufda bulundu ğu iki kişi şöyle dedi: Onların üzerine kapıdan girin; oraya bir girdiniz mi artık siz zaferi kazanmışsınızdır. Eğer müminler iseniz ancak Allah'a güvenin.

"قَالَ رَجُلَانِ مِنَ الَّذِينَ يَخَافُونَ اَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيْهِمَا" **"Korkanların içinden Allah'ın kendilerine lütufda bulundu ğu iki kişi şöyle dedi"**

Bu iki adamdan biri Kaleb İbn Yufenna/Yukanna ile Yuşa' İbn Nun yani seçilen on iki delegeden ikisi idiler. Sanki şöyle anlatılıyor gibidir:

"Takva sahiplerinden, Allah'a itaatkar olanlardan iki adam."

« مِنَ الَّذِينَ يَخَافُونَ » ifadesi, « رَجُلَانِ » *"iki adam"* kelimesinin sıfatı olması itibariyle mahallen merfudur. «اَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيْهِمَا» kavliyle aynı zamanda, Allah'tan korkma nimetiyle lütufta bulunduğu manasınadır.

"ادْخُلُوا عَلَيْهِمُ الْبَابَ" **"Onların üzerine kapıdan girin."** Mealde de belirtildiği gibi şehrin kapısından, ana girişinden, demektir.

«فَإِذَا دَخَلْتُمُوهُ فَإِنَّكُمْ غَالِبُونَ» **"Oraya bir girdiniz mi artık siz zaferi kazanmışınızdır."** Onlar böylece hezimete ve bozguna uğradılar, zafer sizden yanadır, demektir. O ikisi, Hz. Musa'nın vermiş olduğu habere göre zaten bu gerçeği biliyorlardı.

«وَعَلَى اللهِ فَتَوَكَّلُوا إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ» **"Eğer müminler iseniz ancak Allaha güvenin."** Çünkü Allah'a iman etmiş olmak, beraberinde O'na dayanıp güvenmeyi yani tevekkül etmeyi de getirir.

Tevekkül: Başkalarıyla olan bağları koparıp, insanlara yaltaklıkta bulunmayı terketmek demektir.

٢٤- ﴿قَالُوا يَا مُوسَى إِنَّا لَنْ نَدْخُلَهَا أَبَدًا مَا دَامُوا فِيهَا فَاذْهَبْ أَنْتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلَا إِنَّا هَهُنَا قَاعِدُونَ﴾

24 - "Ey Musa! Onlar orada bulundukları müddetçe biz oraya asla girmeyiz; şu halde, sen ve Rabbin gidin savaşın, biz burada oturacağız" dediler.

«قَالُوا يَا مُوسَى إِنَّا لَنْ نَدْخُلَهَا أَبَدًا مَا دَامُوا فِيهَا» **"Ey Musa! Onlar orada bulundukları müddetçe biz oraya asla girmeyiz."**

İşte ayetin bu kısmı şu önemli noktaya işaret ediyor/şöyle bir mesaj içeriyor; hem de pekiştirilerek ve üzerinde basa basa durarak ileri de/gelecekte de oraya girmeyeceklerini belirtiyorlar.

Bir de, « لَنْ » tekit ve olumsuzluk edatıyla yetinmeyip bunu, «أَبَدًا» kelimesiyle de kayıtlıyorlar ki uzun sürecek bir zaman dilimi içerisinde oraya giymeyeceklerini ve onlarla cihad etmeyeceklerini belirtiyorlar.

«مَا دَامُوا» sözcüğüyle de ne kadar bir zaman dilimi içerisinde oraya gitmeyeceklerini üçüncü bir tekit ifadesiyle anlatmış oluyorlar ki, bu ebediyeti açıklayan bir anlatımdır.

« فَاذْهَبْ أَنْتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلَا إِنَّا هَهُنَا قَاعِدُونَ » **"Şu halde, sen ve Rabbin gidin savaşın, biz burada oturacağız" dediler.**

Kimi alimler, « فَاذْهَبْ أَنْتَ وَرَبُّكَ » *"Sen ve Rabbin gidin"* cümlesinin ilk bakıştaki anlam ifadesine bakarak bunu zahiri manaya yorumlamışlar ve bu, *"Onların küfrü seçtiklerinin bir ifadesidir ve küfürdür"* demişlerdir. Ancak durum öyle değildir. Çünkü onlar eğer bu sözü gerçekten, buna inanarak söylemişlerse, mutlaka bu yüzden küfre girmiş olurlardı ve dolayısıyla Hz. Musa da onlarla kesin olarak savaşırdı. Çünkü zorbalarla yapılacak bir savaştan bunlarla yapılacak savaş çok daha büyük bir önem arz ederdi. Fakat burada denilecek söz şöyle olabilir veya bu şöyle yorumlanabilir:

« فَاذْهَبْ أَنْتَ وَرَبُّكَ » *"Sen ve Rabbin gidin"* cümlesinin manası: yani Onlarla yapacağın savaşta Allah sana yardım etsin, demektir. Ya da, *"Senin Rabbin"* ifadesinden kasıt, senin efendin, ağabeyin demektir. Çünkü bununla kardeşi Harun kasdolunmuş olabilir. Hz. Harun da, Hz. Musa'nın büyük kardeşi, ağabeyidir. Bununla gerçek manada gidiş murat olunmuş değildir. Bu şöyle bir ifadeye benzer, örneğin: *"Onunla konuştum, bana cevap vermek üzere gitti."* Burada sen bununla irade durumlarını anlam olarak dile getiriyorsun. Sanki İsrailliler şöyle der gibiler: *"Onlar Hz. Musa ile ağabeyi Hz. Harun'un gidip savaşmalarını istediler."*

« فَقَاتِلَا إِنَّا هٰهُنَا قَاعِدُونَ » *"Orada onlarla ikiniz savaşın, biz burada durup/oturup bekleteceğiz"* ifadesiyle savaşmayacaklarını söylemektedirler. Yani biz, sizin dininiz için onlarla savaşa/cihada girmeyeceğiz, demektir. Artık İsrailliler böylece isyana kalkışıp Hz. Musa'ya muhalefet etmeleri üzerine dedi ki:

٢٥- ﴿قَالَ رَبِّ إِنِّي لَآ أَمْلِكُ إِلَّا نَفْسِي وَأَخِي فَافْرُقْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ﴾

25 – Musa: "Rabbim! Ben kendimden ve kardeşimden başkası na hakim olamıyorum; bizimle, bu yoldan çıkmış toplumun arasını ayır" dedi.

«قَالَ رَبِّ إِنِّي لَآ أَمْلِكُ إِلَّا نَفْسِي وَأَخِي» *Musa: "Rabbim! Ben kendimden ve kardeşimden başkasına hakim olamıyorum;*

Burada geçen, «وَأَخِي» kelimesi, « إِلَّا نَفْسِي » ifadesine veya «إنَّ » edatının ismi üzerine matuf/yönelmiş bulunduğundan mansubtur/üstün, fethalıdır.. Bunun manası da şöyledir: *"Ben ancak kendime, kardeşim Harun da sadece kedine söz geçirebiliyor, ikimizden başka sözümüz kimseye kar etmiyor."*

Ya da bu, « إنَّ » edatı ile isminin mahalli üzerine veya « لَا أَمْلِكُ » ifadesindeki zamir üzerine matuf/yönelik olarak merfudur/ötrelidir. Bunun fasl/geçiş için olması da caizdir. Yani, *"Kardeşim kendinden başkasına söz geçiremiyor"* demektir. Ya da bu mahzuf/kaldırılmış bir mübtedanın haberidir. Buna göre mana şöyledir: *"Aynı şekilde kardeşim de..."* İşte bu bir tür Allah'a derdini açmak, şikayet etmektir. Çünkü bu manada kalbin rikkatini/inceliğini ve yumuşamasını ortaya koymak bir bakıma yüce Allah'ın rahmetinin celbine, yardımına sebep olur, yardımın inmesine ve gelişine neden oluşturur. Sanki bu ifadelerde yardımcı olmayı isteyen diğer iki kimseye tam manasıyla güvenemediği gözüküyor. Bu açıdan Allah'tan korkan o iki kimseden yani Kaleb ibn Yufenna/Yukanna ile Yuşa İbn Nun'a tam bir güveni olmadığını sergiliyor gibi. Bunun için sadece iki masum peygamberi yani kendisi ile kardeşi Harun'u öne sürüp göstermiştir. Yahut bununla şunu demek istemiş olabilir: *"Dinim konusunda benim kardeşim olanlar dışında kimseye sözüm geçmiyor"* demektir.

« فَافْرُقْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ » **"Bizimle, yoldan çıkmış olan bu toplumun arasını ayır."** Bizimle onların arasını ayır. Bunlar neye ehilse onlara layık oldukları şey hakkında hükmünü sen ver. Bu, bir tür beddua manasınadır. Veya bizimle onları birbirimizden uzaklaştır. Bizi bunlarla arkadaş olmaktan sen kurtar. Bu adeta şu ayetteki ifadeye benzer bir ifadedir. Rabbimiz şöyle buyurmaktadır:

"Beni zalim olan toplumdan kurtar."[15]

٢٦- ﴿ قَالَ فَإِنَّهَا مُحَرَّمَةٌ عَلَيْهِمْ أَرْبَعِينَ سَنَةً يَتِيهُونَ فِي الْأَرْضِ فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ ﴾

[15] Tahrim,11

26 – Allah, "Öyleyse orası (arz-ı mukaddes) **onlara kırk yıl yasaklanmıştır;** (bu müddet içinde) **yeryüzünde şaşkın şaşkın dolaşacaklar. Artık sen, yoldan çıkmış toplum için üzülme" dedi.**

« قَالَ فَإِنَّهَا مُحَرَّمَةٌ عَلَيْهِمْ أَرْبَعِينَ سَنَةً » Allah, "Öyleyse orası **(arz-ı mukaddes)** onlara kırk yıl yasaklanmıştır. Onlar oraya giremeyeceklerdir. Buradaki « مُحَرَّمَةٌ » *"haram kılınmıştır"* ifadesi taabbudi manada yani kulluk ve ibadet anlamında bir haramlık değildir. Örneğin; bu tıpkı şu ayetteki ifadeye benzer bir anlam taşımaktadır:

"Biz ona/Musa'ya süt annesine kavuşuncaya kadar, süt annelerinden emmesini haram kıldık."[16]

Buradaki haramlık dini anlamda bir haramlık olmayıp, *"izin vermedik, müsaade etmedik"* anlamında kullanılmış bir ifadedir. İşte bizim ele aldığımız bu ayette de *"Haram kılınma"* bu anlamdadır. Yoksa adam öldürme veya farz olan bir ibadeti yerine getirmeme anlamındaki bir haram kılınma anlamında değildir.

Diğer taraftan, "كَتَبَ اللّٰهُ لَكُمْ" *"Allah'ın size vatan olarak yazdığı, verdiği, sunduğu"* cümlesinden murat, şudur: *"Oranın size helal olması, sizin yurdunuz olabilmesi için, orada bulunan zorbalarla cihadetmeniz ve savaşmanız sonucu olarak orayı ele geçirmeniz durumunda ancak size giriş izni vardır. Girişiniz bu şarta bağlıdır."*

İşte İsrailliler o zorba olan toplumla cihadetmekten kaçınınca kendilerine « فَإِنَّهَا مُحَرَّمَةٌ عَلَيْهِمْ » **"Öyleyse orası (arz-ı mukaddes) onlara kırk yıl yasaklanmıştır"** *denildi.* Veya bu ifadeden kasıt, *"O mukaddes topraklara girmeleri onlara kırk yıl süresince yasak kılınmıştır."* Bu kırk yıllık sürenin bitiminde, *"kendileri için yazılan şey gerçekleşti"* demektir.

Hz. Musa (as) İsrailoğullarından geriye kalanlarla birlikte harekete geçti. Önden de Yuşa İbn Nun gidiyordu ve böylece o mukaddes toprakları fethettiler. Orada Rabbimizin dilediği müddet içerisinde kaldı, sonra orada vefat etti. « أَرْبَعِينَ » "Kırk" kelimesi, « مُحَرَّمَةٌ » "Haram

[16] Kasas,12

kılınma" kelimesinin zarfıdır. Bu durumda, « سَنَةً » "Yıl" kelimesi üzerinde vakfedilir/durulur. Ya da, « اَرْبَعِينَ » kelimesi, « يَتِيهُونَ فِى الْاَرْضِ» *"Bu zaman zarfında Tih çölünden çıkamayarak orada/Yeryü zünde şaşkın şaşkın dolaşırlar"* cümlesinin zarfıdır. Yani Orada herhangi bir çıkış yolu bulamaksızın kırk yıl müddetçe şaşkın bir halde dolanıp dururular. Bu durumda ise, « عَلَيْهِمْ » *"üzerlerine"* kelimesi üzerinde vakfedilir.

İsraillilerin orada tutuklu bir halde kalmaları, kendilerinin orada beklemeyi tercih etmeleri sebebiyledir. Oysa çok hızlı yürümelerine rağmen hep nerede sabahladılarsa hep orada geceleyip kalmışlar veya nerede gecelemişlerse hep orada sabahlayıp beklemişler. Yanı tümüyle altı fersahlık/oniki millik bir alan içerisinde dolanıp durmuşlardır.

Hz. Musa, kavmine yapmış olduğu bedduadan dolayı, üzülünce yüce Allah ona teselli babında,

« فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ » **Artık sen, yoldan çıkmış toplum için üzülme dedi"** diye buyurmuştur. Onlar adına üzülme, çünkü onlar fasık ve yoldan sapmış olan bir toplumdurlar.

Bir yoruma göre Hz. Musa ile Hz. Harun, Yahudiler Tih çölünde şaşkın bir halde dolanıp dururlarken, onlarla beraber değildi, denilmiştir. Çünkü Tih çölünde şaşkın bir halde dolaşmaları onlar için bir tür cezalandırılma idi. Çünkü Hz. Musa, Allah'tan kendisi ve kardeşi için onlarla beraber olmamayı, onlardan uzaklaştırılmalarını istemişti.

Bir diğer yoruma göre her ikisi de bu zaman zarfında onlarla beraber idiler ve fakat bu, ikisi için bir dinlenme ve esenlik, selamet mahiyetinde olmuştu, yoksa o ikisi için bir ceza değildi.Bu yorumun devamında şöyle deniliyor:

Hz. Musa (as) Tih çölünde vefat etti. Hz. Harun (as) ise, ondan bir yıl sonra vefat etti. Kaleb ile Yuşa dışındaki diğer on delege de burada yani Tih çölünde vefat ettiler.

❁ ❁ ❁

27. — 32. ÂYETLER

وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ ابْنَيْ اٰدَمَ بِالْحَقِّ إِذْ قَرَّبَا قُرْبَانًا فَتُقُبِّلَ مِنْ أَحَدِهِمَا وَلَمْ يُتَقَبَّلْ مِنَ الْاٰخَرِ قَالَ لَاَقْتُلَنَّكَ قَالَ إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللّٰهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ ﴿٢٧﴾ لَئِنْ بَسَطْتَ إِلَيَّ يَدَكَ لِتَقْتُلَنِي مَا أَنَا بِبَاسِطٍ يَدِيَ إِلَيْكَ لِاَقْتُلَكَ إِنِّي أَخَافُ اللّٰهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ ﴿٢٨﴾ إِنِّي أُرِيدُ أَنْ تَبُوأَ بِإِثْمِي وَإِثْمِكَ فَتَكُونَ مِنْ أَصْحَابِ النَّارِ وَذٰلِكَ جَزَٓاؤُا الظَّالِمِينَ ﴿٢٩﴾ فَطَوَّعَتْ لَهُ نَفْسُهُ قَتْلَ أَخِيهِ فَقَتَلَهُ فَأَصْبَحَ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٣٠﴾ فَبَعَثَ اللّٰهُ غُرَابًا يَبْحَثُ فِي الْأَرْضِ لِيُرِيَهُ كَيْفَ يُوَارِي سَوْءَةَ أَخِيهِ قَالَ يَا وَيْلَتٰى أَعَجَزْتُ أَنْ أَكُونَ مِثْلَ هٰذَا الْغُرَابِ فَأُوَارِيَ سَوْأَةَ أَخِي فَأَصْبَحَ مِنَ النَّادِمِينَ ﴿٣١﴾ مِنْ أَجْلِ ذٰلِكَ كَتَبْنَا عَلٰى بَنِي إِسْرَٓائِيلَ أَنَّهُ مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَٓا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا وَلَقَدْ جَٓاءَتْهُمْ رُسُلُنَا بِالْبَيِّنَاتِ ثُمَّ إِنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ بَعْدَ ذٰلِكَ فِي الْأَرْضِ لَمُسْرِفُونَ ﴿٣٢﴾

Meali

27. Onlara, Adem'in iki oğlunun haberini gerçek olarak anlat: Hani birer kurban takdim etmişlerdi de birisinin kabul edilmiş, diğerinin ki ise kabul edilmemişti. *(Kurbanı kabul edilmeyen kardeş, kıskançlık yüzünden),* "Andolsun seni öldüreceğim" dedi. Diğeri de "Allah ancak takvâ sahiplerinden kabul eder" dedi *(ve ekledi:)*

28. "Andolsun ki sen, öldürmek için bana elini uzatsan *(bile),* ben sana öldürmek için el uzatacak değilim. Ben, âlemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım."

29. "Ben istiyorum ki, sen, hem benim günahımı hem de kendi günahını yüklenip ateşe atılacaklardan olasın; zalimlerin cezası işte budur."

30. Nihayet nefsi onu, kardeşini öldürmeye itti ve onu öldürdü. Bu yüzden de kaybedenlerden oldu.

31. Derken Allah, kardeşinin cesedini nasıl gömeceğini ona göstermek için yeri eşeleyen bir karga gönderdi. *(Katil kardeş)* "Yazıklar olsun bana! Şu karga kadar da olamadım mı ki, kardeşimin cesedini gömeyim" dedi ve ettiğine yananlardan oldu.

32. İşte bu yüzdendir ki İsrailoğulları'na şöyle yazmıştık: Kim, bir cana veya yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya karşılık olmaksızın *(haksız yere)* bir cana kıyarsa bütün insanları öldürmüş gibi olur. Her kim bir canı kurtarırsa bütün insanları kurtarmış gibi olur. Peygamberlerimiz onlara apaçık deliller getirdiler; ama bundan sonra da onlardan çoğu yine yeryüzünde aşırı gitmektedirler.

Tefsiri

Bundan sonra yüce Allah, Hz. Muhammed (s.a.v)'e, bunların haset/kıskançlık eden, çekemeyen bir toplum olduklarını ve bu hasetleri sebebiyle gelişen olayların iç yüzünü ashabına ve ümmetine anlatması emrini verdi ki, gerçekleri öğrenip de bu sayede Hz. Peygambere karşı hasedi/kıskançlığı bıraksınlar da kendisine iman etmiş olsunlar. İşte bunu için yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

٢٧- ﴿وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ ابْنَيْ اٰدَمَ بِالْحَقِّ إِذْ قَرَّبَا قُرْبَانًا فَتُقُبِّلَ مِنْ أَحَدِهِمَا وَلَمْ يُتَقَبَّلْ مِنَ الْاٰخَرِ قَالَ لَاَقْتُلَنَّكَ قَالَ إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللّٰهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ﴾

27 – Onlara, Adem'in iki oğlunun haberini gerçek olarak anlat: Hani birer kurban takdim etmişlerdi de birisinin kabul edilmiş, diğerinin ki ise kabul edilmemişti. (Kurbanı kabul edilmeyen kardeş, kıskançlık yüzünden), **"Andolsun seni öldüreceğim" dedi. Diğeri de "Allah ancak takvâ sahiplerinden kabul eder" dedi:**

« وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ ابْنَيْ اٰدَمَ بِالْحَقِّ » **"Onlara, Adem'in iki oğlunun haberini gerçek olarak anlat."**

Veya İsrailoğullarından olan iki adamın gerçek durumlarını anlat. « بِالْحَقِّ » gerçeğe ve doğru olan şekline dayalı olarak ve ilk kitaplarda belirtilen ve onlara uygun olan haliyle açıkla. Ya da doğruyu ve gerçeği içeren bir okuyuşla onlara açıkla. Ya da, « وَاتْلُ عَلَيْهِمْ » demek, sen haklı ve doğru olduğun şekilde konuyu onlara oku ve açıkla.

« إِذْ قَرَّبَا قُرْبَانًا » **"Hani birer kurban takdim etmişlerdi de"**

Burada, « إِذْ قَرَّبَا » ifadesi, « نَبَأَ » kelimesiyle mansubtur/fethalıdır. Yani, "o ikisinin o zamanki kıssalarını ve konuşmalarını anlat. Ya da bu kelime, «نَبَأَ » kelimesinden bedeldir. Bu takdirde bir mahzuf muzaf/kaldırılmış bir tamlayan takdir olunur. Yani: *"Onlara haberi, o zaman meydana gelen haberi anlat/oku"* demektir.

Ayette geçen, « قُرْبَانًا » kelimesi kendisiyle Allah'a yaklaşılmak iste-nen ve ibadet olarak kabul edilen herhangi bir kurban veya sadaka manasınadır. Örneğin, *"Bir sadaka kurban etti"* demek, onunla Allah'a yaklaşmayı istedi, demektir. Çünkü nafile maksadıyla bir kimsenin bu manada bir ibadet işlemesi de bir tür Allah'a yakınlıktır. Bu takdirde mana şöyle olmaktadır: *"Bu ikisinden her biri kendilerine ait kurban-*

larını Allah'a sundular." Çünkü bunun delili ise ayetin şimdi sunacağımız kısmıdır:

« فَتُقُبِّلَ مِنْ اَحَدِهِمَا وَلَمْ يُتَقَبَّلْ مِنَ الْاٰخَرِ » **"Birisinin kabul edilmiş, diğerinin ki ise kabul edilmemişti."**

Rivayete göre, Hz. Havva annemiz hemen her doğumda ikiz doğururdu. Yüce Allah bunun için Hz. Adem'e: **"İkizlerden her birini aynı batında beraber dünyaya gelenle değil bir sonraki ikizlerle evlendir"** diye vahyetti. Kabil ile beraber aynı batında dünyaya gelen ikiz kız kardeşi daha güzeldi ve adı da İklima idi. İşte bu yüzden Kabil kardeşi Habil'i çekemedi, hased etti/kıskandı. Çünkü Habil, Hz. Adem'in şeriatına göre İklima ile evlenecekti. Bu yüzden Habil'e karşı öfke doluydu. Hz. Adem her iki oğluna, Allah'a birer kurban adamalarını söyledi ve Allah kimin kurbanını kabul ederse, o İklima ile evlenecektir, dedi. Allah Habil'in kurbanını kabul buyurdu. Çünkü bunun için gökten inen bir ateş Habil'in kurbanına isabet etti. İşte bundan dolayı Kabil daha çok kardeşi Habil'i kıskanır ve daha fazla kızar oldu. İşte bu yüzden de onu öldürmekle tehdit etti.

« قَالَ لَاَقْتُلَنَّكَ » (Kurbanı kabul edilmeyen kardeş, kıskançlık yüzünden): **"'Andolsun ki seni öldüreceğim' dedi."** Yani bunları Habil'e söyledi.

« قَالَ اِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللّٰهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ » **Diğeri de "Allah ancak takvâ sahiplerinden kabul eder"** dedi: Bu cümlenin takdiri/değerlendirilmesi de şöyledir:

"Neden beni öldüreceksin?" O da şöyle dedi: *"Çünkü Allah senin kurbanını kabul buyurdu, benim kurbanımı ise kabul etmedi."* İşte buna karşılık Habil de şöyle söyledi: *"Allah ancak emirlerine bağlı olarak hareket eden takva sahiplerinden kabul eder.*

Oysa sen Allah'ın emirlerine bağlı olmayan bir halde, takvadan uzak birisin. Kaldı ki, kalbinden takva elbisesinin eserinin silinmiş olması, senin kendi nefsinin yüzündendir, yoksa benim tarafımdan olan bir durum değildir."

Amir İbn Abdullah İbn Zübeyr (v.124/741)'e dayandırılan bir rivayete göre, kendisi tam ölüm döşeğinde iken ağlamaya başlar. Kendisine: *"Neden ağlıyorsun, oysa sen şöyle ve şöyle olan biri idin"* diye sorulduğunda şöyle cevap vermiştir: *"Ben Allah'ın: 'Allah ancak kendi emirlerine bağlı olarak hareket eden takva sahiplerinden kabul eder' diye buyurduğunu dinledim."*

٢٨- ﴿لَئِنْ بَسَطْتَ إِلَيَّ يَدَكَ لِتَقْتُلَنِي مَا أَنَا بِبَاسِطٍ يَدِيَ إِلَيْكَ لِأَقْتُلَكَ إِنِّي أَخَافُ اللّٰهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ﴾

28 – "Andolsun ki sen, öldürmek için bana elini uzatsan (bile) **ben, sana, öldürmek için el uzatacak değilim. Ben, âlemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım."**

« لَئِنْ بَسَطْتَ إِلَيَّ يَدَكَ لِتَقْتُلَنِي مَا أَنَا بِبَاسِطٍ يَدِيَ إِلَيْكَ لِأَقْتُلَكَ إِنِّي أَخَافُ اللّٰهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ » **"Habil şöyle devam etti: 'Yemin olsun ki, sen zulmederek ve düşmanlıkta bulunarak öldürmek için bana elini uzâtırsan, ben öldürmek için sana elimi uzatacak değilim. Çünkü ben alemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım.'"**

Kıraat imamlarından Nafi, Ebu Cafer, Ebu Amr ve Hafs, « يَدِيَ » "elimi" kelimesini ayette görüldüğü gibi okumuşlardır.

Rivayete göre Habil, güç ve kuvvet bakımından Kabil'den daha üstün ve daha kuvvetliydi. Fakat buna rağmen kardeşine karşı çıkmaktan uzak kaldı, ona el uzatmadı. Allah'tan korktuğu için kardeşine teslim oldu. Çünkü o çağlarda karşı koymak, kendini savunmak uygun görülmüyordu, mubah değildi. Bir yoruma göre aksine kendini savunmak vacip/farz idi. Çünkü burada canının ortadan kaldırılması söz konusudur. Aynı zaman da kendisini öldürmeye kalkışan kimseye karşı koymamak bir bakıma günahta ona ortak olmak demektir. Ancak burada bunun manası şu demektir:

"Senin bile bile beni öldürmeye kalkıştığın gibi, saldırmak ve öldürmek kastıyla sana ilk el uzatacak olan ben olmayacağım."

Gerçi Habil, kardeşi onu öldürmeye kalkıştığında kendisini kardeşine karşı savunmaya kararlı idi ve bunun için de harekete hazırdı. Fakat Kabil onu gafil avlayarak ani bir hareketle öldürdü.

Kıraat imamlarından Hicaz kıraat okulu mensupları yani Nafi, Ebu Cafer, İbn Kesir ve Ebu Amr, «اِنّى اَخَافُ» *"Ben korkuyorum"* ifadesindeki, « اِنّى » kelimesini, « اِنّىَ » olarak «ى» harfinin fethiyle okumuşlardır.

٢٩- ﴿اِنّ۪ٓي اُر۪يدُ اَنْ تَبُٓوأَ بِاِثْم۪ي وَاِثْمِكَ فَتَكُونَ مِنْ اَصْحَابِ النَّارِۚ وَذٰلِكَ جَزٰٓؤُا الظَّالِم۪ينَۚ﴾

29 – "Ben diliyorum ki, sen, hem benim günahımı hem de kendi günahını yüklenip ateşe atılacaklardan olasın; zalimlerin cezası işte budur."

« اِنّ۪ٓي اُر۪يدُ اَنْ تَبُٓوأَ بِاِثْم۪ي وَاِثْمِكَ » **"Ben diliyorum ki, sen, hem benim günahımı hem de ken-di günahını yüklenip"** benim ve senin günahını yüklenirsin de veya benim ve senin günahınla dönersin de, demektir.

Kıraat imamlarından Nafi ve Ebu Cafer, « اِنّ۪ي » kavlini, « اِنّ۪يَ » *"İnniye"* olarak okumuşlardır.

Burada, *"Benim günahım"* ifadesinden kasıt, « بِاِثْم۪ي » yani *"beni öldürmen sebebiyle işlediğin günah"* demektir. « وَاِثْمِكَ » yani, Allah'ın senin kurbanını kabul etmediği şey/gerçek yüzünden işlediğin günah nedeniyle" demektir. Bu ise babasına karşı çıkmak, ona eza ve cefa vermek, haset yani çekememe ve kin gütme durumlarıdır. Bunu istemiş olması ise, Allah'ın hükmünü reddetmesiyle küfre girmesindendir ya da zalim olması sebebiyledir. Zaten zalimin cezasının muradolunması da caizdir.

«فَتَكُونَ مِنْ اَصْحَابِ النَّارِۚ وَذٰلِكَ جَزٰٓؤُا الظَّالِم۪ينَ » **"Ateşe atılacaklardan olasın; zalimlerin cezası işte budur."**

٣٠- ﴿ فَطَوَّعَتْ لَهُ نَفْسُهُ قَتْلَ أَخِيهِ فَقَتَلَهُ فَأَصْبَحَ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴾

30 – Nihayet nefsi onu, kardeşini öldürmeye itti ve onu öldürdü, bu yüzden de kaybedenlerden oldu.

« فَطَوَّعَتْ لَهُ نَفْسُهُ قَتْلَ أَخِيهِ » **"Nihayet nefsi onu, kardeşini öldürmeye itti ve onu öldürdü, bu yüzden de kaybedenlerden oldu."** Ona rahat bir şey ve kolay bir iş olarak gösterdi. Yani, bir şey geniş ve bol olunca, *"yaylak ona geniş fırsat tanıdı"* denir ki, işte burada, « فَطَوَّعَتْ» kelimeyi de bu manayadır.

« فَقَتَلَهُ » **"Ve onu öldürdü."** Kabil kardeşi Habil'i Hıra dağı tepesinde veya Basra'da öldürdü. Bu sırada Habil henüz yirmi yaşlarında bulunuyordu.

« فَأَصْبَحَ مِنَ الْخَاسِرِينَ » **"Bu yüzden de kaybedenlerden oldu."**

٣١- ﴿ فَبَعَثَ اللّٰهُ غُرَابًا يَبْحَثُ فِي الْأَرْضِ لِيُرِيَهُ كَيْفَ يُوَارِي سَوْءَةَ أَخِيهِ قَالَ يَا وَيْلَتٰى أَعَجَزْتُ أَنْ أَكُونَ مِثْلَ هٰذَا الْغُرَابِ فَأُوَارِيَ سَوْءَةَ أَخِي فَأَصْبَحَ مِنَ النَّادِمِينَ ﴾

31 – Derken Allah, kardeşinin cesedini nasıl gömeceğini ona göstermek için yeri eşeleyen bir karga gönderdi. (Katil kardeş) **"Yazıklar olsun bana! Şu karga kadar da olamadım mı ki, kardeşimin cesedini gömeyim" dedi ve ettiğine yananlardan oldu.**

« فَبَعَثَ اللّٰهُ غُرَابًا يَبْحَثُ فِي الْأَرْضِ لِيُرِيَهُ كَيْفَ يُوَارِي سَوْءَةَ أَخِيهِ » **Derken Allah, kardeşinin cesedini nasıl gömeceğini ona göstermek için yeri eşeleyen bir karga gönderdi.**

Ayette yer alan, « لِيُرِيَهُ » **"Ona göstermek için"** ifadesindeki zamir eğer Allah'a raci/yönelik ise, *"Allah'ın göstermesi"* manasınadır.

Şayet, *"kargaya"* raci/yönelik ise, *"karganın göstermesi için Allah kargayı gönderdi"* demektir.

« كَيْفَ يُوَارِى سَوْءَةَ اَخِيهِ » cümlesi de, **"Kardeşinin çıplaklığını /meydan da oluşunu nasıl örtsün, gizlesin. Cesedinden görünmesi ve açılması caiz doğru olmayan yerleri nasıl kapatsın "** demektir.

Rivayete göre bu cinayet Ademoğlunun yeryüzünde işlediği ilk cinayet olmuştur. Kabil kardeşini öldürünce onu açık olarak meydanda öylece bıraktı, cesedini ne yapacağını bilemiyordu. Yırtıcı varlıkların gelip onu yemelerinden korkuyordu. Bu şaşkın ve ne yapacağını bilememe sebebiyle kardeşini bir tuluma koyup bir yıl sırtında taşıyıp durdu. Nihayet ceset kokuşmaya başladı, bu koku üzerine cesedin çevresini yırtı cı hayvanlar sardılar. İşte böyle bir durumda iken yüce Allah iki karga gönderdi. İkisi de birbiriyle dövüşe başladılar, biri diğerini öldürünce, gagası ve ayaklarıyla yeri eşeleyip çukur açmaya başladı. Daha sonra açtığı çukura öldürdüğü kargayı bıraktı ve üzerini kapattı. İşte bu olayı gören Kabil hayıflanarak:

"قَالَ يَا وَيْلَتَى اَعَجَزْتُ اَنْ اَكُونَ مِثْلَ هٰذَا الْغُرَابِ فَاُوَارِىَ سَوْاَةَ اَخِى"

"Bunun üzerine katil kardeş: 'Yazıklar olsun bana! Şu karga kadar da olamadım mı ki, kardeşimin cesedini gömeyim" *dedi."*

Burada geçen, « فَاُوَارِىَ » *"gömeyim"* kelimesi, « اَكُونَ » *"oldum"* üzerine atfolunmuştur/yüklenmiştir.

« فَاَصْبَحَ مِنَ النَّادِمِينَ » **"Sonunda işlediği cinayetten ötürü pişmanlık duyanlardan oldu."** Onu öldürdüğü için. Yani kardeşinin cesedini sırtın da taşımakla yorulunca ve ne yapacağı hakkında şaşkınlığı geçince pişmanlık duydu. Fakat bu nedamet veya pişmanlık, herhangi bir suç işleyen kimsenin işlediği suçtan ötürü tevbe etmesi anlamında bir pişmanlık ya da nedamet değildi. Yahut bir suçtan dolayı pişmanlık duymak sadece bize ait olarak tevbe manasında kabul edilen bir durumdur, onlar için değil. Veya neden daha önce kardeşini gömmek aklına gelmedi diye duyduğu bir pişmanlıktır, yoksa kardeşini öldürmesinden ötürü olan bir pişmanlık değildir.

Rivayete göre Kabil'in vücudu/teni bu cinayeti işlemezden önce be yazmış. Ancak kardeşini öldürmesi üzerine vücudu siyahlaşmış. Hz. A-

dem oğlu Kabil'e kardeşin nerede? diye sorar. Kabil de, "Ben onun üzerinde vekil atanmadım," karşılığını verir. Babası da: "Hayır, sen kardeşini öldürdün, çünkü bu cinayet nedeniyle senini tenin siyahlaşmıştır," der.

Sudanlılar işte bunun soyundandırlar. Rivayete göre Hz. Adem (as) oğlu Habil'in, kardeşi tarafından öldürülmesi üzerine şiir okuyarak Habil için mersiye/ağıt yakmış.

Ancak böyle bir düşünce doğru değildir. Çünkü peygamberler Allah'ın selamı üzerlerine olsun- şiirden, mersiye ve ağıt yakmaktan masumdurlar.

٣٢- ﴿ مِنْ اَجْلِ ذٰلِكَ ۚ كَتَبْنَا عَلٰى بَنٖٓي اِسْرَٓائٖيلَ اَنَّهُ مَنْ قَتَلَ نَفْسًا
بِغَيْرِ نَفْسٍ اَوْ فَسَادٍ فِي الْاَرْضِ فَكَاَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمٖيعًا ۜ وَمَنْ اَحْيَاهَا
فَكَاَنَّمَٓا اَحْيَا النَّاسَ جَمٖيعًا ۜ وَلَقَدْ جَٓاءَتْهُمْ رُسُلُنَا بِالْبَيِّنَاتِ ۘ ثُمَّ اِنَّ كَثٖيرًا
مِنْهُمْ بَعْدَ ذٰلِكَ فِي الْاَرْضِ لَمُسْرِفُونَ ﴾

32 – İşte bu yüzdendir ki İsrailoğulları'na şöyle yazmıştık: Kim, bir cana veya yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya karşılık olmaksızın (haksız yere) **bir cana kıyarsa bütün insanları öldürmüş gibi olur. Her kim bir canı kurtarırsa bütün insanları kurtarmış gibi olur. Peygamberlerimiz onlara apaçık deliller getirdiler; ama bundan sonra da onlardan çoğu yine yeryüzünde aşırı gitmektedirler.**

« مِنْ اَجْلِ ذٰلِكَ ۚ كَتَبْنَا عَلٰى بَنٖٓي اِسْرَٓائٖيلَ » **"İşte bu yüzdendir ki İsrailoğulları'na şöyle yazmıştık"** Ayetin başında yer alan, « مِنْ اَجْلِ ذٰلِكَ » ifadesi, bu sebepten ötürü, bundan dolayı, demektir. « ذٰلِكَ » ile de söz konusu cinayete, öldürülme olayına işaret olunmaktadır. Bir diğer yoruma göre, bu ayet bir önceki ayete bağlı ve onun devamı olan bir ayettir. İşte bu bakımdan, « ذٰلِكَ » kelimesi üzerinde vakfolunur/durulur.

Yani mana şöyledir: *"Onu sırtında taşıması ve öldürmesi yüzünden 'Sonunda pişmanlık duyanlardan oldu'."*

Bir diğer yoruma göre bu yeni/başlı başına bir cümle/ayettir. Dolayısıyla, bundan önceki ayetin sonu olan, « النَّادِمِينَ » "Pişman olanlar" kelimesi üzerinde vakf edilir/durulur. Ayetin başında bulunan « مِنْ » cer edatı, « النَّادِمِينَ » kelimesine değil, « كَتَبْنَا » "yazdık" kelimesine müteallikti̇r/bağlıdır.

« كَتَبْنَا عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ » **"İsrailoğullarına şöyle yazmıştık"** Bu ayetteki hükümde her ne kadar bütün insanlar ortak iseler de, özellikle İsrailoğullarından burada söz edilmiş olması, İsrailoğulları'na gönderilen Tevrat'ın hükümler içeren ilk kitap olması sebebiyledir.

« أَنَّهُ مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا » **"Kim, bir cana veya yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya karşılık olmaksızın** (haksız yere) **bir cana kıyarsa bütün insanları öldürmüş gibi olur."**

Ayetteki, « أَنَّهُ مَنْ قَتَلَ نَفْسًا » cümlesinde yer alan zamir, şan/dikkat çekme, ikaz zamiridir. « مَنْ» edatı ise, şart edatıdır.

« بِغَيْرِ نَفْسٍ » bir canı öldürme suçunu işlememiş, suçsuz kimse demektir. « أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ » kavli de, « نَفْسٍ » "kişi" üzerine atfedilmiştir/yüklenmiştir. Yani *"yeryüzünü fesada vermeksizin"* demek, Allah'a ortak koşmaksızın, yol kesmeksizin demektir. Ya da öldürülmeyi gerektiren her manadaki bozgunculuk, anarşi ve terör demektir.

« فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا » **"Adeta bütün insanları öldürmüş gibidir"** demek, günah bakımından aynıdır, fark yoktur, demektir.

Hasan Basri (110/728)'den rivayete göre; bir kimseyi suçsuz yere öldüren kimsenin cezası cehennemdir, Allah'ın gazabını üzerine çekmesidir ve en büyük azap ile cezalandırılmasıdır. Eğer böyle bir bütün insanları öldürmüş olsa; işte bu cezalar ile cezalandırılacaktır, bundan başka bir ceza olmayacaktır.

« وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا » **"Kim de herhangi bir canı kurtarırsa, bütün insanları kurtarmış gibi olur."** Yani kim herhangi bir kimseyi ölümüne sebep olabilecek durumlardan, örneğin öldürülmekten, boğulmaktan, yanmaktan, yıkıntı altında kalıp ölecek olan birini göçük altından ve benzeri durumlardan kurtarırsa, adeta bütün insan ları kurtarmış gibidir.

Dikkat edilirse, sadece bir kimseyi haksız olarak öldürmeyi, bütün insanları öldürme olarak ayette gösterilmiştir. Nitekim birini ölümden kurtarmak da bütün insanları kurtarmak olarak değerlendirilmiştir. Bu bir tür uyarı ile teşviki beraber içeren bir hüküm ve ifadedir. Çünkü her hangi bir kişi haksız yere birilerini öldürmeye kalkıştığında, bunun tıpkı bütün insanları öldürmek anlamında büyük bir günah olduğunu düşününce, bu kadar ağır olan bir vebalin altına girmek istemez. Çünkü bu, gerçekten onun gözünde çok büyük bir cinayet olduğu anlamına gelecek ve bundan böyle işleyeceği cinayetten geri duracaktır, işlemeyecektir.

Nitekim herhangi bir kimseyi ölümden kurtarmanın adeta bütün insanları kurtarmış olmak manasında bir mükafat ve sevap kazanabileceğini düşünen bir kimse de, böyle bir kişiyi kurtarmak için elinden geldiğince çalışır ve gayret sarf eder.

« وَلَقَدْ جَآءَتْهُمْ رُسُلُنَا بِالْبَيِّنَاتِ » **"Peygamberlerimiz apaçık deliller getirdiler."** Burada geçen, « رُسُلُنَا » "peygamberlerimiz" kelimesini kıraat imamlarından Ebu Amr, *"Rusluna"* olarak okumuştur.

« ثُمَّ إِنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ بَعْدَ ذٰلِكَ فِى الْأَرْضِ لَمُسْرِفُونَ » **"Ama bundan sonra da onlardan çoğu yine yeryüzünde aşırı gitmektedirler.**

❁ ❁ ❁

33. — 37. ÂYETLER

إِنَّمَا جَزٰٓؤُا الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي
الْأَرْضِ فَسَادًا اَنْ يُقَتَّلُوٓا اَوْ يُصَلَّبُوٓا اَوْ تُقَطَّعَ اَيْدِيهِمْ
وَاَرْجُلُهُمْ مِنْ خِلَافٍ اَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْاَرْضِ ط ذٰلِكَ لَهُمْ خِزْيٌ
فِي الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ لا ﴿٣٣﴾ اِلَّا الَّذِينَ
تَابُوا مِنْ قَبْلِ اَنْ تَقْدِرُوا عَلَيْهِمْ ج فَاعْلَمُوٓا اَنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ
رَحِيمٌ ع ﴿٣٤﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَابْتَغُوٓا اِلَيْهِ
الْوَسِيلَةَ وَجَاهِدُوا فِي سَبِيلِهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٣٥﴾ اِنَّ
الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ اَنَّ لَهُمْ مَا فِي الْاَرْضِ جَمِيعًا وَمِثْلَهُ مَعَهُ
لِيَفْتَدُوا بِهِ مِنْ عَذَابِ يَوْمِ الْقِيٰمَةِ مَا تُقُبِّلَ مِنْهُمْ ج وَلَهُمْ
عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿٣٦﴾ يُرِيدُونَ اَنْ يَخْرُجُوا مِنَ النَّارِ وَمَا هُمْ
بِخَارِجِينَ مِنْهَا ز وَلَهُمْ عَذَابٌ مُقِيمٌ ﴿٣٧﴾

Meali

33. Allah ve Resûlüne karşı savaşanların ve yeryüzünde *(hak)* düzeni bozmaya çalışanların cezası ancak ya *(acımadan)* öldürülmeleri, ya asılmaları, yahut el ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi, yahut da bu-

lundukları yerden sürülmeleridir. Bu onların dünyadaki rüsvalığıdır. Onlar için ahirette de büyük azap vardır.

34. Ancak, siz kendilerini yenip ele geçirmeden önce tevbe edenler müstesna; biliniz ki Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.

35. Ey iman edenler! Allah'tan korkun. O'na yaklaşmaya yol arayın ve yolunda cihad edin ki kurtuluşa eresiniz.

36. Şüphe yok ki kâfir olanlar, yer yüzündeki her şey ve bunun yanında da bir o kadarı kendilerinin olsa da kıyamet gününün azabından kurtulmak için onu fidye verseler onlardan asla kabul edilmez; onlar için acı bir azap vardır.

37. Ateşten çıkmak isterler, fakat onlar oradan çıkacak değillerdir. Onlar için devamlı bir azap vardır.

Tefsiri

٣٣- ﴿إِنَّمَا جَزٰٓؤُا الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِى الْأَرْضِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوٓا أَوْ يُصَلَّبُوٓا أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ مِنْ خِلَافٍ أَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْأَرْضِ ۗ ذٰلِكَ لَهُمْ خِزْىٌ فِى الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِى الْاٰخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ﴾

33 – Allah ve Resûlüne karşı savaşanların ve yeryüzünde (hak) **düzeni bozmaya çalışanların cezası ancak ya** (acımadan) **öldürülmeleri, ya asılmaları, yahut el ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi, yahut da bulundukları yerden sürülmeleridir. Bu onların dünyadaki rüsvalığıdır. Onlar için ahirette de büyük azap vardır.**

« إِنَّمَا جَزٰٓؤُا الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِى الْأَرْضِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوٓا » **"Allah ve Resûlüne karşı savaşanların ve yeryüzünde** (hak) **düzeni bozmaya çalışanların cezası ancak ya** (acımadan) **öldürülmeleri"** Ayette **"Allah'a savaş açanlar"** diye geçen ifade, *"Allah'ın veli/ dost kullarına savaş açanlar"* manasınadır. Nitekim bir kudsi hadiste yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Kim benim bir dostumu, veli kulumu hafife alırsa/düşmanlık ederse, bana/Allah'a karşı açıkça savaş ilan etmiş olur."[17]

[17] Bak. İbn Mace; Fiten,3989

« فَسَادًا » "fesad" kelimesi, bozgunculuk yaparak, düzeni bozarak manasına dır. Bu kelimenin mefulü leh/nesne için olması da caizdir. Yani, bozgunculuk için, düzeni sarsmak için, demektir. « جَزَاءُ » *"Ceza"* kelimesinin haberi, « أَنْ يُقَتَّلُوا » "öldürülmeleri" kelimesiyle buna atfedilenlerdir. Bu kelimenin şeddeli olarak gelmiş olması, bir olaydan sonra diğer birine geçerse manasını ifade içindir.

Dolayısıyla, « أَنْ يُقَتَّلُوا » kavlinin manası, eğer bir tek kimseyi öldürmüş, işlenen suç tek bir suç ise, bu kimse idam edilmeksizin/asılmadan sadece öldürülecektir.

« أَوْ يُصَلَّبُوا » **"Ya asılmaları,"** yani eğer hem adam öldür-müş ve hem mal almışlarsa, bunlar önce öldürülecekler, sonra da bu haliyle asılacaklardır.

« أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ مِنْ خِلَافٍ » **"Yahut el ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi,"** Eğer sadece mal almışlar ve mala zarar vermişlerse, bunların da cezası budur.

« مِنْ خِلَافٍ » kelimesi, « أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ » ifadesinden haldir. Yani muhtelif olarak değişik olarak demektir. Örneğin sağ eli ve sol ayağı bileklerinden itibaren veya aynı şekilde sol eli ve sağ ayağı bileklerinden itibaren kesilecektir.

«أَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْأَرْضِ» **"Yahutta bulundukları yerden sürülmeleridir."** Eğer aşırı manada bir tehdit ve terör oluşturmamışlarsa, halkı ileri derecede tedirgin etmemişlerse bu takdirde hapsedileceklerdir.

« ذٰلِكَ لَهُمْ خِزْيٌ فِي الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ » **"Bu onların dünyadaki rüsvalığıdır. Onlar için ahirette de büyük azap vardır."** İşte bu ayette ele alınan cezalar, onların dünyadaki horlanmaları ve aşağılanmalarıdır. Ahirette ise...

٣٤- ﴿إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ قَبْلِ أَنْ تَقْدِرُوا عَلَيْهِمْ فَاعْلَمُوا أَنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾

34 – Ancak, siz kendilerini yenip ele geçirmeden önce tevbe edenler müstesna; biliniz ki Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.

« إِلاَّ الَّذِينَ تَابُوا مِنْ قَبْلِ اَنْ تَقْدِرُوا عَلَيْهِمْ فَاعْلَمُوا اَنَّ اللهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ » **"Ancak, siz kendilerini yenip ele geçirmeden önce tevbe edenler müstesna; biliniz ki Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir."** Çünkü tevbe etmeleri halinde Allah onların tevbelerini kabul eder ve onlara azap etmeksizin merhametiyle muamele eder.

٣٥- ﴿ يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللهَ وَابْتَغُوا اِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ وَجَاهِدُوا فِي سَبِيلِهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴾

35 – Ey iman edenler! Allah'tan korkun. O'na yaklaşmaya yol arayın ve Allah yolunda cihad edin ki kurtuluşa eresiniz.

« يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللهَ » « **Ey iman edenler! Allah'tan korkun** » Allah'ın kullarına eza etmekten sakının.

« وَابْتَغُوا اِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ » **"O'na yaklaşmaya yol arayın"** Ayette geçen, « الْوَسِيلَةَ » "vesile" kelimesiyle işaret olunan şey, kendisiyle Allah'a yaklaşma imkanı kazanılan her amel demektir. Yani yakınlık kazandıran herhangi bir şey, ibadet, bir hizmet/iş veya daha başka şeyler. Vesile kelimesi burada, ister Allah'a itaat türünden olsun, ister günahlardan ve kötülüklerden uzaklaşma, terketme türünden olsun; kendisiyle Allah'a yaklaşma imkanı kazanılan her şeye istiare olarak *"Vesile"* denilmektedir.

« وَجَاهِدُوا فِي سَبِيلِهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ » **"Ve Allah yolunda cihad edin ki kurtuluşa eresiniz."**

٣٦- ﴿ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ اَنَّ لَهُمْ مَا فِى الْاَرْضِ جَمِيعًا وَمِثْلَهُ مَعَهُ لِيَفْتَدُوا بِهِ مِنْ عَذَابِ يَوْمِ الْقِيمَةِ مَا تُقُبِّلَ مِنْهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴾

36 – Şüphe yok ki kâfir olanlar, yeryüzündeki her şey ve bunun yanında da bir o kadarı kendilerinin olsa da kıyamet gününün azabından kurtulmak için onu fidye verseler, onlardan asla kabul

edilmez; onlar için acı bir azap vardır.

« إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ أَنَّ لَهُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا وَمِثْلَهُ مَعَهُ » **"Şüphe yok ki kâfir olanlar, yeryüzündeki her şey ve bunun yanında da bir o kadarı kendilerinin olsa da"** Her türden mal varlıkları bulunsa ve hepsini de harcasalar;

« لِيَفْتَدُوا بِهِ مِنْ عَذَابِ يَوْمِ الْقِيَمَةِ مَا تُقُبِّلَ مِنْهُمْ » **"Kıyamet gününün azabından kurtulmak için onu fidye verseler, onlardan asla kabul edilmez"** Yani canlarını kurtarmak için fidye/kurtarmalık olarak ortaya koyup verseler de kurtulamayacaklardır.

Ayetteki, « لَوْ » edatı ve onunla aynı hükme tabi olanlar, « إِنَّ » edatının haberidirler. Bir de, « لِيَفْتَدُوا بِهِ » "onu fidye verseler" ifadesindeki zamir müfret/tekil olarak gelmiş ve fakat iki şey zikredilmiştir. Bunun sebebi de, « بِهِ » kelimesindeki zamirin işaret ismi yerinde değerlendirilmesindendir. Sanki burada, « لِيَفْتَدُوا بِذَلِكَ » *"Liyeftedu bizalike"* denilir gibidir. Yani, *"Bu varlıklarını fidye olarak verseler"* demektir.

« وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ » **"Onlar için acı bir azap vardır."** Herhangi bir şekilde o azaptan kurtulma yolu bulamayacaklardır.

٣٧- ﴿يُرِيدُونَ أَنْ يَخْرُجُوا مِنَ النَّارِ وَمَا هُمْ بِخَارِجِينَ مِنْهَا وَلَهُمْ عَذَابٌ مُقِيمٌ﴾

37 – Ateşten çıkmak isterler, fakat onlar oradan çıkacak değillerdir. Onlar için devamlı bir azap vardır.

« يُرِيدُونَ أَنْ يَخْرُجُوا مِنَ النَّارِ وَمَا هُمْ بِخَارِجِينَ مِنْهَا وَلَهُمْ عَذَابٌ مُقِيمٌ » **"Ateşten çıkmak isterler, fakat onlar oradan çıkacak değillerdir. Onlar için devamlı bir azap vardır."** Azapları orada daimidir.

38. — 44. ÂYETLER

وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوٓا أَيْدِيَهُمَا جَزَآءً بِمَا كَسَبَا نَكَالاً مِنَ اللّٰهِ ۗ وَاللّٰهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٣٨﴾ فَمَنْ تَابَ مِن بَعْدِ ظُلْمِهِ وَأَصْلَحَ فَإِنَّ اللّٰهَ يَتُوبُ عَلَيْهِ ۗ إِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٣٩﴾ أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللّٰهَ لَهُ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ يُعَذِّبُ مَنْ يَشَآءُ وَيَغْفِرُ لِمَنْ يَشَآءُ ۗ وَاللّٰهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٤٠﴾ يَآ أَيُّهَا الرَّسُولُ لَا يَحْزُنْكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ مِنَ الَّذِينَ قَالُوٓا اٰمَنَّا بِأَفْوَاهِهِمْ وَلَمْ تُؤْمِنْ قُلُوبُهُمْ ۛ وَمِنَ الَّذِينَ هَادُوا سَمَّاعُونَ لِلْكَذِبِ سَمَّاعُونَ لِقَوْمٍ اٰخَرِينَ لَمْ يَأْتُوكَ ۗ يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ مِنْ بَعْدِ مَوَاضِعِهِ ۚ يَقُولُونَ إِنْ أُوتِيتُمْ هٰذَا فَخُذُوهُ وَإِنْ لَمْ تُؤْتَوْهُ فَاحْذَرُوا ۗ وَمَنْ يُرِدِ اللّٰهُ فِتْنَتَهُ فَلَنْ تَمْلِكَ لَهُ مِنَ اللّٰهِ شَيْئًا ۗ أُولٰٓئِكَ الَّذِينَ لَمْ يُرِدِ اللّٰهُ أَنْ يُطَهِّرَ قُلُوبَهُمْ ۗ لَهُمْ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ وَلَهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٤١﴾ سَمَّاعُونَ لِلْكَذِبِ أَكَّالُونَ لِلسُّحْتِ ۗ فَإِنْ جَآؤُكَ فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ أَوْ أَعْرِضْ عَنْهُمْ ۚ

وَإِنْ تُعْرِضْ عَنْهُمْ فَلَنْ يَضُرُّوكَ شَيْئًا وَإِنْ حَكَمْتَ فَاحْكُمْ
بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ إِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ ﴿٤٢﴾ وَكَيْفَ يُحَكِّمُونَكَ
وَعِنْدَهُمُ التَّوْرٰيةُ فِيهَا حُكْمُ اللّٰهِ ثُمَّ يَتَوَلَّوْنَ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ وَمَا
أُولٰئِكَ بِالْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٣﴾ إِنَّا أَنْزَلْنَا التَّوْرٰيةَ فِيهَا هُدًى وَنُورٌ
يَحْكُمُ بِهَا النَّبِيُّونَ الَّذِينَ أَسْلَمُوا لِلَّذِينَ هَادُوا وَالرَّبَّانِيُّونَ
وَالْأَحْبَارُ بِمَا اسْتُحْفِظُوا مِنْ كِتَابِ اللّٰهِ وَكَانُوا عَلَيْهِ شُهَدَاءَ
فَلَا تَخْشَوُا النَّاسَ وَاخْشَوْنِ وَلَا تَشْتَرُوا بِاٰيَاتِي ثَمَنًا قَلِيلًا
وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللّٰهُ فَأُولٰئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ ﴿٤٤﴾

Meali

38. Hırsızlık eden erkek ve kadının, yaptıklarına karşılık bir ceza ve Allah'tan bir ibret olmak üzere ellerini kesin. Allah izzet ve hikmet sahibidir.

39. Kim *(bu)* haksız davranışından sonra tevbe eder ve durumunu düzeltirse, şüphesiz Allah onun tevbesini kabul eder. Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.

40. Bilmez misin ki, göklerde ve yerde ne varsa hepsinin mülkiyeti Allah'a aittir; dilediğine azap eder ve dilediğini bağışlar. Allah her şeye hakkıyle kadirdir.

41. Ey Resûl! Kalpleri iman etmediği halde ağızlarıyle "inandık" diyen kimselerden ve Yahudilerden küfür içinde koşuşanlar*(ın hali)* seni üzmesin. Onlar durmadan yalana kulak verirler ve sana gelmeyen *(bazı)* kimselere kulak verirler; kelimeleri yerlerinden kaydırıp değiştirirler.

"Eğer size şu verilirse hemen alın, o verilmezse sakının!" derler. Allah bir kimseyi şaşkınlığa *(fitneye)* düşürmek isterse, sen Allah'a karşı, onun lehine hiçbir şey yapamazsın. Onlar, Allah'ın kalplerini temizlemek istemediği kimselerdir. Onlar için dünyada rezillik vardır ve ahirette onla ra mahsus/özgü büyük bir azap vardır.

42. Hep yalana kulak verir, durmadan haram yerler. Sana gelirlerse, ister aralarında hüküm ver, ister onlardan yüz çevir. Eğer onlardan yüz çevirirsen sana hiçbir zarar veremezler. Ve eğer hüküm verirsen, araların da adaletle hükmet. Allah âdil olanları sever.

43. İçinde Allah'ın hükmü bulunan Tevrat yanlarında olduğu halde nasıl seni hakem kılıyorlar da sonra, bunun arkasından yüz çevirip gidiyorlar? Onlar inanmış kimseler değildir.

44. Biz, içinde doğruya rehberlik ve nur olduğu halde Tevrat'ı indirdik. Kendilerini *(Allah'a)* vermiş peygamberler onunla Yahudilere hükmederlerdi. Allah'ın Kitab'ını korumaları kendilerinden istendiği için Rablerine teslim olmuş zâhidler ve bilginler de *(onunla hükmederlerdi)*. Hepsi ona *(hak olduğuna)* şahitlerdi. Şu halde *(Ey Yahudiler ve hakim ler!)*, İnsanlardan korkmayın, benden korkun. Ayetlerimi az bir bedel karşılığında satmayın. Kim Allah'ın indirdiği *(hükümler)* ile hükmetmez se, işte onlar kâfirlerin ta kendileridir.

Tefsiri

٣٨- ﴿وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوٓا اَيْدِيَهُمَا جَزَآءً بِمَا كَسَبَا نَكَالاً مِنَ اللّٰهِ ۗ وَاللّٰهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴾

38 – Hırsızlık eden erkek ve kadının, yaptıklarına karşılık bir ceza ve Allah'tan bir ibret olmak üzere ellerini kesin. Allah izzet ve hikmet sahibidir.

« وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ » **"Hırsızlık eden erkek ve kadının,"** Bu kelimelerin her ikisi de mübteda olarak merfudurlar/ötrelidir. Haberi de mahzuftur/gizlidir.

Takdiri de şöyledir: 've' size okunan/açıklanan şeye göre, *'hırsızlık eden erkek ile hırsızlık eden kadına gelince'*,

Veya, « فَاقْطَعُوٓا اَيْدِيَهُمَا » ifadesi bunun haberidir.

« فَاقْطَعُوٓا اَيْدِيَهُمَا جَزَٓاءً بِمَا كَسَبَا نَكَالاً مِنَ اللّٰهِ » **"Yaptıklarına karşılık bir ceza ve Allah'tan bir ibret olmak üzere ellerini kesin."** Ayette geçen, « اَيْدِيَهُمَا » *"elleri"* ifadesinden kasıt, *"İki elleri"* demektir. Bundan maksat da, her ikisinin de sağ elleri demektir. Çünkü Abdullah İbn Mesud'un kıraati buna delildir.

« فَاقْطَعُوٓا » kelimesinin başına «ف» harfinin gelmiş olması da, her ikisinede şart manasını kazandırmak içindir. Çünkü mana şöyledir: « وَالَّذِى سَرَقَ وَالَّتِى سَرَقَتْ » yani Hırsızlık eden erkek ile hırsızlık eden kadına gelince, her ikisinin de ellerini kesin. demektir. Çünkü ismi mevsul yani ilgi zamiri şart manasını kapsar.

Ayette hırsızlık meselesinde önce erkeğe ve ondan sonra da kadına yer verilmiş olmasının sebebi, kadınlara göre erkeklerin bu gibi işlerde daha cüretkar davranmaları, onlardan önce buna girişmeye cesaretlerinin olmasındandır. Bu işe daha çok erkekler kalkışırlar.

Oysa zina fiilini işlemede ise ayette öncelik kadınlara verilmiştir. Çünkü zina arzusu şehevi istekten, aşırı seks ihtiyacını duymaktan ileri gelir, bu ise, kadınlarda daha çoktur.

Hırsızlık suçu sebebiyle elin kesilmesine gelince, bunun hırsızlığın işlenmesinde alet görevini yapmasındandır. Ancak zina aletinin kesilmemesine gelince, neslin ve üremenin önüne geçilmemesi içindir.

Ayette geçen, « جَزَٓاءً بِمَا كَسَبَا » ifadesi mefulü lehtir. « نَكَالاً مِنَ اللّٰهِ » *"Allah tarafından konulan kesin ve caydırıcı ceza"* demektir. Bu aynı zamanda, « جَزَٓاءً » kelimesinden de bedeldir.

« وَاللّٰهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ » **"Allah izzet ve hikmet sahibidir"** Allah'ın verdiği hüküm konusunda, itiraz söz konusu değildir. Hırsızlık eden erkek ve kadının ellerinin kesilmesindeki hükmünde de mutlak manada hikmet sahibidir.

٣٩- ﴿فَمَنْ تَابَ مِنْ بَعْدِ ظُلْمِهِ وَاَصْلَحَ فَاِنَّ اللّٰهَ يَتُوبُ عَلَيْهِ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾

39 – Kim (bu) haksız davranışından sonra tevbe eder ve durumunu düzeltirse şüphesiz Allah onun tevbesini kabul eder. Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.

"فَمَنْ تَابَ مِنْ بَعْدِ ظُلْمِهِ وَاَصْلَحَ فَاِنَّ اللّٰهَ يَتُوبُ عَلَيْهِ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ"

"Kim (bu) haksız davranışından sonra tevbe eder ve duru-munu düzeltirse şüphesiz Allah onun tevbesini kabul eder. Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir." Yani suçunu bağışlar ve rahmetiyle ona muamelede bulunur.

٤٠- ﴿اَلَمْ تَعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ لَهُ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ يُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَيَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاءُ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾

40 – Bilmez misin ki, göklerde ve yerde ne varsa hepsinin mülkiyeti Allah'a aittir; dilediğine azap eder ve dilediğini bağışlar. Allah her şeye hakkıyla kadirdir/gücü yetendir.

«اَلَمْ تَعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ لَهُ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ يُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَيَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاءُ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ» **"Bilmez misin ki, göklerde ve yerde ne varsa hepsinin mülkiyeti Allah'a aittir; dilediğine azap eder ve dilediğini bağışlar. Allah her şeye hakkıyla kadirdir/gücü yetendir."**

Bu ayette, azaplandırma ya da cezalandırma işi, mağfiret etmeye takdim olunmuş, öncelik cezaya verilmiştir. Çünkü hırsızlık fiiline ayette öncelik verildiğinden, cezası da öncelikli olarak açıklanmıştır ve bundan sonra tevbe etme fiiline yer verilmiştir.

٤١- ﴿يَا اَيُّهَا الرَّسُولُ لَا يَحْزُنْكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ مِنَ الَّذِينَ قَالُوا اٰمَنَّا بِاَفْوَاهِهِمْ وَلَمْ تُؤْمِنْ قُلُوبُهُمْ وَمِنَ الَّذِينَ هَادُوا سَمَّاعُونَ لِلْكَذِبِ سَمَّاعُونَ لِقَوْمٍ اٰخَرِينَ لَمْ يَأْتُوكَ يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ مِنْ بَعْدِ مَوَاضِعِهِ

يَقُولُونَ إِنْ أُوتِيتُمْ هٰذَا فَخُذُوهُ وَإِنْ لَمْ تُؤْتَوْهُ فَاحْذَرُوا وَمَنْ يُرِدِ اللّٰهُ فِتْنَتَهُ فَلَنْ تَمْلِكَ لَهُ مِنَ اللّٰهِ شَيْـًٔا أُولٰٓئِكَ الَّذِينَ لَمْ يُرِدِ اللّٰهُ أَنْ يُطَهِّرَ قُلُوبَهُمْ لَهُمْ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ وَلَهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ

41. Ey Resûl! Kalpleri iman etmediği halde ağızlarıyla "inandık" diyen kimselerden ve Yahudilerden küfür içinde koşuşanlar(ın hali) **seni üzmesin. Onlar durmadan yalana kulak verirler, ve sana gelmeyen** (bazı) **kimselere kulak verirler; kelimeleri yerlerinden kaydırıp değiştirirler. "Eğer size şu verilirse hemen alın, o verilmezse sakının!" derler. Allah bir kimseyi şaşkınlığa** (fitneye) **düşürmek isterse, sen Allah'a karşı, onun lehine hiçbir şey yapamazsın. Onlar, Allah'ın kalplerini temizlemek istemediği kimselerdir. Onlar için dünyada rezillik vardır ve ahirette onlara mahsus/özgü büyük bir azap vardır.**

« يَٓا اَيُّهَا الرَّسُولُ لَا يَحْزُنْكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ » **"Ey Resûl! Kalpleri iman etmediği halde"** Yani münafıkların küfürde yarışmalarını önemseme, onların bu davranışlarına aldırma. Kısaca onların İslam'ın başına örmek istedikleri tuzağı açık olarak görmen, müşriklerle dostluk kurarak dirsek temasında olmaları seni üzmesin. Çünkü onların hile ve tuzaklarına karşı sana Ben yardım edeceğim, onların kötülükleri karşısında senin yanında Ben olacağım ve onlara karşı Ben sana yeterim.

Örneğin bir şeyin hızlı yayılmasını ifade için, « أَسْرَعَ فِيهِ الشَّيْبُ » yani, *"Onda yaşlılık/saç beyazlaması hemen yayılıverdi"* demektir ki birden bire yaşlanıverdi manasına gelir. Nitekim münafıkların arasında küfrün hemen yaygınlaşması da bu anlamdadır. Kısaca müşrikler bit yolunu buldukları an, hemen fırsatı değerlendirip o tarafa geçiverirler. Bu, onların ayrılmaz ve belirgin özelliğidir.

« مِنَ الَّذِينَ قَالُوٓا اٰمَنَّا بِاَفْوَاهِهِمْ وَلَمْ تُؤْمِنْ قُلُوبُهُمْ » **"Ağızlarıyla "inandık" diyen kimselerden"** Ayetteki, « مِنَ الَّذِينَ قَالُوٓا » ifadesi « الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ » ifadesini açıklamaktadır.

« آمَنَّا » kelimesi de, « قَالُوا » fiilinin kelimesinin mefulüdür/nesnesidir.

« بِأَفْوَاهِهِمْ » sözcüğü, « قَالُوا » fiiline mütealliktir/bağlıdır. Yani, *"Onlar ağızlarıyla biz inandık, dediler"* demektir.

« وَلَمْ تُؤْمِنْ قُلُوبُهُمْ » ifadesi hal olarak mahallen mansubtur/fethalıdır.

« وَمِنَ الَّذِينَ هَادُوا سَمَّاعُونَ لِلْكَذِبِ سَمَّاعُونَ لِقَوْمٍ آخَرِينَ لَمْ يَأْتُوكَ »
"Ve Yahudilerden küfür içinde koşuşanlar(ın hali) seni üzmesin."

Ayetin bu kısmında yer alan, « وَمِنَ الَّذِينَ هَادُوا » ifadesi, « مِنَ الَّذِينَ قَالُوا» ifadesi üzerine matuf bulunmaktadır. Yani Münafıklarla Yahudilerden...demektir. « سَمَّاعُونَ لِلْكَذِبِ » ifadesi, muzmar yani zamir olan bir mübtedanın haberi olarak merfu/ötreli kılınmıştır.

Yani bu, « هُمْ سَمَّاعُونَ » demektir. Buradaki zamir ise hem münafıklara ve hem Yahudilere racidir.

Veya, « سَمَّاعُونَ » kavli mübtedadır, haberi de « وَمِنَ الَّذِينَ هَادُوا » kavlidir.

İşte bu değerlendirmeye göre, « قُلُوبُهُمْ » kelimesi üzerinde durulur vakfedilir. Eğer ilk değerlendirme dikkate alınırsa bu takdirde de, « هَادُوا » kelimesi üzerinde vakfedilir/durulur.

« سَمَّاعُونَ لِلْكَذِبِ » **"Onlar durmadan yalana kulak verirler."** Yalanlara kelimesine gelince, *"Seni dinleyip yalanlamak, senden işittiklerine eklemeler ve çıkarmalar yaparak değiştirip karşı tarafa farklı şeyler ulaştırmak gayretini güderler, gerçekleri değiştirirler, tersyüz ederek topluma yayma gayreti içine girerler."*

« سَمَّاعُونَ لِقَوْمٍ اٰخَرِينَ لَمْ يَأْتُوكَ » **"Ve sana gelmeyen** (bazı) **kimselere kulak."** Yani Yahudiler adına hareket eden ve sana gelmeyen diğer kibir ve gurur sahibi Yahudiler için casuslu etmek maksadıyla gelip seni dinleyenler ve senden öğrendiklerini düşmanların olan Yahudilere götürüp ulaştıran ve pek çok yalan uyduran Yahudilerden.. demektir

« يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ مِنْ بَعْدِ مَوَاضِعِه » **"Kelimeleri yerlerinden kaydırıp değiştirirler."**

Yani o kelimeyi ortadan kaldırırlar. Allah'ın onu koyduğu yerden başka bir yere ve şeye meylettirirler, yorumlarlar. Kısaca o kelime veya hüküm yerinde iken, onu olmaması gereken yerde göstererek ihmal ederler, geçersiz ve anlamsız hale getirirler.

« يُحَرِّفُونَ » kelimesi, tıpkı, « لَمْ يَأْتُوكَ » ifadesinde olduğu gibi, « لِقَوْمٍ» kelimesinin sıfatıdır veya mahzuf bir mübtedanın haberidir. Yani, « هُمْ يُحَرِّفُونَ» demektir. Zamir de, « الْكَلِمَ » lafzına racidir.

« يَقُولُونَ اِنْ اُوتِيتُمْ هٰذَا فَخُذُوهُ » **"Eğer size şu verilirse hemen alın."** Yani yerinden kaldırılan ve değiştirilen hüküm verilirse, o muharref/tahrif edilmiş olanı alın.

« يَقُولُونَ » ifadesi de tıpkı « يُحَرِّفُونَ » kelimesi gibidir. Bunun aynı zaman da, « يُحَرِّفُونَ » kelimesindeki, zamirden hal olması da caizdir. « فَخُذُوهُ » yani bilin ki hak olan odur, onunla amel edin.

« وَاِنْ لَمْ تُؤْتَوْهُ فَاحْذَرُوا » **"O verilmezse sakının! derler."** Şayet Muhammed bizim istediğimiz fetvayı vermeyecek olursa, siz onu da, fetvasını da bırakın, o batıldır, ondan uzak durun, diye direktif verirler.

Anlatıldığına göre Hayber'de ileri gelenlerden birini oğlu, yine ileri gelen birisinin kızıyla zina fiilini işler. Her ikisi de evlidirler. Tevrat'a yer alan hüküm gereği ikisinin de recmedilmesi, taşa tutularak öldürülmesi gerekmektedir. Her ikisinin de soylu ailelerden olmaları sebebiyle recmedilmelerini istemediler. Bu konuda Rasulullah (s)'a birkaç

kişi gönderip kendisinden fetva almak, bunun hükmünün ne ol-ması gerektiğini sormak üzere gönderdiler. Gönderirken de adamlarına şöyle bir uyarıda bulundular: *"Eğer Muhammed size bunlar için celde sopa vurulması ve yüzlerinin siyaha boyanmaları emrini, hükmü-nü/cezasını verirse, o hükmü kabul edin, eğer recmedilmeleri gerekir, diye bir hüküm verirse bunu kabul etmeyin."* Rasulullah (s) da bu kimse-lere recm cezasının uygulanacağı emrini verince, bu emri uygulamaktan kaçındılar ve kabul etmediler.

« وَمَنْ يُرِدِ اللّٰهُ فِتْنَتَهُ فَلَنْ تَمْلِكَ لَهُ مِنَ اللّٰهِ شَيْـًٔا » *"Allah küfürleri ve haktan yan çizmeleri yüzünden, kimin şaşırmasını/ yoldan çıkmasını –sapmasını- dilemiş ise, artık sen onun lehine olarak Allah'ın iradesine karşı asla hiçbir şey yapamazsın."* Ayetin, *"Allah kimim sapmasını diler-se"* cümlesi, *"Allah imanı muradeder ve fakat küfrü dilemez"* diyen görüşün aleyhinde bir açık delildir.

Ayetin devamındaki kısmında, *"... bir şey yapamazsın"* diye buyu rulmasıyla Hz. Muhammed'in kesinlikle bunların inanmayacaklarından umudunu kesmesi gerçeğine işaret ediyor.

« اُولٰٓئِكَ الَّذِينَ لَمْ يُرِدِ اللّٰهُ اَنْ يُطَهِّرَ قُلُوبَهُمْ » *"İşte bu sapıklar, Allah'ın, kalplerini -küfürden- temizlemek istemediği kimselerdir."* Çün-kü Allah, bunların küfür yolunu seçtiklerini biliyor. İşte ayetin bu kısmı da farklı görüşte olanlara karşı bizim lehimizde bir delildir.

« لَهُمْ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ وَلَهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ » *"Bunlar için bu dünyada -münafıklar için rüsvaylık ve Yahudiler için de zelil olmak, aşa-ğılanmak ve- rezillik vardır ve ahirette/öteki dünyada da en büyük ve en şiddetli bir azap vardır."*

Yani ebedi olarak/sonsuza kadar cehennem ateşinde kalacaklardır.

٤٢- ﴿ سَمَّاعُونَ لِلْكَذِبِ اَكَّالُونَ لِلسُّحْتِ فَاِنْ جَٓاؤُكَ فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ اَوْ اَعْرِضْ عَنْهُمْ وَاِنْ تُعْرِضْ عَنْهُمْ فَلَنْ يَضُرُّوكَ شَيْـًٔا وَاِنْ حَكَمْتَ فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ ﴾

42 – Hep yalana kulak verir, durmadan haram yerler. Sana

gelirlerse, ister aralarında hüküm ver, ister onlardan yüz çevir. Eğer onlardan yüz çevirirsen sana hiçbir zarar veremezler. Ve eğer hüküm verirsen, aralarında adaletle hükmet. Allah âdil olanları sever.

« سَمَّاعُونَ لِلْكَذِبِ » **"Hep yalana kulak verir."** Bu ifade tekit amacıyla tekrarlanmıştır. Yani bu, « هُمْ سَمَّاعُونَ » *demektir.* Nitekim bundan sonra gelen şu cümle de böyledir:

« أَكَّالُونَ لِلسُّحْتِ » **"Durmadan haram yerler."** Yani kazanılması ve elde olunması helal olmayan her şeyi, her yoldan alır yerler. Ayette geçen, *"el-Süht"* kelimesi, bu da, *"Sehatehu"* kökünden alınmadır ve bir şeyi kökünden kazımak manasına gelir. Çünkü bu, bereketi bütünüyle ortadan kaldırıyor, yok ediyor. Nitekim bir hadiste şöyle buyurulmuştur.

"Hüküm açısından rüşvet de böyledir."[18]

Yahudiler hükümleri değiştirmek, haramı helal kılmak için rüşvet alırlardı.

Kıraat imamlarından İbn Kesir, Ebu Amr, Eshel İbn Muhammed, Yakup İbn İshak ve Ali Kisai, *"es-Süht"* kelimesini, *"essühutu"* olarak okumuşlardır.

« فَإِنْ جَآؤُكَ فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ أَوْ أَعْرِضْ عَنْهُمْ » **"Sana gelirlerse, ister aralarında hüküm ver, ister onlardan yüz çevir."** Bir yoruma göre Allah Rasulü (s.a.v) bu konuda muhayyer bırakılmıştı. Yani kitap ehlinin kendisini hakem kabul etmeleri hainde, Rasulullah aralarında hüküm verme veya vermeme konusunda serbest bırakılmıştı. Yine bir yoruma göre bu muhayyerlik durumu sonradan yürürlükten kaldırılmıştır/nesh olunmuştur. Çünkü Allah, **"Aralarında Allah'ın indirdiğiyle hükmet"** diye buyurmuştur.[19]

« وَإِنْ تُعْرِضْ عَنْهُمْ فَلَنْ يَضُرُّوكَ شَيْئًا » **"Eğer onlardan yüz çevirirsen sana hiçbir zarar veremezler."** Sana zarar verebilecek bir güçleri asla olmayacaktır. Çünkü Allah seni, sana düşman olan insan-lardan koruyacaktır.

---

[18] Bak Süyuti, el-Dürrü'l-Mensur,3/81

[19] Maide,49

« وَإِنْ حَكَمْتَ فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ ۚ إِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ » **"Ve eğer hüküm verirsen, aralarında adaletle hükmet. Allah adil olanları sever."**

٤٣- ﴿وَكَيْفَ يُحَكِّمُونَكَ وَعِنْدَهُمُ التَّوْرٰيةُ فِيهَا حُكْمُ اللّٰهِ ثُمَّ يَتَوَلَّوْنَ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ ۚ وَمَٓا أُولٰٓئِكَ بِالْمُؤْمِنِينَ﴾

43 – İçinde Allah'ın hükmü bulunan Tevrat yanlarında olduğu halde nasıl seni hakem kılıyorlar da sonra, bunun arkasından yüz çevirip gidiyorlar? Onlar inanmış kimseler değildir.

« وَكَيْفَ يُحَكِّمُونَكَ وَعِنْدَهُمُ التَّوْرٰيةُ فِيهَا حُكْمُ اللّٰهِ » **"İçinde Allah'ın hükmü bulunan Tevrat yanlarında olduğu halde nasıl seni hakem kılıyorlar."**

Yahudilerin Rasulullah'a ve ona indirilen Kitab'a iman etmedikleri halde, kendisini hakem tayin etmelerinden duyulan şaşkınlık ve hayret dile getiriliyor. Kaldı ki onların aradıkları hüküm inandıklarını ileri sürdükleri kitaplarında zaten gerçek anlamıyla yer almaktadır.

« فِيهَا حُكْمُ اللّٰهِ » ifadesi, « التَّوْرٰيةُ » lafzından haldir ve mübtedadır. Haberi ise, « وَعِنْدَهُمُ » ifadesidir.

« ثُمَّ يَتَوَلَّوْنَ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ » **Sonra, bunun arkasından yüz çevirip gidiyorlar?"** Ayetin bu kısmı, « يُحَكِّمُونَكَ » kavli üzerine matuf bulunmaktadır. Yani mana şöyledir: " *Seni hakem tayin etmelerinden sonra onların kitaplarına uygun olarak hükmetmen üzerine bu hükümden yüz çeviriyorlar ve hükme razı olmuyorlar.*"

« وَمَٓا أُولٰٓئِكَ بِالْمُؤْمِنِينَ » **"Onlar inanmış kimseler değildirler."** Yahudiler iddialarında ileri sürdükleri gibi esasen iman etmiş değiller.

٤٤- ﴿إِنَّٓا أَنْزَلْنَا التَّوْرٰيةَ فِيهَا هُدًى وَنُورٌ ۚ يَحْكُمُ بِهَا النَّبِيُّونَ الَّذِينَ

أَسْلَمُوا لِلَّذِينَ هَادُوا وَالرَّبَّانِيُّونَ وَالْأَحْبَارُ بِمَا اسْتُحْفِظُوا مِنْ كِتَابِ اللّٰهِ وَكَانُوا عَلَيْهِ شُهَدَٓاءَ فَلَا تَخْشَوُا النَّاسَ وَاخْشَوْنِ وَلَا تَشْتَرُوا بِاٰيَاتِي ثَمَنًا قَلِيلًا وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ فَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ ﴾

44. Biz, içinde doğruya rehberlik ve nur olduğu halde Tevrat'ı indirdik. Kendilerini (Allah'a) **vermiş peygamberler onunla Yahudile re hükmederlerdi. Allah'ın Kitab'mı korumaları kendilerinden istendiği için Rablerine teslim olmuş zâhidler ve bilginler de** (onunla hükmederlerdi). **Hepsi ona** (hak olduğuna) **şahitlerdi. Şu halde** (Ey yahudiler ve hakimler!) **İnsanlardan korkmayın, benden korkun. Ayet lerimi az bir bedel karşılığında satmayın. Kim Allah'ın indirdiği** (hükümler) **ile hükmetmezse işte onlar kâfirlerin ta kendileridir.**

« إِنَّٓا اَنْزَلْنَا التَّوْرٰيةَ فِيهَا هُدًى وَنُورٌ » **"Biz, içinde doğruyu rehberlik ve nur olduğu halde Tevrat'ı indirdik."**

« يَحْكُمُ بِهَا النَّبِيُّونَ الَّذِينَ اَسْلَمُوا لِلَّذِينَ هَادُوا » **"Kendilerini** (Allaha) vermiş peygamberler onunla, Allah'ın Tevrat'ta yer alan hükümlerine boyun eğerlerdi. Aslında bu, peygamberleri, övgü yollu bir ifadedir. Bununla, o hükümleri uygulayan peygamberler açısından Yahudilere bir tarizdir, bir yergidir. Çünkü Yahudi toplumu, bütün peygamberlerin dini olan İslam dininden uzak idiler.

« لِلَّذِينَ هَادُوا » küfür yoluna sapanlar hakkında... demektir. Burada, « لِلَّذِينَ » lafzında yer alan "Lam" harfi, « يَحْكُمُ » kelimesine müteallıktir/bağlıdır.

« وَالرَّبَّانِيُّونَ وَالْأَحْبَارُ » cümlesi de, « النَّبِيُّونَ » üzerine matufturlar. Bu, zahitler ve alimler/bilginler demektir.

« وَالرَّبَّانِيُّونَ وَالْأَحْبَارُ بِمَا اسْتُحْفِظُوا مِنْ كِتَابِ اللّٰهِ » **"Allah'ın kitabını korumaları kendilerinden istendiği gibi Rablerine teslim olmuş zahidler ve bilginler de** (onunla hükmederlerdi)."

Burada, « بِمَا اسْتُحْفِظُوا » kelimesinin, « يَحْكُمُ بِهَا » ifadesinden bedel olması da caizdir, denilmiştir. « مِنْ كِتَابِ اللّٰهِ » yani kitabın açıklanmasında, hükümlerinin anlatımında, demektir.

« اسْتُحْفِظُوا » fiilindeki zamir de, peygamberlere, Rabbanilere ve Ahbara/alimlere hepsine birden racidir/yöneliktir.. Aslında Kitabın korunmasının istenmesi Allah tarafındandır. Allah bunlara kitabı ve hükümlerini korumakla görevlendirmiş, onlara bu sorumluluğu vermiştir. Ya da bu, sadece Rabbanilerle Ahbara/alimlere racidir/yöneliktir. Bu durumda koruma talebi peygamberlerden gelmiş olabilir.

« وَكَانُوا عَلَيْهِ شُهَدَاءَ » **"Hepsi ona** (hak olduğuna) **şahitlerdi."** Kitabın içindeki hükümlerin değiştirilmemesi için üzerinde gözeticiler idiler.

« فَلَا تَخْشَوُا النَّاسَ » **"Şu halde** (Ey Yahudiler ve hakimler!) **insanlardan korkmayın."** Bununla idarecilerin verecekleri hükümlerin de Allah'tan başka hiçbir kimseden korkmamaları, hiçbir güçten çekinmemeleri emrediliyor. Başka etkenlerle hüküm vermeleri yasaklanıyor. Zalim bir hükümdar ya da siste min korkusundan veya bir kimsenin kendilerine ezada bulunmalarından korkarak adaleti terketmemeleri, istenilenin aksine davranmamaları emrediliyor.

« وَاخْشَوْنِ » **"Benden korkun."** Benim emrime karşı koymaktan benden korkun.

Kıraat imamlarından Sehl İbn Muhammed, « وَاخْشَوْنِ » kelimesini hem vakf / duruş halinde ve hem vasl / geçiş halinde, « ى » harfiyle « وَاخْشَوْنِى » olarak okumuşlardır. Ancak Ebu Amr vasl halinde Sehl İbn Muhammed'e muvafakat etmiştir.

« وَلَا تَشْتَرُوا بِاٰيَاتِى ثَمَنًا قَلِيلًا » **"Ayetlerimizi az bir bedel karşılığında satmayın."** Ayetlerimi ve koyduğum hükümleri, rüşvet karşılığında, makam ve mansıp için, halkın hoşuna gitmek, olurlarını almak için değiştirmeyin.

«وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ فَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ» **"Kim Allah'ın indirdiği** (hükümler) **ile hükmetmezse işte onlar kafirlerin ta kendileridir."**

İbn Abbas (r.a) diyor ki: *"Kim koyduğum hükümleri inkâr ve reddetmek suretiyle uygulamaz ve onlarla hükmetmezse, o kimse kâfirdir. Eğer inkâra kalkışmaksızın uygulamıyorsa, o hükümlerle hükmetmiyorsa, o kimse kâfir değil, fakat fasık ve zalim bir kimsedir."*

İbn Mesud (r.a) ise şöyle diyor: *"Bu hüküm genel bir hüküm olup hem Yahudiler ve hem onlar dışında kalan diğer insanların tamamını yani Müslümanları da kapsar."*

❁ ❁ ❁

45. — 50. ÂYETLER

وَكَتَبْنَا عَلَيْهِمْ فِيهَٓا اَنَّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ وَالْعَيْنَ بِالْعَيْنِ وَالْاَنْفَ بِالْاَنْفِ وَالْاُذُنَ بِالْاُذُنِ وَالسِّنَّ بِالسِّنِّ وَالْجُرُوحَ قِصَاصٌ فَمَنْ تَصَدَّقَ بِهٖ فَهُوَ كَفَّارَةٌ لَهُ وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ فَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٤٥﴾ وَقَفَّيْنَا عَلٰٓى اٰثَارِهِمْ بِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ التَّوْرٰيةِ وَاٰتَيْنَاهُ الْاِنْجِيلَ فِيهِ هُدًى وَنُورٌ وَمُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ التَّوْرٰيةِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةً لِلْمُتَّقِينَ ﴿٤٦﴾ وَلْيَحْكُمْ اَهْلُ الْاِنْجِيلِ بِمَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ فِيهِ وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ فَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٤٧﴾ وَاَنْزَلْنَٓا اِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتَابِ وَمُهَيْمِنًا عَلَيْهِ فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ بِمَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ وَلَا تَتَّبِعْ اَهْوَٓاءَهُمْ عَمَّا جَٓاءَكَ مِنَ الْحَقِّ لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنْكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا وَلَوْ شَٓاءَ اللّٰهُ لَجَعَلَكُمْ اُمَّةً وَاحِدَةً وَلٰكِنْ لِيَبْلُوَكُمْ فِي مَٓا اٰتٰيكُمْ فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ اِلَى اللّٰهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٤٨﴾ وَاَنِ احْكُمْ بَيْنَهُمْ بِمَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ

وَلَا تَتَّبِعْ اَهْوَٓاءَهُمْ وَاحْذَرْهُمْ اَنْ يَفْتِنُوكَ عَنْ بَعْضِ مَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ اِلَيْكَ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَاعْلَمْ اَنَّمَا يُرِيدُ اللّٰهُ اَنْ يُصِيبَهُمْ بِبَعْضِ ذُنُوبِهِمْ وَاِنَّ كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ لَفَاسِقُونَ ﴿٤٩﴾ اَفَحُكْمَ الْجَاهِلِيَّةِ يَبْغُونَ وَمَنْ اَحْسَنُ مِنَ اللّٰهِ حُكْمًا لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴿٥٠﴾

Meali

45. Tevrat'ta onlara şöyle yazdık: Cana can, göze göz, burna burun, kulağa kulak, dişe diş *(karşılık ve cezadır).* Yaralar da kısastır *(Her yaralama misli ile cezalandırılır).* Kim bunu *(kısası)* bağışlarsa kendisi için o keffâret olur. Kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse işte onlar zalimlerdir.

46. Kendinden önce gelen Tevrat'ı doğrulayıcı olarak peygamberlerin izleri üzerine, Meryem oğlu İsa'yı arkalarından gönderdik. Ve ona, içinde doğruya rehberlik ve nûr bulunmak, önündeki Tevrat'ı tasdik etmek, sakınanlara bir hidayet ve öğüt olmak üzere İncil'i verdik.

47. İncil'e inananlar, Allah'ın onda indirdiği *(hükümler)* ile hükmetsinler. Kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse işte onlar fâsıklardır.

48. Sana da, daha önceki kitabı doğrulamak ve onu korumak üzere hak olarak Kitab'ı *(Kur'an'ı)* gönderdik. Artık aralarında Allah'ın indirdiği ile hükmet; sana gelen gerçeği bırakıp da onların arzularına uyma. *(Ey ümmetler!)* Her birinize bir şerîat ve bir yol verdik. Allah dileseydi sizleri bir tek ümmet yapardı; fakat size verdiğinde *(yol ve şerîatlerde)* sizi denemek için *(böyle yaptı).* Öyleyse iyi işlerde birbirinizle yarışın. Hepinizin dönüşü Allah'adır. Artık size, üzerinde ayrılığa düştüğünüz şeyleri*(n gerçek tarafını)* O haber verecektir.

49. *(Sana şu talîmatı verdik)*: Aralarında Allah'ın indirdiği ile hükmet ve onların arzularına uyma. Allah'ın sana indirdiği hükümlerin bir kısmından seni saptırmamalarına dikkat et. Eğer *(hükümden)* yüz çevirirlerse bil ki *(bununla)* Allah ancak, günahlarının bir kısmını onların başına belâ etmek ister. İnsanların birçoğu da zaten yoldan çıkmışlardır.

50. Yoksa onlar *(İslâm öncesi)* cahiliye idaresini mi arıyorlar? İyi anlayan bir topluma göre, hükümranlığı Allah'tan daha güzel kim vardır?

Tefsiri

٤٥- ﴿وَكَتَبْنَا عَلَيْهِمْ فِيهَآ اَنَّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ وَالْعَيْنَ بِالْعَيْنِ وَالْاَنْفَ بِالْاَنْفِ وَالْاُذُنَ بِالْاُذُنِ وَالسِّنَّ بِالسِّنِّ وَالْجُرُوحَ قِصَاصٌ فَمَنْ تَصَدَّقَ بِهٖ فَهُوَ كَفَّارَةٌ لَهُ وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ﴾

45 – Tevrat'ta onlara şöyle yazdık: Cana can, göze göz, burna burun, kulağa kulak, dişe diş (karşılık ve cezadır). **Yaralar da kısastır** (Her yaralama misli ile cezalandırılır). **Kim bunu** (kısası) **bağışlarsa kendisi için o keffâret olur. Kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse işte onlar zalimlerdir.**

« وَكَتَبْنَا عَلَيْهِمْ فِيهَآ » **"Tevrat'ta onlara şöyle yazdık."** Biz, Yahudiler için Tevrat'a şu hükümleri uygulamalarını farz kılıp kendilerine emrettik.

« اَنَّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ وَالْعَيْنَ بِالْعَيْنِ » **"Cana can, göze göz."** Yani biri herhangi bir kimseyi haksız yere öldürürse, o da onun yerine öldürülecektir. Aynı şekilde biri, bir başkasının gözünü çıkarmış veya gözüne herhangi bir zarar vermiş ise, o çıkaran ya da zarar veren aynı şekilde cezalandırılacaktır.

« وَالْاَنْفَ بِالْاَنْفِ وَالْاُذُنَ بِالْاُذُنِ وَالسِّنَّ بِالسِّنِّ » **"Burna burun, kulağa kulak, dişe diş** (karşılık ve cezadır.)"

« وَالْجُرُوحَ قِصَاصٌ » **"Yaralar da kısastır** (her yaralama misli ile cezalandırılır.) Yani kısas hükmünü getirdik. Karşıya yapılan ne ise, berikisine de aynı şeyin yapılması veya uygulanması demektir.

Mana olarak şöyledir: "*Kısas yapılması mümkün olanlarında kısas yapılır. Eğer kısas imkanı olmazsa bu takdirde adil ve uygun bir karşılık ceza ne ise o ceza uygulanır.*

İbn Abbas'tan rivayete göre demiş ki: *"Önceleri, eğer bir kadın erkekler tarafından öldürülmüş ise, bundan dolayı erkeklere kısas yapılmazdı/öldürülmezdi."*

İşte bunun üzerine, « أَنَّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ » ayeti inmiştir. Buna göre bir Müslüman eğer bir zimmiyi/ gayri müslim, azınlıktan birini haksız olarak öldürmüşse, o da bu sebeple öldürülür; eğer bir erkek bir kadını haksız yere öldürmüşse bu kimse de ceza olarak o kadın için öldürülür. Şayet hür olan bir kimse bir köleyi aynı şekilde öldürmüşse o kimse de bu sebepten öldürülür.

Kıraat imamlarından Nafi, Asım ve Hamza hepsini birbiri üzerine atfederek/yükleyerek mansub/fethalı olarak okumuşlardır. Atıf için de gerekçe olarak, « أَنَّ » edatının amel ettiği esası göstermişlerdir. Kıraat imamlarından Ali Kisai de, bunları, « أَنَّ النَّفْسَ » "kişi" kelimesinin mahalline atfederek merfu/ötreli olarak okumuştur. Bu durumda manası şöyle olmaktadır: *"Biz, Tevrat'ta onlar için yazdık."*

Burada, « النَّفْسَ بِالنَّفْسِ » Ve devamı ifadeler, « كَتَبْنَا » "yazdık" fiilinin, « قُلْنَا » manasında bunların mefulü/nesnesi olması sebebiyledir. Yani, « كَتَبْنَا » fiilinden sonra gelen cümle, nasıl ki, « قُلْنَا » "söyledik" filinin mefulü olabiliyorsa aynı şekilde bu fiilin de yani, «كَتَبْنَا » fiilinin de mefulü durumundadır. Adı geçen kıraat imamları dışında kalanlar ise tümünü mansub/fethalı olarak okumuşlardır ve, « الْجُرُوحَ » "yaralar" lafzını ise merfu/ötreli olarak okumuşlardır.

Yine ayette geçen ve kulak manasına gelen, « الْأُذُنَ » kelimesini Kur'an'ın her yerinde İmam Nafi *"Zal"* harfinin sükunu ile, « الْأُذْنُ » olarak okumuştur. Bu imamın dışında kalanlar ise zal « ذ » harfinin zammesi/ötresiyle, « الْأُذُنَ » olarak okumuşlardır. Her iki okuyuş ya da kullanılış tarzı dilde tıpkı, *"el-Süht ve el-Sühutu"* gibidir ve caizdir.

« فَمَنْ تَصَدَّقَ بِهِ فَهُوَ كَفَّارَةٌ لَهُ » **"Kim bunu (kısası) bağışlarsa kendisi için o keffaret olur."** Yani kısas hakkını kullanmaktan vazgeçen kimsenin bu iyiliğine karşılık bir kefaret olur. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Kim bir kan bedelini veya bundan daha aşağı olan bir hakkını karşı tarafa bağışlarsa bu, tıpkı annesinden doğduğu günden itibaren onun için bir kefaret olur." [20]

« وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللّٰهُ فَأُولٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ » **"Kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse işte onlar zalimlerdir"** Yani söz konusu hükümlerden geri durursa, tanımazsa...

٤٦- ﴿وَقَفَّيْنَا عَلٰى اٰثَارِهِمْ بِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ التَّوْرٰيةِ وَاٰتَيْنَاهُ الْاِنْجِيلَ فِيهِ هُدًى وَنُورٌ وَمُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ التَّوْرٰيةِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةً لِلْمُتَّقِينَ﴾

46 – Kendinden önce gelen Tevrat'ı doğrulayıcı olarak peygam berlerin izleri üzerine, Meryem oğlu İsa'yı arkalarından gönderdik. Ve ona, içinde doğruya rehberlik ve nûr bulunmak, önündeki Tevrat'ı tasdik etmek, sakınanlara bir hidayet ve öğüt olmak üzere İncil'i verdik.

« وَقَفَّيْنَا عَلٰى اٰثَارِهِمْ بِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ التَّوْرٰيةِ » **"Kendinden önce gelen Tevrat'ı doğrulayıcı olarak peygam berlerin izleri üzerine, Meryem oğlu İsa'yı arkalarından gönderdik."**

« قَفَّيْتُهُ الشَّيْءَ بِشَيْءٍ » cümlesinin manası, *"Ben onu, o kimsenin ya da şeyin izi sıra, hemen ardından yaptım, ettim"* demektir. Yani sanki o kimseyi hemen onun ensesine dayamak, hemen ardından göndermek, izlemek demektir. Çünkü bir şeye tabi olmaya, izlemeye « قَفَّاهُ – يَقْفُوهُ »

[20] Bak, Süyuti, el_Dürrü'l-Mensur, 3/92

kelimesi genelde kullanılır. « عَلَى اٰثَارِهِمْ » Emirlerine bağlı olarak kendilerini Allah'a teslim eden peygamberlerin peşi sıra demektir.

« مُصَدِّقًا » "doğrulayıcı" kelimesi, « بِعِيسَى » kavlinden/isminden haldir.

« وَاٰتَيْنَاهُ الْاِنْجِيلَ فِيهِ هُدًى وَنُورٌ وَمُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ التَّوْرٰيةِ »

"Ve ona, içinde doğruya rehberlik ve nûr bulunmak, önündeki Tevrat'ı tasdik etmek, sakınanlara bir hidayet ve öğüt olmak üzere İncil'i verdik." Yani biz kendisinde insanları sapıklıktan hidayete, cehalet körlüğün den İslam ve ilim aydınlığına çıkarak hükümleri sabit manada içeren ve kendisinden önceki Tevrat'ı da doğrulayan İncil'i verdik, demektir.

« مُصَدِّقًا » kelimesi, taallukta/bağlı bulunduğu sabit olan şey yani « ثَابِتًا» kavline kısaca İncil üzerine matuf olunarak mansub kılınmıştır. « فِيهِ» ise onun « ثَابِتًا » *"Sabiten"* kavlinin yerine kaim olmuştur. « هُدًى وَنُورٌ » kelimeleri de yine onun yerine yani *"Sabiten"* kavlinin yerine kaim olan, « فِيهِ » ile merfu kılınmıştır.

« وَهُدًى وَمَوْعِظَةً لِلْمُتَّقِينَ » **"Ve öğüt olmak üzere İncil'i verdik."**

« وَهُدًى وَمَوْعِظَةً » lafızları hal olarak mansub/fethalı kılınmışlardır. Yani bu, « هَادِيًا وَ وَاعِظًا » demektir. Bundan ise ancak mealde belirtildiği gibi sakınanlar faydalanırlar.

٤٧- ﴿وَلْيَحْكُمْ اَهْلُ الْاِنْجِيلِ بِمَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ فِيهِ وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ﴾

47 – İncil'e inananlar, Allah'ın onda indirdiği (hükümler) **ile hükmetsinler. Kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse işte onlar fâ-**

sıklardır.

« وَلْيَحْكُمْ اَهْلُ الْاِنْجِيلِ بِمَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ فِيهِ » **"İncil'e inananlar, Allah'ın onda indirdiği** (hükümler) **ile hükmetsinler."** Biz onlara, *"O kitabın gerektirdiği şekilde onunla hükmedin"* dedik.

« وَلْيَحْكُمْ » "hükmetsinler" lafzındaki Lam harfi emir lamıdır. Esasen bu harfin esreli olarak yani, *"Liyahküm"* tarzında okunması icabeder. Ancak lam harfinin sakin kılınma nedeni, önce fetha, sonra kesre ve en sonunda yine fetha olması bakımlarından sakil düştüğü, okuyuşta bir zorluğa neden olduğu içindir. Yani « وَلِيَحْكُمْ » olarak okunsaydı, önce «و» harfi fetha harekelidir, bunun arkasından gelen Lam harfi kesre harekeli ve bundan sonra gelen « ى » Ye harfi ise fetha harekeli olacaktı. Bu ise bir çıkış, bir iniş ve tekrar çıkış gibi bir zorlamaya neden olmaktadır. İşte bu açıdan, « وَلْيَحْكُمْ » olarak lam harfinin sükunu ile okunmaktadır.

Kıraat imamlarından Hamza ve Ali Kisai, bu lam harfini *"Key"* edatının lamı olarak kabul ettiklerinden ötürü, Lamın kesri ve mim harfini de fethayla okumuşlardır.

Yani bu, « وَقَفَّيْنَا لِيُؤْمِنُوا وَلِيَحْكُمَ » demektir ki, *"İman etmeleri ve hükmetmeleri için biz onların izi sıra gönderdik"* manasınadır.

« وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ » **"Kim Allah'ın indirdiğiyle hükmetmezse işte onlar, fasıklardır."** Allah'a itaat etmeyi bırakıp karşı çıkan ve isyan edenlerdir.

Şeyh Ebu Mansur Maturidi (v.333/944) şöyle diyor: *"Burada geçen ve "Kim Allah'ın indirdiğiyle hükmetmezse,..."* mealindeki her üç ayet de inkar manasınadır. Çünkü inkar halinde kişi hem kafir, hem zalim ve hem fasık olur. Zira mutlak manada fasık ve mutlak anlamda zalim bizzat kafirin kendisidir Dolayısıyla, *"Kim Allah'ın indirdiğiyle hükmetmese,..."* mealindeki ayetle şu mana dile getiriliyor: *'O, Allah'ın nimetlerini inkar ettiğinden, nankörlükte bulunduğundan kafir, hükümlerini uygulamadığından zalim ve eylemiyle de fasık olmuş olur.'*

٤٨ - ﴿وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتَابِ وَمُهَيْمِنًا عَلَيْهِ فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللّٰهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ عَمَّا جَاءَكَ مِنَ الْحَقِّ لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنْكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا وَلَوْ شَاءَ اللّٰهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلٰكِنْ لِيَبْلُوَكُمْ فِي مَا آتَيكُمْ فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ إِلَى اللّٰهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ﴾

48 – Sana da, daha önceki kitabı doğrulamak ve onu korumak üzere hak olarak Kitab'ı (Kur'an'ı) **gönderdik. Artık aralarında Allah'ın indirdiği ile hükmet; sana gelen gerçeği bırakıp da onların arzularına uyma.** (Ey ümmetler!) **Her birinize bir şerîat ve bir yol verdik. Allah dileseydi sizleri bir tek ümmet yapardı; fakat size verdiğinde** (yol ve şerîatlerde) **sizi denemek için** (böyle yaptı). **Öyleyse iyi işlerde birbirinizle yarışın. Hepinizin dönüşü Allah'adır. Artık size, üzerinde ayrılığa düştüğünüz şeyleri(n gerçek tarafını) O haber verecektir.**

« وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتَابِ وَمُهَيْمِنًا عَلَيْهِ » **"Sana da, daha önceki kitabı doğrulamak ve onu korumak üzere hak olarak Kitab'ı** (Kur'an'ı) **gönderdik."** Mealde de belirttiğimiz gibi ayette geçen kitaptan kasıt Kur'an-ı Kerim'dir.

« الْكِتَابَ » lafzının başında yer alan harf-i tarif, ahd içindir. Yani muayyen, belirli bir kitap demek olup, bu ise Kur'an-ı Kerim'dir.

« بِالْحَقِّ » kelimesi ise, hak/gerçek nedeniyle, onun sabit ve hak bir kitap olduğu gerçeğinin kanıtlanmış olması sebebiyle, doğruyu yanlıştan ayırd eden bir kitap olması bakımından gibi manalara gelir.

« مُصَدِّقًا » lafzı, « الْكِتَابَ » lafzından haldir. « لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ » indirilme ve gönderilme bakımından sana gelen vahiyden/Kur'an'dan önce gelen kitaplar demektir. Çünkü bir şeyden önce olan herhangi bir olaya, o onun elleri arasında demektir ki, tabir olarak bu ifade ile anlatılmaktadır. Çünkü müteahhir/sonradan olan ise, bir şeyin ardından veya gerisinden

gelen demektir. Dolayısıyla bunlara takaddüm eden şey demek, onun önde olan, öncesinde gelen veya elleri arasında olan manalarınadır.

« مِنَ الْكِتَابِ » ifadesi indirilmiş olan tüm semavi ya da ilahi kitaplar demektir. Çünkü Kur'an, Allah tarafından gönderilmiş olan bütün kitapları doğrulayan bir kitaptır.

Buradaki, « الْكِتَابِ » lafzının başında yer alan harf-i tarif ise, cins manasınadır, yani bütün ilahi veya semavi kitaplar demektir. *"Önceki kitapları doğrulayan"* cümlesinden amaç da, tevhid yani Allah'ın birliği ve ibadet itibariyle demektir. Nitekim bu gerçeği anlatma açısından bir başka yerde Rabbimiz şöyle buyurmaktadır:

"Ey Muhammed! Senden önce hiçbir Peygamber göndermedik ki ona şöyle vahyetmiş olmayalım: "Allah'tan başka ibadet olunmaya layık hak bir mabud yoktur, yalnızca Allah olarak Ben varım. O halde bana ibadetle kulluk edin."[21]

« وَمُهَيْمِنًا عَلَيْهِ » ifadesi, onun üzerinde şahit olarak demektir. Çünkü Kur'an onların doğruluğunu ve Allah tarafından gönderildiklerinin sabit ve gerçek olduğunu bildiriyor.

« فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللّٰهُ » **"Artık aralarında Allah'ın indirdiği ile hükmet."** Kur'an'da olan hükümlerle hüküm ver.

« وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ عَمَّا جَاءَكَ مِنَ الْحَقِّ » **"Sana gelen gerçeği bırakıp da onların arzularına uyma."** Yani kitap ehlinin sözlerine dayanarak veya kanarak, onların söylediklerini gerçek kabul ederek, tahrif ettikleri ve değiştirdikleri hükümlerine bakarak hüküm vermeye kalkışma, manasında bu, bir yasaklamadır.

Çünkü, « وَلَا تَتَّبِعْ » emri, inhiraf etme, yan çizme, yanlışa sapma manasını da içermektedir. İşte bunun içindir ki bu, « عَمَّا » lafzında yer alan, *"An"* cer edatıyla müteaddi/geçişli kılınmıştır. Sanki burada, *"Kitap ehlinin özellikle Yahudilerin heva, istek ve arzularına boyun eğerek*

---

[21] Enbiya,25

sana gelmiş olan haktan/Kur'an hükümlerinden inhiraf etme, yan çizme" denilmektedir. Ya da bu, *"Sana gelen...,den dönerek.."* takdirin dedir.

« لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنْكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا » **"(Ey ümmetler!) Her birinize bir şeriat ve bir yol verdik."** Ayette geçen, « شِرْعَةً » kelimesi, şeriat yani ilahi anayasa, kanun demektir.

İşte ayetin bu kısmına dayanılarak kimi müctehidler, *"Doğrusu bizden önceki toplumlarda geçerli olan şeriat, bizim için geçerli değildir, bizi bağlamaz"* demişlerdir.

Yüce Allah, Hz. Musa'ya Tevrat'ı, bundan sonra da Hz, İsa'ya İncil'i indirdiğinden söz etmektedir. Bunlardan sonra Hz. Muhammed Mus tafa (s.a.v)'ya Kur'an-ı Kerim'i indirdiğini bildiriyor. Dolayısıyla gelen bu kitabın sadece dinlenilmesi için değil, aksine bununla hükmedilmesini, uygulamaları bu hükümlere göre yapmasını da açıklıyor.

Nitekim ilk ayette **"Onunla Allah'a teslim olmuş peygamberler hükmederler"** buyurulmuş, bundan sonra gelen ikinci ayette ise, **"Kendilerine İncil gönderilenler de onunla hükmetsinler"** diye bildirilmiş ve bu ayette ise yani söz konusu sıralamaya göre burada da, *"Onların aralarında Allah'ın indirdiği Kur'an ile hükmet"* buyurulmuştur.

« وَلَوْ شَاءَ اللّٰهُ لَجَعَلَكُمْ اُمَّةً وَاحِدَةً » **"Allah dileseydi sizleri bir tek ümmet yapardı."** Yani bir tek şeriatın uygulaması üzerinde anlaşmış olan tek bir cemaat yapardı.

« وَلٰكِنْ لِيَبْلُوَكُمْ فِي مَا اٰتٰيكُمْ » **"Fakat size verdiğinde** (yol ve şeriatlerde) **sizi denemek için** (böyle yaptı)."

Yani size verdiği muhtelif/farklı şeriatlerle sizi imtihana çekilen kimselere uygulanan muameleyi uyguladı. Böylece her bir ümmet de hikmet gereği onlara göre kulluk görevlerini yerine getirdiler.

« فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ » **"Öyleyse iyi işlerde birbirinizle yarışın."** O hayır işlerinde acele ediniz, henüz ölüm gelip siz yakalamazdan önce ve onları kaçırmazdan evvel o hizmetlerde onlara yarışın. Burada geçen hayırlardan murat, yüce Allah'ın emretmiş olduğu her husus ve hüküm demektir.

« إِلَى اللّٰهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا » **"Hepinizin dönüşü Allah'adır."**

Burada, « إِلَى اللّٰهِ مَرْجِعُكُمْ » cümlesi, hayırlarda yarış yapma gereğini dile getirme bakımından talil/sebep ya da illet manasınadır ve yeni bir cümle/istinaf cümlesidir. « جَمِيعًا » lafzı mecrur olan zamirden haldir. Amil ise muzaf/tamlanan olan mastardır. Çünkü bu, *"Siz O'na döndürüleceksiniz"* takdirindedir.

« فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ » **"Artık size, üzerinde ayrılığa düştüğünüz şeyleri** (n gerçek tarafını) **o haber verecektir."** Bununla birlikte şüpheye düşmeyeceğiniz bir şekilde, haklı ile haksız olanınız, gerektiği gibi amel edeninizle, amel bakımından ifrata/aşırıya kaçanınız arasında ayırdedici, ceza size bir bir haber verilecektir.

٤٩ – ﴿وَاَنِ احْكُمْ بَيْنَهُمْ بِمَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ وَلَا تَتَّبِعْ اَهْوَٓاءَهُمْ وَاحْذَرْهُمْ اَنْ يَفْتِنُوكَ عَنْ بَعْضِ مَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ اِلَيْكَۜ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَاعْلَمْ اَنَّمَا يُر۪يدُ اللّٰهُ اَنْ يُص۪يبَهُمْ بِبَعْضِ ذُنُوبِهِمْۜ وَاِنَّ كَث۪يرًا مِنَ النَّاسِ لَفَاسِقُونَ﴾

49 – (Sana şu talîmatı verdik)**: Aralarında Allah'ın indirdiği ile hükmet ve onların arzularına uyma. Allah'ın sana indirdiği hükümlerin bir kısmından seni saptırmamalarına dikkat et. Eğer** (hükümden) **yüz çevirirlerse bil ki** (bununla) **Allah ancak, günahlarının bir kısmını onların başına belâ etmek ister. İnsanların birçoğu da zaten yoldan çıkmışlardır.**

« وَاَنِ احْكُمْ بَيْنَهُمْ بِمَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ » (Sana şu talîmatı verdik): **Aralarında Allah'ın indirdiği ile hükmet."**

Bu ayetin, « وَاَنِ احْكُمْ » ifadesi, «بِالْحَقِّ» kelimesi üzerine matuf/yüklenmiş bulunmaktadır.

Yani bu, « وَاَنْزَلْنَٓا اِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ وَبِاَنِ احْكُمْ » demektir ki manası: *"Ey Peygamber! Sana hakikatleri içeren Kitabı/Kur'an-ı indir-*

dik ve onların aralarında Allah'ın indirdiği vahiyle hüküm ver" demektir.

« وَلَا تَتَّبِعْ اَهْوَآءَهُمْ وَاحْذَرْهُمْ اَنْ يَفْتِنُوكَ عَنْ بَعْضِ مَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ اِلَيْكَ»

"Ve onların arzularına uyma. Allah'ın sana indirdiği hükümlerin bir kısmından seni saptırmamalarına dikkat et."

« اَنْ يَفْتِنُوكَ » yani seni çevirmelerine, uzaklaştırmalarına fırsat verme, demek olup kelime mefulü lehtir. Yani, *"Sen yanlışa yönlendirme, seni uzaklaştırma endişesi nedeniyle"* demektir. Ayette kendisi en güvenilir peygamber olduğu halde Rasulullah'ın burada uyarılmasının sebebi, kavminin bu gibi şeylere meylini tamamen ortadan kaldırmak ve kesin bir hüküm olduğu gerçeğini bildirmek içindir.

« فَاِنْ تَوَلَّوْا » **"Eğer** (hükümden) **yüz çevirirlerse"** Allah'ın hükmünden başka hükümler isterlerse,

« فَاعْلَمْ اَنَّمَا يُرِيدُ اللّٰهُ اَنْ يُصِيبَهُمْ بِبَعْضِ ذُنُوبِهِمْ » **"Bil ki** (bununla) **Allah ancak, günahlarının bir kısmını onların başına belâ etmek ister."**

Burada, « بِبَعْضِ ذُنُوبِهِمْ » ifadesi, « ذٰلِكَ » işaret isminin yerinde değerlendirilmiştir. Ayetteki müphemlik yani suçun veya günahın açıklanmayıp üstü kapalı olarak anlatılması, « تَوَلَّوْا »'nin yani Allah'ın hükmünden yüz çevirmelerinin asla sözle anlatılamayacak manada büyük bir günah ve vebal olduğunu açıklamak manasınadır. Burada günahın büyüklüğüne işaret vardır. Çünkü kimi günahlar vardır ki insanı helak edicidir. Peki o halde bir kimse ya tamamını inkar ederse durumu veya günahı nasıldır acaba?!

« وَاِنَّ كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ لَفَاسِقُونَ » **"İnsanların birçoğu da zaten yoldan çıkmışlardır."** Allah'ın emrini uygulamaktan uzaktırlar ve uygulamamaları sebebiyle de Allah'a itaatin dışına çıkmışlardır, hakkı inkar etmişlerdir.

٥٠ - ﴿اَفَحُكْمَ الْجَاهِلِيَّةِ يَبْغُونَ وَمَنْ اَحْسَنُ مِنَ اللّٰهِ حُكْمًا لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ﴾

50 – Yoksa onlar (İslâm öncesi) **cahiliye idaresini mi arıyorlar? İyi anlayan bir topluma göre, hükümranlığı Allah'tan daha güzel kim vardır?**

« أَفَحُكْمَ الْجَاهِلِيَّةِ يَبْغُونَ » **"Yoksa onlar** (İslâm öncesi) **cahiliye idaresini mi arıyorlar?"**

Ayette geçen, « يَبْغُونَ » kelimesi; istiyorlar, talebediyorlar demektir. Kıraat imamlarından İbn Amir, bu kelimeyi « ت » harfiyle, « تَبْغُونَ » olarak okumuştur. Bu ayette söz konusu edilen ve seslenilen toplum iki Yahudi kabilesi olan Benu Kureyza ile Benu Nadr Yahudileridir. Çünkü Kureyza oğulları Yahudileri kendilerinin Nadr oğulları Yahudilerinden daha üstün olduklarını ileri sürüyorlardı. Yani Kureyza Yahudileri eğer bizden birini öldürürlerse, üstünlüğümüz bakımından bizim de onların yerine en az iki kimseyi öldürmemiz gerekir diyorlar ve bunu savunuyorlardı. Hz. Peygamber (s.a.v) onlara şöyle buyurdu:

"Öldürülenlere karşılık öldürülecek olanlar eşit olacaklardır."[22]

Ancak Nadr oğulları Yahudileri bu hükme karşı, biz buna rıza göster meyiz, diyerek karşı çıktılar. İşte bu olay üzerine bu ayet nazil olmuştur.

Tavus (v.106/724)'a, bir kimsenin çocuklarından birin diğerlerinden üstün kabul ederek farklı davranması ile alakalı olarak soru yönelttiğinde, Tavus onlara bu ayeti okumuştur.

« أَفَحُكْمَ الْجَاهِلِيَّةِ » ifadesi, « يَبْغُونَ » kelimesiyle nasb kılınmıştır.

« وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللهِ حُكْمًا لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ » **"İyi anlayan bir topluma göre, hükümranlığı Allah'tan daha güzel kim vardır?"**

Burada, « وَمَنْ أَحْسَنُ » mübteda ve haberidir ve olumsuzluk yani ret manasında bir soru tarzıdır. Yani, « لاَ أَحَدَ أَحْسَنُ » *"Allah'tan daha güzel hüküm koyacak biri asla yoktur"* demektir.

[22] İbn Hacer diyor ki; bu rivayet İbn Ebu Şeybe, Şa'bi yolundan yapılmıştır. Bak. Haşiyetu'l-Keşşaf; 1/641

« حُكْمًا » temyizdir. « لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ » "iyi anlayan bir toplum için" ifadesindeki Lam harfi tıpkı, (12,Yusuf,23) ayetindeki, « هَيْتَ لَكَ » ifadesi gibi beyan yani açıklama içindir. Yani burada konu edilen hitap ya da sesleniş, demektir. Buradaki istifham yani soru ise, « لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ » ifadesi içindir. Çünkü bunlardır ki şu gerçeği açık seçik görenlerdir Bunlar; Allah'tan daha adil olan bir kimsenin asla olmayacağını, O'ndan daha güzel, daha iyi ve üstün hüküm koyanın olmayacağını bilen ve kesin inananlardır.

Ebu Ali Hasan İbn Ahmed (288-377/900-987) ise, « لِقَوْمٍ » "toplum için" kelimesinin manası, « عِنْدَ قَوْمٍ » demektir, demiştir. Çünkü ister Lam harfi olsun, ister « عِنْدَ » kelimesi olsun mana bakımından birbirine yakındırlar.

❁ ❁ ❁

51. — 53. ÂYETLER

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارٰٓى اَوْلِيَٓاءَۢ
بَعْضُهُمْ اَوْلِيَٓاءُ بَعْضٍؕ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَاِنَّهُ مِنْهُمْؕ اِنَّ اللّٰهَ
لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِم۪ينَ ﴿٥١﴾ فَتَرَى الَّذ۪ينَ ف۪ي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ
يُسَارِعُونَ ف۪يهِمْ يَقُولُونَ نَخْشٰٓى اَنْ تُص۪يبَنَا دَٓائِرَةٌؕ فَعَسَى اللّٰهُ
اَنْ يَأْتِيَ بِالْفَتْحِ اَوْ اَمْرٍ مِنْ عِنْدِه۪ فَيُصْبِحُوا عَلٰى مَٓا اَسَرُّوا ف۪ٓي
اَنْفُسِهِمْ نَادِم۪ينَؕ ﴿٥٢﴾ وَيَقُولُ الَّذ۪ينَ اٰمَنُٓوا اَهٰٓؤُ۬لَٓاءِ الَّذ۪ينَ
اَقْسَمُوا بِاللّٰهِ جَهْدَ اَيْمَانِهِمْۙ اِنَّهُمْ لَمَعَكُمْؕ حَبِطَتْ اَعْمَالُهُمْ
فَاَصْبَحُوا خَاسِر۪ينَ ﴿٥٣﴾

Meali

51. Ey iman edenler! Yahudileri ve Hıristiyanları dost edinmeyin. Zira onlar birbirinin dostudurlar (birbirinin tarafını tutarlar). İçinizden onları dost tutanlar, onlardandır. Şüphesiz Allah, zalimler topluluğuna yol göstermez.

52. Kalblerinde hastalık bulunanların: "Başımıza bir felâketin gelmesinden korkuyoruz" diyerek onların arasına koşuştuklarını görürsün. Umulur ki Allah bir fetih, yahut katından bir emir getirecek de onlar, içlerinde gizledikleri şeyden dolayı pişman olacaklardır.

53. (O zaman) iman edenler: "Bunlar mıdır sizinle beraber olduklarına bütün güçleriyle yemin edenler?" diyeceklerdir. Onların bütün yaptıkları boşa gitmiştir de kaybedenlerden olmuşlardır.

Tefsiri

Şimdi tefsirini okuyacağımız ayetin nüzul/iniş nedeni, din düşmanlarına dostluk beslemenin, onlara sır vermenin, onları devlet idare sinde etkin makamlara getirmenin yasaklığını bildirmek içindir. İşte bunun için Rabbimiz şöyle buyurmaktadır:

٥١- ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى أَوْلِيَاءَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَإِنَّهُ مِنْهُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ﴾

51 - Ey iman edenler! Yahudileri ve Hıristiyanları dost edinmeyin. Zira onlar birbirinin dostudurlar (birbirinin tarafını tutarlar). **İçinizden onları dost tutanlar, onlardandır. Şüphesiz Allah, zalimler topluluğuna yol göstermez.**

« يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى أَوْلِيَاءَ » **"Ey iman edenler! Yahudileri ve Hıristiyanları dost edinmeyin."**

Yani kendilerine yardım edeceğiniz ve aynı zamanda yardım ve des teklerini bekleyeceğiniz, sizin üzerinizde söz sahibi olabilecek bir konum da onları dost edinmeyin, kardeşlik muamelesi yapmayın, mü'minlerle olan ilişkilerinizde olduğu gibi onlarla ilişkide bulunmayın.

Yüce Allah bundan sonra neden ötürü bunların dost edinilemeyeceklerini, İslam devleti içerisinde görev verilemeyeceğini de şu gerekçe ile açıklıyor:

« بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ » **"Zira onlar birbirinin dostudurlar** (birbiri nin tarafını tutarlar)" Çünkü hepsi de müminlerin düşmanıdırlar. İşte burada her tür küfrün tek bir millet/güç olduklarına ve İslama karşı birlikte hareket ettiklerinde bu, bir delildir.

« وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَإِنَّهُ مِنْهُمْ » **"İçinizden onları dost tutanlar, onlardandır."**

Onlardan bir topluluktur ve hüküm itibariyle de tıpkı onların hükmüne tabidirler. İşte burada Allah tarafından din ayrılığı olan ve Müslümanlara karşı bir kin ve düşmanlık içinde bulunanlardan uzak durulması, ilişki kurulmaması anlamında çok, hem de pek çok şiddetli bir uyardır, bunun gerekli/vacip olduğu gerçeğidir.

« إِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ » **"Şüphesiz Allah, zalimler topluluğuna yol göstermez."**

Kafirlere destek çıkarak, Müslümanların ve devletinin sırlarını onlara aktararak kendilerine zulmedenleri ya da yazık edenleri doğru yola yöneltmez.

٥٢- ﴿ فَتَرَى الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ يُسَارِعُونَ فِيهِمْ يَقُولُونَ نَخْشَى أَنْ تُصِيبَنَا دَائِرَةٌ فَعَسَى اللّٰهُ أَنْ يَأْتِيَ بِالْفَتْحِ أَوْ أَمْرٍ مِنْ عِنْدِهِ فَيُصْبِحُوا عَلَى مَا أَسَرُّوا فِي أَنْفُسِهِمْ نَادِمِينَ ﴾

52 – Kalblerinde hastalık bulunanların: "Başımıza bir felâketin gelmesinden korkuyoruz" diyerek onların arasına koşuştuklarını görürsün. Umulur ki Allah bir fetih, yahut katından bir emir getirecek de onlar, içlerinde gizledikleri şeyden dolayı pişman olacaklardır.

« فَتَرَى الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ يُسَارِعُونَ فِيهِمْ يَقُولُونَ » **"Kalblerinde hastalık bulunanların: "Başımıza bir felâketin gelmesinden korkuyoruz" diyerek onların arasına koşuştuklarını görürsün."**

Ayetteki « يُسَارِعُونَ » "koşuyorlar" kelimesi, « فَتَرَى » kelimesiyle kasdolunan mana baş gözü ise hal olması muhtemeldir. ya da kalp gözüyle görme ihtimali karşısında ikinci meful/nesne de olabilir. « فِيهِمْ » Yani Müslümanların aleyhinde olabilecek şekilde onlara yardımda bulunmak ve onları dost edinerek velayet yetkisini onlara vermek,

manasındadır. « يَقُولُونَ » "söylüyorlar" yani, *"Münafıklar içlerinde gizledikleri kötü niyetleri yüzünden ..."* cümlesi itibariye bu münafıklar kendi kendilerine şöyle derler:

« نَخْشَى اَنْ تُصِيبَنَا دَٓائِرَةٌ » **"Başımıza bir felâketin gelmesinden korkuyoruz"** *"Kafirlerin Muhammed'e/İslam'a üstünlük kazanmaları ve devleti ellerine geçirmeleri durumunda başımıza bir felaketin gelmesinden korkup endişe etmekteyiz."* Yani hali hazırdaki durumlarının aksine durumun Müslümanlar aleyhine değişmesinden korkmaktayız.

« فَعَسَى اللّٰهُ اَنْ يَأْتِيَ بِالْفَتْحِ اَوْ اَمْرٍ مِنْ عِنْدِهِ » **"Umulur ki Allah bir fetih, yahut katından bir emir getirecek de."** Yani düşmanlarına karşı Allah Rasulü (s.a.v)'e bir zafer ve Müslümanlara bir üstünlük veya Hz. Peygamber (s)'e, münafıkların içlerinde gizledikleri kötü niyetlerini açığa vurma ya da onları öldürme ile emrolunabilir.

« فَيُصْبِحُوا عَلٰى مَٓا اَسَرُّوا ف۪ٓي اَنْفُسِهِمْ نَادِم۪ينَ » **"Onlar, içlerinde gizledikleri şeyden dolayı pişman olacaklardır."**

Ayetteki, « نَادِم۪ينَ » "pişman olanlar" kelimesi, « فَيُصْبِحُوا » "olacaklar" kelimesinin haberidir.

٥٣- ﴿وَيَقُولُ الَّذ۪ينَ اٰمَنُٓوا اَهٰٓؤُ۬لَٓاءِ الَّذ۪ينَ اَقْسَمُوا بِاللّٰهِ جَهْدَ اَيْمَانِهِمْ اِنَّهُمْ لَمَعَكُمْۜ حَبِطَتْ اَعْمَالُهُمْ فَاَصْبَحُوا خَاسِر۪ينَ﴾

53 – (O zaman) **iman edenler: "Bunlar mıdır sizinle beraber olduklarına bütün güçleriyle yemin edenler?" diyeceklerdir. Onların bütün yaptıkları boşa gitmiştir de kaybedenlerden olmuşlardır.**

« وَيَقُولُ الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا » "(O zaman) **iman edenler:"** Kıraat imamlarından Basra'lı Ebu Amr ve Yakub, « يَقُولَ » kelimesini, « اَنْ يَأْتِيَ » kelimesi üzerine matuf sayarak, « اَنْ يَقُولَ » olarak nasb ile okumuşlardır. İbn Amir, İbn Kesir, Nafi ve Ebu Cafer ise, « يَقُولُ » olarak ayette

görüldüğü gibi okumuşlardır. Bunlar bu lafzı, bir söyleyenin: *"Bu durum da müminler ne dediler"* diye söylediği ifadenin bir cevabı olarak değerlendirmişlerdir. İşte bunu üzerine de şöyle denmiştir: "Müminler dediler ki:

«أَهٰٓؤُلَٓاءِ الَّذِينَ أَقْسَمُوا بِاللّٰهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ إِنَّهُمْ لَمَعَكُمْ» **"Bunlar mıdır sizinle beraber olduklarına bütün güçleriyle yemin edenler?" diyeceklerdir.** Yani söz konusu münafıklar sizin için çok ağır yeminler ederek, sizinle birlikte hareket edeceklerini, kafirlere karşı sizin yanınızda kalıp sizi destekleyeceklerini söyleyenler bunlar mı?

«جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ» cümlesi hal olarak takdir olunan bir mastardır. Yani, *"Yeminlerini pekiştirmede oldukça gayretli gözükenler"* demektir.

« حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ » **"Onların bütün yaptıkları boşa gitmiştir de."** Sırf gösteriş için, desinler için yaptıkları güzel davranışları boşa gitmiştir. Çünkü onlar bunları işlerken inanarak ve itikadederek işlemiyorlardı. İşte bu ifade yüce Allah'ın sözleriyle, bunların işledikleri amellerin boşa gittiğini gösteren ve tanıklık eden bir ifade, aynı zamanda bu kimselerin kötü durumlarını açıklayan bir hayret/şaşkınlık ifadesidir.

« فَأَصْبَحُوا خَاسِرِينَ » **"Kaybedenlerden olmuşlardır."** Yani bu dünyada da öteki dünyada da yardımı elden kaçırdıklarından ötürü kendileri için ebedi bir azap ve cezalandırma olacaktır.

54. — 60. ÂYETLER

يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا مَنْ يَرْتَدَّ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَسَوْفَ يَأْتِي
اللّٰهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُۤ اَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ اَعِزَّةٍ عَلَى
الْكَافِرِينَۘ يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَٓائِمٍۜ
ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَٓاءُۜ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٥٤﴾ اِنَّمَا
وَلِيُّكُمُ اللّٰهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلٰوةَ
وَيُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ ﴿٥٥﴾ وَمَنْ يَتَوَلَّ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ
وَالَّذِينَ اٰمَنُوا فَاِنَّ حِزْبَ اللّٰهِ هُمُ الْغَالِبُونَۚ ﴿٥٦﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ
اٰمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَكُمْ هُزُوًا وَلَعِبًا مِنَ الَّذِينَ
اُو۫تُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَالْكُفَّارَ اَوْلِيَٓاءَۚ وَاتَّقُوا اللّٰهَ اِنْ
كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٥٧﴾ وَاِذَا نَادَيْتُمْ اِلَى الصَّلٰوةِ اتَّخَذُوهَا هُزُوًا
وَلَعِبًاۜ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٥٨﴾ قُلْ يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ
هَلْ تَنْقِمُونَ مِنَّٓا اِلَّٓا اَنْ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَمَٓا اُنْزِلَ اِلَيْنَا وَمَٓا اُنْزِلَ
مِنْ قَبْلُۙ وَاَنَّ اَكْثَرَكُمْ فَاسِقُونَ ﴿٥٩﴾ قُلْ هَلْ اُنَبِّئُكُمْ بِشَرٍّ مِنْ
ذٰلِكَ مَثُوبَةً عِنْدَ اللّٰهِۜ مَنْ لَعَنَهُ اللّٰهُ وَغَضِبَ عَلَيْهِ وَجَعَلَ مِنْهُمُ

الْقِرَدَةَ وَالْخَنَازِيرَ وَعَبَدَ الطَّاغُوتَ أُولَٰئِكَ شَرٌّ مَكَانًا وَأَضَلُّ

عَنْ سَوَاءِ السَّبِيلِ ﴿٦٠﴾

Meali

54. Ey iman edenler! Sizden kim dininden dönerse (bilsin ki) Allah, sevdiği ve kendisini seven müminlere karşı alçak gönüllü (şefkatli), kâfirlere karşı onurlu ve zorlu bir toplum getirecektir. (Bunlar) Allah yolunda cihad ederler ve hiçbir kınayanın kınamasından korkmazlar (hiçbir kimsenin kınamasına aldırmazlar). Bu, Allah'ın, dilediğine verdiği lütfudur. Allah'ın lütfu ve ilmi geniştir.

55. Sizin dostunuz (veliniz) ancak Allah'tır, Resulüdür, iman edenlerdir; onlar ki Allah'ın emirlerine boyun eğerek namazı kılar, zekâtı verirler.

56. Kim Allah'ı, Resûlünü ve imân edenleri dost edinirse (bilsin ki) üstün gelecek olanlar şüphesiz Allah'ın tarafını tutanlardır.

57. Ey iman edenler! Sizden önce kendilerine Kitap verilenlerden dininizi alay ve oyun konusu edinenleri ve kâfirleri dost edinmeyin. Allah'tan korkun; eğer müminler iseniz.

58. Namaza çağırdığınız zaman onu alay ve eğlence konusu yaparlar. Bu davranış, onların düşünemeyen bir toplum olmalarındandır.

59. (Onlara) şöyle de: Ey kitap ehli! Yalnızca Allah'a, bize indirilene ve daha önce indirilene inandığımız için mi bizden hoşlanmıyorsunuz? Oysa çoğunuz yoldan çıkmış kimselersiniz.

60. De ki: Allah katında yeri bundan daha kötü olanı size haber vereyim mi? Allah'ın lânetlediği ve gazap ettiği, aralarından maymunlar, domuzlar ve tâğuta tapanlar çıkardığı kimseler. İşte bunlar, yeri (durumu) daha kötü olan ve doğru yoldan daha ziyade sapmış bulunanlardır.

Tefsiri

٥٤- ﴿يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا مَنْ يَرْتَدَّ مِنْكُمْ عَنْ د۪ينِه۪ فَسَوْفَ يَأْتِي اللّٰهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُٓ اَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِن۪ينَ اَعِزَّةٍ عَلَى الْكَافِر۪ينَۘ يُجَاهِدُونَ ف۪ي سَب۪يلِ اللّٰهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَٓائِمٍۜ ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْت۪يهِ مَنْ يَشَٓاءُۜ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَل۪يمٌ﴾

54 - Ey iman edenler! Sizden kim dininden dönerse (bilsin ki) **Allah, sevdiği ve kendisini seven müminlere karşı alçak gönüllü** (şefkatli), **kâfirlere karşı onurlu ve zorlu bir toplum getirecektir.** (Bunlar) **Allah yolunda cihad ederler ve hiçbir kınayanın kınamasından korkmazlar (hiçbir kimsenin kınamasına aldırmazlar). Bu, Allah'ın, dilediğine verdiği lütfudur. Allah'ın lütfu ve ilmi geniştir.**

. يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا مَنْ يَرْتَدَّ مِنْكُمْ عَنْ د۪ينِه۪ » **"Ey iman edenler! Sizden kim dininden dönerse"** Kim kendi hak dini olan İslam'dan daha önce üzerinde bulunduğu küfür sistemlerine geri, dönerse...

Kıraat imamlarından Nafi, Ebu Cafer ve İbn Amir "يَرْتَدَّ" lafzını iki dal harfiyle, « يَرْتَدِدْ » olarak okumuşlardır.

« فَسَوْفَ يَأْتِي اللّٰهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُٓ » **"Allah, sevdiği ve kendisini seven."** Allahı seven bir başka toplumu yakın bir gelecekte getirecektir/geçirecektir. Allah, bu toplumun amellerinden ve yaptıklarından memnun ve hoşnut kalacak, bu amellerinden ötürü de onları övecektir. Bunlar da Allah'a itaat edecekler, O'nun rızasını kazanmayı her şeye tercih edeceklerdir.

Ayetin bu kısmı, Hz. Peygamber (s.a.v)'in peygamberliği yani nübüvveti için bir delildir. Çünkü, Resulullah henüz meydana gelmemiş olan ve sonradan meydana çıkacak bir gerçeği onlara bildirmektedir. Aynı zamanda bu ayet, Hz. Ebu Bekir'in halifeliğinin isbatı ya da kanıtlanması için de bir delildir. Çünkü o mürtedlerle yani dinden dönenlerle cihada/savaşa girerek bu üstün görevi yerine getirmiştir. Bu arada hem

Hz. Ebu Bekir'in ve hem Hz. Ömer'in -Allah her ikisinden de razı olsun- halifeliklerinin meşruluğuna da delildir.

Hz. Peygamber (s.a.v.)'e bu toplumun kimlerden olacağı sorulunca, Hz. Selman (v.36/656)'ın omuzuna vurarak, "İşte bu ve bunun toplumundan olanlardır. Şayet iman Süreyya yıldızına asılı bulunmuş olsa yani ulaşılması o kadar güç olsa da, mutlaka Farsoğullarından bir takım kimseler ona ulaşıp o imanı elde edeceklerdir."[23]

Burada ceza/cevaptan şart manasını içeren isme raci/ilgili olan şey mahzuftur/gizlidir. Bunun manası ise şöyledir: *"Yakın bir gelecekte Allah onların yerine bir toplum getirecektir/geçirecektir."*

« أَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ » **"Mü'minlere karşı alçak gönüllü** (şefkatli)." *"Bu toplum mümin kardeşlerine karşı alçak gönüllü,"* Burada geçen, « أَذِلَّةٍ » kelimesi, *"Zelil"* kelimesinin çoğuludur. Ancak *"Zelul"* kelimesine gelince bu, *"Zülul"* kelimesinin çoğuludur. Fakat bu kelimenin *"el-Züll/Zill"* kökünden geldiğini ileri sürenler -ki bu suubet yani güçlük ve sıkıntı manasınadır- yanılmaktadırlar. Çünkü, *"Zelulen"* kelimesi, *"Ezille"* şeklinde çoğul yapılamaz.

Cevheri (v.400/1009) diyor ki, *"el-Züll"* kelimesi mana itibariyle, *"el-İzz"* kelimesinin zıddı/karşıtıdır. Örneğin, « رَجُلٌ ذَلِيلٌ » demek, *"şefkate açıkça muhtaç olan adam"* demektir. Aynı şekilde, « قَوْمٌ أَذِلَّاءُ وَأَذِلَّةٌ» de, *"Şefkat ve korunmaya muhtaç toplum, zelil olmuş toplum"* manasınadır. *"el-Zillu"* kelimesi, yumuşaklık anlamında zal harfinin kesriyle zorluk ve sertlik manasına gelen Suubet kelimesinin zıddıdır. Örneğin, *"Dabbetun Zelulun"* korunmaya muhtaç bir hayvan ve « دَابَّةٌ ذُلُلٌ» korunmaya muhtaç hayvanlar gibi.

---

[23] İbn Hacer bu konuda şöyle diyor: *"O ve onlar yani Selman ve kavmi"* ifadesi Cuma namazıyla ilgili ayette varit olmuştur. Bu, üzerinde *Buhari* ile *Müslim*'imin ittifak ettikleri bir husustur. Bir de Kıtal ayetiyle ilgili olarak gelmiştir. Bak. *Tirmizi.* Yine bak, *Haşiyetu'l-Keşşaf; 1/646)*

Ayette, « لِلْمُؤْمِنِينَ » denmeyip de, « عَلَى الْمُؤْمِنِينَ » denmiş olması, *"el-Züll"* kelimesinin acıma ve şefkat manasını içermesi sebebiyledir. Sanki şöyle denilmektedir: *"müminlere karşı şefkat göstererek, acıyarak ve alçak gönüllülük ederek."*

« أَعِزَّةٍ عَلَى الْكَافِرِينَ » **"Kâfirlere karşı onurlu ve zorlu."** Yani onlara karşı sert ve katıdırlar. Çünkü, « العز » sert ve katı arazi, toprak manasınadır. Yani yeni gelen toplum müminlere karşı tavır ve hareketleri adeta baba ile çocuğu arasındaki münasebet veya efendisiyle yanında bulunan kölesi/çalışanı arasındaki ilişki gibidir. Fakat kafirler karşısındaki tavır ve davranışları da tıpkı avı karşısındaki yırtıcı bir canavarın durumu gibidir.

« يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ » "(Bunlar) **Allah yolunda cihad ederler** Kafirlerle savaşırlar.

Bu tıpkı, « يُحِبُّهُمْ » « أَذِلَّةٍ » ve « أَعِزَّةٍ » lafızları gibi, « بِقَوْمٍ » kavlinin sıfatıdır.

« وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَٓائِمٍ » **"Ve hiçbir kınayanın kınamasından korkmazlar** (hiçbir kimsenin kınamasına aldırmazlar)." Bu kısmın başında yer alan «وَ» harfinin hal olma ihtimali de bulunmaktadır. Yani, "Onlar cihadedip sava şırlar. Fakat bunların cihad ederken durumları münafıkların durumlarına benzemez, onlarınkine muhaliftir. Çünkü münafıklar Yahudileri veli edinerek onlarla birlik hareket ederler. Eğer müminlere ait ordu içerisin de bulunur ve onlarla savaşa çıkarlarsa, kendi adlarına yetki verdikleri Yahudi dostlarından korkarlar. İşte bu açıdan münafıklar, bu hareketleri sebebiyle Yahudi dostlarından gelecek olan sitem ve kınamalarını bildiklerinden harekete geçmezler.

Müminlere gelince, bunların cihadları Allah içindir, Bu itibarla kınama ve sitem kimden ve nereden gelirse gelsin hiçbir zaman itibar etmezler ve bundan dolayı da korkmazlar."

Bir de söz konusu vav harfinin atıf/bağ edatı olması ihtimali de bulunmaktadır. Yani bunların özelliklerinden biri de, *"Allah yolunda ci-*

had etmeleridir. Çünkü onlar dinlerinde metanet ve salabet sahibidirler, dönek değiller. Eğer dinleriyle ilgili bir işe girişirlerse, kendilerini herhangi bir kınayıcının kınaması engelleyemez, görevinden vazgeçiremez."

« لَوْمَةَ » kelimesi, *"Levm"* kelimesinin ismi merresidir veya mastar binai merresidir. Gerek mastar binai merrede olsun, gerekse nekre olmak ta olsun iki kere mübalağa/aşırılık manası vardır. Yani "Onlar, asla bir şeyden korkmadıkları gibi kötüleyenlerin bir kötülemesine aldırış etmezler" demektir.

« ذٰلِكَ » **"Bu"** Burada bu işaret ismiyle söz konusu toplumun yukarıda geçen sevgi ya da mahabbet, müminlere karşı şefkatli, kafirlere karşı zorlu ve onurlu olma, Allah yolunda savaşma/cihad, kimsenin kınamasından korkmama gibi özelliklerine işaret olunmaktadır. Yani işte bu özellikler;

« فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَٓاءُۜ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ » **"Bu, Allah'ın, dilediğine verdiği lüt-fudur. Allah'ın lütfu ve ilmi geniştir."** Ehil kimselerin kimler olduğunu bilendir.

Yüce Allah kendilerine karşı düşmanlık göstermemiz ve yetki verip dost edinmememizin gerektiği gerçeğini açıklamanın hemen ardından de kendilerini veli/dost edinmemiz gerekenleri açıklamaktadır. İşte şimdi açıklamasını okuyacağımız ayette bu gerçek şöyle anlatılmaktadır:

٥٥- ﴿إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللّٰهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلٰوةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ﴾

55 – Sizin dostunuz (veliniz) **ancak Allah'tır, Resulüdür, iman edenlerdir; onlar ki Allah'ın emirlerine boyun eğerek namazı kılar, zekâtı verirler.**

« إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللّٰهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا » **"Sizin dostunuz** (veliniz) **ancak Allah'tır, Resulüdür, iman edenlerdir."**

Bu ayetin başında yer alan, « إِنَّمَا » lafzı, dostluk verilmesi, dayanılıp güvenilmesi hususunun ya da aidiyetin bu ayette sayılanlar olduğu gerçeğini bildirmektedir. Gerçi ayette veli/dost edinilmesi gerekenlerin çoğul olmalarına rağmen, « وَلِيُّ » kelimesinin tekil olarak gelmesi, şu noktaya ve gerçeğe dikkat çekmek ve uyarıda bulunmak içindir: Asıl velayet, yetki ve güç sadece ve sadece Allah'ındır. Bu itibarla asl olana uyulmak suretiyle diğerlerine yani Allah Rasulü ile müminlere de velayet yetki-sinin verilmesi gereği vurgulanıyor. Eğer böyle denmeyip de, *"Sizin velileriniz Allah'tır, Resulüdür ve müminlerdir"* denseydi bu takdirde ifa dede veya anlatımda bu hususta asıl olan kimdir, buna bağlı olarak tabi olanlar kimlerdir konusu anlaşılamazdı, bir karmaşa olurdu.

« الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلٰوةَ » **"Onlar ki Allah'ın emirlerine boyun eğerek namazı kılar."** Bu cümle, « الَّذِينَ اٰمَنُوا »-cümlesinden bedel olarak merfudur/ötrelidir veya, « هُمُ الَّذِينَ » olarak merfudur, yahut da medih/övgü üzere mansubtur/fethalıdır.

« وَيُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ » **"Zekâtı verirler."** Burada, « وَهُمْ رَاكِعُونَ » ifadesindeki vav harfi hal vavıdır. Bu durumda manası: *"Onlar zekatı, namazlarında rüku halinde de olsalar bile verirler."*

Rivayete göre bu ayetin nüzul sebebi Hz. Ali'nin bir tavrıdır. Kendisi namaz kılarken rükuda bulunduğu bir sırada bir isteyici, ihtiyaç sahibi biri gelip kendisinden bir yardım isteğinde bulunur. Oda serçe parmağında bulunan ve parmağına bol gelen yüzüğünü çıkarıp ona attı. Ancak bunu parmağından gayet kolaylıkla çıkardığı için namazını bozan bir fiil halinde olmamıştır.

Her ne kadar ayetin nüzul sebebi bir tek kimse ise de bu «وَيُؤْتُونَ» "verirler" ifadesinin çoğul olarak gelmiş olması, halkı da tıpkı Hz. Ali gibi davranışta bulunmaya ve yardıma teşvik edip, onların da tıpkı onun gibi sevap almalarını sağlamak içindir.

Bu ayet aynı zaman kişi namaz kılarken bile olsa, bu halde de sadaka verilebileceğinin caiz olduğunun delilidir. Çünkü namaz içinde namaz ile alakası olmayan şey ile az bir uğraş namazı bozmaz.

٥٦- ﴿وَمَنْ يَتَوَلَّ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا فَإِنَّ حِزْبَ اللّٰهِ هُمُ الْغَالِبُونَ﴾

56 – Kim Allah'ı, Resûlünü ve iman edenleri dost edinirse (bilsin ki) **üstün gelecek olanlar şüphesiz Allah'ın tarafını tutanlardır.**

« وَمَنْ يَتَوَلَّ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا » **"Kim Allah'ı, Resûlünü ve iman edenleri dost edinirse"** veli/dost edinirse veya veli/dost olursa;

« فَإِنَّ حِزْبَ اللّٰهِ هُمُ الْغَالِبُونَ » **"**(Bilsin ki) **üstün gelecek olanlar şüphesiz Allah'ın tarafını tutanlardır.."**

Burada zamir kullanması icabederken bunu yerine bizzat sözkonusu edilen ve zahir diye ifade olunan, « حِزْبَ اللّٰهِ » ifadesi getirilmiştir. Yani, «فَإِنَّهُمْ هُمُ الْغَالِبُونَ» *"mutlaka onlardır üstün gelenler"* demektir.

Yahut ayetteki, *"Hizbullah'tan"* murat, Allah Rasulü Hz. Muhammed (s.a.v.) ile müminlerdir. Yani *"Kim onları veli/dost edinirse, kesinlikle Allah'ın taraftarı, askeri olma görevini üstlenmiştir ve yenilemeyecek olanlarla kendilerine destek çıkmıştır"* demektir.

« حِزْبَ » kelimesi aslında, kendilerine sıkıntı veren ve başlarına gelen bir kötülük, musibet nedeniyle o iş için toplumun bir araya gelip birlikte hareket etmeleri demektir.

Rivayete göre Rifaa İbn Zeyd ile Süveyd İbn Haris sözde müslüman olduklarını açıklamışlar. Fakat daha sonra münafıklık etmeye başladılar. Fakat Müslümanlar arasında da onların ikisini seven bazı kimseler bulunuyorlardı. İşte bu gelecek ayetin nüzul sebebi budur.

٥٧ - ﴿يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الَّذ۪ينَ اتَّخَذُوا د۪ينَكُمْ هُزُوًا وَلَعِبًا مِنَ الَّذ۪ينَ اُو۫تُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَالْكُفَّارَ اَوْلِيَٓاءَۚ وَاتَّقُوا اللّٰهَ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِن۪ينَ﴾

57 – Ey iman edenler! Sizden önce kendilerine Kitap verilenler den, dininizi alay ve oyun konusu edinenleri ve kâfirleri dost edinmeyin. Allah'tan korkun; eğer müminler iseniz.

«يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الَّذ۪ينَ اتَّخَذُوا د۪ينَكُمْ هُزُوًا وَلَعِبًا مِنَ الَّذ۪ينَ اُو۫تُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَالْكُفَّارَ اَوْلِيَٓاءَۚ وَاتَّقُوا اللّٰهَ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِن۪ينَ» **"Ey iman edenler! Sizden önce kendilerine Kitap verilenlerden, dininizi alay ve oyun konusu edinenleri ve kâfirleri dost edinmeyin."** Yani onlar sizin dininizi eğlence ve oyun haline getirilerken sizin onları dost ve sırdaş kabul etmeniz doğru olmaz, yakışık almaz. Aksine buna verilecek karşılık, onlara buğzetmek, kin gütmek ve onlarla her türlü bağı kesmek olmalıdır.

« مِنَ الَّذ۪ينَ » ifadesindeki « مِنْ » edatı beyan/açık lama içindir. « الْكُفَّارَ» lafzından kasıt da müşriklerdir. Bu da, mansub olan « الَّذ۪ينَ » lafzı üzerine matuf/ilgili bulunmaktadır.

Kıraat imamlarından Ebu Amr, Yakub ve Ali Kisai, « الْكُفَّارَ » lafzını mecrur olan « الَّذ۪ينَ » lafzı üzerine matuf sayarak kesreli olarak okumuşlardır. Yani, *"sizden önce kendilerine kitap verilmiş olan Yahudi ve Hıristiyanlarla müşrik ve kafirlerden..."* demektir.

« وَاتَّقُوا اللّٰهَ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِن۪ينَ » **"Allah'tan korkun; eğer müminler iseniz."** Çünkü gerçek manada iman, insanı din düşmanlarına velayet yetkisi verip dost edinmekten uzak tutar.

٥٨ - ﴿وَاِذَا نَادَيْتُمْ اِلَى الصَّلٰوةِ اتَّخَذُوهَا هُزُوًا وَلَعِبًاۜ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْقِلُونَ﴾

58 – Namaza çağırdığınız zaman onu alay ve eğlence konusu yaparlar. Bu davranış, onların düşünemeyen bir toplum olmalarındandır.

« وَإِذَا نَادَيْتُمْ إِلَى الصَّلٰوةِ اتَّخَذُوهَا هُزُوًا وَلَعِبًا ذٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْقِلُونَ »

"Namaza çağırdığınız zaman onu alay ve eğlence konusu yaparlar. Bu davranış, önların düşünemeyen bir toplum olmalarındandır."

Çünkü bu inançsızların ezanı ve namazı, diğer emir ve yasak-ları oyun, eğlence ve alay konusu etmelerinin sebebi, esasen beyinsiz ve cahil takımının yapacağı şeylerdir. İşte bunlar da onlardandır. Sanki akılsız ve beyinsizdirler.

İşte bu ayet, ezanın Kur'an nassıyla da sabit olduğunu gösteren bir delil ve kanıttır, yoksa yalnızca uykuda görülen bir rüya bunun tek delili değildir.

٥٩– ﴿قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ هَلْ تَنْقِمُونَ مِنَّا إِلَّا أَنْ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْنَا وَمَا أُنْزِلَ مِنْ قَبْلُ وَأَنَّ أَكْثَرَكُمْ فَاسِقُونَ﴾

59 – (Onlara) **şöyle de: Ey kitap ehli! Yalnızca Allah'a, bize indirilene ve daha önce indirilene inandığımız için mi bizden hoşlanmıyorsunuz? Oysa çoğunuz yoldan çıkmış kimselersiniz.**

« قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ هَلْ تَنْقِمُونَ مِنَّا إِلَّا أَنْ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْنَا وَمَا أُنْزِلَ مِنْ قَبْلُ وَأَنَّ أَكْثَرَكُمْ فَاسِقُونَ » "(Onlara) **şöyle de: Ey kitap ehli! Yalnızca Allah'a, bize indirilene ve daha önce indirilene inandığımız için mi bizden hoşlanmıyorsunuz? Oysa çoğunuz yoldan çıkmış kimselersiniz."**

Yani siz bizi ayıplayıp bizde kusur buluyorsunuz. Bizden de sadece biz Allah'a ve Allah tarafından indirilen tüm kitaplara iman ettiğimizden dolayı hoşlanmıyorsunuz.

« وَأَنَّ أَكْثَرَكُمْ فَاسِقُونَ » ifadesi de mecrur üzerine matuf bulunmakta dır. Yani: *"Sizin bizden hoşlanmamanızın sebebi bizim Allah'a ve Allah*

tarafından indirilenlere inanmış olmamızdandır. Oysaki çoğunuz yoldan çıkmış fasıklarsınız" demektir.

Mana şöyledir: *"Sizin bizi bırakıp geri durmanız, bize karşı olmanızın sebebi, bizim bir tek Allah'a iman etmiş olmamızdan, O'nun gönderdiği peygamberlerinin doğruluğunu kabul etmiş olmamızdandır. Sizin fasıklığınız ise, bu konuda bize muhalefet ettiğinizden, bize karşı çıkışınızdandır."* Ayrıca vav harfinin « مع » "birlikte, beraber" manasına gelmesi de caizdir." Yani: *"Sizin bizden hoşlanmama nedeniniz, bizim Allah'a iman etmiş olmamızdandır. Kaldı ki, bununla beraber sizler yoldan çıkmış fasıklarsınız."*

٦٠- ﴿قُلْ هَلْ اُنَبِّئُكُمْ بِشَرٍّ مِنْ ذٰلِكَ مَثُوبَةً عِنْدَ اللّٰهِ مَنْ لَعَنَهُ اللّٰهُ وَغَضِبَ عَلَيْهِ وَجَعَلَ مِنْهُمُ الْقِرَدَةَ وَالْخَنَازِيرَ وَعَبَدَ الطَّاغُوتَ اُولٰٓئِكَ شَرٌّ مَكَانًا وَاَضَلُّ عَنْ سَوَٓاءِ السَّبِيلِ﴾

60 – De ki: Allah katında yeri bundan daha kötü olanı size haber vereyim mi? Allah'ın lânetlediği ve gazap ettiği, aralarından may munlar, domuzlar ve tâğuta tapanlar çıkardığı kimseler. İşte bunlar, yeri (durumu) **daha kötü olan ve doğru yoldan daha ziyade sapmış bulunanlardır.**

« قُلْ هَلْ اُنَبِّئُكُمْ بِشَرٍّ مِنْ ذٰلِكَ مَثُوبَةً عِنْدَ اللّٰهِ » **"De ki: Allah katında yeri bundan daha kötü olanı size haber vereyim mi?"**

« مَثُوبَةً » esasen sevap manasınadır ve temyiz olarak mansubtur/fethalıdır. Gerçi bu kelime her ne kadar ihsan manasında buna ait bir kelime ise de burada *"cezalandır"* yerinde kullanılmıştır.

Bu tıpkı, (3, Al-i İmran,21) ayetindeki, « فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ اَلِيمٍ » ayetine benzer. Yani, **"Onlara acıklı bir azabı müjdele!"** demektir. Bu aslında tıpkı Türkçe'miz deki şu ifadeye, *"Gülsün bakalım, son gülen iyi güler"* gibi. Esasen tehdit ve cezalandırmayı içeren bir ifadedir. İşte burada durum aynıdır. Çünkü Yahudiler, *"Müslümanların cezalandırılmayı hak ettiklerini"* ileri sürmekteydiler. Bu açıdan onlara şöyle denildi:

« مَنْ لَعَنَهُ اللّٰهُ » **"Allah'ın lanetlediği."** Sizin ileri sürdüğünüz ve Müslümanların göreceğini söylediğiniz azaptan ve cezadan daha şiddetlisini sizler göreceksiniz. « ذٰلِكَ » işaret ismi daha önce geçen hususlara yani imana işaret etmektedir. Yani, bizden hoşlanmayıp bizim inancımız sebebiyle göreceğimizi ileri sürdüğünüz cezadan çok daha kötüsünü siz göreceksiniz.

Burada mutlaka bundan önce veya, « مَنْ » kelimesinden önce bir muzafın hazfı (tamlananın kaldırılması) bulunmaktadır. Bunun takdiri de şöyledir: *"Bu iman ehli olanlardan daha kötü ve ağır bir ceza göreceklerdir."* Ve ya, *" Allah'ın kendilerine lanet ettiği kimselerin üzerinde bulundukları dindekiler..."*

« وَغَضِبَ عَلَيْهِ وَجَعَلَ مِنْهُمُ الْقِرَدَةَ وَالْخَنَازِيرَ وَعَبَدَ الطَّاغُوتَ » **"Ve gazap ettiği, aralarından maymunlar, domuzlar ve tâğuta tapanlar çıkardığı kimseler."** Bunların gençleri maymunlara, ileri yaştakileri de domuzlara dönüştürülmüşlerdir.

Bir de, « وَعَبَدَ الطَّاغُوتَ » Buzağıya tapanlar, şeytana tapanlar diye de yorumlanmıştır. Çünkü Yahudilerin buzağıya tapmaları da şeytanın bunu onlara süslü ve iyi göstermesinden ileri gelmiştir. Dolayısıyla bu, bir bakıma şeytana tapınmadır. Bu aynı zamanda, « مَنْ » kelimesinin sıla sı üzerine atfolunmuştur. Adeta "ve tağuta tapanların..." denilir gibidir.

Kıraat imamlarından Hamza, bu cümleyi, *"Ve Abudattağuti"* okumuş ve bunu mübalağa/abartı bildiren bir isim olarak konulduğunu değerlendirmiştir. Örneğin, « رَجُلٌ حَاذِرٌ » çok sakınan ve « رَجُلٌ فَطِنٌ » oldukça anlayışlı ve zeki olan ifadeleri gibidir. Söz konusu bu ifadeler aşırı sakınan ve anlayışlı olanlar için kullanılan mübalağa/abartı isimlerdir.

Bu, « الْقِرَدَةَ وَالْخَنَازِيرَ » kelimeleri üzerine matuf/bağlı bulunmaktadır.

« أُولٰئِكَ شَرٌّ مَكَانًا » **"İşte bunlar, yeri** (durumu) **daha kötü olan"**

« شَرٌّ مَكَانًا » ifadesinde şerlilikleri yani kötülükleri mekan/yer olarak değerlendirilmiştir. Bu ise bunu hak eden kimseler için mübalağa anla-mında zikretmiştir.

« وَأَضَلُّ عَنْ سَوَآءِ السَّبِيلِ » **"Ve doğru yoldan daha ziyade sapmış bulunanlardır."** İnsanı cennete ulaştıracak olan normal yoldan çıkanlardır.

61. — 65. ÂYETLER

وَإِذَا جَآؤُكُمْ قَالُوٓا اٰمَنَّا وَقَدْ دَخَلُوا بِالْكُفْرِ وَهُمْ قَدْ خَرَجُوا بِهِ ۜ وَاللّٰهُ أَعْلَمُ بِمَا كَانُوا يَكْتُمُونَ ﴿٦١﴾ وَتَرٰى كَثِيرًا مِنْهُمْ يُسَارِعُونَ فِي الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَأَكْلِهِمُ السُّحْتَ ۜ لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٦٢﴾ لَوْلَا يَنْهٰيهُمُ الرَّبَّانِيُّونَ وَالْأَحْبَارُ عَنْ قَوْلِهِمُ الْإِثْمَ وَأَكْلِهِمُ السُّحْتَ ۜ لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَصْنَعُونَ ﴿٦٣﴾ وَقَالَتِ الْيَهُودُ يَدُ اللّٰهِ مَغْلُولَةٌ ۜ غُلَّتْ أَيْدِيهِمْ وَلُعِنُوا بِمَا قَالُوا ۢ بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ ۙ يُنْفِقُ كَيْفَ يَشَآءُ ۜ وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ مَآ أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ طُغْيَانًا وَكُفْرًا ۜ وَأَلْقَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَآءَ إِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ ۜ كُلَّمَآ أَوْقَدُوا نَارًا لِلْحَرْبِ أَطْفَأَهَا اللّٰهُ ۙ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا ۜ وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ ﴿٦٤﴾ وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْكِتَابِ اٰمَنُوا وَاتَّقَوْا لَكَفَّرْنَا عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَلَأَدْخَلْنَاهُمْ جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴿٦٥﴾

Meali

61. Yanınıza inkârla girip yine inkârla çıktıkları halde size geldiklerinde "inandık" derler. Allah gizlediklerini daha iyi bilmektedir.

62. Onlardan birçoğunun günah, düşmanlık ve haram yemede yarıştıklarını görürsün. Yaptıkları ne kadar kötüdür!

63. Din adamları ve âlimleri onları, günah olan sözleri söylemekten ve haram yemekten menetselerdi ya! İşledikleri *(fiiller)* ne kötüdür!

64. Yahudiler, Allah'ın eli bağlıdır *(sıkdır)*, dediler. Hay dedikleri yüzünden elleri bağlanası ve lânet olasılar! Bilâkis, Allah'ın elleri açıktır, dilediği gibi verir. Andolsun ki sana Rabbinden indirilen, onlardan çoğunun azgınlığını ve küfrünü arttırır. Aralarına, kıyamete kadar *(sürecek)* düşmanlık ve kin soktuk. Ne zaman savaş için bir ateş yakmışlarsa *(fitneyi uyandırmışlarsa)* Allah onu söndürmüştür. Onlar yeryüzünde bozgunculuğa koşarlar; Allah ise bozguncuları sevmez.

65. Eğer ehl-i kitap iman edip *(kötülüklerden)* sakınsalardı, herhalükarda *(geçmiş)* kötülüklerini örter ve onları nimeti bol cennetlere sokardık.

Tefsiri

Şimdi tefsirini okuyacağımız ayetin nüzul/iniş sebebi bir takım bozuk niyetli Yahudiler hakkındadır. Çünkü bunlar Resulullah (s)'ın yanına gelirken sırf münafıklıkları ve iki yüzlülükleri sebebiyle sözde Müslüman olduklarını söylemişlerdir. Oysa günümüzde de olduğu gibi bunlar özde kâfir idiler.

٦١- ﴿وَإِذَا جَاؤُكُمْ قَالُوا آمَنَّا وَقَدْ دَخَلُوا بِالْكُفْرِ وَهُمْ قَدْ خَرَجُوا بِهِ
وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا كَانُوا يَكْتُمُونَ﴾

61 - Yanınıza inkârla girip yine inkârla çıktıkları halde size geldiklerinde "inandık" derler. Allah gizlediklerini daha iyi bilmektedir.

« وَإِذَا جَاؤُكُمْ قَالُوآ اٰمَنَّا وَقَدْ دَخَلُوا بِالْكُفْرِ وَهُمْ قَدْ خَرَجُوا بِهِ » **"Yanınıza inkârla girip yine inkârla çıktıkları halde size geldiklerinde "inandık" derler."** « بِالْكُفْرِ » lafzının başında bulunan (ب) harfi haldir. Yani: *"Onlar bu zura kafirler olarak girdiler ve yine kafirler olarak çıktılar."* Bu, *"küfre bulaşarak ve küfrü hiç bırakmayarak"* takdirinde dir/anlamındadır.

Nitekim, « وَقَدْ دَخَلُوا » ifadesi de böyledir.

« وَهُمْ قَدْ خَرَجُوا بِهِ » Yani; onlar kesinlikle girdikleri gibi çıkıp gitmişlerdir. İşte bu bakımdan bu lafzın başına « قَدْ » kelimesi gelmiştir. Dolayısıyla bu, hal olmaktan mazi/geçmiş zaman "ol" fiil olmaya daha yakındır. Bu, aynı zamanda, « قَالُوآ اٰمَنَّا » ifadesine müteallikti̇r/bağlıdır. Yani: *"Onlar böyle inandıklarını söylüyorlar ama onlar aslında kafir kimselerdir."*

« وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا كَانُوا يَكْتُمُونَ » **"Allah gizlediklerini daha iyi bilmektedir."**

٦٢- ﴿وَتَرٰى كَثِيرًا مِنْهُمْ يُسَارِعُونَ فِي الْاِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَاَكْلِهِمُ السُّحْتَ لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾

62 – Onlardan birçoğunun günah, düşmanlık ve haram yeme de yarıştıklarını görürsün. Yaptıkları ne kadar kötüdür!

« وَتَرٰى كَثِيرًا مِنْهُمْ يُسَارِعُونَ فِي الْاِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَاَكْلِهِمُ السُّحْتَ » **"Onlardan birçoğunun günah, düşmanlık ve haram yeme de yarıştıklarını görürsün."**

Ya da, *"günah işlemede"* ifadesi, kendileriyle ilgili olarak kişisel hata ve yanlış yapmaları, günah işlemeleri, demektir. *"Düşmanlık sürdürmede"* ifadesi de kendileri dışındaki insanlara haksızlık yapmaları, zulme kalkışmaları ve işlemeleri manasınadır. *"Bir şeyde koşuşturmak"* demek, o şeyi hemen acil olarak, fırsatı kaçırmadan işlemek, demektir.

« السُّحْتَ » haram manasınadır.

« لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ » **"Yaptıkları ne kadar kötüdür."** Yapmakta oldukları davranışlar gerçekten ne kadar kötüdür.

٦٣- ﴿لَوْلَا يَنْهٰيهُمُ الرَّبَّانِيُّونَ وَالْأَحْبَارُ عَنْ قَوْلِهِمُ الْإِثْمَ وَأَكْلِهِمُ السُّحْتَ ۜ لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَصْنَعُونَ﴾

63 – Din adamları ve âlimleri onları, günah olan sözleri söylemekten ve haram yemekten menetselerdi ya! İşledikleri (fiiller) **ne kötüdür!**

« لَوْلَا يَنْهٰيهُمُ الرَّبَّانِيُّونَ وَالْأَحْبَارُ عَنْ قَوْلِهِمُ الْإِثْمَ وَأَكْلِهِمُ السُّحْتَ» **"Din adamları ve âlimleri onları, günah olan sözleri söylemekten ve haram yemekten menetselerdi ya!"**

Ayette geçen, « لَوْلَا » «هَلَّا» anlamında teşvik manasını ifade eder.

« لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَصْنَعُونَ » **"İşledikleri (fiiller) ne kötüdür."**

İşte işin bu noktasında ilim sahipleri yerilmiş bulunmaktadır. Birincisi herkes için hüküm içermektedir.

İbn Abbas (r.a) der ki: *"Bu Kur'an'da yer alan ayetlerin içinde en ağır hüküm içeren bir ayettir. Çünkü münkerden ve yasaklardan insanları menetme ve uzaklaştırma görevlerini yerine getirmeyenleri, tehdit bakımından münker olan ve işlenmemesi gereken bir fiili işleyenlerle tehdit bakımından aynı kefeye koymaktadır."*

٦٤- ﴿وَقَالَتِ الْيَهُودُ يَدُ اللّٰهِ مَغْلُولَةٌ ۜ غُلَّتْ أَيْدِيهِمْ وَلُعِنُوا بِمَا قَالُوا ۢ بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ ۙ يُنْفِقُ كَيْفَ يَشَاءُ ۜ وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ طُغْيَانًا وَكُفْرًا ۜ وَأَلْقَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ إِلَى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ ۜ كُلَّمَا أَوْقَدُوا نَارًا لِلْحَرْبِ أَطْفَأَهَا اللّٰهُ ۙ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا ۜ وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ

الْمُفْسِدِينَ ﴾

64 – Yahudiler, Allah'ın eli bağlıdır (sıkıdır), **dediler. Hay dedikleri yüzünden elleri bağlanası ve lânet olasılar! Bilâkis, Allah'ın elleri açıktır, dilediği gibi verir. Andolsun ki sana Rabbinden indirilen, onlardan çoğunun azgınlığını ve küfrünü arttırır. Aralarına, kıyamete kadar** (sürecek) **düşmanlık ve kin soktuk. Ne zaman savaş için bir ateş yakmışlarsa** (fitneyi uyandırmışlarsa) **Allah onu söndürmüştür. Onlar yeryüzünde bozgunculuğa koşarlar; Allah ise bozguncuları sevmez.**

وَقَالَتِ الْيَهُودُ يَدُ اللّٰهِ مَغْلُولَةٌ غُلَّتْ اَيْدِيهِمْ وَلُعِنُوا بِمَا قَالُوا بَلْ يَدَاهُ « مَبْسُوطَتَانِ » **"Yahudiler, Allah'ın eli bağlıdır** (sıkıdır), **dediler. Hay dedikleri yüzünden elleri bağlanası ve lânet olasılar! Bilâkis, Allah'ın elleri açıktır."**

Rivayete göre, Yahudiler -Allah onlara lanet etsin, belalarını versin, iki yakalarını bir araya getirmesin- Allah Rasulü Hz. Muhammed (s)'i yalanladıklarında, yüce Allah onlara verdiği bol imkanları kıstı, oysa daha önce mal varlıkları bakımından çok zengindiler. İşte artık eskisi gibi mal ve servet edinemeyince gelirleri azalınca Finhas adındaki Yahudi şöyle demeye başladı: *"Allah'ın eli bağlıdır, sıkı ve cimridir."* Bu Yahudinin böyle konuşması üzerine diğer Yahudiler de bu söylenen sözden hoşnutluk duydular ve onlar da bu noktada onun görüşlerine ortak oldular.

"Elin bağlı ve açık olması" ifadesi, mecazi bir ifadedir. Birincisi cimrilik manasına, ikincisi de cömertlik anlamınadır. Nitekim yüce Allah'ın şu ayeti de bu manayı ifade etmektedir. Rabbimiz şöyle buyuruyor:

"Elini boynuna bağlayan gibi tamamen yardımdan elini kesme/cimri olma; İnfak konusunda israf derecesinde de elini açık tutma. Sonra hem Allah tarafından ve hem insanlar tarafından kınanır bir duruma gelirsin."[24]

Ancak buradaki ifade ya da anlatımla elin varlığının isbatı veya kanıtlanması, bağlı ve açık oluşu manası kasdolunmamaktadır. Burada

[24] İsra, 29

mecazi bir mana vardır. İşte böyle bir kasıt olmadığı içindir ki, örneğin herhangi bir kralın bir kimseye bir şey vermede veya menetmede elini kullanmaksızın işaret ederek de yerine getirebilir, böylece de kullanabilir. Bu itibarla asıl kasıt el demek değildir. Örneğin; ta omuzuna dek kolu kesik olan bir kimse herhangi birine fazlasıyla yardımda bulunmuş olsa, bu kolsuz kimse için de onun bu yardımı sebebiyle, *"başkalarına yardım da bulunmakta adamın eli ne kadar'da açıktır"* denir. Oysa adamın eli değil kolu tamamen kesiktir. Demek ki burada kasdolunan mana cömertliktir. Mecazi manada kullanılmıştır. Bazan da "el" manasında kullanılması doğru olmayacak bir manada da kullanılır.

Örneğin: « بَسَطَ الْبَأْسَ كَفَّيْهِ فِى صَدْرِى» İki avucunun sıkılığını benim göğsümde yaydı/açtı, demektir. Dikkat edilirse bir çok manalara gelen ve Maani ilmiyle ilgili olan bir kelime olan « بَأْسَ » kelimesi iki avuca izafe edilmiştir/bağlanmıştır. Dolayısıyla Beyan ilminden haberi olmayan bir kimse bu gibi ayetleri tevil etmede veya yorumlamada şaşırır kalır.

« غُلَّتْ اَيْدِيهِمْ » "Elleri bağlansın" ifadesiyle Yahudi ve benzerlerine bedduada bulunulmaktadır. İşte bunun içindir ki Yahudi toplumu insanlar içerisinde en fazla cimri olanlardır. Ya da cehennemde elleri bağlanacaktır, dolayısıyla sanki elleri şimdiden bağlı gibidir.

Bir de ayette « يَدُ اللّٰهِ مَغْلُولَةٌ » ifadesinde "Allah'ın eli..." "يَدُ" kelimesi, müfret yani tekil olarak geldiği halde « بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ » kavlinde "yed/el" kelimesinin ikil olarak « يَدَاهُ » şeklinde "iki eli" diye gelmiş olması ise, Yahudilerin söylediklerini ve inkarlarını reddetmek anlamındadır ve bu ifade bu manasıyla daha çok bir cömertlik manasını içermektedir. Bir de yüce Rabbimizin sonsuz manada cömert olduğunu ve asla cimri olmadığını kanıtlamak maksadıyladır. Bilindiği gibi çok cömertliğin sembolü ve anlatımı olarak kişinin verdiğini iki eliyle vermesidir. Bu bakımdan söz konusu ifade mecazidir.

« يُنْفِقُ كَيْفَ يَشَاءُ » **"Dilediği gibi verir."** Burada yüce Allah'ın sahavet yani cömertlikte tek olduğu gerçeği tekit ile pekiştirilmektedir.

Bir de ayet, Allah eğer bir şeyi veri yorsa, onu ancak bir hikmet gereği olarak verir, başka değil.

« وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ مَا اُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ طُغْيَانًا وَكُفْرًا » **"Andolsun ki sana Rabbinden indirilen, onlardan çoğunun azgınlığını ve küfrünü arttırır."**

Yani sırf hasetleri/kıskançlığı yüzünden Kur'an'ın inmesine karşı hep inkar yolunu tutmuşlardır. Allah'ın ayetlerini inkar etmişlerdir ve bu onların sürekli olan bir özelliğidir. Bu ifade, fiilin sebebe izafe edilmesine/bağlanmasına benzer. Tıpkı şu ayette yer aldığı gibi:

فَزَادَتْهُمْ رِجْسًا إِلَى رِجْسِهِمْ

"Münafıklara/manen kalp rahatsızlığı bulunanlara gelince, üzerlerine inen her Kur'an suresi, nifaklarına nifak, şüphe ve küfür ekler."[25]

« وَاَلْقَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ إِلَى يَوْمِ الْقِيمَةِ » **"Aralarına, kıyamete kadar** *(sürecek)* **düşmanlık ve kin soktuk."**

"Biz ta kıyamete kadar Yahudilerle Hıristiyanlar arasında sürüp gidecek olan bir kin ve düşmanlık soktuk." Aralarında hiçbir zaman bir anlaşma sağlanamaz, hep tartışma içindedirler. Kalpleri ise ayrı ayrıdır, aralarında içten gelen bir bağları da yoktur. Bu bakımdan aralarında herhangi bir ittifak ve bir dayanışma sağlanma sözkonusu olmaz.

« كُلَّمَا اَوْقَدُوا نَارًا لِلْحَرْبِ اَطْفَاَهَا اللّٰهُ » **"Ne zaman savaş için bir ateş yakmışlarsa** (fitneyi uyandırmışlarsa) **Allah onu söndürmüştür."**

Ne zaman herhangi bir müminle savaşmak isteseler, mutlak olarak yenilir ve kahr olur giderler. Hiçbir vakit Allah tarafından onlar için bir zafer ve başarı olmayacaktır. İslam geldiği sırada Yahudiler, Mecusilerin yönetimi altında idiler.

Bir yoruma göre de, ne zamanki bu Yahudiler Allah Rasulüne karşı savaşmaya kalkışmışlarsa, yüce Rasulünü onlara karşı üstün kılmış ve ona zafer vermiştir.

---

[25] Tevbe,125

Katade (60-117/679-735) şöyle diyor: *"Hangi beldede/ülkede bir Yahudiyle karşılaşırsan, mutlaka o kimseyi o bölge halkı içerisinde insan ların en aşağılık karakterli kimseleri olarak bulursun."*

« وَيَسْعَوْنَ فِى الْأَرْضِ فَسَادًا » **"Onlar yeryüzünde boz gunculuğa koşarlar."** İslamı ve Müslümanları ortadan kaldırma ve Hz. Peygamber (s)'in sıfatlarıyla ilgili kitaplarında yer alan bilgileri imha yoluna giderler ve hep bunun gayreti içindedirler.

« وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ » **"Allah ise bozguncuları sevmez."**

٦٥- ﴿وَلَوْ اَنَّ اَهْلَ الْكِتَابِ اٰمَنُوا وَاتَّقَوْا لَكَفَّرْنَا عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَلَاَدْخَلْنَاهُمْ جَنَّاتِ النَّعِيمِ﴾

65 - Eğer ehl-i kitap iman edip (kötülüklerden) **sakınsalardı, herhalde her durumda** (geçmiş) **kötülüklerini örter ve onları nimeti bol cennetlere sokardık.**

« وَلَوْ اَنَّ اَهْلَ الْكِتَابِ اٰمَنُوا » **"Eğer ehl-i kitap iman edip"** Allah tarafından getirdiklerine ve bununla birlikte onlar hakkında orada açıkladığımız kötülüklerine bakıp iman etselerdi, «وَاتَّقَوْا» **"(kötülüklerden) sakınsalardı"** imanlarını Allah'ın emir ve yasaklarına bağlılıkla güçlendirip sakınsalardı,

« لَكَفَّرْنَا عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ » **"Her durumda** (geçmiş) **kötülüklerini örter."** O günahları yüzünden onları hesaba çekmez. « وَلَاَدْخَلْنَاهُمْ جَنَّاتِ النَّعِيمِ » **"Ve onları nimeti bol cennetlere sokardık."**

❁ ❁ ❁

66. — 71. ÂYETLER

وَلَوْ اَنَّهُمْ اَقَامُوا التَّوْرٰيةَ وَالْاِنْجِيلَ وَمَٓا اُنْزِلَ اِلَيْهِمْ مِنْ
رَبِّهِمْ لَاَكَلُوا مِنْ فَوْقِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ اَرْجُلِهِمْۜ مِنْهُمْ اُمَّةٌ
مُقْتَصِدَةٌۜ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ سَٓاءَ مَا يَعْمَلُونَ ﴿٦٦﴾ يَٓا اَيُّهَا الرَّسُولُ
بَلِّغْ مَٓا اُنْزِلَ اِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَۜ وَ اِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ
رِسَالَتَهُۜ وَاللّٰهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِۜ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِى الْقَوْمَ
الْكَافِرِينَ ﴿٦٧﴾ قُلْ يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ لَسْتُمْ عَلٰى شَيْءٍ حَتّٰى
تُقِيمُوا التَّوْرٰيةَ وَ الْاِنْجِيلَ وَ مَٓا اُنْزِلَ اِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْۜ
وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ مَٓا اُنْزِلَ اِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ طُغْيَانًا وَكُفْرًاۚ
فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿٦٨﴾ اِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَ الَّذِينَ
هَادُوا وَ الصَّابِؤُنَ وَالنَّصَارٰى مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ
وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٦٩﴾ لَقَدْ
اَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِٓى اِسْرَٓائِيلَ وَاَرْسَلْنَٓا اِلَيْهِمْ رُسُلًاۜ كُلَّمَا
جَٓاءَهُمْ رَسُولٌ بِمَا لَا تَهْوٰى اَنْفُسُهُمْۙ فَرِيقًا كَذَّبُوا وَفَرِيقًا
يَقْتُلُونَ ﴿٧٠﴾ وَحَسِبُٓوا اَلَّا تَكُونَ فِتْنَةٌ فَعَمُوا وَصَمُّوا ثُمَّ تَابَ

اللّٰهُ عَلَيْهِمْ ثُمَّ عَمُوا وَصَمُّوا كَثِيرٌ مِنْهُمْ وَاللّٰهُ بَصِيرٌ بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿٧١﴾

Meali

66. Eğer onlar Tevrat'ı, İncil'i ve Rablerinden onlara indirileni *(Kur'an'ı)* doğru dürüst uygulasalardı, şüphesiz hem üstlerinden, hem de ayaklarının altından yerlerdi *(yeraltı ve yerüstü servetlerinden istifade ederek refah içinde yaşarlardı).* -Onlardan aşırılığa kaçmayan *(iktisatlı, mutedil)* bir zümre vardır; fakat çoğunun yaptıkları ne kötüdür!

67. Ey Resûl! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan O'nun elçiliğini yapmamış olursun. Allah seni insanlardan koruyacaktır. Doğrusu Allah, kâfirler topluluğuna rehberlik etmez.

68. "Ey Kitap ehli! Siz, Tevrat'ı, İncil'i ve Rabbinizden size indirile ni hakkıyla uygulamadıkça, *(doğru)* bir şey *(yol)* üzerinde değilsinizdir" de. Rabbinden sana indirilen, onlardan çoğunun küfür ve azgınlığını elbette artıracaktır. Kâfirler topluluğuna üzülme.

69. İman edenler ile Yahudiler, Sâbiîler ve Hıristiyanlardan Allah'a ve ahiret gününe *(gerçekten)* inanıp iyi amel işleyenler üzerine asla korku yoktur; onlar üzülecek de değillerdir.

70. Andolsun ki İsrailoğullarının sağlam sözünü aldık ve onlara peygamberler gönderdik. Ne zaman bir peygamber onlara nefislerinin arzu etmediğini *(ilâhî hükümleri)* getirdi ise; bir kısmını yalanladılar, bir kısmını da öldürdüler.

71. Bir belâ olmayacak zannettiler de kör ve sağır kesildiler. Sonra Allah tevbelerini kabul etti. Sonra içlerinden çoğu yine kör ve sağır oldu. Allah onların yaptıklarını görmektedir.

Tefsiri

٦٦- ﴿وَلَوْ اَنَّهُمْ اَقَامُوا التَّوْرٰيةَ وَالْاِنْجِيلَ وَمَٓا اُنْزِلَ اِلَيْهِمْ مِنْ رَبِّهِمْ

لَأَكَلُوا مِنْ فَوْقِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ أَرْجُلِهِمْ مِنْهُمْ أُمَّةٌ مُقْتَصِدَةٌ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ سَاءَ مَا يَعْمَلُونَ ﴾

66 – Eğer onlar Tevrat'ı, İncil'i ve Rablerinden onlara indirileni (Kur'an'ı) **doğru dürüst uygulasalardı, şüphesiz hem üstlerinden, hem de ayaklarının altından yerlerdi** (yeraltı ve yerüstü servetlerinden istifade ederek refah içinde yaşarlardı). - **Onlardan aşırılığa kaçmayan** (iktisatlı, mutedil) **bir zümre vardır; fakat çoğunun yaptıkları ne kötüdür!**

« وَلَوْ أَنَّهُمْ أَقَامُوا التَّوْرٰيةَ وَالْإِنْجِيلَ » **"Eğer onlar Tevrat'ı, İncil'i ve Rablerinden onlara indirileni** (Kur'an'ı) **doğru dürüst uygulasalardı."**

Yani; Tevrat ile İncil'in hükümlerini, bunlarda öngörülen hadleri uygulasalardı, bu ikisinde yer alan Allah Rasulü'nün özelliklerine bakarak iman etmiş olsalardı,

« وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِمْ مِنْ رَبِّهِمْ » **"Ve Rablerinden onlara indirileni** (Kur'an'ı) **doğru dürüst uygulasalardı."** Allah tarafından indirilmiş olan bütün kitapların içerdiği hükümleri uygulasalardı... Çünkü onlar bütün bu kitaplara iman etmekle mükelleftirler/yükümlüdürler. Sanki burada o kitaplarda bunlara indirilmiş gibi değerlendiriliyor ki, bu da hepsine iman ile mükellefiyetten ileri gelmektedir. Haliyle bu arada kitap ehli ve diğer insanlar elbette Kur'an'a iman etmek ve ahkâmını da uygulamakla mükelleftirler.

« لَأَكَلُوا مِنْ فَوْقِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ أَرْجُلِهِمْ » **"Şüphesiz hem üstlerinden, hem de ayaklarının altından yerlerdi** (yeraltı ve yerüstü servetlerinden istifade ederek refah içinde yaşarlardı)."

Aslında bu ifade, Allah'ın emirlerinin uygulanması halinde, uygula yanların büyük bir refah ve bolluk içinde olabileceklerini dile getiriyor.

Örneğin, *"Filan kimse tepeden tırnağa nimet içindedir"* denilince nasıl ki bu cümleden o kimsenin refah ve huzur içerisinde büyük imkanlara sahip bulunduğu dile getiriliyorsa; işte burada da denmek istenen şey aynen bunun gibidir.

Kaldı ki bu ayet aynı zamanda Allah'a itaat etmenin aynı zamanda o kimselerin rızıklarının ya da imkanlarının da bollaşacağının bir delili ve kanıtıdır. Nitekim bu, yüce Rabbimizin şu ayetlerinde yer alan gerçeklere benzemektedir:

"Eğer kendilerine elçiler gönderdiğimiz ülkelerin insanları/halkı Allah'a ve elçilerine iman etmiş olsalardı, küfür ve çirkinliklerden sakınıp uzak durarak emir ve yasakları uygulasalardı; biz mutlaka gökten yağmurla bolluk ve bereket indirir, yeraltı ve yer üstü zenginliklerinin her çeşidini ortaya çıkararak refahlarını sağlardık."[26]

Yüce Allah şöyle buyuruyor:

"Kim Allah'ın emirlerine bağlı kalıp yasakladıklarından da uzak durmak suretiyle Allah'tan korkarsa, Allah ona bir çıkış yolu ve kolaylık sağlar ve onun hiç hayal edip beklemediği yerlerden rızık verir."[27]

Yüce Mevla buyuruyor:

"Onlara dedim ki: Rabbinizden küfür ve şirkinizden dolayı mağfiret/af dileyin. Çünkü Allah tevbe edenlerin günahlarını pek çok mağfiret edendir. Mağfiret dileyin ki üzerinize gökten bol bol yağmur/bereket indirsin. Ve mallarınızı, oğullarınızı/çocuklarınızı çoğaltsın ve sizin için bahçeler ihsan etsin, sizin için nehirler akıtsın."[28]

Yüce yaratanımız yine buyuruyor:

"Eğer doğru yol olan İslam üzere olup iman etmiş olsalardı, mutlaka kendilerine bol su verirdik, çünkü su her bereketin kaynağıdır." [29]

« مِنْهُمْ أُمَّةٌ مُقْتَصِدَةٌ » **"Onlardan aşırılığa kaçmayan** (iktisatlı, mutedil) **bir zümre vardır."** Yani onların içinde Allah Rasulüne düşmanlık beslemeyen ve orta yolu tutan bir takım kimseler de vardır ki, bunların inanmış bir gurup olduğu da ifade olunmaktadır. Bu kimseler

[26] A' raf,96
[27] Talak,1-2
[28] Nuh, 10-12
[29] Cin, 16

Abdullah İbn Selam ve onunla beraber hareket eden arkadaşları ile Hıristiyanlardan da 48 kişi idiler.

« وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ سَاءَ مَا يَعْمَلُونَ » **"Fakat çoğunun yaptıkları ne kötüdür."** Aslında ayetin bu kısmında hayret ve şaşkınlık uyandıran bir mana yatmaktadır. Sanki burada şöyle denilir gibidir: *"Onlardan çoğunun sergiledikleri bu davranışları gerçekten ne kötü bir davranıştır."* Bu davranışı sergileyenler Yahudi Ka'b İbn Eşref ile arkadaşları ve ayrıca bunlarla beraber başkalarıdır, denmiştir.

٦٧- ﴿ يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ وَاللّٰهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ إِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴾

67 – Ey Resûl! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan O'nun elçiliğini yapmamış olursun. Allah seni insanlardan koruyacaktır. Doğrusu Allah, kâfirler topluluğuna rehberlik etmez.

« يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ » **"Ey Resûl! Rabbinden sana indirileni tebliğ et."** Sana indirilenin tamamını tebliğ et. Sana her ne indirilmiş ise bunun tebliği konusunda hiçbir kimsenin görüşünü ve emrini bekle-meksizin ve herhangi bir kimseden sana bir kötülük geleceğinden korkmaksızın tebliğ et, anlat ve aktar.

« وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ » **"Eğer bunu yapmazsan O'nun elçiliğini yapmamış olursun."** Bu takdirde sana verilmiş olan risalet/peygamberlik görevine ilişkin sorumluluğunu yerine getirmemiş ve tebliğde bulunmamış olursun. Bunlardan hiçbirini de yerine getirmemiş durumda kalırsın. Çünkü bir kısmını anlatmak, bir kısmın da ertelemek gibi bir durum burada söz konusu olamaz. Şuna öncelik vereyim de, şu kalsın denilemez. İlahi hükümlerin tümü mana ve önem bakımından aynıdır. Eğer sen bunlardan bir kısmını yerine getirmezsen, bu durumda sana gelen vahyin tamamına ait görevini yerine getirmemiş, gaflete düşmüş olursun. Bu durum tıpkı, Allah'tan gelenlerin bir kısmına inanıp bir kısmını da inkar etmeye benzer ki, bu durumda olan kimseler bu halleriyle gelen vahyin tümüne iman etmemiş gibidirler. Dolayısıyla

vahyin bir kısmını tebliğ edip bir kısmını etmemek bununla aynı anlamı taşır. Çünkü bu, tek bir hitabın ve emrin içerisinde sayıldığından bu itibarla bir tek hüküm olarak kabul edilmektedir. Tek bir şey ise, tamamen tebliğ edilmedikçe tebliğ edilmiş sayılmaz, nitekim bir kısmına iman eden de mümin sayılmaz.

Ancak şeriat esaslarını çağ dışılıkla değerlendirip reddeden inkarcılar/mülhidler, dinden dönen mürtedler -Allah onların iki yakasını bir araya getirmesin, onları lanet etsin- ; *"Bu, anlamsız bir sözden ibarettir"* demektedirler. Gerekçe olarak da şöyle diyorlar: *"Bu, senin kölene/çocuğuna veya işçine; 'İşte senin yiyeceğin, bunu ye! Eğer yemezsen yediğinle kal"* demeye benzer.

Bizim bunlara cevabımız şudur: Bu, geleceğe yönelik olarak risalet/peygamberlik görevine ilişkin risalete bağlı risaleti tebliğ emridir. Yani; Rabbinden sana indirilen şeyi gelecekte tebliğ et, eğer bunu yapmazsan yani gelecekte risaleti/mesajı tebliğ etmez/duyurmazsan, bu takdirde sen risalet işini temelden tebliğ etmemiş, hiç duyurmamış gibi olursun. Ya da; Rabbinden şu anda sana indirileni tebliğ et/duyur. Fazlaca bir kuvveti ve imkanı elde edeyim de öyle yapayım diye bekleme. Eğer tebliğ etmezsen bu takdirde bu görevi hiç yapmamışsındır, demektir. Yahut da; Bunu, hiçbir kimseden ve güçten korkmaksızın tebliğ buyur. Eğer bu özellikte ve manada tebliğde bulunmazsan, sanki sen risaleti tebliğ görevini hiç yerine getirmemiş olursun.

Kıraat imamlarından Medine okulu mensubu Nafi ve Ebu Cafer, Şam okulundan İbn Amir ve Ebu Bekir Şube, « رِسَالَتَهُ » kelimesini çoğul olarak, « رِسَالَاتِهِ » tarzında okumuşlardır.

Daha sonra yüce Allah tebliğ konusunda Rasulüne cesaret vermek üzere şöyle buyuruyor:

« وَاللّٰهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ » **"Allah seni insanlardan koruyacaktır."** Seni öldürmelerine fırsat ve imkan vermeyecektir, himaye edecektir. Hiç biri buna asla güç yetiremeyeceklerdir. Gerçi Uhut savaşında mübarek yüzü yaralanmış ve azı dişi kırılmış ise de bütün bunlara rağmen onu öldürmeye muvaffak olamamışlardır. Ya da bu ayet, Resulullah (s.a.v.)'ın başına gelenler gelmiş olduktan sonra nazil olmuştur. Ayette geçen,

"Nas/İnsanlar" ifadesinden kasıt kafirlerdir. Çünkü ayetin bundan sonra gelen kısmı bunların kafirler olduğunu göstermektedir.

« إِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِى الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ » **"Doğrusu Allah, kâfirler topluluğuna rehberlik etmez."** Yani seni öldürmek ve ortadan kaldırmak için kurmaya çalıştıkları tuzaklarına asla ve hiçbir zaman imkan ve fırsat vermeyecektir.

٦٨- ﴿قُلْ يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ لَسْتُمْ عَلٰى شَيْءٍ حَتّٰى تُقِيمُوا التَّوْرٰيةَ وَالْاِنْجِيلَ وَمَٓا اُنْزِلَ اِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ مَٓا اُنْزِلَ اِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ طُغْيَانًا وَكُفْرًا فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ﴾

68 – "Ey Kitap ehli! Siz, Tevrat'ı, İncil'i ve Rabbinizden size indirileni hakkıyla uygulamadıkça, (doğru) **bir şey** (yol) **üzerinde değilsinizdir" de. Rabbinden sana indirilen, onlardan çoğunun küfür ve azgınlığını elbette artıracaktır. Kâfirler topluluğuna üzülme.**

« قُلْ يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ لَسْتُمْ عَلٰى شَيْءٍ حَتّٰى تُقِيمُوا التَّوْرٰيةَ وَالْاِنْجِيلَ وَمَٓا اُنْزِلَ اِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ » **"Ey Kitap ehli! Siz, Tevrat'ı, İncil'i ve Rabbinizden size indirileni hakkıyla uygulamadıkça,** (doğru) **bir şey** (yol) **üzerinde değilsinizdir" de.** Yani; sizin için din sayılacak ve kabul edilecek bir şey üzerinde değilsiniz ki, ona bir isim verilmiş olsun, Çünkü sizin üzerinde bulunduğunuz şey batıldır.

« وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ مَٓا اُنْزِلَ اِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ طُغْيَانًا وَكُفْرًا » **"Rabbinden sana indirilen, onlardan çoğunun küfür ve azgınlığını elbette artıracaktır."** Küfür ve azgınlıklarının artmasının Kur'an'a izafe edilmesi, Kur'an'a bağlanması, buna sebebiyet vermesi ve Kur'an ahkamından hoşnut kalmamaları bakımındandır.

« فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ » **"Kâfirler topluluğuna üzülme."** Onlar için kendini harabetme. Çünkü bundan dolayı meydana gelecek olan zarar onları bulacaktır, seni değil.

٦٩- ﴿إِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّابِؤُنَ وَالنَّصَارٰى مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ﴾

69 - İman edenler ile Yahudiler, Sâbiîler ve Hıristiyanlardan Allah'a ve ahiret gününe (gerçekten) **inanıp iyi amel işleyenler üzerine asla korku yoktur; onlar üzülecek de değillerdir.**

« إِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا » **"İman edenler ile"** Burada bunlardan kasdın münafıklar olduğuna Rabbimizin şu ayeti gösterilmektedir. Yüce Allah şöyle buyuruyor:

"Ey peygamber! Gerçekleri inkar ederek küfür yolunda yarışanlar seni üzmesin. Ki onlar, kalpleriyle inanmadıkları halde ağızlarıyla, 'inandık' diyen münafıklarla,..."[30]

"وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّابِؤُنَ وَالنَّصَارٰى" *"Yahudiler, Sabiiler ve Hıristiyanlardan"* İmam Siybeveyh (v.180/796) diyor ki: "Basra ulemasının tamamı, « وَالصَّابِؤُنَ » kelimesini mübteda kabul ederek merfu/ötreli okumuşlardır. Haberi ise mahzuftur/gizlidir. Burada bu kelimeyi tehirden maksat bunun, «إنَّ» edatının ismi ve haberi mesabesinde/konumunda kabul edilmiş olmasındandır. Sanki burada şöyle denilir gibidir: *"Şüphesiz dilden iman edenler, Yahudiler ve Hıristiyanlardan"*

« مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ » **"Allah'a ve ahiret gününe** (gerçekten) **inanıp iyi amel işleyen ler üzerine asla korku yoktur; onlar üzülecek de değillerdir."**

Nitekim Sabiiler de aynen böyledir. Yani *"Kim Allah'a ve ahiret gününe iman ederse onlara korku yoktur"* demektir. Burada bunu takdim etmiş ve haberi de hazfetmiştir. Bu tıpkı şairin şu beyti gibidir:

فمن يكُ امسى بالمدينة رَحْلُه   فانّى وَقيّا رِبّها لَغَرِيبٌ

Kimin göçü Medine'de geceleyip kaldıysa

---

[30] Maide,41

Bilsin ki ben ve Kayyar burada kimsesiziz

Yani burada şair şunu demek istiyor: *"Doğrusu ben kimsesizim, nitekim Kayyar da öyle."* Burada, «لَغَرِيبٌ» kelimesini başındaki lam harfi bunun « اِنَّ » edatının haberi olduğunu göstermektedir. Ancak bunun « اِنَّ » edatının ve isminin mahalli üzerine atfıyla merfu olması sözkonusu değildir. Çünkü bu, haberden soyutlanmadıkça sahih olmaz.

Bu bakımdan da, « اِنَّ زَيْدًا وَ عَمْرٌو مُنْطَلِقَانِ » *"Zeyd ve Amr, ayrılandırlar."* diyemezsin.

Ancak, « اِنَّ زَيْدًا مُنْطَلِقَانِ وَ عَمْرٌو » *"Zeyd ve Amr ayrıldılar"* şeklinde olursa caiz/doğru olur.

« وَ الصَّابِؤُنَ » kelimesi mahzuf olan haberiyle birlikte bir cümle üzerine atfolunan/bağlanan bir ifadedir. Dolayısıyla, « اِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا » ifadesinin sonuna kadar olan haliyle iraptan mahalli yoktur. Nitekim bunun üzerine atfolunan cümlenin de iraptan mahalli olmadığı gibi.

Burada takdimin yani buna öncelik verilmesinin faydasına gelince; Sabiilerin sapıklık ve azgınlık bakımından adı geçen sapık Yahudi ve Hıristiyanlardan daha ileride ve çok açık olduğu halde, eğer bunlar da doğru bir şekilde iman edecek olurlarsa Allah tarafından bunların da tevbelerini kabul olunabileceğini göstermek içindir. Evet böylesi sapıkların günahlarının, iman etmeleri ve tevbe etmeleri durumunda bağışlanaca ğına göre, durumları bunlar gibi aşırı olmayan kimselerin günahlarının bağışlanamayacağını zannedebilir misin?

« مَنْ اٰمَنَ » *"İman eden kimse"* ifadesi mübteda olarak mahallen merfudur/ötrelidir. Bunun haberi ise, « فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ » *"Onların üzerine korku yoktur"* cümlesidir. Kelimenin başındaki «فَ» harfi ise, mübtedaya şart manasını kazandırmak içindir. Ayrıca cümle nasıl ki, «اِنَّ » edatının haberiyse, « اِنَّ » edatının ismine raci/bağlı olan kelime de mah

zuftur ve: « مَنْ اٰمَنَ مِنْهُمْ » *"Onlardan iman eden kimse"* takdirindedir/manasındadır.

٧٠- ﴿لَقَدْ اَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنٖٓي اِسْرَٓائٖيلَ وَاَرْسَلْنَٓا اِلَيْهِمْ رُسُلاًۜ كُلَّمَا جَٓاءَهُمْ رَسُولٌ بِمَا لَا تَهْوٰٓى اَنْفُسُهُمْۙ فَرٖيقاً كَذَّبُوا وَفَرٖيقاً يَقْتُلُونَ ﴾

70– Andolsun ki İsrailoğullarının sağlam sözünü aldık ve onlara peygamberler gönderdik. Ne zaman bir peygamber onlara nefislerinin arzu etmediğini (ilâhî hükümleri) **getirdi ise bir kısmını yalanladılar, bir kısmını da öldürdüler.**

« لَقَدْ اَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنٖٓي اِسْرَٓائٖيلَ وَاَرْسَلْنَٓا اِلَيْهِمْ رُسُلاً » **"Andolsun ki İsrailoğullarınm sağlam sözünü aldık ve onlara peygamberler gönderdik."**

« كُلَّمَا جَٓاءَهُمْ رَسُولٌ بِمَا لَا تَهْوٰٓى اَنْفُسُهُمْ » **Ne zaman bir peygamber onlara nefisle-rinin arzu etmediğini** (ilâhî hükümleri) **getirdi ise"**

Burada, « كُلَّمَا جَٓاءَهُمْ رَسُولٌ » ifadesi bir şart cümlesi olup, «رُسُلاً » kelimesine sıfat olarak gelmiştir. Burada buna raci/bağlı olan zamir ise mahzuftur/gizlidir.

Yani bu, « رَسُولٌ مِنْهُمْ » *"Onlardan elçiler"* takdirindedir. « بِمَا لَا تَهْوٰٓى اَنْفُسُهُمْ » Yani arzu ve isteklerine uymayan, getirilen yükümlülüklerin ağırlığı nedeniyle bunu heva ve heveslerine yedirmeyen, şehevi isteklerine aykırı gelen şeriat ile amel etmeleri emri... Burada şartın cevabı mahzuftur/kaldırılmıştır. Çünkü bundan sonra gelen cümle zaten buna delalet etmektedir.

« فَرٖيقاً كَذَّبُوا وَفَرٖيقاً يَقْتُلُونَ » **"Bir kısmını yalanladılar, bir kısmını da öldürdüler."** Burada adeta şöyle denilir gibidir: *"Ne zamanki kendilerine bir peygamber geldiyse karşısına dikildiler, düşmanlık edip onunla savaşa kalkıştılar."*

Buradaki, « فَرِيقًا كَذَّبُوا » ifadesi herhangi bir sorana verilen yeni bir cevaptır. Sanki biri şöyle der gibi: *"Onlar peygamberlerine karşı neler yaptılar?"*

Ayrıca burada, « يَقْتُلُونَ » *"Öldürürler"* kelimesi muzari/geçmiş zaman olarak zikredilmiş olmakla birlikte bu, mazi halin/geçmiş zamanın hikayesidir. Yani geçmişe ait bir durumu şimdi olmuş gibi bir fiil ile aktarmasıdır ki, öldürme olayının çok iğrenç ve asla kabul edilemeyecek bir şey olduğunu göstermek ve aynı zamanda peygamber-leri öldürmenin Yahudilere ait adeta olağan bir şey olduğu konusunda buna dikkat çekmek ve uyarmak içindir.

Yine ayette geçen her iki, « وَفَرِيقًا » *"bir kısmı"* kelimesi, « كَذَّبُوا » ve « يَقْتُلُونَ » fiillerinin mefulleri/nesneleri olarak mansub kılınmışlardır.

Bir yoruma göre peygamberleri yalanlama özelliği, Yahudilerle Hıristiyanlar arasında ortak olan bir özelliktir. Fakat peygamberleri öldürme özelliği sadece Yahudilere ait bir iğrençliktir. Çünkü Yahudiler hem Hz. Zekeriya ve hem Hz. Yahya'yı öldürmüşlerdir.

٧١- ﴿وَحَسِبُوٓا اَلَّا تَكُونَ فِتْنَةٌ فَعَمُوا وَصَمُّوا ثُمَّ تَابَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ ثُمَّ عَمُوا وَصَمُّوا كَثِيرٌ مِنْهُمْ وَاللّٰهُ بَصِيرٌ بِمَا يَعْمَلُونَ﴾

71 – Bir belâ olmayacak zannettiler de kör ve sağır kesildiler. Sonra Allah tevbelerini kabul etti. Sonra içlerinden çoğu yine kör ve sağır oldu. Allah onların yaptıklarını görmektedir.

« وَحَسِبُوٓا اَلَّا تَكُونَ فِتْنَةٌ » **"Bir belâ olmayacak zannettiler de"**

Kıraat imamlarından Hamza, Ali ve Ebu Amr « اَلَّا تَكُونَ » kavlini, *"Ella Tekuunü"* olarak okumuşlardır. Bunun nedeni de, « اَنْ » edatını sakile şeddeli halden muhaffefeye/şeddesiz duruma geldiğini kabul ettikleri içindir. Bunun aslı, « اَنَّهُ لَا تَكُونَ » olup, dolayısıyla, « اَنْ » edatı şeddeli halden şeddesiz hale getirildi ve şan/dikkat zamiri de hazfedildi/ kaldırıl

dı. Bundan ötürü de onların Gönüllerindeki güçlü olan zanları da bilgi mesabesinde değerlendirildi.

Yani burada, « وَحَسِبُوٓا » ilim/bilgi anlamında değerlendirildi. Çünkü bundan ötürü, « حَسِبَ – حُسْبًا » kelimesi tahkik veya muhakkak/kesinlik manasında olan, « أَنْ » edatının başına gelmiştir.

« فِتْنَةٌ » bela, imtihan ve azap manasınadır. Yani; *"İsrailoğulları peygamberleri öldürmekle ve elçileri yalanlamakla Allah tarafından başlarına bir azabın ve felaketin gelmeyeceğini sandılar."*

« أَنْ » ve-veya « أَنْ » edatının sılasının/ilgi veya yan cümleciğinin kapsadığı Müsned ve Müsnedun ileyh « حَسِبَ » fiilinin iki mefulü/nesnesi yerine geçmiştir. Burada, « أَنْ » ve/veya « أَنْ » diye ayırd etmemizin sebebi iki kıraat esas alındığından dolayıdır. Bir kıraate göre, « أَنْ » mastar ve nasb edatıdır, diğer bir kıraate göre ise, « أَنْ » şeddeli halden hafife/şeddesiz duruma dönüştürülmüştür.

« فَعَمُوا وَصَمُّوا » **"Kör ve sağır kesildiler."** Gördükleriyle ve işittikleriyle amel etmediler. Ya da doğruyu görmekten kör, öğüt dinlemekten de sağır oldular.

« ثُمَّ تَابَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ » **"Sonra Allah tevbelerini kabul etti."** Onlara tevbe etmeyi nasibetti.

« ثُمَّ عَمُوا وَصَمُّوا كَثِيرٌ مِنْهُمْ » **"Sonra içlerinden çoğu yine kör ve sağır oldu."** Bu, zamirden bedeldir. Burada zamirden kasıt « وَ » harfidir. Yani külden bedeli ba'zdır.[31] Ya da mahzuf/kaldırılmış bir mübtedanın haberidir. Yani, « أُولٰٓئِكَ كَثِيرٌ مِنْهُمْ » *"İşte onlardan bir çoğu"* demektir.

« وَاللّٰهُ بَصِيرٌ بِمَا يَعْمَلُونَ » **"Allah onların yaptıklarını görmekte dir."**

Bu itibarla da onları amellerine göre cezalandıracaktır.

[31] Çoğunluğu kastedilerek bir kısmına işaret etmek.

72. — 77. ÂYETLER

لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوٓا إِنَّ اللّٰهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ ۜ وَقَالَ الْمَسِيحُ يَا بَنِىٓ إِسْرَٓائِيلَ اعْبُدُوا اللّٰهَ رَبِّى وَرَبَّكُمْ ۜ إِنَّهُ مَنْ يُشْرِكْ بِاللّٰهِ فَقَدْ حَرَّمَ اللّٰهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ وَمَأْوٰيهُ النَّارُ ۜ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ اَنْصَارٍ ﴿٧٢﴾ لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوٓا إِنَّ اللّٰهَ ثَالِثُ ثَلٰثَةٍ ۘ وَمَا مِنْ اِلٰهٍ إِلَّآ اِلٰهٌ وَاحِدٌ ۜ وَإِنْ لَمْ يَنْتَهُوا عَمَّا يَقُولُونَ لَيَمَسَّنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿٧٣﴾ اَفَلَا يَتُوبُونَ إِلَى اللّٰهِ وَيَسْتَغْفِرُونَهُ ۜ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٧٤﴾ مَا الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ إِلَّا رَسُولٌ ۚ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ ۜ وَأُمُّهُ صِدِّيقَةٌ ۜ كَانَا يَأْكُلَانِ الطَّعَامَ ۜ اُنْظُرْ كَيْفَ نُبَيِّنُ لَهُمُ الْآيَاتِ ثُمَّ انْظُرْ اَنّٰى يُؤْفَكُونَ ﴿٧٥﴾ قُلْ اَتَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَا يَمْلِكُ لَكُمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا ۜ وَاللّٰهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٧٦﴾ قُلْ يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا فِى دِينِكُمْ غَيْرَ الْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعُوٓا اَهْوَٓاءَ قَوْمٍ قَدْ ضَلُّوا مِنْ قَبْلُ وَاَضَلُّوا كَثِيرًا وَضَلُّوا عَنْ سَوَٓاءِ السَّبِيلِ ﴿٧٧﴾

Meali

72. Andolsun ki, "Allah, kesinlikle Meryem oğlu Mesîh'tir" diyenler kâfir olmuşlardır. Halbuki Mesîh: "Ey İsrailoğulları! Rabbim ve Rabbiniz olan Allah'a kulluk ediniz. Biliniz ki kim Allah'a ortak koşarsa muhakkak Allah, ona cenneti haram kılar; artık onun yeri ateştir ve zalimler için yardımcılar yoktur" demişti.

73. Andolsun ki, "Allah, üçün üçüncüsüdür" diyenler de kâfir olmuşlardır. Halbuki bir tek Allah'dan başka hiçbir İlah yoktur. Eğer söyleye geldiklerinden vazgeçmezlerse, içlerinden kâfir olanlara acı bir azap isabet edecektir.

74. Hâla Allah'a tevbe edip O'ndan bağışlanmayı dilemeyecekler mi? Allah çok yarlığayıcı, çok esirgeyicidir.

75. Meryem oğlu Mesîh, ancak bir resûldür. Ondan önce de *(birçok)* resûller gelip geçmiştir. Anası da çok doğru bir kadındır. Her ikisi de yemek yerlerdi. Bak, onlara delilleri nasıl açıklıyoruz, sonra bak nasıl *(haktan)* yüz çeviriyorlar.

76. De ki: "Allah'ı bırakıp da sizin için fayda ve zarara gücü yetmeyen şeylere mi tapıyorsunuz?" Hakkıyla işiten ve bilen yalnız Allah'tır.

77. De ki: "Ey Kitap ehli! Dininizde haksız yere haddi aşmayın. Daha önceden sapan, birçoklarını saptıran ve yolun doğrusundan uzaklaşan bir topluma uymayın."

Tefsiri

٧٢- ﴿لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللّٰهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ وَقَالَ الْمَسِيحُ يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ اعْبُدُوا اللّٰهَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ إِنَّهُ مَنْ يُشْرِكْ بِاللّٰهِ فَقَدْ حَرَّمَ اللّٰهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ وَمَأْوَيهُ النَّارُ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ أَنْصَارٍ﴾

72 - Andolsun ki, "Allah, kesinlikle Meryem oğlu Mesîh'tir" diyenler kâfir olmuşlardır. Halbuki Mesîh: "Ey İsrailoğulları! Rabbim ve Rabbiniz olan Allah'a kulluk ediniz. Biliniz ki kim Allah'a

ortak koşarsa, muhakkak Allah ona cenneti haram kılar; artık onun yeri ateştir ve zalimler için yardımcılar yoktur" demişti.

« لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوٓا إِنَّ اللّٰهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ وَقَالَ الْمَسِيحُ يَا بَنِىٓ إِسْرَآئِيلَ اعْبُدُوا اللّٰهَ رَبِّى وَرَبَّكُمْ » **"Andolsun ki, "Allah, kesinlikle Meryem oğlu Mesîh'tir" diyenler kâfir olmuşlardır. Halbuki Mesîh: "Ey İsrailoğulları! Rabbim ve Rabbiniz olan Allah'a kulluk ediniz."** Ayete dikkat edilecek olunursa Hz. İsa kendisiyle kavmi arasında kul olma bakımından bir farkının olmadığını belirtmektedir. Bunu da hıristiyanlar aleyhinde bir hüccet/kanıt olsun diye demektedir.

« إِنَّهُ مَنْ يُشْرِكْ بِاللّٰهِ فَقَدْ حَرَّمَ اللّٰهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ » **"Biliniz ki kim Allah'a ortak koşarsa muhakkak Allah, ona cenneti haram kılar."** Çünkü cennet tevhid ehlinin yurdudur. Yani, Allah muvahhid olamayanı cennete girmeyi haram kılmış ve onu oradan menetmiştir.

« وَمَأْوٰيهُ النَّارُ » **"Artık onun yeri ateştir."** Dönüş yeri ateştir.

« وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ أَنْصَارٍ » **"Ve zalimler için yardımcılar yoktur" demişti.** Ayetin bu kısmı ya yüce Allah'ın kelamındandır veya Hz. İsa'ya ait sözdür.

٧٣- ﴿لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوٓا إِنَّ اللّٰهَ ثَالِثُ ثَلٰثَةٍ وَمَا مِنْ اِلٰهٍ اِلَّآ اِلٰهٌ وَاحِدٌ وَإِنْ لَمْ يَنْتَهُوا عَمَّا يَقُولُونَ لَيَمَسَّنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ﴾

73 – Andolsun ki, "Allah, üçün üçüncüsüdür" diyenler de kâfir olmuşlardır. Halbuki bir tek Allah'dan başka hiçbir tanrı yoktur. Eğer söyleye geldiklerinden vazgeçmezlerse, içlerinden kâfir olanlara acı bir azap isabet edecektir.

« لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوٓا إِنَّ اللّٰهَ ثَالِثُ ثَلٰثَةٍ » **"Andolsun ki, "Allah, üçün üçüncüsüdür" diyenler de kâfir olmuşlardır."** Yani Allah üç ilahtan üçüncüsüdür. Burada işin biraz anlaşılamaz gibi gözüken tarafı şudur.

Yüce Allah bundan önceki ayette, **"Andolsun ki, Allah Meryem oğlu Mesih İsa'dır, diyenler kafir olmuşlardır."**[32] diye geçen bu ifade ile bu ayette geçen, **"Andolsun ki, Allah baba, oğul ve Ruhu'l-Kudüs'ten oluşan üçten biridir, diyenler de kafir olmuşlardır"** ifadesidir. Çünkü birinde öyle, birinde de böyle denmektedir. Bu nasıl anlaşılmalı?

Bunun cevabı şöyledir: *Bazı Hıristiyanlar, İsa Mesih bizzat Allah'ın kendisidir. Bazan Allah bir şahsın bünyesinde tecelli eder/ortaya çıkar. İşte bu zamanda da Hz, İsa'nın şahsında tecelli edip ortaya çıkmıştır. Bunun içindir ki, Hz. İsa'nın şahsında Allah'tan başka hiçbir kuvvetin güç yetiremeyeceği şeyler meydana gelmiştir. Bu da onun Allah olduğunun delilidir, diyorlar.*

Bazı Hıristiyanlar da üç ilah olduğuna inanıyorlar Allah, Meryem ve Hz. İsa'yı da birer ilah olarak kabul ediyorlar. Hz. İsa'ya da Allah'ın Meryem'den olan çocuğudur, diyorlar.

« وَمَا مِنْ اِلٰهٍ اِلَّٓا اِلٰهٌ وَاحِدٌ » **"Halbuki bir tek Allah'dan başka hiçbir İlah yoktur."** Burada geçen, « مِنْ » edatı istiğrak içindir. Yani, *"Varlık dünyasında kesinlikle vahdaniyet sıfatıyla nitelenen bir başka ilah yoktur, bir tek ilah olarak Allah vardır. Kesinlikle ikinci bir ilah sözkonusu değildir. Var olan yalnızca eşi ve ortağı olmayan yüce Allah'tır"* demektir.

« وَاِنْ لَمْ يَنْتَهُوا عَمَّا يَقُولُونَ لَيَمَسَّنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ » **"Eğer söyleye geldiklerinden vazgeçmezlerse, içlerinden kâfir olanlara acı bir azap isabet edecektir."** Ayetin bu cümlesi içerisinde yer alan, « مِنْ» edatı ise beyan/açıklama içindir.

Bu tıpkı « فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْاَوْثَانِ » *"Pis putlardan kaçının."*[33] ayetinde yer alan, « مِنْ » edatı gibidir.

---

[32] Maide,72
[33] Hac, 30

Burada, « لَيَمَسَّنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا » *"Kafir olanlara isabet edecektir."* diye açıkça kafirler olarak belirtildi. Bunun yerine, « وَلَيَمَسَّنَّهُمْ » *"Onlara mutlaka dokunacaktır"* diye zamir zikredilmedi/söylenmedi. Çünkü zamir yerine bizzat o zamirden kasd olunan ismin kendisinin zikredilmiş/söylenmiş olması, onlar aleyhine kafirliklerine olan tanıklığın tekrar edilmesi maksadıyladır.

Veya « مِنْ » edatı burada teb'iz yani bir kısmı, bazıları manasını içeren bir edattır. Yani: *"Bunların içinden kafir olarak kalanlardan bazısına acıklı bir azap dokunacaktır"* demektir. Çünkü bunların bir çoğu Hıristiyanlıktan dönüp tevbe etmişlerdir.

« عَذَابٌ اَلِيمٌ » Bir tür çok şiddetli acı veren azap demektir.

٧٤- ﴿اَفَلاَ يَتُوبُونَ اِلَى اللّٰهِ وَيَسْتَغْفِرُونَهُ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾

74– Hâlâ Allah'a tevbe edip O'ndan bağışlanmayı dilemeyec ekler mi? Allah çok yarlığayıcı, çok esirgeyicidir.

« اَفَلاَ يَتُوبُونَ اِلَى اللّٰهِ وَيَسْتَغْفِرُونَهُ » **"Hâlâ Allah'a tevbe edip O'ndan bağışlanmayı dilemeyec ekler mi?"**

Bunların kafir oldukları gerçeği bu tanıklıktan sonra tekrar tekrar dile getirildiği halde hala tevbe etmeyecekler mi? İşte bu ağır tehdit, bunların halen üzerinde bulundukları küfür nedeniyledir. Aynı zamanda burada bu kimselerin küfürde ısrar etmelerine da hayretle karşılanmaktadır.

« وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ » **"Allah çok yarlığayıcı, çok esirgeyicidir."**

Allah, tevbe etmeleri halinde bunları da, başkalarını da mağfiret eder/bağışlar.

٧٥- ﴿مَا الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ اِلاَّ رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ وَاُمُّهُ صِدِّيقَةٌ كَانَا يَاْكُلاَنِ الطَّعَامَ اُنْظُرْ كَيْفَ نُبَيِّنُ لَهُمُ الْاٰيَاتِ ثُمَّ انْظُرْ اَنّٰى

﴿ يُؤْفَكُونَ ﴾

75 - Meryem oğlu Mesîh ancak bir resûldür/elçidir. Ondan önce de (birçok) **resûller/elçiler gelip geçmiştir. Anası da çok doğru bir kadındır. Her ikisi de yemek yerlerdi. Bak, onlara delilleri nasıl açıklıyoruz, sonra bak nasıl** (haktan) **yüz çeviriyorlar.**

"مَا الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ إِلَّا رَسُولٌ" **"Meryem oğlu Mesîh ancak bir resûldür/elçidir."** Böylece burada Hz. İsa'nın ilah olmadığı gerçeği dile getiriliyor ve buna dikkat çekiliyor.

«قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ» **"Ondan önce de** (birçok) **resûller/elçiler gelip geçmiştir."**

Bu cümle bundan önce geçen, «رَسُولٌ» "elçi" kelimesinin sıfatıdır. Yani; "O/İsa (a.s) kendisinden önce gelip geçmiş olan elçilerden o da bir elçidir, başka değil. Onun anadan doğma körleri, alaca hastalığına yakalanmış olanları iyileştirmesi, ölüleri diriltmiş olması, onun elinde olan bir şey değildir. Çünkü o bir ilah değildir. Aksine Hz. İsa'nın eliyle anadan doğma körleri ve alaca hastalığına yakalananları iyileştiren, ölüleri dirilten bizzat yüce Allah'tır. Nitekim Allah, Hz. Musa'nın asasına can/hayat vermiş ve Hz. Musa'nın elinde o, hareket eden, hızlıca koşan bir yılan oluvermişti. Dolayısıyla Hz. İsa'nın bir erkek olmadan yani babasız olarak sadece Meryem'den doğmuş olması, yüce Allah'ın tıpkı Hz. Adem'i hiçbir erkek ve kadın olmaksızın yani anne ve baba söz konusu olmaksızın yaratması gibi bir yaratmadır.

« وَأُمُّهُ صِدِّيقَةٌ » **"Anası da çok doğru bir kadındır."** Onun annesi de yine tıpkı peygamberleri tasdik edip onlara iman eden kimi kadınlar gibidir. Hz. Meryem'e, *"Sıddika"* adının verilmiş olması, yüce Allah'ın şu ayetine göredir:

"Rabbinin sözlerini ve kitaplarını tasdik etti/doğruladı."[34]

Daha sonra yüce Allah, hem Hz. Meryem'e ve hem de Hz. İsa'ya nisbet edilen ilahlık vasfını onlardan şu ifadesiyle uzaklaştırmaktadır:

---

[34] Tahrim,12

« كَانَا يَأْكُلاَنِ الطَّعَامَ » **"Her ikisi de yemek yerlerdi."** Çünkü yemek yemek suretiyle gıda almak gereğini duyan, buna bağlı olarak yediklerini hazmetmesi ve bunları dışarı atması ihtiyacında olan bir varlık sadece, etten, kemikten, damar ve sinirlerden ve bunun gibi şeylerden oluşan tıpkı diğer cisimler gibi oluşmuş/yaratılmış olan bir cisimdir.

« اُنْظُرْ كَيْفَ نُبَيِّنُ لَهُمُ الْاٰيَاتِ » **"Bak, onlara delilleri nasıl açıklıyoruz.** Yani onların batıl sözlerini gösteren delilleri içeren alametleri nasıl da gösteriyoruz.

« ثُمَّ انْظُرْ اَنّٰى يُؤْفَكُونَ » **Sonra bak nasıl** *(haktan)* **yüz çeviriyorlar**

Bütün bu açıklamalardan sonra hakkı dinlemekten ve üzerinde düşünmekten nasıl da dönüyorlar. Bu ifade ile yüce Allah, bu kimselerin Rab/Mabud ile kul arasında nasıl da bir fark görmediklerini hayretlerle gözlerimiz önüne sermektedir.

٧٦- ﴿ قُلْ اَتَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَا يَمْلِكُ لَكُمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا وَاللّٰهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴾

76 – De ki: "Allah'ı bırakıp da sizin için fayda ve zarara gücü yetmeyen şeylere mi tapıyorsunuz? Hakkıyla işiten ve bilen yalnız Allah'tır."

« قُلْ اَتَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَا يَمْلِكُ لَكُمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا » **"De ki: "Allah'ı bırakıp da sizin için fayda ve zarara gücü yetmeyen şeylere mi tapıyorsunuz?"**Ayette, *"zarar ve yarar vermeyen"* ifadesinden kasıt Hz.İsa'dır. Zaten mealde de buna işaret edilmiştir. Yani, tıpkı yüce Allah'ın başınıza verdiği bela, felaket, mal ve can bakımından musibetleri vererek zarar verdiği gibi; Hz. İsa bunları verme gücüne asla sahip değildir. Yine yüce Allah'ın verdiği beden sağlığı, bol imkanlar, refah türünden yarar sağlayan şeyleri verdiği gibi Hz. İsa bunları veremez ve sağlamaz. Buna gücü yetmez. Çünkü beşerin yani insanların güç yetirebildiği zarar ve yarar verme durumları da yine yüce Allah'ın yaratmasıyla olmaktadır. Durum böyle olunca bu demektir ki aslında insanın bir şeye gücü yetmez.

İşte bu gerçekler şu konuda kesin delildir. Hz İsa'nın emri/işi veya durumu Rab olmaya aykırıdır. Çünkü Allah onu ne zarar ve ne de yarar verebilecek bir güce sahip kılmaksızın yaratmıştır. Yani, yüce Allah Hz. İsa'ya bu manada bir gücü vermemiştir ki Rab olabilsin!? Rab olmanın özelliği, her şeye gücü yeten olmasıdır. Takdir edilen hiçbir şey asla O'nun kudreti dışında olmaz.

« وَاللّٰهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ » **"Hakkıyla işiten ve bilen yalnız Allah'tır."**

Bu cümle, « أَتَعْبُدُونَ » kelimesine müteallliktir/ilgilidir. Yani: *"Siz Allah'a ortak mı koşuyorsunuz, O'ndan korkmuyor musunuz? Oysa O söylediklerinizi işiten ve neye inandığınızı da bilendir."*

٧٧- ﴿قُلْ يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا ف۪ي د۪ينِكُمْ غَيْرَ الْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعُوٓا اَهْوَٓاءَ قَوْمٍ قَدْ ضَلُّوا مِنْ قَبْلُ وَاَضَلُّوا كَث۪يرًا وَضَلُّوا عَنْ سَوَٓاءِ السَّب۪يلِ﴾

77 – De ki: "Ey Kitap ehli! Dininizde haksız yere haddi aşmayın. Daha önceden sapan, birçoklarını saptıran ve yolun doğrusundan uzaklaşan bir topluma uymayın."

« قُلْ يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا ف۪ي د۪ينِكُمْ غَيْرَ الْحَقِّ » **"De ki: "Ey Kitap ehli! Dininizde haksız yere haddi aşmayın."**

Ayette geçen, *"Ğuluvv"* kelimesi, haddi aşmak, taşkınlık etmek demektir. Hıristiyanların hadlerini aşmaları veya taşkınlıkları, Hz. İsa'ya layık olmadığı bir makama yüceltip onun ilahlığını savunmalarıdır. Yahudilerin hadlerini aşmaları ise, Hz. İsa'nın peygamberliğe layık biri olmadığını söyleyip reddetmeleridir.

Ayette geçen, « غَيْرَ الْحَقِّ » ifadesi, mahzuf/kaldırılmış bir mastarın sıfatıdır. Yani, *"Haksız yere bir taşkınlık edip haddi aşmak"* demektir. Yani batıl manada bir taşkınlığa ve haddi aşmaya kalkışmayın, demektir.

« وَلَا تَتَّبِعُوٓا اَهْوَٓاءَ قَوْمٍ قَدْ ضَلُّوا مِنْ قَبْلُ » **"Daha önceden sapan."** Yani sizden önce geçen selefleriniz ve Hz. Muhammed (s.a.v) peygam-

ber olarak gönderilmezden önceki önderlerinizin hem kendileri sapmışlar...

« وَأَضَلُّوا كَثِيرًا » **"Ve birçoklarını saptıran."** Onlardan tarafa çıkan bir çoklarını da saptıran.

« وَضَلُّوا عَنْ سَوَآءِ السَّبِيلِ » **"Ve yolun doğrusundan uzaklaşan bir topluma uymayın."**

78. — 82. ÂYETLER

لُعِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ بَنِى إِسْرَآئِيلَ عَلَى لِسَانِ دَاوُدَ وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ ذٰلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ ﴿٧٨﴾ كَانُوا لَا يَتَنَاهَوْنَ عَنْ مُنْكَرٍ فَعَلُوهُ لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿٧٩﴾ تَرٰى كَثِيرًا مِنْهُمْ يَتَوَلَّوْنَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَبِئْسَ مَا قَدَّمَتْ لَهُمْ أَنْفُسُهُمْ أَنْ سَخِطَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ وَفِى الْعَذَابِ هُمْ خَالِدُونَ ﴿٨٠﴾ وَلَوْ كَانُوا يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالنَّبِىِّ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِ مَا اتَّخَذُوهُمْ أَوْلِيَآءَ وَلٰكِنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ فَاسِقُونَ ﴿٨١﴾ لَتَجِدَنَّ أَشَدَّ النَّاسِ عَدَاوَةً لِلَّذِينَ اٰمَنُوا الْيَهُودَ وَالَّذِينَ أَشْرَكُوا وَلَتَجِدَنَّ أَقْرَبَهُمْ مَوَدَّةً لِلَّذِينَ اٰمَنُوا الَّذِينَ قَالُوا إِنَّا نَصَارٰى ذٰلِكَ بِأَنَّ مِنْهُمْ قِسِّيسِينَ وَرُهْبَانًا وَأَنَّهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ ﴿٨٢﴾

Meali

78. İsrailoğullarından kâfir olanlar, Davud ve Meryem oğlu İsa diliyle lânetlenmişlerdir. Bunun sebebi, söz dinlememeleri ve sınırı aşmalarıdır.

79. Onlar, işledikleri kötülükten, birbirini vazgeçirmeye çalışmazlardı. Andolsun yaptıkları ne kötüdür!

80. Onlardan çoğunun, inkâr edenlerle dostluk ettiklerini görürsün. Nefislerinin onlar için *(ahiret hayatları için)* önceden hazırladığı şey ne kötüdür! Allah onlara gazabetmiştir ve onlar azap içinde devamlı kalıcıdırlar.

81. Eğer onlar Allah'a, Peygamber'e ve ona indirilene iman etmiş olsalardı onları *(müşrikleri)* dost edinmezlerdi; fakat onların çoğu yoldan çıkmışlardır.

82. İnsanlar içerisinde iman edenlere düşmanlık bakımından en şiddetli olarak Yahudiler ile, şirk koşanları bulacaksın. Onlar içinde iman edenlere sevgi bakımından en yakın olarak da "Biz hıristiyanlarız" diyenleri bulacaksın. Çünkü onların içinde keşişler ve râhipler vardır ve onlar büyüklük taslamazlar.

Tefsiri

٧٨- ﴿لُعِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ بَنِي إِسْرَآئِيلَ عَلَى لِسَانِ دَاوُدَ وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ ذَلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ﴾

78 – İsrailoğullarından kâfir olanlar, Davud ve Meryem oğlu İsa diliyle lânetlenmişlerdir. Bunun sebebi, söz dinlememeleri ve sınırı aşmalarıdır.

« لُعِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ بَنِي إِسْرَآئِيلَ عَلَى لِسَانِ دَاوُدَ وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ »
"İsrailoğullarından kâfir olanlar, Davud ve Meryem oğlu İsa diliyle lânetlenmişlerdir."

Anlatıldığına göre Eyle halkı cumartesi günü yasağını tanımayıp hadlerini/sınırları aşmaları üzerine Hz. Davud onlara şöyle beddua etmiştir: *"Allah'ım! Onları lanetleyip rahmetinden uzaklaştır ve onları yasaklara uymayan toplumlar için bir mucize, bir örnek kıl."* İşte bu beddua üzerine yüce Allah onları maymunlara dönüştürmüştür.

Nitekim Hz. İsa'nın ashabı/arkadaşları da gökten gelen sofra mucizesini inkar etmeleri üzerine Hz. İsa da onlara şöyle bedduada bulunmuştur: *"Allah'ım! Gökten gelen bu sofradan yedikten sonra küfre saplananları, daha sonra bir başka kimsede, alemde/dünyada benzeri görülemeyecek şekilde bir azap ile cezalandır. Tıpkı cumartesi yasağını hiçe*

sayanları lanetleyip rahmetinden kovduğun gibi bunları da rahmetinden kovarak lanetle." İşte bunun üzerine onlar da domuzlara dönüştürüldüler. Sayıları ise beşbin kişiydi.

« ذٰلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ » **"Bunun sebebi, söz dinlememeleri ve sınırı aşmalarıdır."** Yani onların lanetlenme nedeni isyan etmiş olmaları ve haddi/sınırı aşmalarıdır.

Daha sonra onların bu isyana kalkışmaları ve hadlerini/sınırlarını aşmaları şu ayetle açıklanmaktadır:

٧٩- ﴿كَانُوا لَا يَتَنَاهَوْنَ عَنْ مُنْكَرٍ فَعَلُوهُ لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ﴾

79– Onlar, işledikleri kötülükten, birbirini vazgeçirmeye çalışmazlardı. Andolsun yaptıkları ne kötüdür!

« كَانُوا لَا يَتَنَاهَوْنَ عَنْ مُنْكَرٍ فَعَلُوهُ » **"Onlar, işledikleri kötülükten, birbirini vazgeçirmeye çalışmazlardı."**

Biri ötekisini işlediği kötü fiilden, iğrenç davranışlarından menetmiyordu. Burada ayette, *"kötülüğün ya da münkerin"* kelimesinin, *"işledikleri"* ifadesiyle nitelenmesinin manası şudur: Çünkü, bir fiil işlendikten sonra nehyetmek ya da yasaklamak esas itibariyle yasaklama anlamını taşımaz. Kötü bir fiilin yasaklanması demek, henüz o işlenmeden önüne geçilmesi ve yasaklan-ması demektir. İşte burada esas üzerin de durulan nokta işledikleri kötülüğü hemen her zaman tekrarladıkları halde, hep işleyip durdukları halde veya benzer bir kötülüğü işledikleri ya da işlemeyi istedikleri bir kötülüğü yapmaya kalkıştıkları halde bundan birbirlerini menetmemeleri demektir. Yahut bundan maksat, işledikleri bir kötülükten menetmiyorlar, aksine onu işlemekte ısrar ediyorlar, demektir.

Örneğin bir kimse bir şeyden kaçındığı, uzak durduğu ve terkettiği zaman, onun için, *"Bu işten vazgeçti, ondan uzak durdu, artık ona son verdi"* derler.

Daha sonra onların bu davranışlarından hayretle şu şekilde söz edilmekte ve durum yeminli bir ifade ile tekit edilerek aktarılmaktadır. Rabbimiz şöyle buyuruyor:

« لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ » **"Andolsun yaptıkları ne kötüdür!"** İşte bu ayet, aynı zamanda kötülük olan yani Kur'an ifadesiyle münker denilen bir yanlıştan ve fiilden insanları menetme görevini terketmek büyük günahlardan olduğunun bir delilidir. Yazıklar olsun bu görevlerinden kaçan Müslümanlara!

٨٠- ﴿ تَرٰى كَثِيرًا مِنْهُمْ يَتَوَلَّوْنَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَبِئْسَ مَا قَدَّمَتْ لَهُمْ أَنْفُسُهُمْ أَنْ سَخِطَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ وَفِي الْعَذَابِ هُمْ خَالِدُونَ ﴾

80 – Onlardan çoğunun, inkâr edenlerle dostluk ettiklerini görürsün. Nefislerinin onlar için (ahiret hayatları için) **önceden hazırladığı şey ne kötüdür! Allah onlara gazabetmiştir ve onlar azap içinde devamlı kalıcıdırlar!**

« تَرٰى كَثِيرًا مِنْهُمْ يَتَوَلَّوْنَ الَّذِينَ كَفَرُوا » **"Onlardan çoğunun, inkâr edenlerle dostluk ettiklerini görürsün."** Burada kendilerinden söz edilen kimseler kitap ehlinden münafık olanlardır. Çünkü bu münafık kitap ehli müşriklerle dostluk kuruyorlar ve Müslümanlara karşı onlarla güçbirliği yaparak velayet yetkisini veriyorlar. Onların saflarında samimiyetle yer alıyorlar.

« لَبِئْسَ مَا قَدَّمَتْ لَهُمْ أَنْفُسُهُمْ أَنْ سَخِطَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ » **"Nefislerinin onlar için** (ahiret hayatları için) **önceden hazırladığı şey ne kötüdür! Allah onlara gazabetmiştir."** Kendi gelecekleri için öne sürdükleri şey gerçekten ne büyük bir kötülüktür. Bundan dolayı Allah kendilerine gazabetmiş, Allah'ın hışmına uğramışlardır. Yani, bu fiilleri Allah'ın gazabını ve hışmını muciptir/gerektirir.

« وَفِي الْعَذَابِ هُمْ خَالِدُونَ » **"Ve onlar azap içinde devamlı kalıcıdırlar."**

٨١- ﴿ وَلَوْ كَانُوا يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالنَّبِيِّ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِ مَا اتَّخَذُوهُمْ أَوْلِيَاءَ وَلٰكِنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ فَاسِقُونَ ﴾

81 – Eğer onlar Allah'a, Peygamber'e ve ona indirilene iman et

miş olsalardı, onları (müşrikleri) **dost edinmezlerdi; fakat onların çoğu yoldan çıkmışlardır.**

« وَلَوْ كَانُوا يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالنَّبِيِّ وَمَٓا اُنْزِلَ اِلَيْهِ » **"Eğer onlar Allah'a, Peygamber'e ve ona indirilene iman et miş olsalardı..."**

« مَا اتَّخَذُوهُمْ اَوْلِيَٓاءَ » **"Onları** (müşrikleri) **dost edinmezlerdi."**

Yani Allah'a ortak koşanlara velayet yetkisi vermez, onlarla birlikte hareket etmezlerdi. Çünkü müşriklerle dost olmak, onları veli edinmek bizzat kendilerinin münafık olduklarının kesin delili ve kanıtıdır.

« وَلٰكِنَّ كَث۪يرًا مِنْهُمْ فَاسِقُونَ » **"Fakat onların çoğu yoldan çıkmışlardır."** Yani, küfürlerinde ve nifaklarında hep ısrarlıdırlar, ısrarcı olmuşlardır.

Yahut bunun manası şöyledir: *Eğer sözkonusu bu Yahudiler, Allah'a, Musa'ya ve ona indirilen Tevrat'a gerçekten iman etmiş olsalardı, nasıl ki Müslümanlar müşrikleri dost ve veli/dost edinmemişlerse, bunlar da kesinlikle müşrikleri dost edinmez ve onların yanında yer alarak, veli kabul etmezlerdi. Fakat onlardan bir çoğu dinlerini terketmiş, dinden çıkmış kimselerdir. Esasen onların bu manada bir dinleri de zaten yoktur."*

٨٢- ﴿لَتَجِدَنَّ اَشَدَّ النَّاسِ عَدَاوَةً لِلَّذ۪ينَ اٰمَنُوا الْيَهُودَ وَالَّذ۪ينَ اَشْرَكُواۚ وَلَتَجِدَنَّ اَقْرَبَهُمْ مَوَدَّةً لِلَّذ۪ينَ اٰمَنُوا الَّذ۪ينَ قَالُٓوا اِنَّا نَصَارٰىۜ ذٰلِكَ بِاَنَّ مِنْهُمْ قِسّ۪يس۪ينَ وَرُهْبَانًا وَاَنَّهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ﴾

82 – İnsanlar içerisinde iman edenlere düşmanlık bakımından en şiddetli olarak Yahudiler ile, şirk koşanları bulacaksın. Onlar için de iman edenlere sevgi bakımından en yakın olarak da "Biz Hıristiyanlarız" diyenleri bulacaksın. Çünkü onların içinde keşişler ve râhipler vardır ve onlar büyüklük taslamazlar.

« لَتَجِدَنَّ اَشَدَّ النَّاسِ عَدَاوَةً لِلَّذِينَ اٰمَنُوا الْيَهُودَ وَالَّذِينَ اَشْرَكُوا » **"İnsanlar içerisinde iman edenlere düşmanlık bakımından en şiddetli olarak Yahudiler ile, şirk koşanları bulacaksın."**

Burada, « الْيَهُودَ » *"Yahudiler"* kelimesi, « لَتَجِدَنَّ » *"Bulacaksın"* kelimesinin ikinci mefulüdür/nesnesidir. « عَدَاوَةً » *"Düşman"* kelimesi de temyizdir.

« وَالَّذِينَ اَشْرَكُوا » *"Şirk koşanlar"* ifadesi de bunun üzerine atf olunmuştur.

« وَلَتَجِدَنَّ اَقْرَبَهُمْ مَوَدَّةً لِلَّذِينَ اٰمَنُوا الَّذِينَ قَالُوٓا اِنَّا نَصَارٰى » **"Onlar için de iman edenlere sevgi bakımından en yakın olarak da "Biz Hıristiyanlarız" diyenleri bulacaksın."**

Cer edatı olan "Lam" harfi, « عَدَاوَةً » ile « مَوَدَّةً » "sevgi" kelimelerine taallukta/ilgili bulunmaktadır. Ayette Yahudiler katı yüreklilikle, Hıristiyanlar ise yumuşak kalplilikle tanıtılmaktadır. Müminler olan düşmanlıkları bakımından en şiddetlileri Yahudiler gösterilmiş ve bunlar müşriklerle aynı derece ve yakınlıkta değerlendirilmiştir. Bir de düşmanlıkta sıra bakımından ayette Yahudi toplumuna öncelik verilmiş olması, müşriklerin ikinci sırada yer almasının nedeni, Yahudilerin müşriklere göre bu tür düşmanlıklarda daha çok kıdem ve önceliğe sahip olmalarını göstermek ve buna dikkat çekmek içindir. Hıristiyanların daha ılımlı oluşlarının sebebi de şöyle açıklanmaktadır:

« ذٰلِكَ بِاَنَّ مِنْهُمْ قِسِّيسِينَ وَرُهْبَانًا وَاَنَّهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ » **"Çünkü onların içinde keşişler ve râhipler vardır ve onlar büyüklük taslamazlar."**

Ayette geçen, « قِسِّيسِينَ » lafzından kasıt alimler, bilgin keşişler demektir. « رُهْبَانًا » "râhipler" ise kendilerini ibadete vermiş kimseler, zahitler manasınadır.

« وَاَنَّهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ » ifadesiyle de Hıristiyanların yumuşak kalpliliklerinin sebebine ve müminlere sevgi besleme bakımından olan

yakınlıklarına işaret olunmaktadır. Çünkü bunların içlerinde gerçekten din konusunda ve gerçekleri dile getirmede ilim adamları var olduğu gibi, yine içlerinde kendilerini Allah için ibadete adamış ihlas sahibi kimseler de bulunmaktadır. Bu bakımdan kendileri tevazu, alçak gönüllü oldukları gibi, kimseyi ezmeyen hak taraftarı kimselerdi. Oysa Yahudiler tamamen bunun aksi karaktere sahip katı yürekli ve acımasız, zalim, kafir ve fasık bit toplumdurlar.

Bu ayet ayrıca şu gerçeğin de kanıtı ve delilidir: İlim her şeyden çok daha yararlıdır. İnsanı daha çok hayra ve iyiliğe yönelten bir terazidir. Evet bu bilgi özelliği bir keşişte de olsa durum böyledir ve eğer rahiplerde de olsa ahiret alametini, özelliğini kazandırmaktadır. Yani, ahireti için kendini Allah'a adamanın bir özelliği olmaktadır. Durum bir Hıristiyanda da olsa onun kibir ve gururdan beri ve uzak olduğunu ortaya koymaktadır.

❁ ❁ ❁

83 . — 92. ÂYETLER

وَإِذَا سَمِعُوا مَآ أُنْزِلَ إِلَى الرَّسُولِ تَرٰٓى أَعْيُنَهُمْ تَفِيضُ مِنَ
الدَّمْعِ مِمَّا عَرَفُوا مِنَ الْحَقِّ يَقُولُونَ رَبَّنَآ اٰمَنَّا فَاكْتُبْنَا مَعَ
الشَّاهِدِينَ ﴿٨٣﴾ وَمَا لَنَا لَا نُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَمَا جَآءَنَا مِنَ الْحَقِّ
وَنَطْمَعُ اَنْ يُدْخِلَنَا رَبُّنَا مَعَ الْقَوْمِ الصَّالِحِينَ ﴿٨٤﴾ فَاَثَابَهُمُ اللّٰهُ
بِمَا قَالُوا جَنَّاتٍ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا
وَذٰلِكَ جَزَآءُ الْمُحْسِنِينَ ﴿٨٥﴾ وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَآ
أُولٰٓئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴿٨٦﴾ يَآ أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا
تُحَرِّمُوا طَيِّبَاتِ مَآ اَحَلَّ اللّٰهُ لَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوآ إِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ
الْمُعْتَدِينَ ﴿٨٧﴾ وَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللّٰهُ حَلَالًا طَيِّبًا وَاتَّقُوا
اللّٰهَ الَّذِى اَنْتُمْ بِهِ مُؤْمِنُونَ ﴿٨٨﴾ لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللّٰهُ بِاللَّغْوِ فِىٓ
اَيْمَانِكُمْ وَلٰكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا عَقَّدْتُمُ الْأَيْمَانَ فَكَفَّارَتُهُٓ إِطْعَامُ
عَشَرَةِ مَسَاكِينَ مِنْ اَوْسَطِ مَا تُطْعِمُونَ اَهْلِيكُمْ اَوْ كِسْوَتُهُمْ
اَوْ تَحْرِيرُ رَقَبَةٍ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلٰثَةِ اَيَّامٍ ذٰلِكَ كَفَّارَةُ
اَيْمَانِكُمْ إِذَا حَلَفْتُمْ وَاحْفَظُوآ اَيْمَانَكُمْ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ
لَكُمْ اٰيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٨٩﴾ يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوآ إِنَّمَا

الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٩٠﴾ إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُوقِعَ بَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ فِي الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ وَيَصُدَّكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَعَنِ الصَّلَاةِ فَهَلْ أَنْتُمْ مُنْتَهُونَ ﴿٩١﴾ وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَاحْذَرُوا فَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَاعْلَمُوا أَنَّمَا عَلَى رَسُولِنَا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿٩٢﴾

Meali

83. Resûle indirileni duydukları zaman, tanış çıktıkları gerçekten hak olduğunu bildiklerinden dolayı gözlerinden yaşlar boşandığını görürsün. Derler ki: "Rabbimiz! İman ettik, bizi *(hakka)* şahit olanlarla beraber yaz."

84. "Rabbimizin bizi iyiler arasına katmasını umup dururken niçin Allah'a ve bize gelen gerçeğe iman etmeyelim?"

85. Söyledikleri *(bu)* sözden dolayı Allah onlara, içinde devamlı kalmak üzere, zemininden ırmaklar akan cennetleri mükâfat olarak verdi. İyi hareket edenlerin mükâfatı işte budur.

86. İnkâr eden ve âyetlerimizi yalanlayanlara gelince işte onlar cehennemliklerdir.

87. Ey iman edenler! Allah'ın size helâl kıldığı iyi ve temiz şeyleri *(siz kendinize)* haram kılmayın ve sınırı aşmayın. Allah sınırı aşanları sevmez.

88. Allah'ın size helâl ve temiz olarak verdiği rızıklardan yeyin ve kendisine iman etmiş olduğunuz Allah'tan korkun.

89. Allah, kasıtsız olarak ağzınızdan çıkıveren yeminlerinizden dolayı sizi sorumlu tutmaz, fakat bilerek yaptığınız yeminlerden dolayı sizi sorumlu tutar. Bunun da kefâreti, ailenize yedirdiğiniz yemeğin orta

hallisinden on fakire yedirmek, yahut onları giydirmek, yahut da bir köle azat etmektir. Bunları bulamayan üç gün oruç tutmalıdır. Yemin ettiğiniz takdirde yeminlerinizin kefâreti işte budur. Yeminlerinizi koruyun *(onlara riayet edin).* Allah size âyetlerini açıklıyor; umulur ki şükredersiniz!

90. Ey iman edenler! Şarap, kumar, dikili taşlar *(putlar)*, fal ve şans okları birer şeytan işi pisliktir; bunlardan uzak durun ki kurtuluşa eresiniz.

91. Şeytan, içki ve kumar yoluyla ancak aranıza düşmanlık ve kin sokmak; sizi, Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık *(bunlardan)* vazgeçtiniz değil mi?

92. Allah'a itaat edin, Resûle de itaat edin ve *(kötülüklerden)* sakının. Eğer *(itaatten)* yüz çevirirseniz bilin ki Resûlümüzün vazifesi apaçık duyurmak ve bildirmektir.

Tefsiri

٨٣- ﴿وَإِذَا سَمِعُوا مَا أُنْزِلَ إِلَى الرَّسُولِ تَرَى أَعْيُنَهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ مِمَّا عَرَفُوا مِنَ الْحَقِّ يَقُولُونَ رَبَّنَا آمَنَّا فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ﴾

83 – Resûle indirileni duydukları zaman, tanış çıktıkları gerçekten dolayı gözlerinden yaşlar boşandığını görürsün. Derler ki: "Rabbimiz! İman ettik, bizi (hakka) şahit olanlarla beraber yaz."

«وَإِذَا سَمِعُوا مَا أُنْزِلَ إِلَى الرَّسُولِ تَرَى أَعْيُنَهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ مِمَّا عَرَفُوا مِنَ الْحَقِّ» **"Resûle indirileni duydukları zaman, tanış çıktıkları gerçekten dolayı gözlerinden yaşlar boşandığını görürsün."**

Dikkat edilirse Hıristiyanlar bu ayette yumuşak kalplilikle nitelenmekte ve Kur'an'ı dinledikleri zaman ağladıkları belirtilmektedir.

Nitekim Necaşi'den rivayet olunduğuna göre, Cafer İbn Ebu Talip başkanlığında Habeşistan'a hicret eden Müslümanlarla onları oradan almak üzere şikayete gelen müşrikler, Necaşi'nin huzurunda bir arada toplandıkları vakit, Müslüman muhacirler ona Kur'an'dan ayetler okumuş-

lardı. Bunun üzerine Necaşi onlara: *"Sizin kitabınızda Meryem ile ilgili bir şeyler var mı?"* diye sorar. Cafer İbn Ebu Talip de ona: *"Evet, Kur'an'da Meryem'in adıyla bir sure bulunmaktadır"* diye cevap vermiş ve o sureyi, **"İşte bu özelliklerle tanıtılan Meryem oğlu İsa budur. O Hıristiyanların onu tanıttıkları gibi değildir."** *(19, Meryem,34)* ayetine kadar okumuştu. Aynı şekilde Taha suresinden de, **"Habibim! Musa'nın kavmiyle ve Firavun ila ilgili haberi sana ulaştı mı?"** *(20, Taha,9)* ayetine kadar olan kısmı okumuştu. İşte bunları dinleyen Necaşi ağlamaya başlamıştı. Nitekim onun kavminden yetmiş kişilik bir heyet olarak Hz. Peygamber (s.a.v)'e geldiklerinde, kendilerine Yasin suresi okunmuş ve bunu dinledikleri zaman ağlamaya başlamışlardı. Gözlerinden yaşlar boşanmıştı.

Çünkü, « تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ » gözlerinden yaşlar boşanıncaya kadar gözleri yaş ile dolmak, demektir. Çünkü taşmak demek, kabın veya bir başka şeyin çevresindekilerin de farkına varabilecekleri şeklide dolması veya taşması demektir.

Ayette taşmak manasına gelen, « فيض » kelimesi esas itibariyle dolmak/imtila manasının yerinde kullanılan bir kelimedir. Yahut da burada ağlama konusu biraz mübalağalı bir şekilde veya abartılı olarak onların durumları anlatılmak istenmiştir. Sanki bizzat gözleri kendiliğin den boşanır anlamı yatmaktadır. Yani ağlama sebebiyle gözleri dolu dolu olup akmaya başladı, gözleri doluydu, demektir.

« مِمَّا عَرَفُوا » ifadesindeki, « مِنْ » edatı başlangıç noktasını tesbit/iptidai gaye içindir. Yani göz yaşı damlasının başladığı an, aktığı ilk an, demek olup; bu da esasen gördükleri gerçeklerin kendilerine yabancı olmadığını, onları önceden de bilip tanıdıkları gerçeğinden doğmuştur. Yani ağlama nedenleri bunun içindir.

"مِنَ الْحَقِّ" "Haktan" ifadesindeki « مِنْ » edatı mevsulü/ilgi zamirini açıklamak için olup, bu da, « مِمَّا عَرَفُوا » *"tanıdıkları"* kelimesidir.

Ya da bu « مِنْ » edatı bazısını, bir kısmını manasında teb'iz içindir. Dolayısıyla bu, *"hakkın/gerçeğin bir kısmını tanımaları..."* halinde eğer

ağlamışlarsa, acaba tamamını öğrenmiş ve Kur'an'ı okumuş olsalardı, Sünneti de kavrayabilselerdi acaba ne yaparlardı, demektir.

« يَقُولُونَ رَبَّنَا آمَنَّا فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ » **"Derler ki: "Rabbimiz! İman ettik, bizi *(hakka)* şahit olanlarla beraber yaz."**

Burada geçen, « يَقُولُونَ » kelimesi, « عَرَفُوا » fiilindeki failin zamirinden haldir. Burada, « آمَنَّا » *"iman etti"* fiilinden kasıt, imanın oluşması ve dine girmeleri manası dile getirilmektedir.

« فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ » *"Bizi şahit olanlarla beraber yaz"* ifadesinden murat, kıya met gününde diğer ümmetlerin üzerinde şahitlik yapacak olan Muham med (s.a.v)'in ümmetiyle birlikte biz yaz, bizi de onların arasına kat, demektir. Çünkü yüce Allah Şöyle buyurmaktadır:

"İşte böylece insanlara karşı şahit olmanız..."[35]

Evet Hıristiyanlar daha önce Hz. Peygamberin ümmetinin diğer ümmetler üzerinde şahitlik edeceklerini İncil'de gördüklerinden ötürü, işte böyle yakarmışlardı.

٨٤- ﴿وَمَا لَنَا لَا نُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَمَا جَآءَنَا مِنَ الْحَقِّ وَنَطْمَعُ أَنْ يُدْخِلَنَا رَبُّنَا مَعَ الْقَوْمِ الصَّالِحِينَ﴾

84 – "Rabbimizin bizi iyiler arasına katmasını umup dururken niçin Allah'a ve bize gelen gerçeğe iman etmeyelim?"

« وَمَا لَنَا لَا نُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَمَا جَآءَنَا مِنَ الْحَقِّ وَنَطْمَعُ أَنْ يُدْخِلَنَا رَبُّنَا مَعَ الْقَوْمِ الصَّالِحِينَ » **"Rabbimizin bizi iyiler arasına katmasını umup dururken niçin Allah'a ve bize gelen gerçeğe iman etmeyelim?"**

Burada, « وَمَا لَنَا لَا نُؤْمِنُ بِاللّٰهِ » "Allah'a ve bize gelen gerçeğe iman etmeyelim" cümlesiyle imansızlığın kötülüğü ve bundan uzak kalışın yanlışlığı anlamında inkarı içeren bir sorgulama bulunmaktadır. Çün-

[35] Bakara,143

kü hem iman etmenin gereği olan şeyleri isteyeceksin, hem de imansızlığı benimseyeceksin, işte bu olmaz. İman etmenini gereği Allah'tan nimet beklentisi içinde olarak kendilerinin salihlerle beraber kılınması arzu ve isteğidir.

Bir yoruma göre peygamberimize gelen bu heyet kendi toplumlarına döndüklerinde, onlari kınayarak işte bu sözlerle onlara cevap vermişlerdir.

« مَا لَنَا » ifadesi mübteda ve haberdir. « لَا نُؤْمِنُ » kelimesi haldir. Yani iman etmeksizin, mümin olmayarak demektir.

Bu adeta, « مَالَكَ قَائِمًا » *"Neden kalkmayasın."* cümlesi gibidir.

« وَمَا جَآءَنَا » ifadesi, « وَبِمَا جَائَنَا » takdirindedir. « مِنَ الْحَقِّ » kelimesinden kasıt da Hz. Muhammed (s.a.v) ile Kur'an kasd olunmaktadır.

« وَنَطْمَعُ » *"Umuyoruz"* kelimesi, « نُؤْمِنُ » *"iman ediyoruz"* fiilindeki zamirden haldir. Bu ise, « وَنَحْنُ نَطْمَعُ » *"Bizler umuyoruz"* takdirin dedir. *"Salih kavimden"* kasıt ise peygamberler ve müminlerdir.

٨٥- ﴿ فَاَثَابَهُمُ اللّٰهُ بِمَا قَالُوا جَنَّاتٍ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَذٰلِكَ جَزَآءُ الْمُحْسِنِينَ ﴾

85 – Söyledikleri (bu) **sözden dolayı Allah onlara, içinde devamlı kalmak üzere, zemininden ırmaklar akan cennetleri mükâfat olarak verdi. İyi hareket edenlerin mükâfatı işte budur.**

" فَاَثَابَهُمُ اللّٰهُ بِمَا قَالُوا جَنَّاتٍ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَذٰلِكَ جَزَآءُ الْمُحْسِنِينَ" **"Söyledikleri (bu) sözden dolayı Allah onlara, içinde devamlı kalmak üzere, zemininden ırmaklar akan cennetleri mükâfat olarak verdi. İyi hareket edenlerin mükâfatı işte budur."**

Bu ayet, ikrarda bulunmanın imana dahil olduğunun delilidir. Nitekim müctehid imamların/fakihlerin görüşleri de böyledir.

Ancak Kerramiye mezhebi mensupları, « بِمَا قَالُوا » yani, *"söyledik leri"* kelimesine takılarak mücerret/yalnız sözle *"iman ettik"* ifadesine takılarak, bunun iman olacağını savundular. Ancak siyak itibariyle yani mananın geliş akışına bakılınca, gözlerden yaşların boşanması ve devamında ihsanda bulunulması manaları onların bu düşüncelerini ortadan kaldırıyor ve yanlışlıklarını sergiliyor. Hiç mücerret ifadeyle yani sadece sözle, *"Ben inandım"* demenin gerçek manada iman olduğu nasıl söylenebilir ki!? Çünkü yüce Allah şöyle buyurmuştur:

"İnsanlardan öyleleri de vardır ki, iman etmedikleri halde, 'Allah'a ve ahiret gününe iman ettik' derler."[36]

İşte bu ayet, sadece sözde, *"Biz Allah'a iman ettik"* demenin anlam sız olduğunu, bir gerçeği ifade etmediğini ortaya koymaktadır. Çünkü bu ifadede kalb ile tasdik yani gönülden ve içten iman yoktur.

Marifet ehli/uzağı görenler şöyle demektedirler: *"Gelen bu heyetin ifadelerinden üç şey anlaşılmaktadır; cefaya ağlamaları, verilen şeyler sebebiyle dua etmeleri ve Allah'ın kazasına/hükmüne rıza göstermeleridir. Kim marifet iddiasında ise ve fakat sayılan bu üç şeyden kendilerinde bir eser yoksa, o kimse davasında dürüst ve samimi değildir."*

٨٦- ﴿وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ﴾

86 – İnkâr eden ve âyetlerimizi yalanlayanlara gelince işte onlar cehennemliklerdir.

"وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ" **"İnkâr eden ve âyetlerimizi yalanlayanlara gelince işte onlar cehennemliklerdir."**

İşte bu ayet, düşmanlar ile alakalı olup onların durumlarını *reddediyor* ve cezalandırma ile ilgili durumlarını bildiriyor. İlk ayet ise Allah'ın veli kullarının isteklerinin kabulünün bir delilidir ve onların nasıl mükafat gördüklerini anlatıyor. Sonraki ayet bazı sahabiler -Allah onlardan razı olsun- hakkında nazil olmuştur. Çünkü bu sahabiler dünya ile alakalarını keseceklerine ve bir ruhban hayatı yaşayacaklarına, kaba ve sert giysi giyeceklerine, gecelerini ibadetle, gündüzlerini de oruçlu olarak geçire-

[36] Bakara, 8

ceklerine, yeryüzünde seyahat edeceklerine/bir yerde yerleşik hayat geçirmeyeceklerine, vatan edinmeyeceklerine, kendilerini hadımlaştıracaklarına, et ve iç yağı yemeyeceklerine, kadınlarla bağlarını keseceklerine ve koku sürünmeyeceklerine dair yemin etmişlerdi.

٨٧- ﴿ يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لَا تُحَرِّمُوا طَيِّبَاتِ مَٓا اَحَلَّ اللّٰهُ لَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَد۪ينَ ﴾

87 – Ey iman edenler! Allah'ın size helâl kıldığı iyi ve temiz şeyleri (kendinize) **haram kılmayın ve sınırı aşmayın. Allah sınırı aşanları sevmez.**

"يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لَا تُحَرِّمُوا طَيِّبَاتِ مَٓا اَحَلَّ اللّٰهُ لَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا" **"Ey iman edenler! Allah'ın size helâl kıldığı iyi ve temiz şeyleri** (kendinize) **haram kılmayın ve sınırı aşmayın."** Yani temiz olanını ve helal olandan hoşunuza gideni yeyin. « لَا تُحَرِّمُوا » kelimesinin manası, yani helal olan bir şeyi tıpkı haram imiş gibi kendinizi ondan menetmeyin, uzak tutmayın. Ya da; *"Biz bunu kendi kendimize haram kıldık/ya-sakladık"* demeyin. Yani helal olan bir şeyi yememe konusundaki abartıyı belirtmek, helalden uzak durmak, terket mek anlamında böyle bir ifade kullanmayın, manasınadır.

Rivayete göre Rasulullah (s.a.v) et olarak tavuk eti ve pelte paluze yerlerdi. Rasullah (s.a.v) tatlı ve balı çok severdi ve: **"Mümin tatlıdır, tatlıyı sever"** buyurmuşlardır.[37]

Hasan Basri (v110/728)'den anlatıldığına göre, kendisi bir yemeğe davet edilmiş, yanında da Ferkad el-Sebehi (v.131/748) ve arkadaşları bulunuyormuş.Hepsi de sofraya otururlar. Sofrada da yağlı tavuk etinden yapılmış türlü yemekler, pelte/paluze ve daha başka yiyecekler de bulunuyormuş. Ancak Ferkad sofraya oturmayıp bir kenara çekilir. Hasan Basri: "Yoksa Ferkad oruçlu mu," diye sorar. Kendisine: "Hayır, oruçlu

---

[37] Hafız İbn Hacer Askalani, bu hadisi Deylemi, "el-Firdevs" eserinde Hz. Ali'den rivayet etmiştir, diyor. Bak. Haşiyetu'l-Keşşaf;1/671)

değil, fakat o bu şekilde çeşitli yiyeceklerin bol olarak bulunduğu sofralar dan hoşlanmaz" derler.

Bu cevap üzerine Hasan Basri Ferkad'e dönerek: *"Sen, arı salyasının/balın buğday özüyle karıştırılarak halis tereyağından yapılmış olan bir tatlıyı bir Müslümanın ayıpladığını, bunda kusur bulduğunu gördün mü hiç?"* diye karşılık verir.

Yine Hasan Basri'ye dayandırılarak rivayet olunmaktadır. Kendisine filan kişi pelte/paluze yememektedir, denilmiş. Hasan Basri de: "Peki ya o soğuk su içiyor mu?" diye sormuş, çevresindekiler de: *"Evet"* demişler. Bunun üzerine Hasan Basri: *"Gerçekten o adam cahilin biriymiş. Çünkü o kimsenin soğuk su içmesi sebebiyle Allah'ın onun üzerindeki nimet hakkı, Paluze/pelte yediği zamanki nimet hakkından daha büyüktür"* demiş.

« وَلَا تَعْتَدُوا » Yani, bir şeyi helal veya haram kılmada Allah'ın sizin için çizdiği sınırı aşmayın veya sizin için helal kılınan sınırı aşıp haram sınıra girmeyin, demektir. Yahut da, helal ve temiz şeyleri yemekte israfa ve savurganlığa kaçmayın, manasınadır.

« إِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ » **"Allah sınırı aşanları sevmez."**

٨٨- ﴿وَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللّٰهُ حَلَالًا طَيِّبًا وَاتَّقُوا اللّٰهَ الَّذِي أَنْتُمْ بِهِ مُؤْمِنُونَ﴾

88 – Allah'ın size helâl ve temiz olarak verdiği rızıklardan yeyin ve kendisine iman etmiş olduğunuz Allah'tan korkun.

« وَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللّٰهُ حَلَالًا طَيِّبًا وَاتَّقُوا اللّٰهَ الَّذِي أَنْتُمْ بِهِ مُؤْمِنُونَ »

"Allah'ın size helâl ve temiz olarak verdiği rızıklardan yeyin ve kendisine iman etmiş olduğunuz Allah'tan korkun."

Burada, « حَلَالًا طَيِّبًا » "helal temiz" ifadesi, « مِمَّا رَزَقَكُمُ اللّٰهُ » "Allahın size rızık olarak verdiklerinden" ifadesinden haldir.

«وَاتَّقُوا اللّٰهَ» "Allahtan korkun" emrolundukları şeyi tavsiye etme bakımından bir tekit ve pekiştirme ifadesidir.

Bunu da, « الَّذِىٓ اَنْتُمْ بِهٖ مُؤْمِنُونَ » "iman etmiş olduğunuz" cümlesiyle daha fazla tekit etmiş olmaktadır. Çünkü iman, emredilen ve nehy edilen şeyler bakımından sakınmayı ve Allah'tan korkmayı/takvayı gerektirir.

٨٩- ﴿لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللّٰهُ بِاللَّغْوِ فٖٓى اَيْمَانِكُمْ وَلٰكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا عَقَّدْتُمُ الْاَيْمَانَۚ فَكَفَّارَتُهٓ اِطْعَامُ عَشَرَةِ مَسَاكٖينَ مِنْ اَوْسَطِ مَا تُطْعِمُونَ اَهْلٖيكُمْ اَوْ كِسْوَتُهُمْ اَوْ تَحْرٖيرُ رَقَبَةٍۜ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلٰثَةِ اَيَّامٍۜ ذٰلِكَ كَفَّارَةُ اَيْمَانِكُمْ اِذَا حَلَفْتُمْۜ وَاحْفَظُوٓا اَيْمَانَكُمْۜ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ اٰيَاتِهٖ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ﴾

89–Allah, kasıtsız olarak ağzınızdan çıkıveren yeminlerinizden dolayı sizi sorumlu tutmaz, fakat bilerek yaptığınız yeminlerden dolayı sizi sorumlu tutar. Bunun da kefâreti, ailenize yedirdiğiniz yemeğin orta hallisinden on fakire yedirmek, yahut onları giydirmek, yahut da bir köle azat etmektir. Bunları bulamayan üç gün oruç tutmalıdır. Yemin ettiğiniz takdirde yeminlerinizin kefâreti işte budur. Yeminlerinizi koruyun (onlara riayet edin). **Allah size âyetlerini açıklıyor; umulur ki şükredersiniz!**

« لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللّٰهُ بِاللَّغْوِ فٖٓى اَيْمَانِكُمْ » **"Allah, kasıtsız olarak ağzınızdan çıkıveren yeminlerinizden dolayı sizi sorumlu tutmaz."**

Yeminlerde lağv « اللَّغْوِ » demek, her hangi bir niyet olmasızın ağız dan öylesine çıkıveren ve bundan dolayı de bir hüküm terettüp etmeyen, ceza gerektirmeyen yemin demektir. Örneğin, bir konuda onun şöyle veya böyle olduğunu zannederek, öyledir diye yemin etmesidir. Oysa durum dediği gibi değildir. Bilindiği gibi helal ve temiz olan bir şeyin haram olduğuna ilişkin adam öyle zannederek ve bunun bir kurbet/Allah'a yakınlık olduğunu düşünerek yemin etmiştir. Ancak bu ayetin gelmesi üzerine, üzülerek *"O halde bizim daha önce yaptığımız yeminlerin du-*

rumu nedir?" diye konuşurlar. İşte ayet bu durumu açıklamak üzere nazil olmuştur/indirilmiştir.

İmam Şafii merhuma göre böyle bir yemin, herhangi bir kasıt ve niyet olmaksızın ağızdan çıkan yemindir.

« وَلٰكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا عَقَّدْتُمُ الْأَيْمَانَ » **"Fakat bilerek yaptığınız yeminlerden dolayı sizi sorumlu tutar."** Yani pekiştirerek ve bile bile, üzerine basa basa yemin etmeniz durumunda... Kıraat imamlarından Hafs dışında kalan Kufe okulu imamları; Hamza, Kisai ve Asım, « عَقَّدْتُمْ » kelimeşini şeddesiz olarak, « عَقَدْتُمْ » şeklinde okumuşlardır.

Akd ve akid: Nikahlanmaya ya da cinsel ilişkiye karar vermek, gayret göstermek demektir. Şimdi böyle bir şey ise geçmiş için düşünülemez. Bu düşünce ve karar geleceğe yönelik olur. Yani Ben bundan önce geçen ongün öncesi için karar vereceğim denemez, Çünkü o zaten geçmiştir ve geçen bir zaman için de böyle yemin edilmez.

Ğamus denilen ve yanlış olduğu, yalan olduğu kesin olarak bilinen bir mesele üzerinde edilen yemin için keffaret yoktur.

İmam Şafii (Rh)'ye göre, asıl niyet veya kasıt kalb ile olanıdır. Dolayısıyla Ğamus denilen ve yalan olduğu kesin olarak bilinen bir şeyde yemin etmek böyledir. Burada da üzerinde durulan da budur. Dolayısıyla böyle bir yemin eden kimse bunu kesin akdetmiş. Kendini bununla bağlı duruma getirmiş demektir. İşte böyle bir yeminde keffaret/ceza meşrudur. Bunun manası şöyledir: *"Fakat Allah sizi kesin manada bağla yıcı olarak ettiğiniz yemininizi bozmanız halinde sizi hesaba çeker, sorumlu tutar."* Burada muaheze zamanı yani sorumlu tutulma vakti hazfedilmiş/belirtilmemiştir. Çünkü bu zaman zaten o kimseler tarafın dan bilinmektedir. Yahut, *"Kesin olarak yemin edip verdiğiniz sözden/ye minden dönmeniz halinde"* demektir. Muzaf/tamlanan burada hazfolunmuştur/kaldırılmıştır..

« كَفَّارَتُهُ » **"Bununda keffareti"** *Bu,* « فَكَفَّارَتُ نَكْسِهِ » demektir ki, yeminini bozması, tutmaması demektir. Ya da, *"kesin bağlayıcılıkla yaptığınız yeminlerin keffareti"* demektir.

Keffaret: Öyle bir fiildir ki, yerine getirilmesi halinde, günahların silinmesine sebep olana veya yarayan şeydir. Yani hataları ve günahı örter, kapatır, demektir.

« إِطْعَامُ عَشَرَةِ مَسَاكِينَ مِنْ أَوْسَطِ مَا تُطْعِمُونَ أَهْلِيكُمْ » **"Ailenize yedirdiğiniz yemeğin orta hallisinden on fakire yedirmek."**

Yani onları sabah ve akşam yedirmektir. Bu arada onlara yedirilecek şeyi temlik olarak yani onlara tamamen mülk olarak bağışlamak da mümkündür. Bu ise yedirilecek olan on kimseye verilecek şey buğday ise, yarım sa/ölçek, arpa veya hurma verilecekse birer sa/ ölçek olarak verilmelidir. İmam Şafii merhuma göre bu her bir fakir için bir Müddür.[38]

« مِنْ أَوْسَطِ مَا تُطْعِمُونَ أَهْلِيكُمْ » Yani buğdaydan olmak üzere sabah ve akşam olmak üzere ailenize yedirdiğinizin orta halli/normal olanından yedirin demektir. Durumu iyi olan kimse katıkla birlikte günde üçer defa, durumu iyi olmayan ise buğdaydan veya arpadan olmak üzere günde bir defa yedirir.

« أَوْ كِسْوَتُهُمْ » **"Yahut onları giydirmek."** Bu cümle, « إِطْعَامُ » kelimesi üzerine veya « مِنْ أَوْسَطِ » "orta halli" ifadesinin mahalli üzerine atfolunmuştur. Bunun şekli ise şöyledir:

« أَوْسَطِ » ifadesi, « إِطْعَامُ » kelimesinden bedeldir. Zaten bedel ise cümleden kasdolunan yani beklenen şeydir. Giydirilecek elbise ise, kişinin avret yerlerini örtecek olandır.

Abdullah İbn Ömer ise bunun, İzar/peştamal ya da örtü, veya Kamis/gömlek (veya uzun elbise, fistan ya da ceket), Yahut da Rida/Bol dış elbise veya üstlüktür, diyor.

« أَوْ تَحْرِيرُ رَقَبَةٍ » **"Yahut da bir köle azat etmektir."** Burada nassın/ayetin mutlak olması itibariyle özgürlüğüne kavuşturulacak olan kölenin mümin veya kafir olması farketmez, önemli olan bir kölenin özgürlüğe kavuşmasıdır.

---

[38] Bir sa' 2751 gr dır. Müdd: Bu da 675 gr dır. Çeviren.)

Ancak İmam Şafii merhum, öldürmenin keffaretine/cezasına benze terek yani mutlak olanı/geneli mukayyede olana/özele kıyaslayarak özgürlüğe kavuşturulacak olan kölenin mümin olmasını şart koşmaktadır.

Ayette yer alan, « أَوْ » yani *"veya"* edatının manası, her üç keffaretten birinin gerekli/vacip olduğunu bildirmekle birlikte burada bu üçten birini yerine getirmede muhayyer olduğunu/tercih edebileceğini bildirmek için.

« فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلٰثَةِ أَيَّامٍ » **"Bunları bulamayan üç gün oruç tutmalıdır."** Übeyy İbn Ka'b ve İbn Abbas'ın kıraatine göre üç gün peş peşe, ara vermeksizin oruç tutacaktır.

« ذٰلِكَ كَفَّارَةُ أَيْمَانِكُمْ إِذَا حَلَفْتُمْ » **"Yemin edip bozduğunuz takdir de yeminlerinizin kefâreti işte budur."**

Yani yemininizi bozduğunuz takdirde cezası yukarıda sayılanlardan biridir. Ayette, *"Yemininizi bozduğunuz/haleftüm"* kelimesine yer verilmemiştir. Çünkü zaten mananın gelişi itibariyle bu, anlaşılmaktadır ve salt yemin etmekle keffaret gerekmez, Keffaretin gerekmesi için edilen yeminin bozulması gerekir. İşte bunun içindir ki, yemin bozulmadan keffaret caiz değildir.

« وَاحْفَظُوا أَيْمَانَكُمْ » **"Yeminlerinizi koruyun."** *(onlara riayet edin).* O yeminlerinizi iyi koruyun, eğer yemininizi bozmanızda bir hayır ve iyilik beklenmiyorsa, sakın yemininizi bozmayın. Ya da aslında hiç gereksiz yere yemin etmeyin, olur olmaz yemin etmekten uzak durun, demektir.

« كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ اٰيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ » **"Allah size âyetlerini açıklıyor; umulur ki şükredersiniz."** Bu sayede sıkıntı ve zorluklardan kolaylığa çıkasınız. Ya da size bu zorluklardan çıkışı kolaylaştırmış olsun.

٩٠- ﴿يَٓا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوٓا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾

90 - Ey iman edenler! Şarap, kumar, dikili taşlar (putlar), **fal ve şans okları birer şeytan işi pisliktir; bunlardan uzak durun ki kurtuluşa eresiniz.**

« يَا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ » **"Ey iman edenler! Şarap, kumar, dikili taşlar** (putlar), **fal ve şans okları."**

Ayette geçen, « الْمَيْسِرُ » kelimesi kumar ve şans oyunları manasınadır. « وَالْأَنْصَابُ » tapınılmak maksadıyla dikilen putlar manasınadır. Çünkü bu putlar kendilerine tapılısın, saygı gösterilsin diye dikilmektedir.[39]

« وَالْأَزْلَامُ » Fal okları demektir. Gelecekten haber vermek için baş vurulan yol ve yöntemler manasınadır. Bu itibarla bu ifadenin içerisinde aynı zamanda bütün medyumlar, falcılar, cinim var veya ben cinlerden huddam/hizmetçiler bulundurmaktayım diyenlerin tümü bu hükme tabidir. İşte konu bu yönden değerlendirilmelidir. Çünkü bütün bunlar akideyi yani inancı sarsan şeylerdir.

« رِجْسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ » **"Birer şeytan işi pisliktir."** Necistir, pis ve iğrendiricidir. Bu şeyler şeytana hamledildiğin den ötürü böyle denmiştir. Yani sanki bu bizzat şeytanın işi ve fiili imiş gibi sunulmuştur.

« فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ » **"Bunlardan uzak durun ki kurtuluşa eresiniz."**

Burada, « فَاجْتَنِبُوهُ » kelimesindeki zamir, « رِجْسٌ » "pislik" kelimesine veya « عَمَلِ الشَّيْطَانِ » "şeytan işi" ifadesine ya da yukarıda söz konusu edilen şeylerin hepsine yahut da mahzuf/gizlenmiş olan muzafa/tamlanana racidir/yöneliktir. Adeta şöyle denilir gibidir: *"ancak şarap/sarhoşluk veren şeylerin ve kumarın/şans oyunlarının alınıp içilmesi*

[39] Dolayısıyla bu anlamda dikilen her manadaki heykeller, büstler ve özgürlük anıtları adıyla dikilen anıtlar, ilahlaştırılan her manadaki sistem, kurtarıcı olarak ve insan düşüncesinin ürünü olarak kurtuluş reçetesi adıyla sunulan her rejim, adı ne olursa olsun puttur, putlaştırılmış şeylerdir ve şirktir. Kaçınılması ve reddi gerekir. (Çeviren)

ve kullanılması.."

İşte bunun içindir ki bunlar, *"Rics"* kelimesiyle yani murdar, iğrenç, tiksindirici vb. gibi bir ifadeyle nitelenmiş oldu.

« لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ » *"Kurtuluşa eresiniz"* ifadesi, bir çok yönlerden içki ve kumar denilen şans oyunlarının haramlığını pekiştirmektedir. Çün kü dikkat edilirse cümle, « إِنَّمَا » ile başlamaktadır. Bunun her ikisi de yani şarap ve sarhoşluk veren maddelerle her manadaki kumar, putlara tapmakla aynı değerde tutulduğundan onunla birlikte zikredilmişlerdir. Nitekim bir hadiste şöyle buyurulmuştur:

"Şarap/içki içen puta tapanın ta kendisidir/kendisi gibidir."[40]

Yüce Allah bunun her ikisini de şeytan işi murdar ve iğrenç şeylerden olarak göstermiştir. Çünkü şeytandan insana yalnızca ve sırf kö tülük gelir. Dolayısıyla bundan sakınılmak emredilmiş ve bu sakınma işi de kurtuluş olarak değerlendirilmiştir. Mademki bundan sakınmak ger-çekten bir kurtuluş ise, bu takdirde bunu işlemek de zarardır, ziyandır ve hüsrandır.

٩١- ﴿إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُوقِعَ بَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ فِي الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ وَيَصُدَّكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللهِ وَعَنِ الصَّلٰوةِ فَهَلْ أَنْتُمْ مُنْتَهُونَ﴾

91 – Şeytan içki ve kumar yoluyla ancak aranıza düşmanlık ve kin sokmak; sizi, Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık (bunlardan) **vazgeçtiniz değil mi?**

" إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُوقِعَ بَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ فِي الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ وَيَصُدَّكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللهِ وَعَنِ الصَّلٰوةِ" **"Şeytan içki ve kumar yoluyla ancak aranıza düşmanlık ve kin sokmak; sizi, Allah'ı anmaktan ve namaz dan alıkoymak ister."**

Bu ayette bu iki şeyden doğacak olan kötülüklerden söz edilmektedir. Bunlar ise, karşılıklı düşmanlık, kin, nefret ve buğzetmek gibi şeylerdir. Sarhoşlar ile kumarbazların arasında her zaman bu sayılanlar mevcuttur. Buna bağlı olarak bu iki şey bu kimseleri ya bağımlılarını Allah'ı anmaktan, emirlerini yerine getirmekten, yasaklarından kaçınmaktan hep

[40] Bezzar rivayet etmiştir. Nitekim *Keşfu'l-Estar* eserinde "2925" de böyledir.

uzak tutar. Aynı zamanda namaz vakitlerine riayetten de alıkoyar. Özellikle Allah'ın anma ile beraber namaz ibadetine yer verilmesinin sebebi, namazın derecesinin fazlalığı ve önemi, sebebiyledir. Sanki burada özellikle şöyle denilir gibi bir mana vardır: **"Özellikle de namazdan.."**

Çünkü bilhassa ilk ayette tapınılmak maksadıyla dikilen putlar ile fal okları arasında bu ikisinin zikredilmesinden sonra, sonraki ayette ise bu ikisini ayrıca özel olarak zikretmiş olması şu açıdandır. Asıl burada muhatap iman edenlerdir yani müminlerdir. Burada öncelikle müminlerin içki ve kumardan el etek çekmeleri ve uzak durmaları kesin olarak istenmektedir. İçki içmemeleri ve kumar oynamamaları istenmekte, bunlardan mênolunmaktalar. Bu arada putlardan ve fal oklarından söz edilmiş olması, sırf içki ve kumarın haramlığını veya yasaklığını tekit ve pekiştirmek içindir. Bir de bütün bu fiillerin müşriklerin ve din düşmanların amelleri olduğu gerçeğini açıklamak ve ortaya koymak içindir.

Burada adeta puta tapanlarla içki içenlerin ve kumarbazların yaptıkları iş bakımından aralarında hiçbir farkın bulunmadığını, hepsinin de günah bakımından aynı olduklarını bildirmek istiyor gibidir. Daha sonra içki ve kumarı ayrıca söz konusu etmesi ise, burada asıl üzerinde durulmak istenen şeyin bu ikisi olduğu gerçeğine dikkat çekmek içindir.

« فَهَلْ أَنْتُمْ مُنْتَهُونَ » **"Artık** (bunlardan) **vazgeçtiniz değil mi?"**

Doğrusu böyle bir ifade, direk olarak yapılacak olan bir nehiyden veya yasaklamadan çok daha etkin bir ifadedir. Burada adeta şöyle denilir gibidir:

"Size bu ikisi hakkında, onlardan uzak durmanız, yaklaşmamanız hakkında türlü yasaklar okundu ve söylendi. Bütün bu yasaklayıcı nedenlere ve sebep olduğu kötülüklere bakarak artık vazgeçtiniz değil mi? Yoksa siz bütün bu anlatılanlardan kendinize hiç mi bir ders çıkarıp öğüt almadınız ve hala aynen eski yolda mı devam üzeresiniz?!"

٩٢- ﴿وَأَطِيعُوا اللّٰهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَاحْذَرُوا فَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَاعْلَمُوا أَنَّمَا عَلٰى رَسُولِنَا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ﴾

92 - Allah'a itaat edin, Resûle de itaat edin ve (kötülüklerden) **sakının. Eğer** (itaatten) **yüz çevirirseniz bilin ki Resûlümüzün vazifesi apaçık duyurmak ve bildirmektir.**

« وَأَطِيعُوا اللّٰهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَاحْذَرُوا » **"Allah'a itaat edin, Resûle de itaat edin ve (kötülüklerden) sakının."** Hep tetikte olun, sakının ve huşu içerisinde en derin bağlılıkla bağlanın, Çünkü müminler yasaklananlardan sakınmaları halinde, uzak durmaları durumunda bu, onları her kötülükten sakınmalarına sebep olur ve her manadaki iyiliği yapmalarını da sağlar.

« فَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ » **"Eğer** (itaatten) **yüz çevirirseniz."** Yani sakınılması gereken şeylere dikkat ederek gerekeni yapmazsanız,

« فَاعْلَمُوا أَنَّمَا عَلَى رَسُولِنَا الْبَلاَغُ الْمُبِينُ » **"Bilin ki Resûlümüzün vazifesi apaçık duyurmak ve bildirmektir."**

Şu gerçeği çok iyi bilin ki, siz Allah Rasulünden yüz çevirmekle, ona sırtınızı dönmekle asla kendisine zarar veremeyeceksiniz. Çünkü onun tek görevi, kendisine bildirilen ayetleri apaçık birr şekilde anlatmak aktarmak ve tebliğ etmekten ibarettir. Onun sizi mükellef tutması, sorumlu kılması halinde ona sırt dönmeniz, yüz çevirmeniz durumunda sadece ve sadece sizin bundan zarar göreceksiniz.

❁ ❁ ❁

93. — 95. ÂYETLER

لَيْسَ عَلَى الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جُنَاحٌ فِيمَا طَعِمُوٓا
إِذَا مَا اتَّقَوْا وَاٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ثُمَّ اتَّقَوْا وَاٰمَنُوا ثُمَّ
اتَّقَوْا وَاَحْسَنُوا ۜ وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿٩٣﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ
اٰمَنُوا لَيَبْلُوَنَّكُمُ اللّٰهُ بِشَيْءٍ مِنَ الصَّيْدِ تَنَالُهُٓ اَيْدِيكُمْ
وَرِمَاحُكُمْ لِيَعْلَمَ اللّٰهُ مَنْ يَخَافُهُ بِالْغَيْبِ ۚ فَمَنِ اعْتَدٰى بَعْدَ
ذٰلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿٩٤﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَقْتُلُوا الصَّيْدَ
وَاَنْتُمْ حُرُمٌ ۜ وَمَنْ قَتَلَهُ مِنْكُمْ مُتَعَمِّدًا فَجَزَٓاءٌ مِثْلُ مَا قَتَلَ مِنَ
النَّعَمِ يَحْكُمُ بِهِ ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ هَدْيًا بَالِغَ الْكَعْبَةِ اَوْ كَفَّارَةٌ
طَعَامُ مَسَاكِينَ اَوْ عَدْلُ ذٰلِكَ صِيَامًا لِيَذُوقَ وَبَالَ اَمْرِهِ ۜ عَفَا
اللّٰهُ عَمَّا سَلَفَ وَمَنْ عَادَ فَيَنْتَقِمُ اللّٰهُ مِنْهُ ۜ وَاللّٰهُ عَزِيزٌ
ذُو انْتِقَامٍ ﴿٩٥﴾

Meali

93. İman eden ve iyi işler yapanlara, hakkıyla sakınıp iman ettikleri ve iyi işler yaptıkları, sonra yine hakkıyla sakınıp iman ettikleri, sonra da hakkıyla sakınıp yaptıklarını, ellerinden geldiğince güzel yaptıkları takdirde *(haram kılınmadan önce)* tattıklarından dolayı günah yoktur. *(Önemli olan inandıktan sonra iman ve iyi amelde sebattır).* Allah iyi ve güzel yapanları sever.

94. Ey iman edenler! Allah sizi ellerinizin ve mızraklarınızın erişeceği bir avlanma ile *(onu yasak ederek)* dener ki, gizlide *(kimsenin görmediği yerde, gerçekten)* kendisinden kimin korktuğu ortaya çıksın. Kim bundan sonra sınırı aşarsa onun için acı bir azap vardır.

95. Ey iman edenler! İhramlı iken avı öldürmeyin. İçinizden kim onu kasten öldürürse öldürdüğü hayvanın dengi *(ona)* cezadır. *(Buna)* Kâbe'ye varacak bir kurban olmak üzere içinizden adalet sahibi iki kişi hükmeder *(öldürülen avın dengini takdir eder).* Yahut *(avlanmanın cezası),* fakirleri doyurmaktan ibaret bir kefârettir, yahut onun dengi oruç tutmaktır. Ta ki *(yasak av yapan)* işinin cezasını tatmış olsun. Allah geçmişi affetmiştir. Kim bu suçu tekrar işlerse Allah da ondan karşılığını alır. Allah daima galiptir, öç alandır.

Tefsiri

Şimdi tefsirini okuyacağımız ayetin nüzul/iniş sebebi, henüz içki ve kumar yasağı gelmezden önce içki içen ve kumar oynayanların daha yasaklama emri gelmeden önce öldükleri için bu gibi Müslümanların durumları nicedir? Diye sahabenin merak etmeleri üzerine işte bu ayet inmiştir.

٩٣- ﴿لَيْسَ عَلَى الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جُنَاحٌ فِيمَا طَعِمُوٓا إِذَا مَا اتَّقَوْا وَاٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ثُمَّ اتَّقَوْا وَاٰمَنُوا ثُمَّ اتَّقَوْا وَاَحْسَنُوا وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ﴾

93 – İman eden ve iyi işler yapanlara, hakkıyla sakınıp iman ettikleri ve iyi işler yaptıkları, sonra yine hakkıyla sakınıp iman ettikleri, sonra da hakkıyla sakınıp yaptıklarını, ellerinden geldiğince güzel yaptıkları takdirde (haram kılınmadan önce) **tattıklarından dolayı günah yoktur.** (Önemli olan inandıktan sonra iman ve iyi amelde sebattır). **Allah iyi ve güzel yapanları sever.**

« لَيْسَ عَلَى الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جُنَاحٌ فِيمَا طَعِمُوٓا » **"İman eden ve iyi işler yapanlara, hakkıyla sakınıp iman ettikleri ve iyi işler**

yaptıkları." "فِيمَا طَعِمُوٓا" "Tattıklarından" ifadesi, yani içki ve kumar haram kılınmazdan önce içtikleri şarap/içki ve kumar yoluyla elde edip yedikleri mallar, demektir.

« إِذَا مَا اتَّقَوْا وَاٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ » **"Sonra yine hakkıyla sakınıp iman ettikleri."**

« ثُمَّ اتَّقَوْا وَ اٰمَنُوا » **"Sonra da hakkıyla sakınıp yaptıklarını."**

« ثُمَّ اتَّقَوْا وَاَحْسَنُوا » **"Ellerinden geldiğince güzel yaptıkları takdirde** (haram kılınmadan önce) **tattıklarından dolayı günah yoktur."**

Yahut birinci, « اتَّقَوْا » yani sakınsınlar ile kasıt, şirk koşmaktan uzak dursunlar, demektir. İkinci « اتَّقَوْا » yani sakınsınlar, kavlinden kasıt ile de, haram kılınan her şeyden sakınıp uzak kalmaları istenmektedir ve üçüncü « اتَّقَوْا » yani sakınsınlar, kelimesinden kasıt ile de, tüm şüpheli olan şeylerden sakınılması emredilmektedir.

« وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ » *"Çünkü Allah, ihsan sahibi kullarından memnun kalarak onları sever."*

Hudeybiye yılında Müslümanlar ihramlı bir halde iken yüce Allah kendilerini bir av imtihanıyla karşı karşıya getirmişti. O kadar çok av hayvanı vardı ki, hepsi de gözlerinin önünde, ellerini uzatsalar, hemen avlayabilecekleri bir durumda idiler. Çünkü konaklamış bulundukları yerde bile neredeyse aralarında bu av hayvanları dolaşıp duruyordu. İsteseler hem elleriyle ve hem de mızraklarıyla onları avlayıp yakalayabilecek imkanları vardı. İşte cezalı bir duruma düşmemeleri için aşağıda tefsirini okuyacağımız ayet bunun üzerine nazil olmuştur. Rabbimiz şöyle buyurmaktadır:

٩٤- ﴿يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَيَبْلُوَنَّكُمُ اللّٰهُ بِشَيْءٍ مِنَ الصَّيْدِ تَنَالُهُٓ اَيْدِيكُمْ وَرِمَاحُكُمْ لِيَعْلَمَ اللّٰهُ مَنْ يَخَافُهُ بِالْغَيْبِ ۚ فَمَنِ اعْتَدٰى بَعْدَ ذٰلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ اَلِيمٌ﴾

94 – Ey iman edenler! Allah sizi ellerinizin ve mızraklarınızın erişeceği bir avlanma ile (onu yasak ederek) **dener ki gizlide** (kimsenin görmediği yerde, gerçekten) **kendisinden kimin korktuğu ortaya çıksın. Kim bundan sonra sınırı aşarsa onun için acı bir azap vardır.**

« يَا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَيَبْلُوَنَّكُمُ اللّٰهُ بِشَيْءٍ مِنَ الصَّيْدِ تَنَالُهُ أَيْدِيكُمْ وَرِمَاحُكُمْ لِيَعْلَمَ اللّٰهُ مَنْ يَخَافُهُ بِالْغَيْبِ » **"Ey iman edenler! Allah sizi ellerinizin ve mızraklarınızın erişeceği bir avlanma ile** (onu yasak ederek) **dener ki gizlide** (kimsenin görmediği yerde, gerçekten) **kendisinden kimin korktuğu ortaya çıksın."**

Ayette geçen, « لَيَبْلُوَنَّكُمْ » kelimesinin manası, ihtibardır, yani denemek, imtihan etmek, sınamak manalarınadır. Esasen burada geçen, *"Allah'ın denemesi"* ibaresinden maksat, Allah'ın bilmemesi ya da Allah'ın -hâşâ- bilmediği bir şeyi bilmek demek olmayıp, kulu ile alakalı olan ve bildiği bir şeyi kuluna bildirmek ve ortaya koymak içindir. Ayette geçen, « مِنْ » edatı teb'iz içindir yani, bir kısmı, bazısı manasınadır. Çünkü bütün avlar yasak kapsamı içinde değildir. Ya da bu edatı bir cinsi/türü açıklamak içindir.

« لِيَعْلَمَ اللّٰهُ مَنْ يَخَافُهُ بِالْغَيْبِ » **"Açıktan korkanlar nasıl biliniyor ise gizli de kimin kendisinden korktuğunu böylece ortaya koymuş olsun."** cümlesiyle Allah, bu gibi durumlarda da fiilen kimin kendisinden korktuğunu ve böylece kimin var olan şeyi avlamaktan kaçınıp, çekindiğini belirlemek ve insanlar tarafından da bunun bilinmesi için yapmaktadır. Nitekim yüce Allah, henüz o av olayı ortada yok iken ve böyle bir durum söz konusu değilken de zaten onun halini biliyor ve olması halin de de kulunun hangi durumu sergileyeceğini bildiğinden ameline göre onu ödüllendiriyor. Yani kulunun ne yapacağını zaten Allah biliyor ve bildiğine göre de, bunu böylece cezalandırayım veya ödüllendireyim demiyor. Yüce Allah burada bizzat onun amelini ve fiilini görerek gerekeni yapıyor, bilgisine göre değil...

« فَمَنِ اعْتَدٰى بَعْدَ ذٰلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ أَلِيمٌ » **"Kim bundan sonra sınırı aşarsa onun için acı bir azap vardır."** Yüce Allah, « بِشَيْءٍ مِنَ الصَّيْدِ »

cümlesiyle *"avdan bir şeyle"* demek suretiyle azlık ifade eden bir mana ile aktarması, bunun büyük fitnelerden biri olmadığını bildirmek maksadına yöneliktir.

«تَنَالُهُ» *"Uzandığı"* kelimesiyse, «بِشَيْءٍ» *"şey"* kelimesinin sıfatıdır.

٩٥- ﴿يَآ أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَقْتُلُوا الصَّيْدَ وَأَنْتُمْ حُرُمٌ وَمَنْ قَتَلَهُ مِنْكُمْ مُتَعَمِّدًا فَجَزَآءٌ مِثْلُ مَا قَتَلَ مِنَ النَّعَمِ يَحْكُمُ بِهِ ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ هَدْيًا بَالِغَ الْكَعْبَةِ أَوْ كَفَّارَةٌ طَعَامُ مَسَاكِينَ أَوْ عَدْلُ ذٰلِكَ صِيَامًا لِيَذُوقَ وَبَالَ أَمْرِهِ عَفَا اللّٰهُ عَمَّا سَلَفَ وَمَنْ عَادَ فَيَنْتَقِمُ اللّٰهُ مِنْهُ وَاللّٰهُ عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ﴾

• **95 – Ey iman edenler! İhramlı iken avı öldürmeyin. İçinizden kim onu kasten öldürürse öldürdüğü hayvanın dengi** (ona) **cezadır.** (Buna) **Kâbe'ye varacak bir kurban olmak üzere içinizden adalet sahibi iki kişi hükmeder** (öldürülen avın dengini takdir eder). **Yahut** (avlanmanın cezası), **fakirleri doyurmaktan ibaret bir keffârettir, yahut onun dengi oruç tutmaktır. Ta ki** (yasak av yapan) **işinin ceza-sını tatmış olsun. Allah geçmişi affetmiştir. Kim bu suçu tekrar işler-se Allah da ondan karşılığını alır. Allah daima galiptir, öç alandır.**

« يَآ أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَقْتُلُوا الصَّيْدَ وَأَنْتُمْ حُرُمٌ » **"Ey iman edenler! İhramlı iken avı öldürmeyin."** Yani avlanacak hayvanı öldürmeyin. Çünkü öldürme olayı haliyle avlanan av üzerinde gerçekleşir.

« وَأَنْتُمْ حُرُمٌ » *"Ve siz ihramlı iken"*, Burada, « حُرُمٌ » kelimesi, « الْحَرَامِ » kelimesinin çoğuludur. Tıpkı, *"Redh" ve "Redah"* kelimeleri gibi.

Bu, « تَقْتُلُوا » fiilindeki failin zamirinden hal olarak mahallen mansubtur/fethalıdır.

« وَمَنْ قَتَلَهُ مِنْكُمْ مُتَعَمِّدًا » **"İçinizden kim onu kasten öldürürse,"**

Burada, « مُتَعَمِّدًا » kelimesi, failin zamirinden haldir. Yani, *"İhramlı olduğunu bilerek, hatırlayarak"* demektir. Yani öldürülmesi kendisine haram olan bir şeyi ihramlı olduğunu bilerek veya hatırlayarak öldürürse, manasınadır. Eğer ihramlı olduğunu unutarak avı öldürürse veya bir şeyi av değil zannıyla avlar da sonradan av olduğunu öğrenirse bu takdirde hatalı sayılır.

Her ne kadar ihram yasakları ister bilerek, ister yanlılıkla işlenmiş olsun, aralarında bir fark söz konusu olmamakla birlikte, ayette, *"Kasden yani bilerek öldürme"* şartının yer almış olması, ayetin özellikle kasıtlı olarak avlananlara dikkat çekmesi sebebiyledir. Yoksa hatalı olanlar muaftır manasında değildirler.

Rivayet olunduğuna göre Hudeybiye Umresi sırasında karşılarına vahşi bir merkep çıkar. Ebu'l Yüsr üzerine atılır ve onu öldürür. Bu olay üzerine kendisine: *"Sen ihramlı olduğun halde avı öldürdün"* dediler. İşte ayet bunun üzerine nazil olmuştur. Çünkü asıl sebep olayı yapanın o işi kasden yani bilerek yapmış olmasıdır. Yanlışlıkla avlanmak ise buna bağlı olarak değerlendirilmiştir. Yani yanlışlıkla avlanmak bile bu durumda büyük bir günah iken acaba bilerek avı öldürmek ne kadar ağır bir vebali gerektirir, demektir.

İmam Zühri (v.124/741) ise, Kur'an'da gelen hüküm kasden olan ile alakalıdır. Hata ile ilgili hüküm ise Sünnet ile varid olmuştur/konulmuştur, diyor.

« فَجَزَآءٌ مِثْلُ مَا قَتَلَ مِنَ النَّعَمِ » **"Öldürdüğü hayvanın dengi** (ona) **cezadır."** Bu, kıraat imamlarından Hamza, Kisai ve Asım'ın kıraatlerine göre böyledir. Yani; *"Bu kimsenin cezası, öldürdüğü ava denk bir ceza olmalıdır/olacaktır."* Bu ise öldürdüğü avın değeri/kıymetidir. Avlandığı yerin durumuna göre değerlendirilir, kıymet biçilir. Eğer avlanan hayvanın değeri oradaki rayiç bedele göre bir hedy/kurban fiyatı tutarında ise bu takdirde dilerse o değerdeki bir hedyi/kurbanı kesip kurban eder, dilerse onun tutarı kadar yiyecek maddesi satın alıp bundan her bir yoksula buğdaydan yarım sa' (1375.5 gr) veya diğer şeylerden birer sa' (2751 gr) verir. Bunlar arasında kişi muhayyerdir, dilediğini yerine getirebilir. Eğer dilerse her bir yoksula vermesi gerekenin yerine birer gün oruç tutar.

İmam Muhammed (v.189/804) ile İmam Şafii'ye göre, öldürülen avın misli demek, söz konusu deve, sığır ve koyundan dengi demektir. Eğer sözkonusu edilen dengi hayvanlar bulunamazsa, uygulama biraz öncesinde anlatıldığı şekilde yapılır.

Yukarıda adları geçen kıraat imamları dışındakiler ise yani Ebu Amr, İbn Amir, İbn Kesir ve Nafi bunu izafetle yani isim tamlaması olarak, « فَجَزَٓاءُ مِثْلِ » olarak okumuşlardır. Bunun aslı ise, « فَجَزَٓاءُ مِثْلِ مَا قَتَلَ » demektir. Yani; *"öldürdüğü avın değeri kadar kendisine ceza takdiri gerekir."* Daha sonra bu izafe/tamlama yapılmıştır.

Örneğin, « عَجِبْتُ مِنْ ضَرْبِ زَيْدًا ثُمَّ مِنْ ضَرْبِ زَيْدٍ » *gibi.*

« مِنَ النَّعَمِ » "hayvandan" kelimesi, « قتل » "öldürdü" fiilindeki zamirden haldir. Çünkü öldürülen hayvan, bu haliyle söz konusu hayvanlardan yani deve, sığır ve koyun gibi kabul edilmektedir. Ya da bu, « مِنَ النَّعَمِ » kelimesi, « جَزَٓاءٌ » "cezası" kelimesinin sıfatıdır.

« يَحْكُمُ بِهِ ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ هَدْيًا بَالِغَ الْكَعْبَةِ » "(Buna) **Kâ be'ye varacak bir kurban olmak üzere içinizden adalet sahibi iki kişi hükmeder** (öldürülen avın dengini takdir eder)."

İki adil ve Müslüman hakem olacaktır. Buradan delil olarak, misil den kastın, avın değeri/ederi olduğu ortaya çıkmaktadır. Çünkü bir şeyin kıymetini, ederini veya değerini tesbit etmek demek, müşahede olunan yani görülebilen veya değeri zaten ortada ve belli olan şeylerin dışında bir değerlendirmeye ve içtihada bağlı olan şey demektir.

Çünkü Kitap, Sünnet ve İcma'a göre mutlak olan bir şeyin misli demek, suret/şekil ve mana ile kayıtlı bulunmaktadır, ya da sadece mana ile kayıtlı olur ve fakat suret/şekil ile kayıtlı olmayabilir yahut da mana olmaksızın sadece ve sadece suret/şekil ile kayıtlı bulunabilir.

Kıymet veya değer/eder meselesine gelince bu, icma ile suret/şekil itibariyle bir misli olmayan şey demektir. İcma itibariyle bir misli olmayanın ise kıymetten başka da murad olunacak bir şeyi değerlendirilmesi kalmayan demektir. Çünkü müşterek olan şeylerde umum luk/genellik

yoktur.

Eğer, « مِنَ النَّعَم » ifadesinin, misl manasındaki tefsiri "kıymet/değer veya eder" olarak yanlış bir yorumdur, diye karşı çıkacak olursan, benim buna diyeceğim şudur:

"Kıymeti gerekli kılan kimseler, bununla dilerlerse bir hedy/kurban, dilerse yiyecek maddesi satın alabilirler veya oruç tutabilirler. Tıpkı yüce Allah'ın ayette muhayyer kıldığı/dilediğini seçebildikleri gibi bu durumdakiler bunlardan birini yerine getirmelerinde muhayyer kılınırlar.

Kaldı ki, « النَّعَم » kelimesinde sözkonusu muhayyerlik şekillerinden birinde kıymet yani değer itibariyle satılacak hedyin açıklanması hususu yer almaktadır. Çünkü avın değer tesbitini yapan veya yaptıran kimse, onu değer itibariyle hedy yani kurbanlık olarak satın alır ve hediye eder. Böylece öldürülen hayvanı bu şekilde misliyle veya dengiyle değerlendirmiş olur. Çünkü ayette sözkonusu muhayyerlik olayı dilerse hedyi kurban eder, dilerse onun değeriyle yiyecek alıp yoksullara keffaret olarak dağıtır, dilerse bunu tutmakla yükümlü olacağı oruç ile karşılar. Çünkü bunlardan birini yapmakta serbesttir, muhayyerdir. Ancak durum/değer tesbiti yapıldıktan sonra bu tesbit ölçüsünde üç şeyden hangisi tercih olunmalıdır, meselesinde biraz farklı görüşler bulunmaktadır.

Eğer dengini kastedip buna hüküm verirse hiç muhayyerliğe pay bırakmaksızın bunu gerekli/vacip kabul ederse, bunu yerine getirmekle yükümlü olur. Eğer avlanan hayvan benzeri ya da dengi olmayan türden biri ise, bu takdirde buna değer tesbiti yapılır. Yapılan değer tesbitinden sonra o kimse artık dilerse bunun kıymetini öder, dilerse oruç tutar, bu ikisi arasında muhayyerdir. Ancak böyle bir yargıya varmak ayetin ruhuna ve ayette ifade olunan gerçeğe uzaktır. Ayetin şu hükmünü görmezlikten mi geliyorsun? Bak yüce Allah şöyle buyurmuyor mu:

« أَوْ كَفَّارَةٌ طَعَامُ مَسَاكِينَ أَوْ عَدْلُ ذَلِكَ صِيَامًا » "**Yahut** (avlanmanın cezası), **fakirleri doyurmaktan ibaret bir kefârettir, yahut onun dengi oruç tutmaktır.**"

Şimdi bu üç ceza arasındaki muhayyerlik nasıl olacaktır? Bunun yolu ancak bunların değerlerinin tesbitiyle mümkün olabilir, başka değil.

Ayette yer alan, « هَدْيًا » "kurban" kelimesi, «بِهِ» kelimesindeki "He" zamirinden haldir. Yani, *"Hedy/kurban olması halinde hükmedecektir"* demektir.

« بَالِغَ الْكَعْبَةِ » ifadesi de, « هَدْيًا » kelimesinin sıfatıdır. Çünkü bunun izafeti hakiki/gerçek olmayan bir izafet ya da tamlamadır. *"Kabe'ye ulaştırılmak üzere"* ifadesinden kasıt da, Harem'de kesilmek üzere demektir. Fakat bunun kıymetini sadaka olarak dağıtma konusuna gelince, dilediğin yerde tasadduk edebilirsin. Ancak İmam Şafiiye göre -Allah rahmet eylesin- bu da Harem sınırları içerisinde tasadduk olunacaktır.

« أَوْ كَفَّارَةٌ » ifadesi, « فَجَزَاءٌ » kelimesi üzerine matuf bulunmaktadır. « طَعَامُ» kelimesi ise, « كَفَّارَةٌ » kelimesinden bedeldir. Yahut mahzuf/kaldırılmış, gizli bir mübtedanın haberidir. Bu da, « هِيَ طَعَامٌ » *"O bir yiyecektir"* demektir. Yahut da bu, izafet/tamlama olarak, « كَفَّارَةُ طَعَامٍ » demektir. Medine ve Şam kıraat okulu imamları yani Nafi, Ebu Cafer ve İbn Amir burada görüldüğü gibi izafetle/tamlama şekliyle okumuşlardır. Bu izafet ise muzafın/tamlananın açıklanması içindir. Adeta, « كَفَّارَةٌ مِنْ طَعَامٍ» "Yemekten bir keffaret" denir gibidir. Bu da adeta, « خَاتَمُ فِضَّةٍ » "gümüş yüzük" ifadesi gibi olup, aslında, « خَاتَمٌ مِنْ فِضَّةٍ » "gümüşten bir yüzük" demektir.

« أَوْ عَدْلُ » ifadesi aynı zamanda, « عِدْلُ » olarak kesre ile de okunmuştur.

İmam Ferra diyor ki: "Eğer üstün olarak, Adl şeklinde okunursa bu, kendi cinsinden olmayan bir şeye muadil ve denk manasınadır. Örneğin; yemek yedirilmesi veya oruç tutulması gibi. Eğer esreli olarak, İdl şeklinde okunursa bu, bizzat o şeyin kendi asıl cinsinden olan demektir.

Nitekim, « عَدْلاً الْحَمْل » *"Aynısını yüklenme"* ifadesi de bu manayadır. Örneğin; « عَدِى غُلاَمٌ عِدْلُ غُلاَمِكَ » denir ki bu kesre harekeli olarak, eğer köle aynı cinsten biri ise böyle denilir, bununla eğer ikisinin değer ve kıymet ölçüleri kasdolunmak isteniyorsa böyle denilir. Eğer cins itibariyle aynı değerde değilse bu defa fethalı olarak, « عَدْلُ غُلاَمِكَ » denir. « ذَلِكَ »"işaret ismiyle yiyeceğe işaret olunmaktadır. « صِيَامًا » ise temyizdir. Bu da adeta, « لِى مِثْلُهُ رَجُلاً » demek gibidir. Burada muhayyerlik öldürene aittir. Ancak İmam Muhammed'e göre -Allah rahmet eylesin- muhayyerlik iki hakeme aittir.

« لِيَذُوقَ وَبَالَ أَمْرِهِ » **"Ta ki** (yasak av yapan) **işinin cezasını tatmış olsun."** Bu, « فَجَزَآءٌ » kelimesine müteallıktir/bağlıdır. Yani, *"Onun cezalanması veya ona keffaret gerekir ki, ihram saygınlığını hiçe sayarak çiğnediğinden dolayı, kötülüğünün sonucuna katlanmış olsun."*

« وَبَالَ » **Vebal:** Arzulanmayan, istenmeyen ve hoşlanılmayan bir şey demektir. Sonuç bakımından işlediği kötü bir fiil sebebiyle zararı gelip ağırlığı açısından kendisini bulan kimse demektir. Nitekim bir diğer ayette yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

« فَاَخَذْنَاهُ اَخْذًا وَبِيلاً » ***"Biz de onu/Firavun'a ağır ve çetin bir şekilde yakalayıp hesaba çekmiştik."***[41]

Dikkat edilirse *"Vebal, Vebiyl"* kelimeleri, ağır gelen, şiddetli olan, sıkıntı getiren manalarına gelmektedir. Zaten ayetlerde de bu noktaya dikkat çekilmiştir. Örneğin, « الطَّعَامُ الْوَبِيلُ » denilince mideye sıkın-tı veren, midede hazmı güçleştiren yemek, demektir.

« عَفَا اللّٰهُ عَمَّا سَلَفَ » **Allah geçmişi affetmiştir**

---

[41] Müzzemmil, 16

« وَمَنْ عَادَ فَيَنْتَقِمُ اللّٰهُ مِنْهُ » **"Kim bu suçu tekrar işlerse Allah da ondan karşılığını alır."** Yani haram kılındıktan sonra veya bu ihram içinde iken...

Aslında bu cümle mahzuf/kaldırılmış, gizli bir mübtedanın haberidir.

Bu, « فَهُوَ يَنْتَقِمُ اللّٰهُ مِنْهُ » takdirindedir.

« وَاللّٰهُ عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ » **"Allah daima galiptir, öç alandır."**

96. — 100. ÂYETLER

أُحِلَّ لَكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ وَطَعَامُهُ مَتَاعًا لَكُمْ وَلِلسَّيَّارَةِ وَحُرِّمَ
عَلَيْكُمْ صَيْدُ الْبَرِّ مَا دُمْتُمْ حُرُمًا وَاتَّقُوا اللّٰهَ الَّذِى إِلَيْهِ
تُحْشَرُونَ ﴿٩٦﴾ جَعَلَ اللّٰهُ الْكَعْبَةَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ قِيَامًا لِلنَّاسِ
وَالشَّهْرَ الْحَرَامَ وَالْهَدْىَ وَالْقَلَٓائِدَ ذٰلِكَ لِتَعْلَمُوٓا أَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا
فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْأَرْضِ وَأَنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌ ﴿٩٧﴾
اعْلَمُوٓا أَنَّ اللّٰهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ وَأَنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٩٨﴾ مَا عَلَى
الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا تَكْتُمُونَ ﴿٩٩﴾ قُلْ
لَا يَسْتَوِى الْخَبِيثُ وَالطَّيِّبُ وَلَوْ أَعْجَبَكَ كَثْرَةُ الْخَبِيثِ
فَاتَّقُوا اللّٰهَ يَٓا أُولِى الْأَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿١٠٠﴾

Meali

96. Hem size hem de yolculara fayda olmak üzere *(faydalanmanız için)* deniz avı yapmak ve onu yemek size helâl kılındı. İhramlı olduğunuz müddetçe kara avı size haram kılındı. Huzuruna toplanacağınız Allah'tan korkun.

97. Allah, Kâbe'yi, o saygıya lâyık evi, haram ayı, hac kurbanını ve *(kurbanın boynuna asılan)* gerdanlıkları *(maddi ve manevi yönlerden)* insanların belini doğrultmaya sebep kıldı. Bu da Allah'ın, göklerde ve yer-

de ne varsa hepsini bildiğini ve Allah'ın her şeyi bilici olduğunu *(sizin de anlayıp)* bilmeniz içindir.

98. Biliniz ki, Allah'ın cezalandırması çetindir ve yine Allah'ın bağışlaması ve esirgemesi sınırsızdır.

99. Resûle düşen *(vazife)*, ancak duyurmadır. Allah açıkladığınızı da gizlediğinizi de bilir.

100. De ki: "Pis ve kötü ile temiz ve iyi bir değildir; pis ve kötünün çokluğu tuhafına gitse *(yahut hoşuna gitse)* de *(bu böyledir)*." Öyleyse ey akıl sahipleri! Allah'tan korkunuz ki kurtuluşa eresiniz.

Tefsiri

٩٦- ﴿أُحِلَّ لَكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ وَطَعَامُهُ مَتَاعًا لَكُمْ وَلِلسَّيَّارَةِ وَحُرِّمَ عَلَيْكُمْ صَيْدُ الْبَرِّ مَا دُمْتُمْ حُرُمًا وَاتَّقُوا اللّٰهَ الَّذِى إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ﴾

96 - Hem size hem de yolculara fayda olmak üzere (faydalanmanız için) **deniz avı yapmak ve onu yemek size helâl kılındı. İhramlı olduğunuz müddetçe kara avı size haram kılındı. Huzuruna toplanacağınız Allah'tan korkun.**

« أُحِلَّ لَكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ وَطَعَامُهُ مَتَاعًا لَكُمْ وَلِلسَّيَّارَةِ » **"Hem size hem de yolculara fayda olmak üzere** (faydalanmanız için) **deniz avı yapmak ve onu yemek size helâl kılındı. İhramlı olduğunuz müddetçe kara avı size haram kılındı."**

Mana şöyledir: "Deniz canlılarından/hayvanlarından bütün avlananlarda yararlanmanız sizin için helal kılınmıştır. Bunlardan yenilenini yemeniz de sizin için helal kılınmıştır ki bu da balıktan başkası değildir.

«مَتَاعًا» kelimesi mefulü lehtir. Yani sizin kendisinden faydalanmanız için size helal kılınmıştır.

« وَلِلسَّيَّارَةِ » yolcular için de, demektir. Mana şöyle olmaktadır: "Deniz avı/hayvanları sizden yerleşik olanlarınız için taze bir yiyecek ol-

duğu gibi, sizden yolcu olanlarınız için de kurutularak ileride ve yolculuk esnasında azık kılmaları için helal ve faydalı kılınmıştır.

Nitekim Hz. Musa (as) da Hz. Hızır ile buluşmak üzere balı-ğı kurutup kendisi için azık edinmişti.

« وَحُرِّمَ عَلَيْكُمْ صَيْدُ الْبَرِّ مَا دُمْتُمْ حُرُمًا » **"İhramlı olduğunuz müddetçe kara avı size haram kılındı."**

Yani karada avlanan hayvan, demektir. Hatta bu tür hayvanlar zaman zaman yaşamlarını suda geçirmiş olsalar bile, karada avlanmaları haram kılınmıştır. Örneğin; kaz gibi. Çünkü bu hayvan suda yaşasa bile karada yuvalanıp yavrulamaktadır. Yani yumurta larını karada bırakmakta ve kuluçka dönemini karada geçirmektedir. Bu bakımdan bu hayvan deniz hayvanı değil, kara hayvanıdır. Deniz ise bu hayvanlar için sadece gıda toplamak için bir mera alanı kabilindendir. Nitekim deniz insanlar için de bir ticaret alanıdır.

« وَاتَّقُوا اللّٰهَ الَّذِى إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ » **"Huzuruna toplanacağınız Allah'tan korkun."**

" Emir ve yasaklarına bağlı kalarak huzurunda toplanacağınız Allah'ın sizi hesaba çekip cezalandırmasından korkun."

Yani Harem sınırları içinde veya ihramlı iken avlanmaktan sakının, Allah'tan korkun. Çünkü sonuçta Onun huzurunda toplanacaksınız ve O sizi amellerinize göre ya cezalandıracak veya ödüllendirecektir.

٩٧- ﴿جَعَلَ اللّٰهُ الْكَعْبَةَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ قِيَامًا لِلنَّاسِ وَالشَّهْرَ الْحَرَامَ وَالْهَدْىَ وَالْقَلَٓائِدَ ذٰلِكَ لِتَعْلَمُوٓا اَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ وَاَنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌ﴾

97 – Allah, Kâbe'yi, o saygıya lâyık evi, haram ayı, hac kurbanını ve (kurbanın boynuna asılan) **gerdanlıkları** (maddi ve manevi yönlerden) **insanların belini doğrultmaya sebep kıldı. Bu da Allah'ın, göklerde ve yerde ne varsa hepsini bildiğini ve Allah'ın her şeyi bilici olduğunu** (sizin de anlayıp) **bilmeniz içindir.**

« جَعَلَ اللّٰهُ الْكَعْبَةَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ قِيَامًا لِلنَّاسِ » **"Allah, Kâbe'yi, o saygıya lâyık evi."**

Buradaki, « الْبَيْتَ الْحَرَامَ » ifadesi ya bedel veya atfı beyandır.

« قِيَامًا » ise, ikinci mefuldür. « جَعَلَ » fiili sayyere manasında kıldı, demektir veya bu, **"Yarattı"** manasında, **"Halaka"** demektir.

« قِيَامًا » ise bu durumda haldir. «لِلنَّاسِ » insanlar için. Yani; dini görevlerini yerine getirmeleri bakımından onlar için yeniden hayata dönüş yeri kıldı, dünyalarına ve ahiretlerine yönelik amaçlarına ulaşabilmeleri için bir kalkınma yeri kıldı. Çünkü insanlar hac ve umreleriyle alakalı olarak olsun, değişik menfaatleri için olsun ancak bu yoldan eksikliklerini tamamlarlar. Bir yoruma göre eğer onlar bu umrelerini bir yıl terketmiş olsalardı, bekletilmezler ve ertelenmezlerdi.

« وَالشَّهْرَ الْحَرَامَ » **"Haram ayı."** Özellikle burada sözkonusu edilen hac görevinin ifa veya eda edildiği ay olan Zilhicce ayıdır. Çünkü bu ay, öteki aylara göre bu özelliğiyle diğerlerinden farklılık ve değer kazanmaktadır. Zira bu, haccın ifa edildiği bir mevsimdir. Bunun da Allah katında bir değeri ve yeri bulunmaktadır.

Yahut bundan kasıt belli aylardır ve bu manada cins anlamına gelir. Bu aylar da Recep, Zilkade, Zilhicce ve Muharrem aylarıdır.

« وَالْهَدْيَ وَالْقَلَائِدَ » **"Hac kurbanını ve** (kurbanın boynuna asılan) **gerdanlıkları** (maddi ve manevi yönlerden) **insanların belini doğrultmaya sebep kıldı."**

Mekke'ye hediye olarak gönderilen hayvanlar içerisinde özellikle gerdanlıklı yani işaretlenmiş olanlara gelince, bunlar deve cinsinden olan kurbanlıklardır. Çünkü bunların diğerlerine göre sevabı daha fazladır ve bunlarla yapılan haccın değeri çok daha belirgindir.

« ذَلِكَ » **"Bu da"** Bununla Beytullah'ın Allah tarafından kıyam yeri kılınmasına işaret olunduğu gibi aynı zamanda sözkonusu yasakların çiğnenmemesine, ihrama saygılı olunup avlanmamalarına ve benzeri hususlara işaret olunmaktadır.

« لِتَعْلَمُوٓا اَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْأَرْضِ وَاَنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌ » **"Bu da Allah'ın, göklerde ve yerde ne varsa hepsini bildiğini ve Allah'ın her şeyi bilici olduğunu** (sizin de anlayıp) **bilmeniz içindir."**

Yani yüce Allah sizin göklerde olsun yer de olsun ne türden bir maslahatınız varsa bütün bunları bildiğini bilmeniz için yapmaktadır. Nasıl bilmemiş olsun ki O her şeyi en iyi bilendir.

٩٨- ﴿اِعْلَمُوٓا اَنَّ اللّٰهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ وَاَنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾

98 – Biliniz ki, Allah'ın cezalandırması çetindir ve yine Allah'ın bağışlaması ve esirgemesi sınırsızdır.

« اِعْلَمُوٓا اَنَّ اللّٰهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ وَاَنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ » **"Biliniz ki, Allah'ın cezalandırması çetindir ve yine Allah'ın bağışlaması ve esirgemesi sınırsızdır."**

٩٩- ﴿مَا عَلَى الرَّسُولِ اِلَّا الْبَلَاغُ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا تَكْتُمُونَ﴾

99 – Resûle düşen (vazife), **ancak duyurmadır. Allah açıkladığınızı da gizlediğinizi de bilir.**

« مَا عَلَى الرَّسُولِ اِلَّا الْبَلَاغُ » **"Resûle düşen** (vazife), **ancak duyurmadır."** Bu hüküm, Allah tarafından emredilen şeyin mutlak manada yerine getirilmesi gereğinin olduğunu kesin bir ifadeyle ortaya koymaktadır. Farzların önemini vurgulamaktadır. Çünkü, Allah Rasulü üzerine düşen tebliğ işini görev olarak yerine getirmiştir. Size gösterilmesi gereken hücceti ya da kanıtı ortaya koymuş, size de sadece itaat etmek kalmıştır. Artık bundan böyle gerisingeri adım atmaya, küfürde ısrara bir mazeretiniz kalmamıştır.

« وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا تَكْتُمُونَ » **"Allah açıkladığınızı da gizlediğinizi de bilir."**

Dolayısıyla Allah'a karşı nifakınızı da vifakınızı da yani münafıklık ederek karşı olduğunuzu da, uyum sağlayarak iman ettiğinizi de bilir.

١٠٠- ﴿ قُلْ لَا يَسْتَوِي الْخَبِيثُ وَالطَّيِّبُ وَلَوْ أَعْجَبَكَ كَثْرَةُ الْخَبِيثِ فَاتَّقُوا اللّٰهَ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴾

100 – De ki: "Pis ve kötü ile temiz ve iyi bir değildir; pis ve kötünün çokluğu tuhafına gitse (yahut hoşuna gitse) **de** (bu böyledir)." **Öyleyse ey akıl sahipleri! Allah'tan korkunuz ki kurtuluşa eresiniz.**

« قُلْ لَا يَسْتَوِي الْخَبِيثُ وَالطَّيِّبُ » **"De ki: "Pis ve kötü ile temiz ve iyi bir değildir."** Yüce onların açığa vurduklarını da, gizlediklerini de bildiğini insanlara haber verince, buna bağlı olarak bu kimselerin pis ve murdar olanlarıyla temiz ve mümin olanlarının eşit olmadıklarını da zikretmiş oldu. Aksine onların durumlarını birbirinden ayırdetti. Dolayısıyla habis, olanını yani murdar denilen kafiri küfründen dolayı cezalandıracak, temiz olan kimseyi yani Müslümanı da imanı sebebiyle ödüllendirecektir.

« وَلَوْ أَعْجَبَكَ كَثْرَةُ الْخَبِيثِ فَاتَّقُوا اللّٰهَ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ » **"Pis ve kötünün çokluğu tuhafına gitse** (yahut hoşuna gitse) **de (bu böyledir)." Öyleyse ey akıl sahipleri."**

Pis, murdar ve haram olan şeyler çok olsalar bile, kafirler sayıca ve güç bakımından üstün olsalar da, siz azlığına bakmaksızın helal olanını, müminlerin sayılarını azlığına önem vermeksizin bunları kafirlere tercih edin.

Bir diğer yoruma göre bu ayette yer alan hüküm genel bir mana ifade eder yani ammdır. Dolayısıyla helal olanın her çeşidini ve haramın da her türünü, salih amellerin her çeşidini kapsadığı gibi kötü olanların da her türünü de içermektedir. İnsanlar arasında iyi ve dürüst olanlarıyla art niyetli olan İslâm düşmanlarını da içermektedir.

« لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ » **"Allah'tan korkunuz ki kurtuluşa eresiniz."**

❁ ❁ ❁

101. — 105. ÂYETLER

يَٓا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَسْـَٔلُوا عَنْ أَشْيَٓاءَ إِنْ تُبْدَ لَكُمْ
تَسُؤْكُمْ وَإِنْ تَسْـَٔلُوا عَنْهَا حِينَ يُنَزَّلُ الْقُرْاٰنُ تُبْدَ لَكُمْ عَفَا
اللّٰهُ عَنْهَا وَاللّٰهُ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿١٠١﴾ قَدْ سَاَلَهَا قَوْمٌ مِنْ قَبْلِكُمْ
ثُمَّ أَصْبَحُوا بِهَا كَافِرِينَ ﴿١٠٢﴾ مَا جَعَلَ اللّٰهُ مِنْ بَحِيرَةٍ
وَلَا سَٓائِبَةٍ وَلَا وَصِيلَةٍ وَلَا حَامٍ وَلٰكِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يَفْتَرُونَ
عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ وَأَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴿١٠٣﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ
تَعَالَوْا إِلٰى مَٓا أَنْزَلَ اللّٰهُ وَإِلَى الرَّسُولِ قَالُوا حَسْبُنَا مَا وَجَدْنَا
عَلَيْهِ اٰبَٓاءَنَا أَوَلَوْ كَانَ اٰبَٓاؤُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ شَيْـًٔا وَلَا يَهْتَدُونَ
﴿١٠٤﴾ يَٓا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنْفُسَكُمْ لَا يَضُرُّكُمْ مَنْ
ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ إِلَى اللّٰهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا
كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٠٥﴾

Meali

101. Ey iman edenler! Açıklanırsa hoşunuza gitmeyecek olan şeyle ri sormayın. Eğer Kur'an indirilirken onları sorarsanız size açıklanır.

(Açıklanmadığına göre) Allah onları affetmiştir. *(Siz sorup da başınıza iş çıkarmayın).* Allah çok bağışlayıcıdır, aceleci değildir.

102. Sizden önce de bir toplum onları sormuş, sonra da bunları inkâr eder olmuştu.

103. Allah bahîra, sâibe, vasîle ve hâm diye bir şey *(meşru)* kılmamıştır. Fakat kâfirler, yalan yere Allah'a iftira etmektedirler ve onların çoğunun da kafaları çalışmaz.

104. Onlara: "Allah'ın indirdiğine ve Resûl'e gelin" denildiği vakit, "Babalarımızı üzerinde bulduğumuz *(yol)* bize yeter" derler. Ataları hiçbir şey bilmiyor ve doğru yol üzerinde bulunmuyor iseler de mi?

105. Ey iman edenler! Siz kendinize bakın. Siz doğru yolda olunca sapan kimse size zarar veremez. Hepinizin dönüşü Allah'adır. Artık O, size yaptıklarınızı bildirecektir.

Tefsiri

İslamiyetin ilk zamanlarında bazı kimseler imtihan ve deneme kasdıyla Hz. Peygamber (s.a.v.)'e bir takım şeyler soruyorlardı. İşte aşağıda tefsirini okuyacağımız ayet bununla ilgili olarak nazil olmuştur/inmiştir.

١٠١- ﴿يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لَا تَسْـَٔلُوا عَنْ اَشْيَٓاءَ اِنْ تُبْدَ لَكُمْ تَسُؤْكُمْۚ وَاِنْ تَسْـَٔلُوا عَنْهَا ح۪ينَ يُنَزَّلُ الْقُرْاٰنُ تُبْدَ لَكُمْۜ عَفَا اللّٰهُ عَنْهَاۜ وَاللّٰهُ غَفُورٌ حَل۪يمٌ﴾

101 – Ey iman edenler! Açıklanırsa hoşunuza gitmeyecek olan şeyleri sormayın. Eğer Kur'an indirilirken onları sorarsanız size açıklanır. (Açıklanmadığına göre) **Allah onları affetmiştir.** (Siz sorup da başınıza iş çıkarmayın). **Allah çok bağışlayıcıdır, aceleci değildir.**

« يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لَا تَسْـَٔلُوا عَنْ اَشْيَٓاءَ اِنْ تُبْدَ لَكُمْ تَسُؤْكُمْ » **"Ey iman edenler! Açıklanırsa hoşunuza gitmeyecek olan şeyleri sorma-**

yın."

Halil b. Ahmed (100-175/718-791), Siybeveyh (v.180/796) gibi imamlar ve Basra ulemasının cumhuru demişler ki; « أَشْيَاءَ » "şeyler" kelimesinin aslı iki hemzelidir ve bunun aslı, « شَيْئَاءَ » dir. Ve aralarında da bir elif harfi vardır. Bu da « شَيْءٌ » lafzından alınmak suretiyle esasen « فَعْلَاءَ » kalıbındadır.

Bunun ikinci hemzesi te'nis yani müenneslik/dişilik içindir. İşte bu bakımdan, **"Hamrae"** kelimesi gibi, bu da munsarif olmamıştır. Lafız itibariyle de kelime müfret yani tekildir. Fakat mana itibariyle çoğuldur. Ancak tek kelimede iki hemze birleşince okuyuşta sıkıntı ve zorluk çıkardığından, bu durumda ilk hemze -ki bu aynı zamanda kelimenin lamel fiilidir- başa alındı/buna öncelik verildi. Böylece **"Şın"** harfinden önce getirildi. Dolayısıyla bunu vezni ya da kalıbı yani, « أَشْيَاءَ » kelimesinin kalıbı **"Lef'au"** olmuş oldu.

Şart cümlesi ile buna atfedilen cümle ki bu,

« إِنْ تُبْدَ لَكُمْ تَسُؤْكُمْ وَإِنْ تَسْأَلُوا عَنْهَا حِينَ يُنَزَّلُ الْقُرْآنُ تُبْدَ لَكُمْ »

cümlesidir ve bu, « أَشْيَاءَ » kelimesinin sıfatıdır.

« وَإِنْ تَسْأَلُوا عَنْهَا حِينَ يُنَزَّلُ الْقُرْآنُ تُبْدَ لَكُمْ » **"Eğer Kur'an indirilirken onları sorarsanız size açıklanır."** Yani vahiy sırasında ve henüz Rasulullah (s.a.v) aranızda bulunduğu müddet içerisinde sizin zorunuza giden ve ağrınıza gelen bu ağır sorumlulukları, sizi tasalandıran, size zor gelen, sizin yapmanız gerektiği emri verilen şeylerle ifrata kaçarak kendi kendinizi Allah'ın gazabıyla karşı karşıya bırakmış olduğunuz hususları sorarsanız, size cevap verilecektir.

«عَفَا اللّٰهُ عَنْهَا » "(Açıklanmadığına göre) **Allah onları affetmiştir.**"

Allah sizin sorduklarınızın geçmişle ilgili hususları bağışlamıştır. Artık bundan böyle benzeri şeylere ve sorulara yönelmeyin.

« وَاللّٰهُ غَفُورٌ حَل۪يمٌ » **"Allah çok bağışlayıcıdır, aceleci değildir."**

Allah sizi uyarmadığı müddetçe cezalandırmaz, ancak uyarıdan sonra sizi cezalandırır.

١٠٢- ﴿ قَدْ سَاَلَهَا قَوْمٌ مِنْ قَبْلِكُمْ ثُمَّ اَصْبَحُوا بِهَا كَافِر۪ينَ ﴾

102 – Sizden önce de bir toplum onları sormuş, sonra da bunları inkâr eder olmuştu.

« قَدْ سَاَلَهَا قَوْمٌ مِنْ قَبْلِكُمْ » **"Sizden önce de bir toplum onları sormuş."**

Burada, « سَاَلَهَا » "onları sordu" kelimesinde yer alan zamir/adıl, bundan önce geçen, « اَشْيَاءَ » kelimesine raci/yönelik değil ki, "عَنْ" edatıyla müteaddi/geçişli hale gelmiş olsun. Aksine bu, « لَا تَسْـَٔلُوا » ifadesinin kapsam olarak içerisinde yer alan isteğe, sorulan şeye meseleye racidir/yöneliktir. Yani bu, « قَدْ سَاَلَهَا هٰذِهِ الْمَسْئَلَةَ » takdirindedir.

« ثُمَّ اَصْبَحُوا بِهَا كَافِر۪ينَ » **"Sonra da bunları inkâr eder olmuştu."** Bu sebepten ötürü kafir oldular. Nitekim bu tür durumlar İsrailoğullarında örneği görülmüş olan şeylerdi.

١٠٣- ﴿ مَا جَعَلَ اللّٰهُ مِنْ بَح۪يرَةٍ وَلَا سَٓائِبَةٍ وَلَا وَص۪يلَةٍ وَلَا حَامٍ وَلٰكِنَّ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا يَفْتَرُونَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ وَاَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴾

103 – Allah bahîra, sâibe, vasîle ve hâm diye bir şey (meşru) **kıl mamıştır. Fakat kâfirler, yalan yere Allah'a iftira etmektedirler ve onların çoğunun da kafaları çalışmaz.**

Şimdi burada söz konusu edilen bu hayvanları açıklayalım:

Bahira: Bir dişi deve beş defa doğurur ve beşinci doğurduğu yavru su erkek olursa, devenin kulağını yarar, artık o devenin sırtına binmez ve

onu kesmezlerdi. Su içmek üzere bir suyun başına gider veya otlamak üzere bir meraya girerse ona dokunmazlar ve onu oradan kovmazlardı. Hayvanın bir tür dokunulmazlığı vardır.

Saibe: Cahiliye dönemi müşriklerin tanrıları için serbest olarak salı verdikleri dişi devedir. Bu da tıpkı Bahira adını verdikleri devenin sahip olduğu haklara sahip bulunuyordu. Yani içmek üzere gittiği suyun başından uzaklaştırılmaz, otlamak üzere girdiği meradan çıkarılıp kovulmazdı.

Nitekim cahiliye dönemi Arapları bazan; *"Eğer şu yolculuğumdan sağ-salim dönersem veya şu hastalıktan şifa bulursam, benim bu dişi devem saibe olsun"* diye de bir tür adak adarlardı.

Vasile: Bu da yedi defa doğuran koyun demektir. Eğer bu koyun ye dinci doğumda erkek yavru doğurursa, bunu sadece erkekler yerlerdi. Şayet yedinci yavru dişi olarak doğmuşsa, bu defa o koyun tekrar sürüsünün arasına bırakılırdı. Eğer erkek ve dişi olarak karışlık doğum yapmışsa yine koyunu salıverirler ve *"dişiyi erkek kardeşine bağladı"* derler di. Vasıle demek zaten bağlamak birleştirmek, ayırmamak demektir.

Ham: Sulbünden on batın doğan erkek devenin adıdır. Böyle bir deve hakkında, *"Bu deve bundan böyle sırtını binilmeye haram kılmıştır"* diyerek ona ne binerler ve ne de sırtına yük yüklerlerdi. Bu da yine serbest dolaşır, istediği yerden su içer, istediği meradan otlardı, kimse buna mani olmazdı.

İşte yüce Allah'ın hal olan dininde bu türden meşru kılınmış bir şey asla yoktu. (Çeviren)

« مَا جَعَلَ اللّٰهُ مِنْ بَحِيرَةٍ وَلَاسَائِبَةٍ وَلَا وَصِيلَةٍ وَلَا حَامٍ » **"Allah bahîra, sâibe, vasîle ve hâm diye bir şey** (meşru) **kılmamıştır."**

Cahiliye döneminde bir deve eğer beş defa doğurursa ve beşinci doğumda da erkek yavru doğuracak olursa, bu devenin kulağını yararlar ve böylece işaret koyarlardı. Artık işaretli olan bu deveye bundan böyle binilmez, yemek için özel olarak kesilmez, herhangi bir kimsenin suyunun başına veya merasına geldiğinde oradan kovulup uzaklaştırılmazdı. İşte bu türden olan bir deveye HAM adını verirlerdi.

Eğer biri *"gittiğim bu yolculuktan sağ-salim döner veya yakalandığım bir hastalıktan kurtulursam, benim bu devem Saibe olsun"* diye söylerse ve dediği gibi durum gerçekleşirse artık söz konusu deve SAİ

BE adıyla tıpkı bir öncesi gibi serbest bırakılırdı ve onun da aynen Bahira gibi dokunulmazlığı vardı. Serbest dolaşmaya sahip ve fakat hiçbir şeyin yararlanılması doğru değil, yasak ve haram kabul edilirdi.

Nitekim bir kimse kölesini serbest bırakıp ona özgürlük verince, bunun için, *"O köle Saibedir"* derdi. Böylece köle ile sahibi arasında ne akile bakımından ve ne de miras yönünden hiçbir bağları kalmazdı.

Eğer bir koyun yedi defa doğurursa ve doğurduğu yedinci yavru erkek olursa, bunun etinden sadece erkekler yerlerdi, kadınlar yemezdi, onlara haram kılınmıştı. Eğer yedinci yavru dişi olursa, koyunu tekrar sürünün arasına salıverirlerdi, bunu yemezlerdi. Eğer bu koyun yedinci doğumda biri erkek ve biri dişi olmak üzere iki yavru doğurursa, yine buna da dokunmayıp sürüye bırakırlardı ve: *"Erkek yavru dişi kardeşine kavuştu"* diyerek dokunmazlardı. İşte buna da, Vasile denirdi. Çünkü Vasiyle demek ulaşmak manasında Vasile demektir.

Eğer bir erkek devenin sulbünden on yavru meydana gelirse, bunun için de cahiliye dönemi arapları, "Artık bu erkek deve sırtını korudu" yani artık yük taşımaktan kurtuldu, derlerdi. Üzerine binilmez ve buna yük taşıtılmazdı. Bu da istediği sulaklardan su içer, dilediği merada yayılıp otlanırdı. Bunun da dokunulmazlığı vardı.

« مَا جَعَلَ » demek, meşru kılmadı, böyle bir şeyi emretmedi demektir.

« وَلٰكِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا » **"Fakat kâfirler, yalan yere."** Haram olmayan şeyleri haram kılarak

"يَفْتَرُونَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ" **"Allah'a iftira etmektedirler."** Bu haram kılınma işini Allah'a nisbet ederek yalan uydurup iftira ediyorlar.

"وَأَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ" **"Ve onların çoğunun da kafaları çalışmaz."** Yani Allah'ın bunları haram kılmadığından habersizdirler ki bunlar da çoğunlukla halkın sıradan gelenleridirler.

١٠٤ - ﴿وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا إِلَى مَا أَنْزَلَ اللّٰهُ وَإِلَى الرَّسُولِ قَالُوا حَسْبُنَا مَا وَجَدْنَا عَلَيْهِ اٰبَاءَنَا أَوَلَوْ كَانَ اٰبَاؤُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ شَيْئًا وَلَا يَهْتَدُونَ﴾

104 – Onlara: "Allah'ın indirdiğine ve Resûl'e gelin" denildiği vakit, "Babalarımızı üzerinde bulduğumuz (yol) **bize yeter" derler. Ataları hiçbir şey bilmiyor ve doğru yol üzerinde bulunmuyor iseler de mi?**

« وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا إِلَى مَا أَنْزَلَ اللّٰهُ وَإِلَى الرَّسُولِ » **"Onlara: "Allah'ın indirdiğine ve Resûl'e gelin" denildiği vakit."** Yani burada söz konusu edilen ve haram olmadıkları belirtilen şeyler hakkında Allah'ın ve Rasulü'nün hükmüne gelin denilince,

« قَالُوا حَسْبُنَا مَا وَجَدْنَا عَلَيْهِ اٰبَاءَنَا » **"Babalarımızı üzerinde bulduğumuz** (yol) **bize yeter" derler."**

Bizim başka şeylere, dine falan ihtiyacımız yok, bizden öncekilerin uygulama ve sistemleri ne idiyse biz de onu uygulayacağız. Bizin için kafi olanı budur.

« حَسْبُنَا » "bize yeter" kelimesi mübtedadır. Haberi de, « مَا وَجَدْنَا » ifadesidir. Buradaki, « مَا » edatı ise, « الَّذِى » manasınadır.

« أَوَلَوْ كَانَ اٰبَاؤُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ شَيْئًا وَلَا يَهْتَدُونَ » *"Allah da: 'Atalarının batıl inanç sistemleri üzerinde kalacaklar ha öyle mi? Ya ataları hiçbir şey bilmiyorlar ve hak yol üzere değillerse de mi?' diye buyurur."* Yani eğer uyulacak kimse bilgin ve gerçeği bilen, doğruyu gerçek manada gösteren biri ise uyulur. Ona uymak ise ancak hüccet ile, kanıtla gerçekleşebilir, başka değil.

١٠٥ - ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنْفُسَكُمْ لَا يَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ إِلَى اللّٰهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ﴾

105 – Ey iman edenler! Siz kendinize bakın. Siz doğru yolda olunca sapan kimse size zarar veremez. Hepinizin dönüşü Allah'adır. Artık O, size yaptıklarınızı bildirecektir.

« يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا عَلَيْكُمْ اَنْفُسَكُمْ » **"Ey iman edenler! Siz kendi nize bakın."**

Ayetteki, « اَنْفُسَكُمْ » "kendiniz" ifadesi, « عَلَيْكُمْ » ile mansub kılınmıştır. Bu ise isim fiillerdendir. Yani, *"Öncelikli olarak kendinizi, nefislerinizi ıslah edin, düzeltin"* demektir. « عَلَيْكُمْ » ifadesine yer alan, *"Kef" ile "mim"* harfleri cer yerinde gelmişlerdir, yani mecrurdurlar. Çünkü isim fiilin ken disi car ve mecrurdur yoksa tek başına cer edatı olan, « عَلَى » değildir.

« لَا يَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ اِذَا اهْتَدَيْتُمْ » **"Siz doğru yolda olunca sapan kimse size zarar veremez."**

Burada, « لَا يَضُرُّكُمْ » ifadesi istisna olarak merfudur/ötreli veya emrin cevabı olarak meczum/sakin kılınmıştır. Ancak kelimedeki « ر » harfinin zammeli/ötreli olarak gelmiş olması, «ضُ» harfinin zammeli/ötreli olmasındandır.

Müslümanlar, inatları yüzünden kafirlikte ısrar edip kalanlara karşı, Müslüman olmamaları sebebiyle onların hallerine üzülüyorlardı. Onların da kendileri gibi Müslüman olmalarını temenni ediyorlardı. Bundan dolayı Müslümanlara; « عَلَيْكُمْ اَنْفُسَكُمْ » *"Siz kendinize bakın, o inatçı kafirlere üzülmeyin, çünkü siz onları düzeltmekle yükümlü kılınmış değilsiniz"* denilmiş oldu. Çünkü siz hidayette, hak din üzere olduktan sonra, onların sizin hak olan dininizden sapmış olmalarının size bir zararı dokunmaz.

Yoksa bu ayetten sakın şöyle yanlış bir mana çıkarılmasın. Siz kendinize bakın da, emri bil maruf ve nehyi anilmünker (iyiliği emretmek, kötülüğü menetmek) denilen Allah'ın emir ve yasaklarını içeren hüküm-

lerini tebliğ etmeyin, bu görevinizi bırakın, değildir. Çünkü bir Müslüman eğer gücü olduğu halde bu iki görevini ihmal ederse bu, caiz değildir.

« إِلَى اللّٰهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ » **"Hepinizin dönüşü Allah'adır. Artık O, size yaptıklarınızı bildirecektir."** Yani amel lerinize göre size gerekeni yapacaktır.

❁ ❁ ❁

106. — 108. ÂYETLER

يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُوا شَهَادَةُ بَيْنِكُمْ اِذَا حَضَرَ اَحَدَكُمُ الْمَوْتُ حٖينَ الْوَصِيَّةِ اثْنَانِ ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ اَوْ اٰخَرَانِ مِنْ غَيْرِكُمْ اِنْ اَنْتُمْ ضَرَبْتُمْ فِى الْاَرْضِ فَاَصَابَتْكُمْ مُصٖيبَةُ الْمَوْتِ تَحْبِسُونَهُمَا مِنْ بَعْدِ الصَّلٰوةِ فَيُقْسِمَانِ بِاللّٰهِ اِنِ ارْتَبْتُمْ لَا نَشْتَرٖى بِهٖ ثَمَنًا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبٰى وَلَا نَكْتُمُ شَهَادَةَ اللّٰهِ اِنَّٓا اِذًا لَمِنَ الْاٰثِمٖينَ ﴿١٠٦﴾ فَاِنْ عُثِرَ عَلٰٓى اَنَّهُمَا اسْتَحَقَّٓا اِثْمًا فَاٰخَرَانِ يَقُومَانِ مَقَامَهُمَا مِنَ الَّذٖينَ اسْتَحَقَّ عَلَيْهِمُ الْاَوْلَيَانِ فَيُقْسِمَانِ بِاللّٰهِ لَشَهَادَتُنَٓا اَحَقُّ مِنْ شَهَادَتِهِمَا وَمَا اعْتَدَيْنَٓا اِنَّٓا اِذًا لَمِنَ الظَّالِمٖينَ ﴿١٠٧﴾ ذٰلِكَ اَدْنٰٓى اَنْ يَاْتُوا بِالشَّهَادَةِ عَلٰى وَجْهِهَٓا اَوْ يَخَافُٓوا اَنْ تُرَدَّ اَيْمَانٌ بَعْدَ اَيْمَانِهِمْ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاسْمَعُوا وَاللّٰهُ لَا يَهْدِى الْقَوْمَ الْفَاسِقٖينَ ﴿١٠٨﴾

Meali

106. Ey iman edenler! Birinize ölüm gelip çatınca vasiyet esnasında içinizden iki adalet sahibi kişi aranızda şahitlik etsin. Yahut seferde iken başınıza ölüm musibeti gelmişse sizden olmayan, başka iki kişi *(şahit olsun)*. Eğer şüpheye düşerseniz o iki şahidi namazdan sonra alı-

kor, "Bu vasiyet karşılığında hiçbir şeyi satın almayacağız, akraba *(menfaatine)* de olsa; Allah *(için yaptığımız)* şahitliği gizlemeyeceğiz, *(aksini yaparsak)* bu takdirde biz elbette günahkârlardan oluruz" diye Allah üzerine yemin ettirirsiniz.

107. Bu şahitlerin *(sonradan yalan söyleyerek)* bir günah kazandıkları anlaşılırsa, *(şahitlerin)* haklarına tecavüz ettiği ölüye daha yakın olan *(mirasçılardan)* iki kişi onların yerini alır ve "Andolsun ki bizim şahitliğimiz onların şahitliğinden daha gerçektir ve biz *(kimsenin hakkına)* tecavüz etmedik, aksi takdirde biz, elbette zalimlerden oluruz" diye Allah'a yemin ederler.

108. Bu *(usul)*, şahitliği gerektiği şekilde yapmaya, yahut yeminlerinden sonra, yeminlerin *(mirasçılar tarafından)* reddedilmesinden korkmalarına *(çekinmelerine çare olarak)* daha uygundur. Allah'tan korkun ve *(O'nu)* dinleyin. Allah, yoldan çıkmışlar topluluğuna rehberlik etmez.

Tefsiri

Rivayete göre muhacirlerden olan Amr İbn As (43/663)'ın mevlası/azatlı kölesi Budeyl İbn Mariye iki hıristiyan olan Adiyy İbn Beda ile Temim-i Dari -kendisi o sırada henüz Müslüman olmamıştı- Şam'a gider. Ancak Budeyl yolda hastalanır. Bunun üzerine bir mektup/vasiyet yazar, bu mektubun da yanında nesi var nesi yoksa, onları belirtir ve mektubunu eşyasının arasına atarak bir yerinde gizler. Ancak bundan her iki arkadaşına da söz etmez. Sadece onlara, ölümü halinde eşyasını ailesine vermelerini vasiyet eder. Bu arada Budeyl vefat eder. İki arkadaşı, eşyasının karıştırırlar ve eşyanın arasında içinde gümüş saklı bir çömlek/kap bulurlar ve bu çömleği/kabı alırlar. Ancak Budeyl'in ailesi, getirilen eşya arasında saklı olan mektubu bulurlar ve gidip o iki yol arkadaşından bu gümüş kabı isterler. Ancak her ikisi de bunu inkar ederler. Sonunda durumu Rasulullah (s.a.v.)'a, intikal ettirirler. İşte bu ayet bu olay üzerine nazil olmuştur/inmiştir.

١٠٦- ﴿يَآ أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا شَهَادَةُ بَيْنِكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ
حِينَ الْوَصِيَّةِ اثْنَانِ ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ أَوْ اٰخَرَانِ مِنْ غَيْرِكُمْ إِنْ أَنْتُمْ ضَرَبْتُمْ فِي

الْأَرْضِ فَأَصَابَتْكُمْ مُصِيبَةُ الْمَوْتِ تَحْبِسُونَهُمَا مِنْ بَعْدِ الصَّلٰوةِ فَيُقْسِمَانِ بِاللّٰهِ إِنِ ارْتَبْتُمْ لَا نَشْتَرِي بِهِ ثَمَنًا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبٰى وَلَا نَكْتُمُ شَهَادَةَ اللّٰهِ إِنَّا إِذًا لَمِنَ الْآثِمِينَ ﴿

106 – Ey iman edenler! Birinize ölüm gelip çatınca vasiyet esnasında içinizden iki adalet sahibi kişi aranızda şahitlik etsin. Yahut seferde iken başınıza ölüm musibeti gelmişse sizden olmayan, başka iki kişi (şahit olsun). **Eğer şüpheye düşerseniz o iki şahidi namazdan sonra alıkor, "Bu vasiyet karşılığında hiçbir şeyi satın almayacağız, akraba** (menfaatine) **de olsa; Allah** (için yaptığımız) **şahitliği gizlemeye ceğiz,** (aksini yaparsak) **bu takdirde biz elbette günahkârlardan oluruz" diye Allah üzerine yemin ettirirsiniz.**

« يَا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا شَهَادَةُ بَيْنِكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ حِينَ الْوَصِيَّةِ اثْنَانِ ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ أَوْ اٰخَرَانِ مِنْ غَيْرِكُمْ إِنْ أَنْتُمْ ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَأَصَابَتْكُمْ مُصِيبَةُ الْمَوْتِ» **"Ey iman edenler! Birinize ölüm gelip çatınca vasiyet esnasında içinizden iki adalet sahibi kişi aranızda şahitlik etsin. Yahut seferde iken başınıza ölüm musibeti gelmişse sizden olmayan, baş ka iki kişi** (şahit olsun)." Ayetteki, « اثْنَانِ » "iki kişi" kelimesi mübtedanın haberi olması itibariyle merfudur/ötrelidir. Burada mübteda olan kelime de, « شَهَادَةُ » "şahitlik" kelimesidir. Yani bunun takdiri şöyledir: *"Aranızdaki şahitlik iki kimsenin şahitliği olacaktır."*

Ya da bu, « شَهَادَةُ بَيْنِكُمْ » "aranızda şahitlik" ifadesinin failidir. Yani: *"Bu konuda size farz olan şey, iki kimsenin buna şahitlik etmesidir"* demektir. Yine bura da, « شَهَادَةُ » kelimesinin « بَيْنَ » kelimesine izafe olunması/tamlanması irap ve nahiv açısından konunun daha geniş olarak değerlendirilmesindendir. Çünkü buna mastar izafe olunmuştur.

« إِذَا حَضَرَ » "zamanında" ifadesi « شَهَادَةُ » kelimesinin zarfıdır.

« حِينَ الْوَصِيَّةِ » "vasiyet esnasında" kavli de, bundan bedeldir. Bunun ayrıca bundan bedel olarak kabul edilmesine gelince bu, vasiyetin vacip olmasından ileri gelmektedir. Çünkü ölüm belirtilerinin varlığı veya ölümün gelmesi gayet olağan şeylerdendir.

« حِينَ الْوَصِيَّةِ » "vasiyet esnasında" ifadesi de bundan bedeldir. Dolayısıyla vasiyetin vacip oluşuna da delalet etmektedir. Eğer bu, kişinin ihtiyarı/tercihi olmaksızın sözkonusu olsaydı bu takdirde kesinlikle imtihandan söz edilmezdi, yani imtihan bu durumda düşerdi ya kalkardı. Bu, mutlak manada vucubiyete yani farziyete dönüşürdü.

« حُضُورُ الْمَوْتِ » *"Huzurul mevt"* demek, ölümün gelip dayanması, artık ölüm emarelerinin kendini göstermesi demektir, ecelin sona erdiğinin emarelerinin görülmesi manasınadır.

« ذَوَا عَدْلٍ » ifadesi, « اثْنَانِ » kelimesinin sıfatıdır. « مِنْكُمْ » "sizden" akrabanız veya yakınlarınız, akrabanızdan olanlar demektir. Çünkü ölünün yakın akrabası ya da yakınları başkalarına göre onun durumunu daha iyi bilirler.

« أَوْ اٰخَرَانِ » "Veya diğerleri" ifadesi, « اثْنَانِ » kelimesi üzerine atfolunmuştur/yüklenmiştir.

« مِنْ غَيْرِكُمْ » Akrabalarınız dışında olanlar, yabancılar demektir.

« إِنْ أَنْتُمْ ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ » cümlesi, yolculukta iseniz manasınadır.

« أَنْتُمْ » "siz" zamiri, zahirin açıkladığı bir fiilin failidir. Onu açıklayan/tefsir eden ise, "فَأَصَابَتْكُمْ مُصِيبَةُ الْمَوْتِ" cümlesidir.

Diğer bir yoruma göre, « مِنْكُمْ » kelimesinden maksat akrabası değil de, Müslümanlardan demektir. « مِنْ غَيْرِكُمْ » ise zimmet ehli olan azınlıklardan demektir. Yine bir yoruma göre bu, mensuhtur, yani bu hüküm yürürlükten kaldırılmıştır. Çünkü zimmi olan bir gayri Müslimin Müslümanlara şahitlik etmesi caiz değildir. Bunun İslamın ilk zamanlarında

caiz olarak görülme nedeni o zaman Müslümanların sayıca oldukça az olmalarından idi.

« تَحْبِسُونَهُمَا مِنْ بَعْدِ الصَّلٰوةِ فَيُقْسِمَانِ بِاللّٰهِ إِنِ ارْتَبْتُمْ لَا نَشْتَرِي بِهِ ثَمَنًا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبٰى وَلَا نَكْتُمُ شَهَادَةَ اللّٰهِ إِنَّا إِذًا لَمِنَ الْآثِمِينَ » **"Eğer şüpheye düşerseniz o iki şahidi namazdan sonra alıkor, "Bu vasiyet karşılığında hiçbir şeyi satın almayacağız, akraba** (menfaatine) **de olsa; Allah** (için yaptığımız) **şahitliği gizlemeyeceğiz,** (aksini yaparsak) **bu takdirde biz elbette günahkârlardan oluruz" diye Allah üzerine yemin ettirirsiniz."**

Burada geçen, « تَحْبِسُونَهُمَا » ifadesi, O ikisini, yemin verdirmek için, durdurun, bekletin, tutuklayın, alıkoyun gibi manalara gelir. Bu cüm le ya yeni bir cümledir. Veya, « أَوْ آخَرَانِ مِنْ غَيْرِكُمْ » ifadesinin sıfatıdır. Yani; *"Sizden olmayan diğer ikisini tutuklayarak, bekleterek,.."* demektir.

« إِنْ أَنْتُمْ ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَأَصَابَتْكُمْ مُصِيبَةُ الْمَوْتِ » cümlesi de sıfat ile mevsuf arasında itiraz/parantez cümlesidir. « مِنْ بَعْدِ الصَّلٰوةِ » yani namazdan sonra cümlesinden kasıt, ikindi namazından sonra demektir. Çünkü bu vakit insanların toplanıp bir araya geldikleri vakittir.

Hasan Basri'den gelen rivayete göre bu vakit ikindi namazından sonra olacağı gibi öğle namazından sonra da olabilir. Çünkü Hicaz halkı genelde hükümet ve idari işlere bu iki vakitte sonuca bağlarlardı.

Çünkü Budeyl olayıyla ilgili olarak gelen hadiste denilmektedir ki: "Ayet nazil olunca, Rasulullah (s.a.v) ikindi namazını kıldırdı ve zanlı olan Adiyy ile Temim'i çağırttı, her ikisinden de Minberin hemen yanında yemin etmelerini istedi. Her ikisi de yemin ettiler. Daha sonra söz konusu kap Mekke'de bulundu. Mekke'de kabı ellerinde bulunduranlar dediler ki, biz bunu Temim ile Adiyy'den satın aldık.[42]

---

[42] Bak. Tirmizi,3059. Tirmizi, hadsi Hasen Ğariptir, demiştir

« فَيُقْسِمَانِ بِاللّٰهِ » her ikisine de Allah adına yemin verdirmek, demektir. « إِنِ ارْتَبْتُمْ » Eğer onların güvenilirliğinden şüphe ederseniz, anlamındadır. Bu cümle aynı zamanda, « فَيُقْسِمَانِ » ifadesiyle cevabı arasında bir itiraz/parantez cümlesidir. Bu da, « لَا نَشْتَرِي » "satın almayacağız" ifadesidir. Şartın cevabı ise mahzuf/gizli bulunmaktadır. Benim bundan kastım ise cümlenin manasıdır. Bunun takdiri de şöyledir: *"Eğer -o ikisi hakkında- şüphe ederseniz"* bu durum da her ikisine de Allah adına yemin verdirin.

Çünkü, « بِهِ » ile, *"Allah adıyla"* veya *"Yemin ile"* manası kastolunmaktadır. « ثَمَنًا » dünyalık men faat, çıkar demektir. « وَلَوْ كَانَ » Yani adına veya hakkında kendisi için yemin edilen kimse demektir.

« ذَا قُرْبٰى » en yakın akraba demektir. Yani: *"Biz dünyalık çıkar için yalan söylemek suretiyle Allah adına yemin etmeyiz. Hatta kendisi hakkında yemin edeceğimiz kimse bizim en yakınımız olsa da böyle bir şey yapmayız"* demektir.

« وَلَا نَكْتُمُ شَهَادَةَ اللّٰهِ » Yani; Allah'ın korunmasını, yerine getirilmesini emrettiği ve saygı gösterilmesini istediği şahitliği saklayıp gizlemeyiz.

« إِنَّا اِذًا لَمِنَ الْاٰثِمِينَ » Eğer burada bununla kasdolunan iki şahit ise, şahitlere yemin verdirilmesi nesh olunmuş yani yürürlükten kaldırılmıştır. Eğer burada söz konusu edilen iki vasi ise bu ikisine yemin verdirilmesi nesh edilmemiştir.

١٠٧ – ﴿ فَاِنْ عُثِرَ عَلٰٓى اَنَّهُمَا اسْتَحَقَّٓا اِثْمًا فَاٰخَرَانِ يَقُومَانِ مَقَامَهُمَا مِنَ الَّذِينَ اسْتَحَقَّ عَلَيْهِمُ الْاَوْلَيَانِ فَيُقْسِمَانِ بِاللّٰهِ لَشَهَادَتُنَٓا اَحَقُّ مِنْ شَهَادَتِهِمَا وَمَا اعْتَدَيْنَٓا اِنَّٓا اِذًا لَمِنَ الظَّالِمِينَ ﴾

107 – Bu şahitlerin (sonradan yalan söyleyerek) **bir günah ka-**

zandıkları anlaşılırsa, (şahitlerin) **haklarına tecavüz ettiği ölüye daha yakın olan** (mirasçılardan) **iki kişi onların yerini alır ve "Andolsun ki bizim şahitliğimiz onların şahitliğinden daha gerçektir ve biz** (kimsenin hakkına) **tecavüz etmedik, aksi takdirde biz, elbette zalimlerden oluruz" diye Allah'a yemin ederler.**

« فَإِنْ عُثِرَ عَلَى أَنَّهُمَا اسْتَحَقَّا إِثْمًا » **"Bu şahitlerin** (sonradan yalan söyleyerek) **bir günah kazandıkları anlaşılırsa,"** Yani günahı gerektiren bir fiil işlediklerine muttali olunur, öğrenilirse yani: *"O ikisi gerçekten günah işleyenlerdendir"* denilecek bir durumu gerekli kılarsa,

« فَاٰخَرَانِ يَقُومَانِ مَقَامَهُمَا مِنَ الَّذِينَ اسْتَحَقَّ عَلَيْهِمُ الْأَوْلَيَانِ فَيُقْسِمَانِ بِاللّٰهِ» "(Şahitlerin) **haklarına tecavüz ettiği ölüye daha yakın olan** (mirasçılardan) **iki kişi onların yerini alır ve."**

Çünkü, « مِنَ الَّذِينَ اسْتَحَقَّ عَلَيْهِمُ » cümlesi, günah işlemeye hak kazanmış olan, günahkar duruma düşmüş olan demektir. Bunun manası da: *"Aleyhlerinde cinayet veya suç işlenmiş olan"* demek olup bunlar da ölünün ailesi ve yakınlarıdırlar.

Nitekim Budeyl olayında, onunla yol arkadaşlığı yapan iki kişinin ihanetleri ortaya çıkınca, bu defa Budeyl'in varislerinden iki kişi, söz konusu gümüş kabın kendi adamlarına ait olduğuna ilişkin olarak yemin etmişlerdi. Dolayısıyla iki akrabasının ölen yakınları hakkında şahitlikte bulunmaları, yakını olmayan iki yol arkadaşının yapacakları yemin ve şahitlikten daha geçerlidir ve akrabası buna daha layıktırlar.

« الْأَوْلَيَانِ » "iki yakın kul/dost" demek, akrabalıkları sebebiyle bu ikisinin şahitliği daha gerçekçidir ve onlar buna daha layıktırlar ya da onu tanımaya daha çok hak sahibidirler.

« الْأَوْلَيَانِ » kelimesinin merfu olması ise, «هُمَا» zamirinin takdiriyledir. Sanki burada şöyle sorulur gibidir: *"O ikisi kimdir?"* Buna cevap olarak da, « الْأَوْلَيَانِ » dır, demektir. Yahut bu, « يَقُومَانِ » "yerine geçen ikisi" kelimesinin zamirinden veya, « فَاٰخَرَانِ » kelimesinden bedeldir.

Kıraat imamlarından Hafs, « اسْتَحَقَّ » kelimesini aynen «اسْتَحَقَّ » olarak okumuştur. Yani mirasçılar arasında ölene daha yakın, onlar arasında şahitlik etmeye daha layık olanlar vardır ki, işte bunlar arasından şahitlik etmeleri için iki kimseyi ayırmalılar ve bunlar vasıtasıyla da yalancıların yalanlarını ortaya sermeliler.

Kıraat imamlarından Hamza ve Ebu Bekir Şube, « الأَوْلَيَانِ » kelimesini çoğul olarak, « الأَوَّلِينَ » tarzında okumuşlardır. Böyle okumalarının sebebi ise, « الَّذِينَ اسْتَحَقَّ عَلَيْهِمُ » "Onlardan daha çok hakkı olanlar" sıfatı olarak değerlendirmelerinden dolayıdır. Ya da bu, medih üzere mansubtur. « الأَوَّلِينَ » diye isimlendirilmiş olmaları, çünkü, « شَهَادَةُ بَيْنِكُمْ» "Aranızda şahitlik" kavlinde öncelikli olarak kendilerinden söz edilmiş olmaları nedeniyledir.

« لَشَهَادَتُنَا أَحَقُّ مِنْ شَهَادَتِهِمَا » **"Andolsun ki bizim şahitliğimiz onların şahitliğinden daha gerçektir ve biz** (kimsenin hakkına) **tecavüz etmedik."** Yani: *"Yemin olsun ki bizim yemin etmemiz, bu iki hain vasinin yemin etmelerinden daha gerçektir ve daha doğru olarak kabul görecektir."*

« وَمَا اعْتَدَيْنَا إِنَّا إِذًا لَمِنَ الظَّالِمِينَ » **"Aksi takdirde biz, elbette zalimlerden oluruz" diye Allah'a yemin ederler."** Eğer ettiğimiz/edeceğimiz yeminlerimizde biz de hakkı çiğnersek, haksızlığa kaçarsak, yalan yere yemin etmemiz halinde biz de mutlak manada zalimlerden olmuş oluruz.

١٠٨ - ﴿ذٰلِكَ أَدْنٰى أَنْ يَأْتُوا بِالشَّهَادَةِ عَلٰى وَجْهِهَا أَوْ يَخَافُوا أَنْ تُرَدَّ أَيْمَانٌ بَعْدَ أَيْمَانِهِمْ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاسْمَعُوا وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ﴾

108 – Bu (usul), **şahitliği gerektiği şekilde yapmaya, yahut yeminlerinden sonra, yeminlerin** (mirasçılar tarafından) **reddedilmesinden korkmalarına** (çekinmelerine çare olarak) **daha uygundur. Allah'tan korkun ve** (O'nu) **dinleyin. Allah, yoldan çıkmışlar toplulu-**

ğuna rehberlik etmez.

« ذٰلِكَ اَدْنٰٓى اَنْ يَأْتُوا بِالشَّهَادَةِ عَلٰى وَجْهِهَٓا » **"Bu** (usul), **şahitliği gerektiği şekilde yapmaya, yahut yeminlerinden sonra."** Burada geçen, « اَدْنٰٓى » daha yakın, daha yerinde ve uygulama bakımından çok iyi manalarına gelir. Dolayısıyla: « اَدْنٰٓى اَنْ يَأْتُوا » *"Yani; "Bu gibi olayların olması halinde şahitlik etmelerine uygulama açısından daha yerinde bir uygulamadır"* demektir. « عَلٰى وَجْهِهَٓا » yani, şahitliği üzer lerine aldıkları gibi hıyanet etmeksizin yerine getirmek, demektir.

« اَوْ يَخَافُٓوا اَنْ تُرَدَّ اَيْمَانٌ بَعْدَ اَيْمَانِهِمْ » **"Yeminlerin** (mirasçılar tarafından) **reddedilmesinden korkmalarına** (çekinmelerine çare olarak) **daha uygundur."**

Yani kendilerinden başka yemin edecek olanların ortaya çıkmasıyla ve bunlara verilecek yemin ile, yalan söyledikleri ve yalan yere yemin ettikleri gerçeği anlaşılınca, rezil olmaktan korkacaklar, böyle bir durumun olmaması için de bu gibi durumlardan kaçınacaklardır

« وَاتَّقُوا اللّٰهَ » **"Allah'tan korkun."**

« وَاسْمَعُوا » Yani kabul etmek kasdıyla dinleyip kulak verin.

« وَاللّٰهُ لَا يَهْدِى الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ » **"Allah'tan korkun ve** (O'nu) **dinleyin. Allah, yoldan çıkmışlar topluluğuna rehberlik etmez."** Yani, itaatsızlık edenler...

Eğer ayette geçen, « اَوْ » "veya" kelimesinin manası burada nedir? diye sorarsan, buna diyeceğim şudur:

Bunun manası; *"Ya Allah için veya bunu bir ar kabul edip yeminlerinin reddi halinde toplum arasında rezil olmamak için gerçek manada ve doğru bir şekilde şahitlik görevini yerine getirmek"* demektir.

Nitekim, *"Yemin etmek iddia sahibine düşer"* diyenlerin dayandıkları delil işte bu ayettir, diyorlar.

Burada bunun cevabı şöyledir: *Mirasçılar iki Hıristiyan kişiye karşı davada bulunmaktadırlar. Çünkü iddiaya göre bu ikisi de ihanette bulunmuşlardır. Dolayısıyla ikisine de yemin verdirilmiş ve onlar da yemin etmişlerdir. Ancak her ikisinin de yalan söyledikleri sonradan ortaya çıkınca, gizledikleri o şeyi bu defa satın aldıklarını ileri sürmeye başladılar. Ancak varisler onların bu iddialarını reddedip kabul etmediler. İşte bunun üzerine sözkonusu iki Hıristiyanın adı geçen kabı satın almadıklarını ileri sürerek bunu üzerine varisler yemin ettiler.*

109. — 115. ÂYETLER

يَوْمَ يَجْمَعُ اللّٰهُ الرُّسُلَ فَيَقُولُ مَاذَآ أُجِبْتُمْۜ قَالُوا لاَ عِلْمَ لَنَاۜ إِنَّكَ اَنْتَ عَلاَّمُ الْغُيُوبِ ﴿١٠٩﴾ إِذْ قَالَ اللّٰهُ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ اذْكُرْ نِعْمَتٖى عَلَيْكَ وَعَلٰى وَالِدَتِكَۢ إِذْ اَيَّدْتُكَ بِرُوحِ الْقُدُسِ تُكَلِّمُ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ وَكَهْلاًۚ وَإِذْ عَلَّمْتُكَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرٰيةَ وَالْاِنْجٖيلَۚ وَإِذْ تَخْلُقُ مِنَ الطّٖينِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ بِإِذْنٖى فَتَنْفُخُ فٖيهَا فَتَكُونُ طَيْرًا بِإِذْنٖى وَتُبْرِئُ الْأَكْمَهَ وَالْأَبْرَصَ بِإِذْنٖىۚ وَإِذْ تُخْرِجُ الْمَوْتٰى بِإِذْنٖىۚ وَإِذْ كَفَفْتُ بَنٖى إِسْرَآئٖيلَ عَنْكَ إِذْ جِئْتَهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَقَالَ الَّذٖينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ إِنْ هٰذَآ إِلاَّ سِحْرٌ مُبٖينٌ ﴿١١٠﴾ وَإِذْ اَوْحَيْتُ إِلَى الْحَوَارِيّٖينَ اَنْ اٰمِنُوا بٖى وَبِرَسُولٖىۚ قَالُوآ اٰمَنَّا وَاشْهَدْ بِاَنَّنَا مُسْلِمُونَ ﴿١١١﴾ إِذْ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ يَا عٖيسَى ابْنَ مَرْيَمَ هَلْ يَسْتَطٖيعُ رَبُّكَ اَنْ يُنَزِّلَ عَلَيْنَا مَآئِدَةً مِنَ السَّمَآءِۜ قَالَ اتَّقُوا اللّٰهَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنٖينَ ﴿١١٢﴾ قَالُوا نُرٖيدُ اَنْ نَاْكُلَ

مِنْهَا وَتَطْمَئِنَّ قُلُوبُنَا وَنَعْلَمَ أَنْ قَدْ صَدَقْتَنَا وَنَكُونَ عَلَيْهَا
مِنَ الشَّاهِدِينَ ﴿١١٣﴾ قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ اللَّهُمَّ رَبَّنَا أَنْزِلْ
عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ تَكُونُ لَنَا عِيدًا لِأَوَّلِنَا وَآخِرِنَا
وَآيَةً مِنْكَ وَارْزُقْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿١١٤﴾ قَالَ اللَّهُ إِنِّي
مُنَزِّلُهَا عَلَيْكُمْ فَمَنْ يَكْفُرْ بَعْدُ مِنْكُمْ فَإِنِّي أُعَذِّبُهُ
عَذَابًا لَا أُعَذِّبُهُ أَحَدًا مِنَ الْعَالَمِينَ ﴿١١٥﴾

Meali

109. Allah'ın peygamberleri toplayıp da: "Size ne cevap verildi" dediği gün, "Bizim hiçbir bilgimiz yok, şüphesiz gizlilikleri hakkıyla bilen ancak sensin" diyeceklerdir.

110. Allah o zaman şöyle diyecek: "Ey Meryem oğlu İsa! Sana ve annene *(verdiğim)* nimetimi hatırla! Hani seni mukaddes ruh *(Cebrail)* ile desteklemiştim; *(bu sayede)* sen beşikte iken de yetişkin çağında da insanlarla konuşuyordun. Sana kitabı *(okuyup yazmayı)*, hikmeti, Tevrat ve İncil'i öğretmiştim. Benim iznimle çamurdan, kuş şeklinde bir şey yapıyordun da ona üflüyordun, hemen benim iznimle o bir kuş oluyordu. Yine benim iznimle anadan doğma körü ve alacalıyı iyileştiriyordun. Ölüleri benim iznimle *(hayata)* çıkarıyordun. Hani İsrailoğullarını *(seni öldürmekten)* engellemiştim; kendilerine apaçık deliller *(mucizeler)* getirdiğin zaman içlerinden inkâr edenler, "Bu, apaçık bir sihirden başka bir şey değildir" demişlerdi.

111. Hani havârîlere: "Bana ve peygamberime iman edin" diye ilham etmiştim. Onlar (da), "İman ettik, bizim Allah'a teslim olmuş kimseler *(Müslümanlar)* olduğumuza sen de şahit ol" demişlerdi.

112. Hani havârîler: "Ey Meryem oğlu İsa! Rabbin bize gökten, donatılmış bir sofra indirebilir mi?" demişlerdi. O, "İman etmiş kimseler iseniz Allah'tan korkun" cevabını vermişti.

113. Onlar: "Ondan yiyelim, kalplerimiz mutmain/tatmin olsun, bize doğru söylediğini *(kesin olarak)* bilelim ve ona gözleriyle görmüş şahitler olalım istiyoruz" demişlerdi.

114. Meryem oğlu İsa şöyle dedi: "Ey Rabbimiz! Bize gökten bir sofra indir ki, bizim için, geçmiş ve geleceklerimiz için bayram ve senden bir âyet *(mucize)* olsun. Bizi rızıklandır; zaten sen, rızık verenlerin en hayırlısısın."

115. Allah da şöyle buyurdu: "Ben onu size şüphesiz indireceğim; ama bundan sonra içinizden kim inkâr ederse, kâinatta hiç bir kimseye etmediğim azabı ona edeceğim!"

Tefsiri

١٠٩- ﴿يَوْمَ يَجْمَعُ اللّٰهُ الرُّسُلَ فَيَقُولُ مَاذَٓا اُجِبْتُمْ قَالُوا لَا عِلْمَ لَنَا اِنَّكَ
اَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ﴾

109 - Allah'ın peygamberleri toplayıp da "Size ne cevap verildi" dediği gün, "Bizim hiçbir bilgimiz yok, şüphesiz gizlilikleri hakkıyla bilen ancak sensin" diyeceklerdir.

« يَوْمَ يَجْمَعُ اللّٰهُ الرُّسُلَ فَيَقُولُ مَاذَٓا اُجِبْتُمْ » **"Allah'ın peygamberleri toplayıp da "Size ne cevap verildi" dediği gün."**

Ayetin başında yer alan, « يَوْمَ » "gün" kelimesi ya « اُذْكُرُوا » veya, «اُحْضُرُوا» fiiliyle mansub/fethalı kılınmıştır. Yani: *"Siz ümmetlerinizi iman etmeye davet ettiğiniz zaman, bu davetinize karşılık ümmetleriniz ne tür bir cevap verdiler?"* Esasen böyle bir soru ya da sorgulama tarzı peygamberleri inkara kalkışanlar için bir uyarı ve kötülemedir, bir derstir.

« مَاذَا » "ne" ise, « أُجِبْتُمْ » "size cevap verildi" ifadesiyle mansub/fethalı kılınmıştır. Yani şu manada mastar olan bir kelimenin mansub/fethalı kılınmasıdır: *"Nasıl bir cevap ile karşılandınız?"*

« قَالُوا لاَ عِلْمَ لَنَا إِنَّكَ اَنْتَ عَلاَّمُ الْغُيُوبِ » **"Bizim hiçbir bilgimiz yok, şüphesiz gizlilikleri hakkıyla bilen ancak sensin" diyeceklerdir.**"

Bunun delili ise yine bu surede biraz sonra göreceğimiz, Maide, 117. ayeti olan, « كُنْتَ اَنْتَ الرَّقِيبَ عَلَيْهِمْ » *"Onlar üzerinde gözetleyici yal nız Sen oldun"* cümlesidir.

Yahut peygamber o ifadelerini bir edebin gereği olarak öyle söyleyeceklerdir. Yani, *"Senin ilmin yanında bizim ilmimizin ve bilgimizin sözü mü olur? Bizim ilmimiz bir hiç mesabesindedir/bunun ladır"* demektir. Sanki burada, *"Biz hiçbir ilme sahip değiliz"* der gibiler.

١١٠- ﴿إِذْ قَالَ اللّٰهُ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ اذْكُرْ نِعْمَتِي عَلَيْكَ وَعَلَى وَالِدَتِكَ إِذْ اَيَّدْتُكَ بِرُوحِ الْقُدُسِ تُكَلِّمُ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ وَكَهْلاً وَإِذْ عَلَّمْتُكَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرٰيةَ وَالْإِنْجِيلَ وَإِذْ تَخْلُقُ مِنَ الطِّينِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ بِإِذْنِي فَتَنْفُخُ فِيهَا فَتَكُونُ طَيْرًا بِإِذْنِي وَتُبْرِئُ الْاَكْمَهَ وَالْاَبْرَصَ بِإِذْنِي وَإِذْ تُخْرِجُ الْمَوْتٰى بِإِذْنِي وَإِذْ كَفَفْتُ بَنِي إِسْرَآئِيلَ عَنْكَ إِذْ جِئْتَهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ إِنْ هٰذَآ إِلاَّ سِحْرٌ مُبِينٌ﴾

110 – Allah o zaman şöyle diyecek: "Ey Meryem oğlu İsa! Sana ve annene (verdiğim) **nimetimi hatırla! Hani seni mukaddes ruh** (Cebrail) **ile desteklemiştim;** (bu sayede) **sen beşikte iken de ergenlik çağında da insanlarla konuşuyordun. Sana kitabı** (okuyup yazmayı), **hikmeti, Tevrat ve İncil'i öğretmiştim. Benim iznimle çamurdan, kuş şeklinde bir şey yapıyordun da ona üflüyordun, hemen benim iznimle o, bir kuş oluyordu. Yine benim iznimle anadan doğma körü ve alacalıyı iyileştiriyordun. Ölüleri benim iznimle** (hayata) **çıkarıyordun. Hani İsrailoğullarını** (seni öldürmekten) **engellemiştim; kendileri ne apaçık delililler** (mucizeler) **getirdiğin zaman içlerinden inkâr eden-**

ler, "Bu, apaçık bir sihirden başka bir şey değildir" demişlerdi.

« إِذْ قَالَ اللّٰهُ » **"İşte o zaman Allah, şöyle diyecek:"** « إِذْ قَالَ اللّٰهُ » ifadesi, "يَوْمَ يَجْمَعُ" "topladığı gün" ifadesinden bedeldir.

« يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ اذْكُرْ نِعْمَتِي عَلَيْكَ وَعَلَى وَالِدَتِكَ » **"Ey Meryem oğlu İsa! Sana ve annene** (verdiğim) **nimetimi hatırla!** Çünkü anneni temize çıkarmış ve onu, dünya kadınları arasında onlara üstün kılarak seçkin hale getirdim.

« إِذْ أَيَّدْتُكَ بِرُوحِ الْقُدُسِ » **"Hani seni mukaddes ruh *(Cebrail)* ile desteklemiştim."** Takviye etmiştim.

Burada, «إِذْ أَيَّدْتُكَ » "seni desteklemiştim" ifadesi üzerinde amil etkisi yapan kelime, « نِعْمَتِي » "nimetim" kelimesidir. Ayette sözkonusu edilen Ruhu'l-Kudüs ise mealde de belirttiğimiz gibi Cebrail (as)'dir. Yüce Allah Hz. İsa'yı Cebrail (as) ile destekledi ki, kavmine karşı kesin kanıtı veya hücceti ortaya koymuş olsun. Ya da kendisiyle dini hayata kavuşturduğu kelam/söz ile onu İsa'yı takviye etti. Hz. İsa'yı bu şekilde kutsallığa izafe etmesinin sebebi, Hz. İsa'yı her tür günahtan temizleme ve arındırma sebebi olmasındandır. Bunun da delili veya kanıtı:

« تُكَلِّمُ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ وَكَهْلاً » "(Bu sayede) **sen beşikte iken de ergenlik çağında da insanlarla konuşuyordun."** Kavlidir.

Burada, «تُكَلِّمُ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ » cümlesi haldir. Yani, sen henüz bir bebek iken bir mucize olarak onlarla konuştun, demektir. « وَكَهْلاً » yani, yetişkin iken tebliğ de bulunarak..

« وَإِذْ عَلَّمْتُكَ » "sana öğretmiştim" ifadesi, « إِذْ أَيَّدْتُكَ » ifadesi üzerine matuf bulunmaktadır.

Nitekim bunun benzeri olan « وَإِذْ تَخْلُقُ » "yapmıştın" «وَإِذْ تُخْرِجُ » "çıkarmıştın" « وَإِذْ كَفَفْتُ » ve « وَإِذْ أَوْحَيْتُ » ifadeleri de aynen bunu

üzerine matuf bulunmaktadırlar.

« وَإِذْ عَلَّمْتُكَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرٰيةَ وَالْإِنْجِيلَ » **"Sana kitabı** (okuyup yazmayı), **hikmeti, Tevrat ve İncil'i öğretmiştim."**

« وَإِذْ تَخْلُقُ مِنَ الطِّينِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ بِإِذْنِي فَتَنْفُخُ فِيهَا فَتَكُونُ طَيْرًا بِإِذْنِي » **"Benim iznimle çamurdan, kuş şeklinde bir şey yapıyordun da ona üflüyordun, hemen benim iznimle o bir kuş oluyordu."**

« فِيهَا » "Ona" lafzındaki zamir, *"Kef"* harfine racidir/yöneliktir. Çünkü bu, Hz. İsa (a.s.)'nın meydana getirdiği ve üflediği « كَهَيْئَةِ » şekil/suret kelimesinin sıfatıdır. Yoksa Hz. İsa'ya izafe edilen suret veya şekle raci değildir. Çünkü asıl yaratan İsa değil, yüce Allah'tır.

Nitekim, « فَتَكُونُ طَيْرًا بِإِذْنِي » "Benim iznimle kuş oldu" ifadesinde yer alan zamir de aynen böyledir.

« وَتُبْرِئُ الْأَكْمَهَ وَالْأَبْرَصَ بِإِذْنِي » **"Yine benim iznimle anadan doğma körü ve alacalıyı iyileştiriyordun."** Bu ibare de, « تَخْلُقُ » kelimesi üzerine matuf/bağlı bulunmaktadır.

« وَإِذْ تُخْرِجُ الْمَوْتٰى بِإِذْنِي » **"Ölüleri benim iznimle *(hayata)* çıkarıyordun."** Rivayete göre Hz. İsa, Hz. Nuh'un oğlu Sam'ı mezarından kaldırıp diriltmiş, bundan başka iki adam ile bir kadını ve bir cariyeyi ya da kızı da diriltmişti.

« وَإِذْ كَفَفْتُ بَنِي إِسْرَآئِيلَ عَنْكَ إِذْ جِئْتَهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ » **"Hani İsrail oğullarını** (seni öldürmekten) **engellemiştim."** Burada, « إِذْ جِئْتَهُمْ » ifadesi, « كَفَفْتُ » "engelledim" fiilinin zarfıdır.

« إِذْ جِئْتَهُمْ فَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ إِنْ هٰذَا إِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ » **"Kendilerine apaçık delilller** (mucizeler) **getirdiğin zaman içlerinden inkâr edenler, "Bu, apaçık bir sihirden başka bir şey değildir" demişlerdi.** Kıraat imamlarından Hamza ve Ali, « سِحْرٌ » "sihir" kelimesini « سَاحِرٌ »

"sihirbaz" olarak okumuşlardır.

١١١ - ﴿وَإِذْ أَوْحَيْتُ إِلَى الْحَوَارِيِّينَ أَنْ آمِنُوا بِي وَبِرَسُولِي قَالُوا آمَنَّا وَاشْهَدْ بِأَنَّنَا مُسْلِمُونَ﴾

111 – Hani havârîlere: "Bana ve peygamberime iman edin" diye ilham etmiştim. Onlar (da), **"İman ettik, bizim Allah'a teslim olmuş kimseler** (Müslümanlar) **olduğumuza sen de şahit ol" demişlerdi.**

« وَإِذْ أَوْحَيْتُ إِلَى الْحَوَارِيِّينَ أَنْ آمِنُوا بِي وَبِرَسُولِي » **"Hani havârîlere: "Bana ve peygamberime iman edin" diye ilham etmiştim."**

« قَالُوا آمَنَّا وَاشْهَدْ بِأَنَّنَا مُسْلِمُونَ » **"Onlar** (da), **"İman ettik, bizim Allah'a teslim olmuş kimseler** (Müslümanlar) **olduğumuza sen de şahit ol" demişlerdi."**

Yani; bizim ihlas sahibi Müslümanlar olduğumu-za sen de tanıklık et Rabbimiz, demektir. Bu, Yüzünü Allah'a teslim etmekten/kendini bütünüyle Allah'a adamaktan alınan bir ifadedir" ki bu manada zaten ayet de bulunmaktadır.

١١٢ - ﴿إِذْ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ هَلْ يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ أَنْ يُنَزِّلَ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ قَالَ اتَّقُوا اللّٰهَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ﴾

112 – Hani havârîler: "Ey Meryem oğlu İsa, Rabbin bize gökten, donatılmış bir sofra indirebilir mi?" demişlerdi. O: "İman etmiş kimseler iseniz Allah'tan korkun" cevabını vermişti.

« إِذْ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ هَلْ يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ أَنْ يُنَزِّلَ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ » **"Hani havârîler: "Ey Meryem oğlu İsa, Rabbin bize gökten, donatılmış bir sofra indirebilir mi?" demişlerdi."**

Ayette « عِيسَى » kelimesinin mansub/meftuh olması, bunun harekesinin, «ابْنَ » kelimesinin harekesine tabi olması nedeniyledir.

Örneğin; « يَا زَيْدَ ابْنَ عَمْرٍو » *"Ey Amr'ın oğlu Zeyd"* gibi. " هَلْ يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ" ifadesi, *"Bunu yapabilir mi?"* demektir veya: *"Eğer kendisinden bir istekte bulunsan Rabbin dediğini yapar mı?"* manasınadır. Arapça'da, « اسْتَطَاعَ » ve « أَطَاعَ » kelimeleri tıpkı, « اسْتَجَابَ » *ve* «أَجَابَ » kelimelerinde olduğu gibi aynı anlama gelirler.

Kıraat imamlarından Ali Kisai, « هَلْ يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ » ifadesi, « هَلْ يَسْتَطِيعُ رَبَّكَ » olarak okumuştur. Yani: *"Sen Rabbinden isteyebilir misin? sorabilir misin?"* demektir. Burada muzaf/tamlama hazfolunmuştur/kaldırılmıştır.

Mana ise şöyledir: *"Herhangi bir engelleyici durum, bir çekinecek hal olmaksızın sen bu istediğimizi Rabbinden isteyebilir misin?"*

Kıraat imamlarından Mekke ve Basra okulları imamları, « يُنَزِّلَ » "indirme" kelimesini, « يُنْزِلَ » olarak okumuşlardır.

« مَائِدَةً » kelimesi üzerinde yemeklerin konduğu sofra veya büyük sini demektir. İşte üzerine yemeklerin konması halinde bu sini değil artık sofra/Maide adını alır. Kelime bir şeyi vermek manasında uzatmak demektir. Sanki bu, kendilerine gelenlere uzatılan şey demek gibidir.

«قَالَ اتَّقُوا اللّٰهَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ» **"O: "İman etmiş kimseler iseniz Allah'tan korkun" cevabını vermişti."**

Yani, size gösterilen bütün bu mucizelerden sonra tekrar yeni yeni şeyler istemeye kalkışmayın. Çünkü gerçekten iman veya inanmak Allah'ın emir ve yasaklarını yerine getirmeyi ve buna bağlı olarak Allah'tan korkmayı gerektirir.

١١٣- ﴿قَالُوا نُرِيدُ أَنْ نَأْكُلَ مِنْهَا وَتَطْمَئِنَّ قُلُوبُنَا وَنَعْلَمَ أَنْ قَدْ صَدَقْتَنَا وَنَكُونَ عَلَيْهَا مِنَ الشَّاهِدِينَ﴾

113 – Onlar: "Ondan yiyelim, kalplerimiz mutmain/tatmin olsun, bize doğru söylediğini (kesin olarak) **bilelim ve ona gözleriyle görmüş şahitler olalım istiyoruz" demişlerdi.**

« قَالُوا نُرِيدُ اَنْ نَأْكُلَ مِنْهَا وَتَطْمَئِنَّ قُلُوبُنَا » **"Onlar: "Ondan yiyelim, kalplerimiz mutmain/tatmin olsun."** Daha kesin ve yakiyn anlamında inancımız armış olsun. Bu, tıpkı Hz. İbrahim'in şu ifadesine benzemektedir: **"Ancak kalbim huzur bulsun istedim."**[43]

« وَنَعْلَمَ اَنْ قَدْ صَدَقْتَنَا » **"Bize doğru söylediğini** ***(kesin olarak)*** **bilelim."** Yani delile dayalı olarak gerçeği gördüğümüz gibi çıplak gözlerimizle de açık ve seçik olarak görmek suretiyle gerçeği öğrenelim, bilelim

« وَنَكُونَ عَلَيْهَا مِنَ الشَّاهِدِينَ » **"Ve ona gözleriyle görmüş şahitler olalım istiyoruz" demişlerdi."**

Bizden sonra geleceklere çıplak gözle gördüklerimizi onlara da aktaralım.

Hz. İsa, Havarilerin bu isteklerinin bir inattan kaynaklanmadığını ve fakat sadece daha fazla öğrenmek ve bilgi sahibi olmak, kalben huzur bulmak esasına dayandığını anlayınca;

١١٤- ﴿قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ اللّٰهُمَّ رَبَّنَا اَنْزِلْ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ تَكُونُ لَنَا عِيداً لِاَوَّلِنَا وَاٰخِرِنَا وَاٰيَةً مِنْكَ وَارْزُقْنَا وَاَنْتَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ﴾

114 – Meryem oğlu İsa şöyle dedi: "Ey Rabbimiz! Bize gökten bir sofra indir ki, bizim için, geçmiş ve geleceklerimiz için bayram ve senden bir âyet (mucize) **olsun. Bizi rızıklandır; zaten sen, rızık verenlerin en hayırlısısın."**

« قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ اللّٰهُمَّ رَبَّنَا » **"Meryem oğlu İsa şöyle dedi:**

---

[43] Bakara,260

"Ey Rabbimiz!" Esasen, « اَللّٰهُمَّ » kelimesi, « يَا اَللّٰهُ » "Ey Allah!" demektir. Fakat burada, «يَا » ünlemi hazfedilip kaldırılmış ve bunun yerine bir *"mim"* harfi getirilerek, « اَللّٰهُمَّ » "Allah'ım" denilmiştir. « رَبَّنَا » "Rabbimiz" ise ikinci bir sesleniş, ünleyiş ifadesidir.

« اَنْزِلْ عَلَيْنَا مَٓائِدَةً مِنَ السَّمَٓاءِ » **"Bize gökten bir sofra indir ki."**

"تَكُونُ لَنَا عِيدًا لِاَوَّلِنَا وَاٰخِرِنَا وَاٰيَةً مِنْكَ" **"Bizim için, geçmiş ve geleceklerimiz için bayram ve senden bir âyet** (mucize) **olsun."**

Yani; o sofranın indiği gün bizim için mutlu bir bayram günü olsun. Rivayete göre bu günün Pazar günü olduğu ileri sürülmüştür. İşte bunun için Hıristiyanlar Pazar günün bayram/tatil günü kabul etmektedirler. Ya da burada, *"Bayram"* ifadesinden kasıt, onlara ait mutluluk ve sevinç günü demektir. Bunun için buna *"Bayram günü"* diye ad verilmiştir.

Mana şöyledir: *"Bizim için sevinç ve mutluluk olmuş olsun."*

« لِاَوَّلِنَا وَاٰخِرِنَا » ifadesi, amilin tekrarıyla « لَنَا » kelimesinden bedeldir.

Yani: *"Bizim zamanımızda olan dindaşlarımız için ve bir de bizden sonra gelecek olanlar için..."* Ya da, "Nasıl ki bundan ilk insanlar yemişlerse sonuncuları da bundan yesinler" demektir. Veya *"Bizden önce geçenler ve onlara uyanlar da..."*

« وَاٰيَةً مِنْكَ » ifadesi, Senden benim peygamberliğime bir ayet deli le olsun, demektir. Daha sonra bu ifadesini şöyle pekiştirdi:

« وَارْزُقْنَا وَاَنْتَ خَيْرُ الرَّازِق۪ينَ » **"Bizi rızıklandır; zaten sen, rızık verenlerin en hayırlısısın."** Senden istediğimizi bize ver, çünkü sen verenlerin en hayırlısısın.

١١٥- ﴿قَالَ اللّٰهُ اِنّ۪ي مُنَزِّلُهَا عَلَيْكُمْۚ فَمَنْ يَكْفُرْ بَعْدُ مِنْكُمْ فَاِنّ۪ٓي اُعَذِّبُهُ عَذَابًا لَٓا اُعَذِّبُهُٓ اَحَدًا مِنَ الْعَالَم۪ينَ﴾

115 - Allah da şöyle buyurdu: "Ben onu size şüphesiz indireceğim; ama bundan sonra içinizden kim inkâr ederse, kâinatta hiç bir kimseye etmediğim azabı ona edeceğim!

« قَالَ اللّٰهُ إِنِّي مُنَزِّلُهَا عَلَيْكُمْ » **"Allah da şöyle buyurdu:"** Medine ve Şam okulları kıraat imamlarıyla Asım, ayette görüldüğü gibi, « مُنَزِّلُهَا » kelimesini şeddeli olarak okumuşlardır. Yüce Allah burada sofrayı indireceğini vaat buyuruyor ve fakat hemen bunu ardından şu şartı ileri sürüyor:

« فَمَنْ يَكْفُرْ بَعْدُ مِنْكُمْ فَإِنِّي أُعَذِّبُهُ عَذَابًا لَا أُعَذِّبُهُ أَحَدًا مِنَ الْعَالَمِينَ » **"Ben onu size şüphesiz indireceğim; ama bundan sonra içinizden kim inkâr ederse, kâinatta hiç bir kimseye etmediğim azabı ona edeceğim!"**

Burada geçen, « عَذَابًا » "azab" kelimesi tıpkı Selam kelimesini teslim manasına geldiği gibi, bu da bu şekilde tazib/azablandırma manasınadır.

« لَا أُعَذِّبُهُ » ifadesindeki zamir, mastara racidir/mastar içindir. Eğer azap ile, azap olunacak şey kasdolunsaydı, kesinlikle bundan kaçış olmazdı.

Hasan Basri'nin görüşüne göre aslında bu sofra indirilmedi. Eğer böy le bir sofra indirilmiş olsaydı bu, ta kıyamet gününe dek bir bayram olurdu.

Vehb İbn Münebbih (v.114/732)'e göre bu sofra melekler tarafından tersyüz edilmiş şekilde taşınarak getirildi ve üzerinde et dışında her çeşit yiyecek bulunuyordu.

Bir diğer yoruma göre onlar gelen sofrada her çeşit yiyeceği buldular. Bir diğer yoruma göre de o sofra, onlar her nerede olsalar sabah ve akşam üzerlerine inerdi.

116. — 120. ÂYETLER

وَإِذْ قَالَ اللّٰهُ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ ءَأَنْتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ اتَّخِذُونِى وَأُمِّىَ إِلٰهَيْنِ مِنْ دُونِ اللّٰهِ ؕ قَالَ سُبْحَانَكَ مَا يَكُونُ لِى أَنْ أَقُولَ مَا لَيْسَ لِى بِحَقٍّ ؕ إِنْ كُنْتُ قُلْتُهُ فَقَدْ عَلِمْتَهُ ؕ تَعْلَمُ مَا فِى نَفْسِى وَلَآ أَعْلَمُ مَا فِى نَفْسِكَ ؕ إِنَّكَ أَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ ﴿١١٦﴾ مَا قُلْتُ لَهُمْ إِلَّا مَآ أَمَرْتَنِى بِهٖٓ أَنِ اعْبُدُوا اللّٰهَ رَبِّى وَرَبَّكُمْ ۚ وَكُنْتُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا مَا دُمْتُ فِيهِمْ ۚ فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنِى كُنْتَ أَنْتَ الرَّقِيبَ عَلَيْهِمْ ؕ وَأَنْتَ عَلَى كُلِّ شَىْءٍ شَهِيدٌ ﴿١١٧﴾ إِنْ تُعَذِّبْهُمْ فَإِنَّهُمْ عِبَادُكَ ۚ وَإِنْ تَغْفِرْ لَهُمْ فَإِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١١٨﴾ قَالَ اللّٰهُ هٰذَا يَوْمُ يَنْفَعُ الصَّادِقِينَ صِدْقُهُمْ ؕ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَآ أَبَدًا ؕ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ؕ ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١١٩﴾ لِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا فِيهِنَّ ؕ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٢٠﴾

Meali

116. Allah: "Ey Meryem oğlu İsa! İnsanlara, "Beni ve anamı, Allah'tan başka iki tanrı bilin" diye sen mi dedin" diye buyurduğu zaman o: "Hâşâ! Seni tenzih ederim; hakkım olmayan şeyi söylemek bana yakışmaz. Hem ben söyleseydim sen onu şüphesiz bilirdin. Sen benim içimde kini bilirsin, halbuki ben senin zâtında olanı bilmem. Gizlilikleri eksiksiz bilen yalnızca sensin.

117. Ben onlara, ancak bana emrettiğini söyledim: "Benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olan Allah'a kulluk edin" dedim. İçlerinde bulunduğum müddetçe onlar üzerine kontrolcü idim. Beni vefat ettirince artık onlar üzerine gözetleyici yalnız sen oldun. Sen her şeyi hakkıyla görensin.

118. Eğer kendilerine azap edersen şüphesiz onlar senin kullarındır (dilediğini yaparsın). Eğer onları bağışlarsan şüphesiz sen izzet ve hikmet sahibisin" dedi.

119. (Bu konuşmadan sonra) Allah şöyle buyuracaktır: Bu, doğrulara, doğruluklarının fayda vereceği gündür. Onlara, içinde ebedî kalacakları, zemininden ırmaklar akan cennetler vardır. Allah onlardan razı olmuştur, onlar da O'ndan razı olmuşlardır. İşte büyük kurtuluş ve kazanç budur.

120. Göklerin, yerin ve içlerindeki her şeyin mülkiyeti Allah'ındır, O, her şeye hakkıyla kadirdir.

Tefsiri

١١٦ - ﴿وَإِذْ قَالَ اللّٰهُ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ ءَاَنْتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ اتَّخِذُونِي وَاُمِّيَ اِلٰهَيْنِ مِنْ دُونِ اللّٰهِ قَالَ سُبْحَانَكَ مَا يَكُونُ لِي اَنْ اَقُولَ مَا لَيْسَ لِي بِحَقٍّ اِنْ كُنْتُ قُلْتُهُ فَقَدْ عَلِمْتَهُ تَعْلَمُ مَا فِي نَفْسِي وَلَا اَعْلَمُ مَا فِي نَفْسِكَ اِنَّكَ اَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ﴾

116 – Allah: "Ey Meryem oğlu İsa! İnsanlara, "Beni ve anamı, Allah'tan başka iki tanrı bilin" diye sen mi dedin," diye buyurduğu zaman o: "Hâşâ! Seni tenzih ederim; hakkım olmayan şeyi söylemek

bana yakışmaz. Hem ben söyleseydim sen onu şüphesiz bilirdin. Sen benim içimdekini bilirsin, halbuki ben senin zâtında olanı bilmem. Gizlilikleri eksiksiz bilen yalnızca sensin.

« وَإِذْ قَالَ اللّٰهُ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ ءَأَنْتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ اتَّخِذُونِي وَأُمِّيَ إِلٰهَيْنِ مِنْ دُونِ اللّٰهِ » **"Allah: "Ey Meryem oğlu İsa! İnsanlara, "Beni ve anamı, Allah'tan başka iki tanrı bilin" diye sen mi dedin," diye buyurduğu zaman."** Cumhurun görüşüne göre bu soru kıyamet gününde olacaktır. Çünkü ayetin siyakı/gelişli-akışı ve sibakı/ öncesi bunu göstermektedir.

Ayetin sibakı/öncesi ise, bu surenin 109. ayeti olan,

« يَوْمَ يَجْمَعُ اللّٰهُ الرُّسُلَ » *"Allah, resulleri topladığı zaman"* cümlesidir. Bir yoruma göre de, Allah bu hitabı, Hz. İsa'yı göğe yükselttiği zaman söylemiştir. Bunun delili ise, « إِذْ » lafzıdır.

« قَالَ سُبْحَانَكَ مَا يَكُونُ لِي أَنْ أَقُولَ مَا لَيْسَ لِي بِحَقٍّ » **"O: "Hâşâ! Seni tenzih ederim; hakkım olmayan şeyi söylemek bana yakışmaz."** Senin bir ortağın olmandan seni tenzih ederim. Böyle bir şey söylemem benim için yakışık almaz. Söylememem gereken bir şeyi söylemek benim için layık değildir.

« إِنْ كُنْتُ قُلْتُهُ فَقَدْ عَلِمْتَهُ » **"Hem ben söyleseydim sen onu şüphesiz bilirdin."** Eğer benim geçmişte böyle bir şey dediğim doğru ise, sen mutlaka onu bilirdin. Bunun manası şu demektir. Yani sen gerçeği bileceğin için benim herhangi bir mazeret üretmeme gerek yoktur. Çünkü benim bunu söylemediğimi sen de biliyorsun. Eğer söylemiş olsaydım sen onu mutlaka bilirdin. Çünkü:

« تَعْلَمُ مَا فِي نَفْسِي وَلَا أَعْلَمُ مَا فِي نَفْسِكَ » **"Sen benim içimdekini bilirsin, halbuki ben senin zâtında olanı bilmem."** Bir şeyin nefsi demek kendisi, zatı ve hüviyeti demektir.

Mana şöyledir: *"Sen benim bildiklerimi bilirsin ama ben, senin bildiklerini bilemem."*

« إِنَّكَ أَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ » **"Gizlilikleri eksiksiz bilen yalnızca sensin."**

Bu, her iki cümleyi de birlik te takviye etmektedir. Çünkü insanın içinde gizli olan şeyler de gayp olan şeyler cümlesindendir. Dolayısıyla bütün gayıpları/gizli olanları bilen bir zatın ilmine, asla kimsenin ilmi yetişemez.

١١٧- ﴿ مَا قُلْتُ لَهُمْ إِلَّا مَا أَمَرْتَنِي بِهِ أَنِ اعْبُدُوا اللّٰهَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ وَكُنْتُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا مَا دُمْتُ فِيهِمْ فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنِي كُنْتَ أَنْتَ الرَّقِيبَ عَلَيْهِمْ وَأَنْتَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴾

117 – Ben onlara, ancak bana emrettiğini söyledim: Benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olan Allah'a kulluk edin, dedim. İçlerinde bulunduğum müddetçe onlar üzerine kontrolcü idim. Beni vefat ettirince artık onlar üzerine gözetleyici yalnız sen oldun. Sen her şeyi hakkıyla görensin.

«مَا قُلْتُ لَهُمْ إِلَّا مَا أَمَرْتَنِي بِهِ» **"Ben onlara, ancak bana emrettiğini söyledim."** Yani sen bana onlara neyi emretmemi söylemiş isen ben de onları kendilerine emrettim. Sonra da emredilen şeyin ne olduğunu da şöyle açıklamaktadır:

« أَنِ اعْبُدُوا اللّٰهَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ » **"Rabbim, sizin de Rabbiniz olan Allah'a kulluk edin, dedim."** Ayette geçen, « أَنْ » lafzı, mü- fessire yani açılayıcı mahiyette olan, «أَيْ» (Ey) "yani" manasınadır.

« وَكُنْتُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا مَا دُمْتُ فِيهِمْ » **"İçlerinde bulunduğum müddetçe onlar üzerine kontrolcü idim."**

« فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنِي كُنْتَ أَنْتَ الرَّقِيبَ عَلَيْهِمْ » **"Beni vefat ettirince artık onlar üzerine gözetleyici yalnız sen oldun."**

« وَأَنْتَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ » **"Sen her şeyi hakkıyla görensin."** Benim söz ve fiilimi de onların söz ve fiillerini de murakabe eden/gözetleyen sen idin.

١١٨- ﴿إِنْ تُعَذِّبْهُمْ فَإِنَّهُمْ عِبَادُكَ وَإِنْ تَغْفِرْ لَهُمْ فَإِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾

118 – Eğer kendilerine azap edersen şüphesiz onlar senin kulla rındır (dilediğini yaparsın). **Eğer onları bağışlarsan şüphesiz sen izzet ve hikmet sahibisin" dedi.**

« إِنْ تُعَذِّبْهُمْ فَإِنَّهُمْ عِبَادُكَ وَإِنْ تَغْفِرْ لَهُمْ فَإِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ » **"Eğer kendilerine azap edersen şüphesiz onlar senin kulla rındır** (dilediğini yaparsın). **Eğer onları bağışlarsan şüphesiz sen izzet ve hikmet sahibisin" dedi.**

Zeccac (v.316/928) şöyle diyor: "Hz. İsa (as)'nın ilmi, kavminden kimlerin iman ettikleri ve kimlerin de küfür üzere kaldıkları bilgisinden ibaret bulunuyordu. İşte bu cümleden olarak, *"eğer onlara sapıklıkları sebebiyle azabedersen"* yani onların küfürleri sebebiyle kendilerine azap edecek olursan, *"şüphesiz onlar senin- ayetlerini inkar edip peygamberlerini de yalanladıklarını bildiğin- kullarındır. Sahibi olman bakımın dan onlara dilediğini yaparsın., bu, adaletinin gereğidir."* Çünkü onlar kendilerine bütün hüccetler ya da kanıtlar gösterildikten ve bunun doğal sonucu olarak iman etmeleri gerekli/vacip olduktan sonra küfürde ısrar etmişlerdir. *"Eğer onları bağışlarsan. Şüphesiz sen buna da kadirsin. Ve işlediklerinde de hikmet sahibisin."* Yani onların arasından kendilerinden küfrü çıkarıp aldığın ve inanmalarını sağladığın kimseleri bağışlarsan bu, senin fazlın ve ihsanın sebebiyledir. Çünkü Sen güçlüsün. Kimse seni dilediğini yapmaktan engellemez, çünkü işlediklerinde hikmet sahibisin. Ya da *"Azizun"* demek, güçlüdür, sevap vermeye kadirdir, demektir *"ve işlediklerinde de hikmet sahibisin"* demek de, kimseyi karşılıksız bırakmazsın, ancak bir hikmet veya doğruluktan ötürü gerekeni yaparsın, demektir.

١١٩- ﴿قَالَ اللّٰهُ هٰذَا يَوْمُ يَنْفَعُ الصَّادِقِينَ صِدْقُهُمْ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ﴾

119 – (Bu konuşmadan sonra) **Allah şöyle buyuracaktır: Bu, doğrulara, doğruluklarının fayda vereceği gündür. Onlara, içinde ebedî kalacakları, zemininden ırmaklar akan cennetler vardır. Allah onlardan razı olmuştur, onlar da O'ndan razı olmuşlardır. İşte büyük kurtuluş ve kazanç budur.**

« قَالَ اللّٰهُ هٰذَا يَوْمُ يَنْفَعُ الصَّادِقِينَ صِدْقُهُمْ » **"**(Bu konuşmadan sonra) **Allah şöyle buyuracaktır: Bu, doğrulara, doğruluklarının fayda vereceği gündür."**

Burada, « يَوْمُ » "gün" kelimesi « هٰذَا » "bu" kelimesinin haberi olması itibariyle bu kelimenin ref'i/ötreli ve izafetiyle okunmaktadır. Yani yüce Allah şöyle buyuracaktır: *"İşte bu gün, dünya ve ahirette doğruluklarını üzerinde devam eden doğru olan kimselere fayda vereceği gündür."*

Cümle mübteda ve haberiyle beraber meful/ötreli olarak mahallen mansubtur/fethalıdır. Örneğin: « قَالَ زَيْدٌ عَمْرٌو مُنْطَلِقٌ » gibi.

Kıraat imamlarından Nafi ise, bunu zarf olarak nasb ile, « يَوْمَ » diye okumuştur. Yani, yüce Allah bunu; dürüst olanlara dürüstlüklerinin fayda sağlayacağı günde söyleyecektir ki bu gün de kıyamet günüdür.

« لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ » **"Onlara, içinde ebedî kalacakları, zemininden ırmaklar akan cennetler vardır. Allah onlardan razı olmuştur, onlar da O'ndan razı olmuşlardır."** Bol bol mükafat verilmesiyle...

« ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ » **"İşte büyük kurtuluş ve kazanç budur."** Çünkü dünyadaki kurtuluşun aksine bu kurtuluş bakidir/sonsuzdur. Oysa dünyadaki değildir.

١٢٠- ﴿ لِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا فِيهِنَّ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴾

120– Göklerin, yerin ve içlerindeki her şeyin mülkiyeti Allahın dır, O, her şeye hakkıyle kadirdir.

« لِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا فِيهِنَّ » **"Göklerin, yerin ve içlerindeki her şeyin mülkiyeti Allah'ındır."** Yüce Allah Hıris-tiyanların, Allah ile birlikte başka bir ilah da vardır, demelerinden yüce zatını tazim/yüceltiyor ile tenzih ediyor.

« وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ » **"O, her şeye hakkıyla kadirdir."** Yani, dilerse engeller, dilerse verir, dilerse yaratır ve dilerse yok eder.

Allah'tan bizi rızasına muvaffak kılmasını dileriz. Cennetiyle müjdelenip kurtuluşa erenlerden kılmasını isteriz.

Efendimiz Hz. Muhammed (s.a.v.)'e Ehl-i Beytine ve ashabına salât ve selâm olsun.

Sûre -6

EN'AM SÛRESİ

Bu sûre Mekke'de nazil olmuştur;
165 âyetten müteşekkildir.

Cüz -7

بسم الله الرحمن الرحيم

الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذٖى خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ وَجَعَلَ الظُّلُمَاتِ
وَالنُّورَ ثُمَّ الَّذٖينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ يَعْدِلُونَ ﴿١﴾ هُوَ الَّذٖى خَلَقَكُمْ
مِنْ طٖينٍ ثُمَّ قَضٰى اَجَلًا وَاَجَلٌ مُسَمًّى عِنْدَهُ ثُمَّ اَنْتُمْ تَمْتَرُونَ
﴿٢﴾ وَهُوَ اللّٰهُ فِى السَّمٰوَاتِ وَفِى الْاَرْضِ يَعْلَمُ سِرَّكُمْ وَجَهْرَكُمْ
وَيَعْلَمُ مَا تَكْسِبُونَ ﴿٣﴾ وَمَا تَأْتٖيهِمْ مِنْ اٰيَةٍ مِنْ اٰيَاتِ رَبِّهِمْ اِلَّا
كَانُوا عَنْهَا مُعْرِضٖينَ ﴿٤﴾ فَقَدْ كَذَّبُوا بِالْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُمْ
فَسَوْفَ يَأْتٖيهِمْ اَنْبَؤُا مَا كَانُوا بِهٖ يَسْتَهْزِؤُنَ ﴿٥﴾

Meali:

1. Hamd, gökleri ve yeri yaratan, karanlıkları ve aydınlığı var eden Allah'a aittir. Bunca ayet ve delillerden sonra bir de kâfirler kalkmışlar, bir takım varlıkları putlar edinerek Rablerine denk tutuyorlar.

2. Sizi bir çamurdan yaratan, sonra size bir ecel, bir ömür süresi tayin eden O'dur. Bir de Onun katında muayyen bir kıyamet günü vardır. Sonra bir de tutup hala şüphe ediyorsunuz.

3. Göklerde de yerde de yegâne gerçek ilah Allah'tır. O sizin gizlinizi de bilir, açığa vurduğunuzu da. O, hayır ve şer olarak ne kazanacağınızı da bilir.

4. Böyle iken, Rablerinin ayetlerinden kâfirlere bir ayet gelmeye dursun, mutlaka o ayetlerden yüz çevirirler.

5. Gerçekten onlar, hakikat kendilerine gelince onu yalanladılar. Ancak alay ettikleri şeyin haberlerini, onunla alay etmenin ne demek olduğunu öğrenecekler.

Tefsiri

١ – ﴿اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذٖى خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ وَجَعَلَ الظُّلُمَاتِ وَالنُّورَ ثُمَّ الَّذٖينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ يَعْدِلُونَ﴾

1. Hamd, gökleri ve yeri yaratan, karanlıkları ve aydınlığı var eden Allah'a aittir. Bunca ayet ve delillerden sonra bir de kâfirler kalkmışlar, bir takım varlıkları putlar edinerek Rablerine denk tutuyorlar.

İlk ayetin başında yer alan, **"Hamd, yalnızca Allah'a aittir."** İfadesi, yüce Allah'ın bundan müstağni olmasına, ihtiyacı olmamasına rağmen zikredilmiş olması, sırf bunu hem lafız ve hem mana bakımından öğretmek içindir. Çünkü bu, *"Siz O'na hamdetmeseniz de hamd ve övgü yine de ve her şeye rağmen Allah'ın hakkıdır."* demektir.

« خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ » **"Gökleri ve yeri yaratan Allah'tır."** Ayette, "Gök" kelimesinin tekil olarak değil de çoğul olarak, "gökler/semavat" şeklinde gelmiş olması, göklerin üst üste tabakalar halinde olduğu gerçeğine işaret içindir. Oysaki yerin tekil olarak, "ard" diye gelmiş olması, her ne kadar yerlerin sayıları da yedi ise de, yer, gök gibi üst üste gelmiş tabakalar halinde değildir. Yerin bu yedi yer hali birbirini izleyen tabakalar şeklindedir.

«وَجَعَلَ الظُّلُمَاتِ وَالنُّورَ» **"Karanlıkları ve aydınlığı var eden."**

diye geçen ayette yer alan, **"var eden"** kelimenin arapçası "وَجَعَلَ" dir. Bu kelime kimi zaman bir mef'ul alır. Böyle bir meful alabilmesi de kelimenin, **"Ahdese"** manasında yani " **yaratmak, meydana getirmek, icadetmek vb. gibi"** bir manada olması veya, «اَنْشَاَ» Anlamında yani, **"kurmak, tesis etmek, yetiştirmek, yaratmak"** olması halinde söz konusu olabilir. Bu ilk ayette geçen, « وَجَعَلَ » kelimesi burada tek mef'ul

alır.

Şayet, « وَجَعَلَ » kelimesi ya da sözcüğü, « سَيَّارَةً » "başka bir" konusu « جَعَلَ » kelimesi bu doğrultuda olmak üzere iki mef'ul almış "**durumuna dönüştürmek**" anlamında kullanılırsa bu takdirde iki mef'ul/nesne ya da tümleç alır. Nitekim aşağıda ki ayette öyle geçiyor:

"Onlar, Rahman olan Allah'ın kulları olan melekleri de dişi saydılar."[1]

Ayette görüldüğü üzere erkeklik ve dişilikleri olmayan Allah'ın masum nuranî varlıklarını dişi sayıyorlar.

Bu ayette aynı zamanda Nur ve Zulmet tanrıları diye kadim iki tanrı inancının da ret edildiğine de işaret vardır.

« نُورَ » Kelimesinin ayette müfret olarak gelmiş olması ayette **cins** murat olunmasından ötürüdür, Çünkü farklı aydınlıklar yoktur. Aydınlık bu manada tektir. Oysa zulmet ise değişiktir, farklı farklı karanlıklar vardır. Bu bakımdan **zulmet** kelimesi çoğul şeklinde **zulumat** olarak gelmiştir. Çünkü her şeyin zulmeti/karanlığı o şeyin farklılığına bağlıdır. Örneğin gecenin karanlığı/denizin zulmeti, karanlık olan bir yerin zulmeti hep birbirlerinden ayrı ve farklı karanlıklardır, birinin zulmeti ya da karanlığı diğerine asla uymaz ve benzemez. Oysaki Nur bir tek özellik gösterir, zulmetlerin farklı karakterleri gibi herhangi bir farklılık göstermez.

Diğer taraftan ayette görüldüğü üzere « نُورَ » kelimesinden önce **Zulumat** ifadesi yer almıştır. Bunun gerekçesini de Rasulullah (s)'ın aşağıya aldığımız şu hadisinde görüyoruz:

"**Allah, yaratıklarını zulmet içinde yarattı. Daha sonra Allah, kendi nurundan bir nur/ışık serpti. İşte bu nur ya da aydınlık kime isabet etmiş ise, o, hidayeti bulmuştur. Kime de isabet etmemiş ise o da sapıtmıştır.**" [2]

Bütün bu açıklamalardan sonra, " **Bir de kafirler kalkmışlar, bir**

---

[1] Zuhruf,19

[2] Tirmizi, İman,18/2780. Ahmed bin Hanbel, Müsned;2/176, 197

takım varlıkları putlar edinerek Rablerine denk tutuyorlar."

Örneğin, arapça olarak, « عَدَلْتُهُ بِذَا » diye söylediğin zaman, bununla, *"Onu bununla denk ve eş tuttum."* Demiş olursun. Çünkü Araplar bu manada putlarını ve putlaştırdıkları şeyleri Rablerine denk ve eşit tutuyorlardı.

Ayette yer alan, « بِرَبِّهِمْ » deki, « بِ » cer edatı "kâfirler" ifadesinin değil, "Denk" tutma ifadesinin ilgi cümleciğidir. Veya "**...bir de kafirler Rablerinden yüz çevirirler.**" Olarak mana verilmesi durumunda ayette yer alan, "bi" cer edatı küfr kelimesinin ilgi cümleciği olur.

Bu takdirde, « يَعْدِلُونَ » fiilinin ilgi cümleciği mahzuf olan, "anhu O'ndan" ilgi cümleciği olmuş olur. Buna göre de, *"Bir de kafirler,.."* cümlesi, ayetin baş tarafında yer alan, « اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ » Hamd Allah'a aittir" cümlesine atfedilmiş olur. Yani, *"Yüce Allah yaratmış olduğu varlıklar açısından hamd olunmaya, övülmeye layıktır. Övgü ancak Allah'ın hakkıdır."* Demektir. Çünkü yüce Allah, her ne yaratmış ise bir nimet olarak yaratmıştır. Bir de Allah'tan yüz çeviren kâfirler, bununla da kalmayarak kalkıp Allah'ın verdiği nimetlere karşı nankörlükte bulunuyorlar.

Ya da bu, « خَلَقَ السَّمٰوَاتِ » *"Göklerin yaratılması"* ifadesi üzerine matuftur. Buna göre mana: *"Yüce Allah'ın kendisinden başka hiçbir varlığın güç yetiremeyeceği, kadir olamayacağı bu şeyleri yarattı."* Bir de bu kâfirler, Allah tarafından yaratılmış bulunan bu varlıkları tutup Allah'a denk tutuyorlar, putlar ediniyorlar. Oysaki o kâfirler bu yaratılan varlıkların hiç birisini hiçbir zaman ve asla yaratabilecek bir güç ve kudrete sahip değiller.

Ayette yer alan, «ثُمَّ» edatı, burada bir şeyi yapabilecek bir güce sahip olmadıkları gerçeğini dillendiriyor. Yani yüce Allah'ın kudretine ilişkin âyet ve deliller gayet açık bir şekilde ortada olduğu halde kafirlerin böyle bir gücünden asla söz edilemez. Çünkü bu manada bir kudretleri yoktur.

٢- ﴿هُوَ الَّذِى خَلَقَكُمْ مِنْ طِينٍ ثُمَّ قَضَى أَجَلاً وَأَجَلٌ مُسَمًّى عِنْدَهُ ثُمَّ أَنْتُمْ تَمْتَرُونَ﴾

2- Sizi bir çamurdan yaratan, sonra size bir ecel, bir ömür süresi tayin eden O'dur. Bir de Onun katında muayyen bir kıyamet günü vardır. Sonra bir de tutup hala şüphe ediyorsunuz.

« هُوَ الَّذِى خَلَقَكُمْ مِنْ طِينٍ » **"Sizi bir çamurdan yaratan O'dur."**

Bu ayette yer alan, « مِنْ » cer edatı asıl ilk yaratılışa işaret içindir. Dolayısıyla bu, "sizin ilk yaratılışınızdır. Yani Hz. Adem'in yaratılışı çamur dandır, demektir."

Daha "**Sonra size bir ömür süresi tayin eden O'dur.**" Burada da insanın ömrünün bir gün biteceğine, bu dünya hayatındaki süresinin sona ereceğine işaret buyurmaktadır. "**Bir de O'nun katında muayyen bir ecel vardır.**" Kıyamet günü vardır.

Veya ilk " **yaratılış**", İnsanın yaratılması ile ölümü arasındaki döneme kadar olan devreye işaret olunmaktadır. İkinci kısımla da, ölüm ile tekrar dirilme anına kadar olan döneme işarettirki bu da **BERZAH**'tır.

Bir diğer yoruma göre ilki "**uyku**" demektir. İkincisi de, "**Ölüm**" demektir. Ya da ikincisi yani ölüm. İlk manaya göre olabilir. Bu ise, " O bilinen bir süredir" manasına gelir.

"**Muayyen bir ecel**" ifadesi arap dilbilgisi kurallarına göre, " Mübteda" dir. Bunu haberi de, « عِنْدَهُ » ifadesidir. Her ne kadar mübteda nekire ise de buna rağmen cümlenin başında yer almıştır. Kaldı ki haber de zarf olarak gelmiş bulunmaktadır. Oysa bu gibi bir durumda mübtedanın sonraya kalması kural gereğidir. Başta haberin yer alması gerekir. Çünkü sıfat ile hususiyet kazanmış olduğundan ötürü marifeye yaklaşmış bulunmaktadır.

Gerçi ayet mealini söz konusu özelliğe göre ele aldıkça ayet orijinalinde meal, "Muayyen bir ecel **O'nun katındadır.**" tarzındadır.

« ثُمَّ أَنْتُمْ تَمْتَرُونَ » **"Sonra bir de tutup hala şüphe ediyorsunuz."**

Şayet, "şüphe ediyorsunuz" kelimesi, "Mirye" kökünden türemiş ise,

« تَمْتَرُونَ » kelimesi yukarıdaki manayadır. Eğer, « تَمْتَرُونَ » kelimesi, "el-Mira" kökünden türeme ise bu takdirde ayetin meali şöyledir:

" **Sonra bir de tutup hala mücadele ediyorsunuz.**" Yani ayette, "**şüphe ediyorsunuz**" yerine, "**Mücadele ediyorsunuz**" manası yer alır.

Yine ayette yer alan, "Sümme" edatıyla şu gerçeğe işaret edilmekte dir:

"Yüce Allah'ın onlara hayat veren, onları öldüren, sonra tekrar diriltecek gerçeğini bilmelerine rağmen bu konuda şüpheye düşmeleri veya mücadeleye girişmeleri oldukça uzak bir ihtimaldir. Yani tüm gerçekleri bilmelerine rağmen şüpheye düşmeleri veya hak ile mücadeleye kalkışmaları inatlarının bir sonucudur."

٣- ﴿وَهُوَ اللّٰهُ فِى السَّمٰوَاتِ وَفِى الْاَرْضِ يَعْلَمُ سِرَّكُمْ وَجَهْرَكُمْ وَيَعْلَمُ مَا تَكْسِبُونَ﴾

3- Göklerde de yerde de yegâne gerçek ilah Allah'tır. O sizin gizlinizi de bilir, açığa vurduğunuzu da. O, hayır ve şer olarak ne kazanacağınızı da bilir.

« وَهُوَ اللّٰهُ فِى السَّمٰوَاتِ وَفِى الْاَرْضِ » "**Göklerde de yerde de yegane gerçek ilah Allah'tır.**" Ayette yer alan, « وَهُوَ اللّٰهُ » "**O Allah'tır**" cümlesi, dilbilgisi açısından mübteda ve haberdir. "**Gökler ve yer**" ifadeleri ise, mana bakımından, "**Allah**" isminin manasıyla alakalıdırlar, ona bağlıdırlar. Sanki şöyle denilmek isteniyor: " **O Allah onun yani gökler ile yerin her ikisinde de hak ilahtır.**" Nitekim yüce Allah'ın şu ayeti bu gerçeğe gayet açık olarak değinmektedir:

" **Gökte de ilah, yerde de ilah sadece O'dur.**"[3]

Yani her ikisinde de bilinen ve tanınan Hak ilah sadece Allah'tır. Ya da O, kendisi için: "Allah her ikisinde,gökte ve yerde var olan zattır." Diye ifade olunan O gerçektir. Birinci görüşe göre, eğer lafız türetilmiş olarak kabul edilmesi baz alınarak : "O, her ikisinde de ilahtır." Diye yorumlanırken, ikinci görüşe göre yani Allah Lafzâ-ı Celali türetilmiş bir

[3] Zuhruf,84

isim değildir görüşü açısından, " O,her ikisinde de Allah'tır."

Kısaca bilindiği üzere Arap dil bilginleri arasında "ALLAH" Lafza-i Celali "İlah" lafzından türetilmiştir görüşünü savunanlar olduğu gibi, kimisi de bu, "ilah" lafzından türetilme değildir,

"Allah" İsm-i Celâli bu manada türetilmemiş/müştak olmayan bir özel isimdir. Görüşünü ileri sürmektedirler. Birinci görüşe göre Allah ismi Celili yerine ilah ismi de söylene bilir. İkincilerine göre bizzat Allah lafzının söylenmesi daha yerindedir.

« يَعْلَمُ سِرَّكُمْ وَجَهْرَكُمْ » **"O, sizin gizlinizi de bilir, açığa vurduğunuzu da."** Bu, dil bilgisi açısından haberden sonra bir haberdir. Ya da bu, ayette yer alan yeni bir cümledir bu durumda mana: " **O, sizin gizlinizi de bilir, açığa vurduğunuzu da.**" Yani mealde görüldüğü gibi. Hayır ve şer olarak, **"Ne kazanacağınızı da bilir."** Buna göre ya sizi ödüllendirir veya yaptıklarınızdan ötürü sizi cezalandırır.

٤- ﴿وَمَا تَأْتِيهِمْ مِنْ اٰيَةٍ مِنْ اٰيَاتِ رَبِّهِمْ اِلَّا كَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَ﴾

4-"Böyle iken Rablerinin ayetlerinden kâfirlere bir ayet gelmeye dursun, mutlaka o ayetlerden yüz çevirirler."

Bu ayet içerisinde iki tane « مِنْ » cer edatı geçer. Bu edatlardan ilk cer edatı istiğrak için olup, söz konusu edilen şeylerin tamamını kapsar. İkinci cer edatı ise tab'iz içindir. Söz edilen şeylerin bazısını ya da bir kısmını kapsar. Dolayısıyla ayetin manası şöyle yorumlanır:

"Kâfirlere Rablerinden ne kadar ayet gelirse gelsin, bu kafirler mutlaka gelen bu ayetlerden kimisini veya bir kısmını ret ederek yüz çevirirler. Oysaki bu hususta onlar için farz olan inen ayetlere bakmaları ve bunlardan ders çıkarmalarıdır." Halbu ki onlar gelen ayetlere sırt çeviriyorlar, ders almaya bakmıyorlar. Çünkü sonları gereği gibi düşünmediklerinden ve bu açıdan bir korkuları olmadığından ibret nazarıyla ve ders almak amacıyla bakmıyorlar, bu gerçeklere sırt çeviriyorlar.

٥- ﴿فَقَدْ كَذَّبُوا بِالْحَقِّ لَمَّا جَاۤءَهُمْ فَسَوْفَ يَأْتِيهِمْ اَنْبٰۤؤُا مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِؤُنَ﴾

5- Gerçekten onlar, hakikat kendilerine gelince onu yalanladılar. Ancak alay ettikleri şeyin haberlerini, onunla alay etmenin ne demek olduğunu öğrenecekler.

« فَقَدْ كَذَّبُوا بِالْحَقِّ لَمَّا جَآءَهُمْ » **"Gerçekten** (onlar,) **hakikat kendilerine gelince onu yalanladılar."** Bu ayette mahzuf bir ifadeye bir cevap yer almaktadır. Şöyle ki: "Eğer onlar ayetlerden yüz çeviriyorlarsa, **"Gerçekten onlar, hakikat kendilerine gelince onu yalanladılar."**

Yani, Kur'an kendilerine meydan okumak üzere gelince, onlar da bunun benzerini getirmekten acze düşmüşlerdir.

« فَسَوْفَ يَأْتِيهِمْ أَنْبَٰٓؤُا مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِؤُنَ » **"Ancak alay ettikleri şeyin haberlerini, onunla alay etmenin ne demek olduğunu öğrenecekler."**

Alay ettikleri şey, Kur'an'ın kendisidir. Yani onun verdiği haberleri ve bununla ilgili durumları, alay ettikleri şeyin nasıl bir şey olduğunu pek yakın bir gelecekte öğrenecekler. Bunu da henüz dünya hayatında iken veya kıyamet gününde Allah'ın kendilerine göndereceği azap ile görüp öğrenecekler. Ya da İslamın üstünlük kazanmasıyla ve O'nun egemen olmasıyla herşeyi açık-seçik görecekler.

❁ ❁ ❁

6. – 13. ÂYETLER

أَلَمْ يَرَوْا كَمْ أَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ قَرْنٍ مَكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ مَا لَمْ نُمَكِّنْ لَكُمْ وَأَرْسَلْنَا السَّمَاءَ عَلَيْهِمْ مِدْرَارًا وَجَعَلْنَا الْأَنْهَارَ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمْ فَأَهْلَكْنَاهُمْ بِذُنُوبِهِمْ وَأَنْشَأْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ قَرْنًا آخَرِينَ ﴿٦﴾ وَلَوْ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ كِتَابًا فِي قِرْطَاسٍ فَلَمَسُوهُ بِأَيْدِيهِمْ لَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ ﴿٧﴾ وَقَالُوا لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ مَلَكٌ وَلَوْ أَنْزَلْنَا مَلَكًا لَقُضِيَ الْأَمْرُ ثُمَّ لَا يُنْظَرُونَ ﴿٨﴾ وَلَوْ جَعَلْنَاهُ مَلَكًا لَجَعَلْنَاهُ رَجُلًا وَلَلَبَسْنَا عَلَيْهِمْ مَا يَلْبِسُونَ ﴿٩﴾ وَلَقَدِ اسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِنْ قَبْلِكَ فَحَاقَ بِالَّذِينَ سَخِرُوا مِنْهُمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿١٠﴾ قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ ثُمَّ انْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ ﴿١١﴾ قُلْ لِمَنْ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ قُلْ لِلَّهِ كَتَبَ عَلَى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ لَيَجْمَعَنَّكُمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٢﴾ وَلَهُ مَا سَكَنَ فِي اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿١٣﴾

Meali

6- Kendilerinden önce nice nesilleri ortadan kaldırdığımızı görmediler mi? Oysaki biz onlara, size vermediğimiz imkanları vermiştik; Gökten üzerlerine bol bol yağmurlar yağdırmıştık ve ayaklarının altından ırmaklar akıtmıştık. Ancak Biz günahları yüzünden onları ortadan kaldırdık ve onların peşinden başka nesiller yarattık.

7-Eğer sana kağıt üzerine yazılı bir kitap indirmiş olsaydık, onlar da o kitaba elleriyle dokunmuş olsalardı, yine de bu inkarcılar: Bu, apaçık bir büyüden başka bir şey değildir, derlerdi

8- "Peygambere, bizim de görebileceğimiz bir melek gönderilseydi ya!" dediler. Eğer Biz bir melek gönderseydik kesinlikle iş bitirilmiş olurdu da artık kendilerine göz açtırılmazdı.

9- Eğer peygamberi, Biz bir melek kılsaydık, muhakkak onu bir insan sûretine sokar ve onları düştükleri şüpheye yine de düşürmüş olurduk.

10- Aslında senden önce de nice peygamberlerle alay edilmişti. Ancak alay edenleri, alaya aldıkları şey onları her taraftan kuşatarak mahvetti.

11- De ki: "yeryüzünü gezip dolaşın, sonra da peygamberleri yalanlayanların sonlarının ne olduğunu görüp düşünün."

12- Göklerde ve yerde olanlar kimindir? diye sor onlara. De ki: "Allah'ındır." O, merhamet etmeyi kendi zatına has kıldı. O, hakkında hiçbir şüphe olmayan kıyamet gününde sizi kesinlikle toplayacaktır. Kendilerini ziyana sokanlar var ya işte onlar inanmazlar.

13- Gecenin ve gündüzün içinde yer alıp barınan her varlık O'nundur. O, Semi'dir; Alim'dir.

Tefsiri

٦- ﴿ أَلَمْ يَرَوْا كَمْ أَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ قَرْنٍ مَكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ مَا لَمْ نُمَكِّنْ لَكُمْ وَأَرْسَلْنَا السَّمَاءَ عَلَيْهِمْ مِدْرَارًا وَجَعَلْنَا الْأَنْهَارَ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمْ فَأَهْلَكْنَاهُمْ بِذُنُوبِهِمْ وَأَنْشَأْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ قَرْنًا آخَرِينَ ﴾

6- Kendilerinden önce nice nesilleri ortadan kaldırdığımızı görmediler mi? Oysaki biz onlara, size vermediğimiz imkanları vermiştik; Gökten üzerlerine bol bol yağmurlar yağdırmıştık ve ayaklarının altından ırmaklar akıtmıştık. Ancak Biz günahları yüzünden onları ortadan kaldırdık ve onların peşinden başka nesiller yarattık.

« اَلَمْ يَرَوْا كَمْ اَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ قَرْنٍ » **"Kendilerinden önce nice nesilleri ortadan kaldırdığımızı görmediler mi?"** *Yani söz konusu gerçeklere karşı çıkan o yalanlayanlar, kendilerinden önce yaşayıp bu dünyadan geçenleri ortadan yok edip kaldırdığımızı görmediler mi? Çünkü her çağda yaşayanların hayat sürelerinin bitiğini görmediler mi? Bilmiyorlar mı? Kaldı ki bu süre yetmiş ya da seksen yıldır. Dolayısıyla her yetmiş yıldan veya seksen yıldan sonra yepyeni bir nesil gelir ve gelen bu yeni neslin kendilerinden önce yaşayıp da bugün kendilerinden bir eser kalmayanlardan bir ders çıkarmayacaklar mı?*

« مَكَّنَّاهُمْ فِى الْاَرْضِ مَا لَمْ نُمَكِّنْ لَكُمْ » **"Oysaki Biz onlara, size vermediğimiz imkanları vermiştik."** Ayette yer alan, « مَكَّنَّاهُمْ » ifadesi, cümledeki yeri ve konumu açısından, daha önce geçen, « مِنْ قَرْنٍ » ibaresinin sıfatı olarak gelmiştir. Dolayısıyla kelime sonraki ibare göz önünde tutulduğunda mana itibariyle çoğul olarak değerlendirilmiştir.

"Ülkelerde temkinleştirmek": demek, Onlara orada imkanlar sunularak, güvenli bir şekilde yaşamalarını sürdürme imkanını vermektir. Buna göre ayetin manası şöyle olmaktadır: "Ad, Semud ve başka kavimlere vücut, zenginlik ve dünyada farklı toplumlara karşı üstünlük verdiğimiz gibi Mekke halkına bu manada bir şey vermedik, onlar hemen her bakımdan üstün idiler. Fakat bu; onlara bir şey sağlamadı. Haktan sapmaları yüzünden onları helak ettik. Aklınızı başınıza devşirin siz de aynı son ile karşı karşıya gelmeyin.

« وَاَرْسَلْنَا السَّمَاءَ عَلَيْهِمْ مِدْرَارًا » **"Gökten üzerlerine bol bol yağmurlar yağdırdık."** Ayette yer alan, « مِدْرَارًا » kelimesi, « السَّمَاءَ » kelimesinin halidir.

« وَجَعَلْنَا الْاَنْهَارَ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهِمْ » **"Ve ayaklarının altından ır-**

maklar akıtmıştık." Yani Ağaçlarının, bağ ve bahçelerinin altlarından ırmaklar akıtmıştık. Dolayısıyla mana şöyle olmaktadır: "Sizden önce geçen o toplumlar ırmaklar, meyveler arasında bolluk içinde bir hayat sürdürdüler. Bol ve bereketli yağmurlar altında bir hayat geçirdiler.

« فَاَهْلَكْنَاهُمْ بِذُنُوبِهِمْ » **"Ancak Biz, günahları yüzünden onları ortadan kaldırdık."** Yani onların varlık sahibi olmaları, büyük imkânlara malik olmaları yine de onları helâk olmaktan kurtarmamıştır.

« وَاَنْشَأْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ قَرْنًا اٰخَرِينَ » **" Ve onların peşinden başka nesiller yarattık."** Yani helak yoluyla ortadan kaldırılanların yerine, onların arkasından başka kavimler getirip yerleştirdik.

٧- ﴿وَلَوْ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ كِتَابًا فِي قِرْطَاسٍ فَلَمَسُوهُ بِاَيْدِيهِمْ لَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا اِنْ هٰذَا اِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ﴾

7-Eğer sana kağıt üzerine yazılı bir kitap indirmiş olsaydık, onlar da o kitaba elleriyle dokunmuş olsalardı, yine de bu inkarcılar: Bu, apaçık bir büyüden başka bir şey değildir, derlerdi

« وَلَوْ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ كِتَابًا فِي قِرْطَاسٍ » **"Eğer sana kağıt üzerine yazılı bir kitap indirmiş olsaydık,"** yani Allah'ın kitabı ellerine yazılı bir halde geçmiş olsaydı ve,

« فَلَمَسُوهُ بِاَيْدِيهِمْ » **"Onlar da o kitaba elleriyle dokunmuş olsalardı,"** Bu cümle esasen bir önceki cümleyi te'kit ve pekiştirmek için gelmiştir. İleride, **"Gözlerimiz boyandı."**[4] Dememeleri için bu konu pekiştirilerek ele alınmıştır. Bu körlükleri ileride aleyhlerine kanıt olsun için zikredilmiştir. Çünkü:

« لَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا اِنْ هٰذَا اِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ » **"Bu inkarcılar: Bu apaçık bir büyüden başka bir şey değildir,"** derlerdi. Bunu da sırf inat olsun, Hak ve İslâm tüm gerçekliğiyle açık-seçik belirdikten sonra yalnızca inatları ve Hakka karşı katı tutum ve davranışları yüzünden karşı çıkarlar.

[4] Hicr,15

٨- ﴿وَقَالُوا لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ مَلَكٌ وَلَوْ أَنْزَلْنَا مَلَكًا لَقُضِيَ الْأَمْرُ ثُمَّ لَا يُنْظَرُونَ ﴾

8- "Peygambere, bizim de görebileceğimiz bir melek gönderilseydi ya!" dediler. Eğer Biz bir melek gönderseydik kesinlikle iş bitirilmiş olurdu da artık kendilerine göz açtırılmazdı.

« وَقَالُوا لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ مَلَكٌ » **"Peygamber'e, bizim de görebileceğimiz bir melek gönderilseydi ya!" dediler."**

Yani Hz. Peygamber'e, bu zat size peygamber olarak gönderilmiştir," diye konuşup tanıklıkta bulunacak bir melek de peygamber'e gönderilseydi olmaz mıydı?

« وَلَوْ أَنْزَلْنَا مَلَكًا لَقُضِيَ الْأَمْرُ » **"Eğer biz melek gönderseydik kesinlikle iş bitirilmiş olurdu."** Yani helak edilmeleri için haklarında kesin hüküm ve karar uygulanırdı. Böylece helak olurlardı.

« ثُمَّ لَا يُنْظَرُونَ » **"Artık kendilerine göz açtırılmazdı."** Meleğin gönderilmesinden sonra artık göz açıp kapayacakları bir zaman dilimi kadar olsun kendilerine hiçbir fırsat asla tanınmazdı. Çünkü bu kimseler bir meleği asli şekil ve hüviyetinde görmeleri halinde, görmüş oldukları varlığın dehşetinden ve korkusundan oldukları yerde canları çıkar, ölüp giderlerdi.

Ayette yer alan, « ثُمَّ » edatı, iki olay arasındaki, meleği görme ile helak oluş arasındaki süreyi, olayın meydana gelişiyle beklemenin söz konusu olamayacağı anı anlatmaktadır. Dolayısıyla olayın meydana gelmesinden sonra bir süre beklemenin söz konusu olmayacağını ve hatta meydana gelebilecek helak olayının asıl meleğin gönderilmesinden çok daha şiddetli olacağına işarettir. Çünkü bir şiddetin ansızın meydana gelmesi olayı bizzat şiddetin kendisinden çok daha ağır ve çekilmezdir.

٩- ﴿وَلَوْ جَعَلْنَاهُ مَلَكًا لَجَعَلْنَاهُ رَجُلًا وَلَلَبَسْنَا عَلَيْهِمْ مَا يَلْبِسُونَ ﴾

9- Eğer peygamberi, Biz bir melek kılsaydık, muhakkak onu bir insan sûretine sokar ve onları düştükleri şüpheye yine de düşür-

müş olurduk.

« وَلَوْ جَعَلْنَاهُ مَلَكاً » **"Eğer peygamberi bir melek kılsaydık,"** Yani onların istekleri doğrultusunda eğer Biz, peygamberi bir melek kılsaydık ya da bir meleği peygamber olarak kendilerine gönderseydik.

"Muhakkak onu bir insan şeklinde gönderirdik" Çünkü Mekke müşrikleri kimi zaman, Muhammed'e, onun peygamberliğini doğrulayan bir melek beraberinde gönderilseydi ya! Dedikleri gibi kimi zaman da, Bu Muhammed de tıpkı sizin gibi bir beşer, bir insandır diyorlardı. Eğer Rabbimiz dileseydi, kesinlikle meleklerini gönderirdi. Dolayısıyla ayete dönersek:

"Göndereceğimiz o meleği de kesinlikle bir suretinde gönderirdik." Nitekim kimi vakitler Cebrail (as), Hz. Peygamber'e vahiy getirirken veya gelirken genel olarak sahabeden Dihye'nin suretinde gelirdi. Çünkü Sahabe melekleri asli şeklinde ya da hüviyetinde görmeye dayanamaz, güç yetiremezlerdi.

"Ve onları düştükleri şüpheye yine düşürmüş olurduk." Yani onları öyle bir duruma getirirdik ki, yine de işin içinden çıkamazlardı. Ey Muhammed! Eğer meleğin de yolu tıpkı senin yolun gibi olacak idiyse, dolayısıyla onun işini, durum ve konumunu onlar için işin içinden çıkılmaz bir hale getirirdik. Çünkü bu kimseler meleği insan suretinde gördükleri zaman,

"Bu da bir insandır, bir melek değildir." diyeceklerdir.

١٠ – ﴿وَلَقَدِ اسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِنْ قَبْلِكَ فَحَاقَ بِالَّذِينَ سَخِرُوا مِنْهُمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِؤُنَ﴾

10- Aslında senden önce de nice peygamberlerle alay edilmişti. Ancak alay edenleri, alaya aldıkları şey onları her taraftan kuşatarak mahvetti.

Daha sonra yüce Allah Peygamberi Hz. Muhammed'i, kavminin kendisini alay ve eğlenceye almaları sebebiyle olan üzüntüsünü ve sıkıntısını gidermek için teselli maksadıyla şöyle buyuruyor:

« وَلَقَدِ اسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِنْ قَبْلِكَ فَحَاقَ بِالَّذِينَ سَخِرُوا مِنْهُمْ مَا كَانُوا بِهِ »

يَسْتَهْزِؤُنَ » **"Aslında senden önce de nice peygamberlerle alay edilmişti. Ancak alay edenleri, alaya aldıkları şey onları her taraftan kuşatarak mahvetti."** Yani alaya aldıkları şey sebebiyle onlar ceza olarak her taraftan çepe çevre kuşatıldılar. Onları kuşatan şey de Hak'kın kendisidir. Çünkü peygamberi ve inananları alaya almaları sebebiyle helak edildiler. Ayette yer alan, « مِنْهُمْ » car ve mecruru bunun öncesinde yer alan, «سَخِرُوا » fiiline taalluk etmektedir.

Bu, tıpkı;[5] ayetinde yer alan, «فَيَسْخَرُونَ مِنْهُمْ » ayeti gibidir. "Onlarla" zamiri/adılı peygamberlere gider.

« وَلَقَدِ اسْتُهْزِئَ » ayetinde yer alan, «د» harfi, kurradan Ebu Amir ile Asım'a göre iki sakin, harfin yan yana gelmeleri sebebiyle meksur okunur. Ancak, diğer kıraat imamlarına göre ise, « اسْتُهْزِئَ » deki «ت » harfinin zammeli olması sebebiyle, «د» harfi de ötreli okunur. Yani, « وَلَقَدُ اسْتُهْزِئَ» olarak okunur.

١١- ﴿ قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ ثُمَّ انْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ ﴾

11- De ki: " Yer yüzünü gezip dolaşın, sonra da peygamberleri yalanlayanların sonlarının ne olduğunu görüp düşünün."

Ayette yer alan," « انْظُرُوا » diye bir kelime bulunmaktadır. Bunun, « فَانْظُرُوا » olarak gelmesiyle, « ثُمَّ انْظُرُوا » olarak gelmesi arasında ne gibi bir fark bulunmaktadır? « فَانْظُرُوا » daki bakış olayı, yer yüzünde dolaşmaya ibret alınması açısından sebep/ neden olmamaktadır.

« فَانْظُرُوا » denilince sanki, "Yer yüzünde ibret almak için gezip dolaşın, yoksa aymazların yer yüzünde dolaştıkları gibi gezip durmayın.

Ancak, **"Yer yüzünde gezip dolaşın, sonra da... ne olduğunu gö-**

---

[5] Tevbe,79

rün." Yani, « ثُمَّ انْظُرُوا » olarak gelmesinin anlamı, yeryüzünde ticaret ve başka amaçlarla gezip dolaşmanın mubah olduğunu ve bunun herhangi bir sakıncasının olmadığını anlatmak içindir. Bir de daha önce yok olup gidenlerin, helak olanların kalıntılarına, onlardan geriye kalmış kalan izlerine bakarak da bunlardan ders çıkarmanın gerekliliğine de işaret olunmaktadır. İşte işin bu noktasına ayette yer alan, « ثُمَّ » edatıyla dikkat çekilmiş bulunmaktadır. Çünkü bu edat, vacip olanla mubah olan arasındaki mesafeyi ve farklılığı belirtmek içindir.

١٢- ﴿قُلْ لِمَنْ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ قُلْ لِلّٰهِ كَتَبَ عَلٰى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ لَيَجْمَعَنَّكُمْ إِلٰى يَوْمِ الْقِيَامَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ اَلَّذِينَ خَسِرُوا اَنْفُسَهُمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ﴾

12- Göklerde ve yerde olanlar kimindir? diye sor onlara. De ki: "Allah'ındır." O, merhamet etmeyi kendi zatına has kıldı. O, hakkında hiçbir şüphe olmayan kıyamet gününde sizi kesinlikle toplayacaktır. Kendilerini ziyana sokanlar var ya işte onlar inanmazlar.

"Göklerde ve yerde olanlar kimindir? diye sor onlara." Ayette yer alan, « مَنْ » soru edatıdır. Bundan hemen sonra gelen, « مَا » harfi burada « اَلَّذِى » anlamında ilgi zamiridir ve mübteda konumun da olduğundan mahallen merfudur. « لِمَنْ » ise mübtedanın haberidir.

"De ki: Allah'ındır." Bu, ifade inkarcıları kesin susturmak için verilen bir cevaptır ve onların da bildikleri gerçeği kesin ifade etmek içindir. Yani şöyle denilmek isteniyor:

O şeylerin hepsi Allah'ındır. Dolayısıyla bu hususta benimle sizin aranızda herhangi bir ihtilaf ya da tartışma da söz konusu değildir. Kaldı ki bu şeylerden hiç birisini Allah'tan başkasına izafe etmeniz de mümkün değildir ve siz O'ndan başkasına izafe etmeye de asla güç yetiremezsiniz.

"O merhamet etmeyi kendi zatına has kılmıştır." Burada "Has kılmak ve Yazmak" ifadeleri ayetin aslı olan, « كَتَبَ » fiilinden alın-

mıştır. Esasen bu fiil, « أَوْجَبَ » **"Vacip kıldı."** Demektir. Ancak bu ifadeyi zahiri manasıyla yüce Allah için vacip ya da farz kıldı olarak manalandırılması caiz değildir. Çünkü kul açısından bakıldığında hiçbir kul, yüce Allah için bir şeyi farz ya da vacip kılmaz, kılamaz. Kaldı ki yüce Allah için de böyle bir mecburiyet yoktur. Dolayısıyla bundan murat, yüce böyle bir şeyi kesin bir dil ile vaad buyurur. Kuşkusuz Allah her vadini de kesinlikle yerine getirir.

Ayette, "Nefs" ifadesinin yer alması da, bunun yalnızca kendisine ait ve has olduğunu bildirmek içindir. Dolayısıyla aracılara bırakmamaktadır, aracıları devreden çıkarmaktadır. Diğer taraftan ibret gözüyle olayları değerlendirmemesi, aymazlığı, hiçbir şeyi yaratma gücü bulunmayan varlıkları Allah'a ortak koşmaları sebebiyle de onları azabıyla korkutuyor. Bunun için şöyle buyuruyor: **"O, hakkında hiç şüphe olmayan kıyamet gününde sizi kesinlikle toplayacaktır."** Allah'a ortak koşmanız yüzünden sizleri cezalandırmak için kıyamet gününde sizi toplayıp bir araya getirecektir. **"Kendilerini ziyana sokanlar var ya işte onlar inanmazlar."**

Ayette yer alan, **"Kendilerini ziyana sokanlar var ya,"** zemmi, kâfirleri yerme olayını anlatan bu cümle mansup durumundadır. Yani burada asıl kasdolunanlar kendi istek ve arzularıyla küfrü seçenlerin, kendilerini ziyana sokanlardır. Dolayısıyla, **"Onlar inanmazlar."**

İmam Ahfeş diyor ki: Ayette yer alan, "Ellezine" ilgi zamiri, "Le Yecmeanneküm" 'deki, « كُمْ » zamirinden bedeldir. Yani yüce Allah, kendilerini ziyana sokan bu müşrikleri kesin olarak toplayıp huzura getirecektir.

Ancak burada geçerli olan görüş ilkidir yani "Ellezine" nin mansup oluşudur. Çünkü Dil Bilimcisi İmam Sibeveyh diyor ki: "Arapça da, (Merartu biyel miskin veya Merartu bikel miskin) diyerek "Miskin" kelimesini « ى » veya « كَ » harfinden bedel imiş gibi değerlendirmek caiz olmaz. Çünkü her ikisinin de dilbilgisi bakımından apaçık olarak ortadadır. Bu itibarla bu ikisini bedel olarak veya tefsir olarak değerlendirmeye gerek yoktur.

١٣-﴿ وَلَهُ مَا سَكَنَ فِى الَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴾

13-"Gecenin ve gündüzün içinde yer alıp barınan her varlık O'nundur."

Ayette yer alan, "O'nundur" ifadesi bundan önceki ayette yer alan, « لِلَّهِ » lafzı üzerine matuftur. Yine ayet içinde yer alan, « سَكَنَ » fiili, «سُكُونِ» dan türemedir. Buna göre mana şöyledir: "Gece ve gündüz hareketsiz olanı da hareket halinde olanı da,.." Ya da, « سَكَنَ » fiili, « سُكْنَ » kelimesinden türetilmedir, buna göre ise mana şöyle olmaktadır: "Gecenin ve gündüzün içinde yer alıp barınan,.." Dolayısıyla sadece iki zıddın birini zikretmek suretiyle diğerini zikretmeksizin bununla yetinilmiştir. Bu tıpkı[6] ayetindeki, **"Sizi sıcaktan koruyacak elbiseler,"** Ayette yalnızca sıcaktan söz edilerek aynı zamanda soğuğa da işaret olunmaktadır. Yani, **"Sizi sıcaktan ve soğuktan koruyacak elbiseler,.."** denmek istenmiştir.Zaten bu ibare itibariyle de böyle anlaşılmaktadır. Dolayısıyla konumuz ayette "sükun" yani hareketsiz olandan söz edilirken hareket halinde olanlara da zımnen işaret olunmaktadır. Zira hareketsizlik hali hareketlilik oranına göre daha çoktur. Bu ise müşrikler aleyhine hüccet olmak için zikredilmiştir. Çünkü müşrikler de her şeyin yaratanının ve tedvir edenin yüce Allah olduğunu inkar etmemektedirler.

« وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ » **"O' Semi'dir, Alîm'dir."** Yüce Allah duyulacak her şeyi duyar ve her malumu da bilir. Dolayısıyla gecenin ve gündüzün içinde yer alan hiçbir şey Allah'a gizli değildir.

❁ ❁ ❁

---

[6] Nahl,81

14. 21. ÂYETLER

قُلْ أَغَيْرَ اللّٰهِ أَتَّخِذُ وَلِيًّا فَاطِرِ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ يُطْعِمُ وَلَا يُطْعَمُ ۗ قُلْ إِنِّيَ أُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ أَوَّلَ مَنْ أَسْلَمَ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٤﴾ قُلْ إِنِّيَ أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٥﴾ مَنْ يُصْرَفْ عَنْهُ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمَهُ ۗ وَذٰلِكَ الْفَوْزُ الْمُبِينُ ﴿١٦﴾ وَإِنْ يَمْسَسْكَ اللّٰهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهُ إِلَّا هُوَ ۗ وَإِنْ يَمْسَسْكَ بِخَيْرٍ فَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٧﴾ وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ ۗ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ ١٨ قُلْ أَيُّ شَيْءٍ أَكْبَرُ شَهَادَةً ۗ قُلِ اللّٰهُ شَهِيدٌ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَأُوحِيَ إِلَيَّ هٰذَا الْقُرْاٰنُ لِأُنْذِرَكُمْ بِهِ وَمَنْ بَلَغَ ۗ أَئِنَّكُمْ لَتَشْهَدُونَ أَنَّ مَعَ اللّٰهِ اٰلِهَةً أُخْرٰى ۗ قُلْ لَا أَشْهَدُ ۚ قُلْ إِنَّمَا هُوَ اِلٰهٌ وَاحِدٌ وَإِنَّنِي بَرِيءٌ مِمَّا تُشْرِكُونَ ﴿١٩﴾ اَلَّذِينَ اٰتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْرِفُونَهُ كَمَا يَعْرِفُونَ أَبْنَاءَهُمْ ۘ اَلَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٢٠﴾ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِاٰيَاتِهِ ۗ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ ﴿٢١﴾

Meali

14. De ki: Gökleri ve yeri yoktan var eden, yediren ve fakat kendisi yedirilmeyen Allah'tan başkasını mı dost edineyim? Yine de ki: Bana müslüman olanların ilki olmam emredildi ve sakın müşriklerden olma! diye buyuruldu.

15. De ki: Eğer ben, Rabbime isyan edersem ileride geleceği kesin olan büyük bir günün azabından korkarım.

16. O gün her kim azap dışında tutulursa, kesinlikle Allah onu esirgemiştir. İşte apaçık kurtuluş ve gerçek mutluluk da budur.

17. Eğer Allah sana bir sıkıntı verirse, onu O'ndan başka giderecek yoktur. Eğer sana bir hayır/ verirse... Aslında O her şeye kadir olduğu gibi buna da kesinlikle kadirdir.

18. O, kullarının her türlü tasarruf ve hükümranlığa sahiptir. O, hüküm ve hikmet sahibidir, her şeyden haberdardır..

19. De ki: Şahitlik bakımından hangi şey daha büyüktür? De ki: Allah... Benimle sizin aranızda şahit olarak yeter. Bu Kur'an bana, kendisiyle sizi ve kendilerine ulaşan herkesi uyarmam için vahyolundu. Yoksa siz, Allah ile beraber başka ilâhlar olduğuna şahitlik mi ediyorsunuz? De ki: Ben kesinlikle buna şahitlik etmem. Ve onlara şu gerçeği de hatırlat, de ki: O, ancak bir tek Allah'tır ve ben sizin ortak koştuğunuz tüm ilahlardan ve sistemlerden uzağım.

20. Bizim kendilerine kitap verdiklerimiz, o peygamberi kendi öz çocuklarını tanıdıkları gibi tanırlar. Kendi kendilerini en büyük zarara uğratanlar var ya, aslında onlar iman etmezler.

21. Allah'a karşı yalan uydurandan veya O'nun ayetlerini yalan sayandan daha zalim kim olabilir? Şu bir gerçektir ki, zalimler asla kurtulamayacaklardır.

Tefsiri

١٤- ﴿ قُلْ أَغَيْرَ اللّٰهِ أَتَّخِذُ وَلِيًّا فَاطِرِ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ يُطْعِمُ وَلَا يُطْعَمُ قُلْ إِنِّي أُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ أَوَّلَ مَنْ أَسْلَمَ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴾

14. De ki: Gökleri ve yeri yoktan var eden, yediren ve fakat kendisi yedirilmeyen Allah'tan başkasını mı dost edineyim? Yine de ki: Bana müslüman olanların ilki olmam emredildi ve sakın müşriklerden olma! diye buyuruldu.

"De ki: Allah'tan başkasını mı dost edineyim?" Yani yardımcı, zafere erdiren Allah'tan başkasını mı mabut edineyim?

Ayette yer alan, «وَلِيًّا» ikinci mef'uldür. İlk meful ise, « غَيْرَ » kelimesidir. İkisi de «أَتَّخِذُ» fiilinin mefuludur. Dikkat edilirse burada soru edatı olan **"hemze"**, « أَتَّخِذُ » fiilinin tümleci olan « غَيْرَ » kelimesinin başına gelmiş olup bizzat fiilin kendisinin başına gelmemiştir. Çünkü burada özellikle dikkat çekilmesi geren nokta yadırganan husus, Allah'tan başkasının dost edinilmesidir. Yoksa soyut anlamda herhangi birilerini sevmek ve dost edinmek demek değildir. Yasaklanan şey her hangi bir varlığın ya da sistemin Allah ile denk tutulması meselesidir. Bu itibarla Velayet noktasında öncelik yüce Allah'ındır ve O'na verilmesi gerekir.

"Gökleri ve yeri yoktan var eden," Ayette yer alan, "Fatır" kelimesi, "Allah" İsmi Celalinin sıfatıdır ve bu bakımdan mecrur olarak gelmiştir. Fatır, gökler ile yeri hiçbir örneği yokken ilk icat eden,yaratan manasınadır. Nitekim Abdullah b. Abbas bu hususta der ki:

"Ben, (Fatır) kelimesinin ne manaya geldiğini,bir kuyu konusunda yanıbaşımda iki bedevinin tartışmalarını, davalarını dinleyene dek bilemiyordum. Konuyu çözebilmem için davalarını bana getiren iki bedeviden biri, « أَنَا فَطَرْتُهَا » dedi. Yani o kuyuyu ilk açan benim, demek istiyordu."

"Yediren ve fakat kendisi yedirilmeyen,..." Yani rızkı veren, rızıklandıran, yedirip içiren Allah'tır. Menfaatin ve faydanın her çeşidi

ancak O'nun katındandır. Allah için bundan yararlanma, faydalandırma caiz değildir. **"De ki: Bana, müslüman olanların ilki olmam emredildi."** Çünkü Peygamber (s) ümmetine göre İslam'ı ilk kabul edendir. Bunda öncelik onundur. Nitekim (Enam 163)'te şöyle buyurulmuştur:

"Bana sadece bu emrolundu ve ben müslümanların ilkiyim." Bu ayet de tefsirini yapmakta olduğumuz ayeti aynı şekilde açıklamaktadır. **"Ve sakın müşriklerden olma! diye buyuruldu."** Bana, "sakın ortak koşanlardan olma, diye emir buyuruldu." Eğer ayetin bu bölümü lafız bakımından makabline matuf kılınırsa o takdirde de mana şöyle olurdu: **"Müşriklerden olmamam bana emrolundu."** Dolayısıyla mana şöyle olmaktadır: **"Ben İslam ve Müslüman olmakla emrolundum ve aynı zamanda da şirkten de men edildim."**

١٥- ﴿ قُلْ إِنِّيٓ أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴾

15-De ki: "Eğer ben, Rabbime isyan edersem ileride geleceği kesin olan büyük bir günün azabından korkarım."

Yani ben büyük bir günün azabından korkarım ki bu gün de kıyamet günüdür. Rabbime karşı gelir, isyana kalkışırsam, sonum budur benim.

"Eğer Rabbime isyan edersem" deki şart ifadesi Fail ile mef'ulu bih arasında yer almıştır. Cevabı ise mahzuftur. Kısaca şar cümlesi, أَخَافُ fiili ile, mefulun bih durumunda olan "Azab" kelimeleri arasında yer almıştır.

١٦- ﴿ مَنْ يُصْرَفْ عَنْهُ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمَهُ وَذٰلِكَ الْفَوْزُ الْمُبِينُ ﴾

16- O gün her kim azap dışında tutulursa, kesinlikle Allah onu esirgemiştir. İşte apaçık kurtuluş ve gerçek mutluluk da budur.

« مَنْ يُصْرَفْ عَنْهُ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمَهُ » **"O gün her kim azap dışında tutulursa, kesinlikle Allah onu esirgemiştir."** Allah o kimseyi rahmetine erdirmiştir ki bu, apaçık bir kurtulmuştur. Ayette yer alan, « مَنْ يُصْرَفْ» ı, Hamza, Ali ve Ebubekir « مَنْ يَصْرِفْ » olarak okumuşlardır. Bu durumda mana şöyle olmaktadır: "Allah kimi azabın dışında tutarsa" **" İşte apaçık kurtuluş ve gerçek mutluluk da budur."**

١٧- ﴿وَإِنْ يَمْسَسْكَ اللّٰهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهُ إِلَّا هُوَ وَإِنْ يَمْسَسْكَ بِخَيْرٍ فَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾

17- Eğer Allah sana bir sıkıntı verirse, onu O'ndan başka giderecek yoktur. Eğer sana bir hayır verirse... Aslında O her şeye kadir olduğu gibi buna da kesinlikle kadirdir.

"Eğer Allah sana bir sıkıntı verirse," herhangi bir hastalık bir yoksulluk veya bu manada bir bela ve musibet verirse, **"Onu O'ndan başka giderecek yoktur."** Söz konusu musibetleri, O'ndan başkası kaldıramaz. Çünkü buna O'ndan başkası kadir değildir. **" Eğer sana bir hayır verirse,"** zenginlik, sıhhat ve afiyet verirse, her şeye kadir olduğu gibi, **"Aslında O buna da kesinlikle kadirdir."**

١٨- ﴿وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ﴾

18- O, kullarının her türlü tasarruf ve hükümranlığa sahiptir. O, hüküm ve hikmet sahibidir, her şeyden haberdardır..

"O kullarının üzerinde her türlü tasarruf ve hükümranlığa sahiptir." Ayetin, "O, her türlü tasarruf ve hükümranlığa sahiptir. «وَهُوَ الْقَاهِرُ» mübteda ve haberdir. Galip gelen ve her şeye muktedir olandır. "Kullarının üzerinde" «فَوْقَ عِبَادِهِ» ise haberden sonra gelen bir başka haberdir. Yani yüce Allah kudretiyle onlara galebe çalan ve üstün gelendir.

Kahr: Başkasının isteyip amaçlamış olduğu şeyi, o kimse başarmadan muradını ve amacını engelleyen, başarma ve muradına erme fırsatını tanımayan, demektir.

Allah, dilediğini infaz etmede, yerine getirmede **"hüküm ve hikmet sahibidir."** Kulları arasında haksızlık edenleri de bilir. Çünkü O, **"her şeyden haberdardır."**

١٩- ﴿قُلْ اَيُّ شَيْءٍ اَكْبَرُ شَهَادَةً قُلِ اللّٰهُ شَهِيدٌ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَاُوحِيَ إِلَيَّ هٰذَا الْقُرْاٰنُ لِاُنْذِرَكُمْ بِهِ وَمَنْ بَلَغَ اَئِنَّكُمْ لَتَشْهَدُونَ اَنَّ مَعَ اللّٰهِ اٰلِهَةً

أُخْرٰى ۘ قُلْ لَٓا اَشْهَدُ ۚ قُلْ اِنَّمَا هُوَ اِلٰهٌ وَاحِدٌ وَاِنَّن۪ي بَر۪ٓيءٌ مِمَّا تُشْرِكُونَۢ ﴾

19- De ki: "Şahitlik bakımından hangi şey daha büyüktür?"

Ayette yer alan, "Hangi şey"yani « اَىُّ شَىْءٍ » dilbilgisi bakımından mübtedadır. « اَكْبَرُ » ise mübtedanın haberidir. «شَهَادَةً » ise temyizdir. « اَىُّ » kelimesi ise kendisine izafe olunan bazı şeylerin murat olunduğu bir kelimedir. Eğer bu "eyyu" kelimesi bir soru edatı olarak değerlendirilirse, bu takdirde bunun cevabı, muzaf olduğu kelimenin adını almış olur.

"De ki Allah..." Bu ifade nahiv bakımından cevap konumundadır. Dolayısıyla mana şöyle oluyor: "Şahitlik bakımından Allah daha büyüktür." Burada ALLAH ism-i celali dilbilgisi açısından mübtedadır. Haberi ise mahzuftur. Bu ayette yer alan, "ŞEY" kelimesine dayanarak Yüce Allah'a ŞEY denilebileceğinin caiz olduğunu bir delil olarak görebilmekteyiz. Bunun caiz olmasının nedeni ise, "şey" kelimesinin mevcut olan varlıklara bir isim olarak kullanıldığı ve verildiği gerçeğindendir. Bundan hareketle ezeli ve ebedi olarak var olan Allah'a var olması sebebiyle "şey" denebilir. Çünkü "şey" kelimesi yok olan ya da var olmayan bir şeye ad olarak verilmez. Yani var olmayana "şey" denemez. Dolayısıyla Allah mevcuttur/vardır ve bu itibarla da "Şey"dir. Bu açıdan **"Yüce Allah Şeydir ve fakat eşya gibi değildir,"** diyebiliriz. Bunda bir sakınca da yoktur.

Bundan sonra, **"Benimle sizin aranızda şahit olarak,"** cümlesiyle giriş yapılıyor ki bu, **O "benimle sizin aranızda şahit olarak yeter"** anlamındadır. Diğer taraftan, **"Benimle sizin aranızda şahit olarak"** cümlesinin cevap olması da caizdir. Çünkü Peygamber ile inkârcılar arasında yüce Allah şahit olduğuna göre, artık peygambere yapılan bu şahitlikten daha büyük ve üstün bir başka şahitlik hiç olabilir mi? Elbetteki Allah'ın şahitliğinden daha üstün ve büyük bir şahitlik olmaz.

"Bu Kur'an bana, kendisiyle sizi ve kendilerine ulaşan herkesi uyarmam için vahyolundu." Yani ta kıyamete dek Kur'an her kime ulaşırsa, ulaşacağı herkesi uyarmam için gönderildi. Nitekim bir hadiste şöyle buyurulmuştur:

"Kur'an'ın kendilerine ulaştığı herkes adeta Muhammed (s)'i

görmüş gibidir."[7]

Ayette yer alan, « مَنْ » kelimesi mahallen mansubtur. Çünkü «كُمْ» zamirine atfedilmiştir. Ayette söz konusu edilenler ise Mekke'liler dir. Buna ait zamir ise mahzuftur. Bu ise, «وَمَنْ بَلَغَ» « ه » takdirinde dir. «بَلَغَ» fiilinin faili Kur'an'ı işaret eden « ه » zamiridir.

"Yoksa siz Allah ile beraber başka ilâhlar olduğuna şahitlik mi ediyorsunuz?" Burada yer alan soru inkarı ve inkarcıları susturmak anlamını içerir. **"De ki: Ben kesinlikle"** sizin şahitlikte bulunduğunuz gibi **"şahitlik etmem."** Ayette sık sık, "deki" ifadesinin tekrarlanması tekit ve pekiştirmek maksadıyladır. **"Ve onlara şu gerçeği de hatırlat de ki: O ancak bir tek Allah'tır."** Bu ayet içerisinde yer alan, « اَنَّمَا » daki «ما» dilbilgisi açısından, « اَنَّ » Harfine amel ettirmemektedir. « هُوَ » mübtedadır. « اللّٰهُ » ise haberdir. « وَاحِدٌ » ise sıfattır. Veya burada bu, « اَلَّذِينَ » manasında olup "İnne" harfinin etkisiyle mahallen mansuptur. « هُوَ » mübteda, « اللّٰهُ » haberidir. Cümle ise, « اَلَّذِينَ » nin ilgi cümleciğidir. « وَاحِدٌ » da « اَنَّ » nin haberidir. İşte dilbilgisi bakımından bu değerlendirme daha gerçekçidir.

"Ve ben sizin ortak koştuğunuz tüm ilâhlardan ve sistemlerden uzağım." Allah'a tüm ortak koştuklarınızdan beriyim.

٢٠- ﴿اَلَّذِينَ اٰتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْرِفُونَهُ كَمَا يَعْرِفُونَ اَبْنَاۤءَهُمْ اَلَّذِينَ خَسِرُوٓا اَنْفُسَهُمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ﴾

20- "Bizim kendilerine kitap verdiklerimiz," Yahudiler ve Hıristiyanlar ve bunlara verilen Tevrat ve İncil kast olunmaktadır. **"O peygamberi kendi öz çocuklarını tanıdıkları gibi tanırlar."** Yahudiler osun, Hıristiyanlar olsun Allah Rasul'ü Hz. Muhammed (s)'i kendi öz çocuklarını nasıl tanıyorlarsa aynen o manada kesinlikle tanırlar. Onu

---

[7] Zemahşeri, Keşşaf; 2/11. Hadis Sait b. Cubeyr'e dayanan mevkuf bir hadistir

tüm yaşantısıyla olsun, Tevrat ve İncil'de anlatılan özellikleriyle olsun bilir ve tanırlar. Çünkü bunlar kendi öz yavrularını giysileriyle olsun, taşıdıkları karakterleriyle ve nitelikleriyle tanırlar. İşte peygamberi de böyle kesin tanırlar.

Burada bu özelliklerden söz edilmesinin nedeni, kendilerine kitap gönderilmiş bulunan Yahudi ve Hıristiyanların Allah Rasulünü kesin tanımakta oldukları gerçeğini Mekke halkına tanık göstermek içindir. Onun peygamberliğinin de gerçek olduğuna kanıt olsun içindir. Sonra ayet şöyle devam ediyor; " **Kendi kendilerini en büyük zarara uğratanlar var ya,"** Ki bunlar Allah'a ortak koşan müşriklerle inkarcı kitap ehli yani yahudi ve Hıristiyanlardır. **"Aslında onlar iman etmezler."** Peygambere ve getirdiklerine inanmazlar.

٢١- ﴿وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا اَوْ كَذَّبَ بِاٰيَاتِه۪ اِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ﴾

21- "Allah'a yalan uydurandan veya O'nun ayetlerini yalan sayandan daha zalim kim olabilir?" Ayette **"daha zalim kim olabilir?"** sorusu aslında reddi ve inkarı, olumsuzluğu içeren bir ifadedir. Yani böyle yapan kimseden kendi kendine zulmetmiş, yazık etmiş daha zalim biri olamaz. Çünkü bunlar Allah hakkında olmayacak şeyler uyduruyorlar, yakışık almayan vasıflarla niteliyorlar. Kur'an-ı Kerim'i ve mucizeleri inkar ediyor ve yalan sayıyorlar.

Zulüm: Yerine konması gereken bir şeyi olması gereken yere koymamaktır. Bunun en iğrenci ve kötüsü ise, mahluku ilah olarak tanımaktır.

"Şu bir gerçektir ki, zalimler asla kurtulamayacaklardır." Çünkü bunlar batıl olan iki şeyi bünyelerinde inanç olarak barındırmaktadırlar:

a- Hakkında ellerinde bir kesin delil ve hüccetleri olmadığı halde Allah adına yalan şeyler uydurmaları,

b- Hüccet ve delillerle sabit olan gerçekleri yalanlamaları. Örneğin: Meleklerde erkeklik ve dişilik olmadığı gerçeğine rağmen, meleklere Allah'ın kızları olarak inanmaları ve kur'an ile mucizeleri sihir olarak değerlendirip kabullenmeleridir.

22. - 26. ÂYETLER

وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ نَقُولُ لِلَّذِينَ أَشْرَكُوا أَيْنَ شُرَكَاؤُكُمُ
الَّذِينَ كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿٢٢﴾ ثُمَّ لَمْ تَكُنْ فِتْنَتُهُمْ إِلَّا أَنْ قَالُوا وَاللَّهِ
رَبِّنَا مَا كُنَّا مُشْرِكِينَ ﴿٢٣﴾ انْظُرْ كَيْفَ كَذَبُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ
وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٢٤﴾ وَمِنْهُمْ مَنْ يَسْتَمِعُ إِلَيْكَ
وَجَعَلْنَا عَلَى قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً أَنْ يَفْقَهُوهُ وَفِي آذَانِهِمْ وَقْرًا وَإِنْ
يَرَوْا كُلَّ آيَةٍ لَا يُؤْمِنُوا بِهَا حَتَّى إِذَا جَاءُوكَ يُجَادِلُونَكَ يَقُولُ
الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هَذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿٢٥﴾ وَهُمْ يَنْهَوْنَ عَنْهُ
وَيَنْأَوْنَ عَنْهُ وَإِنْ يُهْلِكُونَ إِلَّا أَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿٢٦﴾

Meali

22. Gün gelecek onların hepsini bir araya toplayacağız; sonra da ortak koşanlara diyeceğiz ki: Nerede boş yere davalarını sürdürdüğünüz ortaklarınız?"

23. Sonra ortak koşanların ileri sürecekleri mazeretleri, "Rabbimiz Allah adına yemin ederiz ki, biz ortak koşanlardan olmadık!" demekten başka bir şey olmayacaktır.

24. Bak da hallerini gör, nasıl da kendi aleyhlerine yalan söylediler! İlah diye uydurdukları şeyler de kendilerinden nasıl uzaklaşıp gitmiştir.

25. Onların içinden senin okuduğun Kur'an'ı dinleyenler de vardır. Bununla birlikte Biz onların onu anlamalarına engel olmak için kalple-

rinin üstüne perdeler gerdik, kulaklarına da tam anlamıyla işitmemeleri için ağırlıklar koyduk. Onlar her çeşit açık belgeyi görseler bile yine de inanmazlar. Sırf seninle tartışmak maksadıyla sana gelen o inkarcılar; "Bu Kur'an'da anlatılanlar eski toplumların efsanelerinden başka bir şey değildir." derler.

26. Dahası bu inkarcılar, hem halkı Peygamber'e ve Kur'an'a inanmaktan vazgeçirmeye gayret gösterirler, hem de kendileri ondan uzak dururlar. Oysa onlar farkında olmaksızın sadece kendilerini helâk ediyorlar.

Tefsiri

٢٢- ﴿وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ نَقُولُ لِلَّذِينَ أَشْرَكُوا أَيْنَ شُرَكَاؤُكُمُ الَّذِينَ كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ﴾

22. Gün gelecek onların hepsini bir araya toplayacağız; sonra da ortak koşanlara diyeceğiz ki: Nerede boş yere davalarını sürdürdüğünüz ortaklarınız?"

"Gün gelecek onların hepsini bir araya toplayacağız." Ayette yer alan, « وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ » mef'uldür. Bu, "gün gelecek onların hepsini toplayacağımız günü hatırla." Takdirindedir. « جَمِيعًا » ise mef'ul zamirinden hal olarak gelmiştir. **"Sonra da"** Allah ile beraber başka şeyleri **"ortak koşanlara diyeceğiz ki:"** Allah'a ortaklar olarak koştuğunuz **"boş yere davalarını sürdürdüğünüz ilahlarınız nerede?"** Yani siz onları ilahlar ediniyordunuz. Burada iki mef'ul mahzuftur. Ayrıca, «نَحْشُرُ» ve « نَقُولُ » fiilleri kıraat imamlarından Yakub'a göre, "Ya" harfiyle, «يَحْشُرُ » ve « يَقُولُ » olarak da okunmuştur.

٢٣- ﴿ثُمَّ لَمْ تَكُنْ فِتْنَتُهُمْ إِلَّا أَنْ قَالُوا وَاللَّهِ رَبِّنَا مَا كُنَّا مُشْرِكِينَ﴾

23- "Sonra ortak koşanların ileri sürecekleri mazeretleri, Rabbiniz Allah adına yemin ederiz ki, biz ortak koşanlardan olmadık, demekten başka bir şey olmayacaktır."

Ayette yer alan, « تَكُنْ » fiili, Hamza ve Ali kıraatlerine göre "Ye" harfiyle, « يَكُنْ » olarak okunmaktadır.

Ayetin yorumu şöyle: "Tüm ömürlerini uğrunda tükettikleri küfürlerinin ve inkarlarının, yoluna baş koyarak verdikleri küfür savaşlarının sonu nihayet şöyle bitmiş olacaktır: "Sürdürdükleri davalarının inkar etmek, küfür ve inkarcılıkla bir bağlarının bulunmadığını savunmak, böylesi bir küfür inancı üzere bulunmadıklarını Allah adına yemin ederek kendilerini temize çıkarmaya çabalamak..." Ya da onların cevapları böyle demekten ibaret bulunacaktır.

Ayette, "fitne" tabiri yer almaktadır. Çünkü işleri yalan uydurmak ve akılları bulandırmak olduğundan, ayette böyle zikredilmiştir. Yine ayetteki "Fitne" kelimesi dilbilgisi kurallarına ve İbn Kesir'in, İbn Amir'in ve Hafs'ın kıraatine göredir. Dolayısıyla, « تَكُنْ » kelimesini, «ت » ile okuyan ve «فِتْنَتُ» kelimesini de merfu olarak okuyan bir kimse, bu takdirde , "Fitne" kelimesini, dilbilgisi bakımından « تَكُنْ » fiilinin ismi olarak kabul etmiş demektir. Budan sıra gelen, « أَنْ قَالُوا » ise dilbilgisi bakımından haber olur. Yani mana şöyle olmaktadır. "Onların fitneleri, mazeretleri ancak söyleyecekleri şu sözleri olacaktır..." Yine kıraat imamlarından söz konusu fiili yine «ت » ile « تَكُنْ » olarak okursa ve "Fitne" kelimesini de mansub olarak, « فِتْنَتَ » diye okursa yine anlattığımız hususa yorumlanmış olacaktır.

Ayette yer alan, « رَبَّنَا » ifadesi Hamza ve Ali kıraatlerine göre münada olarak mansuptur.Yani, « يَا رَبَّنَا » demektir. Bu ikisi dışındaki kıraatlere göre ise, Allah isminin sıfatı olması itibariyle esrelidir.

Yani, « رَبِّنَا » Rabbina" olarak okunur.

٢٤- ﴿اُنْظُرْ كَيْفَ كَذَبُوا عَلَٓى اَنْفُسِهِمْ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ﴾

24- Bak da hallerini gör, nasıl da kendi aleyhlerine yalan söyle-

diler! İlah diye uydurdukları şeyler de kendilerinden nasıl uzaklaşıp gitmiştir.

"Ey Muhammed! " **Bak da hallerini gör,**" "Biz müşriklerden, ortak koşanlardan değiliz diyerek," " **nasıl da kendi aleyhlerine yalan söylediler!**" Ayetin yorumuyla ilgili olarak İmam Mücahid şöyle diyor:

"Kıyamet gününde yüce Allah insanları huzuruna toplayıp da müşrikler, Allah'ın rahmetinin genişliğini ve Allah Rasulünün müminlere şefaatini görmeleri üzerine, müşrikler birbirlerine şöyle seslenecekler: ***Gelin birlikte şirkimizi, Allah ortak koştuğumuzu gizleyelim de şu tevhit ehliyle birlikte ola ki biz de böylece kurtulma fırsatını elde ederiz.*** İşte tam böyle bir anda Rabbimiz onlara şöyle buyuracak: " **Boş yere davalarını sürdürdüğünüz ilahlarınız nerede?" (enam ,22)** Onlar da yalan yere yeminle şöyle diyecekler: **"Rabbimiz! Senin adına yemin ederiz ki biz müşriklerden olmadık." (enam 23)** Bundan böyle Allah, ağızlarını mühürleyecek bantlayacak ve kendi vucud organları kendileri aleyhine tanıklıkta bulunacaktır. **"İlah diye uydurdukları şeyler de ken dilerinden nasıl uzaklaşıp gitmiştir.** Şirkleri yüzünden Allah'ın geniş rahmetinden ve Rasulullah'ın şefaatinden mahrum kaldıkları gibi ayrıca boş yere davalarını sürdürdükleri ilâhları ve sistemleri de orada onları kendi başlarına yapayalnız bırakıvermiştir.

٢٥- ﴿وَمِنْهُمْ مَنْ يَسْتَمِعُ إِلَيْكَ وَجَعَلْنَا عَلَى قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً أَنْ يَفْقَهُوهُ وَفِي آذَانِهِمْ وَقْرًا وَإِنْ يَرَوْا كُلَّ آيَةٍ لَا يُؤْمِنُوا بِهَا حَتَّى إِذَا جَاؤُكَ يُجَادِلُونَكَ يَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هَذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ﴾

25. Onların içinden senin okuduğun Kur'an'ı dinleyenler de vardır. Bununla birlikte Biz onların onu anlamalarına engel olmak için kalplerinin üstüne perdeler gerdik, kulaklarına da tam anlamıyla işitmemeleri için ağırlıklar koyduk. Onlar her çeşit açık belgeyi görseler bile yine de inanmazlar. Sırf seninle tartışmak maksadıyla sana gelen o inkârcılar; "Bu Kur'an'da anlatılanlar eski toplumların efsanelerinden başka bir şey değildir." derler.

"Onların içinden senin okuduğun Kur'an'ı dinleyenler de vardır." Anlatıldığına göre, Hz. Peygamber (s) Kur'an okurken, Ebu Süfyan b. Harb, Velid b. Muğire, Nadr b. Haris ve benzerleri toplanıp bir likte Rasulullah'ın okuduğunu dinlerlermiş. Toplanan bu kimseler Nadr

b. Haris'e, Muhammed ne diyor? diye sorarlar. O da : "Allah'a yemin ederim ki, ne dediğini anlayamıyorum. Sadece gördüğüm kadarıyla dilini hareket ettirip duruyor.Devamla; anladığım kadarıyla sizin geçmiş çağların efsanelerinden söz ettiğiniz gibi o da o çağlara ilişkin efsaneleri anlatıp duruyor, der." Buna karşılık Ebu Süfyan da: " Doğrusu benim anladığım ve gördüğüm kadarıyla o gerçekten hak üzeredir ve hakkı dile getiriyor." Der. Bunun üzerine Ebu Cehil: "Kesinlikle hakkı aktarıyor değildir." Karşılığını verince, işte bu ayet nazil oldu:

"Biz onların onu anlamalarına engel olmak için kalplerinin üstüne perdeler gerdik, kulaklarına da tam anlamıyla işitmemeleri için ağırlıklar koyduk." Ayette yer alan « أَكِنَّة » kelimesi "Kinan" kelimesinin çoğuludur. Bu da perde manasınadır. Kelime kalıp itibariyle de tıpkı, « أَسِنَّة » ve « ... » İNAN" kelimesi gibidir. Yine ayette yer alan "VAKR", duymaya engel olan kulaktaki bir rahatsızlık. Burada Vakr kelimesi mastar olduğu için tekil gelmiştir. Aynı zamanda kelime. "Ekinn" üzerine atfedilmiştir.

Diğer taraftan bu ayet biz ehli sünnet inancında olanların lehine ve Mutezile mezhebinin de aleyhine delildir. Çünkü Mutezile görüş ve itikat olarak şunu söylüyorlar: "Allah, ancak salahı ve hayrı işler." Bu inanca da **"Adalet"** adını veriyorlar.

"Onlar her çeşit açık belgeyi görseler bile yine de inanmazlar. Sırf seninle tartışmak maksadıyla sana gelen o inkarcılar; şöyle derler:"

Bu ayet içerisinde yer alan, «حَتَّى » edatından sonra birkaç cümlenin kendisinden sonra yer aldığı bir edattır. Bunlardan biri, "sana geldiklerinde,", birsi, "seninle tartışırlar" ve birisi de, "İnkarcılar şöyle derler" cümleleridir. Bu cümlelerden, « يُجَادِلُونَكَ » "Seninle tartışırlar" cümlesi Nahiv bakımından Hal konumundadır. Aynı zamanda, « حَتَّى » edatının cer edatı olması da caizdir.

Buna göre, "Sana geldiklerinde- «إِذَا جَاؤُكَ » cümlesi de mecrur konumunda olmuş olur. Dolayısıyla ayetin bu noktadaki manası da: "Geldik

leri vakitte" olur. "Seninle tartışırlar" « يُجَادِلُونَكَ » cümlesi de " hal" olur. Buna göre de, «يَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا» onu açıklayan bir yorum olur.

Yani o kafirlerin ya da inkârcıların Allah'ın ayetlerini yalanlamaları sana ulaştığında bunlar seninle tartışırlar, mücadeleye girişirler ve nihayet derler ki: **"Bu Kur'an'da anlatılanlar eski toplumların efsanelerinden başka bir şey değildir."** Böylece Allah'ın kelâmı olan Kur'an'ı yalan sayarlar ve eskilerin efsaneleri ve masalları olarak değerlendirirler.

٢٦- ﴿وَهُمْ يَنْهَوْنَ عَنْهُ وَيَنْأَوْنَ عَنْهُ وَإِنْ يُهْلِكُونَ إِلاَّ أَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴾

26- Dahası bu inkarcılar, hem halkı Peygamber'e ve Kur'an'a inanmaktan vazgeçirmeye gayret gösterirler, hem de kendileri ondan uzak dururlar. Oysa onlar farkında olmaksızın sadece kendilerini helâk ediyorlar.

« وَهُمْ يَنْهَوْنَ عَنْهُ » **"Dahası bu inkarcılar, hem halkı Peygamber'e ve Kur'an'a inanmaktan vazgeçirmeye gayret gösterirler."** Allah'a ortak koşanlar halkı Kur'an'dan, Allah Rasulünden ve ona uyanlarla bir arada bulunmaktan ve iman etmekten men ederler. **"Hem de kendileri ondan uzak dururlar."** Bizzat kendileri de Kur'an'dan, Allah Rasulünden, Ona uyanlardan ve iman etmekten kaçınırlar, uzak dururlar. Hem kendileri haktan saparlar ve hem başkalarını da saptırırlar.

« وَإِنْ يُهْلِكُونَ إِلاَّ أَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ » **"Oysa onlar farkında olmaksızın sadece kendilerini helâk ediyorlar."** Yani bu husustaki zarar ancak bu inkârcıların kendilerinedir. Bunlar her ne kadar Allah Rasulüne, mümin ve müslümanlara zarar verdiklerini zannetseler de sadece kendilerini aldatmış olurlar başka değil.

Diğer bir yorum göre burada söz konusu edilen kişi, Hz. Peygamberin amcası Ebu Talip'tir. Çünkü kendisi Kureyş'in Rasulullah'a zarar vermemeleri için, onu korumuş, himayesine almış ve fakat buna rağmen Peygamber'e iman etmekten geri durmuştur. Ancak bu sonuncu yorum pek yerinde kabul görmemiş, ilk yorum daha yerinde görülmüştür.

27. – 35. ÂYETLER

وَلَوْ تَرٰٓى إِذْ وُقِفُوا عَلَى النَّارِ فَقَالُوا يَا لَيْتَنَا نُرَدُّ وَلاَ نُكَذِّبَ
بِاٰيَاتِ رَبِّنَا وَنَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢٧﴾ بَلْ بَدَا لَهُمْ مَا كَانُوا
يُخْفُونَ مِنْ قَبْلُ ؕ وَلَوْ رُدُّوا لَعَادُوا لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَإِنَّهُمْ
لَكَاذِبُونَ ﴿٢٨﴾ وَقَالُوٓا إِنْ هِيَ إِلاَّ حَيَاتُنَا الدُّنْيَا وَمَا نَحْنُ
بِمَبْعُوثِينَ ﴿٢٩﴾ وَلَوْ تَرٰٓى إِذْ وُقِفُوا عَلَى رَبِّهِمْ ؕ قَالَ أَلَيْسَ هٰذَا
بِالْحَقِّ ؕ قَالُوا بَلَى وَرَبِّنَا ؕ قَالَ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ
تَكْفُرُونَ ﴿٣٠﴾ قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِلِقَٓاءِ اللّٰهِ ؕ حَتّٰٓى إِذَا
جَٓاءَتْهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً قَالُوا يَا حَسْرَتَنَا عَلَى مَا فَرَّطْنَا فِيهَا ۙ
وَهُمْ يَحْمِلُونَ أَوْزَارَهُمْ عَلَى ظُهُورِهِمْ أَلاَ سَٓاءَ مَا يَزِرُونَ ﴿٣١﴾
وَمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَٓا إِلاَّ لَعِبٌ وَلَهْوٌ ؕ وَلَلدَّارُ الْاٰخِرَةُ خَيْرٌ لِلَّذِينَ
يَتَّقُونَ ؕ أَفَلاَ تَعْقِلُونَ ﴿٣٢﴾ قَدْ نَعْلَمُ إِنَّهُ لَيَحْزُنُكَ الَّذِى يَقُولُونَ
فَإِنَّهُمْ لاَ يُكَذِّبُونَكَ وَلٰكِنَّ الظَّالِمِينَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ يَجْحَدُونَ ﴿٣٣﴾
وَلَقَدْ كُذِّبَتْ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِكَ فَصَبَرُوا عَلَى مَا كُذِّبُوا وَأُوذُوا
حَتّٰٓى أَتٰيهُمْ نَصْرُنَا ۚ وَلاَ مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِ اللّٰهِ ۚ وَلَقَدْ جَٓاءَكَ مِنْ

نَبَاِئ الْمُرْسَلِينَ ﴿٣٤﴾ وَإِنْ كَانَ كَبُرَ عَلَيْكَ إِعْرَاضُهُمْ فَإِنِ اسْتَطَعْتَ أَنْ تَبْتَغِيَ نَفَقًا فِي الْأَرْضِ أَوْ سُلَّمًا فِي السَّمَاءِ فَتَأْتِيَهُمْ بِآيَةٍ وَلَوْ شَاءَ اللّٰهُ لَجَمَعَهُمْ عَلَى الْهُدٰى فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْجَاهِلِينَ ﴿٣٥﴾

Meali

27. Ateşin üstünde durdurulduklarında onların: "Ah ne olurdu, keşke dünyaya geri gönderilseydik de, bir daha Rabbimizin ayetlerini yalanlamasaydık ve inananlardan olsaydık." Dedikleri zaman bir görsen, neler olacak neler!

28. Hayır! Daha önce gizli tuttukları şeylerin ortaya serilmesi dolayısıyladır. Şayet dünyaya geri gönderilseler bile yine kendilerine yasaklanan küfre kesin dönerlerdi. Çünkü onlar gerçekten yalancıdırlar.

29. Onlar, hayat ancak bizim bu dünyadaki hayatımızdan ibarettir. Öldükten sonra da diriltilecek değiliz, demişlerdi.

30. Rablerinin huzuruna getirildikleri zaman sen onları bir görsen! Allah: Bu tekrar dirilme olayı hak gerçek değil miymiş? diye soracak. Onlar da: Rabbimiz adına yemin ederiz ki, evet! diyecekler. Allah da. O halde inkâr ettiğinizden ötürü tadın azabı! diyecek.

31. Allah'ın huzuruna çıkmayı yalan sayanlar gerçekten kayba uğramışlardır. Kıyamet vakti apansız onları yakalayınca günah yüklerini sırtlarına yüklenerek şöyle diyecekler: " Dünyada işlediğimiz kötülükler sebebiyle yazıklar olsun bize! Aklınızı başınıza devşirin, yüklendikleri şey ne kötüdür.

32. Dünya hayatı bir oyun ve eğlenceden başka bir şey değildir. Korunup sakınanlar için ahiret yurdu muhakkak ki çok daha hayırlıdır. Hala akıl erdiremiyor musunuz?

33. Onların söylediklerinin gerçekten seni üzmekte olduğunu kesinlikle biliyoruz. Doğrusu onlar seni yalanlamıyorlar, ancak o zalimler açık bir şekilde Allah'ın ayetlerini inkâr ediyorlar.

34. Andolsun ki senden önce nice peygamberler de yalanlanmıştı. Onlar, yalanlanmalarına ve eziyet edilmelerine rağmen sabrettiler. Nihayet yardımımız onlara yetişti. Allah'ın hükümlerini değiştirebilecek hiçbir güç ve kuvvet yoktur. Andolsun ki gönderilen elçilerin haberlerinin bir kısmı sana da gelmiştir.

35. Eğer onların yüz çevirmeleri sana ağır gelmiş ise, yerin dibine inebileceğin bir tünel veya göğe çıkabileceğin bir merdiven yapmaya gücün varsa bu takdirde onlara diledikleri mucizeyi getirebilirsin. Eğer Allah dileseydi, kesinlikle onları hidayet üzere toplayıp birleştirirdi. O halde sakın kendini bilmezlerden olma!

Tefsiri

٢٧- ﴿وَلَوْ تَرَى إِذْ وُقِفُوا عَلَى النَّارِ فَقَالُوا يَا لَيْتَنَا نُرَدُّ وَلَا نُكَذِّبَ بِآيَاتِ رَبِّنَا وَنَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾

27- Ateşin üstünde durdurulduklarında onların: "Ah ne olurdu, keşke dünyaya geri gönderilseydik de, bir daha Rabbimizin ayetlerini yalanlamasaydık ve inananlardan olsaydık." Dedikleri zaman bir görsen, neler olacak neler!

« وَلَوْ تَرَى إِذْ وُقِفُوا عَلَى النَّارِ » **"Ateşin üstünde durdurulduklarında onların:"** Burada cevap mahzuftur ve şöyledir: "Eğer sen onların o halini görebilseydin, doğrusu çok önemli ve büyük bir olayı görmüş olurdun. Çünkü onlar Sırat köprüsünde ateşin üstünde durdurulup haps edildiklerini veya kendilerine cehennem ateşini çıplak gözle görmeleri için bunun onlara gösterildiği anı görebilseydin, gerçekten büyük bir olay olduğunu görürdün."

« فَقَالُوا يَا لَيْتَنَا نُرَدُّ وَلَا نُكَذِّبَ بِآيَاتِ رَبِّنَا وَنَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ » **"Ah ne olurdu, keşke dünyaya geri gönderilseydik de, bir daha Rabbimizin ayetlerini yalanlamasaydık ve inananlardan olsaydık."** Yeniden iman etmeleri için dünyaya tekrar gönderilmelerini temenni edecekler. Ancak bu arzu ve isteklerinin kendilerine bir yararı olmayacaktır. Bu bakımdan da artık bundan böyle ayetleri yalanlamayacaklarını ve inanacaklarını söyleyerek bunun için vaadde bulunacaklardır. Fakat bunun da

kendilerine bir yararı olmayacaktır. Ayetten anladığımız kadarıyla sanki bu inkârcılar şöyle der gibiler: ***"Biz bundan böyle yalanlamayacağız ve iman edeceğiz."***

Ayette geçen, « وَلَا نُكَذِّبَ بِاٰيَاتِ رَبِّنَا وَنَكُونَ » Kıraat imamlarından Hamza ve Hafs'a göre temenninin cevabı anlamında maiyye vavı ile mansupturlar. Ayrıca «أَنْ» edatının izmarı gizli «أَنْ » ile de « وَلَا نُكَذِّبَ بِاٰيَاتِ رَبِّنَا وَنَكُونَ » meczumdur. Yani: « لَمْ نُكَذِّبْ وَ لَمْ نُؤْمِنْ » olur. Bu durumda mana şöyle olmaktadır: "Eğer tekrar dünyaya döndürülürsek, yalan söylemeyeceğiz ve imân edeceğiz." Kıraat imamlarından İbn Amir de « نَكُونَ » fiilinin mansup okunacağı konusunda Hamza ile Hafs'a katılıyor.

٢٨-﴿ بَلْ بَدَا لَهُمْ مَا كَانُوا يُخْفُونَ مِنْ قَبْلُ وَلَوْ رُدُّوا لَعَادُوا لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴾

28-"Hayır! Daha önce gizli tuttukları şeylerin ortaya serilmesi dolayısıyladır." Hayır! Bu kimseler daha önce dünyada iken işledikleri kabahatlerinin ortaya çıkmış olması ve amel defterlerinin sayfalarının kendilerini rezil edecek hata, günah ve suçlarla dolu olması yüzünden öyle bahaneler ileri sürüp duruyorlar.

Ayetin başında yer alan, « بَلْ » kelimesi arzulanan şeyin olmayacağını, istenilenin aksinin gerçekleşeceğini bildiren bir kelimedir.

Ayette söz konusu edilenlerin münafıklar olduğu yorumu yapıldığı gibi yahudiler ve hıristiyanlar olduğu şeklinde de yorumlanmıştır. Her ikisi için de yapılan yorum uygundur. Çünkü münafık denilen iki yüzlü ler aslında içindeki kini ve düşmanlığı gizleyip açığa vurmamaktadırlar. Nitekim olan yahudiler ve hıristiyanlar da Hz. Peygamber (s)'in peygamberliğinin doğruluğu kendilerince ortaya çıkmış ve bilinmiş olmasına rağmen onlar da işin bu yönünü halktan gizli tutuyorlar

"Şayet dünyaya geri gönderilseler bile yine kendilerine yasakla nan küfre kesin dönerlerdi." Yani cehennem ateşinin nasıl bir şey olduğu gerçeğini görüp öğrendikten sonra tekrar dünyaya döndürülseler

bile kesin olarak kendileri için yasaklanan o küfre tekrar dönerlerdi. **"Çünkü onlar gerçekten yalancıdırlar."** Yani bizzat kendi adlarına verdikleri sözü tutmazlar. Çünkü yalancı ve vefasızdırlar.

٢٩- ﴿وَقَالُوا إِنْ هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوثِينَ﴾

29-Eğer onlar dünyaya döndürülselerdi, kesinlikle tekrar küfrü seçerler ve şöyle derlerdi: "Hayat ancak bizim bu dünyadaki hayatımızdan ibarettir."

Ayetin başında yer alan, "وَقَالُوا" bir önceki ayette geçen, « لَعَادُوا » fiiline atfolunmuştur. Buna göre ayetin manası şöyle olmaktadır: " Daha önceleri henüz kıyameti görmeden önce ne diyorlar idiyse, yine aynı şekilde geri döndürülmelerinden sonra da küfürlerinde inatla ısrar edeceklerdi".

Veya «وَقَالُوا» kavli, « وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ » cümlesi üzerine matuftur. Dolayısıyla ayetin manası şöyle olmaktadır: " **Çünkü onlar gerçekten her şeyde ve konuda yalancıdırlar. Zira onlar şöyle söyleyip duranlardır: "Hayat ancak bizim bu dünyadaki hayatımızdan ibarettir."** Ayette yer alan, «هِيَ» zamiri hayattan kinayedir. Ya da kıssaya ait zamirdir. **"Öldükten sonra diriltilecek de değiliz, demişlerdi."**

٣٠- ﴿وَلَوْ تَرَى إِذْ وُقِفُوا عَلَى رَبِّهِمْ قَالَ أَلَيْسَ هَذَا بِالْحَقِّ قَالُوا بَلَى وَرَبِّنَا قَالَ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ﴾

30- Rablerinin huzuruna getirildikleri zaman sen onları bir görsen! Allah: Bu tekrar dirilme olayı hak gerçek değil miymiş? diye soracak. Onlar da: Rabbimiz adına yemin ederiz ki, evet! diyecekler. Allah da. O halde inkâr ettiğinizden ötürü tadın azabı! diyecek.

"Rablerinin huzuruna getirildikleri zaman sen onları bir görsen!" Bu ifade aslında söz konusu inkârcıların ve münafıkların tutuklanmalarından dolayı ya da hapsedilmeleri sebebiyle mecaz bir ifade olup inkârcıları kötülemek, hadlerini bildirmek içindir. Bu, tıpkı bir suçlunun ya da caninin cezalandırılması için efendisinin huzurunda tutulup sorgulanması gibidir. Veya mana şöyle olabilir: Rablerini kendilerini cezalandıracağı yerde tutuklanırlar.

"Allah: Bu tekrar dirilme olayı gerçek değil miymiş? Diye soracak." Ayette yer alan, **"Kale diye soracak"** fiili,mukadder bir sorunun cevabı niteliğindedir. Sanki şöyle bir mukadder bir soru varmış gibi: "***Rablerinin huzuruna getirildikleri zaman, Rableri onlara ne buyurdu? Buna cevap olarak şöyle buyuruldu:*"** **"Bu tekrar dirilme olayı gerçek değil miymiş?"** Var olan şu gerçek olayla hak değil miymiş? Bu ifade esas itibariyle, söz konusu inkârcıların öldükten sonra dirilme olayını yalanlamaları sebebiyle bu kimseleri kınamak ve kötülemek içindir. Çünkü bu tür insanlar, öldükten sonra yeniden dirilme olayını duyduklarında, "Bu olay gerçek değildir" diyerek yalanlamışlardı.

"Onlar da: Rabbimiz adına yemin ederiz ki evet! diyecekler." Yani bu noktayı kesin bir dille ikrar edecekler ve ayrıca ettikleri yemin ile de bunu pekiştirecekler. **" Allah da: o halde inkar ettiğinizden ötürü tadın azabı! diyecek."**

٣١- ﴿ قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِلِقَاءِ اللّٰهِ ۘ حَتّٰى إِذَا جَاءَتْهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً قَالُوا يَا حَسْرَتَنَا عَلٰى مَا فَرَّطْنَا فِيهَا وَهُمْ يَحْمِلُونَ أَوْزَارَهُمْ عَلٰى ظُهُورِهِمْ ۘ أَلَا سَاءَ مَا يَزِرُونَ ﴾

31-"Allah'ın huzuruna çıkmayı yalan sayanlar gerçekten kayba uğramışlardır."

Yani ahiret yurduna gitmeyi ve buna bağlı gerçekleri yalan sayanlar veya gerçekten Allah'ın huzuruna çıkmayı yalan sayanlar manasınadır. Çünkü ölümden sonra yeniden dirilme hadisesini inkâr edenler, rü'yet yani Allah'ın huzuruna çıkıp orada hesap vermeyi de inkâr ediyor demektir. " **"Kıyamet vakti apansızın onları yakalayınca günah yüklerini sırtlarına yüklenerek şöyle diyecekler:"**

Ayette yer alan, « حَتّٰى » edatı, « كَذَّبُوا » fiiliyle bağlantılı olup « خَسِرَ » fiiliyle ilgisi yoktur.Çünkü bu fiilin bir gayesi yoktur.

Kıyamet vaktinin süresinin ertelenmiş olması, kıyamet sonrası hayatın ebediliği karşısında adeta bir anlık ya da bir saatlik bir süre gibi gelir. Yine ayette yer alan, « بَغْتَةً » kelimesi, ya hal olarak veya masdar olarak mansup kılınmıştır. Bu, herhangi bir kimsenin vaktini bilemediği

bir şeyin kendisine hiç ummadığı bir sırada apansızın çıkıp gelmesi veya ortaya çıkmasıdır.

"Dünyada işlediğimiz kötülükler sebebiyle yazıklar olsun bize!" Burada başlarına ansızın gelen kıyamet hadisesi yüzünden pişmanlıklarını dile getiriyorlar ve yazıklar olsun bize, biz ne yaptık, o değerli zamanımızı ve varlığımızı neye harcadık? Neredesiniz o imkânlar! Gelin imdadımıza yetişin! Diye hayıflanıyorlar. Çünkü biz dünyada hayli kötülük işledik, hatalı davrandık, kıyameti inkâr ettik. Onunla ilgili konularda kusurlu hareket ettik, ona iman etme konusunda da kusur işledik.

"Günah yüklerini sırtlarına yüklenerek," Ayette özellikle, "sırt" diye zikredilmesinin nedeni, nasıl ki insanını hayatını kazanması elleriyle olmakta ise, ağır yüklerin taşınması da sırt iledir. Aslında bu, mecâzi manada bir ifade olup, kişinin işlediği hatalarının her zaman yüzüne vurulacağı ve yüzünün kızarmasıdır. Nitekim şöyle anlatılır; Kâfir bir kimse kabrinden kalkıp doğrulduğunda kendisini suratı oldukça çirkin, iğrenç kokulu bir şey kendisini karşılayacak ve ona: " Ben senin işlediğin kötü amelinim, doğrusu sen dünyada uzun bir süre benim sırtımda taşındın durdun. Bugün ise artık ben senin sırtına bineceğim." Diyecektir. **"Aklınızı başınıza devşirin, yüklendikleri şey ne kötüdür."** Taşımakta oldukları günah yükü ne kötüdür.

Ayette geçen, « عَلَى » *"Dikkat edin, uyanın, aklınızı başınıza devşirin"* manalarını ifade eden bu kelime, bundan sonra ki ayette anlatılacak şeyin önemine dikkatimizi çekmek içindir.

٣٢- ﴿وَمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَآ إِلاَّ لَعِبٌ وَلَهْوٌ وَلَلدَّارُ الْاَخِرَةُ خَيْرٌ لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ أَفَلاَ تَعْقِلُونَ﴾

32. Dünya hayatı bir oyun ve eğlenceden başka bir şey değildir. Korunup sakınanlar için ahiret yurdu muhakkak ki çok daha hayırlıdır. Hala akıl erdiremiyor musunuz?

"Dünya hayatı bir oyun ve eğlenceden başka bir şey değildir."

Bu ifade onların, **"Hayat ancak bizim bu dünyadaki hayatımızdan ibarettir." (Enam ,29)** sözlerine bir cevaptır. Ayette geçen, « لَعِبٌ »

kelimesi faydalı olanı bırakıp faydasız olanı almak demektir. « وَلَهْوٌ » ise ciddi ve önemli olan şeyden önemsiz ve basit olan eğlenmeye yönelmektir. Nitekim denilmiştir ki: Dünya hayatına ilişkin iş ve ameller sadece oyun ve eğlenceden ibaret bulunmaktadır. Çünkü ahiret hayatına ilişkin yapılan iş ve hizmetler bir çok büyük faydalar sağladıkları halde, dünya hayatını ilgilendiren iş ve hizmetlerin neticesinde herhangi bir menfaat ya da yarar yoktur.

"Korunup sakınanlar için ahiret yurdu muhakkak ki çok daha hayırlıdır." Ayetin bu bölümü, korunup sakınan yani takva sahibi olan kimselerin bu manadaki amelleri dışındaki tüm ameller oyun ve eğlenceden ibarettir, önemli değildir.

« وَلَلدَّارُ » burada mübtedadır. « الْآخِرَةُ » ise bunun sıfatıdır. İzafetle yani isim tamlaması olarak kıraat imamlarından İbn Âmir, " « وَلَدَارُ الْآخِرَةِ» olarak okumuştur ki bunun manası şöyle olur: " **Ahiret yurdunun zamanı...**" Çünkü herhangi bir şey kendi sıfatına muzaf olamaz. Her iki kıraate tekniğine göre mübtedanın haberi, « خَيْرٌ لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ » cümlesidir. " **Hâlâ akıl erdirmiyor musunuz?"** Burada, « أَفَلَا يَعْقِلُونَ» Nafi' el- Medeni', Cafer el- Medenî ve Hafs'a göre, « ت » harfiyle, «تَعْقِلُونَ » " olarak okunur.

٣٣- ﴿ قَدْ نَعْلَمُ إِنَّهُ لَيَحْزُنُكَ الَّذِى يَقُولُونَ فَإِنَّهُمْ لَا يُكَذِّبُونَكَ وَلٰكِنَّ الظَّالِمِينَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ يَجْحَدُونَ ﴾

33- Onların söylediklerinin gerçekten seni üzmekte olduğunu kesinlikle biliyoruz. Doğrusu onlar seni yalanlamıyorlar, ancak o zalimler açık bir şekilde Allah'ın ayetlerini inkâr ediyorlar.

Ebu Cehil, "Ey Muhammed! Aslında biz seni yalanlıyor değiliz. Çünkü sen aramızda doğru konuşan biri olarak tanınırsın. Ancak bizim yalanladığımız şey, senin bize getirip haber verdiğin şeydir" demişti. İşte bunun üzerine bu ayet nazil olmuştur:

"Onların söylediklerinin gerçekten seni üzmekte olduğunu

kesinlikle biliyoruz. Doğrusu onlar seni yalanlamıyorlar." Yani onlar yalanı sana nisbet etmiyorlar. " **Ancak o zalimler açık bir şekilde Allah'ın ayetlerini inkâr ediyorlar."** Bu durumda ayetin manası şöyle oluyor: "Senin yalanlanmış olman aslında Allah'ı yalanlamaya varan bir husustur. Çünkü sen, Allah tarafından mucizelerle desteklenen ve doğrulanıp tasdik olunan peygamberisin. Onlar hakikatte seni yalanlıyor değiller. Aslında onlar sadece böylece yüce Allah'ı yalanlamış oluyorlar. Çünkü peygamberin yalanlanması demek, ona gönderilen şeyin yalanlanması demektir."

« إِنَّهُ » daki zamir dikkat çekmek içindir/zamiri şandır. « لَا يُكَذِّبُونَكَ» fiili Nafi ve Ali el-Kisai'ye göre şeddesiz olarak Ekzebeni/if'al babından « يُكْذِبُونَكَ » okunur. Bu da, birini yalancı olarak bulmak" demektir. **"Ancak o zalimler"** denilerek açık bir şekilde yalanlayanlardan söz edilmiş ve, **"Ancak onlar"** diye zamir getirilmemiştir. Bu takdirde, " Onlar inkârları sebebiyle zulmettiler ve haksızlıkta bulundular."

« بِآيَاتِ » deki « ب » harfi ya, « يَجْحَدُونَ » fiiline veya tıpkı, (Araf ,103'te) « فَظَلَمُوا بِهَا » Ayetinde yer aldığı gibi burada da, « الظَّالِمِينَ » ye müteallıktir.

٣٤- ﴿وَلَقَدْ كُذِّبَتْ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِكَ فَصَبَرُوا عَلَى مَا كُذِّبُوا وَأُوذُوا حَتَّى أَتَيهُمْ نَصْرُنَا وَلَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِ اللّٰهِ وَلَقَدْ جَاءَكَ مِنْ نَبَإِ الْمُرْسَلِينَ﴾

34. Andolsun ki senden önce nice peygamberler de yalanlanmıştı. Onlar, yalanlanmalarına ve eziyet edilmelerine rağmen sabr ettiler. Nihayet yardımımız onlara yetişti. Allah'ın hükümlerini değiştirebilecek hiçbir güç ve kuvvet yoktur. Andolsun ki gönderilen elçilerin haberlerinin bir kısmı sana da gelmiştir.

"Andolsunki senden önce nice peygamberler de yalanlanmıştı." Burada Rasulullah (s) üzülmesin diye teselli ediliyor. Çünkü yüce Allah'ın, **"onlar seni yalanlamıyorlar"** sözü, aslında müşriklerin Rasu-

lullah'ı yalanladıklarını kabul etmeyen bir ifade değildir. Bu tıpkı senin kendi çocuğuna ya da yanında çalışanına birileri tarafından aşağılandığı zaman söylediğin, " Aslıda onlar seni değil beni aşağılıyorlar." İfadesine benzer bir ifade gibidir. **"Onlar, yalanlanmalarına ve eziyet edilmelerine rağmen sabrettiler."** Sabır: Kişinin sıkıntılara ve ezalara rağmen pes etmeyip dayanma gücünü göstermesidir. Çünkü peygamber, kavimlerine getirdikleri hakikatlere rağmen hem yalanlandılar ve hem bu uğurda dayanılamayacak işkence ve eziyetlere maruz bırakıldılar. **" Nihayet yardımımız onlara yetişti. Allah'ın hükümlerini değiştirebilecek hiçbir güç ve kuvvetleri yoktur."** Çünkü yüce Allah'ın verdiği sözler var ki, O asla bunlardan geri dönmez. Nitekim Rabbimiz şöyle buyuruyor:

"Andolsun ki, peygamber kullarımıza söz vermişizdir. Onlar mutlaka zafere ulaşacaklardır." (Saffat, 171-172) Ve bir başka ayet. Rabbimiz buyuruyor ki: **" Şüphesiz peygamberlerimize... Kesinlikle yardım ederiz." (Mü'min, 51) " Andolsun ki, gönderilen elçilerin haberlernin bir kısmı sana da gelmiştir."** Daha önce gelmiş olan peygamberlere ait haberler kıssalar ve onların kendi dönemlerindeki müşrikler karşısında gösterdikleri sabır ve dayanma güçlerine ilişkin bilgilerin kimisi sana da iletildi.

İmam Ahfeş, ayette yer alan, « مِنْ » cer edatını zaid olarak değerlendirir ve " Nebeu'l-Mürselin"i de fail kabul eder. Ancak hocası İmam Sîbeveyh bunu caiz görmez.

٣٥- ﴿وَإِنْ كَانَ كَبُرَ عَلَيْكَ إِعْرَاضُهُمْ فَإِنِ اسْتَطَعْتَ أَنْ تَبْتَغِيَ نَفَقًا فِي الْأَرْضِ أَوْ سُلَّمًا فِي السَّمَاءِ فَتَأْتِيَهُمْ بِآيَةٍ وَلَوْ شَاءَ اللّٰهُ لَجَمَعَهُمْ عَلَى الْهُدٰى فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْجَاهِلِينَ﴾

35. Eğer onların yüz çevirmeleri sana ağır gelmiş ise, yerin dibine inebileceğin bir tünel veya göğe çıkabileceğin bir merdiven yapmaya gücün varsa bu takdirde onlara diledikleri mucizeyi getirebilirsin. Eğer Allah dileseydi, kesinlikle onları hidayet üzere toplayıp birleştirirdi. O halde sakın kendini bilmezlerden olma!

Ancak Hz. Peygamber (s)'e kavminin inkârcılığı ağır geliyor, bu iş onun zoruna gidiyordu. Ondan yüz çevirmelerine üzülüyordu. İstiyordu

ki mucizeler gönderilsin de kavmi iman etsin. İşte şimdi tefsirini yapacağımız ayet bununla ilgili olarak nazil olmuştur. Rabbimiz şöyle buyuruyor: " **Eğer onların**" İslâm'dan "**yüz çevirmeleri sana ağır gelmiş ise,**" zoruna gidiyorsa, "**yerin dibine inebileceğin bir tünel**", Yani tüm katmanlarına ulaşıp kavminin iman etmeleri için, o derinliklerde bulabileceğin bir mucize " **veya göğe çıkabileceğin bir merdiven varsa,**" bu sayede bir mucize temin edebileceksen, " **bu takdirde onlara dilediğin mucizeyi getirebilirsin.**" O takdirde hemen bir mucize getir getirebilirsen.

"Hemen ayet getir" ifadesi ayetteki, « إِنِ اسْتَطَعْتَ » Fiilinin cevabıdır. Ayrıca, « إِنِ اسْتَطَعْتَ » fiili ve cevabı ikisi birlikte, « وَإِنْ كَانَ كَبُرَ » cümlesinin cevabıdırlar.

Bu durumda mana şöyle olur: Aslıda senin bana gücün yetmez.

Burada anlatılmak istenen gerçek şudur: Rasulullah (s)'ın kavminin iman etmelerini ne denli bir aşırı istekle arzuluyor olduğunu dile getiriyor. Eğer Rasulullah'ın ta yerin derinliklerinden onların inanmaları için mucizeler bulup getirebilme gücü ve imkânı olsaydı veya gökleri yukarılarından böyle bir mucize getirebilme imkanına sahip olabilseydi bunu mutlaka yapardı. Çünkü hep onların iman etmelerini umut edip durmuştu.

"**Eğer Allah dileseydi, kesinlikle onları hidayet üzere toplayıp birleştirirdi.**" Eğer iman etmeleri mümkün olabilseydi, yüce Allah. Onları hidayeti tercih edebilecek bir duruma getirirdi. Ancak Allah, onların iman etme yerine küfrü ve inkârcılığı seçtiklerini bildiğinden, onların hidayet üzere toplanmalarını bu manada dilememiştir. Nitekim bunu böyle olduğunu İmam Muhammed Mansur Maturidî de böyle zikretmiştir. "**O halde sakın, kendini bilmezlerden olma!**" Yani bu gerçekleri bilmeyen cahillerden ve kendini bilmeyenlerden olma.

36. – 41. ÂYETLER

إِنَّمَا يَسْتَجِيبُ الَّذِينَ يَسْمَعُونَ ۘ وَالْمَوْتٰى يَبْعَثُهُمُ اللّٰهُ ثُمَّ إِلَيْهِ يُرْجَعُونَ ﴿٣٦﴾ وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ اٰيَةٌ مِنْ رَبِّهِ ۜ قُلْ إِنَّ اللّٰهَ قَادِرٌ عَلٰى أَنْ يُنَزِّلَ اٰيَةً وَلٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٧﴾ وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا طَائِرٍ يَطِيرُ بِجَنَاحَيْهِ إِلَّا أُمَمٌ أَمْثَالُكُمْ ۜ مَا فَرَّطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ ثُمَّ إِلٰى رَبِّهِمْ يُحْشَرُونَ ﴿٣٨﴾ وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا صُمٌّ وَبُكْمٌ فِي الظُّلُمَاتِ ۜ مَنْ يَشَأِ اللّٰهُ يُضْلِلْهُ ۜ وَمَنْ يَشَأْ يَجْعَلْهُ عَلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٣٩﴾ قُلْ أَرَاَيْتَكُمْ إِنْ أَتٰيكُمْ عَذَابُ اللّٰهِ أَوْ أَتَتْكُمُ السَّاعَةُ أَغَيْرَ اللّٰهِ تَدْعُونَ ۚ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٤٠﴾ بَلْ إِيَّاهُ تَدْعُونَ فَيَكْشِفُ مَا تَدْعُونَ إِلَيْهِ إِنْ شَاءَ وَتَنْسَوْنَ مَا تُشْرِكُونَ ﴿٤١﴾

Meâli

36. Ancak içtenlikle dinleyenler daveti kabul ederler. Ölülere gelin ce, Allah onları diriltecek, Sonra da O'nun huzuruna çıkarılacaklardır.

37. O'na Rabbinden bir mucize indirilemez miydi? Dediler. De k Şüphesiz Allah, onların istedikleri herhangi bir mucizeyi indirmeye ka dirdir. Fakat onların çoğu bunu bilmezler.

38. Yeryüzünde yürüyen hiçbir canlı ve iki kanadıyla uçan hiçb kuş yoktur ki sizin gibi bir toplum oluşturmamış olsunlar. Biz o Kitapt hiçbir şeyi eksik bırakmadık. Sonra onlar toplanıp Rablerinin huzurun getirileceklerdir.

39. Ayetlerimizi yalanlayanlar, karanlıklar içinde kalmış sağır ve dilsizlerdir. Allah kimi dilerse onu şaşırtır, dilediğini de dosdoğru yola sokar.

40. De ki: Söyleyin bakalım, eğer size Allah'ın azabı gelir veya kıyamet size gelip çatıverirse, Allah'tan başkasına mı yalvaracaksınız? Eğer doğru iseniz söyleyin gerçeği.

41. Hayır! Yalnızca Allah'a yalvarırsınız. O da dilerse kaldırılmasını dilediğiniz belayı kaldırır. Siz de kendisine ortak koştuğunuz şeyleri unutursunuz.

Tefsiri

٣٦- ﴿ إِنَّمَا يَسْتَجِيبُ الَّذِينَ يَسْمَعُونَ ۘ وَالْمَوْتَى يَبْعَثُهُمُ اللَّهُ ثُمَّ إِلَيْهِ يُرْجَعُونَ ﴾

36. Ancak içtenlikle dinleyenler daveti kabul ederler. Ölülere gelince, Allah onları diriltecek, Sonra da O'nun huzuruna çıkarılacaklardır.

Diğer taraftan yüce Allah, Hz. Peygamberin kavminin hidayeti için hırslı bir şekilde istekli olduğunu ve fakat kavminin onu dinlemek ve duymak istememeleri bakımından bunu onlar için bir yarar sağlamayacağını ve onların tıpkı ölüler gibi olduğunu bildirerek şöyle buyuruyor:

"**Ancak içtenlikle dinleyenler daveti kabul ederler.**" Yani senin davetine gerçekten duyabilenler, kulak verenler cevap verip katılırlar. Candan o daveti benimsemiş olanlar dinlerler. "**Ölülere gelince, Allah onları diriltecek, sonra da O'nun huzuruna çıkarılacaklardır.**" İşte ancak o zaman duyabilirler. Fakat bundan önce duyup dinlemeyeceklerdir. Ayette yer, "ölüler" nahiv bakımından mübtedadır. Burada ölülerden kasıt da kâfirlerdir, inkârcılardır.

٣٧- ﴿وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ اٰيَةٌ مِنْ رَبِّهِ قُلْ إِنَّ اللّٰهَ قَادِرٌ عَلٰى أَنْ يُنَزِّلَ اٰيَةً وَلٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ﴾

37- O'na Rabbinden bir mucize indirilemez miydi? Dediler. De ki: Şüphesiz Allah, onların istedikleri herhangi bir mucizeyi indirmeye kadirdir. Fakat onların çoğu bunu bilmezler.

« لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ اٰيَةٌ مِنْ رَبِّهِ » **" O'na Rabbinden bir mucize indirilemez miydi?"** Örneğin safa tepesini altına dönüştürülmeyi, Mekke topraklarının genişletilmesini ve bu topraklar arasından ırmakların akıtılmasını istediğimiz gibi bu türden bir mucize indirilemez miydi peygamber'e?

« قُلْ إِنَّ اللّٰهَ قَادِرٌ عَلٰى أَنْ يُنَزِّلَ اٰيَةً وَلٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ » **"De ki: Şüphesiz Allah,"** onların arzuladıkları gibi **" herhangi bir mucizeyi indirmeye kadirdir. Fakat onların çoğu bunu bilmezler."** Kuşkusuz Allah onların istediği mucizeleri indirmeye elbette kadirdir. Ya da bu türden mucize isteyenler, eğer istedikleri mucize kendilerine gösterilmiş olsaydı bununla birlikte başlarına ne türden bir belânın geleceğini bilmezler.

٣٨- ﴿وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا طَائِرٍ يَطِيرُ بِجَنَاحَيْهِ إِلَّا أُمَمٌ أَمْثَالُكُمْ مَا فَرَّطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ ثُمَّ إِلٰى رَبِّهِمْ يُحْشَرُونَ﴾

38. Yeryüzünde yürüyen hiçbir canlı ve iki kanadıyla uçan hiçbir kuş yoktur ki sizin gibi bir toplum oluşturmamış olsunlar. Biz o Kitapta hiçbir şeyi eksik bırakmadık. Sonra onlar toplanıp Rablerinin huzuruna getirileceklerdir.

« وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا طَائِرٍ يَطِيرُ بِجَنَاحَيْهِ إِلَّا أُمَمٌ أَمْثَالُكُمْ » **"Yeryüzünde yürüyen hiçbir canlı ve iki kanadıyla uçan hiçbir kuş yoktur ki, sizin gibi bir toplum oluşturmamış olsunlar.** Ayette yer alan « دَابَّةٍ » hareket eden tüm canlılara verilen genel bir isimdir, hem erkek ve hem dişi tüm varlıklar için kullanılır.

« فِى الْأَرْضِ » Dabbe kelimesinin sıfatı olup cer yerinde gelmiştir. Ayette uçma olayının "iki kanadıyla uçan" olarak iki ile kayıtlanmış olması, mecâzi bir mananın çıkarılmasının önüne geçmek içindir. Çünkü kimi zaman uçma imkânı olamayan varlıklar için, o varlığın aşırı hızlı olması sebebiyle "uçtu" denilebilmektedir.

"Sizin gibi bir toplum. oluşturmamış olsunlar." İfadesinin anlamı şu demektir. Siz nasıl yaratılmış iseniz, öyle öleceksiniz ve öyle diriltileceksiniz. Diğer canlılar da bu manada sizin gibidir. Her varlık bizim gibi onların ihtiyaçlarını düzene koyacak bir müdebbire, ihtiyaçları karşılayacak olana muhtaçdırlar.

« مَا فَرَّطْنَا فِى الْكِتَابِ مِنْ شَىْءٍ » **"O Kitap'ta hiçbir şeyi eksik bırakmadık."** Burada "Kitap'tan" kasıt Levh-i Mahfuz olabilir. Bu durum da, "Biz, yazmamız gereken her şeyi oraya kaydettik, hiçbir şeyi eksik bırakmadık. Sabit ve var olması istenen her şeyi orada tesbit ettik." Ya da burada "Kitap'tan" kasıt Kur'an olabilir. **"Hiçbir şeyi,"** İhtiyaç duyulan her şeyi... İbare, işaret, delalet ve iktiza olarak kulluk bakımından bizi ilgilendiren her şey tesbit olunmuştur.

Şimdi bu tabirleri tek tek açıklayalım, biz bununla ilgili açıklamayı Seyyid Şerif Cürcani'nin *"Ta'rifat"* adlı eserinden aktaracağız. Şöyle ki:

a- İbare: Kısaca ibare diye verdiğimiz bu ifade aslında nassın ibaresi anlamında, "İbaretu'n-Nass" demektir. Bu, *"Kendisi için kelam manevi bir nazım olup İBARE, diye isimlendirilmiştir. Çünkü hüküm çıkarmak veya delili göstermek isteyen kimse, nazımdan yani eldeki ibare den manaya, mütekellim olayı anlatan, gündeme getiren ise manadan nazma geçer. Dolayısıyla işte bu, kulluk yapabilme yeri olmuş olur. Eğer böyle bir durumda gelen kelamın gereği doğrultusunda emir ya da nehiy olsun, bununla amel edilmesi halinde bu, Nassın ibaresiyle İstidlal sunma adını alır.*

b- İşaret: Bizzat siganın/kipin kendisinden mana anlaşıldığından artık ayrıca onunla ilgili olarak bir sözün/ifadenin sevkine ihtiyaç duyulmayan demektir. Bir de "İşaretu'n-Nass" vardır ki bu, bizzat kelamın/ifade ya da cümlenin kendisinden lügat açısından sabit olan şey ile amel etmek demektir. Fakat bununla beraber esasen o cümle ya da nazım bizzat istenilen konu için varit olmamış ve o şey de kast olunmamıştır. Örneğin:(Bakara/233) "Annelerin yiyecek ve giyeceklerini örfe uygun bir

şekilde hazırlamak çocuk babasına aittir."

Şimdi bu ayete baktığımız zaman ayet sadece nafakanın kim tarafından ödenmesi gerektiğini isbat içindir. Ancak bununla birlikte işaret yoluyla nesebin babalara ait olduğunu da öğrenmiş bulunmaktayız.

c- Delâlet: Bilinmesi gerekli olan bir şeyin öğrenilebilmesi için mutlaka onunla alakalı bir başka şeyinde bilinip öğrenilmesi gereklidir. Bu iki şeyden ilkine, "ed-Dall" denir. İkincisine de, "el-Medlul" demektir.

Usul âlimlerinin terimleriyle bu şu demektir: Bir lafzın bir manaya delaleti, beş yoldan biriyledir. Şöyle ki: Ya ibare yoluyla ya işaret yoluyla, ya delalet yoluyla, ya iktiza yoluyla veya o şeyin tesbiti yoluyla olabilir. Metin yoluyla elde olunan bir hüküm, ya bizzat metnin kendisiyle sabit bulunur ya sabit olmayabilir.

Birincisi yani metnin kendisiyle sabit olan hüküm bu maksatla gelmiş ise işte buna İbare veya ibare yoluyla delalet denir. Şayet böyle değilse yani doğrudan ya da direkt olarak o şeye işaret etmeyip dolaylı bir şekilde yol gösteriyorsa buna da İşaret veya işaret yoluyla delalet denir.

İkincisine gelince, eğer hüküm, dil açısından lafızdan hemen anlaşılıyorsa işte buna Delalet yoluyla delalet denir. Eğer hüküm şeriat yoluyla anlaşılan bir şey ise buna da, İktiza veya dal bil iktiza denir. Nassın olaya ibare yoluyla delaleti, nassın manasının ictihadi yol ile değil de dil açısından sabit olmasına bağlıdır.

"Dil açısından sabit olmak" demek, söz konusu dili bilen her kes o dilde söylenen kelimeyi duyar duymaz onunla ne denmek istendiğini hemen anlaması, o hususta düşünmeye hiç yer olmadığının bilinmesidir. Örneğin: **"Onlara** (ana ve babaya) **öf bile deme!"** (İsra/23) ayetinde görüldüğü gibi. Bu ayete baktığımızda eğer ana ve babaya öf bile denmeyecekse, herhangi bir içtihada yer kalmaksızın ana ve babayı dövmenin, onlara ezada bulunmanın haram olduğunu hemen anlar.

İKTİZAU'N-NASS: Kendisinden önce bir şart olmaksızın geçmek sizin amel etmeyen nass'dır. Çünkü bu, nassın kapsam olarak sahih bir şekilde içine aldığı şeyi gerektiren bir nass'dır. Eğer bu, doğru olmazsa bu takdirde nassa muzaf olamaz. Dolayısıyla durumun öngördüğü şekilde sanki hüküm tıpkı nass ile sabit imiş gibi değerlendirilir.

Örneğin: Bir kimsenin bir başkasına şu atını bin dolar karşılığında benim için meraya salıver, dese, o kişi de buna bağlı olarak atı meraya salsa, aslında atın meraya salıverilmesi, bin doları verendir, asıl sahibi değildir. Çünkü bu tıpkı şunun gibi bir işlemdir: Şu atını bin dolar karşılı ğında bana sat ve sonra adıma vekil olarak bu atı meraya Salıver (Çeviren)

"Sonra onlar toplanıp Rablerinin huzuruna getirileceklerdir." Yani her varlık ve hareket her canlı ve uçan her kuş yüce Allah'ın huzuruna getirilecek ve böylece birbirlerinden hakkı olanlar haklarını orada alacaklardır. Nitekim rivayete göre, "Boynuzsuz olan koyun boynuzlu olandan hakkını alacak ve sonra Allah onlara: "Toprak olun!" emrini verecek ve hepsi toprak olacaklar.

Diğer taraftan yüce Allah bu ayetinde, "Dabbe" kelimesiyle, "Tâir" kelimesini tekil olarak zikrederken, "Ümem" kelimesini çoğul olarak zikretmiştir. Bunun nedeni diğer iki kelimenin çoğul manasında tüm canlıları ve kuş türlerini kapsamalarından dolayıdır.

٣٩- ﴿وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا صُمٌّ وَبُكْمٌ فِى الظُّلُمَاتِ مَنْ يَشَاِ اللّٰهُ يُضْلِلْهُ وَمَنْ يَشَاْ يَجْعَلْهُ عَلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ﴾

39. Ayetlerimizi yalanlayanlar, karanlıklar içinde kalmış sağır ve dilsizlerdir. Allah kimi dilerse onu şaşırtır, dilediğini de dosdoğru yola sokar.

Yüce Allah Rububiyetine şahit olarak yarattığı varlıkları ve kudretine işaret eden eserleri zikrettikten sonra, azametine dayanarak şöyle buyuruyor: **"Ayetlerimizi yalanlayanlar, karanlıklar içinde kalmış"** uyarıcı sözlere kulak asmayan " **sağır ve"** Hakkı söylemeyen, konuşmayan **"dilsizlerdir."** Cehalet karanlığında şaşkın vaziyette, küfür içinde dolanıp durular ve gerçekleri düşünmekten de gafil bulunuyorlar. " « صُمٌّ وَبُكْمٌ» **sağır ve dilsiz"** bu cümle « الَّذِينَ » ilgi zamirinin haberidirler. Ancak iki kelimenin arasına « وَ » **"ve"** edatının girmiş olması buna mani değildir. « فِى الظُّلُمَاتِ » de başka bir haberdir. Rabbim bundan sonra dilediğini yapabilir olduğunu bildirmek için şöyle buyuruyor: **"Allah kimi dilerse onu şaşırtır,"** Allah kimin dalaletini, sapkınlığını dilerse onu şaşırtır. **"dilediğini de dosdoğru yola sokar."** Bu ayetle, yüce

Allah'ın kullara ait fiilleri, işleri yarattığına ve kötülükleri muradettiğine delil olarak işaret ettiği gibi, aynı şekilde mutlaka kulları için iyilik ve hayırlarına olanı yaratır görüşünü de nefyediyor olduğuna da bir delildir.

٤٠- ﴿قُلْ أَرَأَيْتَكُمْ إِنْ أَتَيكُمْ عَذَابُ اللهِ أَوْ أَتَتْكُمُ السَّاعَةُ أَغَيْرَ اللهِ تَدْعُونَ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ﴾

40. De ki: Söyleyin bakalım, eğer size Allah'ın azabı gelir veya kıyamet size gelip çatıverirse, Allah'tan başkasına mı yalvaracaksınız? Eğer doğru iseniz söyleyin gerçeği.

« قُلْ أَرَأَيْتَكُمْ إِنْ أَتَيكُمْ عَذَابُ اللهِ أَوْ أَتَتْكُمُ السَّاعَةُ » **"De ki. Söyleyin bakalım, eğer size Allah'ın azabı gelir veya kıyamet gelip size çatıverirse,"** Kimi yardımınıza çağıracaksınız? Daha sonra yüce Allah şu kavliyle onları susturarak buyuruyor ki:

« أَغَيْرَ اللهِ تَدْعُونَ » **" Allah'tan başkasına mı yalvaracaksınız?"** Adetiniz gereği size bir sıkıntı ve zarar isabet ettiğinde tanrılarınızı mı yardıma çağıracaksınız? Yoksa onları bırakıp Allah'ı mı? Eğer putların ilahlar oldukları iddianızda **"doğru iseniz söyleyin gerçeği."** Ve sizi kurtarmaları için çağırın onları?

« قُلْ أَرَأَيْتَكُمْ » **"Kul ere eytukum"** burada yer alan ikinci hemzeyi yumuşatarak belli-belirsiz bir şekilde Kıraat İmamlarından Nafî ile Ebu Cafer'in kıraatine göre okunabileceği gibi, kıraat imamlarından Ali el-Kisaî'ye göre de ikinci hemzeyi hazfederek de okunabilir.

Buna göre mana şöyle olur: " İşin, olayların sizin ileri sürdüğünüz gibi geliştiğini mi bilmektesiniz öyle mi? O halde yanınızda ne türden ve ne kadar bilginiz varsa bana bildirin bakalım! Ayette yer alan ikinci zamirin iraptan mahalli yoktur. "Ta" harfi ise failin zamiridir. Haber dileğinin mutaallakı açık olarak zikredilmemiştir ve bu, « أَرَأَيْتَكُمْ » takdirindedir.

٤١- ﴿بَلْ إِيَّاهُ تَدْعُونَ فَيَكْشِفُ مَا تَدْعُونَ إِلَيْهِ إِنْ شَاءَ وَتَنْسَوْنَ مَا تُشْرِكُونَ﴾

41. Hayır! Yalnızca Allah'a yalvarırsınız. O da dilerse kaldırılmasını dilediğiniz belayı kaldırır. Siz de kendisine ortak koştuğunuz şeyleri unutursunuz.

« بَلْ إِيَّاهُ تَدْعُونَ » **"Hayır! Yalnızca Allah'a yalvarırsınız."** Hayır hayır hiçbir puta ve putlaştırdıklarınızı yardıma çağıracak değilsiniz. Bilakis yalnızca Allah'a dua edip yakaracaksınız.

« فَيَكْشِفُ مَا تَدْعُونَ إِلَيْهِ إِنْ شَاءَ » **"O da dilerse kaldırılmasını dilediğiniz belâyı kaldırır."** Kaldırılmasını istediğiniz felaketi ve belâyı, şayet Allah size lütfetmek isterse sizden onu önler, kaldırır.

« وَتَنْسَوْنَ مَا تُشْرِكُونَ » **"Siz de kendisine ortak koştuğunuz şeyleri unutursunuz."** Yani öyle sıkıntılı bir durumda hiç putlarınızı aklınıza getirmediğiniz gibi onları terk edersiniz, hatta hatırlamazsınız bile. Çünkü artık böyle bir musibet anında zihinleriniz, bir tek olan Rabbiniz Allah'tan başkasını düşünemez. Çünkü söz konusu felaketi ve musibeti sizden kaldıracak sadece O'dur başkası değil.

Ayrıca istihbarın, « أَغَيْرَ اللّٰهِ تَدْعُونَ » **"Allah'tan başkasına mı yalvaracaksınız?"** kavline mutaallik olması da caizdir. Bu takdirde sanki şöyle denilir gibidir.

« أَرَأَيْتَكُمْ أَغَيْرَ اللّٰهِ تَدْعُونَ إِنْ أَتَيكُمْ عَذَابُ اللّٰهِ » **"Eğer Allahı'n azabı size gelip çatarsa Allah'tan başkasına mı yalvaracaksınız?"**

42. – 51. ÂYETLER

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَآ اِلٰٓى اُمَمٍ مِنْ قَبْلِكَ فَاَخَذْنَاهُمْ بِالْبَأْسَآءِ وَالضَّرَّآءِ
لَعَلَّهُمْ يَتَضَرَّعُونَ ﴿٤٢﴾ فَلَوْلآَ اِذْ جَآءَهُمْ بَأْسُنَا تَضَرَّعُوا وَلٰكِنْ
قَسَتْ قُلُوبُهُمْ وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٤٣﴾ فَلَمَّا
نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهٖ فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ اَبْوَابَ كُلِّ شَيْءٍۜ حَتّٰٓى اِذَا
فَرِحُوا بِمَآ اُو۫تُوٓا اَخَذْنَاهُمْ بَغْتَةً فَاِذَا هُمْ مُبْلِسُونَ ﴿٤٤﴾ فَقُطِعَ
دَابِرُ الْقَوْمِ الَّذِينَ ظَلَمُواۜ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٤٥﴾ قُلْ
اَرَاَيْتُمْ اِنْ اَخَذَ اللّٰهُ سَمْعَكُمْ وَاَبْصَارَكُمْ وَخَتَمَ عَلٰى قُلُوبِكُمْ
مَنْ اِلٰهٌ غَيْرُ اللّٰهِ يَأْتِيكُمْ بِهٖۜ اُنْظُرْ كَيْفَ نُصَرِّفُ الْاٰيَاتِ ثُمَّ
هُمْ يَصْدِفُونَ ﴿٤٦﴾ قُلْ اَرَاَيْتَكُمْ اِنْ اَتٰيكُمْ عَذَابُ اللّٰهِ بَغْتَةً اَوْ
جَهْرَةً هَلْ يُهْلَكُ اِلَّا الْقَوْمُ الظَّالِمُونَ ﴿٤٧﴾ وَمَا نُرْسِلُ الْمُرْسَلِينَ
اِلَّا مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَۚ فَمَنْ اٰمَنَ وَاَصْلَحَ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ
وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٤٨﴾ وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا يَمَسُّهُمُ الْعَذَابُ بِمَا
كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿٤٩﴾ قُلْ لَآ اَقُولُ لَكُمْ عِنْدِي خَزَآئِنُ اللّٰهِ وَلَآ
اَعْلَمُ الْغَيْبَ وَلَآ اَقُولُ لَكُمْ اِنِّي مَلَكٌۚ اِنْ اَتَّبِعُ اِلَّا مَا يُوحٰى

إِلَيَّ قُلْ هَلْ يَسْتَوِى الْأَعْمٰى وَالْبَصِيرُ أَفَلَا تَتَفَكَّرُونَ ﴿٥٠﴾

وَأَنْذِرْ بِهِ الَّذِينَ يَخَافُونَ أَنْ يُحْشَرُوا إِلٰى رَبِّهِمْ لَيْسَ لَهُمْ مِنْ

دُونِهِ وَلِيٌّ وَلَا شَفِيعٌ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿٥١﴾

Meali

42- Andolsun ki, senden önce de bir takım ümmetlere rasûller göndermiştik, yalvarıp yakarsınlar diye o ümmetleri darlık ve sıkıntıya sokmuştuk.

43- Hiç olmazsa azabımız kendilerine gelince boyun eğselerdi ya! Fakat ne gezer! Onların kalpleri taş kesilmiş ve şeytan da yapmış oldukları şeyleri kendilerine süslü ve cazip göstermişti.

44- Kendilerine yapılan uyarıları unuttuklarında, kendilerine her şeyin kapılarını açtık. Sonunda kendilerine verilen imkânlar yüzünden şımardıklarında ansızın kendilerini yakaladık.

45- Alemlerin Rabbi Allah'a hamdolsun ki, böylece zulmedenlerin kökü kurutuldu.

46- De ki: "Söyleyin bakalım: Eğer Allah kulaklarınızı sağır ve gözlerinizi kör ederse, kalplerinizin üstüne bir de mühür vursa, bunları size Allah'tan başka hangi ilâh geri verebilir!" Bak nasıl değişik değişik delilller açıklıyoruz. Böyle olduğu halde, onlar yine de yüz çeviriyorlar.

47- De ki: Söyler misiniz bana; eğer Allah'ın azabı ansızın veya göz göre göre size gelirse, zalim toplumdan başkası mı helâk olacak?

48- Biz peygamberleri ancak müjdeleyici ve uyarıcılar olarak göndeririz. O halde kim iman eder, kendini ve amelini düzeltirse onlara hiçbir vakit korku yoktur ve onlar üzüntü de çekmeyecekler.

49- Ayetlerimizi yalan sayanlara gelince, isyan edip yoldan çıkmaları yüzünden azaba uğrayacaklardır.

50- De ki: Ben size, Allah'ın hazineleri yanımdadır, demiyorum. Gaybı da bilmem.Size, ben bir meleğim de demiyorum. Bana ne vahy ediliyorsa, ben ancak ona uyarım. De ki: kör ile gören hiçbir olur mu? Hiç düşünmüyor musunuz?

51- Rabbinin huzurunda toplanacaklarından korkanları Kur'an ile uyar. Onlar için Rablerinden başka ne bir dostları vardır ne de bir aracı vardır. Böylece umulur ki şirk ve masiyetten sakınırlar.

Tefsiri

٤٢- ﴿وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا إِلَى أُمَمٍ مِنْ قَبْلِكَ فَأَخَذْنَاهُمْ بِالْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ لَعَلَّهُمْ يَتَضَرَّعُونَ﴾

42- Andolsun ki, senden önce de bir takım ümmetlere rasûller göndermiştik, yalvarıp yakarsınlar diye o ümmetleri darlık ve sıkıntıya sokmuştuk.

« وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا إِلَى أُمَمٍ مِنْ قَبْلِكَ فَأَخَذْنَاهُمْ » **"Andolsun ki, senden önce de bir takım ümmetlere peygamberler göndermiştik."** Burada mef'ul mahzuftur. "Peygamberler" mahzuf olan mef'uldur. Ancak O ümmetler ya da milletler gönderilen peygamberleri yalanladılar. "Yalvarıp yakarsınlar diye o ümmetleri darlık ve sıkıntıya sokmuştuk." Darlıktan kasıt kıtlık ve açlık olabilir. Sıkıntıdan kast da, hastalık, ölümler ve mallarının yok olması olabilir. Böyle bir durumla karşı karşıya gelmeliler ki, Rablerine yakarsınlar, günahlarından ve yaptıklarından pişmanlık duyup hakka yönelsinler. Çünkü genelde insanlar sıkıntı, şiddet ve zorluklarla karşı karşıya kaldıkları zaman Allah'ı hatırlayıp huzurunda diz çökmeye ve yakarmaya başlarlar.

٤٣- ﴿فَلَوْلَا إِذْ جَاءَهُمْ بَأْسُنَا تَضَرَّعُوا وَلَكِنْ قَسَتْ قُلُوبُهُمْ وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾

43- Hiç olmazsa azabımız kendilerine gelince boyun eğselerdi ya! Fakat ne gezer! Onların kalpleri taş kesilmiş ve şeytan da yapmış oldukları şeyleri kendilerine süslü ve cazip göstermişti.

"Hiç olmazsa azabımız kendilerine gelince boyun eğselerdi ya!" Yani tevbe edip böylece yalvarıp yakaramazlar mıydı? Bu şu anlama gelmektedir: Yalvarıp yakarmaları gerekirken onlar bunu yapmadılar. Sanki burada şöyle bir incelik var gibi:

"Yalvarıp yakarmadılar da, bunun için azabımız kendilerine gelip çattı." Bu ayette, « فَلَوْلَا إِذْ جَاءَ » İfadesinin getirilmiş olması, onların şu durumlarını ortaya sermek içindir; Yalvarıp yakarışı terk sebebinin inatlarından başka bir mazeretlerinin olmadığını açık olarak ortaya koymak içindir. **"Fakat ne gezer! Onların kalpleri taş kesilmiş"** karşı karşıya kaldıkları sıkıntı, darlık ve belalardan ders alıp yaptıkları kötülüklerinden vazgeçmediler **"ve şeytan da yapmış oldukları şeyleri kendilerine süslü ve cazip gösterdi."** Şeytanın allayıp pullayarak kendilerine sunduğu işleri ve amelleri yapageldiler, işledikleriyle adeta kendilerinden geçmişler ve yaptıklarını iyi ve hoş şeyler olarak görüyorlardı.

٤٤- ﴿ فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِ فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ أَبْوَابَ كُلِّ شَيْءٍ حَتَّى إِذَا فَرِحُوا بِمَا أُوتُوا أَخَذْنَاهُمْ بَغْتَةً فَإِذَا هُمْ مُبْلِسُونَ ﴾

44- Kendilerine yapılan uyarıları unuttuklarında, kendilerine her şeyin kapılarını açtık. Sonunda kendilerine verilen imkânlar yüzünden şımardıklarında ansızın kendilerini yakaladık.

« فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِ » **"Kendilerine yapılan uyarıları unuttuklarında,"** Yani darlı ve sıkıntıyı unuttuklarında, bundan kendileri için bir ders ve öğüt almadılar, kötülüklerini hep sürdürüp durdular. İşte bunun üzerine,

« فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ أَبْوَابَ كُلِّ شَيْءٍ » **"kendilerine her şeyin kapılarını açtık."** Sıhhat, afiyet ve bolluk verdik, çeşit çeşit nimetlere boğduk.

« فَتَحْنَا » "açtık" anlamındaki bu kelime kıraat imam-larından Şam'lı İbn Amir'e göre şeddeli olarak, « فَتَّحْنَا » okunuyor. Bu durumda da mana belirttiğimiz gibi oluyor. **"Sonunda kendilerine verilen imkan lar yüzünden şımardıklarında,"** yani bereket, bolluk ve her çeşit nimetin verilmesiyle hadlerini aşmaları yüzünden, **" ansızın kendilerini yakaladık. Bir anda onlar büsbütün ümitlerini kaybediverdiler."** Her şeylerini yitirdiler, hasret ve pişmanlık içinde kala kaldılar.

٤٥- ﴿ فَقُطِعَ دَابِرُ الْقَوْمِ الَّذِينَ ظَلَمُوا ۗ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴾

45- Alemlerin Rabbi Allah'a hamdolsun ki, böylece zulmedenlerin kökü kurutuldu.

« وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ » **"Alemlerin Rabbi Allah'a hamdolsun ki,"** Bu ifade ile yüce Rabbimiz, zalimlerin helâk edilerek ortadan kaldırılmasıyla kendisine hamd edilmesinin vacip ve gerekli olduğunu bildiriyor. Çünkü Allah'a hamdetmek nimetlerin en yücesidir ve yapılan taksimatın en muazzamıdır. Ya da mana şöyledir: Allah'a hamdetmeyip de helak olanların durumlarını göz önüne getirin böylece Allah'a hamdedin! **"böylece zulmedenlerin kökü kurutuldu."** Yani bir tek fertleri bile yer yüzünde bırakılmamak kaydıyla kökleri kurutuldu, hepsi de helak edildi.

٤٦- ﴿ قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَخَذَ اللَّهُ سَمْعَكُمْ وَأَبْصَارَكُمْ وَخَتَمَ عَلَى قُلُوبِكُمْ مَنْ إِلَٰهٌ غَيْرُ اللَّهِ يَأْتِيكُمْ بِهِ ۗ انْظُرْ كَيْفَ نُصَرِّفُ الْآيَاتِ ثُمَّ هُمْ يَصْدِفُونَ ﴾

46- Daha sonra Rabbimiz kudretini ve vahdaniyetini göstermek için şöyle buyuruyor: **"De ki: Söyleyin bakalım: Eğer Allah kulaklarınızı sağır ve gözlerinizi kör ederse,"** İşitme özelliğinizi ve görme hassenizi yok ederse, **"Kalplerinizin üstüne bir de mühür vursa,"** akıllarınızı kaybettirip, doğru ile yanlışı birbirinden ayırdedemez hale getirirse, **"bunları size, Allah'tan başka hangi ilah geri verebilir!?"** Allah'ın alıp da üstünü mühürledikleri şeyleri size hangi ilah verebilir? **"bak, nasıl değişik değişik deliller açıklıyoruz. Böyle olduğu halde, onlar yine de yüz çeviriyorlar."** Kendilerine ayet ve mucizeleri çeşit çeşit göstermemize rağmen, tüm deliller ortada olduğu halde yine de bunlardan yüz çeviriyorlar.

Ayette geçen, « مَنْ » edatı mübteda olarak merfudur. « إِلَٰهٌ » da haberidir. « غَيْرُ » ile « يَأْتِيكُمْ » her ikisi de « إِلَٰهٌ » kelimesinin sıfatıdırlar. Cümle ise, « أَرَأَيْتُمْ » fiilinin iki mefulü yerindedirler. Şart cümlesinin cevabı ise mahzuftur.

٤٧- ﴿ قُلْ اَرَاَيْتَكُمْ اِنْ اَتٰيكُمْ عَذَابُ اللّٰهِ بَغْتَةً اَوْ جَهْرَةً هَلْ يُهْلَكُ اِلاَّ الْقَوْمُ الظَّالِمُونَ ﴾

47- De ki: Söyler misiniz bana; eğer Allah'ın azabı ansızın veya göz göre göre size gelirse, zalim toplumdan başkası mı helâk olacak?

"De ki: Söyler misiniz bana; eğer Allah'ın azabı ansızın" azabın hiçbir emaresi ve belirtisi olmaksızın **"veya göz göre göre size gelirse,"** azap belirtileri ortaya çıkarsa, Hasan Basrî'ye göre gece veya gündüz belirirse, **"Zalim toplumdan başkası mı helak olacak?"** Yani Allah'ın halis kulları hiçbir zaman azaplandırma ile veya Allah'ın gazabına uğrayarak helâk olacak değiller. Ancak kendilerine kıyan ve yazık eden zalimler azap ve cezalandırılmaları sonucu helak olacaklardır. Çünkü onlar Rablerini inkâr etmişlerdir.

٤٨- ﴿ وَمَا نُرْسِلُ الْمُرْسَلِينَ اِلاَّ مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ فَمَنْ اٰمَنَ وَاَصْلَحَ فَلاَ خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلاَ هُمْ يَحْزَنُونَ ﴾

48- Biz peygamberleri ancak müjdeleyici ve uyarıcılar olarak göndeririz. O halde kim iman eder, kendini ve amelini düzeltirse onlara hiçbir vakit korku yoktur ve onlar üzüntü de çekmeyecekler.

« وَمَا نُرْسِلُ الْمُرْسَلِينَ اِلاَّ مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ » **"Biz peygamberleri ancak müjdeleyici ve uyarıcılar olarak göndeririz."** Mü'min ve kâfirleri cennetle müjdeleyici ve cehennemle korkutarak. Yoksa apaçık delil ve kesin burhanlarla, delillerle durumları meydana çıktıktan sonra onlara ayetler gösterilmesi için o peygamberleri göndermeyiz.

« فَمَنْ اٰمَنَ وَاَصْلَحَ » **"O halde kim iman eder, kendisini ve amelini düzeltirse,"** imanı üzere devamlılık gösterirse,

« فَلاَ خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلاَ هُمْ يَحْزَنُونَ » **"Onlara hiçbir vakit korku yoktur ve onlar üzüntü de çekmeyecekler."** Yedi kıraat imamlarından sayılmayan Yakup ayette geçen, « خَوْفٌ » kelimesini, « خَوْفَ » olarak okumaktadır.

٤٩- ﴿وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا يَمَسُّهُمُ الْعَذَابُ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ﴾

49- Ayetlerimizi yalan sayanlara gelince, isyan edip yoldan çıkmaları yüzünden azaba uğrayacaklardır.

« وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا يَمَسُّهُمُ الْعَذَابُ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ » **"Ayetlerimizi yalan sayanlara gelince, isyan edip yoldan çıkmaları yüzünden azaba uğrayacaklardır."** Dikkat edilecek olursa ayette, azabın dokundurulacağından, azaba uğramalarından söz edilirken sanki bu yalanlayıcılar hayatta imişcesine onlara istenildiği şekilde acılar çektirileceği belirtiliyor. Çünkü isyan etmişler, küfre saparak ve inkârcılı-ğı kabullenerek Allah'a itaatten dışarı çıkmışlardır.

٥٠- ﴿قُلْ لَا أَقُولُ لَكُمْ عِنْدِي خَزَائِنُ اللهِ وَلَا أَعْلَمُ الْغَيْبَ وَلَا أَقُولُ لَكُمْ إِنِّي مَلَكٌ إِنْ أَتَّبِعُ إِلَّا مَا يُوحَى إِلَيَّ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْأَعْمَى وَالْبَصِيرُ أَفَلَا تَتَفَكَّرُونَ﴾

50- De ki: Ben size, Allah'ın hazineleri yanımdadır, demiyorum. Gaybı da bilmem. Size, ben bir meleğim de demiyorum. Bana ne vahyediliyorsa, ben ancak ona uyarım. De ki: kör ile gören hiçbir olur mu? Hiç düşünmüyor musunuz?

« قُلْ لَا أَقُولُ لَكُمْ عِنْدِي خَزَائِنُ اللهِ » **" De ki: Ben size, Allah'ın hazineleri yanımdadır, demiyorum."** O hazinelerin insanlar ve diğer yaratıklar arasında paylaşımı, rızklarının dağıtılması benim elimde ve bana ait olduğunu söylüyor değilim.Böyle bir iddiam yok benim.

« وَلَا أَعْلَمُ الْغَيْبَ » **"Gaybı da bilmem."** Bu cümle, yani orijinal ifadesiyle, « وَلَا أَعْلَمُ الْغَيْبَ » cümlesi, « عِنْدِي خَزَائِنُ اللهِ » **"Allah'ın hazineleri yanımdadır."** Cümlesinin mahalline atfolunmak suretiyle mahallen mansuptur. Çünkü bu, sanki "söylenmiş bir ifade" niteliğindedir ve sanki şöyle der gibidir: " Ben size şu sözü demiyorum ve şu sözü de söylüyor değilim":

« وَلَا أَقُولُ لَكُمْ إِنِّي مَلَكٌ » **"Size ben bir meleğim de demi-**

yorum." Ben hiçbir akıl sahibinin hiçbir zaman kabullenemeyeceği bir beşerin ya da insanın Allah'ı hazinelerine sahip bulunduğu, gaybı bildiği veya meleklik iddiasına kalkması manasında bir iddianın sahibi değilim. Böyle akıl dışı bir şeyi savunmuyorum. Ancak menim ileri sürüp davasını sürdürdüğüm şey, bir çok beşer için var olan şeyi savunuyorum ki bu da nübüvvet olayıdır.

« إِنْ أَتَّبِعُ إِلاَّ مَا يُوحَى إِلَيَّ » **" Bana ne vahyediliyorsa, ben ancak ona uyarım."** Size neleri haber olarak bildirmiş isem, ancak Allah'ın bana indirdiğidir, başka değil.

« قُلْ هَلْ يَسْتَوِى الأَعْمَى وَالْبَصِيرُ » **" De ki: kör ile gören hiç bir olur mu?"** Sapıtan ve saptıranla, hidayette olan ve hidayete erdiren hiçbir olurlar mı? Ya da kendilerine vahyedilenlere uyanlar ile uymayanlar bir olurlar mı? Ya da istikamette olduğunu yani peygamberlik iddiasın da bulunduğunu ileri süren aynı olur mu? Ancak işin muhal yani olamaz olanı ise ilahlık davasıdır. Bu, hiçbir kimse için asla söz konusu değildir.

« أَفَلاَ تَتَفَكَّرُونَ » **"Hiç düşünmüyor musunuz?"** Yani tıpkı körler gibi yolunu şaşıranlardan olmayın. Ya da: **"Şunu iyice bilin ki, benim şu iddia ettiğim şey, bir beşere ya da insana yakışmayacak veya olma yacak bir iddia değildir."** Yahut: **"Bilmelisiniz ki, bana vahyedilen şeye tabi olunması, benim için mutlak ve kesin manada gerekli olan şeydir. Ben kesinlikle buna bağlıyım."**

٥١- ﴿وَأَنْذِرْ بِهِ الَّذِينَ يَخَافُونَ أَنْ يُحْشَرُوا إِلَى رَبِّهِمْ لَيْسَ لَهُمْ مِنْ دُونِهِ وَلِيٌّ وَلاَ شَفِيعٌ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ﴾

51-Rabbinin huzurunda toplanacaklarından korkanları Kur'an ile uyar. Onlar için Rablerinden başka ne bir dostları vardır ne de bir aracı vardır. Böylece umulur ki şirk ve masiyetten sakınırlar.

« وَأَنْذِرْ بِهِ الَّذِينَ يَخَافُونَ أَنْ يُحْشَرُوا إِلَى رَبِّهِمْ » **" Rabbinin huzurunda toplanacaklarından korkanları Kur'an ile uyar."** Kendine vahyedilenle uyar. Ki, onlar öldükten sonra dirileceklerine inanan ve bunu kesin kabul eden müslümanlardır. Ancak böyle olmakla birlikte o müslümanlar amel konusunda ihmalkâr hareket ediyorlar. Dolayısıyla

onları kendilerine indirilen vahiyle uyar. Bir diğer yoruma göre de Kitap ehlini uyar. Çünkü onlar da öldükten sonra dirileceklerini kabul eden toplumlardır.

« لَيْسَ لَهُمْ مِنْ دُونِهِ وَلِيٌّ وَلَا شَفِيعٌ » **"Onlar için Rablerinden başka ne bir dostları vardır ne de bir aracı vardır."** Bu cümle, bir önce geçen, « يُحْشَرُوٓا » fiilinden konumundadır.

Yani, « يَخَافُونَ أَنْ يُحْشَرُوٓا » demektir. Kendilerine ne yardım edebilecek ve ne de onlara aracı olacak Allah'tan başka bir varlık olmayacaktır.

« لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ » **"Böylece umulur ki şirk ve masiyetten sakınır lar."** Bu sayede onlar da takva sahibi olan kimselerin arasında yerlerini alabilirler.

❁ ❁ ❁

52. – 58. AYETLER

وَلاَ تَطْرُدِ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدٰوةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ ؕ مَا عَلَيْكَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِنْ شَيْءٍ وَمَا مِنْ حِسَابِكَ عَلَيْهِمْ مِنْ شَيْءٍ فَتَطْرُدَهُمْ فَتَكُونَ مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿٥٢﴾ وَكَذٰلِكَ فَتَنَّا بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لِيَقُولُوٓا اَهٰٓؤُلَٓاءِ مَنَّ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ مِنْ بَيْنِنَا ؕ اَلَيْسَ اللّٰهُ بِأَعْلَمَ بِالشَّاكِرِينَ ﴿٥٣﴾ وَإِذَا جَٓاءَكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاٰيَاتِنَا فَقُلْ سَلاَمٌ عَلَيْكُمْ كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ ۙ اَنَّهُ مَنْ عَمِلَ مِنْكُمْ سُوٓءًا بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابَ مِنْ بَعْدِهِ وَاَصْلَحَ فَاَنَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٥٤﴾ وَكَذٰلِكَ نُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ وَلِتَسْتَبِينَ سَبِيلُ الْمُجْرِمِينَ ع ﴿٥٥﴾ قُلْ إِنِّي نُهِيتُ اَنْ اَعْبُدَ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ ؕ قُلْ لَٓا اَتَّبِعُ اَهْوَٓاءَكُمْ ۙ قَدْ ضَلَلْتُ إِذًا وَمَٓا اَنَا مِنَ الْمُهْتَدِينَ ﴿٥٦﴾ قُلْ إِنِّي عَلَى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّي وَكَذَّبْتُمْ بِهِ ؕ مَا عِنْدِي مَا تَسْتَعْجِلُونَ بِهِ ؕ إِنِ الْحُكْمُ إِلاَّ لِلّٰهِ ؕ يَقُصُّ الْحَقَّ وَهُوَ خَيْرُ الْفَاصِلِينَ ﴿٥٧﴾ قُلْ لَوْ اَنَّ عِنْدِي مَا تَسْتَعْجِلُونَ بِهِ لَقُضِيَ الْاَمْرُ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ ؕ وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِالظَّالِمِينَ ﴿٥٨﴾

Meâli

52. Rablerinin rızasını isteyerek sabah akşam O'na yalvaranları yanından kovma! Onların hesabından senin bir sorumluluğun olmadığı gibi senin hesabından da onlara bir sorumluluk yoktur. Onları yanından kovar san zalimlerden olursun.

53. Biz. Bazılarının: "Aramızdan Allah'ın kendilerine lütûf ve ihsan da bulunduğu kimseler de bunlar mı?" demeleri için onların bazısını ötekiler ile işte böyle imtihana çektik. Allah şükredenleri daha iyi bilmez mi?

54. Ayetlerimize iman edenler sana geldikleri zaman onlara de ki: "Selamun aleyküm" Rabbiniz merhamet etmeyi kendi zatına temel bir ilke edinmiştir.Sizden kim bilmeyerek bir kötülük işler, sonra peşinden tevbe ederek kendini düzeltirse, Allah'ın çok bağışlayan ve çok esirgeyen olduğunu bilmelidir.

55. Cürüm işleyenlerin yolu, inananların yolundan ayırt edilsin diye ayetleri işte böyle açıklarız.

56. De ki: "Ben Allah'ı bırakıp da sizin kulluk yapmakta bulunduğu nuz şeylere kullukta bulunmaktan men olundum." De ki: "Ben sizin isteklerinize uymam, uyduğum takdirde sapıtırım da hidayete erenlerden olmam."

57. De ki: Şüphesiz ben Rabbimden gelen apaçık bir delile dayanmaktayım. Siz ise O'nu yalanladınız. Gelmesi için acele ettiğiniz azap da benim elimde değildir. Azabı çabuklaştırmak veya geciktirmekle ilgili hüküm, yalnız Allah'a aittir. O hakkı anlatır ve O, doğru hüküm verenlerin en hayırlısıdır.

58. De ki: Acele istediğiniz azap benim elimde olsaydı, kesinlikle benimle sizin aranızdaki iş çoktan bitmiş olurdu. Zalimlere nasıl davranıl ması gerektiğini Allah çok daha iyi bilir.

Tefsiri

٥٢-﴿وَلَا تَطْرُدِ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدٰوةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ ط مَا عَلَيْكَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِنْ شَيْءٍ وَمَا مِنْ حِسَابِكَ عَلَيْهِم مِنْ شَيْءٍ فَتَطْرُدَهُمْ

فَتَكُونَ مِنَ الظَّالِمِينَ ﴾

52. Rablerinin rızasını isteyerek sabah akşam O'na yalvaranları yanından kovma! Onların hesabından senin bir sorumluluğun olmadığı gibi senin hesabından da onlara bir sorumluluk yoktur. Onları yanından kovarsan zalimlerden olursun.

Hz. Peygamber (s), takva sahibi olmayan yani emir ve yasaklarına gereğince dikkat etmeyenleri daha dikkatli davranıp takva sahibi olmaları konusunda onları uyarma ile emrettikten sonra hemen bunun peşinden de takva sahipleriyle yakın ilişki içinde olması ve onlardan uzak kalmaması, onları yanından kovup uzaklaştırmamasıyla da emrolundu. Bunun için Rabbimiz şöyle buyuruyor:

«وَلَا تَطْرُدِ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدٰوةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ» **"Rablerinin rızasını isteyerek sabah akşam O'na yalvaranları yanından kovma!"** Dikkat edilecek olunursa, söz konusu edilen kimselerin sürekli olarak Rablerini çağırdıklarına ve ibadet ve kulluk görevlerini ellerinden geldiğince yaptıklarına vurgu yapılıyor. İbadet ve kulluk görevlerinde devamlılık gösterdiklerine dikkat çekiliyor. Çünkü ayette yer alan, "Sabah akşam" ifadesi devamlılığı belirtiyor. Dolayısıyla bunun manası şöyle demektir: **"Onlar sabah ve ikindi namazlarını kılarlar"** veya **"Beş vakit namazlarını kılarlar."**

Diğer taraftan ayetteki, « بِالْغَدٰوةِ » kelimesi Şam'lı İbn Amir kıraatine göre, « بِالْغُدْوَةِ » olarak okunmaktadır.

Diğer taraftan yüce Allah, söz konusu takva sahiplerini ihlas ve samimiyet içerisinde olmakla tanımlayarak şöyle buyuruyor: Rablerinin rızasını isteyerek « يُرِيدُونَ وَجْهَ اللّٰهِ » Burada "rızası" diye çevirdiğimiz kelime, « وَجْهَ » Yani lügat bakımından "yüz, yüzü" anlamındadır. Bu ise bir şeyin zatı, kendisi ve aslı, hakikati manasındadır. Ayet fakir, yoksul ve köle olan kimseler hakkında nazil olmuştur.Yani Bilal-i Habeşi, Suheyb, Ammar b. Yasir ve benzerleri hakkında nazil olmuştur. Çünkü müşriklerin önde gelenleri Rasulullah (s)'a şöyle demişlerdi: "*Şu ayak takımlarını kovup, yanımızdan uzaklaştırırsan o takdirde seninle bir arada oturabiliriz. Aksi takdirde olmaz.*" İşte bunun üzerine Rasulullah

(s) kendilerine, **"Ben asla inananları kovup uzaklaştırmam. Bu, imkânsızdır."** Dedi. Bunun üzerine müşrikler şöyle bir teklif getirdiler: " O halde bize bir gün ve bizimle aynı seviyede olmayanlara da ayrı bir gün olmak üzere gün belirle. O şekilde bir araya gelelim. Bunun için de aramızda bir yazışma ile bu tesbit olsun istediler. Yazının yazılması için Hz.Ali'yi çağırdılar." İşte bunun üzerine fakir ve güçsüz kimseler onların arasından ayrılıp bir kenara çekildiler ve onlardan ayrı olarak oturdular. Bunun üzerine bu ayet nazil oldu. Hz. Peygamber (s) hemen yazılan belgeyi bir kenara fırlatarak kalktı ve gidip o ihlas sahibi fakirlerin arasına geçti, kendilerini kucaklayarak gönüllerini aldı.[8]

"Onların hesabından senin bir sorumluluğun olmadığı gibi," **Bu, tıpkı şu ayetteki gibidir: "Onların hesabı ancak Rabbime aittir."** (Şuara,113) **"senin hesabından da onlara bir sorumluluk yoktur."** Çünkü müşrikler dinleri ihlasları ve samimiyetleri konusunda yoksullara dil uzatıyorlardı. Bunun için şöyle buyurdu: "Onların hesabı onlara aittir ve onları ilgilendirir. Dolayısıyla ondan sana gelebilecek bir sorumluluk ve sıkıntı yoktur. Kaldı ki senin de hesabın, sorumluluğun sana aittir ve senin hesabından da onlar sorulacak değiller. "Onları yanından kovarsan zalimlerden olursun."

« فَتَطْرُدَهُمْ » "kovarsan" **Nefyin yani olumsuz cümlenin cevabıdır. Bu cümle de"** « مَا عَلَيْكَ مِنْ حِسَابِهِمْ » "Onların hesabından senin bir sorumluluğun olmadığı..." **cümlesidir.** « فَتَكُونَ مِنَ الظَّالِمِينَ » "Zalimlerden olursun" **cümlesi de nehyin/yasaklamanın cevabıdır ki bu da: «** وَلَا تَطْرُدْ» "kovma" **cümlesidir. Diğer taraftan sebebiyet vermesi nedeniyle aynı cümlenin, «** فَتَطْرُدَهُمْ **» Üzerine atfı da caizdir. Çünkü "zalim olma" sebebi, onların kovulması olabilir.**

٥٣- ﴿وَكَذٰلِكَ فَتَنَّا بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لِيَقُولُوا اَهٰؤُلَٓاءِ مَنَّ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ مِنْ بَيْنِنَا اَلَيْسَ اللّٰهُ بِاَعْلَمَ بِالشَّاكِرِينَ﴾

53. Biz. Bazılarının: "Aramızdan Allah'ın kendilerine lütûf ve ihsanda bulunduğu kimseler de bunlar mı?" demeleri için onların

[8] Vahidi, Esbabu'n-nüzul, s:146

bazısını ötekiler ile işte böyle imtihana çektik. Allah şükredenleri daha iyi bilmez mi?

"Biz, bazılarının" zenginleri fakirlerle imtihan ettiğimiz örneğinde olduğu gibi, zenginlerin:

« وَكَذٰلِكَ فَتَنَّا بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لِيَقُولُوٓا اَهٰٓؤُلَٓاءِ مَنَّ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ مِنْ بَيْنِنَا»

Aramızdan Allah'ın kendilerine lütûf ve ikramda bulunduğu kimseler bunlar mı!? demeleri için onların bazısını ötekilerle işte böyle imtihana çektik." Yani Allah'ın iman ile kendilerine ikram ve ihsanda bulunduğu kimselere karşı ötekiler denilen inkârcı ve şımarıklar şöyle diyorlar; **"bizler önde gelenleriz ve lider konumunda bulunan kimseleriz. Oysa onlar ise fakir, yoksul ve köle, ayak takımından kimselerdir."** Böyle konuşmalarının nedeni, bu gibi kimselerin hak ve doğruluk üzere olmalarını kabullene memeleri ve buna karşı çıkmalarıdır. Bir de kendileri dururken kendilerince aşağıladıkları kimselerin iyilik, lütuf ve ihsana layık görülmelerini yadırgadıkları gerçeğidir. Yani diyorlar ki, bizler varken, şu aşağılık kimseler mi Allah'ın lütfûna nail olacaklar!? İşte bu ve benzeri itirazlar...

Nitekim işte benzer bir itiraz: **"Eğer İslam'da bir hayır olsaydı, ona ulaşmakta şunlar bizi geçemezlerdi."** (Ahkaf,11) ayeti ile de açık olarak bildirilmektedir. **"Allah şükredenleri daha iyi bilmez mi?"** Yani nimetlerine karşı kimlerin şükrettiğini ve kimlerin de nankörlükte bulunduğunu daha iyi bilmez mi?

٥٤- ﴿وَاِذَا جَٓاءَكَ الَّذ۪ينَ يُؤْمِنُونَ بِاٰيَاتِنَا فَقُلْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلٰى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَۙ اَنَّهُ مَنْ عَمِلَ مِنْكُمْ سُٓوءًا بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابَ مِنْ بَعْدِه۪ وَاَصْلَحَ فَاَنَّهُ غَفُورٌ رَح۪يمٌ﴾

54. Ayetlerimize iman edenler sana geldikleri zaman onlara de ki: "Selamun aleyküm" Rabbiniz merhamet etmeyi kendi zatına temel bir ilke edinmiştir. Sizden kim bilmeyerek bir kötülük işler, sonra peşinden tevbe ederek kendini düzeltirse, Allah'ın çok bağışlayan ve çok esirgeyen olduğunu bilmelidir.

« وَاِذَا جَٓاءَكَ الَّذ۪ينَ يُؤْمِنُونَ بِاٰيَاتِنَا فَقُلْ » **"Ayetlerimize iman**

edenler sana geldikleri zaman onlara de ki: « سَلَامٌ عَلَيْكُمْ » **"Selam size!"** Bu durum, ya Allah'tan, selamı onlara tebliğ etmesi için bir emirdir veya onlara ikram olsun diye kendilerine ilk selamı verenin o olmasını emir buyurmaktadır. Bir de onların gönüllerini almak, onları memnunu etmek için. Nitekim onun şu ifadesi de bu manayadır:

« كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ » **"Rabbiniz merhamet etmeyi kendi zatına temel bir ilke edinmiştir."** İşte onlara söylenen ve Allah'ın rahmet ve merhametinin bolluğunu ve onlardan tevbelerini kabul edileceğinin müjdesinin verilmesi de bu cümleden bir ifadedir. Dolayısıyla mana şöyle oluyor: **"Allah size kesin bir söz ve vaat ile merhamet sözü verdi."**

« أَنَّهُ مَنْ عَمِلَ مِنْكُمْ سُوٓءًا بِجَهَالَةٍ » **" Sizden kim bilmeyerek bir kötülük işler,"** Yani yaptığı bir işin sonucunda bir zararın ya da vebalin olduğunu, günah bulunduğunu bilmeden işlerse, Ya da masiyeti, günahı taate tercihi bilmez konumunda ise,

« ثُمَّ تَابَ مِنْ بَعْدِهِ وَأَصْلَحَ » **"sonra peşinden tevbe ederek"** kötülük veya kötü bir iş yaptıktan hemen sonra tevbe eder ve tevbesinde ihlas ile hareket ederse;

« فَأَنَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ » **"Allah'ın çok bağışlayan ve çok esirgeyen olduğunu bilmelidir."**

Ayet içerisindeki, « أَنَّهُ » zamiri, dikkat çekme/zamiri şandır. بِجَهَالَةٍ hal konumundadır. « أَنَّهُ » « فَأَنَّهُ » İbn Amir ve Asım kıraatlerinde böyledir. Birincisi yani, « أَنَّهُ » Rahmetten bedeldir. İkincisi yani « فَأَنَّهُ » mahzuf mübtedanın haberidir. Yani: "O'nun şanı, O'nun çok bağışlayan ve çok esirgeyen olmasıdır." Yani: "O'nun şanı, O'nun çok bağışlayan ve çok esirgeyen olmasıdır." Yine, « أَنَّهُ » « فَأَنَّهُ » Nafi kıraatine göre olup, ilki yani, « أَنَّهُ » rahmetten bedeldir. İkincisi yani, «فَأَنَّهُ » mübtedadır. Yukarıda adlarını verdiğimiz kıraat imamları dışındakiler ise, « أَنَّهُ »

« فَاَنَّهُ » Cümle başlagıcı kabul etmişlerdir. Böylece sanki "rahmet" kelimesi açıklanıp yorumlanmaktadır ve şöyle denmektedir gibi: " Doğrusu sizden kim amel işlerse..." .

٥٥- ﴿وَكَذٰلِكَ نُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ وَلِتَسْتَبِينَ سَبِيلُ الْمُجْرِمِينَ﴾

55- "Cürüm işleyenlerin yolu, inananların yolundan ayırt edilsin diye ayetleri işte böyle açıklarız."

Ayetteki, « وَلِتَسْتَبِينَ » fiili, kıraat imamlarından Hamza, Ali ve Ebu Bekir'e göre "Ya" harfi ile, « وَلِيَسْتَبِينَ » olarak da okunmuştur. Ayrıca, « سَبِيلُ الْمُجْرِمِينَ » Kıraat imamlarından Nafi'a göre nasb ile, « سَبِيلَ الْمُجْرِمِينَ » olarak okunmuştur. Diğer taraftan, « سَبِيلُ » kelimesi merfu olarak « يَسْتَبِينَ » veya « تَسْتَبِينَ » olsun okunabilir. Çünkü müennes ve müzekker olabilir, bu, mümkündür. Yani « سَبِيلُ » hem müzekker ve hem müennes olması mümkündür. Diğer taraftan « ت » harfiy le yani, « تَسْتَبِينَ » olarak muhatap okunması halinde hitap Rasûlullah (s)'dir.

Örneğin Araplar, İstebane'l- emru/ iş ortaya meydana çıktı, açıklandı, « تَبَيَّنَ » Açıklığa kavuştu. « اسْتَبَنْتُهُ » ve « تَبَيَّنْتُهُ » derler.

Bütün bu apaçık ve meydanda olan detaylar gibi Kur'an ayetlerini işte bu şekilde etraflı olarak açıklarız. O ayetleri suçluların, canilerin tüm vasıflarını, özelliklerini ortaya koyacak şekilde ve kimlerin kalpleri mühürlü, kimlerin gönlü islama açık hepsini açıklıyor. Bir de onların yollarının aydınlığa çıkması için kendileriyle nasıl bir muamele yapılması gerekiyorsa öylece muamelede bulun. İşte biz bu detay ve teferruatı bu manada sana açıklamış olduk.

٥٦-﴿ قُلْ إِنِّي نُهِيتُ أَنْ أَعْبُدَ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللهِ قُلْ لَا أَتَّبِعُ أَهْوَاءَكُمْ قَدْ ضَلَلْتُ إِذًا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُهْتَدِينَ ﴾

56. De ki: "Ben Allah'ı bırakıp da sizin kulluk yapmakta bulunduğunuz şeylere kullukta bulunmaktan men olundum." De ki: "Ben sizin isteklerinize uymam, uyduğum takdirde sapıtırım da hidayete erenlerden olmam."

« قُلْ إِنِّي نُهِيتُ أَنْ أَعْبُدَ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللهِ » **"De ki: Ben Allah'ı bırakıp da sizin kulluk yapmakta bulunduğunuz şeylere kullukta bulunmaktan men olundum."** Akla ve nakle dayalı delillere bağlı kalarak, sizin Allah'tan başka tapıp kulluk ettiğiniz ve ibadette bulunup önlerinde saygıyla eğildiğiniz şeylere tapmaktan men olundum.

« قُلْ لَا أَتَّبِعُ أَهْوَاءَكُمْ » **"De ki: ben sizin isteklerinize uymam,"** Yani herhangi bir delile dayanmaksızın heva ve hevesinize uyarak sürdürdüğünüz dini inancınızda ben sizin yolunuzda yürüyecek değilim. Çünkü sizin üzerinde bulunduğunuz yol, sapıklığa sebep olan bir yoldur. Zaten burada da bu noktaya dikkat çekiliyor.

« قَدْ ضَلَلْتُ إِذًا » **"uyduğum takdirde sapıtırım da"** Yani sizin arzu ve istekleriniz doğrultusunda hareket ettiğim zaman ben de sapıtanlardan olurum, hiçbir şeyde « وَمَا أَنَا مِنَ الْمُهْتَدِينَ » **"hidayete erenlerden olmam"** Yani siz de aynen öyle olursunuz.

٥٧-﴿ قُلْ إِنِّي عَلَى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّي وَكَذَّبْتُمْ بِهِ مَا عِنْدِي مَا تَسْتَعْجِلُونَ بِهِ إِنِ الْحُكْمُ إِلَّا لِلّٰهِ يَقُصُّ الْحَقَّ وَهُوَ خَيْرُ الْفَاصِلِينَ ﴾

57. De ki: Şüphesiz ben Rabbimden gelen apaçık bir delile dayanmaktayım. Siz ise O'nu yalanladınız. Gelmesi için acele ettiğiniz azap da benim elimde değildir. Azabı çabuklaştırmak veya geciktirmekle ilgili hüküm, yalnız Allah'a aittir. O hakkı anlatır ve O, doğru hüküm verenlerin en hayırlısıdır.

Ayette heva ve heveslere uymanın yanlışlığı açıklandıktan sonra bu defa bu ayet ile de neye uymanın gerekli olduğuna dikkat çekiliyor ve

uyarıda bulunuluyor ve şöyle buyuruluyor:

«قُلْ إِنِّي عَلَى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّي» **"De ki: Şüphesiz ben Rabbimden gelen apaçık bir delile dayanmaktayım."** Yani şüphesiz ben Rabbimi çok iyi tanıyorum. O, apaçık delil ve hüccetlerle sabit olduğu gibi tek mabuddur ve O'ndan başka da bir mabut yoktur.

« وَكَذَّبْتُمْ بِهِ » **" Siz ise O'nu yalanladınız."** Öyle ki,başka şeyleri O'na ortak koştunuz. «عَلَى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّي» **"Rabbimden bir beyyine üzereyim"** demek, Rabbim tarafından gelen bir hüccete, kesin kanıta dayanıyorum. Bu da KUR'AN-I KERİM'dir.

"Siz ise onu yalanladınız." Yani beyyineyi yalanladınız. Zamirin müzekker olarak gelmiş olması ise, bunun **"Burhan veya Beyan"** olarak yorumlanmasına göredir.

Daha sonra böylelerinin azaba hak kazandıklarını göstermek için hemen yukarıdaki ifadenin peşinden şöyle buyuruldu:

« مَا عِنْدِي مَا تَسْتَعْجِلُونَ بِهِ » **"Gelmesi için acele ettiğiniz azap da benim elimde değildir."** Çünkü kimi ayetlerde belirtildiği gibi hemen çarçabuk bir azabın gelmesini ya da getirilmesini istiyorlardı. Rabbimizin şu kavlindeki onların ifadeleri işte şöyledir:

" Üzerimize gökten taş yağdır." (Enfal,32) Ancak **"Azabı çabuklaştırmak veya geciktirmekle ilgili hüküm, yalnız Allah'a aittir."** Azabınızın ertelenmesi hususu... **"O hakkı anlatır."** Ayetin bu kısmı yani, « يَقُصُّ الْحَقَّ » Kısmı Nafi', Asım, Ebu Cafer ve İbn Kesir kıraatlerine göredir. Yani « قَصَّ » fiiliyle okumuşlardır. Dolayısıyla, **" Allah'ın hükmettiği şeyde Hakka ve hikmete uyarlar."** Diğer kıraat imamları ise, « يَقْضِ الْحَقَّ » diye « قَضَى - يَقْضِي » fiilinden okumuşlardır. Yani ister ertelemeyle ilgili olsun ister çabuklaştırma ile alakalı bulunsun hükmü vermek yalnızca Allah'a aittir." Burada, « الْحَقَّ » kaza yani yargı ve hüküm manasınadır. Aynı zamanda, « الْحَقَّ » kelimesi, « يَقْضِي » Fiilinin mastarına ait sıfattır. Ve, "Ve O, doğru hüküm verenlerin en

hayırlısıdır." Yani hak yargıyla yargılayanların en hayırlısıdır. Çünkü ayırmak, gerçeği ortaya koymak yargılamanın,hükmün ta kendisidir. Yazıda/Hatta "ye" harfinin düşmüş olması iki sakin harfin bir araya gelmemesi için lafız ile uyum sağlasın diyedir. Yani, « يَقْضِى الْحَقَّ » yerine, « يَقْضِ الْحَقَّ » olarak gelmiştir.

٥٨- ﴿ قُلْ لَوْ اَنَّ عِنْدٖى مَا تَسْتَعْجِلُونَ بِهٖ لَقُضِىَ الْاَمْرُ بَيْنٖى وَبَيْنَكُمْ ط وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِالظَّالِمٖينَ ﴾

58- "De ki: Acele istediğiniz azap benim elimde," **gücüm ve imkanım dahilinde** "olsaydı, kesinlikle benimle sizin aranızda iş çoktan bitmiş olurdu." **Rabbim hakkı için olan öfkem sebebiyle kesin olarak sizi helâk ile ortadan kaldırırdım.**

« وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِالظَّالِمٖينَ » **"Zalimlere nasıl davranılması gerektiğini Allah çok daha iyi bilir."** Allah hangi vakitte onlar için azabın daha caydırıcı, ürkütücü olduğu zamanı ve azabı indireceği anı çok iyi bilir.

❁ ❁ ❁

59. – 64. ÂYETLER

وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لاَ يَعْلَمُهَآ إِلاَّ هُوَ وَيَعْلَمُ مَا فِى الْبَرِّ
وَالْبَحْرِ وَمَا تَسْقُطُ مِنْ وَرَقَةٍ إِلاَّ يَعْلَمُهَا وَلاَ حَبَّةٍ فِى
ظُلُمَاتِ الْأَرْضِ وَلاَ رَطْبٍ وَلاَ يَابِسٍ إِلاَّ فِى كِتَابٍ مُبِينٍ ﴿٥٩﴾
وَهُوَ الَّذِى يَتَوَفّٰيكُمْ بِالَّيْلِ وَيَعْلَمُ مَا جَرَحْتُمْ بِالنَّهَارِ ثُمَّ
يَبْعَثُكُمْ فِيهِ لِيُقْضٰى أَجَلٌ مُسَمًّى ثُمَّ إِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ ثُمَّ
يُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٦٠﴾ وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ
وَيُرْسِلُ عَلَيْكُمْ حَفَظَةً حَتّٰى إِذَا جَآءَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ تَوَفَّتْهُ
رُسُلُنَا وَهُمْ لاَ يُفَرِّطُونَ ﴿٦١﴾ ثُمَّ رُدُّوآ إِلَى اللّٰهِ مَوْلٰيهُمُ الْحَقِّ أَلاَ
لَهُ الْحُكْمُ وَهُوَ أَسْرَعُ الْحَاسِبِينَ ﴿٦٢﴾ قُلْ مَنْ يُنَجِّيكُمْ مِنْ
ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ تَدْعُونَهُ تَضَرُّعاً وَخُفْيَةً لَئِنْ أَنْجٰينَا مِنْ
هٰذِهِ لَنَكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ ﴿٦٣﴾ قُلِ اللّٰهُ يُنَجِّيكُمْ مِنْهَا وَمِنْ
كُلِّ كَرْبٍ ثُمَّ أَنْتُمْ تُشْرِكُونَ ﴿٦٤﴾

Meâli

59-Gaybın anahtarları Allah'ın katındadır. Onları kendisinden başkası bilemez. Karada ve denizde var olan her şeyi O bilir. O'nun haberi dışında bir yaprak bile düşmez. Yer altı tabakalarının içindeki tek bir dane, yaş ve kuru hiçbir şey olmasın ki apaçık kitapta bulunmasın.

60-Geceleyin ölüm gibi uykuda sizi kendinizden geçirip alan Odur.

Gündüz de ne işlediğinizi bilir. Sonra belirlenen ecel tamamlansın diye gündüz sizi uyandırmakla dirilten de O'dur. Bu sürecin sonunda da dönüşünüz yine O'nadır. Sonunda O, yaptıklarınızı size haber verecektir.

61-O kullarının üstünde yegane kudret ve tasarruf sahibidir. O üzerinize hareketlerinizi kayda geçiren hafaza meleklerini gönderir. Nihayet sizden birine ölüm anı gelince elçi meleklerimiz geciktirmeksizin ve hiçbir kusur işlemeksizin onun canını alırlar.

62-Sonra insanlar gerçek sahipleri olan Allah'a götürülüp teslim edilirler. İyi bilesiniz ki hüküm verme yetkisi yalnızca O'nundur ve O hesap görenlerin en süratli olanıdır.

63- De ki: Sizi karanın ve denizin karanlıklarından, tehlikelerinden kim kurtarır ki? Siz O'na gizli gizli yalvararak: "Eğer bizi bundan kurtarırsan andolsun şükredenlerden olacağız" diye yalvarırsınız.

64- De ki: Sizi bundan ve bütün sıkıntılardan kurtaracak olan Allah'tır. Böyle olduğu halde yine de siz şirk koşarsınız.

Tefsiri

٥٩- ﴿وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَمَا تَسْقُطُ مِنْ وَرَقَةٍ إِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حَبَّةٍ فِي ظُلُمَاتِ الْأَرْضِ وَلَا رَطْبٍ وَلَا يَابِسٍ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ﴾

59-Gaybın anahtarları Allah'ın katındadır. Onları kendisinden başkası bilemez. Karada ve denizde var olan her şeyi O bilir. O'nun haberi dışında bir yaprak bile düşmez. Yer altı tabakalarının içindeki tek bir dane, yaş ve kuru hiçbir şey olmasın ki apaçık kitapta bulunmasın.

« وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ » **"Gaybın anahtarları Allah'ın katındadır. Onları kendisinden başkası bilemez."** « اَلْمَفَاتِحُ » kelimesi, « مِفْتَاحٌ » kelimesinin çoğuludur. Bu da, « اَلْمَفَاتِحُ » demektir. Ya da azap ve rızk hazineleri ve depoları demektir veya kulların bilme

imkanı olmayan sevap, ceza, eceller ve durumlar anlamındadır. Burada gayb yani bilinmezler için istiare yoluyla « الْمَفَاتِحُ » "anahtarlar" ile belirtildi. Çünkü hazinelere ancak çok güvenli kilitli kasalarda olmaları nedeniyle ancak anahtarlar yoluyla ulaşılabilir. Dolayısıyla kim o sağlam ve güvenlik altındaki kasaların açacaklarını bilir ve aynı zamanda şifrelerine de sahip olursa ancak o kimseler oraya varıp onları açabilirler.

Dolayısıyla burada anlatılmak istenen gerçek şudur; söz konusu gayblara sadece ve sadece Allah ulaşır ve O'ndan başkası da o gayblara asla ulaşamaz. Bu, tıpkı elinde hazine kasalarına ait kilitlerin açacakları bulunan ve aynı zamanda onların şifresini de bilen kimseye benzer Bu itibarla hazinelere ulaşabilecek olan kişi de ancak elinde bu imkânlar olandan başkası olmayacaktır. Nitekim şöyle güzel bir söz vardır: " *Gaybın anahtarları Allah'ın katındadır. Kim Allah'ın gaybına iman ederse Allah da onun ayıp ve kusurlarının üzerine perde çeker.*" Allah bitki ve canlı türünden olsun, deniz canlıları, değerli cevher ve madenleri olsun "Karada ve denizde var olan her şeyi O bilir."

"O'nun haberi dışında bir yaprak bile düşmez." Ayetteki « مَا » edatı nefi içindir. « مِنْ »ise istiğrak içindir. Yani bu şu anlama gelmektedir: **"Yer altı tabakalarının içindeki tek bir dane, yaş ve kuru hiçbir** şey **olmasın ki,"** Bu cümle de « وَرَقَة » **"yaprak"** kelimesi üzerine atfedilmiş olup aynen onunu içerdiği hükme dahil olup onları içermektedir. "**Apaçık kitapta bulunmasın.**" Bu da tıpkı « إِلَّا يَعْلَمُهَا » kavlinin yani, **"O'nun haberi dışında ...."** cümlesinin tekrarı gibidir. Çünkü, « إِلَّا يَعْلَمُهَا » "O'nun haberi dışında..." veya onları "muhakkak bilir" in manası ile, « إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ » "apaçık kitapta bulunmasın" in manaları birdir. Bu da Allah'ın ilmi veya levh-i mahfuz demektir.

٦٠- ﴿وَهُوَ الَّذِي يَتَوَفَّيكُمْ بِاللَّيْلِ وَيَعْلَمُ مَا جَرَحْتُمْ بِالنَّهَارِ ثُمَّ يَبْعَثُكُمْ فِيهِ لِيُقْضَى أَجَلٌ مُسَمًّى ثُمَّ إِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ ثُمَّ يُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ﴾

60-Geceleyin ölüm gibi uykuda sizi kendinizden geçirip alan

O'dur. Gündüz de ne işlediğinizi bilir. Sonra belirlenen ecel tamamlansın diye gündüz sizi uyandırmakla dirilten de O'dur. Bu sürecin sonunda da dönüşünüz yine O'nadır. Sonunda O, yaptıklarınızı size haber verecektir.

Daha sonra Rabbimiz kefereye-inkârcılara seslenerek şöyle buyuruyor: « وَهُوَ الَّذِي يَتَوَفَّيكُمْ بِاللَّيْلِ » **" Geceleyin ölüm gibi uykuda sizi kendinizden geçirip alan O'dur."** Yani uykuda iken tümüyle istediğiniz gibi tasarruf yapma imkanlarınızı, ruhunuzu kabzederek elinizden alan O'dur.

« وَيَعْلَمُ مَا جَرَحْتُمْ بِالنَّهَارِ » **"Gündüz de ne işlediğinizi bilir."** Ne tür bir iş ve günah ile meşgul olduğunuzu bilir.

« ثُمَّ يَبْعَثُكُمْ فِيهِ لِيُقْضَى أَجَلٌ مُسَمًّى » **"Sonra belirlenen ecel tamamlansın diye gündüz sizi uyandırır."** Daha sonra sizi gündüz diriltir. Ya da mana şöyle olabilir: **"Daha sonra sizi gündüz uyandırır ve gündüz neler işleyip kazandığınızı da bilir."** Allah kazancı, işlenen işleri daha önce zikrediyor. Bunun sebebi de önemi nedeniyledir. Ancak buradaki ifadeden, **"Allah gündüz işlenenleri bilir de geceleyin işlenenleri bilmez anlamı çıkmaz, gündüzleri bizi ölüm gibi uykuda kendimizden geçirmez manası da söz konusu olmaz."** Ayet, özellikle bir şeyi tahsis ederken, zikrederken diğerlerini bunun dışında tutuyor, onların olmayacağını zikrediyor anlamını taşımaz. **" Belirlenen ecel tamamlansın diye"** Hayatları boyunca yaşayacakları yaşam sürelerini tamamlamaları için, **"Bu sürecin sonunda da dönüşünüz yine O'nadır."** Ölümden sonra diriltilerek dönüşünüz Allah'a olacaktır. **"Sonunda O, yaptıklarınızı size haber verir."** Geceleyin olsun gündüz olsun bu ikisinde her ne yaptıysanız Allah size her şeyi bir bir haber verecektir.

Kimi Kelâm bilginleri diyorlar ki: *" Söz konusu her bir duyunun kendine göre bir ruhu vardır ve bu, uyku sırasında alınır. Ancak uyku gidince yani kişi uyanınca alınan ruh tekrar verilir. Ancak insanı ayakta tutan asıl ruh ise o yaşamını-hayatiyetini sürdürür. Bu ruh insanın ölüm anı gelene kadar yani ecel bitimine kadar kabz olunmaz, alınmaz.*

Ruhlardan kasıt ise: Duyuları ve kuvveleri ayakta tutan manalar olup, duyma, işitme, tutma,yürüme ve koklama hep bu manalarla alaka-

lıdır." Diğer taraftan, **" Sonra... sizi uyandırır-diriltir"** in manası; "Sizi uyandırır ve duyularınıza ait ruhlarınızı size yeniden iade eder" demektir. Bu, aynı zamanda öldükten sonra dirilmeye ait olarak da bir delil oluşturmaktadır. Çünkü Allah, uyku uyutmak suretiyle söz konusu duyuların ruhlarını aldığı ve sonra yeniden iade ettiği gibi aynı şekilde ölümlerinden sonra yeniden insanları ve varlıkları diriltecektir.

٦١- ﴿وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ وَيُرْسِلُ عَلَيْكُمْ حَفَظَةً حَتَّى إِذَا جَاءَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ تَوَفَّتْهُ رُسُلُنَا وَهُمْ لاَ يُفَرِّطُونَ﴾

61-O kullarının üstünde yegane kudret ve tasarruf sahibidir. O üzerinize hareketlerinizi kayda geçiren hafaza meleklerini gönderir. Nihayet sizden birine ölüm anı gelince elçi meleklerimiz geciktirmeksizin ve hiçbir kusur işlemeksizin onun canını alırlar.

«وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ وَيُرْسِلُ عَلَيْكُمْ حَفَظَةً» **"O kullarının üstünde yegane kudret ve tasarruf sahibidir. O üzerinize hareketlerinizi kayda geçiren Hafaza meleklerini gönderir."** Amellerinizi ve yaptıklarınızı kontrol edip kayda geçiren melekler. Bunlar Kiramen Katibin melekleridir. Düşünmeleri halinde kulların bozgunculuktan, kötülükten kaçınmaları hususunda çok daha caydırıcı ve korku vericidir. Çünkü kullara ait amel defterlerinin sayfaları hep şahitler huzurunda delil olarak kendilerine sunulacaktır.

« حَتَّى إِذَا جَاءَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ » **" Nihayet sizden birine ölüm anı gelince"** Burada yer alan, « حَتَّى إِذَا جَاءَ » amellerin sonuna dek kontrol ve koruma altına alınacağı tüm ecel süresini kapsar. Yani: İşte bu durum, Hafaza meleklerinin ölüm anı gelene dek hayat boyunca mükellef ile beraber olmaları gerçeğini işaret ediyor. **"Elçi meleklerimiz geciktirmeksizin ve hiçbir kusur işlemeksizin onun canını alırlar."** O kişinin ruhunu sona erdirirler. Bunlar da ölüm meleği Azrail (as) ile yardımcılarıdırlar.

Kıraat imamlarından Hamza imaleli olarak, « تَوَفَّتْهُ » « اسْتَوْفَهُ » olarak okumuştur. Ebu Amr da, « رُسُلُنَا »'yı « رُسْلُنَا » olarak okumuştur.

٦٢- ﴿ ثُمَّ رُدُّوٓا إِلَى اللّٰهِ مَوْلٰيهُمُ الْحَقِّ اَلَا لَهُ الْحُكْمُ وَهُوَ اَسْرَعُ الْحَاسِبِينَ ﴾

62-Sonra insanlar gerçek sahipleri olan Allah'a götürülüp teslim edilirler. İyi bilesiniz ki hüküm verme yetkisi yalnızca O'nundur ve O hesap görenlerin en süratli olanıdır.

« ثُمَّ رُدُّوٓا إِلَى اللّٰهِ مَوْلٰيهُمُ الْحَقِّ » **"Sonra insanlar gerçek sahipleri olan Allah'a götürülüp teslim edilirler."** Allah'ın hükmüne ve cezasına teslim edilirler. Yani ölenler, meleklerin getirmeleriyle, onların işlerini düzenleyen gerçek sahipleri olan Allah'a teslim edilirler. Çünkü O, haktan başka bir şeyle hükmetme-yen yegane adaletli hükümdardır. Bu ikisi, "Mevla ve Hak" Allah'a ait iki sıfattırlar.

« اَلَا لَهُ الْحُكْمُ »**"İyi bilmelisiniz ki hüküm verme yetkisi yalnızca O'nundur"** O gün hüküm yalnızca Allah'ındır, başkasının değil.

« وَهُوَ اَسْرَعُ الْحَاسِبِينَ » **"Ve O hesap görenlerin en süratli olanıdır."** Hiçbir hesap O'nu diğerinden alıkoymaz. Bir hesap görürken aynı anda diğerlerinin hesabını da görür. Tüm yaratıklarını bir koyunun sağıla cağı an kadar bir zaman içerisinde hesabını görür. Nitekim şöyle bir söz vardır: **"Sana eza ve cefa verenin yanında kalmaktansa seni yaşatıp büyütene dönmen çok daha hayırlıdır."**

٦٣-﴿ قُلْ مَنْ يُنَجّ۪يكُمْ مِنْ ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ تَدْعُونَهُ تَضَرُّعاً وَخُفْيَةً لَئِنْ اَنْجٰينَا مِنْ هٰذِه۪ لَنَكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِر۪ينَ ﴾

63- De ki: Sizi karanın ve denizin karanlıklarından, tehlikelerin den kim kurtarır ki? Siz O'na gizli gizli yalvararak: " Eğer bizi bun dan kurtarırsan andolsun şükredenlerden olacağız" diye yalvarırsınız.

« قُلْ مَنْ يُنَجّ۪يكُمْ مِنْ ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ » **"De ki: Sizi karanın ve denizin karanlıklarından ve tehlikelerinden kim kurtarır ki?"** Buradaki ifadeler mecazi manadadır. Çünkü kara ile denizin korkuları,

sıkıntıları burada kasdolunmaktadır. Diğer bir yoruma göre karanın karan lıkları demek, yıldırımlar manasınadır. Denizin karanlıklarından kasıt ise dev misali korkunç dalgalarıdır. Her ikisi de bulut ve gece karanlığında meydana gelirler. « تَدْعُونَهُ تَضَرُّعاً وَخُفْيَةً » **"Siz O'na gizli gizli yalvararak:"** Yalvarışlarınızı açığa vurarak ve bir de gizli gizli yakarır ve:

« لَئِنْ اَنْجَينَا مِنْ هٰذِهِ لَنَكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ » **"Eğer bizi bundan kurtarırsan andolsun şükredenlerden olacağız, diye yalvarırsınız."** Eğer bizi bu tehlikelerden kurtarırsan mutlaka sana şükredenlerden olacağız diye yakarıp dururlar.

Ayrıca burada « تَدْعُونَهُ » fiili, « يُنَجِّيكُمْ » fiilinin mefulu olan zamirden hal konumundadır. Nitekim « خُفْيَةً » kelimesi de öyledir. Ebu Bekir Şûbe kıraatine göre de, « خِفْيَةً » dır.

Adım kıraatine göre, « لَئِنْ اَنْجينَا » dır. Hamza ile Ali kıraatine göre imaleli okunur. Kalan diğer imamların kıraatine göre ise « لَئِنْ اَنْجَيْتَنَا » dır.

٦٤- ﴿ قُلِ اللّٰهُ يُنَجِّيكُمْ مِنْهَا وَمِنْ كُلِّ كَرْبٍ ثُمَّ اَنْتُمْ تُشْرِكُونَ ﴾

64- De ki: Sizi bundan ve bütün sıkıntılardan kurtaracak olan Allah'tır. Böyle olduğu halde yine de siz şirk koşarsınız.

« قُلِ اللّٰهُ يُنَجِّيكُمْ مِنْهَا وَمِنْ كُلِّ كَرْبٍ » **"De ki: Sizi bundan ve bütün sıkıntılar dan kurtaracak olan Allah'tır."** Her türlü kederden, tasadan, üzüntüden, karanlık ve tehlikelerden kurtaracak olan yalnızca Allah'tır, başkası değil.

« ثُمَّ اَنْتُمْ تُشْرِكُونَ » **"Böyle olduğu halde yine de siz şirk koşuyorsunuz."** Allah'a şükretmiyorsunuz.

65. – 73. ÂYETLER

قُلْ هُوَ الْقَادِرُ عَلٰۤى اَنْ يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ عَذَابًا مِنْ فَوْقِكُمْ اَوْ مِنْ
تَحْتِ اَرْجُلِكُمْ اَوْ يَلْبِسَكُمْ شِيَعاً وَيُذِيقَ بَعْضَكُمْ بَأْسَ بَعْضٍ ط
اُنْظُرْ كَيْفَ نُصَرِّفُ الْاٰيَاتِ لَعَلَّهُمْ يَفْقَهُونَ ﴿٦٥﴾ وَكَذَّبَ بِهٖ
قَوْمُكَ وَهُوَ الْحَقُّ ط قُلْ لَسْتُ عَلَيْكُمْ بِوَكِيلٍ ط ﴿٦٦﴾ لِكُلِّ نَبَاٍ
مُسْتَقَرٌّ وَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٦٧﴾ وَاِذَا رَاَيْتَ الَّذِينَ يَخُوضُونَ فٖۤى
اٰيَاتِنَا فَاَعْرِضْ عَنْهُمْ حَتّٰى يَخُوضُوا فٖى حَدِيثٍ غَيْرِهٖ ط وَاِمَّا
يُنْسِيَنَّكَ الشَّيْطَانُ فَلَا تَقْعُدْ بَعْدَ الذِّكْرٰى مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ
﴿٦٨﴾ وَمَا عَلَى الَّذِينَ يَتَّقُونَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِنْ شَيْءٍ وَلٰكِنْ
ذِكْرٰى لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿٦٩﴾ وَذَرِ الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَهُمْ لَعِبًا وَلَهْوًا
وَغَرَّتْهُمُ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا وَذَكِّرْ بِهٖۤ اَنْ تُبْسَلَ نَفْسٌ بِمَا كَسَبَتْ
لَيْسَ لَهَا مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَلِيٌّ وَلَا شَفِيعٌ ج وَاِنْ تَعْدِلْ كُلَّ عَدْلٍ لَا
يُؤْخَذْ مِنْهَا ط اُولٰٓئِكَ الَّذِينَ اُبْسِلُوا بِمَا كَسَبُوا ج لَهُمْ شَرَابٌ
مِنْ حَمِيمٍ وَعَذَابٌ اَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ ﴿٧٠﴾ قُلْ اَنَدْعُو مِنْ
دُونِ اللّٰهِ مَا لَا يَنْفَعُنَا وَلَا يَضُرُّنَا وَنُرَدُّ عَلٰۤى اَعْقَابِنَا بَعْدَ اِذْ
هَدٰينَا اللّٰهُ كَالَّذِى اسْتَهْوَتْهُ الشَّيَاطِينُ فِى الْاَرْضِ حَيْرَانَ صلى لَهُ

أَصْحَابٌ يَدْعُونَهُۤ إِلَى الْهُدَى ائْتِنَا ۗ قُلْ إِنَّ هُدَى اللّٰهِ هُوَ الْهُدٰى ۗ وَأُمِرْنَا لِنُسْلِمَ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٧١﴾ وَأَنْ أَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَاتَّقُوهُ ۗ وَهُوَ الَّذِۤى إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٧٢﴾ وَهُوَ الَّذِى خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ ۗ وَيَوْمَ يَقُولُ كُنْ فَيَكُونُ ۗ قَوْلُهُ الْحَقُّ ۗ وَلَهُ الْمُلْكُ يَوْمَ يُنْفَخُ فِى الصُّورِ ۗ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ ۗ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ ﴿٧٣﴾

Meâli

65- De ki: Allah size, üstünüzden yahut ayaklarınızın altından bir azap göndermeye, yahut birbirinize düşürüp kiminizin hıncını kimine tattırmaya kadirdir. Bak, anlasınlar diye ayetlerimizi nasıl açıklıyoruz.

66- O Kur'an hak olmasına rağmen senin kavmin onu yalanladı. De ki: Ben size vekil değilim.

67- Her haberin gerçekleşeceği bir zaman vardır. Yakında siz de gerçeği anlayacaksınız.

68- Ayetlerimiz hakkında alaylı bir şekilde ileri geri konuşmaya dalanları gördüğün vakit, onlar bir başka konuya geçinceye kadar onlardan yüz çevir. Eğer şeytan bir an olsun bunu sana unutturursa, hatırladığın anda derhal oradan ayrıl, artık o zalimlerle beraber oturma.

69- Allah'tan korkanlara iman etmeyenlerin hesabından hiç bir sorumluluk yoktur. Fakat bir hatırlatma olmalı, belki korunurlar.

70- Dinlerini oyun ve eğlence edinen ve dünya hayatının aldattığı kimseleri bir yana bırak. Kazandıkları yüzünden hiçbir kimsenin helak olmaması için Kur'an ile öğüt ver. Onun için Allah'tan başka ne bir dost vardır, ne de bir şefaatçı. O kimse bütün varlığını fidye olarak verse bile, yine de kendisinden alınıp kabul edilmez. İşledikleri günahlar yüzünden helake sürüklenen kimseler işte bunlardır. İnkar ettiklerinden ötürü onlar

için kaynar sudan ibaret bir içecek ve acıklı bir azap vardır.

71- De ki: Allah'tan başka, kendilerine ibadet ve kulluk ettiğimiz takdirde bize fayda, terkettiğimiz takdirde bize zarar vermeyen şeylere mi tapalım? Allah bizi doğru yola ilettikten sonra şeytanların yeryüzünde ayartıp şaşkın bir halde bıraktıkları, arkadaşlarının ise: "Bize gel!" diyerek doğru yola davet ettikleri şaşkın kimse gibi gerisin geriye İslâm'dan şirke mi dönelim? De ki: Allah'ın gösterdiği yol, yegane doğru yoldur. Bize alemlerin Rabbine teslim olmamız emrolunmuştur.

72- "Bir de namazı gereği gibi kılın ve Allah'ın emirlerine bağlı kalarak yasaklarından sakının" diye de emrolunduk. Çünkü O, huzuruna varıp toplanacağımız Allah'tır.

73- O, gökleri ve yeri hak ile yaratandır. "OL" deyiverdiği gün her şey oluverir. O'nun sözü gerçektir. Sur'a üfürüldüğü gün de mülk ve hakimiyet O'nundur. Görünmeyeni de görüneni de bilendir. O hikmet sahibidir ve her şeyden hakkıyla haberdardır.

Tefsiri

٦٥- ﴿ قُلْ هُوَ الْقَادِرُ عَلَٓى اَنْ يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ عَذَابًا مِنْ فَوْقِكُمْ اَوْ مِنْ تَحْتِ اَرْجُلِكُمْ اَوْ يَلْبِسَكُمْ شِيَعًا وَيُذِيقَ بَعْضَكُمْ بَأْسَ بَعْضٍ اُنْظُرْ كَيْفَ نُصَرِّفُ الْاٰيَاتِ لَعَلَّهُمْ يَفْقَهُونَ ﴾

65- De ki: Allah size, üstünüzden yahut ayaklarınızın altından bir azap göndermeye, yahut birbirinize düşürüp kiminizin hıncını kimine tattırmaya kadirdir. Bak, anlasınlar diye ayetlerimizi nasıl açıklıyoruz.

« قُلْ هُوَ الْقَادِرُ » **"De ki:Allah size..... kadirdir."** O, sizin kadir ve gücü yeten olarak tanıdığınız ve bildiğiniz Allah'tır. Ya da O kâmil kudret sahibidir. "el- Kadiru" daki "elif lam yani belirtme takısı" hem ahde ve cinse ihtimali olan bir takıdır. « مِنْ فَوْقِكُمْ » **"...üstünüzden"** tıpkı Lût peygamberin kavmine gökten yağdırdığı gibi ve Fil ashabına da taşlar indirdiği gibi, « اَوْ مِنْ تَحْتِ اَرْجُلِكُمْ » **"yahut ayaklarınızın**

altından" tıpkı Firavunu denizde boğduğu, Karun'u yerin dibine geçirdiği gibi « عَذَابًا » " **bir azap göndermeye kadirdir."** Veya sizi idare eden sultanlarınız ve ayak takımlarınız tarafından veya yağmur yağdırmayarak kuraklık yoluyla, bitkileri bitirtmemek yoluyla size bir azap göndermeye kadirdir. **"Yahut birbirinize düşürüp"** Farklı istek, heva ve hevesler peşinde koşturan ve her biri ayrı bir telden çalacak gruplar halinde birbirlerine düşerek ve her grup kendi adına bir baş seçerek böyle bir vaziyette birbirinize düşürüldüğünüzde, aranızda vuruşmalar, öldürmeler oluştuğunda böylece bir savaş alanı haline getirildiğinizde, **"kiminizin hıncını kimine tattırmaya kadirdir."** Böylece birbirinizi öldürüp durursunuz. Nitekim bu konuda Rasulullah (s) şöyle buyurmuştur:

"Yüce Allah'tan ümmetime üstlerinden veya ayaklarının altından bir azap göndermemesini istedim. Rabbim bunu bana verdi. Yine O'ndan ümmetimin felaketlerini kendi aralarında vermemesini istedim. Beni bundan menetti. Ve Cebrail bana: ümmetimin yok oluşlarının silah ile olacağını, bildirdi."[9]

" **Bak anlasınlar diye ayetlerimizi"** vaat ve vaid, sözvermek ve tehdit ile **"nasıl açıklıyoruz."**

٦٦- ﴿ وَكَذَّبَ بِهِ قَوْمُكَ وَهُوَ الْحَقُّ قُلْ لَسْتُ عَلَيْكُمْ بِوَكِيلٍ ﴾

66- O Kur'an hak olmasına rağmen senin kavmin onu yalanladı. De ki: Ben size vekil değilim.

« وَهُوَ الْحَقُّ » **"O Kur'an hak olmasına rağmen"** doğru olmasına veya mutlaka onlara indirilmesi gerekmesine rağmen « قَوْمُكَ » **"senin kavmin"** olan Kureyş'liler « بِهِ » **"onu"** Kur'an-ı ya da azabı, « كَذَّبَ » **"yalanladı.**

« قُلْ لَسْتُ عَلَيْكُمْ بِوَكِيلٍ » **De ki: Ben size vekil değilim."** Sizin

[9] Bak. İbn Mace, Fiten;9,22 baplar. Muvatta, Kur'an, Hn.35. Ahmed b. Hanbel, Müsned;5/240,243,247,248. Farklı olarak Müslim, Fiten,Hn.20. Hafız, bu hadisin Salebi tarafından senetsiz olarak zikredildiğini belirtiyor. Bu hadis Cibril haberi dışında farklı olarak zikredilmiştir. Bk. Haşiyetu'l-Keşşaf,2/34

vekaleti, bana emir olarak verilmiş bir şeyiniz yok ki, onun muhafızı ve kontrolü de ben olmuş olayım! Ben sadece bir uyarıcıyım.

٦٧- ﴿ لِكُلِّ نَبَإٍ مُسْتَقَرٌّ وَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴾

67- Her haberin gerçekleşeceği bir zaman vardır. Yakında siz de gerçeği anlayacaksınız.

« لِكُلِّ نَبَإٍ » **"Her haberin"** her şeyin kendileriyle ilgili olarak veril mesi gereken bilginin yani azap olunacaklarına ilişkin haberlerin, kendilerine vaat olunan şeylerin de yerine getirileceğine dair haberlerin;

« مُسْتَقَرٌّ » **"gerçekleşeceği bir zaman vardır."** Kesinleşeceği ve mutlak olarak meydana geleceği bir vakit vardır.

« وَسَوْفَ تَعْلَمُونَ » **"Yakında siz de gerçeği anlayacaksınız."** Bu, Allah tarafından bir tehdittir.

٦٨- ﴿ وَإِذَا رَأَيْتَ الَّذِينَ يَخُوضُونَ فِي آيَاتِنَا فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ وَإِمَّا يُنْسِيَنَّكَ الشَّيْطَانُ فَلَا تَقْعُدْ بَعْدَ الذِّكْرَى مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴾

68- Ayetlerimiz hakkında alaylı bir şekilde ileri geri konuşmaya dalanları gördüğün vakit, onlar bir başka konuya geçinceye kadar onlardan yüz çevir. Eğer şeytan bir an olsun bunu sana unutturursa, hatırladığın anda derhal oradan ayrıl, artık o zalimlerle beraber oturma.

« وَإِذَا رَأَيْتَ الَّذِينَ يَخُوضُونَ فِي آيَاتِنَا » **"Ayetlerimiz hakkında alaylı bir şekilde ileri geri konuşmaya dalanları gördüğün vakit,"** Kur'an ile alay ettiklerinde. Çünkü Kureyşliler Allah'ın ayetleriyle alay ediyorlar ve özellikle kendi toplantı meclislerinde bir araya geldikleri zaman Kur'an ile ilgili olarak ileri geri alay ederek konuşmalar yaparlardı. « فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ » **"Onlar bir başka konuya geçinceye kadar onlardan yüzçevir."** Onlarla bir arada

oturma, meclislerine katılma oradan uzaklaş. Onlar Kur'an'a dil uzatmayı bırakıp meşru bir konuya başlayana dek yanlarında kalma. Ancak meşru bir konuşma zemini olursa birlikte oturabilirsiniz. Eğer yasaklanmış bir konuda **"Eğer şeytan bir an olsun bunu sana unutturursa, hatırladığın anda derhal oradan ayrıl, artık o zalimlerle beraber oturma."** Durumu hatırlar hatırlamaz hemen yanlarından ayrıl.

Ayette geçen, « يُنْسِيَنَّكَ » fiilini İbn Amir, « يُنَسِّيَنَّكَ » olarak, « نَسَّى — يُنَسِّي » kökünden okumuştur. Diğer kıraat imamları ise, bunu « أَنْسَى — يُنْسِي » den kıraat etmişledir.

٦٩- ﴿وَمَا عَلَى الَّذِينَ يَتَّقُونَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِنْ شَيْءٍ وَلٰكِنْ ذِكْرٰى لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ﴾

69- Allah'tan korkanlara iman etmeyenlerin hesabından hiç bir sorumluluk yoktur. Fakat bir hatırlatma olmalı, belki korunurlar.

« وَمَا عَلَى الَّذِينَ يَتَّقُونَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِنْ شَيْءٍ » **"Allah'tan korkanlara iman etmeyenlerin hesabından hiçbir sorumluluk yoktur."** Kur'an'ı yalanlayarak ve onunla alay ederek ileri geri konuşan şu kimselerin hesabından sana hiçbir şey sorulmayacaktır. Kur'an ile alay edenlerle birlikte oturan takva sahibi, Allah'ın emirlerine bağlı ve yasaklarından da uzak duran kimselere, inanmayanların günahlarından sorumlu tutulacak değiller. « وَلٰكِنْ ذِكْرٰى » **"Fakat bir hatırlatma olmalı"** kendilerine bir uyarıda bulunulmalı ki onların İslam'ın aleyhin de olan konuşmalarını duymaları halinde hemen onların yanlarından uzaklaşsınlar, onlardan hoşnut kalmadıklarını, memnuniyetsizliklerini göstersinler, onlara uyarı ve öğütte bulunsunlar. « لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ » **"belki korunurlar."** Belki utanarak, sıkılarak aleyhte konuşmaktan geri dururlar veya kendilerine bir fenalık dokunmasın diye uzak kalırlar.Ayette bulunan, «ذِكْرٰى » kelimesi nasp mahallinde gelmiştir. Yani: **"Fakat onlara hatırlatma olsun diye..."** Bu kelime, « تَذْكِرًا » yani bir hatırlatmadır, manasınadır. Ya da bu, raf' mahallindedir. Buna göre mana şöyledir:

"Fakat onlara hatırlatmak gerekmektedir." Diğer taraftan, « ذِكْرَى » kelimesi mübtedadır ve haberi de mahzuftur.

٧٠- ﴿وَذَرِ الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَهُمْ لَعِبًا وَلَهْوًا وَغَرَّتْهُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا وَذَكِّرْ بِهِ أَنْ تُبْسَلَ نَفْسٌ بِمَا كَسَبَتْ لَيْسَ لَهَا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلِيٌّ وَلَا شَفِيعٌ وَإِنْ تَعْدِلْ كُلَّ عَدْلٍ لَا يُؤْخَذْ مِنْهَا أُولَٰئِكَ الَّذِينَ أُبْسِلُوا بِمَا كَسَبُوا لَهُمْ شَرَابٌ مِنْ حَمِيمٍ وَعَذَابٌ أَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ﴾

70- Dinlerini oyun ve eğlence edinen ve dünya hayatının aldattığı kimseleri bir yana bırak. Kazandıkları yüzünden hiçbir kimsenin helak olmaması için Kur'an ile öğüt ver. Onun için Allah'tan başka ne bir dost vardır, ne de bir şefaatçı. O kimse bütün varlığını fidye olarak verse bile, yine de kendisinden alınıp kabul edilmez. İşledikleri günahlar yüzünden helake sürüklenen kimseler işte bunlardır. İnkar ettiklerinden ötürü onlar için kaynar sudan ibaret bir içecek ve acıklı bir azap vardır.

« وَذَرِ الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَهُمْ لَعِبًا وَلَهْوًا » **"Dinlerini oyun ve eğlence edinen"** sorumlu tutuldukları ve davet olundukları dini -ki bu, İslâm dinidir- alay ederek, eğlenceye alarak oyun edinen «» " **ve dünya hayatının aldattığı kimseleri bir yana bırak."** Onlardan yüz çevir, dini ve seni yalanlamalarına ve alay etmelerine aldırma. « لَهْوٌ » : Heva ve hevesten, şımarıklıktan dolayı insanı meşgul eden her şey. **"Kazandıkları yüzünden hiçbir kimsenin helâk olmaması için Kur'an ile öğüt ver."** Helak olmamaları ve azap görmemeleri endişesiyle onlara Kur'an ile öğüt ver. Çünkü insan kazandığı kötü amelleri yüzünden rehin tutulacaktır. " **Onun için Allah'tan başka ne bir dost vardır"** gücü ve varlığıyla ona yardımda bulunabilecek ne bir dost, **"ne de bir şefaatçı."** Aracı olarak problemini çözebilecek bir kimsesi.

Ayette bulunan, «كَسَبَتْ » fiili üzerinde vakf yapılmaz-durulmaz. Sahih olan da budur. Çünkü, « لَيْسَ لَهَا » kavli « نَفْسٌ » kelimesinin sıfatıdır.

Dolayısıyla bunun manası da şöyle olmaktadır: " Kazandıkları korku, endişe ve hoşnutsuzluğuyla dostlarını kaybedeceklerini ve şefaatçılarının da bulunamayacağını bildirerek onları Kur'an ile uyar, kendilerine hatırlatmada bulun." **O kimse bütün varlığını fidye olarak verse bile, yine de kendisinden alınıp kabul edilmez."**

Ayetin, « وَإِنْ تَعْدِلْ كُلَّ عَدْلٍ » Kısmı mastariyet üzere mansuptur. Yani tüm varını- yoğunu ortaya fidye olarak koysa bile... **Adl:** Burada fidye anlamındadır. Çünkü fidyeyi veren kimse, fidye olarak sunduğu şeyin, kendisi için fidye sunulan ile aynı değerde olmak durumundadır. Aksi takdirde fidye sayılmaz.

Ayrıca, «لَا يُؤْخَذْ مِنْهَا» nın faili/öznesi « عَدْلٍ » kelimesinin zamiri değildir. Çünkü « عَدْلٍ » **"Adl"** kelimesi burada mastardır. Dolayısıyla «أَخْذُ» **"almak"** ona isnat olunamaz. Oysaki, **(Bakara,48)** " « وَلَا يُؤْخَذُ مِنْهَا عَدْلٌ» **"ondan fidye alınmaz"** Ayeti buradakiyle aynı anlamda değildir. Bu, verilmesi istenen şey fidye demektir, ya da fidye olarak ortaya konan şey demektir ki, bu itibarla bunun « أُخِذَ » fiiline isnadı sahihtir.

"İşledikleri günahlar yüzünden helake sürüklenen kimseler işte bunlardır." Dinlerini oyun ve eğlence edinenlerdir. **"İnkar ettiklerinden ötürü onlar için kaynar sudan ibaret bir içecek"** insanı organlarını bir birine yapıştıracak manada kaynar sudan bir içecek **" ve acıklı bir azap vardır."**

Burada « أُولٰئِكَ » mübtedadır. «الَّذِينَ أُبْسِلُوا بِمَا كَسَبُوا» ise haberdir ve « لَهُمْ شَرَابٌ مِنْ حَمِيمٍ » de « أُولٰئِكَ »nin ikinci haberidir. Buna göre mana şöyle olur: " İşte günah işlemiş olan bu kimseler için kaynar sudan ibaret olan bir içecek vardır." Ya da bu, başlı başına burada yeni bir cümledir.

٧١- ﴿قُلْ أَنَدْعُو مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَا يَنْفَعُنَا وَلَا يَضُرُّنَا وَنُرَدُّ عَلٰى

أَعْقَابِنَا بَعْدَ إِذْ هَدٰينَا اللّٰهُ كَالَّذِى اسْتَهْوَتْهُ الشَّيَاطِينُ فِى الْأَرْضِ حَيْرَانَ لَهُ أَصْحَابٌ يَدْعُونَهُ إِلَى الْهُدَى ائْتِنَا قُلْ إِنَّ هُدَى اللّٰهِ هُوَ الْهُدٰى وَأُمِرْنَا لِنُسْلِمَ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴾

71- De ki:Allah'tan başka, kendilerine ibadet ve kulluk ettiğimiz takdirde bize fayda, terkettiğimiz takdirde bize zarar vermeyen şeylere mi tapalım? Allah bizi doğru yola ilettikten sonra şeytanların yeryüzünde ayartıp şaşkın bir halde bıraktıkları, arkadaşlarının ise: "Bize gel!" diyerek doğru yola davet ettikleri şaşkın kimse gibi gerisin geriye İslâm'dan şirke mi dönelim? De ki: Allah'ın gösterdiği yol, yegane doğru yoldur. Bize alemlerin Rabbine teslim olmamız emrolunmuştur.

Hz. Ebubekir'in oğlu Abdurrahman babasını putlara tapması çağrısında bulunuyordu. İşte bu ayet bu durumu gündeme getiriyor ve: Ebubekir'e söyle **"De ki:"** Oğlu Abdurrahman'a şunu söylesin: hem zarar verme ve fayda sağlama gücüne sahip olan **"Allah'tan başka,"** kendilerine dua ettiğimiz "**ibadet ettiğimiz takdirde"** bize fayda, terkettiğimiz takdirde "**bize zarar vermeyen şeylere mi tapalım?" Allah bizi doğru yola ilettikten sonra"** İslâm yolunu gösterip bizleri putlara tapmaktan kurtardıktan sonra **" şeytanların yeryüzünde ayartıp şaşkın bir halde bıraktıkları,"** gûlyabanilerin ve azgın cinlerin yoldan çıkartıp saptırarak tehlike içine sürükledikleri, çöllerde şaşkın hale düşürdükleri, **" arkadaşlarının ise: "Bize gel!" diye doğru yola davet ettikleri şaşkın kimse gibi gerisin geriye İslâm'dan şirke mi dönelim?" " Kellezi istehvethuşşeyatinu"** bu ayette yer alan, "KEF" harfi, « وَنُرَدُّ عَلٰى أَعْقَابِنَا » nın zamirinden hal olarak mahallen mansuptur. Yani: Şeytanların kendilerini şaşırtıp yoldan çıkardığı kimseler gibi mi olalım? « حَيْرَانَ » kelimesi de, « اسْتَهْوَتْهُ » fiilinin mefulünden haldir. Yani doğru yoldan çıkmış sapkın şaşkın ve ne yaptığını bilmeyen bunak.

Arkadaşları, "bize gel," diyerek kendisini doğru yola çağırdığı halde onlara katılmayıp şeytanın peşinden sürüklenip gider. Arkadaşlarına doğru gelmez. Buradaki ifade dayanır; Cinler insanlara musallat olur, onları yoldan çıkarır, gûlyabaniler ise cinlere musallat olup onları yoldan çıkarırlar. İşte İslâm yolundan ayrılıp sapıtarak ve şeytanların

yollarına uyarak giden şaşkınlar bunlara benzetiliyor. Müslümanlar da böylesine şaşkın olanları İslam'a davet ettikleri halde bu şaşkın ve sapıtmış olanlar dönüp de kendilerini İslâm'a çağıranlara katılmıyorlar. "**De ki: Allah'ın gösterdiği yol yegane doğru yoldur.**" Bu da İslâm'dan başkası değildir. Gerisi ise dalalet ve sapıklıktan ibarettir. "**Bize alemlerin Rabbine teslim olmamız emr olunmuştur.**"

Burada, « أُمِرْنَا » fiili, « إِنَّ هُدَى اللّٰهِ هُوَ الْهُدٰى » cümle mahallen mansuptur. Çünkü bu ikisi söylenmiş iki ifade yerinde gibidir. Sanki şöyle denilmiş bulunuyor: "**Şu sözü söyle ve de ki:** "alemlerin Rabbine teslim olmamız" **emrolundu.**"

٧٢- ﴿وَاَنْ اَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَاتَّقُوهُ ۜ وَهُوَ الَّذٖٓى اِلَيْهِ تُحْشَرُونَ﴾

72- "Bir de namazı gereği gibi kılın ve Allah'ın emirlerine bağlı kalarak yasaklarından sakının" diye de emrolunduk. Çünkü O, huzuruna varıp toplanacağımız Allah'tır.

« وَاَنْ اَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَاتَّقُوهُ » "**Bir de namazı gereği gibi kılın**" Bu şu demektir: Bize müslü-man olarak Rabbimizin emrine teslim olmamız emrolunduğu gibi, İslâmı hayata geçirmemiz ve buna bağlı olarak namazı da gereği gibi kılmamız emrolundu. « وَهُوَ الَّذٖٓى اِلَيْهِ تُحْشَرُونَ » "**ve Allah'ın emirlerine bağlı kalarak yasaklarından sakının. Çünkü O,**" kıyamet gününde "**huzuruna varıp toplanacağımız Allah'tır.**"

٧٣- ﴿وَهُوَ الَّذٖى خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّ ۜ وَيَوْمَ يَقُولُ كُنْ فَيَكُونُ ۜ قَوْلُهُ الْحَقُّ ۜ وَلَهُ الْمُلْكُ يَوْمَ يُنْفَخُ فِى الصُّورِ ۜ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ ۜ وَهُوَ الْحَكٖيمُ الْخَبٖيرُ﴾

73- O, gökleri ve yeri hak ile yaratandır. "ol" deyiverdiği gün her şey oluverir. O'nun sözü gerçektir. Sur'a üfürüldüğü gün de mülk ve hakimiyet O'nundur. Görünmeyeni de görüneni de bilendir. O hikmet sahibidir ve her şeyden hakkıyla haberdardır.

« وَهُوَ الَّذٖى خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّ » "**O, gökleri ve yeri hak**

ile yaratandır. « وَيَوْمَ يَقُولُ كُنْ فَيَكُونُ » **"Ol" deyiverdiği gün her şey oluverir."** Bu, cevap öncesi mukaddem haberdir. « قَوْلُهُ الْحَقُّ » **" O'nun sözü gerçektir."** Mübteda olup haberi önceki cümledir. Bu, tıpkı şu ifadeye benzer: " Cuma günündeki doğru sözün." Yani. "Senin doğru olan sözün Cuma günü yerini buldu." demektir. Burada, "gün" ifadesi "zaman, vakit ve an" manasınadır. Bu duruma göre ayetin manası şöyle olur:

«وَلَهُ الْمُلْكُ يَوْمَ يُنْفَخُ فِى الصُّورِ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ» **" Gerçekten O, gökleri ve yeri hak ve hikmet ile yaratandır. O, olmasını dilediği şeylerden herhangi bir şeye, "OL" dediği an, hemen o şey oluverir. Çünkü O'nun sözü Hak ve Hikmet iledir."** Yani göklerde ve yerde mükevvenattan kâinatta her ne var olmuş ise kesin olarak bir hikmet ve doğruluk gereği olarak yaratılmıştır. **"Sur'a üfürüldüğü gün de mülk ve hakimiyet O'nundur."**

« وَلَهُ الْمُلْكُ » **"Mülk O'nundur"** cümlesi mübteda ve haberdir yani isim cümlesidir. « يَوْمَ يُنْفَخُ » da bunun zarfıdır.

Sur: Yemen dilinde boynuz demektir. Ya da bu kelime, « صُورَةٌ » kelimesinin çoğuludur. **"O, görünmeyeni ve görüneni de bilendir."** Gizli ve açık her şeyi bilir. **"O hikmet sahibidir"** Yok etmede ve yaşatmada her şey O'nun hikmet dairesinde cereyan eder. **"ve her şeyden hakkıyla haberdardır."** Hesap görmede olsun ceza veya mükafatlandırmada olsun her şeyden haberdardır.

٥١

❁ ❁ ❁

74. – 76. ÂYETLER

وَإِذْ قَالَ إِبْرٰهِيمُ لِأَبِيهِ اٰزَرَ اَتَتَّخِذُ اَصْنَامًا اٰلِهَةً إِنِّي أَرٰيكَ وَقَوْمَكَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٧٤﴾ وَكَذٰلِكَ نُرِي إِبْرٰهِيمَ مَلَكُوتَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلِيَكُونَ مِنَ الْمُوقِنِينَ ﴿٧٥﴾ فَلَمَّا جَنَّ عَلَيْهِ اللَّيْلُ رَاٰ كَوْكَبًا قَالَ هٰذَا رَبِّي فَلَمَّا اَفَلَ قَالَ لَا اُحِبُّ الْاٰفِلِينَ ﴿٧٦﴾

Meâli

74- Bir zaman İbrahim, babası Azer'e demişti ki: Sen putları ilâhlar mı ediniyorsun? Doğrusu ben, seni ve kavmini apaçık bir sapıklık içinde görüyorum.

75- Böylece biz, kesin iman edenlerden olması için, İbrahim'e göklerin ve yerin melekutunu gösteriyorduk.

76- Gecenin karanlığı üstüne bastırınca bir yıldız gördü, Rabbim budur, dedi. Yıldız batınca, batanları sevmem, dedi.

Tefsiri

٧٤- ﴿وَإِذْ قَالَ إِبْرٰهِيمُ لِأَبِيهِ اٰزَرَ اَتَتَّخِذُ اَصْنَامًا اٰلِهَةً إِنِّي أَرٰيكَ وَقَوْمَكَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ﴾

74- Bir zaman İbrahim, babası Azer'e demişti ki: Sen putları ilâhlar mı ediniyorsun? Doğrusu ben, seni ve kavmini apaçık bir sapıklık içinde görüyorum.

« وَإِذْ قَالَ إِبْرٰهِيمُ لِأَبِيهِ اٰزَرَ » **"Bir zaman İbrahim, babası Azer'e demişti ki:"** **Azer,** Hz. İbrahim'in babasının adı veya lakabıdır. Çünkü ismi soybilimciler arasında tartışmalıdır. Zira kimileri babasının adının **Tareh** olduğunu ileri sürmüşlerdir. Azer, ismi, « لِأَبِيهِ » atf-ı beyanıdır. Ve Azer, Fael kalıbında bir kelimedir. « اَتَتَّخِذُ اَصْنَامًا اٰلِهَةً » **"Sen putları**

ilahlar mı ediniyorsun?" Buradaki soru bir tür azarlama, uyarı ve haddini bildirme anlamını taşır. Dolayısıyla mana şöyle olmaktadır: "İlah olmaya layık olmayan putları mı tanrılar ediniyorsun?" « إِنِّي أَرٰيكَ وَقَوْمَكَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ» **"Doğrusu ben, seni ve kavmini apaçık bir sapıklık içinde görüyorum."**

٧٥- ﴿ وَكَذٰلِكَ نُرِيَ إِبْرٰهِيمَ مَلَكُوتَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلِيَكُونَ مِنَ الْمُوقِنِينَ ﴾

75- Böylece biz, kesin iman edenlerden olması için, İbrahim'e göklerin ve yerin melekutunu gösteriyorduk.

« وَكَذٰلِكَ نُرِيَ إِبْرٰهِيمَ مَلَكُوتَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلِيَكُونَ مِنَ الْمُوقِنِينَ »

"Böylece biz," kendisine şirkin çirkinliğini gösterdiğimiz gibi, **"kesin iman edenlerden olması için, İbrahim'e göklerin ve yerin melekutunu gösteriyorduk."** Basireti, uzak görüşlülüğü sayesinde İbrahim'e gökleri ve yerin muhteşem güzelliklerini, inceliklerini ve hükümranlığını gösterdik. Burada « نُرِيَ » fiili mazi ifadesidir. « مَلَكُوتَ » ise, « مُلْكُ » kelimesinden daha çok mübalağa manasını taşır, daha fazla anlam ifade eder. Çünkü, « مَلَكُوتَ » kelimesinde yer alan fazladan **"Vav ve Te"** harfleri sırf daha fazla anlam ve mana yüklemek için eklenmiştir.

Bununla ilgili olarak Tabiînden İmam Mücahid diyor ki: " İbrahim peygamber için yedi gök açıldı. Öyleki ta Arş-ı Alâ'yı görene dek her şey kendisine gösterildi. Bunun yanında yedi yer tabakası da açılıp gözlerinin önüne serildi.Böylece yer katmanları içinde nelerin var olup olmadığını tümüyle görmüş oldu. Bunları göstermemizin sebebi, " **Kesin iman edenlerden olması için"**di. Ya da açık bir şekilde kesin inandığı gibi bir de gözleriyle görerek " **kesin iman edenlerden olması için"** kendisine bir delil olsun ve yol göstersin için bunu yaptık.

٧٦- ﴿ فَلَمَّا جَنَّ عَلَيْهِ اللَّيْلُ رَاٰ كَوْكَبًا قَالَ هٰذَا رَبِّي فَلَمَّا أَفَلَ قَالَ لَا أُحِبُّ الْآفِلِينَ ﴾

76- Gecenin karanlığı üstüne bastırınca bir yıldız gördü, Rabbim budur, dedi. Yıldız batınca, batanları sevmem, dedi.

« فَلَمَّا جَنَّ عَلَيْهِ اللَّيْلُ » **"Gecenin karanlığı üstüne bastırınca"** Gece karardığında. Ayetin bu kısmı, « قَالَ إِبْرٰهِيمُ لِأَبِيهِ » üzerine atfolunmuştur. Diğer taraftan, « وَكَذٰلِكَ نُرِى إِبْرٰهِيمَ » cümlesi burada matuf ile matufun aleyh arasında itiraz cümlesidir. « رَاٰ كَوْكَبًا » **"bir yıldız gördü,"** bu yıldız Zühre yani mars veya Jüpiter yıldızı idi. Hz. İbrahim'in babası ve halkı putlara, güneşe, aya ve yıldızlara taparlardı. Burada Hz. İbrahim, onların hatalarına dikkat çekerek yanlışlarını kendilerine göstermek istiyordu. Böylece akıl yürütme yoluyla onlara gerçeği görüp öğrenme yollarını gösteriyordu. Onlara şunu öğretip anlatmak istiyordu: Doğru bir akıl yürütme insanı öyle bir yere getirir ki, herhangi bir şeyin var oluş delilleri çerçevesinde onun ilah olup olmayacağı gerçeğine ulaşabilme imkânı sağlanır, bununla ilgili delile ulaşılır. Çünkü eşyanın mutlaka bir ihdas edeni, var edip yaratanı vardır. Aynı şekilde yıldızların ya da gezegenlerin de doğuşlarını, batışlarını, seyrini ve intikalini düzenleyen bir düzenleyici, bulunmaktadır, diğer farklı konumlarını gücü altında bulunduran bir kuvvet vardır. Hz. İbrahim kavminin ya da halkının tapınmakta oldukları yıldızı görünce, « قَالَ هٰذَا رَبِّى » **"Rabbim budur, dedi."** Onlara, ileri sürüp iddia ettiğiniz üzere bu benim Rabbimdir demek?" Ya da onlarla sırf alay olsun diye, "Rabbim bu mudur öyle mi?" anlamında söylenmiş olabilir. Onların inançlarını inkâr etmek amacına dayalı olabilir. Çünkü Arap geleneğinde sözü fazla uzatmaktansa konuyu soru şeklinde red anlamın da genelde kullanırlar ve bununla yetinirler. İşin doğrusu bu söz, kişinin karşısındaki hasmına acıdığını, onun batılda ve yanlışta olduğunu bildiğini de göstermek için söylenen bir ifadedir. Karşısındakinin sözünü hikâye yoluyla aktarırken sanki kendi görüşünde taassupsuz imiş gibi hareket ediyor. Çünkü kendisi hakka en çok davet eden olduğu gibi yanlış ve hatalardan da en çok kurtulup uzak olanıdır. Kavgadan ve ağız dalaşından oldukça uzak kalan bir zattır. Hz. İbrahim, durumu böylece gündeme getirdikten sonra hemen üzerlerine varıyor ve onların iddialarını tüm delil ve hüccetleriyle geçersiz kılarak diyor ki: « فَلَمَّا اَفَلَ قَالَ لَٓا اُحِبُّ الْاٰفِلِينَ » **"Yıldız batınca, batanları sevmem, dedi."** Yani durmadan değişip duran ve ilâh olarak tapınılan şeyleri ben asla Rab olarak tanımam. Çünkü bu türden şeyler cisim olan varlıkların özellikleridirler.

3. Cildin Sonu

NESEFİ TEFSİRİ

تفسير النسفي

مدارك التنزيل وحقائق التأويل

Mütercim

Harun ÜNAL

4

rauza YAYINLARI

İstanbul Kitap ve Kültür Merkezi
Büyük Reşit Paşa Cad. No: 22/42
Vezneciler/İSTANBUL
(: (0212) 528 46 17

بسم الله الرحمن الرحيم

Bu Ciltte Tefsiri Yapılan Ayetler:

En'âm Suresi	77- 165
A'raf Suresi	1- 206
Enfal Suresi	1- 75
Tevbe Suresi	1- 54

İÇİNDEKİLER

ENAM SURESİ

A'RAF SURESİ

ENFAL SURESİ

TEVBE SURESİ

77. - 79. ÂYETLER

فَلَمَّا رَاَ الْقَمَرَ بَازِغًا قَالَ هٰذَا رَبّ۪ي ۚ فَلَمَّٓا اَفَلَ قَالَ لَئِنْ لَمْ يَهْدِن۪ي رَبّ۪ي لَاَكُونَنَّ مِنَ الْقَوْمِ الضَّٓالّ۪ينَ ﴿٧٧﴾ فَلَمَّا رَاَ الشَّمْسَ بَازِغَةً قَالَ هٰذَا رَبّ۪ي هٰذَٓا اَكْبَرُ ۚ فَلَمَّٓا اَفَلَتْ قَالَ يَا قَوْمِ اِنّ۪ي بَر۪ٓيءٌ مِمَّا تُشْرِكُونَ ﴿٧٨﴾ اِنّ۪ي وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذ۪ي فَطَرَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ حَن۪يفًا وَمَٓا اَنَا۬ مِنَ الْمُشْرِك۪ينَ ۚ ﴿٧٩﴾

Meâli

77- Ayı doğarken görünce, Rabbim budur, dedi. O da batınca, Rabbim bana doğru yolu göstermeseydi elbette yoldan sapan topluluklardan olurdum, dedi.

78- Daha sonra güneşi doğarken görünce, Rabbim budur, çünkü bu daha büyük, dedi. O da batıp kaybolunca, dedi ki: Ey halkım! Ben, sizin Allah'a ortak koştuklarınızdan uzağım.

79- Ben bir Hanif olarak, yüzümü gökleri ve yeri yaratan Allah'a yönelttim. Ben asla Allah'a ortak koşanlardan değilim.

Tefsiri

٧٧- ﴿ فَلَمَّا رَاَ الْقَمَرَ بَازِغًا قَالَ هٰذَا رَبّ۪ي ۚ فَلَمَّٓا اَفَلَ قَالَ لَئِنْ لَمْ يَهْدِن۪ي رَبّ۪ي لَاَكُونَنَّ مِنَ الْقَوْمِ الضَّٓالّ۪ينَ ﴾

77- Ayı doğarken görünce, Rabbim budur, dedi. O da batınca, Rabbim bana doğru yolu göstermeseydi elbette yoldan sapan topluluklardan olurdum, dedi.

"Ayı doğarken görünce," Henüz doğmaya başladığını görünce, **"Rabbim budur, dedi. O da batınca, Rabbim bana doğru yolu göstermeseydi elbette yoldan sapan topluluklardan olurdum, dedi."** Hz. İbrahim böylece toplumunu ve halkını uyararak ayı ilah edinenlerin sapık olacaklarını söylemek istiyordu. Dolayısıyla hüccet ve delil olarak onlara ayın doğuşunu değil de batışını, kayboluşunu gösteriyor. Her iki durum da yani doğuş hali ve batış hali olsun, bir halden diğer bir hale geçiştir, değişmedir. Ancak burada batış anını delil olarak göstermesi hüccet açısından çok daha etkindir. Çünkü bu, gizlenmekle birlikte bir intikal ve değişimdir, gözden perdelenip kayboluştur.

٧٨- ﴿ فَلَمَّا رَاَ الشَّمْسَ بَازِغَةً قَالَ هٰذَا رَبّ۪ى هٰذَا اَكْبَرُ فَلَمَّا اَفَلَتْ قَالَ يَا قَوْمِ اِنّ۪ى بَر۪ٓيءٌ مِمَّا تُشْرِكُونَ ﴾

78- Daha sonra güneşi doğarken görünce, Rabbim budur, çünkü bu daha büyük, dedi. O da batıp kaybolunca, dedi ki: Ey halkım! Ben, sizin Allah'a ortak koştuklarınızdan uzağım.

« فَلَمَّا رَاَ الشَّمْسَ بَازِغَةً قَالَ هٰذَا رَبّ۪ى » **"Daha sonra güneşi doğarken görünce, Rabbim budur,"** Burada « رَاٰهُ » fiilinin, güneş arapçada itibari müennes kabul edildiği halde müzekker olarak zikredilmiş olması güneşi doğuran zat yani Allah murad olunarak söylenmiş bir ifadedir. Ya da mübtedayı haber gibi değerlendirmesinden dolayıdır. Çünkü her ikisi de mana bakımından aynıdır. Bir de bura yüce Allah'ı dişi varlıklara benzetmekten koruma ve kaçınma söz konusudur. Bunun içindir ki, yüce Allah'ın sıfatları söylenirken dişil yorumuna yer verecek ifadelerden hep uzak kalınmış ve örneğin Allah için « عَلَّامٌ » olarak söylenmiş ve «عَلَّامَةٌ» ifadesinden uzak durulmuştur. Oysaki « عَلَّامَةٌ » kelimesi mana bakımından çok daha mübalağalıdır, daha çok aşırılık ve fazla anlam içermesine rağmen, kendisinde dişilik alameti olan « ت » harfi sebebiyle bundan kaçınılmıştır. **"Çünkü bu daha büyüktür, dedi."** Sanki Hz. İbrahim hasımlarına acır ve alay eder manasında söylenen bir ifade. **"O da batıp kaybolunca, dedi ki: Ey halkım! Ben sizin Allah'a ortak koştuklarınızdan uzağım."** Yani sizin yaratanına ortak olarak koştuğunuz bu şey-

lerden ben uzağım, onlarla benim bir alakam yoktur. Farklı bir görüş de şöyledir: Hz. İbrahim'in, **"Benim Rabbim budur"** tarzındaki sözleri kavmiyle alakalı olmayıp bizzat onun kendisiyle ilgilidir ve kendisinin dikkatini ve delil arayışını ortaya koymaktadır. Yüce Allah da onun bu sözlerini hikâye yoluyla aktarıyor. Ancak burada en doğru yorum ilkidir, bu son yorum değildir. Çünkü bunu da, **"Ey halkım! Ben sizin Allah'a ortak koştuklarınızdan uzağım"** sözünden anlıyoruz.

٧٩- ﴿ إِنِّي وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ حَنِيفًا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴾

79- Ben bir Hanif olarak, yüzümü gökleri ve yeri yaratan Allah'a yönelttim. Ben asla Allah'a ortak koşanlardan değilim.

"Ben bir Hanif olarak" bütün batıl inançlardan ve sistemlerden, rejimlerden uzak kalarak İslam'a kabul eden biri olarak, **"yüzümü gökleri ve yeri yaratan Allah'a yönelttim."** Yani sonradan var edilmiş olan bütün şu varlıkların delil olarak kendilerini yaratan bir yaratıcının olduğunu görerek, bilerek yüzümü ve varlığımı O'na adadım. **"Ben asla Allah'a ortak koşanlardan değilim."** Allah'ın yarattığı hiçbir varlığı O'na asla ortak kılmam.

80. – 88. ÂYETLER

وَحَآجَّهُ قَوْمُهُ ط قَالَ أَتُحَآجُّونِّى فِى اللّٰهِ وَقَدْ هَدٰينِ ط وَلَآ
أَخَافُ مَا تُشْرِكُونَ بِهِ إِلَّآ أَنْ يَشَآءَ رَبِّى شَيْئًا ط وَسِعَ رَبِّى
كُلَّ شَىْءٍ عِلْمًا ط أَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ ﴿٨٠﴾ وَكَيْفَ أَخَافُ مَآ
أَشْرَكْتُمْ وَلَا تَخَافُونَ أَنَّكُمْ أَشْرَكْتُمْ بِاللّٰهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ
عَلَيْكُمْ سُلْطَانًا ط فَأَىُّ الْفَرِيقَيْنِ أَحَقُّ بِالْأَمْنِ ج إِنْ كُنْتُمْ
تَعْلَمُونَ ﴿٨١﴾ اَلَّذِينَ اٰمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوآ إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ أُولٰٓئِكَ
لَهُمُ الْأَمْنُ وَهُمْ مُهْتَدُونَ ﴿٨٢﴾ وَتِلْكَ حُجَّتُنَآ اٰتَيْنَاهَآ إِبْرٰهِيمَ
عَلٰى قَوْمِهِ ط نَرْفَعُ دَرَجَاتٍ مَنْ نَشَآءُ ط إِنَّ رَبَّكَ حَكِيمٌ عَلِيمٌ
﴿٨٣﴾ وَوَهَبْنَا لَهُ إِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ ط كُلًّا هَدَيْنَا ج وَنُوحًا هَدَيْنَا مِنْ
قَبْلُ وَمِنْ ذُرِّيَّتِهِ دَاوُدَ وَسُلَيْمٰنَ وَأَيُّوبَ وَيُوسُفَ وَمُوسٰى
وَهٰرُونَ ط وَكَذٰلِكَ نَجْزِى الْمُحْسِنِينَ لا ﴿٨٤﴾ وَزَكَرِيَّا وَيَحْيٰى
وَعِيسٰى وَإِلْيَاسَ ط كُلٌّ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٨٥﴾ وَإِسْمٰعِيلَ وَالْيَسَعَ
وَيُونُسَ وَلُوطًا ط وَكُلًّا فَضَّلْنَا عَلَى الْعَالَمِينَ لا ﴿٨٦﴾ وَمِنْ اٰبَآئِهِمْ
وَذُرِّيَّاتِهِمْ وَإِخْوَانِهِمْ ج وَاجْتَبَيْنَاهُمْ وَهَدَيْنَاهُمْ إِلٰى صِرَاطٍ

مُسْتَقِيمٍ ﴿٨٧﴾ ذٰلِكَ هُدَى اللّٰهِ يَهْدِي بِهِ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ ۚ
وَلَوْ أَشْرَكُوا لَحَبِطَ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٨٨﴾

Meâli

80- Kavmi kendisine karşı deliller getirmeye kalkışarak onunla tartışmaya girişti. O onlara dedi ki: Allah, bana doğru yolu göstermişken, siz hâlâ benimle O'nun hakkında tartışıyor musunuz? Sizin O'na ortak koştuğunuz şeylerden ben korkmam. Ancak Rabbimin benim hakkımda dilediği şey başka. Rabbimin ilmi her şeyi kuşatmıştır. Hâlâ ders almayacak mısınız?

81- Hem siz, Allah'ın size ilâh oldukları hakkında herhangi bir delil indirmediği şeyleri O'na ortak koşmaktan korkmazken, ben sizin ortak koştuğunuz şeylerden nasıl korkarım! Şimdi biliyorsanız söyleyin, bu iki guruptan hangisi güvende olmaya daha layıktır.

82- İman edip imanlarına herhangi bir zulüm katmayanlar var ya, işte güvende olma onların hakkıdır ve doğru yolda olanlar da onlardır.

83- İşte bunlar, kavmine karşı İbrahim'e verdiğimiz delillerimizdir. Biz dilediğimiz kimselerin derecelerini kat kat yükseltiriz. Şüphesiz ki senin Rabbin hüküm ve hikmet sahibidir, her şeyi hakkıyla bilendir.

84- Biz ona İshak ve Yakup'u armağan ettik, hepsini de hidayete erdirdik. Daha önce de Nuh'u, onun soyundan gelen Davut'u, Süleyman'ı, Eyyûb'u, Yusuf'u, Musa ve Harun'u da hidayete erdirdik. Biz iyi hareket edenleri işte böyle mükafatlandırırız.

85- Zekeriyya, Yahya, İsa ve İlyas'ı da hidayete erdirdik. Onların hepsi de salihlerdendi.

86- İsmail, Elyesa', Yunus ve Lût'u da hidayete erdirdik. Hepsini alemlere üstün kıldık.

87- Onların babalarından, çocuklarından ve kardeşlerinden kimileri ni de insanlara üstün kıldık, onları seçtik ve dosdoğru yola ilettik.

88- İşte bu yol Allah'ın hidayetidir ki kullarından dilediğini ona götürür. Eğer onlar da Allah'a ortak koşsalardı, yapmakta oldukları iyi amelleri kesin olarak boşa giderdi.

Tefsiri

٨٠- ﴿ وَحَاجَّهُ قَوْمُهُ قَالَ أَتُحَاجُّونِّي فِي اللّٰهِ وَقَدْ هَدٰينِ وَلَا أَخَافُ مَا تُشْرِكُونَ بِهِ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ رَبِّي شَيْئًا وَسِعَ رَبِّي كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا أَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ ﴾

80- Kavmi kendisine karşı deliller getirmeye kalkışarak onunla tartışmaya girişti. O onlara dedi ki: Allah, bana doğru yolu göstermişken, siz hâlâ benimle O'nun hakkında tartışıyor musunuz? Sizin O'na ortak koştuğunuz şeylerden ben korkmam. Ancak Rabbimin benim hakkımda dilediği şey başka. Rabbimin ilmi her şeyi kuşatmıştır. Hâlâ ders almayacak mısınız?

Allah'ın bir tek oluşu ve şirk koşulan varlıkların reddi konusunda **"kavmi kendisine karşı deliller getirmeye kalkışarak onunla tartışmaya girişti."** Hz. İbrahim Allah'ın birliği ve tevhit hakkında **" Onlara dedi ki: Allah bana doğru yolu göstermişken, siz hâlâ benimle O'nun"** Allah'ın birliği **" hakkında tartışıyor musunuz?"** Oysaki Allah beni doğru yola iletti. Hz. İbrahim'in kavmi kendisini putları ve ilâhlarıyla tehdit ediyorlar ve: **"Eğer sen böyle gidersen tanrılarımızın hışmına uğrarsın"** demek istiyorlardı.

Kıraat imamlarından Nafi' ve İbn Zekvan "nun" harfini şeddesiz olarak, « أَتُحَاجُونِي » okumuşlar, diğer kıraat imamları da nun harfinin şeddesiyle « أَتُحَاجُّونِّي » şeklinde okumuşlardır. Ebu Amr da vasl-bitiştirme halinde "Ye" harfiyle okumuştur. Hz. İbrahim, tehditleri üzerine kendilerine: **" Sizin O'na ortak koştu-ğunuz şeylerden ben korkmam. Ancak Rabbimin benim hakkımda dilediği şey başka,"** Ben asla hiçbir zaman sizin mabutlarınıza tapmam ve onlardan korkmam. Çünkü onlar ne bir yarar sağlamaya ve ne de bir zarar vermeye muktedirdirler. Onların hiçbir şeye güçleri yetmez. Meğer ki Rabbimin, onlar tarafından bir zarar vermesini dilemesi hali müstesna. Çünkü dilediğine yarar sağlamaya ve istediğine de zarar vermeye kadir olan putlar değil, ancak yüce Allah'tır. **"Rabbimin ilmi her şeyi kuşatmıştır."** Her hangi bir kimseye isabet edecek yarar veya zarar sadece onun kendisinin işlediği amele

bağlıdır, başka değil. **"Hâlâ ders almaya-cak mısınız?"** Artık kimin kudret ve güç sahibi olduğunu ve kimin zayıf ve güçsüz olduğunu hâlâ ayırt etmeyecek misiniz?

٨١- ﴿وَكَيْفَ أَخَافُ مَا أَشْرَكْتُمْ وَلَا تَخَافُونَ أَنَّكُمْ أَشْرَكْتُمْ بِاللّٰهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِه۪ عَلَيْكُمْ سُلْطَانًا فَأَيُّ الْفَر۪يقَيْنِ أَحَقُّ بِالْأَمْنِ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ﴾

81- Hem siz, Allah'ın size ilâh oldukları hakkında herhangi bir delil indirmediği şeyleri O'na ortak koşmaktan korkmazken, ben sizin ortak koştuğunuz şeylerden nasıl korkarım! Şimdi biliyorsanız söyleyin, bu iki guruptan hangisi güvende olmaya daha layıktır.

Çünkü Allah'a şirk koşma hususunda herhangi bir hüccet ve delil sunmak doğru değildir. Dolayısıyla ayetin anlamı şöyle olmaktadır: "Ben güven ve emniyet içinde olduğum halde güvensizlik içinde olmamla neden beni tehdit ederek inkara kalkışıyorsunuz. Oysaki sizler korkmanız gereken bir durumda iken nasıl oluyor da kendi durumunuzu yadırgamıyorsunuz? **Şimdi biliyorsanız söyleyin, bu iki guruptan hangisi güvende olmaya daha lâyıktır!?"** Yani Allah'ın birliğine ina-nan muvahhidlerle müşriklerden hangisi Allah'ın azabından kendini emin ve güvence içerisinde kabul edecek biliyor musunuz öyleyse söyleyin bakalım! Ayette, **"Söyleyin hangimiz..."** diye soru yöneltilmeyip de, "...iki guruptan hangisi,..." şeklinde sorulması, Hz. İbrahim'in kendisini tezkiyeden, temize çıkarmasından sakınması sebebiyledir. Daha söz ko-nusu sorulan soruya yeni bir cevap verilerek şöyle buyurulmuştur:

٨٢- ﴿اَلَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُٓوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ أُو۬لٰٓئِكَ لَهُمُ الْأَمْنُ وَهُمْ مُهْتَدُونَ﴾

82- İman edip imanlarına herhangi bir zulüm katmayanlar var ya, işte güvende olma onların hakkıdır ve doğru yolda olanlar da onlardır.

"İman edip imanlarına herhangi bir zulüm karıştırmamış olanlar var ya," Hz. Ebu Bekir'den rivayete göre, imanlarına şirki, Allah'a ortak koşmayı karıştırmayanlar, demektir. **"İşte güvende olma onların hakkıdır ve doğru yolda olanlar da onlardır."** Burada Hz. İbrahim (a.s) 'in konuşması bitmiş oluyor.

٨٣- ﴿وَتِلْكَ حُجَّتُنَا اٰتَيْنَاهَا إِبْرٰهِيمَ عَلٰى قَوْمِهِ نَرْفَعُ دَرَجَاتٍ مَنْ نَشَاءُ إِنَّ رَبَّكَ حَكِيمٌ عَلِيمٌ﴾

83- İşte bunlar, kavmine karşı İbrahim'e verdiğimiz delillerimizdir. Biz dilediğimiz kimselerin derecelerini kat kat yükseltiriz. Şüphesiz ki senin Rabbin hüküm ve hikmet sahibidir, her şeyi hakkıyla bilendir.

Şimdi meal ve tefsirini sunacağımız bu ayet, Hz. İbrahim'in 76. ayetten 82. ayete kadar tüm sunulan delil ve hüccetlere işaret ediliyor. **"İşte bunlar,"** 76- 82 ayetlerinde ele alınan hususlar, **"kavmine karşı İbrahim'e verdiğimiz delillerimizdir."** Burada irab-nahiv ya da dil bilgisi açısından haberden sonra haber gelmiştir yani iki haber peş peşe gelmiştir. **"Biz dilediğimiz kimselerin derecelerini kat kat yükseltiriz."** İlim ve hikmetle yüceltiriz. Burada doğru olan görüşe göre Mutezilenin çelişki içinde olduğuna da bir delil ve işaret bulunmaktadır. **"Şüphesiz ki senin Rabbin hüküm ve hikmet sahibidir,"** Kimin derecesini yükselteceğini hikmetiyle O karar verir. **"Her şeyi hakkıyla bilendir."** Kimin liyakat ve ehliyet sahibi olduğunu bizzat kendisi bilir.

« دَرَجَاتْ » kelimesi kıraat imamlarından Asım, Hamza ve Kisâi'ye göre tenvinli olarak, « دَرَجَاتٍ » şeklinde okumuştur.

٨٤- ﴿وَوَهَبْنَا لَهُ اِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ كُلًّا هَدَيْنَا وَنُوحًا هَدَيْنَا مِنْ قَبْلُ وَمِنْ ذُرِّيَّتِهِ دَاوُدَ وَسُلَيْمٰنَ وَاَيُّوبَ وَيُوسُفَ وَمُوسٰى وَهٰرُونَ وَكَذٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ﴾

84- Biz ona İshak ve Yakup'u armağan ettik, hepsini de hidayete erdirdik. Daha önce de Nuh'u, onun soyundan gelen Davut'u, Süleyman'ı, Eyyûb'u, Yusuf'u, Musa ve Harun'u da hidayete erdirdik. Biz iyi hareket edenleri işte böyle mükafatlandırırız.

"Biz ona" İbrahim'e " **İshak ve Yakup'u armağan ettik, hepsini de hidayete erdirdik. Daha önce de Nuh'u,"** İbrahim'den önce Nuh (a.s)'u hidayete erdirmiştik. **"Onun soyundan Davut'u, Süleyman'ı, Eyyub'u, Yunus'u, Musa ve Harun'u da hidayete erdirdik."**

İşte onun soyundan bu sayılanları da hidayete erdirdik. "ONUN SOYUNDAN" zamiri Hz. Nuh veya Hz. İbrahim'e aittir. Ancak zamirin Hz. Nuh'a raci olması daha yerindedir. Çünkü Yunus peygamber ile Lut peygamber Hz. İbrahim'in soyundan değiller. Dolayısıyla zamir Hz. Nuh'a aittir. Ayrıca, « كُلًّا هَدَيْنَا » daki, « كُلًّا » kelimesi, « هَدَيْنَا » fiili ile mansup kılınmıştır. **"Biz iyi hareket edenleri işte böyle mükafatlandırırız."** Biz iyi hareket ederek salih amel işleyenleri işte tıpkı bu isimleri sayılanları ödüllendirdiğimiz gibi ödüllendiririz.

Diğer taraftan, « كَذَلِكَ » de yer alan « كَ » harfi nasb durumunda olup mahzuf bir mastarın da sıfatıdır.

٨٥- وَزَكَرِيَّا وَيَحْيَى وَعِيسَى وَإِلْيَاسَ كُلٌّ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴾

85- Zekeriyya, Yahya, İsa ve İlyas'ı da hidayete erdirdik. Onların hepsi de salihlerdendi.

"Zekeriyya, Yahya, İsa ve İlyas'ı da hidayete erdirdik. Onların hepsi de salihlerdendi." Tamamı salih kimselerden idiler. Burada sayılanlar arasında Hz. İsa'nın da geçmesi, aynı zamanda bir kişinin nesebinin tesbitinin anne tarafından da yapılacağının bir delilidir. Çünkü burada Hz. İsa (a.s.)'da Hz. Nuh'un soyundan olanlar arasında zikredilmektedir. Nitekim Hz. İsa (r.a.) Ancak annesi Meryem yoluyla Hz. Nuh'un soyuna anne tarafından dayanmaktadır. Nitekim Zalim Haccac, Hz. Fatıma evladını, kadın tarafından olması hasebiyle, Hz. Peygamber'in evladı olarak kabul etmemesi, reddetmesi üzerine kendisine bu ayetle cevap verilmiştir.

٨٦- ﴿وَإِسْمَعِيلَ وَالْيَسَعَ وَيُونُسَ وَلُوطًا وَكُلًّا فَضَّلْنَا عَلَى الْعَالَمِينَ ﴾

86- " **İsmail, Elyesa', Yunus ve Lût'u da hidayete erdirdik. Hepsini alemlere"** nübüvvet ve risalet vererek " **üstün kıldık."** Kıraat imamlarından Hamza ve Ali, « الْيَسَعَ » iki Lam harfiyle olmak üzere, « اللَّيْسَعْ » olarak okumuşlardır.

٨٧-﴿وَمِنْ اٰبَائِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ وَإِخْوَانِهِمْ وَاجْتَبَيْنَاهُمْ وَهَدَيْنَاهُمْ إِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ﴾

87- Onların babalarından, çocuklarından ve kardeşlerinden kimilerini de insanlara üstün kıldık, onları seçtik ve dosdoğru yola ilettik.

"Onların babalarından," atalarından bazısını, **"çocuklarından ve kardeşlerinden kimilerini de insanlara üstün kıldık, onları seçtik ve dosdoğru yola ilettik."** Burada, « وَمِنْ اٰبَائِهِمْ » nasb durumunda olup « كُلًّا » kelimesi üzerine matuftur.

٨٨- ﴿ذٰلِكَ هُدَى اللّٰهِ يَهْدِي بِهِ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَلَوْ أَشْرَكُوا لَحَبِطَ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾

88- İşte bu yol Allah'ın hidayetidir ki kullarından dilediğini ona götürür. Eğer onlar da Allah'a ortak koşsalardı, yapmakta oldukları iyi amelleri kesin olarak boşa giderdi.

"İşte bu yol" İsimleri yukarıda geçen zatların gittikleri yol, **"Allah'ın hidayetidir "** Allah'ın dinidir **"ki, kullarından dilediğini ona götürür."** Ayetin bu kısmı Mutezile mezhebinin çelişkisini ortaya koymaktadır. Çünkü Mutezile: *"Allah bütün yarattığı kullarının hidayetini dilemiştir, yoksa bir kısmının değil. Ancak onlar Allah'ın dilemesine rağmen doğru yola gelmediler, bu yolu seçmediler"* görüşünü savunuyor. İşte bu ayet onların yanlışta olduğunu gösteriyor. **"Eğer onlar da"** üstünlüklerine ve herkese takdim edilmelerine, kendilerine en yüksek ve üstün dereceler verilmesine rağmen **"Allah'a ortak koşsalardı, yapmakta oldukları iyi amelleri kesin olarak boşa giderdi."** Yani işledikleri tüm iyi amelleri boşa gider ve hiçbirinden yararlanamazlardı. Nitekim bir ayette Rabbimiz Hz. Peygamber'e hitaben şöyle buyuruyor:

"Andolsun ki Eğer Allah'a şirk koşarsan, yaptığın bütün iyi işler boşa gider."[1]

[1] Zümer, 65

89. – 94. ÂYETLER

أُولٰئِكَ الَّذِينَ اٰتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَۚ فَإِنْ يَكْفُرْ بِهَا هٰٓؤُلَٓاءِ فَقَدْ وَكَّلْنَا بِهَا قَوْمًا لَيْسُوا بِهَا بِكَافِرِينَ ﴿٨٩﴾ أُولٰئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللّٰهُ فَبِهُدٰيهُمُ اقْتَدِهْۜ قُلْ لَٓا أَسْئَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًاۜ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٰى لِلْعَالَمِينَ ﴿٩٠﴾ وَمَا قَدَرُوا اللّٰهَ حَقَّ قَدْرِهٖٓ إِذْ قَالُوا مَٓا أَنْزَلَ اللّٰهُ عَلَى بَشَرٍ مِنْ شَيْءٍۜ قُلْ مَنْ أَنْزَلَ الْكِتَابَ الَّذِي جَٓاءَ بِهٖ مُوسٰى نُورًا وَهُدًى لِلنَّاسِ تَجْعَلُونَهُ قَرَاطِيسَ تُبْدُونَهَا وَتُخْفُونَ كَثِيرًاۚ وَعُلِّمْتُمْ مَا لَمْ تَعْلَمُٓوا أَنْتُمْ وَلَٓا اٰبَٓاؤُكُمْۜ قُلِ اللّٰهُۙ ثُمَّ ذَرْهُمْ فِي خَوْضِهِمْ يَلْعَبُونَ ﴿٩١﴾ وَهٰذَا كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ مُبَارَكٌ مُصَدِّقُ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَلِتُنْذِرَ أُمَّ الْقُرٰى وَمَنْ حَوْلَهَاۜ وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ يُؤْمِنُونَ بِهٖ وَهُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ ﴿٩٢﴾ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا أَوْ قَالَ أُوحِيَ إِلَيَّ وَلَمْ يُوحَ إِلَيْهِ شَيْءٌ وَمَنْ قَالَ سَأُنْزِلُ مِثْلَ مَٓا أَنْزَلَ اللّٰهُۜ وَلَوْ تَرٰٓى إِذِ الظَّالِمُونَ فِي غَمَرَاتِ الْمَوْتِ وَالْمَلٰٓئِكَةُ بَاسِطُوٓا أَيْدِيهِمْۚ أَخْرِجُوٓا أَنْفُسَكُمْۜ الْيَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذَابَ الْهُونِ بِمَا كُنْتُمْ

تَقُولُونَ عَلَى اللّٰهِ غَيْرَ الْحَقِّ وَكُنْتُمْ عَنْ اٰيَاتِه۪ تَسْتَكْبِرُونَ ﴿٩٣﴾
وَلَقَدْ جِئْتُمُونَا فُرَادٰى كَمَا خَلَقْنَاكُمْ اَوَّلَ مَرَّةٍ وَتَرَكْتُمْ مَا
خَوَّلْنَاكُمْ وَرَآءَ ظُهُورِكُمْ وَمَا نَرٰى مَعَكُمْ شُفَعَآءَكُمُ الَّذ۪ينَ
زَعَمْتُمْ اَنَّهُمْ ف۪يكُمْ شُرَكٰٓؤُا لَقَدْ تَقَطَّعَ بَيْنَكُمْ وَضَلَّ عَنْكُمْ مَا
كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿٩٤﴾

Meâli

89- İşte bunlar, kendilerine kitap, hüküm, hikmet ve peygamberlik verdiğimiz kimselerdir. Şimdi o müşrikler bu peygamberliği inkâr ederlerse, yerlerine bunları inkâr etmeyerek onu sahiplenecek bir topluluk görevlendiririz.

90- İşte o peygamberler Allah'ın hidayet ettiği kimselerdir. Sen de onların yolunda yürü! De ki: Ben risalet görevini tebliğ için sizden bir ücret istemiyorum. Çünkü bu kitap, alemlerin irşadı için uyarı ve öğütten başka bir şey değildir.

91- Kimi Yahudiler de Allah'ı gereği gibi takdir edip tanımadılar. Çünkü " Allah hiçbir insana hiçbir şey indirmedi" dediler. Sen onlara de ki: " Musa'nın insanlara bir nur ve hidayet olarak getirdiği Kitab'ı kim indirdi? Siz onu parça parça kağıtlara yazıp işlerinize geleni gösteriyor, çoğunu ise gizliyorsunuz. Sizin de babalarınızın da bilemediği şeyler bu Kitap'ta size öğretilmiştir. Rasulüm! Sen "Allah" de, sonra da onları daldıkları bataklıkta bırak oynaya dursunlar.

92- İşte bu Kitap, Mekke ve bütün çevresindekileri uyarman için sana indirdiğimiz ve kendinden öncekileri doğrulayıcı feyiz kaynağı mübarek bir kitaptır. Ahirete iman edenler buna da iman ederler ve onlar namazlarını gereği gibi hakkıyla kılmaya devam ederler.

93- Allah'a karşı yalan uydurandan, yahut kendisine hiçbir şey vahyedilmediği halde "Bana da vahyolundu" diyenden ve "Ben Allah'ın indirdiği ayetlerin benzeri ayetler indireceğim" diyenden daha zalim kimse olabilir mi? O zalimler ölümün şiddetleri içinde kıvranırken ölüm

meleklerinin de yakalarına yapışarak onlara:"Haydi canlarınızı kurtarın! Bugün zillet azabıyla cezalanacaksınız. Zira Allah'a karşı gerçek olmayanı söylüyordunuz ve O'nun ayetlerinden büyüklenerek yüz çeviriyordunuz!" diye haykırdıkları sırada onların halini bir görsen...

94- Andolsun ki, sizi ilk defa yarattığımızda olduğunuz gibi yapayalnız, teker teker huzurumuza geldiniz! Size verdiğimiz mallarınızı da arkanızda bıraktınız. Yaratılışınızda ortakçılarımız iddiasında bulunduğunuz şefaatçılarınızı da şimdi aranızda görmüyoruz. Andolsun, onlarla aranızdaki bağlar bir bir kesilmiş ve Allah'a ortak sanıp iddia edip güvendiğiniz ilahlar sizden kaybolup gitmiştir.

Tefsiri

٨٩- ﴿أُولَٰئِكَ الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ فَإِن يَكْفُرْ بِهَا هَٰؤُلَاءِ فَقَدْ وَكَّلْنَا بِهَا قَوْمًا لَّيْسُوا بِهَا بِكَافِرِينَ﴾

89- İşte bunlar, kendilerine kitap, hüküm, hikmet ve peygamberlik verdiğimiz kimselerdir. Şimdi o müşrikler bu peygamberliği inkâr ederlerse, yerlerine bunları inkâr etmeyerek onu sahiplenecek bir topluluk görevlendiririz.

"İşte bunlar, kendilerine kitap, hüküm, hikmet" ya da Kitabı anlayıp kavrama, **"ve peygamberlik verdiğimiz kimselerdir."** Çünkü nsanlık açısından mertebelerin en üstünü nübüvvet denilen peygamberliktir. **" Şimdi o müşrikler"** Allah'a ortak koşan Mekke halkı, **" bu peygamberliği"** Kitabı, hüküm ve hikmeti veya Kur'an ayetlerini **"inkâr ederlerse, yerlerine bunları inkâr etmeyerek onu sahiplenecek bir topluluk görevlendiririz."** Görevlendirileceğinden söz edilen topluluk ya adı geçen, kendilerinden söz edilen peygamberler ile onlara uyanlardır. Çünkü delil olarak şu ayet bu gerçeği şöylece bildiriyor: **"İşte o peygamberler Allah'ın hidayet ettiği kimselerdir. Sen de Sende onların yolunda yürü!" (Enam/90)** Ya da Hz. Peygamber (sav)'in ashabı veya ona iman eden herkes yahut da iman eden ve fakat Arap olmayanlardır. **"Onu sahiplenecek bir topluluk"**tan kasıt ise, ona ve getirdiklerine iman etme başarısını kazanmış olarak ve bununla ilgili tüm haklarını ve görevlerini yeterince yapabilenlerdir. Nitekim bu şuna benzer,

Herhangi bir iş veya görevi yerine getirmesi için herhangi bir kimse görevlendirildiğinde nasıl ki artık o görevi yapmak, söz verdiğini yerine getirmek ve bununla ilgili hukuku korumak durumunda ise, Peygambere iman edenlerin de konumu aynen öyledir

Diğer taraftan bu ayetin içinde yer alan, « لَيْسُوا بِهَا » yer alan, « ب » cer edatı, « كَافِرِينَ » kelimesinin ilgi cümleciğidir. « بِكَافِرِينَ » deki « ب » ise sadece nefyi yani olumsuzluğu pekiştirmek içindir.

٩٠- ﴿أُولٰئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللّٰهُ فَبِهُدٰيهُمُ اقْتَدِهْ قُلْ لَٓا أَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٰى لِلْعَالَمِينَ﴾

90- İşte o peygamberler Allah'ın hidayet ettiği kimselerdir. Sen de onların yolunda yürü! De ki: Ben risalet görevini tebliğ için sizden bir ücret istemiyorum. Çünkü bu kitap, alemlerin irşadı için uyarı ve öğütten başka bir şey değildir.

"İşte o" adı geçen **"peygamberler Allah'ın hidayet ettiği kimselerdir. Sen de onların yolunda yürü!"** Uymakta sadece onların yolunu kendin için tahsis et ve onların yolu dışında da bir başka yola uyma! İşte bu, mef'lun fiile takdimi halindeki manadır. Peygamberin hidayetinden maksat, onların Allah'a, Allah'ın birliğine ve Usul-i Dine-Dinin iman bakımından izledikleri yoldur yoksa şeriatleri değil. Çünkü her bir peygamberin şeriatı farklı farklıdır ve bu manada şeriatlerin bir bağlayıcılığı da yoktur. «اقْتَدِهْ » fiilindeki « ه » harfi vakf halinden dolayı yer almaktadır. Eğer vasl bu takdirde « ه » harfi ortadan kalkar.

Ancak Kur'an'da « ه » harfinin yerinde kalması olması açısından durma hali en uygun olarak değerlendirilmiştir. Ancak kıraat imamlarından Hamza hazf halini kıraatinde uygularken, kıraat imamlarından Ali el-Kisai ise vasl halinde « ه » harfini kaldırmış, bu harfe yer vermemiştir. Ancak Şam'lı kıraat imamlarından İbn Amir Hişam rivayetine göre ihtilas yapmıştır yani işba yapmaksızın kesre ile okumuştur.

"De ki: Ben risalet görevini tebliğ için sizden bir ücret istemiyo-

rum." İşte bu ayetin bu noktası Kur'an öğretmek için ücret alınabileceğine, bunun caiz oluşuna bir delil olmaktadır. Ancak hadis rivayeti için ücret almak caiz olmaz, ücret karşılığı hadis rivayeti doğru değildir. **"Çünkü bu Kitap, alemlerin irşadı için uyarı ve öğütten başka bir şey değildir."** Kısaca bu Kur'an hem cinler için ve hem insanlar için sadece bir uyarı ve nasihatten ibaret bir kitaptır.

٩١- ﴿ وَمَا قَدَرُوا اللّٰهَ حَقَّ قَدْرِهٖٓ اِذْ قَالُوا مَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ عَلٰى بَشَرٍ مِنْ شَيْءٍ قُلْ مَنْ اَنْزَلَ الْكِتَابَ الَّذ۪ي جَٓاءَ بِه۪ مُوسٰى نُورًا وَهُدًى لِلنَّاسِ تَجْعَلُونَهُ قَرَاط۪يسَ تُبْدُونَهَا وَتُخْفُونَ كَث۪يرًا وَعُلِّمْتُمْ مَا لَمْ تَعْلَمُٓوا اَنْتُمْ وَلَٓا اٰبَٓاؤُكُمْ قُلِ اللّٰهُ ثُمَّ ذَرْهُمْ ف۪ي خَوْضِهِمْ يَلْعَبُونَ ﴾

91- Kimi Yahudiler de Allah'ı gereği gibi takdir edip tanımadılar. Çünkü "Allah hiçbir insana hiçbir şey indirmedi" dediler. Sen onlara de ki: "Musa'nın insanlara bir nur ve hidayet olarak getirdiği Kitab'ı kim indirdi? Siz onu parça parça kağıtlara yazıp işlerinize geleni gösteriyor, çoğunu ise gizliyorsunuz. Sizin de babalarınızın da bilemediği şeyler bu Kitap'ta size öğretilmiştir. Resûlüm! Sen "Allah" de, sonra da onları daldıkları bataklıkta bırak oynaya dursunlar.

"Kimi Yahudiler de Allah'ı gereği gibi takdir edip tanımadılar. Çünkü Allah hiçbir insana hiçbir şey indirmedi,dediler." Yani peygamberlerin gönderilişini ve Allah'ın onlara vahyini indirmesini inkar ettiklerinde Allah'ın kullarına karşı merhametli ve şefkat sahibi olduğunu gerektiği şekilde ve hakkıyla tanıyıp takdir etmediler. Oysaki peygamberlerin gönderilmesi ve Allah'ın onlara vahyi, Allah'ın kullarına olan en büyük rahmeti ve merhametinin eseri idi. Çünkü yüce Allah şöyle buyurmuştur: **"Resûlüm! Biz seni ancak alemlere rahmet olarak gönderdik."**[2]

Rivayete göre aralarında Malik bin Sayf'ın da bulunduğu bir yahudi cemaati Hz. Peygamber (sav) ile durmaksızın mücadele edip duruyorlardı. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sav) onlara: **"Allah şişman yahudi din bilgini gazap eder," diye Tevrat'ta mevcut değil mi?"** diye Malik

[2] Enbiya,107

bin Sayf'a sorar. Bir yahudi din bilgini olan Malik b.Sayf da: "Evet, var" diye karşılık verince, Rasulullah (sav) de: **"İşte o şişman dinbilgini sensin"** diye buyurunca adam öfkelenir, kızar ve öfkesinden: **"Allah hiçbir beşere hiçbir şey indirmedi"** diyerek inkâra kalkıştı.[3]

« حَقَّ قَدْرِهِ » Mastarın-kök fiilin nasb olması açısından bu da bu manada mansuptur.

"Sen onlara de ki: Musa'nın insanlara bir nur ve hidayet olarak getirdiği kitabı kim indirdi?" İşte ayetin bu bölümü ya, « بِهِ » deki zamirden veya « اَلْكِتَابِ » den haldir. **"Siz onu parça parça kağıtlara yazıp işlerinize geleni gösteriyor, çoğunu ise gizliyorsunuz."**

Yani içinde Allah Rasûlü (sav)'nün özelliklerinin yer aldığı kısımları Tevrat'tan çıkarıp, böylece onu parçalar halinde kâğıtlara geçirerek dağınık bir şekilde topluma sunarak böylece açıklamak istediğinizi parçalar haline getirdiğiniz o kâğıtlar yoluyla gösteriyor, fakat halk tarafından gösterilmesini arzu etmediğiniz bir çok gerçekleri de gizleme yoluna gidiyorsunuz.

Bu ayette yer alan üç fiili yani, « تَجْعَلُونَهُ » « تُبْدُونَهَا » ve « وَتُخْفُونَ » fiillerindeki «ت» harfleri yerine yani muhatap fiil yerine gaip fiiller olarak kıraat imamlarından Mekkeli İbn Kesir ve ayrıca Ebu Amr « ى » harfiyle, « يَجْعَلُونَ » « يُبْدُونَهَا » ve «وَيُخْفُونَ» olarak okumuşlardır.

"**Sizin de babalarınızın da bilemediği şeyler"** ey kitap ehli yahudi ve hıristiyanlar **"O kitapta size"** din ve dünya işlerinizle ilgili olarak **"öğretilmiştir. Resulüm! Sen, Allah, de."** Yani onu indiren Allah'tır, diye onlara söyle. Çünkü onlar seni inkâra ve yalanlamaya asla güç yetiremeyeceklerdir. **"Sonra da onları daldıkları"** içinde bulundukları batıllarıyla, daldıkları gerçek dışı yanlış işleriyle ve bulundukları **"bataklıkta bırak oynayadursunlar."**

Burada, « يَلْعَبُونَ » **"Oynaya dursunlar"** fiili, « ذَرْهُمْ » **"Bırak on-**

---

[3] Vahidi, Esbabu'n-Nüzul,s:147

ları" veya « خَوْضِهِمْ » **"Daldıkları bataklık"** ifadelerinden dilbilgisi açısından haldir.

٩٢- ﴿وَهٰذَا كِتَابٌ اَنْزَلْنَاهُ مُبَارَكٌ مُصَدِّقُ الَّذٖى بَيْنَ يَدَيْهِ وَلِتُنْذِرَ اُمَّ الْقُرٰى وَمَنْ حَوْلَهَا وَالَّذٖينَ يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ يُؤْمِنُونَ بِهٖ وَهُمْ عَلٰى صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ﴾

92- İşte bu Kitap, Mekke ve bütün çevresindekileri uyarman için sana indirdiğimiz ve kendinden öncekileri doğrulayıcı feyiz kaynağı mübarek bir kitaptır. Ahirete iman edenler buna da iman ederler ve onlar namazlarını gereği gibi hakkıyla kılmaya devam ederler.

"**İşte**" Peygamberimize indirdiğimiz **"bu kitap Mekke ve bütün çevresindekileri uyarman için sana indirdiğimiz ve kendinden öncekileri doğrulayıcı feyiz kaynağı mübarek bir kitaptır."** Bu Kitabın sağladığı sayısız menfaat ve faydaları bulunmaktadır.

« وَلِتُنْذِرَ » **"uyarman"** fiilini, kıraat imamlarından Ebu Bekir « ى» harfiyle « وَلِيُنْذِرَ » "şeklinde okumuştur. Bu da "Kitap" demektir. Dolayısıyla Kitabın sıfatının delalet ettiği sıfat üzerine matuftur. Sanki şöyle denilir gibidir: "Biz o kitabı bereket ve bolluklar getirmesi, kendisinden önce indirilen kitapları doğrulaması ve bir de **"Ümmü'l-Kura"** denilen Mekke halkını uyarmak için indirdik." Mekke'ye bu ismin verilmesi nedeni her açıdan dünyanın merkezi olması, şehir, kasaba ve ülke halklarının kıble olarak oraya yönelmeleri ve bir de en büyük şeref ve değere sahip olması açısındandır. Çünkü halk, oraya gitmeyi amaçlayarak, oraya yönelir ve giderler. **"çevresindekileri"** ifadesinden kasıt, dünyanın batısında ve doğusunda, kısaca dünyanın dört bir yanında yer alan tüm insanlar demektir. **"Ahirete iman edenler"** akıbeti, son hayatı doğrulayıp onda olabileceklerden korkanlar **"buna da"** Kitaba ya da Kur'an'a da **" iman ederler"** Dinin dayandığı temel esas, akıbetten, son durumdan korkmayı gerektirir. Dolayısıyla kim akıbetten korkarsa, tam bir güvence elde edene dek o korku kendisinde hep devam eder durur. **"Ve onlar namazlarını gereği gibi hakkıyla kılmaya devam ederler."** Özellikle burada namaza yer verilmesinin nedeni, namazın bizzat

iman alameti olması sebebiyledir ve bir de dini temelini oluştur-masıdır. Dolayısıyla kim namazı hukukunu korur ve gerektiği gibi kılmayı sürdürürse artık o kimse namaza bağlı ve o manadaki diğer görevlerini de gereğince yerine getirir.

٩٣- ﴿ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا أَوْ قَالَ أُوحِيَ إِلَيَّ وَلَمْ يُوحَ إِلَيْهِ شَيْءٌ وَمَنْ قَالَ سَأُنْزِلُ مِثْلَ مَا أَنْزَلَ اللّٰهُ وَلَوْ تَرَى إِذِ الظَّالِمُونَ فِي غَمَرَاتِ الْمَوْتِ وَالْمَلٰئِكَةُ بَاسِطُوا أَيْدِيهِمْ أَخْرِجُوا أَنْفُسَكُمُ الْيَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذَابَ الْهُونِ بِمَا كُنْتُمْ تَقُولُونَ عَلَى اللّٰهِ غَيْرَ الْحَقِّ وَكُنْتُمْ عَنْ اٰيَاتِهِ تَسْتَكْبِرُونَ ﴾

93- Allah'a karşı yalan uydurandan, yahut kendisine hiçbir şey vahyedilmediği halde "Bana da vahyolundu" diyenden ve "Ben Allah'ın indirdiği ayetlerin benzeri ayetler indireceğim" diyenden daha zalim kimse olabilir mi? O zalimler ölümün şiddetleri içinde kıvranırken ölüm meleklerinin de yakalarına yapışarak onlara: "Haydi canlarınızı kurtarın! Bugün zillet azabıyla cezalanacaksınız. Zira Allah'a karşı gerçek olmayanı söylüyordunuz ve O'nun ayetlerinden büyüklenerek yüz çeviriyordunuz!" diye haykırdıkları sırada onların halini bir görsen...

Yahudi Malik bin Sayf gibi **"Allah'a karşı yalan uydurandan, yahut kendisine hiçbir şey vahyedilmediği halde"** Müseylemetu'l-Kezzab gibi **bana da vahyolundu, diyenden ve"** vahiy katibi Abdullah b.Sa'd b. Ebu Serh gibi **"ben Allah'ın indirdiği ayetlerin benzeri ayetler indireceğim.diyenden daha zalim kimse olabilir mi?"**

Ayetin, « وَمَنْ قَالَ » kısmı, cer konumunda olup « مَنِ افْتَرٰى » üzerine atfolunmuştur. Buna göre ayetin manası, "şöyle şöyle diyenden..." olur. Yani nen de söyleyeceğim ve yazdıracağım. Bu ifadelerin sahibi Peygamberimize bir zamanlar vahiy katipliğinde bulunan Abdullah b. Sa'd b. Ebu Serh'tir. Rasulullah (sav) kendisine **(Müminun,12.) ayetten 14.ayete kadar olan kısmını yazdırıyordu. "Andolsun ki, biz ilk insanı süzülmüş bir çamurdan yarattık..... Sonra onu başka bir yaratılışla insan haline getirdik."** İşte tam bu sırada adı geçen vahiy katibinin

dilinden, « فَتَبَارَكَ اللّٰهُ اَحْسَنُ الْخَالِقِينَ »"**Yapıp-yaratanların en güzeli olan Allah ne yücedir!"** ayetin devamı olan bu kısım döküläverdi. Hz. Peygamber (sav) ona: "aynen söylediklerini yaz. Çünkü ayet Allah tarafından böyle nazil oldu." Demesi üzerine vahyi yazan Abdullah b. Sa'd şüpheye kapıldı ve: "Eğer Muhammed doğru ise, tıpkı ona vahyolunduğu gibi bana da vahyolundu. Eğer Muhammed bir yalancı ise ben de tıpkı onun söylediği gibi aynen söylemiş oldum" der ve böylece dinden irtidat ederek gider Mekke müşriklerinin arasında yer alır.[4] Veya bu şahıs Nadr bin Haris olabilir. Çünkü bu da kendisince şöyle uydurmalarda bulunuyordu: " Vattahinati tahnen, felacinatı acnen, felhabizatı hubzan." Sanki Nadr b. Haris böylece muarezede bulunuyor, karşı çıkıp protesto ediyor gibidir. **"O zalimler ölümün şiddetleri içinde kıvranırken ölüm meleklerinin de yakalarına yapışarak onlara: Haydi canlarınızı kurtarın! Bugün zillet azabıyla cezalanacaksınız. Zira Allah'a karşı gerçek olmayanı söylüyordunuz ve O'nun ayetlerinden büyüklenerek yüz çeviriyordunuz, diye haykırdıkları sırada onların halini bir görsen."**

Burada, « وَلَوْ تَرٰى » **"Bir görsen"** ifadesinin cevabı mahzuftur, ayet içerisinde açık olarak cevaba yer verilmemiştir. Dolayısıyla cevap şöyle olmaktadır: " Kesin olarak çok büyük bir olay görürdün, bir durumla yüz yüze gelirdin." Diğer taraftan, " **O zalimler ....**" den maksat söz konusu edilen yahudilerle peygamberlik iddiasına kalkışan iftiracılardır. « الظَّالِمُونَ » de yer alan harfi tarif yani « ل » ahd için olabileceği gibi cins için de olabilir. Dolayısıyla bunun içerisine söz konusu olan tüm inkarcılar kapsam olarak girer.

« غَمَرَاتِ الْمَوْتِ » Ölüm anındaki şiddetli sıkıntı ve ızdırap ve ölüm sarhoşluğu manalarınadır. **"Ölüm meleklerinin de..."** Ölüm melekleri bu zalimlere ellerini uzatarak onlara derler ki: " Getirin ruhlarınızı bize, onu bedenlerinizden çıkarıp verin bize bakalım!" Aslında bu ifade bu ve benzeri zalim ve inkarcılara hiçbir nefes bile aldırmaksızın, bir süre tanımaksızın tam anlamıyla bir baskı, şiddet ve sıkıntı içinde bırakılacaklarına ait bir ifadedir. **"Bugün zillet azabıyla cezalanacaksınız."** Bununla onların ölüm anlarını demek istiyorlar. Can çekişme sırasındaki şiddet, sıkıntı ve

[4] Vahidin, Esbabu'n-Nüzul,s:148

azap içinde kıvranışları...

« الْهُونِ » şiddetli azap ve ceza demektir. Azabın « الْهُونِ » kelimesine izafesi tıpkı, kötü adam ifadesinde adamın kötü izafesine benzer bir durum gibidir. Bununla aşağılanmadaki zillet ve alçaklığa düşüşteki durum ve onu tamamiyle huy edinmiş olması hususu anlatılıyor. Bir de, **"Allah'a karşı gerçek olmayanı söylüyordunuz."** Allah'a ortak koşuyor, eşinin ve çocuğunun olduğunu söylüyordunuz.

« غَيْرَ الْحَقِّ » gerçek olmayanı" ifadesi, « تَقُولُونَ » fiilinin mefulüdür. Ya da mahzuf bir mastarın sıfatıdır. Yani: « قَوْلاً غَيْرَ الْحَقِّ » Gerçek olmayan, asılsız olan bir söz." **"O'nun ayetlerinden büyükle-nerek yüz çeviriyordunuz."** O ayetlere iman etmiyordunuz.

٩٤- ﴿وَلَقَدْ جِئْتُمُونَا فُرَادٰى كَمَا خَلَقْنَاكُمْ اَوَّلَ مَرَّةٍ وَتَرَكْتُمْ مَا خَوَّلْنَاكُمْ وَرَآءَ ظُهُورِكُمْ وَمَا نَرٰى مَعَكُمْ شُفَعَآءَكُمُ الَّذِينَ زَعَمْتُمْ اَنَّهُمْ فِيكُمْ شُرَكٰٓؤُا لَقَدْ تَقَطَّعَ بَيْنَكُمْ وَضَلَّ عَنْكُمْ مَا كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ﴾

94- Andolsun ki, sizi ilk defa yarattığımızda olduğunuz gibi yapayalnız, teker teker huzurumuza geldiniz! Size verdiğimiz mallarınızı da arkanızda bıraktınız. Yaratılışınızda ortakçılarınız iddiasın da bulunduğunuz şefaatçılarınızı da şimdi aranızda görmüyoruz. Andolsun, onlarla aranızdaki bağlar bir bir kesilmiş ve Allah'a ortak sanıp iddia edip güvendiğiniz ilahlar sizden kaybolup gitmiştir.

"**Andolsun ki,**"hesap görmek, ceza ve mükafat için olmak üzere "**sizi ilk defa**" tıpkı doğduğunuzda tek olarak " **yarattığımız gibi yapayalnız, teker teker huzurumuza geldiniz.**" Bu ayette yer alan, « فُرَادٰى » "**teker teker, birbir**" ifadesi yanlarında herhangi bir mal,servet ve yardımcı olmaksızın, demektir. « فُرَادٰى » kelimesi tıpkı « اُسَارٰى » kelimesinin « اَسِيرْ » kelimesinin çoğulu olduğu gibi bu da « فَرِيدْ » kelimesinin çoğuludur.

Diğer taraftan, « كَمَا خَلَقْنَاكُمْ » **"sizi yarattığımız gibi"** cümlesi, « جِئْتُمُونَا» "bize geldiniz" fiilinin mastarının sıfatı olmak suretiyle mahallen mansuptur. Dolayısıyla bu, « مَجِيئًا مِثْلَمَا خَلَقْنَاكُمْ » **"Sizi yarattığımız durumdaki gelişiniz gibi geldiniz."** **"Size verdiğimiz mallarınızı da"** bir metelik dahi yanınıza almaksızın **"arkanızda bıraktınız. Yaratılışınızda ortakçılarımız iddiasında bulunduğunuz şefaatçılarınızı da şimdi aranızda görmüyoruz."** Kendilerine sizin kul köle olduğunuz ortaklarınız, şefaatçılarınız nerede şimdi söyler misiniz?! **"Andolsun onlarla aranızdaki bağlar bir bir kesilmiş ve Allah'a ortak sanıp iddia edip güvendiğiniz ilâhlarınız sizden kaybolup gitmiştir."** Oysaki o ilâhların Allah katında şefaatçılarınız olduğunu hep savunup duruyordunuz.

« بَيْنَكُمْ » **"aranızda"** Zeccac tarikiyle gelen kıraatte, « بَيْنُكُمْ » dur. Buna göre mana, "bağlarınız" demektir. Çünkü: « بَيْن » kelimesi hem bağ ve hem ayrılık, uzaklaşma manalarınadır. Nitekim Şair şöyle der: Andolsun ki, ayrılık olmasaydı heva ve arzu olmazdı. Eğer heva ve arzu olmasaydı ayrılık için bir ülfet olmazdı. Medineli kıraat imamlarından Nafî, Ali el Kisaî ve Hafs kıraatlerine göre, « بَيْنَكُمْ » Yani artık bundan böyle aranızda ayrılık ve uzaklaşma kesinleşmiştir. Çünkü şefaatçılarımız iddiasında bulunduğunuz güçler, ilâhlar sizden kaybolup gitmiştir.

95. – 99. AYETLER

إِنَّ اللّٰهَ فَالِقُ الْحَبِّ وَالنَّوٰى يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَمُخْرِجُ
الْمَيِّتِ مِنَ الْحَيِّ ذٰلِكُمُ اللّٰهُ فَأَنّٰى تُؤْفَكُونَ ﴿٩٥﴾ فَالِقُ
الْإِصْبَاحِ وَجَعَلَ اللَّيْلَ سَكَنًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ حُسْبَانًا
ذٰلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ ﴿٩٦﴾ وَهُوَ الَّذٖى جَعَلَ لَكُمُ النُّجُومَ
لِتَهْتَدُوا بِهَا فٖى ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ قَدْ فَصَّلْنَا الْاٰيَاتِ
لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٩٧﴾ وَهُوَ الَّذٖى أَنْشَأَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ
فَمُسْتَقَرٌّ وَمُسْتَوْدَعٌ قَدْ فَصَّلْنَا الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يَفْقَهُونَ ﴿٩٨﴾
وَهُوَ الَّذٖى أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهٖ نَبَاتَ كُلِّ
شَيْءٍ فَأَخْرَجْنَا مِنْهُ خَضِرًا نُخْرِجُ مِنْهُ حَبًّا مُتَرَاكِبًا وَمِنَ
النَّخْلِ مِنْ طَلْعِهَا قِنْوَانٌ دَانِيَةٌ وَجَنَّاتٍ مِنْ أَعْنَابٍ وَالزَّيْتُونَ
وَالرُّمَّانَ مُشْتَبِهًا وَغَيْرَ مُتَشَابِهٍ اُنْظُرُوا إِلٰى ثَمَرِهٖ إِذَا أَثْمَرَ
وَيَنْعِهٖ إِنَّ فٖى ذٰلِكُمْ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٩٩﴾

Meâli

95. Şüphesiz Allah, taneyi ve çekirdeği çatlatıp yarandır. Ölüden diriyi O çıkarır, diriden ölüyü çıkaran da O'dur. İşte bunlara kadir olan Allah budur! Nasıl oluyor da haktan çevriliyorsunuz?

96. Karanlığı yarıp sabahı meydana çıkaran da O'dur. Geceyi dinlenmek, güneş ve ayı da vakitlerinizi belirlemek için hesap ölçüsü kılmıştır. İşte bu, her şeye mutlak üstün ve galip gelen ve her şeyi hakkıyla bi-

len Allah'ın takdiridir.

97. Karanın ve denizin karanlıkları içinde kendileriyle yol bulma imkânını elde etmeniz maksadıyla yıldızları sizin için yaratan O'dur. Gerçekten biz, bilen bir toplum için ayetleri geniş geniş açıklayıp bildirdik.

98. Hem sizi tek bir candan var eden de O'dur. Sonra sizin için bir kalma yeri, bir de emanet olarak konulacağınız yer vardır. Biz ayetlerimizi iyice anlayıp kavrayan bir topluluk için gayet detaylı bir şekilde açıkladık.

99. Gökten bir su indiren de O'dur. İşte biz o su ile her çeşit bitkiyi ortaya çıkardık. O bitkilerden de bir yeşillik var ettik ki, bu yeşillikten birbirinin üstüne binmiş taneler meydana getirdik. Hurmanın tomurcuğun dan sarkan salkımlar; üzüm bağları; zeytin ve nar bahçeleri yetiştirdik. Bunlardan bazısı birbirine benzer, bazısı da benzemez. Her birinin meyvesine, bir ilk meyve verdiği sırada bir de tam olgunlaştıkları sırada bir bakın... Elbette bütün bunlarda iman eden bir toplum için çıkarılacak bir çok ibretler vardır.

Tefsiri

٩٥- ﴿ إِنَّ اللّٰهَ فَالِقُ الْحَبِّ وَالنَّوٰى يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَمُخْرِجُ الْمَيِّتِ مِنَ الْحَيِّ ذٰلِكُمُ اللّٰهُ فَاَنّٰى تُؤْفَكُونَ ﴾

95. Şüphesiz Allah, taneyi ve çekirdeği çatlatıp yarandır. Ölüden diriyi O çıkarır, diriden ölüyü çıkaran da O'dur. İşte bunlara kadir olan Allah budur! Nasıl oluyor da haktan çevriliyorsunuz?

"Şüphesiz Allah, taneyi ve çekirdeği çatlatıp yarandır." Bitki tohumlarıyla ağaç fidelerini, çekirdeklerini çatlatıp yararak meydana getirendir. Başaktan taneyi, hurmanın da çekirdeğini « فَلْق » yarmak anlamınadır. Mücahit'ten gelen rivayete göre, söz konusu yarmadan amaç, çekirdek ile buğdayın ortasında var olan yarık demektir. Çünkü buğdayın ve benzerlerinin olsun, hurma çekirdeğinin olsun ortaları yarıktır. **"Ölüden diriyi çıkarır, diriden de ölüyü çıkaran da O'dur."** Dikkat edilirse taptaze ve yemyeşil bitkileri kupkuru tanelerden, tohumdan var ettiği

gibi, kuru tohumları ya da taneleri de işte o yetişen ve gelişen bitki ya da ürünlerden meydana çıkarır. Ya da spermden insanı ve insandan da spermi yaratır. Bir diğer yoruma göre de, kâfirden inanan bir kimseyi ve müminden de kâfiri var eder. Yüce Allah burada, kendisinin yaratmış olduğu varlıklardan insanların gözlerinin gördüğü şeyleri ya da gerçekleri onların aleyhlerine olmak üzere delil ve hüccet olarak gösteriyor. Çünkü itirazcılar öldükten sonra yeniden dirilmeyi inkâr etmektedirler. Burada Rabbimiz onlara, bütün bu şeyleri yaratanın kendisi olduğunu onlara bildirerek, yeniden onları diriltmeye de kadir olduğunu gösteriyor.

Ayette, « وَمُخْرِجُ الْمَيِّتِ » diye Rabbimiz bu ifadeyi ismi fail kipiyle zikretmiştir. Bunun sebebi de, bu ifadenin daha önce geçen ve yine ismi fail olan, « فَالِقُ الْحَبِّ » ifadesi üzerine atfedilmiş olmasıdır. Yoksa fiil üzerine atfedilmiş değildir.

Diğer taraftan, « يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ » cümlesi, yani, **"ölüden diriyi çıkarır."** ifadesi burada, « فَالِقُ الْحَبِّ وَالنَّوٰى » **"taneyi ve çekirdeği çatlatıp yaran"** ifadesini açıklayıcı konumunda olan bir cümle durumundadır. Çünkü yetişmekte olan bitkilerde olsun, ağaçlarda olsun tanelerini-tohumlarının ve çekirdeklerinin çatlayıp yarılması ve böylece ürünlerin meydana gelmesi tıpkı ölüden dirinin çıkarılması türünden bir şeydir. Kaldı ki gelişip büyümesini sürdüren bir bitki bir hayvan ya da doğru ifadesiyle bir canlı hükmündedir. Bunun kanıtı ise, **"Yeryüzünü ölümünün ardından O canlandırıyor."(Rum,19)** ayetidir. **"İşte bunlara kadir olan Allah budur!"** İşte şu diriltme ve öldürme işini yapan, bunlara gücü ve kudreti olan Allah'budur! Ki O, Rab'lık kendisinin hakkı olan Allah'tır... Yoksa putların, sistem ve rejimlerin değil. **"Nasıl oluyor da haktan çevriliyorsunuz?"** Bütün bizim bu açıklamalarımıza rağmen nasıl oluyor da O'ndan yüz çeviriyorsunuz ve her gerçek açık ve net olarak ortada iken Allah'ı bırakıp ta nasıl başkalarına velayet yetkisi ve hakları olmadığı halde sizi yönetme imkânlarını verirsiniz?

٩٦- ﴿ فَالِقُ الْإِصْبَاحِ وَجَعَلَ اللَّيْلَ سَكَنًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ حُسْبَانًا ذٰلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ ﴾

96. Karanlığı yarıp sabahı meydana çıkaran da O'dur. Geceyi

dinlenmek, güneş ve ayı da vakitlerinizi belirlemek için hesap ölçüsü kılmıştır. İşte bu, her şeye mutlak üstün ve galip gelen ve her şeyi hakkıyla bilen Allah'ın takdiridir.

"Karanlığı yarıp sabahı meydana çıkaran da O'dur." Bu ayetteki « فَالِقُ الْإِصْبَاحِ » içerisinde yer alan, « الْإِصْبَاحِ » kelimesi bir mastar olup kendisiyle sabah vakti adlandırılmıştır. Dolayısıyla manası, "gecenin karanlığından sabahın sütunlarını yarıp meydana çıkaran veya gündüz vaktinin nurunu, aydınlığın yaratan" demektir. **"Geceyi dinlenmek,"** manasındaki « وَجَعَلَ اللَّيْلَ » cümlesinde yer alan « جَعَلَ » kelimesini Kufe kıraat ekolünden olan Asım, Hamza ve Kisai mazi fiil olarak görüldüğü gibi, « جَعَلَ » olarak okumuşlardır. Bunların dışındaki yedi kıraat imamlarından olanlar da ismi fail olarak « وَجَاعِلُ اللَّيْلِ » şeklinde tıpkı « فَالِقُ الْإِصْبَاحِ » gibi onunla uyumlu olarak okumuştur. Çünkü daha önce geçen ismi fail mazi zaman anlamındadır. Mademki ismi fail olan, « فَالِقُ » kelimesi « فَلَقَ » manasında mazi olduğuna göre, bu münasebetle onun üzerine atfolunmuştur ki böylece ikisi arasında bir uygunluk olduğu bilinmiş olsun istenmiştir.

« سَكَنًا » içinde rahatı temin etmek ve dinlenmek için. Çünkü bir başka ayette de şöyle buyurulmuştur: **"Geceyi içinde dinlenesiniz diye sizin için yaratandır."** (Yunus, 67) Yani insanların ve yaratılan diğer varlıkların gündüzün maişet ve geçim sıkıntısından kurtulup geceleyin uyku gafletine dalmaları için veya halkın yani insanların o vahşetinden, sıkıcılığından, huzursuzluk veren hal ve davranışlarından kaçıp Hakk olan Rabbiyle ünsiyet ve yakınlık elde etmek için O'na sığınmak ve Onunla başbaşa kalmak için geceyi yaratandır. **"Güneş ve ayı da vakitlerinizi belirlemek için hesap ölçüsü kılmıştır."** Ayetin bu bölümünde yer alan, « وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ » kelimelerinin mansup olmaları muzmar iledir. Böyle bir fiilin varlığını da, « وَجَعَلَ اللَّيْلَ » deki « وَجَعَلَ » den anlıyoruz.

Dolayısıyla bu, « وَجَعَلَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ » takdirindedir. Yani güneş

ile ayı zaman ve vakitleri belirlemeniz için iki alamet olarak yarattı. Çünkü vakitlerin hesaplanabilmesi güneş ile ayın hareketlerine ve dönüşlerine göre değerlendirilir.

« حُسْبَانًا » kelimesi ötreli olarak, « حَسُبَ » fiilinin mastarıdır. Tıpkı esreli olarak, « حِسْبًا » kelimesinin « حَسِبَ » fiilinin mastarı olduğu gibi. **"İşte bu,"** güneş ile ayın hesaplamada takdir ölçüsü kılınması gerçeği, bilinen hesap ölçülerine göre bu hareket ve devir olayı, **"her şeye mutlak üstün ve galip gelen"** Güneş ve ayı kahrı ve gücü altına alan ve her ikisini emrimize veren **"ve her şeyi hakkıyla bilen Allah'ın takdiridir."** Onların hareketlerini düzenleyen, varlıklarını elinde bulunduran, istediği gibi hareket ettiren ve bütün bunların bilgisi kendisinde olan Allah'ın takdiridir.

٩٧- ﴿وَهُوَ الَّذِى جَعَلَ لَكُمُ النُّجُومَ لِتَهْتَدُوا بِهَا فِى ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ قَدْ فَصَّلْنَا الْاَيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ﴾

97. Karanın ve denizin karanlıkları içinde kendileriyle yol bulma imkânını elde etmeniz maksadıyla yıldızları sizin için yaratan O'dur. Gerçekten biz, bilen bir toplum için ayetleri geniş geniş açıklayıp bildirdik.

"Karanın ve denizin karanlıkları içinde kendileriyle yol bulma imkânını elde etmeniz maksadıyla yıldızları sizin için yaratan O'dur." Karada ve denizde geceleyin bu ikisinin koyu karanlıkları içerisinde yol bulabilmeniz amacıyla yıldızları sizin için yaratıp var eden Allah'tır. Karanlıkların kara ile denize izafe edilmesinin sebebi, her ikisi arasında bir benzerliğin olmasındandır veya karanlıklar ve çıkmazlar açısından yolların tıpkı söz konusu zulumat denilen karanlıklara benzerlik göstermesi sebebiyledir. **"Gerçekten biz, bilen bir toplum için ayetleri geniş geniş açıklayıp bildirdik."** Biz bilen bir toplum için tevhide ve birliğe delalet, yol gösteren ayetleri, mucize ve delilleri bütün detaylarıyla açıklayıp ortaya koymuşuzdur.

٩٨- ﴿وَهُوَ الَّذِى اَنْشَاَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ فَمُسْتَقَرٌّ وَمُسْتَوْدَعٌ قَدْ

فَصَّلْنَا الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يَفْقَهُونَ ﴾

98. Hem sizi tek bir candan var eden de O'dur. Sonra sizin için bir kalma yeri, bir de emanet olarak konulacağınız yer vardır. Biz ayetlerimizi iyice anlayıp kavrayan bir topluluk için gayet detaylı bir şekilde açıkladık.

"Hem sizi bir tek candan" Hz. Adem (as)'den **"var eden de O'dur. Sonra sizin için bir kalma yeri, bir de emanet olarak konulacağınız yer vardır."** Ayette "bir kalma yeri" olarak verilen, « مُسْتَقَرٌّ » kelimesi, esreli olarak Mekkeli kıraat imamlarından İbn Kesir ve Basra ekolünden Ebu Amr ile Yakub « مُسْتَقِرٌّ » şeklinde ismi fail olarak okumuşlardır. Ancak "Kaf" harfinin fethasıyla « مُسْتَقَرٌّ » olarak okuyan ekole göre « مُسْتَوْدَعٌ » kelimesi de onun gibi mekân olur. Ancak «مُسْتَقِرٌّ » kelimesindeki "Kaf" harfini esreli olarak okuyanlara göre bu, ismi fail olur ve dolayısıyla « مُسْتَوْدَعٌ » kelimesi de dal" harfinin fethasıyla ismi mef'ul fiil olur. Bu durumda mana şöyle olur: " Sizin için ana rahminde bir kalma yeri ve baba sulbünde emanet yeri veya yeryüzünde bir ikamet yeri ve yer altında da bir emanet olarak konulacağınız yer vardır. Yahut da sizin için baba sulbünde kalacağınız bir yer ve bir de ana rahminde emanet olarak bırakılacağınız yer vardır. **"Biz Ayetlerimizi iyice anlayıp kavrayan bir topluluk için gayet detaylı bir şekilde açıkladık."** Dikkat edilirse bundan önceki ayette, «يَعْلَمُونَ » olarak geçtiği halde bu ayette ise, « يَفْقَهُونَ » ifadesi geçiyor. Çünkü bir önceki ayette anlatılanlar hemen ilk bakışta ne denmek istendiği anlaşılabilecek türdendir. Onun için orada, « يَعْلَمُونَ » ifadesi zikredildi. Oysa bu ayette anlatılanlar hemen ilk bakışta öyle kolay bir şekilde anlaşılacak bir türden değil, dikkat isteyen ve incelik gerektiren bir husustur. Çünkü insanların bir tek candan yaratılmış olması ve çok değişik evreler geçirmesinin hemen kolay anlaşılır bir yanı yoktur. Dolayısıyla burada "Fekahet" kelimesinin geçmesi daha yerindedir. Çünkü anlayıp kavramak dikkat ve hassasiyet ister, detayları gözden kaçırmamayı gerektirir. Bu itibarla bu ifadenin

burada zikredilmesi oldukça uygun ve yerinde bir ifadedir.

٩٩- ﴿ وَهُوَ الَّذٖٓي اَنْزَلَ مِنَ السَّمَٓاءِ مَٓاءًۚ فَاَخْرَجْنَا بِهٖ نَبَاتَ كُلِّ شَيْءٍ فَاَخْرَجْنَا مِنْهُ خَضِرًا نُخْرِجُ مِنْهُ حَبًّا مُتَرَاكِبًاۚ وَمِنَ النَّخْلِ مِنْ طَلْعِهَا قِنْوَانٌ دَانِيَةٌ وَجَنَّاتٍ مِنْ اَعْنَابٍ وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَّانَ مُشْتَبِهًا وَغَيْرَ مُتَشَابِهٍۜ اُنْظُرُٓوا اِلٰى ثَمَرِهٖٓ اِذَٓا اَثْمَرَ وَيَنْعِهٖۜ اِنَّ فٖي ذٰلِكُمْ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴾

99. Gökten bir su indiren de O'dur. İşte biz o su ile her çeşit bitkiyi ortaya çıkardık. O bitkilerden de bir yeşillik var ettik ki, bu yeşillikten birbirinin üstüne binmiş taneler meydana getirdik. Hurmanın tomurcuğundan sarkan salkımlar; üzüm bağları; zeytin ve nar bahçeleri yetiştirdik. Bunlardan bazısı birbirine benzer, bazısıda benzemez. Her birinin meyvesine, bir ilk meyve verdiği sırada bir de tam olgunlaştıkları sırada bir bakın... Elbette bütün bunlarda iman eden bir toplum için çıkarılacak birçok ibretler vardır.

"Gökten bir su" buluttan yağmur yağdırıp **"indiren de O'dur. İşte biz o su ile her çeşit bitkiyi ortaya çıkardık."** Yani üreyip çoğalan ve büyüyüp artan her türden bitkiyi çıkaran Allah'tır. Kısaca burada sebep bir tane olup o da yağmurdur. Oysaki müsebbepler sonucunda meydana gelenler ise değişik türlerden olan şeylerdir. **"O bitkilerden de bir yeşillik var ettik ki,"** Yani tohumdan meydana gelen yeşil bitkiler çıkardık. **"bu yeşillikten birbiri üstüne binmiş taneler meydana getirdik."** Birbiri üzerine binmiş tanelerle dolu başaklar... **"hurmanın tomurcuğundan sarkan salkımlar;"**

Burada, « قِنْوَانٌ » kelimesi mübteda olması bakımından merfu-öt-relidir. « وَمِنَ النَّخْلِ » de haberidir. « مِنْ طَلْعِهَا » ise bundan bedeldir. Sanki şöyle anlatılır gibi: hurma tomurcuğundan meydana gelen salkımlar. « قِنْوَانٌ » kelimesi "Kinv" kelimesinin çoğuludur. Bu da salkım demektir. Kelime tıpkı "Sınv" ve "Sınvan" kalıbında olduğu gibidir.

« دَانِيَةٌ » Bu da ürün devşirmek manasınadır. Çünkü ürün o kadar fazladır ki, ağırlığı sebebiyle dallar aşağıya doğru eğilip sarkmaya başla-

mıştır. Ya da dallarının kısalığı sebebiyle. Bununla iktifa vardır. Yani salkımın uzun olması nedeniyle sarkmamış salkımlar... demektir. Bu, tıpkı şu ayette anlatıldığı gibidir: **"Sizi sıcaktan koruyacak giysiler."**[5]

"Üzüm bağları; zeytin ve nar bahçeleri yetiştirdik." Kısaca hurmalılarla birlikte bütün bunları da sizin için yetiştirdik. Burada geçen, « جَنَّاتٍ » kelimesi, « نَبَاتَ كُلِّ شَيْءٍ » üzerine atfolunduğundan mansup olarak değerlendirilmiştir. Ancak Aşa'ya göre bu, merfu olarak değerlendirilmiştir. Yani bu durumda mana şöyle olur: Aynı zamanda hurmalıklarla birlikte size orada üzüm bağları da yetiştirdi. **"Bunlardan bazısı birbirine benzer, bazısı da benzemez."** (İştebehe ve Teşabehe tıpkı İsteva ve Tesaveya gibidir.) Kaldı ki İftial ve Tefaul bapları çoğu zaman manada müşterektirler. Bu şu demektir: Zeytinlerin kimisi birbirleriyle benzerlik gösterirken kimisinde de benzerlik olmaz. Nitekim nar meyvesi de böyledir. Kısaca bunlar miktar (ağırlık, renk ve tat) bakımından birbirlerine bezerken, bazısında ise benzerlik görülmez. **"Her birinin meyvesine bir ilk meyve verdiği sırada bir de tam olgunlaştıkları sırada bir bakın."** İlk meyve vermeye başladığı sırada ne kadar zayıf ve faydadan uzak bir halde meyve oluşurken, henüz ilk döneminde yenebilecek gibi değilken daha sonraları nasıl olgunlaşıp yararlanılabilir bir duruma geldiğini bir görün. Çünkü olgunlaşma sırasında içinde birçok yararlı maddeler barındırdığını bir hatırla ve bütün bunlardan kendin için ders çıkar ve bunlardan ibret al. Bunlara bakarak bunları takdir eden kudretin varlığı adına birer delil olduğunu ibretle öğren ve takdir et. Bunları değişik evrelerden geçirerek bizin yararlanmamıza hazır hale getiren yüce kudreti düşün ve hatırla. **"Elbette bütün bunlarda iman eden bir toplum için çıkarılacak bir çok ibretler vardır."** Kıraat imamlarından Hamza ve Ali « ثُمُرِ » "meyve" kelimesini, « ثَمَرَة » olarak okumuşlardır. "Sümür" kelimesi, «ثِمَار » kelimesinin çoğuludur. « ثِمَار » kelimesi de çoğul bir kelime olması sebebiyle, « ثُمُر » çoğulun çoğulu oluyor yani cem'ul cem'dir. Nitekim « ثَمَرَة » « ثَمَر » « ثِمَار » ve « ثُمُر » da denir.

[5] Nahl, 81

100. – 106. ÂYETLER

وَجَعَلُوا لِلّٰهِ شُرَكَٓاءَ الْجِنَّ وَخَلَقَهُمْ وَخَرَقُوا لَهُ بَنِينَ وَبَنَاتٍ بِغَيْرِ عِلْمٍۜ سُبْحَانَهُ وَتَعَالٰى عَمَّا يَصِفُونَ ﴿١٠٠﴾ بَدِيعُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۜ اَنّٰى يَكُونُ لَهُ وَلَدٌ وَلَمْ تَكُنْ لَهُ صَاحِبَةٌۜ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍۚ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١٠١﴾ ذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمْۚ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَۚ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ فَاعْبُدُوهُۚ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ ﴿١٠٢﴾ لَا تُدْرِكُهُ الْاَبْصَارُۘ وَهُوَ يُدْرِكُ الْاَبْصَارَۚ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ ﴿١٠٣﴾ قَدْ جَٓاءَكُمْ بَصَٓائِرُ مِنْ رَبِّكُمْۚ فَمَنْ اَبْصَرَ فَلِنَفْسِهۚ وَمَنْ عَمِيَ فَعَلَيْهَاۜ وَمَٓا اَنَا عَلَيْكُمْ بِحَفِيظٍ ﴿١٠٤﴾ وَكَذٰلِكَ نُصَرِّفُ الْاٰيَاتِ وَلِيَقُولُوا دَرَسْتَ وَلِنُبَيِّنَهُ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿١٠٥﴾ اِتَّبِعْ مَٓا اُو۫حِيَ اِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَۚ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَۚ وَاَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٠٦﴾ وَلَوْ شَٓاءَ اللّٰهُ مَٓا اَشْرَكُواۜ وَمَا جَعَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظاًۚ وَمَٓا اَنْتَ عَلَيْهِمْ بِوَكِيلٍ ﴿١٠٧﴾

Meâli

100- Bir de cinleri Allah'a ortak koştular. Oysaki onları da Allah yaratmıştır. Bundan başka ne söylediklerini bilgisizce O'na oğullar ve kızlar yakıştırdılar. O müşriklerin kendisine isnat ettikleri bu tür vasıflandırmalardan münezzehtir ve beridir.

101- Gökleri ve yeri eşsiz olarak yaratan O'dur. O'nun bir eşi ol-

mazken nasıl bir çocuğu olabilir?! Kaldı ki her şeyi O yaratmıştır ve her şeyi hakkıyla bilen de O'dur.

102- Rabbiniz Allah, işte bu özelliklere sahip olan en yüce zattır. O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Her şeyin yaratıcısıdır. Öyle ise yalnız O'na kulluk edin. Çünkü her şeyin yönetimi sadece O'nun elindedir, her şeyin vekili O'dur.

103- Gözler O'nu göremez. Oysaki O gözleri görüp idrak eder. O gözlerin görmediği her şeyi pek iyi gören ve bilen, her şeyden haberdar olandır.

104- Gerçek şu ki, size Rabbiniz tarafından basiretler (idrak kabiliyeti) verilmiştir. Artık kim gözünü açar uzağı görürse faydası kendisine dir. Kim de körlükte ısrar edip görmezse kendi aleyhinedir. Ben üzeriniz de bekçi değilim.

105- İşte böylece Biz, ayetleri iyice anlayıp kavramaları için geniş geniş açıklarız. Böylece müşrik ve inkarcılar: "Sen ders almışsın" desinler de biz de anlayan bir toplum için Kur'an'ı iyice açıklayalım.

106- Rabbinden sana ne vahyolunuyorsa ona uy. O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Müşriklere aldırmayıp onlardan yüz çevir.

107- Eğer Allah dileseydi, onlar ortak koşmazlardı. Biz, seni onların üzerine bir bekçi kılmadık. Sen onların vekili de değilsin.

Tefsiri

١٠٠- ﴿وَجَعَلُوا لِلّٰهِ شُرَكَاءَ الْجِنَّ وَخَلَقَهُمْ وَخَرَقُوا لَهُ بَنِينَ وَبَنَاتٍ بِغَيْرِ عِلْمٍ سُبْحَانَهُ وَتَعَالٰى عَمَّا يَصِفُونَ﴾

100- Bir de cinleri Allah'a ortak koştular. Oysaki onları da Allah yaratmıştır. Bundan başka ne söylediklerini bilgisizce O'na oğullar ve kızlar yakıştırdılar. O müşriklerin kendisine isnat ettikleri bu tür vasıflandırmalardan münezzehtir ve beridir.

" Bir de cinleri Allah'a ortak koştular." Eğer sen burada, « لِلّٰهِ شُرَكَاءَ» "Allaha ortak koşma" ibaresini, « وَجَعَلُوا » fiilinin iki mefulü

olarak değerlendirecek olursan bu durumda, « الْجِنَّ » kelimesi « شُرَكَاءَ » kelimesinin bedeli olmuş olur. Eğer, « شُرَكَاءَ الْجِنَّ » ibaresini söz konusu fiilin iki mefulü olarak değerlendirirsen bu takdirde, ikinci meful olan « شُرَكَاءَ » kelimesi ilk meful olan, « الْجِنَّ » mefulüne takdim edilmiş, öncelik verilmiştir.

Mefulün takdim edilmesinin yararı da şudur: Allah'a şerik ya da ortak olarak koşulan melek, cin veya herhangi bir varlığa, onu ortak koşanlar tarafından saygı ve tazim gösterildiğini belirtmek içindir. Dolayısıyla bunun manası da şöyledir: **"Doğrusu onlar cinlere itaat ettiler. Çünkü onları Allah'a ortak koşmaları için, şirki güzel göstermeye çalıştılar. Böylece onları Allah'a eşler ve ortaklar koşmaya başladılar." "Oysaki onları da Allah yaratmıştır."** Cinleri de yaratan Allah'tır. Durum böyle iken nasıl oluyor da bir yaratılan olarak cinler yaratanı olan Allah'a ortak koşulabilir, bu hiç olacak bir şey mi?! Buradaki cümle dil bilgisi açısından hal cümlesidir. Veya mana şöyle olabilir: **"Allah'a ortak koştuklarını da yaratan O'dur. Nasıl oluyor da Allah'tan başkasına kullukta bulunup onların boyunduruğu altına girebiliyorlar?!"**

"Bundan başka ne söylediklerini bilgisizce O'na oğullar ve kızlar yakıştırdılar." Bu ayette yer alan, « وَخَرَقُوا لَهُ » "O'na yakıştırdılar. " İfadesi daha doğru bir anlatımla fiili, « اخْتَرَقَهُ » "kurdular ve tasarladılar" demektir. Nitekim, « خَرَقَ الْإِفْكَ » "İftira ve yalan uydurdu" diye bu kelime kullanılır. Dolayısıyla « خَرَقَهُ » «اخْتَلَقَهُ » ve «اخْتَرَقَهُ » hepsi de aynı anlamdadırlar. Ya da elbisenin eskiyip yıpranması sonucu yırtılması manasında olabilir. Bu takdirde **"Onun için yamalar ve tırtıklar ürettiler, yalanlar uydurdular"** olur. Nitekim Kitap ehlinden Hıristiyanlar İsa Allah'ın oğludur ve Yahudiler de Uzeyir Allah'ın oğludur diyerek Allah'a oğul isnad etmişler, kimi araplar da melekler Allah'ın kızlarıdır uydurmasına kalkışmışlardır.

Ayrıca, « خَرَقَ » fiilini, yedi kıraat imamı arasında yer almayan

Medineli Nafî ile Ebu Cafer bu kelimeyi şeddeli olarak «خَرَّقُ» şeklinde okumuşlardır, diğerleri ise şeddesiz olarak," « خَرَقُ » okumuşlardır.

« خَرَّقُ » fiili teksir yani çokluk manasını taşıdığından buna göre ayetin bu kısmı, **"Allah'a çokça oğullar ve kızlar yakıştırdılar"** olur. Bu türden şeyleri söylerlerken işin aslına bakmaksızın, doğru mu yanlış mı olduğunu hiç düşünmeksizin öyle ulu orta ve herhangi bir bilgiye dayanmaksızın Allah'a iftiraya ve yakıştırmalarda bulunmaya kalkıştılar. Cahilce ve bilgisizce ileri geri konuşmalar yaptılar.

Ayetin bu noktası, « خَرَقُ » fiilinin failinden haldir. Bu ise, "Ne söylediklerini bilmeksizin..." demektir. **"O müşriklerin kendisine isnad ettikleri bütün vasıflandırmalardan münezzehtir, uzak ve beridir."** Yani yüce Allah eş edinmekten münezzeh olduğu gibi O, çocuk sahibi olmaktan da, şeriki bulunmaktan da münezzehtir, uzaktır ve beridir.

١٠١- ﴿بَدِيعُ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ أَنَّى يَكُونُ لَهُ وَلَدٌ وَلَمْ تَكُنْ لَهُ صَاحِبَةٌ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ﴾

101- Gökleri ve yeri eşsiz olarak yaratan O'dur. O'nun bir eşi olmazken nasıl bir çocuğu olabilir?! Kaldı ki her şeyi O yaratmıştır ve her şeyi hakkıyla bilen de O'dur.

"Gökleri ve yeri bir örnek olmaksızın eşsiz olarak yaratan O'dur." Nitekim « شَيْءٌ » Eşsiz ve harika oldu. Bu şeyin örneği daha önce görülmedi, anlamında olan bir kelimedir. « بَدِيعُ السَّمٰوَاتِ » ifadesi sıfatı müşebbehenin failine izafeti türünden olup, « بَدِيعُ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ » "Göklerinin ve yerinin hiçbir benzeri olmaksızın var eden ilk mucidi" demektir. Ya da onları ilk icadeden manasında Mübdi' demektir. « بَدِيعْ » kelimesi mahzuf bir mübtedanın haberidir. Ya da kendisi mübteda haberi de, « أَنَّى يَكُونُ لَهُ وَلَدٌ » olabilir. Ya da, « تَعَالَى » mukadder

fiilinin failidir.

"O'nun bir eşi olmazken nasıl bir çocuğu olabilir?!" Yüce Allah'ın nasıl bir çocuğu olabilir ki? Çünkü birinin çocuğunun olabilmesi için mutlaka, bir eşi ya da hanımı olması gerekmez mi? Oysa yüce Allah'ın bir eşi de yoktur. Kaldı ki, doğum olayı cisim olan varlıkların niteliklerindendir. Cisimleri var eden, yaratan bir varlık ise cisim değil ki O'nun bir çocuğu olabilsin. **"Kaldı ki her şeyi O yaratmıştır ve her şeyi hakkıyla bilen de O'dur."** Kâinatta bir şey yoktur ki yaratıcısı ve bileni O olmamış olsun. Dolayısıyla durumu ve konumu bu olan bir yüce zatın başkasına muhtaç olması söz konusu bile değildir. Çünkü O her şeyden müstağnidir. Çocuk istemek, ancak buna ihtiyaç duyanın arzusu olabilir. Hiçbir şeye muhtaç olamayanı için böyle bir şey vaki olmaz, olamaz.

١٠٢- ﴿ذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمْ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ فَاعْبُدُوهُ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ﴾

102- Rabbiniz Allah, işte bu özelliklere sahip olan en yüce zattır. O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Her şeyin yaratıcısıdır. Öyle ise yalnız O'na kulluk edin. Çünkü her şeyin yönetimi sadece O'nun elindedir, her şeyin vekili O'dur.

"Rabbiniz Allah, işte bu özelliklere sahip olan en yüce zattır." Burada, « ذٰلِكُمْ » işaret ismi, daha önceki ayetlerde geçen bütün özellik ve niteliklere sahip yüce Allah'ı işaret ediyor. Kelime burada mübtedadır. Bundan sonra gelen ifadeler ise müteradif haberlerdir ve bu haberler de, « اللّٰهُ رَبُّكُمْ » diye devam eden kısımdır. **"O'ndan başka hiçbir ilah yoktur. Her şeyin yaratıcısıdır. Öyle ise yalnız O'na ibadet ve kulluk edin."** Buradaki, **"Öyle ise yalnız O'na ibadet ve kulluk edin"** cümlesi ya da kavli, cümlenin tümünün kapsadığı mana bakımından elde olunan bir sonuç ya da müsebbeptir. Bu itibarla mana şöyle olmaktadır: **"Kendisinde tüm bu nitelikler bulunan zat, gerçekte ibadet edilmeye ve kendisine kullukta bulunulmaya en lâyık olan varlıktır. O halde O'na kullukta bulunun. O'ndan başka O'nun yaratıkları olan kimi varlıklara kullukta bulunmayın, boyun eğmeyin."**

"Çünkü her şeyin yönetimi sadece O'nun elindedir, her şeyin

vekili O'dur." Kısaca işte bütün bu özellik ve niteliklere sahip ve malik bulunan Allah, her türlü rızkı vermeye, ecelleri ya da süreleri tanımaya sahip ve malik olan da O'dur ve aynı zaman yapılan tüm iş ve ameller üzerinde de bir gözetmen ve murakıp olarak da kendisi malik ve sahiptir.

١٠٣- ﴿لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ﴾

103- "Gözler O'nu edemez." Gözler asla O'nu ihata edemez. Ya da daha önce sözü edilenlerin gözleri O'nu idrak edemez. Ayrıca Mutezile mezhebi mensuplarının bu ayete dayanarak delil göstermeleri de uygun değildir. Çünkü burada ret edilen rüyet olayı değil, idrak yani kavrama, algılayış olayıdır.

İdrak: Görülen bir varlığın çevresine ve tüm sınırlarına vakıf olmak, onu bilmek ve öğrenmektir. Oysaki sınırları ve cihetleri muhal olan, kendisi için böyle bir şey asla söz konusu olmayan bir varlığın idraki, algılanıp kavranılması muhaldir ama rü'yeti değil. Bu ayette rüyetten idrak olayı ilim ile kuşatılabilir, anlaşılabilir bir duruma getirilmiş oldu. Bu itibarla burada red edilen gerçek tüm çevre ve sınırları kuşatılabilme gereği olan şeylerdir. Yoksa ilim ve bilgi manasında kuşatma demek değildir. İşte burada da anlatılmak istenen gerçek budur. Dolayısıyla ayetin anlatmak istediği gerçek bizzat temeddüh yani övünmedir.

Ki bu da rüyetin sabit ve var olduğunu gerektiriyor. Çünkü görülmesinin muhal olduğunun kabul edilmemesi halinde onun methi de söz konusu olmaz. Zira görülemeyen her şey, aynı şekilde idrak da olunamaz, kavranılamaz. Ancak burada temeddüh rüyetin gerçekliliğiyle birlikte idrakin olmaması, nefyedilmesi, zattan sonluluk ve sınırlandırma eksikliğinin kaldırılmasıdır. Bu itibarla bu ayet bizim aleyhimizde değil, bizim lehimizde olan bir delildir. Eğer ayete dikkatle bakabilselerdi dolayısıyla kesin olarak onun sorumluluğundan kurtulmayı fırsat bilirlerdi. Kaldı ki, rüyeti kabul etmeyenlerin bunun doğal bir sonucu olarak O'nun malum ve var olan olduğunu da kabul etmemeleri gerekir. Yani mademki görülemiyor, o halde malum ve var değildir,sonucu doğar.

Mademki -her var olanın aksine- keyfiyetsiz ve cihetsiz olarak O'nun varlığı bilinip kabul edilebiliyorsa, neden -görülebilen her varlığın aksine- keyfiyetsiz ve cihetsiz olarak görülebileceği caiz bulunmasın? Bunun böyle değerlendirilmesi, rüyet denilen görme olayının bir şeyin baş gözüyle olduğu gibi görülmesinin gerçekleşmesidir. Eğer görülen bir şey herhangi bir cihet veya yönde ise dolayısıyla orada görülecektir. Eğer

o şey herhangi bir yön veya cihette değilse dolayısıyla bu da orada görülemeyecek demektir. **"Oysaki O,"** idrakinin latifliği nedeniyle **"gözleri görüp idrak eder. O gözlerin görmediği her şeyi pek iyi gören ve bilen,"** Bütün şeylerin her detayına, inceliklerine varana dek, tüm problemlerine kadar gören ve bilen, **"her şeyden haberdar olandır."** Yani eşyanın içyüzünü bildiği kadar onların dış yüzlerini de bilir. Bu, bir bakıma Leffü Neşr kabilinde bir şeydir.

LEFF-Ü NEŞR: İki şeyi topluca anlattıktan sonra, dinleyip işiten bir kimse, bunlardan her birine, ait olduğu şeyi havale edecek bir şekilde, konuyu açıklayan inanılır ve güvenilir bir cümlenin getirilmesidir. (çeviren)

١٠٤- ﴿قَدْ جَٓاءَكُمْ بَصَٓائِرُ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنْ اَبْصَرَ فَلِنَفْسِهٖ وَمَنْ عَمِيَ فَعَلَيْهَا وَمَٓا اَنَا عَلَيْكُمْ بِحَفِيظٍ﴾

104- "Gerçek şu ki, size Rabbiniz tarafından basiretler verilmiştir."

Basiret: Kalbe ait bir nur olup, kalp gözü bununla görür. Tıpkı baş gözünün dış alemi görme aracı olduğu gibi, kalp gözü de mana alemine bakar. Burada,size vahiy gelmiştir, denilmektedir. Kalbe ait olan bir hususa dikkat çekilmesi tıpkı iç aleme dönük olan basiretler gibidir.

"Artık kim gözünü açar, uzağı görürse" hakkı ve gerçeği görüp buna iman ederse, **"faydası kendisinedir."** Kendi adına gerçeği görmüş ve yararı da bizzat kendisinedir. **"Kim de körlükte ısrar edip görmezse"** haktan saparsa, **"kendi aleyhinedir."** Kendi aleyhine körlük yapmış ve ancak bunun zararı da kendisinedir. **"Ben üzerinizde bekçi değilim."** Ben yapıp işlediklerinizin muhafızı değilim ki, bundan dolayı sizi cezalandırayım. Ben sadece ve sadece bir uyarıcıdan ibaret biriyim. Oysa üzerinizde muhafız ve gözetleyici olan ancak Allah'tır.

١٠٥- ﴿وَكَذٰلِكَ نُصَرِّفُ الْاٰيَاتِ وَلِيَقُولُوا دَرَسْتَ وَلِنُبَيِّنَهُ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ﴾

105- "İşte böylece biz, ayetleri iyice anlayıp kavramaları için geniş geniş olarak açıklarız." Ayetteki, « وَكَذٰلِكَ » deki «كَ» harfi mah-

zuf mastarın sıfatı olarak nasb mevkiindedir. Buna göre manası şöyledir: Sana okuduğumuz gibi işte böylece ayetleri tam teferruatıyla sana geniş geniş açıklarız. **"Böylece müşrik ve inkarcılar: Sen ders almışsın, desinler de,"** Burada, « وَلِيَقُولُوا » "desinler" ifadesinin cevabı mahzuftur. Buna göre mana şöyle oluyor: **"Sen başkasından ders almışsın desinler diye biz o ayetleri geniş geniş olarak açıklıyoruz."** Yine ayette yer alan, « دَرَسْتَ » **"sen ders almışsın"** fiilinin manası, **"Sen Kitap ehlinin kitaplarını okuyup incelemişsin"** demektir. Kıraat imamlarından İbn Kesir ile Ebu Amr, « دَرَسْتَ » fiilini, « دَارَسْتَ » olarak okumuşlardır. Bu da, **"Sen kitap ehlinden ders ve öğrenim gördün"** demektir. İbn Âmir Şamî'de bunu, « دَرَسَتْ » şeklinde okumuştur. Buna göre mana: **"Tıpkı önce geçenlerin söyledikleri-uydurdukları efsaneler gibi bu ayette öyle gelip geçti"** olur. **"Biz de anlayan bir toplum için Kur'an'ı iyice açıkladık."** Her ne kadar bu ayette Kur'an ifadesi açık olarak geçmiyorsa da, bu bilinen bir gerçek olduğundan, burada söz konusu edilen Kur'an dır. Ya da ayetler olabilir, Çünkü ayetler de Kur'an manasındadır.

İkinci (lam) yani « وَلِنُبَيِّنَهُ » daki Lam, Lam-ı hakikat, gerçeği ortaya koymak içindir. Oysaki ilk (Lam) yani « لِيَقُولُ » deki Lam ise akıbet ve sayruret lamıdır. Kısaca ve değişim bildiren manasındadır. Bu itibarla mana şöyle olur: **"Nihayet en sonunda söyleyecekleri söz, sen başkasından ders görmüşsün"** olacaktır. Bu ise tıpkı aşağıdaki ayetteki gibidir: **"Nihayet Firavun ailesi onu yitik çocuk olarak nehirden aldı. O, sonunda kendileri için bir düşman ve bir tasa olacaktı." (Kasas,8)** Oysaki Firavun ailesi yitik çocuk Hz. Musa'yı kendilerine düşman olsun diye nehirden almadılar. Ancak o, onlar için bir göz aydınlığı ve göz nuru olsun için onu oradan aldılar. Fakat işin sonunda bu, düşmanlığa dönüştü.

İşte tıpkı bunun gibi ayetlerin ya da Kur'an'ın gelmesi çeşitli manalarda açıklanmak üzere gönderildi, yoksa, "sen başkalarından ders almışsın, desinler diye açıklanıp gönderilmedi.Amaç bu değil ama onlar yine de bunu söyleyecekler ve söylediler de. Nasıl ki, açıklama meydana gelmiş ise, bu söz de ayetlerin değişik olarak açıklanmasıyla meydana gelmiş oldu. Dolayısıyla biri ötekisine benzetilmiş oldu.

Nasıl ki, «وَلِنُبَيِّنَهُ» "onu açıklamamız için" denmiş ise, aynı şekilde, « لِيَقُولُ » "desinler" denmiştir. Bize göre durum bilindiğinden mesele başkalarının söylediği gibi değildir. Hakkı batıldan ayırt edebilen bir toplum için gerçekleri açıklamış olduk.

١٠٦- ﴿اِتَّبِعْ مَٓا اُوحِيَ اِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَۚ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَۚ وَاَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ﴾

106- Rabbinden sana ne vahyolunuyorsa ona uy. O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Müşriklere aldırmayıp onlardan yüz çevir.

Onların heva ve heveslerine uyma. **"O'ndan başka hiçbir ilah yoktur."** Bu bir paran-tez cümlesi olup, vahye uymanın farz olduğunu pekiştirmek için zikredilmiştir. İraptan mahalli yoktur. Ya da, « مِنْ رَبِّكَ » den onu tekit eden bir haldir. İşin sonunda hemen savaşmak bile söz konusu olsa da derhal ve hemen uzaklaş ve **"Müşriklere aldırmayıp onlardan yüz çevir!"**

١٠٧- ﴿وَلَوْ شَٓاءَ اللّٰهُ مَٓا اَشْرَكُوا وَمَا جَعَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظاًۚ وَمَٓا اَنْتَ عَلَيْهِمْ بِوَكِيلٍ﴾

107- Eğer Allah dileseydi, onlar ortak koşmazlardı. Biz, seni onların üzerine bir bekçi kılmadık. Sen onların vekili de değilsin.

Onların inanmalarını " **Eğer Allah dileseydi,**" burada meful mahzuftur. **"Onlar ortak koşmazlardı."** Ayet burada, Allah'ı dilemesi olmaksızın onların şirk koşmayacakları gerçeğini açıklıyor. Eğer Allah, müşriklerin ya da ortak koşanların gerçekten imanı tercih edeceklerini bilseydi, mutlaka onları doğru olan yola sevk ederdi. Fakat yüce Allah onların iman etme yerine şirk koşmayı seçeceklerini bildiğinden bu açıdan şirk koşmalarını murad etmiştir. Onlar da Allah'ın dilemesiyle Allah'a ortak koştular. **"Biz seni onların üzerine bir bekçi kılmadık."** Onların iş ve hizmetlerini gözetleyen, suçlarını kontrol altına alıp cezalandıran biri olarak göndermedik. **"Sen onların bir vekili de değilsin."** Onların başına musallat kılınmış biri de değilsin.

108. – 115. ÂYETLER

وَلاَ تَسُبُّوا الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ فَيَسُبُّوا اللّٰهَ عَدْوًا بِغَيْرِ
عِلْمٍ ۜ كَذٰلِكَ زَيَّنَّا لِكُلِّ اُمَّةٍ عَمَلَهُمْ ثُمَّ إِلٰى رَبِّهِمْ مَرْجِعُهُمْ
فَيُنَبِّئُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٠٨﴾ وَاَقْسَمُوا بِاللّٰهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ
لَئِنْ جَٓاءَتْهُمْ اٰيَةٌ لَيُؤْمِنُنَّ بِهَا ۜ قُلْ إِنَّمَا الْاٰيَاتُ عِنْدَ اللّٰهِ وَمَا
يُشْعِرُكُمْ ۙ أَنَّهَٓا إِذَا جَٓاءَتْ لاَ يُؤْمِنُونَ ﴿١٠٩﴾ وَنُقَلِّبُ اَفْئِدَتَهُمْ
وَأَبْصَارَهُمْ كَمَا لَمْ يُؤْمِنُوا بِهٖٓ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَنَذَرُهُمْ فِي
طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ۧ ﴿١١٠﴾ وَلَوْ اَنَّنَا نَزَّلْنَٓا إِلَيْهِمُ الْمَلٰٓئِكَةَ
وَكَلَّمَهُمُ الْمَوْتٰى وَحَشَرْنَا عَلَيْهِمْ كُلَّ شَيْءٍ قُبُلاً مَا كَانُوا
لِيُؤْمِنُوٓا إِلاَّ أَنْ يَشَٓاءَ اللّٰهُ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ يَجْهَلُونَ ﴿١١١﴾
وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَيَاطِينَ الْإِنْسِ وَالْجِنِّ
يُوحِي بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُورًا ۜ وَلَوْ شَٓاءَ
رَبُّكَ مَا فَعَلُوهُ فَذَرْهُمْ وَمَا يَفْتَرُونَ ﴿١١٢﴾ وَلِتَصْغٰٓى إِلَيْهِ اَفْئِدَةُ
الَّذِينَ لاَ يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ وَلِيَرْضَوْهُ وَلِيَقْتَرِفُوا مَا هُمْ
مُقْتَرِفُونَ ﴿١١٣﴾ أَفَغَيْرَ اللّٰهِ أَبْتَغِي حَكَمًا وَهُوَ الَّذٖٓي أَنْزَلَ
إِلَيْكُمُ الْكِتَابَ مُفَصَّلاً وَالَّذِينَ اٰتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْلَمُونَ أَنَّهُ

مُنَزَّلٌ مِنْ رَبِّكَ بِالْحَقِّ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ ﴿١١٤﴾ وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ صِدْقًا وَعَدْلًا لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِهِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿١١٥﴾

Meâli

108- Onların Allah'tan başkasına tapanlara kullukta bulundukları ve putlarına hakaret edip sövmeyin ki, onlar da haddi aşarak bilmeksizin Allah'a hakaret edip sövmesinler. Böylece biz her ümmetin yaptıkları işi kendilerine cazip gösterdik. Sonra dönüşleri Rablerinedir Artık o ne yapıp işlediklerini kendilerine haber verecektir.

109- Eğer kendilerine bambaşka bir mucize gelmesi halinde mutlaka ona inanacaklarına dair bütün güçleriyle Allah'a yemin ettiler. De ki: Mucizeler ancak Allah katındandır. Fakat istedikleri mucizeler geldiğinde onların yine de iman etmeyeceklerinin siz farkında mısınız?

110- Yine ona inanmadıkları o ilk durumdaki gibi onların gönüllerini ve gözlerini ters çeviririz. Ve onları şaşkın olarak ve azgınlıkları içinde terkederiz.

111- Eğer biz onlara istedikleri gibi gerçekten melekleri indirseydik, ölüler de kendileriyle konuşsaydı ve diledikleri her şeyi de toplayıp karşılarına getirseydik, Allah dilemedikçe yine de iman edecek değillerdi. Ancak onların çoğu bunu bilmezler.

112- Böylece Biz, her peygambere insan ve cin şeytanlarını düşman kıldık. Bunlar aldatmak için bazısı bazısına yaldızlı sözler fısıldarlar. Eğer Rabbin dileseydi bunu da yapamazlardı. Öyleyse onları düzmekte oldukları yalanlarıyla başbaşa bırak.

113- Bir de şeytanlar o telkini ahirete inanmayanların gönülleri yaldızlı söze meyletsin, aynı zamanda ondan hoşnut kalsınlar ve işledikleri günahı işlemeyi sürdürsünler diye yaparlar.

114- De ki: Allah'tan başka bir hakem mi arayacakmışım? Ki O, içinde hak ile batılı her yönüyle net olarak açıklanmış bir halde Kitab'ı size indirmiştir. Daha önce kendilerine kitap verdiklerimiz de kesin ola-

rak bilirler ki, o Kur'an gerçekten Rabbin tarafından hak olarak indirilmiştir. O halde sakın şüphe edenlerden olma!

115- Rabbinin sözü doğruluk ve adalet bakımından tamamlanmıştır. O'nun sözlerini değiştirebilecek kimse yoktur. O hakkıyla işitir ve bilir.

Tefsiri

١٠٨- ﴿وَلَا تَسُبُّوا الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ فَيَسُبُّوا اللّٰهَ عَدْوًا بِغَيْرِ عِلْمٍ كَذٰلِكَ زَيَّنَّا لِكُلِّ اُمَّةٍ عَمَلَهُمْ ثُمَّ إِلٰى رَبِّهِمْ مَرْجِعُهُمْ فَيُنَبِّئُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾

108- Onların Allah'tan başkasına tapanlara kullukta bulundukları ve putlarına hakaret edip sövmeyin ki, onlar da haddi aşarak bilmeksizin Allah'a hakaret edip sövmesinler. Böylece biz her ümmetin yaptıkları işi kendilerine cazip gösterdik. Sonra dönüşleri Rablerinedir Artık o ne yapıp işlediklerini kendilerine haber verecektir.

Müslümanlar müşriklerin ilâhlarına ve putlarına hakaret ederek dil uzatıyor ve sövüyorlardı. Bu davranışları, hakaret ve sövgüleri sonucu müşrik ve inkarcıların da Allah'a hakaret ve sövgüye vardırmamaları için müslümanlara bu yasaklanmış oldu, Müslümanlar bu gibi bir davranıştan aşağıdaki ayetle men olundular. Rabbimiz buyuruyor ki:

"Onların Allah'tan başkasına tapanlara ve putlarına hakaret edip sövmeyin ki, onlar da haddi aşarak bilmeksizin Allah'a hakaret edip sövmesinler." Bu ayette, **"onlar da haddi aşarak bilmeksizin Allah'a hakaret edip sövmesinler"** kısmı nehyin cevabı olarak mansup durumundadır.

Yani onlarda haksızlık ederek, düşmanlıkta bulunarak, gerçek manada Allah'ı bilmeksizin ve O'nu nasıl anmaları, O'na nasıl saygıda bulunmaları gerektiğini bilmeksizin hakarette ve sövgüde bulunurlar. **"Böylece"** tıpkı şu amellerin kendilerine cazip ve çekici gösterildiği gibi **"Biz"** kâfir ümmetlerden **"her ümmetin yaptıkları işi kendilerine cazip gösterdik."** Bu da Rabbimizin şu ayetinde yer aldığı gibidir:

"Hiç kötü işleri kendisine güzel gösterilip de onu güzel gören

kimse, hiç kötülük işlemeyen kimseye benzer mi? Doğrusu Allah dilediğini sapıklık içinde bırakır, dilediğini doğru yola iletir."(Fatır,8)

İşte bu ayet en iyi ve doğru olanı tercih konusunda bizim lehimize olan bir delil ve hüccettir. **"Sonra dönüşleri Rablerine olacak ve O, ne yapıp işlediklerini kendilerine bir bir haber verecektir."** Allah onlara işledikleri amellerini tek tek bildirecek ve buna göre de haklarında gereken muameleyi yapıp ya işlediklerinden ötürü cezalandıracak veya ödüllendirecek.

١٠٩ – ﴿وَأَقْسَمُوا بِاللّٰهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَئِنْ جَآءَتْهُمْ اٰيَةٌ لَيُؤْمِنُنَّ بِهَا قُلْ إِنَّمَا الْاٰيَاتُ عِنْدَ اللّٰهِ وَمَا يُشْعِرُكُمْ أَنَّهَآ إِذَا جَآءَتْ لَا يُؤْمِنُونَ﴾

109- Eğer kendilerine bambaşka bir mucize gelmesi halinde mutlaka ona inanacaklarına dair bütün güçleriyle Allah'a yemin ettiler. De ki: Mucizeler ancak Allah katındandır. Fakat istedikleri mucizeler geldiğinde onların yine de iman etmeyeceklerinin siz farkında mısınız?

"Eğer kendilerine bambaşka bir mucize gelmesi halinde mutlaka ona inanacaklarına dair bütün güçleriyle Allah'a yemin ettiler." Ayetteki, « جَهْدَ » bir masdar olup hal olarak gelmiştir. Bu itibarla mana: "Ona inanacaklarına ilişkin en güçlü yeminlerle bunu teyidederler" demektir. Çünkü onlar kendilerince böyle istiyorlar. **"De ki: "mucizeler ancak Allah katındandır."** Mucize göndermeye kadir olan Allah'tır. Benim böyle bir gücüm yok ki, ben size nasıl o mucizeleri getirebilirim?! **"Fakat istedikleri mucizeler geldiğinde onların yine de iman etmeyeceklerinin siz farkında mısınız?"** Yani ben, onların istemekte oldukları o mucizeler geldiğinde onlara inanmayacaklarını biliyorum, oysaki siz bunu bilmiyorsunuz. Çünkü müminler, inkârcı ve müşriklerin istedikleri mucizelerin gelmesini istiyorlardı, sebebi de onların da tıpkı kendileri gibi inanmalarını çok arzu ediyorlardı. İşte bunun üzerine yüce Allah şöyle buyurdu: **"Onların iman etmeyeceklerini siz hâlâ anlamıyor musunuz?"** Bir diğer yoruma göre de mana şöyledir: **"Doğrusu benim ezeli ilmimde onların inanmayacakları gerçeğini siz bilmiyorsunuz."**

Kıraat imamlarından İbn Kesir, Ebu Amr ve Yakup ile Ebu Bekir,

« أَنَّهَا » yı yeni bir cümle olarak değer lendirdiklerinden elif harfini esreli olarak, « إِنَّهَا » olarak okumuşlardır. Çünkü bunlara göre bundan önceki cümle tamamlanmıştır. Yani mana: **"Onların ne yapacaklarının siz farkında mısınız?"** olmaktadır. Daha sonra da yüce Allah, onların durumuyla ilgili olarak ezeli olan ilmiyle kendilerine şunu haber verdi: Doğrusu onların istedikleri mucizeler onlara gönderilseydi bile yine de kesin olarak inanmazlardı.

Kimileri Fetha okunmasını ölçü alarak « لَا يُؤْمِنُونَ » deki « لَا »'yı mezid kabul ediyorlar. Tıpkı şu ayette geçen « لَا يَرْجِعُونَ » deki «لَا » gibi. Rabbimiz buyuruyor: **"Ortadan kaldırdığımız bir kasaba halkının, yeniden dönmeleri kesinlikle imkânsızdır." (Enbiya, 95)**

Kıraat imamlarından İbn Âmir ile Hamza « يُؤْمِنُونَ » fiilini «ي» harfiyle değil de, « ت » harfiyle yani ğaib kipiyle değil de muhatap kipiyle « لَا تُؤْمِنُونَ » olarak okumuşlardır.

١١٠- ﴿وَنُقَلِّبُ أَفْئِدَتَهُمْ وَأَبْصَارَهُمْ كَمَا لَمْ يُؤْمِنُوا بِهِ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَنَذَرُهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ﴾

110- Yine ona inanmadıkları o ilk durumdaki gibi onların gönüllerini ve gözlerini ters çeviririz. Ve onları şaşkın olarak ve azgınlıkları içinde terkederiz.

Hakkı kabulden **"Onların gönüllerini ve"** istedikleri ayet ya da mucizelerin gönderilmesi halinde hakkı görmekten de **"gözlerini ters çeviririz."** Dolayısıyla o mucizelere inanmazlar. Bir yoruma göre de, ayetin bu kısmı « لَا يُؤْمِنُونَ » "inanmazlar" hükmü üzerine matuftur. Bu bakımdan da hüküm açısından **"siz farkında mısınız"** içinde yer alır. Yani: **"Gerçekten onların inanmayacaklarının siz farkında değil misiniz?** Yine onların gönüllerini ve gözlerini ters çevireceğimizi siz hala anlamıyor musunuz? Onlar anlayıp kavrayacak kapasitede kimseler olmadığı gibi hakkı görebilecek bir göze de sahip değiller. **"Yine ona**

inanmadıkları o ilk durumdaki gibi istedikleri mucizeyi gördükten sonra da inanmazlar." Nasıl ki ilk ayetlerimiz ve mucizelerimiz kendilerine geldiği anda onlara iman etmemişlerse yeniden gönderilecek mucizelere de iman etmeyeceklerdir. **"Ve onları azgınlık ve taşkınlıkları içinde bocalamaya terkederiz."** Bir yorum da şöyle yapılmıştır: "Onları azgınlıkları, taşkınlıkları içinde bocalar vaziyette bırakacağımızın siz farkında mısınız?"

١١١- ﴿وَلَوْ أَنَّنَا نَزَّلْنَا إِلَيْهِمُ الْمَلَٓئِكَةَ وَكَلَّمَهُمُ الْمَوْتٰى وَحَشَرْنَا عَلَيْهِمْ كُلَّ شَيْءٍ قُبُلًا مَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا إِلَّا أَنْ يَشَآءَ اللّٰهُ وَلٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ يَجْهَلُونَ﴾

111- Eğer biz onlara istedikleri gibi gerçekten melekleri indirseydik, ölüler de kendileriyle konuşsaydı ve diledikleri her şeyi de toplayıp karşılarına getirseydik, Allah dilemedikçe yine de iman edecek değillerdi. Ancak onların çoğu bunu bilmezler.

"Eğer Biz onlara istedikleri gibi gerçekten melekleri indirseydik," Çünkü bunlar; **"Bizim üzerimize melekler indirilmeli-Bize melekler gönderilmeli değil miydi?" (Furkan, 21)** diyorlardı. **"ölüler de kendileriyle konuşsaydı"** Çünkü atalarımızı getir de bizimle konuşsunlar, diyorlardı. **"ve diledikleri her şeyi de toplayıp karşılarına getirseydik,"** Bizim kendilerini müjdelediğimiz ya da uyardığımız şeylerin doğruluğuna kefil olması için açık olarak önlerine serseydik, **"Allah dilemedikçe yine de iman edecek değillerdi."**

Ayetteki, « قُبُلًا » kelimesi, « قَبِيل » kelimesinin çoğuludur. Bu da "Kefil" anlamındadır. Kıraat imamlarından Nafi ve İbn Âmir de, « قُبُلًا » kelimesini esreli olarak, « قِبَلًا » diye okumuşlardır. Bunu da anlamı "açık bir şekilde, meydanda olarak" demektir. Her iki okuyuş tarzında da yani, « قُبُلًا », «قِبَلًا » okuyuşlarında bu hal olarak mansuptur.

Evet her şeye rağmen o inkârcılar, Allah dilemedikçe iman etmezler. İşte ayetin bu manadaki kısmı, inananların: **"Ola ki onlar, mucizenin indirilmesi ya da gönderilmesiyle inansalar"** diye söylüyorlardı.

İşte yukarıdaki, **"Allah dilemedikçe yine de iman etmezler"** ifadesi onlara bir cevap niteliğindedir. **"Ancak onların çoğu bunu bilmezler."** Gerçekten istedikleri mucizelerin kendilerine gönderilmesi durumunda inanmayacak olan bu kimseler yine de bu gerçeği bilmezler.

١١٢- ﴿وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَيَاطِينَ الْإِنْسِ وَالْجِنِّ يُوحِي بَعْضُهُمْ إِلٰى بَعْضٍ زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُورًا وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ مَا فَعَلُوهُ فَذَرْهُمْ وَمَا يَفْتَرُونَ﴾

112- Böylece Biz, her peygambere insan ve cin şeytanlarını düşman kıldık. Bunlar aldatmak için bazısı bazısına yaldızlı sözler fısıldarlar. Eğer Rabbin dileseydi bunu da yapamazlardı. Öyleyse onları düzmekte oldukları yalanlarıyla başbaşa bırak..

Nasıl ki müşriklerden sana düşmanlar var olmuşsa, **"Böylece Biz, her peygambere insan ve cin şeytanlarını düşman kıldık."** Dolayısıyla senden önce ki peygamberlere de düşmanlar var etmiştik. Çünkü bunun böyle olmasında sebat etmenin, sabrın, sevap ve ecrinin çok olacağının ortaya çıkması maksadıyla bu bir denemedir.

Ayrıca, « شَيَاطِينَ الْإِنْسِ وَالْجِنِّ » ifadesi, « عَدُوًّا » kelimesinden bedel olmak üzere veya birinci mef'ul olarak mansuptur. Bu durumda da « عَدُوًّا » kelimesi ikinci mef'uldur. **"Bunlar aldatmak için bazısı bazısına yaldızlı bir takım sözler fısıldarlar."** Cin şeytanları insan şeytanlarına vesvesede bulundukları gibi, kimi cinler de birbirlerine ve kimi insanlar da yine birbirlerine vesvesede bulunurlar.

Nitekim Malik b. Dinar diyor ki:

"Doğrusu insanlardan oluşan şeytanlardan çekinip korktuğum kadar cin şeytanlarından o kadar korkmam. İnsanlardan oluşan şeytanlar bana göre daha çetindirler. Çünkü ben, cinlerden olan şeytanların şerrinden Allah'a sığındığım zaman, onlar benden kaçıp uzaklaşırlar. Oysaki insan suretindeki şeytanlar bana gelirler, beni açı açık isyana sürüklerler." Kaldı ki Hz. Peygamber (sav) de şöyle buyurmuştur:

"Kötü arkadaşlar, cinlerden oluşan şeytanlardan daha kötü-

dürler."[6]

"Yaldızlı bir takım sözler" Yani süsledikleri, bir takım tuzaklar içerisinde sundukları, vesvese verdikleri, kötülük ve günah işlemeye karşı çekici şeylerle sürükledikleri...demektir. « غُرُورًا » kelimesi burada Mefulün lehtir. **"Eğer Rabbin dileseydi bunu da"** yaldızlı bir takım sözler fısıldamalarını da **"yapamazlardı."** Eğer Allah dileseydi kesin olarak şeytanları vesvese vermekten menederdi. Ancak Allah'ın bildiği hikmet gereği daha çok sevap alınacak şeyle imtihan etmiştir. **"Öyleyse onları düzmekte oldukları yalanlarıyla başbaşa bırak."** Sen yoluna devam et ve onları da Allah'a bırak. Çünkü Allah gerçekten onları rezil ve rüsvay edecektir. Sana zafer ihsan edecek, onları ise cezalandıracaktır.

١١٣- ﴿وَلِتَصْغَى إِلَيْهِ أَفْئِدَةُ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ وَلِيَرْضَوْهُ وَلِيَقْتَرِفُوا مَا هُمْ مُقْتَرِفُونَ﴾

113- Bir de şeytanlar o telkini ahirete inanmayanların gönülleri yaldızlı söze meyletsin, aynı zamanda ondan hoşnut kalsınlar ve işledikleri günahı işlemeyi sürdürsünler diye yaparlar.

"Bir de şeytanlar, o telkini ahirete inanmayanların gönülleri yaldızlı söze meyletsin," kâfirlerin kalpleri ve gönülleri o yaldızlı ve süslü söze eğilim göstersin, **"aynı zamanda ondan hoşnut kalsınlar"** kendi adlarına bundan memnun kalsınlar **"ve işledikleri günahı işlemeyi sürdürsünler diye yaparlar."** Bu ayetin ilk bölümü, "meyletsin"e kadar olan kısmı bir önceki ayette geçen, « غُرُورًا » kelimesinin üzerine matuftur. Yani aldanmaları için.... demektir.

١١٤- ﴿أَفَغَيْرَ اللّٰهِ أَبْتَغِي حَكَمًا وَهُوَ الَّذِي أَنْزَلَ إِلَيْكُمُ الْكِتَابَ مُفَصَّلًا وَالَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْلَمُونَ أَنَّهُ مُنَزَّلٌ مِنْ رَبِّكَ بِالْحَقِّ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ﴾

114- De ki: Allah'tan başka bir hakem mi arayacakmışım? Ki O, içinde hak ile batılı her yönüyle net olarak açıklanmış bir halde

---

[6] Benzeri için bk. İbn Kesir;Tefsir:2/211

Kitab'ı size indirmiştir. Daha önce kendilerine kitap verdiklerimiz de kesin olarak bilirler ki, o Kur'an gerçekten Rabbin tarafından hak olarak indirilmiştir. O halde sakın şüphe edenlerden olma!

"De ki. Allah'tan başka bir hakem mi arayacakmışım?" Ey Muhammed (s) de ki: sizinle benim aramda hüküm verecek, içimizden kimin hak yolda kimin de batıl üzerinde olduğunu ayırt edebilecek bir hakim mi Allah'tan başka isteyecekmişim? **"Ki O içinde hak ile batılı her yönüyle net olarak açıklanmış bir halde Kitab'ı size indirmiştir."** Benzerini getirmekten herkesin aciz kaldığı Kur'an'ı indirmiştir.

« مُفَصَّلاً » kelimesi burada, « الْكِتَابَ »'tan haldir. Mana şöyle olmaktadır: " İçinde hak ile batılı açıklayıp ortaya koyan, benim doğruluğuma ve sizin de iftiracı olduğunuza tanıklıkta bulunan Kur'an'ı..." daha sonra yüce Allah, Kur'an'ın Allah tarafından gönderilmiş hak bir Kitap olduğunu destekler ve teyit eder mahiyette delil olarak Kitap ehlini gösteriyor, onların bildiği gibi Kur'an hak Kitaptır. Çünkü Kur'an Kitap ehline gönderilenleri de doğrulamaktadır ve onlar da bunun doğruluğuna muvafakat etmektedirler. Kitap ehlinden Abdullah b. Selam ve arkadaşları gibi, **"Daha önce kendilerine kitap verdiklerimiz de kesin olarak bilirler ki, o Kur'an, gerçekten Rabbin tarafından hak olarak indirilmiştir."** Ayetteki, « مُنَزَّلٌ » kelimesini İbn Amir ve Hafs şeddeli olarak okumuşlardır. **"O halde sakın şüphe edenlerden olma!"** Ey işitip dinleyen kimse sakın kuşkuya düşenlerden olmayasın. Ya da mana şöyledir: "Kitap ehlinin bu Kur'an'ın Allah tarafından indirilen bir kitap olduğunu bildiklerinden kuşkuya kapılma! Aynı zamanda onlardan bir çoğunun bu gerçeği inkâra kalkışmaları ve reddetmeleri seni bir şüpheye götürmesin!

١١٥- ﴿وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ صِدْقاً وَعَدْلاً لاَ مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِهِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ﴾

115- Rabbinin sözü doğruluk ve adalet bakımından tamamlanmıştır. O'nun sözlerini değiştirebilecek kimse yoktur. O hakkıyla işitir ve bilir.

"Rabbinin" kendisiyle konuşmakta olduğu **"sözü"** vadi vermesi konusunda olsun vaidi ve cezalandırma konusunda olsun haber olarak

bildirdiği, emrettiği, yasakladığı ya da nehyettiği, söz verdiği veya uyarıp korkuttuğu her şeyi **"doğruluk ve"** emir ve nehyindeki **"adalet bakımından tamamlanmıştır. O'nun sözlerini değiştirebilecek kimse yoktur."** O'nun sözlerini değiştirmek asla hiçbir kimsenin haddi değildir. Bundan hiçbir kimse hiçbir şeyi değiştiremez. **"O hakkıyla"** bu gerçekleri ikrar edip kabul edenleri **"işitir ve"** inatlarında ısrarcı olanların da ısrarını **"bilir."** Ya da onların açıktan söylediklerini işitir, içinde gizlemekte oldukları şeyleri de bilir.

Ayetteki, « كَلِمَتُ » sözcüğünü Mekke ve Medine Kıraat ekolü ya da İbn Kesir, Nafî, İbn Âmir ve Ebu Amr çoğul olarak, « كَلِمَاتُ » şeklinde okumuşlardır. « صِدْقًا وَعَدْلاً » ya Temyiz olmak üzere veya hal olarak mansup kılınmıştır.

❁ ❁ ❁

116. 121. ÂYETLER

وَإِنْ تُطِعْ أَكْثَرَ مَنْ فِى الْأَرْضِ يُضِلُّوكَ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ ۚ إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ ﴿١١٦﴾ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ مَنْ يَضِلُّ عَنْ سَبِيلِهِ ۚ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴿١١٧﴾ فَكُلُوا مِمَّا ذُكِرَ اسْمُ اللّٰهِ عَلَيْهِ إِنْ كُنْتُمْ بِاٰيَاتِهِ مُؤْمِنِينَ ﴿١١٨﴾ وَمَا لَكُمْ أَلَّا تَأْكُلُوا مِمَّا ذُكِرَ اسْمُ اللّٰهِ عَلَيْهِ وَقَدْ فَصَّلَ لَكُمْ مَا حَرَّمَ عَلَيْكُمْ إِلَّا مَا اضْطُرِرْتُمْ إِلَيْهِ ۗ وَإِنَّ كَثِيرًا لَيُضِلُّونَ بِأَهْوَائِهِمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ ۗ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِالْمُعْتَدِينَ ﴿١١٩﴾ وَذَرُوا ظَاهِرَ الْإِثْمِ وَبَاطِنَهُ ۗ إِنَّ الَّذِينَ يَكْسِبُونَ الْإِثْمَ سَيُجْزَوْنَ بِمَا كَانُوا يَقْتَرِفُونَ ﴿١٢٠﴾ وَلَا تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يُذْكَرِ اسْمُ اللّٰهِ عَلَيْهِ وَإِنَّهُ لَفِسْقٌ ۗ وَإِنَّ الشَّيَاطِينَ لَيُوحُونَ إِلٰى أَوْلِيَائِهِمْ لِيُجَادِلُوكُمْ ۚ وَإِنْ أَطَعْتُمُوهُمْ إِنَّكُمْ لَمُشْرِكُونَ ﴿١٢١﴾

Meâli

116. Eğer yeryüzünde bulunan insanların çoğuna uyarsan, seni Allah'ın yolundan şaşırtıp saptırırlar. Çünkü onlar yalnızca zanna uyarlar, dolayısıyla onlar kafadan atıp hep yalan uydururlar.

117. Şüphesiz ki senin Rabbin kendisinin yolundan sapanları çok iyi bildiği gibi, doğru yolda olanları da pek ala bilir.

118. Şayet Allah'ın ayetlerine iman eden kimseler iseniz, artık

üzerlerine Allah'ın adı anılarak ile kesilmiş olanların etinden yiyin.

119. Kesilirken üzerine Allah'ın adı anılmış olan hayvanların etlerinden yememenize engel olan şey ne? Kaldı ki Allah, size haram kıldığı etleri gayet detaylı bir şekilde açıklamıştır. Ancak mecbur kalıp da zaruret miktarı yemeniz bunun dışındadır. Doğrusu birçokları bildikleri için değil yalnızca heva ve heveslerine uyarak halkı saptırıyorlar. Muhakkak ki Rabbin haddi aşanları çok iyi bilir.

120. Günahın açığını da gizlisini de bırakın. Çünkü günah işleyenler muhakkak işlediklerinin cezasını çekeceklerdir.

121. Üzerine Allah'ın adı anılmadan kesilen hayvanların etinden yemeyin. Doğrusu bu, Allah yolundan bir çıkıştır,isyandır. Gerçekten şeytanlar, boyunduruğu altındakilere, sizinle uğraşmaları için telkinlerde bulunurlar. Şayet onların boyunduruğu altına girerseniz sizde doğrudan doğruya müşrik olur çıkarsınız.

Tefsiri

١١٦- ﴿وَإِنْ تُطِعْ أَكْثَرَ مَنْ فِى الْأَرْضِ يُضِلُّوكَ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ﴾

116. Eğer yeryüzünde bulunan insanların çoğuna uyarsan, seni Allah'ın yolundan şaşırtıp saptırırlar. Çünkü onlar yalnızca zanna uyarlar, dolayısıyla onlar kafadan atıp hep yalan uydururlar.

"Eğer yeryüzünde bulunan insanların çoğuna uyarsan" ki bunlar kâfirlerdir ve kâfirler de çoğunluktadırlar. **"seni Allah'ın yolundan"** dininden **"şaşırtıp saptırırlar. Çünkü onlar yalnızca zanna uyarlar,"** Onlar sanırlar ki hak ve doğru yolda olanlar kendi atalarıdır, bu itibarla da hep onları taklit edip dururlar. **"dolayısıyla onlar kafadan atıp hep yalan uydururlar."** Yalanlar uydurarak Allah güya kendilerine şunları şunları şöylece haram kılmış ve şunları da şu şekilde helâl kılmış diye hep kafadan atıp tutarlar.

١١٧- ﴿إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ مَنْ يَضِلُّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ﴾

117. Şüphesiz ki senin Rabbin kendisinin yolundan sapanları

çok iyi bildiği gibi, doğru yolda olanları da pek ala bilir.

"Şüphesiz ki senin Rabbin kendisinin yolundan sapanları çok iyi bildiği gibi, doğru yolda olanları da pek alabilir." Yani Allah kâfirlerin de müminlerin de kimler olduğunu çok daha iyi bilir. Diğer taraftan ayette yer alan, « مَنْ » kelimesi mübteda olarak merfudur. Lafzı ise istifham yani soru sorma tarzıdır. Haberi de, « يَضِلُّ » fiilidir. Cümlenin durumu ise mukadder- var olduğu kabul edilen « يَعْلَمُ » fiiliyle mansuptur. Yoksa ayette yer alan, « أَعْلَمُ » fiiliyle değil. Çünkü « أَفْعَلُ » kalıbında gelen kelimeler "ki A'lemu bu kalıptadır" zahir olan yani bizzat metinde yer alan isimler üzerinde nasp görevi yapamazlar. Ancak cer görevi yaparlar. Ayrıca mana bakımından bu şöyledir: **"Rabbin ... sapanları daha iyi bilmez mi?"**denmiştir.

Bunu da sonrasında gelen, «بِالْمُهْتَدِينَ » deki « بِ » harfinin var olduğuna dayanarak söylemektedirler.

١١٨-﴿ فَكُلُوا مِمَّا ذُكِرَ اسْمُ اللّٰهِ عَلَيْهِ إِنْ كُنْتُمْ بِاٰيَاتِه۪ مُؤْمِن۪ينَ ﴾

118- "Şayet Allah'ın ayetlerine iman eden kimseler iseniz, artık üzerlerine Allah'ın adı anılarak kesilmiş olanların etinden yiyin."

Haramı helâl ve helali de haram sayan sapıkların peşinden gitmemeyi ve onlara karşı çıkılmasını belirten bir sebep. Çünkü bunlar ve onların yolunda olanlar müslümanlara şöyle diyorlardı: "Sizler Allah'a ibadet ve kullukta bulunduğunuzu ileri sürüyorsunuz. Oysaki Allah'ın öldürdüğünün sizin öldürdüklerinizden daha çok yenmeye değerdir." Yani bunlar murdar olarak ölen bir hayvanı Allah'ın öldürdüğünü, dolayısıyla bunun yenilmesinin Müslümanların kestiğinden daha fazla yenmeye değer olduğunu demek istiyorlardı. Müslümanlara deniliyor ki: "Eğer siz gerçekten iman sahibi ve imanın kendilerinde gerçekleştiği kimseler iseniz, özellikle siz üzerine Allah'ın adının anıldığı-Besmele çekilerek kesilmiş olanı yiyin. Yoksa putların ve başka ilahların adına kesilenlerin ve murdar olarak ölenlerin etlerinden yemeyin.

119- ﴿وَمَا لَكُمْ اَلاَّ تَاْكُلُوا مِمَّا ذُكِرَ اسْمُ اللّٰهِ عَلَيْهِ وَقَدْ فَصَّلَ لَكُمْ مَا حَرَّمَ عَلَيْكُمْ اِلاَّ مَا اضْطُرِرْتُمْ اِلَيْهِ وَاِنَّ كَثِيرًا لَيُضِلُّونَ بِاَهْوَآئِهِمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ اِنَّ رَبَّكَ هُوَ اَعْلَمُ بِالْمُعْتَدِينَ﴾

119. Kesilirken üzerine Allah'ın adı anılmış olan hayvanların etlerinden yememenize engel olan şey ne? Kaldı ki Allah, size haram kıldığı etleri gayet detaylı bir şekilde açıklamıştır. Ancak mecbur kalıp da zaruret miktarı yemeniz bunun dışındadır. Doğrusu birçokları bildikleri için değil yalnızca heva ve heveslerine uyarak halkı saptırıyorlar. Muhakkak ki Rabbin haddi aşanları çok iyi bilir.

"Kesilirken üzerine Allah'ın adı anılmış olanların hayvanların etlerinden yememenize engel olan şey ne?" Bu ayette « وَمَا لَكُمْ » deki « مَا » soru edatı olup mübteda olarak ref' yerindedir. Yani merfudur. « لَكُمْ » ise bunun haberidir. Buna göre mana şöyledir: **"...söz konusu hayvanların etlerinden yememenizdeki amacınız nedir?" "Kaldı ki Allah, haram kıldığı etleri gayet detaylı bir şekilde açıklamıştır."** Çünkü Allah, aşağıdaki ayette görüleceği gibi nelerin haram olduğunu ve nelerin de olmadığını açıklamıştır. Rabbimiz buyuruyor ki:

"Leş, kan, domuz eti, Allah'tan başkası adına kesilen, boğulmuş, vurulup öldü-rülmüş, yukarıdan yuvarlanıp ölmüş, boynuzlanıp ölmüş hayvanlar ile yırtıcı hayvanlar tarafından parçalanmış – ölmeden yetişip de kestikleriniz dışında- dikili taşlar üzerine kesilmiş hayvanların etlerini yemeniz ve fal oklarıyla kısmet aramanız size haram kılınmıştır..." (Maide, 3) Kıraat imamlarından Hafs'ın dışında Kufe Ekolüne göre yani Asım'ın rivayetine dayanarak Hamza, Kisâi ve Ebu Bekir « فَصَّلَ » « حَرَّمَ » olarak okumuşlardır. Medineli Nafî, Ebu Cafer -ki bu ikisi yedi kıraat imamlarından değiller- ile Âsım'dan rivayetle Hafs, her iki kelimeyi de fethalı olarak, « فَصَّلَ » « حَرَّمَ » şeklinde okumuşlardır. Mekke'li İbn Kesir, Basralı Ebu Amr, Şam'lı İbn Amir de aynı kelimeleri zammeli olarak, « فُصِّلَ » « حُرِّمَ » şeklinde okumuşlardır.

"Ancak mecbur kalıp da zaruret miktarı yemeniz bunun dışındadır." Böyle bir mecburiyet karşısında haram olan o etlerden ya da hayvanlardan yiyebilirsiniz. Çünkü zaruret halinde bu, sizin için helâl kılınmıştır. Yani açlık dayanılamayacak bir derecede ise bunlardan yemenizde sizin için bir sakınca yoktur. **"Doğrusu birçokları bildikleri için değil, yalnızca heva ve heveslerine uyarak halkı saptırıyorlar."** Kısaca halkı saptırarak helâli haram ve haramı da helal kılıyorlar. Şeriatın herhangi bir emrine dayanmaksızın kendi şehevi istekleri, heva ve hevesleri doğrultusunda hareket ederek böyle yapıyorlar.

Kıraat imamlarından Asım, Hamza, Kisai ve Halef şu fiili zammeli olarak, « لَيُضِلُّونَ » şeklinde okumuşlardır. **"Muhakkak ki Rabbin haddi aşanları çok iyi bilir."** Yani hakkı ve gerçeği bırakıp da batıla sapanları ve böylece hadlerini aşanları gayet iyi tanır ve bilir.

١٢٠- ﴿وَذَرُوا ظَاهِرَ الْإِثْمِ وَبَاطِنَهُ إِنَّ الَّذِينَ يَكْسِبُونَ الْإِثْمَ سَيُجْزَوْنَ بِمَا كَانُوا يَقْتَرِفُونَ﴾

120. Günahın açığını da gizlisini de bırakın. Çünkü günah işleyenler muhakkak işlediklerinin cezasını çekeceklerdir.

"Günahın açığını da gizlisini de bırakın." Açıktan olsun gizli şekilde olsun günahın her türünü terk edin. *Ya da meyhane ve gazino gibi yerlerde zina yapmayın, gizli dostlar, (metresler) edinmeyin, açık ve gizli hiçbir şirk suçunu işlemeyin.* **"Çünkü günah işleyenler muhakkak"** dün yada kazanıp **"işlediklerinin cezasını"** kıyamet gününde **"çekeceklerdir."**

١٢١- ﴿وَلَا تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يُذْكَرِ اسْمُ اللّٰهِ عَلَيْهِ وَإِنَّهُ لَفِسْقٌ وَإِنَّ الشَّيَاطِينَ لَيُوحُونَ إِلَى أَوْلِيَائِهِمْ لِيُجَادِلُوكُمْ وَإِنْ أَطَعْتُمُوهُمْ إِنَّكُمْ لَمُشْرِكُونَ﴾

121. Üzerine Allah'ın adı anılmadan kesilen hayvanların etinden yemeyin. Doğrusu bu, Allah yolundan bir çıkıştır,isyandır. Gerçekten şeytanlar, boyunduruğu altındakilere, sizinle uğraşmaları için telkinlerde bulunurlar. Şayet onların boyunduruğu altına girerseniz

sizde doğrudan doğruya müşrik olur çıkarsınız.

Kesim esnasında **"Üzerine Allah'ın adı anılmadan kesilen hayvanların etinden yemeyin. Doğrusu bu"**nu yemek **"Allah yolundan bir çıkıştır, syandır. Gerçekten şeytanlar boyunduruğu altındakilere,"** müşriklere **"sizinle uğraşmaları için telkinlerde"** vesvesede **"bulunurlar."** Derler ki: "Sizler Allah'ın öldürdüğünü olarak yemiyorsunuz da kalkıp kendi ellerinizle kestiğiniz hayvanların etlerini yiyorsunuz! Öyle mi?"

Bu ayet kesimde Besmeleyi çekmemenin haramlığını belirtiyor. Ancak unutarak Besmelenin çekilmemesi durumu hadisle tahsis olunmuştur, bu, istisnadır. Ya da Besmele çekmesini unutan bir kimse onu sanki hatırlamış olarak var saymışlardır. Allah'ın haram kıldıkları konusunda **"Şayet onların boyunduruğu altına girerseniz siz de doğrudan doğruya müşrik olur çıkarsınız."** Çünkü Allah'ı dinine rağmen kim Allah'tan başkasına uyar ve o kimse kesinlikle Allah'a şirk koşmuş yani müşrik olmuş olur. Oysa dindar kimseye düşen görev, üzerine Allah'ın adı anılmayan yani Besmelesiz olarak kesilen hayvanların etlerinden yememeleridir. Zira ayette çok büyük bir uyarı ve tehdit bulunmaktadır ki bu da o kimselerin müşrik olacakları hususudur. Ayetin başlangıcının, "Leş"in haramlığıyla başlaması ve Allah'tan başkası adına kesilenlerle de ilgili olarak, Rabbimizin, **"Ya da günah işlenerek Allah'tan başkası adına kesilmiş bir hayvan,.."(En'am 145)** hükmünün yer alması bu gerçeği ortaya koymaktadır.

Ayetin, « وَإِنَّهُ لَفِسْقٌ » kısmında yer alan, « و » harfi hal içindir. Çünkü isim cümlesinin fiil cümlesi üzerine atfolunması uygun değildir. Bu itibarla ayetin manası şöyle olur: "Öyle bir haram etten yemenin Allah yolundan bir çıkış, bir isyan ve bir günah işlemek olduğu ortada iken yemeyin." Ayette yer alan, « فِسْقٌ » kelimesi mücmel bir ifade olup pek anlaşılamamaktadır. Ancak yukarıda sunduğumuz, (En'am,145) ayeti bunu bize açıklamaktadır. Dolayısıyla mana şöyle olur: "Allah'tan başkası adına günah işlenerek kesilen hayvanın etinden yemeyin." Buna göre genel olarak helâl olanlar çerçevesinde bu kategorinin dışında kalanlar tümüyle helâldir. Nitekim : **"De ki: Bana vahyolunanda, leş veya akıtılmış kan yahut domuz eti -ki pisliğin kendisidir- ya da günah işlenerek Allah'tan başkası adına kesilmiş bir hayvandan başka, yiyecek kimseye haram kılınmış bir şey bulamıyorum." (En'am,145)**

122. – 127. ÂYETLER

أَوَ مَنْ كَانَ مَيْتًا فَأَحْيَيْنَاهُ وَجَعَلْنَا لَهُ نُورًا يَمْشِي بِهِ فِي النَّاسِ كَمَنْ مَثَلُهُ فِي الظُّلُمَاتِ لَيْسَ بِخَارِجٍ مِنْهَا ۜ كَذٰلِكَ زُيِّنَ لِلْكَافِرِينَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٢٢﴾ وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَا فِي كُلِّ قَرْيَةٍ أَكَابِرَ مُجْرِمِيهَا لِيَمْكُرُوا فِيهَا ۜ وَمَا يَمْكُرُونَ إِلَّا بِأَنْفُسِهِمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿١٢٣﴾ وَإِذَا جَاءَتْهُمْ اٰيَةٌ قَالُوا لَنْ نُؤْمِنَ حَتّٰى نُؤْتٰى مِثْلَ مَا أُوتِيَ رُسُلُ اللّٰهِ ۜ اَللّٰهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ ۜ سَيُصِيبُ الَّذِينَ أَجْرَمُوا صَغَارٌ عِنْدَ اللّٰهِ وَعَذَابٌ شَدِيدٌ بِمَا كَانُوا يَمْكُرُونَ ﴿١٢٤﴾ فَمَنْ يُرِدِ اللّٰهُ أَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ ۚ وَمَنْ يُرِدْ أَنْ يُضِلَّهُ يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقًا حَرَجًا كَأَنَّمَا يَصَّعَّدُ فِي السَّمَاءِ ۚ كَذٰلِكَ يَجْعَلُ اللّٰهُ الرِّجْسَ عَلَى الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٢٥﴾ وَهٰذَا صِرَاطُ رَبِّكَ مُسْتَقِيمًا ۜ قَدْ فَصَّلْنَا الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يَذَّكَّرُونَ ﴿١٢٦﴾ لَهُمْ دَارُ السَّلَامِ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَهُوَ وَلِيُّهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٢٧﴾

Meâli

122- Ölü iken kendisini dirilttiğimiz ve insanlar arasında yürüyebilmesi için kendisine bir ışık verdiğimiz kişi, karanlıklar içinde kalıp çıkamayan kimse gibi hiç olur mu? Kâfirlere yaptıkları işler böyle çekici olarak gösterilmiştir.

123- İşte bu şekilde Biz, her ülkede oranın liderleri konumundaki cürüm- işleyenlerini, üstün mevkilere getiririz ki, oralarda düzen ve dolaplar çevirsinler. Oysa bunlar bu davranışlarıyla yalnızca kendilerini aldatırlar da yine de farkına varmazlar.

124- Onlara bir ayet gelince, Allah'ın Resullerine verilen risaletin benzeri bize de verilmedikçe asla iman etmeyeceğiz, dediler. Allah risalet görevini kime vereceğini çok daha iyi bilir. Düzenbazlık yaparak suç işleyen kimselere, kurmakta oldukları tuzaklarına karşılık kendilerine Allah tarafından bir zillet, aşağılık ve çetin bir azap erişecektir.

125- Bundan böyle Allah kimi doğru yola iletmek isterse, onun göğsünü İslâm'a açar. Kimi de saptırmak isterse, onun göğsünü adeta göğe çıkıyormuş gibi daraltır ve sıkar. İşte Allah böylece, iman etmeyenlerin üzerine pislik ve murdarlık çökertir.

126- İşte bu din, Rabbinin dosdoğru yoludur. Biz, ayetleri düşünüp bundan öğüt alan bir toplum için iyice ve açık olarak ortaya koymuşuzdur.

127- Rableri katında onlara selamet ve esenlik yurdu olan cennet vardır. Yapmakta oldukları güzel işler sebebiyle Allah kendilerinin velisi, yardımcısı ve dostudur.

Tefsiri

١٢٢- ﴿أَوَمَنْ كَانَ مَيْتًا فَأَحْيَيْنَاهُ وَجَعَلْنَا لَهُ نُورًا يَمْشِي بِهِ فِي النَّاسِ كَمَنْ مَثَلُهُ فِي الظُّلُمَاتِ لَيْسَ بِخَارِجٍ مِنْهَا كَذَٰلِكَ زُيِّنَ لِلْكَافِرِينَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾

122- Ölü iken kendisini dirilttiğimiz ve insanlar arasında yürü-

yebilmesi için kendisine bir ışık verdiğimiz kişi, karanlıklar içinde kalıp çıkamayan kimse gibi hiç olur mu? Kâfirlere yaptıkları işler böyle çekici olarak gösterilmiştir.

« أَوَمَنْ كَانَ مَيْتًا فَأَحْيَيْنَاهُ » **"Ölü iken kendisini dirilttiğimiz"** Kâfir iken kendisini doğru yola ilettiğimiz kişi -çünkü iman denilen şey, gönüllerin hayatı ve onları diriltmenin temelidir- Burada geçen, « مَيْتًا » kelimesi yedi kıraat imamlarından sayılmayan Medineli Nafî ve Ebu Cafer'e göre, « مَيِّتًا » olarak okunmuştur. **"Ve insanlar arasında yürüyebilmesi için kendisine bir ışık verdiğimiz kişi,"** Yani kesin iman gerçeğine ulaştırdığımız kimse, yakini anlamda ve gerçeği görmüşçesine halk arasında yürüme imkânını kendisine verdiğimiz kişi, **"karanlıklar içinde kalıp çıkamayan kimse gibi hiç olur mu?"** Yani şaşkın halde dolanıp duranla aydınlıkta olan hiçbir olurlar mı? Şaşkın olan karanlıktan çıkıp kurtulamaz. Bu ifade burada dilbilgisi bakımından haklıdır. Ayette aydınlıkta olan kimseden kasıt Peygamberimizin amcası Hz. Hamza'dır. Karanlar içinde şaşkın halde dolanıp duran da azılı İslâm düşmanı Ebu Cehil'dir. Ancak burada en sağlıklı yorum ayetin bu iki kimse ile sınırlı olamayıp Allah'ın doğru yola ileterek hidayet ettiği herkes için geneldir. Bu manada herkesi kapsar. Aynı şekilde Allah'ın karanlıklar içinde bıraktığı tüm insanları da... Yüce Allah burada, hidayete eren ve doğru yolu bulan kimseleri dirilen ölüye benzetiyor. Dolayısıyla böyle kimseler halk arasında hikmet ve iman nuruyla aydınlanarak dolaşma imkânını elde ederlerken, kâfirlerin konumu da karanlıklar içerisinde kalıp da oradan çıkıp kurtuluş imkânını bulamayanlara benzetilmiştir. **"Kâfirlere yaptıkları işler böyle çekici olarak gösterilmiştir."** Nasıl ki müminlere imanlarını süslü ve cazip göstermiş isek, yüce Allah kâfirlere de küfürlerini çekici olarak göstermiştir. Nitekim Rabbimiz şöyle buyurur: **"Kuşkusuz ahirete inanmayanların amellerini kendilerine cazip gösterdik."** (Neml,4)

١٢٣- ﴿وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَا فِي كُلِّ قَرْيَةٍ أَكَابِرَ مُجْرِمِيهَا لِيَمْكُرُوا فِيهَا وَمَا يَمْكُرُونَ إِلَّا بِأَنْفُسِهِمْ وَمَا يَشْعُرُونَ﴾

123- İşte bu şekilde Biz, her ülkede oranın liderleri konumundaki -cürüm- işleyenlerini, üstün mevkilere getiririz ki, oralarda dü-

zen ve dolaplar çevirsinler. Oysa bunlar bu davranışlarıyla yalnızca kendilerini aldatırlar da yine de farkına varmazlar.

Mekke'de nasıl ki halkı aldatıp ezmeleri için belli mevki ve makamlara getirmiş isek, **"İşte bu şekilde Biz, her ülkede oranın liderleri konumundaki cürüm-suç işleyenlerini üstün mevkilere getiririz ki,oralarda düzen ve dolaplar çevirsinler."** Geldikleri o yerlerde halka eza ve cefada bulunsunlar, kötülükler işleyerek isyanda bulunsunlar. Ayette geçen, « لِيَمْكُرُوا » kelimesindeki "Lam" harfi Ehli Sünnet görüşüne göre akıbet lamı yani sonuç ve netice bildiren bir lam değil, zahiri manası itibariyle sebep içindir.Ayette özellikle, « أَكَابِرَ » yani liderler, reisler, önde gelen idareciler ve ellerinde yetki bulunanlar ifadesi kullanılmış olmasının nedeni, onlardaki güç ve imkânlar,.bu tip kimseleri daha çok hileye, tuzaklar kurmaya, dolaplar çevirmeye ve küfre yöneltmeye uygundur. Başka insanlara göre bunların konumları bu işler için çok daha müsaittir. Nitekim bunun delili de Rabbimizin şu ayetidir:

"Eğer Allah, rızkı kullarına bol miktarda vermiş olsaydı, kesin olarak yeryüzünde azıp taşkınlık yaparlardı." (Şura,27) Yüce Allah, daha sonra Resulü Hz. Muhammed (sav)'i teselli buyurarak ona zafer ve yardım vaadiyle şöyle buyuruyor: **"Oysa bunlar bu davranışlarıyla yalnızca kendilerini aldatırlar da yine de farkına varmazlar."** Çünkü onların kuracakları tuzaklar kendi başlarına döner, fakat buna rağmen yine de gerçeğin farkında olmazlar.

Ayetteki, « أَكَابِرَ » kelimesi ilk mef'ul, ikinci mef'ul ise, « فِي كُلِّ قَرْيَةٍ» ifadesidir. « مُجْرِمِيهَا » ifadesi de, « أَكَابِرَ » kelimesinden bedeldir. Ya da ilk mef'ul "Mücrimiha" ifadesi olup, ikinci mef'ul de, « أَكَابِرَ » kelimesidir. Bu itibarla mana şöyle olmaktadır: *"Oranın cürüm ve suç işleyenlerini yüksek yerlere getiririz."*

١٢٤- ﴿وَإِذَا جَاءَتْهُمْ اٰيَةٌ قَالُوا لَنْ نُؤْمِنَ حَتّٰى نُؤْتٰى مِثْلَ مَٓا اُوت۪يَ رُسُلُ اللّٰهِ اَللّٰهُ اَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ سَيُص۪يبُ الَّذ۪ينَ اَجْرَمُوا صَغَارٌ عِنْدَ اللّٰهِ وَعَذَابٌ شَد۪يدٌ بِمَا كَانُوا يَمْكُرُونَ﴾

124- Onlara bir ayet gelince, Allah'ın Resullerine verilen risaletin benzeri bize de verilmedikçe asla iman etmeyeceğiz, dediler. Allah risalet görevini kime vereceğini çok daha iyi bilir. Düzenbazlık yaparak suç işleyen kimselere, kurmakta oldukları tuzaklarına karşılık kendilerine Allah tarafından bir zillet, aşağılık ve çetin bir azap erişecektir.

Ebu Cehil itiraz babında şöyle diyordu: "Biz Abdi Menaf oğullarıyla şerefte hep yarışır dururduk, hep rekabet ederdik, öyle ki bizler iki yarış atı gibi idik. Ancak onlar bugün ortaya çıkıp, Allah tarafından kendisine vahiy gelen bir peygamber bizden çıktı, diyorlar. Allah'a andolsun ki, bize de tıpkı ona indiği gibi vahiy gelmedikçe biz onun peygamberliğine rıza göstermeyiz ve ona inanmayız."

"Onlara" O ekabir ve dolandırıcı takımına bir mucize veya Kur'an dan iman konusunu işleyen ve inanmayı emreden **"bir ayet gelince, Allah'ın resullerine verilen risaletin benzeri bize de verilmedikçe asla iman etmeyeceğiz, dediler."** Yani peygamberlere verilen ayet ve mucizelerin benzeri bizlere de verilmedikçe biz inanmayız, demekte idiler. İşte bunu üzerine Allah onlara: peygamberlik görevi için kimin daha uygun olduğunu kendisinin çok daha iyi bildiğini bildirerek devamla şöyle buyurdu: **"Allah risalet görevini kime vereceğini çok daha iyi bilir."**

Ayetteki, « رسالته » ifadesini İbn Kesir ile Hafs tekil olarak « رسالته » şeklinde kıraat ederlerken bu iki kıraat imamı dışındakiler ise çoğul olarak, « رسالاته » şeklinde okumuşlardır. Buradaki, « حيث » kelimesi mef'ulü bihtir. Amil mahzuftur. Cümle, "Allah risaletini koyacağı yeri bilir" takdirindedir. **"Düzenbazlık yaparak suç işleyen kimselere,"** lider ve idarecilerine, **"kurmakta oldukları tuzaklarına karşılık kendilerine Allah tarafından bir zillet, aşağılık ve çetin bir azap verilecektir."**

Kıyamet gününde Allah tarafından cezalandırılacakları gibi ayrıca hem bu dünyada ve hem ahirette olmak üzere de öldürülme, esir olma ve cehennem ateşinde de yanma olacaktır. Dünyada yaptıklarının karşılığını mutlaka göreceklerdir.

١٢٥- ﴿فَمَنْ يُرِدِ اللّٰهُ اَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْاِسْلَامِۚ وَمَنْ يُرِدْ اَنْ يُضِلَّهُ يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقًا حَرَجًا كَاَنَّمَا يَصَّعَّدُ فِى السَّمَٓاءِۜ كَذٰلِكَ يَجْعَلُ اللّٰهُ الرِّجْسَ عَلَى الَّذ۪ينَ لَا يُؤْمِنُونَ﴾

125- Bundan böyle Allah kimi doğru yola iletmek isterse, onun göğsünü İslâm'a açar. Kimi de saptırmak isterse, onun göğsünü adeta göğe çıkıyormuş gibi daraltır ve sıkar. İşte Allah böylece, iman etmeyenlerin üzerine pislik ve murdarlık çökertir. Gönlünü kalbini genişletir, kalbini ilahi nur ile aydınlatır. Rasulullah (sav) şöyle buyuruyor:

"Kalbe nur girince kalp genişler ve açılıp ferahlık duyar." Peki o halde bunun belirtisi nedir? Diye sorulması üzerine şöyle buyurmuşlardır: "Ebedi hayata dönüşe hazırlık yapmak, aldatıcı dünya hayatının süsüne aldanmayıp ondan uzak durmak ve henüz ölüm gelmeden önce ölüme hazırlıklı olmak."[7] Allah **"kimi de saptırmak isterse, onun göğsünü adeta göğe çıkıyormuş gibi daraltır ve sıkar."**

Ayette geçen, « ضَيِّقًا » kelimesini İbn Kesir şeddesiz olarak, « ضَيْقًا » şeklinde okumuştur. Aynı zamanda, « حَرَجًا » kelimesi de esreli olarak, «حَارِجًا » şeklinde « ضَيِّقًا » kelimesinin sıfatıdır. « حَرَجًا » kelimesini, yedi kıraat imamı arasında yer almayan Nafi ile Ebu Cafer ve ayrıca Asım rivayetiyle Ebu Bekir esreli şekilde, « حَارِجًا » olarak okumuşlardır. Bunlar dışındaki imamlar ise, « حَرَجًا » olarak okumuşlardır. « حَارِجًا » olarak okunması halinde en sıkıntılı ve bunalım içerisinde sıkışmış bir halde.." demektir. « حَرَجًا » ise mastar olarak bir vasıftır.

"Adeta göğe çıkıyormuş gibi" Yani böyleleri İslâm'a davet olunduklarında sanki göğe tırmanıyormuş gibi sıkıntı ve bunalım içine girer. Kısaca İslam'dan kalbi çatlama noktasına gelir veya dünya başına dar ge-

[7] Bak. İbn Cerir Taberi, Tefsir:8/27. Ayrıca Yusuf Budeyvî tahkikiyle hazırlanan, Semerkandî, Tenbihu'l-Ğafilin, s:37

lir, öylesine sıkılır ve bunalır ki göğe çıkmayı ister. Ya da hiçbir konuda bir görüş ve kararı olmayan gibidir. Gönlü hep havalarda uçar.

Ayetteki, « يَصَّعَّدُ » kelimesini İbn Kesir, « يَصْعَدُ » olarak okurken, Asım'dan rivayetle Ebu Bekir Şu'be de, « يَصَّعَّدُ » olarak okumuşlardır. Bunu aslı da, « يَتَصَعَّدُ » dur. Diğer kıraat imamları da, « يَصَّاعَدُ » şeklinde okumuşlardır. Bunun da aslı, « يَتَصَاعَدُ » dur. **"İşte Allah böylece, iman etmeyenlerin üzerine pislik ve murdarlık çökertir."** Ahirette azaplandırır, dünyada da lanetine uğratır, rahmetinden mahrum bırakır. Masiyetleri muradetme açısından bu ayet biz Ehli Sünnet lehine ve Mutezile aleyhine bir delildir.

١٢٦- ﴿وَهٰذَا صِرَاطُ رَبِّكَ مُسْتَقِيمًا قَدْ فَصَّلْنَا الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يَذَّكَّرُونَ﴾

126- İşte bu din, Rabbinin dosdoğru yoludur. Biz, ayetleri düşünüp bundan öğüt alan bir toplum için iyice ve açık olarak ortaya koymuşuzdur.

« وَهٰذَا صِرَاطُ رَبِّكَ مُسْتَقِيمًا » **"İşte bu din, Rabbinin dosdoğru yoludur."** Bu, Allah'ın hikmetinin bir gereği olan yoludur. Çünkü yüce Allah'ın doğru yola iletmesini istediği kimseler için onların gönüllerini açmada ve huzura erdirmedeki sünnetidir, kanunudur. Aynı kanun ya da sünnet, Allah'ın saptırmasını muradettiği kimseler için de göğüslerinin daralıp sıkılması için de geçerli olan hükmüdür.

Ayetteki « مُسْتَقِيمًا » kelimesi tekit mahiyetinde olan bir haldir. **"Biz ayetleri düşünüp bundan öğüt alan bir toplum için iyice ve açık olarak ortaya koymuşuzdur."**

١٢٧- ﴿لَهُمْ دَارُ السَّلَامِ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَهُوَ وَلِيُّهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾

127- Rableri katında onlara selamet ve esenlik yurdu olan cennet vardır. Yapmakta oldukları güzel işler sebebiyle Allah kendilerinin velisi, yardımcısı ve dostudur. "Rableri katında onlara"

hatırlayıp anan topluma **"selamet ve esenlik yurdu olan cennet vardır."** Darusselam, barış, sağlık ve esenlik yurdu, Darullah yani Allah'ın yurdu, selam yurdu yani cennet vardır. Allah bu yurdu kendi zatına izafe ederek bunun önem ve azametini,saygınlığın gösteriyor. Ya da her afetten, tehlikeden korunup arınan, kir ve pastan uzak olan tertemiz yurt, demektir. Ya da burada "Selam" tahiyye anlamında selamlaşmak demektir. Bundan dolayı da "Daru's-Selam" denmiştir." Zira Rabbimiz şöyle buyuruyor: **"Orada birbirleriyle karşılaştıkları zaman söyledikleri söz 'Selamdır." (Yunus, 10)** ve **"Söylenen, sadece ve sadece, 'Selam, selamdır." (Vakıa, 26) "Yapmakta oldukları güzel işler sebebiyle Allah kendilerinin velisi, yardımcısı ve dostudur."** Allah onların yaptıkları iyi ve güzel amelleri sebebiyle onların seveni, düşmanlarına karşı onlara yardım ederek zafere ulaştıranı, iyi işlerinin karşılığını onlara vererek dost olandır. Ya da Allah bu dünyada iyi ve güzel amel ve hizmetler verme başarısını vererek bizim, ahirette de bizi istediklerimize ulaştırmak suretiyle velimiz, dostumuz ve yardımcımızdır.

❁ ❁ ❁

128. – 132. ÂYETLER

وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ج يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ قَدِ اسْتَكْثَرْتُمْ مِنَ
الْاِنْسِ ج وَقَالَ اَوْلِيَٓاؤُهُمْ مِنَ الْاِنْسِ رَبَّنَا اسْتَمْتَعَ بَعْضُنَا بِبَعْضٍ
وَبَلَغْنَٓا اَجَلَنَا الَّذٓي اَجَّلْتَ لَنَا ط قَالَ النَّارُ مَثْوٰيكُمْ خَالِدينَ
فيهَٓا اِلَّا مَا شَٓاءَ اللّٰهُ ط اِنَّ رَبَّكَ حَكيمٌ عَليمٌ ﴿١٢٨﴾ وَكَذٰلِكَ
نُوَلّي بَعْضَ الظَّالِمينَ بَعْضًا بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ع ﴿١٢٩﴾ يَا مَعْشَرَ
الْجِنِّ وَالْاِنْسِ اَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِنْكُمْ يَقُصُّونَ عَلَيْكُمْ اٰيَاتي
وَيُنْذِرُونَكُمْ لِقَٓاءَ يَوْمِكُمْ هٰذَا ط قَالُوا شَهِدْنَا عَلٰٓى اَنْفُسِنَا
وَغَرَّتْهُمُ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا وَشَهِدُوا عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْ اَنَّهُمْ كَانُوا
كَافِرينَ ﴿١٣٠﴾ ذٰلِكَ اَنْ لَمْ يَكُنْ رَبُّكَ مُهْلِكَ الْقُرٰى بِظُلْمٍ
وَاَهْلُهَا غَافِلُونَ ﴿١٣١﴾ وَلِكُلٍّ دَرَجَاتٌ مِمَّا عَمِلُوا ط وَمَا رَبُّكَ
بِغَافِلٍ عَمَّا يَعْمَلُونَ ﴿١٣٢﴾

Meâli

128. Gün gelecek Allah onların tümünü divanında toplayarak: "Ey cinler-şeytanlar topluluğu! İnsanlarla aşırı bir şekilde uğraşarak onların çoğunu saptırdınız değil mi?" diyecek. İnsanlardan onlara teslim olanlar: "Rabbimiz! Biz birbirimizden yararlandık ve bize biçtiğin sürenin sonuna nihayet eriştik" diyecekler. Yüce Allah da: "Allah'ın diledikleri dışında,

içinde ebedi olarak kalacağınız yer cehennem ateşidir. Hiç kuşkusuz Rabbin hüküm ve hikmet sahibidir ve O her şeyi hakkıyla bilendir.

129. İşte Biz, işledikleri suç-günahlar dolayısıyla, zalimlerden kimini kimine musallat kılarız.

130. Ey cin ve insanlar topluluğu! Kendi içinizden size ayetlerimi anlatan ve bu gününüzle karşılaşacağınıza ilişkin olarak sizi uyaran peygamberler gelmedi mi? Onlar da: "kendi aleyhimize tanıklık ederiz" derler. Oysaki dünya hayatı kendilerini aldatmıştı. Böylece kendi aleyhlerine kâfir kimseler olduklarına dair yine kendileri şahitlik ettiler.

131. İşte peygamberlerin gönderilmesi ve uyarıları, halkı habersiz iken bir ülkeyi zulüm ve haksızlıkla helâk olmamasından ötürüdür.

132. Her kimseye yaptığı işlere göre dereceleri vardır. Rabbin onların yaptıklarından habersiz değildir.

Tefsiri

١٢٨- ﴿وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ قَدِ اسْتَكْثَرْتُمْ مِنَ الْإِنْسِ وَقَالَ أَوْلِيَاؤُهُمْ مِنَ الْإِنْسِ رَبَّنَا اسْتَمْتَعَ بَعْضُنَا بِبَعْضٍ وَبَلَغْنَا أَجَلَنَا الَّذِي أَجَّلْتَ لَنَا قَالَ النَّارُ مَثْوٰيكُمْ خَالِدِينَ فِيهَا إِلَّا مَا شَاءَ اللّٰهُ إِنَّ رَبَّكَ حَكِيمٌ عَلِيمٌ﴾

128. Gün gelecek Allah onların tümünü divanında toplayarak: "Ey cinler-şeytanlar topluluğu! İnsanlarla aşırı bir şekilde uğraşarak onların çoğunu saptırdınız değil mi?" diyecek. İnsanlardan onlara teslim olanlar: "Rabbimiz! Biz birbirimizden yararlandık ve bize biçtiğin sürenin sonuna nihayet eriştik" diyecekler. Yüce Allah da: "Allah'ın diledikleri dışında, içinde ebedi olarak kalacağınız yer cehennem ateşidir. Hiç kuşkusuz Rabbin hüküm ve hikmet sahibidir ve O her şeyi hakkıyla bilendir.

Ayetin başında yer alan, « يَحْشُرُهُمْ » kelimesini kıraat imamlarından Hafs, « ى » harfiyle olmak üzere, «يَحْشُرُ» diye okumuştur. Ancak

kıraat imamlarından Nafi', İbn Kesir, Ebu Amr, İbn Âmir, Hamza ve Kisai, "nun" harfiyle olmak üzere, « نَحْشُرُهُمْ » şeklinde okumuştur.

Bu itibarla mana, "Allah'ın onların tümünü divanında toplayacağı günü veya Onların tümünü toplayacağımız günü" bir hatırla hele! Olur. O gün "Ey cinler-şeytanlar topluluğu!" diyeceğiz. **"Ey cinler-şeytanlar topluluğu! İnsanlarla aşırı bir şekilde uğraşarak onların çoğunu saptırdınız değil mi? diyecek."** O insanlardan bir çoklarını saptırarak doğru yoldan çıkardınız. Onları kendinize bağımlı kılarak size itaat eder duruma getirdiniz. Buradaki artırma ifadesi tıpkı, "Emir ya da komutan ordusunun sayısını artırdı" ifadesine benzer bir ifadedir. **"İnsanlardan onlara teslim olanlar:"** Onlara itaat ederek teslimiyet gösterenler ve onların vesve-selerine, fısıldamalarına kulak verenler ise **"Rabbimiz! Biz birbirimiz-den yararlandık"** Yani insanlar şeytanlardan yararlandılar. Çünkü şeytanlar onlara şehvete giden yolları ve onları elde etmenini sebeplerini öğretiyor ve gösteriyorlardı, aldanmaları, tuzaklarına düşmeleri için kendilerine yardımcı oluyorlardı. Cinler de insanlardan faydalanmakta idiler. Zira insanlar onlara itaat ediyor ve onların arzuladıkları doğrultu da onlara hizmette bulunuyorlardı.**"Ve bize biçtiğin sürenin sonuna nihayet eriştik, diyecekler."** Burada bununla ölümden sonraki dirilme gününü demek istiyorlar. İşte bu ifade bir bakıma onların cin ve şeytanlara itaat ettiklerinin bir itirafıdır. Heva ve heveslerinin peşinden gittiklerinin, ölümden sonraki hayatı yalanmalarını ve durumları sebebiyle olan pişmanlıklarının kabulü anlamındadır. **"Yüce Allah da: 'Allah'ın diledikleri dışında, içinde ebedi olarak kalacağınız yer cehennem ateşidir."** Sizin konaklayacağınız yer ateştir. "İçinde ebedi olarak kalacağınız-Halidine fi ha" ifadesi burada dilbilgisi bakımından haldir. Burada etkili amil ise, tıpkı aşağıda sunacağımız ayette de görüleceği gibi izafet manasıdır. Yüce Mevla şöyle buyuruyor: **"Sabaha çıkarlarken kesin olarak onların ardı kesilmiş olacaktır."(Hicr, 66)** Bu ayette geçen, « مُصْبِحِينَ » "Sabaha çıkarlarken" kelimesi, « هَٰؤُلَاءِ » işaret isminden haldir. Buradaki hal olabilmede de amil yine izafet yani tamlama manasıdır. Çünkü bunun manası, birbirine karışmak,birbiriyle uyum sağlamak,birbiri içine girmek demektir. Bu açıdan burada tefsirini yaptığımız ayette geçen « الْمَثْوَى » kelimesi amil değildir. Çünkü Mekan ismi olan bir kelime amillik görevi yapmaz. **"Allah'ın diledikleri dışında,"** Yani cehennem ateşinin azabında hepsi bir daha çıkmamak

kaydıyla orada ebedi olarak kalacaklardır. Bu azaptan sadece Allah'ın diledikleri istisna olarak ateşe atılmayacaklardır. Kısaca sair adlı cehennem azabından zemherir adlı azaba taşındıkları sırada işte bundan ancak Allah'ı istedikleri kurtulabileceklerdir. **"Hiç kuşkusuz Rabbin"** Dostlarına nasıl davranacağı, düşmanlarına karşı ne yapacağı hususunda **"hüküm ve hikmet sahibidir ve her şeyi hakkıyla bilendir."** Onların amellerini bilir ve herkesi de işledikleri amellerine göre ya ödüllendirir veya cezalandırır.

١٢٩- ﴿وَكَذٰلِكَ نُوَلِّي بَعْضَ الظَّالِمِينَ بَعْضًا بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ﴾

129. İşte biz, işledikleri suç-günahlar dolayısıyla, zalimlerden kimini kimine musallat kılarız. İşte Biz, onların işledikleri masiyet ve küfür yüzünden bazısını bazısına cehennem ateşine sokmakta tabi kılarız, birbirinin peşine takarız veya onları birbirlerine musallat ederiz ya da kimini kimine destekçi kılarız. Daha sonra bir bakıma onları azarlama ve tevbih mahiyetinde olarak kıyamet gününde onlara şöyle buyuracak:

١٣٠- ﴿يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ أَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِنْكُمْ يَقُصُّونَ عَلَيْكُمْ آيَاتِي وَيُنْذِرُونَكُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هٰذَا قَالُوا شَهِدْنَا عَلٰى أَنْفُسِنَا وَغَرَّتْهُمُ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا وَشَهِدُوا عَلٰى أَنْفُسِهِمْ أَنَّهُمْ كَانُوا كَافِرِينَ﴾

130. Ey cin ve insanlar topluluğu! Kendi içinizden size ayetlerimi anlatan ve bu gününüzle karşılaşacağınıza ilişkin olarak sizi uyaran peygamberler gelmedi mi? Onlar da: "kendi aleyhimize tanıklık ederiz" derler. Oysaki dünya hayatı kendilerini aldatmıştı. Böylece kendi aleyhlerine kâfir kimseler olduklarına dair yine kendileri şahitlik ettiler.

Dahhak'tan gelen rivayete göre, tıpkı insanlara onların kendi içlerinden elçiler gönderildiği gibi, cinlere de kendi içlerinden peygamberler gönderilmiştir. Çünkü insanlar ancak kendi hemcinsleriyle uyum sağlayabilirler. Kaldı ki nassın zahiri de zaten bunu gösteriyor. Fakat kimi ilim adamları da, peygamberler yalnızca insanlardan gönderilmişlerdir, düşüncesini savunmuşlardır. Ancak burada şöyle deniliyor: **"Sizden, sizin içinizden peygamberler"** Mademki Rabbimiz bu ifadesinde cinlerle insanları birlikte zikretmiş ve her ikisine birden böylece seslenmiştir. O

halde onlardan da peygamberlerin gönderildiği fikri de doğrudur. Evet eğer her ikisinden birinden geleceği ifade olunsa da.. Nitekim Yüce Mevla şöyle buyuruyor: **"İki denizi birbirine kavuşmak üzere Salıvermiştir. Aralarında bir engel vardır, birbirine geçip karışmazlar. ...İkisinden de inci ve mercan çıkar." (Rahman, 19-20,22)** Ya da cinlerin elçileri bizim peygamberimizin elçileri olabilir. Çünkü Yüce Allah şöyle buyuruyor: **"Kur'an okunması bittiğinde uyarıcılar olarak cinler kavimlerine döndüler." (Ahkaf, 29) "Size ayetlerimi anlatan"** Size kitaplarımı okuyan.. ve kıyamet denilen **"bu gününüzle karşılaşacağınıza..."**. İşte tüm bu gerçekler karşısında **"Onlar da: 'kendi aleyhimize tanıklık ederiz' derler."** Çünkü hüccet ve delillerin hepsi kesin olarak bizim aleyhimizde gerektiği gibi önümüze konmuştur. Kaldı ki, peygamberlerin tebliğ ettiği şeyler de bize ulaşmıştır. **"Oysaki dünya hayatı kendilerini aldatmıştı. Böylece kendi aleyhlerine kafir kimseler olduklarına dair yine kendileri şahitlik ettiler."** Peygamberleri ve getirdiklerini inkar ettiklerini itirafta bulunarak kendilerinin aleyhlerinde tanıklıkta bulundular.

١٣١- ﴿ذٰلِكَ اَنْ لَمْ يَكُنْ رَبُّكَ مُهْلِكَ الْقُرٰى بِظُلْمٍ وَاَهْلُهَا غَافِلُونَ﴾

131. İşte peygamberlerin gönderilmesi ve uyarıları, halkı habersiz iken bir ülkeyi zulüm ve haksızlıkla helâk olmamasından ötürüdür.

Bu ifade daha önceki ayetlerde kendilerine peygamberler gönderilip uyarılan toplumlara işaret ederek durumu açıklıyor. Buradaki, « ذٰلِكَ » işaret ismi mahzuf mübtedanın haberidir. Yani, "İşte durum, iş ya da mesele böyledir" demektir. **"halkı habersiz iken bir ülkeyi zulüm ve haksızlıkla helak olmamasından ötürüdür."** Durum şudur: "İş ve vaziyet sana aktardığımız ve anlattığımız gibidir. Böylece Rabbinin herhangi bir ülke halkını zulmederek helak ettiği yanlışını ortadan kaldırmak içindir. Evet burada bu mananın öne çıkarılması, ayette yer alan, « اَنْ » edatının mastariyet edatı olarak değerlendirilmesi iledir. Diğer taraftan bu edatın şeddeli « اَنَّ » den hafifleştirilmiş « اَنْ » edatı olması da caizdir. Bu takdirde mana şudur: "Durum ve söz şu ki: 'Senin Rabbin ülkeleri zulüm ile helak eden değildir." Veya "senin Rabbin zalim değildir. Çünkü Rabbin

şayet onlar hiçbir şeyden haberdar değilken, herhangi bir peygamber ve bir Kitap ile uyarmadan onları helak etmiş olsaydı, kesinlikle Allah zalim olurdu. Haşa Allah böyle bir şeyden yüce ve münezzehtir.

١٣٢- ﴿وَلِكُلٍّ دَرَجَاتٌ مِمَّا عَمِلُوا وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا يَعْمَلُونَ﴾

132. Her kimseye yaptığı işlere göre dereceleri vardır. Rabbin onların yaptıklarından habersiz değildir.

Sorumluluk ve yükümlülük taşıyan herkese amellerinin karşılığını almaları için **"yaptığı işlere göre dereceleri"** menzil ve basamakları **"vardır."** İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed buna dayanarak yaptıkları taatleri sebebiyle cinlere de sevap olduğunu söylemişlerdir. Çünkü bu durum, hemen cin ve insanların söz konusu edildiği ayetten sonra gelmiş bulunuyor, dolayısıyla bu hükmü içeriyor. **"Rabbin onların yaptıklarından habersiz değildir."** Onları haşa unutacak değildir. İbn Amir bu ayetin son kelimesi olan, « يَعْمَلُونَ » fiilini, « تَ » harfiyle «تَعْمَلُونَ » olarak okumuştur. Buna göre mana: "Rabbin sizin yaptıklarınızdan..."

❀ ❀ ❀

133. – 140. ÂYETLER

وَرَبُّكَ الْغَنِيُّ ذُو الرَّحْمَةِ ط إِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ وَيَسْتَخْلِفْ مِنْ
بَعْدِكُمْ مَا يَشَاءُ كَمَا أَنْشَأَكُمْ مِنْ ذُرِّيَّةِ قَوْمٍ اٰخَرِينَ ط ﴿١٣٣﴾ إِنَّ
مَا تُوعَدُونَ لَاٰتٍ لا وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ ﴿١٣٤﴾ قُلْ يَا قَوْمِ اعْمَلُوا
عَلٰى مَكَانَتِكُمْ إِنِّي عَامِلٌ ج فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ لا مَنْ تَكُونُ لَهُ
عَاقِبَةُ الدَّارِ ط إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ ﴿١٣٥﴾ وَجَعَلُوا لِلّٰهِ مِمَّا ذَرَأَ
مِنَ الْحَرْثِ وَالْأَنْعَامِ نَصِيبًا فَقَالُوا هٰذَا لِلّٰهِ بِزَعْمِهِمْ وَهٰذَا
لِشُرَكَائِنَا ج فَمَا كَانَ لِشُرَكَائِهِمْ فَلَا يَصِلُ إِلَى اللّٰهِ ج وَمَا كَانَ
لِلّٰهِ فَهُوَ يَصِلُ إِلٰى شُرَكَائِهِمْ ط سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿١٣٦﴾ وَكَذٰلِكَ
زَيَّنَ لِكَثِيرٍ مِنَ الْمُشْرِكِينَ قَتْلَ أَوْلَادِهِمْ شُرَكَاؤُهُمْ لِيُرْدُوهُمْ
وَلِيَلْبِسُوا عَلَيْهِمْ دِينَهُمْ ط وَلَوْ شَاءَ اللّٰهُ مَا فَعَلُوهُ فَذَرْهُمْ وَمَا
يَفْتَرُونَ ﴿١٣٧﴾ وَقَالُوا هٰذِهِ أَنْعَامٌ وَحَرْثٌ حِجْرٌ لَا يَطْعَمُهَا إِلَّا
مَنْ نَشَاءُ بِزَعْمِهِمْ وَأَنْعَامٌ حُرِّمَتْ ظُهُورُهَا وَأَنْعَامٌ لَا يَذْكُرُونَ
اسْمَ اللّٰهِ عَلَيْهَا افْتِرَاءً عَلَيْهِ ط سَيَجْزِيهِمْ بِمَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿١٣٨﴾
وَقَالُوا مَا فِي بُطُونِ هٰذِهِ الْأَنْعَامِ خَالِصَةٌ لِذُكُورِنَا وَمُحَرَّمٌ عَلٰى

أَزْوَاجِنَا ۚ وَإِنْ يَكُنْ مَيْتَةً فَهُمْ فِيهِ شُرَكَاءُ ۚ سَيَجْزِيهِمْ وَصْفَهُمْ ۗ
إِنَّهُ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿١٣٩﴾ قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ قَتَلُوا أَوْلَادَهُمْ سَفَهًا بِغَيْرِ
عِلْمٍ وَحَرَّمُوا مَا رَزَقَهُمُ اللَّهُ افْتِرَاءً عَلَى اللَّهِ ۗ قَدْ ضَلُّوا وَمَا
كَانُوا مُهْتَدِينَ ﴿١٤٠﴾

Meâli

133- Rabbin hiçbir şeye muhtaç değildir, zengindir, rahmet ve merhamet sahibidir. Eğer isterse sizi ortadan kaldırıp yok eder. Sizi bir başka kavmin soyundan getirdiği gibi sizden sonra da yerinize istediği bir kavmi getirir.

134- Muhakkak size vaat olunan şeyler mutlaka gelecektir. Siz onu engelleyemeyeceksiniz.

135- De ki: Ey kavmim! Tüm yapabileceğiniz şeyleri var gücünüzle elinizden geldiği gibi yapın. Ben de görevimi yapıyorum. Güzel sonun kime ait olacağını yakın gelecekte bileceksiniz. Şurası bir gerçektir ki zalimler asla kurtuluşa eremezler.

136- Kendilerine Allah'ın yarattığı ekinlerle hayvanlardan Allah'a bir pay ayırıp batıl zanlarınca, bu Allah'a, bu da ortak koştuğumuz putlara aittir, demektedirler. Ortaklarına ait olanından Allah'ın payına aktarılmaz. Ancak Allah'a ait olandan ortakların payına aktarılır. Bun-ların verdikleri hüküm ne kötüdür.

137- İşte böylece onların ortakları, müşriklerden bir çoğuna çocuklarını öldürmeyi hoş gösterdiler ki, hem kendilerini helâk etsinler hem de dinlerini karıştırıp bozsunlar! Eğer Allah dileseydi bunu yapamazlardı. Artık sen onları uydurdukları yalanlarıyla başbaşa bırak!

138- Onlar saçma iddialarına göre şöyle dediler: "İlahlar, putlar adına ayrılan bu hayvanlarla ekinler dokunulmazdırlar. Onları bizim dilediklerimizden başkası yiyemez. Şunlar da binilmesi haram-yasak-lanmış hayvanlardır." Öyle hayvanlar da vardır ki, keserken üzerlerine Allah'ın adını bilerek-kasten zikretmezler. Onlar bütün bunları, Allah'a iftira olmak üzere uydurmuşlardır. Allah kendilerini uydurdukları iftiraları yü-

zünden pek yakın bir gelecekte cezalandıracaktır.

139- Yine şöyle demektedirler: "Şu hayvanların karınlarındaki yavrular, canlı olarak doğmaları halinde yalnızca bizim erkeklerimize aittir, kadınlarımıza ise haramdır. Şayet yavru ölü doğarsa bu durumda erkek-kadın hepsi bunda ortaktırlar. Allah onların bu değerlendirmeleri sebebiyle pek yakın bir gelecekte cezalarını verecektir. Şüphesiz Allah hüküm ve hikmet sahibidir. Her şeyi hakkıyla bilendir.

140- Bilgisizlik ve düşüncesizlik sebebiyle beyinsiz bir şekilde çocuklarını öldürenler, Allah'ın kendilerine verdiği rızkı, Allah'a iftira ederek kadınlara haram sayanlar, muhakkak olarak tam bir hüsrana uğradılar. Kesinlikle sapıttılar bunlar ve bunlar doğru yola da bulacak değiller.

Tefsiri

١٣٣- ﴿وَرَبُّكَ الْغَنِيُّ ذُو الرَّحْمَةِ إِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ وَيَسْتَخْلِفْ مِنْ بَعْدِكُمْ مَا يَشَاءُ كَمَا أَنْشَأَكُمْ مِنْ ذُرِّيَّةِ قَوْمٍ آخَرِينَ﴾

133- Rabbin hiçbir şeye muhtaç değildir,zengindir, rahmet ve merhamet sahibidir. Eğer isterse sizi ortadan kaldırıp yok eder. Sizi bir başka kavmin soyundan getirdiği gibi sizden sonra da yerinize istediği bir kavmi getirir. Kullarına yüklediği sorumluluk ve onlara sunduğu sürekli menfaatler için merhameti boldur. Ey zalimler! Allah **"Eğer isterse sizi ortadan kaldırıp yok eder. Sizi bir başka kavmin soyundan getirdiği gibi"** Özellikleri sizinkiler gibi olmayan bir başka milletin soyundan getirdiği gibi -ki bunlar Hz. Nuh'un gemisinde yer alan kimselerdir- **"sizden sonra da yerinize istediği"** itaatkar bir toplumu **"bir kavmi getirir.**

١٣٤- ﴿إِنَّ مَا تُوعَدُونَ لَآتٍ وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ﴾

134- Muhakkak size vaat olunan şeyler mutlaka gelecektir. Siz onu engelleyemeyeceksiniz.

Ölümden sonra dirilme, hesaba çekilme, sevap ve cezalandırma gibi **"size vaat olunan şeyler mutlaka gelecektir. Siz onu engelleyemeyeceksiniz."** Bu ifade inkârcıların, "Artık ölen geçip gitmiştir, yok ol-

muştur, dirilecek değildir" sözlerine bir cevap niteliğindedir. Ayette yer alan, « مَا » harfi burada, « الَّذِى » manasınadır. « لَآتٍ » ise, « إِنَّ » nin haberidir.

١٣٥- ﴿ قُلْ يَا قَوْمِ اعْمَلُوا عَلَى مَكَانَتِكُمْ إِنِّي عَامِلٌ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ مَنْ تَكُونُ لَهُ عَاقِبَةُ الدَّارِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ ﴾

135- De ki: Ey kavmim! Tüm yapabileceğiniz şeyleri var gücünüzle elinizden geldiği gibi yapın. Ben de görevimi yapıyorum. Güzel sonun kime ait olacağını yakın gelecekte bileceksiniz. Şurası bir gerçektir ki zalimler asla kurtuluşa eremezler.

Ayette yer alan, « مَكَانَةً » kelimesi masdar olur. Nitekim araplar bir kimsenin en sağlam olarak bir yer edinmesi halinde, « مَكُنَ مَكَانَةً » derler. Ayrıca bu kelime aynı zamanda mekan ya da yer manasına da gelir. Nitekim, « مَكَانٌ » ve « مَكَانَةٌ » denir ki, tıpkı "Makam ve Mekamet" gibi. İşte buna göre: **"De ki: 'Ey kavmim! Tüm yapabileceğiniz şeyleri var gücünüzle elinizden geldiği yapın."** kavli şu gibi manaları ihtimal olarak içermektedir: "Yamakta ve devam ettirmekte olduğunuz işinizde-durumunuzda hiçbir tarafa yalpalamadan olduğunuz yerde ve inançta durup bekleyin. Bunun için var gücünüzü ve imkanlarınızı da ortaya koyun. Şu anda üzerinde bulunduğunuz yol,yön ve hal üzere devam ede durun!" Nitekim araplar, birine aynı durumunu sürdürmesini istedikleri bir kimseye: « عَلَى مَكَانَتِكَ يَا فُلَانُ » "Ey filan kimse yerinde dur!" Yani hangi durum ve konumda isen öylece kal ve pozisyonunu değiştirme! derler. **"Ben de görevimi yapıyorum!"** Ben de hangi durum ve konumda isem onu değiştirmeksizin aynen duruyor ve o görevimi yapıyorum. Yani şöyle deniliyor: "Sizler küfrünüz ve bana olan düşmanlığınız üzere devam ede durun, o pozisyonunuzu değiştirmeyin. Bana gelince, ben de İslâm'da sebat eder olduğum halde görevimi sürdürüyorum ve size karşı sabır ve mücadelemi devam ettiriyorum. Aslında burada ifade tehdit ve korkutmayı da içermektedir. Bunun kanıtı da: **"Güzel sonun kime ait olacağını yakın gelecekte bileceksiniz."** Kavlidir. Yani pek yakın bir gelecekte "hangimizi övgüye değer iyi bir son beklediğini

siz de bilecek ve göreceksiniz, biz de." Aslında insanları uyarmada bu oldukça güzel ve hoş bir yoldur. **"Şurası bir gerçektir ki zalimler"** kafirler **"asla kurtuluşa eremezler."**

Dolayısıyla mana: "Her biri için nerede olurlarsa olsunlar, bir yer ve mekan vardır" olur. Kıraat imamlarından Hamza ile Ali el Kisaî de, « يَعْلَمُونَ » fiilini « ت » harfiyle, « تَعْلَمُونَ » şeklinde okumuşlardır. Eğer ayetteki, « مَنْ » burada « أَيّ » manasında soru edatı ise bu durumda müb tedadır ve haberi de « تَكُونُ » dur. Dolayısıyla her ikisi de yani mübteda ile haberi iki mef'ul durlar. Her ikisine de istifham yoluyla "ilim" fiili taalluk eder. Ya da nasb durumundadır. Bu halde de, « مَنْ » ilgi zamiri olan « الَّذِي » manasında olur. Tek bir mefûl alması sebebiyle de bu, « يَعْلَمُونَ » fiilinin tek mef'ulü olur.

١٣٦- ﴿وَجَعَلُوا لِلّٰهِ مِمَّا ذَرَأَ مِنَ الْحَرْثِ وَالْأَنْعَامِ نَصِيبًا فَقَالُوا هٰذَا لِلّٰهِ بِزَعْمِهِمْ وَهٰذَا لِشُرَكَائِنَا ۚ فَمَا كَانَ لِشُرَكَائِهِمْ فَلَا يَصِلُ إِلَى اللّٰهِ ۚ وَمَا كَانَ لِلّٰهِ فَهُوَ يَصِلُ إِلَى شُرَكَائِهِمْ ۗ سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ﴾

136- Kendilerine Allah'ın yarattığı ekinlerle hayvanlardan Allah'a bir pay ayırıp batıl zanlarınca, bu Allah'a, bu da ortak koştuğumuz putlara aittir, demektedirler. Ortaklarına ait olanından Allah'ın payına aktarılmaz. Ancak Allah'a ait olandan ortakların payına aktarılır. Bunların verdikleri hüküm ne kötüdür.

Ali el Kisai kıraatine göre, « بِزُعْمِهِمْ » nitekim bunun mabadi de böyledir. Yani iddialarına ve zanlarına dayanarak bu Allah'ın payıdır, diye bir hisse ayırıyorlardı. Oysaki Allah onlara bu manada bir emir vermemişti. Nitekim onlara böyle bir bölüşme ve taksimatı da şeriat olarak vermemişti. **"Ortaklarına ait olanından Allah'ın payına aktarılmaz."** Yani konukları için ayırdıkları veya fakir ve miskinlere sadaka olarak verilmek üzere ayırdıkları hisse çeşitlerinden hiçbir şer Allah'ın payına aktarılmaz. **"Ancak Allah'a ait olandan ortakların payına aktarılır."** Yani "bu Allah'ın payıdır" diye ayırdıkları hisselerden başka-

larına infak için buradan aktarma yaparlar ve aynı zamanda bundan kendi mabetleri için de harcamada bulunurlar.Anlatıldığına göre müşrik ve inkarcılar ekinlerden olsun hayvanlardan olsun, bunlardan bir kısmını Allah için ve aynı zamanda bir de kendi ilahları ve putları için ayırırlarmış. Fakat bakarlar ki Allah'ın payı diye ayırdıkları şeyler üreyip çoğalmaktadır. Hemen söylediklerinden ve sözlerinden cayarak Allah'ı payı diye ayırdıklarını da putlarının, payına aktarmaya başladılar. Ancak putları için ayırdıkları şeylerin de üreyip çoğaldıklarını gördüklerinde bu defa şöyle bir gerekçeye sığınarak Allah'ın payına, diğerlerinin payından bir ayırma gitmediler. Gerekçeleri şu idi: **"Allah zengindir, bunlara muhtaç değildir."** Bunun sebebi de bu kimselerin ilahlarını, ilahlaştırdıkları şeyleri daha çok sevmeleri ve onları tercih etmeleridir.

Ayette geçen, « مِمَّا ذَرَأَ » "Yarattığı.....den" şuna işaret etmektedir. Üreyip çoğalan şeylerin Allah için ortaya konması ve ayrılması çok daha yerindedir. Çünkü o şeyleri yaratıp var eden Allah'tır. Daha sonra Rabbimiz onların yaptıklarını kötüleme kastıyla şöyle buyuruyor: **"Bunların verdikleri hüküm ne kötüdür."** İlahlarını, Allah'a tercih etmekle, Allah'ın kendileri için meşru kılmadığı bir şey yapmakla vardıkları yargı gerçekten ne kadar kötü ve ne kadar.

Ayette geçen, « مَا » merfu konumundadır. Buna göre mana şöyledir: **"Yargı olarak vardıkları hüküm ne kötüdür."** Veya nasb mahallindedir. Buna göre de mana şöyledir: **"Hüküm olarak onların vardıkları yargı ne kötüdür."**

١٣٧- ﴿وَكَذٰلِكَ زَيَّنَ لِكَثِيرٍ مِنَ الْمُشْرِكِينَ قَتْلَ أَوْلَادِهِمْ شُرَكَاؤُهُمْ لِيُرْدُوهُمْ وَلِيَلْبِسُوا عَلَيْهِمْ دِينَهُمْ وَلَوْ شَاءَ اللّٰهُ مَا فَعَلُوهُ فَذَرْهُمْ وَمَا يَفْتَرُونَ﴾

137- İşte böylece onların ortakları, müşriklerden bir çoğuna çocuklarını öldürmeyi hoş gösterdiler ki, hem kendilerini helâk etsinler hem de dinlerini karıştırıp bozsunlar! Eğer Allah dileseydi bunu yapamazlardı. Artık sen onları uydurdukları yalanlarıyla başbaşa bırak!

Nasıl ki yukarıda anlatıldığı gibi müşrikler mal bölüşümünü cazip ve çekici olarak gösterdilerse, aynı şekilde kız çocuklarını diri diri gömmelerini de hoş bir şey olarak gösteriyorlardı. Bunun için devamla buyuruluyor ki: " **İşte böylece onların ortakları, müşriklerden bir çoğuna çocuklarını öldürmeyi hoş gösterdiler ki,"**

Burada, « قَتْلَ » "Katle" kelimesi, « زَيَّنَ » fiilinin mefulüdür.

« شُرَكَاؤُهُمْ » kelimesi de, « زَيَّنَ » fiilinin failidir. Ayrıca « زَيَّنَ » fiili meçhul olarak, « زُيِّنَ » zammeli şeklinde de okunmuştur. Bu bakımdan, « قَتْلَ » kelimesi naibi fail olarak « قَتْلُ » şeklinde merfu okunmuştur. « أَوْلَادَهُمْ » kelimesi de mastarın mefulü olarak mansub okumuştur.

İbn Amir de, « قَتْلَ » kelimesine izafetle « شُرَكَائِهِمْ » Şurekauhum" kelimesini mecrur olarak, şeklinde okumuştur. "Yani şeytanlar,...." Arada bir zarf olmaksızın ayırmak ancak zaruret halinde olabilir. Oysa bu, burada meful konumundadır. Bu itibarla mana şöyle takdir olunur: "Ortaklarının çocuklarını öldürmeleri bir çok müşriklere cazip gösterildi." **"hem kendilerini helâk etsinler"** aldatılarak helâk edilsinler **"hem de dinlerini karıştırıp bozsunlar!"** Kafalarını karıştırıp, şaşırtarak yolarını saptırsınlar! Dinleri ise,üzerinde yaşadıkları Hz. İsmail'in dini, Hanif dinidir.Yani Tevhit inancıdır. İşte müşrikler tevhit dini olan İsmail'in dininden uzaklaşıp şirke kaysınlar istiyorlardı. **"Eğer Allah dileseydi bunu yapamazlardı."** İşte ayetin bu kısmı tüm kainatın yüce Allah'ın dilemesine bağlı olduğunun delilidir. **"Artık sen onları uydurduklarıyla başbaşa bırak!"** Haksız olarak Allah'a karşı uydurdukları şeylerle..., Ya da iftiralarıyla, çünkü bu iftiranın zararı se-nin ve bizim aleyhimize değil, onların aleyhinedir.

١٣٨- ﴿وَقَالُوا هٰذِهِ اَنْعَامٌ وَحَرْثٌ حِجْرٌ لَا يَطْعَمُهَا اِلَّا مَنْ نَشَٓاءُ بِزَعْمِهِمْ وَاَنْعَامٌ حُرِّمَتْ ظُهُورُهَا وَاَنْعَامٌ لَا يَذْكُرُونَ اسْمَ اللّٰهِ عَلَيْهَا افْتِرَٓاءً عَلَيْهِ سَيَجْزِيهِمْ بِمَا كَانُوا يَفْتَرُونَ﴾

138- Onlar saçma iddialarına göre şöyle dediler: "İlahlar, put-

lar adına ayrılan bu hayvanlarla ekinler dokunulmazdırlar. Onları bizim dilediklerimizden başkası yiyemez. Şunlar da binilmesi haram hayvanlardır." Öyle hayvanlar da vardır ki, keserken üzerlerine Allah'ın adını bilerek zikretmezler. Onlar bütün bunları, Allah'a iftira olmak üzere uydurmuşlardır. Allah kendilerini uydurdukları iftiraları yüzünden pek yakın bir gelecekte cezalandıracaktır.

Haram ve yasaktır. Burada haram diye tefsir olunan, « حِجْرٌ » kelimesi "Fi'l" kalıbında "mef'ul" anlamında « مَحْجُورٌ » yani yasaklanan, haram kılınan demektir. Tıpkı Zebhin kesilen, Tıhn'ın öğütülen manasında olması gibi. Bununla hem eril, hem dişil, hem tekil ve hem çoğul olmak üzere nitelenme müsavidir. Çünkü bunun hükmü, sıfat olmayan isimlerin hükmü gibidir. Müşrikler ekinlerinden veya hayvanlarından ilahları adına ayırdıkları için şöyle demekteydiler: **"Onları bizim dilediklerimizden başkası yiyemez."** Bununla sadece putlara hizmet verenler ve bir de kadınlar dışında erkekler demek isteniyor. Kısaca bunlardan sadece putlara hizmet verenlerle erkekler yiyebilirler. Kadınlar ise bundan yiyemezler.

Burada ayette yer alan, « زَعْمٌ » kelimesi içine yalan karıştırılan zandan ibaret olan söz demektir. **"Şunlar da"** yani Bahire, Saibe,Vasile ve Ham adı verilen hayvanlar da **"binilmesi haram hayvanlardır.' Öyle hayvanlar da vardır ki, keserken üzerlerine Allah'ın adını bilerek zikretmezler."** Kesim sırasında Allah adına değil de, ilahları, putları adına keserler. **"Onlar bütün bunları, Allah'a iftira olmak üzere uydurmuşlardır."**

Buradaki, « افْتِرَاءً عَلَيْهِ » kısmı mef'ulü Lehtir veya haldir. Yani bunlar hayvanlarını üçe ayırıyorlar. Haram olanlar, binilemeyecek olanlar ve üzerlerine Allah'ın adı anılmaksızın-Besmelesiz olarak kesilenler. Bütün bu bölüşmeyi de yalan uydurarak Allah'a nisbet ederler. **"Allah kendilerini uydurdukları iftiralar yüzünden pek yakın bir gelecekte cezalandıracaktır."** İşte ayetin bu kısmı bir tehdit içeriyor.[8]

---

[8] (Tefsirimizin bu ayetin açıklamasında, Bahire, Saibe,Vasile ve Ham diye nitelendirilen kimi hayvanlardan söz edilmektedir. Gerçi bu konu (Maide,103) te de geçmiş olmakla birlikte açıklanmasında yarar bulunmaktadır.

Bahire: Beş kez doğuran ve beşinci doğumunda dişi yavru doğurmuş olan deveye bu ad verilir. Dolayısıyla bu devenin kulağı işaretlenir, sağılmayıp sütü putlara bırakılırdı.

Saibe: Sütünden yalnızca misafirlerin yararlandığı ve putlar adına serbest bırakılan develere de bu isim verilirdi.Vasile: Biri erkek, ötekisi de dişi olmak üzere ikiz doğum yapan koyun ya da deveye verilen ad. Erkek yavru putlar adına kurban edilirdi.

Ham: On nesli dölleyen erkek deveye verilen addır. İşte bu develer de serbest bırakılırlardı. (çeviren)

١٣٩- ﴿وَقَالُوا مَا فِي بُطُونِ هٰذِهِ الْأَنْعَامِ خَالِصَةٌ لِذُكُورِنَا وَمُحَرَّمٌ عَلٰى أَزْوَاجِنَا وَإِنْ يَكُنْ مَيْتَةً فَهُمْ فِيهِ شُرَكَاءُ سَيَجْزِيهِمْ وَصْفَهُمْ إِنَّهُ حَكِيمٌ عَلِيمٌ﴾

139- Yine şöyle demektedirler: "Şu hayvanların karınlarındaki yavrular, canlı olarak doğmaları halinde yalnızca bizim erkeklerimize aittir, kadınlarımıza ise haramdır. Şayet yavru ölü doğarsa bu durumda erkek-kadın hepsi bunda ortaktırlar. Allah onların bu değerlendirmeleri sebebiyle pek yakın bir gelecekte cezalarını verecektir. Şüphesiz Allah hüküm ve hikmet sahibidir. Her şeyi hakkıyla bilendir.

Müşrikler diyorlardı ki, Bahire ve Saibe adındaki develerin canlı doğum yapmaları halinde, bunlardan sadece erkekler yiyebilirler, çünkü onlara aittir. Bundan kadınlar yiyemezler. Ancak ölü doğum yapmışlarsa bunda erkek-kadın ortaktırlar, ikisi de faydalanabilirler.

« خَالِصَةٌ » kelimesinin müennes olarak gelmesi, « مَا » harfinin haberi olması sebebiyledir. Çünkü manaya hamlolunmuştur. Zira, « مَا » burada cenin « أجِنَّ » manasındadır. « مُحَرَّمٌ » kelimesinin de müzekker-eril olarak gelmesi, kelimenin lafzına hamlolunduğu içindir.

Veya « خَالِصَةٌ » deki « ت » harfi tıpkı, « نَصَّابَةٌ » kelimesindeki «

«ت» harfi gibi mübalağa-aşırılık için olabilir. **"Şayet yavru ölü doğarsa bu durumda erkek-kadın hepsi bunda ortaktırlar."** Yani adı geçen hayvanların karınlarındaki yavrular ölü doğarsa,... Kıraat imamlarından Ebu Bekir Şu'be, Asım'dan rivayetle, "ve in tekün meyteten" şeklinde okumuştur.

Yani "Ceninler ölü iseler" İbn Amir de, « كَانَ » fiilini, tam fiil kabul ederek, « اِنْ تَكُنْ مَيْتَةٌ » şeklinde kıraat etmiştir. İbn Kesir de, fiilin takaddümü sebebiyle, « اِنْ يَكُنْ مَيْتَةٌ » olarak okumuştur.

« فَهُمْ فِيهِ شُرَكَاءُ » daki zamirin-adılm müzekker olarak gelmesi, «الْمَيْتَةُ» "ölü" kelimesinin erkek ve dişi ölen herkes için eşit manada kullanılır olmasındandır. Adeta şöyle denilir gibidir:

« وَإِنْ يَكُنْ مَيْتَةٌ فَهُمْ فِيهِ شُرَكَاءُ » "Şayet yavru ölü...." dikkat edilirse, « مَيْتَةً » yerine, « مَيِّتٌ » denilince anlam aynıdır. **"Allah onların bu değerlendirmeleri sebebiyle"** helali haram ve haramı da helal kılmada Allah adına yalan uydurmaları yüzünden **"pek yakın bir gelecekte cezalarını verecektir. Şüphesiz Allah"**onları cezalandırmada **"hüküm ve hikmet sahibidir."** Onların inanç ve itikatları konusunda **"her şeyi hakkıyla bilendir."**

١٤٠- ﴿ قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ قَتَلُوا أَوْلَادَهُمْ سَفَهًا بِغَيْرِ عِلْمٍ وَحَرَّمُوا مَا رَزَقَهُمُ اللّٰهُ افْتِرَاءً عَلَى اللّٰهِ قَدْ ضَلُّوا وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ ﴾

140- Bilgisizlik ve düşüncesizlik sebebiyle beyinsiz bir şekilde çocuklarını öldürenler, Allah'ın kendilerine verdiği rızkı, Allah'a iftira ederek kadınlara haram sayanlar, muhakkak olarak tam bir hüsrana uğradılar. Kesinlikle sapıttılar bunlar ve bunlar doğru yola da bulacak değiller.

Fakirlik korkusu veya esir düşer endişesiyle kız çocuklarını diri diri gömüp öldürenler, akılsızlıkları yüzünden, çocuklarının rızkını verenin kendileri değil de Allah'ı olduğunu bilmemeleri ve takdir etmemeleri

nedeniyle yavrularını ortadan kaldıranlar, **"Allah'ın"** Bahirelerden, Saibe lerden ve daha başka şeylerden **"kendilerine verdiği rızkı, Allah'a iftira ederek kadınlara haram sayanlar, muhakkak olarak tam bir hüsrana uğradılar. Kesinlikle sapıttılar ve bunlar doğru yolu da bulacak değiller."**

İbn Kesir ile İbn Amir, « قَتَلُوا » kelimesini şeddeli olarak, « قَتَّلَهُ » şeklinde okumuşlardır. « افْتِرَآءً عَلَى اللهِ » de mefulü lehtir.

141. – 144. ÂYETLER

وَهُوَ الَّذ۪ٓى اَنْشَاَ جَنَّاتٍ مَعْرُوشَاتٍ وَغَيْرَ مَعْرُوشَاتٍ وَالنَّخْلَ
وَالزَّرْعَ مُخْتَلِفًا اُكُلُهُ وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَّانَ مُتَشَابِهًا وَغَيْرَ
مُتَشَابِهٍ ط كُلُوا مِنْ ثَمَرِه۪ٓ اِذَٓا اَثْمَرَ وَاٰتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِه۪ ز وَلَا
تُسْرِفُوا ط اِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِف۪ينَ ﴿١٤١﴾ وَمِنَ الْاَنْعَامِ حَمُولَةً
وَفَرْشًا ط كُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللّٰهُ وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ ط
اِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُب۪ينٌ ﴿١٤٢﴾ ثَمَانِيَةَ اَزْوَاجٍ ج مِنَ الضَّاْنِ اثْنَيْنِ
وَمِنَ الْمَعْزِ اثْنَيْنِ ط قُلْ آٰلذَّكَرَيْنِ حَرَّمَ اَمِ الْاُنْثَيَيْنِ اَمَّا
اشْتَمَلَتْ عَلَيْهِ اَرْحَامُ الْاُنْثَيَيْنِ ط نَبِّؤُ۫ن۪ى بِعِلْمٍ اِنْ كُنْتُمْ
صَادِق۪ينَ ﴿١٤٣﴾ وَمِنَ الْاِبِلِ اثْنَيْنِ وَمِنَ الْبَقَرِ اثْنَيْنِ ط قُلْ آٰلذَّكَرَيْنِ
حَرَّمَ اَمِ الْاُنْثَيَيْنِ اَمَّا اشْتَمَلَتْ عَلَيْهِ اَرْحَامُ الْاُنْثَيَيْنِ اَمْ كُنْتُمْ
شُهَدَٓاءَ اِذْ وَصّٰيكُمُ اللّٰهُ بِهٰذَا ج فَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ
كَذِبًا لِيُضِلَّ النَّاسَ بِغَيْرِ عِلْمٍ ط اِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِى الْقَوْمَ
الظَّالِم۪ينَ ﴿١٤٤﴾

Meâli

141- Asmalı ve asmasız bağ ve bahçeleri, tatları çeşit çeşit hurma

ve ekinleri, birbirine benzeyen ve benzemeyen tarzda zeytin ve narları yaratan O'dur. Her biri ürün verdiğinde meyvesinden yiyin. Devşirilip toplandığı gün de onların öşür ve zekat hakkını verin. Ancak israf etmeyin; zira Allah israf edip savurganlıkta bulunanları sevmez.

142- Hayvanlardan da çeşit çeşit olarak yarattı. Kiminden binit olarak, kiminin de yün ve kılından yaygı ve giysi olarak faydalanılır. Allah'ın size rızık olarak verdiği şeylerden yiyin; ancak şeytanın adımlarına uymayın. Çünkü o sizin için apaçık bir düşmandır.

143- Sekiz çift hayvanı da yaratan O'dur: Koyundan iki, keçiden iki çift. De ki: Allah iki erkeği mi haram kıldı yoksa iki dişiyi mi? Ya da iki dişinin rahimlerinde bulunan yavruları mı haram kıldı? Eğer ileri sürdüğünüz iddianızda doğru iseniz bana ilimle söyleyin.

144- Ve deveden iki, sığırdan da iki çift yarattı. De ki: Allah iki erkeği mi yoksa iki dişiyi mi ya da iki dişinin rahimlerinde bulunan yavruları mı haram kıldı? Yoksa Allah size bu haramı koyduğunda siz orada hazır ve buna şahitler mi idiniz? Oysa herhangi bir bilgi ve belgeye dayanmaksızın insanları sırf saptırmak amacıyla Allah'a karşı yalan uyduran daha zalim kim olabilir? Şüphesiz Allah zalimler topluluğunu doğru yola iletmez.

Tefsiri

١٤١ - ﴿وَهُوَ الَّذٖٓى اَنْشَاَ جَنَّاتٍ مَعْرُوشَاتٍ وَغَيْرَ مَعْرُوشَاتٍ وَالنَّخْلَ وَالزَّرْعَ مُخْتَلِفًا اُكُلُهُ وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَّانَ مُتَشَابِهًا وَغَيْرَ مُتَشَابِهٍ كُلُوا مِنْ ثَمَرِهٖٓ اِذَٓا اَثْمَرَ وَاٰتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهٖ وَلَا تُسْرِفُوا اِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفٖينَ﴾

141- Asmalı ve asmasız bağ ve bahçeleri, tatları çeşit çeşit hurma ve ekinleri, birbirine benzeyen ve benzemeyen tarzda zeytin ve narları yaratan O'dur. Her biri ürün verdiğinde meyvesinden yiyin. Devşirilip toplandığı gün de onların öşür ve zekat hakkını verin. Ancak israf etmeyin; zira Allah israf edip savurganlıkta bulunanları sevmez.

"Asmalı ve asmasız bağ ve bahçeleri," direkler dikilmek suretiyle yükseklere asarak oluşturulan asma bağları ile, kendi halinde yere

bırakılmak suretiyle oluşturulan bağları ve bahçeleri, asma dallarının üzerinden sarkıtıldığı yerleri, **"tatları çeşit çeşit hurma ve ekinleri,"** kısaca renk,tat,hacim ve koku bakımından türlü türlü hurma ile ekinleri, **"birbirine benzeyen ve benzemeyen tarzda zeytin ve narları yaratan O'dur."** Yani renklerde benzeyen ve fakat tatlarında farklılık gösteren bu ürünleri yaratan Allah'tır. Burada, « وَالنَّخْلَ وَالزَّرْعَ مُخْتَلِفًا » mukadder haldir. Çünkü hurma ilk çıktığı sırada farklılık gösterene,değişik bir hal alana kadar yenmez Bu tıpkı şu ifade gibidir: **"Artık ebedi kalmak üzere girin buraya-cennete,.."(Zümer,73)**

Yine, « أُكُلُهُ » hurmanın yenen ürünü,meyvesi demektir. Buradaki «هُ» zamiri « نَخْل » "hurma, hurma ağacı" na işaret eder.

Dolayısıyla وَالزَّرْعَ kelimesi de bunun hükmüne tabidir, Çünkü onun üzerine atfolunmuştur. Ya da mana: "Her biri için çeşit çeşit,..." Yine buradaki, « أُكُلُهُ » ifadesini, kıraat imamlarından Nafi' ile İbn Kesir, « أُكْلُهُ » şeklinde okumuşlardır.

Diğer imamlar ise, zammeli olarak, « أُكُلُهُ » şeklinde okumuşlardır. **"Her biri ürün verdiğinde meyvesinden yiyin."** Hepsinin meyvesinden, meyve verdikleri zaman yiyin. Burada, "ürün verdiğinde" ifadesinin şöyle bir yararı, ince bir manası vardır. Yani bunlar ürün verdiklerinde, henüz oldukça taze ve ham durumda iken bile yenmesi mubahtır. Yoksa ham durumda iken değil de olgunluğa erdiklerinde yiyin, demek değildir. Kısaca her zaman ve her halükarda bunların meyvelerinden yenebilir.

"Devşirilip toplandığı gün de onların öşür ve zekât hakkını verin." Ayetin bu kısmı mezhep imamımız İmam Ebu Hanife'nin öşür vergisini genelleştirmede hücceti ve delilidir. Ayetteki, « حَصَادَهُ » kelimesi « حَ» harfinin fethasıyla Basralı Ebu Amr ve Yakup -her ikisi de yedi kıraat imamlarından değildirler-, Şam'lı İbn Amir ve Asım b. Ebu'n-Necud tarafından okumuştur.

Diğer kıraat imamları ise, « حِ » harfinin esresiyle, « حِصَادَهُ » ola-

rak okumuşlardır. Her iki okuyuş da iki lüğattırlar, farklı lehçe kullanışıdırlar. **"Ancak israf etmeyin;"** Yani tamamını vererek saçıp savurmayın, malınızı haksız şekilde savurganlık ederek zayi etmeyin, elden çıkarmayın. **"Zira Allah israf edip savurganlıkta bulunanları sevmez."**

Ayetin, « كُلُوا مِنْ » kısmından itibaren, sonu olan, « إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ » kısmına kadar olan cümle cümle-i mu'tarizedir.

١٤٢- ﴿ وَمِنَ الْأَنْعَامِ حَمُولَةً وَفَرْشًا ۚ كُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ ۚ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ ﴾

142- Hayvanlardan da çeşit çeşit olarak yarattı. Kiminden binit olarak, kiminin de yün ve kılından yaygı ve giysi olarak faydalanılır. Allah'ın size rızık olarak verdiği şeylerden yiyin; ancak şeytanın adımlarına uymayın. Çünkü o sizin için apaçık bir düşmandır.

Bu ayette bir önceki ayette bulunan, « جَنَّاتٍ » kelimesi üzerine matuftur. Dolayısıyla mana şöyle olmaktadır: "Hayvanlardan da yük ve ağırlık taşıyacak olanlarını ve kesim için yere yatırılanları yarattık." Veya buradaki

« حَمُولَةً » kelimesi yük taşımaya elverişli büyük baş hayvanlardır.

« فَرْشًا » ten maksat da, sütten henüz kesilmiş develer, buzağılar ve bir de koyunlar kast olunmaktadır ki, küçük baş hayvanlar demektir. Çünkü bunlar küçüklükleri bakımından yere daha yakındırlar. Sanki yere serilmiş sergi gibidirler. **"Allah'ın size rızık olarak verdiği şeylerden yiyin;"** Yani Allah'ın size helâl olarak verdiği şeylerden rızık olarak yiyin. Onları cahiliye düşüncesinin haram kılması ve yasaklaması gibi haram kılmayın, yasaklamayın. **"Ancak şeytanın adımlarına-uygulama ve planlarına- uymayın."** Tıpkı cahiliye düşüncesinin bağlılarının yaptıkları gibi helali haram ve haramı da helal kılmadaki uygulamalarına uymayın. **"Çünkü o sizin için apaçık bir düşmandır."** Din ve inancınız aleyhinde olması itibariyle onu her zaman töhmet altında tutun ve ona fırsat tanımayın.

١٤٣- ﴿ثَمَانِيَةَ أَزْوَاجٍ مِنَ الضَّأْنِ اثْنَيْنِ وَمِنَ الْمَعْزِ اثْنَيْنِ قُلْ آلذَّكَرَيْنِ حَرَّمَ أَمِ الْأُنْثَيَيْنِ أَمَّا اشْتَمَلَتْ عَلَيْهِ أَرْحَامُ الْأُنْثَيَيْنِ نَبِّئُونِي بِعِلْمٍ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ﴾

143- Sekiz çift hayvanı da yaratan O'dur: Koyundan iki, keçiden iki çift. De ki: Allah iki erkeği mi haram kıldı yoksa iki dişiyi mi? Ya da iki dişinin rahimlerinde bulunan yavruları mı haram kıldı? Eğer ileri sürdüğünüz iddianızda doğru iseniz bana ilimle söyleyin.

Bu ayet daha önce geçen ayetteki, « حَمُولَةً وَ فَرْشًا » kelimelerinden bedeldir. **"Koyundan iki, keçiden iki çift."** Burada ikişer çift demekten kasıt, "erkekli-dişili" demektir. Çünkü sadece bir tane olan şeye, "tek bir tane" anlamında "ferd" denir. Eğer aynı cinsten olan bir şeyden yanında bir başkası da varsa buna, zevç yani çift adı verilir. Dolayısıyla ikisi birlikte çiftler veya iki çift anlamında, « زَوْجَانِ » adı verilir. Nitekim işin bu yönünü teyit eden şu ayet buna delildir: **"Doğrusu, erkek ve dişi iki çifti yaratan O'dur." (Necm: 45)**

Kaldı ki, « ثَمَانِيَةَ أَزْوَاجٍ » **"Semaniyete ezvac: Sekiz çift hayvan da yaratan O'dur."**kavli de buna delildir. Daha sonra ayetin bu kısmı, **"Koyundan iki, keçiden iki çift"**, ve **"Deveden iki, sığırdan iki çift"** kısmıyla tefsir edilip açıklanıyor.

« ضَأْن » ve « مَعْز » kelimeleri, dat harfiyle, « ضَائِن » ve « مَاعِز » kelimelerinin çoğuludurlar.

Tıpkı, « تَاجِر » ve « تَجْر » kelimeleri gibi. Kıraat imamlarından İbn Kesir, İbn Amir ve Amr "Ma'z" kelimesini "Ayın" harfinin fethasıyla, « مَعَز » olarak okumuşlardır. Bu ise iki farklı lehçedir yani, « مَعْز » ve « مَعَز » kelimeleri. **"De ki: Allah iki erkeği mi haram kıldı yoksa iki dişiyi mi? Ya da iki dişinin rahimlerinde bulunan yavruları mı haram kıldı?"**

Bu ayetin orijinal metninde yer alan, « آلذَّكَرَيْنِ » deki "A" yani hemze burada inkar içindir. Burada, « ذَكَرَيْنِ » "iki erkek"ten murat, koyun kısmının erkeği yani koç demektir. Bu birincisi. İkincisi de, keçi kısmının erkeği yani teke manasınadır. « الأُنْثَيَيْنِ » "iki dişi"den maksat ise, koyun kısmının dişisi ile keçi kısmının dişisi demektir.

Burada, cahiliye dönemi kimselerinin koyun ve keçi cinsinden ister bunların erkekleri olsun ister dişileri olsun, bunların hiç birisinin Allah tarafından haram kılınmadığını, yasaklanmadığını belirtiyor. Çünkü cahiliye düşüncelerine bağlı olanlar, ileri sürdükleri hususların Allah tarafından haram kılındığını savunuyorlardı. Aynı şekilde gebe hayvanların rahimlerinde var olanlar için ileri sürdükleri inanç ve düşünceleri de yine ret ediliyor. Bilindiği üzere cahiliye düşünceleri savunanlar bazen bu hayvanların erkek olanlarının haram olduğunu ileri sürüp savunurlar, bazen da dişilerinin haramlığını ileri sürerlerdi. Bazı zamanlarda ise erkek olsun, dişi olsun her ikisini de haram kılarlardı, kimi zamanlarda ise bu haramlığı katma manada yani erkekli ve dişili olarak haram kılarlardı. Çünkü bunlar diyorlardı ki, "Bunların haramlığı ve yasaklığı kesin olarak Allah tarafından konmuştur." İşte yine Allah, onların bu iftira ve uydurmalarını böylece red ediyor.

Ayetteki, « آلذَّكَرَيْنِ » ve « أَمِ الأُنْثَيَيْنِ » kelimelerinin mansup oluşu « حَرَّمَ » fiili sayesindedir. Mana şöyle oluyor: "Yoksa Allah iki dişiyi mi haram kıldı?" Yine, « أَمَّا اشْتَمَلَتْ » kelimesindeki, « مَا » da ayni şekilde mansuptur. **"Eğer ileri sürdüğünüz iddianızda doğru iseniz bana ilimle söyleyin!"** Yani, "bu hayvanların haram kılınması Allah tarafındandır" iddianızda doğru iseniz, bu takdirde, sizin haram olarak gösterdiğiniz bunlarla ilgili olarak Allah tarafından da haram kılındığını gösteren ve bilinen bir şeyi, belgeyi getirin ve bana gösterin, bildirin!

١٤٤- ﴿وَمِنَ الْإِبِلِ اثْنَيْنِ وَمِنَ الْبَقَرِ اثْنَيْنِ قُلْ آلذَّكَرَيْنِ حَرَّمَ أَمِ الْأُنْثَيَيْنِ أَمَّا اشْتَمَلَتْ عَلَيْهِ أَرْحَامُ الْأُنْثَيَيْنِ أَمْ كُنْتُمْ شُهَدَاءَ إِذْ وَصَّيكُمُ اللّٰهُ بِهٰذَا فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا لِيُضِلَّ النَّاسَ بِغَيْرِ عِلْمٍ إِنَّ اللّٰهَ لَا

﴿يَهْدِى الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ﴾

144- Ve deveden iki, sığırdan da iki çift yarattı. De ki: Allah iki erkeği mi yoksa iki dişiyi mi ya da iki dişinin rahimlerinde bulunan yavruları mı haram kıldı? Yoksa Allah size bu haramı koyduğunda siz orada hazır ve buna şahitler mi idiniz? Oysa herhangi bir bilgi ve belgeye dayanmaksızın insanları sırf saptırmak amacıyla Allah'a karşı yalan uydurandan daha zalim kim olabilir? Şüphesiz Allah zalimler topluluğunu doğru yola iletmez.

Buradaki, « أَمْ » "yoksa" edatı munkatia'dır. Yani, « أَمْ كُنْتُمْ شُهَدَاءَ » *"Yoksa siz orada hazır mıydınız?"* demektir. Bu mana şöyle oluyor: "Bu haram kılmayı ya da yasaklamayı koyarken siz Allah'ın yanında hazır mı bulunuyordunuz?" Çünkü adamlar hem Allah'ın Rasulüne iman etmiyorlar, hem de: "Bizim haram kıldığımız şu hayvanları Allah haram kılmıştır." Diyorlar. Bu, bir çelişkidir. Kaldı ki, "Yoksa siz orada hazır mıydınız?" ifadesiyle bir bakıma onlarla alay edilerek yanlışları ortaya konuluyor. Yani," Allah size böyle bir emri ya da haram tavsiyesini koyduğunda siz orada hazır olduğunuz şekilde bunu biliyorsunuz öyle mi? Oysaki siz O'nun gönderdiği peygamberlerine iman etmiyorsunuz." **"Oysa herhangi bir bilgi ve belgeye dayanmaksızın insanları sırf saptırmak amacıyla Allah'a karşı yalan uydurandan daha zalim kim olabilir?"** Yani Allah'ın haram kılmadığı bir şeyi O'na nisbetle bunu Allah haram kıldı demekten daha büyük bir zulüm olmayacağı gibi bunu söyleyenden de daha zalimi olamaz. **"Şüphesiz Allah zalimler topluluğunu doğru yola iletmez."** Yani yüce Allah'ın ezeli ilminde, kendilerinin küfür üzere hayatlarını sonlandıracak olanları hidayete erdirmez. Dikkat edilirse burada bazı sayıların arasında fasıla-araya girmeler oldu. Kimisi de parantez cümlesi niteliğinde olarak sayılardan farklı sayılmadı. Bunun da sebebi, yüce Allah'ın kullarının yararlanabilmeleri için onlara kimi hayvanları lütfetti ve onlardan faydalanmayı da helal saydı. Onların yani cahiliye düşüncelerine bağlı olanların yasaklayıp haram kıldıkları şeylere de hüccet ile itirazda bulundu. Bunun sebebi de onlar tarafından haram kılınan şeylerin helal olduklarını tekit ve teyit manasında zikretmiştir. Çünkü konuşma arasında yer verilen itiraz cümlelerinin asıl amacı yalnızca konuyu daha çok pekiştirmek içindir.

145. – 150. ÂYETLER

قُلْ لَآ أَجِدُ فِي مَآ أُوحِيَ إِلَيَّ مُحَرَّمًا عَلَى طَاعِمٍ يَطْعَمُهُ إِلَّآ أَنْ
يَكُونَ مَيْتَةً أَوْ دَمًا مَسْفُوحًا أَوْ لَحْمَ خِنْزِيرٍ فَإِنَّهُ رِجْسٌ أَوْ
فِسْقًا أُهِلَّ لِغَيْرِ اللّٰهِ بِهِ ۚ فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَإِنَّ
رَبَّكَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٤٥﴾ وَعَلَى الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا كُلَّ ذِي
ظُفُرٍ ۚ وَمِنَ الْبَقَرِ وَالْغَنَمِ حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ شُحُومَهُمَآ إِلَّا مَا
حَمَلَتْ ظُهُورُهُمَآ أَوِ الْحَوَايَآ أَوْ مَا اخْتَلَطَ بِعَظْمٍ ۗ ذٰلِكَ
جَزَيْنَاهُمْ بِبَغْيِهِمْ ۘ وَإِنَّا لَصَادِقُونَ ﴿١٤٦﴾ فَإِنْ كَذَّبُوكَ فَقُلْ رَبُّكُمْ
ذُو رَحْمَةٍ وَاسِعَةٍ ۚ وَلَا يُرَدُّ بَأْسُهُ عَنِ الْقَوْمِ الْمُجْرِمِينَ ﴿١٤٧﴾
سَيَقُولُ الَّذِينَ أَشْرَكُوا لَوْ شَآءَ اللّٰهُ مَآ أَشْرَكْنَا وَلَآ آبَاؤُنَا وَلَا
حَرَّمْنَا مِنْ شَيْءٍ ۗ كَذٰلِكَ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ حَتّٰى ذَاقُوا
بَأْسَنَا ۗ قُلْ هَلْ عِنْدَكُمْ مِنْ عِلْمٍ فَتُخْرِجُوهُ لَنَا ۗ إِنْ تَتَّبِعُونَ
إِلَّا الظَّنَّ وَإِنْ أَنْتُمْ إِلَّا تَخْرُصُونَ ﴿١٤٨﴾ قُلْ فَلِلّٰهِ الْحُجَّةُ الْبَالِغَةُ ۚ
فَلَوْ شَآءَ لَهَدٰيكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿١٤٩﴾ قُلْ هَلُمَّ شُهَدَآءَكُمُ الَّذِينَ
يَشْهَدُونَ أَنَّ اللّٰهَ حَرَّمَ هٰذَا ۚ فَإِنْ شَهِدُوا فَلَا تَشْهَدْ مَعَهُمْ ۚ وَلَا

تَتَّبِعْ اَهْوَآءَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا وَالَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ

وَهُمْ بِرَبِّهِمْ يَعْدِلُونَ ﴿١٥٠﴾

Meâli

145. De ki: Bana vahyedilenlerden başka, şu haram dediklerinizin, yemek isteyen bir kimseye haram kılınmış olunduğunu bulamıyorum. Ancak leş veya akıtılmış kan, yahut da pisiliğin ta kendisi olduğunda asla bir şüphe olmayan domuz eti ya da Allah yolunu terk ederek Allah'tan başkası adına kesilen hayvan eti olursa başka. Çünkü bunlar haramdır. Yine kim de kaçınılmaz bir ihtiyaç ile karşı karşıya kalırsa, başkasının hakkına zarar vermemek, bir de zaruret sınırını aşmamak suretiyle bunlardan yiyebilir. Zira rabbin, çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.

146. Yahudilere tırnaklı hayvanların tümünü haram kıldık. Sığırların ve koyunların iç yağlarını da haram kıldık. Ancak sırtlarında veya bağırsaklarında yapışık bulunan ya da kemiğe karışan yağları ise haram kılmadık. Bu onların haddi aşmalarından dolayı kendilerine verdiğimiz cezadır. Hiç kuşkusuz biz, kesinlikle hep doğru söyleriz.

147. Eğer onlar seni yalanlayacak olurlarsa de ki: Rabbiniz geniş ve bol merhamet sahibidir. Ancak dilediğinde Onun azabı suçlu ve günahkâr toplumdan geri çevrilemez.

148. Putperestler şöyle diyecekler: *"Eğer Allah dileseydi, ne bizler, ne de atalarımız ortak koşmaz ve hiçbir şeyi de haram kılmazdık."* Kaldı ki onlardan önce yaşayanlar da bu şekilde davranarak hakikati yalanladılar. Sonunda bizim azabımızı tattılar. De ki: *"Elinizde bize gösterebileceğiniz kesin herhangi bir bilgi ve belge varsa, hemen ortaya çıkarıp bize gösterin!"* Fakat asıl gerçek şu ki siz yalnızca başkalarının zannı ardınca gidiyorsunuz ve doğrudan doğruya yalan uyduruyorsunuz.

149. De ki: her gerçeğin en kesin ve en mükemmel delili sadece Allah'a aittir. Eğer Allah dileseydi hepinizi doğru yola yöneltirdi.

150. De ki: *"Allah'ın bunların tamamını yasakladığına ilişkin tanıklıkta bulunacak şahitlerinizi getirin!"* Eğer onlar her şeye rağmen yalan yere şahitlikte bulunurlarsa, sakın onların bu yalan yere şahitliklerine

katılıp beraber olmayın; ayet ve hükümlerimizi yalanlayanların ve ahirete inanmayanların keyiflerine ve hatalı görüşlerine uymayın! Çünkü onlar başkalarını Rablerine denk tutmaktadırlar.

Tefsiri

١٤٥- ﴿ قُلْ لَا أَجِدُ فِي مَا أُوحِيَ إِلَيَّ مُحَرَّمًا عَلَى طَاعِمٍ يَطْعَمُهُ إِلَّا أَنْ يَكُونَ مَيْتَةً أَوْ دَمًا مَسْفُوحًا أَوْ لَحْمَ خِنْزِيرٍ فَإِنَّهُ رِجْسٌ أَوْ فِسْقًا أُهِلَّ لِغَيْرِ اللّٰهِ بِهِ فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَإِنَّ رَبَّكَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴾

145. De ki: Bana vahyedilenlerden başka, şu haram dediklerinizin, yemek isteyen bir kimseye haram kılınmış olunduğunu bulamıyorum. Ancak leş veya akıtılmış kan, yahut da pisiliğin ta kendisi olduğunda asla bir şüphe olmayan domuz eti ya da Allah yolunu terk ederek Allah'tan başkası adına kesilen hayvan eti olursa başka. Çünkü bunlar haramdır. Yine kim de kaçınılmaz bir ihtiyaç ile karşı karşıya kalırsa, başkasının hakkına zarar vermemek, bir de zaruret sınırını aşmamak suretiyle bunlardan yiyebilir. Zira rabbin, çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.

Yani şu vakitte veya bana vahyedilen Kur'an içinde bunun haram kılındığını bulamıyorum. Çünkü sünnetin vahyi de kesin olarak bundan başka şeyi de haram kılar. Ya da sizin haramlığını ileri sürdüğünüz hayvanlardan ve etlerinden faydalanmanın, haramlığına ilişkin bir şey göremiyorum. Çünkü bu ayet sizin daha önce Bahire ve benzeri şekilde adlandırıp haram kıldığınız şeylerin haram kılınmadığını, batıl inanç ve düşüncelerinizi reddetmektedir. Ancak herhangi bir şey ile herhangi bir şekilde vurulup öldürülen, yüksek bir yerden düşerek veya yuvarlanarak ölen veyahut da toslaşmak-boynuzlaşmak suretiyle ölen hayvanlar da leş hükmündedirler.

Diğer taraftan burada önemli bir hususa da dikkat çekiliyor, o da şudur; Herhangi bir şeyin haram kılınması ancak Allah'ın vahyi ile sabit olur. Yoksa kişilerin arzuları doğrultusunda haram olmaz. Bu bakımdan sizin haramlığını ileri sürdüğünüz hayvanların etinden yemek isteyen veya bundan faydalanmak arzusunda olanlar için ben bir haramlık bu-

lamıyorum.

"Ancak leş veya akıtılmış kan, yahut da pisliğin ta kendisi olduğunda asla bir şüphe olmayan domuz eti ya da Allah yolunu terk ederek Allah'tan başkası adına kesilen hayvan eti olursa başka. Çünkü bunlar haramdır." Yani haram kılman şeyin bir leş olması...durumunda işte haram olanlar bunlardır.

Kıraat imamlarından İbn Kesir, İbn Amir ve Hamza, « يَكُونَ » kelimesini, « تَ » harfiyle, « تَكُونَ » olarak okumuşlardır. İbn Amir de, « مَيْتَةً » kelimesini merfu olarak, « مَيْتَةٌ » şeklinde okumuştur. Kanın akıtılanı haramdır. Ancak etin içinde kalan ve akmayan kısmı haram değildir. Aynı şekilde karaciğer ile dalak haram değildir.

Domuz eti ise, « رِجْسٌ » pis ve murdar, iğrenç manasında haramlık ifade eder. « فِسْقًا » kelimesi kendisinden önce geçen mansup kelime üzerine atfolunduğundan bu da mansuptur. « فَإِنَّهُ رِجْسٌ » ifadesi de, matuf ile matufun aleyh arasında itiraz-parantez cümlesidir, bir açıklamadır.

« أُهِلَّ لِغَيْرِ اللّٰهِ بِهِ » ifadesi de, « فِسْقًا » kelimesinin sıfatı olarak mahallen itibariyle mansuptur.

"*...Allah'tan başkası adına kesilen,...*" demek bir hayvanı boğazlarken Allah'tan başkası adına sesli bir şekilde bağırarak, tören münasebetleriyle kesilen hayvanların etleri de haramdır.

Burada bunun, « فِسْقٌ » kelimesiyle nitelendirilmiş olması, özellikle kötülüklere, günahlara alet edilmesinden ötürüdür. **"Yine kim de kaçınılmaz bir ihtiyaç ile karşı karşıya kalırsa, başkasının hakkına zarar vermemek, bir de zaruret sınırını aşmamak suretiyle bunlardan yiyebilir."** Eğer herhangi bir kimse bir zorunluluk veya mecburiyet karşısında kalır ve haram kılınan bu şeylerden yemek durumuna düşerse bunlardan yemesinde bir sakınca yoktur. Yeter ki, yine kendisi gibi zor durumda kalmış bir ihtiyaç sahibinin hakkına tecavüz etmemiş olsun, Bir de haddi aşarak kendi ihtiyacından fazla olanını almamış olsun. **"Zira Rabbin çok bağışlayan ve çok merhamet edendir."** Allah onu hesaba

çekmez.

١٤٦- ﴿وَعَلَى الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا كُلَّ ذِي ظُفُرٍ وَمِنَ الْبَقَرِ وَالْغَنَمِ حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ شُحُومَهُمَا إِلَّا مَا حَمَلَتْ ظُهُورُهُمَا أَوِ الْحَوَايَا أَوْ مَا اخْتَلَطَ بِعَظْمٍ ذَلِكَ جَزَيْنَاهُمْ بِبَغْيِهِمْ وَإِنَّا لَصَادِقُونَ﴾

146. Yahudilere tırnaklı hayvanların tümünü haram kıldık. Sığırların ve koyunların iç yağlarını da haram kıldık. Ancak sırtlarında veya bağırsaklarında yapışık bulunan ya da kemiğe karışan yağları ise haram kılmadık. Bu onların haddi aşmalarından dolayı kendilerine verdiğimiz cezadır. Hiç kuşkusuz biz, kesinlikle hep doğru söyleriz.

« وَعَلَى الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا كُلَّ ذِي ظُفُرٍ » **"Yahudilere tırnaklı hayvanların tümünü haram kıldık."** Yani ister dört ayaklı hayvan türünden olsun, ister kuşlardan olsun tırnaklı olan her hayvan, kısaca deveden devekuşuna kadar hepsi buna dahildir. **"Sığırların ve koyunların içyağlarını da haram kıldık."** Bunlara her tırnaklı hayvanın etlerini haram kıldığımız yani yasakladığımız gibi, bunların içyağlarını ve onların her şeylerini haram kılıp yasakladık. Ancak sığır ile koyunların sadece içyağları yani işkembe ve bağırsaklardaki içyağları ile böbrek üstü yağlar haram kılınmıştır. **"Ancak sırtlarında"** ancak sırtlarında ve yanlarında yapışık vaziyette olup da sıyrılamayan **"veya bağırsaklarında yapışık bulunan"** bağırsaklara yapışık olup da yine sıyırılmayan yağları **"ya da kemiğe karışmış yağları ise haram kılmadık."** Bu da kuyruk ve butlarda olan yağ ya da iliklerdeki yağlardır. « هَوَايَ » kelimesinin tekili ya, « هَاوِيَاءُ » veya « هَاوِيَّة » dur. **"Bu, onların haddi aşmalarından dolayı verdiğimiz cezadır."**

Burada, « ذَلِكَ » kelimesi, « جَزَيْنَاهُمْ » ibaresinin ikinci mefulüdür. Dolayısıyla mana şöyledir: "Bu, onların zulümleri yüzünden kendilerine verdiğimiz cezadır." **"Hiç kuşkusuz Biz, kesinlikle hep doğru söyleriz."** Yani helal olan şeyleri haramlaştırmada, yasaklamada buna sebep olanlara ve aynı zamanda bizden önce geçenlerin haramı da helâl kılmada buna neden olanlara hiç teşekkür mü edilir veya kendilerine, "Bravo

ne güzel yaptınız" mı denilir? Çünkü Allah şöyle buyuruyor: **"Allah,.... sizi bağışladı. Artık ramazan gecelerinde hanımlarınıza yaklaşın."** [9]

١٤٧- ﴿ فَإِنْ كَذَّبُوكَ فَقُلْ رَبُّكُمْ ذُو رَحْمَةٍ وَاسِعَةٍ وَلَا يُرَدُّ بَأْسُهُ عَنِ الْقَوْمِ الْمُجْرِمِينَ ﴾

147. Eğer onlar seni yalanlayacak olurlarsa de ki: Rabbiniz geniş ve bol merhamet sahibidir. Ancak dilediğinde Onun azabı suçlu ve günahkâr toplumdan geri çevrilemez.

"Eğer onlar" sana vahyetmiş olduğum bu konularda **"seni yalanlayacak olurlarsa, de ki: Rabbiniz geniş ve bol merhamet sahibidir."** Dolayısıyla bu geniş merhameti sayesinde yalanlayanlara süre tanır, müh let verir ve kendilerini cezalandırmada acele davranmaz. Kaldı ki rahmetinin genişliği ve bolluğuna rağmen **"Ancak dilediğinde Onun azabı suçlu ve günahkarlar toplumundan geri çevrilemez."** Allah'ın azabı gelince onun intikam alacağı korkusunu unutup rahmetinin genişliğine aldanmayasın.

١٤٨- ﴿ سَيَقُولُ الَّذِينَ أَشْرَكُوا لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكْنَا وَلَا آبَاؤُنَا وَلَا حَرَّمْنَا مِنْ شَيْءٍ كَذَلِكَ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ حَتَّى ذَاقُوا بَأْسَنَا قُلْ هَلْ عِنْدَكُمْ مِنْ عِلْمٍ فَتُخْرِجُوهُ لَنَا إِنْ تَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنْ أَنْتُمْ إِلَّا تَخْرُصُونَ ﴾

148. Putperestler şöyle diyecekler: *"Eğer Allah dileseydi, ne bizler, ne de atalarımız ortak koşmaz ve hiçbir şeyi de haram kılmazdık."* Kaldı ki onlardan önce yaşayanlar da bu şekilde davranarak hakikati yalanladılar. Sonunda bizim azabımızı tattılar. De ki: *"Elinizde bize gösterebileceğiniz kesin herhangi bir bilgi ve belge varsa, hemen ortaya çıkarıp bize gösterin!"* Fakat asıl gerçek şu ki siz yalnızca başkalarının zannı ardınca gidiyorsunuz ve doğrudan doğruya yalan uyduruyorsunuz.

Ancak Allah böyle istedi, biz de öyle yaptık. İşte bizim mazeretimiz budur. Onlar bu sözde gerekçeleriyle şunu demek istiyorlar: "gerek kendilerinin gerekse atalarının Allah'a ortak koşmuş olmaları ve haram

---

[9] Bakara,187

olan şeyleri helal kılmaları, sadece Allah'ın kendileri için böyle dilemiş olmasındandır. Eğer Allah'ın bu anlamda bir dilemesi ya da istemesi olamasaydı, bunlardan hiçbir şey zaten olmayacaktı." **"Kaldı ki onlardan önce yaşayanlar da bu şekilde davranarak hakikati yalanladılar."** Yani onların seni böylece yalanlamaya kalkışmaları tıpkı kendilerinden öncekilerin yalanlaması gibidir. Dolayısıyla bu gibi gerekçelere tutunuyorlar. Ancak bu, onlara herhangi bir yarar sağlamayacaktır. Çünkü onlar bu söylediklerini bir itikat ya da iman etmeleri açısından söylüyor değiller. Aksine onların tek amacı, peygamberlerin getirdikleriyle ve inananlarla alay etmektir. Çünkü müşrikler ya da putperestler, Allah'ın dilemesini kendi lehlerine güya bir hüccet veya delil olarak öne sürüp böylece böyle bir gerekçeyle mazur olduklarını gösterme gayretine düşüyorlar. Ancak onların bu gerekçeleri ret olunmaktadır, geri çevrilmektedir. Zira « مَشِيئَة » "dileme" şemsiyesinin altına sığınarak yapılan bir ikrarı aslında ikrar değildir.Ya da *"Dileme"*nin buradaki manası; rızadır, memnuniyet ve hoşnutluktur.

Nitekim Hasan Basri bunu şöyle değerlendiriyor: *"Allah gerek bizden olsun gerekse atalarımızdan olsun, şirk koşmamızdan memnun kalmıştır."* Oysa şirk, muradolunan, istenendir. Ancak bundan Allah hoşnut ve memnun değildir, buna rızası yoktur. Nitekim yüce Allah'ın şu buyruğunu görmezlikten mi geliyorsun! O buyuruyor ki: **"Eğer Allah dileseydi hepinizi doğru yola yöneltirdi."(En'am,149)** Bu ayet şu gerçeği dile getiriyor. "Eğer hidayete erme-erdirme onların kendilerini ellerinde bulunsaydı, kesinlikle hepsi iman ederlerdi. Ancak hepsinin iman etmeleri murad olunmamıştır. Kiminden inanmaları ve kiminden de inkarları-küfürleri murad olunmuştur. Bu itibarla burada « مَشِيئَة » "Dileme" ifadesinin bizim anlattığımız gibi ve aynı zamanda ortadaki çelişkiyi de önlemek için buna hamletmek, yorumlamak gerekir-vacip olur. **"Sonunda bizim azabımızı tattılar."** Nihayet üzerlerine azabımızı gönderdik. **"De ki: 'Elinizde bize gösterebileceğiniz kesin herhangi bir bilgi ve belge varsa,"** Söylediklerinizi kanıtlayabilecek elinizde hüccet-delil olarak suna bileceğiniz bilinen bir belgeniz bulunuyorsa, **"hemen ortaya çıkarıp bize gösterin! Fakat asıl gerçek şu ki siz yalnızca zannın ardıca gidiyorsunuz ve doğrudan doğruya yalan uyduruyorsunuz."**

١٤٩- ﴿ قُلْ فَلِلّٰهِ الْحُجَّةُ الْبَالِغَةُ فَلَوْ شَٓاءَ لَهَدٰيكُمْ اَجْمَعِينَ ﴾

149. De ki: her gerçeğin en kesin ve en mükemmel delili sadece Allah'a aittir. Eğer Allah dileseydi hepinizi doğru yola yöneltirdi.

Size tavsiyem Allah'ın emirlerini yerine getirmeniz ve yasaklarından da uzak durmanızdır. Dolayısıyla güya Allah'ın aleyhinde olarak Allah'ın dilemesini bir gerekçe gibi ileri sürerek kendi lehinize bir kesin delil yoktur. **"Eğer Allah dileseydi hepinizi doğru yola yöneltirdi."** Yani Allah sizin hidayetinizi, doğru yola iletilmenizi dileseydi,... İşte bu hükümle Mutezile mezhebinin atılımı, görüşü geçersiz kılınıyor.

١٥٠- ﴿ قُلْ هَلُمَّ شُهَدَٓاءَكُمُ الَّذِينَ يَشْهَدُونَ اَنَّ اللّٰهَ حَرَّمَ هٰذَا فَاِنْ شَهِدُوا فَلَا تَشْهَدْ مَعَهُمْ وَلَا تَتَّبِعْ اَهْوَٓاءَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا وَالَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ وَهُمْ بِرَبِّهِمْ يَعْدِلُونَ ﴾

150. De ki: *"Allah'ın bunların tamamını yasakladığına ilişkin tanıklıkta bulunacak şahitlerinizi getirin!"* Eğer onlar her şeye rağmen yalan yere şahitlikte bulunurlarsa, sakın onların bu yalan yere şahitliklerine katılıp beraber olmayın; ayet ve hükümlerimizi yalanlayanların ve ahirete inanmayanların keyiflerine ve hatalı görüşlerine uymayın! Çünkü onlar başkalarını Rablerine denk tutmaktadırlar.

Tanıklarınızı getirin, bize yaklaştırıp ortaya koyun.

« هَلُمَّ » kelimesinin, Hicaz ekolüne göre tekili de çoğulu da, müzekker ve müennesi de eşittir. Hep, « هَلُمَّ » dir. Ancak Beni Temim ekolüne göre bu kelimenin müennesi ve çoğulu olur. "Kısaca haram olarak ileri sürdükleri şeylerde,.." **"Eğer onlar her şeye rağmen yalan yere şahitlikte bulunurlarsa, sakın onların bu yalan yere şahitliklerine katılıp beraber olmayın;"** Onların şahitlik ettikleri şeyler konusunda onlara teslimiyet göstermeyin, söylediklerini doğrulamayın. Çünkü teslimiyet gösterilmesi ve doğrulanmaları halinde adeta onlarla birlikte şahadette bulunmuş ve onlar gibi olmuş olur. Kısaca o da bu haliyle onlardan biri haline gelmiş olur. **"Âyet ve hükümlerimizi yalanlayanların ve ahirete**

inanmayanların keyiflerine ve hatalı görüşlerine uymayın!" Onlar müşriklerin ya da putperestlerin ta kendileridirler. **"Çünkü onlar başka Rablerine denk tutmaktadırlar."** Putlarını ve putlaştırdıklarını Allah ile eşit tutuyorlar.

« وَلَا تَتَّبِعْ اَهْوَاءَ الَّذِينَ » ayetinde zamir yerine bizzat söz konusu edilenlerin kendileri -ismi zahir-in zikredilmiş olması, Yüce Allah'ın ayetlerini, hüküm ve mesajlarını yalanlayanların heva ve heveslerine tabi olduklarını, buna esir düştüklerini göstermek içindir. Çünkü delile tabi olmuş olsaydılar, mutlaka Allah'ı birleyici, tevhit inancına bağlı biri olarak Allah'ın âyetlerini, hüküm ve mesajlarını doğrularlardı.

❀ ❀ ❀

151. – 154. ÂYETLER

قُلْ تَعَالَوْا أَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبُّكُمْ عَلَيْكُمْ أَلاَّ تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا
وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَلاَ تَقْتُلُوا أَوْلاَدَكُمْ مِنْ إِمْلاَقٍ نَحْنُ
نَرْزُقُكُمْ وَإِيَّاهُمْ وَلاَ تَقْرَبُوا الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ
وَلاَ تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللّٰهُ إِلاَّ بِالْحَقِّ ذٰلِكُمْ وَصّٰيكُمْ
بِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿١٥١﴾ وَلاَ تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلاَّ بِالَّتِي هِيَ
أَحْسَنُ حَتّٰى يَبْلُغَ أَشُدَّهُ وَأَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْطِ لاَ
نُكَلِّفُ نَفْسًا إِلاَّ وُسْعَهَا وَإِذَا قُلْتُمْ فَاعْدِلُوا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبٰى
وَبِعَهْدِ اللّٰهِ أَوْفُوا ذٰلِكُمْ وَصّٰيكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿١٥٢﴾
وَأَنَّ هٰذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلاَ تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ
بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ ذٰلِكُمْ وَصّٰيكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿١٥٣﴾ ثُمَّ
اٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ تَمَامًا عَلَى الَّذِي أَحْسَنَ وَتَفْصِيلاً لِكُلِّ
شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً لَعَلَّهُمْ بِلِقَاءِ رَبِّهِمْ يُؤْمِنُونَ ﴿١٥٤﴾

Meâli

151. De ki: "Gelin, Rabbinizin size neleri haram kıldığını size okuyup anlatayım: Allah'a ortak koşmayın; anne-babanıza iyilikte bulunun; fakirlik ve yoksulluk korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin. Çünkü sizin

olsun onların olsun rızıklarını verip besleyen Biziz. Çirkinlik ve fenalıkların açığı olsun, gizlisi olsun hepsinden uzak durun, asla yaklaşmayın. Adaleti yerine getirip sağlamaktan başka Allah'ın yasaklayıp kutsal saydığı cana kıymayın. Düşünüp aklınızı kullanasınız diye bunları size Allah emretmektedir

152. Rüşd-olgunluk ve ergenlik çağına ermedikçe yetimin mal varlığına dokunmayın. Meğer ki ona yaklaşmak bir iyi niyete ve maslahata dayansın bu, müstesna; herhangi bir artırım ve eksiklik yapmaksızın alış-verişte ölçü ve tartıyı adaletli bir şekilde yerine getirin. Biz hiçbir kimseye altından kalkamayacağı bir yükü yükletmeyiz. Herhangi bir görüş ortaya koyduğunuzda veya hüküm verdiğinizde, en yakın akrabanıza karşı da olsa haksızlık etmeksizin adaletli davranın. Allah'a ya da halka karşı taahhütte bulunduğunuz zaman mutlaka ahdinizi yerine getirin! İşte bu ayette söz konusu edilen şeyleri Allah, öğüt ve ders alabilesiniz diye size emretti.

153. Hiç kuşkusuz bu ayetlerde sözü edilen emir ve hükümler benim dosdoğru yolumdur. Öyleyse benim bu yolumu izleyin ve benim yoluma aykırı yol, dinleri uygulamayın. Aksi takdirde sizi Onun dosdoğru yolundan ve dininden ayırıp saptırırlar. İşte Allah'ın emirlerine bağlanıp yasak ve haramlarından uzaklaşmanız için Rabbiniz size bunları emretti.

154. Yine Biz, iyi bir şekilde davrananlara, emir ve yasaklara uyarak doğru yola yönelenlere nimetlerimizi tamamlamak ve zamanlarındaki bütün hükümleri detaylı olarak açıklamak, bir hidayet, rahmet ve yol gösteren olmak üzere Kur'an'ın indirilmesinden önce Musa'ya da Tevrat'ı verdik ki, Rableri ile buluşup kavuşmaya iman etsinler.

Tefsiri

١٥١ - ﴿ قُلْ تَعَالَوْا اَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبُّكُمْ عَلَيْكُمْ اَلَّا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا
وَبِالْوَالِدَيْنِ اِحْسَانًا وَلَا تَقْتُلُوا اَوْلَادَكُمْ مِنْ اِمْلَاقٍ نَحْنُ نَرْزُقُكُمْ وَاِيَّاهُمْ وَلَا
تَقْرَبُوا الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللّٰهُ اِلَّا

بِالْحَقِّ ذٰلِكُمْ وَصّٰيكُمْ بِهٖ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴾

151. De ki: "Gelin, Rabbinizin size neleri haram kıldığım size okuyup anlatayım: Allah'a ortak koşmayın; anne-babanıza iyilikte bulunun; fakirlik ve yoksulluk korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin. Çünkü sizin olsun onların olsun rızıklarını verip besleyen Biziz. Çirkinlik ve fenalıkların açığı olsun, gizlisi olsun hepsinden uzak durun, asla yaklaşmayın. Adaleti yerine getirip sağlamaktan başka Allah'ın yasaklayıp kutsal saydığı cana kıymayın. Düşünüp aklınızı kullanasınız diye bunları size Allah emretmektedir

Ekinleri ve hayvanları, helâl olan şeyleri yasaklayıp haram kılanlara **"De ki: "Gelin,"** Has olup da genelleştirilen bir ifade tarzıdır. Aslında söz konusu bu ifade yüksek bir yerde olup da aşağılarda olan birine seslenişidir. Daha ifade genel bir hal alana dek çoğalarak arttı. **"Rabbinizin size neleri yasaklayıp haram kıldığını size okuyup anlatayım:"** Rabbinizin size haram kıldıklarını,...

Diğer yönden, « مَا » "Mâ" harfi, « حَرَّمَ » fiilinin sılası-ilgi cümleciğidir. **"Allah'tan başka şeyleri hiçbir zaman Ona ortak koşmayın,"**

Burada, « اَنْ لَا تُشْرِكُوا » daki « اَنْ » edatı tilavet yani « اَتْلُ » fiilini tefsir ediyor, açıklıyor, yoksa bu, nehi yani yasaklama için değildir. **"anne-babanıza iyilikte bulunun;"** anne ve babanıza elinizden geldiğince ve tüm gücünüzle iyilikte bulunarak onların yanında yer alın, onları üzecek bir davranışın içine girmeyin. Burada anne ve babaya iyilikte bulunmanın haram ya da yasak maddeler arasında yer almasının nedeni, anne ve babaya iyiliktir bulunmayı terketmenin haramlığına dikkat çekmek içindir. Çünkü anne ve babaya iyilikte bulunmak farz anlamında bir vaciptir. Nitekim bundan sonra gelen emirler de bu manada aynı hükmün içerisinde yer almış bulunmaktadır. **"Fakirlik ve yoksulluk korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin."** Fakir ve yoksul kalırım, bundan dolayı açlık korkusuyla karşı karşıya kalmış olurum, endişesini ve sıkıntısını, tasasını taşımayın. Bu, tıpkı şu ayetteki gibidir: **"Fakirliğe düşme korku ve endişesiyle çocuklarınızı öldürmeyiniz!" (İsra,31) "Çünkü sizin olsun, onların olsun rızıklarını verip besleyen Biziz."** Zira kul ve kölelerin beslenip yedirilmeleri, rızıklandırılmaları efendileri tarafından sağlanır. **"Çirkinlik ve fenalıkların açığı olsun"** seninle halk arasında işlenenleri

olsun, **"gizlisi olsun"** seninle Rabbin arasında kalanı olsun, **"hepsinden uzak durun, asla yaklaşmayın."**

Burada, « مَا ظَهَرَ » ibaresi, « اَلْفَوَاحِشَ » kelimesinden bedeldir. Kısas gibi, mürtedlik ten dolayı ve recm sebebi gibi **"Adaleti yerine getirip sağlamaktan başka Allah'ın yasaklayıp kutsal saydığı cana kıymayın."** Size yerine getirmeniz ve bağlı kalmanız için Rabbinizin emrederek etraflıca zikrettiği bu gerçekleri, **"Düşünüp aklınızı kullanasınız diye bunları size Allah emretmiştir."** Allah katında bunların ne kadar büyük ve önemli olduğunu düşünüp akletmeniz için,...

١٥٢- ﴿وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّى يَبْلُغَ أَشُدَّهُ وَأَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْطِ لَا نُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا وَإِذَا قُلْتُمْ فَاعْدِلُوا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَى وَبِعَهْدِ اللَّهِ أَوْفُوا ذَلِكُمْ وَصَّاكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ﴾

152. Rüşd-olgunluk ve ergenlik çağına ermedikçe yetimin mal varlığına dokunmayın. Meğer ki ona yaklaşmak bir iyi niyete ve maslahata dayansın bu, müstesna; herhangi bir artırım ve eksiklik yapmaksızın alış-verişte ölçü ve tartıyı adaletli bir şekilde yerine getirin. Biz hiçbir kimseye altından kalkamayacağı bir yükü yükletmeyiz. Herhangî bir görüş ortaya koyduğunuzda veya hüküm verdiğinizde, en yakın akrabanıza karşı da olsa haksızlık etmeksizin adaletli davranın. Allah'a ya da halka karşı taahhütte bulunduğunuz zaman mutlaka ahdinizi yerine getirin! İşte bu ayette söz konusu edilen şeyleri Allah, öğüt ve ders alabilesiniz diye size emretti.

Yani en güzel bir amaca ve haslete bağlı olarak yaklaşılmış olsun. Bu da, yetimin malını korumak veya onu üreterek çoğaltmaya yönelik bir maksatla olabilir,başka değil. Yetim rüşd çağına gelince de ona malını teslim edin. Burada geçen, « أَشُدَّهُ » kelimesi, ergenlik çağına ulaşması manasınadır. Bunu tekili de, « شَدٌّ » kelimesi olup tıpkı, « فَلْسٌ » ve « أَفْلُسٌ » kelimeleri gibi. **"herhangi bir artırım ve eksiklik yapmaksızın alış-verişte ölçü ve tartıyı adaletli bir şekilde yerine getirin."** Eşitliğe dikkat edin, haksızlıkta bulunmayın. **"Biz hiçbir kimseye altından kalkamayacağı bir yükü yükletmeyiz."** Ancak gücü dahilinde olanını

yükleriz. Yapmasından aciz kalabileceği bir yükümlülüğün altına sokmayız. Dikkat edilirse yüce Allah'ın, ölçü ve tartılarda adaletli olmayı, herhangi bir fazlalık ya da noksanlıktan kaçınmayı emretmesinin hemen peşinden bu hükme yer vermesi şundan dolayıdır. Tartı ve ölçülerde adalet aslında oldukça zor bir meseledir. İşte bunun için *"gücün yetmesi"* konusuna yer verdi ve bunu emretti. Eğer bir husus insan gücünü aşarsa, zaten bundan dolayı affolunacaktır, sorumlu tutulmayacaktır. **"Herhangi bir görüş ortaya koyduğunuzda veya hüküm verdiğinizde, en yakın akrabanız da olsa haksızlık etmeyin, adaletli davranın."** Yani herhangi bir şahitlik veya bir başka konuda söylenen söz ya da verilen hükümde ister lehinizde olsun, ister aleyhinizde olsun en yakınlarınız dahi olsa doğruyu söyleyin.

Nitekim yüce Allah bir başka ayetinde şöyle buyuruyor: **"...vereceğiniz hükmünüz ve şahitliğiniz isterse bizzat kendiniz, anne-babanız ve yakın akrabanız aleyhinde olsun, isterse onlar zengin veya fakir olsunlar adil davranın!"**[10] **"Allah'a yahut da halka karşı taahhütte bulunduğunuz zaman mutlaka ahdinizi yerine getirin!"** Misak gününde Allah'a verdiğiniz sözünüzde, emir ve yasaklar konusunda veya vaad ve vaid isterse adak adama ve yemin konularında olsun mutlaka yerine getirin. **"İşte bu ayette söz konusu edilen şeyleri Allah, öğüt ve ders alabilesiniz diye size emretti."**

Kıraat imamlarından Hamza, Ali ve Hafs iki « ت » harfinden birini hazfederek şeddesiz olarak son kelimeyi, « تَذَكَّرُونَ » şeklinde okumuşlardır. Diğer kıraat imamları ise şeddeli olarak, « تَذَّكَّرُونَ » okumuşlardır. Bu fiilin aslı, iki « ت » harfiyle olmak üzere, « تَتَذَكَّرُونَ » dur. İkinci « ت » harfi « ذ » harfine idğam olunarak « تَذَّكَّرُونَ » okumuşlardır. Birinci duruma göre mana, "her ne şekilde olursa olsun" demek iken, diğer durumda mana, "Bunu ders çıkarmanız için size emretti" olur.

١٥٣- ﴿وَأَنَّ هٰذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ

---

[10] 4,Nisa,135

﴿ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ ذٰلِكُمْ وَصّٰيكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴾

153. Hiç kuşkusuz bu ayetlerde sözü edilen emir ve hükümler benim dosdoğru yolumdur. Öyleyse benim bu yolumu izleyin ve benim yoluma aykırı yol, dinleri uygulamayın. Aksi takdirde sizi Onun dosdoğru yolundan ve dininden ayırıp saptırırlar. İşte Allah'ın emirlerine bağlanıp yasak ve haramlarından uzaklaşmanız için Rabbiniz size bunları emretti.

Çünkü bu istenilen emirlere gerektiği gibi uymak benim emrim ve isteğimdir, Burada, « لأنّ هذا صراطى » ibaresine bir « ل » harfinin takdir edilmesi tabi olmaya-uymaya sebep oluştursun diyedir. Kıraat imamlarından İbn Amir, « أنّ » harfini şeddesiz olarak, « أنْ » şeklinde okumuştur. Bunun aslı da, « أنّهُ » dur. Dolayısıyla buradaki "he-el-Hau" harfi dikkat çekme-Şan zamiridir.

Kıraat imamlarından Hamza ve Ali bunu cümle başı kabul ederek, hemzenin esresiyle, « إنّ » şeklinde okumuşlardır.

« مُسْتَقِيماً » kelimesi de haldir. **"Öyleyse benim bu yolumu izleyin ve bu yoluma aykırı olan"** Yahudilik, Hıristiyanlık, ateşperestlik din ve inançlarıyla başka sapık yolardan ve bidatlerden oluşan **"yol ve dinleri uygulamayın. Aksi takdirde sizi O'nun dosdoğru yolundan ve dininden ayırıp saptırırlar."** Allah'ın dosdoğru olan yolundan sapıtan kimseler ve güçler durumuna gelmiş olursunuz. Oysaki Allah'ın dosdoğru yolu da İslâm dininden başkası değildir. Anlatıldığına göre Rasûlullah (sav), dosdoğru bir hat-çizgi çizer. Sonra da şöyle buyurur: **"İşte bu, rüşd-doğru olan yol, Allah'ın yoludur. Dolayısıyla buna uyun ve bunu uygulayın."** Daha sonra ise o doğru çizginin her bir tarafına altışar eğri çizgi-hat çizdi. Sonra da şöyle buyurdu: **"İşte bu gördükleriniz de bir takım yollardır ki, bunlardan her birinin başında insanları o yola çağıran bir şeytan durup beklemektedir. Sakın o yollara yaklaşmayın ve onlardan uzak durun."** Rasulullah (sav) daha sonra da tefsirini yaptığımız bu ayeti okudular. [11]

---

[11] [Bak, Ahmed b. Hanbel, Müsned, 1/435, 465. Darimî, Sünen, 1/67-68. Hakim, Müstedrek, 2/318. İbn Hibban, 7. Hepsinde de lafızlar yaklaşık ifadelerle aynı konuyu işle-

Sonraları Her oniki farklı yol ve çizgiden altışar yol-farklı görüş daha ortaya çıkarak bu sayı yetmişiki farklı yol-anlayış ve görüş halini almış oldu." Abdullah b. Abbas'ın anlattığına göre bu âyetlerin tamamı muhkem âyetler olup semâvî kitapların hiç birisinde nesh olunmamış, hükümleri yürürlükten kaldırılmamıştır.

Ka'b'tan rivayete göre oda şöyle demiştir: "Doğrusu bu âyetler, Tevrat'ta kesinlikle ilk yer alan âyetlerdir." **"İşte Allah'ın emirlerine bağlanıp yasak ve haramlardan uzaklaşmanız için Rabbiniz size bunları emretti."** Böylece hepinizin Allah'ın emirlerine bağlı kalarak yasaklarından da uzak durma umudunu taşımanızı emir buyuruyor. Dikkat edilirse, ilk önce, "Düşünüp aklınızı kullanasınız diye", sonra, "öğüt ve ders alabilesiniz diye," ve en sonra da, "Allah'ın emirlerine bağlanıp yasak ve haramlardan uzaklaşmanız için" yani, önce « تَعْقِلُونَ » peşinden, « تَذَكَّرُونَ » ve en sonra da, « تَتَّقُونَ » buyurarak şu gerçeğe işaret buyuruyor: "İnsanlar bir şeyi düşünerek akıl çerçevesinde değerlendirdiklerinde, gerçek anlamda düşünebilirler, bunun ardından da kendileri için ders çıkarıp haram ve yasaklardan uzak kalırlar.

١٥٤- ﴿ ثُمَّ اٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ تَمَامًا عَلَى الَّذٖٓى اَحْسَنَ وَتَفْصٖيلاً لِكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً لَعَلَّهُمْ بِلِقَٓاءِ رَبِّهِمْ يُؤْمِنُونَ ﴾.

154. Yine Biz, iyi bir şekilde davrananlara, emir ve yasaklara uyarak doğru yola yönelenlere nimetlerimizi tamamlamak ve zamanlarındaki bütün hükümleri detaylı olarak açıklamak, bir hidayet, rahmet ve yol gösteren olmak üzere Kur'an'ın indirilmesinden önce Musa'ya da Tevrat'ı verdik ki, Rableri ile buluşup kavuşmaya iman etsinler.

Yani biz size,"Musa'ya kitabı verenin biz olduğumuzu size bildirdik" demektir. Ya da bu âyet de daha önce geçen, "De ki" diye başlayan ayet üzerine atfolunmuştur. Buna göre mana. "De ki: Biz Musa'ya,.... verdik." Demektir. Veya burada, "Sümme" kelimesi, cümle ile birlikte,

---

miştir. Ancak hiç birisinde, "altı hat çizdi" ifadesinde bir tahdit-sınırlama yoktur, hepsi de farklı farklıdırlar. Bak. İbn Kesir, Tefsir,2/242.

"Vav" manasınadır. Tıpkı, "Yunus, 46" daki, « ثُمَّ اللّٰهُ شَهِيدٌ » burada mana, "sonra Allah,..." olabileceği gibi, "Ve Allah,..." diye de olabilir. İşte bu da böyledir. **"Biz iyi bir şekilde davrananlara"** yani ihsan sahibi, salih ve olgun olanlara, demektir. Burada asıl vurgulanan husus, "İhsan ve iyilik sahibi kimselerdir."

Çünkü Abdullah b. Mesut'un kıraatı olan, « الَّذِى اَحْسَنَ » yani ihsanda bulunanlar, buna delildir. Ya da bununla Hz. Musa murad olunmuştur. Dolayısıyla bunu manası şöyle olmaktadır: "Allah'ı kendisine emrettiği şeyleri yerine getirmede, tebliğ ve itaatteki tam bağlılık ve teslimiyeti bakımından onun olgunluğuna ve üstünlüğüne karşı bir gösterge olmak üzere Musa'ya Tevrat'ı verdik" demektir.

« وَتَفْصِيلاً لِكُلِّ شَيْءٍ » Dinleri konusunda muhtaç oldukları her şeyi etraflıca açıkladık. İsrailoğulları **"Rableri ile buluşup kavuşmaya iman etsinler."** Öldükten sonraki dirilmeye, hesaba çekilmeye ve rü'yete, Allah'ı ahirette görmeye inansılar, bunu doğrulasınlar.

155. – 158. ÂYETLER

وَهٰذَا كِتَابٌ اَنْزَلْنَاهُ مُبَارَكٌ فَاتَّبِعُوهُ وَاتَّقُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَۙ ﴿١٥٥﴾ اَنْ تَقُولُوٓا اِنَّمَٓا اُنْزِلَ الْكِتَابُ عَلٰى طَٓائِفَتَيْنِ مِنْ قَبْلِنَاۖ وَاِنْ كُنَّا عَنْ دِرَاسَتِهِمْ لَغَافِلِينَۙ ﴿١٥٦﴾ اَوْ تَقُولُوا لَوْ اَنَّٓا اُنْزِلَ عَلَيْنَا الْكِتَابُ لَكُنَّٓا اَهْدٰى مِنْهُمْۚ فَقَدْ جَٓاءَكُمْ بَيِّنَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَهُدًى وَرَحْمَةٌۚ فَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنْ كَذَّبَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَصَدَفَ عَنْهَاۜ سَنَجْزِي الَّذِينَ يَصْدِفُونَ عَنْ اٰيَاتِنَا سُٓوءَ الْعَذَابِ بِمَا كَانُوا يَصْدِفُونَ ﴿١٥٧﴾ هَلْ يَنْظُرُونَ اِلَّٓا اَنْ تَأْتِيَهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ اَوْ يَأْتِيَ رَبُّكَ اَوْ يَأْتِيَ بَعْضُ اٰيَاتِ رَبِّكَۜ يَوْمَ يَأْتِي بَعْضُ اٰيَاتِ رَبِّكَ لَا يَنْفَعُ نَفْسًا اِيمَانُهَا لَمْ تَكُنْ اٰمَنَتْ مِنْ قَبْلُ اَوْ كَسَبَتْ فٖٓي اِيمَانِهَا خَيْرًاۜ قُلِ انْتَظِرُٓوا اِنَّا مُنْتَظِرُونَ ﴿١٥٨﴾

Meâli

155. İşte bu Kur'an da indirdiğimiz çok bereketli ve menfaatli bir kitaptır. O halde ona uyun, Allah'a karşı olan sorumluluğunuzu iyice bilin ki, Onun merhametine kavuşasınız.

156. Ve bir de: "Bizden önce yaşayan iki topluluğa ancak Kitap indirildi. Oysaki biz onların ders görüp öğrendiklerinden habersizdik" bahanesini ileri sürmemeniz için,

157. Ya da: "Eğer bize de bir Kitap indirilmiş olsaydı, kesinlikle biz onlardan daha çok doğru yola ve hakka sarılırdık" dememeniz için

indirdik. İşte şu anda Rabbinizden size apaçık bir kanıt, bir yol gösteren ve bir rahmet geldi. Bu durumda Allah'ın hüküm ve mesajlarını yalanlayanlardan ve insanları ona yönelmekten alıkoyan kimselerden daha zalim kim olabilir? Hüküm ve mesajlarımızdan yüz çevirmek suretiyle engelleyenleri, pek yakın bir gelecekte bu engellemeleri yüzünden şiddetli ve incitici bir azapla cezalandıracağız.

158. Onlar iman etmek için daha neyi bekliyorlar? Yoksa kendilerine meleklerin inip gelmelerini mi? Rabbinin onları yerlebir edecek azabının veya Rabbinin kıyamet belirtilerinden birinin gelmesini mi bekliyorlar? Fakat Rabbinin kimi kıyamet belirtilerinin ortaya çıkacağı günde iman etmenin, önceden iman etmemiş veya iman ettiği halde bir iyilikte bulunmamış olan hiçbir kimseye hiçbir yarar ve fayda getirmez. De ki: Bizim Rabbimizin sevabını beklemekte olduğumuz gibi siz de Rabbizin azabını bekleyin.

Tefsiri

١٥٥- ﴿وَهٰذَا كِتَابٌ اَنْزَلْنَاهُ مُبَارَكٌ فَاتَّبِعُوهُ وَاتَّقُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ﴾

155. İşte bu Kur'an da indirdiğimiz çok bereketli ve menfaatli bir kitaptır. O halde ona uyun, Allah'a karşı olan sorumluluğunuzu iyice bilin ki, Onun merhametine kavuşasınız.

Hayrı ve faydası sonsuzdur. **"O halde ona uyun, Allah'a karşı olan sorumluluğunuzu iyice bilin ki,"** Ona muhalefetten kaçının ki, **"Onun merhametine kavuşasınız."** Allah'ın rahmet ve merhametine eresiniz.

١٥٦- ﴿اَنْ تَقُولُوا اِنَّمَا اُنْزِلَ الْكِتَابُ عَلٰى طَائِفَتَيْنِ مِنْ قَبْلِنَا وَاِنْ كُنَّا عَنْ دِرَاسَتِهِمْ لَغَافِلِينَ﴾

156. Ve bir de: "Bizden önce yaşayan iki topluluğa ancak Kitap indirildi. Oysaki biz onların ders görüp öğrendiklerinden habersizdik" bahanesini ileri sürmemeniz için,

"Ve bir de: 'bizden önce yaşayan" ve kendilerine Tevrat verilen yahudilerle, İncil gönderilen Hıristiyan **"iki topluluğa ancak kitap indirildi."** İşte bu ayet Mecusi denilen ateşperestlerin Kitap ehli olmadık-

larının bir delili ve kanıtıdır. **"Oysaki biz onların ders görüp öğrendiklerinden habersizdik"** Onlara inen kitapları okuyup öğrenmekten bir bilgimiz yoktu **" bahanesini ileri sürmemeniz için,"** Bizim bu konuyla ilgili olarak hiçbir şeyden haberimiz ve bilgimiz yoktu, dememeniz için.

Burada yer alan, « إِنْ » "İn" edatı şeddeli olan « إِنَّ » den hafifletilendir. « لَغَافِلِينَ » daki «لَ » harfi buradaki, « إِنْ » edatının nefiy/olumsuzluk bildiren « إِنْ » harfinden ayırdedilmesi için gelmiştir.

Dolayısıyla bunun aslı şöyledir:

« وَإِنَّهُ كُنَّا عَنْ دِرَاسَتِهِمْ لَغَافِلِينَ » dir. Bu itibarla, « إِنَّهُ » daki zamir de dikkat çekme-şan zamiridir. Mana ise: "Doğrusu biz gerçekten onların bilgilerinden habersizdik, bunu bilesiniz" demektir.

Buradaki asıl muhataplar da dönemin Mekke halkıdır. Bundan amaçlanan şey de şudur: Hz. Muhammed (sav)'e Kur'an'ın indirilmesiyle, Mekkelilerin aleyhine bir kanıtı ve hücceti ortaya koymaktır. Böylçce yarın kıyamet gününde, *"Tevrat ile İncil bizden önce geçen iki topluma, Yahudilerle Hıristiyanlara indirildi. Oysa bizim her iki kitap hakkında herhangi bir bilgimiz de yoktu"* bahanesine sığınmamaları için Kur'an'ı indirdik.

١٥٧- ﴿ أَوْ تَقُولُوا لَوْ أَنَّا أُنْزِلَ عَلَيْنَا الْكِتَابُ لَكُنَّا أَهْدَى مِنْهُمْ فَقَدْ جَاءَكُمْ بَيِّنَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ كَذَّبَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَصَدَفَ عَنْهَا سَنَجْزِي الَّذِينَ يَصْدِفُونَ عَنْ آيَاتِنَا سُوءَ الْعَذَابِ بِمَا كَانُوا يَصْدِفُونَ ﴾

157. Ya da: "Eğer bize de bir Kitap indirilmiş olsaydı, kesinlikle biz onlardan daha çok doğru yola ve hakka sarılırdık" dememeniz için indirdik. İşte şu anda Rabbinizden size apaçık bir kanıt, bir yol gösteren ve bir rahmet geldi. Bu durumda Allah'ın hüküm ve mesajlarını yalanlayanlardan ve insanları ona yönelmekten alıkoyan kimselerden daha zalim kim olabilir? Hüküm ve mesajlarımızdan yüz çevirmek suretiyle engelleyenleri, pek yakın bir gelecekte bu en-

gellemeleri yüzünden şiddetli ve incitici bir azapla cezalandıracağız.

Çünkü bizim zihinlerimiz çok daha keskin, kavrayış ve zekâmız onlarınkinden daha üstündür. Kaldı ki Araplara ait eski dönemlerini, soy-soplarıyla ilgili bilgileri biz tümüyle hafızamızda saklamış bir toplumuz "**dememeniz için indirdik.**" Böyle hoşlanılmayacak bir söz sarfetmemeniz için gönderdik. "**İşte şu anda Rabbinizden size apaçık bir kanıt,**" Eğer kendiliğinizden ortaya koyup söylemekte olduğunuz sözlerinizde doğru ve samimi iseniz, işte şimdi içinde kesin ve apaçık kanıt ve açıklama bulunan, tüm bahanelere son noktayı koyacak olan gerçek delil ve hüccet Rabbinizden gelmiş bulunuyor. Burada şart hazfedilmiş ki bu haziflerin en güzellerindendir. "**bir yol gösteren ve bir rahmet geldi.**" Kim de bunların sıhhatini ve doğruluğunu öğrendikten sonra "**Bu durum da Allah'ın hüküm ve mesajlarını yalanlayanlardan ve insanları ona yönelmekten alıkoyan**" ve ondan yüzçeviren "**kimselerden daha zalim kim olabilir? Hüküm ve mesajlarımızdan yüzçevirmek suretiyle engelleyenleri, pek yakın bir gelecekte bu engellemeleri yüzünden şiddetli ve incitici bir azapla cezalandıracağız.**" Cezalandırmada örneği asla görülememiş şiddetteki incitici bir azapla.

١٥٨- ﴿هَلْ يَنْظُرُونَ اِلَّٓا اَنْ تَأْتِيَهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ اَوْ يَأْتِيَ رَبُّكَ اَوْ يَأْتِيَ بَعْضُ اٰيَاتِ رَبِّكَۜ يَوْمَ يَأْتِي بَعْضُ اٰيَاتِ رَبِّكَ لَا يَنْفَعُ نَفْسًا اِيمَانُهَا لَمْ تَكُنْ اٰمَنَتْ مِنْ قَبْلُ اَوْ كَسَبَتْ فِي اِيمَانِهَا خَيْرًاۜ قُلِ انْتَظِرُٓوا اِنَّا مُنْتَظِرُونَ﴾

158. Onlar iman etmek için daha neyi bekliyorlar? Yoksa kendilerine meleklerin inip gelmelerini mi? Rabbinin onları yerle-bir edecek azabının veya Rabbinin kıyamet belirtilerinden birinin gelmesini mi bekliyorlar? Fakat Rabbinin kimi kıyamet belirtilerinin ortaya çıkacağı günde iman etmenin, önceden iman etmemiş veya iman ettiği halde bir iyilikte bulunmamış olan hiçbir kimseye hiçbir yarar ve fayda getirmez. De ki: Bizim Rabbimizin sevabını beklemekte olduğumuz gibi siz de Rabbizin azabını bekleyin.

Çünkü biz kendilerine vahdaniyemize ilişkin ve risaletin, peygamberlik ya da mesajın sabit ve kesinliğine dair tüm delilleri, kanıtları sergilediğimiz halde bu kimseler inanmak için daha neyin peşindeler? Kaldı ki, onların tüm sapık itikat ve inançlarının da geçersizliğini, batıl oluşunu da ortaya dökmüşüz. Artık tüm bu gerçeklerden sonra dalaleti terketmek

için, sapıklığı bırakmak için bunlar daha neyi beklemektedirler? **"Yoksa kendilerine"** canlarını almaları için ölüm **"meleklerinin inip gelmesini mi? Rabbinin onları yerle bir edecek azabının"** azap ya da kıyametin **"veya Rabbinin kıyamet belirtilerinden birinin gelmesini mi bekliyorlar?"** Kıyamet alamet veya belirtilerinden olan güneşin batıdan doğması ve benzeri daha başka belirtileri gibi.

Ayetteki, « أَنْ تَأْتِيَهُمْ » kelimesini kıraat imamlarından Hamza, Ali ve Halef « ى » harfiyle, « يَأْتِيَهُمْ » olarak okumuşlardır.

Yine ayette, "Rabbinin gelmesini mi?" diye geçen ifade, "Rabbinin emrinin gelmesini mi" olarak verdik. Bu da Allah'ın azabı veya kıyametin gelmesi manasında tefsir olunmuştur.

Burada bunu bu şekilde yorumlanmasının sebebi de, « إِتْيَان » "gelme" fiilinin müteşabih olması nedeniyledir. Bu itibarla, bir nass olarak değerlendirilmesi açısından, "Allah'ın emrinin gelmesi" diye verilmiştir, Bu manada muhkemdir. Dolayısıyla buna bu şekilde yorum getirilmiştir. **"Fakat Rabbinin kimi kıyamet belirtilerinin ortaya çıkacağı günde iman etmenin,"** çünkü böyle bir iman kişini kendi isteğiyle ve ihtiyarıyla olmayıp, gelen azabı görmesi sebebiyle, sırf azabı ve cezayı önlemek için olan bir imandır, artık kendilerinden umutlarını kesmişler, imandan başka yapacakları bir şeyleri kalmamıştır. İşte böyle bir günde iman etmenin, **"önceden iman etmemiş veya iman ettiği halde bir iyilikte bulunmamış olan hiçbir kimseye hiçbir yarar ve fayda getirmez."** Yani inancında bir ihlas ve samimiyet bulunmayanlar... Nitekim güneşin batıdan doğmasından sonra kafirin bu anda iman etmesinin bir anlamı yoktur, böyle bir iman kabul olunmaz. Aynı şekilde böyle bir anda münafık ya da müslümanın da imanı ihlasa dönüşse de kabul edilmez, tevbe etmesi de bir anlam taşımaz.

Bu itibarla bununu takdiri şöyledir: "Daha önce iman etmemiş bir kimsenin gerçeği gördükten sonra inanması ona bir menfaat sağlamaz ve daha önce tevbe etmemiş bir kimsenin de tam böyle bir anda tevbe etmesi de anlamsızdır. Çünkü kabul edilmez. **"De ki: 'Bizim Rabbimizin sevabını beklemekte olduğumuz gibi siz de Rabbinizin azabını"** üç alametten birini **"bekleyin."** Biz de siz de hep birlikte göreceğiz.

159. – 165. ÂYETLER

إِنَّ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِيَعًا لَسْتَ مِنْهُمْ فِي شَيْءٍ
إِنَّمَا أَمْرُهُمْ إِلَى اللّٰهِ ثُمَّ يُنَبِّئُهُمْ بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ١٥٩ مَنْ جَاءَ
بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَمْثَالِهَا وَمَنْ جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلَا يُجْزَى إِلَّا
مِثْلَهَا وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ١٦٠ قُلْ إِنَّنِي هَدٰينِي رَبِّي إِلَى صِرَاطٍ
مُسْتَقِيمٍ دِينًا قِيَمًا مِلَّةَ إِبْرٰهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ
الْمُشْرِكِينَ ١٦١ قُلْ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلّٰهِ
رَبِّ الْعَالَمِينَ ١٦٢ لَا شَرِيكَ لَهُ وَبِذٰلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا أَوَّلُ
الْمُسْلِمِينَ ١٦٣ قُلْ أَغَيْرَ اللّٰهِ أَبْغِي رَبًّا وَهُوَ رَبُّ كُلِّ شَيْءٍ
وَلَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ إِلَّا عَلَيْهَا وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرٰى
ثُمَّ إِلَى رَبِّكُمْ مَرْجِعُكُمْ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ١٦٤
وَهُوَ الَّذِي جَعَلَكُمْ خَلَائِفَ الْأَرْضِ وَرَفَعَ بَعْضَكُمْ فَوْقَ بَعْضٍ
دَرَجَاتٍ لِيَبْلُوَكُمْ فِي مَا آتٰيكُمْ إِنَّ رَبَّكَ سَرِيعُ الْعِقَابِ
وَإِنَّهُ لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ١٦٥

Meâli

159. Doğrusu dinlerinin esaslarını bozarak parça ve guruplara ayrılanlar var ya, artık senin onlar adına yapacağın bir şey yoktur. Bundan böyle onların hesabı ve cezası ancak Allah'a kalmıştır. Sonra vakti gel-

diğinde Allah kendilerine yapıp ettiklerini bir bir bildirecektir.

160. Kim Allah'ın katına güzel bir iş ve davranışla gelirse, yaptığının on katı ödül alacaktır. Kim de kötü bir fiil işlemiş olarak gelirse işlediğinin aynısıyla ceza görecektir. Onların hiçbiri haksızlığa uğratılmayacaklar.

161. De ki: "Rabbim beni din yönünden dosdoğru bir yola, İbrahim'in batıl hiçbir inanca bulaşmamış ve aynı saflığıyla ayakta duran ve tevhid dini olan İslâm yoluna yöneltti. O hiçbir zaman Allah'tan başkasına Rablik ve ilahlık tanımamıştı."

162. De ki: "Şüphesiz benim namazım, ibadetlerim ve yakınlaşmalarım, hayatımdaki taatlerim ve iyi işlerim, varlığım, üzerinde nefesimi iman ve salih amellerle verdiğim ölümüm halis olarak âlemlerin Rabbi olan Allah içindir.

163- İbadet ve işlerimde asla Allah'tan başkasına ilahlık tanımaya yer yoktur. Rabbimin bana emri budur ve ben de buna uydum. Ben kendi ümmeti içinde kendini Allah'a teslim edenlerin ilki ve öncüsüyüm."

164- De ki: "Allah her şeyin Rabbi iken Allah'tan başka bir Rab mı arayacağım? Herkesin kazandıkları yalnızca kendilerini ilgilendirir. Hiçbir günahkar ve sorumlu kimseye bir başkasına ait günah ve sorumluluk yüklenmez. Kaldı ki sonunda dönüşünüz Rabbinize olacaktır. Ve O da, üzerinde anlaşamadığınız her hususu tüm çıplaklığıyla gözlerinizin önüne serecektir.

165- Ki O, dünyayı Allah'ın emirleri doğrultusunda mamur hale getirmek için sizi yetkili kimseler kılmıştır. Vermiş olduğu nimet ve imkanlarla sizi denemek için derecelerle de kiminizi kiminizden üstün kılmıştır. Şüphesiz senin Rabbin cezalandırma ve hesap görmede çok hızlıdır. Bununla birlikte kesin olarak bilmelisiniz ki, O, gerçekten çok çok bağışlayıcı ve merhamet edicidir.

Tefsiri

١٥٩-﴿ إِنَّ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِيَعًا لَسْتَ مِنْهُمْ فِي شَيْءٍ ط
إِنَّمَا أَمْرُهُمْ إِلَى اللهِ ثُمَّ يُنَبِّئُهُمْ بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴾

159. Doğrusu dinlerinin esaslarını bozarak parça ve guruplara ayrılanlar var ya, artık senin onlar adına yapacağın bir şey yoktur. Bundan böyle onların hesabı ve cezası ancak Allah'a kalmıştır. Sonra vakti geldiğinde Allah kendilerine yapıp ettiklerini bir bir bildirecektir.

Tıpkı Yahudi ve Hıristiyanların dinleri konusunda ihtilafa düşerek bölünüp parçalandıkları gibi böylece onlar da dinleri hususunda ihtilafa düşerek parçalara ve guruplara bölündüler. Nitekim hadiste şöyle buyurulmuştur: "**Yahudiler yetmişbir fırkaya ayrıldılar, biri dışında hepsi dipsiz olan cehennem ateşine yuvarlandılar. O bir tanesi de kurtuluşa eren fırkadır-Naciye fırkasıdır. Hıristiyanlar da yetmiş iki parçaya bölündüler, biri dışında hepsi dipsiz cehennem ateşine yuvarlandılar. Benim ümmetim de yetmişüç parçaya bölünecekler. Biri dışında hepsi dipsiz cehennem ateşine düşecekler. O bir tanesi de doğruluk üzere olan büyük İslâm cemaatidir.**" Farklı bir rivayette ise şöyle buyurulmuştur: "**O bir tanesi de benim ve ashabımın üzerinde bulundukları yoldur.**"[12]

"Dinlerinin esaslarını bozdular, parçaladılar" demek, dinin kimi esaslarına iman ettiler, kimisini de inkar ettiler. Kıraat imamlarından, Hamza ve Ali, « فَرَّقُوا » fiilini, « فَارَقُوا » şeklinde okumuşlardır. Bunun da manası, "terkettiler" demektir. *"Fırka ve guruplara ayrıldılar"* demek, her bir gurup ve topluluk başlarına bir lider seçerek birbirlerine düştüler, paramparça oldular. *"artık senin onlar adına yapacağın bir şey yoktur"* demek, *"sen onlardan sorumlu tutulmayacaksın, onların bölünüp parçalanmaları sebebiyle sen hesaba çekilecek değilsin veya sen onların cezalandırılmalarından sorumlu olmayacaksın"* "**Bundan böyle onların hesabı ve cezası ancak Allah'a kalmıştır. Sonra vakti geldiğinde Allah kendilerine yapıp ettiklerini bir bir bildirecektir.**" Bundan dolayı

---

[12] [Ahmed, Müsned; 2/332, Ebu Davud, Sünnet; 4596. İbn Mace, Fiten, 3991. Tirmizi, İman; 2642. İbn Hibban, 6247]

da onları cezalandıracaktır.

١٦٠- ﴿ مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَمْثَالِهَا وَمَنْ جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلَا يُجْزَى إِلَّا مِثْلَهَا وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴾

160. Kim Allah'ın katına güzel bir iş ve davranışla gelirse, yaptığının on katı ödül alacaktır. Kim de kötü bir fiil işlemiş olarak gelirse işlediğinin aynısıyla ceza görecektir. Onların hiçbiri haksızlığa uğratılmayacaklar.

"Kim Allah'ın katına güzel bir iş ve davranışla gelirse yaptığının on katı ödül alacaktır." Yani işlediğinin benzeri şeyin on katını alacaktır. Ancak burada açıklayıcı mahiyette olan cins sıfatı, mevsuf yerine geçmiştir. **"Kim de kötü bir fiil işlemiş olarak gelirse işlediğinin aynısıyla ceza görecektir. Onların hiçbiri"** sevapları eksiltilmek veya cezaları arttırılmak gibi bir durumla asla **"haksızlığa uğratılmayacaklar."**

١٦١- ﴿ قُلْ إِنَّنِي هَدَانِي رَبِّي إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ دِينًا قِيَمًا مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴾

161. De ki: "Rabbim beni din yönünden dosdoğru bir yola, İbrahim'in batıl hiçbir inanca bulaşmamış ve aynı saflığıyla ayakta duran ve tevhid dini olan İslâm yoluna yöneltti. O hiçbir zaman Allah'tan başkasına Rablik ve ilahlık tanımamıştı."

Kıraat imamlarından Ebu Amr, Nafi ve Ebu Cafer, « ى » harfinin fethasıyla « رَبِّيَ » şeklinde okurken, diğerleri, « ى » harfinin sükünü ile, « رَبِّي » olarak kıraat etmişlerdir. « دِينًا » kelimesi, « إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ » in mahallinden bedel olarak mansuptur. "...dosdoğru bir yola yöneltti" manasında olan bu cümleye şu âyet delil gösterilmiştir: **"Ve sizi dosdoğru yola iletiyor." (Fetih, 20)**

« قِيَامًا وَ قَيِّمًا » şeklinde okunan kelime, « قَامَ » fiilinden alınmadır. « قَيِّمًا » kelimesi *"Fey'il"* kalıbında olup, tıpkı, « سَيِّدٌ » kelimesinin de,

"Sâde" fiilinden alınmış olması gibidir. Bu kelimenin, « قَامَ » fiilinden alınmış olması, « قَائِمْ » kökünden alınmasından daha çok mübalağa ve aşırılık ifade eder. « قِيَمًا » şeklindeki kıraat, Asım, Hamza, Kisâî, Halef ve İbn Amire aittir.

Diğer kıraat imamları ise, « قَيِّمًا » olarak okumuşlardır. « قِيَمًا » kelimesi, « قِيَامْ » anlamında bir mastar olup, bununla beraber "Din" ifadesi bu sıfatla nitelenmiştir. « مِلَّةَ إِبْرٰهِيمَ » de atfı beyan,açıklama manasında bir atıftır. « حَنِيفًا » de "İbrahim"den haldir.

"O hiçbir zaman Allah'tan başkasına Rablik ve ilahlık tanımamıştır." Ey Kureyşliler İbrahim Peygamber hiçbir zaman Allah'tan başkasını ilâh edinerek Allah'a ortak koşmamıştır.

١٦٢- ﴿ قُلْ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴾

162. De ki: "Şüphesiz benim namazım, ibadetlerim ve yakınlaşmalarım, hayatımdaki taatlerim ve iyi işlerim, varlığım, üzerinde nefesimi iman ve salih amellerle verdiğim ölümüm halis olarak âlemlerin Rabbi olan Allah içindir.

"De ki: 'şüphesiz benim namazım, ibadetlerim ve yakınlaşmalarım," farz ve nafile namazlarım, ibadetlerim, Allah'ı rızasına bağlı olarak kestiğim kurbanlarım, yaptığım hac görevlerim, **"hayatımdaki taatlerim ve iyi işlerim, varlığım, üzerinde nefesimi iman ve salih amellerle verdiğim ölümüm"** Hayatta iken yaptığım her iyilik, üzerinde nefesimi-canımı ve ruhumu teslim ettiğim imanım ve salih amellerim **"halis"** ve samimi **"olarak âlemlerin Rabbi olan Allah içindir."**

Hep Onun rızasına yöneliktir. « نَاسِكْ » ibadet eden anlamında, « عَابِدْ » manasınadır. Kıraat imamlarından Medineli Nafi, «وَمَحْيَايَ» kelimesindeki « ى » harfini sakin olarak, « وَمَحْيَايْ » okumuştur. « مَمَاتِي » deki « ى » harfini de fethali olarak, « مَمَاتِيَ » şeklinde

okumuştur. Ancak diğer kıraat imamları bunun aksi olarak, birinciyi yani, «وَمَحْيَايَ» kelimesindeki « ى » harfini fethali olarak, « مَحْيَايَ » ve «مَمَاتْ» kelimesindeki « ى » harfini de sükünlü olarak, « مَمَاتْ » okumuşlardır.

١٦٣- ﴿لَا شَرِيكَ لَهُ وَبِذٰلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ﴾

163- İbadet ve işlerimde asla Allah'tan başkasına ilahlık tanımaya yer yoktur. Rabbimin bana emri budur ve ben de buna uydum. Ben kendi ümmeti içinde kendini Allah'a teslim edenlerin ilki ve öncüsüyüm."

Bu konuda hiçbir şeye ilâhlık vererek Allah ile ortak tutmaya kesinlikle yer ve imkan yoktur. **"Rabbimin bana emri budur."** Çünkü bu manadaki emre ihlas ve samimiyetle bağlı kalmam emri bana verildi. **"Ve ben de buna uydum. Ben kendi ümmeti içinde kendisini Allah'a teslim edenlerin ilki ve öncüsüyüm."** Çünkü her bir peygamberin müslüman olması kendi ümmetinin müslümanlığından önce gelir ve öyledir.

١٦٤- ﴿قُلْ أَغَيْرَ اللّٰهِ أَبْغِي رَبًّا وَهُوَ رَبُّ كُلِّ شَيْءٍ وَلَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ إِلَّا عَلَيْهَا وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرٰى ثُمَّ إِلٰى رَبِّكُمْ مَرْجِعُكُمْ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ﴾

164- De ki: "Allah her şeyin Rabbi iken Allah'tan başka bir Rab mı arayacağım? Herkesin kazandıkları yalnızca kendilerini ilgilendirir. Hiçbir günahkar ve sorumlu kimseye bir başkasına ait günah ve sorumluluk yüklenmez. Kaldı ki sonunda dönüşünüz Rabbinize olacaktır. Ve O da, üzerinde anlaşamadığınız her hususu tüm çıplaklığıyla gözlerinizin önüne serecektir.

Burada, **"Allah'tan başka bir Rab mı arayacağım?"** ifadesi, müşriklerin ilâh edinerek ilâhî mesajları dışlayanların, peygamberi ve ona iman edenleri kendi ilâhlarına çağrıda bulunmalarına karşılık bir karşı cevaptır. Çünkü cümle içerisindeki hemze inkâr ve reddi içermektedir. Bu itibarla bu şu anlama gelir: "Ben Allah'tan başka bir Rab istemeyi red ve inkar ediyorum, asla böyle bir şeyi kabul etmiyorum."Aynı şekilde,

mefulün fiile takdimi, işin bu noktasının çok daha önemli olduğunun gösterilmesi içindir. Kaldı ki, Allah, her şeyin Rabbi olması itibariyle, Onun dışındakilerin tamamı, Allah'ın kendilerini yetiştirmesine, eğitmesine bağlı ve mahkümdür. Bir de zaten bu varlık dünyasında O'ndan başka Rab'lık hakkına sahip hiçbir güç ve kuvvet yoktur. **"Herkesin kazandıkları yalnızca kendilerini ilgilendirir."** Bu nokta vereceğimiz ayette görüleceği gibi onların oradaki sözlerine de bir cevaptır. Çünkü müşrik ve kâfirlerin inananlara çağrısı şöyledir: **"Bizim yolumuza girin, sizin günahlarınızı biz yüklenelim."(Ankebût,12)**

"Hiçbir günahkâr ve sorumlu kimse bir başkasına ait günah ve sorumluluk yüklenmez." Hiçbir günahkâr kimse başkasının suçu ve günahı yüzünden hesaba çekilmez. **"Kaldı ki, sonunda dönüşünüz Rabbinize olacaktır. Ve O da,üzerinde anlaşamadığınız her hususu tüm çıplaklığıyla gözlerinizin önüne serecektir."** Üzerinde tartışarak ayrılığa düşüp ve bundan dolayı farklı farklı guruplara ayrıldığınız din ve inançlar konusunda gerçekler önünüze konulacaktır.

١٦٥- ﴿وَهُوَ الَّذِي جَعَلَكُمْ خَلَائِفَ الْأَرْضِ وَرَفَعَ بَعْضَكُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِيَبْلُوَكُمْ فِي مَا آتَاكُمْ إِنَّ رَبَّكَ سَرِيعُ الْعِقَابِ وَإِنَّهُ لَغَفُورٌ رَحِيمٌ﴾

165- Ki O, dünyayı Allah'ın emirleri doğrultusunda mamur hale getirmek için sizi yetkili kimseler kılmıştır. Vermiş olduğu nimet ve imkanlarla sizi denemek için derecelerle de kiminizi kiminizden üstün kılmıştır. Şüphesiz senin Rabbin cezalandırma ve hesap görmede çok hızlıdır. Bununla birlikte kesin olarak bilmelisiniz ki, O, gerçekten çok çok bağışlayıcı ve merhamet edicidir.

"Ki O, dünyayı Allah'ın emirleri doğrultusunda mamur hale getirmek için yetkili kimseler kılmıştır." Çünkü Hz. Muhammed (sav), peygamberlerin sonuncusu olduğu gibi, ümmeti de diğer ümmetlerden sonra gelerek onların yerini almışlardır. Ya da kimisi kimisinin yerine geçerek onlara halef olmuştur veya onlar Allah'ı arzında, var ettiği dünyada O'nun adına hükümleri icra eden ve bu manada o dünyaya sahip olan kimselerdir.Sahip olmaları bakımından da orada tasarruf yetkisine sahiptirler. **"Vermiş olduğu nimet ve imkânlarla sizi denemek için derecelerle de kiminizi kiminizden üstün kılmıştır.** Şeref, saygınlık, rızık ve daha sayamayacağımız nice şeyler bakımından sizleri derecelerle birbirinizden üstün kılmıştır. Zira size mal, mevki, makam vermiştir. Bu

bakımdan açaba söz konusu nimetlere nasıl şükredeceksiniz? Üstün bir konumda olan bir kimse kendi konumundan daha düşük bir seviyede bulunanlara nasıl bir muamelede bulunacaktır? Zengin fakire karşı nasıl bir tavır sergileyecektir? Malik ve sahip konumunda bulunan biri kendi emri altındakilere karşı nasıl davranacaktır? İşte bu ve benzeri imtihanlar... Burada, « دَرَجَاتٍ » kelimesi, ikinci bir mefuldür veya, « إِلَى دَرَجَاتٍ » takdirindedir. Bu da, "derecelere..." demektir. Ya da bu kelime, "mastar yerine gelmiş bir ifadedir. Sanki şöyle denir gibi, "derece ardından derecelere yükseltmek- Basamaktan basamağa çıkarmak".

Nimetlerine nankörlükte bulunanlara karşı **"Şüphesiz senin Rabbin cezalandırma ve hesap görmede çok hızlıdır. Bununla birlikte kesin olarak bilmelisiniz ki O,"** nimetlerin şükrünü bilip teşekkürde bulunanlara karşı da **"gerçekten çok çok bağışlayıcı ve merhamet edicidir."**

Burada, **"cezalandırma ve hesap görme"** görüldüğü gibi **"Çok hızlı"**lıkla nitelendirildi. Çünkü bir şey eğer gelmekte ise, sonuçta bu gün, gelecektir ve bu manada hızlı demektir. Kaldı ki Rabbimiz şöyle buyuruyor:

"Kıyametin kopması ise, göz açıp kapama gibi veya daha az bir zamandan ibarettir."(Nahl,77)

Hz. Peygamber (sav) şöyle buyuruyor: **"Kim her sabah En'am sûresini başından üç âyet okursa, Yüce Allah bundan ötürü onu koruma altına almaları için yetmişbin melek görevlendirir. Ve ta kıyamete dek tıpkı onların amelleri gibi amel defterine yazar."**[13]

❀ ❀ ❀

---

[13] [İbn Darîs, Fedâilu'l-Kur'an adlı eserinde, 200 rakamıyla rivayet etmiştir. Bk.Dürrü'l-Mensûr,3/246. Fethu'l-Kadîr, 2/119]

Sûre -7

A'RAF SÛRESİ

Bu sûre Mekke'de nazil olmuştur;

206 âyettir.

Cüz - 8

1. – 10. ÂYETLER

بسم الله الرحمن الرحيم

الٓمٓصٓ ﴿١﴾ كِتَابٌ اُنْزِلَ اِلَيْكَ فَلَا يَكُنْ فٖى صَدْرِكَ حَرَجٌ مِنْهُ لِتُنْذِرَ بِهٖ وَذِكْرٰى لِلْمُؤْمِنٖينَ ﴿٢﴾ اِتَّبِعُوا مَٓا اُنْزِلَ اِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ وَلَا تَتَّبِعُوا مِنْ دُونِهٖٓ اَوْلِيَٓاءَ قَلٖيلًا مَا تَذَكَّرُونَ ﴿٣﴾ وَكَمْ مِنْ قَرْيَةٍ اَهْلَكْنَاهَا فَجَٓاءَهَا بَأْسُنَا بَيَاتًا اَوْ هُمْ قَٓائِلُونَ ﴿٤﴾ فَمَا كَانَ دَعْوٰيهُمْ اِذْ جَٓاءَهُمْ بَأْسُنَٓا اِلَّٓا اَنْ قَالُٓوا اِنَّا كُنَّا ظَالِمٖينَ ﴿٥﴾ فَلَنَسْئَلَنَّ الَّذٖينَ اُرْسِلَ اِلَيْهِمْ وَلَنَسْئَلَنَّ الْمُرْسَلٖينَ ﴿٦﴾ فَلَنَقُصَّنَّ عَلَيْهِمْ بِعِلْمٍ وَمَا كُنَّا غَٓائِبٖينَ ﴿٧﴾ وَالْوَزْنُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوَازٖينُهُ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٨﴾ وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازٖينُهُ فَاُولٰٓئِكَ الَّذٖينَ خَسِرُٓوا اَنْفُسَهُمْ بِمَا كَانُوا بِاٰيَاتِنَا يَظْلِمُونَ ﴿٩﴾ وَلَقَدْ مَكَّنَّاكُمْ فِى الْاَرْضِ وَجَعَلْنَا لَكُمْ فٖيهَا مَعَايِشَ قَلٖيلًا مَا تَشْكُرُونَ ﴿١٠﴾

Meâli

1- Elif, Lâm, Mîm,Sâd.

2- Bu, sana indirilen öyle bir kitaptır ki, onu insanlara tebliğ husu-

sunda gönlünde herhangi bir sıkıntı var olmasın. Ki bu sayede isyan için de olanları korkutasın ve aynı zamanda müminlere de Allah'ın fazlıyla öğütte bulunasın.

3- Rabbiniz tarafından size indirilen ilâhî mesaj, Kur'ana uyun! Allah'ın kitabı dışındaki dostların uygulamalarını tanımayın! Rabbinize karşı görevlerinizi ne kadar da az hatırlıyorsunuz!

4- Biz, hakkı yalanlamaları yüzünden helakini istediğimiz nice ülkeleri ve halkını gece vakti uyurlarken ve güpegündüz dinlenirlerken apansız gelen azabımızla yok ettik.

5- Allah'tan başkasına ilâhlık tanımaları ve peygamberleri inkâr etmeleri sebebiyle azabımız kendilerine gelince onların imdat ve çağırışları sadece, "Biz kendilerine gerçekten zulmeden kimselerdik" itirafından başka bir sözleri olmamıştır.

6- Size kesin bir ifade ile belirtmeliyim ki, kendilerine bir şeriat ve mesaj gönderdiğimiz geçmiş ümmetleri kıyamet gününde mutlaka hesaba çekeceğimiz gibi aynı zamanda kendilerine gönderilen Peygamberleri de tebliği yapıp yapmadıkları konusunda mutlaka hesaba çekeceğiz.

7- Ve hem peygamberlere, hem de gönderildikleri toplumlara,onları imana davet noktasında aralarında olup-biten her şeyi kesin bilgimizle detaylı olarak bir bir anlatacağız. Kaldı ki aralarında olup-biten hiçbir şeyden Biz asla habersiz değildik.

8- Ve o kıyamet gününde adalete dayalı dakik ve şaşmaz terazide amellerin tartılması gerçekleşecektir. Artık kimin iyilikleri kötülüklerine ağır basarsa, işte bunlar Allah'ın rızası ve cennetle ödüllendirilip kurtuluşa ereceklerdir.

9- Kimin de kötülükleri baskın çıkar ve iyilikleri-sevap yönü hafif kalırsa, âyetlerimizi inkâr etmeleri yüzünden cehennem ateşine ve azaba maruz kalmalarından dolayı hüsrana uğrayacaklardır.

10- Ey Âdemoğulları! Andolsun ki, sizi yeryüzüne her türlü bolluk ve imkanlarla donatıp yerleştirdik. Ve orada geçiminizi sağlayabileceğiniz şeyler verdik. Hal böyle iken bu nimetlere ne kadar da az şükrediyorsunuz!

Tefsiri

١- ﴿ الٓمٓصٓ ﴾

1- "Elif, Lâm, Mîm, Sâd."

Ebu İshak Zeccac (öl.Bağdat,316/928)'ın ifadesine göre bu hususta bu harflerin tefsiri için tercih edilen görüş, Abdullah b. Abbas o şöyle yorumlamıştır: **"Ben her şeyi bilen ve detaylarıyla açıklayıp ortaya koyan Allah'ım."**

٢- ﴿ كِتَابٌ أُنْزِلَ إِلَيْكَ فَلَا يَكُنْ فِي صَدْرِكَ حَرَجٌ مِنْهُ لِتُنْذِرَ بِهِ وَذِكْرٰى لِلْمُؤْمِنِينَ ﴾

2- Bu, sana indirilen öyle bir kitaptır ki, onu insanlara tebliğ hususunda gönlünde herhangi bir sıkıntı var olmasın. Ki bu sayede isyan içinde olanları korkutasın ve aynı zamanda müminlere de Allah'ın fazlıyla öğütte bulunasın.

Burada, « كِتَابٌ » kelimesi mahzuf mübtedanın haberidir. Bu mahzuf mübteda ise, « هُوَ » zamiridir. Yani, « هُوَ كِتَابٌ» "O bir kitaptır ki," demektir. « أُنْزِلَ إِلَيْكَ » "sana indirilen" ifadesi de bunun sıfatıdır.

Burada kitaptan kasıt ise, "Sûre" demektir. **"onu insanlara tebliğ hususunda gönlünde herhangi bir sıkıntı var olmasın."** Bu hususta gönlünde bir şüpheye ya da kuşkuya yer vermeyesin. "Sıkıntı" olarak türkçeleştirdiğimiz kelime, « حَرَجٌ » kelimesidir. Bu da, "şüphe" manasınadır. Dolayısıyla Şek yani şüphe manası, "sıkıntı" kelimesiyle burada zikredilmiştir. Çünkü şüpheci bir kimse kalbinde ya da göksünde sıkışma yaşar, dolayısıyla bu da onu sıkıntıya sokar. İşte bunun için « حَرَجٌ » kelimesi burada zikredilmiştir. Nitekim kesin bir bilgi ve inanca sahip olan kimsenin gönlü ferahtır ve bu bakımdan da onun gönlünde sıkışma değil genişleme vardır. Bu itibarla mana şöyledir: **"Bu kitap ya da sûrenin Allah tarafından indirildiğinden senini bir şüphen olmasın."** Ya da,

onu tebliğ konusunda **"gönlünde bir sıkıntı var olmasın."** Çünkü Hz.Peygamber (sav) kavminden korkuyordu, onların kendisini yalanlamalarından, kendisinden yüzçevirmelerinden, eza ve cefada bulunmalarından hep endişe ve korku içindeydi. İşte bütün bu sebeplerden ötürü gönlü sıkışıp daralıyordu. Onların eza ve cefalarını düşünürken neşesi ve huzuru kaçıyordu. Yüce Allah bunun için ona güvence verdi, onların durumlarına ve yapıp edeceklerine hiç önem vermemesini ondan istedi. Buradaki nehiy "harace" yönelik bir yasaklamadır. Yani, *"Sen üzülme, gönlünü ferah tut ve onlara da hiç aldırma"* manasındadır. Kaldı ki bu ifade içerisinde belağat'ın her inceliği gizlidir. « فَلَا » daki « فَ » harfi, atıf içindir. Dolayısıyla mana şöyledir: **"Sana indirdiğim bu kitap yüzünden, onun indirilmesinden sonra sakın gönlünde bir sıkıntı ve daralma olmasın."**

"Ki, bu sayede isyan içinde olanları korkutasın" Buradaki, « لِتُنْذِرَ بِهِ » "Korkutasın, uyarasın" cümlesinde yer alan, « لِ » "Lam" harfi, « أُنْزِلَ » fiiline müteallıktır. Buna göre mana şöyledir: *"Bununla sen uyarıda ve korkutmada bulunasın diye bu sana indirildi ya da yasaklama, menetmek maksadıyla..."* Çünkü onlardan korkmayınca onları uyarır, tehdit eder. Aynı şekilde indirilenin Allah katından olduğuna kesin ve kuşkusuz imanı olunca,dolayısıyla ondaki bu kesin inanç ve bilgi, kendisine indirilenle toplumunu uyarma cesaretine sahip olur. Çünkü kesin anlamda bir inanca sahip olan kimse aynı zamanda cesur olur, bundan böyle de Rabbine tevekkül ederek O'na güvenip dayanır. **"ve aynı zamanda müminlere de Allah'ın fazlıyla öğütte bulunasın."**

Bu manadaki, « وَذِكْرَى لِلْمُؤْمِنِينَ » muzmar bir fiil ile mahallen-yeri ve konumu bakımından mansuptur. Bu fiil de, « لِتُنْذِرَ بِهِ » dir. Çünkü « ذِكْرَى » kelimesi, « ذَكَّرَ – تَذْكِرًا » den alımadır. Kaldı ki zaten, « ذِكْرَى » kelimesi; « تَذْكِيرٌ » "hatırlatma" manasında bir isimdir. Veya bu cümle, âyetin başında yer alan, « كِتَابٌ » kelimesi üzerine matuftur, bu açıdan da merfudur. Buna göre de mana şöyledir: "O bir kitaptır,... ve müminlere de bir öğüttür." Veya bu, mahzuf bir mübtedanın haberidir

yahut da, « لِتُنْذِرَ » fiilinin mahalline matuf olarak mecrurdur. Bu açıdan da mana şöyle olur: « لَا اِنْزَارُ لِلذِّكْرٰى » "Uyarman ve öğütte bulunman-hatırlatman için."

٣- ﴿اتَّبِعُوا مَٓا اُنْزِلَ اِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ وَلَا تَتَّبِعُوا مِنْ دُونِه۪ٓ اَوْلِيَٓاءَۜ قَل۪يلًا مَا تَذَكَّرُونَ﴾

3- Rabbiniz tarafından size indirilen ilâhî mesaj, Kur'ana uyun! Allah'ın kitabı dışındaki dostların uygulamalarını tanımayın! Rabbinize karşı görevlerinizi ne kadar da az hatırlıyorsunuz!

Allah'tan başkasına ilâhlık tanımayın ve Allah'ı bırakıp sizi putperestliğe, heva ve heveslerinize, bidatlere götürüp yönlendirecek cin ve insan şeytanlarına yetki ve görev vermeyin,onlara ve sistemlerine dayanmayın. **"Rabbinize karşı görevlerinizi ne kadar da az hatırlıyorsunuz."** Çünkü sizler Allah'ın dinini, şeriatını bırakıp başkalarına ait dinleri uyguluyorsunuz.

Burada, « قَل۪يلًا » kelimesi, «تَذَكَّرُونَ » fiiliyle mansuptur. Yani, "ne kadar da az olarak hatırlıyorsunuz." Demektir. Yine burada yer alan, « مَا » edatı mezittir ve azlığı daha da pekiştirmek için gelmiştir.

Kıraat imamlarından İbn Amir, « تَذَكَّرُونَ » fiilini, iki « ت » harfiyle, « تَتَذَكَّرُونَ » şeklinde okumuştur.

٤- ﴿وَكَمْ مِنْ قَرْيَةٍ اَهْلَكْنَاهَا فَجَٓاءَهَا بَأْسُنَا بَيَاتًا اَوْ هُمْ قَٓائِلُونَ﴾

4- Biz, hakkı yalanlamaları yüzünden helâkini istediğimiz nice ülkeleri ve halkını gece vakti uyurlarken ve güpegündüz dinlenirlerken apansız gelen azabımızla yok ettik.

Bu âyetteki, « كَمْ » "nice" kelimesi mübtedadır. « مِنْ قَرْيَةٍ » ise açıklama amaçlıdır. Mübtedanın haberi de, « اَهْلَكْنَا » "yok ettik, helak

ettik" cümlesidir. Bu da, « أَهْلَكْنَاهَا » "helakini istediğimiz" manasınadır. Tıpkı şu âyetteki gibi: "**... namaza kalktığınızda,- Yani: namaza kalkmayı istediğiniz zaman,..**" **(Maide, 6)**

« فَجَاءَهَا بَأْسُنَا بَيَاتًا » O ülkeler halkına azabımız geldiğinde-gelince, demektir. « بَيَاتًا » kelimesi, "*geceleyenler*" anlamında hal yerinde gelen bir mastardır. Nitekim, « بَيْتَ » « بَيَاتًا » « حَسَنًا » diye söylenince bu, "iyi ve güzel bir uyku çekti" anlamındadır. « أَوْ هُمْ قَائِلُ » cümleside, « بَيَاتًا » kelimesi üzerine atfolumuş bir haldir. Sanki şöyle denilmektedir: "Bizim azabımız onlar geceleyin uyurlarken ve gündüz dinlenirlerken apansız geliverdi." Yine burada, « هُمْ قَائِلُ » diye geçen cümlede arada atıf edatı olan vav harfi olmaksızın zikredildi. Nitekim Arapçada, vav harfi olmaksızın, « جَاءَنِي زَيْدٌ هُوَ فَارِسٌ » şeklinde bir ifade kullanılmaz. Çünkü kelime kendisinden önce geçen bir hal üzerine eğer atfolunursa, aynı cümlede iki atıf vavının bulunması ağır kaçacak olmasından ötürü biri hazf olunur, çünkü hal manasına gelen vav harfi bizzat atıf vavı olup sırf vasl için ödünç olarak alınmıştır.

Ayette özellikle gece vakti ile gündüzün kuşluk vaktinin zikredimiş olması, bu her iki vaktin de gaflet zamanı oluşundandır. Bu iki vakit içerisinde gelen azap gerçekten çok çetin ve oldukça ağır ve aşağılayıcı bir azaptır. Nitekim Hz. Lût'un kavmi geceleyin uykuda iken seher vaktinde helak olundular. Hz. Şuayıb (a.s)'ın kavmi de kaylule vakti denilen sabahın gaflet vakti olan kuşluk zamanında ortadan kaldırıldılar

« بَيَاتًا » demek, gece uyurlarken,demektir. « قَائِلُ » demek de, "gündüzün dinlenirlerken" demektir.

٥- ﴿ فَمَا كَانَ دَعْوٰيهُمْ إِذْ جَاءَهُمْ بَأْسُنَا إِلَّا أَنْ قَالُوا إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴾

5- Allah'tan başkasına ilâhlık tanımaları ve peygamberleri inkâr etmeleri sebebiyle azabımız kendilerine gelince onların imdat ve

çağırışları sadece, "Biz kendilerine gerçekten zulmeden kimselerdik" itirafından başka bir sözleri olmamıştır.

"Allah'tan başkasına ilahlık tanımaları ve peygamberleri inkar etmeleri sebebiyle azabımız kendilerine gelince onların imdat ve çağırışları sadece," azabımızın ilk belirtileri ortaya çıkınca onların çağrışıp bağrışmaları ve yakarışları yalnızca: **"Biz kendilerine gerçekten zulmeden kimselerdik' itirafından başka bir sözleri olmamıştır."** Kendilerine yapıp ettiklerinin hiçbir yararının olmadığını anladıkları an, bunun üzerine Kendi kendilerine zulmettiklerini ve Allah'a şirk koştuklarını ister istemez itiraf ettiler.

Burada, « دَعْوٰيهُمْ » ifadesi, « كَانَ » nakıs fiilinin ismi, « اَنْ قَالُوا » cümlesi de haberidir. Ancak bunun aksi de caizdir yani, « دَعْوٰيهُمْ » haber, « اَنْ قَالُوا » da ismi olabilir.

٦- ﴿ فَلَنَسْـَٔلَنَّ الَّذ۪ينَ اُرْسِلَ اِلَيْهِمْ وَلَنَسْـَٔلَنَّ الْمُرْسَل۪ينَۙ ﴾

6- Size kesin bir ifade ile belirtmeliyim ki, kendilerine bir şeriat ve mesaj gönderdiğimiz geçmiş ümmetleri kıyamet gününde mutlaka hesaba çekeceğimiz gibi aynı zamanda kendilerine gönderilen Peygamberleri de tebliği yapıp yapmadıkları konusunda mutlaka hesaba çekeceğiz.

Sizden önce geçen ve kendilerine peygam-berler gönderilen ümmet leri kıyamette mutlaka hesaba çekeceğimiz gibi **"aynı zamanda kendilerine gönderilen peygamberleri de tebliğ yapıp yapmadıkları konusunda hesaba çekeceğiz."** Görevlerini tebliğ esnasın da nasıl bir durumla karşı karşıya kaldıklarını o peygamberlere de kesin olarak soracaktır.

٧- ﴿ فَلَنَقُصَّنَّ عَلَيْهِمْ بِعِلْمٍ وَمَا كُنَّا غَٓائِب۪ينَ ﴾

7- Ve hem peygamberlere, hem de gönderildikleri toplumlara, onları imana davet noktasında aralarında olup-biten her şeyi kesin bilgimizle detaylı olarak bir bir anlatacağız. Kaldı ki aralarında olup-biten hiçbir şeyden Biz asla habersiz değildik.

Onların açıktan yapıp-ettiklerini ve gizli olarak işlediklerini, söz ve

davranışlarını etraflı olarak önlerine sereceğiz. **"Kaldı ki, aralarında olup-biten hiçbir şeyden Biz asla habersiz değildik."** Kendileriyle ilgili olsun, kendilerinden meydana gelen şeylerle alakalı bulunsun biz onların her şeylerinden haberdar idik. Burada sorguya çekilmek ve yaptıklarını önlerine sermek demek, onları bizzat aşağılatmak, kafalarına vurup yüzlerine çarpmak, söylediklerini bizzat onların kendi ağızlarından itiraf ettirip peygamberlerini de kendileri aleyhine tanık olarak getirip onları hesaba çekmektir.

٨- ﴿وَالْوَزْنُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾

8- Ve o kıyamet gününde adalete dayalı dakik ve şaşmaz terazide amellerin tartılması gerçekleşecektir. Artık kimin iyilikleri kötülüklerine ağır basarsa, işte bunlar Allah'ın rızası ve cennetle ödüllendirilip kurtuluşa ereceklerdir.

Âyetteki, « وَالْوَزْنُ » demek, amellerin tartılıp değerlendirilmesi demektir. Böylece ameller arasında ağır basıp üstün gelen ile altta kalıp hafif olanını ortaya çıkarmaktır. Aynı zamanda bu kelime mübteda olup, haberi de, « يَوْمَئِذٍ » kelimesidir. Bu şu manayadır: *"Allah'ın ümmetlere ve onların peygamberlerine soracağı günde,"* İşte bu cümle hazfedilmiş, yerine bu manayı da içeren, « يَوْمَئِذٍ » kelimesindeki tenvin getirilmiştir.

« الْحَقُّ » burada adaletle demektir.Bu aynı zamanda, « الْوَزْنُ » kelimesinin de sıfatıdır. Yine deniliyor ki: Kıyamet gününde içinde amellerin yer aldığı sayfa ve defterler bir dili, tartıda dengeyi sağlayan ibresi ve iki de kefesi bulunan bir terazide tartılacaktır. Bunun da nedeni, onlara insaflı davranıldığını açık olarak ortaya koymak, bir mazeret sergilemelerine meydan vermemek içindir. Bir başka yoruma göre eşit manadaki bir yargılama ve adalete dayalı bir hükümle gereken yapılacaktır. Ancak yine de bunun keyfiyetini,nasıl ve nice olduğunu Allah bilir.

"Artık kimin iyilikleri kötülüklerine ağır basarsa," « مَوَازِينُهُ » kelimesi, mizan veya mevzun kelimesinin çoğuludur. Yani, "herhangi bir ağırlığı, değerlendirilmesi bulunan ve böylece tartılabilen ameller -ki

bunlar kişinin yapıp-ettiği güzel işlerdir- ağır ve baskın gelirse,.." veya "kendisiyle onlara ait güzel iş ve hizmetlerinin tartılıp değerlendirildiği şey." **"İşte bunlar Allah'ın rızası ve cennetle ödüllendirilip kurtuluşa ereceklerdir."**

٩- ﴿وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ فَاُولٰٓئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوٓا اَنْفُسَهُمْ بِمَا كَانُوا بِاٰيَاتِنَا يَظْلِمُونَ﴾

9- Kimin de kötülükleri baskın çıkar ve iyilikleri-sevap yönü hafif kalırsa, âyetlerimizi inkâr etmeleri yüzünden cehennem ateşine ve azaba maruz kalmalarından dolayı hüsrana uğrayacaklardır.

"Kimin de kötülükleri baskın çıkar ve iyilikleri-sevap yönü hafif kalırsa," ki bunlar kâfirlerdir, İmansız olduklarından ötürü herhangi bir öneme haiz, değerlendirilecek amelleri de yoktur. Bunların mizanlarında bir hayır ve iyilik yoktur. Dolayısıyla iyilik ve sevap yönleri de hafif kalacaktır. **"Âyetlerimizi inkar etmeleri yüzünden cehennem ateşine ve azaba maruz kalmalarından dolayı hüsrana uğrayacaklardır."** Burada geçen, "âyetler"den kasıt deliller, hüccet ve kanıtlar demektir. "inkâr etmeleri" zulüm, bir şeyi konması ve olması gereken yerin dışına koymak, gerekeni yapmamak demektir. Burada da, "delil ve hüccetleri inkâr etmeleri onlara boyun eğmemeleri" demektir.

١٠- ﴿وَلَقَدْ مَكَّنَّاكُمْ فِى الْاَرْضِ وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعَايِشَ قَلِيلًا مَا تَشْكُرُونَ﴾

10- Ey Âdemoğulları! Andolsun ki, sizi yeryüzüne her türlü bolluk ve imkânlarla donatıp yerleştirdik. Ve orada geçiminizi sağlayabileceğiniz şeyler verdik. Hal böyle iken bu nimetlere ne kadar da az şükrediyorsunuz!

Orada size yerleşebileceğiniz, karar kılacağınız bir yer ve mekan verdik. Yine orada her türlü tasarruf konusunda size güç verdik. **"Ve orada size geçiminizi sağlayacak şeyleri verdik."**

Âyette geçen « مَعَايِشَ » kelimesi, « مَعِيشَة » kelimesinin çoğuludur. Bu da insanını kendisiyle ihtiyaçlarını karşıladığı yiyecek ve içecek

gibi şeylerdir. Diğer taraftan, « مَعَايِشَ » kelimesinde « ى » harfinin açık bir şekilde yer alması, bunun kelimenin aslından olması sebebiyledir. Oysa « صَحَائِفُ » kelimesi böyle değildir. Burada « ى » harfi kelimenin aslından değil, zaiddir. Ancak kıraat imamlarından Nafi, « مَعَايِشَ » kelimesinin « صَحَائِفُ » kelimesine benzerliği nedeniyle bu da hemzeli olarak, « مَعَائِشَ » "tir. **"Hal böyle iken bu nimetlere ne kadar da az şükrediyorsunuz!"** Bu da tıpkı, **"...Rabbinize karşı görevlerinizi ne kadar da az hatırlıyorsunuz!"(A'raf 3)** ayeti gibidir.

❀ ❀ ❀

11. – 18. ÂYETLER

وَلَقَدْ خَلَقْنَاكُمْ ثُمَّ صَوَّرْنَاكُمْ ثُمَّ قُلْنَا لِلْمَلٰٓئِكَةِ اسْجُدُوا لِاٰدَمَ فَسَجَدُوٓا اِلَّٓا اِبْلِيسَۜ لَمْ يَكُنْ مِنَ السَّاجِدِينَ ﴿١١﴾ قَالَ مَا مَنَعَكَ اَلَّا تَسْجُدَ اِذْ اَمَرْتُكَۜ قَالَ اَنَا خَيْرٌ مِنْهُۚ خَلَقْتَنِي مِنْ نَارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ ﴿١٢﴾ قَالَ فَاهْبِطْ مِنْهَا فَمَا يَكُونُ لَكَ اَنْ تَتَكَبَّرَ فِيهَا فَاخْرُجْ اِنَّكَ مِنَ الصَّاغِرِينَ ﴿١٣﴾ قَالَ فَاَنْظِرْنِي اِلٰى يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿١٤﴾ قَالَ اِنَّكَ مِنَ الْمُنْظَرِينَ ﴿١٥﴾ قَالَ فَبِمَٓا اَغْوَيْتَنِي لَاَقْعُدَنَّ لَهُمْ صِرَاطَكَ الْمُسْتَقِيمَۙ ﴿١٦﴾ ثُمَّ لَاٰتِيَنَّهُمْ مِنْ بَيْنِ اَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ وَعَنْ اَيْمَانِهِمْ وَعَنْ شَمَٓائِلِهِمْۜ وَلَا تَجِدُ اَكْثَرَهُمْ شَاكِرِينَ ﴿١٧﴾ قَالَ اخْرُجْ مِنْهَا مَذْؤُ۫مًا مَدْحُورًاۜ لَمَنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ لَاَمْلَئَنَّ جَهَنَّمَ مِنْكُمْ اَجْمَعِينَ ﴿١٨﴾

Meâli

11. Gerçekten Biz atanız Âdem'i ve sizin aslınızı topraktan yarattık. Sonra beşer olarak size şekil verdik. Hemen bunun ardından da meleklere, "saygı için Adem'in önünde secde edin" dedik. Derhal secde ettiler. Ancak İblis secde edenlerden olmadı.

12. Allah, "Secde için sana emrettiğim halde, Adem'e secde etmeni önleyen nedir?" diye İblise sordu. O da: "Ben ondan çok daha üstünüm. Çünkü beni ateşten yarattın, onu da çamurdan yarattın" dedi.

13. Allah da: "Öyleyse hemen bulunduğun o yerden in! Çünkü ora-

da kurulup büyüklük iddiasına kalkışmak senin haddin değildir. Artık oradan derhal çık ve git! Çünkü sen alçaklardansın" buyurdu.

14. İblis: "Rabbim! Bana herkesin yeniden dirilecekleri güne kadar yaşama fırsatı ver" dedi.

15. Allah da: " Haydi öyle olsun, istediğin güne kadar sana zaman tanınmıştır" buyurdu.

16. İblis de: "Mademki Sen benim yoldan çıkıp sapıtmamı istedin, ben de çıkıp onların doğru yolunun üzerinde mutlaka pusu kurup yatacağım" dedi.

17. "Sonra da onları her yönden, önlerinden, arkalarından, sağlarından ve sollarından kuşatıp hiç beklemedikleri yollardan sokularak tuzağa düşüreceğim. Sen onların çoğunu nimetlerine şükredenler olarak bulmayacaksın" dedi.

18. Allah, İblise: "Çık-git oradan rezil! Aşağılanmış ve kovulmuş bir halde ayrıl oradan! Andolsun ki, onlardan kim senin ardından gelecek olursa şunu iyice bilmelisiniz ki, mutlaka cehennemi sizinle dolduracağım" diye buyurdu.

Tefsiri

١١- ﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَاكُمْ ثُمَّ صَوَّرْنَاكُمْ ثُمَّ قُلْنَا لِلْمَلَٰئِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ لَمْ يَكُنْ مِنَ السَّاجِدِينَ﴾

11. Gerçekten Biz atanız Âdem'i ve sizin aslınızı topraktan yarattık. Sonra beşer olarak size şekil verdik. Hemen bunun ardından da meleklere, "saygı için Adem'in önünde secde edin" dedik. Derhal secde ettiler. Ancak İblis secde edenlerden olmadı.

"Gerçekten Biz, atanız Adem'i ve sizin aslınızı" şekil-sûret ve biçim verilmemiş bir çamurdan **"topraktan yarattık. Sonra beşer olarak size şekil verdik."** Atanız Adem'i şekilsiz bir halde önce balçıktan yarattık, daha sonra da biçimlendirip ona şekil verdik. Bunun kanıtı da, Âyetin bundan sonraki şu kısmıdır: **"Hemen bunun ardından da meleklere, 'saygı için Adem'in önünde secde edin' dedik. Derhal secde ettiler. O** Hz. Adem'e **"secde edenlerden olmadı."**

١٢- ﴿ قَالَ مَا مَنَعَكَ أَلَّا تَسْجُدَ إِذْ أَمَرْتُكَ قَالَ أَنَا خَيْرٌ مِنْهُ خَلَقْتَنِي مِنْ نَارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ ﴾

12. Allah, "Secde için sana emrettiğim halde, Adem'e secde etmeni önleyen nedir?" diye İblise sordu. O da: "Ben ondan çok daha üstünüm. Çünkü beni ateşten yarattın, onu da çamurdan yarattın" dedi. Senin secde etmene mani olan şey nedir?

Burada, « مَا مَنَعَكَ » deki « مَا » harfi merfudur. « أَلَّا تَسْجُدَ » deki « لَا »-da zaiddir. Bunun zait-fazladan olduğunun kanıtı ise, şu ayettir: « مَا مَنَعَكَ أَنْ تَسْجُدَ » **'Allah, ey İblis! İki elimle yarattığı-ma secde etmekten seni engelleyen nedir?'diye sordu."(Sâd,75)** Dikkat edilirse bu ayette altı çizili kelimenin başında « لَا » yoktur.

İşte bu ayetten anlıyoruz ki, şu anda tefsirini okumakta olduğumuz bu ayetteki "La" zaiddir. Nitekim bunun bir benzeri de şu ayettir:

« لِئَلَّا يَعْلَمَ أَهْلُ الْكِتَابِ » **"Böylece kitap ehli bilsinler" (Hadid,29)**

Buradaki « لَا » da zaiddir. Eğer böyle olmasaydı, bu takdirde mana, "bilmesinler" olurdu. Oysaki burada, « لِئَلَّا يَعْلَمَ » ifadesi, « لِيَعْلَمَ » demektir. Bu da, "Bilsinler" manasınadır. Yine tefsirini okumakta olduğumuz ayetteki, "sana emrettiğim halde" ifadesi ile, söz konusu emrin vücub yani farziyet ifade ettiğinin bir kanıtıdır. Yüce Allah'ın, İblis ile ilgili durumu bildiği halde buna rağmen, onu secde etmekten alıkoyan veya secde etmesine mani olan soruyu yöneltmesindeki kasıt İblisin foyasını ortaya dökerek onu rezil etmek, aşağılık bir varlık olduğunu, inatçı biri olduğunu, kafirliğini, büyüklük taslamasını, kendi aslı olan ateşle övünç duyduğunu ve Hz. Adem'in aslının toprak olmasını hakir ve aşağılık olarak gördüğünü onu bilmeyen ve tanımayanlara göstermek içindir.**"O da: Ben ondan çok daha üstünüm. Çünkü beni ateşten yarattın, onu da çamurdan yarattın,dedi."** Şeytanın açısından güya ateş aydınlatan nuranî bir şeyken, çamur ise karanlığı içerir ve onu temsil eder. Bu rezil ve aşağılık varlık böyle bir yargıya varmada yanılmıştır. Aslında ateşin aksi-

ne çamur-balçık ya da toprağın çok önemli özellikleri vardır. Aksine çamur ya da balçık, kendisinde ciddiyetin, vakarın, sakinliğin ve kendine hakimiyetinin olması nedeniyle çok daha üstündür. Kaldı ki çamurda hilm-yumuşaklık, haya ve sabır vardır. İşte bu özellik, kişiyi tevbe etmeye, mağfiret dilemeye davet eder. Ateşe gelince bunda da, hiddet, sinirlilik, kararsızlık, tutarsızlık, tereddüt etme, düşüncesizlik ve istikrarsızlık ve başkasına karşı üstünlük taslamak gibi özellikler bulunmaktadır. İşte bu özellikler ise o kimseyi büyüklenmeye sevkeder. Kaldı ki toprak ülkelerin ve toplumun varlığı, temelidir, ayakta kalmalarını sağlar. Oysaki ateş ise yok oluşu, toplumların helâkine sebeptir. Ateş, ihanetin ve yok oluşun kaynağı iken, toprak ise emanetin, güvenin ve üreyip çoğalmanın kaynağıdır. Çamur ateşi söndürüp yok eder, yangını ve tehlikelerini ortadan kaldırır. Oysaki ateş çamura bir şey yapamaz, yok edemez. İşte bütün bunlar İblis denen şeytanın hakkında habersiz olduğu, gafil bulunduğu toprağa ait gerçeklerdir. İşte bu bozuk ve fasit kıyaslamalarıyla İblisin ayağı kaymış oldu.

Nitekim kıyası red eden ve buna karşı çıkanların gerekçeleri işte buna dayanmaktadır. Bunlar, "kıyası ilk olarak İblis gündeme getirdiğinden dolayı, kıyas red ediyoruz" demektedirler. Ancak kıyası kabul edenler ise, eğer ortada bir nass sabit ve var ise, buna rağmen kıyasa gitmeyi yanlış şayarlar ve red ederler. Oysa İblisin kıyası, ortada nass mevcut olduğu halde, inatla direnip kıyasa gitmiş olmasıdır. Diğer bir bakımdan da, *"Senin secde etmene engel oluşturan şey nedir?"* sorusuna verilecek cevap şöyle olmalıydı: *"Beni şu hususlar engelledi" demeliydi.* Halbuki İblis böyle demeyip "Ben ondan daha hayırlıyım, üstünüm" demeye kalkışmıştır. Böylece yeni bir konuya geçmiş bulunuyor. Ele aldığı bu yeni konuda bizzat kendisini söz konusu kılıyor ve Hz. Adem (a.s)'den üstün olduğu açıklamasını yapıyor. Dolayısıyla, Adem'e secde etmeme engeli olarak üstünlüğünü gerekçe olarak ortaya koymaktadır. Bu itibarla da İblisin bu ifadelerinden de cevabının gerekçesi kendisince ortaya konuluyor. Sanki İblis şöyle bir cevap veriyor gibidir:

"Benim Adem'e secde etmeme gerekçem, benim ona olan üstünlüğüm, benim ondan daha değerli oluşumdur." Bu ise emre karşı çıkmak ve o emri reddetmektir. Aynı zamanda kendisi gibi üstün bir varlığın yine kendisi gibi bir varlığın önünde secdeye kapanması öyle kabul olunacak bir durum olamaz, bu yadırganacak bir durumdur. Oysaki üstün olan bir varlığın kendisince değer bakımından daha bir alt seviyede bulunan birine secde etmesi şık olamazdı. Bunlar şeytan denen İblisin kendisince gerek-

çesi idi ve haliyle batıl bir gerekçedir. Her şeyden önce Allah'a ve emrine karşı çıkmıştır.

١٣- ﴿ قَالَ فَاهْبِطْ مِنْهَا فَمَا يَكُونُ لَكَ اَنْ تَتَكَبَّرَ فِيهَا فَاخْرُجْ اِنَّكَ مِنَ الصَّاغِرِينَ ﴾

13. Allah da: "Öyleyse hemen bulunduğun o yerden in! Çünkü orada kurulup büyüklük iddiasına kalkışmak senin haddin değildir. Artık oradan derhal çık ve git! Çünkü sen alçaklardansın" buyurdu.

Cennetten veya semadan-gökten derhal in! Çünkü orası mütevazi olanların, alçak gönüllülerin yeridir. « فَاهْبِطْ » kelimesinde yer alan, « فَ » harfi, « اَنَا خَيْرٌ مِنْهُ » "ben ondan daha hayırlıyım" cümlesinin cevabıdır. Bu bakımdan mana şöyle olmaktadır:

"Mademki sen büyüklük taslayıp kibirlenmektesin, defol git, in buradan, ayrıl." **"Çünkü orada kurulup büyüklük iddiasına kalkışmak senin haddin değildir."** Orada bulunduğun halde ve Allah'a karşı isyan içine girdiğin halde büyüklük taslaman doğru değildir. **"Artık oradan derhal çık ve git! Çünkü sen alçaklardansın, buyurdu."** Artık bundan böyle sen en adi ve alçaklardansın, Allah katında olsun, Onun sevdikleri katında olsun senin hiçbir değerin ve önemin yok. Bundan böyle herkes seni kötüleyip duracak ve yerecektir. Konuşan her bir dil, senin büyüklük taslaman sebebiyle sana hep lanet okuyacaklardır. Nitekim bunun için şöyle bir ata sözü geliştirilmiştir: "Büyüklük peşinde koşup kibirli davrananlar, toplumun hep yüz karası aşağılık varlıklar olarak anılırlar."

١٤- ﴿ قَالَ فَاَنْظِرْنِى اِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴾

14- "İblis: Rabbim! Bana herkesin yeniden dirilecekleri güne kadar fırsat ver, dedi." Son nefhanın-surun üfürülmesiyle insanların yeniden dirilecekleri o güne kadar bana mühlet tanı,dedi.

١٥- ﴿ قَالَ اِنَّكَ مِنَ الْمُنْظَرِينَ ﴾

15- "Allah da: 'Haydi öyle olsun, istediğin güne kadar sana za-

man tanınmıştır' buyurdu." Yani birinci sura üfürülene dek bu fırsat sana tanınmıştır. Burada İblise böyle istediği gibi cevap verilmesinin nedeni. Bunda bir çok imtihan ve denemelerin yer alması sebebiyledir. Aynı zamanda yüce böylece sevdiklerinin de gönüllerini almış oluyor, onlara olan yakınlığını göstermek istiyor. Yani burada şu gerçeğe yer veriliyor ve adeta şöyle deniliyor gibidir: "İşte bu, bana karşı çıkanlara, beni tanımayanlara, bana sebbedenlere olan iyiliğimdir. Bir de siz beni sevenlere karşı iyilik ve mükafatımın ne olacağını varın düşünün!" Hemen bunda bir ayak sürçmesinin bir kaymanın var olduğu sezinlenmekle birlikte yine de bu isteği ona bir cesaret verdi. Çünkü Celal sahibi yüce Allah'ın hilm sahibi ve yumuşak olduğunu biliyordu.

١٦- ﴿ قَالَ فَبِمَا أَغْوَيْتَنِي لَأَقْعُدَنَّ لَهُمْ صِرَاطَكَ الْمُسْتَقِيمَ ﴾

16. İblis de: "Mademki Sen benim yoldan çıkıp sapıtmamı istedin, ben de çıkıp onların doğru yolunun üzerinde mutlaka pusu kurup yatacağım" dedi.

Mademki benim doğru yoldan çıkmamı, sapıtmamı diledin... Yani: Bizzat benim yoldan çıkmam sebebiyle, demektir. Burada, « فَبِمَا » daki « بِ » harfi mahzuf olan nedeniyle "yemin-kasem fiiline mütealliktir. Buna göre de mana şöyledir: "Benim yoldan çıkıp sapmamı istemene and içerim ki, veya burada bizzat « بِ » harfinin kendisi yemin manasınadır. Bu durumda mana şöyle olur: "Senin beni yoldan çıkarman nedeniyle yemin ederim ki," **"ben de çıkıp onların doğru yolunun üzerinde mutlaka pusu kurup yatacağım' dedi."** Ben de bundan böyle onların İslam yoluna çıkıp kendilerine engel olmak için, onların bu yoldan gidiş ve gelişlerini hep gözeteceğim, tuzak kurup fırsat bekleyeceğim. Tıpkı kervanların yolunu kesip onları vurup yağmalamak için düşmanların kendilerini pusuda bekledikleri gibi tuzaklar kurup bekleyeceğim.

Burada bunun mansubluğu ise zarf olması nedeniyledir. Tıpkı arapçadaki şu cümle gibi: « ضَرَبَ زَيْدٌ الظَّهْرَ » "Yani « ضَرَبَ زَيْدٌ عَلَى الظَّهْرِ » demektir. Türkçe'si ise: Zeyd sırtı vurdu- yani Zeyd onları arkalarından vurdu, demektir.

Tavus'un anlattığına göre, kendisi Mescid-i Haram'da bulunduğu bir sırada Kaderiye mezhebine mensup biri geldi, bunun üzerine Tavus kendisine: "Buradan kalkıp gider misin yoksa seni biz mi kaldırıp atalım?" deyince, adam da kalkıp ayrıldı. Bu defa oradakilerden biri Tavus'a: "Sen bu şekildeki bir konuşmayı bir fakih ve ilim sahibi birine karşı mı yapıyorsun?" demesi üzerine, Tavus da ona: " İblis ondan çok daha bilgiliydi ve fakat o Rabbine karşı: Rabbim! Senin benim yoldan çıkmama sebep olman.... nedeniyle, diye Rabbine karşı çıkmıştı" demesi üzerine, itirazda bulunan kimse de: "Ben nefsime aldandım" dedi.

١٧- ﴿ ثُمَّ لَآتِيَنَّهُمْ مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ وَعَنْ أَيْمَانِهِمْ وَعَنْ شَمَائِلِهِمْ وَلَا تَجِدُ أَكْثَرَهُمْ شَاكِرِينَ ﴾

17. "Sonra da onları her yönden, önlerinden, arkalarından, sağlarından ve sollarından kuşatıp hiç beklemedikleri yollardan sokularak tuzağa düşüreceğim. Sen onların çoğunu nimetlerine şükredenler olarak bulmayacaksın" dedi.

"Sonra da onları her yönden, önlerinden" kuşatıp ahiret hayatı hakkında şüpheye düşüreceğim, **"arkalarından"** çevirip dünyaya düşkünlüklerini artırmaya gayret edeceğim, **"sağlarından"** onların iyilik yapma taraflarından sokularak yapacağımı yapacağım **"ve sollarından"** yani kötülük işlemeleri tarafından **"sokularak tuzağa düşüreceğim, dedi."** Burada, « شَمَائِل » "sollar" kelimesi, « شِمَال » "sol" kelimesinin çoğuludur. Yani genelde düşmanların birine saldırmaları için nasıl ki, onları dört bir taraftan kuşatırlarsa, "İşte ben de onları böylece kesin ve mutlak manada her taraftan kuşatarak kendilerini kurduğum tuzağıma düşüreceğim" demektir.

Şakik-i Belhî diyor ki: "Hemen her sabah şeytan beni dört bir taraftan gözetlemeye başlar; Önce taraftan bana sokulur ve der ki: "Sakın korkmayasın. Çünkü Allah, çok bağışlayan ve çok esirgeyip merhamet edendir." Onun bu telkini karşısında ben hemen şu mealdeki ayeti okurum: **"Şurası bir gerçektir ki, ben, tevbe eden, iman eden ve salih amel işleyen ve böylece doğru yolda giden kimseyi bağışlarım." (Ta-Ha, 82).** Bu ilk hareketinde başaramayınca bu defa ikinci hamleyi yapar,ban arkamdan sokularak,beni gelecek endişesiyle korkutur. Ben de hemen şu mealdeki ayeti okurum: **"Yeryüzünde debelenen her canlının**

rızkı sadece Allah'a aittir." (Hûd,6) Bu ikinci hamlesinde de başarılı olamayınca bu defa üçüncü bir atağa geçer ve sağımdan girerek, beni övmeye, iyiliklerimi sayıp dökmeye başlar. İşte ben de bunun üzerine şu ayeti okurum: **"Güzel bir son muhakkak sorumluluk bilincinde olan takva sahiplerinindir."(A' raf,128)** İblis denen şeytan bu atağında da başarılı olamayınca bu defa solumdan, şehevi duygularım noktasından bana yaklaşır ve neni böylece ayartmaya çalışır. Ben de hemen şu ayeti okurum: **"Artık, tıpkı daha önce benzerlerine yapıldığı gibi, kendileriyle arzu duydukları şey arasına set ve perde çekilir."(Sebe', 54)."**

Onların "şu, şu yönlerinden kendilerine sokulurum," dediği halde, "onların üstlerinden ve altlarından girerim-sokulurum" dememiştir. Çünkü bu yerler Rahmet ve secde yerleridir. Bir de ilk iki maddede, "Min" cer edatı kullanılmıştır. Bu edat başlangıç noktasını belirleyen bir edattır. Son iki maddede ise, "An" cer edatı kullanılmıştır. Çünkü bu edat, inhirafa, bozulmaya delalet eder.

"Sen onların çoğunu nimetlerine şükreden bulmayacaksın, dedi." İnananlar olarak bulmayacaksın. İblis bunu zan ve tahminine dayanarak söylemiş ise de, bu zannında isabet etmiştir. Çünkü bir ayette şöyle buyrulmaktadır: **"Andolsun İblis, onlar hakkındaki tahminini doğru çıkardı."(Sebe', 20)** Veya bizzat yüce Allah'ın bunu meleklere haber vermesi üzerine o da meleklerden duymuş olabilir.

١٨- ﴿ قَالَ اخْرُجْ مِنْهَا مَذْؤُماً مَدْحُوراً لَمَنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنْكُمْ أَجْمَعِينَ ﴾

18. Allah, İblise: "Çık-git oradan rezil! Aşağılanmış ve kovulmuş bir halde ayrıl oradan! Andolsun ki, onlardan kim senin ardından gelecek olursa şunu iyice bilmelisiniz ki, mutlaka cehennemi sizinle dolduracağım" diye buyurdu.

Cennetten veya gökten, bulunduğun konumdan çık git! Ayıplanmış, Allah'ın rahmet ve merhametinden kovulmuş biri olarak uzaklaş behey rezil ve aşağılık varlık. Arapçada, « ذَمْ وَ ذَمَّ » ayıp ve noksanlık manasınadır.

"Andolsun ki onlardan kim senin ardından gelecek olursa şunu iyice bilmelisin ki, mutlaka cehennemi sizinle dolduracağım',diye bu-

yurdu."

« لَمَنْ تَبِعَكَ » deki « لَ » harfi burada Kasem-yemin manasınadır. Bunun cevabı ise, « لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ » cümlesidir. Bu da şartın cevabı yerine geçen bir ifadedir. « مِنْكُمْ » "sizden" burada « مِنْكَ وَ مِنْهُمْ » "Senden ve onlardan" manasında olup, muhatap zamirine burada üstünlük tanınmış oldu.

❁ ❁ ❁

19. – 26. ÂYETLER

وَيَٓا اٰدَمُ اسْكُنْ اَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ فَكُلَا مِنْ حَيْثُ شِئْتُمَا
وَلَا تَقْرَبَا هٰذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿١٩﴾ فَوَسْوَسَ
لَهُمَا الشَّيْطَانُ لِيُبْدِيَ لَهُمَا مَا وُرِيَ عَنْهُمَا مِنْ سَوْاٰتِهِمَا وَقَالَ
مَا نَهٰيكُمَا رَبُّكُمَا عَنْ هٰذِهِ الشَّجَرَةِ اِلَّٓا اَنْ تَكُونَا مَلَكَيْنِ اَوْ
تَكُونَا مِنَ الْخَالِدِينَ ٢٠ وَقَاسَمَهُمَٓا اِنِّي لَكُمَا لَمِنَ النَّاصِحِينَۙ
﴿٢١﴾ فَدَلّٰيهُمَا بِغُرُورٍۚ فَلَمَّا ذَاقَا الشَّجَرَةَ بَدَتْ لَهُمَا سَوْاٰتُهُمَا
وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِۜ وَنَادٰيهُمَا رَبُّهُمَٓا اَلَمْ
اَنْهَكُمَا عَنْ تِلْكُمَا الشَّجَرَةِ وَاَقُلْ لَكُمَٓا اِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمَا
عَدُوٌّ مُبِينٌ ﴿٢٢﴾ قَالَا رَبَّنَا ظَلَمْنَٓا اَنْفُسَنَا وَاِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا
وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٢٣﴾ قَالَ اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ
لِبَعْضٍ عَدُوٌّۚ وَلَكُمْ فِي الْاَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ اِلٰى حِينٍ ﴿٢٤﴾
قَالَ فِيهَا تَحْيَوْنَ وَفِيهَا تَمُوتُونَ وَمِنْهَا تُخْرَجُونَ ﴿٢٥﴾ يَا بَنِٓي
اٰدَمَ قَدْ اَنْزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاسًا يُوَارِي سَوْاٰتِكُمْ وَرِيشًاۜ وَلِبَاسُ
التَّقْوٰى ذٰلِكَ خَيْرٌۜ ذٰلِكَ مِنْ اٰيَاتِ اللّٰهِ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿٢٦﴾

Meâli

19. Ey Adem! Sen ve eşin cennet'e yerleşin! Ve dilediğiniz yerden yiyin. Ancak şu ağaca yaklaşmayın. Yoksa zalimlerden olursunuz.

20. Ancak şeytan, her ikisini de çekemeyerek o güne kadar ikisinin farkında olmadığı avret yerlerinin çıplaklığını kendilerine göstermek için onlara alçak bir sesle fısıldayıp vesvese verdi ve: *"Rabbinizin bu ağacı sırf melek olursunuz veya ebedî kalanlardan olursunuz diye yasakladı" dedi.*

21. Bir de onlara: *"Ben, size söylediklerimle ve bu konuda bildiklerimle öğütte bulunuyorum"* diye de yemin etti.

22. Bu şekildeki bir tuzakla onları yanılttı. Onlar da kendilerine yasaklanmış ağacın meyvesinden tadınca, edep yerlerinin çıplak oldu-ğunu farkettiler ve cennet ağaçlarının yapraklarıyla edep yerlerini kapatmaya başladılar. Bunun üzerine Rableri kendilerine: "Ben size, o ağaçtan men etmedim mi? diye sizi uyarıp ve şeytan sizin için apaçık bir düşmanınızdır dememiş miydim?" buyurdu.

23. Her ikisi de: "Rabbimiz! Emrine karşı gelip şeytanın sözlerine kanmakla biz kendimize yazık ettik! Eğer bizim kusurumuzu bağışlamaz rahmet ve merhametinle bizi esirgemezsen, mutlaka hüsrana uğrayanlardan olacağız" dediler.

24. Allah: "Hepiniz cennetten kiminiz kiminize düşman olarak derhal inin! Yeryüzünde bir süre için karar kılabileceğiniz bir yer ve geçiminizi sağlayabileceğiniz şeyler var" buyurdu.

25. Yine Allah: *"Orada yaşayacak, orada ölecek ve defn olunacaksınız. Kıyamet gününde de oradan diriltilip çıkarılacaksınız"* dedi.

26. Ey Ademoğulları! Size avret yerlerinizi kapatacak giysiler ve bir de süslenmeniz için elbiseler var ettik. Ancak takva denilen iman ve salih amel elbiseleri en üstün ve en hayırlı elbisedir. İşte bu, Allah'ın kudret ve rahmetini gösteren mucizelerindendir ki belki de onlar bu gerçekleri düşünüp ders çıkarırlar.

Tefsiri

١٩- ﴿ وَيَٓا اٰدَمُ اسْكُنْ اَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ فَكُلَا مِنْ حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا هٰذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ ﴾

19. Ey Adem! Sen ve eşin cennet'e yerleşin! Ve dilediğiniz yerden yiyin. Ancak şu ağaca yaklaşmayın. Yoksa zalimlerden olursunuz.

٢٠- ﴿ فَوَسْوَسَ لَهُمَا الشَّيْطَانُ لِيُبْدِيَ لَهُمَا مَا وُرِيَ عَنْهُمَا مِنْ سَوْاٰتِهِمَا وَقَالَ مَا نَهٰيكُمَا رَبُّكُمَا عَنْ هٰذِهِ الشَّجَرَةِ اِلَّٓا اَنْ تَكُونَا مَلَكَيْنِ اَوْ تَكُونَا مِنَ الْخَالِدِينَ ﴾

20. Ancak şeytan, her ikisini de çekemeyerek o güne kadar ikisinin farkında olmadığı avret yerlerinin çıplaklığını kendilerine göstermek için onlara alçak bir sesle fısıldayıp vesvese verdi ve: *"Rabbinizin bu ağacı sırf melek olursunuz veya ebedî kalanlardan olursunuz diye yasakladı" dedi.*

Vesvese: Bir kimsenin yavaş bir şekilde ve etrafa duyulmayacak tarzda konuşması,demektir. Kısaca kişinin sözlerini yavaş yavaş ve sakin bir şekilde tekrar etmesi halidir. Bu bakımdan vavın fethasıyla müvesves adam, denmez. Ançak vav harfinin kesresiyle olmak üzere müvesvis adam,denir.

Yalnız kendi adına vesvese yapılan için, « مُوَسْوَسٌ لَهُ » denir, başkasına bu manada telkinde bulunan kimseye de, « مُوَسْوَسٌ اِلَيْهِ » *"Vesvese yapılan, vesveseye maruz bırakılan"* demektir. Yani kendisine fısıldama yoluyla vesvesede bulunulan adam, anlamındadır.

Diğer taraftan, « وَسْوَسَ لَهُ » demek, vesveseyi o kimse adına, onun için işledi, vesvesede bulunuldu, denilir. « وَسْوَسَ اِلَيْهِ » ise, başkasına vesvese de bulundu, demektir.**"... o güne kadar her ikisinin farkında olmadığı avret yerlerinin çıplaklığını kendilerine göstermek için,"**

Her ikisine de avret yerlerinin açık halini göstermek için,... İşte ayetin bu kısmından anlıyoruz ki, kişinin avret yerlerini açması gerçekten oldukça büyük bir günah ve ayıptır. Çünkü delil bu ayettir. Kaldı ki, çıplaklık veya avret yerlerini açmak insanın ne doğasına ve ne de aklına uygundur. İnsan aklı ve karakteri böyle adi bir şeyi yadırgar.

Eğer, « وُرِيَ » kelimesindeki « و » harfine ne diyeceksin? Neden bu harf "Hemze" harfine dönüştürülmedi? Nitekim "Vâsıl" kelimesinin İsm-i tasğiri-küçültme sıfatı, « أُوَيْصِل » olarak gelmiştir, Oysaki bu kelimenin aslı, « وُوَيْصِل » dır. Burada iki vav harfinin bir arada hoşnutsuzluk doğuracağı gerekçesiyle ve böyle bir durum oluşmasın için, ilk vav harfi Hemze harfine dönüştürülmüştür. Şimdi sen buna ne diyeceksin, çünkü « وُرِيَ » kelimesinde böyle yapılmamıştır, neden diye soracak olursan, buna cevabım şöyle olur:

Aslında, buradaki ikinci vav harfi med harfidir. Tıpkı, « وَارَيَ » kelimesinin elif harfi gibi. Nasıl ki hemze harfinin hazfı, «وَادَ» kelimesinde gerekli görülmemişse, aynı şekilde, « وُرِيَ » kelimesinde de bu açıdan gerekli görülmemiştir.

Bunun da sebebi, eğer bir kelimede iki vav harfi de harekeli olursa, bunda görülecek ağırlık, kendisinde iki vav harfi bulunup da, bunlardan biri sakin olana göre çok daha fazladır İkincisinde dilde fazlaca bir zorluk oluşturmamasına karşılık birincisinde daha fazla bir zorlanma görülecektir. Aslında işin bu yönü de zaten zaruret gereği anlaşılacaktır. Dolayısıyla nerede dilde bir ağırlık oluşturuyorsa,orada vav harfi hemzeye dönüştürülür. Böyle bir zorunluluğun olmadığı yerde de buna gidilmez.

Fakat Abdullah b. Mesut, vav harfini hemzeye kalb ederek, « أُرِيَ » olarak okunmuştur. Ancak Nahhas böyle bir kıraati tesbit etmemiştir. **"Rabbinizin bu ağacı sırf melek olursunuz veya ebedî kalanlardan olursunuz diye yasakladı dedi."** İyilikleri ve kötülükleri bilebilen ve gıda alma gereğini duymayan iki melek olmanızı istemediğinden veya ölümsüz olanlardan olup her ikinizin de cennet içinde ebedi olarak kal-

manızı dilemediğinden,diyerek onları tuzağa düşürdü.

Bir de ayetteki, « مَلَكَيْنِ » "iki melek" kelimesi, « مَلِكَيْنِ » "iki melik" olarak da okunmuştur. Gerekçe olarak da şu ayet gösterilmiştir: **"Ey Adem! Sana ebedilik ağacını ve sonu gelmez bir saltanatı göstereyim mi? dedi."(Tâ Hâ,120)**

٢١- ﴿وَقَاسَمَهُمَآ إِنِّي لَكُمَا لَمِنَ النَّاصِحِينَ﴾

21- "Bir de onlara: 'Ben, size söylediklerimle ve bu konuda bildiklerimle öğütte bulunuyorum, diye de yemin etti.'"

Burada dikkat edilecek olunursa, İblisin yaptığı yemin kipi Mufaale babından kullanılmıştır. Bilindiği gibi Mufaale babının binası müşareket içindir. Her ne kadar yemin yapan sadece İblis ise de, Hz. Adem ile Hz.Havva da onun bu yeminin tasdik ederek bir bakıma doğrulamışlardır. Bu itibarla sanki yemin iki karşılıklı kimseden meydana gelmiş gibidir.

٢٢- ﴿فَدَلّٰيهُمَا بِغُرُورٍ فَلَمَّا ذَاقَا الشَّجَرَةَ بَدَتْ لَهُمَا سَوْاٰتُهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِ وَنَادٰيهُمَا رَبُّهُمَآ اَلَمْ اَنْهَكُمَا عَنْ تِلْكُمَا الشَّجَرَةِ وَاَقُلْ لَكُمَآ اِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمَا عَدُوٌّ مُبِينٌ﴾

22. Bu şekildeki bir tuzakla onları yanılttı. Onlar da kendilerine yasaklanmış ağacın meyvesinden tadınca, edep yerlerinin çıplak olduğunu farkettiler ve cennet ağaçlarının yapraklarıyla edep yerlerini kapatmaya başladılar. Bunun üzerine Rableri kendilerine: "Ben size, o ağaçtan men etmedim mi? diye sizi uyarıp ve şeytan sizin için apaçık bir düşmanınızdır dememiş miydim?" buyurdu.

"Bu şekilde bir tuzakla onları yanılttı." İblis yaptığı yeminle her ikisini de aldatıp tuzağa düşürdü.Yasaklanan ağacın meyvesinden yemelerine onları ikna etti. Zaten mümin kimse, kendisine Allah adına and verilince buna hemen inanır. Nitekim Hz. Ömer'in oğlu Abdullah (r.a.): *"Kim bize Allah adın and vererek bizi yanıltıp aldatırsa biz de onun aldatmasına Allah adına aldanırız"*der.[1] **Onlar da kendilerine yasaklan-**

---

[1] *Bak. Hilyetu'l-Evliya,1/295*

mış ağacın meyvesinden tadınca," Yasaklanan ağacın meyvesinden alıp onu tattıklarında ki bu, buğday veya üzüm olabilir, **"hemen o andan itibaren edep yerlerinin çıplak olduğunu farkettiler"** kapanık olan üstlerinin, üzerindeki elbise durumundaki giysinin yok olmasıyla avret yerleri hemen açılıp meydana çıkıverdi. Oysaki yasaklı ağacın meyvesinden yemeden önce ne kendileri ne de biri diğerinin avret yerlerini görmüyordu. Anlatıldığına göre yasaklı ağacın meyvesinden yemeden önce avret yerlerini kapatan giysileri tırnak türünden imiş. Yani adeta beyazlıkta tıpkı tırnağa benzeyen ve fakat oldukça latif ve yumuşak olup sertlikleri yokmuş. İşte yüce Allah'ın verdiği bu nimeti sırf hatırlasınlar için, bu elbisenin kaldırılmasıyla sadece tırnaklar bırakılmış ki, o gerçeği ansınlar da pişmanlık duysunlar, istenmiştir. **"ve cennet ağaçlarının yapraklarıyla edep yerlerini kapatmaya başladılar."**

Arapçada, « طَفِقَ » fiili yardımcı fiil olup, *"başladı"* anlamındadır

Bu itibarla, « طَفِقَا يَخْصِفَانِ » demek, *"...kapatmaya başladılar"* manasınadır. Böyle Adem ve Havva, avret ya da edep yerlerini kapatmak için incir ve muz yapraklarıyla yaprakları üst üste koyarak kapatmaya gayret ediyorlardı. Tıpkı ayakkabıyı onarıp açık yerlerini kapatmak gibi. **"Bunun üzerine Rableri kendilerine: 'Ben size, o ağaçtan men etmedim mi? diye sizi uyarıp ve"** Bu, yüce Allah tarafından onların azarlanması, itabıdır. Yaptıkları yanlış yüzünden bir uyarıdır. Anlatıldığına göre, yüce Allah Adem'e: *"Şu ağaç dışındaki tüm cennet ağaçlarından yiyip faydalanabilirsin, diye sana ikram ve ihsan da bulunmadım mı?"* demiş. Adem de, *"Kesinlikle söyledin. Ancak ben, hiçbir kimsenin yalan yere senin yüce adını kullanarak birini aldatacağını sanmazdım. Ben işte buna aldandım"* dedi. Yüce Allah da: "İzzetim ve zatım adına yemin ederim ki, bundan böyle kesin olarak seni yeryüzüne indireceğim. Artık orada kolay bir şekilde değil, elinin gücü ve alın terinle çalışıp çok ağır şartlarla geçimini sağlayacaksın" buyurdu. Bundan sonra yeryüzüne indirildi, kendisine demircilik sanatı öğretildi. Ekin ekmesi, ziraat yapması emrolundu ve oda böylece toprağı ekip biçmeye, sulamaya, hasadetmeye, harman yapıp dövmeye, danelerini başaklarından ayırıp un öğütmeye,hamur yoğurmaya ve ekmek pişirmeye başladı.**"şeytan sizin için apaçık bir düşmandır, dememiş miydim?' buyurdu."**

٢٣- ﴿ قَالَا رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا وَإِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴾

23- "Her ikisi de: Rabbimiz! Emrine karşı gelip şeytanın sözlerine kanmakla biz kendimize yazık ettik! Eğer bizim kusurumuzu bağışlamaz, rahmet ve merhametinle bizi esirgemezsen, mutlaka hüs rana uğrayanlardan olacağız" dediler." İşte bu ayet Mutezile aleyhine ve bizim lehimize olmak üzere delilimizdir. Çünkü Mutezile mezhebi mensupları işlenen küçük günah ve hataların bağışlanmış olduğunu, bunlardan sorumluluk olmayacağını savunuyorlar.

٢٤- ﴿ قَالَ اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ وَلَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ إِلَى حِينٍ ﴾

24. Allah: "Hepiniz cennetten kiminiz kiminize düşman olarak derhal inin! Yeryüzünde bir süre için karar kılabileceğiniz bir yer ve geçiminizi sağlayabileceğiniz şeyler var"buyurdu.

Buradaki hitap Adem ile Havva'yadır. İki kişi oldukları halde ayette çoğul kipi kullanılarak, "Hepiniz" inin buyurulmuştur. Oysa İblis daha önce kovulmuş ve bulunduğu yerden inmişti. Ola ki İblis ilk inişinde bulunduğu konum ve yerden semaya inmiş olabilir. Buradan da hepsi birlikte yeryüzüne inmiş olabilirler. Bunların hepsi ihtimal dahilindedir.

"Kiminiz kiminize düşman olarak" « بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ » cümlesi burada hal yerinde gelmiştir. Yani birbirinize karşı düşmanlar olarak, anlamındadır. Çünkü İblis Adem ile Havva'ya düşman olduğu gibi o ikisi de ona düşman idiler. **"Yeryüzünde bir süre için karar kılabileceğiniz bir yer"** bir istikrar ya da kalabileceğiniz yer **"ve geçiminizi sağlayabileceğiniz şeyler var' buyurdu."** Ecel vaktiniz gelene dek, sizin ihtiyaçlarınızı karşılayacağınız şeyler orada var.

Sabit el-Bünanî'den rivayete göre demiş ki: "Hz. Adem yere indikten sonra ölüm vakti geldiğinde, melekler çevresini kuşattılar. Bu arada Hz. Havva da onların etrafında dolanıp durmaya başladı. Bunun üzerine Hz. Adem, eşi ve annemiz Hz. Havva'ya, *"Rabbimin meleklerini rahat bırak! Benim başıma her ne gelmiş ise, hepsi de senin yüzünden*

gelmiştir" dedi. Adem, ölünce, melekler kendisini su ve sidir ya da hünnap ile yıkadılar. Yıkama işini tek yaptılar (bir, üç, beş gibi). Aynı şekilde kendisini tekli olan bir kefen ile sarıp sarmaladılar, mumyaladılar. Ona bir mezar kazdılar ve kendisine bir lahit yapıp onu Hindistan'da Serendip (Seylan Srilanka adası) denilen yerde defnettiler ve Adem'in çocuklarına da: *"İşte bu, ondan sonra sizin uygulamanız gereken sünnetiniz, yolunuz ve uygulamanızdır"* dediler.

{Ancak burada şu noktaya dikkatinizi çekmek isterim: "Hz. Adem, eşi Havva'ya; Rabbimin meleklerini serbest bırak, rahatsız etme, Çünkü başıma her ne geldiyse senin yüzünden geldi." Gibi bir ifadeye yer verilmiştir. Oysaki Hz. Adem'in başına her ne gelmiş ise, Hz. Havva yüzünden değil, İblis denen şeytanın yüzünden,vesvese vermesinden gelmiştir. Dolayısıyla böyle bir sebepten ötürü Hz. Havva'yı kötülemenin bir manası yoktur. Doğrusu bu ifade oldukça acımasız bir suçlamadır ve işin acı tarafı da kitap ehli dediğimiz yahudi ve hıristiyanlar bu düşüncededirler. Oysa buna ilişkin olmak üzere ne yüce Kitabımızda ve ne de Hz. Peygamberin sünnetinde herhangi bir delile asla rastlanamaz ve böyle bir şey yoktur. (Çeviren)}

٢٥- ﴿ قَالَ فِيهَا تَحْيَوْنَ وَفِيهَا تَمُوتُونَ وَمِنْهَا تُخْرَجُونَ ﴾

25- "Yine Allah: 'Orada" Yeryüzünde **"yaşayacak,orada ölecek ve defnolunacaksınız. Kıyamet gününde de oradan diriltilip çıkarılacaksınız' dedi"** Kıyamet gününde ödüllendirilmek veya cezalandırılmak için yeniden diriltilip katımızda hesaba çekileceksiniz, buyurdu.

Kıraat imamlarından Hamza ile Ali Kisaî « تُخْرَجُونَ » *"çıkarılacaksınız"* kelimesini, « تَخْرُجُونَ » *"çıkacaksınız"* şeklinde okumuşlardır.

٢٦- ﴿ يَا بَنِي آدَمَ قَدْ أَنْزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاسًا يُوَارِي سَوْآتِكُمْ وَرِيشًا وَلِبَاسُ التَّقْوَى ذَلِكَ خَيْرٌ ذَلِكَ مِنْ آيَاتِ اللهِ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴾

26. Ey Ademoğulları! Size avret yerlerinizi kapatacak giysiler ve bir de süslenmeniz için elbiseler var ettik. Ancak takva denilen iman ve salih amel elbiseleri en üstün ve en hayırlı elbisedir. İşte bu, Allah'ın kudret ve rahmetini gösteren mucizelerindendir ki belki de onlar bu gerçekleri düşünüp ders çıkarırlar.

"Ey Ademoğulları! Size avrat yerlerinizi kapatacak giysiler" Gökten yere indirilenden şeylerden size edep yerlerinizi örtecek şeyler **"ve bir de süslenmeniz için elbiseler var ettik."** Bilindiği gibi her şeyin aslının su olması itibariyle, edep yerlerinin örtülmesi için indirilen ya da var edilen şeyler de sudandır. **"süslenmek için elbiseler..."** ifadesi, kuş tüyünden yani diye geçen ifadeden alınmadır. Zira kulların süsü onların tüyleridir, süsleridir. Yani yüce Allah şöyle buyuruyor: "Biz, size iki tür elbise indirdik. Bunlardan biri ile, kapanması gereken edep yerlerinizi örtersiniz. Biri ile de süslenirsiniz." **"Ancak takva denilen iman ve salih amel elbisesi en üstün ve en hayırlı elbisedir."** İnsanı cezadan koruyan vera ya da takva giysisi çok daha üstündür.

Burada, « وَلِبَاسُ التَّقْوٰى » "Takva elbisesi" ifadesi mübtedadır. Bunu haberi de, « ذٰلِكَ خَيْرٌ » "en üstün..." cümlesidir. Sanki burada şöyle denir gibidir: *"Takva elbisesi, işte o en hayırlıdır."* Çünkü işaret isimleri söz konusu edilen şeye raci olduğu takdirde zamirlerle ifadesi daha bir yerinde görülmektedir. Ya da burada, « ذٰلِكَ » işaret ismi, mübtedanın sıfatıdır. « خَيْرٌ » ise mübtedanın haberidir. Burada adeta şöyle denmektedir: "Söz konusu olunan, 'takva elbisesi' en hayırlısıdır."

Veya « وَلِبَاسُ التَّقْوٰى » "Takva elbisesi" mahzuf mübtedanın haberidir. Yani: "O'dur takva elbisesi." Kısaca, edep yerlerini kapatmak, aslında İman sahibi ve salih amel işleyen kimselerin elbisesidir. Daha sonra ise, « ذٰلِكَ خَيْرٌ » "İşte bu elbise çok daha hayırlıdır" buyurdu. Söylendiğine göre takva ehli denilen iman sahibi ve salih amel işleyen, kısaca Allah'ın emirlerine bağlı ve yasaklarından da uzak duran kimselerin giysileri yünden, sert ve kaba olan şeylerdendir.

Bir de, « وَلِبَاسُ التَّقْوٰى » ifadesini kıraat imamlarından Nafi, Ebu Cafer, İbn Amir ve Ali Kisai, « وَلِبَاسًا وَرِيشًا » kelimeleri üzerine atfederek mansup olarak, « وَلِبَاسَ التَّقْوٰى » şeklinde okumuşlardır. Yani: "Size takva elbisesini de indirdik." **"İşte bu, Allah'ın kudret ve rahmetini gösteren mucizelerdir ki belki de onlar bu gerçekleri düşünüp ken-**

dilerine bir ders çıkarırlar." İşte bu, yüce Allah'ı kullarına karşı merhametinin ve fazlının bir delili ve kanıtıdır. Belki bu sayede kullar da Allah'ın nimetini azametini ve büyüklüğünü böylece görüp takdir ederler. İşte bu âyet, kişinin edep yerlerinin açılmasından sonra, açılan bu yerleri kapatmak maksadıyla toplanılan yaprakların hemen sonrasında bu giysilerden bahsedilmiş olması adeta sırf bunu anlatmak için zikredilmiş gibidir. Böylece yüce Allah tarafından kendileri için var edilen ve kendilerine bahşedilen bu elbiselere karşılık minnet duygularını açığa vurmaktır. Çünkü açıklık ve çıplaklıkta rezalet vardır. Dolayısıyla tesettürde yani edep yerlerini açmayıp kapatmakta ise Allah korkusu vardır ve bu da takva ile anlatılmaya çalışılmaktadır.

27. – 31. ÂYETLER

يَا بَنِى اٰدَمَ لاَ يَفْتِنَنَّكُمُ الشَّيْطَانُ كَمَآ اَخْرَجَ اَبَوَيْكُمْ مِنَ الْجَنَّةِ يَنْزِعُ عَنْهُمَا لِبَاسَهُمَا لِيُرِيَهُمَا سَوْاٰتِهِمَا ؕ اِنَّهُ يَرٰيكُمْ هُوَ وَقَبِيلُهُ مِنْ حَيْثُ لاَ تَرَوْنَهُمْ ؕ اِنَّا جَعَلْنَا الشَّيَاطِينَ اَوْلِيَآءَ لِلَّذِينَ لاَ يُؤْمِنُونَ ﴿٢٧﴾ وَاِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً قَالُوا وَجَدْنَا عَلَيْهَآ اٰبَآءَنَا وَاللّٰهُ اَمَرَنَا بِهَا ؕ قُلْ اِنَّ اللّٰهَ لاَ يَاْمُرُ بِالْفَحْشَآءِ ؕ اَتَقُولُونَ عَلَى اللّٰهِ مَا لاَ تَعْلَمُونَ ﴿٢٨﴾ قُلْ اَمَرَ رَبِّى بِالْقِسْطِ قف وَاَقِيمُوا وُجُوهَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ ؕ كَمَا بَدَاَكُمْ تَعُودُونَ ؕ ﴿٢٩﴾ فَرِيقًا هَدٰى وَفَرِيقًا حَقَّ عَلَيْهِمُ الضَّلاَلَةُ ؕ اِنَّهُمُ اتَّخَذُوا الشَّيَاطِينَ اَوْلِيَآءَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَيَحْسَبُونَ اَنَّهُمْ مُهْتَدُونَ ﴿٣٠﴾ يَا بَنِى اٰدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلاَ تُسْرِفُوا اِنَّهُ لاَ يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ ﴿٣١﴾ قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللّٰهِ الَّتِى اَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ ؕ قُلْ هِىَ لِلَّذِينَ اٰمَنُوا فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا خَالِصَةً يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ؕ كَذٰلِكَ نُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٣٢﴾

Meâli

27. Ey Ademoğulları! Şeytan, babanız Adem ile Havva'yı ayartıp tuzağa düşürüp nasıl her ikisini de çirkin yerlerini kendilerine göstermek için cennetten çıkarmaya sebep olmuş ise, sizi de Allah'a iman etmekten ve taattan saptırmasın. Doğrusu şeytan, ordusu ve yardımcıları sizin kendilerini göremediğiniz ve beklemediğiniz yerlerden sizi görür, bekler ve tuzaklarına düşürürler. Şüphesiz biz şeytanları, inanmayanların dostları kıldık.

28. Her türden putperestler, Ka'benin çevresini çıplak olarak tavaf etmek, ilahi mesajı reddetmek gibi büyük masiyetlerden herhangi birini işlediklerinde hemen: "Atalarımızı da bu yol üzere bulduk ve kaldı ki bizzat bu kötülükleri işlememizi de bize Allah emretti" derler. De ki: "Allah asla kötülüklerin işlenmesini emretmez. Yoksa siz doğruluğu hakkında hiçbir bilgi sahibi olmadığınız bir konuda Allah adına mı konuşuyorsunuz?"

29. De ki: Rabbim, sadece adaleti ve doğruluğu emretmiştir. Her namazınız ve kulluğunuzda yönünüzü ve yüzünüzü sadece ve sadece Beytullah'a çevirin. Dua, taat ve ibadet ya da kulluğunuzda samimi olarak, içtenlikle yalnızca O'na yaslanın. Kaldı ki sizi ilk olarak nasıl ki yokluktan var edip yaratmış ise, sizi yeniden diriltecek olmakla da katına gideceğiniz de O'dur.

30. Kiminiz müslüman olarak doğru yolu seçtiniz. Kiminizin de sapıklığı tercih etmeniz sebebiyle artık dalalette kalmaları kaçınılmaz oldu. Çünkü bunlar Allah'ı bırakıp kesin olarak şeytanları veli edinirler. Bir de kesinlikle doğru yolda olduklarını sanacaktırlar.

31. Ey Ademoğulları! Her namazınızda olsun, tavafınızda olsun, giyinip süslenin ve avret yerlerinizi de kapatın! Yiyin, için, ancak israf etmeyin. Doğrusu Allah israf edenleri sevmez.

32. De ki: Allah'ın kulları için var ettiği her tür güzelliği-süsü, rızkın iyi, temiz ve helâl olanını kim haram kıldı? De ki: Bütün bunlar dünyada iken öncelikle iman edenlere aittir. Kıyamet gününde ise özellikle iman edenler içindir. İşte bilen bir toplum için Biz, helal, haram, din gibi ilahi mesajla ilgili her konuyu böyle etraflı bir şekilde açıklayıp gözler önüne sereriz.

Tefsiri

٢٧- ﴿ يَا بَنِي آدَمَ لَا يَفْتِنَنَّكُمُ الشَّيْطَانُ كَمَا أَخْرَجَ أَبَوَيْكُمْ مِنَ الْجَنَّةِ يَنْزِعُ عَنْهُمَا لِبَاسَهُمَا لِيُرِيَهُمَا سَوْآتِهِمَا إِنَّهُ يَرَيكُمْ هُوَ وَقَبِيلُهُ مِنْ حَيْثُ لَا تَرَوْنَهُمْ إِنَّا جَعَلْنَا الشَّيَاطِينَ أَوْلِيَاءَ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ ﴾

27. Ey Ademoğulları! Şeytan, babanız Adem ile Havva'yı ayartıp tuzağa düşürüp nasıl her ikisini de çirkin yerlerini kendilerine göstermek için cennetten çıkarmaya sebep olmuş ise, sizi de Allah'a iman etmekten ve taattan saptırmasın. Doğrusu şeytan, ordusu ve yardımcıları sizin kendilerini göremediğiniz ve beklemediğiniz yerlerden sizi görür, bekler ve tuzaklarına düşürürler. Şüphesiz biz şeytanları, inanmayanların dostları kıldık.

Nasıl ki ebeveynleriniz olan Adem ile Havva'nın- cennetten çıkarılmasına sebep olmuş ise, sizin de oraya girmemeniz için sizi saptırmasın ve aldatmasın. Her ikisinin de edep yerlerini kapatan elbiselerini soymaya sebep olarak böylece cennetten atılmalarına yol açtı. Çünkü buna asıl sebep olan şeytandır. Buradaki yasaklama görünürde her ne kadar şeytana ise de, mana itibariyle yasaklama aslında Ademoğullarınadır. Yani: Ey Ademoğulları! Sakın şeytanın izinden gidip de onun dediklerini uygulamayın. Aksi takdirde sizi tuzağa düşürür, saptırır."

« يَنْزِعُ عَنْهُمَا لِبَاسَهُمَا لِيُرِيَهُمَا » ifadesi burada haldir. Yani giysilerini üzerlerinden soyarak onları oradan çıkardı." **"Doğrusu Şeytan, ordusu ve yardımcıları sizin kendilerini göremediğiniz ve beklemediğiniz yerlerden sizi görür, bekler ve tuzağına düşürürler."**

Burada, « اِنَّهُ » şan ve dikkat çekme zamiridir. « يَرَيكَ هُوَ » "Bizzat kendisi sizi görür" ifadesi, yasaklamanın asıl nedenine dikkat çekiliyor. Çünkü şeytan adeta kendisine mudarada bulunulan-yalakalık yapılan düşman konumunda olduğundan, onun tuzağına düşmemek,fitnesine kapılmamak bakımından bir uyarıdır. Çünkü sizler hiç farkında bile olmaksızın nereden ve hangi şekilde sizi avladığını, tuzağına düşürdüğünü bile sezemezsiniz. « وَقَبِيلُهُ » Şeytanın soyundan gelenler veya şeytanlardan

oluşmuş İblis orduları manasınadır.

Bu, aynı zamanda, «يَرٰيكُمْ» daki zamir üzerine atfolunmuştur. Ki bu zamir aynı zamanda, « هُوَ » zamiri ile tekit olunan bir zamirdir. Ancak, « قَبِيلُهُ » bu zamir üzerine matuf değildir. Çünkü fiilin mamulü, meydanda olanın-bariz olanın dışında gizlidir. Dolayısıyla bu da fiilin mamulü olan, « مِنْ حَيْثُ لَا تَرَوْنَهُمْ » cümlesine matuftur. Zünnun Mısri (öl.248/862) der ki:

"Mademki senin onu göremeyeceğin yerlerden o seni görüp tuzağına düşürmek istiyor. O takdir de sen de, kendisin, her an ve her yerden gören ve fakat Şeytanın kendisini görmediği zattan yardım iste! Ki O da, ikramı bol olan kerem sahibi, hataların üzerlerini fazlasıyla örtüp gizleyen, çok merhamet sahibi olup esirgeyen ve işlenen hataları ve kusurları çok çok fazlasıyla bağışlayan, affeden yüce Allah'tır." **"Şüphesiz biz şeytanları, inanmayanların dostları kıldık."** İşte âyetin bu kısmı aynı zamanda yüce Allah'ın kullarının fiillerini de yarattığına ilişkin bir delildir.

٢٨- ﴿وَإِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً قَالُوا وَجَدْنَا عَلَيْهَا اٰبَاءَنَا وَاللّٰهُ اَمَرَنَا بِهَا قُلْ إِنَّ اللّٰهَ لَا يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ اَتَقُولُونَ عَلَى اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ﴾

28. Her türden putperestler, Ka'benin çevresini çıplak olarak tavaf etmek, ilahi mesajı reddetmek gibi büyük masiyetlerden herhangi birini işlediklerinde hemen: "Atalarımızı da bu yol üzere bulduk ve kaldı ki bizzat bu kötülükleri işlememizi de bize Allah emr etti" derler. De ki: "Allah asla kötülüklerin işlenmesini emretmez. Yoksa siz doğruluğu hakkında hiçbir bilgi sahibi olmadığınız bir konuda Allah adına mı konuşuyorsunuz?"

Günahlardan en çirkin olanını işledikleri zaman, örneğin Beytullah'ı çırılçıplak halde tavaf etmek ve Allah'a ortak koşmak gibi bir fiili işlediklerinde hemen: **"Atalarımızı da bu yol üzere bulduk ve kaldı ki bizzat bu kötülükleri işlememizi de bize Allah emretti, derler."** Bu tip kimseler böylesi bir büyük ve iğrenç fiili işlediklerinde, hemen, "daha önce geçen atalarımız da böyle yaparlardı" mazeretine sığınırlar ve onların yolunu izleyip onları model olarak alırlar. Bir de bu gibi şeyleri yap-

mamızı bize aslında Allah kendisi emretti ve bizim bu şeylerde kararlılığımızı sürdürmemizi bizden O istedi, eğer Allah bizim bu yaptıklarımızdan hoşlanmasaydı ve buna rızası olmasaydı, kesinlikle bizi bundan bir başka şeye taşır ve yönlendirirdi, gibisinden bahanelere yapışırlardı. Ancak her iki bahaneleri de batıl, geçersiz ve anlamsızdır. Çünkü ilk gerekçeleri, yani atalarını üzerinde buldukları yolu devam ettirdiklerini öne sürmeleri sadece cahilleri körü körüne taklitten başka bir şey değildir. İkinci bahaneleri yani, bize bunları yapmamızı emreden tarzındaki bahaneleri Celal ve Azamet sahibi, yüce Allah'a karşı uydurulan bir iftiradan başka bir şey değildir. **"De ki: Allah asla kötülüklerin işlenmesini emretmez."** Çünkü emrolunan şeyin mutlaka iyi ve güzel olması gerekir, Gerçi bunlar arasında da dereceler ve mertebeler açısından farklılıklar olsa bile yine de emredilen şeylerin iyi ve güzel olması icabeder. Kaldı ki işin bu yönü Fıkıh Usulünde de zaten ele alınıp etraflıca anlatılmıştır, oradan da öğrenilebilir. **"Yoksa siz doğruluğu hakkında hiçbir bilgi sahibi olmadığınız bir konuda Allah adına mı konuşuyorsunuz?"** Ayetteki soru edatı, inkâr anlamında olup onları da azarlayıp kötü niyetlerini göstermektedir. Yani siz öylesine iğrenç varlıklarsınız ki, kötülüklerinize Allah'ı bile alet ediyorsunuz, ne iğrenç mahluklarsınız, demektir.

٢٩- ﴿قُلْ أَمَرَ رَبِّي بِالْقِسْطِ وَأَقِيمُوا وُجُوهَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ كَمَا بَدَأَكُمْ تَعُودُونَ﴾

29. De ki: Rabbim, sadece adaleti ve doğruluğu emretmiştir. Her namazınız ve kulluğunuzda yönünüzü ve yüzünüzü sadece ve sadece Beytullah'a çevirin. Dua,taat ve ibadet ya da kulluğunuzda samimi olarak, içtenlikle yalnızca O'na yaslanın. Kaldı ki sizi ilk olarak nasıl ki yokluktan var edip yaratmış ise, sizi yeniden diriltecek olmakla da katına gideceğiniz de O'dur.

"De ki: Rabbim, sadece adaleti ve doğruluğu emretmiştir." Adaleti ve her akıllı kimse tarafından kabul göreceği iyi ve güzel olan şeyleri emreder. O bunları emrederken nasıl olur da, kötülükleri emreder? Böyle bir şey Allah için asla vaki değildir. **"Her namazınız ve kulluğunuzda yönünüzü ve yüzünüzü sadece ve sadece Beytullah'a çevirin. Dua, taat ve ibadet ya da kulluğunuzda samimi olarak, içtenlikle yalnızca O'na yaslanın."** Ve "De ki: yüzünüzü ve yönünüzü yalnızca O'ndan yana koyun. İbadet ya da kulluk görevlerinizde dürüst olarak sadece Allah'a yönelin ve Ona yaslanın. Her secde, ibadet ve kulluk anında

Ondan yana dönün, Onu bırakıp başkalarına yönelmeyin. Yahut da başka yerleri ve şeyleri mabet ve mabut haline sokmayın, onlara yönelip değer vermeyin. Böylece Allah'ın rızasını, yapacağınız iyi ve güzel şeylerle, ibadet ve taatle istemeye ve aramaya çalışın. **"Kaldı ki sizi ilk olarak nasıl ki yoktan var edip yaratmış ise, sizi yeniden diriltecek olmakla katına gideceğiniz de O'dur."** Nasıl sizi hiç yoktan yaratmış ise, yeniden de diriltip huzurunda hesaba çekecektir. Yüce burada, "İnsanların hiç yoktan ilk yaratılışlarını,yeniden dirilip hesap gününe inanmayanlar aleyhine kanıt olsun için bu noktaya işaret buyuruyor. İşte bu itibarla mana şöyle olmaktadır: "Yüce Allah kesin olarak sizi yeniden diriltecek ve yapıp ettiklerinizin hesabını vermek üzere de sizi hesaba çekecektir. O halde ibadet ve kulluk görevlerinizde Allah'a karşı ihlas ve samimiyetle davranın."

٣٠- ﴿ فَرِيقًا هَدٰى وَفَرِيقًا حَقَّ عَلَيْهِمُ الضَّلَالَةُ إِنَّهُمُ اتَّخَذُوا الشَّيَاطِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ مُهْتَدُونَ ﴾

30. Kiminiz müslüman olarak doğru yolu seçtiniz. Kiminizin de sapıklığı tercih etmeniz sebebiyle artık dalalette kalmaları kaçınılmaz oldu. Çünkü bunlar Allah'ı bırakıp kesin olarak şeytanları veli edinirler. Bir de kesinlikle doğru yolda olduklarını sanacaktırlar.

Birinci guruptakiler müslüman olanlardır. İkiciler ise kâfirlerdir. **"Çünkü bunlar"** kendileri için dalalette kalmaları kaçınılmaz olanlar **"Allah'ı bırakıp kesin olarak şeytanlara-şeytanları veli edinirler. Bir de kendilerinin doğru yolda olduklarını sanacaktırlar."** İşte bu ayet hidayete, doğru yola erdirme ve dalalette bırakma konusunda Mutezile mezhebinin aleyhine, bizim lehimize delildir.

٣١- ﴿ يَا بَنِي اٰدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ ﴾

31. Ey Ademoğulları! Her namazınızda olsun, tavafınızda olsun, giyinip süslenin ve avret yerlerinizi de kapatın! Yiyin, için, ancak israf ve etmeyin. Doğrusu Allah israf edenleri sevmez.

Her namaz kılışınızda süs ve ziynet giysilerinizi giyin. Burada ziynetten kasıt, tarak, güzel koku-esans manalarınadır. Sünnete-uygulamaya

göre olması gereken şudur: Bir müslüman namaz kılması için güzel ve temizlik bakımından en güzeli ne ve nasıl olması gerekiyorsa onları yerine getirmeye gayret etsin. Çünkü namaz kulun Rabbine karşı yakarışı ve münacatı demektir. Bu itibarla da süslenip temizlenmek güzel kokular sürünmek müstahap-yerinde bir davranıştır. Nitekim tesettür yani örtünmek de farzdır. İster et olsun, ister içyağı olsun **"Yiyin, için, ancak"** haram olan şeylere kaçarak veya oburca yiyerek **"israf etmeyin. Doğrusu Allah israf edenleri sevmez."**

Abdullah b. Abbas -Allah her ikisinden de razı olsun- diyor ki: "Dilediğini ye, istediğini iç ve arzu ettiğini de giyin. Sakın iki haslet-özellik seni yanlışa ve hataya düşürmesin. Biri israf denilen aşırı manadaki savurganlık, diğeri ise büyüklenip kendini beğenmektir, kibirdir." Harun Reşidin, alanında oldukça uzman ve fakat Hıristiyan dinine mensup bir hekimi vardı. İşte bu hekim Ali b. Hüseyin b. Vakid'de: "Sizin Kitabınız Kur'an'da tıp ilmi ile alakalı hiçbir şey yok. Oysa ilim-bilimler bedenlerle ilgili olanlar ve dinlerle alakalı olanlar diye iki gurupta incelenirler" demesi üzerine, Ali b. Hüseyin b. Vakid de ona: "Yüce Allah, tıp bilimiyle alakalı olan tüm bilgileri yüce Kitabı'nın bir tek yarım ayetinde toplayıp formüle etmiştir: **"Yiyin, için ve fakat israf etmeyin"** diye bu ayetle cevap vermiştir. Bu defa Hıristiyan hekim, "tıp konusunda sizin peygamberinizden herhangi bir rivayet yapılmamıştır. Buna ne dersin?" sorusu üzerine de Ali şu cevabı verir: "Peygamberimiz çok kısa ve özlü ifadeleriyle bunları bir araya getirmiştir. Nitekim şu ifade Allah Rasulünden (sav) bu konuya örnektir; **"Mide, her hastalığın evi-merkezidir." "Her devanın, iyileşmenin başı-temeli perhiz ve diyettir.", "Her bedene, neye alıştırmış isen, sadece onu ver."** Hıristiyan doktor Ali b. Hüseyin b. Vakid'den bu cevapları alınca der ki:

"Ne sizin Kitabınız Kur'an ve ne de sizin peygamberiniz büyük hekim Calinus'a tıp alanında bir şey bırakmamışlar." *(Rivayetler için bak. İbn Hacer, "Ben bunu bulamadım" diyor. Haşiyetu'l-Keşşaf;2/100. Makasıd, s:389'da şöyle diyor: Bu sırı ifadenin Rasulullah'a ref'i yani vardırılması sahih-doğru değildir. Aksine bu ifade, bir Arap doktor olan Haris b. Kelde'nin veya bir başkasının sözü olabilir. Bunun için bak, Keşfu'l-Hafa,2/297-298. Bk. Bağdadî, Tıbbu'n-Nebevî, s:69 ve 262. Thk. Yusuf Budeyvî.)*

٣٢- ﴿قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللّٰهِ الَّتِى أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ ط
قُلْ هِىَ لِلَّذِينَ اٰمَنُوا فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا خَالِصَةً يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ط كَذٰلِكَ نُفَصِّلُ

الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴾

32. De ki: Allah'ın kulları için var ettiği her tür güzelliği-süsü, rızkın iyi, temiz ve helâl olanını kim haram kıldı? De ki: Bütün bunlar dünyada iken öncelikle iman edenlere aittir. Kıyamet gününde ise özellikle iman edenler içindir. İşte bilen bir toplum için Biz, helal, haram, din gibi ilahi mesajla ilgili her konuyu böyle etraflı bir şekilde açıklayıp gözler önüne sereriz.

İster giysiler olsun, ister güzelleşmeyi sağlayan şeylerin tamamı olsun, hepsinin aslını topraktan var eden Allah olduğuna göre bunları kim haram kılabilir? Çünkü topraktan pamuğu, ipek böceğinden de ipeği yaratan O'dur. Nitekim yiyecek ve içecek türünden olan şeyleri de yasaklayan kim?Anlatıldığına göre inkârcılar ve müşrikler bir şeyi haram kıldıklarında, koyunu ve ondan elde olunan et, yağ ve sütünden elde olunan şeyleri haram kılarlarmış. "**De ki: Bütün bunlar dünyada iken öncelikle iman edenlere aittir.**" Sadece inananlara değil, aksine bu gibi şeylerde Allah'a ortak koşan müşrikler de müminlerle ortaktırlar. Ancak "**Kıyamet gününde ise özellikle iman edenler içindir,**" Çünkü kıyamet gününde müşrikler artık bu şeylerde müminlerle ortak değiller. Eğer ayete iyice dikkat edilirse Rabbimiz burada, "**İman edenlerle onlardan başkaları için**" buyurmadı. Yüce Allah iman edenler ve başkaları için" demedi. Bunların asıl olarak iman edenler için yaratıldığını tembih etmek için. Kafirler ise bu konuda müminler tabidir.

Kıraat imamlarından Nafi, « خَالِصَةٌ » kelimesini merfu olarak okumuştur. Bu manada mübtedadır. « لِلَّذِينَ اٰمَنُوا » ise haberidir. « فِى الْحَيَاتِ الدُّنْيَا» cümlesi de haberin zarfıdır. Ya da, « خَالِصَةٌ » kelimesi, ikinci haberdir veya mahzuf bir mübtedanın haberidir ki o da; "Hiye" zamiridir. Bu cümle, « هِىَ خَالِصَةٌ » olur. Diğerinin mansup oluşu ise, zarftaki zamir -ki bu haberdir- den hal olması cihetiyledir. Bu bakımdan mana şöyle olur: "O şeyler kıyamet gününde bizzat inanlara ait olmakla birlikte aynı zamanda dünya hayatında da müminler için var olmuştur." "**İşte**" yüce Allah'ın şerikinin olmadığını "**bilen bir toplum için Biz, helâl, haram, din gibi ilahî mesajla ilgili her konuyu böyle etraflı bir şekilde açıklayıp gözler önüne sereriz.**"

33. – 43. ÂYETLER

قُلْ إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّىَ الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَالْإِثْمَ
وَالْبَغْىَ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَأَنْ تُشْرِكُوا بِاللّٰهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانًا
وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ٣٣ وَلِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌۚ فَإِذَا
جَٓاءَ أَجَلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ﴿٣٤﴾ يَا بَنِى
اٰدَمَ إِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ رُسُلٌ مِنْكُمْ يَقُصُّونَ عَلَيْكُمْ اٰيَاتِىۙ فَمَنِ اتَّقٰى
وَأَصْلَحَ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٣٥﴾ وَالَّذِينَ كَذَّبُوا
بِاٰيَاتِنَا وَاسْتَكْبَرُوا عَنْهَٓا أُولٰٓئِكَ أَصْحَابُ النَّارِۚ هُمْ فِيهَا
خَالِدُونَ ﴿٣٦﴾ فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ
بِاٰيَاتِهِۗ أُولٰٓئِكَ يَنَالُهُمْ نَصِيبُهُمْ مِنَ الْكِتَابِۗ حَتّٰٓى إِذَا
جَٓاءَتْهُمْ رُسُلُنَا يَتَوَفَّوْنَهُمْۙ قَالُٓوا أَيْنَ مَا كُنْتُمْ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ
اللّٰهِۗ قَالُوا ضَلُّوا عَنَّا وَشَهِدُوا عَلٰٓى أَنْفُسِهِمْ أَنَّهُمْ كَانُوا
كَافِرِينَ ﴿٣٧﴾ قَالَ ادْخُلُوا فِٓى أُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ مِنَ
الْجِنِّ وَالْإِنْسِ فِى النَّارِۗ كُلَّمَا دَخَلَتْ أُمَّةٌ لَعَنَتْ أُخْتَهَاۗ
حَتّٰٓى إِذَا ادَّارَكُوا فِيهَا جَمِيعًاۙ قَالَتْ أُخْرٰيهُمْ لِأُولٰيهُمْ رَبَّنَا

هٰٓؤُلَٓاءِ اَضَلُّونَا فَاٰتِهِمْ عَذَابًا ضِعْفًا مِنَ النَّارِ ط قَالَ لِكُلٍّ ضِعْفٌ
وَلٰكِنْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٣٨﴾ وَقَالَتْ اُولٰيهُمْ لِاُخْرٰيهُمْ فَمَا كَانَ لَكُمْ
عَلَيْنَا مِنْ فَضْلٍ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْسِبُونَ ﴿٣٩﴾ اِنَّ
الَّذِينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا وَاسْتَكْبَرُوا عَنْهَا لَا تُفَتَّحُ لَهُمْ اَبْوَابُ
السَّمَٓاءِ وَلَا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتّٰى يَلِجَ الْجَمَلُ فِى سَمِّ
الْخِيَاطِ ط وَكَذٰلِكَ نَجْزِى الْمُجْرِمِينَ ﴿٤٠﴾ لَهُمْ مِنْ جَهَنَّمَ مِهَادٌ
وَمِنْ فَوْقِهِمْ غَوَاشٍ ط وَكَذٰلِكَ نَجْزِى الظَّالِمِينَ ﴿٤١﴾ وَالَّذِينَ
اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَا نُكَلِّفُ نَفْسًا اِلَّا وُسْعَهَا اُولٰٓئِكَ
اَصْحَابُ الْجَنَّةِ ج هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٤٢﴾ وَنَزَعْنَا مَا فِى صُدُورِهِمْ
مِنْ غِلٍّ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهِمُ الْاَنْهَارُ ج وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِى
هَدٰينَا لِهٰذَا وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِىَ لَوْلَٓا اَنْ هَدٰينَا اللّٰهُ ج لَقَدْ جَٓاءَتْ
رُسُلُ رَبِّنَا بِالْحَقِّ ط وَنُودُٓوا اَنْ تِلْكُمُ الْجَنَّةُ اُورِثْتُمُوهَا بِمَا
كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٤٣﴾

Meâli

33. De ki:Doğrusu Rabbim, açığı olsun,gizlisi olsun iğrenç ve utandırıcı olan her kötülüğü, büyük ve küçük günah ve masiyetlerin her çeşidini, haksız yere insanlara tecavüz edilip zulmedilmesini, kendisinden başkasına tapınılması hakkında herhangi bir delil indirmediği kimseye veya güçlere ilahlık tanınmasını ve bilmediğiniz konular hakkında Allah adına olmayacak şeyler uydurmanızı, Allah haram kılmıştır.

34. Her toplum ve insan için hayatta belirli bir süre tanınmıştır. İçinde ölecekleri süreleri dolunca ne bir an geriye erteleyebilirler ne de bir an öne alabilirler.

35. Ey Ademoğulları! Sizin içinizden, size ilahî yasa olarak koymuş olduğum hükümleri anlatacak elçiler geldiği zaman, hemen onları doğrulayıp kendilerine itaat edin! Her kim de elçilere ve getirdikleri mesajlara uyar, Allah'ın emirleri ve yasakları doğrultusunda gayret eder, amelini ve durumunu düzeltirse, artık bundan böyle onlara hiç bir korku yoktur ve onlar üzülmeyecekler de.

36. Peygamberlere indirilen, içinde hüküm ve şeriatleri taşıyan âyetlerimizi yalan sayanlar ve kibirleri sebebiyle onları kabule yanaşmayıp üstten bakarak iman etmeyenlere gelince, işte onlar cehennem ateşinde yanacakların ta kendileridir. Kaldı ki onlar orada ebedi olarak kalacaklardır.

37. Allah'a karşı oğul isnadında bulunarak, ortak koşarak veya şeriat olarak göndermediği bir şeyi Allah adına yalan uydurarak iftirada bulunandan daha zalim kim olabilir? Artık hayır ve şer, rızık ve ömür olarak kendilerine ne takdir edilmişse gelip onları bulacaktır. Nihayet ölüm melekleri olan elçilerimiz onların canlarını almak üzere kendilerine geldiklerinde onlara: "Allah'tan başka mabut edinip çağırdıklarınız ve kulluğunda bulunduğunuz tanrılarınız nerede hani?!" derler. Onlar da: "Bizi ortada bırakıp kaybolup gittiler, şu anda yerlerini de bilemiyoruz" diyecekler. Ve böylece kendi aleyhlerine olmak üzere kÂfir olduklarına ilişkin şahitlikte bulunacaklardır.

38. Allah -veya melekler yoluyla Allah-ahirette kendilerine: "Gelin, ister cinlerden olun, ister insanlardan olun daha önce gelip geçmiş toplumların aralarına katılarak girin siz de cehenneme!" buyuracaktır. Cehenneme giren her bir gurup kendi yoldaşına lanet okur. Ne zamanki hepsi bir araya toplanıp cehenneme doluştuklarında, en son girenler kendilerinden önce oraya girmiş olanları göstererek onlar için diyecekler ki: "Rabbimiz! Şunlar var ya,işte asıl bizi yoldan çıkaranlar, saptıranlar onlardır. Bu bakımdan onların ateşteki azabını fazlasıyla kat kat olarak ver!" Allah da: "Her biriniz için çok daha fazlasıyla kat kat azap olacaktır. Fakat siz bunu bilmiyorsunuz" diye buyuracaktır.

39. Lider konumunda olan öncekiler kendilerine uyan sonrakilere şöyle derler: "Sizin cezanızı hafifletebilecek bizden üstün bir yanınız, bir

üstünlüğünüz ve meziyetiniz yok ki böyle konuşuyorsunuz. Siz de tıpkı bizim sapıttığımız gibi sapıttınız. Öyleyse hepiniz sebep olduğunuz küfür ve dalaletleriniz yüzünden tadın azabı!"

40. Âyetlerimizi yalanlamaya kalkışanlara, büyüklenerek onlara tepeden bakanlara, göğün kapıları açılmayacaktır. Bir de, deve -halat- iğne deliğinden geçmedikçe onlar da cennete giremeyeceklerdir. İşte Biz küfür suçlularını böyle cezalandırırız.

41. Onlar için cehennem ateşinden döşekler, üstlerinden de kendilerini örten yine ateşten örtüler var. İşte bu şekilde hem kendilerine ve hem de halka yazık eden kÂfirleri Biz böyle cezalandırırız.

42. Allah'a, Allah'ın tüm elçilerine iman ederek, emirlere bağlılık gösterip yasaklarından kaçmak suretiyle güzel ve iyi davranışlarda bulunanlara gelince -ki Biz hiçbir kimseye gücünün üzerinde yük yüklemeyiz- işte cennetlik olanlar bir tek bunlardır, oradan bir daha çıkmamak üzere ebedi olarak kalacaklardır.

43. Cennete giren bu kimselerin dünyada iken sinelerinde kin türünden saklı ve gizli olarak her ne bulunuyorsa hepsini çıkarıp atmışızdır. Önlerinden-Ayaklarının altından cennet nehirleri akacak ve diyecekler ki: *"Bize, dünyada iken iman ve salih amel işleme yolunu gösterip bizi buna muvaffak kılmak suretiyle şu muazzam nimetleri elde etme imkÂnını bağışlayan Allah'a hamd ve şükürler olsun. Eğer Allah bize doğru yolu gösterip bizi buna muvaffak kılmasaydı, biz asla kendiliğimizden doğru yolu bulacak değildik. Kaldı ki Rabbimizin elçileri de kesinlikle bize doğruyu bildirmişlerdir."* Melekler de yankılayan sesleriyle onlara şöyle seslenecekler: *"İşte size cennet! İşlediğiniz güzel amellerinize karşılık yüce Allah tarafından siz ona varis kılındınız."*

Tefsiri

٣٣- ﴿قُلْ إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّىَ الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَالْإِثْمَ وَالْبَغْىَ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَأَنْ تُشْرِكُوا بِاللهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانًا وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللهِ مَا لاَ تَعْلَمُونَ﴾

33. De ki:Doğrusu Rabbim, açığı olsun, gizlisi olsun iğrenç ve

utandırıcı olan her kötülüğü, büyük ve küçük günah ve masiyetlerin her çeşidini, haksız yere insanlara tecavüz edilip zulmedilmesini, kendisinden başkasına tapınılması hakkında herhangi bir delil indirmediği kimseye veya güçlere ilahlık tanınmasını ve bilmediğiniz konular hakkında Allah adına olmayacak şeyler uydurmanızı, Allah haram kılmıştır.

Kıraat imamlarından Hamza b. Habib (Ebu Amare) "Ye" harfinin sükünü ile, « رَبِّىَ » ifadesini, « رَبِّى » olarak okumuş, diğerleri ise, « رَبِّىَ » okumuşlardır. « وَاَنْ تُشْرِكُوا بِاللّٰهِ » cümlesi nasb mahallindedir.

« يُنَزِّلْ » fiilini şeddesiz olarak İbn Kesir Mekki, Ebu Amr ve Yakup « يُنْزِلْ » şeklinde okumuşlardır. Sanki şöyle denir gibidir: "İğrenç ve kötü olan her şeyi haram kıldığı gibi ve Allah'a ortak koşulmasını da haram kılmıştır." Diğer taraftan bir de bu ifade içerisinde onlarla alay ve dalga geçmek, aşağılamak manası da vardır. Çünkü yüce Allah'ın kendisine başka bir kimsenin veya gücün ortak koşulması için bir delil ya da kanıt göndermez ve indirmez. Çünkü bu, caiz olan bir şey değildir. Bir de Allah adına yalan uydurmak, iftira atmak, helâli haram ve haramı da helâl kılmak gibi şeyleri ileri sürmeniz de kesin olarak haram ve yasaktır.

٣٤- ﴿وَلِكُلِّ اُمَّةٍ اَجَلٌ فَاِذَا جَٓاءَ اَجَلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ﴾

34. Her toplum ve insan için hayatta belirli bir süre tanınmıştır. İçinde ölecekleri süreleri dolunca ne bir an geriye erteleyebilirler ne de bir an öne alabilirler.

Herkes ve her toplum için belirli bir vakit var ki, iman etmemeleri halinde o vaktin gelmesiyle onların kökünü kazıyacak azap kendilerine gelecektir. Aslında bu tehdit Mekke'li müşrikleredir. Allah katında süresi bilinen azap, Mekkelilerin inanmaması durumunda, eski ümmetlerin başına gelen azap gelip kendilerini yakalayacaktır. **"İçinde ölecekleri süreleri dolunca ne bir an geriye erteleyebilirler ne de bir an öne alabilirler."** Âyette bu süre "bir saat" kelimesiyle anlatılıyor ki, bu, herhangi bir durumda birine bir mühlet verildiğinde verilecek en az süre ma-

nasındadır.

٣٥- ﴿ يَا بَنِى اٰدَمَ إِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ رُسُلٌ مِنْكُمْ يَقُصُّونَ عَلَيْكُمْ اٰيَاتِى فَمَنِ اتَّقٰى وَاَصْلَحَ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴾

35. Ey Ademoğulları! Sizin içinizden, size ilahî yasa olarak koymuş olduğum hükümleri anlatacak elçiler geldiği zaman, hemen onları doğrulayıp kendilerine itaat edin! Her kim de elçilere ve getirdikleri mesajlara uyar, Allah'ın emirleri ve yasakları doğrultusunda gayret eder, amelini ve durumunu düzeltirse, artık bundan böyle onlara hiç bir korku yoktur ve onlar üzülmeyecekler de.

Size kitaplarımı ve içindeki hükümleri okuyup anlatacak peygamberler... Bu âyette geçen, « إمَّا » aslında « إنْ مَا » dır. Şart manasını daha da pekiştirmek için « إنْ » edatına bir de, « مَا » harfi eklenmiş bulunuyor. Çünkü « مَا » harfi de şart içindir. İşte böyle bir durumda bunlardan sonra gelen fiile şeddeli nun-Nunu sakile şeddesiz nun- Nunu hafife gelmesi gereği vardır.

Nitekim burada da, « إمَّا إنْ مَا » dan sonra gelen, « يَأْتِيَنَّكُمْ » fiilindeki nun şeddeli-sakiledir. « رَسُلٌ مِنْكُمْ يَقُصُّونَ عَلَيْكُمْ اٰيَاتِى » cümlesi, « رَسُلٌ » kelimesinin sıfatı olarak ref' mahallindedir. Şartın cevabı ise, bundan sonraki, « فَمَنِ اتَّقٰى » cümlesidir. **"Her kim de elçilere ve getirdikleri mesajlara uyar, Allah'ın emirleri ve yasakları doğrultusunda gayret eder,"** Allah'a ortak koşmaktan uzak durur, **"amelini ve durumunu düzeltirse, artık bundan böyle onlara hiçbir korku yoktur ve onlar üzülmeyecekler de."** Kıraat imamlarından Yakup, üstünlü olarak, « فَلَا خَوْفَ » şeklinde okumuştur.

٣٦- ﴿ وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا وَاسْتَكْبَرُوا عَنْهَا أُولٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴾

36. Peygamberlere indirilen, içinde hüküm ve şeriatleri taşıyan

âyetlerimizi yalan sayanlar ve kibirleri sebebiyle onları kabule yanaşmayıp üstten bakarak iman etmeyenlere gelince, işte onlar cehennem ateşinde yanacakların ta kendileridir. Kaldı ki onlar orada ebedi olarak kalacaklardır.

٣٧- ﴿فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِاٰيَاتِهِ ۜ أُولٰٓئِكَ يَنَالُهُمْ نَصِيبُهُمْ مِنَ الْكِتَابِ ۜ حَتّٰٓى إِذَا جَٓاءَتْهُمْ رُسُلُنَا يَتَوَفَّوْنَهُمْ ۙ قَالُوٓا أَيْنَ مَا كُنْتُمْ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ ۜ قَالُوا ضَلُّوا عَنَّا وَشَهِدُوا عَلٰٓى أَنْفُسِهِمْ أَنَّهُمْ كَانُوا كَافِرِينَ﴾

37. Allah'a karşı oğul isnadında bulunarak, ortak koşarak veya şeriat olarak göndermediği bir şeyi Allah adına yalan uydurarak iftirada bulunandan daha zalim kim olabilir? Artık hayır ve şer, rızık ve ömür olarak kendilerine ne takdir edilmişse gelip onları bulacaktır. Nihayet ölüm melekleri olan elçilerimiz onların canlarını almak üzere kendilerine geldiklerinde onlara: "Allah'tan başka mabut edinip çağırdıklarınız ve kulluğunda bulunduğunuz tanrıla-rınız nerede hani?!" derler. Onlar da: "Bizi ortada bırakıp kaybolup gittiler, şu anda yerlerini de bilemiyoruz" diyecekler. Ve böylece kendi aleyhlerine olmak üzere kâfir olduklarına ilişkin şahitlikte bulunacaklardır.

Yüce Allah'ın asla söylemediği bir şeyi Allah söyledi diye iftirada bulunandan veya Allah'ın söylediklerini yalanlayanlardan zulüm bakımın dan kim daha zalim, gaddar ve şeni olabilir ki? **"Artık hayır ve şer, rızık ve ömür olarak kendilerine ne takdir edilmişse gelip onları bulacaktır. Nihayet ölüm melekleri olan elçilerimiz"** ölüm meleği ve onun yardımcıları olan elçilerimiz **"onların canlarını almak üzere kendilerine geldiklerinde onlara: 'Allah'tan başka mabut edinip çağırdıklarınız ve kulluğunda bulunduğunuz tanrılarınız nerede hani?!' derler."** Ayette geçen « حَتّٰى » edatı, gaye içindir. Yani: Onlar dünyada kendilerine takdir olunan şeyleri elde ettiklerinde ve hepsini yerine getirdikten sonra,... demektir. Ki bu « حَتّٰى » edatı, kendisinden sonra yeni bir konu içeren bir cümlenin geldiği bir edattır. İşte bu kelam veya cümle

de, bir şart cümlesi olan, « إِذَا جَآءَتْهُمْ رُسُلُنَا » "elçilerimiz onlara geldiğinde" cümlesidir. « يَتَوَفَّوْنَهُمْ » "onların canlarını alırlar" ifadesi de, « رُسُلُ » "elçiler" kelimesinden haldir. Yani: "Onların canlarını alırken-alacakları bir sırada" « قَالُوا أَيْنَ مَا كُنْتُمْ تَدْعُونَ » "Nerede.... çağırdıklarınız" cümlesindeki « مَا » edatı Mushaf hattında-yazısında « أَيْنَ » ile bitişik olarak-Mevsul halde yazılmıştır. Oysa «أَيْنَ » nın bitişik değil ayrı olarak yazılmaları gerekir. Çünkü « مَا » burada ilgi zamiridir, ma-i mavsuledir. Mana da şöyledir: "Nerede kendilerine kullukta bulunup ibadet ettiğiniz ilahlarınız?!" **"Onlar da: Bizi ortada bırakıp kaybolup gittiler, şuanda yerlerini bilemiyoruz,"** onları göremiyoruz,**"diyecekler ve böylece kendi aleyhlerine olmak üzere kâfir olduklarına ilişkin şahitlikte bulunacaklardır."** Kâfirliklerini şahitlik sözleriyle itiraf edecekler. Çünkü bir olayın gerçekliliği ancak şahitlerle ve şahitlikle gerçekleşebilir.

٣٨- ﴿قَالَ ادْخُلُوا فِي أُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ فِي النَّارِ كُلَّمَا دَخَلَتْ أُمَّةٌ لَعَنَتْ أُخْتَهَا حَتَّى إِذَا ادَّارَكُوا فِيهَا جَمِيعًا قَالَتْ أُخْرَيهُمْ لِأُولَيهُمْ رَبَّنَا هَؤُلَاءِ أَضَلُّونَا فَآتِهِمْ عَذَابًا ضِعْفًا مِنَ النَّارِ قَالَ لِكُلٍّ ضِعْفٌ وَلَكِنْ لَا تَعْلَمُونَ﴾

38. Allah -veya melekler yoluyla Allah-ahirette kendilerine: "Gelin, ister cinlerden olun, ister insanlardan olun daha önce gelip geçmiş toplumların aralarına katılarak girin siz de cehenneme!" buyuracaktır. Cehenneme giren her bir gurup kendi yoldaşına lanet okur. Ne zamanki hepsi bir araya toplanıp cehenneme doluştuklarında, en son girenler kendilerinden önce oraya girmiş olanları. göstererek onlar için diyecekler ki: "Rabbimiz! Şunlar var ya, işte asıl bizi yoldan çıkaranlar, saptıranlar onlardır. Bu bakımdan onların ateşteki azabını fazlasıyla kat kat olarak ver!" Allah da: "Her biriniz için çok daha fazlasıyla kat kat azap olacaktır. Fakat siz bunu

bilmiyorsunuz" diye buyuracaktır.

Kıyamet gününde yüce Allah işte o kâfirlere. "**Gelin, ister cinlerden olun, ister insanlardan olun daha önce gelip geçmiş toplumların aralarına katılarak girin siz de cehenneme! Buyuracaktır.**" Yüce Allah cin ve insan kafirlerine böyle buyuracak. Ayetteki, « اُدْخُلُوا » "girin" hal konumundadır. Manası da şöyle olur: "Kendileriyle arkadaşlık ve dostluk kurduğunuz kimselerin arasına katılmış olarak,.." « فِي النَّارِ » burada, « اُدْخُلُوا » fiiline müteallıktir. "**Cehenneme giren her bir gurup kendi yoldaşına**" aynı inancı ve dini paylaşan kimselere, yoldan çıkanlara öncülükte bulunup kendilerine örneklik edenlere "**lanet okur. Ne zamanki hepsi bir araya toplanıp cehenneme doluştuklarında, en son girenler**" yer ve konum itibariyle en son gelenler, lider ve baş kabul ettiklerine takılıp geriden gelen ayak takımları, "**kendilerinden önce oraya girmiş olanları göstererek onlar için diyecekler ki:**" Yani konum itibariyle kendilerinden öncekiler için -ki bunlar lider ve elebaşı takımıdırlar- şöyle diyecekler: "**Rabbimiz! Şunlar var ya, işte asıl bizi yoldan çıkaranlar, saptıranlar onlardır. Bu bakımdan onların ateşteki azabını fazlasıyla kat kat olarak ver.' Allah da: 'Her biriniz için çok daha fazlasıyla kat kat azap olacaktır.'**"

Yani öncülük eden, elebaşılılık yapanlar için o insanları azdırıp saptırmaları için, onların peşinden gidenlerin de, onları örnek edinmeleri, bundan ötürü küfrü seçerek onların izinden gitmeleri yüzünden çok daha fazlasıyla azap olacaktır. "**Fakat siz bunu bilmiyorsunuz' diye buyuracaktır.**" « اِذَا ادَّارَكُوا » kelimesinin aslı, « تَدَارَكُوا » dur. Manası da: "Cehennemde onlara katılıp toplandıklarında, bir araya geldiklerinde, hep bir arada buluştuklarında" demektir. Bu kelimede, «ت» harfi, « د » harfine idğam olundu ve bu idğam nedeniyle sakin hale getirildi. Sonrada başına bir vasl hemzesi getirildi. Ayrıca, « جَمِيعًا » kelimesi de haldir.

« لِأُولٰيهُمْ » demek, « لِأَجْلِ اُولٰيهُمْ » "Elebaşılık, öncülük ettikleri için" demektir. Çünkü en son cehenneme girenler, kendilerine elebaşılılık yapanlara değil, yüce Allah'a sesleniyorlar. Dolayısıyla mananın da buna

uygun yorumlanması gerekir. Bir de guruplardan hiçbirisi kendilerine azap olarak neler hazırlandığını bilmiyorlar.Bunun için: *"Sizden her bir gurup için ne tür bir azap olduğunu bilmiyorsunuz"* buyurulmuştur. Kıraat imamlarından Ebu Bekir Şu'be b. Ayyaş b. Salim, (öl:194/809), « لَا تَعْلَمُونَ » kelimesini, "Ye" harfiyle, « لَا يَعْلَمُونَ » olarak kıraat etmiştir. Buna göre mana şöyle olur: "Guruplardan hiçbiri ötekinin ne tür ve miktarda bir azap ile cezalandırılacağını bilmezler."

٣٩- ﴿وَقَالَتْ أُولٰيهُمْ لِأُخْرٰيهُمْ فَمَا كَانَ لَكُمْ عَلَيْنَا مِنْ فَضْلٍ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْسِبُونَ﴾

39. Lider konumunda olan öncekiler kendilerine uyan sonrakilere şöyle derler: "Sizin cezanızı hafifletebilecek bizden üstün bir yanınız, bir üstünlüğünüz ve meziyetiniz yok ki böyle konuşuyorsunuz. Siz de tıpkı bizim sapıttığımız gibi sapıttınız. Öyleyse hepiniz sebep olduğunuz küfür ve dalaletleriniz yüzünden tadın azabı!"

Bu cümle daha önce "A' raf, 38"de geçen, yüce Allah'ın ayak takımına karşı söylediği « لِكُلٍّ ضِعْفٌ » ibaresi üzerine atfolunmuştur. Yani şöyle deniliyor: "Sizin de bizden fazla bir üstünlüğünüzün olmadığı artık ortadadır, kanıtlanmıştır. Hepimiz de kat kat azap ile cezalandırılmayı hak etmişizdir." **"Öyleyse hepiniz sebep olduğunuz küfür ve dalaletleriniz yüzünden tadın azabı!"** yapıp ettikleriniz ve küfrünüz sebebiyle... Bu ifade elebaşı ve öncü konumundakilerin kendilerine uyanlara karşı söyledikleri ifadelerdir. Ayetteki, « فَضْلٍ » kelimesi üzerinde vakf yapılmaz. Ya da; Yüce Allah'ın onlara olan « جَمِيعًا » sözü üzeride vakf yapılmaz. Yapılacak vakf-durma işi « فَضْلٍ » kelimesi üzerinde olur.

٤٠- ﴿إِنَّ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَاسْتَكْبَرُوا عَنْهَا لَا تُفَتَّحُ لَهُمْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ وَلَا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتّٰى يَلِجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ ۚ وَكَذٰلِكَ

نَجْزِى الْمُجْرِمِينَ ﴿

40. Âyetlerimizi yalanlamaya kalkışanlara, büyüklenerek onlara tepeden bakanlara, göğün kapıları açılmayacaktır. Bir de, deve - halat- iğne deliğinden geçmedikçe onlar da cennete giremeyeceklerdir. İşte Biz küfür suçlularını böyle cezalandırırız.

Onların cennete girmeleri için semaya yükselmelerine, göğe çıkmalarına izin verilmeyecektir. Çünkü cennet semadadır. Bir diğer yoruma göre de, onlara ait işledikleri güzel bir işte oraya çıkmaz, çıkamaz. Bunların üzerlerine bereket inmez veya öldükleri zaman ruhları semaya yükselmez. Oysa müminlerin ruhları göğe yükselir.

Kıraat imamlarından Ebu Amr, « لَا تُفَتَّحُ » şeddeli olan bu kelimeyi şeddesiz olarak, « لَا تُفْتَحُ » şeklinde okumuştur. Hamza ve Ali Ebu Amr gibi okumaları yanında bir de, « ى » harfiyle, « لَا يُفْتَحُ » olarak okumuşlardır. **"Bir de, deve-halat iğne deliğinden geçmedikçe onlar da cennete giremeyeceklerdir."** Ne zaman deve iğne deliğinden geçerse, onlar da o zaman cennete girebilirler. Yani bu demektir ki onlar, ebedi olarak cennet yüzü görmeyecekler, göremeyeceklerdir. Çünkü onların cennete girmeleri şartı hiçbir zaman gerçekleşmeyecek bir şeye, devenin iğne deliğinden geçmesine bağlanmıştır ki bu, asla mümkün değildir. « الْخِيَاطُ وَالْمِخْيَطُ » Kendisiyle dikiş dikilen şeydir ki bu da iğnedir. **"İşte Biz küfür suçlularını böyle cezalandırırız."** İşte özelliğini belirttiğimiz bu oldukça feci ve ağır ceza gibi bir ceza ile kâfirlik suçunu işlemiş olanları cezalandırırız. Çünkü bunlar Allah'ın âyetlerini yalanlamışlar ve bir de büyüklenip kibirlenmeleri durumu göz önünde bulundurularak gereken ceza ile cezalandırılacaklardır.

٤١- ﴿ لَهُمْ مِنْ جَهَنَّمَ مِهَادٌ وَمِنْ فَوْقِهِمْ غَوَاشٍ وَكَذٰلِكَ نَجْزِى الظَّالِمِينَ ﴾

41- "Onlar için cehennem ateşinde döşekler, üstlerinden de kendilerini örten yine ateşten örtüler var. İşte bu şekilde hem kendilerine ve hem halka yazık eden kâfirleri Biz böyle cezalandırırız."

Burada geçen, « غَوَاشٍ » kelimesi, « غَاشِيَةٌ » kelimesinin çoğuludur ve örtü manasınadır.

٤٢- ﴿وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَا نُكَلِّفُ نَفْسًا اِلَّا وُسْعَهَا اُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ﴾

42. Allah'a, Allah'ın tüm elçilerine iman ederek, emirlere bağlılık gösterip yasaklarından kaçmak suretiyle güzel ve iyi davranışlarda bulunanlara gelince -ki Biz hiçbir kimseye gücünün üzerinde yük yüklemeyiz- işte cennetlik olanlar bir tek bunlardır, oradan bir daha çıkmamak üzere ebedi olarak kalacaklardır.

Âyette geçen, « وُسْع » kelimesi güç ve takat manasınadır. Teklif: Kendisinde, külfet, meşakkat, sıkıntı ve zorluk bulunan bir şeyi yapmaya kişiyi zorlamak manasınadır. « اُولٰٓئِكَ » burada mübtedadır. Haberi de, « اَصْحَابُ الْجَنَّةِ » dir. Cümlenin kendisi de, baştaki, « اَلَّذِينَ » nin haberidir. « لَا نُكَلِّفُ نَفْسًا اِلَّا وُسْعَهَا » kısmı ise mübteda ile haber arasında muterize cümlesidir. **"Oradan bir daha çıkmamak üzere ebedi olarak kalacaklardır."**

٤٣- ﴿وَنَزَعْنَا مَا فِى صُدُورِهِمْ مِنْ غِلٍّ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهِمُ الْاَنْهَارُ وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِى هَدٰينَا لِهٰذَا وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِىَ لَوْلَٓا اَنْ هَدٰينَا اللّٰهُ لَقَدْ جَٓاءَتْ رُسُلُ رَبِّنَا بِالْحَقِّ وَنُودُٓوا اَنْ تِلْكُمُ الْجَنَّةُ اُورِثْتُمُوهَا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ﴾

43. Cennete giren bu kimselerin dünyada iken sinelerinde kin türünden saklı ve gizli olarak her ne bulunuyorsa hepsini çıkarıp atmışızdır. Önlerinden-Ayaklarının altından cennet nehirleri akacak ve diyecekler ki: *"Bize, dünyada iken iman ve salih amel işleme yolunu gösterip bizi buna muvaffak kılmak suretiyle şu muazzam nimetleri elde etme imkÂnını bağışlayan Allah'a hamd ve şükürler olsun.*

Eğer Allah bize doğru yolu gösterip bizi buna muvaffak kılmasaydı, biz asla kendiliğimizden doğru yolu bulacak değildik. Kaldı ki Rabbimizin elçileri de kesinlikle bize doğruyu bildirmişlerdir." **Melekler de yankılayan sesleriyle onlara şöyle seslenecekler: *"İşte size cennet! İşlediğiniz güzel amellerinize karşılık yüce Allah tarafından siz ona varis kılındınız."***

Dünyada iken aralarında var olan kinden hiç eser kalmayacak, cennette aralarında, sevgi ve şefkat, mahabbet var olacaktır.

Hz. Ali diyor ki: "Ben öyle umut ediyorum ki Ben, Osman, Talha ve Zübeyr onlardan oluruz." **"Önlerinden-ayaklarının altından cennet nehirleri akacak ve diyecekler ki: Bize, dünyada iken iman ve salih amel işleme yolunu gösterip bizi buna muvaffak kılmak suretiyle şu muazzam nimetleri elde etme imkânını bağışlayan Allah'a hamd ve şükürler olsun."** Bu büyük başarıyı elde etmemize vesile olarak bizim iman etmemizi, doğru yolu bulmamızı sağlayan Allah'a hamd olsun.

Bu âyette geçen, « تَجْرِى مِنْ » cümlesi, « صُدُورِهِمْ » deki, « هِمْ » zamirinden haldir. Burada amil de, izafet manasıdır. **"Eğer Allah bize doğru yolu gösterip bizi buna muvaffak kılmasaydı, biz asla kendiliğimizden doğru yolu bulacak değildik."** Kıraat imamlarından İbn Amir, « وَمَا كُنَّا » yı "vav" harfi olmaksızın, « مَا كُنَّا » olarak okumuştur. Bunu da, bundan önce geçen ilk cümleyi açıklayıcı bir cümle olarak kabul ettiğinden,atıf-bağlaç edatı olan "vav" harfini bu açıdan okumamıştır.

Diğer taraftan, « لِنَهْتَدِيَ لَوْلَا » deki "lam" yani « لِنَهْتَدِيَ » deki "lam" harfi nefyi-olumsuzluğu pekiştirmek içindir. Yani mana şöyle olur: "Eğer Allah'ın hidayeti olmamış olsaydı, bizim doğru yolu bulmamız gerçekleşmezdi." Burada, « لَوْلَا » nın cevabı da mahzuftur. Ancak kendisinden önceki ifade bunu göstermektedir. **"Kaldı ki, Rabbimizin elçileri de kesinlikle bize doğruyu bildirmişlerdir."** Bu, Rabbimizin bize bir lütfudur, doğru yolu bulma konusunda da bir dikkat çekmedir. Dolayısıyla biz de böylece doğru yolu bulmuş olduk. Cennettekiler bu ifadelerini, elde ettikleri başarılar nedeniyle mutluluklarından, sevinçlerinden ve bir de itikat ve inançlarını açıkça ortaya köymalarından ötürü

söyleyeceklerdir. **"Melekler de yankılayan sesleriyle onlara şöyle seslenecekler: İşte size cennet!"**

Burada, « أَنْ تِلْكُمُ الْجَنَّةُ » daki « أَنْ » edatı, şeddeli olan, « أَنَّ » edatının hafifletilmiş şeklidir. İsmi de mahzuftur. Kendisinden sonra gelen cümle ise onun haberidir.Cümlenin takdiri şöyledir: « وَنُودُوا أَنْ تِلْكُمُ الْجَنَّةُ» "Dikkat! İşte size cennet! Diye seslenilir". Burada « أَنَّهُ » daki « هُ » zamiri dikkat çekme-Şan zamiridir." Ya da: "ey" manasınadır. Sanki onlara şöyle denilir gibi: "İşte size cennet!" **"İşlediğiniz güzel amellerinize karşılık yüce Allah tarafından siz ona varis kılındınız."** Yapıp ettiğiniz güzel şeylere karşılık orası size verildi.

« أُورِثْتُمُوهَا » ifadesi, « الْجَنَّةُ » den haldir. Buradaki amil, işaret manasına olan « تِلْكَ » deki amildir. Ayette cenneti, yüce Allah miras olarak isimlendiriyor. Çünkü cennete amel sayesinde hak kazanılmaz. Cennet aksine ancak yüce Rabbimizin bir fazlı ve ikramı olup, kendisi yapılan taatlere karşı bunu vermeye söz ve vaat vermiştir. Tıpkı ölüden kalan ve herhangi bir şeye karşılık olarak verilmeyen mîras gibi. Aksine ölüden geriye kalan miras sadece varis olanların onunla olan yakınlık bağları nedeniyledir. İşte cennetin verilmesi de kulu ile Rabbi arasındaki bağa, iman ve taate dayanır.

Ebu Mansur Muhammed Maturidi (v.333/944) der ki:

"Mutezile yüce Allah'ın, Hz. Nuh'un,Cennet ve Cehennem ehlinin ve İblisin verdikleri haberlere muhalefet etmişlerdir. Çünkü yüce Allah şöyle buyuruyor: **"Allah dilediğini sapıklıkta bırakır, dilediğini de doğru yola eriştirir." (Müddessir, 31)**, Hz. Nuh (a.s) da diyor ki: **"Eğer Allah sizi azdırmak istiyorsa, ben size nasihatte bulunmak istesem de, nasihatim size yarar getirmez." (Hûd, 34)**, Cennet ehli de şöyle diyecekler: **"Eğer Allah bize doğru yolu gösterip bizi buna muvaffak kılmasaydı, biz asla kendiliğimizden doğru yolu bulacak değildik." (A' raf,43)**, Cehennem ehli de şöyle diyecekler: **"Allah bizi doğru yola erdirseydi biz de sizi doğru yola iletirdik." (İbrahim,21)** ve İblis de şöyle diyor: **"Mademki Sen benim yoldan çıkıp sapıtmamı istedin,..."(A' raf,16)"**

44. – 51. ÂYETLER

وَنَادٰٓى اَصْحَابُ الْجَنَّةِ اَصْحَابَ النَّارِ اَنْ قَدْ وَجَدْنَا مَا وَعَدَنَا رَبُّنَا حَقًّا فَهَلْ وَجَدْتُمْ مَا وَعَدَ رَبُّكُمْ حَقًّاۜ قَالُوا نَعَمْۚ فَاَذَّنَ مُؤَذِّنٌ بَيْنَهُمْ اَنْ لَعْنَةُ اللّٰهِ عَلَى الظَّالِمِينَۙ ﴿٤٤﴾ اَلَّذِينَ يَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ وَيَبْغُونَهَا عِوَجًاۚ وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ كَافِرُونَۘ ﴿٤٥﴾ وَبَيْنَهُمَا حِجَابٌۚ وَعَلَى الْاَعْرَافِ رِجَالٌ يَعْرِفُونَ كُلًّا بِسِيمٰيهُمْۚ وَنَادَوْا اَصْحَابَ الْجَنَّةِ اَنْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ لَمْ يَدْخُلُوهَا وَهُمْ يَطْمَعُونَ ﴿٤٦﴾ وَاِذَا صُرِفَتْ اَبْصَارُهُمْ تِلْقَٓاءَ اَصْحَابِ النَّارِۙ قَالُوا رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٤٧﴾ وَنَادٰٓى اَصْحَابُ الْاَعْرَافِ رِجَالًا يَعْرِفُونَهُمْ بِسِيمٰيهُمْ قَالُوا مَٓا اَغْنٰى عَنْكُمْ جَمْعُكُمْ وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَكْبِرُونَ ﴿٤٨﴾ اَهٰٓؤُلَٓاءِ الَّذِينَ اَقْسَمْتُمْ لَا يَنَالُهُمُ اللّٰهُ بِرَحْمَةٍۜ اُدْخُلُوا الْجَنَّةَ لَا خَوْفٌ عَلَيْكُمْ وَلَٓا اَنْتُمْ تَحْزَنُونَ ﴿٤٩﴾ وَنَادٰٓى اَصْحَابُ النَّارِ اَصْحَابَ الْجَنَّةِ اَنْ اَفِيضُوا عَلَيْنَا مِنَ الْمَٓاءِ اَوْ مِمَّا رَزَقَكُمُ اللّٰهُۜ قَالُوٓا اِنَّ اللّٰهَ حَرَّمَهُمَا عَلَى الْكَافِرِينَۙ ﴿٥٠﴾ اَلَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَهُمْ لَهْوًا وَلَعِبًا وَغَرَّتْهُمُ

الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا ۚ فَالْيَوْمَ نَنْسٰيهُمْ كَمَا نَسُوا لِقَاءَ يَوْمِهِمْ هٰذَا ۙ

وَمَا كَانُوا بِاٰيَاتِنَا يَجْحَدُونَ ﴿٥١﴾

Meâli

44. İki taraftan her biri yerlerini aldıktan sonra Cennetlikler, cehennem ateşindekilere şöyle seslenecekler: *"Rabbimizin peygamberle rinin dilinden bize bildirip va'dettiği nimet ve ikramını tamamen gerçekleşmiş olarak bulduk. Peki ya siz de Rabbinizin size va'dettiği cezayı ve acıklı azabı gerçekleşmiş olarak buldunuz mu?"* Onlar da: *"Evet hepsini gerçekleşmiş olarak bulduk" diye karşılık verecekler. İki gurup arasından bir dellal şöyle seslenecek: "Allah'ın lâneti zâlim kâfirlerin üzerine olsun."*

45. Ki onlar da insanları Allah'ın yolundan,İslam'dan meneden, onun doğru olmayan dolambaçlı bir yol olduğunu göstermek isteyen, kıyamet gününü ret ve inkar ederek Allah'a kavuşmayı kabul etmeyenlerdir.

46. Cennetlikler ile cehennemlikler arasında bir engel,bir sur bulunacak. A'raf'- en yüksek surlar üzerinde de iyi ve kötü işleri eşit olan kimseler duracaklar. Bunlar cennetliklerle cehennemlikleri yüzlerindeki işaretlerinden tanıyacaklar. Ancak kendileri henüz cennete giremeyip de oraya girmek için can atan bu kimseler, cennetlikleri gördüklerinde onlara: *"« سلام عليكم » -Selam ve ikram size!"* diye-cekler.

47. A'rafta beklemekte olanların gözleri cehennem ateşindekiler tarafına döndürüldüğünde, onların azap içinde kıvranışlarını görünce: "Rabbimiz! Kendi kendilerine zulüm yoluyla yazık eden bu toplumun içine katma bizi!" diye yakaracaklar.

48. Üzerlerindeki işaretlerinden ayırdederek tanıdıkları cehennem ateşindeki bir takım kimselere Araf'ta beklemekte olanlar şöyle seslenecekler: *"İşte gördünüz, toplayıp biriktirdiğiniz mallarınız, hak dini önlemek için güçlerinizi bir araya getirmeniz ve kibirlenerek iman etme meselesine tepeden bakmanız, evet hiçbir şeyiniz size bir menfaat sağlamadı, sizi kurtarmadı."*

49. Yine Araf'ta beklemekte olanlar kafirlerin elebaşılarına seslenerek cennetlikleri gösterip:"Şu basit,fakir ve zavallı kimseleri Allah asla rahmetine erdirmeyecek" diye yemin edip aşağıladığınız,itip kaktığınız cennetteki şu insanlar değil mi?" Sonra da cennetliklere dönerek:"Girin cennete! Artık size korku ve endişe yoktur, bundan böyle siz asla üzüntü ve hüzün de görmeyeceksiniz" diye sesleneceklerdir.

50. Cehennem ateşindekiler cennet ehline şöyle seslenecekler: "Ne olur suyunuzdan biraz gönderin veya Allah'ın size rızık olarak verdiği şeylerden olsun biraz da bize verin!" Cennetlikler de: *"Allah bunların her ikisini de kafirlere verilmesini yasak-haram kılmıştır"* diyeceklerdir.

51. Ki o kafirler, dinlerini alay,eğlence,oyun ve boş şeylermiş konusu yaptılar. Dünya hayatı da süsü ve şehvetleriyle onları aldattı. Onlar bu günün geleceğini nasıl unutup gözardı etmişler ve ayetlerimizi de nasıl inkar etmişlerse işte biz de onları bugün unutup kendilerine dönüp bakmayacağız.

Tefsiri

٤٤ - ﴿وَنَادَىٰ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ أَصْحَابَ النَّارِ أَنْ قَدْ وَجَدْنَا مَا وَعَدَنَا رَبُّنَا حَقًّا فَهَلْ وَجَدْتُمْ مَا وَعَدَ رَبُّكُمْ حَقًّا قَالُوا نَعَمْ فَأَذَّنَ مُؤَذِّنٌ بَيْنَهُمْ أَنْ لَعْنَةُ اللّٰهِ عَلَى الظَّالِمِينَ﴾

44. İki taraftan her biri yerlerini aldıktan sonra Cennetlikler, cehennem ateşindekilere şöyle seslenecekler: *"Rabbimizin peygamberlerinin dilinden bize bildirip va'dettiği nimet ve ikramını tamamen gerçekleşmiş olarak bulduk. Peki ya siz de Rabbinizin size va'dettiği cezayı ve acıklı azabı gerçekleşmiş olarak buldunuz mu?"* Onlar da: *"Evet hepsini gerçekleşmiş olarak bulduk" diye karşılık verecekler. İki gurup arasından bir dellal şöyle seslenecek: "Allah'ın lâneti zâlim kâfirlerin üzerine olsun."*

Burada, « أَنْ قَدْ وَجَدْنَا » daki « أَنْ » edatı şeddeli olan « أَنَّ » "Enne" edatının hafifletilmiş halidir veya tefsir mahiyetinde açıklamak için olup buna, müfessire denir. Nitekim, « أَنْ لَعْنَةُ اللّٰهِ » deki « أَنْ » edatı

da böyledir. « حَقًّا » kelimesi de haldir. Yani diyorlar ki Rabbimizin bize va'dettiği sevabı gerçekleşmiş bulduk. **"Peki ya sizde Rabbinizin size va'dettiği cezayı ve acıklı azabı gerçekleşmiş olarak buldunuz mu?"** Bunun takdiri-değerlendirilmesi de şöyledir: "Sizin Rabbinizin size vadettiğini,.." İşte burada, « وَعَدَ » den « كُمْ » zamiri hazf olunmuştur. Çünkü bunun delili, « وَعَدَنَا رَبُّنَا » "Bizim Rabbimizin bize va'dettiğini,..." cümlesidir. Cennet ehlinin cehennem ehline böyle seslenmeleri, bir bakıma onlar ile alay etmektir ve Allah'ın nimetlerini itirafta bulunmak içindir. **"Onlar da: 'Evet, hepsini gerçekleşmiş olarak bulduk' diye karşılık verecekler."** Bu ayetteki, « نَعَمْ » "Evet" kelimesini, kıraat imamlarından Ali Kisai, « نَعِمْ » şeklinde okumuştur. Hangisi olursa olsun mana aynıdır. **"İki gurup arasından bir dellal şöyle seslenecek:"** Seslenecek olan bu kimsenin, sesini hem cennetliklere ve hem cehennemliklere duyurabilecek durumunda olan bir melektir. **"Allah'ın la'neti zâlim kafirlerin üzerine olsun."**

Kıraat imamlarından İbn Kesir, İbn Âmir, Hamza ve Ali Kisai, « اَنْ لَعْنَةَ» yu, « اَنَّ لَعْنَةَ اللهِ » olarak şeddeli şeklinde okumuşlardır. Diğer imamlar ise Mushaf'ta görüldüğü gibi okumuşlardır.

٤٥- ﴿اَلَّذِينَ يَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللهِ وَيَبْغُونَهَا عِوَجًا وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ كَافِرُونَ ٤٥﴾

45. Ki onlar da insanları Allah'ın yolundan,İslam'dan meneden, onun doğru olmayan dolambaçlı bir yol olduğunu göstermek isteyen, kıyamet gününü ret ve inkar ederek Allah'a kavuşmayı kabul etmeyenlerdir.

Burada, « عِوَجًا » kelimesi, « يَبْغُونَ » fiilinin ikinci mefulüdür.

٤٦- ﴿وَبَيْنَهُمَا حِجَابٌ وَعَلَى الْاَعْرَافِ رِجَالٌ يَعْرِفُونَ كُلًّا بِسِيمَاهُمْ

وَنَادَوْا أَصْحَابَ الْجَنَّةِ أَنْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ لَمْ يَدْخُلُوهَا وَهُمْ يَطْمَعُونَ ﴾

46. Cennetlikler ile cehennemlikler arasında bir engel,bir sur bulunacak. A'raf'- en yüksek surlar üzerinde de iyi ve kötü işleri eşit olan kimseler duracaklar. Bunlar cennetliklerle cehennemlikleri yüzlerindeki işaretlerinden tanıyacaklar. Ancak kendileri henüz cennete giremeyip de oraya girmek için can atan bu kimseler, cennetlikleri gördüklerinde onlara: "« سلام عليكم » *-Selam ve ikram size!"* diyecekler.

Veya cennet ile cehennem arasında **"bir engel, bir sur bulunacak."** Burada "engel ve sur" olarak verdiğimiz kelime, "Hicab-perde" kelimesidir. Ancak kelime bütün bu manalara gelir. Nitekim manasını sunacağımız ayette de görüleceği gibi, bu, "sur" manasında yorumlanmıştır.

"Nihayet aralarına bir duvar çekilir."(Hadid,13) "A'raf-en yüksek surlar üzerinde de iyi ve kötü işleri eşit olan kimseler duracaklar." Surların en yüksek yerleri üzerinde,...

A'raf: Cennet ile cehennem arasına dikilen sur ve bu surların da en yüksek noktaları demektir. A'raf kelimesi, « عُرف » kelimesinin çoğuludur. Bu da, atın yelesinden veya Horozun ibiğinden istiare yoluyla alınmıştır. "Rical, adamlar, kimseler": Müslümanların faziletlilerinden veya iyi amelleri ile kötü amelleri eşit seviyede olanlardan olup cennete en son girecek olanlardan, yahut anne veya babasından her hangi birinin kendilerinden memnun kalmadıkları kimseler yahut da müşriklerin küçük yaşta ölen çocukları duracaklar. **"Bunlar cennetlikler ile cehennemlikleri yüzlerindeki işaretlerinden tanıyacaklar."** Yani kimler mutlu olanlar arasında, kimler de mutsuz kalanlar arasında ise, onları yüzlerindeki alametlerinden bilip tanıyacaklardır. Nitekim anlatıldığına göre müminlerin yüz simaları-belirtileri beyaz ve parlak, kâfirlerin yüz simaları siyah ve gözleri de mavi olacakmış." **Ancak kendileri henüz cennete girmeyip oraya girmek için can atan bu kimseler"** Surların en yüksek yerleri denilen A'raf'taki bu kimseler, **"cennetlikleri gördüklerinde onlara: Selam ve ikram size!, diyecekler."** Yani orası selamet yurdudur veya Esenlikler size diye sesleneceklerdir. Çünkü bu, A'raf'ta bekleyenlerin cennet ehlini elde ettikleri makamları sebebiyle tebrikleridir.

« لَمْ يَدْخُلُوهُ » "henüz oraya, cennete girmemiş olanlar, A'raf'takiler" cümlesinin iraptan mahalli yoktur. Bu bir ilk cümle, giriş cümlesidir. Sanki birileri, "A'raf'takiler ne durumdalar?" diye bir soru soruyor da, kendisine bu soru yöneltilen kimse de: "Onlar henüz cennete giremediler ama, oraya girmek için de sabırsızlanıp can atıyorlar" manasındadır. Ya da bu cümlenin de iraptan mahalli vardır ve bu, "adamlar" kelimesinin sıfatıdır.

٤٧- ﴿وَإِذَا صُرِفَتْ أَبْصَارُهُمْ تِلْقَاءَ أَصْحَابِ النَّارِ قَالُوا رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ﴾

47. A'rafta beklemekte olanların gözleri cehennem ateşindekiler tarafına döndürüldüğünde, onların azap içinde kıvranışlarını görünce: "Rabbimiz! Kendi kendilerine zulüm yoluyla yazık eden bu toplumun içine katma bizi!" diye yakaracaklar.

Bu ifade içerisinde, "sanki bunların gözleri birileri tarafından cehennemdekilerin nasıl bir azap içinde olduklarını görmeleri ve bundan hemen Allah'a sığınmaları için gözleri-yüzleri o tarafa döndürülüyor" manası var gibidir. « تِلْقَاءَ » "taraf" kelimesi burada zarftır. **"Rabbimiz! Kendi kendilerine zulüm yoluyla yazık eden bu toplumun içine katma bizi!, diye yakaracaklar."** Kâfirlerin cehennem ateşi içerisindeki azaptan kıvrandıklarını görmeleri üzerine hemen bundan dolayı Allah'a sığınırlar ve kendilerinin de onların arasına sokulmamaları için Allah'ın rahmet ve merhametinden imdat beklerler.

٤٨- ﴿وَنَادَى أَصْحَابُ الْأَعْرَافِ رِجَالًا يَعْرِفُونَهُمْ بِسِيمَاهُمْ قَالُوا مَا أَغْنَى عَنْكُمْ جَمْعُكُمْ وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَكْبِرُونَ﴾

48. Üzerlerindeki işaretlerinden ayırdederek tanıdıkları cehennem ateşindeki bir takım kimselere Araf'ta beklemekte olanlar şöyle seslenecekler: *"İşte gördünüz, toplayıp biriktirdiğiniz mallarınız, hak dini önlemek için güçlerinizi bir araya getirmeniz ve kibirlenerek iman etme meselesine tepeden bakmanız, evet hiçbir şeyiniz size bir menfaat sağlamadı, sizi kurtarmadı."*

Yani ne mal varlığınız, ne sayı çokluğunuz ve ne de hepinizin islama karşı bir araya gelip cephe oluşturmanız, hiçbir şeyiniz işe yaramadı. Çünkü hakka karşı büyüklendiniz, hakka ve insanlara hep tepeden baktınız, kendinizi hep üstün ve haklı gördünüz. « مَٓا اَغْنٰى » daki, « مَٓا » harfi burada olumsuzluk içindir. Daha sonra A'raf denilen yerde beklemekte olanlar cehennemdeki elebaşı durumunda bulunanlara şöyle seslenecekler:

٤٩- ﴿اَهٰٓؤُ۬لَٓاءِ الَّذٖينَ اَقْسَمْتُمْ لَا يَنَالُهُمُ اللّٰهُ بِرَحْمَةٍۜ اُدْخُلُوا الْجَنَّةَ لَا خَوْفٌ عَلَيْكُمْ وَلَٓا اَنْتُمْ تَحْزَنُونَ﴾ .

49. Yine Araf'ta beklemekte olanlar kafirlerin elebaşılarına seslenerek cennetlikleri gösterip:"Şu basit, fakir ve zavallı kimseleri Allah asla rahmetine erdirmeyecek" diye yemin edip aşağıladığınız, itip kaktığınız cennetteki şu insanlar değil mi?" Sonra da cennetliklere dönerek:"Girin cennete! Artık size korku ve endişe yoktur, bundan böyle siz asla üzüntü ve hüzün de görmeyeceksiniz" diye sesleneceklerdir.

Burada, « اَهٰٓؤُ۬لَٓاءِ » "şunlar değil mi?" işaret ismi mübtedadır. « الَّذٖينَ » ise gizli bir mübtedanın haberidir, bunun da takdiri-değerlendirilmesi şöyledir: « اَهٰٓؤُ۬لَٓاءِ » humullezine-şunlar onlar değil mi?" Burada işaret edilip gösterilenler Suhayb-i Rumi ve Selman-ı Fârisî gibi müminlerin fakir ve yoksul kesimidirler. « لَا يَنَالُهُمُ اللّٰهُ بِرَحْمَةٍ » "Allah onları asla rahmetine erdirmeyecek" cümlesi, « اَقْسَمْتُمْ » "Yemin ettiniz" kelimesinin cevabıdır. Bu fiil de, « الَّذٖينَ » ilgi cümleciği içerisine dahildir. Bu itibarla değerlendirilmesi ya da takdiri şöyledir:

« اَقْسَمْتُمْ عَلَيْهِمْ بِاَلَّا يَنَالُهُمُ اللّٰهُ بِرَحْمَةٍ » "Allah'ın kendilerini asla rahmetine erdirmeyeceğine dair aleyhlerine yemin ettiğiniz,..." Yani Allah onları hiçbir zaman cennetine koymayacaktır, diye.... Çünkü müşrik ve kafirler müminleri, özellikle de fakir ve yoksul olanlarını hep

aşağılayıp duruyorlardı. **"Sonra da cennettekilere dönerek:'Girin cennete! Artık size korku ve endişe yoktur, bundan böyle siz asla üzüntü ve hüzün de görmeyeceksiniz! diye sesleneceklerdir."**

Tefsirde ayetin bu kısmının yorumu şöyledir: A'raf'takiler, cennet ve cehennemdekilerin her ikisine bakıp onların durumlarını gördükten, onları üzerlerindeki alametlerinden tanıyıp teşhis ettikten ve bu arada onlara karşı söylediklerini ifâde ettikten sonra bizzat A'raf'takilere denilecek ki: **"Girin cennete! Artık size korku ve endişe yoktur ve bundan böyle siz asla üzüntü ve hüzün de görmeyeceksiniz."**

٥٠- ﴿وَنَادَىٰ أَصْحَابُ النَّارِ أَصْحَابَ الْجَنَّةِ أَنْ أَفِيضُوا عَلَيْنَا مِنَ الْمَاءِ أَوْ مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ حَرَّمَهُمَا عَلَى الْكَافِرِينَ﴾

50. Cehennem ateşindekiler cennet ehline şöyle seslenecekler: "Ne olur suyunuzdan biraz gönderin veya Allah'ın size rızık olarak verdiği şeylerden olsun biraz da bize verin!" Cennetlikler de: *"Allah bunların her ikisini de kafirlere verilmesini yasak-haram kılmıştır"* diyeceklerdir.

"Ne olur suyunuzdan biraz gönderin" suyunuzdan biraz üzerimize dökün. Bu ayetteki, « أَنْ » edatı müfessiredir. Ayrıca bu ayetin, cennetin cehennemin üstünde-yukarısında yer aldığının delili olduğunu görüyoruz. Çünkü, "üzerimize su dökün" ifadesinden bu anlaşılır. Bir şey ancak üstten aşağıya doğru dökülebilir, aşağıdan yukarıya değil. **"veya Allah'ın size rızık olarak verdiği şeylerden olsun biraz da bize verin!'"**

Ya da içecek dışında şeyler gönderin, dökün. Çünkü bu da, «أفضَ» yani atma, göçürme, dökme ve taşırma hükmü içinde yer almaktadır. Veya burada, « أَوْ » "veya" ile demek istenen şey, "Allah'ın rızık olarak size verdiği yiyeceklerden, meyvelerden bize de atın" manasınadır. Bu ifade tıpkı şâirin şu ifadesine benzer:

« أَلْفَتُهَا طِبْنًا وَ مَاءً بَارِدًا » "O hayvanın önüne yem ve soğuk su koyup yedirdim" derken aslında şunu söylemek istiyor:

« اَلْفَتُهَا طِبْنًا وَسَقَيْتُهَا مَاءً بَارِدًا » "O hayvanın önüne saman koydum, yemini yedirdim ve bir de soğuk su içirdim ona."

Dolayısıyla cehennemlikler bir şey isterken, bize üstümüzden su dökün, derlerken su ve yiyecek ne varsa biraz da bize yollayın, demek manasınadır. Cehennemdekilerin bu şekilde bir istekte bulunmaları, aslında umutsuzluklarının ve çaresizliklerinin bir göstergesidir. Çünkü kendilerine hiçbir şeyin verilmeyeceğini biliyorlar ve zaten umutları da yoktur. Ancak bilindiği gibi şaşkın olan kimseler faydalı faydasız hep konuşur dururlar, kısaca saçmalarlar. **"Cennettekiler de:'Allah bunların her ikisini de kâfirlere verilmesini yasak-haram kılmıştır' diyeceklerdir."** Buradaki haramdan kasıt, yasaklamadır. Tıpkı şu âyetteki gibi: **"Biz daha önceden annesine kavuşana dek onun süt analarının sütünü emmesini haram kıldık." (Kasas, 12)** Buradaki haramlık, süt annelerinin sütünün emilmesinin haramlığı değildir. Aslında bu şu demektir: *"Mûsa'nın süt annelerin sütünü emmesine izin vermedik."* Yani buradaki haramlık din noktasından olan bir haramlık değil, belki sadece bir yasaklamadır.

Eğer merfu olarak kabul edersen, « رَزَقَكُمُ اللّٰهُ » da durur, vakfedersin. Eğer bundan sonraki ifadeyi kafirleri zem-yerme olarak değerlendirirsen mansup kabul edersin. Eğer kafirlere vasıf olarak değerlendirip mecrur kabul edersen bu olmaz.

٥١- ﴿اَلَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَهُمْ لَهْوًا وَلَعِبًا وَغَرَّتْهُمُ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا فَالْيَوْمَ نَنْسٰيهُمْ كَمَا نَسُوا لِقَاءَ يَوْمِهِمْ هٰذَاۙ وَمَا كَانُوا بِاٰيَاتِنَا يَجْحَدُونَ﴾

51- "Ki o kâfirler dinlerini eğlence ve boş şeylermiş konusu yaptılar." Diledikleri şeyleri helal ve diledikleri de haram saydılar veya bayramlarını, din kabul ettiler. **"Dünya hayatı da onları aldattı."** Uzun süre hayat sürmekle buna aldandılar. **"Onlar bugünün geleceğini nasıl unutup göz ardı etmişler ve âyetlerimizi de nasıl inkâr etmişlerse işte biz de onları bugün unutup kendilerine dönüp bakmayacağız."** Onların bizi unutmaları ve inkar etmeleri gibi Biz de kendilerini azap içinde bırakacağız.

52. – 54. AYETLER

وَلَقَدْ جِئْنَاهُمْ بِكِتَابٍ فَصَّلْنَاهُ عَلَى عِلْمٍ هُدًى وَرَحْمَةً لِقَوْمٍ
يُؤْمِنُونَ ﴿٥٢﴾ هَلْ يَنْظُرُونَ إِلاَّ تَأْوِيلَهُ يَوْمَ يَأْتِي تَأْوِيلُهُ يَقُولُ
الَّذِينَ نَسُوهُ مِنْ قَبْلُ قَدْ جَاءَتْ رُسُلُ رَبِّنَا بِالْحَقِّ فَهَلْ لَنَا مِنْ
شُفَعَاءَ فَيَشْفَعُوا لَنَا أَوْ نُرَدُّ فَنَعْمَلَ غَيْرَ الَّذِي كُنَّا نَعْمَلُ قَدْ
خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٥٣﴾ إِنَّ رَبَّكُمُ اللهُ
الَّذِي خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى
الْعَرْشِ يُغْشِي اللَّيْلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهُ حَثِيثًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ
وَالنُّجُومَ مُسَخَّرَاتٍ بِأَمْرِهِ أَلاَ لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ تَبَارَكَ اللهُ رَبُّ
الْعَالَمِينَ ﴿٥٤﴾

Meâli

52. Gerçekten onlara, inanan bir toplum için yol gösterici ve rahmet olarak, ilim üzere açıkladığımız bir kitap getirdik.

53. (Fakat onlar), Onun te'vilinden başka bir şey eklemiyorlar. Tevili geldiği (haber verdiği şeyler otaya çıktığı) gün, önceden onu unutmuş olanlar derler ki: Doğrusu Rabbimizin elçileri gerçeği getirmişler. Şimdi bizim şefaatçilerimiz var mı ki bize şefaat etsinler veya (dünyaya) geri döndürülmemiz mümkün mü ki, yapmış olduğumuz amellerden başkasını yapalım? Onlar cidden kendilerine yazık ettiler ve uydurdukları şeyler (putlar) da kendilerinden kaybolup gitti.

54. Şüphesiz ki Rabbiniz, gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra Arş'a istiva eden, geceyi, durmadan kendisini kovalayan gündüze bürüyüp örten; güneşi, ayı ve yıldızları emrine boyun eğmiş durumda yaratan

Allah'tır. Bilesiniz ki, yaratmak da emretmek de O'na mahsustur. Alemlerin Rabbi Allah ne yücedir.

Tefsiri

٥٢- ﴿وَلَقَدْ جِئْنَاهُمْ بِكِتَابٍ فَصَّلْنَاهُ عَلَى عِلْمٍ هُدًى وَرَحْمَةً لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ﴾

52. Gerçekten onlara, inanan bir toplum için yol gösterici ve rahmet olarak, ilim üzere açıkladığımız bir kitap getirdik.

İçindeki hükümlerin keyfiyetini tüm incelikleriyle ortaya koyan, helalini,haramını, öğütlerini ve kıssalarını etraflıca açıkladığımız **"bir kitap-Kur'an onlara gönderdik."**

Burada, « هُدًى وَرَحْمَةً » ifadesi, «فَصَّلْنَاهُ » kelimesinin mansup kıldığı mefulden haldir. Nitekim, « عَلَى عِلْمٍ » ibaresi de, onun failinden haldir.

٥٣- ﴿هَلْ يَنْظُرُونَ إِلاَّ تَأْوِيلَهُ يَوْمَ يَأْتِي تَأْوِيلُهُ يَقُولُ الَّذِينَ نَسُوهُ مِنْ قَبْلُ قَدْ جَاءَتْ رُسُلُ رَبِّنَا بِالْحَقِّ فَهَلْ لَنَا مِنْ شُفَعَاءَ فَيَشْفَعُوا لَنَا أَوْ نُرَدُّ فَنَعْمَلَ غَيْرَ الَّذِى كُنَّا نَعْمَلُ قَدْ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ﴾

53. (Fakat onlar), **Onun te'vilinden başka bir şey eklemiyorlar. Te'vili geldiği (haber verdiği şeyler otaya çıktığı) gün, önceden onu unutmuş olanlar derler ki: Doğrusu Rabbimizin elçileri gerçeği getirmişler. Şimdi bizim şefaatçilerimiz var mı ki bize şefaat etsinler veya** (dünyaya) **geri döndürülmemiz mümkün mü ki, yapmış olduğumuz amellerden başkasını yapalım? Onlar cidden kendilerine yazık ettiler ve uydurdukları şeyler** (putlar) **da kendilerinden kaybolup gitti.**

(Fakat onlar), **Onun te'vilinden başka bir şey eklemiyorlar.** Nihayetinde bu işin sonu nereye varacak, peygamberin söylediği şeylerin açıklandığı, ve gerek vaad ve gerekse tehdit ve korkutma ile ilgili konuştuklarının doğruluğu ortaya çıkınca bu işin sonu nereye gidecek? **Te'vili geldiği (haber verdiği şeyler otaya çıktığı) gün, önceden onu unutmuş olanlar derler ki:** O Kitabı hiçe sayıp bırakanlar, ondan yüz çevirip kaçanlar şöyle diyecekler: **"Gerçekten Rabbimizin elçileri bize hakkı ve gerçekleri bildirmişlerdir.** Durum tamamen ortaya çıkıp her şey açıklanınca, gerçekten onların hakkı ve gerçeği getirip tebliğ ettiklerinin doğruluğu anlaşılmış bulunmaktadır. Ancak bütün bunları öğrenmenin ve orada iman edip kabullenmenin de kendilerine herhangi bir yarar sağlamayacağını ikrar ederek diyecekler ki:

Şimdi bizim şefaatçilerimiz var mı ki bize şefaat etsinler veya (dünyaya) **geri döndürülmemiz mümkün mü ki, yapmış olduğumuz amellerden başkasını yapalım?**

Ayetteki, « فَيَشْفَعُوا لَنَا » istifhamın-sorunun cevabıdır. Aynı zamanda, « أَوْ نُرَدُّ » kelimesi de kendisinden önceki cümle üzerine atfedilen bir cümledir. Bu itibarla bu da o cümle ile birlikte soru hükmündedir. Sanki şöyle denilir gibidir: "Bizim için şefaatçılar var mı? veya Bizi yeniden geldiğimiz yere döndürecek var mı?" Burada bu fiili ref' eden amil, bunun isim olmaya uygun bir konumda gelmiş olmasıdır. Bu, tıpkı senin bir söze ilk başlamadaki şu ifadene benzer; Zeyd mi dövüyor « هَلْ يَضْرِبُ زَيْدٌ» Ya da, « هَلْ يَشْفَعُ لَنَا شَافِعٌ » "Bizim için şefaat edecek bir şefaatçi var mı" takdiri üzerine matuftur. Ya da, «هَلْ نُرَدُّ » "Bizi geldiğimiz yere döndürecek bir,....." « فَنَعْمَلَ » cümlesi de aynı şekilde sorunun cevabıdır. **Onlar cidden kendilerine yazık ettiler ve uydurdukları şeyler** (putlar) **da kendilerinden kaybolup gitti.**

٥٤- ﴿ إِنَّ رَبَّكُمُ اللّٰهُ الَّذِى خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضَ فِى سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ يُغْشِى اللَّيْلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهُ حَثِيثًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ

وَالنُّجُومَ مُسَخَّرَاتٍ بِأَمْرِهِ أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ تَبَارَكَ اللّٰهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴾

54. Şüphesiz ki Rabbiniz, gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra Arş'a istiva eden, geceyi, durmadan kendisini kovalayan gündüze bürüyüp örten; güneşi, ayı ve yıldızları emrine boyun eğmiş durumda yaratan Allah'tır. Bilesiniz ki, yaratmak da emretmek de O'na mahsustur. Alemlerin Rabbi Allah ne yücedir.

Şüphesiz ki Rabbiniz, gökleri ve yeri altı günde yaratan; Burada gökler,yer ve ikisi arasındaki her şey demek isteniyor. Nitekim Rabbimiz bunu "Secde" suresinde etraflıca anlatmıştır. Yani Pazar gününden itibaren Cuma gününe kadar açıklamıştır. Bunu da meleklerin ders çıkarmaları ve bir de yapılacak işlerde aceleye yer verilmemesi, teennili davranılmasını bildirmek ve öğretmek içindir. Çünkü her bir iş için bir gün olmalıdır. Zira bir şeyin yapılması bitmeden başka şeye başlanılmaz. Her şey sırasıyladır. İşte burada da bunun böyle olması ve gösterilmesi gerçekten, her şeyi bilen, düzenleyen, murad eden, istediği gibi tasarrufta bulunan ve kendi dilemesi doğrultusunda götüren bir zatın varlığına işte bu durum en büyük delildir. **"sonra da Arş'a istiva eden-kurulandır."** "İstiva" kelimesi, "istila" manasında yorumlanmıştır. Her şeyden ve eksiklikten beri, uzak ve münezzeh olan yüce Allah gerçi tüm yarattıklarını istila etmiş olmakla birlikte burada, "İstila" ifadesi, "Arş'a izafe olunmuştur. Bunun da nedeni, Arş'ın tüm yaratılanlardan daha yüce,daha üstün ve muazzam olmasındandır.

Bir de, "Arş"ın Karyola diye yorumlanması, "İstivâ" kelimesinin de "karar kılmak" manasında yorumlanması müşebbihe mezhebinin ileri sürdüğü gibi değildir, çünkü bu, batıl bir yorumdur. Kaldı ki yüce Allah, henüz Arş da, mekan da var değilken bunlardan önce de var idi. Zira Allah ezeli ve ebedidir. Oysa değişim ancak şu kainatta var olan şeylerin özelliğidir, yüce Allah'ın değil.

Nitekim Cafer Sadık (d. 80/699- v.148/765) Hasan Basri (v.110/728), İmam Azam Ebu Hanife (d.80/699- v.150/767) ve İmam Malik (d.93/711- v.179/795) (Allah hepsine rahmetiyle muamele buyursun) den naklolunduğuna göre bunlar, "İstivâ" kelimesini şöyle yorumlamışlardır: "Aslında İstiva bilinen bir gerçektir. Ancak bunun nasıllığı bilinmez. Bunu bu şekilde kabul edip böylece buna iman etmek de farzdır, İnkâr etmek ise küfürdür. Bununla ilgili soru sormak ise bid'attır." İşte bu görüş, tevili kabul etmeyen selef mezhebinin görüşüdür ki, en sağlam ve sağlıklı

görüştür. **Geceyi hiç durmaksızın kendisini kovalayan gündüze bürüyüp örtendir."** Burada, bürüyüp örten" kelimesini,kıraat imamlarından Hamza, Ali ve Ebu Bekir, « يُغَشِّي » olarak okumuşlardır. "Yani gece gündüze, gündüz de geceye eklenerek artarda,..." « يَطْلُبُهُ حَثِيثًا » ifadesi, "gece" kelimesinden haldir.

« حَثِيثًا » hızlıca, süratlice manasınadır. *"Talip-isteyen, kovalayan"* da gecedir. Gecenin hızlıca gidip kaybolması, sanki gündüz onu kovalıyormuş anlamı çıkıyor gibidir. **"Güneşi, ayı, yıldız ve gezegenleri emrine boyun eğer bir halde var edip yaratandır."** Güneşi de, ayı ve yıldızları da emrine amade kılarak yaratan, var eden O'dur. Burada, "emre amade" kelimesi haldir. Boyun eğmiş, zelil oldukları halde,... Kıraat imamlarından İbn Amir de, « وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ وَالنُّجُومُ مُسَخَّرَاتٌ » şeklinde merfu olarak okumuştur. Burada, « وَالشَّمْسُ » *"güneş"* kelimesi öznedir Diğerleri de bunun üzerine atılıdırlar. Yüklem ise «مُسَخَّرَاتٌ » kelimesidir. « بِأَمْرِهِ أَمْرًا » Buradaki emir, tekvini manasındaki emirdir yani "ol" emridir. Burada mademki, Allah, "onların hepsini emrine boyun eğer olarak yarattı" cümlesini buyurdu, dolayısıyla hemen buna bağlı olarak da şöyle ferman etti: **"İyice düşünüp bilmelisiniz ki,yaratıp var etmek de, yalızca ve yalnızca Allah'a aittir."** Yani eşyayı var edip yaratan da O'dur, emir ve hüküm koymak sadece O'nun yetkisidir, bir başka gücün asla değildir. **"Doğrusu alemlerin Rabbi olan Allah ne mübarektir ve ne yücedir."** Hayrı ve yardımı boldur. İyiliği hep devam eden, sürekli olandır. « تَبَارَكَ » kelimesi "bereket" kelimesinden türeme olup, üreme, çoğalma, nemalanma demektir. Veya, , « اَلْبُرُوكُ » kelimesinden alınma olup bu da sebat manasınadır. Nitekim "Bereket" kelimesi de bundandır.

55. – 58. ÂYETLER

ادْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً ۚ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ﴿٥٥﴾ وَلَا
تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا وَادْعُوهُ خَوْفًا وَطَمَعًا ۚ إِنَّ
رَحْمَتَ اللَّهِ قَرِيبٌ مِنَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٥٦﴾ وَهُوَ الَّذِي يُرْسِلُ
الرِّيَاحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ ۖ حَتَّىٰ إِذَا أَقَلَّتْ سَحَابًا ثِقَالًا
سُقْنَاهُ لِبَلَدٍ مَيِّتٍ فَأَنْزَلْنَا بِهِ الْمَاءَ فَأَخْرَجْنَا بِهِ مِنْ كُلِّ
الثَّمَرَاتِ ۚ كَذَٰلِكَ نُخْرِجُ الْمَوْتَىٰ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٥٧﴾ وَالْبَلَدُ
الطَّيِّبُ يَخْرُجُ نَبَاتُهُ بِإِذْنِ رَبِّهِ ۖ وَالَّذِي خَبُثَ لَا يَخْرُجُ إِلَّا
نَكِدًا ۚ كَذَٰلِكَ نُصَرِّفُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَشْكُرُونَ ﴿٥٨﴾

Meâli

55. Rabbinize yalvara ve için için gizlice dua edin. Muhakkak ki O, haddi aşanları sevmez.

56. Islah edilmesinden sonra yeryüzünde bozgunculuk yapmayın. Allaha hem korkarak ve hem de (rahmetini) umarak dua edin. Muhakkak ki iyilik edenlere Allah'ın rahmeti iyilik yapanlara çok yakındır.

57. Rüzgarları rahmetinin önünde müjde olarak gönderen O'dur. Sonunda bunlar o ağır bulutları yüklenince onu ölü bir memlekete sevkederiz. Orada suyu indirir ve onunla türlü türlü ürünler çıkarırız. İşte ölüleri de böyle çıkaracağız. Gerektirir ki düşünür ibret alırsınız.

58. Rabbinin izniyle güzel memleketin bitkisi çıkar; kötü olandan ise faydasız bitkiden başka bir şey çıkmaz. İşte biz, şükreden bir kavim

. için ayetleri böyle açıklıyoruz.

Tefsiri

٥٥- ﴿ ادْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ﴾

55. Rabbinize yalvara ve için için gizlice dua edin. Muhakkak ki O, haddi aşanları sevmez.

« ادْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً » **Rabbinize yalvara yalvara ve gizlice dua edin.** Burada, « تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً » kelimeleri hal olmaları sebebiyle mansupturlar. Yani tazarru, alçak gönüllük sahibi olarak, sessiz bir şekilde, demektir. « تَضَرُّع » Tedarru' kelimesi, Tefe'ul babındandır. Bu da Daraat'tan türemiştir ki, boyun bükmek, yalvarmak, yakarmak manalarınadır. Nitekim Hz. Peygamber (s.av.) şöyle buyurmuşlardır:

"Doğrusu siz sağır ve sizden uzakta olan birine çağırıp dua etmiyorsunuz. Aslında siz, size oldukça yakın ve her söylediğinizi duyup işiten bir zata dua edip çağırıyorsunuz. Siz nerede olursanız olun, O Allah sizinle beraberdir."[2]

Hasan Basrî demiş ki: "Yapılan gizli dua ile açıktan yapılan arasında yetmiş kat fark vardır." **"Doğrusu O, haddi aşanları asla sevmez."** İster dua etmekle ilgili olsun, ister başka bir hususla alakalı bulunsun yüce Allah, kişilerin emrolundukları şeyler konusunda haddi aşmaları durumunda asla onları sevmez. İbn Curayc (v.150/767)'den rivayete göre demiş ki: *"Haddi aşmak,çizgiyi geçmek demek, dua ederken seslerini yükseltenler, demektir."*

Yine İbn Curayc der ki: *"Dua ederken bağırarak duada bulunmak mekruhtur, bid'attır."* Başka bir yoruma göre de, haddi aşmak demek, duayı uzatarak bıkkınlık ve usanç verecek şekilde teferruata girmektir. Nitekim Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: **"Pek yakın bir gelecekte**

---

[2] (Buhari, 6384. Buhari, Meğazi, 38. Cihad, 131. Daavat, 50 ve 68. bablar. Müslim, 2704. K .Zikir, 44. Ebu Davud, Vitr; 26. Tirmizi, Daavat, 57. Ahmed, Müsned; 4/394, 402, 403, 407)

dua ederlerken haddi aşan bir toplum gelecektir. Oysaki duada sadece şöyle demek yeterlidir: 'Allah'ım! Senden cennetini ve beni ona yaklaştıracak söz ve ameli isterim. Cehennem ateşinden ve ona yaklaştıran söz ve davranışlardan da Sana sığınırım.' Rasulullah, böyle buyurduktan sonra, "Doğrusu O, haddi aşanları asla sevmez" mealin deki bu ayeti okudu."[3]

٥٦- ﴿ وَلَا تُفْسِدُوا فِى الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا وَادْعُوهُ خَوْفًا وَطَمَعًا إِنَّ رَحْمَتَ اللّٰهِ قَرِيبٌ مِنَ الْمُحْسِنِينَ ﴾

56. Islah edilmesinden sonra yeryüzünde bozgunculuk yapmayın. Allaha hem korkarak ve hem de (rahmetini) umarak dua edin. Muhakkak ki iyilik edenlere Allah'ın rahmeti iyilik yapanlara çok yakındır.

Taatten sonra masiyete, tevhid inancından sonra şirke, adaletten sonra zulme yönelerek **Allaha korkarak ve** (rahmetini) **umarak dua edin.** Burada, « خَوْفًا وَطَمَعًا » kelimelerinin her ikisi de haldir. Mana şöyle olmaktadır: "Duanızın geri çevrilmesinden korkarak ve bu arada kabul olunabilir umudunu da yitirmeden, veya cehennem ateşinden endişede bulunarak ve cennete girme umudunu yitirmeyerek, ya da; ayrı düşme korkusu içinde ve kavuşa umuduyla, yahut; sonun, âkıbetin nasıl olabileceği endişesini taşıyarak, görünürdeki hidâyet umudunu her an içinde bulundurarak veya Allah'ın adaletini icra etme korkusunu unutmaksızın, fazlından ve rahmetinden de ümitvâr olarak dua ve yakarışta bulun.

"**Muhakkak ki iyilik edenlere Allah'ın rahmeti çok yakındır.** Burada, « رَحْمَتَ » kelimesi müennes olduğu halde, « قَرِيبٌ » kelimesi müzekker getirilmiştir. Bunun dayanağı da, « رَحْمَتَ » kelimesinin, "Rahm veya Terahhum" ile yorumlanması sebebiyledir.

Yahut da bu « قَرِيبٌ » kelimesi, mahzuf bir mevsufun sıfatıdır. Bu mahzuf olan mevsuf ise, "Şey'un" kelimesidir. « شَيْءٌ قَرِيبٌ » *"Allah'ın*

[3] (Ebu Davud,1480. Ki.Vitr; 23. K.Tahare, 45; İbn Mace, K. Dua,12; Ahmed b. Hanbel, Müsned,1/172,183)

rahmet,...... ihsan sahibi iyilik severlere oldukça yakın bir şeydir." Veya « قَرِيبٌ » kelimesi, « فَعِيلٌ » kipine benzeyen ve mef'ul-makrub" manasındadır. Yahut da, "*Rahmet*" kelimesinin dişilliği hakiki olmayan bir müenneslik olması nedeniyledir veya, müzekker olan bir kelimeye izafeti sebebiyledir.

٥٧- ﴿وَهُوَ الَّذِى يُرْسِلُ الرِّيَاحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَىْ رَحْمَتِهِ حَتّٰى إِذَا أَقَلَّتْ سَحَابًا ثِقَالاً سُقْنَاهُ لِبَلَدٍ مَيِّتٍ فَأَنْزَلْنَا بِهِ الْمَاءَ فَأَخْرَجْنَا بِهِ مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ كَذٰلِكَ نُخْرِجُ الْمَوْتٰى لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ﴾

57. Rüzgarları rahmetinin önünde müjde olarak gönderen O'dur. Sonunda bunlar o ağır bulutları yüklenince onu ölü bir memlekete sevkederiz. Orada suyu indirir ve onunla türlü türlü ürünler çıkarırız. İşte ölüleri de böyle çıkaracağız. Gerektirir ki düşünür ibret alırsınız.

"Rüzgarları rahmetinin önünde müjde olarak gönderen O'dur." Kıraat imamlarından İbn Kesir, Hamza ve Ali Kisai, « رِيَاحَ » kelimesini, « رِيحْ » olarak okumuşlardır.. Hamza ve Ali, « بُشْرًا » kelimesini, « نَشْرًا » olarak kıraat etmişlerdir ki bu da, « نَشَرَ » fiilinin mastarıdır. Bunun mansub olması ise, « أَرْسَلَ » fiili ile « نَشَرَ » fiilinin mana açısından birbirine yakın olmaları sebebiyledir. Sanki, « نَشَرَهَا نَشْرًا » "onu yayıp dağıtmak suretiyle yaydı." denmiş gibidir. Ya da, hal olarak mansubtur. Yani, « مَنْشُورَةً » "dağıtıp yayarak" Kıraat imamların dan Asım, « بُشُرًا » kelimesinin tahfifi olarak, « بُشْرًا » şeklinde okumuştur. « بُشُرًا » kelimesi de, « بَشِيرْ » kelimesinin çoğuludur. Çünkü rüzgarlar, yağmuru müjdelerler.

İbn Amir de, « بُشُرًا » kelimesini « نُشْرًا » olarak okumuştur. Bu ise, « نُشُرْ » kelimesinin hafifletilmiş şeklidir. Tıpkı, « رُسُلْ » ve « رُسْلْ »

kelimeleri gibi. Bu şekildeki bir kırat da diğer kıraat imamlarının okuyuşudur. « نُشْرٌ » Nüşur kelimesi de, « نَشُورٌ » kelimesinin çoğuludur. Bu ise, yağmuru yayıp dağıtan demektir. **"Rahmet yağmurunun öncesinden,..."** yani göndereceği nimeti öncesinden, demektir ki bu da yüce Allah'ın en büyük nimetlerinden olan bol bereketli rahmet yağmurudur, fırtına değil.

Ayette yer alan, « أَقَلَّتْ » kelimesi, yüklendiğinde ve kaldırıp yükseldiğinde manalarınadır. « أَقَلَّتْ » kelimesi, «إِقْلاَلْ » kökünden türeme olup bu da azlık manasındaki « قِلَّتْ » ten türemedir. Çünkü gerçekten çok güçlü olan bir kaldırıcının kaldırıp taşımakta olduğu şey kendisine oldukça az ve hafif gelir basit görünür. Rüzgarın önüne kattığı bulutlar ne kadar su yüklü olarak ağır olsalar da, bu, rüzgarın gücü karşısında oldukça basit bir şey olarak kalır.

« سَحَابًا » "Su ile yüklü ağır bulutlar" « سَحَابًا » kelimesi, « سَحَابَةٌ » kelimesinin çoğuludur. « سُقْنَاهُ » "Onu sevkettik, ederiz" manasındaki bu kelimedeki "hu-onu" zamiri, « سَحَابْ » "bulutlar" kelimesinin manası üzerine değil, bizzat kelimenin lafzına yani « سَحَابٌ » kendisine racidir.

Örneğin eğer, « ثِقَالْ » "ağır" gibi mana üzerine raci olsaydı, zamir müzekker olarak « ـهُ » şeklinde değil de, müennes olarak, « ـهَا » şeklinde gelirdi. Nitekim eğer vasıf lafız üzerine hamledilmiş olsaydı, bu takdirde, « ثِقَالْ » yerine, «ثَقِيلاً » denirdi. « لِبَلَدٍ مَيِّتٍ » yağmur yüzü görmeyen bir ölü belde için ve rayı sulamak için. Kıraat imamlarından Nafi', Ebu Cafer, Hamza, Ali ve Hafs « مَيِّتٍ » şeklinde okurlarken, diğerleri de şeddesiz olarak, « مَيْتٍ » şeklinde okumuşlardır. **Orada suyu indirir ve onunla türlü türlü meyveler çıkarırız.** Yani bulutlarla veya sevk yoluyla. **İşte ölüleri de böyle çıkaracağız. Her halde bundan ibret alırsınız.** Böyle bir hatırlatma sizi öldükten sonra tekrar dirilmeye iman etmeye götürür. Çünkü her iki çıkarma arasında yani meyve ve

ürünlerle ölüleri tekrar çıkarma arasında aslında herhangi bir fark yoktur. Çünkü her ikisi de var olduktan sonra yeniden hayata dönüşü göstermektedir.

٥٨- ﴿وَالْبَلَدُ الطَّيِّبُ يَخْرُجُ نَبَاتُهُ بِإِذْنِ رَبِّهِ ۚ وَالَّذِى خَبُثَ لَا يَخْرُجُ إِلَّا نَكِدًا ۚ كَذَٰلِكَ نُصَرِّفُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَشْكُرُونَ﴾

58. Rabbinin izniyle güzel memleketin bitkisi çıkar; kötü olandan ise faydasız bitkiden başka bir şey çıkmaz. İşte biz, şükreden bir kavim için ayetleri böyle açıklıyoruz.

Rabbinin izniyle güzel memleketin bitkisi (güzel) çıkar; Bu hal mevkiindedir. Sanki şöyle denilmektedir: "Onun bitkileri güzel ve oldukça olgun bir şekilde çıkar, gelişir." Çünkü bu ifade, « نَكِدًا » kelimesine yani verimsiz, bereketi ve hayrı olmayan ifadesine karşılık olarak zikredilmiştir. **Kötü olandan ise faydasız bitkiden başka bir şey çıkmaz.** Bu ayetteki, « وَالَّذِى خَبُثَ » ibaresi, « بَلَدٌ » kelimesinin sıfatıdır. Yani, "Çorak, verimsiz ve tuzlu toprağa sahip bitek olmayan belde" demektir. Ayette sadece, "Çıkmaz" denirken, yani böyle bir yerde bitki bitmez, ürün çıkmaz demek istenmiştir. Mana kendiliğinden böyle anlaşılacağından, sadece "çıkmaz" ifadesiyle yetinilmiştir. « إِلَّا نَكِدًا » ise, kendisinden verim alınamayan işe yaramayan, hayrı olmayan demektir. Bu tıpkı, vaaz ve öğütlerden yararlanan kimse ile -ki bu mümin kimsedir-, bunlardan öğüt almayan kimse -ki bu da kafir olandır- gibi. İşte bu manadaki temsil, yağmur örneği ile ve bu yağmurun ölü bir ülke toprağına düşmesi- yağmasıyla buradan bol ürünlerin çıkarılması istitrad yoluyla yani yeri gelmişken bu arada buna da işaret edilmiş bulunulmuştur. **İşte biz, şükreden bir kavim için ayetleri böyle açıklıyoruz.** İşte tıpkı rüzgar, yağmur, verimli ve verimsiz ülke topraklarının, ölü arazinin durumlarını etraflıca anlattığımız gibi, müminler için de Allah'ın nimetlerine karşı nankörlüğe düşmemeleri ve şükretmeleri için böyle farklı şekilde ve teferruatlı olarak ayetlerimizi açıklarız.

59. – 64. AYETLER

لَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَى قَوْمِهِ فَقَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْرُهُۜ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿٥٩﴾ قَالَ الْمَلَأُ مِنْ قَوْمِهِ إِنَّا لَنَرَاكَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٦٠﴾ قَالَ يَا قَوْمِ لَيْسَ بِي ضَلَالَةٌ وَلٰكِنِّي رَسُولٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٦١﴾ أُبَلِّغُكُمْ رِسَالَاتِ رَبِّي وَأَنْصَحُ لَكُمْ وَأَعْلَمُ مِنَ اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٦٢﴾ أَوَعَجِبْتُمْ أَنْ جَاءَكُمْ ذِكْرٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَلَى رَجُلٍ مِنْكُمْ لِيُنْذِرَكُمْ وَلِتَتَّقُوا وَلَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٦٣﴾ فَكَذَّبُوهُ فَأَنْجَيْنَاهُ وَالَّذِينَ مَعَهُ فِي الْفُلْكِ وَأَغْرَقْنَا الَّذِينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَاۜ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا عَمِينَ ﴿٦٤﴾

Meâli

59. Andolsun ki Nuh'u elçi olarak kavmine gönderdik. Dedi ki: Ey kavmim! Allah'a kulluk edin, sizin ondan başka ilahınız yoktur. Cidden ben, üzerinize gelecek bütün bir günün azabından korkuyorum.

60. Kavminden ileri gelenler: Biz seni gerçekten apaçık bir sapıklık içinde görüyoruz! dediler.

61. (Nuh) Dedi ki: "Ey kavmim! Bende hiç bir sapıklık yoktur. Ancak ben, âlemlerin Rabbi tarafından gönderilmiş bir elçiyim.

62. Size Rabbimin gönderdiklerini duyuruyorum, size öğüt veriyo-

rum ve ben sizin bilmediklerinizi Allah'tan biliyorum.

63. Rabbinizden sakınıp da rahmete nâil olmanız ümidiyle, içinizden sizi uyaracak bir adam vasıtasıyla size bir zikir (kitap) gelmesine şaşıyor musunuz?"

64. Bunun üzerine onu yalanladılar. Biz de onu onunla beraber iman edenleri gemide kurtardık, âyetlerimizi yalanlayanları da boğduk. Çünkü onlar kör bir kavim idiler.

Tefsiri

٥٩ – ﴿لَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَى قَوْمِهِ فَقَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْرُهُ إِنّ۪ي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظ۪يمٍ﴾

59. Andolsun ki Nuh'u elçi olarak kavmine gönderdik. Dedi ki: Ey kavmim! Allah'a kulluk edin, sizin ondan başka ilahınız yoktur. Cidden ben, üzerinize gelecek bütün bir günün azabından korkuyorum.

Andolsun ki Nuh'u elçi olarak kavmine gönderdik. Burada, "gön derdik" ifadesi, mahzuf-ayette yer almayan bir yemine cevap niteliğindedir. Yani: *"Allah adına yemi ederim ki Biz Nûh'u gönderdik"* demektir. Hz. Nûh, halkına peygamber olarak gönderildiği sırada elli yaşında bulunuyordu. Kendisi aynı zamanda marangoz idi. Soy kütüğü ise şöyledir: "Ahnuh oğlu Metuşaleh oğlu Lemek-veya Lamek- oğlu Nûh. Anhum Hz. İdris peygamberin adıdır."(Taberi tarihi,1/165). Hz. Nuh (a.s) kavmine **Ey kavmim! Allah'a kulluk edin, sizin ondan başka ilahınız yoktur.**

Kıraat imamlarından Ali Kisai, « غَيْرُهُ » "Ğayruhu"yu, « غَيْرِهِ » olarak esreli okumuştur. Ancak merfu okunması ise mahalline itibarendir. Sanki şöyle denilir gibidir: *"Sizin için O'ndan başka bir ilah yoktur. O halde O'nunla birlikte O'ndan başkasına kullukta bulunup ibadet etmeyin."* « غَيْرِ » kelimesinin mecrur-esreli okunması ise lafız üzerine itibar olunacaktır. **Doğrusu ben, üstünüze gelecek bütün bir günün azabından korkuyorum.** Kıyamet gününün şiddet ve dehşetli

azabından veya azabın kendilerine ineceği büyük günden-ki bu da Tufan günüdür- korku ve endişe duymaktayım.

٦٠- ﴿ قَالَ الْمَلَأُ مِنْ قَوْمِهِ إِنَّا لَنَرَاكَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴾

60. Kavminden ileri gelenler: Biz seni gerçekten apaçık bir sapıklık içinde görüyoruz! dediler.

Mele': Önde gelenler kimseler. İşte bunlar Nûh peygamberin açık bir şekilde doğru yoldan saptığını, yanlış yolda olduğunu söylüyorlar. Buradaki görmek ifadesi de, kalp gözü, uzağı görebilme yetisi demektir. Dolayısıyla bu inkarcılar, Hz. Nûh'a kendilerince uyanda bulunurlarken uzağı görebildiklerini zanneden zavallılardır.

٦١- ﴿ قَالَ يَا قَوْمِ لَيْسَ بِي ضَلَالَةٌ وَلَكِنِّي رَسُولٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴾

61. (Nuh) Dedi ki: "Ey kavmim! Bende hiç bir sapıklık yoktur. Ancak ben, âlemlerin Rabbi tarafından gönderilmiş bir elçiyim.

"Nuh dedi ki: Ey kavmim! Bende haktan ayrılmak, doğru yolu terketmek gibi bir sapıklık türü yoktur."

Eğer dikkat edilirse burada o inkarcıların söyledikleri gibi, «ضَلَالٌ» "sapıklık" kelimesi değil, « ضَلَالَةٌ » "herhangi bir sapıklık türü" seçilmiştir. Çünkü, « ضَلَالَةٌ » kelimesi, « ضَلَالٌ » kelimesine göre daha bir özel anlam taşır. Bu, kişinin kendisiyle alakalı bir yanlışı ve iftirayı ortadan kaldırmak için çok daha etkilidir. Dolayısıyla, "Bende sapıklık yok" demekten daha etkin olanı," ben de sapıklık türünden hiçbir şey aramayın" demektir Daha sonraki gelen ifade ile de yeniden böyle bir rahatsızlığının asla olmadığını ve onların söylediklerini reddetmek için hemen şöyle devam ediyor: **Fakat ben, âlemlerin Rabbi tarafından gönderilmiş bir elçiyim.** O'nun Allah'ın mesajını tebliğ etmek ve bildirmek üzere Allah tarafından gönderilen bir peygamber olduğuna vurgu yapması, "Kendisinin dosdoğru yolda olduğunu ve bu manasıyla da hidayetin, doğru yolda olmanın son noktasına kadar vardığının inkarcılara açıkça ilanı" manasınadır.

٦٢- ﴿أُبَلِّغُكُمْ رِسَالاَتِ رَبِّى وَأَنْصَحُ لَكُمْ وَأَعْلَمُ مِنَ اللّٰهِ مَا لاَ تَعْلَمُونَ﴾

62. Size Rabbimin gönderdiklerini duyuruyorum, size öğüt veriyorum ve ben sizin bilmediklerinizi Allah'tan biliyorum.

"Size, asıl tevhide çağırmam,davette bulunmam konusunda Rabbimin mesajlarını" Uzun zamanlar içerisinde bana vahyedilen şeyleri, emir ve yasakları içeren değişik konuları, hususları, mevizaları, müjde içeren şeyleri ve benzeri meseleleri **size öğüt veriyorum ve ben sizin bilmediklerinizi Allah'tan** (gelen vahiy ile) **biliyorum.** İhlas ve samimiyetle sizin düzelmenizi amaçlıyorum. Nitekim, "ona öğüt verdim-öğütte bulundum" ve "Onun için öğüt verdim,onun yararına olsun için nasihat ettim" denir. Dolayısıyla burada bir « ل » harfinin ilave olunması yani, « نَصَحْتُكُمْ » yerine « نَصَحْتُ لَكُمْ » denmesi mana ve ifade de bir mübalağa içindir Bir de nasihat ya da öğüdün mahza ve sırf onlara yapılması esasına da bir delalet bulunmaktadır.Aslında gerçek manasıyla nasihat: Başta kendi adına istediğin bir iyiliği, hayrı aynen kendinden başkaları için de istemektir. Veya koyulduğu hayır işinde dürüst ve titizlikle işi sonuna kadar vardırmaktır.

Kıraat imamlarından Ebu Amr, « أُبَلِّغُكُمْ » cümlesini, « أُبْلِغُكُمْ » olarak okumuştur ki bu, yeni bir cümledir ve Hz. Nuh'un alemlerin Rabbi Allah'ın Resulü olduğunu açıklamaktadır. Allah'ın sıfatlarını,... Yani O'nun kesin kudretini, düşmanlarını onmayacakları şekilde şiddetli azaplar ile ansızın yakalayıp cezalandıracağını ve suçluların O'nun azabından kurtulamayacaklarını, azabı geldiğinde de onlardan geri çevrilmeyeceğini ben çok iyi biliyorum.

٦٣- ﴿أَوَعَجِبْتُمْ أَنْ جَاءَكُمْ ذِكْرٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَلَى رَجُلٍ مِنْكُمْ لِيُنْذِرَكُمْ وَلِتَتَّقُوا وَلَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ﴾

63. Rabbinizden sakınıp da rahmete nâil olmanız ümidiyle, içinizden sizi uyaracak bir adam vasıtasıyla size bir zikir (kitap) gelmesine şaşıyor musunuz?"

« أَوَعَجِبْتُمْ أَنْ جَاءَكُمْ ذِكْرٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَلَى رَجُلٍ مِنْكُمْ لِيُنْذِرَكُمْ وَلِتَتَّقُوا وَلَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ » (Allah'ın azabından) **sakınıp da rahmete nâil olmanız ümidiyle, içinizden sizi uyaracak bir adam vasıtasıyla size bir zikir** (kitap) **gelmesine şaştınız mı?"**

Bu ayetin başında yer alan, « أَوَعَجِبْتُمْ » kelimesinde yer alan, «أ» soru edatı, inkar manasınadır. «و » ise bağlangıçtır yani atıf edatıdır. Burada matufun aleyh denilen ve üzerine atıf yapılan şey ise mahzuftur. Sanki şöyle denilir gibidir: « أكَذَّبْتُمْ وَعَجِبْتُمْ » "yalanlıyor ve şaşkınlık içinde karşılıyor değil misiniz?" « أَنْ جَاءَكُمْ » de, « مِنْ أَنْ جَاءَكُمْ » demektir ki, "gönderilmesinden,..." manasınadır. Yani sizden, sizin cinsinizden olan birinin ağzından bunları duymaktan şaşkınlık duyuyor ve yalanlıyorsunuz değil mi? Çünkü Hz.Nuh'un kavmi ona peygamberlik verilmesine hayret edip şaşkınlık geçiriyorlar ve dolayısıyla da onu yalanlıyorlardı. Hatta yüce Allah'ın insanlardan peygamber göndermesi meselesini yadırgayarak diyorlardı ki: **"Biz daha önce geçen aralarımızdan böyle bir şey duymadık." (23, Mü'minûn, 24)** ve yine diyorlardı ki: **"Eğer Allah bir peygamber göndermek isteseydi, mutlaka melekler gönderirdi. "23, Mü'minûn, 24)**

Sizi küfrün ve inkârcılığın akıbetinden sakındırıp uyarmak için ve bir de takvâ sahibi olmanız yani uyarı sonucunda Allah'ın emirlerine sarılıp yasaklarından uzak durmanız için... Ve takvâ sayesinde, eğer siz bunu kazanırsanız merhamet olunasınız diye,...

٦٤– ﴿ فَكَذَّبُوهُ فَأَنْجَيْنَاهُ وَالَّذِينَ مَعَهُ فِي الْفُلْكِ وَأَغْرَقْنَا الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا ۚ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا عَمِينَ ﴾

64. Bunun üzerine onu yalanladılar. Biz de onu onunla beraber iman edenleri gemide kurtardık, âyetlerimizi yalanlayanları da boğduk. Çünkü onlar kör bir kavim idiler.

Onu yalanladılar, biz de onu onunla beraber gemide bulunanları kurtardık. Onu yalancılıkla suçladılar. Hz. Nuh'a iman edenlerin

sayısı kırk erkek ve kırk da kadın olmak üzere seksen kişi idiler. Bir diğer görüşe göre de bu sayı, Hz. Nuh'un oğullarıyla birlikte dokuz idi. İman eden oğulları Sam, Ham, Yafes ve bu üçü dışında altı iman eden kişi.

« فِى الْفُلْكِ » cümlesi, « مَعَهُ » "ya taalluk etmektedir. Sanki şöyle denilmektedir: "Gemide ona arkadaşlık edenler,..." **Âyetleri-mizi yalanlayanları da suda boğduk. Çünkü onlar kör bir kavim idiler.** Yani Hakkı görmüyorlardı. Nitekim, "baş gözü görmediği gibi adamın kalp-gönül gözü, basireti de kapanmış" diye de söylerler. İşte Nuh'un kavmi böyle idiler.

65. – 72. ÂYETLER

وَإِلَى عَادٍ أَخَاهُمْ هُوداً قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ
غَيْرُهُ أَفَلاَ تَتَّقُونَ ﴿٦٥﴾ قَالَ الْمَلأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ إِنَّا
لَنَرَاكَ فِي سَفَاهَةٍ وَإِنَّا لَنَظُنُّكَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٦٦﴾ قَالَ يَا قَوْمِ
لَيْسَ بِي سَفَاهَةٌ وَلٰكِنِّي رَسُولٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٦٧﴾ أُبَلِّغُكُمْ
رِسَالاَتِ رَبِّي وَأَنَا لَكُمْ نَاصِحٌ أَمِينٌ ﴿٦٨﴾ أَوَعَجِبْتُمْ أَنْ جَاءَكُمْ
ذِكْرٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَلَى رَجُلٍ مِنْكُمْ لِيُنْذِرَكُمْ وَاذْكُرُوا إِذْ
جَعَلَكُمْ خُلَفَاءَ مِنْ بَعْدِ قَوْمِ نُوحٍ وَزَادَكُمْ فِي الْخَلْقِ بَسْطَةً
فَاذْكُرُوا آلاَءَ اللّٰهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٦٩﴾ قَالُوا أَجِئْتَنَا لِنَعْبُدَ اللّٰهَ
وَحْدَهُ وَنَذَرَ مَا كَانَ يَعْبُدُ آبَاؤُنَا فَأْتِنَا بِمَا تَعِدُنَا إِنْ كُنْتَ
مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٧٠﴾ قَالَ قَدْ وَقَعَ عَلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ رِجْسٌ
وَغَضَبٌ أَتُجَادِلُونَنِي فِي أَسْمَاءٍ سَمَّيْتُمُوهَا أَنْتُمْ وَآبَاؤُكُمْ
مَا نَزَّلَ اللّٰهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ فَانْتَظِرُوا إِنِّي مَعَكُمْ مِنَ
الْمُنْتَظِرِينَ ﴿٧١﴾ فَأَنْجَيْنَاهُ وَالَّذِينَ مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَقَطَعْنَا دَابِرَ
الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَمَا كَانُوا مُؤْمِنِينَ ﴿٧٢﴾

Meâli

65. Âd kavmine de kardeşleri Hud'u (gönderdik.) O *"Ey kavmim! Allah'a kulluk edin! Çünkü O'ndan başka ilahınız yoktur. hala sakınmayacak mısınız?"* dedi ki:

66. Kavminden ileri gelen kafirler dediler ki: *"Biz seni kesinlikle bir beyinsizlik içinde görüyoruz ve gerçekten biz seni yalancılardan biri sanıyoruz."*

67. (Hud) "Ey kavmim! Bende hiçbir çılgınlık yok, fakat ben âlemlerin Rabbinin gönderdiği bir elçiyim."

68. Size Rabbimin gönderdiklerini tebliğ ediyorum ve ben sizin için güvenilir bir nasihatçiyim.

69. Sizi uyarmak içinizden bir adam vasıtasıyla Rabbinizden size bir zikir (kitap) gelmesine hayret mi ediyorsunuz? Düşünün ki o sizi, Nuh kavminden sonra olanların yerine getirdi ve yaratılışta sizi onlardan üstün kıldı. O halde Allah'ın nimetlerini hatırlayın ki kurtuluşa eresiniz

70. Dediler ki: "Sen bize yalnız Allah'a tapmamız ve atalarımızın tapmakta olduklarını bırakmamız için mi geldin? Eğer doğru söyleyenlerden isen, bizi edip durduğun azabı başımıza getir.

71. Hûd: *" İşte üzerinize rabbinizden bir azap ve bir hışım inmiştir. Haklarında Allah'ın hiçbir delil indirmediği, sadece sizin e atalarınızın taktığı kuru isimler hususunda benimle tartışıyor musunuz? Bekleyin öyleyse, şüphesiz ben de sizinle beraber bekleyenlerdenim!"* dedi.

72. Bunun üzerine onu ve onunla beraber rahmetimizle kurtardık ve âyetlerimizi yalanlayıp da iman etmeyenlerin kökünü kestik.

Tefsiri

٦٥- ﴿وَإِلَى عَادٍ أَخَاهُمْ هُودًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْرُهُ اَفَلَا تَتَّقُونَ﴾

65. Âd kavmine de kardeşleri Hud'u (gönderdik.) O *"Ey*

***kavmim! Allah'a kulluk edin! Çünkü O'ndan başka ilahınız yoktur. Hala sakınmayacak mısınız?"* dedi ki:**

« وَإِلَى عَادٍ أَخَاهُمْ هُودًا » **Âd kavmine de kardeşleri Hud'u** (gönderdik.) Burada, « أَخَاهُمْ » "kardeşleri" ifadesi, onlardan, içlerinden veya aralarından biri manasınadır. *"Onlardan biri"* olarak tanıtılmasının sebebi, çünkü Hz. Hûd, onların içinden olup aralarından en anlayışlı, kavrayışı kıvrak zekalı birine karşı direniyorlar. Bu itibarla da, aleyhlerine gösterilecek veya sunulacak olan kanıtın da onları daha çok ilzam edici ve susturucu olması gerekir. *"Onlardan biri"* ifadesi tıpkı senin, "Ahal arap" demene benzer. Yani bu da araplardan biri demektir.

« وَإِلَى عَادٍ » ibaresi, önceki "59." Ayette geçen « نُوحًا » üzerine atfolunmuştur. Bu ayette geçen, « هُودًا » ismi de, « أَخَاهُمْ » ifadesinin açıklayıcı mahiyette bir atıftır. Zaten "kardeşleri-kendilerinden biri" ifadesinden belirtilmek istenen kimse de Hz. Hûd (a.s.)'dır.

Hz. Hûd'un soy kütüğü: Nûh oğlu Sam, Sam oğlu Erfahşez, Erfahşez oğlu Şaleh ve Şaleh'in oğlu Hûd (a.s.)

« قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْرُهُ أَفَلَا تَتَّقُونَ » **O dedi ki: *"Ey kavmim! Allah'a kulluk edin! Çünkü O'ndan başka bir ilahınız yoktur. hala sakınmayacak mısınız?"*** Bu ayette, daha önce Hz. Nuh (a.s.) ile ilgili ayette geçtiği gibi, « فَقَالَ » demeyip yalnızca, «قَالَ » "dedi ki" diye başlaması, soruyu soran kişinin soru tipine göre cevap sunulması nedeniyledir. Bu açıdan da, "Hud onlara öyle demedi."

Nitekim, « قَالَ يَا قَوْمِ » de böyledir, diye zikredilmiştir. Aynı şekilde bundan sonra ele alacağımız ayet de böyledir.

٦٦- ﴿قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ إِنَّا لَنَرَاكَ فِي سَفَاهَةٍ وَإِنَّا لَنَظُنُّكَ مِنَ الْكَاذِبِينَ﴾

66. Kavminden ileri gelen kafirler dediler ki:*"Biz seni kesinlikle*

bir beyinsizlik içinde görüyoruz ve gerçekten biz seni yalancılardan biri sanıyoruz."

« قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ » **Kavminden ileri gelen kafirler dediler ki**; Bu ayette, "önde gelen ekabir takımından yetkili yani «الْمَلَأُ» kelimesi, "Kafirler, kafir olanlar" ifadesiyle vasıflanıp tanıtıldı. Oysaki daha önce Hz. Nuh ile ilgili geçen ayette, « الْمَلَأُ » kelimesi, "kafirler-kâfir olanlar" olarak nitelendirilmedi. Bunun sebebi şudur; Hz. Hud'un kavminin önde gelenleri arasında iman etmiş olanlar vardı. Bu bakımından böyle bir ayrıntıya dikkat çekilmiş oluyor. Oysa. Hz. Nuh'un kavminin önde gelenleri arasında ona iman eden hiçbir kimse bulunmuyordu. Bu bakımdan orada böyle bir ayrıntıya gidilmedi. Nitekim Hz.Hud'un kavmi içinden olup önde gelenlerden Mersed b. Sa'd bu iman edenlerden sadece biridir. İşte sırf bu ayrıntıya dikkat çekmek için, "kafir olanlar" kaydı konmuş oldu. Hz. Nuh'un kavminin önde gelenleri arasında böyle iman eden hiçbir kimse olmadığından orada bu manada bir ayrıntıya gerek yoktu.

"Biz seni kesinlikle bir beyinsizlik içinde görüyoruz." Senin aklından bir zorun var, sen bunamışsın. Çünkü sen halkının dinini bırakıyor, yerine başka bir din-inanç sistemi getiriyorsun. Bu ayette, « سَفَاهَةٍ » "beyinsizlik, akılsızlık ve bunamışlık" ifadesi mecazi anlamda zarf olarak zikredilmiş oldu. Yani, "Sen hep böyle bunak olarak ve bunu bırakmadan devam edip duracaksın" anlamında söylenmiştir.

"Gerçekten seni yalancılardan sanıyoruz."

٦٧- ﴿ قَالَ يَا قَوْمِ لَيْسَ بِي سَفَاهَةٌ وَلٰكِنِّي رَسُولٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴾

67. (Hud) "Ey kavmim! Bende hiçbir çılgınlık yok, fakat ben âlemlerin Rabbinin gönderdiği bir elçiyim."

٦٨- ﴿ أُبَلِّغُكُمْ رِسَالَاتِ رَبِّي وَأَنَا لَكُمْ نَاصِحٌ أَمِينٌ ﴾

68. Size Rabbimin gönderdiklerini tebliğ ediyorum ve ben sizin için güvenilir bir nasihatçiyim.

Çünkü ben sizi davet ettiğim din konusunda size hiçbir zaman ve asla yalan söylemem, Zira ben, size söylediklerim konusunda "Emin" güvenilir biriyim.

Bu ayette, « وَأَنَا لَكُمْ نَاصِحٌ أَمِينٌ » *"Ben size öğüt veren güvenilir bir kimseyim"* diye buyurulması, isme karşı yine isim cümlesiyle karşılık verilsin içindir. Çünkü önceki bir ayette, « وَإِنَّا لَنَظُنُّكَ مِنَ الْكَاذِبِينَ » *"Ve biz seni yalancılardan biri olduğunu sanıyoruz"* deniliyordu. İşte bu isim cümlesine, cevap yine isim cümlesiyle verilsin diyedir.

Peygamberlerin- Allah'ın salat ve selamı üzerlerine olsun- kavimlerinden kendilerini dalalet, sapıklık, beyinsizlik gibi vasıflarla nitelemelerine rağmen, onların bu kimselere aynı şekilde karşılık vermemeleri, oysaki kavimleri toplumun en sapıkları oldukları halde, ayniyle mukabeleden uzak durmaları; çok uysal ifadelerle karşılık vermeleri güzel edebin gereğini yerine getirmelerindendir. Halbuki kendileri de kavimlerinin halkın en sapıkları olduğunu çok iyi olarak ve yakinen bilmektedirler. Hasımlarını ya da düşmanlarının halkın arasından en sapıkları olduğu onlar tarafından da bilinen bir gerçektir. Beyinsizliklerine, sapıklıklarına ve onların rezaletlerine rağmen peygamberler hep güzel ahlak yolunu, edebi öne almışlardır. Yüce Allah'ın bu gerçekleri haber vermesi, kullarını eğitmeye yöneliktir. Samimi kullar, sapıklar tarafından bu gibi durumlarla karşılaşmaları halinde, onlara nasıl hitapta bulunmalılar, neden onları önemsememeleri gerektiği gerçeğini öğretmeyi amaçlamaktadır. Onları bulundukları konumda kendi durumlarıyla nasıl başbaşa bırakmaları gereğini öğretiyor.

٦٩- ﴿أَوَعَجِبْتُمْ أَنْ جَاءَكُمْ ذِكْرٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَلَى رَجُلٍ مِنْكُمْ لِيُنْذِرَكُمْ وَاذْكُرُوا إِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَاءَ مِنْ بَعْدِ قَوْمِ نُوحٍ وَزَادَكُمْ فِي الْخَلْقِ بَسْطَةً فَاذْكُرُوا آلَاءَ اللَّهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾

69. Sizi uyarmak içinizden bir adam vasıtasıyla Rabbinizden size bir zikir (kitap) gelmesine hayret mi ediyorsunuz? Düşünün ki o sizi, Nuh kavminden sonra olanların yerine getirdi ve yaratılışta sizi onlardan üstün kıldı. O halde Allah'ın nimetlerini hatırlayın ki kurtuluşa eresiniz

Yani Nuh "as" kavminden sonra sizi onlara halef kılmıştır veya onların meskenlerine,barınaklarına sizi onların yerine yerleştirmiştir. Burada geçen, "İz" edatı, zarf değil, mefulu bihtir. Bu ise şu manayadır: "Sizi onların yerine geçirdiğimiz,halife kıldığımız anı ve zamanı bir hatırlayın hele!"

"Ve yaratılışta sizi onlardan üstün kıldı." Yani hem boyca ve hem ence üstün kılmıştır. Çünkü bunların em kısa boyluları, altmış zira-arşın imiş.En uzunları da yüz zira-arşın imiş. Bir zira' 68 cm. olduğuna göre en uzun boylusu "6 mt, 800 cm." ve en kısa boylusu da, "4 mt, 80 cm" uzunluğunda oluyor. Ayette geçen "Bestaten" kelimesini Mekke ve Medine kıraat okulu yani Hicaz ekolü ki bunlar Nafi', Ebu Cafer, İbn Kesir, Asım ve Ali Kisaîdirler. İşte bu zatlar, adı geçen « بَسْطَةً » kelimesindeki « س » harfini « ص » harfi olarak, « بَصْطَةً » şeklinde okumuş lardır. **O halde Allah'ın nimetlerini hatırlayın ki kurtuluşa eresiniz** Sizi Nuh kavminin yerine geçirmesi, boy-bos ve güç bakımından üstün yaratması ve daha bu manada nice imkanlara sizi sahip kılmasını hatırlayın ve anın ki kurtuluşa eresiniz.

Burada geçen, « آلَاءَ » "nimetler" kelimesi, tıpkı « عِنَبٌ » kelimesinin, « أَعْنَابٌ » « أَحْمَالٌ » kelimesinin, « حِمْلٌ » kelimesinin çoğulu olması gibi bu da, « إِلًى » kelimesinin çoğuludur. Tıpkı, « إِنًا وَ أَنَاءٌ » gibidir.

٧٠- ﴿ قَالُوٓا أَجِئْتَنَا لِنَعْبُدَ اللّٰهَ وَحْدَهُ وَنَذَرَ مَا كَانَ يَعْبُدُ اٰبَٓاؤُنَا فَأْتِنَا بِمَا تَعِدُنَٓا إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِق۪ينَ ﴾

70. Dediler ki: "Sen bize yalnız Allah'a tapmamız ve atalarımızın tapmakta olduklarını bırakmamız için mi geldin? Eğer doğru söyleyenlerden isen, bizi edip durduğun azabı başımıza getir.

« قَالُوٓا أَجِئْتَنَا لِنَعْبُدَ اللّٰهَ وَحْدَهُ وَنَذَرَ مَا كَانَ يَعْبُدُ اٰبَٓاؤُنَا » **Dediler ki: "Sen bize tek Allah'a kulluk etmemiz ve atalarımızın tapmakta olduklarını bırakmamız için mi geldin?** Bu ayetteki, "...için mi

geldin?" cümlesinde yer alan, "Gelme" ifadesinin manası, bizzat Hz. Hûd (a.s) a bir hitaptır. Kavmi ona sesleniyor. Çünkü bundan anlaşılıyor ki, Hûd peygamber de, tıpkı bizim Peygamberimiz Hz. Muhammed (a.s) gibi halkından ayrılır ve gider tek başına bir yerde ibadet ederdi. Nitekim Rasulullah (a.s) da, henüz kendisine peygamberlik görevi verilmezden önce bu şekilde Hıra mağarasına tek başına çekilir ve orada görevini yapardı. Hud (a.s) de böyle imiş. İşte böyle gittiği ve Rabbiyle başbaşa olduğu o yerde kendisine vahiy gelmesi üzerine, Hz. Hud, tebliğ amacıyla hemen kavmine gelir. Kavmi de yukarıda belirttiğimiz gibi kendisine itirazda bulunur ve, "Bu amaçla mı gittiğin yeri bırakıp bize geldin" gibisinden karşı çıkarlar. Onu red ve inkâr ederler. Bir tek Allah'a ibadet ve kulluğun tahsisini de yadırgarlar. Atalarınm putları ve putlaştırdıkları dini terketmeyeceklerini ileri sürerler. Çünkü o inanç ve sistem üzere ve onun sevgisiyle yetişip büyümüşler, bunun için de onu bırakmak istemiyorlar ve itirazlarını da şu şekilde sürdürüyorlar:

« فَأْتِنَا بِمَا تَعِدُنَا إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ » **Eğer doğrulardan isen, bizi tehdit ettiğini (azabı) bize getir.**

Söylediğin gibi bize azap gelecek mi acaba?

٧١- ﴿قَالَ قَدْ وَقَعَ عَلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ رِجْسٌ وَغَضَبٌ أَتُجَادِلُونَنِي فِي أَسْمَاءٍ سَمَّيْتُمُوهَا أَنْتُمْ وَآبَاؤُكُمْ مَا نَزَّلَ اللَّهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ فَانْتَظِرُوا إِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِرِينَ﴾

71. Hûd:" İşte üzerinize rabbinizden bir azap ve bir hışım inmiştir. Haklarında Allah'ın hiçbir delil indirmediği, sadece sizin e atalarınızın taktığı kuru isimler hususunda benimle tartışıyor musunuz? Bekleyin öyleyse, şüphesiz ben de sizinle beraber bekleyenlerdenim!" dedi.

Ayette, ileride başlarına inecek olan azabın sanki hemen inmiş, gönderilmiş gibi zikredilmesi, bunun artık kesin olduğu gerçeğini bildirmek maksadıyladır. Her ne kadar azap istedikleri anda inmese de artık bu, kesinleşmiştir. Bunun için de, « قَدْ وَقَعَ » ifadesi zikredilmiştir. Bu tıpkı birilerinin senden bir takım isteklerde bulunması ve seninde ona,

"Sen onu şimdiden oldu bil, elinde bil" manasında bir ifadedir. « رِجْسٌ » azap manasınadır « غَضَبٌ » kelimesi de, Rabbin öfkesi ve cezalandırması manasınadır.

Haklarında Allah'ın hiçbir delil indirmediği, sadece sizin e atalarınızın taktığı kuru isimler hususunda benimle tartışıyor musunuz? Bir takım hayali ve varsayıma dayalı, esasta varlıkları olmayan sembolleri, şeyleri ele alarak, bu putlarınızı sizler ilahlar olarak isimlendirip değerlendiriyorsunuz. Gerçekte öyle bir şey aslında yoktur. Çünkü hepsi de uluhiyet manasından uzaktırlar, yakından ve uzaktan bunların hiç birisinin uluhiyetle ilgi ve alakaları yoktur. **Bekleyin öyleyse, şüphesiz ben de sizinle beraber bekleyenlerdenim!"**

٧٢- ﴿ فَاَنْجَيْنَاهُ وَالَّذِينَ مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَقَطَعْنَا دَابِرَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا وَمَا كَانُوا مُؤْمِنِينَ ﴾

72. Bunun üzerine onu ve onunla beraber rahmetimizle kurtardık ve âyetlerimizi yalanlayıp da iman etmeyenlerin kökünü kestik.

Bu ayette geçen, « دَابِرَ » kelimesi, bir şeyin, aslı ya da kökü manasınadır. Veya bir şeyin arkasında olan şey, dayanak, destek anlamınadır. Dolayısıyla, « قَطَعْنَا دَابِرَ » cümlesi; *"Onların köklerini kesti, kazıdı ve en son fertlerine varana dek hiçbir kimse kalmaksızın hepsini silip süpürdü, yok etti."* Manasınadır. **"Çünkü onlar peygamberleri yalanlayan imansız kimseler idiler."**

AD KAVMİ KISSASI

Âd kavmi, Amman ile Hadramavt denilen bölge içerisinde varlıklarını sürdürüyorlardı. Bunların tapınmakta oldukları bir takım putları bulunuyordu. Bu putları da şu şekilde adlandırmışlardı, Sada' Samud ve Heba. Yüce Allah Hud'u kendilerine Hz. peygamber olarak gönderdi. Ancak onlar kendisinin tanımayıp yalanladılar. Bunun üzerine üç yıl Allah kıtlık verip yağmurlarını kesti. Başlarına herhangi bir bela ve sıkıntı gelince, yüce Allah'ın Beyti Haramının yanında o sıkıntı gelince,

yüce Allah'ın Beyti haramının yanında o sıkıntı ve felaketten kurtulmaları için yakarırlardı. İşte Ad kavmi bu amaçla, Mekke'ye girip Beytullah'ta Allaha yalvarmaları ve yağmur yağdırması için üç kişiyi heyet olarak kendi adlarına gönderdiler. Bu kişiler de, Anz oğlu Kayl, Hezal oğlu Lukaym ve bir de Sa'd oğlu Mersed idiler. Ancak Mersed Hz. Hûd'a iman etmiş ve fakat imanını gizleyenlerdendi.

O günkü Mekke toplumu Amelika soyundan idiler. Soy kütükleri de şöyledir: Hz. Nuh'un oğlu Sam'ın oğlu Lavez'in oğlu Amlik soyundan gelme idiler. O gün Mekke toplumunun lideri de, Muaviye bin Bekir idi Bekr'in oğlu Muaviye. Gelen heyet Mekke dışında Muaviye'ye konuk oldular.

Hz. Hud'a iman etmiş olan ve fakat imanını gizleyen Mersed, orada onlara dedi ki, "Siz Hud peygambere iman etmedikçe Allah size yağmur vermeyecek sizi sulamayacaktır" bunun üzerine heyet, iman etmiş olan Mersed'i geride bıraktılar ve kendileri çıkıp dua için gittiler. Kayl şöyle yakardı:

"Allah'ım! Ad kavmine daha önce onları suladığın gibi sula, yağmur yağdır."

İşte bunun üzerine yüce Allah üç bulut gönderdi. Bunlardan biri beyaz, biri kırmızı, biri de simsiyah idi. Derken bu sırada gökten bir ses şöyle sesleniyordu: "Ey Kayl kendin ve kavmin adına bu üç buluttan birini seç" Kayl da, en fazla yağmur olsa olsa şu siyah bulutta daha fazladır, düşüncesiyle hemen siyah bulutu tercih ettiğini söyledi. Hemen kavmi olan Âd toplumuna koştu gitti, onlara ait olan bir vadide, onlara yağmur müjdesini verdi. onlar da "İşte şu gelen siyah bulut size yağmur yağdıracak" deyip sevindiler. Fakat gelen bulut onların umdukları gibi çıkmadı. Bu rüzgar ile Allah onları helak etti. Böylece Hz. Hûd ve ona iman edenler kurtulup hepsi Mekke'ye geldiler. Orada ölene dek bir tek Allaha ibadet ve kulluklarını sürdürdüler.[4]

[4] Bak. İbni İshak'tan naklen Taberi Tarihi, 1/219-220 ve bk. Keşşaf 2/88

73. – 79. AYETLER

وَإِلَى ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِنْ
اِلٰهٍ غَيْرُهُ قَدْ جَاءَتْكُمْ بَيِّنَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ هٰذِهِ نَاقَةُ اللّٰهِ لَكُمْ
اٰيَةً فَذَرُوهَا تَأْكُلْ فِي أَرْضِ اللّٰهِ وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوءٍ فَيَأْخُذَكُمْ
عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٧٣﴾ وَاذْكُرُوا إِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَاءَ مِنْ بَعْدِ عَادٍ
وَبَوَّأَكُمْ فِي الْأَرْضِ تَتَّخِذُونَ مِنْ سُهُولِهَا قُصُورًا وَتَنْحِتُونَ
الْجِبَالَ بُيُوتًا فَاذْكُرُوا اٰلَاءَ اللّٰهِ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ
﴿٧٤﴾ قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا مِنْ قَوْمِهِ لِلَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا لِمَنْ
اٰمَنَ مِنْهُمْ أَتَعْلَمُونَ أَنَّ صَالِحًا مُرْسَلٌ مِنْ رَبِّهِ قَالُوا إِنَّا بِمَا
أُرْسِلَ بِهِ مُؤْمِنُونَ ﴿٧٥﴾ قَالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا بِالَّذِي اٰمَنْتُمْ
بِهِ كَافِرُونَ ﴿٧٦﴾ فَعَقَرُوا النَّاقَةَ وَعَتَوْا عَنْ أَمْرِ رَبِّهِمْ وَقَالُوا يَا
صَالِحُ ائْتِنَا بِمَا تَعِدُنَا إِنْ كُنْتَ مِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿٧٧﴾ فَأَخَذَتْهُمُ
الرَّجْفَةُ فَأَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ جَاثِمِينَ ﴿٧٨﴾ فَتَوَلَّى عَنْهُمْ وَقَالَ يَا
قَوْمِ لَقَدْ أَبْلَغْتُكُمْ رِسَالَةَ رَبِّي وَنَصَحْتُ لَكُمْ وَلٰكِنْ لَا تُحِبُّونَ
النَّاصِحِينَ ﴿٧٩﴾

Meâli

73. Semud kavmine de kardeşleri Salih'i gönderdik. Dedi ki :"Ey Kavmim! Allah'a kulluk edin. O'ndan başka ilahınız yoktur. Size Rabbinizden açık bir delil gelmiştir. O da size bir mucize olarak Allah'ın şu devesidir. Onu bırakın, Allah'ın arzında yesin (içsin). Ona kötülük etmeyin; sonra sizi acıklı bir azap yakalar.

74. Düşünün ki (Allah) Ad kavminden sonra yerlerine sizi getirdi. Ve yeryüzünde sizi yerleştirdi; onun düzlüklerinde saraylar yapıyor, dağlarında evler yontuyorsunuz. Artık Allah'ın nimetlerini hatırlayın da yeryüzünde fesatçılar olarak karışıklık çıkarmayın.

75. Kavmin ileri gelenlerinden büyüklük taslayanlar, içlerinden zayıf görülen inananlara dediler ki: "Siz Salih'in Rabbi tarafından gönderildiğini biliyor musunuz? Onlarda; şüphesiz biz onunla ne gönderilmişse ona inanmış kimseleriz, dediler.

76. Büyüklük taslayanlar dediler ki: "Biz de sizin inandığınızı inkar edicileriz."

77. Derken o dişi deveyi ayaklarını keserek öldürdüler ve Rablerinin emrinden dışarı çıktılar da: "Ey Salih! Eğer sen gerçekten peygamberlerdensen bizi tehdit ettiğin azabı getir" dediler.

78. Bunun üzerine onları o sarsıntı yakaladı da yurtlarında diz üstü dona kaldılar.

79. (Salih) o zaman onlardan yüz çevirerek şöyle dedi. "Ey kavmim! Andolsun ki ben size Rabbimin vahyettiklerini tebliğ ettim ve size öğüt verdim; fakat siz öğüt verenleri sevmiyorsunuz."

Tefsiri

٧٣- ﴿وَإِلَى ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْرُهُ قَدْ جَاءَتْكُمْ بَيِّنَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ هٰذِهِ نَاقَةُ اللّٰهِ لَكُمْ اٰيَةً فَذَرُوهَا تَأْكُلْ فِي أَرْضِ اللّٰهِ وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوءٍ فَيَأْخُذَكُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾

73. Semud kavmine de kardeşleri Salih'i gönderdik. Dedi ki :"Ey Kavmim! Allah'a kulluk edin. O'ndan başka ilahınız yoktur. Size Rabbinizden açık bir delil gelmiştir. O da size bir mucize olarak Allah'ın şu devesidir. Onu bırakın, Allah'ın arzında yesin (içsin). Ona kötülük etmeyin; sonra sizi acıklı bir azap yakalar.

Semud kavmine de kardeşleri Salih'i gönderdik. Burada, « وَإِلَى ثَمُودَ» ifadesi, « وَإِلَى ثَمُودٍ » olarak da kıraat olunmuştur. Bu şekilde ki kıraat ya da okuyuş A'meş ile Hasan Basri'ye aittir. Semud kelimesinin «ثَمُودٍ » şeklinde tenvinli olarak okunmasının gerekçesi, bunun "kabile" manasına yorumlanması açısındandır. Ya da bunun kökü dikkate alındığından olmuştur. Çünkü Semud ismi onların büyük babalarının adıdır. Dolayısıyla kabileye tevili açısından gayrı munsarıf hale getirilmiştir yani cer ve tenvin kabul etmeyen bir kelime olarak kabul edilmiştir. Diğer bir yoruma göre de, « ثَمُودٍ » adının verilmesi, bölgenin suyunun az olması sebebiyledir. Çünkü « ثَمُودٍ » "Semud" kelimesi, « ثَمْدٌ اَوْ ثَمَدٌ » kökünden alınmadır ki bu da, "az su" demektir. Semud kavminin meskenleri, kayalıkların yontulmasından oluşuyordu. Çünkü bunlar Hicaz ile Şam-Suriye arasında Hicr denilen bölge içinde yaşıyorlardı. Burası Medine'nin kuzeyinde Tebuk yakınlarında olan bir yerdir. **Dedi ki :"Ey Kavmim! Allah'a kulluk edin. O'ndan başka ilahınız yoktur. Size Rabbinizden açık bir delil gelmiştir."** Benim peygamberliğimin doğruluğuna tanıklık edecek çok bir ayet ve mucize gelmiştir. İşte işin bu noktasında sanki Hz. Salih'e şöyle bir soru yöneltilmiş gibi: "Peki nedir bu açık mucize?" Hz. Salih dedi ki:

O da size bir mucize olarak Allah'ın şu devesidir. Onu bırakın,

Allah'ın arzında yesin (içsin).

Burada, "İşte Allah'ın şu devesi" tabiri içindeki "şu" işaret ismi izafet ve tazim anlamında bir tahsistir. Çünkü o deve herhangi bir başka devenin doğurması sonucu olarak değil, bizzat yüce Allah'ın onu bir mucize olarak yaratması sebebiyledir. Yani "İşte bizzat Allah tarafından anasız-babasız yaratılan şu deve, başkası değil şu deve"diyerek işin azametini ve önemini belirtiyor. Ayetteki, « لَكُمْ اٰيَةً » ifadesi de, « نَاقَةُ » "dişi deve"den haldir. Bunun amili de, « هٰذِهِ » işaret isminde var olan işaret manasıdır. Adeta şöyle denilir gibidir: *"Ben size bir mucize olarak şu dişi deveyi işaret edip gösteriyorum."* Yine burada, « لَكُمْ » kendilerine bir ayet-mucize gönderilen kesimin hangileri olduğunu açıklamak içindir. Bunlar da, Semud toplumudurlar ki, bizzat o deveyi baş gözleriyle gören kimselerdir. **Onu bırakın, Allah'ın arzında yesin (içsin).** ayetiyle işaret olunan arz, zaten Allah'ın arzıdır ve deve de Allah'ın devesidir. Öyleyse bırakın onu da o hayvancağız Rabbinin arzında Rabbinin yetiştirip büyüttüğü bitkilerinden yesin. Çünkü onun size bir sıkıntı ve zararı da yoktur, üzerinizde bir yük değildir. **Ona kötülük etmeyin; sonra sizi elem verici bir azap yakalar.** Allah'ın bu ayetine ve mucizesine saygılı davranarak sakın ha onu dövmeyin, taşlayıp uzaklaştırmayın, ürkütmeyin, yaralayıp boğazlamaya da kalkışmayın. Saygılı olun. **Sizi elem verici bir azap yakalar.**

Buradaki, « فَيَأْخُذَكُمْ » "sizi yakalar" cümlesi, yasağın cevabıdır.

٧٤- ﴿وَاذْكُرُوا إِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَاءَ مِنْ بَعْدِ عَادٍ وَبَوَّأَكُمْ فِي الْأَرْضِ تَتَّخِذُونَ مِنْ سُهُولِهَا قُصُورًا وَتَنْحِتُونَ الْجِبَالَ بُيُوتًا فَاذْكُرُوا آلَاءَ اللّٰهِ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ﴾

74. Düşünün ki (Allah) Ad kavminden sonra yerlerine sizi getirdi. Ve yeryüzünde sizi yerleştirdi; onun düzlüklerinde saraylar yapıyor, dağlarında evler yontuyorsunuz. Artık Allah'ın nimetlerini hatırlayın da yeryüzünde fesatçılar olarak karışıklık çıkarmayın.

Hicaz ile Şam-Suriye arasında bulunan ve Medine'nin kuzeyinde

Tebuk yakınlarında yer alan Hicr topraklarında yerleştirdi, O bölgede size barınacağınız imkanlar sağladı. **onun düzlüklerinde saraylar yapıyorsunuz.** yazlıklar inşa ediyor **"ve"** kışlık için **dağlarında evler yontuyorsunuz** Burada, « بُيُوتًا » "evler" kelimesi mukadder haldir. Bu tıpkı şu ifadeye benzer bir ifadedir: *"Şu giysiyi-kumaşı gömlek olarak çizdi-dikti"* gibi. Bilindiği gibi dağın oyulması veya yontulması ile dağ ev haline gelmeyeceği gibi, dikiş veya kesim esnasında da kumaş gömlek haine gelmez. **"Allah'ın nimetlerini hatırlayın da yeryüzünde fesatçılık ve karışıklık çıkarmayın."**

SEMUD KAVMİ

Anlatıldığına göre Semûd kavmi, Hz. Nuh'un kavmi olan Ad toplumu helak edilince, gelip onların yerine geçmişler ve onların harab olan ülkelerini yeniden yaşanır duruma getirmişlerdir. Orada uzun bir süre hayat sürmüşler, çok uzun bir ömürle varlıklarını devam ettirmişlerdir. Ancak ölmeden önce evlerimiz yıkılabilir ve biz altında kalabilir endişesiyle dağları oyarak, oralarda kendilerine ev ve barınak yapmışlardır. Oldukça büyük bir refah ve bolluk içinde idiler. Bunun sonucu olarak Allah'a karşı isyan ettiler. Allah'ı ve kanunlarını tanımamaya başladılar. Yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya ve anarşi doğurmaya başladılar putlara ve putlaştırdıkları şeylere tapınmaya kalkıştılar. İşte bunun üzerine yüce Allah, kendilerine Hz. Salih'i peygamber olarak gönderdi. Semud kavmi arap idiler. Salih ise onların içinden nesep bakımından orta bir soya-nesebe mensup bulunuyordu.

Hz. Sâlih onları Allah'ın birliğine tevhid inancına davet etti. Fakat Sâlih'in davetine pek az sayıda kimseler uymuşlardı ki bunlarda müstad'af denilen, toplum tarafından dışlanıp aşağılanan güçsüz kimselerdi. Sâlih peygamber onları uyardı kavmi de kendisinden bir kayanın içerisin den henüz on aylık gebe olan bir dişi devenin meydana çıkarmasını istediler. O da hemen namaza durdu ve Rabbine duada bulundu. Derken kaya tıpkı gebe bir hayvanın doğurması sırasındaki haraketi gibi hareket ederek, kavminin Sâlih peygamberden istedikleri gibi bir dişi deve ondan meydana geliverdi. İşte bu olay karşısında Semûd kavminden önde gelen Cündu b. Amr kavminden bir gurupla birlikte Hz. Sâlih'e iman ettiler.

٧٥- ﴿ قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا مِنْ قَوْمِهِ لِلَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا لِمَنْ اٰمَنَ مِنْهُمْ اَتَعْلَمُونَ اَنَّ صَالِحًا مُرْسَلٌ مِنْ رَبِّهِ قَالُوا اِنَّا بِمَا اُرْسِلَ بِهِ مُؤْمِنُونَ ﴾

75. Kavmin ileri gelenlerinden büyüklük taslayanlar, içlerinden zayıf görülen inananlara dediler ki: "Siz Salih'in Rabbi tarafından gönderildiğini biliyor musunuz? Onlarda; şüphesiz biz onunla ne gönderilmişse ona inanmış kimseleriz, dediler.

Kıraat imamlarından İbn Amir, ayetin baş tarafında bulunan, «قَالَ» "dedi" fiilinin başına bir vav harfi ekleyerek, « وَ قَالَ » şeklinde okumuştur. Ayrıca, « لِمَنْ اٰمَنَ مِنْهُمْ » cümlesi, cer edatının tekrarı ile, « لِلَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا » dan bedeldir. Çünkü, « لِلَّذِينَ لِمَنْ اٰمَنَ » derken her ikisinde de, « لِ » cer edatı vardır. Burada, Bedel olan bir kelimenin amilin iadesinin takdiri halinde gelebileceğinin de bir delil ve kanıtını görmüş oluyoruz. Bir de, « مِنْهُمْ » daki « هُمْ » zamiri, « قَوْمِهِ »' ye racidir. Bu ise şu gerçeğe işaret ediyor; kafirlerin aşağıladıkları, güçsüz kabul ettikleri kimseler yalnızca inanlardan olanlardır. Yoksa inanmayanlardan güçsüzler var olsalar da kafirler öyle kabul etmiyorlar. Bu, eğer zamir « قَوْمْ » üzerine matuf olursa bir delildir. Eğer zamir, « قَوْمْ » üzerine değil de, « لِلَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا » üzerine matuf ise, bu takdirde müstad'aflar mümin de kafir de olabilirler, her iki kesim içinden de böyleleri bulunabilir, manası ortaya çıkar. Ayette kafirlerin önde gelen azılılarının aşağılayıp küçümsedikleri kişilere seslenişlerini ve onlara karşı takındıkları tavırlarını görüyoruz.. **"Siz Salih'in Rabbi tarafından gönderildiğini biliyor musunuz? Onlarda şüphesiz biz onunla ne gönderilmişse ona inananlarız, dediler.** Oysaki lider konumundaki azılı kafirler, zayıf ve güçsüzlere alaylı bir şekilde soru yöneltiyorlardı. İşte onların verdikleri yukarıdaki ifade onlar için bir cevap idi. Çünkü onlar, müstad'af olan güçsüz kesime, Hz. Sâlih'in elçi olarak gönderildiğini bilebildiklerinden soruyorlardı. Böylece Hz. Sâlih'in bir elçi olarak gönderildiğinin teslim edilen manada bilinen bir gerçek olduğunu ortaya koyuyorlardı. Sanki

onlar diyorlardı ki: *"Onun bir elçi olarak gönderil-diğine ilişkin bilgileri yanında hangi görevle ve nelerle gönderildiğine dair de bilgilerinin olduğunu net bir şekilde ifade ediyorlardı. Çünkü asıl üzerinde durulması gereken konu, Hz. Sâlih'e iman etmenin farz olduğu gerçeğidir. İşte biz de bu gerçekten hareketle size bildiriyoruz ki: Bizler aynı zamanda ona iman etmiş kimseleriz de."*

٧٦- ﴿ قَالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوٓا اِنَّا بِالَّذِىٓ اٰمَنْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ ﴾

76. Büyüklük taslayanlar dediler ki: "Biz de sizin inandığınızı inkar edicileriz."

Bu ayette yer alan, « اٰمَنْتُمْ » *"sizin iman ettiğiniz,.."* cümlesi, « اُرْسِلَ بِهِ » "görevli olarak gönderildiği şeyleri de.." yerinde zikredilmiş bir ifadedir. Böylece müminler tarafından bilinen ve doğruluğu teslim edilen şeyi onlar red ediyor ve inkar ettiklerini bildiriyorlardı

٧٧- ﴿ فَعَقَرُوا النَّاقَةَ وَعَتَوْا عَنْ اَمْرِ رَبِّهِمْ وَقَالُوا يَا صَالِحُ ائْتِنَا بِمَا تَعِدُنَآ اِنْ كُنْتَ مِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴾

77. Derken o dişi deveyi ayaklarını keserek öldürdüler ve Rablerinin emrinden dışarı çıktılar da: "Ey Salih! Eğer sen gerçekten peyamberlerdensen bizi tehdit ettiğin azabı getir" dediler.

Ayette deveyi kesip öldürmeleri eylemi o toplumun tamamına teşmil edildi. Oysa deveyi öldüren tek kişidir. O da, Kudar veya Kuzar b. Salif adındaki kişidir. Ancak devenin öldürülmesini hepsi istediklerinden ve bu öldürme işinden hepsinin memnun kalmalarından ötürü sanki hepsi de öldürme işine fiilen katılmış gibi zikredilmiş oldu. Deveyi öldüren Kudâr adındaki şahıs, kısa boylu, kızıl tenli, mavi gözlü idi. Nitekim Rablığını ilan eden Firavun da böyle biri idi. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v.) efendimiz şöyle buyurmuşlardır: ***"Ey Ali, önceki geçen toplulaırn en acımasız ve kalbi kararmış kişisi, gözü dönmüş olanı Hz. Salih'e mucize olarak verilen deveyi acımasız bir şekilde öldürendir. En sonuncuları da, seni öldürecek olandır."***[5]

---

[5] Bak. Ebu Nuaym, Hilye:4/307 ve Mecmauzzevaid:7/14,299

"Bu şekilde Rableri'nin emirlerini hiçe sayıp tanımadıklarını sergilediler." Salih'ten yüz çevirdiler, büyüklenerek Rablerini ve emrini tanımadıklarını gösterdiler.Rableri onlara, Hz. Salih peygamberin dilinden emir buyurduğu şey ile, şu ifadeyle emretti: **"Dokunmayın ona, bırakın onu, istediği gibi Allah'ın arzında otlayıp yesin" (A'raf,73)** emrine karşı gelerek azıttılar veya Rablerinden ötürü ki bu Rabbinin dininden ötürü karşı gelip tanımadılar manasınadır. **"Hemen bunun peşinden de alaylı bir tarzda: "Eğer sen gerçekten peyamberlerdensen bizi tehdit ettiğin azabı bize getir" dediler.**

٧٨-﴿ فَأَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ فَأَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ جَاثِمِينَ ﴾

78. Bunun üzerine onları o sarsıntı yakaladı da yurtlarında diz üstü dona kaldılar.

Bunun üzerine onları o (gürültü) **sarsıntı yakaladı da** Bir ses,bir sayha ve çığlı ki bundan dolayı yer sarsılmaya, deprem olmaya başladı, bundan dolayı rahatsızlanarak kendilerini kaybettiler de **yurtlarında diz üstü dona kaldılar.** Örneğin araplar, « اَلنَّاسُ جَسَّمَ » "Ennasu cesseme" derler ki bunun anlamı, *"oturdukları yerde ve hiç konuşmaksızın hareketsiz bir halde kalakaldılar"* demektir.

٧٩- ﴿ فَتَوَلَّى عَنْهُمْ وَقَالَ يَا قَوْمِ لَقَدْ أَبْلَغْتُكُمْ رِسَالَةَ رَبِّي وَنَصَحْتُ لَكُمْ وَلَٰكِنْ لَا تُحِبُّونَ النَّاصِحِينَ ﴾

79. (Salih) o zaman onlardan yüz çevirerek şöyle dedi. "Ey kavmim! Andolsun ki ben size Rabbimin vahyettiklerini tebliğ ettim ve size öğüt verdim; fakat siz öğüt verenleri sevmiyorsunuz."

Siz heva ve hevesin yolunu seçtiğinizden dolayı size hidayet yolunu gösterip Allah'ım emirlerini iletenleri sevmiyor ve istemiyorsunuz. Nasihat, fazihatı, rezaleti ortadan kaldıran Allah'ın bir lütfu ve ihsanıdır. Ancak nasihat buna rağmen insana ağır gelir ve sonu da kin ve öfkeyi doğurur.

Anlatıldığına göre, Semûd kavminin deveyi boğazlayıp öldürmeleri bir Çarşamba günü imiş. Bunun üzerine Hz. Sâlih toplumuna şöyle seslenir: *"Siz bundan sonra üç gün daha yaşayacaksınız. İlk günde yüzünüz*

sararacak, ikincisinde kızaracak ve üçüncü günde ise kararacaktır. Dördüncü günde de Allah'ın azabı gelip sizi bulacaktır." Nitekim durum dediği gibi olmuştur.

Yine anlatılır ki; Hz. Sâlih kendisine iman eden yüz on müslüman ile birlikte ağlar bir vaziyette çıkıp ayrıldı. Ne zaman ki kavminin helâk olduğunu ve tamamen yok olup ortadan kaldırıldıklarını öğrendi. Beraberindekilerle tekrar döndü ve onların yerlerine yerleşti.

❀ ❀ ❀

80. – 84. ÂYETLER

وَلُوطًا إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِٓ أَتَأْتُونَ الْفَاحِشَةَ مَا سَبَقَكُمْ بِهَا مِنْ أَحَدٍ مِنَ الْعَالَمِينَ ﴿٨٠﴾ إِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ الرِّجَالَ شَهْوَةً مِنْ دُونِ النِّسَاءِ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ مُسْرِفُونَ ﴿٨١﴾ وَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِٓ إِلَّآ أَنْ قَالُوٓا أَخْرِجُوهُمْ مِنْ قَرْيَتِكُمْ إِنَّهُمْ أُنَاسٌ يَتَطَهَّرُونَ ﴿٨٢﴾ فَأَنْجَيْنَاهُ وَأَهْلَهُٓ إِلَّا امْرَأَتَهُ كَانَتْ مِنَ الْغَابِرِينَ ﴿٨٣﴾ وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ مَطَرًا فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُجْرِمِينَ ﴿٨٤﴾

Meâli

80. Lut'u da peygamber olarak gönderdik. Kavmine şöyle dedi: "Sizden önceki milletlerden hiçbirinin yapmadığı alçaklığı siz mi yapıyorsunuz?"

81. Hakikaten siz, kadınları bırakıp da şehvetle erkeklere yanaşıyorsunuz. Doğrusu siz haddi aşmış bir milletsiniz.

82. Kavminin cevabı: Onları (Lut'u ve taraftarlarını) memleketinizden çıkarın; çünkü onlar eteklerini çok temiz tutan insanlarmış! Demelerinden başka bir şey olmadı.

83. Biz de onu ve karısından başka aile efradını kurtardık; çünkü karısı geride kalıp yere geçenlerden oldu.

84. Ve üzerlerine (azap) yağmuru yağdırdık. Bak ki günahkarların sonu nasıl oldu.

Tefsiri

٨٠- ﴿ وَلُوطًا إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ أَتَأْتُونَ الْفَاحِشَةَ مَا سَبَقَكُمْ بِهَا مِنْ أَحَدٍ مِنَ الْعَالَمِينَ ﴾

80. Lut'u da peygamber olarak gönderdik. Kavmine şöyle dedi: "Sizden önceki milletlerden hiçbirinin yapmadığı alçaklığı siz mi yapıyorsunuz?"

Burada, « وَلُوطًا » ifadesi, « وَاذْكُرُوا لُوطًا » "ve Lut'u da hatırlayın" demektir. «اِذْ » kelimesi de Lut'tan bedeldir. « أَتَأْتُونَ الْفَاحِشَةَ » yani çirkinlik ve iğrençlikte devamlılık gösteren bir kötü işi mi yapıyorsunuz?!

« مَا سَبَقَكُمْ بِهَا » Yani sizden önceki toplumlardan hiçbirisi sizin işlediğiniz bu fiili, homoseksüelliği işlemiş, önceliği almış değildir. Bunun ilk örneğini ve hem de örneklerin en iğrencini veren sizsiniz. Sizden öncekilerde bunun benzeri bir örnek yoktur.Nitekim Hz. Peygamber (sav)'in şu hadisi de mana açısından ayettekine benzer. Rasulullah (sav) buyurmuş ki: « سَبَقَكَ بِهَا عُكَّاشَةُ » Bu konuda Ukkaşe seni geçti, bu ilk kez ona nasiptir.[6]

« مِنْ أَحَدٍ » de yer alan, « مِنْ » cer edatı zaidedir ve nefyi-olumsuzluğu tekit yani pekiştirmek içindir. Bir de istiğrak içindir yani zamanların ve dönemlerin tamamını kapsamına almak manasınadır. « مِنَ الْعَالَمِينَ» deki « مِنَ » edat, Teb'iz (Teb'id) içindir, yani kimisi,bazısı veya bir kısmı gibi manalara gelir Aslında bu,yeni bir cümledir. Önce « أَتَأْتُونَ الْفَاحِشَةَ » **"Bir kötülüğü mü, fuhuşu mu işliyorsunuz?"** diye onları yadırgayan, onlardan iğrenen ifadeyi zikretti, sonra da onları azarlayarak, nefretini dile getirerek de şöyle söyledi: **"Doğrusu dünyada bu**

---

[6] (Bak: Ahmed b. Hanbel, Müsned: 1/403,454)

iğrenç fiili ilk işleyen, örneğini ortaya koyan sizlersiniz."

٨١- ﴿إِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ الرِّجَالَ شَهْوَةً مِنْ دُونِ النِّسَاءِ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ مُسْرِفُونَ﴾

81. Hakikaten siz, kadınları bırakıp da şehvetle erkeklere yanaşıyorsunuz. Doğrusu siz haddi aşmış bir milletsiniz.

Yüce Allah'ın, « إِنَّكُمْ » kavli, « إِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ الرِّجَالَ » demek olup, *"Siz, erkeklerle mi beraber oluyorsunuz?"* anlamındadır ve bu ayni zamanda bir önceki, ayette geçen, « أَتَأْتُونَ الْفَاحِشَةَ » kavlini de açıklamak içindir. Buradaki hemze yani «أ» soru edatı, tıpkı « أَتَأْتُونَ » de yer alan « أَ » soru edatı gibi inkar içindir. Buradaki, « إِنَّكُمْ » ifadesini kıraat imamlarından Nafi, Ebu Cafer ve Hafs haber cümlesi olarak değerlendirdiklerinden dolayı bir tek hemze ile, « إِنَّكُمْ » şeklinde okumuşlardır. Ancak adı geçenler dışındaki kıraat imamları ise bir soru cümlesi olarak değerlendirdiklerinden bunu iki hemzeli olarak, « أَ إِنَّكُمْ » şeklinde kıraat etmişlerdir. Örneğin arapçada, « أَتَى الْمَرْأَةَ » denilince, bununla *"kadınla cinsel ilişkiye geçtiğinde"* manası anlaşılır. Yine ayetteki, « شَهْوَةً » kelimesi de Mefulü Lehtir. Yani sırf şehevi duygularınızı tatmin için. Yoksa sizi bu duygunun ötesinde ona götüren mücerret manada şehvetin dışında bir başka şey yoktur. Kaldı ki bundan daha ağır bir yerme ve hakaret de olamaz. Çünkü bu sadece behimi-hayvani bir vasıftan, aşağılıktan öteye gidemez.

« مِنْ دُونِ النِّسَاءِ » demek yani kadınlardan tatmini değil, erkeklerden,... **"Hayır hayır! Siz isyanda sınır çizgilerini çiğneyen ve normal haddin dışına çıkan dışına çıkan bir toplumsunuz."** Rabbim burada bunlardan söz ederken, inkardan ihbara varan, yani onların durumlarını yadırgayan bir halden, yine onlar hakkında bilgi ve haber veren bir giriş yaptı. Çünkü onların işlemekte oldukları bu iğrenç halleri böyle bir ifadeyi gerekli kılıyordu. Söz konusu bilgi de, onların adetleri gereği had-

lerini aşan bir toplum oldukları gerçeğidir. Çünkü bunlar hemen her hususta ve her şeyde hadlerini aşmışlardır. İşte bunun içindir ki bu toplum şehevî arzularını tatmin için de sınırı aşmışlar ve normal yoldan giderilmesi gereken ihtiyaçlarını anormal yollardan gidermeye, erkeklerle beraber olmaya gitmişlerdir.

٨٢- ﴿ وَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَنْ قَالُوا أَخْرِجُوهُمْ مِنْ قَرْيَتِكُمْ إِنَّهُمْ أُنَاسٌ يَتَطَهَّرُونَ ﴾

82. Kavminin cevabı: Onları (Lut'u ve taraftarlarını) memleketinizden çıkarın; çünkü onlar eteklerini çok temiz tutan insanlarmış! Demelerinden başka bir şey olmadı.

Kavminin cevabı: Onları (Lut'u ve taraftarlarını) **memleketinizden çıkarın;** Hz. Lut'un, onların işlemekte oldukları kötü ve iğrenç amel ile ilgili olarak onları yermesi, ağır uyarılarda bulunması üzerine cevap vermeleri yerine başka yollara başvurmaya kalkıştılar. Çünkü Hz. Lût, onları hadlerini aşmakla nitelemişti ki bu, her kötülüğün anası ve temelidir. Fakat onlar Hz. Lût'un kendilerine ikazda bulunduğu şeylerle hiç de alakası olmayan, verdiği öğütle ilgili bulunmayan şeylere başvuruyorlardı. Lut'un kavmi yandaşlarına emirler vererek Lut'un ve ona iman edenlerin birlikte yurtlarından çıkarılıp atılmalarını istemek oldu. **Çünkü onlar fazla temizlenen insanlarmış! demelerinden başka bir şey olmadı.** Çünkü bu kimselerin kendileri tahareti, temizliği bırakmışlar da, bizim yaptığımız işi de fuhuş ve iğrençlikle değerlendiriyorlar. Nitekim İbn Abbas'tan gelen rivayete göre demiş ki: "Hz. Lût, onların övüne geldiği şeyden dolayı onları ayıplıyordu."

٨٣- ﴿ فَأَنْجَيْنَاهُ وَأَهْلَهُ إِلَّا امْرَأَتَهُ كَانَتْ مِنَ الْغَابِرِينَ ﴾

83. Biz de onu ve karısından başka aile efradını kurtardık; çünkü karısı geride kalıp yere geçenlerden oldu.

Yakın çevresinden olan ehlini ya da müminlerden olanlarını,... azaptan kurtardık. Çünkü karısı geride kalanlardan (kafirlerden) idi. O da azapta ebedi kalanlardan oldu. Burada Hz. Lut'un inanmamış olan hanımından söz edilirken, ayette dişil ifadesi yerine, eril ifadesine yer verilmiştir. Bunun da sebebi, erkeklerin sayıca kadınlardan fazla olmasıdır.

Hz. Lût'un karısı Sedom-Sodom'un kâfir toplumuna destek veren, onları himayesiyle destekleyen bir kadın idi. Rivayete göre, bu kadın Lût ile beraber çıkıp giderken, dönüp arkasına bakar, derken bu sırada kendisine bir taş isabet etmesiyle ölür.

٨٤-﴿ وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ مَطَرًا فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُجْرِمِينَ ﴾

84. Ve üzerlerine (azap) yağmuru yağdırdık. Bak ki günahkarların sonu nasıl oldu.

Biz de üzerlerine azap olsun için bir tür dehşet saçan bir yağmur saldık. Dediklerine göre Allah üzerlerine kükürt ve ateş yağmuru yağdırmış. Bir diğer rivayete göre de, onlardan orada ikamet etmekte olanlar oldukları gibi yerin dibine geçirildiler. Fakat orada yolcu olarak gelen misafirlerin ise,üzerlerine Allah taşlar yağdırmıştır.

Ebu Ubeyde diyor ki eğer bir yerde azap söz konusu ise, orada, « أَمْطَرْنَا » Azap, ceza vb. gibi şeyleri yağdırmak" manasınadır. Rahmet eğer söz konusu ise, orada da, « مَطَرَ » fiili kullanılır. **Bak ki günahkarların sonu nasıl oldu.** Kafirlerin akıbeti nice olurmuş gör hele...

❀ ❀ ❀

85. – 93. ÂYETLER

وَإِلَى مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا ۗ قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِنْ
اِلٰهٍ غَيْرُهُ ۗ قَدْ جَٓاءَتْكُمْ بَيِّنَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ فَأَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْمِيزَانَ
وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَٓاءَهُمْ وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ
إِصْلَاحِهَا ۗ ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ۚ ﴿٨٥﴾ وَلَا تَقْعُدُوا
بِكُلِّ صِرَاطٍ تُوعِدُونَ وَتَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ مَنْ اٰمَنَ بِهِ
وَتَبْغُونَهَا عِوَجًا ۚ وَاذْكُرُوٓا إِذْ كُنْتُمْ قَلِيلًا فَكَثَّرَكُمْ ۖ وَانْظُرُوا
كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ ﴿٨٦﴾ وَإِنْ كَانَ طَٓائِفَةٌ مِنْكُمْ اٰمَنُوا
بِالَّذِٓي أُرْسِلْتُ بِهِ وَطَٓائِفَةٌ لَمْ يُؤْمِنُوا فَاصْبِرُوا حَتّٰى يَحْكُمَ اللّٰهُ
بَيْنَنَا ۚ وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ ﴿٨٧﴾ قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا مِنْ
قَوْمِهِ لَنُخْرِجَنَّكَ يَا شُعَيْبُ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا مَعَكَ مِنْ قَرْيَتِنَٓا أَوْ
لَتَعُودُنَّ فِي مِلَّتِنَا ۗ قَالَ أَوَلَوْ كُنَّا كَارِهِينَ ﴿٨٨﴾ قَدِ افْتَرَيْنَا عَلَى
اللّٰهِ كَذِبًا إِنْ عُدْنَا فِي مِلَّتِكُمْ بَعْدَ إِذْ نَجّٰينَا اللّٰهُ مِنْهَا ۗ وَمَا
يَكُونُ لَنَٓا أَنْ نَعُودَ فِيهَٓا إِلَّٓا أَنْ يَشَٓاءَ اللّٰهُ رَبُّنَا وَسِعَ رَبُّنَا ۗ كُلَّ
شَيْءٍ عِلْمًا ۗ عَلَى اللّٰهِ تَوَكَّلْنَا ۗ رَبَّنَا افْتَحْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ قَوْمِنَا

بِالْحَقِّ وَأَنْتَ خَيْرُ الْفَاتِحِينَ ﴿٨٩﴾ وَقَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ
قَوْمِهِ لَئِنِ اتَّبَعْتُمْ شُعَيْبًا إِنَّكُمْ إِذًا لَخَاسِرُونَ ﴿٩٠﴾ فَأَخَذَتْهُمُ
الرَّجْفَةُ فَأَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ جَاثِمِينَ ﴿٩١﴾ الَّذِينَ كَذَّبُوا شُعَيْبًا
كَأَنْ لَمْ يَغْنَوْا فِيهَا الَّذِينَ كَذَّبُوا شُعَيْبًا كَانُوا هُمُ الْخَاسِرِينَ
﴿٩٢﴾ فَتَوَلَّى عَنْهُمْ وَقَالَ يَا قَوْمِ لَقَدْ أَبْلَغْتُكُمْ رِسَالَاتِ رَبِّي
وَنَصَحْتُ لَكُمْ فَكَيْفَ آسَى عَلَى قَوْمٍ كَافِرِينَ ﴿٩٣﴾

Meâli

85. Medyene kardeşleri Şuayb'ı (peygamber olarak gönderdik) Dedi ki: Ey kavmim! Allah'a kulluk edin, sizin ondan başka ilahınız yoktur. Size rabbinizden açık bir delil ile gelmiştir; artık ölçüyü, tartıyı tam yapın, insanların eşyalarına haksızlık etmeyin. Düzeltilmesinden sonra yeryüzünde bozgunculuk yapmayın. eğer inananlar iseniz bunlar sizin için daha hayırlıdır.

86. Hem öyle tehdit ederek, inananları Allah yolundan alıkoyarak ve o yolu eğip bükmek isteyerek öyle her yolun başında oturmayın. Düşünün ki siz az idiniz ve O sizi çoğalttı.bakın ki, bozguncuların sonu nasıl oldu.

87. Eğer içinizden bir grup benimle gönderilene iman eder, bir grup da inanmazsa artık, Allah aranızda hükmedinceye kadar bekleyin. O hakimlerin en iyisidir.

88. Kavminden ileri gelen kibirliler: "Ey Şuayb! Seni ve seninle beraber inananları memleketimizden kesinlikle çıkaracağız veya dinimize döneceksiniz" dediler. (Şuayb) dedi ki: İstemesek de mi?

89. Doğrusu Allah bizi ondan kurtardıktan sonra tekrar sizin dininize dönersek Allah'a karşı yalan uydurmuş oluruz. Rabbimiz Allah'ın dilemiş olması başka, yoksa ona geri dönmemiz bizim için olacak şey değildir. Rabbimizin ilmi herşeyi kuşatmıştır. Biz sadece Allaha dayanırız.

Rabbimiz! Bizimle kavmimiz arasında hak ile hükmet! Sen hükmedenlerin en hayırlısısın.

90. Kavminden ileri gelen kafirler: Eğer Şuayb'a uyarsanız o taktirde siz mutlaka hüsrana düşeceksiniz, dediler.

91. Derken onları şiddetli bir deprem yakalayıverdi de vatanlarında diz üstü çökekaldılar.

92. Şuayb'ı yalanlayanlar sanki orada hiç oturmamış gibiydiler. Asıl ziyana uğrayanlar Şuayb'ı yalanlayanların kendileri olmuştu.

93. (Şuayb) onlardan yüz çevirdi ve: "Ey kavmim! Ben size Rabbimin gönderdiklerini tebliğ ettim ve size nasihat de ettim. Şimdi kâfir bir kavme nasıl acırım" dedi.

Tefsiri

٨٥- ﴿وَإِلَى مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلٰهٍ غَيْرُهُ قَدْ جَاءَتْكُمْ بَيِّنَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ فَأَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْمِيزَانَ وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ﴾

85. Medyene kardeşleri Şuayb'ı (peygamber olarak gönderdik) Dedi ki: Ey kavmim! Allah'a kulluk edin, sizin ondan başka ilahınız yoktur. Size rabbinizden açık bir delil ile gelmiştir; artık ölçüyü, tartıyı tam yapın, insanların eşyalarına haksızlık etmeyin. Düzeltilmesinden sonra yeryüzünde bozgunculuk yapmayın. eğer inananlar iseniz bunlar sizin için daha hayırlıdır.

Medyene kardeşleri Şuayb'ı (gönderdik) Medyen bir kabile adıdır. Hz. Şuayb peygambere, peygamberlerin hatibi, güzel konuşanı denir. Çünkü kendisi, kavmiyle olan ilişkilerinde ve görüşmelerinde hep güzel üslup ile yaklaşmıştır. Oysaki onun halkı ölçü ve tartıda haksızlık eden bir toplum idiler. Alırken kendileri için ağır,başkalarına bir şey satarlarken de eksik tartarlardı. **Dedi ki: Ey kavmim! Allah'a kulluk edin, sizin ondan başka ilahınız yoktur. Size rabbinizden açık bir delil**

gelmiştir; " Her ne kadar bu hüccetten Kur'an'da zikredilmemişse de, bu bir mucizedir. **Artık ölçüyü, tartıyı tam yapın.** Ölçü ve tartının her ikisini de eksiksiz yerine getirin. Yani bir şeyi ölçekle alıp satıyorsunuz, ölçeklerinizde kendi lehinize fazlalık, müşteri aleyhine de eksiklik etmeyin. Tartarken de, terazide ayını şekilde bir yanlışlığa gitmeyin.

Burada, « مِيزَان » kelimesi tıpkı « مِيعَادْ » kelimesi gibi olup mastar manasınadır. **İnsanların eşyalarını eksik vermeyin.** Ölçekleri eksik ve tartıları da noksan tutarak halkı ezip sömürmeyin.

Hz. Şuayb'ın kavmi tüm alış-verişlerinde hep halkı aldatırlardı. « بَخَسَ » fiili, iki mef'ul alan bir kelimedir. Bunlardan ilk mef'ul, « اَلنَّاسَ » "İnsanlar" kelimesidir. İkincisi de, « اَشْيَاءَهُمْ » "Şeylerini, eşyasını" kelimesidir.

Örneğin: « بَخَسْتُ زَيْدًا حَقَّهُ » denir ki, bu, *"Ben onun hakkını eksilterek bizzat onu zarara soktum"* demektir. **Düzeltilmesinden sonra yeryüzünde bozgunculuk yapmayın.** Yani ülkede üzenin sağlanmasından sonra,... Çünkü Peygamber ve velilerin, Allah'ın şeriatına tam bağlılık gösteren salih kimselerin o ülkelerde düzeni sağlamalarının ardından sizler anarşi çıkarmak ve hakkı tanımamak yoluyla huzuru ortadan kaldırmayın. Buradaki izafet tıpkı, (Sebe' 33) ayeti gibidir.

Yani: « بَلْ مَكْرُ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ » gibi olup bu da, « بَلْ مَكْرُكُمْ فِى الَّيْلِ وَالنَّهَارِ» takdirindedir. **"Hayır, durum sizin söylediğiniz gibi değil. Aksine işiniz gece olsun gündüz olsun bize tuzak kurmaktan ibaret bulunuyordu." (Sebe' 33)** Yani ölçek ve tartı konusunda emredilenleri gerektiği gibi yerine getirmeniz, eksik ölçü ve tartılardan uzak durmanız ve bir de yeryüzünde huzursuzluk doğurmaktan kaçınmanız, **Eğer inananlar iseniz bunlar sizin için daha hayırlıdır.** Eğer doğru söylediğim hususunda bana inanıp güveniyorsanız bu, insanlık açısından olsun, karşılıklı görüşme ve diyalog noktasından olsun sizin adınıza daha iyidir.

٨٦- ﴿وَلَا تَقْعُدُوا بِكُلِّ صِرَاطٍ تُوعِدُونَ وَتَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ مَنْ

آمَنَ بِهِ وَتَبْغُونَهَا عِوَجًا وَاذْكُرُوٓا إِذْ كُنْتُمْ قَلِيلًا فَكَثَّرَكُمْ وَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ ﴾

86. Hem öyle tehdit ederek, inananları Allah yolundan alıkoyarak ve o yolu eğip bükmek isteyerek öyle her yolun başında oturmayın. Düşünün ki siz az idiniz ve O sizi çoğalttı.bakın ki, bozguncuların sonu nasıl oldu.

Köşe başlarını ele geçirmek suretiyle Hz. Şuayb'a inananlara azap ve işkencede bulunmayın.

Anlatıldığına göre Şuayb'ın kavmi halkı yolarını keserlermiş. Yine denildiğine göre, bunlar öşür toplamakla görevli kimselermiş. Halkın yollarını kesip, Allah'ın dininin doğru bir inanç sistemi olmadığını, eğri ve yanlış bir yol olduğunu söyleyerek insanların kafalarını karıştırıyor ve insanlar üzerinde baskı kuruyorlardı. Böylece Halkın hak dine girmelerine engel oluyorlardı.

« تُوعِدُونَ » *"Tehdit ediyorsunuz"* fiili ve buna atfolunan şeyler hal olmak itibariyle mahallen mansupturlar. Dolayısıyla mana şöyle olmaktadır: "Halkı tehdit eder, Allah'ın dininin ve şeriatının yaşanmasına mani olur ve dini halka yanlış anlatarak eğri olarak gösterir bir halde yolları ve köşe başlarını tutmayın. **"Bir de sayınız oldukça az iken O'nun sayınızı arttırıp çoğalttığını da hatırlayın!"**

Ayetin bu kısmında yer alan, « إِذْ » edatı, zarf değil,mefulübihtir. Bu itibarla mana şöyle oluyor: **Düşünün ki siz az idiniz ve O sizi çoğalttı.**

Anlatıldığına göre İbrahim oğlu Medyen, Hz. Lut'un kızıyla evlenir ve yüce Allah da bunların soylarını bereketli kılar, Nesillerinin çoğalarak artmasını sağlar. **Bakın ki, bozguncuların sonu nasıl olmuştur.** Hz. Nuh'un, Hz.Hud'un, Hz. Salih'in ve Hz. Lut'un-Allah'ın selamı hepsinin üzerlerine olsun- kavimleri gibi dama önce geçen toplumların başına gelenlerden kendinize ders çıkarın ve onlardan ibret alın!

٨٧- ﴿ وَإِنْ كَانَ طَائِفَةٌ مِنْكُمْ آمَنُوا بِالَّذِى أُرْسِلْتُ بِهِ وَطَائِفَةٌ لَمْ

يُؤْمِنُوا فَاصْبِرُوا حَتّٰى يَحْكُمَ اللّٰهُ بَيْنَنَا ۚ وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ ﴾

87. Eğer içinizden bir grup benimle gönderilene iman eder, bir grup da inanmazsa artık, Allah aranızda hükmedinceye kadar bekleyin. O hakimlerin en iyisidir.

Eğer içinizden bir grup benimle gönderilene inanır, bir grup da inanmazsa, Allah aranızda hükmedinceye kadar bekleyin. Yani batıl olanlara karşı Allah haklı olanlara yardım ederek her iki gurup arasındaki ihtilafı çözüme kavuşturana ve haklı olan tarafı üstün kılana dek bekleye durun!

İşte bu, Allah'ın kendilerinden intikam ya da öç alması konusunda kafirlere karşı bir tehdidi ve uyarısıdır. Bu, aynı zamanda mü'minleri sabretmelerine ve dayanıklılık göstermelerine de bir teşviktir. Bu arada müşrikler tarafından gelebilecek baskı, zulüm gibi durumlar karşısında da Allah aralarında hükmünü icra edip o müşriklerden intikâm alana kadar gereken hassasiyeti gösterip acele etmeden beklemeleri gereğini de hatırlatmaktır. Veya taraflardan her ikisine de bir hitap olup şu hususa dikkat çekmek içindir; Allah aralarında hükmünü ortaya koyana ve iyi ile kötü, zalim ile mazlum ve kâfir ile mümin tam olarak belirinceye kadar, müminler kafirlerden kendilerine yapılan eza ve cefaya karşı sabır göstersinler, acele bir hareketin içine girmesinler. Kafirlerin de iman eden kimselere karşı yapageldikleri kötülük ve ezaları iyice anlaşılana dek sabretsinler. **O hakimlerin en iyisidir.** Çünkü Allah'ın hükmü adildir, hak ve gerçektir. O'nun hükmünde herhangi bir korku ve zulüm endişesine hiçbir zaman yer yoktur.

٨٨- ﴿ قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا مِنْ قَوْمِهِ لَنُخْرِجَنَّكَ يَا شُعَيْبُ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا مَعَكَ مِنْ قَرْيَتِنَا أَوْ لَتَعُودُنَّ فِي مِلَّتِنَا ۚ قَالَ أَوَلَوْ كُنَّا كَارِهِينَ ﴾

88. Kavminden ileri gelen kibirliler: "Ey Şuayb! Seni ve seninle beraber inananları memleketimizden kesinlikle çıkaracağız veya dinimize döneceksiniz" dediler. (Şuayb) dedi ki: İstemesek de mi?

Yani sizin önünüzde iki seçeneğiniz, iki yolunuz var Bu ikisinden birini mutlaka tercih etmek zorundasınız. Bunlardan biri ya sürgüne gitmeniz, bu ülkeyi terkedip sınırlarımız dışına çıkmanız veya yeniden küfre, bizim sistem ve inancımıza dönmenizdir. **(Şuayb): İstemesek de**

mi? dedi. Ayetin bu son cümleleri içinde yer alan, « أَوَلَوْ كُنَّا »'da bulunan, « أ » yani hemze istifham-sorgulama içindir. « و » harfi de hal manasınadır. Dolayısıyla mana şöyle olmaktadır: *"Biz istemediğimiz halde buna rağmen siz yine de böyle bir durumda olarak bizi dininizi, kabule mi zorlayacaksınız. Oysa biz zaten bunu istemiyor ve buna karşı duruyoruz."* Onlar ise, *"evet, öyle yapacağız"* dediler.

٨٩- ﴿ قَدِ افْتَرَيْنَا عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا إِنْ عُدْنَا فِي مِلَّتِكُمْ بَعْدَ إِذْ نَجّٰينَا اللّٰهُ مِنْهَا ۜ وَمَا يَكُونُ لَنَا أَنْ نَعُودَ فِيهَا إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللّٰهُ رَبُّنَا ۜ وَسِعَ رَبُّنَا كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا ۜ عَلَى اللّٰهِ تَوَكَّلْنَا ۜ رَبَّنَا افْتَحْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ قَوْمِنَا بِالْحَقِّ وَأَنْتَ خَيْرُ الْفَاتِحِينَ ﴾

89. Doğrusu Allah bizi ondan kurtardıktan sonra tekrar sizin dininize dönersek Allah'a karşı yalan uydurmuş oluruz. Rabbimiz Allah'ın dilemiş olması başka, yoksa ona geri dönmemiz bizim için olacak şey değildir. Rabbimizin ilmi herşeyi kuşatmıştır. Biz sadece Allaha dayanırız. Rabbimiz! Bizimle kavmimiz arasında hak ile hükmet! Sen hükmedenlerin en hayırlısısın.

Bu ayetteki, « قَدِ افْتَرَيْنَا »'daki « قَدْ » bir «ل » harfinin hazfedildiği varsayımıyla yemin manasınadır. Yani buna göre mana şöyledir: « وَاللّٰهِ لَقَدِ افْتَرَيْنَا » "Allah'a andolsun ki,...dininize tekrar dönersek....." Oysaki Allah bizi kurtarmıştı.

Eğer, "Şuayb peygamber, *"Şayet dininize dönersek,demiştir. Oysaki peygamberler için küfür muhaldir, olamazdır. Durum böyle olduğu halde Şuayb peygamber böyle bir sözü nasıl söylemiş olabilir ki?"* diye bir soru yöneltirsen, benim buna cevabım şudur; burada Şuayb, söz konusu olan konuşmasıyla değil, kendisine iman etmiş olan kavmini demek istemiştir. Ancak kendisini de söz gelimi, ifade açısından onlarla birlikte zikretmiştir. Yoksa kendisi için böyle bir durum asla söz konusu değildir. Belirttiğimiz gibi, lafın gelişi olarak söylenmiştir. Kaldı ki kendisi böyle bir durumdan beridir, uzaktır. Sadece çoğunluğun durumu göz önünde tutularak söylenmiştir. **Rabbimiz Allah dilemiş başka, yoksa ona geri**

dönmemiz bizim için olacak şey değildir. Bize yakışmaz ve bizim için sizin dininize dönmemiz de doğru olmaz.Meğerki Rabbinizin ezeli muradında, dilemesinde bunu istemiş olması söz konusu olsun. Çünkü kainatta iyilik olsunu, kötülük olsun yüce Allah'ın meşieti yani dilemesi olmadıkça hiçbir şey gerçekleşmez. **Rabbimizin ilmi herşeyi kuşatmıştır.**

« عِلْمًا » "İlmen" kelimesi burada temyizdir. Yani O her şeyi bilendir. Çünkü O, kullarının durumlarının nasıl değiştiğini ve kalplerinin ne şekilde döndüğünü her yönüyle bilendir. **Biz sadece Allaha dayanırız.** Bizim imanımızda sebat etmemiz ve yakin manasında inancımızın artmasına bizi muvaffak kılmasında tek dayanağımız ve güvencemiz Allah'tır. **Rabbimiz! Bizimle kavmimiz arasında adaletle hükmet! Sen hükmedenlerin en hayırlısısın.**

Yani bu husustaki hükmünü sen ver. « الْفَتَاحَة » kelimesi hükümet etmek manasınadır. Çünkü hakka dayalı olarak yapılacak olan bir yargılama, muğlak ve içinden çıkılamaz gibi olan şeyleri açar,sonuca bağlar, İşte bunun için buna, « فَتْحٌ » *"açma, açığa kavuşturma"* adı verilmiş oldu. Nitekim Umman halkı, kadıya-hakim ya da yargıca, « فَتَّاحٌ » adını veririler ki bu, işleri ve olayları açıklığa kavuşturup sonuçlandıran demektir. **Sen hükmedenlerin en hayırlısısın.**

Nitekim daha önce bu surede yer alan, 87. Ayetinde şöyle buyurulmuştu: "**O, hakimlerin en iyisidir.**" İşte yukarıdaki ayetin son kısmı da aynen böyledir.

٩٠- ﴿وَقَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ لَئِنِ اتَّبَعْتُمْ شُعَيْباً إِنَّكُمْ إِذاً لَخَاسِرُونَ﴾

90. Kavminden ileri gelen kafirler: Eğer Şuayb'a uyarsanız o taktirde siz mutlaka hüsrana düşeceksiniz, dediler.

Yani Şuayb'ın ardından giderek ona uymanız halinde eksik ölçüp biçmenin ve tartmanın size sağlayacağı fırsatları elden kaçırmış olursunuz. Çünkü Şuayb sizi hem eksik ölçüp biçmekten ve hem eksik tartıp

vermekten menediyor. Bu hususta size yasaklama getiriyor. Sizi her şeyi tam ve eksiksiz yapmaya, eşit davranmaya zorluyor. « لَئِنِ اتَّبَعْتُمْ » daki « لَ » harfinin gündeme getirdiği yeminin ve bir de şartın cevabı, « إِنَّكُمْ إِذًا لَخَاسِرُونَ » cümlesidir ve bu cümle iki cevap yerine geçen bir cümledir.

٩١- ﴿ فَأَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ فَأَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ جَاثِمِينَ ﴾

91. Derken onları şiddetli bir deprem yakalayıverdi de vatanlarında diz üstü çökekaldılar.

Öylece oldukları yerde ölüp kaldılar.

٩٢- ﴿ الَّذِينَ كَذَّبُوا شُعَيْبًا كَأَنْ لَمْ يَغْنَوْا فِيهَا الَّذِينَ كَذَّبُوا شُعَيْبًا كَانُوا هُمُ الْخَاسِرِينَ ﴾

92. Şuayb'ı yalanlayanlar sanki orada hiç oturmamış gibiydiler. Asıl ziyana uğrayanlar Şuayb'ı yalanlayanların kendileri olmuştu.

Bu ayetin, « الَّذِينَ كَذَّبُوا شُعَيْبًا » "Şuayb'ın peygamberliğini,..." kısmı mübtedadır. Bunun haberi de, « كَأَنْ لَمْ يَغْنَوْا فِيهَا » "sanki orada..." cümlesidir. **Asıl ziyana uğrayanlar Şuayb'ı yalanlayanların kendileridir.**

Yine burada da, « الَّذِينَ كَذَّبُوا شُعَيْبًا » mübtedadır. « كَانُوا هُمُ الْخَاسِرِينَ» cümlesi de haberi-yüklemidir. Yoksa iki ayet öncesinde geçen, « إِنَّكُمْ إِذًا لَخَاسِرُونَ » "İyi bilin ki sizler büyük kayıplara,..." kısmı değildir. Burada böyle bir giriş-başlangıç yapılmasının içinde ihtisas, aidiyet ve özellik manası yatıyor. Sanki şöyle denilir gibi bir ifade var burada: "Ki Şuayb peygamberi yalanlayan o kimselerin kendileri bizzat helak olunmayı hakketmiş olanlardır. Sanki hiç evlerinde ve yurtlarında kalıp ikamet etmemiş gibi olanlar onlardır. Çünkü Şuayb peygambere tabi olanları Allah kesin olarak kurtuluşa erdirmiştir. Ki Şuayb peygamberi

yalanlayan o kimseler bizzat hüsrana uğrayan,zarar edip kaybedenlerdir. Yoksa Hz. Şuayb'a uyanlar değil. Çünkü onlar kârlı ve kazançlı çıkanlardır." İşte burada bu şekilde üst üste yapılan tekrarda bir mübalağaya yer veriliyor, Şuayb'ın kavminin onu yalanlamaları olayı gerçekten büyük bir durum ve felaket olarak bildiriliyor ve aynı zamanda başlarına gelenler de öylece aktarılıyor.

٩٣- ﴿ فَتَوَلّٰى عَنْهُمْ وَقَالَ يَا قَوْمِ لَقَدْ اَبْلَغْتُكُمْ رِسَالَاتِ رَبّ۪ي وَنَصَحْتُ لَكُمْ فَكَيْفَ اٰسٰى عَلٰى قَوْمٍ كَافِر۪ينَ ﴾

93. (Şuayb) onlardan yüz çevirdi ve: "Ey kavmim! Ben size Rabbimin gönderdiklerini tebliğ ettim ve size nasihat de ettim. Şimdi kâfir bir kavme nasıl acırım" dedi.

Hz. Şuayb önce kavminin durumu yüzünden büyük bir hüzne kapılıyor ve hemen bunun ardından da kendi kendini kınayarak diyor ki:

"Kendileri için üzüntü duyulmasına layık olmayan bir topluma karşı benim üzüntüm neden ve nasıl artsın ki! Çünkü onlar kafirlik yolunu seçtiler ve böylece de başlarına inen azabı da zaten böylece hakkettiler. Neden üzüleyim ki?" Veya bu şu manayadır: "Başınıza gelen bu hususları, yaptığım tebliğ ve uyarılarımla size karşı bir mazeretim kalmadı,sizi savunacak durumda değilim. Çünkü beni doğrulayıp onaylamadınız. Şimdi ben nasıl size üzülebilirim ki?"

❀ ❀ ❀

94. – 102. ÂYETLER

وَمَٓا اَرْسَلْنَا فٖي قَرْيَةٍ مِنْ نَبِيٍّ اِلَّٓا اَخَذْنَٓا اَهْلَهَا بِالْبَأْسَٓاءِ
وَالضَّرَّٓاءِ لَعَلَّهُمْ يَضَّرَّعُونَ ﴿٩٤﴾ ثُمَّ بَدَّلْنَا مَكَانَ السَّيِّئَةِ الْحَسَنَةَ
حَتّٰى عَفَوْا وَقَالُوا قَدْ مَسَّ اٰبَٓاءَنَا الضَّرَّٓاءُ وَالسَّرَّٓاءُ فَاَخَذْنَاهُمْ
بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٩٥﴾ وَلَوْ اَنَّ اَهْلَ الْقُرٰٓى اٰمَنُوا وَاتَّقَوْا
لَفَتَحْنَا عَلَيْهِمْ بَرَكَاتٍ مِنَ السَّمَٓاءِ وَالْاَرْضِ وَلٰكِنْ كَذَّبُوا
فَاَخَذْنَاهُمْ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٩٦﴾ اَفَاَمِنَ اَهْلُ الْقُرٰٓى اَنْ يَأْتِيَهُمْ
بَأْسُنَا بَيَاتاً وَهُمْ نَٓائِمُونَ ﴿٩٧﴾ اَوَ اَمِنَ اَهْلُ الْقُرٰٓى اَنْ يَأْتِيَهُمْ
بَأْسُنَا ضُحًى وَهُمْ يَلْعَبُونَ ﴿٩٨﴾ اَفَاَمِنُوا مَكْرَ اللّٰهِ فَلَا يَأْمَنُ
مَكْرَ اللّٰهِ اِلَّا الْقَوْمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٩٩﴾ اَوَلَمْ يَهْدِ لِلَّذٖينَ يَرِثُونَ
الْاَرْضَ مِنْ بَعْدِ اَهْلِهَٓا اَنْ لَوْ نَشَٓاءُ اَصَبْنَاهُمْ بِذُنُوبِهِمْ وَنَطْبَعُ
عَلٰى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ ﴿١٠٠﴾ تِلْكَ الْقُرٰى نَقُصُّ عَلَيْكَ
مِنْ اَنْبَٓائِهَا وَلَقَدْ جَٓاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانُوا
لِيُؤْمِنُوا بِمَا كَذَّبُوا مِنْ قَبْلُ كَذٰلِكَ يَطْبَعُ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوبِ
الْكَافِرٖينَ ﴿١٠١﴾ وَمَا وَجَدْنَا لِاَكْثَرِهِمْ مِنْ عَهْدٍ وَاِنْ وَجَدْنَٓا
اَكْثَرَهُمْ لَفَاسِقٖينَ ﴿١٠٢﴾

Meâli

94. Hangi ülkeye bir peygamber gönderdiysek, ora halkını, (peygamberi yalanlamalarından dolayı) yalvarıp yakarsınlar diye mutlaka yoksulluk ve darlıkla sıkmışızdır.

95. Sonra kötülüğü (darlığı) değiştirip yerine iyilik (bolluk) verdik. Nihayet sayıları çoğaldı ve: "Atalarımız da böyle sıkıntı ve sevinç yaşamışlardı" dediler. Biz de onları, kendileri farkına varmadan ansızın yakalayıverdik.

96. O (kendilerine peygamber gönderilen) ülkelerin halkı iman etseler ve (günahtan) sakınsalardı, elbette onların üstüne gökten ve yerden nice bereket kapıları açardık, dakat yalanladılar, biz de ettikleri yüzünden onları yakaladık (cezalandırdık).

97. Yoksa o ülke halkı geceleyin uyurlarken kendilerine azâbımızın gelmeyeceğinden emin mi oldular?

98. Ya da o ülkelerin halkı kuşluk vakti eğlenirlerken kendilerine azabımızın gelmeyeceğinden emin mi oldular?

99. Allah'ın azabından emin mi oldular? Fakat ziyana uğrayan topluluktan başkası, Allah'ın mühlet vermesinden emin olamaz.

100. Önceki sahiplerinden sonra yeryüzüne vâris olanlara hala şu gerçek ortaya çıkmadı mı ki: eğer biz dileseydik onların da günahlarını başlarına çarpardık! Biz onların kalplerini mühürleriz de onlar hakkı işitmezler.

101. İşte o ülkeler ki Onların başına gelenlerden bir kısmını sana anlatıyoruz. Andolsun ki, onlara peygamberleri apaçık deliller getirmişlerdi. Öyle iken iman etmek istemediler. Çünkü onlardan önce inkar etmeyi âdet edinmişlerdi. Allah kâfirlerin kalplerini işte böyle mühürler.

102. Onların çoğunda, sözünde durma diye bir şey bulamadık. Gerçek şu ki, onların çoğunu itaatten çıkan fasıklar gördük..

Tefsiri

٩٤- ﴿وَمَآ أَرْسَلْنَا فِي قَرْيَةٍ مِنْ نَبِيٍّ إِلَّآ أَخَذْنَآ أَهْلَهَا بِالْبَأْسَآءِ

وَالضَّرَّاءِ لَعَلَّهُمْ يَضَّرَّعُونَ ﴿

94. Hangi ülkeye bir peygamber gönderdiysek, ora halkını, (peygamberi yalanlamalarından dolayı) yalvarıp yakarsınlar diye mutlaka yoksulluk ve darlıkla sıkmışızdır.

Denir ki her bir şehrin ya da idari birimin bir kasabası, beldesi vardır. Bu ayette bir hazif bulunuyor. O da, « فَكَذَّبُوهُ » "Onu yalanla-dılar" cümlesi olup zaten biz bunu meal içerisinde, "... yalanlamışlardır" diye verdik.

Burada, « الْبَأْسَاءِ » umutsuzluk, fakirlik ve yoksulluk vb. gibi manalara gelir. « الضَّرَّاءِ » ise, sıkıntı, darlık, hastalık vb. gibi şeyler demektir. Bilindiği üzere söz konusu kavimler; Hz. Nuh, Hz, Hud, Hz. Salih, Hz. Lut ve Hz. Şuayb'ın kavimleri idiler. İşte bu beş kavim peygamberlerine karşı büyüklük gösterdiler, onları tanımadılar ve onlara uymaktan geri durdular. Dolayısıyla Allah da ayette belirtildiği felaketlerle onları ortadan kaldırdı veya onların can ve mallarını telef ederek onları cezalandırdı.

Yani üzerlerindeki kibir, gurur ve büyüklük taslama elbiselerini çıkarıp atsınlar da, zelil ve hakir olduklarını bilip iman etsinler için kendilerini mal ve can ile denedik.

٩٥- ﴿ ثُمَّ بَدَّلْنَا مَكَانَ السَّيِّئَةِ الْحَسَنَةَ حَتّٰى عَفَوْا وَقَالُوا قَدْ مَسَّ اٰبَاءَنَا الضَّرَّاءُ وَالسَّرَّاءُ فَاَخَذْنَاهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿

95. Sonra kötülüğü (darlığı) değiştirip yerine iyilik (bolluk) verdik. Nihayet sayıları çoğaldı ve: "Atalarımız da böyle sıkıntı ve sevinç yaşamışlardı" dediler. Biz de onları, kendileri farkına varmadan ansızın yakalayıverdik.

Sonra kötülüğü (darlığı) **değiştirip yerine iyilik** (bolluk) **getirdik.** Yani onların içinde yaşamakta oldukları imtihanın ve sıkıntının yerine kendilerine bolluk, genişlik, huzur ve sağlık verdik. **"Taki sayıları çoğalıp arttılar,"** Çoğaldılar. Hem insan sayısı olarak, hem de kal ve servet

olarak gelişip büyüdüler. Nitekim Araplar, « عَفَى النَّبَاتُ » derler ki bu, "Bitki çoğaldı, uzadı, arttı" gibi manalarda kullanılır. Nitekim Hz. Peygamber (sav) bir hadislerinde şöyle buyurmuşlardır: «وَاَعْفُوا اللِّحَى» *"Ve sakalları da uzatın."*[7] Demek oluyor ki, « عَفَى » kelimesi uzatmak, çoğalmak, artmak vb. gibi manalara gelmektedir.

Sonra kötülüğü (darlığı) **değiştirip yerine iyilik** (bolluk) **getirdik. Nihayet çoğaldılar ve: "Atalarımız da böyle sıkıntı ve sevinç yaşamışlardı" dediler.**

Dediler ki aslında insanların ve toplumların dönemler içerisinde kimi zaman darlık,kıtlık gibi olaylarla karşı karşıya kalmaları ve kimi zaman ise huzur ve bolluk içerisinde bulunmaları dünyanın olağan bir kanunudur. Nitekim bizim atalarımız da bizden önce bu durumları yaşamışlardır. Dolayısıyla meydana gelen olayların, günah ile, kötü bir hayat sürmekle alakası yoktur ki bundan dolayı bir cezalandırma ve azap olabilsin. Öyleyse atalarınız nasıl bir hayat sürmüş ve geçirmişlerse, siz de aynen o hayatı ve yaşantıyı devam ettirin! **"Bizde onları, kendileri farkına varmadan ansızın yakaladık."**

٩٦- ﴿وَلَوْ اَنَّ اَهْلَ الْقُرٰى اٰمَنُوا وَاتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِمْ بَرَكَاتٍ مِنَ السَّمَاءِ وَالْاَرْضِ وَلٰكِنْ كَذَّبُوا فَاَخَذْنَاهُمْ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ﴾

96. O (kendilerine peygamber gönderilen) ülkelerin halkı iman etseler ve (günahtan) sakınsalardı, elbette onların üstüne gökten ve yerden nice bereket kapıları açardık, dakat yalanladılar; biz de ettikleri yüzünden onları yakaladık (cezalandırdık).

Şimdi ayetin bu kısmını ele alalım. Ayetin başındaki « وَلَوْ » de yer alan, « لَ » "Lam" harfi, daha önce geçen, « وَمَا اَرْسَلْنَا فِي قَرْيَةٍ مِنْ نَبِيٍّ» (A'raf 94) ayetindeki *"Karyelere, şehir ve kasabalara"* işaret etmektedir. Sanki şöyle diyor gibidir: "Eğer peygamberlerini yalanlamaları

---

[7] Bak. Tirmizi, 2763 ve Nesai, 1/16,8/129 ve 182

yüzünden helak edilen şu kasaba halkları, küfür yerine iman etmiş olsalardı, Allah'a ortak koşacaklarına, şirkten uzak kalarak sakınsalardı, Biz muhakkak gökten yağmur sebebiyle bereket ve bolluk, yerden de her çeşit imkanlar verirdik. Hayrın, iyiliğin, bereket ve bolluğun her türünü tattırırdık. İbn Amir, « لَفَتَّحْنَا » okumuştur. **Fakat yalanladılar, biz de ettikleri yüzünden onları yakalayıverdik.**

İnkarları, kafirlikleri ve kötü kazanç ve amelleri yüzünden onları yakaladık. Diğer taraftan adı geçen « لْ » harfinin cins manasında olması da caizdir.

٩٧- ﴿أَفَأَمِنَ أَهْلُ الْقُرَى أَنْ يَأْتِيَهُمْ بَأْسُنَا بَيَاتًا وَهُمْ نَائِمُونَ﴾

97. Yoksa o ülke halkı geceleyin uyurlarken kendilerine azâbımızın gelmeyeceğinden emin mi oldular?

٩٨-﴿أَوَأَمِنَ أَهْلُ الْقُرَى أَنْ يَأْتِيَهُمْ بَأْسُنَا ضُحًى وَهُمْ يَلْعَبُونَ﴾

98. Ya da o ülkelerin halkı kuşluk vakti eğlenirlerken kendilerine azabımızın gelmeyeceğinden emin mi oldular?

Ayette geçen, « ضُحًى » kelimesi gündüz manasınadır. Esasen, «الضُّحَى » kelimesi, güneşin doğması esnasındaki ışığı, ziyası demektir. Ayrıca, « أَفَأَمِنَ » deki « فَ » ve « أَوَأَمِنَ » deki « أَوَ » harflerinin ikisi de atıf-bağ edatıdırlar. Her ikisinin de başlarına inkar ve ret manasını içeren soru edatı olan "hemze" gelmiştir. « فَأَخَذْنَاهُمْ بَغْتَةً » *"onları ansızın yakaladık"* cümlesi matufun aleyh-üzerine atıf yapılan cümledir. Ancak, « وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَى » diye başlayan 96. ayet sonuna kadar matuf-atfedilen ile matufun aleyh-üzerine atıf yapılan arasında itiraz-parantez cümlesidir. İlk ayetin, « فَ » atıf-bağ edatıyla atfedilmesinin sebebi, mananın, *"Onlar bunu işlediler ve yaptılar da, biz de kendilerini ansızın yakalayıverdik. Şimdi bu gerçek durumdan sonra o kasabaların halklarına geceleyin azabımızın gelip onları kuşatmasından mı emin oldular ve*

aynı şekilde azabımızın gündüz vaktinde kendilerini yakala-masından mı güvencede oldular" demektir.

Kıraat imamlarından İbn Âmir, Nafi, Ebû Cafer ve İbn Kesir, "E ve Emine" cümlesini cezmli olarak, « أَوْ أَمِنَ » okumuşlardır. Dolayısıyla bu imamlar bu atıf edatını « أَوْ » olarak değerlendirmişler. Oysa diğer kıraat imamları ise, « ا » yi soru edatı olarak ayrı, « و » harfini de atıf edatı olarak değerlendirmişlerdir. Kıraat farkı bundandır.

Bu takdirde mana her iki değerlendirme yönüyle de olsa, burada, *"azabın gece veya gündüz vakti gelmesinde onlar için bir güvence ve emniyet asla yoktur."* Yani buradaki soru tarzı inkarı kapsamakla, o toplumların hiçbir zaman bir güven ve emniyetlerini bulunmadığının dikkatini çekmektedir.

Eğer, *"Nasıl oluyor da, atıf-bağ edatı olan harflerin başına bir soru edatı olan hemze gelebilir? Ki bu sorgulama kurallarına dilbilgisi açısından aykırıdır"* diye bir soru yöneltirsen, benim buna cevabım şöyle olur: "Aykırılık müfret-tekil olan kelimelerin birbiri üzerine atfedilmesindedir. Yoksa bir cümlenin diğeri üzerine bu şekildeki soru edatıyla atfedilmesinde bir sakınca yoktur. Çünkü bu, yeni bir cümlenin kendisinden sonra gelen yeni bir cümle ile bağlantısını kurmak içindir. **"eğlenirlerken"** yani olmayacak ve hiç de kendilerine uygun düş-meyecek fiillerle eğlenip dururlarken, demektir.

٩٩- ﴿أَفَأَمِنُوا مَكْرَ اللّٰهِ فَلَا يَأْمَنُ مَكْرَ اللّٰهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْخَاسِرُونَ﴾

99. Allah'ın azabından emin mi oldular? Fakat ziyana uğrayan topluluktan başkası, Allah'ın mühlet vermesinden emin olamaz.

Bu, « أَفَأَمِنُوا » *"Yoksa,... emin mi oldular?"* cümlesi, aslında, « أَفَأَمِنَ أَهْلُ الْقُرَى » "Yoksa kasabalar halkı emin mi oldular?" ifadesinin bir tekrarıdır. *"Allah'ın Mekri-tuzağı, acı son"* demek, kulunun hiç farkına varmaksızın yüce Allah'ın kendilerini kuşatıp ansızın yakalayıvermesidir.

İmam Şibli (r.a.) bu hususta şöyle diyor: ***"Allah'ın mekri ya da***

tuzağı demek, yüce Allah'ın o toplumu veya kimseleri tapıp etmekte oldukları, uygulaya geldikleri iş, durum ve sistem üzere terketmesidir."

Rebi' bin Hasyem'in kızı da babasına şunu sorar: "*Babacığım bakıyorum da halk hep uyuyup dururlarken seni hiç uyur görmüyorum neden?*" Babasının kızına cevabı şöyle olur: *"Kızcağızım! Senin baban geceleyin uyurken Rabbinden ansızın gelebilecek azaptan korkuyor da ondan gecelerini uykusuz geçiriyor."* Rebi' bin Hasyem yukarıdaki sözleriyle, "geceleyin azabımızın ansızın onları yakalaması,... " ayetini hatırlatıyor ve insanın her an tetikte hazır olması ve Rabbine böyle bir hazırlıkla gitmesi gereğine dikkat çekiyor. **Fakat ziyana uğrayan topluluktan başkası, Allah'ın** (böyle) **mühlet vermesinden emin olamaz.** Ancak kendilerini zarara sokarak böylece canlarına kıyan kafirler cehennemi boylayana dek kendilerini hep emniyette ve güvencede sayarlar,yoksa müminler değil. Onlar umut ile korku arasında olurlar hep.

١٠٠- ﴿أَوَلَمْ يَهْدِ لِلَّذِينَ يَرِثُونَ الْأَرْضَ مِنْ بَعْدِ أَهْلِهَا أَنْ لَوْ نَشَاءُ أَصَبْنَاهُمْ بِذُنُوبِهِمْ وَنَطْبَعُ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ﴾

100. Önceki sahiplerinden sonra yeryüzüne vâris olanlara hala şu gerçek ortaya çıkmadı mı ki: eğer biz dileseydik onların da günahlarını başlarına çarpardık! Biz onların kalplerini mühürleriz de onlar hakkı işitmezler.

Bu ayetteki, « أَنْ لَوْ نَشَاءُ » cümlesi, « يَهْدِ » fiilinin faili-öznesi olması itibariyle merfudur. « أَنْ » ise, şeddeli « أَنَّ » edatının hafifle-tilmiş halidir. Yani bu şu demektir:"Kendilerinden önce gelip geçenlerin yer ve yurtlarına konarak yerleşen ve bu durumdaki onlara ait topraklara mirasçı olarak yerleşenler hala gerçek kendileri için aydınlanmadı mı? Eğer Biz isteseydik onlardan öncekileri helak suretiyle ortadan kaldırdığımız gibi, onların yerlerine mirasçı olarak geçenleri de yapıp işledikleri günahları yüzünden felakete uğratır ve böylece miras bırakanları helak ettiğimiz gibi onların varislerini de aynen helak ederdik."

Yine burada, "Hidayet" kelimesi, « لِ » cer edatıyla müteaddi-geçişli fiil olmuştur. Bu da "Tebyin-ortaya çıkarmak, ilan etmek" gibi manalara gelir. **"Biz onların kalplerini mühürleriz onlar gerçekleri**

işitmezler." Burada, « وَنَطْبَعُ » cümlesi bir yeni cümledir. Manası da, *"Biz mühürleriz, damgalarız"* demektir. Haliyle mühürlü ve damgalı olan bir kimse de vaaz ve öğütten anlamaz.

١٠١- ﴿تِلْكَ الْقُرٰى نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ اَنْبَٓائِهَاۚ وَلَقَدْ جَٓاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِۚ فَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا بِمَا كَذَّبُوا مِنْ قَبْلُۜ كَذٰلِكَ يَطْبَعُ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوبِ الْكَافِرِينَ﴾

101. İşte o ülkeler ki Onların başına gelenlerden bir kısmını sana anlatıyoruz. Andolsun ki, onlara peygamberleri apaçık deliller getirmişlerdi. Öyle iken iman etmek istemediler. Çünkü onlardan önce inkar etmeyi âdet edinmişlerdi. Allah kâfirlerin kalplerini işte böyle mühürler.

Bu ayette, « تِلْكَ الْقُرٰى نَقُصُّ » kavli tıpkı, « هٰذَا بَعْلِي شَيْخًا » kavli gibidir." **Benim şu kocam da yüz yaşma gelmiş yaşlı bir ihtiyar iken,..." (Hud,72)** Mübteda, haber ve hal olması itibariyle onun gibidir. Ya da, « الْقُرٰى » kelimesi, « تِلْكَ » kelimesinin sıfatıdır. « نَقُصُّ » fiili de bunu haberi olur. İşte bu durumda ayetin manası şöyle olur: "Nuh (a.s)'un kavminden tutun da Şuayb (a.s)'ın kavmine gelene dek adı geçen peygamberlerin kavmine ait Biz sana bir takım bilgiler, haberler vereceğiz. Ancak yine bu kavimlere ait kimi haberler olmuş olmasına rağmen onları da sana bildirmeyeceğiz. **Andolsun ki, peygamberleri onlara apaçık deliller getirmişlerdi. Fakat önceden yalanladıkları gerçeklere iman edecek değillerdi.** Peygamberleri onlara apaçık mucizelerle gelmelerine rağmen, onların kavimleri elçilerin mucizelerle gelmiş olmalarına da inanmadılar. Çünkü daha peygamberler gelmeden önce de bunlar ayetler, mucizeleri yalanlamışlardı. Ya da, Peygamberlerin kendilerine geldiği ilk zamanlarda, onları yalanlamaları sebebiyle artık bundan böyle bu yalanlama ve inkar etme işini hayatları boyunca ölene dek sürdürdüler ve öylece ölüp gittiler. Oysa hayatları boyunca yeni yeni mucizelerin gelmesine rağmen onlar inatlarını hep sürdürdüler. Bu inat üzere de öldüler.

Bir de, « لِيُؤْمِنُوا » daki « لِ » harfi de nefyi, olumsuzluğu tekit yani pekiştirmek içindir. **İşte kâfirlerin kalplerini Allah böyle mühürler.** Çünkü Allah, onların küfürde sebatı seçtiklerini ve tercihlerini biliyor ve bundan ötürü de kalplerini mühürlemiştir.

١٠٢- ﴿وَمَا وَجَدْنَا لِأَكْثَرِهِمْ مِنْ عَهْدٍ وَإِنْ وَجَدْنَا أَكْثَرَهُمْ لَفَاسِقِينَ﴾

102. Onların çoğunda, sözünde durma diye bir şey bulamadık. Gerçek şu ki, onların çoğunu itaatten çıkan fasıklar gördük..

Ayetin, « لِأَكْثَرِهِمْ » deki « هِمْ » zamiri mutlak manada insanları ele almaktadır. Yani ayette şöyle denilmek isteniyor: *"Doğrusu insanların çoğu iman konusunda Allah'a verdikleri sözlerini, ahitlerini ve sözleşmelerini bozdular."* Ayet burada, bir muterize-parantez cümlesidir. Yani zamir mutlak manada "insanları" kapsıyorsa bu bir parantez cümlesidir. Eğer, "Ekserihim"deki zamir adı geçen toplumları söz konusu ediyorsa bu takdirde, ayet bir parantez-muterize cümlesi değil, önceki kelamı,ayet ya da cümleyi tamamlar mahiyettedir."Çünkü önceki ümmetler herhangi bir zarar veya bir korkunun söz konusu olması halinde Allah'a söz verirlerken, "Şayet sen bizi kurtarırsan biz de kesin olarak sana iman edeceğiz" diye söz verirler, sonra da Allah onları kurtarınca, Allah'a verdikleri misak ve ahitlerini bozarlar. **Gerçek şu ki, onların çoğunu yoldan çıkmış bulduk.**

Burada, « وَإِنْ » aslında, « وَإِنَّ » takdirindedir. Yani durum ve mesele,olay bu iken, onların çoğunu Allah'a itaatten çıkmış olduklarını bulduk,demektir. Buradaki, « وُجُودْ » yani « وَجَدَ » fiili, ilim-bilmek manasınadır. Bunun ilim yani bilmek manasında olduğunu da, başına, şeddeli « إِنَّ » den hafifletilmiş, « إِنْ » edatının ve bir de « لَفَاسِقِينَ » daki « لَ » lamı farikanın gelmiş olmasından anlayıp çıkarıyoruz. Bu ise ancak mübteda-haber yani isim cümleleriyle mübteda ve haberin başına dahil olan-gelen fiillerde caizdir. İşte bundan da bunun bilmek manasında olduğunu öğreniyoruz. Dolayısıyla mana şöyledir: **"Yalnız ... fasıklar olarak bilmişizdir."**

103. - 116. AYETLER

ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ مُوسٰى بِاٰيَاتِنَآ إِلَى فِرْعَوْنَ وَمَلَائِهِ فَظَلَمُوا
بِهَا فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ ﴿١٠٣﴾ وَقَالَ مُوسٰى يَا
فِرْعَوْنُ إِنِّي رَسُولٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٠٤﴾ حَقِيقٌ عَلٰٓى أَنْ لَآ
أَقُولَ عَلَى اللّٰهِ إِلاَّ الْحَقَّ قَدْ جِئْتُكُمْ بِبَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ فَأَرْسِلْ
مَعِيَ بَنِي إِسْرَآئِيلَ ﴿١٠٥﴾ قَالَ إِنْ كُنْتَ جِئْتَ بِاٰيَةٍ فَأْتِ بِهَآ إِنْ
كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿١٠٦﴾ فَأَلْقٰى عَصَاهُ فَإِذَا هِيَ ثُعْبَانٌ مُبِينٌ
﴿١٠٧﴾ وَنَزَعَ يَدَهُ فَإِذَا هِيَ بَيْضَآءُ لِلنَّاظِرِينَ ﴿١٠٨﴾ قَالَ الْمَلَأُ مِنْ
قَوْمِ فِرْعَوْنَ إِنَّ هٰذَا لَسَاحِرٌ عَلِيمٌ ﴿١٠٩﴾ يُرِيدُ أَنْ يُخْرِجَكُمْ مِنْ
أَرْضِكُمْ فَمَاذَا تَأْمُرُونَ ﴿١١٠﴾ قَالُوٓا أَرْجِهْ وَأَخَاهُ وَأَرْسِلْ فِي
الْمَدَآئِنِ حَاشِرِينَ ﴿١١١﴾ يَأْتُوكَ بِكُلِّ سَاحِرٍ عَلِيمٍ ﴿١١٢﴾ وَجَآءَ
السَّحَرَةُ فِرْعَوْنَ قَالُوٓا إِنَّ لَنَا لَأَجْرًا إِنْ كُنَّا نَحْنُ الْغَالِبِينَ ﴿١١٣﴾
قَالَ نَعَمْ وَإِنَّكُمْ لَمِنَ الْمُقَرَّبِينَ ﴿١١٤﴾ قَالُوا يَا مُوسٰٓى إِمَّآ أَنْ تُلْقِيَ
وَإِمَّآ أَنْ نَكُونَ نَحْنُ الْمُلْقِينَ ﴿١١٥﴾ قَالَ أَلْقُوا فَلَمَّآ أَلْقَوْا
سَحَرُوٓا أَعْيُنَ النَّاسِ وَاسْتَرْهَبُوهُمْ وَجَآؤُ بِسِحْرٍ عَظِيمٍ ﴿١١٦﴾

Meâli

103. Sonra onların arkasından Mûsa'yı mucizelerimizle Firavun ve kavmine gönderdik de o mucizeleri inkâr ettiler de bak ki, o bozguncuların sonu ne oldu.

104. Musa dedi ki: "Ey Firavun! Ben âlemlerin Rabbi tarafından gönderilmiş bir peygamberim."

105. Birinci vazifem Allah hakkında gerçekten başkasını söylememek benim üzerime borçtur. Size Rabbinizden açık bir delil ile geldim. Artık İsrailoğullarını benimle bırak."

106. (Firavun) dedi ki: eğer bir mucize getirdiysen ve gerçekten doğru söylüyorsan onu göster bakalım.

107. Bunun üzerine Musa asasını yere attı. O hemen apaçık bir ejderha kesiliverdi.

108. Ve elini (cebinden) çıkardı. Birden bire o da seyredenlere bembeyaz görünüverdi.

109. Firavunun kavminden ileri gelenler dediler ki: "Bu çok bilgili bir sihirbazdır.

110. Sizi yurdunuzdan çıkarmak istiyor. Ne emredersiniz?

111. (Onlar) Dediler ki: Onu da kardeşini de beklet, şehirlere toplayıcılar (memurlar) yolla.

112. Bütün bilgili sihirbazları getirsinler.

113. Bütün sihirbazlar Firavuna geldiler ve: "Eğer üstün gelen biz olursak, bize kesin bir mükâfat var mı?" dediler.

114. Firavun: Evet hem o vakit siz mutlaka yakınlarımdan olacaksınız, dedi.

115. Sihirbazlar: Ey Musa! Sen mi (hünerini) ortaya atacaksın, yoksa atanlar biz mi olalım? dediler.

116. (Musa) "Siz atın" dedi. Onlar atınca, insanların gözlerini büyülediler, onları korkuttular ve büyük bir sihir gösterdiler.

Tefsiri

١٠٣ – ﴿ ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ مُوسَى بِآيَاتِنَا إِلَى فِرْعَوْنَ وَمَلَائِهِ فَظَلَمُوا بِهَا فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ ﴾

103. Sonra onların arkasından Mûsa'yı mucizelerimizle Firavun ve kavmine gönderdik de o mucizeleri inkâr ettiler de bak ki, o bozguncuların sonu ne oldu.

Bu ayetin baş tarafında, « ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ » kavlindeki «هُمْ» zamiri, yine bu surede yer alan ve biraz önce geçen, "101." Ayet olan, « وَلَقَدْ جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ » kavlindeki, « رُسُلُهُمْ » "peygamberler, elçiler" kelimesine aittir, racidir. Ya da, geçen ümmetlere racidir. **O mucizeleri inkâr ettiler.** « فَظَلَمُوا بِهَا » demek yani ayetlerimizi inkar ettiler, demektir. Dikkat edilirse ayette geçen, "Zulüm" kelimesi burada küfür manasında inkarcılık olarak kullanılmıştır. Çünkü ister küfür yani inkarcılık olsun, ister zulüm olsun her ikisi de aynı noktada buluşmaktadır ki, bu da küfür ya da inkar anlamındadır.

Nitekim Yüce Rabbimiz bir ayetinde şöyle buyuruyor:**"Doğrusu şirk-Allah'a ortak koşmak büyük bir zulümdür."(Lokman, 13"** İşte bu ayette de zulmün küfür yani inkar anlamında olduğu gerçeği gözler önüne serilmiş bulunmaktadır. Ya da burada geçen "Zulüm" ifadesi, "İnsanlar gelen mucizeler sebebiyle Mûsa'ya iman edince, bu yüzden Firavun ve adamları halka zulmetmeye başladılar, eziyette bulundular" anlamındadır. Veya bunun anlamı ya da yorumu şöyle olabilir: "Gelen mucizeler sebebiyle o mucizelere iman etmeleri vacip-farz olduğu halde, onlar iman yerine küfrü alıp seçtiler. Dolayısıyla onların küfürleri yani inkara kalkışmaları bu manada bir zulümdür, haksızlıktır. Çünkü bunlar küfrü konmaması, yerleştirilmemesi gereken yere koydular ki bu yer imanın olması ve bulunması gereken yerdir. **ama bak ki, fesatçıların sonu ne oldu.** Sonunda denizde boğulup helak oldular.

١٠٤ – ﴿ وَقَالَ مُوسَى يَا فِرْعَوْنُ إِنِّي رَسُولٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴾

104. Musa dedi ki: "Ey Firavun! Ben âlemlerin Rabbi tara-

fından gönderilmiş bir peygamberim."

O çağlarda tıpkı İran krallarına "Kisra" unvanı verildiği gibi, Mısır krallarına da "Firavun" unvanı veriliyordu. Sanki "Ey Mısır kralı!" diye hitap ediliyor gibi, bir sesleniş. Asıl adı Kabus ya da Velid bin Musab bin Reyyan'dır.

"Mâsa, ben âlemlerin Rabbi tarafından sana gönderilen elçisiyim" deyince Firavun da: "Sen yalan söylüyorsun, sana inanmıyorum" dedi. İşte bunun üzerine Hz. Mâsa da dedi ki:

١٠٥- ﴿ حَقِيقٌ عَلَىٰ أَنْ لَا أَقُولَ عَلَى اللهِ إِلَّا الْحَقَّ قَدْ جِئْتُكُمْ بِبَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ فَأَرْسِلْ مَعِيَ بَنِي إِسْرَائِيلَ ﴾

105. Birinci vazifem Allah hakkında gerçekten başkasını söylememek benim üzerime borçtur. Size Rabbinizden açık bir delil ile geldim. Artık İsrailoğullarını benimle bırak."

Yani asıl doğru söylemesi ve konuşması gereken benim,sen ne demek istiyorsun!? Kısaca, bir sözün söyleyeni ben isem, mutlaka hak ve gerçek olanı söylememi,dile getirmem bana vacip-farzdır. Ben hiç yalan söyleyebilir miyim? Onu gerçek anlamda yerine getirmesi gereken kişi de benim!

Kıraat imamlarından İmam Nafi', « حَقِيقٌ عَلَىٰ » kavlini, « حَقِيقٌ عَلَيَّ» olarak kıraat etmiştir. Yani, *"Yüce Allah hakkında yanlış bir şey konuşmamak ve yalnıza doğru olanı söyleyip konuşmak benim üzerime farz olan bir görevimdir. Sadece doğruyu ve doğru olani söylerim."*

İşte bu kıraate göre, « الْعَالَمِينَ » kavli üzerinde vakf olunur. Birinci okuyuşa yani, « عَلَىٰ » kıraatine göre, « حَقِيقٌ » kelimesini bir önceki ayette geçen, « رَسُولٌ » kelimesine vasfı olması itibariyle vasletmek-birleştirmek caiz olur. Übeyy kıraatinde olduğu gibi, « عَلَىٰ » edatı burada « بِ » cer edatı manasınadır.

Yani: *"Ben yanlış söylememeye gerçekten layık olanım"* demek olur. Ya da, « عَلَى » edat, «الرسل» kelimesindeki fiil manası üzerine taalluk ediyor olabilir. Buna göre de mana şöyle olur: "Doğrusu gerçekten risalet görevine layık ve buna hak kazanan bir elçiyim ben. Ben Allah aleyhinde yanlış bir şey söylememek ve sadece hak-gerçek ve doğru olanı söyleyip aktarmakla görevli olarak gönderildim." **Size Rabbinizden açık bir delil getirdim; artık İsrailoğullarını benimle bırak."** Görevlendirilmiş bir elçi olduğumu açıkça sergileyen,... **Artık İsrail oğullarını benimle bırak."** Çekil bunların önünden, benimle birlikte öz yurtları olan mukaddes topraklarına dönebilsinler.

Bilindiği gibi Mısır'da görev yapan Hz. Yusuf (a.s)'un ölümü üzerine Firavun hanedanı Esbat-İsrailoğulları soyuna baskın geldi, onları kendi egemenliğine aldı ve kendilerini köleleştirdi. Yüce Allah bunları Hz. Mûsa (a.s) sayesinde kurtardı. Hz. Yusuf'un Mısır'a girişiyle Hz. Musa'nın gelip ortaya girmesi arasında tam dört yüz bin yıllık bir süre geçmiştir.

Kıraat imamlarından Hafs, « مَعِىَ » kavlini, « مَعِى » olarak okumuştur.

١٠٦- ﴿ قَالَ إِنْ كُنْتَ جِئْتَ بِآيَةٍ فَأْتِ بِهَا إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴾

106. (Firavun) dedi ki: eğer bir mucize getirdiysen ve gerçekten doğru söylüyorsan onu göster bakalım.

(Firavun) **dedi ki: eğer bir mucize getirdiysen ve gerçekten doğru söylüyorsan** seni bize elçi olarak gönderen tarafından bir kanıt getirmiş isen, **göster de görelim!"** Davanı ve iddianı doğrulaman için öyleyse getir onu ve bu konudaki doğruluğunu kanıtla!

١٠٧- ﴿ فَأَلْقَى عَصَاهُ فَإِذَا هِيَ ثُعْبَانٌ مُبِينٌ ﴾

107. Bunun üzerine Musa asasını yere attı. O hemen apaçık bir ejderha kesiliverdi.

Ayette geçen, « إذا » edatı ansızın anlamını meydana getirmek için-

dir. Bu, mekan-yer zarfı olup, arapçadaki, « ثَمَّ » ve « هُنَاكَ » manalarınadır. Bu, türkçedeki işte, *"İşte orada, orada"* ifadelerinin karşılığıdır. « ثُعْبَانٌ » yılan türünden bir azman, ejderha demektir.

"Anlatıldığına göre bu ejderha erkek imiş ve ağzı da tamamen açıkmış. İki çenesi arasındaki açıklık mesafesi de seksen zira-arşın (68x80=5.440cm.) imiş. Bu ejderha alt çenesini yere, üst çenesini -de sarayın suru üzerine koymuş. Ejderha daha sonra Firavundan yana döner, bunun üzerine Firavun da hemen kaçmaya başlar ve ilk kez kokusundan yellenir. Oysa daha önceleri hiç yellenmemiş. Ejderha halkın üzerine doğru yürür. Bundan dolayı halktan on beş bin kişi ölüverir. Kimisi kimisini kargaşada öldürür. İşte kaçmakta olan Firavun bu sırada, *"Ey Musa! Onu tut, bırakma! Ben sana iman ediyorum"* diye korkusundan bağırır. Hz. Mûsa da, onu tutar-alır ve o da eski haline, asaya dönüşür."

١٠٨- ﴿وَنَزَعَ يَدَهُ فَإِذَا هِيَ بَيْضَاءُ لِلنَّاظِرِينَ﴾

108. Ve elini (cebinden) çıkardı. Birden bire o da seyredenlere bembeyaz görünüverdi.

Elini cebinden, yeninden çıkarınca, bir de ne görsünler bakanları şaşırtıcı şekilde hayret ve şaşkınlık içerisinde bırakan bembeyaz bir el. "Bakanlar için beyaz gözüken bir şey öyle hemen dikkat çekmez. Eğer sözü edilen beyazlık olağan durumun dışında ve gerçekten hayret ve şaşkınlık uyandıracak türden ise ancak dikkat çeker ve bakanları o yöne yöneltir.Halkın toplanıp o tarafa doğru yönelmelerini sağlar. İşte Hz. Musa'nın da elinin beyazlığı böyle idi.

Rivayet olunduğuna göre, Hz. Musa başta henüz mucizeye dönüşmeden elini olağan haliyle Firavuna gösterir ve: "Bu nedir?" diye sorar. O da: "Senin elindir" der. Daha sonra Hz. Musa elini cebine-yenine sokup tekrar çıkarınca, bir de ne görsün eli ışıl ışıl parıldıyor. Öyle ki elinin ışınları güneşin ışınlarını bastırıyor. Hz. Musa (as)'ın teni olağan üstü bir esmerliğe sahipti,o tümüyle esmer idi.

١٠٩- ﴿قَالَ الْمَلَأُ مِنْ قَوْمِ فِرْعَوْنَ إِنَّ هٰذَا لَسَاحِرٌ عَلِيمٌ﴾

109. Firavunun kavminden ileri gelenler dediler ki: "Bu çok bilgili bir sihirbazdır.

Büyü ya da büyünün her çeşidini bilen ve bu alanda uzman olan maharet sahibi bir kimsedir. Hz. Mûsa'nın elinde bulunan asa halka yılan olarak hayallerinde şekillenip görülürken, esmer olan teni de beyaz olarak yansıyordu.

Aslında bu söz "Şuâra" suresinde Firavun'a nisbet edilirken burada ise Firavun'un adamlarına nisbet ediliyor. Çünkü Şuara suresinde, "Firavun önde gelen adamlarına dedi ki:" şeklinde gelmiştir. Ya da ihtimaldır ki, bizzat bu sözü Firavunun kendisi söylemiştir de, peşinden de adamları da aynı sözü tekrarlayıp söylemiş olabilirler. Diğer taraftan Firavunun sözü « سَمِعْتَ » kelimesiyle, adamlarının ifadesi de, « هُنَاكَ » ile hikaye edilmiş olabilir. Yahut da bu sözü ilk söyleyen Firavun olmuş olabilir, adamları da aynı ifadeyi ondan alarak onlar da kendilerini izleyen adamlarına bunu söylemiş olabilirler.

١١٠- ﴿يُرِيدُ أَنْ يُخْرِجَكُمْ مِنْ أَرْضِكُمْ فَمَاذَا تَأْمُرُونَ﴾

110. Sizi yurdunuzdan çıkarmak istiyor. Ne emredersiniz?

Bu, « أَمَرْتُهُ » ifadesinden alımadır ki, onunla istişarede bulundum, manasınadır. , « فَأَمَرَنِي بِكَذَا » bana şöyle bir yol gösterdi, demektir. Yani biriyle bir konuda danıştığın ve o da sana görüşünü belirtince, işte o ifade için bu cümle kullanılır. Aslında bu, Firavuna ait bir sözdür. Firavunun önde gelen ekabir takımından adamları, **"Bu çok bilgili bir sihir bilginidir. Sizi yurdunuzdan çıkarmak istiyor"** demeleri üzerine Firavun da, **"ne buyurursunuz?"** diye adamlarına soruyordu.

١١١- ﴿قَالُوا أَرْجِهْ وَأَخَاهُ وَأَرْسِلْ فِي الْمَدَائِنِ حَاشِرِينَ﴾

١١٢- ﴿يَأْتُوكَ بِكُلِّ سَاحِرٍ عَلِيمٍ﴾

111. (Onlar) Dediler ki: Onu da kardeşini de beklet, şehirlere toplayıcılar (memurlar) yolla.

112. Bütün bilgili sihirbazları getirsinler.

Kıraat imamlarından İmam Asım ve Hamza « أَرْجِهْ » kelimesindeki

"He-el-hau" harfini sakin yani harekesiz olarak cezimli-tutarlı okumuştur. Manası da, *"Tehir et, ertele, tut, beklet, hapset"* demektir. Yani,"onu bu hususta biraz oyala, geciktir, onun hakkında aceleci davranma" demektir. Ya da "sanki Firavun, hemen Hz. Musa'yı öldürmeye niyetlendi de, çevresindekiler ona, "hemen öldürme, onun öldürülmesini biraz ertele, bir süre beklet. Halk tarafından onun sihir konusundaki durumu tam olarak aydınlanana dek beklet, hemen öldürme" demektir. **Şehirlere toplayıcılar** (memurlar) **yolla.** Burada, el-Haşirin" kelimesi," toplayıcılar, bulmaya çalışanlar" manasına dır.

Kıraat imamlarından Hamza ve Ali Kisai, « سَاحِرٍ » kelimesini « سَحَّارٍ » olarak okumuşlardır. Bu durumda mana şöyle olur: "Maharet ve uzmanlıkta hiç olmazsa en az onun kadar sihrin her çeşidini bilen veya ondan çok daha iyi bilen sihirbazları bulup sana getirsinler."

١١٣-﴿وَجَاءَ السَّحَرَةُ فِرْعَوْنَ قَالُوٓا إِنَّ لَنَا لَأَجْرًا إِنْ كُنَّا نَحْنُ الْغَالِبِينَ﴾

113. Bütün sihirbazlar Firavuna geldiler ve: "Eğer üstün gelen biz olursak, bize kesin bir mükâfat var mı?" dediler.

Burada, tek elif ile, « إِنَّ لَنَا لَأَجْرًا » kısmı haber cümlesi olarak, *"Büyük ve çok önemli bir ödülün kesinliği"* manasında olmak üzere kıraat imamlarından Hicaz ekolü ve Hafs bu şekilde okumuşlardır.

Eğer bir okuyuş üzerinde Mekke ile Medine ekolü ittifak ederlerse bunlara Hicaz ekolü denir. Yani Medine ekolünden Nafi' ve Ebu Cafer ile Mekke ekolünden İbn Kesir ve Asım rivayetiyle Hafs böyle okumuşlardır, demektir. Bunlar dışındaki kıraat imamları ise iki hemzeli olarak, « إِنَّ لَنَا لَأَجْرًا » olarak okumuşlardır.

Burada, « فَقَالُوا » diye « فَ » harfiyle getirmedi. Çünkü bu, bir kimsenin soru sormasının takdir edilmesi üzerine söylenmiş bir ifadedir. Yani: *"Sihirbazlar Firavuna geldiklerinde ona ne dediler?"* sorusuna bir karşılıktır. Dolayısıyla cevap da şöyle olmuştur: **"Dediler ki: Bize önemli bir ödül var değil mi?"** Yani üstün gelmeleri durumunda mutlaka

bunun bir karşılığı olacaktır. « أَجْرًا » kelimesindeki tenvin ise tazim yani ödülün büyük olmasını belirtmek içindir. Sanki sihirbazlar şöyle der gibiler, **"Eğer sihir ve büyümüzle Musa'yı yenersek, mutlaka ve kesin olarak bizim bu hizmetimize karşılık bize önemli bir ödül olacaktır, dediler."**

١١٤- ﴿ قَالَ نَعَمْ وَإِنَّكُمْ لَمِنَ الْمُقَرَّبِينَ ﴾

114. Firavun: Evet hem o vakit siz mutlaka yakınlarımdan olacaksınız, dedi.

Huzuruma ilk girenler siz olacağınız gibi yanımdan en son ayrılacaklar da siz olacaksınız.

Büyücülerin sayıları yetmiş bin veya seksen bin yahut da üçyüz binin üzerinde idiler.

١١٥- ﴿ قَالُوا يَا مُوسَى إِمَّا أَنْ تُلْقِيَ وَإِمَّا أَنْ نَكُونَ نَحْنُ الْمُلْقِينَ ﴾

115. Sihirbazlar: Ey Musa! Sen mi (hünerini) ortaya atacaksın, yoksa atanlar biz mi olalım? dediler.

Bildiklerimizi önce bizler mi sergileyelim? Buradaki bu ifadelerden öyle anlaşılıyor ki, büyücüler, önceliğin kendilerine tanınmasını istemekte oldukça fazla arzulu bulunuyorlar. İstiyorlar ki, bu hususta öncelik kendilerine verilsin. Çünkü muttasıl-bitişik zamirle birlikte munfasıl-ayrık zamir bunu pekiştirdiği gibi, haberi de marife-belirli kılmıştır.

١١٦- ﴿ قَالَ أَلْقُوا فَلَمَّا أَلْقَوْا سَحَرُوا أَعْيُنَ النَّاسِ وَاسْتَرْهَبُوهُمْ وَجَاءُو بِسِحْرٍ عَظِيمٍ ﴾

116. (Musa) "Siz atın" dedi. Onlar atınca, insanların gözlerini büyülediler, onları korkuttular ve büyük bir sihir gösterdiler.

Hz. Musa (as) onlara dedi ki, önce siz atın bakalım! dedi. Hz. Musa böylece bizzat sırayı onlara vererek ilk tercihin onların olmasını söylemiş olması, aslında güzel bir davranıştır. Böylece Hz. Musa karşıtlarına böyle bir öncelik fırsatını vererek iyi bir örnek sergilemiş oluyor. Nitekim karşılıklı bir münazaraya-tartışmaya girişen tarafların konuya başlama-

dan önce birbirlerine karşı bu türden bazı jestler sergilerler. İşte bu da ona benzer bir durumdur.

Özellikle Hz. Musa, onların canla-başla arzuladıkları önceliği onlara verdi. Çünkü Hz. Mûsa hem onları önemsemiyor. Hatta küçümsüyordu. Zira Hz. Mûsa, hiçbir sihrin ya da büyünün hiçbir zaman bir mucizeye üstün gelmeyeceği ve yenmeyeceği gerçeğine dayanıp güveniyordu.

Onlar atınca, insanların gözlerini büyülediler, onları korkuttular. Türlü yollarla hünerlerini, hile ve dümenlerini sergilediler. Gerçek olmayan şeyleri gerçek imiş gibi hayal ettirdiler. Anlatıldığına göre sihirbazlar ya da büyücüler ellerindeki kalınca halatvari ipler, uzun tahta ya da odunlar ortaya attılar. Bir de ne görsünler, ortadaki ipler ve tahta ya da odunlar yılanlar misali alanları dolduruvermişler Ve bir biri üzerine binip duruyorlar. **"onları korkuttular."** Onları büyük bir korku ve dehşet içinde bıraktılar. Sihirbazlar yaptıkları bu büyülerle sanki hile ve tuzaklarla halkın korku ve dehşete kapılmasını arzular gibiydiler. **"Ve büyük bir sihir gösterdiler."** Sihir alanında veya onu görenlerin gözünde büyük bir sihir ortaya koymuş oldular.

117. – 126. ÂYETLER

وَاَوْحَيْنَٓا اِلٰى مُوسٰٓى اَنْ اَلْقِ عَصَاكَۚ فَاِذَا هِيَ تَلْقَفُ مَا
يَأْفِكُونَۚ ﴿١١٧﴾ فَوَقَعَ الْحَقُّ وَبَطَلَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَۚ ﴿١١٨﴾ فَغُلِبُوا
هُنَالِكَ وَانْقَلَبُوا صَاغِرِينَۚ ﴿١١٩﴾ وَاُلْقِيَ السَّحَرَةُ سَاجِدِينَۚ ﴿١٢٠﴾
قَالُٓوا اٰمَنَّا بِرَبِّ الْعَالَمِينَۙ ﴿١٢١﴾ رَبِّ مُوسٰى وَهٰرُونَ ﴿١٢٢﴾ قَالَ
فِرْعَوْنُ اٰمَنْتُمْ بِهٖ قَبْلَ اَنْ اٰذَنَ لَكُمْۚ اِنَّ هٰذَا لَمَكْرٌ مَكَرْتُمُوهُ
فِي الْمَدِينَةِ لِتُخْرِجُوا مِنْهَٓا اَهْلَهَاۚ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿١٢٣﴾
لَاُقَطِّعَنَّ اَيْدِيَكُمْ وَاَرْجُلَكُمْ مِنْ خِلَافٍ ثُمَّ لَاُصَلِّبَنَّكُمْ اَجْمَعِينَ
﴿١٢٤﴾ قَالُٓوا اِنَّٓا اِلٰى رَبِّنَا مُنْقَلِبُونَۚ ﴿١٢٥﴾ وَمَا تَنْقِمُ مِنَّٓا اِلَّٓا اَنْ
اٰمَنَّا بِاٰيَاتِ رَبِّنَا لَمَّا جَٓاءَتْنَاۜ رَبَّنَٓا اَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَتَوَفَّنَا
مُسْلِمِينَ ﴿١٢٦﴾

Meâli

117- Biz de Musa'ya "Asanı bırakıver" diye vahyettik. Bir de baktılar ki, onların bütün uydurduklarını yakalayıp yutuyor.

118- Böylece gerçek ortaya çıktı ve onların bütün yaptıkları yok olup gitti.

119- İşte Firavun ve kavmi, orada mağlup oldu ve küçük düşerek geri döndüler.

120- Sihirbazlar ise hep birden secdeye kapandılar.

121. "Âlemlerin Rabbine inandık" dediler.

122- "Musa ve Harun'un Rabbine.

123- Firavun dedi ki: "Ben size izin vermeden ona iman mı ettiniz? Bu, hiç şüphesiz bir hile. Siz bu hileyi şehirde kurmuşsunuz. Yerli halkı oradan çıkarmak istiyorsunuz. Ama yakında (bazınıza gelecekleri) anlarsınız.

124- Mutlaka ellerinizi ve ayaklarını çaprazlama keseceğim, sonra da hepinizi birden asacağım!"

125. Onlarda: biz şüphesiz Rabbimize döneceğiz.

126- Sen sadece Rabbimizin ayetleri bize geldiğinde onlara inandığımız için bizden intikam alıyorsun. Ey bizim Rabbimiz! Üzerimize sabır yağdır ve canımızı müslüman olarak al.

Tefsiri

١١٧- ﴿وَأَوْحَيْنَا إِلَى مُوسَى أَنْ أَلْقِ عَصَاكَ فَإِذَا هِيَ تَلْقَفُ مَا يَأْفِكُونَ﴾

117- Biz de Musa'ya "Asanı bırakıver" diye vahyettik. Bir de baktılar ki, onların bütün uydurduklarını yakalayıp yutuyor.

Ayette geçen, « تَلْقَفُ » kelimesini kıraat imamlarından imam Hafs « ل » harfinin sükunu ve « ق » harfinin de fethasıyla « عَلِمَ » babından yani dördüncü baptan « تَلْقَفُ » şeklinde okumuştur. Diğer kıraat imamları ise, « تَلَقَّفُ » şeklinde ziyade baptan 0kumuşlardır. Kelime, *"hızlıca yakalayıp yutmak"* manasınadır.

« مَا يَأْفِكُونَ » fiilindeki « مَا » edatı mevsuledir-ilgi zamiridir veya mastar anlamındaki "Ma"dır. Yani, « مَا يَأْفِكُونَهُ » demektir. Yani onu haktan batıla döndürürler ve onu iftira ile uydururlar. Veya onların uy-

durmaları, *"uydura geldikleri şeyi"* uydurma, yalan ve iftira olarak adlandırmaları sebebiyledir.

Rivayete göre Hz. Musa'nın asası vadi dolusu odunları ve ipleri hemen yutup yok edince, Musa asasını kaldırdı ve asa da hemen eski haline dönüşüverdi. Yüce Allah da kudretiyle o oldukça büyük ve iri cisimleri yok edip ortadan kaldırdı veya yüce onları, inkarcıların göremeyecekleri şekilde un ufak eyleyip latif parçalar haline soktu. Bu durum karşısında büyücüler dediler ki: "Şayet bu, bir sihir ya da büyü olmuş olsaydı kesin olarak bizim meydana attığımız iplerimiz ve asalarımız yerlerinde kalırlardı."

١١٨- ﴿فَوَقَعَ الْحَقُّ وَبَطَلَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾

118- Böylece gerçek ortaya çıktı ve onların bütün yaptıkları yok olup gitti.

Hak meydana çıktı ve sabitleşti.

١١٩- ﴿فَغُلِبُوا هُنَالِكَ وَانْقَلَبُوا صَاغِرِينَ﴾

119- İşte Firavun ve kavmi, orada mağlup oldu ve küçük düşerek geri döndüler.

« فَغُلِبُوا هُنَالِكَ وَانْقَلَبُوا صَاغِرِينَ » Yani Firavun, ordusu, takımı ve büyücüleri zelil olarak, şaşkın bir halde geri döünüp gittiler.

١٢٠- ﴿وَأُلْقِيَ السَّحَرَةُ سَاجِدِينَ﴾

120- Sihirbazlar ise hep birden secdeye kapandılar.

« وَأُلْقِيَ السَّحَرَةُ سَاجِدِينَ » **Sihirbazlar ise secdeye kapandılar.** Allah için yere, secdeye kapandılar. Kendilerine öylesine yere attılar ki, sanki o büyücüler birileri yarafından öylesine savurulmuş gibi yere kapanıp secde ettiler. Ya da gördükleri dehşet veren mucşize sebebiyle kendilerine hakim olamadılar. Sanki bir güç tarafından savurulup atılmış gibiydiler. Hepsi günün başında birre kafir büyüler iken, günün sonunda tertemiz şehitler olarak Rablerine kavuşmuşlardı.

١٢١- ﴿قَالُوٓا اٰمَنَّا بِرَبِّ الْعَالَمِينَ﴾

١٢٢- ﴿رَبِّ مُوسٰى وَهٰرُونَ﴾

121. "Âlemlerin Rabbine inandık" dediler.

122- "Musa ve Harun'un Rabbine.

«قَالُوٓا اٰمَنَّا بِرَبِّ الْعَالَمِينَ» **Dediler ki: "âlemlerin Rabbine inandık" dediler.**

«رَبِّ مُوسٰى وَهٰرُونَ» **"Musa ve Harun'un Rabbine."**

١٢٣- ﴿قَالَ فِرْعَوْنُ اٰمَنْتُمْ بِهِ قَبْلَ اَنْ اٰذَنَ لَكُمْ اِنَّ هٰذَا لَمَكْرٌ مَكَرْتُمُوهُ فِى الْمَدِينَةِ لِتُخْرِجُوا مِنْهَٓا اَهْلَهَا فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ﴾

123- Firavun dedi ki: "Ben size izin vermeden ona iman mı ettiniz? Bu, hiç şüphesiz bir hile. Siz bu hileyi şehirde kurmuşsunuz. Yerli halkı oradan çıkarmak istiyorsunuz. Ama yakında (bazınıza gelecekleri) anlarsınız.

«قَالَ فِرْعَوْنُ اٰمَنْتُمْ بِهِ قَبْلَ اَنْ اٰذَنَ لَكُمْ» **"Firavun dedi ki: "Ben size izin vermeden ona iman mı ettiniz?"**

Haber üzere kıraat imamlarından Hafs okumuştur. Bu, Firavun tarafından büyücülere bir uyarı ve yermedir. Ancak Hafs dışındaki Kufe kıraat okulu « اٰمَنْتُمْ » kelimesini iki hemze ile okumuşlar-dır. Birinci hemze istifham yani soru edatı olarak değerlendirilmiştir Bunun da anlamı, böyle bir durumu kabullenmemek, inkar etmek ve uzak bir ihtimal olarak görmektir, demektir. Çünkü sihirbazlar ondan izin almadan gördükleri karşısında hemen iman etmişlerdi.

«اِنَّ هٰذَا لَمَكْرٌ مَكَرْتُمُوهُ فِى الْمَدِينَةِ لِتُخْرِجُوا مِنْهَٓا اَهْلَهَا» **Bu, hiç şüphesiz şehirde, halkını oradan çıkarmak için kurduğunuz bir tuzaktır.** Bu yaptığınız iş, siz onu Musa ile birlikte, henüz bu alana çıkmazdan önce kararlaştırdığınız bir hiledir, dolaptır. Bu istediğniz amacı elde edebilmek için bir oyundur. Bu ise kıptileri Mısır'dan çıkarıp

onların yerşine İsrailoğüllarını yerleştirme çabanızdır.

« فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ » **Ama yakında** (başınıza gelecekleri) **göreceksiniz!** İşte bu ifade bütün söylenilmesi gerekenleri içeren bir tehdittir, kısca yapacaklarını ima etmektedir ve fakat bundan sonraki ayet ile de ne yapacağını detaylandırmaktadır.

١٢٤- ﴿ لَأُقَطِّعَنَّ اَيْدِيَكُمْ وَاَرْجُلَكُمْ مِنْ خِلَافٍ ثُمَّ لَأُصَلِّبَنَّكُمْ اَجْمَعِينَ ﴾

124- Mutlaka ellerinizi ve ayaklarını çaprazlama keseceğim, sonra da hepinizi birden asacağım!"

« لَأُقَطِّعَنَّ اَيْدِيَكُمْ وَاَرْجُلَكُمْ مِنْ خِلَافٍ ثُمَّ لَأُصَلِّبَنَّكُمْ اَجْمَعِينَ » **Mutlaka ellerinizi ve ayaklarını çaprazlama keseceğim, sonra da hepinizi asacağım!"** Herbir tarafınızdan bir organınızı çaprazlamasına keseceğim. İlk defa yeryüzünde böyle bir zulmü işleyen, yani çaprazlama el ve ayakları keserek sonra da insanları asan kiş kişi Firavundur.

١٢٥- ﴿ قَالُوا اِنَّا اِلَى رَبِّنَا مُنْقَلِبُونَ ﴾

١٢٦- ﴿ وَمَا تَنْقِمُ مِنَّا اِلَّا اَنْ اٰمَنَّا بِاٰيَاتِ رَبِّنَا لَمَّا جَاءَتْنَا رَبَّنَا اَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَتَوَفَّنَا مُسْلِمِينَ ﴾

125. Onlarda: biz şüphesiz Rabbimize döneceğiz.

126- Sen sadece Rabbimizin ayetleri bize geldiğinde onlara inan dığımız için bizden intikam alıyorsun. Ey bizim Rabbimiz! Üzerimize sabır yağdır ve canımızı müslüman olarak al.

« قَالُوا اِنَّا اِلَى رَبِّنَا مُنْقَلِبُونَ » **"Onlar biz zaten Rabbimize döneceğiz."** Biz artık ölüme, öldürülmeye aldırmıyoruz, bunu önemsemiyoruz. Çünkü biz Rabbimize kavuşmaya yönelmişiz. Onun rahmetine dönmüşüz. Ya da bunun hem kendilerini ve hem Firavunu kasdetmekteler ve: "Hepimiz Allah'a döneceğiz ve aramızdaki hükmü Allah verecektir.

« وَمَا تَنْقِمُ مِنَّا إِلَّا أَنْ اٰمَنَّا بِاٰيَاتِ رَبِّنَا لَمَّا جَاءَتْنَا » **Sen sadece Rabbimizin ayetleri bize geldiğinde onlara inandığımız için bizden intikam alıyorsun. Ey Rabbimiz! Bize bol sabır ver, müslüman olarak canımızı al, dediler.**

Senin bizi kınamaya ve ayıplamaya kalkışman bizim Allah'ın ayetlerine iman etmiş olmamızdandır. Büyücüler böyle demekle aslında şunu söylemek istiyorlardı: " Senin bizi ayıplamış olman, esasen bu bir övgü, şeref ve liyakat sebebidir. Bizi ayıplaman bundan başka bir anlam ifade etmez. Nitekim Şair ne güzel söylemiş:

Vuruşmadan dolayı Kahraman kınanmaz

Savaşırken körelen kılıç ayıp sayılmaz.

« رَبَّنَا أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَتَوَفَّنَا مُسْلِمِينَ » **"Rabbimiz! Bize sabır ver, Müslümanlar olarak ruhumuzu al!"** Bize bol rahmet ver. Mana şöyledir: " Bize geniş bir sabır ver, onu öylesine çoğalt ve artır ki, bizim üzerimize taşsın ve bizi bütünüyle sarsın, bürüsün, kuşatsın. Tıpkı bol olan bir yağmurun dökülüp toprağı doyurması gibi ve bizi İslama üzere sabit kılarak canımızı al, bizi Müslüman olduğumuz bir halde vefat ettir.

127. – 133. ÂYETLER

وَقَالَ الْمَلَأُ مِنْ قَوْمِ فِرْعَوْنَ أَتَذَرُ مُوسٰى وَقَوْمَهُ لِيُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ وَيَذَرَكَ وَاٰلِهَتَكَ قَالَ سَنُقَتِّلُ أَبْنَاءَهُمْ وَنَسْتَحْيِي نِسَاءَهُمْ وَإِنَّا فَوْقَهُمْ قَاهِرُونَ ﴿١٢٧﴾ قَالَ مُوسٰى لِقَوْمِهِ اسْتَعِينُوا بِاللّٰهِ وَاصْبِرُوا إِنَّ الْأَرْضَ لِلّٰهِ يُورِثُهَا مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ ﴿١٢٨﴾ قَالُوا أُوذِينَا مِنْ قَبْلِ أَنْ تَأْتِيَنَا وَمِنْ بَعْدِ مَا جِئْتَنَا قَالَ عَسٰى رَبُّكُمْ أَنْ يُهْلِكَ عَدُوَّكُمْ وَيَسْتَخْلِفَكُمْ فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ ﴿١٢٩﴾ وَلَقَدْ أَخَذْنَا اٰلَ فِرْعَوْنَ بِالسِّنِينَ وَنَقْصٍ مِنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿١٣٠﴾ فَإِذَا جَاءَتْهُمُ الْحَسَنَةُ قَالُوا لَنَا هٰذِهِ وَإِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ يَطَّيَّرُوا بِمُوسٰى وَمَنْ مَعَهُ أَلَا إِنَّمَا طَائِرُهُمْ عِنْدَ اللّٰهِ وَلٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٣١﴾ وَقَالُوا مَهْمَا تَأْتِنَا بِهِ مِنْ اٰيَةٍ لِتَسْحَرَنَا بِهَا فَمَا نَحْنُ لَكَ بِمُؤْمِنِينَ ﴿١٣٢﴾ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الطُّوفَانَ وَالْجَرَادَ وَالْقُمَّلَ وَالضَّفَادِعَ وَالدَّمَ اٰيَاتٍ مُفَصَّلَاتٍ فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا مُجْرِمِينَ ﴿١٣٣﴾

Meâli

127. Firavun'un kavminden ileri gelenler: *"Musa'yı ve kavmini, seni ve ilahlarını bırakıp yeryüzünde bozgunculuk çıkarsınlar diye mi serbest bırakacaksın?"* dediler. Firavun onlara: *"Biz onların oğullarını öldürüp kadınlarını sağ bırakacağız. Elbette biz onların tepelerinde mutlak kahrımızı yürütürüz, dedi.*

128. Musa kavmine dedi ki: *"Allah'tan yardım isteyin ve sabredin. Şüphesiz ki yeryüzü Allah'ındır. Kullarından dilediğini ona varis kılar. Sonuç ise Allah'tan* korkanlarındır.

129. Onlar da, sen bize (peygamber olarak) gelmeden önce de geldikten sonra da bize işkence edildi, dediler. (Musa) "umulur ki Rabbiniz düşmanınızı helak edipde sizi onların yerine yeryüzünde hakim kılacak da sizin nasıl hareket edeceğinize bakacaktır" dedi.

130. Gerçekten, Biz de Firavun'a uyanları ders alsınlar diye yıllarca kuraklık ve mahsül kıtlığı ile cezalandırdık.

131. Onlara bir iyilik gelince, "Bu bizim hakkımızdır" diyorlar, eğer kendilerine bir fenalık gelirse Musa ve onunla beraber olanları uğursuz sayarlardı. Bilesiniz ki, onlara gelen uğursuzluk ancak Allah katındadır, fakat onların çoğu bunu bilmezler.

132. Ve Musa'ya: "Bizi büyülemek için her ne mucize getirirsen getir, biz sana inanacak değiliz" dediler.

133. Biz de kudretimizin ayrı ayrı mucizeleri olarak onların üzerine tufan, çekirge, haşere, kurbağalar ve kan gönderdik; yine de büyüklük tasladılar ve çok suçlu bir kavim oldular.

Tefsiri

١٢٧- ﴿وَقَالَ الْمَلَأُ مِن قَوْمِ فِرْعَوْنَ أَتَذَرُ مُوسَىٰ وَقَوْمَهُ لِيُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ وَيَذَرَكَ وَآلِهَتَكَ ۚ قَالَ سَنُقَتِّلُ أَبْنَاءَهُمْ وَنَسْتَحْيِي نِسَاءَهُمْ وَإِنَّا فَوْقَهُمْ قَاهِرُونَ﴾

127. Firavun'un kavminden ileri gelenler: *"Musa'yı ve kavmini,*

seni ve ilahlarını bırakıp yeryüzünde bozgunculuk çıkarsınlar diye mi serbest bırakacaksın?"* dediler. Firavun onlara: *"Biz onların oğullarını öldürüp kadınlarını sağ bırakacağız. Elbette biz onların tepelerinde mutlak kahrımızı yürütürüz, dedi.

« وَقَالَ الْمَلَاُ مِنْ قَوْمِ فِرْعَوْنَ اَتَذَرُ مُوسٰى وَقَوْمَهُ لِيُفْسِدُوا فِى الْاَرْضِ وَيَذَرَكَ وَاٰلِهَتَكَ » **Firavun'un kavminden ileri gelenler dediler ki: "Musa'yı ve kavmini, seni ve ilahlarını bırakıp yeryüzünde bozgunculuk çıkarsınlar diye mi serbest bırakacaksın?"**

Yani Mısır toprakları üzerinde egemen olsunlar ve oradaki toplumlarında sürdürdükleri halka ait dîni inançlarını değiştirsinler diye mi izin vereceksin? Çünkü sihirbazlardan tam 600 bin kişi iman etmeye muvafakat etti, inandı. Ayette geçen, «وَيَذَرَكَ وَاٰلِهَتَكَ » kavli, « لِيُفْسِدُوا » kavli üzerine matuf bulunmaktadır.

Rivâyete göre Firavun, kavmi için putlar yaptırtmış ve halka, kendisine yakın olabilmeleri için onlara, tıpkı puta tapanların yaptıkları gibi bu putlara tapınmalarını emretmişti. Çünkü putperestler de; " bunlar bizi Allah'a yaklaştırsınlar" diye tapıyoruz diyorlardı. Bunun içindir ki Firavun kavmine: **"Ben, sizin en yüce Rabbinizim!" (Naziat,24)** diyordu. Firavun adamlarına seslenerek şöyle diyordu:

« قَالَ سَنُقَتِّلُ اَبْنَاءَهُمْ وَنَسْتَحْيِى نِسَاءَهُمْ وَاِنَّا فَوْقَهُمْ قَاهِرُونَ » **Firavun: "Biz onların oğullarını öldürüp kadınlarını sağ bırakacağız. Elbette biz onları ezecek üstünlükteyiz" dedi.** Kıraat imamlarından Hicaz Okulu mensupları, « سَنُقَتِّلُ » kavlini, « سَنَقْتُلُ » olarak okumuşlardır. Pek yakında onların oğullarını öldürüp kendilerine iade edeceğiz ki, bizim gücümüzün onları ezmek ve onlara üstün gelip egemen olmak düzeyinde olduğunu görmüş olsunlar, öğrenmiş olsunlar. Çünkü önceden de olduğu gibi onlar bizim elimizde ve ezici çoğunluğumuz altında varlıklarını devam ettireceklerdir. Böylece halkın geneli arasında yaygınlık kazanan ve astrologlar tarafından, "doğacak olan bir çocuk Firavun'un saltanatına sonverecektir, ona olan itaatin önüne geçecek ve halkı kendisine tabi kılacaktır" söylentilerine de sonverilmiş olacaktır.

١٢٨- ﴿قَالَ مُوسٰى لِقَوْمِهِ اسْتَعِينُوا بِاللّٰهِ وَاصْبِرُوا إِنَّ الْأَرْضَ لِلّٰهِ يُورِثُهَا مَنْ يَشَٓاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ﴾

128. Musa kavmine dedi ki: ***"Allah'tan yardım isteyin ve sabredin. Şüphesiz ki yeryüzü Allah'ındır. Kullarından dilediğini ona varis kılar. Sonuç ise Allah'tan*** **korkanlarındır.**

«قَالَ مُوسٰى لِقَوْمِهِ اسْتَعِينُوا بِاللّٰهِ وَاصْبِرُوا» **"Musa ise kavmine şöyle dedi:"Allah'tan yardım isteyin ve sabredin."** Halka, Firavun tarafından söylenen, "**Onların oğullarını öldüreceğiz**" tehdidine karşı bir teselli olması için böyle buyurulmuş ve onlara zafer vaadi verilmiştir.

«إِنَّ الْأَرْضَ لِلّٰهِ يُورِثُهَا مَنْ يَشَٓاءُ مِنْ عِبَادِهِ» **"Hiç şüphesiz yeryüzü Allah'adır. Kullarından dilediklerini ona varis kılar."** Burada yer alan, « الْأَرْضَ » kelimesinin başında bulunan "**Lam**" harfi, bir görüşe göre **ahd** içindir, yani özel bir manayı işaret etmektedir. Bununla Mısır toprakları kasdolunmaktadır.Yahut da bu **lam** harfi cins manasınadır. Dolayısıyla bütün yeryüzü, bütün dünya demek olup, bunun içerisinde de öncelikli olarak da Mısır topraklarını içine almaktadır. Buradan aynı zamanda, İsrailoğullarının Mısır'da kalma arzularının ve temennilerinin bulunduğu manasını da çıkarabilmekteyiz.

« وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ » **Sonuç** (Allahtan korkup günahtan) **sakınanlarındır."** Bu son kısımla, en iyi sonun İsrail oğullarından Allah'ın emir ve yasaklarına bağlı olarak hareket eden takva sahipleriyle, Firavun kavmi içerisinde Allah'a iman edenlere ait olduğu müjdesi verilmiş bulunmaktadır. Çünkü en iyi son bunlar içindir.

Burada, « انَّ الْأَرْضَ لِلّٰه » diye devam eden ayetin bu kısmının başında "**vav**" harfinin yer almamış olması, bunun yeni bir cümle, İstinaf cümlesi olmasındandır. Oysa, «وَقَالَ الْمَلَأُ» kavli, böyle değildir. Çünkü bu, kendisnden önce geçmiş olan, « وَقَالَ الْمَلَأُ مِنْ قَوْمِ فِرْعَوْنَ » kavline matuf bulunmaktadır.

١٢٩- ﴿قَالُوٓا۟ أُوذِينَا مِن قَبْلِ أَن تَأْتِيَنَا وَمِنۢ بَعْدِ مَا جِئْتَنَا ۚ قَالَ عَسَىٰ رَبُّكُمْ أَن يُهْلِكَ عَدُوَّكُمْ وَيَسْتَخْلِفَكُمْ فِى ٱلْأَرْضِ فَيَنظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ ﴾

129. Onlar da, sen bize (peygamber olarak) gelmeden önce de geldikten sonra da bize işkence edildi, dediler. (Musa) "umulur ki Rabbiniz düşmanınızı helak edipde sizi onların yerine yeryüzünde hakim kılacak da sizin nasıl hareket edeceğinize bakacaktır" dedi.

«قَالُوٓا۟ أُوذِينَا مِن قَبْلِ أَن تَأْتِيَنَا وَمِنۢ بَعْدِ مَا جِئْتَنَا» **Onlar da, sen bize** (peygamber olarak) **gelmeden önce de geldikten sonra da bize işkence edildi, dediler.** Bununla, henüz Hz. Musa doğmadan önce ve doğduktan sonra da peygamber olana dek, uygulanan öldürme olayından ve peygamber olduktan sonra yeniden onlara dönüşüne kadar olan dönemden ve durumdan söz etmektedir. Bu olay, bu kimselerin Firavun'dan şikâyet ve yakınmalarını ve zaferin, yardımın gecikmesini göstermektedir.

«قَالَ عَسَىٰ رَبُّكُمْ أَن يُهْلِكَ عَدُوَّكُمْ وَيَسْتَخْلِفَكُمْ فِى ٱلْأَرْضِ» (Musa) **"Umulur ki Rabbiniz düşmanınızı helak eder ve onların yerine sizi yeryüzüne hakim kılar da"** Burada, daha ömce vaat edilen müjdenin gerçekleşeceğine ve bu sıkıntının kalkacağına gayet net olarak işaret olunmaktadır. Bu da Firavun'un helak edileceği ve onun ortadan kaldırılmasıyla Mısır topraklarında bunların onun yerine geçeceklerine dair olan gerçektir.

«فَيَنظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ» **"Nasıl hareket edeceğinize bakar" dedi.** Bu şekilde bunlardan iyilik işleyenler, işledikleri iyiliklerinin, kötülük yapanlar da yaptıkları kötülüklerin karşılıklarını bulacaklardır. Nimete karşı şükürlerinin de nankörlüklerinin de karşılığını görecekler. Bütün bunlar sizin tarafınızdan yapılanların karşılığını görmeniz içindir.

Amr İbn Ubeyd'ten rivâyete göre, Mansur henüz halife olmazdan önce Amr onun huzuruna girmiş ve bu sırada da sofrasında bir veya iki ekmek varmış. Mansur, Amr'dan ekmeği artırmasını istemiş ve fakat bulunamamış. Bunun üzerine Amr bu ayeti okumuştur. Ancak halife olduktan sonra tekrar yanına vardığı zaman, bu durumu ona anlatmış, Mansur da, geriye sadece;

« فَيَنْظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ » **"Bu şekilde nasıl davranacağınıza bakar"** kavlinin ifade ettiği gerçek kalmıştır, dedi.

١٣٠- ﴿وَلَقَدْ اَخَذْنَا اٰلَ فِرْعَوْنَ بِالسِّنِينَ وَنَقْصٍ مِنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ﴾

130. Gerçekten, Biz de Firavun'a uyanları ders alsınlar diye yıllarca kuraklık ve mahsül kıtlığı ile cezalandırdık.

« وَلَقَدْ اَخَذْنَا اٰلَ فِرْعَوْنَ بِالسِّنِينَ وَنَقْصٍ مِنَ الثَّمَرَاتِ » **Andolsun ki, biz de Firavun'a uyanları ders alsınlar diye yıllarca kuraklık ve mahsül kıtlığı ile cezalandırdık.**

Ayette geçen, « السِّنِينَ » kelimesinden kasıt, kıtlık yılları demektir. Bunlar da yıl itibariyle yedi yıldır. « السَّنَةُ » tıpkı, « ضَبّ » ve « نَجْمٌ » kelimeleri gibi çok sık kullanılan isimlerdendir.

Bir yoruma göre, « سِنُونَ » yani yıllar ifadesi kırda yaşayan toplumlar içindir, "Ürün kıtlığı, eksikliği" ifadesi de şehir toplumları içindir.

Bunların bu şekilde imtihan edilmeleri kendilerine ders çıkarsınlar, akıllarını başlarına alsınlar da, küfürde ısrar etmesinler diyedir. Çünkü insanlar sıkıntı çektikleri zaman daha bir yumuşak ve kalpleri de daha bir hassas olmaktadır.

Söylendiğine göre Firavun dört yüz yıl ömür sürmüş, bu zaman zarfında ömrünün 320 yılı içöerisinde hiçbir dert ve sıkıntı, hastalık görmemiştir. Eğer yaşadığı o süreler içerisinde bir baş ağrısı, bir sızı çekseydi veya bir açlık hissetseydi ya da yaşasaydı, yahut da bir hastalığa yakalansaydı, Rablık ve ilahlık iddiasına kalkışamazdı.

١٣١- ﴿فَاِذَا جَٓاءَتْهُمُ الْحَسَنَةُ قَالُوا لَنَا هٰذِهٖ وَاِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ يَطَّيَّرُوا بِمُوسٰى وَمَنْ مَعَهُ اَلَٓا اِنَّمَا طَٓائِرُهُمْ عِنْدَ اللّٰهِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ﴾

131. Onlara bir iyilik gelince, "Bu bizim hakkımızdır" diyorlar, eğer kendilerine bir fenalık gelirse Musa ve onunla beraber olanları uğursuz sayarlardı. Bilesiniz ki, onlara gelen uğursuzluk ancak Allah katındadır, fakat onların çoğu bunu bilmezler.

« فَإِذَا جَاءَتْهُمُ الْحَسَنَةُ قَالُوا لَنَا هَٰذِهِ » **Eğer kendilerine bir fenalık gelirse Musa ve onunla beraber olanları uğursuz sayarlardı.**

Yani şu anda bizim hakketmiş olduğumuz bu şey bize aittir, derler.

« وَإِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ يَطَّيَّرُوا بِمُوسَىٰ وَمَنْ مَعَهُ » **Onlara bir iyilik** (bolluk) **gelince, "Bu bizim hakkımızdır" derler, eğer kendilerine bir fenalık gelirse Musa ve onunla beraber olanları uğursuz sayarlardı.**

Yani bu olanlardan ötürü Hz. Musa ve Onunla beraber olanlara yüklerlerdi. "Eğer onların bu tür durumları olmasaydı, başımıza bunlar gelmezdi, bütün bu olanlar onların uğursuzluklarındaır" derlerdi.

Burada geçen, « يَطَّيَّرُوا » kelimesi aslında, « يَتَطَيَّرُوا » idi. Kelimede bulunan "T" harfi "Tı" harfine idğam olunmuştur. Çünkü bu harf mahreç itibariyle dil ucundan ve ön dişlere temas ile çıkar.

Diğer taraftan, « اذا » edatı, « الْحَسَنَةُ » kelimesinin başına gelmiş ve bu kelimeyi marife yani belirli kılmıştır. « ان » edatı ise, « سَيِّئَةٌ » kelimesinin başına gelmiş ve bu kelimeyi nekire yani belirsiz kılmıştır. Çünkü « حَسَن » yani iyilik yapma, Allah'ın ihsanının olma durumu geneli itibiryle çok olduğundan sanki olmuş gibi ifade edilmiştir. « سَيِّئ » yani kötülük ise, pek az görülebilir, bundan oldukça az bir şey meydana gelir, demektir. Yani Allah çok fazla sıkıntı vermez manasınadır.

« أَلَا إِنَّمَا طَائِرُهُمْ عِنْدَ اللَّهِ » **Bilesiniz ki, onlara gelen uğursuzluk Allah katındadır.** Onların iyiliklerinin sebebi de kötülüklerinin sebebi de Allah katındandır. Onun hikmeti ve dilemesi gereğidir. Çünkü iyilik olsun kötülük olsun insanların başlarına gelen her şeyi takdir buyuran yüce Allah'tır. Nitekim Rabbimiz şöyle buyurmuştur:

"Ey Muhammed! Onlara de ki: 'Hepsi de Allah tarafından-dır." (Nisa,78)

« وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لاَ يَعْلَمُونَ » **"Ancak onların çoğu bu gerçeği bilmezler."**

١٣٢- ﴿وَقَالُوا مَهْمَا تَأْتِنَا بِهِ مِنْ اٰيَةٍ لِتَسْحَرَنَا بِهَا فَمَا نَحْنُ لَكَ بِمُؤْمِنِينَ﴾

132. Ve Musa'ya: "Bizi büyülemek için her ne mucize getirirsen getir, biz sana inanacak değiliz" dediler.

« وَقَالُوا مَهْمَا تَأْتِنَا بِهِ مِنْ اٰيَةٍ لِتَسْحَرَنَا بِهَا فَمَا نَحْنُ لَكَ بِمُؤْمِنِينَ »

"Ve dediler ki: "Bizi sihirlemek için ne mucize getirirsen getir, biz sana inanacak değiliz."

Ayette geçen, « مَهْمَا » aslında, « ماما » idi. Bunlardan ilk « ما » ceza içindir, buna cezayı tekit eden ya da pekiştiren ikinci « ما » yani mezide olan bu harf eklenmiştir. Bu tıpkı, « مَتَى مَا تَخْرُجْ اَخْرُجْ » kavli gibidir. Keza **(Bakara, 148)** « اَيْنَ مَا تَكُونُوا » kavli gibi ve yine, **(Zuhruf,41)** « فَاِمَّا نَذْهَبَنَّ بِكَ » kavli gibi. Ancak burada bu harflerin sonlarındaki elif harfleri, aynı cinsten harflerin tekrarının hoş karşılanmaması, ağır gelmesi nedeniyle **"He"** harfine kalbedilmiştir. Bu görüş Basra okulunun doğru kabul edilen görüşüdür. Bu, aynı zamanda, « تَأْتِنَا » kavliyle nasb yerinde gelmiştir. Yani, "Siz bize ne sunarsanız, biz de karşınıza onu çıkarırız, getiririz" demektir. « مِنْ اٰيَةٍ » kavli ise, « مَهْمَا » kavlini açıklamaktadır. « بِهِ » ve « بِهَا » kavllerindeki zamirler ise « مَهْمَا » kavline racidirler. Ancak birincisinde lafız esas alındığından zamir müzekker yani eril olarak getirilmiş, ikincisinde ise mana değerlendirildiğinden müennes yani dişil olarak gelmiştir. Çünkü bu, « اٰيَةٍ » manasındadır, bu

da müennestir. Buna ayet olarak isim verilmesi de, Hz. Musa'nın bunu ayet olarak isimlendirmesi esas alındığından ötürüdür veya bununla istihza yani alay edilme kast olunmuştur.

١٣٣- ﴿ فَاَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الطُّوفَانَ وَالْجَرَادَ وَالْقُمَّلَ وَالضَّفَادِعَ وَالدَّمَ اٰيَاتٍ مُفَصَّلَاتٍ فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا مُجْرِمِينَ ﴾

133. Biz de kudretimizin ayrı ayrı mucizeleri olarak onların üzerine tufan, çekirge, haşere, kurbağalar ve kan gönderdik; yine de büyüklük tasladılar ve çok suçlu bir kavim oldular.

« فَاَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الطُّوفَانَ وَالْجَرَادَ وَالْقُمَّلَ وَالضَّفَادِعَ وَالدَّمَ اٰيَاتٍ مُفَصَّلَاتٍ» **Biz de ayrı ayrı mucizeler olarak onların üzerine tufan** Yani onları çepeçevre kuşatan, baskın halinde gelen yağmur veya sel demektir. Anlatıldığına göre, bunlara ait ziraat alanlarına, ekili sahalara afet halinde yağmur yağmıştır. Bu yüzden tam sekiz gün şiddetli bir karanlık içerisinde, fırtına şeklinde yağmur yağmaya devam etmiştir. Bu zaman zarfında ne güneşli ve ne de ayı görebiliyorlardı. Çünkü her taraf koyu ve şiddetli bir karanlık içinde bulunuyordu. Hiçbir kimse evinden dışarıya adımını atamıyordu.

Yine bir başka söylentiye göre de kıptilerin evlerini su basmış ve bu su, onların ta boyunlarına kadar yükselmiş bulunuyordu. Oturmak isteyenler hemen boğuluyorlardı. Ancak yağan fırtına şeklindeki bu yağmurdan tek bir damla İsrailoğuşllarına ait olan evlere girmiyor, baskın yapmıyordu Ya da bu çiçek hastalığı veya salgın olan bir veba hastalığı idi. « وَالْجَرَادَ » **"çekirge,"** Bu hayvanlar bunların ekinlerini, meyve ve ürünlerini yiyip bitiriyorlardı. Hatta evlerinin tavanlarını, giysilerini bile yiyorlardı. Fakat bu hayvanlar kıptilerin evlerine girdiği halde İsrailoğullarına ait evlere girip zarar vermiyorlardı. « وَالْقُمَّلَ » **"haşere,"** Henüz kanatları olgunlaşmamış olan çekirge yavruları, pireler, bitler veya keneler, « وَالضَّفَادِعَ » **"kurbağa"** Bu hayvanlar kıptilere ait yiyecek ve içeceklere giriyor, hatta bir kimse konuşmamış ol-sun ki, hemen onun ağzına giriveriyorlardı. « وَالدَّمَ » **"ve kan gönderdik"**

Burun kanamasına yakalattık. Bir yoruma göre de bunların içme suları kana dönüşüyordu. Hatta bir İsrailli ile bir kıptı eğer aynı kaptan beraberce su içerlerse, İsrailliden tarafa olanı suya, kabın kıptiden tarafı olanı ise kana dönüşüyordu. Yine bir yoruma göre Nil nehri kan olarak akıyordu.

Ayette geçen, « اٰيَاتٍ » kelimesi bütün bu sayılan şeylerden haldir.

« مُفَصَّلَاتٍ » kelimesi de apaçık, aleni, aşikare, meydanda olarak, hiçbir akıl sahibi kimse tarafından ret edilemeyecek netlikte açık ve seçik mucizeler. Bütün bunların Allah tarafından olduğunu akıl asahibi herkes kanul eder. Ya da ayrı ayrı zamanlarda bu mucizeleri gösterdik, demektir. Her bir mucize ile diğeri arasında birer aylık bir süre ile devam ettirdik.

« فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا مُجْرِمِينَ » **"Yine de büyüklük tasladılar ve günahkar bir kavim oldular."**

❀ ❀ ❀

134. – 142. ÂYETLER

وَلَمَّا وَقَعَ عَلَيْهِمُ الرِّجْزُ قَالُوا يَا مُوسَى ادْعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ عِنْدَكَۚ لَئِنْ كَشَفْتَ عَنَّا الرِّجْزَ لَنُؤْمِنَنَّ لَكَ وَلَنُرْسِلَنَّ مَعَكَ بَنٖٓي إِسْرَٓائِيلَۚ ﴿١٣٤﴾ فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمُ الرِّجْزَ إِلٰٓى أَجَلٍ هُمْ بَالِغُوهُ إِذَا هُمْ يَنْكُثُونَ ﴿١٣٥﴾ فَانْتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَأَغْرَقْنَاهُمْ فِي الْيَمِّ بِأَنَّهُمْ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا وَكَانُوا عَنْهَا غَافِلٖينَ ﴿١٣٦﴾ وَأَوْرَثْنَا الْقَوْمَ الَّذٖينَ كَانُوا يُسْتَضْعَفُونَ مَشَارِقَ الْأَرْضِ وَمَغَارِبَهَا الَّتٖي بَارَكْنَا فٖيهَاۜ وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ الْحُسْنٰى عَلٰى بَنٖٓي إِسْرَٓائِيلَ بِمَا صَبَرُواۜ وَدَمَّرْنَا مَا كَانَ يَصْنَعُ فِرْعَوْنُ وَقَوْمُهُ وَمَا كَانُوا يَعْرِشُونَ ﴿١٣٧﴾ وَجَاوَزْنَا بِبَنٖٓي إِسْرَٓائِيلَ الْبَحْرَ فَأَتَوْا عَلٰى قَوْمٍ يَعْكُفُونَ عَلٰٓى أَصْنَامٍ لَهُمْۚ قَالُوا يَا مُوسَى اجْعَلْ لَنَٓا اِلٰهًا كَمَا لَهُمْ اٰلِهَةٌۜ قَالَ إِنَّكُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ ﴿١٣٨﴾ إِنَّ هٰٓؤُلَٓاءِ مُتَبَّرٌ مَا هُمْ فٖيهِ وَبَاطِلٌ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٣٩﴾ قَالَ أَغَيْرَ اللّٰهِ أَبْغٖيكُمْ اِلٰهًا وَهُوَ فَضَّلَكُمْ عَلَى الْعَالَمٖينَ ﴿١٤٠﴾ وَإِذْ أَنْجَيْنَاكُمْ مِنْ اٰلِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُمْ سُٓوءَ الْعَذَابِۚ يُقَتِّلُونَ أَبْنَٓاءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَٓاءَكُمْۜ وَفٖي ذٰلِكُمْ بَلَٓاءٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَظٖيمٌۚ ﴿١٤١﴾ وَوٰعَدْنَا مُوسٰى ثَلَاثٖينَ لَيْلَةً

وَأَتْمَمْنَاهَا بِعَشْرٍ فَتَمَّ مِيقَاتُ رَبِّهِ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً وَقَالَ مُوسَى لِأَخِيهِ هٰرُونَ اخْلُفْنِي فِي قَوْمِي وَأَصْلِحْ وَلَا تَتَّبِعْ سَبِيلَ الْمُفْسِدِينَ ﴿١٤٢﴾

Meâli

134. Azap üzerlerine çökünce, "Ey Musa! Sana verdiği söz hürmetine, bizim için Rabbine dua et; eğer bizden azabı kaldırırsan, mutlaka sana inanacağız ve muhakkak İsrailoğullarını seninle göndereceğiz" dediler.

135. Biz, ulaşacakları bir müddete kadar onlardan azabı kaldırınca hemen sözlerinden dönüverdiler.

136. Biz de ayetlerimizi yalanlamaları ve onlara kulak asmadıkları için kendilerinden intikam aldık ve hepsini denizde boğduk.

137. Hor görülüp ezilmekte olan o kavmi (yahudileri) de, içini bereketle doldurduğumuz yerin doğu taraflarına ve batı taraflarına mirasçı kıldık. Sabretmeleri sebebiyle Rabbinin İsrailoğullarına verdiği güzel söz yerine geldi. Firavun ve kavminin yapmakta olduklarını ve yetiştirdikleri bahçeleri yerlere serdik.

138. İsrailoğullarına denizi atlattık. Orada kendilerine mahsus bir takım putlara tapan bir kavme rastladılar. Bunun üzerine: "Ey Mûsa! Onların tanrıları olduğu gibi, sen de bizim için bir tanrı yap! Dediler. (Mûsa): "gerçekten siz cahil bir toplumsunuz" dedi.

139. Çünkü o gördüklerinizin içinde bulundukları din yok olmaya mahkumdur. Ve bütün yaptıkları da batıldır.

140. Musa dedi ki: "Allah sizi alemlere üstün kılmışken ben size Allah'tan başka bir tanrı mı arayayım."

141. Hem düşünseniz ya sizi firavun hanedanınından kurtardığımız (o günleri) hatırlayın ki, size işkencenin en kötüsünü yapan Firavun'un adamlarından sizi kurtardık. Onlar oğullarınızı öldürüyorlar, kadınlarınızı sağ bırakıyorlardı. İşte bunda size Rabbiniz tarafından büyük bir imtihan vardır.

142. Bir de Mûsa'ya otuz gece vade verdik ve ona on gece daha ilâve ettik; böylece Rabbinin tayin ettiği vakit kırk geceyi buldu. Mûsa, kardeşi Harun'a şöyle dedi: "Kavmimin içinde benim yerime geç, onları ıslah et, bozguncuların yoluna uyma."

Tefsiri

١٣٤- ﴿وَلَمَّا وَقَعَ عَلَيْهِمُ الرِّجْزُ قَالُوا يَا مُوسَى ادْعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ عِنْدَكَ لَئِنْ كَشَفْتَ عَنَّا الرِّجْزَ لَنُؤْمِنَنَّ لَكَ وَلَنُرْسِلَنَّ مَعَكَ بَنِي إِسْرَآئِيلَ﴾

134. Azap üzerlerine çökünce, "Ey Musa! Sana verdiği söz hürmetine, bizim için Rabbine dua et; eğer bizden azabı kaldırırsan, mutlaka sana inanacağız ve muhakkak İsrailoğullarını seninle göndereceğiz" dediler.

« وَلَمَّا وَقَعَ عَلَيْهِمُ الرِّجْزُ قَالُوا » **Azap üzerlerine çökünce dediler ki:"** Son azap ki bu kan ile cezalandırılmaları idi. Ya da ayette söz konusu edilen azapların birbiri ardınca gelmesi..

« يَا مُوسَى ادْعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ عِنْدَكَ » **"Ey Musa! Sana verdiği söz hürmetine, bizim için Rabbine dua et."** Burada, « بِمَا » daki « مَا » harfi mastaririyedir. Yani onun senin katındaki ahdi hürmetine, demektir. Bu da nübüvvet ya da peygamberliktir. « بِمَا » daki "B" harfi, « ادْعُ » kelimesine müteallıktir. Yani *"Bizim adımıza, Allah katındaki nübüvveti ni buna vesile kılarak dua et"* demektir.

« لَئِنْ كَشَفْتَ عَنَّا الرِّجْزَ لَنُؤْمِنَنَّ لَكَ وَلَنُرْسِلَنَّ مَعَكَ بَنِي إِسْرَآئِيلَ »
"Eğer bizden azabı kaldırırsan, mutlaka sana inanacağız ve muhakkak İsrailoğullarını seninle göndereceğiz" dediler.

١٣٥- ﴿فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمُ الرِّجْزَ إِلَى أَجَلٍ هُمْ بَالِغُوهُ إِذَا هُمْ يَنْكُثُونَ﴾

135. Biz, ulaşacakları bir müddete kadar onlardan azabı kaldırınca hemen sözlerinden dönüverdiler.

« فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمُ الرِّجْزَ إِلَى أَجَلٍ هُمْ بَالِغُوهُ » **Biz, ulaşacakları bir müddete kadar onlardan azabı kaldırınca...** Belli bir zamana kadar azaplarını ne zaman kaldırdıysak, onlar o zamana mutlaka erişecekler ve o zamanın bitiminde orada azap olunacaklardır. Onlara önceden verilmiş olan mühlet ve süre tanınması da fayda sağlamaz. Azabın belli bir müddete kadar kaldırılmış olmasının da bir yararı yoktur. Çünkü onlar bu zamanı değerlendirmezler.

« إِذَا هُمْ يَنْكُثُونَ » **"Hemen sözlerinden dönüverdiler."** Bu, « لَمَّا » edatının cevabıdır. Yani biz onlardan ne zaman azabı kaldırmış isek de onlar hiç zaman kaybetmeden derhal yaptıklaır yeminlerini, verdikleri sözlerini bozdular. Onu ertelemediler.

١٣٦- ﴿ فَانْتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَأَغْرَقْنَاهُمْ فِى الْيَمِّ بِأَنَّهُمْ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَكَانُوا عَنْهَا غَافِلِينَ ﴾

136. Biz de ayetlerimizi yalanlamaları ve onlara kulak asmadıkları için kendilerinden intikam aldık ve hepsini denizde boğduk.

« فَانْتَقَمْنَا مِنْهُمْ » **"Onlardan intikam aldık"** Nasılki sevap ya da ödüllendirme cezalandırmanın zıddı ise, aynen bunun gibi, intikam da inamın yani nimet vermenin ziddıdır.

« فَأَغْرَقْنَاهُمْ فِى الْيَمِّ بِأَنَّهُمْ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَكَانُوا عَنْهَا غَافِلِينَ » **"Ayetlerimizi yalanlamaları ve onlardan gafil kalmaları sebebiyle kendilerinden intikam aldık ve onları denizde boğduk."**

Ayette geçen, « الْيَمِّ » kelimesi oldukça fazla olan derinliği yüzünden dibi hiç gözükmeyen, dibine ulaşılamayan deniz, derya demektir. Ya da denizin derinliği, okyanus, suyu çok olması bakımından derya ya da okyanus demektir. Kelime türev olarak, "Teyemmüm" kelimesinden alınmadır. Çünkü ondan faydalananlar hep ona yönelirler ve omu amaç edinirler, onu ister.

Bizim bunları boğmamızın sebebi, onların ayetleri ya da mucizeleri inkar etmeleri yüzündendir. Onu anlamamaları, aymazlıkları sebebiyledir ve konuda fazla düşünemedikleri, fikirsizliklerinden ötürüdür.

١٣٧- ﴿وَأَوْرَثْنَا الْقَوْمَ الَّذِينَ كَانُوا يُسْتَضْعَفُونَ مَشَارِقَ الْأَرْضِ وَمَغَارِبَهَا الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ الْحُسْنَى عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ بِمَا صَبَرُوا وَدَمَّرْنَا مَا كَانَ يَصْنَعُ فِرْعَوْنُ وَقَوْمُهُ وَمَا كَانُوا يَعْرِشُونَ﴾

137. Hor görülüp ezilmekte olan o kavmi (yahudileri) de, içini bereketle doldurduğumuz yerin doğu taraflarına ve batı taraflarına mirasçı kıldık. Sabretmeleri sebebiyle Rabbinin İsrailoğullarma verdiği güzel söz yerine geldi. Firavun ve kavminin yapmakta olduklarını ve yetiştirdikleri bahçeleri yerlere serdik.

« وَأَوْرَثْنَا الْقَوْمَ الَّذِينَ كَانُوا يُسْتَضْعَفُونَ مَشَارِقَ الْأَرْضِ وَمَغَارِبَهَا الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا » **Hor görülüp ezilmekte olan o kavmi (yahudileri) de, içini bereketle doldurduğumuz yerin doğu taraflarına ve batı taraflarına mirasçı kıldık.**

Burada kendilerinden söz edilenler İsrail oğullarıdır. Çünkü Firavun ve kavmi onları aşağılamışlar, öldürmekle hep ezmişlerdi, kendilerine hizmet ettirmişlerdi.

Ayette geçen, « مَشَارِقَ الْأَرْضِ وَمَغَارِبَهَا » yani *"dünyanın doğuları ve batıları"* mealde dünyanın dört bir tarafı" diye verdiğimiz bu ifade ile Mısır ve Şam yani Suriye kasdolunmaktadır. Buraların çevresini bolluk kıldık, rızkını geniş olarak verdik, nehirlerini ve ağaçlarının çokluğuyla farklı kıldık.

« وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ الْحُسْنَى عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ بِمَا صَبَرُوا » **"Sabırlarına karşılık Rabbinin İsrailoğullarına verdiği güzel söz yerine geldi."**

Çünkü yüce Allah verdiği bu sözünü başka ayetlerle şöyle belirtiyor: **"Umut edilir ki, Rabbiniz düşmanlarınızı ortadan kaldırır ve sizleri onların yerine hakim kılar.."** (A'raf,129) ve bir de: **"Biz ise, o yerde güçsüz düşürülenlere lütufta bulunmak, onları önderler yapmak ve onları mukaddes topraklara varis kılmak istiyorduk. Ve o yerde onları hakim kılmak; Firavun ile Haman'a ve ordularına, onlardan/İsrail oğullarından gelecek diye korktukları şeyi göstermek**

istiyorduk." (Kasas, 5-6) ayetiyle bu vadini dile getiryor.

Âyetteki, « الْحُسْنَى » kelimesi, « الأَحْسَنُ » kelimesinin müennesi yani dişilidir ve «كَلِمَتُ» lafzının da sıfatıdır. « عَلَى » edatı da, «تَمَّتْ » kelimesinin sılasıdır. Yani "onlar adına geçmiş oldu, devam etmiş oldu" gibi. Yani bir şeyin yerine getirilmesi halinde, "**Temme Alel emri**" denmesi gibi bir ifadedir bu. Bir şeyin gerçekleşmesinde söylenen bir ifade tarzıdır. « بِمَا صَبَرُوا » mealde de belirttiğimiz gibi, *"sabretmelerine karşılık, sabretmeleri sebebiyle"* manalarınadır. Yani, onları sabra teşvik etmen sana yeter. Burada bu cümle şunu da göstermektedir. Herhangi bir kimsenin bela ve imtihanlara karşı, isyan halini takınması durumunda, karşı çıkması halinde yüce Allah o kimseyi o şeye havale eder, onunla yüzyüze bırakır, yardım etmez. Fakat kim de bu gibi belaları sabır ile savmaya, karşılamaya çalışırsa, yüce Allah o kimseyi o beladan kurtarmaya garanti verir.

« وَدَمَّرْنَا مَا كَانَ يَصْنَعُ فِرْعَوْنُ وَقَوْمُهُ وَمَا كَانُوا يَعْرِشُونَ » **Firavun ve kavminin yapmakta olduklarını ve yetiştirdikleri bahçeleri helâk ettik.**

Burada geçen, « دَمَّرْنَا » kelimesi yerle bir ettik, helak ettik, ortadan kaldırdık gibi manalara gelir. Yani Firavun ve takımının yatpıkları imar işlerini, saraylarını, bağ ve bahçelerini, Hâmân ve benzerlerinin yaptıkları yüksek binalar/gök delenler misali yaptıkları kendilerince sağlami yıkılmaz ve güçlü olan tüm binalarını ve yapılarını alt-üst ettik, yok edip ortadan kaldırdık.

Kıraat imamlarından İbn Amir ve Ebu Bekir Şube, « يَعْرِشُونَ » kelimesini « ر » harfini dammesiyle « يَعْرُشُونَ » olarak okumuşlardır.

İşte bununla Firavun ve kıptilere ait kıssa bitiyor, onların Allah'ın ayetlerini yalanlamaları ile alakalı bilgiler burada sonbuluyor. Peşinden de İsrailoğullarına ait kıssayı ve onlarla ilgili olarak olup bitenleri anlattı, özellikle de onları Firavun'nun şerrinden kurtardıktan, önemli mucizeleri kendilerine gösterdikten ve onları kızık denizden geçirip kurtardıktan son

ra olan bitenleri zikretti.Örneğin buzağıya tapınmaları ve benzeri şeyler...

Yüce Allah'ın burada bunları yermesinin nedeni, Medine'de Yahudilerin Allah Resûlü (sav)'ne karşı yaptıkları küstahça davranışları yüzünden kendisini teselli etmek içindir.

١٣٨- ﴿وَجَاوَزْنَا بِبَنِي إِسْرَآئِيلَ الْبَحْرَ فَأَتَوْا عَلَى قَوْمٍ يَعْكُفُونَ عَلَى أَصْنَامٍ لَهُمْ قَالُوا يَا مُوسَى اجْعَلْ لَنَا إِلَهًا كَمَا لَهُمْ آلِهَةٌ قَالَ إِنَّكُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ﴾

138. İsrailoğullarına denizi atlattık. Orada kendilerine mahsus bir takım putlara tapan bir kavme rastladılar. Bunun üzerine: "Ey Mûsa! Onların tanrıları olduğu gibi, sen de bizim için bir tanrı yap! Dediler. (Mûsa): "gerçekten siz cahil bir toplumsunuz" dedi.

« وَجَاوَزْنَا بِبَنِي إِسْرَآئِيلَ الْبَحْرَ » **"İsrailoğullarını denizden geçirdik."** Söylendiğine göre Yüce Allah'ın Firavun ve kavmini helak etmesinden sonra, Hz. Mûsa İsrailoğullarını Aşura günü denizden geçirip kurtardı. Onlar da buna şükür olarak Allah için o gün oruç tuutular.

« فَأَتَوْا عَلَى قَوْمٍ يَعْكُفُونَ عَلَى أَصْنَامٍ لَهُمْ » **"Orada kendilerine ait bir takım putlara tapınan bir kavme rastladılar."** Denizi geçip ulaştıkları yerde, kendilerine ait bir takım putları, heykel ve timsalleri bulunan ve bunlara tapıp kulluk eden bir toplumun bulunduğu bir yere geldiler.

Kıraat imamlarından Hamza ve Ali Kisai, « يَعْكُفُونَ » kelimesini, « كَ » harfinin esresiyle, « يَعْكِفُونَ » olarak okumuşlardır.

« قَالُوا يَا مُوسَى اجْعَلْ لَنَا إِلَهًا كَمَا لَهُمْ آلِهَةٌ » **Bunun üzerine: Ey Musa! Onların tanrıları olduğu gibi, sen de bizim için bir tanrı yap! Dediler.** Bir put yap ki, onların kendi ilahlarına taptıkları gibi biz de kendi ilahlarımız olacak putlara tapalım, dediler. « ما » edatı **"Kef"** için mai kaffedir. İşte bu bakımdan kendisinden sonra bir cümle gelmiştir.

Yahudinin biri Hz. Ali'ye dedi ki: "Henüz peygamberinizin suyu bile kurumadan siz, onun ölümünden hemen sonra anlaşmazlığa düştünüz." Hz. Ali'nin de ona cevabı şöyle olmuştur: "Siz de henüz, ayaklarınızın ıslaklığı geçmeden, Hz. Musa'ya: "Bizim için bir ilah yap" demiştiniz" diye karşılık verdi."

« قَالَ إِنَّكُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ » **Musa: gerçekten siz cahil bir toplumsunuz, dedi.**

Hz. Musa, kavminin gördükleri o muazzam mucizelere rağmen, böyle bir isteğe kalkışmalarından dolayı şaşkınlık geçitdi, hayret etti ve onları mutlak bir ifadeyle cahil diye niteledi ve bunu pekiştirerek söyledi.

١٣٩- ﴿إِنَّ هَٰؤُلَاءِ مُتَبَّرٌ مَا هُمْ فِيهِ وَبَاطِلٌ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾

139. Çünkü o gördüklerinizin içinde bulundukları din yok olmaya mahkumdur. Ve bütün yaptıkları da batıldır.

« إِنَّ هَٰؤُلَاءِ مُتَبَّرٌ مَا هُمْ فِيهِ وَبَاطِلٌ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ » **Şüphesiz bunların içinde bulundukları (din) yıkılmıştır, yapmakta oldukları da batıldır.**

Burada geçen, « مُتَبَّرٌ » kelimesi, "**Tebbar**" kelimesinden türemedir ve helak olmak, yok olmak demektir. Yani Allah onların inançlarını, sahip bulundukları dini bizzat benim elimle ortadan kaldıracaktır, yıkacak ve helak edecektir. « هَٰؤُلَاءِ » kelimesinin, « انْ » edatına isim olarak gelmesi, buna haber olarak gelen cümlenin mübtedasının bunun mukaddem haberi olmasına gelince, bunun putperestler, Hak mabudu ve onun yasalarını kabul etmeyenlerin ayrılmaz bir damgalarının varlığına işaret içindir. Bu damga da, bu türden batıl inanç sistemlerinin ve rejimlerin er ya da geç yok olmaya, silinmeye mahkum ve maruz kalacaklarını belirtmektir. Onlar kesinlikle hükümran olamayacaklar ve bir varlıkları da olmayacaktır. Kaldı ki bu putperestlerin yapıp ettikleri her şey batıldır, geçersizdir, putlar adına ortaya koydukları her şeyleri tarumar olacaktır.

١٤٠- ﴿قَالَ أَغَيْرَ اللّٰهِ أَبْغِيكُمْ إِلٰهًا وَهُوَ فَضَّلَكُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ﴾

140. Musa dedi ki: "Allah sizi alemlere üstün kılmışken ben size Allah'tan başka bir tanrı mı arayayım."

« قَالَ اَغَيْرَ اللّٰهِ اَبْغِيكُمْ اِلٰهًا وَهُوَ فَضَّلَكُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ » **Musa dedi ki: "Allah sizi alemlere üstün kılmışken ben size Allah'tan başka bir ilah mı arayayım."** Yani ibadet ve kulluk edilmeye layık olmayan bir şeyi mi size mabut edineyim öyle mi? Oysa Allah, sizi, kendi dönemiz insanlarına üstün kılmıştı.

١٤١- ﴿وَاِذْ اَنْجَيْنَاكُمْ مِنْ اٰلِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُمْ سُوٓءَ الْعَذَابِ يُقَتِّلُونَ اَبْنَٓاءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَٓاءَكُمْ وَفِي ذٰلِكُمْ بَلَٓاءٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَظِيمٌ﴾

141. Hem düşünseniz ya sizi firavun hanedanınından kurtardığımız (o günleri) hatırlayın ki, size işkencenin en kötüsünü yapan Firavun'un adamlarından sizi kurtardık. Onlar oğullarınızı öldürüyorlar, kadınlarınızı sağ bırakıyorlardı. İşte bunda size Rabbiniz tarafından büyük bir imtihan vardır.

« وَاِذْ اَنْجَيْنَاكُمْ مِنْ اٰلِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُمْ سُوٓءَ الْعَذَابِ » **Hatırlayın ki, size işkencenin en kötüsünü yapan Firavun'un adamlarından sizi kurtardık.**

Kıraat imamlarından İbn Amir, « اَنْجَيْنَاكُمْ » kavlini « اَنْجَاكُمْ » olarak okumuştur. Sizin için en ağır azabın peşinde koşturan ve tattıran.. « يَسُومُونَ » fiili, « صَامَ » fiilinden alınmadır. Bu da, *"bir şeye talebin artması"* manasınadır. Bu istinaf cümlesidir yani yeni bir cümle konumundadır ve iraptan da mahalli yoktur. Ya da muhataplardan haldir veya Firavun ve takımından, kavminden haldir.

« يُقَتِّلُونَ اَبْنَٓاءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَٓاءَكُمْ » **Onlar oğullarınızı öldürüyorlar, kadınlarınızı sağ bırakıyorlardı.** Kıraat imamlarından Nafi, « يُقَتِّلُونَ » kelimesini, « يَقْتُلُونَ » olarak kıraat etmiştir.

« وَفِي ذٰلِكُمْ بَلَٓاءٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَظِيمٌ » **İşte bunda size Rabbiniz tara-**

fından büyük bir imtihan vardır.

١٤٢- ﴿ وَوٰعَدْنَا مُوسٰى ثَلٰثِينَ لَيْلَةً وَأَتْمَمْنٰهَا بِعَشْرٍ فَتَمَّ مِيقٰتُ رَبِّهِ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً وَقَالَ مُوسٰى لِأَخِيهِ هٰرُونَ اخْلُفْنِى فِى قَوْمِى وَأَصْلِحْ وَلَا تَتَّبِعْ سَبِيلَ الْمُفْسِدِينَ ﴾

142. Bir de Mûsa'ya otuz gece vade verdik ve ona on gece daha ilâve ettik; böylece Rabbinin tayin ettiği vakit kırk geceyi buldu. Mûsa, kardeşi Harun'a şöyle dedi: "Kavmimin içinde benim yerime geç, onları ıslah et, bozguncuların yoluna uyma."

« وَوٰعَدْنَا مُوسٰى ثَلٰثِينَ لَيْلَةً وَأَتْمَمْنٰهَا بِعَشْرٍ » (Bana ibadet etmesi için) **Musa'ya otuz gece vade verdik ve ona on gece daha ilâve ettik.**

Anlatıldığına göre Hz. Musa henüz Mısır'da iken, İsrail oğullarına, Allah'ın, onların düşmanlarını helak edeceğini ve kendisine de katından bir kitap vereceğinin sözünü vermişti. Firavun helak olup ortadan kaldırılınca, Hz. Musa (a.s) Rabbinden vaad edilen kitabın kendisine verilmesini istedi. Bunun üzerine yüce Allah, otuz gün oruç tutması için kendisine emir buyurdu. Aylardan da zilkaade ayı idi. Otuz günlük orucu tamamlatılınca, ağız kokusunun değiştiğini, bunun rahatsızlık verici olduğunu gördü. Bundan dolayı misvak ile ağzını temizlemeyi rahatsız edici kokuyu yok etmeye çalıştı.

İşte bunun üzerine yüce Allah, *"Benim katımda oruçlunun ağız kokusu miskten daha değerli olduğunu bilmez misin"* diye kendisne vahyetti. Bu yüzden zilhicce ayından da on gün daha oruç tutumasını kendisine emretti.

« فَتَمَّ مِيقٰتُ رَبِّهِ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً » **Böylece Rabbinin tayin ettiği vakit kırk geceyi buldu.**

Onun için belirlemiş olduğu süre kırk gün ile sonbuldu. « أَرْبَعِينَ لَيْلَةً » kavli hal olarak mansubtur. Yani bu sayı kırka ulaşarak nihayet bulud, demektir. Bakara suresinde bu kırk gün ile ilgili bilgiyi Rabbimiz kısa geçmişti bu surede ise bunu detaylandırdı.

« وَقَالَ مُوسٰى لِاَخِيهِ هٰرُونَ اخْلُفْنِي فِي قَوْمِي » **Mûsa, kardeşi Harun'a dedi ki: "Kavmimin içinde benim yerime geç."**

Yani benim adıma, onlar arasında sen görev yap. Burada, "Harun" ismi, "Kardeşi" kelimesinin atfı beyanıdır.

« وَأَصْلِحْ » **"Onları ıslah et"** İsrail oğullarıyla düzeltilmesi gereken şeyleri düzelt, yanılışla meydan verne, verdirtme.

« وَلَا تَتَّبِعْ سَبِيلَ الْمُفْسِدِينَ » **"Bozguncuların yoluna uyma."**

Onların içinden seni fesada, yanlış bir işe çağırırsa, ona uyma ve itaat etme!

❀ ❀ ❀

143. – 147. ÂYETLER

وَلَمَّا جَآءَ مُوسٰى لِمِيقَاتِنَا وَكَلَّمَهُ رَبُّهُ قَالَ رَبِّ أَرِنِى أَنْظُرْ إِلَيْكَ قَالَ لَنْ تَرٰينِى وَلٰكِنِ انْظُرْ إِلَى الْجَبَلِ فَإِنِ اسْتَقَرَّ مَكَانَهُ فَسَوْفَ تَرٰينِى فَلَمَّا تَجَلّٰى رَبُّهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا وَخَرَّ مُوسٰى صَعِقًا فَلَمَّآ أَفَاقَ قَالَ سُبْحَانَكَ تُبْتُ إِلَيْكَ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٤٣﴾ قَالَ يَا مُوسٰٓى إِنِّى اصْطَفَيْتُكَ عَلَى النَّاسِ بِرِسَالاَتِى وَبِكَلاَمِى فَخُذْ مَآ اٰتَيْتُكَ وَكُنْ مِنَ الشَّاكِرِينَ ﴿١٤٤﴾ وَكَتَبْنَا لَهُ فِى الْأَلْوَاحِ مِنْ كُلِّ شَىْءٍ مَوْعِظَةً وَتَفْصِيلاً لِكُلِّ شَىْءٍ فَخُذْهَا بِقُوَّةٍ وَامُرْ قَوْمَكَ يَأْخُذُوا بِأَحْسَنِهَا سَأُرِيكُمْ دَارَ الْفَاسِقِينَ ﴿١٤٥﴾ سَأَصْرِفُ عَنْ اٰيَاتِىَ الَّذِينَ يَتَكَبَّرُونَ فِى الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَإِنْ يَرَوْا كُلَّ اٰيَةٍ لاَ يُؤْمِنُوا بِهَا وَإِنْ يَرَوْا سَبِيلَ الرُّشْدِ لاَ يَتَّخِذُوهُ سَبِيلاً وَإِنْ يَرَوْا سَبِيلَ الْغَىِّ يَتَّخِذُوهُ سَبِيلاً ذٰلِكَ بِأَنَّهُمْ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا وَكَانُوا عَنْهَا غَافِلِينَ ﴿١٤٦﴾ وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا وَلِقَآءِ الْاٰخِرَةِ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ هَلْ يُجْزَوْنَ إِلاَّ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٤٧﴾

Meâli

143. Mûsa tayin ettiğimiz vakitte (Tura) gelip de Rabbi onunla konuşunca "Rabbim! Bana kendini göster; Seni göreyim" dedi. (Rabbi buyurdu ki): "Sen beni asla göremezsin. Fakat şu dağa bak, eğer o yerinde durabilirse sen de beni göreceksin" Rabbi o dağa tecelli edince onu paramparça etti, Musa da baygın düştü. Ayılınca dedi ki: "Seni noksan sıfatlardan tenzih ederim, sana tevbe ile döndüm ve ben inananların ilkiyim."

144. Allah buyurdu ki: "Ey Mûsa! Ben peygamberliğimle ve sözlerimle seni insanların başına seçtim. Sana verdiğimi al ve şükredenlerden ol."

145. Nasihat ve hükümlerin açıklamasına dair ne varsa hepsini levhalarda yazdık. (Ve dedik ki) bunları kuvvetle tut, kavmine de onun en güzelini almalarını emret. İleride size, o fasıkların yurdunu göstereceğim.

146. Yeryüzünde haksız yere böbürlenenleri ayetlerimden uzaklaştıracağım ki onlar bütün mucizeleri görseler de iman etmezler. Doğru yolu görseler onu yol tutmazlar. Ve eğer sapıklık yolunu görürlerse, hemen onu ya tutarlar. Bu durum, onların ayetlerimizi yalanlamalarından ve onlardan gafil olmalarından ileri gelmektedir.

147. Halbuki ayetlerimizi ve ahirete kavuşacakları yalanlayanların amelleri boşa çıkmıştır. çekecekleri sırf kendi amellerinin cezasıdır.

Tefsiri

١٤٣- ﴿وَلَمَّا جَاءَ مُوسٰى لِمِيقَاتِنَا وَكَلَّمَهُ رَبُّهُ قَالَ رَبِّ اَرِنِي اَنْظُرْ اِلَيْكَ قَالَ لَنْ تَرٰينِي وَلٰكِنِ انْظُرْ اِلَى الْجَبَلِ فَاِنِ اسْتَقَرَّ مَكَانَهُ فَسَوْفَ تَرٰينِي فَلَمَّا تَجَلّٰى رَبُّهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا وَخَرَّ مُوسٰى صَعِقًا فَلَمَّا اَفَاقَ قَالَ سُبْحَانَكَ تُبْتُ اِلَيْكَ وَاَنَا اَوَّلُ الْمُؤْمِنِينَ﴾

143. Mûsa tayin ettiğimiz vakitte (Tura) gelip de Rabbi onunla konuşunca "Rabbim! Bana kendini göster; Seni göreyim" dedi. (Rab

bi buyurdu ki): "Sen beni asla göremezsin. Fakat şu dağa bak, eğer o yerinde durabilirse sen de beni göreceksin" Rabbi o dağa tecelli edince onu paramparça etti, Musa da baygın düştü. Ayılınca dedi ki: "Seni noksan sıfatlardan tenzih ederim, sana tevbe ile döndüm ve ben inananların ilkiyim."

« وَلَمَّا جَٓاءَ مُوسٰى لِمِيقَاتِنَا وَكَلَّمَهُ رَبُّهُ قَالَ» **Musa tayin ettiğimiz vakitte (Tura) gelip de Rabbi onunla konuşunca, dedi.**

Bizim kendisine verdiğimiz zaman süresi içinde, belirlediğimiz vakitte... demektir. « لِمِيقَاتِنَا » kavlinde yer alan, "Lam" harfi tahsis içindir, aidiyet bildirir. Yani Mûsa'nın gelişi, bizim onun için ayırdığımız zaman dilimi içerisinde idi.

Rivayete göre Hz. Musa yüce Allah'ın sözünü her taraftan ve her yönden işitiyordu. Ebu Mansur Muhammed Matüridi (v.333/944), "et-Te'vilatü'l-Kur'an" adlı eserinde şunları zikrediyor: "Musa (a.s), Allah'ın sözü olduğundan asla şüphe olunmayacak şekilde bir ses işitiyordu. Bu sesin yüce Allah'a ait olduğu ise, yüce Allah'ın ona, yaratmasını üstlendiği bir sesi duyurması sayesinde olmasına göre idi. Öyle bir ses ki, bu sesin Allah'ın yaratmış olduğu öteki varlıklardan birine ait olmadığı, onlardan kazanılmadığı açıklık ve kesinliğiyle duyurmuştu. Onun dışındakisi ise, kullardan elde edilen bir sesi duyar. İşte bundan da, bu sesin yüce Allah'tan başkasın ait olmadığı gerçeği anlaşılmış olur. Hz. Mûsa yüce Allah'ın kelamını duyunca, bundan ötürü kendisinde doğan aşırı bir özlem ve arzu ile Rabbini görmeyi istedi. Bunun için de Rabbi şöyle dedi:

«قَالَ رَبِّ أَرِنِى أَنْظُرْ إِلَيْكَ» **"Rabbim! Bana kendini göster; seni göreyim" dedi.** Bu cümledeki, «أَنْظُرْ إِلَيْكَ » kavli, « أَرِنِى » fiilinin ikinci mefulüdür. İlk mefulü ise mahzuftur. Yani bu, "Bana zatını göster de göreyim seni" demektir." Yani, "Bana tecelli etmek/görünmek suretiyle seni görmem için öyle bir imkân ver ki, seni görebileyim."

Kıraat imamlarından İbn Kesir (45-12-/665-737) "أَرِنِى" kelimesini, « أَرْنِى » olarak kıraat etmiştir. İhtilas ile ve "R" harfinin kesresiyle Ebu

Amr (v.159/775) kıraat etmiştir. "**R**" harfini kesriyle muşabbaa olarak yani tam bir kesre harekesiyle bu ikisi dışındaki imamlar kıraat etmişlerdir.

Bu ayet Ehl-i sünnet lehinde rü'yetin yani yüce Allah'ın görülebilirliğinin cevazının delilidir. Çünkü Hz. Mûsa (a.s) yüce Allah'ın görülebileceğine iman ediyordu ki, onu görmeyi istedi. Zira yüce Allah hakkında caiz olması doğru olmayan bir şeye imân etmek veya itikatta bulun mak küfürdür. Hz. Mûsa'dan ise haşa böyle bir şeyin olması mümükün değildir.

« قَالَ لَنْ تَرٰينِي » **Sen beni asla göremezsin.**

Yani böyle fani bir gözle istekte bulunmakla beni görmen mümkün değildir, göremezsin. Ancak bâki ve kalıcı olan bir gözle, Allah'ın lütuf ve ihsanı sayesinde bu, olabilir.

Yine ayetin bu kısmı da bizim lehimizde yani biz ehli sünnet inancına sahip olanların lehinde bir delildir. Çünkü yüce Allah burada, "**Ben asla ve hiçbir zaman görülemeyeceğim**" diye rü'yetin cevazını ortadan kaldırır şekilde buyurmamıştır. Eğer yüce Allah, görülebilir olmamış olsaydı, mutlaka görülemez olduğunu bildirirdi. Çünkü bu, gerçekten açıklanması gereken ve ihtiyaç duyulan bit konudur.

« لٰكِنِ انْظُرْ إِلَى الْجَبَلِ فَإِنِ اسْتَقَرَّ مَكَانَهُ فَسَوْفَ تَرٰينِي » **"Fakat şu dağa bak, eğer o yerinde durabilirse sen de Beni göreceksin, buyurdu."** Yine bu da bizm lehimize bir delildir. Çünkü yüce Allah'ın görülmesini dağın yerinde kalıp kalamayacağına bağlamaktadır. Bu da mümkündür. Bir şeyin mümkün olan yani olabilir durumda olan bir şeye taaluuk etmesi, onun imkanına yani mümkün olacağına bir delildir. Nitekim mümteni olan yani oalamayacak, imkan dışı olan bir şeye taalluk ise o da mümkün değildir, mümtenidir.

Bunun mümkün olabileceğini delili de Rabbimizin, « جَعَلَهُ دَكًّا » yani *"o dağı darmadağın ediverdi"* kavlidir.

Çünkü yüce Allah, « دَكًّا » buyurmuş, « اِنْ دَكَّ » yani, "Ezildi" diye buyurmamıştır. Yüce Allah'ın var etmesini caiz gördüğü bir şeyi, var etmeyi istemediği zaman var etmemesi de caizdir. Çünkü yüce Allah

fiilinde muhtardır, dilediğini yapar. Kaldı ki yüce Allah Hz. Musa'nın böyle bir şeyi istemekten umudunu kesmedi, bundan dolayı onu azar da etmedi. Eğer böyle bir şey muhal olsaydı, olamayacak bir şey olmuş olsaydı, yüce Allah mutlaka Hz. Musa'yı azarlar ve ona itapta bulunurdu. Nitekim yüce Allah Hz. Nuh (a.s)'u zarlamış, ona itapta bulunmuştu. Bunun için şöyle buyurmuştu:

"Ben sana cahillerden olmamanı tavsiye ederim." (Hud,46)

Bilindiği gibi Hz. Nuh, oğlunun boğulmaktan kurtarılmasını istemişti, çünkü onun imansız olduğunu bilmiyordu.

« فَلَمَّا تَجَلّٰى رَبُّهُ لِلْجَبَلِ » **"Derken Rabbi dağa tecelli eder etmez"** Yani zuhur edince, görününce, yüce Allah keyfiyeti anlatılamayacak ve bilinemeyecek bir şekilde zuhur edip çıkınca..Ebu Mansur Muhammed Matüridi (r.h) diyor ki: *"Yüce Allah'ın dağa tecelli etmesi, İmam Eş'ari'nin dediği gibidir. "Yüce Allah dağda hayat, bilgi ve görme özelliğiniş yarattı. Nihayet o da bunlar sayesinde Rabbini gördü."* İşte bu da Allah'ın görülebileceğini ispatına ilişkin bir nasstır.

İşte bütün bu açıklanan yönlerle rü'yeti yani yüce Allah'ın görülmesini inkar edenlerin cehaletini, bilgisizliklerini ortaya koymaktadır. Diğer taraftan bu inkarcıların ileri sürdükleri: "Mûsa (a.s) aslında yüce Allah'ın görülemeyeceğini biliyordu. Ancak kavmi ondan Rabbbini kendilerine göstermesini istemişlerdi. Nitekim Kur'an'da da şöyle buyurulmaktadır: **"Ey Mûsa! Biz Allah'ı açık bir şekilde görmedikçe asla sana iman etmeyeceğiz." (Bakara, 55)** İşte böyle bir istek kar-şısında, yüce Allah'ın görülemez bir varlık olduğunu onlara açıklamak için bu istekte bulunmuştur" tarzındaki gerekçeleri de batıl, geçersiz ve anlamsız dır. Çünkü eğer durum onların ileri sürdükleri ve idda ettikleri gibi olsaydı, bu takdirde Hz. Mûsa: *"Onlara görün ki, sana baksınlar, seni görsünler"* derdi. Sonra ona: *"Beni asla göremeyeceksiniz"* diye buyururdu. Çünkü eğer rü'yet olayı caiz olan bir şey olmasaydı, Hz. Musa (a.s) onlara vereceği cevabı ertelemezdi. Aksine hemen onlar, kulaklarının zarının patlatırcasına durmadan istedikleri o şey sebebiyle gereken cevabı ve karşılığı verirdi. Çünkü böyle bir istekte direnmek demek, küfürde direnmek demektir. Oysa Hz. Musa'nın peygamber olarak gönderilme amacı bunu değiştirmektir, yoksa o küfrü onaylamak ve pekiştirmek değildir.

Görmez misin ki bu Yahudiler Hz. Musa'dan:

« اجْعَلْ لَنَا إِلٰهًا كَمَا لَهُمْ آلِهَةٌ » **"Ey Musa! Onların nasıl ki tanrıları var ise, sen de bize öyle bir tanrı yap" (A'raf, 138)** diye istekte bulundukları zaman hemen hiç ara verilmeden, anında kendilerine Hz. Musa tarafından:

« إِنَّكُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ » **"Gerçekten siz cahillik eden bir toplumsunuz!"** diye tepki ve karşılık verilmiştir.

« جَعَلَهُ دَكًّا » **Onu darmadağın ediverdi."** Yani un ufak eyledi.

Buradaki, « دَكًّا » kelimesi, "Medkuk" ismi meful manasında mastardır. Örneğin, « ضَرْبُ الْأَمِيرِ » gibi ki, "Emirin vuruşu" anlamındadır. « دَقّ » ve « دَكّ » sonu ister **kaf** harfiyle olsun, ister **kef** harfiyle olsun mana bakımından aynıdırlar. Darmadağın olmak, un ufak hale gelmek demektir. Kıraat imamlarından Hamza ve Ali Kisai, « دَكًّا » kelimesini «دَكَّاءَ» olarak okumuşlardır. Yani yerle dümdüz kılmak demektir, hiç tümseği olmamak, tümsek bırakmamak manasındadır. Nitekim hörgüçsüz olan, sırt dümdüz bulunan deveye de, « نَاقَةٌ دَكَّاءُ » denilir.

« وَخَرَّ مُوسٰى صَعِقًا » **Mûsa da yere düşüp bayılıverdi."** Burada geçen, « صَعِقًا » kelimesi de haldir. Yani düşüp bayıldı, demektir.

« فَلَمَّا أَفَاقَ قَالَ سُبْحَانَكَ تُبْتُ إِلَيْكَ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُؤْمِنِينَ » **Ayılınca dedi ki: "Seni noksan sıfatlardan tenzih ederim, sana tevbe ettim. Ben inananların ilkiyim."**

Senin azamet ve geline ilk inananlardanım. Dünyada caiz olmakla beraber bu rü'yet durumunu dünyada göstermeyeceğine ilişkin olarak ilk iman edenlerdenim.

Ka'bi ile Asamm şöyle demektedirler: « أَرِنِي أَنْظُرْ » *"Göster za-*

tını, göreyim seni" demenin manası, bana bir mucize, bir ayet göster ki, bu ayet sayesinde gayet sorunlu olarak seni adeta görmüşcesine bileyimi iman edeyim, demektir. « لَنْ تَرٰينِي » "Beni asla göremezsin" kavli ise, *"Sen bu özellikle ve bu nitelikte beni göremezsin, göremeyeceksin"* demektir. « وَلٰكِنِ انْظُرْ إِلَى الْجَبَلِ » "Fakat dağa bak" Çünkü ben, ona bir ayet, bir mucize göstereceğim, eğer o ayetin ya da mucizenin gösterilmesiyle, tecelli etmesiyle eğer dağ yerinde sabit kalır ve durursa, bu takdirde sen de onu görebileceksin, ona dayanabileceksin, demektir."

Bu fasit ve yanlış bir yorumdur. Çünkü Hz. Musa, « أَرِنِي أَنْظُرْ » *"Göster zatını, Seni göreyim"* demiştir. "Onu/ayeti, mucizeyi göreyim" dememiştir. Yüce Allah da, « لَنْ تَرٰينِي » "Beni asla göremezsin" buyurmuş ve: "Benim ayetimi göremeyeceksin" buyurmamıştır. Böyle bir şey yok iken nasıl olur da bunun manası: *"Benim ayetimi asla göremeyeceksin"* olsun? Çünkü yüce Allah Hz. Mûsa'ya en büyük mucizeleri gösterdi, dağı yerinden kaldırıp darmadağın hale getirdi.

١٤٤- ﴿ قَالَ يَا مُوسٰى إِنِّي اصْطَفَيْتُكَ عَلَى النَّاسِ بِرِسَالَاتِي وَبِكَلَامِي فَخُذْ مَا آتَيْتُكَ وَكُنْ مِنَ الشَّاكِرِينَ ﴾

144. Allah buyurdu ki: "Ey Mûsa! Ben peygamberliğimle ve sözlerimle seni insanların başına seçtim. Sana verdiğimi al ve şükr edenlerden ol."

« قَالَ يَا مُوسٰى إِنِّي اصْطَفَيْتُكَ عَلَى النَّاسِ بِرِسَالَاتِي وَبِكَلَامِي فَخُذْ مَا آتَيْتُكَ وَكُنْ مِنَ الشَّاكِرِينَ » **Allah "Ey Musa! dedi, ben risaletimle** (sana verdiğim görevlerle) ve **sözlerimle seni insanların başına seçtim. Sana verdiğimi al ve şükredenlerden ol."** Bu hususta verilen nimete, ki bu en büyük nimetlerdendir, bunlara şükret.

Rivayete göre Hz. Musa (a.s) Arefe günü baygınlık geçirdi, Tevrat ise kendisine Kurban kesimi günü, Bayram günü yani Nahr günü verildi. Bu zilhicce ayının onuncu günü idi. Hz. Harûn (a.s) vezir ve Hz. Musa'ya tabi bir durumunda olunca, seçilme görevi Hz. Musa'ya tahsis

kılınmış oldu.

١٤٥- ﴿وَكَتَبْنَا لَهُ فِى الْأَلْوَاحِ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَوْعِظَةً وَتَفْصِيلاً لِكُلِّ شَيْءٍ فَخُذْهَا بِقُوَّةٍ وَامُرْ قَوْمَكَ يَأْخُذُوا بِأَحْسَنِهَا سَأُرِيكُمْ دَارَ الْفَاسِقِينَ﴾

145. Nasihat ve hükümlerin açıklamasına dair ne varsa hepsini levhalarda yazdık. (Ve dedik ki) bunları kuvvetle tut, kavmine de onun en güzelini almalarını emret. İleride size, o fasıkların yurdunu göstereceğim.

« وَكَتَبْنَا لَهُ فِى الْأَلْوَاحِ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَوْعِظَةً وَتَفْصِيلاً لِكُلِّ شَيْءٍ»
Nasihat ve herşeyin açıklamasına dair ne varsa hepsini Musa için levhalarda yazdık.

Burada geçen « الْأَلْوَاحِ » kelimesinden kasıt Tevrat'tır. Bu da, "Levh" kelimesinin çoğuludur. Bunlar on levha, bir yoruma göre yedi levha idiler. Levhalar zümrütten idi, bir yoruma göre de tahtadan idi. İçlerinde Tevrat yer aldığı halde bunlar gökten inmişlerdi.

« مِنْ كُلِّ شَيْءٍ » kavli, « كَتَبْنَا » fiilinin mefulü olarak mahallen mansubtur.

«مَوْعِظَةً وَتَفْصِيلاً لِكُلِّ شَيْءٍ» Kavli de bundan bedeldir. Mana buna göre şöyledir: *"İsrailoğullarının dinleriyle ilgili olarak ister vaaz, ister hükümlerin detaylı olarak anlatılması olsun ihtiyaç duydukları her konuya ilişkin her bilgi ve açıklamayı yazdık."*

Bir yoruma göre de yetmiş deve yükü idi. Bunların tamamnını dört kişi dışında kimse okuyamamıştır. Bu okuyanlar da Hz. Musa, Hz. Yuşa, Hz. Uzeyir ve Hz. İsa idiler.

« فَخُذْهَا بِقُوَّةٍ » **"Bunları kuvvetle tut"** Ona dedik ki: onu, al, ona dört elle sarıl... «فَخُذْهَا» kavli, « كَتَبْنَا » üzerine matuftur. Buradaki zamir de ya « الْأَلْوَاحِ » kavline veya « لِكُلِّ شَيْءٍ » kavline aittir. Çünkü bu, «اشْيَاءٍ» "şeyler" manasındadır. « بِقُوَّةٍ » sağlam bir şekilde, ciddiyetle ve

kararlılıkla, azimetle al. Yani Ulül Azm olan peygamber-lerin alışıyla al, o dikkatle sarıl, demektir.

« وَأْمُرْ قَوْمَكَ يَأْخُذُوا بِأَحْسَنِهَا » **Kavmine de onun en güzelini almalarını emret.**

Yani onda bulunan şeylerin güzeli ve en güzeliyle amel etmelerini emret. Örneğin kısas gibi, affetmek gibi, yardımda bulunmak/intikam almak gibi, sabretmek gibi...Onlar, güzel ifadesi veya hükmü içerisinde yer alan şeyleri almalarını emret ve daha çok sevap getirecek olan şeye satrılmalarını söyle. Örneğin şu ayette ifade edildiği gibi;

"Rabbinizden size indirlenin en güzeline uyun!" *(39, Zümer, 55)*

« سَأُرِيكُمْ دَارَ الْفَاسِقِينَ » **Yakında size, yoldan çıkmışların yurdunu göstereceğim.** Firavun'un ve kavminin yurdunu.. ki burası de Mısır'dır. Ad ve Semud kavimlerinin topraklarıdır, o helak edilen toplara ait yurtlar ve yaşadıkları çağlar... Nasıl onları ortadan kaldırmış ve nasıl helak etmiş, baraları görsünler de, bunlardan ibret alsınlar için. Dolayısıyla onlar gibi fasıklığa, haksızlığa, şirke ve zulma bulanmasınlar için.. Aksi takdirde bunlar tıpkı onların köklerinin helâk edilmeleri suretiyle kazındıkları gibi helak edilip yok olmasınlar.

Yahut bu yurttan maksat, cehennem olabilir.

١٤٦- ﴿سَأَصْرِفُ عَنْ اٰيَاتِيَ الَّذِينَ يَتَكَبَّرُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَإِنْ يَرَوْا كُلَّ اٰيَةٍ لَا يُؤْمِنُوا بِهَا وَإِنْ يَرَوْا سَبِيلَ الرُّشْدِ لَا يَتَّخِذُوهُ سَبِيلًا وَإِنْ يَرَوْا سَبِيلَ الْغَيِّ يَتَّخِذُوهُ سَبِيلًا ذٰلِكَ بِأَنَّهُمْ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا وَكَانُوا عَنْهَا غَافِلِينَ﴾

146. Yeryüzünde haksız yere böbürlenenleri ayetlerimden uzak laştıracağım ki onlar bütün mucizeleri görseler de iman etmezler. Doğru yolu görseler onu yol tutmazlar. Ve eğer sapıklık yolunu görürlerse, hemen onu ya tutarlar. Bu durum, onların ayetlerimizi yalanlamalarından ve onlardan gafil olmalarından ileri gelmektedir.

« سَأَصْرِفُ عَنْ اٰيَاتِيَ الَّذِينَ يَتَكَبَّرُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ » **Yer yüzünde haksız yere böbürlenenleri ayetlerimden uzaklaştıracağım.**

Zinnun Mısri -Allah ruhunu kutsasın- şöylediyor: *"Kur'an'ın gizli hikmeti sebebiyle yüce Allah, köksüzlerin ve batıla yönelmiş aşırıların gönüllerine ikramda bulunmaktan geri durmuştur, uzak kalmıştır."* Çünkü bu tür kimseler insanlara karşı büyüklük taslamaktalar, hakkı kabul etmekten yüksünüyorlar, büyüklük gösteriyorlar. Bu gerçekte şu manaya gelir; büyüklenmek yalnızca yüce zatına has olan bir konuda kibirlenmeye ve böbürlenmeye kalkışmak demektir. Bu, kudreti yüce olan Allah'a karşı saygısızlık ve en büyük günahtır.

« فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ » kavli haldir. Yani hakketmedikleri halde büyüklenirler. Çünkü gerçek manada büyüklenme bir tek Allah'a aittir.

« وَإِنْ يَرَوْا كُلَّ اٰيَةٍ لَا يُؤْمِنُوا بِهَا » **"Onlar bütün mucizeleri görseler de iman etmezler."** Kendilerine indirilen ayetlere ve mucizelere inanmazlar.

« وَإِنْ يَرَوْا سَبِيلَ الرُّشْدِ لَا يَتَّخِذُوهُ سَبِيلًا » **"Doğru yolu görseler onu kendilerine yol edinmezler."** Kıraat imamlarından Hamza ve Ali Kisai, kelimesini, « الرَّشَدِ » olarak okumuşlardır. Gerçi « رَشَدٌ » ve « رُشْدٌ » kelimeleri tıpkı, **"Sukm ve Sekam"** kelimeleri gibidirler.

« وَإِنْ يَرَوْا سَبِيلَ الْغَيِّ يَتَّخِذُوهُ سَبِيلًا » **"Fakat azgınlık yolunu görürlerse hemen ona saparlar."** Yani sapıklık ve dalalet yolunu..

« ذٰلِكَ بِأَنَّهُمْ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا وَكَانُوا عَنْهَا غَافِلِينَ » **Bu durum, onların ayetlerimizi yalanlamalarından ve onlardan gafil olmalarından ileri gelmektedir.**

Yani ayet ve mucizeleri yalanlamaları sebebiyle, inat yüzünden gaflete düşmeleri ve aymazlıkları nedeniyledir. Yoksa onların aymazlığı yanılgıya ve bilgisizliğe, cehalete dayanan bir gaflet ya da aymazlık değildir. Burada, « ذٰلِكَ » mahallen merfudur.

١٤٧- ﴿وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا وَلِقَاءِ الْاٰخِرَةِ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ هَلْ يُجْزَوْنَ إِلاَّ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾

147. Halbuki ayetlerimizi ve ahirete kavuşacakları yalanlayanların amelleri boşa çıkmıştır. çekecekleri sırf kendi amellerinin cezasıdır.

« وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا وَلِقَاءِ الْاٰخِرَةِ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ » **Halbuki ayetlerimizi ve ahirete kavuşmayı yalanlayanların amelleri boşa çıkmıştır.**

Burada, « وَلِقَاءِ الْاٰخِرَةِ » kavli, mastarın mefulü bihe izafeti kabilindendir. Yani onu, "Onların ahirete kavuşmaları ve oradaki durumları müşahede edip görmeleri anında.. demektir.

Buradaki, « حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ » kavli, « وَالَّذِينَ » kavlinin haberidir.

« هَلْ يُجْزَوْنَ إِلاَّ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ » **Onlar, yapmakta oldukları amellerden başka bir şey için mi cezalandırılırlar.** Bu, peygamberlerin gönderilmesini yalanlayanların durumlarını yalanlayan, hallerini ortaya koyan bir ifadedir.

148. – 153. ÂYETLER

وَاتَّخَذَ قَوْمُ مُوسٰى مِنْ بَعْدِهِ مِنْ حُلِيِّهِمْ عِجْلاً جَسَدًا لَهُ خُوَارٌ
أَلَمْ يَرَوْا أَنَّهُ لاَ يُكَلِّمُهُمْ وَلاَ يَهْدِيهِمْ سَبِيلاً اتَّخَذُوهُ وَكَانُوا
ظَالِمِينَ ﴿١٤٨﴾ وَلَمَّا سُقِطَ فِي أَيْدِيهِمْ وَرَأَوْا أَنَّهُمْ قَدْ ضَلُّوا قَالُوا
لَئِنْ لَمْ يَرْحَمْنَا رَبُّنَا وَيَغْفِرْ لَنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿١٤٩﴾
وَلَمَّا رَجَعَ مُوسٰى إِلٰى قَوْمِهِ غَضْبَانَ أَسِفًا قَالَ بِئْسَمَا
خَلَفْتُمُونِي مِنْ بَعْدِي أَعَجِلْتُمْ أَمْرَ رَبِّكُمْ وَأَلْقَى الْأَلْوَاحَ وَأَخَذَ
بِرَأْسِ أَخِيهِ يَجُرُّهُ إِلَيْهِ قَالَ ابْنَ أُمَّ إِنَّ الْقَوْمَ اسْتَضْعَفُونِي
وَكَادُوا يَقْتُلُونَنِي فَلاَ تُشْمِتْ بِيَ الْأَعْدَاءَ وَلاَ تَجْعَلْنِي مَعَ الْقَوْمِ
الظَّالِمِينَ ﴿١٥٠﴾ قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَلِأَخِي وَأَدْخِلْنَا فِي رَحْمَتِكَ
وَأَنْتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ ﴿١٥١﴾ إِنَّ الَّذِينَ اتَّخَذُوا الْعِجْلَ سَيَنَالُهُمْ
غَضَبٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَذِلَّةٌ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَكَذٰلِكَ نَجْزِي
الْمُفْتَرِينَ ﴿١٥٢﴾ وَالَّذِينَ عَمِلُوا السَّيِّئَاتِ ثُمَّ تَابُوا مِنْ بَعْدِهَا
وَآمَنُوا إِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٥٣﴾

Meâli

148- Mûsa'nın kavmi onun ardından ziynet ve süs eşyalarından

böğürebilen bir buzağı heykeli yapıp ilah edindiler. Görmediler mi ki o, onlarla ne konuşabiliyor ve ne de onlara yol gösterebiliyor? Buna rağmen onu ilâh edinerek zalimler oldular.

149- Ne zaman ki başları elleri arasına düşüp pişmanlık duydular da kesin olarak saptıklarını gördüler. Dediler ki: "Eğer Rabbimiz bize merhamet etmez ve bizi bağışlamazsa, kesin olarak herşeyimizi kaybedenlerden olacağız."

150- Mûsa dönünce kavmine karşı öfkeli ve üzüntülü bir halde dedi ki: "Benden sonra arkamda ne fena işler işlemişsiniz! Rabbinizin emrine beklemeksizin acele mi ettiniz?" Elindeki Tevrat levhalarını yere bıraktı ve hemen kardeşinin başından tutup onu kendine çekti. Kardeşi de dedi ki: "Anamın oğlu! Bu toplum gerçekten beni güçsüz gördüler ve neredeyse beni öldüre yazdılar. Ne olur düşmanlarımı bana güldürme ve beni bu zâlim toplumla bir tutma."

151- Mûsa da şöyle yakardı: "Rabbim! Beni ve kardeşimi bağışla ve bizi de rahmetine katarak cennetine koy. Çünkü sen merhametli olanların en merhametlisisin."

152- Buzağıyı ilah edinenler var ya işte onlara Rableri tarafından dünya hayatında muhakkak olarak bir gazap ve bir zillet erişecektir. Ve

153- Kötülükler yaptıktan sonra ardından tevbe edip de iman edenlere gelince, şüphesiz ki o tevbe ve imandan sonra, Rabbin elbette bağışlayan ve esirgeyendir.

Tefsiri

١٤٨ - ﴿وَاتَّخَذَ قَوْمُ مُوسٰى مِنْ بَعْدِهِ مِنْ حُلِيِّهِمْ عِجْلًا جَسَدًا لَهُ خُوَارٌ اَلَمْ يَرَوْا اَنَّهُ لَا يُكَلِّمُهُمْ وَلَا يَهْدِيهِمْ سَبِيلًا اِتَّخَذُوهُ وَكَانُوا ظَالِمِينَ﴾

148- Mûsa'nın kavmi onun ardından ziynet ve süs eşyalarından böğürebilen bir buzağı heykeli yapıp ilah edindiler. Görmediler mi ki o, onlarla ne konuşabiliyor ve ne de onlara yol gösterebiliyor? Buna rağmen onu ilâh edinerek zalimler oldular.

« وَاتَّخَذَ قَوْمُ مُوسٰى مِنْ بَعْدِهٖ مِنْ حُلِيِّهِمْ عِجْلاً جَسَدًا لَهُ خُوَارٌ » (Tur'a giden) **Musa'nın arkasından kavmi, zinet takımlarından, böğürülebilen bir buzağı heykelini (tanrı) edindiler.**

Burada görüldüğü gibi, bu durum İsrailoğullarına nizpet olunmaktadır. Oysa İsrailoğulları onlar arasında avare dolaşan, aylak ve varlıksız kimselerdi. Bununla beraber Firavun ve kavminin yaptıkların-dan etkilenmişlerdi. Onlara nispet edilen şey bu açıdan bunlara nispet olunmuştur. Çünkü en basit bir şey sebebiyle de olsun ona izafetle bu olabilmektedir.

Ayrıca bu, şununda delilidir; herhangi bir kimse bir eve girmemek üzere yemin etse ve istiare ilke yanbi ödünç ve benzeri bir yol ile oraya girmiş olsa, yeminini bozmuş olur. Çünkü bunlar helak olanların evlerine ve varlıklarına sahip olmuşlar ve onların üzerine konmuşlardır. Nitekim bu şeyler dışında da onlara ait mallara sahip olmuşlardır.

İşte bu, aynı zamanda şunun için de bir delil teşkil etmektedir: İstila yoluyla kafirlere ait mallara sahip olmak, aynı zamanda onların mülklerinin de ellerinden gideceğini gerektirir. Evet putu yapan ve put edinen kimse Sâmiri adında bir Yahudidir. Fakat ötekiler de onun bu yaptığına rıza göstermişler ve ses çıkarmamışlardır. Dolayısıyla bu fiil bunlara isnat olunmuş oldu.

« اَلْحُلِيُّ » kelimesi, « حَلْيٌ » kelimesinin çoğuludur. Bu kendisiyle süslenilen altın ve gümüşten elde edilen süs eşyası demektir. Kıraat imamlarından Hamza ile Ali Kisai bu kelimeyi, « حِلِيِّهِمْ » tarzında, öncesiyle uyum sağlasın için okumuşlardır. « عِجْلاً » kelimesi, « اتَّخَذَ » fiilinin mefulüdür. « جَسَدًا » ise bundan bedeldir. Yani diğer beden ler gibi eti, kanı olan bir varlık, buzağı yaptı. Ayette geçen « خُوَارٌ » kelimesi sığır böğürmesi manaınadır. « لَهُ خُوَارٌ » kavli de, « اتَّخَذَ » fiilinin ikinci mefulüdür. Yani böğüren bir ilah, bir put edindiler, demektir.

Daha sonra onların çok aşağılık ve basit olan akıllarına hayret ederek şöyle buyurdu:

« أَلَمْ يَرَوْا أَنَّهُ لَا يُكَلِّمُهُمْ وَلَا يَهْدِيهِمْ سَبِيلًا » **"Görme diler mi ki o, onlarla ne konuşabiliyor ve ne de onlara yol gösterebiliyor?"** Bir söz söylemeye kadir olmadığı gibi, doğru bir yol göstermeye de kadir değildir. Bunlar hangi akla hizmet ederek Allah'ı bırakıp bir buzağıyı, bir sığırı ilah edinyorlar. Oysa yüce Allah'ın sözlerini yazmak için okyanuslar mürekkep olsa, yüce Allah'ın sözleri bitmeden kesinlikle okyanuslar mutlaka bitip tükenir. Çünkü insanların akıllarında yerleştirdiği deliller sayesinde onları hakka, doğru yola ileten ve yönlendiren ve kitaplarında indirdilkleriyle de yol gösteren bizzat yüce Allah'ın kendisidir. Bundan sonra söze şöyle başlayarak diyor ki:

« اتَّخَذُوهُ وَكَانُوا ظَالِمِينَ » **"Ve onu ilah tanrı olarak benimsediler ve zalimler oldular."** Yani bütün gerçeklere ve mucizelere rağmen onlar buzağıyı ilah edindiler, hoş karşaılanmayan ve red edilen, kabul olunmayan bu iğrenç yola giriştiler. Çünkü bunlar zalim yani kafirler idiler.

١٤٩- ﴿وَلَمَّا سُقِطَ فِي أَيْدِيهِمْ وَرَأَوْا أَنَّهُمْ قَدْ ضَلُّوا قَالُوا لَئِنْ لَمْ يَرْحَمْنَا رَبُّنَا وَيَغْفِرْ لَنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ﴾

149- Ne zaman ki başları elleri arasına düşüp pişmanlık duydular da kesin olarak saptıklarını gördüler. Dediler ki: "Eğer Rabbimiz bize merhamet etmez ve bizi bağışlamazsa, kesin olarak herşeyimizi kaybedenlerden olacağız."

« وَلَمَّا سُقِطَ فِي أَيْدِيهِمْ » **"Ne zamanki başları elleri arasına düşüp pişmanlık duydular da"** buzağıya tapınmaları yüzünden pişmanlıkları artınca.. Bunun esası şöyledir:Aşırı derecede pişmanlık duyan bir kimse bunun şiddetinden ve üzüntüsünden ötürü parmağını ısırır, sanki eli onun değilmiş, ondan düşmüş gibi olur. Çünkü eli ağzına girmiş olmaktadır. Burada « سُقِطَ » fiili, « فِي أَيْدِيهِمْ » kavlime isnat olunmuştur. Bu da bir tür kinayedir.

Zeccâc (v.316/928) diyor ki bunun manası şöyledir: "Pişmanlıkları ellerine düştü" Yani gönülleri ve özleri yandı, yakıldı, demektir. Nitekim, "elinde kötü bir iş meydana geldi" ifadesine benzer bir tabirdir. Her ne kadar o kötüğ şeyin elin içinde olması mümkün değilse de, tabir ve de-

yim olarak böyle denir. Bununla gönülde ya da kalpte meydana gelen şeyin, sanki kişinin elinde meydana gelmiş ve göz ile görülen bir şey imiş gibi bir benzetme ile anlatılmaktdır.

« وَرَاَوْا اَنَّهُمْ قَدْ ضَلُّوا » **Kesin olarak saptıklarını gördüler.**" Sapıklıkları kendilerine apaçık ve ayan-beyan bir şekilde ortaya çıktı, adeta onu elle tutulur ve gözle görülür gibi bir açıklık ve netlikte görür oldular.

« قَالُوا لَئِنْ لَمْ يَرْحَمْنَا رَبُّنَا وَيَغْفِرْ لَنَا » **"Dediler ki: 'Eğer Rabbimiz bize acımaz ve bizi bağışlamazsa'"** Kıraat imamlarından Hamza ve Ali Kisai, "Eğer Rabbimiz! Bize merhamet etmez ve bizi bağışlamazsan" manasında, « لَئِنْ لَمْ تَرْحَمْنَا رَبَّنَا وَتَغْفِرْ لَنَا » tarzında okumuşlardır. "Rabbena" kavlini de nida üzere mansup kılmışlardır.

« لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ » **"Mutlaka ziyana uğrayanlardan olacağız."** Hem bu dünyada ve hem ahirette aldanmış ve her şeyimizi kaybetmiş olanlardan olacağız.

١٥٠- ﴿وَلَمَّا رَجَعَ مُوسٰى اِلٰى قَوْمِهِ غَضْبَانَ اَسِفًاۙ قَالَ بِئْسَمَا خَلَفْتُمُونِي مِنْ بَعْدِيۚ اَعَجِلْتُمْ اَمْرَ رَبِّكُمْۚ وَاَلْقَى الْاَلْوَاحَ وَاَخَذَ بِرَاْسِ اَخِيهِ يَجُرُّهُ اِلَيْهِۜ قَالَ ابْنَ اُمَّ اِنَّ الْقَوْمَ اسْتَضْعَفُونِي وَكَادُوا يَقْتُلُونَنِيۘ فَلَا تُشْمِتْ بِيَ الْاَعْدَٓاءَ وَلَا تَجْعَلْنِي مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ﴾

150- Mûsa dönünce kavmine karşı öfkeli ve üzüntülü bir halde dedi ki: "Benden sonra arkamda ne fena işler işlemişsiniz! Rabbinizin emrine beklemeksizin acele mi ettiniz?" Elindeki Tevrat levhalarını yere bıraktı ve hemen kardeşinin başından tutup onu kendine çekti. Kardeşi de dedi ki: "Anamın oğlu! Bu toplum gerçekten beni güçsüz gördüler ve neredeyse beni öldüre yazdılar. Ne olur düşmanlarımı bana güldürme ve beni bu zâlim toplumla bir tutma."

« وَلَمَّا رَجَعَ مُوسٰى اِلٰى قَوْمِهِ غَضْبَانَ اَسِفًا قَالَ » **Musa, kızgın ve üzgün bir halde kavmine dönünce dedi:**

Ayetteki, « غَضْبَانَ » kelimesi, Musa'dan haldir. Nitekim, « أَسِفًا » kelimesi de haldir ve mahzun, üzüntülü, kederli manalarınadır.

«بِئْسَمَا خَلَفْتُمُونِي مِنْ بَعْدِي» **Benden sonra arkamdan ne kötü işler yapmışsınız?**

Benim yerimde durdunuz ve halifelerim oldunuz, fakat benden sonra ne iğrenç ve kötü işler yapmışsınız! Buradaki uyarı ve sesleniş buzağıyı ilah edinen Samiri ve taraftarlarınadır. Ya da bu söz Hz. Harun (as) ile iman edenlere karşı söylenmiştir. Çünkü Hz. Musa, kardeşi Hz. Harun'a demişti ki: **(A'raf,142) "Yokluğumda kavmim arasında benim yerime geç!"** Mana şöyle olmaktadır: **"Benden sonra arkamdan ne fena işler işlemisiniz,"** çünkü siz Allah'a ibadet ve kulluk edeceğiniz yerde gidip buzağıya tapmışsınız., demektir. Ya da; siz Allah'a kullukta bulunmayanlara engel olmamışsınız, demektir. « بِئْسَ » kelimesinin faili muzmardır.

Çünkü bunu, « مَا خَلَفْتُمُونِي » kavli tefsir ediyor. Mahsusun bizzem burada mazuf bulunmaktadır. Bu cümle: "Benden sonra benim yerime sizin üstlenmiş olduğunu hilâfet görevi sizin tarafınızdan ne kötü bir hilafet olmuştur" takdirindedir.

« خَلَفْتُمُونِي » kavlinden sonra gelen, « مِنْ بَعْدِي » kavlinin manası şöyledir: " Benden görüp öğrendiğiniz Allah'ın birliği ve Onun şerikinin, ortağının olmadığı gerçeğinden sonra, demektir veya İsrailoğullarını Tevhit inancına yönlendirmemden ve onları ineğe tapmaktan men ettikten sonra, demektir. Çünkü İsrail oğulları: **"Ey Mûsa onların nasıl ki ilahları var ise, sen de bize öyle bir ilah yap, dediler." (A'raf,138)** Oysa başkalarının yerine vekalet eden halifelerin asıl görevi, adına hilafette bulundukları zatın yolunda ve gösterdiği doğrultuda hareket etmeleri gerekir, görevleri budur.

« أَعَجِلْتُمْ أَمْرَ رَبِّكُمْ » **"Rabbinizin emrini beklemeksizin acele mi ettiniz?"** Buzağıya tapınmak suretiyle Rabbinizin size gelecek emrini beklemeyip aceleci mi davrandınız? Çünkü Kırk gün sonra size Tevrat'ı alıp getirdim. **Acele etmek** demek; bir şey konusunda henüz vakti

gelmeden önce erken davranmaktır. Bir yoruma göre de, "Acele ettiniz" kelimesi, terkettiniz manasınadır.

« وَاَلْقَى الْاَلْوَاحَ » **"Elindeki Tevrat levhalarını yere bıraktı"** Buzağıya tapınma olayını duyar duymaz, Hz. Musa Allah adına olan öfkesinden ötürü elindeki tevrat levhalarını yere atıverdi. Zaten Hz. Musa öfkeli bir kimse idi. Kardeşi Hz. Harun ise ona göre daha yumuşak idi. Bu bakımdan da İsrail oğulları onu Hz. Musa'dan daha çık seviyorlardı. Bu kızgınlık sırasında üzerinde Tevrat'ın yazılı bulunduğu levhalar-kitabeler yere atılınca kırılıp hasar görmüştüler. Bunun üzerine yediden altısı yükseğe çekildi, kaldırıldı. Geride sadece yedide bir kaldı. Tevratın kaldırılan levhalarında her şeye ait detay bilgiker bulunuyordu, kalanında ise hidayet ve rahmet konuları bulunuyordu.

« وَاَخَذَ بِرَأْسِ اَخِيهِ يَجُرُّهُ اِلَيْهِ » **Ve kardeşinin** (Harunun) **başını tutup kendine doğru çekmeye başladı.** Kardeşine öfkelenerek öfkesinden onun başındaki saçlarına yapıştı. Çünkü Hz. Harun (a.s) İsrailoğullarının buzağıya tapmalarına engel olamamıştı. Kızgınlığından saçından yakaladığı kardeşini azarlamak maksadıyla kendine doğru çekmeye başladı. Fakat bu çekiş, kardeşi Harun'u küçümsediğinden veya aşağıladığından değildi. Bu, « يَجُرُّهُ اِلَيْهِ » kavli Musa'dan haldir.

« قَالَ ابْنَ اُمَّ » **"Kardeşi de dedi ki: 'Anamın oğlu!"** Bu ifadede, « ابْنَ » kelimesi, « اُمَّ » kelimesiyle birlikte tıpkı, "**Hamsete Aşere**" gibi feth üzere mebni kılınmıştır. Ancak Kıraat imamlarından Hamza, Ali Kisai ve İbn Amir, "mim" harfinin kesriyle, « ابْنَ اُمِّ » olarak okumuşlardır. Çünkü bunun aslı, « اُمِّي » idi. Sadece kesre ile yetinildiğinden, ayrıca "Y" harfine gerek kalmadığı için hazfedilmiştir. Bundan farklı bir değerlendirmeye gidilmemelidir. Çünkü gerek Hz. Musa ve gerekse Hz. Harun ana ve babaları bir kardeştirler, aralarında üveylik yoktur. Fakat ayette anneye yer verilmesinin nedeni, annesinin mü'mine yani inanmış bir kadın olması sebebiyledir. Bir de anneye yer verilmesi, acıma ve şefkat duygularını harekete geçirmede daha etkin olduğu içindir.

« إِنَّ الْقَوْمَ اسْتَضْعَفُونِي وَكَادُوا يَقْتُلُونَنِي » **"Bu toplum beni cidden zayıf gördüler ve neredeyse beni öldüreceklerdi."** Yani öğüt vermemle olsun, uyarmamla olsun ne kadar gayret gösterdiysem de, son gücüme kadar engel olmaya çalıştığım halde onlara mani olamadım. Çünkü beni aralarında güçsüz biri olarak görüyorlardı ve neredeyse beni öldürmeye bile kalkıştılar.

« فَلَا تُشْمِتْ بِيَ الْأَعْدَاءَ » **Sende düşmanlarımı bana güldürme"** Buzağıya tapmakta olan düşmanlarımı bana güldürüp sevindirme. Onların beni aşağılayıp küçümseyecekleri bir şey yapma, bana kötülük etmelerine neden olabilecek bir davranış içine girme.

« وَلَا تَجْعَلْنِي مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ » **ve beni bu zalim kavimle beraber tutma!"** Bana kızman sebebiyle beni onlarla aynı kefeye koyma, onlara yakın görme.

Hz. Musa (a.s) kardeşinin mazeretini anlayınca bunun üzerine Rabbine şöyle yakardı:

١٥١- ﴿قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَلِأَخِي وَأَدْخِلْنَا فِي رَحْمَتِكَ وَأَنْتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ﴾

151- Mûsa da şöyle yakardı: "Rabbim! Beni ve kardeşimi bağışla ve bizi de rahmetine katarak cennetine koy. Çünkü sen merhametli olanların en merhametlisisin."

« قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَلِأَخِي » **Musa da: Ey Rabbim! Beni ve kardeşimi bağışla.** Hz. Musa kardeşi Harun'u memnun etmek için, kardeşinin de onlarla beraber böyle bir işe katılmadığına dair onun lehine dua etti, aleyhte bir şey yapmayı bıraktı. Bu durumda mana şöyledir: Rabbim! Kardeşimle ilgili olarak onun hakkında bendeki raşkınlık sebebiyle beni bağışla, eğer aldığı görevi güzel bir şekilde yerine getirmekten bir yanılgıya ve aşırılığa gitmişse onu da bağışla!

« وَأَدْخِلْنَا فِي رَحْمَتِكَ » **Bizi rahmetine kabul et.** Dünyada kendi koruman altına al ve ahirette de cennetine koy.

« وَاَنْتَ اَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ » **Zira sen merhametlilerin en merhametlisisin! dedi.**

١٥٢-﴿ إِنَّ الَّذِينَ اتَّخَذُوا الْعِجْلَ سَيَنَالُهُمْ غَضَبٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَذِلَّةٌ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَكَذٰلِكَ نَجْزِى الْمُفْتَرِينَ ﴾

152- Buzağıyı ilah edinenler var ya işte onlara Rableri tarafından dünya hayatında muhakkak olarak bir gazap ve bir zillet erişecektir. Ve:

« إِنَّ الَّذِينَ اتَّخَذُوا الْعِجْلَ سَيَنَالُهُمْ غَضَبٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَذِلَّةٌ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا» **Buzağıyı** (tanrı) **edinenler varya, işte onlara mutlaka rablerinden bir gazap ve dünya hayatında bir alçaklık erişecektir.** Ülkelerinden çıkarolmaları, sürgün edilmeleri idi. Çünkü gariplik ve kimsesizlik, şnsana boyum eğdirtir. Ya da kendilerine cizye ödeme mahkumiyetinin verilmesi demektir.

« وَكَذٰلِكَ نَجْزِى الْمُفْتَرِينَ » **Biz iftiracıları böyle cezalandırırız.**

Yani Allah adına yalan nyere iftira uyduranları. Çünkü Samiri adındaki Yahudi şöyle diyordu: **"İşete sizin de ilahınız ve Musa'nın da ilahı bu buzağıdır." (Taha, 88)**

١٥٣ -﴿ وَالَّذِينَ عَمِلُوا السَّيِّئَاتِ ثُمَّ تَابُوا مِنْ بَعْدِهَا وَاٰمَنُوا إِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴾

153- Kötülükler yaptıktan sonra ardından tevbe edip de iman edenlere gelince, şüphesiz ki o tevbe ve imandan sonra, Rabbin elbette bağışlayan ve esirgeyendir.

« وَالَّذِينَ عَمِلُوا السَّيِّئَاتِ ثُمَّ تَابُوا مِنْ بَعْدِهَا وَاٰمَنُوا» **Kötülükler yaptıktan sonra ardından tevbe edip de iman edenlere gelince;**

« إِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَحِيمٌ » **Şüphesiz ki o tevbe ve imandan sonra, Rabbin elbette bağışlayan ve esirgeyendir.**

Yani kötülüklerinden dönmelerinden ve tevbe edip iman etmelerinden sonra, yüce Allah kendilerini kesinlikle bağışlayıp günahlarını da örtendir. Daha önceden yaptıklarını da silendir. Bu manasıyla yüce Allah Gafurdur. Rahimdir. Çünkü cennet ile kullarını nimetlendirip mükafatlandırmaktadır.

Buradaki bu hüküm genel bir hüküm olup, ister buzağıya tapanlar olsun ve ister başkaları olsunlar, yaptıklarından vazgeçip iman etmeleri halinde hepsi de bağışlanabileceklerdir. İşledikleri günahın veya suçun, cinayetin büyüklüğü ne olursa olsun tevbe edilmesi durumunda bağışlanacakları bildirilmiş olmaktadır. Çünkü burada yüce Allah İsrail oğullarını işledikleri suçun ya da cinayetin büyüklüğüne yer vermiş, önce bunu ele almış, bunun da hemen peşinden Rahmetinin yüceliğinden söz etmiştir. Rabbimiz böyle buyurmakla şu gerçek bilinsin şstemiştir: "Günahlar ne kadar büyük olursa olsun, Allah'ın affı ve bağışlaması bunların hepsinden daha büyüktür.

« إِنَّ » edatı ise, isim ve haberiyle beraber, « الَّذِينَ » nin haberidir.

❁ ❁ ❁

154. – 157. ÂYETLER

وَلَمَّا سَكَتَ عَنْ مُوسَى الْغَضَبُ أَخَذَ الْأَلْوَاحَ ج وَفِي نُسْخَتِهَا هُدًى وَرَحْمَةٌ لِلَّذِينَ هُمْ لِرَبِّهِمْ يَرْهَبُونَ ﴿١٥٤﴾ وَاخْتَارَ مُوسَى قَوْمَهُ سَبْعِينَ رَجُلاً لِمِيقَاتِنَا ج فَلَمَّا أَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ قَالَ رَبِّ لَوْ شِئْتَ أَهْلَكْتَهُمْ مِنْ قَبْلُ وَإِيَّايَ ط أَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ السُّفَهَاءُ مِنَّا ج إِنْ هِيَ إِلَّا فِتْنَتُكَ ط تُضِلُّ بِهَا مَنْ تَشَاءُ وَتَهْدِي مَنْ تَشَاءُ ط أَنْتَ وَلِيُّنَا فَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الْغَافِرِينَ ﴿١٥٥﴾ وَاكْتُبْ لَنَا فِي هٰذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ إِنَّا هُدْنَا إِلَيْكَ ط قَالَ عَذَابِي أُصِيبُ بِهِ مَنْ أَشَاءُ ج وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ ط فَسَأَكْتُبُهَا لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ وَيُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ وَالَّذِينَ هُمْ بِاٰيَاتِنَا يُؤْمِنُونَ ج ﴿١٥٦﴾ اَلَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْأُمِّيَّ الَّذِي يَجِدُونَهُ مَكْتُوبًا عِنْدَهُمْ فِي التَّوْرٰيةِ وَالْإِنْجِيلِ ز يَأْمُرُهُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهٰيهُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَائِثَ وَيَضَعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ وَالْأَغْلَالَ الَّتِي كَانَتْ عَلَيْهِمْ فَالَّذِينَ اٰمَنُوا بِهِ وَعَزَّرُوهُ وَنَصَرُوهُ وَاتَّبَعُوا النُّورَ الَّذِي

أُنْزِلَ مَعَهُ أُولَٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿١٥٧﴾

Meâli

154- Musa'nın kızgınlığı yatışınca levhaları yerden aldı.O levhaların birinde, "Rablerinden korkanlar için hidayet ve rahmet vardır" bilgisi yer alıyordu.

155- Musa belirlediğimiz süre içinde kavminden yetmiş kişi seçip ayırdı. Ancak sözleşme yerinde onları müthiş bir deprem sarsıntısının sarsması üzerine Musa şöyle dedi: "Rabbim! Dilemiş olsaydın daha önceden onları da beni de helak ederdin. Şu anda içimizdeki bir takım kendini bilmezlerin yüzünden bizleri helak mı edeceksin? Bu, yalnızca senin bir denemendir. Bu deneme sayesinde dilediklerini saptırır ve dilediklerini de doğru-hak olan yola yönlendirirsin. Sensin bizim yardımcımız! Öyleyse bağışla bizi, merhamet eyle bize! Zaten Sen bağışlayıp mağfiret buyuranların en hayırlısısın!

156- Bize hem bu dünyada ve hem ahirette iyilik yaz. Muhakkak biz Senin yoluna yöneldik." Allah da şöyle buyurdu: "Azabımı kimi dilersem ona isabet ettiririm; Rahmetim ise her şeyi kuşatmıştır. Onu emir ve yasaklara bağlı olarak hareket eden takva sahiplerine, zekatı verenlere ve ayetlerimize inananlara yazacağım.

157- Ki onlar yanlarındaki Tevrat ve İncil'de niteliklerini yazılı buldukları ümmi- okuması ve yazması olmayan- Peygamber olan Rasule uyarlar. O onlara iyilikleri emreder ve kötülüklerden de onları meneder. Temiz, güzel ve hoş olan şeyleri onlara helal-mubah, pis ve murdar olan şeyleri de haram kılar. Üzerlerindeki ağırlıkları ve omuzlarındaki zincirleri kaldırır. Bu itibarla ona iman eden, ona destek veren, yardım eden ve onunla beraber indirilen nur'a uyanlar var ya, işte gerçekten kurtuluşa erenler onlardır."

Tefsiri

Hz. Musa'nın aşırı öfkesi sebebiyle, sanki bu şiddetli davranışı, onun öfkesi kendisine emrediyormuşcasına bir ifadeyle deniliyor ki:

١٥٤- ﴿وَلَمَّا سَكَتَ عَنْ مُوسَى الْغَضَبُ أَخَذَ الْأَلْوَاحَ وَفِي نُسْخَتِهَا هُدًى وَرَحْمَةٌ لِلَّذِينَ هُمْ لِرَبِّهِمْ يَرْهَبُونَ﴾

154- Musa'nın kızgınlığı yatışınca levhaları yerden aldı.O levhaların birinde, "Rablerinden korkanlar için hidayet ve rahmet vardır" bilgisi yer alıyordu.

«وَلَمَّا سَكَتَ عَنْ مُوسَى الْغَضَبُ أَخَذَ الْأَلْوَاحَ» **Musa'nın öfkesi dinince levhaları aldı.** Zeccac diyor ki, « سَكَتَ » kelimesinin manası sükünet bulunca demektir. Yani « سَكَنَ » manasındadır. Nitekim ayet **Sekene** olarak da okunmuştur.

« وَفِي نُسْخَتِهَا هُدًى وَرَحْمَةٌ لِلَّذِينَ هُمْ لِرَبِّهِمْ يَرْهَبُونَ » **Onlardaki yazıda Rablerinden korkanlar için hidayet ve rahmet** (haberi) **vardı.**

Bu levhalarından birinden yazılıp alınan, istinsah edilen ve yazılana göre .... Ayette geçen, « نُصْخَةٌ » kelimesi, « فُعْلَةٌ » ölçüsünde bir kelime olup meful manasındadır yani yazılı olan demektir. ve tıpkı "Hutbe" kelimesi kalıbında bir kelimedir.

« لِرَبِّهِمْ » kavline « لِ » harfinin dahil olması, mefulün takaddümü sebebiyledir. Bu bakımdan fiilin bu gibi kelimelerde amel etmesi zayıftır. Yani eğer fiil mamulünden sonraya kalırsa bu takdirde mamulü üzerinde amel etmesi zayıflaşır.

١٥٥- ﴿وَاخْتَارَ مُوسَى قَوْمَهُ سَبْعِينَ رَجُلاً لِمِيقَاتِنَا فَلَمَّا أَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ قَالَ رَبِّ لَوْ شِئْتَ أَهْلَكْتَهُمْ مِنْ قَبْلُ وَإِيَّايَ أَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ السُّفَهَاءُ مِنَّا إِنْ هِيَ إِلاَّ فِتْنَتُكَ تُضِلُّ بِهَا مَنْ تَشَاءُ وَتَهْدِي مَنْ تَشَاءُ أَنْتَ وَلِيُّنَا فَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الْغَافِرِينَ﴾

155- Musa belirlediğimiz süre içinde kavminden yetmiş kişi seçip ayırdı. Ancak sözleşme yerinde onları müthiş bir deprem sarsın-

tısının sarsması üzerine Musa şöyle dedi: "Rabbim! Dilemiş olsaydın daha önceden onları da beni de helak ederdin. Şu anda içimizdeki bir takım kendini bilmezlerin yüzünden bizleri helak mı edeceksin? Bu, yalnızca senin bir denemendir. Bu deneme sayesinde dilediklerini saptırır ve dilediklerini de doğru-hak olan yola yönlendirirsin. Sensin bizim yardımcımız! Öyleyse bağışla bizi, merhamet eyle bize! Zaten Sen bağışlayıp mağfiret buyuranların en hayırlısısın!

«وَاخْتَارَ مُوسٰى قَوْمَهُ سَبْعِينَ رَجُلاً لِمِيقَاتِنَا» **Musa tayin ettiğimiz vakitte kavminden yetmiş adam seçti.** Burada geçen, « قَوْمَهُ » kavli, «مِنْ قَوْمِهِ» demektir. Burada cer edatı olan, « مِنْ » edatı hazfolunmuştur. Fiil buna vasledilmiştir.

Bir yoruma göre Hz. Musa (a.s) oniki boydan ya da kabilenin her birinden altışar kişi seçmişti. Böylece sayıları 72 kişiye ulaştı. Ancak içinizden iki kişi geride kalıp otursun, dedi. Bunun üzerine Kaleb ile Yuşa oturdular. Yani buzağıya tapmaktan uzak duranlar içerisinden belirlediğimiz vakitte....

« فَلَمَّا اَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ قَالَ » **Onları o müthiş deprem yakalayınca Musa dedi ki:**

« رَبِّ لَوْ شِئْتَ اَهْلَكْتَهُمْ مِنْ قَبْلُ وَإِيَّايَ » **"Ey Rabbim! Dileseydin onları da beni de daha önce helâk ederdin."**

Onlardan buzağıya tapınanların olması ve benim de bir kıptiyi öldürmem sebebiyle helak edebilirdin.

« اَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ السُّفَهَاءُ مِنَّا » **Bu iş senin imtihanından başka bir şey değildir.**

İçimizde bir takım cahillerin ve kendini bilmez takımının, yani buzağıya tapanların işledikleri yüzünden bizi helak mi edeceksin?

« إِنْ هِيَ إِلاَّ فِتْنَتُكَ » **Bu senin imtihanından başka bir şey değildir.**

Bu, senin bir imtihanındır, sınamandır. Bu ifade, şu ayete dayan-

maktadır:

"Senden sonra biz, kavmini imtihan ettik." (Taha, 85)

İşte bunun üzerine Musa (a.s) demişti ki: *"Bu imtihan var ya işte bu, senin daha önce bana bildirdiğin imtihandır."* Ya da bu, yüce Allah ın kullarını dilediği gibi dilediği şey ile imtihan etmesi ve denemesidir. Çünkü yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Biz, bir imtihan olarak sizi hayır ile de, şer ile de deneriz."[8]

« تُضِلُّ بِهَا مَنْ تَشَٓاءُ وَتَهْدِى مَنْ تَشَٓاءُ » **Onunla dilediğini saptırırsın, dilediğini de doğru yola iletirsin.**

Bu imtihan ile kullarından dilediklrini, içlerinden dalalet ve sapıklığı tercih edeceklerini bildiğin kimseleri saptırırsın, bu yoldan hidayeti tercih edeceklerini bildiğin kimseleri de doğru yola iletirsin.

« اَنْتَ وَلِيُّنَا » **Sen bizim sahibimizsin** Bizim işlerimiz üzerin de güce sahip olan ve idare eden sensin.

« فَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا وَاَنْتَ خَيْرُ الْغَافِرِينَ » **Bizi bağışla ve bizi acı! Sen bağışlayanların en iyisisin.**

١٥٦- ﴿وَاكْتُبْ لَنَا فِي هٰذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْاٰخِرَةِ اِنَّا هُدْنَٓا اِلَيْكَۜ قَالَ عَذَابِٓي اُص۪يبُ بِه۪ مَنْ اَشَٓاءُۚ وَرَحْمَت۪ي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍۜ فَسَاَكْتُبُهَا لِلَّذ۪ينَ يَتَّقُونَ وَيُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ وَالَّذ۪ينَ هُمْ بِاٰيَاتِنَا يُؤْمِنُونَۚ﴾

156- Bize hem bu dünyada ve hem ahirette iyilik yaz. Muhakkak biz Senin yoluna yöneldik." Allah da şöyle buyurdu: "Azabımı kimi dilersem ona isabet ettiririm; Rahmetim ise her şeyi kuşatmıştır. Onu emir ve yasaklara bağlı olarak hareket eden takva sahiplerine, zekatı verenlere ve ayetlerimize inananlara yazacağım.

« وَاكْتُبْ لَنَا فِي هٰذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْاٰخِرَةِ » **Bize, bu dünyada da iyilik yaz ahirette de.** Rabbimiz! Bize bu dünyada sağlık, afiyet,

[8] Enbiya, 35

güzel bir hayat ver, sana itaatta muvaffakiyet sağla ve bizi imanda sebat ettir, bize paylaşımda bu güzelliği ihsan eyle. Ahirette ise cennetini ver.

«إِنَّا هُدْنَا إِلَيْكَ» **Şüphesiz biz sana döndük"** Tevbe edip sana döndük, sana yöneldik. Örneğin "Hade ileyhi, Yehudu" denir ki bu, bir şeyden dönüldüğünde denir. Yani dönmek, tevbe etmek manalarınadır. « الهُودْ » kelimesi de, « هَائِدْ » kelimesinin çoğuludur. Bu ise tevbe eden ve dönen demektir.

«قَالَ عَذَابِى أُصِيبُ بِهِ مَنْ أَشَاءُ» **Allah buyurdu ki: "Kimi dilersem onu azabıma uğratırım."**

Yani durum ve vaziyeti bu olanlardan kimi dilersen onlara azap ederim. Onları bağışlayacak değilim.

« وَرَحْمَتِى وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ » **"Rahmetim ise her şeyi kuşatmıştır."** Rahmetimin durumuna gelince o öylesine geniştir ki, herkesi ve her şeyi kuşatır, herkese ve her şeye ulaşır. Bir Müslüman ya da bir kafir yoktur ki, dünyada üzerlerinde rahmetimin eseri ve izi görülmemiş olsun.

« فَسَأَكْتُبُهَا لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ وَيُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ وَالَّذِينَ هُمْ بِاٰيَاتِنَا يُؤْمِنُونَ» **Onu emir ve yasaklara bağlı olarak hareket eden takva sahiplerine, zekatı verenlere ve ayetlerimize inananlara yazacağım."** O rahmeti, Hz. Muhammed (sav)'in ümmetinden olup şirkten sakınıp uzak duranlara, farz kılınan zekatı verenlere ve bizim gönderdiğimiz bütün kitaplara iman edip bunlardan hiç birini ve hiçbir şeyi inkar etmeyenlere yazacağım.

١٥٧- ﴿اَلَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِىَّ الْاُمِّىَّ الَّذِى يَجِدُونَهُ مَكْتُوبًا عِنْدَهُمْ فِى التَّوْرٰيةِ وَالْاِنْجِيلِ يَأْمُرُهُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهٰيهُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَٓائِثَ وَيَضَعُ عَنْهُمْ اِصْرَهُمْ وَالْاَغْلَالَ الَّتِى كَانَتْ عَلَيْهِمْ فَالَّذِينَ اٰمَنُوا بِهِ وَعَزَّرُوهُ وَنَصَرُوهُ وَاتَّبَعُوا النُّورَ الَّذِى اُنْزِلَ مَعَهُ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾

157- Ki onlar yanlarındaki Tevrat ve İncil'de niteliklerini yazılı buldukları ümmi -okuması ve yazması olmayan- Peygamber olan Rasule uyarlar. O onlara iyilikleri emreder ve kötülüklerden de onları meneder. Temiz, güzel ve hoş olan şeyleri onlara helal-mubah, pis ve murdar olan şeyleri de haram kılar. Üzerlerindeki ağırlıkları ve omuzlarındaki zincirleri kaldırır. Bu itibarla ona iman eden, ona destek veren, yardım eden ve onunla beraber indirilen nur'a uyanlar var ya, işte gerçekten kurtuluşa erenler onlardır."

« الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْأُمِّيَّ الَّذِى يَجِدُونَهُ مَكْتُوبًا عِنْدَهُمْ فِى التَّوْرٰيةِ وَالْإِنْجِيلِ » **Yanlarındaki Tevrat ve İncil'de yazılı buldukları o elçiye, o ümmi peygambere uyanlar (var ya) işte o peygamber;**

Kendisine ait olarak bir kitap yani Kur'an vahyettiğimiz ve mucizeler sahibi olan, okuma ve yazması da bulunmayan peygambere ait özellikleri yanlarında bulanlar, Yani İsrailoğullarından olup da ona uyanlar, Tevrat ve İncil'de de onun nitelikleri görmüş, okumuş ve öğrenmişlerdi.

« يَأْمُرُهُمْ بِالْمَعْرُوفِ » **"O onlara iyilikleri emreder"** Yani Allah eş ve denk edinmekten onları uzaklaştırarak, kullara da acıyarak iyilik yollarını gösterip emreder.

« وَيَنْهٰيهُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ » **"Ve kötülüklerden de onları meneder."** Yani putlara tapmaktan ve akraba ile olan bağları koparmaktan meneder, buna engel olur.

« وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَٓائِثَ » **Onlara temiz şeyleri helâl, pis şeyleri haram kılar.** Örneğin iç yağı ve benzer şeyler gibi temiz olan ve bunların haram kıldıkları bu türden şeyleri helal kılar. Ya da üzerine Allah'ın adı anılarak kesilmiş olan ve böylece şeriat açısından haram olmayan temiz şeyleri, aynı zamanda haramdan kazanılmayıp mübah olan yollardan kazanılan şeyleri de helal kılar. Diğer taraftan kötü ve iğrenç şeyleri örneğin kan, leş, domuz eti ve Allah'tan başkası adına boğazlanmış olan murdar şeyleri de haram kılar veya hüküm itibariyle iğrenç ve murdar kabul edilen, kötü sayılan faiz, rüşvet ve benzeri mubah olmayan yollardan kazanılanları da haram kılar.

« وَيَضَعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ » **Üzerlerindeki ağırlıkları,** yani kendilerine hareket ve davranma fırsatı bırakmayan, adeta onu hapsedip tutuklayan ağır yükleri, örneğin altından kalkılamayacak ağırlıktaki sorumlulukları, tevbe etmeleri için kendilerini öldürmeleri, hayatlarına son vermeleri, kendisiyle günah işlenilen organların kesilip atılması gibi zor ve ağır gelecek şeyleri kaldırır.

Kıraat imamlarından İbn Amir, « إِصْرَهُمْ » kelimesini çoğul olarak, « اٰصَارَهُمْ » diye okumuştur.

« وَالْاَغْلَالَ الَّت۪ي كَانَتْ عَلَيْهِمْ » **"Ve omuzlarındaki zincirleri kaldırır."** Burada sözü edilen hususlar da oldukça zor ve ağır olan hükümler demektir. Örneğin; diyet sözkonusu olmaksızın ister kasten yani bile bile olsun, ister hata yoluyla olmuş olsun mutlak manada kısas hükmünün uygulanması gerektiğidir. Aynı şekilde ister insan bedeni üzerinde olsun, ister üzerindeki giyside olsun bir necasetin bulaşması durumunda o kısmın kesilip atılması kesin hükmü gibi. Elde edilen ganimetlerin yakılması* kesin hükmü gibi. Kişinin işlediği günahların evlerin kapıları üzerinde ortaya çıkarılması, teşhiri hükmü gibi. İşte bütün bu hükümler kesin olarak İsrailoğullarında uygulanması kesin olan hükümlerdi. İslam ile bunlar hafifletilmiş oldu. Bütün bu anlatılan şeyler laleye yani zincire benzetildi ki, benzerlikte bir farkının olmadığı, mutlak manada yerine getirilmesi gereken hükümler olduğu gerçeğini bildirmek ve açıklamak içindir.

« فَالَّذ۪ينَ اٰمَنُوا بِه۪ وَعَزَّرُوهُ » **"O peygambere inanıp saygı gösteren"** Hz. Muhammed (s.a.v.)'e iman eden, ona tazimde bulunup saygı gösteren ya da ona karşı koyan düşmanlarının güçlerini kırarak, onun düşmanlarına mani olan, **Azr,** kelimesi esasen menetmek manasınadır. Nitekim **tazir** tabiri de bu kökten türemedir. Çünkü bu da çirkin ve kötü olan örneğin had uygulaması gibi şeylerden menetmek anlamındadır. Bu manada mani olmak, engel olmak demektir.

« وَنَصَرُوهُ وَاتَّبَعُوا النُّورَ الَّذ۪ي اُنْزِلَ مَعَهُ » **Ona yardım eden ve onunla birlikte gönderilen nur'a (Kur'ana) uyanlar varya, işte kurtuluşa erenler onlardır.**

« مَعَ » kelimesi, « اتَّبَعُوا » kavline müteallik bulunmaktadır. Yani mana şöyledir: "Peygambere ve onun sünetine uymakla beraber, ona indirilen Kur'an'a uyanlar var ya « أُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ » **"işte gerçekten kurtuluşa erenler onlardır."** Her hayra ve her başarıya ulaşmışlar ve her türlü kötülükten de kurtulmuşlardır.

158. – 162. ÂYETLER

قُلْ يَآ اَيُّهَا النَّاسُ اِنّى رَسُولُ اللّٰهِ اِلَيْكُمْ جَمِيعًا الَّذى لَهُ مُلْكُ
السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ لَآ اِلٰهَ اِلاَّ هُوَ يُحْيِى وَيُمِيتُ فَاٰمِنُوا بِاللّٰهِ
وَرَسُولِهِ النَّبِىِّ الْاُمِّىِّ الَّذى يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَكَلِمَاتِهِ وَاتَّبِعُوهُ لَعَلَّكُمْ
تَهْتَدُونَ ﴿١٥٨﴾ وَمِنْ قَوْمِ مُوسٰى اُمَّةٌ يَهْدُونَ بِالْحَقِّ وَبِهِ يَعْدِلُونَ
﴿١٥٩﴾ وَقَطَّعْنَاهُمُ اثْنَتَىْ عَشْرَةَ اَسْبَاطًا اُمَمًا وَاَوْحَيْنَآ اِلٰى مُوسٰى
اِذِ اسْتَسْقٰيهُ قَوْمُهُٓ اَنِ اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ فَانْبَجَسَتْ مِنْهُ
اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا قَدْ عَلِمَ كُلُّ اُنَاسٍ مَشْرَبَهُمْ وَظَلَّلْنَا عَلَيْهِمُ
الْغَمَامَ وَاَنْزَلْنَا عَلَيْهِمُ الْمَنَّ وَالسَّلْوٰى كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا
رَزَقْنَاكُمْ وَمَا ظَلَمُونَا وَلٰكِنْ كَانُوٓا اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿١٦٠﴾
وَاِذْ قِيلَ لَهُمُ اسْكُنُوا هٰذِهِ الْقَرْيَةَ وَكُلُوا مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ
وَقُولُوا حِطَّةٌ وَادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا نَغْفِرْ لَكُمْ خَطِيٓئَاتِكُمْ
سَنَزِيدُ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٦١﴾ فَبَدَّلَ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ قَوْلاً غَيْرَ
الَّذى قِيلَ لَهُمْ فَاَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِجْزًا مِنَ السَّمَآءِ بِمَا كَانُوا
يَظْلِمُونَ ﴿١٦٢﴾

Meâli

158- De ki: Ey insanlar! Ben gerçekten sizin hepinize Allah'ın peygamber olarak gönderdiği Rasulüyüm. Ki göklerin ve yerin hükümranlığı yegane olarak Onundur. Ondan başka bir ilah da yoktur. Dirilten de öldüren de Odur. O halde Allah'a ve Onun kelimelerine-kitaplarına iman eden ümmi-okuma ve yazması olmayan bir-peygamber olan Rasulüne iman edin ve ona uyun ki doğru yolu bulasınız.

159- Musa'nın kavminden de hak ile insanlara doğru yolu gösteren ve bunun sayesinde adalet ile davranan bir topluluk vardır.

160- Biz İsrail oğullarını oymaklar olarak on iki boya-kabileye ayırdık. Kavmi kendisinden su istediklerinde Musa'ya, "Asan ile taşa vur" diye vahyettik. Derken hemen ondan oniki pınar fışkırdı. Her bir boy su içecekleri yeri kesin olarak belledi. Üzerlerini bulutla gölgelendirdik, kendilerine kudret helvası ile bıldırcın eti indirdik. Dedik ki: "Size rızık olarak verdiklerimizin temizlerinden yeyin." Ancak onlar emirlerimizi tanımamakla yalnızca kendilerine zulmediyorlardı.

161- Çünkü onlara denilmişti ki: "Şu kasabaya-Kudüs'e yerleşin, oradaki ürünlerden dilediğiniz gibi yeyin ve "HİTTA- bağışlanmamızı diliyoruz" deyin ve giriş kapısından eğilerek girin ki hatalarınızı bağışlayalım. Biz iyilik ederek ihsanda bulunanlara pek yakın bir gelecekte daha da artıracağız."

162- Fakat onların içlerinde bulunan bir takım zalimler, kendilerine söylenen asıl sözü, bir başka söze dönüştürdüler. İşte Biz de zulmetmelerinden dolayı gökten üzerlerine aşağılatan ezici bir azap gönderdik.

Tefsiri

١٥٨- ﴿قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللّٰهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا الَّذِي لَهُ مُلْكُ
السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ لَا إِلٰهَ إِلَّا هُوَ يُحْيِي وَيُمِيتُ فَاٰمِنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهِ النَّبِيِّ
الْأُمِّيِّ الَّذِي يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَكَلِمَاتِهِ وَاتَّبِعُوهُ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ﴾

158- De ki: Ey insanlar! Ben gerçekten sizin hepinize Allah'ın peygamber olarak gönderdiği Rasulüyüm. Ki göklerin ve yerin hükümranlığı yegane olarak Onundur. Ondan başka bir ilah da yoktur. Dirilten de öldüren de Odur. O halde Allah'a ve Onun kelimelerine-kitaplarına iman eden ümmi-okuma ve yazması olmayan bir-peygamber olan Rasulüne iman edin ve ona uyun ki doğru yolu bulasınız.

« قُلْ يَا اَيُّهَا النَّاسُ إِنِّى رَسُولُ اللّٰهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا » **"De ki: Ey insanlar! Ben gerçekten sizin hepinize Allah'ın Rasulüyüm."** Her peygamber özellikle kendi yoplumuna has peygamber olarak gönderilmişlerdir. Oysa Hz. Muhammed (sav) efendimiz bütün insanlara ve aynı zamanda cinlere de peygamber olarak gönderilmiştir. « جَمِيعًا » kelimesi, «إِلَيْكُمْ » kavlinden haldir

« الَّذِى لَهُ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ » **"Ki göklerin ve yerin sahibi."**

Bu cümle, muzmar olan, « عَنَى » fiiliyle mahallen mansubtur. Bu da medh üzere mansub bulunmaktadır.

« لَا إِلٰهَ إِلَّا هُوَ» **"Ondan başka bir ilah da yoktur."** Bu ifade sıladan yani ilgi cümleciğinden bedeldir.

Bu cümle de, « لَهُ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ » yan cümleciğidir. Nitekim bundan sonra gelen, « يُحْيِى وَيُمِيتُ » **"Dirilten de öldüren de O'dur."** Cümlesi de böyledir. « لَا إِلٰهَ إِلَّا هُوَ » kavli, kendisinden önce geçen cümleyi açıklamaktadır. Çünkü aleme malik olan bir zat, gerçekte ve hakikatte de ilah olan ancak Odur, başkası değil.

« يُحْيِى وَيُمِيتُ » kavlinde de gerçekten ilah olmaya layık olan ve ilahlığın kendisine has olması gereken de yüce Allah olduğunu açıklama manası vardır. Çünkü Allah'tan başkası diriltmeye ve öldürmeye asla kâdir değildir, olamaz.

« فَاٰمِنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهِ النَّبِيِّ الْاُمِّيِّ الَّذِى يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَكَلِمَاتِهِ » **Öyle**

ise Allah'a ve Ümmî peygamber olan Resulüne -ki o, Allah'a ve onun sözlerine inanır- iman edin

Burada geçen, « وَكَلِمَاتِه » ifadesinden kasıt, Allah tarafından indirilmiş olan kitaplar demektir.

« وَاتَّبِعُوهُ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ » **Ve O'na uyun ki doğru yolu bulasınız.**

Dikkat edilirse burada, « إِنِّي رَسُولُ اللّٰهِ إِلَيْكُمْ » **"Ben Allah tarafından size gönderilen peygamberiyim"** kavlinden sonra, "Allah'a iman edin ve bana da iman edin" diye söylemedi. Bunun nedeni, yüce Allah hakkında cari ve geçerli olan sıfatların aynen kendisi içinde geçerli olacağı manası çıkarılmasın içindir. Böyle bir yanlış anlaşılmaya meydan verilmemesi istendiğindendir. Kaldı ki iltifatta bir de belagat üstünlüğü ve inceliği vardır.

Böylece kişi bilsin ki; Kendisine iman edilmesi farz olan bu kişi ya da zat şu özellikleri taşıyan kimsedir; Ümmidir yani anadan doğma olarak aynen kalmış, herhangi bir yere gidip öğrenim görmemiş ve bu manada annesinden doğduğu gibi kalan ve hiç okuma yazması olmayan kişi. İşte bu zat Allah'a iman ediyor, ne tür olursa olsun Allah'tan gelen kitaplara iman etmiştir. İster benim kendime indirilen olsun, ister benden başkalarına indirilmiş olanlar olsun, hepsine iman eden bir kimse. Böylece insaflı davranışını sergileyip ortaya koymuş ve kendisi açısından bir asabiyete sapmadığını göstermek için böylece açıklık getirmiştir.

١٥٩- ﴿وَمِنْ قَوْمِ مُوسٰى اُمَّةٌ يَهْدُونَ بِالْحَقِّ وَبِهِ يَعْدِلُونَ﴾

159- Musa'nın kavminden de hak ile insanlara doğru yolu gösteren ve bunun sayesinde adalet ile davranan bir topluluk vardır.

« وَمِنْ قَوْمِ مُوسٰى اُمَّةٌ يَهْدُونَ بِالْحَقِّ وَبِهِ يَعْدِلُونَ » **Musa'nın kavminden hak ile doğru yolu bulan ve onun sayesinde âdil davranan bir topluluk vardır.**

Hal sebebiyle aralarında hükmü adaletle uygulayan bir topluluk bulunmaktadır. Bir yoruma göre de, Çin'in uzak doğunun ötelerinde Miraç gecesinde Hz. Muhammed (s.a.v.)'e iman eden bir kavim veya bunlar,

Abdullah İbn Selam ve arkadaşlarından oluşan toluluktur.

١٦٠- ﴿وَقَطَّعْنَاهُمُ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ أَسْبَاطًا أُمَمًا وَأَوْحَيْنَا إِلَى مُوسَى إِذِ اسْتَسْقَاهُ قَوْمُهُ أَنِ اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ فَانْبَجَسَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا قَدْ عَلِمَ كُلُّ أُنَاسٍ مَشْرَبَهُمْ وَظَلَّلْنَا عَلَيْهِمُ الْغَمَامَ وَأَنْزَلْنَا عَلَيْهِمُ الْمَنَّ وَالسَّلْوَى كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَمَا ظَلَمُونَا وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ﴾

160- Biz İsrail oğullarını oymaklar olarak on iki boya-kabileye ayırdık. Kavmi kendisinden su istediklerinde Musa'ya, "Asan ile taşa vur" diye vahyettik. Derken hemen ondan oniki pınar fışkırdı. Her bir boy su içecekleri yeri kesin olarak belledi. Üzerlerini bulutla gölgelendirdik, kendilerine kudret helvası ile bıldırcın eti indirdik. Dedik ki: "Size rızık olarak verdiklerimizin temizlerinden yeyin." Ancak onlar emirlerimizi tanımamakla yalnızca kendilerine zulmediyorlardı.

« وَقَطَّعْنَاهُمُ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ أَسْبَاطًا أُمَمًا » **Biz İsrailoğullarını oymaklar olarak on iki kabileye ayırdık** Yani onları ayrı ayrı gu-ruplara ayırdık. Yani fırkalara, guruplara.. Her birini de diğerinden farklı özellik ve meziyete sahip kıldık.

« أَسْبَاطًا » kavli adeta, « اثْنَتَيْ عَشْرَةَ قَبِيلَةً » gibidir. Esbat kelimesi, kişinin çocuğunun çocuğu yani torunu manasınadır. Bu kelime, "Sıbt" kelimesinin de çoğuludur. İsrail oğulları Hz. Yakup (a.s) soyundan gelen on iki çocuğundan oluşan ayrı ayrı on iki kabile ya da boydan meydana gelmişlerdi. Evet bilindiği üzere nahiv yani dilbilgisi kuralı olarak On sayısının üzerinde olan cümlelerin mümeyyezi müfret yani tekildir. Dolayısıyla, "İsney Aşere Sıbtan" olması gerekirdi. Ancak burada asıl amaç, "Onları on iki kabileye ayırdık" yani « وَقَطَّعْنَاهُمُ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ قَبِيلَةً » demektir. Dolayısıyla her bir kabile bir tek torundan değil, birçok torunlardan meydana geldiğinden böyle zikredilmiştir.

Buna göre de, kabile yerine ve o manada, çoğul olan « أَسْبَاطًا » kelimesi getirilmiştir. « أُمَمًا » kelimesi de, « اثْنَتَيْ عَشْرَةَ » kavlinden bedeldir. Yani biz onları ümmetler, oymak ve kabileler olarak guruplara ayırdık, demektir. Çünkü bir çok torunlardan oluşan sıbtlar, gerçekten her biri kendi içlerinde oldukça büyük bir topluluk oluşturmuşlardı. Her bir ümmet, ötekisinin aksi bir hedefi amaçlıyordu

« وَأَوْحَيْنَا إِلَى مُوسَى إِذِ اسْتَسْقَيهُ قَوْمُهُ أَنِ اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ »

"Kavmi kendisinden su istediklerinde Musa'ya, "Asan ile taşa vur" diye vahyettik." Taşa vur, diye bildirdik.

« فَانْبَجَسَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا » **"Derken hemen ondan oniki pınar fışkırdı." Hemen akmaya başladı.**

« قَدْ عَلِمَ كُلُّ أُنَاسٍ مَشْرَبَهُمْ » **"Her bir boy su içecekleri yeri kesin olarak belledi."** Ayetteki « أُنَاسٍ » mükesser olmayan ismi cemidir. Yani kırık çoğul değildir. Çoğul manasını taşıyan bir isimdir.

« وَظَلَّلْنَا عَلَيْهِمُ الْغَمَامَ وَأَنْزَلْنَا عَلَيْهِمُ الْمَنَّ وَالسَّلْوَى » **"Üzerlerini bulutla gölgelendirdik, kendilerine kudret helvası ile bıldırcın eti indirdik. -Ve onlara- Dedik ki:"**

« كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ » **"Size rızık olarak verdiklerimizin temizlerinden yeyin."**

« وَمَا ظَلَمُونَا وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ » **Ama onlar** (emirlerimizi dinlememekle) **bize değil kendilerine zulmediyorlardı.**

Yani onlar verdiğimiz nimetlere nankörlük etmekle sebep oldukları zulmün zararı bize değil, onların kendilerine dönecektir. Çünkü bunlar kendi kendilerine zarar veriyorlar, bu itibarla da zulüm ve haksızlıklarının, nankörlüklerinin cezası ve vebali onlara dönecektir.

١٦١- ﴿وَإِذْ قِيلَ لَهُمُ اسْكُنُوا هٰذِهِ الْقَرْيَةَ وَكُلُوا مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ وَقُولُوا حِطَّةٌ وَادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا نَغْفِرْ لَكُمْ خَطِيٓـَٔاتِكُمْ سَنَزِيدُ الْمُحْسِنِينَ﴾

161- Çünkü onlara denilmişti ki: "Şu kasabaya-Kudüs'e yerleşin, oradaki ürünlerden dilediğiniz gibi yeyin ve "HİTTA- bağışlanmamızı diliyoruz" deyin ve giriş kapısından eğilerek girin ki hatalarınızı bağışlayalım. Biz iyilik ederek ihsanda bulunanlara pek yakın bir gelecekte daha da artıracağız."

« وَإِذْ قِيلَ لَهُمُ اسْكُنُوا هٰذِهِ الْقَرْيَةَ » **Onlara denildiki: Şu şehirde** (Kuduste) **yerleşin.**

Onlara şu kasabaya yani Kudüs'e ya da Beytu'l-Makdis'e girin,

« وَكُلُوا مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ وَقُولُوا حِطَّةٌ وَادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا نَغْفِرْ لَكُمْ خَطِيٓـَٔاتِكُمْ » **ondan** (nimetlerinden) **dilediğiniz gibi yeyin, "bağışlanmak istiyoruz" deyin ve kapıdan eğilerek girin ki hatalarınızı bağışlayalım.**

Denildiği zamanı bir hatırlayın.

Kıraat imamlarından Nafi ve İbn Amir, « نَغْفِرْ لَكُمْ » kavlini « تُغْفَرْ لَكُمْ» olarak okumuşlardır ki, bu, *"hatalarınız bağışlanmış olsun"* demektir. Kıraat imamlarından Nafi, « خَطِيٓـَٔاتُكُمْ » diye kıraat ederken, Ebû Amr ise, "**Hatayaküm**" polarak kıraat etmiştir.

İbn Amir ise, «خَطِيٓـَٔتُكُمْ » tarzında okumuştur.

« سَنَزِيدُ الْمُحْسِنِينَ » **İyilik yapanlara ileri de ihsanımızı daha da artıracağız."**

١٦٢ - ﴿ فَبَدَّلَ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ قَوْلاً غَيْرَ الَّذِى قِيلَ لَهُمْ فَاَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِجْزًا مِنَ السَّمَاءِ بِمَا كَانُوا يَظْلِمُونَ ﴾

162- Fakat onların içlerinde bulunan bir takım zalimler, kendilerine söylenen asıl sözü, bir başka söze dönüştürdüler. İşte Biz de zulmetmelerinden dolayı gökten üzerlerine aşağılatan ezici bir azap gönderdik.

« فَبَدَّلَ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ قَوْلاً غَيْرَ الَّذِى قِيلَ لَهُمْ فَاَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِجْزًا مِنَ السَّمَاءِ بِمَا كَانُوا يَظْلِمُونَ » **Fakat onlardan zalim olanlar, sözü kendilerine söylenenden başkasıyla değiştirdiler. Biz de zulm etmelerinden ötürü üzerlerine gökten bir azap gönderdik.**

Burada bu surede geçen,

« اسْكُنُوا هٰذِهِ الْقَرْيَةَ وَكُلُوا مِنْهَا » "**Şu kasabaya yerleşin ve orada ki ürünlerden dilediğiniz gibi yeyin**" kavliyle, **(Bakara, 58)** de geçen "**Şu kasabaya girin ve dilediğiniz gibi yeyin.**" Arasında bir fark yoktur. Yani birinde "Yerleşin" diğerinde de "girin" ifadelerinin yer almış olması arasında mana bakımından herhangi bir fark yoktur. Bu ayetlerde, "حِطَّةٌ" kelimesinin kapıdan girişten önce yer verilmiş olsun, ister bundan sonra getirilmiş olsun, fark etmez. Neticede her iki durumda da bunların arasını cemetmektedir. Birinde, « رَغَدًا » "bolluk" manasına gelen kelimeye yer verilip diğer ayette yer verilmemiş olması da bir tenakuz veya bir çelişki değildir.

Bir de, « نَغْفِرْ لَكُمْ خَطِيئَاتِكُمْ سَنَزِيدُ الْمُحْسِنِينَ » kavli iki şeyi vaat buyurmaktadır: Biri Allah tarafından bağışlanmaları ve diğeri de daha fazlasının verileceği, arttırılacağı sözü. Bu iki vaat arasında « وَ » harfinin yer almaması yani, şu "ve" şu denmemiş olmasının bir zararı da yoktur. Buna bir halel getirmez. Çünkü bu yeni bir cümledir. Sözü söyleyenin söyleyişi esasına göre cümle bina olunmuştur. Bu da, "Peki ya bağışlanmaktan sonra ne var?" sorusuna bir cevap niteliğinde olmak üzere ona:

« سَنَزِيدُ الْمُحْسِنِينَ » denilerek karşılık verilmiştir, ayrıca bir "Ve" ifadesine gerek görülmemiştir. Aynı şekilde, "مِنْهُمْ" kavlinin ilavesi de, açıklıma getirme bakımından getirilen bir artı ifadedir. Bir de, « اَرْسَلْنَا » ile « اَنْزَلْنَا » arasında ve keza « يَظْلِمُونَ » ile « يَفْسُقُونَ » arasında mana bakımından pek bir fark yoktur. Hepsi de birbiri yerine kullanılabilen kelimelerdendir.

❀ ❀ ❀

163. - 166. ÂYETLER

وَاسْأَلْهُمْ عَنِ الْقَرْيَةِ الَّتِي كَانَتْ حَاضِرَةَ الْبَحْرِ إِذْ يَعْدُونَ فِي
السَّبْتِ إِذْ تَأْتِيهِمْ حِيتَانُهُمْ يَوْمَ سَبْتِهِمْ شُرَّعًا وَيَوْمَ لَا يَسْبِتُونَ
لَا تَأْتِيهِمْ كَذَٰلِكَ نَبْلُوهُمْ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿١٦٣﴾ وَإِذْ قَالَتْ
أُمَّةٌ مِنْهُمْ لِمَ تَعِظُونَ قَوْمًا اللَّهُ مُهْلِكُهُمْ أَوْ مُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا
شَدِيدًا قَالُوا مَعْذِرَةً إِلَىٰ رَبِّكُمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿١٦٤﴾ فَلَمَّا نَسُوا
مَا ذُكِّرُوا بِهِ أَنْجَيْنَا الَّذِينَ يَنْهَوْنَ عَنِ السُّوءِ وَأَخَذْنَا الَّذِينَ
ظَلَمُوا بِعَذَابٍ بَئِيسٍ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿١٦٥﴾ فَلَمَّا عَتَوْا عَنْ مَا
نُهُوا عَنْهُ قُلْنَا لَهُمْ كُونُوا قِرَدَةً خَاسِئِينَ ﴿١٦٦﴾

Meâli

163- Onlara, deniz kenarında bulunan kasaba halkının halini de sor: Hani onlar cumartesi günü için konulan yasağı saygısızlıkla çiğniyorlardı. Çünkü yasak konulan cumartesi gününde balıklar ortaya çıkarak akın akın onlara gelirlerdi. Oysa cumartesi dışındaki günlerde ise balıklar açıktan su yüzüne çıkıp onlara gelmezlerdi. İşte yasakları çiğnemeleri sebebiyle onları böylece imtihan ediyorduk.

164- İçlerinden bir topluluk da demişti ki: " Allah'ın kendilerini helak edeceği veya şiddetli olarak azapta bulunacağı bir kavme neden dolayı öğüt veriyorsunuz?" Onlar ise şöyle cevap verdiler: " Rabbimize karşı bir mazeret gösterelim için! Bir de belki bu sayede sakınıp gerçeği kavrarlar ümidiyle bunu yapıyoruz."

165- Onlar kendilerine hatırlatılanları unutup umursamaz olunca, Biz de kötülüklerden menedenleri kurtardık, zulmedenleri de işleye geldikleri kötülükleri yüzünden şiddetli bir azap ile yakalayıp cezalandırdık.

166- İşte böylece onlar yasaklandıkları şeylerden vazgeçmeyip serkeşlik ederek durumlarında ısrar edince, Biz de kendilerine: "aşağılık maymunlar olun" dedik.

Tefsiri

١٦٣- ﴿وَاسْأَلْهُمْ عَنِ الْقَرْيَةِ الَّتِي كَانَتْ حَاضِرَةَ الْبَحْرِ إِذْ يَعْدُونَ فِي السَّبْتِ إِذْ تَأْتِيهِمْ حِيتَانُهُمْ يَوْمَ سَبْتِهِمْ شُرَّعًا وَيَوْمَ لَا يَسْبِتُونَ لَا تَأْتِيهِمْ كَذَلِكَ نَبْلُوهُمْ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ﴾

163- Onlara, deniz kenarında bulunan kasaba halkının halini de sor: Hani onlar cumartesi günü için konulan yasağı saygısızlıkla çiğniyorlardı. Çünkü yasak konulan cumartesi gününde balıklar ortaya çıkarak akın akın onlara gelirlerdi. Oysa cumartesi dışındaki günlerde ise balıklar açıktan su yüzüne çıkıp onlara gelmezlerdi. İşte yasakları çiğnemeleri sebebiyle onları böylece imtihan ediyorduk.

«وَاسْأَلْهُمْ عَنِ الْقَرْيَةِ الَّتِي كَانَتْ حَاضِرَةَ الْبَحْرِ» **Onlara, deniz kıyısında bulunan şehir halkının durumunu sor.**

Ayette bulunan, « حَاضِرَةَ الْبَحْرِ » kavli, deniz kenarında, denize yakın yerde bulunan demektir. Aslında bu soru bir bakıma onları azarlama ve paylama mahiyetinde olan bir sorudur. Böylece onlara küfürde oldukça eskiye dayanan bir geçmişlerinin olduğu uyarısında bulunuluyor.

« إِذْ يَعْدُونَ فِي السَّبْتِ » **Hani onlar Cumartesi gününe saygısızlık gösterip haddi aşıyorlardı.**

O Yahudiler yüce Allah'ın Cumartesi yasağı konusundaki hükmü ve koyduğu sınırlamayı tanımıyor, o sınırı aşıyorlardı. Yani Cumartesi günü avlanmaları yasaklandığı halde avlanıyorlardı. Oysa o gün avlanmaları yasaklanmıştı. « إِذْ يَعْدُونَ » kavli, « الْقَرْيَةِ » kelimesinden bedel

olduğu için mahallen mecrurudur. Burada geçen "**Kasabadan**" kasıt o kasaba halkından sor, demektir. Sanki şöyle denilmektedir: "O Yahudilere, cumartesi günü yasağını hiçe saydıkları zamanı o kasba halkından sor." Bu, Bedeli iştimal türündendir.

« إِذْ تَأْتِيهِمْ حِيتَانُهُمْ يَوْمَ سَبْتِهِمْ شُرَّعاً » **Çünkü Cumartesi tatili yaptıkları gün, balıklar meydana çıkarak akın akın onlara gelirdi.**

Burada, « إِذْ تَأْتِيهِمْ » kavli, « يَعْدُونَ » kelimesiyle mansub kılınmıştır veya bu, bedelden sonra bir ikinci bedeldir. Yine ayette geçen, « حِيتَانُهُمْ » kelimesi, « حُوتْ » kelimesinin çoğuludur. Burada **vav** harfi sakin yani harekesiz olduğundan ve makabli yani kendisinden önce gelen harf de kesreli olduğundan "Y" harfine dönüştürülmüştür. « شُرَّعاً » su yüzeyine, su üstüne çıkarak, demektir. Kelime, "Şâri'" kelimesinin çoğuludur ve "el-Hiytan" kelimesinden haldir. Sebt « السَّبْت » kelimesi, « سَبَّتَ » fiilinden mastardır. Bu da Yahudilerin cumartesi günü yasağına değer verip onu çiğnememek, o gün balık avlamamak ve yalnızca ibadetle meşgul bulunmak anlamında, « سَبَّتَ الْيَهُودْ » ifadesinin karşılığıdır. Mana şöyledir: *"Çünkü onlar bu günün saygınlığını tanıma-yıp hadlerini aştılar."*

Nitekim, « يَوْمَ سَبْتِهِمْ » kavli de bu manayadır. Yani, *"Avlanmamaları gereken o güne saygı gösterdiklerinde"* demektir. Kaldı ki bundan sonra gelen kısım da bunu göstermektedir:

« وَيَوْمَ لَا يَسْبِتُونَ لَا تَأْتِيهِمْ » **Oysa cumartesi dışındaki günlerde ise balıklar açıktan su yüzüne çıkıp onlara gelmezlerdi."**

« وَيَوْمَ » kelimesi, « لَا تَأْتِيهِمْ » kavlinin zarfıdır.

« كَذَلِكَ نَبْلُوهُمْ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ » **İşte böylece biz, yoldan çıkmalarından dolayı onları imtihan ediyorduk.**

İşte tıpkı bu büyük imtihan gibi biz onları fasılıkları sebebiyle deneriz.

١٦٤- ﴿وَإِذْ قَالَتْ أُمَّةٌ مِنْهُمْ لِمَ تَعِظُونَ قَوْمًا اللّٰهُ مُهْلِكُهُمْ أَوْ مُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا قَالُوا مَعْذِرَةً إِلَى رَبِّكُمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ﴾

164- İçlerinden bir topluluk da demişti ki: " Allah'ın kendilerini helak edeceği veya şiddetli olarak azapta bulunacağı bir kavme neden dolayı öğüt veriyorsunuz?" Onlar ise şöyle cevap verdiler: " Rabbimize karşı bir mazeret gösterelim için! Bir de belki bu sayede sakınıp gerçeği kavrarlar ümidiyle bunu yapıyoruz."

« وَإِذْ قَالَتْ أُمَّةٌ مِنْهُمْ » **"İçlerinden bir topluluk da demişti ki:"**

« وَإِذْ قَالَتْ » kavli, bundan önce geçen, « إِذْ يَعْدُونَ » kavli üzerine atf olunmuştur. İrab bakımından aynen onun hükmüne tabidir.

« أُمَّةٌ مِنْهُمْ » O kasaba halkından salih olan bir topluluk olup, içinde bulundukları toplumun günahta ileri gitmiş olmaları, kendilerine hep sıkıntı ve zorluk çıkarmaları sebebiyle onlara vazetmekten, öğüt vermekten artık umutlarını kesmiş olanlardır. İşte bunlar vaaz ve öğütlerinden ders almayanlara diyordu ki:

« لِمَ تَعِظُونَ قَوْمًا اللّٰهُ مُهْلِكُهُمْ أَوْ مُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا » **"Allah'ın helak edeceği yahut şiddetli bir azap edeceği bir kavme ne diye öğüt veriyorsunuz?" dedi.** Bu kimselerin böyle konuşmalarının sebebi, vaaz ve öğüdün bunlara hiç kar etmeyeceğini bilmelerindendir.

« قَالُوا مَعْذِرَةً إِلَى رَبِّكُمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ » (Öğüt verenler) **dediler ki: "Rabbinize mazeret beyan edelim diye bir de sakınırlar ümidiyle** (öğüt veriyoruz.)

Bizim beklentimiz belki sakınırlar diyedir. Ayrıca onlara öğütte bulunmamız, yarın Allah'ın huzurunda bir mazeretimiz olsun diyedir. Allah tarafından münkerden nehyetme görevini yapmayanlara nispet olunacak şeylerle biz de karşı karşıya kalmayalım içindir.

Kıraat imamlarından Hafs tarafından, « مَعْذِرَةً » olarak okunmuştur ki, mefulü leh kabul edildiği içindir. Yani bu konuda bizim onlara öğütte bulunmamız bir mazeretimiz olsun içindir.

١٦٥- ﴿فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِ أَنْجَيْنَا الَّذِينَ يَنْهَوْنَ عَنِ السُّوءِ وَأَخَذْنَا الَّذِينَ ظَلَمُوا بِعَذَابٍ بَئِيسٍ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ﴾

165- Onlar kendilerine hatırlatılanları unutup umursamaz olunca, Biz de kötülüklerden menedenleri kurtardık, zulmedenleri de işleye geldikleri kötülükleri yüzünden şiddetli bir azap ile yakalayıp cezalandırdık.

« فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِ » **Onlar kendilerine yapılan uyarıları unutunca;**

Yani kasaba halkı, salihler tarafından kendilerinin terkettikleri hükümler hatırlatılınca, tpkı unutanın bir şeyi bıraktığı gibi onlar da hakkı öylesine unutup terkettiler.

« أَنْجَيْنَا الَّذِينَ يَنْهَوْنَ عَنِ السُّوءِ وَأَخَذْنَا الَّذِينَ ظَلَمُوا بِعَذَابٍ بَئِيسٍ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ » **Biz de kötülükten men edenleri kurtardık, zulmedenleri de yapmakta oldukları kötülükten ötürü şiddetli bir azap ile yakaladık.**

Çünkü bunlar; kurtulmuş olanlara; neden dolayı öğüt verip duruyorsunuz? Diyorlardı, itirazda bulunuyorlardı.

Hasan Basrî'den rivayete göre demiş ki: "Bunlardan iki fırka kurtuldu, biri ise helâk oldu. Bu helâk olanlar da, yasaklanan cumartesi gününde balık avlayanlardır.

« بِعَذَابٍ بَئِيسٍ » şiddetli azap demektir. Bir şey şiddetlendiğinde, bu fiil ile söylenir. Örneğin, « بَئِسَ - يَبْئَسُ - بَئِيسٌ » gibi. Kıraat imamlarından İbn Amir bu kelimeyi, « بِئْسٍ » olarak kıraat ederken, Nafî ise, « بِيسٍ » olarak kıraat etmiştir. Hammad dışında Ebu Bekir Şube ise,

« فَيْعَل » kalıbında, « بَيْئَس » olarak okumuştur.

١٦٦- ﴿ فَلَمَّا عَتَوْا عَنْ مَا نُهُوا عَنْهُ قُلْنَا لَهُمْ كُونُوا قِرَدَةً خَاسِئِينَ ﴾

166- İşte böylece onlar yasaklandıkları şeylerden vazgeçmeyip serkeşlik ederek durumlarında ısrar edince, Biz de kendilerine: "aşağılık maymunlar olun" dedik.

« فَلَمَّا عَتَوْا عَنْ مَا نُهُوا عَنْهُ » **Kibirlenip de kendilerine yasak edilen şeylerden vazgeçmeyince onlara;**

« قُلْنَا لَهُمْ كُونُوا قِرَدَةً خَاسِئِينَ » **Aşağılık maymunlar olun! dedik**

Yani biz onları zelil ve Allah'ın rahmetinden uzaklaşmış maymunlar kıldık.

Bir yoruma göre, « فَلَمَّا عَتَوْا » kavli, « فَلَمَّا نَسُوا » kavlinin tekrarıdır. Âyette geçen, « بِعَذَابٍ بَئِيسٍ » ile kasıt, başka bir varlığa dönüştürülme cezasıdır.

Bir rivayete göre bunların gençleri maymuna, yaşlıları da domuza dönüştürülmüşlerdir. Bunlar bu halleriyle yakınlarını tanıyor ve bundan ötürü ağlıyorlardı ve fakat konuşamıyorlardı. Cumhur'un görüşüne göre bu toplum dönüştürüldükleri bu hallerinden üç gün sonra ölmüşlerdir. Bir rivâyete göre de, yaşamışlar ve üreyip varlıklarını sürdürmüşlerdir.

167. – 171. ÂYETLER

وَإِذْ تَأَذَّنَ رَبُّكَ لَيَبْعَثَنَّ عَلَيْهِمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ مَنْ يَسُومُهُمْ سُوءَ الْعَذَابِ ۗ إِنَّ رَبَّكَ لَسَرِيعُ الْعِقَابِ ۖ وَإِنَّهُ لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٦٧﴾ وَقَطَّعْنَاهُمْ فِي الْأَرْضِ أُمَمًا ۖ مِنْهُمُ الصَّالِحُونَ وَمِنْهُمْ دُونَ ذَٰلِكَ ۖ وَبَلَوْنَاهُمْ بِالْحَسَنَاتِ وَالسَّيِّئَاتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿١٦٨﴾ فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ وَرِثُوا الْكِتَابَ يَأْخُذُونَ عَرَضَ هَٰذَا الْأَدْنَىٰ وَيَقُولُونَ سَيُغْفَرُ لَنَا ۖ وَإِنْ يَأْتِهِمْ عَرَضٌ مِثْلُهُ يَأْخُذُوهُ ۚ أَلَمْ يُؤْخَذْ عَلَيْهِمْ مِيثَاقُ الْكِتَابِ أَنْ لَا يَقُولُوا عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقَّ وَدَرَسُوا مَا فِيهِ ۗ وَالدَّارُ الْآخِرَةُ خَيْرٌ لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ ۗ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٦٩﴾ وَالَّذِينَ يُمَسِّكُونَ بِالْكِتَابِ وَأَقَامُوا الصَّلَوٰةَ ۗ إِنَّا لَا نُضِيعُ أَجْرَ الْمُصْلِحِينَ ﴿١٧٠﴾ وَإِذْ نَتَقْنَا الْجَبَلَ فَوْقَهُمْ كَأَنَّهُ ظُلَّةٌ وَظَنُّوا أَنَّهُ وَاقِعٌ بِهِمْ ۚ خُذُوا مَا آتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ وَاذْكُرُوا مَا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿١٧١﴾

Meâli

167- İşte Rabbin ta kıyamete kadar mutlaka onlara en şiddetli ve ağır azabı tattıracak kimseler göndereceğini haber verdi. Doğrusu Rabbin

kesin olarak cezayı çarçabuk görendir. Ve O çok bağışlayan ve pek merhamet edendir.

168- Onları parçalanmış topluluklar halinde dünyanın dört bir tarafına dağıttık. İçlerinden salih- iyi kimseler olduğu kadar yine onlardan bundan aşağı durumda olanlar da vardır. Hatalarından dönerler diye onları kimi zaman iyiliklerle ve kimi vakit de kötülüklerle denedik.

169- Onlardan sonra da Kitaba –Tevrat'a varis olan kötü bir nesil geldi. Onlar Tevrat'ı tahrif etme-bozma karşılığında şu bayağı dünyalığı aldılar da: "Nasıl olsa bağışlanacağız" dediler. Eğer onlara buna benzer değersiz bir menfaat daha gelse onu da alırlar. Oysa Allah hakkında haktan başka bir şey söylemeyeceklerine ve kitapta var olan hükümleri okuyup uygulayacaklarına dair kendilerinden kesin söz alınmış değil miydi? Fakat ahiret yurdu kitaba göre hareket edip sakınanlar için elbette daha hayırlıdır. Hala aklınızı başınıza almıyor musunuz?

170- Kitaba dört elle sarılıp ve bir de namazlarını gereğince kılanlar var ya, işte Biz bu şekilde güzel amel ve davranışlarda bulunanların yaptıklarını boşa çıkarmayız.

171- Bir zamanlar dağı İsrailoğullarının üzerine bir gölgelik gibi kaldırdık da, o dağı üzerlerine düşecekmiş sandılar. Dedik ki: "Size verdiğimiz kitaba ciddi olarak sarılın ve içindeki hükümleri hep hatırlayıp uygulayın ki felaketlerden korunasınız."

Tefsiri

١٦٧- ﴿ وَإِذْ تَأَذَّنَ رَبُّكَ لَيَبْعَثَنَّ عَلَيْهِمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ مَنْ يَسُومُهُمْ سُوءَ الْعَذَابِ إِنَّ رَبَّكَ لَسَرِيعُ الْعِقَابِ وَإِنَّهُ لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴾

167- İşte Rabbin ta kıyamete kadar mutlaka onlara en şiddetli ve ağır azabı tattıracak kimseler göndereceğini haber verdi. Doğrusu Rabbin kesin olarak cezayı çarçabuk görendir. Ve O çok bağışlayan ve pek merhamet edendir.

« وَإِذْ تَأَذَّنَ رَبُّكَ لَيَبْعَثَنَّ عَلَيْهِمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ مَنْ يَسُومُهُمْ سُوءَ الْعَذَابِ » **Rabbin, elbette kıyamet gününe kadar onlara en kötü ezi-**

yeti yapacak kimseler göndereceğini ilan etti.

« تَأَذَّنَ » fiili, « أَعْلَمَ » manasınadır ve yemin fiili yerine geçen bir fiil olarak getirilmiştir. Bu bakımdan tıpkı Kasem yani yemin ifade eden bir kelimeye verilen cevap ile cevaplanmıştır.

Bu da, « لَيَبْعَثَنَّ عَلَيْهِمْ » kavlidir. Yani yüce Allah, kendi zâtına, Yahudilere mutlaka kimi insanları musallat kılacağını yazdı, demektir.

« مَنْ يَسُومُهُمْ » Onlara tattıracak kavli, onlara karşı yapılması gerekeni uygulayacak olanlar, demektir. Yahudiler, Hz. Muhammed (s.a.v.) peygamber olarak gönderilene dek mecusilere yani ateşe tapanlara cizye yani vergi ödüyorlardı. Hz. Peygamber (s.a.v) de onlara cizye vergisi yükledi, bu vergi cezası ta kıyamete dek onlar üzerinde sürüp gidecektir, hep cizye ödeyeceklerdir.

« إِنَّ رَبَّكَ لَسَرِيعُ الْعِقَابِ وَإِنَّهُ لَغَفُورٌ رَحِيمٌ » **Şüphesiz Rabbin cezayı çabuk verendir. Ve O çok bağışlayan, pek esirgeyendir.**

١٦٨- ﴿وَقَطَّعْنَاهُمْ فِي الْأَرْضِ أُمَمًا مِنْهُمُ الصَّالِحُونَ وَمِنْهُمْ دُونَ ذٰلِكَ وَبَلَوْنَاهُمْ بِالْحَسَنَاتِ وَالسَّيِّئَاتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ﴾

168- Onları parçalanmış topluluklar halinde dünyanın dört bir tarafına dağıttık. İçlerinden salih- iyi kimseler olduğu kadar yine onlardan bundan aşağı durumda olanlar da vardır. Hatalarından dönerler diye onları kimi zaman iyiliklerle ve kimi vakit de kötülüklerle denedik.

«وَقَطَّعْنَاهُمْ فِي الْأَرْضِ أُمَمًا» **Onları** (Yahudileri) **grup grup yeryüzüne dağıttık.** O Yahudileri parçalayıp dünyanın dört bir yanına dağıttık. Onların yer almadığı hiçbir ülke yoktur. Mutlaka herbir ülkede onlardan bir gurup bulunmaktadır.

« مِنْهُمُ الصَّالِحُونَ » **Onlardan iyi kimseler vardır,**

Örneğin onlardan olup da Medine'de iman edenler gibi veya ta

Çin'in, uzak doğunun en uç noktalarında iman edenlerin var olması gibi,

« وَمِنْهُمْ دُونَ ذٰلِكَ » **Yine onlardan bundan aşağı da olanları da vardır.**

Bir de nitelik ve özellik bakımından öyle bir takım insanlar da vardır ki seviyece bunlardan düşüktürler. İşte bunlar fasık olan ve yoldan çıkmış bulunan kimselerdir. « دُونَ ذٰلِكَ » mahallen merfudur. Bu da mahzuf bulunan bir mevsufun sıfatıdır. Yani; "Onların arasından salah bakımından oldukça aşağı olan bir kesim de vardır" demektir.

« وَبَلَوْنَاهُمْ بِالْحَسَنَاتِ وَالسَّيِّئَاتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ » (kötülüklerinden) **belki dönerler diye onları iyilik ve kötülüklerle imtihan ettik.**

Bazen nimetlerle, bazen de intikam almakla, kimi vakit bollukla ve kimi vakit de kuraklıkla denedik ki uyanabilsinler de sevap kazansınlar.

١٦٩- ﴿ فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ وَرِثُوا الْكِتَابَ يَأْخُذُونَ عَرَضَ هٰذَا الْأَدْنٰى وَيَقُولُونَ سَيُغْفَرُ لَنَا وَإِنْ يَأْتِهِمْ عَرَضٌ مِثْلُهُ يَأْخُذُوهُ أَلَمْ يُؤْخَذْ عَلَيْهِمْ مِيثَاقُ الْكِتَابِ أَنْ لَا يَقُولُوا عَلَى اللّٰهِ إِلَّا الْحَقَّ وَدَرَسُوا مَا فِيهِ وَالدَّارُ الْاٰخِرَةُ خَيْرٌ لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴾

169- Onlardan sonra da Kitaba –Tevrat'a varis olan kötü bir nesil geldi. Onlar Tevrat'ı tahrif etme-bozma karşılığında şu bayağı dünyalığı aldılar da: "Nasıl olsa bağışlanacağız" dediler. Eğer onlara buna benzer değersiz bir menfaat daha gelse onu da alırlar. Oysa Allah hakkında haktan başka bir şey söylemeyeceklerine ve kitapta var olan hükümleri okuyup uygulayacaklarına dair kendilerinden kesin söz alınmış değil miydi? Fakat ahiret yurdu kitaba göre hareket edip sakınanlar için elbette daha hayırlıdır. Hala aklınızı başınıza almıyor musunuz?

« فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ وَرِثُوا الْكِتَابَ » **Onların ardından da** (ayetleri tahrif karşılığında) **şu değersiz dünya malını alıp, nasıl olsa bağışlanacağız, diyerek Kitab'a varis olan bir takım kötü kimseler**

geldi.

Sözü edilen bu kimseler, Resulullah (s.a.v.) zamanında olanlardır. Half « خَلْفٌ » kelimesi, kötü ifadesi yerinde kullanılan bir kelimedir. Ancak "**Halef**" kelimesi bunun aksidir. Bu, salih ve iyi manalarına gelir. Kitaptam kasıt da mealde de belirttiğimiz gibi Tevrat demektir. Bu sözü edilen kimseler, Tevrat'ta yer alan emir ve yasaklardan haberdar idiler, bunlara vakıftılar, burada sözü edilen helal ve haramları öğrenmişlerdi ve fakat bunlara göre amel etmiyorlardı.

« يَأْخُذُونَ عَرَضَ هٰذَا الْأَدْنٰى » **Onlar Tevrat'ı tahrif etme karşılığında şu bayağı dünyalığı aldılar da;"** Bu cümle, « وَرِثُوا » fiilinin zamirinden haldir. Ayette geçen, "Araz" ise, meta, eşya ve mal anlamlarına gelir. Yani şu aşağılık dünyanın varlığını, çer-çöpünü, demektir.

« الْأَدْنٰى » kelimesiyle belirtilmek istenen şey, dünya ve dünyada kendisinden yararlanılan şeyler demektir. Kelime, "**Dünüvv**" kelimesinden türemedir ve bu da yakınlık manasınadır. Çünkü dünya ve içindekiler yakındır, şu anda içinde hayat geçirdiğimiz fani varlık alemidir ve hemen de gelip geçicidir. Bundan maksat ise, ilahi hükümleri değiştirmek ve kelimeleri yerlerinden değiştirip tahrif etmek suretiyle elde olunan dünyalıklar ve alınan rüşvetlerdir.

Nitekim « هٰذَا الْأَدْنٰى » kavli ile denmek istenen şey, "şu basit, aşağılık, hakir ve önemsiz alem için mi bütün bu çabalar?" uyarısıdır.

« وَيَقُولُونَ سَيُغْفَرُ لَنَا » **Nasıl olsa bağışlanacağız' dediler."** Yani bunlar, "bizim bu yanlışlarımız ve tahriflerimiz karşılığında aldıklarımızdan dolayı Allah bizi hesaba çekmeyecek ve bizi bağışlayacaktır" derler. Fiil, « اخذ » yani almak fiiline veya car ile mecrura müteallıktir. Yani, «لَنَا » demektir.

« وَإِنْ يَأْتِهِمْ عَرَضٌ مِثْلُهُ يَأْخُذُوهُ » **Eğer onlara buna benzer değersiz bir menfaat daha gelse onu da alırlar."** Bu cümlenin başında

bulunan **vav** harfi hal içindir. Yani Bunlar bağışlanmalarını umarlar, bunu ummakla birlikte ayptıkları kötülüklerde de ısrar ederleri, aynen işlemeyi sürdürürler ve yaptıklarından ötürü pişmanlık duyup tevbe de etmezler.

« اَلَمْ يُؤْخَذْ عَلَيْهِمْ مِيثَاقُ الْكِتَابِ اَنْ لاَ يَقُولُوا عَلَى اللّٰهِ إِلاَّ الْحَقَّ وَدَرَسُوا مَا فِيهِ » **Peki, Kitap'ta Allah hakkında gerçekten başka bir şey söylemeyeceklerine dair onlardan söz alınmamışmıydı ve onlar Kitap'takini okumamışlar mıydı?**

Ayette geçen, «اَنْ لاَ يَقُولُوا عَلَى اللّٰهِ إِلاَّ الْحَقَّ» kavli, «مِيثَاقُ الْكِتَابِ» kavlinin atfı beyanıdır yani açıklayıcı atıftır. « وَدَرَسُوا مَا فِيهِ » kavli de, « اَلَمْ يُؤْخَذْ عَلَيْهِمْ » kavline matuf bulunmaktadır. Çünkü bu, bir belirleme ve karar vermedir, tesbittir. Sanki şöyle denmektedir: "Onlardan kitaplarında yazılı olan sözler alındı ve zaten bunlar da orada var olan şeyleri okuyup öğrenmişlerdi."

« وَالدَّارُ الْاٰخِرَةُ خَيْرٌ لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ » **Ahiret yurdu sakınanlar için daha hayırlıdır. Hâla aklınız ermiyor mu?**

« اَفَلاَ تَعْقِلُونَ » ve « اَفَلاَ يَعْقِلُونَ » her ikisi de aynıdır. Kıraat imamlarından Nafi ve Hafs bu kelimeyi "T" harfiyle, « اَفَلاَ تَعْقِلُونَ » olarak okumuşlardır.

١٧٠- ﴿وَالَّذِينَ يُمَسِّكُونَ بِالْكِتَابِ وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ إِنَّا لاَ نُضِيعُ اَجْرَ الْمُصْلِحِينَ﴾

170- Kitaba dört elle sarılıp ve bir de namazlarını gereğince kılanlar var ya, işte Biz bu şekilde güzel amel ve davranışlarda bulunanların yaptıklarını boşa çıkarmayız.

« وَالَّذِينَ يُمَسِّكُونَ بِالْكِتَابِ وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ » **Kitaba sımsıkı sarılıp namazı dosdoğru kılanlar var ya;**

Kıraat imamlarından Ebu Bekir Şube, « يُمَسِّكُونَ » kelimesini, « يُمْسِكُونَ» olarak okumuştur. **İmsak, Temsik** ve **Temessük** kelimeleri, bağlanmak, tutunmak, sarılmak, bir şeye bağlı kalmak ve bağlanmak, asılmak manalarına gelir. Bu ayette geçen "Kaitaba sarılmak" ifadesiyle gerçi her tür ibadete sarılmak manası olmakla birlikte, ayrıca namaz ibadetinin zikredilmiş olması, namazın dinin direği olması sebebiyledir. « الَّذِينَ» kavli mübtedaır. Haberi de,

« إِنَّا لَا نُضِيعُ أَجْرَ الْمُصْلِحِينَ » **İşte biz böyle iyiliğe çalışanların ecrini zayi etmeyiz.**

Kavlidir. Yani biz onların ecirlerini zayi etmeyiz. Ayrıca bunun, « لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ» üzerine atf edilerek mecrur olması da caizdir.

« إِنَّا لَا نُضِيعُ » kavli de itiraz yani parantez cümlesidir.

١٧١- ﴿وَإِذْ نَتَقْنَا الْجَبَلَ فَوْقَهُمْ كَأَنَّهُ ظُلَّةٌ وَظَنُّوا أَنَّهُ وَاقِعٌ بِهِمْ خُذُوا مَا اٰتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ وَاذْكُرُوا مَا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ﴾

171- Bir zamanlar dağı İsrailoğullarının üzerine bir gölgelik gibi kaldırdık da, o dağı üzerlerine düşecekmiş sandılar. Dedik ki: "Size verdiğimiz kitaba ciddi olarak sarılın ve içindeki hükümleri hep hatırlayıp uygulayın ki felaketlerden korunasınız."

« وَإِذْ نَتَقْنَا الْجَبَلَ فَوْقَهُمْ كَأَنَّهُ ظُلَّةٌ » **Bir zamanlar dağı İsrail oğullarının üzerine gölge gibi kaldırdık da;**

Onu kaldır-dığmızı bir hatırla, yerinden koparıp kaldırdığımızı bir an hele... Bu ifade adeta **(Nisa,154)** « وَرَفَعْنَا فَوْقَهُمُ الطُّورَ » kavli gibidir.

« ظُلَّةٌ » tavan ve bulut gibi insanı gölgeleyen her şey demektir.

«وَظَنُّوا أَنَّهُ وَاقِعٌ بِهِمْ» **"O dağı üzerlerine düşecekmiş sandılar."** O dağın üzerlerine düşeğini bildiler, anladılar. Bu olayın oluşu, Yahu-

diler Tevrat'ta yer alan hükümlerin kendilerine ağır geldiğinin ve o hükümleri kadıramayacaklarını gördüklerinde, kabul etmekten kaçındıklar. Yüce Allah da Tur dağını onların kapladığı alan kadar üzerlerine kaldırıp yükseltti. Yani bu alan bir Fersaha bir fersah çapında idi. Bir fersah ise üç mil uzunluğunda bir ölçü birimidir yani bu alan, 3 ¼ X 3 ¼ demektir. Tur üzerlerine kaldırılınca kendilerine: "Ya Tevrat'ta yer alan hükümleri kabul edersiniz veya bu dağ üzerinize düşer." Başlarını yukarı kaldırıp dağın üzerlerine düşecek halini gördüklerinde hepsi hemen sol kaşı üzerine yatıp secdeye kapandılar. Çünkü sağ gözüyle de dağa dikkat ediyor, korkularından üzerlerine düşüp düşmeyeceğini gözetliyorlardı. İşte bütün gördüğün Yahudiler secde ederlerken hep sol gözleri üzere secdeye varırlar ve bu secdeye de: "bizden muhakkak olan dağın düşmesi cezasını önleyen secde" adını verirler. Biz de onlara şöyle söyledik:

« خُذُوا مَا اٰتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ » **Size verdiğimi (kitabı) kuvvetle tutun.**

Kitapta, Tevrat'ta yer alan hükümlere sağlam ve ciddi manada bağlanın. Bunun için ondaki hükümlere kararlılıkla sarılın, sıkıntı ve zorluklara katlanın, sorumlulukları da yüklenin.

« وَاذْكُرُوا مَا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ » **Ve içinde olanı hatırlayın ki korunasınız" dedik.** Halen üzerinde bulunduğunuz kötülüklerden kurtulasınız, korunasınız.

❁ ❁ ❁

172. – 174. ÂYETLER

وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي آدَمَ مِن ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ عَلَى أَنْفُسِهِمْ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَى شَهِدْنَا أَنْ تَقُولُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّا كُنَّا عَنْ هَذَا غَافِلِينَ ﴿١٧٢﴾ أَوْ تَقُولُوا إِنَّمَا أَشْرَكَ آبَاؤُنَا مِن قَبْلُ وَكُنَّا ذُرِّيَّةً مِنْ بَعْدِهِمْ أَفَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ الْمُبْطِلُونَ ﴿١٧٣﴾ وَكَذَلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ وَلَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿١٧٤﴾

Meâli

172- Ve yine hatırlayın ki Rabbin Adem oğullarından misak-söz almıştı. Ve onların bellerinden zürriyetlerini alarak onları kendi haklarında tanık tuttu ve şöyle buyurdu: "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" Onlar da: "Elbette! Buna şahit olduk" dediler. Bu, kıyamet günü, "biz bundan habersiz idik" dememeniz içindir.

173- Ya da: "daha önce babalarımız Allah'a ortak koşmuşlardı. Biz ise onlardan sonra gelip onları izleyen bir nesildik. O halde o batıl yolu başlatanların yüzünden bizi mi helak edeceksin" diye itirazda bulunmamanız içindir.

174- İşte Biz ayetleri bu şekilde gayet etraflı olarak açıklıyoruz. Ola ki, yanlışlarından dönüş yaparlar.

Tefsiri

١٧٢ - ﴿وَإِذْ اَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنٖٓي اٰدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَاَشْهَدَهُمْ عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْۚ اَلَسْتُ بِرَبِّكُمْۜ قَالُوا بَلٰىۚ شَهِدْنَاۚ اَنْ تَقُولُوا يَوْمَ الْقِيٰمَةِ اِنَّا كُنَّا عَنْ هٰذَا غَافِلٖينَۙ﴾

172- Ve yine hatırlayın ki Rabbin Adem oğullarından misak-söz almıştı. Ve onların bellerinden zürriyetlerini alarak onları kendi haklarında tanık tuttu ve şöyle buyurdu: "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" Onlar da: "Elbette! Buna şahit olduk" dediler. Bu, kıyamet günü, "biz bundan habersiz idik" dememeniz içindir.

« وَإِذْ اَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنٖٓي اٰدَمَ » **"Rabbin Adem oğullarından söz almıştı."**

Ayetteki, « مِنْ ظُهُورِهِمْ » kavli, « مِنْ بَنٖٓي اٰدَمَ » kavlinden bedeldir. Bu cümlenin takdiri şöyledir: "Rabbin atalarının bellerinden onların nesillerini çıkararak..." Çünkü ayetteki, "Onların nesillerini alarak" cümlesinin manası, onları babalarının veya atalarının bellerinden çıkararak" demektir.

« مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَاَشْهَدَهُمْ عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْۚ اَلَسْتُ بِرَبِّكُمْۜ قَالُوا بَلٰى شَهِدْنَا » **Onların bellerinden zürriyetlerini çıkardı, onları kendilerine şahit tuttu ve dedi ki: Ben sizin Rabbiniz değil miyim?** (Onlar da) **Evet** (buna) **şâhit olduk, dediler.**

Bu, bir tür temsildir, örneklemedir. Bunun manası şu demektir: "Yüce Allah, onlara Rab olduğuna ve vahdaniyetine yani birliğine ilişkin tüm delillerini ortaya koyup kendilerine gösterdi. Onlara verdiği akılları da, bu deliller çerçevesinde buna tanık kıldı. Bunun sayesinde doğru olan yol ile sapık olan yolu birbirinden ayırt eder oldular. Sanki böyle yapmakla onları kendi kendileri üzerinde tanık konumuna getirdi ve bunu böylece tespit etmiş oldu. Bundan sonra da onlara: **"Ben sizin Rabbiniz değil miyim?"** diye buyurdu. Böyle bir soru karşısında sanki onlar da

cevap olarak şöyle karşılık verdiler: *"Elbette! Sen bizim Rabbimizsin. Biz bu konuda kendi adımıza tanıklıkta bulunuyoruz ve Senin vahdaniyetini, bir tek ilah olduğunu da kesin kabul ediyoruz."*

«أَنْ تَقُولُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّا كُنَّا عَنْ هٰذَا غَافِلِينَ» **"Bu, kıyamet günü, 'biz bundan habersiz idik' dememeniz içindir."**

Buradaki, « أَنْ تَقُولُوا » kavli mefulü lehtir. Yani; *"Biz, doğruluğuna delillerin tanıklık ettiği bu şeyleri yaptık ki yarın kıyamet gününde, bizim bunlardan haberimiz yoktu, biz uyarılmamıştık"* gibisinden bir itiraza kalkışmamaları sebebiyledir.

١٧٣-﴿أَوْ تَقُولُوا إِنَّمَا أَشْرَكَ اٰبَاؤُنَا مِنْ قَبْلُ وَكُنَّا ذُرِّيَّةً مِنْ بَعْدِهِمْ أَفَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ الْمُبْطِلُونَ﴾

173- Ya da: "daha önce babalarımız Allah'a ortak koşmuşlardı. Biz ise onlardan sonra gelip onları izleyen bir nesildik. O halde o batıl yolu başlatanların yüzünden bizi mi helak edeceksin" diye itirazda bulunmamanız içindir.

«أَوْ تَقُولُوا إِنَّمَا أَشْرَكَ اٰبَاؤُنَا مِنْ قَبْلُ وَكُنَّا ذُرِّيَّةً مِنْ بَعْدِهِمْ أَفَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ الْمُبْطِلُونَ» **Yahut "daha önce babalarımız Allah'a ortak koştuk, biz de onlardan sonra gelen bir nesildik** (onların izinden geldik) **Bâtıl işleyenlerin yüzünden bizi helak edecek misin?" dememeniz için** (böyle yaptık.)

Bu şekilde hoş olmayacak bir itirazınız olmasın yani biz atalarımıza uyduk dememeniz içindir. Çünkü ortaya delillerin konulmuş olması ve yapılam uyarılar zaten onlarla beraber varlığını sürdürmektedir. Aynen o deliller mevcut bulunmaktadır. Dolayısıyla bunlardan yüzçevirmek için herhangi bir mazeretleri de kalmamıştır. Atalarına uymak onlar için bir mazeret olmaz. Nitekim onların atalarının Allah'a şirk koşmaları konusunda uyarılmalarında ve tevhide ilişkin delillerin gösterilmesi ile nasıl ki bir mazeretleri kalmamış ise bunların da durumu aynen öyledir ve bir mazerete sığınmaları mümkün değildir.

Dolayısıyla sonradan gelenlerin, "Atalarımız bizler için şirk yolunu açmışlar, böyle bir yolu bize bırakmışlar, şimdi onların bıraktıkları yoldan bizim yürümemiz sebebiyle bizi helak mı edeceksin, oysa biz bu çığırı açmadık ki bunun suçlusu olalım?" türünden hiçbir özürleri geçerli olmayacaktır.

١٧٤- ﴿وَكَذٰلِكَ نُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ وَلَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ﴾

174- İşte Biz ayetleri bu şekilde gayet etraflı olarak açıklıyoruz. Ola ki, yanlışlarından dönüş yaparlar.

«وَكَذٰلِكَ نُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ وَلَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ» **Belki inkârdan dönerler diye âyetleri böyle ayrıntılı bir şekilde açıklıyoruz.**

İşte muhakkik tefsir alimlerinden olanlar bu görüşe sahiptirler. Ebû Mansur Muhammed Matüridi (v.333/944), Zeccâc (v.316/928) ve Zemahşeri (467-538/1074-1143) de bunlardandır. Müfesirlerin çoğunluğuna göre yüce Allah Hz. Adem'in neslini Hz. Adem'in belinden tıpkı zerre misali çıkardı ve onlardan; "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" kavliyle onların Rabbi olduğuna dair kesin söz aldı. Çünkü onlar da: "Evet, elbette sen bizim Rabbimizsin" diye cevap vermişlerdi. Bu âlimler demişlerdir ki: "Bu, yüce Allah'ın onları üzerinde yarattığı fıtratın kendisidir."

Abdullah İbn Abbas -Allah her ikisinden de razı olsun- şöyle demiştir: "Allah, Adem'in belinden onun zürriyetini, neslini çıkardı ve onları ona tıpkı gözle görülemeyecek derecedeki küçük karıncalar misali gösterdi. Onlara akıl verdi ve: "İşte bunlar senin çocuklarındır, Ben onlardan, bana kullukta bulunmaları ve ibadet etmeleri için kesin söz alıyorum" diye buyurdu."Söylendiğine göre bu, Hz. Âdem henüz cennete girmezden önce, Mekke ile Taif arasında olmuştur. Bir yoruma göre de, cennetten indikten sonra olmuştur. Bir diğer yorum ise, henüz cennette iken bu olay gerçekleşmiştir. Ancak bütün bu yorumlar içerisinde hüccet ya da delil birinci görüş lehindedir. Çünkü yüce Allah şöyle buyurmuştur:

"**Âdem oğullarından, onların bellerinden.**"

Dikkat edilirse burada, "**Âdemin Belinden**" diye buyurulmamıştır, yüce Allah böyle buyurmamıştır. Çünkü biz bunu hatırlamıyoruz. O halde nasıl olur ki bu hüccet sayılabilsin!

175. - 180. ÂYETLER

وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ الَّذٖىٓ اٰتَيْنَاهُ اٰيَاتِنَا فَانْسَلَخَ مِنْهَا فَأَتْبَعَهُ
الشَّيْطَانُ فَكَانَ مِنَ الْغَاوٖينَ ﴿١٧٥﴾ وَلَوْ شِئْنَا لَرَفَعْنَاهُ بِهَا وَلٰكِنَّهُٓ
أَخْلَدَ إِلَى الْأَرْضِ وَاتَّبَعَ هَوٰيهُ ۚ فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ الْكَلْبِ ۚ إِنْ تَحْمِلْ
عَلَيْهِ يَلْهَثْ أَوْ تَتْرُكْهُ يَلْهَثْ ۚ ذٰلِكَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذٖينَ كَذَّبُوا
بِاٰيَاتِنَا ۚ فَاقْصُصِ الْقَصَصَ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ ﴿١٧٦﴾ سَٓاءَ مَثَلًا الْقَوْمُ
الَّذٖينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا وَأَنْفُسَهُمْ كَانُوا يَظْلِمُونَ ﴿١٧٧﴾ مَنْ يَهْدِ اللّٰهُ
فَهُوَ الْمُهْتَدٖى ۚ وَمَنْ يُضْلِلْ فَأُولٰٓئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿١٧٨﴾ وَلَقَدْ
ذَرَأْنَا لِجَهَنَّمَ كَثٖيرًا مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ ۘ لَهُمْ قُلُوبٌ لَا يَفْقَهُونَ
بِهَا ۘ وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لَا يُبْصِرُونَ بِهَا ۘ وَلَهُمْ اٰذَانٌ لَا يَسْمَعُونَ بِهَا ۗ
أُولٰٓئِكَ كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ ۗ أُولٰٓئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ ﴿١٧٩﴾ وَلِلّٰهِ
الْأَسْمَٓاءُ الْحُسْنٰى فَادْعُوهُ بِهَا ۖ وَذَرُوا الَّذٖينَ يُلْحِدُونَ فٖىٓ
أَسْمَٓائِهٖ ۗ سَيُجْزَوْنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٨٠﴾

Meâli

175- Onlara, (yahudilere) kendisine ayetlerimizi verdiğimiz kimsenin durumunu anlat. Fakat o bunlardan sıyrılıp çıkmıştı, derken şeytan da onu kendisine uydurmuş ve sonunda o azgınlardan olmuştu.

176- Eğer dilemiş olsaydık onu, o ayetler sayesinde mertebece mutlaka yükseltirdik. Ancak o dünyaya saplanıp kaldı ve heva ve hevesinin ardına takıldı. Onun bu hali adeta köpeğin durumuna benzer. Üzerine varsan da dilini sarkıtıp solur, kendi haline bıraksan da dilini çıkarıp solur. İşte ayetlerimizi yalan sayanların hali aynen böyledir. O halde hikayeleri aynen aktar, ola ki böylece düşünürler de ibret alırlar.

177- Ayetlerimizi yalan sayan ve böylece zulmederek kendilerine yazık eden toplumun durumu ne kötüdür.

178- Allah kimi doğru yola yönlendirir de hidayete erdirirse, işte asıl doğru yolu bulan o kimsedir. Kimi de şaşırtıp dalalette kılarsa, işte asıl zarara uğrayanlar onlardır.

179- Yemin olsun Biz cehennem için cinlerden ve insanlardan öylelerini var ettik ki, onların kalpleri vardır ama onlarla hakkı kavramazlar, onların gözleri vardır, fakat bunlarla gerçeği görmezler, onların kulakları vardır ama, bunlarla öğütleri dinlemezler. Kısaca bunlar hayvanlar gibidirler; hatta onlardan daha da sapıktırlar. İşte asıl gaflette olup da uymayanlar bunlardır.

180- "Esma'ul-Hüsna" denilen En güzel isimler Allah'ındır. O halde Allah'a bu isimlerle dua edin. O'nun isimleri hususunda inkarcılık yolunu seçenleri bırakın-yaklaşmayın. O inkarcılar yapıp ettiklerinin cezasını çekeceklerdir.

Tefsiri

١٧٥- ﴿وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَاَ الَّذٓى اٰتَيْنَاهُ اٰيَاتِنَا فَانْسَلَخَ مِنْهَا فَاَتْبَعَهُ الشَّيْطَانُ فَكَانَ مِنَ الْغَاوٖينَ﴾

175- Onlara, (yahudilere) kendisine ayetlerimizi verdiğimiz kim senin durumunu anlat. Fakat o bunlardan sıyrılıp çıkmıştı, derken şeytan da onu kendisine uydurmuş ve sonunda o azgınlardan olmuştu.

« وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَاَ الَّذِىٓ اٰتَيْنَاهُ اٰيَاتِنَا » **"Onlara** -Yahudilere-, **kendisine ayetlerimizi verdiğimiz kimsenin durumunu anlat."** Burada sözü edilen kişi İsrail oğullarından olan alimlerden biridir, denilmiş, bir yoruma göre de bu kişi Bel'am Bin Baura adındaki kişidir. Yüce Allah tarafından kimi kitaplarıyla ilgili bilgiler verilmişti.

« فَانْسَلَخَ مِنْهَا » **"Fakat o bunlardan sıyrılıp çıkmıştı,"** Bu ayetleri inkar ederek hak yoldan çıkıp kafir olmuştu. O İlmi arkasına atıp terketmiş, dönüp onlara bakmamıştı.

« فَاَتْبَعَهُ الشَّيْطَانُ » **"Derken şeytan da onu kendisine uydurmuş"** Şeytan ona yaklaşmış, onu yakalayıp yoldan azıtmış ve böylece şeytanın yakını ve yandaşı olmuştu

« فَكَانَ مِنَ الْغَاوِينَ » **"Ve sonunda o azgınlardan olmuştu."** Nihayetinde sapıtan kâfirlerden oluvermişti. Rivayete göre, mensubu bulunduğu toplumu, kendisinden Hz. Musa ile ona iman edip onunla birlikte hareket edenlere lanet etmesi için istekte bulunmuşlardı. Fakat Bel'am önce böyle bir isteği kabul etmedi. Ancak kavmi ısrarlarını sürdürdüler ve sonunda istediklerini elde ettiler. O da onların dediğini yaptı ve rahmetten kovuldu. Anlatıldığına göre bu kişi yüce Allah'ın İsmi Âzamını biliyormuş.

١٧٦- ﴿ وَلَوْ شِئْنَا لَرَفَعْنَاهُ بِهَا وَلٰكِنَّهُٓ اَخْلَدَ اِلَى الْاَرْضِ وَاتَّبَعَ هَوٰيهُۚ فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ الْكَلْبِۚ اِنْ تَحْمِلْ عَلَيْهِ يَلْهَثْ اَوْ تَتْرُكْهُ يَلْهَثْۜ ذٰلِكَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَاۚ فَاقْصُصِ الْقَصَصَ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ ﴾

176- Eğer dilemiş olsaydık onu, o ayetler sayesinde mertebece mutlaka yükseltirdik. Ancak o dünyaya saplanıp kaldı ve heva ve hevesinin ardına takıldı. Onun bu hali adeta köpeğin durumuna benzer. Üzerine varsan da dilini sarkıtıp solur, kendi haline bıraksan

da dilini çıkarıp solur. İşte ayetlerimizi yalan sayanların hali aynen böyledir. O halde hikayeleri aynen aktar, ola ki böylece düşünürler de ibret alırlar.

« وَلَوْ شِئْنَا لَرَفَعْنَاهُ بِهَا » **Dileseydik elbette onu bu ayetler sayesinde yükseltirdik**

Yani o ayetler sayesinde onu dürüst, imanlı ilim adamlarının ulaştıkları üstün mertebe ve derecelere yüceltirdik.

« وَلَكِنَّهُ أَخْلَدَ إِلَى الْأَرْضِ » **"Fakat o, dünyaya saplandı"** Dünyaya meyletti ve onu arzuladı, ona sarıldı durdu.

Böylece «وَاتَّبَعَ هَوٰيهُ» **"Ve hevesinin peşine düştü.."** Dünyayı ve lezzetlerini ahişrete ve nimetlerine tercih etti.

«فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ الْكَلْبِ إِنْ تَحْمِلْ عَلَيْهِ يَلْهَثْ أَوْ تَتْرُكْهُ يَلْهَثْ» **Onun durumu tıpkı köpeğin durumuna benzer; üstüne varsan da dilini çıkarıp solur, bıraksan da dilini sarkıtıp solur.**

Buna göre mana şöyledir: Bu kimseler bu özellikleri itibariyle adeta aşağılıkta, rezalette, alçaklıkta tıpkı köpekteki özelliklere sahiptirler. Alçaklık ve aşağılıkta, bayağılıkta ondan farksızdırlar. Bu da köpeklerin sürekli olarak dillerini çıkarıp soluyup durmaları halidir. İster ona karşı bir şiddet kullanısın, üzerine gidilsin, kovulsun, ister herhangi bir saldırı da, kovalama girişiminde bulunulmasın köpeğin hali hep aynıdır.

Bu ise, bilindiği gibi köpekler dışındaki diğer hayvanlar, tahrik edilmedikleri sürece herhangi bir şekilde dillerini çıkarmaz, dişlerini göstermezler. Fakat köpekler her iki durumda da hep dillerini çıkarıp solur dururlar. Sözün gelimi bu şu demektir:

"Fakat o dünyaya çakılıp kaldı, biz de onu aşağıladık, seviyesiz konuma düşürdük, yerini ve mertebesini alçalttık, bayağılattık." Böylece bu örneklendirmeyi, "Onu değer itibariyle alçalttıkça alçaltıp bayağı ve rezil bir konuma düşürdük" yerinde bir ifade olarak getirdik. Şart cümlesinin durumu ise, hal olarak mahallen mansub olmasıdır. Adeta şöyle denir gibidir:

Zelil ve alçaklıkta tıpkı köpek gibidir, hep sürekli aşağılanmada,

bayağılıktadır. Kendisine karşı bir şey yapsan da yapmasan da köpek gibi hep dilini çıkarıp solur.

Anlatıldığına göre Bel'am Bin Baura adındaki bu kafir Hz. Musa (a.s)'ya bedduada bulununca bundan böyle dili ağzından dışarı sarkmış hale geldi, öyleki dili ta göksünün üzerine düşüyordu. Artık tıpkı köpek gibi solup duruyordu.

Yine bir deyişe göre de, o sapıtandır, ister kendisine öğüt verilsin, ister verilmesin hali hep aynıdır.

Âta diyor ki: "Bir kimse bilir de, bildiği ile amel etmezse o adeta köpek gibidir. Kovsan da kovmasan da hep havlar durur.

«ذٰلِكَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا» **"İşte ayetlerimizi yalan sayanların hali aynen böyledir."** Yani Yahudilerden olanların durumu aynen böyledir. Çünkü bunlar, Tevrat'ta Allah Resulü Hz. Muhammed (s.a.v.)'in özellikleri görüp okudukları halde, Kur'an'ın ve onda var olan mucizelerin durumunu oradan öğrenmelerine ve halka da o peygamberin gelişi yakındır diye müjdelemelerine rağmen inkara ve redde yöneldiler.

« فَاقْصُصِ الْقَصَصَ » **Kıssayı anlat;** Yani Bel'am ile ilgili hikayeyi anlat, çünkü bu Yahuilerin ondan bir farkı yoktur ve bu farkın olmadığını onlara bildir.

« لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ » **"Belki düşünürler."** Belki bu gerçekleri hatırlarlar da onun davranışı gibi davranmalarından sakınırlar.

١٧٧-﴿سَٓاءَ مَثَلًا الْقَوْمُ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا وَاَنْفُسَهُمْ كَانُوا يَظْلِمُونَ﴾

177- Ayetlerimizi yalan sayan ve böylece zulmederek kendilerine yazık eden toplumun durumu ne kötüdür.

«سَٓاءَ مَثَلًا الْقَوْمُ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا وَاَنْفُسَهُمْ كَانُوا يَظْلِمُونَ» **Ayetlerimizi yalanlayan ve kendilerine zulmetmiş olan kavmin durumu ne kötüdür.**

Yani şu toplum gibidir. Çünkü, « سَٓاءَ مَثَلًا » kavlinde muzaf hazf

olunmuştur. « سَآءَ » fiilinin faili muzmardır. Yani « سَآلَ مَثَلُ مَثَلاً » demektir. « مَثَلاً » kelimesi de temyiz olması bakımından mansub bulunmaktadır.

« وَاَنْفُسَهُمْ كَانُوا يَظْلِمُونَ » kavli ise, « كَذَّبُوا » üzerine matuf bulunmaktadır. Bu da sıla mesabesindedir. Yani Allah'ın ayetlerini yalanlama ile kendilerine zulmetmek suretiyle yazık etme özelliklerini kendilerinde toplamış olanlar, demektir. Ya da sıla ile yani yan cümlecikle ilgisi yoktur. Buna göre de mana şöyle olur: *"Onlar, Allah'ın ayetlerini yalanlamakla sadece kendilerine zulmettiler, yazık ettiler."* Mefulü bihin takdimi yani öne geçmiş olması da ihtisas yani aidiyet içindir. Yani: "Bunlar, zulmü sadece kendilerine yaparlar, yalnızca kendilerine yazık etmiş olurlar, başkalarına değil.

١٧٨- ﴿ مَنْ يَهْدِ اللّٰهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِى وَمَنْ يُضْلِلْ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴾

178- Allah kimi doğru yola yönlendirir de hidayete erdirirse, işte asıl doğru yolu bulan o kimsedir. Kimi de şaşırtıp dalalette kılarsa, işte asıl zarara uğrayanlar onlardır.

« مَنْ يَهْدِ اللّٰهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِى » **Allah kimi hidayete erdirirse, doğru yolu bulan odur.**

Burada, « فَهُوَ الْمُهْتَدِى » kavli lafız üzerine hamledilmiştir. Bunun için müfret olarak gelmiştir.

« وَمَنْ يُضْلِلْ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ » **Kimi de şaşırtırsa, işte asıl ziyana uğrayanlar onlardır.**

Burada da, « فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ » kavli de mana üzerine hamledilmiştir. Bunun için de çoğul getirilmiştir. « وَمَنْ يُضْلِلْ » kavli de « وَمَنْ يُدْخِلْهُ » demektir.

Eğer Mutezilenin ileri sürdüğü gibi hidayet için Allah'tan beyan yani açıklama yeterlidir, olmuş olsaydı, mutlaka kâfir ile mü'min bu durumda eşit olurlardı. Çünkü beyan yani açıklama her iki gurup için de sabittir. İşte bu da gösteriyor ki sadece beyan yani açıklama yetmez. Ayrıca Allah'ın buna kişiyi muvaffak kılması, koruması ve yardım etmesi söz konusudur. Bunun da delili işte bu ayettir. Eğer bu, kâfirler için olmuş olsaydı, tepkı müminlerin hidayete erdikleri gibi onlara da hidayete ererlerdi.

١٧٩- ﴿وَلَقَدْ ذَرَأْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيرًا مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ لَهُمْ قُلُوبٌ لَا يَفْقَهُونَ بِهَا وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لَا يُبْصِرُونَ بِهَا وَلَهُمْ آذَانٌ لَا يَسْمَعُونَ بِهَا أُولَٰئِكَ كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ أُولَٰئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ﴾

179- Yemin olsun Biz cehennem için cinlerden ve insanlardan öylelerini var ettik ki, onların kalpleri vardır ama onlarla hakkı kavramazlar, onların gözleri vardır, fakat bunlarla gerçeği görmezler, onların kulakları vardır ama, bunlarla öğütleri dinlemezler. Kısaca bunlar hayvanlar gibidirler; hatta onlardan daha da sapıktırlar. İşte asıl gaflette olup da aymayanlar bunlardır.

«وَلَقَدْ ذَرَأْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيرًا مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ» **"Yemin olsun Biz cehennem için cinlerden ve insanlardan öylelerini var ettik ki,"** Burada sözü edilenler insan ve cin kafirleridir. Bunlar Allah'ın ayetleri üzerinde gereği gibi düşünmekten yüzçevirirler. Kaldı ki yüce Allah onların içlerinden kimlerin kâfirliği tercih edeceklerini kesin bilmektedir. Bu itibarla da onlardan küfrü dileyenler bulunacaktır ve içlerinden bunun için de cinlerden ve insanlardan kimseler yaratmıştır. Bu bakımdan bunların da varacakları yerleri cehennem olacaktır.

Diğer taraftan Rabbimizin bu ayeti ile, **(Zariyat, 56) "Ben cinleri ve insanları ancak bana kulluk etsinler diye yarattım."** Manasındaki bu âyeti arasında hiçbir tezat ve çelişki yoktur. Çünkü yüce kullarından kimisini ibadet yani kullukta bulunmaları için yaratmıştır ve zaten o, bunların kendisine ibadet yani kulluk edeceklerini önceden biliyordu. Bunda bir çelişki yoktur. Bir de kendisini inkar edecek olan-ların, kullukta bulunmaktan kaçacak olanların olacağını bilmesi ve bunları da bildiği o inkar için yaratmış olduğu konusu da çelişki içermez. Çünkü o kafir-

lerin de tercihi bu olmuştur.

Özetle söylemek gerekirse, Allah'ın ezeli bilgisinde kimin ibadet edeceğini bilmiş olması ve bunları da yaratması bu gerçeğe dayandığı gibi, yine ezeli bilgisi gereği kimin kafir olacağını bilmesi ve buna göre yaratması da yine bu gerçeğe dayanır. Nice Amm yani genel mana ifade eden, umum belirten ifadeler vardır ki, bununla husus murat olunur! Bu biline.

Mutezilenin, « لِجَهَنَّمَ » kelimesinin başında bulunan "lam" harfi, akıbet lamıdır yani sonuç ve netice içindir görüşlerine gelince yani; "Mademki bunlar sonuçta cehenneme gireceklerine göre, sanki başka şey için değil de bu kimseler yalnızca cehennem için yaratılmışlardır" tarzındaki yaklaşımlarına gelince, bu sadece masiyetleri muradetmekten kaçış için bir bahanedir, âyetin zahirini değerlendirmekten kaçıştır.

«لَهُمْ قُلُوبٌ لَا يَفْقَهُونَ بِهَا» **"Onların kalpleri vardır, onlarla kavramazlar"** bunlarla hakkı kavrayıp anlamak istemezler, o hak üzerinde düşünmezler ve düşünmek de istemezler.

« وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لَا يُبْصِرُونَ بِهَا » **Gözleri vardır, onlarla göremezler,** doğruyu görmezler.

« وَلَهُمْ اٰذَانٌ لَا يَسْمَعُونَ بِهَا » **"Onların kulakları vardır, onlarla işitmezler."** Nasihatlere kulak vermezler.

« أُولٰٓئِكَ كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ أُولٰٓئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ » **"Kısaca bunlar hayvanlar gibidirler; hatta onlardan daha da şaşkınlardır."**

Çünkü bunlar hep kendilerini, akıllarını beğenip durmuşlar, Allah Resulüne karşı inatla durmuşlar, hep yaramaz işlerle uğraşıp durmuşlardır. Bilindiği gibi hayvanlar kendileri için neler faydalı neler zararlı bilirler ve faydalı olandan yararlanırlar, zararlı olanlardan da kaçarlar. Oysa bunlar cehennem ateşini seçmekle kendilerine zarar verecek şeyleri bilmiyorlar. Bu takdirde bir sorumluluğu bulunan ve bundan dolayı kendisi bir şeyle memur kılınan ile başıboş ve avâre olan hiç eşit sayılırlar mı?

Âdem oğlunun ruhani, şehevî, semavi ve dünyevi olmak üzere dört

yönü bulunmaktadır. Eğer ruhi ve manevi yönü şehevi ve maddi olan yönüne galebe çalar, baskın gelirse, mertebece gökteki meleklerin üzerine çıkar. Eğer heva ve maddi yönü ağır basarsa, bu defa yeryüzündeki hayvanlardan da aşağı bir derekeye yuvarlanır. Hayvanlar ondan üste çıkarlar. -**İşte asıl gaflette olup da aymayanlar bunlardır."** Gerçekten aymazlıklarına doymayan gerçek aptallar ve bunaklar bunlardır.

١٨٠- ﴿ وَلِلّٰهِ الْاَسْمَٓاءُ الْحُسْنٰى فَادْعُوهُ بِهَا وَذَرُوا الَّذٖينَ يُلْحِدُونَ فٖٓي اَسْمَٓائِهٖۜ سَيُجْزَوْنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴾

180- "Esma'ul-Hüsna" denilen En güzel isimler Allah'ındır. O halde Allah'a bu isimlerle dua edin. O'nun isimleri hususunda inkarcılık yolunu seçenleri bırakın-yaklaşmayın. O inkarcılar yapıp ettiklerinin cezasını çekeceklerdir.

« وَلِلّٰهِ الْاَسْمَٓاءُ الْحُسْنٰى » **En güzel isimler** (el-esmâü'l-Hüsna) **Allah'ındır.**

Çünkü Bu isimler, isimlerin en güzelidirler. Hepsi de çok güzel ve çok anlamlı manalar taşırlar. Bu isimlerden bütün gerçeklik yönleriyle Ona layık olanlardan bir kaçı; örneğin « قَدٖيمٌ » **"Kadim"** ismi gibi, O her şeyden önce ve hiçbir şey yok iken bu ismin sahibiydi. **Baki** ismi gibi her şey yok olduktan sonra O yine Bâkidir. O her şeye **kadirdir**, her şeyi **en iyi bilendir**. O hiçbir şeyin kendisine benzemediği yegane ve tek varlıktır.

Yine etkileri bakımından insanın güzel bulduğu şu isimler de Ona aittir; **Ğafûr** yani pek çok bağışlayani, mağfirt eden, **Rahim'dir** yani sonsuz merhamet sahibidir. **Şekûr**'dur, kendisine şükredenlere karşılığını fazlasıyla verendir. **Halîm'**dir. Cezalandırmada ve azap vermede mühlet veren, süre tanıyandır, acele etmeyendir.

Bu isimlerden kimileri de var ki, insanın onlarla bezenmesi, onları kendisi için huy ve ahlak haline getirmesi gerekir. Örneğin fazilet sahibi olması, Affeden olması gibi. Kimi isimleri de var ki, hal ve durumları inbcelemeyi, kontrolü gerektirir. Örneğin İşitmek, Görmek ve gücü yetmek gibi Yani **Semi', Basir ve Muktedir** isimleri gibi. Rabbimizin kimi isimleri vardır ki azameti, celadeti ve celâli gerektirir. Örneğin **el-**

Aziym, el-Cebbar ve el-Mütekebbir isimleri gibi.

« فَادْعُوهُ بِهَا » **O halde Allah'a bu isimlerle dua edin."** Yüce Allah'ı bu isimlerle adlandırın, onlarla çağırın, onları yâd ederek dua edin ve yakarın.

« وَذَرُوا الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي أَسْمَائِهِ » **O'nun isimleri hususunda inkarcılık yolunu seçenleri bırakın."** Bu isimler konusunda haktan sapanların ve doğrudan ayrılanların yoluna meyletmeyin. Çünkü onlar yüce Allah'a layık olmayan ve en güzel isimler denmesi mümkün olmayan adlarla anıyorlar. Bunlardan uzak durum ve onlara yaklaşmayın. Çünkü bunlar Allah hakkında caiz ve uygun olmayan isimlerle Onu isimlediriyorlar. Örneğin: Ey **Sâhi** yani cömert, ey **Refik** yani arkadaş gibi. Çünkü yüce Allah zatını bu tür isimlerle isimlendirmemiştir. Bir de inkarcılık ve dinsizlik manasına gelen şeylerle onu anmak gibi. Örneğin O'nu bir cisim, bir cevher, bir akıl ve bir sebep/illet olarak adlandırmak da yanlıştır, ilhaddır, dinsizliktir.

Kıraat imamlarından Hamza, «يُلْحِدُونَ» kelimesini, « يَلْحَدُونَ » olarak kıraat etmiştir. İster « لَحَدَ » olsun, ister « أَلْحَدَ » olsun her ikisi de meyletmek ve yönelmek manalarına gelir.

« سَيُجْزَوْنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ » **Onlar yapmakta olduklarının cezasına çarptırılacaklardır.**

❁ ❁ ❁

181. - 186. ÂYETLER

وَمِمَّنْ خَلَقْنَا أُمَّةٌ يَهْدُونَ بِالْحَقِّ وَبِهِ يَعْدِلُونَ ﴿١٨١﴾ وَالَّذِينَ كَذَّبُوا
بِآيَاتِنَا سَنَسْتَدْرِجُهُمْ مِنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٨٢﴾ وَأُمْلِي لَهُمْ
إِنَّ كَيْدِي مَتِينٌ ﴿١٨٣﴾ أَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوا مَا بِصَاحِبِهِمْ مِنْ جِنَّةٍ إِنْ
هُوَ إِلَّا نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿١٨٤﴾ أَوَلَمْ يَنْظُرُوا فِي مَلَكُوتِ السَّمٰوَاتِ
وَالْأَرْضِ وَمَا خَلَقَ اللّٰهُ مِنْ شَيْءٍ وَأَنْ عَسٰى أَنْ يَكُونَ قَدِ
اقْتَرَبَ أَجَلُهُمْ فَبِأَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَهُ يُؤْمِنُونَ ﴿١٨٥﴾ مَنْ يُضْلِلِ اللّٰهُ
فَلَا هَادِيَ لَهُ وَيَذَرُهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿١٨٦﴾

Meâli

181- Yarattıklarımız içinde öyle bir ümmet-topluluk da vardır ki hep doğru yolu gösterirler ve bununla adaleti sağlarlar.

182- Ayetlerimizi yalan sayanları hiç farkına varamayacakları bir şekilde yavaş yavaş helake sürükleriz.

183- Ben onlara süre tanıyorum. Ancak zamanı geldiğinde bunlar için kuracağım tuzak pek şiddetli olacaktır.

184- Bunlar hiç düşünmediler mi ki arkadaşları Muhammed'de asla bir delilik eseri yoktur. O yalnızca gelecekle ilgili olarak apaçık bir uyarıcıdır.

185- Bunlar göklerin ve yerin Melekutuna-hükümranlığına, Allah'ın yarattığı her şeye ve ecellerinin yaklaşmış olabileceğine bakmadılar mı? O halde bundan sonra daha hangi söze inanacaklar?

186- Allah kimi dalalette kılıp şaşırtırsa, artık onun için doğru yolu gösteren yoktur. Ve Allah kendilerini azgınlıkları içinde bocalayıp durmaya bırakır.

Tefsiri

﴿وَمِمَّنْ خَلَقْنَا أُمَّةٌ يَهْدُونَ بِالْحَقِّ وَبِهِ يَعْدِلُونَ﴾ -١٨١

181- Yarattıklarımız içinde öyle bir ümmet-topluluk da vardır ki hep doğru yolu gösterirler ve bununla adaleti sağlarlar.

« وَمِمَّنْ خَلَقْنَا أُمَّةٌ » **Yarattıklarımız içinde topluluk da vardır ki"** Bu ifade, "وَلَقَدْ ذَرَأْنَا لِجَهَنَّمَ" kavline karşılıktır. (Bak.ayet:179)

« يَهْدُونَ بِالْحَقِّ وَبِهِ يَعْدِلُونَ » **Hep doğru yolu gösterirler ve bu nunla adaleti sağlarlar."** Hükümlerinde hep.... Bu topluluğun âlimlerle din davetçileri olduğu söylenmiştir. Bu âyetle, her çağda oluşan icmanın hüccet olduğuna ilişkin delalet bulunmaktadır.

﴿وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا سَنَسْتَدْرِجُهُمْ مِنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ﴾ -١٨٢

182- Ayetlerimizi yalan sayanları hiç farkına varamayacakları bir şekilde yavaş yavaş helake sürükleriz.

« وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا سَنَسْتَدْرِجُهُمْ مِنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ » **Ayetlerimizi yalanlayanları, hiç bilmeyecekleri yerden yavaş yavaş helâke götüreceğiz.**

Yani hiç ummadıkları, hiç bekleme-dikleri bir yerden azar azar onları helake sürükleyecek şeye yaklaştırırız. Bu ise şu şekilde meydana gelir. Bu kimseler her halleriyle azgınlığın ve bataklığın içerisine girmiş olmalarıyla beraber, yüce Allah bunlara daha fazla ve daha çok nimetler verir. Allah'ın onlara verdiği her yeni bir nimete karşılık bunlar daha şımarırlar ve daha fazla sapıtıp azarlar. Bunlar da verilen yeni nimetlere karşılık yeni yeni mâsiyetler, günah işleme yollarını bulurlar. Nimetlerin artması sebebiyle de basamak basamak masiyet yollarında ilerlerler. Çünkü kötülük işlemelerine rağmen kendilerine verilen nimetlerini

gördüklerinde, bunun yüce Allah tarafından kendileri için bir tercih ve Ona bir yakınlaşma olduğu manasında yorumlarlar. Oysa onların bı davranışları sebebiyle verilenler, onların ileride rezil ve rüsvay olmaları, zelil duruma düşmeleri, Allah'tan daha da uzaklaşmaları içindir.

« سَنَسْتَدْرِجُهُمْ » kelimesi İstif'al kalıbında bir kelime olup, «الدَّرَجَة» kelimesinden türemedir ve yükselme, tırmanmak manalarına gelir. Ya da geriye doğru iniş anlamında derece derece aşağılara sürüklenmek, inmek demektir. Bütün bu şeyler onların hiç de bilemedikleri, farkına varamadıkları, anlayamadıkları yerlerden gelecektir.

١٨٣- ﴿وَأُمْلِي لَهُمْ إِنَّ كَيْدِي مَتِينٌ﴾

183- Ben onlara süre tanıyorum. Ancak zamanı geldiğinde bunlar için kuracağım tuzak pek şiddetli olacaktır.

« وَأُمْلِي لَهُمْ إِنَّ كَيْدِي مَتِينٌ » **Onlara mühlet veririm, (ama) benim cezam çetindir**

Burada « وَأُمْلِي لَهُمْ » kavli, « سَنَسْتَدْرِجُهُمْ » kavline matuftur. Ancak buradaki cümle Sin harfinin hükmüne dahil değildir. Kelime, mühlet veriririm, süre tanırım, demektir. Ayette süre tanınması, « كَيْدٌ » yani tuzak kelimesiyle ifade olundu. Çünkü bu, bir bakıma onlar adına bir tuzağa benzemektedir. Zira görünürde nimet gibi gözüken şey, gerçekte bir tuzak olmaktadır, bir rezalettir, ezilmedir, zelil olmadır.

Düşmanları tarafından Allah Resûlü (s.a.v.)'ne delilik nispet edilince, bunun üzerine şimdi okuyacağımız ayet nazil olmuştur. Rabbimiz şöyle buyuruyor:

١٨٤- ﴿أَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوا مَا بِصَاحِبِهِمْ مِنْ جِنَّةٍ إِنْ هُوَ إِلَّا نَذِيرٌ مُبِينٌ﴾

184- Bunlar hiç düşünmediler mi ki arkadaşları Muhammed'de asla bir delilik eseri yoktur. O yalnızca gelecekle ilgili olarak apaçık bir uyarıcıdır.

« أَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوا مَا بِصَاحِبِهِمْ مِنْ جِنَّةٍ » **Düşünmediler mi ki, arka-**

daşların da (Muhammed'de) delilik yoktur?

Burada yer alan, "مَا" edatı nvakıftan sonra nefiy yani olumsuzluk içindir. Yani onlar, o kimselerin söylemiş oldukları sözler hakkında hiç mi düşünmediler? Bundan sonra da bunu reddetmek için,

« مَا بِصَاحِبِهِمْ مِنْ جِنَّةٍ » **"Arkadaşları Muhammed'de asla bir delilik yoktur."** İfadesini buyurmuştur.

« إِنْ هُوَ إِلاَّ نَذِيرٌ مُبِينٌ » **O, ancak apaçık bir uyarıcıdır.** Allah tarafından gönderilen bir uyarıcı, uyarısını da açıklayıcı bir zattan başkası değildir.

١٨٥- ﴿أَوَلَمْ يَنْظُرُوا فِي مَلَكُوتِ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا خَلَقَ اللّٰهُ مِنْ شَيْءٍ وَأَنْ عَسٰى أَنْ يَكُونَ قَدِ اقْتَرَبَ أَجَلُهُمْ فَبِأَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَهُ يُؤْمِنُونَ﴾

185- Bunlar göklerin ve yerin Melekutuna-hükümranlığına, Allah'ın yarattığı her şeye ve ecellerinin yaklaşmış olabileceğine bakmadılar mı? O halde bundan sonra daha hangi söze inanacaklar?

« أَوَلَمْ يَنْظُرُوا فِي مَلَكُوتِ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ » **Göklerin ve yerin hükümranlığına...**bakmadılar mı?" Ayette geçen « مَلَكُوتِ » büyük ve azametli olan mülk demektir.

« وَمَا خَلَقَ اللّٰهُ مِنْ شَيْءٍ » **Allah'ın yarattığı her şeye.** Yani Allah'ın yarattığı ve adına şey denilen, sayılarla ifade edilemeyecek olan her şeye ve her varlığa;

« وَأَنْ عَسٰى أَنْ يَكُونَ قَدِ اقْتَرَبَ أَجَلُهُمْ » **"Ve ecellerinin yaklaşmış olabileceğine bakmadılar mı?"** Bu kısımda geçen, « أَنْ » edatı sakileden yani şeddeli halden hafifletilmiştir. Aslı de, « وَأَنَّهُ عَسٰى » demektir. Zamir ise şan yani dikkat çekme zamiridir. « مَلَكُوتِ » üzerine atfedildiği için de mahallen mecrurdur. Mana da şöyledir: "Onlar durum ve

olayın şöyle olduğuna bakarak ecellerinin yaklaşmış olabileceğini görmediler mi?" Belki de pek yakın bir gelecekte öleceklerdir, o halde hemen şöyle ne yaptıklarına bir bakıp ders çıkarsınlar, hakkı arasınlar, ansızın ecelleri gelmeden, ölüm baskın yapmadan ve ceza zamanı çatmadan kendilerini kurtaracak şeye baksınlar.

« فَبِأَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَهُ يُؤْمِنُونَ » **O halde bundan sonra daha hangi söze inanacaklar?"** Eğer ona iman etmeyeceklerse neye iman edecekler?

Bu, « عَسَى أَنْ يَكُونَ قَدِ اقْتَرَبَ أَجَلُهُمْ » kavline müteallik tir. Sanki şöyle denilmektedir:

"Belki de ecelleri gerçekten pek yaklaşmıştır. O halde neden bir an önce, henüz ölüm kendilerini yakalamadan Kur'an'a inanmakta acele davranmıyorlar? Hakkın apaçık ortaya çıkmasından sonra neden ders çıkarmıyorlar? Öyleyse bundan daha gerçek ve inanmaya layık olan hangi söz var ki, onu inanmaya değer buluyorlar?!"

١٨٦- ﴿مَنْ يُضْلِلِ اللّٰهُ فَلَا هَادِيَ لَهُ وَيَذَرُهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ﴾

186- Allah kimi dalalette kılıp şaşırtırsa, artık onun için doğru yolu gösteren yoktur. Ve Allah kendilerini azgınlıkları içinde bocalayıp durmaya bırakır.

«مَنْ يُضْلِلِ اللّٰهُ فَلَا هَادِيَ لَهُ» **"Allah kimi şaşırtırsa, artık onun için doğru yolu gösteren yoktur."** Ayetteki, « يُضْلِلِ » kelimesi, «يُضْلِلْهُ اللّٰهُ » demektir.

«وَيَذَرُهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ» **» Ve Allah onları azgınlıkları içinde bocalayıp durmaya bırakır."** Şaşkın bir durumda bırakır.

Kıraat imamlarından Irak Okulu mensupları bu ayette geçen, «يَذَرُ » kelimesini gâip sigasıyla olarak "Y" harfiyle burada görüldüğü gibi kıraat etmişlerdir. Hamza ile Ali Kisai ise bu kelimeyi « فَلَا هَادِيَ لَهُ » kavlinin

mahalline atfettiklerinden cezm ile kıraat etmişlerdir. Sanki şöyle denir gibidir: "Allah kimi dalalette kılıp şaşırtırsa artık onu hidayete erdirecek biri yoktur."

Cümle istinaf olarak kabul edildiğinde de, "**R**" harfinin ref'iyle « يَذَرُ » okunmuştur. Yani O onları terkeder, demek olur. Diğer kıraat imamları ise « ن » harfiyle « نَذَرُهُمْ » olarak okumuşlardır.

❁ ❁ ❁

187. – 190. ÂYETLER

يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسٰيهَا ۜ قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ رَبِّى ۚ لاَ يُجَلِّيهَا لِوَقْتِهَآ إِلاَّ هُوَ ۘ ثَقُلَتْ فِى السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ ۜ لاَ تَأْتِيكُمْ إِلاَّ بَغْتَةً ۜ يَسْـَٔلُونَكَ كَأَنَّكَ حَفِىٌّ عَنْهَا ۜ قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ اللّٰهِ وَلٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لاَ يَعْلَمُونَ ﴿١٨٧﴾ قُلْ لَآ أَمْلِكُ لِنَفْسِى نَفْعًا وَلاَ ضَرًّا إِلاَّ مَا شَآءَ اللّٰهُ ۜ وَلَوْ كُنْتُ أَعْلَمُ الْغَيْبَ لَاسْتَكْثَرْتُ مِنَ الْخَيْرِ ۚ وَمَا مَسَّنِىَ السُّوٓءُ ۚ إِنْ أَنَا إِلاَّ نَذِيرٌ وَبَشِيرٌ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ۟ ﴿١٨٨﴾ هُوَ الَّذِى خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا ۚ فَلَمَّا تَغَشّٰيهَا حَمَلَتْ حَمْلاً خَفِيفًا فَمَرَّتْ بِهِ ۚ فَلَمَّآ أَثْقَلَتْ دَعَوَا اللّٰهَ رَبَّهُمَا لَئِنْ اٰتَيْتَنَا صَالِحاً لَنَكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ ﴿١٨٩﴾ فَلَمَّآ اٰتٰيهُمَا صَالِحاً جَعَلاَ لَهُ شُرَكَآءَ فِيمَآ اٰتٰيهُمَا ۚ فَتَعَالَى اللّٰهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿١٩٠﴾

Meâli

187- Sana kıyametin ne zaman gelip çatacağını soruyorlar. De ki: "Onunla ilgili bilgi ancak Rabbimin katındadır. Onun vaktini ondan başkası açıklayamaz. O göklerde ve yerde var olan her varlığa ağır gelmiştir. O size ancak ansızın gelecektir." Sanki sen onun zamanını biliyormuşsun

gibi sana soruyorlar. De ki: "Kıyametle ilgili asıl bilgi sadece Allah'ın katındadır; ama insanların çoğu bunu bilmezler.

188- De ki: "Ben kendi adıma da olsa asla hiçbir güce malik değilim. Allah dilemedikçe kendime ne bir yarar ve ne de bir zarar sağlayabilirim. Eğer ğaybı bilseydim elbette çok imkanlara sahip olurdum, bana hiçbir kötülük de dokunmazdı. Fakat ben yalnızca inanan bir toplumu uyaran ve müjdeleyen bir kimseyim.

189- Sizi bir tek candan-Adem'den yaratan ve ondan da yanında huzur bulsun diye eşini yaratan O'dur. Eşiyle birleşince, eşi hafif bir yük yüklenip hamile kaldı. Bir müddet onu taşıdı. Gebeliği ağırlaşınca-doğum vakti yaklaşınca, her ikisi de birlikte Rableri olan Allah'a şöyle dua ettiler: "Eğer bize sağlıklı ve salih bir çocuk verirsen muhakkak sana şükreden kullar oluruz."

190- Fakat Allah kendilerine sağlıklı bir çocuk verince, kendilerine verdiği bu çocuk sebebiyle insanlar Allah'a ortak koştular. Oysa Allah onların ortak koştukları şeylerden yücedir.

Tefsiri

Yahudiler veya Kureyş'liler kıyametin ne zaman kopacağını sormaları üzerine şimdi tefsirini okuyacağımız bu âyet nazil olmuştur:

١٨٧- ﴿يَسْأَلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسٰيهَا قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ رَبِّي لَا يُجَلِّيهَا لِوَقْتِهَا إِلَّا هُوَ ثَقُلَتْ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ لَا تَأْتِيكُمْ إِلَّا بَغْتَةً يَسْأَلُونَكَ كَأَنَّكَ حَفِيٌّ عَنْهَا قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ اللّٰهِ وَلٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ﴾

187- Sana kıyametin ne zaman gelip çatacağını soruyorlar. De ki: "Onunla ilgili bilgi ancak Rabbimin katındadır.Onun vaktiyle ilgili açıklamayı O'ndan başkası yapamaz. O göklerde ve yerde var olan her varlığa ağır gelmiştir. O size ancak apansızın gelecektir." Sanki sen onun zamanını biliyormuşsun gibi sana soruyorlar. De ki: "Kıyametle ilgili asıl bilgi sadece Allah'ın katındadır; ama insanların çoğu bunu bilmezler.

«يَسْئَلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسٰيهَا» **Sana kıyameti, ne zaman gelip çatacağını soruyorlar.** Burada geçen ve kıyamet olarak çevirdiğimiz kelime, « السَّاعَة » kelimesidir. Bu kelime de tıpkı gök cisimlerinden Süreyyaya genel ifadeyle yıldız adı verildiği gibi, bu kelime de genel anlamda kıyamet manasında kullanıldığından bu isimle zikredilmiştir. Kıyamete saat adının verilmesi, ansızın gelivermesi veya hesabın çarçabuk görülmesi yahut da bunun Allah katındaki süresi adeta insanlara göre bir saatlik zaman veya bir anlık zaman ne ise bu da Allah katında öyledir ve bu nedenlerle bu isim verilmiştir.

Âyette geçen, « أَيَّان » kelimesi de ne zaman yani « مَتَى » manasınadır. Bu, « أَيّ » kelimesinden türemedir « فَعْلَان » kalıbında olarak bu kökten gelmiştir. Çünkü bunun manası ne zaman, hangi vakit demektir. « مُرْسٰيهَا » kelimesi, « إِرْسَاؤُهَا » demek olup mastardır. Tıpkı « مُدْخَل » kelimesi gibi ki bu da idhal yani sokmak, girdirmek manalarınadır. Ya da kıyametin ispat vakti, meydana geliş zamanı demektir. Mana şöyledir: "Allah o kıyameti ne zaman getirecektir?"

« قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ رَبِّي » **De ki: "Onunla ilgili bilgi ancak Rabbimin katındadır."** Yani kıyametin geliş zamanına ait bilgi Allah katındadır, O, kıyametin bilgisini « يَوْمِ الدِّينِ » "din gününe kıyamete" bırakmıştır. O bilgiyi hiçbir kimseye, ne kendine en yakın olan bir meleğe, ne de gönderdiği bir peygambere bildirmemiştir. Bildirmeme nedeni de bunun itaat konusunda çok daha etkili olması bakımındandır. İnsanları günah işlemekten menetmede çok daha tesirli olduğu içindir. Tıpkı insanlara ait özel ecel müddetlerini gizlemesi gibi. İşte bunun içindir ki,

« لَا يُجَلِّيهَا لِوَقْتِهَا إِلَّا هُوَ » **"Onun vaktiyle ilgili açıklamayı O'ndan başkası yapamaz."** Onun durumunu kimse ortaya çıkaramaz ve onun bilgisine ait gizlilik emrini kimse açamaz, açıklayamaz, deşifre edemez. Ancak ve bizzat tek olan Allah yapar.

«ثَقُلَتْ فِى السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ» **O göklerde ve yerde var olan her varlığa ağır gelmiştir."** Yani göklerde olsun yerde olsun bu ikisinde var olan herkese, meleklere, cin ve insanlara kıyametin durumu ve önemi hepsi için oldukça ağır gelmiştir. Hepsi de onun zamanının açıklanmasını, ona ait bilginin ortaya çıkmasını arzulamaktadırlar. Hepsine de onun gizliliği oldukça zor gelmiştir ve oldukça ağır bir olaydır. Ya da onda olabilecek şeyler ağır gelmiştir. Çünkü göklerde olsun, yerlerde olsun buralarda bulunan tüm varlıklar hep kıyametin şiddetinden ve korkularından ürperip endişe etmişler ve korkmuşlardır.

«لَا تَأْتِيكُمْ إِلَّا بَغْتَةً» **"O size ancak apansızın gelecektir."** Sizin gaflette bulunduğunuz bir sırada sizi apansızın yakalayacaktır.

«يَسْأَلُونَكَ كَأَنَّكَ حَفِىٌّ عَنْهَا» **"Sanki sen onun zamanını biliyor muşsun gibi sana soruyorlar."** Sanki sen onu biliyormusun gibi... Bunun asıl manası şöyledir: Sanki sen bu konuda yetkin ve gerçekten söz sahibi birimisin gibi gelip sana soruyorlar. Yani herhangi bir şey konusunda detay bilgiye ve araştırmaya sahip olan bir kimse için, o şey hakkında olan bilgisi de o araştırması ve incelemesi çapında sağlam olur. Bu cümle esasen abartılı bir mana taşımaktadır. Nitekim bıyıkları uzatmak kelimesi de bu, « حَفِىٌّ » kökündendir yani İhfa...

Ya da, « عَنْهَا » ifadesi, « يَسْأَلُونَكَ » kavline müteallıktir. Yani: "Sana o kıyamet gününün saatinden soruyorlar, sanki senin onun hakkında bilgin varmış gibi" demektir.

« قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ اللّٰهِ » **"De ki: "Kıyametle ilgili asıl bilgi sadece Allah'ın katındadır;"** Bu ayette, « يَسْأَلُونَكَ » kavli ile « إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ اللّٰهِ» kavilleri ikişer defa tekrar edilmiş oldu, bunun nedeni tekit içindir. Ve bir de « كَأَنَّكَ حَفِىٌّ عَنْهَا » kavlinin ziyadeliği vardır ki, işte bütün bu tekrar ve ziyadelikler açısından ilim adamlarının eserlerinde bu türden tekrarlara yer vermeleri faydadan hali değildir, anlamsız sayılmaz. Nitekim İmam-ı Muhammed İbn Hasan eş-Şeybâni (189/804)

bunu savunanlardandır.

« وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ » **"Ama insanların çoğu bunu bilmezler."** Özellikle buna ait bilgiye sahip oldukları söylenenlerin çoğu bunu bilmezler.

١٨٨- ﴿ قُلْ لَا اَمْلِكُ لِنَفْسِي نَفْعًا وَلَا ضَرًّا اِلَّا مَا شَٓاءَ اللّٰهُ وَلَوْ كُنْتُ اَعْلَمُ الْغَيْبَ لَاسْتَكْثَرْتُ مِنَ الْخَيْرِ وَمَا مَسَّنِيَ السُّٓوءُ اِنْ اَنَا اِلَّا نَذِيرٌ وَبَشِيرٌ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴾

188- De ki: "Ben kendi adıma da olsa asla hiçbir güce malik değilim. Allah dilemedikçe kendime ne bir yarar ve ne de bir zarar sağlayabilirim. Eğer ğaybı-bilinemezi bilseydim elbette çok imkanlara sahip olurdum, bana hiçbir kötülük de dokunmazdı. Fakat ben yalnızca inanan bir toplumu uyaran ve müjdeleyen bir kimseyim.

«قُلْ لَا اَمْلِكُ لِنَفْسِي نَفْعًا وَلَا ضَرًّا اِلَّا مَا شَٓاءَ اللّٰهُ» **De ki: "Ben, Allah'ın dilediğinden başka kendime herhangi bir fayda veya zarar verecek güce sahip değilim."** İşte bu, ubudiyeti, kul olduğunu bilmek, ortaya koymak ve gayb ile alakalı Allah'a ait olan yani Rububiyeti ilgilendiren şeylerle uzaktan ve yakından bir ilgisinin bulunmadığını itiraftır. Yani ben güçsüz bir kulum. Ben kendi adıma, kendim için bir yarar sağlayabilecek kendimden bir zararı önleyebilecek değilim, kralların sahip olduğu gibi bir güce sahip bulunmuyorum. Ancak benim Mâlik ve sahibim dilerse bana fayda sağlar ve zararı da benden önler. Ben kendim böyle bir güce sahip değilim.

« وَلَوْ كُنْتُ اَعْلَمُ الْغَيْبَ لَاسْتَكْثَرْتُ مِنَ الْخَيْرِ وَمَا مَسَّنِيَ السُّٓوءُ » **"Eğer ğaybı bilseydim elbette çok imkânlara sahip olurdum, bana hiçbir kötülük de dokunmazdı."** Yani benim durumum şu an üzerinde bulunduğum halin aksi olurdu, imkanların fazla olur, bana da kötülük erişmezdi, dokunmazdı, herhangi bir zarara uğramazdım. Evet eğer gaybı bilmiş olsaydım bu şeylerden başıma hiçbir kötülük gelmez ve ben de varlık içinda hayat çeirirdim. Bu takdir savaşların kimisinde galip kimisinde de mağlup olmazdım. Hepsinde de yenen ben olurdum.

Bir yoruma göre burada geçen « غَيْبَ » ifadesinden kasıt, **eceldir**, **Hayır**dan kasıt da **ameldir**. "**Su'**" kelimesi de **korku** demektir. Aynı şekilde, « لاَسْتَكْثَرْتُ » kavli de; "Mutlaka kuraklıktan kurtulmak için bolluğu ve bolluk yolunu hazırlardım" demektir. "**Su'**" ise fakirlik ve yoksulluk manasınadır. Ve Allah Resulü (s.a.v.) şöyle cevap vermiştir:

« إِنْ أَنَا إِلاَّ نَذِيرٌ وَبَشِيرٌ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ » **"Fakat ben yalnızca inanan bir toplumu uyaran ve müjdeleyen bir kimseyim."** Lakin ben, uyarmak ve müjdelemekle görevli olarak gönderilen bir kuldan başkası değilim. Bu itibarla gaybı bilmek de benim işim değildir.

« لِقَوْمٍ » kelimesindeki "Lam" harfi, « نَذِيرٌ وَبَشِيرٌ » kavline mütealliktir. Çünkü uyarmak ve müjdelemek bu konuda onlara yarar verecek iki şeydir. Ya da bu, sadece « بَشِيرٌ » kelimesine müteallik bulunmaktadır, « نَذِيرٌ » kelimesine taalluk eden ise mahzuftur. Yani: *"Ancak kafirler için uyaran, inanan bir toplum için de müjdeleyen bir kimseyim"* demektir.

١٨٩- ﴿هُوَ الَّذِى خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا فَلَمَّا تَغَشّٰيهَا حَمَلَتْ حَمْلاً خَفِيفًا فَمَرَّتْ بِهِ فَلَمَّا أَثْقَلَتْ دَعَوَا اللّٰهَ رَبَّهُمَا لَئِنْ اٰتَيْتَنَا صَالِحًا لَنَكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ﴾

189- Sizi bir tek candan-Adem'den yaratan ve ondan da yanında huzur bulsun diye eşini yaratan O'dur. Eşiyle birleşince, eşi hafif bir yük yüklenip hamile kaldı. Bir müddet onu taşıdı. Gebeliği ağırlaşınca-doğum vakti yaklaşınca, her ikisi de birlikte Rableri olan Allah'a şöyle dua ettiler: "Eğer bize sağlıklı ve salih bir çocuk verirsen muhakkak sana şükreden kullar oluruz."

« هُوَ الَّذِى خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا »

"Sizi bir tek candan-Adem'den yaratan ve ondan da yanında huzur bulsun diye eşini yaratan O'dur.". Burada sözkonusu edilen tek nefis

veya tek can, mealde de yer verdiğimiz gibi Hz. Adem (a.s)'dir.

Eşinden kasıt ise Hz. Havva'dır. Allah onu Hz. Adem'in cesedinden yani bedeninden yaratmıştır. Onu Hz. Âdem'in kaburga kemiklerinden birinden yaratmıştır. Bunun nedeni, Hz. Âdem onunla birlikte huzur bulsun ve ona meyletsin diyedir. Cinsi karşı cinsler birbirlerine meylederler. Özellikle de eğer o, kendisinden bir parça ise daha bir yakın olur. Tıpkı insanın kendi çocuğuna karşı olan yakınlığı gibi. Dolayısıyla onu severken kendi canı gibi sever. Zira çocuk onun bir parçasıdır.

Ayette geçen, « لِيَسْكُنَ » kelimesi müzekker yani, eril kelime olarak getirilmiş, oysa bundan önce geçen kelimeleri de, örneğin, « وَاحِدَةٍ وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا » kavlinde görüldüğü gibi müennes yani dişil olarak zikretmiştir. Burada nefs kelimesinin manası kasdolunmuştur ki bundan maksadın da Hz. Âdem olduğu açıklansın içindir.

« فَلَمَّا تَغَشّٰيهَا » **"Eşiyle birleşince,"** cinsel ilişkiye girince,

« حَمَلَتْ حَمْلًا خَفِيفًا » **"eşi hafif bir yük yüklenip hamile kaldı."** Gebeliği ona hafif geldi, kimi gebe kalan kadınların çektiği zorluk ve sıkıntıları, rahatsızlıkları gebeliği müddetince hissetmedi, gebeliği hafif geçti. Gebelik başka kadınlara ağırlık verdiği gibi Hz. Havva'ya bu ağırlığ hissettirmedi.

«فَمَرَّتْ بِهِ» **"Bir müddet onu taşıdı."** Hiçbir eksiklik olmaksızın onu doğum anına kadar götürdü.Sağlıklı bir doğum yaptı.

Ya da « حَمَلَتْ حَمْلًا خَفِيفًا » kavli nutfe manasınadır.

«فَمَرَّتْ بِهِ» kavli de onunla kalkıp onunla oturdu, demektir. « فَلَمَّا أَثْقَلَتْ» **"Gebeliği ağırlaşınca-doğum vakti yaklaşınca,"** Doğu-mun yaklaşıp ağırlık belirtileri görülünce,

« دَعَوَا اللّٰهَ رَبَّهُمَا » **"Her ikisi de birlikte Rableri olan Allah'a şöyle dua ettiler:"** Yani Adem ile Havva Rablerine, işlerinin Mâliki ve

Sahibi olan Allah'a yalvarıp yakardılar, dua ettiler. Ki O, kendisine dua edilmeye ve sığınılmaya en layık olan zattır. Dualarında dediler ki:

« لَئِنْ اٰتَيْتَنَا صَالِحاً لَنَكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ » **"Eğer bize sağlıklı ve salih bir çocuk verirsen muhakkak sana şükreden kullar oluruz."** Burada « اٰتَيْتَنَا » ve « لَنَكُونَنَّ » kelimelerindeki zamir Adem ile Havva'ya ve bu ikisinden üreyip çoğalan herkese aittir.

١٩٠- ﴿ فَلَمَّا اٰتٰيهُمَا صَالِحاً جَعَلَا لَهُ شُرَكَاءَ فِيمَا اٰتٰيهُمَا فَتَعَالَى اللّٰهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴾

190- Fakat Allah kendilerine sağlıklı bir çocuk verince, kendilerine verdiği bu çocuk sebebiyle insanlar Allah'a ortak koştular. Oysa Allah onların ortak koştukları şeylerden yücedir.

« فَلَمَّا اٰتٰيهُمَا صَالِحاً » **"Fakat Allah onlara kusursuz bir çocuk verince,"** Ne zamanki yüce Allah Âdem ile Havva'ya sağlıklı, eli-ayağı düzgün bir çocuk verince,

« جَعَلَا لَهُ شُرَكَاءَ فِيمَا اٰتٰيهُمَا » **"Kendilerine verdiği bu çocuk sebebiyle insanlar Allah'a ortak koştular."** Yani insanlar çocuklarını Allah'a ortak kıldılar. Burada muzaf hazfedilmiş ve muzafun ileyh bunun yerine kaim olmuştur. Nitekim, « فِيمَا اٰتٰيهُمَا » kavlide böyledir. Yani her ikisine, baba ve anneye çocuklarını verdiğinde... Bunun delili de Rabbimizin bundan sonra gelen şu kavlidir:

« فَتَعَالَى اللّٰهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ » **"Oysa Allah onların ortak koştukları şeylerden yücedir."** Bu son kısımda görüldüğü gibi zamir çoğul olarak getirilmiştir. Dolayısıyla Hz. Âdem ve Hz. Havva Allah'a şirk koşmaktan beridirler, uzaktırlar..

"Allah'ın her ikisine verdiği çocuğu Allah'a ortak kıldılar" ibaresinin manası şöyledir; Mekke halkı yani Kureyş ve benzerleri çocuklarına Abdullah, Abdurrahman ve Abdurrahim adlarını koyacakları yerde, Abdul Uzza, Abdu Menaf, Abdu Şems gibi isimler veriyorlardı.

Ya da buradaki hitap Rasulûllah (s.a.v.) zamanındaki Kureyş toplumuna yapılmaktadır. Bunlar da Kusayy ailesindendirler. Yani yüce Allah sizi bir tek candan, yani Kusay'dan meydana getirdi ve onların eşlerini de onların cinsinden yani Arap ve Kureyş kabilesinden kıldı ki, onunla huzur bulasın, ona yönelesin. Ne zamanki yüce Allah bunlara istedikleri eli ayağı düzgün ve sağlıklı bir çocuk verdi, her ikisi de Allah'ın kendilerine verdiği bu çocuğu Allah'a ortak kıldılar. Çünkü bunlar Allah'ın kendilerine verdiği dört çocuklarına da Abdu Menaf, Abdul Uzza, Abdu Kusayy ve Abduddar adını verdiler.

İşte, « اَيُشْرِكُونَ » kavlindeki zamir bu iki anne ve babaya ve daha sonra onlardan sonra gelip de onların izi süre gidenler, şirk koşmada onları takip edenler bu hükme dahildirler.

Kıraat imamalarından Nafî ve Ebu Bekir Şube « شُرَكَاءَ » kelimesini, « شِرْكًا » olarak kıraat etmişlerdir. Yani şirk sahipleri demektir ki, bunlar da ortak koşulan şeylerdir.

❀ ❀ ❀

191. – 198. ÂYETLER

أَيُشْرِكُونَ مَا لاَ يَخْلُقُ شَيْئاً وَهُمْ يُخْلَقُونَ ﴿١٩١﴾ وَلاَ يَسْتَطِيعُونَ
لَهُمْ نَصْرًا وَلآَ أَنْفُسَهُمْ يَنْصُرُونَ ﴿١٩٢﴾ وَإِنْ تَدْعُوهُمْ إِلَى الْهُدٰى
لاَ يَتَّبِعُوكُمْ سَوَآءٌ عَلَيْكُمْ أَدَعَوْتُمُوهُمْ أَمْ أَنْتُمْ صَامِتُونَ ﴿١٩٣﴾
إِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ عِبَادٌ أَمْثَالُكُمْ فَادْعُوهُمْ
فَلْيَسْتَجِيبُوا لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٩٤﴾ أَلَهُمْ أَرْجُلٌ يَمْشُونَ
بِهَا أَمْ لَهُمْ أَيْدٍ يَبْطِشُونَ بِهَا أَمْ لَهُمْ أَعْيُنٌ يُبْصِرُونَ بِهَا أَمْ لَهُمْ
اٰذَانٌ يَسْمَعُونَ بِهَا قُلِ ادْعُوا شُرَكَآءَكُمْ ثُمَّ كِيدُونِ فَلاَ
تُنْظِرُونِ ﴿١٩٥﴾ إِنَّ وَلِيِّـيَ اللّٰهُ الَّذِى نَزَّلَ الْكِتَابَ وَهُوَ يَتَوَلَّى
الصَّالِحِينَ ﴿١٩٦﴾ وَالَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ لاَ يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَكُمْ
وَلآَ أَنْفُسَهُمْ يَنْصُرُونَ ﴿١٩٧﴾ وَإِنْ تَدْعُوهُمْ إِلَى الْهُدٰى لاَ يَسْمَعُوا
وَتَرٰيهُمْ يَنْظُرُونَ إِلَيْكَ وَهُمْ لاَ يُبْصِرُونَ ﴿١٩٨﴾

Meâli

191- Kendileri yaratıldıkları halde hiçbir şeyi yaratmaya muktedir olmayan varlıkları mı Allah'a ortak koşuyorlar?

192- Oysa o varlıkların onlara bir yardımları olmayacağı gibi kendi kendilerine de asla yardım edemezler.

193- Eğer siz onları doğru yola çağırırsanız size uymazlar. Onları ister çağırın, ister susun size karşı tavırları hep bu olacaktır.

194- Doğrusu Allah'ı bırakıp da kendilerine dua ve kullukta bulunduklarınız da tıpkı sizin gibi kullardır. Eğer iddianızda doğru ve samimi iseniz, onları çağırın da size cevap versinler.

195- Onların kendisiyle yürüyecekleri ayakları mı var, yoksa kendisiyle tutacakları elleri mi var, yoksa kendisiyle görecekleri gözleri mi var ya da kendisiyle işitecekleri kulakları mı var? De ki: "Ortaklarınızı çağırın, sonra da bana dilediğiniz tuzağı kurun ve bana göz bile açtırmayın.

196- Muhakkak benim koruyanım Kitab'ı indiren Allah'tır. Ve O tüm salih kullarının da velisi ve gözetenidir.

197- Allah'tan başka kullukta bulunarak çağırdıklarınız, ne size yardıma güçleri yetebilir ve ne de kendi kendilerine yardım edebilirler.

198- Şayet onları doğru yola çağırırsanız, sizi işitmezler. Onları sana bakar gibi görürüsün oysa onlar görmezler.

Tefsiri

١٩١- ﴿أَيُشْرِكُونَ مَا لَا يَخْلُقُ شَيْئًا وَهُمْ يُخْلَقُونَ﴾

191- Kendileri yaratıldıkları halde hiçbir şeyi yaratmaya muktedir olmayan varlıkları mı Allah'a ortak koşuyorlar?

«أَيُشْرِكُونَ مَا لَا يَخْلُقُ شَيْئًا وَهُمْ يُخْلَقُونَ» **Kendileri yaratıldığı halde hiçbir şeyi yaratamayan varlıkları** (Allah'a) **ortak mı koşuyorlar?**

Dikkat edilirse putlar, müşriklerin inanç esasları çerçevesinde adeta ilim sahibi akıllı varlıklar gibi değerlendirilmiştir. Nitekim ilah diye müşrikler tarafından adlandırılmaları da bu manayadır. Mana ise şöyledir: "Hiçbir şey yaratmaya kadir olmayan, gücü yetmeyen şeyleri mi Allah'a ortak koşuyorlar? Oysa o şirk koştukları şeylerin kendileri yaratıktırlar. Zira onların yaratıcısı yüce Allah'tır. Onlar ise Allah tarafından yaratılan yartıklardır. Bir de, « وَهُمْ يُخْلَقُونَ » kavlindeki zamir

onlara ibadet eden, kullukta bulunanlara ait olabilir. Yani: "Hiçbir şey yaratmayan ve kendileri Allah tarafından yaratılmış olan şeyleri mi Allah'a ortak koşuyorlar? O halde onları asıl yaratan Allah'a kullukta bulunsunlar, ibadet etsinler. Ya da bu zamir hem kullukta bulunan abitlerine ve hem de tapınılan mabutlarına râci olabilir. Bunun, tıpkı ilim sahibi imişler manasında cemi yani çoğul olarak gelmiş olması da onlara tapanlar esas alınmasına göredir.

١٩٢-﴿ وَلَا يَسْتَطِيعُونَ لَهُمْ نَصْرًا وَلَا أَنْفُسَهُمْ يَنْصُرُونَ ﴾

192- Oysa o varlıkların onlara bir yardımları olmayacağı gibi kendi kendilerine de asla yardım edemezler.

« وَلَا يَسْتَطِيعُونَ لَهُمْ نَصْرًا وَلَا أَنْفُسَهُمْ يَنْصُرُونَ » **Halbuki** (putlar) **ne onlara bir yardım edebilirler ne de kendilerine bir yardımları olur.** Yani başlarına gelebilecek herhangi bir olayı örneğin bir yerlerinin kırılmasını vb. gibi şeyleri de önleyemezler. Aksine belki de kendileri o taptıklarını savunur durumda olurlar.

١٩٣-﴿ وَإِنْ تَدْعُوهُمْ إِلَى الْهُدٰى لَا يَتَّبِعُوكُمْ سَوَٓاءٌ عَلَيْكُمْ أَدَعَوْتُمُوهُمْ أَمْ أَنْتُمْ صَامِتُونَ ﴾

193- Eğer siz onları doğru yola çağırırsanız size uymazlar. Onları ister çağırın, ister susun size karşı tavırları hep bu olacaktır.

« وَإِنْ تَدْعُوهُمْ إِلَى الْهُدٰى لَا يَتَّبِعُوكُمْ » **Onları doğru yola çağırırsanız size uymazlar;**

Yani doğru yola, sağlıklı olan yola veya sizi doğruya yönlendirecekleri yola çağırsanız, tıpkı Allah'tan hayra ve doğruya iletilmenizi istediğiniz gibi bunlardan isteseniz, size cevap vermezler, davetinize icabet etmezler. Sizin istediğiniz ve dilediğiniz şeye karşılık vermezler. Yüce Allah'ın isteklerinize karşılık verdiği gibi bunlar vermezler.

Kıraat imamlarından Nafi, « لَا يَتَّبِعُوكُمْ » kavlini « لَا يَتْبَعُوكُمْ » olarak okumuştur.

« سَوَٓاءٌ عَلَيْكُمْ أَدَعَوْتُمُوهُمْ أَمْ أَنْتُمْ صَامِتُونَ » **Onları çağırsanız da, sukût etseniz de sizin için birdir.** Çünkü artık onlarda kurtuluş umudu yoktur, size icabet edecek değildirler. Fiil cümlesinden isim cümlesine geçiş ise, ayet başları olması hasebiyledir.

١٩٤- ﴿إِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ عِبَادٌ أَمْثَالُكُمْ فَادْعُوهُمْ فَلْيَسْتَجِيبُوا لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ﴾.

194- Doğrusu Allah'ı bırakıp da kendilerine dua ve kullukta bulunduklarınız da tıpkı sizin gibi kullardır. Eğer iddianızda doğru ve samimi iseniz, onları çağırın da size cevap versinler.

« إِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ عِبَادٌ أَمْثَالُكُمْ » (Ey kafirler) **Allah'ı bırakıp da taptıklarınız sizler gibi kullardır.** Yani kendilerine ibadet ve kulluk ettiğiniz ve kendilerine ilahlar diye adlar verdiğiniz şeyler de tıpkı sizin gibi yaratıklardır, sizin gibi başkasına, Allah'a ait varlıklardır.

« فَادْعُوهُمْ فَلْيَسْتَجِيبُوا لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ » (Onların tanrılığı hakkında iddianızda) **doğru iseniz, onları çağırın da size cevap versinler!** Size bir yarar sağlamaları veya sizden bir zararı önlemeleri için onlara yakarın da size cevap verecekler mi bir görelim? Eğer bunların gerçekten ilahlar olduğu iddianızda samimi ve dürüst kimseler iseniz çağırın bakalım onları...

Daha sonra da aşağıdaki ayette yüce Allah bunların ilah olmadıklarını, böyle bir iddianın yanlışlığını ve geçersizliğini ortaya kormak için şöyle buyurmaktadır:

١٩٥- ﴿أَلَهُمْ أَرْجُلٌ يَمْشُونَ بِهَا أَمْ لَهُمْ أَيْدٍ يَبْطِشُونَ بِهَا أَمْ لَهُمْ أَعْيُنٌ يُبْصِرُونَ بِهَا أَمْ لَهُمْ اٰذَانٌ يَسْمَعُونَ بِهَا قُلِ ادْعُوا شُرَكَٓاءَكُمْ ثُمَّ كِيدُونِ فَلَا تُنْظِرُونِ﴾

195- Onların kendisiyle yürüyecekleri ayakları mı var, yoksa kendisiyle tutacakları elleri mi var, yoksa kendisiyle görecekleri gözleri mi var ya da kendisiyle işitecekleri kulakları mı var? De ki:

"Ortaklarınızı çağırın, sonra da bana dilediğiniz tuzağı kurun ve bana göz bile açtırmayın.

« أَلَهُمْ أَرْجُلٌ يَمْشُونَ بِهَا » **"Onların kendisiyle yürüyecekleri ayakları mı var, yoksa tutacakları elleri mi var,"** tutup alacakları veya yakalayacakları elleri mi?

« أَمْ لَهُمْ أَعْيُنٌ يُبْصِرُونَ بِهَا أَمْ لَهُمْ آذَانٌ يَسْمَعُونَ بِهَا » **"Yoksa kendisiyle görecekleri gözleri mi var ya da kendisiyle işitecekleri kulakları mı var?"** Yani ne oluyor ki sizden çok daha aşağı ve basit olan şeylere kullukta bulunuyorsunuz?

« قُلِ ادْعُوا شُرَكَاءَكُمْ » **"De ki: "Ortaklarınızı çağırın,"** Bana düşmanlık etme hususunda onlardan yardım ve destek isteyin.

« ثُمَّ كِيدُونِ » **"Sonra da bana dilediğiniz tuzağı kurun"** Siz ve ortak koştuklarınız bana dilediğiniz tuzağı kurun. Kıraat imamlarından Yakup, « كِيدُونِ » kelimesini "Y" harfiyle, « كِيدُونِى » olarak kıraat etmiştir. Ebu Amr da sadece vasl yani geçiş halinde Yakuba muvafakat etmiştir.

« فَلَا تُنْظِرُونِ » **"Ve bana göz bile açtırmayın."** Yani ben sizi önemsemiyor ve size aldırmıyorum. Çünkü müşrikler Allah Resulünü kendi ilahlarıyla korkutup tehdit ediyorlardı. Allah da onlar bu şekilde cevap vermesini kendisine emir buyurdu. Kıraat imamlarından Yakup, « تُنْظِرُونِ » kelimesini "Y" ile « تُنْظِرُونِى » olarak okumuştur.

١٩٦- ﴿ إِنَّ وَلِيِّىَ اللّٰهُ الَّذِى نَزَّلَ الْكِتَابَ وَهُوَ يَتَوَلَّى الصَّالِحِينَ ﴾

196- Muhakkak benim koruyanım Kitab'ı indiren Allah'tır. Ve O tüm salih kullarının da velisi ve gözetenidir.

« إِنَّ وَلِيِّىَ اللّٰهُ الَّذِى نَزَّلَ الْكِتَابَ » **Şüphesiz ki, benim koruyanım Kitab'ı indiren Allah'tır.**

« وَهُوَ يَتَوَلَّى الصَّالِحِينَ » **"Ve o bütün sâlih kullarını görüp gözetir."** Onun sünnetinin ve kanununun gereği olarak o hep kulla-rından salih olanlarına yardık etmiştir ve edecektir. Onları hiçbir zaman ezdirmeyecek, çiğnetmeyecektir.

١٩٧- ﴿وَالَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَكُمْ وَلَا أَنْفُسَهُمْ يَنْصُرُونَ﴾

197- Allah'tan başka kullukta bulunarak çağırdıklarınız, ne size yardıma güçleri yetebilir ve ne de kendi kendilerine yardım edebilirler.

« وَالَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَكُمْ وَلَا أَنْفُسَهُمْ يَنْصُرُونَ» **Allah'ın dışında taptıklarınızın ne size yardıma güçleri yeter ne de kendilerine yardım edebilirler.**

١٩٨- ﴿وَإِنْ تَدْعُوهُمْ إِلَى الْهُدَى لَا يَسْمَعُوا وَتَرَيهُمْ يَنْظُرُونَ إِلَيْكَ وَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ﴾

198- Şayet onları doğru yola çağırırsanız, sizi işitmezler. Onları sana bakar gibi görürüsün oysa onlar görmezler.

« وَإِنْ تَدْعُوهُمْ إِلَى الْهُدَى لَا يَسْمَعُوا وَتَرَيهُمْ يَنْظُرُونَ إِلَيْكَ وَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ» **Onları doğru yola çağırmış olsanız işitmezler. Ve onları sana bakar görürsün, oysa onlar görmezler.** Putlarını herhangi bir şeye dikkatlice ve gözünün içine bakıyor tarzında yaparlar. Oysa onlar görmezler.

199. – 206. ÂYETLER

خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَاَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ ﴿١٩٩﴾ وَإِمَّا
يَنْزَغَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللّٰهِ ۚ إِنَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ
﴿٢٠٠﴾ إِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا إِذَا مَسَّهُمْ طَٓائِفٌ مِنَ الشَّيْطَانِ تَذَكَّرُوا
فَإِذَا هُمْ مُبْصِرُونَ ۚ ﴿٢٠١﴾ وَإِخْوَانُهُمْ يَمُدُّونَهُمْ فِي الْغَيِّ ثُمَّ لَا
يُقْصِرُونَ ﴿٢٠٢﴾ وَإِذَا لَمْ تَأْتِهِمْ بِاٰيَةٍ قَالُوا لَوْلَا اجْتَبَيْتَهَا ۚ قُلْ
إِنَّمَٓا اَتَّبِعُ مَا يُوحٰى إِلَيَّ مِنْ رَبِّي ۚ هٰذَا بَصَٓائِرُ مِنْ رَبِّكُمْ
وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٢٠٣﴾ وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْاٰنُ فَاسْتَمِعُوا
لَهُ وَأَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٢٠٤﴾ وَاذْكُرْ رَبَّكَ فِي نَفْسِكَ
تَضَرُّعاً وَخِيفَةً وَدُونَ الْجَهْرِ مِنَ الْقَوْلِ بِالْغُدُوِّ وَالْاٰصَالِ وَلَا
تَكُنْ مِنَ الْغَافِلِينَ ﴿٢٠٥﴾ إِنَّ الَّذِينَ عِنْدَ رَبِّكَ لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ
عِبَادَتِهِ وَيُسَبِّحُونَهُ وَلَهُ يَسْجُدُونَ ﴿٢٠٦﴾ ﴿سجده﴾

Meâli

199- Sen af ve bağışlama yolunu tut, iyiliği emret, cahillere aldırış etme.

200- Her ne zaman şeytandan sana bir fitleme gelirse, derhal Allah'a sığın. Çünkü O hakkıyla işiten ve hakkıyla bilendir.

201- Doğrusu Allah'ın emir ve yasakları çerçevesinde hareket eden takva sahiplerine gelince, onlara şeytan tarafından bir vesvese geldiğinde

derhal düşünüp akıllarını başlarına devşirirler ve bir de bakarsın ki gerçeğin farkına varıp görmüşler bile.

202- Şeytanların yoldaşlarına gelince, şeytanlar onları azgınlığa sürüklerler. Sonra da ellerini onların yakalarından çekmezler.

203- Onlara herhangi bir mucize getirmediğin zaman, "Diğerleri gibi kendin onu uyduruverseydin ya!" derler. De ki: "Ben ancak Rabbimden bana vahyedilene uyarım. Bu Kur'an Rabbinizden gelen kalp gözlerini açan belgelerdir. İman edecek kimseler için bir hidayet ve bir rahmettir.

204- Kur'an okuduğu zaman derhal onu dinleyin ve susun ki merhamete eresiniz.

205- Kendi kendine, yalvararak, korkup ürpererek, yüksek olmayan ve kendin duyabileceğin bir sesle Rabbini sabah-akşam an. Aymaz gafillerden olma!

206- Hiç kuşkusuz Rabbinin katındakiler Ona kulluk ve ibadet etmekten kibirlilik göstererek kaçınmazlar. Onu takdis ve tesbihle tenzih ederler ve yalnız Ona secde ederler.

Tefsiri

١٩٩- ﴿خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ﴾

199- Sen af ve bağışlama yolunu tut, iyiliği emret, cahillere aldırış etme.

« خُذِ الْعَفْوَ » **"Sen af ve bağışlama yolunu tut,"** Bu cehdin, sert ve bağışlamaz olmanın zıddı olan bir ifadedir. Yani insanlara ait olan güzel ahlaktan ve fiillerden sen bağışlama yolunu seç, onlara karşı sert ve bağışlamaz olma, onlardan zoru isteme, kendileri için ağır gelecek şeylere onları koşma ki senden kaçmasınlar. Nitekim Allah Resulü (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *"Kolaylaştırın, güçleştirmeyin."*[9]

« وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ » **"İyiliği emret,"** İyi ve güzel fiilleri emret, onları

[9] Buhari; 69. Müslim; 1734

iste. Maruf: Aklın memnun kaldığı ve dinin de uygun bulduğu şeylerdir.

« وَاَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ » **"Cahillere aldırış etme."** Basit ve ayak takımının konumuna düşerek sen de onlar gibi olma. Onlara karşı kaba davranma, kendilerine karşı yumuşak ol. Cebrail (a.s) bunu şu ifadelerle açıklamışlardır:

"Seninle bağlarını kesenlerle sen bağını koparma, seni mahrum bırakanı sen mahrum bırakma, ona istediğni ver. Sana zulmedene, haksızlıkta bulunana da sen zulmetme, haksızlıkta bulunma."[10]

Cafer Sâdık da diyor ki: "Yüce Allah Peygamberi Muhammed (s.a.v.)'e, güzel ahlakı emretmiştir. Kur'an'da güzel ahlakı bütün yönleriyle anlatan bundan başka ayet yoktur."

٢٠٠- ﴿وَإِمَّا يَنْزَغَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللّٰهِ إِنَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ﴾

200- Her ne zaman şeytandan sana bir fitleme gelirse, derhal Allah'a sığın. Çünkü O hakkıyla işiten ve hakkıyla bilendir.

« وَإِمَّا يَنْزَغَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْغٌ » **"Her ne zaman şeytandan sana bir fitleme gelirse,"** Şeytandan sana bir dürtü, bir tahrik sözkonusu olursa, emrolunduğun şeyin aksi bir vesvesede bulunursa,

« فَاسْتَعِذْ بِاللّٰهِ » **"Derhal Allah'a sığın."** Sakın ona itaat etme.

Nezğ: Dürtü, tahrik, kışkırtma ve vesvese gibi manalara gelir. Yani insanları masiyetlere sokarken adeta onu o yönde kışkırtır, tahrik eder. Esasen **Nezğ** kelimesi iğne ve benzeri şeyleri vucuda batırmak manasınadır. Şeytanın tahrik ve vesvesesi de buna benzetilmiştir. Burada Nezğ kelimesi, dürtü olayını yapan şey olarak görülmektedir. Tıpkı "Cedde ciduhu" yani adamın tamamen ciddiyeti tuttu ifadesine benze bir ifade. Ya da, Şeytanın dürtüsünden kasıt, öfke ve gazabın her yönüyle kişiyi kuşatması demektir. Nitekim Hz. Ebu Bekir Sıddîk şöyle demiştir: "Beni öfkeye sevkeden bir şeytanım vardır."

[10] Taberi, Tefsir:9/155

« إِنَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ » **"Çünkü O hakkıyla işiten ve hakkıyla bilendir."**

٢٠١-﴿ إِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا إِذَا مَسَّهُمْ طَآئِفٌ مِنَ الشَّيْطَانِ تَذَكَّرُوا فَإِذَا هُمْ مُبْصِرُونَ ﴾

201- Doğrusu Allah'ın emir ve yasakları çerçevesinde hareket eden takva sahiplerine gelince, onlara şeytan tarafından bir vesvese geldiğinde derhal düşünüp akıllarını başlarına devşirirler ve bir de bakarsın ki gerçeğin farkına varıp görmüşler bile.

« إِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا إِذَا مَسَّهُمْ طَآئِفٌ مِنَ الشَّيْطَانِ » **Takvaya erenler var ya, onlara şeytan tarafından bir vesvese dokunduğunda;**

Kıraat imamlarından İbn Kesir, Ebu Amr ve Ali Kisai, « طَآئِفٌ » kelimesini "Tayfun" olarak kıraat etmişlerdir. Bu da vesvese, hayal ve dürtü gibi manalara gelir. Kelime "Tafe" fiilinden mastardır, « طَافَ بِهِ الْخَيَالُ» "Yatiyfu tayfen" kökünden alınmadır. Yani hayal etmek, rüyada görmek gibi bir tkım manalar taşır. Ebu Amr'a göre ister" « طَآئِفٌ » kelimesi olsun, ister « طَيْفٌ » kelimesi olsun her ikisi de mana bakımından aynıdırlar ve vesvese manasınadırlar. Bu da daha önce geçenleri pekşitirmekte, tekit etmektedir ki, herhangi bir şekilde şeytan tarafından bir dürtü, bir vesvese meydana gelince, hemen bundan dolayı Allah'a sığınmanın vacip ve gerektiği gerçeğinin bilinmesidir.

Çünkü gerçekten Allah'ın emir ve yasakları doğrultusunda hareket eden takva sahipleri, şeytan tarafından kendilerine herhangi bir dürtü, bir vesvese gelirse, « تَذَكَّرُوا » **"hemen düşünürler."** Yani Allah'ın kendile rine emrettiği şeyler ile, kendilerini menettiği şeyleri düşünürler, buna göre dikkatli davranırlar.

« فَإِذَا هُمْ مُبْصِرُونَ » **"Bir de bakarsın ki gerçeğin farkına varıp görmüşler bile."** Doğrunun farkına varmışlar ve yanlışı hemen defetmiş-

ler bile. Bunun gerçek manası ise, şeytan Allah'a kaçıp sığınmaktır. Böylece yüce Allah da kendisinden bir ihsan olarak onların uzağı görmelerini sağlayacak nimetini arttırır.

٢٠٢- ﴿وَإِخْوَانُهُمْ يَمُدُّونَهُمْ فِي الْغَيِّ ثُمَّ لَا يُقْصِرُونَ﴾

202- Şeytanların yoldaşlarına gelince, şeytanlar onları azgınlığa sürüklerler. Sonra da ellerini onların yakalarından çekmezler.

« وَإِخْوَانُهُمْ يَمُدُّونَهُمْ فِي الْغَيِّ ثُمَّ لَا يُقْصِرُونَ » (Şeytanların) **dostlarına gelince, şeytanlar onları azgınlığa sürüklerler. Sonra da yakalarını bırakmazlar.** Sonra da onların arkalarını bırakmazlar, hep peşlerine takılıp onları kötülüklerde ısrarcı durumuna getirip dönmeyecek konumuna sokana dek onlardan ayrılmazlar.

Burada geçen, « وَإِخْوَانُهُمْ » ifadesinden kasıt, şeytanların olması da caizdir. Buna taalluk eden zamir de cahillere raci olabilir. Ancak birinci yorum en uygun olanıdır. Çünkü burada, "Kardeşlerinden kasıt" takva sahiplerinin karşısında yer alanlar demektir. Ancak, « وَإِخْوَانُهُمْ » ifadesinde zamirin çoğul, "Şeytanın" ise müfret yani tekil olarak zikredilmesine gelince burada bununla cins manası kasdolunmuştur. Yani Şeytan işlevini yapan her kimse demektir.

٢٠٣- ﴿وَإِذَا لَمْ تَأْتِهِمْ بِآيَةٍ قَالُوا لَوْلَا اجْتَبَيْتَهَا قُلْ إِنَّمَا أَتَّبِعُ مَا يُوحَى إِلَيَّ مِنْ رَبِّي هَذَا بَصَائِرُ مِنْ رَبِّكُمْ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ﴾

203- Onlara herhangi bir mucize getirmediğin zaman, "Diğerleri gibi kendin onu uyduruverseydin ya!" derler. De ki: "Ben ancak Rabbimden bana vahyedilene uyarım. Bu Kur'an Rabbinizden gelen kalp gözlerini açan belgelerdir. İman edecek kimseler için bir hidayet ve bir rahmettir.

« وَإِذَا لَمْ تَأْتِهِمْ بِآيَةٍ قَالُوا لَوْلَا اجْتَبَيْتَهَا » **"Onlara herhangi bir mucize getirmediğin zaman,** (ötekiler gibi) **onu da derleyip getirseydin ya! derler.**

Yani bundan önceki mucizeleri nasıl uydurduysan yine onlar gibi uydursan ya...

« قُلْ إِنَّمَا أَتَّبِعُ مَا يُوحَى إِلَيَّ مِنْ رَبِّي » **De ki: ben ancak Rabbimden bana vahyolunana uyarım."** Ben mucize uyduran biri değilim.

« هٰذَا بَصَائِرُ مِنْ رَبِّكُمْ » **Bu** (Kur'an) **Rabbinizden gelen basîretlerdir.** (kalp gözlerini açan beyanlardır) Bu Kur'an öylesine belgelerdir ki bunun sayesinde hakkın gerçek yönlerini görebilirsiniz. Gözünüzü açacak ve hakkı gösterecek belgeler bu Kur'an'dadırlar.

« وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ » **İnanan bir kavim için hidayet ve rahmettir.**

٢٠٤- ﴿وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْاٰنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَاَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ﴾

204- Kur'an okuduğu zaman derhal onu dinleyin ve susun ki merhamete eresiniz.

« وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْاٰنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَاَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ » **Kur'an okunduğu zaman onu dinleyin ve susun ki size merhamet edilsin.**

Ayetin zahirine bakıldığında ister namaz içinde olsun, ister namaz dışında olsun Kur'an okunduğu zaman susup dinlemek vacip yani farzdır.

Bir rivayete göre de denilmiştir ki bunun manası şu demektir: *"Allah Resulü (s.a.v.) inişi sırasında size Kur'an okuyup anlattığı zaman susup onu dinleyin."*

Sahabenin çoğunluğuna göre bu, imamın kıraatini dinlemeye ilişkin dir. Cemaat halinde imama uyanlar onu susup dinleyeceklerdir. Bir rivayete göre bu, hutbeyi dinlemekle ilgilidir, bir başka rivayete göre de her ikisinde de durum böyledir. Sahih olanı da budur.

٢٠٥- ﴿وَاذْكُرْ رَبَّكَ فِي نَفْسِكَ تَضَرُّعاً وَخِيفَةً وَدُونَ الْجَهْرِ مِنَ الْقَوْلِ بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ وَلَا تَكُنْ مِنَ الْغَافِلِينَ﴾

205- Kendi kendine, yalvararak, korkup ürpererek, yüksek olmayan ve kendin duyabileceğin bir sesle Rabbini sabah-akşam an. Aymaz gafillerden olma!

« وَاذْكُرْ رَبَّكَ فِي نَفْسِكَ » **"Kendi kendine an"** Bu, bütün zikirler için geçerlidir. İster Kur'an okumak olsun, ister tesbih yani « سُبْحَانَ اللّٰهِ » demek olsun, ister tehlil yani « لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ » demek olsun, ister başka zikirler olsun hepsi için geçerli olanı budur,

«تَضَرُّعاً وَخِيفَةً» **"Yalvararak, korkup ürpererek,"** Tazarru halinde olsun, korku durumunda olsun hep Ona yakar.

« وَدُونَ الْجَهْرِ مِنَ الْقَوْلِ » **"Yüksek olmayan ve kendin duyabileceğin bir sesle"** Fazla bağırıp çağırmadan ve normal olan bir ses ile.. Çünkü sessiz olarak yapılan dua ihlas ve samimiyet açısından daha geçerlidir, riya ve gösterişten uzaktır. Daha güzel düşünme ve tefekkür imkânını sağlar, buna daha yakındır.

« بِالْغُدُوِّ وَالْاٰصَالِ » **"Rabbini sabah-akşam zikret-an."** Çünkü bu iki vakit en önemli vakitlerdendir, en faziletli iki vakittir. Bir rivayete göre ise; bundan murat düşüncede doğru olmak kaydıyla, zikirde devamlılıktır. « الْغُدُوِّ » demek gündüz ya da sabah vakitlerinde demektir.

Yani « غُدُوَّاتْ » "gündüz ve sabah vakitleri"... « وَالْاٰصَالِ » kelimesi, **"el-Usul"** kelimesinin çoğuludur, **"el-Usul"** kelimesi de, **"el-Asiyl"** kelime-sinin çoğuludur. Bu da akşam demektir.

« وَلَا تَكُنْ مِنَ الْغَافِلِينَ » **"Gafillerden olma!"** Allah'ı zikretmekten, anmaktan gafil ve habersiz olanlardan, aymazlardan olma. Aklı ve kafası başka yerlerde olanlardan olma.

٢٠٦- ﴿إِنَّ الَّذِينَ عِنْدَ رَبِّكَ لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِهِ وَيُسَبِّحُونَهُ وَلَهُ يَسْجُدُونَ﴾

206- Hiç kuşkusuz Rabbinin katındakiler Ona kulluk ve ibadet etmekten kibirlilik göstererek kaçınmazlar. Onu takdis ve tesbihle tenzih ederler ve yalnız Ona secde ederler.

« إِنَّ الَّذِينَ عِنْدَ رَبِّكَ » **"Hiç kuşkusuz Rabbinin katındakiler"** Yani Rabbin katında bir değeri, bir önemi, bir derece ve mevkii bulunanlar ki bunlar meleklerdir. Yoksa bu bir mekanı, bir yeri olan anlamında değildir.

« لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِهِ » **"Ona kulluk ve ibadet etmekten kibirlenmezler."** Ona karşı büyüklenmeye, azametlilik göstermeye kalkışmazlar, hadlerini bilirler.

« وَيُسَبِّحُونَهُ » **"Onu tesbih ederler"** Allah'a yaraşmayan ve yakış mayan şeylerle Onu anmazlar, Onu tenzih ederler, eksikliklerden beri kılarlar.

« وَيُسَبِّحُونَهُ » **"Ve yalnız Ona secde ederler."** İbadet ve kulluklarını yalnızca Ona yaparlar. Hiçbir şeyi Allah'a şerik ve ortak koşmazlar.

En iyisini ancak Allah bilir.

❁ ❁ ❁

Sûre -8

ENFAL SÛRESİ

Bu sûrenin 30 ve 36. ayetleri Mekke'de diğerleri Medine'de nazil olmuştur; 75 âyettir.

Cüz - 9

1. – 4. AYETLER

بسم الله الرحمن الرحيم

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَنْفَالِ قُلِ الْأَنْفَالُ لِلّٰهِ وَالرَّسُولِ فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَأَصْلِحُوا ذَاتَ بَيْنِكُمْ وَأَطِيعُوا اللّٰهَ وَرَسُولَهُ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١﴾ إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللّٰهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ اٰيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَعَلٰى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٢﴾ اَلَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلٰوةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ﴿٣﴾ أُولٰئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا لَهُمْ دَرَجَاتٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَمَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٤﴾

Meâli

1- Ey Peygamber! Sana savaşta ganimetlerini soruyorlar. Onlara de ki: "Onun paylaşımına dair hüküm Allah ve Rasulüne aittir. Allah'ın emirlerini uygulayarak ve yasaklarından kaçınarak Allah'tan korkun. Ayırımcılıktan uzak kalarak aranızdaki kardeşlik bağlarını zedelemeyin. Eğer gerçekten inanmış kimseler iseniz Allah'ın ve Rasulü'nün emir ve yasaklarını uygulayarak Allah ve Rasulü'ne itaat edin.

2- Gerçek müminler ancak o kimselerdir ki, ne zaman ve nerede Allah'ın emir ve yasaklarından söz edilse yürekleri ürperir, kendilerine Allah'ın ayetleri okunduğunda bu, onların imanlarını artırır ve yalnızca Rablerine güvenip dayanırlar.

3- Onlar namazlarını en mükemmel şekilde vakitleri içerisinde kılarlar ve kendilerine rızık ve mal olarak verdiklerimizden de Allah'a itaat edrek O'nun yolunda harcarlar.

4- İşte yukarıda sayılan özelliklere sahip olanlar, gerçekten inanmış ve dürüst olan kimselerdir. Onlar için Rableri katında nice üstün dereceler, bağışlanma ve tarif edilemeyecek sonsuz bir rızık vardır.

Tefsiri

١- ﴿يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَنْفَالِ قُلِ الْأَنْفَالُ لِلّٰهِ وَالرَّسُولِ فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَأَصْلِحُوا ذَاتَ بَيْنِكُمْ وَأَطِيعُوا اللّٰهَ وَرَسُولَهُ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ﴾

1- Ey Peygamber! Sana savaşta ganimetlerini soruyorlar. Onlara de ki: "Onun paylaşımına dair hüküm Allah ve Rasulüne aittir. Allah'ın emirlerini uygulayarak ve yasaklarından kaçınarak Allah tan korkun. ayırımcılıktan uzak kalarak aranızdaki kardeşlik bağlarını zedelemeyin. Eğer gerçekten inanmış kimseler iseniz Allah'ın ve Rasulû'nün emir ve yasaklarını uygulayarak Allah ve Rasulü'ne itaat edin.

« يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَنْفَالِ قُلِ الْأَنْفَالُ لِلّٰهِ وَالرَّسُولِ » **Sana savaş ganimetlerini soruyorlar. De ki: Ganimetler Allah ve Peygambere aittir.**

Nefl: Ganimet, savaşta elde edilen şeylerdir. Çünü bu Allah'ın bir fazlı, ikramıdır ve vergisidir. « الْأَنْفَالُ » **"Enfal"** ise bunun çoğulu olup ganimetler, savaşda elde edilen şeyler demektir.

Müslümanlar arasında Bedirde kazanılan savaş ganimetleri ve bunların bölüştürülmesi hakkında farklı görüşler ve ihtilaf ortaya çıkmıştı. Bununla ilgili hükmü Allah Rasulüne sorarak, "bunları nasıl bölüştüreceğiz?" dediler. Bu ganimetlerin bölüştürülmesi ile ilgili hüküm yalnızca Mekke'den hicret edenler için mi, yoksa sadece Medine'li Müslümanlar için mi veya her ikisine de mi bu paylaştırma olacak? Sorusunu sordular.

İşte bunun üzerine Rasulullah (s.a.v.)'a şöyle buyuruldu: "O soranlara deki; bununla ilgili hükmü verecek olan Allah Rasulûdür, hüküm ona

aittir. Bunlar hakkında yegane hakim ve karar mercii Allah Rasulüdür. Bu ganimetler hakkında o, dilediği gibi hüküm verme yetkisine sahiptir. Bu ganimetler hakkında ondan başkasını bir hüküm ileri sürme yetkisi yoktur. Çünkü bu yetki ona Allah tarafından verilmiştir.

Öyle ise ayette hem Allah ve Rasûlü'nün birlikte anılmasının ne gibi bir manası vardır?

Bunun manası şudur: "Ganimetlere ait hükmü bildirmek Allah ile Rasûlüne aittir. Allah bununla ilgili olarak bunların bölüştürülmesiyle ilgili emri hikmeti gereği Rasulü Hz. Muhammed (s.a.v.)'e vermiştir. Dolayısıyla da Allah Rasulü bu konuda yalnızca Allah'ın emrine bağlı kalarak o emri uygular. Yoksa emreden olarak Allah ganimetlerin bölüştürülmesini bir tek kimsenin reyine bırakmamıştır.

« فَاتَّقُوا اللّٰهَ » **"Allah'tan korkun."** İhtilafa, ayrılığa düşmekten, birbirinizle çekişip düşmanlık etmekten sakının. Allah'tan korkun ve Allah için kardeşler oluverin.

« وَأَصْلِحُوا ذَاتَ بَيْنِكُمْ » **"Aranızdaki kardeşlik bağlarını zedelemeyin."** Aranızdaki yanlış durumlarınızı düzeltin. Yani aranızda anlaşmazlık konusu yaptığınız şeyleri bahane ederek yanlışa düşmeyin ki bu durumlarınız ülfete, kaynaşmanıza, sevgi ve saygıya, bir araya gelip ittifak ve birliğinize sebep olsun.

Zeccâc (316/928) diyor ki: "Âyette geçen, « ذَاتَ بَيْنِكُمْ » kavlinin manası; gerçek birleşmenizi sağlayın, demektir. Çünkü burada geçen, "**el-Beyn**" kelimesi, **vasl** yani birleşme ve kaynaşma manasınadır. Yani Allah'tan korkun. Allah ve Rasulü'nün emrettiği gibi toplu halde hareket ederek bir ve beraber olun, sakın ayrılmayın, demektir."

Ubâde İbn Samit (v.34/654) bu âyetle ilgili olarak şöyle demiş: *"Ey Bedir savaşına katılan Bedir ashabı! Biz kendi aramızda ganimetler konusunda anlaşmazlığa düştüğümüz zaman işte bu ayet bizim için indi. Çünkü o konuda bizim de biraz ahlakımız yanlışa kaymıştı, hataya sapmıştık. Böylece de Allah onu bizim elimizden çıkarıp aldı ve onunla ilgili hükmü bizzat Allah, Rasulüne bıraktı. Rasulullah (s.a.v.) ashabı arasında de bunun bölüştürülmesini eşit olarak yaptı."*

« وَأَطِيعُوا اللّٰهَ وَرَسُولَهُ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ » **"Eğer gerçekten inanmış kimseler iseniz Allah ve Rasulüne itaat edin."** Eğer kamil ve gerçek iman sahibi iseniz ganimetlerin hükmüyle ilgili olarak Allah ve Rasûlü'nün size emrettikleri şeyleri ve daha başka konulardaki hükümleri gerektiği gibi yerine getirin.

٢- ﴿ إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللّٰهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ اٰيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَعَلٰى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴾

2- Gerçek müminler ancak o kimselerdir ki, ne zaman ve nerede Allah'ın emir ve yasaklarından söz edilse yürekleri ürperir, kendilerine Allah'ın ayetleri okunduğunda bu, onların imanlarını artırır ve yalnızca Rablerine güvenip dayanırlar.

« إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللّٰهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ » **"Mü'minler ancak, Allah anıldığı zaman yürekleri titreyen;"** Allah'ın emirlerine karşı saygılı olmak ve yasaklarından da kaçınmak için bunlar gündeme getirildiğinde kalpleri ürperir. O'nun Celal, İzzet ve Sultanının/gücünün heybeti karşısında gönülleri titrer.

« وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ اٰيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا » **Kendilerine Allah'ın ayetleri okunduğunda imanlarını artıran;**

Bu ayetlerin okunması, anlatılması karşısında kesin olarak imanları artar veya bu onların imanlarını artırır ve kalpleri de bundan dolayı huzur bulur. Çünkü artık kendileri de açık olarak bu delillerin en net ve güçlü bir şekilde delalet ettiği ya da gösterdiği gerçeği görebilmiş ve kavrayabilmişlerdir. Ya da onların bu ayetlere olan inançları ayetlerin kendilerine okunup anlatılmasıyla bu, onların iman etmelerini sağlamış ve inançlarını da pekiştirerek artırmıştır. Çünkü bunlar bundan önce bu ayetlerde söz konusu edilen hükümlere iman etmiyorlardı.

« وَعَلٰى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ » **"Rablerine güvenip dayanıyorlardı."** Evet Allah'a dayanıyorlar, itimat ediyorlar ve işlerini başkalarına, kendilerinden olmayan gayri Müslimlere ve her manada küfre destek ve koltuk çıkan söz de Müslümanlara da değil yalnızca Rablerine havale ediyorlar. O'ndan başkasından korkmuyorlar ve sadece Rablerine kavuş-

mayı istiyorlar.

٣-﴿ الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلٰوةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ﴾

3- Onlar namazlarını en mükemmel şekilde vakitleri içerisinde kılarlar ve kendilerine rızık ve mal olarak verdiklerimizden de Allah'a itaat edrek O'nun yolunda harcarlar.

« الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلٰوةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ » **Onlar namazlarını dosdoğru kılan ve kendilerine rızık olarak verdiğimizden (Allah yolunda) harcayan kimselerdir.**

Böylece Rabbimiz bu ayetlerinde kalplere ya da gönüllere ilişkin amellerden olan ürperme, ihlas ile samimiyet ve tevekkülü vücut organlarıyle yerine getirilen namaz ve sadaka gibi amelleri beraberce bir arada zikretmiş ve toplamış olmaktadır.

٤- ﴿ أُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا لَهُمْ دَرَجَاتٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَمَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴾

4- İşte yukarıda sayılan özelliklere sahip olanlar, gerçekten inanmış ve dürüst olan kimselerdir. Onlar için Rableri katında nice üstün dereceler, bağışlanma ve tarif edilemeyecek sonsuz bir rızık vardır.

« أُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا » **İşte onlar gerçek mü'minlerdir.**

Ayette geçen, « حَقًّا » kelimesi mahzuf bir mastarı sıfatıdır. Yani bu, « أُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ » imanen « حَقًّا » takdirinde olup, İşte onlar gerçek bir iman ile inanmış dürüst müminlerdir" demektir.

Veya bu, « أُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ » cümlesini tekit eden/pekiştiren mastardır. Örneğin; « هُوَ عَبْدُ اللّٰهِ حَقًّا » *"O Allah'ın gerçekten bir kuludur"* gibi ki bu, « حَقَّ ذٰلِكَ حَقًّا » *"O gerçekten Allah'a kul olmayı gerçek olarak hakketmiş bir kişmsedir"* takdirindedir.

Hasan Basrî (r.a)'den rivayete göre: "Adamın biri kendisine: "Sen Mümin misin?" diye bir soru yöneltir. O da o şahsın bu sorusuna şöyle karşılık verir:

"Eğer sen benden Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ahiret gününe, cennete, cehenneme, öldükten sonra tekrar dirilmeye ve hesap günündeki hesaba iman edip etmediğimi soruyorsan, evet ben bu mana da gerçek ten mü'minim, bunlara iman etmiş bir kimseyim. Ancak sen benden, "إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ..." diye devam eden ayet ten soruyorsan, işte gerçekten ben onlardan mıyım veya değil miyim? Burasını bilemem."

İmam Sevrî (v.161/777) ise şöyle diyor: *"Kim gerçekten mü'min olduğunu, gerçek olarak Allah'a iman ettiğini ileri sürer de, sonra da bu kimse kendisinin cennet ehlinden olmayacağına şehadet etmezse, o kimse sadece ayetin yarısına iman etmiş demektir."* Yani bir kimse gerçekten kendisinin iman eden sevap ehlinden olduğuna kesin gözüyle bakmaması gerektiği gibi, gerçek anlamda bir mümin olduğu gözüyle de kendisine bakmasın..

İşte böyle bir ifadeyle: *"İnşaallah ben de müminlerdenimdir"* sözüne yapışmak yoluna girmiş olur. İmam Ebu Hanife (80-150/699-767) (r.h) diyor ki: "Böyle demez/dememelidir." Katade'ye: *"Neden inşaallah imanlıyımdır"* diye inancını isitisna ifadesiyle belirtmiyorsun?" sorusu sorulunca O da, Hz. İbrahim (a.s)'in şu sözüne uyarak hareket ediyorum der ve:

"Ve kıyamet günü benim hatalarımı bağışlayacağını umut ettiğim Allah'dır." (Şuara, 82) mealindeki bu âyeti okur. Bu defa aynı kişi ona: "Sen İbrahim'e yüce Allah'ın şu mealdeki ayetini kendine örnek alarak ona uyamaz mıydın? Çünkü Allah şöyle buyuruyor:

"Rabbi ona: Yoksa İman etmedin mi? dedi." (Bakara, 260)

İbrahim Teymi (v.120/737) de şöyle diyor: *"Ben gerçekten iman etmiş bir müminim"* diye söyle. Eğer bu sözünde gerçekçi isen bunda sebat et, eğer bu konuda yalan söylüyorsan senin küfrün yalan söylemenden de daha şiddetli ve ağır bir küfürdür.

İbn Abbas (v.68/687) (r.a)'tan rivayete göre şöyle diyor: *"Kim münâfık değilse, o gerçekten mü'min olan bir kimsedir."*

Abdullah İbn Mübarek (182/798) Ahmed İbn Hanbel (164-241/780-855)'e karşı şöyle bir soruyu delil olarak yöneltir: "Senin adın nedir?" O

da: "Ahmed" diye cevaplar. Bu defa: "O halde sen, ben gerçekten Ahmed'im veya İnşaallah ben Ahmed'im, diyebilir misin?" sorusunu ona yöneltir. Ahmed İbn Hanbel de onun bu ikinci sorusuna da: "Ben gerçekten Ahmedi'm" der. İşte Ahmed İbn Hanbel'in bu cevabı üzerine Abdullah İbn Mübarek de ona şu karşılığı verir: "Baban sana nasıl bir isim vermiş ise, sen onda istisnaya gitmeksizin yani İnşaallah ben Ahmed'im, demeksizin, direkt olarak, Ben gerçekten Ahmed'im, dediğin halde, Allah sana Kur'an'da Mü'min adını vermiş, onda istisnaya gidiyorsun, bu nasıl iş?" der.

« لَهُمْ دَرَجَاتٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَمَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ » **Onlar için Rableri katında nice dereceler, bağışlanma ve tükenmez bir rızık vardır.**

Kazanç elde etme sıkıntısı olmaksızın, çalışma ve yorulma bulunmaksızın, bir hesap korkusu yaşamaksızın sonsuz bir rızık vardır.

❁ ❁ ❁

5. – 8. ÂYETLER

كَمَٓا اَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِنْ بَيْتِكَ بِالْحَقِّۖ وَاِنَّ فَرِيقاً مِنَ الْمُؤْمِنِينَ لَكَارِهُونَۙ ﴿٥﴾ يُجَادِلُونَكَ فِي الْحَقِّ بَعْدَمَا تَبَيَّنَ كَاَنَّمَا يُسَاقُونَ اِلَى الْمَوْتِ وَهُمْ يَنْظُرُونَۜ ﴿٦﴾ وَاِذْ يَعِدُكُمُ اللّٰهُ اِحْدَى الطَّٓائِفَتَيْنِ اَنَّهَا لَكُمْ وَتَوَدُّونَ اَنَّ غَيْرَ ذَاتِ الشَّوْكَةِ تَكُونُ لَكُمْ وَيُر۪يدُ اللّٰهُ اَنْ يُحِقَّ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِه۪ وَيَقْطَعَ دَابِرَ الْكَافِر۪ينَۙ ﴿٧﴾ لِيُحِقَّ الْحَقَّ وَيُبْطِلَ الْبَاطِلَ وَلَوْ كَرِهَ الْمُجْرِمُونَۚ ﴿٨﴾

Meâli

5- Doğrusu sahabenin ganimetlerin bölüştürülmesiyle ilgili hoşnutsuzluk hali, adeta Rabbin seni, Bedir savaşı için hak yolunda evinden çıkardığı zamanki hoşnutsuzluk hali gibidir. Çünkü gerçekten müminlerden bir gurubu, sayılarının ve silahlarının azlığını bahane ederek bundan hiç hoşnut değillerdi. Oysa gerçek, her iki halde de onların düşündüklerinin tersine gerçekleşmiş olmuştu.

6- Ey Peygamber! Müminler doğru ve gerçek görüşün savaşmak olduğunu ve zaferin de kendileri lehine gerçekleşeceğini göre göre, adeta ölüme sürükleniyorlarmış gibi Allah yolunda cihat konusunda seninle tartışıyorlardı.

7- Ey inananlar! Şunu da hatırlayın ki Allah, zayıf olan Kureyş kervanı ile ordusundan oluşan iki guruptan birini size mülk olarak vad ediyordu. Siz ise zayıf, silahsız ve güçsüz olan kervanı elde etmek istiyordunuz. Oysa Allah, sözleriyle/Resulüne indirdiği ayetleriyle hakkı gerçekleştirmek/İslamı zafere erdirmek ve Kureyş ordusunu imha ederek böylece bütün müşrik ve kefirlerin kökünü kazımak istiyordu.

8- Çünkü Allah, İslam'a karşı suç işleyenler istemeseler de, Hak din olan İslam'ı güçlendirmek, bütün sistemlere egemen kılmak ve batılı/küfür ile şirki de silip ortadan kaldırmak için bunu istiyordu.

Tefsiri

٥- ﴿كَمَا أَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِنْ بَيْتِكَ بِالْحَقِّ وَإِنَّ فَرِيقاً مِنَ الْمُؤْمِنِينَ لَكَارِهُونَ﴾

5- Doğrusu sahabenin ganimetlerin bölüştürülmesiyle ilgili hoşnutsuzluk hali, adeta Rabbin seni, Bedir savaşı için hak yolunda evinden çıkardığı zamanki hoşnutsuzluk hali gibidir. Çünkü gerçekten müminlerden bir gurubu, sayılarının ve silahlarının azlığını bahane ederek bundan hiç hoşnut değillerdi. Oysa gerçek, her iki halde de onların düşündüklerinin tersine gerçekleşmiş olmuştu.

«كَمَا أَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِنْ بَيْتِكَ بِالْحَقِّ» **Rabbin seni, Bedir savaşı için hak yolunda evinden çıkardığı zamanki hoşnutsuzluk hali gibidir."**

Bu ayetin başında yer alan, « كَمَا » lafzının başında yer alan, "**Kef**" harfi mukadder bir fiilin mastarının sıfatı olarak mahallen mansubtur. Bunun mana olarak takdiri şöyledir:

"De ki: Ganimetlerin taksimiyle ilgili hüküm Allah ve Resulüne aittir. Onların arzu ve isteklerine rağmen bu tam olarak sabit olmuştur. Bu, yine onların arzu ve isteklerine rağmen tıpkı Rabbinin ancak seni evinden cihat için çıkarması gibidir."

Burada, « مِنْ بَيْتِكَ » kavliyle demek istenen şey ile Allah Resulünün Medine'deki evi veya bizzat Medine şehrinin kendisi murat olunmaktadır. Çünkü Medine'yi Münevvere Rasulullah'ın bizzat hicret etmiş olduğu ve mesken edindiği yerdir. Dolayısıyla bu mübarek beldenin Peygambere ait olarak gösterilmesi adeta evin kendi sahiplerine tahsisi gibi

bir ifadedir. Yine « بِالْحَقِّ » kavliyle de şöyle denilmektedir; hikmete ve hakka dayalı olarak doğru olan bir çıkarılmadır.

« وَإِنَّ فَرِيقًا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ لَكَارِهُونَ » **Mü'minlerden bir grup kesinlikle istemediği halde.**

Burada, "لَكَارِهُونَ" kavli hal olarak gelmiştir. Yani: *"Onlar isteksiz oldukları, arzu etmedikleri halde seni çıkardı"* demektir.

Bu ise, bilindiği gibi Kureyş'in Ebu Süfyan (v.31/651) denetiminde olan oldukça büyük bir ticaret kervanının Şam'dan dönmekte oldukları haberi üzerine bu Kervanın vurulması söz konusu ediliyordu. Bu ticaret kervanında kırk kadar binitli kimse vardı.

Hz. Cebrail bu kervanın dönmekte olduğunu Rasulûllah'a bildirdi. Rasulullah (s.a.v.) de bunu ashabına bildirdi. İşte bunun üzerine oldukça büyük bir menfaat sağlamak ve mal varlığını elde etmek için bu, mü'min lerde baskın yapma isteklerini doğurdu. Çünkü ele geçecek büyük bir mâli imkân var, bir de kervanda sayıca oldukça az olan bir topluluk, kırk kadar bir insan vardı. Haliyle bunu vurmak daha basit ve savaşa göre daha kolay olurdu.

İşte kervanı ele geçirmek üzere Müslümanlar harekete geçince, Kureyş kavmi yani Mekke'liler bunu öğrendiler. Bunun üzerine Ebu Cehil bütün Mekke halkını ayaklandırarak Mekke'lilerle birlikte harekete geçti. Bu bir genel seferberlik haliydi. Nitekim, "**Gün ne kervanı, ne de adamları kurtarma günüdür, gün şerefimizi kurtarma günüdür**" manasına gelen bir Arap atasözünde ifadesini bulan şekliyle genel seferberlik ilan edilmişti.

Fakat bir rivayete göre Kervan yolunu değiştirmiş ve dönüşünü Sahil yolundan yapmayı kararlaştırmış ve o yolu tutmuş ve böylece yakalanmaktan kurtulmuştu. İşte bunu üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.) geri döndü ve yanındakilerle birlikte Bedir denilen yere geldi.

Bedir denilen yer, Arapların her yıl, yılda bir kez panayır kurdukları ve toplanıp bir araya geldikleri, fuar kurdukları bir **su başı** idi. İşte burada Cebrail (a.s) indi ve: "**Ey Muhammed! Yüce Allah size iki guruptan birinin vadetti. Bunlardan bir kervan, diğeri ise Kureyş ile cihat edip savaşmaktır, bu ikisinden hangisi?**" dedi. Bunun üzerine Hz.

Peygamber (s.a.v.) efendimiz ashabıyla istişarede bulundu, danışmalar yaptı ve: "**Siz kervanı mı ele geçirmek yoksa Kureyş ile savaşı mı istersiniz? Bu ikisinden hangisini arzu edersiniz?**" dedi. Ashap: "**Elbette bu, bizim için kervanı ele geçirmek, düşman ile karşılaşmaktan daha iyidir.**" İşte bu cevap karşısında Allah Resûlü'nün yüz rengi değişti ve sonra yine ashabına dönerek:

"**İyi bilin ki kervan çoktan sahil yolundan geçip gitmiş. İşte Ebu Cehil, o size karşı silahlanmış geliyor, hangisi?**" diye sorar. Yine ashabı: "**Ey Allah'ın Resulü! Biz yine de sana kervanı vuralım, düşmanı bırak, deriz.**" Cevabını verdiler.

Hz. Peygamber (s)'in öfkelenmesi üzerine **Hz. Abu Bekir** ile **Hz. Ömer** -Allah her ikisinden de razı olsun- ayağa kalkarak: "**Biz Kureyş ile savaşmayı uygun buluyoruz**" dediler. Bundan sonra da **Sa'd İbn Ubade** ayağa kalktı ve: "**Ey Allah'ın Resulü, neyi uygun buluyorsan emrini hemen uygula. Allah'a yemin olsun ki sen Aden denilen yere de savaşmak için harekete geçmiş olsan, kesinlikle Ensar'dan hiçbir kimse seni terketmeyecek, hepsi de sana katılacaklardır**" dedi.

Hemen bunun peşinden de **Mikdat İbn Amr** kalkıp şöyle konuştu: "*Allah'ın sana emrettiğini hemen uygula. Sen hangisini daha yerinde buluyorsan biz seninle beraberiz. İsrail oğullarının yani Yahudilerin Hz. Musa'ya:* " **Sen ve Rabbin ikiniz gidin savaşın, biz burada oturup bekleyeceğiz.**" **(Maide, 24)** *dedikleri gibi demeyeceğiz. Ancak biz, "Sen ve Rabbin ikiniz gidin savaşın, bizler de, bizim tek bir gözümüz de olsun açık olduğu müddetçe sizinle beraber olup yanınızda savaşacağız.*"

Rasulullah (s.a.v.) bundan dolayı mutluluk duydu, sevindi, yüzü güldü.

Sa'd İbn Muaz da şöyle konuştu: "**Ey Allah'ın Resulü! Ne istersen onu uygula. Seni Hak din ile gönderen Allah adına yemin ederim ki, sen bize şu denizi gösterip de oraya dalsan derhal biz de seninle birlikte o denize dalarız. Bizden tek bir adam dahi bu uygulamandan geri kalmayacaktır. Allah'ın izniyle bizi hemen harekete geçir.**"

Allah Resulü (s.a.v.) bu sözleri duyması üzerine sevindi, bundan memnunluk duydu. Sa'd İbn Muaz'ın konuşması da artık kendisine güç kazandırdı. Bunun arkasından şöyle buyurdular:

"Allah'ın izni ve bereketiyle bizimle harekete geçin. Size müjdeler olsun. Şüphesiz Allah bana bu iki guruptan birini mülk olarak vadetmiştir. Allah'a yemin ederim ki şu anda ben sanki kavmin karşılaşacakları yeri ve anı görüyor ve seyrediyor gibiyim."[1]

Aslında hoşnutsuzluk ashabın tümü tarafından değil de, bir kısmın da baş göstermişti.

Çünkü ayetin «وَإِنَّ فَرِيقًا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ لَكَارِهُونَ» kısmı işin bu yönüne işaret etmektedir.

Ebu Mansur Maturidî (v.333/944) şöyle diyor: "Hoşnutsuzluklarını gösteren kimselerin bu kimselerin itikat bakımından münafık kimseler olma ihtimalleri vardır. Bununla beraber bu kimselerin samimi olmalarına rağmen de hoşnutsuzluk göstermiş olmaları olasıdır. Çünkü insanlar doğal olarak savaştan rahatsızlık duyarlar. Zira savaşa hazırlıklı olarak çıkmamışlardı.

٦- ﴿يُجَادِلُونَكَ فِى الْحَقِّ بَعْدَمَا تَبَيَّنَ كَأَنَّمَا يُسَاقُونَ إِلَى الْمَوْتِ وَهُمْ يَنْظُرُونَ﴾

6- Ey Peygamber! Müminler doğru ve gerçek görüşün savaşmak olduğunu ve zaferin de kendileri lehine gerçekleşeceğini göre göre, adeta ölüme sürükleniyorlarmış gibi Allah yolunda cihat konusunda seninle tartışıyorlardı.

«يُجَادِلُونَكَ فِى الْحَقِّ بَعْدَمَا تَبَيَّنَ كَأَنَّمَا يُسَاقُونَ إِلَى الْمَوْتِ وَهُمْ يَنْظُرُونَ» **Hak ortaya çıktıktan sonra sanki gözleri göre göre ölüme sürükleniyorlarmış gibi** (cihad hususunda) **seninle tartışıyorlardı.**

Burada, « يُجَادِلُونَكَ فِى الْحَقِّ » kavlinden murat, Bunların Rasulullah (s.a.v.) ile üzerinde tartıştıkları gerçek dile getirilmektedir. Çünkü Bazı kimseler Hz. Peygamber (s.a.v.)'e rağmen Kureyş ile cihad etme yerine kervanı vurmayı istiyorlardı, tercihlerini kervanı vurmak yönünde ortaya koyuyorlardı.

---

[1] Bak. İbn Hişam Siyret; 3/31-33

« بَعْدَمَا تَبَيَّنَ » Yani Allah Resûlünün zaferin kendilerinin olacağını bildirmiş olmasına ve açıklamasına rağmen istiyorlardı. Bunların Rasulûllah (s.a.v.) ile tartışmaları ise: *"Biz sadece kervanı vurmak için çıkarız, başka bir şey için değil. Çünkü sen bize hele bir hazırlık yapalım da öyle dememiş miydin?"* diye yaptıkları itirazlarıydı. Bu onların savaşmayı iyi karşılamamalarından, bundan rahatsızlık duymalarından ileri geliyordu.

« كَأَنَّمَا يُسَاقُونَ إِلَى الْمَوْتِ وَهُمْ يَنْظُرُونَ » kavliyle yani; *"...göre göre adeta ölüme sürükleniyorlarmış gibi"* ifadesiyle bunların durumları, aşırı derecede korkmalarına bağlanıyordu. Yani bunların konumları zafere ve ganimete böylece konacakları halde durumları tıpkı zorla ölüme götürülen kimsenin durumu ile ölümü küçümseyerek ona doğru koşanın haline benzetilmiştir. Çünkü adam ortada bir savaşın var olduğunu, savaşın olduğu yerde de ölümün mutlaka var olacağının sebeplerini görüyor, burada kesin olarak ölümün var olacağını görüyor ve böyle bir sonuçtan da kuşku duymuyor.

Bir başka yoruma göre de; Onların korkuları sayılarının azlığı yüzünden idi. Çünkü hepsi de piyade idiler, içlerinde binitli olarak iki kişi bulunuyordu.

٧- ﴿وَإِذْ يَعِدُكُمُ اللّٰهُ إِحْدَى الطَّآئِفَتَيْنِ أَنَّهَا لَكُمْ وَتَوَدُّونَ أَنَّ غَيْرَ ذَاتِ الشَّوْكَةِ تَكُونُ لَكُمْ وَيُرِيدُ اللّٰهُ أَنْ يُحِقَّ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ وَيَقْطَعَ دَابِرَ الْكَافِرِينَ﴾

7- Ey inananlar! Şunu da hatırlayın ki Allah, zayıf olan Kureyş kervanı ile ordusundan oluşan iki guruptan birini size mülk olarak vadediyordu. Siz ise zayıf, silahsız ve güçsüz olan kervanı elde etmek istiyordunuz. Oysa Allah, sözleriyle/Resulüne indirdiği ayetleriyle hakkı gerçekleştirmek/İslamı zafere erdirmek ve Kureyş ordusunu imha ederek böylece bütün müşrik ve kefirlerin kökünü kazımak istiyordu.

« وَإِذْ يَعِدُكُمُ اللّٰهُ إِحْدَى الطَّآئِفَتَيْنِ أَنَّهَا لَكُمْ » **Hatırlayın ki, Allah size, iki taifeden** (kervan ve Kureyş ordusundan) **birinin sizin olduğunu vadediyordu.**

Ayette geçen, « إِذْ » kelimesi, « اذْكُرْ » kavliyle mansub bulunmaktadır. « إِحْدَى » kavli ikinci mefuldür. « أَنَّهَا لَكُمْ » kavli ise, « إِحْدَى الطَّائِفَتَيْنِ» kavlinden bedeldir. Bu iki taifeden veya guruptan biri kervan, diğeri ise büyük bir güç ile savaş için gelmekte olan Kureyş ordusu veya gücü idi. Cümlenin manası buna göre şöyle olmaktadır: *"Şunu da hatırlayın ki Allah gerçekten iki guruptan birinin size ait olmasını va'detmiştir."*

« وَتَوَدُّونَ أَنَّ غَيْرَ ذَاتِ الشَّوْكَةِ تَكُونُ لَكُمْ » **"Siz ise zayıf, silahsız ve güçsüz olan kervanı elde etmek istiyordunuz."**

Burada istenen şey, mealde de belirttiğimiz gibi, kervandır. « ذَاتِ الشَّوْكَة» demek, silahlı ve gücü olan demektir. Oysa bir genel seferberlik ilanında orduda var olan güç, katılan kimselerin sayısına ve onların bu sayıyı esas alarak yaptıkları hazırlıklara göre değerlendirilir. Yani siz, kervanın sizin olmasını arzu ediyordunuz. Çünkü kervan bir savaş için yola çıkmadığından elinde bir silahlı gücü ve imkanı yoktur, dolayısıyla bunu vurmak daha kolaydır. Bu bakımdan kervan dışında bir başka gurupla karşı karşıya gelmek istemiyordunuz.

« وَيُرِيدُ اللّٰهُ أَنْ يُحِقَّ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ » **"Oysa Allah sözleriyle hakkı gerçekleştirmek, İslam'ı zafere erdirmek"** Yani silahlı ve her bakımdan tam teçhizatlı bir güçlü orduya karşı savaşmakla ilgili olarak indirdiği ayetleriyle, meleklerine zaferde yardımcı olmaları için verdiği emirle İslam'ı sabitleştirip pekiştirmek, yüceltmek ve düşmanın yenilgiye uğratılarak öldürülüp uzaklaştırılmalarına, Bedir kuyularına ayılmalarına hükmetmiş

«وَيَقْطَعَ دَابِرَ الْكَافِرِينَ» **Kâfirlerin ardını kesmek istiyordu.**

Burada geçen, « دَابِرَ » kelimesi sonunu getirmek, son vermek manasında ismi faildir. Kelime kök bakımından, « دَبَرَ » fiilinden alınmadır ve

bir kimsenin arkasını dönüp gittiği zaman söylenen bir ifadedir. « قَطْعُ الدَّابِرْ » ise bir şeyin kökünü kazımak, ortadan kaldırmak, yok etmek, kökünü söküp atmak manalarına gelir. Yani manalar bu şu demektir: "Siz geçici olan, kalıcılığı uzun süreli olmayan bir faydanın ve yararın peşindesiniz, basit şeyler için hareket ediyor ve onu istiyorsunuz. Oysa yüce Allah daha kalıcı ve üstün olan şeyleri, hakkın zafer kazanmasını, İslam kelimesinin ya da şeriatının yücelip hâkim ya da egemen olmasını istiyor. Doğrusu iki istek arasında kıyaslanamayacak derecede büyük farklar bulunmaktadır. İşte bunun içindir ki yüce Allah sizin karşınıza, sizin daha kalıcı olabilecek olan silahlı gücü seçip çıkardı. Böylece onlar karşısında güçsüz olmanıza, askeri teçhizat bakımından onlardan çok gerilerde olmanıza rağmen, sizin elinizle büyük bir askeri güce sahip bulunan kâfir ve Müşrik Kureyş ordusunu kırdırıp imha etmeyi, sizi güçlendirmeyi, üstün kılmayı, onları da zelil kılıp darmadağın etmeyi murad ediyor. Bunu gelecekteki Müslümanlar için bir örnek olmasını diliyor.

٨- ﴿ لِيُحِقَّ الْحَقَّ وَيُبْطِلَ الْبَاطِلَ وَلَوْ كَرِهَ الْمُجْرِمُونَ ﴾

8- Çünkü Allah, İslam'a karşı suç işleyenler istemeseler de, Hak din olan İslam'ı güçlendirmek, bütün sistemlere egemen kılmak ve batılı/küfür ile şirki de silip ortadan kaldırmak için bunu istiyordu.

« لِيُحِقَّ الْحَقَّ وَيُبْطِلَ الْبَاطِلَ وَلَوْ كَرِهَ الْمُجْرِمُونَ » (Bunlar), **günâhkarlar istemese de hakkı gerçekleştirmek ve batılı ortadan kaldırmak içindi.**

Burada, « لِيُحِقَّ الْحَقَّ » kavli, « يَقْطَعَ » kavline veya mahzuf olan bir kavle müteallik bulunmaktadır. Bu mahzuf olanın takdiri ise şöyledir: « لِيُحِقَّ الْحَقَّ وَيُبْطِلَ الْبَاطِلَ فَعَلَ ذَلِكَ » "...Hak din olan İslam'ı güçlendirmek, bütün sistemlere egemen kılmak ve küfür ve şirki ortadan kaldırmak **için bunu yaptı.**" Mukadder olan kavil ya da ifade sonraya bırakılmıştır ki hususiyet veya aidiyet manası içersin. Yani: *"Allah bunu sadece ve sadece bu ikisi için yaptı. Hakkı hâkim kılmak ve batılın da kökünü kazımak için."* Bu ikisinden biri İslam'ın sabitleştirilmesi, kök-

leştirilmesi ve hakim konuma getirilmesidir. İkincisi de her manadaki inkarcılığın veya küfrün ortadan kaldırılıp yok edilmesidir.

Bu konu esasen burada tekrar edilerek dile getiriliyor değil yani bir tekrar değildir. Çünkü ilki iki istek arasında bir açıklama veya açıklık getirme anlamında bir nahvi kuraldır. Oysa bu ayette vurgulanmak istenen şey ise, Rabbimizin muradını, neden dolayı bunu istediği gerçeğini açıklamak içindir. Yani diğer kolay ve basit olanların yerine böylesine zor ve silahlı bir güce dayananını Müslümanlar için tercih buyurması, Müslümanların güçlü olan düşmanlarına karşı zafer kazanmalarını sağlayacaklarını gerçekleştirmesi bakımındandır.

Dolayısıyla, « وَلَوْ كَرِهَ الْمُجْرِمُونَ » **"Suç işleyenler istemeseler de"** müşrik ve kafirler bundan hoşlanmasalar da inananları onlara karşı zafere erdirmekle bunu ortaya koymayı istemektedir.

❀ ❀ ❀

9. – 14. ÂYETLER

إِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ فَاسْتَجَابَ لَكُمْ أَنِّي مُمِدُّكُمْ بِأَلْفٍ مِنَ
الْمَلٰئِكَةِ مُرْدِفِينَ ﴿٩﴾ وَمَا جَعَلَهُ اللّٰهُ إِلَّا بُشْرٰى وَلِتَطْمَئِنَّ بِهِ
قُلُوبُكُمْ وَمَا النَّصْرُ إِلَّا مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ إِنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿١٠﴾
إِذْ يُغَشِّيكُمُ النُّعَاسَ أَمَنَةً مِنْهُ وَيُنَزِّلُ عَلَيْكُمْ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً
لِيُطَهِّرَكُمْ بِهِ وَيُذْهِبَ عَنْكُمْ رِجْزَ الشَّيْطَانِ وَلِيَرْبِطَ عَلٰى
قُلُوبِكُمْ وَيُثَبِّتَ بِهِ الْأَقْدَامَ ﴿١١﴾ إِذْ يُوحِي رَبُّكَ إِلَى الْمَلٰئِكَةِ
أَنِّي مَعَكُمْ فَثَبِّتُوا الَّذِينَ اٰمَنُوا سَأُلْقِي فِي قُلُوبِ الَّذِينَ
كَفَرُوا الرُّعْبَ فَاضْرِبُوا فَوْقَ الْأَعْنَاقِ وَاضْرِبُوا مِنْهُمْ كُلَّ بَنَانٍ
﴿١٢﴾ ذٰلِكَ بِأَنَّهُمْ شَآقُّوا اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَمَنْ يُشَاقِقِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ
فَإِنَّ اللّٰهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿١٣﴾ ذٰلِكُمْ فَذُوقُوهُ وَأَنَّ لِلْكَافِرِينَ
عَذَابَ النَّارِ ﴿١٤﴾

Meâli

9. Hatırlayın ki, Rabbinizden yardım istiyordunuz. O da, ben peşpeşe gelen bin melek ile size yardım edeceğim, diye karşılık verdi.

10. Allah bunu size sadece müjde olsun ve onunla kalbiniz yatışsın diye yapmıştı. Yoksa yardım yalnız Allah tarafındandır. Çünkü Allah mutlak galiptir, yegâne hüküm ve hikmet sahibidir.

11. O zaman katından bir güven olmak üzere sizi hafif bir uykuya

daldırıyordu; sizi temizlemek, şeytanın pisliğini sizden gidermek, kalplerinizi birbirine bağlamak ve savaşta sebat ettirmek için üzerinize gökten bir su indiriyordu.

12. O vakit Rabbin meleklere şu vahyi veriyordu: "Muhakkak ben sizinle beraberim; haydi iman edenlere destek olun; ben kâfirlerin yüreğine korku salacağım; vurun boyunlarına! Vurun onların bütün parmaklarına!."

13. Bu söylenenler, onların Allah'a ve Resulüne karşı gelmelerinden ötürüdür. Kim Allah ve Resûlüne karşı gelirse, bilsin ki Allah, azabı çok şiddetlidir.

14. İşte bu gördüğünüz size Allah'ın azabı! Şimdi onu tadın. Kâfirlere bir de cehennem ateşinin azabı vardır.

Tefsiri

٩- ﴿إِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ فَاسْتَجَابَ لَكُمْ أَنِّي مُمِدُّكُمْ بِأَلْفٍ مِنَ الْمَلٰئِكَةِ مُرْدِفِينَ﴾

9. Hatırlayın ki, Rabbinizden yardım istiyordunuz. O da, ben peşpeşe gelen bin melek ile size yardım edeceğim, diye karşılık verdi.

« إِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ » **Hatırlayın ki, Rabbinizden yardım istiyordunuz.**

Buradaki, « إِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ » kavli ya, « إِذْ يَعِدُكُمْ » kavlinden bedeldir ya da, « لِيُحِقَّ الْحَقَّ وَيُبْطِلَ الْبَاطِلَ » kavline müteallik bulunmaktadır.

İstiğase yani yardım ve medet istemek demek, Müslümanların, artık kesin olarak müşriklerle savaşacaklarını öğrenmeleri üzerine Allah'a yakarmaya ve dua etmeye başlamaları demektir. Müslümanlar Allah'a şöyle yakarıyorlardı:

"Ey Rabbimiz! Düşmanına karşı bize zafer ver, bizi üstün kıl, bize yardım eyle! Ey zorda kalanların imdadına yetişen Rabbimiz, bize

imdat eyle, yardımını gönder!"

İstiğase demek, yukarıda da işaret ettiğimiz gibi Yardım istemek, medet beklemek demektir. Yani zor bir durumdan veya arzulanmayan bir sondan kurtuluş istemektir.

« فَاسْتَجَابَ لَكُمْ » **"Rabbiniz de duanızı kabul edip...."** âyette geçen, « فَاسْتَجَابَ » kelimesi, « فَاَجَابَ » demektir.

« أَنِّي مُمِدُّكُمْ بِأَلْفٍ مِنَ الْمَلٰئِكَةِ مُرْدِفِينَ » **"Peş peşe gelen bin melek ile size yardım edeceğim"** Ayetteki, « أَنِّي مُمِدُّكُمْ » kavli, aslında « بِأَنِّي مُمِدُّكُمْ » dur. Ancak burada cer edatı hazf edilmiş ve, « فَاَجَابَ » kavli de, « اسْتَجَابَ » olarak getirilmiş ve mahallen de mansub kılınmıştır.

Medine kıraat okulundan Nafi ve Abu Cafer, « مُرْدِفِينَ » kavlini « د » harfinin fethasiyle, « مُرْدَفِينَ » olarak okumuşlardır. Bunun dışındakiler ise ayette görüldüğü gibi « د » harfinin **kesresiyle** oku-muşlardır.

Kelimenin esre hareke ile, « مُرْدِفِينَ » olarak okunması halinde, meleklerin başkalarını da arkalarına alıp gelmeleri manasınadır. Eğer, fetha yani üstün hareke ile, « مُرْدَفِينَ » olarak okunursa bu takdirde de peşpeşe, art arda manasınadır. Yani bir meleğin ardı sıra bir diğeri geliyordu, demektir. Örneğin, « رَدِفَهُ » denilince bu, tabi olmak, uymak manasınadır. Ancak, « أَرْدَفْتُهُ اِيَّاهُ » ise, birini terkisine almak, peşine takmak gibi manalara gelir. Yani, *"Onu terkime aldım, peşime takıp getirdim"* demektir.

١٠- ﴿وَمَا جَعَلَهُ اللهُ إِلاَّ بُشْرٰى وَلِتَطْمَئِنَّ بِهِ قُلُوبُكُمْ وَمَا النَّصْرُ إِلاَّ

مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ ۜ اِنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴾

10. Allah bunu size sadece müjde olsun ve onunla kalbiniz yatışsın diye yapmıştı. Yoksa yardım yalnız Allah tarafındandır. Çünkü Allah mutlak galiptir, yegâne hüküm ve hikmet sahibidir.

« وَمَا جَعَلَهُ اللّٰهُ اِلَّا بُشْرٰى وَلِتَطْمَئِنَّ بِهِ قُلُوبُكُمْ » **Allah bunu** (meleklerle yardımı) **sadece müjde olsun ve onunla kalbiniz yatışsın diye yapmıştı.**

Ayetteki, « وَمَا جَعَلَهُ اللّٰهُ » kavliyle, « مُمِدُّكُمْ » kavlinin ifade etmiş olduğu imdada ya da yardıma işaret olunmaktadır. Yani işte o yardım var ya,... « اِلَّا بُشْرٰى » işte yalnızca size zaferi bildiren sizin için bir müjdelemedir.

« وَلِتَطْمَئِنَّ بِهِ قُلُوبُكُمْ » Yani sizler azlığınız nedeniyle Allah'tan imdat dilediniz, O'na niyazda bulundunuz, dolayısıyla yüce Allah'ın melekleri yardımı aracılığıyla sizin zafere erişeceğiniz bildirmesi sizin için bir zafer müjdesidir, sizin yatışıp huzur bulmanız içindir, bir de gönüllerinizi pekiştirmeye yöneliktir.

« وَمَا النَّصْرُ اِلَّا مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ » **"Zaten yardım yalnız Allah tarafındandır."** Yani zafere ermenizi sakın ola ki meleklerden sanmayın. Çünkü size de meleklere de asıl zafer imkânını veren ve yardımda bulunan Allah'tır. Ya da: "**Söz konusu yardım**" sebepler arasından bir sebep olan ne melekler tarafından ve ne de başkaları tarafından "**değil, yalnızca Allah katındandır.**" Asıl yardıma kavuşan, Allah'ın kendilerine yardımda bulunduğu kimselerdir.

Bedir savaşı sırasında meleklerin savaşa katılması konusunda farklı görüşler ortaya konulmuştur; buna göre ordugahın sağ tarafına Cebrail (a.s) komutasındaki beş yüz melekle destekte bulunmuş bunlar arasında Hz. Ebu Bekir de bulunuyordu. Sol kanatta ise Mikail (a.s) komutasında beş yüz melek ile takviyede bulunulmuş olup Hz. Ali de bunlar arasında idi. Meleklerin hepsi de insan suretinde ve hepsi de beyaz giysiler içerisinde idiler ve başlarında da beyaz sarıklar vardı. Sarıklarının uçlarını da iki omuzları arasında sarkıtmışlardı. İşte bu şekilde savaştılar. Nitekim

sırf bu yüzden Ebu Cehil, İbn Mesut'a, "**Bize, gelen bu darbeler ve vuruşmalar nereden geliyor? Çünkü ortada darbeleri vuran herhangi bir kimseyi göremiyoruz**" demişti. İbn Mesut ise: "**Meleklerden gelmektedir**" diye cevap verince, Ebu Cehil: "**Asıl bizi yenenler onlar oldular, siz değilsiniz bizi yenenler**" demişti.

Bir diğer yoruma göre melekler savaşa katılmadılar. Sadece Müslümanların büyük bir güç ve ordu olduklarını, sayılarının kalabalık olduğunu göstermek ve müminleri de savaşta sebat etmelerini sağlamak için bulunuyorlardı. Aksi halde bütün dünyadakileri helak etmeye tek bir melek de yeterlidir.

« إِنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ » **Çünkü Allah mutlak galiptir, yegâne hüküm ve hikmet sahibidir.**

١١- ﴿إِذْ يُغَشِّيكُمُ النُّعَاسَ أَمَنَةً مِنْهُ وَيُنَزِّلُ عَلَيْكُمْ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً لِيُطَهِّرَكُمْ بِهِ وَيُذْهِبَ عَنْكُمْ رِجْزَ الشَّيْطَانِ وَلِيَرْبِطَ عَلَى قُلُوبِكُمْ وَيُثَبِّتَ بِهِ الْأَقْدَامَ﴾

11. O zaman katından bir güven olmak üzere sizi hafif bir uykuya daldırıyordu; sizi temizlemek, şeytanın pisliğini sizden gidermek, kalplerinizi birbirine bağlamak ve savaşta sebat ettirmek için üzerinize gökten bir su indiriyordu.

« إِذْ يُغَشِّيكُمُ النُّعَاسَ أَمَنَةً مِنْهُ » **O zaman katından bir güven olmak üzere sizi hafif bir uykuya daldırıyordu.**

Ayetteki, « إِذْ يُغَشِّيكُمْ » kavli, « إِذْ يَعِدُكُمْ » kavlinden ikinci bedeldir veya « النَّصْرُ » kelimesi ya da varsayılan « اُذْكُرْ » ile mansub kılınmıştır.

Kıraat imamlarından Medine okulu mensubu Nafi, « يُغْشِيكُمْ » olarak okumuştur. « النُّعَاسَ » uyku manasınadır. Her iki kıraate göre de fail Allah'tır. Kıraat imamlarından İbn Kesir ve Ebu Amr ise, « يَغْشَاكُمُ النَّاسُ

» olarak okumuşlardır.

« أَمَنَةً » ise mefulün lehtir. Yani; "Çünkü size Allah'tan bir güven olsun için uyutuluyordunuz" demektir. « أَمَنَةً » kelimesi güven ve emniyet anlamınadır. Yani güveniniz ve emniyetiniz için" demektir. Ya da bu kelime mastardır. Dolayısıyla bu, « فَأَمِنْتُمْ أَمَنَةً » takdirindedir. Çünkü uyku korku endişesini önler ve ruhu dinlendirir. « مِنْهُ » da, «أَمَنَةً » kavlinin sıfatıdır. Yani, "Allah tarafından sizin ortaya konulan bir güvence, bir huzur olsun içindir."

« وَيُنَزِّلُ عَلَيْكُمْ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً لِيُطَهِّرَكُمْ بِهِ » **"Sizi, temizleyip arındırmak üzere bulutlardan üzerinize yağmur yağdırmıştı."**

Kıraat imamlarından Mekke ve Basra okulu mensupları, şeddeli olan, « يُنَزِّلُ » fiilini şeddesiz olarak tahfifi ile, « يُنْزِلُ » diye okumuşlardır. Bunlar dışındakiler ayette görüldüğü gibi şeddeli olarak kıraat etmişlerdir. Ayette geçen, « مَاءً » su kelimesi, yağmur demektir.

« وَيُذْهِبَ عَنْكُمْ رِجْزَ الشَّيْطَانِ » **"Ve böylece şeytanın endişe uyandıran vesvesesini sizden gidermek,"** Şeytanın şu veya bu manada verdiği vesveselerden, onları susuz kalmakla veya ihtilam sebebiyle cünüplükle korkutmasını önlemek için... Çünkü ihtilam vb. gibi şeyler şeytandandır. Şeytan Müslümanlara; "siz böyle cünüp cünüp savaşırsanız, pis pis savaşı sürdürürseniz zafer elde edemezsiniz diye vesvese veriyordu.

« وَلِيَرْبِطَ عَلَى قُلُوبِكُمْ وَيُثَبِّتَ بِهِ الْأَقْدَامَ » **"Kalplerinizin pekişmesini, sabretmenizi sağlamak ve savaş alanında** -su yani yağmur sayesinde- **sağlam bir zemin üzerinde savaşmak imkânını vermek için yapıyordu."** Çünkü kumlar üzerinde ayaklar zeminde tam olarak tutunamıyor, zorlukla karşılaşıyorlardı. Yahut, « رَبْطٌ » yani pekiştirme ve bağlama ifadesiyle şu mana denmek isteniyordu: Eğer kalp ya da gönül bir konuda sabretmesini bilir ve bu sabır duygusu orada yerleşip gerçek-

leşirse, ayak da savaş alanlarında sağlam olarak yere basar ve oradan kaçmak akıllarına gelmez.

١٢ - ﴿إِذْ يُوحِي رَبُّكَ إِلَى الْمَلٰٓئِكَةِ أَنِّي مَعَكُمْ فَثَبِّتُوا الَّذِينَ اٰمَنُوا سَأُلْقِي فِي قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ فَاضْرِبُوا فَوْقَ الْأَعْنَاقِ وَاضْرِبُوا مِنْهُمْ كُلَّ بَنَانٍ﴾

12. O vakit Rabbin meleklere şu vahyi veriyordu: "Muhakkak ben sizinle beraberim; haydi iman edenlere destek olun; ben kâfirlerin yüreğine korku salacağım; vurun boyunlarına! Vurun onların bütün parmaklarına!."

« إِذْ يُوحِي رَبُّكَ إِلَى الْمَلٰٓئِكَةِ » **Hani Rabbin meleklere.**

Yine burada da, « إِذْ يُوحِي » kavli, « اِذْ يَعِدُكُمْ » kavlinden üçüncü bir bedeldir yahut da, « يُثَبِّتُ » fiiliyle mansubtur.

« أَنِّي مَعَكُمْ فَثَبِّتُوا الَّذِينَ اٰمَنُوا » **"Zafer ve yardımımla Ben sizinle beraberim. Savaşta inananlara destek olun ve onlara zafer müjdesini verin."** Melek adam suretinde ordu sıralarının önünde yürüyerek mücahitlere: "Müjdeler olsun, Allah size yardım edecek ve sizi zafere erdirecektir" diye sesleniyordu.

« سَأُلْقِي فِي قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ » **"Kafirlerin kalplerine korku salacağım ki endişeye kapılıp bozguna uğrasınlar."** Ayette geçen, « الرُّعْبَ » kelimesi, kalbin veya yüreğin korkuyla dolması, korku sebebiyle hep huzursuz kalması demektir.

Kıraat imamlarından İbn Amir ve Ali Kisai, « اَلرُّعُبُ » olarak okumuşlardır.

« فَاضْرِبُوا فَوْقَ الْأَعْنَاقِ » **"Vurun boyunlarını"** Ayetteki vurma emri ya müminleredir veya meleklere yapılmıştır. Ayetin bu kısmı me-

leklerin de savaşa katıldıklarının bir delili ve kanıtıdır.

« فَوْقَ الْأَعْنَاقِ » Boyunlarının üzerinden vurmak ifadesiyle, düşmanın kafalarını uçurmak suretiyle savaşın, acıma hissine kapılmayın, demektir. Veya bizzat bu ifade ile başlarını uçurun manası kasdolunmuştur. Çünkü boyunların üzerinde duran başlardır. Yani bununla şu noktaya dikkat çekilmektedir. Hemen ilk vuruşta öldürücü darbeyi indirin ki, yerlerinden hareket edemesinler, onlara canlanma, palazlanma fırsatını vermeyin ve öldürücü darbeyi öylesine indirin ki, bir daha yerlerinden kalkamasınlar.

« وَاضْرِبُوا مِنْهُمْ كُلَّ بَنَانٍ » **"Ve vurun el ve ayak parmaklarının tamamını!"** Ayette geçen, « بَنَانٍ » kelimesi parmaklar manasınadır. Bununla söylenmek istenen silah tutan parmaklardır. Aynı zamanda silah kullanmada hareket kabiliyetlerini ortadan kaldıracak olan el ve ayakların dan vurucu darbeyi indirin gerçeğine burada vurgu yapılmaktadır.

Bununla kasdolunan şey, ister savaşan olsun, ister olmasın karşınıza çıkabilecek gücü vurun. Dolayısıyla bu, her iki hususu da bu manada cem etmiş olmaktadır. Allah da onlara bu ikisini de uygulamalarını kendilerine emrediyor.

Bir başka ifadeyle darbe kimi zaman öldürücü olabilir, kimi zaman da olamayabilir. Dolayısıyla ister öldürücü olsu, ister olmasın her iki halde de darbe indirin, düşmana fırsat vermeyin, demektir.

١٣- ﴿ذٰلِكَ بِأَنَّهُمْ شَاقُّوا اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَمَنْ يُشَاقِقِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ فَإِنَّ اللّٰهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ﴾

13. Bu söylenenler, onların Allah'a ve Resulüne karşı gelmelerinden ötürüdür. Kim Allah ve Resûlüne karşı gelirse, bilsin ki Allah, azabı çok şiddetlidir.

« ذٰلِكَ بِأَنَّهُمْ شَاقُّوا اللّٰهَ وَرَسُولَهُ » **Bu söylenenler, onların Allah'a ve Resulüne karşı gelmelerinden ötürüdür.**

Burada, « ذٰلِكَ » işaret ismiyle, başlarına gelen darp ve öldürme

olaylarına, hemen bu dünyada gördükleri cezaya işaret olunmaktadır. Bu kelime mübtedadır. Bunun haberi de, « بِاَنَّهُمْ شَاقُّوا اللّٰهَ وَرَسُولَهُ » kavlidir. Yani onların başlarına gelen bu ceza ve felâket, onların Allah ve Resulüne karşı gelmeleri sebebiyledir. Ayette yer alan, « شَاقُّوا » kelimesi, « اَلشِّقَّاقُ » kelimesinden türemedir. Çünkü her ikisine yani Allah ve Resulüne olan düşmanlıkta bunlar Allah Resulü ile ona iman edenlerin karşısında yer alarak Allah'a isyan içine girdiler. Nitekim muadat ve muhaseme de bu manayadır. Yani karşılıklı düşmanlık ve çekişme de bu anlamdadır. Çünkü berikisi bir tarafta, ötekisi ise diğer tarafta yer alıyor demektir.

« وَمَنْ يُشَاقِقِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ فَاِنَّ اللّٰهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ » **"Kim Allah ve Resulüne karşı gelirse Allah, azabı ve cezalandırması şiddetli olandır."** Burada, « ذٰلِكَ » işaret isminde yer alan « كَ » harfi ile ya sadece Allah Resulüne bir hitaptır veya bu hitap her biri içindir.

١٤ – ﴿ذٰلِكُمْ فَذُوقُوهُ وَاَنَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابَ النَّارِ﴾

14. İşte bu gördüğünüz size Allah'ın azabı! Şimdi onu tadın. Kâfirlere bir de cehennem ateşinin azabı vardır.

« ذٰلِكُمْ فَذُوقُوهُ وَاَنَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابَ النَّارِ » **İşte bu yenilgi size Allah'ın azabı! Şimdilik onu tadın. Kâfirlere bir de cehennem ateşinin azabı vardır.**

Burada, « ذٰلِكُمْ » işaret isminde yer alan « كَ » harfiyle de yapılan hitap, iltifat yoluyla kafirleredir. Bu da ya, « ذٰلِكُمُ الْعِقَابُ » olarak mahallen merfudur veya, « اَلْعِقَابُ ذٰلِكُمْ » olarak merfu bulunmaktadır.

« وَاَنَّ لِلْكَافِرِينَ » kavlinin baş tarafında bulunan « وَ » harfi, « مَعَ » "ile, beraber" manalarınadır. Yani ileride kıyamet gününde göreceğiniz azap ile birlikte şimdilik ve hemen bu azabı tadın" demektir. Burada zamir yerine açık şekilde isim getirilmiştir.

15. – 23. ÂYETLER

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُٓوا اِذَا لَق۪يتُمُ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا زَحْفاً فَلَا تُوَلُّوهُمُ
الْاَدْبَارَۚ ﴿١٥﴾ وَمَنْ يُوَلِّهِمْ يَوْمَئِذٍ دُبُرَهُٓ اِلَّا مُتَحَرِّفاً لِقِتَالٍ اَوْ
مُتَحَيِّزاً اِلٰى فِئَةٍ فَقَدْ بَٓاءَ بِغَضَبٍ مِنَ اللّٰهِ وَمَاْوٰيهُ جَهَنَّمُۜ وَبِئْسَ
الْمَص۪يرُ ﴿١٦﴾ فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ قَتَلَهُمْۖ وَمَا رَمَيْتَ اِذْ
رَمَيْتَ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ رَمٰىۚ وَلِيُبْلِيَ الْمُؤْمِن۪ينَ مِنْهُ بَلَٓاءً حَسَناًۜ اِنَّ
اللّٰهَ سَم۪يعٌ عَل۪يمٌ ﴿١٧﴾ ذٰلِكُمْ وَاَنَّ اللّٰهَ مُوهِنُ كَيْدِ الْكَافِر۪ينَ ﴿١٨﴾
اِنْ تَسْتَفْتِحُوا فَقَدْ جَٓاءَكُمُ الْفَتْحُۚ وَاِنْ تَنْتَهُوا فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْۚ
وَاِنْ تَعُودُوا نَعُدْۚ وَلَنْ تُغْنِيَ عَنْكُمْ فِئَتُكُمْ شَيْـٔاً وَلَوْ كَثُرَتْۙ
وَاَنَّ اللّٰهَ مَعَ الْمُؤْمِن۪ينَ ﴿١٩﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُٓوا اَط۪يعُوا اللّٰهَ
وَرَسُولَهُ وَلَا تَوَلَّوْا عَنْهُ وَاَنْتُمْ تَسْمَعُونَۚ ﴿٢٠﴾ وَلَا تَكُونُوا
كَالَّذ۪ينَ قَالُوا سَمِعْنَا وَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ ﴿٢١﴾ اِنَّ شَرَّ الدَّوَٓابِّ عِنْدَ
اللّٰهِ الصُّمُّ الْبُكْمُ الَّذ۪ينَ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٢٢﴾ وَلَوْ عَلِمَ اللّٰهُ ف۪يهِمْ خَيْراً
لَاَسْمَعَهُمْۜ وَلَوْ اَسْمَعَهُمْ لَتَوَلَّوْا وَهُمْ مُعْرِضُونَ ﴿٢٣﴾

Meâli

15- Ey iman edenler! Toplu ve güçlü halde olan bir kafir ordusuyla karşılaştığınız zaman, onların önünde bozguna uğrayıp, sırtınızı dönerek savaş yerini bırakıp kaçmayın.

16. Tekrar savaşmak için bir tarafa çekilme veya diğer bölüğe ulaşıp mevzi tutma durumu dışında, kim öyle bir günde onlara arkasını dönerse muhakkak ki o, Allah'ın gazabını hak etmiş olarak döner. Onun varacağı yer cehennemdir. Orası, varılacak ne kötü yerdir!

17. Onları siz öldürmediniz, fakat Allah öldürdü; attığın zaman da sen atmadın, fakat Allah attı. Ve bunu, mü'minleri güzel bir imtihanla denemek için (yaptı) Şüphesiz Allah işitendir, bilendir.

18. Bu böyledir. Şüphesiz Allah, kafirlerin tuzağını bozar.

19. (Ey kafirler!) Eğer siz fetih istiyorsanız, işte size fetih geldi. Ve eğer (inkardan) vazgeçerseniz bu sizin için daha iyidir. Yine (düşmanlığa) dönerseniz, biz de (ona) yardıma döneriz. Topluluğunuz çok bile olsa, sizden hiçbir şeyi savamaz. Çünkü Allah mü'minlerle beraberdir.

20. Ey iman edenler! Allah'a ve Resûlüne itaat edin, işittiğiniz halde O'ndan yüz çevirmeyin.

21. İşitmedikleri halde işittik diyenler gibi olmayın.

22. Çünkü Allah katında canlıların en kötüsü, düşünmeyen sağırlar ve dilsizlerdir.

23. Allah onlarda bir ayır görseydi elbette onlara işittirirdi. Fakat işittirseydi bile yine onlar yüz çevirerek dönerlerdi.

Tefsiri

١٥- ﴿ يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُٓوا اِذَا لَق۪يتُمُ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا زَحْفاً فَلَا تُوَلُّوهُمُ الْاَدْبَارَۚ ﴾

15- Ey iman edenler! Toplu ve güçlü halde olan bir kafir ordusuyla karşılaştığınız zaman, onların önünde bozguna uğrayıp, sırtınızı dönerek savaş yerini bırakıp kaçmayın.

« يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُٓوا اِذَا لَق۪يتُمُ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا زَحْفاً » **"Ey iman edenler! Toplu halde kafir ordusuyla karşılaştığınız zaman,"**

Burada geçen, « زَحْفاً » kelimesi, « الَّذ۪ينَ كَفَرُوا » kavlinden haldir.

Zahf kelimesi, fazlalığı ve çokluğu yüzünden oldukça kalabalık olan büyük ordu demektir. Aşırı kalabalığı nedeniyle adeta sürüklenerek hareket eden bir bebek gibi yürüyüş halinde olan oldukça kalabalık sayıdaki bir topluluk ve ordu demektir. Yani nasıl ki bebek arka-arka yavaşça hareket ederse büyük kitleler halinde olan ordunun da hareketi buna benzetilmektedir. Dolayısıyla bu ifade mastar olan bu kelime ile adlandırılmış oldu.

« فَلَا تُوَلُّوهُمُ الْاَدْبَارَ » **Onlara arkanızı dönmeyin.** (korkup kaçmayın)

Bozguna uğramış bir halde geri dönüp kaçmayın. Yani kendileriyle savaşmak üzere onlarla karşılaştığınız zaman, bırakın onların sayısına yakın bir asker sayısına sahip olmayı veya onlarınkine denk olmasını, kendi sayınız yanında onların sayılarını oldukça fazla ve üstün olarak görmüş olsanız bile, firar etmeyin, savaş alanını bırakıp kaçmayın.

Yahut da « زَحْفاً » kelimesi, mü'minlerden haldir veya her iki guruptan da hal olabilir. Yani; "Büyük bir kitle halinde onlarla karşılaştığınızda onlar oldukça kalabalık ve sizler az iseniz sakın arkanızı çevirip kaçmayın."

١٦ - ﴿وَمَنْ يُوَلِّهِمْ يَوْمَئِذٍ دُبُرَهُٓ اِلَّا مُتَحَرِّفاً لِقِتَالٍ اَوْ مُتَحَيِّزاً اِلٰى فِئَةٍ فَقَدْ بَٓاءَ بِغَضَبٍ مِنَ اللّٰهِ وَمَأْوٰيهُ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمَص۪يرُ﴾

16. Tekrar savaşmak için bir tarafa çekilme veya diğer bölüğe ulaşıp mevzi tutma durumu dışında, kim öyle bir günde onlara arkasını dönerse muhakkak ki o, Allah'ın gazabını hak etmiş olarak döner. Onun varacağı yer cehennemdir. Orası, varılacak ne kötü yerdir!

« وَمَنْ يُوَلِّهِمْ يَوْمَئِذٍ دُبُرَهُٓ اِلَّا مُتَحَرِّفاً لِقِتَالٍ اَوْ مُتَحَيِّزاً اِلٰى فِئَةٍ »

Tekrar savaşmak için bir tarafa çekilme veya diğer bölüğe ulaşıp mevzi tutma durumu dışında, kim öyle bir günde onlara arka çevirirse;

Burada geçen, « مُتَحَرِّفًا لِقِتَالٍ » kavli taktik gereği geri çekilerek, kaçar gibi yaparak ani bir hareketle ya da dönüşle yeniden ve daha ağır bir baskınla darbe vurmak demektir. Çünkü böyle bir geri çekilme taktiğiyle düşman karşısındakilerin bozguna uğradıkları kanısına kapılsın isteniyor ki, böylece en zayıf anlarında yeniden dönerek düşmanlarını vurabilsinler. İşte bu harp hilelerinden ya da taktiklerinden bir taktiktir.

« أَوْ مُتَحَيِّزًا إِلَى فِئَةٍ » Bir başka İslam birliğine katılmak, içinde bulunduğu birliğin dışındaki bir birliğe takviye için ayrılmak manasınadır. Bunların her ikisi de yani, « مُتَحَرِّفًا » ile « مُتَحَيِّزًا » kelimeleri « يُوَلِّهِمْ » kavlindeki failin zamirinden haldirler.

« فَقَدْ بَٓاءَ بِغَضَبٍ مِنَ اللّٰهِ وَمَأْوٰيهُ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ » **"Muhakkak o Allah'ın gazabını hak etmiş olarak döner. Onun yeri cehennemdir, varılacak yer olarak orası ne kötüdür."**

Ayette yer alan, « مُتَحَيِّزًا » kelimesinin kalıbı, « مُتَفَيْعِلٌ »**'dir.** Yoksa « مُتَفَاعِلٌ » (**Müteassıb** gibi) değildir. Çünkü bu kelime kök itibariyle, « هَذَا يَهُوذُ » den alınmadır. Ancak Mütefa'il kelimesinin binasından « مُتَهَوِّزٌ » kelimesi alınmıştır, « مُتَحَيِّزٌ » kelimesi değil.

Mekke ehli savaşta kırılıp öldürüldüklerinde ve kendileri esir edildiklerinde, Müslümanlardan onları öldüren kimse övünerek ve böbürlenerek, "Ben onu öldürdüm, ben onu esir aldım" türünden sözler konuşuyorlardı. İşte bunun üzerine onlara hitaben Rabbimiz tarafından şöyle buyuruldu:

١٧ – ﴿ فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ قَتَلَهُمْ وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ رَمٰى وَلِيُبْلِيَ الْمُؤْمِنِينَ مِنْهُ بَلَٓاءً حَسَنًا إِنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴾

17. Onları siz öldürmediniz, fakat Allah öldürdü; attığın zaman da sen atmadın, fakat Allah attı. Ve bunu, mü'minleri güzel bir imtihanla denemek için (yaptı) Şüphesiz Allah işitendir, bilendir.

« فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ قَتَلَهُمْ » (Savaşta) **onları siz öldürmediniz, fakat Allah öldürdü onları;**

Ayette geçen, « فَلَمْ » edatının başında bulunan **Fe** harfi mahzuf olan bir şartın cevabıdır. Bu takdiri olarak şöyledir: **"Eğer onları öldürmekle övünüp duruyorsanız, bilin ki onları siz öldürmediniz. 'Fakat onları Allah öldürdü.'"**

Çünkü Cebrail (a.s), Hz. Peygamber (s.a.v.)'e; "Yerden bir avuç toprak al da, onu müşriklerin üzerine savuruver" demişti. Allah Resulü (s.a.v.) de dediği gibi toprağı alıp onların yüzlerine doğru savurdu. Diyor ki: "Hepsinin yüzleri gözleri toz toprak doldu." Tek bir müşrik kalmaksızın hepsi de gözlerini temizlemekle ve tozları gidermekle meşgul olmaya başlamışlardı. Böylece hepsi bozguna uğrayıp yenildiler.

« وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ رَمٰى » **Attığın zaman da sen atmadın, fakat Allah attı.**[2]

Yani bizzat senin atıp serpmiş olduğun o toprağı gerçek anlamda sen atmadın. Çünkü onu sen atmış olsaydın, o atış, ancak bir beşerin ya da insanın atış gücü ne idiyse o kadar olur ve o oranda ulaşabildiği yere ulaşırdı ve o nispette etkisi olurdu. Fakat o Allah'ın atışı idi ki bu manada büyük bir etki yaparak onların bozguna uğramalarını sağladı.

Bu ayette ayrıca şu gerçeğin de açıklaması bulunmaktadır; kulun fiili, ona kulun kesbi, elde ettiği olarak izafe edilirken, yüce Allah'a bu, Allah'ın yaratması olarak izafe edilmiş olmaktadır. Yoksa mesele Cebbiye ve Mutezile mezhebi mensuplarının ileri sürdükleri gibi değildir. Çünkü yüce Allah, "**Attığın zaman**" ifadesiyle fiilin kuldan olduğunu ifade ve ispat buyururken, daha sonra bunu ret ediyor ve bu işin Allah'a ait olduğunu "**Fakat Allah atmıştır**" buyurmakla kendisi adına ortaya koymuş oluyor.

Kıraat imamlarından İbn Âmir, Hamza ve Ali Kisai, ayette geçen

---

[2] Bak. Taberi, Tefsir; 9/205

her iki « لَكِنْ » edatını da tahfif ile yani şeddesiz olarak, « لَكِنْ اللّٰهُ قَتَلَهُمْ» ve « وَلَكِنْ اللّٰهُ رَمٰى » olarak okumuşlardır.

« وَلِيُبْلِيَ الْمُؤْمِنِينَ مِنْهُ بَلَٓاءً حَسَنًا » **"Ve bunu müminleri güzel bir imtihan ve büyük nimetlerle denemek için yaptı."** İnananlara büyük ve güzel mükafatlar vermek için yaptı. Mü'minlere ihsanda bulunulması, iyilik yapılması işlenen ve yapılması gereken bir şey idi ki, işte yüce Allah da bunu bunun için yaptı.

« إِنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ » **"Doğrusu Allah işiten ve bilendir."**

١٨ – ﴿ذٰلِكُمْ وَاَنَّ اللّٰهَ مُوهِنُ كَيْدِ الْكَافِرِينَ﴾

18. Bu böyledir. Şüphesiz Allah, kafirlerin tuzağını bozar.

« ذٰلِكُمْ وَاَنَّ اللّٰهَ مُوهِنُ كَيْدِ الْكَافِرِينَ » **Bu böyledir. Şüphesiz Allah, kafirlerin tuzağını bozar**

Ayette geçen, « ذٰلِكُمْ » işaret ismi ile o güzel nimetlere, denemeye işaret olunmaktadır. Bu mahallen merfudur. Yani, "Bu şeylerden maksat ya da murat işte bunlardır" demektir.

« وَاَنَّ اللّٰهَ مُوهِنُ » kavli ise, « ذٰلِكُمْ » işaret ismine matuf bulunmaktadır. Maksat mü'minlerin denenmesi ve kâfirlerin de tuzaklarının boşa çıkarılmasıdır.

Hafs dışında Şam ve Kufe kıraat okulu mensupları ayette geçen, «مُوهِنُ كَيْدِ » kelimesini, aynen ayette olduğu gibi okumuşlardır. Bunlardan başkaları ise « مُوَهِّنُ كَيْدَ » diye okumuşlardır.

١٩ – ﴿إِنْ تَسْتَفْتِحُوا فَقَدْ جَٓاءَكُمُ الْفَتْحُۚ وَإِنْ تَنْتَهُوا فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْۚ وَإِنْ تَعُودُوا نَعُدْۚ وَلَنْ تُغْنِيَ عَنْكُمْ فِئَتُكُمْ شَيْـًٔا وَلَوْ كَثُرَتْۙ وَاَنَّ اللّٰهَ مَعَ

الْمُؤْمِنِينَ ﴾

19. (Ey kafirler!) Eğer siz fetih istiyorsanız, işte size fetih geldi. Ve eğer (inkardan) vazgeçerseniz bu sizin için daha iyidir. Yine (düşmanlığa) dönerseniz, biz de (ona) yardıma döneriz. Topluluğunuz çok bile olsa, sizden hiçbir şeyi savamaz. Çünkü Allah mü'minlerle beraberdir.

«إِنْ تَسْتَفْتِحُوا فَقَدْ جَاءَكُمُ الْفَتْحُ» **(Ey kafirler!) Eğer siz fetih istiyorsanız, işte size fetih geldi.** (yenelim derken yenildiniz)

Eğer amacınız zafer ve fetih kazanmaksa işte bu sizin aleyhinizde olarak Müslümanların lehine gerçekleşmiş oldu.

Esasen bu hitap Mekkeli Müşriklere yönelik bir hitaptır. Çünkü Mekke halkı toplu halde Allah Resulüne karşı savaşa çıkmaya karar verdikleri zaman, Kâbe'nin örtüsüne asılarak yüce Allah'a şöyle yakarmışlardı:

"Allah'ım! Eğer Muhammed hak yolda ve hak üzere ise ona yardım et, zaferi ona nasip eyle. Eğer Biz hak üzere isek zaferi bize ver, bize yardım eyle!"

Bir başka yoruma göre ise, "**Eğer zafer ve fetih istiyorsanız**" hitabı müminler içindir. « وَإِنْ تَنْتَهُوا » "**Eğer vazgeçerseniz**" hitabı da kâfirleredir.

« وَإِنْ تَنْتَهُوا فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ » **"Eğer vazgeçerseniz bu sizin için her iki dünya açısından daha hayırlıdır."**

« وَإِنْ تَعُودُوا نَعُدْ » **"Eğer yeniden Müslümanlarla savaşmaya kalkışırsanız, biz de onların size karşı zafer kazanmalarını yeniden sağlarız."** Tekrar onlarla savaşırsanız, biz de sizin aleyhinizde sonuçlanmak üzere tekrar onlara yardım ederiz.

« وَلَنْ تُغْنِيَ عَنْكُمْ فِئَتُكُمْ شَيْئًا وَلَوْ كَثُرَتْ وَاَنَّ اللّٰهَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ »
"Sizin topluluğunuz ve ordunuz -sayıca- **ne kadar çok ve ne kadar güçlü de olsa size asla bir şey sağlayamaz. Şüphesiz Allah müminlerle beraberdir."** Kıraat imamlarından Medine ve Şam okulu men-

suplarıyla Hafs, « أَنَّ » edatını ayette görüldüğü gibi fetha hareke ile okumuşlardır. Yani bu, « لِأَنَّ اللّٰهَ » demektir ki manası şöyledir: "Çünkü Allah yardımıyla inananlarla beraberdir. Nitekim bu da gerçekleşmiştir." Bunlar dışındaki kıraat imamları ise kesre ile yani esreli olarak, « إِنَّ » diye okumuşlardır. Abdullah İbn Mes'ud'un, « وَاللّٰهُ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ » kıraati bunu teyid etmektedir.

٢٠- ﴿ يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوٓا اَطِيعُوا اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَوَلَّوْا عَنْهُ وَاَنْتُمْ تَسْمَعُونَ ﴾

20. Ey iman edenler! Allah'a ve Resûlüne itaat edin, işittiğiniz halde O'ndan yüz çevirmeyin.

« يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوٓا اَطِيعُوا اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَوَلَّوْا عَنْهُ وَاَنْتُمْ تَسْمَعُونَ »

Ey iman edenler! Allah'a ve Resûlü'ne itaat edin, işittiğiniz halde O'ndan yüz çevirmeyin.

Ayette geçen, « وَلَا تَوَلَّوْا عَنْهُ » kavli, Allah Resulünden yüz çevirmeyin demektir. Çünkü bunun manası Allah'ın Resulüne itaat edin demektir. Bu, adeta Rabbimizin şu kavlinde geçtiği gibidir. Allah şöyle buyurmaktadır:

"Allah ve Resulünü razı etmeleri daha doğrudur." (Tevbe, 62)

Çünkü Allah'a itaat ile Allah Resulüne itaat aynı şeydir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmuştur:

"Kim Allah Resulüne itaat ederse gerçekte Allah'a itaat etmiş olur." (Nisa, 80)

Ayetteki zamir Allah ve Resûlüne birden râci olduğu gibi ikisinden birine raci olması da doğrudur. Örneğin, "İhsan ve icmalin her ikisi de filan kimse için bir yarar sağlamaz" cümlesindeki ifade gibi. Çünkü "İhsan ve İcmal" mana bakımından aynıdır.

Yahut zamir itaat emrine racidir. Yani, "Bu ve benzeri emirlerden

yüz çevirmeyin" demektir. « وَلَا تَوَلَّوْا » aslında « وَلَا تَتَوَلَّوْا » demektir. Kelimenin iki « ت » **Te** harfinden biri tahfif maksadıyla hazfedilmiştir.

« وَأَنْتُمْ تَسْمَعُونَ » kavli, « وَأَنْتُمْ تَسْمَعُونَهُ » demektir, yani, **"Oysa siz onu işitiyorsunuz."** Manasınadır.

Ya da: "Allah Resulü (s.a.v.)'den *'yüz çevirmeyin, onu dinleyip durduğunuz halde'* onun emrine karşı çıkmayın, ona muhalefet etmeyin" demektir. Yani siz onu tasdik ediyor ve doğruluyorsunuz. Çünkü sizler mümin kimselersiniz. Yoksa sizler yalancı kafirlerden olan sağırlar gibi değilsiniz.

٢١- ﴿وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ قَالُوا سَمِعْنَا وَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ﴾

21. İşitmedikleri halde işittik diyenler gibi olmayın.

« وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ قَالُوا سَمِعْنَا وَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ » **İşitmedikleri halde işittik diyenler gibi olmayın.**

Yani işittik ve dinledik iddiasında bulunanlar gibi.. bunlar da iki yüzlü münafıklarla kitap ehlidirler. Çünkü bunlar dinlediklerini doğrulamamışlar, kabul etmemişlerdir. Dolayısıyla bunlar da hüküm itibariyle tıpkı dinlememiş olanlar gibidirler. Ayetin manası şöyledir:

"Doğrusu sizler Kur'an'ı ve peygamberliği tasdik edip doğruluyorsunuz. Ancak ganimetlerin bölüştürülmesi ve daha başka kimi konularda Allah Resûlüne itaat etmekten yüz çevirdiğiniz zaman, dolayısıyla sizin işittik veya dinledik demenizin durumu tıpkı hiç dinlememiş veya işitmemiş olan imansızların durumuna daha çok benzemektedir. Yüce Allah daha sonra şöyle buyurmaktadır:

٢٢- ﴿إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِنْدَ اللّٰهِ الصُّمُّ الْبُكْمُ الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ﴾

22. Çünkü Allah katında canlıların en kötüsü, düşünmeyen sağırlar ve dilsizlerdir.

« إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِنْدَ اللّٰهِ الصُّمُّ الْبُكْمُ الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ » **Şüphesiz Allah katında canlıların en kötüsü, düşünmeyen sağırlar ve dilsizler-**

dir.

Şüphesiz yeryüzünde debelenip duran canlıların en kötüsü hayvanlardır. Hayvanlar içerisinde de en kötüleri hakkı dinlemekten sağırlaşıp onu anlamayan ve akletmeyenlerdir. Yüce Allah böyle kimseleri de hayvan cinsinden olarak değerlendirmektedir ve daha sonra da hayvanlar içerisinde en kötüleri olarak sunmaktadır. Çünkü bunlar gerçeği anladıktan sonra sırf inat olsun diye sırt çevirmişler ve hakikati kavradıktan sonra da büyüklük taslamışlardır.

٢٣- ﴿وَلَوْ عَلِمَ اللّٰهُ فِيهِمْ خَيْرًا لَأَسْمَعَهُمْ وَلَوْ أَسْمَعَهُمْ لَتَوَلَّوْا وَهُمْ مُعْرِضُونَ﴾

23. Allah onlarda bir ayır görseydi elbette onlara işittirirdi. Fakat işittirseydi bile yine onlar yüz çevirerek dönerlerdi.

« وَلَوْ عَلِمَ اللّٰهُ فِيهِمْ خَيْرًا لَأَسْمَعَهُمْ » **Allah onlarda bir ayır görseydi elbette onlara işittirirdi.** Elbette onları, tıpkı doğrulayıp kabul edenlerin dinledikleri gibi dinleyip doğrulayanlardan kılardı.

« وَلَوْ أَسْمَعَهُمْ لَتَوَلَّوْا وَهُمْ مُعْرِضُونَ » **Fakat işittirseydi bile yine onlar yüz çevirerek dönerlerdi.**

Eğer onlara duyursaydı ve onlar da tasdik edip doğrulasalardı, bundan sonra kesinlikle dinden dönerlerdi, irtidat ederlerdi ve doğru yolda gitmezlerdi, buna rağmen iman etmekten yüz çevirip kaçarlardı.

❁ ❁ ❁

24. – 29. ÂYETLER

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا اسْتَج۪يبُوا لِلّٰهِ وَلِلرَّسُولِ اِذَا دَعَاكُمْ لِمَا
يُحْي۪يكُمْۚ وَاعْلَمُٓوا اَنَّ اللّٰهَ يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِه۪ وَاَنَّهُٓ اِلَيْهِ
تُحْشَرُونَ ﴿٢٤﴾ وَاتَّقُوا فِتْنَةً لَا تُص۪يبَنَّ الَّذ۪ينَ ظَلَمُوا مِنْكُمْ
خَٓاصَّةًۚ وَاعْلَمُٓوا اَنَّ اللّٰهَ شَد۪يدُ الْعِقَابِ ﴿٢٥﴾ وَاذْكُرُٓوا اِذْ اَنْتُمْ
قَل۪يلٌ مُسْتَضْعَفُونَ فِي الْاَرْضِ تَخَافُونَ اَنْ يَتَخَطَّفَكُمُ النَّاسُ
فَاٰوٰيكُمْ وَاَيَّدَكُمْ بِنَصْرِه۪ وَرَزَقَكُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ لَعَلَّكُمْ
تَشْكُرُونَ ﴿٢٦﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لَا تَخُونُوا اللّٰهَ وَالرَّسُولَ
وَتَخُونُٓوا اَمَانَاتِكُمْ وَاَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٢٧﴾ وَاعْلَمُٓوا اَنَّمَٓا اَمْوَالُكُمْ
وَاَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌۙ وَاَنَّ اللّٰهَ عِنْدَهُٓ اَجْرٌ عَظ۪يمٌ ﴿٢٨﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ
اٰمَنُٓوا اَنْ تَتَّقُوا اللّٰهَ يَجْعَلْ لَكُمْ فُرْقَانًا وَيُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّـَٔاتِكُمْ
وَيَغْفِرْ لَكُمْۜ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظ۪يمِ ﴿٢٩﴾

Meâli

24. Ey inananlar! Sizi hayat verecek şeylere çağırdığı zaman, Allah ve Resûlüne icabet edin. Ve bilin ki, gerçekten Allah kişi ile onun kalbinin arasına girer ve siz mutlaka onun huzurunda toplanacaksınız.

25. Bir de öyle bir fitneden sakının ki o, içinizden yalnızca zulm

edenlere dokunmakla kalmaz. Biliniz ki, Allah'ın azabı şiddetlidir.

26. Düşünün ki, bir zaman siz yeryüzünde âciz tanınan bir azınlıktınız; insanların sizi kapıp götürmesinden korkuyordunuz da şükredesiniz diye Allah size yer yurt verdi; yardımıyla sizi destekledi ve size temizlerinden rızıklar verdi.

27. Ey iman edenler! Allah'a ve Rasulüne hıyanet etmeyin; bile bile kendi emanetlerinize hainlik etmiş olursunuz.

28. Biliniz ki, mallarınız ve çocuklarınız birer imtihan sebebidir ve büyük mükâfât ise Allah'ın yanındadır.

29. Ey iman edenler! Eğer Allah'tan korkarsanız.o, size hak ile batılı ayırtedecek bir anlayış verir, günahlarınızı örter ve sizi bağışlar. Çünkü Allah büyük lütuf sahibidir.

Tefsiri

٢٤- ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ وَأَنَّهُ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ﴾

24. Ey inananlar! Sizi hayat verecek şeylere çağırdığı zaman, Allah ve Resûlüne icabet edin. Ve bilin ki, gerçekten Allah kişi ile onun kalbinin arasına girer ve siz mutlaka onun huzurunda toplanacaksınız.

« يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ »

Ey inananlar! Hayat verecek şeylere sizi çağırdığı zaman, Allah ve Resûlüne uyun.

Bundan önce nasıl ki zamir müfret olarak getirilmişse bura da yine müfret olarak getirilmiştir. Çünkü Allah Resulü (s.a.v.)'ne icabet etmek demek yüce Allah'ın emirlerine icabet etmek demektir. Burada geçen **icabetten** ya da **katılmaktan** murat; itaat etmek, emirlerine bağlı kalmak demektir. **Davetten** murat ise; teşvik ve özendirme, harekete geçirme demektir.

« لِمَا يُحْيِيكُمْ » kavliyle de din ile alakalı kişiye hayat verecek ilimlere çağrıda bulunmaktır. Çünkü ilim yani bilgi hayattır, dirilmedir. Nitekim cehalet yani bilgisizlik de ölüm demektir. Hatta bu konuda bir şair şöyle sesleniyor:

Sakın yanıltmasın seni cahilin kılık kıyafeti

Çünkü o kefenidir kendisi de içinde bir mevta.

Yahut hayat verecek olan şey, kâfirlerle cihat etmektir, savaşmaktır. Çünkü müminlerin cihadı bırakmaları halinde kesinlikle kafirler onları yenerler ve öldürürler. Veya şahadete yani şehit olmaya çağırdığı zaman derhal katılın davetine, demektir. Çünkü yüce Allah bir ayette şöyle buyurmaktadır:

"... Aksine onlar Rableri katında diridirler." (Al-i İmran,169)

« وَاعْلَمُوا أَنَّ اللّٰهَ يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ » **"İyi bilin ki Allah, kişiyle kalbinin dilek ve arzuları arasına girer."** Yani kalbini öldürür. Böylece elde etmiş olduğu fırsatları değerlendirmeyip kaçırır. Oysa bu gibi şeyler ancak insanın içten olması, samimi ve ihlas sahibi olmasıyla sağlanır. Öyleyse bu fırsatları birer ganimet olarak değerlendirin. İçtenlikle ve gönülden Allah ve Resûlüne itaate kalplerinizi açın ve itaat edin.

Yani kişiyle gönlünün bu dünya hayatının uzun emelleri arasında istediklerinin arasına girer. Böylece bütün gayretlerini boşa çıkarır.

« وَأَنَّهُ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ » **"Ve iyi bilin ki sonunda siz dönüp kıyamet gününde O'nun huzurunda toplanacaksınız."** Biliniz ki Allah'ın huzurunda toplanacaksınız ve Allah sizi kalplerinizin sağlıklı durumuna ve Allah'a olan itaatinizdeki ihlasa göre değerlendirip ödüllendirecektir.

٢٥- ﴿وَاتَّقُوا فِتْنَةً لَا تُصِيبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْكُمْ خَاصَّةً وَاعْلَمُوا أَنَّ اللّٰهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ﴾

25. Bir de öyle bir fitneden sakının ki o, içinizden yalnızca zulmedenlere dokunmakla kalmaz. Biliniz ki, Allah'ın azabı şiddetlidir.

« وَاتَّقُوا فِتْنَةً لَا تُصِيبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْكُمْ خَاصَّةً » **Bir de öyle bir fitneden sakının ki o, içinizden sadece zulmedenlere erişmekle kalmaz** (umuma sirayet ve hepsini perişan eder)

Emrin cevabı olan kelimeye tekit **nunun** gelmesi de caizdir. Çünkü onda **nehiy** yani yasaklama manası bulunmaktadır. Örneğin; "Hayvandan in ki seni düşürmesin." Manasında olan, « انْزِلْ عَنِ الدَّابَّةِ لَا تَطْرَحْكَ » denmesi uygun olduğu gibi, aynı zamanda, « لَا تَطْرَحَنَّكَ » denmesi de caizdir.

« مِنْكُمْ » zamirinde yer alan, « مِنْ » edatı **tab'îz** içindir. Yani bir kısmı, bazısı manalarına gelir.

« وَاعْلَمُوا أَنَّ اللّٰهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ » **"İyi bilin ki şüphesiz Allahın azabı şiddetlidir."**

٢٦- ﴿وَاذْكُرُوا إِذْ أَنْتُمْ قَلِيلٌ مُسْتَضْعَفُونَ فِي الْأَرْضِ تَخَافُونَ أَنْ يَتَخَطَّفَكُمُ النَّاسُ فَاٰوٰيكُمْ وَأَيَّدَكُمْ بِنَصْرِهِ وَرَزَقَكُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ﴾

26. Düşünün ki, bir zaman siz yeryüzünde âciz tanınan bir azınlıktınız; insanların sizi kapıp götürmesinden korkuyordunuz da şükredesiniz diye Allah size yer yurt verdi; yardımıyla sizi destekledi ve size temizlerinden rızıklar verdi.

« وَاذْكُرُوا إِذْ أَنْتُمْ قَلِيلٌ مُسْتَضْعَفُونَ فِي الْأَرْضِ » **Hatırlayın ki, bir zaman siz yeryüzünde âciz tanınan az (bir toplum) idiniz;**

Ayette geçen, « إذْ » kelimesi zarf değil mefulü bihtir. Yani; "Yani sizin sayıca az, ezilmiş ve horlanmış olduğunuz vakti bir hatırlayın." Yine ayette geçen, « فِي الْأَرْضِ » kavliyle de hicretten önceki Mekke kast olunmaktadır. Bu dönemde Mekke müşrikleri yani Kureyş sizi aşağılıyor, küçümsüyor ve eziyordu.

« تَخَافُونَ اَنْ يَتَخَطَّفَكُمُ النَّاسُ » **İnsanların sizi kapıp götürmesinden korkuyordunuz.** Çünkü orada insanlar size karşı düşman idiler ve karşınızda yer alıyorlardı.

« فَاٰوٰيكُمْ وَاَيَّدَكُمْ بِنَصْرِهِ » **Şükredesiniz diye Allah size yer yurt verdi; yardımıyla sizi destekledi**

Ensar'ın yardımı ve meleklerin de Bedir savaşında yardımınıza yetişmesiyle size destek ve güç verdi.

« وَرَزَقَكُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ » **Ve size temizinden rızıklar verdi.**

٢٧- ﴿يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَخُونُوا اللّٰهَ وَالرَّسُولَ وَتَخُونُوا اَمَانَاتِكُمْ وَاَنْتُمْ تَعْلَمُونَ﴾

27. Ey iman edenler! Allah'a ve Rasulüne hıyanet etmeyin; bile bile kendi emanetlerinize hainlik etmiş olursunuz.

« يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَخُونُوا اللّٰهَ وَالرَّسُولَ » **Ey iman edenler! Allah'a ve Peygambere hainlik etmeyin;**

Allah'ın farz kıldığı hükümleri hiçe sayarak, Resulünün de uygulamalarına uymayarak hainlik etmeyin.

« وَتَخُونُوا اَمَانَاتِكُمْ وَاَنْتُمْ تَعْلَمُونَ » **(Sonra) bile bile kendi emanetlerinize hainlik etmiş olursunuz.**

Çünkü aranızdaki bu emanetleri korumakla sorumlu idiniz. Onlara riayetsizlik ederek ihanet içine girmeyin. Zira diğerlerine bağlı olarak bu manada da bir hainlikte bulunmayın, bunun vebali de size ait olur.

Ya da « وَاَنْتُمْ تَعْلَمُونَ » kavli, *"Siz hainlik ettiğinizi bile bile"* demektir. Yani, böylesi bir hainliği herhangi bir yanılgı sonucu değil, bilerek ve kasten işleyerek, manasınadır. Yahut da bunun manası şöyledir: *"Siz iyi ve güzelin iyi ve güzel olduğunu, kötü ve çirkinin de kötü ve çirkin olduğunu bilen ilim sahibi kimseler olduğunuz halde*

hainlikte bulunmayın."

Havn kelimesinin manası, eksiklik demektir. Nitekim, **Vefa** kelimesi de tam olan, eksik olmayan demektir. Hatta bir şeyin eksik yapılması halinde, « تَخَوَّنَهُ » denir ki bu, "Sen ona ihanet ettin, o şeyi tam yapmadın, eksik yaptın" anlamındadır. Daha sonra bu kelime emanet ve vefanın karşıtı yani zıddı anlamında kullanıla geldi. Çünkü sen bir kimseye ihanet ettiğin takdirde, o konuda veya o şeyde ona bir eksiklik getirmiş olmaktasın.

Burada geçen, « وَتَخُونُوا » kelimesi, « لَا تَخُونُوا » kavli üzerine matuf bulunması nedeniyle meczumdur.

٢٨- ﴿وَاعْلَمُوا أَنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ وَأَنَّ اللّٰهَ عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ﴾

28. Biliniz ki, mallarınız ve çocuklarınız birer imtihan sebebidir ve büyük mükâfât ise Allah'ın yanındadır.

«وَاعْلَمُوا أَنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ» **Biliniz ki, mallarınız ve çocuklarınız birer imtihan sebebidir.**

Yani fitneye düşmeye bir sebeptir. Bu ise günah demektir, azap demektir. Ya da sizi imtihan etmesi için Allah tarafından bir deneme olup, acaba Allah'ın koymuş olduğu sınırları hangi ölçülerde koruyup korumadığınızı sınamaktadır.

« وَأَنَّ اللّٰهَ عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ » **Ve büyük mükâfât Allah'ın katındadır.** O halde sizin göreviniz bu büyük ecri istemekte hırslı ve kararlı olmanız gerekmektedir. Bu manada dünyaya değer vermemeniz, kendinizi dünyaya kaptırmamanız icabeder. Dünyalık edineceğim diye kendini buna kaptırmamalısın ve aynı zamanda çocuk sevgisi seni Allah'ın emirlerini çiğnemeye de götürmesin.

٢٩- ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا إِنْ تَتَّقُوا اللّٰهَ يَجْعَلْ لَكُمْ فُرْقَانًا وَيُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ﴾

29. Ey iman edenler! Eğer Allah'tan korkarsanız o, size hak ile

batılı ayırtedecek bir anlayış verir, günahlarınızı örter ve sizi bağışlar. Çünkü Allah büyük lütuf sahibidir.

« يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُٓوا اِنْ تَتَّقُوا اللّٰهَ يَجْعَلْ لَكُمْ فُرْقَانًا » **Ey iman edenler! Eğer Allah'tan korkarsanız o, size iyi ile kötüyü ayırtedecek bir anlayış verir,**

Âyette geçen, « فُرْقَانًا » kelimesi yardım ve ayırdetme demektir. Çünkü insan bu sayede hak ile küfrü birbirinden ayırabilir ve bu sayede küfür taraftarlarının bozguna uğramalarını, zelil kılınmalarını sağlar. Yine bu sayede İslam'ı ve taraftarlarını yani Müslümanları da güçlü, üstün ve Aziz kılar. Onların seslerinin ve eserlerinin ya da tesirlerinin bütün dünyaya yayılmasını, etkisinin görülmesini de sağlar.

Örneğin; "**Setaa'l-Furkan**" denilince yani tan ağardı, gün ışıdı, sabah gözükmeye başladı gibi manalara gelir. Ya da bu, şüphelerden arınıp kurtulmak, çıkmak manasınadır. Gönüllerin gerçeğe ve hakikate açılması demektir. Yahut da sizinle diğer din taraftarları arasındaki ayırt edici özelliğin, üstünlüğün ve meziyetin hem bu dünyada ve hem ahirette öne çıkması, açıkça hak olduğunun bilinmesidir.

« وَيُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّـَٔاتِكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ » **Suçlarınızı örter ve sizi bağışlar.** Sizin küçük günahlarınızı örter, görmezlikten gelir ve büyük günahlarınızı da bağışlar.

« وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظ۪يمِ » **Çünkü Allah büyük lütuf sahibidir.** Kullarının günahlarını bağışlar.

❁ ❁ ❁

30. – 37. ÂYETLER

وَإِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِيُثْبِتُوكَ أَوْ يَقْتُلُوكَ أَوْ يُخْرِجُوكَ ط
وَيَمْكُرُونَ وَيَمْكُرُ اللّٰهُ ط وَاللّٰهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ ﴿٣٠﴾ وَإِذَا تُتْلٰى
عَلَيْهِمْ اٰيَاتُنَا قَالُوا قَدْ سَمِعْنَا لَوْ نَشَٓاءُ لَقُلْنَا مِثْلَ هٰذَٓا لا إِنْ هٰذَٓا
إِلَّٓا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿٣١﴾ وَإِذْ قَالُوا اللّٰهُمَّ إِنْ كَانَ هٰذَا هُوَ الْحَقَّ
مِنْ عِنْدِكَ فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَارَةً مِنَ السَّمَٓاءِ أَوِ ائْتِنَا بِعَذَابٍ
أَلِيمٍ ﴿٣٢﴾ وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ ط وَمَا كَانَ اللّٰهُ
مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ ﴿٣٣﴾ وَمَا لَهُمْ أَلَّا يُعَذِّبَهُمُ اللّٰهُ وَهُمْ
يَصُدُّونَ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَمَا كَانُوٓا أَوْلِيَٓاءَهُ ط إِنْ أَوْلِيَٓاؤُهُ
إِلَّا الْمُتَّقُونَ وَلٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٤﴾ وَمَا كَانَ صَلَاتُهُمْ
عِنْدَ الْبَيْتِ إِلَّا مُكَٓاءً وَتَصْدِيَةً ط فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ
تَكْفُرُونَ ﴿٣٥﴾ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ لِيَصُدُّوا عَنْ
سَبِيلِ اللّٰهِ ط فَسَيُنْفِقُونَهَا ثُمَّ تَكُونُ عَلَيْهِمْ حَسْرَةً ثُمَّ يُغْلَبُونَ ط
وَالَّذِينَ كَفَرُوٓا إِلٰى جَهَنَّمَ يُحْشَرُونَ لا ﴿٣٦﴾ لِيَمِيزَ اللّٰهُ الْخَبِيثَ
مِنَ الطَّيِّبِ وَيَجْعَلَ الْخَبِيثَ بَعْضَهُ عَلٰى بَعْضٍ فَيَرْكُمَهُ جَمِيعًا
فَيَجْعَلَهُ فِي جَهَنَّمَ ط أُولٰٓئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٣٧﴾

Meâli

30. (Ey Peygamber!) Hatırla, hani o kafirler Mekke'de senin elini kolunu bağlayıp hapsetmek veya seni öldürmek yahut da seni sürgün etmek için aleyhinde çeşitli tuzaklar kuruyorlardı. Onlar tuzak kurarlarken Allah da onların tüm tuzaklarını geçersiz kılıyordu. Çünkü Allah bütün tuzak kuranların tuzaklarını en iyi şekilde boşa çıkarandır.

31- O müşriklere ayetlerimiz ulaştırılıp okununca; onlar şöyle dediler: *"Biz bu okuduklarını daha önceden de işitmiştik, eğer istesek buna benzer sözler düzmeyi biz de kesinlikle başarabiliriz. Kaldı ki bu (Kur'an,) geçmiş toplumlara dair efsanelerden başka bir şey değildir."*

32- (Ey Muhammed!) Yine hatırla! Hani müşrikler demişlerdi ki: *"Allah'ım! Eğer bu (Kur'an), senin katından gönderilen hak bir kitap ise, derhal üstümüze gökten taş yağdır veya bizi bir başka acıklı ve şiddetli azap ile cezalandır."*

33. Oysa sen onların içlerinde bulunduğun müddetçe Allah onlara azap edecek değildir. Yine onlar Allah'tan mağfiret diledikleri sürece de Allah onları ortadan kaldıracak bir azap ile cezalandıracak değildir.

34. O müşrikler Mescid-i Haram'ın gerçek sahipleri olmadıkları halde müminleri Mescid-i Haram'a girmekten menederlerken neden onları Allah cezalandırmasın ki? Doğrusu oranın gerçek sahipleri ancak Allah'tan korkanlardır. Onların çoğu bu gerçeği bilmezler.

35. (O müşriklerin) Kabe yanındaki dua ve ibadetleri ıslık çalıp el çırpmaktan başka bir şey değildir. (Ey kafirler!) Öyleyse inkâr edip yalanladığınız şeylerden dolayı tadın azabı.

36. Gerçek şu ki kafirler insanları, Allah yolundan alıkoymak için mallarını harcıyorlar. Onlar bu imkanlarını yine de hep harcarlar. Sonunda onlar amaçlarına ulaşamayacaklarından bu harcamaları, onların yüreğinde derin bir acı ve pişmanlık doğuracaktır. En sonunda da hesapları görülecektir. Küfürlerinde ısrar edenler de işlediklerinin cezasını bulmak için cehennem ateşinde toplanacaklardır.

37. Allah'ın böyle yapması, murdar olan (kafir) ile temiz olan mümini birbirinden ayırsın diyedir. Bir de murdar olan her türden inkarcıların bir kısmını diğer bir kısmıyla yan yana getirip hepsini bir arada üst üste yığarak, bu şekilde cehennem ateşine koysun içindir. İşte

gerçekten her şeylerini kaybedip hüsrana uğrayanlar bunlardır.

Tefsiri

٣٠- ﴿وَإِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِيُثْبِتُوكَ أَوْ يَقْتُلُوكَ أَوْ يُخْرِجُوكَ وَيَمْكُرُونَ وَيَمْكُرُ اللّٰهُ وَاللّٰهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ﴾

30. (Ey Peygamber!) Hatırla, hani o kafirler Mekke'de senin elini kolunu bağlayıp hapsetmek veya seni öldürmek yahut da seni sürgün etmek için aleyhinde çeşitli tuzaklar kuruyorlardı. Onlar tuzak kurarlarken Allah da onların tüm tuzaklarını geçersiz kılıyordu. Çünkü Allah bütün tuzak kuranların tuzaklarını en iyi şekilde boşa çıkarandır.

«وَإِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِيُثْبِتُوكَ أَوْ يَقْتُلُوكَ أَوْ يُخْرِجُوكَ» (Ey Peygamber!) Hatırla, hani o kafirler Mekke'de senin elini kolunu bağlayıp hapsetmek veya seni öldürmek yahut da seni sürgün etmek için aleyhinde çeşitli tuzaklar kuruyorlardı.

Yüce Allah, Resulü Hz. Muhammed (sav)'e Mekke'nin fethini nasip kılınca. Kendisine Mekke'de bulunduğu sırada Kureyş'in kendisi için başvurdukları tuzak yollarını hatırlatıyor. Bu şekildeki bir hatırlatma ile, yüce Allah'ın kendisini ve inananları müşrik ve kafirlerin tuzaklarından kurtarıp kolladığı ve onlar üzerine egemen duruma getirdiği için şükretsinler istiyor. Dolayısıyla ayetin manası şöyle olmaktadır:

"Sana tuzak kurduklarını bir hatırla hele!"

Bunun sebebi ise, Medine'nin yerlileri olan ve Ensar diye adlandırılan kimseler İslam dinini kabul edince, Kureyş toplumu bundan böyle işlerinin zorlaşacağından korkup endişe duyar oldular. Bu endişe ve korkuları sebebiyle Dâru'n-Nedve denilen küfür ve nifak meclisinde toplanıp bir araya geldiler. Burada Hz. Muhammed (sav)'in durumu hakkında görüşmeye ve bir sonuç elde etmeye başladılar. Derken tam bu sırada İblis denen şeytan yaşlı bir kişi suretinde kılık değiştirerek aralarına katıldı ve söze şöyle başladı:

"Ben Necid bölgesinde oturan gün görmüş bir kimseyim. Mekke'ye gelmiştim. Sizin buradaki toplantınızı haber aldım, istedim ki ben de aranızda bulunayım. Dileğim o ki herhalde benim görüşüme ve öğüt-

lerime de başvurmanızı benden esirgemezsiniz."

Bu arada Ebul Buhteri söz aldı ve şöyle konuştu: "Bana göre onu tutuklayıp hapse atmalısınız, bir evde gözetim altında tutmalısınız. Haps edildiği bina içerisinde onu sıkı sıkıya bağlayıp kapısını da üzerine örmelisiniz. Sadece yiyecek ve içeceğini vermek için bir aralık bırakmalısınız. Sonra da onu zamanın felaketlerine uğraması için beklemelisiniz"

İblis bunun üzerine: "Bu ne kötü bir görüş! Yani adamı ölüme terk edeceksiniz. Bunu gören yakınları da onu kurtarmak için gelip sizinle savaşacak ve onu kurtaracaklardır. Bu, görüş yerinde değildir" dedi.

Bu defa Hişam İbn Amr söz aldı ve oda şöyle konuştu: " Bana göre onu bir devenin üzerine yükleyip böylece onu aramızdan atıp ülke dışına zorla çıkararak sürgün etmeliyiz. Dolayısıyla yaptığı şey sebebiyle size zarar veremez ve bundan böyle huzura kavuşmuş olursunuz."

İblis tekrar devreye girdi ve: "Ne kötü görüş, adamı ülke dışına atacaksınız, bu defa sizden başka bir toplumu yoldan çıkaracak ve onları arkasına alarak size karşı savaşacak değil mi? Bu kabul olunacak bir görüş değildir" diye karşı çıktı.

İşte bu noktada Ebu Cehil (Allah'ın laneti üzerine olsun) söz aldı ve: "Benim görüşüm şudur. Hemen her kabileden ya da boydan birer adam alalım ve ellerine birer kılıç verelim, hepsi birlikte onun üzerine saldırıp tek bir adamın darbesi veya vuruşu imiş gibi bir darbeyle öldürelim. Böylece katilin diyetini de buna katılan kabileler arasında bölüştürelim. Çünkü böyle olması halinde Haşim oğulları Kureyş'in bütün kabileleriyle savaşmayı göze alamazlar ve diyet isterler. Biz de bu diyeti aramızda akile olarak toplar ve kendilerine öderiz, sonunda kurtulmuş, oluruz" dedi.

Lanet olası İblis hemen: "Bu genç güzel ve doğru söyler, doğrusu aranızda en isabetli görüşü o ortaya koydu" deyince, cinayet meclisinde toplananlar Ebu Cehil'in görüşü üzerinde karar kıldılar ve birlikte Allah Resulünü öldürmeye karar verdiler.

İşte bu durumu Cebrail (a.s) Allah'ın emriyle Rasulüllah (sav)'e bildirdi ve kendisine bu gece yatağında uyumamasını emretti. Allah da Resulünün hicret etmesine artık izin verdi. Bütün bu gelişen durumlar üzerine Allah Resulü (sav) Hz. Ali'ye yatağında yatması için gereken talimatı verdi. Hz. Ali de gidip onun yatağında yattı. Rasulüllah (sav) Hz.

Ali'ye: "Git benin yatağımda uyu ve benim yorganımı sarıl ve böylece yatağıma uzan. Korkma, hoşlanmayacağın hiçbir şey sana onlardan ulaşmayacaktır" dedi.

Bütün düşmanlar bir gece boyu onu orada bekleyip durdular. Sabah olunca hemen Rasulüllah (sav)'in yatağı üzerine abandılar. Bir de ne baksınlar, karşılarındaki Hz. Ali. Buna hep şaşırıp kaldılar. Bunun üzerine izini sürmeye başladılar. Böylece yüce Allah onların tüm çabalarını boşa çıkardı. Kurdukları tuzaklarını geçersiz kıldı.[3]

« لِيُثْبِتُوكَ » Seni hapsetmeleri ve bağlamaları, tutuklamaları için.

« وَيَمْكُرُونَ وَيَمْكُرُ اللّٰهُ » " **Onlar tuzak kurarlarken Allah da onların tüm tuzaklarını geçersiz kılıyordu.**" Plan ve tuzak-larını gizlerlerken Allah da onlar için hazırladıklarını ve ansızın onlara yapacağını yapması için gizliyordu.

« وَاللّٰهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ » " **Çünkü Allah, bütün tuzak kuranların tuzaklarını en iyi şekilde boşa çıkarandır.**" Yani Allah öylesine bir tuzak hazırlar ki tüm tuzaklardan daha etkin ve daha sonuç getiricidir. Etki bakımından Allah'ın ortaya koyduğunun üzerinde etkili olanını bulamazsın, göremezsin.

Hz. Peygamber (sav) onlara Kur'an okuyor, okuduklarıyla onlara geçmiş toplumlara ait haberleri hatırlatıyordu. İşte yine böyle bir sırada Nadr İbn Haris: " **Eğer istersen ben de mutlaka senin bu söylediğinin benzerini kesinlikle söylerdim**" dedi. Çünkü bu adam İran/Fars bölgesinden geliyordu ve elinde de Rüstem'in ve Arap olmayanlarla alakalı haberlerin yer aldığı bir takım hikâyeler vardı. İşte aşağıdaki ayet bu olay üzerime nazil olmuştur.

٣١- ﴿وَإِذَا تُتْلَى عَلَيْهِمْ اٰيَاتُنَا قَالُوا قَدْ سَمِعْنَا لَوْ نَشَاءُ لَقُلْنَا مِثْلَ هٰذَا إِنْ هٰذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ﴾

31- O müşriklere ayetlerimiz ulaştırılıp okununca; onlar şöyle

[3] İbn Hacer diyor ki, bu kıssayı İbn İshak Meğazi'de tahrice tmiştir. Bak. Haşiyetu'l-Keşşaf; 2/215

dediler: ***"Biz bu okuduklarını daha önceden de işitmiştik, eğer istesek buna benzer sözler düzmeyi biz de kesinlikle başarabiliriz. Kaldı ki bu (Kur'an,) geçmiş toplumlara dair efsanelerden başka bir şey değildir."***

« وَإِذَا تُتْلَى عَلَيْهِمْ اٰيَاتُنَا قَالُوا » **" O müşriklere ayetlerimiz okununca, onlar şöyle dediler:"** Yani Kur'an okununca,...

« قَدْ سَمِعْنَا لَوْ نَشَٓاءُ لَقُلْنَا مِثْلَ هٰذَٓا إِنْ هٰذَٓا إِلَّٓا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ » **"Biz bu okuduklarını daha önceden de işitmiştik. Eğer istesek buna benzer sözler düzmeyi biz de kesinlikle başarabiliriz. Kaldı ki bu Kur'an, geçmiş toplumlara dair efsanelerden başka bir şey değildir."** Aslında onların bu şekilde konuşmaları kibir ve gururları sebebiyle bir bakıma hadlerini aşmaktır, bir hayasızlık ve utanmazlık örneğidir. Çünkü daha önce kendileri bu Kur'an'ın tek bir suresinin benzerini meydana getirmeye çağırılmışlar ve fakat bunu bile getirememişlerdi.

٣٢- ﴿وَإِذْ قَالُوا اللّٰهُمَّ إِنْ كَانَ هٰذَا هُوَ الْحَقَّ مِنْ عِنْدِكَ فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَارَةً مِنَ السَّمَٓاءِ أَوِ ائْتِنَا بِعَذَابٍ أَلِيمٍ﴾

32- (Ey Muhammed!) Yine hatırla! Hani müşrikler demişlerdi ki: ***"Allah'ım! Eğer bu (Kur'an), senin katından gönderilen hak bir kitap ise, derhal üstümüze gökten taş yağdır veya bizi bir başka acıklı ve şiddetli azap ile cezalandır."***

« وَإِذْ قَالُوا اللّٰهُمَّ إِنْ كَانَ هٰذَا هُوَ الْحَقَّ مِنْ عِنْدِكَ » **"(Ey Muhammed!) Yine hatırla! Hani müşrikler demişlerdi ki:** ***"Allah'ım! Eğer bu (Kur'an), senin katından gönderilen hak bir kitap ise,"*** Ayette geçen, « هٰذَا » kelimesi, « كَانَ » kelimesinin ismidir. « هُوَ » kelimesi de fasl zamiridir. « الْحَقَّ » kelimesi de « كَانَ » kelimesinin/fiilinin haberidir.

Rivayete göre Nadr İbn Haris: **"Bu Kur'an, geçmiş toplumlara dair efsanelerden başka bir şey değildir"** deyince, Hz. Peygamber (sav) onu şöyle tersler: **"Yazıklar olsun sana. Bu, Allah'ın kelamıdır."** Bunun üzerine Nadr İbn Haris başını göğe doğru kaldırarak şöyle der:

« فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَارَةً مِنَ السَّمَاءِ » **"Derhal üstümüze gökten taş yağdır"** Yani Kur'an hak bir kitap ise, bunu inkar etmemizden dolayı, tıpkı Ashab-ı Fiil'i cezalandırdığın gibi bizi de pişirilmiş tuğladan taşlarla cezalandır.

« أَوِ ائْتِنَا بِعَذَابٍ أَلِيمٍ » **"Veya bizi bir başka acıklı ve şid-detli azap ile cezalandır."** Yani acıklı azap türlerinden başka bir azap türü ile cezalandır. Dolayısıyla bu şahıs Bedir savaşında yakalanıp bu şekilde tutuklanıp öldürüldü.

Muaviye'den gelen rivayete göre; kendisi Sebe' halkından birine, "Senin mensubu bulunduğun toplumun ne kadar da cahil ve bilgisiz bir toplum imiş. Çünkü onlar hükümdar olarak bir kadını, Belkıs'ı başlarına geçirmişlerdi" diye aşağılayınca, adam da Muaviye'ye şu karşılığı vermiştir:

"Aslında benim mensubu bulunduğum kavmimden senin mensubu olduğun kavim cehalet ve bilgisizlikte çok daha öndedir. Çünkü Allah Resulü kendilerini Hakka davet ettiği zaman onlar: '**Allah'ım! Eğer Muhammed'in bize okuduğu bu Kur'an, senin katından gönderilen hak bir kitap ise, derhal üstümüze gökten taş yağdır veya bizi bir başka şiddetli azapla cezalandır.**'" Karşılığını vermişler ve fakat; '**Eğer bu Kur'an hak bir kitap ise bizi ona yönelt**' dememişlerdi."

٣٣- ﴿وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ وَمَا كَانَ اللّٰهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ﴾

33. Oysa sen onların içlerinde bulunduğun müddetçe Allah onlara azap edecek değildir. Yine onlar Allah'tan mağfiret diledikleri sürece de Allah onları ortadan kaldıracak bir azap ile cezalandıracak değildir.

« وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ » **"Oysa sen onların içlerin de bulunduğun müddetçe Allah senin kavmini tümüyle yok edecek şekilde azap edecek değildir."** Ayetteki, « لِيُعَذِّبَهُمْ » kelimesinin başında bulunan **Lam** harfi manadaki olumsuzluğu daha da pekiştirmek içindir.

Bu itibarla bu, şu manaya gelmektedir: "Sen onların aralarında iken Allah'ın onları azaplandırması doğru değildir. Çünkü sen âlemlere rahmet olarak gönderildin. Dolayısıyla Allah'ın sünneti gereği, peygamberleri aralarında yaşadığı müddetçe, o peygamberin kavminin kökü kazınacak şekilde bir azap ile cezalandırılmamasıdır."

İşte burada aynı zamanda Hz. Peygamber (sav) onların aralarından hicret ederek ayrılmasıyla, kavminin bir azap beklentisi içerisinde olduklarına da bir bakıma işaret edilmiş bulunmaktadır.

« وَمَا كَانَ اللّٰهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ » **"Yine onlar Allah'tan mağfiret diledikleri sürece de Allah onları ortadan kaldıracak bir azap ile cezalandıracak değildir."**

Burada geçen, « وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ » kavli hal olarak gelmiştir. Bunun manası ise, bu kimselerin mağfiret dilemeyeceklerini, onlardan böyle bir durumun olmayacağını belirtmiş olmasıdır. Yani: "Eğer bunlar iman ederek küfürden vazgeçip mağfiret dilemiş olsalardı, kesinlikle Allah onlara azap etmeyecektir" manasınadır. Ya da bunun manası şöyledir: "İçlerinde mağfiret dileyenler bulunduğu müddetçe -ki bunlar Resulullah'ın hicretinden sonra Mekke'de kalan güçsüz ve imkanları olmayan ve müstazaf denilen Müslümanlardır-, Allah kendilerine azap edecek değildir."

٣٤- ﴿ وَمَا لَهُمْ اَلَّا يُعَذِّبَهُمُ اللّٰهُ وَهُمْ يَصُدُّونَ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَمَا كَانُوٓا اَوْلِيَٓاءَهُ اِنْ اَوْلِيَٓاؤُهُٓ اِلَّا الْمُتَّقُونَ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴾

34. O müşrikler Mescid-i Haram'ın gerçek sahipleri olmadıkları halde müminleri Mescid-i Haram'a girmekten menederlerken neden onları Allah cezalandırmasın ki? Doğrusu oranın gerçek sahipleri ancak Allah'tan korkanlardır. Onların çoğu bu gerçeği bilmezler.

« وَمَا لَهُمْ اَلَّا يُعَذِّبَهُمُ اللّٰهُ وَهُمْ يَصُدُّونَ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَمَا كَانُوٓا اَوْلِيَٓاءَهُ » **"O müşrikler Mescid-i Haram'ın gerçek sahibi bulunmadıkları halde müminleri Mescid-i Haram'a girmekten menederlerden neden onları Allah cezalandırmasın ki?"** Yani sen onların arasında iken Allah onları cezalandıracak değildir. Sen onların arasından ayrılınca

ancak Allah onları azabıyla cezalandıracaktır. Dolayısıyla onlar, inananları Mescid-i Haram'dan menettikleri halde ne diye Allah onları neden azaplandırmasın ki? Nitekim bu müşrikleri Allah Resulü Hz. Muhammed (sav)'i Hudeybiye yılında oradan menetmişlerdi. Bunun yanında müşriklerin Allah Resulü ile müminleri oradan çıkarıp sürmeleri de bir başka engelleme ve giriş yasağı olayıdır.

Çünkü Mekke müşrikleri şöyle diyorlardı: "**Beytin ve Harem'in gerçek sahip ve idarecileri bizleriz. Bu itibarla biz buraya giriş için dilediklerimize izin verir, istediklerimizi de sokmayız.**"

Bir başka yoruma göre, « وَمَا كَانُوا أَوْلِيَاءَهُ » kavli şu demektir: "Bunlar Allah'a şirk koştukları ve Allah'ın dinine karşı düşmanlıkta bulundukları halde, bu kimselerin Harem ile alakalı işlere bakma hakları olmadığı gibi bunu üzerinde idareci olma, sahip olma ve yetki kullanma hakları da yoktur."

« إِنْ أَوْلِيَاؤُهُ إِلَّا الْمُتَّقُونَ » "**Doğrusu oranın gerçek sahipleri muttakilerdir.**" Yani Müslümanların içinden buna ehil olanlardır. Bir yoruma göre her iki zamir de, Allah'a racidir.

« وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ » "**Fakat onların çoğu bu gerçeği bilmezler.**" Sanki burada, « أَكْثَرَهُمْ » kavliyle az sayıda bilen ve fakat inat edip direnenleri bir ayırıma tabi tutuyor, istisna ediyor gibidir.

Yahut da, nasıl ki azlık yani **kıllet** ifadesiyle bir şeyin yok hükmünde sayılması murat olunuyorsa burada da « أَكْثَرَهُمْ » kavliyle hepsini murat etmektedir, diye de yorumlanmıştır. Çünkü ekseriyeti demekle, ona çoğunluğun hükmü yüklenmiş olmakta ve bu itibarla da az olanın bir hükmü olmamakta ve yok mesabesinde değerlendirilmektedir.

٣٥- ﴿وَمَا كَانَ صَلَاتُهُمْ عِنْدَ الْبَيْتِ إِلَّا مُكَاءً وَتَصْدِيَةً فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ﴾

35. (O müşriklerin) Kabe yanındaki dua ve ibadetleri ıslık çalıp el çırpmaktan başka bir şey değildir. (Ey kafirler!) Öyleyse inkâr

edip yalanladığınız şeylerden dolayı tadın azabı.

« وَمَا كَانَ صَلَاتُهُمْ عِنْدَ الْبَيْتِ إِلاَّ مُكَاءً وَتَصْدِيَةً » **"(O müşriklerin) Kabe yanındaki dua ve ibadetleri ıslık çalıp el çırpmaktan başka bir şey değildir."** Ayette geçen, « مُكَاءً » kelimesi ıslık çalmak manasınadır. Bu adeta çoban aldatan kuşun sesine/ötüşüne benzer bir sestir. Çünkü Mükka' çoban aldatan kuş demektir. Bu, hoş sesli bir kuştur. Kelime kök itibariyle « مَكَا - يَمْكُوا » "kökünden alınmadır. Bu ise ıslık çalmak anlamındadır. « مُكَاءً » kelimesi « فُعَال » kalıbında gelmiştir.

« وَتَصْدِيَةً » kelimesi de el çırpmak anlamındadır ve « تَفْعِيلَة » kalıbında gelmiştir. Kelime kök itibariyle, "**es-Sada**" kökünden türemedir.

Bilindiği gibi bazı müşrikler Beytullah'ı çırılçıplak bir halde tavaf ediyorlardı. Bu sırada parmaklarını birbirine birleştirerek böylece bunlarla ıslık çalıyor, parmaklarına üflemek suretiyle sesler çıkarıyor ve alkış tutuyorlardı.

İşte müşrikler, Hz. Peygamber (sav) namazda Kur'an okurlarken bu tür davranışlar sergileyerek okumasını zorlaştırıyor, namazda şaşırmasını istiyorlardı.

« فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ » **"Öyleyse inkar edip yalanladığınız şeylerden dolayı tadın azabı."** Dünyada Bedir savaşında görüldüğü gibi öldürülmek ve esir edilmek suretiyle tadın azabı. Ahirette ise ayrıca cehennem azabını tadacaksınız.

Şimdi aşağıda tefsirini okuyacağımız ayet, Bedir savaşı sırasında hemen hepsi de Kureyş'ten olan oniki kişinin kendi müşrik ordularına ve adamlarına yemek çıkarmaları ve yedirmeleri üzerine nazil olmuştur. Bunlardan her biri her gün için on deve kesip yediriyorlardı. Bunun üzerine yüce Allah şöyle buyurdu:

٣٦- ﴿إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ لِيَصُدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ فَسَيُنْفِقُونَهَا ثُمَّ تَكُونُ عَلَيْهِمْ حَسْرَةً ثُمَّ يُغْلَبُونَ وَالَّذِينَ كَفَرُوا إِلَى جَهَنَّمَ

﴿ يُحْشَرُونَ ﴾

36. Gerçek şu ki kafirler insanları, Allah yolundan alıkoymak için mallarını harcıyorlar. Onlar bu imkanlarını yine de hep harcarlar. Sonunda onlar amaçlarına ulaşamayacaklarından bu harcamaları, onların yüreğinde derin bir acı ve pişmanlık doğuracaktır. En sonunda da hesapları görülecektir. Küfürlerinde ısrar edenler de işlediklerinin cezasını bulmak için cehennem ateşinde toplanacaklardır.

« إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ لِيَصُدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ » **"Gerçek şu ki, kafirler insanları Allah yolundan alıkoymak için mallarını harcarlar."** Yani kâfirlerin mal varlıklarını ortaya koyup harcamalarının yegane sebebi Hz. Muhammed (sav)'e uyanları, ona uymaktan menetmek ve buna engel olmaktır. Bu ise bizzat Allah'ın yolunu, manasınadır.

« فَسَيُنْفِقُونَهَا ثُمَّ تَكُونُ عَلَيْهِمْ حَسْرَةً » **"Onlar bu mallarını hep harcayacaklar, sonunda bu harcamaları, onların yüreğinde derin bir acı ve pişmanlık doğuracaktır, en sonunda hesapları görülecektir."** Yani onların yaptıkları bu harcamaları nihayetinde kendilerine pişmanlık getirecek ve yüreklerinde derin bir acı bırakacaktır. Adeta bizzat o harcamanın kendisi bir pişmanlık nedenidir ve bu da sonunda bir acıya, derin bir üzüntüye dönüşecektir. Ancak işin sonunda onlar yine de yenilgiyi tadacaklar, onların değişmez akıbeti yenilgi olacaktır.

Doğrusu bu gerçek de peygamberliği gösteren delillerden biridir. Çünkü Hz. Peygamber (sav) henüz kafirler yenilgiyi tatmadan önce onların yenileceklerini haber vermektedir. Nitekim olay Hz. Peygamber (sav)'in haber verdiği gibi de gerçekleşmiştir.

« وَالَّذِينَ كَفَرُوا إِلَى جَهَنَّمَ يُحْشَرُونَ » Bunlardan kafir olup **"Küfürlerinde ısrar edenler de işlediklerinin cezasını bulmak için cehennem ateşinde toplanacaklardır."** Onlardan küfürlerinde ısrar edenler ifadesiyle daha sonra Müslümanlığı kabul eden ve güzel bir şekilde İslam'ı yaşayanlar bunlardan ayrılmış bulunmaktadır.

٣٧- ﴿لِيَمِيزَ اللّٰهُ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ وَيَجْعَلَ الْخَبِيثَ بَعْضَهُ عَلَى بَعْضٍ فَيَرْكُمَهُ جَمِيعاً فَيَجْعَلَهُ فِي جَهَنَّمَ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ﴾

37. Allah'ın böyle yapması, murdar olan (kafir) ile temiz olan mümini birbirinden ayırsın diyedir. Bir de murdar olan her türden inkarcıların bir kısmını diğer bir kısmıyla yan yana getirip hepsini bir arada üst üste yığarak, bu şekilde cehennem ateşine koysun içindir. İşte gerçekten her şeylerini kaybedip hüsrana uğrayanlar bunlardır.

« لِيَمِيزَ اللّٰهُ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ » **"Yüce Allah'ın böyle yapması, murdar olan kafir ile iyi ve temiz olan mümini birbirinden ayırsın, diyedir."** Burada, « لِيَمِيزَ » kelimesinin başında bulunan Lam cer edatı, « يُحْشَرُونَ » fiiline müteallıktir. Yani kâfirlerden oluşan iğrenç, murdar ve kötüler ile Müminlerden meydana gelen temiz, iyi ve güzel olanları bir birinden ayırdetmek içindir.

Kıraat imamlarından, Hamza ve Ali, « لِيَمِيزَ » kelimesini, «لِيُمَيِّزَ » olarak okumuşlardır.

« وَيَجْعَلَ الْخَبِيثَ بَعْضَهُ عَلَى بَعْضٍ فَيَرْكُمَهُ جَمِيعاً » **"Bir de murdar olan her türden inkarcıların bir kısmını diğer bir kısmıyla yan yana getirip hepsini bir arada üst üste yığarak,"** toplayarak, « فَيَجْعَلَهُ فِي جَهَنَّمَ » **"bu şekilde** -murdar ve kötü olan inkarcı kesimi- **cehennem ateşine koysun içindir."**

« اُولٰٓئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ » **"İşte gerçekten her şeylerini kaybedip hüsrana uğrayanlar böyleleridir."** Yani işte bu murdar inkarcı kesim var ya, gerçekten hem bizzat kendileri uğrayacaklardır, hem de harcadıkları malları da hep boşa gitmiştir, kendilerine bir yarar getirmekten öteye ateş hazırlamıştır.

38. – 42. ÂYETLER

قُلْ لِلَّذ۪ينَ كَفَرُٓوا اِنْ يَنْتَهُوا يُغْفَرْ لَهُمْ مَا قَدْ سَلَفَۚ وَاِنْ يَعُودُوا
فَقَدْ مَضَتْ سُنَّتُ الْاَوَّل۪ينَ ﴿٣٨﴾ وَقَاتِلُوهُمْ حَتّٰى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ
وَيَكُونَ الدّ۪ينُ كُلُّهُ لِلّٰهِۚ فَاِنِ انْتَهَوْا فَاِنَّ اللّٰهَ بِمَا يَعْمَلُونَ بَص۪يرٌ
﴿٣٩﴾ وَاِنْ تَوَلَّوْا فَاعْلَمُٓوا اَنَّ اللّٰهَ مَوْلٰيكُمْۜ نِعْمَ الْمَوْلٰى وَنِعْمَ
النَّص۪يرُ ﴿٤٠﴾ وَاعْلَمُٓوا اَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَاَنَّ لِلّٰهِ خُمُسَهُ
وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبٰى وَالْيَتَامٰى وَالْمَسَاك۪ينِ وَابْنِ السَّب۪يلِۙ اِنْ
كُنْتُمْ اٰمَنْتُمْ بِاللّٰهِ وَمَٓا اَنْزَلْنَا عَلٰى عَبْدِنَا يَوْمَ الْفُرْقَانِ يَوْمَ الْتَقَى
الْجَمْعَانِۜ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَد۪يرٌ ﴿٤١﴾ اِذْ اَنْتُمْ بِالْعُدْوَةِ
الدُّنْيَا وَهُمْ بِالْعُدْوَةِ الْقُصْوٰى وَالرَّكْبُ اَسْفَلَ مِنْكُمْۜ وَلَوْ
تَوَاعَدْتُمْ لَاخْتَلَفْتُمْ فِي الْم۪يعَادِۙ وَلٰكِنْ لِيَقْضِيَ اللّٰهُ اَمْراً كَانَ
مَفْعُولاًۙ لِيَهْلِكَ مَنْ هَلَكَ عَنْ بَيِّنَةٍ وَيَحْيٰى مَنْ حَيَّ عَنْ بَيِّنَةٍۜ
وَاِنَّ اللّٰهَ لَسَم۪يعٌ عَل۪يمٌۙ ﴿٤٢﴾

Meâli

38. Ey Peygamber! O kafirlere şunu söyle: *"Eğer şirkten vazgeçerlerse daha önce işledikleri suçları bağışlanacaktır. Eğer yeniden isyan ederlerse geçmiş inkarcı toplumların başına gelenlerde gelen ilahi kanun geçmişti."*

39. Dünyada fitne (şirk ve küfür) kalkıncaya, din yalnız Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşın! Eğer (küfür ve şirkten) vazgeçerlerse, hiç şüphesiz Allah onların her yaptıklarını görmektedir.

40. Yok vazgeçmezlerse artık iyi bilin ki Allah sizin Mevlanızdır. O ne güzel Mevla ve ne güzel yardımcıdır.

41. Bilmelisiniz ki ganimet olarak elinize her ne geçirdiyseniz, bunun beşte biri Allah'a, Resulüne, Resulünün yakınlarına, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmış olanlara aittir. Eğer Allah'a ve iki ordunun karşılaştığı gün, hak ile batılın ortaya çıktığı gün kulumuza indirdiklerimize iman ediyorsanız, o halde bunu böyle bilin. Allah her şeye kadirdir.

42. O vakit ki siz (Bedir'de) vadinin beri yamacında idiniz, onlarsa öte yamacında idiler. Kervan'sa sizden daha aşağıda bulunuyordu. Şayet onlarla önceden sözleşmiş olsaydınız mutlaka buluşma vaktinde ihtilafa düşerdiniz. Fakat Allah, yapılması gereken bir işi yerine getirmek için yok olacak olan açık açık delil ile yol olsun, yaşayacak olan da açık delil ile yaşasın diye böyle yaptı. Çünkü Allah herşeyi işiten ve herşeyi bilendir.

Tefsiri

٣٨- ﴿قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوٓا إِنْ يَنْتَهُوا يُغْفَرْ لَهُمْ مَا قَدْ سَلَفَۚ وَإِنْ يَعُودُوا فَقَدْ مَضَتْ سُنَّةُ الْأَوَّلِينِ﴾

38. Ey Peygamber! O kafirlere şunu söyle: "Eğer şirkten vazgeçerlerse daha önce işledikleri suçları bağışlanacaktır. Eğer yeniden isyan ederlerse geçmiş inkarcı toplumların başına gelenlerde gelen ilahi kânun geçmişti."

« قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوٓا إِنْ يَنْتَهُوا يُغْفَرْ لَهُمْ مَا قَدْ سَلَفَ » **"Ey Peygamber! O kafirlere şunu söyle: "Eğer şirkten vazgeçerlerse daha önce işledikleri suçları bağışlanacaktır."** Yani Hz. Peygamber (sav)'e karşı sürdürdükleri düşmanlıklarını ve onunla savaşmayı bırakıp İslam dinine girmeyi kabul ederlerse, Allah, onların İslam'dan önceki düşmanlıkları yüzünden Müslümanlara karşı yaptıklarını bağışlayacaktır.

« وَإِنْ يَعُودُوا فَقَدْ مَضَتْ سُنَّةُ الْأَوَّلِينَ » **"Eğer yeniden isyan ederlerse geçmiş inkarcı toplumların başına gelenlerde gelen ilahi kanun geçmişti."**

Bu da dünyada iken helak edilmeleri ve ahirette de azap ile cezalandırılmaları olacaktır.

Yahut bunun manası şöyledir: "**Gerçekten kafirler inkarlarına son verirler ve Müslüman olmayı da kabul ederlerse, onların geçmişe ait olan küfür halleri ve masiyetleri bağışlanır.**"

İşte İmam Ebu Hanife bu ayete dayanarak, mürtet olan bir kimsenin yeniden Müslüman olması halinde terketmiş olduğu namazları kaza etmesi gerekmez, demektedir.

٣٩- ﴿وَقَاتِلُوهُمْ حَتّٰى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلّٰهِ فَإِنِ انْتَهَوْا فَإِنَّ اللّٰهَ بِمَا يَعْمَلُونَ بَصِيرٌ﴾

39. Dünyada fitne (şirk ve küfür) kalkıncaya, din yalnız Allah ın oluncaya kadar onlarla savaşın! Eğer (küfür ve şirkten) vazgeçerlerse, hiç şüphesiz Allah onların her yaptıklarını görmektedir.

« وَقَاتِلُوهُمْ حَتّٰى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلّٰهِ » **"Dünyada fitne (şirk ve küfür) kalkıncaya, din yalnız Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşın!"** Yani şirk koşma diye bir olay kalmayıncaya dek, bütün batıl din, sistem ve rejimler yok olup sadece ve bir tek İslam dini kalıncaya dek onlarla savaşın.

« فَإِنِ انْتَهَوْا » **"Eğer küfür ve şirkten vazgeçerlerse,"** böylece Müslüman olurlarsa, « فَإِنَّ اللّٰهَ بِمَا يَعْمَلُونَ بَصِيرٌ » **hiç şüphesiz Allah onların her yaptıklarını görüp gözetmektedir."** Müslüman olmaları halinde onları ödüllendirecektir.

٤٠- ﴿وَإِنْ تَوَلَّوْا فَاعْلَمُوا أَنَّ اللّٰهَ مَوْلٰيكُمْ نِعْمَ الْمَوْلٰى وَنِعْمَ النَّصِيرُ﴾

40. Yok vazgeçmezlerse artık iyi bilin ki Allah sizin Mevlanızdır. O ne güzel Mevla ve ne güzel yardımcıdır.

« وَإِنْ تَوَلَّوْا » **"Eğer iman etmekten yüz çevirirlerse,"** Yaptıklarına bir son vermezlerse,

« فَاعْلَمُوا أَنَّ اللّٰهَ مَوْلٰيكُمْ » **"İyi bilin ki Allah sizin Mevla'nızdır."** Sizin yardımcınız, destekleyeninizdir. Öyleyse O'nun velayetine, sahipliğine ve sizi zafere erdireceğine güvenin.

« نِعْمَ الْمَوْلٰى » **"O ne güzel Mevla'dır"** Ona dayanıp güvenenin güvenini Allah asla boşa çıkarmaz.

« وَنِعْمَ النَّصِيرُ » **"Ve ne güzel yardımcıdır."** Allah'ın kendilerine yardımda bulunduğu kimseler asla yenilgiye uğratılamazlar.

Burada **Mahsusun bil medih** mahzuf bulunmaktadır.

٤١ - ﴿وَاعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَأَنَّ لِلّٰهِ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبٰى وَالْيَتَامٰى وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ إِنْ كُنْتُمْ اٰمَنْتُمْ بِاللّٰهِ وَمَا أَنْزَلْنَا عَلٰى عَبْدِنَا يَوْمَ الْفُرْقَانِ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾

41. Bilmelisiniz ki ganimet olarak elinize her ne geçirdiyseniz, bunun beşte biri Allah'a, Resulüne, Resulünün yakın-larına, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmış olanlara aittir. Eğer Allah'a ve iki ordunun karşılaştığı gün, hak ile batılın ortaya çıktığı gün kulumuza indirdiklerimize iman ediyorsanız, o halde bunu böyle bilin. Allah her şeye kadirdir.

« وَاعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ » **"Bilmelisiniz ki ganimet olarak savaşta elinize her ne geçirdiyseniz,"** Burada geçen, «مَا» harfi, «اَلَّذِي» manasınadır. Bu itibarla bu « مَا » harfi, mevsul/bitişik olarak değil mefsul ayrı olarak yazılır. Çünkü başka türlü yazılması caiz olmaz. Eğer mevsul halinde yazılırsa bu, olumsuzluk manasında olan, **"Mai" kaffe** olur. Kısaca bu « مَا » harfi, ismi mevsul olup, « غَنِمْتُمْ » kavli de bunun sılası (yani ilgi veya yan cümleciğidir.) Burada **aid** yani zamir

mahzuf bulunmaktadır. Takdiri de şöyledir: **"Ellezi Ğanimtümu hu"** Yine ayette geçen, « مِنْ شَيْءٍ » kavli de bunu açıklayan bir ifadedir, atfı beyandır. Yani bir yoruma göre ganimet olarak elinize geçirdiğiniz şey bir iplik ve iğne dahi olsa bile, « فَاَنَّ لِلّٰهِ خُمُسَهُ » **"bunun beşte biri Allah'a aittir."** Burada, « فَاَنَّ » edatının başında yer alan, **"F"** harfi, « اَلَّذِى » kelimesinin taşıdığı ceza manasında olması bakımından dahil olmuştur. Yani şart manasında olan bir cümledeki Mübtedanın haberine "F" harfinin dahil olması gereklidir.

Dolayısıyla « اَنَّ » edatı ve amel ettiği şey, mübteda ve haber olmaları bakımından ref' mahallinde gelmiştir.

Bunun takdiri de ise: « فَالْحُكْمُ اَنَّ لِلّٰهِ خُمُسَهُ » yani **"Bu konuda ki hüküm beşte biri Allah'a,..."** tarzındadır.

« وَلِلرَّسُولِ وَلِذِى الْقُرْبٰى وَالْيَتَامٰى وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ » **"Resulüne, Resulü'nün yakınlarına, yoksullara ve yolda kalmış olanlara aittir."**

Humus denilen ve **beşte bir** manasına gelen bu ifadenin Allah Resulü zamanındaki uygulaması şöyle idi. Düşmandan elde edilen ganimetler beş hisseye bölüştürülürdü. Bunun payı Allah Resulüne, bir payı Hz. Peygamber (sav)'in akrabası olan Haşim oğulları ile Abdulmuttalip oğullarına ayrılırdı. Ancak Abdu Şems oğullarıyla Abdu Nevfel oğullarına herhangi bir hisse ayrılmazdı. Hz. Osman ile Cubeyr İbn Mut'im kıssasında görüldüğü gibi kazanılan zafer nedeniyle buna hak kazanmışlardı.

Geri kalan üç hisse ise yetimlere, yoksullara ve yolda kalmış olanlara dağıtılırdı.

Ancak Hz. Peygamber (sav)'in vefatı üzerine ona ait olan pay kalkmış oldu. Aynı şekilde akrabasının da payı düşmüş oldu. Ancak bu paydan onların fakir ve yoksullarına veriliyor, zengin olanlarına ise verilmiyordu. Bununla beraber yetimlere, yoksullara ve yolda kalmış olanlara bu pay dağıtılmaya devam olunmaktaydı.

Abdullah İbn Abbas'tan gelen rivayete göre bu pay altıya ayrılmaktaydı. Allah ve Resulüne iki pay, vefatına kadar akrabalarına bir pay verilmekteydi. Hz. Ebu Bekir Sıddik (r.a) bu beşte bir uygulamasını üç pay olarak uyguladı. Aynı şekilde ondan sonra gelen Hz. Ömer ve ondan sonra gelen diğer halifeler (Allah hepsinden razı olsun) hepsi de aynen bu uygulamayı devam ettirdi.

"**Allah'a ve Resulüne aittir**" ifadesinin manası tıpkı, "**Allah ve Resulünü razı etmeleri daha doğrudur.**" **(Tevbe 62)**

« إِنْ كُنْتُمْ اٰمَنْتُمْ بِاللّٰهِ وَمَٓا اَنْزَلْنَا عَلٰى عَبْدِنَا يَوْمَ الْفُرْقَانِ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ » "**Eğer Allah'a ve iki ordunun karşılaştığı gün, hak ile batılın ortaya çıktığı Bedir savaşı günü kulumuza indirdiklerime iman ediyorsanız o halde bunu böyle bilin.**" Yani bununla amel edin ve böyle bir paylaştırılmaya rıza gösterin. Çünkü gerçek iman, verilen hükme razı olmayı ve bilgiye dayalı olarak amel etmeyi gerektirir.

Burada geçen, « وَمَٓا اَنْزَلْنَا » kavli, « بِاللّٰهِ » üzerine matuf bulunmaktadır. Yani; "**Eğer Allah'a ve indirilene iman ediyorsanız**" demektir. « يَوْمَ الْفُرْقَانِ » kavli ile Bedir savaşı günü kasdolunmaktadır.

« يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ » ile de iki taraf orduları kasdolunmaktadır ki, Müslüman ordusu ile kâfirlerin ordusuna işaret olunmaktadır. Bundan murat ise; Bedir günü Hz. Peygamber (sav)'e inen ayetler, melekler ve bunların sonucu gelen fetih ve zafer anlatılmak isteniyor. Buradaki, « يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ » kavli, « يَوْمَ الْفُرْقَانِ » kavlinden bedeldir.

« وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ » "**Allah her şeye kadirdir.**" Bu itibarla yüce Allah az sayıdakileri oldukça üstün ve çok sayıda olan ordulara üstün kılar, onlara egemen duruma getirir, zaferi az olana verirken yenilgiyi de çok olan tarafa verir. Tıpkı Bedir gününde size verdiği zafer gibi yapar.

٤٢- ﴿إِذْ أَنْتُمْ بِالْعُدْوَةِ الدُّنْيَا وَهُمْ بِالْعُدْوَةِ الْقُصْوٰى وَالرَّكْبُ أَسْفَلَ

مِنْكُمْ وَلَوْ تَوَاعَدْتُمْ لَاخْتَلَفْتُمْ فِى الْمِيعَادِ وَلٰكِنْ لِيَقْضِىَ اللّٰهُ أَمْرًا كَانَ مَفْعُولًا لِيَهْلِكَ مَنْ هَلَكَ عَنْ بَيِّنَةٍ وَيَحْيٰى مَنْ حَىَّ عَنْ بَيِّنَةٍ وَإِنَّ اللّٰهَ لَسَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿

42. O vakit ki siz (Bedir'de) vadinin beri yamacında idiniz, onlarsa öte yamacında idiler. Kervan'sa sizden daha aşağıda bulunuyordu. Şayet onlarla önceden sözleşmiş olsaydınız mutlaka buluşma vaktinde ihtilafa düşerdiniz. Fakat Allah, yapılması gereken bir işi yerine getirmek için yok olacak olan açık açık delil ile yol olsun, yaşayacak olan da açık delil ile yaşasın diye böyle yaptı. Çünkü Allah herşeyi işiten ve herşeyi bilendir.

« إِذْ أَنْتُمْ بِالْعُدْوَةِ الدُّنْيَا وَهُمْ بِالْعُدْوَةِ الْقُصْوٰى » **"O vakit ki siz (Bedir'de) vadinin beri yamacında idiniz, onlarsa öte yamacında idiler."** Ayetin başında geçen, « إِذْ أَنْتُمْ » kavli yani buradaki « إِذْ » kelimesi, bundan önce geçen ayetteki, « يَوْمَ الْفُرْقَانِ » kavlinden bedeldir. Ya da bu, « أُذْكُرُوا » takdirindedir. Yani; « أُذْكُرُوا اِذْ أَنْتُمْ » demektir.

« بِالْعُدْوَةِ » kelimesi vadi kenarı ya da kıyısı demektir. Kıraat imamlarından İbn Kesir ve Abu Amr bu kelimeyi geçen her iki yerde de **ayın** harfinin kesresiyle, « اَلْعِدْوَةِ » olarak okumuşlardır.

Yine ayette geçen, « الدُّنْيَا » kelimesi, Medine tarafına yakın manasında olup, "**Edna**" kelimesinin müennesidir. « اَلْعُدْوَةِ الْقُصْوٰى » kavli ise Medine'ye en uzak olan noktada demektir. « الْقُصْوٰى » kelimesi, « الْاَقْصٰى » kelimesinin müennesidir. Bu kelimenin her ikisi de, « فُعْلٰى » kalıbında olup kök itibariyle kökleri **vav** harfli olan kelimelerdendir. Kıyas gereği **vav** harfleri **Y** harfine dönüştürülmüştür. Tıpkı, « اَعْلٰى »

kelimesinin müennesi olan «عُلْيَى» kelimesi gibi.

Fakat, « الْقُصْوَى » kelimesine gelince, kökü itibariyle « الْقَوَدْ » kelimesi gibi aslı esas alınarak getirilmiştir. Oysa burada, nasıl ki, "Dünya" diye getirilmiş ise bunu da "**Kusya**" diye getirilmesi gerekirdi. Fakat yukarıdaki sebepler çerçevesinde öyle gelmiştir.

« وَالرَّكْبُ أَسْفَلَ مِنْكُمْ » **"Oysa kervan sizden daha aşağıda, bulunuyordu."** Ayette geçen, « الرَّكْبُ » kelimesi kervan demektir ve bu kelime mana itibariyle, "**Rakib**" kelimesinin çoğuludur. « أَسْفَلَ مِنْكُمْ » kavlindeki « أَسْفَلَ » kelimesi zarf olarak mansubtur. Yani; "sizin bulunduğunuz yerden daha aşağıda olan bir yerdedir" demektir. Kısaca sizden üç mil uzakta vadi kenarında bulunmaktaydı."

« أَسْفَلَ مِنْكُمْ » kavli, mübtedanın haberi olarak mahallen merfudur.

« وَلَوْ تَوَاعَدْتُمْ » **"Eğer onlarla sözleşmiş olsaydınız,"** Yani siz ve Mekke müşrikleri savaşmak için burada karşılaşmak üzere bir sözleşme yapmış olsaydınız, böyle bir şey gerçekleştirmiş olsaydınız,

« لَاخْتَلَفْتُمْ فِي الْمِيعَادِ » **"Mutlaka burada karşılaşma konusunda anlaşmazlığa düşerdiniz."** Kesinlikle bir kısmınız diğer bir kısmına muhalefet ederdi. Çünkü sizin sayıca az olmanız ve düşmanlarınızın sayıca olan üstünlüğü, sizi sözünüzü yerine getirmekten, sözleşilen yerde bir araya gelmekten alıkoyacağı gibi düşmanlarınızın da Allah Resulünden ve Müslümanlar-dan gönüllerinde oluşan korkuları, onları da vaatlerinden alıkoyardı. Her iki tarafta bu manada bir takım korku ve endişeler sebebiyle sözleşilen yere gelmekten kaçınırlardı, sözlerini tutmazlardı. Allah'ın sizi muvaffak kıldığı ve sebep oluşturduğu karşılaşmaya, sizin aranızdaki sözleşme ve buluşma netice getirmezdi. Ancak Allah'ın sizi muvaffak kılmasıyla olmuştur.

« وَلٰكِنْ لِيَقْضِيَ اللّٰهُ اَمْراً كَانَ مَفْعُولاً » **"Fakat Allah, yapılması gereken bir işi yerine getirmek için."** Herhangi bir sözleşme olmaksı-

zın Allah sizi bir araya getirdi ki, dinin Azizi kılsın ve Kelimesini-şeriatı-nı bütün dinlerin üzerine egemen kılsın.

Yahut da, « لِيَقْضِيَ » kelimesinin başındaki « لِ » harfi, mahzuf olan bir ifadeye taalluk etmektedir, o da şöyledir: **"Allah'ın kesin hüküm ve karar verdiği, olmasını istediği bir olayın gerçekleşmesi içindir"** Bu şey ise, Allah dostlarının, zaferini sağlaması ve bunun ardından da düşmanlarını perişan ederek kahretmesi.

Muhammed Ebu Mansur Maturidi şöyle diyor: "Burada geçen, « الْقَضَاءُ » kelimesi hüküm manasını taşıma ihtimali olan bir ifadedir. Yani, **"Olmasını bildiği şeyin olmasına hüküm vermesi için, uygulamaya koyması için.."** Veya, **"İstediği bir şeyin tamamlanması, sona erdirilmesi için.."** Kuşkusuz O bir şeyi, murat ettiyse o şey mutlaka olur. Bu ise İslam dinin güç kazanması, Müslümanların üstünlük elde etmeleri, küfrün ve taraftarlarını ise zelil kılınmalarıdır. Bundan sonra gelen kısım da, « يَقْضِيَ » kelimesine müteallik bulunmaktadır.

« لِيَهْلِكَ مَنْ هَلَكَ عَنْ بَيِّنَةٍ وَيَحْيٰى مَنْ حَيَّ عَنْ بَيِّنَةٍ » **"Allah'ın bunu böyle yapması, küfrü seçenlerin kesin hücceti/kanıtı açıkça gördükten sonra küfrü sebebiyle helak olsun ve iman edenler de apaçık kanıta dayanarak imanı seçmekle hayat bulsunlar içindir."**

Kırat imamlarından Nafi ve Abu Amr, « حَيَّ » kelimesini, **"Hayiye"** olarak izhar ile okumuşlardır. « حَيَّ » olarak okunması ise aynı cinsten iki harfin bir araya gelmesi nedeniyle idğam olunmasındandır. Çünkü ikinci harfin harekesinin okunması pek gerekli değildir. Zira bunun muzari fiilinde, « يَحْيَا » diye okunmaktadır. Bu kelime daha çok idğamlı olarak okunmaktadır.

Ayette geçen **helak** ifadesi **küfür** manasında, **hayat** kelimesi de **İslam** anlamında istiare olarak kullanılmışlardır.

Yani küfrü seçenlerin bunu seçmeleri herhangi bir şüphe veya kafa karışıklığı sebebiyle seçmemiş olsun ve yarın Allah katında O'na karşı bir itirazda bulunmaya kalkışmasın ve elinde herhangi bir delil kalmamış

olsun.

Aynı şekilde İslam dini seçen bir kimse de kesin bir bilgiye dayanarak bu yolu seçmiş olsun ve kabul ettiği dinin hak din olduğunu ve neden buna girmesinin zorunlu olduğunu bilerek kabul etmiş olsun, buna yapışıp bağlanabilsin.

Nitekim Bedir savaşı olayı da apaçık olan mucizelerdendir. Kim bu Bedir olayından sonra hala küfürde ısrar ederse, onun bu ısrarı mutlak manada nefsini beğenmesi, kendini büyük görmesi ve buna aldanması sebebiyledir. İşte bu bakımdan burada her iki tarafın da merkezleri ve yerleri zikredilmiş oldu. Kervan ise onların aşağısında sahil kenarında idi. Kaldı ki hepsi de bu gerçeği bizzat görerek biliyorlardı.

Bunun nedeni de insanlar şu gerçeği bilsinler içindi; zafer kazanmak, sayının çokluğuna ve sebeplerle değildir. Ak-sine bu bizzat yüce Allah'ın yardımıyla sağlanmış olmaktadır.

Bunun böyle olması ise, müşriklerin konakladıkları en uzak nokta olan yer, zemin açısından uygun bir yerdi. Orada su da bulunuyordu. Kısaca pek öyle uygun olmayan bir yer değildi. Savaş için uygun bir konuşlanma yeriydi.

Oysa İslam ordusunun konuşlandığı yer savaş için zemin bakımın dan uygun bir yer değildi, kumluktu, askerler yürümekte zorlanıyorlardı. ve suları da yoktu.

Kervana gelince o da düşman askerlerini arkasında kalıyordu, düşmanın hem sayıca hem de askeri teçhizat bakımından gücü üstün idi. Müslümanlar ise hem sayı bakından az ve hem teçhizat bakımından oldukça zayıf durumda idiler. Fakat sonunda olanlar oldu. Olay Müslüman ların zaferiyle bitti.

« وَإِنَّ اللّٰهَ لَسَمِيعٌ عَلِيمٌ » **"Çünkü Allah hakkıyla işiten ve hakkıyla bilendir."** Yani kafir olanların küfrünü ve buna göre cezalandırılacaklarını, iman edenlerin de inandıklarını ve alacakları sevabı bilendir.

❀ ❀ ❀

43. - 47. ÂYETLER

إِذْ يُرِيكَهُمُ اللّٰهُ فِى مَنَامِكَ قَلِيلًا ۜ وَلَوْ اَرٰيكَهُمْ كَثِيرًا لَفَشِلْتُمْ
وَلَتَنَازَعْتُمْ فِى الْاَمْرِ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ سَلَّمَ ۜ اِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ
﴿٤٣﴾ وَاِذْ يُرِيكُمُوهُمْ اِذِ الْتَقَيْتُمْ فِى اَعْيُنِكُمْ قَلِيلًا وَيُقَلِّلُكُمْ فِى
اَعْيُنِهِمْ لِيَقْضِىَ اللّٰهُ اَمْرًا كَانَ مَفْعُولًا ۜ وَاِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْاُمُورُ
﴿٤٤﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوٓا اِذَا لَقِيتُمْ فِئَةً فَاثْبُتُوا وَاذْكُرُوا اللّٰهَ
كَثِيرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ۚ ﴿٤٥﴾ وَاَطِيعُوا اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَنَازَعُوا
فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ وَاصْبِرُوا ۜ اِنَّ اللّٰهَ مَعَ الصَّابِرِينَ ۚ ﴿٤٦﴾
وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بَطَرًا وَرِئَٓاءَ النَّاسِ
وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ ۜ وَاللّٰهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ ﴿٤٧﴾

Meâli

43. O vakit ki Allah sana onları rüyanda az gösteriyordu. Eğer onları sayıca çok olarak göstermiş olsaydı, kesinlikle bundan ötürü çekinecek ve kumanda da tartışmaya girişecektiniz. Ancak Allah selâmete bağladı. Çünkü o bütün kalplerin özünü bilir.

44. O vakit ki (müşriklerle) karşılaştığınız zaman Allah düşmanlarınızı sizin gözlerinize az gösterdiği gibi, sizin sayınızı da onların gözlerinde azaltmıştı. Böyle yapmakla Allah, ezeli bilgisinde kesinleştirmiş olduğu olayı gerçekleştirmiş olsun istemiştir. Çünkü sonuçta her şey varıp Allah'a dayanır.

45. Ey iman edenler! Bir düşman kümesiyle karşı karşıya geldiğiniz vakit, onlara karşı sebat edin, Allah'a çokça dua edin ki kurtuluşa erebilesiniz.

46. Allah ve Resulüne itaat edin, birbirinizle çekişmeyin. Aksi takdirde korkuya kapılırsınız da gücünüz yok olur. O halde (savaşın sıkıntı ve zorluklarına) sabır göstererek katlanın. Allah sabredenlerle beraberdir.

47. Sakın yurtlarından çalım satarak, insanlara gösteriş yaparak, çıkanlar ve Allah yolundan alıkoyanlar gibi olmayın. Halbuki Allah onların bütün amellerini kuşatmıştır.

Tefsiri

٤٣- ﴿إِذْ يُرِيكَهُمُ اللّٰهُ فِى مَنَامِكَ قَلِيلاً وَلَوْ أَرَاكَهُمْ كَثِيرًا لَفَشِلْتُمْ وَلَتَنَازَعْتُمْ فِى الْأَمْرِ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ سَلَّمَ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ﴾

43. O vakit ki Allah sana onları rüyanda az gösteriyordu. Eğer onları sayıca çok olarak göstermiş olsaydı, kesinlikle bundan ötürü çekinecek ve kumanda da tartışmaya girişecektiniz. Ancak Allah selâmete bağladı. Çünkü o bütün kalplerin özünü bilir.

« إِذْ يُرِيكَهُمُ اللّٰهُ فِى مَنَامِكَ قَلِيلاً » **"O vakit ki Allah sana onları rüyanda az gösteriyordu."**

Ayette geçen, « إِذْ يُرِيكَهُمُ اللّٰهُ » kavlindeki « إِذْ » kelimesi mukadder bir fiil olan « اُذْكُرْ » fiiliyle mansubtur ya da bu, bundan önce geçen ayetteki, « لَسَمِيعٌ عَلِيمٌ » kavline müteallik bulunmaktadır. Yani Allah maslahatları, durumları bilir. Çünkü bundan dolayı onların sayılarını senin gözünde azaltmıştır. Ayette geçen ve "uykunda" manasında olan, « مَنَامِكَ » kavli rüyanda demektir. Çünkü Allah müşrik ordusunun sayılarını bizzat Resulüne gördürdüğü rüyada ona sayıca az olduklarını göstermiştir. Hz. Peygamber (sav) de gördüğü bu rüyasını doğal olarak

ashabına bildirdi. İşte bu olay ashabına düşmanlarının karşısına çıkmaları konusunda büyük bir cesaret sağlamış oldu.

« وَلَوْ أَرَاكَهُمْ كَثِيرًا لَفَشِلْتُمْ » **"Eğer onları sana sayıca çok olarak göstermiş olsaydı, kesinlikle bundan ötürü çekinecek"** korkacak ve saldırıya geçmekten endişeye düşecek « وَلَتَنَازَعْتُمْ فِي الْأَمْرِ » **ve konu hakkında mutlaka tartışmaya girişecektiniz."** Yani savaş konusunda tartışacak, sebat edip etmeme de tereddüt gösterecektiniz.

« وَلَٰكِنَّ اللَّهَ سَلَّمَ » **"Ancak Allah sizi kurtardı."** Korudu ve dağılmaktan, anlaşmazlığa ve endişeye düşmekten kurtarmak nimetiyle yardım etti.

« إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ » **"Çünkü Allah, kalplerden ne geçerse hepsini mutlak olarak en iyi bilendir."** Yani Allah atak davranmak suretiyle cesurca olan bir hareket nedeniyle olabilecekleri bildiği gibi korkaklık sebebiyle olabilecekleri de bilir, sabır göstermede veya ürperip geri çekilmede nelerin doğabileceğini de çok iyi bilendir.

٤٤- ﴿وَإِذْ يُرِيكُمُوهُمْ إِذِ الْتَقَيْتُمْ فِي أَعْيُنِكُمْ قَلِيلًا وَيُقَلِّلُكُمْ فِي أَعْيُنِهِمْ لِيَقْضِيَ اللَّهُ أَمْرًا كَانَ مَفْعُولًا وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ﴾

44. O vakit ki (müşriklerle) karşılaştığınız zaman Allah düşmanlarınızı sizin gözlerinize az gösterdiği gibi, sizin sayınızı da onların gözlerinde azaltmıştı. Böyle yapmakla Allah, ezeli bilgisinde kesinleştirmiş olduğu olayı gerçekleştirmiş olsun istemiştir. Çünkü sonuçta her şey varıp Allah'a dayanır.

« وَإِذْ يُرِيكُمُوهُمْ إِذِ الْتَقَيْتُمْ فِي أَعْيُنِكُمْ قَلِيلًا » **"Hatırlayın ki, müşriklerle karşı karşıya geldiğiniz zaman, Allah düşmanlarınızı gözlerinize az gösterdiği gibi,"** Burada geçen, « وَإِذْ يُرِيكُمُوهُمْ » kavlinde yer alan zamirlerin her ikisi de mefuldürler. Yani Allah sizi bizzat onlara...gösterdi, demektir. « إِذِ الْتَقَيْتُمْ » buluşma anında, karşılaşma

zamanında, karşı karşıya gelme vaktinde gibi manalara gelir. « فِى أَعْيُنِكُمْ قَلِيلاً » Hal olarak mansubtur.

Yüce Allah'ın düşmanların sayılarını Müslümanların gözünde az olarak göstermesi, Resulünün rüyasını doğrulamak ve bir de ashabına haber olarak verdiği şeyi açık olarak görmeleri içindi. Bu şekilde daha fazla inanacaklar ve güvenleri daha da artmış olacaktı, nitekim öyle de oldu. Sebat gösterdiler ve bu işe ciddiyetle, dört elle sarıldılar.

Abdullah İbn Mesud şöyle diyor: "Onlar gözlerimizde gerçekten oldukça az sayıda kişiler olarak gözüküyorlardı. Hatta ben yanı başımda bulunan birine dedim ki, görüyor musun yetmiş kişi kadarlar." O da, "ben onları yüz kişi kadar olarak görüyorum" demişti. Oysa sayıları bin kişi kadardı."

« وَيُقَلِّلُكُمْ فِى أَعْيُنِهِمْ » **"Sizin sayınızı da onların gözlerinde azaltmıştı."** Hatta içlerinden kimi müşrikler şöyle diyordu: "Bunların sayısı bir öğünlük deve eti kadar bir şeydir" diyerek ne kadar az sayıda olduklarını dile getirmek istiyordu.

Bir yoruma göre de onlar henüz Müslümanlar ile karşı karşıya gelmeden önce Müslümanlar onların gözlerinde az olarak gösterilmişti. Ancak bu daha sonra çok olarak gösterilmiştir ki Müslümanların sayı bakımından az olduklarını görerek onlara değer vermeden üzerlerine cesaretle saldırmaya kalkışmaları içindi. Daha sonra karşılarında sayıca çok olarak görünce şaşkınlığa kapılıp, korkmaya başlasınlar diyedir.

Ayrıca çok sayıda olanları az sayıda göstermek de caiz olabilir. Allah kimilerini bir takım örtücü unsurlarla örtmüş yani göstermemiş olabilir ya da gözlerinde çoğu az olarak gösteren şekilde bir rahatsızlık, hastalık meydana getirmiş olabilir. Örneğin şaş olan kimselerin biri iki olarak görmeleri gibi. Bütün bunların olabilmesi caizdir.

Nitekim birine şöyle denilmiştir; "doğrusu şaşı olan bir kimse, bir tek olan bir şeyi, örneğin bir horozu iki tane imiş gibi görür." Oysa gözlerinin önünde duran tek bir horozdur. Ne oluyor ki ben neden bu iki horozu dört olarak görmüyorum?! Oysa zaten adamın önünde bir tek horoz var, onu iki olarak görüyor ve kendisinin gözlerinde bir rahatsızlık olmadığını güya belirtmek için, gözlerim eğer rahatsız olsaydı, önümde

duran bu iki horozu dört olarak görürdüm, demek istiyor. Oysa zavallı gözlerinin önünde zaten bir tek horuz olduğunu görmüyor.

« لِيَقْضِيَ اللّٰهُ اَمْرًا كَانَ مَفْعُولًا وَاِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْاُمُورُ » **"Böyle yapmakla Allah, ezeli bilgisinde kesinleştirmiş olduğu olayı gerçekleştirmek istemiştir. Çünkü sonuçta her şey varıp Allah'a dayanır."** Bütün bu şeylerde Allah dilediğini hükmeder.

Kıraat İmamlarından İbn Amir, Hamza ve Ali Kisai, « تُرْجَعُ » kelimesini, **"Terciu"** olarak okumuşlardır.

٤٥- ﴿يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوٓا اِذَا لَقِيتُمْ فِئَةً فَاثْبُتُوا وَاذْكُرُوا اللّٰهَ كَثِيرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾

45. Ey iman edenler! Bir düşman kümesiyle karşı karşıya geldiğiniz vakit, onlara karşı sebat edin, Allah'a çokça dua edin ki kurtuluşa erebilesiniz.

« يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوٓا اِذَا لَقِيتُمْ فِئَةً فَاثْبُتُوا » **"Ey iman edenler! bir düşman kümesiyle karşı karşıya geldiğiniz vakit, onlara karşı savaşmakta direnip sebat edin."** Kafirlerden oluşan bir toplum ile savaştığınız zaman. Ayette, « فِئَةً » bir toplum diye ifade olunan toplum kafirler den oluşan demektir. Burada bu vasfın terkedilmiş olması, böyle bir saldırıya kalkışanların kafirler olması sebebiyledir. Çünkü Müminlerin böyle bir saldırgan durumu ve karşılaşmaları söz konusu değildir. Bu özellik kafirlerindir. « لقى » yani **karşılaşma** ifadesi genel olarak savaş için kullanılan bir isimdir. « فَاثْبُتُوا » yani onlarla savaşmakta sebat edin, dağılmayın, kaçıp gitmeyin.

« وَاذْكُرُوا اللّٰهَ كَثِيرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ » **"Zafer ve yardımı için Allah'a çok dua edin ki kurtuluşa eresiniz."** Savaş alanlarında O'nun adına sığınarak açık bir şeklide ve O'ndan yardım ve zafer isteyerek düşmanlarınıza karşı üstün gelmek için Allah'a dua edin. Düşmanlarınızın

yenilgisi için de şöyle bedduada bulunun: **"Allah'ım onları perişan eyle, Allah'ım onların sonlarını kes, ortadan yok eyle!"** diye dua edin. Evet dua edin ki istediğinizi elde edesiniz. Hem size zafer versin, hem de sevap alasınız.

İşte burada bu ayetle şu noktaya dikkatimiz çekilmektedir; kul hiçbir zaman Rabbini anmaktan geri durmamalıdır. Hatta kalbinin en meşgul olduğu, en çok yoğun bulunduğu bir şeyde bile asla Rabbini aklından çıkarmamalı ve hep O'na yakarmalı, yardım istemelidir. Bütünüyle gönlünü ve kendini bu noktada yoğunlaştırmalıdır. Hatta bir takım şeylerle kafası dağınık olsa bile bu noktayı asla unutmamalıdır, göz ardı etmemelidir.

٤٦- ﴿وَأَطِيعُوا اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ وَاصْبِرُوا إِنَّ اللّٰهَ مَعَ الصَّابِرِينَ﴾

46. Allah ve Resulüne itaat edin, birbirinizle çekişmeyin. Aksi takdirde korkuya kapılırsınız da gücünüz yok olur. O halde (savaşın sıkıntı ve zorluklarına) sabır göstererek katlanın. Allah sabredenlerle beraberdir.

« وَأَطِيعُوا اللّٰهَ وَرَسُولَهُ » **"Allah ve Resulüne itaat edin,"** Cihad emri konusunda olsun, düşmana karşı sebat noktasında olsun ve daha başka hususlarda olsun hiçbir zaman Allah ve Resulünün emirlerine karşı gelmeyin, yasakları çiğnemeyin.

« وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ » **"Aranızda birbirinizle çekişmeyin. Aksi takdirde gücünüz yok olur."**

Burada geçen, « فَتَفْشَلُوا » kelimesi korkarsınız manasınadır ve gizli olan "En" edatıyla mansubtur. Çünkü, « وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ » kavli buna delalet etmektedir. Bu cümle de, **"devletiniz gider, gücünüz yok olur"** demektir.

Örneğin bir kimsenin işi yolunda gider ve dedikleri de yerine getirilirse onun için, "Adamın rüzgarı esiyor, veya adamın dolabı dönüyor, işi yolunda" gibi manalara gelen, **"Hebbetirriyah"** özdeyişi

söylenir. Burada devletin ya da onu meydana getirenlerin emirlerinin geçerliliği rüzgara ve onun esişine benzetilmiştir. Nitekim, nerede bir üstünlük, yardım ve zafer olmuş ise mutlaka Allah'ın gönderdiği bir rüzgar sayesinde sağlanmıştır, rüzgarsız hiçbir zafer kazanılmamıştır, diye de söylenmiştir. Hatta bir hadiste şöyle buyurulmuştur:

"Ben saba rüzgarı ile zafere kavuşturuldum. Ad kavmi/toplumu ise debur/batı rüzgarı ile helak olundular."[4]

« وَاصْبِرُوا » **"Sabredin."** Düşmana karşı savaşlarda olsun başka hususlarda olsun, mutlak manada sabır ve sebat gösterin.

« إِنَّ اللّٰهَ مَعَ الصَّابِرِينَ » **"Çünkü şüphesiz Allah, sabredenlerle beraberdir."** Yani onların yardımcısıdır, koruyanıdır.

٤٧- ﴿وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بَطَرًا وَرِئَاءَ النَّاسِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ وَاللّٰهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ﴾

47. Sakın yurtlarından çalım satarak, insanlara gösteriş yaparak, çıkanlar ve Allah yolundan alıkoyanlar gibi olmayın. Halbuki Allah onların bütün amellerini kuşatmıştır.

« وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بَطَرًا وَرِئَاءَ النَّاسِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ » **"Sakın yurtlarından çalım satarak, insanlara gösteriş yaparak, çıkanlar ve Allah yolundan alıkoyanlar gibi olmayın."**

Bu ayette söz konusu edilenler müşrik Mekke halkıdır. Bunlar Şam'dan dönmekte olan kervanlarını korumak amacıyla genel seferberlik ilan ederek savaş için yola çıkmışlardı. Ancak Ebu Süfyan'ın öncülüğünü yaptığı Kervanın sağ-salim kurtulduğunu Ebu Süfyan tarafından gönderilen elçisi, yola savaş maksadıyla çıkanlara bildirir ve geri dönmelerini söyler. Ancak Ebu Cehil buna rıza göstermez ve:

"Biz Bedir'e gidinceye, orada şaraplar içip develer kesip, bizim içim şarkıcı kadınlar tef çalıp oynayıncaya, orada Araplara istedikleri gibi yedirinceye kadar geri dönmeyeceğiz" der.

---

[4] Buhari;1035, Müslim; 900. Ahmed İbn Hambel, Müsned;1/324)

İşte bu, onların şımarıklığıdır. Halka yemek yedirmeleri ise gösterişleridir. Gerçi sözlerini tuttular ama, şarap yerine ölüm şerbetlerini içtiler. Tef çalıp kadınların oynamasını, danslarını beklerken bunun yerine ağıtların yükselmesini tattılar.

İşte yüce Allah, burada müminlerin onlar gibi şımarmamalarını, bir bakıma zil takıp oynamamalarını, yaptıklarıyla gösterişe yönelmemelerini kendilerinden istiyor. Mutlaka takva ehli olmalarını Allah korkusu nedeniyle hep hüzün içinde olmalarını diliyor. Yaptıklarında da ihlas sahibi samimi kimseler olmalarını istiyor.

« بَطَرًا » kelimesi, kişinin nimetlerin bolluğu ve varlık içindeki hali, onun verdiği şımarıklık sebebiyle şükürden alıkoyması, şükretmeyi unutturmasıdır.

« وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ » Allah'ın dinine girmekten menedenler, İslam'ı kabul etmeye mani olanlar, insanların hidayetlerine fırsat ve imkan tanımayanlar, demektir.

« وَاللّٰهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ » **"Allah onları her bakımdan çepeçevre kuşatmıştır."** Kısaca her şeyi bilir. Bu ifade aslında bir tehdittir.

❀ ❀ ❀

48. – 54. ÂYETLER

وَإِذْ زَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ وَقَالَ لاَ غَالِبَ لَكُمُ الْيَوْمَ مِنَ النَّاسِ وَإِنِّي جَارٌ لَكُمْ ۚ فَلَمَّا تَرَاءَتِ الْفِئَتَانِ نَكَصَ عَلَى عَقِبَيْهِ وَقَالَ إِنِّي بَرِيءٌ مِنْكُمْ إِنِّي أَرَى مَا لاَ تَرَوْنَ إِنِّي أَخَافُ اللّٰهَ ۚ وَاللّٰهُ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٤٨﴾ إِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ غَرَّ هٰؤُلَاءِ دِينُهُمْ ۗ وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ فَإِنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٤٩﴾ وَلَوْ تَرَى إِذْ يَتَوَفَّى الَّذِينَ كَفَرُوا ۙ الْمَلٰئِكَةُ يَضْرِبُونَ وُجُوهَهُمْ وَأَدْبَارَهُمْ ۚ وَذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ ﴿٥٠﴾ ذٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيكُمْ وَأَنَّ اللّٰهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ ۙ ﴿٥١﴾ كَدَأْبِ اٰلِ فِرْعَوْنَ ۙ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۗ كَفَرُوا بِاٰيَاتِ اللّٰهِ فَأَخَذَهُمُ اللّٰهُ بِذُنُوبِهِمْ ۗ إِنَّ اللّٰهَ قَوِيٌّ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٥٢﴾ ذٰلِكَ بِأَنَّ اللّٰهَ لَمْ يَكُ مُغَيِّرًا نِعْمَةً أَنْعَمَهَا عَلَى قَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ ۙ وَأَنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ۙ ﴿٥٣﴾ كَدَأْبِ اٰلِ فِرْعَوْنَ ۙ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۗ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِ رَبِّهِمْ ۚ فَأَهْلَكْنَاهُمْ بِذُنُوبِهِمْ وَأَغْرَقْنَا اٰلَ فِرْعَوْنَ ۚ وَكُلٌّ كَانُوا ظَالِمِينَ ﴿٥٤﴾

Meâli

48. Yine hatırlayın! Hani şeytan müşriklerin yaptıklarını güzel göstermiş ve onlara: *"Artık bugün insanlardan size gâlip gelecek hiçbir kuvvet yoktur, ben de size arka çıkacağım"* demişti. Ancak ne zaman ki, iki ordu karşı karşıya geldiler, şeytan ardına dönüp kaçtı ve: *"Ben, sizin yanınızda yer almıyorum. Çünkü ben, sizin görmediğiniz şeyleri görüyorum ve şüphesiz ben Allah'tan korkuyorum, Allah cezalandırması pek şiddetli olandır"* demişti.

49. Hatırlayın, münafıklarla ve kalplerinde hastalık bulunan kimseler sizin için şöyle diyorlardı: *"Şunları dinleri aldattı."* Onlara de ki: "Bilsin ki Allah daima gâlip ve hikmet sahibidir."

50. Melekler kafirlerin canlarını alırlarken bir görseydin. Melekler onların yüzlerine ve arkalarına canlarını alıyor ve onlara: *"Tadın cehennem ateşinin yakıcı azabını!"* diyorlardı.

51. İşte bu sizin kendi ellerinizle işlediklerinizin yüzündendir. Yoksa Allah asla kullarına zulmeden değildir.

52. Tıpkı Firavun ve taraftarlarıyla onlardan öncekilerin uygulamaları gibi Allah'ın ayetlerinin geçerliliğini inkar ettiler. Allah da kıskıvrak yakalayıverdi. Çünkü Allah çok güçlü ve cezası da pek çetin olandır.

53. Bu (cezanın sebebi de) şudur: Allah, bir topluma verdiği bir nimeti, o toplumun bizzat kendisi değiştirmediği sürece, asla onu değiştirmez. Şüphesiz Allah, her şeyi en iyi işiten ve her şeyi en iyi bilendir.

54. Tıpkı Firavun ve taraftarlarıyla onlardan öncekilerin durumları gibi. Onlar Rablerinin ayetlerini yalanladılar, biz de kendilerini işledikleri günahları yüzünden yok ettik, Firavun ailesini de denizde boğduk. Doğrusu hepsi gerçekten zalimler idiler.

Tefsiri

٤٨- ﴿وَإِذْ زَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ وَقَالَ لَا غَالِبَ لَكُمُ الْيَوْمَ مِنَ النَّاسِ وَإِنِّي جَارٌ لَكُمْ فَلَمَّا تَرَاءَتِ الْفِئَتَانِ نَكَصَ عَلَى عَقِبَيْهِ وَقَالَ إِنِّي بَرِيءٌ مِنْكُمْ إِنِّي أَرَى مَا لَا تَرَوْنَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ وَاللَّهُ شَدِيدُ الْعِقَابِ﴾

48. Yine hatırlayın! Hani şeytan müşriklerin yaptıklarını güzel göstermiş ve onlara: "Artık bugün insanlardan size gâlip gelecek hiçbir kuvvet yoktur, ben de size arka çıkacağım" demişti. Ancak ne zaman ki, iki ordu karşı karşıya geldiler, şeytan ardına dönüp kaçtı ve: "Ben, sizin yanınızda yer almıyorum. Çünkü ben, sizin görmediğiniz şeyleri görü-yorum ve şüphesiz ben Allah'tan korkuyorum, Allah cezalandırması pek şiddetli olandır" demişti.

« وَإِذْ زَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ وَقَالَ لَا غَالِبَ لَكُمُ الْيَوْمَ مِنَ النَّاسِ »

"Yine hatırlayın! Hani şeytan müşriklerin yaptıklarım güzel göstermiş ve onlara: "Artık bugün insanlardan size gâlip gelecek hiçbir kuvvet yoktur." Amellerinin kendilerine süslü ve yerinde gösterilmesi konusu, müşriklerin Allah Resulü (sav)'e karşı düşmanlıklarını sürdürmeleri ve bu konuda onlara vesvese vermesi durumudur. Çünkü şeytan müşriklerin yenilemeyecekleri vesvesesini onlara fısıldıyordu.

Ayette geçen, « غَالِبَ » kelimesi, tıpkı « لَا رَجُلَ » ifadesi gibi mebnidir. « لَكُمْ » ise ref mahallinde « لَا » edatının haberidir. Bu, « لَا غَالِبَ كَائِنٌ لَكُمْ» takdirinde olup, Sizi yenebilecek bir güç var olacak değildir, demektir.

« وَإِنِّي جَارٌ لَكُمْ » **"Ben de size arka çıkacağım' demişti."** Yani sizin koruyucunuz ve haminiz olacağım. Ya da onların düşüncelerine göre, şeytana itaat etmenin onlar için bir yardım olacağı kanaati demektir.

« فَلَمَّا تَرَاءَتِ الْفِئَتَانِ نَكَصَ عَلَى عَقِبَيْهِ » **"Ancak ne zaman ki, iki ordu birbirleriyle karşılaşınca şeytan ardına dönüp kaçtı"** Yani iki taraf karşılaşınca şeytan arkasına dönüp hemen oradan uzaklaştı: « وَقَالَ إِنِّي بَرِيءٌ مِنْكُمْ» **"Ve: 'ben kesinlikle sizden uzağım."** Yani size verdiğim emandan geri döndüm, sizin için garantilediğim destekten vazgeçtim.

Rivayete göre Şeytan denen İblis, Süraka İbn Malik İbn Cuş'am suretinde şeytanlardan oluşturduğu bir ordu ile gelmişti. Bir de sancakları

vardı. Fakat meleklerin inip geldiğini görünce geri döndü.

Bunun üzerine Haris İbn Hişam İblis'e: "Bizi bu halde bırakıp perişan mı etmek istiyorsun?" diye sorunca, İblis de ona: « إِنِّى أَرٰى مَا لَا تَرَوْنَ» **"Çünkü ben, sizin görmediğiniz bir gücü karşınızda görüyorum"** yani melekleri görüyorum. Bunun üzerine hepsi de hezimete uğradılar. Mekke'ye döndüklerinde: "Ordumuzu, bozguna uğratan **Süraka** olmuştur" demeye başladılar. Nihayet bu sözler Süraka'nın kulağına gidince o, "Allah'a yemin ederim ki sizin hezimete uğramanıza kadar oraya gidiş ve gelişlinizden ben haberdar değildim" dedi. Ancak Müslüman olduklarında bunun şeytan olduğunu öğrenmiş oldular.

« اِنِّى أَخَافُ اللّٰهَ وَاللّٰهُ شَدِيدُ الْعِقَابِ » **"Ve şüphesiz ben Allah'tan** (cezalandırmasından) **korkuyorum, Allah, azabı pek şiddetli olandır, demişti."**

٤٩- ﴿إِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِى قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ غَرَّ هٰٓؤُلَٓاءِ دِينُهُمْ وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ فَإِنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ﴾

49. Hatırlayın, münafıklarla ve kalplerinde hastalık bulunan kimseler sizin için şöyle diyorlardı: *"Şunları dinleri aldattı."* Onlara de ki: "Bilsin ki Allah daima gâlip ve hikmet sahibidir."

« إِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِى قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ » **"Hatırlayın, münafıklarla ve kalplerinde hastalık bulunan kimseler sizin için şöyle diyorlardı"** Bu ikinci nitelik de münafıklara ait olan sıfatlardan bir sıfattır. Ya da bununla İslam'a sebat etmeyip hep tek taraflı düşünen zayıf karakterli kimseler murat olunmuştur.

« غَرَّ هٰٓؤُلَٓاءِ دِينُهُمْ » **"Şunları dinleri aldattı."** Böylece şunu demek istiyorlar; Müslümanlar dinlerine mağrur kalarak üstün geleceklerini sanıyorlar. Üçyüzonüç kişilik bir ordu ile bin kişiden oluşan bir orduya karşı çıkıyorlar. İşte böyle düşünenlere cevap olarak buyurdu ki:

« وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ » **"Kim Allah'a dayanıp güvenirse, (kesinlikle düşmanı yener.)"** İşini Allah'a havale ederse...

« فَإِنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ » **"Çünkü Allah, asla yenilmeyen galiptir,"** bu itibarla az sayıda ve güçsüz olan bir orduyu çok sayıda ve güçlü olan bir orduya musallat kılarak üstün çıkarır, güçlü ve çok sayıda olan bir orduyu da tarumar eder.

« حَكِيمٌ » **"Yaptıklarında ve tedbirinde hikmet sahibidir."** Bu bakımdan dostu olan ile düşmanı olanı bir tutmaz, elbette dostuna yardım eder.

٥٠- ﴿وَلَوْ تَرَى إِذْ يَتَوَفَّى الَّذِينَ كَفَرُوا الْمَلٰٓئِكَةُ يَضْرِبُونَ وُجُوهَهُمْ وَأَدْبَارَهُمْ وَذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ﴾

50. Melekler kafirlerin canlarını alırlarken bir görseydin. Melekler onların yüzlerine ve arkalarına canlarını alıyor ve onlara: "Tadın cehennem ateşinin yakıcı azabını!" diyorlardı.

« وَلَوْ تَرَى إِذْ يَتَوَفَّى الَّذِينَ كَفَرُوا الْمَلٰٓئِكَةُ » **"Melekler kafirlerin canlarını alırlarken bir görseydin."**

Burada, « وَلَوْ تَرَى » görseydin, müşahede edebilseydin manasınadır. Çünkü « وَلَوْ » kelimesi muzari olan fiilin manasını maziye/dili geçmiş zamana çevirir. Tıpkı, « إِنْ » edatının mazi olan bir fiilin manasını istikbale/gelecek zamana dönüştürmesi gibi. « إِذْ » edatı da zarf olarak mansubtur. « يَتَوَفَّى الَّذِينَ كَفَرُوا » kafirlerin ruhlarını kabzederlerken, canlarını alırlarken, demektir. « الْمَلٰٓئِكَةُ » fail/öznedir.

« يَضْرِبُونَ وُجُوهَهُمْ وَأَدْبَارَهُمْ وَذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ » **"Melekler onların yüzlerine ve arkalarına vurarak canlarını alıyor ve onlara: 'Tadın cehennem ateşinin yakıcı azabını!' diyorlardı."** Burada geçen, « يَضْرِبُونَ » kelimesi onlardan haldir.

Müşrikler yüzlerini meleklere doğru çevirdiklerinde melekler

onların yüzlerine; arkalarını döndüklerinde ise sırtlarına ve yanlarına vuruyorlardı. Ya da müşrikler saldırıya geçtikleri zaman yüzlerine, dönüp kaçtıkları zamanda sırtlarına ve yanlarına vuruyorlardı.

Bir başka yoruma göre, « يَتَوَفَّى » kelimesindeki zamir Allah'a racidir. « الْمَلَٰئِكَةُ » ise mübteda olarak merfudur. « يَضْرِبُونَ » fiili de haberdir. Ancak ilk ifade edilen açıklama daha yerinde ve uygun olanıdır. Çünkü kafirlerini orada herhangi bir vasıta olmaksızın doğrudan Allah tarafından canlarının alınması doğru değildir. Onlar böyle bir şeye layık değiller. Bunun delili İbn Amir'in kıraatidir. İbn Amir, « يَتَوَفَّى » kelimesini "T" harfiyle, « تَتَوَفَّى » olarak okumuştur.

« وَذُوقُوا » yani melekler onlara, **"Tadın..."** derler. « ذُوقُوا » kelimesi burada, « يَضْرِبُونَ » kelimesi üzerine matuf bulunmaktadır. "Yakıcı azap" tan kasıt cehennem ateşinin öncü azabı, ilk tadılanı demektir. Ya da bununla, ahiret **azabını tadın**, denilmektedir. Böylece onlara ahiret azabıyla cezalandırılacakları haberi verilmiş olmaktadır. Yahut da kıyamet gününde onlara, "Tadın" denilecektir. Ayetin başında geçen, « لَوْ » kelimesinin cevabı mahzuf bulunmaktadır. Yani bunun cevabı da: « لَرَأَيْتَ أَمْرًا فَاظِعًا » mutlaka feci ve dayanılmaz bir durum görecek tin, demektir.

٥١- ﴿ذَٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيكُمْ وَأَنَّ اللّٰهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ﴾

51. İşte bu sizin kendi ellerinizle işlediklerinizin yüzündendir. Yoksa Allah asla kullarına zulmeden değildir.

« ذَٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيكُمْ » **"İşte bu şekildeki bir cezalandırma sizin kendi ellerinizle işledikleriniz** -kazandığınız- **yüzündendir."** Burada Cebriye mezhebine de bir ret cevabı vardır. Bu ya Allah'ın veya meleklerin sözlerindendir.

« ذَلِكَ » kelimesi mübteda olarak merfudur. « بِمَا قَدَّمَتْ » kavli de bunun haberidir. « وَأَنَّ اللّٰهَ » kavli de bunun üzerine matuf bulunmaktadır. Yani söz konusu bu azap iki sebepten ötürüdür. Bir sizin küfrünüz ve diğeri de sizin karşı gelmeniz sebebiyledir.

« وَأَنَّ اللّٰهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ » **"Yoksa Allah asla kullarına zulmeden değildir."** Çünkü kafirlere azap edilmesi adaletin bir gereğidir. Bir yoruma göre, « بِظَلَّامٍ » kelimesi, kullar sebebiyle teksir yani çokluk manasını ifade içindir veya zulüm çeşitlerini ortadan kaldırmaya ve çeşit çeşit zulümler uygulamanın olmayacağına dair bir açıklamadır.

٥٢- ﴿كَدَأْبِ اٰلِ فِرْعَوْنَ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَفَرُوا بِاٰيَاتِ اللّٰهِ فَاَخَذَهُمُ اللّٰهُ بِذُنُوبِهِمْ اِنَّ اللّٰهَ قَوِيٌّ شَدِيدُ الْعِقَابِ﴾

52. Tıpkı Firavun ve taraftarlarıyla onlardan öncekilerin uygulamaları gibi Allah'ın ayetlerinin geçerliliğini inkar ettiler. Allah da kıskıvrak yakalayıverdi. Çünkü Allah çok güçlü ve cezası da pek çetin olandır.

« كَدَأْبِ اٰلِ فِرْعَوْنَ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ » **"Tıpkı Firavun ve taraftarlarıyla onlardan öncekilerin uygulamaları gibidir."**

Burada, « كَدَأْبِ » kelimesinin başında yer alan, **Kef** harfi, ref' mahallindedir. Yani bu kâfirlerin adeti, durumu, tıpkı Firavun ve taraftarlarının durumu gibidir.

« دَأْبِ » **de'bi** demek, adetleri, işleyegeldikleri sürekli şeyleri yani devam ettikleri, hep üzerinde oldukları şeyleri demektir.

Burada geçen, « مِنْ قَبْلِهِمْ » kavlinden murat Ya Kureyş kavminden öncekiler demektir veya Firavun ve taraftarlarından önce geçenler demektir.

« كَفَرُوا بِآيَاتِ اللّٰهِ فَاَخَذَهُمُ اللّٰهُ بِذُنُوبِهِمْ اِنَّ اللّٰهَ قَوِىٌّ شَدِيدُ الْعِقَابِ »

"Allah'ın ayetlerinin geçerliliğini inkar ettiler. Allah da onları günahları sebebiyle kıskıvrak yakalayıverdi. Çünkü Allah çok güçlü ve cezası da pek çetin olandır."

Burada geçen, « كَفَرُوا » kelimesi, Firavun ve taraftarlarının durumlarını açıklamaktadır.

Mana şöyledir: " Gerçekleri yalanlamada tıpkı onların davranış ve tutumlarını sergilediler, o yolda yürüdüler. Dolayısıyla yüce Allah bunları cezalandırmada da tıpkı onlara uyguladığının aynısını uygulamıştır.

٥٣- ﴿ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ لَمْ يَكُ مُغَيِّرًا نِعْمَةً اَنْعَمَهَا عَلٰى قَوْمٍ حَتّٰى يُغَيِّرُوا مَا بِاَنْفُسِهِمْ وَاَنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ﴾

53. Bu (cezanın sebebi de) şudur: Allah, bir topluma verdiği bir nimeti, o toplumun bizzat kendisi değiştirmediği sürece, asla onu değiştirmez. Şüphesiz Allah, her şeyi en iyi işiten ve her şeyi en iyi bilendir.

« ذٰلِكَ » **"Bu cezanın** -azabın veya intikamın- **sebebi de şudur:"**

« بِاَنَّ اللّٰهَ لَمْ يَكُ مُغَيِّرًا نِعْمَةً اَنْعَمَهَا عَلٰى قَوْمٍ حَتّٰى يُغَيِّرُوا مَا بِاَنْفُسِهِمْ » **"Allah bir topluma verdiği bir nimeti, o toplumun bizzat kendisi değiştirmediği sürece, asla onu değiştirmez."** Şu sebeple ki; Allah'ın hikmeti gereği, bir toplum üzerinde bulundukları hali değiştirmedikleri müddetçe, onlara verdiği nimeti değiştirmez. Evet Firavun ailesi ve taraftarları ile Mekke müşrikleri memnun kalınmayan hallerini gazap getiren bir duruma getirmelerinden değil, ancak memnun kalınan iyi ve güzel hallerini gazap uyandıracak bir duruma değiştirmeleri yüzünden, dolayısıyla bu gazap getirecek hale dönüşmeleri yüzünden durumları bundan daha çok gazap getirecek bir hale getirilip değiştirilmiş oldu.

Bilindiği gibi Mekke müşrikleri Peygamberimiz Hz. Muhammed (sav) henüz peygamber olarak gönderilmezden önce de kafir ve puta tapan bir toplum idiler. Fakat ne zamanki Allah Resulü kendilerine apaçık

mucizelerle peygamber olarak gönderilince, hemen onu yalanladılar, kanını akıtmaya, öldürüp ortadan kaldırmaya kalkıştılar. Dolayısıyla kötü olan hallerini ve tutumlarını çok daha kötü tutum ve davranışlar haline getirdiler, iyice azıttılar. İşte bunun üzerine yüce Allah, kendilerine hemen azap vermeyip süre tanıma nimetini hemen azabı acilen gönderme durumuna değiştirmiş oldu. Durum bu, daha önce hemen gönderilmeyen azap durumlarını değiştirmekle geliverdi.

« وَاَنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ » **"Şüphesiz Allah, her şeyi en iyi işiten ve bilendir."** Yani Hz. Peygamberi yalanlayanların her konuştuklarını işiten ve yaptıklarını da bilendir.

٥٤ - ﴿كَدَاْبِ اٰلِ فِرْعَوْنَۙ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْۜ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِ رَبِّهِمْ فَاَهْلَكْنَاهُمْ بِذُنُوبِهِمْ وَاَغْرَقْنَٓا اٰلَ فِرْعَوْنَۚ وَكُلٌّ كَانُوا ظَالِمِينَ﴾

54. Tıpkı Firavun ve taraftarlarıyla onlardan öncekilerin durumları gibi. Onlar Rablerinin ayetlerini yalanladılar, biz de kendilerini işledikleri günahları yüzünden yok ettik, Firavun ailesini de denizde boğduk. Doğrusu hepsi gerçekten zalimler idiler.

« كَدَاْبِ اٰلِ فِرْعَوْنَۙ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِ رَبِّهِمْ » **"Tıpkı Firavun ve taraftarlarıyla onlardan öncekilerin durumları gibi. Onlar Rablerinin ayetlerini yalanladılar"**

Burada tekrarlanan, « كَدَاْبِ اٰلِ فِرْعَوْنَ » kavli tekit nedeniyle tekrar olunmuştur veya ilk geçen bu ibarede, günahları sebebiyle kıskıvrak yakalanmaları konusu hiç açıklık getirilmeden ele alındı. Burada ise buna açıklık getiriliyor ki, bu da bu toplumun helak edilmeleri, kökünden kazınmalıdır.

Yine burada geçen, « بِاٰيَاتِ رَبِّهِمْ » kavli bu toplumum nimetlere karşı ne kadar nankör ve hakkı inkar eden bir toplum olduklarını göstermek maksadıyladır, buna delalet etsin içindir.

« فَاَهْلَكْنَاهُمْ بِذُنُوبِهِمْ وَاَغْرَقْنَٓا اٰلَ فِرْعَوْنَۚ وَكُلٌّ كَانُوا ظَالِمِينَ » **"Biz de kendilerini işledikleri suçları yüzünden yok ettik, Firavun ve**

taraftarlarını da denizde -deniz suyu ile- **boğduk. Doğrusu bunların hepsi** -yani denizde boğulan kıptilerle, Bedir savaşında öldürülen Kureyşliler- **gerçekten** -küfür ve masiyetleri sebebiyle kendi kendilerine yazık eden- **zalimler idiler."**

❁ ❁ ❁

55. – 63. AYETLER

إِنَّ شَرَّ الدَّوَآبِّ عِنْدَ اللّٰهِ الَّذِينَ كَفَرُوا فَهُمْ لاَ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٥﴾ الَّذِينَ عَاهَدْتَ مِنْهُمْ ثُمَّ يَنْقُضُونَ عَهْدَهُمْ فِى كُلِّ مَرَّةٍ وَهُمْ لاَ يَتَّقُونَ ﴿٥٦﴾ فَإِمَّا تَثْقَفَنَّهُمْ فِى الْحَرْبِ فَشَرِّدْ بِهِمْ مَنْ خَلْفَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿٥٧﴾ وَإِمَّا تَخَافَنَّ مِنْ قَوْمٍ خِيَانَةً فَانْبِذْ إِلَيْهِمْ عَلَى سَوَآءٍ ط إِنَّ اللّٰهَ لاَ يُحِبُّ الْخَآئِنِينَ ﴿٥٨﴾ وَلاَ يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَبَقُوا ط إِنَّهُمْ لاَ يُعْجِزُونَ ﴿٥٩﴾ وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللّٰهِ وَعَدُوَّكُمْ وَاٰخَرِينَ مِنْ دُونِهِمْ ج لاَ تَعْلَمُونَهُمْ ج اَللّٰهُ يَعْلَمُهُمْ ط وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لاَ تُظْلَمُونَ ﴿٦٠﴾ وَإِنْ جَنَحُوا لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا وَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ ط إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٦١﴾ وَإِنْ يُرِيدُوا أَنْ يَخْدَعُوكَ فَإِنَّ حَسْبَكَ اللّٰهُ ط هُوَ الَّذِى أَيَّدَكَ بِنَصْرِهِ وَبِالْمُؤْمِنِينَ لا ﴿٦٢﴾ وَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ ط لَوْ أَنْفَقْتَ مَا فِى الْأَرْضِ جَمِيعاً مَآ أَلَّفْتَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ أَلَّفَ بَيْنَهُمْ ط إِنَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٦٣﴾

Meâli

55. Allah katında yerde debelenen canlıların en şerlisi şu küfredenlerdir. Onlar asla iman etmezler.

56. Onlar kendileriyle antlaşma yaptığın her defasında antlaşmalarını bozarlar ve hiç çekinmezler.

57. Eğer savaş alanında onları ele geçirirsen kendilerine, arkalarından gelecek olanlara ibret olacak öyle bir ceza uygula ki, belki bunu hatırlarlar da bir daha böyle bir yanlışa düşmezler.

58. Eğer bir kavmin ihanetlerinden korkarsan, sen de antlaşmayı bozarak kendilerine bildir. Çünkü Allah antlaşmalarını bozan hainleri sevmez.

59. Küfredenler ileri gidip kurtulduklarını asla sanmasınlar. Çünkü onlar aciz bırakamazlar.

60. Siz de onlara karşı gücünüzün yettiği her kuvvetten ve cihad için beslenen atlardan hazırlık yapın.onunla hem Allah düşmanını korkutursunuz, hem sizin düşmanınızı hem de onlardan başka diğerlerini ki, ne masraf ederseniz mükafatı size tamamen ödenir. Hiç de zarar etmezsiniz.

61. Eğer barışa yanaşırlarsa sen de ona yanaş ve Allah'a tevekkül et. Çünkü işiten bilen ancak O'dur.

62. Eğer sana herhangi bir tuzak kurmak isterlerse, iyi bil ki Allah sana yeter. Allah seni yardımıyla ve müminlerle destekledi.

63. (Allah) o müminlerin kalplerini birleştirdi. Eğer sen bu uğurda yeryüzünde var olan her şeyi harcasaydın yine de onların gönüllerini birleştiremezdin. Ancak Allah onların aralarını birleştirdi. Çünkü Allah mut lak galiptir, yaptığında da hikmet sahibidir.

Tefsiri

٥٥- ﴿إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِنْدَ اللّٰهِ الَّذِينَ كَفَرُوا فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ﴾

55. Allah katında yerde debelenen canlıların en şerlisi şu küfredenlerdir. Onlar asla iman etmezler.

« إِنَّ شَرَّ الدَّوَآبِّ عِنْدَ اللهِ الَّذِينَ كَفَرُوا فَهُمْ لاَ يُؤْمِنُونَ » **"Allah katında yerde debelenen canlıların en şerlisi şu küfredenlerdir. Onlar asla iman etmezler."**

Yani hep küfürde ısrar edip duran bu gibi kimselerin iman etmeleri beklenemez, onlardan iman etmek gibi bir şey sadır olmaz.

٥٦– ﴿ الَّذِينَ عَاهَدْتَ مِنْهُمْ ثُمَّ يَنْقُضُونَ عَهْدَهُمْ فِي كُلِّ مَرَّةٍ وَهُمْ لاَ يَتَّقُونَ ﴾

56. Onlar kendileriyle antlaşma yaptığın her defasında antlaşmalarını bozarlar ve hiç çekinmezler.

« الَّذِينَ عَاهَدْتَ مِنْهُمْ » **"Onlar senin kendileriyle antlaşma yaptığın (Yahudilerdir.)"** Ayetin bu kısmı, bundan önceki ayette geçen « الَّذِينَ كَفَرُوا » kavlinden bedeldir. Yani; "Senin kendileriyle antlaşma yaptığın kimseler, küfürlerinde ısrarcı olan o inkarcıların içindendir" demektir. Çünkü Allah onları yeryüzündeki canlıların en bayağısı, en adisi kılmıştır. Bilindiği gibi insanların içerisinde en bayağıları hakkı inkar eden kafirlerdir. Kafirlerin de en bayağıları ise küfürlerinde ısrarcı olanlardır. Küfürlerinde ısrarcı olanların içerisinde de bayağının da bayağısı olanlar yaptıkları antlaşmaları bozanlardır.

« ثُمَّ يَنْقُضُونَ عَهْدَهُمْ فِي كُلِّ مَرَّةٍ وَهُمْ لاَ يَتَّقُونَ » **"Sonra her defasında onlar antlaşmalarını bozmuşlardır."** Hemen her tür antlaşmayı bozmuşlar bu bozmanın sonucunda neler geleceğinden de asla korku ve endişe duymamışlardır. Bundan dolayı doğabilecek bir utanç duygusuna ve sonlarının cehennem azabı olmasına da aldırış etmemişlerdir.

٥٧– ﴿ فَإِمَّا تَثْقَفَنَّهُمْ فِي الْحَرْبِ فَشَرِّدْ بِهِمْ مَنْ خَلْفَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴾

57. Eğer savaş alanında onları ele geçirirsen kendilerine, arkalarından gelecek olanlara ibret olacak öyle bir ceza uygula ki, belki bunu hatırlarlar da bir daha böyle bir yanlışa düşmezler.

« فَإِمَّا تَثْقَفَنَّهُمْ فِى الْحَرْبِ » **"Eğer savaş alanında onları ele geçirirsen,"** karşılaşır da onları yakalarsan, üstünlük kazanırsan,

« فَشَرِّدْ بِهِمْ مَنْ خَلْفَهُمْ » **"Kendilerine, arkalarından gelecek olanla ra ibret olacak bir ceza uygula ki,"** onlara öyle bir öldürme cezası tatbik et ki, seninle savaşmakta ve sana karşı dikilmekten ayrılıp uzak dursunlar, öylesine örnek bir ceza uygula ki arkalarından gelecek olan kafirlerin onlardan ibret alarak bir daha böyle bir hareketin içine girmekten cesaretleri kırılsın, yerlerinden kıpırdayamasınlar. Onların haline bakarak bundan kendileri için bir ders çıkarsınlar.

Zeccac (316/928) diyor ki: "Onlara birliklerini dağıtabilecek bir darbe indir ki bu sayede onların dışındakiler de bunu görüp kaçsınlar, böyle bir şeyden uzak dursunlar."

« لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ » **"Belki bunu hatırlarlar da bir daha böyle bir yanlışa düşmezler."** Ola ki geride kalanlardan kendilerine herkese ibret olabilecek şekilde ceza uygulanacak olanlar bundan kendileri için bir ders çıkarırlar da böyle bir işe girişmekten uzak dururlar.

٥٨- ﴿وَإِمَّا تَخَافَنَّ مِنْ قَوْمٍ خِيَانَةً فَانْبِذْ إِلَيْهِمْ عَلَى سَوَاءٍ إِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْخَائِنِينَ﴾

58. Eğer bir kavmin ihanetlerinden korkarsan, sen de antlaşmayı bozarak kendilerine bildir. Çünkü Allah antlaşmalarını bozan hainleri sevmez.

« وَإِمَّا تَخَافَنَّ مِنْ قَوْمٍ خِيَانَةً » **"Bir de eğer** -muahede imzaladığın- **bir toplumun ihanetlerinden korkarsan,"** Senin tarafından sezilen bir takım bilgilere dayanarak antlaşmalarını bozarak ihanet edebileceklerine dair emareler görür ve sözleşmelerinden vazgeçip ihanetlerinden korkarsan, « فَانْبِذْ إِلَيْهِمْ عَلَى سَوَاءٍ » **"Sen de aynı şekilde yaptı-ğın antlaşmayı bozarak kendilerine bildir ki."** Ayetin, « فَانْبِذْ إِلَيْهِمْ » kavli, "antlaşmalarını, yüzlerine fırlat." « عَلَى سَوَاءٍ » fırlat ki sen de on

lar da taraflar olarak her ikisi de bu antlaşmanın bozulduğunu eşit olarak bilmiş olasınız. Bu son kısım, hem antlaşmayı bozan ve hem kendileri aleyhine antlaşma geçersiz sayılan ifadeden haldir. Yani tarafların her ikisi de bu hususta bilgi sahibi olacakları şekilde, demektir.

« إِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْخَائِنِينَ » **"Çünkü Allah antlaşmaklarını bozan hainleri sevmez."** Muahedelerini bozan hain kimseleri mutlaka cezalandırır.

٥٩- ﴿وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَبَقُوا إِنَّهُمْ لَا يُعْجِزُونَ﴾

59. Küfredenler ileri gidip kurtulduklarını asla sanmasınlar. Çünkü onlar aciz bırakamazlar.

« وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَبَقُوا » **"Küfredenler ileri gidip kurtulduklarını asla sanmasınlar."** Ayetin başında geçen, « يَحْسَبَنَّ » kelimesini burada görüldüğü gibi kıraat imamlarından İbn Amir, Hamza, Ebu Cafer Yezid İbn Ka'kaa've Hafs tarafından « ى » harfi ile ve « س » harfinin fethiyle, « يَحْسَبَنَّ » olarak okunmuştur. Ebu Bekir Şube ise « ت » harfiyle ve « س » harfinin **fethiyle**, « تَحْسَبَنَّ » olarak okumuştur. Bunların dışındaki imamlar ise, « ت » harfiyle ve « س » harfinin de kesriyle, « تَحْسِبَنَّ » olarak okumuşlardır.

« سَبَقُوا » kaçanlar, kaçıp kurtulanlar, ele geçirilmekten kendilerini kurtaranlar, manasınadır.

« إِنَّهُمْ لَا يُعْجِزُونَ » **"Onlar hiçbir zaman aciz bırakamazlar."** Onlar kaçamazlar. Onlar peşlerinde olanın onları yakalamaktan aciz olduğunu göremeyeceklerdir, böyle bulamayacaklardır. O onları ele geçirecektir ve haklarında gereken de yapılacaktır.

İbn Amir, « إِنَّهُمْ » kavlini, « أَنَّهُمْ » olarak okumuştur ki bu,

« لأَنَّهُمْ » demektir. Çünkü ister « إِنَّ » yi meksure olsun, ister « أَنَّ » yi meftuhe olsun her ikisi de **ta'lil** yani **sebep** bildirmek içindir. Meğerki meksure olan, « إِنَّ » edatı cümlenin başında gelmiş olsun, yani istinaf yoluyla gelsin bu, değildir. Ancak, « أَنَّ » yi meftuhe açık olarak talil içindir.

Kelimeyi « ت » harfiyle yani, « تَحْسَبَنَّ » olarak okuyanlara göre, ilk meful, « الَّذِينَ كَفَرُوا » kavlidir, ikinci meful de, « سَبَقُوا » kavlidir. Ancak aynı kelimeyi « ى » harfiyle, « يَحْسَبَنَّ » olarak okuyanlara göre, « الَّذِينَ كَفَرُوا » kavli faildir ve « سَبَقُوا » kavli de mefuldür. Bunun da takdiri, « أَنْ سَبَقُوا » olup burada « أَنْ » hazf olunmuştur.

Buradaki, « أَنْ » edatı şeddeli durumdan hafifletilmiş/şeddesiz hale getirilmiş olandır. Yani bu, « أَنَّهُمْ سَبَقُوا » takdirinde olup iki meful yerine geçerlidir. Ya da burada fail gizlidir. Bu da şu demektir: *"Muhammed kafirlerin kaçıp kurtulduklarını sanmasın."*

Kıraat imamlarından Hamza'nın bu okuyuşta tek kaldığını kim ileri sürerse sürsün bu şüphe ile karşılanacak bir görüştür. Çünkü onun bu okuyuşta tek olmadığını biz burada açıklamış olduk.

Zühri'den gelen rivayete göre bu ayet müşriklerin uğradığı bozgundan kurtulanlar hakkında nazil olmuştur.

٦٠- ﴿وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللهِ وَعَدُوَّكُمْ وَآخَرِينَ مِنْ دُونِهِمْ لَا تَعْلَمُونَهُمْ اَللهُ يَعْلَمُهُمْ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللهِ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ﴾

60. Siz de onlara karşı gücünüzün yettiği her kuvvetten ve cihad için beslenen atlardan hazırlık yapın.onunla hem Allah düşmanını korkutursunuz, hem sizin düşmanınızı hem de onlardan başka

diğerlerini ki, ne masraf ederseniz mükafatı size tamamen ödenir. Hiç de zarar etmezsiniz.

« وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ » **"Gücünüz yettiği kadar** -antlaşmalarını bozan veya her manadaki inkarcı kafir- **düşmanlarınıza karşı cihad için bağlanıp beslenen atlar, silahlar hazırlayın."** Gücünüze güç katabilecek olan her manadaki savaş gücünü hazırlayın. Nitekim bir hadiste şöyle buyurulmuştur:

"Dikkat edin asıl güç attığını tam hedeften vurabilmektir." Hz. Peygamber (sav) bu ifadelerini minberden üç kez üst üste tekrar ederek buna dikkat çekmiştir.[5] **Bir yoruma göre de bundan kasıt kalelerdir.**

« وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ » kavlinde yer alan, « رِبَاط » kelimesinden murat, Allah yolunda bağlanıp beslenen atlara verilen isimdir. Veya nasıl ki, « فَصِيل » kelimesinin çoğulu « فِصَال » ise bu da « رَبِيط » kelimesinin çoğuludur. Savaş için yapılması istenen kuvvet hazırlığı içinden özellikle atların ele alınmış olması, tıpkı, **(Bakara,98)** ayetinde geçen « جِبْرِيل » ve « مِيكَال » ifadeleri gibidir.

« تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللّٰهِ وَعَدُوَّكُمْ وَآخَرِينَ مِنْ دُونِهِمْ لَا تَعْلَمُونَهُمْ اَللّٰهُ يَعْلَمُهُمْ » **"Bu hazırlıkla** -bu güç ile Mekke halkından olan- **Allah'ın düş-manını ve sizin düşmanınızı, bir de onlar dışında sizin bilmeyip Allah'ın bildiği her çağdaki başka düşman güçleri** -Yani Yahudileri, münafıkları, Fars toplumunu ya da cinlerden olan kafirleri- **korkutup caydırırsınız."** Bir hadiste şöyle buyurulmaktadır:

"Doğrusu şeytan atı olan kimseye yaklaşamaz ve aynı zamanda içinde yarış atı bulunan bir eve de yaklaşamaz."[6]

Rivayete göre atın kişnemesi, cinleri korkuturmuş, « لَا تَعْلَمُونَهُمْ » Yani sizin bizzat bilemediğiniz, tanımadığınız düşmanlarınız, demektir.

[5] Müslim, İmare;1917. Ebu Davud, Cihad;2514. İbn Mace, Cihad;2813. Ahmed İbn Hambel, Müsned;4/156-157

[6] İbn Hacer, ben bu hadisi bu şekliyle bulamadım, diyor. Bak. Haşiyetu'l-Keşşaf;2/232

« وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ » **"Allah yolunda her ne harcarsanız o, hem dünyada ve hem ahirette size eksiksiz olarak ödenecek"** bunların karşılığı tastamam ve fazlasıyla size verilecek « وَأَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ » **"ve size asla haksızlık edilmeyecektir."** Yani verilecek olan mükafat konusunda size haksızlık olınmayacağı gibi aksine tastamam olarak ödenecektir.

٦١- ﴿وَإِنْ جَنَحُوا لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا وَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ﴾

61. Eğer barışa yanaşırlarsa sen de ona yanaş ve Allah'a tevekkül et. Çünkü işiten bilen ancak O'dur.

« وَإِنْ جَنَحُوا لِلسَّلْمِ » **"Eğer onlar barıştan yana bir durum sergilerlerse,"** meylederlerse, Arapça'da, **"Ceneha Lehu** ve **Ceneha ileyhi"** demek, meyletmek, yönelmek manasınadır.

Burada geçen, « لِلسَّلْمِ » barış ve sulh anlamındadır. Kıraat imamlarından Ebu Bekir bu kelimeyi, **"Sin"** harfinin kesriyle, « لِلسِّلْمِ » olarak okumuştur. Bu kelime zıddı veya karşıtı olan **harb** kelimesine karşı müennes bir kelime olarak getirilmiştir.

« فَاجْنَحْ لَهَا » **"sen de barıştan yana tavır koy."** Sen de barışa yönel.

« وَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ » **"Allah'a güven, işini O'na havale et."** Yani onların barıştan tarafa gözükerek esas içlerinde kurdukları tuzaklarından korkma. Çünkü mutlak olarak Allah sana yeter ve O seni onların tuzakların koruyup kurtaracaktır.

« إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ » **"Çünkü Allah konuşulanları işiten, fiil ve niyetleri de bilendir."** Senin ne konuştuğunu da işitir, durumunu da bilir.

٦٢- ﴿وَإِنْ يُرِيدُوا أَنْ يَخْدَعُوكَ فَإِنَّ حَسْبَكَ اللّٰهُ ۜ هُوَ الَّذِى أَيَّدَكَ بِنَصْرِهِ وَبِالْمُؤْمِنِينَ ﴾

62. Eğer sana herhangi bir tuzak kurmak isterlerse, iyi bil ki Allah sana yeter. Allah seni yardımıyla ve müminlerle destekledi.

« وَإِنْ يُرِيدُوا أَنْ يَخْدَعُوكَ فَإِنَّ حَسْبَكَ اللّٰهُ ۜ هُوَ الَّذِى أَيَّدَكَ بِنَصْرِهِ وَبِالْمُؤْمِنِينَ» **"Eğer antlaşmayla sana herhangi bir tuzak kurmak** -hileyle gadre uğratmak- **isterlerse, iyi bil ki Allah sana yeter. Allah seni yardımıyla ve samimi, dürüst müminlerle destekleyip güçlendirecektir."**Ya bütün inananlarla veya Ensar ile destekleyecektir.

٦٣- ﴿وَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ لَوْ أَنْفَقْتَ مَا فِى الْأَرْضِ جَمِيعاً مَا أَلَّفْتَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ أَلَّفَ بَيْنَهُمْ ۜ إِنَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴾

63. (Allah) o müminlerin kalplerini birleştirdi. Eğer sen bu uğurda yeryüzünde var olan her şeyi harcasaydın yine de onların gönüllerini birleştiremezdin. Ancak Allah onların aralarını birleştirdi. Çünkü Allah mutlak galiptir, yaptığında da hikmet sahibidir.

« وَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ » **"Allah o müminlerin kalplerini birleştirmiştir."** Birbirleriyle tam 120 yıl düşmanlık sürdüren **Evs** ile **Hazrec** kabilelerini birbirine ısındırıp beraber olmalarını sağlamıştır.

« لَوْ أَنْفَقْتَ مَا فِى الْأَرْضِ جَمِيعاً مَا أَلَّفْتَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ » **"Eğer sen bu uğurda yeryüzünde var olan her şeyi harcasaydın yine de onların gönüllerini birleştiremezdin."** Yani onlar arasındaki düşmanlık öyle bir noktaya gelip dayanmıştı ki, eğer herhangi bir infakta bulunan kimse bu uğurda yeryüzünde var olan tüm malları ortaya koyup, onların arasını bulmak için harcamaya kalkışmış olsaydı, buna rağmen yine de güç yetiremezdi.

« وَلٰكِنَّ اللّٰهَ أَلَّفَ بَيْنَهُمْ » **"Ancak Allah onların gönüllerini birleştirdi."** Fazlıyla ve rahmetiyle birleştirip kaynaştırdı. Kudretiyle onla-

rın birliğini sağladı. Bu sayede aralarında sevgi, muhab-bet oluştu. Allah onlardan birbirlerine karşı kin ve nefret beslemeyi, buğzu kaldırdı, yok etti.

« إِنَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ » **"Çünkü Allah, mutlak galiptir, yaptığında da hikmet sahibidir."** Bu itibarla sana tuzak kurmaya kalkışanları yok eder ve sana uyanlara da zafer ihsan eder, yardımda bulunur.

❀ ❀ ❀

64. – 69. ÂYETLER

يَٓا اَيُّهَا النَّبِيُّ حَسْبُكَ اللّٰهُ وَمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٦٤﴾ يَٓا اَيُّهَا
النَّبِيُّ حَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ ط اِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ عِشْرُونَ
صَابِرُونَ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ ج وَاِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ يَغْلِبُٓوا اَلْفًا مِنَ
الَّذِينَ كَفَرُوا بِاَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ ﴿٦٥﴾ اَلْئٰنَ خَفَّفَ اللّٰهُ عَنْكُمْ
وَعَلِمَ اَنَّ فِيكُمْ ضَعْفًا ط فَاِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ صَابِرَةٌ يَغْلِبُوا
مِائَتَيْنِ ج وَاِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ اَلْفٌ يَغْلِبُٓوا اَلْفَيْنِ بِاِذْنِ اللّٰهِ ط وَاللّٰهُ مَعَ
الصَّابِرِينَ ﴿٦٦﴾ مَا كَانَ لِنَبِيٍّ اَنْ يَكُونَ لَهُٓ اَسْرٰى حَتّٰى يُثْخِنَ فِى
الْاَرْضِ ط تُرِيدُونَ عَرَضَ الدُّنْيَا وَاللّٰهُ يُرِيدُ الْاٰخِرَةَ ط وَاللّٰهُ عَزِيزٌ
حَكِيمٌ ﴿٦٧﴾ لَوْلَا كِتَابٌ مِنَ اللّٰهِ سَبَقَ لَمَسَّكُمْ فِيمَٓا اَخَذْتُمْ عَذَابٌ
عَظِيمٌ ﴿٦٨﴾ فَكُلُوا مِمَّا غَنِمْتُمْ حَلَالًا طَيِّبًا ز وَاتَّقُوا اللّٰهَ ط اِنَّ اللّٰهَ
غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٦٩﴾

Meâli

64. Ey Peygamber! Allah sana ve sana uyan müminlere yeter.

65. Ey Peygamber! Müminleri cihada teşvik et. Eğer sizden sabreden yirmi kişi bulunursa, ikiyüz kişiye üstün gelirler. Eğer içinizden yüz kişi çıkarsa, bin kişiye galip gelirler. Çünkü onlar gerçeği kavrayamayan anlayışsız bir topluluktur.

66. Şimdilik Allah yükünüzü hafifletmiş oldu, çünkü Allah bu kadar büyük bir güce karşı sizde zayıflık olduğunu bildi. Eğer içinizden sabırlı yüz kişi çıkarsa ikiyüz kişiye galip gelir. Eğer içinizden sabırlı bin kişi çıkarsa Allah'ın izniyle iki bin kişiyi yener. Çünkü Allah sabredenlerle beraberdir, onlara yardım eder.

67. Hiçbir peygamber için -yeryüzünde ağır basmadıkça- esirleri bulunması doğru değildir. siz dünya malını istiyorsunuz. Allah ise ahireti kazanmanızı diliyor ve Allah daima galiptir, hüküm ve hikmet sahibidir.

68. Eğer Allah'ın Levh-i Mahfuz'da verilmiş kesin bir hükmü önceden olmamış olsaydı, almış olduğunuz fidye yüzünden mutlaka size şiddetli bir azap dokunurdu.

69. Artık elde etmiş olduğunuz kazanılan ganimetlerden helal ve temiz olarak yeyin. Allah'tan korkun. Çünkü Allah bağışlayan, çok merhamet edendir.

Tefsiri

٦٤- ﴿ يَآ اَيُّهَا النَّبِىُّ حَسْبُكَ اللّٰهُ وَمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾

64. "Ey Peygamber! Allah sana ve sana uyan müminlere yeter."

« يَآ اَيُّهَا النَّبِىُّ حَسْبُكَ اللّٰهُ وَمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ » **"Ey Peygamber! Allah sana ve sana uyan müminlere yeter."**

Ayette yer alan, "**vav**" harfi, "**Mea**" manasınadır. Maba'dı (sonrası) ise mansubtur. Mana şöyledir: "Allah sana da yeter ve müminlerden sana uyanlara da yardımcı olarak yeter." Bir yoruma göre Hz. Peygamber (sav)'le beraber olan Müslümanların sayısı **330** erkek ve **altı** da kadın idi. Daha sonra Hz. Ömer Müslüman olmuştur. İşte bunun üzerine bu ayet nazil olmuştur.

٦٥- ﴿يَآ اَيُّهَا النَّبِىُّ حَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ اِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ عِشْرُونَ صَابِرُونَ يَغْلِبُوا مِئَتَيْنِ وَاِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِئَةٌ يَغْلِبُوا اَلْفًا مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِاَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ﴾

65. Ey Peygamber! Müminleri cihada teşvik et. Eğer sizden sabreden yirmi kişi bulunursa, ikiyüz kişiye üstün gelirler. Eğer içinizden yüz kişi çıkarsa, bin kişiye galip gelirler. Çünkü onlar gerçeği kavrayamayan anlayışsız bir topluluktur.

« يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ » **"Ey Peygamber! Mü'minleri savaşa teşvik et."** Ayette geçen « حَرِّضِ » kelimesi yani, « التَّحْرِيضُ » Bir kimseyi herhangi bir işe aşırı teşvik manasınadır. Kelime kök itibariyle, « حَرَضٌ » kökünden alınmadır. Bu ise herhangi bir hastalık nedeniyle kişinin aşırı zayıflayıp ölüm derecesine gelmesi demektir.

« إِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ عِشْرُونَ صَابِرُونَ يَغْلِبُوا مِئَتَيْنِ وَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِئَةٌ يَغْلِبُوا أَلْفًا مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا » **"Eğer sizden sabreden yirmi ki-şi bulunursa, ikiyüz kişiye üstün gelirler. Eğer içinizden yüz kişi çıkarsa bin kişiye galip gelirler."** İşte bu, eğer müminlerden oluşan bir topluluk düşman karşısında dayanıp sabır gösterirlerse, kendilerinin onlarca katı olan kafir düşmanlarını, Allah'ın yardım ve desteğiyle yenebileceklerine dair Allah'tan bir söz vermedir, bir müjde vermedir.

« بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ » **"Çünkü onlar anlayışsız bir topluluktur."** Zira kafirler cahil bir toplumdurlar, hiçbir şeyi hesaplamadan, sevap beklemeden savaşmaya kalkışırlar. Tıpkı hayvanlar gibidirler. Bu itibarla onların sebatları oldukça azdır, cehaletleri ve Allah'ı tanımamaları, O'nun yardımını unutmaları sebebiyle yok hükmünde olup zaten her şeylerini kaybetmişlerdir.

Oysa basiretle ile hareket edip bu şekilde savaşan inanmış kimseler böyle değildirler. Çünkü bunlar Allah'tan yardım ve zafer beklerler, bunun umuduyla yaşarlar.

Bir görüşe göre bir mü'min on kişiyle karşılaşınca sebat edip firar etmemesi gerekiyordu. Ancak bu hüküm onlara ağır geldi ve neshedildi. Bir mü'minin iki kişiye karşı koyması şeklinde yüce Allah'ın şu sözleriyle hüküm hafifletildi:

٦٦- ﴿ اَلْئٰنَ خَفَّفَ اللّٰهُ عَنْكُمْ وَعَلِمَ اَنَّ فِيكُمْ ضَعْفًا فَاِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِئَةٌ صَابِرَةٌ يَغْلِبُوا مِئَتَيْنِ وَاِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ اَلْفٌ يَغْلِبُوٓا اَلْفَيْنِ بِاِذْنِ اللّٰهِ وَاللّٰهُ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴾

66. Şimdilik Allah yükünüzü hafifletmiş oldu, çünkü Allah bu kadar büyük bir güce karşı sizde zayıflık olduğunu bildi. Eğer içinizden sabırlı yüz kişi çıkarsa ikiyüz kişiye galip gelir. Eğer içinizden sabırlı bin kişi çıkarsa Allah'ın izniyle iki bin kişiyi yener. Çünkü Allah sabredenlerle beraberdir, onlara yardım eder.

Bu ayette geçen, « ضُعْفًا » kıraat imamlarından Hamza ve Asım tarafından **dat** harfinin fethasıyla «ضَعْفًا » olarak okunmuştur. Yine burada geçen, « يَكُنْ » kelimesi Kufe okulu kıraat imamalrına göre "Y" harfiyle okunmuştur. Bunun böyle okunacağına dair ilk ayette Basra okulu mensupları da Kufe okulu mensuplarına katılmışlardır. Ayette söz edilen zayıflık, beden zayıflığıdır.

Gerek hafifletilmeden önce olsun gerekse hafifletildikten sonra olsun, ayette iki kez az olan bir topluluğun çok olan bir topluluğa karşı mukavemet göstermesi şu gerçeği göstermek içindir. İster az olsun, ister çok olsun bunun durumun değişmesi üzerinde bir etkisinin olmayacağını, herhangi bir durum değişikliğine neden olmayacağını göstermektir. Zira durum yirmi kişinin ikiyüz kişiye mukavemeti ile yüz kişinin bin kişiye mukavemeti arasında değişiklik gösterebilmektedir. Aynı şekilde yüz kişinin ikiyüz kişiye ve bin kişinin iki bin kişiye mukavemeti arasındaki farklılık hali de yine böyledir. Yani değişen bu sayılardır. Fakat sonuçta bir farklılık söz konusu değildir.

٦٧- ﴿ مَا كَانَ لِنَبِيٍّ اَنْ يَكُونَ لَهُٓ اَسْرٰى حَتّٰى يُثْخِنَ فِى الْاَرْضِ تُرِيدُونَ عَرَضَ الدُّنْيَا وَاللّٰهُ يُرِيدُ الْاٰخِرَةَ وَاللّٰهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴾

67. Hiçbir peygamber için -yeryüzünde ağır basmadıkça- esirleri bulunması doğru değildir. Siz dünya malını istiyorsunuz. Allah ise ahireti kazanmanızı diliyor ve Allah daima galiptir, hüküm ve hikmet sahibidir.

« مَا كَانَ لِنَبِيٍّ اَنْ يَكُونَ لَهُۤ اَسْرٰى حَتّٰى يُثْخِنَ فِى الْاَرْضِ » **"Hiçbir peygamber için -yeryüzünde ağır basmadıkça- esirleri bulunması doğru değildir."** Doğru ve uygun olmaz. « اَنْ يَكُونَ » kavlini Basra okulu "T" harfiyle « اَنْ تَكُونَ » olarak okumuşlardır.

Ayette geçen, « يُثْخِنَ » kelimesi « اِثْخَانْ » kalıbında « اَلثَّخَانَةُ » kelimesinden alınmadır. Bu ise kıyasıya çok kişi öldürmek, öldürmede gerektiği kadar ileri gitmek ve daha çok öldürmek anlamında bir kelimedir. « اَلثَّخَانَةُ » ise katılık ve yoğunluk, çokluk manasına gelir.

Yani **kafir** olan düşmana karşı öyle bir şekilde davranılmalıdır ki, mümkün olduğunca ve fırsat ele geçince onlara göz açtırmadan çokçasına öldürmektir. Böylece onların bu hezimetleri, ölüleri aileleri üzerinde öylesi bir etki bıraksın ki bir daha o düşmanlar bellerini doğrultamasınlar.

Bu sayede **İslam** da öylesine güçlenmeli, üstünlük elde etmeli ki, istila ve onlara üstün gelmenin ve onları hezimete uğratıp perişan duruma getirmenin sağladığı zafer ve üstünlükle artık hiçbir güç İslam'a karşı çıkamasın, çıkmaya cesaret edemesin. İşte bütün bu başarılardan sonra esirler alınmalıdır.

Rivayete göre Resulullah (sav)'a yetmiş esir getirildi. Bunlar arasında amcası Abbas ile Hz. Ali'nin kardeşi Akil de bulunuyordu. Peygamber (sav) efendimiz bunlarla ilgili olarak Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer'le istişarede bulundu. Ebubekir (r.a) onlarla ilgili görüşünü şöyle açıkladı:

"Bunlar senin kavmin ve senin ailendendir. Onları bırak, belki pişmanlık duyarlar, Allah da tevbelerini kabul buyurur. Ashabını güçlendirebileceğin bir fidyeyi kendilerinden al."

Hz. Ömer (r.a) ise şöyle söyledi: "Onları getir, boyunlarını vur. Çünkü bunlar seni yalanladılar ve (doğup büyüdüğün yerden) sürüp çıkardılar. Şüphesiz Allah seni bunların fidyesine muhtaç bırakmaz. İzin verin Ali, kardeşi Akil'i, Hamza da Abbas'ı, ben de yakınım filanı alalım ve hepsinin de boyunlarını vuralım."

Bunun üzerine Hz. Peygamber (sav) Hz. Ebubekir'e dönerek:

"Ey Ebubekir! Senin gibisi Tıpkı İbrahim (a.s) gibidir. Çünkü o şöyle demişti: **'Rabbim! ... Kim bana karşı gelirse, artık Sen gerçekten çok bağışlayan, çok merhamet edensin.' (İbrahim, 36)**" dedi. Hz. Ömer'e de:

"Ey Ömer! Senin gibisi de tıpkı Nuh (a.s) gibidir. Çünkü o da şöyle demişti: **'Rabbim! Yeryüzünde kafirlerden hiç kimseyi bırakma!' (Nuh,26)**" diye buyurdu.

Daha sonra Resulullah (sav) onlara şöyle söyledi: "İsterseniz onları öldürürsünüz, dilerseniz onları fidye karşılığında bırakırsınız. İçinizden onların sayısınca şehit düşecektir." Onlar da "biz fidye alacağız" dediler, Uhut savaşında şehit düştüler.

Nihayet fidye almaları üzerine bu ayet nazil oldu[7]

« تُرِيدُونَ عَرَضَ الدُّنْيَا » **"Oysa siz dünya malını istiyorsunuz."**

Ayette geçen, « عَرَضَ الدُّنْيَا » dünya malı, metaı demek olup burada fidye manasınadır. Yüce Allah'ın bunu, "Araz" diye adlandırması fazlaca kalıcı olmaması, çarçabuk eriyip bitmesi sebebiyledir.

« وَاللّٰهُ يُرِيدُ الْاٰخِرَةَ » **Allah ise, savaşta daha katı davranmanı-zı emretmekle sizin için ahiret sevabını istiyor."** Yani savaşta daha katı hareket etmek suretiyle düşmanı öldürmeyi emir buyurması, İslam güç kazanması, üstünlük elde etmesi ve cennete de giriş sebebi olacağındandır.

« وَاللّٰهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ » **"Çünkü Allah, kuvveti her gücün üzerinde olan galiptir** -böylece düşmanları hezimete uğratarak yok eder-, **işlediğinde ve tedbirinde** -dostlarını azarlama işinde- **de hüküm ve hikmet sahibidir."**

٦٨- ﴿لَوْلَا كِتَابٌ مِنَ اللّٰهِ سَبَقَ لَمَسَّكُمْ فِيمَا اَخَذْتُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ﴾

68. Eğer Allah'ın Levh-i Mahfuz'da verilmiş kesin bir hükmü önceden olmamış olsaydı, almış olduğunuz fidye yüzünden mutlaka size şiddetli bir azap dokunurdu.

---

[7] Bak. İbn Cerir; Tefsir,10/42

« لَوْلَا كِتَابٌ مِنَ اللّٰهِ سَبَقَ » **"Eğer Allah'ın Levh-i Mahfuz'da verilmiş kesin bir hükmü önceden olmamış olsaydı,"** Yani Allah'ın, herhangi bir kimsenin ictihada dayanarak amel etmesi halinde onu azap etmeyeceğine ilişkin olarak **önceden geçen bir hükmü var olmasaydı,** demektir. Onların fidye konusunda yaptıkları şey de onların bir ictihadı idi. Çünkü onlar bu konuda şu gerekçeye dayanıyorlardı. Alınan esirlerin öldürülmeyip fidye karşılığında salıverilmeleri belki de onların Müslüman olmalarını sağlar, böyle bir şeye sebep olabilirdi. Ayrıca kendilerin den alınacak olan fidye ile de cihad için daha güçlü bir hazırlık yapılması da mümkündür. Oysa fidye almayı bu gerekçelere dayandıran o kimseler işin şu yönünü hiç düşünmemişlerdi. Alınan esirlerin öldürülmeleri İslam adına daha büyük bir güç sağlayacak, dolayısıyla öldürülenlerin geride bıraktıkları aileleri ve çevreleri için de oldukça büyük bir korku, dehşet ve etki bırakacak, böylece İslam'a karşı kendilerinde hareket edebilecek bir mecal ve güç bulamayacaklardı. Onlar işin bu yönünü hesaba katmamışlardı. Veya bu, Allah'ın Levh-i Mahfuz'da Bedir ehline azap etmeyeceğim, diye yazdığı hükmüdür ya da bu, beyan ve mazeretten önce onları hesaba çekmeyeceğine dair olan hükmüdür.

Diğer taraftan burada Peygamber (sav)'in söz konusu edilen istişaresi ictihadın caiz delalet eder. Dolayısıyla bu, kıyası inkar edenlerin aley hine de bir hüccet olmaktadır.

Ayette geçen, « كِتَابٌ » kelimesi mübtedadır. « مِنَ اللّٰهِ » kavli de bunun sıfatıdır. Yani, "Allah tarafından **sabit ve var olan** bir yazgısı, hükmü olmasaydı, demektir. « سَبَقَ » ise bunun başka bir sıfatıdır. Mübtedanın haberi de mahzuftur. Yani, **"Varlık aleminde bu nitelikte Allah'ın bir kitabı olmasaydı"** demektir. « سَبَقَ » kelimesinin haber olması caiz olmaz. Çünkü « لَوْلَا » edatının hiçbir zaman haberi ortaya çıkmaz, açık olarak gelmez.

« لَمَسَّكُمْ فِيمَا اَخَذْتُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ » **"Mutlaka size şiddetli bir azap dokunurdu."** Burada, « لَمَسَّكُمْ » mutlaka size ulaşırdı, isabet ederdi, demektir.

« فِيمَا أَخَذْتُمْ » ise "esirlerden aldığınız fidyeler" demektir.

Rivayete göre Hz. Ömer (r.a.) Resulullah (sav)'in huzuruna gittiğinde bir de bakar ki, Resulullah (sav) ile Hz. Ebubekir ağlıyorlar. Bunun üzerine Hz. Ömer: "Ey Allah'ın Resulü! Neden ağladığınızın sebebini bana da söyleyin ki ben de ağlanacak bir durum varsa ağlayayım, yok eğer ağlanacak bir durum yok ise ağlar gibi yaparak size katılayım" der. Resulullah (sav) de şöyle buyurur:

"Fidye almaları sebebiyle arkadaşlarının haline ağlıyorum. Çünkü onların görecekleri azap bana -kendisine yakın olan bir ağacı işaret ederek- bu ağaçtan daha yakın olarak açık şekilde gösterildi." [8]

Yine rivayet olunduğuna göre Resulullah (sav) şöyle buyurdu:

"Eğer gökten bir azap indirilmiş olsaydı, Ömer ile Sa'd İbn Muaz dışında hiçbir kimse bu azaptan kurtulamazdı." **Çünkü Muaz da şöyle demişti: "Öldürmede aşırı davran, sağ kalmalarına fırsat tanımamak benim için daha yerinde bir davranıştır."**[9]

٦٩- ﴿ فَكُلُوا مِمَّا غَنِمْتُمْ حَلَالًا طَيِّبًا وَاتَّقُوا اللّٰهَ إِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴾

69. Artık elde etmiş olduğunuz kazanılan ganimetlerden helal ve temiz olarak yeyin. Allah'tan korkun. Çünkü Allah bağışlayan, çok merhamet edendir.

« فَكُلُوا مِمَّا غَنِمْتُمْ حَلَالًا طَيِّبًا » **"Artık elde etmiş olduğunuz kazanılan ganimetlerden helal ve temiz olarak yeyin."** Rivayete göre Müslümanlar elde ettikleri ganimetlere dokunmayıp öylece tutarlardı, onlara ellerini uzatmazlardı. İşte bunun üzerine bu ayet nazil olmuştur. Bir başka yoruma göre de bu hüküm, fidyelerin mubah kılındığına dairdir. Çünkü alınan fidyeler de bir bakıma kazanılan ganimetler cümlesindendir.

« فَكُلُوا » kelimesinin başında yer alan, "F" harfi, sebebiyet içindir. Sebep ise mahzuftur. Mana da şöyledir: **"Ben kesinlikle size ganimetleri**

[8] Müslim, 1763 "58", Ahmed İbn Hanbel, Müsned;1/31
[9] İbn Cerir, Tefsir; 10/44

helal kıldım. O halde onlardan yeyin" « حَلاَلاً » mutlak manada helal olarak, bir azarlama ve cezalandırma söz konusu olmaksızın yeyin, demektir. « حَلاَلاً » kelimesi düğümü çözmek, bağı açmak manasında olan, « حَلَّ الْعِقَالَ » ifadesinden alınmadır. Bu kelime alınan ganimetlerden hal olarak mansubtur ya da mastara ait bir sıfattır. Yani; "helalinden bir yemekle yeyin" demektir.

« طَيِّبًا » Yani leziz ve rahat bir şekilde, boğazınıza düğümlenmeden... Ya da; "Şerait bakımından helal ve doğal olarak, tabiat gereği de temiz ve hoş bir yiyecek olarak yeyin" manasınadır.

« وَاتَّقُوا اللّٰهَ » **"Allah'tan korkun."** Size söz vermediğim herhangi bir şey konusunda hemen öne atılmayın.

« إِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ » **"Şüphesiz Allah mümin kullarının günahlarını çok bağışlayan ve çok merhamet edendir."** Bundan önce işlediklerinizi mağfiret den, bağışlayan ve ganimet olarak size verdiklerini helal kılarak merhamet edendir.

❀ ❀ ❀

70. – 75. ÂYETLER

يَآ أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِمَنْ فِي أَيْدِيكُمْ مِنَ الْأَسْرٰىۙ إِنْ يَعْلَمِ اللّٰهُ
فِي قُلُوبِكُمْ خَيْرًا يُؤْتِكُمْ خَيْرًا مِمَّآ أُخِذَ مِنْكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْۜ
وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٧٠﴾ وَإِنْ يُرِيدُوا خِيَانَتَكَ فَقَدْ خَانُوا اللّٰهَ مِنْ
قَبْلُ فَأَمْكَنَ مِنْهُمْۜ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٧١﴾ إِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا
وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَالَّذِينَ
اٰوَوْا وَنَصَرُوا أُولٰٓئِكَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَآءُ بَعْضٍۜ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَلَمْ
يُهَاجِرُوا مَا لَكُمْ مِنْ وَلَايَتِهِمْ مِنْ شَيْءٍ حَتّٰى يُهَاجِرُواۚ وَإِنِ
اسْتَنْصَرُوكُمْ فِي الدِّينِ فَعَلَيْكُمُ النَّصْرُ إِلَّا عَلٰى قَوْمٍ بَيْنَكُمْ
وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌۜ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٧٢﴾ وَالَّذِينَ كَفَرُوا
بَعْضُهُمْ أَوْلِيَآءُ بَعْضٍۜ إِلَّا تَفْعَلُوهُ تَكُنْ فِتْنَةٌ فِي الْأَرْضِ وَفَسَادٌ
كَبِيرٌۜ ﴿٧٣﴾ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ
وَالَّذِينَ اٰوَوْا وَنَصَرُوا أُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّاۜ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ
وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٧٤﴾ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا مِنْ بَعْدُ وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا
مَعَكُمْ فَأُولٰٓئِكَ مِنْكُمْۜ وَأُولُوا الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلٰى بِبَعْضٍ
فِي كِتَابِ اللّٰهِۜ إِنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٧٥﴾

Meâli

70. Ey Peygamber! Elinizdeki esirlere de ki: "Eğer Allah sizin kalplerinizde bir hayır bilirse size sizden alınandan daha hayırlısını verir ve günahlarınızı bağışlar. Allah çok bağışlayıcı ve çok merhametlidir."

71. Eğer sana ihanet etmeye kalkışırlarsa, unutmasınlar ki onlar daha önceden de Allah'a ihanet ettiler, Allah da kahredilmelerine imkan verdi.

72. Şüphesiz Allah'a ve Peygamber'e iman edenler, hicret edenler, Allah yolunda mallarını ve canlarını ortaya koyarak cihad edenler ve muhacirleri Medine'de barındırıp onlara yardım eden Ensar var ya, işte bunlar birbirlerinin dostlarıdırlar. Ancak iman ettikleri halde küfür diyarında kalıp hicret etmeyenlere gelince, hicret edinceye kadar sizin onlar üzerinde bir velayetiniz yoktur, Eğer din konusunda sizden yardım isterlerse, üzerinize bir borçtur. Yeter ki sizden istenen bu yardım, sizinle kendileri arasında bir sözleşme bulunan bir toplum aleyhinde olmamış olsun. Çünkü Allah bütün yapıp ettiklerinizi hakkıyla görendir.

73. Kafirler de birbirlerinin dostlarıdırlar. Böyle yapmazsanız yer yüzünde bir fitne ve büyük bir azap olur.

74. İman edip hicret eden ve Allah yolunda cihada gidenlere, onla rı barındırıp yardıma koşan kimseler, işte bunlar gerçek mü'minlerdir. Bunlara bir bağışlanma ve sınırsız bir rızık vardır.

75. Sonradan iman edip hicret eden ve sizinle beraber cihad edenler, işte bunlar da sizdendir. Akrabalar ise Allah'ın kitabına göre birbirine daha yakındır. Şüphe yok ki Allah herşeyi bilir.

Tefsiri

٧٠- ﴿يَٓا اَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِمَنْ فِي اَيْدِيكُمْ مِنَ الْاَسْرٰٓى اِنْ يَعْلَمِ اللّٰهُ فِي قُلُوبِكُمْ خَيْرًا يُؤْتِكُمْ خَيْرًا مِمَّٓا اُخِذَ مِنْكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾

70. Ey Peygamber! Elinizdeki esirlere de ki: "Eğer Allah sizin kalplerinizde bir hayır bilirse size sizden alınandan daha hayırlısını verir ve günahlarınızı bağışlar. Allah çok bağışlayıcı ve çok merhametlidir."

« يَٓا اَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِمَنْ فٖٓي اَيْدٖيكُمْ مِنَ الْاَسْرٰٓى » **"Ey Peygamber! elinizdeki esirlere de ki:"** Sahip olduğunuz, eliniz altında bulunan esirler... sanki ellerinizle onları tutuyor, kıskıvrak yakalayıp elinde bulunduruyor gibi. Ayette geçen, « الْاَسْرٰٓى » kelimesi, "Esir" kelimesinin çoğuludur. Kıraat imamlarından Ebu Amr ise bunu, « مِنَ الْاَسَارٰى » diye okumuştur. Bu « الْاَسَارٰى » kelimesi de, « اَسْرٰى » kelimesinin çoğuludur.

« اِنْ يَعْلَمِ اللّٰهُ فٖي قُلُوبِكُمْ خَيْرًا » **"Eğer Allah sizin kalplerinizde bir hayır bilirse,"** İmanınızın halis olduğunu, niyetinizin de sahih olduğunu görürse,

« يُؤْتِكُمْ خَيْرًا مِمَّٓا اُخِذَ مِنْكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ » **"Sizden alınan fidyeye karşılık çok daha hayırlı bir rızık ve ahirette de bol mükafat vererek sizin günahlarınızı da bağışlayacaktır."** Alınan fidye yerine ya dünyada kat kat onun yerine geçecek şeyler verecek veya sizi ahirette sevap ile ödüllendirecektir.

« وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحٖيمٌ » **"Çünkü Allah günahları çok çok bağışlayan ve tevbe edenlere de çok çok merhamet edendir."**

Rivayete göre Resulullah (sav)'e Bahreyn'den alınıp getirilen seksen bin mal varlığı ganimet olarak takdim olunmuştu. Resulullah (sav) öğle namazı için abdest almıştı. Ancak gelen o malları bütünüyle dağıtıncaya dek namazını kılmadı. Bu arada amcası Abbas'a ondan almasını emretti. O da taşıyabileceği kadar mal almıştı. Bu arada kendi kendine şöyle konuşuyordu; Bu, benden alınandan çok daha hayırlı ve ondan da fazladır. Ben Allah'tan mağfiret dilerim. Kendisinin yirmi kölesi vardı. Bu yirmi kölenin içinden en düşük seviyede olanları kendi başına ticaret yapabileceği bin dirheme sahip bulunuyordu. (ya da bu yirmi köleden en basiti, işe yaramazı bile bin dirhem eder.) Abbas (r.a) şöyle diyordu: *"Allah iki vadinden birini gerçekten yerine getirdi. Ben ötekisini de yerine getireceğine dair kesin güven içindeyim."*[10]

[10] Bak. İbn Cerir, Tefsir; 10/49

٧١- ﴿وَإِنْ يُرِيدُوا خِيَانَتَكَ فَقَدْ خَانُوا اللّٰهَ مِنْ قَبْلُ فَأَمْكَنَ مِنْهُمْ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ﴾

71. Eğer sana ihanet etmeye kalkışırlarsa, unutmasınlar ki onlar daha önceden de Allah'a ihanet ettiler, Allah da kahredilmelerine imkan verdi.

« وَإِنْ يُرِيدُوا خِيَانَتَكَ » **"Eğer esirler fidye konusunda sana ihanet etmeye kalkışırlarsa,"** Yani Müslüman olarak seninle üzerinde anlaşıp kabul ettikleri bey'atlerini dinden dönmek suretiyle bozarlarsa veya sana vermeyi garanti ettikleri fidye için engel çıkarırlarsa,

« فَقَدْ خَانُوا اللّٰهَ مِنْ قَبْلُ » **"Unutmasınlar ki onlar daha önceden de Allah'a ihanet etmişlerdi."** Allah'ı ve Resulünü inkara kalkışmışlardı. Aynı şekilde bu sözleşmeye katılanlardan her biri verdikleri sözlerinde durmamışlar, antlaşmalarını bozmuşlardı.

« فَأَمْكَنَ مِنْهُمْ » **"İşte bu sebepten Allah sizi onlara karşı üstün kılmış ve onları sizin elinize düşürmüştür."** Yani seni onlara hakim kılmış, onlara karşı sana zafer vermiştir. Nitekim siz bunu Bedir savaşı günüde gördünüz, yaşadınız. Eğer yeniden böyle bir ihanetin içine girecek olurlarsa Allah seni yine onlara karşı üstün kılacaktır.

« وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ » **"Allah her şeyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir."** Gelecekte ne olacağını bildiği gibi şu anda olanlar hakkında verdiği emir konusunda da hikmet sahibidir.

٧٢- ﴿إِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَالَّذِينَ اٰوَوْا وَنَصَرُوا أُولٰئِكَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَلَمْ يُهَاجِرُوا مَا لَكُمْ مِنْ وَلَايَتِهِمْ مِنْ شَيْءٍ حَتّٰى يُهَاجِرُوا وَإِنِ اسْتَنْصَرُوكُمْ فِي الدِّينِ فَعَلَيْكُمُ النَّصْرُ إِلَّا عَلٰى قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ﴾

72. Şüphesiz Allah'a ve Peygamber'e iman edenler, hicret edenler, Allah yolunda mallarını ve canlarını ortaya koyarak cihad edenler ve muhacirleri Medine'de barındırıp onlara yardım eden Ensar var ya, işte bunlar birbirlerinin dostlarıdırlar. Ancak iman ettikleri halde küfür diyarında kalıp hicret etmeyenlere gelince, hicret edinceye kadar sizin onlar üzerinde bir velayetiniz yoktur, Eğer din konusunda sizden yardım isterlerse, üzerinize bir borçtur. Yeter ki sizden istenen bu yardım, sizinle kendileri arasında bir sözleşme bulunan bir toplum aleyhinde olmamış olsun. Çünkü Allah bütün yapıp ettiklerinizi hakkıyla görendir.

« إِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَهَاجَرُوا » **"Şüphesiz iman edenler ve hicret edenler,"** Allah ve Resulünün sevgisi uğruna Mekke'yi bırakıp ayrılmak zorunda bırakılanlar, göç etmeye mecbur bırakılanlar,

« وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ » **"Allah yolunda mallarını ve canlarını ortaya koyarak cihad edenler"** Bu kimseler, inançları uğrunda Mekke'den ayrılmaya mecbur bırakılan mucirler yani göçmenlerdir.

« وَالَّذِينَ اٰوَوْا وَنَصَرُوا » **"Ve muhacirleri barındırıp onlara yardım edenler,"** Yani muhacirlere kucak açan, onları ülkelerinde barındıran, düşmanlarına karşı onların yanında yer alıp onlarla birlikte hareket edenler -ki bunlar Medine'nin yerli halkı olan Ensar'dırlar- işte bunlar var ya,

« أُولٰٓئِكَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَٓاءُ بَعْضٍ » **"İşte bunlar birbirlerinin dostlarıdırlar."** Yani miras hususunda birbirlerinin velileridirler, biri diğerini himaye etmekle ve ona yardım ile yükümlüdür. Muhacirler ile Ensar yakın akraba dışında ayrıca hicret ve yardım ile birbirine mirasçı kılınmışlardı. Ancak bu hüküm daha sonra gelen şu ayetle neshedilerek yürürlükten kaldırılmıştır:

"Akraba olanlar, Allah'ın kitabına göre, mirasçılık bakımından birbirlerine öteki müminlerden ve muhacirlerden daha yakındırlar." (Ahzab, 6)

Bir diğer yoruma göre de burada bununla demek istenen şey, yardım ve karşılıklı iyilik demektir.

« وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَلَمْ يُهَاجِرُوا » **"Ancak iman ettikleri halde hicret etmeyenlere,"** Mekke'den ayrılmayanlara gelince,

« مَا لَكُمْ مِنْ وَلَايَتِهِمْ مِنْ شَيْءٍ حَتّٰى يُهَاجِرُوا » **"Onlar hicret edinceye kadar sizin onlar üzerinde bir velayetiniz yoktur.** Miras konusunda onlarla herhangi bir velayetiniz ve alakanız yoktur. Bilindiği gibi iman ettiği halde hicret etmeyen bir kimse, iman edip de inancı uğrunda hicret eden kimseye mirasçı olamıyordu.

Ayette görüldüğü gibi hicret etmedikleri halde kalan imanlı kimselere, iman etmiş kimseler diye ad verilmesi ve bu ismin onlardaki kalıcılığına bakarak, bu kimseler ancak büyük günah işlemişlerdir, denilir. Çünkü küfür diyarından hicret etmek farzdır. Bu kimseler de hicreti terk etmekle büyük günah işlemiş bulunmaktadırlar. Dolayısıyla bu ayet, büyük günah işlemiş olanların dinden çıkmayacaklarına ilişkin bir delildir. Ayet bunu göstermektedir.

Kıraat imamlarından Hamza, « وَلَايَتِهِمْ » kelimesini, « وِلَايَتِهِمْ » olarak okumuştur. Bir yoruma göre her ikisi de mana itibariyle aynıdır.

« وَاِنِ اسْتَنْصَرُوكُمْ فِي الدِّينِ » **"Eğer din konusunda sizden yardım isterlerse,"** Yani İslam dinin kabul ettikleri halde yerlerinde kalıp hicret etmeyenler sizden yardım isterlerse, « فَعَلَيْكُمُ النَّصْرُ » **"Sizin onlara yardım etmeniz sorumlu bulunduğunuz bir görevinizdir."** Yani o Müslüman olan kimseler ile kafirler arasında bir savaş meydana gelirse ve Müslümanlar sizden yardım isteğinde bulunurlarsa, kafirlere karşı hemen onlara yardım etmeniz size vacip/farz bir görevdir.

« اِلَّا عَلٰى قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ » **"Yeter ki sizden istenen bu yardım, sizinle kendileri arasında bir sözleşme bulunan bir toplum aleyhinde olmamış olsun."** Böyle bir durumda sizin sözleşmeli olduğunuz taraf aleyhine sizden yardım isteyen Müslümanlara yardım etmeniz caiz değildir. Çünkü sizinle sözleşmeli olan bir toplum böyle bir işe ilk kalkışan olmaz. Zira aradaki sözleşme böyle bir şeye engeldir.

« وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ » **"Çünkü Allah bütün yapıp ettiklerinizi**

hakkiyle görendir." Bu, şeriat sınırlarını aşanlara bir uyarıdır.

٧٣- ﴿وَالَّذِينَ كَفَرُوا بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ إِلَّا تَفْعَلُوهُ تَكُنْ فِتْنَةٌ فِي الْأَرْضِ وَفَسَادٌ كَبِيرٌ﴾

73. Kafirler de birbirlerinin dostlarıdırlar. Böyle yapmazsanız yer yüzünde bir fitne ve büyük bir azap olur.

« وَالَّذِينَ كَفَرُوا بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ » **"Kâfirler de birbirlerinin dost ve yardımcılarıdırlar."** İlk bakışta ayetten kafirler arasında karşılıklı bir dostluğun var olduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır. Bunun manası şöyledir; Allah, Müslümanları kafirleri dost edinmekten, onlara velayet yetkisi vermekten menediyor, onlarla mirasçı olmalarından da menediyor. Bunlardan uzak durmanın vucubiyeti üzerinde önemle duruyor. Hatta bunlar akraba dahi olmuş olsalar bile kendileriyle her türlü bağın koparılması gerekir. Birinin ötekisine mirasçı olmaları da söz konu değildir. Sonra Rabbimiz devamla şöyle buyuruyor:

« إِلَّا تَفْعَلُوهُ » **"Eğer siz emirlerimi yerine getirmezseniz,"** Yani size, Müslümanların beraber ve birlik içinde hareket etmeleri için verdiği emri yerine getirmez, birbirinizi veli edinmezseniz, hatta bu ilişkilerinizi mirasta bile öne almazsanız -ki burada Allah İslam'a olan mensubiyeti akrabalık mensubiyetinden üstün kılmaktadır, hiçbir zaman kafirlerle olan akrabalığı bir akrabalık olarak kabul etmemektedir-, işte bu ölçülere uymazsanız bu sebeple,

« تَكُنْ فِتْنَةٌ فِي الْأَرْضِ وَفَسَادٌ كَبِيرٌ » **"Bir fitne ve büyük bir karışıklık başgösterir."** Yeryüzünde bir fitne doğar ve büyük bir kargaşa, meydana gelir. Çünkü Müslümanlar, şirk ve küfre karşı eğer kendi aralarında tek bir el haline gelmezlerse, bu durumda şirk ve küfür açıkça varlığını sergiler, kargaşa ve terör alabildiğince artar.

٧٤- ﴿وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَالَّذِينَ اٰوَوْا وَنَصَرُوا أُولٰئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ﴾

74. İman edip hicret eden ve Allah yolunda cihada gidenlere,

onları barındırıp yardıma koşan kimseler, işte bunlar gerçek mü-minlerdir. Bunlara bir bağışlanma ve sınırsız bir rızık vardır.

« وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَالَّذِينَ اٰوَوْا وَنَصَرُوا اُولٰئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا » **"Allah'a ve Resulüne iman edenler, hicret edip Allah'ın kelimesinin/dininin yücelip hakim olması için cihad edenler ve muhacirleri Medine'de barındırıp onlara ve İslam'a yar-dım eden Ensar var ya, işte gerçek mümin olanlar onlardır."** Çünkü onlar gerçek inananlar olduklarını kanıtladılar, ülkelerini bırakıp hicret etmekle inançlarının gerçekliliğini ortaya koymuş oldular. Ülkesini, aile-sini, evini-barkını, mal ve dünyalık olarak neleri varsa hepsini bırakıp sırf dinlerini yaşamak ve ahiretlerini kazanmak için hepsinden ayrıldılar, her şeylerini terkettiler. Böylece gerçekten inanmış olduklarını kanıtlamış oldular.

« لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ » **"Onlar için Allah tarafından mağfiret ve bol rızık vardır."** Burada bir minnet bir eksiklik ve bir tekrar söz konusu değildir. Çünkü bu ayette müminler övülmekte ve kendilerine bol mükafat vadolunmaktadır. Oysa bundan önceki ayet beraberliği emret-mektedir. Bu ayet onun tekrarı olan bir ayet değildir.

٧٥- ﴿وَالَّذِينَ اٰمَنُوا مِنْ بَعْدُ وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا مَعَكُمْ فَاُولٰئِكَ مِنْكُمْ وَاُولُوا الْاَرْحَامِ بَعْضُهُمْ اَوْلٰى بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ﴾

75. Sonradan iman edip hicret eden ve sizinle beraber cihad edenler, işte bunlar da sizdendir. Akrabalar ise Allah'ın kitabına gö-re birbirine daha yakındır. Şüphe yok ki Allah herşeyi bilir.

« وَالَّذِينَ اٰمَنُوا مِنْ بَعْدُ » **"Bundan sonra iman edenler,"** Bu ifade ile, daha önce dinleri uğruna hicret edenlere daha sonradan katılanlar kasdolunmaktadır.

« وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا مَعَكُمْ فَاُولٰئِكَ مِنْكُمْ » **"Hicret edenler ve siz-lerle birlikte Allah yolunda cihad edenler var ya, işte onlar velayette**

mümin kimseler olarak sizdendir." Yüce Allah bir üstünlük vermek ve teşvik için sonradan katılanları da öncekilere aynen katmaktadır.

« وَأُولُوا الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَى بِبَعْضٍ فِى كِتَابِ اللهِ » **"Allah'ın hükmüne göre müminlerden olan yakın akrabalar birbirlerine varis olmaya ta baştan beri daha layıktırlar."** Yani akraba olanlar birbirlerine mirasçı olmaya daha çok hak sahibidirler. Bu ifade, hicret etmek ve Ensar'dan olmakla oluşan mirasçılığı neshediyor.

Ayette geçen, « فِى كِتَابِ اللهِ » kavli, Allah'ın hükmünde, Allah'ın taksiminde, Levh-i Mahfuz'da, Kur'an'da gibi manalara gelmektedir. Bu da miraslarla ilgili ayettir. Bu, yakın akrabanın mirasçı olabilecekleri hakkında bizim Hanefi mezhebimiz lehinde bir delildir.

« إِنَّ اللهَ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌ » **"Şüphesiz Allah her şeyi en iyi bilendir."** Dolayısıyla Allah kulları arasında dilediği gibi hüküm verir. Allah insanları dört kısma ayırmıştır, şöyle ki:

a-İman edip dinlerini yaşamak için hicret edenler,

b- İman edip hicret edenlere kucak açıp yardım edenler yani Ensar,

c- İman ettikleri halde hicret etmeyip Mekke'de kalanlar ve

d- Küfürde ısrar edip iman etmeyenler.

❀ ❀ ❀

Sûre -9

TEVBE SÛRESİ

Bu sûre Medine'de nazil olmuştur;

129 âyettir.

Cüz - 10

TEVBE SÛRESİ

Bu surenin bir çok isimleri vardır. İşte bunlardan bazıları; Berae, et-Tevbe, el- Mukaşkişe, el-Muba'sira, el-Muşarride, el-Faziha, el-Müsire, el-Hafire, el-Münekkile, el-Müdemdime.

Bu surede müminlerin tevbelerinin kabulü yer aldığından Tevbe suresi denmiştir. Nifaktan ve münafıklıktan kişiyi kurtarması, uzaklaştırması sebebiyle de, el-Mukaşkişe adı verilmiştir. Münafıkların ve iki yüzlülerin durumlarını, sırlarını açığa vurduğu için de el-Müba'sire denmiştir. Çünkü münafıkların hal ve tavırlarını sergiliyor, açığa çıkarı-yor, inceliyor, rezil rüsvay ediyor, cezalandırıyor, kovup uzaklaştırıyor, perişan ediyor ve onları helak ediyor, kahrediyor.

NEDEN BU SURENİN BAŞINDA BESMELE YOKTUR?

Bu surenin başında Besmelenin yer almaması hakkında farklı görüşler bulunmaktadır. Şöyle ki;

Hz. Ali ve İbn Abbas'tan –Allah her ikisinden de razı olsun- rivayete göre, "Bismillah" demekte eman vardır, beraat vardır, güvence ve teminat vardır. Bu sure ise emanı verilen güvenceyi kaldırmak için nazil olmuştur.

Hz. Osman (r.a)'dan gelen rivayet ise şöyledir: "Resulullah (sav) herhangi bir sure veya ayet nazil olunca, bunu şu ve şu konuların yer aldığı yere koyun/yazın diye buyururdu. Ancak Resulullah (sav) öldü gitti ve fakat bize bu sureyi nereye koyacağımızı/yazacağımızı açıklamadı. Bu surenin kıssaları Enfal suresindeki kıssalara benzemektedir. Çünkü orada antlaşma ve sözleşmelerden söz edilmektedir. Berae suresinde (yani bu surede) ise sözleşmelerin ve antlaşmaların terki, uygulanmaması yer almaktadır. İşte bu bakımdan bu iki sure arasında bir yakınlık bulunmaktadır. Her iki sure de iki karineyi çağrıştırıyor ve her ikisi de yedi uzun sureden yedincisi sayılmaktadır."

Bir başka yoruma göre bu sure ile ilgili olarak Resulullah'ın sahabesi arasında farklı görüşler ortaya atılmıştır. Kimisi Enfal suresi ile Berae suresi bir tek suredir ve savaş ile alakalı olarak inmiştir, demişler. Kimisi de bunun her ikisi de ayrı ayrı birer suredir, ancak bu ikisi ayrı iki suredir diyenlerin olması sebebiyle iki sure arasına bir fasıla konmuştur. Tek suredir diyenler olduğu için de Besmele terkedilmiştir, demişlerdir.

1. – 4. ÂYETLER

بَرَٓاءَةٌ مِنَ اللّٰهِ وَرَسُولِهِٓ اِلَى الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١﴾
فَسِيحُوا فِي الْاَرْضِ اَرْبَعَةَ اَشْهُرٍ وَاعْلَمُٓوا اَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي
اللّٰهِ وَاَنَّ اللّٰهَ مُخْزِي الْكَافِرِينَ ﴿٢﴾ وَاَذَانٌ مِنَ اللّٰهِ وَرَسُولِهِٓ اِلَى
النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْاَكْبَرِ اَنَّ اللّٰهَ بَرِٓيءٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ
وَرَسُولُهُ فَاِنْ تُبْتُمْ فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَاِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَاعْلَمُٓوا
اَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللّٰهِ وَبَشِّرِ الَّذِينَ كَفَرُوا بِعَذَابٍ اَلِيمٍ ﴿٣﴾
اِلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ثُمَّ لَمْ يَنْقُصُوكُمْ شَيْـًٔا وَلَمْ
يُظَاهِرُوا عَلَيْكُمْ اَحَدًا فَاَتِمُّٓوا اِلَيْهِمْ عَهْدَهُمْ اِلَى مُدَّتِهِمْ اِنَّ
اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ ﴿٤﴾

Meâli

1. Allah'tan ve Resulünden, kendileriyle antlaşma yapmış olduğunuz müşriklere bir ihtardır/ültimatomdur bu.

2. Bundan böyle yeryüzünde serbestçe ve özgür olarak sadece dört ay daha dolaşın. Ancak iyi bilin ki, siz Allah'ı aciz bırakacak değilsiniz. Doğrusu Allah, inkarda ısrar eden kafirleri rezil edecektir.

3. Bir de Allah ve Resulünden haccı ekber günü insanlara bir ilân ki Allah ve Resulü müşriklerden uzaktır. Derhal tevbe ederseniz, o hakkınızda hayırdır; yok eğer aldırmazsanız, biliniz ki siz Allah'ı aciz bırakacak değilsiniz; ve Allah'ı ve peygamberi tanımayanlara acı verici bir azabı müjdele.

4. Ancak (antlaşma) yapmış olduğunuz müşriklerden sonradan size sözlerinde hiçbir eksiklik yapmamış ve sizin aleyhinizde hiçbir kimseye arka çıkmamış, bulunanlar müstesna! Bunlarla antlaşmalarını sonuna kadar tamamlayın. Şüphesiz ki Allah sakınanları sever.

Tefsiri

١ - ﴿بَرَآءَةٌ مِنَ اللّٰهِ وَرَسُولِهِ إِلَى الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ﴾

1. Allah'tan ve Resulünden, kendileriyle antlaşma yapmış olduğunuz müşriklere bir ihtardır/ültimatomdur bu.

« بَرَآءَةٌ مِنَ اللّٰهِ وَرَسُولِهِ إِلَى الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ » **"Allah ve Resulünden, kendileriyle antlaşma yapmış olduğunuz müşriklere bir ihtardır/ültimatomdur bu."**

Ayetin başında yer alan, « بَرَآءَةٌ » kelimesi mahzuf bir mübtedanın haberidir. Bu da, « هٰذِهِ بَرَآءَةٌ » demektir. « مِنْ » edatı ise iptidai gaye içindir. Yani başlangıç noktasını bildiren bir edattır. Mahzuf olan bir ifadeye müteallik bulunmaktadır, sıla değildir. Bu tıpkı, «بَرَآءَةٌ مِنَ الدَّيْنِ» cümlesine benzer bir ifadedir. Yani: "Bu, Allah'tan ve O'nun Resulünden sizin kendileriyle antlaşma yaptığınız müşriklere ulaşması gereken bir ültimatomdur" demektir. Yine bu da adeta; **"Filan kimseden falan kimseye ulaştırılması istenen bir mektup"** ifadesine benzer bir ifadedir.

Ya da bu, kendi sıfatıyla tahsis edilmiş olması sebebiyle mübtedadır, haberi de; « الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ » kavlidir. Örneğin bu; « رَجُلٌ مِنْ بَنِى تَمِيمٍ فِى الدَّارِ» "Temim oğullarından bir adam evde bulunmaktadır" kavli gibidir. Bu durumda mana şöyle olmaktadır:

"Gerçekten Allah ve Resulü, sizin kendileriyle antlaşma yapmış olduğunuz müşriklerin sözleşmelerinden kesinlikle beridirler, bununla olan tüm bağlarını koparmışlardır. O antlaşma onlara iade olunmuştur, hiçbir geçerliliği yoktur."

٢- ﴿ فَسِيحُوا فِي الْأَرْضِ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللَّهِ وَأَنَّ اللَّهَ مُخْزِي الْكَافِرِينَ ﴾

2. Bundan böyle yeryüzünde serbestçe ve özgür olarak sadece dört ay daha dolaşın. Ancak iyi bilin ki, siz Allah'ı aciz bırakacak değilsiniz. Doğrusu Allah, inkarda ısrar eden kafirleri rezil edecektir.

« فَسِيحُوا فِي الْأَرْضِ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ » **"Bundan böyle yeryüzünde serbestçe ve özgür olarak sadece dört ay daha dolaşın."** Yeryüzünde dilediğiniz gibi gezip özgürce dolaşın. Ayette yer alan, « السَّيح » kelimesi yavaş yavaş, istediği gibi yürümek demektir.

Rivayete göre Müslümanlar Mekke halkı ve bunlar dışında başka Araplar ile antlaşmalar yapmışlardı. Bu antlaşmayı daha sonra bazıları bozdular, antlaşmanın şartlarına uymadılar. Antlaşmalarını bozmayanlar ise Damre oğulları ile Kinane oğulları idiler. Böylece antlaşma, onu bozanlara fırlatıldı, artık herhangi bir antlaşmaya gidilmedi. Bunun üzerine kendilerine dört ay bir süre tanındı, bu zaman zarfında diledikleri gibi istedikleri yerlere özgürce ve güvence içerisinde gidip gelebilecekleri hususu emrolundu. Bu zaman zarfında kendilerine herhangi bir saldırı ve taarruzda bulunulmayacağı gerçeği aktarıldı. Bu dört aylık süre ise bu surede beşinci olarak gelen ayette söz konusu edilen dört aylık zaman dilimidir. Bu ayette yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Haram aylar çıkınca/tanınan dört aylık serbest dolaşım süresi bitince müşrikleri bulup yakaladığınız yerde hemen öldürün."** (Tevbe, 5)

Bunun gerekçesi de, haram aylarının saygınlığı nedeniyledir ki bu aylarda herhangi bir öldürme ve savaş olmasın istenmiştir.

Berae ya da **Tevbe** suresinin nazil olması, **hicretin dokuzuncu** yılında olmuştur. Mekke'nin fethi ise **hicretin sekizinci** yılında meydana gelmiştir. Hicretin sekizinci yılında **Emir, Attab İbn Esiyd** idi.

Ancak Resulullah (sav), hicretin dokuzunca yılında hac mevsimin de hac emiri olarak Hz. Abu Bekir'i atamıştı. Daha sonra onun peşinden Hz. Ali'yi, **Adba** adındaki devesiyle bu surede geçen ültimatomu, hac mevsiminde hacca gelenlere okumak ve duyurmak üzere görevlendirip gönderdi.

Hz. Peygamber (sav)'e, **"İnen ayetleri, Hz. Abu Bekir'e göndereydin ya?"** diye sorulması üzerine, şöyle buyurmuşlardır: ***"Benim tarafımdan yerine getirilmesi gereken bir hükmü, ancak benden olan bir yakınım icra eder."***

Hz. Ebubekir'e Hz. Ali'nin yaklaşması üzerine, Hz. Ebubekir devenin sesini işitti ve hemen durarak: "Bu ses Allah Resulünün devesinin sesidir" dedi. Hz. Ali gelip Hz. Ebubekir'e yetişince Hz. Ebubekir kendisine. "Sen emir olarak mı yoksa memur olarak mı gönderildin?" diye sorar. Hz. Ali de, memur olarak gönderildiğini söyler. Hz. Ebubekir **Terviye**[11] gününden önce yani zilhiccenin yedinci gününde hac ibadetiyle ilgili olarak hacılara hitap edip gereken konuşmayı yaptıktan sonra, Hz. Ali de Kurban bayramı gününde **Akabe cemresinin** yanında ayağa kalkıp:

"Ey insanlar! Ben Allah'ın Resulü tarafından size gönderilen elçisiyim" diye söze başladı. Halk da: "Nelerle, hangi konularda elçisisin?" diye sordu. O da halka, bu sureden indirilen **otuz** veya **kırk** ayeti okudu. Daha sonra konuşmasını şöyle sürdürdü: "Ben dört şeyi ilan etmekle emrolundum. Şöyle ki;

a-Artık bundan böyle bu yıldan itibaren hiçbir müşrik **Beytullah**'a yaklaşmayacaktır.

b- Hiçbir kimse Beytullah'ı çırılçıplak tavaf etmeyecektir.

c- Mümin olan kimseden başkası asla cennete giremeyecektir.

d- Artık bundan böyle her antlaşmalı kimsenin antlaşması süresinin bitimine kadar devam edecektir."

İşte bu konuşma üzerine müşrikler tepkilerini şu şekilde ortaya koydular: "Ey Ali! Amcan oğlu Muhammed'e şunu bildir. Artık bundan böyle biz hiçbir antlaşmayı tanımıyor, hepsini bozuyoruz, onları arkamıza attık. Bundan sonra aramızda oklarla savaş başlamıştır, kılıçlarla vuruşma gündeme gelmiştir."[12]

Söz konusu edilen dört yasak ay ise, **Şevval, Zilkade, Zilhicce ve Muharrem** aylarıdır. Ya da bu aylar; **Zilhicce ayından yirmi gün, Muharrem, Safer, Rebiulevvel ve on günde Rebiulahir** ayından olmak

---

[11] Terviye:Zilhiccenin sekizinci günü, arefeden önceki gün

[12] İbn Hacer şöyle diyor; bu bilgiler farklı konuşmalardan toplanıp bir araya getirilmiş bilgilerdendir, bak. Haşiyetu'l-Keşşaf; 2/243

üzere dört aydır. Bu aylar haram/yasaklı aylar olarak ilan edildi. Çünkü bu aylarda herkese güven içerisinde gezip dolaşma hakkı verilmiş, dolayısıyla bu aylarda adam öldürmek de savaş yapmak da yasaklanmıştı. Ya da genel anlayışa dayalı olarak bu aylara haram ay adı verilmiş oldu. Çünkü yasak sayılan ve içinde dokunulmazlığın ilan edildiği bu aylar içerisinde zaten daha önce haram aylardan sayılan Zilhicce ayı ile Muharrem ayı da yer aldığından ötürü bu ismin baskın gelmesi sebebiyle kullanılan bir ifadedir.

Cumhurun kanaatine göre haram aylarda savaşmak haram değildir, mubahtır. Çünkü bu yasakla hükmü neshedilmiş yani yürürlükten kaldırılmıştır.

« وَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللّٰهِ » **"İyi bilin ki siz, Allah'ı aciz bırakacak azabından kurtulacak değilsiniz."** Size süre tanınmış olsa, hemen başınıza bir azap göndermemiş olsa da O sizi bırakacak değildir, mutlaka size gereken azabı gönderecektir.

« وَأَنَّ اللّٰهَ مُخْزِي الْكَافِرِينَ » **"Doğrusu Allah inkarda ısrar eden kafirleri** -dünyada öldürülmekle, ahirette de azaplandırmakla- **rezil ve perişan edecektir."**

٣- ﴿وَأَذَانٌ مِنَ اللّٰهِ وَرَسُولِهِ إِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ أَنَّ اللّٰهَ بَرِيٓءٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ وَرَسُولُهُ فَإِنْ تُبْتُمْ فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللّٰهِ وَبَشِّرِ الَّذِينَ كَفَرُوا بِعَذَابٍ أَلِيمٍ﴾

3. Bir de Allah ve Resulünden haccı ekber günü insanlara bir ilân ki Allah ve Resulü müşriklerden uzaktır. Derhal tevbe ederseniz, o hakkınızda hayırdır; yok eğer aldırmazsanız, biliniz ki siz Allah'ı aciz bırakacak değilsiniz; ve Allah'ı ve peygamberi tanımayanlara acı verici bir azabı müjdele.

« وَأَذَانٌ مِنَ اللّٰهِ وَرَسُولِهِ إِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ » **"Haccı Ekber/büyük hac gününde bu, Allah'tan ve Resulünden bütün insanlara yapılmış olan bir duyuru/bir genelgedir."**

Bu ayetin başında yer alan, « أَذَانٌ » kelimesinin merfu olmuş olması iki veche göre de tıpkı « بَرَاءَةٌ » kelimesi gibidir. İşte bu bağlamda olmak üzere cümle aynen misli üzerine matuf kılınmıştır. « أَذَانٌ » kelimesi, "**İyzan**" manasınadır. Bu da bildirmek, duyurmak ve ilan etmek demektir. Tıpkı **Eman** ve **Ata** kelimeleri gibi. Bunlardan ilki **İman** manasında **inanmak** demektir, ikincisi de **İta** manasında **vermek** demektir. İlk cümle ile ikincisi arasındaki farka gelince bu da şöyledir:

Çünkü ilk cümle beraetin yani ihtarın varlığının kesinliğini bildirmektedir.

İkinci cümle ise kesinleştiği şekliyle bildirim yapmanın ya da gerekli olduğunu, haber vermektedir. Bu manada her iki cümle de haber cümlesidir. Birincisinde beraet ya da (ültimatom) kendileriyle antlaşma yapılmış olan müşriklerle ilişkilendirilmiştir. İkincisinde ise duyuru halk ile ilişkilendirilmiştir. Çünkü ilkinde ültimatom kendileriyle antlaşma yapılmış olanlar ile bunlardan antlaşmalarını bozanları ilgilendirmektedir. Duyuru ise tüm insanları ilgilendir-mektedir. Yani ister kendileriyle antlaşma yapılanlar olsun, ister olmasın, ister antlaşmalarını bozanlar olsun, ister olmasın herkesi bağlamaktadır.

« يَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ » **"Haccı Ekber günü"** bu günden kasıt ya Arefe gönüdür. Çünkü Arefe günü Arafat'ta vakfeye durmak haccın en büyük ve en önemli fiillerinden biridir. Ya da Nahr günü denilen Kurban Bayramı günüdür ki, bu günde hac ibadetiyle ilgili tüm görevler yapılır. Örneğin Tavaf ibadetinden tutun da, kurban kesilmesi, tıraş olunması, şeytan taşlama hep bu günde yapılır.

Hac ibadetinin, "Ekber-En büyük" vasfıyla nitelenmiş olması, **Umre** haccının **Küçük hac** diye isimlendirilmesinden ileri gelmektedir.

« أَنَّ اللّٰهَ بَرِيٓءٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ وَرَسُولُهُ » **"Allah da peygamberi de mü'minlerden kesinlikle uzaktır."**

Buradaki, « أَنَّ اللّٰهَ » kavli, « بِأَنَّ اللّٰهَ » demektir. Burada, « أَذَانٌ » kavlinin sılası (ilgi cümleciği) tahfif için hazf olunmuştur.

« وَرَسُولُهُ » kavli, « بَرِيٓءٌ » kelimesindeki tenvin üzerine yani bu çerçevede yapılan irap değerlendirmesi bakımından matuf bulunmaktadır. Ya da mübteda olarak merfudur, haberi de mahzuftur.

Yani, « وَرَسُولُهُ بَرِيٓءٌ » demektir. Aynı zamanda, « أَنَّ » edatının ismi üzerine atfedilmek suretiyle de mansub olarak okunmuştur. Komşuluk veya yakınlık sebebiyle mecrur olarak da okunmuştur. Ya da yemin/kasem üzere de mecrur olarak okunmuş olabilir. Örneğin, "**Le umrike**" gibi.

Anlatıldığına göre bir bedevi, adamın birisinin bu ayeti okuduğunu duyar ve bunun üzerine: "Mademki Allah, Resulünden beridir, uzaktır, bende ondan beriyim, uzağım" der. Bu ayeti okumakta olan kişi, yukarıdaki ifadeyi kullanan adamın yakasına tutup onu alır Hz. Ömer'e getirir. Bedevi onun okuyuşunu Hz. Ömer'e aktarınca, Hz. Ömer de ona Arapça'yı öğrenmesini emreder.

« فَإِنْ تُبْتُمْ » **"Eğer tevbe ederseniz,"** gadirlik yapıp arkadan vurmaya kalkışmazsanız « فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ » **"bu** -tevbe etmeniz-, **sizin için daha hayırlı olacaktır."**

« وَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ » **"Eğer aldırmazsanız,"** Tevbe etmekten kaçınırsanız ya da İslam'dan yüz çevirerek hakka dönmeyi kabul etmekten, bu anlamda tevbe etmekten geri durursanız, « فَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِى » **" iyi bilin ki siz, kesinlikle Allah'ı aciz bırakacak değilsiniz."** Allah'ın önüne hâşâ geçemeyeceksiniz, onun sizi yakalamasından ve cezalandırmasından da kurtulacak değilsiniz.

« وَبَشِّرِ الَّذِينَ كَفَرُوا بِعَذَابٍ أَلِيمٍ » **"Ey Peygamber! Küfürde ısrar edenleri şiddetli bir azabı müjdele!"** İnananlar için ebedi nimetlerin var olduğunun müjdesi yerine bu kafirlere acıklı bir azabın olduğu haberini müjdele!

٤- ﴿إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ثُمَّ لَمْ يَنْقُصُوكُمْ شَيْئًا وَلَمْ

يُظَاهِرُوا عَلَيْكُمْ أَحَدًا فَأَتِمُّوا إِلَيْهِمْ عَهْدَهُمْ إِلَى مُدَّتِهِمْ إِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ ۞

4. Ancak (antlaşma) yapmış olduğunuz müşriklerden sonradan size sözlerinde hiçbir eksiklik yapmamış ve sizin aleyhinizde hiçbir kimseye arka çıkmamış, bulunanlar müstesna! Bunlarla antlaşmalarını sonuna kadar tamamlayın. Şüphesiz ki Allah sakınanları sever.

« إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ثُمَّ لَمْ يَنْقُصُوكُمْ شَيْئًا وَلَمْ يُظَاهِرُوا عَلَيْكُمْ أَحَدًا » **"Ancak antlaşma yaptığınız, Müşriklerden olup da ant laşmalarını bozmayıp buna eksiksiz olarak uyan ve sizin aleyhinizde düşmanlarınızdan hiçbir kimseye arka çıkmayanlar."**

Bu ayetin, « إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ » kavli, bundan önce geçen ikinci ayetteki « فَسِيحُوا فِي الْأَرْضِ » kavlinden istisna edilmiş, dışta bırakılmıştır. Bu durumda mana şöyle olmaktadır:

"Allah'tan ve Resulünden, kendileriyle antlaşma yapmış olduğu nuz müşriklere antlaşmalarını bozmaları sebebiyle bir ihtardır/ültimatomdur bu. Öyleyse onlara de ki: Yeryüzünde dilediğiniz gibi dört ay özgürce dolaşın, ancak bunlardan sözleşmelerine sadık olarak bağlı kalanlar dışta tutulmuştur. **Sonra da bu şartlara eksiksiz olarak uyan,** şartlardan herhangi birini çiğnemeyen ya da antlaşmaya uyup onu bozmamış olanlar,"

« لَمْ يَنْقُصُوكُمْ » kavli aynı zamanda, « لَمْ يَنْقُضُوكُمْ » olarak da okunmuştur. Yani antlaşmanızı bozmamış olanlar, demektir. Layık olanı da budur. Ancak daha yerinde olanı, en beliğ olanı budur. Çünkü bu, tam olanın, eksik olmayanın karşılığında kullanılmıştır.

« وَلَمْ يُظَاهِرُوا عَلَيْكُمْ أَحَدًا » Sizin aleyhinize olarak hiçbir düşmanla anlaşmayan, arka çıkıp yardımcı olmayan demektir.

« فَأَتِمُّوا إِلَيْهِمْ عَهْدَهُمْ إِلَى مُدَّتِهِمْ » **"İşte bunlarla olan antlaşma-**

larmızı sürelerinin bitimine kadar sürdürün." Bu imkanı onlara tam ve eksiksiz olarak kamil anlamda sürelerinin bitimine kadar tanıyın.

İstisna burada **istidrak** yani bir düzeltme, doğrultma anlamındadır. Sanki burada antlaşmalarını bozanlara yönelik gereken emir ve ültimatom verildikten sonra şöyle denilir gibidir: "Fakat antlaşmalarını bozmamış olanlara gelince, onlarla olan bu antlaşmayı süresinin bitimine kadar devam ettirin. Bunlara da ötekilerine uygulamakta olduğunuz ve olacağınız kararı uygulamayın, bunları onlarla aynı şekilde değerlendirmeyin. Antlaşmalarına uyanları da tıpkı uymayanlara göre değerlendirmeye kalkışmayın.

«إِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ» **"Şüphesiz Allah antlaşmalarına bağlılık gösteren ve Allah'ın emir ve yasakları doğrultusunda hareket edenleri sever."** Yani takvanın gereği, Allah'ın emir ve yasakları doğrultusunda hareket etmenin gereği her iki gurubu aynı şekilde eşit olarak değerlendirmemektir. Öyleyse bu konuda Allah'ın emir ve yasaklarını çiğnemekten sakının.

5. – 12. ÂYETLER

فَإِذَا انْسَلَخَ الْأَشْهُرُ الْحُرُمُ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ
وَجَدْتُمُوهُمْ وَخُذُوهُمْ وَاحْصُرُوهُمْ وَاقْعُدُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصَدٍ ۚ
فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتَوُا الزَّكٰوةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ ۗ إِنَّ
اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٥﴾ وَإِنْ أَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ
فَأَجِرْهُ حَتّٰى يَسْمَعَ كَلَامَ اللّٰهِ ثُمَّ أَبْلِغْهُ مَأْمَنَهُ ۗ ذٰلِكَ بِأَنَّهُمْ
قَوْمٌ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٦﴾ كَيْفَ يَكُونُ لِلْمُشْرِكِينَ عَهْدٌ عِنْدَ اللّٰهِ
وَعِنْدَ رَسُولِهِ إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ ۚ فَمَا
اسْتَقَامُوا لَكُمْ فَاسْتَقِيمُوا لَهُمْ ۗ إِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ ﴿٧﴾
كَيْفَ وَإِنْ يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ لَا يَرْقُبُوا فِيكُمْ إِلًّا وَلَا ذِمَّةً ۗ
يُرْضُونَكُمْ بِأَفْوَاهِهِمْ وَتَأْبٰى قُلُوبُهُمْ ۚ وَأَكْثَرُهُمْ فَاسِقُونَ ۚ ﴿٨﴾
اِشْتَرَوْا بِاٰيَاتِ اللّٰهِ ثَمَنًا قَلِيلًا فَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِهِ ۗ إِنَّهُمْ سَاءَ
مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٩﴾ لَا يَرْقُبُونَ فِي مُؤْمِنٍ إِلًّا وَلَا ذِمَّةً ۗ
وَأُولٰئِكَ هُمُ الْمُعْتَدُونَ ﴿١٠﴾ فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتَوُا
الزَّكٰوةَ فَإِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ ۗ وَنُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ
﴿١١﴾ وَإِنْ نَكَثُوا أَيْمَانَهُمْ مِنْ بَعْدِ عَهْدِهِمْ وَطَعَنُوا فِي دِينِكُمْ

فَقَاتِلُوٓا اَئِمَّةَ الْكُفْرِۙ اِنَّهُمْ لَٓا اَيْمَانَ لَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَنْتَهُونَ ﴿١٢﴾

Meâli

5. O haram olan aylar çıktı mı, artık diğer müşrikleri nerede bulursanız öldürün, yakalayın, hapsedin ve bütün geçit başlarını tutun. Eğer tevbe ederler ve namaz kılar, zekatı verirlerse artık yollarını serbest bırakın. Şüphesiz Allah çok bağışlayıcıdır çok merhametlidir.

6. Ve eğer müşriklerden biri aman ile yakınına gelmek isterse, ona aman ver; ta ki Allah'ın kelamını dinlesin. Sonra da onu güven içinde bulunacağı yere kadar gönder; çünkü bunlar gerçeği bilmez bir kavimdirler.

7. O müşriklerin Allah yanında, Resulü yanında bir sözü nasıl olabilir? Ancak Mescid-i Haram yanında (antlaşma) yaptıklarınız var ki bunlar size doğru durdukça, siz de onlara doğru bulunun. Allah hainlikten sakınanları elbette sever.

8. Evet, nasıl olabilir ki size galip gelseler, hakkınızda ne bir zimmet gözetirler ne de bir yemin? Ağızlarıyla sizi hoşnut etmeye çalışırlar, kalpleri ise karşı durur (iba eder); zaten ekserisi insanlıktan çıkmış fasıklardır.

9. Allah'ın ayetlerini az bir pahaya sattılar da Allah yolundan men ettiler. Gerçekten bunlar ne kötü şeyler yapmaktalar.

10. Bir mü'min hakkında ne bir yemin gözetirler, ne bir zimmet. Bunlar öyle saldırgandırlar.

11. Bundan böyle eğer tevbe ederler, namazı kılarlar, zekatı verirlerse dinde kardeşleriniz olurlar. Bilecek bir kavim için biz ayetlerimizi uzun uzun açıklarız.

12. Ve eğer verdikleri sözden sonra yeminlerini bozar ve dininize saldırıya kalkarlarsa, o küfür öncülerini hemen öldürün –çünkü onların yeminleri yoktur- umulur ki vazgeçerler.

Tefsiri

٥- ﴿ فَإِذَا انْسَلَخَ الْأَشْهُرُ الْحُرُمُ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَخُذُوهُمْ وَاحْصُرُوهُمْ وَاقْعُدُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصَدٍ فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتَوُا الزَّكٰوةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ إِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴾

5. O haram olan aylar çıktı mı, artık diğer müşrikleri nerede bulursanız öldürün, yakalayın, hapsedin ve bütün geçit başlarını tutun. Eğer tevbe ederler ve namaz kılar, zekatı verirlerse artık yollarını serbest bırakın. Şüphesiz Allah çok bağışlayıcıdır çok merhametlidir.

« فَإِذَا انْسَلَخَ الْأَشْهُرُ الْحُرُمُ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ » **"O haram olan aylar çıktı mı, artık diğer müşrikleri nerede bulursanız öldürün."**

Âyetin başında yer alan, « انْسَلَخَ » kavli, geçince, çıkınca, bitince, sona erince gibi manalara gelir. « الْأَشْهُرُ الْحُرُمُ » kavli de, antlaşmalarını, ve yeminlerini bozmuş olanlar için özgürce seyahat etmenin, gezip dolaşmanın tanındığı ve savaşın yasaklandığı aylar demektir.

« فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ » kavli ise, "size karşı antlaşmalarını bozmuş olanları, sizin aleyhinizde olarak düşmanlarınıza arka çıkıp yardım edenleri derhal öldürün" demektir.

« حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ » Onları yakaladığınız her yerde, ister harem sınırları içerisinde olsun, ister harem sınırları dışında olsun, herhangi bir yasak sözkonusu olmaksızın yakalayın.

« وَخُذُوهُمْ وَاحْصُرُوهُمْ وَاقْعُدُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصَدٍ » **"Onları yakalayıp hapsedin ve bütün geçit başlarını tutun."**

« وَخُذُوهُمْ » Onları esir alın, tutuklayın. **"el-Ahz"**: Esir almak de-

mektir. « وَاحْصُرُوهُمْ » Onları bağlayın, kendilerine fırsat tanımayın, ülke içerisinde faaliyet yapmalarına engel olun, hiçbir çalışmalarına göz yummayın.

« وَاقْعُدُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصَدٍ » Onların gezip dolaşabilecekleri, gidip gelebilecekleri tüm yolları, geçitleri tutun, onlara göz açtırmayın. Kendilerini en donanımlı bir şekilde kontrol altında bulundurun ki, herhangi bir hareket imkanı bulamasınlar. Burada geçen, « كُلَّ » kelimesi zarf olarak mansubtur.

« فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتَوُا الزَّكٰوةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ » **"Eğer tevbe eder, namaz kılar ve zekâtı verirlerse artık yollarını serbest bırakın."** Esir alınmalarından, yakalanıp kuşatma altında tutulmalarından sonra Müslüman olmaları durumunda artık onları salıverin, serbest bırakın veya onlardan elinizi çekin, artık onlara taarruzda bulunmayın, saldırmayın.

« إِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ » **"Şüphesiz Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhametlidir."** Küfürlerini örtmek ve İslam'a karşı vefasızlıklarını bağışlayan, gereği yerine getirilmezden önce onlardan öldürülmelerini önlemekle de merhamet edendir.

٦- ﴿وَإِنْ أَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجِرْهُ حَتّٰى يَسْمَعَ كَلَامَ اللّٰهِ ثُمَّ أَبْلِغْهُ مَأْمَنَهُ ذٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْلَمُونَ﴾

6. Ve eğer müşriklerden biri aman ile yakınına gelmek isterse, ona aman ver; ta ki Allah'ın kelamını dinlesin. Sonra da onu güven içinde bulunacağı yere kadar gönder; çünkü bunlar gerçeği bilmez bir kavimdirler.

« وَإِنْ أَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجِرْهُ » **"Ve eğer müşriklerden biri aman ile yakınına gelmek isterse, ona aman ver."** Ayette geçen, « أَحَدٌ » kelimesi muzmar olan bir şart fiiliyle merfu kılınmıştır ki bunun var sayıldığını görünürdeki bir fiil tefsir ediyor.

Yani bu, « وَاِنْ اسْتَجَارَكَ اَحَدٌ اسْتَجَارَكَ » demektir. Buna göre mana şöyledir: "***Seninle kendileri arasında herhangi bir antlaşma bulunmayan müşriklerden birisi söz konusu dört ayın bitiminde sana gelir ve senden, davette bulunduğun tevhit inancı ve Kur'an hakkında bilgi edinmek üzere güvence istemeye gelse, sen de hemen ona bu güvenceyi ver.***"

« حَتّٰى يَسْمَعَ كَلَامَ اللّٰهِ » **"Ta ki bu sayede Allah'ın kelamını Kur'an-ı dinleyip anlayabilsin."** Onun üzerinde düşünebilsin, bu işin gerçek mahiyeti nedir ne değildir bunu öğrenebilsin.

« ثُمَّ اَبْلِغْهُ مَاْمَنَهُ » **"Sonra da onu, tam anlamıyla kendisini güvencede kabul edeceği bir yere kadar ulaştır."** Yani İslam'ı kabul etmemesi halinde onu, kendisini tümüyle güven içerisinde kabul edebileceği yurduna, evine ulaştır. İşte bu noktadan sonra istersen onu öldürebilirsin.

Bu durum aynı zamanda, himaye isteğinde bulunan bir kimsenin eziyet olunamayacağının da bir delilidir. Keza bu gibi bir kimsenin İslam diyarında ikameti söz konusu değildir. Ona kendi ülkesine dönüş hakkını da tanımamız gerekmektedir. Çünkü ayet bütün bu hususlarda bir delildir. « ذٰلِكَ » **"Sözkonusu bu himaye olayı,"**

Yani, « فَاَجِرْهُ » kavliyle emredilen bu koruma, güvence verme emri ya da işi, « بِاَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْلَمُونَ » **"Onların Allah'ın dinini gerçekten bilmeyen bir toplum olmaları sebebiyledir."** Yani onların cahil bir toplum olmaları ve İslam'ın ne olduğunu bilmemeleri, daveti yapılan dinin hakikatinin ne olduğunu kavramamaları sebebiyledir. Dolayısıyla bu gibi kimselere mutlak manada eman verilmeli ki İslam hakkında bilgi edinsinler, ne olduğunu dinleyip kavrasınlar veya hakkı gerçek manasıyla idrak edebilsinler.

٧- ﴿كَيْفَ يَكُونُ لِلْمُشْرِكِينَ عَهْدٌ عِنْدَ اللّٰهِ وَعِنْدَ رَسُولِهِ اِلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ فَمَا اسْتَقَامُوا لَكُمْ فَاسْتَقِيمُوا لَهُمْ اِنَّ اللّٰهَ

يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ﴾

7. O müşriklerin Allah yanında, Resulü yanında bir sözü nasıl olabilir? Ancak Mescid-i Haram yanında (antlaşma) yaptıklarınız var ki bunlar size doğru durdukça, siz de onlara doğru bulunun. Allah hainlikten sakınanları elbette sever.

« كَيْفَ يَكُونُ لِلْمُشْرِكِينَ عَهْدٌ عِنْدَ اللّٰهِ وَعِنْدَ رَسُولِهِ » **"O müşriklerin Allah yanında, Resulü yanında bir sözü nasıl olabilir?"** Ayetin başında yer alan, « كَيْفَ » kelimesi ret anlamında bir soru edatıdır. Yani, Bu kimselerin antlaşmalarına bağlı kalmaları, mümkün değildir. Öyleyse onlar hakkında böyle bir beklenti içinde olmayın. Çünkü onlar konuşmaya bile değmez. Onların öldürülüp öldürülmemeleri konusunda da fazla düşünmeye gerek yoktur onların ne lazım gelecekse onu yapın. Daha sonra bu konuya şu açıklama getirilmektedir:

« إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ » **"Ancak Mescid-i Haram'ın yanında kendileriyle antlaşma yaptıklarınız bunların dışında tutulmuşlardır."** Yani bunların içerisinden Kendileriyle Mescid-i Haram'ın yanında antlaşma yaptığınız ve antlaşmalarına sadakatle bağlı kalarak bozma cihetine gitmemiş olan Kinane ve Damre oğulları gibilerine gelince onların durumlarını gözetin. Onlarla savaşmaya kalkışmayın.

« فَمَا اسْتَقَامُوا لَكُمْ فَاسْتَقِيمُوا لَهُمْ » **"Bunlar antlaşmalarına bağlı kaldıkları müddetçe siz de onların bu antlaşmalarına uyun."** Onlardan antlaşmalarını bozmak gibi bir tutum olmadıkça, antlaşma vefa gösterdikleri sürece, siz de aynen onlara karşı vefakar olun.

Ayette geçen, « مَا » harfi şart içindir. Yani; **"Bunlar size karşı antlaşmalarına bağlı kaldıkları müddetçe siz de onların bu antlaşmalarına uyun"** demektir.

« إِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ » **"Çünkü Allah, (hainlikten sakınan) takva sahiplerini sever."** Yani bu durumda bulunanların haklarına riayet etmek, doğrusu Allah'ın emir ve yasaklarına göre hareket edenlerin işidir.

٨- ﴿كَيْفَ وَإِنْ يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ لَا يَرْقُبُوا فِيكُمْ إِلًّا وَلَا ذِمَّةً يُرْضُونَكُمْ بِأَفْوَاهِهِمْ وَتَأْبَى قُلُوبُهُمْ وَأَكْثَرُهُمْ فَاسِقُونَ﴾

8. Evet, nasıl olabilir ki size galip gelseler, hakkınızda ne bir zimmet gözetirler ne de bir yemin? Ağızlarıyla sizi hoşnut etmeye çalışırlar, kalpleri ise karşı durur (iba eder); zaten ekserisi insanlıktan çıkmış fasıklardır.

« كَيْفَ وَإِنْ يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ » **"Nasıl bir antlaşmaları olsun ki!? Eğer sizi yenip ele geçirmiş olsalardı,"** Bu, müşriklerin söz ve antlaşmalarında durmayacaklarını, bunun oldukça uzak bir ihtimal olduğu hususunda bir tekrardır. Ancak burada fiili hazf olunmuştur. Çünkü ne denmek istendiği zaten anlaşılmaktadır. Yani; *"**Onların nasıl bir antlaşmaları olabilir ki? Onlar antlaşmalarına bağlı bir toplum mu ki? Oysa onlar** geçmişte iman ettik demelerine ve kesin söz vermelerine rağmen **size üstün gelir ve sizi yenecek olurlarsa**"* demektir.

« لَا يَرْقُبُوا فِيكُمْ إِلًّا » **"Onlar sizin için herhangi bir yemini ya da bir yakınlığı,"** bir andı ve akrabalığı, « وَلَا ذِمَّةً » **"bir antlaşmayı asla gözetmezlerdi."** Bir antlaşmayı önemsemezlerdi.

« يُرْضُونَكُمْ بِأَفْوَاهِهِمْ » **"Onlar ağızlarıyla sizi hoşnut etmeye çalışırlar."** İman edeceğiz vaatleriyle, antlaşmalarına sadakat göstereceklerine ilişkin sözde ifadeleriyle size yalakalık ederler.

Buradaki « يُرْضُونَكُمْ بِأَفْوَاهِهِمْ » kavli bu kimselerin iç hallerini yansıtan ve dışları ile içlerinin aynı olmadığını gösteren bir mübteda/giriş cümlesidir. Bunların antlaşmalarına uymaktan uzak bir toplum olduklarını tespit eden bir cümledir.

« وَتَأْبَى قُلُوبُهُمْ وَأَكْثَرُهُمْ فَاسِقُونَ » **"Oysa onların kalpleri antlaşmalara bağlı kalmaya** -ve iman etmeye- **engel oluyor. Çünkü onların çoğu insanlıktan çıkmış kimselerdir."** Antlaşmalarını bozan veya küfürde inat ederek ısrar edip direnen kimseler olup, kendilerini yalandan menedecek mertlik ve insanlıkları da yoktur, antlaşmalarını bozmaya

mani olabilecek bir ahlaki karaktere de sahip değillerdir. Çünkü kimi kâfirler vardır ki onlar antlaşmalarına karşı vefakarlık gösterirler.

٩ – ﴿اشْتَرَوْا بِاٰيَاتِ اللّٰهِ ثَمَنًا قَلِيلًا فَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِهِ إِنَّهُمْ سَٓاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾

9. Allah'ın ayetlerini az bir pahaya sattılar da Allah yolundan men ettiler. Gerçekten bunlar ne kötü şeyler yapmaktalar.

« اشْتَرَوْا بِاٰيَاتِ اللّٰهِ ثَمَنًا قَلِيلًا » **"Onlar Allah'ın ayetlerini az bir değere karşılık sattılar"** değiştirdiler. Çok basit bir dünyalık karşılığında... Bu ise heva ve heveslerinin peşinden koşturmak, şehevi arzularını tatmin etmekten başka bir şey değildir.

« فَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِهِ » **"Halkı İslam'a girmekten menettiler."** Kendileri onu kabul etmedikleri gibi, başkalarını da kabul etmekten menettiler.

« إِنَّهُمْ سَٓاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ » **"Gerçekten onların yaptıkları bu şeyler ne kötüdür!"** Yaptıkları iş ve giriştikleri hareket ne kadar iğrenç bir iş ve harekettir.

١٠ – ﴿لَا يَرْقُبُونَ فِي مُؤْمِنٍ إِلًّا وَلَا ذِمَّةً وَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْمُعْتَدُونَ﴾

10. Bir mü'min hakkında ne bir yemin gözetirler, ne bir zimmet. Bunlar öyle saldırgandırlar.

« لَا يَرْقُبُونَ فِي مُؤْمِنٍ إِلًّا وَلَا ذِمَّةً » **"Onlar hiçbir müminin yemin veya yakınlığını tanımazlar."** Ayetin başında bulunan « لَا » burada tekrar mahiyetindedir. Çünkü bundan önceki ayette özel olarak, « فِيكُمْ » yani, "sizin için, sizin hakkınızda" kavli yer aldığı halde özel bir durum arz ederken bu ikinci ayette daha genel bir ifadeye yer verilmiştir. Çünkü burada, « فِي مُؤْمِنٍ » "Hiçbir müminin" ifadesine yer verilmiştir.

« وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُعْتَدُونَ » **"İşte onlar hadlerini aşan kimselerdir."** Yani onlar zulmetmede, ezmede, işkence ve baskı yöntemlerini kullanmakta asla bir sakınca görmez, bu alanda her bakımdan hadlerini aşmış kimselerdir.

١١- ﴿ فَاِنْ تَابُوا وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتَوُا الزَّكٰوةَ فَاِخْوَانُكُمْ فِى الدّ۪ينِۜ وَنُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴾

11. Bundan böyle eğer tevbe ederler, namazı kılarlar, zekatı verirlerse dinde kardeşleriniz olurlar. Bilecek bir kavim için biz ayetlerimizi uzun uzun açıklarız.

« فَاِنْ تَابُوا وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتَوُا الزَّكٰوةَ فَاِخْوَانُكُمْ فِى الدّ۪ينِ » **"Eğer** -küfürden- **tevbe ederler, namazı kılar ve zekatı verirlerse artık bundan böyle onlar da** -nesepte değil- **dinde sizin kardeşlerinizdirler."**

Burada, « فَاِخْوَانُكُمْ » kavlinde mübteda mahzuf bulunmaktadır. Bu, « فَهُمْ اِخْوَانُكُمْ » demektir.

« وَنُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ » **"Bilen bir topluma biz, ayetleri böyle açıklarız."** Onları anlayan ve onlar üzerinde düşünenlere işte bu şekilde açıklarız. Bu bir itiraz (parantez) cümlesidir. Sanki şöyle denilir gibidir: "Gerçekten bu ayetlerin detayları üzerinde düşünenler var ya, işte bunlar, antlaşmalı müşriklere ilişkin hükümlerin ve bunları korumanın, bunlara uymanın açıklaması üzerinde düşünülmesini teşvikte bulunan bilgin kimselerdir.

١٢- ﴿ وَاِنْ نَكَثُوا اَيْمَانَهُمْ مِنْ بَعْدِ عَهْدِهِمْ وَطَعَنُوا ف۪ي د۪ينِكُمْ فَقَاتِلُوا اَئِمَّةَ الْكُفْرِۙ اِنَّهُمْ لَا اَيْمَانَ لَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَنْتَهُونَ ﴾

12. Ve eğer verdikleri sözden sonra yeminlerini bozar ve dininize saldırıya kalkarlarsa, o küfür öncülerini hemen öldürün -çünkü onların yeminleri yoktur- umulur ki vazgeçerler.

« وَاِنْ نَكَثُوا اَيْمَانَهُمْ مِنْ بَعْدِ عَهْدِهِمْ وَطَعَنُوا ف۪ي د۪ينِكُمْ » **"Eğer sizin**

le yaptıkları antlaşmalarından sonra yeminlerini bozarlar ve dininize herhangi bir şekilde saldırır ya da dil uzatırlarsa," Yani yemin etmek suretiyle kesin bir şekilde antlaşma yaptıktan sonra bozarlarsa ve dininizi de ayıplayıp dillerine ve yazıların hedef edinirlerse,

« فَقَاتِلُوا أَئِمَّةَ الْكُفْرِ » **"Böylesi küfür önderlerini hemen öldürün!"** Onlarla savaşın!

Çünkü, « فَقَاتِلُوا أَئِمَّةَ الْكُفْرِ » kavli, « فَقَاتِلُوهُمْ » demektir. Ayette geçen, « أَئِمَّةَ الْكُفْرِ » kavli burada, « هُمْ » zamiri yerine konulmuştur. Çünkü bu kimseler şirkin önderleridirler. Ya da bunlar Hz. Peygamber (sav)'i Mekke'den çıkarmaya karar vermiş olan Kureyş toplumun önderleridirler.

Kimi İslam âlimleri şöyle demektedirler: "Bir zimmi yani gayri Müslim bir vatandaş açık olarak İslam dinine sataşırsa bu kimsenin öldürülmesi caizdir. Çünkü kendisi hakkında geçerli olan antlaşma, İslam dinine saldırmama esasına dayalıdır. Buna rağmen bu kimse dinimize herhangi bir şekilde saldırıda bulunurlarsa, dil uzatırlarsa o kimse veya antlaşmalarını bozmuş demektir. Böylece zimmetten yani dokunulmazlık çıkmış olur.

Kıraat imamlarından Kufe okulu imamları ve İbn Amir, « أَئِمَّة » kelimesini ayette görüldüğü gibi iki hemze ile, "**E imme**" olarak okumuşlardır. Bunlar dışındaki kıraat imamları ise bu kelimeyi bir tek hemze ile medsiz olarak ve sonrasında da esre harekeli bir "Y" harfi olduğu halde, « أَيِمَّة » şeklinde okumuşlardır. Bu kelimenin aslı ise, « أَئِمَّ » olup tıpkı "**Ef'ile** ve **A'mide**" gibi. Kelime, **İmam** kelimesinin çoğuludur. **İmad** ve **A' mide** kelimeleri gibi. Birinci **mim** harfinin harekesi, sakin olan **hemzeye** verildi ve birinci **mim** harfi, ikinci **mim** harfine **idğam** olundu. Her **iki hemzeyi** de okuyan kıraat imamları, bu durumda kelimenin aslına dayanarak **hemzeleri** ortaya çıkarıyorlar. İkinci **hemzeyi "Y"** harfi olarak okuyanlar ise, bu harfin harekesinin **kesre** olması sebebiyledir.

« إِنَّهُمْ لَا أَيْمَانَ لَهُمْ » **"Çünkü onların yeminleri yoktur."** Burada

ayetin başında geçen, « وَإِنْ نَكَثُوا أَيْمَانَهُمْ » kavliyle bu kimselerin yeminlerinin varlığı kabul edilmektedir. Çünkü yüce Allah, onların ortaya koydukları, yeminlerini muradetmektedir. Sonra da, « إِنَّهُمْ لَا أَيْمَانَ» diyerek bu kavliyle de gerçekte onların ye-minlerinin ne ifade ettiğini açıklamış oldu.

İşte bu hüküm Hanefilerin lehinde bir delildir. Çünkü bize göre kâfirlerin ettikleri yemin yemin olarak sayılmaz. Ancak İmam Şafii merhuma göre bunun manası, "O kâfirler yeminlerine bağlılık göstermezler, vefalı olmazlar" demektir. Çünkü İmam Şafii'ye göre kâfirlerin yeminleri de yemindir. Zira ayette, "Yeminlerini bozarlarsa" ifadesiyle onların da yeminlerinin var olduğu belirtmiş olmaktadır.

Kıraat imamlarından İbn Amir, « لَا أَيْمَانَ » kavlini, « لَا إِيمَانَ » olarak okumuştur. Yani onların İslam'ı yoktur, demektir.

« لَعَلَّهُمْ يَنْتَهُونَ » **"Umulur ki (bu tutum ve davranışlarından) vazgeçerler."**

Bu cümle, « فَقَاتِلُوا أَئِمَّةَ الْكُفْرِ » kavline müteallik bulunmaktadır. Bu ikisi arasında yer alan cümle ise mutarıza cümlesidir. Yani mana şöyledir:

"Sizin bu kimselere karşı savaşma amacınız, onlarda görülen küfür ve benzeri kötülüklerden vazgeçirilmeleri esasına yönelik olsun."

Doğrusu bu ifade, yüce Allah'ın kötülük işleyenlere karşı ne kadar fırsat tanındığının bir göstergesidir.

❀ ❀ ❀

13. - 18. ÂYETLER

أَلاَ تُقَاتِلُونَ قَوْمًا نَكَثُوا أَيْمَانَهُمْ وَهَمُّوا بِإِخْرَاجِ الرَّسُولِ وَهُمْ
بَدَؤُكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ ۜ أَتَخْشَوْنَهُمْ ۚ فَاللّٰهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَوْهُ إِنْ كُنْتُمْ
مُؤْمِنِينَ ﴿١٣﴾ قَاتِلُوهُمْ يُعَذِّبْهُمُ اللّٰهُ بِأَيْدِيكُمْ وَيُخْزِهِمْ وَيَنْصُرْكُمْ
عَلَيْهِمْ وَيَشْفِ صُدُورَ قَوْمٍ مُؤْمِنِينَ ﴿١٤﴾ وَيُذْهِبْ غَيْظَ قُلُوبِهِمْ ۜ
وَيَتُوبُ اللّٰهُ عَلَى مَنْ يَشَاءُ ۜ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١٥﴾ أَمْ حَسِبْتُمْ
أَنْ تُتْرَكُوا وَلَمَّا يَعْلَمِ اللّٰهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ وَلَمْ يَتَّخِذُوا
مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَلاَ رَسُولِهِ وَلاَ الْمُؤْمِنِينَ وَلِيجَةً ۜ وَاللّٰهُ خَبِيرٌ بِمَا
تَعْمَلُونَ ﴿١٦﴾ مَا كَانَ لِلْمُشْرِكِينَ أَنْ يَعْمُرُوا مَسَاجِدَ اللّٰهِ
شَاهِدِينَ عَلٰى أَنْفُسِهِمْ بِالْكُفْرِ ۜ أُولٰئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ ۚ وَفِي
النَّارِ هُمْ خَالِدُونَ ﴿١٧﴾ إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَاجِدَ اللّٰهِ مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ
وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَأَقَامَ الصَّلٰوةَ وَاٰتَى الزَّكٰوةَ وَلَمْ يَخْشَ إِلاَّ اللّٰهَ
فَعَسٰى أُولٰئِكَ أَنْ يَكُونُوا مِنَ الْمُهْتَدِينَ ﴿١٨﴾

Meâli

13. Ey müminler! Yeminlerini bozarak dininize saldıran, Peygamber'i yurdundan çıkarmaya kalkışan ve her seferinde size karşı ilk defa savaş başlatarak saldırıya geçen bir topluma karşı savaşmayacak mısınız? Yoksa onlardan mı korkuyorsunuz? Eğer gerçekten mü'minseniz, asıl korkup çekinmeniz gereken Allah'tır.

14. Onlarla savaşın ki Allah sizin ellerinizle onlara azab etsin, onları rezil etsin, yardımıyla sizi üzerlerine galip kılsın ve mü'min bir kavmin yüreklerine su serpsin.

15. (Onlarla savaşın ki) kalplerindeki gayzı (kini) gidersin. Hem Allah dilediğine tevbe de nasip eder! Allah bilendir, hikmet sahibidir.

16. Yoksa siz zannettiniz mi ki halinize bırakılıvereceksiniz de Allah içinizden cihad edenleri ve Allah'tan, Resulünden ve mü'minlerden başkasını kendilerine sırdaş edinmeyenleri hiç de bilip görmeyecek? Halbuki Allah bütün yaptıklarınızdan haberdardır.

17. Müşrikler vicdanlarına karşı kendi küfürlerine kendileri şahit olup dururlarken, Allah'ın mescidlerini imar etmeleri kabul edilemez. Onların hayır namına bütün yaptıkları heder olmuştur ve onlar ateş içinde ebedî kalacaklardır.

18. Allah'ın mescidlerini ancak Allah'a ve ahiret gününe inanan, namaza devam eden, zekatı veren ve Allah'tan başkasından korkmayan kimseler imar eder. İşte bunların doğru yola ermiş olmaları umulur.

Tefsiri

Daha sonra yüce Allah müminleri savaşa teşvik ederek şöyle buyuruyor:

١٣- ﴿أَلَا تُقَاتِلُونَ قَوْمًا نَكَثُوا أَيْمَانَهُمْ وَهَمُّوا بِإِخْرَاجِ الرَّسُولِ وَهُمْ بَدَؤُكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ أَتَخْشَوْنَهُمْ فَاللَّهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَوْهُ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ﴾

13. Ey müminler! Yeminlerini bozarak dininize saldıran, Peygamber'i yurdundan çıkarmaya kalkışan ve her seferinde size karşı ilk defa savaş başlatarak saldırıya geçen bir topluma karşi savaşmayacak mısınız? Yoksa onlardan mı korkuyorsunuz? Eğer gerçekten mü'minseniz, asıl korkup çekinmeniz gereken Allah'tır.

« أَلَا تُقَاتِلُونَ قَوْمًا نَكَثُوا أَيْمَانَهُمْ وَهَمُّوا بِإِخْرَاجِ الرَّسُولِ وَهُمْ بَدَؤُكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ » **"Ey Müminler!** -Sizinle olan antlaşmalarında yemin ettikleri

halde- **Yeminlerini bozarak dininize saldıran, peygamber'i yurdundan** -Mekke'den- **çıkarmaya kalkışan ve her seferinde size karşı ilk defa savaş başlatarak saldırıya geçen bir topluma karşı savaşmayacak mısınız?"** Çünkü savaşı ilk başlatanlar elbette daha zalimdirler. O halde durum bu iken sizin onlarla savaşmanıza mani hal nedir? Yüce Allah, savaşı terketmeleri ya da yavaştan almaları nedeniyle müminleri kınamakta ve kendilerini savaşmaya teşvik etmektedir. Daha sonra da niçin savaşmaları gerektiği konusundaki gerekçeleri Müslümanlara saymaktadır. Bunları da şöylece açıklıyor:

a- Bu müşrikler antlaşma, ve yeminlerini bozmuşlardır,

b- Allah Resulünü Mekke'den çıkarmaya karar vermiş ve bunu için girişimlerde bulunmuşlardır.

c- Ortada savaşmayı gerektiren herhangi bir durum yok iken bu savaşı ilk başlatan taraf olmuşlardır.

« أَتَخْشَوْنَهُمْ » **"Yoksa onlardan mı korkuyorsunuz?"** Kafir ve müşriklerden çekinmeleri sebebiyle bu, kendileri için bir kınamadır.

« فَاللّٰهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَوْهُ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ » **"Eğer gerçekten Allah Allah'ın vadettikleriyle uyarılarına inanıyorsanız, asıl korkup çekinmeniz gereken Allah'tır."** Öyleyse Allah'tan korkuyorsanız, hemen O'nun düşmanlarıyla savaşın. Çünkü korkulması gereken Allah'tır.

Yani kamil manada var olan bir imanın gereği, mümin kimsenin Rabbinden başkasından korkmamasını ona sağlar. O'ndan başkalarına asla değer vermez ve onları hiç önemsemez.

Yüce Allah bu ayetle savaşı bırakanları kınadıktan sonra, şimdi ele alacağımız ayette mü'minleri savaşa teşvik ederek şöyle buyuruyor:

١٤- ﴿ قَاتِلُوهُمْ يُعَذِّبْهُمُ اللّٰهُ بِأَيْدِيكُمْ وَيُخْزِهِمْ وَيَنْصُرْكُمْ عَلَيْهِمْ وَيَشْفِ صُدُورَ قَوْمٍ مُؤْمِنِينَ ﴾

14. Onlarla savaşın ki Allah sizin ellerinizle onlara azab etsin, onları rezil etsin, yardımıyla sizi üzerlerine galip kılsın ve mü'min bir kavmin yüreklerine su serpsin.

« قَاتِلُوهُمْ » **"Düşmanlarınızla savaşın"** Yüce Allah devamında da Müslümanlara zafer ve yardım vadediyor ki gönülleri buna yatışsın, böylece sebatları sağlanmış olsun, bununla ilgili olarak doğru ve sağlıklı niyet ve amaç sahibi olsunlar. Allah bu konuda buyuruyor ki:

« يُعَذِّبْهُمُ اللّٰهُ بِأَيْدِيكُمْ وَيُخْزِهِمْ وَيَنْصُرْكُمْ عَلَيْهِمْ » **"Allah, onları sizin ellerinizle cezalandırsın, elinize esir düşür-mekle rezil kılsın, onlara karşı zafere erdirmekle üstün konuma getirsin"** Sizi onlara galip kılsın.

« وَيَشْفِ صُدُورَ قَوْمٍ مُؤْمِنِينَ » **"Ve inanmış bir toplumun kalbini yatıştırsın."** Bu toplum da Resulullah (sav)'ın antlaşmalıları ve bir bakıma sırdaşları olan Huzaa kabilesidir.

١٥- ﴿وَيُذْهِبْ غَيْظَ قُلُوبِهِمْ وَيَتُوبُ اللّٰهُ عَلَى مَنْ يَشَٓاءُ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ﴾

15. (Onlarla savaşın ki) kalplerindeki gayzı (kini) gidersin. Hem Allah dilediğine tevbe de nasip eder! Allah bilendir, hikmet sahibidir.

« وَيُذْهِبْ غَيْظَ قُلُوبِهِمْ » **"Ve gönüllerindeki kini yok etsin."** Çünkü Huzaa kabilesi müşriklerden çok çekmişlerdi. Yüce Allah tüm bu vadettiklerini yerine getirdi. Bunlar da Allah Resulü'nün peygamberliğinin sıhhatine, hak olduğuna delilidirler.

« وَيَتُوبُ اللّٰهُ عَلَى مَنْ يَشَٓاءُ » **"Allah dilediklerinin tevbelerini kabul eder."** Bu ifade bir cümle başlangıcıdır. Aynı zamanda bu ayet bazı Mekke kâfirlerinin tevbe ederek küfürlerinden döndüklerini de haber vermektedir. Yine aynı şekilde bu ayet Mekke müşriklerinden bazı kimselerin de Müslüman olduklarını belirtmektedir. Örneğin Ebu Süfyan, Ebu Cehil'in oğlu İkrime, Amr oğlu Süheyl gibileri.

Bu ayet aynı zamanda Mutezile aleyhinde onlara bir cevaptır. Çünkü Mutezile mezhebi mensupları, Allah dilerse bütün kafirlerin de tevbelerini kabul buyurur, ancak kafirler kendi istekleriyle tevbe yolunu seçmiyorlar, görüşünü savunuyorlar.

« وَاللّٰهُ عَلِيمٌ » **"Allah herşeyi en iyi bilendir,"** Allah önceden olmuş olanları bildiği gibi ileride olabilecek şeyleri de bilir.

« حَكِيمٌ » **"fiillerinde** -bu gibi kullarının tevbelerini kabul etmedede **hüküm ve hikmet sahibidir."**

١٦- ﴿أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تُتْرَكُوا وَلَمَّا يَعْلَمِ اللّٰهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ وَلَمْ يَتَّخِذُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَلَا رَسُولِهِ وَلَا الْمُؤْمِنِينَ وَلِيجَةً وَاللّٰهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ﴾

16. Yoksa siz zannettiniz mi ki halinize bırakılıvereceksiniz de Allah içinizden cihad edenleri ve Allah'tan, Resulünden ve mü'minlerden başkasını kendilerine sırdaş edinmeyenleri hiç de bilip görmeyecek? Halbuki Allah bütün yaptıklarınızdan haberdardır.

« أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تُتْرَكُوا وَلَمَّا يَعْلَمِ اللّٰهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ » **"Yoksa siz ey müminler! Allah içinizden cihad edenleri meydana çıkarmadan salıverileceğinizi mi sandınız?"** Ayetin başında yer alan, « أَمْ » edatı, munkatiadır. Başındaki hemze ise zanları sebebiyle bu gibilerini uyarmadır, yermedir. Yani bunun manası şöyledir: "Sizin üzerinde bulunduğunuz gerçek, asıl inancınızın ne olduğu açık -seçik ortaya konuncaya dek, sizden kim samimi, kim değil anlaşılana kadar bırakılacağınızı mı sandınız. Söz konusu samimi ve ihlas sahibi olanlar Allah rızasını gözeterek Allah yolunda cihad edenlerdir.

« وَلَمْ يَتَّخِذُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَلَا رَسُولِهِ وَلَا الْمُؤْمِنِينَ وَلِيجَةً » " **"Allah, Resulü ve müminlerden başkalarını kendilerine sırdaş edinmeyenleri ....."** Allah Resulü (sav) ile müminlere karşı olanlarla olmayanlar belirinceye, kimlerin sırdaş edinildiğini kimlerin edinilmediğini ortaya çıkarıncaya kadar. « لَمَّا » edatının manası her an beklenilen, her an olabilecek olan demektir. Dolayısıyla bu, şu gerçeği ifade etmektedir: "Bu gibilerin durumları her an ortaya çıkabilir, bu beklenilmektedir. Böylece kimler Allah'ın dinine iman etmede daha samimi ve ihlas

sahibidir, kimler değildir, bu iki kesimin durumu açıklığa çıksın için ki, bu da zaten her an ortaya çıkacak durumdadır, bu beklenmektedir."

« وَلَمْ يَتَّخِذُوا » kavli, « جَاهَدُوا » kavline matuftur. Bu da sıla/ilgi ya da yan cümlecik içerisinde yer almaktadır. Sanki şöyle denilir gibidir: "Sizin içinizden gerçekten cihad edenlerle ihlas sahibi olanlar, Allah'tan başkasını sırdaş edinmeyen bilininceye, ortaya çıkıncaya kadar..." Burada sanki bilmiyormuş gibi bir ifade yer almakta ve, "Allah bilinceye kadar" denmektedir ki bu, malumu yani aslında Allah tarafından bilinen bir gerçeğin Müslümanlarca da bilinmesi gerçeğini dile getiriyor. Örneğin; "Benim için denilerini Allah benden bilmedi" kavli gibi ki, bununla şöyle denilmek isteniyor: "Bende böyle bir şey var olmadı." Bu itibarla mana şöyledir: "Siz hiç cihad yapmaksızın ve müşriklerle olan bağları koparmaksızın bırakılacağınızı mı sandınız?"

« وَاللّٰهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ » **"Allah bütün yapıp ettiklerinizden haberdardır."** İster iyilik olsun, ister kötülük olsun her ne işlemişseniz Allah buna göre size muamelede bulunacaktır, ya mükafat veya cezalandırma...

١٧ - ﴿ مَا كَانَ لِلْمُشْرِكِينَ اَنْ يَعْمُرُوا مَسَاجِدَ اللّٰهِ شَاهِدِينَ عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْ بِالْكُفْرِ اُولٰٓئِكَ حَبِطَتْ اَعْمَالُهُمْ وَفِى النَّارِ هُمْ خَالِدُونَ ﴾

17. Müşrikler vicdanlarına karşı kendi küfürlerine kendileri şahit olup dururlarken, Allah'ın mescidlerini imar etmeleri kabul edilemez. Onların hayır namına bütün yaptıkları heder olmuştur ve onlar ateş içinde ebedî kalacaklardır.

« مَا كَانَ لِلْمُشْرِكِينَ اَنْ يَعْمُرُوا مَسَاجِدَ اللّٰهِ شَاهِدِينَ عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْ بِالْكُفْرِ» **"Allah'a ortak/şirk koşanlar, kendilerinin bu durumlarına tanıklık edip durdukları halde Allah'ın mescitlerini onarmaları doğru değildir."**

« مَا كَانَ » doğru değildir, uygun olmaz, yakışık almaz gibi manalarına gelir. « مَسَاجِدَ » kelimesi, Mekke ve Basra kıraat imamlarınca

« مَسْجِدَ اللّٰهِ » şeklinde okunmuştur. Bundan maksat da Mescid-i Haram'dır. Ancak bu, Kur'an'da kıraat cem'i olarak zikredildi. Çünkü Mescid-i Haram bütün mescitlerin kıblesi ve imamıdır. Bu itibarla onu imar eden, adeta tüm mescitleri imar etmiş gibidir. Çünkü bu Mescidin her bir parçası ve her bir noktası bir mescittir. Ya da bu ifade ile yeryüzündeki tüm mescitler murat olunmuştur. Cins manasında değerlendirilmiştir. Çünkü Mescid-i Haram cinsinden kabul edilen veya o manada değerlendirilen diğer mescitleri bile imar etmeleri uygun değilken, bütün mescitlerim anası olan Asıl Mescidin yani Mescid-i Haram'ın imarının da bunlarca yapılması uygun değildir. Çünkü Mescid-i Haram tüm mescitlerin temelidir. Bu açıdan bu yasaklama daha bir etkin ifade ile dile getirilmiştir. Zira burada kinaye yolu ile bir anlatım izlenmiştir. Örneğin: **"Filan kimse Allah'ın kitaplarını okumaz"** denince, bununla **"o kimsenin aslında Kur'an-ı hiç okumadığı"** manası daha açık ve net bir şekilde ortaya konulmuş olmaktadır.

Zaten, « شَاهِدِينَ عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْ بِالْكُفْرِ » kavli de bunu açıklamaktadır. Yani bu kimseler bizzat kendileri açıkça putlara taptıklarını itiraf ettikleri halde böyle bir imar onlar için söz konusu değildir.

Ayrıca, « شَاهِدِينَ عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْ بِالْكُفْرِ » kavli, « يَعْمُرُوا » kelimesindeki **vav** harfinden haldir. Mana ise şöyledir: "Bunlar için, birbirine zıt iki işi bir arada götürmeleri, doğru değildir. Bunlardan biri Allah'a ibadet olunan mabetleri imar etmek, diğeri de Allah'ı ve O'na ibadet ve kulluğu inkardır.

« اُولٰٓئِكَ حَبِطَتْ اَعْمَالُهُمْ وَفِي النَّارِ هُمْ خَالِدُونَ » **"İşte bu kimselerin tüm yaptıkları boşa gitmiştir. Onlar ebedi olarak cehennem ateşinde kalacaklardır."** Daimi olarak kalıcıdırlar.

١٨ - ﴿اِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَاجِدَ اللّٰهِ مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَاَقَامَ الصَّلٰوةَ وَاٰتَى الزَّكٰوةَ وَلَمْ يَخْشَ اِلَّا اللّٰهَ فَعَسٰٓى اُولٰٓئِكَ اَنْ يَكُونُوا مِنَ الْمُهْتَدِينَ﴾

18. Allah'ın mescidlerini ancak Allah'a ve ahiret gününe inanan, namaza devam eden, zekatı veren ve Allah'tan başkasından korkmayan kimseler imar eder. İşte bunların doğru yola ermiş olma-

ları umulur.

« إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَاجِدَ اللّٰهِ مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ » **"Allah'ın mescitlerinin** -imar edecek- **olanlar, ancak Allah'a ve ahiret gününe iman edenler,"** Yani onarılması gereken yerlerini onaracak, süpürüp temizleyecek, ışıklandıracak, mescitleri yapılış amaçlarına uygun olarak kullanacak olanlar.... Çünkü mescitlerin yapılış gayesi dünya çıkarlarının konuşulacağı yerler değildir. Buraları Allah'a kulluk edilsin ve zikredilsin için yapılmıştır. Burada zikirden kasıt ilim öğrenimi demektir.

Ayette, **"Allah'a ve ahiret gününe iman edenler"** denilmiş, Allah Resulüne iman ifadesine yer verilmemesi başka bir şeyin akla getirilmesine işi vardırmasın. Çünkü nerede Allah'a imandan söz edilirse, mutlak manada o ifadenin içerisinde Allah Resulü (sav)'ne de iman var kabul edilir. Çünkü Ezan ve Kamette, şahadet kelimesinde ve daha başka yerlerde Allah'a iman ve şahadetin yanı başında mutla Resulüne de iman ve şahadet beraberce zikredilmiştir. Ya da bu hüküm;

« وَاَقَامَ الصَّلٰوةَ وَاٰتَى الزَّكٰوةَ » **"Namazlarını kılanlar, zekatı verenler"**

« وَلَمْ يَخْشَ اِلَّا اللّٰهَ » **"Ve asla Allah'tan başkasından korkmayanlardır."** Bu cümle zamanda ihlaslı olma konusunda da bir uyardır. Esasen **Allah'tan korkmaktan** kasıt, dini konularda dikkatli davranmak, herhangi bir kimseden gelebilecek korku ve endişe nedeniyle onların rızasını Allah'ın rızasından üstün tutmamaktır. Mümin olan kimse aslın da sakınılması gereken şeylerden kimi zaman sakınmak suretiyle dikkatli davranır. Ancak zamanda kendisine hakim olamayarak korkabilir.

Bir başka yoruma göre de, onlar putlardan korkuyorlardı ve onlar dan umut ediyorlardı. İşte burada onlardan korkulmaması istenmiştir.

« فَعَسٰٓى اُولٰٓئِكَ اَنْ يَكُونُوا مِنَ الْمُهْتَدِينَ » **"İşte gerçekten doğru yola ermiş olanlardan olmaları beklenilenler bu kimselerdir."** Burada müşriklerin hidayete erme yerlerinden oldukça uzakta bulundukları noktasına dikkat çekiliyor. Onların amellerinden yararlanmalarının ve böyle bir beklenti içinde olmalarının kesinlikle olmayacağını belirtiyor.

Çünkü ayette geçen, « فَعَسَىٰ » kelimesi, ummak, beklenti içinde olmak anlamındadır. Mana şöyledir: "Ancak bu özelliktekilerin mescitleri imar etmeleri doğrudur. Ancak bu kimseler bu yaptıkları şeylerden ötürü Allah katında bir beklentiye sahip olabilirler. Bunların dışında kalan kafir ve müşrikler değil."

❁ ❁ ❁

19. – 24. ÂYETLER

أَجَعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَاجِّ وَعِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ كَمَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَجَاهَدَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ ط لَا يَسْتَوُونَ عِنْدَ اللّٰهِ ط وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿١٩﴾ اَلَّذِينَ اٰمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ لا أَعْظَمُ دَرَجَةً عِنْدَ اللّٰهِ ط وَأُولٰٓئِكَ هُمُ الْفَٓائِزُونَ ﴿٢٠﴾ يُبَشِّرُهُمْ رَبُّهُمْ بِرَحْمَةٍ مِنْهُ وَرِضْوَانٍ وَجَنَّاتٍ لَهُمْ فِيهَا نَعِيمٌ مُقِيمٌ لا ﴿٢١﴾ خَالِدِينَ فِيهَٓا أَبَدًا ط إِنَّ اللّٰهَ عِنْدَهُٓ أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿٢٢﴾ يَٓا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَتَّخِذُوٓا اٰبَٓاءَكُمْ وَإِخْوَانَكُمْ أَوْلِيَٓاءَ إِنِ اسْتَحَبُّوا الْكُفْرَ عَلَى الْإِيمَانِ ط وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَأُولٰٓئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٢٣﴾ قُلْ إِنْ كَانَ اٰبَٓاؤُكُمْ وَأَبْنَٓاؤُكُمْ وَإِخْوَانُكُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ وَعَشِيرَتُكُمْ وَأَمْوَالٌ اقْتَرَفْتُمُوهَا وَتِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا وَمَسَاكِنُ تَرْضَوْنَهَٓا أَحَبَّ إِلَيْكُمْ مِنَ اللّٰهِ وَرَسُولِهِ وَجِهَادٍ فِي سَبِيلِهِ فَتَرَبَّصُوا حَتّٰى يَأْتِيَ اللّٰهُ بِأَمْرِهِ ط وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ع ﴿٢٤﴾

Meâli

19. Ya siz hacılara su vermeyi ve mescid-i Haram'ı onarmayı, Allaha ve ahiret gününe iman edip de Allah yolunda cihad etmekte bulunan gibi mi tuttunuz? Bunlar Allah katında eşit olmazlar. Allah zalimler topluluğunu hidayet vermez.

20. İman edip, hicret etmiş ve mallarıyla, canlarıyla Allah yolunda cihad etmekte bulunmuş olan kimseler, Allah katında rütbe bakımından daha büyüktür ve bunlar işte o asıl kurtuluşa erenlerdir.

21. Onların rabbi kendilerini katından bir rahmet, bir hoşnutluk ve içlerinde tükenmez nimetler olan cennetler ile müjdeler.

22. Onlar ebedi kalmak üzere oradadırlar. Çünkü en büyük mükafat Allah katındadır.

23. Ey iman edenler! Babalarınız ve kardeşleriniz eğer imana karşı küfrü tercih ediyorlarsa onları dost etmeyiniz, sizden her kim onları veli tanıyacak olursa, işte onlar nefislerine zulmedenlerdir.

24. (Ey Muhammed!) De ki: "Eğer babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, oğullarınız, kardeşleriniz, kadınlarınız, hısımınız, kabileniz, elinize geçirdiğiniz mallar, zarara uğramasından korktuğunuz bir ticaret, hoşunuza giden meskenler; size Allah ve Resulünden ve O'nun yolunda cihaddan daha sevgili ise artık Allah'ın emri gelinceye kadar bekleyin. Allah öyle fasıklar topluluğunu, hidayete erdirmez."

Tefsiri

١٩- أَجَعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَاجِّ وَعِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ كَمَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَجَاهَدَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ لَا يَسْتَوُونَ عِنْدَ اللّٰهِ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ

19. Ya siz hacılara su vermeyi ve mescid-i Haram'ı onarmayı, Allaha ve ahiret gününe iman edip de Allah yolunda cihad etmekte bulunan gibi mi tuttunuz? Bunlar Allah katında eşit olmazlar. Allah

zalimler topluluğunu hidayet vermez.

« أَجَعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَاجِّ وَعِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ كَمَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَجَاهَدَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ لَا يَسْتَوُنَ عِنْدَ اللّٰهِ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ » **"Ya siz hacılara su vermeyi ve mescid-i Haram'ı onarmayı, Allaha ve ahiret gününe iman edip de Allah yolunda cihad etmekte bulunan gibi mi tuttunuz? Bunlar Allah katında eşit olmazlar. Allah zalimler topluluğunu hidayet vermez."**

Ayette geçen « سِقَايَةَ » ve « عِمَارَةَ » kelimeleri tıpkı "**Sıyanet** ve **Vikayet**" kelimeleri gibi iki mastardır. Biri, "**Seka**" kökünden, diğeri de, "**Amure**" kökünden türemedir. Burada mutlaka mahzuf bir muzaf bulunmaktadır. Bunun takdiri ise:

« أَجَعَلْتُمْ اَهْلَ سِقَايَةَ الْحَاجِّ وَعِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ كَمَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ »

şeklindedir. Bir başka yoruma göre de bu, fail manasında bir mastardır. Çünkü İbn Zübeyr'in kıraati bunu doğrulamaktadır. O bunu şöyle okumuştur: "**Sükate'l-Hâcci ve Amerete'l-Mescid-i'l-Harami**"

Burada asıl üzerinde durulması gereken mana, müşriklerin müminlere benzetilmesinin inkâr edilmesi ve müşriklerin boşa giden amallerinin müminlerin müspet amellerine benzetilmemesi, bunların aynı şekilde eşit olarak kabul edilip değerlendirilmemesi gerektiği huzurudur. Yüce Allah küfrün zulüm olduğunu belirttikten sonra, müminin imanı ve ameliyle müşrik kafirlerin amellerinin eşit olarak değerlendirilmesini de zulüm olarak belirtmiştir. Çünkü müşrikler medih ve iftiharı konulmaması gereken yerlerde kullandılar.

Bu ayet Hz. Peygamber (sav)'in amcası Abbas esir alındığı zaman onun ileri sürdüğü bir iddia üzerine nazil olmuştur. Hz. Ali (r.a) amcasını, Allah Resulü (sav) ile savaşmak ve akraba ile olan bağlarını kesip koparmakla suçlayarak kınamaya başladığında, amcası Abbas da buna cevap olarak şöyle demişti: "Sen hep bizim kötü yanlarımızı çıkarıp ileri sürüyor, bizim iyiliklerimizi ise hiçe sayıyorsun?" Bunun Hz. Ali, "Sizin iyilikleriniz mi varmış ki?" diye konuşunca Abbas da: "Biz Mescid-i Haram'ı imar eder, hacılara su dağıtır ve esirleri de esaretten kurta-

nız" cevabını vermişti. İşte bu ayet bununla ilgili olarak nazil olmuştu.

Bir başka yoruma göre de, Abbas hacılara su dağıtma işiyle övünürken, Şeybe de Kabe'yi İmar ile övünüyordu. Bunlara karşı Hz. Ali de İslam ve Cihad ile övünmüştü. İşte bu ayet Hz. Ali'yi doğrulamak üzere nazil olmuştu. Yüce Allah bu ayetle Hz. Ali'yi doğrulamaktaydı.

٢٠- ﴿الَّذِينَ اٰمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْۙ اَعْظَمُ دَرَجَةً عِنْدَ اللّٰهِۜ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْفَٓائِزُونَ﴾

"Hicret eden ve Allah yolunda malları ve canlarıyla cihad edenler Allah katında -hacılara su dağıtan ve Mescidi imar edenlerden derece ve mertebe bakımından- **en yüksek mertebededirler. Ve işte onlar gerçekten kurtuluşa erenlerin ta kendileridirler."** Yoksa siz ey müşrikler! Müminler bırakılıp da kurtuluş size ait kılınmış değildir.

٢١- ﴿يُبَشِّرُهُمْ رَبُّهُمْ بِرَحْمَةٍ مِنْهُ وَرِضْوَانٍ وَجَنَّاتٍ لَهُمْ فِيهَا نَعِيمٌ مُقِيمٌ﴾

21. Onların rabbi kendilerini katından bir rahmet, bir hoşnutluk ve içlerinde tükenmez nimetler olan cennetler ile müjdeler.

« يُبَشِّرُهُمْ رَبُّهُمْ بِرَحْمَةٍ مِنْهُ وَرِضْوَانٍ وَجَنَّاتٍ لَهُمْ فِيهَا نَعِيمٌ مُقِيمٌ »
"Onların rabbi kendilerini katından bir rahmet, bir hoşnutluk ve içlerinde tükenmez nimetler olan cennetler ile müjdeler."

Kıraat imamlarından Hamza, « يُبَشِّرُهُمْ » kelimesini, « يَبْشُرُهُمْ » olarak okumuştur.

Yine bu ayette müjde olarak sunulan şeylerin nekre olarak zikredilmesi, bu şeylerin onu anlatmaya çalışanların anlatımlarının ötesinde, tanıtmaya çalışanların da tanıtımının ötesinde olduklarını belirtmek içindir. « لَهُمْ فِيهَا » yani "onlar için cennetler içinde" demektir.

« مُقِيمٌ » ise, daimi ve sürekli manasınadır.

٢٢- ﴿خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا إِنَّ اللّٰهَ عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ﴾

22. Onlar ebedi kalmak üzere oradadırlar. Çünkü en büyük mükafat Allah katındadır.

« خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا إِنَّ اللّٰهَ عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ » **"Onlar ebedi kalmak üzere oradadırlar. Çünkü en büyük mükafat Allah katındadır."**

Yüce Allah Peygamberi Hz. Muhammed (sav) efendimize hicret emrini verince, Müslümanlardan kimi oğluna, kardeşine ve yakınlarına: "Bize hicret etmemiz olundu" dedikler zaman, kimisi derhal buna hazırlığa başladı ve bu hoşuna gitti. Kimisinin de hanımı veya çocuğu peşine takılarak: "Bizi böyle hiç bir şeysiz ve perişan halde kime bırakıp gideceksin, bizi kaybetmek mi istiyorsun?" demeleri üzerine onlarda çoluk ve çocuklarıyla beraber kalma yolunu seçtiler de Allah için hicreti terkettiler. (Şimdi okuyacağımız) âyet bununla ilgili olarak nazil oldu.

٢٣- ﴿يَاۤ أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَتَّخِذُوۤا اٰبَاۤءَكُمْ وَإِخْوَانَكُمْ أَوْلِيَاۤءَ إِنِ اسْتَحَبُّوا الْكُفْرَ عَلَى الْإِيمَانِ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَأُولٰۤئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ﴾

23. Ey iman edenler! Babalarınız ve kardeşleriniz eğer imana karşı küfrü tercih ediyorlarsa onları dost etmeyiniz, sizden her kim onları veli tanıyacak olursa, işte onlar nefislerine zulmedenlerdir.

« يَاۤ أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَتَّخِذُوۤا اٰبَاۤءَكُمْ وَإِخْوَانَكُمْ أَوْلِيَاۤءَ إِنِ اسْتَحَبُّوا الْكُفْرَ عَلَى الْإِيمَانِ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَأُولٰۤئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ » **"Ey iman edenler! Babalarınız ve kardeşleriniz eğer imana karşı küfrü tercih ediyorlarsa onları dost etmeyiniz, sizden her kim onları veli tanıyacak olursa, işte onlar nefislerine zulmedenlerdir."**

٢٤- ﴿قُلْ إِنْ كَانَ اٰبَاۤؤُكُمْ وَأَبْنَاۤؤُكُمْ وَإِخْوَانُكُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ وَعَشِيرَتُكُمْ وَأَمْوَالٌ اقْتَرَفْتُمُوهَا وَتِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا وَمَسَاكِنُ تَرْضَوْنَهَاۤ أَحَبَّ إِلَيْكُمْ مِنَ اللّٰهِ وَرَسُولِهِ وَجِهَادٍ فِي سَبِيلِهِ فَتَرَبَّصُوا حَتّٰى يَأْتِيَ اللّٰهُ بِأَمْرِهِ وَاللّٰهُ لَا

يَهْدِى الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ﴾

24. (Ey Muhammed!) De ki: "Eğer babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, oğullarınız, kardeşleriniz, kadınlarınız, hısımınız, kabileniz, elinize geçirdiğiniz mallar, zarara uğramasından korktuğunuz bir ticaret, hoşunuza giden meskenler; size Allah ve Resulünden ve O'nun yolunda cihaddan daha sevgili ise artık Allah'ın emri gelinceye kadar bekleyin. Allah öyle fasıklar topluluğunu, hidayete erdirmez."

« قُلْ إِنْ كَانَ اٰبَاؤُكُمْ وَاَبْنَاؤُكُمْ وَإِخْوَانُكُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ وَعَشِيرَتُكُمْ » **"(Ey Muhammed!) De ki: "Eğer babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, oğullarınız, kardeşleriniz, kadınlarınız, hısımınız, kabileniz,"**

Kıraat imamlarından Ebubekir, «وَعَشِيرَتُكُمْ» kavlini, «وَعَشِيرَاتُكُمْ» olarak okumuştur. « وَأَمْوَالٌ اقْتَرَفْتُمُوهَا » **"zorluklarla kazandığınız mallar,"** binbir sıkıntıyla kazandığınız mallar,

« وَتِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا وَمَسَاكِنُ تَرْضَوْنَهَا » **"Kötüye gitmesinden kaygı duyduğunuz ticaret,"** değerlendirmek istediğinizde değerinden az bir edere gideceğinden endişe duyduğunuz alış-veriş,- **hoşunuza giden evleriniz"**

« أَحَبَّ إِلَيْكُمْ مِنَ اللّٰهِ وَرَسُولِهِ وَجِهَادٍ فِي سَبِيلِهِ فَتَرَبَّصُوا حَتّٰى يَأْتِيَ اللّٰهُ بِأَمْرِهِ » **"Size Allah ve Resulünden ve O'nun yolunda cihad etmekten daha sevimli ise, o halde Allah azabını gönderinceye kadar bekleyin."** Bu ya hemen gönderilecek bir azaptır veya ileride gönderilecek olan bir azaptır. Ya da Mekke'nin fethidir.

« وَاللّٰهُ لَا يَهْدِى الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ » **"Çünkü Allah fâsıklar güruhunu hidâete erdirmez."** Bu ayet şu gerçeği seslendirmektedir. İnsanlar dini inanç bakımından bir umursamazlık, gevşeklik ve rehavet içindedirler. Yakiyn ve kesin anlamda dine bağlılıkları sarsıntı içerisindedir Hepsinde ayrı bir huzursuzluk bulunmaktadır. Çünkü insanların içinden

en takva sahibi, dini bakımdan en hassas kimse diye bilinenler bile babaları, çocukları, malları ve arzu ve istekleri gündeme geldiğinde bunları dinlerine, akidelerine tercih ediyorlar. Kısaca bunlar içinde dinlerine bu anlatılanlara tercih edenini göremezsin.

25. – 29. ÂYETLER

لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللّٰهُ فٖي مَوَاطِنَ كَثٖيرَةٍۙ وَيَوْمَ حُنَيْنٍۙ اِذْ اَعْجَبَتْكُمْ
كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنْكُمْ شَيْـًٔا وَضَاقَتْ عَلَيْكُمُ الْاَرْضُ بِمَا
رَحُبَتْ ثُمَّ وَلَّيْتُمْ مُدْبِرٖينَۚ ﴿٢٥﴾ ثُمَّ اَنْزَلَ اللّٰهُ سَكٖينَتَهُ عَلٰى
رَسُولِهٖ وَعَلَى الْمُؤْمِنٖينَ وَاَنْزَلَ جُنُودًا لَمْ تَرَوْهَا وَعَذَّبَ الَّذٖينَ
كَفَرُواۜ وَذٰلِكَ جَزَٓاءُ الْكَافِرٖينَ ﴿٢٦﴾ ثُمَّ يَتُوبُ اللّٰهُ مِنْ بَعْدِ
ذٰلِكَ عَلٰى مَنْ يَشَٓاءُۜ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحٖيمٌ ﴿٢٧﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ
اٰمَنُٓوا اِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ فَلَا يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ بَعْدَ
عَامِهِمْ هٰذَاۚ وَاِنْ خِفْتُمْ عَيْلَةً فَسَوْفَ يُغْنٖيكُمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهٖٓ اِنْ
شَٓاءَۜ اِنَّ اللّٰهَ عَلٖيمٌ حَكٖيمٌ ﴿٢٨﴾ قَاتِلُوا الَّذٖينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ
وَلَا بِالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللّٰهُ وَرَسُولُهُ وَلَا
يَدٖينُونَ دٖينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذٖينَ اُو۫تُوا الْكِتَابَ حَتّٰى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ
عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ ﴿٢٩﴾

Meâli

25. İnkara mecal yoktur ki Allah size birçok yerde yardım etti. Huneyn günü de... O lâhzada (sırada) ki çokluğunuz sizi güvendirmişti de bir faydası olmamıştı, yeryüzü o genişliğiyle başınıza dar gelmişti. Sonra da bozularak arkanıza dönmüştünüz.

26. Sonra Allah, Resulünün üzerine ve mü'minlerin üzerine sekinetini indirdi ve görmediğiniz ordular indirdi de kendisini tanımayanları (küfredenleri) azaba uğrattı ve bu, işte kâfirlerin cezasıdır.

27. Sonra Allah bunun arkasından dilediğine tevbe nasib eder ve Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhametlidir.

28. Ey iman edenler! Müşrikler bir pislikten ibarettirler. Artık bu yıllarından sonra Mescid-i Harama yaklaşmasınlar. Eğer yoksulluktan korkarsanız, Allah sizi lütfundan zenginleştirecektir. Şüphe yok ki Allah, herşeyi hakkıyla bilendir, hikmet sahibidir.

29. O kendilerine kitap verilenlerden oldukları halde ne Allah'a ne ahiret gününe inanmayan, Allah'ın ve Resulü'nün haram ettiğini haram tanımayan ve hak dinini din edinmeyen kimselerle küçülmüş oldukları halde elden cizye verecekleri hale kadar savaşın."

Tefsiri

٢٥- ﴿لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللّٰهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنْكُمْ شَيْئًا وَضَاقَتْ عَلَيْكُمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ ثُمَّ وَلَّيْتُمْ مُدْبِرِينَ﴾

25. İnkara mecal yoktur ki Allah size birçok yerde yardım etti. Huneyn günü de... O lâhzada (sırada) ki çokluğunuz sizi güvendirmişti de bir faydası olmamıştı, yeryüzü o genişliğiyle başınıza dar gelmişti. Sonra da bozularak arkanıza dönmüştünüz.

« لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللّٰهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ » **"Andolsun ki Allah birçok yerde size yardım etti."** Örneğin Bedir savaşı gibi, iki Yahudi kabilesi olan Kurayza ve Nadiyr oğulları ile çıkan olaylar gibi. Hudeybiye, Hayber savaşları ve Mekke'nin fethi olayı gibi.

Bir yoruma göre burada söz konusu olan, « مَوَاطِنَ » kelimesinden

kasıt, Yüce Allah'ın Resulü ile mümin kullarına yardım ettiği yerler demektir. Bu yerler seksen kadar yerdir. **Mevatınu'harb** denilen savaş alanları ise; savaş için ordunun konuşlandığı yerler ve alanlar demektir.

« وَيَوْمَ حُنَيْنٍ » **"Nitekim Huneyn gününde de öyle olmuştu."** Yani Huneyn gününde bir hatırlayın, demektir. Huneyn, Mekke ile Taif arasında ve Taif'e üç mil uzaklıkta bir vadidir. İşte burada Müslümanlar ile Hevazin ve Sakif kabileleri arasında bir savaş cereyan etmişti. Müslümanların asker sayısı oniki bin kişi idi. Düşmanın asker sayısı dört bin kişi idi. Bu esnada İslam ordusu içinden biri şöyle konuştu: "Artık bugün azlığımız söz konusu olmaz biz yenilgiye uğratılacak değiliz. Çünkü biz sayıca üstünüz. Siz ise azınlıktasınız." İşte adamın bu konuşması Allah Resulünün hoşuna gitmemiş ve bunu yadırgamıştı.

« إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ » **"Hani sayıca üstünlüğünüz sizin başınızı döndürmüştü."** Burada geçen, « إِذْ » edatı, « يَوْمَ » kelimesinden bedeldir.

Müslümanlar sayılarının çokluğu ile böbürlenmeye başladılar. Bu, başlarını döndürmüştü de bir an asıl yardım edenin Allah olduğunu, ordunun sayısal üstünlüğü olmadığını akıllarından çıkarmışlardı. Bunun üzerine de hezimete uğradılar. Hatta dağılan askeri gurubun bir kısmı ta Mekke'ye kadar gidebilmişlerdi. Resulullah (sav) tek başına kalmıştı, o bulunduğu noktada kalıp oradan ayrılmamıştı. Yanında da sadece amcası Abbas bulunuyor ve o da Resulullah'ın bineğinin gemini tutuyordu, amcası oğlu Ebu Süfyan İbn Haris de üzengiyi tutmuştu. Bu esnada Allah Resulü (sav), sesi oldukça gür olduğundan amcası Abbas'a: "Şu insanlara seslen!" diye buyurdu. O da: "Ağacın altında Resulullah ile Bey'atta bulunanlar! Dönün ve bir araya toplanın!" diye onlara doğru seslendi. Onlar da hemen kendisine: "Buyur, buyur, derhal toplanıyoruz" diyerek geri dönüp bir araya geldiler. Melekler, üzerlerinde beyaz giysiler içinde alacalı atlara binmiş olarak indiler. Bu arada Allah Resulü (sav) yerden bir miktar toprak alıp, bunu düşmanın üzerine doğru sa-vurdu ve ardından da şöyle buyurdu:

"Ka'be'in Rabbi Allah'a yemin olsun ki hepsi bozguna uğra-

dılar." Hezimete uğradılar." [13]

O gün Allah Resulü (sav) şöyle dua ediyordu: "**Allah'ım! Sana hamd olsun Şikayetimi sana yapıyor, derdimi sana açıyorum., Çünkü yardım edecek olan Sensin Sen!**" Nitekim bu duayı Hz. Musa da denizin yarıldığı günde yapmıştı.

« فَلَمْ تُغْنِ عَنْكُمْ شَيْئًا وَضَاقَتْ عَلَيْكُمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ » **"Yine de bu, sizin bozguna uğramanıza engel olamamıştı. Bütün genişliğine rağmen yeryüzü size dar gelmişti."** Burada geçen, « بِمَا » daki « مَا » edatı masdar manasındadır. Başında yer alan, "B" harfi de « مَعَ » manasınadır. Yani bu, « مَعَ رُحْبِهَا » demek olup "Genişliğiyle beraber, geniş olmakla birlikte" manasınadır. Esasen bu, "Yeryüzü her haliyle geniş iken, bir problem yok iken" demektir. Burada car ve mecrur hal olarak gelmişlerdir. Örneğin, "Onun huzuruna sefer giysileriyle girdim" cümlesi gibi ki bu, "Üzerimde yolculuk emareleri olduğu halde huzuruna girdim, öylece içeri daldım" demektir. İşte burada da benzer bir mana vardır. Buna göre ayetin bu kısmının manası şöyle olmaktadır: "Düşmanlarınızdan kaçabilecek bir delik bulamadınız, sanki dünya başınıza dar geldi."

« ثُمَّ وَلَّيْتُمْ مُدْبِرِينَ » **" Sonra da mü'min gurupla baş başa bırakıp hezimete uğrayarak savaş alanından geri dönüp çekilmiştiniz."** Sonra da hezimete uğramıştınız.

٢٦- ﴿ ثُمَّ أَنْزَلَ اللّٰهُ سَكِينَتَهُ عَلَى رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَأَنْزَلَ جُنُودًا لَمْ تَرَوْهَا وَعَذَّبَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَذٰلِكَ جَزَٓاءُ الْكَافِرِينَ ﴾

26. Sonra Allah, Resulünün üzerine ve mü'minlerin üzerine sekinetini indirdi ve görmediğiniz ordular indirdi de kendisini tanımayanları (küfredenleri) azaba uğrattı ve bu, işte kâfirlerin cezasıdır.

« ثُمَّ أَنْزَلَ اللّٰهُ سَكِينَتَهُ عَلَى رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَأَنْزَلَ جُنُودًا لَمْ »

[13] Müslim, 1775/77

«تَرَوْهَا» **"Sonra Allah, katından Resulüne ve müminlerin gö-nüllerine cesaret veren güvenini** -onları sakinleştiren rahmetini ve emniyetini- **indirip, onların yeniden savaş alanına dönmelerini ve kalplerinin sebatını sağlamıştı. Sizin moralinizi düzeltmek için görmediğiniz ordular indirmiş"** bu meleklerin sayıları sekiz bin, beş bin ve onbeş bin olarak farklı şekilde yorumlanmıştır.

« وَعَذَّبَ الَّذِينَ كَفَرُوا » **"Ve kafirleri de bozguna uğratarak azab etmişti."** Kimini öldürerek, kimini de esir edinerek, kadın ve çocuklarını da esir alarak cezalandırmıştı.

« وَذٰلِكَ جَزَآءُ الْكَافِرِينَ » **"İşte bu, Allah ve Resulünü inkar edenlerin cezasıdır."**

٢٧- ﴿ثُمَّ يَتُوبُ اللّٰهُ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ عَلٰى مَنْ يَشَآءُ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾

27. Sonra Allah bunun arkasından dilediğine tevbe nasib eder ve Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhametlidir.

« ثُمَّ يَتُوبُ اللّٰهُ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ عَلٰى مَنْ يَشَآءُ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ »
"Sonra Allah bunun arkasından dilediğine tevbe nasib eder ve Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhametlidir."

٢٨- ﴿يَآ أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ فَلَا يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ بَعْدَ عَامِهِمْ هٰذَا وَإِنْ خِفْتُمْ عَيْلَةً فَسَوْفَ يُغْنِيكُمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهِ إِنْ شَآءَ إِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ﴾

28. Ey iman edenler! Müşrikler bir pislikten ibarettirler. Artık bu yıllarından sonra Mescid-i Harama yaklaşmasınlar. Eğer yoksulluktan korkarsanız, Allah sizi lütfundan zenginleştirecektir. Şüphe yok ki Allah, herşeyi hakkıyla bilendir, hikmet sahibidir.

« يَآ أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ » **"Ey iman edenler! Müşrikler bir pislikten ibarettir."** Yani müşrikler pislik taşıyan, neca-

set bulunduran varlıklardır, iğrençtirler. Ayette geçen, « نَجَسٌ » kelimesi mastardır. Örneğin, « نَجِسَ نَجَسٌ » ve « قَذِرَ قَذَرًا » gibi. Çünkü bu adamlar şirk inancına sahiptirler. Allah'tan başkasına da ilahlık tanımaktadırlar. Bu da bir bakıma necis ve murdarlık durumundadır. Zira müşrikler yıkanması gereken yerde yıkanmazlar. Pis, murdar ve iğrenç olan şeylerden çekinip sakınmazlar. Kısaca pislik onların doğal halidir. Farklı bir yoruma göre de bunlar adeta bizzat pisliğin kendisidir. Bununla onların durumlarının ne kadar kötü olduğunu sergilemek için bu aşırı ifade ile tanımlanmışlardır.

« فَلَا يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ بَعْدَ عَامِهِمْ هٰذَا » **"Artık bu yıldan sonra onlar herhangi bir maksatla Mescid-i Haram'a yaklaşmasınlar."** Yani cahiliye döneminde yaptıkları gibi haccetmesinler, Umre yapmasınlar. Sözkonusu olan yıl ise, hicretin dokuzuncu yılıdır. Bu yıl, hac emiri olarak Hz. Ebubekir Hac Emiri atanmıştı. Burada **yaklaşmama** yasağından amaç, yani bundan böyle haccetmesinler, umre yapmasınlar. Bu görüş bizim yani Hanefi mezhebinin görüşüdür. Bizim mezhebimize göre bu kimseler Mescid-i Haram'a girmekten men edilmezler.

Ancak İmam Şafii merhuma göre sadece ve özellikle bu kimseler Mescid-i Haram'a girmekten menedilirler, fakat diğer mescitlere girmelerine engel olunmaz. Fakat İmam Malik'e göre ise, müşrikler hem Mescid-i Haram'a girmekten ve hem dünyadaki diğer mescitlere girmekten menedilirler.

Bir diğer yoruma göre, müşriklerin ya da kâfirlerin Mescid-i Haram'a yaklaşmalarının engellenmesi, Müslümanların bunların, burada mekan tutmamaları için yasaklamaları, ikamet etmemeleri gerçeğine dayanmaktadır. Müslümanlar, müşriklere bu manada bir fırsat tanımamak durumundadırlar.

« وَإِنْ خِفْتُمْ عَيْلَةً » **"Eğer fakirlikten korkuyorsanız,"** Yani müşrikleri haccetmekten yasaklamakla fakirleşeceğinizden, onların oraya gelmekle size sağlayacakları menfaatlerin kesileceğinden, yok olacağından korkup endişe ediyorsanız,

« فَسَوْفَ يُغْنِيكُمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهِ إِنْ شَاءَ » **"Şunu iyi bilin ki Allah, sizin için zenginlik dilerse kendi lütfu ve ihsanıyla sizi zengin kılacaktır."** Ganimetlerle, yağmur ve bol ürünlerle veya hac ziyareti için gelecek olan Müslüman hacılarla size bol imkânlar verecektir.

Ayette yer alan « إِنْ شَاءَ » yani "dilerse" kavli, yapılan ve yapılacak şeylerde işleri Allah'a havale etmeyi öğretmeye yönelik bir öğretim metodudur. Ki sonuçta her şeyin Allah'ın dilemesine bağlı olduğu gerçeği kullar tarafından bilinsin ve başkalarından bir umut ve beklenti içinde olmasınlar.

« إِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ » **"Şüphesiz Allah, hüküm ve hikmet sahibidir."** Bu itibarla Allah sizin durumlarınızı çok iyi bilmektedir ve vermiş olduğu hükümlerde, muradettiği şeylerde de hikmet sahibidir.

Şimdi tefsirini okuyacağımız ayet kendilerine kitap gönderilmiş olan Yahudi ve Hıristiyanlar hakkında nazil olmuştur. Yüce Allah şöyle buyuruyor:

٢٩- ﴿قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللّٰهُ وَرَسُولُهُ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَتّٰى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ﴾

29. O kendilerine kitap verilenlerden oldukları halde ne Allah'a ne ahiret gününe inanmayan, Allah'ın ve Resulü'nün haram ettiğini haram tanımayan ve hak dinini din edinmeyen kimselerle küçülmüş oldukları halde elden cizye verecekleri hale kadar savaşın."

« قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ » **" Ey iman edenler! ..... Allah'a ve ahiret gününe iman etmeyen,... savaşın;"** bilindiği gibi Yahudiler iki ilah inancına, Hıristiyanlar ise üç ilah inancına sahiptirler. Ahirete olan inançları ise inanılması gerekenin tam aksinedir. Çünkü bunlar cennette yeme ve içmenim sözkonusu olmadığını savunuyorlar, iddiaları böyledir.

« وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللّٰهُ وَرَسُولُهُ » **"Allah ve Resulü'nün yasaklayıp haram kıldığını haram saymayan"** Yahudi ve Hıristiyanlar Allah'ın kitabı Kur'an'da ve Resulü'nün de Sünnetinde haram kılınan şeyleri haram kabul etmemektedirler. Bir başka yoruma göre de bunlar Tevrat ve İncil'de haram kılınan şeylerin haramlığını saymıyorlar, haram olarak tanımıyorlar.

« وَلَا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ » **"Ve Hak din olan İslam'ı din olarak kabul etmeyen kimselerle savaşın;"** İslâm dininin itikat esaslarını kabul etmeyip hak din olduğunu ret edenler, nitekim bir kimse herhangi bir dini inanç ve itikat olarak kabul ettiği zaman, böyleleri için, « فُلَانٌ يَدِينُ بِكَذَا» "Filan kimse şöyle bir inanca sahip bulunuyor" denir.

« مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ » **"Kendilerine kitap verilenlerden"** İşte bu ifade veya cümle kendisinden önce geçen ifadelerin kimler hakkında olduğunu açıklamaktadır. Kısaca bu, biraz önce geçen, « الَّذِينَ » kavlini açıklamaktadır.

Mecusilere gelince bunlar da hüküm bakımından kendilerinden cizye alınma hükmü açısından aynen kitap ehline uygulanan hükme tabidirler. Nitekim Türkler, Hintliler ve bunlar dışında kalan diğer milletlerin de imansızları bu hükme tabidirler. Sadece Arap kavminden olup müşrik olanlar bu hükmün dışındadırlar. Bunların dışta tutulma nedenleri de Hz. Peygamber (sav)'den gelen bir uygulamaya dayanmaktadır. ***Zühri'nin belirttiğine göre, Resulullah (sav) Müşrik Araplar dışında kalan diğer putperest toplumlarla cizye vermeleri kaydıyla barış antlaşması yapmışlardır.***[14]

« حَتّٰى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ » **"Ta ki bu yoldan kendilerine boyun eğdirilip kendi elleriyle İslam devletine cizye ödemeye ve aşağılanmaya mecbur kalsınlar da bir daha bellerini doğrultamasınlar."** Yani cizye denen vergiyi ve yenilgiyi kabul edene

---

[14] İbn Hacer şöyle diyor: Bunu Abdurrezzak Tefsirinde tahricetmiştir. Bak. *Haşiyetu'l-Keşşaf*, 2/263

dek. Böylelerinden alınan bu vergiye **cizye** denmesinin sebebi, bu durumda olanların vermek ve ödemek zorunda kaldıkları bir mali görev olması bakımındandır. Yahut da bunun zillet içerisinde yaşama fırsatı ve mühleti tanınan bu kimselerin küfürleri sebebiyle ödemek zorunda oldukları bir vergidir.

« عَنْ يَدٍ » Yani hemen elden vermek suretiyle, hiç bekletmeden, herhangi bir geciktirme ve ödememe taktiğine başvurma-dan, demektir. Çünkü bundan kaçınan, vermek istemeyen, itaatkar olup ödemesini yapanların aksine ödememezlik eden, engel çıkaran kimse dolayısıyla bu yöndeki yükümlülüğünü hemen yerine getirmemiş kabul edilir.

Bu bakımdan, bir kimse boyum eğip de kendisinden istenenleri yerine getirince, bunun gibileri için, "derhal ödemesini yaptı, hemen elden ödedi" gibisinden sözler söylenir. Bunu yapmayanlar için de, "İtaat etmekten, boyun eğmekten elini çekti" ifadesi söylenir. Ya da, o cizyeyi hiç geciktirmeksizin derhal elden teslim edene dek, herhangi birinin eliyle göndermemek şartıyla ve yalnızca verenin elinden alacak olanın eline teslim edilmek kaydıyla hemen aynı anda gerçekleştirilmelidir.

« هُمْ صَاغِرُونَ » Yani aşağılanmış, zelil bir duruma getirilmiş, belleri bükülmüş bir hale gelene dek. Onlardan alınacak olan cizye işte bu maksatla alınır. Örneğin bu kimseler vermek zorunda oldukları cizyelerini bizzat kendi elleriyle teslim edecekleri yere veya kimseye ulaşmak için yürüyerek getirip teslim edeceklerdir. Teslimi yaparken kendisi ayakta, teslim alan ise oturmuş halde olacak, uygulama bu şekilde yapılacaktır. Kendisinden cizye alınırken bu kimsenin yakasına yapışılmalı ve kendisi sarsarak, aşağılayarak ve ite kaka ondan hakaretlerle cizyesi alınmalıdır. Kendisine; "**ey Zimmi! Cizyeni öde**" aşağılanmalıdır. Ödemiş olsa bile, buna rağmen ödeyen zimmi itilip kakılarak dışarı atılmalıdır.

Ancak bunların Müslüman olmaları halinde kendilerinden cizye düşer. Artık sorumlulukları kalkar.

30. – 35. ÂYETLER

وَقَالَتِ الْيَهُودُ عُزَيْرٌ ابْنُ اللّٰهِ وَقَالَتِ النَّصَارٰى الْمَسِيحُ ابْنُ اللّٰهِ ۚ ذٰلِكَ قَوْلُهُمْ بِأَفْوَاهِهِمْ ۚ يُضَاهِؤُونَ قَوْلَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَبْلُ ۚ قَاتَلَهُمُ اللّٰهُ أَنّٰى يُؤْفَكُونَ ﴿٣٠﴾ اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَالْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ ۚ وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا إِلٰهًا وَاحِدًا ۚ لَا إِلٰهَ إِلَّا هُوَ ۚ سُبْحَانَهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٣١﴾ يُرِيدُونَ أَنْ يُطْفِؤُا نُورَ اللّٰهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَيَأْبَى اللّٰهُ إِلَّا أَنْ يُتِمَّ نُورَهُ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ ﴿٣٢﴾ هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدٰى وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ ۙ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ ﴿٣٣﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا إِنَّ كَثِيرًا مِنَ الْأَحْبَارِ وَالرُّهْبَانِ لَيَأْكُلُونَ أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ ۚ وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يُنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ ۙ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ۙ ﴿٣٤﴾ يَوْمَ يُحْمٰى عَلَيْهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ فَتُكْوٰى بِهَا جِبَاهُهُمْ وَجُنُوبُهُمْ وَظُهُورُهُمْ ۚ هٰذَا مَا كَنَزْتُمْ لِأَنْفُسِكُمْ فَذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَكْنِزُونَ ﴿٣٥﴾

Meâli

30. Yahudiler, Uzeyir Allah'ın oğludur, dediler. Hıristiyanlar da, Mesih İsa Allah'ın oğludur, dediler. Bu, onların ağızlarında geveledikleri bir sözden ibarettir. Onlar söyledikleri bu sözlerle daha önce geçen putperest kafirlerin söyledikleri (küfür) sözlerine benzetiyorlar. Allah kendilerini kahretsin! Nasıl da haktan batıla döndürülüyorlar.

31. Onlar Allah'ı bırakıp hahamlarını, rahiplerini ve Meryem oğlu Mesih İsa'yı rabler edindiler. Oysa onlara bir tek ilaha kulluk etmeleri emrolundu. Ondan başka ilah yoktur. O, onların ortak koştukları şeylerden münezzehtir, beridir.

32. Onlar Allah'ın nurunu ağızlarıyla söndürmek istiyorlar. Fakat Allah, nurunu tamamlayacak, dinini mutlak olarak üstün kılacaktır. Hatta kafirler/inkarcı güçler bunu istemeseler bile.

33. O Allah ki, Resulünü sağlam delillere dayalı olan hidayetle ve hak din ile gönderdi. Müşrikler hoşlanmayıp engel olsalar bile onu, İslam dinini bütün dinlere üstün kılmakla görevli kıldı.

34. Ey iman edenler! Doğrusu Yahudi ve Hıristiyan din bilginlerinden bir çoğu insanlara ait malları haksız yollardan alıp yerler, insanların Allah yoluna (İslam dinine) girmelerine mani olurlar. Altın ve gümüşü biriktirip de kasalarına doldurarak Allah yolunda harcamayanlar var ya, işte onlara acıklı bir azabın hazırlandığının müjdesini ver!

35. İşte kasalarına doldurdukları bu altın ve gümüşlerin cehennem ateşinde kızdırılarak bunlarla alınlarının, yanlarının ve sırtlarının dağlanacağı gün kendilerine: *"İşte bu, kendi adınıza biriktirdiğiniz mallarınızdır. O halde kendiniz için toplayıp biriktirdiğiniz şeylerin azabını/cezasını tadın!"* denilir.

Tefsiri

٣٠– ﴿وَقَالَتِ الْيَهُودُ عُزَيْرٌ ابْنُ اللّٰهِ وَقَالَتِ النَّصَارٰى الْمَسِيحُ ابْنُ اللّٰهِ ذٰلِكَ قَوْلُهُمْ بِاَفْوَاهِهِمْ يُضَاهِؤُنَ قَوْلَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَبْلُ قَاتَلَهُمُ اللّٰهُ اَنّٰى يُؤْفَكُونَ﴾

30. Yahudiler, Uzeyir Allah'ın oğludur, dediler. Hıristiyanlar da, Mesih İsa Allah'ın oğludur, dediler. Bu, onların ağızlarında geveledikleri bir sözden ibarettir. Onlar söyledikleri bu sözlerle daha önce geçen putperest kafirlerin söyledikleri (küfür) sözlerine benzetiyorlar. Allah kendilerini kahretsin! Nasıl da haktan batıla döndürülüyorlar.

« وَقَالَتِ الْيَهُودُ عُزَيْرٌ ابْنُ اللّٰهِ وَقَالَتِ النَّصَارَى الْمَسِيحُ ابْنُ اللّٰهِ »

"Yahudiler -tamamı veya bir kısmı-, **Uzeyir Allah'ın oğludur, dediler. Hıristiyanlar da, Mesih İsa Allah'ın oğludur, dediler."**

Burada, « عُزَيْرٌ ابْنُ اللّٰهِ » mübteda ve haberdir.

Nitekim, « الْمَسِيحُ ابْنُ اللّٰهِ » kavli de böyledir.

Uzeyir « عُزَيْرٌ » ismi yabancı Arapça olmayan bir başka dilden bir isimdir ve özel isimdir. Bu iki özelliği itibariyle bu gayrı munsarif olan bir kelimedir. Ancak kıraat imamlarından Asım ile Ali Kisai bunu Arapça bir isim olarak kabul ettiklerinden tenvinli olarak okumuşlardır.

« ذٰلِكَ قَوْلُهُمْ بِأَفْوَاهِهِمْ » **"Bu, onların ağızlarında geveledikleri bir sözden ibarettir."** Bu, herhangi bir delil tarafından desteklenmeyen, herhangi bir beyana dayanmayan desteksiz bir sözden başka bir şey değildir. Bunlar sadece ağızlarında geveleyip durdukları boş sözlerdir, herhangi bir anlam taşımayan manasız şeylerdir. Tıpkı anlamsız olan boş lafızlar gibi.

« يُضَاهِؤُنَ قَوْلَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَبْلُ » **"Onlar söyledikleri bu sözlerle daha önce geçen kafirlerin söyledikleri küfür sözlerine benzetiyorlar."** Bu cümlede kesin olarak bir muzafın hazfi vardır. Bunun takdiri de şöyledir: "Bu berikilerin söyledikleri öncekilerin söyledikleriyle benzeşiyor." Daha sonra muzaf hazfedilmiş ve bunu yerine muzafun ileyhin zamiri geçirilmiştir. Böylece merfu hale dönmüştür. Yani bunun manası şöyledir:

"Resulullah (s.a.v.) döneminde bulunan Yahudi ve Hıristiyanların

söyledikleri sözler aynen kendilerinden önce geçen eski adamlarının söyledikleriyle benzeştiriliyor." Yani onlardaki bu küfür ve inkarcılık yeni bir durum değildir, bu, onların eski atalarında da var olan bir durumdur.

Yahut buradaki zamir Hıristiyanlara aittir. Yani bunların, "**Mesih İsa Allah'ın oğludur**" sözleri, Yahudilerin, "**Uzeyir Allah'ın oğludur**" sözlerine benzemektedir. Çünkü Yahudiler, Hıristiyanlardan öncedirler.

Bu ayette geçen, « يُضَاهِؤُنَ » kavlini, Asım aynen burada görüldüğü gibi okumuştur. Mudahat kelimesi müşabehet yani benzeme manasınadır. Çoğu kıraat imamları bu kelimede hemze harfini terk ederek, « يُضَاهِؤُنَ » olarak okumaktadırlar. Bu türev olarak Arapların, « اِمْرَأَةٌ ضَهْيَاءُ» kavlinden alınmadır. Yani hayız görmemesi nedeniyle erkeklere benzedi, demektir. Nitekim Zeccac da bu görüşü ileri sürmüştür.

« قَاتَلَهُمُ اللّٰهُ » "**Allah kendilerini kahretsin!**" Yani bun-lar gerçekten kendilerine bu şekilde lanet olunmasını haketmişlerdir.

« اَنّٰى يُؤْفَكُونَ » "**Nasıl da haktan batıla döndürülüyorlar.**" Bütün delillerin ortaya konmasından sonra nasıl da haktan dönüp batıla doğru uzaklaşıp gidiyorlar.

٣١- ﴿اِتَّخَذُوا اَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ اَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَالْمَس۪يحَ ابْنَ مَرْيَمَ وَمَا اُمِرُوا اِلَّا لِيَعْبُدُوا اِلٰهًا وَاحِدًا لَا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ سُبْحَانَهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ﴾

31. Onlar Allah'ı bırakıp hahamlarını, rahiplerini ve Meryem oğlu Mesih İsa'yı rabler edindiler. Oysa onlara bir tek ilaha kulluk etmeleri emrolundu. Ondan başka ilah yoktur. O, onların ortak koştukları şeylerden münezzehtir, beridir.

« اِتَّخَذُوا اَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ اَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَالْمَس۪يحَ ابْنَ مَرْيَمَ»
"**Onlar Allah'ı bırakıp hahamlarını, rahiplerini ve Meryem oğlu**

Mesih İsa'yı rabler edindiler."

Ayette geçen « أَحْبَارَ » kelimesi Yahudi din bilginleri, hahamlar demektir. « وَرُهْبَانَ » kelimesi de, kendisini ibadete adayan, manastıra kapatan Hıristiyan abitler ve din adamları demektir. Bilindiği gibi, ister Yahudiler, ister Hıristiyanlar olsunlar, her iki din erbabı da helali haram ve haramı da helal kılma noktasında kendi din adamlarının söylediklerine ve sunduklarına itaat ediyorlardı. Tıpkı emir ve yasakları konusunda tapınılan ilahlar gibi bunlar da kendi bilginlerinin çarpıtma ve saptırmalarına itaat ediyorlardı.

« وَالْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ » kavli, "أَحْبَارَهُمْ" kavli üzerine matuftur. Yani İsa'yı Rab/ilah edindiler. Çünkü Hıristiyanlar, Hz. İsa'yı Allah'ın oğlu olarak kabul etmektedirler.

« وَمَا أُمِرُوا إِلاَّ لِيَعْبُدُوا إِلٰهًا وَاحِدًا » **"Oysa onlara bir tek ilaha kulluk etmeleri emrolundu."**

Ayetin bu kısmının sonunda vakfetmek yani durmak caizidir. Çünkü bundan sonra gelen cümle başlı başına bağımsız bir cümle olarak değerlendirilmeye uygun olabildiği gibi, bu cümlenin aynı zamanda, « وَاحِدًا » kelimesinin sıfatı olması da caizdir.

« لَا إِلٰهَ إِلاَّ هُوَ سُبْحَانَهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ » **"Ondan başka ilah yoktur. O, onların ortak koştukları şeylerden münezzehtir, beridir."** Allah kendisine şirk koşulmaktan ve ortaklıktan uzaktır, Ona hiçbir eksiklik izafe edilemez.

٣٢- ﴿يُرِيدُونَ اَنْ يُطْفِؤُا نُورَ اللّٰهِ بِاَفْوَاهِهِمْ وَيَاْبَى اللّٰهُ اِلاَّ اَنْ يُتِمَّ نُورَهُ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ﴾

32. Onlar Allah'ın nurunu ağızlarıyla söndürmek istiyorlar. Fakat Allah, nurunu tamamlayacak, dinini mutlak olarak üstün kılacaktır. Kafirler/inkarcı güçler bunu istemeseler bile.

« يُرِيدُونَ اَنْ يُطْفِؤُا نُورَ اللّٰهِ بِاَفْوَاهِهِمْ وَيَاْبَى اللّٰهُ اِلَّٓا اَنْ يُتِمَّ نُورَهُ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ » **"Onlar Allah'ın nurunu ağızlarıyla söndürmek istiyorlar. Fakat Allah, nurunu tamamlayacak, dinini mutlak olarak üstün kılacaktır. Kafirler/inkarcı güçler bunu istemeseler bile."**

Yüce Allah, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in peygamberliğini geçersiz kılmak isteyenlerin onu yalanlamadaki tutum ve davranışlarını, tüm ufukları aydınlatan ve ışık saçıp her tarafa yayılan büyük bir nuru üflemek suretiyle söndürmek isteyenlerin tutum ve davranışlarına benzeterek örneklendiriyor. Allah da bu nuru daha çok artırmak ve aydınlatmada en uzak ve en uç noktalara kadar ulaştırmak diliyor ki, onların üflemelerini yok etsin.

Yine ayette geçen, « وَيَاْبَى اللّٰهُ » kavli, « لَا يُرِيدُ اللّٰهُ » "Allah murad etmez" yerine kullanılan bir ifadedir. Bu bakımdan bu, « يُرِيدُونَ » kavline karşılık olarak gelmiştir.

Yoksa « كَرِهْتُ اَوْ اَبْغَضْتُ اِلَّا زَيْدًا » denmez.

٣٣- ﴿ هُوَ الَّذ۪ٓي اَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدٰى وَد۪ينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدّ۪ينِ كُلِّه۪ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ ﴾

33. O Allah ki, Resulünü sağlam delillere dayalı olan hidayetle ve hak din ile gönderdi. Müşrikler hoşlanmayıp engel olsalar bile onu, İslam dinini bütün dinlere üstün kılmakla görevli kıldı.

« هُوَ الَّذ۪ٓي اَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدٰى وَد۪ينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدّ۪ينِ كُلِّه۪ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ » **"O Allah ki, Resulünü** -Hz. Muhammed (s.a.v.)'i- **sağlam delillere dayalı olarak hidayetle** -Kur'an ile- **ve hak din olan İslam ile gönderdi. Müşrikler hoşlanmayıp engel olsalar bile Resulünü, İslam dinini bütün dinlere üstün kılmakla görevli kıldı."** İslam dışındaki bütün inanç sahiplerinin inançlarına üstün kılmak ya da Hak olan İslam dinin öteki dinlerin ve inançların tamamına üstün kılıp ege-

men hale getirmek için.

٣٤- ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا إِنَّ كَثِيرًا مِنَ الْأَحْبَارِ وَالرُّهْبَانِ لَيَأْكُلُونَ أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ ۜ وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يُنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ ۙ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ﴾

34. Ey iman edenler! Doğrusu Yahudi ve Hıristiyan din bilginlerinden bir çoğu insanlara ait malları haksız yollardan alıp yerler, insanların Allah yoluna (İslam dinine) girmelerine mani olurlar. Altın ve gümüşü biriktirip de kasalarına doldurarak Allah yolunda harcamayanlar var ya, işte onlara acıklı bir azabın hazırlandığının müjdesini ver!

« يَا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا إِنَّ كَثِيرًا مِنَ الْأَحْبَارِ وَالرُّهْبَانِ لَيَأْكُلُونَ أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ » **"Ey iman edenler! Doğrusu Yahudi ve Hıristiyan din bilginlerinden bir çoğu insanlara ait malları haksız yollardan alıp yerler. İnsanların** -basit ve sıradan kimselerin, aşağılık takımının- **İslam dinine girmelerine mani olurlar."** Ayette yer alan, « أَكْلُ » yani yeme işi, « أَخْذُ » yani almak manasında olup istiare olarak "Ekl" kelimesi alınmıştır. « بِالْبَاطِلِ » demek yani haksız yollardan yemenin manası, rüşvet yoluyla hükümleri değiştirmek ve bu şekilde haksız mal edinmek demektir.

« وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ » **"Altın ve gümüşü biriktirip de kasalarına doldurarak harcamayanlar var ya,"** Ayetin bu kısmıyla ayette söz konusu edilen çoğu hahamlar ve rahiplere işaret olunması da caizdir. Çünkü görüldüğü gibi ayet onların iki özelliğine işaret etmektedir. Bu da bu kimselerin hükümleri değiştirmeye karşılık olarak halktan rüşvet almaları ve mal depolamalarıdır. Aynı zamanda, biriktirdikleri bu mallarını Allah yolunda harcamaktan kaçınmaları ve cimrilik etmeleridir.

Evet, mana böyle anlaşılabileceği veya yorumlanabileceği gibi aynı zamanda Müslüman oldukları halde mal biriktirip onu Allah yolunda

harcamayanlar da anlaşılabilir, böyle de yorumlamak caizdir. Böylece işin vahameti ve günahın büyüklüğü, rüşvet alan Müslümanların onlarla yani kafir ve müşriklerle, kitap ehliyle beraber anılmış olması, böyle bir davranışın vebal bakımından büyüklüğüne işaret içindir.

Hz. Peygamber (s.a.v)'den şöyle rivayet olunmuştur: ***"Zekatı ödenmiş olan mal, gizlide olsa bile o kenz/kasalara doldurmak demek değildir. Ancak zekat vermeye ulaşıp da zekatı verilmeyen mal, gün yüzünde de olsa o kenzdir, depolamadır, kasalara doldurmadır, biriktirmedir."***[15]

Abdurrahman İbn Avf ve Talha gibi sahabeden birçokları -Allah onlardan razı olsun- mal edinirlerdi ve sonra da o elde ettikleri malları Allah yolunda harcarlardı. Hiçbir kimse, mal biriktirip kasalara doldurmaktan kaçınanları mal ediniyorlar diye ayıplamamıştır. Çünkü bu gibi şeyden kaçınmak ve sakınmak en faziletli olanı tercih etmektir. Dolayısıyla mal edinmek veya mal sahibi olmak kötü bir şey değildir, bundan dolayı o kimse ayıplanamaz.

« وَلَا يُنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ » kavlinde yer alan zamir, manaya racidir. Çünkü bunların her ikisi de yani altın ve gümüşün her ikisi de dirhem ve dinar anlamında paradırlar. İşte bu tıpkı:

« وَاِنْ طَٓائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا »[16] kavli gibidir. Yahut bu zamirle kasdolunan *"Kenzler/hazinelerdir"* veya mallardır yahut da bunun manasıdır. Yani onlar, o malları, biriktirdiklerini ve altını harcamazlar" demektir. Nitekim bu, aşağıdaki şiirin manası gibidir:

فمن يك أمسى بالمدينة رحله فانّى وقيّا رّبها لغري

Burada altı çizili olan beyitte geçen, "وقيّار" kavli, « وَقَيَّرٌ كَذٰلِكَ » demektir.

Özellikle diğer mallar arasında altın ile gümüşün söz konusu edilme nedeni, bu ikisinin ticari ya da ekonomik ilişkilerde asıl ve temel tedavül

[15] Taberani, el-Evsat kitabında rivayet etmiştir. Nitekim, Mecmauzzevaid adlı eserde de böyledir. 3/64

[16] 49, Hucurat, 9

aracı olmalarındandır. Eşyanın değerlendirilmesinde bu ikisi ölçü kabul edilir. Bu iki maddenin biriktirilip kasalara doldurulmasının burada zikredilmesi, diğer malların da bu manada biriktirilmelerinin delilidirler.

« فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ » **"İşte onlara acıklı bir azabın hazırlandığının müjdesini ver!"**

٣٥- ﴿يَوْمَ يُحْمٰى عَلَيْهَا فٖي نَارِ جَهَنَّمَ فَتُكْوٰى بِهَا جِبَاهُهُمْ وَجُنُوبُهُمْ وَظُهُورُهُمْ هٰذَا مَا كَنَزْتُمْ لِأَنْفُسِكُمْ فَذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَكْنِزُونَ﴾

35. İşte kasalarına doldurdukları bu altın ve gümüşlerin cehennem ateşinde kızdırılarak bunlarla alınlarının, yanlarının ve sırtlarının dağlanacağı gün kendilerine: *"İşte bu, kendi adınıza biriktirdiğiniz mallarınızdır. O halde kendiniz için toplayıp biriktirdiğiniz şeylerin azabını/cezasını tadın!"* denilir.

- « يَوْمَ يُحْمٰى عَلَيْهَا فٖي نَارِ جَهَنَّمَ فَتُكْوٰى بِهَا جِبَاهُهُمْ وَجُنُوبُهُمْ وَظُهُورُهُمْ » **"İşte kasalarına doldurdukları bu altın ve gümüşlerin cehennem ateşinde kızdırılarak bunlarla alınlarının, yanlarının ve sırtlarının dağlanacağı gün kendilerine:"**

Burada ayetin başında yer alan, « يَوْمَ يُحْمٰى عَلَيْهَا فٖي نَارِ جَهَنَّمَ » kavlinin manası, cehennem ateşinin bunlar üzerinde yakılıp tutuşturulacağıdır. « يُحْمٰى » burada, « تُوقَدُ » manasında tutuşturulur, yakılır, demektir. Fakat kelimenin müzekker olarak gelmesi ise, bunun car ile mecrura isnad olunmasındandır. Bunun aslı da,

« يَوْمَ يُحْمٰى النَّارُ عَلَيْهَا » dır. Cümlede, « النَّارُ » kelimesi hazf olununca, bunun üzerine « يُحْمٰى » denilmiş oldu. Çünkü durum, «النَّارُ» kelimesinden, «عَلَيْهَا» kavline isnad olundu.

Örneğin; *"Kıssa/Olay Emire yükseltildi/iletildi"* Yani, **"Rufiati'l-kıssatu ile'l-Emiri"** gibi. Şayet "Kıssa" kelimesi zikrolunmazsa bu takdirde, **"Rufia ilel Emiri"** denir.

Ayette özellikle bazı organlara yer verilmesine gelince, bu şu sebeptendir. Bu tür kimseler fakir ve yoksul kimseleri gördüklerinde onlara karşı suratlarını buruşturup yüzlerini ekşitirler. Kendilerinin bulundukları herhangi bir mecliste fakir ve yoksulların da yanlarında yer almaları veya bulunmaları halinde rahatsızlık duyarlar, onlara yüz vermezler, suratlarını asarlar. Tüm adamlarıyla birlikte onlara sırtlarını dönerler. Yahut bunun manası dört bir yönden cezaya çarptırılırlar; Önlerinden, arkalarından ve yanlarından...

« هٰذَا مَا كَنَزْتُمْ لِأَنْفُسِكُمْ » **"İşte bu, kendi adınıza biriktirdiğiniz mallarınızdır."** Onlara şöyle denir: *"İşte bunlar, kendisinden yararlanmak için kendiniz için biriktirmiş olduğunuz şeylerdir. Sizin bunları biriktirmekle, kendinize zarar vereceğinizi bildiğiniz şeylerdir."* Aslında bu, onlar için bir kötüleme ve aşağılama ifadesidir.

« فَذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَكْنِزُونَ » **"O halde kendiniz için toplayıp biriktirdiğiniz şeylerin azabını tadın' denilir."** Yani biriktirdiğiniz mallarınızın vebalini tadın bakalım! Ya da sizin depolamakta olduğunuz yükün cezasını çekin şimdi, demektir.

36. – 40. ÂYETLER

إِنَّ عِدَّةَ الشُّهُورِ عِنْدَ اللّٰهِ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا فِى كِتَابِ اللّٰهِ يَوْمَ خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضَ مِنْهَٓا أَرْبَعَةٌ حُرُمٌ ۜ ذٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ فَلاَ تَظْلِمُوا فِيهِنَّ أَنْفُسَكُمْ وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَٓافَّةً كَمَا يُقَاتِلُونَكُمْ كَٓافَّةً ۜ وَاعْلَمُٓوا أَنَّ اللّٰهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ ﴿٣٦﴾ إِنَّمَا النَّسِٓىءُ زِيَادَةٌ فِى الْكُفْرِ يُضَلُّ بِهِ الَّذِينَ كَفَرُوا يُحِلُّونَهُ عَامًا وَيُحَرِّمُونَهُ عَامًا لِيُوَاطِؤُا عِدَّةَ مَا حَرَّمَ اللّٰهُ فَيُحِلُّوا مَا حَرَّمَ اللّٰهُ ۜ زُيِّنَ لَهُمْ سُٓوءُ أَعْمَالِهِمْ ۜ وَاللّٰهُ لاَ يَهْدِى الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿٣٧﴾ يَٓا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا مَا لَكُمْ إِذَا قِيلَ لَكُمُ انْفِرُوا فِى سَبِيلِ اللّٰهِ اثَّاقَلْتُمْ إِلَى الْأَرْضِ ۜ أَرَضِيتُمْ بِالْحَيٰوةِ الدُّنْيَا مِنَ الْاٰخِرَةِ ۚ فَمَا مَتَاعُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا فِى الْاٰخِرَةِ إِلاَّ قَلِيلٌ ﴿٣٨﴾ إِلاَّ تَنْفِرُوا يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا وَيَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ وَلاَ تَضُرُّوهُ شَيْئًا ۜ وَاللّٰهُ عَلَى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿٣٩﴾ إِلاَّ تَنْصُرُوهُ فَقَدْ نَصَرَهُ اللّٰهُ إِذْ أَخْرَجَهُ الَّذِينَ كَفَرُوا ثَانِىَ اثْنَيْنِ إِذْ هُمَا فِى الْغَارِ إِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ لاَ تَحْزَنْ إِنَّ اللّٰهَ مَعَنَا ۚ فَأَنْزَلَ اللّٰهُ سَكِينَتَهُ عَلَيْهِ وَأَيَّدَهُ بِجُنُودٍ لَمْ تَرَوْهَا وَجَعَلَ كَلِمَةَ الَّذِينَ كَفَرُوا السُّفْلٰى ۜ وَكَلِمَةُ

اللّٰهِ هِيَ الْعُلْيَاۜ وَاللّٰهُ عَز۪يزٌ حَك۪يمٌ ﴿٤٠﴾

Meâli

36. Gerçek şu ki, gökleri ve yeri yarattığı günden beri Allah'ın hükmü ve takdirine Allah katında ayların sayısı on ikidir. Bunlardan dördü haram aylardır. Bu, işte ne doğru dindir. O halde o haram aylar içinde yasağı çiğneyerek kendinize yazık etmeyin. Müşrikler nasıl topyekün bir halde sizinle savaşıyorlarsa siz de onlara karşı aynen topyekün bir halde savaşın. Ve bilin ki Allah, emir ve yasakları doğrultusunda hareket edenlerle beraberdir.

37. O Nesie denilen erteleme âdeti sadece kafirlikte daha da ileri gitmektir. Çünkü bu yoldan kafirler tamamen saptırılırlar. Allah'ın haram kıldığı ayların sayısına denk düşsün diye onu bir yıl helal/bir yıl da haram sayarlar. Bu şekilde Allah'ın haram kıldığını helal kılarlar. Bu kötü uygulamaları, kendilerine süslü gösterildi. Allah küfürde ısrar edenleri doğruya muvaffak kılmaz.

38. Ey iman edenler! Size ne oldu ki:"Allah yolunda savaşa çıkın!" diye emredilince, hemen bulunduğunuz yere çakılıp kaldınız. Yoksa dünyayı ahirete mi tercih ettiniz? Ancak dünya nimetleri ahiret nimetleri yanında çok bir şeydir.

39. Eğer cihada çıkmazsanız Allah sizi çok acıklı ve aşağılayıcı bir azap ile cezalandırır ve sizin yerinize, başka bir toplum getirir. Siz bu şekilde davranmakla Allah'a asla zarar veremezsiniz. Allah her şeye kadirdir.

40. Eğer siz Allah'ın peygamberine yardım etmezseniz, Allah daha önce de o inkar edenler onu çıkardığı zaman kendisine yardım ettiği gibi yine yardım eder. O iki kişiden biri olarak mağarada iken arkadaşına şöyle diyordu: "Sakın üzülme! Çünkü Allah bizimle beraberdir." Nihayet Allah Resulünün gönlüne veren sekinetini indirdi, ve onu sizin görmediğiniz bir melekler destekledi de kafirlerin aşağılık kelimelerini sistemleriyle ilgili planlarını alaşağı etti. Allah'ın kelimesi ise hep yücedir. Çünkü Allah mülkünde hep güçlü ve yaptıklarında da hüküm ve hikmet sahibidir.

Tefsiri

٣٦- ﴿إِنَّ عِدَّةَ الشُّهُورِ عِنْدَ اللّٰهِ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا فِي كِتَابِ اللّٰهِ يَوْمَ خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضَ مِنْهَا أَرْبَعَةٌ حُرُمٌ ذٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ فَلَا تَظْلِمُوا فِيهِنَّ أَنْفُسَكُمْ وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَافَّةً كَمَا يُقَاتِلُونَكُمْ كَافَّةً وَاعْلَمُوا أَنَّ اللّٰهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ﴾

36. Gerçek şu ki, gökleri ve yeri yarattığı günden beri Allah'ın hükmü ve takdirine Allah katında ayların sayısı on ikidir. Bunlardan dördü haram aylardır. Bu, işte ne doğru dindir. O halde o haram aylar içinde yasağı çiğneyerek kendinize yazık etmeyin. Müşrikler nasıl topyekün bir halde sizinle savaşıyorlarsa siz de onlara karşı aynen topyekün bir halde savaşın. Ve bilin ki Allah, emir ve yasakları doğrultusunda hareket edenlerle beraberdir.

« إِنَّ عِدَّةَ الشُّهُورِ عِنْدَ اللّٰهِ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا فِي كِتَابِ اللّٰهِ يَوْمَ خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضَ » **"Gerçek şu ki, gökleri ve yeri yarattığı günden beri Allah katında ayların sayısı on ikidir."** Bu aylar üzerine herhangi bir ilave olmaksızın böyledir. Burada asıl maksat şu gerçeğin açıklanmasıdır:

Şeriat ile ilgili hükümler, hilal esasına göre hesaplanan kameri aylara göre değerlendirilir. Yoksa güneş yılına göre değil.

« فِي كِتَابِ اللّٰهِ » kavliyle "hikmeti gereği tespit ettiği ve gerekli kıldığı esasa göre" demektir. Ya da "Levh-i Mahfuz'da tespit ettiği gibi" manasınadır.

« مِنْهَا أَرْبَعَةٌ حُرُمٌ ذٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ » **"Bunlardan dördü haram aylardır. Bu, işte en doğru dindir."** Bu dört aydan üçü peş peşe gelirler. İlki Zilkade olup, savaştan geri durma, bekleme ayıdır. İkincisi bunun peşinden gelen ve hac görevinin yerine getirildiği ay olan Zilhicce ayıdır. Üçüncüsü de kendisinde savaşılması haram/yasak kabul edilen ve bu manada olan Muharrem ayıdır. Bu aylardan birde tek olan Recep ayıdır.

Araplar bu aya da bir ayrıcalık tanıyıp değer verdiklerinden ötürü bu isim verilmiştir.

Ayların bu şekildeki hesaplanmasının en doğru yol olması ise, cahiliye toplumunun yaptığı hesaplama olmamasındandır. Yani sözkonusu dört ayın haramlığı/saygınlığı, bunun en doğru dini hesaplama olmasındandır, ilahi ölçüye dayanması sebebiyledir. Hz. İbrahim (as)'ın uygulaması olsun, Hz. İsmail (as)'in uygulaması olsun hep böyle idi. Dolayısıyla Araplar da bu ölçüye bağlı idiler ve bu aylara hürmet anlamında önem veriyorlardı, bu aylarda savaş yapılmasını da haram olarak kabul ediyorlardı. Bu uygulama, ta ayların yerlerini farklı amaçlar için değiştirene dek devam etmiştir. **Nesie** denilen erteleme, yani ayların yerlerini değiştirme olayı ile artık değiştirmeye başlamışlardır.

« فَلَا تَظْلِمُوا فِيهِنَّ أَنْفُسَكُمْ » **"O halde o haram aylar içinde yasağı çiğneyerek kendinize yazık etmeyin."** Günah ve masiyet işleyerek bu haram aylarda veya her on iki ayda da kendinize yazık etmeyin.

« وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَافَّةً كَمَا يُقَاتِلُونَكُمْ كَافَّةً » **"Müşrikler nasıl topyekün halde sizinle savaşıyorlarsa siz de onlara karşı aynen topyekün halde savaşın!"** Burada geçen, « كَافَّةً » kelimesi failden haldir veya Mefuldür. Bu kelime, hepsi, tamamı, topyekün gibi manalara gelir.

« وَاعْلَمُوا أَنَّ اللّٰهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ » **"Ve bilin ki Allah, emir ve yasakları doğrultusunda hareket edenlerle beraberdir."** Yani onların yardımcısıdır.

Burada Yüce Allah, takvaya yani emir ve yasaklarına bağlı kalarak hareket eden mümin kullarına yardım ve zafer garantisi teşvikinde bulunuyor.

٣٧- ﴿إِنَّمَا النَّسِيٓءُ زِيَادَةٌ فِي الْكُفْرِ يُضَلُّ بِهِ الَّذِينَ كَفَرُوا يُحِلُّونَهُ عَامًا وَيُحَرِّمُونَهُ عَامًا لِيُوَاطِؤُا عِدَّةَ مَا حَرَّمَ اللّٰهُ فَيُحِلُّوا مَا حَرَّمَ اللّٰهُ زُيِّنَ لَهُمْ سُوٓءُ أَعْمَالِهِمْ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ﴾

37- O Nesie denilen erteleme/sıvış âdeti sadece kafirlikte daha da ileri gitmektir. Çünkü bu yoldan kafirler tamamen saptırılırlar. Allah'ın haram kıldığı ayların sayısına denk düşsün diye onu bir yıl helal/yasak uygulanmaz sayarlar, bir yıl da haram sayarlar. Bu şekilde Allah'ın haram kıldığını helal kılarlar. Bu kötü uygulamaları kendilerine süslü gösterildi. Allah küfürde ısrar edenleri doğruya muvaffak kılmaz.

«إِنَّمَا النَّسِيءُ زِيَادَةٌ فِي الْكُفْرِ» **"Haram ayların yerlerini değiştirmek suretiyle ertelemek/nesie sadece küfürde daha da ileri gitmektir."** Ayetin başında yer alan, « النَّسِيءُ » kelimesi, Hemze ile "Nesee" kökünden türemedir. Bu da bir şeyi tehir etmek, ertelemek ve geciktirmek manasınadır. Burada haram olan bir ayın yasaklığını ya da hürmet ve saygınlığını bir başka aya ertelemek ve geciktirmek demektir.

Bunu böyle yapmalarının nedeni de, genelde Arap toplumunun savaş ve baskın yapma toplumu olmalarından ileri geliyordu. Eğer bir başka toplum ile savaş halinde iseler, bu sırada da içinde savaşılması haram olan ay girerse, savaşı bırakmak işlerine gelmiyordu. İşte kendilerince buna bir formül buldular. Böylece o savaşılması haram olan ayı hemen içinde savaş yapılması uygun bir ay olarak değerlendirirler ve bunun yerine de bir başka ayda savaşmayı haram kılarlar, bir başka aya bu hürmet değerini verirler. Öyle ki sonuçta asıl haram aylara haramlığı tahsis etmeyi bıraktılar. Bunun üzerine yılın ayları arasında kendilerince dört başka ayı haram ay olarak kabul eder oldular. **Oysa böyle bir hareket küfürde çok daha ileri gitmek,** demektir. Çünkü Allah ve Resulünü inkara bir de ayların yerlerini değiştirme işini ekleyerek bir diğer küfre girdiler. İşte onların bu tarzdaki bir girişimleri de onlardan küfürde çok daha ilerilere gitmektir, küfür üzerine küfür eklemektir. Kısaca katmerli bir küfürdür.

« يُضَلُّ بِهِ الَّذِينَ كَفَرُوا » **"Çünkü bu yoldan** -yani erteleme, geciktirme yoluyla- **kafirler tamamen saptırılırlar."**

Kıraat imamlarından Ebubekir dışında Kufe kıraat okulu, « يُضَلُّ » kelimesini burada olduğu gibi okumuşlardır.

« يُحِلُّونَهُ عَامًا وَيُحَرِّمُونَهُ عَامًا لِيُوَاطِؤُا عِدَّةَ مَا حَرَّمَ اللّٰهُ » **"Allah'ın haram kıldığı ayların sayısına denk düşsün diye onu bir yıl helal uygulanmaz sayarlar, bir yıl da haram sayarlar."** Cahiliye müşrik Arap Toplumu haram olan aylardan birini helal kıldıklarında yani yasak uygulanmaz kıldıklarında, onu gelecek yıl içinde haram yani yasak uygulanır ay kabul ederlerdi.

Burada, « يُحِلُّونَهُ » ile, «يُحَرِّمُونَهُ» kelimelerinde bulunan zamir, **Nesie**ye yani ertelemeye racidirler. « لِيُوَاطِؤُا » kelimesi "uygun düşsün için, ayların sayısı Allah'ın koyduğu sayıya uygun olsun, ona aykırı olmasın için" demektir. Burada müşrikler iki taraftan birine bunu tahsis etme ölçüsüne aykırı davrandılar. Yani yine dört ay olarak kabul ettiler ama, o ayları aynen sürdürmeyi bıraktılar, başka aylara sarkıttılar. Yani tahsisi gereken iki görevden birine uydular, birini ise uygulamadılar.

Burada, « لِيُوَاطِؤُا » kelimesinin başında bulunan lam harfi «يُحِلُّونَهُ» ile «يُحَرِّمُونَهُ » kelimelerine müteallik bulunmaktadır. Yahut da sadece « يُحَرِّمُونَهُ » kelimesine müteallıktir, uygun olanı da budur.

« فَيُحِلُّوا مَا حَرَّمَ اللّٰهُ» **"Bu şekilde Allah'ın haram kıldığını, helal kılarlar."** Yani sadece Allah'ın haram kıldığı ayların sayısını esas alarak ve gerçekte içinde savaşılması haram/yasak olan ayları hiç gözetmeksizin bir uygulama getirirler. Yahut da bizzat bu ayların kendisine ait olan haramlığı terk ederler.

« زُيِّنَ لَهُمْ سُوٓءُ اَعْمَالِهِمْ » **"Bu kötü uygulamaları kendilerine süslü olarak gösterildi."** Yani şeytan bunu onlara uygun ve olabilir olarak gösterdi. Böylece çirkin olan işlerini iyi ve güzel işler ve davranışlar zan nettiler.

«وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ» **"Allah küfürde ısrar edenleri doğru yola muvaffak kılmaz."** Yani onların kendi tercihleri olan batılda sebatı Allah zorla değiştirmez.

٣٨- ﴿ يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُوا مَا لَكُمْ اِذَا قٖيلَ لَكُمُ انْفِرُوا فٖى سَبٖيلِ اللّٰهِ اثَّاقَلْتُمْ اِلَى الْاَرْضِۜ اَرَضٖيتُمْ بِالْحَيٰوةِ الدُّنْيَا مِنَ الْاٰخِرَةِۚ فَمَا مَتَاعُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا فِى الْاٰخِرَةِ اِلَّا قَلٖيلٌ ﴾

38. Ey iman edenler! Size ne oldu ki:"Allah yolunda savaşa çıkın!" diye emredilince, hemen bulunduğunuz yere çakılıp kaldınız. Yoksa dünyayı ahirete mi tercih ettiniz? Ancak dünya nimetleri ahiret nimetleri yanında çok bir şeydir.

«يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُوا مَا لَكُمْ اِذَا قٖيلَ لَكُمُ انْفِرُوا فٖى سَبٖيلِ اللّٰهِ اثَّاقَلْتُمْ اِلَى الْاَرْضِ» **"Ey iman edenler! Size ne oldu ki; "Allah yolunda savaşa çıkın!" diye emredilince, hemen bulunduğunuz yere çakılıp kaldınız,"**

Ayetteki, « انْفِرُوا » kelimesi, çıkın manasındadır. « اثَّاقَلْتُمْ » kelimesi de aslında "Tesakaltüm" idi. Ancak "T" harfi "Se" harfine idğam olundu. Böylece sakin/harekesiz bir "Se" halini almış oldu. Başına bir vasıl/ulama hemzesi getirildi ki, okunabilmesi sağlanmış olsun. Çünkü sakin bir harfle okumaya başlama imkanı yoktur. Bu kelimenin manası ise, "ağırdan aldınız, yere çakılıp kaldınız, harekete geçmediniz," demektir.

« اِلَى الْاَرْضِ » kavli ile söz konusu kelime (dünyaya) meyletme, yönelme ve sürekli kalıcılık manasını tazmin etmektedir. « اثَّاقَلْتُمْ » kelimesi, "اِلَى" cer edatıyla müteaddi yani geçişli olmuştur.

Yani *"siz dünyaya ve onun şehevi isteklerine yöneldiniz, meylettiniz ve seferin zorluk ve sıkıntılarından, vereceği yorgunluklardan rahatsızlık duydunuz"* **demektir. Ya da:** "Siz kendi topraklarınızda ve yurdunuzda kalmaya yöneldiniz, meylettiniz" **demektir.**

Bu durumlar Tebük seferi sırasında olmuştu. Tebük seferine çıkıldığı dönem, oldukça zor ve sıkıntılı bir zamana rastlamıştı. Çünkü bir taraftan kıtlık baş göstermiş, bir taraftan aşırı sıcaklıklar ve bir taraftan da mesafenin oldukça uzak olması sebebiyle meydana gelen zorluklar, düş-

man sayısının çokluğu vb. gibi nedenlerden dolaı savaşa çıkmak onlara zor geliyordu. Resulullah (s.a.v.) herhangi bir gazveye, bir savaşa çıkacağı zaman onu genelde gizili tutardı. Hep gideceği yerin aksi istikametini işaret ederdi. Fakat bundan sadece Tebük seferi müstesnadır. Resulullah (s.a.v.) bu sefere çıkılacağını ve istikametini hiç kimseden gizlemedi, açık olarak ilan etti ki, bu şekilde sefer için oldukça iyi hazırlanmalarını istedi.

« أَرَضِيتُمْ بِالْحَيٰوةِ الدُّنْيَا مِنَ الْاٰخِرَةِ » **"Yoksa dünyanın geçici nimet ve zevklerini ahirete ve onun daimi olan nimetlerine mi tercih ettiniz?"** Ahiret yurdu yerine dünyayı mı seçtiniz?

« فَمَا مَتَاعُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا فِى الْاٰخِرَةِ اِلَّا قَلِيلٌ » **"Ancak dünya nimetleri ahiret nimetleri yanında çok az bir şeydir."**

٣٩- ﴿اِلَّا تَنْفِرُوا يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا اَلِيمًا وَيَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ وَلَا تَضُرُّوهُ شَيْـًٔا وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ﴾

39. Eğer cihada çıkmazsanız Allah sizi çok acıklı ve aşağılayıcı bir azap ile cezalandırır ve sizin yerinize, başka bir toplum getirir. Siz bu şekilde davranmakla Allah'a asla zarar veremezsiniz. Allah her şeye kadirdir.

« اِلَّا تَنْفِرُوا يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا اَلِيمًا وَيَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ وَلَا تَضُرُّوهُ شَيْـًٔا »

"Eğer cihada -savaşa- **çıkmazsanız, Allah sizi çok acıklı bir azap ile cezalandırır ve sizin yerinize başka bir toplum getirir. Siz bu şekilde davranmakla Allah'a asla zarar veremezsiniz."** İşte burada savaştan geri kalanlar, yavaş hareket edenler, işi alttan alıp umursamayanlar, gitmemek için ayak oyunlarına başvuranlar için büyük bir öfke ve tehdit yer almaktadır. Çünkü bu gibilere mutlak manada acıklı bir azap tehdidinden, söz edilmektedir. Bu her iki dünyayı da kapsayacak türden bir azaptır. Zira Allah bu kimseleri helak edeceğini, bunların yerine onlardan daha hayırlı ve daha itaatkar bir başka toplum getireceği uyarısında bulunuyor. Dolayısıyla dinine yardım etmeleri konusunda yüce Allah'ın ayak direyenlere muhtaç olmadığını, onların işi ağırdan almalarının bu davaya bir leke ve eksiklik getirmeyeceğini belirtiyor.

Bir yoruma göre, « وَلَا تَضُرُّوهُ » kavlinde bulunan zamir, Resulullah (sav)'a racidir. Çünkü yüce Allah, onu insanların her türlü tuzaklarından koruyacağına ve ona yardımda bulunacağına dair söz vermiştir, bu konuda vadi vardır. Kuşkusuz Allah'ın vadettiği de mutlak olarak gerçekleşir.

«وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ» **"Allah her şeye kadirdir."** Yani değiştirmeye de, azab etmeye de ve daha başka şeylere de kadirdir.

٤٠- ﴿إِلَّا تَنْصُرُوهُ فَقَدْ نَصَرَهُ اللّٰهُ إِذْ أَخْرَجَهُ الَّذِينَ كَفَرُوا ثَانِيَ اثْنَيْنِ إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ إِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللّٰهَ مَعَنَا فَأَنْزَلَ اللّٰهُ سَكِينَتَهُ عَلَيْهِ وَأَيَّدَهُ بِجُنُودٍ لَمْ تَرَوْهَا وَجَعَلَ كَلِمَةَ الَّذِينَ كَفَرُوا السُّفْلٰى وَكَلِمَةُ اللّٰهِ هِيَ الْعُلْيَا وَاللّٰهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ﴾

40. Eğer siz Allah'ın peygamberine yardım etmezseniz, Allah daha önce de o inkar edenler onu çıkardığı zaman kendisine yardım ettiği gibi yine yardım eder. O iki kişiden biri olarak mağarada iken arkadaşına şöyle diyordu: "Sakın üzülme! Çünkü Allah bizimle beraberdir." Nihayet Allah Resulünün gönlüne veren sekinetini indirdi, ve onu sizin görmediğiniz bir melekler destekledi de kafirlerin aşağılık kelimelerini sistemleriyle ilgili planlarını alaşağı etti. Allah'ın kelimesi ise hep yücedir. Çünkü Allah mülkünde hep güçlü ve yaptıklarında da hüküm ve hikmet sahibidir.

«إِلَّا تَنْصُرُوهُ» **"Eğer siz Allah'ın peygamberine yardım etmezseniz,"** Yanında sadece bir tek kişi olduğu zaman ona yardım edenlere yardım ettiği gibi yine de yardım edecektir. Çünkü bundan sonraki cümle zaten bu gerçeğe işaret etmekte, buna delalet etmektedir. İşte bu gerçek göz ardı edilmesin.

« فَقَدْ نَصَرَهُ اللّٰهُ » **"Allah daha önce de kendisine yardım ettiği gibi yine yardım eder."** Şimdi yani bu zamanda ona yardım ettiği gibi ileride, gelecekte de kendisine yardım edecektir.

« إِذْ أَخْرَجَهُ الَّذِينَ كَفَرُوا ثَانِيَ اثْنَيْنِ إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ إِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ لَا »

مَعَنَا اللّٰهَ إِنَّ تَحْزَنْ » "Hani -kafirler onu arkadaşı ile birlikte (Mekke)'den çıkardıklarında o, iki kişiden biri olarak mağarada iken arkadaşına şöyle diyordu: 'Sakın üzülme! Çünkü Allah bizimle beraberdir.'"

Dikkat edilirse, ayette, Allah Resulünün Mekke'den çıkarılması işi kafirlere isnad olunmakta, onlara yüklenilmektedir. Çünkü Mekke müşrikleri onu Mekke'den çıkarmaya yeltendiklerinde yüce Allah da bu hususta, onun oradan çıkıp ayrılmasına izin vermişti. Sanki bu sebepten onu Mekke'den çıkaranlar onlar imiş gibi gösterilmektedir. Bu ayette geçen, « ثَانِيَ اثْنَيْنِ » "**ikinin ikincisi** veya **iki kişiden biri**" ifadesi, adeta, « ثَالِثُ ثَلَاثَةٍ » **(Maide,73) "üçün üçüncüsü** veya **üçten biri**"ifadesine benzemektedir. Ayette söz konusu edilen iki kişiden bir Allah'ın Resulü, bizim Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v), diğeri de onun en yakın dostu, ilk halifesi ve aynı zamanda kayınpederi Hz. Ebu Bekir'dir. Bu kavlin/ifadenin mansub olması ise hal olmasındandır. «إِذْ هُمَا » da, « إِذْ أَخْرَجَهُ» kavlinden bedeldir.

« الْغَارِ » Mağara, in anlamına gelen bu kelime, burada Sevr dağının tepesinde oyuk halinde saklanmaya elverişli olan in, mağara, delil demektir. Bu dağ, Mekke'nin sağ tarafına düşen bir saatlik bir uzaklıktadır. Resulullah (s.a.v.) ile Hz. Ebu Bekir bu mağara üç gün kaldılar.

Yine "Allah bizimle beraberdir" derken de, Allah yardımı ve himayesiyle, korumasıyla bizimledir, demektir.

Bir rivayete göre müşrikler mağaranın kapısına kadar gelip dayandılar. Bu durum karşısında Hz. Ebu Bekir, Resulullah (s.a.v.)'a bir şey olmasından dolayı endişe duymaya başladı da şöyle konuştu:

"Eğer bugün başına bir şey gelirse, Allah'ın dini ortadan kalkar." Allah Resulü (s.a.v.) ise buna karşılık şöyle buyurdu: **"Üçüncüleri Allah olan iki kişinin durumu hakkında nasıl böyle düşünebilirsin ki?"**[17]

---

[17] İbn Hacer diyor ki, "Ben bu ifadeyi bu şekliyle bulamadım. Ancak Buhari ve

Yine bir rivayete göre Resulullah (s.a.v.) arkadaşıyla birlikte mağaraya girince yüce Allah iki güvercin gönderdi. Güvercinler mağaranın ağzında ya da aşağısında yuva kurup yumurtladılar. Bir örümcek de mağaranın ağzında ağını ördü."[18]

Allah Resulü (s.a.v.) şöyle yakarıyordu: *"Allah'ım! Gözlerini kör et!"*[19]

Müşrikler mağaranın çevresinde dolanıp durdular ve fakat içine bakmayı akıl edemediler. Çünkü Allah onların gözlerini görmez kılmıştı, onu göremiyorlardı.

İlim sahipleri bu ayete dayanarak şöyle demişlerdir: "kim Ebubekir'in sohbetini yani sahabeliğini inkar eder, kabul etmezse, o kimse küfre girmiş olur. Çünkü onu inkar etmekle Allah'ın bu kelamını inkar etmiş olmaktadır. Ancak durum diğer sahabe için böyle değildir."

« فَأَنْزَلَ اللّٰهُ سَكِينَتَهُ عَلَيْهِ » **"Nihayet Allah, Resulünün gönlüne sekinetini indirdi,"** Ayetteki, «سَكِينَتَهُ» kelimesi, Allah'ın peygamberinin kalbine huzur ve güven veren, moralini yükselten ve onu sakinleştiren ilham duygusudur ki, Resulullah (s.a.v.) bu hali yaşamaya başladığı an, artık kafirlerin ve müşriklerin kendilerine ulaşamayacaklarını anlamış ve kavramış bulunuyordu. « عَلَيْهِ» kelimesindeki zamir ile ya Hz. Peygamber (s.a.v.)'in gönlüne sekinet indirdi, güven verdi, demektir veya Hz. Ebu Bekir'in gönlüne güven verdi, manasınadır. Çünkü Hz. Ebu Bekir korku ve endişe içinde bulunuyordu. Resulullah (s.a.v.) ise zaten kalben sakindi ve huzurluydu, tam bir güven içinde idi.

Müslim'de Hz. Ebu Bekir'den şu şekilde rivayet olunmuştur, demiş ki: " Baktım ki, müşriklerin ayak sesleri bizim tepemizdedir. Biz de mağaranın içinde bulunuyorduk. Bunun üzerine Allah Resulüne dedim ki; "ey Allah'ın Resulü! Eğer onlardan biri şöyle bir ayaklarının ucuna bakıverse, mutlaka bizi görecektir." Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Ey Ebu Bekir! Üçüncüleri Allah olan iki kişi hakkında nasıl böyle düşünebilirsin ki?" (Bak. Haşiyetu'l-Keşşaf; -2/272)

[18] Bezzar rivayet etmiştir. Nitekim Keşfu'l-Estar' da (1741) da böyledir. Taberani de Mecmeuzzevaid'te (6/53) olduğu gibi rivayet etmiştir.

[19] İbn Hacer bunu bulamadım, diyor. Bak. Haşiyetu'l-Keşşaf;2/272

« وَاَيَّدَهُ بِجُنُودٍ لَمْ تَرَوْهَا » **"Ve onu sizin görmediğiniz ordularla destekledi"** Ayet meâlinde de belirttiğimiz gibi ordudan kasıt meleklerdir. Melekler kafirlerin yüzlerini ve gözlerini onu görmekten menettiler, başka yönlere çevirip görmelerini engellediler. Yahut Allah onu Bedir gününde, Ahzab gününde ve Huneyn gününde meleklerle destekledi, demektir.

« وَجَعَلَ كَلِمَةَ الَّذِينَ كَفَرُوا السُّفْلَى» **"Kafirlerin egemen kılmak istedikleri aşağılık kelimeleri/sistemleriyle ilgili planlarını** -ve küfre davetlerini- **alaşağı etti."**

« وَكَلِمَةُ اللّٰهِ هِىَ الْعُلْيَا» **"Allah'ın kelimesi/davası ise hep yücedir ve öyle de kaldı."** Allah'ın İslam dinine davette bulunması ise, en yüce davettir ve bu davet kıyamete dek hep öyle devam edecektir. Burada geçen, « هِىَ » zamiri, **fasl** zamiridir.

Kıraat imamlarından Yakup, « وَكَلِمَةُ » sözcüğünü bundan öncekine atfetmek suretiyle mansub olarak, « وَكَلِمَةَ اللّٰهِ » olarak okumuştur. Ancak bunu yeni bir giriş cümle olarak mübteda halinde okumak daha uygundur. Nitekim Allah'ın kelimesi hep yücedir ve yüce olmakta da hep daimdir.

« وَاللّٰهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ » **"Çünkü Allah mülkünde hep güçlü ve yaptıklarında da hüküm ve hikmet sahibidir."** O, kelimesine yani İslam davasına sahip çıkanları yardımıyla zafere erdirip üstün kılandır, hikmeti gereği müşrik ve kafirleri de zelil ve perişan edendir.

❁ ❁ ❁

41. – 48. ÂYETLER

انْفِرُوا خِفَافًا وَثِقَالاً وَجَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِى سَبِيلِ
اللّٰهِ ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٤١﴾ لَوْ كَانَ عَرَضًا
قَرِيبًا وَسَفَرًا قَاصِدًا لاَتَّبَعُوكَ وَلٰكِنْ بَعُدَتْ عَلَيْهِمُ الشُّقَّةُ
وَسَيَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ لَوِ اسْتَطَعْنَا لَخَرَجْنَا مَعَكُمْ يُهْلِكُونَ
أَنْفُسَهُمْ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿٤٢﴾ عَفَا اللّٰهُ عَنْكَ لِمَ
أَذِنْتَ لَهُمْ حَتّٰى يَتَبَيَّنَ لَكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَتَعْلَمَ الْكَاذِبِينَ ﴿٤٣﴾
لاَ يَسْتَأْذِنُكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ أَنْ يُجَاهِدُوا
بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ بِالْمُتَّقِينَ ﴿٤٤﴾ إِنَّمَا يَسْتَأْذِنُكَ
الَّذِينَ لاَ يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَارْتَابَتْ قُلُوبُهُمْ فَهُمْ فِى
رَيْبِهِمْ يَتَرَدَّدُونَ ﴿٤٥﴾ وَلَوْ أَرَادُوا الْخُرُوجَ لَأَعَدُّوا لَهُ عُدَّةً
وَلٰكِنْ كَرِهَ اللّٰهُ انْبِعَاثَهُمْ فَثَبَّطَهُمْ وَقِيلَ اقْعُدُوا مَعَ الْقَاعِدِينَ
﴿٤٦﴾ لَوْ خَرَجُوا فِيكُمْ مَا زَادُوكُمْ إِلاَّ خَبَالاً وَلَأَوْضَعُوا
خِلاَلَكُمْ يَبْغُونَكُمُ الْفِتْنَةَ وَفِيكُمْ سَمَّاعُونَ لَهُمْ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ
بِالظَّالِمِينَ ﴿٤٧﴾ لَقَدِ ابْتَغَوُا الْفِتْنَةَ مِنْ قَبْلُ وَقَلَّبُوا لَكَ الْأُمُورَ

حَتّٰى جَٓاءَ الْحَقُّ وَظَهَرَ اَمْرُ اللّٰهِ وَهُمْ كَارِهُونَ ﴿٤٨﴾

Meâli

41. Ey Mü'minler! Topyekün bir halde, piyade ve süvari olarak savaşa çıkın. Allah yolunda mallarınız ve canlarınızla gerektiği gibi cihad edin. Eğer bilirseniz bu (genel seferberlik ve Allah yolunda cihad emri hem dünyanız ve hem ahiretiniz bakımından) sizin için daha hayırlıdır.

42. Ey Peygamber! (Senin davet ettiğin şey) kolayca elde edilebilecek bir dünya malı ve basit anlamda bir yolculuk/sefer olmuş olsaydı, (sefere katılmaktan geri kalan o münafıklar) mutlaka seninle birlikte gelir lerdi. Ancak (Tebük seferine katılmak) onlara uzun ve yorucu bir yolculuk olarak göründü. Bununla beraber kendilerini yalan yeminlerle helak edercesine Allah adına şöyle yemin edecekler: "Eğer düşmana karşı savaşma gücümüz ve imkanımız olsaydı kesinlikle sizinle birlikte çıkardık." Oysa Allah onların yalancılar olduklarını kesinlikle biliyor.

43. (Ey Peygamber!) Allah seni bağışlasın. Mazeret ileri sürenlerden kim doğru söylüyor ve kim yalan konuşuyor, durumlarını iyice ortaya çıkarmadan niçin kendilerine izin verdin?

44. Allah'a ve ahiret gününe iman edenler, mallarıyla canlarıyla cihada katılmaktan geri kalmak için senden izin istemezler. Allah, kendisinden korkup emir ve yasaklarına bağlı olarak hareket edenlerin bütün durumlarına vakıftır.

45. Ancak Allah'a ve ahiret gününe inanmayan ve kalpleri şüphe içinde olan münafıklar cihada katılmamak için senden izin isterler. Zaten bunlar şüpheleri yüzünden bocalayıp dururlar.

46. Eğer o münafıklar gerçekten seninle birlikte cihada çıkmak isteselerdi, her türlü teçhizat ve donanım hazırlığına mutlaka girişirlerdi. Ancak Allah, onların seninle beraber savaşa çıkmalarını uygun bulmadı. Bu yüzdende onları sizinle savaşa katılmaktan geri bıraktı da kendilerine: *"Oturun oturanlarla beraber"* denildi.

47. Eğer (münafıklar) sizinle birlikte cihada çıkmış olsalardı, size kötülükten ve bozgunculuktan başka bir katkıları olmazdı. Olan bitenler sebebiyle fitne çıkarmaya kalkışarak ve söz taşıyarak sizin aranızı bozmaya, (birliğinizi sarsmaya) koşuştururlardı. (Hatta) içinizden onların uy-

duracakları yalanlara kulak asacak kimseler de vardı. Allah zalimlerin açık ve gizli her şeylerini en iyi bilendir.

48. Ey Peygamber! Aslında bu münafıklar (Tebük savaşından önce de) sana karşı bir çok zorluklar ve ihtilaflar çıkarmışlar ve senin aleyhinde nice yollara başvurmuşlardı. Nihayet sana ilahi destek geldi ve onlar istemedikleri halde, Allah din ve şeriatını onlara rağmen yüceltip hakim kıldı.

Tefsiri

٤١ - ﴿انْفِرُوا خِفَافًا وَثِقَالًا وَجَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ﴾

41. Ey Mü'minler! Topyekün bir halde, piyade ve süvari olarak savaşa çıkın. Allah yolunda mallarınız ve canlarınızla gerektiği gibi cihad edin. Eğer bilirseniz bu (genel seferberlik ve Allah yolunda cihad emri hem dünyanız ve hem ahiretiniz bakımından) sizin için daha hayırlıdır.

« انْفِرُوا خِفَافًا وَثِقَالًا » **"Ey Mü'minler! Topyekün bir halde, piyade ve süvari olarak savaşa çıkın."**

Ayette geçen, « خِفَافًا » ve « وَثِقَالًا» kelimeleri "ağırlıksız ve ağırlıklı" manalarına gelmekle birlikte burada daha geniş bir mana ifade etmektedirler. Şimdi bunları ele alalım. Savaşa istekli olduğunuz, gönüllü bulunduğunuz halde çıkın, size ağır ve zor gelse de çıkın. Ya da ister aile bireylerinizin sayısının azlığı itibariyle yükünüz hafif olsun, ister aile bireylerinizin sayılarının çok olması nedeniyle yükünüz ağırlaşmış olsun bunlara rağmen yine savaşa çıkın. İster silah gücünüz basit anlamda olsun, ister silah gücünüz fazla olsun bütün bunlara rağmen cihada çıkın. İster piyade/yaya olun, ister binitli olun, ister genç olun, ister yaşlı, ister cılız olun ister şişman, ister sağlıklı olun, ister hasta... bütün bunlara rağmen savaşa cihada çıkın.

« وَجَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ » **"Allah yolunda mal-**

larınız ve canlarınızla gerektiği gibi cihad edin." Ayetin bu kısmıyla şayet imkan varsa hem mal ve hem de can ile veya duruma göre bu ikisinden biriyle ve ihtiyaç duyulduğu zaman Allah yolunda savaşmanın farz olduğu belirtilmektedir.

« ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ » **"Eğer bilirseniz bu (genel seferberlik ve Allah yolunda cihad emri, hem dünyanız ve hem ahiretiniz bakımından) sizin için** -onu terketmekten- **daha hayırlıdır."** O halde bunun sizin için daha hayırlı olduğunu biliyorsanız hemen ona koşun.

Şimdi tefsirini okuyacağımız ayet Tebük seferine katılmayıp geride kalan münafıklar hakkında nazil olmuştur. Yüce Allah şöyle buyuruyor:

٤٢- ﴿ لَوْ كَانَ عَرَضًا قَرِيبًا وَسَفَرًا قَاصِدًا لَاتَّبَعُوكَ وَلٰكِنْ بَعُدَتْ عَلَيْهِمُ الشُّقَّةُ وَسَيَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ لَوِ اسْتَطَعْنَا لَخَرَجْنَا مَعَكُمْ يُهْلِكُونَ اَنْفُسَهُمْ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ اِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴾

42. Ey Peygamber! (Senin davet ettiğin şey) kolayca elde edilebilecek bir dünya malı ve basit anlamda bir yolculuk/sefer olmuş olsaydı, (sefere katılmaktan geri kalan o münafıklar) mutlaka seninle birlikte gelirlerdi. Ancak (Tebük seferine katılmak) onlara uzun ve yorucu bir yolculuk olarak göründü. Bununla beraber kendilerini yalan yeminlerle helak edercesine Allah adına şöyle yemin edecekler: "Eğer düşmana karşı savaşma gücümüz ve imkanımız olsaydı kesinlikle sizinle birlikte çıkardık." Oysa Allah onların yalancılar olduklarını kesinlikle biliyor.

« لَوْ كَانَ عَرَضًا قَرِيبًا وَسَفَرًا قَاصِدًا لَاتَّبَعُوكَ » **"Ey Peygamber! (Senin davet ettiğin şey,) kolayca elde edilebilecek bir dünya malı ve basit anlamda bir yolculuk/sefer olmuş olsaydı, (sefere katılmaktan geri kalan o münafıklar,) mutlaka seninle birlikte gelirlerdi."** Burada geçen, « عَرَضًا » kavlinden kasıt, karşına çıkan dünya çıkarları demektir. Örneğin, "dünya hayatı hemen ortada ve meydanda olan bir arazdır, geçici bir menfaattir. Bundan iyi olan kimse de kötü olan kimse de yer, yararlanır" ifadesi gibi. Yani davet olunan şey eğer hemen elde olunabi-

lecek, kolayca kazanılacak ganimet türü bir şey olsaydı ve uzun sürmeyecek kolay ve basit bir yolculuk durumu sözkonusu olsaydı, bu durumda seninle birlikte o yolculuğa çıkmaya mutlaka muvafakat ederlerdi.

Ayette geçen « قَاصِدًا » kelimesi, orta, yakın, mutedil, normal gibi manalara gelir.

«وَلٰكِنْ بَعُدَتْ عَلَيْهِمُ الشُّقَّةُ» **"Ancak (Tebük seferine katılmak) onlara uzun ve yorucu bir yolculuk olarak göründü."** Bilindiği gibi savaş için hedeflenen yer oldukça meşakkatli ve zorlu, uzun bir yolculuğu gerektiriyordu.

« وَسَيَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ لَوِ اسْتَطَعْنَا لَخَرَجْنَا مَعَكُمْ يُهْلِكُونَ اَنْفُسَهُمْ »

"Bununla beraber kendilerini yalan yeminlerle helak edercesine Allah adına şöyle yemin edecekler: 'Eğer düşmana karşı savaşma gücümüz ve imkanımız olsaydı kesinlikle sizinle birlikte çıkardık.'" Doğrusu bunlar peygamberlikle ilgili delillerdendir. Çünkü Allah Resulü (s.a.v) Tebük seferi dönüşünden sonra olabilecekleri önceden haber vermişti Nitekim bu durum kendisinin bildirdiği şekilde meydana geldiğinde gelip olanı biteni söylediler.

« بِاللّٰهِ » kavli, «سَيَحْلِفُونَ» kavline müteallik bulunmaktadır veya bu ifade onların ifadeleri cümlesindendir, her iki şekilde de yoruma uygundur. Yani, «سَيَحْلِفُونَ » "Yemin edecekler" ifadesiyle, "Sen Tebük seferinden geri dönüp Medine'ye geldiğin zaman o geride kalıp da savaşa katılmayanlar özür dilemek ve mazeret uydurmak için gelip sana şöyle diyeceklerdir: **"Eğer düşmana karşı savaşma gücümüz ve imkanımız olsaydı kesinlikle sizinle birlikte çıkardık."** Veya, **"Allah adına şöyle yemin edeceklerdi"** ve **"Eğer... gücümüz olsaydı..."** diyeceklerdi.

« لَخَرَجْنَا » kavli iki yeminin cevabı ve « لَوْ » kelimesinin de şartının cevabı yerine geçmiştir. Ayette geçen, **"İstitaa"** kelimesinin manası, savaş için gerekli olan hazırlık ve donanım manasında değerlendirildiği gibi, aynı zamanda bedence olan güç ve kuvvet manasına da yorumlanmıştır. Sanki bu davranışlarıyla bir hastalık belirtisi içine giriyor ve hastalık numarası yapıyorlar gibi. Yine burada geçen,

«يُهْلِكُونَ أَنْفُسَهُمْ» kavli, «سَيَحْلِفُونَ» kavlinden bedeldir veya bundan haldir. Yani "helak edercesine" demektir. Kısaca "bunlar yalan yeminlerle kendilerini tehlikeye sokarcasına" anlamınadır.

Yahut da «لَخَرَجْنَا» kavlinden haldir. Yani; "canımızı tehlikeye sokmuş olsak da, bu zor ve sıkıntılı yolculuk sırasında yükleneceğimiz meşakkatlere rağmen, canımızı tehlikeye atmış olsak bile mutlaka sizinle beraber çıkardık" demektir.

«وَاللّٰهُ يَعْلَمُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ» **"Oysa Allah onların yalancılar olduklarını kesinlikle biliyor."** Yani konuşup gündeme getirdikleri sözlerinde ve konuşmalarında yalan söylediklerini muhakkak biliyor.

٤٣- ﴿عَفَا اللّٰهُ عَنْكَ لِمَ أَذِنْتَ لَهُمْ حَتّٰى يَتَبَيَّنَ لَكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَتَعْلَمَ الْكَاذِبِينَ﴾

43. (Ey Peygamber!) Allah seni bağışlasın. Mazeret ileri sürenlerden kim doğru söylüyor ve kim yalan konuşuyor, durumlarını iyice ortaya çıkarmadan niçin kendilerine izin verdin?

«عَفَا اللّٰهُ عَنْكَ» **"(Ey Peygamber!) Allah seni bağışlasın!"** Bu ifade aslında bir zelle ya da dil sürçmesi nedeniyle bir kinayeli ifadedir. Çünkü af kelimesi bunun müradifidir, bir bakıma eş anlamlısıdır. Bu da karşısındakini kırmadan tatlı bir şekilde uyarmak ve ikaz etmek demektir. Çünkü yüce Allah önce yanlışı belirtmeden doğrudan ve direkt olarak peygamberini affettiğini belirterek söze başlıyor. Böyle bir hitapta ise, Hz. Peygamber (sa.v)'in diğer peygamberlere olan üstünlüğü ve fazileti, değeri vurgulanmış, bu gerçek dile getirilmiş bulunuyor. Çünkü yüce Rabbimizin bu manadaki bir hitabı başka peygamberler için **-Allah'ın salat ve selamı hepsinin üzerine olsun.-** sözkonusu edilmemiştir.

«لِمَ أَذِنْتَ لَهُمْ حَتّٰى يَتَبَيَّنَ لَكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَتَعْلَمَ الْكَاذِبِينَ» **"Mazeret ileri sürenlerden kim doğru söylüyor, kim yalan konuşuyor, durumlarını iyice ortaya çıkarmadan niçin kendilerine izin verdin?"**

Ayetin, « لِمَ أَذِنْتَ لَهُمْ » **"niçin kendilerine izin verdin?"** kısmı, af ile alakalı söylenen kinayeli ifadeyi açıklamaktadır. Bunun asıl manası da şöyledir: "O münafıklar savaştan geri kalmak ve evlerinde oturup durmak için senden izin istedikleri ve sana bir çok bahaneler uydurdukları zaman, sen neden onlara izin verdin, onları oyalayıp izin vermeseydin olmaz mıydı?!" Çünkü bu sayede kim doğru söylüyor ve kim yalan konuşuyor, bu gerçek de senin tarafından meydana çıkarılmış olurdu.

Bir başka yoruma göre, Resulullah (sav) yapmakla emrolunmadığı halde iki şey yaptı. Bunlardan birisi münafıklara burada görüldüğü gibi savaştan geri kalmaları için izin vermesi, diğeri de, esir olarak aldığı kimselerden serbest kalmalarına karşılık fidye almış olmasıydı. İşte bu yüzden yüce Allah kendisini uyarmıştı.

Bu, aynı zamanda peygamberlerin kimi konularda içtihatta bulunmalarının caiz olduğuna dair bir delildir. Çünkü Peygamberimiz (sav) bu kararı kendi içtihadına dayanarak vermişti. Ancak bundan dolayı uyarılmasının sebebi, içtihatta bulunabilme yetkisi olmakla birlikte en önemli olan hususu, en efdal uygulamayı terketmiş olmasından dolayıdır. Dolayısıyla peygamberler en efdal olanı terkettiklerinden ötürü yüce Allah'tan azar ve uyarı işitmişlerdir.

٤٤- ﴿ لَا يَسْتَأْذِنُكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ اَنْ يُجَاهِدُوا بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ بِالْمُتَّقِينَ ﴾

44. Allah'a ve ahiret gününe iman edenler, mallarıyla ve canlarıyla cihada katılmaktan geri kalmak için senden izin istemezler. Allah, kendisinden korkup emir ve yasaklarına bağlı olarak hareket edenlerin bütün durumlarına vakıftır.

« لَا يَسْتَأْذِنُكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ اَنْ يُجَاهِدُوا بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ بِالْمُتَّقِينَ » **"Allah'a ve ahiret gününe iman edenler, cihada katılmaktan geri kalmak için senden izin istemezler. Allah kendisinden korkup emir ve yasaklarına bağlı olarak hareket edenlerin bütün durumlarına vakıftır."** Çünkü gerçekten inanmış olanlar, doğal olarak, cihada katılıp katılmama konusunda senden izin

gereğini duymazlar, onlar hemen bu göreve katılırlar. Dolayısıyla bunlar için en büyük sevap ve mükâfat vardır.

٤٥- ﴿إِنَّمَا يَسْتَأْذِنُكَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَارْتَابَتْ قُلُوبُهُمْ فَهُمْ فِي رَيْبِهِمْ يَتَرَدَّدُونَ﴾

45. Ancak Allah'a ve ahiret gününe inanmayan ve kalpleri şüphe içinde olan münafıklar cihada katılmamak için senden izin isterler. Zaten bunlar şüpheleri yüzünden bocalayıp dururlar.

« إِنَّمَا يَسْتَأْذِنُكَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَارْتَابَتْ قُلُوبُهُمْ » **"Ancak Allah'a ve ahiret gününe inanmayan ve kalpleri şüphe içinde olan münafıklar cihada katılmamak için senden izin isterler."** Bu münafıklar sayıca 39 kişi idiler. Bunlar dinlerinde şüphe ve kuşku taşıyan, akideleri bozuk olan kimselerdi. Hep huzursuz idiler.

« فَهُمْ فِي رَيْبِهِمْ يَتَرَدَّدُونَ » **"Zaten bunlar şüpheleri yüzünden bocalayıp dururlar."** Çünkü tereddüt hali şaşkın olanların durmadan hep dile getirdikleri şeydir. Sebat durumu ise, uzağı görebilen basiret erbabı kimselerin hep konuştukları, gündemlerine taşıdıkları bir şeydir.

٤٦- ﴿وَلَوْ أَرَادُوا الْخُرُوجَ لَأَعَدُّوا لَهُ عُدَّةً وَلٰكِنْ كَرِهَ اللّٰهُ انْبِعَاثَهُمْ فَثَبَّطَهُمْ وَقِيلَ اقْعُدُوا مَعَ الْقَاعِدِينَ﴾

46. Eğer o münafıklar gerçekten seninle birlikte cihada çıkmak isteselerdi, her türlü teçhizat ve donanım hazırlığına mutlaka girişirlerdi. Ancak Allah, onların seninle beraber savaşa çıkmalarını uygun bulmadı. Bu yüzdende onları sizinle savaşa katılmaktan geri bıraktı da kendilerine: *"Oturun oturanlarla beraber"* denildi.

« وَلَوْ أَرَادُوا الْخُرُوجَ لَأَعَدُّوا لَهُ عُدَّةً » **"Eğer o münafıklar gerçekten seninle birlikte cihada-** ve savaşa- **çıkmak isteselerdi, her türlü teçhizat ve donanım hazırlığına mutlaka girişirlerdi."** Çünkü bunlar varlıklı idiler ve varlıklı halleri aynen devam ediyordu.

Burada ayetin bu, « وَلَوْ أَرَادُوا الْخُرُوجَ » kavline olumsuzluk manası yüklenilmiştir. Yani "o münafıklar çıkmak istemediler, bunların savaşma kabiliyetleri de yoktur" demektir.

« وَلٰكِنْ كَرِهَ اللّٰهُ انْبِعَاثَهُمْ » **"Ancak Allah, onların seninle beraber savaşa çıkmalarını uygun bulmadı."** Savaş için harekete geçmelerine... Sanki burada şöyle deniliyor: "Onlar çıkmadılar. Fakat çıkmaktan geri adım attılar, yerlerine çakılıp kaldılar. Çünkü Allah onların savaş için kalkıp harekete geçmelerini doğru bulmadı."

« فَثَبَّطَهُمْ » **"Bu sebepten dolayı onları sizinle savaşa katılmaktan geri bıraktı da kendilerine:"** Onları tembelleştirdi, savaşa karşı olan hareket duygularını zaafa uğrattı, isteksiz duruma getirdi. Ayette geçen, "**Tesbiyt**" kelimesi, "bir işten uzak durmak, el çektirip dokundurmamak kaydıyla onu işlememek ve yapmamak" demektir.

« وَقِيلَ اقْعُدُوا مَعَ الْقَاعِدِينَ » **"Oturun oturanlarla beraber denildi."** Yani biri diğerine böyle söyledi veya Resulullah (sav) onlara olan öfkesinden ötürü böyle konuştu, yahut da vesvese yoluyla şeytan onlara böyle dedi. Aslında burada bunlara, "oturun" denilmesi, bir bakıma onları aşağılamaktır, kadınlarla, çocuk ve yatalak olanlarla aynı kefeye koymaktır. Çünkü evlerinde oturmaya mahkûm olanlar böyle olanlardır.

٤٧ - ﴿لَوْ خَرَجُوا فِيكُمْ مَا زَادُوكُمْ إِلَّا خَبَالًا وَلَأَوْضَعُوا خِلَالَكُمْ يَبْغُونَكُمُ الْفِتْنَةَ وَفِيكُمْ سَمَّاعُونَ لَهُمْ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ﴾

47. Eğer (münafıklar) sizinle birlikte cihada çıkmış olsalardı, size kötülükten ve bozgunculuktan başka bir katkıları olmazdı. Olan bitenler sebebiyle fitne çıkarmaya kalkışarak ve söz taşıyarak sizin aranızı bozmaya, (birliğinizi sarsmaya) koşuştururlardı. (Hatta) içinizden onların uyduracakları yalanlara kulak asacak kimseler de vardı. Allah zalimlerin açık ve gizli her şeylerini en iyi bilendir.

« لَوْ خَرَجُوا فِيكُمْ مَا زَادُوكُمْ إِلَّا خَبَالًا » **"Eğer (münafıklar) sizinle birlikte cihada çıkmış olsalardı, size kötülükten ve bozgunculuktan**

başka bir katkıları olmazdı." Buradaki istisna muttasıl istisnadır. Çünkü bunun anlamı: "Onlar size zarar, kötülük, bozgunculuk ötesinde bir yarar getirmezlerdi" demektir. Oysa munkatı istisnada kural, müstesnanın yani dışta tutulanın, müstesna minhin yani kendisinden dışta bırakılanın cinsinden olmamasıdır. Örneğin; « زَادُوكُمْ خَيْراً إلَّا خَبَالاً » yani "size hayır değil, sadece zarar ve sıkıntı getirdi" gibi. Bu cümlede ise, müstesna minh yani kendisinden dışta tutulan zikredilmemiştir. İşte bu gibi durumlarda, istisna yani dışta bırakma olayı "Şey" kelimesinden olur ki, bu manada bir istisna da muttasıl istisna olur. Çünkü burada geçen « خَبَالاً » kelimesi de bunun bazısıdır.

« وَلَاأَوْضَعُوا خِلَالَكُمْ يَبْغُونَكُمُ الْفِتْنَةَ » **"Olan bitenler sebebiyle fitne çıkarmaya kalkışarak ve söz taşıyarak kesinlikle sizin aranızı bozmaya, (birliğinizi sarsmaya) koşuştururlardı."** Yani münafıklar eğer sizinle beraber savaşa katılmış olsalardı, mutlaka aranızda bozgunculuğu yayma gayretine düşerler, laf götürüp getirirlerdi. Bu şekilde aranızdaki birlik ve uyumu bozarlardı.

Nitekim deve hızlı hareket edince bunun için, Araplar, "**Vedaa'l-Baiyru vad'an**" ifadesini kullanırlar ve, "**Evda'tuhu ene**" onu ben hızlandırdım, harekete geçirdim, denir. Asıl mana şu demektir; "münafıklar aranızda bineklerine hız kazandırırlar/kötü niyetlerini hızlıca yayarlar". Bunun anlamı, onlar çok hızlı bir şekilde aranızda laf götürüp getirirler, söz taşırlar, demektir. Çünkü binek üzerinde hareket eden elbette yaya yürüyenden daha hızlı hareket eder.

Bu kelimenin Mushaf'ta yani Kur'an'da yazılışı, bir elif harfi ziyadesi yani ilavesiyle, « وَلَاأَوْضَعُوا » şeklindedir. Çünkü fetha harekesi, Arap yazısından/hattından önce elif harfiyle yazılırdı. Arap Hattı, yazısı ise Kur'an'ın nüzulüne yakın bir dönemde icat olunmuştu. Dolayısıyla sözkonusu elif harfi burada da varlığını sürdürmüştür. Bu durumda **hemze** şeklini **elif** olarak ve **fetha** harekesini de bir başka **elif** şeklinde yazarak devam ettirdiler. Nitekim bunun benzeri bir başka yazılış da, **(Neml,21)** ayetindeki: « أَوْلَاأَذْبَحَنَّ » kelimesidir.

« يَبْغُونَكُمْ » kavli, «أَوْضَعُوا» kavlinden haldir. «يَبْغُونَكُمُ الْفِتْنَةَ »

yani, "içinize fitne sokarak bu şekilde aranızda bir anlaşmazlığın meydana çıkmasını, savaşa çıkma niyetinizi ve amacınızı bozmayı isterler, bu yola başvururular."

«وَفِيكُمْ سَمَّاعُونَ لَهُمْ» **"(Hatta) içinizden onların uyduracakları yalanlara kulak asacak kimseler de vardı."** Yani aranızda sizi dinleyen, konuştuklarınızdan haberdar olan söz taşıyan adamları olacağı gibi, onlar bu sözleri alıp diğerlerine götürüp ileteceklerdir.

«وَاللّٰهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ» **"Allah zalimlerin açık ve gizli her şeylerini en iyi bilendir."**

٤٨- ﴿لَقَدِ ابْتَغَوُا الْفِتْنَةَ مِنْ قَبْلُ وَقَلَّبُوا لَكَ الْأُمُورَ حَتّٰى جَٓاءَ الْحَقُّ وَظَهَرَ أَمْرُ اللّٰهِ وَهُمْ كَارِهُونَ﴾

48. Ey Peygamber! Aslında bu münafıklar (Tebük savaşından önce de) sana karşı bir çok zorluklar ve ihtilaflar çıkarmışlar ve senin aleyhinde niçe yollara başvurmuşlardı. Nihayet sana hak/ilahi destek geldi ve onlar istemedikleri halde, Allah emrini/din ve şeriatını onlara rağmen yüceltip hakim kıldı.

«لَقَدِ ابْتَغَوُا الْفِتْنَةَ مِنْ قَبْلُ وَقَلَّبُوا لَكَ الْأُمُورَ» **"Ey Peygamber! Aslında bu münafıklar daha Tebük seferinden önce de sana karşı büyük zorluklar, ihtilaflar çıkarmışlar ve senin aleyhinde nice yollara başvurmuşlardı."**

Kimi zaman insanların iman etmelerini engellemişler, kimi zaman **Akabe** gecesinde olduğu gibi ansızın baskın ile öldürme girişiminde bulunmuşlardı. Uhut savaşındaki bozgun yoluyla da yine böyle bir denemeye girişmişlerdi. Senin davanı geçersiz ve anlamsız kılmak için her türlü tuzağa, hile ve desiseye başvurmuşlar, inananların senin hakkındaki olumlu kanaatlerini değiştirme çabalarına girişmişler, her yol ve hileyi denemişlerdi.

« حَتّٰى جَٓاءَ الْحَقُّ » **"Nihayet sana hak/ilahi destek geldi."** Yardımı

ve takviyesi yetişti.

« وَظَهَرَ أَمْرُ اللّٰهِ وَهُمْ كَارِهُونَ » **"Ve onlar istemedikleri halde, Allah emrini/din ve şeriatını onlara rağmen yüceltip hakim kıldı."** Dinini galip kıldı, şeriatını yüceltti, hem de onlara rağmen bunu gerçekleştirdi.

❁ ❁ ❁

49. – 54. ÂYETLER

وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ ائْذَنْ لِى وَلاَ تَفْتِنِّى ۜ أَلاَ فِى الْفِتْنَةِ سَقَطُوا ۜ
وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ بِالْكَافِرِينَ ﴿٤٩﴾ إِنْ تُصِبْكَ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ ۚ
وَإِنْ تُصِبْكَ مُصِيبَةٌ يَقُولُوا قَدْ أَخَذْنَا أَمْرَنَا مِنْ قَبْلُ وَيَتَوَلَّوْا
وَهُمْ فَرِحُونَ ﴿٥٠﴾ قُلْ لَنْ يُصِيبَنَا إِلاَّ مَا كَتَبَ اللّٰهُ لَنَا ۚ هُوَ
مَوْلٰينَا ۚ وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿٥١﴾ قُلْ هَلْ تَرَبَّصُونَ بِنَا
إِلاَّ إِحْدَى الْحُسْنَيَيْنِ ۜ وَنَحْنُ نَتَرَبَّصُ بِكُمْ أَنْ يُصِيبَكُمُ اللّٰهُ
بِعَذَابٍ مِنْ عِنْدِهِ أَوْ بِأَيْدِينَا ۘ فَتَرَبَّصُوا إِنَّا مَعَكُمْ مُتَرَبِّصُونَ ﴿٥٢﴾
قُلْ أَنْفِقُوا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا لَنْ يُتَقَبَّلَ مِنْكُمْ ۜ إِنَّكُمْ كُنْتُمْ قَوْمًا
فَاسِقِينَ ﴿٥٣﴾ وَمَا مَنَعَهُمْ أَنْ تُقْبَلَ مِنْهُمْ نَفَقَاتُهُمْ إِلاَّ أَنَّهُمْ كَفَرُوا
بِاللّٰهِ وَبِرَسُولِهِ وَلاَ يَأْتُونَ الصَّلٰوةَ إِلاَّ وَهُمْ كُسَالٰى وَلاَ يُنْفِقُونَ إِلاَّ
وَهُمْ كَارِهُونَ ﴿٥٤﴾

Meâli

49. (Ey Peygamber!) O münafıklardan kimileri de senden: "Savaşa katılmamam için bana izin ver de, başımı belaya sokma, diye istekte bulunurlar. İyi bilin ki, böyle bir girişimde bulunmakla, zaten günaha girmişlerdir. Şüphesiz cehennem bütün kâfirleri kuşatmıştır.

50. (Ey Muhammed!) Eğer sana zafer ve ganimet türünden bir iyilik erişirse, bundan dolayı münafıklar üzülürler. Eğer sana herhangi bir

musibet, bir sıkıntı erişirse, bu defa: *"İyi ki biz önceden tedbirlerimizi almışız, (çünkü kendimizi tehlikeye atmaktan kurtardık")* diyerek senin ve müminlerin başına gelen felaketten ötürü sevine sevine dönüp giderler.

51. (Ey Peygamber! Onlara) de ki: *"Bizim için Allah'ın takdir ettiğinden başkası asla başımıza gelmez. O Allah, bizim yardımcımız ve işlerimizi düzene koyan yegane sahibimizdir. Öyleyse müminler sadece Allah'a güvenip dayansınlar."*

52. (Ey Muhammed! O münafıklara) de ki: *"Sizin bizim hakkımız da düşündüğünüz iki iyilikten biri olan ya zafer kazanmak veya Allah yolunda şehit düşmekten başka bir şey mi? Bizim de sizin için beklentimiz (iki kötülükten biridir,) Allah'ın kendi katından size; ya gökten bir azap indirmesi veya bizim elimizle (size ölüm ve esareti tattırmasıdır.) O halde siz (bizim akıbetimizi) bekleye durun, biz de (sizin akıbetinizi) bekleyip duracağız."*

53. (Ey Resulüm! O münafıklara) de ki: *"Allah yolunda ister gönüllü, ister gönülsüz olarak harcayın, bu, sizden asla kabul olunmayacaktır. Çünkü siz, Allah'a itaatten uzaklaşmış, inatçı bir toplumsunuz."*

54. Münafıkların bu yardımlarının kabul edilmeme nedeni şudur: Bunların gerçekten Allah'a ve Resulüne inanmamaları (herhangi bir sevap beklentisi ve azap endişesi taşımak-sızın sırf gösteriş için) ve üşene üşene namaza katılmaları, (cihad ve benzeri konularda) yardımda bulunurlarken de bunu istemeye istemeye yapmalarıdır.

Tefsiri

٤٩- ﴿وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ ائْذَنْ لِى وَلَا تَفْتِنِّى اَلَا فِى الْفِتْنَةِ سَقَطُوا وَاِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ بِالْكَافِرِينَ﴾

49. (Ey Peygamber!) O münafıklardan kimileri de senden: "Savaşa katılmamam için bana izin ver de, başımı belaya sokma, diye istekte bulunurlar. İyi bilin ki, böyle bir girişimde bulunmakla, zaten günaha girmişlerdir. Şüphesiz cehennem bütün kâfirleri kuşat-

mıştır.

«وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ ائْذَنْ لِى وَلَا تَفْتِنِّى» **"(Ey Peygamber!) O münafıklardan kimileri de senden: 'savaşa katılmamam için bana izin ver de, başımı belaya sokma," diye istekte bulunuyorlar."**

Ayetteki, «وَلَا تَفْتِنِّى» kavli, beni fitneye düşürme demektir ki, bununla şöyle denmek isteniyor: "Bana günah işletme, izin vermemekle beni günah işlemeye zorlama. Çünkü ben, eğer senden izinsiz olarak savaşa katılmayacak olursam, günah işlemiş olurum. İzin ver ki, böyle bir günaha bulaşmayayım." Ya da bunun anlamı şudur: "Beni helak olabileceğim bir şeye zorlama. Çünkü seninle birlikte eğer savaşa katılacak olursam, varlığım, her şeyim, ailem helak olur, yok olup gider."

Bir rivayete göre münafıklardan biri olan Cedd İbn Kays gelip şöyle dedi: "Kesinlikle Ensar da bilir ki ben kadınlara, uçkuruna düşkün biriyim. Beni sarışın Rum dilberleriyle yoldan çıkarma. Ancak ben sana mal vereyim, sen de beni kendime bırak."

«أَلَا فِى الْفِتْنَةِ سَقَطُوا» **"İyi bilin ki böyle bir girişimde bulunmakla, zaten fitneye düşmüşlerdir."** Yani asıl fitne zaten onların şu anda içine girdikleri durumdur ki bu da savaştan geri kalma ve cihada katılmama fitnesidir.

«وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ بِالْكَافِرِينَ» **"Şüphesiz cehennem bütün kafirleri kuşatmıştır."** Yani şu anda. Çünkü cehennemin onları kuşatma sebeplerinin tümü kendilerinde var olmuştur. Ya da kıyamet gününde cehennem onları tamamen kuşatacaktır.

٥٠ - ﴿إِنْ تُصِبْكَ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ وَإِنْ تُصِبْكَ مُصِيبَةٌ يَقُولُوا قَدْ أَخَذْنَا أَمْرَنَا مِنْ قَبْلُ وَيَتَوَلَّوْا وَهُمْ فَرِحُونَ﴾

50. (Ey Muhammed!) Eğer sana zafer ve ganimet türünden bir iyilik erişirse, bundan dolayı münafıklar üzülürler. Eğer sana herhangi bir musibet, bir sıkıntı erişirse, bu defa: ***"İyi ki biz önceden tedbirlerimizi almışız, (çünkü kendimizi tehlikeye atmaktan kurtardık")***

diyerek senin ve müminlerin başına gelen felaketten ötürü sevine sevine dönüp giderler.

« إِنْ تُصِبْكَ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ » **(Ey Muhammed!) Eğer sana zafer ve ganimet türünden bir iyilik erişirse, bundan dolayı münafıklar üzülürler."** Yani kimi gazvelerde zafer ve ganimet elde edecek olursan münafıklar bu yüzden üzülürler.

« وَإِنْ تُصِبْكَ مُصِيبَةٌ » **"Eğer sana herhangi bir musibet, bir sıkıntı erişirse,"** Yani kimi savaşlarda, örneğin Uhut savaşında görüldüğü gibi bir bozulma, bir şiddet ve bir sıkıntı ortaya çıkarsa, bu takdirde de,

« يَقُولُوا قَدْ أَخَذْنَا أَمْرَنَا مِنْ قَبْلُ » **"İyi ki biz önceden tedbirimizi almışız, (çünkü kendimizi tehlikeye atmaktan kurtardık,) diyerek"** Yani iyi ki biz oldukça dikkatli hareket etmişiz, uyanık davranmışız, şu anda almış olduğumuz tedbirle gerçekten ihtiyatlı olduğumuzu gösterdik demek suretiyle,

« وَيَتَوَلَّوْا وَهُمْ فَرِحُونَ » **"Senin ve müminlerin başına gelen felaketten ötürü sevine sevine dönüp giderler."** Yani münafıklar toplumlarıyla ya da aileleriyle birlikte konuşmalarını sürdürdükleri yerden ayrılıp giderlerken bu şekilde şımara şımara giderler.

٥١- ﴿ قُلْ لَنْ يُصِيبَنَا إِلَّا مَا كَتَبَ اللّٰهُ لَنَا هُوَ مَوْلٰينَا وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴾

51. (Ey Peygamber! Onlara) de ki: ***"Bizim için Allah'ın takdir ettiğinden başkası asla başımıza gelmez. O Allah, bizim yardımcımız ve işlerimizi düzene koyan yegane sahibimizdir. Öyleyse müminler sadece Allah'a güvenip dayansınlar."***

« قُلْ لَنْ يُصِيبَنَا إِلَّا مَا كَتَبَ اللّٰهُ لَنَا » **"Ey Peygamber! Onlara de ki: 'Bizim için Allah'ın takdir ettiğinden başkası asla başımıza gelmez."** Yani Allah bizim adımıza hayır veya şer olarak neyi murad etmiş-

se başımıza gelecek olan da odur, başkası değil.

« هُوَ مَوْلٰينَا » **"O Allah, bizim yardımcımız ve işlerimizi düzene koyan sahibimizdir."** Yani bizi yöneten, idare eden, bizim üzerimizde hükümran olan ve bizim de kendisinin hükümranlığını kabullendiğimiz yüceler yücesi efendimiz ve Mevla'mızdır.

« وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ » **"Öyleyse müminler sadece Allah'a güvenip dayansınlar."** Burada mü'minlere düşen görev, başkalarına ve başkalarının sistemlerine değil, Allah'a ve O'nun dinine dayanıp güvenmeleridir.

﴿٥٢- قُلْ هَلْ تَرَبَّصُونَ بِنَا إِلَّا إِحْدَى الْحُسْنَيَيْنِ وَنَحْنُ نَتَرَبَّصُ بِكُمْ أَنْ يُصِيبَكُمُ اللّٰهُ بِعَذَابٍ مِنْ عِنْدِهِ أَوْ بِأَيْدِينَا فَتَرَبَّصُوا إِنَّا مَعَكُمْ مُتَرَبِّصُونَ﴾

52. (Ey Muhammed! O münafıklara) de ki: ***"Sizin bizim hakkımızda düşündüğünüz iki iyilikten biri olan ya zafer kazanmak veya Allah yolunda şehit düşmekten başka bir şey mi? Bizim de sizin için beklentimiz (iki kötülükten biridir,) Allah'ın kendi katından size; ya gökten bir azap/ceza indirmesi veya bizim elimizle (size ölüm ve esareti tattırmasıdır.) O halde siz (bizim akıbetimizi) bekleye durun, biz de (sizin akıbetinizi) bekleyip duracağız."***

« قُلْ هَلْ تَرَبَّصُونَ بِنَا إِلَّا إِحْدَى الْحُسْنَيَيْنِ » **"Ey Muhammed! O münafıklara de ki: 'Sizin, bizim hakkımızda düşündüğünüz iki iyilikten biri olan ya zafer kazanmak veya Allah yolunda şehit düşmekten başka bir şey mi?'"** Bizim için, beklentide bulunduğunuz iki güzel şeyden biri vardır, bunlar da ya zafer kazanmamız veya Allah'ın dinini hakim kılmak uğruna şehit düşmemizdir. Her ikisi de sonuçta bizim için mutluluktur.

« وَنَحْنُ نَتَرَبَّصُ بِكُمْ أَنْ يُصِيبَكُمُ اللّٰهُ بِعَذَابٍ مِنْ عِنْدِهِ أَوْ بِأَيْدِينَا » **"Bizim de sizin için beklentimiz (iki kötülükten biridir,) Allah'ın kendi katından size; ya gökten bir azap indirmesi veya bizim elimizle (size ölüm ve esareti tattırmasıdır.)"** Gökten bir azap indirmesi, örneğin **Ad** ve **Semud** toplumlarına gökten indirdiği bir azap ile onları ceza-

landırdığı gibi cezalandırmasıdır. Bizim elimizle olacak olan azap ya da cezalandırma ise, mealde de belirttiğimiz gibi ya bunların bizim ellerimizle öldürülmeleri veya esir edilmeleridir.

«فَتَرَبَّصُوا إِنَّا مَعَكُمْ مُتَرَبِّصُونَ» **"O halde siz (bizim akıbetimizi) bekleyedurun, biz de (sizin akıbetinizi) bekleyip duracağız."** Yukarıda işaret edip zikrettiğimiz hususları siz bizim için bekleyip görün, biz de sizin sonunuzun ne olacağını bekleyip göreceğiz.

٥٣-﴿قُلْ أَنْفِقُوا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا لَنْ يُتَقَبَّلَ مِنْكُمْ إِنَّكُمْ كُنْتُمْ قَوْمًا فَاسِقِينَ﴾

53. (Ey Resulüm! O münafıklara) de ki: "Allah yolunda ister gönüllü, ister gönülsüz olarak harcayın, bu, sizden asla kabul olunmayacaktır. Çünkü siz, Allah'a itaatten uzaklaşmış, inatçı bir toplumsunuz."

«قُلْ أَنْفِقُوا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا» **"Ey Resulüm! O münafıklara de ki: 'Allah yolunda ister gönüllü, ister gönülsüz olarak harcayın,"** İyiliğin her çeşidini ve her yardımı Allah uğruna adı altında, ister kendi isteğinizle, herhangi bir baskı olmaksızın yapın, ister şu veya bu manada bir baskı altında yapın, her ne ad ve unvan ile yaparsanız yapın,

«لَنْ يُتَقَبَّلَ مِنْكُمْ» **"Bu, asla sizden kabul olunmayacaktır."**

Burada, «طَوْعًا» ve «كَرْهًا» kelimeleri hal olarak mansubturlar. Kıraat imamlarından Hamza ve Ali Kisai, «كَرْهًا» kelimesini ötreli olarak, **"Kürhen"** okumuşlardır. Bu da haber manasında bir emirdir. Bunun manası da şöyledir: "İster kendi isteğinizle harcamada bulunup yardım edin, ister herhangi bir baskı yoluyla bunu yapın, bu, asla sizden kabul edilmeyecektir." Bu, adeta, **(Tevbe,80)** ayeti gibidir. Yüce Allah burada şöyle buyurmuştur:

«اسْتَغْفِرْ لَهُمْ أَوْ لَا تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ» Yani. **"Onlar için ister af dile, ister af dileme;.... Allah onları asla affetmeyecek."**

Ya da şairin şu kavli gibi:

“أسيئي بنا أو أحسني لا ملومة لدينا ولا مقلية ان تقلت”

Burada şöyle denmek isteniyor: *“İster bizi kötüle, ister bize iyi davran, her nasıl davranırsan davran, biz seni ne kınar ve ne de sana buğzederiz..”*

Nitekim, “رحم الله زيد” kavlinde görüldüğü gibi bunun aksi de caizdir.

Bunun kabul edilmemesi demek, şu demektir: *“Allah Resulü (sav) onların vermek istediği yardımı ya da nafakayı onlara geri iade etti, onu onlardan kabul etmedi.”* Yahut da bunun anlamı, *“yaptıkları yardımları sebebiyle onlara bunun için bir sevap öngörmedi, bir sevap vermedi”* demektir.

Ayette geçen, « طَوْعًا » kelimesinin manası, “Allah ve Resulünden bunlara herhangi bir zorlama yapılmaksızın, mecbur bırakılmaksızın” demektir. « كَرْهًا » ise mecbur bırakılarak, zorunda tutularak demektir. Burada **ilzam** yani **mecbur bırakılma** meselesinin, **ikrah** diye adlandırılmış olması, bu kimselerin münafık kimseler olmaları yüzündendir. Çünkü münafık olanların bir şeyi infak etme mecburiyetinde kalmış olmaları, bir bakıma onlar için infakta bulunmak gayet zor ve ağır geldiğinden ötürü buna ikrah denmiştir. Münafıklar açısından, sanki bu yardım zor kullanılarak alınıyormuş gibidir.

« إِنَّكُمْ كُنْتُمْ قَوْمًا فَاسِقِينَ » **“Çünkü siz, Allah’a itaatten uzaklaşmış, inatçı bir toplumsunuz.”** Burada, « إِنَّكُمْ » “Çünkü siz, muhakkak siz” kavliyle, onların yardımlarının neden kabul edilmediğinin gerekçesi açıklanmaktadır. Çünkü bu toplum fasık, isyankar, dik kafalı, inatçı bir toplumdur.

٥٤- ﴿وَمَا مَنَعَهُمْ أَنْ تُقْبَلَ مِنْهُمْ نَفَقَاتُهُمْ إِلَّا أَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللّٰهِ وَبِرَسُولِهِ وَلَا يَأْتُونَ الصَّلٰوةَ إِلَّا وَهُمْ كُسَالٰى وَلَا يُنْفِقُونَ إِلَّا وَهُمْ كَارِهُونَ﴾

54. Münafıkların bu yardımlarının kabul edilmeme nedeni şudur: Bunların gerçekten Allah'a ve Resulüne inanmamaları (herhangi bir sevap beklentisi ve azap endişesi taşımak-sızın sırf gösteriş için) ve üşene üşene namaza katılmaları, (cihad ve benzeri konularda) yardımda bulunurlarken de bunu istemeye istemeye yapmalarıdır.

« وَمَا مَنَعَهُمْ أَنْ تُقْبَلَ مِنْهُمْ نَفَقَاتُهُمْ إِلَّا أَنَّهُمْ » **"Münafıkların bu yardımlarının kabul edilmeme nedeni şudur:"** Kıraat imamlarından Hamza ve Ali Kisai, « تُقْبَلَ » kelimesini « ى » harfiyle « يُقْبَلَ » olarak okumuşlardır. « أَنَّهُمْ » ise, « مَنَعَ » kelimesinin failidir. « هُمْ » zamiri ile, « أَنْ تُقْبَلَ » kavli de onun iki mefulüdürler. Yani: *"Onların yardımlarının kabul edilmesinin reddi, sadece onların inkarları yüzün dendir."* demektir.

« كَفَرُوا بِاللّٰهِ وَبِرَسُولِهِ وَلَا يَأْتُونَ الصَّلٰوةَ إِلَّا وَهُمْ كُسَالٰى وَلَا يُنْفِقُونَ إِلَّا وَهُمْ كَارِهُونَ » **"Bunların gerçekten Allah ve Resulüne inanmamaları, (herhangi bir sevap beklentisi ve azap endişesi taşımaksızın sırf gösteriş için ve) üşene üşene namaza katılmaları, (cihad ve benzeri konularda) yardımda bulunurlarken bunu istemeye istemeye yapmaları."** Ayette geçen, « كُسَالٰى » kelimesi, « كَسْلَانْ » kelimesinin çoğuludur.

« إِلَّا وَهُمْ كَارِهُونَ » *"İstemeye istemeye, mecbur kalarak"* kavline gelince, bu münafıkların kıldıkları namaz ve yaptıkları yardımlar ile hiçbir zaman Allah'ın rızasını amaçlamadıkları gerçeğini belirtmek içindir. Ancak, bundan önceki ayette, « طَوْعًا » yani isteyerek, gönüllü olarak kavli ile nitelenirlerken burada ise onların bu niteliklerine yer veril-

memiş, bunun onlardan alınmış olmasının nedeni şudur; Bu kimselerin "**isteyerek veya gönüllü olarak yardım etmeleri**" demek, bu münafık kimselerin, Allah Resulü (sav) tarafından bir baskıya maruz kalmaksızın veya onların liderlerinden bir baskı sözkonusu olmaksızın kendiliklerinden getirip harcamalarıdır. Fakat onları böyle bir duruma getiren sebep ise, bunu arzulamaları veya böyle bir şeyi tercih etmeleri değil, kendilerini böyle bir yardımda bulunmak mecburiyetinde hissetmeleri, moral açıdan böyle bir durumda kalmalarıdır.

❁ ❁ ❁

4. Cildin Sonu

NESEFİ TEFSİRİ

تفسير النسفي

مدارك التنزيل وحقائق التأويل

Mütercim

Harun ÜNAL

5

İstanbul Kitap ve Kültür Merkezi
Büyük Reşit Paşa Cad. No: 22/42
Vezneciler/İSTANBUL
(0212) 528 46 17

بسم الله الرحمن الرحيم

Bu Ciltte Tefsiri Yapılan Ayetler:

Tevbe	Suresi	55- 129
Yûnus	Suresi	1- 109
Hûd	Suresi	1- 123
Yûsuf	Suresi	1- 111
Ra'd	Suresi	1- 14

İÇİNDEKİLER

YÛSUF SURESİ

RA'D SURESİ

55. – 59. ÂYETLER

فَلَا تُعْجِبْكَ اَمْوَالُهُمْ وَلَٓا اَوْلَادُهُمْ اِنَّمَا يُر۪يدُ اللّٰهُ لِيُعَذِّبَهُمْ بِهَا
فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَتَزْهَقَ اَنْفُسُهُمْ وَهُمْ كَافِرُونَ ﴿٥٥﴾ وَيَحْلِفُونَ
بِاللّٰهِ اِنَّهُمْ لَمِنْكُمْ وَمَا هُمْ مِنْكُمْ وَلٰكِنَّهُمْ قَوْمٌ يَفْرَقُونَ ﴿٥٦﴾
لَوْ يَجِدُونَ مَلْجَاً اَوْ مَغَارَاتٍ اَوْ مُدَّخَلاً لَوَلَّوْا اِلَيْهِ وَهُمْ
يَجْمَحُونَ ﴿٥٧﴾ وَمِنْهُمْ مَنْ يَلْمِزُكَ فِي الصَّدَقَاتِ فَاِنْ اُعْطُوا
مِنْهَا رَضُوا وَاِنْ لَمْ يُعْطَوْا مِنْهَٓا اِذَا هُمْ يَسْخَطُونَ ﴿٥٨﴾ وَلَوْ اَنَّهُمْ
رَضُوا مَٓا اٰتٰيهُمُ اللّٰهُ وَرَسُولُهُ وَقَالُوا حَسْبُنَا اللّٰهُ سَيُؤْت۪ينَا اللّٰهُ
مِنْ فَضْلِه۪ وَرَسُولُهُٓ اِنَّٓا اِلَى اللّٰهِ رَاغِبُونَ ﴿٥٩﴾

Meâli

55. (Ey Habibim! O münafıkların) mallarının ve çocuklarının çokluğu seni imrendirmesin. Çünkü Allah dünya hayatında o mal ve çocuklar sebebiyle ancak onların azaplarını, (huzursuzluklarını ve cezalarını artırmayı) ve canlarının da kafir olarak çıkmasını istiyor.

56. (O münafıklar yalan yere) Allah adına yemin ederek sizin gibi mümin kimselerden olduklarını ileri sürerler. Oysa onlar gerçekte mümin değiller, (sadece inanmış gibi gözükmektedirler. Halbuki kalplerinde imandan eser yoktur.) Fakat onlar (tıpkı kafirler gibi bir uygulamaya tabi tutulacaklarından) korkan bir toplumdurlar.

57. Eğer (o münafıklar) korunmak için sığınabilecekleri bir yer veya kapanacakları mağaralar ya da gizlenecekleri bir delik bulabilselerdi, (savaşa katılmamak için tıpkı yularından boşanmış yabani kısrak/at misali) derhal o tarafa dönüp hızlıca koşarak oraya doğru giderlerdi.

58. (Ey Muhammed! O münafıklardan) kimileri de sadakaların-(yardımların) bölüştürülmesi ve dağıtımı konusunda seni ayıplayıp sana dil uzatırlar. Eğer o yardım ve sadakalardan (istenildiği kadar) kendileri-

ne verilirse bundan memnun kalırlar. Eğer kendilerine verilmezse hemen kızarlar.

59. Eğer (bu münafıklar) Allah ve Resulünün kendilerine verdiği ganimet ve yardımlara rıza gösterselerdi ve: *"Allah bize yeter, Allah yakın gelecekte bize fazlından ve kereminden daha fazlasını da verecektir, Resulü de (bize önceki verdiklerinden daha fazlasını sağlayacaktır.) Biz sadece Allah'ın rızasına ve hoşnutluğuna talibiz"* deselerdi, elbette kendileri için daha hayırlı olurdu.

Tefsiri

٥٥- ﴿ فَلَا تُعْجِبْكَ اَمْوَالُهُمْ وَلَٓا اَوْلَادُهُمْ اِنَّمَا يُر۪يدُ اللّٰهُ لِيُعَذِّبَهُمْ بِهَا

فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَتَزْهَقَ اَنْفُسُهُمْ وَهُمْ كَافِرُونَ ﴾

55. (Ey Habibim! O münafıkların) mallarının ve çocuklarının çokluğu seni imrendirmesin. Çünkü Allah dünya hayatında o mal ve çocuklar sebebiyle ancak onların azaplarını, (huzursuzluklarını ve cezalarını artırmayı) ve canlarının da kafir olarak çıkmasını istiyor.

«فَلَا تُعْجِبْكَ اَمْوَالُهُمْ وَلَٓا اَوْلَادُهُمْ اِنَّمَا يُر۪يدُ اللّٰهُ لِيُعَذِّبَهُمْ بِهَا فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا» **"Ey Habibim! O münafıkların) mallarının ve çocuklarının çokluğu seni imrendirmesin. Çünkü Allah dünya hayatında o mal ve çocuklar sebebiyle ancak onların azaplarını, (huzursuzluklarını ve cezalarını artırmayı...) istiyor."**

Bu ayette, "imrenme" diye mana verdiğimiz "**İ'cab**" kelimesi, bir şeyden memnun kalmak ve ondan dolayı hoşnut olmak anlamında aşırı sevinç, mutluluk ve hoşnutluk demektir. O şeyin güzelliği nedeniyle sonsuz bir haz duymak demektir. Dolayısıyla mana şöyle olmaktadır:

"Onlara verilmiş olan dünya ziyneti ve süsü seni onlara özenti içine sokmasın, onu güzel bulmayasın, ona imrenmeyesin. Çünkü yüce Allah onlara her ne vermiş ise, onları dünyada sırf bu yüzden birçok musibetlerle cezalandırmak ve azap çektirmek için vermiştir. **Yahut da** o verdiklerini tüm hayır yollarına harcamak için verdiği halde, onlar bunu vermeyi istememektedirler, bundan memnunluk duymamaktadırlar, buna

rıza göstermemektedirler ve istemeye istemeye zoraki harcama ile azap olunuyorlar. **Veya** bunların mallarını yağmalamakla, çocuklarını esir düşürmekle azap edecektir. **Ya da** o malları biriktirmek, depolayıp kasalara doldurarak korumaya çalışmak, aşırı sevgi bağlayıp ondan harcamayıp cimrilik etmekle ve sırf bu yüzden o servetinin yok olma korkusunu taşımakla azaplandıracaktır." Evet, işte bütün bunlar insan için birer azap ve işkencedir.

« وَتَزْهَقَ أَنْفُسُهُمْ وَهُمْ كَافِرُونَ » **"Ve canlarının da kâfir olarak çıkmasını istiyor."** Yani ruhlarının da kafir olarak sıkıntı ve ızdırap çeke çeke çıkmasını, alınmasını diliyor. Çünkü, **Zühûk**" kelimesi aslında "bir şeyin zorla çıkması" demektir.

Bu ayet, "**Allah aslah/en iyi, en yararlı olanı yaratır**" görüşünün geçersizliğine delildir. Çünkü bu ayet ile: " Böyle kimselere servetin verilmesi, çok çocuk sahibi olmaları bu kimseler için bir azap ve cezalandırma sebebi, kafir olarak hayatlarını sonlandırma nedeni olduğu bildirilmiş olmaktadır. Bununla beraber yüce Allah'ın masiyet olacak şeyleri de murad ettiğini haber veriyor. Çünkü yüce Allah'ın azap etmeyi murad etmesi demek, bu, aynı zamanda yüce Allah'ın, kendisiyle azap olunacak şeyleri de dilemesi anlamındadır. Nitekim küfür üzere, yani kâfir olarak ölmelerini murad etmesi de bu nevidendir."

٥٦- ﴿وَيَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ إِنَّهُمْ لَمِنْكُمْ وَمَا هُمْ مِنْكُمْ وَلٰكِنَّهُمْ قَوْمٌ يَفْرَقُونَ﴾

56. (O münafıklar yalan yere) Allah adına yemin ederek sizin gibi mümin kimselerden olduklarını ileri sürerler. Oysa onlar gerçekte mü'min değiller, (sadece inanmış gibi gözükmektedirler. Halbuki kalplerinde imandan eser yoktur.) Fakat onlar (tıpkı kafirler gibi bir uygulamaya tabi tutulacaklarından) korkan bir toplumdurlar.

« وَيَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ إِنَّهُمْ لَمِنْكُمْ وَمَا هُمْ مِنْكُمْ وَلٰكِنَّهُمْ قَوْمٌ يَفْرَقُونَ » **(O münafıklar yalan yere) Allah adına yemin ederek sizin gibi mümin kimselerden olduklarını ileri sürerler. Oysa onlar gerçekte mü'min değiller, (sadece inanmış gibi gözükmektedirler. Halbuki kalplerinde imandan eser yoktur.) Fakat onlar (tıpkı kafirler gibi bir uygulama-**

ya tabi tutulacaklarından) korkan bir toplumdurlar.

Yani bu münafıklar da kendilerinin Müslüman kimselerden olduklarını savunurlar. Fakat onlar aslında, öldürülmekten, müşriklere ve kafirlere uygulanan cezalardan korktukları için böyle bir davranış sergiliyorlar. Esasen inanmadıkları halde takiyye yaparak müslüman olduklarını söylüyorlar.

٥٧- ﴿لَوْ يَجِدُونَ مَلْجَأً أَوْ مَغَارَاتٍ أَوْ مُدَّخَلًا لَوَلَّوْا إِلَيْهِ وَهُمْ يَجْمَحُونَ﴾

57. Eğer (o münafıklar) korunmak için sığınabilecekleri bir yer veya kapanacakları mağaralar ya da gizlenecekleri bir delik bulabilselerdi, (savaşa katılmamak için tıpkı yularından boşanmış yabani kısrak misali) derhal o tarafa dönüp hızlıca koşarak oraya doğru giderlerdi.

«لَوْ يَجِدُونَ مَلْجَأً» **"Eğer (o münafıklar) korunmak için sığınabilecekleri bir yer,"** örneğin bir dağın tepesinde veya bir kalede yahut bir adada her bakımdan sağlam, korunan bir sığınak, « أَوْ مَغَارَاتٍ » **"veya kapanacakları mağaralar"** inler «أَوْ مُدَّخَلًا» **"ya da gizlenecekleri bir delik bulabilselerdi,"** saklanacakları bir gedik bulabilselerdi;

«لَوَلَّوْا إِلَيْهِ وَهُمْ يَجْمَحُونَ» **"(Savaşa katılmamak için tıpkı yularından boşanmış yabani kısrak misali), derhal o tarafa dönüp hızlıca koşarak oraya doğru giderlerdi."**

Burada geçen, «مُدَّخَلًا» kelimesi, **"Duhul"** kelimesinden türemedir ve **iftial** babındandır. « لَوَلَّوْا إِلَيْهِ » kavli, ona doğru mutlaka yönelirlerdi, demektir. «يَجْمَحُونَ» kavli ise, hiçbir şeyin kendilerini geri çeviremeyeceği şekilde son hızla koşup gitmek demektir. Bu **"Cumuh/Cemuh"** kelimesi, yulardan boşanmış yabani kısrak/at anlamındadır.

٥٨- ﴿وَمِنْهُمْ مَنْ يَلْمِزُكَ فِي الصَّدَقَاتِ فَإِنْ أُعْطُوا مِنْهَا رَضُوا وَإِنْ لَمْ

يُعْطَوْا مِنهَا إِذَا هُمْ يَسْخَطُونَ ﴾

58. (Ey Muhammed! O münafıklardan) **kimileri de sadakaların-** (yardımların) **bölüştürülmesi ve dağıtımı konusunda seni ayıplayıp sana dil uzatırlar. Eğer o yardım ve sadakalardan** (istenildiği kadar) **kendilerine verilirse bundan memnun kalırlar. Eğer kendilerine verilmezse hemen kızarlar.**

«وَمِنْهُمْ مَنْ يَلْمِزُكَ فِى الصَّدَقَاتِ» **"Ey Muhammed! O münafıklardan kimileri de sadakaların-yardımların bölüştürülmesi ve dağıtımı konusunda seni ayıplayıp dil uzatırlar."** Sadakaların ya da yardımların bölüştürülmesinde seni kusurlu bularak ayıplarlar ve sana dil uzatırlar.

« فَإِنْ أُعْطُوا مِنْهَا رَضُوا وَإِنْ لَمْ يُعْطَوْا مِنهَا إِذَا هُمْ يَسْخَطُونَ » **"Eğer o yardım ve sadakalardan (istenildiği kadar) kendilerine verilirse, bundan memnun kalırlar. Eğer kendilerine verilmezse, hemen kızarlar."**

Ayette yer alan, « إِذَا » kelimesi, **müfacee** içindir, yani "ansızın, hemen" gibi manalara gelen bir kelimedir. Yani; "Eğer sadakalardan kendilerine bir şey verilmezse hemen aniden değişiverip kızarlar." Burada münafıkla tanıtıldığı gibi, bunların din adına değil de hep kendi adlarına ve çıkarlarına göre memnuniyet veya hoşnutsuzluk gösterdikleri anlatılmaktadır. Kendilerinin ve ailelerinin çıkarları sözkonusu olduğunda hoşnutluk veya hoşnutsuzluklarını gösteriyorlar. Çünkü Hz. Peygamber (sav) Mekke halkına ganimetleri veya sadakaları dağıttığı o gün, ganimetlerden daha fazla pay dağıtmak suretiyle onları kazanmak istiyordu, münafıklar ise bundan sıkıntı duymaya ve rahatsız olmaya başlamışlardı.

٥٩- ﴿وَلَوْ أَنَّهُمْ رَضُوا مَا اٰتٰيهُمُ اللّٰهُ وَرَسُولُهُ وَقَالُوا حَسْبُنَا اللّٰهُ سَيُؤْتِينَا اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهِ وَرَسُولُهُ إِنَّا إِلَى اللّٰهِ رَاغِبُونَ ﴾

59. Eğer (bu münafıklar) **Allah ve Resulünün kendilerine verdiği ganimet ve yardımlara rıza gösterselerdi ve: "Allah bize yeter, Allah yakın gelecekte bize fazlından ve kereminden daha fazlasını da verecektir, Resulü de** (bize önceki verdiklerinden daha fazlasını sağlayacaktır.) **Biz sadece Allah'ın rızasına ve hoşnutluğuna talibiz" dese-**

lerdi, elbette kendileri için daha hayırlı olurdu.

«وَلَوْ اَنَّهُمْ رَضُوا مَٓا اٰتٰيهُمُ اللّٰهُ وَرَسُولُهُ وَقَالُوا حَسْبُنَا اللّٰهُ سَيُؤْتِينَا اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهِ وَرَسُولُهُ اِنَّٓا اِلَى اللّٰهِ رَاغِبُونَ» **Eğer** (bu münafıklar) **Allah ve Resulünün kendilerine verdiği ganimet ve yardımlara rıza gösterselerdi ve: "Allah bize yeter, Allah yakın gelecekte bize fazlından ve kereminden daha fazlasını da verecektir, Resulü de** (bize önceki verdiklerinden daha fazlasını sağlayacaktır.) **Biz sadece Allah'ın rızasına ve hoşnutluğuna talibiz" deselerdi, elbette kendileri için daha hayırlı olurdu.**

Bu ayette geçen, «لَوْ» kelimesinin cevabı mahzuf bulunmaktadır. Bu şu şekilde takdir olunmaktadır: «وَلَوْ اَنَّهُمْ رَضُوا» «لَكَانَ خَيْرًا لَكُمْ» Manası da şöyledir: "Eğer onlar, Allah Resulü tarafından yapılan dağıtımda kendilerine isabet eden ganimet payına rıza gösterselerdi, az da olsa verilen bu pay ile gönülleri hoş olsaydı ve: "Allah'ın fazlı ve istediği şey bize yeter" deselerdi... "Bize Allah'ın bizim için belirlediği pay yeter, O bizi bir başka ganimetle de rızıklandıracaktır. Nitekim Allah Resulü (sav) de bize bugün verdiğinden çok daha fazlasını da başka bir zaman verecektir. Çünkü biz, "Allah'ın fazlından bizi zengin kılmasına talibiz" demiş olsalardı, bu, onlar için daha iyi olurdu.

Bundan sonra yüce Allah sadakaların yani zekâtın kimlere verileceğini aşağıdaki ayette şöyle açıklamaktadır:

❀ ❀ ❀

60. - 62. ÂYETLER

إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَٓاءِ وَالْمَسَاكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِنَ اللّٰهِ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٦٠﴾ وَمِنْهُمُ الَّذِينَ يُؤْذُونَ النَّبِيَّ وَيَقُولُونَ هُوَ اُذُنٌ قُلْ اُذُنُ خَيْرٍ لَكُمْ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَيُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِينَ وَرَحْمَةٌ لِلَّذِينَ اٰمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ رَسُولَ اللّٰهِ لَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿٦١﴾ يَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ لَكُمْ لِيُرْضُوكُمْ وَاللّٰهُ وَرَسُولُهُٓ اَحَقُّ اَنْ يُرْضُوهُ اِنْ كَانُوا مُؤْمِنِينَ ﴿٦٢﴾

Meâli

60. Sadakalar Allah tarafından emredilen kesin bir farz ve bir hüküm olarak; (hiçbir varlıkları bulunmayan) fakirlere, (kıt-kanaat geçimlerini sürdürebilen yoksullara/miskinlere, zekat toplamakla görevli kılınan yetkililere, kalpleri İslam'a ısındırılmak istenen kimselere, (özgürlüklerini elde etmeye çalışan) esir ve kölelere, borç yükü altında kalıp da ödeyemeyecek durumda olanlara, Allah yolunda cihad edenlere ve (kendi ülkesinde zengin bile olsa) yolda kalmış kimselere aittir. Çünkü Allah yarattığı kullarının durumlarını en iyi bilen ve hikmeti gereği işlerini düzenleyendir.

61. Yine (o münafıklardan) kimileri Allah Resulünü üzmek için: "O her söyleneni dinler bir kulak" diyorlar. De ki: "Evet, o sizin için hayırlı olanı dinleyen dikkatli bir kulaktır. Allah'a iman eder ve müminlere de güvenir. İçinizden iman edenler için de bir rahmettir." (Söz ve davranışlarıyla) Allah Resulüne eza edip incitenler var ya, işte onlar için (cehennem ateşinde) acıklı ve elem veren bir azap vardır.

62. Yine (o münafıklar) yanınıza geldiklerinde, sırf sizi memnun etmek için, (daha önce Peygamber hakkında sarfettikleri sözleri, yalan yere) yemin ederek (inkar ederler.) Oysa eğer onlar gerçekten iman etmiş olsalardı, her şeyden önce Allah'ı ve Resulünü memnun etmeleri gerekirdi.

Tefsiri

٦٠- ﴿إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسَاكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِى الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِى سَبِيلِ اللّٰهِ وَابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِنَ اللّٰهِ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ﴾

60. Sadakalar Allah tarafından emredilen kesin bir farz ve bir hüküm olarak; (hiçbir varlıkları bulunmayan) fakirlere, (kıt- kanaat geçimlerini sürdürebilen yoksullara/miskinlere, zekat toplamakla görevli kılınan yetkililere, kalpleri İslam'a ısındırılmak istenen kimselere, (özgürlüklerini elde etmeye çalışan) esir ve kölelere, borç yükü altında kalıp da ödeyemeyecek durumda olanlara, Allah yolunda cihad edenlere ve (kendi ülkesinde zengin bile olsa) yolda kalmış kimselere aittir. Çünkü Allah yarattığı kullarının durumlarını en iyi bilen ve hikmeti gereği işlerini düzenleyendir.

« إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسَاكِينِ » **"Sadakalar/zekatlar; (hiçbir varlıkları bulunmayan) fakirlere, (kıt-kanaat geçimlerini sürdürebilen) yoksullara/miskinlere, ... aittir."**

Bu ayette, eğer dikkat edilirse, sadakalar ya da zekatlar cins itibariyle birkaç sınıfla sınırlandırılmış bulunmaktadır. Zekat sadece bu sınıflara aittir. Bunlardan başkalarına verilemez. Sanki burada, **"Sadakalar ancak onlar içindir, başkaları için değil"** denir gibidir. Örneğin, "hilafet hakkı sadece Kureyş'e aittir" cümlesi gibi. Sen böyle bir ifade ile, "hilafetin Kureyş kabilesinden başkasına verilemeyeceğini" dile ge-tirmiş olmaktasın ve bu hakkın yalnızca bunlara ait olduğunu söylemek-tesin. İşte ayetin ifade ettiği mana buna benzer bir ifadedir.

Bunun yanında zekatın bütün sınıflara verilebilme ihtimali olduğu gibi, sadece bunlardan bir kısmına verilme ihtimali de vardır. Nitekim bizim Hanefi mezhebimizin görüşü bu merkezdedir.

Huzeyfe, İbn Abbas ve ayrıca sahabeden ve tabiinden de bazılarından gelen rivayete göre şöyle demişler: **"Bu sınıflardan hangisine vermek istersen, bu, senin için yeterlidir."** Ancak İmam Şafii'ye göre mutlaka burada adı geçen sınıfların tamamına verilmelidir. Bu da İkrime'nin rivayetidir.

Fakir: Az buçuk imkanı olup da dilenmeyen ihtiyaç sahibi kimse demektir. Çünkü şöyle ya da böyle günlük ihtiyacını karşılayandır.

Miskin: Dilenmek suretiyle geçimini kazanan kimsedir. Çünkü dilenmediği gün açtır. Zira hiçbir mal varlığı bulunmayandır. Fakire göre maddî durumu çok daha zayıf olan kimse demektir.

Ancak İmam Şafii'ye göre bunlar tam tersidir. Yani miskin için yapılan tarif fakir için geçerlidir. Çünkü asıl hiçbir şeyi olmayan odur. Fakir için yapılan tarif ise miskin için geçerlidir. Çünkü bu kimse günlük ihtiyacını az-çok karşılayabilen kimsedir. İmam Şafii de bunu bu şekilde yorumlamaktadır.

« وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا » **"Zekat toplamakla görevli kılınan yetkililere,"** Yani halktan zekat toplamaları için İslam Devleti tarafından görevlendirilen zekat memurlarına, « وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ » **"Kalpleri İslam'a ısındırılmak istenen kimselere,"** Bunlar Arap Toplumu arasında bir takım hatırı sayılır kimselerdir. Allah Resulü (sav) bu gibileri İslam'a kazanmak için, onlara maddî imkanlarına rağmen zekat vermiştir. Nitekim onlardan kimileri Müslüman olmuşlardır. Resulullah (sav) onların İslam'da sebat etmeleri, dönüş yapmamaları için onlara bu fondan yardım ederdi.

Yine bu fondan Müslüman olmaları ihtimali bulunan kafirlere, sırf onları İslam'a ısındırmak ve kazanmak için yardım yapılabilir. Ya da Müslümanlığı kabul etmişlerdir ama, pamuk ipliğiyle bağlı bulunmaktalar, işte onları da kazanmak için bu madde işletilerek yardım yapılabilir.

« وَفِي الرِّقَابِ » **"(Özgürlüklerini elde etmeye çalışan) esir ve kölelere,"** Bir takım köleleri satın alıp özgürlüklerine kavuşturmada veya anlaşmalı köle olup da özgürlükleri için çalışan Mükatep kölelere de verilir.

« وَالْغَارِمِينَ » **"Borç yükü altında kalıp da ödeyemeyecek olan-**

lara," Borç yükü altında beli bükülmüş, borç kendilerini dize getirmiş olanlara, « وَفِي سَبِيلِ اللّٰهِ » **"Allah yolunda cihad edenlere"** savaşçı askerlerin fakir ve yoksul olanlarına, hac görevinden dönüş imkanını kaybeden hacılara « وَابْنِ السَّبِيلِ » **"Ve (kendi ülkesinde zengin bile olsa) yolda kalmış kimselere aittir."** Elinde mali herhangi bir gücü olamayan yolcuya. İşte zekat bu sekiz sınıfa aittir.

Dikkat edilirse ilk dört maddenin başında, «لِ» cer edatı olduğu halde, son dört madde ise, «فِي» cer edatıyla devam etmektedir. Yani "لِ" harfinden "فِي" harfine geçilmiştir. Bunun nedeni, bu son dört sınıfın ilk dört sınıfa göre daha çok öncelikli olduklarını ve zekatta bunlara mutlaka öncelik tanınması gerektiğini bildirmek içindir. Çünkü, "فِي" edatı bir şeyi içine almak, ona kap vazifesini görmek, manasınadır. Dolayısıyla bu edat ile, sadakaların ya da zekatların öncelikle bu dört sınıfa verilmesi bunlar içinden de son iki sınıfa verilmesi daha önceliklidir ve önemlidir. İşte bu noktaya dikkat çekilmesi için bu edat getirilmiştir. Bu kimselere sadaka verilmesi düşüncesi, hakim kılınmak istenmiştir.

Ayrıca, « وَفِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَابْنِ السَّبِيلِ » kavlinde, "فِي" edatının tekrarı ise, bu iki sınıfın, yani "**Allah yolunda cihad edenlerle, yolda kalmış olanlar**" bundan önce geçen iki sınıfa yani **köle** ve **borçlulara** göre öncelikli olmalarına dikkat çekmek içindir. Zekatın bu iki sınıfa verilmesin de fazilet ve tercih bakımlarından öncelik vardır.

Bu ayetin münafıkların geniş bir şekilde ele alındığı ayetlerle bir araya gelmiş olması, şu gerçeğe dikkat çekmek maksadıyladır: Sadakaların ya da zekatların verileceği yerlerin burada adı geçen sınıflar olduğunu göstermek ve bu sınıflar dışında başkalarına verilemeyeceğini göstermek içindir. Böylece adı geçen sınıflardan başkalarının kesin olarak bu harcama kalemine göz dikmemelerini net olarak göstermektir. Aynı zamanda münafıkların böyle bir şeyden pay almalarının mümkün olmadığını ve bu harcama kaleminden kendilerine bir pay verilmeyeceğini de onlara kesin bir dille bildirmektir. O münafıkların bunda hakları yoktur ve bu zekattan onlara herhangi bir pay mümkün değildir. O halde bu münafıklar neden zekat hakkında durmaksızın ileri geri konuşup bunu dillerine dolayıp duruyorlar ve neden bunun dağıtımını yapan kimseyi, Allah

Resulünü dillerine hedef seçiyor, onu kınayıp üzüyorlar?

Müellefe-i Kulûp diye geçen ve kalpleri İslam'a ısındırılmak istenenler diye Türkçeleştirdiğimiz bu madde, Hz. Ebu Bekir'in -Allah kendisinden razı olsun- halifeliği döneminde sahabenin icmaîyle, kaldırılmıştır. Çünkü artık yüce Allah, İslam'ı hakim ve güçlü kılmıştır, o türden kimselere ihtiyacı kalmamıştır. Hüküm, özel bir durum nedeniyle makul bir gerekçeye dayanılarak sabit olması durumunda, yeniden uygulanabilir ve sözkonusu makul durumun ortadan kalkmasıyla da sona erer.

« فَرِيضَةً مِنَ اللّٰهِ » **"...Allah tarafından emredilen kesin bir farz ve bir hüküm olarak;...."** Bu ifade müekked mastar manasındadır.

Çünkü, « إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ » **"Sadakalar... fakirlere... aittir."** Kavlinin manası şöyledir: "Allah zekatı onlara has kıldı."

«وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ» **"Çünkü Allah, yarattığı kullarının durumlarını** -maslahatını- **en iyi bilen ve hikmeti gereği işlerini** -nasıl bölüştürme yapılacağını-**düzene koyandır."**

٦١- ﴿وَمِنْهُمُ الَّذِينَ يُؤْذُونَ النَّبِيَّ وَيَقُولُونَ هُوَ اُذُنٌ قُلْ اُذُنُ خَيْرٍ لَكُمْ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَيُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِينَ وَرَحْمَةٌ لِلَّذِينَ اٰمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ رَسُولَ اللّٰهِ لَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ﴾

61. Yine (o münafıklardan) **kimileri Allah Resulünü üzmek için: "O her söyleneni dinler bir kulak" diyorlar. De ki: "Evet, o sizin için hayırlı olanı dinleyen dikkatli bir kulaktır. Allah'a iman eder ve mü'minlere de güvenir. İçinizden iman edenler için de bir rahmettir."** (Söz ve davranışlarıyla) **Allah Resulüne eza edip incitenler var ya, işte onlar için** (cehennem ateşinde) **acıklı ve elem veren bir azap vardır.**

«وَمِنْهُمُ الَّذِينَ يُؤْذُونَ النَّبِيَّ وَيَقُولُونَ هُوَ اُذُنٌ» **"Yine o münafıklardan kimileri Allah Resulünü üzmek için: "her söyleneni dinleyen bir kulak" diyorlar.**

Bu ayette geçen, «أُذُنٌ» kelimesi ile, her duyduğunu ve dinlediğini doğrulayan, tasdik eden, kim ne söylerse, söylediğini kabul edip ona inanan kimse kasdedilmektedir, çünkü kelime bu manada dır. Kendisine işitme organı olan kulak adının verilmesi, sanki o "tamamen bir dinleme, işitme organı veya aracı gibidir", anlamı yüklenmektedir. Bununla Allah Resulü (sav) Hz. Muhammed'i üzmek amacını gütmüşlerdir. Çünkü Hz. Peygamberi üzme ifadeleri, münafıkların ona: **"O herkesi dinleyen kulaktır"** demeleridir. Onların böyle söylemekten asıl amaçları, bununla Allah Resulünü kötülemek ve üzmek istemeleridir. Oysa Allah Resulü (sav) gerçekten selim ve temiz kalpli, izzet ve şeref sahibi olan zatlardan bir zattır. Yüce Allah buna, onun için bir övgü olan şu açıklama ile açıklık getirerek şöyle buyurmuştur:

« قُلْ أُذُنُ خَيْرٍ لَكُمْ » **"De ki: Evet, o sizin için hayırlı olanı dinleyen dikkatli bir kulaktır."** Bu, adeta şu ifade gibidir: « رَجُلُ صِدْقٍ ». "O hep dürüst bir adamdır, ondan sadece doğruluk sadır olur" gibi. Böyle söylemekle o kişinin mükemmel ve salih, çok değerli bir kimse olduğu belirtilmek istenir. Adeta şöyle denmektedir: *"Evet, o bir kulaktır, ancak o ne güzel bir kulak."* Aynı zamanda bununla şu ifade de kasdedilmiş olabilir: *"Evet, o hayırda, iyilikte ve hakkı dinlemede, hakkın uygulanmasında, dinlenmesi gerekli olan ve kabul edilmesi lazım geleni dinleyen bir kulaktır. Yoksa o, bunlar dışında olan bir kulak değildir."*

Yüce Allah, daha sonra onun hayrı dinleyen ve duyan bir kulak olduğunu ayetin devamındaki şu ifadelerle tefsir edip yorumluyor:

« يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ » **"Allah'a iman eder"** Yani elindeki delillere dayalı olarak o, Allah'ı doğrular «وَيُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِينَ» **"ve müminlere de güvenir."** İster Muhacirlerden olsun, ister Ensar'dan olsun, bunların samimi ve ihlas sahibi olanlarını dinler ve onların söylediklerini de kabul eder.

Burada, « يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ» kavlindeki, «يُؤْمِنُ » fiili "b" cer edatıyla müteaddi hale getirilmiştir. Çünkü bununla Allah'ı tasdik etmek, onu doğrulamak manası kasdolunmuştur ki, bu, küfrün yani inkarın zıddı karşıtıdır. Ancak, «وَيُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِينَ » kavlinde ise, «يُؤْمِنُ » kelimesi, "lam" cer edatıyla müteaddi olmuştur. Çünkü burada istenen şey, mü'minlerin dinlen-

mesi, onlara kulak verilmesi ve güvenilmesidir. Onların Allah Resulüne söylediklerinin hakkının teslim edilmesidir. Hz. Peygamberin onları doğru kabul etmesi ise, müminlerin Allah Resulü yanında dürüst insanlar olarak kabul edilmeleridir. Örneğin şu ifadeyi bir incelemez misin? Bak burada ne buyuruluyor: « وَمَٓا اَنْتَ بِمُؤْمِنٍ لَنَا » "**....Sen bize inanmazsın.**"**(Yusuf,17)** Nasıl da "B" harfinden uzaktır?

« وَرَحْمَةٌ لِلَّذ۪ينَ اٰمَنُوا مِنْكُمْ » "**İçinizden iman edenler için de bir rahmettir.**" Burada, « رَحْمَةٌ » kelimesi, «اُذُنٌ» kelimesi üzerine matuf bulunmaktadır. Kıraat imamlarından Hamza, « رَحْمَةٌ » kelimesini, "خَيْرٍ" kelimesi üzerine atfederek, "rahmetin" olarak okumuştur. Yani, "O hayırlı bir kulaktır, dinleyicidir ve o aynı zamanda rahmet ve merhamet kulağıdır da, ondan bu ikisi dışında başka bir şey duyulmaz ve dinlenmez" ve o, "**içinizden iman edenlerden**" onu kabul eder. Yani "**ve O, içinizden iman edenler için bir rahmettir.**" Ey münafıklar! İçinizden inandıklarını açıklayanlar için de bir rahmettir. Çünkü o, sizin görünürde inanmış halinizi iman etmiş gibi kabul etmekte, sırlarınızı açığa vurmamaktadır. O, müşriklere uyguladığını size uygulamamaktadır. Ya da o, mü'minler için de rahmettir. Çünkü onları küfürden, inkarcılıktan kurtarıp imana kavuşturmuştur. Dünyada iman etmiş olmaları sebebiyle de kıyamet gününde bu samimi mü'minlere şefaat edecektir.

« وَالَّذ۪ينَ يُؤْذُونَ رَسُولَ اللّٰهِ لَهُمْ عَذَابٌ اَل۪يمٌ » **(Söz ve davranışlarıyla) Allah Resulüne eza edip incitenler var ya, işte onlar için**- hem bu dünyada ve hem de ahirette- **(cehennem ateşinde) acıklı ve elem verici bir azap vardır.**"

٦٢- ﴿يَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ لَكُمْ لِيُرْضُوكُمْۚ وَاللّٰهُ وَرَسُولُهُٓ اَحَقُّ اَنْ يُرْضُوهُ اِنْ كَانُوا مُؤْمِن۪ينَ﴾

62. Yine (o münafıklar) yanınıza geldiklerinde, sırf sizi memnun etmek için, (daha önce Peygamber hakkında sarfettikleri sözleri, yalan yere) yemin ederek (inkar ederler.) Oysa eğer onlar gerçekten iman etmiş olsalardı, her şeyden önce Allah'ı ve Resulünü memnun etmeleri gerekirdi.

«يَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ لَكُمْ لِيُرْضُوكُمْ» **"Yine (o münafıklar) yanınıza geldiklerinde, sırf sizi memnun etmek için, (daha önce Peygamber hakkında sarfettikleri sözleri yalan yere) yemin ederek (inkar ederler.)"** Hitap burada mümin kimseleredir. Münafıklar Hz. Peygamber hakkında hep iğneleyici ve dokundurucu laflar edip duruyorlardı ve onlar cihaddan geri kalmak için bir takım bahanelere başvuruyorlardı. Bütün bu yaptıklarından sonra gelip özür diliyorlardı ve mazeretlerini de ettikleri yalan yeminlerle pekiştirmek yoluna giderek, böylece mazeretlerinin kabulünü istiyorlardı. Bir de böylece mü'minleri de hoşnut etmek yolunu tutuyorlardı. İşte bu sebepten ötürü o münafıklara şöyle denildi:

«وَاللّٰهُ وَرَسُولُهُ أَحَقُّ أَنْ يُرْضُوهُ إِنْ كَانُوا مُؤْمِنِينَ» **"Oysa eğer onlar gerçekten iman etmiş olsalardı, her şeyden önce Allah'ı ve Resulünü memnun etmeleri gerekirdi."** Yani, ileri sürdükleri gibi eğer gerçekten inanmış kimseler idiyseler, o halde her şeyden önce itaat etmek ve emirlerine karşı uygun davranmak suretiyle Allah'ı ve onun elçisini memnun etmeleri, gerekirdi. Burada, «يُرْضُوهُ» kelimesindeki zamir müfret/tekil olarak getirilmiştir. Bununla sadece Allah'ı memnun etmeleri gerekirdi, gibi bir manaya gidip Resulünü bunun dışında tutmak sözkonusu değildir. Çünkü Allah'ın rızası ile Resulünün rızası arasında herhangi bir fark, bir ayrıcalık bahis konusu değildir. Her ikisi de tek şey hükmünde değerlendirilmektedir ve öyle değerlendirilir. Yani birinin rızası ötekinin rızası demektir. Örneğin bu, şu ifadeye benzer: **"İhsanu Zeydin ve İcmaluhu Neaşani"** Yani "Zeydin yaptığı iyilik ve güzelliği, bana hayat verdi, beni yüceltti." Ya da ayetin bu kısmının manası şöyledir: **"Allah'ı memnun etmeleri gerekirdi, nitekim Resulünü de aynı şekilde memnun etmeleri icab ederdi."**

❁ ❁ ❁

63. – 69. ÂYETLER

أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّهُ مَنْ يُحَادِدِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ فَأَنَّ لَهُ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدًا فِيهَا ۜ ذٰلِكَ الْخِزْيُ الْعَظِيمُ ﴿٦٣﴾ يَحْذَرُ الْمُنَافِقُونَ أَنْ تُنَزَّلَ عَلَيْهِمْ سُورَةٌ تُنَبِّئُهُمْ بِمَا فِي قُلُوبِهِمْ ۜ قُلِ اسْتَهْزِؤُا ۚ إِنَّ اللّٰهَ مُخْرِجٌ مَا تَحْذَرُونَ ﴿٦٤﴾ وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ لَيَقُولُنَّ إِنَّمَا كُنَّا نَخُوضُ وَنَلْعَبُ ۜ قُلْ أَبِاللّٰهِ وَاٰيَاتِهِ وَرَسُولِهِ كُنْتُمْ تَسْتَهْزِؤُنَ ﴿٦٥﴾ لَا تَعْتَذِرُوا قَدْ كَفَرْتُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ ۜ إِنْ نَعْفُ عَنْ طَٓائِفَةٍ مِنْكُمْ نُعَذِّبْ طَٓائِفَةً بِأَنَّهُمْ كَانُوا مُجْرِمِينَ ۟ ﴿٦٦﴾ اَلْمُنَافِقُونَ وَالْمُنَافِقَاتُ بَعْضُهُمْ مِنْ بَعْضٍ ۢ يَأْمُرُونَ بِالْمُنْكَرِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمَعْرُوفِ وَيَقْبِضُونَ أَيْدِيَهُمْ ۜ نَسُوا اللّٰهَ فَنَسِيَهُمْ ۜ إِنَّ الْمُنَافِقِينَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٦٧﴾ وَعَدَ اللّٰهُ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْكُفَّارَ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا ۜ هِيَ حَسْبُهُمْ ۚ وَلَعَنَهُمُ اللّٰهُ ۚ وَلَهُمْ عَذَابٌ مُقِيمٌ ۙ ﴿٦٨﴾ كَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ كَانُوا أَشَدَّ مِنْكُمْ قُوَّةً وَأَكْثَرَ أَمْوَالًا وَأَوْلَادًا ۜ فَاسْتَمْتَعُوا بِخَلَاقِهِمْ فَاسْتَمْتَعْتُمْ بِخَلَاقِكُمْ كَمَا اسْتَمْتَعَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ بِخَلَاقِهِمْ وَخُضْتُمْ كَالَّذِي خَاضُوا ۜ أُولٰٓئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ ۚ وَأُولٰٓئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٦٩﴾

Meâli

63- (Münafıklar) hala bilmiyorlar mı ki, Kim Allah'a ve Resulüne karşı çıkıp düşmanlık ederse, elbette onun için, içinde ebedi olarak kalacağı cehennem ateşi vardır. En büyük rezalet ve en büyük zillet de budur.

64- Münafıklar, kalplerinde (gizledikleri nifakı mü'minlere) bildiren bir sûrenin indirilmesinden, hep çekinip korkarlar. (Ey Peygamber bir tehdit olarak onlara) de ki: *"Siz istediğiniz gibi alay edin bakalım! Sizin o endişe duyduğunuz şeyleri Allah muhakkak meydana çıkaracaktır."*

65- (Ey Peygamber!) Eğer (o münafıklara) sorarsan (özür bahanesiyle) şöyle derler: *"Biz yalnızca yol boyunca teselli bulalım ve yorgunluk hissetmeyelim diye aramızda şakalaşıyorduk."* Onlara de ki: *("Başka bir konu bulmayıp da) Allah'ın dini, ayetleri ve onun peygamberi ile mi alay ediyorsunuz?"*

66- (Ey Münafıklar!) Artık özür için bahaneler uydurmayın, (sizin özrünüz bundan böyle kabul edilmeyecektir.) Çünkü siz iman ettiğinizi açıkladıktan sonra, (İslam ile alay ederek) tekrar küfre girdiniz. Sizden bir kısmınızı, (tevbe etmeleri ve nifakı bırakmaları sebebiyle) bağışlasak bile, bir kısmınızı işledikleri suçlar ve küfürlerinde ısrarcı olmaları yüzünden azap edip cezalandıracağız.

67- Münafık erkekler ile münafık kadınlar birbirlerine benzerler. Kötülüğü, (Allah'ın yasakladıklarını) emredip, marufu/iyiliği, (Allah'ın emrettiklerini de) yasaklarlar. (Allah yolunda cihad ve yardımlaşmada) cimrilik edip harcamada bulunmazlar. Onlar Allah'a itaati unutup terkettiler, Allah da onları terkedip (rahmetinden ve sevaptan mahrum kıldı.) Doğrusu münafıklar (Allah'a itaatin dışına çıkan ve tevbe etmeyen) yoldan çıkmışların ta kendileridir.

68- Allah, münafık erkeklerle münafık kadınlara, ve kafirlerin tamamına içinde ebedi olarak kalacakları cehennem ateşini vadetmiştir. İşte bu, (azap ve ceza olarak) onlara yeter. Allah onları lanetlemiştir ve onlar için (ardı arkası kesilmeyecek olan) sürekli bir azap vardır.

69- (Ey münafıklar!) Sizin durumunuz tıpkı sizden önce geçen kafir ve münafık toplumların durumu gibidir. Onlar güç ve kuvvet bakımından sizden daha üstün idiler. Mal ve evlat bakımından da sizden daha fazlasına sahiptiler. Onlar dünyalıktan paylarına düşenden gerektiği kadar yararlandılar. Sizden öncekiler paylarına düşenden nasıl faydalandılarsa,

siz de tıpkı onlar gibi dünyalıktan sizin için takdir olunan payınızdan yararlandınız. Batıla dalanlar gibi siz de daldınız. İşte onların yaptıkları işler dünyada ve ahirette boşa gitmiştir, (onlara sevap da yoktur.) İşte asıl hüsrana uğrayanlar ta kendileridir.

Tefsiri

٦٣- ﴿أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّهُ مَنْ يُحَادِدِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ فَأَنَّ لَهُ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدًا فِيهَا ذٰلِكَ الْخِزْيُ الْعَظِيمُ﴾

63- (Münafıklar) hâlâ bilmiyorlar mı ki, Kim Allah'a ve Resulüne karşı çıkıp düşmanlık ederse, elbette onun için, içinde ebedi olarak kalacağı cehennem ateşi vardır. En büyük rezalet ve en büyük zillet de budur.

«أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّهُ» **"(Münafıklar) hala bilmiyorlar mı ki,"** Münafıklar, durumun, ve vaziyetin nasıl olduğunu hala kavrayıp anlamadılar mı?

« مَنْ يُحَادِدِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ » **"Kim Allah'a ve Resulüne karşı çıkıp düşmanlık ederse,"** Kim ihtilaf çıkararak Allah ve Resulüne karşı haddini aşarsa, « يُحَادِدِ » kelimesi **mufaale** babından olup, **"el-Hadd"** kelimesinden alınmadır. Tıpkı, **"el-Meşakkatu"** kelimesi gibi. Bu kelime de, **"el-Şakk"** kelimesinden türemedir.

« فَأَنَّ لَهُ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدًا فِيهَا ذٰلِكَ الْخِزْيُ الْعَظِيمُ » **"elbette onun için, içinde ebedi olarak kalacağı cehennem azabı vardır. En büyük rezalet ve en büyük zillet de budur."** Ayetin bu kısmında yer alan, « فَأَنَّ لَهُ» kavlinde haber mahzuftur. Yani bu, **"Fe hakkun enne lehu"** demektir. "Onun asıl hakkı/layık olduğu şey/ceza.... dır."

٦٤- ﴿يَحْذَرُ الْمُنَافِقُونَ أَنْ تُنَزَّلَ عَلَيْهِمْ سُورَةٌ تُنَبِّئُهُمْ بِمَا فِي قُلُوبِهِمْ قُلِ اسْتَهْزِؤُا إِنَّ اللّٰهَ مُخْرِجٌ مَا تَحْذَرُونَ﴾

64- Münafıklar, kalplerinde (gizledikleri nifakı mü'minlere) bildiren bir sûrenin indirilmesinden, hep çekinip korkarlar. (Ey Pey-

gamber bir tehdit olarak onlara) de ki: ***"Siz istediğiniz gibi alay edin bakalım! Sizin o endişe duyduğunuz şeyleri Allah muhakkak meydana çıkaracaktır."***

«يَحْذَرُ الْمُنَافِقُونَ اَنْ تُنَزَّلَ عَلَيْهِمْ سُورَةٌ تُنَبِّئُهُمْ بِمَا فِي قُلُوبِهِمْ» **"Münafıklar, kalplerinde (gizledikleri nifakı müminlere) bildiren bir sûrenin indirilmesinden hep çekinip korkarlar."** Ayetin başında yer alan « يَحْذَرُ » kelimesi haber manasında emirdir. Yani, « لِيَحْذَرْ » olup manası: **"Münafıklar çekinip korksunlar"** demektir. Bir de kıraat imamlarından Mekke ve Basra okulu imamları, « تُنَزَّلَ » kelimesini, « تُنْزَلَ » olarak şeddesiz okumuşlardır. «تُنَبِّئُهُمْ بِمَا فِي قُلُوبِهِمْ» kavli, "kalplerinde gizledikleri küfür ve nifakı" manasınadır. Zamirler ise münafıklara aittir. Çünkü sûre onların halini ortaya koymak için indiğine göre, onların aleyhlerinde nazil olmuş demektir. Bunun delili,

« قُلِ اسْتَهْزِؤُا » **"(Ey Peygamber! Bir tehdit olarak onlara) de ki: 'Siz istediğiniz gibi alay edin bakalım!'"** kavlidir. Veya ilk ikisi mü'minler hakkında, üçüncüsü ise, münafıklar hakkındadır. Uygun olanı da budur. Çünkü mana ona doğru yönelmektedir.

« قُلِ اسْتَهْزِؤُا » kavli, mealde de işaret ettiğimiz gibi bir tehdit emrini içermektedir.

« اِنَّ اللّٰهَ مُخْرِجٌ مَا تَحْذَرُونَ » **"Sizin o endişe duyduğunuz şeyleri Allah, muhakkak meydana çıkaracaktır."** Korktuğunuz ve endişe duyduğunuz şeyi Allah mutlaka ortaya çıkaracaktır.

Yani, "Siz nifakınızın, ikili oynamanızın ortaya çıkmasından rahatsızlık duyuyorsunuz." Bilindiği gibi münafıklar, yüce Allah'ın vahiy yoluyla haklarında indireceği ayetlerle kendilerini rezil rüsvay edeceğinden, İslam ve Müslümanlar ile alay etmelerini açıklamasından hep korkup durmuşlardır. Hatta içlerinden kimisi de, "Ben, hakkımızda herhangi bir ayetin, bir sûrenin indirilip bizi rezil etmesindense, meydana çıkarılıp yüz sopa atılarak dövülmemi isterim" demiştir.

٦٥- ﴿وَلَئِنْ سَاَلْتَهُمْ لَيَقُولُنَّ اِنَّمَا كُنَّا نَخُوضُ وَنَلْعَبُ قُلْ اَبِاللّٰهِ وَاٰيَاتِهِ وَرَسُولِهِ كُنْتُمْ تَسْتَهْزِؤُنَ﴾

65- (Ey Peygamber!) Eğer (o münafıklara) sorarsan (özür baha nesiyle) şöyle derler: "Biz yalnızca yol boyunca teselli bulalım ve yorgunluk hissetmeyelim diye aramızda şakalaşıyorduk." Onlara de ki: ("Başka bir konu bulmayıp da) Allah'ın dini, ayetleri ve onun peygamberi ile mi alay ediyorsunuz?"

«وَلَئِنْ سَاَلْتَهُمْ لَيَقُولُنَّ اِنَّمَا كُنَّا نَخُوضُ وَنَلْعَبُ» **"Ey Peygamber! Eğer (münafıklara) sorarsan, (özür bahanesiyle) şöyle derler: "Biz yalnızca aramızda şakalaşıyorduk."** Hz. Peygamber (sav) Tebük seferi için hareket halinde iken önünde de münafıklardan bir grup hareket halindeydiler. Bunlar aralarında şöyle konuşuyorlardı: "***Şu zavallı adama bakın hele! Haline bakmıyor da, Şam'ın/Suriye'nin saraylarını ve kalelerini fethetmeye soyunmuş. Bu, hiç başarılacak bir şey mi ki? Doğrusu bunun gerçekleşebilmesi oldukça uzak bir ihtimaldir.***"

İşte yüce Allah, peygamberini bu konuşmadan haberdar etti de bunun üzerine, ilerisinde hareket halinde bulunan bu kimselere: "Ey önümde yürümekte olan topluluk! Bana doğru gelin, bana" diye seslendi. Hepsi de ona geldiler. Geldiklerinde Allah Resulü (sav) onlara şöyle konuştu: "Şöyle şöyle konuşanlar, sizler değil misiniz?" Onların Hz. Peygamber (sav)'in sorusuna verdikleri karşılık şöyle idi: "Ey Allah'ın Peygamberi! Hayır, vallahi öyle değil. Biz senin ve ashabın hakkında herhangi bir şey konuşuyor değildik. Bizim kendi aramızda konuşmamız yolculuğumuzda yol yorgunluğunu hissetmememiz şakalaşmamızdı."

Yani, «وَلَئِنْ سَاَلْتَهُمْ» *"Onlara soracak olursan"* ve kendilerine: *"neden bunları konuştunuz?"* diyecek olursan, mutlaka şöyle derlerdi: *"Biz sadece yol esnasında öylesine lafa dalmıştık ve aramızda şakalaşıyorduk."* [1]

«قُلْ اَبِاللّٰهِ وَاٰيَاتِهِ وَرَسُولِهِ كُنْتُمْ تَسْتَهْزِؤُنَ» (Ey Muhammed! **"Onlara) de ki: (Başka bir konu bulmayıp da) Allah'ın dini, ayetleri ve onun peygamberi ile mi alay ediyorsunuz?"** Sakın onların mazeretlerine,

[1] Bak. İbn Kesir, Tefsir: 2/455

özür dilemelerine bakma, çünkü onlar bu konuda yalan söylemektedirler.

Dolayısıyla buradaki ifade ile sanki bu münafıklar, alay ettiklerini, böyle bir durumun kendilerinde var olduğunu itirafta bulunmuş gibi gündeme getiriliyor. Çünkü hataları, alay etme olarak kabul edildiğinden bu sebeple kınanmışlardır. Öyle ki, alay edilenler hemen kesinlik ifade eden bir harfin ya da edatın peşinden getirilmiştir ki, böyle bir şey ancak alay edildiğinin kesinleşmesinden sonra sözkonusudur.

٦٦- ﴿لَا تَعْتَذِرُوا قَدْ كَفَرْتُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ إِنْ نَعْفُ عَنْ طَائِفَةٍ مِنْكُمْ نُعَذِّبْ طَائِفَةً بِأَنَّهُمْ كَانُوا مُجْرِمِينَ﴾

66- (Ey Münafıklar!) **Artık özür için bahaneler uydurmayın,** (sizin özrünüz bundan böyle kabul edilmeyecektir.) **Çünkü siz iman ettiğinizi açıkladıktan sonra,** (İslam ile alay ederek) **tekrar küfre girdiniz. Sizden bir kısmınızı,** (tevbe etmeleri ve nifakı bırakmaları sebebiyle) **bağışlasak bile, bir kısmınızı işledikleri suçlar ve küfürlerinde ısrarcı olmaları yüzünden azap edip cezalandıracağız.**

«لَا تَعْتَذِرُوا» **("Ey münafıklar!) Artık özür için bahaneler uydurmayın, (özrünüz bundan böyle kabul edilmeyecektir.")** Yalan yere uydurduğunuz özürlerle (bundan böyle) meşgul olmayınız. Çünkü sırrınız ortaya çıktıktan sonra o özür dilemeleriniz ya da mazeretleriniz size herhangi bir yarar sağlamayacaktır.

«قَدْ كَفَرْتُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ» **"Çünkü siz, iman ettiğinizi açıkladıktan sonra, (İslam ile alay ederek) tekrar küfre girdiniz."** Yeniden kafir olduğunuzu açıklamış oldunuz.

« إِنْ نَعْفُ عَنْ طَائِفَةٍ مِنْكُمْ » **"Sizden bir kısmınızı (tevbe etmeleri ve nifakı bırakmaları sebebiyle) bağışlasak bile,"** Yani nifaklarından sonra tevbe ederek samimi manada ve ihlas ile iman etmeleri sebebiyle kendilerini bağışlasak da,

«نُعَذِّبْ طَائِفَةً بِأَنَّهُمْ كَانُوا مُجْرِمِينَ» **"Bir kısmınızı işledikleri suçlar ve küfürlerinde ısrarcı olmaları yüzünden azap edip cezalandıracağız."** Yani tevbe etmeyip, yaptıklarından pişmanlık duymayarak nifaklarında hala ısrarcı olanlarınızı ise cezalandıracağız.

Kıraat İmamlarından Asım dışında kalan imamlar, « إِنْ نَعْفُ » ve « تُعَذِّبْ طَآئِفَةً » olarak okumuşlardır.

٦٧- ﴿اَلْمُنَافِقُونَ وَالْمُنَافِقَاتُ بَعْضُهُمْ مِنْ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمُنْكَرِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمَعْرُوفِ وَيَقْبِضُونَ أَيْدِيَهُمْ نَسُوا اللّٰهَ فَنَسِيَهُمْ إِنَّ الْمُنَافِقِينَ هُمُ الْفَاسِقُونَ﴾

67- Münafık erkekler ile münafık kadınlar birbirlerine benzerler. Münkeri/Kötülüğü, (Allah'ın yasakladıklarını) emredip, marufu, (Allah'ın emrettiklerini de) yasaklarlar. (Allah yolunda cihad ve yardımlaşmada) cimrilik edip harcamada bulunmazlar. Onlar Allah'a itaati unutup terkettiler, Allah da onları terkedip (rahmetinden ve sevaptan mahrum kıldı.) Doğrusu münafıklar (Allah'a itaatin dışına çıkan ve tevbe etmeyen) yoldan çıkmışların ta kendileridir.

« اَلْمُنَافِقُونَ وَالْمُنَافِقَاتُ بَعْضُهُمْ مِنْ بَعْضٍ » **"Münafık erkekler ile münafık kadınlar birbirlerine benzerler."** Erkek münafıkların sayıları 300 kişi idi, münafık kadınların sayısı da 170 idi.

Ayetin, « بَعْضُهُمْ مِنْ بَعْضٍ » kavliyle ifade edilmek istenen mana: "Her iki tarafta münafıklıkta tek bir vücut gibidirler, taraflar birbirine benzerler" manasıdır. Burada bunların mü'min kimseler yani inanmış insanlar olmadıkları gerçeğine dikkat çekiliyor. Kaldı ki bu ayet, onların daha önce geçen,

« وَيَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ اِنَّهُمْ لَمِنْكُمْ » **"(O münafıklar yalan yere) Allah adına yemin ederek, mutlaka sizin gibi mümin kimselerden olduklarını ileri sürerler."** Kavlini yalanlamakta ve « وَمَا هُمْ مِنْكُمْ » **Oysa onlar gerçekten mü'min değiller, sadece inanmış gibi gözükmektedirler. Halbuki kalplerinde imandan eser yoktur."** Kavlinin de doğruluğunu kanıtlamaktadır. **(Tevbe, 56)**

Tefsirini okuduğumuz bu ayet, münafıkların durumlarını mümin durumuyla şu şekilde çelişkili olduğunu belirtiyor.

«يَأْمُرُونَ بِالْمُنْكَرِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمَعْرُوفِ وَيَقْبِضُونَ أَيْدِيَهُمْ» **"Münkeri, (Allah'ın yasakladıklarını** -küfrü ve isyanı-) **emredip, marufu, Allah'ın emrettiklerini** -itaati ve iman etmeyi- **de yasaklarlar. (Allah yolunda cihad ve yardımlaşmada) cimrilik edip harcamada bulunmazlar."** İyilik konularında olsun, sadaka ve zekat vermede olsun, Allah yolunda harcama işinde olsun hepsinde cimrilik ederler, yardımda bulunmazlar.

« نَسُوا اللّٰهَ » **"Onlar Allah'a itaati unutup terkettiler,"** Emirlerini bıraktılar, Allah'ı anmaktan gaflete düştüler. «فَنَسِيَهُمْ» **"Allah da onları terkedip (rahmetinden ve sevaptan mahrum kıldı.")** Allah da onlara rahmetiyle muamelede bulunmayı ve fazlıyla yaklaşmayı terketti.

« إِنَّ الْمُنَافِقِينَ هُمُ الْفَاسِقُونَ » **"Doğrusu münafıklar (Allah'a itaatin dışına çıkan ve tevbe etmeyen) yoldan çıkmışların ta kendileridir."** Fasıklıkta ve Allah'a itaatsizlikte onların üzerine kimse yoktur. Çünkü fasıklık, küfürde inatlaşmak, isyanda aşırıya gitmek ve baş kaldırmaktır, hayrın hiçbirinde yer almamak, iyiliklerden tümüyle alakayı kesmektir.

Bir Müslüman için, böylesi aşağılayıcı bir isimden uzak kalınması, böyle bir vasıfla çağırılmaması, yeter. Kendine böyle kötü bir ad takılmaması, elbette bunun, kaçınmayı gerektiren bir vasıf olduğuna kafi gelir. Çünkü münafıklar, müminleri aşırı bir şekilde yermeye koyulduklarında onlara bu isim uygun görülür ve verilir.

٦٨- ﴿وَعَدَ اللّٰهُ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْكُفَّارَ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا هِيَ حَسْبُهُمْ وَلَعَنَهُمُ اللّٰهُ وَلَهُمْ عَذَابٌ مُقِيمٌ﴾

68- Allah, münafık erkeklerle münafık kadınlara, ve kafirlerin tamamına içinde ebedi olarak kalacakları cehennem ateşini vadetmiştir. İşte bu, (azap ve ceza olarak) onlara yeter. Allah onları lanetlemiştir ve onlar için (ardı arkası kesilmeyecek olan) sürekli bir azap vardır.

«وَعَدَ اللّٰهُ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْكُفَّارَ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا» **"Allah münafık erkeklerle münafık kadınlara ve kafirlerin tamamına içinde**

ebedi olarak kalacakları cehennem ateşini vadetmiştir." Cehennem ateşinde ebedi olarak kalmaları takdir edilmiş olarak...

«هِىَ حَسْبُهُمْ» **"İşte bu (-ateş-azap ve ceza olarak) onlara yeter."** Burada bunlara uygulanacak olan azabın ne denli büyük olduğu gösterilmektedir. Çünkü bunun üzerine bir başka azap eklenmeyeceğine göre, bu, en büyük azap olmaktadır.

«وَلَعَنَهُمُ اللّٰهُ» **"Allah onları lanetlenmiştir"** Onlara azap etmeni yanında kendilerini aşağılamıştır da. Böylece onları, lanetlenmiş şeytanlarla birlikte yerilen bir toplum kılmıştır ve onlara katmıştır.

« وَلَهُمْ عَذَابٌ مُقِيمٌ » **"Ve onlar için (ardı arkası kesilmeyecek olan) sürekli bir azap vardır."** Dünyada da her an onlarla beraber olacak ve hiç ayrılmayacak olan bir azap vardır. Dünyadaki sıkıntıları, çekmiş oldukları yorgunluklar ve içleriyle dışlarının aynı olmaması nedeniyle Müslümanlar karşısında içine düştükleri ruh haletidir, bu korkuyu her an yaşamalarıdır. Ebedi olarak kendilerini rezil ve rüsvay edecek olan o endişe içeren, içlerini kemiren nifak hastalıklarının açığa çıkması olayı... sır larına muttali olunması, sırlarının öğrenilmesi halinde başlarına gelecek olan azap korkusu.

٦٩- ﴿كَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ كَانُوا اَشَدَّ مِنْكُمْ قُوَّةً وَاَكْثَرَ اَمْوَالًا وَاَوْلَادًا فَاسْتَمْتَعُوا بِخَلَاقِهِمْ فَاسْتَمْتَعْتُمْ بِخَلَاقِكُمْ كَمَا اسْتَمْتَعَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ بِخَلَاقِهِمْ وَخُضْتُمْ كَالَّذِى خَاضُوا اُولٰٓئِكَ حَبِطَتْ اَعْمَالُهُمْ فِى الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ﴾

69- (Ey münafıklar!) Sizin durumunuz tıpkı sizden önce geçen kafir ve münafık toplumların durumu gibidir. Onlar güç ve kuvvet bakımından sizden daha üstün idiler. Mal ve evlat bakımından da sizden daha fazlasına sahiptiler. Onlar dünyalıktan paylarına düşenden gerektiği kadar yararlandılar. Sizden öncekiler paylarına düşenden nasıl faydalandılarsa, siz de tıpkı onlar gibi dünyalıktan sizin için takdir olunan payınızdan yararlandınız. Batıla dalanlar gibi siz de daldınız. İşte onların yaptıkları işler dünyada ve ahirette boşa

gitmiştir, (onlara sevap da yoktur.) İşte asıl hüsrana uğrayanlar ta kendileridir.

« كَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ كَانُوا اَشَدَّ مِنْكُمْ قُوَّةً وَاَكْثَرَ اَمْوَالاً وَاَوْلاَدًا فَاسْتَمْتَعُوا بِخَلاَقِهِمْ فَاسْتَمْتَعْتُمْ بِخَلاَقِكُمْ» **"(Ey Münafıklar!) Sizin durumunuz tıpkı sizden önce geçen kafir ve münafık toplumların durumu gibidir. Onlar güç ve kuvvet bakımından sizden daha üstün idiler. Mal ve evlat bakımından da sizden daha fazlasına sahiptiler. Onlar dünyalıktan paylarına düşenden gerektiği kadar yararlandılar. Sizden öncekiler paylarına düşenden nasıl faydalandılarsa, siz de tıpkı onlar gibi dünyalıktan sizin için takdir olunan payınızdan yararlandınız."**

Bu ayetin baş tarafında bulunan « ك » harfi, mahallen merfudur. Yani; "Siz de tıpkı sizden önce geçen toplumlar gibisiniz" demektir. Veya bu, « فَعَلْتُمْ » yani, **"İşlediniz, yaptınız"** kavliyle mansub bulunmaktadır. Yani bu, şu manaya göre mansub bulunmaktadır: "Siz de, sizden öncekilerin işledikleri ve yapıp ettikleri gibi işlediniz, yapıp eylediniz." Bu da, "Onlar paylarına düşen dünya lezzetlerinden ne kadar yararlandılarsa, siz de bu dünya lezzetlerinden payınıza düşenden yararlandınız" demektir. Yani, "Dünyalık lezzetlerden yararlandılar" anlamındadır.

Ayette geçen « الخلاق » kelimesi, nasip, pay ve hisse manalarına gelir. Kelime « خلق » "Halk" kelimesinden türemedir. Bu ise, takdir etmek demektir. Yani, "insan için takdir olunan şey, yaratılan şey" demek olur, hayır olarak takdir edilenden, anlamındadır.

«وَخُضْتُمْ كَالَّذِى خَاضُوا» **"Batıla dalanlar** –(gruplar, toplumlar gibi veya batıla dalanların dalışı)- **gibi siz de daldınız."** Ayette geçen, **"el-Havd"** kelimesi, batıla, oyun ve eğlenceye dalmak, oyalanmak demektir.

Ancak burada, «فَاسْتَمْتَعُوا بِخَلاَقِكُمْ» **Onlar dünyalıktan paylarına düşenden gerektiği kadar yararlandılar"** kavlinin başta zikredilmesi, bununla birlikte ayrıca bundan bağımsız olarak;

«كَمَا اسْتَمْتَعَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ بِخَلَاقِهِمْ» **"Sizden öncekiler paylarına düşenden nasıl faydalandılarsa,"** kavlinin de getirilmesi, öncekilere verilen dünyalıklardan yararlanmaları, dünyevi amaçla kullanmaları sebebiyle yerildiklerini, sonlarının ne olacağını düşünmeksizin geçici dünya çıkarlarını öne aldıklarından, şehevi arzuları doğrultusunda eğle-nip durduklarından ve ahiret hayatı için kurtuluşu dilemekten tamamen uzak kaldıklarını gözler önüne serip göstermek içindir. İşte bundan sonra buna muhatap olan kimselerin durumunu bundan önce durumlarını açıkladığı kimselerin haline benzetmiş bulunuyor.

«أُولَٰئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ» **"İşte onların yaptıkları işler hem bu dünyada ve hem de ahirette boşa gitmiştir."** Kavli, **"Ona/İbrahim'e dünyada mükafatını verdik, şüphesiz o, ahirette de salihlerdendir." (Ankebut, 27)** kavlinin karşıtı olarak zikrolunmuştur. Çünkü burada kafir ve münafıklardan söz edilirken, Ankebut sûresi ayetinde salihlerin durumu buna mukabil olarak belirtiliyor.

«وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ» **"İşte asıl hüsrana uğrayanla kaybedenler de bunların ta kendileridir."**

Şimdi bu gerçeği Rabbimiz bize bildirdikten sonra bu defa bize, bunlardan önce geçip gitmiş olan toplumlara ait bilgiler ve haberleri aşağıdaki ayette açıklamaktadır:

❁ ❁ ❁

70. – 74. AYETLER

أَلَمْ يَأْتِهِمْ نَبَأُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ وَقَوْمِ إِبْرٰهِيمَ وَأَصْحَابِ مَدْيَنَ وَالْمُؤْتَفِكَاتِ ۚ أَتَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ ۚ فَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلٰكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٧٠﴾ وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ ۘ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُقِيمُونَ الصَّلٰوةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ وَيُطِيعُونَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ ۚ أُولٰئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللّٰهُ ۗ إِنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٧١﴾ وَعَدَ اللّٰهُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَمَسَاكِنَ طَيِّبَةً فِى جَنَّاتِ عَدْنٍ ۚ وَرِضْوَانٌ مِنَ اللّٰهِ أَكْبَرُ ۚ ذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٧٢﴾ يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ ۚ وَمَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ ۖ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿٧٣﴾ يَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ مَا قَالُوا ۗ وَلَقَدْ قَالُوا كَلِمَةَ الْكُفْرِ وَكَفَرُوا بَعْدَ إِسْلَامِهِمْ وَهَمُّوا بِمَا لَمْ يَنَالُوا ۚ وَمَا نَقَمُوا إِلَّا أَنْ أَغْنٰيهُمُ اللّٰهُ وَرَسُولُهُ مِنْ فَضْلِهِ ۚ فَإِنْ يَتُوبُوا يَكُ خَيْرًا لَهُمْ ۖ وَإِنْ يَتَوَلَّوْا يُعَذِّبْهُمُ اللّٰهُ عَذَابًا أَلِيمًا فِى الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ ۚ وَمَا لَهُمْ فِى الْأَرْضِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿٧٤﴾

Meâli

70. (O münafıklara) kendilerinden önce gelip geçmiş olan toplumlarla ilgili haber ve bilgiler gelip ulaşmadı mı? (Örneğin) Nuh toplumunun, Ad ve Semud toplumlarının, İbrahim toplumunun, Medyen halkının ve şehirleri yerle bir edilen toplumların başlarına gelenlere ait bilgiler ulaşmadı mı? Peygamberleri onlara apaçık mucizeler, (Allah'ın birliğini gösteren deliller) getirdiler (de, bunlar onları yalanladılar.) Allah onlara (suçsuz yere) zulmedecek değildir. Fakat onlar (suç işlemekle, Allah'ı inkar edip peygamberleri yalanlamakla) kendi kendilerine zulmediyorlardı.

71. Mümin erkekler ile mümin kadınlara gelince, bunlar da birbirlerinin velileri ve destekleyenleridirler. Marufu/iyiliği, (şeriat tarafından istenen her şeyi) emrederler, münkeri/kötülüğü, (şeriatın karşı çıktığı her şeyi de) yasaklarlar. Namazı tam ve eksiksiz olarak eda ederler, zekatı verirler. Allah'a ve Resulüne itaat ederler. İşte Allah'ın rahmetiyle ödüllendireceği kimseler bunlardır. Şüphesiz Allah Aziz'dir (aciz düşürülmeyecek olan yegane galiptir) ve Hakim'dir (her şeyi yerli yerince işleyen hikmet sahibidir.)

72. Allah mümin erkeklere ve mümin kadınlara altından ırmaklar akan cennetler vadetmiştir. Onlar o cennetler içinde ebedi olarak kalacaklardır. Adn cennetleri içinde onlar için hoş ve güzel meskenler var. Bütün bunlardan daha üstünü ve en büyüğü de Allah'ın rızasına ermeleridir. İşte bu, en büyük kurtuluş ve mutluluktur.

73. Ey Peygamber! Kafirlere ve münafıklara karşı cihad et, ve onlara karşı (müsamahaya yer vermeden) sert davran. Onların varacakları yer cehennemdir ve gidecekleri o yer ne kötü yerdir!

74. (Ey Peygamber! O münafıklar,) sözkonusu bir ifadeleri kullanmadıklarına dair yemin ediyorlar. Oysa onlar o küfür sözünü kesin olarak söylediler. Müslüman olduklarını açıkladıktan sonra yeniden küfre girdiler. Başaramadıkları şeye (peygamberi öldürmeye) kalkıştılar. (Münafıkların müminlere karşı kin ve düşmanlık beslemelerinin ve) intikam peşinde olmalarının tek sebebi, Allah ve Resulünün lütfundan onları zenginleştirmesidir. Eğer tevbe edip yeniden iman ederlerse bu, onlar için daha hayırlı olur. Eğer (tevbeden ve iman etmekten) yüz çevirirlerse, Allah kendilerini hem bu dünyada ve hem de ahirette elem verici bir azaba çarptıracaktır. Onlar için yeryüzünde ne koruyucular ve ne de (onlardan azabı önleyebilecek) yardımcılar vardır.

Tefsiri

٧٠- ﴿أَلَمْ يَأْتِهِمْ نَبَأُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ وَقَوْمِ إِبْرٰهِيمَ وَأَصْحَابِ مَدْيَنَ وَالْمُؤْتَفِكَاتِ أَتَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلٰكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ﴾

70. (O münafıklara) kendilerinden önce gelip geçmiş olan toplumlarla ilgili haber ve bilgiler gelip ulaşmadı mı? (Örneğin) Nuh toplumunun, Ad ve Semud toplumlarının, İbrahim toplumunun, Medyen halkının ve şehirleri yerle bir edilen toplumların başlarına gelenlere ait bilgiler ulaşmadı mı? Peygamberleri onlara apaçık mucizeler, (Allah'ın birliğini gösteren delililler) getirdiler (de, bunlar onları yalanladılar.) Allah onlara (suçsuz yere) zulmedecek değildir. Fakat onlar (suç işlemekle, Allah'ı inkar edip peygamberleri yalanlamakla) kendi kendilerine zulmediyorlardı.

« أَلَمْ يَأْتِهِمْ نَبَأُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ وَقَوْمِ إِبْرٰهِيمَ وَأَصْحَابِ مَدْيَنَ وَالْمُؤْتَفِكَاتِ » **"(O münafıklara) kendilerinden önce gelip geçmiş olan toplumlarla ilgili haber ve bilgiler gelip ulaşmadı mı? Nuh toplumunun, Ad ve Semud toplumlarının, İbrahim toplumunun, Medyen halkının ve şehirleri yerle bir edilen toplumların başlarına gelenlere ait bilgiler ulaşmadı mı?"**

Ayetteki, « قَوْمِ نُوحٍ » kavli, « الَّذِينَ » ism-i işaretinden bedeldir.

Yine, « وَأَصْحَابِ مَدْيَنَ » kavli, yani Medyen ashabı, Medyen halkı demektir. Bunlar, Hz. Şuayp (as)'ın kavmidirler.

« وَالْمُؤْتَفِكَاتِ » ise, Hz. Lut (as)'un kavminin bulunduğu şehirler demektir. Bunların **İ'tikafları** demek; iyi hallerinin kötüye değiştirilmesi, dönüştürülmesi demektir.

« أَتَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيَظْلِمَهُمْ » **"Peygamberleri onlara apaçık mucizeler, (Allah'ın birliğini gösteren deliller) getirdiler de, (bunlar onları yalanladılar.) Allah onlara (suçsuz yere) zulmede-**

cek değildir.” Yani ortada hiçbir neden yok iken, onların helak edilmeleri suretiyle zulme uğramaları uygun değildir. Çünkü Allah Hakim'dir ve Hakim olması itibariyle de hikmete bağlı hüküm verir. Onları herhangi bir suç işlemeden cezalandırmaz.

« وَلٰكِنْ كَانُوٓا اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ » **“Fakat onlar (suç işlemekle, Allah'ı inkar edip peygamberleri yalanlamakla) kendi kendilerine zulm ediyorlardı.”** Yani küfür denen inkarcılıkla ve peygamberleri yalanlamakla ki, biz mealde buna yer verdik.

٧١- ﴿وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ اَوْلِيَٓاءُ بَعْضٍۢ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُقِيمُونَ الصَّلٰوةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ وَيُطِيعُونَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُۜ اُولٰٓئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللّٰهُۜ اِنَّ اللّٰهَ عَز۪يزٌ حَك۪يمٌ﴾

71. Mümin erkekler ile mümin kadınlara gelince, bunlar da birbirlerinin velileri ve destekleyenleridirler. Marufu/iyiliği, (şeriat tarafından istenen her şeyi) emrederler, münkeri/kötülüğü, (şeriatın karşı çıktığı her şeyi de) yasaklarlar. Namazı tam ve eksiksiz olarak eda ederler, zekatı verirler. Allah'a ve Resulüne itaat ederler. İşte Allah'ın rahmetiyle ödüllendireceği kimseler bunlardır. Şüphesiz Allah Aziz'dir (aciz düşürülmeyecek olan yegane galiptir) ve Hakim'dir (her şeyi yerli yerince işleyen hikmet sahibidir.)

« وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ اَوْلِيَٓاءُ بَعْضٍ » **“Mümin erkeklerle mü'min kadınlara gelince, bunlar da birbirlerinin velileri ve destekleyenleridirler.”** Birbirleriyle karşılıklı yardımlaşmak, birbirlerine destek çıkmak ve birbirlerine merhamet duyguları içerisinde muamelede bulunmak gibi hususlarda birbirlerinin velileridirler. Mü'minlerden başkalarının kendileri üzerinde egemen olmasına ne fırsat ve ne de yetki verirler.

« يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ » **“Marufu/iyiliği, (şeriat tarafından istenen her şeyi) emrederler,”** Allah'a itaati ve imanı emrederler.

« وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ » **“Münkeri/kötülüğü, (şeriatın karşı çıktığı herşeyi) yasaklarlar,”** Allah'a şirk koşulmasını, isyan ederek karşı çıkıl-

masını da yasaklarlar.

« وَيُقِيمُونَ الصَّلٰوةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ وَيُطِيعُونَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ اُولٰٓئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللّٰهُ» **"Namazı tam ve eksiksiz olarak kılarlar, zekatı verirler. Allah'a ve Resulüne itaat ederler. İşte Allah'ın rahmetiyle ödüllendireceği kimseler bunlardır."**

« سَيَرْحَمُهُمْ » kelimesinin başında yer alan, "**Sin**" harfi, şüpheye yer bırakmayacak bir şekilde Allah'ın rahmetinin var olduğunu ifade etmektedir. Aynı zamanda bu, vadi de ayrıca te'kit ve teyid etmektedir. Nitekim, "Yakın bir gelecekte ben senden öç alacağım" cümlesi nasıl ki, bir tehdidi te'kit ve teyid ediyorsa bu da aynen böyledir. Yani, Allah'ın rahmet ve merhametini pekiştiren bir ifadedir.

«اِنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ» **"Şüphesiz Allah Aziz'dir, aciz düşürülmeyecek olan yegane galiptir"** Allah her şeye galiptir, her şeye kadirdir. Bu itibarla O sevap vermeye de, cezalandırmaya da kadirdir.

«حَكِيمٌ» **"Ve Hakim'dir (her şeyi yerli yerince işleyen hikmet sahibidir.)"** Her şeyi yerli yerince koyar, yerleştirir.

٧٢- ﴿وَعَدَ اللّٰهُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَمَسَاكِنَ طَيِّبَةً فِى جَنَّاتِ عَدْنٍ وَرِضْوَانٌ مِنَ اللّٰهِ اَكْبَرُ ذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ﴾

72. Allah mümin erkeklere ve mümin kadınlara altından ırmaklar akan cennetler vadetmiştir. Onlar o cennetler içinde ebedi olarak kalacaklardır. Adn cennetleri içinde onlar için hoş ve güzel meskenler var. Bütün bunlardan daha üstünü ve en büyüğü de Allah'ın rızasına ermeleridir. İşte bu, en büyük kurtuluş ve mutluluktur.

« وَعَدَ اللّٰهُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَمَسَاكِنَ طَيِّبَةً فِى جَنَّاتِ عَدْنٍ» **"Allah mümin erkeklere ve, mümin kadınlara altından ırmaklar akan cennetler vadetmiştir. Onlar o cen**

netler içinde ebedi olarak kalacaklardır. Adn cennetleri içinde onlar için hoş ve güzel meskenler var.” İçinde hoş vakitlerin geçi-rileceği güzel meskenler. Hasan Basri'den gelen rivayete göre demiş ki: *“İnciden inşa edilmiş, kırmızı yakuttan ve zebercet taşından bina edilmiş saraylar vardır.”* Yine ayette yer alan, “Adn” özel isimdir. Çünkü şu ayet bunun delilidir.

“Evet, onlar Rahman olan Allah'ın kullarına gıyaben vadettiği, (dünyada iken görmeksizin inandıkları) Adn cennetlerine gireceklerdir.” (Meryem, 61)

Senin de bildiğin gibi, Arapça'da, « الَّذى » ve « الَّتى » işaret isimleri cümlelerdeki marife yani belirli olan kelimeleri nitelemek içindir. Adn ise, cennette bir şehrin adıdır. « وَرِضْوَانٌ مِنَ اللهِ أَكْبَرُ » **“Bütün bunlardan daha üstünü ve en büyüğü de Allah'ın rızasına ermeleridir.”**

Burada, « وَرِضْوَانٌ مِنَ اللهِ » kavliyle, Allah'ın rızasından da bir mükafat vardır. «أَكْبَرُ» İşte bu ise, yukarıda sayılanların tamamından daha üstün ve daha büyük olan bir şeydir. Çünkü Allah'ın rızasını kazanmak, Onun hoşnutluğunu elde etmek her kurtuluşun ve her saadetin sebebidir. « ذَلِكَ » **“İşte bu,”** bununla burada sözkonusu edilen şeylere veya yüce Allah'ın rızasına işaret olunmaktadır. «هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ» **“en büyük kurtuluş ve mutluluktur.”** Evet sadece bu, insanların kurtuluş ve saadet sandığı tüm şeylerden daha üstün bir kurtuluştur.

٧٣- ﴿يَٓا أَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ وَمَأْوٰيهُمْ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ﴾

73. Ey Peygamber! Kafirlere ve münafıklara karşı cihad et, ve onlara karşı (müsamahaya yer vermeden) sert davran. Onların varacakları yer cehennemdir ve gidecekleri o yer ne kötü yerdir!

«يَٓا أَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ» **“Ey Peygamber! Kâfirler ve münafıklara karşı cihad et, ve onlara karşı (müsamahaya yer vermeden) sert davran.”** Kafirlere karşı her türlü silah ile, müna-

fıklara karşı her türlü delil ve donanımla cihad anlamında savaşın her türlüsünü dene, her yoldan onlarla savaş. Sakın onlara karşı sevgi besleme. Çünkü kimden ve her ne taraftan gelirse gelsin, konumları ne olursa olsun, eğer onlar akidenin önünde bir engel oluşturuyorlarsa, bir fesada ve bozgunculuğa neden oluyorlarsa, buradaki hüküm hepsi için aynen geçerlidir. Onlara karşı hüccet ve kesin kanıtlar sunularak, belgeler ortaya konularak kendileriyle cihadın ve savaşın her türlüsüyle ve her yoldan savaşılır. Mümkün olduğunca da bunlardan hiçbiriyle ılımlı hareket edilmez. Kendilerine karşı sert ve kaba tutum takınılır, gözlerinin yaşına bakılmaz.

«وَمَأْوٰيهُمْ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ» **"Onların varacakları yer cehennem dir ve o yer** -cehennem- **ne kötü bir yerdir."**

Allah Resulü (sav) Efendimiz, Tebük'te iki ay kaldı. Doğal olarak bu sırada vahiy de inmeye devam ediyordu. İnen vahiyle münafıklardan geride kalıp da savaşa katılmayanlar kınanıyordu. İnen bu Kur'an ayetlerini münafıklardan olup da savaşa katılmış olan kimseler de dinliyorlardı, işitiyorlardı. Bu münafıklardan birsi de Culas İbn Süveyd idi. Bu kişi duyup dinledikleri üzerine şöyle konuştu: ***"Eğer Muhammed (sav)'in, geride kalıp da savaşa katılmamış olan kardeşlerimiz, büyüklerimiz ve efendilerimiz hakkında söyledikleri gerçek ise, öyleyse bizler eşeklerden daha kötü, aşağılık kimseleriz, demektir."*** Bu konuşmaya tanık olan ve Ensar'dan biri olan Amir İbn Kays, Culas'a şöyle karşılık verir: "Evet, Allah'a yemim ederim ki, Muhammed (sav) doğru söylemektedir ve sen de eşekten daha aşağı ve kötü bir adamsın." Bu olay Hz. Peygamber (sav)'e iletildi. Allah Resulü (sav) onu huzuruna getirtti. Ancak Culas, öyle bir konuşma yapmadığına dair Allah adına yemin etti. Bu durum karşısında yalancı konumuna düşen Amir elini kaldırıp yüce Allah'a şöyle dua etti:

"Allah'ım! Kulun ve aynı zamanda peygamberin olan Hz. Muhammed'e, doğru söyleyeni onaylayan, tasdik eden ve yalancı olanı da yalanlayan, bir açıklama indir."[2]

İşte bunun üzerine şimdi tefsirini okuyacağımız bu ayet nazil olmuştur:

---

[2] Sa'lebi bunu Kelbi'den tahric etmiştir. Bak. Haşiyetu'l-Keşşaf,2/291

٧٤- ﴿يَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ مَا قَالُوا وَلَقَدْ قَالُوا كَلِمَةَ الْكُفْرِ وَكَفَرُوا بَعْدَ إِسْلَامِهِمْ وَهَمُّوا بِمَا لَمْ يَنَالُوا وَمَا نَقَمُوا إِلَّا أَنْ أَغْنٰيهُمُ اللّٰهُ وَرَسُولُهُ مِنْ فَضْلِهِ فَإِنْ يَتُوبُوا يَكُ خَيْرًا لَهُمْ وَإِنْ يَتَوَلَّوْا يُعَذِّبْهُمُ اللّٰهُ عَذَابًا أَلِيمًا فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَمَا لَهُمْ فِي الْأَرْضِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ﴾

74. (Ey Peygamber! O münafıklar,) **sözkonusu bir ifadeleri kullanmadıklarına dair yemin ediyorlar. Oysa onlar o küfür sözünü kesin olarak söylediler. Müslüman olduklarını açıkladıktan sonra yeniden küfre girdiler. Başaramadıkları şeye** (peygamberi öldürmeye) **kalkıştılar.** (Münafıkların müminlere karşı kin ve düşmanlık beslemelerinin ve) **intikam peşinde olmalarının tek sebebi, Allah ve Resulünün lütfundan onları zenginleştirmesidir. Eğer tevbe edip yeniden iman ederlerse bu, onlar için daha hayırlı olur. Eğer** (tevbeden ve iman etmekten) **yüz çevirirlerse, Allah kendilerini hem bu dünyada ve hem de ahirette elem verici bir azaba çarptıracaktır. Onlar için yeryüzünde ne koruyucular ve ne de** (onlardan azabı önleyebilecek) **yardımcılar vardır.**

« يَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ مَا قَالُوا وَلَقَدْ قَالُوا كَلِمَةَ الْكُفْرِ » **("Ey Peygamber! O münafıklar,) sözkonusu, ifadeleri kullanmadıklarına dair yemin ediyorlar. Oysa onlar; o küfür sözünü kesin olarak söylediler."** Yani, "Eğer Muhammed'in söyledikleri şeyler hak ve gerçek ise, biz eşeklerden daha kötü ve aşağılık kimseleriz" sözünü söylemediklerine ilişkin olarak yemin ediyorlar veya onların alay etmediklerine dair ettikleri sözlere ilişkin yalan yere yemin ederler.

İşte bu ayetin inmesi üzerine Culas gelip Allah Resulüne, " Ey Allah'ın elçisi! Vallahi, ben o sözü söylemiştim. Amir, sana söylediklerinde doğrudur." Daha sonra Culas yaptıklarından dolayı tevbe etti. Gerçekten de bu tevbesinde samimi ve dürüst olarak devam etti.

« وَكَفَرُوا بَعْدَ إِسْلَامِهِمْ » **"Müslüman olduklarını açıkladıktan sonra yeniden küfre girdiler."** İslam Dinine girdiklerini ve İslam'ı din olarak kabul ettiklerini açıkladıktan sonra tekrar küfre girdiklerini, ortaya koydular. Buradan anlıyoruz ki, **İman** ve **İslam** her ikisi de aynı manadadır. Çünkü ayet bunu göstermektedir.

Çünkü ayetin ibaresi, «وَكَفَرُوا بَعْدَ إِسْلَامِهِمْ» şeklindedir.

«وَهَمُّوا بِمَا لَمْ يَنَالُوا» **"Başaramadıkları şeye (peygamberi öldürmeye) kalkıştılar."** Yani Hz. Muhammed (sav)'i öldürmeye veya Culas'a gereken cevabı vererek gelip durumu Hz. Peygambere bildiren Amir'i öldürme girişimleri. Bir başka rivayete göre, Resulullah (sav) istemese de, münafıklar buna rağmen, liderleri konumunda olan Abdullah İbn Übeyy İbn Selül'ü başlarına geçirip ona taç giydirmeyi düşünüyorlardı.

«وَمَا نَقَمُوا إِلَّا أَنْ أَغْنَيهُمُ اللّٰهُ وَرَسُولُهُ مِنْ فَضْلِهِ» **"Münafıkların mü'minlere karşı kin ve düşmanlık beslemelerinin ve intikam peşinde olmalarının** (ret edip kabul etmemelerinin ve ayıplamalarının) **tek sebebi, Allah ve Resulünün lütfundan onları zenginleştirmesidir."**

İşin esası şöyledir. Allah Resulü (sav) Medine'ye hicret buyurup geldikleri sırada, gerçekten bir geçim sıkıntısı ve darlık içerisinde bulunuyorlardı. Herhangi bir savaşa gitmemişler ve herhangi bir ganimet de elde etmiş değillerdi. Böylece Allah Resulü kendilerini ganimetlerle imkanlara sahip kılmış oldu. Adı geçen Culas'ın da bir mevlası ya da azatlı kölesi, bir yakını öldürülmüştü. Allah Resulü (sav) bunun için oniki bin dirhem diyet ödenmesini emir buyurdu. Böylece onu varlığa boğdu.[3]

«فَإِنْ يَتُوبُوا يَكُ خَيْرًا لَهُمْ» **"Eğer** (nifaktan) **tevbe edip (yeniden) iman ederlerse** (sevap bakımından) **bu, onlar için daha hayırlı olur."** Yani Culas'ın tevbe etmesine neden ayet bu ayet.

«وَإِنْ يَتَوَلَّوْا يُعَذِّبْهُمُ اللّٰهُ عَذَابًا أَلِيمًا فِى الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ» **"Eğer (tevbe eden ve iman etmekten) yüz çevirirlerse** (münafıklıkta ısrar ederlerse) **Allah kendilerini hem bu dünyada ve hem de ahirette elem verici bir azaba çarptıracaktır."** Yani öldürülme ve ateşe atılma ile cezalandıracaktır.

«وَمَا لَهُمْ فِى الْأَرْضِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ» **"Onlar için yeryüzünde ne koruyucular ve ne de (onlardan azabı önleyebilecek) yardımcılar vardır."** Onları azaptan kurtaracak hiçbir yardımcıları bulunmayacaktır.

[3] Bak. Zemahşeri, Tefsir;2/292

75. – 80. ÂYETLER

وَمِنْهُمْ مَنْ عَاهَدَ اللّٰهَ لَئِنْ اٰتٰينَا مِنْ فَضْلِهِ لَنَصَّدَّقَنَّ وَلَنَكُونَنَّ
مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٧٥﴾ فَلَمَّا اٰتٰيهُمْ مِنْ فَضْلِهِ بَخِلُوا بِهِ وَتَوَلَّوْا
وَهُمْ مُعْرِضُونَ ﴿٧٦﴾ فَأَعْقَبَهُمْ نِفَاقًا فِي قُلُوبِهِمْ إِلَى يَوْمِ يَلْقَوْنَهُ
بِمَا أَخْلَفُوا اللّٰهَ مَا وَعَدُوهُ وَبِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ ﴿٧٧﴾ أَلَمْ يَعْلَمُوا
أَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَاهُمْ وَأَنَّ اللّٰهَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ ﴿٧٨﴾
اَلَّذِينَ يَلْمِزُونَ الْمُطَّوِّعِينَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فِي الصَّدَقَاتِ وَالَّذِينَ
لَا يَجِدُونَ إِلَّا جُهْدَهُمْ فَيَسْخَرُونَ مِنْهُمْ سَخِرَ اللّٰهُ مِنْهُمْ وَلَهُمْ
عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٧٩﴾ اِسْتَغْفِرْ لَهُمْ أَوْ لَا تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ إِنْ تَسْتَغْفِرْ
لَهُمْ سَبْعِينَ مَرَّةً فَلَنْ يَغْفِرَ اللّٰهُ لَهُمْ ذٰلِكَ بِأَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللّٰهِ
وَرَسُولِهِ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ﴿٨٠﴾

Meâli

75- (O münafıklardan) kimileri de yemin ederek Allah'a şu şekilde söz verdiler: "Eğer Allah lütuf ve kereminden bize verirse, biz de, mutlaka (üzerimize düşen) zekatı verip (yardımımızı yapacağız) ve kesinlikle iyi kimselerden olacağız."

76- Fakat Allah lütuf ve kereminden münafıklara (varlık ve imkan) verince, onda cimrilik ettiler (ve yeminlerini bozarak yardım ve harcamada bulunmadılar. Allah'a itaatten) yüz çevirdiler ve verdikleri sözlerinden döndüler.

77- (Münafıkların) Allah'a verdikleri sözlerinden dönmeleri ve (vefasızlık edip) yalan söylemeleri sebebiyle, Allah da onları, kendisiyle

karşılaşacakları güne kadar kalplerine nifak olarak (cimriliği sokmak suretiyle) cezalandırdı.

78- (O münafıklar) hala anlamadılar mı ki Allah, kendi aralarında bir sır olarak konuştuklarını ve fısıldaşmalarını da bilir. Şüphesiz Allah bütün gaybları, gizli şeyleri en iyi bilendir.

79- Sadakaları dağıtma konusunda, mü'minlerden kendi gönüllerinden geldiği kadar yardımda bulunanlarla zar zor çalışıp didinerek kazandıklarından verenleri dillerine dolayıp kınayanlar var ya, işte Allah onları alay ve eğlenmeleri sebebiyle aşağılayıp maskaraya çevirmiştir. Ve onlar için ahirette çok acıklı bir azap vardır.

80- (Ey Muhammed! O münafıklar için) ister af dile, ister af dileme. Eğer sen onlar için yetmiş kez af dilesen bile, Allah asla kendilerini affetmeyecektir. Onların bağışlanmamalarının sebebi ise, bunların Allah'ı ve Resulünü inkar etmeleridir. Allah (küfürde ısrar edip itaatten çıkan) fasık toplumu hayra ve doğruya muvaffak kılmaz.

Tefsiri

٧٥- ﴿وَمِنْهُمْ مَنْ عَاهَدَ اللّٰهَ لَئِنْ اٰتٰينَا مِنْ فَضْلِه۪ لَنَصَّدَّقَنَّ وَلَنَكُونَنَّ مِنَ الصَّالِح۪ينَ﴾

75- (O münafıklardan) kimileri de yemin ederek Allah'a şu şekilde söz verdiler: "Eğer Allah lütuf ve kereminden bize verirse, biz de, mutlaka (üzerimize düşen) zekatı verip (yardımımızı yapacağız) ve kesinlikle iyi kimselerden olacağız."

« وَمِنْهُمْ مَنْ عَاهَدَ اللّٰهَ » **"(O münafıklardan) kimileri de yemin ederek Allah'a şu şekilde söz verdiler:"** Rivayete göre Sa'lebe İbn Hatıp Allah Resulünden (sav) şöyle bir istekte bulunmuş: *"Ey Allah'ın Resulü! Allah'a benim için dua et de, Allah bana mal ve servet/imkan versin."* Hz. Peygamber (sav) de: *"Ey Sa'lebe! Az olup da şükr edilen bir mal fazla olup da şükrüne güç yetiremeyeceğin maldan daha hayırlıdır"* buyurur. Ancak Sa'leb'e buna rağmen bu ısrarını sürdürdü ve Resulullah'a müracaat edip durdu ve: *"Seni Hak ile gönderen Allah'a yemin ederim ki, eğer Allah, bana bir mal verirse ben de bundan mutlaka her*

hak sahibinin hakkını kesinlikle vereceğim" dedi. Bunun üzerine Allah Resulü (sav) de kendisi için dua etti. Böylece bir miktar koyun edindi, bunlar tıpkı kurtçukların artıp çoğaldığı gibi üreyip çoğaldılar. Nihayet sürünün fazlasıyla üremesi üzerine Medine arazisi kendine dar gelmeye başladı, buradan ayrılıp bir vadiye gitti. Artık Cuma ve cemaatlere gelmez oldu. Allah Resulü (sav) kendisinin nerede olduğunu, neden gelmez olduğunu sorunca, sahabe, *"Onun mal varlığı fazlasıyla arttığından artık bir vadiye sığamaz oldu"* cevabını verdiler.

İşte bunun üzerine Allah Resulü (sav): " Vah vah Saleb'ye, yazıklar oldu ona!" diye buyurdu. Daha sonra Allah Resulü (sav) zekat toplamakla görevli iki memurunu, ondan zekat almaları için gönderdi. Halk onları karşılayıp üzerlerine düşen zekatlarını kendilerine ödediler. Bu arada o iki görevli Sa'lebe'ye de uğrayıp ondan zekatını vermesini istediler. Ancak o, *"Sizin bu istediğiniz cizyeden başka bir şey değildir"* karşılığını verdi ve: *"Hele siz şimdilik geri dönün, ben bir düşüneyim, ona göre kararımı bildiririm"* dedi. Her iki memur Allah Resulü (sav)'nün yanına döndüklerinde, adamlar henüz söze başlamadan Allah Resulü (sav) onlara şöyle söyledi: "Vah vah, yazık oldu Sa'lebe'ye" diye bu sözünü iki kez tekrarladı. İşte bunun üzerine bu ayet nazil oldu. Bunun üzerine Sa'lebe hemen sadakalarını Allah Resulüne alıp getirdi. Ancak Resulullah (sav): *"Doğrusu Allah, benim senin sadakanı kabul etmemi yasakladı"* diyerek reddetti. Sa'lebe başına toprak serpmeye başladı, pişmanlık duydu, fakat bu işe yaramadı. Nihayet Allah Resulü (sav) vefat edince, Sa'lebe zekatını getirip Hz. Ebu Bekir'e teslim etmek istedi, o da bunları kabul etmedi. Hz. Ömer'in hilafeti döneminde, zekatını getirip ona verdi, fakat o da kabul etmedi, nihayet Sa'lebe Hz. Osman'ın hilafeti döneminde vefat etmiştir."[4]

« لَئِنْ اٰتٰينَا مِنْ فَضْلِهٖ لَنَصَّدَّقَنَّ » **"Eğer Allah Lütuf ve kereminden bize verirse, biz de mutlaka (üzerimize düşen) zekatımızı verip (yardımımızı yapacağız)"** Mutlaka sadakamızı/zekatımızı vereceğiz. Buradaki, « لَنَصَّدَّقَنَّ » kavli, aslında « لَنَتَصَدَّقَنَّ » idi. Fakat harflerin birbirine yakın olmaları itibariyle **"T"** harfi, **"Sad"** harfine idğam olunmuştur.

---

[4] Bak. Beyhaki, Delailünnbüvve, 5/290. Bu hadisin isnadında birçok zayıf kimse vardır ki, bunların hiçbirisi hüccet ve delil kabul edilen kimseler değiller, bunlar, hadisleri hüccet sayılmayan kimselerdir."

« وَلَنَكُونَنَّ مِنَ الصَّالِحِينَ » **"Ve kesinlikle** (zekatımızı vermek suretiyle) **iyi kimselerden olacağız."**[5]

Biz burada işin detayına inmeden, bu konuda, "Sa'lebe Bin Hatıb; el-Sahabiyyu'l- Müftera aleyh" adıyla Addab Mahmud el-Hamş tarafından yapılan bir çalışmadan çok kısa bir özet bilgiyle konuya açıklık getirmek isteriz. Bu eserin ilk baskısı Şevval, 1405/1985 ve ikinci Baskısı da, Daru Bedr Linneşri vettevzi tarafından Safer, 1406/1985 yılında (Cidde) yapılmıştır.

Eserde Sa'lebe dışında iftiraya uğrayan ve aleyhlerinde hadis uydurulan başka sahabilere de yer verilmektedir.

Yazar bu eserinde mevzu hadisler, sahabe, sahabenin adil oluşu gibi benzer konularda bilgi verdikten sonra, konuyu inceliyor ve iftiraya uğrayan diğer sahabiler hakkında da gerekli açıklamaları yapıyor ve Salebe hakkında hangi kaynaklarda ne tür bir rivayete yer verilmiş ve burada o rivayetler hakkında nasıl bir hüküm yer almış ise, bunlara da açıklık getiriyor.

Özellikle giriş kısmında Hucurat 6; Ahzab, 71 ve Nahl 105. ayetlerle bazı hadislere yer vermiş ve Müslümanlara uyarıda bulunmuştur. Özellikle Salebe İbn Hatıb'ın Bedir ehlinden olması nedeniyle, münafıklardan olmadığı noktası üzerinde durmuş ve Hz. Peygamber (sav)'in: "Kuşkusuz o Bedir'de bulunmuştur. Bilir misin ki Allah, Bedir ehlinin hallerine vakıf olduğundan, onlar için, istediğinizi yapın, sizi bağışladım" diye buyurduğu hadisi örnek getirmiştir.[6]

Ayrıca, denildiği gibi var sayılsa bile, adam pişmanlık duymuş ve bunu gözyaşlarıyla da kanıtlayıp hatasını düzeltmek üzere zekatını vermek için başvurmuştur. Oysa "İslam'da zahire göre karar vermek esas olduğu halde, Allah Resulü'nün bu şahsın pişmanlığına bakmayıp kesin hükümlere rağmen onun iç durumuna göre karar ve hüküm verdiği de düşünülemez" noktasına da dikkat çekerek bu rivayetin sahih olmadığı, hem senet ve hem de metin açısından tenkide tabi tutulduğu, oldukça

[5] Önemli bir not ve uyarı!.. Gerçekten böyle bir sahabi var mı ve varsa, bu sahabi böyle bir suç işlemiş midir? Allah Resulü ve ondan sonra gelen üç halifesi bu zatı ve sadakasını/zekatını reddetmişler midir?

[6] (Müslim, Fedailussahabe,161/2494. Buhari, kitab; el-Meğazi;4274)

mesnetsiz bir rivayet olduğuna yazarımız eserinde dikkat çekiyor.

Biz de burada aynı yanlışa düşülmemesi için bu noktaya dikkat çektik. Okurlarımız, kimi tefsirlerde yer alan bu türden anlamsız ve yanlış, uydurma rivayetler incelemeden hemen kabul etmemeliler. Ayrıca bu tür rivayetlerin kimi yaygın eserlerde yer almış olması, onun doğru ve sahih olduğu manasını taşımaz. (Çeviren)

«فَلَمَّا اٰتٰيهُمْ مِنْ فَضْلِهٖ» **"Fakat Allah lütuf ve kereminden münafıklara (varlık ve imkan) verince,"** Allah kendilerine mal ve servet verince, istediklerini elde edince, «بَخِلُوا بِهٖ» **"onda cimrilik ettiler (ve yeminlerini bozarak yardım ve harcamada bulunmadılar.)"** Allah'ın hakkını menettiler ve vermiş oldukları sözlerini yerine getirmediler.

«وَتَوَلَّوْا وَهُمْ مُعْرِضُونَ» **"(Allah'a itaatten) yüz çevirdiler ve verdikleri sözlerinden döndüler."** Allah'a itaati terkettiler ve yüz çevirmeyi de ısrarla sürdürdüler.

٧٧- فَاَعْقَبَهُمْ نِفَاقًا فٖي قُلُوبِهِمْ اِلٰى يَوْمِ يَلْقَوْنَهُ بِمَٓا اَخْلَفُوا اللّٰهَ مَا وَعَدُوهُ وَبِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ

77- (Münafıkların) Allah'a verdikleri sözlerinden dönmeleri ve (vefasızlık edip) yalan söylemeleri sebebiyle, Allah da onları, kendisiyle karşılaşacakları güne kadar kalplerine nifak olarak (cimriliği sokmak suretiyle) cezalandırdı.

«فَاَعْقَبَهُمْ نِفَاقًا فٖي قُلُوبِهِمْ اِلٰى يَوْمِ يَلْقَوْنَهُ بِمَٓا اَخْلَفُوا اللّٰهَ مَا وَعَدُوهُ وَبِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ» "(Münafıkların) **Allah'a verdikleri sözlerinden dönmeleri ve** (vefasızlık edip) **yalan söylemeleri sebebiyle, Allah da onları, kendisiyle karşılaşacakları güne kadar kalplerine nifak olarak** (cimriliği sokmak suretiyle) **cezalandırdı.**"

Çünkü zaten bu cimrilik buna neden olmaktadır. Bu itibarla onların kalplerine cimriliği tam anlamıyla yerleştirdi. Zira onlar bunda ısrarlı idiler.

Burada görüldüğü gibi, vadinden ya da verilen sözden dönme, münafıklığın ya da nifakın üçte biri olarak değerlendirilmiştir.

٧٨- ﴿أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَاهُمْ وَأَنَّ اللّٰهَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ ﴾

78- (O münafıklar) hala anlamadılar mı ki Allah, kendi aralarında bir sır olarak konuştuklarını ve fısıldaşmalarını da bilir. Şüphesiz Allah bütün gaybları, gizli şeyleri en iyi bilendir.

« أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَاهُمْ » **"(O münafıklar) hala anlamadılar mı ki, kendi aralarında bir sır olarak konuştuklarını** -verdikleri sözün aksine nifak konusunda gizledikleri hareket etme kararlılıklarını- **ve fısıldaşmalarını** -ve bir de kendi aralarındaki din aleyhtarlığı ve sadakayı cizye olarak adlandırma ve bunu engelleme tedbirleri hakkındaki fısıldaşmalarını, alttan alta konuşmalarını- **da bilir."**

«وَأَنَّ اللّٰهَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ» **"Şüphesiz Allah bütün gaybları/gizli şeyleri en iyi bilendir."** O'nun için gizli hiçbir şey olamaz. O, her şeyi en iyi bilendir.

٧٩- ﴿الَّذِينَ يَلْمِزُونَ الْمُطَّوِّعِينَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فِي الصَّدَقَاتِ وَالَّذِينَ لَا يَجِدُونَ إِلَّا جُهْدَهُمْ فَيَسْخَرُونَ مِنْهُمْ سَخِرَ اللّٰهُ مِنْهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴾

79- Sadakaları dağıtma konusunda, mü'minlerden kendi gönüllerinden geldiği kadar yardımda bulunanlarla zar zor çalışıp didinerek kazandıklarından verenleri dillerine dolayıp kınayanlar var ya, işte Allah onları alay ve eğlenmeleri sebebiyle aşağılayıp maskaraya çevirmiştir. Ve onlar için ahirette çok acıklı bir azap vardır.

« الَّذِينَ يَلْمِزُونَ الْمُطَّوِّعِينَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فِي الصَّدَقَاتِ » **"Sadakaları dağıtma konusunda, mü'minlerden kendi gönüllerinden geldiği kadar yardımda bulunanlarla, ... dillerine dolayıp kınayanlar var ya,"**

Burada, « وَالَّذِينَ » işaret ismi ya mahallen mansubtur veya zem/yerme olarak mahallen merfudur. Ya da, « سِرَّهُمْ وَنَجْوَاهُمْ » kavlindeki zamirden bedel olmak üzere mahallen mecrurdur. «فِي الصَّدَقَاتِ» kavlin-

deki cer edatı, « يَلْمِزُونَ » kavline müteallıktir. Yani mü'minlerden fazlaca teberruda bulunan, yardım eden, farz olan zekat dışında nafile yardımlarda bulunanları kınayıp dururlar.

Rivayete göre Hz. Peygamber (sav) sadaka konusunda ashabını teşvik eder. Bunun üzerine Abdurrahman İbn Avf dört bin dirhem yardımda bulunur ve: "Benim sekiz bin dirhemim bulunuyordu, ben bundan dört bin dirhemini Rabbime ödünç olarak veriyorum. Kalan dört bin dirhemini ise, çoluk-çocuğuma, aileme bıraktım" der. Bunun üzerine Allah Resulü (sav) de: "Verdiğin ve yaptığın yardımın ile ailen için alıkoyduğunu Allah senin için bereketlendirip mübarek kılsın" .diye buyurur.[7]

Yüce Allah da Resulünün duasını kabul buyurup bunu, onun hakkında bereketli kılıp artırdı. Öyle ki, Abdurrahman İbn Avf, eşi Asbağ kızı **Tumadır** veya **Nadır** ile anlaşma yaparken, ona kalan seksen bin dirhemin sekizde birinin dörtte biri üzerinde antlaşma yapmıştır. Bu demektir ki, Abdurrahman İbn Avf gerçekten büyük varlık sahibi bir kimse idi.

Asım İbn Adiy de yüz vesaklık hurma yardımında bulundu.

«وَالَّذِينَ لَا يَجِدُونَ إِلَّا جُهْدَهُمْ فَيَسْخَرُونَ مِنْهُمْ» **"Zar-zor çalışıp didinerek kazandıklarından verenleri.... var ya,"** Buradaki, « الَّذِينَ » kavli, «الْمُطَّوِّعِينَ» kavli üzerine matuf bulunmaktadır. Kıraat imamların dan Nafi ise, « جُهْدَهُمْ » kavlini « جَهْدَهُمْ » olarak okumuştur. Her iki keli-me de mana itibariyle aynıdır. Bir yoruma göre, « الجُهْد » kelimesi, takat ve güç yetirmek manasındadır. « الْجَهْدُ » kelimesi ise, zorluk, sıkıntı ve meşakkat anlamındadır. « إِلَّا جُهْدَهُمْ » kavli, güçleri nisbetinde, zar-zor kazanarak demektir.

Ebu Akil de bir **sa'** (ölçek) hurma getirip bağışladı ve: "Ey Allah'ın Resulü! Bütün bir gecemi başkalarına iki sa' hurma karşılığında su taşı-

---

[7] Bezzar rivayet etmiştir. Nitekim Keşfu'l-Estar "2216"da da böyledir. Bak. Mecmau'z-Zevaid,7/32

yarak geçirdim. Bunun bir ölçeğini çoluk-çocuğuma bıraktım. Birini de buraya getirdim" dedi.

Ancak münafıklar, yardımda bulunan mü'minleri kınamaya, dillerine dolamaya başladılar ve: "Abdurrahman İbn Avf ile Asım İbn Adiy'nin yaptıkları yardım sırf gösteriş amaçlıdır, riyâkarlıktır. Bir ölçek hurma yardımında bulunan Akil'in yaptığı ise, Allah'ın onun yardımına ihtiyacı yoktur" diyerek kınadılar.

«سَخِرَ اللّٰهُ مِنْهُمْ» **"İşte Allah onları alay ve eğlenmeleri sebebiyle aşağılayıp maskaraya çevirmiştir."** Allah da onların eğlenmeleri sebebiyle onlarla alay edip, eğlenmiş ve onları maskara durumuna getirmiştir, bu şekilde kendilerini cezalandırmıştır. Bu beddua değil, haber cümlesidir.

« وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ » **"Ve onlar için ahirette çok acıklı bir azap vardır."** Çok elem verici, şiddetli...

Münafıkların lideri Abdullah İbn Übeyy'in oğlu Abdullah, Allah Resulü (sav) Efendimizden, hasta olan münafık babası için Allah'tan mağfiret dilemesini istemesi üzerine, şimdi tefsirini okuyacağımız ayet nazil olmuştur. Yüce Allah burada şöyle buyurmaktadır:

٨٠- ﴿اسْتَغْفِرْ لَهُمْ اَوْ لَا تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ اِنْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْعِينَ مَرَّةً فَلَنْ يَغْفِرَ اللّٰهُ لَهُمْ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهِ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ﴾

80- (Ey Muhammed! O münafıklar için) ister af dile, ister af dileme. Eğer sen onlar için yetmiş kez af dilesen bile, Allah asla kendilerini affetmeyecektir. Onların bağışlanmamalarının sebebi ise, bunların Allah'ı ve Resulünü inkar etmeleridir. Allah (küfürde ısrar edip itaatten çıkan) fasık toplumu hayra ve doğruya muvaffak kılmaz.

«اسْتَغْفِرْ لَهُمْ اَوْ لَا تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ» **("Ey Muhammed! O münafıklar için) ister af dile, ister af dileme."** Daha önceden de geçtiği üzere bu emir, haber anlamında geçen bir ifadedir. Sanki burada şöyle denilmek-

tedir: *"Sen onlara af isteğinde bulunsan da bulunmasan da Allah onları asla affetmeyecektir."*

«إِنْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْعِينَ مَرَّةً فَلَنْ يَغْفِرَ اللّٰهُ لَهُمْ» **"Eğer sen onlar için yetmiş kez af dilesen bile, Allah asla kendilerini affetmeyecektir."**

Burada geçen, "Yetmiş kez" ifadesi Arap Dilinde bir tür atasözü veya vecize olarak çokluk manasında kullanılan bir ifadedir. Yoksa bu, burada bir sınırlama ve son nokta anlamında bir söz değildir. Çünkü bu, *"Sen bir ömür boyu, onların bağışlanması için istekte bulunsan bile, yine de Allah onları affetmeyecektir. Çünkü onlar kafirdirler ve Allah da kendisini inkar edenleri, tanımayanları bağışlamaz"* demektir. Buna göre mana şöyle olmaktadır:

"Sen mağfiret talebinde, af isteme dileğinde ne kadar aşırı gidersen git, ne kadar ısrarcı olursan ol, yine de Allah onları hiçbir zaman affetmeyecektir."

Nitekim "**Yetmiş**" sayısıyla sınırlı bir çok haber/hadis zikredilmiştir. Bunların hepsi de çokluktan kinayedir, çokluk manasındadır. Yoksa bir sınırlama getirmek, son bir nokta koymak demek değildir. Diğer sayılar arasında özellikle, "**yetmiş**" sayısının seçilmesine gelince, bilindiği gibi sayılar aza ve çoğa delalet bakımından ikiye ayrılırlar. Az olarak kabul edilen sayılar, üç sayısının altında olanlardır. Çok olarak kabul edilen sayılar ise, üç ve üç sayısının üzerinde olan sayılardır. Çokluğun en alt sınırı üçtür. En üst sınırı içinse herhangi bir tahdit, yani sınırlama yoktur.

Bilindiği gibi adet itibariyle de sayılar çift ve tek sayılar olmak üzere ikiye ayrılırlar. Çift sayıların ilki ikidir, tek sayıların ilki ise, üç sayısıdır. Çünkü bir sayısı adet, yani sayı değildir. Yedi sayısı ise, iki çoğul nevisinin ilkidir. Çünkü bu tür bir çoğul oluşta üç tek ve üç çift sayısı yer alır. On sayısı ise tam hesaptır. Yani on ile tamamlanmış olmasıdır. Çünkü onun üzerinde olan sayılar, on sayısına eklenerek söylenen sayılardır. Örneğin on iki, on üç gibi ki, bu, yirmi sayısına kadar böyledir. Yirmi sayısına gelince bu da ikinci kez on sayısının tekrarı demektir. Otuz sayısında, on sayısının üçüncü tekrarı demektir. Nitekim bunun yüze kadar devamı, böylece on sayısının katlanarak tekrarından ibaret bulunmaktadır.

Yetmiş sayısına gelince, bu, hem çokluğu ve hem nevi ya da türü

içerir, ikisini de bünyesinde bulundurur. Nitekim çoklukların meydana gelmesi de bu sayıdan doğar. Hatta hesabın tam olarak değerlendirilmesi ve çokluğun kamil manada belirlenmesi de bu sayı iledir. Dolayısıyla yetmiş sayısı her bakımdan çok olan sayıların en az olanıdır, en basitidir. Bunun en fazlasının ise bir sının yoktur. İşte bu bakımdan, böyle bir mana için bu yetmiş sayısının özellikle kullanılmış olması düşünülebilir. Yine de en iyisini Allah bilir.

« ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ » **"Onların bağışlanmamalarının sebebi ise,"** Burada bu işaret ismiyle münafıkların bağışlanmaktan umutlarını kesmelerine işaret olunmaktadır.

« كَفَرُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهِ » **"Allah'ı ve Resulünü inkar etmeleri."** Çünkü kâfirler için bağışlanma yoktur.

« وَاللّٰهُ لَا يَهْدِى الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ » **"Allah (küfürde ısrar edip itaatten çıkan) fasık toplumu asla hayra ve doğruya muvaffak kılmaz."** İmanın dışına çıktıkları ve küfrü, sapıklığı, azgınlığı tercih ettikleri müddetçe Allah onları bağışlamayacaktır.

81. – 89. ÂYETLER

فَرِحَ الْمُخَلَّفُونَ بِمَقْعَدِهِمْ خِلاَفَ رَسُولِ اللّٰهِ وَكَرِهُوا اَنْ
يُجَاهِدُوا بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَقَالُوا لاَ تَنْفِرُوا فِي
الْحَرِّ قُلْ نَارُ جَهَنَّمَ اَشَدُّ حَرًّا لَوْ كَانُوا يَفْقَهُونَ ﴿٨١﴾
فَلْيَضْحَكُوا قَلِيلاً وَلْيَبْكُوا كَثِيرًا جَزَآءً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٨٢﴾
فَاِنْ رَجَعَكَ اللّٰهُ اِلَى طَآئِفَةٍ مِنْهُمْ فَاسْتَأْذَنُوكَ لِلْخُرُوجِ فَقُلْ لَنْ
تَخْرُجُوا مَعِيَ اَبَدًا وَلَنْ تُقَاتِلُوا مَعِيَ عَدُوًّا اِنَّكُمْ رَضِيتُمْ
بِالْقُعُودِ اَوَّلَ مَرَّةٍ فَاقْعُدُوا مَعَ الْخَالِفِينَ ﴿٨٣﴾ وَلاَ تُصَلِّ عَلٰى اَحَدٍ
مِنْهُمْ مَاتَ اَبَدًا وَلاَ تَقُمْ عَلَى قَبْرِهِ اِنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهِ
وَمَاتُوا وَهُمْ فَاسِقُونَ ﴿٨٤﴾ وَلاَ تُعْجِبْكَ اَمْوَالُهُمْ وَاَوْلاَدُهُمْ اِنَّمَا
يُرِيدُ اللّٰهُ اَنْ يُعَذِّبَهُمْ بِهَا فِي الدُّنْيَا وَتَزْهَقَ اَنْفُسُهُمْ وَهُمْ كَافِرُونَ
﴿٨٥﴾ وَاِذَآ اُنْزِلَتْ سُورَةٌ اَنْ اٰمِنُوا بِاللّٰهِ وَجَاهِدُوا مَعَ رَسُولِهِ
اسْتَأْذَنَكَ اُولُوا الطَّوْلِ مِنْهُمْ وَقَالُوا ذَرْنَا نَكُنْ مَعَ الْقَاعِدِينَ ﴿٨٦﴾
رَضُوا بِاَنْ يَكُونُوا مَعَ الْخَوَالِفِ وَطُبِعَ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لاَ
يَفْقَهُونَ ﴿٨٧﴾ لٰكِنِ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا مَعَهُ جَاهَدُوا بِاَمْوَالِهِمْ
وَاَنْفُسِهِمْ وَاُولٰئِكَ لَهُمُ الْخَيْرَاتُ وَاُولٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٨٨﴾

أَعَدَّ اللّٰهُ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرٖى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدٖينَ فٖيهَا ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظٖيمُ ﴿٨٩﴾

Meâli

81- (Allah Resulüne karşı çıkmak için savaştan) geri kalan münafık lar, evlerinde oturmakla sevinip şımardılar. Mallarıyla ve canlarıyla Allah yolunda cihad etmeyi hoş karşılamadılar ve (adamlarına): "Yazın bu sıcak mevsiminde cihada çıkmayın" dediler. (Ey Peygamber! Onlara) de ki: "Cehennem ateşi, (sizin kaçmakta olduğunuz bu sıcaktan) daha sıcak ve daha şiddetlidir! Keşke bunu kavramış olsalardı!

82- Artık kazandıkları günahın cezası olarak az gülsün, çok ağlasınlar.

83- (Ey Muhammed!) Eğer Allah seni (Tebük seferinden, savaşa katılmayan ve tevbe de etmemiş olan) o münafıkların yanına tekrar döndürür de, onlar da bir başka savaşa katılmak için senden izin isterlerse, onlara de ki: "Benimle birlikte asla (cihada) çıkmayacaksınız ve benim yanımda herhangi bir düşmana karşı asla savaşmayacaksınız! Çünkü ilk davetimde (siz Tebük seferine katılmayıp) yerinizde oturmaya rıza gösterdiniz. Bu yüzden (oturup savaşa katılamayan zayıflar, kadınlar ve çocuklarla beraber) şimdi de kalıp oturun.

84- O (münafıklardan) ölen hiçbir kimsenin cenaze namazını asla kılma ve ona dua etmek için kabri başında durma! Çünkü onlar Allah ve Resulünü inkar ettiler ve kafir olarak öldüler.

85- (Münafıkların) mallarının ve çocuklarının çokluğu seni imrendirmesin. Çünkü Allah, bunlar sebebiyle dünyada azap çekmelerini, ve kafirler olarak canlarının çıkmasını istiyor.

86- "Allah'a iman edin ve Resulü ile beraber cihada gidin" diye bir sûre indirildiği vakit, onlardan varlıklı (ve imkan sahibi) olan kimseler, cihada katılmamak için senden izin istediler ve: "Bizi bırak/bize dokunma, evde oturup kalan (zayıf ve güçsüzlerle) beraber oturup kalalım" dediler.

87- (Böylece o münafıklar savaştan geri kalıp evlerinde oturan) kadınlarla birlikte kalma yolunu seçtiler. Bunların kalpleri (küfürleri yüzün

den) mühürlendi. Onlar, (cihadın faziletini de, cihada katılmamanın ayıp ve kusurlarını da) anlayıp kavrayamazlar.

88- Fakat Peygamber ve beraberinde ona iman edenler, mallarıyla ve canlarıyla cihad ettiler. İşte bütün hayırlar ve muazzam ödüller (hem dünya ve hem ahirette) bunlarındır. Kurtuluşa erenler de işte bunlardır.

89- Allah (bu mücahit müminler için) bahçelerinin ve saraylarının altından ırmaklar akan cennetler hazırlamıştır. Onlar oraya içinde ebedi olarak kalmak üzere gireceklerdir. İşte en büyük kurtuluş budur.

Tefsiri

٨١- ﴿ فَرِحَ الْمُخَلَّفُونَ بِمَقْعَدِهِمْ خِلاَفَ رَسُولِ اللهِ وَكَرِهُوا أَنْ يُجَاهِدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللهِ وَقَالُوا لاَ تَنْفِرُوا فِي الْحَرِّ قُلْ نَارُ جَهَنَّمَ أَشَدُّ حَرًّا لَوْ كَانُوا يَفْقَهُونَ ﴾

81- (Allah Resulüne karşı çıkmak için savaştan) geri kalan münafıklar, evlerinde oturmakla sevinip şımardılar. Mallarıyla ve canlarıyla Allah yolunda cihad etmeyi hoş karşılamadılar ve (adamlarına): "Yazın bu sıcak mevsiminde cihada çıkmayın" dediler. (Ey Peygamber! Onlara) de ki: "Cehennem ateşi, (sizin kaçmakta olduğunuz bu sıcaktan) daha sıcak ve daha şiddetlidir! Keşke bunu kavramış olsalardı!

« فَرِحَ الْمُخَلَّفُونَ بِمَقْعَدِهِمْ خِلاَفَ رَسُولِ اللهِ » **"Allah Resulüne karşı çıkmak için savaştan geri kalan (münafıklar,) evlerinde oturmakla sevinip şımardılar."** Burada kendilerinden söz edilen kimseler, Allah Resulü (sav) Efendimizden savaşa katılmamak için izin isteyen ve Allah Resulünün de kendilerine izin verdiği münafıklardır. Allah Resulü Tebük seferine çıkarken onları böylece Medine'de, geride bırakmıştı. Yahut onlar, tembelliklerinin, nifaklarının ve şeytanın kendilerini cihada gitmekten alıkoyup geride bıraktığı kimselerdir.

« بِمَقْعَدِهِمْ » Savaşa katılmayarak oturup kalmakla... demektir.

« خِلاَفَ رَسُولِ اللهِ » Mealde de belirtildiği gibi, "Allah Resulüne karşı çıkmakla, ona aykırı davranmakla, onun emrine ve isteğine rağ-

men" gibi manalara gelir. Bu ifade, mefulün lehtir ya da haldir. Yani: "Ona muhalefet için oturup kaldılar" veya "ona muhalefet olarak, karşı çıkarak" demektir.

«وَكَرِهُوا أَنْ يُجَاهِدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ» **"Mallarıyla ve canlarıyla Allah yolunda cihad etmeyi hoş karşılamadılar."** Yani müminlerin Allah yolunda, dini uğrunda mallarını ve canlarını ortaya koyup feda ettikleri gibi yapmadılar. Nasıl hoş karşılayabilirler ki? Çünkü onlarda mü'minlerde var olan iman ve kesin teslimiyetten, buna yöneltecek itici sebeplerden eser yoktur. Bundan dolayı da karşı çıkmaktadırlar.

«وَقَالُوا لَا تَنْفِرُوا فِي الْحَرِّ» **"Ve (adamlarına): 'yazın bu sıcak mevsiminde cihada çıkmayın' dediler."** Onlar, bu sözleri birbirlerine söyleyip durdular veya, müminleri savaştan caydırmak için, bunu onlara söylediler.

«قُلْ نَارُ جَهَنَّمَ أَشَدُّ حَرًّا لَوْ كَانُوا يَفْقَهُونَ» **"(Ey Peygamber! Onlara) de ki: 'Cehennem ateşi, sizin kaçmakta olduğunuz bu sıcaktan daha sıcak ve daha şiddetlidir! Keşke bunu kavramış olsalardı!"** Bu, onların cahil olduklarını, bilgisizliklerini ortaya koymaktadır. Çünkü bir anlık sıkıntıya katlanmaktan güya kendisini korumaya aldığı halde, böyle anlık bir korunma nedeniyle kendini ebedi meşakkat ve sıkıntıya atan kimseden daha cahil bir kimse olabilir mi? Doğrusu böylesi, bütün cahillerin en cahilidir.

٨٢- ﴿ فَلْيَضْحَكُوا قَلِيلًا وَلْيَبْكُوا كَثِيرًا جَزَٓاءً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴾

82- Artık kazandıkları günahın cezası olarak az gülsün, çok ağlasınlar.

«فَلْيَضْحَكُوا قَلِيلًا» **"Artık (o münafıklar) az sevinip gülsünler."**

Yani dünyada Allah'ın kendilerinden istediği şeyleri yerine getirmemek ve onlardan geri kalmakla sevinip mutlu olanlar az gülsünler.

«وَلْيَبْكُوا كَثِيرًا» **"Çok ağlasınlar."** Yani, ahirette de bir ceza olarak çok ağlayacaklar. Ancak ayetteki lafızlar, "**gülsünler**" ve "**ağlasınlar**" olarak emir kipiyle gelmişlerdir. Bunun sebebi, bunun kesin olduğunu ve başka bir durumun da asla sözkonusu olmadığını göstermek içindir.

Rivayet olunduğuna göre, münafıklar cehennemde dünya hayatı süresince hep ağlayıp duracaklar, ne gözyaşları dinecek, ne de uyumak için gözlerini kırpabilecekler.

« جَزَآءً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ » **"Kazandıkları günah ve masiyetler yüzünden...."** nifakları ve karşı çıkışları sebebiyle.

٨٣- ﴿ فَإِنْ رَجَعَكَ اللّٰهُ إِلٰى طَٓائِفَةٍ مِنْهُمْ فَاسْتَأْذَنُوكَ لِلْخُرُوجِ فَقُلْ لَنْ تَخْرُجُوا مَعِيَ اَبَدًا وَلَنْ تُقَاتِلُوا مَعِيَ عَدُوًّا اِنَّكُمْ رَضِيتُمْ بِالْقُعُودِ اَوَّلَ مَرَّةٍ فَاقْعُدُوا مَعَ الْخَالِفِينَ ﴾

83- (Ey Muhammed!) Eğer Allah seni (Tebük seferinden, savaşa katılmayan ve tevbe de etmemiş olan) o münafıkların yanına tekrar döndürür de, onlar da bir başka savaşa katılmak için senden izin isterlerse, onlara de ki: "Benimle birlikte asla (cihada) çıkmayacaksınız ve benim yanımda herhangi bir düşmana karşı asla savaşmayacaksınız! Çünkü ilk davetimde (siz Tebük seferine katılmayıp) yerinizde oturmaya rıza gösterdiniz. Bu yüzden (oturup savaşa katılamayan zayıflar, kadınlar ve çocuklarla beraber) şimdi de kalıp oturun.

« فَإِنْ رَجَعَكَ اللّٰهُ إِلٰى طَٓائِفَةٍ مِنْهُمْ » **("Ey Muhammed!) Eğer Allah seni (Tebük seferinden, savaşa katılmayan ve tevbe de etmemiş olan) o münafıkların yanına tekrar döndürür de,"** Ayette yüce Allah, « إِلٰى طَٓائِفَةٍ مِنْهُمْ » diye buyurmuştur. Bunun sebebi, münafık olup da sonradan tevbe edenleri ve bir de ölüp gitmekle yok olmuş kimseleri buna dahil etmemek içindir. Nitekim meal de bu noktaya uyularak yazılmıştır.

« فَاسْتَأْذَنُوكَ لِلْخُرُوجِ » **"Onlar da bir başka savaşa katılmak için senden izin isterlerse,"** Yani Tebük Savaşı dışında bir başka savaşa katılmak için böyle bir izin istekleri olursa,

« فَقُلْ لَنْ تَخْرُجُوا مَعِيَ اَبَدًا » **Onlara de ki: 'Benimle birlikte asla (cihada) çıkmayacaksınız'** Kıraat imamlarından Hamza, Ali Kisai ve Ebubekir Şube, « مَعِيَ » kelimesindeki "Y" harfini sükun ile, "Maiy" ola-

rak okumuşlardır.

«وَلَنْ تُقَاتِلُوا مَعِىَ عَدُوًّا» **"Ve hangi konumda olursa olsun benim yanımda benimle beraber herhangi bir düşmana karşı asla savaşmayacaksınız!"** Ayetin bu kısmında geçen, « مَعِىَ » kelimesini burada görüldüğü gibi Hafs da böyle okumuştur.

« إِنَّكُمْ رَضِيتُمْ بِالْقُعُودِ أَوَّلَ مَرَّةٍ » **"Çünkü ilk davetimde (siz Tebük Seferine katılmayıp) yerinizde oturmaya rıza gösterdiniz."** Yani ilk defa davet olunduğunuz Tebük Seferine katılmama yolunu seçtiniz.

فَاقْعُدُوا مَعَ الْخَالِفِينَ ۞ » **"Bu yüzden (oturup savaşa katılamayan zayıflar, kadınlar ve çocuklarla beraber) şimdi de kalıp oturun."** Yani herhangi meşru bir mazeretleri sebebiyle katılamayıp kalanlarla beraber siz de kalın.

Münafıkların lideri Abdullah İbn Übey İbn Selül'ün ölümü üzerine, bunun gerçek iman sahibi olan oğlu Abdullah, Hz. Peygamber (sav)'den, üzerindeki gömlek ile babasının cenazesini kefenlemesini ve cenaze namazını da kendisinin kıldırmasını istedi. Resulullah (sav) de gerçek bir mü'min olan oğul Abdullah'ın isteklerini kabul etti. Ancak Hz. Ömer (r.a) buna karşı çıktı. Bunun üzerine Allah Resulü (sav) şöyle buyurdular:

"Bunun ona herhangi bir yararı olmayacaktır. Ancak bundan dolayı onun kavminden bin kişi kadarının gerçek anlamda iman edeceklerini beklemekteyim." [8]

İşte bunun üzerine şimdi tefsirini okuyacağımız ayet nazil olmuştur.

٨٤- ﴿وَلَا تُصَلِّ عَلَىٰٓ أَحَدٍ مِنْهُمْ مَاتَ أَبَدًا وَلَا تَقُمْ عَلَىٰ قَبْرِهِ ۖ إِنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَمَاتُوا وَهُمْ فَاسِقُونَ﴾

84- O (münafıklardan) ölen hiçbir kimsenin cenaze namazını asla kılma ve ona dua etmek için kabri başında durma! Çünkü onlar Allah ve Resulünü inkar ettiler ve kafir olarak öldüler.

[8] Bak. İbn Cerir; Tefsir:10/206

« وَلَا تُصَلِّ عَلٰٓى اَحَدٍ مِنْهُمْ مَاتَ اَبَدًا » **"O (münafıklardan) ölen hiçbir kimsenin cenaze namazını asla kılma!"** Mealde de belirtildiği gibi burada sözkonusu edilenler münafıklardır ve namazdan kasıt da cenaze namazıdır.

Rivayet olunduğuna göre, münafıkların elebaşısı konumundaki Abdullah İbn Übey İbn Selûl'ün, Allah Resulünün gömleğiyle teberrük talebinde bulunması, yani ondan yararlanmayı istemesi sebebiyle, Hazreç kabilesinden bu durumu gören bin kişi Müslüman olmuştur.

« مَاتَ » kelimesi, « اَحَدٍ » kelimesinin sıfatıdır. « اَبَدًا » kelimesi de, « تُصَلِّ » kelimesinin zarfıdır.

Hz. Peygamber (sav) ölü defnedilinceye kadar kabri başında beklerdi ve onun için dua ederlerdi. Bunun için ona şöyle buyuruldu:

« وَلَا تَقُمْ عَلٰى قَبْرِهٖ اِنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهٖ وَمَاتُوا وَهُمْ فَاسِقُونَ » **"Ve (ona dua etmek için) kabri başında durma! Çünkü onlar Allah ve Resulünü inkar ettiler ve kafir olarak öldüler."** Burada neden dolayı bunların cenaze namazlarının kılınamayacağının gerekçesi gösterilmektedir. Yani münafıklar, üzerlerine cenaze namazı kılınmaya ehil ve layık kimseler değiller. Çünkü onlar, Allah'ı ve Resulünü tanımadılar, inkar ettiler.

٨٥- ﴿وَلَا تُعْجِبْكَ اَمْوَالُهُمْ وَاَوْلَادُهُمْ اِنَّمَا يُرِيدُ اللّٰهُ اَنْ يُعَذِّبَهُمْ بِهَا فِى الدُّنْيَا وَتَزْهَقَ اَنْفُسُهُمْ وَهُمْ كَافِرُونَ﴾

85- (Münafıkların) mallarının ve çocuklarının çokluğu seni imrendirmesin. Çünkü Allah, bunlar sebebiyle dünyada azap çekmelerini, ve kafirler olarak canlarının çıkmasını istiyor.

« وَلَا تُعْجِبْكَ اَمْوَالُهُمْ وَاَوْلَادُهُمْ اِنَّمَا يُرِيدُ اللّٰهُ اَنْ يُعَذِّبَهُمْ بِهَا فِى الدُّنْيَا وَتَزْهَقَ اَنْفُسُهُمْ وَهُمْ كَافِرُونَ» (Münafıkların) **mallarının ve çocuklarının çokluğu seni imrendirmesin. Çünkü Allah, bunlar sebebiyle dünyada azap çekmelerini, ve kafirler olarak canlarının çıkmasını istiyor.**

Münafıklarla ilgili olarak bu ayetlerin tekrarı, mübalağa/abartı ve teyit maksadıyladır. Bir de muhatabın hatırında kalsın, iz bıraksın ve unutmasın içindir. Bu konunun gerçekten önemli bir konu olduğunu bilmesi ve buna içtenlikle inanması gayesiyledir. Çünkü münafıklar hakkın da gelen bu ayetlerden her biri farklı davranışlar, hareketler ve inanma yollarını izleyen farklı türden münafıklarla alakalıdır. Bu münafık grupların biri ötekine benzemez. Buna dikkat çekmek ve bunların tuzaklarına düşülmemesi içindir.

٨٦- ﴿وَإِذَا أُنْزِلَتْ سُورَةٌ أَنْ اٰمِنُوا بِاللّٰهِ وَجَاهِدُوا مَعَ رَسُولِهِ اسْتَأْذَنَكَ أُولُوا الطَّوْلِ مِنْهُمْ وَقَالُوا ذَرْنَا نَكُنْ مَعَ الْقَاعِدِينَ﴾

86- "Allah'a iman edin ve Resulü ile beraber cihada gidin" diye bir sûre indirildiği vakit, onlardan varlıklı (ve imkan sahibi) olan kimseler, cihada katılmamak için senden izin istediler ve: "Bizi bırak, bize dokunma, evde oturup kalan (zayıf ve güçsüzlerle) beraber oturup kalalım" dediler.

« وَإِذَا أُنْزِلَتْ سُورَةٌ أَنْ اٰمِنُوا بِاللّٰهِ وَجَاهِدُوا مَعَ رَسُولِهِ » **" Allah'a iman edin ve Resulü ile beraber cihada gidin' diye bir sûre indirildiği vakit,"** Burada geçen "sûre" ifadesiyle ya bir sûrenin tamamının veya bir kısmının, bazısı kasdolunması caizdir. Nitekim Kur'an ve Kitap ifadeleri de söylendiğinde bunların tamamı veya bir kısmı için caiz olabilmektedir.

Ayetteki, « أَنْ اٰمِنُوا » kavli « بِاَنْ اٰمِنُوا » demektir. Ya da buradaki, « أَنْ » müfessiredir.

« اسْتَأْذَنَكَ أُولُوا الطَّوْلِ مِنْهُمْ » **"Onlardan varlıklı (ve imkan sahibi) olan kimseler cihada katılmamak için senden izin istediler"** Ayette geçen, « أُولُوا الطَّوْلِ » kavli, fazilet sahibi, varlıklı, zengin kimseler demektir.

« وَقَالُوا ذَرْنَا نَكُنْ مَعَ الْقَاعِدِينَ » **"Ve: 'bizi bırak/bize dokunma, evde oturup kalan (zayıf ve güçsüzlerle) beraber oturup kalalım' dediler."** Yani geride kalabilmeleri meşru bir mazerete dayanan hasta ve

yatalaklar, yerinden kıpırdayamayacak derecede yaşlı olanlarla birlikte oturup kalalım, dediler.

٨٧- ﴿رَضُوا بِأَنْ يَكُونُوا مَعَ الْخَوَالِفِ وَطُبِعَ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَفْقَهُونَ﴾

87- (Böylece o münafıklar savaştan geri kalıp evlerinde oturan) kadınlarla birlikte kalma yolunu seçtiler. Bunların kalpleri (küfürleri yüzünden) mühürlendi. Onlar, (cihadın faziletini de, cihada katılmamanın ayıp ve kusurlarını da) anlayıp kavrayamazlar.

« رَضُوا بِأَنْ يَكُونُوا مَعَ الْخَوَالِفِ » **"(Böylece o münafıklar savaştan geri kalıp evlerinde oturan) kadınlarla birlikte kalma yolunu seçtiler."** Ayette geçen, « الْخَوَالِفِ » kelimesi, "el-Halife" kelimesinin çoğuludur ve kadınlar manasındadır. «وَطُبِعَ عَلَى قُلُوبِهِمْ» **"Bunların kalpleri, (küfürleri yüzünden) mühürlendi."** Yani küfrü, inkarı ve nifakı tercih etmeleri sebebiyle kalplerine mühür vuruldu.

« فَهُمْ لَا يَفْقَهُونَ » **"Onlar** (cihadın faziletini de, cihada katılmamanın ayıp ve kusurlarını da) **anlayıp kavrayamazlar."** Yani cihada katılmakla kazanılacak olan saadeti, mutluluğu, kurtuluş ve başarıyı anlayamayacakları gibi, cihaddan geri kalmakla da kaybedilecek şeyleri, helak oluşu ve şakaveti, kötülüğü de kavrayacak değiller.

٨٨- ﴿لٰكِنِ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا مَعَهُ جَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ وَأُولٰٓئِكَ لَهُمُ الْخَيْرَاتُ وَأُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾

88- Fakat Peygamber ve beraberinde ona iman edenler, mallarıyla ve canlarıyla cihad ettiler. İşte bütün hayırlar ve muazzam ödüller (hem dünya ve hem ahirette) bunlarındır. Kurtuluşa erenler de işte bunlardır.

«لٰكِنِ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا مَعَهُ جَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ» **"Fakat Peygamber ve beraberinde ona iman edenler, mallarıyla ve canlarıyla cihad ettiler."** Yani eğer bu münafıklar cihada katılmayıp geride kalırlarsa, elbette onlardan daha hayırlı olanlar gazaya katılmak için kalkıp harekete geçerler..

« وَأُولٰئِكَ لَهُمُ الْخَيْرَاتُ » **"İşte bütün hayırlar ve muazzam ödüller (hem dünyada ve hem de ahirette) bunlarındır."** Ayetin bu kısmındaki lafzın mutlak olması sebebiyle hem dünya ve hem de ahiret menfaatlerini kapsamaktadır. Bir başka yoruma göre de, **(Rahman,70)** ayete dayanılarak bu hayrın ya da iyiliğin Huriler olabileceği söylenmiştir. Çünkü yüce Allah orada ilgili ayette şöyle buyurmaktadır:

"Fihinne hayratun hisanun" "Orada içinde huyu güzel, yüzü güzel hayırlar/kadınlar vardır."

« وَأُولٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ » **"Kurtuluşa erenler de işte bunlardır."** Her istediklerine kavuşacak olanlar da işte bu kimselerdir.

٨٩- ﴿أَعَدَّ اللّٰهُ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ﴾

89- Allah (bu mücahit müminler için) bahçelerinin ve saraylarının altından ırmaklar akan cennetler hazırlamıştır. Onlar oraya içinde ebedi olarak kalmak üzere gireceklerdir. İşte en büyük kurtuluş budur.

« أَعَدَّ اللّٰهُ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ » **"Allah (bu mücahit müminler için) altından ırmaklar akan cennetler hazırlamıştır. Onlar oraya içinde ebedi olarak kalmak üzere gireceklerdir. İşte en büyük kurtuluş budur."**

Ayette geçen, « أَعَدَّ » yani "hazırlamıştır" kavli, cennetin de mahluk olduğuna, sonradan yaratılmışlığına bir delildir.

❁ ❁ ❁

90. – 94. AYETLER

وَجَٓاءَ الْمُعَذِّرُونَ مِنَ الْاَعْرَابِ لِيُؤْذَنَ لَهُمْ وَقَعَدَ الَّذِينَ كَذَبُوا اللّٰهَ
وَرَسُولَهُۜ سَيُصِيبُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿٩٠﴾ لَيْسَ
عَلَى الضُّعَفَٓاءِ وَلَا عَلَى الْمَرْضٰى وَلَا عَلَى الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ مَا
يُنْفِقُونَ حَرَجٌ اِذَا نَصَحُوا لِلّٰهِ وَرَسُولِهِۜ مَا عَلَى الْمُحْسِنِينَ مِنْ
سَبِيلٍۜ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌۙ ﴿٩١﴾ وَلَا عَلَى الَّذِينَ اِذَا مَٓا اَتَوْكَ
لِتَحْمِلَهُمْ قُلْتَ لَٓا اَجِدُ مَٓا اَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِۖ تَوَلَّوْا وَاَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ
مِنَ الدَّمْعِ حَزَنًا اَلَّا يَجِدُوا مَا يُنْفِقُونَۜ ﴿٩٢﴾ اِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى
الَّذِينَ يَسْتَأْذِنُونَكَ وَهُمْ اَغْنِيَٓاءُۚ رَضُوا بِاَنْ يَكُونُوا مَعَ
الْخَوَالِفِۙ وَطَبَعَ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٩٣﴾ يَعْتَذِرُونَ
اِلَيْكُمْ اِذَا رَجَعْتُمْ اِلَيْهِمْۜ قُلْ لَا تَعْتَذِرُوا لَنْ نُؤْمِنَ لَكُمْ قَدْ نَبَّاَنَا
اللّٰهُ مِنْ اَخْبَارِكُمْۜ وَسَيَرَى اللّٰهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ ثُمَّ تُرَدُّونَ اِلٰى
عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٩٤﴾

Meâli

90. Bedevilerden savaşa katılmamak için mazeret ileri sürenler kendilerine izin verilsin diye (Allah Resulüne) geldiler. Allah ve Resulüne (iman etmedikleri halde inandıklarını ileri sürerek) yalan söyleyen (bedevi münafıklar da mazeretsiz olarak savaşa katılmayıp) oturdular. Onlardan kafir olanlarına acıklı bir azap erişecektir.

91. Allah ve Resulü için nasihat ettikleri takdirde zayıflara, hastalara ve savaşa katılabilmek için harcama gücünden yoksun olmaları sebebiyle katılamayanlara herhangi bir sorumluluk yoktur. Çünkü iyiliklerini sürdürenleri, (savaştan geri kaldıkları için) sorumluluk altına sokacak herhangi bir sebep yoktur. Allah çok bağışlayan ve çok merha-met edendir.

92. (Ey Muhammed! Cihada katılmak üzere) gelip senden binek isteyenlere senin, "size binek sağlayabilecek bir gücüm yok" demen sebebiyle, harcayacak bir şeyleri olmadığından gözlerinden yaşlar akıta akıta üzüntülü bir şekilde dönen (yoksul kimselere de) bir sorumluluk yoktur.

93. Asıl kınanması gerekenler, ancak zengin olmalarına rağmen (sırf savaşa) katılmamak için senden izin isteyip geride kalanlardır. Çünkü bunlar savaştan geri kalan kadınlarla beraber kalma yolunu seçtiler. Allah da onların kalplerini mühürledi (de hakkı görmez oldular.) Artık onlar hiçbirşey anlamazlar.

94. (Savaşa katılmayıp da geride kalan bu münafıklar) yanlarına döndüğünüz de size mazeretler uyduracaklar. (Ey Muhammed! Onlara) de ki: "Hiçbir şekilde özür dilemeye kalkışmayın. Size asla inanmıyoruz. Zira Allah (vahiy yoluyla) sizin gerçek durumunuzu bize bildirmiştir. Bundan böyle işleyeceğiniz her şeyi Allah da, Resulü de görüp değerlendirecektir; daha sonra da, ister gizli olsun, ister açık olsun, her şeyi en iyi bilen Allah'ın huzuruna çıkarılacaksınız. O da bütün yapıp ettiklerinizi size bir bir haber verecektir.

Tefsiri

٩٠ – ﴿وَجَآءَ الْمُعَذِّرُونَ مِنَ الْأَعْرَابِ لِيُؤْذَنَ لَهُمْ وَقَعَدَ الَّذِينَ كَذَبُوا اللّٰهَ وَرَسُولَهُ سَيُصِيبُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾

90. Bedevilerden savaşa katılmamak için mazeret ileri sürenler kendilerine izin verilsin diye (Allah Resulüne) geldiler. Allah ve Resulüne (iman etmedikleri halde inandıklarını ileri sürerek) yalan söyleyen (bedevi münafıklar da mazeretsiz olarak savaşa katılmayıp) oturdular. Onlardan kafir olanlarına acıklı bir azap erişecektir.

«وَجَٓاءَ الْمُعَذِّرُونَ مِنَ الْاَعْرَابِ لِيُؤْذَنَ لَهُمْ» **"Bedevilerden savaşa katılmamak için mazeret ileri sürenler, kendilerine izin verilsin diye (Allah Resulüne) geldiler."** Herhangi bir işin eksik ve kusurlu yapılması ve ağırdan alınması hususunda bu mazeret kelimesi ve türevleri kullanılır. Örneğin, « عَذَّرَ فَالْاَمْرِ » "işinde kusurlu oldu, işi ağırdan aldı" anlamında bu kelime kullanılır.

İşin aslı ise; herhangi bir mazereti olmadığı halde, bir özrünün olduğunu, eksiğinin bulunduğunu vehmettirmesidir, böyle bir durumunun olduğunu var saydırmasıdır. Ya da, « اَلْمُعْتَذِرُونَ » demek olup, bu da asılsız olarak, hiçbir şeyleri olmamasına rağmen mazeret uydurmak, bahane ileri sürmektir. Bu kelimede "T" harfi, "**Zal**" harfine idğam olunmuştur. Bundan ötürü de "T" harfinin harekesi ayın harfine nakledildi ve kelime, « اَلْمُعَذِّرُونَ » oldu.

Rivayete göre, bu şekilde bahane uyduranlar Esed ve Gatafan Oğullarıdır. Bunlar, Allah Resulüne gelerek: "Bizim bakmak zorunda olduğumuz, ailemiz, çoluk çocuğumuz bulunuyor ve biz gerçekten sıkıntı içerisindeyiz, Tebük seferine katılmamamız için bize izin ver" deyip mazeret uydurdular.

«وَقَعَدَ الَّذِينَ كَذَبُوا اللّٰهَ وَرَسُولَهُ» **"Allah ve Resulüne (iman etmedikleri halde inandıklarını ileri sürerek) yalan söyleyen (bedevi münafıklar da mazeretsiz olarak savaşa katılmayıp) oturdular."**

Mealde de belirttiğimiz gibi bunlar bedevilerin münafık olanlarıdırlar. Bunlar savaşa katılmamak için izin istemeye bile gelmemişlerdir. Oysa inandıklarını söylemekteydiler. Bu davranışlarıyla bunların, Allah ve Resulüne iman ettikleri iddialarında yalan söyledikleri gerçeği ortaya çıkmış oldu.

« سَيُصِيبُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ » **"Onlardan** (bedevilerden) **kâfir olanlarına acıklı bir azap erişecektir."** Dünyada öldürülmek ve ahirette de cehennem ateşiyle acıklı bir azap kendilerine erişecektir.

٩١- ﴿لَيْسَ عَلَى الضُّعَفَاءِ وَلَا عَلَى الْمَرْضَى وَلَا عَلَى الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ مَا يُنْفِقُونَ حَرَجٌ إِذَا نَصَحُوا لِلّٰهِ وَرَسُولِهِ مَا عَلَى الْمُحْسِنِينَ مِنْ سَبِيلٍ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾

91. Allah ve Resulü için nasihat ettikleri takdirde zayıflara, hastalara ve savaşa katılabilmek için harcama gücünden yoksun olmaları sebebiyle katılamayanlara herhangi bir sorumluluk yoktur. Çünkü iyiliklerini sürdürenleri, (savaştan geri kaldıkları için) sorumluluk altına sokacak herhangi bir sebep yoktur. Allah çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.

« لَيْسَ عَلَى الضُّعَفَاءِ وَلَا عَلَى الْمَرْضَى وَلَا عَلَى الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ مَا يُنْفِقُونَ حَرَجٌ إِذَا نَصَحُوا لِلّٰهِ وَرَسُولِهِ» **"Allah ve Resulü için nasihat ettikleri takdirde"** -yani öğüt veren kimsenin öğütte bulunduğu yakınına davrandığı gibi ister gizlide olsun, ister açıkta olsun her halükarda imanlarında ihlas sahibi olmaları, itaat etmeleri durumunda **-zayıflara** -yaşlı ve yatalak olanlara, kötürümlere-, **hastalara ve savaşa katılabilmek için harcama gücünden yoksun olmaları sebebiyle katılamayanlara herhangi bir sorumluluk yoktur."**

Harcama gücünden yoksun olanlar Müzeyne, Cuheyne ve Uzre Oğullarından olan fakir ve yoksul kimseler idiler. « حَرَجٌ » günah, vebal ve savaştan geri kalmaktan dolayı oluşan sıkıntı ve darlık.

« مَا عَلَى الْمُحْسِنِينَ مِنْ سَبِيلٍ» **"Çünkü iyiliklerini sürdürenleri, (savaştan geri kaldıkları için) sorumluluk altına sokacak herhangi bir sebep yoktur."** Yani gerçekten mazeret sahibi olup da hakkı öğütleyenler için bir günah ve sıkıntı yoktur, onların azarlanmalarını gerektiren bir durum da yoktur.

« وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ » **"Allah çok bağışlayan ve çok merhamet edendir."** Dolayısıyla mazeretleri sebebiyle savaşa katılamayıp geride kalanları bağışlar ve onlara acıyıp merhamet eder.

٩٢- ﴿ وَلَا عَلَى الَّذِينَ إِذَا مَا أَتَوْكَ لِتَحْمِلَهُمْ قُلْتَ لَا أَجِدُ مَا أَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِ تَوَلَّوْا وَأَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ حَزَنًا أَلَّا يَجِدُوا مَا يُنْفِقُونَ ﴾

92. (Ey Muhammed! Cihada katılmak üzere) gelip senden binek isteyenlere senin, "size binek sağlayabilecek bir gücüm yok" demen sebebiyle, harcayacak bir şeyleri olmadığından gözlerinden yaşlar akıta akıta üzüntülü bir şekilde dönen (yoksul kimselere de) bir sorumluluk yoktur.

« وَلَا عَلَى الَّذِينَ إِذَا مَا أَتَوْكَ لِتَحْمِلَهُمْ » **("Ey Muhammed! cihada katılmak üzere) gelip senden binek isteyenlere senin,"** onları taşımak üzere kendilerine binek vermeni senden isteyenlere,

«قُلْتَ لَا أَجِدُ مَا أَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِ» **"size binek sağlayabilecek bir gücüm yok, demen sebebiyle"** Ayette geçen, « قُلْتَ » kavli, « أَتَوْكَ » kavlindeki «كَ» **"Kef"** harfinden haldir. Bundan önce ise, bir «قَدْ» kelimesi gizli olarak bulunmaktadır. Yani: **"Sana geldiklerinde: "Size binek sağlayabilecek bir gücüm yok, dediğin zaman... dönen (döndüler)"** demektir. Burada « تَوَلَّوْا » kavli, « إذَا » edatının cevabıdır.

«تَوَلَّوْا وَأَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ حَزَنًا أَلَّا يَجِدُوا مَا يُنْفِقُونَ» **"Harcayacakları bir şeyleri olmadığından gözlerinden yaşlar akıta akıta üzüntülü bir şekilde dönen (yoksul kimselere de) bir sorumluluk yoktur."**

Burada geçen, « تَفِيضُ » kelimesi, « تَسِيلُ » karşılığında **"akıtır"**, manasınadır. Örneğin, « تَفِيضُ دَمْعًا » Yaş damlatıyor, ifadesi « يَفِيضُ دَمْعُهَا » gözünün yaşı akıyor, gözünden yaş damlıyor, ifadesinden daha açık ve net bir ifadedir. Burada sanki gözün tamamı taşan gözyaşı pınarı gibi değerlendirilmiştir. « مِنْ » edatı ise beyan yani açıklama içindir. Bu tıpkı, « أَفْضَلُكَ مِنْ رَجُلٍ » ifadesine benzer. Car ile mecrur ise temyiz olarak mahallen mansubtur.

Aynı zamanda buradaki, « قُلْتَ لَآ أَجِدُ » ibaresinin bir istinaf cümlesi olması da caizdir. Burada adeta şöyle denilir gibidir: "**Senden binit istemek üzere geldikleri zaman geri döndüler.**" Bunun üzerine onlara: "**Ne oluyor ki, onlar ağlayarak geri dönüyorlar?**" diye sorulunca, bu defa onlar: "**Sen, size binek sağlayabilecek bir gücüm yok, dedin**" diye cevap verdiler. Ancak burada, bu cümle, tıpkı itiraz yani parantez cümlesi gibi şart ile cezanın arasına girmiş bulunmaktadır. « حَزَنًا » ise, mef'ulün lehtir.

« أَلَّا يَجِدُوا مَا يُنْفِقُونَ » Kavli de, « لِلَّا يَجِدُوا مَا يُنْفِقُونَ » takdirinde olup, "İnfak edecekleri, harcayacakları bir şey bulamamaları sebebiyle" demektir. Mefulün leh olması itibariyle de bu, mahallen mansubtur. Bunu nasb eden kelime ise, « حَزَنًا » kelimesidir.

Allah Resulünden savaşa katılmak için binek isteyenler ise, Ebu Musa el-Eş'ari ve arkadaşlarıdır. Ağlayanlar ise, bunlar da Ensar'dan altı kişidirler.

٩٣- ﴿ إِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى الَّذِينَ يَسْتَأْذِنُونَكَ وَهُمْ أَغْنِيَآءُ رَضُوا بِأَنْ يَكُونُوا مَعَ الْخَوَالِفِ وَطَبَعَ اللّٰهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴾

93. Asıl kınanması gerekenler, ancak zengin olmalarına rağmen (sırf savaşa) katılmamak için senden izin isteyip geride kalanlardır. Çünkü bunlar savaştan geri kalan kadınlarla beraber kalma yolunu seçtiler. Allah da onların kalplerini mühürledi (de hakkı görmez oldular.) Artık onlar hiçbirşey anlamazlar.

« إِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى الَّذِينَ يَسْتَأْذِنُونَكَ وَهُمْ أَغْنِيَآءُ » "**Asıl kınanması gerekenler, ancak zengin ve varlıklı olmalarına rağmen, (sırf savaşa) katılmamak için senden izin isteyip geride kalanlardır.**" Bundan sonra gelen, « رَضُوا » cümlesi istinaf cümlesidir yani yeni bir cümledir. Sanki burada, "Onlar zengin oldukları halde, neden savaşa katılmamak ve geride kalmak için izin istediler?" diye bir soru soruluyor da buna, « رَضُوا » diye cevap verilir gibidir.

«رَضُوا بِأَنْ يَكُونُوا مَعَ الْخَوَالِفِ» **"Çünkü bunlar, savaştan geri kalan kadınlarla beraber kalma yolunu seçtiler."** Yani bunlar da kadınlar sınıfından olmaya, rıza gösterdiler.

«وَطَبَعَ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ» **"Allah onların kalplerini mühürledi (de hakkı görmez oldular.) Artık onlar hiçbir şey anlamazlar."**

٩٤- ﴿يَعْتَذِرُونَ اِلَيْكُمْ اِذَا رَجَعْتُمْ اِلَيْهِمْ قُلْ لَا تَعْتَذِرُوا لَنْ نُؤْمِنَ لَكُمْ قَدْ نَبَّاَنَا اللّٰهُ مِنْ اَخْبَارِكُمْ وَسَيَرَى اللّٰهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ ثُمَّ تُرَدُّونَ اِلٰى عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ﴾

94. (Savaşa katılmayıp da geride kalan bu münafıklar) yanlarına döndüğünüz de size mazeretler uyduracaklar. (Ey Muhammed! Onlara) de ki: "Hiçbir şekilde özür dilemeye kalkışmayın. Size asla inanmıyoruz. Zira Allah (vahiy yoluyla) sizin gerçek durumunuzu bize bildirmiştir. Bundan böyle işleyeceğiniz her şeyi Allah da, Resulü de görüp değerlendirecektir; daha sonra da, ister gizli olsun, ister açık olsun, her şeyi en iyi bilen Allah'ın huzuruna çıkarılacaksınız. O da bütün yapıp ettiklerinizi size bir bir haber verecektir.

«يَعْتَذِرُونَ اِلَيْكُمْ اِذَا رَجَعْتُمْ اِلَيْهِمْ» **"(Savaşa katılmayıp da geride kalan bu münafıklar) yanlarına döndüğünüz de size mazeretler uyduracaklar."** Yani siz bulunduğunuz şu Tebük seferinden döndüğünüz de kendileri adına bir takım batıl, yalan-yanlış, uyduruk mazeretler icat edecekler.

«قُلْ لَا تَعْتَذِرُوا لَنْ نُؤْمِنَ لَكُمْ» **("Ey Muhammed! Onlara) de ki: 'hiçbir şekilde** (batıl ve asılsız şeyler uydurarak) **özür dilemeye kalkışmayın. Çünkü size asla inanmıyoruz."** Biz sizi doğrulayacak, tasdik edecek değiliz. Bu ifade, onların özürlerini kabul etmemenin bir gerekçesidir. Çünkü mazeret sergileyen kimsenin asıl amacı, mazeret dilediği konuda isteğinin kabul edilmesidir. Bu istek ise, reddedilmektedir.

«قَدْ نَبَّاَنَا اللّٰهُ مِنْ اَخْبَارِكُمْ» **"Zira Allah (vahiy yoluyla) sizin gerçek durumunuzu bize bildirmiştir."** Bu da münafıkların ileri sürdükleri

mazeretlerinin doğrulanmamasının bir gerekçesidir. Çünkü yüce Allah, Resulü Hz. Muhammed (sav)'e, onlara ait durumu, içlerinde gizleye geldikleri şeyleri vahiy yoluyla bildirince, artık bundan böyle bunların ileri sürecekleri mazeretleri bu gerçek karşısında kabul edilmez, edilmesi de doğru olmaz.

« وَسَيَرَى اللّٰهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ » **"Bundan böyle işleyeceğiniz her şeyi Allah da, Resulü de görüp değerlendirecektir;"** Küfrünüzden dönecek misiniz yoksa onda ayak mı direyeceksiniz?

« ثُمَّ تُرَدُّونَ إِلَى عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ » **"Daha sonra da, ister gizli olsun, ister açık olsun, her şeyi en iyi bilen Allah'ın huzuruna çıkarılacaksınız."** Evet, O'nun huzuruna gönderileceksiniz. Çünkü O, her gizliyi bildiği gibi, açık olan her şeyi de bilendir.

« فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ » **"O da bütün yapıp ettiklerinizi size bir bir haber verecektir."** Evet, işlediğiniz bu şeylere göre sizi cezalandıracaktır.

❁ ❁ ❁

95. – 101. ÂYETLER

سَيَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ لَكُمْ إِذَا انْقَلَبْتُمْ إِلَيْهِمْ لِتُعْرِضُوا عَنْهُمْ ۘ فَأَعْرِضُوا عَنْهُمْ ۘ إِنَّهُمْ رِجْسٌ ۘ وَمَأْوٰيهُمْ جَهَنَّمُ ۚ جَزَآءً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٩٥﴾ يَحْلِفُونَ لَكُمْ لِتَرْضَوْا عَنْهُمْ ۚ فَإِنْ تَرْضَوْا عَنْهُمْ فَإِنَّ اللّٰهَ لاَ يَرْضٰى عَنِ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ ﴿٩٦﴾ اَلْأَعْرَابُ أَشَدُّ كُفْرًا وَنِفَاقًا وَأَجْدَرُ أَلاَّ يَعْلَمُوا حُدُودَ مَآ أَنْزَلَ اللّٰهُ عَلٰى رَسُولِهِ ۘ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٩٧﴾ وَمِنَ الْأَعْرَابِ مَنْ يَتَّخِذُ مَا يُنْفِقُ مَغْرَمًا وَيَتَرَبَّصُ بِكُمُ الدَّوَآئِرَ ۘ عَلَيْهِمْ دَآئِرَةُ السَّوْءِ ۘ وَاللّٰهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٩٨﴾ وَمِنَ الْأَعْرَابِ مَنْ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَيَتَّخِذُ مَا يُنْفِقُ قُرُبَاتٍ عِنْدَ اللّٰهِ وَصَلَوَاتِ الرَّسُولِ ۘ أَلآَ إِنَّهَا قُرْبَةٌ لَهُمْ ۘ سَيُدْخِلُهُمُ اللّٰهُ فِي رَحْمَتِهِ ۘ إِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٩٩﴾ وَالسَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ ۙ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتَهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَآ أَبَدًا ۘ ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١٠٠﴾ وَمِمَّنْ حَوْلَكُمْ مِنَ الْأَعْرَابِ مُنَافِقُونَ ۘ وَمِنْ أَهْلِ الْمَدِينَةِ مَرَدُوا عَلَى النِّفَاقِ لاَ تَعْلَمُهُمْ ۘ نَحْنُ نَعْلَمُهُمْ ۘ سَنُعَذِّبُهُمْ مَرَّتَيْنِ ثُمَّ يُرَدُّونَ إِلٰى عَذَابٍ عَظِيمٍ ۚ ﴿١٠١﴾

Meâli

95- (Savaştan dönüp) yanlarına geldiğiniz vakit, (münafıklar) mazeretlerini kabul etmeniz için Allah adına yemin edecekler. Artık onlardan yüz çevirin, (onları muhatap kabul etmeyin.) Çünkü onlar pis ve murdardırlar. Onların varacağı yer cehennem ateşidir. Bu ceza, onların işledikleri günahlar sebebiyledir.

96- (Ey Müminler!) Siz kendilerinden razı olasınız diye gelip size yemin edecekler. Fakat siz onlardan memnun kalıp özürlerini kabul etseniz bile, (iyi bilin ki) Allah, hak yoldan sapan bir toplumdan asla hoşnut kalmayacaktır.

97- Bedeviler (katı yürekli, kaba - saba kimseler olmaları itibariyle) inkarcılıkta ve nifak çıkarmada (başkalarına göre) daha azılı toplumlardır. Ve aynı zamanda bunlar, Allah'ın Resulüne indirdiği kanun ları reddetmeye daha hevesli ve daha yatkın olan kimselerdir. Allah çok iyi bilendir ve hikmet sahibidir.

98- Bedevilerden (kimi münafık kimseler de) vardır ki, (fayda ve sevabına inanmadıklarından Allah yolundaki) harcamaları bir angarya, kabul eder ve başınıza türlü belalar gelmesini bekler dururlar. Bekleye durdukları o bela ve felaketler kendi başlarına dönsün. Allah (onların söyledikleri her şeyi) en iyi işiten ve (kötü amaçlarını da) en iyi bilendir.

99- Bedevilerden öyleleri de vardır ki, Allah'ı ve ahireti tasdik eder, (Allah yolundaki) harcamalarını da Allah katında bir yakınlığa ve peygamberin duasını almaya vesile kılar. İyi bilin ki yaptıkları harcamalar onlar için Allah katında bir yakınlık vesilesidir. Allah onları rahmeti içine koyacaktır. Şüphesiz Allah, çok bağışlayan ve çok esirgeyendir.

100- Müslüman olmakta ilk sırayı kazanıp (inançları uğruna yurtlarını terkeden) muhacirler, (onlara kucak açıp yardım eden) Ensar ve güzel bir şekilde onları izleyenler var ya, işte Allah, onlardan razı olmuştur, onlar da Allah'tan razı olmuşlardır. Allah onlara, altlarından ırmaklar akan cennetler hazırlamıştır. Onlar oraya, içinde ebedi olarak kalmak üzere gireceklerdir. İşte bu (hoşnutluk ve razı olma işi), en büyük kurtuluş (ve en büyük başarıdır.)

101- Çevrenizde bulunan bedeviler arasında münafık kimseler var olduğu gibi, Medine halkı içerisinde de öyle iki yüzlüler/münafıklar var. (Ey Muhammed!) Sen onları bilemezsin, ama biz onları çok iyi biliriz.

(Kat kat olmak üzere) biz onlara iki kez azap edeceğiz. Daha sonra da on lar en şiddetli bir azaba itileceklerdir.

Tefsiri

٩٥- ﴿سَيَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ لَكُمْ إِذَا انْقَلَبْتُمْ إِلَيْهِمْ لِتُعْرِضُوا عَنْهُمْ فَأَعْرِضُوا عَنْهُمْ إِنَّهُمْ رِجْسٌ وَمَأْوٰيهُمْ جَهَنَّمُ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ﴾

95- (Savaştan dönüp) yanlarına geldiğiniz vakit, (münafıklar) mazeretlerini kabul etmeniz için Allah adına yemin edecekler. Artık onlardan yüz çevirin, (onları muhatap kabul etmeyin.) Çünkü onlar pis ve murdardırlar. Onların varacağı yer cehennem ateşidir. Bu ceza, onların işledikleri günahlar sebebiyledir.

« سَيَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ لَكُمْ إِذَا انْقَلَبْتُمْ إِلَيْهِمْ لِتُعْرِضُوا عَنْهُمْ » **("Savaştan dönüp) yanlarına geldiğiniz vakit (münafıklar,) mazeret-lerini kabul etmeniz için Allah adına yemin edecekler."** Onlara ilişmemeniz, onları olduğu gibi bırakmanız ve kınamamanız için gelip size yemin edeceklerdir.

« فَأَعْرِضُوا عَنْهُمْ » **"Artık onlardan yüz çevirin, (onları muhatap kabul etmeyin.)"** Onlara istediklerini verin, başınızdan savın ve onları önemsemeyin. « إِنَّهُمْ رِجْسٌ » **"Çünkü onlar pis ve murdardırlar,"** Bu, kendilerine yaklaşılmaması ve azarlanıp ayıplanmaması gerektiğini belirten bir, gerekçe ve sebeptir. Yani onları azarlamak, onlara karşı tavır almak, hiçbir yarar sağlamayacaktır. Çünkü bunlar, yüzsüz kimselerdir, kınanmaları onlara bir yarar sağlamayacak, düzeltilmeleri de mümkün olmadığından düzeltmek için çabanın da bir yararı olmayacaktır, sen onları ıslah edemezsin. Zira onlar pisliktirler, murdardırlar, bulaşırlar, Bu itibarla, onları temizlemeye gerek yoktur, bu, mümkün de değildir.

« وَمَأْوٰيهُمْ جَهَنَّمُ » **"Onların varacakları yer cehennem ateşidir."** Gidecekleri yer ateştir. Yani azarlanmaları ve yerilmeleri bakımından onlara cehennem ateşi yeter. Dolayısıyla onları azarlamaya kalkışmayın, buna kendinizi zorlamayın.

«جَزَآءً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ» **"Bu ceza, onların işledikleri günahlar sebebiyledir."** Yani onlar yapıp ettiklerinin karşılığını bulacaklardır, kazandıklarıyla cezalandırılacaklardır.

٩٦- ﴿يَحْلِفُونَ لَكُمْ لِتَرْضَوْا عَنْهُمْ فَإِنْ تَرْضَوْا عَنْهُمْ فَإِنَّ اللّٰهَ لَا يَرْضٰى عَنِ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ﴾

96- (Ey Müminler!) Siz kendilerinden razı olasınız diye gelip size yemin edecekler. Fakat siz onlardan memnun kalıp özürlerini ka bul etseniz bile, (iyi bilin ki) Allah, hak yoldan sapan bir toplumdan asla hoşnut kalmayacaktır.

«يَحْلِفُونَ لَكُمْ لِتَرْضَوْا عَنْهُمْ» **"(Ey müminler!) Siz kendilerinden razı olasınız."** Yani onların gelip size Allah adına yemin etme nedenleri, sırf sizi memnun etmek ve bir de bunun dünyalıkları bakımından onlara faydası olmasından dolayıdır, başka değil.

«فَإِنْ تَرْضَوْا عَنْهُمْ فَإِنَّ اللّٰهَ لَا يَرْضٰى عَنِ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ» **"Fakat siz onlardan memnun kalıp özürlerini kabul etseniz bile, (iyi bilin ki) Allah, hak yoldan sapan bir toplumdan asla hoşnut kalmayacaktır."** Yani, eğer Allah onlardan memnun kalmadıysa, onlara gazapta bulunmuş ise, sadece sizin onlardan hoşnut kalmanız onlara bir fayda getirmeyecektir. Onlar dünya ve ahiret azabına aday ve hedef oldukları, sürece sizin memnuniyetinizin hiçbir manası olmayacaktır.

Bu ifadenin burada yer alma nedeni de şudur: "Mü'minlerin onlardan hoşnut kalmaları, memnuniyetleri aynı zamanda Allah'ın da onlardan memnun ve hoşnut kalmasını sağlar" türünden vehimleri, akla gelebilecek ihtimalleri önlemek içindir.

٩٧- ﴿اَلْاَعْرَابُ اَشَدُّ كُفْرًا وَنِفَاقًا وَاَجْدَرُ اَلَّا يَعْلَمُوا حُدُودَ مَا اَنْزَلَ اللّٰهُ عَلٰى رَسُولِهِ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ﴾

97- Bedeviler (katı yürekli, kaba-saba kimseler olmaları itibariyle) inkarcılıkta ve nifak çıkarmada (başkalarına göre) daha azılı toplumlardır. Ve aynı zamanda bunlar, Allah'ın Resulüne indirdiği

kanunları reddetmeye daha hevesli ve daha yatkın olan kimselerdir. Allah çok iyi bilendir ve hikmet sahibidir.

« الْأَعْرَابُ أَشَدُّ كُفْرًا وَنِفَاقًا » **"Bedeviler (katı yürekli, kaba-saba kimseler olmaları itibariyle) inkarcılıkta ve nifak çıkarmada (başkalarına göre) ve daha azılı toplumlardır."** Ayetin başında yer alan, « الْأَعْرَابُ » kavli, yani Bedeviler ifadesi, çöl hayatı yaşayan Araplar demektir. Bunlar şehir hayatı yaşayan yerleşik bir toplumdan, uygarlıktan uzakta bulundukları için hep kaba-saba, katı yürekli, ilimden ve ilim adamlarından uzak kalmış kimseler olduklarından kafirlikte ve münafıklıkta başı çekme konusunda en önde yer alan kimselerdir.

« وَأَجْدَرُ أَلَّا يَعْلَمُوا حُدُودَ مَا أَنْزَلَ اللّٰهُ عَلَى رَسُولِهِ » **"Ve aynı zamanda bunlar, Allah'ın Resulüne indirdiği kanunları reddetmeye ve daha yatkın olan kimselerdir."** Özellikleri itibariyle tanımamaya daha yatkındırlar. Bu açıdan onlar, dinin sınırlarını, Allah'ın indirdiği şeriatı yani kanun ve yasaları, hükümleri tanımazlar, kabul etmezler. Çünkü durumları buna en uygun olan kesim bunlardır. Nitekim Hz. Peygamber (sav)'in şu ifadeleri de bu gerçeği vurgulamaktadır. Allah Resulü (sav) şöyle buyuruyor:

"Doğrusu kabalık, müsamahasızlık ve katı yüreklilik, toprağa bağlı ve hayvanları arasında kaba saba haykırışıyla yaşayan yaygaracı, kendini beğenen toplumların özelliğidir." [9]

Yani bu toplumlar toprağa bağımlıdırlar, yarıcıdırlar. Çünkü bulundukları toprakta ya da kırsal alanda, ekinleri, tarlaları ve hayvanları arasında kabaca bağırıp dururlar. Bu itibarla, "**el-Fediyd**" kelimesi çok bağıran demektir.

« وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ » **"Allah çok iyi bilendir ve** (onlara mühlet ve süre vermede) **de hikmet sahibidir."**

٩٨- ﴿وَمِنَ الْأَعْرَابِ مَنْ يَتَّخِذُ مَا يُنْفِقُ مَغْرَمًا وَيَتَرَبَّصُ بِكُمُ الدَّوَائِرَ ۚ عَلَيْهِمْ دَائِرَةُ السَّوْءِ ۗ وَاللّٰهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ﴾

[9] Buhari, Bed'ul-Halk;14/3302 ve Müslim, İman, bab; 21. H.51/81

98- Bedevilerden (kimi münafık kimseler de) vardır ki, (fayda ve sevabına inanmadıklarından Allah yolundaki) harcamaları bir angarya, kabul eder ve başınıza türlü belalar gelmesini bekler dururlar. Bekleye durdukları o bela ve felaketler kendi başlarına dönsün. Allah (onların söyledikleri her şeyi) en iyi işiten ve (kötü amaçlarını da) en iyi bilendir.

«وَمِنَ الْأَعْرَابِ مَنْ يَتَّخِذُ مَا يُنْفِقُ مَغْرَمًا» **"Bedevilerden (kimi münafık kimseler de) vardır ki, (fayda ve sevabına inanmadıklarından Allah yolundaki harcamaları) bir angarya, kabul ederler"** Çünkü bunlar, sırf Müslümanlara karşı takiyye yaparak ve gösteriş için verirler. Verdiklerini Allah rızası için vermezler, onun katından bir sevap beklemezler.

«وَيَتَرَبَّصُ بِكُمُ الدَّوَائِرَ» **"Ve başınıza türlü belalar gelmesini bekler dururlar."** Yani devrin değişmesini, günlerin geçmesiyle olayların kendileri lehine düzelmesini, sizin onlara olan üstünlüğünüzün ve egemenliğinizin yok olmasını, böylece sadaka vermekten, infakta bulunmaktan kurtulmalarını isterler.

«عَلَيْهِمْ دَائِرَةُ السَّوْءِ» **"Bekleye durdukları o bela ve felaketler kendi başlarına dönsün."** Yani bunların, içine Müslümanların düşmesini bekledikleri felaketler, musibetler ve savaşlar onların başına gelsin, bunun altında yok olup gitsinler. Mekke Kıraat Okulu İmamları ve Ebu Amr, «السُّوْء» kelimesini, **"es-Suu"** olarak okumuşlardır. Bu da azap manasındadır. Sin harfinin fethasıyla «السَّوْء» kelimesi, zamanın kötülüklere gebe olmasını, kötü olayların olabileceğini anlatan bir yerme ifadesidir. Örneğin, « رَجُلُ صِدْقٍ » doğruluk sembolü, dürüstlük abidesi bir adam, ifadesine karşıt olarak « رَجُلُ سَوْءٍ » tamamen kötü bir adam hiçbir iyi yanı olmayan kişi, cümlesi gibi.

« وَاللّٰهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ » **"Allah (onların söyledikleri her şeyi) en iyi işiten ve (kötü amaçlarını da) en iyi bilendir."** Yani sadaka vermeleri, infakta bulunmaları kendilerinden istendiğinde onların ne söylediklerini Allah işitendir ve içlerinde saklı tuttukları niyet ve gayelerini de bilendir.

٩٩- ﴿وَمِنَ الْأَعْرَابِ مَنْ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَيَتَّخِذُ مَا يُنْفِقُ قُرُبَاتٍ عِنْدَ اللّٰهِ وَصَلَوَاتِ الرَّسُولِ اَلَٓا اِنَّهَا قُرْبَةٌ لَهُمْ سَيُدْخِلُهُمُ اللّٰهُ ف۪ي رَحْمَتِه۪ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَح۪يمٌ﴾

99- Bedevilerden öyleleri de vardır ki, Allah'ı ve ahireti tasdik eder, (Allah yolundaki) harcamalarını da Allah katında bir yakınlığa ve peygamberin duasını almaya vesile kılar. İyi bilin ki yaptıkları harcamalar onlar için Allah katında bir yakınlık vesilesidir. Allah onları rahmeti içine koyacaktır. Şüphesiz Allah, çok bağışlayan ve çok esirgeyendir.

«وَمِنَ الْأَعْرَابِ مَنْ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَيَتَّخِذُ مَا يُنْفِقُ قُرُبَاتٍ عِنْدَ اللّٰهِ وَصَلَوَاتِ الرَّسُولِ» **"Bedevilerden öyleleri de vardır ki, Allah'ı ve ahireti tasdik eder, (Allah yolundaki) harcamalarını da Allah katında bir yakınlığa ve Peygamberin duasını almaya vesile kılar."** Cihad ve zekat konusundaki infaklarını, harcamalarını, Allah katında ona yakın olma sebebi ve Allah Resulünün de duasını alma nedeni kılar. Çünkü Hz. Peygamber (sav) iyilik yollarına harcamada bulunanlara hayır duada bulunur, onlar için Allah'tan mağfiret dilerdi. Örneğin Hz. Peygamber (sav)'in:

"Allah'ım! Ebu Evfa ailesine rahmetinle muamelede bulun" diye dua etmesi gibi.[10]

«اَلَٓا اِنَّهَا قُرْبَةٌ لَهُمْ» **"İyi bilin ki yaptıkları harcamalar onlar için Allah katında bir yakınlık vesilesidir."** Yani mealde de belirtildiği gibi yaptıkları harcamalar veya Allah Resulünün onlar için hayır duada bulunması, Allah katında O'na yakın olmaya sebeptir.

Kıraat imamlarından Nafi, « قُرْبَةٌ » kelimesini, « قُرُبَةٌ » olarak okumuştur.

İşte bu, Allah yolunda harcamada bulunan kimsenin yapmış olduğu harcamanın ve Allah Resulünün duasının Allah katında bir yakınlık ve-

---

[10] Bak. Buhari, Zekat, 64/1497. Müslim, Zekat, H.1078. Ahmed İbn Hanbel, Müsned; /353

silesi olduğuna Allah tarafından onlar adına bir tanıklıktır. Bu, aynı zamanda onların beklentilerini de doğrulayan bir tanıklıktır. Çünkü cümle iki dikkat çeken edat ile, yani bir uyarı edatı olan, « أَلَا » ile diğeri de tahkik edatı olan, «إِنَّ » ile bunun sabit ve kesin olduğunu yeni bir cümle, istinaf yoluyla aktarmış bulunmaktadır. Nitekim bundan sonra gelen cümle de bu bağlamda bir cümledir.

«سَيُدْخِلُهُمُ اللّٰهُ فِي رَحْمَتِهِ» **"Allah onları (geniş ve bol olan rahmeti içine) koyacaktır."** Ayette geçen **Rahmet** kelimesi **cennet** manasınadır. « سَيُدْخِلُهُمْ» kavlinin başında yer alan **sin** harfi ise verilen sözün kesinlikle gerçekleşeceğini bildirmek içindir. Doğrusu, Allah yolunda harcamada bulunanların Allah'ın rızasını kazanacaklarına dair bundan daha tesirli bir ifade olamaz.! Çünkü yapılan yardım, eğer samimi, halis ve dürüst bir niyet ile yapılmışsa, böyle bir sadakanın Allah katında büyük bir yeri ve değeri vardır.

« إِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ» **"Şüphesiz Allah, çok bağışlayan ve çok esirgeyendir."** Herhangi bir nedenle kusur işleyenin kusurunu, eksiğini kapatır ve zar-zor, imkanlarını kullanarak ve sıkıntılı olmasına rağmen yine de Allah yolunda harcama yapan kimseyi de Allah esirger, ona rahmetiyle muamelede bulunur.

١٠٠- ﴿وَالسَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتَهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ﴾

100- Müslüman olmakta ilk sırayı kazanıp (inançları uğruna yurtlarını terkeden) muhacirler, (onlara kucak açıp yardım eden) Ensar ve güzel bir şekilde onları izleyenler var ya, işte Allah, onlardan razı olmuştur, onlar da Allah'tan razı olmuşlardır. Allah onlara, altlarından ırmaklar akan cennetler hazırlamıştır. Onlar oraya, için de ebedi olarak kalmak üzere gireceklerdir. İşte bu (hoşnutluk ve razı olma işi), en büyük kurtuluş (ve en büyük başarıdır.)

« وَالسَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُم بِإِحْسَانٍ »

"Müslüman olmakta ilk sırayı kazanıp (inançları uğruna yurtlarını terk eden) muhacirler, (onlara kucak açıp yardım eden) Ensar ve güzel bir şekilde sağlam bir iman ile onları izleyenler var ya,"

Burada, « وَالسَّابِقُونَ » mübtedadır. « الْأَوَّلُونَ » bunun sıfatıdır. « مِنْ » edatı ise bunların kimler olduğunu açıklamaktadır. Haberi ise, « رَضِيَ » diye başlayan cümledir.

Muhacirler: İki kıbleye doğru namaz kılma şerefine erenlerdir. Yani Medine'de Kudüs'e doğru ve daha sonra kıblenin değişmesi emri üzerine Mekke'deki Kabe'ye doğru namaz kılanlardır. Yahut Bedir savaşma katılıp orada bulunanlardır. Yahut da Hudeybiye antlaşması sırasın da Beyatu'r-rıdvan denilen olayda yer alanlardır.

Ensar: Bu kelime bundan önce geçen muhacirler üzerine matuf bulunmaktadır. Yani "Ensar'dan..." demektir. Bunlar ilk **Akabe biatına** katılanlar ile ikinci Akabe biatına katılan Medine'li yerlilerdir. Birincilerin sayısı yedi kişi, ikincilerin sayıları ise yetmiş kişi idi.

"Ve güzel bir şekilde ile onları izleyenler" ibaresinden kasıt ise sonradan hicret edenler ile Ensar'dan olan sahabe demektir. Bunlar, ilk sırayı alanlar arasına giremeyen diğer sahabidirler. Bir diğer yoruma göre ise bu, ta kıyamete dek iman ve Allah'a itaat etmek suretiyle onlara uyanlar, onları izleyenler anlamındadır.

« رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ » **"İşte Allah onlardan razı olmuştur."** Bunların güzel amellerinden ötürü Allah bunlardan razı olmuştur.

« وَرَضُوا عَنْهُ » **"Onlar da Allah'tan razı olmuşlardır."** Yani yüce Allah'ın kendilerine bahşettiği din ve dünyevi nimetler sebebiyle Allah'tan hoşnut kalmışlardır.

Bundan sonra gelen, « وَأَعَدَّ لَهُمْ » kavli, bundan önceki, « رَضِيَ » üzerine atfolunmuştur.

« وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتَهَا الْأَنْهَارُ » **"Allah onlara, altlarından**

ırmaklar akan cennetler hazırlamıştır." Kıraat imamlarından İbn Kesir, «تَحْتَهَا» kavlini, « مِنْ تَحْتِهَا » olarak okumuştur.

« خَالِدِينَ فِيهَٓا اَبَدًا ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ » **"Onlar oraya, içinde ebedi olarak kalmak üzere gireceklerdir. İşte bu (hoşnutluk ve razı olma işi,) en büyük kurtuluş (ve en büyük başarıdır.)"**

١٠١- ﴿وَمِمَّنْ حَوْلَكُمْ مِنَ الْاَعْرَابِ مُنَافِقُونَ وَمِنْ اَهْلِ الْمَدِينَةِ مَرَدُوا عَلَى النِّفَاقِ لَا تَعْلَمُهُمْ نَحْنُ نَعْلَمُهُمْ سَنُعَذِّبُهُمْ مَرَّتَيْنِ ثُمَّ يُرَدُّونَ اِلٰى عَذَابٍ عَظِيمٍ﴾

101- Çevrenizde bulunan bedeviler arasında münafık kimseler var olduğu gibi, Medine halkı içerisinde de öyle iki yüzlüler, münafıklar var. (Ey Muhammed!) Sen onları bilemezsin, ama biz onları çok iyi biliriz. (Kat kat olmak üzere) biz onlara iki kez azap edeceğiz. Daha sonra da onlar en şiddetli bir azaba itileceklerdir.

« وَمِمَّنْ حَوْلَكُمْ مِنَ الْاَعْرَابِ مُنَافِقُونَ» **"Çevrenizde bulunan bedeviler arasında münafık kimseler var olduğu gibi,"** Yani beldeniz olan Medine çevresinde yerleşmiş bulunanlar arasından, demektir. Medine çevresinde konaklamış bulunan kabileler ise Cüheyne, Eslem, Eşca' ve Gıfar kabileleri idiler. Bu kabileler Medine çevresinde oturuyorlardı.

« وَمِنْ اَهْلِ الْمَدِينَةِ مَرَدُوا عَلَى النِّفَاقِ »**"Medine halkı içerisinde de öyle iki yüzlüler/münafıklar var."** Burada; « وَمِنْ اَهْلِ الْمَدِينَةِ» kavli, mübtedanın haberi üzerine atfolunmuştur ki, bu da, « وَمِمَّنْ حَوْلَكُمْ» kavlidir. Mübteda ise, «مُنَافِقُونَ » kavlidir. Diğer taraftan bunun, mübteda ile haber üzerine atfedilen bir cümle olarak değerlendirilmesi de caizdir. Ancak bu durumda bir «قوم » kelimesinin takdir olunması gerekir. Şöyle ki:

« وَمِنْ اَهْلِ الْمَدِينَةِ -قوم- مَرَدُوا عَلَى النِّفَاقِ » gibi. Burada geçen,

« مَرَدُوا» kelimesi, bu işte maharet sahibi olmuş, ustalık kazanmış kimseler demektir. Bu takdirde bu kelime, mahzuf bir mevsufun sıfatıdır.

İlk değerlendirmeye göre bunun isim cümlesi olması veya, «مُنَافِقُونَ» kelimesinin sıfatı olması mümkündür. Dolayısıyla bununla sıfatının arası, bunun haberi üzerine atfedilen bir kelime ile ayrılmıştır.

Bunların münafıklıkta oldukça mahir ve usta kimseler olduğunu ise ayetin şimdi okuyacağımız kısmı göstermektedir:

« لَا تَعْلَمُهُمْ » **"Ey Muhammed! Sen onları bilemezsin."** Uzağı çok iyi görmene ve feraset sahibi olmana, bundaki doğruluk ve isabetine rağmen yine de sen onları tanıyamazsın. Çünkü onlar kendilerini çok iyi kamufle etmesini bildiklerinden, kuşku uyandırabilecek, şüpheye meydan verecek şeylerden uzak dururlar. Kısacası saklanıp gizlenmesini çok iyi becerirler. Daha sonra yüce Allah şöyle buyuruyor:

«نَحْنُ نَعْلَمُهُمْ » **"Ama biz onları çok iyi biliriz,"** Yani onları sadece yüce Allah bilir, Allah'tan başkası onların sırlarına muttali olamaz, ulaşamaz. Çünkü onlar, kafirliklerini kalplerinin ta en derin yerinde gizlerler de sana tıpkı müminlerin durumları gibi mümin samimi ve ihlaslı mü'min görüntüsü verirler. Oysa öyle değildirler.

« سَنُعَذِّبُهُمْ مَرَّتَيْنِ» **("Kat kat olmak üzere biz) onlara iki kez azap edeceğiz."** Bu iki azaptan biri öldürülmeleri, diğeri de kabir azabıdır. Ya da durumlarının açığa vurulmasıyla rezil edilmeleri ve kabir azabıdır. Yahut bunların mallarından zekat ve sadakalarının alınmasıyla bedenlerinin hastalıklara ve musibetlere hedef kılınarak yok edilmeleridir.

«ثُمَّ يُرَدُّونَ إِلَى عَذَابٍ عَظِيمٍ» **"Daha sonra da onlar en şiddetli bir azaba itileceklerdir."** Yani cehennem azabına...

❀ ❀ ❀

102. - 106. ÂYETLER

وَاٰخَرُونَ اعْتَرَفُوا بِذُنُوبِهِمْ خَلَطُوا عَمَلًا صَالِحًا وَاٰخَرَ سَيِّئًا ؕ عَسَى اللّٰهُ اَنْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ ؕ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٠٢﴾ خُذْ مِنْ اَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ ؕ اِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ ؕ وَاللّٰهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٠٣﴾ اَلَمْ يَعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ هُوَ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَأْخُذُ الصَّدَقَاتِ وَاَنَّ اللّٰهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿١٠٤﴾ وَقُلِ اعْمَلُوا فَسَيَرَى اللّٰهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ وَالْمُؤْمِنُونَ ؕ وَسَتُرَدُّونَ اِلٰى عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٠٥﴾ وَاٰخَرُونَ مُرْجَوْنَ لِاَمْرِ اللّٰهِ اِمَّا يُعَذِّبُهُمْ وَاِمَّا يَتُوبُ عَلَيْهِمْ ؕ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١٠٦﴾

Meâli

102- (Mazeretsiz olarak savaşa katılmayan diğer) bir grup var ki, onlar sonradan günahlarının farkına varıp itirafta bulundular. Bunlar, iyi işlerle kötü işleri birbirine karıştırdılar. (Sonra bu davranışlarından tevbe ettiler). Umulur ki, Allah bunların tevbelerini kabul eder. Çünkü Allah bağışlayandır, merhamet edendir.

103- (Ey Peygamber!) Onların mallarından bir sadaka al ki, bununla onları günahlarından temizleyesin ve onları daha çok arındırasın. Ve onlar için dua da et, çünkü senin dua etmen onlar için büyük bir huzur ve güven sebebidir. Allah (onların itiraflarını) işitir, (senin onlar lehine ettiğin duayı da) bilir.

104- Onlar hala anlamadılar mı ki, Allah (samimi olarak tevbe e-

den) kullarının tevbesini kabul eder, ve sadakaları alır. Şüphesiz, tevbeleri en çok kabul eden, en çok merhamet buyuran Allah'tır.

105- (Ey Peygamber! Onlara) de ki: "Yapın (yapmak istediklerinizi!) (İyi veya kötü,) yapıp ettiklerinizi Allah da, Resulü de mü'minler de göreceklerdir. Sonra da gizli ve açık her şeyi bilen Allah'a döndürüleceksiniz ve O, bütün yapıp ettiklerinizi (gözlerinizin önüne sererek tek tek) size bildirecektir.

106- (Sefere katılmayan) diğer bir kısım kimselerin akıbetleri ise, Allah'ın, haklarında vereceği hükme bağlı kalmıştır. Allah dilerse onları cezalandırır, dilerse onların tevbelerini kabul eder. Allah her şeyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.

Tefsiri

١٠٢ – ﴿وَاٰخَرُونَ اعْتَرَفُوا بِذُنُوبِهِمْ خَلَطُوا عَمَلاً صَالِحًا وَاٰخَرَ سَيِّئًا ط
عَسَى اللّٰهُ اَنْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ ط اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾

102- (Mazeretsiz olarak savaşa katılmayan diğer) bir grup var ki, onlar sonradan günahlarının farkına varıp itirafta bulundular. Bunlar, iyi işlerle kötü işleri birbirine karıştırdılar. (Sonra bu davranışlarından tevbe ettiler). Umulur ki, Allah bunların tevbelerini kabul eder. Çünkü Allah bağışlayandır, merhamet edendir.

« وَاٰخَرُونَ اعْتَرَفُوا بِذُنُوبِهِمْ » **"(Mazeretsiz olarak savaşa katılmayan diğer) bir grup var ki, onlar sonradan günahlarının farkına varıp itirafta bulundular."**

Yani bunlar önceki ayetlerde adı geçenlerden farklı olan bir gruptur. Bunlar, öncekiler gibi bir takım uydurma bahanelerle, yalan mazeretlerle gelip, savaştan neden geri kaldıklarını söylemediler. Fakat bunlar savaşa katılmamaktan dolayı üzüntülerini, yaptıkları işin kötü olduğunu belirterek pişmanlıklarını ortaya koydular, hatalı olduklarını itiraf ettiler. Bu durumda olan kimselerin sayıları on kişi kadardı. Bunlardan yedisi, yüce Allah'ın savaşa katılmayıp geride kalanlar hakkında indirilen hükümleri öğrendiklerinde, hemen kendilerine bir ceza uygulayarak, kendilerini mescidin direklerine bağladılar.

Hz. Peygamber (sav) seferden dönüp geldi ve adeti gereği önce he-

men mescide gidip orada iki rekat namaz kıldı. Bu arada kendilerini direklere bağlamış olan kimseleri gördü, bunların kendilerini direklere bağlama sebebini sordu. Orada bulunanlar da: "***Bunlar, Allah Resulü gelip kendilerini elleriyle çözene dek, bu direklerden kendilerini çözmemeye yemin ettiler***" diye karşılık verdiler. Bunun üzerine Allah Resulü (sav) de şöyle buyurdu:

"***Ben de aynı şekilde yemin ediyorum ve onları çözmem için emr olunmadıkça, kendilerini çözmeyeceğim.***" İşte bunun üzerine bu ayet nazil oldu. Allah Resulü (sav) de kendilerini serbest bıraktı. Onlar da bu olay üzerine: "***Ey Allah'ın Resulü! İşte bizim sana katılmamızı engelleyen varlığımız/malımız, al onları istediğin gibi dağıt ve bizi temizleyip arındır***" dediler. Ancak Allah Resulü (sav): "***Ben, sizin mallarınızdan herhangi bir şeyi almakla emrolunmadım***" ***diye buyurması üzerine, "Ey Peygamber! Onların mallarından zekat al ki,..***" mealindeki bundan sonra gelen ayet nazil olmuştur."[11]

« خَلَطُوا عَمَلًا صَالِحًا وَآخَرَ سَيِّئًا » **"Bunlar, iyi işlerle kötü işleri birbirine karıştırdılar. (Sonra bu davranışlarından tevbe ettiler.)"** Cihada çıkma işiyle, bundan geri kalma, katılmama işini veya tevbe etme ile günah işleme işlerini karıştırdılar. Örneğin; "Bi'tu'l-Şae şaten ve dirhemen" yani "Koyunları bir koyun ve bir dirheme sattım" cümlesindeki ifade benzerliği gibi. Esasen bu cümlenin asıl manası, « شَاةً بِدِرْهَمٍ » yani "her bir koyunu bir dirheme sattım" demektir. Çünkü kelime arasında yer alan, "vav" harfi, « ب » harfi manasınadır. Çünkü vav harfi Arapçada çoğul içindir. « ب » harfi de birini ötekine bağlamak, irtibat içindir. Böylece her ikisi de birbirine uymaktadır.

Yahut bunun manası, bunlardan her biri ötekine karıştı. Dolayısıyla bunların her biri hem karışan ve hem de kendisi içine karıştırılan manalarını taşırlar. Örneğin, "**Halettu'l-Mae ve'l-Lebene**" yani bu cümle ile sen, " **Su ile sütü her birini diğerine, ikisini de birbirine karıştırdım**" Yani "**suyu süte, sütü suya karıştırdım**" manasında kullanmış olursun. Oysa: "**Halettu'l-Mae bi'l-Lebeni**" Yani, "Suyu süte karıştırdım" cümlesi bu manaya gelmez. Çünkü bu cümlede karışan su, ken-

[11] Hafız İbn Hacer diyor ki, Beyhaki bunu el-Delil eserinde ve ayrıca İbn Merduye de tahric etmiştir. Bak.Haşiyetu'l-Keşşaf, 2/307

disinin içine karıştırılan ise süttür. Oysa bu cümlede "B" yerine eğer "vav" harfi kullanılırsa, bu takdirde sen, su ile sütü hem karışan ve hem de kendilerinin içine karıştırılan kılarsın. Yani sanki burada sen; "ben suyu süte, sütü de suya karıştırdım" der gibi olursun.

«عَسَى اللّٰهُ أَنْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ إِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ» **"Umulur ki Allah bunların tevbelerini kabul eder. Çünkü Allah bağışlayandır, merhamet edendir."** Burada yüce Allah bu kimselerin tevbe ettiklerini belirtmedi. Çünkü bu kimseler günahlarını ve hatalarını itiraf etmişlerdir. İşte bu itiraf, bu kimselerin tevbe ettiklerinin delilidir.

١٠٣- ﴿خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ وَاللّٰهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ﴾

103- (Ey Peygamber!) Onların mallarından bir sadaka al ki, bununla onları günahlarından temizleyesin ve onları daha çok arındırasın. Ve onlar için dua da et, çünkü senin dua etmen onlar için büyük bir huzur ve güven sebebidir. Allah (onların itiraflarını) işitir, (senin onlar lehine ettiğin duayı da) bilir.

« خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً » **("Ey Peygamber!) Onların mallarından sadaka al ki,"** günahlarına keffaret olması için al ki, burada sözü edilen sadakadan kasıt zekattır, denmiştir.

«تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا» **"Bununla onları günahlarından temizleyesin ve onları daha çok arındırasın."** Bu «تُطَهِّرُهُمْ» kelimesi, « صَدَقَةً » kelimesinin sıfatıdır. Fiilin başında yer alan « تـ » harfi ya muhatap içindir veya müennes/dişil gaibe içindir. «بِهَا » daki zamir sadakaya racidir. Tezkiye, temize çıkarmada, arındırmada daha aşırıya ve fazlasına gitmek, bunun artmasına sebep olmak demektir. Ya da bu kelime, artma, malın bereketlenmesi manasınadır. «وَصَلِّ عَلَيْهِمْ » **"Ve onlar için dua et."** Onlar için dua ederek kendilerine şefkatte bulun, yardımcı ol, onları esirge ve koru.

Sünnete uygun olan, sadakayı alan kimsenin, sadaka verene dua

etmesidir.

« إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ » **"Çünkü senin dua etmen onlar için büyük bir huzur ve güven sebebidir."** Ebu Bekir dışında Kufe Kıraat Okulu, « صَلَاتَكَ » kavlini, « صَلَاتَكَ » olarak okumuşlardır. Bir yoruma göre tekil olarak, "salat" kelimesi, mana bakımından çoğul olan, "salavat" kelimesinden mana itibariyle daha kuşatıcıdır. Çünkü cins manasını taşımaktadır. « سَكَنٌ لَهُمْ » kavli, onlara daha yatkın gelir, böylece Allah tarafından tevbelerinin kabul edildiğine dair inançları artar, güven ve huzur içerisinde hareket ederler, demektir.

« وَاللّٰهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ » **"Allah (onların itiraflarını) işitir, (senin onlar lehine ettiğin duayı da) bilir."** Ya da Allah, senin onlar için yaptığın duayı işitir veya onların işledikleri günahları itiraf etmelerini ve buna bağlı olarak pişmanlık sebebiyle ettikleri dualarını işitir. Aynı zamanda içten içe duydukları pişmanlıklarını, tasa ve kederlerini, onlarda meydana gelen aşırılıklarını bilir.

١٠٤ – ﴿أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللّٰهَ هُوَ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَأْخُذُ الصَّدَقَاتِ وَأَنَّ اللّٰهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ﴾

104- Onlar hala anlamadılar mı ki, Allah (samimi olarak tevbe eden) kullarının tevbesini kabul eder, ve sadakaları alır. Şüphesiz, tevbeleri en çok kabul eden, en çok merhamet buyuran Allah'tır.

« أَلَمْ يَعْلَمُوا » **"Onlar hala anlamadılar mı ki,"** Burada konu edilenler, tevbeleri kabul edilen kimselerdir. Yani bu kimseler, henüz tevbeleri ve sadakaları kabul edilmezden önce bilmiyorlar mıydı ki,

« أَنَّ اللّٰهَ هُوَ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَأْخُذُ الصَّدَقَاتِ » **"Allah, (samimi olarak tevbe eden) kullarının tevbelerini kabul eder, ve sadakaları alır."** Yeter ki ettikleri tevbede dürüst olsunlar. Bu takdirde Allah tevbelerini kabul eder. Sadakaları içtenlikle ve samimi olarak, ihlaslı bir şekilde vermeleri halinde Allah alır ve kabul eder.

Buradaki, « هُوَ » zamiri tahsis ya da aidiyet içindir. Yani; "Bu,

Allah Resulü (sav)'ne ait bir görev değildir. Bunu yapmak yalnızca ve sadece Allah'a aittir, tevbeyi ancak Allah kabul eder ve reddeder. O halde O'na yönelin, bunu O'ndan isteyin, tevbenin kabulünü O'na yöneltin.

« وَأَنَّ اللّٰهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ » **"Şüphesiz tevbeleri en çok kabul eden, en çok merhamet buyuran Allah'tır."** Doğrusu Allah'tır tevbeleri en çok kabul eden. Günahları ve hataları en çok affeden de O'dur.

١٠٥- ﴿وَقُلِ اعْمَلُوا فَسَيَرَى اللّٰهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ وَالْمُؤْمِنُونَ وَسَتُرَدُّونَ إِلَى عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ﴾

105- (Ey Peygamber! Onlara) de ki: "Yapın (yapmak istediklerinizi!) (İyi veya kötü) yapıp ettiklerinizi Allah da, Resulü de mü'min ler de göreceklerdir. Sonra da gizli ve açık her şeyi bilen Allah'a döndürüleceksiniz ve O, bütün yapıp ettiklerinizi (gözlerinizin önüne sererek tek tek) size bildirecektir.

«وَقُلِ اعْمَلُوا فَسَيَرَى اللّٰهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ وَالْمُؤْمِنُونَ» **("Ey Peygamber! Onlara** -şu tevbekâr olanlara-) **de ki: 'Yapın (yapmak istediklerinizi! İyi veya kötü) yapıp ettiklerinizi Allah da, Resulü de müminler de göreceklerdir."** Yani sizin de gördüğünüz ve sizin için açıkça ortaya çıktığı gibi işledikleriniz, yapıp ettikleriniz, ister iyilik olsun, ister kötülük olsun, her ne yaparsanız yapın, yaptıklarınızın hiçbiri Allah'a ve kullarına gizli kalmış değildir, kalacak da değildir.

Ya da bu uyarı tevbe etmemiş olanlaradır. Bu şekilde onların da tevbe etmeleri teşvik edilmektedir. Rivayete göre, sözü edilen kimselerin tevbelerinin kabul edilmesi üzerine, tevbe etmeyenler şöyle konuşmaya başladılar: "Şu tevbe edenler daha dün bizimle beraber idiler. Ne oluyor ki, onlar bizimle konuşmuyor ve bizimle beraber aynı meclisi paylaşmıyorlar?" İşte bunun üzerine yüce Allah, **"Allah da... görecektir."** Mealindeki bu ayeti indirdi. Bu, onlar için bir tehdittir, hatalarında ısrar etmenin akıbetinden kaçınmaları konusunda bir uyarı ve dikkat çekmedir, tevbe etmemekten vazgeçmelerini bildirerek ikazda bulunmaktır.

« وَسَتُرَدُّونَ إِلَى عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ » **"Sonra da gizli ve açık her şeyi bilen Allah'a döndürüleceksiniz"** insanların bilmediği ve bilemediği şeyleri de, bildiği ve müşahede ettiği şeyleri de bilen Allah'a...

«فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ» **"Ve O, bütün yapıp ettiklerinizi (gözlerinizin önüne sererek tek tek) size bildirecektir."** Bu, bir hatırlatma bildirisidir ve buna göre cezalandırılacaklar veya ödüllendirileceklerdir.

١٠٦- ﴿وَاٰخَرُونَ مُرْجَوْنَ لِأَمْرِ اللّٰهِ إِمَّا يُعَذِّبُهُمْ وَإِمَّا يَتُوبُ عَلَيْهِمْ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ﴾

106- (Sefere katılmayan) diğer bir kısım kimselerin akıbetleri ise, Allah'ın, haklarında vereceği hükme bağlı kalmıştır. Allah dilerse onları cezalandırır, dilerse onların tevbelerini kabul eder. Allah her şeyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.

«وَاٰخَرُونَ مُرْجَوْنَ لِأَمْرِ اللّٰهِ» **"Sefere katılmayan diğer kısık kimselerin akıbetleri ise, Allah'ın haklarında vereceği hükme kalmıştır."** Kıraat imamlarından Medine okulu mensupları ile Ebubekir Şube dışında kalan Kufe kıraat okulu mensupları, « مُرْجَوْنَ » kelimesini burada görüldüğü gibi hemzesiz olarak okumuşlardır. Bunlar dışındaki imamlar ise bu kelimeyi hemzeli olarak, « مُرْجَؤُونَ » şeklinde okumuşlardır. Bunlar kelimeyi, « أَرْجَيْتُهُ » ve « أَرْجَأْتُهُ » fiillerinden türetilmiş olarak değerlendirmişlerdir. Bu da bir şeyi ertelemek, tehir etmek ve geciktirmek gibi manalara gelir. Nitekim « مُرْجِئ » kelimesi de bu fiil türevlerindendir. Yani mana şöyledir:

"Seferden geride kalan diğer bir kısım kimselerin durumu, Allah'ın onlar hakkındaki durumu açıklanana kadar beklemede bırakılmıştır."

« إِمَّا يُعَذِّبُهُمْ » **"Allah dilerse onları cezalandırır,"** Eğer durumlarında ısrar ederler ve tevbe etmezlerse bu takdirde dilerse Allah onları cezalandırır,

«وَإِمَّا يَتُوبُ عَلَيْهِمْ» **"Dilerse onların tevbelerini kabul eder."** Tevbe etmeleri durumunda da ...

Bunlar üç kişi idiler; Ka'b İbn Malik, Hilal İbn Ümeyye ve Murare

İbn Rebi. Bu üç sahabi Tebük seferine katılmamışlar, geride, Medine'de kalmışlardı. Bunlar haklarında, «وَعَلَى الثَّلٰثَةِ الَّذِينَ خُلِّفُوا» (Tevbe,118) ayeti nazil olan zatlardır. Bak. İlgili ayet.

« وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ » **"Allah her şeyi** -onların beklentilerini- **bilir ve hükmünde de hikmet sahibidir."** Neden o kadar ertelediğinin de bir hikmeti vardır.

Ayette geçen, « إِمَّا » şek yani şüphe ifadesi içindir. Bu da kullara racidir. Yani, "Onlar hakkında azap olunacaklarından korktukları kadar onlar için rahmet umudunu da beslediler."

Rivayete göre *"Hz. Peygamber (sav), bunlara selam vermemeleri, onlarla konuşmamaları konusunda ashabına emir-talimat verdi. Bu üç kişi, kendi kendilerine ceza verip kendilerini mescidin direklerine bağlayan sahabiler gibi yapmamışlar ve onları gibi üzüntülerini, tasalarını açık olarak göstermemişlerdi. Ancak hiçbir kimsenin bunlara dönüp bakmadıkları anlaşılınca, bunların durumlarını Allah'a havale ettiler. Niyetleri samimi kıldılar ve tevbelerinde dürüst oldular. Allah da onlara merhamet buyurdu, onları affetti."*[12]

❁ ❁ ❁

[12] İbn Hacer diyor ki; Hadisi bu şekliyle bulamadım. Esasen olay Buhari ile Müslim'de Ka'b İbn Malik ile ilgili hadiste ele alınmaktadır. Bak. Haşiyetu'l-Keşşaf; 2/309

107. - 110. AYETLER

وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِدًا ضِرَارًا وَكُفْرًا وَتَفْرِيقًا بَيْنَ الْمُؤْمِنِينَ
وَإِرْصَادًا لِمَنْ حَارَبَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ مِنْ قَبْلُ ط وَلَيَحْلِفُنَّ إِنْ أَرَدْنَا
إِلَّا الْحُسْنٰى ط وَاللّٰهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿١٠٧﴾ لَا تَقُمْ فِيهِ أَبَدًا ط
لَمَسْجِدٌ أُسِّسَ عَلَى التَّقْوٰى مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ أَنْ تَقُومَ فِيهِ ط
فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَنْ يَتَطَهَّرُوا ط وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُطَّهِّرِينَ ﴿١٠٨﴾
أَفَمَنْ أَسَّسَ بُنْيَانَهُ عَلٰى تَقْوٰى مِنَ اللّٰهِ وَرِضْوَانٍ خَيْرٌ أَمْ مَنْ
أَسَّسَ بُنْيَانَهُ عَلٰى شَفَا جُرُفٍ هَارٍ فَانْهَارَ بِهِ فِي نَارِ جَهَنَّمَ ط
وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿١٠٩﴾ لَا يَزَالُ بُنْيَانُهُمُ الَّذِي بَنَوْا
رِيبَةً فِي قُلُوبِهِمْ إِلَّا أَنْ تَقَطَّعَ قُلُوبُهُمْ ط وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١١٠﴾

Meâli

107. Münafıklar arasında öyleleri de vardır ki, müminlere zarar vermek, yeniden küfrü yaymak, müminlerin arasını açmak ve bir de daha önce Allah ve Resulüne karşı savaş açmış olan adamı beklemek ve tuzak için bir mescid kurdular. Bir de bunlar: "Biz bundan, iyilikten başka hiçbir amaç gütmedik" diye de kesinlikle yemin edecekler. Oysa onların yemin ettikleri konuda yalancı olduklarına muhakkak Allah şahitlik etmektedir.

108. Ey Peygamber! tuzak kurmak ve zarar vermek için yapılan o mescitte asla namaza durma! Doğrusu daha ilk günde temeli takva üzere kurulan Kuba mescidinde namaza durman daha uygun ve daha yerinde olacaktır. Orada hem maddi ve hem manevi kirlerden ciddi olarak arınmayı seven adamlar vardır. Allah da ciddi olarak temizlenip arınanları sever.

109. Binasını, Allah'ın emir ve yasaklarını uygulamak üzere takva ve Allah'ın rızasını elde etme temelleri üzerine yükseltenler mi daha hayırlı, yoksa yapısını her an yıkılabilecek bir yarın/uçurumun kenarında kaygan zemin üzerinde inşa ederek, sonra da onunla beraber kendisi de yuvarlanıp cehennem ateşine giden mi? Bu ikisi hiç bir olabilirler mi? Allah, bozgunculuk çıkararak hak yolunu tıkayan kafirler toplumunu doğru yola muvaffak kılmaz.

110. Nifak maksadıyla kurdukları mescid, kendileri geberip de kalpleri parçalanıncaya kadar yüreklerinde hep bir kuşku ve ukde olarak devam edip duracaktır. Allah her şeyi çok iyi bilendir, hikmet sahibidir.

Tefsiri

١٠٧- ﴿وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِدًا ضِرَارًا وَكُفْرًا وَتَفْرِيقًا بَيْنَ الْمُؤْمِنِينَ وَإِرْصَادًا لِمَنْ حَارَبَ اللهَ وَرَسُولَهُ مِنْ قَبْلُ وَلَيَحْلِفُنَّ إِنْ أَرَدْنَا إِلاَّ الْحُسْنَى وَاللهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ﴾

107- Münafıklar arasında öyleleri de vardır ki, müminlere zarar vermek, yeniden küfrü yaymak, müminlerin arasını açmak ve bir de daha önce Allah ve Resulüne karşı savaş açmış olan adamı beklemek ve tuzak için bir mescid kurdular. Bir de bunlar: "Biz bundan, iyilikten başka hiçbir amaç gütmedik" diye de kesinlikle yemin edecekler. Oysa onların yemin ettikleri konuda yalancı olduklarına muhakkak Allah şahitlik etmektedir.

«وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِدًا ضِرَارًا وَكُفْرًا وَتَفْرِيقًا بَيْنَ الْمُؤْمِنِينَ وَإِرْصَادًا لِمَنْ حَارَبَ اللهَ وَرَسُولَهُ مِنْ قَبْلُ» **"Münafıklar arasında öyleleri de vardır ki, müminlere zarar vermek, yeniden küfrü yaymak, müminlerin arasını açmak ve bir de daha önce Allah ve Resulüne karşı savaş açmış olan adamı beklemek ve tuzak için bir mescid kurdular."**

Burada ayetin baş tarafında yer alan, « وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِدًا » kavli, «الَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِدًا » « مِنْهُمْ » «وَ» takdirindedir. Diğer taraftan

Kıraat imamlarından Medine, Şam okuluna mensup imamlar, « الَّذِينَ » işaret isminin başına **vav** harfini getirmeksizin **vavsız** olarak okumuşlardır. Bu kelime mübtedadır. Haberi de mahzuf bulunmaktadır ve, « جَزَيْنَاهُمْ » takdirindedir.

Rivayete göre Avf oğulları Kuba mescidini inşa ettiklerinde, Allah Resulü (sav) efendimize haber gönderip oraya gelip orada namaz kılmasını istemişler. Resulullah (sav) da onlara gelip, orada namaz kıldı. Ancak bunların kardeşleri olan Ğanem İbn Avf oğulları ise, kendilerini kıskandılar.[13]

Ve bunlar yani Ğanem oğulları demişler ki, biz bir Mescid yapalım. Allah Resulünün gelip içinde namaz kılması için birini gönderelim. Ebu Amir Rahip de Şam'dan dönünce o da gelip burada ibadetini yapsın -ki papaz olan bu adam, Uhut savaşı sırasında Hz. Peygamber (sav)'e: "Nerede sana karşı savaşan bir toplum görsem onlarla beraber ben de sana karşı savaşacağım" diyen adamdır. Nitekim ta Huneyn savaşına kadar da bunu devam ettirmiştir- İşte bu amaçla Kuba Mescidinin hemen yanıbaşında bir mescid bina ettiler.

Sonra da Hz. Peygamber (sav)'e gelip: "Biz hasta, zavallı, ihtiyaç sahibi olan kimseler için bir mescid yaptık. Biz, senin bizim için burada namaz kılmanı istiyoruz" dediler. Allah Resulü (sav) de: "Şimdi sefere çıkmak üzereyim, yoldayım. Allah'ın izniyle Tebük seferinden dönersek, inşa Allah orada namaz kılarız" diye buyurdular. Allah Resulü (sav) Tebük gazvesinden dönünce, ondan mescitlerine gelmesini istediler. İşte bunun üzerine bu ayet nazil oldu. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sav) Hz. Hamza'nın katili olan Hz. Vahşi'ye, Maan İbn Adiy'e ve daha başkalarına şöyle buyurdu:

"***Hemen halkı zalim olan şu mescidi yapanların mescidine gidin ve derhal onu yıkıp yerle bir edin ve onu ateşe verip yakın.***"

Derhal verilen emir yerine getirildi. Daha sonra Allah Resulü (sav)

---

[13] İbn Hacer diyor ki, bu şekliyle ben bu hadisi bulamadım. Ancak Salebi'de isnadı belirtilmeksizin yer almaktadır. Bu hadisin baş tarafı sahih değildir. Çünkü Kuba Mescidi, Hz. Peygamber (s) henüz Kuba'da iken bu mescid kuruldu. Ki burası Allah Resulünün ilk hicret ettiği yerdir. Oysa Dırar mescidi kurulduğu zaman Hz. Peygamber (s) Tebük gazvesinde bulunuyorlardı. İkisi arasında tam dokuz yıl bulunmaktadır. Bak. Haşiyetu'l-Keşşaf; 2/309

efendimiz, bunu yerinin çöplük yapılmasını, oraya leşlerin, pisliklerin, süprüntü ve çöplüklerin atılmasını emir buyurdular

Papaz Ebu Amir de Şam'da geberdi.

« ضِرَارًا» Ve bundan sonrası yani mabadı mefulün lehtir. Kuba mescidi çevresinde bulunan kardeşlerine zarar vermek maksadıyla, demektir. « وَكُفْرًا » kâfirliği ve nifakı desteklemek, ona güç katmak için... « وَتَفْرِيقًا بَيْنَ الْمُؤْمِنِينَ» **"Müminlerin arasını açmak için."** Çünkü mü'minler Kuba mescidinde cemaatle toplu olarak namazlarını kılıyorlardı. Böylece cami cemaatini bölerek ayırmak birlik ve beraberliklerini ortadan kaldırmak istiyorlardı. Aralarında ihtilaf çıksın istiyorlardı.

« وَإِرْصَادًا لِمَنْ حَارَبَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ مِنْ قَبْلُ » Yani daha önce de Allah ve Resûlüne karşı savaş açmış olan papaz için hazırlık yapmak, imkân sağlamak için. Çünkü onlar esasen bu mabedi onun için inşa ettiler. Onun oraya gelip burayı hem bir mabet ve hem de karargâh olarak, üs olarak kullanması için hazırlamışlardı. Böylece burada Allah Resûlüne üstünlük kazanmayı amaçlıyorlardı. Burada ona suikast girişiminde bulunacaklardı.

Bir yoruma göre kendisiyle övünmek ve gösteriş maksadıyla veya desinler için ya da Allah rızasının dışında bir amaç için yapılan her mescid ya da mabet "dırar mescidi" hükmündedir. Bu tür mescitler de buna ilave edilir. Nitekim helal olmayan bir mal ile inşa edilen mescitler de aynen "dırar mescidi" hükmündedir.

«مِنْ قَبْلُ » kavlindeki cer edatı, « حَارَبَ » fiiline müteallıktir. Bu da şu manayadır: Bu mescid henüz inşa edilmeden önce de, Hendek savaşında ...

«وَلَيَحْلِفُنَّ إِنْ أَرَدْنَا إِلَّا الْحُسْنٰى» **"Bir de bunlar** -Bu yalancı kimseler, : **'Biz bundan, iyilikten başka hiçbir amaç gütmedik' diye de kesinlikle yemin edecekler."** Biz bu mescidi kurmakla sadece güzel ve iyi bir davranış sergilemek istedik, yani burada namaz kılınsın, Allah'ın adı anılsın, namaz kılmak isteyenler için geniş ibadet imkânları sunulsun istedik.

«وَاللّٰهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ » **"Oysa onların yemin ettikleri konuda yalancı olduklarına muhakkak Allah şahitlik etmektedir."** Çünkü yeminlerinde yalancıdırlar.

١٠٨- ﴿لَا تَقُمْ فِيهِ أَبَدًا لَمَسْجِدٌ أُسِّسَ عَلَى التَّقْوٰى مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ أَنْ تَقُومَ فِيهِ فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَنْ يَتَطَهَّرُوا وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُطَّهِّرِينَ﴾

108- Ey Peygamber! tuzak kurmak ve zarar vermek için yapılan o mescitte asla namaza durma! Doğrusu daha ilk günde temeli takva üzere kurulan Kuba mescidinde namaza durman daha uygun ve daha yerinde olacaktır. Orada hem maddi ve hem manevi kirlerden ciddi olarak arınmayı seven adamlar vardır. Allah da ciddi olarak temizlenip arınanları sever.

«لَا تَقُمْ فِيهِ أَبَدًا» **"Ey Peygamber! Tuzak kurmak ve zarar vermek için yapılan o mescitte asla namaza durma!"** Namaz kılmak için oraya gitme..

«لَمَسْجِدٌ أُسِّسَ عَلَى التَّقْوٰى مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ أَنْ تَقُومَ فِيهِ» **"Doğrusu daha ilk günde temeli takva üzere kurulan Kuba mescidinde namaza durman daha uygun ve daha yerinde olacaktır."**

Burada, « لَمَسْجِدٌ » kelimesinin başında bulunan lam harfi ibtida içindir. « أُسِّسَ » kavli ise bunun sıfatıdır. Yapılan bu ilk mescid, ayette belirtildiği gibi Kuba mescididir. Bu mescidi Allah Resulü (sav) efendimiz kurdu ve hicreti sırasında burada kaldığı müddet içerisinde namazlarını burada kıldı. Resûlullah (sav) Pazartesi, Salı, Çarşamba ve Perşembe günleri burada kalmışlar, Cuma günü ise buradan ayrılmışlardır. Diğer bir yoruma göre ise burada sözü edilen Mescit, Resulullah'ın Medine'deki mescididir. « مِنْ أَوَّلِ » kavliyle, Allah Resûlü (sav) orada bulunduğu günden itibaren kurulmuş olan demektir.

Bir yoruma göre burada asıl kaide gereği, « مِنْ » edatı yerine, « مُنْذُ » edatının olması gerekir. Çünkü bu edat zaman manasında ve ilk

başladığı andan itibaren manasını ifade eden bir edattır. Oysa « مِنْ » edatı mekan yani yer bildirme bakımından ilk kaldığı yerden itibaren manasınadır. Dolayısıyla bu edatın değil, "Müz" edatının olması gerekirdi. Buna verilen cevap şöyle olmuştur:

« مُذْ » edatına göre, « مِنْ » edatı « عام »dır. Hem zaman ve hem mekân anlamında kullanılır.

«أَحَقُّ أَنْ تَقُومَ فِيهِ» yani içinde namaz kılmana, namaza durmana daha uygun ve daha yerinde olan yer burasıdır.

« فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَنْ يَتَطَهَّرُوا وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُطَّهِّرِينَ » **"Orada hem maddi ve hem manevi kirlerden ciddi olarak arınmayı seven adamlar vardır. Allah da ciddi olarak temizlenip arınanları sever."**

Bu ayetin nazil olması üzerine Allah Resûlü –Sallallahu aleyhi ve sellem- beraberinde muhacirler olduğu halde buraya yürüyüp geldiler. Kuba mescidinin kapısının önünde durdular, bir de baktılar ki Ensar orada oturuyor. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sav) kendilerine: *"Sizler müminler misiniz?"* diye seslendi. Ancak onlar sustular. Bunun üzerine Allah Resûlü (sav) yeniden sözünü tekrarladı. Hemen Hz. Ömer (r.a.) devreye girerek: "Ey Allah'ın Elçisi! Evet, onlar gerçekten mümindirler, inanmış kimselerdir onlar ve ben de onlarla beraberim" diye konuştu. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sav) onlara: *"Peki ya siz kazaya, Allah'ın hükmüne rıza gösterir misiniz?"* Onlar da, "Evet" dediler. Allah Resulü: *"Peki ya siz, belalara, musibetlere sabreder misiniz?"* diye sordu. Onlar da, "Evet" karşılığını verdiler. Bu defa, *"peki ya siz bollukta da Allah şükrediyor musunuz?"* diye sordu. Onlar da, *"evet"* dediler. Bunun üzerine Allah Resulü (sav) şöyle buyurdular:

"Kâ'be Rabbinin adına yemin ederim ki sizler gerçekten mümin kimselersiniz." Sonra oturdu ve sözlerine şöyle devam etti:

"Ey Ensar topluluğu! Şüphesiz Aziz ve Celil olan yüce Allah sizi övmektedir. Siz abdest alırken/ küçük abdeste çıkarken olsun, büyük abdeste çıkarken olsun ne yapıyorsunuz?" Onlar da şöyle cevap verdiler:

"Ey Allah'ın Resulü! Biz büyük abdeste çıktığımızda, ihtiyacımızı giderdikten sonra önce üç adet taşla temizleniriz/siliniriz, bunun peşinden de su ile temizleniriz." Bu cevabı alan Resulullah (sav):

« فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَنْ يَتَطَهَّرُوا » bu ayeti okudu.[14]

Bir diğer yoruma göre de bu ayet bütün necislerden, pisliklerden temizlenip arınma konusunda genel bir hüküm ifade etmektedir, Ammdır. Bir yoruma göre de, tevbe etmek suretiyle günahlardan arınmadır, denmiştir. Diğer taraftan bunların, **"temizlenip arınmayı sevmeleri"** demek, bunlar, bu şekildeki bir temizlenmeyi tercih etmişlerdir, bu şekildeki bir temizliğe aşırı özen göstermeleri, tıpkı bir şeye aşırı düşkün olan kimselerin özen göstermesi gibidir, manasınadır. **"Yüce Allah'ın onları sevmesi"** demek ise, nasıl ki seven bir kimse, sevgilisine karşı ne yapması gerekiyorsa yüce Allah'ın da onlardan razı olması, memnun kalmaşı, hoşnutluğu ve onlara iyilikte bulunması demektir.

١٠٩- ﴿أَفَمَنْ أَسَّسَ بُنْيَانَهُ عَلَى تَقْوَى مِنَ اللهِ وَرِضْوَانٍ خَيْرٌ أَمْ مَنْ أَسَّسَ بُنْيَانَهُ عَلَى شَفَا جُرُفٍ هَارٍ فَانْهَارَ بِهِ فِي نَارِ جَهَنَّمَ وَاللهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ﴾

109. Binasını, Allah'ın emir ve yasaklarını uygulamak üzere takva ve Allah'ın rızasını elde etme temelleri üzerine yükseltenler mi daha hayırlı, yoksa yapısını her an yıkılabilecek bir kenarında kaygan zemin üzerinde inşa ederek, sonra da onunla beraber kendisi de yuvarlanıp cehennem ateşine giden mi? Bu ikisi hiç bir olabilirler mi? Allah, bozgunculuk çıkararak hak yolunu tıkayan kafirler toplumunu doğru yola muvaffak kılmaz.

« أَفَمَنْ أَسَّسَ بُنْيَانَهُ عَلَى تَقْوَى مِنَ اللهِ وَرِضْوَانٍ خَيْرٌ أَمْ مَنْ أَسَّسَ بُنْيَانَهُ عَلَى شَفَا جُرُفٍ هَارٍ فَانْهَارَ بِهِ فِي نَارِ جَهَنَّمَ » **"Binasını, Allah'ın emir ve yasaklarını uygulamak üzere takva ve Allah'ın rızasını elde etme temelleri üzerine yükseltenler mi daha hayırlı, yoksa yapısını her an yıkılabilecek bir kenarında kaygan zemin üzerinde inşa ederek, sonra da onunla beraber kendisi de yuvarlanıp cehennem ateşine giden mi? Bu ikisi hiçbir olabilirler mi?" Allah zalimler topluluğunu doğru yola iletmez.**

[14] İbn Hacer diyor ki; Ben bu rivayeti buradaki şekliyle bulamadım. Sanki bu, iki hadisten yararlanılarak ortaya konmuş bir hadis gibi. Bak. *Haşiyetu'l-Keşşaf;*2/311

Burada, « أَفَمَنْ أَسَّسَ بُنْيَانَهُ » kavli, inşa edeceği, bina edeceği şeyin temellerini...koymak mı.." demektir.

« عَلَى تَقْوَى مِنَ اللهِ وَرِضْوَانٍ خَيْرٌ أَمْ مَنْ أَسَّسَ بُنْيَانَهُ عَلَى شَفَا جُرُفٍ هَارٍ» kavli ise, cevabına yer verilmeksizin neticesi belli olan kesin bir sorudur. Çünkü bunun cevabı gayet açık ve nettir. Uçurum kenarında ve kaygan zemin üzerinde inşa edilen binanın sonucu bellidir. Bunun manası şu demektir:

Dininin temellerini sağlam esaslar üzerine Kur'an mı aha hayırlıdır? Yoksa dininin temelini, temellerin en zayıfı olan bir temel üzerine kurmak mı -ki bu da batıla bağlanmak ve nifak çıkarmak, münafıklıktır- daha hayırlı?

Dikkat edilirse burada batıl ile münafıklık bir uçurum kenarında bulunan kaygan ve hep heyelan halinde olan bir zemine benzetilmiştir. Burada yarın ya da uçurumun kenarı takvaya karşıt olarak gösterilmiştir. Çünkü bu mecazi manada takvaya zıt olan şeyler için kullanılmıştır. Burada, « شَفَا » kenar, kıyı ve uç manalarına gelir. « جُرُفُ الْوَادِي » ise, su ve seller tarafından sürekli olarak altı oyularak boşalan, yıkılmaya doğru her gün kayan ve şekilde kalan yer ya da zemin demektir. Âyette geçen, « هَارٍ » kelimesi ise, yıkılmaya, çökmeye ve parçalanmaya her an için yüz tutmuş yer demektir. Buradaki « هَارٍ » kavli « فَعِلٌ » kalıbında bir kelimedir. « فَاعِلٌ » kelimesinden kısaltılmış şeklidir.

Örneğin: « خَالِفٌ » kelimesinden « خَائِفٌ » kelimesi gibi. Ancak bu kelimede bulunan elif harfi, fail (ism-i fail) elifi değildir. Ancak bu kelimesin bünyesinde var olan bir elif harfidir. Kelimenin aslı, « هَوَرَ » dir. Buradaki **vav** harfi harekeli olduğundan ve makabli yani kendisinden önceki harfin harekesi de meftuh olduğundan **vav** harfi **elif** harfine dönüştürüldü ve kelime, « هَارٍ » şeklini aldı. Dolayısıyla bu kelimeden daha çok ve daha net bir dil ile durumu anlatan daha mübalağalı bir kelime görülemez. Batılın gerçekten ne olup olmadığını ve bu işin mahiyetini,

künhünü bundan daha açık ifade eden bir ifade de görülemez.

« فَمَنْ أَسَّسَ بُنْيَانَهُ » ile « أَمْ مَنْ أَسَّسَ » kavli Şam kıraat okulu mensuplarıyla Nafi' tarafından meçhul olarak elif harfinin zamme harekesi ve sin harfinin de kesre harekesiyle, her ikisinde de « أُسِّسَ » olarak okunmuştur. Yine, « جُرُفٍ » kelimesi de, İbn Amir, Hamza ve Yahya tarafından cezimli olarak, « جُرْفٍ » şeklinde okunmuştur. Diğer taraftan kıraat imamlarından Ebu Amr, bir rivayete göre Hamza ve bir de Yahya, « هَارٍ » kelimesini imaleli olarak okumuşlardır.

« فَانْهَارَ بِهِ فِي نَارِ جَهَنَّمَ » Yani batıl onu da beraberinde alıp cehennem ateşine yuvarladı, savurup götürdü. Mademki kaygan zemin, yar veya uçurum mecazi manada batıl anlamında kullanılmıştır, dolayısıyla mecaz tercih olunmuştur.

Bunun için de, "**inhiyar**" lafzı yani, « فَانْهَارَ » kelimesi getirilmiştir ki bu, oyuk için, yar ve uçurum için yerinde bir ifadedir. Düşünülsün bir kez, batılı seçmiş olan bir kimse sanki binasının, dayandığı inançlarının temellerini cehennem vadilerinden, uçurumlarından birinin kenarında kurmuş gibidir. İşte kaygan zemin üzerinde kurulmuş olan bu batıl bina yıkılırken onu da beraber yuvarlandığı çukura savurup götürüyor, demektir. Böylece o binanın içinde ki de beraber cehennem ateşi çukuruna yuvarlanıp gidecektir.

Hz. Cabir İbn Abdullah: "Dırar mescidi yıkılıp yakıldığı sırada ondan dumanların yükseldiğini gördüm" diyor.

« وَاللّٰهُ لَا يَهْدِى الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ » "**Allah, zalimler topluluğunu doğru yola iletmez.**" Onların münafıklık etmelerine karşılık ceza olarak Allah, onları hayra, iyiliğe muvaffak kılmaz.

١١٠- ﴿لَا يَزَالُ بُنْيَانُهُمُ الَّذِى بَنَوْا رِيبَةً فِى قُلُوبِهِمْ إِلَّا أَنْ تَقَطَّعَ قُلُوبُهُمْ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ﴾

110- Nifak maksadıyla kurdukları mescid, kendileri geberip de kalpleri parçalanıncaya kadar yüreklerinde hep bir kuşku ve ukde olarak devam edip duracaktır. Allah her şeyi çok iyi bilendir, hikmet sahibidir.

« لَا يَزَالُ بُنْيَانُهُمُ الَّذِى بَنَوْا رِيبَةً فِى قُلُوبِهِمْ إِلَّآ أَنْ تَقَطَّعَ قُلُوبُهُمْ » **"Nifak maksadıyla kurdukları mescid, kendileri geberip de kalpleri parçalanıncaya kadar yüreklerinde hep bir kuşku ve ukde olarak devam edip duracaktır."** Yani nifak merkezi haline getirmek amacıyla yaptıkları "dırar mescidi"nin yıktırılması, bu münafıkların kuşku ve nifaklarının üzerine daha da arttırarak hep sürdürecektir. Çünkü bu akıllarına geldikçe öfke ve kinleri artacak, bundan ötürü kızgınlıkları çoğalacak ve sıkıntılarından patlama noktasına geleceklerdir.

Kıraat imamlarından İbn Âmir. Hamza ve Hafs, « تَقَطَّعَ » kelimesini ayette görüldüğü gibi okumuşlardır ki bu, « تَتَقَطَّعَ » demektir. Ancak bunlar dışındaki imamlar ise, bu kelimeyi, « تُقَطَّعَ » olarak okumuşlardır. Manaya gelince şöyledir: "Kalpleri sıkıntıdan patlama noktasına gelecek ve paramparça olup dağılacaktır. Sonuçta geberip gideceklerdir." İşte bu durumda bundan ötürü sorgulanacaklardır. Ancak sağlıklı oldukları ve hayatta bulundukları ve gebermedikleri sürece, o nifak ve kuşku duygusu gönüllerinde hep devam edip duracaktır. Ayrıca burada kalplerinin parçalanmasından söz edilmiş olması ile, kendilerinden şüphe ya da kuşku halinin kalktığını da tasvir edilmiş olması da caiz olduğu gibi, bir de yapmış oldukları davranışlar yüzünden öldürülmeleri sebebiyle ya da kabirde olacaklar ile veya cehennem ateşinde olabileceklerle bunun gerçekten kalplerinin paramparça olacağını anlatmış olması da caizdir. Yahut da, kalplerini paralayacak bir pişmanlık duygusuyla ve aşırılıklarına karşı duyacakları üzüntü ile tevbe edinceye dek devam edecektir.

« وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ » **"Allah her şeyi çok iyi bilendir, hikmet sahibidir."** Yüce Allah onların bu konudaki gayretlerini çok iyi bildiği gibi, suçları yüzünden onlara vereceği cezada da hikmet sahibidir.

111. – 118. ÂYETLER

إِنَّ اللّٰهَ اشْتَرٰى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ
يُقَاتِلُونَ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ فَيَقْتُلُونَ وَيُقْتَلُونَ وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا فِى
التَّوْرٰيةِ وَالْإِنْجِيلِ وَالْقُرْاٰنِ وَمَنْ أَوْفٰى بِعَهْدِهِ مِنَ اللّٰهِ فَاسْتَبْشِرُوا
بِبَيْعِكُمُ الَّذِى بَايَعْتُمْ بِهِ وَذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١١١﴾ اَلتَّٓائِبُونَ
الْعَابِدُونَ الْحَامِدُونَ السَّٓائِحُونَ الرَّٓاكِعُونَ السَّاجِدُونَ الْاٰمِرُونَ
بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّاهُونَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَالْحَافِظُونَ لِحُدُودِ اللّٰهِ وَبَشِّرِ
الْمُؤْمِنِينَ ﴿١١٢﴾ مَا كَانَ لِلنَّبِىِّ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا
لِلْمُشْرِكِينَ وَلَوْ كَانُوا أُولِى قُرْبٰى مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُمْ
أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴿١١٣﴾ وَمَا كَانَ اسْتِغْفَارُ إِبْرٰهِيمَ لِأَبِيهِ إِلَّا عَنْ
مَوْعِدَةٍ وَعَدَهَٓا إِيَّاهُ فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُٓ أَنَّهُ عَدُوٌّ لِلّٰهِ تَبَرَّأَ مِنْهُ إِنَّ
إِبْرٰهِيمَ لَأَوَّاهٌ حَلِيمٌ ﴿١١٤﴾ وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُضِلَّ قَوْمًا بَعْدَ إِذْ هَدٰيهُمْ
حَتّٰى يُبَيِّنَ لَهُمْ مَا يَتَّقُونَ إِنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌ ﴿١١٥﴾ إِنَّ اللّٰهَ
لَهُ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ يُحْيِى وَيُمِيتُ وَمَا لَكُمْ مِنْ
دُونِ اللّٰهِ مِنْ وَلِىٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿١١٦﴾ لَقَدْ تَابَ اللّٰهُ عَلَى النَّبِىِّ
وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِى سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِنْ بَعْدِ مَا
كَادَ يَزِيغُ قُلُوبُ فَرِيقٍ مِنْهُمْ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ إِنَّهُ بِهِمْ رَؤُفٌ

رَحِيمٌ ﴿١١٧﴾ وَعَلَى الثَّلَاثَةِ الَّذِينَ خُلِّفُوا حَتَّى إِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ
الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ أَنْفُسُهُمْ وَظَنُّوا أَنْ لَا مَلْجَأَ
مِنَ اللَّهِ إِلَّا إِلَيْهِ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ لِيَتُوبُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ
الرَّحِيمُ ﴿١١٨﴾

Meâli

111. Şüphesiz Allah müminlerden, kendilerine (verilecek) cennet karşılığında canlarını ve mallarını satın almıştır. Çünkü onlar Allah yolunda savaşırlar, Allah için öldürürler ve Allah için öldürülürler. Bu, Allah'ın hem Tevrat'ta, hem İncil'de ve hem Kur'an'da üzerine aldığı bir gerçek vaadidir. Allah'tan daha çok vadini yerine getiren kim olabilir? O halde yapmış olduğunuz bu alışveriş sebebiyle sevinin! İşte bu, gerçekten büyük kazançtır.

112. (Bu alış verişi yapanlar) tevbe edenler ibaret edenler, hamd edenler, oruç tutanlar, rukü edenler, secde edenler, iyiliği emredip kötülüklerden alıkoyanlar ve Allah'ın sınırlarını koruyanlardır. O mü'minleri müjdele!

113. (Kafirler olarak ölüp) cehennem ehli oldukları, onlara açıkça belli olduktan sonra akraba dahi olsalar (Allaha) ortak koşanlar için af dilemek ne peygambere yaraşır ne de insanlara.

114. İbrahim'in babası için af dilemesi ise, sadece ona önceden verdiği sözden dolayı idi. Ancak babasının Allah düşmanı olduğu kendisine belli olunca, ondan uzaklaştı. Şüphesiz İbrahim çok yumuşak huylu ve pek sabırlı idi.

115. Allah bir topluluğu doğru yola ilettikten sonra, sakınacakları şeyleri kendilerine açıklayıncaya kadar onları saptıracak değildir. Allah herşeyi çok iyi bilendir.

116. Şüphesiz göklerin ve yerin mülkü yalnız Allah'ındır. Sizin için Allah'tan başka ne bir dost, ne de bir yardımcı vardır.

117. Andolsun ki Allah, müslümanlardan bir gurubun kalpleri eğrilmeye yüz tuttuktan sonra, peygamberi ve güçlük zamanında ona uyan

muhacirlerle ensarı affetti. Sonra da onların tevbelerini kabul etti. Çünkü o, onlara karşı çok şefkatli, pek merhemetlidir.

118. Ve (seferden) geri bırakılan üç kişinin de (tevbelerini kabul etti) Yeryüzü, genişliğine rağmen onlara dar gelmiş, vicdanları kendilerini sıktıkça sıkmıştı. Nihayet allh'tan (onun azabından) yine Allaha sığınmaktan başka çare olmadığını anlamışlardı. Sonra (eski hallerine) dönmeleri için Allah onların tevbesini kabul etti. Çünkü Allah tevbeyi çok kabul eden, pek esirgeyendir.

Tefsiri

١١١- ﴿إِنَّ اللّٰهَ اشْتَرٰى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اَنْفُسَهُمْ وَاَمْوَالَهُمْ بِاَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ يُقَاتِلُونَ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ فَيَقْتُلُونَ وَيُقْتَلُونَ وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا فِى التَّوْرٰيةِ وَالْاِنْجِيلِ وَالْقُرْاٰنِ وَمَنْ اَوْفٰى بِعَهْدِه مِنَ اللّٰهِ فَاسْتَبْشِرُوا بِبَيْعِكُمُ الَّذٖى بَايَعْتُمْ بِهٖ وَذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظٖيمُ﴾

111. Şüphesiz Allah müminlerden, kendilerine (verilecek) cennet karşılığında canlarını ve mallarını satın almıştır. Çünkü onlar Allah yolunda savaşırlar, Allah için öldürürler ve Allah için öldürülürler. Bu, Allah'ın hem Tevrat'ta, hem İncil'de ve hem Kur'an'da üzerine aldığı bir gerçek vaadidir. Allah'tan daha çok vadini yerine getiren kim olabilir? O halde yapmış olduğunuz bu alışveriş sebebiyle sevinin! İşte bu, gerçekten büyük kazançtır.

«إِنَّ اللّٰهَ اشْتَرٰى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اَنْفُسَهُمْ وَاَمْوَالَهُمْ بِاَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ» **"Şüphesiz Allah müminlerden, kendilerine (verilecek) cennet karşılığında canlarını ve mallarını satın almıştır."** Görüldüğü gibi bu ayette yüce Allah, mümin kullarını cennet ile ödüllendirmek için, onlardan kendi dini uğrunda önce canlarını, peşinden de mallarını ortaya koymalarını isteyerek ve bunu bir alış veriş benzeterek örneklemektedir. Rivayet olunduğuna göre, onların tacir yani cenneti onlara satan zat olan yüce Allah, onların karlarını, kullarının verdiğinin çok çok üstünde bir değerle karşılık verecektir.

Hasan Basrî de şöyle diyor: "Canlarımızı istiyor, çünkü onları yaratan bizzat yüce Allah'ın kendisidir. Malları istemektedir, çünkü onları

rızık olarak veren de kendisidir."

Hz. Peygamber (s)'in bu ayeti okuduğu bir sırada yanına bir bedevî gelir bu âyeti dinlediğinde şöyle der: "***Bir alış veriş, Allah'a yemin ederim ki çok kârlı bir alış veriş. Ne iptal ederiz ve ne de iptalini isteriz, yani bundan vazgeçmeyiz ve vazgeçme teklifini de kabul etmeyiz, dedi. Hemen gazaya katıldı ve orada şehit düştü.***" [15]

« يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ » **Çünkü onlar Allah yolunda savaşırlar."** Âyetin bu kısmı alış veriş bedellerini teslim yerlerini ve noktalarını açıklamaktadır. « فَيَقْتُلُونَ وَيُقْتَلُونَ » **"Allah için öldürürler ve Allah için öldürülürler."** Yani kimi zaman bunlar Allah'ın düşmanlarını öldürürler, kimi zaman da kendileri Allah ve din düşmanlarınca öldürülürler, şehit edilirler.

Kıraat imamlarından Hamza ile Ali Kisaî, « فَيَقْتُلُونَ وَيُقْتَلُونَ » kavlini, « فَيُقْتَلُونَ وَيَقْتُلُونَ » yani, "**öldürülürler ve öldürürler**" anlamında okumuşlardır.

« وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا فِي التَّوْرٰيةِ وَالْاِنْجِيلِ وَالْقُرْاٰنِ » **"Bu, Allah'ın hem Tevrat'ta, hem İncil'de ve hem Kur'an'da üzerine aldığı bir gerçek vadidir."** Buradaki, « وَعْدًا » kelimesi mastardır. Yani, Allah onlar vaat buyurdu, demektir. « حَقًّا» kelimesi de bunun sıfatıdır. Allah kendi yolun da cihad eden mücahitlere bu vaad haberini, gerçek bir vaad olduğunu bildiriyor. Çünkü Allah, her üç kitabında da bunun gerçekliğine işaret ederek söz verdiğini bildirmiştir. İşte ayetin bu kısmı, bütün toplumlara kendi dönemlerinde, kendilerine gelen kitaplarda da belirtildiği gibi cihadın farz olduğunu ve onlara da bu vaadlerin verildiğini gösteren bir delildir. Daha sonra Rabbimiz şöyle buyuruyor:

« وَمَنْ اَوْفٰى بِعَهْدِه۪ مِنَ اللّٰهِ » **"Allah'tan daha çok vadini yerine getiren kim olabilir?"** Çünkü verdiği sözü tutmamak, verilen vaadden geri

---

[15] Hafız İbn Hacer diyor ki; bunu herhangi bir senede yer vermesizin Salebî Hasan Basrî'den mürsel olarak rivayet etmiştir. Ancak bunu senedi kitabının başında Hasan Basrî'ye varmaktadır. Bak. *Haşiyetu'l-Keşşaf*,2/313

dönmek çirkin bir davranıştır. İçimizden kerem sahibi olan hiçbir kimse böyle bir şeye kalkışmaz.. Peki ya kerimlerin en kerimi olan Allah hiç sözünden döner mi?! Asla!.. Cihada teşvik noktasında bundan daha güzel, daha beliğ ve net, daha mübalağalı bir ifade göremezsin.

«فَاسْتَبْشِرُوا بِبَيْعِكُمُ الَّذِى بَايَعْتُمْ بِهِ» **"O halde! Yapmış olduğunuz bu alışveriş sebebiyle sevinin."** Bundan dolayı büyük bir ferahlık ve memnuniyet yaşayın. Çünkü siz geçici olanın karşılığında ebedi olanı satın alıyorsunuz, fani olanı satıyor, karşılığında ebedi olan cenneti satın alıyorsunuz.

« وَذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ » **"İşte bu, gerçekten büyük kazançtır."** Cafer-i Sâdık da şöyle diyor: "Sizin bedenlerinizin karşılığı, değeri cennetten başkası değildir, o halde bedenlerinizi başka bir şey karşılığında değil, sadece cennet karşılığında satın."

١١٢- ﴿اَلتَّٓائِبُونَ الْعَابِدُونَ الْحَامِدُونَ السَّٓائِحُونَ الرَّاكِعُونَ السَّاجِدُونَ الْاٰمِرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّاهُونَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَالْحَافِظُونَ لِحُدُودِ اللّٰهِ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ﴾

112. (Bu alış verişi yapanlar) tevbe edenler ibadet edenler, hamdedenler, oruç tutanlar, rukü edenler, secde edenler, iyiliği emr edip kötülüklerden alıkoyanlar ve Allah'ın sınırlarını koruyanlardır. O mü'minleri müjdele!

« اَلتَّٓائِبُونَ » **(Bu alış verişi yapanlar) tevbe edenler** Bu kelime övgüyle mahallen merfudur. Yani, «هُمُ التَّائِبُونَ» demektir. Bu da, daha önceki âyette söz konusu edilen mümin kimseler demektir. Yahut bu kelime mübtedadır, haberi de, « الْعَابِدُونَ » **"ibadet edenler,"** kavli de bir önceki mübtedanın haberidir. Yani, O tevbe edenler var ya, onlar bir tek Allah'a ibadet ederler, ibadetlerine riya karıştırmaksızın samimi olarak ve ihlas ile Allah için sarılırlar. Artık bundan sonra gelen kelimelerin tümü de peş peşe gelen buna bağlı haberler. Yani hakiki anlamda küfrü bırakıp ondan tevbe edenler ve kendilerinde şu özellikleri toplamış olanlar, demektir. Hasan Basri'den gelen rivayete göre: "Bunlar şirkten, dönüp tevbe eden-

ler ile münafıklıktan uzaklaşıp arınanlardır."

« الْحَامِدُونَ » **"Hamd edenler"** İslâm nimetine karşılık Allah'a hamd eden, «السَّائِحُونَ» **"Oruç tutan/seyahat eden** Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmuşlardır:

"*Ümmetimin seyahati oruç tutmaktır.*"[16]

Yahut ilim tahsil etmek demektir. Çünkü ilim öğrenenler hep gezip dururlar. Amaçları nerede öğrenebilecekleri bir bilgi ve ilim varsa, hemen oralara giderler öğrenmek için. Ya da yeryüzünü ibret almak maksadıyla gezip dolaşanlar, demektir.

« الرَّاكِعُونَ السَّاجِدُونَ » **"Rükû eden, secdeye kapanan,"** Yani namazlarını devamlı olarak, aksatmaksızın kılanlar, « الْآمِرُونَ بِالْمَعْرُوفِ » **"Allah'ın yapılmasını istediği şeyi emreden,"** İman etmeyi, Allah'ı ve hükümlerini tanımayı ve Allah'a itaati emreden, « وَالنَّاهُونَ عَنِ الْمُنْكَرِ » **"yasaklanmasını da istediği şeyleri de yasaklayan,"**Allah'a ortak koşmaktan, Ona karşı gelmekten meneden, Bütün burada ele alınan yedi maddenin arasında **vav** harfinin yer alması yani " ve, ve, ve..." şeklinde zikredilmeleri, bu her yedi madde arasında tam bir bağın var olduğunu bildirmeye, yöneliktir veya emir ile yasağın arasındaki farklılığı, öğretmek için**dir**. Bu adeta şu ayettekine benzer bir ifadedir:

"Dul ve bakire eşler.." (Tahrim, 5)

«وَالْحَافِظُونَ لِحُدُودِ اللّٰهِ» **"Allah'ın koyduğu hükümleri koruyup kollayan kimseler var ya,"** Emir ve yasaklarını koruyup kollayanlar var ya, « وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ » **"Ey Muhammed! İşte o müminleri müjdele!"** Yani burada sayılan özellikleri taşıyan inanmış kimseleri müjdele!

Hz. Peygamber (sav) efendimiz amcası Ebu Talip için mağfiret dilemek istemişti. İşte aşağıda tefsirini okuyacağımız ayet bu hususla ilgili olarak nazil olmuştur. Yüce Allah şöyle buyuruyor:

---

[16] İbn Cerir bu hadisi mevkuf olarak Hz. Aişe'den rivayet etmiştir. Bak. *El-Dürrü'l-Mensur*, 4/297. Ayrıca yine bu hadisi merfu olarak Ebu Hureyre'den şu lafızla rivayet etmiştir: 'Seyahat edenler, bizzat oruç tutanların kendileridir.'

۱۱۳- ﴿ مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا اَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ وَلَوْ كَانُوا أُولِي قُرْبٰى مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُمْ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴾

113. (Kafirler olarak ölüp) cehennem ehli oldukları, onlara açıkça belli olduktan sonra akraba dahi olsalar (Allaha) ortak koşanlar için afdilemek ne peygambere yaraşır ne de insanlara.

« مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا اَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ وَلَوْ كَانُوا أُولِي قُرْبٰى مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُمْ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ » **(Kafirler olarak ölüp) cehennem ehli oldukları, onlara açıkça belli olduktan sonra akraba dahi olsalar (Allaha) ortak koşanlar için afdilemek ne peygambere yaraşır ne de insanlara.**

Kendilerinin küfür ve şirk üzere ölmüş oldukları kesin olarak açıklandıktan ve gerçek öğrenildikten sonra, Allah'ın hükmü ve hikmeti gereği, böyleleri için af dilemek doğru değildir.

"Yüce Allah bundan sonraki ayette de Hz. İbrahim'im mazeretini dile getirerek şöyle buyurmaktadır:

۱۱٤- ﴿ وَمَا كَانَ اسْتِغْفَارُ إِبْرٰهِيمَ لِأَبِيهِ إِلَّا عَنْ مَوْعِدَةٍ وَعَدَهَا إِيَّاهُ فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ أَنَّهُ عَدُوٌّ لِلّٰهِ تَبَرَّأَ مِنْهُ إِنَّ إِبْرٰهِيمَ لَأَوَّاهٌ حَلِيمٌ ﴾

114. İbrahim'in babası için af dilemesi ise, sadece ona önceden verdiği sözden dolayı idi. Ancak babasının Allah düşmanı olduğu kendisine belli olunca, ondan uzaklaştı. Şüphesiz İbrahim çok yumuşak huylu ve pek sabırlı idi.

« وَمَا كَانَ اسْتِغْفَارُ إِبْرٰهِيمَ لِأَبِيهِ إِلَّا عَنْ مَوْعِدَةٍ وَعَدَهَا إِيَّاهُ » **İbrahim'in babası için af dilemesi ise, sadece ona önceden verdiği sözden dolayı idi.**

Yani babası oğlu İbrahim'e Müslüman olma sözü vermişti de ondan. Ya da Hz. İbrahim, babası için mağfiret dilemek üzere babasına söz vermişti. Bu da, **(Mümtehine,4)** ayetindeki, "**Andolsun ki senin için mağfiret dileyeceğim**" sözü idi.

Bunun delili ise Hasan Basri'nin, «وَعَدَهَا إِيَّاهُ» kavlini, « وَعَدَهَا أَبَاهُ » olarak okumasıdır.

Hz. İbrahim'in babası için **mağfiret istemesi** demek, babasının Müslüman olmayı kabul etmesi halinde ona mağfiret dilemesi için, babasının kendisinden istekte bulunması, anlamındadır veya kendisi sebebiyle af olunacağı İslam'ı ona nasip etmesini istemesi manasındadır.

«فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ أَنَّهُ عَدُوٌّ لِلّٰهِ تَبَرَّأَ مِنْهُ» **"Ancak babasının Allah düşmanı olduğu kendisine belli olunca, ondan uzaklaştı."** Yani Hz. İbrahim'e vahiy yoluyla babasının Allah düşmanı olduğu ve kâfir olarak öleceği bildirilince, Hz. İbrahim'in umudu kesilmiş oldu. Babasıyla olan bağını kesti, bundan böyle ona mağfiret dilemedi.

« إِنَّ إِبْرٰهِيمَ لَأَوَّاهٌ حَلِيمٌ » **"Şüphesiz İbrahim çok yumuşak huylu ve pek sabırlı idi."**

« مُتَأَوِّهٌ » Yani çok çok şefkatli, acıyan, merhamet duyguları son derece hassas olan, demektir. Manası ise şöyledir: Yani aşırı merhameti, kalbinin yumuşaklığı ve rikkati, onu inkârcı olan babası için bile şefkat ve acıma duygularıyla hareket etmeye yöneltiyordu.

Hâlim: Belalara karşı dayanma gücü gösterip olağan üstülükle sabır sergilemesi, yapılan eziyetlere karşı bağışlayıcı olması, demektir. Çünkü babası oğlu İbrahim'e: "Seni mutlaka taşa tutturup cezalandıracağım" demesine rağmen yine de babası için mağfiret dilemekte idi.

١١٥- ﴿وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُضِلَّ قَوْمًا بَعْدَ إِذْ هَدٰيهُمْ حَتّٰى يُبَيِّنَ لَهُمْ مَا يَتَّقُونَ إِنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ﴾

115- Allah bir topluluğu doğru yola ilettikten sonra, sakınacakları şeyleri kendilerine açıklayıncaya kadar onları saptıracak değildir. Allah herşeyi çok iyi bilendir.

« وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُضِلَّ قَوْمًا بَعْدَ إِذْ هَدٰيهُمْ حَتّٰى يُبَيِّنَ لَهُمْ مَا يَتَّقُونَ إِنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ» **Allah bir topluluğu doğru yola ilettikten sonra,**

sakınacakları şeyleri kendilerine açıklayıncaya kadar onları saptıracak değildir. Allah herşeyi çok iyi bilendir. Örneğin müşrikler için af dilemek ve daha başka yasaklamış olduğu şeyler konusunda, sizin bunlardan uzak durmanızı ve kaçınıp sakınmanızı emretmediği, bunların sakıncalı ve günah olduğunu açıklamadığı müddetçe yüce Allah, İslam'a muvaffak kıldığı ve hidayete erdirdiği kullarını hesaba çekecek değildir, rezil de edecek değildir. Ancak kullarına bu şeylerin sakıncalı olduğunu bildirdikten ve onların da bu şeylerin mutlak anlamda kaçınılması gereken ve uyulması icabeden emirler olduğunu öğrendikten sonra olabilir. Fakat kendilerine durum bildirilip bilgilendirilmeleri sağlanmadan böyle bir şey olamaz.

İşte bu, müşriklere mağfirette bulunan kimselerin hesaba çekileceklerinden korkmalarına ilişkin mazeretleri için bir açıklamadır. Burada sakınmaları istenen şeylerden maksat, yasaklanmış olması bakımından sakınılması gereken şeylerdir. Ancak akıl yoluyla sakınılması bilinen şeylere gelince bunlar, herhangi bir şekilde bir şeye mevkuf bulunmamaktadır, tevkifi değildir.

١١٦- ﴿إِنَّ اللّٰهَ لَهُ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ﴾

116- Şüphesiz göklerin ve yerin mülkü yalnız Allah'ındır. Sizin için Allah'tan başka ne bir dost, ne de bir yardımcı vardır.

«إِنَّ اللّٰهَ لَهُ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ» **Şüphesiz göklerin ve yerin mülkü yalnız Allah'ındır. Sizin için Allah'tan başka ne bir dost, ne de bir yardımcı vardır.**

١١٧- ﴿لَقَدْ تَابَ اللّٰهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِنْ بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبُ فَرِيقٍ مِنْهُمْ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ إِنَّهُ بِهِمْ رَؤُفٌ رَحِيمٌ﴾

117- Andolsun ki Allah, müslümanlardan bir gurubun kalpleri eğrilmeye yüz tuttuktan sonra, peygamberi ve güçlük zamanında ona

uyan muhacirlerle ensarı affetti. Sonra da onların tevbelerini kabul etti. Çünkü o, onlara karşı çok şefkatli, pek merhemetlidir.

« لَقَدْ تَابَ اللّٰهُ عَلَى النَّبِيِّ » **"Andolsun ki Allah peygamberini affetti."** Yani, savaştan geri kalmak isteyen münafıklara geri kalmaları için izin veren peygamberini bağışladı. Çünkü yüce Allah peygamberi için: **"Ey Peygamber! Allah seni bağışlasın!"** (Tevbe,43) buyurmuştur.

« وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْاَنْصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِنْ بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبُ فَرِيقٍ مِنْهُمْ» **"Allah, müslümanlardan bir gurubun kalpleri eğrilmeye yüz tuttuktan sonra, güçlük zamanında ona uyan muhacirlerle ensarı affetti.**

Burada, Muhacir ve Ensar ifadesiyle müminler tevbe etmeye teşvik olunmaktalar. Çünkü hiçbir mümin yoktur ki affa ve mağfiret dilenmeye ihtiyacı olmasın. Hepsi de buna muhtaçtırlar. Bunun için tevbeye teşvik edilmekteler. Nitekim Hz. Peygamber (sav)'in kendisi, muhacir ve Ensar bile buna muhtaçtırlar. Ki bu kimseler kendisine zorluk, sıkıntı ve güçlük anında hep yardımcı olmuşlar, yanında yer almışlardır.

Âyete geçen, « فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ » yani güçlük zamanında, sıkıntı vaktinde ifadesiyle belirtilmek istenen şey, Tebük seferi sırasında, demektir. Mana şöyledir: "Tebük savaşı zamanında.."

Burada geçen, « سَاعَةِ » kelimesiyle mutlak zaman ifade edilmektedir. Çünkü kelime bu manada kullanılmaktadır. Çünkü öyle sıkıntılı ve dar bir durumda idiler ki, sefere giderlerken çoğunun biniti yoktu, on kişiye bir tek deve düşüyordu. Yol azığına gelince, hepsi de kurtlanmış, kelebeklenmiş hurmalardan, güve tarafından yenmiş arpa ekmeğinden ve kokmuş yağdan ibaret bulunuyordu. Sıkıntı öyle bir noktaya gelmiş ti ki, yiyecek bir şey bulamadıklarından bir hurma iki kişi arasında paylaştırılıyordu. Çoğu zaman da o hurmayı aralarında dolaştırıp üzerine su içmek için ağızlarında emiyorlardı. Su bakımından da sıkıntı çekiyorlardı. Hatta deve kesip, o devenin işkembesinden çıkan şeyleri sıkarak, ondan çıkan suyu içerlerdi. Mevsim bakımından da sıkıntı çekiyorlardı, çünkü mevsim sıcaklarının en şiddetli olduğu bir zamanda yola çıkmışlardı. Bir de bunlara bağlı olarak kıtlık ve kuraklık yaşanıyordu.

« مِنْ بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبُ فَرِيقٍ مِنْهُمْ » Yani tam de imanda sebat etmekten kalpleri kaymaya yüz tuttuğu bir sırada, demektir. Ya da bu gazvede Allah Resûlüne uyma ve onunla beraber savaşa çıkma noktasında kalpleri kaymak üzere iken... anlamındadır. Burada, « كَادَ » kelimesinde şan zamir durumu vardır. Bundan sonra gelen cümle mahallen mansub olarak gelmiştir. Örneğin; « لَيْسَ خَلْقُ اللّٰهِ مِثْلَهُ » Yani, "Allah'ın yarattıkları onun gibi değildir" cümlesi gibi ki bu, « لَيْسَ خَلْقُ اللّٰهِ مِثْلَهُ » yani, "Allah'ın yarattıklarının durumu onun gibi değildir" demektir.

Ayetteki, « يَزِيغُ » fiili, musannif tarafından asıl nüshada, "T" harfiyle, « يَزِيْغُ » olarak belirtilmiştir. Bu ise Kisaî'nin, İbn Âmir'in, Ebu Amr'ın, İbn Kesir'in ve Nafi'in kıraatidir İlk okuyuş yani « يَزِيغُ » kıraati ise Hamza ile Hafs'ın kıraatidir. «ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ» **"Evet tevbelerini kabul edip onları affetti."** Bu cümle öncekilerini tekit ve pekiştirmek için tekrar olunmuştur. «إِنَّهُ بِهِمْ رَؤُفٌ رَحِيمٌ» **"Çünkü O çok şefkatli onlara karşı pek merhametlidir."**

١١٨- ﴿وَعَلَى الثَّلَاثَةِ الَّذِينَ خُلِّفُوا ۚ حَتَّىٰ إِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ أَنْفُسُهُمْ وَظَنُّوا أَنْ لَا مَلْجَأَ مِنَ اللّٰهِ إِلَّا إِلَيْهِ ۚ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ لِيَتُوبُوا ۚ إِنَّ اللّٰهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ﴾

118- Ve (seferden) geri bırakılan üç kişinin de (tevbelerini kabul etti) Yeryüzü, genişliğine rağmen onlara dar gelmiş, vicdanları kendilerini sıktıkça sıkmıştı. Nihayet Allah'tan (onun azabından) yine Allaha sığınmaktan başka çare olmadığını anlamışlardı. Sonra (eski hallerine) dönmeleri için Allah onların tevbesini kabul etti. Çünkü Allah tevbeyi çok kabul eden, pek esirgeyendir.

«وَعَلَى الثَّلَاثَةِ الَّذِينَ خُلِّفُوا» **"Ve (seferden) geri bırakılan üç kişinin de (tevbelerini kabul etti)"** Esasen bu cümle, «وَتَابَ عَلَى الثَّلٰثَةِ »

takdirindedir. Allah bu üç kişinin de tevbelerini kabul buyurdu, demektir. Bu zatlar Kab İbn Malik, Mürare İbn Rebi ve Hilâl İbn Ümeyye idiler. Bu cümle, « النَّبِيِّ عَلَى » üzerine matuf bulunmaktadır. «الَّذِينَ خُلِّفُوا» Gazaya katılmayıp geride kalanlar demektir.

« حَتَّى إِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ » **"Yeryüzü genişliğine rağmen onlara dar gelmişti."** Yani genişliğine rağmen dünya başlarına dar gelmişti. Aslında bu cümle onların şaşkınlığını ifade eden bir özdeyiş durumundadır. Sanki dünyada kalabilecekleri, karar kılabilecekleri bir yer bulamayıp hep karsız ve ızdırap ve huzursuzluk içinde kalan kimseler gibidirler.

« وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ أَنْفُسُهُمْ» **"Vicdanları kendilerini sıktıkça sıkmıştı."** Yani vicdanen öylesine rahatsız idiler ki, gönüllerinde huzurdan, sevinçten ve mutluluktan eser kalmamıştı. Çünkü toplumun kendileriyle bağları kesmesi sebebiyle artık tasadan ve üzüntüden ötürü aşırı derecede bir yalnızlığa mahkum edilmişlerdi.

«وَظَنُّوا أَنْ لَا مَلْجَأَ مِنَ اللّٰهِ إِلَّا إِلَيْهِ» **"Allah'a sığınmaktan başka bir çare olmadığını anlamışlardır."** Allah'ın gazabından kurtulabilmek için artık Allah'tan mağfiret dilemekten ve af edilmelerini istemekten başka bir çarelerinin ve sığınacak bir yerlerinin olmadığını artık öğrenmiş oldular.

«ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ لِيَتُوبُوا» **"Sonra (eski hallerine) dönmeleri için Allah onların tevbesini kabul etti."**

Tam elli gün sonra Allah, bunların da daha önce tevbe edip tevbeleri kabul edilmiş olanlar arasında yerlerini almaları için, kendilerini tevbe etmeye, tevbelerinin kabul edilmesine muvaffak kıldı.

« إِنَّ اللّٰهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ» **"Çünkü Allah, tevbeyi çok kabul eden, pek esirgeyendir."**

Ebu Bekir Verrak'tan rivayete göre, demiş ki: "**Nasuh tevbesi**: Yani dürüstlükle yapılan en samimi tevbe; genişliğine rağmen dünya başına dar gelen kimsenin ettiği tevbedir. Tıpkı dünya başlarına dar gelen bu üç zatın ettikleri tevbe gibi."

119. - 123. AYETLER

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِق۪ينَ ﴿١١٩﴾ مَا
كَانَ لِاَهْلِ الْمَد۪ينَةِ وَمَنْ حَوْلَهُمْ مِنَ الْاَعْرَابِ اَنْ يَتَخَلَّفُوا عَنْ
رَسُولِ اللّٰهِ وَلَا يَرْغَبُوا بِاَنْفُسِهِمْ عَنْ نَفْسِه۪ ؕ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ لَا
يُص۪يبُهُمْ ظَمَاٌ وَلَا نَصَبٌ وَلَا مَخْمَصَةٌ ف۪ي سَب۪يلِ اللّٰهِ وَلَا
يَطَؤُ۫نَ مَوْطِئًا يَغ۪يظُ الْكُفَّارَ وَلَا يَنَالُونَ مِنْ عَدُوٍّ نَيْلًا اِلَّا
كُتِبَ لَهُمْ بِه۪ عَمَلٌ صَالِحٌ ؕ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُض۪يعُ اَجْرَ الْمُحْسِن۪ينَ ۙ
﴿١٢٠﴾ وَلَا يُنْفِقُونَ نَفَقَةً صَغ۪يرَةً وَلَا كَب۪يرَةً وَلَا يَقْطَعُونَ وَادِيًا اِلَّا
كُتِبَ لَهُمْ لِيَجْزِيَهُمُ اللّٰهُ اَحْسَنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٢١﴾ وَمَا
كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنْفِرُوا كَٓافَّةً ؕ فَلَوْلَا نَفَرَ مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِنْهُمْ
طَٓائِفَةٌ لِيَتَفَقَّهُوا فِي الدّ۪ينِ وَلِيُنْذِرُوا قَوْمَهُمْ اِذَا رَجَعُٓوا اِلَيْهِمْ
لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ ﴿١٢٢﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا قَاتِلُوا الَّذ۪ينَ
يَلُونَكُمْ مِنَ الْكُفَّارِ وَلْيَجِدُوا ف۪يكُمْ غِلْظَةً ؕ وَاعْلَمُٓوا اَنَّ اللّٰهَ
مَعَ الْمُتَّق۪ينَ ﴿١٢٣﴾

Meâli

119. Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve doğrularla beraber olun.

120. Medine halkına ve onların çevresinde bulunan bedevi Araplara

Allah'ın Resulünden geri kalmaları ve onun canından önce kendi canlarını düşünmeleri yakışmaz. İşte onların Allah yolunda bir susuzluğa, bir yorgunluğa ve bir açlığa düçar olmaları, kafirleri öfkelendirecek bir yere (ayak) basmaları ve düşmana karşı bir başarı kazanmaları, ancak bunların karşılığında kendilerine salih bir amel yazılması içindir. Çünkü Allah iyilik yapanların mükafatını zayi etmez.

121. Allah onları yapmakta olduklarının en güzeli ile mükafatlandırmak için küçük büyük yaptıkları her masraf, geçtikleri her vâdi mutlaka onların lehine yazılır ki, böylece Allah onları, yaptıklarının en güzeliyle mükafatlandırmış olsun.

122. Müminlerin hepsinin toptan sefere çıkmaları doğru değildir. onların her kesiminde bir gurup dinde (dini ilimlerde) geniş bilgi elde etmek ve kavimleri (savaştan) döndüklerinde onları ikaz etmek için geride kalmalıdır. Umulur ki sakınırlar.

123. Ey iman edenler! kafirlerden yakınınızda olanlara karşı savaşın ve onlar savaş anında sizde bir sertlik bulsunlar. Bilin ki, Allah sakınanlarla beraberdir..

Tefsiri

١١٩- ﴿يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِق۪ينَ﴾

119- Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve doğrularla beraber olun.

«يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِق۪ينَ» **"Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve doğrularla beraber olun."** Münafıklar gibi değil, iman eden müminlerle beraber olun veya savaştan geri kalmayanlarla beraber bulunun, ya da Allah'ın dinine bağlılık bakımından niyet, söz ve davranışlarıyla dürüst hareket edenlerle beraber olun.

Bu âyet, **icmaın** hüccet olduğuna delildir. Çünkü âyet bütün müminlere sadık ve dürüst olanlarla beraber hareket etmeyi emretmekte ve sözlerinin kabul edilmesini gerekli kılmaktadır.

١٢٠- ﴿مَا كَانَ لِاَهْلِ الْمَد۪ينَةِ وَمَنْ حَوْلَهُمْ مِنَ الْاَعْرَابِ اَنْ يَتَخَلَّفُوا

عَنْ رَسُولِ اللّٰهِ وَلَا يَرْغَبُوا بِأَنْفُسِهِمْ عَنْ نَفْسِهِ ذٰلِكَ بِأَنَّهُمْ لَا يُصِيبُهُمْ ظَمَأٌ
وَلَا نَصَبٌ وَلَا مَخْمَصَةٌ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَلَا يَطَؤُنَ مَوْطِئًا يَغِيظُ الْكُفَّارَ وَلَا
يَنَالُونَ مِنْ عَدُوٍّ نَيْلًا إِلَّا كُتِبَ لَهُمْ بِهِ عَمَلٌ صَالِحٌ إِنَّ اللّٰهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ
الْمُحْسِنِينَ ﴾

120. Medine halkına ve onların çevresinde bulunan bedevi Araplara Allah'ın Resulünden geri kalmaları ve onun canından önce kendi canlarını düşünmeleri yakışmaz. İşte onların Allah yolunda bir susuzluğa, bir yorgunluğa ve bir açlığa düçar olmaları, kafirleri öfkelendirecek bir yere (ayak) basmaları ve düşmana karşı bir başarı kazanmaları, ancak bunların karşılığında kendilerine salih bir amel yazılması içindir. Çünkü Allah iyilik yapanların mükafatını zayi etmez.

«مَا كَانَ لِأَهْلِ الْمَدِينَةِ وَمَنْ حَوْلَهُمْ مِنَ الْأَعْرَابِ أَنْ يَتَخَلَّفُوا عَنْ رَسُولِ اللّٰهِ» **"Medine halkına ve onların çevresinde bulunan bedevi Araplara Allah'ın Resulünden geri kalmaları yakışmaz."** Burada söz konusu edilen nefiyden amaç nehiydir. Gerçi her ne kadar bu konuda bütün insanlar için durum aynı düzeyde ise de, özellikle burada Medine ve civarındaki halkın konu edilmiş olmaları, bunların Allah Resulü (sav)'e yakın olmaları sebebiyledir. Allah Resûlünün çevresinde ve yakınında bulunanlar, onun çıkışından genelde haberdar olabilirler, çıkışı onlardan gizli kalamaz. Bu açıdan özellikle bunlara dikkat çekilmiştir.

«وَلَا يَرْغَبُوا بِأَنْفُسِهِمْ عَنْ نَفْسِهِ» **"Ve onun canından önce kendi canlarını düşünmeleri yakışmaz."** Yani Allah Resûlünün canına herhangi bir kasıt var olduğunda öncelikle kendi canlarını esirgemeye, korumaya kalkışmasınlar. Yani sıkıntılar, zorluklar ve şiddet karşısında Allah Resûlünün canını düşünmeyip kendi canlarını kurtarma yolunu seçemezler. Çünkü her şeye rağmen sıkıntı anında olsun, savaş halinde olsun, başka durumlarda olsun hep onun yanında yer almakla emrolunmuşlardır. Allah Resûlünün karşılaştığı ve karşılaşacağı her şiddetin önün de kendilerini siper etmekle, onu koruyup kollamakla emrolunmuşlardır.

« ذٰلِكَ بِأَنَّهُمْ » **"Bu yasaklama sebebi"** Yani savaşa katılmamaktan, geri kalmaktan yasaklanmalarının nedeni;

« لَا يُصِيبُهُمْ ظَمَأٌ وَلَا نَصَبٌ وَلَا مَخْمَصَةٌ فِي سَبِيلِ اللهِ » **"İşte onların Allah yolunda bir susuzluğa, bir yorgunluğa ve bir açlığa düçar olmaları"** Allah yolunda cihadetmek için bunlara katlanmamış,

« وَلَا يَطَؤُنَ مَوْطِئًا يَغِيظُ الْكُفَّارَ » **"Kafirleri öfkelendirecek bir yere (ayak) basmaları"** Yani ister süvari olarak atları ve develeriyle ister piyade olarak ayaklarıyla kafirlerin topraklarını çiğneyip ele geçirmek suretiyle, onları kızdırmak, bunalıma sokmak şekliyle zaptetmemiş «وَلَا يَنَالُونَ مِنْ عَدُوٍّ نَيْلًا» **"Ve düşmana karşı bir başarı kazanmaları,"** yani düşman tarafından öldürülmeleri, esir alınmaları, yaralanmaları, bir taraflarının kırılıp dökülmesi, bozguna uğratılmaları gibi herhangi bir durumla karşılaşmamış olsunlar ki, «إِلَّا كُتِبَ لَهُمْ بِهِ عَمَلٌ صَالِحٌ» **"Ancak bunların karşılığında kendilerine salih bir amel yazılması içindir."** İbn Abbas'tan -Allah her ikisinden de razı olsun- rivayete göre demiş ki: "Her bir korku ve ürperti için yetmiş bin hasene, sevap vardır. Bir kimsenin başına herhangi bir musibet, bir eksiklik geldiğinde, bir kayba uğratıldığında onun için, "O bundan ötürü elde edeceğini elde etmiştir" denir. Bu ifade başına herhangi kötü bir olay gelen herkes için genel bir kuraldır.

Bu hüküm, ayrıca şu hususların da bir delilidir. Bir kimse kabule şayan ve teşekküre değer bir hizmeti ister ayakta, ister oturarak, ister yürüyerek, ister söz veya başka herhangi bir şey ile ve herhangi bir şekilde yerine getirmiş olsun, mutlaka bunlardan ötürü payına düşeni alacaktır. Delili de işte burasıdır. Ayrıca bu şunun için de bir delildir. Orduya takviye için gelen ve fakat savaş bittikten sonra katılanlara da ganimetten pay verilir. Çünkü değil midir ki sonradan destek ve takviye için gelenleri düşman topraklarına ayak basmakla onları kızdırmışlar, onları çıldırtacak duruma getirmişlerdir, işte bu sebeple takviye olarak gelenler, savaş bitmiş de olsa, ganimetten paylarını alırlar, bunlara hisse verilir.

Nitekim Allah Resûlü (sav), Amir'in iki oğluna ganimetten pay vermişti. Oysa bunların her ikisi de savaş bittikten sonra gelip orduya

katılmışlardı. [17]

« يَغِيظُ الْكُفَّارَ » Kavlinin manası, yani onların topraklarına ayak basılması, onları çileden çıkartır, adeta çıldırtır, demektir.

«إِنَّ اللّٰهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ» " **Çünkü Allah iyilik yapanların mükâfatını zayi etmez."** Yani bu kimseler ihsan sahibi kimselerdir, dolayısıyla Allah, onların sevaplarını geçersiz kılmaz, boşa çıkarmaz.

١٢١- ﴿وَلَا يُنْفِقُونَ نَفَقَةً صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً وَلَا يَقْطَعُونَ وَادِيًا إِلَّا كُتِبَ لَهُمْ لِيَجْزِيَهُمُ اللّٰهُ أَحْسَنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾

121- Allah onları yapmakta olduklarının en güzeli ile mükafatlandırmak için küçük büyük yaptıkları her masraf, geçtikleri her vâdi mutlaka onların lehine yazılır ki, böylece Allah onları, yaptıklarının en güzeliyle mükafatlandırmış olsun.

« وَلَا يُنْفِقُونَ نَفَقَةً صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً » **"Allah onları yapmakta olduklarının en güzeli ile mükafatlandırmak için küçük büyük yaptıkları her masraf"** ister bir hurma tanesi vermek gibi az bir yardım olsun, ister Hz. Osman'ın sıkıntı ve zorluk çeken ordu için, Tebük seferine çıkacak olan ordu için yapmış olduğu yardım gibi çok büyük bir yardım olsun, Allah'ın kelimesi ve şeriatının hakim olması için yapılan her harcama,

« وَلَا يَقْطَعُونَ وَادِيًا » **"Ve geçtikleri her vâdi,"** yani savaşa gidip gelişlerinde güzergâh olarak her nereye uğramış olurlarsa olsunlar, nereden ve hangi yoldan dönerlerse dönsünler, Buraları yol boyunca geçip gittikleri dağ geçitleri, vadiler, sel için yarılmış olan sel yatakları, evet bütün bu yerler, kayalıklar, tepeler, sellerin yığdığı kum ve çakıllar,

Aslında, Vâdi kelimesi aslında « ودى » kelimesinden İsmi faildir ve akmak manasınadır. Nitekim « ودى » kelimesi de bu kökten gelen bir kelimedir. Bu, ufak abdestten sonra çıkan beyaz yapışkan sıvı anlamın-

[17] Hafız İbn Hacer diyor ki, ben bu hadisi bu şekliyle bulamadım. Bak. *Haşiyetu'l-Keşşaf*, 2/322

dadır. Genel olarak yaygınlaşan mana yeryüzü, toprak anlamında kullanıldığıdır.

« إِلَّا كُتِبَ لَهُمْ » **"Mutlaka onların lehine yazılır."** Yani yukarıda sözü edilen harcama ve geçip gidilen yollar, vadiler...

« لِيَجْزِيَهُمُ اللّٰهُ أَحْسَنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ » **"Böylece Allah onları, yaptıklarının en güzeliyle mükafatlandırmış olsun."**

Burada, « لِيَجْزِيَهُمْ » kavlindeki cer edatı, « كُتِبَ» kelimesine müteallik bulunmaktadır. Yani onları ödüllendirmek için hesap defterlerinde kayda geçilecektir. Böylece yüce Allah her bir mümin için yaptığı hizmete karşılık ödüllerin en güzeliyle onu mükafatlandıracaktır. Ayrıca bunlara ek olarak da ecirlerinin artması için başka şeyleri de verecektir.

١٢٢- ﴿وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنْفِرُوا كَافَّةً فَلَوْلَا نَفَرَ مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِنْهُمْ طَائِفَةٌ لِيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ وَلِيُنْذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ﴾

122- Müminlerin hepsinin toptan sefere çıkmaları doğru değildir. Onların her kesiminde bir gurup dinde (dini ilimlerde) geniş bilgi elde etmek ve kavimleri (savaştan) döndüklerinde onları ikaz etmek için geride kalmalıdır. Umulur ki sakınırlar.

«وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنْفِرُوا كَافَّةً» **"Müminlerin hepsinin toptan sefere çıkmaları doğru değildir."** Burada « لِيَنْفِرُوا » kelimesinin başında yer alan lam harfi nefyi yani olumsuzluğu pekiştirmek içindir. Yani hepsinin ülkelerini terkedip ilim tahsiline yer vermeksizin topluca savaşa çıkmaları, fesada ve bozulmaya sebep olacağından doğru değildir.

« فَلَوْلَا نَفَرَ مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِنْهُمْ طَائِفَةٌ لِيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ » **"O halde her kesimin büyük bir kısmı savaşa katılırlarken, bir takımları da dini ilimlerde geniş ve sağlıklı bilgi kazanmak, dini hükümleri öğrenmek için kalıp ilim tahsil etsinler."**

« فَلَوْلاَ نَفَرَ » mademki hepsinin ve herkesin ilim tahsil etmeleri mümkün değildir, o halde, « مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِنْهُمْ طَٓائِفَةٌ » çok olan bir topluluktan, az bir topluluk onların içinden bu işi için ayrılsın. İlim öğrenmek maksadıyla ayrılacak olan bu az sayıdakiler, onlar için yeterlidir. Bu az sayıdakiler ilim uğrunda sıkıntı ve zorluklara katlansınlar, derin bilgi edinme hususunda gereken gayret ve çabayı göstersinler.

« وَلِيُنْذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُٓوا إِلَيْهِمْ » **"Ve kavimleri (savaştan) döndüklerinde onları ikaz etmek için geride kalmalıdır.** Yani ilim tahsili yapan bu kimselerin gayeleri ve amaçları, toplumlarının kendilerine dönüp gelmeleri halinde onları uyarmak ve kendilerini doğru yola iletmek olmalıdır. Başka aşağılık bir maksada yönelik olmamalıdır. Başa geçmek, lider olmak, binitinde ve giyiminde zalimlere benzemeye kalkışmak gibi bir maksatla ilim edinmemelidirler.

« لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ » **"Umulur ki sakınırlar."** Sakınılması gereken şeylerden uzak dururlar.

Rivayete göre denilmiştir ki: "Hz. Peygamber (sav) Tebük seferinden sonra herhangi bir yere bir seriye, bir tim veya bir ordu göndermek istediğinde, özellikle savaştan geri kalanlarla ilgili olarak ağır hükümler içeren âyetlerden sonra asker çıkardığında, müminler savaşa katılmak ve geri kalmamak için birbirleriyle yarışır hale gelmişlerdi. Bundan dolayı hemen hepsi ilim tahsilini bir kenara bıraktılar. İşte bunun üzerine her bir guruptan cihada büyük bir kesimin katılması emrolundu. Geride kalanlarının ise dinî ilimlerde derinleşmeleri istendi Böylece asıl en büyük cihat olan ilim tahsilinin arkası kesilmesin istendi. Çünkü delillere dayalı olarak cihad etmek, silah yoluyla yapılacak olan cihaddan daha büyük ve daha önemlidir.

« لِيَتَفَقَّهُوا » kelimesindeki zamir, aralarından ayrılıp savaşa çıkan gruptan sonra geride kalanlara racidir. « وَلِيُنْذِرُوا قَوْمَهُمْ» yani geride ilim tahsili için kalanlar, savaşa çıkıp gitmiş olan topluluklarının kendilerine dönüp gelmeleri halinde onları uyarsınlar, onlar yok iken öğrendikleri bilgileri onlara aktarmaları için. Birinci duruma göre zamir, ilim tahsili için Medine'de kalan küçük topluma racidir.

١٢٣- ﴿ يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا قَاتِلُوا الَّذ۪ينَ يَلُونَكُمْ مِنَ الْكُفَّارِ وَلْيَجِدُوا ف۪يكُمْ غِلْظَةًۜ وَاعْلَمُٓوا اَنَّ اللّٰهَ مَعَ الْمُتَّق۪ينَ ﴾

123- Ey iman edenler! Kâfirlerden yakınınızda olanlara karşı savaşın ve onlar savaş anında sizde bir sertlik bulsunlar. Bilin ki, Allah sakınanlarla beraberdir.

«يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا قَاتِلُوا الَّذ۪ينَ يَلُونَكُمْ مِنَ الْكُفَّارِ وَلْيَجِدُوا ف۪يكُمْ غِلْظَةًۜ وَاعْلَمُٓوا اَنَّ اللّٰهَ مَعَ الْمُتَّق۪ينَ» **"Ey iman edenler! Kâfirlerden yakınınızda olanlara karşı savaşın ve onlar savaş anında sizde bir sertlik bulsunlar. Bilin ki, Allah sakınanlarla beraberdir."** Kâfir olup da yakın çevrenizde bulunanlarla önce savaşın. Aslında yakın olsun, uzak olsun bütün kâfirlere karşı savaşmak farzdır. Ancak önce en yakından başlamak üzere kademe kademe kendileriyle savaşılmalıdır. Önce en yakını, sonra onun ardından gelen ve sonra onun peşinden gelen.... böylece devam eder.

Çünkü Hz. Peygamber (sav) önce kendi kavmiyle savaşmıştır. Daha sonra da Hicaz bölgesindeki diğer Arap toplumlarıyla savaşmıştır. Bundan sonra Şam'a yönelmiştir. Çünkü Şam, Irak'a ve diğer Arap bölgelerine göre Medine'ye en yakın olan bölge idi. Dolayısıyla her yerdeki Müslümanların savaş stratejileri, farz olan bu çerçevede olmak üzere en yakınından başlayarak gidilmelidir.

Kendileriyle savaşacağınız toplumlar öncelikle sizin konuşmalarınızda kendilerine karşı bir katılık ve sertlik görmeliler. Savaştan önce ilk olarak bu olmalıdır.

Şurasını da bilmelisiniz ki Allah takva sahibi kullarıyla beraberdir.

❀ ❀ ❀

124. - 129. AYETLER

وَإِذَا مَا أُنْزِلَتْ سُورَةٌ فَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ أَيُّكُمْ زَادَتْهُ هٰذِهِ إِيمَانًا
فَأَمَّا الَّذِينَ اٰمَنُوا فَزَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَهُمْ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿١٢٤﴾ وَأَمَّا
الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَزَادَتْهُمْ رِجْسًا إِلَى رِجْسِهِمْ وَمَاتُوا
وَهُمْ كَافِرُونَ ﴿١٢٥﴾ أَوَلَا يَرَوْنَ أَنَّهُمْ يُفْتَنُونَ فِي كُلِّ عَامٍ مَرَّةً أَوْ
مَرَّتَيْنِ ثُمَّ لَا يَتُوبُونَ وَلَا هُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿١٢٦﴾ وَإِذَا مَا أُنْزِلَتْ
سُورَةٌ نَظَرَ بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ هَلْ يَرٰيكُمْ مِنْ أَحَدٍ ثُمَّ
انْصَرَفُوا صَرَفَ اللّٰهُ قُلُوبَهُمْ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ ﴿١٢٧﴾ لَقَدْ
جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ
عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤُفٌ رَحِيمٌ ﴿١٢٨﴾ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِيَ
اللّٰهُ لَا إِلٰهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ﴿١٢٩﴾

Meâli

124- Herhangi bir sûre indirildiği zaman onlardan bir kısmı der ki: "Bu sizin hanginizin imanını artırdı?" İman edenlere gelince (bu sure) onların imanlarını artırır ve onlar sevinirler.

125- Kalplerinde hastalık (kâfirlik ve münafıklık) olanlara gelince, onlarında inkârlarını büsbütün artırır ve onlar artık kafir olarak ölürler.

126- Onlar, her yıl bir veya iki kez (çeşitli belâlarla) imtihan edildiklerini görmüyorlar mı? Sonra da ne tevbe ediyorlar ne de ibret alıyorlar.

127- Bir sure indirildiği zaman (göz kırpıp alay ederek) birbirlerine

bakarlar (ve): (çevreden) sizi birisi görüyor mu? diye sorarlar, sonra da (sıvışıp) giderler. Anlamayan bir kavim oldukları için Allah onların kalplerini (imandan) çevirmiştir.

128- Andolsun size kendinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız ona çok ağır gelir. O, size çok düşkün, mü'minlere karşı çok şefkatlidir, merhametlidir.

129- (Ey Muhammed!) Yüz çevirirlerse, de ki: "Allah bana yeter. Ondan başka ilah yoktur. Ben yalnızca Ona dayanıp güvendim. O yüce Arş'ın sahibidir.

Tefsiri

١٢٤- ﴿وَإِذَا مَآ أُنْزِلَتْ سُورَةٌ فَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ أَيُّكُمْ زَادَتْهُ هٰذِهِ إِيمَانًا فَأَمَّا الَّذِينَ اٰمَنُوا فَزَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَهُمْ يَسْتَبْشِرُونَ﴾

124- Herhangi bir sûre indirildiği zaman onlardan bir kısmı der ki: "Bu sizin hanginizin imanını artırdı?" İman edenlere gelince (bu sure) onların imanlarını artırır ve onlar sevinirler.

«وَإِذَا مَآ أُنْزِلَتْ سُورَةٌ فَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ أَيُّكُمْ زَادَتْهُ هٰذِهِ إِيمَانًا» **"Her hangi bir sûre indirildiği zaman onlardan bir kısmı der ki: "Bu sizin hanginizin imanını artırdı?"** O münafıklar birbirlerine, inen bu sure hanginizin imanını artırdı, deyip alay ederler. Esasen bu, inkâr anlamında ve müminlerle alay için olan bir ifadedir. Âyetteki, «مَا» tekit eden, pekiştiren bir sıladır. «أَيُّكُمْ» ise mübteda olarak merfudur.

Bir başka yoruma göre buradaki birbirlerine sorma ifadesi, müminlere ait bir söz olup, kendi aralarında birbirlerini imana teşvik etmek ve uyarmak maksadıyla söylenmiştir.

« فَأَمَّا الَّذِينَ اٰمَنُوا فَزَادَتْهُمْ إِيمَانًا» **"İman edenlere gelince (bu sure), onların imanlarını artırır"** bu kesin olarak ve yakin bir bilgiyle, sebat ederek, Allah'tan korkmalarını fazlasıyla sağlayarak veya inen sureye iman ederek zaten var olan imanlarını daha da artırır, sağlamlaşmasına sebep olur. Çünkü henüz inmesi sebebiyle bütün detaylarını öğrenerek

iman etmiş değillerdi. Gelen surelerin ve ayetlerin neler içerdiğini öğrendikçe bağlılıkları fazlasıyla artmış oldu.

« وَهُمْ يَسْتَبْشِرُونَ » **"Ve onlar sevinirler."** Çünkü müminler teklifin ya da sorumluluğun artmasını, beraberinde şerefin de artmasını sağladığını kabul ederek birbirlerini tebrik ederler.

١٢٥- ﴿وَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَزَادَتْهُمْ رِجْسًا إِلَى رِجْسِهِمْ وَمَاتُوا وَهُمْ كَافِرُونَ﴾

125- Kalplerinde hastalık (kâfirlik ve münafıklık) olanlara gelince, onlarında inkârlarını büsbütün artırır ve onlar artık kafir olarak ölürler.

« وَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ » **"Kalplerinde hastalık (kâfirlik ve münafıklık) olanlara gelince,"** Yani içlerinde şüphe, nifak rahatsızlığı bulunan ruh hastası münafıklar var ya, bunlar da tıpkı bedenen mikrobik rahatsızlık geçirenlerin tedaviye muhtaç oldukları gibi, bunlar da aynen tedaviye muhtaçtırlar.

« فَزَادَتْهُمْ رِجْسًا إِلَى رِجْسِهِمْ » **"Onlarında inkârlarını büsbütün artırır."** Eski inkârlarında daha inatla ısrarcı olurlar.

« وَمَاتُوا وَهُمْ كَافِرُونَ » **"Ve onlar artık kâfir olarak ölürler."** Bu, onların küfürlerinde ve nifaklarında ölene dek ısrarcı olacaklarını ve öyle öleceklerini bildirmektedir.

١٢٦- ﴿أَوَلَا يَرَوْنَ أَنَّهُمْ يُفْتَنُونَ فِي كُلِّ عَامٍ مَرَّةً أَوْ مَرَّتَيْنِ ثُمَّ لَا يَتُوبُونَ وَلَا هُمْ يَذَّكَّرُونَ﴾

126- Onlar, her yıl bir veya iki kez (çeşitli belâlarla) imtihan edildiklerini görmüyorlar mı? Sonra da ne tevbe ediyorlar ne de ibret alıyorlar.

« أَوَلَا يَرَوْنَ أَنَّهُمْ يُفْتَنُونَ فِي كُلِّ عَامٍ مَرَّةً أَوْ مَرَّتَيْنِ » **"Onlar, her yıl bir veya iki kez (çeşitli belâlarla) imtihan edildiklerini görmüyorlar**

mı?" Kıraat imamlarından Hamza, « يَرَوْنَ» kelimesini müminlere hitap anlamında, « تَرَوْنَ » olarak okumuştur. Yani, "siz ey.... görmüyor musunuz?" demektir. Burada sözü edilen denemeden kasıt, kıtlık, hastalık ve benzeri şeylerle imtihan olunmaları anlamındadır.

« ثُمَّ لَا يَتُوبُونَ وَلَا هُمْ يَذَّكَّرُونَ » **"Sonra da ne tevbe ediyorlar ne de ibret alıyorlar."** Yani ibret de almıyorlar Ya da Allah Resûlü ile beraber cihad ile... İslam devletinde gördükleri gerçeklerden sonra hala tevbe etmiyorlar ve aynı zamanda çarpışmalar sebebiyle başlarına gelenlerden de ders çıkarmıyorlar.

١٢٧- ﴿وَإِذَا مَا أُنْزِلَتْ سُورَةٌ نَظَرَ بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ هَلْ يَرَيكُمْ مِنْ أَحَدٍ ثُمَّ انْصَرَفُوا صَرَفَ اللّهُ قُلُوبَهُمْ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ﴾

127- Bir sure indirildiği zaman (göz kırpıp alay ederek) birbirlerine bakarlar (ve): (çevreden) sizi birisi görüyor mu? diye sorarlar, sonra da (sıvışıp) giderler. Anlamayan bir kavim oldukları için Allah onların kalplerini (imandan) çevirmiştir.

«وَإِذَا مَا أُنْزِلَتْ سُورَةٌ نَظَرَ بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ» **"Bir sure indirildiği zaman (göz kırpıp alay ederek) birbirlerine bakarlar (ve):"** Sırf gelen vahyi inkâr etmek ve onunla alay etmek için birbirlerine:

« هَلْ يَرَيكُمْ مِنْ أَحَدٍ » **"(Çevreden) sizi birisi görüyor mu? diye sorarlar."** Müslümanlardan bizi gören var mı ki, artık onları dinlemeye tahammülümüz kalmadı. Gülmekten kendimizi alamıyoruz. Neredeyse aralarında rezil olacağız gibisinden konuşurlar.

Ya da münafıkların kusurlarını ve Müslümanlara karşı yanlışlarını ortaya koyan bir sure indiği zaman, aralarında birbirlerine işaret ederek: "Peygamberin yanından kalktığınız sırada Sizi Müslümanlardan herhangi bir kimse gördü mü acaba?" diye işaret ve davranışlarda bulunurlar.

« ثُمَّ انْصَرَفُوا » **"Sonra sıvışıp giderler."** Yani Rezil olma korkusuyla Hz. Peygamber (sav) huzurundan ayrılıp giderler.

« صَرَفَ اللّٰهُ قُلُوبَهُمْ بِاَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ » **"Anlamayan bir kavim oldukları için Allah onların kalplerini** (imandan) **çevirmiştir."** Anlamak ve kavramak için üzerinde düşünüp tefekkür etmezler.

١٢٨- ﴿لَقَدْ جَٓاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ اَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤُفٌ رَحِيمٌ﴾

128- Andolsun size kendinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız ona çok ağır gelir. O, size çok düşkün, mü'minlere karşı çok şefkatlidir, merhametlidir.

« لَقَدْ جَٓاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ اَنْفُسِكُمْ » **"Andolsun size kendinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki"** O sizin kendi cinsinizden, kendi soyunuzdan biridir, Arap asıllıdır, sizin gibi Kureyş kabilesindendir.

« عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ » **"Sizin sıkıntıya uğramanız ona çok ağır gelir."** Sizinde aynı aileden olmanız hasebiyle, çekeceğiniz sıkıntı ona oldukça ağır ve zor gelir. Size istenmeyen bir şey olmasından üzülür, sıkıntı duyar ve o sizin azap görmenizde, azaba duçar olmanızdan oldukça endişelidir.

« حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤُفٌ رَحِيمٌ » **"O, size çok düşkün, müminlere karşı çok şefkatlidir, merhametlidir."** Yani ister siz Araplardan olsunlar, ister başka milletlerden olsunlar hepsine karşı...

Bir ifadeye göre de yüce Allah, isimlerinden olan « رَؤُفٌ » ve « رَحِيمٌ » isimlerini Resûlü Hz. Muhammed (sav)'den başkası için beraberce kullanmış değildir.

١٢٩- ﴿فَاِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِىَ اللّٰهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ﴾

129- (Ey Muhammed!) Yüz çevirirlerse, de ki: "Allah bana yeter. Ondan başka ilah yoktur. Ben yalnızca Ona dayanıp güvendim.

O yüce Arş'ın sahibidir.

« فَإِنْ تَوَلَّوْا » **"(Ey Muhammed!) Yüz çevirirlerse "** ve sana karşı düşmanca tavır sergilerlerse,

« فَقُلْ حَسْبِيَ اللّٰهُ » **"De ki: Allah bana yeter."** Allah'tan yardım iste. İşlerini Ona havale et. Onların utanç verici davranışları karşısında, Allah sana yeter. Onlara karşı Allah senin yardımcındır.

« لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ » **"Ondan başka ilâh yoktur. Ben yalnızca Ona dayanıp güvendim."** İşimi Ona havale ettim.

« وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ » **"O yüce Arş'ın sahibidir."** Arş, yüce Allah'ın en muazzam olarak var ettiği, yarattığı şeydir. Allah bunu, gök ehlinin tavaf etmeleri için ve bir de duanın kıblesi olarak yaratmıştır.

Âyetin son kelimesi olan, « الْعَظِيمِ » kelimesi cer ile okunduğu gibi, yine ayette geçen, Aziz ve Celil olan yüce Allah'ın « رَبُّ » isminin de sıfatı olarak « الْعَظِيمُ » şeklinde merfu okunmuştur.

Übeyy İbn Kab'tan rivayete göre bu ayet, Kur'an'ın en son olarak inen ayetidir.

❁ ❁ ❁

Sûre -10

YÛNUS SÛRESİ

Bu sûre Mekke'de nazil olmuştur;
109 âyettir.

Cüz -11

1. — 5. ÂYETLER

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

الٓرٰ قف تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ الْحَكِيمِ ﴿١﴾ اَكَانَ لِلنَّاسِ عَجَبًا اَنْ اَوْحَيْنَٓا اِلَى رَجُلٍ مِنْهُمْ اَنْ اَنْذِرِ النَّاسَ وَبَشِّرِ الَّذِينَ اٰمَنُٓوا اَنَّ لَهُمْ قَدَمَ صِدْقٍ عِنْدَ رَبِّهِمْ ط قَالَ الْكَافِرُونَ اِنَّ هٰذَا لَسَاحِرٌ مُبِينٌ ﴿٢﴾ اِنَّ رَبَّكُمُ اللّٰهُ الَّذِى خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ فِى سِتَّةِ اَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ يُدَبِّرُ الْاَمْرَ ط مَا مِنْ شَفِيعٍ اِلَّا مِنْ بَعْدِ اِذْنِهِ ط ذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ ط اَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٣﴾ اِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا ط وَعْدَ اللّٰهِ حَقًّا ط اِنَّهُ يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ لِيَجْزِىَ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ بِالْقِسْطِ ط وَالَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ شَرَابٌ مِنْ حَمِيمٍ وَعَذَابٌ اَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ ﴿٤﴾ هُوَ الَّذِى جَعَلَ الشَّمْسَ ضِيَٓاءً وَالْقَمَرَ نُورًا وَقَدَّرَهُ مَنَازِلَ لِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابَ ط مَا خَلَقَ اللّٰهُ ذٰلِكَ اِلَّا بِالْحَقِّ ج يُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٥﴾

Meâli

1. Elif. Lâm. Râ. İşte bunlar, vahyedilen hikmetle dolu kitabın ayetleridir.

2. İçlerinden bir adama, "insanları uyar ve iman edenlere, Rableri katında onlar için yüksek bir doğruluk makamı olduğunu müjdele" diye vahyetmemiz, insanlar için şaşılacak bir şey mi oldu ki, (peygamber onları uyarınca) o kafirler, "bu elbette apaçık bir sihirbazdır" dediler.

3. Şüphesiz ki sizin Rabbiniz (yaratanımız, yaşatanınız ve terbiye edeniniz) gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra da işleri (yerli yerince) idare ederek arşa yerleşendir. Onun izni olmadan hiç kimse şefaat-i olamaz. İşte özellikleri size anlatılan o güç, Rabbiniz Allah'tır. O halde O'na kulluk edin. (bunca delile rağmen Allah'ın ibadete layık olduğunu) hâlâ düşünmüyor musunuz?

4. Hepinizin dönüşü ancak O'nadır. Allah (bunu size) bir gerçek olarak vadetmiştir. Çünkü O, halkı önce yaratır, sonra da iman edip iyi işler yapanlara adaletle mükafat vermek için (onları öldürüp kendisine) geri çevirir. Kâfir olanlara gelince, inkâr etmekte oldukları şeylerden ötürü onlar için kaynar sudan bir içki ve acıklı bir azap vardır.

5. Güneşi ışıklı, ayı da parlak kılan, yılların sayısını ve hesabı bilmemiz için ona (aya bir takım) menziller takdir eden O'dur. Allah bunları, ancak bir gerçeğe (ve hikmete) binaen yaratmıştır. O, bilen bir kavme ayetlerini açıklamaktadır.

Tefsiri

١- ﴿ الٓرٰ تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ الْحَكِيمِ ﴾

1. Elif. Lâm. Râ. İşte bunlar, vahyedilen hikmetle dolu kitabın (Kur'anın) ayetleridir.

« الٓر » **Elif. Lam. Ra. İşte bunlar vahyedilen ve hikmetle dolu olan ilahi kitabın ayetleridir."** Burada surenin ilk ayetinin başında yer ve mukattaa harfleri denilen, « الٓر » harflerine gelince, bu ve benzeri harfler, kıraat imamlarından Hamza, Ali Kisaî ve Ebu Amr tarafından imaleli olarak okunmuşlardır. Bu, bir tür, harfleri saymak ve söylemek suretiyle bir meydan okumadır. Yine ayetteki, « تِلْكَ » işaret ismiyle, surenin içerdiği ayetlere işaret olunmaktadır. « الْكِتَابِ » kelimesiyle de sure denmek

istenmiştir. « الْحَكِيمِ » Kitabın birçok hikmetleri kapsaması sebebiyle, hikmet dolu, hikmet taşıyan anlamındadır veya yalanın kendisine ulaşmasından uzak, sağlam, ihtilaftan arınmış ve korunmuş olan kitap demektir.

٢- ﴿ أَكَانَ لِلنَّاسِ عَجَبًا أَنْ أَوْحَيْنَا إِلَى رَجُلٍ مِنْهُمْ أَنْ أَنْذِرِ النَّاسَ وَبَشِّرِ الَّذِينَ آمَنُوا أَنَّ لَهُمْ قَدَمَ صِدْقٍ عِنْدَ رَبِّهِمْ قَالَ الْكَافِرُونَ إِنَّ هٰذَا لَسَاحِرٌ مُبِينٌ ﴾

2. İçlerinden bir adama, "insanları uyar ve iman edenlere, Rableri katında onlar için yüksek bir doğruluk makamı olduğunu müjdele" diye vahyetmemiz, insanlar için şaşılacak bir şey mi oldu ki, (peygamber onları uyarınca) o kafirler, "bu elbette apaçık bir sihirbazdır" dediler.

« أَكَانَ لِلنَّاسِ عَجَبًا أَنْ أَوْحَيْنَا إِلَى رَجُلٍ مِنْهُمْ أَنْ أَنْذِرِ النَّاسَ وَبَشِّرِ الَّذِينَ آمَنُوا أَنَّ لَهُمْ قَدَمَ صِدْقٍ عِنْدَ رَبِّهِمْ » **"İçlerinden bir adama, "insanları uyar ve iman edenlere, Rableri katında onlar için yüksek bir doğruluk makamı olduğunu müjdele" diye vahyetmemiz, insanlar için şaşılacak bir şey mi oldu ki."**

Bu âyetin başında yer alan, «أ» yani hemze böyle bir şaşkınlık geçirenlerin şaşkınlıklarını yersiz olduğunu reddetmek manasında inkâr anlamında bir soru edatıdır. Bir de bu şaşkınlık geçirenlerin de şaşkınlık hallerini de reddetmektedir. Çünkü asıl şaşılması ve hayret etmeleri gereken konularda değil de şaşmamaları gereken yerde şaşkınlık göstermeleri dikkatlere sunulmaktadır.

« أَنْ أَوْحَيْنَا » kavli, «كَانَ» fiilinin ismidir. « عَجَبًا » ise bu fiilin haberidir. « لِلنَّاسِ » kavlindeki "Lâm" harfi, mahzuf olan bir kavle müteallik olup bu da « عَجَبًا » kelimesinin sıfatıdır. Eğer, « لِلنَّاسِ » kavli, « عَجَبًا » kelimesine takaddüm etseydi bu takdirde, « عَجَبًا » kelimesi hâl

olurdu. « أَنْ أَنْذِرْ » kavli, « بِأَنْ أَنْذِرْ » takdirindedir veya buradaki, « أَنْ » müfessiredir. Çünkü vahyedilmede kavil manası, yani söylemek, demek gibi manalar bulunmaktadır.

« أَنَّ لَهُمْ » kavli de, « بِأَنَّ لَهُمْ » demektir. « لِلنَّاسِ » kavlinde bulunan "lâm" harfinin manası ise şöyledir: "Onlar, onu, kendisinden hayret edilecek, şaşkınlık duyulacak bir hayret ve şaşma aracı kabul ettiler, öyle değerlendirdiler." Özellikle bunların kendisi sebebiyle şaşkınlığa düştükleri şeyin, bu vahyin bir beşere, bir insana gelmesi sebebiyledir. Özellikle de büyük olarak kabul ettikleri liderlerinden herhangi birine değil de kabileleri içerisinde böyle basit birine vahyin gelmesine hayret etmektedirler. Çünkü bunlar kendi sakat düşüncelerine göre şöyle gerekçeler uyduruyorlardı ve diyorlardı ki:

"Allah, Allah! Allah elçilik görevini verecek birini bulamadı da bula bula Ebu Talib'in yetimini mi buldu?" Aynı şekilde Hz. Peygamberin onlara ölümden sonra diriltileceklerini hatırlatmasını, onları cehennem ateşiyle korkutup uyarmasını, cennetle müjdelemesini hep şaşkınlıkla karşıladılar.

Oysa bunların hiçbirisi hayret edilecek ve şaşkınlık gösterilecek şeylerden değildirler. Çünkü toplumlara ve milletlere gönderilen peygamberlerin hepsi yine onların içinden olan onlar gibi kimselerdi. Bir de herhangi bir yetim veya yoksulu peygamber olarak gönderilmesi de hayret uyandıracak bir durum değildir. Çünkü yüce Allah, peygamberliği, ancak onun sebep ve şartlarını taşıyanlara verir, peygamberlik için bunları seçip tercih eder. Dünyadaki zenginlikler, ileri düzeyde bir yerler edinmiş olmak, peygamber olmanın sebep ve şartlarından değildir. Kişinin yaptığı iyilik ve kötülüklerinin karşılığını bulabilmesi için diriltilmesi de, bizzat en büyük hikmet gereğidir. Evet bunlar nasıl olur ki, şaşılacak şeyler olabilsinler? Asıl şaşılması gereken ve akıl bakımından kabul edilemeyecek olanı, insanın dünyada yaptıklarının karşılığını bir başka âlemde görmeyeceği iddiasıdır, yanlışlığıdır.

« قَدَمَ صِدْقٍ عِنْدَ رَبِّهِمْ » Kavli, öne geçmek, ileriye varmak, başkalarından üstün olarak öne geçmek, değer ve fazilet sahibi olmak ve faziletçe başkalarını geçmek, yüksek derece ve mertebe manalarınadır. Nasıl ki koşmak ve geçmek ayak ile, yürümekle sağlanıyorsa, bu bakımdan güzel koşular ve gayretler için de burada ayak kelimesi zikredilmiştir.

Çünkü Arapça'da **ayak** kelimesi olan « قَدَمٌ » kelimesi burada geçmektedir. « صِدْقٍ » kelimesi de doğruluk demektir.

« قَدَمَ صِدْقٍ » yani, "Doğruluk ayağı" ile şike yapmadan hileye sapmadan doğruluk üzere olanlar için Allah katında manen tırmanacakları yüksek mertebe ve makamlar vardır, demektir. Burada da Müsabaka, koşuda geçiş ayak ile sağlanır. Dolayısıyla burada mecazi manada kullanılmıştır.

Nitekim, « يَدٌ » **"El"** kelimesi ve « بَا » **"Kulaç"** kelimesi de nimet diye adlandırılmıştır. Çünkü kişi alış-veriş yapmak istediğinde bütün bunları eliyle verir, alır, satar ve alışverişini yapar. Nitekim Araplar bir deyim olarak, « لِى فُلاَنٍ قَدَمٌ فِى الْخَيْرِ » denir ki, bu, "Filan kimsenin ayağı hep hayır yolundadır" anlamında söylenir.

Ayette ayak yani « قَدَمٌ » kelimesinin, doğruluk yani « صِدْقٍ » kelimesine izafesi ise, bunun faziletinin çok daha üstün olduğunu anlatmak ve göstermek içindir. Bunun büyük dereceler kazandıran yarışlardan olduğunu anlatmaktır. Ya da bu, doğruluk, dürüstlük, sadakat makamıdır yani **"Makam-ı Sıdk'tır."** Ya da saadete ulaşmak, mutluluğu elde etmek için olan en güzel yarıştır.

« قَالَ الْكَافِرُونَ إِنَّ هٰذَا لَسَاحِرٌ مُبِينٌ » **"(Peygamber onları uyarınca) o kafirler, "bu elbette apaçık bir sihirbazdır" dediler.**

Burada, « هٰذَا » kavliyle hem kitaba ve hem Resulullah (sav)'a işaret olunmaktadır. Yani: "Bu kitap gerçekten apaçık bir büyü kitabıdır, bu Muhammed de düpedüz bir büyücü" demektir.

Medine, Basra ve Şam kıraat okulları mensupları ayette geçen, «لَسَاحِرٌ » kavlini, « لَسِحْرٌ » olarak okumuşlardır. Buna göre apaçık bir büyü olan şey Kitap Kur'an demek olur. Ancak, âyette geçtiği gibi, « لَسَاحِرٌ » olarak kıraat edenlere göre bunun Allah Resûlü (sav)'ne işaret olunmuş olur.

"Bu da, onların aciz kaldıklarını bir delili ve kanıtıdır, bir itirafıdır, kaldı ki bunun kitabı bir büyü, Allah Resûlü'nün de bir büyücü olduğu iddialarında da yalancı oldukları gerçeği yanında bu da onların itiraz ve acziyet kanıtıdır.

٣- ﴿ إِنَّ رَبَّكُمُ اللّٰهُ الَّذِى خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضَ فِى سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ يُدَبِّرُ الْأَمْرَ مَا مِنْ شَفِيعٍ إِلَّا مِنْ بَعْدِ إِذْنِهِ ذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴾

3. Şüphesiz ki sizin Rabbiniz (yaratanımız, yaşatanınız ve terbiye edeniniz) gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra da işleri (yerli yerince) idare ederek arşa yerleşendir. Onun izni olmadan hiç kimse şefaati olamaz. İşte özellikleri size anlatılan o güç, Rabbiniz Allah'tır. O halde O'na kulluk edin. (bunca delile rağmen Allah'ın ibadete layık olduğunu) hâlâ düşünmüyor musunuz?

« إِنَّ رَبَّكُمُ اللّٰهُ الَّذِى خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضَ فِى سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ » **"Şüphesiz ki sizin Rabbiniz (yaratanımız, yaşatanınız ve terbiye edeniniz) gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra da işleri (yerli yerince) idare ederek arşa yerleşendir"** Ayetteki, « اسْتَوٰى » burada, « اسْتَوْلٰى » manasınadır. Deyyan olan yüce Allah'ın mekândan münezzeh, uzak ve beri olduğunu, Hak Mabut olan Allah'ın bir şeyle sınırlandırılmaktan da aynen uzak ve beri olduğunu kesin olarak aktarmaktadır.

« يُدَبِّرُ الْأَمْرَ » **"her işi yerli yerince idare ederek çekip çeviren Allah'tır."**

Âyetteki, « يُدَبِّرُ » kelimesi, hikmeti gereği hükmeder, takdir buyurur demektir. Yani bütün yarattığı varlıkların her işini, göklerin ve yerin, Arş'ın hükümranlığını, Meleküttunu düzenler, idare eder.

Yüce Allah, azametini ve varlığının yüceliğini gösteren gökleri, yeri ve Arş'ı burada zikredince hemen bunun peşinden de, daha fazlasıyla azametine delalet etmesi açısından bu cümleye, **"her işi yerli yerince idare ederek çekip çeviren Allah'tır."** cümlesine yer verdi. Çünkü O-

nun kazasının, takdirinin ya da hükmünün dışında cereyan eden hiçbir şey, ama hiçbir şey asla sözkonusu değildir, olamaz. Nitekim bunu izleyen şu kavli de bunu gösterir:

« مَا مِنْ شَفِيعٍ إِلاَّ مِنْ بَعْدِ إِذْنِهِ » **"Onun izni olmaksızın hiçbir kimse şefaatçi olamaz."** Bu da Onun İzzetinin ve Kibriyasının, yücelik ve Azametinin delilidir.

«ذَلِكُمُ» **"İşte Rabbiniz,"** İşte bu nitelikler ve özelliklerle tanınan en yüce Rabbiniz, « اللّٰهُ رَبُّكُمْ » **"O güç Rabbiniz Allahtır!"** İbadet olunmaya layık olan Rabbiniz Allah işte budur! « فَاعْبُدُوهُ » **"O halde O'na kulluk edin."** Onu birleyin, yarattığı şeylerden hiçbir zarar ve yarar sağlamayacak olan cansız varlıklar bir yana, insan olsun, melek olsun bunlardan da hiçbirini asla ortak koşmayın.

« أَفَلاَ تَذَكَّرُونَ » **"(Bunca delile rağmen Allah'ın ibadete layık olduğunu) hâlâ düşünmüyor musunuz?"** Hâlâ bu iş üzerinde dikkatle eğilmeyecek misiniz? Böylece maslahatları ve yarar sağlayan şeyleri ele alarak bu yoldan hareketle size fayda sağlayan, sizi doğruya yönelten, ıslah edenin varlığı hakkında düşünüp akıl yormayacak mısınız?

٤ - ﴿إِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا ۖ وَعْدَ اللّٰهِ حَقًّا ۚ إِنَّهُ يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ بِالْقِسْطِ ۚ وَالَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ شَرَابٌ مِنْ حَمِيمٍ وَعَذَابٌ اَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ﴾

4. Hepinizin dönüşü ancak O'nadır. Allah (bunu size) bir gerçek olarak vadetmiştir. Çünkü O, halkı önce yaratır, sonra da iman edip iyi işler yapanlara adaletle mükafat vermek için (onları öldürüp kendisine) geri çevirir. Kâfir olanlara gelince, inkâr etmekte oldukları şeylerden ötürü onlar için kaynar sudan bir içki ve acıklı bir azap vardır.

« إِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا » **"Hepinizin dönüşü ancak O'nadır."** Bu ayetteki, «جَمِيعًا» kelimesi haldir. Yani, "nihayetinde başkasına değil, sa-

dece Ona döneceksiniz. O halde o buluşmaya hazırlıklı olunuz."

Âyette geçen, « مَرْجِعُ» kelimesi, dönüş veya dönüş yeri manasına gelir.

« وَعْدَ اللّٰهِ حَقًّا » **"Allah (bunu size) bir gerçek olarak vadetmiştir."** Buradaki, « وَعْدَ » kavli, « إِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ » kavlinin müekked mastarıdır. Nitekim, «حَقًّا» kelimesi de, « وَعْدَ » kavlinin müekked mastarıdır.

« إِنَّهُ يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ » **"Çünkü O, halkı önce yaratır, sonra da iman edip iyi işler yapanlara adaletle mükafat vermek için (onları öldürüp kendisine) geri çevirir."** Bu bir istinaf cümlesidir, yeni bir cümledir. Manası da, Allah'a dönüşün mutlak manada gerekli olduğu gerçeğinin illetini ya da sebebini bildirmektir.

«لِيَجْزِيَ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ بِالْقِسْطِ» **"Böylece iman edip iyi işler yapan kullarını adaletle ödüllendirsin için."** Yani ilk defa yaratması ve sonradan onları yeniden dirilterek hayata kavuşturmasının hikmeti, mükellef olan kimseleri, yaptıkları amellerin ya da işledikleri şeylerin karşılığını bulabilsinler içindir ki, bunu da adalet ile sağlayıp yerine getirecektir. «بِالْقِسْطِ» kavlinin başında yer alan « بِ » cer edatı, « لِيَجْزِيَ » fiiline müteallik bulunmaktadır. Yani adaletiyle onlara mükâfat vermek ve ecirlerini eksiksiz olarak sunmak için" manasındadır. Ya da, "Onların adil davranmaları ile" demektir. Yani "iman ettikleri zaman adil davrandıklarına, zulme sapmadıklarında, güzellikle iman üzere sebat ettiklerinde" gibi manalara gelir. Çünkü Allah'a ortak koşmak yani şirk de zulümdür, zulmün ta kendisidir, demektir. Çünkü yüce Allah şöyle buyurmuştur:

"Gerçekten şirk, en büyük zulümdür." *(Lokman, 13)*

İşte bu âyet, bundan sonra gelen şu kısmı daha net olarak açıklamış bulunmaktadır:

« وَالَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ شَرَابٌ مِنْ حَمِيمٍ وَعَذَابٌ اَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ »

"Kâfir olanlara gelince, inkâr etmekte oldukları şeylerden ötürü on-

lar için kaynar sudan bir içki ve acıklı bir azap vardır." Yani "inkar ettikleri şeyler sebebiyle" kavlini en iyi açıklayan Lokman suresinin bu ayetidir.

٥- ﴿هُوَ الَّذِى جَعَلَ الشَّمْسَ ضِيَآءً وَالْقَمَرَ نُورًا وَقَدَّرَهُ مَنَازِلَ لِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابَ ۚ مَا خَلَقَ اللّٰهُ ذٰلِكَ إِلَّا بِالْحَقِّ ۚ يُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ﴾

5. Güneşi ışıklı, ayı da parlak kılan, yılların sayısını ve hesabı bilmemiz için ona (aya bir takım) menzille takdir eden O'dur. Allah bunları, ancak bir gerçeğe (ve hikmete) binaen yaratmıştır. O, bilen bir kavme ayetlerini açıklamaktadır.

« هُوَ الَّذِى جَعَلَ الشَّمْسَ ضِيَآءً وَالْقَمَرَ نُورًا » **"Güneşi ışıklı, ayı da parlak kılan, yılların sayısını ve hesabı bilmemiz için ona (aya bir takım) menzille takdir eden O'dur."** Âyetteki, « ضِيَآءً » kelimesinin aslı **vav** harfiyle « ضِوَاءً » idi. Dolayısıyla buradaki « ى » harfi « و » harfinden dönüştürülen bir harftir. Çünkü vav harfinin makabli yani öncesi meksur olduğundan daha uygun görülmüştür. Ancak kıraat imamlarından **Kunbul** bu harfi hemzeye dönüştürerek « ضِئَاءً » olarak okumuştur. Çünkü bu hareke bakımından çok daha güzeldir. Işığın kendisi, nura kaynaklık etmesi bakımından aydınlıktan daha güçlüdür. Bu açıdan güneşi ışık kaynağı olarak gösterdi.

« وَقَدَّرَهُ مَنَازِلَ لِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابَ » **"Yılların sayısını ve hesabı bilmemiz için ona (aya bir takım) menzille takdir eden O'dur."** Burada, « وَقَدَّرَهُ » kavli, ayı takdir eden, yani ayın gidişine menzillerini takdir buyuran demektir. Ya da, "Ayı menzillerine sahip olarak takdir buyuran" manasınadır. Bu tıpkı Rabbimizin şu kavli gibidir: **"Aya ise, ona da bir takım menziller, yörüngeler belirledik." (Yasin, 39)**

« لِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ » **"Yılların sayısını.... bilmeniz için"** kavline gelince, bunun hem yılların ve hem ayların sayısın bilip öğrenmeniz için demektir. Burada sadece yılları belirtmekle yetinilmesi, yılların içerisinde

ayların yer alması sebebiyledir. «وَالْحِسَابَ» **"ve hesabı..."** kavli ile de, aylar ve yıllar olarak belirlenmiş olan süre hesaplamalarını, takdir edilen zamanları, ecelleri belirlemeniz için demektir.

«مَا خَلَقَ اللّٰهُ ذٰلِكَ إِلاَّ بِالْحَقِّ» **" Allah bunları ancak bir gerçeğe, (ve hikmete) binaen yaratmıştır."** Ki bütün bunlar bir hikmete göre yaratılmışlardır. Hiçbirisini Allah boşuna yaratmış değildir.

« يُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ » **"O, bilen bir kavme ayetlerini açıklamaktadır."** Yani bilip bunlar üzerinde düşünüp bununla yararlanabilecek olanlar için açıklar.

Kıraat imamlarından Mekkî, Basra okulu mensuplarıyla Hafs, « يُفَصِّلُ » kelimesini burada görüldüğü gibi okumuşlardır. Fakat bunlar dışında kalan imamlar ise « ن » harfiyle, « نُفَصِّلُ» olarak kıraat etmişlerdir.

❀ ❀ ❀

6. – 12. ÂYETLER

إِنَّ فِى اخْتِلاَفِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَمَا خَلَقَ اللّٰهُ فِى السَّمٰوَاتِ
وَالْأَرْضِ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَّقُونَ ﴿٦﴾ إِنَّ الَّذِينَ لاَ يَرْجُونَ لِقَٓاءَنَا
وَرَضُوا بِالْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَاطْمَاَنُّوا بِهَا وَالَّذِينَ هُمْ عَنْ اٰيَاتِنَا
غَافِلُونَ ﴿٧﴾ أُولٰٓئِكَ مَأْوٰيهُمُ النَّارُ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٨﴾ إِنَّ
الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ يَهْدِيهِمْ رَبُّهُمْ بِإِيمَانِهِمْ تَجْرِى
مِنْ تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ فِى جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴿٩﴾ دَعْوٰيهُمْ فِيهَا
سُبْحَانَكَ اللّٰهُمَّ وَتَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلاَمٌ وَاٰخِرُ دَعْوٰيهُمْ أَنِ
الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٠﴾ وَلَوْ يُعَجِّلُ اللّٰهُ لِلنَّاسِ الشَّرَّ
اسْتِعْجَالَهُمْ بِالْخَيْرِ لَقُضِىَ إِلَيْهِمْ أَجَلُهُمْ فَنَذَرُ الَّذِينَ لاَ
يَرْجُونَ لِقَٓاءَنَا فِى طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿١١﴾ وَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ
الضُّرُّ دَعَانَا لِجَنْبِهِٓ أَوْ قَاعِدًا أَوْ قَٓائِمًا فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُ ضُرَّهُ
مَرَّ كَأَنْ لَمْ يَدْعُنَٓا إِلَى ضُرٍّ مَسَّهُ كَذٰلِكَ زُيِّنَ لِلْمُسْرِفِينَ مَا
كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٢﴾

Meâli

6- Gece ve gündüzün değişmesinde (uzayıp kısalmasında) Allah'ın göklerde ve yerde yarattığı şeylerde (onu inkar etmekten) sakınan bir ka-

vim için elbette nice deliller vardır.

7- Huzurumuza çıkacaklarını beklemeyenler, dünya hayatına razı olup onunla rahat bulanlar ve âyetlerimizden gafil olanlar yok mu?

8- İşte onların kazanmakta oldukları (günahlar) yüzünden varolacakları yer ateştir!

9- İman edip güzel işler yapanlara gelince, imanları sebebiyle Rableri onları nimet dolu cennetlerde, alt tarafından ırmaklar akan (saraylara) erdirir.

10- Onların oradaki duası "Allahım seni noksan sıfatlardan tenzih ederiz" (sözleridir) Orada birbirleriyle karşılaştıkça söyledikleri ise "selam" dır. Onların dualarının sonu da şudur: "Hamd âlemlerin rabbi Allah'a mahsustur."

11- Eğer Allah insanlara, hayrı çarçabuk istedikleri gibi şerri de acele verseydi, elbette onların ecelleri bitirilmiş olurdu. Fakat bize kavuşmayı beklemeyenleri biz, azgınlıkları içinde bocalar bir halde (kendi başlarına) bırakırız.

12- İnsana bir zarar geldiği zaman, yan yatarak, oturarak veya ayakta durarak (o zararın giderilmesi için) bize dua eder, fakat biz ondan sıkıntısını kaldırınca, sanki kendisine dokunan bir sıkıntıdan ötürü bize dua etmemiş gibi geçip gider. İşte böylece haddi aşanlara yapmakta oldukları şeyler güzel gösterildi.

Tefsiri

٦- ﴿إِنَّ فِى اخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَمَا خَلَقَ اللّٰهُ فِى السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَّقُونَ﴾

6- Gece ve gündüzün değişmesinde (uzayıp kısalmasında) Allah'ın göklerde ve yerde yarattığı şeylerde (onu inkar etmekten) sakınan bir kavim için elbette nice deliller vardır.

«إِنَّ فِى اخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ» **"Gece ve gündüzün değişmesinde (uzayıp kısalmasında)"** Bu ikisinden herbirini ötekisini ardından hemen gelmesinde veya reklerinin farklılığında, birinin karanlık, diğerinin ay-

dınlık olmasında, « وَمَا خَلَقَ اللّٰهُ فِى السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ » **"Allah'ın göklerde ve yerde yarattığı şeylerde"** tüm yaratmış ve var etmiş olduğu şeylerde,

« لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَّقُونَ » **"(Onu inkar etmekten) sakınan bir kavim için elbette nice deliller vardır."** Burada özellikle "(Onu inkar etmekten) **sakınan bir kavim için"** ifadesine yer verilmiş olması, ahiret hayatı bakımından sakınanların ve bu konuya titizlik ve hassasiyet gösterenlerin bunlar olmasındandır. Çünkü bir şeyden hep dikkat üzere olan ve titizlik duyan kimse, o noktaya daha çok dikkat etmeye bakar ve daha fazlasıyla ona önem verir.

٧- ﴿ إِنَّ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَآءَنَا وَرَضُوا بِالْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَاطْمَأَنُّوا بِهَا وَالَّذِينَ هُمْ عَنْ اٰيَاتِنَا غَافِلُونَ ﴾

7- Huzurumuza çıkacaklarını beklemeyenler, dünya hayatına razı olup onunla rahat bulanlar ve âyetlerimizden gafil olanlar yok mu?

« إِنَّ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَآءَنَا » **"Huzurumuza çıkacaklarını beklemeyenler,"** haddi zatında böyle bir şeyin olacağına hiç inanmayan ve ihtimal de vermeyenler, bunu hiçbir zaman hatırlarına getirmeyenler, esasen bu gerçekleri düşünmekten, hakikatleri anlamaktan gaflete düşüp de aymayanlardır. Ya da, saadete erenlerin bize iyi ve güzel bir şekilde kavuşacaklarını düşünüp davrandıkları gibi, bize güzel olarak ulaşacaklarını, bizimle karşılaşacaklarını beklemeyenler, demektir. Yahut da, aslında korkmaları gerektiği halde bizimle kötü bir şekilde karşılaşacaklarından korkmayanlar, demektir.

« وَرَضُوا بِالْحَيٰوةِ الدُّنْيَا » **"Dünya hayatına razı olup"** dünya hayatını ahiret hayatına tercih edip, fani ve geçici olan azı, sürekli ve baki olan çoğa tercih edip, « وَاطْمَأَنُّوا بِهَا » **"Onunla rahat bulanlar"** Hiç ondan bir endişe ve rahatsızlık duymayanların durumu gibi buna ısınıp, bununla huzur içinde kalanlar, sağlam binalar inşa ederek uzun uzun yıllar yaşayacakları beklentisini taşıyanlar,

«وَالَّذِينَ هُمْ عَنْ اٰيَاتِنَا غَافِلُونَ» **"Ve ayetlerimizden gafil olanlar yok mu?"** İşte bunlar o ahiret hayatını düşünüp tefekkür etmezler. Âyetin bu son kısmında, « غَافِلُونَ» kelimesi üzerinde vakfedilmez, durulmaz. Çünkü bu ayetin başında geçen, «إِنَّ» edatının haberi bundan sonra gelen âyettir.

٨- ﴿ اُولٰٓئِكَ مَأْوٰيهُمُ النَّارُ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴾

8- İşte onların kazanmakta oldukları (günahlar) yüzünden var olacakları yer ateştir!

« اُولٰٓئِكَ مَأْوٰيهُمُ النَّارُ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ » **"İşte onların kazanmakta oldukları** (günahlar) **yüzünden varolacakları yer ateştir."** Burada « اُولٰٓئِكَ » mübtedadır. « مَأْوٰيهُمْ » ise ikinci mübtedadır. « النَّارُ » kelimesi bunun haberidir. Cümle ise bütünüyle ilk mübteda olan, « اُولٰٓئِكَ » kavlinin haberidir. « بِمَا » daki « ب » harfi mahzuf olan bir kelimeye matuftur. Çünkü cümle bunu göstermektedir. Mahzuf olan bu kelime de, « جوظر » kelimesidir.

٩- ﴿ إِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ يَهْدِيهِمْ رَبُّهُمْ بِإِيمَانِهِمْ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ فِى جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴾

9- İman edip güzel işler yapanlara gelince, imanları sebebiyle Rableri onları nimet dolu cennetlerde, alt tarafından ırmaklar akan (saraylara) erdirir.

« إِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ يَهْدِيهِمْ رَبُّهُمْ بِإِيمَانِهِمْ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ فِى جَنَّاتِ النَّعِيمِ» **"İman edip güzel işler yapanlara gelince, imanları sebebiyle Rableri onları nimet dolu cennetlerde, alt tarafından ırmaklar akan (saraylara) erdirir."**

Burada, «يَهْدِيهِمْ رَبُّهُمْ بِإِيمَانِهِمْ» kavli, Yani, *"Allah kendilerini imanları sebebiyle en doğru gidiş ve giriş yolu olan doğruluğa, istikamete sevkeder."* Çünkü bu yol kişiyi sevaba götürür. Bunun içindir ki, « تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ» *"saraylarının altından ırmaklar akan"* ibaresi bunun açıklaması ve tefsiri kılınmıştır. Çünkü bir kimsenin saadete götürecek olan bir sebebe sarılması demek, tıpkı oraya ulaşmak demektir. Ya da bunun manası, "Allah onlara, imanlarını nuru sayesinde cennetin yolunu gösterir, onları cennet yoluna yönlendirip sevkeder" demektir.

Nitekim şu hadis de bu gerçeği bildirmektedir: ***"Şüphesiz mümin kimse kabrinden çıktığında, ameli, onun için güzel bir şekilde şekillendirilip gösterilir. Bu durumda ameli ona şöyle der: Ben, senin işlediğin amelinim. Bu durumda ameli hemen onun için yol gösteren bir aydınlık olarak alıp onu cennete götürür. Kâfir bir kimse de kabrinden dirilip çıktığında onun da ameli kötü bir sûrette şekillendirilip karşısına çıkartılır. Ameli ona der ki: Ben, senin dünyada iken işlediğin amelinim. Onu alır ta cehenneme kadar götürür."*** [1]

İşte bu da, sadece mücerret anlamda iman etmiş olmanın da, kişinin kurtulacağının delilidir. Çünkü âyette, «بِإِيمَانِهِمْ» **"imanları sebebiyle"** buyurulmakta ve buna salih amel şartı da eklenmemiş olmaktadır. « فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ» burada, « تَجْرِي » fiiline müteallik bulunmaktadır. Veya, « الْأَنْهَارُ » kavlinden haldir.

١٠- ﴿دَعْوٰيهُمْ فِيهَا سُبْحَانَكَ اللّٰهُمَّ وَتَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلَامٌ وَاٰخِرُ دَعْوٰيهُمْ اَنِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾

10- Onların oradaki duası "Allahım seni noksan sıfatlardan tenzih ederiz" (sözleridir) Orada birbirleriyle karşılaştıkça söyledikleri ise "selam" dır. Onların dualarının sonu da şudur: "Hamd âlemlerin rabbi Allah'a mahsustur."

---

[1] Bak. İbn Cerir, *Tefsir*,11/88

« دَعْوٰيهُمْ فِيهَا سُبْحَانَكَ اللّٰهُمَّ » **"Onların oradaki duası "Allahım seni noksan sıfatlardan tenzih ederiz" (sözleridir)."** Ayette geçen, « دَعْوٰيهُمْ » kavli mealde de belirtildiği gibi, onların duaları demektir. Çünkü, « اللّٰهُمَّ » kavli yüce Allah'a bir sesleniştir. Bunun da manası: "Allah'ım! Biz seni takdis ve tenzih ederiz, tesbih ederiz" demektir." Yani onlar; « سُبْحَانَكَ اللّٰهُمَّ » kavliyle, bundan haz duyarak, ibadet maksadıyla ve ibadet olarak değil, sırf içlerinden öyle geldiği için hep Allah'ı anar dururlar. « وَتَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلَامٌ » **"Orada birbirleriyle karşılaştıkça söyledikleri ise "selam"dır."** Ya kendi aralarında birbirleriyle karşılaşmaları selâmlaşma iledir, dolayısıyla birbirlerini hep selamlayıp dururlar. Ya da melekler tarafından kendilerine selâm verilmesi manasınadır. Burada mastar mefule izafe olunmuştur. Yahut da bizzat yüce Allah'ın onlara selâm vermesi, tahiyyesidir.

« وَاٰخِرُ دَعْوٰيهُمْ اَنِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ » **"Onların dualarının sonu da şudur: "Hamd âlemlerin rabbi Allah'a mahsustur."** Cennettekilerin bir tür tesbihleri demek olan oradaki son duaları ve sözleri de, *"Âlemlerin Rabbi Allah'a hamd olsun"* sözü olur. Yani: "Hamd âlemlerin Rabbi Allah'a aittir" ifadesi olur.

Burada bulunan, « اَنْ » « سَقِيلًا » yani şeddeli olan harften **hafifeye** yani şeddesizliğe dönüştürülmüş olan harftir. Bunun aslı ise,

« اَنَّهُ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ » idi. Zamir de şan yani dikkat çekme zamiridir. Bir başka yoruma göre de, cennettekilerin cennette ilk sözleri **tesbih** yani « سُبْحَانَ اللّٰهِ » olur, son sözleri de **tahmid** yani « اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ » olur. Böylece Allah'a tazimle, Onu eksikliklerden beri kılmakla söze giriş yaparlar ve şükür ile senada bulunmakla da sözlerini noktalarlar. İşte bu ikisi arasında diledikleri gibi konuşur dururlar.

11- ﴿وَلَوْ يُعَجِّلُ اللّٰهُ لِلنَّاسِ الشَّرَّ اسْتِعْجَالَهُمْ بِالْخَيْرِ لَقُضِيَ اِلَيْهِمْ اَجَلُهُمْ فَنَذَرُ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ﴾

11- Eğer Allah insanlara, hayrı çarçabuk istedikleri gibi şerri de acele verseydi, elbette onların ecelleri bitirilmiş olurdu. Fakat bize kavuşmayı beklemeyenleri biz, azgınlıkları içinde bocalar bir halde (kendi başlarına) bırakırız.

« وَلَوْ يُعَجِّلُ اللّٰهُ لِلنَّاسِ الشَّرَّ اسْتِعْجَالَهُمْ بِالْخَيْرِ » **"Eğer Allah insanlara, hayrı çarçabuk istedikleri gibi şerri de acele verseydi,"** Esasen bunun aslı, « وَلَوْ يُعَجِّلُ اللّٰهُ لِلنَّاسِ الشَّرَّ تَعْجِيلَهُ لَهُمُ الْخَيْرَ » idi. Burada, « تَعْجِيلَهُ لَهُمُ الْخَيْرَ » kavli yerine, « اِسْتِعْجَالَهُمْ بِالْخَيْرِ » kavlinin konulmuş olması, yüce Allah'ın hemen onlara çabuk bir şekilde icabet etmesi gerçeğini hissettirmek içindir. Burada esasen kendilerinden söz edilenler ise müşrik olan Mekke halkıdır. Çünkü onlar şöyle demişlerdi: **"...Üzerimize gökten taş yağdır."** *(Enfal,32)* Yani, "onların istedikleri hayır ve çıkar için isteklerini hemen yerine getirip onlara cevap verdiğimiz gibi, istedikleri kötülüğü ve belayı derhal vermiş olsaydık"

« لَقُضِيَ إِلَيْهِمْ أَجَلُهُمْ » **"Elbette onların ecelleri bitirilmiş olurdu."** Mutlaka öldürülürler ve helak edilip sonları getirilirdi.

Kıraat imamlarından İbn Amir burada geçen, « لَقُضِيَ » kelimesini meçhul iken malum olarak okumuş ve: « لَقَضَى إِلَيْهِمْ أَجَلَهُمْ » diye kıraat etmiştir. Bu da Azizi ve Celil olan Allah'tır.

« فَنَذَرُ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ » **"Fakat bize kavuşmayı beklemeyenleri biz, azgınlıkları içinde bocalar bir halde (kendi başlarına) bırakırız."** Mütereddit bir halde bırakırız.

Bu cümlenin öncesiyle bağlantılı olması yönü ve irtibat durumu şöyledir: « وَلَوْ يُعَجِّلُ اللّٰهُ » kavli, aynı zamanda acele etmeme, hemen karşılık vermeme manasını da taşımaktadır. Sanki burada şöyle denilmektedir: *"Biz onlara kötülüğü, belayı vermekte aceleci davranmadık, öldürüp hayatlarına son vermedik. Onları içinde bulundukları sarhoşluk ve dünyanın baş döndüren debdebesi içerinde şaşkın bir halde bırakıverdik."* Yani onlara biz süre tanıdık, mühlet verdik, üzerlerine bol bol nimetler sunduk, azgınlık, sapıklık ve sapkınlıklarına rağmen refah içinde

yaşattık. Bütün bunları yarın kendilerine susturucu mahiyette hüccet ve kanıt sunmak için dir.

١٢- ﴿ وَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ الضُّرُّ دَعَانَا لِجَنْبِهِ أَوْ قَاعِدًا أَوْ قَائِمًا فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُ ضُرَّهُ مَرَّ كَأَنْ لَمْ يَدْعُنَا إِلَى ضُرٍّ مَسَّهُ كَذَلِكَ زُيِّنَ لِلْمُسْرِفِينَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴾

12- İnsana bir zarar geldiği zaman, yan yatarak, oturarak veya ayakta durarak (o zararın giderilmesi için) bize dua eder, fakat biz ondan sıkıntısını kaldırınca, sanki kendisine dokunan bir sıkıntıdan ötürü bize dua etmemiş gibi geçip gider. İşte böylece haddi aşanlara yapmakta oldukları şeyler güzel gösterildi.

« وَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ الضُّرُّ دَعَانَا لِجَنْبِهِ أَوْ قَاعِدًا أَوْ قَائِمًا » **"İnsana bir zarar geldiği zaman, yan yatarak, oturarak veya ayakta durarak (o zararın giderilmesi için) bize dua eder."** Âyetteki, « لِجَنْبِهِ » kavli, iki halin atıf olunabilirliği deliline dayalı olarak hal yerinde gelmiştir. Yani, « أَوْ قَاعِدًا أَوْ قَائِمًا » kelimelerinin bunun üzerine atfı sebebiyle bu, hal olarak gelmiştir. Yani: *"yan yatarak da dua eder"* demektir. Bütün bu ifadelerin burada yer almasının yararına gelince; yani sıkıntı içerinde kalmış ve bunalım geçiren biri her halükârda dua halindedir. O, kendisinde var olan o sıkıntı geçene dek hiç ama hiç ara vermeksizin hep dua eder durur. O hangi durumda ve hangi konumda olursa olsun hiç ara vermeksizin hep dua eder. İster oturmaktan aciz kalıp da yanı üzere uzanırken olsun, ister ayağa kalkmaktan aciz kalıp da oturduğu halde olsun veya ayağa kalkabildiği halde yürüyemez durumda olsun, bütün hallerinde hep dua eder, yakarı durur.

« فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُ ضُرَّهُ » **"Fakat biz ondan sıkıntısını kaldırınca,"** yani o sıkıntısını izale edip önlesek, ortadan kaldırsak,

« مَرَّ كَأَنْ لَمْ يَدْعُنَا إِلَى ضُرٍّ مَسَّهُ » **"Sanki kendisine dokunan bir sıkıntıdan ötürü bize dua etmemiş gibi geçip gider."** Yani ilk durumu gibi, sanki başına hiçbir şey gelmemişçesine, olanlardan kendisine bir ders çıkarmaksızın aynen yoluna devam eder durur. Sıkıntı içerisinde

kıvrandığı anları ve günleri unutur. Ya da artık o yalvarma, yakarma konumunu unutur, o tazarru halini hatırlamaz ve ona bir daha dönmez. Sanki daha önce hiç öyle bir yola başvurmamış, sanki hiç Allah'a yakarmamış gibi durumunu sürdürür.

Burada esasen, « كَأَنْ لَمْ يَدْعُنَا » kavli, « كَأَنَّهُ لَمْ يَدْعُنَا » idi. Şeddeli durumdan şeddesiz duruma getirildi ve şan yani dikkat çekme zamiri de hazfedildi.

« كَذٰلِكَ زُيِّنَ لِلْمُسْرِفِينَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ » **"İşte böylece haddi aşanlara yapmakta oldukları şeyler güzel gösterildi."** Çünkü şeytan, onlara verdiği vesvese ile yapıp ettiklerini onlar için iyi ve güzel şeyler imiş gibi gösterir. Allah'ı anmaktan yüz çevirmeyi, kâfirlerin peşi sıra gitmeyi şeytan onlara hep cazip olarak sunar.

❁ ❁ ❁

13. – 19. ÂYETLER

وَلَقَدْ أَهْلَكْنَا الْقُرُونَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَمَّا ظَلَمُوا ۙ وَجَآءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ وَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا ۚ كَذٰلِكَ نَجْزِى الْقَوْمَ الْمُجْرِمِينَ ﴿١٣﴾ ثُمَّ جَعَلْنَاكُمْ خَلَٓائِفَ فِى الْأَرْضِ مِنْ بَعْدِهِمْ لِنَنْظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ ﴿١٤﴾ وَإِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِمْ اٰيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ ۙ قَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَٓاءَنَا ائْتِ بِقُرْاٰنٍ غَيْرِ هٰذَٓا أَوْ بَدِّلْهُ ۚ قُلْ مَا يَكُونُ لِٓى أَنْ أُبَدِّلَهُ مِنْ تِلْقَٓائِ نَفْسِى ۚ إِنْ أَتَّبِعُ إِلَّا مَا يُوحٰٓى إِلَىَّ ۚ إِنِّٓى أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّى عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٥﴾ قُلْ لَوْ شَٓاءَ اللّٰهُ مَا تَلَوْتُهُ عَلَيْكُمْ وَلَٓا أَدْرٰيكُمْ بِهِ ۘ فَقَدْ لَبِثْتُ فِيكُمْ عُمُرًا مِنْ قَبْلِهِ ۚ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٦﴾ فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِاٰيَاتِهِ ۚ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الْمُجْرِمُونَ ﴿١٧﴾ وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ وَيَقُولُونَ هٰٓؤُلَٓاءِ شُفَعَٓاؤُنَا عِنْدَ اللّٰهِ ۚ قُلْ أَتُنَبِّؤُنَ اللّٰهَ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِى السَّمٰوَاتِ وَلَا فِى الْأَرْضِ ۚ سُبْحَانَهُ وَتَعَالٰى عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿١٨﴾ وَمَا كَانَ النَّاسُ إِلَّٓا أُمَّةً وَاحِدَةً فَاخْتَلَفُوا ۚ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَقُضِىَ بَيْنَهُمْ فِيمَا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿١٩﴾

Meâli

13. Andolsun ki sizden önce, peygamberleri kendilerine mucizeler getirdiği halde (yalanlayıp) zulmettiklerinden dolayı nice milletleri helâk etti. Zaten onlar iman edecek değillerdir. İşte biz suçlu kavimleri böylece cezalandırırız.

14. Sonra da, nasıl savranacağınızı görmemiz için onların ardından sizi yeryüzünde halife kıldık (onların yerine sizi getirdik)

15. Onlara âyetlerimiz açık açık okunduğu zaman (öldükten sonra) bize kavuşmayı beklemeyenler; ya bundan başka bir Kur'an getir veya bunu değiştir" dediler. De ki: onu kendiliğimden değiştirmem venim için olancak şey değildir. Ben, bana vahyolunandan başkasına uymam. Çünkü Rabbime isyan edersem büyük günün azabından korkarım."

16. De ki: eğer Allah dileseydi onu size okumazdım. Allah da onu size bildirmezdi. Ben bundan önce bir ömür boyu içinizde durmuştum. Hâlâ akıl erdiremiyor musunuz?

17. Öyleyse kim Allah'a karşı yalan uydurandan veya onun âyetlerini yalanlayandan daha zalimdir! Bilesiniz ki suçlular asla anmazlar!

18. Onlar Allah'ı bırakıp kendilerine ne zarar ne de fayda verebilecek şeylere tapıyorlar ve: bunlar, Allah katında bizim şefaatçilerimizdir, diyorlar. De ki: "Siz Allah'a göklerde ve yerde bilemeyeceği bir şeyi mi haber veriyorsunuz? Hâşâ! O, onların ortak koştuklarından uzak ve yücedir."

19. İnsanlar sadece bir tek ümmetti, sonradan ayrılığa düştüler. Eğer (azabın ertelenmesi ile ilgili) Rabbinden bir söz (ezeli bir takdir) geçmemiş olsaydı, ayrılığa düştükleri konuda heen aralarında hüküm verilirdi. (Derhal azab iner ve işleri bitirilirdi.)

Tefsiri

١٣- ﴿وَلَقَدْ أَهْلَكْنَا الْقُرُونَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَمَّا ظَلَمُوا وَجَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ وَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا كَذَلِكَ نَجْزِي الْقَوْمَ الْمُجْرِمِينَ﴾

13. Andolsun ki sizden önce, peygamberleri kendilerine mucizeler getirdiği halde (yalanlayıp) zulmettiklerinden dolayı nice mil-

letleri helâk etti. Zaten onlar iman edecek değillerdir. İşte biz suçlu kavimleri böylece cezalandırırız.

«وَلَقَدْ اَهْلَكْنَا الْقُرُونَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَمَّا ظَلَمُوا» **"Andolsun ki sizden önce, peygamberleri kendilerine mucizeler getirdiği halde (yalanlayıp) zulmettiklerinden dolayı nice milletleri helâk etti."** Burada geçen, «لَمَّا ظَلَمُوا» kavli, « اَهْلَكْنَا » kavlinin zarfıdır.

« وَجَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ » **"Peygamberleri kendilerine mucizeler getirdiği halde."** Ayetin bu kısmının baş tarafında bulunan **vav** harfi hal içindir. Yani peygamberleri kendilerine apaçık mucizeler, belgeler getirdikleri halde onlar peygamberleri yalanlamak suretiyle kendilerine zulmettiler.

«وَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا» **"Zaten onlar iman edecek değillerdi."** Yani helâk edilmeyip de baki kalmış olsalardı yine de inanacak değillerdi. Çünkü Allah onların küfür ve inkârcılıklarında ısrarcı olduklarını biliyordu. Bu cümle de, « ظَلَمُوا » üzerine matuf bulunmaktadır ya da bu bir itiraz cümlesi yani parantez cümlesidir. «لِيُؤْمِنُوا» kavlindeki **Lam** harfi ise nefyi yani olumsuzluğu pekiştirmek içindir. Yani onların helâk edilme sebepleri, peygamberlerini yalanlamış olmaları yüzündendir. Zaten Allah da biliyor ki, peygamberlerini onlara gönderdikten ve iman etmeleri gereği konusundaki hüccetleri gösterdikten sonra, artık kendilerine bir mühlet verilmesi, bir süre tanınması faydasızdır.

« كَذٰلِكَ نَجْزِى الْقَوْمَ الْمُجْرِمِينَ » **"İşte biz suçlu olan kavimleri böylece cezalandırırız."** Bu ifade, Mekke halkının Allah Resulünü yalanlamalarından ötürü, onların bu suçlarına karşılık bir tehdittir.

١٤- ﴿ ثُمَّ جَعَلْنَاكُمْ خَلَائِفَ فِى الْاَرْضِ مِنْ بَعْدِهِمْ لِنَنْظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ ﴾

14. Sonra da, nasıl savranacağınızı görmemiz için onların ardından sizi yeryüzünde halife kıldık (onların yerine sizi getirdik)

« ثُمَّ جَعَلْنَاكُمْ خَلَائِفَ فِي الْأَرْضِ مِنْ بَعْدِهِمْ » **"Sonra da, onların ardından sizi yeryüzünde halife kıldık"** Burada muhatap alınan toplum, kendilerine peygamber olarak Hz. Muhammed (sav)'in gönderildiği toplumdur. Yani, Biz, daha önce helak ettiğimiz toplumların yerine sizi geçirdik, demektir.

« لِنَنْظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ » **"Nasıl savranacağınızı görmemiz için."** Yani bakıp görelim, acaba sizler iyi işler mi yapacaksınız, yoksa kötü şeyler mi? Dolayısıyla sizin yapıp ettiğiniz ve edeceğiniz işlere göre size muamelede bulunalım. Ayette geçen, « كَيْفَ » kelimesi, « لِنَنْظُرَ » kavliyle değil, « تَعْمَلُونَ » kavliyle mahallen mansubtur. Çünkü burada istifham manası yani sorgulama anlamı, amilinin kendisine takaddümüne manidir. Bu takdirde mana şöyle olmaktadır: "Siz şu anda bizim kontrolümüz ve gözetimimiz altındasınız. Yapın bakalım acaba ne yapacaksınız? Geçmişinize bakarak onlardan kendiniz için ders çıkarıp ibret mi alacaksınız? Yoksa şuandaki durumunuza aldanıp yanlışta ısrar mı edeceksiniz? Hangisi olacak göreceğiz? Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmaktadır:

"Şüphesiz dünya hem tatlı, hem de bahar havasında yeşil bir bahçedir. Doğrusu Allah sizi dünyada, sizden önce geçenlerin yerine geçirmiş, halife ya da onların halefi kılmıştır. O halde nasıl işler yaptığınıza ve yapacağınıza şöyle bir bakacaktır."[2]

١٥- ﴿وَإِذَا تُتْلَى عَلَيْهِمْ اٰيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا ائْتِ بِقُرْاٰنٍ غَيْرِ هٰذَا اَوْ بَدِّلْهُ قُلْ مَا يَكُونُ لِي اَنْ اُبَدِّلَهُ مِنْ تِلْقَاءِ نَفْسِي اِنْ اَتَّبِعُ اِلَّا مَا يُوحٰى اِلَيَّ اِنِّي اَخَافُ اِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ﴾

15. Onlara âyetlerimiz açık açık okunduğu zaman (öldükten sonra) bize kavuşmayı beklemeyenler; ya bundan başka bir Kur'an getir veya bunu değiştir" dediler. De ki: onu kendiliğimden değiştirmem venim için olancak şey değildir. Ben, bana vahyolunandan baş-

[2] Müslim, Zikir, 2742/99. Tirmizi, 2191. İbn Mace, 4000. Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*; 3/19

kasına uymam. Çünkü Rabbime isyan edersem büyük günün azabından korkarım."

«وَإِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِمْ اٰيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ» **"Onlara âyetlerimiz açık açık okunduğu zaman"** Burada geçen, «بَيِّنَاتٍ» kelimesi haldir.

«قَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا ائْتِ بِقُرْاٰنٍ غَيْرِ هٰذَا اَوْ بَدِّلْهُ» **"(Öldükten sonra) bize kavuşmayı beklemeyenler"** yani putlarının ve puta tapmalarının Kur'an tarafından yerilmesinden kızıp öfkelenenler, ki bu tehdit aslında hakkı tanımayanlara yöneliktir.- : **'Bize bundan başka bir Kur'an getir** -yani bizi öfkelendirmeyecek, çığırdan çıkarmayacak başka bir Kur'an getir ki sana uyalım- **ya da bunu değiştir** - yani azap ayetleri yerine rahmet içeren ayetler, içinde ilâhlar ifadesinin yer almayacağı ve o ilahları yermeyecek olan ayetler getir-' **dedi."** İşte bunun üzerine, böyle bir değişiklik konusunda onlara cevap verilmesi emri kendisine verildi. Bilindiği gibi böyle bir değiştirmeyi insan yapabilir, bu onun kudreti dahilindedir. Bu da azap ayetleri yerine rahmet ayetlerini koymak ve tanrılarını yeren bir şeye yer vermemekle olabilir. Ancak burada Allah Resûlü aldığı emir ve uyarı gereği, onlara şöyle denmesi istendi:

«قُلْ مَا يَكُونُ لِي اَنْ اُبَدِّلَهُ مِنْ تِلْقَاءِ نَفْسِي» **"De ki: onu kendiliğimden değiştirmem venim için olancak şey değildir."** Böyle bir işi kendi kafama göre yapmam bana helal değildir, bu, benin yapabileceğim bir şey değildir.

«إِنْ اَتَّبِعُ إِلَّا مَا يُوحٰى إِلَيَّ» **"Ben bana vahyolunandan başkasına uymam."** Ben herhangi bir ilâveye veya çıkarmaya gitmeksizin, bir değişiklik yapmaksızın sadece Allah'ın bana gönderdiği vahye uyarım, buna uymak zorundayım. Çünkü size getirdiğim bu şeyler, benim kendiliğimden getirdiğim bir şey değil ki değiştirme imkânım olsun. Ben asla böyle bir şey yapmam, yapamam.

« إِنِّي اَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ » **"Çünkü Rabbime karşı isyan edersem, büyük günün azabından korkarım."** Eğer böyle bir değiştirme işini kendiliğimden, kafama göre işleyecek olursam, o dehşetli kıyamet gününün azabından korkarım.

Bu Kur'an'dan başka bir Kur'an getirme isteği, insanın yapabile-

ceği bir şey değildir. Bu, onun güç yetiremeyeceği bir şeydir. Böylece onlar için, bunun apaçık bir mucize olduğu gerçeği de ortaya çıkmış oldu. Fakat buna rağmen onlar bundan aciz olduklarını bir türlü itirafta bulunmuyor ve kabullenmiyorlardı. Ancak sadece şöyle demekle yetiniyorlardı:

"Eğer isteseydik biz de bunun gibisini söylerdik." (Enfal, 31)

Vahiy bakımından bunların, «ائْتِ بِقُرْاٰنٍ غَيْرِ هٰذَٓا اَوْ بَدِّلْهُ» kavliyle böyle bir şey demek istedikleri ihtimali yoktur. Çünkü Rabbimizin,

«اِنّ۪ٓي اَخَافُ اِنْ عَصَيْتُ رَبّ۪ي عَذَابَ يَوْمٍ عَظ۪يمٍ» kavli bu gerçeğe işaret etmektedir. Ancak bunların böyle bir isteğe kalkışmalarındaki asıl amaçları bir hile, bir tuzaktır. Mevcut hak olan Kur'an'ın değiştirilip yerine bir başka Kur'an getirilme istekleri ise, burada bu inkârcıların, "Bu Kur'an'ı sen kendin uydurdun" diye düşünmelerinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla sen kendin bunu uydurduysan, elbette bunu değiştirmeye de gücün yeter, öyleyse onun yerine başkasını getir, onu başkasıyla değiştir, demek istiyorlar. Onu değiştirme istekleri ise, içinde bulundukları durumu denemek içindir. Eğer böylece onu değiştirme gibi bir durum sergilerse, bu takdirde de ya Allah onu helak eder ve böylece kendileri de ondan kurtulmuş olurlar, ya da helâk etmez, ancak bu durumda da onlar için bir alay ve eğlence konusu olur. Çünkü Hz. Peygamberin Kur'an'da değişiklik yapması halinde bunu, bu defa onun aleyhinde bir hüccet olarak kullanacaklar ve onun Allah'a karşı yalan uydurduğunu böylece doğrulamış olacaklardır.

١٦- ﴿قُلْ لَوْ شَٓاءَ اللّٰهُ مَا تَلَوْتُهُ عَلَيْكُمْ وَلَٓا اَدْرٰيكُمْ بِه۪ۘ فَقَدْ لَبِثْتُ ف۪يكُمْ عُمُرًا مِنْ قَبْلِه۪ۜ اَفَلَا تَعْقِلُونَ﴾

16. De ki: eğer Allah dileseydi onu size okumazdım. Allah da onu size bildirmezdi. Ben bundan önce bir ömür boyu içinizde durmuştum. Hâlâ akıl erdiremiyor musunuz?

«قُلْ لَوْ شَٓاءَ اللّٰهُ مَا تَلَوْتُهُ عَلَيْكُمْ» **"De ki: eğer Allah dileseydi onu size okumazdım."** Yani o Kur'an'ı okuyup anlatmamı Allah istedi, Onun dilemesiyle ben okuyup anlatıyorum. Bunun açıklanıp ortaya konması olağan üstü, şaşılacak bir haldir. Düşünün bir kez, hiç okuma ve

yazması olmayan, hiçbir öğrenim de görmemiş, hiçbir ilim adamıyla karşılaşmamış olan bir adam ortaya çıkacak ve bu adam size gayet açık, net ve fasih bir kitap okuyacak. İşte bu cidden şaşkınlık ve hayret uyandıracak bir şeydir. Hem de her fasih ve güzel söze de baskın gelecek, harikalar üstü bir harika olacak. Bütün nesirleri, bütün nazımları ezip geçecek ve hem de ilimlerin hem esaslarıyla hem de ikinci derecede olanlarıyla dopdolu bulunacak, metotlar taşıyacak. Bir de yalnızca Allah'ın bileceği ve Ondan başka hiçbir kimsenin bilmeyeceği, bilemeyeceği gayp lardan, bilinemezlerden haber verecek... buna hiç şaşılmaz mı?

«وَلَا أَدْرٰيكُمْ بِهِ» **"Allah da onu size bildirmezdi."** Yani bu Kuran'ı benim ağzımdan, benim dilimden Allah size bildirmezdi.

«فَقَدْ لَبِثْتُ فِيكُمْ عُمُرًا مِنْ قَبْلِهِ» **"Ben bundan önce bir ömür boyu içinizde durmuştum."** Yani Kur'an henüz inmeden önce ben yine aranızda idim. Yani ben bundan önce tam kırk yıl aranızda yaşadım, içinizden biri olarak bulundum. Bütün bu zaman zarfında size böyle bir şey getirip sundum mu? Ben buna kadir değilim, aynı zamanda ben şu veya bu manada bir ilme, bir beyana sahip biri olarak da tanınmış değilim, böyle bir özelliğim de yoktur. Bunları düşünmeden, kalkıp bir de Kur'an'ı benin uydurduğumu söylüyorsunuz, beni bununla töhmet altına sokuyorsunuz. Bu, olacak şey değildir. « أَفَلَا تَعْقِلُونَ » **"Hâlâ akıl erdiremiyor musunuz?"** O halde iyice bilin ki, bu Kur'an sadece Allah katındadır ve Onun tarafından indirilmedir. Benim gibisinden olan bir şey değildir.

İşte bu, onların kurdukları tuzaklarına, desiselerine bir cevaptır. Çünkü onlar: «ائْتِ بِقُرْاٰنٍ غَيْرِ هٰذَا أَوْ بَدِّلْهُ» *(Yunus,15)* kavlinin içerisin de veya altında bunu demek istiyorlardı. Yani Allah'a iftira uydurmayı ona izafe etmeye çalışıyorlardı.

١٧- ﴿ فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِاٰيَاتِهِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الْمُجْرِمُونَ ﴾

17. Öyleyse kim Allah'a karşı yalan uyduran dan veya onun âyetlerini yalanlayandan daha zalimdir! Bilesiniz ki suçlular asla an-

mazlar!

« فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا » **"Öyleyse kim Allah'a karşı yalan uydurandan"** İhtimal ki bu ifadeyle müşriklerin Allah'a karşı yalan uydurmaya kalkışmaları anlatılmak isteniyor. Çünkü müşrikler, yüce Allah için, Onun ortağı var, O çocuk sahibidir türünden iftiralar uyduruyorlardı. Böylece ona izafe ettikleri iftiradan bir fayda sağlasınlar ihtimali de vardır.

« أَوْ كَذَّبَ بِاٰيَاتِهِ » **"Veya onun âyetlerini yalanlayandan daha zalimdir!"** İşte bu ayetten anlıyoruz ki, ister Allah'a karşı yalan uyduranlar olsun, ister Onun ayetlerini inkar ve yalanlamak suretiyle karşı çıkanlar olsun, hepsi de küfür ve inkarcılıkta eşittirler.

« إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الْمُجْرِمُونَ » **"Bilesiniz ki suçlular asla anmazlar!"**

١٨ - ﴿وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ وَيَقُولُونَ هٰٓؤُلَٓاءِ شُفَعَٓاؤُ۬نَا عِنْدَ اللّٰهِ قُلْ أَتُنَبِّؤُنَ اللّٰهَ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِي السَّمٰوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ سُبْحَانَهُ وَتَعَالٰى عَمَّا يُشْرِكُونَ﴾

18. Onlar Allah'ı bırakıp kendilerine ne zarar ne de fayda verebilecek şeylere tapıyorlar ve: bunlar, Allah katında bizim şefaatçilerimizdir, diyorlar. De ki: "Siz Allah'a göklerde ve yerde bilemeyeceği bir şeyi mi haber veriyorsunuz? Hâşâ! O, onların ortak koştuklarından uzak ve yücedir."

« وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ » **"Onlar Allah'ı bırakıp kendilerine ne zarar ne de fayda verebilecek şeylere tapıyorlar"** Putlara tapmamaları, onlara ibadeti terketmeleri halinde zarar vermeyecek ve veremeyecek, ibadet ve kulluk etmeleri durumunda da onlara bir fayda sağlamayacak olan şeylere tapıyorlar.

« وَيَقُولُونَ هٰٓؤُلَٓاءِ شُفَعَٓاؤُ۬نَا عِنْدَ اللّٰهِ » **"Ve: bunlar, Allah katında bizim şefaatçilerimizdir, diyorlar."** Yani dünyada ve dünya maişetinde bizim yardımcılarımızdır, derler. Çünkü bunlar öldükten sonra dirilmeyi ve hesaba çekilmeyi zaten kabul etmiyor, buna iman etmiyorlar. Hatta bir

ayette de onların durumları şu şekilde bildiriliyor: **"Onlar, 'Allah ölen bir kimseyi diriltmez' diye olanca güçleriyle Allah adına yemin ettiler."** *(Nahl,38)* Ya da eğer yeniden dirilme ve huzura toplanma varsa, bunlar kıyamet gününde bize şefaatçi ve aracı olacaklardır, derler.

«قُلْ اَتُنَبِّؤُنَ اللّٰهَ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِى السَّمٰوَاتِ وَلَا فِى الْاَرْضِ» **"De ki: "Siz Allah'a göklerde ve yerde bilemeyeceği bir şeyi mi haber veriyorsunuz?"** O taptıklarınızın Allah katında şefatçı olacaklarını mı haber vermek istiyorsunuz? Bu, Allah'ın hâşâ bilmediği bir şeyi Ona haber vermek anlamında bir ifadedir. O bütün âlemleri bilen tek zat olduğu halde eğer o bilmeyecekse, bu demektir ki bir şey olmayacaktır. Oysa böyle bir durum imkân dışıdır. Bir de ayette yer alan: **"Göklerde ve yerde"** kavli bu nefyi reddetmek içindir. Çünkü eğer herhangi bir şey bu ikisinde yok ise, demektir ki o şey yoktur.

«سُبْحَانَهُ وَتَعَالٰى عَمَّا يُشْرِكُونَ» **"Hâşâ! O, onların ortak koştuklarından uzak ve yücedir."** Burada Allah zatının, bir ortağının olmadığını bildirerek, zatını şerikten tenzih ediyor, uzak ve beri kılıyor.

* Kıraat imamlarından Hamza ile Ali Kisai, « يُشْرِكُونَ » kelimesini « ت » harfiyle, « تُشْرِكُونَ » olarak okumuşlardır. Buradaki, « مَا » edatı da **mavsuledir** ya da **mastariyedir**. Yani; " Allah'a ortak koştuklarından münezzehtir" demektir. Ya da; "Onların kendisine ortak koşmalarından münezzehtir" demektir.

١٩ - ﴿ وَمَا كَانَ النَّاسُ اِلَّا اُمَّةً وَاحِدَةً فَاخْتَلَفُوا وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَقُضِىَ بَيْنَهُمْ فِيمَا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴾

19. İnsanlar sadece bir tek ümmetti, sonradan ayrılığa düştüler. Eğer (azabın ertelenmesi ile ilgili) **Rabbinden bir söz** (ezeli bir takdir) **geçmemiş olsaydı, ayrılığa düştükleri konuda heen aralarında hüküm verilirdi.** (Derhal azab iner ve işleri bitirilirdi.)

« وَمَا كَانَ النَّاسُ اِلَّا اُمَّةً وَاحِدَةً » **"İnsanlar sadece bir tek ümmetti."** Hepsi Hanif idiler, yani tek ilah inancına sahiptiler. Tek bir dine bağlı bulunuyorlardı ve aralarında herhangi bir ihtilaf ve ayrılık da yoktu. Bu

ise Hz. Adem (a.s) döneminde idi. Bu hali ta ki Kabil tarafından Habil öldürülünceye kadar devam etmişti. Yahut da Hz. Nuh (a.s) tufanından sonra idi. Çünkü yüce Allah tufan ile yeryüzünde hiçbir kâfir bırakmamıştı. «فَاخْتَلَفُوا» **"Sonradan ayrılığa düştüler."** Daha sonraları ayrılığa düşerek farklı inançlar edindiler, dinlere sahip oldular.

«وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ فِيمَا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ» **"Eğer** (azabın ertelenmesi ile ilgili) **Rabbinden bir söz** (ezeli bir takdir) **geçmemiş olsaydı, ayrılığa düştükleri konuda heen aralarında hüküm verilirdi.** (Derhal azab iner ve işleri bitirilirdi.)

Aralarında anlaşamadıkları, ihtilafa düştükleri konuda acilen hüküm verilmiş olurdu ki bu sayede hak ile batıl birbirinden ayırt edilmiş olsun. Ancak bir hikmet gereği, bunu kıyamete erteleme konusunda sözü vardır. Bu söz de, "bu dünya sorumluluk taşıma yeridir, ahiret yurdu ise buna göre sevap ya da cezanın uygulandığı yurt oluşu" ile ilgili sözüdür.

❀ ❀ ❀

20. – 23. ÂYETLER

وَيَقُولُونَ لَوْلَٓا أُنْزِلَ عَلَيْهِ اٰيَةٌ مِنْ رَبِّهِۚ فَقُلْ إِنَّمَا الْغَيْبُ لِلّٰهِ

فَانْتَظِرُواۚ إِنّ۪ي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِر۪ينَ ﴿٢٠﴾ وَإِذَٓا أَذَقْنَا النَّاسَ

رَحْمَةً مِنْ بَعْدِ ضَرَّٓاءَ مَسَّتْهُمْ إِذَا لَهُمْ مَكْرٌ ف۪ٓي اٰيَاتِنَاۜ قُلِ اللّٰهُ

أَسْرَعُ مَكْرًاۜ إِنَّ رُسُلَنَا يَكْتُبُونَ مَا تَمْكُرُونَ ﴿٢١﴾ هُوَ الَّذ۪ي

يُسَيِّرُكُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِۜ حَتّٰٓى إِذَا كُنْتُمْ فِي الْفُلْكِۚ وَجَرَيْنَ

بِهِمْ بِر۪يحٍ طَيِّبَةٍ وَفَرِحُوا بِهَا جَٓاءَتْهَا ر۪يحٌ عَاصِفٌ وَجَٓاءَهُمُ

الْمَوْجُ مِنْ كُلِّ مَكَانٍ وَظَنُّٓوا أَنَّهُمْ أُح۪يطَ بِهِمْۙ دَعَوُا اللّٰهَ

مُخْلِص۪ينَ لَهُ الدّ۪ينَۚ لَئِنْ أَنْجَيْتَنَا مِنْ هٰذِه۪ لَنَكُونَنَّ مِنَ

الشَّاكِر۪ينَ ﴿٢٢﴾ فَلَمَّٓا أَنْجٰيهُمْ إِذَا هُمْ يَبْغُونَ فِي الْاَرْضِ بِغَيْرِ

الْحَقِّۜ يَٓا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّمَا بَغْيُكُمْ عَلٰٓى أَنْفُسِكُمْۙ مَتَاعَ الْحَيٰوةِ

الدُّنْيَا ثُمَّ إِلَيْنَا مَرْجِعُكُمْ فَنُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٣﴾

Meâli

20- Ona (Muhammede) Rabbinden bir mucize indirilse ya! diyorlar. De ki: gayb ancak Allah'ındır. Bekleyin (bakalım) ben de sizinle beraber bekleyenlerdenim.

21- Kendilerine dokunan (kıtlık ve hastalık gibi) bir sıkıntıdan son-

ra insanlara bir rahmet (esenlik) tattırdığımız zaman, bir de bakarsın ki âyetlerimiz hakkında onların bir tuzağı vardır. De ki: Allah'ın tuzağı daha süratlidir. Şüphesiz elçilerimiz kurduğunuz tuzakları yazıyorlar.

22. Sizi karada ve deniz de gezdiren O'dur. Hatta siz gemilerde bulunduğunuz, o gemiler de içindekileri tatlı bir rüzgarla alıp götürdükleri ve (yolcular) bu yüzden neşelendikleri zaman, o gemiye şiddetli bir fırtına gelip çatar; her yerden onlara dalgalar hucüm eder ve onlar çepe çevre kuşatıldıklarını anlarlar da; dini yalnız Allah'a halis kılarak: "And olsun eğer bizi bundan kurtarırsan mutlaka şükredenlerden olacağız" diye Allah'a yalvarırlar.

23. Fakat Allah onları kurtarınca bir de bakarsın ki onlar, yine haksız yere taşkınlık ediyorlar. Ey İnsanlar! Sizin taşkınlığınız ancak kendi aleyhinizedir; (bununla) sadece fani dünya hayatının menfaatini elde edersiniz; sonunda dönüşünüz yine bizedir. O zaman yapmakta olduklarınızı size haber vereceğiz.

Tefsiri

٢٠- ﴿وَيَقُولُونَ لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ اٰيَةٌ مِنْ رَبِّهِ فَقُلْ إِنَّمَا الْغَيْبُ لِلّٰهِ فَانْتَظِرُوا إِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِرِينَ﴾

20- Ona (Muhammede) Rabbinden bir mucize indirilse ya! Diyorlar. De ki: gayb ancak Allah'ındır. Bekleyin (bakalım) ben de sizinle beraber bekleyenlerdenim.

«وَيَقُولُونَ لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ اٰيَةٌ مِنْ رَبِّهِ» **"Ona (Muhammede) Rabbinden bir mucize indirilse ya! diyorlar?"** Yani istedikleri ayet ya da mucizelerden herhangi bir âyet ya da mucize...

« فَقُلْ إِنَّمَا الْغَيْبُ لِلّٰهِ » **"De ki: gayb ancak Allah'ındır."** Yani bu istediğiniz şey gayb ilmiyle alakalı bit husustur. İstenilen ayetleri ya da mucizeleri indirmeye mani olan şeyi sadece Allah bilir, başkası değil. «فَانْتَظِرُوا » **"Bekleyin (bakalım)"** İstediğiniz şeyin indirilmesini bekleye durun bakalım.

« إِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِرِينَ » **"Ben de sizinle beraber bekleyenlerdenim."** İnadınız yüzünden ve mucizeleri, ayetleri inkâr etmeniz sebebiyle Allah'ın size neler yapacağını ben de bekleyip göreceğim.

٢١- ﴿وَإِذَا أَذَقْنَا النَّاسَ رَحْمَةً مِنْ بَعْدِ ضَرَّاءَ مَسَّتْهُمْ إِذَا لَهُمْ مَكْرٌ فِي آيَاتِنَا قُلِ اللّٰهُ أَسْرَعُ مَكْرًا إِنَّ رُسُلَنَا يَكْتُبُونَ مَا تَمْكُرُونَ﴾

21- Kendilerine dokunan (kıtlık ve hastalık gibi) bir sıkıntıdan sonra insanlara bir rahmet (esenlik) tattırdığımız zaman, bir de bakarsın ki âyetlerimiz hakkında onların bir tuzağı vardır. De ki: Allah'ın tuzağı daha süratlidir. Şüphesiz elçilerimiz kurduğunuz tuzakları yazıyorlar.

« وَإِذَا أَذَقْنَا النَّاسَ رَحْمَةً مِنْ بَعْدِ ضَرَّاءَ مَسَّتْهُمْ » **"Kendilerine dokunan** (kıtlık ve hastalık gibi) **bir sıkıntıdan sonra insanlara bir rahmet** (esenlik) **tattırdığımız zaman** «إِذَا لَهُمْ مَكْرٌ فِي آيَاتِنَا» **"bir de bakarsın ki âyetlerimiz hakkında onların bir tuzağı vardır."** Yani ayetlerimiz hiçe saymak, onları inkâr etmek için bir takım hileli yollara başvururlar. Rivayete göre yüce Allah Mekke halkına yedi yıl kıtlık ve açlık tattırmış, neredeyse bu yüzden helâk olmakla yüz yüze gelmişler. Daha sonra yüce Allah, onlara yağmur vererek merhametini göstermişti. Fakat yüzleri Allah'ın rahmeti sayesinde bolluk görünce, buna rağmen Allah'ın âyetlerine karşı tavır aldılar, dil uzatmaya kalkıştılar. Allah Resûlü (sav)'ne de düşmanlıklarını sürdürerek, onun aleyhinde tuzaklar kurdular.

Âyette geçen birinci, « إِذَا » şart içindir, ikincisi ise bunun cevabıdır ve aynı zamanda « مُفَاجَأَة » manasınadır. Yani "Ansızın, bir de bakarsın ki, bir de görürüsün ki, hemen ve derhal" gibi manalar taşır. Bu tıpkı şu ayette geçen « اِذَا » edatı gibidir.

«وَاِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ اَيْدِيهِمْ اِذَا هُمْ يَقْنَطُونَ» **"Eğer yaptıklarından dolayı başlarına bir musibet, gelirse derhal ümitsizliğe düşüverirler."** *(Rum, 36)* işte bu âyette geçen, « اِذَا » edatı da böyledir. Yani

kendilerine bir kötülük gelirse, hemen umutlarını keserler. İnsanlara bir genişlik tattırdığımız zaman da hemen tuzak kurmaya kalkışırlar.

« مَكْرٌ » **Mekr**: Hile ve tuzak kurmak, gizlice dolaplar çevirmek demektir. Bu ifade hep kötü yollara gizliden gizliye giden kadın ya da cariye, kötü huylu kadın, kişinin arkasından dolaplar çevirip hile yapan kadın ya da cariye.

Ayette geçen, « مَسَّتْهُمْ » kavli, yani kendilerine bulaşan bir şeyin kötü etkileri görülene ve onu hissedene dek o şeyin onlara karışması ve bulaşması manasınadır.

« قُلِ اللّٰهُ اَسْرَعُ مَكْرًا » **"De ki: Allah'ın tuzağı daha süratlidir."**

Burada yüce Allah, « قُلِ اللّٰهُ اَسْرَعُ مَكْرًا » diye buyurdu ve İslâm düşmanlarını böyle hızlı tuzak kurmakla, davranmakla nitelemedi. Çünkü bunun sebebi, **müfacee** diye adlandırılan, « اِذَا » kelimesi zaten bu mana ya delalet etmektedir. Sanki şöyle der gibidir: "Sıkıntıdan sonra kendilerine esenlik ve rahmet verdiğimiz kimselerse, hemen bir hile yoluna giriştikleri görülür, henüz başlarını çekmekte oldukları sıkıntı, musibet ve zorluktan, kurtarmazdan önce hile yollarını aramaya başlarlar.

« اِنَّ رُسُلَنَا يَكْتُبُونَ مَا تَمْكُرُونَ » **"Şüphesiz elçilerimiz kurduğunuz tuzakları yazıyorlar."** Bu kavliyle yüce Rabbimiz, onların gizli diye sandıkları şeyin Allah için gizli olmadığı bildirmektir. Ve Allah sizden intikam alacaktır.

Kıraat İmamlarından Sehl, « ى » harfiyle, « يَمْكُرُونَ » olarak okumuştur.

٢٢- ﴿هُوَ الَّذِى يُسَيِّرُكُمْ فِى الْبَرِّ وَالْبَحْرِ حَتّٰٓى اِذَا كُنْتُمْ فِى الْفُلْكِ وَجَرَيْنَ بِهِمْ بِرِيحٍ طَيِّبَةٍ وَفَرِحُوا بِهَا جَٓاءَتْهَا رِيحٌ عَاصِفٌ وَجَٓاءَهُمُ الْمَوْجُ مِنْ كُلِّ مَكَانٍ وَظَنُّٓوا اَنَّهُمْ اُحِيطَ بِهِمْ دَعَوُا اللّٰهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ لَئِنْ اَنْجَيْتَنَا

مِنْ هٰذِهِ لَنَكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ ﴾

22. Sizi karada ve deniz de gezdiren O'dur. Hatta siz gemilerde bulunduğunuz, o gemiler de içindekileri tatlı bir rüzgarla alıp götürdükleri ve (yolcular) bu yüzden neşelendikleri zaman, o gemiye şiddetli bir fırtına gelip çatar; her yerden onlara dalgalar hucüm eder ve onlar çepeçevre kuşatıldıklarını anlarlar da; dini yalnız Allah'a halis kılarak: "Andolsun eğer bizi bundan kurtarırsan mutlaka şükr edenlerden olacağız" diye Allah'a yalvarırlar.

« هُوَ الَّذِى يُسَيِّرُكُمْ فِى الْبَرِّ وَالْبَحْرِ » **"Sizi karada ve deniz de gezdiren Odur,"** Sizi, gerek yaya olarak, gerekse hayvanlarla taşıtarak, denizlerde gemilerle uzun mesafeler katetmenize kadir olarak yaratan Allah'tır. Ya da sizde yürüme özelliğini yaratan, hareket etme gücünü var eden Odur.

Kıraat imamlarından İbn Âmir, « يُسَيِّرُكُمْ » kavlini, « يَنْشُرُكُمْ » olarak okumuştur.

« حَتّٰى إِذَا كُنْتُمْ فِى الْفُلْكِ » **"Hatta siz gemilerde bulunduğunuz"** Gemi ve vapurlarla.

«وَجَرَيْنَ بِهِمْ بِرِيحٍ طَيِّبَةٍ وَفَرِحُوا بِهَا» **"O gemiler de içindekileri tatlı bir rüzgarla alıp götürdükleri ve (yolcular) bu yüzden neşelendikleri zaman"**

Burada, « كُنْتُمْ » kavliyle muhataba olan hitaptan, «جَرَيْنَ» kavliyle de gaip olana ifade yöneltilmiştir ki, bu türden bir ifade mübalağa içindir. « بِرِيحٍ طَيِّبَةٍ » yani yumuşak esintili hoş ve tatlı bir rüzgar.

« وَفَرِحُوا بِهَا » Yani esen o rüzgâr ile mutlu ve sevinçlidirler. Çünkü çok yumuşak ve tatlı olarak esmektedir. Yönü istenilen istikamettedir.

« جَاءَتْهَا رِيحٌ عَاصِفٌ » **"O gemiye şiddetli bir fırtına gelip çatar"** Ya da o tatlı tatlı esen rüzgârı. Yani çok şiddetli bir fırtına ve kasırga, büyük ve şiddetli bir esinti gelir yakalar.

Çünkü, « رِيحٌ عَاصِفٌ » bu manalara gelir.

« وَجَاءَهُمُ الْمَوْجُ مِنْ كُلِّ مَكَانٍ » **"Ve her yerden onlara dalgalar hücum eder."** « مَوْجٌ » yani dalga su yüzeyinde fırtına yüzünden kabarıp yükselen tehlikeli su kütlesi ki buna dalga denmektedir. "Her taraftan veya her yerden" ifadesi, yani denizin dört bir yanından veya dalgaların geldiği bütün yerlerden, demektir.

« وَظَنُّوا أَنَّهُمْ أُحِيطَ بِهِمْ » **"Ve onlar çepeçevre kuşatıldıklarını anlarlar da,"** Yani artık helâk edildiklerini, yok olacaklarını, kurtulamayacaklarını sanırlar. Dikkat edilirse burada düşman tarafından kuşatılmayı burada onların helâk edilmelerine bir örnek olarak getirmiştir. Yani yok edilişte bunlar tıpkı düşman kuşatması altında kalmış olanların durumuna benzetilmiştir.

« دَعَوُا اللّٰهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ » **"Dini yalnız Allah'a halis kılarak, Allah'a yalvarırlar"** Yani artık hiçbir şeyi ve gücü Allah'a ortak koşmazlar. Çünkü bunlar artık böyle bir durumda Allah ile beraber bir başkasına yakarıp dua etmezler, edemezler ve şöyle derler:

« لَئِنْ أَنْجَيْتَنَا مِنْ هٰذِهِ لَنَكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ » **"Andolsun eğer bizi bundan kurtarırsan mutlaka şükredenlerden olacağız."** Mutlaka senin nimetlerine şükrede, sana iman eden, sana itaatte bağlılık gösterip bu yol üzere devam eden kimselerden olacağım.

Eğer, nasıl oluyor da, « حَتّٰى إِذَا كُنْتُمْ فِي الْفُلْكِ وَجَرَيْنَ بِهِمْ بِرِيحٍ طَيِّبَةٍ» kavli, «يُسَيِّرُكُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ» kavlinin gayesi kılınmış olabilir, diyecek olursan, durum öyle değildir. Çünkü gemide olmak, denizde hareket etmenin gayesi kılınmış değildir sadece. Ancak, « حَتّٰى » edatından sonra gelen şart cümlesinin bütünü atfolunduğu şeylerle beraber bu hükümdedir. Sanki burada şöyle denilmektedir: "Bu olay meydana geldi, şunlar ve şunlar oldu. Yani deniz fırtınasının ya da rüzgarın çıkışından tutunda, dört bir taraftan dalgaların birikmesi, helak olacaklarını düşünmeleri, kurtuluş için dua etmeleri gibi bütün hususlar buna dahildir.

Nitekim, « إذا » edatının cevabı, « جَاءَتْهَا » kavlidir. « دَعَوُا » kavli ise, « وَظَنُّوا » kavlinden bedeldir. Çünkü bunların dua ediş nedenleri, kendilerinin helâk olacaklarının zorunlu bir sebebidir, bunun gereklerindendir. O da ona bağlıdır ve onunla iç içedir.

٢٣- ﴿ فَلَمَّا أَنْجيهُمْ إِذَا هُمْ يَبْغُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّمَا بَغْيُكُمْ عَلَى أَنْفُسِكُمْ مَتَاعَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ثُمَّ إِلَيْنَا مَرْجِعُكُمْ فَنُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴾

23. Fakat Allah onları kurtarınca bir de bakarsın ki onlar, yine haksız yere taşkınlık ediyorlar. Ey İnsanlar! Sizin taşkınlığınız ancak kendi aleyhinizedir; (bununla) sadece fani dünya hayatının menfaatini elde edersiniz; sonunda dönüşünüz yine bizedir. O zaman yapmak ta olduklarınızı size haber vereceğiz.

« فَلَمَّا أَنْجيهُمْ إِذَا هُمْ يَبْغُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ » **"Fakat Allah onları kurtarınca bir de bakarsın ki onlar, yine haksız yere taşkınlık ediyorlar."** Bozgunculuğa koşuyorlar, hem de haksız yere, gerçekleri kabul etmeyerek, batıla saparak.

« يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّمَا بَغْيُكُمْ عَلَى أَنْفُسِكُمْ » **"Ey İnsanlar! Sizin taşkınlığınız ancak kendi aleyhinizedir"** Yani sizin zulmünüz sonunda size dönecektir. Bu tıpkı Rabbimizin şu kavli gibidir:

"Kim iyi bir iş yaparsa bu, kendi lehinedir. Kim de kötülük ederse kendi aleyhinedir." *(Fussilet,46)*

« مَتَاعَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا » **"Bununla sadece geçici dünya hayatında menfaatini elde edersiniz."** Kıraat imamlarından Hafs, « مَتَاعَ » kelimesini ayette görüldüğü gibi "**Ayn**" harfinin fethasıyla okumuştur. Yani "onlar dünya hayatının menfaatiyle yararlanırlar" demektir.

« عَلَى أَنْفُسِكُمْ » kavli de, « بَغْيُكُمْ » kavlinin haberidir. Hafs dışındaki kıraat imamları « مَتَاعُ » kelimesini, « بَغْيُكُمْ » kavlinin haberi olarak

değerlendirdiklerinden dolayı raf' ile okumuşlardır. Bu durumda, « عَلَى أَنْفُسِكُمْ » kavlini de bunun sılası yani ilgi cümleciği kabul etmişlerdir. Bu tıpkı, (Kasas,76) âyetinde geçen, « فَبَغَى عَلَيْهِمْ » kavli gibidir. Manası ise şöyledir: Ya da bu, haberdir, «مَتَاعَ» kelimesi de haberden sonra bir diğer haberdir. Yahut da « مَتَاعُ» kelimesi muzmar olan bir mübtedanın haberidir bu muzmar mübteda da, « هُوَ » zamiridir. Yani; "O dünya hayatının geçici bir menfaatidir" demektir.

Bir hadiste şöyle buyurulmuştur: ***"Sevap açısından karşılığı derhal verilen şey, sıla-ı rahimdir, akraba ile bağları koparmamaktır. Cezalandırma bakımından karşılığı hemen verilen kötülük ise, azıp sapmak, taşkınlık etmek ve yalan yere yemin etmektir."*** [3]

Yine rivayet olunduğuna göre şöyle buyurulmuştur: ***"İki kimse vardır ki, Allah onların cezalarını hemen dünyada vermekte acele eder; birisi taşkınlık etmek, diğeri de ana ve babaya ezada bulunmaktır."*** [4]

İbn Abbas'tan (r.a.) rivayete göre diyor ki: ***"Eğer bir dağ, bir başka dağa karşı taşkınlık ve haksızlık etmiş olsaydı, doğrusu taşkınlık ve azgınlıkta bulunan dağ darmadağın olurdu."***

Muhammed İbn Kab'tan rivayete göre demiş ki: ***"Üç özellik var ki, kimde bu üçü bulunursa, bunun cezası ve vebali ona döner: "İlki haddini aşmak, taşkınlık etmek, ikincisi de verdiği sözü ve ahdi bozmak, üçüncüsü ise tuzak kurup başkalarını aldatmaktır."***

Nitekim yüce Allah şöyle buyurmuştur: **"Taşkınlığınız ve haksızlık etmeniz sadece kendi aleyhinizedir."** *(Yunus, 23).*

Başka bir ayetinde de Rabbimiz şöyle buyurmuştur: **"Oysa kişi kazdığı kuyuya kendi düşer."** *(Fatır,43)*

Yine yüce Allah şöyle buyuruyor: **"Kim ahdini bozarsa ancak**

---

[3] Hafız İbn Hacer, bunun İshak tarafından *Müsned*'inde tahriç olunduğunu söylemektedir. Bak.*Haşiyetu'l-Keşşaf*, 2/339

[4] Yine Hafız diyor ki bu rivayeti İshak *Müsned* adlı eserinde tahriç etmiş ve ayrıca Taberani de zikretmiştir. Bak. *Haşiyetu'l-Keşşaf*, 2/340

kendi aleyhine bozmuş olur." *(Fetih,10)* Dikkat edilirse hadiste geçen her üç maddeye de âyetlerle delil getirilmiştir.

« ثُمَّ إِلَيْنَا مَرْجِعُكُمْ فَنُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ » **"Sonunda dönüşünüz yine bizedir. O zaman yapmakta olduklarınızı size haber vereceğiz."** Size yaptıklarınızı bildirecek ve bu yaptıklarınıza göre de cezalandıracağız.

❀ ❀ ❀

24. – 27. ÂYETLER

إِنَّمَا مَثَلُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا كَمَٓاءٍ اَنْزَلْنَاهُ مِنَ السَّمَٓاءِ فَاخْتَلَطَ بِهٖ نَبَاتُ الْاَرْضِ مِمَّا يَاْكُلُ النَّاسُ وَالْاَنْعَامُ حَتّٰٓى اِذَٓا اَخَذَتِ الْاَرْضُ زُخْرُفَهَا وَازَّيَّنَتْ وَظَنَّ اَهْلُهَٓا اَنَّهُمْ قَادِرُونَ عَلَيْهَٓا اَتٰيهَٓا اَمْرُنَا لَيْلًا اَوْ نَهَارًا فَجَعَلْنَاهَا حَصٖيدًا كَاَنْ لَمْ تَغْنَ بِالْاَمْسِ كَذٰلِكَ نُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٢٤﴾ وَاللّٰهُ يَدْعُٓوا اِلٰى دَارِ السَّلَامِ وَيَهْدٖي مَنْ يَشَٓاءُ اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقٖيمٍ ﴿٢٥﴾ لِلَّذٖينَ اَحْسَنُوا الْحُسْنٰى وَزِيَادَةٌ وَلَا يَرْهَقُ وُجُوهَهُمْ قَتَرٌ وَلَا ذِلَّةٌ اُو۬لٰٓئِكَ اَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فٖيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٦﴾ وَالَّذٖينَ كَسَبُوا السَّيِّـَٔاتِ جَزَٓاءُ سَيِّئَةٍ بِمِثْلِهَا وَتَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ مَا لَهُمْ مِنَ اللّٰهِ مِنْ عَاصِمٍ كَاَنَّمَٓا اُغْشِيَتْ وُجُوهُهُمْ قِطَعًا مِنَ الَّيْلِ مُظْلِمًا اُو۬لٰٓئِكَ اَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فٖيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٧﴾

Meâli

24. Dünya hayatının durumu, gökten indirdiğimiz bir su gibidir ki, insanların ve hayvanların yiyeceklerinden olan yeryüzü bitkileri o su sayesinde gürleşip birbirine girer. Nihayet yeryüzü zinetini takınıp, (rengarenk) süslendiği ve sahipleri de onun üzerinde kudret sahibi olduklarını sandıkları bir sırada, bir gece veya gündüz ona emrimiz (afetimiz) gelir de onu sanki dün yerinde yokmuş gibi kökünden koparılarak biçilmiş bir hale getiririz. İşte iyi düşünecek kavimler için ayetlerimizi böyle açıklı-

yoruz.

25. Allah kulları esenlik yurduna çağırıyor ve O, dilediğini doğru yola iletir.

26. Güzel (davrananlara daha güzel) karşılık, bir de fazlası vardır. onların yüzlerine ne bir toz (kara leke) bulaşır ne de bir horluk (gelir) işte onlar cennet ehlidirler. Ve onlar orada ebedî kalacaklardır.

27. Kötülük yapanlara gelince, kötülüğün cezası misli iledir. Onları zillet kaplayacaktır. Onları Allah'a karşı koruyacak hiç kimse yoktur. Onların yüzleri sanki karanlık geceden bir parçaya bürünmüştür. İşte onlar da cehennem ehlidir. Onlar orada ebedî kalacaklardır.

Tefsiri

٢٤- ﴿إِنَّمَا مَثَلُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا كَمَٓاءٍ اَنْزَلْنَاهُ مِنَ السَّمَٓاءِ فَاخْتَلَطَ بِهِ نَبَاتُ الْاَرْضِ مِمَّا يَاْكُلُ النَّاسُ وَالْاَنْعَامُ حَتّٰٓى اِذَٓا اَخَذَتِ الْاَرْضُ زُخْرُفَهَا وَازَّيَّنَتْ وَظَنَّ اَهْلُهَٓا اَنَّهُمْ قَادِرُونَ عَلَيْهَٓا اَتٰيهَٓا اَمْرُنَا لَيْلًا اَوْ نَهَارًا فَجَعَلْنَاهَا حَصِيدًا كَاَنْ لَمْ تَغْنَ بِالْاَمْسِ كَذٰلِكَ نُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ﴾

24. Dünya hayatının durumu, gökten indirdiğimiz bir su gibidir ki, insanların ve hayvanların yiyeceklerinden olan yeryüzü bitkileri o su sayesinde gürleşip birbirine girer. Nihayet yeryüzü zinetini takınıp, (rengarenk) süslendiği ve sahipleri de onun üzerinde kudret sahibi olduklarını sandıkları bir sırada, bir gece veya gündüz ona emrimiz (afetimiz) gelir de onu sanki dün yerinde yokmuş gibi kökünden koparılarak biçilmiş bir hale getiririz. İşte iyi düşünecek kavimler için ayetlerimizi böyle açıklıyoruz.

« إِنَّمَا مَثَلُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا كَمَٓاءٍ اَنْزَلْنَاهُ مِنَ السَّمَٓاءِ » **"Dünya hayatının durumu, gökten indirdiğimiz bir su gibidir ki,"** Buluttan indirdiğimiz...

« فَاخْتَلَطَ بِهِ نَبَاتُ الْاَرْضِ مِمَّا يَاْكُلُ النَّاسُ وَالْاَنْعَامُ » **"İnsanların ve hayvanların yiyeceklerinden olan yeryüzü bitkileri o su sayesinde gürleşip birbirine girer."** Yani hububat, meyveler ve sebzeler ve hay-

vanların yiyecekleri olan otlar birbirlerine karışarak sarmaş-dolaş, iç içe bir hal alırlar.

« حَتَّى إِذَا أَخَذَتِ الأَرْضُ زُخْرُفَهَا وَازَّيَّنَتْ » **"Nihayet yeryüzü zinetini takınıp, (rengarenk) süslendiği ve"** Bitkilerle, türlü türlü renklerle süslenip bezendiği...

Burada geçen, « وَازَّيَّنَتْ » kelimesi aslında, « تَزَيَّنَتْ بِهِ » idi. Bu kelimede « ت » harfi, "Z" harfine idğam olunmuştur ve bu fasih bir kelâmdır, cümledir ve görüldüğü gibi kelime, «ازَّيَّنَتْ» olmuştur. Yeryüzü bir geline benzetilerek, yeryüzü süsünün, bezemesini takındı, denmiştir.

Nitekim bir gelin de, her türden renklerle bezenmiş olan değerli giysilerini giyinip başkaca renklerle de bezenince böyle söylenir.

«وَظَنَّ أَهْلُهَا أَنَّهُمْ قَادِرُونَ عَلَيْهَا» **"Sahipleri de onun üzerinde kudret sahibi olduklarını sandıkları bir sırada"** Bunların sağlayacağı menfaatlerden gayet emin oldukları, meyvelerini devşireceklerine, ürünlerini de kaldıracaklarına tam da kanaat getirdikleri bir anda,

« أَتَيهَا أَمْرُنَا لَيْلاً أَوْ نَهَاراً » **"Bir gece veya gündüz ona emrimiz (afetimiz) gelir de"** Yani tam ürünlerini toplayacakları, ekinlerini biçeceklerine güven sağladıkları, artık ürünlerimiz kurtuldu diye güven içinde kesin bir kanaate sahip bulundukları bir sırada, bir takım afetler ve felaketler yüzünden ekinlerinin yok olması olayı gerçekleşir.

« فَجَعَلْنَاهَا حَصِيداً » **"Kökünden koparılarak biçilmiş bir hale getiririz."** Yani sanki biçilmiş, kökünden sökülüp atılmış ekili araziye benzer bir durma getiririz.

« كَأَنْ لَمْ تَغْنَ بِالأَمْسِ » **"Onu sanki dün yerinde yokmuş gibi."** Sanki o ekinleri, ürünleri hiç orada ekilmemiş, yok imiş gibi olur. Yani bir şey kalmaz. Burada mutlak olarak muzafın hazfi vardır. Çünkü doğru bir mananın çıkması için bu, gereklidir. Ayette yer alan, "dün" ifadesi yakın bir zamanı anlatmak maksadıyla bir temsildir. Yani, "sanki az önce burada hiçbir şey yokmuş gibi" denilmiş gibidir.

« كَذٰلِكَ نُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ » **"İşte iyi düşünecek kavimler için ayetlerimizi böyle açıklıyoruz."** Belki bu verilen örneklerden yararlanırlar.

Bu benzetme mürekkep teşbih türündendir. Çünkü burada dünyanın çarçabuk geçivereceğinin durumu, nimetlerinin gelişmesinden sonra yok olacağı hali, kuruyup yok oluşta, birbiriyle sarmaş-dolaş olup gürleştikten sonra moloza dönüşmeleri, yeryüzünün bütün bunlarla yeşile bezenme halinin kararıp dökülmeleri hep yeryüzündeki bitkilere benzetilmiştir.

Bu teşbihin ya da benzetmenin hikmeti şu noktaya dikkat çekmek içindir; hayatın o ilk dönemleri, o berrak ve tertemiz anları gençliğe, bula nık, yıkık dökük halleri de yaşlılık haline benzer. Nitekim suyun en temiz ve en berrak olanı, kabın en üst kısmındadır, dibi bulanıktır, tortu ve çökelti ile doludur. Nitekim Şair ne güzel söylemiştir:

Ömür; ilk demi, şarabın ilk demi olduğunu bilmez misin?

Önü; saf ve berrak, sonu; bulanık ve kirli; görmez misin?

İşin aslı şundan ibaret bulunmaktadır: Şu çamurdan bedenin dünya ve din maslahatlarıyla bezenmesidir. Tıpkı bitkilerin değişik renk ve özellikte birbiriyle sarmaş-dolaş olmaları gibi. Tertemiz ve güzel olan tiynet ya da toprak veya çamur, insan bahçelerini ve ruh rayihalarını, gizelliklerini, zühd çiçeğini, asil üzüm asmalarını, sevgi tohumlarını, hakikat bahçelerini, tarikat güllerini, gelinciklerini bitirir, meydana gerir.

Kötü ve çorak olan toprağa gelince; tek tük aykırı söğüt, ve zayıf ot, köksüz bitki, tuzak dikenleri, cimrilik tohumlarını, helâk olma ve felaket odunlarını ve hindiba gibi bitkileri çıkarır. Sonra da artık yok oluş zamanı gelir. Tıpkı ekinlerin biçme zamanının geldiği gibi. Böylece haya tı kararıp bozarmaya yüz tutar, tıpkı bitkilerin sararmaya yüz tutması gibi. O meydana çıkan boyu da toprak içerisinde yok olup gider. Sanki dün o hiç var olmamış gibi kaybolur gider. Ta ki yeniden gelecek olan ilk baharda ortaya çıkacağı zamana dek görülmez. Tekrar ortaya çıkış zamanı gelene dek.

Yani insan da aynen böyledir, doğar, gelişir, büyür, yaşlanır ve sonunda ölür, toprakta kaybolur, zamanı geldiğinde yeniden dirilerek hesap için huzura getirilir.

Nitekim dünya malı da tıpkı suya benzer. Azı faydalı ve fakat faz-

lası helâk edici, yok edicidir. Bu bakımdan azığın alınması mutlak anlam da gereklidir ama, suyun da fazlasını mutlaka terketmek, bırakmak gerekir. Nasıl ki suyu alan bir kimse, ıslanmaksızın alamaz ise, malı alan da zelleden, kusurdan ve, hatadan arınamaz. Mal biriktirmek ve onu elde tutup saklamak sahibinin telef olmasına ve helâkine neden olur.

Nisaptan az olan mal, derin olmayan suya benzer. İnsan herhangi bir tedbir almaksızın o suyu geçebilir. Nisap miktarı var olan mal ise geçiş noktaları arasında nehrin yer aldığı bir yola benzer. Dolayısıyla bu geçiş noktalarını geçebilmek ve kurtulmak için mutlaka bir köprüye gerek bulunmaktadır.

İşte bu köprü zekâttır. Onun tamiri ve üzerinde geçilebilmesi için de gerekli olan malzemeyi atmak için, köprüyü kurmak için gayret gösterme yani çokça sadakalar vermek gerektir. Eğer atılan köprünün harcı bozuk ise, bozulmaya yer tuttuğu andan itibaren de, o yığınlar halinde biriktirilmiş olan köprü mallarının dalgaları onu batırır, yok eder.

İşte bundan dolayı Allah Resûlü (sav) efendimiz şöyle buyurmuşlardır: "**Zekat, İslâm'ın köprüsüdür.**" [5]

Nitekim mal ve zenginlik, genelde daha çok aptallığa, bunamaya ve ahmaklığa sebeptir. Bir soyluluğa, asalete değil. Çünkü su, katı, sert ve çorak olan toprak üzerinde birikip toplanmaz. Su, ancak yumuşak topraklar üzerinde, çukur ve alçak yerlerde birikip toplanır. Nitekim fazla mal edinmek ancak çok çok çalışmak ve aşırı bir şekilde yorulmakla, bir de cimrilikle kazanılır. Nitekim suyun önüne geçmek ve akışını durdurmak için de set çekmek gerekir. Ancak böyle toplanır. Sonra da yok olur, telef olur gider, tıpkı avuçtaki suyun durmayıp kaybolduğu gibi o da yok olur.

٢٥- ﴿وَاللّٰهُ يَدْعُوٓ إِلَى دَارِ السَّلَامِ ۜ وَيَهْدِي مَنْ يَشَآءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ﴾

25. Allah kulları esenlik yurduna çağırıyor ve O, dilediğini doğru yola iletir.

« وَاللّٰهُ يَدْعُوٓ إِلَى دَارِ السَّلَامِ » **"Allah kulları esenlik yurduna çağı-**

---

[5] Taberani, *M. Kebir, M. el-Evsat. Mecmauzzevaid*;3/62

rıyor" Ayette yer alan, "**Darusselâm**" kavli mealde de belirttiğimiz gibi cettir. Yüce Allah cenneti, kendi isimlerinden olan, "**Selâm**" ismine muzaf kılmakla ona olan tazimi ve önemi belirtmektedir. Yahut da burada geçen, "Selâm" kelimesinden maksat, selâmet yurdu demektir. Çünkü cennete girenler, orada asla bir sıkıntı ile karşılaşmayacaklar ve her türlü hoşnutsuzluktan emin olacaklardır. Bir yoruma göre de, orada aralarında açıkça selamlaşmayı yaygınlaştırmalarından ve meleklerin onlara selam vermelerinden ötürü bu isim verilmiştir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Orada söylenen, yalnızca, 'Selâm, Selâm'dır.'"[6]

« وَيَهْدِى مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ » **"Ve O, dilediğini doğru yola iletir."** Allah dilediklerini İslam'a muvaffak kılar veya Sünnet yoluna iletir.

Esasen **davet** geneldir. Allah Resûlü (sav)'nün dilinden yol gösterilmekle bu olabilmektedir. **Hidayete** gelince bu, peygamberi gönderenin bir lütfû ve ikramı gereği onu muvaffak kılmasına ve inayetine has olan özel bir durumdur. Mana şöyledir: "Allah bütün kullarını Darus-selâm denilen cennete davet ediyor, ancak oraya hidayete ermiş olanlardan başkası giremez."

٢٦- ﴿ لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَى وَزِيَادَةٌ وَلَا يَرْهَقُ وُجُوهَهُمْ قَتَرٌ وَلَا ذِلَّةٌ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴾

26. Güzel (davrananlara daha güzel) karşılık, bir de fazlası vardır. Onların yüzlerine ne bir toz (kara leke) bulaşır ne de bir horluk (gelir) işte onlar cennet ehlidirler. Ve onlar orada ebedî kalacaklardır.

« لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَى » **"Güzel** (davrananlara daha güzel) **karşılık"** Allah ve Resulüne iman etmek... suretiyle en güzel sevap yani cennet vardır.

« وَزِيَادَةٌ » **"Birde fazlası vardır."** Burada geçen bu « زِيَادَةٌ » keli-

---

[6] Vakıa,26

mesiyle Aziz ve Celil olan yüce Allah'ı görme ödülü, denmek isteniyor. Nitekim Hz. Ebu Bekir, Huzeyfe, İbn Abbas, Ebu Musa Eş'arî ve Ubade İbn Samit'ten -Allah hepsinden razı olsun- de bu şekilde rivayet olunmuştur.

Kimi tefsirlere göre: "Müfessirlerin icmaına göre, ayette geçen, "**Ziyade**" « زِيَادَةٌ » kelimesi, Yüce Allah'a bakmaktır."

Suhayb'ten gelen rivayete göre, Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmuşlardır: "***Cennet ehli cennete girdiklerinde, her eksiklikten münezzeh olan yüce Allah: "Sizin için daha fazla olarak artırmamı istediğniz bir şey var mı?" diye buyuracak, onlar da: "Rabbimiz! Sen bizim yüzlerimizi ağartmadın mı? Sen bizi cehennem ateşinden kurtarıp cennete koymadın mı?" diye cevap verirler. Ravi diyor ki; işte bu sırada yüce Allah aradaki perdeyi kaldıracak ve kulları da cennette Allah'a bakıp duracaklar. Doğrusu cennettekilere, Rablerine bakmaktan daha sevimli ve daha üstün olan bir mükafat verilmiş değildir. İşte sonra da bu,*** « لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنٰى وَزِيَادَةٌ » ***kavlini okudu.***[7]

Ancak Keşşaf sahibi Zemahşerî'ye şaşmak gerek. Çünkü o da bu hadisi zikretmiş ama, bizim burada verdiğimiz ibare ile değil, bir de: "Bu mevzu ya da Merku' yani şuradan buradan derlenip toparlanarak bir araya getirilmiş bir hadistir, demiştir. Oysa hadis merku' yani mevzu değil, aksine merfudur. Çünkü *"el-Mesabiyh"* sahibi bunu Sıhah eserinde zikr etmiştir.

Bir yoruma göre de, ayette geçen, "Ziyade" kelimesi, kulların gönlündeki sevgidir" denmiştir. Bir diğer yoruma göre de bu, Allah'tan mağfirettir ve Onun hoşnutluğudur, denmiştir.

«وَلَا يَرْهَقُ وُجُوهَهُمْ قَتَرٌ وَلَا ذِلَّةٌ» **"Onların yüzlerine ne bir toz (kara leke) bulaşır ne de horluk (gelir)"** Ayette geçen, « قَتَرٌ » kelimesi, içinde kara lekeler bulunan toz, toprak demektir. Zillet ise, aşağılanma demektir. Zaten mealde de bunlara yer verilmiştir. Buna göre mana şöyledir: "Cehennem ehlini kaplayan o kötü hallerin hiçbirisi cennet ehlini sarmaz, onlara böyle bir kötülük bulaşmaz" demektir.

[7] Müslim, 181. Tirmizi, 2552. İbn Mace,187. Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*:4/333

« أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ » **"İşte asıl cennetlik olanlar bunlardır. Onlar cennetten bir daha çıkmamak üzere ebedi kalacaklardır."**

٢٧- ﴿وَالَّذِينَ كَسَبُوا السَّيِّئَاتِ جَزَاءُ سَيِّئَةٍ بِمِثْلِهَا وَتَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ مَا لَهُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ عَاصِمٍ كَأَنَّمَا أُغْشِيَتْ وُجُوهُهُمْ قِطَعًا مِنَ اللَّيْلِ مُظْلِمًا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ﴾

27. Kötülük yapanlara gelince, kötülüğün cezası misli iledir. Onları zillet kaplayacaktır. Onları Allah'a karşı koruyacak hiç kimse yoktur. Onların yüzleri sanki karanlık geceden bir parçaya bürünmüştür. İşte onlar da cehennem ehlidir. Onlar orada ebedî kalacaklardır.

« وَالَّذِينَ كَسَبُوا السَّيِّئَاتِ جَزَاءُ سَيِّئَةٍ بِمِثْلِهَا » **"Kötülük yapanlara gelince, kötülüğün cezası misli iledir."** Burada, « وَالَّذِينَ كَسَبُوا » kavli, « لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا » kavli üzerine matuf bulunmaktadır. Yani bu, « وَالَّذِينَ كَسَبُوا » demektir. « السَّيِّئَاتِ » ise şirk çeşitleri, türleri manasınadır.

« جَزَاءُ سَيِّئَةٍ بِمِثْلِهَا » **"Kötülüğün cezası misli iledir."** Burada, « بِمِثْلِهَا » kavlindeki "B" harfi zaidedir. Bu mana itibariyle Rabbimizin şu kavline benzer: **"Bir kötülüğün cezası ona denk bir kötülüktür."** *(Şura,40)* Ya da bu, "kötülüğün cezası ya da karşılığı onun misliyle takdir olunmuştur" demektir.

« وَتَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ مَا لَهُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ عَاصِمٍ » **"Onları zillet kaplayacaktır. Onları Allah'a karşı koruyacak hiçbir kimse yoktur."** Yani hiçbir kimse onları Allah'ın gazabından, cezalandırmasından koruyamayacaktır.

« كَأَنَّمَا أُغْشِيَتْ وُجُوهُهُمْ قِطَعًا مِنَ اللَّيْلِ مُظْلِمًا » **"Onların yüzleri sanki karanlık geceden bir parçaya bürünmüştür."** Yani bunların üzerlerine gece karanlığından bir örtü kılınmış gibidir. Yani onların yüz-

leri kapkaradır. Ayette geçen, « قِطَعًا » kelimesi, « قِطْعَةٌ » kelimesinin çoğuludur ve bu kelime aynı zamanda, « أُغْشِيَتْ » kelimesinin ikinci mefulüdür. Kıraat imamlarından İbn Kesir ve Ali Kisaî bu kelimeyi, « قِطْعًا » olarak okumuşlardır. Bu da, "Hud: 81" ayeti olan, « بِقِطْعَةٍ مِنَ اللَّيْلِ » kavline göredir. Bu kıraate göre, «مُظْلِمًا » kelimesi, «قِطْعًا » kelimesinin sıfatıdır. Birinci kıraate göre ise bu kelime, « اللَّيْلِ » kelimesinden haldir. Bunda amil ise, « أُغْشِيَتْ » kelimesidir.

Çünkü, «مِنَ اللَّيْلِ » kavli, «قِطَعًا » kelimesinin sıfatıdır. Yani bunun mevsuf üzerinde etki etmesi, tıpkı sıfat üzerinde etkili olması gibidir. Yahut da, مِنَ اللَّيْلِ » kavlinde bulunan fiil manasından dolayıdır.

« أُولَٓئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ » **"İşte onlarda cehennem ehlidirler. Onlar orada ebedî kalacaklardır."**

❀ ❀ ❀

28. – 33. ÂYETLER

وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ نَقُولُ لِلَّذِينَ أَشْرَكُوا مَكَانَكُمْ أَنْتُمْ
وَشُرَكَاؤُكُمْ فَزَيَّلْنَا بَيْنَهُمْ وَقَالَ شُرَكَاؤُهُمْ مَا كُنْتُمْ إِيَّانَا
تَعْبُدُونَ ﴿٢٨﴾ فَكَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ إِنْ كُنَّا عَنْ
عِبَادَتِكُمْ لَغَافِلِينَ ﴿٢٩﴾ هُنَالِكَ تَبْلُو كُلُّ نَفْسٍ مَا أَسْلَفَتْ
وَرُدُّوا إِلَى اللَّهِ مَوْلَيهُمُ الْحَقِّ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٣٠﴾
قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ أَمَّنْ يَمْلِكُ السَّمْعَ
وَالْأَبْصَارَ وَمَنْ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ
الْحَيِّ وَمَنْ يُدَبِّرُ الْأَمْرَ فَسَيَقُولُونَ اللَّهُ فَقُلْ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٣١﴾
فَذَلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمُ الْحَقُّ فَمَاذَا بَعْدَ الْحَقِّ إِلَّا الضَّلَالُ فَأَنَّى
تُصْرَفُونَ ﴿٣٢﴾ كَذَلِكَ حَقَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ عَلَى الَّذِينَ فَسَقُوا
أَنَّهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٣﴾

Meâli

28. Onların hepsini bir araya toplayacağız, sonra Allah'a ortak koşanlara: "Siz ve koştuğunuz ortaklar yerinizde bekleyin" diyeceğimiz gün artık onların (putlarıyla) aralarını tamamen ayırmışızdır. Ve onların ortakları (putları) derler ki: "Siz bize ibadet etmiyordunuz.

29. *"Bu yüzden bizimle sizin aramızda şahit olarak Allah yeter. Şüphesiz ki biz sizin (bize) tapmanızdan tamamen habersizdik."*

30. Orada herkes geçmişte yaptıklarını karşısında bulur. Artık onlar gerçek sahipleri olan Allah'a döndürülmüşlerdir. Uydurmakta oldukları şeyler (bâtıl tanrıları) da onları terkedip kaybolmuştur.

31. Resulüm! De ki: size gökten ve yerden kim rızık veriyor? Ya da kulaklara ve gözlere kim mâlik (ve hakim) bulunuyor? Ölüden diriyi kim çıkarıyor, diriden ölüyü kim çıkarıyor? (Her türlü) işi kim idare ediyor? "Allah" diyecekler. De ki: Öyle ise (Ona asi olmaktan) sakınmıyor musunuz?

32. İşte o, sizin gerçek Rabbiniz olan Allah'tır. Artık haktan (ayrıldıktan) sonra sapıklıktan başka ne kalır? O halde nasıl (sapıklığa) döndürülüyorsunuz?

33. İşte böylece Rabbinin yoldan çıkanlar hakkındaki "Onlar inanmazlar" sözü gerçekleşmiş oldu.

Tefsiri

٢٨- ﴿وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ نَقُولُ لِلَّذِينَ أَشْرَكُوا مَكَانَكُمْ أَنْتُمْ وَشُرَكَاؤُكُمْ فَزَيَّلْنَا بَيْنَهُمْ وَقَالَ شُرَكَاؤُهُمْ مَا كُنْتُمْ إِيَّانَا تَعْبُدُونَ﴾

28. Onların hepsini bir araya toplayacağız, sonra Allah'a ortak koşanlara: "Siz ve koştuğunuz ortaklar yerinizde bekleyin" diyeceğimiz gün artık onların (putlarıya) aralarını tamamen ayırmışızdır. Ve onların ortakları (putları) derler ki: "Siz bize ibadet etmiyordunuz.

« وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا » **"Onların hepsini bir araya toplayacağız."** Yani kâfirleri de, başkalarını da bir araya toplayacağız. Burada geçen, « جَمِيعًا » haldir.

« ثُمَّ نَقُولُ لِلَّذِينَ أَشْرَكُوا مَكَانَكُمْ أَنْتُمْ وَشُرَكَاؤُكُمْ » **"Sonra Allah'a ortak koşanlara: "Siz ve koştuğunuz ortaklar yerinizde bekleyin" diyeceğimiz gün."** Burada geçen, « مَكَانَكُمْ » kavli, « اَلْزَمُوا مَكَانَكُمْ » demektir. Yerinizden ayrılmayın, ta ki size nelerin yapılacağını görene dek burada bekleyin. « أَنْتُمْ » zamiriyle, « مَكَانَكُمْ » kavlindeki zamir tekit

olunmuştur. Çünkü bu, « الْزَمُوا » kavli yerine geçmektedir. Ayrıca, « شُرَكَٓاؤُهُمْ » kavli de bunun üzerine matuf bulunmaktadır.

« فَزَيَّلْنَا بَيْنَهُمْ » **"Artık onların (putlarıya) aralarını tamamen ayırmışızdır."** Onları bir araya getirmeyeceğiz, yakınlarıyla bağlarını keseceğiz. Dünyada aralarında var olan ilişkiye son vereceğiz.

« وَقَالَ شُرَكَٓاؤُهُمْ مَا كُنْتُمْ اِيَّانَا تَعْبُدُونَ » **"Ve onların ortakları (putları) derler ki: "Siz bize ibadet etmiyordunuz."** Allah'tan başka tapındıkları akıl sahibi olan varlıklar veya putlar -ki Allah onları konuşturacaktır- onlara: Siz ancak şeytanlara tapmıyordunuz, çünkü Allah'a eş ve ortak koşmanızı size emrediyorlardı. Siz de onlara itaat ediyordunuz, diyeceklerdir. Bu husus Rabbimizin, (Sebe: 40-41) âyetlerinde ifade edilen şu gerçeği dile getirmektedir. Rabbimiz burada şöyle buyuruyor:

"O gün Allah, onların hepsini toplayacak; Sonra meleklere: 'Size tapanlar bunlar mıydı?' diyecek. Melekler de: 'Sen yücesin, bizim velimiz onlar değil, sensin. Belki onlar cinlere tapıyorlardı. Çoğu onlara inanmıştı' diyecekler."

٢٩- ﴿ فَكَفٰى بِاللّٰهِ شَهِيدًا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ اِنْ كُنَّا عَنْ عِبَادَتِكُمْ لَغَافِلِينَ ﴾

29. "Bu yüzden bizimle sizin aramızda şahit olarak Allah yeter. Şüphesiz ki biz sizin (bize) tapmanızdan tamamen habersizdik."

« فَكَفٰى بِاللّٰهِ شَهِيدًا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ اِنْ كُنَّا عَنْ عِبَادَتِكُمْ لَغَافِلِينَ » **"Bu yüzden bizimle sizin aramızda şahit olarak Allah yeter. Şüphesiz ki biz sizin (bize) tapmanızdan tamamen habersizdik."**

Burada geçen, « فَكَفٰى بِاللّٰهِ » kavli, « فَكَفٰى اللّٰهُ » demektir. «شَهِيدًا» kavli temyizdir. « اِنْ » edatı sakileden yani şeddeli halden hafifletilmiştir. « لَغَافِلِينَ » kavlindeki Lam harfi de bununla nefiy için olanı arasındaki farkı belirtmek içindir.

٣٠- ﴿هُنَالِكَ تَبْلُو كُلُّ نَفْسٍ مَٓا اَسْلَفَتْ وَرُدُّٓوا اِلَى اللّٰهِ مَوْلٰيهُمُ الْحَقِّ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ﴾

30. Orada herkes geçmişte yaptıklarını karşısında bulur. Artık onlar gerçek sahipleri olan Allah'a döndürülmüşlerdir. Uydurmakta oldukları şeyler (bâtıl tanrıları) da onları terkedip kaybolmuştur.

« هُنَالِكَ تَبْلُو كُلُّ نَفْسٍ مَٓا اَسْلَفَتْ » **"Orada herkes geçmişte yaptıklarını karşısında bulur."** İşte o yerde, o alanda ve o zamanda. Burada mekan ismi istiare yoluyla zaman ismi yerinde zikredilmiştir. Her nefis yaptığına karşılık denenir, yaptıklarının karşılığını tadar ve nasıl olduğunu öğrenir: Yani yaptıkları çirkin mi güzel mi? faydalı mı zararlı mı? kabul edilebilir mi yoksa ret mi edilir? Zeccac diyor ki: "Her nefis önceden gönderdiğin bilecek."

Kıraat imamlarından Hamza ve Ali Kisaî, «تَبْلُو» kelimesini «تَتْلُو» olarak okumuşlardır. Yani daha önce işlediklerini izler, onlara tabi olur, onun peşinden gider. Çünkü onu, cennete veya cehennem ateşine götürecek, bu konuda kılavuzluk edecek olan işlediği amelidir. Ya da amel defterinde iyilik ve kötülük olarak neler yazılmış ise onları oradan okuyacak. Nitekim Ahfeş'ten de böyle gelmiştir, böyle aktarılmıştır.

« وَرُدُّٓوا اِلَى اللّٰهِ مَوْلٰيهُمُ الْحَقِّ » **"Artık onlar gerçek sahipleri olan Allah'a döndürülmüşlerdir."** Sizin Rububiyeti sadık olan Rabbiniz Allah'a döndürüleceklerdir. Çünkü müşrikler, Onun Rububiyetine lâyık olmayan şeyleri ona ortak koşmuşlar ve kendilerine Rububiyet lâyık olmayanlara Rablık isnad etmişlerdir. Ya da onların hesaplarını ve sevaplarını ele alıp değerlendirecek olan zat, asla hiçbir kimseye zulmetmeyecek, haksızlıkta bulunmayacak olan Adil Allah'a döndürülecektir.

«وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ» **"Uydurmakta oldukları şeyler** (bâtıl tanrıları) **da onları terkedip kaybolmuştur."** Allah'ın ortaklarıdır, diye ileri sürdükleri putları onları bırakıp ortalıktan kaybolmuşlardır. Ya da yalan olarak uydurdukları ve bu tanrılar bizim için şefaatçi, aracı olacaklardır, diye ileri sürdükleri bütün şeyler boşa çıkmıştır, gerçekliği olmamıştır.

٣١- ﴿قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَٓاءِ وَالْأَرْضِ أَمَّنْ يَمْلِكُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَمَنْ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَمَنْ يُدَبِّرُ الْأَمْرَ فَسَيَقُولُونَ اللّٰهُ فَقُلْ أَفَلَا تَتَّقُونَ﴾

31. Resulüm! De ki: size gökten ve yerden kim rızık veriyor? Ya da kulaklara ve gözlere kim mâlik (ve hakim) bulunuyor? Ölüden diriyi kim çıkarıyor, diriden ölüyü kim çıkarıyor? (Her türlü) işi kim idare ediyor? "Allah" diyecekler. De ki: Öyle ise (Ona asi olmak tan) sakınmıyor musunuz?

« قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَٓاءِ وَالْأَرْضِ أَمَّنْ يَمْلِكُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ »

"Resulüm! De ki: size gökten ve yerden kim rızık veriyor? Ya da kulaklara ve gözlere kim mâlik (ve hakim) **bulunuyor?"** Bu hayret verici olan fıtrat ve yaratılışta istenilen güzellikte ve düzeyde kulakları ve gözleri yaratmaya, böylesine güzel bir şekilde ve uygun olarak yerli yerince yerleştirmeye kim güç yetirebilir? Kim buna kadir olabilir? Ya da uzun süren zaman dilimleri içerisinde onları tehlikelerden, afetlerden koruyup kollayan ve muhafaza eden kimdir? Çünkü her iki organ da hassas organlardırlar, en basit ve en ufak bir şeyden zarar görebilirler. O halde onları bütün bu hassaslıklarına rağmen böylesine koruyan kimdir?

« وَمَنْ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ » **"Ölüden diriyi kim çıkarıyor, diriden ölüyü kim çıkarıyor?"** Yani canlıları, yavruları, ekinleri, iman edenleri ve bilginleri nutfeden, yaratıp var eden kimdir? Yumurtayı, daneyi, kâfir ve cahili ve bunların aksi şeyleri var eden kimdir?

« وَمَنْ يُدَبِّرُ الْأَمْرَ » **"(Her türlü) işi kim idare ediyor?"** Bütün bu âlemin işlerini, her şeylerini çekip çeviren, düzene koyan kimdir? Dikkat edilirse önce özel olarak tek tek varlıkları saydı, sonra de genel bir ifade ile "var olan her şeyi" ifadesini buyurdu.

« فَسَيَقُولُونَ اللّٰهُ » **"Allah" diyecekler."** Senin kendilerine sorman halinde sana şöyle cevap vereceklerdir: "Bütün bunlara kadir olan, güç yetiren yegâne zat bizzat yüce Allah'ın kendisidir."

« أَفَلَا تَتَّقُونَ » **"De ki: Öyle ise** (Ona asi olmaktan) **sakınmıyor musunuz?"** Kullukta Ona başka şeyleri ortak koşmaktan hala korkmuyor musunuz. Çünkü sizler Allah'ın Rab olduğunu itirafta bulundunuz.

٣٢- ﴿ فَذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمُ الْحَقُّ فَمَاذَا بَعْدَ الْحَقِّ إِلَّا الضَّلَالُ فَأَنّٰى تُصْرَفُونَ ﴾

32. İşte o, sizin gerçek Rabbiniz olan Allah'tır. Artık haktan (ayrıldıktan) sonra sapıklıktan başka ne kalır? O halde nasıl (sapıklığa) döndürülüyorsunuz?

« فَذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمُ الْحَقُّ » **"İşte o, sizin gerçek Rabbiniz olan Allah'tır."** Yani kudreti ve gücü bu olan zat sizin Rabbiniz olan Allah'tır. Onun Rablığı kesin ve sabittir, gerçek ve ibret alıcı bir gözle bakanlar için Onun hak mabut olduğunda şüphe olmadığı gerçeğini anlar ve görür.

« فَمَاذَا بَعْدَ الْحَقِّ إِلَّا الضَّلَالُ » **"Allah'a kulluktan ayrıldıktan sonra artık geride dalalet ve sapıklıktan başka ne kalır?"** Yani hak ile dalalet ve sapıklık arasında bir başka vasıta ve yol yoktur. Kim haktan ayrılırsa, sapıklığa düşer.

« فَأَنّٰى تُصْرَفُونَ » **"O halde nasıl** (sapıklığa) **döndürülüyorsunuz?"** Haktan sapıklığa ve tevhit inancından da şirke nasıl da döndürülüyorsunuz?

٣٣- ﴿ كَذٰلِكَ حَقَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ عَلَى الَّذِينَ فَسَقُوا أَنَّهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴾

33. İşte böylece Rabbinin yoldan çıkanlar hakkındaki "Onlar inanmazlar" sözü gerçekleşmiş oldu.

« كَذٰلِكَ حَقَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ عَلَى الَّذِينَ فَسَقُوا أَنَّهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ » **İşte böylece Rabbinin yoldan çıkanlar hakkındaki "Onlar inanmazlar" sözü gerçekleşmiş oldu.** Yani işte bu gerçek gibi, bunun kesinleşmiş olduğu ve sabit olduğu gibi Haktan sonra sadece sapıklık ve dalalet vardır. Ya da: "Bunların haktan döndürülmüş olduklarının kesin olduğu gibi" aynı şekilde Rabbinin bu yoldan çıkmış fasıklar hakkındaki azap hükmü de kesinleşmiştir. Çünkü bunlar küfürde ısrar etmişler ve küfürde en uç noktalara kadar gitmişlerdir.

Şam ve Medine kıraat okulları mensupları, « كَلِمَتُ » lafzını, çoğul olarak, « كَلِمَاتُ » şeklinde okumuşlardır. « أَنَّهُمْ لاَ يُؤْمِنُونَ » kavli de, « كَلِمَتُ » kavlinden bedeldir. Yani onların iman etmeyecekleri gerçeği kesinleşmiştir. Ya da Allah'ın onlar hakkındaki kelimesi, hükmü kesindir. Onlar artık iman etmeyeceklerdir, iman etmeleri sözkonusu değildir.

Ya da burada geçen, « كَلِمَةُ » ifadesinden kasıt, bununla onlara azabın hazırlandığını bildirmektir.

Nitekim, « أَنَّهُمْ لاَ يُؤْمِنُونَ » kavli de, bir gerekçedir. Yani; çünkü onlar iman etmeyeceklerdir, iman etmezler.

❁ ❁ ❁

34. – 42. AYETLER

قُلْ هَلْ مِنْ شُرَكَٓائِكُمْ مَنْ يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ ط قُلِ اللّٰهُ يَبْدَؤُا
الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ فَاَنّٰى تُؤْفَكُونَ ﴿٣٤﴾ قُلْ هَلْ مِنْ شُرَكَٓائِكُمْ
مَنْ يَهْدٖٓى اِلَى الْحَقِّ ط قُلِ اللّٰهُ يَهْدٖى لِلْحَقِّ ط اَفَمَنْ يَهْدٖٓى اِلَى
الْحَقِّ اَحَقُّ اَنْ يُتَّبَعَ اَمَّنْ لَا يَهِدّٖٓى اِلَّٓا اَنْ يُهْدٰى ج فَمَا لَكُمْ قف
كَيْفَ تَحْكُمُونَ ﴿٣٥﴾ وَمَا يَتَّبِعُ اَكْثَرُهُمْ اِلَّا ظَنًّا ط اِنَّ الظَّنَّ لَا
يُغْنٖى مِنَ الْحَقِّ شَيْـًٔا ط اِنَّ اللّٰهَ عَلٖيمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ ﴿٣٦﴾ وَمَا كَانَ
هٰذَا الْقُرْاٰنُ اَنْ يُفْتَرٰى مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَلٰكِنْ تَصْدٖيقَ الَّذٖى بَيْنَ
يَدَيْهِ وَتَفْصٖيلَ الْكِتَابِ لَا رَيْبَ فٖيهِ مِنْ رَبِّ الْعَالَمٖينَ قف ﴿٣٧﴾ اَمْ
يَقُولُونَ افْتَرٰيهُ ط قُلْ فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِثْلِهٖ وَادْعُوا مَنِ اسْتَطَعْتُمْ
مِنْ دُونِ اللّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقٖينَ ﴿٣٨﴾ بَلْ كَذَّبُوا بِمَا لَمْ يُحٖيطُوا
بِعِلْمِهٖ وَلَمَّا يَأْتِهِمْ تَأْوٖيلُهُ ط كَذٰلِكَ كَذَّبَ الَّذٖينَ مِنْ قَبْلِهِمْ
فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الظَّالِمٖينَ ﴿٣٩﴾ وَمِنْهُمْ مَنْ يُؤْمِنُ بِهٖ
وَمِنْهُمْ مَنْ لَا يُؤْمِنُ بِهٖ ط وَرَبُّكَ اَعْلَمُ بِالْمُفْسِدٖينَ ع ﴿٤٠﴾ وَاِنْ
كَذَّبُوكَ فَقُلْ لٖى عَمَلٖى وَلَكُمْ عَمَلُكُمْ ج اَنْتُمْ بَرٖٓيؤُنَ ج مِمَّٓا اَعْمَلُ
وَاَنَا بَرٖٓیءٌ مِمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٤١﴾ وَمِنْهُمْ مَنْ يَسْتَمِعُونَ اِلَيْكَ ط
اَفَاَنْتَ تُسْمِعُ الصُّمَّ وَلَوْ كَانُوا لَا يَعْقِلُونَ ﴿٤٢﴾

Meâli

34- (Rasûlüm!) De ki: (Allah'a) ortak koştuklarınız arasında (birini yokken) ilk defa yaratacak, arkasından onu (ölümünden sonra hayata) yeniden döndürecek biri var mı? De ki: Allah ilk defa yaratıp (ölümden sonra) onu yeniden (hayata) döndürür. O halde nasıl saptırılırsınız?

35- De ki: ortak koştuklarınızdan hakka iletecek olan var mı? De ki: "Hakka Allah iletir" Öyle ise hakka ileten mi uyulmaya daha layıktır; yoksa hidayet verilmedikçe kendi kendine doğru yolu bulamayan mı? size ne oluyor? Nasıl (böyle yanlış) hükmediyorsunuz?

36- Onların çoğu zandan başka bir şeye uymaz. Şüphesiz zan, haktan (ilimden) hiçbir şeyin yerini tutmaz. Allah onların yapmakta olduklarını pek iyi bilendir.

37- Bu Kur'an Allah'tan başkası tarafından uydurulmuş bir şey değildir. Ancak kendinden öncekini doğrulayan ve o kitab'ı açıklayandır. Onda şüphe yoktur, o âlemlerin Rabbindendir.

38- Yoksa, onu (Muhammed) uydurdu mu diyorlar? De ki: eğer sizler doğru iseniz Allah'tan başka, gücünüzün yettiklerini çağırında (hep beraber) onun benzeri bir sûre getirin.

39- Bilakis, onlar ilmi kavrayamadıkları ve yorumu kendilerine asla gelmemiş olan (Kur'anı) yalanladılar. Onlardan öncekiler de böyle yalanlamışlardı. Şimdi bak, zalimlerin sonu nasıl oldu!

40- İçlerinden öylesi var ki ona (Kur'ana) inanır, yine onlardan öylesi de var ki ona inanmaz. Rabbin bozguncuları en iyi bilendir.

41- Rasûlüm! Onlar seni yalanlarsa de ki: benim işim bana, sizin işinizde size aittir. Siz benim yaptığımdan uzaksınız, bende sizin yaptığınızdan uzağım.

42- Onlardan seni dinleyenler vardır. Fakat sağırlara -üstelik akılları da ermiyorsa- sen mi duyuracaksın?

Tefsiri

٣٤- ﴿قُلْ هَلْ مِنْ شُرَكَائِكُمْ مَنْ يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ قُلِ اللّٰهُ يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ فَأَنّٰى تُؤْفَكُونَ﴾

34- (Rasûlüm!) De ki: (Allah'a) ortak koştuklarınız arasında (birini yokken) ilk defa yaratacak, arkasından onu (ölümünden sonra hayata) yeniden döndürecek biri var mı? De ki: Allah ilk defa yaratıp (ölümden sonra) onu yeniden (hayata) döndürür. O halde nasıl saptırılırsınız?

«قُلْ هَلْ مِنْ شُرَكَائِكُمْ مَنْ يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ» **"(Rasûlüm!) De ki: (Allah'a) ortak koştuklarınız arasında (birini yokken) ilk defa yaratacak, arkasından onu (ölümünden sonra hayata) yeniden döndürecek biri var mı?"** Burada, « ثُمَّ يُعِيدُهُ » "Sonradan onu yeniden hayata döndürecek." kavline yer verilme nedeni, bu toplumların öldükten sonra dirilmeyi inkâr etmeleri bakımındandır. Ancak kıyametin ve öldükten sonra yeniden diriltilmenin gayet açık ve kesin delillere dayandığından dolayı artık inkâr edilecek bir yönü bulunmadığından bu gerçeği kabullenmek zorundadırlar. Çünkü içlerinde kabul etmeyenlerin yanında kabul edenler de vardır. Ya da buradaki iadeden maksat, beşerin dışında olan gece ve gündüzün iadesi, yağmurun ve bitkilerin yeniden iadesi de olabilir.

« قُلِ اللّٰهُ يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ » **"De ki: Allah ilk defa yaratıp (ölümden sonra) onu yeniden (hayata) döndürür."** Yüce Allah burada, inkarcılara cevap vermesi için onların yerine kendisinin gerçeği dile getirmesini emir buyuruyor. Yani onların büyüklük taslamaları, bu hak kelimeyi söylemelerine engeldir, kibirleri buna izin vermez. Dolayısıyla onlar adına Allah Resûlü (sav) konuşmuş olmakta ve gerçeği dile getirmektedir.

« فَاَنّٰى تُؤْفَكُونَ » **"O halde nasıl saptırılırsınız?"** Nasıl oluyor da normal olan yolu izlemekten döndürülürsünüz, saptırılırsınız?

٣٥- ﴿ قُلْ هَلْ مِنْ شُرَكَائِكُمْ مَنْ يَهْدٖٓي اِلَى الْحَقِّ قُلِ اللّٰهُ يَهْدٖي لِلْحَقِّ اَفَمَنْ يَهْدٖٓي اِلَى الْحَقِّ اَحَقُّ اَنْ يُتَّبَعَ اَمَّنْ لَا يَهِدّٖٓي اِلَّآ اَنْ يُهْدٰى فَمَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ ﴾

35- De ki: ortak koştuklarınızdan hakka iletecek olan var mı?

De ki: "Hakka Allah iletir" Öyle ise hakka ileten mi uyulmaya daha layıktır; yoksa hidayet verilmedikçe kendi kendine doğru yolu bulamayan mı? Size ne oluyor? Nasıl (böyle yanlış) **hükmediyorsunuz?**

« قُلْ هَلْ مِنْ شُرَكَائِكُمْ مَنْ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ قُلِ اللّٰهُ يَهْدِي لِلْحَقِّ أَفَمَنْ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ أَحَقُّ أَنْ يُتَّبَعَ أَمَّنْ لَا يَهِدِّي » **"De ki: ortak koştuklarınızdan hakka iletecek olan var mı? De ki: "Hakka Allah iletir" Öyle ise hakka ileten mi uyulmaya daha layıktır; yoksa hidayet verilmedikçe kendi kendine doğru yolu bulamayan mı?"** Nitekim, "Hak için yol gösterdi, doğruya yönlendirdi, denir. Dolayısıyla bu iki mananın her ikisi de burada bir araya getirilmiştir.

Örneğin, « اهْتَدَى » manasında « هَدَى بِنَفْسِه » denir ki kendi başına doğruyu buldu, doğruya ulaştı demektir. Tıpkı « اشْتَرَى » "satın aldı" manasında, « شَرَى » denmesi gibi. Kıraat imamlarından Hamza ile Ali Kisai'nin de kıraatleri böyledir. « أَمَّنْ لَا يَهِدِّي » kavli, « يَهْتَدِي » manasındadır. Kıraat imamlarından İbn Kesir, İbn Amir ve Verş, «لَا يَهَدِّي» olarak kıraat etmişlerdir. Fetha harekeli olarak « هـ » harfinin işmamıyla Ebu Amr kıraat etmiştir. Yahya dışında Asım ise « هـ » harfinin kesri ve « ي » harfinin de fethasıyla okumuştur. Kelimenin aslı ise, "Yehtedi" olarak kıraat etmiştir. Ancak burada « ت » harfi « د » harfine idğam olunmuş, « هـ » harfine de « ت » harfinin harekesi verilmiştir. Ya da iki sakin yani harekesiz harf bir araya geldiğinden meksur kılınmıştır. Kıraat imamlarından Yahya ise « ي » ve « هـ » harflerinin kesresi ve « د » harfinin de şeddesiyle okumuştur. Bunu da mabadına uysun için yapmıştır. « هـ » harfinin sükunu ve « د » harfinin de şeddesiyle Verş'in dışında İmam Nafi okumuştur.

Manaya gelince: "Hakka ve doğruya hidayet eden, doğru yolu gösteren ve yönlendiren bizzat yalnızca Allah'tır. Çünkü sorumluluk altında

tuttuklarına, mükellef kıldıklarına akıl vermiş, onlar için gösterdiği delillere bakarak sağlam olan gerçeği bulmalarına imkân hazırlamıştır. Onları muvaffak kıldığı ve kendilerine ilhamda bulunduğu gerçeklerle hakkı ve hak olan yolu göstermiştir. Peygamberler göndermek suretiyle de kendilerini ilâhî yasalara muvaffak kılmıştır. O halde Allah'ın gösterip hidayet ettiği, Allah'a ortak koştuklarınız arasında böylesine hidayet edebilecek, doğru yolu gösterip yönlendirebilecek var mı?" demektir. Sonra şöyle buyurmaktadır: "Gereği gibi hakkıyla kendisine uyulabilecek, tabi olunacak manada hidayet eden biri var mı?" Yani bu şu demektir; hiçbir kimse kendi kendine doğru yolu bulamaz. Ya da Allah kendisine doğru yolu göstermedikçe, başkası da onu hidayete erdiremez. Veya bunun manası şöyledir: "Yoksa bizzat kendileri bulundukları yerden bir başka yere intikal etme gücü olmayan putlar mı doğru yola hidayet edecek, yoksa hidayet yolunu bizzat gösteren ve onu bir başka yere taşımaya gücü olan mı? Hangisi?" Ya da onlar kendi kendilerine doğruyu bulamazlar, onlardan böyle bir şeyin kendiliğinden olması de doğru değildir. Meğerki onlar yüce Allah tarafından konuşabilir bir canlı haline getirilsinler, işte bu takdirde Allah'ın izniyle hidayeti gösterebilir.

« فَمَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ » **"Size ne oluyor? Nasıl (böyle yanlış) hükmediyorsunuz?"** Batıl üzerinde karar kılıp hüküm veriyorsunuz? Çünkü Allah'ın ortakları ve dengi olan şeyler var iddiasında bulunuyorsunuz.

٣٦- ﴿وَمَا يَتَّبِعُ أَكْثَرُهُمْ إِلاَّ ظَنًّا إِنَّ الظَّنَّ لاَ يُغْنِي مِنَ الْحَقِّ شَيْئًا إِنَّ اللهَ عَلِيمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ﴾

36- Onların çoğu zandan başka bir şeye uymaz. Şüphesiz zan, haktan (ilimden) **hiçbir şeyin yerini tutmaz. Allah onların yapmakta olduklarını pek iyi bilendir.**

«وَمَا يَتَّبِعُ أَكْثَرُهُمْ إِلاَّ ظَنًّا» **"Onların çoğu zandan başka bir şeye uymaz."** Yani puta tapanların, ilahlaştırdıkları güçleri savunanların: "Bu güçler ve putlar ilâhtırlar ve bunlar Allah katında bizim şefaatçılarımızdırlar" tarzındaki tüm söyledikleri sözler boş sözlerdir. Âyette geçen, "Çoğu" ifadesiyle hepsi kasdolunmaktadır, zandan ve hayalden ibaret olan ifadelerdir. "Zanna uymak" demek ise, herhangi bir delile bağlı kalmaksızın, delilsiz olarak, daha önce geçmiş olan atalarının ve seleflerinin

yaptıkları şeylerin doğru olduğunu sanarak, körü körüne onları taklit ederek, demektir.

« إِنَّ الظَّنَّ لاَ يُغْنِى مِنَ الْحَقِّ شَيْئًا » **"Şüphesiz zan, haktan** (ilimden) **hiçbir şeyin yerini tutmaz."** Yani ilmin, kesin bilginin, demek.

« لاَ يُغْنِى » burada mastar yerinde gelmiştir. « اغْنَاءً » demektir.

« إِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ » **"Allah onların yapmakta olduklarını pek iyi bilendir."** Yani zanna uydukların ve hakkı da terkedip hiçe saydıklarını bilir.

٣٧- ﴿وَمَا كَانَ هٰذَا الْقُرْاٰنُ اَنْ يُفْتَرٰى مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَلٰكِنْ تَصْدِيقَ الَّذٖى بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْصٖيلَ الْكِتَابِ لاَ رَيْبَ فٖيهِ مِنْ رَبِّ الْعَالَمٖينَ﴾

37- Bu Kur'an Allah'tan başkası tarafından uydurulmuş bir şey değildir. Ancak kendinden öncekini doğrulayan ve o kitab'ı açıklayandır. Onda şüphe yoktur, o âlemlerin Rabbindendir.

« وَمَا كَانَ هٰذَا الْقُرْاٰنُ اَنْ يُفْتَرٰى مِنْ دُونِ اللّٰهِ » **"Bu Kur'an Allah'tan başkası tarafından uydurulmuş bir şey değildir."** Allah'tan başkası bunu uydurmamıştır, meydana getirmemiştir. Bu manada ve bu derecede üstün olan ve herkesi aciz bırakan bir eserin Allah adına uydurulmuş olması doğru değildir ve anlamsızdır. Bu, yalnızca Allah tarafındandır.

« وَلٰكِنْ تَصْدِيقَ الَّذٖى بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْصٖيلَ الْكِتَابِ » **"Ancak kendinden öncekini doğrulayan ve o kitab'ı açıklayandır."** Yani kendisinden daha önce indirilmiş olan kitapları tasdik edip doğrulayan, yazılanları açıklayan, hükümleri ve şeriatleri izah eden bir kitaptır. Nitekim bu manayı da, (Nisa,24) âyetinden anlıyoruz. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"İşte Allah'ın size emrettiği hükümler bunlardır."**

« لاَ رَيْبَ فٖيهِ مِنْ رَبِّ الْعَالَمٖينَ » **"Onda şüphe yoktur, o âlemlerin Rabbindendir."** Bu da İstidrak çerçevesinde değerlendirilmekte ve sanki şöyle denmektedir: "Bu kitap, kendisinden önce indirilmiş olan kitapları doğrulayan, tam olarak anlaşılmamış olan hükümleri ve kanunları açıklayan, kendisinde herhangi bir şüpheye yer verilmeyen ilâhi bir kitaptır.

Hem de âlemlerin Rabbi olan Allah tarafından indirilme ve gönderilmedir. Diğer taraftan bundan maksadın: "Ancak bu, âlemlerin Rabbi tarafından doğrulanan, Onun tarafından etraflı bir şekilde açıklanan ve bu konuda kendisinde asla şüphe bulunmayan bir kitaptır" diye murad olunması da caizdir.

Buna göre « مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ » kavli, « تَصْدِيقَ » ve « وَتَفْصِيلَ » kelimelerine müteallik bulunmaktadır. Bu durumda da, « لَا رَيْبَ فِيهِ » kavli de parantez cümlesidir.

Örneğin, « ذَيْدٌ لَا شَكَّ فِيهِ كَرِيمٌ » cümlesi gibi.

٣٨- ﴿أَمْ يَقُولُونَ افْتَرٰيهُ قُلْ فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِثْلِهِ وَادْعُوا مَنِ اسْتَطَعْتُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ﴾

38- Yoksa, onu (Muhammed) uydurdu mu diyorlar? De ki: eğer sizler doğru iseniz Allah'tan başka, gücünüzün yettiklerini çağırında (hep beraber) onun benzeri bir sûre getirin.

«أَمْ يَقُولُونَ افْتَرٰيهُ» **"Yoksa, onu (Muhammed) uydurdu mu diyorlar?"** Yoksa onlar o mu bunu uydurdu?

« قُلْ فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِثْلِهِ وَادْعُوا مَنِ اسْتَطَعْتُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ» **"De ki: eğer sizler doğru iseniz Allah'tan başka, gücünüzün yettiklerini çağırında** (hep beraber) **onun benzeri bir sûre getirin!"** Durum sizin ileri sürdüğünüz gibiyse o halde belagat yönünden ona benzeyen, nazım güzelliği bakımından onun aynısını getirin. Çünkü sizler de Arapça'yı bilmede benim gibisiniz.

« وَادْعُوا مَنِ اسْتَطَعْتُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ » **Ve Allah'tan başka gücünüzün yettiklerini çağırın da."** Allah'ın yarattıklarından, size bunun benzerini getirmede yardım edecek olan güçleri de çağırın.

٣٩- ﴿بَلْ كَذَّبُوا بِمَا لَمْ يُحِيطُوا بِعِلْمِهِ وَلَمَّا يَأْتِهِمْ تَأْوِيلُهُ كَذٰلِكَ

﴿ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الظَّالِمِينَ ﴾

39- Bilakis, onlar ilmi kavrayamadıkları ve yorumu kendilerine asla gelmemiş olan (Kur'anı) yalanladılar. Onlardan öncekiler de böyle yalanlamışlardı. Şimdi bak, zalimlerin sonu nasıl oldu!

«بَلْ كَذَّبُوا بِمَا لَمْ يُحِيطُوا بِعِلْمِهِ وَلَمَّا يَأْتِهِمْ تَأْوِيلُهُ» **"Bilakis, onlar ilmi kavrayamadıkları ve yorumu kendilerine asla gelmemiş olan (Kur'anı) yalanladılar."** Aksine onlar, hemen duymakla, sadece bununla yetinip derhal onu yalanlamaya koştular. Onun ne demek istediğini anlayıp kavramadan, işin mahiyetini öğrenemeden, onun ne demek istediği üzerinde düşünemeden yalanlamaya kalkıştılar. Onun mana ve yorumları üzerinde durmaksızın reddetmeye başladılar. Onların böyle davranma nedenleri, bundan kaçmaya kalkışmaları, inançlarına uygun gelmediği içindir. Atalarının dinlerini ve inançlarını terketmelerinin kendilerine ağır gelmesindendir.

Buradaki, « وَلَمَّا يَأْتِهِمْ تَأْوِيلُهُ » kavlinde yer alan, **"yorumu kendilerinç asla gelmemiş olan"** ifadesi şu manaya gelmektedir; onlar beklenmedik bir şey karşısında kalınca, bunun üzerinde hiç düşünmeksizin, yorumunu anlamaksızın sırf atalarını taklit etmeleri sebebiyle böyle bir yola başvurmaktadırlar. Fakat bu işin gerçek mana ve mahiyetini anladıktan sonra inkâra, yalanlamaya devam etmeleri ise, sırf inatçılık olsun, karşı dursunlar içindi. Âyette öncelikle gerçeğin ne olduğunu henüz bilmeden bunu yermeye, aleyhte konuşmaya hemen kalkışmaları bu yüzdendir. İşte bunun için "hemen tepki verdiler, itiraza kalkıştılar" manasın da olan kelime ile cevap verdi ki, şu gerçeği onlara böylece duyurup bildirsin istedi. Onlar bunu yüceliğini ve icaz yönünü anladılar. Çünkü Kur'an onlara meydan okuyor ve bu meydan okuyuşunu da tekrar tekrar gündeme getiriyordu. Böylece Kur'an'a karşı bütün güçlerini ve denemelerini ortaya koydular ve fakat gördüler ki, kendileri bunun bir benzerini getiremeyecekler ve bundan acizdirler. Bu durumda yapılacak tek şeyleri kalıyordu, yalanlamak. Onlarda bunu çekemediklerinden ve azgınlıklarından dolayı bu yalanlama yolunu seçtiler.

«كَذَلِكَ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ » **"Onlardan öncekiler de böyle yalanlamışlardı."** Tıpkı bunların Kur'an'ı yalanladıkları gibi, geçmiş toplumlardaki kâfirler de aynen kendilerine gelenleri, peygamberleri ya-

lanlamışlardı. Hem de onların gösterdikleri mucizeler bakmaksızın ve onlar üzerinde düşünmeksizin sırf bir inat uğruna ve atalarını taklit yoluna, körü körüne onlara uyma pahasına yalanlıyorlardı.

« وَلَمَّا يَأْتِهِمْ تَأْوِيلُهُ » kavlinin şu manada yorumlanması da caizdir: "Kur'an'ın gayb ile alâkalı olarak verdiği bilgiler hakkında henüz bir yorum ve açıklama gelmeksizin yalanladılar. Yani bu yalan mı yoksa doğru mu diye işin akıbetini düşünmeden yalanlamaya kalkıştılar.

Yani kısacası bu kitap iki bakımdan mucizdir, benzerinin ortaya konması imkânsızdır. Bunlardan ilki Kur'an'ın nazmı itibariyle muciz olduğudur. İkinci yönü de gayp ile alakalı olarak verdiği bilgiler bakımından muciz olmasıdır. İşte inkârcılar Kur'an ne nazmına ve ne de belagat açısından icaz derecesine vardığına bakmaksızın, onun haber verdiği gayp ile ilgili bilgiler hakkında herhangi bir inceleme ve araştırma deney yapmaksızın, doğru mu yalan mı bakmaksızın hemen yalanlamaya kalkışmış olmalarıdır.

« فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الظَّالِمِينَ » **"Şimdi bak, zalimlerin sonu nasıl oldu!"**

٤٠ - ﴿وَمِنْهُمْ مَنْ يُؤْمِنُ بِهِ وَمِنْهُمْ مَنْ لَا يُؤْمِنُ بِهِ وَرَبُّكَ أَعْلَمُ بِالْمُفْسِدِينَ﴾

40- İçlerinden öylesi var ki ona (Kur'ana) inanır, yine onlardan öylesi de var ki ona inanmaz. Rabbin bozguncuları en iyi bilendir.

« وَمِنْهُمْ مَنْ يُؤْمِنُ بِهِ » **"İçlerinden öylesi var ki ona (Kur'ana) inanır"** Onların arasından Peygambere veya Kur'an'a inanacak olanlar olduğu gibi, yani kendi kendine, bu Kur'an'ın ve peygamberin hak olduğunu gerçekten bildiği gibi fakat onu sırf inadı yüzünden yalanlayanlardır.

« وَمِنْهُمْ مَنْ يُؤْمِنُ بِهِ » **"Yine onlardan öylesi de var ki ona inanmaz."** Onu tasdik etmeyen, doğrulamayanlar da vardır, bunda kuşkuya düşenler de vardır. Ya da ileride böyle olacak olanlar da çıkacaktır. Yani onların içinden yakın bir gelecekte iman edecek olanlar olacağı gibi, inkârlarında ısrar edecek olanlar da olacaktır.

« وَرَبُّكَ أَعْلَمُ بِالْمُفْسِدِينَ » **"Rabbin bozguncuları en iyi bilendir."** Yani yalan ve küfürlerinde inatçı olanlarla ısrarcı olanları gerçekten bilir.

٤١- ﴿وَإِنْ كَذَّبُوكَ فَقُلْ لِي عَمَلِي وَلَكُمْ عَمَلُكُمْ أَنْتُمْ بَرِيؤُنَ مِمَّا أَعْمَلُ وَأَنَا بَرِيءٌ مِمَّا تَعْمَلُونَ﴾

41- Rasûlüm! Onlar seni yalanlarsa de ki: benim işim bana, sizin işinizde size aittir. Siz benim yaptığımdan uzaksınız, bende sizin yaptığınızdan uzağım.

« وَإِنْ كَذَّبُوكَ » **"Rasûlüm! Onlar seni yalanlarsa,"** Seni yalanlamayı sürdürürlerse ve sen de onlardan, onların davete icap etmelerinden umudunu kesersen,

« فَقُلْ لِي عَمَلِي وَلَكُمْ عَمَلُكُمْ » **"De ki: benim işim bana, sizin işinizde size aittir."** İşlediklerimin karşılığı benimdir, sizin de amellerinizin cezası size aittir.

« أَنْتُمْ بَرِيؤُنَ مِمَّا أَعْمَلُ وَأَنَا بَرِيءٌ مِمَّا تَعْمَلُونَ » **"Siz benim yaptığımdan uzaksınız, bende sizin yaptığınızdan uzağım."** Herkes kendi ameliyle hesaba çekilecektir, muamele edilecektir.

٤٢- ﴿وَمِنْهُمْ مَنْ يَسْتَمِعُونَ إِلَيْكَ أَفَأَنْتَ تُسْمِعُ الصُّمَّ وَلَوْ كَانُوا لَا يَعْقِلُونَ﴾

42- Onlardan seni dinleyenler vardır. Fakat sağırlara -üstelik akılları da ermiyorsa- sen mi duyuracaksın?

« وَمِنْهُمْ مَنْ يَسْتَمِعُونَ إِلَيْكَ » **"Onlardan seni dinleyenler vardır."** Sen Kur'an okuduğun ve kendilerine şeriatı anlatıp öğrettiğin zaman insanlardan seni dinleyen kimseler de vardır. Fakat onu içtenlikle ve inanmak için dinlemezler, onu kabul etmezler. Onu öğrenmek ve anlamak için dinlemezler. Onlar adeta sağır gibidirler.

« أَفَأَنْتَ تُسْمِعُ الصُّمَّ وَلَوْ كَانُوا لَا يَعْقِلُونَ » **"Fakat sağırlara -üstelik**

akılları da ermiyorsa- sen mi duyuracaksın?" Yani sen, sağır olan kimselere işittirebilecek, duyurabilecek güçte misin? Böyle bir beklentin mi var? Hele bir de sağırlıklarına kabul etmeme durumu da eklenmişse sen ne yapabilirsin ki? Çünkü öyle sağırlar vardır ki, akıllıdırlar, uzağı görebilirler, eğer onun kulağına şöyle hafiften de olsa bir ses fısıltısı gidiversin, böyle bir durumda o bundan yola çıkarak bir şeyler anlayabilir, bir yol bulabilir. Eğer adamın hem aklı yok ve hem de kulakları sağır ise, artık iş bitmiştir, bununla uğraşmaya deymez.

❁ ❁ ❁

43. – 52. ÂYETLER

وَمِنْهُمْ مَنْ يَنْظُرُ اِلَيْكَ ؕ اَفَاَنْتَ تَهْدِى الْعُمْىَ وَلَوْ كَانُوا لاَ
يُبْصِرُونَ ﴿٤٣﴾ اِنَّ اللّٰهَ لاَ يَظْلِمُ النَّاسَ شَيْـًٔا وَلٰكِنَّ النَّاسَ
اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٤٤﴾ وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ كَاَنْ لَمْ يَلْبَثُوا اِلاَّ سَاعَةً
مِنَ النَّهَارِ يَتَعَارَفُونَ بَيْنَهُمْ ؕ قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِلِقَاءِ اللّٰهِ
وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ ﴿٤٥﴾ وَاِمَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِى نَعِدُهُمْ اَوْ
نَتَوَفَّيَنَّكَ فَاِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ ثُمَّ اللّٰهُ شَهِيدٌ عَلٰى مَا يَفْعَلُونَ ﴿٤٦﴾
وَلِكُلِّ اُمَّةٍ رَسُولٌ ۚ فَاِذَا جَاءَ رَسُولُهُمْ قُضِىَ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ
وَهُمْ لاَ يُظْلَمُونَ ﴿٤٧﴾ وَيَقُولُونَ مَتٰى هٰذَا الْوَعْدُ اِنْ كُنْتُمْ
صَادِقِينَ ﴿٤٨﴾ قُلْ لاَ اَمْلِكُ لِنَفْسِى ضَرًّا وَلاَ نَفْعًا اِلاَّ مَا شَاءَ
اللّٰهُ ؕ لِكُلِّ اُمَّةٍ اَجَلٌ اِذَا جَاءَ اَجَلُهُمْ فَلاَ يَسْتَاْخِرُونَ سَاعَةً وَلاَ
يَسْتَقْدِمُونَ ﴿٤٩﴾ قُلْ اَرَاَيْتُمْ اِنْ اَتٰيكُمْ عَذَابُهُ بَيَاتًا اَوْ نَهَارًا مَاذَا
يَسْتَعْجِلُ مِنْهُ الْمُجْرِمُونَ ﴿٥٠﴾ اَثُمَّ اِذَا مَا وَقَعَ اٰمَنْتُمْ بِهِ ؕ اٰلْئٰنَ
وَقَدْ كُنْتُمْ بِهِ تَسْتَعْجِلُونَ ﴿٥١﴾ ثُمَّ قِيلَ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذُوقُوا
عَذَابَ الْخُلْدِ ۚ هَلْ تُجْزَوْنَ اِلاَّ بِمَا كُنْتُمْ تَكْسِبُونَ ﴿٥٢﴾

Meâli

43. Onlardan sana bakanda vardır. Fakat -hele (gerçeği) göremiyorlarsa- körleri sen mi doğru yola ileteceksin?

44. Şüphesiz ki Allah insanlara hiçbir şekilde zulmetmez, fakat insanlar kendilerine zulmederler.

45. Allah'ın onları günün ancak bir saati kadar kaldıklarını zanneder vaziyette yeniden diriltip toplayacağı gün aralarında birbirleriyle tanışırlar. Allah'ın huzuruna varmayı yalanlayanlar elbette zarara uğramışlardır. Zira onlar doğru yola gitmemişlerdi.

46. Eğer onları tehdit ettiğimiz (azabın) bir kısmını sana (dünyada iken) gösterirsek (ne âlâ); yok eğer (göstermeden) seni vefat ettirirsek nihayet onların dönüşü de bizedir. (O zaman onlara ne olacağını göreceksin) Sonra, Allah onların yapmakta olduklarına da şahittir.

47. Her ümmetin bir peygamberi vardır. peygamberleri geldiği zaman, aralarında adaletle hükmedilir ve onlara asla zulmedilmez.

48. Doğru iseniz bu vaad (azap) ne zamandir? diyorlar.

49. De ki: "Ben kendime bile Allah'ın dilediğinden başka ne bir zarar ne de bir menfaat verme gücüne sahibim" Her ümmetin bir eceli vardır. Ecelleri geldiği zaman artık ne bir saat geri kalırlar ne de ileri giderler.

50. De ki (Ey müşrikler!) Ne dersiniz? Allah'ın azabı size geceleyin ve gündüzün gelirse (ne yaparsınız?) Suçlular ondan hangisini istemekte acele ediyorlar!

51. Başınıza belâ geldikten sonra mı O'na iman edeceksiniz, şimdi mi? (çok geç) halbuki onu (azabın gelmesini) istemekte acele ediyordunuz.

52. Sonra o (kendilerine) zulmedenlere "Ebedî azabı tadın!" denilecek. Kazanmakta olduğunuzdan başkasının karşılığını mı bulacaksınız?

Tefsiri

٤٣- ﴿وَمِنْهُمْ مَنْ يَنْظُرُ إِلَيْكَ أَفَأَنْتَ تَهْدِى الْعُمْىَ وَلَوْ كَانُوا لاَ يُبْصِرُونَ﴾

43. Onlardan sana bakanda vardır. Fakat -hele (gerçeği) göremiyorlarsa- körleri sen mi doğru yola ileteceksin?

«وَمِنْهُمْ مَنْ يَنْظُرُ إِلَيْكَ» **"Onlardan sana bakanda vardır."** O müşrikler içinde öyleleri de vardır ki, sana bakıp duruyorlar ve seniz üzerinde açıklıkla doğru söylediğin gerçeği ve peygamberlik alametlerini gayet net olarak görüyorlar, fakat buna rağmen yine de seni doğrulamıyorlar.

«أَفَأَنْتَ تَهْدِي الْعُمْيَ وَلَوْ كَانُوا لَا يُبْصِرُونَ» **"Fakat -hele (gerçeği) göremiyorlarsa- körleri sen mi doğru yola ileteceksin?"** Sen, kör olanları doğru yola iletebileceğini mi sanıyorsun? Hele hele bir de baş gözüne basiretsizlik de eklenmişse ne yapabilirsin? Çünkü gerçekten kör olan kimi insanların basiretleri açık olur da onlar bu sayede bir şeyler sezebilirler. Oysa adamın körlüğüne bir de ahmaklık eklenmişse işte bu, belanın en çıkılmazıdır. Mana şu demek oluyor: Bu müşriklerin gerçekleri kabul etmeme ve onu doğrulama konusundaki yeisleri, adeta akıldan da, basiretten de yoksun olan sağır ve kör kimseler gibidir.

٤٤- ﴿إِنَّ اللّٰهَ لَا يَظْلِمُ النَّاسَ شَيْئًا وَلٰكِنَّ النَّاسَ أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ﴾

44. Şüphesiz ki Allah insanlara hiçbir şekilde zulmetmez, fakat insanlar kendilerine zulmederler.

«إِنَّ اللّٰهَ لَا يَظْلِمُ النَّاسَ شَيْئًا وَلٰكِنَّ النَّاسَ أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ» **"Şüphesiz ki Allah insanlara hiçbir şekilde zulmetmez, fakat insanlar kendilerine zulmederler."**

Kıraat imamlarından Hamza ve Ali Kisai, «وَلٰكِنَّ النَّاسَ» kavlini «وَلٰكِنِ النَّاسُ» olarak «النَّاسُ» kelimesini merfu okumuşlardır. Yani mana şöyledir: "Bu müşrikler gerçekten kendilerine yol gösteren delili reddetmekle onlara haksızlık etmediler. Ancak o delillerden yola çıkarak gerçeği bulmayı terk etmekle onlar bizzat kendi kendilerine haksızlık ve zulmettiler. Çünkü Allah'ı bırakıp kendileri canlı olduğu halde gidip cansız varlıklara tapınır oldular.

٤٥- ﴿وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ كَأَنْ لَمْ يَلْبَثُوا إِلَّا سَاعَةً مِنَ النَّهَارِ يَتَعَارَفُونَ بَيْنَهُمْ قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِلِقَاءِ اللّٰهِ وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ﴾

45. Allah'ın onları günün ancak bir saati kadar kaldıklarını zanneder vaziyette yeniden diriltip toplayacağı günü aralarında birbirleriyle tanışırlar. Allah'ın huzuruna varmayı yalanlayanlar elbette zarara uğramışlardır. Zira onlar doğru yola gitmemişlerdi.

« وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ » **"Allah'ın onları yeniden diriltip toplayacağı gün"** Kıraat imamlarından Hafs ayette görüldüğü gibi, « يَحْشُرُ » kelimesini "Y" harfiyle « يَحْشُرُ » olarak okumuştur. Bu aslında, « نَحْشُرُ » dur. Bu da İbn Amir, Ebu Amr, İbn Kesir, Nafi gibi kırat imamlarının okuyuşudur.

« كَاَنْ لَمْ يَلْبَثُوا اِلَّا سَاعَةً مِنَ النَّهَارِ يَتَعَارَفُونَ بَيْنَهُمْ » **"Günün ancak bir saati kadar kaldıklarını zanneder vaziyette aralarında birbirleriyle tanışırlar."** Bunların dünyada veya kabirlerinde kalış müddetlerini, gördükleri dehşet veren korku karşısında oldukça az bir süre olarak göreceklerdir. Hepsi de kendi aralarında birbirlerini tanıyacaklardır, orada birbirlerini gördüklerinde sanki oldukça az bir süre zaman içerisinde birbirinden ayrılmışlar gibi gelecek. Bu durum, bu kimselerin kabirlerinden diriltilip çıktıklarında meydana gelecektir. Sonrada kıyametin dehşeti karşısında o anlık tanışma zamanı da geçecektir.

« كَاَنْ لَمْ يَلْبَثُوا» kavli, « هُمْ » zamirinden haldir. Yani biz onları, sanki bir anlık bir süreden başka hiçbir arada kalmayanların hali gibi bir araya toplarız. toplarız. « كَاَنْ » de, « كَاَنَّ » edatının hafifletilmiş yani şeddesiz halidir. İsmi de mahzuftur. Bu, « كَاَنَّهُمْ » demektir. Ayrıca, « يَتَعَارَفُونَ بَيْنَهُمْ » kavli de halden sonra ikinci bir haldir. Ya da bu yeni bir cümle olup, « هُمْ يَتَعَارَفُونَ بَيْنَهُمْ » takdirindedir.

«قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِلِقَاءِ اللّٰهِ » **"Allah'ın huzuruna varmayı yalanlayanlar elbette zarara uğramışlardır."** Bu cümlenin başında, **"dediler, diyerek"** manasında bir kelime eklenmekle mana şöyle olmaktadır: **"aralarında tanışırlar"** derler ki, demektir. Ya da bu, Allah tarafından bunların hüsrana ve yıkıma uğradıklarına dair bir şahitlik, bir ta-

nıklıktır. Mana şöyle olmaktadır: "Bu kimseler ticaretlerinde olsun, alış verişlerinde olsun imanı küfürle değiştirdiler, imanı verip yerine küfrü koydular, küfrü satın aldılar.

« وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ » **"Zira onlar doğru yola gitmemişlerdi."** Bunlar aslında ticareti bilmiyor ve ticaretten anlamıyorlar. Bu son cümle hayret ve şaşkınlık manasında olan bir istinaf cümlesidir. Sanki, "Zararları ne de kadar da büyük, hasarları ne kadar da fazla" denilir gibidir.

٤٦ - ﴿وَإِمَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِى نَعِدُهُمْ أَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ فَإِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ ثُمَّ اللّٰهُ شَهِيدٌ عَلَى مَا يَفْعَلُونَ﴾

46. Eğer onları tehdit ettiğimiz (azabın) bir kısmını sana (dünyada iken) gösterirsek (ne âlâ); yok eğer (göstermeden) seni vefat ettirirsek nihayet onların dönüşü de bizedir. (O zaman onlara ne olacağını göreceksin) Sonra, Allah onların yapmakta olduklarına da şahittir.

« وَإِمَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِى نَعِدُهُمْ أَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ » **"Eğer onları tehdit ettiğimiz (azabın) bir kısmını sana (dünyada iken) gösterirsek (ne âlâ); yok eğer (göstermeden) seni vefat ettirirsek."** Burada, « نُرِيَنَّكَ » kavlinin cevabı mahzuftur. Yani bunun takdiri de şöyledir:

« وَإِمَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِى نَعِدُهُمْ أَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ » "Ey Muhammed! **Onlara vadettiğimiz** azabın **bir kısmını henüz sen hayatta iken** ya o azabı bu dünyada **sana gösteririz** ya da o azabı size göstermeden önce senin canını alırız da. Biz onu sana ahirette gösteririz" demektir.

« فَإِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ » **"Nihayet onların dönüşü de bizedir. (O zaman onlara ne olacağını göreceksin)."** Bu cümle de, « نَتَوَفَّيَنَّكَ » kavlinin cevabıdır.

« اللّٰهُ شَهِيدٌ عَلَى مَا يَفْعَلُونَ » **"Sonra, Allah onların yapmakta olduklarına da şahittir."**

Burada Allah şahittir, ifadesi geçmektedir. Bununla asıl, şahitliğin

gereğinin yerine getirileceğidir. Bu ise onların cezalandırılmalarıdır. Sanki burada şöyle denilmektedir: "Bundan sonra Allah, onların yapmakta oldukları şeyler sebebiyle kendilerini cezalandıracaktır." Bir yoruma göre burada geçen, « ثُمَّ » edatı, « وَ » manasınadır.

٤٧- ﴿وَلِكُلِّ أُمَّةٍ رَسُولٌ فَإِذَا جَاءَ رَسُولُهُمْ قُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ﴾

47. Her ümmetin bir peygamberi vardır. peygamberleri geldiği zaman, aralarında adaletle hükmedilir ve onlara asla zulmedilmez.

« وَلِكُلِّ أُمَّةٍ رَسُولٌ » **"Her ümmetin bir peygamberi vardır."** Yüce Allah, o ümmetleri tevhide yönelmeleri konusunda uyarmak ve onları hak olan dine davet etmek üzere bir peygamber göndermiştir.

«فَإِذَا جَاءَ رَسُولُهُمْ» **"Peygamberleri geldiği zaman"** Onu yalanladılar ve ona uymadılar.

« قُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ » **"Aralarında adaletle hükmedilir"** "Yani peygamberleriyle onu yalanlayanları arasında adaletle hüküm verilir. Pey gamber kurtarılır, yalanlayanlar cezalandırılır. Yahut Kıyamet günün de her bir ümmetin mensubu bulunduğu bir peygamberi vardır ve onun adıy la çağırılırlar. Peygamberleri onların kâfir olanlarının kâfirlikleri aleyhine, iman etmiş olanların da lehine şahitlikte bulunmak üzere mahşer yerine geldiğinde aralarında adalet ile hükmedilir.

« وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ » **"Ve onlara asla zulmedilmez."** Hiçbir kimseye kendi suçu dışında azap olunmaz.

Yüce Allah, **"Ey Muhammed! onlara vadettiğimiz azabın bir kısmını henüz sen hayatta iken ya o azabı bu dünyada sana gösteririz...."** mealindeki bu âyeti indirince, o inkârcılar da hemen vadedilen azabın acilen gelmesini istediler. İşte şimdi okuyacağımız âyet de bunun üzerine nazil olmuştur. Yüce Allah şöyle buyuruyor:

٤٨- ﴿وَيَقُولُونَ مَتٰى هٰذَا الْوَعْدُ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ﴾

48. Doğru iseniz bu vaad (azap) ne zamandır? diyorlar.

«وَيَقُولُونَ مَتٰى هٰذَا الْوَعْدُ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ» **"Doğru iseniz bu vaad (azap) ne zamandır? diyorlar"**

Bu istek, müşrikler ve inkarcılar tarafından Peygamere ve ona iman etmiş olanlara karşı söylenmiş bir karşı ifadedir.

٤٩- ﴿قُلْ لَٓا اَمْلِكُ لِنَفْسٖي ضَرًّا وَلَا نَفْعًا اِلَّا مَا شَٓاءَ اللّٰهُ لِكُلِّ اُمَّةٍ اَجَلٌ اِذَا جَٓاءَ اَجَلُهُمْ فَلَا يَسْتَاْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ﴾

49. De ki: "Ben kendime bile Allah'ın dilediğinden başka ne bir zarar ne de bir menfaat verme gücüne sahibim" Her ümmetin bir eceli vardır. Ecelleri geldiği zaman artık ne bir saat geri kalırlar ne de ileri giderler.

«قُلْ لَٓا اَمْلِكُ لِنَفْسٖي ضَرًّا وَلَا نَفْعًا اِلَّا مَا شَٓاءَ اللّٰهُ». **"De ki: "Ben kendime bile Allah'ın dilediğinden başka ne bir zarar ne de bir menfaat verme gücüne sahibim"** Buradaki istisna munkati istisnadır. Yani bunlardan Allah'ın dilediği olur. Durum böyle olduğuna göre ben kendi adıma size zarar vermeye veya sizin için azap getirmeye nasıl güç yetirebilirim ki?!

«لِكُلِّ اُمَّةٍ اَجَلٌ اِذَا جَٓاءَ اَجَلُهُمْ فَلَا يَسْتَاْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ» **"Her ümmetin bir eceli vardır. Ecelleri geldiği zaman artık ne bir saat geri kalırlar ne de ileri giderler."** Her ümmet için belirlenmiş olan bir azap vakti vardır ki bu zaman da Levh-i Mahfuz'da yazılmıştır. İşte buna göre onların azabının vakti- geldiğinde bir an ne öne alınır, ne de geriye bırakılır. O halde acele etmeyiniz. Günü geldiğinde o azap sizi bulacaktır.

٥٠- ﴿قُلْ اَرَاَيْتُمْ اِنْ اَتٰيكُمْ عَذَابُهُ بَيَاتًا اَوْ نَهَارًا مَاذَا يَسْتَعْجِلُ مِنْهُ الْمُجْرِمُونَ﴾

50. De ki (Ey müşrikler!) Ne dersiniz? Allah'ın azabı size gece-

leyin ve gündüzün gelirse (ne yaparsınız?) Suçlular ondan hangisini istemekte acele ediyorlar!

«قُلْ اَرَاَيْتُمْ اِنْ اَتٰيكُمْ عَذَابُهُ بَيَاتًا اَوْ نَهَارًا» **"De ki (Ey müşrikler!) Ne dersiniz? Allah'ın azabı size geceleyin ve gündüzün gelirse (ne yaparsınız?)'** Buradaki, « بَيَاتًا » kelimesi, zarf olarak mansubtur. Gece vakti demektir.

« مَاذَا يَسْتَعْجِلُ مِنْهُ الْمُجْرِمُونَ » **"Suçlular ondan hangisini istemekte acele ediyorlar"** Mana şöyledir: "Azabın hiçbir çeşidi arzulanmaz. Hepsi de nefretşi gerektirir. O halde neyi istemekte acele ediyorlar? Bu azabı istemekte acele edilecek bir taraf yoktur.

« مَاذَا» soru edatı, « اَرَاَيْتُمْ » fiiline müteallıktir. Çünkü bunun manası: "Bana bildirin, bana haber verin, **Suçlular ondan hangisini istemekte acele ediyorlar** demektir. Şartın cevabı ise mahzuftur. Bu da, "Siz azabı hemen istemekte pişman olacaksınız, nedamet duyacaksınız." Ya da, "Bu konudaki hatayı anlayacaksınız."

Yine burada çoğul olarak, « مَاذَا يَسْتَعْجِلُ مِنْهُ » diye buyurulmamasının sebebi şudur; Çünkü burada asıl üzerinde durulan nokta ve istenen şey, acele etmemeleri gerektiğidir, acele etmeyi terketmeleri gerekmektedir. Çünkü ortada işlenen bir suç vardır. Bu da hemen azabın gelmemesini istetir.

Yahut da, « مَاذَا يَسْتَعْجِلُ مِنْهُ الْمُجْرِمُونَ » kavli şartın cevabıdır. Örneğin: « اِنْ اَتَيْتُكَ مَاذَا تُطْعِمُنِى » cümlesi gibi.

Daha sonra cümle « اَرَاَيْتُمْ » fiiline taalluk etmektedir. Yahut da, bundan sonra gelen, «اَثُمَّ اِذَا مَا وَقَعَ اٰمَنْتُمْ بِهِ» kavli şartın cevabıdır ve « مَاذَا يَسْتَعْجِلُ مِنْهُ الْمُجْرِمُونَ » kavli de itiraz cümlesidir. Bu durumda mana şöyle olmaktadır: "Yani size, iman etmenin hiçbir yarar sağlamayacağı zaman olan o istediğniz azabın gelmesinden sonra mı siz inanacaksınız?."

٥١- ﴿أَثُمَّ إِذَا مَا وَقَعَ اٰمَنْتُمْ بِهِ آلْئٰنَ وَقَدْ كُنْتُمْ بِهِ تَسْتَعْجِلُونَ﴾

51. Başınıza belâ geldikten sonra mı O'na iman edeceksiniz, şimdi mi? (çok geç) halbuki onu (azabın gelmesini) istemekte acele ediyordunuz.

«أَثُمَّ إِذَا مَا وَقَعَ اٰمَنْتُمْ بِهِ» **"Başınıza belâ geldikten sonra mı O'na iman edeceksiniz."**

Burada, «ثُمَّ» edatının başına istidham edatının gelmiş olması, tıpkı « و » ve « ف » harflerinin başına gelmesi gibidir.

Örneğin, « أَفَأَمِنَ أَهْلُ الْقُرَى » «أَوَأَمِنَ أَهْلُ الْقُرَى» **(A'raf,97)** ve **(A'raf,98)** ayetlerinde görüldüğü gibi.

« آلْئٰنَ » **"Şimdi mi? (çok geç)"** Bu cümleden önce yine bir « قول » maddesi öngörülmüştür. Yani o müşriklere, azabın gelmesinden sonra iman etmeleri üzerine, "**Şimdi mi o azaba iman ettiniz**?" denilecektir.

« وَقَدْ كُنْتُمْ بِهِ تَسْتَعْجِلُونَ» **"Halbuki onu (azabın gelmesini) istemekte acele ediyordunuz."** Yani azabı yalanlamak ve onu alay konusu etmekle ona iman etmiyordunuz.

Kıraat imamlarından Nafî, « آلْئٰنَ » kelimesindeki « ل » harfinden sonra gelen hemze harfini hazfederek ve onun harekesini de « ل » harfine vererek, « الآنَ » olarak kıraat etmiştir.

٥٢- ﴿ثُمَّ قِيلَ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذُوقُوا عَذَابَ الْخُلْدِ هَلْ تُجْزَوْنَ إِلَّا بِمَا كُنْتُمْ تَكْسِبُونَ﴾

52. Sonra o (kendilerine) zulmedenlere "Ebedî azabı tadın!" denilecek. Kazanmakta olduğunuzdan başkasının karşılığını mı bulacaksınız?

« ثُمَّ قِيلَ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا » **"Sonra o** (kendilerine) **zulmedenlere "Ebedî azabı tadın!" denilecek. Kazanmakta olduğunuzdan başkasının karşılığını mı bulacaksınız?"**

Burada, « ثُمَّ قِيلَ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا » kavli « آلْئٰنَ » kelimesinden önce gizli olduğu var sayılan, « قِيلَ » üzerine atfedilmiştir.

❁ ❁ ❁

53. – 63. ÂYETLER

وَيَسْتَنْبِئُونَكَ أَحَقٌّ هُوَ ط قُلْ إِى وَرَبِّى إِنَّهُ لَحَقٌّ وَمَآ أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ ع ﴿٥٣﴾ وَلَوْ أَنَّ لِكُلِّ نَفْسٍ ظَلَمَتْ مَا فِى الْأَرْضِ لَافْتَدَتْ بِهِ ط وَأَسَرُّوا النَّدَامَةَ لَمَّا رَأَوُا الْعَذَابَ ج وَقُضِىَ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٥٤﴾ أَلَآ إِنَّ لِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ ط أَلَآ إِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ وَلٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٥﴾ هُوَ يُحْيِى وَيُمِيتُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٥٦﴾ يَآ أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَآءَتْكُمْ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَشِفَآءٌ لِمَا فِى الصُّدُورِ لا وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٥٧﴾ قُلْ بِفَضْلِ اللّٰهِ وَبِرَحْمَتِهِ فَبِذٰلِكَ فَلْيَفْرَحُوا ط هُوَ خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعُونَ ﴿٥٨﴾ قُلْ أَرَأَيْتُمْ مَآ أَنْزَلَ اللّٰهُ لَكُمْ مِنْ رِزْقٍ فَجَعَلْتُمْ مِنْهُ حَرَامًا وَحَلَالًا ط قُلْ آٰللّٰهُ أَذِنَ لَكُمْ أَمْ عَلَى اللّٰهِ تَفْتَرُونَ ﴿٥٩﴾ وَمَا ظَنُّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ط إِنَّ اللّٰهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَشْكُرُونَ ع ﴿٦٠﴾ وَمَا تَكُونُ فِى شَأْنٍ وَمَا تَتْلُو مِنْهُ مِنْ قُرْآنٍ وَلَا تَعْمَلُونَ مِنْ عَمَلٍ إِلَّا كُنَّا عَلَيْكُمْ شُهُودًا إِذْ تُفِيضُونَ فِيهِ ط وَمَا يَعْزُبُ عَنْ رَبِّكَ مِنْ مِثْقَالِ ذَرَّةٍ فِى الْأَرْضِ وَلَا فِى السَّمَآءِ وَلَآ

أَصْغَرَ مِنْ ذٰلِكَ وَلَٓا أَكْبَرَ إِلَّا فِى كِتَابٍ مُبِينٍ ﴿٦١﴾ أَلَٓا إِنَّ أَوْلِيَٓاءَ
اللّٰهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٦٢﴾ اَلَّذِينَ اٰمَنُوا وَكَانُوا
يَتَّقُونَ ﴿٦٣﴾

Meâli

53. "Gerçekten bu azap olayı doğrumu, diye senden haberin aslını soruyorlar?" Onlara de ki: "Evet, Rabbim adına yemin ederim ki o kesin olarak gerçekleşecektir. Ve O sizi cezalandırmak istediğinde siz Allah'ı aciz bırakacak değilsiniz."

54. Küfür ve sapıklık yoluyla haksızlık eden herkes, kıyamet gününde yeryüzündeki/dünyadaki bütün servet imkanlarına sahip olsa, azaptan kurtulmak için onların tamamını feda ederdi. Her taraftan azap ile kuşatıldıklarını gördükleri zaman iman etmediklerinden dolayı pişmanlıklarını gizlemeye gayret etseler bile gizleyemezler. Müminler ile kafirler arasında adalet ile hükmedilecektir ve onlar bir haksızlığa da uğratılmayacaklardır.

55. Aklınızı başınıza devşirin, dikkat edin! Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. Aklınızı başınıza alın ve dikkat edin! Allah'ın vadi haktır, gerçektir. Ancak onların çoğu bu gerçeği bilmezler.

56. Dirilten/yaşatan da öldüren de yalnızca Allah'tır. Ve amellerinize göre ödüllendirilmek veya cezalandırılmak üzere ahirette Ona döndürüleceksiniz.

57. Ey insanlar! Rabbinizden size bir öğüt, gönüllerde/sinelerde oluşabilecek her türlü derde bir şifa ve müminler için doğru yolu gösteren bir hidayet ve rahmet gelmiştir.

58. De ki: Ancak Allah'ın lütfu ve rahmetiyle, işte bunlarla sevinsinler. Bu, onların (dünya malı olarak) topladıklarından daha hayırlıdır.

59. De ki: Allah'ın size indirdiği rızıktan bir kısmını helâl, bir kısmını da haram bulmanıza ne dersiniz? De ki: "Allah mı size izin verdi, yoksa Allah'a iftira mı ediyorsunuz?"

60. Allah'a yalan uyduranların kıyamet günü (akibetleri) hakkında

ki kanaatleri nedir? Şüphesiz Allah insanlara karşı lütuf sahibidir. Fakat onların çoğu şükretmezler.

61. Ne zaman sen bir işte bulunsan, ne zaman Kur'andan bir şey okursan ve siz ne zaman bir iş yaparsanız, o işe daldığınız zaman biz mutlaka üstünüzde şahidizdir. Ne yerde ne gökte zerre ağırlığınca bir şey Rabbinizden uzak (ve gizli) kalmaz. Bundan daha küçüğü ve daha büyüğü yoktur ki apaçık kitapta (levh-i mahfuzda) bulunmasın.

62. Bilesiniz ki, Allah'ın dostlarına korku yoktur, onlar üzülmeyecekler de.

63. Onlar iman edip te takvaya ermiş olanlardır.

Tefsiri

٥٣- ﴿وَيَسْتَنْبِئُونَكَ أَحَقٌّ هُوَ قُلْ إِي وَرَبِّي إِنَّهُ لَحَقٌّ وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ﴾

53. "Gerçekten bu azap olayı doğrumu, diye senden haberin aslını soruyorlar?" Onlara de ki: "Evet, Rabbim adına yemin ederim ki o kesin olarak gerçekleşecektir. Ve O sizi cezalandırmak istediğinde siz Allah'ı aciz bırakacak değilsiniz."

« وَيَسْتَنْبِئُونَكَ أَحَقٌّ هُوَ » **"Gerçekten bu azap olayı doğrumu, diye senden haberin aslını soruyorlar?"**

Bu âyetin başındaki « وَيَسْتَنْبِئُونَكَ » kelimesi, sana haber soruyorlar ve diyorlar ki "Gerçek bu azap olayı doğru mu?" Ancak soru şekli esasen öğrenmek için bir sorma değil inkâra dayalı, alay için yapılan bir sormadır. «هُوَ» zamiri ise vadedilen azaba raci olan bir zamirdir.

«قُلْ إِي وَرَبِّي إِنَّهُ لَحَقٌّ وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ» **"De ki: "Evet, Rabbim adına yemin ederim ki o kesin olarak gerçekleşecektir. Ve O sizi cezalandırmak istediğinde siz Allah'ı aciz bırakacak değilsiniz."** Siz o azabı savacak değilsiniz. Her ne şekilde olursa olsun ve nerede olursanız olun o azap mutlak olarak gelip sizi bulacaktır.

٥٤- ﴿وَلَوْ اَنَّ لِكُلِّ نَفْسٍ ظَلَمَتْ مَا فِى الْاَرْضِ لَافْتَدَتْ بِهٖ وَاَسَرُّوا النَّدَامَةَ لَمَّا رَاَوُا الْعَذَابَ وَقُضِىَ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ﴾

54. Küfür ve sapıklık yoluyla haksızlık eden herkes, kıyamet gününde yeryüzündeki, dünyadaki bütün servet imkânlarına sahip olsa, azaptan kurtulmak için onların tamamını feda ederdi. Her taraftan azap ile kuşatıldıklarını gördükleri zaman iman etmediklerinden dolayı pişmanlıklarını gizlemeye gayret etseler bile gizleyemezler. Müminler ile kâfirler arasında adalet ile hükmedilecektir ve onlar bir haksızlığa da uğratılmayacaklardır.

« وَلَوْ اَنَّ لِكُلِّ نَفْسٍ ظَلَمَتْ مَا فِى الْاَرْضِ لَافْتَدَتْ بِهٖ » **"Küfür ve sapıklık yoluyla haksızlık eden herkes, kıyamet gününde yeryüzündeki, dünyadaki bütün servet imkânlarına sahip olsa, azaptan kurtulmak için onların tamamını feda ederdi."**

O varlıkların hepsini bu uğurda fidye olarak verirdi. « فَدَاهُ » ve « افتدى» ile « اِفْتَدَاهُ » kelimelerinin hepsi de, « فَدَاهُ » manasınadırlar yani feda ederdi, fidye olarak verirdi, demektir. Âyette geçen, « ظَلَمَتْ » kelimesi de, « نَفْسٍ » kelimesinin sıfatıdır. Yani, zulmeden, yazık eden bir kimse, demektir.

« وَاَسَرُّوا النَّدَامَةَ لَمَّا رَاَوُا الْعَذَابَ » **"Ve azabı gördükleri zaman içi için yanarlar."** Yani açığa vururular. Aslında, «اَسَرُّوا الشئ» yani bir şeyi gizlemeye çalışmak demek, onu açıklamak, ortaya dökmek demektir. Ya da bu, durumun şiddeti ve vahameti sebebiyle konuşamamaktan dolayı gizlemek demektir.

Çünkü bu « اَسَرُّوا » kelimesi, kendisiyle zıddı kasdolunan kelimelerdendir. Gizledi, denmekle, açıkladı, manası denmek istenmektedir.

« وَقُضِىَ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ » **"Aralarında adaletle hükmolunur"** Mazlum ile zalimler arasında o gün hüküm verilecektir. Çünkü böyle bir mananın varlığına, yine bu ayette geçen bundan sonraki zulüm kelimesi

buna delalet etmektedir.

« وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ » **"Ve onlara zulmedilmez"** Kavli bunun delilidir.

Yüce Allah bu gerçeği bildirdikten sonra, bundan sonraki âyet ile de bütün mülkün kendisine ait olduğunu bildirerek şöyle buyurmaktadır:

٥٥- ﴿ أَلَا إِنَّ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ أَلَا إِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ وَلٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴾

55. Aklınızı başınıza devşirin, dikkat edin! Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. Aklınızı başınıza alın ve dikkat edin! Allah'ın vadi haktır, gerçektir. Ancak onların çoğu bu gerçeği bilmezler.

« أَلَا إِنَّ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ » **"Bilesiniz ki göklerde ve yerde olan herşey Allah'ındır."** Şimdi durumu bu olan yüce Allah, hiç fidye kabul eder mi? Zaten varlıklar kendisinindir. O gerçekten sevap hakk etmiş olana vadettiği mükafatı sunar ya da azap hakk etmişse ona da vadettiği azabı ve cezayı verir. Çünkü Rabbimizin bundan sonraki kavli bunun hak ve gerçek olduğunun delilidir.

« أَلَا إِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ » **"Yine bilesiniz ki, Allah'ın vâdi haktır."** Mutlaka gerçekleşecektir.

« وَلٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ » **"Fakat onların çoğu bilmez."**

٥٦- ﴿ هُوَ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴾

56. Dirilten/yaşatan da öldüren de yalnızca Allah'tır. Ve amellerinize göre ödüllendirilmek veya cezalandırılmak üzere ahirette Ona döndürüleceksiniz.

« هُوَ يُحْيِي وَيُمِيتُ » **"O hem diriltir hem de öldürür."** Diriltip yaşatmaya ve öldürüp hayatını sona erdirmeye kadir olan yegâne Allah'tır, başkası değil. Bu ikisine de Ondan başkası asla kadir değildir.

« وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ » **"Ve Ona döndürüleceksiniz."** Hesabınızın görülmesi, ceza veya mükafat alabilmeniz için dönüş sadece Onadır. Yalnızca Ondan korkulur ve yalnızça Ondan umut beklenir.

٥٧- ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَتْكُمْ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَشِفَاءٌ لِمَا فِي الصُّدُورِ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِنِينَ﴾

57. Ey insanlar! Rabbinizden size bir öğüt, gönüllerde/sinelerde oluşabilecek her türlü derde bir şifa ve müminler için doğru yolu gösteren bir hidayet ve rahmet gelmiştir.

« يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَتْكُمْ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ » **"Ey insanlar! Size Rabbinizden bir öğüt,"** Yani sizin için şu faydaları sağlayan bir kitap gelmiştir Rabbinizden. Bunda size öğüt vardır, tevhide dair ve ikaz vardır.

Mev'iza: Arzulanan ve imrenilen her şeye çağıran, korkulan ve kaçınılması gereken her şeyden de meneden şeydir. Kur'an'da yer alan emir ve yasakların tamamı insanı rağbet edilmesi gereken şeylere, arzulanan güzelliklere çağırıp davet eder, korkulan ve kaçınılması gereken her şeyden de men eder. Çünkü bir konuda var olan emir, emredilen o şeyin güzel olmasını gerektirir. Bir konudaki yasak ise, emredilenin zıddını yani kötü olduğunu, güzel olmadığını gerektirir. Yani çirkindir. İşte yasaklama bir şeyin çirkin olduğu temeline dayanır.

« وَشِفَاءٌ لِمَا فِي الصُّدُورِ » **Gönüllerdekine bir şifa"** bir şifadır.

« وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِنِينَ » **"Ve müminler için** -içinizden buna iman edenler için- **doğru yolu** -dalalet ve sapıklık yolundan uzaklaşmasını- **gösteren bir hidayet ve rahmet gelmiştir."**

٥٨- ﴿قُلْ بِفَضْلِ اللّٰهِ وَبِرَحْمَتِهِ فَبِذٰلِكَ فَلْيَفْرَحُوا هُوَ خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعُونَ﴾

58. De ki: Ancak Allah'ın lütfu ve rahmetiyle, işte bunlarla sevinsinler. Bu, onların (dünya malı olarak) topladıklarından daha hayırlıdır.

«قُلْ بِفَضْلِ اللّٰهِ وَبِرَحْمَتِهِ فَبِذٰلِكَ فَلْيَفْرَحُوا» **"De ki: Ancak Allah'ın lütfu ve rahmetiyle, işte bunlarla sevinsinler."** Aslında bu cümle,

« قُلْ بِفَضْلِ اللّٰهِ وَبِرَحْمَتِهِ فَبِذٰلِكَ فَلْيَفْرَحُوا » takdirindedir. Nitekim mealde de bu manayı göreceksiniz.

Bu ifadenin tekrarı ise tekit ve tespit içindir. Bir de dünyadaki yarar açısından sevinç ve ihsanın, lütuf ve keremin buna ait kılınmasının gerekli olduğunu göstermektir. Yani sevincin temeli Allah'ın fazlına ve rahmetine bağlıdır. Âyette zikredilen fiilin bir tanesinin buna delalet etmesi sebebiyle, ayrıca ikinci bir defa aynı fiili hazfedilmiştir. Kelimenin başına gelen, « ف » harfi ise, şart manasını kazandırmak içindir. Sanki burada, "Eğer bir şeyden dolayı sevinip mutlu olmak istiyorlarsa, o halde sevinçlerine bu iki şeyi, Allah'ın fazlını ve rahmetini esas alsınlar" denir gibidir. Ya da, "Allah'ın fazlı ve rahmetine itina gösterip, önem verip işte bununla sevinsinler" demektir. Bu her iki şey ise, biri Allah'ın Kitabı olan Kur'an, diğeri de İslâm dinidir. Nitekim bir hadiste şöyle buyurulmaktadır:

"Allah kimi İslâm'a yöneltip ona Kur'an öğretmişse o da buna rağmen fakir ve yoksulluktan şikayet edinip yakınırsa, Allah, kendisiyle karşılaşacağı kıyamet gününde onun fakirliğini gözlerinin önüne serer." Ve bu ayeti okur.[8]

« هُوَ خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعُونَ » **"Bu, onların (dünya malı olarak) topladıklarından daha hayırlıdır."** Kıraat imamlarından İbn Amir, « يَجْمَعُونَ » kelimesini, « ت » harfiyle, « تَجْمَعُونَ » olarak okumuştur. Yakup da «فَلْيَفْرَحُوا» kavlini, « ت » harfiyle, « فَلْتَفْرَحُوا » olarak kıraat etmiştir.

٥٩- ﴿ قُلْ أَرَأَيْتُمْ مَا أَنْزَلَ اللّٰهُ لَكُمْ مِنْ رِزْقٍ فَجَعَلْتُمْ مِنْهُ حَرَامًا وَحَلَالًا قُلْ آللّٰهُ أَذِنَ لَكُمْ أَمْ عَلَى اللّٰهِ تَفْتَرُونَ ﴾

[8] Ebul Kasın Bin Büşran bunu *Emali* adlı eserinde rivayet etmiştir. Bk. *ed-Dürrü'l-Mensur*,4/368

59. De ki: Allah'ın size indirdiği rızıktan bir kısmını helâl, bir kısmını da haram bulmanıza ne dersiniz? De ki: "Allah mı size izin verdi, yoksa Allah'a iftira mı ediyorsunuz?"

« قُلْ أَرَأَيْتُمْ مَا أَنْزَلَ اللّٰهُ لَكُمْ مِنْ رِزْقٍ فَجَعَلْتُمْ مِنْهُ حَرَامًا وَحَلَالًا » **"De ki: Allah'ın size indirdiği rızıktan bir kısmını helâl, bir kısmını da haram bulmanıza ne dersiniz?"** Yani bana bildirin, haber verin. Burada geçen, « مَا » harfi ya « أَنْزَلَ» kavliyle ya da, « أَرَأَيْتُمْ » ile mansub bulunmaktadır. Yani, bana onu haber verin, demektir.

Nitekim **(En'am 139)** da şöyle buyurulmaktadır: "**Şu hayvanların karınlarındaki yavrular, canlı olarak doğmaları halinde yalnızca bizim erkeklerimize aittir kadınlarımıza ise haramdır.**" Evet! Erzak yani rızıklar topraktan elde edilmektedir. Mademki bunun meydana çıkma nedenleri semaya bağlıdır, yani yağmur ve güneş olmalı ki meyveler olgunlaşsın, meydana gelmiş olsun. İşte bu bakımdan rızıkların indirilmesi göğe izafe edilmiştir.

« قُلْ آللّٰهُ أَذِنَ لَكُمْ » **"De ki: "Allah mı size izin verdi"** Burada, **"De ki"** kavlinin tekrarı tekit içindir. Mana ise şöyle olmaktadır: "De ki: Bana haber verin, helâl ve haram kılınma hususunda size Allah mı izin verdi? Siz bunları Allah'ın verdiği bir izne dayanarak mı işliyorsunuz?"

« أَمْ عَلَى اللّٰهِ تَفْتَرُونَ » **"Yoksa Allah'a iftira mı ediyorsunuz?"** Yoksa bu durumu yüce Allah'a nispet ederek Onun adına yalan mı uyduruyorsunuz? Bir yoruma göre burada yer alan ve soru edatı olan hemze, inkâr manasınadır. « أَمْ » ise munkatiadır ve: *"Aksine siz kesin olarak Allah'a iftira ediyorsunuz, Allah adına yalan uyduruyorsunuz"* demektir. Böylece onların yalan söylemiş olduklarını, iftirada bulunduklarını kesin bir ifade ile kanıtlamak ve tespit etmek içindir.

Bu âyet, ilâhî hükümler konusunda herhangi bir şeyin sorulması halinde hemen o işin caizliği yoluna gidilmemesi ve bu tür konularda ihtiyatlı davranılması gerektiği gerçeğine vurgu yapılmakta ve inananlar buna yönlendirilmektedir. Bu itibarla hiçbir kimse kalkıp, şu caizdir, bu değildir, türünden bir şeyler söylememelidir. Böyle bir şeyi söyleyebilmesi için kesin olarak o meseleyi bilmesi ve onun öyle olduğuna da kani olması gerekir. Aksi takdirde hiçbir araştırma ve incelemeye girmeksizin

kafasının estiği doğrultuda söz söylemeye, kanaat belirtmeye kalkışırsa yargılayıcı olan yüce Allah'a iftira etmiş olur.

٦٠- ﴿وَمَا ظَنُّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّ اللّٰهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَشْكُرُونَ﴾

60. Allah'a yalan uyduranların kıyamet günü (akibetleri) hakkında ki kanaatleri nedir? Şüphesiz Allah insanlara karşı lütuf sahibidir. Fakat onların çoğu şükretmezler.

«وَمَا ظَنُّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ» **"Allah'a yalan uyduranların kıyamet günü (akibetleri) hakkında ki kanaatleri nedir?"**

Burada geçen, «يَوْمَ الْقِيَامَةِ» de, «ظَنُّ» kelimesiyle mansub bulunmaktadır. Bu, o yalan uyduranlar hakkında kesin olarak meydana gelecek olan bir zandır. Yani mana şöyledir: " O kıyamet günü hakkında iftiracı olan kimselerin düşünce ve kanaatleri nedir, Allah onlara o gün ne yapacak biliyorlar mı? Çünkü o gün iyilik yapanlara iyilik ile, kötülük işleyenlere de kötülükle karşılık verilecektir." Doğrusu bu, gerçekten büyük bir tehdittir. Çünkü sonuçta onlara nasıl bir muamele yapacağı gerçeğini müphem bırakmıştır.

«إِنَّ اللّٰهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ» **Şüphesiz Allah insanlara karşı lütuf sahibidir,"** Çünkü Allah onlara akıl nimetini vererek iyilikte bulunmuş, vahiy yoluyla, helal ve haramları öğretmekle onlara merhamet etmiştir.

«وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَشْكُرُونَ» **"Fakat onların çoğu şükretmezler."** Ve gösterildiği yola da gitmezler, o yola uymazlar.

٦١- ﴿وَمَا تَكُونُ فِي شَأْنٍ وَمَا تَتْلُو مِنْهُ مِنْ قُرْاٰنٍ وَلَا تَعْمَلُونَ مِنْ عَمَلٍ إِلَّا كُنَّا عَلَيْكُمْ شُهُودًا إِذْ تُفِيضُونَ فِيهِ وَمَا يَعْزُبُ عَنْ رَبِّكَ مِنْ مِثْقَالِ ذَرَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ وَلَا اَصْغَرَ مِنْ ذٰلِكَ وَلَا اَكْبَرَ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ﴾

61. Ne zaman sen bir işte bulunsan, ne zaman Kur'andan bir şey okursan ve siz ne zaman bir iş yaparsanız, o işe daldığınız zaman biz mutlaka üstünüzde şahidizdir. Ne yerde ne gökte zerre ağırlığınca bir şey Rabbinizden uzak (ve gizli) kalmaz. Bundan daha küçüğü ve daha büyüğü yoktur ki apaçık kitapta (levh-i mahfuzda) bulunmasın.

« وَمَا تَكُونُ فِي شَأْنٍ » **"Ne zaman sen bir işte bulunsan"** Ayetin başında yer alan, « مَا » harfi nafiyedir. Burada muhatap Allah Resûlü (sav)'dür. « شَأْنٍ » kelimesi de iş, amel gibi manalara gelir.

« وَمَا تَتْلُو مِنْهُ مِنْ قُرْآنٍ » **"Ve ne zaman Kur'andan bir şey okusan"** Burada, « مِنْهُ » kavlinden maksat, indirilen Kur'an demektir. Sanki burada deniliyor ki: "İndirilen Kur'an'dan her ne okuyup anlatırsan anlat." Çünkü indirilen vahyin ya da Kur'an'ın her bir cüzü aynen Kur'an'dır. Ayetin bu kısmında, "Kur'an" isminden önce Kur'an manasında zamire yer verilmesi ona olan tazim ve onun değeri ile alâkalıdır. Ya da bunun manası, "Bu Azîzi ve Celil olan Allah tarafından indirilmedir" anlamındadır.

« وَلَا تَعْمَلُونَ مِنْ عَمَلٍ إِلَّا كُنَّا عَلَيْكُمْ شُهُودًا إِذْ تُفِيضُونَ فِيهِ » **"Ve siz ne zaman bir iş yaparsanız, o işe daldığınız zaman biz mutlaka üstünüzde şahidizdir."** Sizin üzerinizde şahidiz ve gözetenizdir, sizi görür, duyar ve yaptıklarınızı da kayda geçiririz.

« وَمَا يَعْزُبُ عَنْ رَبِّكَ مِنْ مِثْقَالِ ذَرَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ » **"Ne yerde ne gökte zerre ağırlığınca bir şey Rabbinizden uzak (ve gizli) kalmaz."** « مَا يَعْزُبُ » kelimesi, uzak kalmaz, bilinmez değildir, gaip olmaz gibi manalara gelir. Kıraat imamlarından Ali Kisaî, « مَا يَعْزُبُ» kelimesini « ز » harfinin kesriyle Kur'an'ın tümünde, « يَعْزِبُ » olarak kıraat etmiştir. Yine ayette geçen, « ذَرَّ » kelimesi, oldukça küçük olan bir tür karıncadır, yanı bu karıncanın ağırlığınca da olsa demektir.

« وَلَا أَصْغَرَ مِن ذَٰلِكَ وَلَا أَكْبَرَ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ » **"Bundan daha küçüğü ve daha büyüğü yoktur ki apaçık kitapta (levh-i mahfuzda) bulunmasın."**

Kıraat imamlarından Hamza, « وَلَا أَصْغَرَ مِن ذَٰلِكَ وَلَا أَكْبَرَ » kavlini mübteda kabul ederek buradaki « أَصْغَرَ » ve « أَكْبَرَ » kelimelerini « أَصْغَرُ » ve « أَكْبَرُ » şeklinde merfu olarak okumuştur. Haberi ise, « إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ» kavlidir. Burada Kitaptan kasıt da mealde de belirttiğimiz gibi Levh-i Mahfuz'dur. Ancak Hamza dışındaki diğer kıraat imamları bu kelimenin başında yer alan, « لَا » edatını, nefiy cins yani cinsin olumsuzluğu anlamında değerlendirdikleri için her ikisini de mansub olarak okumuşlardır.

Bu sûredeki bu ayette, « الْأَرْضِ » kelimesi, «السَّمَاءِ» kelimesinden önce zikredilmiş, takdim olunmuştur. Oysa **"Sebe'"** sûresi **(âyet 3)** ise « السَّمَاءِ» kelimesi, « الْأَرْضِ » kelimesinden önce zikredilmiştir. Çünkü aralarındaki atıf « وَ » harfiyle olmuştur. Bu da tesniye hükmündedir.

٦٢-﴿أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ﴾

62. Bilesiniz ki, Allah'ın dostlarına korku yoktur, onlar üzülmeyecekler de.

« أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ » **"Bilesiniz ki, Allah'ın dostlarına korku yoktur, onlar üzülmeyecekler de."**

Evliyaullah yani Allah'ın sevgili kulları kimlerdir. Bunlar Allah'a itaat ederek Onu kendileri için veli ve yardımcı olarak kabul edip iman edenlerdir ki Allah da onlara ikramda bulunarak kendilerine yardımcı ve veli olmuştur. Ya da bunlar, Allah'ın kendilerini burhan yoluyla doğruya yönelttiği ve bunların da Allah'ı veli edindikleri kimselerdir. Çünkü Allah kendilerine burhan vermiş, onlar da bunu hakkıyla yerine getirerek, gereklerini de yaparak, yarattıklarına merhamet göstererek Allah'a karşı olan görev ve dostluklarını yerine getirmişlerdir. Ya da bunlar Allah için

başkalarına karşı, aralarında herhangi bir akrabalık bağı olmaksızın, aralarında bir mal alışverişi, çıkar kaygısı bulunmaksızın birbirlerini sevenlerdir. Ya da bunlar, bundan sonra gelecek olan âyette de belirtildiği gibi Allah'ın emirlerine bağlı ve yasaklarından uzak olan takva sahipleridir.

٦٣- ﴿اَلَّذِينَ اٰمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ﴾

63. Onlar iman edip te takvaya ermiş olanlardır.

«اَلَّذِينَ اٰمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ» **"Onlar iman edip te takvaya ermiş olanlardır."** «اَلَّذِينَ اٰمَنُوا» kavli ya, «عَنِى» muzmar olan fiil ile mansubtur ya da, «أَوْلِيَاءَ» kelimesinin sıfatı olarak mansubtur ya da mahzuf bir mübtedanın haberi olarak merfudur...

Bu da: «هُمُ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ» takdirindedir.

❀ ❀ ❀

64. – 70. AYETLER

لَهُمُ الْبُشْرٰى فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَفِى الْاٰخِرَةِ ۜ لَا تَبْدِيلَ لِكَلِمَاتِ اللّٰهِ ۜ ذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ۜ ﴿٦٤﴾ وَلَا يَحْزُنْكَ قَوْلُهُمْ ۘ اِنَّ الْعِزَّةَ لِلّٰهِ جَمِيعًا ۜ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٦٥﴾ اَلَٓا اِنَّ لِلّٰهِ مَنْ فِى السَّمٰوَاتِ وَمَنْ فِى الْاَرْضِ ۜ وَمَا يَتَّبِعُ الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ شُرَكَٓاءَ ۜ اِنْ يَتَّبِعُونَ اِلَّا الظَّنَّ وَاِنْ هُمْ اِلَّا يَخْرُصُونَ ﴿٦٦﴾ هُوَ الَّذِى جَعَلَ لَكُمُ الَّيْلَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا ۜ اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَسْمَعُونَ ﴿٦٧﴾ قَالُوا اتَّخَذَ اللّٰهُ وَلَدًا سُبْحَانَهُ ۜ هُوَ الْغَنِىُّ ۜ لَهُ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ ۜ اِنْ عِنْدَكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ بِهٰذَا ۜ اَتَقُولُونَ عَلَى اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٦٨﴾ قُلْ اِنَّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ لَا يُفْلِحُونَ ۜ ﴿٦٩﴾ مَتَاعٌ فِى الدُّنْيَا ثُمَّ اِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ ثُمَّ نُذِيقُهُمُ الْعَذَابَ الشَّدِيدَ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ ﴿٧٠﴾

Meâli

64. Dünya hayatında da ahirette de onlara müjde vardır. Allah'ın sözlerinde asla değişme yoktur. İşte bu, büyük kurtuluşun kendisidir.

65. (Rasûlüm) Onların (inkârcıların) sözleri seni üzmesin. Çünkü bütün izzet (ve üstünlük) Allah'ındır. O, işitendir, bilendir.

66. İyi bilin ki, göklerde ve yerde ne varsa yalnız Allah'ındır. (O halde) Allahtan başka ortaklara tapanlar neyin adına düşüyorlar! Doğrusu onlar, zandan başka birşeyin ardına düşüyorlar ve onlar sadece yalan söylüyorlar.

67. O (Allah) geceyi içinde dinlenesiniz diye sizin için yaratan, (çalışıp kazanmanız için de) gündüzü aydınlık kılandır. Şüphesiz bunda dinleyen bir toplum için ibretler vardır.

68. (Müşrikler) "Allah çocuk edindi" dediler. Hâşâ! O bundan münezzehtir. O'nun (çocuğa) ihtiyacı yoktur. Göklerde ve yerde ne varsa O'nundur. Bu hususta yanınızda herhangi bir delil yoktur. Allah hakkında bilmediğiniz bir şeyi mi söylüyorsunuz?

69. De ki: Allah hakkında yalan uyduranlar asla kurtuluşa eremezler.

70. Dünyada bir miktar geçim (sağlarlar) sonra dönüşleri bizedir; sonra da inkâr etmekte oldukları şeylerden ötürü onlara şiddetli azabı tattırırız.

Tefsiri

٦٤- ﴿لَهُمُ الْبُشْرٰى فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَفِي الْاٰخِرَةِ لَا تَبْدِيلَ لِكَلِمَاتِ اللّٰهِ ذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ﴾

64. Dünya hayatında da ahirette de onlara müjde vardır. Allah'ın sözlerinde asla değişme yoktur. İşte bu, büyük kurtuluşun kendisidir.

«لَهُمُ الْبُشْرٰى فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَفِي الْاٰخِرَةِ» **"Dünya hayatında da ahirette de onlara müjde vardır."** Bu müjde yüce Allah'ın, emir ve yasaklarına bağlı olarak hareket eden ve takva sahibi kimselerin Kuran'ın birçok yerinde vadedilen müjdelerdir. Hz. Peygamber (sav)'den rivayete göre buradaki müjdeden kasıt,

"Müslüman tarafından görülen veya ona gösterilen salih rüyadır." [9]

[9] Bak. *Tirmizi*,2275/375. *İbn Mace*,3898

Bir başka hadislerinde de Allah Resûlü (sav) şöyle buyuruyor: *"Nübüvvet son buldu Geride. Sadece müjdeler yani sevindirici salih ve güzel rüyalar kaldı."* [10]

Başka bir hadiste de şöyle buyurulmaktadır:

"Salih rüya nübüvvetin yani peygamberliğin 46 cüzünden yani bölümünden bir parçasıdır." [11]

Bunun böyle belirtilmiş olmasının nedeni, şu gerçeğe dayanmaktadır. Bilindiği üzere vahiy süresi 23 yıl devam etmiştir. Bu 23 yıllık sürenin ilk altı ayında ise rüya halinde uyarma görevi ile emredilmiş olmasıdır. Dolayısıyla 23 yıllık süre, içerisinde altı aylık süre, 46 da bir parça olmuş olur.

Yahut da bu, halkın kendisini sevmesi ve halk tarafından güzel olarak yadedilemesi demektir. Ya da bu kimselere, ölümleri sırasında cennetteki yerlerinin gösterilmesi sûretiyle müjde ile sevindirilmeleri demektir.

« لَا تَبْدِيلَ لِكَلِمَاتِ اللّٰهِ » **Allah'ın sözlerinde asla değişme yoktur."** Yüce Allah ne verdiği sözlerinden, ne yaptığı vaatlerinden döner. Bunlar için asla bir değişiklik yoktur. « ذٰلِكَ » **"İşte bu,"** Yani hem bu dünyada ve hem ahirette müjde ile sevinmeleri ve sevindirilmeleri olayı bu kimseler için, « هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ » **"İşte bu, büyük kurtuluşun ta kendisidir."** Her iki cümle de parantez cümlesidir. Artık parantez cümlesinden sonra bir kelamın ya da cümlenin gelmesi gerekmez. Örneğin: "Filan kişi gerçeği konuşur, gerçek yani hak da parlaktır ve susturucudur." İfadesi gibi.

٦٥- ﴿وَلَا يَحْزُنْكَ قَوْلُهُمْ إِنَّ الْعِزَّةَ لِلّٰهِ جَمِيعًا هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ﴾

65. (Rasûlüm) Onların (inkârcıların) sözleri seni üzmesin. Çünkü bütün izzet (ve üstünlük) Allah'ındır. O, işitendir, bilendir.

« وَلَا يَحْزُنْكَ قَوْلُهُمْ » **"(Rasûlüm) Onların (inkârcıların) sözleri seni üzmesin."** Seni yalanlamaları, tehditleri, seni ortadan kaldırmak için

---

[10] *İbn Mace*, 3896, Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*;6/381

[11] Tirmizi,2278/2372-2373. Ahmed İbn Hanbel, Müsned;4/12-13

kurduklar, kurmaya çalıştıkları plan ve tuzakları, getirdiğin davayı geçersiz kılmak ve iptal etmek için olan girişimleri hiçbir zaman seni üzmesin.

« إِنَّ الْعِزَّةَ لِلّٰهِ جَمِيعًا » **"Çünkü bütün izzet (ve üstünlük) Allah ındır."** Bu cümle talil yani sebep anlamında istinaf cümlesidir, yeni bir cümledir. Sanki: "Neden üzülmeyeyim?" denir gibi. Bunun üzerine şöyle denildi: "Şüphesiz izzet Allah'ındır." Yani üstünlük Allah'ın mülkünde bütünüyle Allah'a aittir. Göklerde olsun, yerde olsun hiçbir güç hiçbir şeye sahip değiller. Ne bunlar ve ne de bunlardan başkaları, hiçbirisi bir varlık sahibi değiller. Allah onların hepsine galiptir, onların hepsinin üstünde güç ve izzet sahibidir. Onlara karşı sana yardım edecek ve seni zafere erdirecektir. Nitekim yüce Rabbim şöyle buyurmaktadır:

"Allah ezeli bilgisinde: 'Bana karşı düşmanlıkta bulunanlar hakkında elbette ben ve elçilerim galip geleceğiz' diye yazmıştır."[12]

Bir başka ayette de şöyle buyurmaktadır: **"Şüphesiz peygamberlerimize ve... elbette yardım ederiz."**[13]

Ya da her aziz ya da güçlü sadece Allah'ın gücü sayesinde güç kazanabilir. O Allah seni destekleyecek, sana güç verecek, senin dini güçlendirecek ve senin ailene, taraftarlarına yardımda bulunacaktır.

Bu âyette, «قَوْلُهُمْ» ifadesi üzerinde vakfetmek lazımdır, burada durmak gereklidir. Tilavet sırasında bu cümle üzerinde durulmalıdır ki, « إِنَّ الْعِزَّةَ » kavli kâfirlerin söyledikleri bir söz olduğu gibisinden bir mana anlaşılmamış olsun. «جَمِيعًا» ise haldir.

« هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ » **"O, işitendir, bilendir."**

Ne yapmak istediklerini, ne düşündüklerini, neyin üzerinde kararlı olarak durduklarını en iyi bilen Allah'tır ve O onları bu yaptıklarına göre cezalandıracaktır.

٦٦- ﴿أَلَآ إِنَّ لِلّٰهِ مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ ۗ وَمَا يَتَّبِعُ الَّذِينَ

[12] Mücadele, 21
[13] Mümin, 51

يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ شُرَكَٓاءَۜ اِنْ يَتَّبِعُونَ اِلَّا الظَّنَّ وَاِنْ هُمْ اِلَّا يَخْرُصُونَ ﴾

66. İyi bilin ki, göklerde ve yerde ne varsa yalnız Allah'ındır. (O halde) Allahtan başka ortaklara tapanlar neyin adına düşüyorlar! Doğrusu onlar, zandan başka birşeyin ardına düşmüyorlar ve onlar sadece yalan söylüyorlar.

«اَلَٓا اِنَّ لِلّٰهِ مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ وَمَنْ فِي الْاَرْضِ» **"İyi bilin ki, göklerde ve yerde ne varsa yalnız Allah'ındır."** Burada göklerde ve yerde diye kendilerinden söz edilenler, akıl sahibi olan varlıklardır ki bunlar da, melekler, cinler ve insanlardır. Bu âyette özellikle akıl sahibi varlıklar olan bunların ele alınmış olması, bunların Allah'a ait olduklarını, Onun mülkünde yaşadıklarını kendilerine bildirmek ve duyurmak içindir. Dolayısıyla konum ve güçleri böyle olanların Rablık ya da ilahlık iddiasına kalkışmaları asla doğru değildir ve buralarda Ona ortak koşmaları da uygun değildir, olmaz ve olamaz. Dolayısıyla onların ötesinde olan, onların hiçbir zaman akıl erdirmeyecekleri bir varlık olan zata karşı denk tutmaları ve ortak kabul etmeleri doğru olmaz, kimse Ondan başka buna layık değildir.

«وَمَا يَتَّبِعُ الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ شُرَكَٓاءَ» **"(O halde) Allahtan başka ortaklara tapanlar neyin adına düşüyorlar"**

Burada geçen, «مَا» edatı olumsuzluk bildirir. Yani," bunlar aslında ve gerçek manada ortak koştuklarına uymuyorlar, gerçi bunları şerikler olarak adlandırıyorlar ama bu, onların söyledikleri gibi değildir. Çünkü Rububiyet noktasında bunların ilâhlıkta ortaklıkları muhaldir, asla olası değildir.

« اِنْ يَتَّبِعُونَ اِلَّا الظَّنَّ » **"Doğrusu onlar, zandan başka birşeyin ardına düşüyorlar"** bunlar Allah'ın şerik ve ortaklarıdır türünden olan boş zanlarından ibarettir, başka değil.

« وَاِنْ هُمْ اِلَّا يَخْرُصُونَ » **"Ve onlar sadece yalan söylüyorlar."** Böyle takdir ediyorlar. Batıl bir değerlendirme sonucu, bunların Allah'ın ortakları olduğu iddiasına kalkışıyorlar.

Ya da buradaki ifade bir soru ifadesidir: "Yani "bunlar neye tabi

oluyorlar, ne yapmak istiyorlar?" demek olur. Bu durumda, « شُرَكَاءَ » kelimesi, « يَدْعُونَ » fiiliyle mansubtur, ilk duruma göre ise, « يَتَّبِعُ » fiili ile mansubtur. Bu durumda bu, şöyle olmalıdır:

«وَمَا يَتَّبِعُ الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ شُرَكَاءَ» Allah'tan başkasını şerik edinerek neye uymaktadırlar?" Ancak burada, «شُرَكَاءَ» kelimesi ikinci bir «شُرَكَاءَ» kelimesinin var olduğunu mana itibariyle içerdiğinden, buna delalet ettiğinden dolayı sadece bir tanesiyle yetinilmiş oldu. Mahzuf olan ise, «يَدْعُونَ» kelimesinin mefulüdür veya, « مَنْ » üzerine matuf olan bir mevsuledir. Sanki şöyle denilir gibidir: "Allah'tan başka şerik olarak çağırıp peşine takıldıkları da Allah'a aittir." Yani bunların şirk koştukları da Allah'ındır, Onun tarafından yaratılmadır, Onun mülküdür. Yüce Allah daha sonra da kendi yüce ve muazzam olan kudretine, kullarına karşı nimetlerinin oldukça geniş ve kapsamlı olduğuna aşağıda gelen şu âyetle dikkat çekiyor:

٦٧- ﴿هُوَ الَّذِى جَعَلَ لَكُمُ الَّيْلَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا إِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَسْمَعُونَ﴾

67. O (Allah) geceyi içinde dinlenesiniz diye sizin için yaratan, (çalışıp kazanmanız için de) gündüzü aydınlık kılandır. Şüphesiz bunda dinleyen bir toplum için ibretler vardır.

« هُوَ الَّذِى جَعَلَ لَكُمُ الَّيْلَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا إِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَسْمَعُونَ» **"O (Allah) geceyi içinde dinlenesiniz diye sizin için yaratan."** Geceyi sizin için karartarak, gündüzün yorgunluğunu gidermeniz ve dinlenip rahat etmeniz için karanlık kılan, (çalışıp kazanmanız içinde) gündüzü aydınlık kılandır. Rızık elde etmek istediğiniz yolları ve kazanç elde etmek istediğiniz yerleri görebilesiniz ve bulabilesiniz diye. **Şüphesiz bunda dinleyen bir toplum için ibretler vardır.** Yani gerçeği anlamak ve ders çıkarmak anlamında can kulağıyla dinleyenler için deliller vardır.

٦٨- ﴿ قَالُوا اتَّخَذَ اللّٰهُ وَلَدًا سُبْحَانَهُ هُوَ الْغَنِيُّ لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ إِنْ عِنْدَكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ بِهٰذَا أَتَقُولُونَ عَلَى اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴾

68. (Müşrikler) "Allah çocuk edindi" dediler. Hâşâ! O bundan münezzehtir. O'nun (çocuğa) ihtiyacı yoktur. Göklerde ve yerde ne varsa O'nundur. Bu hususta yanınızda herhangi bir delil yoktur. Allah hakkında bilmediğiniz bir şeyi mi söylüyorsunuz?

«قَالُوا اتَّخَذَ اللّٰهُ وَلَدًا سُبْحَانَهُ» **"(Müşrikler) "Allah çocuk edindi" dediler. Hâşâ! O bundan münezzehtir."** Bu, Allah'ın çocuk edinmekten münezzeh ve beri olduğunu gösteren net bir ifadededir ve aynı zamanda onların söylemiş oldukları bu ahmakça sözlerinden dolayı hayret etmektir, şaşkınlık göstermektir.

«هُوَ الْغَنِيُّ» **"O'nun (çocuğa) ihtiyacı yoktur."** Neden çocuğunun olmadığını belirten illet yani gerekçedir. Çünkü çocuğu ancak zayıf ve güçsüz olanlar isterler ki bu sayede güç ve kuvvet elde edebilsinler. Ya da fakir olanlar isterler ki, onun yardımından yararlanabilsinler ya da zelil ve kimsesiz olanlar isterler ki o sayede aşağılanmaktan kurtulup saygınlık kazanabilsinler. Evet! Bütün bu istekler gerçekten bir ihtiyacın emareleri ve belirtileridirler.

Her kim zenginse ve hiçbir kimseye ve güce muhtaç değilse, böyle birinin çocuğa ihtiyaç duyması sözkonusu değildir. Çünkü çocuk babanın bir parçasıdır. Böyle olması halinde bu, bunların biri birinden meydana gelmiş olmasını gerektirir. Dolayısıyla mürekkep olan yani biri birinden meydana gelmiş olan bir şey de mümkün olan bir varlıktır, demektir. Her mümkün ise başkasına muhtaçtır, başkasına ihtiyaç duyar. Böyle olması halin de o da hadis yani sonradan meydana gelmiş, var edilmiş demek olur. O halde Kadim olan bir zatın çocuğunun olması muhaldir, olamazdır.

«لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ» **"Göklerde ve yerde ne varsa O'nundur."** Mülk ve varlık olarak zaten hepsi Onundur. Bu itibarla hem mülk sahibi olması hem de oğul edinmesi bir arada toplanmaz.

«إِنْ عِنْدَكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ بِهٰذَا» **"Bu hususta yanınızda herhangi bir**

delil yoktur.” Bu söz ve iddia ile ilgili olarak elinizde hiçbir hüccet, yoktur. « بِهٰذَا » kavlindeki, « بِ » harfinin, « إِنْ عِنْدَكُمْ » kavline taallukta bulunması doğru olanıydı. Yani « سُلْطَانٍ » “delil” ifadesi yerine, **“Demek”** anlamında « قَوْلٌ » maddesinden bir kelime konulmalıydı. Örneğin; “Sizin ülkenizde hiç muz yoktur” cümlesi gibi.

İşte burada da sanki: « إِنْ عِنْدَكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ » yani, *“Eğer söylediğiniz şey konusunda elinizde bir delil varsa”* der gibidir. Böylece ellerinde herhangi bir delillerinin bulunmadığını ortaya koyunca, onları bu şekilde bilmezler sınıfına, cahiller arasına katmış oldu da şöyle buyurdu:

« أَتَقُولُونَ عَلَى اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ » **Allah hakkında bilmediğiniz bir şeyi mi söylüyorsunuz?”**

٦٩– ﴿قُلْ إِنَّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ لَا يُفْلِحُونَ﴾

69. De ki: Allah hakkında yalan uyduranlar asla kurtuluşa eremezler.

« قُلْ إِنَّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ لَا يُفْلِحُونَ » **“De ki: Allah hakkında yalan uyduranlar asla kurtuluşa eremezler.”** Cehennem ateşinden kurtulmayacaklar ve cenneti de asla kazanmayacaklardır.

٧٠– ﴿مَتَاعٌ فِي الدُّنْيَا ثُمَّ إِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ ثُمَّ نُذِيقُهُمُ الْعَذَابَ الشَّدِيدَ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ﴾

70. Dünyada bir miktar geçim (sağlarlar) sonra dönüşleri bizedir; sonra da inkâr etmekte oldukları şeylerden ötürü onlara şiddetli azabı tattırırız.

« مَتَاعٌ فِي الدُّنْيَا » **“Dünyada bir miktar geçim (sağlarlar)”** Yani onların Allah’a karşı böyle bir iftiraya kalkışıp yalan uydurmaları, sadece bu dünya hayatında kendileri için basit bir çıkar vardır. Çünkü bu sayede küfürlerindeki liderliklerini ayakta tutacak ve onu sürdüreceklerdir. İleri, sürdükleri bu putlarıyla peygambere karşı duracaklardır ve düşmanlıkla-

rını devam ettireceklerdir.

« ثُمَّ نُذِيقُهُمُ الْعَذَابَ الشَّدِيدَ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ » **"Sonra da inkâr etmekte oldukları şeylerden ötürü onlara şiddetli azabı tattırırız."**

71. – 75. AYETLER

وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ نُوحٍ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ يَا قَوْمِ إِنْ كَانَ كَبُرَ
عَلَيْكُمْ مَقَامِى وَتَذْكِيرِى بِاٰيَاتِ اللّٰهِ فَعَلَى اللّٰهِ تَوَكَّلْتُ
فَأَجْمِعُوا أَمْرَكُمْ وَشُرَكَاءَكُمْ ثُمَّ لاَ يَكُنْ أَمْرُكُمْ عَلَيْكُمْ غُمَّةً
ثُمَّ اقْضُوا إِلَىَّ وَلاَ تُنْظِرُونِ ﴿٧١﴾ فَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَمَا سَأَلْتُكُمْ مِنْ
أَجْرٍ إِنْ أَجْرِىَ إِلاَّ عَلَى اللّٰهِ وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ
﴿٧٢﴾ فَكَذَّبُوهُ فَنَجَّيْنَاهُ وَمَنْ مَعَهُ فِى الْفُلْكِ وَجَعَلْنَاهُمْ خَلاَئِفَ
وَأَغْرَقْنَا الَّذِينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ
الْمُنْذَرِينَ ﴿٧٣﴾ ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِ رُسُلاً إِلَى قَوْمِهِمْ فَجَاؤُهُمْ
بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا بِمَا كَذَّبُوا بِهِ مِنْ قَبْلُ كَذٰلِكَ
نَطْبَعُ عَلَى قُلُوبِ الْمُعْتَدِينَ ﴿٧٤﴾ ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ مُوسٰى
وَهٰرُونَ إِلَى فِرْعَوْنَ وَمَلاَئِهِ بِاٰيَاتِنَا فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا
مُجْرِمِينَ ﴿٧٥﴾

Meâli

71. Onlara Nuh'un haberini oku: Hani o kavmine demişti ki: *"Ey kavmim! Eğer benim (aranızda) durmam ve Allah'ın ayetlerini hatırlatmam size ağır geldi ise, ben yalnız Allah'a dayanıp güvenirim. Siz de ortaklarınızla beraber toplanıp yapacağınızı kararlaştırın. Sonra işiniz başınıza dert olmasın. Bundan sonra (vereceğiniz) hükmü, bana uygula-*

yın ve bana mühlet de vermeyin."

72. *"Eğer yüz çeviriyorsanız, zaten ben sizden bir ücret istemedim. Benim ecrim Allah'tan başkasına ait değildir ve bana müslümanlardan olmam emrolundu."*

73. Yine de onu yalanladılar, biz de hem onu hemde onunla beraber gemide bulunanları kurtardık ve onları (yeryüzünde) halifeler kıldık; âyetlerimizi yalanlayanları da (denizde) boğduk. Bak ki uyarılanların (fakat inanmayanların) sonu nasıl oldu!

74. Sonra onun arkasından bir çok peygamberi kendi toplumlarına gönderdik. Onlara mucizeler getirdiler. Fakat onlar daha önce yalanladıkları şeye inanacak değillerdi. İşte haddi aşanların kalplerini biz böyle mühürleriz.

75. Sonra da onların ardandan da Firavun ve toplumuna Musa ve Harun'u mucizelerimizle gönderdik, fakat onlar kibirlendiler ve günahkâr bir toplum oldular.

Tefsiri

٧١- ﴿وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ نُوحٍ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ يَا قَوْمِ إِنْ كَانَ كَبُرَ عَلَيْكُمْ مَقَامِي وَتَذْكِيرِي بِآيَاتِ اللهِ فَعَلَى اللهِ تَوَكَّلْتُ فَأَجْمِعُوا أَمْرَكُمْ وَشُرَكَاءَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُنْ أَمْرُكُمْ عَلَيْكُمْ غُمَّةً ثُمَّ اقْضُوا إِلَيَّ وَلَا تُنْظِرُونِ﴾

71. Onlara Nuh'un haberini oku: Hani o kavmine demişti ki: *"Ey kavmim! Eğer benim (aranızda) durmam ve Allah'ın ayetlerini hatırlatmam size ağır geldi ise, ben yalnız Allah'a dayanıp güvenirim. Siz de ortaklarınızla beraber toplanıp yapacağınızı kararlaştırın. Sonra işiniz başınıza dert olmasın. Bundan sonra (vereceğiniz) hükmü, bana uygulayın ve bana mühlet de vermeyin."*

«وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ نُوحٍ» **"Onlara Nuh'un haberini oku."** Ayetin bu kısmında bir kural olarak «نُوحٍ» kelimesi üzerinde vakfetmek lazımdır, yani burada vakf-ı lâzım vardır. Eğer durulmayıp da vasledilir bu takdirde «إِذْ» kelimesi, « وَاتْلُ » kavlinin zarfı olur. Aksine takdir şöyledir:

"Hatırla hani..."

« إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ يَا قَوْمِ إِنْ كَانَ كَبُرَ عَلَيْكُمْ مَقَامِي وَتَذْكِيرِي بِآيَاتِ اللّٰهِ »

Hani O kavmine demişti ki: "Ey kavmim! ***Eğer benim (aranızda) durmam"*** Yüklendiğim bu konumum ve varlığım.. Bu da tıpkı yüce Allah'ın şu kavli gibidir:

"Rabbinin makamında/huzurunda durmaktan korkan kimselere iki cennet vardır."*(Rahman,46)* Rahman sûresinin bu âyetinde, "**Rabbinin makamından korkan**" ifadesi, Rabbinden, Onun huzurunda durup hesaba çekilmekten" manasınadır. Ya da benim sizin aranızda 950 yıllık gibi uzun bir zaman dilimi bulunmuş olmam sizin işinize gelmiyorsa.. Yahut da benim bu konumum, peygamber olmam gibi manalar içermektedir.- **"ve Allah'ın âyetlerini size hatırlatmam** -Çünkü bunlar cemaate öğütte bulundukları zaman, ayakları üzerinde dikilerek vaazda bulunurlardı, Bu şekilde yerlerinin açık olarak görülmesini ve bilinmesini, sözlerinin de dinlenir olmasını isterlerdi. **Eğer sizin ağrınıza** -size zor ve sıkıntılı- **geliyorsa,** -Bu, tıpkı Rabbimizin şu kavli gibidir: **"Doğrusu sabır göstermek ve namaz kılmak kalpleri saygıyla ürperenlerin dışında herkese zor ve ağır gelir.**"(Bakara,45)

« فَعَلَى اللّٰهِ تَوَكَّلْتُ » ***"Ben yalnız Allah'a dayanıp güvenirim."*** İşimi ve durumumu Ona bırakıyorum.

« فَأَجْمِعُوا أَمْرَكُمْ وَشُرَكَاءَكُمْ » **"Siz de ortaklarınızla beraber toplanıp yapacağınızı kararlaştırın."** Bir şeye niyet edildiğinde veya karar verildiğinde, « أَجْمَعَ أَمْرَهُ » işini toparlamaya, bir araya getirmeye karar verdi denilir. «وَشُرَكَاءَ» kelimesinin naşında yet alan **vav** harfi, "**ile, beraber**" manasına gelen, « مَعَ » anlamındadır. Yani Allah'a ortak koştuklarınızla beraber gücünüzü, imkânlarınızı bir araya toplayın" demektir.

« ثُمَّ لَا يَكُنْ أَمْرُكُمْ عَلَيْكُمْ غُمَّةً » **"Sonra işiniz başınıza dert olmasın."** Yani başınıza bir sıkıntı çıkarmasın, bir tasa getirmesin.

« الْغُمَّ » « الْغُمَّةَ » adeta « الْكَرْبُ » «الْكُرْبَةَ» kalıbında olan bir kelimedir ve sıkıntı, tasa, keder manalarına gelir. Ya da gizlilikle karışık

bir durum manasındadır. « غُمَّةٌ » kelimesi sütre, perde, engel gibi manalara gelir. Bir şeyi örtmek, setretmek manasında, « غَمَّهُ » onu kapattı, üstünü örttü, gizledi demektir. Nitekim bu manada bir hadiste şöyle buyurulmaktadır:

« لاَ غُمَّةَ فِى فَرَائِضِ اللهِ » Yani *"Allah'ın farz kıldığı şeylerde gizlilik yoktur, kapalılık yoktur."*[14]

Yani bana karşı ne tür bir uygulama yapacaksanız, onu gizli tutmayın, o yapacaklarınızı açık olarak ortaya serin. Bu durumda mana şöyle olmaktadır: "Bana karşı ve beni ortadan kaldırmak için yapmak istediklerinizi gizli tutmayınız, bana karşı yapacaklarınızı açık olarak haykırıp söyleyiniz.

« ثُمَّ اقْضُوا إِلَىَّ» **"Bundan sonra (vereceğiniz) hükmü, bana uygulayın."** Şu bana yapmayı istediğiniz şeyi. Yani sizin açınızdan beni ortadan kaldırmak için gerçekten yapılması gereken ne ise, tıpkı alacaklısının borçlusuna karşı uyguladığı yaptırımlar ne ise siz de aynısını bana uygulayın. Ya da elinizden geleni ardınıza koymayın, yapacağınızı yapın!

« وَلاَ تُنْظِرُونِ » **"Ve bana mühlet de vermeyin."** Bana hiç mühlet ve süre vermeyin, bana nefes aldırmayın.

٧٢- ﴿ فَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَمَا سَأَلْتُكُمْ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِىَ إِلاَّ عَلَى اللهِ وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴾

72. "Eğer yüz çeviriyorsanız, zaten ben sizden bir ücret istemedim. Benim ecrim Allah'tan başkasına ait değildir ve bana müslümanlardan olmam emrolundu."

« فَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ» **""Eğer yüz çeviriyorsanız."** Şayet benim sizi hatırlatmamdan ve size yaptığım öğütten yüz çevirirseniz, « فَمَا سَأَلْتُكُمْ مِنْ

[14] İbn Hacer diyor ki bu hadis, Hz. Peygamber (s)'in kabile reislerine gönderdiği mektubun bir parçasıdır. Bak. *Haşiyetu'l-Keşşaf*, 2/360

«أَجْرٍ» **"Zaten ben sizden bir ücret istemedim."** Yani benden yüz çevirmenizi, kaçmanızı gerektirecek bir ücret talebinde bulunmadım. Ya da "Sizin benden yüz çevirmeniz sebebiyle de ben bu ücretten mahrum bırakılacak değilim.

« إِنْ أَجْرِيَ إِلاَّ عَلَى اللهِ » **"Benim ecrim Allah'tan başkasına ait değildir."** Bu, ahirette gelip beni bulacak olan sevabımdır, Rabbim tarafından bana verilecektir. Yani: "Ben size sadece Allah için öğütte bulunuyorum. Bunun dışında dünyalık herhangi bir amacım yoktur.

Âyetin bu kısmına dayanarak, Kur'an öğretimi ile alâkalı olsun, diğer dinî konularla ilgili öğretim olsun ücret almanın yasak olduğuna delalet vardır.

«وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ» **Ve bana müslümanlardan olmam emrolundu."** Allah'ın emir ve yasaklarına teslim olmakla emredildim.

Kıraat imamlarından Nafî, İbn Âmir, Ebu Amr ve Hafs, «إِنْ أَجْرِيَ» kelimesini fetha ile burada görüldüğü gibi okumuşlardır.

٧٣- ﴿فَكَذَّبُوهُ فَنَجَّيْنَاهُ وَمَنْ مَعَهُ فِي الْفُلْكِ وَجَعَلْنَاهُمْ خَلاَئِفَ وَأَغْرَقْنَا الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُنْذَرِينَ﴾

73. Yine de onu yalanladılar, biz de hem onu hemde onunla beraber gemide bulunanları kurtardık ve onları (yeryüzünde) halifeler kıldık; âyetlerimizi yalanlayanları da (denizde) boğduk. Bak ki uyarılanların (fakat inanmayanların) sonu nasıl oldu!

« فَكَذَّبُوهُ» **"Yine de onu yalanladılar."** Böylece cezalandırılmayı da hakkettiler.

« فَنَجَّيْنَاهُ وَمَنْ مَعَهُ فِي الْفُلْكِ وَجَعَلْنَاهُمْ خَلاَئِفَ » **"Biz de hem onu hemde onunla beraber gemide bulunanları kurtardık ve onları (yer yüzünde) halifeler kıldık."**

« وَأَغْرَقْنَا الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُنْذَرِينَ » **"Âyetlerimizi yalanlayanları da** (denizde) **boğduk. Bak ki uyarılan-**

ların (fakat inanmayanların) **sonu nasıl oldu!"**

Bu, bu kimseler aleyhinde cereyan eden şeylerin oldukça büyük bir olay olduğunu göstermek Allah Resulü (sav) tarafından uyarılmış olanları da benzeri bir akıbetle karşılaşmaları konusunda uyarmak ve Peygamber (sav)'i de teselli etmek içindir.

٧٤- ﴿ ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِ رُسُلاً إِلَى قَوْمِهِمْ فَجَاۤؤُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا بِمَا كَذَّبُوا بِهِ مِنْ قَبْلُ كَذٰلِكَ نَطْبَعُ عَلَى قُلُوبِ الْمُعْتَدِينَ ﴾

74. Sonra onun arkasından bir çok peygamberi kendi toplumlarına gönderdik. Onlara mucizeler getirdiler. Fakat onlar daha önce yalanladıkları şeye inanacak değillerdi. İşte haddi aşanların kalplerini biz böyle mühürleriz.

« ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِ رُسُلاً إِلَى قَوْمِهِمْ فَجَاۤؤُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ » **"Sonra onun arkasından bir çok peygamberi kendi toplumlarına gönderdik. Onlara mucizeler getirdiler."**

« فَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا بِمَا كَذَّبُوا بِهِ مِنْ قَبْلُ » **"Fakat onlar daha önce yalanladıkları şeye inanacak değillerdi."** O peygamberlerin gelmesinden sonra da küfürlerinde ısrar edip durdular. Burada şu denilmek isteniyor. Bu toplumlar Allah Resûlü kendilerine henüz peygamber olarak gönderilmezden önce hakkı yalanlayan bir cahiliye toplumu idiler. Bu itibarla gerek peygamber gönderilmesinden önceki durumları olsun, gerekse peygamberin gönderilmesinden sonra olsun bu iki dönem arasındaki tavır ve inançlarında bir farklılık olmadı. Sanki kendilerine hiçbir peygamber gönderilmemiş gibi aynı durumlarını ve tutumlarını devam ettirdiler.

« كَذٰلِكَ نَطْبَعُ عَلَى قُلُوبِ الْمُعْتَدِينَ » **"İşte haddi aşanların kalplerini biz böyle mühürleriz."** Yalan söylemekle hadlerini aşanları, tıpkı mühürle bir şeyi damgalar gibi bunların kalplerini damgalayıp mühürleriz.

٧٥- ﴿ ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ مُوسٰى وَهٰرُونَ إِلَى فِرْعَوْنَ وَمَلَائِهِ بِاٰيَاتِنَا فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا مُجْرِمِينَ ﴾

75. Sonra da onların ardandan da Firavun ve toplumuna Musa ve Harun'u mucizelerimizle gönderdik, fakat onlar kibirlendiler ve günahkâr bir toplum oldular.

« ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ مُوسٰى وَهٰرُونَ إِلٰى فِرْعَوْنَ وَمَلَائِهِ بِآيَاتِنَا » **"Sonra da onların ardandan da Firavun ve toplumuna Musa ve Harun'u mucizelerimizle gönderdik"**

« فَاسْتَكْبَرُوا » **"Fakat onlar kibirlendiler."** Büyüklük taslayıp kabul etmediler. Kibrin ve büyüklük taslamanın en tehlikeli boyutu, kulların, Allah tarafından gönderilen mesajın kendilerine açıkça belli olmasından sonra onu basite alıp onunla eğlenmeleri ve alay etmeleridir. Büyüklük taslayarak onu kabul etmekten uzak durmalarıdır.

« وَكَانُوا قَوْمًا مُجْرِمِينَ » **"Ve günahkâr bir toplum oldular."** Büyük günahlar kazanan kâfirler oldular. İşte bundan dolayıdır ki büyüklük taslayıp onu kabul etmeyip reddetme cüretini gösterdiler.

76. – 83. ÂYETLER

فَلَمَّا جَٓاءَهُمُ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِنَا قَالُٓوا اِنَّ هٰذَا لَسِحْرٌ مُبِينٌ ﴿٧٦﴾
قَالَ مُوسٰٓى اَتَقُولُونَ لِلْحَقِّ لَمَّا جَٓاءَكُمْ ؕ اَسِحْرٌ هٰذَا ؕ وَلَا
يُفْلِحُ السَّاحِرُونَ ﴿٧٧﴾ قَالُٓوا اَجِئْتَنَا لِتَلْفِتَنَا عَمَّا وَجَدْنَا عَلَيْهِ
اٰبَٓاءَنَا وَتَكُونَ لَكُمَا الْكِبْرِيَٓاءُ فِي الْاَرْضِ وَمَا نَحْنُ لَكُمَا
بِمُؤْمِنِينَ ﴿٧٨﴾ وَقَالَ فِرْعَوْنُ ائْتُونِي بِكُلِّ سَاحِرٍ عَلِيمٍ ﴿٧٩﴾
فَلَمَّا جَٓاءَ السَّحَرَةُ قَالَ لَهُمْ مُوسٰٓى اَلْقُوا مَٓا اَنْتُمْ مُلْقُونَ ﴿٨٠﴾
فَلَمَّٓا اَلْقَوْا قَالَ مُوسٰى مَا جِئْتُمْ بِهِ السِّحْرُ ؕ اِنَّ اللّٰهَ
سَيُبْطِلُهُ ؕ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُصْلِحُ عَمَلَ الْمُفْسِدِينَ ﴿٨١﴾ وَيُحِقُّ اللّٰهُ
الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُجْرِمُونَ ﴿٨٢﴾ فَمَٓا اٰمَنَ لِمُوسٰٓى اِلَّا
ذُرِّيَّةٌ مِنْ قَوْمِهِ عَلٰى خَوْفٍ مِنْ فِرْعَوْنَ وَمَلَا۬ئِهِمْ اَنْ يَفْتِنَهُمْ ؕ
وَاِنَّ فِرْعَوْنَ لَعَالٍ فِي الْاَرْضِ ۚ وَاِنَّهُ لَمِنَ الْمُسْرِفِينَ ﴿٨٣﴾

Meâli

76. Katımızdan onlara hak (mucize) gelince "Bu elbette apaçık bir sihirdir" dediler.

77. Musa: *"Size hak geldiğinde onun için (hep böyle) mi dersiniz? Bu bir sihir midir? halbuki sihirbazlar iflah olmazlar"* dedi.

78. Onlar dediler ki: *"Babalarımızı üzerinde bulduğumuz (dinden)*

bizi döndüresin ve yeryüzünde ululuk sizin ikinizin olsun diye mi bize geldin? Halbuki biz size inanacak değiliz."

79. Firavun dedi ki: Bilgili bütün sihirbazları bana getirin.

80. Sihirbazlar gelince Musa onlara: atacağınızı atın, dedi.

81. Onlar (iplerini) atınca, Musa dedi ki: "Sizin getirdiğiniz sihirdir. Allah onu boşa çıkartacaktır. Çünkü Allah bozguncuların işini düzeltmez."

82. "Suçluların hoşuna gitmese de Allah, sözleriyle gerçeği açığa çıkaracaktır."

83. Firavun ve kavminin kendilerine işkence etmesinden korkuya düştükleri için kavminden bir gurup gençten başka kimse Musa'ya iman etmedi. Çünkü Firavun yeryüzünde ululuk taslayan (bir diktatör) ve haddi aşanlardan idi.

Tefsiri

٧٦- ﴿ فَلَمَّا جَآءَهُمُ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِنَا قَالُوٓا اِنَّ هٰذَا لَسِحْرٌ مُبِينٌ ﴾

76. Katımızdan onlara hak (mucize) gelince "Bu elbette apaçık bir sihirdir" dediler.

« فَلَمَّا جَآءَهُمُ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِنَا » **"Katımızdan onlara hak (mucize) gelince,"** Gelenin hak ve gerçek olduğunu öğrenince, bunların Allah katından gelen gerçekler olduğunu bilince « قَالُوٓا » "kibirlerinden ve şehevi istekleri peşinde gitmeyi sevdiklerinden ötürü **dediler ki:"**

« اِنَّ هٰذَا لَسِحْرٌ مُبِينٌ » **"Bu elbette apaçık bir sihirdir" dediler."** Oysa kendileri bunun sihir yani büyü olmadığını, hak ve gerçek olduğunu, uzaktan ve yakından büyü ile ilgisi bulunmadığını çok iyi biliyorlardı.

٧٧- ﴿ قَالَ مُوسٰٓى اَتَقُولُونَ لِلْحَقِّ لَمَّا جَآءَكُمْ اَسِحْرٌ هٰذَا وَلَا يُفْلِحُ السَّاحِرُونَ ﴾

77. Musa: "Size hak geldiğinde onun için (hep böyle) mi dersiniz? Bu bir sihir midir? Halbuki sihirbazlar iflah olmazlar" dedi.

« قَالَ مُوسٰى اَتَقُولُونَ لِلْحَقِّ لَمَّا جَٓاءَكُمْ » **"Musa: "Size hak geldiğinde onun için (hep böyle) mi dersiniz?"** Bu bir inkâr ifadesidir. O kâfirlerin söylemiş oldukları sözleri ise mahzuftur.

Bu da: « اَتَقُولُونَ هٰذَا سِحْرٌ » yani "Bu bir sihir midir diyorsunuz?" demektir. Sonra bu cümlenin hemen ardından yine inkâr manasını yani onlara cevap ve kendilerin ret mahiyetinde olan yeni bir cümleyi söylüyor:

« اَسِحْرٌ هٰذَا » **"Bu bir sihir midir?"** Bu, hem haber ve hem mübtedadır. « وَلَا يُفْلِحُ السَّاحِرُونَ » **"Halbuki sihirbazlar iflah olmazlar" dedi."** Bir zafer elde edemeyeceklerdir.

٧٨- ﴿ قَالُٓوا اَجِئْتَنَا لِتَلْفِتَنَا عَمَّا وَجَدْنَا عَلَيْهِ اٰبَٓاءَنَا وَتَكُونَ لَكُمَا الْكِبْرِيَٓاءُ فِى الْاَرْضِؕ وَمَا نَحْنُ لَكُمَا بِمُؤْمِنِينَ ﴾

78. Onlar dediler ki: "Babalarımızı üzerinde bulduğumuz (dinden) bizi döndüresin ve yeryüzünde ululuk sizin ikinizin olsun diye mi bize geldin? Halbuki biz size inanacak değiliz."

« قَالُٓوا اَجِئْتَنَا لِتَلْفِتَنَا عَمَّا وَجَدْنَا عَلَيْهِ اٰبَٓاءَنَا » **"Onlar dediler ki: "Babalarımızı üzerinde bulduğumuz (dinden) bizi döndüresin."** Tapmak ve kulluk etmekte olduğumuz putlardan veya Firavuna ibadet ve kullukta bulunmaktan bizi çevirip döndürmek,

« وَتَكُونَ لَكُمَا الْكِبْرِيَٓاءُ فِى الْاَرْضِ » **"Yeryüzünde ululuk sizin ikinizin olsun diye mi bize geldin?"** Mülk ve varlık sizin olsun için mi geldin? Çünkü kralların özelliği kibirlilik ve büyüklenmedir. Onlar azamet ve yücelik niteliklerine sahiptirler.

« وَمَا نَحْنُ لَكُمَا بِمُؤْمِنِينَ » **"Halbuki biz size inanacak değiliz."** Her ikinizin bize getirdiklerini biz tasdik edecek, doğrulayıp kabullene-

cek değiliz. « وَتَكُونَ » kelimesini Hammad ile Yahya, «ى» harfiyle, « يَكُونَ » olarak okumuşlardır.

٧٩- ﴿وَقَالَ فِرْعَوْنُ ائْتُونِى بِكُلِّ سَاحِرٍ عَلِيمٍ﴾

79. Firavun dedi ki: Bilgili bütün sihirbazları bana getirin.

« وَقَالَ فِرْعَوْنُ ائْتُونِى بِكُلِّ سَاحِرٍ عَلِيمٍ » **"Firavun dedi ki: Bilgili bütün sihirbazları bana getirin."** Kıraat imamlarından Hamza ve Ali Kisai, « سَاحِرٍ » kelimesini, « سَحَّارٍ » olarak okumuşlardır.

٨٠- ﴿فَلَمَّا جَآءَ السَّحَرَةُ قَالَ لَهُمْ مُوسٰى اَلْقُوا مَآ اَنْتُمْ مُلْقُونَ﴾

80. Sihirbazlar gelince Musa onlara: atacağınızı atın, dedi.

« فَلَمَّا جَآءَ السَّحَرَةُ قَالَ لَهُمْ مُوسٰى اَلْقُوا مَآ اَنْتُمْ مُلْقُونَ » **"Sihirbazlar gelince Musa onlara: atacağınızı atın, dedi."**

٨١- ﴿فَلَمَّآ اَلْقَوْا قَالَ مُوسٰى مَا جِئْتُمْ بِهِ السِّحْرُ اِنَّ اللّٰهَ سَيُبْطِلُهُ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُصْلِحُ عَمَلَ الْمُفْسِدِينَ﴾

81. Onlar (iplerini) atınca, Musa dedi ki: "Sizin getirdiğiniz sihirdir. Allah onu boşa çıkartacaktır. Çünkü Allah bozguncuların işini düzeltmez."

« فَلَمَّآ اَلْقَوْا قَالَ مُوسٰى مَا جِئْتُمْ بِهِ السِّحْرُ » **"Onlar (iplerini) atınca, Musa dedi ki: "Sizin getirdiğiniz sihirdir"** Burada, « مَا » edatı mevsule olup, mübteda olarak gelmiştir. « جِئْتُمْ بِهِ » kavli de bunun ilgi cümleciğidir. « السِّحْرُ » haberdir. Yani: "Getirmiş olduğunuz şey aslında sihirdir. Yoksa Firavun ve kavmi tarafından sihir diye adlandırılan Allah'ın âyetleri değildir sihir olan.

Kıraat imamlarından Ebu Amr, vakıftan sonra, «السِّحْرُ» kelimesini biri soru edatı olmak üzere iki hemze ile, « آلسِّحْرُ » diye kıraat etmiştir. Bu kıraate göre, « مَا » istifhamiyedir, soru edatıdır. Yani: "**Getirdiğiniz şey nedir? O sihir midir?**" demektir.

« إِنَّ اللّٰهَ سَيُبْطِلُهُ » "**Allah onu boşa çıkartacaktır.**"

Bunların asılsız olduklarını meydana çıkaracaktır. « إِنَّ اللّٰهَ لَا يُصْلِحُ عَمَلَ الْمُفْسِدِينَ» "**Çünkü Allah bozguncuların işini düzeltmez.**" Onu sabit kılmaz, varlığını sürdürtmez, aksine onu darmadağın eder.

٨٢- ﴿وَيُحِقُّ اللّٰهُ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُجْرِمُونَ﴾

82. "Suçluların hoşuna gitmese de Allah, sözleriyle gerçeği açığa çıkaracaktır."

« وَيُحِقُّ اللّٰهُ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُجْرِمُونَ » "**Suçluların hoşuna gitmese de Allah, sözleriyle gerçeği açığa çıkaracaktır.**" Varlığını devam ettirecektir.

٨٣- ﴿أَنْ يَفْتِنَهُمْ وَإِنَّ فِرْعَوْنَ لَعَالٍ فِي الْأَرْضِ وَإِنَّهُ لَمِنَ الْمُسْرِفِينَ﴾

83. Firavun ve kavminin kendilerine işkence etmesinden korkuya düştükleri için kavminden bir gurup gençten başka kimse Musa'ya iman etmedi. Çünkü Firavun yeryüzünde ululuk taslayan (bir diktatör) **ve haddi aşanlardan idi.**

« فَمَا آمَنَ لِمُوسٰى إِلَّا ذُرِّيَّةٌ مِنْ قَوْمِهِ عَلٰى خَوْفٍ مِنْ فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِمْ »

"**Firavun ve kavminin kendilerine işkence etmesinden korkuya düştükleri için kavminden bir gurup gençten başka kimse Musa'ya iman etmedi.**" Bunlar da İsrail oğullarının genç kesiminden idiler. Sanki burada şöyle denilir gibidir: "Sadece kavmine ait olan çocuklardan bir takım gençler iman etti." Çünkü Hz. Musa bunların babalarını davet etmiş ise de, babaları Firavun'dan olan korkuları yüzünden Hz. Musa'nın dave-

tine katılmadılar. Ancak korkuya rağmen Hz. Musa'nın davetine bu adamların çocukları icabet ettiler.

Bir de « قَوْمِهِ » ifadesindeki zamir Firavun'a racidir. « ذُرِّيَّةٌ » yani çocuklar ifadesi de, Firavun hanedanından iman etmiş olan kimselerdir. Bunlar da Firavun'un eşi Asiye, hizmetçisi, hizmetçinin eşi ve bir de berberi yani kuaförlüğünü yapan kadından ibaret olan kimselerdi.

« وَمَلَائِهِمْ » kavlindeki zamir de yine Firavun'a racidir ve "Firavun'un ailesi, ileri gelenleri, seçkin adamları" demektir. Örneğin Tıpkı **Rabia** ve **Mudar** kabileleri denmesi gibi bir ifadedir. Ya da bu, Firavun'a danışmanlık yapan kimselerin olması nedeniyle onlar için söylenmiş bir ifadedir. Yahut da buradaki zamir, « ذُرِّيَّةٌ » kavline racidir. Yani, "Firavun'dan olan korkuları ve bir de İsrail oğullarının üst düzey adamlarından olan korkuları sebebiyle..." demektir. Çünkü bunlar hem kendi çocukları ve hem de kendi canları adına Firavun'dan hep korkuyorlardı. Bunun kanıtı da, «أَنْ يَفْتِنَهُمْ» **"kendilerine baskı ve ceza uygulanır..,"** kavlidir. Bununla Firavun tarafından işkence göreceklerine işaret edilmektedir.-

« وَإِنَّ فِرْعَوْنَ لَعَالٍ فِي الْأَرْضِ » **"Çünkü Firavun yeryüzünde ululuk taslayan** (bir diktatör)" Herkese karşı baskı uyguluyordu.

« وَإِنَّهُ لَمِنَ الْمُسْرِفِينَ » **"Ve haddi aşanlardan idi."** Yani zulmetmede, halkı ezmede, bozgunculuk çıkarmada, Rablık iddiasına kalkıştığında kibirlilik gösterip taşkınlık etmede gerçekten haddini aşmış bulunuyordu.

❀ ❀ ❀

84. – 93. ÂYETLER

وَقَالَ مُوسٰى يَا قَوْمِ إِنْ كُنْتُمْ اٰمَنْتُمْ بِاللّٰهِ فَعَلَيْهِ تَوَكَّلُوا إِنْ كُنْتُمْ مُسْلِمِينَ ﴿٨٤﴾ فَقَالُوا عَلَى اللّٰهِ تَوَكَّلْنَا ۚ رَبَّنَا لاَ تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ۙ ﴿٨٥﴾ وَنَجِّنَا بِرَحْمَتِكَ مِنَ الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿٨٦﴾ وَأَوْحَيْنَآ إِلَى مُوسٰى وَأَخِيهِ أَنْ تَبَوَّءَا لِقَوْمِكُمَا بِمِصْرَ بُيُوتًا وَاجْعَلُوا بُيُوتَكُمْ قِبْلَةً وَأَقِيمُوا الصَّلٰوةَ ۗ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٨٧﴾ وَقَالَ مُوسٰى رَبَّنَآ إِنَّكَ اٰتَيْتَ فِرْعَوْنَ وَمَلَأَهُ زِينَةً وَأَمْوَالاً فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ۙ رَبَّنَا لِيُضِلُّوا عَنْ سَبِيلِكَ ۚ رَبَّنَا اطْمِسْ عَلٰى أَمْوَالِهِمْ وَاشْدُدْ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَلاَ يُؤْمِنُوا حَتّٰى يَرَوُا الْعَذَابَ الْأَلِيمَ ﴿٨٨﴾ قَالَ قَدْ أُجِيبَتْ دَعْوَتُكُمَا فَاسْتَقِيمَا وَلاَ تَتَّبِعَآنِّ سَبِيلَ الَّذِينَ لاَ يَعْلَمُونَ ﴿٨٩﴾ وَجَاوَزْنَا بِبَنِى إِسْرَآئِيلَ الْبَحْرَ فَأَتْبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ وَجُنُودُهُ بَغْيًا وَعَدْوًا ۗ حَتّٰى إِذَآ أَدْرَكَهُ الْغَرَقُ ۙ قَالَ اٰمَنْتُ أَنَّهُ لآ إِلٰهَ إِلاَّ الَّذِى اٰمَنَتْ بِهِ بَنُوا إِسْرَآئِيلَ وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٩٠﴾ آلْئٰنَ وَقَدْ عَصَيْتَ قَبْلُ وَكُنْتَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ ﴿٩١﴾ فَالْيَوْمَ نُنَجِّيكَ بِبَدَنِكَ لِتَكُونَ لِمَنْ خَلْفَكَ اٰيَةً ۗ وَإِنَّ كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ عَنْ اٰيَاتِنَا لَغَافِلُونَ ﴿٩٢﴾ وَلَقَدْ بَوَّأْنَا بَنِى إِسْرَآئِيلَ

مُبَوَّأَ صِدْقٍ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ فَمَا اخْتَلَفُوا حَتّٰى جَٓاءَهُمُ
الْعِلْمُ إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِي بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ
يَخْتَلِفُونَ ٩٣

Meâli

84. Musa dedi ki: “Ey kavmim! Eğer Allah’a inandıysanız ve O’na teslim olduysanız sadece O’na güvenip dayanın.”

85. Onlar da dediler ki: “Allah’a dayandık. Ey Rabbimiz! Bizi o zalimler topluluğu için deneme konusu kılma!”

86. “Ve bizi rahmetinle o kâfirler topluluğundan kurtar!”

87. Biz de Musa ve kardeşine: “kavminiz için Mısır’da evler hazırlayın ve evlerinizi namaz kılınacak yerler yapın, namazlarınızı da dosdoğru kılın (Ey Musa!) Mü’minleri müjdele! Diye vahyettik.

88. Musa dedi ki: *“Ey Rabbimiz! Gerçekten sen Firavun ve kavmine dünya hayatında zinet ve nice mallar verdin. Ey Rabbimiz! (onlara bu nimetleri) insanları senin yolundan saptırsınlar ve elem verici cezayı görünceye kadar iman etmesinler, diye mi (verdin?) Ey Rabbimiz! Onların mallarını yok et, kalplerine sıkıntı ver (ki iman etsinler)”*

89. Allah: İkinizin de duası kabul olunmuştur. O halde siz doğruluğa devam edin ve sakın o bilmezlerin yoluna gitmeyin! Dedi.

90. Biz İsrailoğullarını denizden geçirdik. Ama Firavun ve askerleri zulmetmek ve saldırmak üzere onları takip etti. Nihayet (denizde) boğulma haline gelince, (Firavun): “Gerçekten İsrailoğullarının inandığı Tanrı’dan başka tanrı olmadığına ben de iman ettim. Ben de müslümanlardanım!” dedi.

91. Şimdi mi iman ettin! Halbuki daha önce isyan etmiş ve bozgunculardan olmuştun.

92. Ey Firavun! Senden sonra geleceklere ibret olman için, bugün senin bedenini (cansız olarak) kurtaracağız. İşte insanlardan bir çoğu, hakikate âyetlerimizden gafildirler.”

93. Andolsun ki biz İsrailoğullarını güzel bir yurda yerleştirdik ve onlara temiz nimetlerden rızık verdik. Kendilerine ilim gelinceye kadar ayrılığa düşmediler. Şüphesiz ki Rabbin, kıyamet günü onların, aralarında ihtilaf etmekte oldukları şeyler hakkında hükmedecektir.

Tefsiri

٨٤- ﴿وَقَالَ مُوسٰى يَا قَوْمِ اِنْ كُنْتُمْ اٰمَنْتُمْ بِاللّٰهِ فَعَلَيْهِ تَوَكَّلُوا اِنْ كُنْتُمْ مُسْلِمِينَ﴾

84. Musa dedi ki: "Ey kavmim! Eğer Allah'a inandıysanız ve O'na teslim olduysanız sadece O'na güvenip dayanın."

« وَقَالَ مُوسٰى يَا قَوْمِ اِنْ كُنْتُمْ اٰمَنْتُمْ بِاللّٰهِ فَعَلَيْهِ تَوَكَّلُوا اِنْ كُنْتُمْ مُسْلِمِينَ»

"Musa dedi ki: "Ey kavmim! Eğer Allah'a inandıysanız-Onu tasdik edip ayetlerini de doğrulamışsanız- **ve Ona teslim olduysanız** -Çünkü tevekkülde İslam yani Müslüman olmak şarttır. Bu ise, Müslümanların kendilerini Allah'a teslim etmeleridir. Yani kendilerini ya da canlarını ihlaslı olarak Allah'a teslim ederler. Gönüllerinde şeytana bir yer vermezler. Çünkü tevekkül denilen şey, öyle karışık bir şekilde olmaz. Samimiyet ve dürüstlük ister **"Sadece O'na güvenip dayanın."** Firavun'dan korunmak için o halde işinizi Allah'a dayandırın.

٨٥- ﴿فَقَالُوا عَلَى اللّٰهِ تَوَكَّلْنَا رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ﴾

85. Onlar da dediler ki: "Allah'a dayandık. Ey Rabbimiz! Bizi o zalimler topluluğu için deneme konusu kılma!"

« فَقَالُوا عَلَى اللّٰهِ تَوَكَّلْنَا» **"Onlar da dediler ki: "Allah'a dayandık."** Evet! Onlar böyle dediler. Çünkü gerçekten ihlas sahibi idiler. Hiç kuşkusuz Allah böylelerinin tevekkülünü kabul eder. Dua ve isteklerine karşılık verir, onları kurtarır ve onların kendilerinden korktukları kimseleri de helak eder. O helâk edilenlerin yerine ve topraklarına bunları geçirir, halife kılar. Kim Rabbine karşı tevekkülde, Ona dayanıp güvenmede samimi ve dürüst olmak isterse, onun yapması gereken şeyi, ihlasına ve dürüstlüğüne başka bir şeyi karıştırmaması gerekir.

« رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ » **"Ey Rabbimiz! Bizi o zalimler topluluğu için deneme konusu kılma!"** Onların elinde bir sıkıntıya uğratma, yani, bize işkence etmelerine fırsat verme. Onların baskıları sonucu dinimizden bizi döndürmelerine imkân tanıma. Yani bizi saptırmalarına izin verme.

El-Fatin: Kişiyi hak olan yoldan saptıran kimse demektir.

٨٦-﴿وَنَجِّنَا بِرَحْمَتِكَ مِنَ الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴾

86. "Ve bizi rahmetinle o kâfirler topluluğundan kurtar!"

« وَنَجِّنَا بِرَحْمَتِكَ مِنَ الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ » **"Ve bizi rahmetinle o kâfirler topluluğundan kurtar!"** Yani onları bizden uzaklaştırmak ve bize üstün olmalarına fırsat vermemek suretiyle Rahmetin ile bizi kurtar.

٨٧- ﴿وَأَوْحَيْنَا إِلَى مُوسَى وَأَخِيهِ أَنْ تَبَوَّءَا لِقَوْمِكُمَا بِمِصْرَ بُيُوتًا وَاجْعَلُوا بُيُوتَكُمْ قِبْلَةً وَأَقِيمُوا الصَّلَوٰةَ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ ﴾

87. Biz de Musa ve kardeşine: "kavminiz için Mısır'da evler hazırlayın ve evlerinizi namaz kılınacak yerler yapın, namazlarınızı da doğsdoğru kılın (Ey Musa!) Mü'minleri müjdele! Diye vahyettik.

« وَأَوْحَيْنَا إِلَى مُوسَى وَأَخِيهِ أَنْ تَبَوَّءَا لِقَوْمِكُمَا بِمِصْرَ بُيُوتًا » **"Biz de Musa ve kardeşine: "kavminiz için Mısır'da evler hazırlayın."**

« تَبَوَّءَ الْمَكَانَ » "ev edindi, barınak, sığınak edindi" manasındadır.

Bu tıpkı, « تَوَطَّنَهُ » yani "vatan edindi" anlamında bir ifadedir. Mana şöyle olmaktadır: "Her ikiniz de onlara ait evlerden kimi evleri, kavminiz için Mısır'da sığınak durumuna sokun, getirin. Orada ibadet edebilmek, ve kimi kararlar almak için oraları uygun ve korunur hale getirin.

« وَاجْعَلُوا بُيُوتَكُمْ قِبْلَةً » **"Ve evlerinizi namaz kılınacak yerler yapın"** Yani o evleri kıbleye yönelik mescitler edinin. Burada geçen kıbleden kasıt Kâbe'dir. Hz. Musa (a.s) olsun ona iman edenler olsun birlikte Kâbe'ye doğru namaz kılıyorlardı. Hz. Musa ve kavmi ilk zamanlarda,

kâfirlerden olan korku ve endişeleri yüzünden evlerinde namazlarını kılıyorlardı. Böylece kâfirlerin saldırılarından, onların kendilerine ezada bulunmalarından, baskı yoluyla dinlerinden döndürmelerinden korunuyorlardı. Yani tıpkı Müslümanların İslâm'ın ilk dönemlerinde Mekke'de yaptıkları gibi yapıyorlardı.

«وَأَقِيمُوا الصَّلٰوةَ» **"Namazlarınızı da dosdoğru kılın!"** Tam bir güvence elde edene dek evlerinizde kılın.

«وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ» **"(Ey Musa!) Mü'minleri müjdele! Diye vahyettik."**

•Dikkat edilirse ayette başta ikil hitapla, Hz. Musa ve Hz. Harun'a sesleniş yapılmış. Sonra bu ifade çoğul olarak getirilmiş ve en sonunda da, "Müjdele" ifadesiyle de, tekil ifade kullanılmıştır. Bunun sebebi, ibadet yerlerinin seçimi ve takdiri konusu, iki peygambere havale edildiğinden ikil ifade getirilmiştir. Bundan sonra çoğul getirilmesi ise, oraların mescitler haline getirilmesi ve buralarda namaz kılınması cumhura yani iman eden herkese farz olması itibariyledir. Sadece Hz. Musa'ya hitaben, "Müjdele" denmesi de, bu müjdenin büyüklüğü ve önemi ile müjdeyi verenin değeri açısındandır.

٨٨- ﴿وَقَالَ مُوسٰى رَبَّنَا إِنَّكَ اٰتَيْتَ فِرْعَوْنَ وَمَلَأَهُ زِينَةً وَأَمْوَالًا فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا رَبَّنَا لِيُضِلُّوا عَنْ سَبِيلِكَ رَبَّنَا اطْمِسْ عَلٰى أَمْوَالِهِمْ وَاشْدُدْ عَلٰى قُلُوبِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُوا حَتّٰى يَرَوُا الْعَذَابَ الْأَلِيمَ﴾

88. Musa dedi ki: "Ey Rabbimiz! Gerçekten sen Firavun ve kavmine dünya hayatında zinet ve nice mallar verdin. Ey Rabbimiz! (onlara bu nimetleri) insanları senin yolundan saptırsınlar ve elem verici cezayı görünceye kadar iman etmesinler, diye mi (verdin?) Ey Rabbimiz! Onların mallarını yok et, kalplerine sıkıntı ver (ki iman etsinler)"

«وَقَالَ مُوسٰى رَبَّنَا إِنَّكَ اٰتَيْتَ فِرْعَوْنَ وَمَلَأَهُ زِينَةً وَأَمْوَالًا فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا» **"Musa dedi ki: "Ey Rabbimiz! Gerçekten sen Firavun ve kavmine dünya hayatında zinet ve nice mallar verdin"** İnsanın kendisiyle

süslendiği her şey demektir. Örneğin giysi, süs ve takı eşyası, yatak ve mobilya takımları ile başka şeyler, mallar, nakit paralar, nimetler ve her türlü ve her manadaki eşya.

«رَبَّنَا لِيُضِلُّوا عَنْ سَبِيلِكَ» **"Ey Rabbimiz! (onlara bu nimetleri) insanları senin yolundan saptırsınlar,"** Buradaki, Kıraat imamlarından Kufe okulu mensupları « لِيُضِلُّوا » kelimesini aynı zamanda, « لِيُضِلَّهُ » diye de okumuşlardır. Yani insanları sana itaatten saptırsınlar için mi? Ayette geçen, «الدُّنْيَا» kelimesi üzerinde vakıf yapılmaz, yani durulmaz. Çünkü, « لِيُضِلُّوا » kelimesi ya da kavli, « اٰتَيْتَ » kavline müteallıktir. « رَبَّنَا » "Ey Rabbimiz!" kavli yakarmada daha içten olduğunu ve bu manada bir niyazda bulunulduğunu göstermek manasında birincinin tekrarıdır.

Şeyh Ebu Mansur (r.h) diyor ki: "Bu kâfirlerin, halkı Allah'ın yolundan saptırdıkları bilinince, Allah da onlara vereceğini verdi ki, böylece Onun yolundan hem kendileri sapsınlar ve hem de başkalarını saptırma çabasıyla daha çok azap görsünler istemiştir. Bu adeta yüce Allah'ın şu kavlindeki ifadeye benzer. Allah şöyle buyuruyor: **"Aksine onlara zaman tanımamız sadece günahlarını artırmaları içindir."** (Al-i İmran,178) Şu anda açıklamasını okuduğumuz bu âyet mutezile aleyhinde bir hüccettir.

« رَبَّنَا اطْمِسْ عَلٰٓى اَمْوَالِهِمْ » **"Ey Rabbimiz! Onların mallarını yok et"** Mallarını helak et. Mallarından ve varlıklarından eser bırakma. Çünkü bunlar sana karşı giriştikleri isyanlarında Senin nimetinden yararlanıyorlar.

« طَمْسٌ » Mahvolmak, yok olmak, eseri kalmamak manalarına gelen bir kelimedir. Anlatıldığına göre bu topluma ait altın ve gümüş paralar, sikkelerin tamamı üzerindeki süslemeleri, armaları kalmak üzere taş haline dönüşüvermişti. Bir diğer anlatıma göre de bunların diğer malları da aynı akıbete uğramıştır.

« وَاشْدُدْ عَلٰى قُلُوبِهِمْ » **"Kalplerine sıkıntı ver (ki iman etsinler)"**.

Bunların kalpleri üzerine damga bas ve gönüllerini kaskatı kılarak taşlaştır.

« فَلاَ يُؤْمِنُوا حَتّٰى يَرَوُا الْعَذَابَ الْأَلِيمَ » **"Elem verici cezayı görünceye kadar iman etmezler."** Zaten bu durumda da iman etmek onlara fayda sağlamaz." Acıklı azabı görene dek bu hallerini devam ettirirler. Nitekim durum bu şekilde sürüp gitmiştir. Çünkü bu kâfirler denize boğulma anına kadar imansızlıklarını devam ettirmişler, o ana kadar inanmamışlardır. Kaldı ki, çaresizlik ve ümitsizlik anında iman etmenin bir yararı yoktur. Çünkü böyle bir iman kabul edilmez.

Bu şekilde bu kimselere bedduada bulunulmasına gelince; artık onların iman etmeyecekleri kesin anlaşılmış, kendilerinden bu açıdan umut kesilmiştir. Kaldı ki vahiy yoluyla da bunların iman etmeyecekleri kendisine bildirilmişti

Ancak bunların inanmayacaklarını henüz bilmediği ya da bir kimsenin iman edeceği henüz bilinmediği bir durumda onlara bedduada bulunmak caiz değildir. Çünkü yüce Allah onu o topluma peygamber olarak göndermiş ki, onları iman etmeye davet etsin, beddua etsin diye değil.

Buradan anlıyoruz ki herhangi bir kimseye beddua etmek onu küfre sokmaz.

« فَلاَ يُؤْمِنُوا » kavline gelince bu, « وَاشْدُدْ » diye başlayan duanın yani bedduanın cevabıdır.

٨٩- ﴿ قَالَ قَدْ أُجِيبَتْ دَعْوَتُكُمَا فَاسْتَقِيمَا وَلاَ تَتَّبِعَانِّ سَبِيلَ الَّذِينَ لاَ يَعْلَمُونَ ﴾

89. Allah: İkinizin de duası kabul olunmuştur. O halde siz doğruluğa devam edin ve sakın o bilmezlerin yoluna gitmeyin! Dedi.

« قَالَ قَدْ أُجِيبَتْ دَعْوَتُكُمَا » **"Allah: İkinizin de duası kabul olunmuştur."** Rivayete göre Hz. Musa **dua** etmiş ve Hz. Harun da **"Amin"** demiştir. Böylece duaya amin demenin de dua olduğu sabit olmuştur. Ancak bunu yani sessiz olarak söylemek daha evladır ve daha yerindedir. Mana şudur: "Her ikinizin de duası kabul edilmiştir. İstediğiniz şey de olacaktır. Ancak zamanı gelince, zamanı içinde olacaktır."

« فَاسْتَقِيمَا » **"O halde siz doğruluğa devam edin."** Azabın geleceği ana kadar dine ve hükümlerine sarılıp bağlı kalın." Şu anda üzerinde bulunduğunuz davet ve tebliğ üzere olun ve o tebliği de sürdürün.

« وَلَا تَتَّبِعَانِّ سَبِيلَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ » **"Ve sakın o bilmezlerin yoluna gitmeyin"** Cehelenin, kendini bilmezlerin yoluna uymayın. Çünkü bunlar doğrulukla icabetin, daveti kabul etmenin ne anlama geldiğini bilmezler. Bunu bilmedikleri gibi mühlet vermenin ne anlama geldiğinin hikmetini de kavrayamazlar.

Rivayete göre yapılan dua ile duanın kabulü arasında geçen süre tam kırk yıl olmuştur.

Kıraat imamlarından İbn Amir, « وَلَا تَتَّبِعَانِّ » kavlini şeddesiz olarak, **nun** harfinin tahfifi ve kesresiyle « وَلَا تَتَّبِعَانِ » olarak okumuştur. Çünkü iki sakin harf bir araya gelmiş ve tesniye nununa benzerliği sebebiyle bu şekilde okumuştur. Çünkü hafife olan yani şeddesiz olan nun harfinin sakin olması vaciptir.

Bir değerlendirmeye göre bu, o ikisinin yani Musa ile Harun'un üzerinde bulundukları hallerini bildirme anlamındadır, bir nehiy anlamında değildir. Ya da haldir ve: "Başkalarına uymamak kaydıyla her ikiniz de doğruluk ve dürüstlükte devam edin" takdirindedir.

٩٠- ﴿وَجَاوَزْنَا بِبَنِي إِسْرَآئِيلَ الْبَحْرَ فَأَتْبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ وَجُنُودُهُ بَغْيًا وَعَدْوًا حَتَّى إِذَا أَدْرَكَهُ الْغَرَقُ قَالَ آمَنتُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا الَّذِي آمَنَتْ بِهِ بَنُوا إِسْرَآئِيلَ وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ﴾

90. Biz İsrailoğullarını denizden geçirdik. Ama Firavun ve askerleri zulmetmek ve saldırmak üzere onları takip etti. Nihayet (denizde) **boğulma haline gelince, (Firavun): "Gerçekten İsrailoğullarının inandığı Tanrı'dan başka tanrı olmadığına ben de iman ettim. Ben de müslümanlardanım!" dedi.**

« وَجَاوَزْنَا بِبَنِي إِسْرَآئِيلَ الْبَحْرَ » **"Biz İsrailoğullarını denizden geçirdik."** "Kullar işledikleri fiillerin yaratıcısıdır" diyenlerin görüşüne

karşı bu ayet bizim lehimizde olan bir delildir.

« فَاَتْبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ وَجُنُودُهُ بَغْيًا وَعَدْوًا » **Firavun ve askerleri zulmetmek** -üstünlük tasarlayarak ezmek- **ve saldırmak** -ezmek- **üzere onları takip etti."** Onları takip etti, izledi.

Nitekim, « تَبِعْتُهُ وَاَتْبَعْتُهُ » denir ki bu, "onu izledim ve ardı sıra izlettim, peşine takıldım" demektir.

Ayetteki, « بَغْيًا » ve «عَدْوًا » kelimelerinin her ikisi de hal olarak mansubturlar. Ya da mefulü leh olarak mansubturlar.

« حَتّٰى اِذَا اَدْرَكَهُ الْغَرَقُ » **"Niyahet** (denizde) **boğulma haline gelince;"** Bu cümle üzerinde vakıf yapılmaz, durulmaz. Çünkü, « قَالَ اٰمَنْتُ » kavli, « اِذَا » edatının cevabıdır.

« قَالَ اٰمَنْتُ اَنَّهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا الَّذ۪ٓي اٰمَنَتْ بِه۪ بَنُٓوا اِسْرَٓائ۪يلَ وَاَنَا۠ مِنَ الْمُسْلِم۪ينَ » **"(Firavun): "Gerçekten İsrailoğullarının inandığı Tanrı'dan başka tanrı olmadığına ben de iman ettim. Ben de müslümanlardanım!" dedi.**

Âyetin bu kısmı, iman ile İslâm'ın mana bakımından bir olduğunun delilidir. Çünkü burada önce, « اٰمَنْتُ » demiş, sonra da, « وَاَنَا مِنَ الْمُسْلِم۪ينَ » buyurmuştur.

Firavun da aynı manayı tek ayette üç kez üç ibarede tekrar ederek, üzerine basa basa iman ettiğini, İslâm'ı kabul ettiğini söylemiştir ama bunu söylememesi gereken yerde ve zamanda söylemiştir, bunun için de kabul olunmamıştır. Oysa insanın mecbur kalmadığı bir sırada kendi isteğiyle tek bir defa söylemesi, iman etmiş olması için yeterlidir.

Kıraat imamlarından Hamza ve Ali Kisaî, « اَنَّهُ » kavlini, « اِنَّهُ » olarak kıraat etmişlerdir. Böyle okuyuşta bunu yeni bir cümle, istinaf cümlesi olarak kabul etmeleri ve « اٰمَنْتُ » kavlinden de bedel saymaları sebebiyledir. Bu iki imamın dışındaki kıraat imamları ise, "İman" kav-

linin sılası olan « ب » harfinin hazfiyle de fethalı olarak okumuşlardır.

٩١- ﴿آلْـئٰنَ وَقَدْ عَصَيْتَ قَبْلُ وَكُنْتَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ﴾

91. Şimdi mi iman ettin! Halbuki daha önce isyan etmiş ve bozgunculardan olmuştun.

« آلْـئٰنَ » **"Şimdi mi iman ettin!"**

Mecbur kaldığın bu sırada mı kıyamete inandın, boğulmaya başlayıp hayatından umudunu kestiğin bu saatte mi inandın? Söylendiğine göre Firavun, Tam boğulurken bunu söylemiştir. Burada asıl amil, « أَتُؤْمِنُ » kelimesidir.

« وَقَدْ عَصَيْتَ قَبْلُ وَكُنْتَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ » **"Halbuki daha önce isyan etmiş ve bozgunculardan olmuştun."** İman etmekten hem kendisi sapan ve hem de başkalarını iman etmekten saptıran, azdıran..

Rivayet olunduğuna göre Cebrail (a.s) ona bir fetva ile geldi burada şöyle soruluyordu:

-Acaba Emir ne buyurur. Bir adama ait olan bir köleyi düşünün. Bu köle efendisinin varlığından, malından yararlanıp yetişmiş, onun nimetiyle büyümüştür. Fakat bu köle sonra da efendisine karşı çıkıp ona nankörlükte bulunmuş, onun kendisi üzerindeki hakkını inkâr etmiş ve bir de kalkıp onun önünde beyliğini iddia ve ilan etmiş, Emir buna ne buyurur?

-O da içinde şu ifadelerin yer aldığı bir fetvayı yazar: Ebu'l-Abbas Velid Bin Mus'ap der ki: Efendisine karşı çıkan ve nimetlerine karşı nankörlük edip küfre sapan kölenin cezası denizde boğulmaktır.

İşte Firavun tam boğulmak üzere iken Cebrail (a.s) onun kendi eliyle yazdığı fetva ve fermanı ona verir ve o da hemen yazısını tanır.

٩٢- ﴿فَالْيَوْمَ نُنَجِّيكَ بِبَدَنِكَ لِتَكُونَ لِمَنْ خَلْفَكَ اٰيَةً وَإِنَّ كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ عَنْ اٰيَاتِنَا لَغَافِلُونَ﴾

92. Ey Firavun! Senden sonra geleceklere ibret olman için, bugün senin bedenini (cansız olarak) kurtaracağız. İşte insanlardan

bir çoğu, hakikate âyetlerimizden gafildirler.”

«فَالْيَوْمَ نُنَجِّيكَ بِبَدَنِكَ لِتَكُونَ لِمَنْ خَلْفَكَ اٰيَةً» **“(Ey Firavun!) Senden sonra geleceklere”** -Senden sonra gelecek olan insanlara yani İsrail oğullarına bir alamet, bir ders- **ibret olman için** -Çünkü İsrail oğullarının kendileri, Firavun’un boğulmayacağına bizzat inanmaktaydılar. Hatta Hz. Musa onlara, Firavun’un helâk edildiği haberini verince onlar buna inanmamış, onu tasdik etmemişlerdi. Allah da onu sahile attı, nihayet onu gözleriyle gördüler de öyle inandılar.

Bir diğer yoruma göre, «لِمَنْ خَلْفَكَ اٰيَةً» kavli, *“Senden sonra geleceklere ibret olman için”* «اٰيَةً» bir âyet kılınması manasına gelince bu da, Firavun’un nasıl bir Rab olduğu, Rablik davasına kalkışanın ne duruma düştüğü ortaya çıksın diyedir. Dolayısıyla Rablik iddiasına kalkışmanın muhal olduğunu, bu iddiada olanların sonlarının ne olduğu görülsün de ders çıkarılsın içindir. Onun sahip olduğu bu varlık, mülkünün büyüklüğü, gördüğünüz gibi sonuçta onu Rabbine isyana götürdü. Peki ya bu kadar imkânlara ve azamete rağmen böyle biri helak oluyorsa, acaba varlık ve güç bakımından durumları ondan daha altta olanlar için ne düşünülür ki?- **bugün senin bedenini cansız olarak kurtaracağız.”** Denizin dışında sudan uzak bir yere çıkarıp atacağız. Su onu sahile attı, adeta bir öküz halini almıştı.

« بِبَدَنِكَ » hal olarak gelmiştir. Yani cansız bir durumda olduğun bir şekilde..çünkü sen artık sadece cansız bir bedensin, cesetsin. Yalnızca bir beden ya da ceset halinde çıkarıp bırakacağız.

Ya da, « بِبَدَنِكَ » kavli ile, sapasağlam ve ondan hiçbir şeyi eksilmemiş, değişip bozulmamış olan cansız bir beden. Ya da üzerinde hiçbir giysi kalmamış olan çıplak bir bedenden başka değil. Ya da üzerindeki zırhın ile birlikte bir beden. Firavun’un altından bir zırhı vardı, onunla Firavun olduğu biliniyordu, durumu da o sayede ortaya çıkmıştı.

Ebu Hanife bu kelimeyi, « بِاَبْدَانِكَ » olarak okumuştur. Bu da şuna benzer: « هُوَ بِاَجْرَامِهِ » O bütün üzerindekilerle, günahlarıyla, demektir. Âyete gelince mana şöyledir: “Bütün bedeninle, hiçbir parçası eksik ol-

maksızın." Ya da bütün zırhlarıyla. Çünkü kendisi onlar arasında bununla meydana çıkmıştı.

« وَإِنَّ كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ عَنْ اٰيَاتِنَا لَغَافِلُونَ » **"İşte insanların birçoğu, hakikaten ayetlerimizden gafildirler."**

٩٣- ﴿ وَلَقَدْ بَوَّأْنَا بَنِي إِسْرَآئِيلَ مُبَوَّأَ صِدْقٍ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ فَمَا اخْتَلَفُوا حَتّٰى جَآءَهُمُ الْعِلْمُ إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِي بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴾

93. Andolsun ki biz İsrailoğullarını güzel bir yurda yerleştirdik ve onlara temiz nimetlerden rızık verdik. Kendilerine ilim gelinceye kadar ayrılığa düşmediler. Şüphesiz ki Rabbin, kıyamet günü onların, aralarında ihtilaf etmekte oldukları şeyler hakkında hükmedecektir.

« وَلَقَدْ بَوَّأْنَا بَنِي إِسْرَآئِيلَ مُبَوَّأَ صِدْقٍ » **"Andolsun ki Biz İsrail oğullarını gerçekten güzel bir yurda yerleştirdik."** Güzel, uygun, üzerinde yaşanılacak bir yer ve ortam sunduk. Buraları da Mısır ve Suriye'dir.

« وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ فَمَا اخْتَلَفُوا حَتّٰى جَآءَهُمُ الْعِلْمُ » **"Ve onlara temiz nimetlerden rızık verdik. Kendilerine ilim gelinceye kadar** -dinleri konusunda- **ayrılığa düşmediler."** Bunlar Tevrat hükümlerini yorumlamada anlaşmazlığa düştüler. Nitekim Hz. Muhammed (sav)'in de ümmeti Kur'an ayetlerini tevil etmede ihtilafa düşmüşlerdi. Ya da buradaki ilimden, Hz. Muhammed (sav)'in peygamberliğini bildikleri konusundaki ihtilaflarıdır. İsrail oğullarının ihtilafı, Hz. Peygamber (sav)'in sıfatı hakkındaki ihtilafı idi. Kendilerine ilim geldikten sonra bu, o mu değil mi konusundaki ihtilafları...

« إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِي بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ » **"Şüphesiz ki Rabbin, kıyamet günü onların, aralarında ihtilaf etmekte oldukları şeyler hakkında hükmedecektir."** Yani hakkı batıldan ayıracak ve herkese işlediğinin cezasını ve karşılığını verecektir.

94. – 99. ÂYETLER

فَإِنْ كُنْتَ فِي شَكٍّ مِمَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ فَاسْأَلِ الَّذِينَ يَقْرَؤُنَ
الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكَ لَقَدْ جَاءَكَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ
الْمُمْتَرِينَ ﴿٩٤﴾ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِ اللّٰهِ فَتَكُونَ
مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٩٥﴾ إِنَّ الَّذِينَ حَقَّتْ عَلَيْهِمْ كَلِمَتُ رَبِّكَ لَا
يُؤْمِنُونَ ﴿٩٦﴾ وَلَوْ جَاءَتْهُمْ كُلُّ آيَةٍ حَتّٰى يَرَوُا الْعَذَابَ الْأَلِيمَ
﴿٩٧﴾ فَلَوْلَا كَانَتْ قَرْيَةٌ آمَنَتْ فَنَفَعَهَا إِيمَانُهَا إِلَّا قَوْمَ يُونُسَ
لَمَّا آمَنُوا كَشَفْنَا عَنْهُمْ عَذَابَ الْخِزْيِ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا
وَمَتَّعْنَاهُمْ إِلٰى حِينٍ ﴿٩٨﴾ وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَآمَنَ مَنْ فِي الْأَرْضِ
كُلُّهُمْ جَمِيعًا أَفَأَنْتَ تُكْرِهُ النَّاسَ حَتّٰى يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ ﴿٩٩﴾

Meâli

94. Rasûlüm! Eğer sana indirdiğimizden (bu anlattığımız olaylardan) kuşkuda isen, senden önce kitab'ı (Tevratı) okuyanlara sor. Andolsun ki, Rabbinden sana hak gelmiştir. Sakın şüphecilerden olma!

95. Allah'ın âyetlerini yalanlayanlardan da olma, sonra ziyana uğrayanlardan olursun.

96. Gerçekten haklarında Rabbinin sözü (hükmü) sabit olanlar inanmazlar.

97. Onlara her türlü delil gelse bile, can yakıcı azabı görünceye kadar;

98. Yunus'un kavmi müstesna, (halkını yok ettiğimiz ülkelerden) herhangi bir ülke halkı, keşke (kendilerine azab gelmeden) iman etsede bu imanları kendilerine fayda verseydi! Yunus'un kavmi iman edince, kendilerinden dünya hayatındaki rüsvaylık azabını kaldırdık ve onları bir süre (dünya nimetlerinden) faydalandırdık.

99. (Rasulûm!) Eğer Rabbin dileseydi, yeryüzündekilerin hepsi elbette iman ederlerdi. O halde sen, inanmaları için insanları zorlayacak mısın?

Tefsiri

٩٤- ﴿ فَإِنْ كُنْتَ فِي شَكٍّ مِمَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ فَاسْأَلِ الَّذِينَ يَقْرَؤُنَ الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكَ لَقَدْ جَاءَكَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ ﴾

94. Rasûlüm! Eğer sana indirdiğimizden (bu anlattığımız olaylardan) kuşkuda isen, senden önce kitab'ı (Tevratı) okuyanlara sor. Andolsun ki, Rabbinden sana hak gelmiştir. Sakın şüphecilerden olma!

« فَإِنْ كُنْتَ فِي شَكٍّ مِمَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ فَاسْأَلِ الَّذِينَ يَقْرَؤُنَ الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكَ » **"Rasûlüm! Eğer sana indirdiğimizden (bu anlattığımız olaylardan) kuşkuda isen, senden önce kitab'ı (Tevratı) okuyanlara sor."**

Yüce Allah İsrailoğulları ile ilgili olarak burada bunlardan söz edince, ki bunlar aynı zamanda ehli kitap idiler. Burada ilmin onlara geldiği ifadesiyle, onları kendilerine ilim gelenler olarak nitelemiştir. Çünkü Hz. Peygamber (sav)'in Allah Resulü olduğuna dair Tevrat ve İncil'de yazılı bulunuyordu. Bu itibarla Kitap ehli Yahudi ve Hıristiyanlar kendi öz oğullarını tanıdıkları kadar Allah Resulü (sav)'ü tanıyorlardı. Burada, onların bu bilgilerinin aynı zamanda Kur'an'ın Allah tarafından gönderilen doğru bir kitap, Hz. Muhammed'in nübüvvetinin sahih olduğu gerçeğini de tekit ve teyit etmektedir. Bu hususta daha da ileri giderek şöyle buyuruluyor:

"Var sayalım ve takdir edelim ki sende de bir şüphe doğdu. -Yani Herhangi bir kimse bir konuda bir şüpheye düşerse, bunun yolu, meselesini çözümleyebilmek için hemen dini kurallara ve onun delillerine

başvurur ve bu alandaki ilim adamlarının incelemelerine gider, sen de öyle yap demek gibi- Bu takdirde hemen Kitap ehlinden olan alimlere bu işi sor. Çünkü onlar sana indirilen şeyin doğruluğunu ve sıhhatini iyi bilirler. Kaldı ki onlar senden başka kendilerine gelip başvuran kimselerin de problemlerini çözüme bağlamaktadırlar."

Bundan amaç, Yahudi din bilginlerinin, Allah Resûlüne indirilenlerin sıhhati ve doğruluğu konusunda kesin bilgi sahibi oldukları, bu özellikte oldukları gerçeğini belirtmektir. Yoksa bu hususta Allah Resûlü kesinlikle bir şüphe sahip değildir, bu manada bir vasıfla nitelenmemektedir. Daha sonra âyet şöyle devam ediyor:

«لَقَدْ جَٓاءَكَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ» **Andolsun ki, Rabbinden sana hak gelmiştir."** Yani sen de, tanık olduğun ve kesin olarak bildiğin gibi bu hak, sendeki apaçık mucize ve delillerle, parlak ve reddi, inkârı mümkün olmayacak burhanlarla zaten sabit olmuştur: "Sana gelen ve verilen şey haktır, gerçektir. Bunda asla şüpheye yer yoktur."

«فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ» **Sakın şüphecilerden olma!"** Burada atıf sebebiyle vakfetmek yoktur.

﴿وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِ اللّٰهِ فَتَكُونَ مِنَ الْخَاسِرِينَ﴾ -٩٥

95. Allah'ın âyetlerini yalanlayanlardan da olma, sonra ziyana uğrayanlardan olursun.

«وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِ اللّٰهِ فَتَكُونَ مِنَ الْخَاسِرِينَ» **"Allah'ın âyetlerini yalanlayanlardan da olma, sonra ziyana uğrayanlardan olursun."** Halen sürdürdüğün şüphesizlik durumunu, Allah'ın âyetlerini inkâr etmeme halini devam ettir ve bunda sebat et. Ya da bu bir bakıma heyecanlandırma ve harekete geçirme anlamında bir ifade tarzıdır. Tıpkı Rabbimizin şu kavli gibi: **"Sakın kafirlere arka çıkma!"** *(Kasas,86)* Keza şu kavli gibi: **"Allah'ın ayetleri sana indirildikten sonra, artık sakın onlar seni bu ayetlerden alıkoymasınlar."** *(Kasas,87)* Kısaca bu, Allah Resulü'nün bir yanlışa düşeceğinden değil, onun sebatını ve devamlılığını daha çok sağlamak, onu korumak, masumluğunu göstermek içindir. İşte bunun içindir ki Resulullah (sav) vahyin nüzulü sırasında şöyle buyurmuştur:

"Ben şüphe de etmiyorum, soracak da değilim. Aksine ben,

bunun gerçek olduğuna tanıklık ederim."[15]

Ya da her ne kadar bu hitap Allah Resulü (sav) efendimize yapılmış ise de, asıl murat olunan onun ümmetidir. Yani; "eğer siz, indirdiğim şeylerde herhangi bir şüphede iseniz..." demektir. Kısaca tıpkı yüce Allah'ın şu kavli gibidir: **"Ve size, sapıklığın her çeşidinden sizi kurtaracak olan apaçık bir Kur'an indirdik."** *(Nisa,174)* Dolayısıyla duyup da şüphe edebilecek ihtimali olan herkesedir bu hitap. Bu adeta şu Arap atasözü gibidir: "Kardeşin sana zorluk çıkarırsa sen ona kolaylık göster."

Yahut da, « فَإِنْ كُنْتَ » kavlinin başında yer alan, «إِنْ» edayı nefiy yani olumsuzluk içindir. Yani, "Sen şüphe ediyor değilsin ki, sorma gereği duyasın." Yani biz sana şüphecisin anlamında sorman için emretmiyoruz. Fakat daha kesin ve yakin bilgiye sahip olasın için yapıyoruz. Bu adeta Hz. İbrahim (a.s)'in ölülerin diriltilmesini görmeyi istemesi gibi bir şeydir.

Eğer, « إِنْ » edatının nefiy anlamında olması için, bu edattan sonra bir « إلاّ » edatı gelmesi gerekmez mi? örneğin;

«إِنِ الْكَافِرُونَ إِلَّا فِي غُرُورٍ» *(Mülk,20)* ayetinde görüldüğü gibi. Ne dersin?" diye sorarsan, cevabım şudur: Bu, aslında gerekli olan bir şey değildir. Görmez misin yüce Allah şu ayetinde bak bu « إلاّ » edatı olmaksızın, «إِنْ » edatını nefiy anlamında getirmiştir.

İşte ayet: " إِنْ أَمْسَكَهُمَا مِنْ أَحَدٍ مِنْ بَعْدِهِ" *(Fatır,41)* Görüldüğü gibi bu ayette, «إِنْ » edatından sonra, «إلاّ » edatı gelmemiştir.

٩٦- ﴿إِنَّ الَّذِينَ حَقَّتْ عَلَيْهِمْ كَلِمَتُ رَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ﴾

96. Gerçekten haklarında Rabbinin sözü (hükmü) sabit olanlar inanmazlar.

« إِنَّ الَّذِينَ حَقَّتْ عَلَيْهِمْ كَلِمَتُ رَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ » **"Gerçekten hak-**

[15] İbn Cerir, *Tefsir*;11/168

larında Rabbinin sözü (hükmü) sabit olanlar inanmazlar."

-Levh-i Mahfuz'da Allah'ın yazmış olduğu sözü, hükmü sabit olmuştur, yüce Allah, meleklerine onların kafir kimseler olarak öleceklerini haber vermişti. Ya da yüce Allah'ın, **"Onları kesinlikle cehenneme dolduracağım..."** *(A' raf,18)* buyruğunun kesinleşmesidir.

Burada, «لَا يُؤْمِنُونَ» kavli üzerinde vakf yoktur. Çünkü makabline taalluk etmektedir.

٩٧- ﴿وَلَوْ جَآءَتْهُمْ كُلُّ اٰيَةٍ حَتّٰى يَرَوُا الْعَذَابَ الْاَل۪يمَ﴾

97. Onlara her türlü delil gelse bile, can yakıcı azabı görünceye kadar;

«وَلَوْ جَآءَتْهُمْ كُلُّ اٰيَةٍ حَتّٰى يَرَوُا الْعَذَابَ الْاَل۪يمَ» **"Onlara her türlü delil gelse bile, can yakıcı azabı görünceye kadar;"**

Yeis halinde iman etmenin de yararı kendilerine bir olmayacaktır." Mealde de belirttiğimiz gibi yeis halinde yani hiçbir umudu kalmadığı bir anda iman etmiş olması kişiye bu imanı fayda vermez. Ya da kıyamet anında ve o günde onlardan o an iman etmiş olmaları, kabul edilmeyecektir.

٩٨- ﴿فَلَوْلَا كَانَتْ قَرْيَةٌ اٰمَنَتْ فَنَفَعَهَٓا ا۪يمَانُهَٓا اِلَّا قَوْمَ يُونُسَۜ لَمَّٓا اٰمَنُوا كَشَفْنَا عَنْهُمْ عَذَابَ الْخِزْيِ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَمَتَّعْنَاهُمْ اِلٰى ح۪ينٍ﴾

98. Yunus'un kavmi müstesna, (halkını yok ettiğimiz ülkelerden) herhangi bir ülke halkı, keşke (kendilerine azab gelmeden) iman etsede bu imanları kendilerine fayda verseydi! Yunus'un kavmi iman edince, kendilerinden dünya hayatındaki rüsvaylık azabını kaldırdık ve onları bir süre (dünya nimetlerinden) faydalandırdık.

«فَلَوْلَا كَانَتْ قَرْيَةٌ اٰمَنَتْ فَنَفَعَهَٓا ا۪يمَانُهَٓا» **"Yunus'un kavmi müstesna, (halkını yok ettiğimiz ülkelerden) herhangi bir ülke halkı, keşke (kendilerine azab gelmeden) iman etsede bu imanları kendilerine fayda verseydi!"**

«فَلَوْلَا كَانَتْ قَرْيَةٌ اٰمَنَتْ» Bizim kendilerini helâk etmek suretiyle

ortadan kaldırdığımız ülkeler içinden tek bir ülke, küfürlerinde tevbe ederek iman etmiş olsalardı ya? Henüz azap gelip çatmadan samimi ve dürüst olarak inansalardı olmaz mıydı? Firavun gibi ta boğulma anına kadar imanlarını geciktirenler gibi geciktirmeselerdi ya? « فَنَفَعَهَا إِيمَانُهَا » böylece o ülkeler halkının imanları kendilerine yarar sağlasaydı olmaz mıydı? Kendi serbest rızalarıyla vaktinde iman edip Allah'ın da imanlarını kabul etmesini kazansalardı olmaz mıydı?

« إِلَّا قَوْمَ يُونُسَ » **"Yunus'un kavmi müstesna."** Buradaki istisna munkatı istisnadır. Yani, "Ancak Yunus'un kavmi öyle değil, bunlar müstesna." Ya da bu istisna muttasıl istisnadır. Cümle ise nefiy anlamında bir cümledir. Sanki şöyle denilmektedir: "Helak olan ülkeler halkından hiçbirisi iman etmedi. Sadece Yunus'un kavmi iman etti." « قَوْمَ» kelimesinin mansub olması ise, istisna edatının asli görevine göredir.

« لَمَّا اٰمَنُوا كَشَفْنَا عَنْهُمْ عَذَابَ الْخِزْيِ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَمَتَّعْنَاهُمْ إِلٰى حِينٍ» **"Yunus'un kavmi iman edince, kendilerinden dünya hayatındaki rüsvaylık azabını kaldırdık ve onları bir süre (dünya nimetlerinden) faydalandırdık."** Ecellerinin bitimine kadar...

Rivayete göre Hz. Yunus, Musul sınırları içerisinde bulunan Ninova halkına peygamber olarak gönderilmişti. Fakat o toplum kendisini yalanladı. O da toplumuna öfkelenip Ninova'yı terketti. Ancak Ninova halkı Hz. Yunus'u aralarında bulamayınca, azabım gelip kendilerini yakalamasından korktular. Pişmanlık duydular. Bunun üzerine hepsi de zayıflıklarını, zelil ve hakir olduklarını, ellerinden hiçbir şeyin gelmediğini simgeleyen yoksulluk ve tevazu, alçak gönüllülük anlamında kıldan sert giysilerini giyindiler. Kırk gece seslerini avaz avaz yükselterek feryad etmeye, ağlamaya başladılar. Hepsi de, kadınlarını, çocuklarını, hayvanlarını da alarak sahraya, geniş bir alana çıktılar. Çocuklu kadınlarla çocuklarının arasını, hayvanlarla yavrularını birbirinden ayırdılar. Hepsi birbirlerinin haline acırak ve başlarına gelecek olanlardan korkarak iyice hassaslaşmış bir gönül diliyle birbirlerine kucak açıyor, birbirlerine sarılıyorlardı. Açık olarak iman ettiklerini, yaptıklarından dönüp tevbe ettiklerini dile getiriyorlardı. İşte onların bu samimi tevbeleri sebebiyle yüce Allah onlara merhamet etti, onlardan azabı kaldırdı. Günlerden Aşure idi ve Cuma gününe tesadüf etmişti. Hatta öyle ki birbirlerine karşı

yaptıkları haksızlıkları ortadan kaldırmaya gayret gösteriyorlardı. Nitekim eğer biri birisine ait bir taş parçasını almış ve binasının temelinde kullanmışsa ve sahibinin de bundan haberi yokmuşsa, gidip o taşı evinin temelinden çıkarıp getirip sahibine vermiştir.

Bir rivayete göre, azabın kendilerine ineceği anı gördüklerinde, hemen hayatta kalmış olan alimlerinden yaşlı bir zata giderler, ondan sonlarının ne olacağını sorarlar. O da kendilerine şöyle dua etmelerini söyler: **"Ey hiçbir canlının olmadığı zaman hep var olup hayat sahibi olan Rabbim! Ey ölüleri dirilten hayat sahibi Rabbim! Ey hep diri olan hayat sahibi ölmez Rabbim! Senden başka ilâh yoktur, sadece Sen varsın Rabbim!"**

Bunun üzerine yüce Allah da onlardan azabı kaldırdı. Fudayl İbn İyad diyor ki –Allah ruhunu kutsasın-: Onlar şöyle dua ediyorlardı: "**Allah'ım! Doğrusu günahlarımız büyüdükçe büyüdü, oysa Sen bizim günahlarımızı bağışlamakta, onları silmekte en büyüksün, en yücesin. Rabbimiz! Sen, sana yakışır olanıyla bize muamele buyur. Yoksa bizim layık olduğumuz muameleyi bize uygulama, reva göreme!"**

٩٩- ﴿وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَآمَنَ مَنْ فِي الْأَرْضِ كُلُّهُمْ جَمِيعًا أَفَأَنْتَ تُكْرِهُ النَّاسَ حَتَّى يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ﴾

99. (Rasulûm!) Eğer Rabbin dileseydi, yeryüzündekilerin hepsi elbette iman ederlerdi. O halde sen, inanmaları için insanları zorlayacak mısın?

«وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَآمَنَ مَنْ فِي الْأَرْضِ كُلُّهُمْ جَمِيعًا» **"(Rasulûm!) Eğer Rabbin dileseydi, yeryüzündekilerin hepsi elbette iman ederlerdi."**

Burada, «جَمِيعًا» kelimesi haldir. İmanda bir araya gelirlerdi, onun üzerinde mutabık kalırlardı. Bu konuda herhangi bir ayrılığa düşmezlerdi.

Yüce Allah, kudretinin kemâlinden, üstünlüğünden ve meşietinin yani dilemesinin geçerli olduğundan, nüfuzundan şöyle haber vermektedir: "Yani Allah dilemiş olsaydı yeryüzündekilerin hepsi iman ederlerdi. Ancak Allah, kendi özgür aklı ve tercihiyle, seçimiyle kendisine

iman edeceklerini ezeli ilminde bildiği gibi iman etmelerini diledi, yine kendi özgür seçimleri sonucu küfrü tercih edeceklerini ve iman etmeyeceklerini ezeli bilgisiyle bildi."

Ancak Mutezilenin görüşü şöyledir: "Burada Meşietten murat, zoraki ve mecburi manada bir meşiettir. Yani; "Eğer Allah bunlarda zorunlu olarak iman etmelerini yaratmışsa, mutlaka iman edecekler, başka bir tercih yapamayacak şekilde var etmişse, bunlar da mutlaka iman edeceklerdir. Fakat Allah bunların iman etmelerini ihtiyarlarına bıraktı, onlar da iman etmediler delilleri de bu âyetin gelen şu kısmıdır:

« أَفَأَنْتَ تُكْرِهُ النَّاسَ حَتَّى يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ » **"O halde sen, inanmaları için insanları zorlayacak mısın?"** Yani iman konusunda, ikrah ve cebretme meşieti yani isteği sana ait değildir, bu, sadece bana aittir." İşte bu düşünce bozuktur, sakattır. Bozuk ve sakatlığına gelince durum şöyledir:

"İman, kula ait bir fiildir. Dolayısıyla kula ait olan bir fiil de ancak kulun kudreti ve gücü ile meydana gelir. Böyle bir şey de ancak kişinin kendi özgür seçimiyle olabilir, onun seçimi ya da ihtiyarı olmaksızın bu, gerçekleşmez."

Bize yani Ehli Sünnete göre bunun tevili ya da yorumu şöyledir: "Yüce Allah'ın bir lütfu ve ihsanı vardır. Eğer Allah bunu kullarına verirse, onlar da kendi ihtiyarları yani seçenekleri ile hepsi de iman ederler. Fakat Allah, onların iman etmeyeceklerini biliyordu, bunun için de onlara bu manada lütufta bulunmadı. Bu ise muvaffakiyet demektir. Onlar bu muvaffakiyeti hakketmediler.

« أَفَأَنْتَ » kelimesinin başında yer alan soru edatı, nefiy manasındadır. Mana şöyledir: "Ey Muhammed! Sen onları iman etmeye zorlayamazsın, buna malik ve sahip değilsin Çünkü bu, tasdik etmeyi, doğrulamayı ve ikrarı gerektirir, bunlarla olur. Dolayısıyla bir kimseyi tasdik etmeye zorlamak, mecbur bırakmak mümkün olmaz.

❁ ❁ ❁

100. – 109. ÂYETLER

وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ اَنْ تُؤْمِنَ اِلاَّ بِاِذْنِ اللّٰهِ ۜ وَيَجْعَلُ الرِّجْسَ عَلَى الَّذٖينَ لاَ يَعْقِلُونَ ﴿١٠٠﴾ قُلِ انْظُرُوا مَاذَا فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ ۜ وَمَا تُغْنِى الْاٰيَاتُ وَالنُّذُرُ عَنْ قَوْمٍ لاَ يُؤْمِنُونَ ﴿١٠١﴾ فَهَلْ يَنْتَظِرُونَ اِلاَّ مِثْلَ اَيَّامِ الَّذٖينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِهِمْ ۜ قُلْ فَانْتَظِرُوا اِنّٖى مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِرٖينَ ﴿١٠٢﴾ ثُمَّ نُنَجّٖى رُسُلَنَا وَالَّذٖينَ اٰمَنُوا كَذٰلِكَ ۚ حَقًّا عَلَيْنَا نُنْجِ الْمُؤْمِنٖينَ ﴿١٠٣﴾ قُلْ يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ اِنْ كُنْتُمْ فٖى شَكٍّ مِنْ دٖينٖى فَلَٓا اَعْبُدُ الَّذٖينَ تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَلٰكِنْ اَعْبُدُ اللّٰهَ الَّذٖى يَتَوَفّٰيكُمْ ۚ وَاُمِرْتُ اَنْ اَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنٖينَ ۙ ﴿١٠٤﴾ وَاَنْ اَقِمْ وَجْهَكَ لِلدّٖينِ حَنٖيفًا ۚ وَلاَ تَكُونَنَّ مِنَ الْمُشْرِكٖينَ ﴿١٠٥﴾ وَلاَ تَدْعُ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لاَ يَنْفَعُكَ وَلاَ يَضُرُّكَ ۚ فَاِنْ فَعَلْتَ فَاِنَّكَ اِذًا مِنَ الظَّالِمٖينَ ﴿١٠٦﴾ وَاِنْ يَمْسَسْكَ اللّٰهُ بِضُرٍّ فَلاَ كَاشِفَ لَهُٓ اِلاَّ هُوَ ۚ وَاِنْ يُرِدْكَ بِخَيْرٍ فَلاَ رَٓادَّ لِفَضْلِهٖ ۜ يُصٖيبُ بِهٖ مَنْ يَشَٓاءُ مِنْ عِبَادِهٖ ۜ وَهُوَ الْغَفُورُ الرَّحٖيمُ ﴿١٠٧﴾ قُلْ يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَٓاءَكُمُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ ۚ فَمَنِ اهْتَدٰى فَاِنَّمَا يَهْتَدٖى لِنَفْسِهٖ ۚ وَمَنْ ضَلَّ فَاِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا ۚ وَمَٓا اَنَا عَلَيْكُمْ

بِوَكِيلٍ ﴿١٠٨﴾ وَاتَّبِعْ مَا يُوحَىٰ إِلَيْكَ وَاصْبِرْ حَتَّىٰ يَحْكُمَ اللَّهُ ۚ وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ ﴿١٠٩﴾

Meâli

100. Allah'ın izni olmadan hiç kimse inanamaz. O, akıllarını kullanmayanları murdar (inkârcı) kılar.

101. De ki: "Göklerde ve yerde neler var, bakın da ibret alın" Fakat inanmayan bir topluma deliller ve uyarılar fayda sağlamaz.

102. Onlar, kendilerinden önce gelip geçmiş toplumların (acıklı) günlerinin benzerlerinden başkasını mı bekliyorlar? De ki: Haydi bekleyin! Şüphesiz ben de sizinle beraber bekleyenlerdenim.

103. Biz, sonra Peygamberlerimizi ve aynı şekilde iman edenleri kurtarırız. İnananları üzerimize bir borç olarak kurtaracağız.

104. De ki: "Ey insanlar! Benim dinimden şüphede iseniz (bilin ki) ben Allah'ı bırakıp da sizin taptıklarınıza tapmam, fakat ancak sizi öldürecek olan Allah'a kulluk ederim. Bana mü'minlerden olmam emrolundu."

105. "Ve (bana) hanîf (Allah'ın birliğini tanıyıcı) olarak yüzünü dine çevir, sakin müşriklerden olma, diye (emredildi)"

106. Allah'ı bırakıp da sana fayda veya zarar vermeyecek şeylere tapma. Eğer bunu yaparsan, takdirde sen mutlaka zalimlerden olursun.

107. Eğer Allah sana bir zarar, dokundurursa onu yine O'ndan başka girecek yoktur. Eğer sana bir hayır dilerse, o'nun keremini geri çevirecek de yoktur. O, hayrını kullarından dilediğine eriştirir. Ve o bağışlayandır, esirgeyendir.

108. De ki: Ey insanlar! Size Rabbinizden Hak (Kur'an) gelmiştir. Artık kim doğru yola gelirse, ancak kendisi için gelecektir. Kim de saparsa, o da ancak kendi aleyhine sapacaktır. Ben sizin üzerinize vekil değilim. (sadece tebliğ etmekle memurum)

109. (Rasûlüm!) Sen, sana vahyolunana uy ve Allah hükmedinceye kadar sabret. O hakimlerin en hayırlısıdır.

Tefsiri

١٠٠- ﴿وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ اَنْ تُؤْمِنَ إِلاَّ بِإِذْنِ اللهِ وَيَجْعَلُ الرِّجْسَ عَلَى الَّذِينَ لاَ يَعْقِلُونَ﴾

100. Allah'ın izni olmadan hiç kimse inanamaz. O, akıllarını kullanmayanları murdar (inkârcı) kılar.

«وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ اَنْ تُؤْمِنَ إِلاَّ بِإِذْنِ اللهِ» **"Allah'ın izni olmadan hiç kimse inanamaz." "O, akıllarını kullanmayanları murdar (inkârcı) kılar."** Ya da şeytanı onların başına musallat kılar.

١٠١- ﴿قُلِ انْظُرُوا مَاذَا فِى السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا تُغْنِى الْآيَاتُ وَالنُّذُرُ عَنْ قَوْمٍ لاَ يُؤْمِنُونَ﴾

101. De ki: "Göklerde ve yerde neler var, bakın da ibret alın" Fakat inanmayan bir topluma deliller ve uyarılar fayda sağlamaz.

«قُلِ انْظُرُوا مَاذَا فِى السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ» **"De ki: "Göklerde ve yerde** -özellikle gece ile gündüzün değişmesiyle, ekin, meyve ve ürünlerin çıkmasıyla- **neler** - ders çıkarılacak ne gibi mucizeler, deliller- **var,** - bunlardan ders çıkarmak ve ibret almak gözüyle- **bakın da ibret alın!"**

«وَمَا تُغْنِى الْآيَاتُ وَالنُّذُرُ عَنْ قَوْمٍ لاَ يُؤْمِنُونَ» **"Fakat inanmayan bir topluma deliller ve uyarılar fayda sağlamaz"** Çünkü bunlar akletmeyenlerdir. «وَمَا تُغْنِى» kavlindeki «مَا» edatı nefiy içindir.

١٠٢- ﴿فَهَلْ يَنْتَظِرُونَ إِلاَّ مِثْلَ اَيَّامِ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِهِمْ قُلْ فَانْتَظِرُوا إِنِّى مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِرِينَ﴾

102. Onlar, kendilerinden önce gelip geçmiş toplumların (acıklı) günlerinin benzerlerinden başkasını mı bekliyorlar? De ki: Haydi bekleyin! Şüphesiz ben de sizinle beraber bekleyenlerdenim.

«فَهَلْ يَنْتَظِرُونَ إِلاَّ مِثْلَ اَيَّامِ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِهِمْ» **"Onlar, kendilerinden önce gelip geçmiş toplumların (acıklı) günlerinin benzerle-**

rinden başkasını mı bekliyorlar?" Yani daha önce gelip geçmiş toplumların başına gelen, yüce Allah tarafından meydana getirilen olaylar gibisini mi? Nitekim Arapların kendi aralarında olaylar diye andıkları ve içinde yaşadıkları olayların geçtiği günler manasınadır. Buradaki ifade de buna benze bir ifadedir.

«قُلْ فَانْتَظِرُوٓا اِنّ۪ي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِر۪ينَ» **"De ki: Haydi bekleyin! Şüphesiz ben de sizinle beraber bekleyenlerdenim."**

١٠٣- ﴿ثُمَّ نُنَجّ۪ي رُسُلَنَا وَالَّذ۪ينَ اٰمَنُوا كَذٰلِكَۚ حَقًّا عَلَيْنَا نُنْجِ الْمُؤْمِن۪ينَ﴾

103. Biz, sonra Peygamberlerimizi ve aynı şekilde iman edenleri kurtarırız. İnananları üzerimize bir borç olarak kurtaracağız.

«ثُمَّ نُنَجّ۪ي رُسُلَنَا» Bu cümle, bundan önceki âyette geçen «اِلَّا مِثْلَ اَيَّامِ الَّذ۪ينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِهِمْ» kavlinin delalet ettiği mahzuf bir cümle üzerine matuf bulunmaktadır. Sanki burada şöyle denilmektedir: "Biz toplumları helâk ederiz."

«ثُمَّ نُنَجّ۪ي رُسُلَنَا» **"Biz, sonra peygamberlerimizi kurtarırız."** Diye geçmişteki durumların hikâye edilip anlatılması gibi. «ثُمَّ نُنَجّ۪ي رُسُلَنَا وَالَّذ۪ينَ اٰمَنُوا» **"Biz, sonra peygamberlerimizi ve onlara** -onlarla birlikte- aynı şekilde **iman edenleri kurtarırız."**

«كَذٰلِكَ حَقًّا عَلَيْنَا نُنْجِ الْمُؤْمِن۪ينَ» **"İnananları üzerimize bir borç olarak kurtaracağız."** Tıpkı şu anlattığımız kurtarma hikayesi gibi, sizden mümin olanları da kurtaracak ve müşrikleri de helak edeceğiz.

«حَقًّا عَلَيْنَا» kavli burada muterize, cümlesidir. Yani, "Bu, bize gerçek olarak borç oldu. Kıraat imamlarından Hafs ile Ali Kisaî, «نُنَجّ۪ي» kavlini şeddesiz olarak, «نُنْجِي» tarzında okumuşlardır.

١٠٤- ﴿قُلْ يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ اِنْ كُنْتُمْ ف۪ي شَكٍّ مِنْ د۪ين۪ي فَلَٓا اَعْبُدُ الَّذ۪ينَ

تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَلٰكِنْ اَعْبُدُ اللّٰهَ الَّذٖى يَتَوَفّٰيكُمْ ۚ وَاُمِرْتُ اَنْ اَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنٖينَ ﴾

104. De ki: "Ey insanlar! Benim dinimden şüphede iseniz (bilin ki) ben Allah'ı bırakıp da sizin taptıklarınıza tapmam, fakat ancak sizi öldürecek olan Allah'a kulluk ederim. Bana mü'minlerden olmam emrolundu."

« قُلْ يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ اِنْ كُنْتُمْ فٖى شَكٍّ مِنْ دٖينٖى » **"De ki: "Ey insanlar! Benim dinimden şüphede iseniz"** İşte benim dinim budur. O halde onun özelliklerini dinleyin. Sonra da dininin özelliklerini şöyle açıklıyor:

« فَلَٓا اَعْبُدُ الَّذٖينَ تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ » **"(Bilin ki) ben Allah'ı bırakıp da sizin taptıklarınıza tapmam."**

« وَلٰكِنْ اَعْبُدُ اللّٰهَ الَّذٖى يَتَوَفّٰيكُمْ » **"Fakat ancak sizi öldürecek olan Allah'a kulluk ederim."**

Öldürecek olan... bu ayette durumu "öldürme" ifadesiyle dile getirdi ki bu inkarcılara, gerçek manada kendisinden korkulması gereken ve buna layık olan Allah olduğunu göstererek uyanmalarını sağlamaktır. Ondan sakınılmasını göstermek, hiçbir şeye kadir olmayan şeylerin mabud kabul etmemelerini temin içindir.

« وَاُمِرْتُ اَنْ اَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنٖينَ » **"Bana mü'minlerden olmam emrolundu."**

« اَنْ اَكُونَ » kavli, « بِاَنْ اَكُونَ » demektir. Yani, Rabbimin bana verdiği akla göre, Allah bana bununla emretti, Kitabında bana vahyolunduğu ve bildirildiği gibi, bana böyle emir buyurdu.

١٠٥ - ﴿ وَاَنْ اَقِمْ وَجْهَكَ لِلدّٖينِ حَنٖيفًا ۚ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُشْرِكٖينَ ﴾

105. "Ve (bana) hanîf (Allah'ın birliğini tanıyıcı) olarak yüzünü dine çevir, sakin müşriklerden olma, diye (emredildi)"

« وَاَنْ اَقِمْ وَجْهَكَ لِلدّٖينِ حَنٖيفًا » **"Ve (bana) hanîf (Allah'ın birliğini tanıyıcı) olarak yüzünü dine çevir,"**

Burada, « وَاَنْ اَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ » kavli, « وَاُوحِيَ اِلَيَّ اَنْ اَقِمْ » takdirindedir, mealde de buna dikkat edilmiştir. Bu şekilde, « وَاُمِرْتُ » kavliyle aralarında bir uyum olsun istenmiştir. Yani; "Yüzün ile Allah'ın sana emrettiği şeylere yönel" ya da, "Allah'a dön, o doğrultuda yürü, sakın sağa ve sola değer verme, iltifat etme, dönüp bakma!" demektir.

« حَنِيفًا » kelimesi, « لِلدِّينِ » kavlinden veya, « وَجْهَ » kavlinden haldir. « وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِينَ » **"Sakın müşriklerden olma!" diye emredildi.**

١٠٦- ﴿وَلَا تَدْعُ مِنْ دُونِ اللهِ مَا لَا يَنْفَعُكَ وَلَا يَضُرُّكَ فَإِنْ فَعَلْتَ فَإِنَّكَ إِذًا مِنَ الظَّالِمِينَ﴾

106. Allah'ı bırakıp da sana fayda veya zarar vermeyecek şeylere tapma. Eğer bunu yaparsan, takdirde sen mutlaka zalimlerden olursun.

«وَلَا تَدْعُ مِنْ دُونِ اللهِ مَا لَا يَنْفَعُكَ وَلَا يَضُرُّكَ» **"Sakın Allah'ı bırakıp da** -dua etmen ve çağırman durumunda- **sana fayda veya** –aşağılaman halinde sana- **zarar vermeyecek olan şeylere tapma."**

« فَإِنْ فَعَلْتَ » **"Eğer bunu yaparsan"** Eğer sana ne bir yararı ve ne de bir zararı olmayan bu şeylere, Allah'ı bırakıp kulluk edersen, dua edip çağırırsan. Burada uzatmamak için konuyu kısaca "**eğer işlersen**" diye fiil ile durumu özetlemektedir.

« فَإِنَّكَ إِذًا مِنَ الظَّالِمِينَ » **"O takdirde sen mutlaka zalimlerden olursun.** Çünkü Allah'a şirk koşmak en büyük zulümdür" diye de bana yasak getirildi." Âyetteki, « إِذًا » kelimesi, şartın cevabıdır, mukadder yani var sayılan bir soruya cevaptır. Sanki burada, birisi, Puta tapanların ardından gidenlerin durumu ve sonu nasıl olacak diye bir soru yöneltiyor gibi, cevap veriliyor ve onların da zalimlerden olacağı bildiriliyor. Çünkü Allah'a şirk koşmaktan daha büyük bir zulüm yoktur.

١٠٧- ﴿وَإِنْ يَمْسَسْكَ اللّٰهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهُ إِلَّا هُوَ وَإِنْ يُرِدْكَ بِخَيْرٍ فَلَا رَادَّ لِفَضْلِهِ يُصِيبُ بِهِ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَهُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ﴾

107. Eğer Allah sana bir zarar, dokundurursa onu yine O'ndan başka girecek yoktur. Eğer sana bir hayır dilerse, o'nun keremini geri çevirecek de yoktur. O, hayrını kullarından dilediğine eriştirir. Ve o bağışlayandır, esirgeyendir.

« وَإِنْ يَمْسَسْكَ اللّٰهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهُ إِلَّا هُوَ » **"Eğer Allah sana bir zarar** -bir hastalık- **dokundurursa** -isabet ettirirse-, **onu Ondan** –Allah'tan- **başka giderecek yoktur. Eğer sana bir hayır,** -bir güzellik, bir nimet, bir saadet, bir afiyet-, **dilerse, Onun bu keremini** -muradettiği şeyi- **çevirecek de yoktur. O** hayrını **kullarından dilediğine eriştirir.**- Yüce Allah bu âyetiyle korku ile umutvar olma arzusunu duymanın Allah'tan başka hiçbir kimseden olmayacağını kesin olarak bildirmekte ve burada bu konuya son noktayı koymaktadır. Bir kimse eğer bir beklenti içinde olacaksa, Bunu Rabbinden beklemeli, eğer birinden korkacaksa O da Rabbi olmalıdır.- **ve O bağışlayandır** -belaları önleyen, günâhları örten- **esirgeyendir** vermek ve bahşeylemekle de ihsanı bol olandır.

Yüce Allah putlara tapmayı, onlara kullukta bulunmayı yasakladıktan ve bunların herhangi bir yarar sağlama ve zarar verme gibi özelliklerinin olmadığını belirttikten sonra, zarar verecek olanın da yarar sağlayacak olanın da bizzat kendisi olduğunu açıklamış bulunmaktadır. Çünkü eğer sana bir zarar eriştirecek olsa, yine o zararı ancak O önleyebilir, o kaldırabilir, başkası değil, sadece ve sadece O. Peki ya hiçbir şuura sahip olmayan şu akılsız cansız varlıklar insana ne yapabilirler ki?

Aynı şekilde eğer Allah sana bir hayır, bir iyilik eriştirmeyi murad etse, yüce Allah'ın senin için muradettiği lütfu, ihsanı, fazlı ve keremi de reddedebilecek, geri çevirebilecek hiçbir kimse yoktur, olamaz da, Peki ya putlar bunu hiç becerebilirler mi?

O halde gerçekten başkası değil, kendisine dönülmeye, yüz döndürülmeye en layık olan, kulluk yapılmasına en hak kazanan sadece ve sadece Odur, başkası asla değildir.

Rabbimizin bu âyeti, şu kavlinden daha net ve daha beliğ bir şekilde ve daha mübalağalı olarak durumu ortaya koymaktadır. Evet! Şu

âyetten daha beliğ:

«اِنْ اَرَادَنِيَ اللّٰهُ بِضُرٍّ هَلْ هُنَّ كَاشِفَاتُ ضُرِّه۪ٓ اَوْ اَرَادَن۪ي بِرَحْمَةٍ هَلْ هُنَّ مُمْسِكَاتُ رَحْمَتِه۪» **"Eğer Allah bana bir zarar vermek isterse, Allah'ı bırakıp da taptıklarınız, Onun verdiği zararı giderebilir mi? Yahut Allah, bana bir rahmet dilerse, onlar Onun bu rahmetini önleye bilirler mi?"** *(Zümer,38)*

Dikkat edilirse iki âyetten birinde "**Eriştirmek, erdirmek, isabet ettirmek**" manalarına gelen kelimeyi zikretmiş, bu âyette bu kelime kullanılmış, Zümer sûresindeki ayette ise, "Muradetmek, dilemek" manalarına gelen kelime zikredilmiştir.

Yani buradaki ayette, «يَمْسَسْكَ» ve «يُصِيبُ» kelimeleri zikredildiği halde, diğer âyette, «اَرَادَ» fiili zikredilmiştir. Sanki böylece yüce Allah her iki şeyi de murad etmeyi zikrediyor gibidir. Çünkü muradetme ve isabet ettirme zarar ve iyilik vermenin her birinde de vardır. Dolayısıyla yüce Allah'ın bu iki şeyi muradettiği zaman, bu ikisin geri çevirebilecek bir kimse ve güç yoktur. Aynı şekilde bu ikisini isabet ettirdiklerinden de yine onları izale edebilecek, ortadan kaldırabilecek yoktur. Sadece burada, « مَسَّ » yani dokundurma ifadesini zikretmekle cümleyi daha öz ve veciz olarak ortaya koymuştur. Bu ise, ikisinden birinde, "İsabet" kelimesi ile, diğerinde ise, "irade" kelimesiyle anlatılmıştır. Böylece söylenmemiş olan şey hatırlansın, ona da delalet etsin diye zikredilmiştir.

Örneğin yüce Rabbimizin; « يُص۪يبُ بِه۪ مَنْ يَشَٓاءُ مِنْ عِبَادِه۪ » âyetinde hayrın, iyiliğin isabeti zikredilmiştir.

١٠٨- ﴿ قُلْ يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَٓاءَكُمُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْۚ فَمَنِ اهْتَدٰى فَاِنَّمَا يَهْتَد۪ي لِنَفْسِه۪ۚ وَمَنْ ضَلَّ فَاِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَاۚ وَمَٓا اَنَا۬ عَلَيْكُمْ بِوَك۪يلٍۜ ﴾

108. De ki: Ey insanlar! Size Rabbinizden Hak (Kur'an) gelmiştir. Artık kim doğru yola gelirse, ancak kendisi için gelecektir. Kim de saparsa, o da ancak kendi aleyhine sapacaktır. Ben sizin üzerinize vekil değilim. (sadece tebliğ etmekle memurum)

«قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ» **"De ki: "Ey insanlar! Rabbinizden** Kur'an **gelmiştir.** Artık bir mazeretiniz kalmamıştır." «فَمَنِ اهْتَدَى» **"Artık kim doğru yola gelirse** -hidayeti tercih ederse, hakka uyarsa-," «فَإِنَّمَا يَهْتَدِي لِنَفْسِهِ» **"ancak kendisi için gelecektir"** -bu seçimin faydası yalnız kendisinin olacaktır-."

«وَمَنْ ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا» **"Kim de saparsa, kendi aleyhine sapacaktır."** Kim de sapıklığı seçerse, bu kimse de sadece kendisine zarar verir. «لِنَفْسِهِ» kavlindeki « لِ » harfi fayda ve zarar verme manalarına delalet eder.

«وَمَا أَنَا عَلَيْكُمْ بِوَكِيلٍ» **"Ben sizin üzerinize vekil değilim (sadece tebliğ etmekle memurum)"** Ben sizin üzerinizde bir muhafız değilim, işiniz ve durumunuz bana bırakılmış değil ki, ben sadece bir müjdeleyenim, bir uyaranım.

١٠٩- ﴿وَاتَّبِعْ مَا يُوحَى إِلَيْكَ وَاصْبِرْ حَتَّى يَحْكُمَ اللهُ وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ﴾

109. (Rasûlüm!) Sen, sana vahyolunana uy ve Allah hükmedinceye kadar sabret. O hakimlerin en hayırlısıdır.

«وَاتَّبِعْ مَا يُوحَى إِلَيْكَ وَاصْبِرْ حَتَّى يَحْكُمَ اللهُ» **"(Rasûlüm!) Sen, sana vahyolunana uy ve Allah** -sana onlara karşı yardım etme ve üstün gelme- **hükmedinceye kadar** -onların yalanlamalarına ve ezalarına- **sabret!"**

«وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ» **"O hakîmlerin en hayırlısıdır."** Çünkü Allah bütün sırlara muttalidir, hepsini bilir. Herhangi bir beyyineye, bir delile ve tanığa muhtaç değildir.

❀ ❀ ❀

Sûre -11

HÛD SÛRESİ

Bu sûre Mekke'de nazil olmuştur;
123 âyettir.

Cüz -12

1. – 8. ÂYETLER

بسم الله الرحمن الرحيم

الۤرٰ قف كِتَابٌ اُحْكِمَتْ اٰيَاتُهُ ثُمَّ فُصِّلَتْ مِنْ لَدُنْ حَكِيمٍ
خَبِيرٍ لا ﴿١﴾ اَلاَّ تَعْبُدُوا اِلاَّ اللّٰهَ ط اِنَّنِى لَكُمْ مِنْهُ نَذِيرٌ وَبَشِيرٌ لا
﴿٢﴾ وَاَنِ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا اِلَيْهِ يُمَتِّعْكُمْ مَتَاعًا حَسَنًا
اِلٰى اَجَلٍ مُسَمًّى وَيُؤْتِ كُلَّ ذِى فَضْلٍ فَضْلَهُ ط وَاِنْ تَوَلَّوا
فَاِنِّى اَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ كَبِيرٍ ﴿٣﴾ اِلَى اللّٰهِ مَرْجِعُكُمْ ج
وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿٤﴾ اَلاَ اِنَّهُمْ يَثْنُونَ صُدُورَهُمْ
لِيَسْتَخْفُوا مِنْهُ ط اَلاَ حِينَ يَسْتَغْشُونَ ثِيَابَهُمْ لا يَعْلَمُ مَا
يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ ج اِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٥﴾ وَمَا مِنْ
دَآبَّةٍ فِى الْاَرْضِ اِلاَّ عَلَى اللّٰهِ رِزْقُهَا وَيَعْلَمُ مُسْتَقَرَّهَا
وَمُسْتَوْدَعَهَا ط كُلٌّ فِى كِتَابٍ مُبِينٍ ﴿٦﴾ وَهُوَ الَّذِى خَلَقَ
السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ فِى سِتَّةِ اَيَّامٍ وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَآءِ
لِيَبْلُوَكُمْ اَيُّكُمْ اَحْسَنُ عَمَلاً ط وَلَئِنْ قُلْتَ اِنَّكُمْ مَبْعُوثُونَ
مِنْ بَعْدِ الْمَوْتِ لَيَقُولَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا اِنْ هٰذَآ اِلاَّ سِحْرٌ مُبِينٌ
﴿٧﴾ وَلَئِنْ اَخَّرْنَا عَنْهُمُ الْعَذَابَ اِلٰى اُمَّةٍ مَعْدُودَةٍ لَيَقُولُنَّ مَا

يَحْبِسُهُ أَلَا يَوْمَ يَأْتِيهِمْ لَيْسَ مَصْرُوفًا عَنْهُمْ وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِؤُنَ ﴿٨﴾

Meâli

1- Elif. Lâm. Râ. (Bu sana indirilen) hikmet sahibi ve herşeyden haberdar olan (Allah) tarafından ayetleri sağlamlaştırılmış, sonra da açıklanmış bir kitaptır.

2- (De ki): Bu kitap "Allah'tan başkasına ibadet etmemeniz için indirildi. Şüphesiz ki ben, onun tarafından size (gönderilmiş) bir uyarıcı ve müjdeleyiciyim.

3- Ve Rabbinizden mağfiret dilemeniz, sonra da ona tevbe etmeniz için (indirildi) Eğer bu emrolunanları yaparsanız, Allah sizi, tayin edilmiş bir süreye kadar güzel bir şekilde yaşatır, fazlasını yapan herkese de iyiliğinin karşılığını verir. Eğer yüz çevirirseniz, hem sizin başınıza gelecek büyük bir günün azabından korkarım.

4- Dönüşünüz yalnız Allah'adır. O, herşeye kadirdir.

5- Bilesiniz ki, onlar peygamberden, (düşmanlıklarını) gizlemeleri için göğüslerini çevirirler (gönüllerinden geçeni gizlerler) İyi bilin ki, onlar elbiselerine büründükleri zaman dahi, Allah onların gizlediklerini de açığa çıkardıklarını da bilir. Çünkü o, kalplerin özünü bilendir.

6- Yeryüzünde yürüyen her canlının rızkı, yalnızca Allah'ın üzerinedir. Allah o canlının durduğu yeri ve sonunda bırakılacağı mekanı bilir. Bunların hepsi açık bir kitapta (Levh-i Mahfuzda) dır.

7- O, hanginizin amelinin daha güzel olacağı hususunda sizi imtihan etmek için, arşı su üzerinde iken, gökleri ve yeri altı günde yaratandır. Yemin ederim ki, (Rasulûm!) "ölümden sonra muhakkak diriltileceksiniz" desen kâfir olanlar derhal "bu açık bir büyüden başka bir şey değildir" derler.

8- Andolsun, eğer biz onlardan azabı sayılı bir süreye kadar ertelesek, mutlaka "Onun gelmesini engelleyen nedir?" derler. Bilesiniz ki, kendilerine azap geldiği gün, bir daha onlardan uzaklaştırılacak değildir. Ve alay etmekte oldukları şey, onları çepeçevre kuşatacaktır.

Tefsiri

١- ﴿الٓرٰ كِتَابٌ اُحْكِمَتْ اٰيَاتُهُ ثُمَّ فُصِّلَتْ مِنْ لَدُنْ حَكِيمٍ خَبِيرٍ﴾

1- Elif. Lâm. Râ (Bu sana indirilen) hikmet sahibi ve herşeyden haberdar olan (Allah) tarafından ayetleri sağlamlaştırılmış, sonra da açıklanmış bir kitaptır.

« الٓرٰ كِتَابٌ » **"Elif. Lâm. Râ (Bu sana indirilen) bir kitaptır.** Mealde de belirttiğimiz gibi, "Bu, bir kitaptır" demektir ve Mahzuf mübtedanın haberidir.

« اُحْكِمَتْ اٰيَاتُهُ » **"Âyetleri sağlamlaştırılmış."** Bu cümle, bir öncekinin sıfatıdır. Yani oldukça muhkem, sağlam ve sarsılmaz bir düzenle düzenlenmiş ve tanzim edilmiştir. Asla bunda bir eksiklik, bir gedik yoktur ve olmayacaktır da. O oldukça sağlam ve sarsılmaz olan bir bina, bir yapı gibidir.

« ثُمَّ فُصِّلَتْ » **"Sonra da açıklanmış"** Adeta kadınların gerdanlıklarının dizileri arasına nadide incilerin serpiştirtmesi gibi tane tane yerleştirilmesi tevhide, ilahi hükümlere, öğütlere, kıssalara ait delillerin içinde yer aldığı bir kitaptır bu. Ya da bu kitap sûre sûre, âyet âyet olarak bölümler haline getirilmiştir. Ya da indirilirken bölümlere ayrılıp parça parça olarak indirilmiş, tek bir defada gönderilmemiş bir kitaptır bu. Yahut da içinde kulların ihtiyaçlarına ait hususların etraflı olarak yer aldığı bir kitaptır bu. Yani açıklanmış ve özet haline getirilmiş bir Kitap.

Âyette yer alan « ثُمَّ » yani "**Sonra**" manasındaki kelime, anlam bakımından zaman açısından bir aralığı, bir süreyi ifade manasında değildir. Yani; **"Bu böyledir ama, sonra da..."** demek değildir. Çünkü bu, hal yani anında, aynı zamanda manasınadır. Dolayısıyla, **"Bu böyledir ama, aynı zamanda şu gerçekleri de halen içinde bulunduran ..."** demektir.

« مِنْ لَدُنْ حَكِيمٍ خَبِيرٍ » **"(Ve) her şeyden haberdar olan (Allah) tarafından."** Bu da « كِتَابٌ » kelimesinin bir diğer sıfatıdır. Ya da haber den sonra gelen ikinci bir haberdir. Yahut bu, « اُحْكِمَتْ » ve « فُصِّلَتْ » kelimelerinin sılasıdır. Yani, "Hükümleri ve detayları katında bulunan

Allah tarafından gönderilen bir kitaptır.

٢- ﴿أَلاَّ تَعْبُدُوا إِلاَّ اللّٰهَ إِنَّنِي لَكُمْ مِنْهُ نَذِيرٌ وَبَشِيرٌ﴾

2- (De ki): Bu kitap "Allah'tan başkasına ibadet etmemeniz için indirildi. Şüphesiz ki ben, onun tarafından size (gönderilmiş) bir uyarıcı ve müjdeleyiciyim.

«أَلاَّ تَعْبُدُوا إِلاَّ اللّٰهَ» "Etraflı olarak açıklanan ve her bakımdan muhkem olan bu ayetler, **Allah'tan başkasına ibadet etmemeniz için (indirildi)"** Bu, mefulün lehtir. Yani, «لِئَلاَّ تَعْبُدُوا» demektir. Ya da, «أَنْ» müfessiredir. Çünkü, "Âyetlerin detaylı anlatımı, tafsilatı" ifadesi içerisinde «قَوْل» yani, "**demek, söylemek**" manası yer almaktadır. Sanki burada şöyle denilmektedir; "Dedi ki, buyurdu ki: "Allah'tan başkasına asla ibadet etmeyin' veya 'Allah, kendisinden başkasına ibadet etmemenizi emretti" demektir. **"Şüphesiz ki ben, onun tarafından size (gönderilmiş) bir uyarıcı ve müjdeleyiciyim."**

٣- ﴿وَأَنِ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ يُمَتِّعْكُمْ مَتَاعًا حَسَنًا إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى وَيُؤْتِ كُلَّ ذِي فَضْلٍ فَضْلَهُ وَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ كَبِيرٍ﴾

3- Ve Rabbinizden mağfiret dilemeniz, sonra da ona tevbe etmeniz için (indirildi) Eğer bu emrolunanları yaparsanız, Allah sizi, tayin edilmiş bir süreye kadar güzel bir şekilde yaşatır, fazlasını yapan herkese de iyiliğinin karşılığını verir. Eğer yüz çevirirseniz, hem sizin başınıza gelecek büyük bir günün azabından korkarım.

«وَأَنِ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ» **"Ve Rabbinizden mağfiret dilemeniz"** -Tevhit inancına dönmenizi ve mağfiret dilemenizi,- **Ona tevbe etmeniz** –Şirkten dönüp bağışlanmanızı istemenizi, bunun ardında da Ona itaat etmeye dönmenizi- **için (emredildi)."**

«يُمَتِّعْكُمْ مَتَاعًا حَسَنًا إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى» **"Eğer bu emrolunanları yaparsanız, Allah sizi, tayin edilmiş bir süreye kadar güzel bir şekil-**

de yaşatır.”

Bolluk içinde geniş ve huzurlu, memnun kalacağınız güzel bir hayatı ve bu dünyada uzunca yararlanabileceğiniz bir imkanı, ardı arkası kesilmeyecek olan nimetleri vererek belli bir süreye kadar sizi yaşatacaktır. Yani öleceğiniz zamana kadar size iyi ve güzel imkanlar tanıyacaktır.

«وَيُؤْتِ كُلَّ ذِي فَضْلٍ فَضْلَهُ» **“Fazlasını yapan herkese de iyiliğinin karşılığını verir.”** Amel bakımından bir üstünlüğü ve fazla bir çalışması, hizmeti olanlara da ahirette o fazlalıklarının karşılığı olan mükafatı kendilerine verecektir.

«وَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ كَبِيرٍ» **Eğer yüzçevirirseniz ben, sizin başınıza gelecek büyük bir günün azabından korkarım.”** Bu şiddetli gün kıyamet günüdür.

٤- ﴿إِلَى اللّٰهِ مَرْجِعُكُمْ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾

4- Dönüşünüz yalnız Allah’adır. O, herşeye kadirdir.

«إِلَى اللّٰهِ مَرْجِعُكُمْ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ» **“Dönüşünüz yalnız Allah’adır. O, herşeye kadirdir.”** Sizi yeniden diriltmeye de kadirdir, sevabı da cezayı da verecek Odur.

٥- ﴿أَلَا إِنَّهُمْ يَثْنُونَ صُدُورَهُمْ لِيَسْتَخْفُوا مِنْهُ أَلَا حِينَ يَسْتَغْشُونَ ثِيَابَهُمْ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ﴾

5- Bilesiniz ki, onlar peygamberden, (düşmanlıklarını) gizlemeleri için göğüslerini çevirirler (gönüllerinden geçeni gizlerler) İyi bilin ki, onlar elbiselerine büründükleri zaman dahi, Allah onların gizlediklerini de açığa çıkardıklarını da bilir. Çünkü o, kalplerin özünü bilendir.

«أَلَا إِنَّهُمْ يَثْنُونَ صُدُورَهُمْ لِيَسْتَخْفُوا مِنْهُ» **“Bilesiniz ki, onlar peygamberden, (düşmanlıklarını) gizlemeleri için göğüslerini çevirirler (gönüllerinden geçeni gizlerler)”**

Âyette geçen, « يَثْنُونَ صُدُورَهُمْ » kavli haktan uzaklaşırlar, ondan ayrılırlar. Bilindiği gibi bir şeye yönelen kimse, o şeye doğru göğsüyle, yüzüyle dönüp yönelir. Nitekim bir şeyden dönüp uzaklaşan da, ondan göksünü ya da yüzünü ters istikamete doğru çevirir. Yani ona sırtını döner. İşte bu ifade de bu manayadır.

«لِيَسْتَخْفُوا مِنْهُ» Böylece Allah'tan peygambere kendisini göstermemesini, ondan gizli kalmasını, kendisini tanımamasını diler. Böylece Allah Resûlü olsun, ona iman edenler olsun, kendilerinin çevirmekte oldukları dolaplara, desiselere muttali olmamasını, öğrenmemesini, yaptıklarının gizli kalmasını isterler.

« حِينَ يَسْتَغْشُونَ ثِيَابَهُمْ » **"İyi bilin ki, onlar elbiselerine büründükleri zaman dahi"** Yani tanınmamak için giysilerine sarınıp bürünürler. Yani örtünmeye başladıklarında bu yol ile saklı kalmalarını dilemektedirler. Çünkü Allah'ın kelâmını dinlemeyi istememektedirler. Tıpkı Hz. Nuh (a.s)'ın dediği gibi. Hz. Nuh şöyle diyordu: **"Beni dinlememek için parmaklarını kulaklarına tıkadılar ve görmemek için de elbiselerine büründüler."** *(Nuh,7)*

«يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ» **Allah onların gizlediklerini de açığa çıkardıklarını da bilir."** Yani onlar ister gizlensinler, ister açıkça hareket etsinler, Allah'ın ilminden hiçbir şey kaçmaz, her şey Onun bilgisi dâhilindedir. Dolayısıyla bu kâfirlerin göğüslerini çevirip Allah Resûlüne sırt dönerek elbiselerine bürünüp gizlenmelerine, böyle bir yola başvurmalarına hiç gerek yoktur. Çünkü yüce Allah onları çok iyi bilir ve hepsine muttalidir. Onların elbiselerine bürünüp gizlenmelerinin ve nifak çıkarmalarının Allah katında kendilerine hiçbir yararı yoktur.

Rivayete göre bu âyet münafıklar hakkında nazil olmuştur. « إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ » **Çünkü O kalplerin özünü bilendir."** Orada nelerin saklı ve gizli tutulduğunu çok iyi bilir.

٦- ﴿وَمَا مِنْ دَآبَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللّٰهِ رِزْقُهَا وَيَعْلَمُ مُسْتَقَرَّهَا وَمُسْتَوْدَعَهَا كُلٌّ فِي كِتَابٍ مُبِينٍ﴾

6- Yeryüzünde yürüyen her canlının rızkı, yalnızca Allah'ın üzerinedir. Allah o canlının durduğu yeri ve sonunda bırakılacağı mekanı bilir. Bunların hepsi açık bir kitapta (Levh-i Mahfuzda) dır.

« وَمَا مِنْ دَآبَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللّٰهِ رِزْقُهَا » **"Yeryüzünde yürüyen her canlının rızkı, yalnızca Allah'ın üzerinedir."** Bu Allah'ın bir fazlı ve keremi olarak böyledir. Yoksa Allah için gerekli ve vacip olan bir şey değildir.

« وَيَعْلَمُ مُسْتَقَرَّهَا » **"Allah o canlının duracakları yeri,"** Yeryüzündeki yerlerini ve barınacakları yeri, meskeni de bilir, « وَمُسْتَوْدَعَهَا » **"sonunda bırakılacağı mekanı bilir."** Ya da henüz dünyaya gelmeden önce, karar kılmazdan evvel baba sulbünde kime ait olacak ve ana rahminde hangi anneye ait kılınacak ve kime ait olacağını da bilir. Çünkü, « كُلٌّ فِي كِتَابٍ مُبِينٍ » **"(Bunların) hepsi apaçık bir kitapta, (levh-i mahfuz'da) dır."** Yani bütün canlılar ve rızıkları, yaşayacakları yerleri, sonra konulacak, tevdi olunacak yerleri, baba sulbünden tutun ana rahmine veya kime tevdi olunacağına dair hepsini bilir. Hepsi de Levh-i mahfuz'da yazılmış ve tespit olunmuştur. Yani bütün bunların anlatımı apaçık bir kitapta anlatılmıştır.

٧- ﴿وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا وَلَئِنْ قُلْتَ إِنَّكُمْ مَبْعُوثُونَ مِنْ بَعْدِ الْمَوْتِ لَيَقُولَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هٰذَا إِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ﴾

7- O, hanginizin amelinin daha güzel olacağı hususunda sizi imtihan etmek için, arşı su üzerinde iken, gökleri ve yeri altı günde yaratandır. Yemin ederim ki, (Rasulûm!) "ölümden sonra muhakkak diriltileceksiniz" desen kâfir olanlar derhal "bu açık bir büyüden başka bir şey değildir" derler.

« وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ » **"O, gökleri ve yeri** -ve ikisi arasında var olan şeyleri- **altı günde yaratandır."** Pazar gününden Cuma güne kadar olan altı günde. Bu, yüce Allah'tan yapılacak işlerde acele edilmemesi ve gerektiği gibi normal hareket edilmesi konu-

sunda bir öğretimdir.

« وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ » **"Arşı su üzerinde iken."** Yani gökler ve yer yaratılmazdan önce sudan başka varlık yoktu. Arş'ın altında sadece su bulunuyordu. Bundan anlıyoruz ki, gerek **Arş** olsun, gerekse **su** olsun her ikisi de gökler ve yer yaratılmazdan önce yaratılmışlardır. Bunun delili de bu ayettir. Rivayete göre yüce Allah bunu yaratmaya yeşil bir yakutla başlamıştır. Yaratınca yüce Allah buna heybetle bakınca, bu yeşil yakut suya dönüşür. Bundan sonra rüzgârı yarattı. Suyu da rüzgâra dayalı olarak tuttu, sonra da Arş'ı suyun üzerine koydu. Arş'ın su üzerinde durmasında düşünebilen için en büyük bir ders ve ibret vardır.

« لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلاً » **"O, hanginizin amelinin daha güzel olacağı hususunda sizi imtihan etmek için,"** Daha çok şükredecek?

Nitekim Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmaktadır: ***"Hanginiz aklını daha iyi kullanacak, hanginiz Allah'ın haramlarından daha çok sakınıp uzak duracak ve hanginiz Allah'a itaate daha çok koşacak? Kim Allah'a şükreder, itaatte bulunursa Allah, onu ödüllendirir. Kim de küfreder ve emirlerine karşı çıkarsa, onu da cezalandırır."***[1]

Burada böyle bir benzetme ile deneyenin denenişini gösterince, bu bakımdan, « لِيَبْلُوَكُمْ » diye buyurmuştur.- **"sizi imtihan etmek için."** Yani göklerle yeri ve bu ikisi arasında yaratmış oldukları şeylerin tümünde sizi imtihan etmek içindir. Yoksa bu şeyleri kendisi için var etmiş değildir, boşuna var etmiş değildir. Yani, tıpkı imtihana sokulup denenen kimseler gibi sizin ne yapacağınızı, neler işleyeceğinizi buna göre durumlarınızı değerlendirip denemek için yaratmıştır.

« وَلَئِنْ قُلْتَ إِنَّكُمْ مَبْعُوثُونَ مِنْ بَعْدِ الْمَوْتِ لَيَقُولَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هٰذَا إِلاَّ سِحْرٌ مُبِينٌ » **Yemin ederim ki, (Rasulûm!) "ölümden sonra muhakkak diriltileceksiniz" desen kâfir olanlar derhal "bu açık bir büyüden başka bir şey değildir" derler.** Burada bu kavliyle yüce Allah Kur'an'a işaret etmektedir. Çünkü öldükten sonra yeniden dirilme olayından söz eden Kur'an'dır. Dolayısıyla bunu apaçık bir sihir ve büyü olarak söyle-

[1] Davud İbn el-Mucber, *Kitabu'l-Akl* adlı eserinde, Haris de *Müsned*inde rivayet etmiştir.Bk. *Haşiyetu'l-Keşşaf*,2/380

mekle, bunun içerisinde öldükten sonra dirilmeyi inkâr ve Kur'an'ın tüm bildirdiklerini kabul etmeme olayı yatmaktadır.

"Kıraat imamlarından Hamza ve Ali Kisaî « سِحْرٌ » kelimesini « سَاحِرُونَ » olarak okumuşlardır. Bununla da Allah Resûlü'nün bir büyücü olduğunu demek istiyorlar. « سَاحِرٌ » **Sahir**: Yalancı olan ve aslı astarı olmayan batıl şeyler ileri süren kimse demektir.

٨- ﴿وَلَئِنْ اَخَّرْنَا عَنْهُمُ الْعَذَابَ اِلٰٓى اُمَّةٍ مَعْدُودَةٍ لَيَقُولُنَّ مَا يَحْبِسُهُۜ اَلَا يَوْمَ يَأْتِيهِمْ لَيْسَ مَصْرُوفًا عَنْهُمْ وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهٖ يَسْتَهْزِؤُنَ ٨﴾

8- Andolsun, eğer biz onlardan azabı sayılı bir süreye kadar ertelesek, mutlaka "Onun gelmesini engelleyen nedir?" derler. Bilesiniz ki, kendilerine azap geldiği gün, bir daha onlardan uzaklaştırılacak değildir. Ve alay etmekte oldukları şey, onları çepeçevre kuşatacaktır.

« وَلَئِنْ اَخَّرْنَا عَنْهُمُ الْعَذَابَ اِلٰٓى اُمَّةٍ مَعْدُودَةٍ » **"Andolsun, eğer biz** onlardan -ahiret- **azabı**-nı veya Bedir günü uğradıkları azabı- **sayılı bir süreye kadar ertelesek,"** Âyette yer alan, «اِلٰٓى اُمَّةٍ» kavli, bir süreye, bir müddete, bir zamana kadar gibi manalara gelir. « مَعْدُودَةٍ » ise malum, bilinen, belli olan gibi manalara geldiği gibi, oldukça az sayıda bir vakit, bir süre manasına da gelir. Yani bilinen bir zamana veya süreye kadar, demektir.

« لَيَقُولُنَّ مَا يَحْبِسُهُ » **"Onun gelmesini engelleyen nedir?' derler."** İnmesinin önündeki engel nedir, Ona mani olan şey nedir? Bu tür bir soruyu sorup azabın hemen bir an önce gelmesini istemeleri, ona inanmadıklarını, onu yalan saydıklarını sergilemek maksadıyla sordukları alay yollu bir soru şeklidir.

«اَلَا يَوْمَ يَأْتِيهِمْ لَيْسَ مَصْرُوفًا عَنْهُمْ » **"Bilesiniz ki, kendilerine azap geldiği gün, bir daha onlardan uzaklaştırılacak değildir."** Burada yer alan, « يَوْمَ » kelimesi, « مَصْرُوفًا » kelimesiyle mansub kılınmıştır. Yani,

"azap onlara geldiği gün, o azap onlardan geri çevrilecek değildir."

«وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِؤُنَ» **"Ve alay etmekte oldukları şey, onları çepeçevre kuşatacaktır."** Hemen acele olarak meydana gelivermesini istedikleri o azap. Burada, «يَسْتَهْزِؤُنَ» kelimesi, yani "alay etmek istedikleri" ifadesi, esasen, « يَسْتَعْجِلُونَ » kelimesi yerine gelmiş bir ifadedir. Çünkü müşrik ve kâfirlerin azabı istemekte acelecilikleri aslında, alay manasında idi, bununla eğlenmek maksadını güdüyorlardı.

❁ ❁ ❁

9. – 14. ÂYETLER

وَلَئِنْ أَذَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنَّا رَحْمَةً ثُمَّ نَزَعْنَاهَا مِنْهُ إِنَّهُ لَيَؤُسٌ
كَفُورٌ ﴿٩﴾ وَلَئِنْ أَذَقْنَاهُ نَعْمَاءَ بَعْدَ ضَرَّاءَ مَسَّتْهُ لَيَقُولَنَّ ذَهَبَ
السَّيِّئَاتُ عَنِّي إِنَّهُ لَفَرِحٌ فَخُورٌ ﴿١٠﴾ إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَمِلُوا
الصَّالِحَاتِ أُولَٰئِكَ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ ﴿١١﴾ فَلَعَلَّكَ تَارِكٌ
بَعْضَ مَا يُوحَىٰ إِلَيْكَ وَضَائِقٌ بِهِ صَدْرُكَ أَنْ يَقُولُوا لَوْلَا أُنْزِلَ
عَلَيْهِ كَنْزٌ أَوْ جَاءَ مَعَهُ مَلَكٌ إِنَّمَا أَنْتَ نَذِيرٌ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ
شَيْءٍ وَكِيلٌ ﴿١٢﴾ أَمْ يَقُولُونَ افْتَرٰيهُ قُلْ فَأْتُوا بِعَشْرِ سُوَرٍ
مِثْلِهِ مُفْتَرَيَاتٍ وَادْعُوا مَنِ اسْتَطَعْتُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ
صَادِقِينَ ﴿١٣﴾ فَإِنْ لَمْ يَسْتَجِيبُوا لَكُمْ فَاعْلَمُوا أَنَّمَا أُنْزِلَ بِعِلْمِ
اللَّهِ وَأَنْ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ فَهَلْ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ﴿١٤﴾

Meâli

9. Eğer insana tarafımızdan bir rahmet ve nimet tattırır ve sonra da o nimeti ondan çekip alırsak, o hemen rahmetten umudunu keserek büyük bir nankör olur.

10. Eğer kendisine isabet eden bir sıkıntıdan sonra, bir nimet, bir genişlik tattırırsak, hemen der ki: "Kesinlikle benden kötülükler gitti, artık bir daha dönmeyecek." Çünkü şükrü unutup, şımarır ve büyüklenir.

11. Ancak şiddet ve sıkıntı sabredenler, güzel işler yapanlar böyle değildir. İşte onlar için bir mağfiret ve büyük bir mükafat vardır.

12. Belki de sen, müşriklerin için ve, "Ona gökten bir hazine inseydi veya onunla beraber bir melek gelseydi ya!" demelerinden ötürü ruhun daralarak sana vahyedilen ayetlerin bir kısmının tebliğini terkedeceksin, sakın terketme! Fakat sen ancak bir uyarıcısın, Allah ise her şeyi gözeten vekildir.

13. Yoksa müşrikler, "Kur'an'ı Muhammed mi uydurdu?" diyorlar. Ey Muhammed! de ki: "Eğer iddianızda doğru ve samimi iseniz, siz de onun gibi uydurulmuş on sure getirin ve Allah'tan başka çağırabildiklerinizi de yardıma çağırın!"

14. Eğer putlarınız size cevap veremiyorlarsa, o halde o Kur'an ancak Allah'ın ilmi ve izniyle Muhammed'e indirilmiştir. Allah'tan başka ilah yoktur. O halde Müslüman oluyorsunuz değil mi?

Tefsiri

٩- ﴿وَلَئِنْ اَذَقْنَا الْاِنْسَانَ مِنَّا رَحْمَةً ثُمَّ نَزَعْنَاهَا مِنْهُ اِنَّهُ لَيَؤُسٌ كَفُورٌ﴾

9- Eğer insana tarafımızdan bir rahmet ve nimet tattırır ve sonra da o nimeti ondan çekip alırsak, o hemen rahmetten umudunu keserek büyük bir nankör olur.

« وَلَئِنْ اَذَقْنَا الْاِنْسَانَ مِنَّا رَحْمَةً » **"Eğer insana tarafımızdan bir rahmet ve nimet tattırır"** Burada, « الْاِنْسَانَ » kelimesinin başında yer alan belirtme takısı, cins manasınadır. Yani, Müslüman ve kafir bütün insanlara bir rahmet ya nimet tattırdığımız zaman, inanan kimse de derhal umutsuzluğa, kâfir olan da küfründe daha da ileri gitmeye kalkışır, anlamında bir mana içermektedir. Âyette yer alan, « رَحْمَةً » kelimesi, nimet, sıhhat, sağlık, emniyet, güven, servet, mal ve imkân gibi manalara gelir. «لَئِنْ» kelimesindeki lam harfi, yemin anlamındadır.

«ثُمَّ نَزَعْنَاهَا مِنْهُ» **"Ve sonra da o nimeti ondan çekip alırsak,"** Söz konusu nimeti ve varlığı ondan soyup alırsak, « اِنَّهُ لَيَؤُسٌ » **"o hemen rahmetten umudunu keserek"** Bu ifade, yeminin cevabıdır.

Anlam olarak elinden alınmış ve yok olmuş olan o nimetin veya varlığın artık bir daha hiç geri gelmeyeceğine inanır ve büsbütün umutsuzluğa düşer. Hiç sabretmeksizin Allah'ın lütfundan kesin olarak ümidini kesmiştir, Allah'ın hükmüne ve kazasına asla rıza göstermez, karşı çıkıp isyan eder.

« كَفُورٌ » **"Büyük bir nankör olur."** Allah'ın geçmişte kendisine verdiği nimetin böyle bir değişikliğe uğraması sebebiyle büyük bir nankörlüğün içine girer. Allah tarafından kendisine olan tüm iyilikleri büsbütün unutuvermiştir.

١٠- ﴿وَلَئِنْ أَذَقْنَاهُ نَعْمَاءَ بَعْدَ ضَرَّاءَ مَسَّتْهُ لَيَقُولَنَّ ذَهَبَ السَّيِّئَاتُ عَنِّي إِنَّهُ لَفَرِحٌ فَخُورٌ﴾

10- Eğer kendisine isabet eden bir sıkıntıdan sonra, bir nimet, bir genişlik tattırırsak, hemen der ki: "Kesinlikle benden kötülükler gitti, artık bir daha dönmeyecek." Çünkü şükrü unutup, şımarır ve büyüklenir.

« وَلَئِنْ أَذَقْنَاهُ نَعْمَاءَ بَعْدَ ضَرَّاءَ مَسَّتْهُ » **"Eğer kendisine isabet eden bir sıkıntıdan, sonra, bir nimet, bir genişlik tattırırsak,"** içinde yaşadığı fakirlik ve yoksulluktan sonra bol nimet ve imkân verirsek, tattırırsak, **"hemen der ki: 'Kesinlikle benden kötülükler gitti, artık bir daha dönmeyecek.'"** Yani hayatımı zehire dönüştüren ve beni üzen şeyler geçti, bundan böyle de gelmeyecek der.

« إِنَّهُ لَفَرِحٌ » **"Çünkü şükrü unutup, şımarır"** Artık kendini beğenmiştir, şirazeyi kaçırmış, dengeyi şaşırmıştır. «فَخُورٌ» **"Ve büyüklenir."** Allah'ın kendisine verip tattırdığı nimet sebebiyle şımarır, Artık Rabbini hatırlamaz, insanlara karşı büyüklük taslar. Çünkü şımarıklık ve büyüklük taslaması ona şükretmeyi unutturmuştur.

١١- ﴿إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَٰئِكَ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ﴾

11- Ancak şiddet ve sıkıntı sabredenler, güzel işler yapanlar böyle değildir. İşte onlar için bir mağfiret ve büyük bir mükafat

vardır.

«إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ» **"Ancak sabredenler, güzel işler yapanlar böyle değildir. İşte bu özelliktekiler için bir mağfiret ve büyük bir mükafat vardır."**

Müşrikler hep yeni yeni ayetler, mucizeler isteyip duruyorlardı. Ancak onların bu türden istekleri doğru yolu bulmak için değil, sırf inat yüzünden idi. Çünkü bunlar eğer gerçekten doğru yolu arıyor olsalardı, irşatları yani doğru yolu bulmaları için gelen âyet ve mucizelerden bir tanesi de yeterdi. Ancak onlar hep inad ettiler. İşte onların bu isteklerinden bir ikisi de şöyleydi: **"Ona gökten bir hazine inseydi ya veya onunla beraber bir melek gelseydi ya!"** Çünkü müşrikler Kur'an'ı önemsemiyor, ona iman etmiyorlardı. Onu hep basite alıyorlardı. İşte bu bakımdan Allah Resûlü (sav) efendimizin; "Onlar tarafından kabul görmeyen ve hep inkâr ettikleri âyetleri anlatması tebliğde bulunması sebebiyle gönlü daralıyor, ruhu sıkılıyor, göğsü sıkışıyordu. Çünkü Allah Resûlüne karşı alaylı alaylı gülüp onunla eğleniyorlardı. İşte bu bakımdan yüce Allah, risalet görevini yerine getirmesi ve mesajı iletmesi için onu harekete geçiriyor, ona destek vererek heyecanını ve şevkini arttırıyordu. Onların karşı çıkışlarına, alay edişlerine ve yeni yeni mucizeler istemesine bakmamasını, aldırış etmemesini, onları önemsememesini ve yoluna, tebliğine devam etmesini istiyor. İşte aşağıdaki âyet bu gerçeği aktarıyor. Rabbimiz şöyle buyuruyor:

١٢- ﴿فَلَعَلَّكَ تَارِكٌ بَعْضَ مَا يُوحَى إِلَيْكَ وَضَائِقٌ بِهِ صَدْرُكَ أَنْ يَقُولُوا لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ كَنْزٌ أَوْ جَاءَ مَعَهُ مَلَكٌ إِنَّمَا أَنْتَ نَذِيرٌ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ﴾

12- Belki de sen, müşriklerin için ve, "Ona gökten bir hazine inseydi veya onunla beraber bir melek gelseydi ya!" demelerinden ötürü ruhun daralarak sana vahyedilen ayetlerin bir kısmının tebliğini terkedeceksin, sakın terketme! Fakat sen ancak bir uyarıcısın, Allah ise her şeyi gözeten vekildir.

«فَلَعَلَّكَ تَارِكٌ بَعْضَ مَا يُوحَى إِلَيْكَ» **"Belki de sen, müşriklerin gazabını çekmemek için"** Belki de sen, o vahyedilenleri onlara aktarmayı, onlar ret ederler, basite ve hafife alırlar korku ve endişesiyle onu onlara tebliğ etmeyi terkedeceksin,

«اَنْ يَقُولُوا لَوْلَٓا اُنْزِلَ عَلَيْهِ كَنْزٌ اَوْ جَٓاءَ مَعَهُ مَلَكٌ» **"Ve, 'Ona gökten bir hazine inseydi veya onunla beraber bir melek gelseydi ya!'** Bizim istediğimiz gibi harcayabilmemiz için kendisinden indirilmesini istediğimiz hazine, ona indirilmeli değil miydi veya onu tasdik etmemiz için bir melek onunla beraber gelmeli değil miydi? Neden dolayı istemediğimiz ve teklife bulunmadığımız şeyi indiriyor?

« وَضَٓائِقٌ بِهِ » **Demelerinden** doğabilecek korkudan ötürü **ruhun daralarak sana vahyedilen ayetlerin bir** kısmının tebliğini **terkedeceksin,** sakın terketme!" vahyi, âyetleri onlara okuman sebebiyle ruhun sıkılacaktır, diye sakın onlara vahyi okumaktan geri durma! Bunu problem yaparak terketmeye kalkışma!

Burada görüldüğü gibi, « ضَٓائِقٌ » buyurmuş ve fakat, «ضَيِّقٌ صَدْرُكَ» buyurmamıştır. Bunun nedeni Allah Resulünde görülen bu sıkıntı devamlılık gösteren ve geçmeyecek olan bir sıkıntı olmayıp, geçici bir durum olduğunu ifade için, « ضَٓائِقٌ » buyurmuştur. Çünkü Allah Resûlü (sav) insanlar içerisinde gönlü en ferah olan, sürekli bunalım nedir bilmeyen bir zat idi.

«اِنَّمَٓا اَنْتَ نَذِيرٌ» **"Fakat sen ancak bir uyarıcısın,"** Yani senin tek görevin yalnızca sana vahyedilen şey ile onları uyarman, tebliği ile sorumlu bulunduğunu onlara tebliğ etmendir. Yoksa senin bir başka görevin yoktur. Ya da onların cevaplarına ve aşağılamalarına karşı cevap vermen gerekmez, senin böyle bir görevin yoktur.

«وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ» **"Allah ise her şeyi gözeten vekildir."** Onların ne söyledikleri kayda geçer ve Allah, onlara ne yapılması gerekecekse onu da onlara yapacaktır. O halde sen Allah'a dayanıp güven, işini Ona havale et. Kalbini oldukça ferah tutarak, için için bir sıkıntıya kapılmaksızın çok rahat bir şekilde ve geniş bir nefesle sana vahyedileni tebliğ et, senin görevin budur. Göğsünü ve gönlünü ferah tut, onların kibirlenmelerine, büyüklük taslamalarına kafanı takma ve üzülme! Onların seni küçük düşürmelerine, seninle alay etmelerine de aldırma, onları önemseme!

١٣- ﴿أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَيهُ قُلْ فَأْتُوا بِعَشْرِ سُوَرٍ مِثْلِهِ مُفْتَرَيَاتٍ وَادْعُوا مَنِ اسْتَطَعْتُمْ مِنْ دُونِ اللّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ﴾

13- Yoksa müşrikler, "Kur'an'ı Muhammed mi uydurdu?" diyorlar. Ey Muhammed! de ki: "Eğer iddianızda doğru ve samimi iseniz, siz de onun gibi uydurulmuş on sure getirin ve Allah'tan başka çağırabildiklerinizi de yardıma çağırın!"

«أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَيهُ» **"Yoksa müşrikler, 'Kur'an'ı Muhammed mi uydurdu?' diyorlar."** Ayetin başında bulunan, « أَمْ » edatı munkatıadır. Yani bu, « بَلْ أَيَقُولُونَ » takdirindedir «افْتَرَيهُ » kelimesindeki zamir ise, « مَا يُوحَى إِلَيْكَ » kavline râcidir.

« قُلْ فَأْتُوا بِعَشْرِ سُوَرٍ مِثْلِهِ مُفْتَرَيَاتٍ وَادْعُوا مَنِ اسْتَطَعْتُمْ مِنْ دُونِ اللّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ» **"Ey Muhammed! De ki: "Eğer iddianızda doğru ve samimi iseniz, siz de belagat ve güzellikte onun gibi uydurulmuş on sure getirin"** Yüce Allah bu şekilde vahye karşı çıkıp da peygamberi yalanlayana önce on sure getirmelerini isteyerek meydan okudu. Daha sonra ise bir tek sure getirmelerini isteyerek meydan okudu. Örneğin yazışma konusunda usta olan ve güzel yazabilen bir kimsenin arkadaşına; "Öyle ise sen de tıpkı benim yazdığım gibi on satır yaz da görelim" diye meydan okuyarak kendisinin yazı sanatında mahir olduğunu kanıtlaması gibi bir ifade tarzı. Eğer karşısındaki istenilen on satırı yazamayacak durumda ise, bu defa, "Öyleyse sen on satırı bırak da, benimkisi gibi bir tek satır olsun yaz da görelim" diyerek bunu tek satıra indirmesine benzer bir meydan okuyuş.

«مِثْلِهِ » ise, yani, "güzellikte, akıcılıkta, üslup ve ifade tarzında böylece on sure.." Burada, «مِثْلِهِ » kelimesi, « أَمْثَالَهُ » demektir. Yani her bakımdan bu surelere tek tek denk olabilecek benzerlikte ve mümaselette... « مُفْتَرَيَاتٍ » kelimesi, « بِعَشْرِ سُوَرٍ » kavlinin sıfatıdır. Çünkü müşrikler: "Sen bu Kur'an'ı kendi kafandan uydurdun, kendin böyle bir şey ortaya koydun, bu Allah katından değildir" diye ulu orta konuşup

karşı çıkıyorlardı. Bunun için de şöyle buyurdu: "Öyleyse hazırlanın, mademki bunu ben kendiliğimden uydurmuşum, siz de aynen ve tıpkı bunun gibi güzellikte benzer bir kelam, sure getirin. Çünkü sizler de benim gibi fasih konuşan Arap toplumundan olan kimselersiniz.

« وَادْعُوا مَنِ اسْتَطَعْتُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ » **"Ve Allah'tan başka çağırabildiklerinizi de yardıma çağırın!"** Böyle bir muarezeye, karşı çıkışa kimlerden destek ve yardım alacaksanız, yardım alın.

١٤- ﴿ فَإِنْ لَمْ يَسْتَجِيبُوا لَكُمْ فَاعْلَمُوا أَنَّمَا أُنْزِلَ بِعِلْمِ اللّٰهِ وَأَنْ لَا إِلٰهَ إِلَّا هُوَ فَهَلْ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ﴾

14- Eğer putlarınız size cevap veremiyorlarsa, o halde o Kur'an ancak Allah'ın ilmi ve izniyle Muhammed'e indirilmiştir. Allah'tan başka ilah yoktur. O halde Müslüman oluyorsunuz değil mi?

« فَإِنْ لَمْ يَسْتَجِيبُوا لَكُمْ فَاعْلَمُوا أَنَّمَا أُنْزِلَ بِعِلْمِ اللّٰهِ وَأَنْ لَا إِلٰهَ إِلَّا هُوَ»

"Eğer yardıma putlarınız size cevap veremiyorlarsa, o halde o Kur'an ancak Allah'ın ilmi ve izniyle Muhammed'e indirilmiştir. İyi bilin ki Allah'tan başka ilah yoktur." Yani yüce Allah, kendisinden başka hiçbir kimsenin bilemeyeceği muciz bir nazımla, kullarından benzerini hiç kimsenin meydana getiremeyeceği bir güzellikte indirdi. Gayb âlemlerinden haber veren ve hiçbir kimsenin bilmediği, bilemeyeceği bir nazım şekliyle indirdi. O halde bu gerçek karşısında şunu iyi bilin ki; "**Allah, kendisinden başka ilah olmayan tek ilahtır**." Onun birliğini, kendisinden başka ilah olmadığını kabullenmek farzdır. Ona şerik yani ortak koşmak ise büyük bir zulümdür. Burada önce tekil ifade ile hitapta bulunmuş, bunun ardından da çoğul ifadeyle seslenmiştir.

Bu ifade ise, « قُلْ » "de ki" kavlinden sonra gelen, «لَكُمْ فَاعْلَمُوا» çoğul kavlidir. Çünkü bu çoğul ifade ya Allah Resûlü (sav) efendimize bir saygı ifadesidir veya Allah Resulü ile müminleredir. Çünkü onlar Allah Resulü ile birlikte müşriklerle konuşuyorlardı. Ya da burada hitap müşrikleredir. « يَسْتَجِيبُوا » kavlindeki zamir de, « مَنِ اسْتَطَعْتُمْ» kavline râcidir. Yani mana şöyledir: "Allah'tan başka çağırdıklarınız, böyle bir şeyi meydana getiremeyeceklerinden ve bundan aciz kalacaklarından ötürü böyle bir meydan okuyuşa karşı size yardım etme konusunda cevap

vermez ve gelmezlerse **iyi bilin ki o Kur'an ancak Allah'ın ilmi ve izniyle Muhammed'e indirilmiştir.**" Kesin bir bilgiyle bilmelisiniz ki bu Allah'ın emriyle indirilmiştir.

« فَهَلْ اَنْتُمْ مُسْلِمُونَ » **"O halde Müslüman oluyorsunuz değil mi?"** Bu kesin hüccet ve kanıttan sonra İslam'a tabi olacak, inanacak mısınız? Eğer bu hitap ya da sesleniş Müslümanlara ise mana şöyledir: " O halde şu anda sahip olduğunuz kesin bilgide sebat edin, bildiğiniz gerçekler üzere devam edin ve bunun Allah tarafından indirildiğine ilişkin olarak yakin manasında bilginizi artırın! Tevhit üzere hayatınızı sürdürün."

Ayrıca, « فَهَلْ اَنْتُمْ مُسْلِمُونَ » kavli, "siz samimi, dürüst ve ihlas sahibi iseniz" demektir.

15. – 24. ÂYETLER

مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا نُوَفِّ إِلَيْهِمْ أَعْمَالَهُمْ فِيهَا
وَهُمْ فِيهَا لاَ يُبْخَسُونَ ﴿١٥﴾ أُولٰٓئِكَ الَّذِينَ لَيْسَ لَهُمْ فِى الْاٰخِرَةِ
إِلاَّ النَّارُ وَحَبِطَ مَا صَنَعُوا فِيهَا وَبَاطِلٌ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٦﴾
أَفَمَنْ كَانَ عَلَى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّهِ وَيَتْلُوهُ شَاهِدٌ مِنْهُ وَمِنْ قَبْلِهِ
كِتَابُ مُوسٰٓى إِمَامًا وَرَحْمَةً ؕ أُولٰٓئِكَ يُؤْمِنُونَ بِهِ ؕ وَمَنْ يَكْفُرْ
بِهِ مِنَ الْأَحْزَابِ فَالنَّارُ مَوْعِدُهُ ۚ فَلاَ تَكُ فِى مِرْيَةٍ مِنْهُ إِنَّهُ الْحَقُّ
مِنْ رَبِّكَ وَلٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لاَ يُؤْمِنُونَ ﴿١٧﴾ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ
افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا ؕ أُولٰٓئِكَ يُعْرَضُونَ عَلَى رَبِّهِمْ وَيَقُولُ
الْأَشْهَادُ هٰٓؤُلَٓاءِ الَّذِينَ كَذَبُوا عَلَى رَبِّهِمْ ۚ أَلاَ لَعْنَةُ اللّٰهِ عَلَى
الظَّالِمِينَ ۙ ﴿١٨﴾ اَلَّذِينَ يَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ وَيَبْغُونَهَا عِوَجًا ؕ
وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ ﴿١٩﴾ أُولٰٓئِكَ لَمْ يَكُونُوا مُعْجِزِينَ فِى
الْأَرْضِ وَمَا كَانَ لَهُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مِنْ أَوْلِيَٓاءَ ۘ يُضَاعَفُ لَهُمُ
الْعَذَابُ ؕ مَا كَانُوا يَسْتَطِيعُونَ السَّمْعَ وَمَا كَانُوا يُبْصِرُونَ ﴿٢٠﴾
أُولٰٓئِكَ الَّذِينَ خَسِرُٓوا أَنْفُسَهُمْ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٢١﴾
لاَ جَرَمَ أَنَّهُمْ فِى الْاٰخِرَةِ هُمُ الْأَخْسَرُونَ ﴿٢٢﴾ إِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا

وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَأَخْبَتُوا إِلَىٰ رَبِّهِمْ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ
الْجَنَّةِ ۖ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٣﴾ مَثَلُ الْفَرِيقَيْنِ كَالْأَعْمَىٰ وَالْأَصَمِّ
وَالْبَصِيرِ وَالسَّمِيعِ ۚ هَلْ يَسْتَوِيَانِ مَثَلًا ۚ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٢٤﴾

Meâli

15. Kim sadece dünya hayatını, servetini isterse, biz onlara dünyada istediklerinin karşılığını tastamam veririz. Onlar dünyada zarara uğratılmazlar.

16. İşte ahirette kendilerine sadece cehennem ateşi vardır. Dünyada tüm yaptıkları iyilikleri de boşa gitmiştir. Çünkü bütün yapıp ettikleri her şeyleri zaten batıldır.

17. Öyleyse yapıp ettikleriyle peygambere uyan kimseler ile sadece dünya hayatını isteyenler bir ve eşit olabilirler mi? Bir şahit olarak Allah'tan gelen Kurân izler. Bundan önce de Musa'nın kitabı Tevrat bir rahmet ve önder olarak onu izlemektedir. İşte Allah'tan gelene ve peygamberine iman ederler. Zümrelerden hangisi onu inkâr ederse işte cehennem ateşi onun varacağı yerdir. Bundan senin şüphen bulunmasın. Çünkü o, Rabbin tarafından gönderilen bir vahiydir. Fakat insanların çoğu, buna iman etmezler.

18. Allah'a karşı yalan uydurandan daha zalim kim olabilir? İşte bu Şahitler de: *"İşte Rablerine karşı yalan uyduranlar bu kimselerdir"* diyeceklerdir. Ki Allah'ın laneti bizzat zalimler üzerinedir.

19. Onlar insanları Allah'ın yolundan alıkoyanlardır. Ve onu eğri göstermek isteyenlerdir. Ahireti inkar edenlerde onlardır.

20. Allahı dünyada aciz bırakacak değillerdir. Allah'tan başka dost ve velileri de yoktur. Onların azapları kat kat olacaktır. Çünkü onlar gerçekleri ne görebiliyorlar ne de kulak veriyorlar.

21. İşte onlar kendilerini ziyana uğrattılar. Uydurdukları da kendilerinden uzaklaşıp gitmişlerdir.

22. Şüphe yok ki, ahirette zarara uğrayacak olanlar da bunlardır.

23. İman edip iyi ve güzel işler yapan, Rablerine içten bağlanıp kullukta bulunanlar ise, işte bunlar cennetliktirler. Onlar orada ebedi kalıcıdırlar.

24. Bu iki zümrenin insanın, (müminler ile kafirlerin) durumu gören ve duyan kimseler gibidir. Bu ikisinin durumu hiç eşit olabilir mi? Hala bir ders çıkarmayacak mısınız?

Tefsiri

١٥- ﴿ مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا نُوَفِّ إِلَيْهِمْ أَعْمَالَهُمْ فِيهَا وَهُمْ فِيهَا لَا يُبْخَسُونَ ﴾

15- Kim sadece dünya hayatını, servetini isterse, biz onlara dünyada istediklerinin karşılığını tastamam veririz. Onlar dünyada zarara uğratılmazlar.

« مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا نُوَفِّ إِلَيْهِمْ أَعْمَالَهُمْ فِيهَا وَهُمْ فِيهَا لَا يُبْخَسُونَ » **Kim sadece dünya hayatını, servetini isterse, biz onlara dünyada istediklerinin karşılığını tastamam veririz. Onlar dünyada zarara uğratılmazlar.** Onlara işlediklerinin ücretini, karşılığını, dünyada eksiltmeksizin tastamam olarak ulaştırırız. Bu da dünyada sağlık ve sıhhat içinde yaşamlarını sürdürmeleri, rızıkları gibi şeylerdir. Bu kimseler de ya kâfirler veya münafıklardır.

١٦- ﴿ أُولٰئِكَ الَّذِينَ لَيْسَ لَهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ إِلَّا النَّارُ وَحَبِطَ مَا صَنَعُوا فِيهَا وَبَاطِلٌ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴾

16- İşte ahirette kendilerine sadece cehennem ateşi vardır. Dünyada tüm yaptıkları iyilikleri de boşa gitmiştir. Çünkü bütün yapıp ettikleri her şeyleri zaten batıldır.

« أُولٰئِكَ الَّذِينَ لَيْسَ لَهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ إِلَّا النَّارُ وَحَبِطَ مَا صَنَعُوا فِيهَا » **"İşte ahirette kendilerine sadece cehennem ateşi vardır. Dünyada tüm yaptıkları iyilikleri de boşa gitmiştir."** Bütün yapıp ettikleri, işledikleri şeyler ahirette boşa gidecektir ya da işleri boşa çıkacaktır. Yani onlar için

bir sevap olmayacaktır. Çünkü bunlar yaptıkları veya işledikleriyle ahireti istememişlerdir. Bütün bunlarla dünyalık elde etmek ve dünya hayatını iyi geçirmek için işlemişleridir. Nitekim istedikleri de tümüyle kendilerine verilmiştir.

« وَبَاطِلٌ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ » **Çünkü bütün yapıp ettikleri her şeyleri zaten batıl/değersizdir.** Yani bizzat işledikleri şeylerin kendisi anlamsız, değersiz ve boş şeylerdir. Çünkü bunları yaparlarken sağlıklı ve doğru olan bir amaç için yapmamışlardır. Boş ve değersiz olan işlerin ya da amelin ise sevabı yoktur.

١٧- ﴿أَفَمَنْ كَانَ عَلَى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّهِ وَيَتْلُوهُ شَاهِدٌ مِنْهُ وَمِنْ قَبْلِهِ كِتَابُ مُوسَى إِمَامًا وَرَحْمَةً أُولَٰئِكَ يُؤْمِنُونَ بِهِ وَمَنْ يَكْفُرْ بِهِ مِنَ الْأَحْزَابِ فَالنَّارُ مَوْعِدُهُ فَلَا تَكُ فِي مِرْيَةٍ مِنْهُ إِنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ﴾

17. Öyleyse yapıp ettikleriyle peygambere uyan kimseler ile sadece dünya hayatını isteyenler bir ve eşit olabilirler mi? Bir şahit olarak Allah'tan gelen Kurân izler. Bundan önce de Musa'nın kitabı Tevrat bir rahmet ve önder olarak onu izlemektedir. İşte Allah'tan gelene ve peygamberine iman ederler. Zümrelerden hangisi onu inkâr ederse işte cehennem ateşi onun varacağı yerdir. Bundan senin şüphen bulunmasın. Çünkü o, Rabbin tarafından gönderilen bir vahiydir. Fakat insanların çoğu, buna iman etmezler.

« أَفَمَنْ كَانَ عَلَى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّهِ » **"Öyleyse yapıp ettikleriyle peygambere uyan kimseler ile sadece dünya hayatını isteyenler bir ve eşit olabilirler mi?"** Yani dünya hayatını isteyenler ile, Rabbi tarafından elinde bir beyyineye, bir kanıta sahip olan kimse hiç eşit olabilirler mi? Yani onlar derece bakımından ötekisine yetişemezler, ona yaklaşamazlar. Aralarında bir yakınlık, bir izleme olamaz. Kısaca her iki gurup arasında gayet açık bir fark ve durum vardır. Bu ayette burada kasdolunan kimseler, Yahudilerden olup da İslam dinini kabul eden Abdullah İbn Selam ve benzeri başka zatlardır.

Burada, «كَانَ عَلَى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّهِ» kavli, Allah tarafından bir delile, bir açıklamaya sahip olan, **İslam dininin hak ve gerçek din olduğuna** ilişkin olarak ellerinde kesin bir kanıta sahip olan kimseler, demektir. Bu da

akla dayalı olan bir delildir.

« وَيَتْلُوهُ شَاهِدٌ مِنْهُ » **"Bir şahit olarak Allah'tan gelen Kurân izler."** Bu burhan ve kanıtı da bir şahit ya da tanık izler ki, bu tanık o şeyin doğru olduğuna şahitlikte bulunur. Doğruluğu hakkında şahitlik yapacak olan da Kur'an'dır ve bu Kur'an ise Allah tarafından indirilmedir. Ya da Kur'an'dan bir tanıktır. Nitekim bu da az önce geçti.

«وَمِنْ قَبْلِهِ كِتَابُ مُوسَى إِمَامًا وَرَحْمَةً» **Bundan önce de Musa'nın kitabı Tevrat bir rahmet ve önder olarak onu izlemektedir."** Kur'an'dan önce de, Hz. Musa'nın kitabı olan Tevrat, dinde uyulan ve izlenen bir din kitabı, örnek alınacak bir hayat kitap, onlara göre bir değere ve öneme sahip olan büyük bir nimet olarak o burhanı, o kanıtı izlemişti. Burada geçen, «إِمَامًا وَرَحْمَةً» kelimelerinin her ikisi de haldirler.

«أُولَٰئِكَ يُؤْمِنُونَ بِهِ» **İşte bunlar Allah'tan gelene ve peygamberine iman ederler."** Yani bir beyyine, bir delile üzerinde olanlar Kur'an'a iman ederler.

«وَمَنْ يَكْفُرْ بِهِ مِنَ الْأَحْزَابِ فَالنَّارُ مَوْعِدُهُ» **Zümrelerden hangisi onu inkar ederse işte cehennem ateşi onun varacağı yerdir."** Mekke halkından olsun ve Hz. Muhammed'e karşı örgütlenmek suretiyle harekete geçen guruplar olsun kim Kur'an'ı inkâr ederse, onların varacağı yer ve gidecekleri mekan cehennem ateşi olacaktır.

« فَلَا تَكُ فِي مِرْيَةٍ مِنْهُ » **"Bunda şüphen olmasın."** Ya da varılacak yerleri hakkında hiçbir kuşkuları olmasın.

« إِنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ » **Çünkü o, senin Rabbin tarafından gönderilen bir vahiydir. Fakat insanların çoğu, buna iman etmezler."**

١٨- ﴿وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أُولَٰئِكَ يُعْرَضُونَ عَلَى رَبِّهِمْ وَيَقُولُ الْأَشْهَادُ هَٰؤُلَاءِ الَّذِينَ كَذَبُوا عَلَى رَبِّهِمْ أَلَا لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ﴾

18- Allah'a karşı yalan uydurandan daha zalim kim olabilir? İşte bu Şahitler de: *"İşte Rablerine karşı yalan uyduranlar bu kimse-*

lerdir" **diyeceklerdir. Ki Allah'ın laneti bizzat zalimler üzerinedir.**

« وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًاۜ اُولٰٓئِكَ يُعْرَضُونَ عَلٰى رَبِّهِمْ »

"Allah'a karşı yalan uydurandan daha zalim kim olabilir? Onlar kıyamet gününde) Rablerine arzedilecekler." Sorgulama yerinde, mahşer alanında hapsedilip bekletilecekler ve amelleri, yaptıkları işler kendilerine gösterilecektir.

« وَيَقُولُ الْاَشْهَادُ هٰٓؤُلَٓاءِ الَّذ۪ينَ كَذَبُوا عَلٰى رَبِّهِمْ» **"Şahitler de: 'İşte Rablerine karşı yalan uyduranlar bu kimselerdir' diyeceklerdir."** Bunların aleyhinde melekler ve peygamberler tanıklıkta bulunacaklar ve **"Allah çocuk edindi ve şeriki vardır"** diye Allah adına yalan uyduran kimseler, işte bunlardır, diyecekleridir.

« اَلَا لَعْنَةُ اللّٰهِ عَلَى الظَّالِم۪ينَ» **Ki Allah'ın laneti bizzat zalimler üzerinedir."** Allah adına yalan uydurananlara lanet olsun! « الْاَشْهَادُ » kelimesi, tıpkı, **"Ashab"** kelimesinin, **"Sahib"** kelimesinin çoğulu olduğu gibi bu da, **"Şahid"** kelimesinin çoğuludur. Ya da, **"Eşraf"** kelimesinin, **"Şerif"** kelimesinin çoğulu olması gibi bu da, **"Şehid"** kelimesinin çoğuludur.

١٩- ﴿اَلَّذ۪ينَ يَصُدُّونَ عَنْ سَب۪يلِ اللّٰهِ وَيَبْغُونَهَا عِوَجًاۜ وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ﴾

19- Onlar insanları Allah'ın yolundan alıkoyanlardır. Ve onu eğri göstermek isteyenlerdir. Ahireti inkar edenlerde onlardır.

« اَلَّذ۪ينَ يَصُدُّونَ عَنْ سَب۪يلِ اللّٰهِ » **"Onlar insanları Allah'ın yolundan alıkoyanlardır"** Halkın önüne yasaklar koyarak dinlerine ve dini hayatlarına engel olanlar, «وَيَبْغُونَهَا عِوَجًا » **"Ve onu eğri göstermek isteyenlerdir. Ahireti inkar edenlerde onlardır."** O din en sağlam ve dürüst bir din olduğu halde onu çarpıtıp farklı bir şekilde gösterip sunanlar veya ona iman edenleri çeşitli desiselerle saptırarak dinden döndürenler, irtidat etmelerine sebep olan ve çalışanlar..

« وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ » **"Ahireti de inkar edenlerde onlar-**

dır." Bu kısımda geçen ikinci, « هُمْ » zamiri, bu tür kimselerin ahireti inkar ettiklerini, bu manadaki küfrünü tekit içindir ve bu özelliğin bunlara ait olduğunu bildirmek maksadıyladır.

٢٠- ﴿أُولَٓئِكَ لَمْ يَكُونُوا مُعْجِزِينَ فِى الْأَرْضِ وَمَا كَانَ لَهُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مِنْ أَوْلِيَٓاءَ يُضَاعَفُ لَهُمُ الْعَذَابُ مَا كَانُوا يَسْتَطِيعُونَ السَّمْعَ وَمَا كَانُوا يُبْصِرُونَ﴾

20- Allahı dünyada aciz bırakacak değillerdir. Allah'tan başka dost ve velileri de yoktur. Onların azapları kat kat olacaktır. Çünkü onlar gerçekleri ne görebiliyorlar ne de kulak veriyorlar.

« أُولَٓئِكَ لَمْ يَكُونُوا مُعْجِزِينَ فِى الْأَرْضِ » "**Allahı dünyada aciz bırakacak değillerdir.**" Buradaki, « لَمْ يَكُونُوا » kavli, « مَا كَانُوا » demektir. Yani yüce Allah'ın kendilerini bu dünya hayatında cezalandırmak istemesi durumunda, bunu dilemesi halinde asla Onu aciz bırakacak değillerdir.

« وَمَا كَانَ لَهُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مِنْ أَوْلِيَٓاءَ » "**Allah'tan başka dost ve velileri de yoktur.**" Onlara sahip çıkabilecek, azaptan kurtarmak için yardım edebilecek, azabı engelleyebilecek bir destekleyenleri, sahip çıkanları da olmayacaktır. Ancak yüce Allah onlara süre tanımayı diledi ve cezalandırılmalarını da ahiret gününe erteledi. Bu da tanıklık edecek olanların sözleri çerçevesindedir:

« يُضَاعَفُ لَهُمُ الْعَذَابُ » "**Onların azapları kat kat olacaktır.**" Çünkü bunlar halkı Allah'ın dininden saptırıp uzaklaştırdılar. Kıraat imamlarından İbn Kesir ve İbn Amir, « يُضَاعَفُ » kelimesini, « يضعف » olarak şeddeli okumuşlardır.

« مَا كَانُوا يَسْتَطِيعُونَ السَّمْعَ وَمَا كَانُوا يُبْصِرُونَ » "**Çünkü onlar gerçekleri ne görebiliyorlar ne de kulak veriyorlar.**"

٢١- ﴿أُولَٓئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ﴾

21. İşte onlar kendilerini ziyana uğrattılar. Uydurdukları da

kendilerinden uzaklaşıp gitmişlerdir.

« اُولٰٓئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوٓا اَنْفُسَهُمْ » **"İşte onlar kendilerini ziyana uğrattılar."** Çünkü bunlar Allah'a kulluğu ve ibadeti bırakıp bir takın putlara ve putlaştırdıkları sistemlere kullukta bulunup, Allah'a kulluğun yerine bunu satın almışlardır.

« وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ » **"Uydurdukları da kendilerinden uzaklaşıp gitmişlerdir."** Satın aldıkları o ilahları da kaybolup gitmiştir. Bu kaybolanlar ise, o sözde tanrıları, ilahları ve şefaatçi diye takdim ettikleridir.

٢٢- ﴿ لَا جَرَمَ اَنَّهُمْ فِى الْاٰخِرَةِ هُمُ الْاَخْسَرُونَ ﴾

22. "Şüphe yok ki, ahirette zarara uğrayacak olanlar da bunlardır."

« لَا جَرَمَ اَنَّهُمْ فِى الْاٰخِرَةِ هُمُ الْاَخْسَرُونَ » **"Şüphe yok ki, ahirette zarara uğrayacak olanlar da bunlardır."** Engel olmakla, barikatlar kurmakla, her yönden kuşatmakla... « لَا جَرَمَ » kelimesiyle ilgili olarak bir takım görüşler vardır. Bunlardan biri, başında bulunan « لَا » harfi, önceki cümleyi ret içindir, onlara bir cevap niteliğindedir. Yani; "durum hiç de onların ileri sürdükleri gibi değildir" demektir. « جَرَمَ » kelimesi de mazi yani dili geçmiş zaman olup, "**Kesebe**" manasındadır. Faili ise muzmardır. « اَنَّهُمْ فِى الْاٰخِرَةِ » kavli nasb mahallinde gelmiştir. Mana şöyledir: "Onların sözleri, ahiret gününde kendilerine sadece zarar kazandırdı." İkinci bir görüş de, « لَا جَرَمَ » kavli iki kelimeden meydana gelmiş bir kelimedir. Her ikisinin birlikte, "gerçek şu ki, şüphesiz, kuşkusuz" manalarına gelirler. Buradaki, « اَنَّ » edatı ise, « حَقَّ » kelimesinin faili olması itibariyle mahallen merfudur. Yani, "Onların kaybetmeleri bir hak, bir gerçek olmuştur, dönüş yoktur" demektir. Üçüncüsü de bunun manası, "Hiç şüphesiz, hiç kuşkusuz" demektir.

٢٣- ﴿ اِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَاَخْبَتُوٓا اِلٰى رَبِّهِمْ اُولٰٓئِكَ

أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴾

23- İman edip iyi ve güzel işler yapan, Rablerine içten bağlanıp kullukta bulunanlar ise, işte bunlar cennetliktirler. Onlar orada ebedi kalıcıdırlar.

«إِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَاَخْبَتُوا إِلَى رَبِّهِمْ» **"İman edip iyi ve güzel işler yapan, Rablerine içten bağlanıp kullukta bulunanlar ise"** Ona kulluk ile tatmin olanlar, huşu ve tevazu içerisinde sadece kulluklarını Ona ait kılıp hasredenler ise, « أَخْبَتُوا » kelimesi, «خبت» kelimesinden türemedir. Bu da, yumuşak ve rahat toprak, yer demektir.

« أُولَـٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ » **"İşte bunlar cennetliktirler. Onlar orada ebedi kalıcıdırlar."**

٢٤- ﴿ مَثَلُ الْفَرِيقَيْنِ كَالْأَعْمٰى وَالْأَصَمِّ وَالْبَصِيرِ وَالسَّمِيعِ هَلْ يَسْتَوِيَانِ مَثَلًا أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴾

24. Bu iki zümrenin insanın, (müminler ile kafirlerin) **durumu gören ve duyan kimseler gibidir. Bu ikisinin durumu hiç eşit olabilir mi? Hala bir ders çıkarmayacak mısınız?**

« مَثَلُ الْفَرِيقَيْنِ كَالْأَعْمٰى وَالْأَصَمِّ وَالْبَصِيرِ وَالسَّمِيعِ » **Bu iki zümrenin insanın,** (müminler ile kafirlerin) **durumu gören ve duyan kimseler gibidir. Bu ikisinin durumu hiç eşit olabilir mi?**

Burada görüldüğü gibi kafir olanlar kör ve sağır kimselere, müminler ise gören ve işiten sağlam kimselere benzetilmişlerdir.

« يَسْتَوِيَانِ مَثَلًا » **"Bu ikisinin durumu hiç eşit olabilir mi?"** Bir örnek olması bakımından hiç bir benzerlik olabilir mi? «مَثَلًا» kelimesi temyiz olarak mansubtur.

«أَفَلَا تَذَكَّرُونَ» **Hala bir ders çıkarmayacak mısınız?"** Verilen bu örnekten kendilerine hala bir ders çıkarmayacaklar mı?

25. – 35. ÂYETLER

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا نُوحًا اِلَى قَوْمِهِ اِنّ۪ي لَكُمْ نَذ۪يرٌ مُب۪ينٌ ﴿٢٥﴾ اَنْ لَا
تَعْبُدُوا اِلَّا اللّٰهَ اِنّ۪ي اَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ اَل۪يمٍ ﴿٢٦﴾ فَقَالَ
الْمَلَاُ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِه۪ مَا نَرٰيكَ اِلَّا بَشَرًا مِثْلَنَا وَمَا
نَرٰيكَ اتَّبَعَكَ اِلَّا الَّذ۪ينَ هُمْ اَرَاذِلُنَا بَادِيَ الرَّاْيِ وَمَا نَرٰى لَكُمْ
عَلَيْنَا مِنْ فَضْلٍ بَلْ نَظُنُّكُمْ كَاذِب۪ينَ ﴿٢٧﴾ قَالَ يَا قَوْمِ اَرَاَيْتُمْ اِنْ
كُنْتُ عَلٰى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبّ۪ي وَاٰتٰين۪ي رَحْمَةً مِنْ عِنْدِه۪ فَعُمِّيَتْ
عَلَيْكُمْ اَنُلْزِمُكُمُوهَا وَاَنْتُمْ لَهَا كَارِهُونَ ﴿٢٨﴾ وَيَا قَوْمِ لَٓا
اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ مَالًا اِنْ اَجْرِيَ اِلَّا عَلَى اللّٰهِ وَمَٓا اَنَا بِطَارِدِ
الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا اِنَّهُمْ مُلَاقُوا رَبِّهِمْ وَلٰكِنّ۪ٓي اَرٰيكُمْ قَوْمًا تَجْهَلُونَ
﴿٢٩﴾ وَيَا قَوْمِ مَنْ يَنْصُرُن۪ي مِنَ اللّٰهِ اِنْ طَرَدْتُهُمْ اَفَلَا تَذَكَّرُونَ
﴿٣٠﴾ وَلَٓا اَقُولُ لَكُمْ عِنْد۪ي خَزَٓائِنُ اللّٰهِ وَلَٓا اَعْلَمُ الْغَيْبَ وَلَٓا اَقُولُ
اِنّ۪ي مَلَكٌ وَلَٓا اَقُولُ لِلَّذ۪ينَ تَزْدَر۪ٓي اَعْيُنُكُمْ لَنْ يُؤْتِيَهُمُ اللّٰهُ
خَيْرًا اَللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا ف۪ٓي اَنْفُسِهِمْ اِنّ۪ٓي اِذًا لَمِنَ الظَّالِم۪ينَ ﴿٣١﴾
قَالُوا يَا نُوحُ قَدْ جَادَلْتَنَا فَاَكْثَرْتَ جِدَالَنَا فَاْتِنَا بِمَا تَعِدُنَٓا اِنْ
كُنْتَ مِنَ الصَّادِق۪ينَ ﴿٣٢﴾ قَالَ اِنَّمَا يَاْت۪يكُمْ بِهِ اللّٰهُ اِنْ شَٓاءَ وَمَٓا

أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ ﴿٣٣﴾ وَلَا يَنْفَعُكُمْ نُصْحِي إِنْ أَرَدْتُ أَنْ أَنْصَحَ
لَكُمْ إِنْ كَانَ اللّٰهُ يُرِيدُ أَنْ يُغْوِيَكُمْ هُوَ رَبُّكُمْ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ
﴿٣٤﴾ أَمْ يَقُولُونَ افْتَرٰيهُ قُلْ إِنِ افْتَرَيْتُهُ فَعَلَيَّ إِجْرَامِي وَأَنَا بَرِيٓءٌ
مِمَّا تُجْرِمُونَ ﴿٣٥﴾

Meâli

25- Andolsun ki biz Nuh'u da kavmine peygamber olarak gönderdik. O da kavmine demişti ki: "Ben sizin için apaçık bir uyaran olarak geldim."

26- "Allah'tan başkasına ibadet ve kulluk etmeyin! Doğrusu ben sizin için çok acıklı bir günün azabından endişe ediyorum."

27- Kavminden önde gelen tanınmış kâfirler dediler ki: "Biz seni bizim gibi bir insan olarak görüyoruz, aramızdan sana uyduklarını gördüklerimiz, bizim aşağılık, basit düşünceli tabakamızdan olanlardan başkaları değildir. Kaldı ki sizin bize karşı bir üstünlüğünüzün olduğunu da görmüyoruz. Aksine biz, sizin söylediklerinizde yalancılardan olduğunuzu sanıyoruz.

28- Nûh onlara dedi ki: "Ey kavmim! Şayet ben Rabbim tarafından apaçık bir kanıta dayanıyorsam ve Rabbim katından bana bir rahmet vermiş ise, işin bu yönü size gizli tutulmuşsa buna ne diyeceksiniz? Siz buna karşı olduğunuz halde, size bunu zorla mı kabul ettireceğiz?

29- Ey kavmim! Allah'ın emirlerini bildirmeye karşılık bir mal ve istemiyorum. Benim mükafatım yalnızca Allah'tandır. Ben, iman edenleri kovacak değilim. Çünkü onlar imanları gereği yeniden dirilmekle Rablerine kavuşacaklardır. Fakat ben sizi, cahil ve bilgisiz bir toplum olarak görüyorum.

30- Ey kavmim! Ben onları kovarsam, beni Allah'ın azabından kim kurtaracak? Hiç düşünmüyor musunuz?

31- Ben size, "Allah'ın hazineleri benim elimdedir" demiyorum. "Ben gaybı da bilirim" demediğim gibi, "ben bir meleğim de" demiyorum. Sizin gözlerinizde aşağılık kimseler olarak gördüklerinize ben,

"Allah onlara asla bir hayır vermeyecektir" diye bir şey söyleyemem. "Aksine onların gönlünde var olanı Allah çok daha iyi bilir. Onları kovduğum taktirde ben kesinlikle zalimlerden olurdum."

32- Dediler ki: "Ey Nûh! Önümüze bir çok delilller sererek bize karşı çok ileri gittin. Eğer söylediklerinde samimi olan kimselerden isen, bizi kendisiyle tehdit edip durduğun şu azâbı bize getir!"

33- Nûh onlara dedi ki: "Ve siz Allah'ı aciz bırakacak değilsiniz."

34- Eğer Allah sizi azdırmak muradetmiş ise, benim öğüdüm size yarar sağlamaz. Çünkü O sizin Rabbinizdir. Ona döndürüleceksiniz."

35- Ey Resulüm! Yoksa "Bunu uydurdu" diyorlar? De ki: *"Eğer onu uydurmuş isem, günahım bana aittir. Fakat ben sizin işlediğiniz günahtan uzağım."*

Tefsiri

٢٥- ﴿وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَى قَوْمِهِ إِنِّي لَكُمْ نَذِيرٌ مُبِينٌ﴾

25- Andolsun ki biz Nuh'u da kavmine peygamber olarak gönderdik. O da kavmine demişti ki: "Ben sizin için apaçık bir uyaran olarak geldim."

«وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَى قَوْمِهِ إِنِّي لَكُمْ نَذِيرٌ مُبِينٌ» **"Andolsun ki biz Nûh'u da kavmine peygamber olarak gönderdik. O da kavmine demişti ki: "Ben sizin için apaçık bir uyaran olarak geldim."** Burada geçen, « إِنِّي » aslında, « بِأَنِّي » takdirindedir. Mana şöyle olmaktadır: "Biz onu, şu durumu da beraberinde bildrimek üzere gönderdik."

Bu ise, «إِنِّي لَكُمْ نَذِيرٌ مُبِينٌ» kavlidir. Burada, elif harfi kesreli olarak, « إِنِّي » tarzındadır. Ancak başına bir cer edatı gelince bu elif harfi **fetha** harekeli olur. Yani, « بِأَنِّي » olur ki adeta, « كَأَنِّي » kavlinde fetha olması gibi olur. Mana ise kesreye göredir. Kıraat imamlarından İbn Amir, Nafi, Asım ve Hamza, burada bir **kavl** kelimesi yani, "dedi" ifadesini düşünerek kesre ile okumuşlardır.

٢٦- ﴿أَنْ لَا تَعْبُدُوا إِلَّا اللّٰهَ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ أَلِيمٍ﴾

26- "Allah'tan başkasına ibadet ve kulluk etmeyin! Doğrusu ben sizin için çok acıklı bir günün azabından endişe ediyorum."

«أَنْ لَا تَعْبُدُوا إِلَّا اللّٰهَ» **"Allah'tan başkasına ibadet ve kulluk etmeyin!"** Bu cümle açıklayıcı manada olan müfessire cümlesi olup ya, « أَرْسَلْنَا » kavline veya « نَذِيرٌ » kavline râcidir.

«إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ أَلِيمٍ» **"Doğrusu ben sizin için çok acıklı bir günün azabından endişe ediyorum."** Ayetin bu kısmında, gün manasında olan « يَوْمٍ » kelimesi, «أَلِيمٍ» yani acıklı ifadesiyle nitelenmiş oldu. Bu, mecazî manada olan bir isnaddır. Çünkü o gün zaten acı verecek, ceza çektirilecek gündür.

٢٧- ﴿فَقَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ مَا نَرٰيكَ إِلَّا بَشَرًا مِثْلَنَا وَمَا نَرٰيكَ اتَّبَعَكَ إِلَّا الَّذِينَ هُمْ أَرَاذِلُنَا بَادِيَ الرَّأْيِ وَمَا نَرٰى لَكُمْ عَلَيْنَا مِنْ فَضْلٍ بَلْ نَظُنُّكُمْ كَاذِبِينَ﴾

27- Kavminden önde gelen tanınmış kâfirler dediler ki: "Biz seni bizim gibi bir insan olarak görüyoruz, aramızdan sana uydukların gördüklerimiz, bizim aşağılık, basit düşünceli tabakamızdan olanlardan başkaları değildir. Kaldı ki sizin bize karşı bir üstünlüğünüzün olduğunu da görmüyoruz. Aksine biz, sizin söylediklerinizde yalancılardan olduğunuzu sanıyoruz.

«فَقَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ» **"Kavminden önde gelen tanınmış kâfirler dediler ki:"** Burada, «الْمَلَأُ» kelimesiyle murad olunan kimseler, toplumundan önde gelen, o toplumun tanınmış kimseleridir. Çünkü bunlar toplumun gönlünde bir ürperti, heybet ve korku oluşturuyorlardı. Bulundukları meclislerde ise orada bir ağırlık, bir baskı hissettirirleri toplum üzerinde bir baskı havası sağlarlardı, görkemleri vardı. Ya da bunlar, halk tarafından aklı başında ve isabetli karar sahibi kimseler olarak bilinmeleri sebebiyle halkın gözünü bu manada doldu-

ruyorlardı. « مَا نَرٰيكَ اِلَّا بَشَرًا مِثْلَنَا » **"Biz seni peygamber değil, sadece bizim gibi bir insan olarak görüyoruz,"** Böyle söylemekle, peygamber olarak gelenin ya bir kral veya bir melek olması gerekirdi. Sıradan birinin olmaması icabederdi, demek istiyorlardı.

«وَمَا نَرٰيكَ اتَّبَعَكَ اِلَّا الَّذِينَ هُمْ اَرَاذِلُنَا بَادِيَ الرَّأْيِ» **"Aramızdan sana uyduklarını gördüklerimiz, bizim aşağılık, basit düşünceli tabakamızdan olanlardan başkaları değildir."**

Burada geçen, «اَرَاذِلُنَا» kavli, « اَرْذَلُ » kelimesinin çoğuludur ve "bizim aşağılık kimselerimiz, alt tabakamızdan olan kimseler" gibi manalara gelir. Kıraat imamlarından Ebu Amr, « بَادِيَ » kelimesini, hemze harfiyle, «بَادِئَ الرَّأْيِ» olarak okumuştur. Diğer imamlar ise ayette görüldüğü gibi okumuşlardır. Yine ayette geçen, «الرَّأْيِ» kelimesini de hemzesiz olarak Ebu Amr, « الرَّايِ » tarzında okumuştur. Yani, "Bu gibileri daha ilerisi ne olacak düşünmeden hemen ilk başta sana tabi oluyorlar, ya da daha baştan düşüncelerini açıklıyorlar, gibi bir mana taşır. Bu kelime, « بَدَى يَبْدُو » kökünden alınmadır. Bu ise, ortaya çıkmak, meydana çıkmaz manasınadır. Ya da bu kelime, « بَدَأَ يَبْدَأُ » fiilinden alınmadır. Bir şeyi ilk önce yapmak demektir. Bu « بَادِيَ » kelimesinin mansub olması ise zarf olması sebebiyledir. Bunun aslı şöyledir: *"Onların düşüncelerinin, kararlarının ortaya çıktığı an."* Ya da, "Düşüncelerin ilki..." Bu hazfedildiğinden, bunun yerine muzafun iley geçmiş bulunmaktadır. Bununla şunu demek istediler: *"O kimselerin sana tabi olmaları, kendilerinin bu işin ilerisini ve geleceğini hiç düşünmeden hemen teklif edileni kabul edivermeleridir. Eğer düşünselerdi zaten sana uymazlardı."* Bir de bunların, inanan kimseleri aşağılamaları, basit görmeleri, sırf fakir ve yoksul olmaları ve bir de dünyalık bakımından onlardan geride bulunmaları sebebiyledir. Çünkü bunlar cahil, bilgisiz kimselerdir. Bunlar dünya hayatının şu görünen halinden başka bir şeyi görmektan başka bir şey bilmezler. Bunlara göre değerli ve soylu insan, varlıklı, makam ve mevkii bulunan kimse demektir. Nitekim güya

Müslüman olduklarını ileri süren bir çok kimseler de böyle inanıyor ve böyle hareket ediyorlar. Hatta insanlara değer verirlerken veya onları basit kabul ederlerken hep bu ölçülere göre hareket ediyorlar. Hatta bunlardan öyleleri de vardır ki, bu dünya sarhoşluğu akıllarını başlarından aldığından şöyle inanmaktadırlar: "Dünya hayatında ilerlemenin kimseyi Allah'a yaklaştırmayacağını, belki de sizi bu halinizle Allah'tan uzaklaştıracağını, onu yükseltmek değil belki de alçaltacağını hiç mi hiç düşünmüyorlar, akıllarına bile getirmiyorlar."

« وَمَا نَرٰى لَكُمْ عَلَيْنَا مِنْ فَضْلٍ » **"Kaldı ki sizin bize karşı bir üstünlüğünüzün olduğunu da görmüyoruz."** Mal varlığı ve düşünce, görüş bakımından.. Bu söyledikleriyle Hz. Nûh ve ona iman edenleri kasdediyorlardı.

«بَلْ نَظُنُّكُمْ كَاذِبِينَ» **"Aksine biz, sizin söylediklerinizde yalancılardan olduğunuzu sanıyoruz."** Yani daveti konusunda Nûh'u, ona uyma ve onu tasdik etme konusunda da tabilerini yalancı kimselerden olduklarını sanıyoruz. Yani sizler davet ve icabet konusunda aranızda ittifak edip anlaştınız. Çünkü bu, riyasete, baş olmaya giden bir sebep ve bir yoldur.

٢٨- ﴿قَالَ يَا قَوْمِ اَرَاَيْتُمْ اِنْ كُنْتُ عَلٰى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبّ۪ي وَاٰتٰين۪ي رَحْمَةً مِنْ عِنْدِه۪ فَعُمِّيَتْ عَلَيْكُمْ اَنُلْزِمُكُمُوهَا وَاَنْتُمْ لَهَا كَارِهُونَ﴾

28- Nûh onlara dedi ki: "Ey kavmim! Şayet ben Rabbim tarafından apaçık bir kanıta dayanıyorsam ve Rabbim katından bana bir rahmet vermiş ise, işin bu yönü size gizli tutulmuşsa buna ne diyeceksiniz? Siz buna karşı olduğunuz halde, size bunu zorla mı kabul ettireceğiz?

« قَالَ يَا قَوْمِ اَرَاَيْتُمْ اِنْ كُنْتُ عَلٰى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبّ۪ي وَاٰتٰين۪ي رَحْمَةً مِنْ عِنْدِه۪ فَعُمِّيَتْ عَلَيْكُمْ » **"Nuh onlara dedi ki: "Ey kavmim! Şayet ben Rabbim tarafından apaçık bir kanıta dayanıyorsam ve Rabbim katından bana bir rahmet vermiş ise, işin bu yönü size körleşmişseniz.**

Burada geçen, « فَعُمِّيَتْ » kelimesi, « فَعَمِيَتْ » olarak da okunmuş

ve kelime bu durumda « خَفِيَتْ » manasında gizli kalmak, haberi olmamak, görünmemek ve kaybolmak demektir. Nitekim yazma olan asıl nüshada da böyle geçmektedir. Bu okuyuş tarzı da Kıraat imamlarından Nafi, İbn Kesir, İbni Amir, Ebû Amr, Asım, Şube, Yakup ve Ebu Cafer'in tilavet şeklidir. Ancak Hamza, Ali Kisai ve Hafs tarafından ise, ayette görüldüğü gibi, «عُمِّيَتْ» olarak okunmuştur bu da, « أُخْفِيَتْ » manasında yine gizlemek, saklamak gibi manalara gelmektedir.

Yani bu şu demektir: *"Delil, burhan ve kanıt size gizli kaldı ve bu sebepten ötürü de siz doğruyu bulamadınız öyle mi? Yani adeta çölde yolunu şaşırıp kalan, bir kılavuzları da olmayan delilsiz şaşkınlar gibi olmuşsanız"* Esasen hüccet yani kesin kanıt aslı da hem uzağı görmek yani basiret sahibi olmak ve hem de onu göstermek manasında iken burada, körlük olarak gösterilmiştir. Çünkü kör olan kimse ne kendisi doğruyu bulabilir, ne de başkalarına doğru yolu gösterebilir. İşte elinde delil bulunmasına rağmen bunlardan gerektiği gibi yararlanmayan inkarcıların durumu böyle anlatılmıştır.- **söyleyin bakalım buna ne diyeceksiniz?"**

« أَنُلْزِمُكُمُوهَا وَأَنْتُمْ لَهَا كَارِهُونَ » **"Siz buna karşı olduğunuz halde, size bunu zorla mı kabul ettireceğiz?"** Çünkü siz bunu istemiyorsunuz. Burada, « أَنُلْزِمُكُمُوهَا » kavlinde, «و» harfinin getirilmesi, «م» harfini çoğul bakımından tamamlamak içindir. Ebu Amr ise bu kelimeyi mim harfinin sükunu ile, « نُلْزِمْكُمْ » olarak okumuştur. Bu ise, mim harfinin sanki harekeli-harekesiz arası belli-belirsiz olarak okunması sebebiyledir. Dolaysıyla Râvinin bu harfi sakin olarak sanmasıdır. Bu ise bir yanlış demektir. Çünkü irap harekesi, şiir zarureti olmadan atılamaz, çünkü caiz değildir.

٢٩- ﴿وَيَا قَوْمِ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مَالًا إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى اللّٰهِ وَمَا أَنَا بِطَارِدِ الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّهُمْ مُلَاقُو رَبِّهِمْ وَلٰكِنِّي أَرٰيكُمْ قَوْمًا تَجْهَلُونَ﴾

29- Ey kavmim! Allah'ın emirlerini bildirmeye karşılık bir mal ve istemiyorum. Benim mükafatım yalnızca Allah'tandır. Ben, iman edenleri kovacak değilim. Çünkü onlar imanları gereği yeniden dirilmekle Rablerine kavuşacaklardır. Fakat ben sizi, cahil ve bilgisiz bir

toplum olarak görüyorum.

«وَيَا قَوْمِ لَا اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ مَالاً» **"Ey kavmim! Allah'ın emirlerini bildirmeye karşılık bir mal ve istemiyorum."** Çünkü bu, delalet bakımından «اِنّ۪ي لَكُمْ نَذ۪يرٌ مُب۪ينٌ» kavlinin doğal sonucudur.

« اِنْ اَجْرِيَ اِلَّا عَلَى اللّٰهِ » **"Benim bundan beklediğim mükafatım yalnızca Allah'tandır."** Kıraat imamlarından Medine, Şam okulu mensuplarıyla Ebû Amr ve Hafs, « اَجْرِيَ » olarak okumuşlardır.

«وَمَا اَنَا بِطَارِدِ الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا» **" Ben iman edenleri kovacak değilim."** Hz. Nuh'un kendileriyle beraber hareket ederek, zayıf ve kimsesiz müminleri yanından kovma isteklerine bu bir cevap olmaktadır.

« اِنَّهُمْ مُلَاقُوا رَبِّهِمْ » **Çünkü onlar Rablerine kavuşacaklardır."** Onları yanımdan kovmam halinde yarın ahirette Allah katında benden şikayetçi olurlar.

« وَلٰكِنّ۪ي اَرٰيكُمْ قَوْمًا تَجْهَلُونَ » **Fakat ben sizi cahil ve bilgisiz bir toplum olarak görüyorum."** Siz inananları basit ve cahil kimseler olarak görüyor ve onları, reziller, ayak takımları, aşağılık basit insanlar olarak değerlendirip çağırıyorlar. Ya da sizlerin, Rabbinize kavuşmanızı bilmezlikten geliyorlar, kabul etmiyorlar. Ya da o basit gördükleriniz sizden daha hayırlı kimselerdir.

٣٠- ﴿وَيَا قَوْمِ مَنْ يَنْصُرُن۪ي مِنَ اللّٰهِ اِنْ طَرَدْتُهُمْ اَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴾

30- "Ey kavmim! Ben onları kovarsam, beni Allah'ın azabından kim kurtaracak? Hiç düşünmüyor musunuz?"

«وَيَا قَوْمِ مَنْ يَنْصُرُن۪ي مِنَ اللّٰهِ اِنْ طَرَدْتُهُمْ» **"Ey kavmim! Ben onları kovarsam, beni Allah'ın azabından kim kurtaracak? Hiç düşünmüyor musunuz?"** Öğüt almıyor musunuz?

٣١- ﴿وَلَا اَقُولُ لَكُمْ عِنْد۪ي خَزَٓائِنُ اللّٰهِ وَلَا اَعْلَمُ الْغَيْبَ وَلَا اَقُولُ اِنّ۪ي

وَلَٓا اَقُولُ لِلَّذ۪ينَ تَزْدَر۪ٓي اَعْيُنُكُمْ لَنْ يُؤْتِيَهُمُ اللّٰهُ خَيْراًۜ اَللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا ف۪ٓي اَنْفُسِهِمْۚ اِنّ۪ٓي اِذاً لَمِنَ الظَّالِم۪ينَ ﴿﴾ مَلَكٌ

31- Ben size, "Allah'ın hazineleri benim elimdedir" demiyorum. "Ben gaybı da bilirim" demediğim gibi, "ben bir meleğim de" demiyorum. Sizin gözlerinizde aşağılık kimseler olarak gördüklerinize ben, "Allah onlara asla bir hayır vermeyecektir" diye bir şey söyleyemem. "Aksine onların gönlünde var olanı Allah çok daha iyi bilir. Onları kovduğum taktirde ben kesinlikle zalimlerden olurdum."

« وَلَٓا اَقُولُ لَكُمْ عِنْد۪ي خَزَٓائِنُ اللّٰهِ » **"Ben size, "Allah'ın hazineleri benim elimdedir" demiyorum."** Ben size karşı bir zenginlik ve üstünlük iddiasıyla ortaya çıkmıyorum ki, söz ve davranışlarınızla benim üstünlüğümü kabul etmeyip inkâr edesiniz ve bana karşı: "**Kaldı ki sizin bize söylediklerinizde yalancılardan olduğunuzu sanıyoruz.**" **(Hud, 27)** diyerek böyle bir iddia ile karşı çıkasınız. « وَلَٓا اَعْلَمُ الْغَيْبَ » **"Ben gaybı da bilirim" demediğim gibi,"** bu yoldan bana tabi olanların içlerinden neler geçtiğini bilebileyim, gönüllerindekini okuyayım. Çünkü gaybı bilemem. Bu ifade, « عِنْد۪ي خَزَٓائِنُ اللّٰهِ » üzerine matuf bulunmaktadır. Yani: "**Ben size, Allah'ın hazineleri benim elimdedir demediğim** gibi, ve yine **ben gaybı biliyorum da demiyorum**" demektir.

« وَلَٓا اَقُولُ اِنّ۪ي مَلَكٌ » **Ben bir meleğim de" demiyorum."** Böyle bir iddiam yok ki siz de bana: **"Sen de ancak bizim gibi bir insansın." (Şuara,154)** diyesiniz.

« وَلَٓا اَقُولُ لِلَّذ۪ينَ تَزْدَر۪ٓي اَعْيُنُكُمْ لَنْ يُؤْتِيَهُمُ اللّٰهُ خَيْراً» **"Sizin gözlerinizde aşağılık kimseler olarak gördüklerinize** -sırf yoksullukları yüzünden aşağılık kimseler diye haklarında hüküm verdiğiniz mümin kimselere- **ben, "Allah onlara** -sırf bunlar tarafından aşağılanıyorlar diye dünya ve ahirette o müminlere- **asla bir hayır ve iyilik vermeyecektir" diye bir şey söyleyemem."** Yani size bir yardım olsun, isteğiniz doğrultusunda hareket edilmiş olsun diye böyle bir şey diyemem. Sizin onlar hakkında düşündüğünüz gibi ben sizin seviyenize düşerek böyle bir şey söyleyemem.

«اَللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا فٖى اَنْفُسِهِمْ» **"Aksine onların gönlünde var olanı Allah çok daha iyi bilir."**Onların inançlarındaki sadakat ve samimiyeti Allah daha iyi bilir. Bana gelince, ben sadece onların bana açık olarak söylediklerine ve açık şekildeki kabullerine bakarım. Ben onların içlerini, gizli sırlarını bilemem, buna muttali olamam.

« اِنّٖى اِذًا لَمِنَ الظَّالِمٖينَ » **"Eğer bu gibi şeyleri demiş olsaydım kesinlikle zalimlerden olurdum."** Şayet bu dediklerinizden bir şey demiş olsaydım ben de zalimlerden olurdum.

Ayette geçen, «تَزْدَرٖى » yani **İzdira** kelimesi, birini kötülemek, birinin kabahat ve kusurunu bulmak, kınamak gibi manalara gelir. Kelime **İftial** babındandır. Kelimenin aslı, « تَزْتَر » olup, "T" harfi **dal** harfine dönüştürülmüştür.

٣٢- ﴿قَالُوا يَا نُوحُ قَدْ جَادَلْتَنَا فَاَكْثَرْتَ جِدَالَنَا فَأْتِنَا بِمَا تَعِدُنَا اِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقٖينَ﴾

32- Dediler ki: "Ey Nûh! Önümüze bir çok deliller sererek bize karşı çok ileri gittin. Eğer söylediklerinde samimi olan kimselerden isen, bizi kendisiyle tehdit edip durduğun şu azâbı bize getir!"

« قَالُوا يَا نُوحُ قَدْ جَادَلْتَنَا فَاَكْثَرْتَ جِدَالَنَا » **"Dediler ki: "Ey Nûh! Önümüze bir çok deliller sererek bize karşı çok ileri gittin. Eğer söylediklerinde samimi olan kimselerden isen, bizi kendisiyle tehdit edip durduğun şu azâbı bize getir!"** Yani siz ondan kaçıp kurtulmayacaksınız, buna güç yetiremeyeceksiniz.

٣٣- ﴿قَالَ اِنَّمَا يَأْتٖيكُمْ بِهِ اللّٰهُ اِنْ شَٓاءَ وَمَٓا اَنْتُمْ بِمُعْجِزٖينَ﴾

33- Nûh onlara dedi ki: "Ve siz Allah'ı aciz bırakacak değilsiniz."

« قَالَ اِنَّمَا يَأْتٖيكُمْ بِهِ اللّٰهُ اِنْ شَٓاءَ » **"Nûh onlara dedi ki: "Ve siz Allah'ı aciz bırakacak değilsiniz."**

Yani azabı getirip getirmemek benim elimde olan bir şey değildir.

O, kendisini inkar edip hükümlerine karşı çıktığınız Allah'ın elindedir.- « وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ» **"Ve siz Allah'ı aciz bırakacak değilsiniz, bu bakımdan da azaptan da kurtulamayacaksınız."** Yani siz Ondan kaçıp kurtulamayacaksınız, buna güç yetiremeyeceksiniz.

٣٤- ﴿وَلَا يَنْفَعُكُمْ نُصْحِي إِنْ أَرَدْتُ أَنْ أَنْصَحَ لَكُمْ إِنْ كَانَ اللّٰهُ يُرِيدُ أَنْ يُغْوِيَكُمْ هُوَ رَبُّكُمْ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴾

34- Eğer Allah sizi azdırmak muradetmiş ise, benim öğüdüm size yarar sağlamaz. Çünkü O sizin Rabbinizdir. Ona döndürüleceksiniz."

« وَلَا يَنْفَعُكُمْ نُصْحِي إِنْ أَرَدْتُ أَنْ أَنْصَحَ لَكُمْ إِنْ كَانَ اللّٰهُ يُرِيدُ أَنْ يُغْوِيَكُمْ» **"Eğer Allah sizi azdırmak muradetmiş ise** -İşte bu cümle, şart üzerine şartın geldiği bir cümledir. Bilindiği üzere, hüküm bakımından ikincisi birinciye takdim olunur. Yani bu cümle: "Eğer Allah sizi azdırıp saptırmak muradederse, ben size öğüt vermek istesem de öğüdüm size yarar sağlamaz" takdirindedir. İşte ayetin bu kısmı, masiyet işlemeyi isteme ya da dileme konusunda bizim lehimizde apaçık bir delildir. **Benim öğüdüm size yarar sağlamaz."** Bu ifade aslında sakınılması gereken bir nokta konusunda uyarıda bulunmayı ve aynı zamanda izlenmesi gereken doğru yolu göstermektedir.

Kıraat imamlarından Nafi ve Ebû Amr, bundan önceki ayetlerde geçen, « وَلٰكِنِّي » kavlini « إِنِّي » kavlini de, ve burada geçen, «نُصْحِي » kavlini de, olarak okumuşlardır. « هُوَ رَبُّكُمْ » **"O sizin Rabbinizdir."** Bu itibarla O neyi muradetmiş ise, hükmü gereği O, sizin üzerinizde tasarrufta bulunur. «وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ » **"Ona döndürüleceksiniz."** O da sizi işlediğiniz amellerinize göre cezalandırır.

٣٥- ﴿أَمْ يَقُولُونَ افْتَرٰيهُ قُلْ إِنِ افْتَرَيْتُهُ فَعَلَيَّ إِجْرَامِي وَأَنَا بَرِيٓءٌ مِمَّا تُجْرِمُونَ ﴾

35- Ey Resulüm! Yoksa "Bunu uydurdu" diyorlar? De ki: *"Eğer onu uydurmuş isem, günahım bana aittir. Fakat ben sizin işledi-*

ğiniz günahtan uzağım."

« أَمْ يَقُولُونَ افْتَرٰيهُ » **"Ey Resulüm! Yoksa "Bunu uydurdu" diyorlar?"**

Buradaki, « أَمْ » edatı esasen, « بَلْ يَقُولُونَ افْتَرٰيهُ » takdirindedir.

« قُلْ إِنِ افْتَرَيْتُهُ فَعَلَيَّ إِجْرَامِي » **"De ki: "Eğer onu ben uydurmuş isem, günahım bana aittir."** Yani bunu, benim kendiliğimden uydurduğum doğru ise, dolayısıyla bundan ötürü oluşacak suçumun cezası da bana aittir. Yani benim iftiramın, uydurmamın cezası demektir. Bir kimse herhangi bir suç ya da günah işlediğinde onun için, « اَجْرَمَ الرَّجُلُ » denir yani adam suç işledi, demektir.

« وَأَنَا بَرِيءٌ مِمَّا تُجْرِمُونَ » **"Fakat bu işlediğiniz günahtan uzağım."** Sizin uydurup bana isnat ettiğiniz suçtan, uydurduğunuz iftiradan ben uzağım. Sizin düşmanlığınıza, yüz çevirmenize herhangi bir sebep de yoktur.

❁ ❁ ❁

36. – 43. ÂYETLER

وَأُوحِيَ إِلَى نُوحٍ أَنَّهُ لَنْ يُؤْمِنَ مِنْ قَوْمِكَ إِلاَّ مَنْ قَدْ اٰمَنَ فَلاَ
تَبْتَئِسْ بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ۚ ﴿٣٦﴾ وَاصْنَعِ الْفُلْكَ بِأَعْيُنِنَا وَوَحْيِنَا
وَلاَ تُخَاطِبْنِى فِى الَّذِينَ ظَلَمُوا ۚ إِنَّهُمْ مُغْرَقُونَ ﴿٣٧﴾ وَيَصْنَعُ
الْفُلْكَ وَكُلَّمَا مَرَّ عَلَيْهِ مَلَأٌ مِنْ قَوْمِهِ سَخِرُوا مِنْهُ ۗ قَالَ إِنْ
تَسْخَرُوا مِنَّا فَإِنَّا نَسْخَرُ مِنْكُمْ كَمَا تَسْخَرُونَ ۗ ﴿٣٨﴾ فَسَوْفَ
تَعْلَمُونَ ۙ مَنْ يَأْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَيَحِلُّ عَلَيْهِ عَذَابٌ مُقِيمٌ ﴿٣٩﴾
حَتّٰى إِذَا جَاءَ أَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُّورُ ۙ قُلْنَا احْمِلْ فِيهَا مِنْ كُلٍّ
زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ وَأَهْلَكَ إِلاَّ مَنْ سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ وَمَنْ اٰمَنَ ۗ وَمَا
اٰمَنَ مَعَهُ إِلاَّ قَلِيلٌ ﴿٤٠﴾ وَقَالَ ارْكَبُوا فِيهَا بِسْمِ اللّٰهِ مَجْرٰيهَا
وَمُرْسٰيهَا ۗ إِنَّ رَبِّى لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٤١﴾ وَهِىَ تَجْرِى بِهِمْ فِى
مَوْجٍ كَالْجِبَالِ وَنَادٰى نُوحٌ ابْنَهُ وَكَانَ فِى مَعْزِلٍ يَا بُنَىَّ
ارْكَبْ مَعَنَا وَلاَ تَكُنْ مَعَ الْكَافِرِينَ ﴿٤٢﴾ قَالَ سَاٰوِى إِلَى جَبَلٍ
يَعْصِمُنِى مِنَ الْمَاءِ ۗ قَالَ لاَ عَاصِمَ الْيَوْمَ مِنْ أَمْرِ اللّٰهِ إِلاَّ مَنْ
رَحِمَ ۚ وَحَالَ بَيْنَهُمَا الْمَوْجُ فَكَانَ مِنَ الْمُغْرَقِينَ ﴿٤٣﴾

Meâli

36- Nuh'a şöyle vahyolundu: "kavminden sana asla kimse inanmayacak. Ancak daha önce iman edenler hariç. Öyle ise onların işledikleri şeyler sebebiyle sakın üzülme."

37- Gözlerimiz önünde, vahyettiğimiz emir doğrultusunda gemiyi yap. Ve zulmedenler hakkında bana (bir şey) söyleme. Onlar kesin boğulacaklardır.

38- Böylece Nuh gemiyi yapmaya başladı. Kavminin önde gelenleri ona her uğradıklarında, onunla alay edip eğleniyorlardı. Dedi ki: "Eğer siz şimdi bizimle alay ediyorsanız, sizin bugün bizimle alay ettiğiniz gibi gün gelecek biz de aynen öyle sizinle alay edeceğiz."

39- Pek yakında sizin de öğreneceğiniz gibi bu dünyada alçaltıcı azabın kime geleceğini ahirette de ebedi azabın ve ateşin içine kimin atılacağını göreceksiniz.

40- Nihayet helak emrimiz gelip de sular kaynayıp yükselmeye başladığında Biz Nûh'a dedik ki: "Her çeşit canlıdan birer çift olmak üzere haklarında karar kesinleşmiş olanlar dışında ailenle birlikte iman edenleri de gemiye yükle!" Zaten onunla beraber iman edenlerin sayıları oldukça az idi.

41- Nuh dedi ki: "Gemiye binin! O geminin hareket edip yüzmesi de, durması da Allah'ın adıyladır. Şüphesiz benim Rabbim çok bağışlayan ve pek merhamet edendir.

42- Gemi, dağlar gibi dalgalar arasında onları götürüyordu. Nuh, gemiden uzakta bulunan oğluna: "Oğulcuğum! Gel, sen de bizimle birlikte gemiye bin, gemi dışında kalan kafirlerden olma!

43- Oğlu dedi: *"Ben, yüksek bir dağına tepesine çıkacağım, o beni sudan korur"* diye karşılık verdi. Nuh da şöyle dedi: *"Bugün, Allah'ın kendilerini rahmetiyle korudukları dışında Allah'ın azabından koruyacak hiçbir güç yoktur"* derken tam bu sırada aralarına bir dalga giriverdi, o da böylece boğulanlardan oldu.

Tefsiri

٣٦- ﴿وَأُوحِيَ إِلَى نُوحٍ أَنَّهُ لَنْ يُؤْمِنَ مِنْ قَوْمِكَ إِلاَّ مَنْ قَدْ آمَنَ فَلاَ تَبْتَئِسْ بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ﴾

36- Nuh'a şöyle vahyolundu: "kavminden sana asla kimse inanmayacak. Ancak daha önce iman edenler hariç. Öyle ise onların işledikleri şeyler sebebiyle sakın üzülme."

« وَأُوحِيَ إِلَى نُوحٍ أَنَّهُ لَنْ يُؤْمِنَ مِنْ قَوْمِكَ إِلاَّ مَنْ قَدْ آمَنَ » **"Nuh'a şöyle vahyolundu: "kavminden sana asla kimse inanmayacak. Ancak daha önce iman edenler hariç."**

Nuh'un kavminin iman etmelerinden tümüyle umudunu kestiğini bildiren bir ifade. Oysa o bunu beklemiyordu. Burada, iman etme bakımından yeniden inanma hükmünün olabileceğinin delilini görmekteyiz. Sanki şöyle denilir gibidir: "Doğrusu iman eden kimse, şimdi de iman eder." İşte buna göre Kur'an'a iman etme hususunda zikredilen ziyadelik meydana çıkarıyor.

« فَلاَ تَبْتَئِسْ بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ » **"Öyle ise onların işledikleri şeyler sebebiyle sakın üzülme."** Yani elinden bir şey gelemeyen güçsüz ve her şeye boyun eğen kimsenin üzüldüğü gibi sakın üzülmeyesin. **İbtias** kelimesi, "**Bu's**" kelimesinden türeyen ve **iftial** babından olan bir kelimedir. Bu ise, hüzün, üzüntü, fakirlik, yoksulluk gibi manalara gelir. Bu durumda mana şöyledir: "Seni yalanlama ve sana eziyet verme konusunda onların sana yaptıklarına sakın üzülme. Çünkü senin düşmanların olan o kimselerden artık intikam alma vakti ve zamanı gelip çatmıştır.

٣٧- ﴿وَاصْنَعِ الْفُلْكَ بِأَعْيُنِنَا وَوَحْيِنَا وَلاَ تُخَاطِبْنِي فِي الَّذِينَ ظَلَمُوا إِنَّهُمْ مُغْرَقُونَ﴾

37- Gözlerimiz önünde, vahyettiğimiz emir doğrultusunda gemiyi yap. Ve zulmedenler hakkında bana (bir şey) söyleme. Onlar kesin boğulacaklardır.

« وَاصْنَعِ الْفُلْكَ بِأَعْيُنِنَا وَوَحْيِنَا » **"Gözlerimiz önünde"** Bu ifade hal

yerinde gelmiştir. Yani, onu korumamız altında yap. Bunun asıl manası da şöyledir: "Bizim gözetim ve denetimimizde, gözlerimiz önünde inşa et" demektir. Sanki Hz. Nûh ile birlikte Allah adına bir takım gözler var da, o gemiyi yaparken, herhangi bir yanlışında onun hatasını düzeltecek imiş gibi, sağlıklım olarak yaptırır. -**ve vahyettiğimiz**- Biz sana vahyedeceğiz ve onu nasıl yapman gerekecekse onu ilham yoluyla sana öğreteceğiz.

İbn Abbas'tan rivayete göre Hz. Nuh gemiyi nasıl inşa edeceğini bilmiyordu. Allah kendisine, onu tıpkı kulun göksüne benzer bir şekilde inşa etmesini bildirip öğretti.- **emir doğrultusunda gemiyi yap.**"

« وَلَا تُخَاطِبْنِى فِى الَّذِينَ » **"Ve zulmedenler hakkında bana (bir şey) söyleme."** Kavminin durumu ile ilgili olarak bana dua etme, beni çağırma, onlara şefaatçi ve aracı olmayı isteyerek kendilerinden azabın kaldırılmasını isteme!

« إِنَّهُمْ مُغْرَقُونَ » **"Onlar kesin olarak boğulacaklardır."** Onlar için kesin boğulma kararı çıkmıştır, bu hüküm onlar için gerçekleşmiştir. Artık bunun üzerinden kalem geçmiş, bundan böyle o yazının kalkmasına bir yol ve çare yoktur.

٣٨- ﴿وَيَصْنَعُ الْفُلْكَ وَكُلَّمَا مَرَّ عَلَيْهِ مَلَأٌ مِنْ قَوْمِهِ سَخِرُوا مِنْهُ قَالَ إِنْ تَسْخَرُوا مِنَّا فَإِنَّا نَسْخَرُ مِنْكُمْ كَمَا تَسْخَرُونَ﴾

38- Böylece Nuh gemiyi yapmaya başladı. Kavminin önde gelenleri ona her uğradıklarında, onunla alay edip eğleniyorlardı. Dedi ki: "Eğer siz şimdi bizimle alay ediyorsanız, sizin bugün bizimle alay ettiğiniz gibi gün gelecek biz de aynen öyle sizinle alay edeceğiz."

« وَيَصْنَعُ الْفُلْكَ وَكُلَّمَا مَرَّ عَلَيْهِ مَلَأٌ مِنْ قَوْمِهِ سَخِرُوا مِنْهُ » **"Böylece Nuh gemiyi yapmaya başladı. Kavminin önde gelenleri ona her uğradıklarında, onunla alay edip eğleniyorlardı."** Gemi yapma işini devam ettirirken. Çünkü Hz. Nûh, gemiyi yapmaya başladığı yer, üzerinde geminin yüzeceği suyun ya da denizin bulunduğu yer arasında oldukça uzak bir mesafe bulunuyordu. Karada gemi hareket etmeyeceğine göre, kavmi bunu ileri sürerek onunla eğlenip gülüyorlardı ve: "Ey Nûh, sen daha önce peygamber idin, şimdi de marangoz mu oldun?

« قَالَ إِنْ تَسْخَرُوا مِنَّا فَإِنَّا نَسْخَرُ مِنْكُمْ كَمَا تَسْخَرُونَ » **"Nuh, dedi ki: "Eğer siz şimdi bizimle alay ediyorsanız, sizin bugün** -gemi yapmamız sebebiyle onu görüp- **bizimle alay ettiğiniz gibi gün gelecek** -helak olmanız sırasında- **biz de aynen öyle sizinle alay edeceğiz."**

Rivayete göre Hz. Nuh (a.s) gemiyi, gemi yapımında kullanılan bir tür ağaçtan iki yılda yapıp bitirmiştir. Uzunluğu yani boyu 300 zira yani 228 m. veya 1200 zira yani 912 m imiş. Genişliği yani eni ise 50 zira yani 38 m veya 600 zira yani 456 m imiş. Yüksekliği de 30 zira yani 22.8 m imiş. Gemiyi de üç katlı olarak inşa etmiş. Alt katında vahşi canlılar, yırtıcı ve benzeri diğer hayvanlar, canlılar bulunuyordu. Orta katta ise canlılar, hayvanlar yer alıyordu. Hz. Nûh ve beraberinde olup da iman edenler ise, ihtiyaç duydukları şeylerle birlikte üst katta yer almışlardı. Beraberlerinde Hz. Adem (a.s)'in cesedini de almışlardı. Onu kadınlar ile erkekler arasına bir barikat, bir engel gibi yapmışlardı.

٣٩- ﴿ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ مَنْ يَأْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَيَحِلُّ عَلَيْهِ عَذَابٌ مُقِيمٌ ﴾

39- Pek yakında sizin de öğreneceğiniz gibi bu dünyada alçaltıcı azabın kime geleceğini ahirette de ebedi azabın ve ateşin içine kimin atılacağını göreceksiniz.

« فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ مَنْ يَأْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَيَحِلُّ عَلَيْهِ عَذَابٌ مُقِيمٌ » **"Pek yakında sizin de öğreneceğiniz gibi bu dünyada alçaltıcı azabın kime geleceğini ahirette de ebedi azabın ve ateşin içine kimin atılacağını göreceksiniz."**

Burada geçen, « مَنْ يَأْتِيهِ » kavli, « تَعْلَمُونَ » kavliyle mahallen mansubtur. Yani bu, « فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ مَنْ يَأْتِيهِ » takdirindedir.

Burada « عَذَابٌ يُخْزِيهِ » kavlinde geçen zamirle kastedilenler, Hz. Nûh'a iman etmeyenlerdir. Azaptan kasıt ise, dünyadaki azaptır. Bu da boğulmalarıdır. « يَحِلُّ » kavli iner, vb. gibi manalara gelmektedir. « عَذَابٌ مُقِيمٌ » kavlinden kasıt da ahiret azabı demektir.

٤٠- ﴿ حَتَّى إِذَا جَاءَ أَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُّورُ قُلْنَا احْمِلْ فِيهَا مِنْ كُلٍّ زَوْجَيْنِ

اثْنَيْنِ وَاَهْلَكَ إِلاَّ مَنْ سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ وَمَنْ اٰمَنَ ۜ وَمَٓا اٰمَنَ مَعَهُٓ إِلاَّ قَلِيلٌ ﴾

40- Nihayet helak emrimiz gelip de sular kaynayıp yükselmeye başladığında Biz Nûh'a dedik ki: "Her çeşit canlıdan birer çift olmak üzere haklarında karar kesinleşmiş olanlar dışında ailenle birlikte iman edenleri de gemiye yükle!" Zaten onunla beraber iman edenlerin sayıları oldukça az idi.

« حَتّٰى إِذَا جَٓاءَ أَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُّورُ قُلْنَا » **"Nihayet helak** -azap- **emrimiz gelip de sular kaynayıp yükselmeye başladığında Biz Nûh'a dedik ki:"** Burada önce « حَتّٰى » edatı üzerinde duralım. Bu edattan sonra cümle başlar, şart ve cevaptan oluşan cümlenin başına gelir. Bu da, « وَيَصْنَعُ الْفُلْكَ » kavlinin gayesidir. Yani "O gemiyi yapmaya başladı, nihayet denilen süre gelip çattı" demektir. İkisi arasında yer alan cümle ise, « يَصْنَعُ » kavlinden haldir. Yani: "Kavminden ileri gelenler ona her uğradıklarında, kendisiyle alay edip dururlarken Nuh gemiyi yapmaya devam ediyordu. « كُلَّمَا» kavlinin cevabı da, « سَخِرُوا » kavlidir.

Âyette geçen, « قَالَ » yani "dedi ki" kavli, bir soru soranın sorusuna takdiren söylenen yeni bir cümledir. Yahut da, « قَالَ » yani "dedi ki" kavli, «سَخِرُوا » kavlinin cevabıdır ve « مر » kavlinden bedeldir. Yahut da, « ملا » kavlinin sıfatıdır. Ayette geçen, « وفار التنور » yani, " Tennur ya da sular kaynayıp yükselmeye başladığında" kavli, azabın ve helak olayının çok şiddetli olduğunu, çok zor bir durum olduğunu kinayeli bir anlatımla ifade edilmesidir. Bir yoruma göre de, "Sular yemek tandırından" taşmaya başlayınca diye değerlendirmişlerdir. Bu tandır, Hz. Havva annemize ait taştan olan bir tandır idi. Ondan ta Hz. Nuh'a kadar gelmiştir.

Bir yoruma göre de, « التنور » kelimesinden kasıt bütün yeryüzü demektir.

« احْمِلْ فِيهَا مِنْ كُلٍّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ وَاَهْلَكَ إِلاَّ مَنْ سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ وَمَنْ »

« آمَنَ » **"Her çeşit canlıdan birer çift olmak üzere haklarında karar kesinleşmiş olanlar dışında ailenle birlikte iman edenleri de** gemiye **yükle!"** Yani aileni ve ayrıca sana inananları da gemiye yükle. Ayetin bu kısmı da, « اثْنَيْنِ » üzerine atfedilmiştir. Ancak ailesinden istisna edilen ve dışta tutulan, « سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ » yani, "haklarında karar kesinleşmiş olanlar" cümlesinden kasıt, cehennemlik olanlar demektir. Onlar üzerinde bu hükmün kesinleşmiş olması, ancak Allah tarafından bunların kesin olarak kâfirliği tercih edeceklerini bilmesi takdirine ve iradesine göredir. Çünkü yüce Allah, kullarının yaratanı olarak haşa onları murad ettiğinin aksine bir şeye maruz bırakman münezzehtir, yücedir.

« وَمَا آمَنَ مَعَهُ إِلَّا قَلِيلٌ » **"Zaten onunla beraber iman edenlerin sayıları oldukça az idi."** Hz. Peygamber (s.a.v)'in buyurduğuna göre; ***"Hz. Nûh'a iman etmiş olanların sayısı sekiz idi. Hz. Nuh'un kendisi, ailesi ve üç oğlu, bir de bunların eşleri idiler."***[2]

Yine bir rivayete göre de, bunların sayıları beşi erkek ve beşi de kadın olmak üzere on tane idiler. Yine farklı bir rivayete göre de, bunların sayıları kadın ve erkek olarak 72 kişi idiler. Bir de Hz. Nuh'un Sam, Ham ve Yafes adındaki çocukları ile, bunların hanımları idiler. Toplam sayıları buna göre, 78 idi. Bunların yarısı erkek ve yarısı da kadın idi.

٤١- ﴿وَقَالَ ارْكَبُوا فِيهَا بِسْمِ اللّٰهِ مَجْرٰيهَا وَمُرْسٰيهَا إِنَّ رَبِّي لَغَفُورٌ رَحِيمٌ﴾

41- Nûh dedi ki: "Gemiye binin! O geminin hareket edip yüzmesi de, durması da Allah'ın adıyladır. Şüphesiz benim Rabbim çok bağışlayan ve pek merhamet edendir.

« وَقَالَ ارْكَبُوا فِيهَا بِسْمِ اللّٰهِ مَجْرٰيهَا وَمُرْسٰيهَا » **"Nûh dedi ki: "Gemiye binin! O geminin hareket edip yüzmesi de, durması da Allah'ın adıyladır."**

[2] İbn Hacer diyor ki, "Ben bu hadise merfu olarak rastlamadım. Ancak Taberi, Katade'ye dayanan bir isnad ile rivayet ediyor. Haşiyetu'l-Keşşaf; 2/393

Burada, « بِسْمِ اللّٰهِ » kavli **vav** harfinden hal olarak, « ارْكَبُوا » kavline bitişiktir, ona bağlıdır. Yani, "O gemiye Allah'ın adını anarak, Bismillah diyerek binin" ya da, "Onun hareket edeceği ve duracağı zamanlarda Bismillah diyerek..."

Bunun böyle olması ya, « مجرى » ve «مُرْسى» kelimelerinin vakit ve zaman manasına gelmeleri sebebiyledir veya her ikisinin de, « الاجْرَى» ve « الارْسَى » gibi mastar olmalarıdır. Böylece kendilerine muzaf olan vakit hazfedilmiştir. Tıpkı "**Hufukunnecm**" kavli gibi. Ki bu zıt manalı kelimelerdendir yani "**Hufuk**" kelimesi yıldızın doğuşu veya batışı gibi her iki manayı da içermektedir.

Ayrıca, «بِسْمِ اللّٰهِ مَجْرٰيهَا وَمُرْسٰيهَا » kavlinin başlı başına bir cümle olması da caizdir. Bu durumda makabline taalluku da gerekmez. Mübteda ve haberden oluşan bir cümledir. Yani Hz. Nuh (as) önce onlara gemiye binmelerini emretti. Sonra da onlara şu bilgiyi verdi; Bu geminin harekçte geçmesi de, durması da Allah'ın adının anılmasıyladır. Gemiyi harekete geçirmek istediği zaman, "Bismillah" derdi, gemi hemen harekete geçerdi. Durdurmak istediği zaman da, yine "Bismillah" derdi. Gemi hemen duruverirdi.

Kıraat imamlarından Hamza, Ali ve Hafs, « مَجْرٰيهَا » kelimesini **mim** harfinin **fethası** ve **Ra** harfinin de **kesresiyle Cera** kökünden okumuşlardır. Bu manasıyla ya mastar olarak veya vakit anlamında değerlendirmişlerdir. « إِنَّ رَبِّى لَغَفُورٌ رَحِيمٌ » **"Şüphesiz benim Rabbim çok bağışlayan ve pek merhamet edendir."** Çünkü onları kurtarmıştır.

٤٢- ﴿وَهِيَ تَجْرِى بِهِمْ فِى مَوْجٍ كَالْجِبَالِ وَنَادٰى نُوحٌ ابْنَهُ وَكَانَ فِى مَعْزِلٍ يَا بُنَىَّ ارْكَبْ مَعَنَا وَلَا تَكُنْ مَعَ الْكَافِرِينَ﴾

42- Gemi, dağlar gibi dalgalar arasında onları götürüyordu. Nuh, gemiden uzakta bulunan oğluna: "Oğulcuğum! Gel, sen de bizimle birlikte gemiye bin, gemi dışında kalan kafirlerden olma!

« وَهِيَ تَجْرِى بِهِمْ فِى مَوْجٍ كَالْجِبَالِ » "Gemi, -onlar içinde oldukları

halde - **dağlar gibi dalgalar arasında** -burada konu edilen dalgalar, tufanın oluşturduğu dalgalar demektir. Nasıl ki, "**Temr**" kelimesi, « تَمْرَة » kelimesinin çoğulu ise, tıpkı bunun gibi, « مَوْج » kelimesi de, « مَوْجَة » kelimesinin çoğuludur. **Dalga**: şiddetli bir rüzgarın esmesi sonucu suyun harekete geçerek yükselmesi olayıdır. Her bir dalga adeta bir dağa benzetilmiştir ki, şiddetli fırtına yüzünden dalgaların aralıksız ve üst üste yığılarak yükselmelerinden dağ görünümünde olmaları sebebiyle dağlara benzetilmiştir.- **onları** -alıp- **götürüyordu."**

« وَهِيَ تَجْرِي بِهِمْ » kavli, « ارْكَبُوا فِيهَا بِسْمِ اللّٰهِ » kavlinin delalet ettiği mahzuf bir kelimeye muttasıl, bağlıdır. Sanki şöyle denilir gibidir: *"O gemiye, Bismillah, diyerek bindiler ve gemi de onlar içinde olduğu halde onları alıp götürüyordu."*

« وَنَادٰى نُوحٌ ابْنَهُ وَكَانَ فِي مَعْزِلٍ يَا بُنَيَّ ارْكَبْ مَعَنَا » **"Nuh, gemiden** -hem kendisinden ve hem gemiden- **uzakta bulunan** -Kenan veya Yam adındaki- **oğluna:**-Cumhura göre bu, Hz. Nûh'un sulbünden olan öz oğludur. Bir rivayete göre de bu, hanımının oğludur.

Burada geçen, «مَعْزِل » kelimesi, "**Mef'il**" ölçüsünde, « عَزَلَ عَنْهُ » ondan uzaklaştı, uzakta kaldı, ayrıldı gibi manalara gelir ya da, "Babasının dininde ayrı ve uzak idi, demektir.- **"Oğulcuğum! Gel** -Müslüman ol-, **sen de bizimle birlikte** gemiye **bin,"** Kıraat imamlarından Asım, « يَا بُنَيَّ » kelimesini «ى» harfinin **fethasıyla** okumuştur. Bunu da tıpkı, « يَا بُنَيَّ » kavlinde görüldüğü gibi izafet «ى» sinden çevrilen elif üzerinde iktisar ederek okumuştur. Asım dışındakiler ise «ى» harfini **kesriyle**, izafet «ى» sinden iktisar ile böyle okumuşlardır.

« وَلَا تَكُنْ مَعَ الْكَافِرِينَ » **gemi dışında kalan kâfirlerden olma!** Çünkü onlar helak olacaklardır" **diye seslendi."**

٤٣- ﴿قَالَ سَاٰوٖى اِلٰى جَبَلٍ يَعْصِمُنٖى مِنَ الْمَٓاءِۜ قَالَ لَا عَاصِمَ الْيَوْمَ مِنْ

أَمْرِ اللّٰهِ إِلَّا مَنْ رَحِمَۚ وَحَالَ بَيْنَهُمَا الْمَوْجُ فَكَانَ مِنَ الْمُغْرَقِينَ ﴾

43- Oğlu dedi: *"Ben, yüksek bir dağına tepesine çıkacağım, o beni sudan korur"* diye karşılık verdi. Nuh da şöyle dedi: *"Bugün, Allah'ın kendilerini rahmetiyle korudukları dışında Allah'ın azabından koruyacak hiçbir güç yoktur"* derken tam bu sırada aralarına bir dalga giriverdi, o da böylece boğulanlardan oldu.

«قَالَ سَاٰوٖى اِلٰى جَبَلٍ يَعْصِمُنٖى مِنَ الْمَٓاءِ» **"Oğlu babasına şöyle dedi: "Ben, yüksek bir dağına tepesine çıkacağım** -sığınacağım-, **o beni sudan korur** -boğulmaktan kurtarır-**" diye karşılık verdi."**

«قَالَ لَا عَاصِمَ الْيَوْمَ مِنْ اَمْرِ اللّٰهِ اِلَّا مَنْ رَحِمَۚ» **"Nûh da şöyle dedi: "Bugün, Allah'ın kendilerini rahmetiyle korudukları dışında Allah'ın azabından koruyacak hiçbir güç yoktur"** Burada, «اِلَّا مَنْ رَحِمَ» yani, "Rahmet ve merhamet eden, kavlinden murat yüce Allah'tır. Ya da, « لَا عَاصِمَ الْيَوْمَ » kavlinden murat, tufan demektir. Ya da, "Allah'ın kendilerine merhamet ettiği kimseler olan müminler..." Bu olay şöyledir. Hz. Nuh'un oğlu, dağların yüksek tepelerinin kendisini sudan ve boğulmaktan koruyacağını ileri sürünce, Hz. Nûh da oğluna şöyle seslendi: *"Bugün seni hiçbir koruyucu ve hami, asla bir dağ ve benzeri bir şey koruyup kurtarmayacaktır. Tek koruyucu ve kurtarıcı vardır. Bu da Allah'ın kendilerine rahmetiyle muamelede bulunduğu ve kurtardığı kimselerin konumudur. Yani bu da gemiden başkası değildir. Oraya sığınan ancak kurtulacaktır."* Ya da bu, munkati istisnadır. Sanki şöyle denilmektedir: Ancak Allah'ın kendilerine merhamet edip esirgedikleri kimseler korunacaklardır. Çünkü masum olan onlardır. Tıpkı yüce Allah'ın şu kavli gibi: **"Onu öldürmekle, İsa'yı öldürdük zannına kapıldılar."** *(Nisa,157)*

« وَحَالَ بَيْنَهُمَا الْمَوْجُ فَكَانَ مِنَ الْمُغْرَقِينَ » **"Derken tam bu sırada aralarına** -oğlu ile dağ arasına veya Nuh ile oğlu arasına- **bir dalga giriverdi, o da böylece boğulanlardan oldu."** Ya da Allah'ın ezeli ilminde boğulanlardan oldu.

44. – 49. ÂYETLER

وَقِيلَ يَٓا اَرْضُ ابْلَعِي مَٓاءَكِ وَيَا سَمَٓاءُ اَقْلِعِي وَغِيضَ الْمَٓاءُ
وَقُضِيَ الْاَمْرُ وَاسْتَوَتْ عَلَى الْجُودِيِّ وَقِيلَ بُعْدًا لِلْقَوْمِ
الظَّالِمِينَ ﴿٤٤﴾ وَنَادٰى نُوحٌ رَبَّهُ فَقَالَ رَبِّ اِنَّ ابْنِي مِنْ اَهْلِي وَاِنَّ
وَعْدَكَ الْحَقُّ وَاَنْتَ اَحْكَمُ الْحَاكِمِينَ ﴿٤٥﴾ قَالَ يَا نُوحُ اِنَّهُ
لَيْسَ مِنْ اَهْلِكَ ۚ اِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ فَلَا تَسْـَٔلْنِ مَا لَيْسَ لَكَ
بِهِ عِلْمٌ ط اِنِّي اَعِظُكَ اَنْ تَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ ﴿٤٦﴾ قَالَ رَبِّ
اِنِّي اَعُوذُ بِكَ اَنْ اَسْـَٔلَكَ مَا لَيْسَ لِي بِهِ عِلْمٌ ط وَاِلَّا تَغْفِرْ لِي
وَتَرْحَمْنِي اَكُنْ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٤٧﴾ قِيلَ يَا نُوحُ اهْبِطْ بِسَلَامٍ
مِنَّا وَبَرَكَاتٍ عَلَيْكَ وَعَلٰى اُمَمٍ مِمَّنْ مَعَكَ ط وَاُمَمٌ سَنُمَتِّعُهُمْ ثُمَّ
يَمَسُّهُمْ مِنَّا عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿٤٨﴾ تِلْكَ مِنْ اَنْبَٓاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهَٓا
اِلَيْكَ ۚ مَا كُنْتَ تَعْلَمُهَٓا اَنْتَ وَلَا قَوْمُكَ مِنْ قَبْلِ هٰذَا ط
فَاصْبِرْ ط اِنَّ الْعَاقِبَةَ لِلْمُتَّقِينَ ع ﴿٤٩﴾

Meâli

44. Nihayet: *"Ey yer suyunu yut denildi."* Sular çekildi, helak hükmü de yerine geldi ve gemi Cudi dağı üzerine yerleşti. Ve: "Zalim olan o kavmin canları cehenneme" diye söylendi.

45. Nûh Rabbine dua edip yakardı ve şöyle dedi: "Ey Rabbim!

Oğlum benim ailemdendi. Senin vadin elbette hak ve gerçektir. Ve sen hakimlerin en adaletlisisin.

46. Allah buyurdu ki: "Ey Nûh! Senin o oğlun senin kurtulan aile bireylerinden değildi. Çünkü kötü bir iş yapmıştı. Hakkında bilgi sahibi olmadığın bir şeyi benden isteme! Ben senin cahillerden olmamanı öğütlüyorum.

47. Nûh dedi ki: "Rabbim! Hakkında bilgi sahibi olmadığım bir şeyi istemekten sana sığınırım! Eğer beni bağışlamaz ve bana merhamet etmezsen, ben zarara uğrayanlardan olurum.

48. Denildi ki: "Ey Nûh! Bizden sana ve seninle beraber iman eden kimselere vaat buyurulan bir selam ve bereketle gemiden in! Onların soyundan gelebilecek ve kendilerini belli bir süre dünyada faydalandıracağımız topluluklar da olacaktır. Sonra da bizden onlara ahirette acıklı bir azap dokunacaktır.

49. Ey Resûlüm! İşte bunlar gayba ilişkin bilgi ve haberlerdir. Oysa bunları daha önce bu kadar etraflı olarak ne sen biliyordun ne de kavmin. O halde sabret, iyi sonuç sabredenlerindir. Doğrusu iyi gelecek, mutlaka Allah'ın emir ve yasakları doğrultusunda hareket edenlerin olacaktır.

Tefsiri

٤٤- ﴿وَقِيلَ يَٓا اَرْضُ ابْلَعِي مَٓاءَكِ وَيَا سَمَٓاءُ اَقْلِعِي وَغِيضَ الْمَٓاءُ وَقُضِيَ الْاَمْرُ وَاسْتَوَتْ عَلَى الْجُودِيِّ وَقِيلَ بُعْدًا لِلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ﴾

44- Nihayet: *"Ey yer suyunu yut denildi."* Sular çekildi, helak hükmü de yerine geldi ve gemi Cudi dağı üzerine yerleşti. Ve: "Zalim olan o kavmin canları cehenneme" diye söylendi.

« وَقِيلَ يَٓا اَرْضُ ابْلَعِي مَٓاءَكِ » **"Nuh kavminin helakinden sonra yere ve göğe: "Ey yer hemen suyunu yut,"** Suyunu çek, kuru ve suyu em. Ayette geçen, « ابْلَعِي » kelimesi yutmak, kurumak, içmek gibi manalara gelir. « وَيَا سَمَٓاءُ اَقْلِعِي » **"ey gök, yağmurunu durdur**-tut-" **diye emr olundu."** « وَغِيضَ الْمَٓاءُ » **"Sular çekildi,"**azalıp eksildi. Bir şeyin eksil-

mesi manasında, « غَدَة » diye söylenir. Kelime hem lazım ve hem müteaddi olan bir kelimedir. « وَقُضِيَ الْأَمْرُ » **"helak hükmü de yerine geldi"** Yüce Allah'ın Hz. Nuh'a uygulayacağını bildirdiği ve kavminin ortadan kaldırılmasıyla ilgili hüküm de böylece yerine getirilmiş oldu.

« وَاسْتَوَتْ عَلَى الْجُودِيِّ » **"Ve gemi Cudi dağı üzerine yerleşti."** Gemi bütün yeryüzünü altı ay süreyle sular üzerinde yüzmesini sürdürdükten sonra Musul yakınlarında bulunan bir dağ olan Cudi dağının üzerinde karar kıldı.

« وَقِيلَ بُعْدًا لِلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ » **"Ve: "Zalim olan o kavmin canları cehenneme" diye söylendi."** O boğulmak suretiyle yok olup giden Nuh'un kavminin canları cehenneme! Helak ve ölüm suretiyle varlıkları ortadan kaldırılanlar için, « بَعَدَ » « بُعْدًا » ve « بَعَدًا » kelimesi kulla-nılır. Bu bakımdan bu kelime özellikle beddua gibi lanet okuma işlerinde söylenir.

Bu ayet, **Beyan** ve **Meani** ilimleri, ile **manevi** ve **lafzi fesahat** olmak üzere dört yönden mütalaa olunmaktadır. Şimdi bu dört yünü tek tek ele alalım:

Beyan ilmi açısından ayetin incelenmesi: Çünkü çeşitli edebi sanatlar var. Şöyle ki mecaz var, istiare var, Kinaye var ve bunlara bağlı diğer sanatlar var. İşte bu açıdan diyoruz ki:

"Yüce Allah herhangi bir manayı açıklamak dilediğinde ya da irade buyurduğunda bunu şöyle açıklamaktadır: Biz yerden fışkırıp dışa çıkan suyun tekrar yerin dibine geçmesini istedik ve o suda yerin altına geçiverdi. Gökten inen fırtınayı tufanı dindirip kesmek muradettik, o da derhal kesiliverdi. Gökten yağmakta olan yağmurun azalıp eksilmesini diledik o da hemen eksiliverdi. Hz. Nûh ile ilgili durumu sonuca bağlamak istedik. Ki bu da, onun kavminin boğulmak suretiyle ortadan kaldırılıp helâk edilmesiydi, bu hüküm de uygulandı. Gemiyi Cudi dağında oturtmak istedik, bunu da yaptık, o da oraya kondu. Boğulanların zulmetini, yaptıklarını ebedileştirmek diledik, ve bunu da sonradan gelenlere ibret olsun için yaptık.

Esasen söz gelip iradenin, emredilen yani âmir tarafından istenen

şeye benzetilmektedir. Bu ise, âmirden yani emredenin kâmil manadaki heybeti karşısında kendisine emir verilen memurun herhangi bir isyana kalkışmayacağı esasına dayanmaktadır. Buradaki irade teşbihi bu anlamdadır.

Aynı şekilde iradenin kesin manada infaz edilip uygulanacak olan şeye benzetilmesi de böyledir. Çünkü Yüce kudreti sayesinde istenilenin yani kasdolunan şey kesin olarak meydana gelmesi, işte o verilen emrin derhal yerine getirilmesini bir benzetme ile ortaya koymasıdır.

Örneğin gökler ve yer yüce Allah'ın, "**Ol**" emrine amadedirler, emrini orada ne olması gerekiyorsa dilediği gibi yerine getirmek için hazırdırlar. Allah'ın bu hususta irade buyurduğu bir gerçeğin önüne hiçbir şey çıkıp engel olamaz, değiştiremez ve tebdil edemez. Sanki bu varlıklar yani gökler ve yer ve onlarda var olan şeyler gerçekleri ayırt edebilen mümeyyiz akıl sahibi varlıklar imişçesine Allah'ın iradesini yerine getirirler ve ona karşı koymazlar, koyamazlar. Çünkü hepsi de yüce Allah'ı gerçek olarak bilmiş ve tanımışlardır. İlmen de yani bilgi olarak da, mutlak manada Allah'ın emirlerine uyulması, hükmüne boyun eğilmesi gerektiğini çok iyi anlayıp kavramışlardır. İşte bu nedenle Allah'ın muradının derhal yerine getirilmesi için bu yolda gereken tüm gücün sergilenmesi de vacip ya da zorunlu hale gelmiştir.

Daha sonra da Azîz ve Celîl yüce Allah bu benzetme üzerine şu cümleyi bina ediyor ve mecazî manada, üzerinde meydana gelecek olan şeye neden olabilecek irade sözkonusu edilerek: « وَقِيلَ » yani "Denildi ki" buyuruldu. Yani bu "Denildi ki" ifadesinden sonra, muradolunan şeyin meydana gelmesi bir mecazi ifade ile ortaya konmuş oldu. Böylece mecaz karinesi, cansız varlıklara seslenme ifadesi oldu ki bu ifade de: « يَا أَرْضُ » "Ey yer" ve « وَيَا سَمَاءُ » "Ey gök" ifadeleridir. Sonra da her ikisine seslenerek: "**Ey yer ve ey gök**" diye buyurdu. Bu da adı geçen benzetmeye uygun bir **istiare** yolu ile olmuştur.

Daha sonra yine bir istiare yoluyla suyun yer tarafından yutularak yerin derinliklerine çekilmesinden, bu iradeden söz edilmiştir. Yerin suyu yutması ise yiyecek maddelerinde ikisi arasında var olan cazibe ya da çekim gücü sayesindeki bir şeye istiare yoluyla bir benzetme getirmektedir.

Bu da sözkonusu suyun gizli bir yere çekilip karar kurmasıdır. Da-

ha sonra ise su, gıdaya benzetilerek gıda için istiare yapılmıştır. Tıpkı yemek yiyen bir kimse nasıl ki yedikleriyle güç kazanıp gıda alıyorsa, burada da istiare yoluyla yeryüzündeki bitkilerin su sayesinde güç kazanıp meydana gelmesi, bir benzetme olarak gösterilmiştir. Yani istiare yapılmıştır. Bundan sonra ise, « مَاءَكِ » "Suyunu" diye buyurmuştur. Yani suyun yerle bitişik olması nedeniyle suyu yere mecazi manada suyu izafe ederek, tıpkı mülk sahibine yani malike mülkün bitiştirtmesi gibi bir ifade tarzıyla sunmuştur.

Bundan sonra da göğe yağmuru hapsetmesi, tutması manasında, «أَقْلِعِي» kelimesini seçmiştir. Bu da failin işlemekte olduğu fiilini yani işini terketmesi demektir ki, aralarında bir teenninin bulunmaması benzerliğinden ötürü bu ifadeye yer vermiştir.

Yüce Mevlâ daha sonra da, « وَغِيضَ الْمَاءُ وَقُضِيَ الْأَمْرُ وَاسْتَوَتْ عَلَى الْجُودِيِّ وَقِيلَ بُعْدًا» diye buyurdu. Ancak burada, "**sular çekildi**" manasında olan ifade ile, "**suyu çekenin, eksiltenin**" kim olduğunu sarahaten yani açık ve net olarak zikretmedi. Aynı şekilde, "**helak hükmü de yerine geldi**" manasında olan, « وَقُضِيَ الْأَمْرُ » ifadesiyle de bu hükmü uygulayan yüce Allah olduğu halde burada da bir sarahat getirilmemiştir. Aynı şekilde, "geminin Cudi dağı üzerinde oturması" ifadesiyle, onu oturtanın kim olduğuna da sarahat ile işaret edilmedi. İşte bütün bunlar bu istiare ve benzeri sanatlar çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Yine, « بُعْدًا » "Canı cehenneme" ifadesiyle de, bunu söyleyenin kim olduğuna da açık olarak değinilmemiştir. Tıpkı, "Ey yer" ve "Ey gök" ifadelerinde bunu söyleyenin açık olarak zikredilmediği gibi, burada da böyle bir ifade ile zikredilmiştir.

İşte bütün bunlarda izlenen yol ya da metot hep bu kinaye yolu olmuştur. Çünkü herkesin de bileceği gibi bu gayet önemli işler ancak her şeye kâdir olan büyük bir fâilin fiili ile sağlanabilir, Onun iradesi olmadan hiçbir fiil meydana gelmez. Kahreden bir kâhir olmadan, hiçbir varlığın "ol" ifadesi gerçekleşemez. Çünkü bütün bu olayların faili bir tek Allah'tır. Onun fiilin hiçbir kimse ona asla ortak olamaz. Sakın bir başkası:

« يَٓا اَرْضُ ابْلَعِى مَٓاءَكِ وَيَا سَمَٓاءُ اَقْلِعِى » ifadesini söylemiştir gibisinden bir vehme gidilmesin, ya da, "**Suyu çekenin**", "**hükmü uygulayanın**"ve "**gemiyi oturtanın**" Allah'tan başkası olduğu yanlış vehmine kimse kapılmasın.

Yüce Allah daha sonra sözünü, o zâlimlerin, inkârcıların yoluna saparak, peygamberleri yalanlayarak onlar gibi kendilerine yazık edenlere tarizde bulunarak bitiriyor. Bu ifade ile de yüce Allah, hangi noktada neye gazapta bulunduğunu da açıklamış olmaktadır. Böylece böylesine şiddetli olan bir azabı, ancak onların kendi kendilerine zulmetmeleri sebebiyle vereceğini açıklıyor.

Meani ilmi açısından ayetin ele alınmasına gelince, bunu da şöylece izah edebiliriz: Bu, kendisinde yani ayette yer alan her bir kelimenin faydasına dikkat edilmesini, cümleleri arasındaki takdim ve tehir yönünün dikkate alınmasını öngörmektedir. İşte bunun içindir ki, ayette, benzerleri arasında « يَا » ünleminin seçildiğini görüyoruz. Çünkü bu, benzerlerine göre daha fazla kullanılan, münadanın yani ünlenenin uzaklığına delâlet bakımından yine en çok kullanılan bir kelimedir. Ki o münada, azamet ve melekut makamının ortaya çıkmasını, bilinmesini gerektirir. Aynı şekilde izzet ve ceberut makamının görülmesini icab ettirir. Bu ise kendisine seslenilerek bildirilmek istenen kimseyi, basit görerek, önemsemeyerek uzaklaştırmak anlamındadır.

Bunun için, "**Ey benim yerim**" diye buyurulmamıştır. Bunun nedeni daha fazla önemsemediği, basit gördüğü içindir. Çünkü "**Benim**" arzım diye izafet ya da tamlama ifadesiyle belirtmiş olsaydı bu, yakınlaşmayı ve yakın olmayı gerekli kılardı. Aynı zaman ihtisar amacıyla yani uzatmamak için de, « يَا اَيَّتُهَا الْاَرْضُ » "**Ey yeryüzü**" diye buyurulmamıştır.

Ayette hem yer ve hem gök ifadelerine yer verilmiş olması, her ikisinin de daha hafif ve daha çok kullanılmaları itibariyledir. Aynı şekilde ayette, « اِبْتَلِعِى » yerine « اِبْلَعِى » kelimesini zikretmesi daha kısa olması bakımındandır. Bir bu kelime ile, « اَقْلِعِى » kelimesi arasında bir yakınlık var olduğundandır. Yine, « اَقْلِعِى » diye söylendi ve fakat,

«اقْلَعِي عَنِ الْمَطَرِ» denmemiş ve aynı şekilde; « يَا أَرْضُ ابْلَاءِ مَائكِ فَبَلَعَتْ »
ve «وَيَا سَمَاءُ عَقْلِي فَاقْلَعَتْ» diye söylenmemiştir. Bütün bunlar cümle uzamasın, kısa ve öz anlatılsın içindir. Yine ayette, "**Ğuyyida**" kelimesi yerine, « وَغِيضَ » kelimesi seçilmiştir. Keza sadece, su" denmiş ve fakat "**Tufan suyu**" denmemiştir, « الْأَمْرُ » buyurulmuş ve fakat, "**Nuh'un ve kavminin emri-işi**" diye söylenmemiştir. Bütün bunlar hep kısaltma ve bir de bunların başına gelecek olan **ahd** harfine ihtiyaç duyulmaması kasdıyla böyle gelmiştir.

Nitekim, Karar kıldı, yerleşti manasında «وَسَوَّيَتْ عَلَى الْجُودِىِّ» de denmemiştir. Yani, « وَقِيلَ » ve « وَغِيضَ » gibi. Yani fiilin gemiyle birlik te faile isnadına bakılarak böyle yapılmıştır. Bu da yine daha önce geçen «وَهِيَ تَجْرِى بِهِمْ» kavlindeki duruma göredir. Burada da mutabakat murat olunmuştur.

Daha sonra ise, « بُعْدًا لِلْقَوْمِ » denmiş ve fakat, « لِيَبْعَدْ الْقَوْمُ » buyurulmamıştır. Nedeni ise ihtisar ile birlikte tekit istendiğinden böyle buyurulmuştur. Bu ise, **kelimelerin** meydana gelişine bakılması itibariyle böyledir. Fakat cümlelerin tertibi bakımından bakıldığında, burada nidanın yani ünlem edatının, "Emir" üzerine takdim edilmiş olduğudur.

Bu bakımdan, «يَآ أَرْضُ ابْلَعِي مَآءَكِ وَيَا سَمَآءُ أَقْلِعِي» buyurmuştur. Yoksa, « ابْلَعِي يَآ أَرْضُ » ve « أَقْلِعِي يَا سَمَآءُ » buyurmamıştır. Burada gerçek manada memur olan yani emir verilenlerin kimler olduğu, uyarının takdimi ile anlaşılsın için ve bir de hemen bunun ardından bizzat münadanın kendisinde varit olan emrin bütünüyle gerektiği gibi anlaşılması için cümlenin gelişine itibar edilmiştir. Bundan da, terşih yani özlü bir mana anlaşılsın istendiğinden böyle bir yola gidilmiştir. Kısaca burada istiareyi teşrihiye bulunmaktadır ki az söz ile çok mana anlatmaktır. Bir de yere olan emir, göğe yapılan emre takdim edilmiş, buna öncelik verilmiştir. Önce bununla başlamış olması, Tufan olayının onda meydana gelmesi sebebiyledir.

Hemen bunun peşinden de, «وَغِيضَ الْمَاءُ» kavlini getirmiştir. Çünkü bu, su kıssasıyla beraber, ona bitişik ya da bağlı bulunması ve onu tutmaya, durdurma ile irtibatlı bulunması yani bunun da aynı istiare yoluyla ifadesidir.

"Bütün bunlardan sonra da bu kıssadan asıl amacın ne olduğunu Rabbimiz zikrediyor, bu da, « وَقُضِيَ الْأَمْرُ » kavliyle belirtilmiş oluyor. Yani, kâfirlerin helaki, Hz. Nûh ile gemide beraber olan kavminin de kurtarılması için verilen sözü yerine getirdi, demektir. İşte bütün bu ölçülere göre sen de değerlendir ve ders al.

Manevî Fesahat açısından değerlendirilmesi: Bur da gördüğüm gibi.

Bu gibi manalar açısından güzel bir nazma, dizime sahip olması, anlatmak istediği şeyi daha özet ve daha açık olarak net bir şekilde ortaya koymasıdır. İşte bu gerçekleri sen de görebilmektesin. Murat olunan istemek konusunda düşünceyi ya da fikri kaypaklaştıran herhangi bir düğüm, bir anlaşmazlık tarafı yoktur. Aynı zamanda arzulanan veya istenene ulaşabilmek için yolu dikenli hale getiren bir kayganlık veya zikzak durumu da yoktur. Her şeyi açık ve net olarak ortaya koymaktadır.

Lafzi Fesahat yönünden ayetin izahı: Gördüğüm gibi ayetin tüm lafızları Arapça kelimelerdir. Hepsi de Arap dilinde kullanılmaktadırlar. Hepsi de tenafürden, yani hoşa gitmeyen ifadelerden uzak kelimelerdir. Hepsi de beşaatten yani çirkinlikten de uzaktırlar. Hepsi dil açısından öylesine tatlı ve hoş ifadelerdir ki üzerinde bir daha o hoşlukta ifade yoktur. Hepsi de öylesine akıcıdırlar ki, akıcılıkta üzerinde örnek yoktur. Bütün bunlar adeta insan boğazından kendiliğinden akıp giden berrak suyun akıcılığına benzerler. Tatlılıkta bal gibi, incelikte meltem gibidir.

İşte bu gerçekler karşısında buna karşı çıkan muannitler, bunun beşer gücünün üstünde bir şey olduğunu ve bu açıdan da bu ayetin bir benzerini getiremeyeceklerini kabul ederek bunda mutabık kalmışlardır. Allah için demek gerekirse zaten Allah tarafından indirilen bir âyetin, bir vahyin durumu ve değeri de ancak böyle anlaşılır. Herhangi bir âlim ayetlerden herhangi birinin üzerinde düşünmemiş olsun ki, mutlaka öylesine incelikler yakalar ki, bunların durumu sayılarla ifade olunamaz. Ayrıca, bu durumun sadece ayet açısından bu zikredilenlerle sınırlı olduğunu da hiçbirimiz zannetmeyelim. Belki de anlatılamayıp terkedilenler

burada satırlara dökülenlerin çok çok üzerindedir.

٤٥- ﴿وَنَادٰى نُوحٌ رَبَّهُ فَقَالَ رَبِّ اِنَّ ابْنٖى مِنْ اَهْلٖى وَاِنَّ وَعْدَكَ الْحَقُّ وَاَنْتَ اَحْكَمُ الْحَاكِمٖينَ﴾

45- Nûh Rabbine dua edip yakardı ve şöyle dedi: "Ey Rabbim! Oğlum benim ailemdendi. Senin vadin elbette hak ve gerçektir. Ve sen hakimlerin en adaletlisisin.

« وَنَادٰى نُوحٌ رَبَّهُ فَقَالَ » **"Nuh Rabbine dua edip ve şöyle dedi:"**

Nuh'un Rabbine seslenmesi, ona dua etmesi anlamındadır. Bu da, « رَبِّ » **"Ey Rabbim!"** kavliyle bundan sonra gelen ifadesidir. Ki bu ifade, yüce Allah'ın Nûh'un ailesini kurtaracağına dair olan vadi ile alakalıdır ve şu ifadedir: « اِنَّ ابْنٖى مِنْ اَهْلٖى » **"Oğlum benim ailemdendi."** Sen onları kurtaracağını vaat buyurmuştun," Yani o da benim aile bireylerimden biri idi. Çünkü o, kendisinin öz be öz oğlu idi. Ya da o, üvey oğlu idi. Böyle olunca yine o da aile bireylerinden biri sayılıyordu. « وَاِنَّ وَعْدَكَ الْحَقُّ » **"Senin vadin elbette hak ve gerçektir."** Doğrusu senin söz verdiğin her vaat, mutlak olarak gerçektir, sabittir, onun yerine getirilmesinden asla şüphe olunmaz, vefasızlıktan da asla söz edilmez, çünkü şüphe edilmez. Sen benim ailemden olanları kurtaracağına söz vermiştin, peki ya çocuğumun günahı neydi?

« وَاَنْتَ اَحْكَمُ الْحَاكِمٖينَ » **"Ve sen hâkimlerin en adaletlisisin."** Sen hâkimler hâkimi olarak en iyi bilen hâkimsin, onların en adaletlisi Sensin. Çünkü bir hâkimin başkalarından tek üstünlüğü onun ilmi ve bilgisi, adil davranması ile ilgili yönüdür, başka değil.

Senin döneminde nice kimseler kadıların en üstünü, kadılar kadısı, hâkimler üstü hâkim unvanıyla adlandırılan ve hükümet eden nice hâkimler vardır ki cehalet ve zulüm bataklığında boğulup gitmişlerdir.

Mana şöyledir: "Hâkimler hâkimisin. O halde bundan ibreti ders çıkar ve gözyaşı dök.

٤٦- ﴿قَالَ يَا نُوحُ اِنَّهُ لَيْسَ مِنْ اَهْلِكَۚ اِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ فَلَا تَسْـَٔلْنِ مَا

لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنِّي أَعِظُكَ أَنْ تَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ ﴾

46- Allah buyurdu ki: 'Ey Nûh! Senin o oğlun senin kurtulan aile bireylerinden değildi. Çünkü kötü bir iş yapmıştı. Hakkında bilgi sahibi olmadığın bir şeyi benden isteme! Ben senin cahillerden olmamanı öğütlüyorum.

« قَالَ يَا نُوحُ إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ» **"Ey Nuh! Senin o oğlun senin kurtulan aile bireylerinden değildi."** Bundan sonra yüce Allah onun neden kendisini aile bireylerinden olmadığını şöyle açıklıyor: « إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ» **"Çünkü o sana iman etmemiş, kötü bir iş yapmış, küfrü seçmişti."** İşte âyetin bu kısmından şunu öğrenmekteyiz. Dini karabet yani yakınlık, nesep yani soy yakınlığından daha üstün ve daha baskındır, burada bu gerçek bildirilmektedir. Çünkü senin dini bakımdan en yakının, sen Kureyşli, ötekisi de Habeşli yani yabancı, soyundan bir olmasa da inancın bakımından sana bağlı ve seninle beraber olandır. Senin dininden olmayana gelince bu, senin en yakın akraban, kendi öz soyundan bile olsa, o senden en uzak olan kimsedir, uzaktan ve yakından dinin açısından seninle bir yakınlığı kalmamıştır. Ayette, **"O kötü bir iştir"** diye bizzat o kişinin kendisinin kötü olduğunun vurgulanması, onu daha fazla yermek, üzerinde bulunduğu inanç bakımından değer verilemesi, sahip çıkılmaması gerektiğini ortaya koymak içindir. Nitekim Şâire Hansa'nın şiirinde yer alan:

« فَإِنَّمَا هِيَ إِقْبَالٌ وَإِدْبَارٌ » dizesindeki « إِقْبَالٌ » ve « وَإِدْبَارٌ » gibi. Bu şiirde yavrusunu yitiren bir devenin hali sanki ikbal ve idbarın bizzat kendisi imiş gibi bir ifade ile nasıl aktarılıyorsa, Nûh'un oğlunun kendisi, zatı da, « إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ » kavliyle anlatılmıştır. Ya da bu, "O şu iş sahibidir" takdirindedir. Dolayısıyla ayet, "Ancak Nûh'un ailesinden salah sahibi olanları kurtaracağını" zikrediyor. Yoksa salah sahibi olmasalar bile ailesinden olan herkesi kurtaracağım anlamında değildir. Dolayısıyla oğlunun salah ehli, iman ehli biri olmadığı anlaşılınca doğal olarak Hz. Nûh'un onun babası olmasının da kendisine bir yararı yoktur.

Kıraat imamlarından Ali Kisai, « إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ » kavlini, « عَمِلَ

«غَيْرَ صَالِحٍ» diye okumuştur.

Şeyh Ebu Mansur Maturidi diyor ki: "Hz. Nuh, oğlunun iman sahibi olduğunu biliyordu, çünkü oğlu münafıkça hareket ediyor, iki yüzlülük ederek inanmış gibi gözüküyordu. Böylece oğlunun mümin olduğu kanaatine sahipti. Yoksa Hz. Nûh'un bile bile: 'Oğlum benim ailemdendir' diye söylemez ve onunu kurtuluşunu istemezdi. Nitekim benzeri bir istek sebebiyle buna ilişkin bir yasak uyarısı gelmişti, yüce Allah ona şöyle buyurmuştu:

« وَلَا تُخَاطِبْنِى فِى الَّذِينَ ظَلَمُوا إِنَّهُمْ مُغْرَقُونَ » **"Küfrü seçenlerin bağışlanması için benden af dileme. Çünkü onlar kesin olarak tufan cezasıyla boğulacaklardır."** *(Hud, 37)* Hz. Nûh'un böyle bir istekte bulunması ve dua etmesi, onun kendi zahiri görünürdeki bilgisine dayanarak hareket etmesiydi, yoksa bilerek değildi. Nitekim münafık olan kimseler bizim Peygamberimiz Hz. Muhammed (sav)'e görünürde inandıklarını söyleyip öyle bir görüntü sergiledikleri halde, aksi olan inançlarını ise gizli tutuyorlardı. Yüce Allah onların bu durumlarını kendisine bildirene dek, o bunlardan habersiz bulunuyordu."

« إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ » kavli ise, şu manayadır; O senin kendilerine kurtuluş vadinde bulunduklarından değildir. Senin kendilerine necat yani kurtuluş vadinde bulundukların ise hem gizlide ve hem açıkta gerçek anlamda mümin olanlardır. « إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ فَلَا تَسْأَلْنِ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ » **"Öyleyse hakkında bilgi sahibi olmadığın bir şeyi benden isteme!"** Yani hakkında bir şey istemenin caiz olup olmadığını bilmediğin bir şeyi isteme, demektir. Burada geçen, « فَلَا تَسْأَلْنِ » kelimesinde sadece sondaki kesre ile yetinildiğinden Kûfe kıraat okulu mensupları "Y" harfine gerek duymadan, « تَسْأَلْنِ » olarak okumuşlardır. Ancak Basra kıraat okulu mensupları ise, "Y" harfiyle, « تَسْأَلْنِى » olarak okumuşlardır. Medine kıraat okulu mensupları aynı kelimeyi, «تَسْأَلَنِّى» olarak okumuşlardır. Şam kıraat okulu mensupları ise, «تَسْأَلَنِّ» olarak okumuşlardır. Yani burada Y hazfedilmiş ve sadece **nun** harfinin kesre-

siyle yetinilmiştir. Mekke kıraat okulu mensupları ise sadece nun harfinin şeddesi ve fethiyle, « تَسْأَلَنَّ » olarak okumuşlardır.

« إِنِّى أَعِظُكَ أَنْ تَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ » **"Bilmediğin bir şeyi istemeye kalkışmakla ben senin cahillerden olmamanı öğütlüyorum."** Bu uyarı tıpkı bizim peygamberimizin de yüce Allah tarafından şu kavliyle uyarılmasına benzemektedir: **"O halde sakın kendini bilmezlerden olma!"**(En'am,35)

٤٧- ﴿ قَالَ رَبِّ إِنِّى أَعُوذُ بِكَ أَنْ أَسْأَلَكَ مَا لَيْسَ لِى بِهِ عِلْمٌ وَإِلاَّ تَغْفِرْلِى وَتَرْحَمْنِى أَكُنْ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴾

47. Nûh dedi ki: "Rabbim! Hakkında bilgi sahibi olmadığım bir şeyi istemekten sana sığınırım! Eğer beni bağışlamaz ve bana merhamet etmezsen, ben zarara uğrayanlardan olurum.

« قَالَ رَبِّ إِنِّى أَعُوذُ بِكَ أَنْ أَسْأَلَكَ مَا لَيْسَ لِى بِهِ عِلْمٌ » **"Nûh dedi ki: "Rabbim! Hakkında bilgi sahibi olmadığım bir şeyi istemekten sana sığınırım!"** Gelecekle alakalı olarak hakkında bilgim olmayan bir şeyi Senden istemekten yine sana sığınırım, senin verdiğin ve öğrettiğin edebinle edeplenerek ve senin verdiğin öğüdüne bağlı kalarak sana sığınırım.

« وَإِلاَّ تَغْفِرْلِى وَتَرْحَمْنِى أَكُنْ مِنَ الْخَاسِرِينَ » **"Eğer** -benden meydana gelen bir aşırılık ve yanlışlık sebebiyle- **beni bağışlamaz ve** -benzerine dönmekten ve aynı yanlışı yapmaktan beni koruyarak- **bana merhamet etmezsen, ben zarara uğrayanlardan olurum."**

٤٨- ﴿ قِيلَ يَا نُوحُ اهْبِطْ بِسَلاَمٍ مِنَّا وَبَرَكَاتٍ عَلَيْكَ وَعَلَى أُمَمٍ مِمَّنْ مَعَكَ وَأُمَمٌ سَنُمَتِّعُهُمْ ثُمَّ يَمَسُّهُمْ مِنَّا عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴾

48- Denildi ki: "Ey Nûh! Bizden sana ve seninle beraber iman eden kimselere vaat buyurulan bir selam ve bereketle gemiden in! Onların soyundan gelebilecek ve kendilerini belli bir süre dünyada faydalandıracağımız topluluklar da olacaktır. Sonra da bizden onlara ahirette acıklı bir azap dokunacaktır.

« قِيلَ يَا نُوحُ اهْبِطْ بِسَلَامٍ مِنَّا وَبَرَكَاتٍ عَلَيْكَ وَعَلَى أُمَمٍ مِمَّنْ مَعَكَ»

"Nûh'a denildi ki: "Ey Nûh! Bizden sana ve seninle beraber iman eden kimselere -ümmetlere, toplumlara. Burada geçen, « من » edatı beyan içindir. Bununla Hz. Nuh ile birlikte gemide yer alan iman sahibi kimseler muradolunmuştur. Çünkü bunlar topluluklar, cemaatler durumunda idiler. Ya da onlara ümmetler yani cemaatler denilmesi, ümmetlerin ve toplumların bu gemide yer alanlardan meydana gelmeleri sebebiyledir. Ya da bu, başlangıcın bunlardan itibaren olması 'ibtidai gaye' sebebiyledir. Yani senin yanında yer alan toplumlardan doğacak olanlar, anlamındadır. Bunlar ise kıyamete kadar devam edecek olan toplumlar demektir. Doğru olan yorum da bu sonuncusudur. **Vaat buyurulan bir selam** -bir tahiyye, bir gözün aydın veya boğulmaktan bir kurtuluş-, **sağlık ve bereketle** -bu ifade üreyen ve sürekli artan iyilikler, güzelliklerle demektir. Dolayısıyla bu, Hz. Nûh hakkında soyunun, çocuklarının ve kendisine uyacak olanlarının çok olması manasınadır. Yüce Allah peygamberlerin çoğunu onun soyundan kılmış ve ondan sonraki çağlarda gelen din büyüklerini, imam ve önderleri de onun neslinden meydana getirmiştir. **Gemiden in!"**

« وَأُمَمٌ سَنُمَتِّعُهُمْ » **Onların soyundan gelebilecek ve kendilerini belli bir süre dünyada** -rızık bakımından bolluk içinde kılacağımız, hayatlarını mutluluk ve refah içinde kılarak- **faydalandıracağımız topluluklar da olacaktır."** Burada geçen, « أُمَمٌ » mübteda olarak merfudur.

«سَنُمَتِّعُهُمْ» kavli sıfattır. Haber ise mahzuf bulunmaktadır. Takdiri de şöyledir: « مِمَّنْ مَعَكَ وَأُمَمٌ سَنُمَتِّعُهُمْ » Burada altı çizili olan takdir edilen haberdir. Altı çizili olan bu haberin hazfedilmiş olması, burada daha önce geçen, « مِمَّنْ مَعَكَ » kavlinin buna delalet etmesi sebebiyledir. « ثُمَّ يَمَسُّهُمْ مِنَّا عَذَابٌ أَلِيمٌ» **"Sonra da bizden onlara** ahirette **acıklı bir azap dokunacaktır."**

Mana şöyle olmaktadır: "Selamet, sağlık ve göz aydınlığı bizden sanadır. Bereket ve bolluk senin ve seninle beraber yetişip hareket ederek gemiye binen mümin kimseler üzerine olsun. Aynı zamanda seninle bera-

ber olan ümmetler içerisinden de öyle kimseler çıkacaktır ki biz onları da dünyada istediklerinden yararlandıracağız, bunlar cehenneme dönüp gideceklerdir.

Hz. Nûh (a.s) peygamberler atasıdır. Tufandan sonraki insanlar da onun ve onunla beraber gemiye binenler vasıtasıyla olanlardan çoğalıp üremişlerdir."

Muhammed İbn Ka'b diyor ki: "Bu ayette geçen selâm kapsamına kıyamete dek gelecek olan tüm inanmış erkek ve kadınlar dahildirler. Bu selam ifadesinden sonra gelen faydalanma ve azap olayı ise bütün kâfirleri yani inkârcıları içermektedir."

٤٩- ﴿تِلْكَ مِنْ اَنْبَٓاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهَٓا اِلَيْكَۚ مَا كُنْتَ تَعْلَمُهَٓا اَنْتَ وَلَا قَوْمُكَ مِنْ قَبْلِ هٰذَاۚ فَاصْبِرْۚ اِنَّ الْعَاقِبَةَ لِلْمُتَّقٖينَ﴾

49- Ey Resûlüm! İşte bunlar gayba ilişkin bilgi ve haberlerdir. Oysa bunları daha önce bu kadar etraflı olarak ne sen biliyordun ne de kavmin. O halde sabret, iyi sonuç sabredenlerindir. Doğrusu iyi gelecek, mutlaka Allah'ın emir ve yasakları doğrultusunda hareket edenlerin olacaktır.

« تِلْكَ » **"Ey Resulüm! İşte bunlar"** Bu kelime Hz. Nuh (as)'un kıssasına işaret etmektedir. Kelime mübteda olarak mahallen merfudur. Bundan sonra gelen cümlelerin tümü ise haberdirler. O cümleler de işte bu ayetin devamı olan şu ifadelerdir:

« مِنْ اَنْبَٓاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهَٓا اِلَيْكَ مَا كُنْتَ تَعْلَمُهَٓا اَنْتَ وَلَا قَوْمُكَ مِنْ قَبْلِ هٰذَا» **"Gayba ilişkin bilgi ve haberlerdir. Biz bunları vahiy yoluyla sana haber veriyoruz. Oysa bunları daha önce** –şimdiye kadar veya sana bu vahyimi bildirinceye ve bunlardan sana haber verene dek- **bu kadar etraflı olarak ne sen biliyordun ne de kavmin."** Çünkü tüm bu kıssalar gayba ve bilinemezlere ait bilgi ve haberler olup sana vahiyle bildirilmişlerdir. Çünkü bunları hem sen bilmiyordun hem de senin kavmin de bilmiyordu.

« فَاصْبِرْ » **"Ey Resûlüm! vazifen de sabret, ezalarına aldırma!"** Risalet görevinde, sana gönderilen mesajı gerektiği gibi tebliğ edip du-

yurmada sabret ve onların ezalarına karşı da sabırlı ol. Tıpkı Hz. Nûh'un sabrettiği gibi sabırlı ol ve gelecek olan sonun senin ve seni yalanlayanlar için neler getireceğini gör. Tıpkı Nûh ve kavmiyle olan durum gibi, bekle ve kendin için iyi sonu, onlar için de kötü sonu bekle.

«إِنَّ الْعَاقِبَةَ لِلْمُتَّقِينَ» **"Doğrusu iyi gelecek mutlaka Allah'ın emir ve yasakları doğrultusunda hareket edenlerin olacaktır."** Yani zafer kazanmada, kurtulmada ve üstün gelmede mutlu son Allah'ın emir ve yasaklarına göre hareket edip Ona şirk yani ortak koşmayanlarındır.

50. – 60. ÂYETLER

وَإِلَى عَادٍ أَخَاهُمْ هُودًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ
غَيْرُهُ اِنْ اَنْتُمْ اِلَّا مُفْتَرُونَ ﴿٥٠﴾ يَا قَوْمِ لَٓا اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ اَجْرًا
اِنْ اَجْرِيَ اِلَّا عَلَى الَّذ۪ي فَطَرَن۪ي اَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٥١﴾ وَيَا قَوْمِ
اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُٓوا اِلَيْهِ يُرْسِلِ السَّمَٓاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا
وَيَزِدْكُمْ قُوَّةً اِلٰى قُوَّتِكُمْ وَلَا تَتَوَلَّوْا مُجْرِم۪ينَ ﴿٥٢﴾ قَالُوا يَا هُودُ
مَا جِئْتَنَا بِبَيِّنَةٍ وَمَا نَحْنُ بِتَارِك۪ٓي اٰلِهَتِنَا عَنْ قَوْلِكَ وَمَا نَحْنُ
لَكَ بِمُؤْمِن۪ينَ ﴿٥٣﴾ اِنْ نَقُولُ اِلَّا اعْتَرٰيكَ بَعْضُ اٰلِهَتِنَا بِسُٓوءٍ قَالَ
اِنّ۪ٓي اُشْهِدُ اللّٰهَ وَاشْهَدُٓوا اَنّ۪ي بَر۪ٓيءٌ مِمَّا تُشْرِكُونَ ﴿٥٤﴾ مِنْ دُونِه۪
فَك۪يدُون۪ي جَم۪يعًا ثُمَّ لَا تُنْظِرُونِ ﴿٥٥﴾ اِنّ۪ي تَوَكَّلْتُ عَلَى اللّٰهِ
رَبّ۪ي وَرَبِّكُمْ مَا مِنْ دَٓابَّةٍ اِلَّا هُوَ اٰخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا اِنَّ رَبّ۪ي عَلٰى
صِرَاطٍ مُسْتَق۪يمٍ ﴿٥٦﴾ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَقَدْ اَبْلَغْتُكُمْ مَٓا اُرْسِلْتُ بِه۪ٓ
اِلَيْكُمْ وَيَسْتَخْلِفُ رَبّ۪ي قَوْمًا غَيْرَكُمْ وَلَا تَضُرُّونَهُ شَيْـًٔا اِنَّ
رَبّ۪ي عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ حَف۪يظٌ ﴿٥٧﴾ وَلَمَّا جَٓاءَ اَمْرُنَا نَجَّيْنَا هُودًا
وَالَّذ۪ينَ اٰمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَنَجَّيْنَاهُمْ مِنْ عَذَابٍ غَل۪يظٍ ﴿٥٨﴾
وَتِلْكَ عَادٌ جَحَدُوا بِاٰيَاتِ رَبِّهِمْ وَعَصَوْا رُسُلَهُ وَاتَّبَعُٓوا اَمْرَ كُلِّ

جَبَّارٍ عَنِيدٍ ﴿٥٩﴾ وَأُتْبِعُوا فِي هٰذِهِ الدُّنْيَا لَعْنَةً وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ ۗ أَلَا
إِنَّ عَادًا كَفَرُوا رَبَّهُمْ ۗ أَلَا بُعْدًا لِعَادٍ قَوْمِ هُودٍ ﴿٦٠﴾

Meâli

50. Ad kavmine de kardeşleri Hûd'u gönderdik. Dedi ki: "Ey kavmim! Allah'a kulluk edin. Sizin Ondan başka bir ilahınız yoktur. Siz yalan uyduranlardan başkası değilsiniz."

51. "Ey kavmim! Ben sizden bir ücret de istiyor değilim. Benim ücretim beni yaratan Allah'tan başkasına ait değildir. Hala aklınızı kullanmıyor musunuz?"

52. "Ey kavmim! Rabbinizden bağışlanma dileyin. Sonra Ona tevbe edin ki, üzerinize bol bereketli yağmur yağdırsın ve gücünüze güç katsın. Günah işleyerek (Allahtan) yüz çevirmeyin."

53. Dediler ki: "Ey Hûd! Sen bize açık bir mucize getirmedin. Biz, senin sözüne bakarak ilahlarımızı bırakacak değiliz. Biz senin peygamberliğini kabul edip sana inanacak da değiliz."

54. "Bizim ilahlarımızdan biri seni fena halde çarpmıştır" demekten başka bir söz söylemeyiz. Hud da dedi ki: "Ben Allah'ı şahit tutuyorum, siz de şahit olun ki ben Allah'a ortak koştuklarınızdan uzağım."

55. "Ben, sizin Allah'tan başka Ona ortak tanıdığınız her şeyden uzağım. Öyleyse hepiniz gücünüz yettiğince bana tuzak kurun. Sonra da bana fırsat vermeyin."

56. "Ben Ona dayanıp güvendim. O benim de Rabbimdir, sizin de Rabbinizdir. Çünkü hiçbir canlı yoktur ki, Allah onları kendine boyun eğdirmemiş olsun. Şüphesiz Rabbim dosdoğru yol üzeredir."

57. "Eğer davetimden yüz çevirirseniz, O halde iyi bilin ki, ben, benimle gönderilen mesajı size tebliğ edip ulaştırdım. Rabbim dilerse sizin yerinize sizden başka imanlı bir kavmi de getirir. Ona zarar veremezsiniz. Benim Rabbim, her şeyi en iyi görüp gözetendir."

58. Emrimiz gelince, Hûd'u ve onunla beraber iman edenleri bizden olan bir rahmetle kurtardık. Onları sonsuz bir azabın şiddetinden de kurtardık.

59. İşte Ad kavmi! Allah'ın ayetlerini inkar ettiler ve Onun Resullerine karşı koydular. Ve inatçı, her zorbanın emrine uydular.

60. Onlar hem bu dünyada ve hem kıyamet gününde lanete tabi tutuldular. Biliniz ki Ad kavmi, Rablerini inkar ettiler. (Şunu da) bilin ki Hûd'un kavmi Âd, Allahın rahmetinden uzak kılındı.

Tefsiri

٥٠- ﴿وَإِلَى عَادٍ أَخَاهُمْ هُودًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللهَ مَا لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْرُهُ إِنْ أَنْتُمْ إِلاَّ مُفْتَرُونَ﴾

50. Ad kavmine de kardeşleri Hûd'u gönderdik. Dedi ki: "Ey kavmim! Allah'a kulluk edin. Sizin Ondan başka bir ilahınız yoktur. Siz yalan uyduranlardan başkası değilsiniz."

«وَإِلَى عَادٍ أَخَاهُمْ هُودًا» **"Ad kavmine de kardeşleri Hûd'u gönderdik."** Burada «أَخَاهُمْ» kavli, «أَرْسَلْنَا نُوحًا» kavli üzerine matuf olarak mansub kılınmıştır. Yani bu cümle, «أَرْسَلْنَا وَإِلَى عَادٍ أَخَاهُمْ» tarzındadır. «هُودًا» ise atfı beyandır. «قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللهَ» **"Hûd onlara dedi ki: "Ey kavmim! Bir tek Allah'a kulluk edin."** Onu birleyin, bir tek ilah olarak yalnızca Allah'ı tanıyın. «مَا لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْرُهُ» **"Sizin Ondan başka bir ilahınız yoktur."**

Kıraat imamlarından Nafî, «غَيْرُهُ» kelimesini Ref' ile okumuştur. Car ve mecrurun mahalline sıfat olarak bu şekilde değerlendirilmiştir. Lafzın üzerine bağlayarak da Ali Kisaî, bu kelimeyi mecrur okumuştur. «إِنْ أَنْتُمْ إِلاَّ مُفْتَرُونَ» **"Siz Allah'a şirk koşarak bu durumunuzla sadece Ona iftira ediyorsunuz."** Yani putları Allah'a ortak koşmak suretiyle Allah adına yalan uyduruyorlar.

٥١- ﴿يَا قَوْمِ لاَ أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِنْ أَجْرِىَ إِلاَّ عَلَى الَّذِى فَطَرَنِى أَفَلاَ تَعْقِلُونَ﴾

51. "Ey kavmim! Ben sizden bir ücret de istiyor değilim. Benim ücretim beni yaratan Allah'tan başkasına ait değildir. Hala aklınızı kullanmıyor musunuz?"

« يَا قَوْمِ لَآ اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ اَجْرًا اِنْ اَجْرِىَ اِلَّا عَلَى الَّذ۪ى فَطَرَن۪ى » **"Ey kavmim! Ben sizden bir ücret de istiyor değilim. Benim ücretim beni yaratan Allah'tan başkasına ait değildir."**

Bütün peygamberler gönderildikleri toplumlarına karşı bu ifadeyi yöneltmişlerdir. Onların böyle bir endişeye kapılmalarını önlemeyi ta baştan kesip atmışlardır. Kavimlerinin kendileri hakkındaki bu tür düşüncelerin önünü kesin olarak kapatıp bu şekilde onlardan bir beklentisi olmadığını anlatmış bulunuyor. Çünkü böyle bir beklenti vehmedildiği müddetçe başarı ve yarar sağlanamaz.

« اَفَلَا تَعْقِلُونَ » **Hala aklınızı kullanmıyor musunuz?"** Çünkü siz, ücretini sizden değil, sadece karşılığını Allah'tan bekleyen birinin size öğüdünün geri çeviriyorsunuz. Bu ise ahirette verilecek olan bir sevaptır. Doğrusu töhmetleri tamıyla ortadan kaldıracak ve önleyecek bundan daha etkin bir başka ifade bulunamaz.

٥٢- ﴿وَيَا قَوْمِ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُٓوا اِلَيْهِ يُرْسِلِ السَّمَٓاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا وَيَزِدْكُمْ قُوَّةً اِلٰى قُوَّتِكُمْ وَلَا تَتَوَلَّوْا مُجْرِم۪ينَ﴾

52- "Ey kavmim! Rabbinizden bağışlanma dileyin. Sonra Ona tevbe edin ki, üzerinize bol bereketli yağmur yağdırsın ve gücünüze güç katsın. Günah işleyerek (Allahtan) yüz çevirmeyin."

« وَيَا قَوْمِ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُٓوا اِلَيْهِ » **"Ey kavmim! Rabbinizden bağışlanma dileyin. Sonra Ona tevbe edin ki"** Allah'tan başkasına ibadet ve kulluk etmekten tevbe edin ki, « يُرْسِلِ السَّمَٓاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا » **"üzerinize bol bereketli** yağmur **yağdırsın"** buradaki, « مِدْرَارًا » kelimesi haldir. Yani bol bol, bardaktan boşanırcasına çok yağmur ver. « وَيَزِدْكُمْ قُوَّةً اِلٰى قُوَّتِكُمْ » **"ve gücünüze güç katsın."** Burada onların imana meylet meleri manası, bol bereketli yağmura ve güçlerinin artması gerçeğine

benzetilerek konu anlatılmak istendi, bu ifadelerden kasıt bu olmaktadır. Çünkü bunlar ziraatçı kimselerdi, toprağa bağlı olarak yaşıyorlardı, bağ ve bahçe sahibi idiler. Bu açıdan da suya yani yağmura oldukça muhtaç durumda bulunuyorlardı. Bu itibarla bunlar güçlü, kuvvetli olmakla, tuttuklarını yakalamakla övünüyorlardı. Bir yoruma göre ise burada sözkonusu edilen kuvvetten kasıt mal varlığı demektir. Ya da bundan kasıt evlenmeye, eş almaya güçleri var anlamındadır.

Bir rivayete göre bunlar üç yıl yağmur kıtlığı çekmişler, üç yıl boyunca yağmur yağmamış. Yine bu üç yıllık zaman zarfında kadınları kısır kalmış, doğum yapmamışlar. İşte böyle bir durum karşısında Hz. Hûd (a.s) kendilerine yağmur ve çocuk vadinde bulunmuş, bunu da Allah'a iman ve Ondan bağışlanma dileme şartına bağlamıştı.

Hz. Ali'nin oğlu ve Peygamberimiz Hz. Muhammed (sav)'in torunu olan Hz. Hasan'dan rivayete göre Muaviye'ye bir heyet halinde gelmişler. Oradan ayrılırken Muaviye'nin adamlarından biri kendisine, "ben varlıklı bir kimseyim, ancak çocuklarım olmamaktadır. Bana öyle bir şey öğret ki, belki bu sayede Allah bana bir çocuk ihsan eder." Diyerek yardımını ister. Hz. Hasan da ona şu tavsiyede bulunur: "Sana Allah'tan mağfiret ve bağışlanmanı istemeni tavsiye ederim." Bunun üzerine adam bol bol mağfiretini ve Allah'tan bağışlanmasını diler durur. Öyle ki bazen bir günde yediyüz defa Allah'tan bağışlanmasını istediği zamanlar olmuştur. Adamın bu davranışı sebebiyle on çocuğu-oğlu olmuş. Bu olayı Muaviye öğrenince bunun üzerine demiş ki: "Böyle bir şeyi neye dayanarak söylemiş, bunu kendisine sorsaydın ya!" Nihayet bir başka zamanda yine temsilci olarak gelen Hz. Hasan'a bu adam sorar. Hz. Hasan da, sen Hz. Hûd'un kavmine söylediğini duymadın mı? diye karşılık verir.

Çünkü Nûh şöyle demişti: « وَيَزِدْكُمْ قُوَّةً إِلَى قُوَّتِكُمْ » **ve gücünüze güç katsın."** Ve siz Nuh'un kavmine dediğini de mi duymadınız, o da şöyle demişti: **"Mallarınızı ve çocuklarınızı çoğaltsın."** (Nuh,12)

« وَلَا تَتَوَلَّوْا مُجْرِمِينَ » **"Müşrikler olarak yüz çevirmeyin."** Suçlarınızda ve günahlarınızda ısrarcı kimseler olarak kaçıp gitmeyin, dönüp uzaklaşmayın.

٥٣- ﴿قَالُوا يَا هُودُ مَا جِئْتَنَا بِبَيِّنَةٍ وَمَا نَحْنُ بِتَارِكِي الِهَتِنَا عَنْ قَوْلِكَ وَمَا نَحْنُ لَكَ بِمُؤْمِنِينَ﴾

53. Dediler ki: "Ey Hûd! Sen bize açık bir mucize getirmedin. Biz, senin sözüne bakarak ilahlarımızı bırakacak değiliz. Biz senin peygamberliğini kabul edip sana inanacak da değiliz."

« قَالُوا يَا هُودُ مَا جِئْتَنَا بِبَيِّنَةٍ » **"Dediler ki: "Ey Hûd! Sen bize açık bir mucize getirmedin."**

Bu ifade onların Hz. Hud'u yalanladıklarının bir belgesidir, bir inkar örneğidir. Nitekim aynen bunun benzerini Kureyş toplumu da Hz. Muhammed (sav)'e karşı: "**Ona Rabbinden bir ayet, bir mucize indirilseydi ya!**" (Ra'd,7) söylemişlerdi. Oysa Onun sayısız mucizelerini hiçe sayıyorlar ve onları düşünmek istemiyorlardı bile.

« وَمَا نَحْنُ بِتَارِكِي الِهَتِنَا عَنْ قَوْلِكَ » **"Biz, senin sözüne bakarak ilahlarımızı bırakacak değiliz."** Burada, « عَنْ قَوْلِكَ » kavli, « تَارِكِي الِهَتِنَا» kavlinden haldir. Sanki şöyle denilmektedir: "Biz ilahlarımızı senden çıkan bir söz yüzünden terk edecek, bırakacak değiliz."

«وَمَا نَحْنُ لَكَ بِمُؤْمِنِينَ» **"Biz senin peygamberliğini kabul edip sana inanacak da değiliz."** Bizim gibi önemli kimselerin senin gibilerinin sözüne ve davet ettiği şeyi kabul etmeleri doğru olmaz. Böylece onların iman etmeyecekleri kesinliği ortaya çıkmaktadır, artık onlardan umudunu kesmesi anlamı çıkmaktadır. Çünkü kesin bir rettir bu.

٥٤- ﴿إِنْ نَقُولُ إِلَّا اعْتَرَاكَ بَعْضُ الِهَتِنَا بِسُوءٍ قَالَ إِنِّي أُشْهِدُ اللهَ وَاشْهَدُوا أَنِّي بَرِيءٌ مِمَّا تُشْرِكُونَ﴾

54- "Bizim ilahlarımızdan biri seni fena halde çarpmıştır" demekten başka bir söz söylemeyiz. Hud da dedi ki: "Ben Allah'ı şahit tutuyorum, siz de şahit olun ki ben Allah'a ortak koştuklarınızdan uzağım."

«إِنْ نَقُولُ إِلَّا اعْتَرَاكَ بَعْضُ الِهَتِنَا بِسُوءٍ» **"Bizim ilahlarımızdan biri**

seni fena halde çarpmıştır" demekten başka bir söz söylemeyiz." Ayetin başında bulunan, « إِنْ » harfi, nefiy manasında olumsuzluk edatıdır. Bu ifade de onların, «اعْتَرَاكَ بَعْضُ آلِهَتِنَا بِسُوءٍ» kavli dışında bütün ifadeleri olumsuz duruma getiren bir kavildir .« بِسُوءٍ » kelimesi bir delilik, bir çarpma anlamındadır. Mana şöyledir: *"Biz başka bir şey değil, sadece şu sözü söylemek isteriz; yani, bizim sözümüz, ilahlarımızdan biri seni fena çarpmış, aklını başından almış, olacaktır."*

« قَالَ إِنِّي أُشْهِدُ اللّٰهَ وَاشْهَدُوا أَنِّي بَرِيءٌ مِمَّا تُشْرِكُونَ » **"Hud da dedi ki: "Allah'ı şahit tutuyorum, siz de şahit olun ki ben Allah'a ortak koştuklarınızdan uzağım."**

٥٥- ﴿مِنْ دُونِهِ فَكِيدُونِي جَمِيعًا ثُمَّ لَا تُنْظِرُونِ﴾

55. "Ben, sizin Allah'tan başka Ona ortak tanıdığınız her şeyden uzağım. Öyleyse hepiniz gücünüz yettiğince bana tuzak kurun. Sonra da bana fırsat vermeyin."

« مِنْ دُونِهِ » **""Ben, sizin Allah'tan başka Ona ortak tanıdığınız her şeyden uzağım."** Yani Allah'tan başka Allah'a şerik kıldığınız ve ortak koştuğunuz şeylerden beriyim, uzağım. Mana şöyle olmaktadır: **"Ben, kendi adıma, sizin Allah'a ortak koştuklarınızdan beri olduğuma, uzak olduğuma Allah'ı şahit tutuyorum ve sizler de aynı şekilde benim bundan uzak ve beri olduğuma şahitlik edin."**

Burada, "Şahit olun" ifadesinin emir kipiyle getirilmiş olması, şöyle bir benzerlik sebebiyledir. Örneğin bir kimsenin kendisiyle bir başkası arasında esen soğuk rüzgarlar nedeniyle ona: "Ben gerçekten seni sevmiyorum" diye onu aşağılayarak ve bu ifadeyle baskı altına alarak onu köşeye sıkıştırması gibi bir ifadedir.

« فَكِيدُونِي جَمِيعًا » **"Öyleyse hepiniz** -siz ve ilahlarınız birlikte- **gücünüz yettiğince bana tuzak kurun."** « ثُمَّ لَا تُنْظِرُونِ » **"Sonra da bana fırsat vermeyin."** Bana süre ve mühlet tanımayın. Çünkü ben ne size ve ne de kuracağınız tuzağa aldırmıyor, hiçbir şeyinizi umursamıyorum. Şayet benim aleyhimde onlarla anlaşıp harekete geçseniz bile bu

çabanızdan da korkmuyorum. Kaldı ki sizin ilahlarınız bana zarar veremezler ki, çünkü onlar cansız varlıklardır, ne zarar verebilirler, ne de bir yarar sağlayabilirler. Hiçbir şeye güçleri yetmez. Ben kendilerine herhangi bir şey yattığım takdirde benden nasıl öç alabilecekler ve onlara kulluktan menettiğim zaman bana karşı nasıl davranabilirler, beni çarparak veya aklımı başımdan alarak beni nasıl delirtebilirler ki?! Var mı böyle bir güçleri söyleyin bakalım!

٥٦- ﴿إِنِّي تَوَكَّلْتُ عَلَى اللّٰهِ رَبِّي وَرَبِّكُمْ مَا مِنْ دَآبَّةٍ إِلَّا هُوَ اٰخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا إِنَّ رَبِّي عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ﴾

56. "Ben Ona dayanıp güvendim. O benim de Rabbimdir, sizin de Rabbinizdir. Çünkü hiçbir canlı yoktur ki, Allah onları kendine boyun eğdirmemiş olsun. Şüphesiz Rabbim dosdoğru yol üzeredir."

» إِنِّي تَوَكَّلْتُ عَلَى اللّٰهِ رَبِّي وَرَبِّكُمْ مَا مِنْ دَآبَّةٍ إِلَّا هُوَ اٰخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا«

" Ben Ona dayanıp güvendim. O benim de Rabbimdir, sizin de Rabbinizdir. Çünkü hiçbir canlı yoktur ki, Allah onları kendine boyun eğdirmemiş olsun." Yani onların sahibi ve maliki yüce Allah'tır. Burada Hz. Hûd, Allah'a dayanıp güvendiğini, Ona tevekkül ettiğini söyleyince, Ona olan güvenini, Onun kendisini koruyup kollayacağını zikredince, onların tuzağından kurtaracağını belirtince hemen bunun ardından bütün bunları kapsayan ve tevekkülü gerektiren şeyi söyleyerek Onun özelliğini ve niteliğini anlatmaya başladı. Çünkü Rab olarak Allah hem Hud'un ve hem de kavminin Rabbidir, sahip ve malikidir. Çünkü her canlının varlığı Onun elinde ve Onun kabzasındadır, Onun mülküdür. Onun gücü, kahrı ve sultanı, hakimiyeti altındadır. Nitekim perçemden yakalamak, boyun eğdirmek de bu manayı ifade eden bir örneklemedir.

» إِنَّ رَبِّي عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ« **"Şüphesiz Rabbim dosdoğru yol üzeredir sizi bana musallat kılmaz."** Ya da **"benim Rabbim doğru yolu** gösterendir."

٥٧- ﴿فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقَدْ أَبْلَغْتُكُمْ مَا أُرْسِلْتُ بِهِ إِلَيْكُمْ وَيَسْتَخْلِفُ رَبِّي قَوْمًا غَيْرَكُمْ وَلَا تَضُرُّونَهُ شَيْئًا إِنَّ رَبِّي عَلَى كُلِّ شَيْءٍ حَفِيظٌ﴾

57. "Eğer davetimden yüz çevirirseniz, O halde iyi bilin ki, ben, benimle gönderilen mesajı size tebliğ edip ulaştırdım. Rabbim dilerse

sizin yerinize sizden başka imanlı bir kavmi de getirir. Ona zarar veremezsiniz. Benim Rabbim, her şeyi en iyi görüp gözetendir.”

«فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقَدْ اَبْلَغْتُكُمْ مَا اُرْسِلْتُ بِهِ اِلَيْكُمْ» **“Eğer davetimden yüz çevirirseniz, O halde iyi bilin ki, ben, benimle gönderilen mesajı size tebliğ edip ulaştırdım.”** Bu, artık aleyhinize olarak tüm kanıtlar ve hüccet ortaya konmuştur. Her gerçek ortadadır ve sabittir, demektir.

«وَيَسْتَخْلِفُ رَبِّى قَوْمًا غَيْرَكُمْ» **“Rabbim dilerse sizin yerinize sizden başka imanlı bir kavmi de getirir.”** Bu yeni bir cümledir. Yani, Allah sizi helak eder, sizin kendi ülkenizde ve kendi varlığınız içerisinde sizin yerinize imanlı bir başka kavmi de getirir.

«وَلَا تَضُرُّونَهُ شَيْئًا» **“Siz bu konuda** yüz çevirmekle asla **Ona** –hiçbir- **zarar veremezsiniz.”** Çünkü Allah’a zarar vermek mümkün değildir, bu manada caiz de değildir. Dolayısıyla siz sadece kendi kendinize zarar vermiş olursunuz.

«اِنَّ رَبِّى عَلَى كُلِّ شَيْءٍ حَفِيظٌ» **“Benim Rabbim her şeyi en iyi görüp gözetendir.”** Onun üzerinde bir gözetendir, bir murakabecidir, hakimiyeti altına alandır. Taptığınız şeylerden hiçbir şey Ona asla gizli kalmaz. O sizi yakalamaktan da ğafil ve habersiz değildir. Çünkü her şeyi gözetip murakabesi altında bulunduran bir zat elbette onları korur da. Çünkü her şey zararlardan korunmak için onun kendilerini korumasına muhtaçtır. Sizin gibileri Onun gibisine zarar verecek değildir.

٥٨- ﴿وَلَمَّا جَاءَ اَمْرُنَا نَجَّيْنَا هُودًا وَالَّذِينَ اٰمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَنَجَّيْنَاهُمْ مِنْ عَذَابٍ غَلِيظٍ﴾

58- Emrimiz gelince, Hûd’u ve onunla beraber iman edenleri bizden olan bir rahmetle kurtardık. Onları sonsuz bir azabın şiddetinden de kurtardık.

«وَلَمَّا جَاءَ اَمْرُنَا نَجَّيْنَا هُودًا وَالَّذِينَ اٰمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا» **“Emrimiz gelince, Hud’u ve onunla beraber iman edenleri** -bu iman edenlerin sayıları dört bin kişi kadardır- **bizden olan bir rahmetle kurtardık.”** Yani bizim fazlımız ve ikramımızla biz onları kurtardık yoksa onların

bilgileriyle değil. Ya da iman etmeleri sebebiyle biz de kendilerine nimet verdik, ikramda bulunduk.

« وَنَجَّيْنَاهُمْ مِنْ عَذَابٍ غَلِيظٍ » **"Onları sonsuz bir azabın şiddetinden de kurtardık."** Bu âyette, «نَجَّيْنَا» yani "kurtardık" kelimesinin tekrarı tekit içindir. Ya da ikinci «نَجَّيْنَا» kavli ile ahiret azabından kurtardık, manası kasdolunmuştur. Çünkü bunun üzerinde başka büyük ve şiddetli bir azap yoktur.

٥٩- ﴿وَتِلْكَ عَادٌ جَحَدُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ وَعَصَوْا رُسُلَهُ وَاتَّبَعُوا أَمْرَ كُلِّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ﴾

59- İşte Ad kavmi! Allah'ın ayetlerini inkar ettiler ve Onun Resullerine karşı koydular. Ve inatçı, her zorbanın emrine uydular.

« وَتِلْكَ عَادٌ » **"İşte Ad kavmi!"** Bu işaret ismiyle Ad toplumunun kabirlerine ve eserlerine, izlerine işaret olunmaktadır. Sanki şöyle der gibidir: Yeryüzünü gezip dolaşın. Oralarda olup bitenlere bir bakın de onlardan ibret alın, ders çıkarın. Bundan sonra da yüce Allah onların durumlarını yeni bir cümle ile şöyle anlatıyor:

« جَحَدُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ وَعَصَوْا رُسُلَهُ » **"Allah'ın ayetlerini inkar ettiler ve Onun Resullerine karşı koydular."** Çünkü onlar sadece kendi peygamberlerine karşı gelmekle bütün peygamberlere karşı çıkmış olmaktadırlar. Zira Allah'ın bir tek peygamberine iman etmemek, karşı çıkmak dolayısıyla hepsine iman etmemek ve karşı çıkmak demektir. Nitekim bir başka âyette yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Allah'ın peygamberleri arasında asla hiçbir ayırım yapmayız."** (Bakara,285)

« وَاتَّبَعُوا أَمْرَ كُلِّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ » **"Ve inatçı, hakkı kabul etmeyen her zorbanın emrine uydular."** Burada, « جَبَّارٍ عَنِيدٍ » ile onların liderleri, küfür önderleri, peygamberleri ve dini yalanlamaya çağrıda bulunanları murad etmektedir. Çünkü böyleleri ancak halkı bu türden küfür işlerine zorlayıp Rablerine karşı inatlaşmalarını sağlamaktadırlar. Onların emirlerine uymak demek, onlara her konuda itaat etmek demektir.

٦٠- ﴿وَاُتْبِعُوا فٖى هٰذِهِ الدُّنْيَا لَعْنَةً وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ اَلَٓا اِنَّ عَادًا كَفَرُوا رَبَّهُمْ اَلَا بُعْدًا لِعَادٍ قَوْمِ هُودٍ﴾

60. Onlar hem bu dünyada ve hem kıyamet gününde lanete tabi tutuldular. Biliniz ki Ad kavmi, Rablerini inkar ettiler. (Şunu da) bilin ki Hûd'un kavmi Âd, Allahın rahmetinden uzak kılındı.

«وَاُتْبِعُوا فٖى هٰذِهِ الدُّنْيَا لَعْنَةً وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ» **"Onlar hem bu dünyada ve hem kıyamet gününde lanete tabi tutuldular."**.

Bunlar peygamberleri bırakıp da küfür önderlerine ve rejimlerine uyunca, onların istedikleri gibi davranınca, dolayısıyla lanet her iki dünyada da onların peşini bırakmayacaktır. Her iki dünyada da Allah'ın rahmetinden uzak kalacaklardır.

«اَلَٓا اِنَّ عَادًا كَفَرُوا رَبَّهُمْ اَلَا بُعْدًا لِعَادٍ قَوْمِ هُودٍ» **"Biliniz ki Ad kavmi, Rablerini inkar ettiler. (Şunu da) bilin ki Hûd'un kavmi Âd, Allahın rahmetinden uzak kılındı."**

Burada, « اَلَا » kavlinin tekrar edilmesi, şu nedenledir. Onların kâfir ve inkârcı toplumlar olduklarını dillendirmek ve onların aleyhinde duada yani bedduada bulunmak açısından içinde bulundukları şeyin ve işlerinin korkunç bir şey olduğunu bildirmek ve bu konuya dikkat çekerek uzak kalınmasını sağlamaktır. Bu yönden ürkütmektir. Bir de onların bu durumlarından insanların ders çıkarmalarını kazandırmaktır. Onların konumlarına düşmekten tetikte bulunmalarını sağlamaktır.

"Ad kavminin helâk olmasından sonra yeniden onlar için, « بُعْدًا » ifadesiyle bedduada bulunulması, yeniden helaklerinin istenmesi, onların böyle bir şeyi gerçek haketmeleri ve layık olmaları sebebiyledir. « قَوْمِ هُودٍ » kavli de, « لِعَادٍ » üzerine matuf bulunmaktadır.

Ayrıca burada bir noktaya da dikkat çekmek yerinde olacaktır. Şöyle ki: İki Ad toplumu bulunmaktadır. Bunlardan ilki eski olan Ad toplumu ki bunlar Hz. Hûd'un kavmidirler. Bu kıssa da onlarla alakalıdır. Diğeri de İrem topluluğudur.

61. – 68. ÂYETLER

وَإِلَى ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِنْ
اِلٰهٍ غَيْرُهُ هُوَ أَنْشَأَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا
فَاسْتَغْفِرُوهُ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ إِنَّ رَبِّي قَرِيبٌ مُجِيبٌ ﴿٦١﴾ قَالُوا يَا
صَالِحُ قَدْ كُنْتَ فِينَا مَرْجُوًّا قَبْلَ هٰذَا أَتَنْهٰينَا أَنْ نَعْبُدَ مَا يَعْبُدُ
اٰبَاؤُنَا وَإِنَّنَا لَفِي شَكٍّ مِمَّا تَدْعُونَا إِلَيْهِ مُرِيبٍ ﴿٦٢﴾ قَالَ يَا قَوْمِ
أَرَأَيْتُمْ إِنْ كُنْتُ عَلَى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّي وَاٰتٰينِي مِنْهُ رَحْمَةً فَمَنْ
يَنْصُرُنِي مِنَ اللّٰهِ إِنْ عَصَيْتُهُ فَمَا تَزِيدُونَنِي غَيْرَ تَخْسِيرٍ ﴿٦٣﴾ وَيَا
قَوْمِ هٰذِهِ نَاقَةُ اللّٰهِ لَكُمْ اٰيَةً فَذَرُوهَا تَأْكُلْ فِي أَرْضِ اللّٰهِ وَلَا
تَمَسُّوهَا بِسُوءٍ فَيَأْخُذَكُمْ عَذَابٌ قَرِيبٌ ﴿٦٤﴾ فَعَقَرُوهَا فَقَالَ
تَمَتَّعُوا فِي دَارِكُمْ ثَلٰثَةَ أَيَّامٍ ذٰلِكَ وَعْدٌ غَيْرُ مَكْذُوبٍ ﴿٦٥﴾
فَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا نَجَّيْنَا صَالِحًا وَالَّذِينَ اٰمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا
وَمِنْ خِزْيِ يَوْمِئِذٍ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ الْقَوِيُّ الْعَزِيزُ ﴿٦٦﴾ وَأَخَذَ الَّذِينَ
ظَلَمُوا الصَّيْحَةُ فَأَصْبَحُوا فِي دِيَارِهِمْ جَاثِمِينَ ﴿٦٧﴾ كَأَنْ لَمْ
يَغْنَوْا فِيهَا أَلَا إِنَّ ثَمُودَا كَفَرُوا رَبَّهُمْ أَلَا بُعْدًا لِثَمُودَ ﴿٦٨﴾

Meâli

61. Semûd kavmine de kardeşleri Salih'i gönderdik. Dedi ki: "Ey kavmim! Allah'a kulluk edin. Sizin Ondan başka ilahınız yoktur. O sizi yerden (topraktan) yarattı. Ve sizi orada yaşattı. Ondan bağışlanmanızı dileyin. Sonra da Ona tövbe edin. Çünkü benim Rabbim itaatkar kullarına yakındır, dualarını kabul edendir.

62. Dediler ki: "Ey Salih! Sen bundan önce içimizden kendisine umut beslenen biriydin. Şimdi atalarımızın kulluk edegeldikleri bu şeylere tapmaktan bizi engelleyecek misin? Doğrusu biz, bizi kendisine davet ettiğin şey hakkında gerçekten büyük bir şüphe ve kaygı içindeyiz."

63. Salih dedi ki: "Ey kavmim! Eğer ben Rabbimden (verilen) apaçık bir delil üzerinde isem ve O bana kendinden bir rahmet (peygamberlik) vermişse, buna ne dersiniz? Bu durum karşısında O'na âsi olursam beni Allah'tan (O'nun azabından) kim korur? O zaman siz de bana ziyan vermekten fazla bir şey yapamazsınız."

64. "Ey kavmim! İşte size Allah'ın bu mucize devesi! Onu bırakın, Allah'ın arzında dilediği gibi yayılsın. Ona bir kötülük yapmayın. Yoksa ani bir azap sizi yakalayıverir."

65. Fakat bu ikaza rağmen onlar yine de o deveyi öldürdüler. Salih onlara şöyle dedi: "Bundan böyle barınaklarınızda üç gün daha eğlenip durun bakalım, sonra helâk olacaksınız. Bu tehdit, asla yalanlanmayacak olan bir sözdür."

66. Emrimiz gelince, tarafımızdan bir rahmet ve esirgeme ile biz Salih'i ve onunla beraber iman edenleri helaktan ve o günün aşağılayıcı zillet ve azabından kurtardık. Şüphesiz Rabbin kuvvetlidir, her şeye karşı galip gelendir.

67. Zulmedenleri de korkunç bir ses yakaladı. Yurtlarında dizüstü çökekaldılar.

68. Sanki orada hiç oturmamışlardı. Bilin ki Semûd kavmi Rablerini inkâr ettiler. Yine bilin ki, Semûd kavmi Allah'ın rahmetinden uzak kılındı.

Tefsiri

٦١- ﴿وَإِلَى ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلٰهٍ غَيْرُهُ هُوَ أَنْشَأَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا فَاسْتَغْفِرُوهُ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ إِنَّ رَبِّي قَرِيبٌ مُجِيبٌ﴾

61- Semûd kavmine de kardeşleri Salih'i gönderdik. Dedi ki: "Ey kavmim! Allah'a kulluk edin. Sizin Ondan başka ilahınız yoktur. O sizi yerden (topraktan) yarattı. Ve sizi orada yaşattı. Ondan bağışlanmanızı dileyin. Sonra da Ona tövbe edin. Çünkü benim Rabbim itaatkar kullarına yakındır, dualarını kabul edendir.

« وَإِلَى ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلٰهٍ غَيْرُهُ هُوَ أَنْشَأَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ » **Semûd kavmine de kardeşleri Salih'i gönderdik. Dedi ki: "Ey kavmim! Allah'a kulluk edin. Sizin Ondan başka ilahınız yoktur. O sizi yerden (topraktan) yarattı.**

Çünkü Ondan başkası topraktan kimseyi yaratmamıştır, yaratan yalnızca Odur. Allah'ın onları topraktan yaratması demek, Hz. Adem (a.s)'i topraktan yarattığına işaret etmektedir. Daha sonra da yüce Allah onları da Hz. Âdem'den yaratmıştır ki bu manasıyla topraktan yaratılmış olduklarına işaret etmiş olunmaktadır.

« وَاسْتَعْمَرَكُمْ » **"Orayı bayındır hale getirmenizi sağlayan O'-dur."** Sizi o torakları imar eden, bayındır duruma getirenler kıldı. Sizden o toprakları uygar duruma getirmenizi irade buyurmaktadır.

Yahut, « وَاسْتَعْمَرَكُمْ » kelimesi, **"Ömür"** kelimesinden türemedir. Yani o topraklarda sizi uzun ömürlü kıldı. Bunların ömürleri 300 yıldan tutun da bin yıla kadar uzamaktaydı. Yani yaşları üçyüz sene ile bin sene arasında uzun idi. Fars kralları birçok nehir yolları, kanalları açmışlar, ağaçlar dikmişler, zulüm ve azgınlıklarına rağmen oldukça uzun ömürlü bir yaşam geçirmişlerdir. O dönemdeki peygamberlerden biri, Rabbinden, bunların uzun ömürlü kılınmalarının sebebini sorar. Yüce Allah da ona şöyle vahyeder: "Onlar benim ülkelerimi mamur ve uygar hale getirdiler. Çünkü oralarda benim kullarım yaşıyorlardı."

« فَاسْتَغْفِرُوهُ » **"Ondan bağışlanmanızı dileyin."** Allah'a iman etmek suretiyle Ondan bağışlanmanızı isteyin

« ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ إِنَّ رَبِّي قَرِيبٌ مُجِيبٌ » **"Sonra Ona tövbe edin. Çünkü benim Rabbim itaatkar kullarına yakındır, dualarını kabul edendir."** Onun rahmet ve merhameti yakın olduğu kadar, dua edenlerin dualarını da kabul buyurur.

٦٢- ﴿قَالُوا يَا صَالِحُ قَدْ كُنْتَ فِينَا مَرْجُوًّا قَبْلَ هٰذَا أَتَنْهٰينَا أَنْ نَعْبُدَ مَا يَعْبُدُ اٰبَاؤُنَا وَإِنَّنَا لَفِي شَكٍّ مِمَّا تَدْعُونَا إِلَيْهِ مُرِيبٍ﴾

62- Dediler ki: "Ey Salih! Sen bundan önce içimizden kendisine umut beslenen biriydin. Şimdi atalarımızın kulluk edegeldikleri bu şeylere tapmaktan bizi engelleyecek misin? Doğrusu biz, bizi kendisine davet ettiğin şey hakkında gerçekten büyük bir şüphe ve kaygı içindeyiz."

« قَالُوا يَا صَالِحُ قَدْ كُنْتَ فِينَا مَرْجُوًّا قَبْلَ هٰذَا » **"Dediler ki: "Ey Salih! Sen bu peygamberlik iddiasından önce içimizden** -aramızdakilerin içinden- **kendisine** -lider olabilme, işler konusunda kendisisine başvurulup danışılma hususlarında- **umut beslenen önemli biriydin."** Ya da senin bizim dinimize girmeni ve bezimle aynı konularda ve sahip olduğumuz inanç üzerinde uyuşmanı ve muvaffakatini beklerdik.

« أَتَنْهٰينَا أَنْ نَعْبُدَ مَا يَعْبُدُ اٰبَاؤُنَا » **"Şimdi atalarımızın kulluk edegeldikleri bu şeylere tapmaktan bizi engelleyecek misin?"** Bu mazi halin hikayesidir. « وَإِنَّنَا لَفِي شَكٍّ مِمَّا تَدْعُونَا إِلَيْهِ مُرِيبٍ » **"Doğrusu biz, senin bizi kendisine davet ettiğin şey** -tevhit inancı- **hakkında gerçekten büyük bir şüphe ve kaygı içindeyiz."** Burada geçen, « مُرِيبٍ » ile kuşku ve kaygıya düşülen yer. Bu, kişiyi şüphe ve kuşku içine düşürmek anlamında «أَرَابَ» kelimesinden türemedir. Bu ise huzursuz, gönül rahatsızlığı ve tatmin olmama, hep rahatsız durumda olma demektir.

٦٣- ﴿قَالَ يَا قَوْمِ أَرَأَيْتُمْ إِنْ كُنْتُ عَلَى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّي وَاٰتٰينِي مِنْهُ رَحْمَةً

فَمَنْ يَنْصُرُنِى مِنَ اللّٰهِ إِنْ عَصَيْتُهُ فَمَا تَزِيدُونَنِى غَيْرَ تَخْسِيرٍ ﴾

63- Salih dedi ki: "Ey kavmim! Eğer ben Rabbimden (verilen) apaçık bir delil üzerinde isem ve O bana kendinden bir rahmet (peygamberlik) vermişse, buna ne dersiniz? Bu durum karşısında O'na âsi olursam beni Allah'tan (O'nun azabından) kim korur? O zaman siz de bana ziyan vermekten fazla bir şey yapamazsınız."

« قَالَ يَا قَوْمِ أَرَأَيْتُمْ إِنْ كُنْتُ عَلَى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّى وَآتَيٰنِى مِنْهُ رَحْمَةً » **"Salih dedi ki: "Ey kavmim! Eğer ben Rabbimden (verilen) apaçık bir delil üzerinde isem ve O bana kendinden bir rahmet (peygamberlik) vermişse;"**

Kendisinin, kesin olarak bir beyyine, kanıt ve delile sahip olduğunu bildiği halde, durumun ayette, "ben... üzerindeysem" diye şüphe ifade eden edat ile konunun aktarılmış olmasının nedeni, hitabın inkarcılara yönelik olması sebebiyledir. Sanki burada şöyle demektedir: "Benim Rabbimden kesin bir delil ve kanıt üzere olduğunu takdir edip değerlendirin hele. Aslında ben gerçekten Allah tarafından gönderilen bir peygamberim. O halde şöyle bir düşünün bakalım, eğer ben size uyarsam, emirleri konusunda da Rabbime başkaldırırsam,

« فَمَنْ يَنْصُرُنِى مِنَ اللّٰهِ إِنْ عَصَيْتُهُ » "buna rağmen eğer ben de kalkıp Ona isyan edip baş kaldırırsam, **Allah'ın azabından kim beni kollayıp kurtaracak, söyleyin bakalım!?"** Allah'ın risaletini, mesajını tebliğ hususunda ve sizi putlara tapınmaktan menetmem emri karşısında Rabbime karşı gelirsem eğer, Allah'ın azabından beni kim koruyacak ve kim o azaba mani olacak?

« فَمَا تَزِيدُونَنِى غَيْرَ تَخْسِيرٍ » **"Benim ziyanımı artırmaktan ve sonumu getirmekten başka bir şey yapmamış olursunuz."** Beni zarar ve ziyana nispet etmenizle veya benim sizi hüsrana nispet etmemle...

٦٤- ﴿ وَيَا قَوْمِ هٰذِهِ نَاقَةُ اللّٰهِ لَكُمْ اٰيَةً فَذَرُوهَا تَأْكُلْ فِى أَرْضِ اللّٰهِ وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوءٍ فَيَأْخُذَكُمْ عَذَابٌ قَرِيبٌ ﴾

64- "Ey kavmim! İşte size Allah'ın bu mucize devesi! Onu bırakın, Allah'ın arzında dilediği gibi yayılsın. Ona bir kötülük yap-

mayın. Yoksa ani bir azap sizi yakalayıverir."

« وَيَا قَوْمِ هٰذِهِ نَاقَةُ اللّٰهِ لَكُمْ اٰيَةً » **"Ey kavmim! İşte size Allah'ın bu mucize devesi!"**

Burada, "اٰيَةً" olarak mansubtur. İşaret ismi, fiil manasına delaleti itibariyle burada bunun üzerinde amel etmiştir. « لَكُمْ » kavli, « اٰيَةً » kelimesine müteallikti ve « اٰيَةً » kelimesi kendisine takaddüm eden yani kendisinden önce gelen, « لَكُمْ » kavlinden hal olmuştur. Eğer bu, « لَكُمْ » kavli, sonra gelmiş olsaydı, « اٰيَةً » kelimesinin sıfatı olurdu. Takaddüm edince de bu « اٰيَةً » kelimesi hal olarak mansub kılınmıştır. « فَذَرُوهَا تَأْكُلْ فِي اَرْضِ اللّٰهِ » **"Onu bırakın, Allah'ın arzında dilediği gibi yayılsın."** Çünkü onun rızkı size ait değildir, üstelik size yararı vardır.

« وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوٓءٍ » **"Ona bir kötülük yapmayın."**

« فَيَأْخُذَكُمْ عَذَابٌ قَرِيبٌ » **"Yoksa** ani **bir azap sizi yakalayıverir."**

٦٥- ﴿فَعَقَرُوهَا فَقَالَ تَمَتَّعُوا فِي دَارِكُمْ ثَلٰثَةَ اَيَّامٍ ذٰلِكَ وَعْدٌ غَيْرُ مَكْذُوبٍ﴾

65- Fakat bu ikaza rağmen onlar yine de o deveyi öldürdüler. Salih onlara şöyle dedi: "Bundan böyle barınaklarınızda üç gün daha eğlenip durun bakalım, sonra helâk olacaksınız. Bu tehdit, asla yalanlanmayacak olan bir sözdür."

« فَعَقَرُوهَا » **"Fakat bu ikaza rağmen onlar yine de o deveyi öldürdüler."** Çarşamba günü ayaklarını kesip öldürdüler. « فَقَالَ » "İşte bunun üzerine Salih onlara şöyle **dedi:"** « تَمَتَّعُوا فِي دَارِكُمْ ثَلٰثَةَ اَيَّامٍ » **"Bundan böyle barınaklarınızda üç gün daha** eğlenip durun ve yaşayın **bakalım,** sonra helak olacaksınız. -Böylece cumartesi günü helâk oldular-" Burada, **"Bilad"** yani ülkeler yerine, **"Diyar"** kelimesine yer

verilmesi, buralarda dolaşılması sebebiyledir. Çünkü bu toplum bu bölgede yaşayıp tasarrufta bulunuyorlardı. Yahut bu, dünya hayatında, manasındadır.

« ذٰلِكَ وَعْدٌ غَيْرُ مَكْذُوبٍ » **"Bu tehdit, asla yalanlanmayacak olan bir sözdür."** Yani bu uyarı ve tehdidin içinde asla yalana yer yoktur. Burada zarf harfinin hazfiyle zarfa genişlik kazandırılmış ve bu meful yerine geçirilmiştir. Ya da, "yalan olmayan bir vaattir" demektir. Bu da, ayette yer alan, « مَكْذُوبٍ » kelimesinin tıpkı **"Makul"** kelimesi gibi mastar manasında olması nedeniyledir.

٦٦- ﴿ فَلَمَّا جَٓاءَ اَمْرُنَا نَجَّيْنَا صَالِحًا وَالَّذِينَ اٰمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَمِنْ خِزْيِ يَوْمِئِذٍ اِنَّ رَبَّكَ هُوَ الْقَوِيُّ الْعَزِيزُ ﴾

66- Emrimiz gelince, tarafımızdan bir rahmet ve esirgeme ile biz Salih'i ve onunla beraber iman edenleri helaktan ve o günün aşağılayıcı zillet ve azabından kurtardık. Şüphesiz Rabbin kuvvetlidir, her şeye karşı galip gelendir.

« فَلَمَّا جَٓاءَ اَمْرُنَا » **"Emrimiz gelince,"** « نَجَّيْنَا صَالِحًا وَالَّذِينَ اٰمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا » **"tarafımızdan bir rahmet ve esirgeme ile biz Salih'i ve onunla beraber iman edenleri helakten...**-kurtardık-"

Şeyh Ebû Mansur Maturidi diyor ki: "Bu ayet, kurtulanlar, kendi amelleri sayesinde değil, ancak yüce Allah'ın kendilerine rahmetiyle muamele buyurması ile kurtulmuşlardır." Nitekim Hz. Peygamber (sav) de şöyle buyurmuştur:

"Allah'ın rahmeti olmaksızın hiçbir kimse cennete giremez."[3]

« وَمِنْ خِزْيِ يَوْمِئِذٍ » **"Ve o günün aşağılayıcı zillet ve azabından kurtardık."** Burada, « خِزْيِ » kelimesi, «يَوْمِ» kelimesine izafe edilmiş

[3] Bak. Müslim; 2817. Müslim bu hadisi şu lafızla rivayet etmiştir: "Sizden hiç birinizi ameli cennete sokamaz, o ameli kendisini cehennem ateşinden de kurtaramaz. Ben bile aynı durumdayım. Ancak Allah'tan gelecek olan bir rahmet ile mümkündür."

ve « اليوم » kelimesi de izafetle mecrur kılınmıştır. Ancak kıraat imamlarından Nafî ve Ali Kisaî bu kelimeyi, **mim** harfinin **fethasiyle** « يَوْمَئِذَ » olarak kıraat etmişlerdir. Çünkü bu « يَوْمَ » kelimesi, «إذ» "**iz**" harfine muzaf olmuştur ve mebnidir. Çünkü zaman zarfı müphem olan isimlere ve mazi fiiline izafe olunduğunda mebni hale gelir ve muzafun ileyhten mebnilik kazanır. Örneğin Şairin şu ifadesi gibi:

"على حين عاتبتُ المشيب على الصبا" gibi.

Burada, «حين» kelimesi başına cer edatı olan «على» harfi geldiği halde mecrur değil, fethalı olarak, "**Hiyne**" okunmuştur. Yani mebnidir. « مِنْ خِزْيِ » kavlinin başında bulunan «و» harfi ise atıf edatıdır. Cümle, « وَنَجَّيْنَاهُ مِنْ خِزْيِ يَوْمَئِذَ » takdirindedir. Yani o günün zilletinden, rezillik ve rüsvaylığından onu kurtardık. Çünkü Allah'ın kendilerini gazabıyla helak ettiği kimselerin zelilliğinden ve rezilliğinden daha büyük bir şey olamaz, öç almasından daha büyük bir intikam gösterilemez. Ayrıca, « يَوْمَئِذَ » "o günün" ifadesiyle kıyamet günü de kast olunmuş olabilir, bu da caizdir. Nitekim, « عَذَابٌ غَلِيظٌ »" kavli de, ahiret azabı olarak yorumlanmıştı.

« إِنَّ رَبَّكَ هُوَ الْقَوِيُّ الْعَزِيزُ » "**Şüphesiz senin Rabbin kuvvetlidir, her** şeye -dostlarını kurtarmaya- **kadirdir ve düşmanlara karşı galip gelendir.**" Onları helak ederek üstün gelendir.

٦٧- ﴿وَأَخَذَ الَّذِينَ ظَلَمُوا الصَّيْحَةُ فَأَصْبَحُوا فِي دِيَارِهِمْ جَاثِمِينَ﴾

67. Zulmedenleri de korkunç bir ses yakaladı. Yurtlarında diz üstü çökekaldılar.

« وَأَخَذَ الَّذِينَ ظَلَمُوا الصَّيْحَةُ » "**Zulmedenleri de gökten şiddetli bir ses** -Cebrail' (as)'in sesi-**yakalayıverdi. Böylece yurtlarında**-evlerinin içerisinde- **dizüstü çökekaldılar.**" Öldüler.

٦٨- ﴿كَأَنْ لَمْ يَغْنَوْا فِيهَا أَلَا إِنَّ ثَمُودَا كَفَرُوا رَبَّهُمْ أَلَا بُعْدًا لِثَمُودَ﴾

68- Sanki orada hiç oturmamışlardı. Bilin ki Semûd kavmi Rablerini inkâr ettiler. Yine bilin ki, Semûd kavmi Allah'ın rahmetinden uzak kılındı.

«كَأَنْ لَمْ يَغْنَوْا فِيهَا» **"Sanki orada hiç oturmamışlar gibi."** Orada hiç ikamet etmemiş gibi. «أَلَا إِنَّ ثَمُودَا كَفَرُوا رَبَّهُمْ» **"Şunu iyi bilin ki Semud kavmi Reblerini inkar ettiler."** Kıraat imamlarından Hamza ve Hafs, « ثَمُودَا » kelimesini, « ثَمُودَ » olarak okumuşlardır. «أَلَا بُعْدًا لِثَمُودَ» **"Yine bilin ki, Semud kavmi rahmet yüzü görmeksizin böylesine lanetle yok olup gitti."** Ali Kisai, «لِثَمُودَ» kelimesini, «لِثَمُودٍ» olarak munsarıf okumuştur. Burada munsarıf okuma nedeni, bunu kabile anlamında veya en büyük ata yani baba manasında değerlendirmeleri sebebiyledir. Gayri Munsarıf olarak değerlendirilmesine gelince, bunun kabile manasında marife yani özel isim ve bir de müennes kabul edilmesiyledir.

69. – 76. ÂYETLER

وَلَقَدْ جَٓاءَتْ رُسُلُنَٓا اِبْرٰهٖيمَ بِالْبُشْرٰى قَالُوا سَلَامًا ۜ قَالَ سَلَامٌ
فَمَا لَبِثَ اَنْ جَٓاءَ بِعِجْلٍ حَنٖيذٍ ﴿٦٩﴾ فَلَمَّا رَٓا اَيْدِيَهُمْ لَا تَصِلُ
اِلَيْهِ نَكِرَهُمْ وَاَوْجَسَ مِنْهُمْ خٖيفَةً ۜ قَالُوا لَا تَخَفْ اِنَّٓا اُرْسِلْنَٓا
اِلٰى قَوْمِ لُوطٍ ۜ ﴿٧٠﴾ وَامْرَاَتُهُ قَٓائِمَةٌ فَضَحِكَتْ فَبَشَّرْنَاهَا بِاِسْحٰقَ ۙ
وَمِنْ وَرَٓاءِ اِسْحٰقَ يَعْقُوبَ ﴿٧١﴾ قَالَتْ يَا وَيْلَتٰٓى ءَاَلِدُ وَاَنَا عَجُوزٌ
وَهٰذَا بَعْلٖى شَيْخًا ۜ اِنَّ هٰذَا لَشَیْءٌ عَجٖيبٌ ﴿٧٢﴾ قَالُٓوا اَتَعْجَبٖينَ
مِنْ اَمْرِ اللّٰهِ رَحْمَتُ اللّٰهِ وَبَرَكَاتُهُ عَلَيْكُمْ اَهْلَ الْبَيْتِ ۜ اِنَّهُ
حَمٖيدٌ مَجٖيدٌ ﴿٧٣﴾ فَلَمَّا ذَهَبَ عَنْ اِبْرٰهٖيمَ الرَّوْعُ وَجَٓاءَتْهُ
الْبُشْرٰى يُجَادِلُنَا فٖى قَوْمِ لُوطٍ ۜ ﴿٧٤﴾ اِنَّ اِبْرٰهٖيمَ لَحَلٖيمٌ اَوَّاهٌ
مُنٖيبٌ ﴿٧٥﴾ يَٓا اِبْرٰهٖيمُ اَعْرِضْ عَنْ هٰذَا ۚ اِنَّهُ قَدْ جَٓاءَ اَمْرُ رَبِّكَ ۚ
وَاِنَّهُمْ اٰتٖيهِمْ عَذَابٌ غَيْرُ مَرْدُودٍ ﴿٧٦﴾

Meâli

69. Andolsun ki elçi meleklerimiz İbrahim'e müjde ile geldiler ve: "Selâm olsun sana" dediler. O'da: "Size de selâm olsun" dedi. Hemen önlerine kızartılmış bir buzağı getirip koydu.

70. Ellerinin yemeğe uzanmadığını görünce, onları yadırgadı ve bundan ötürü içine bir korku düştü. Onlar dediler ki: "Bizden korkma! Biz melekleriz. Lut kavmine gönderildik."

71. Bu esnada ayakta olan hanımı bu konuşmayı duyunca güldü. Ona da İshak'ın doğumunu müjdeledik ve İshak'ın ardından da Yakub'u müjdeledik.

72. İbrahim'in hanımı dedi ki: "Olacak şey değil! Ben bir kocakarı, bu kocamda bir ihtiyar iken çocuk mu doğuracağım? Bu gerçekten şaşılacak bir şey!" dedi.

73. Melekler dediler ki: "Allah'ın emrine mi şaşırıyorsun? Ey ev halkı! Allah'ın rahmeti ve bereketleri üzerinize olsun. Şüphesiz Allah, övgüye layık, iyiliğide bol olandır."

74. İbrahim'den korku geçip, kendisine müjdesi de verilince, Lut kavmi hakkında bizimle mücadeleye başladı.

75. Çünkü İbrahim gerçekten çok yumuşak huylu, bağrı yanık, Allah'a yönelen biri idi.

76. Melekler dediler ki: "Ey İbrahim! Bundan vazgeç. Çünkü Rabbinin azap emri gelmiştir. Şüphesiz onlara herhangi bir sebeple asla geri çevrilmeyecek bir azap kesin olarak gelecektir."

Tefsiri

٦٩- ﴿وَلَقَدْ جَآءَتْ رُسُلُنَآ إِبْرٰهِيمَ بِالْبُشْرٰى قَالُوا سَلاَمًا قَالَ سَلاَمٌ فَمَا لَبِثَ أَنْ جَآءَ بِعِجْلٍ حَنِيذٍ﴾

69- Andolsun ki elçi meleklerimiz İbrahim'e müjde ile geldiler ve: "Selâm olsun sana" dediler. O'da: "Size de selâm olsun" dedi. Hemen önlerine kızartılmış bir buzağı getirip koydu.

« وَلَقَدْ جَآءَتْ رُسُلُنَآ إِبْرٰهِيمَ بِالْبُشْرٰى » **"Andolsun ki elçi meleklerimiz İbrahim'e müjde ile geldiler"** Doğru ve sahih olan ilk görüş yani çocuğun müjdelenmesi görüşüdür. «قَالُوا سَلاَمًا» **"ve: "Selam olsun sana" dediler."** Yani sana sağlık ve esenlikler dileyerek selam olsun sana deriz, demektir. «قَالَ سَلاَمٌ» **"İbrahim de onlara: "Size de selam olsun" dedi."** İşiniz ve göreviniz sağlık, esenlik ve barış olsun, barış getir-

sin. Kıraat imamlarından Hamza ve Ali Kisai, «سَلَامٌ» kelimesini, "**Silm**" olarak okumuşlardır. Bu da selam ve barış manasınadır.

« فَمَا لَبِثَ أَنْ جَآءَ بِعِجْلٍ حَنِيذٍ » **"Hemen önlerine kızartılmış bir buzağı getirip koydu."** Yani misafirleri gelir gelmez hiç gecikmeksizin derhal kızgın taş üzerinde kızartılmış bir buzağı getirip önlerine koydu. "**el-İcl**" Buzağı, inek yavrusu demektir.

Çünkü Hz. İbrahim'in mal varlığı sığırlardan oluşmaktaydı. « حَنِيذٍ » kızgın taş üzerinde kızartılmış buzağı kebabı, demektir.

٧٠- ﴿ فَلَمَّا رَآ أَيْدِيَهُمْ لَا تَصِلُ إِلَيْهِ نَكِرَهُمْ وَأَوْجَسَ مِنْهُمْ خِيفَةً قَالُوا لَا تَخَفْ إِنَّآ أُرْسِلْنَآ إِلَى قَوْمِ لُوطٍ ﴾

70- Ellerinin yemeğe uzanmadığını görünce, onları yadırgadı ve bundan ötürü içine bir korku düştü. Onlar dediler ki: "Bizden korkma! Biz melekleriz. Lut kavmine gönderildik."

« فَلَمَّا رَآ أَيْدِيَهُمْ لَا تَصِلُ إِلَيْهِ نَكِرَهُمْ » **"Ellerinin yemeğe uzanmadığını görünce, onların bu durumlarını yadırgadı."**

Arapça'da «نَكِرَ» ve «أَنْكَرَ» aynı manaya gelirler. Bunların geleneklerine göre kendilerine gelen konukları, kendilerine sunulan yemeklere el uzatır ve ondan yerlerse onlardan emin olurlar, bir kötü amaçlarının olmadığını anlarlardı, Aksi takdirde o gelenden korkarlardı. Ancak sahih olan yoruma göre Hz. İbrahim gelenlerin melekler olduğunu anlamıştı. Onları yadırgaması ise, Allah'ın, kendisi hakkında belki de hoş görmediği bir konuda kendisini uyarmak üzere gönderildiği veya kavminin cezalandırılması için gönderilmiş olabileceği korku ve endişesini taşıyordu. Bunun delili de ayetin bundan sonra gelen şu kısmıdır:

« وَأَوْجَسَ مِنْهُمْ خِيفَةً » **"Ve bundan ötürü içine bir korku düştü."** Yani korkusunu ve huzursuzluğunu onlardan gizlemeye çalışıyordu.

« قَالُوا لَا تَخَفْ إِنَّآ أُرْسِلْنَآ إِلَى قَوْمِ لُوطٍ » **"Onlar dediler ki: "Biz-**

den korkma! Biz melekleriz. Lut kavmine gönderildik." Çünkü böyle bir ifade, niçin ve hangi amaçla gönderildiklerini bilemeyen ancak tanıdıklara karşı söylenir. Melekler ona, "Korkma!" dediler. Çünkü üzerinde korku belirtilerini, yüz renginin değiştiğini görmüşlerdi.

٧١- ﴿وَامْرَأَتُهُ قَائِمَةٌ فَضَحِكَتْ فَبَشَّرْنَاهَا بِاِسْحٰقَ وَمِنْ وَرَاءِ اِسْحٰقَ يَعْقُوبَ﴾

71- Bu esnada ayakta olan hanımı bu konuşmayı duyunca güldü. Ona da İshak'ın doğumunu müjdeledik ve İshak'ın ardından da Yakub'u müjdeledik.

« وَامْرَأَتُهُ قَائِمَةٌ » **"Hanımı ayaktaydı."** Çünkü Hz. İbrahim'in hanımı perde gerisinde veya yanıbaşlarında onlara hizmet ederken onları dinliyordu, konuşmayı duyması üzerine « فَضَحِكَتْ » **"güldü."** Yani korkunun gitmesinden doğan bir sevinçten ötürü veya kötü kimselerin, iğrenç fiilin sahiplerinin helak olacakları sevinciyle, ya da azabın oldukça yakın olduğundan habersiz bir durumda bulunan gafil Lut kavmine güldü. Ya da bu esnada hayız görünce buna güldü.

« فَبَشَّرْنَاهَا بِاِسْحٰقَ » **"Ona da, İshak'ın doğumunu müjdeledik"** Özellikle burada Hz. İbrahim'in hanımının müjdelenmesi ile şu noktaya dikkat çekilmiştir. Erkeklere göre kadınlar çocuk olmasından daha fazla mutluluk duyarlar.Çünkü Hz. İbrahim'in bu eşinin çocuğu yoktu. Hz. İbrahim'in öteki eşinden tek çocuğu vardı. O da oğlu Hz. İsmail idi.

« وَمِنْ وَرَاءِ اِسْحٰقَ يَعْقُوبَ » **"ve İshak'ın ardından da Yakub'un doğumunu müjdeledik."** Kıraat imamlarından İbn Amir, Hamza ve Hafs nasb ile « يَعْقُوبَ » olarak kıraat etmişlerdir. Böyle okumalarının nedeni, « فَبَشَّرْنَاهَا بِاِسْحٰقَ » kavlinin delalet ettiği muzmar bir fiil sebebiyledir. Yani, "Biz ona İshak'ın doğumunu müjdeledik ve ona İshak'ın ardından da Yakub'u bağışladık." Bu kıraat imamları dışındakiler ise bunu mübteda kabul ederek veya cümle başı olarak değerlendirerek **ref'** ile okumuşlardır. Bundan önceki zarf ise bunun haberidir. Bu tıpkı senin

« فِى الدَّارِ زَيْدٌ » tarzındaki cümlene benzer bir ifadedir.

٧٢- ﴿ قَالَتْ يَا وَيْلَتٰٓى ءَاَلِدُ وَاَنَا عَجُوزٌ وَهٰذَا بَعْلِى شَيْخًا ۜ اِنَّ هٰذَا لَشَیْءٌ عَجِيبٌ ﴾

72- İbrahim'in hanımı dedi ki: "Olacak şey değil! Ben bir kocakarı, bu kocamda bir ihtiyar iken çocuk mu doğuracağım? Bu gerçekten şaşılacak bir şey!" dedi.

« قَالَتْ يَا وَيْلَتٰٓى » **"İbrahim'in hanımı dedi ki: "Bu olacak şey mi hiç! Vay başıma gelenlere!"** Burada, « وَيْلَتٰٓى » kelimesindeki elif harfi, izafet harfi olan "Y" harfinden dönüştürülen bir eliftir. Hasan Basri bunu, aslına bağlı kalarak "Y" harfiyle « يَا وَيْلَتِى » olarak okumuştur.

« ءَاَلِدُ وَاَنَا عَجُوزٌ وَهٰذَا بَعْلِى شَيْخًا » **Ben mi çocuk doğuracak mışım? Oysa ben yaşlı bir kocakarı** -doksan yaşımda- **iken" "kocam da yaşı hayli ilerlemiş** -yüzyirmi yaşına gelmiş- **olan bir adam."**

Buradaki « هٰذَا » mübteda ve « بَعْلِى » kelimesi de bunun haberidir. «شَيْخًا» kelimesi ise haldir. Âmil ise işaret manasına delalet eden «ذَا» harfidir. Ya da, « هٰذَا » işaret isminin delalet ettiği tembih manasıdır.

« اِنَّ هٰذَا لَشَیْءٌ عَجِيبٌ » **"Doğrusu bu, şaşılacak bir şey?"** İki yaşlı insandan dünyaya gelebilecek bir çocuk şaşılacak bir olay. Çünkü doğal olarak yaşı ilerlemiş olanların doğum yapmaları beklenemez, uzak bir ihtimal olarak görülür.

٧٣- ﴿ قَالُوٓا اَتَعْجَبِينَ مِنْ اَمْرِ اللّٰهِ رَحْمَتُ اللّٰهِ وَبَرَكَاتُهُ عَلَيْكُمْ اَهْلَ الْبَيْتِ ۜ اِنَّهُ حَمِيدٌ مَجِيدٌ ﴾

73- Melekler dediler ki: "Allah'ın emrine mi şaşırıyorsun? Ey ev halkı! Allah'ın rahmeti ve bereketleri üzerinize olsun. Şüphesiz

Allah, övgüye layık, iyiliğide bol olandır.''

« قَالُوٓا أَتَعْجَبِينَ مِنْ أَمْرِ اللّٰهِ » **"Melekler dediler ki: "Allah'ın emri ve hükmüne mi şaşırıyorsun?"** Allah'ın kudret ve hikmetine mi hayrete düşüyorsun? Melekler Hz. İbrahim'in böyle bir şaşkınlık göstermelerinden rahatsız oldular. Çünkü kendisi âyetlerin ve var olduğu mucizelerin indiği bir yer olan bir evde, peygamber evinde bulunmaktadır. Harikulade ya da olağan üstü olayların cereyan ettiği bir evin hanımıdır. Ona düşen daha vakarlı olması, peygamber evinin dışındaki kadınların sergiledikleri türden hafiflikler göstermemesi icabeder. Oysa böyle şaşkınlık içinde bir durum sergilemen yerine Sübhanellah demeliydin, Onun azametini dile getirip ta'zimde bulunmalıydın. İşte melekler şu sözleriyle bu hususlara işaret etmek istiyorlardı da şöyle diyorlardı:

« رَحْمَتُ اللّٰهِ وَبَرَكَاتُهُ عَلَيْكُمْ أَهْلَ الْبَيْتِ » **"Ey ev halkı! Allah'ın rahmeti ve bereketleri üzerinize olsun."** Bu sözleriyle melekler; aslın da bu ve benzeri şeyler. Aziz olan Rabbinizin size ikramda bulunduğu şeylerdir, demek istiyorlardı. Ey Peygamber evinin halkı, çünkü yüce Allah size bu türden nimetleri göstermiş ve sizi bu özelliklerle tanıtmıştır. O halde bu, şaşılacak bir yer ve durum değildir.

Aslında bu, yeni bir cümledir. Burada onun bu hayret ve şaşkınlık durumunu irdelemektedir, bir tür uyarıda bulunulmaktadır. Sanki şöyle denir gibidir: "Seni böylesi şaşkınlık içinde kalmış tavırlar sergilemekten menederiz, dikkat et. Çünkü bu türden rahmet ve bereket benzeri şeyler yüce Allah tarafından size çok çok gösterilmektedir." Bir yoruma göre de burada geçen, « رَحْمَة » ifadesinden kasıt nübüvvettir, peygamberliktir. "Bereketler" ifadesinden kasıt ise, İsrail oğullarına ait boylar yani esbat demektir. Çünkü peygamberler hep o soylardan gelmişlerdir, hepsi de Hz. İbrahim soyundandırlar. «أَهْلَ الْبَيْتِ » kavli münada olması hasebiyle nida üzere veya ihtisas üzere mansubtur.

« إِنَّهُ حَمِيدٌ مَجِيدٌ » **"Şüphesiz Allah, fiilleri övgüye layık olan. iyilik ve ihsanı da bol olandır."** Nimetleri hemen vermekle övülmeye layıktır, bu manada حَمِيدٌ» dir. İntikamını, öcünü geciktirip ertelemekle

de keremi apaçık meydandadır ve bu manasıyla « مَجِيدٌ » dir.

٧٤- ﴿ فَلَمَّا ذَهَبَ عَنْ إِبْرٰهِيمَ الرَّوْعُ وَجَآءَتْهُ الْبُشْرٰى يُجَادِلُنَا فِى قَوْمِ لُوطٍ ﴾

74- İbrahim'den korku geçip, kendisine müjdesi de verilince, Lut kavmi hakkında bizimle mücadeleye başladı.

« فَلَمَّا ذَهَبَ عَنْ إِبْرٰهِيمَ الرَّوْعُ » **"Gelenlerin melek olduklarını öğrenmesi üzerine İbrahim'den korku geçip,"** Konukları yüzünden duyduğu iç endişesi ve korkusu ortadan kalkınca, «وَجَآءَتْهُ الْبُشْرٰى» **"kendisine** çocuk **müjdesi de verilince,"** «يُجَادِلُنَا فِى قَوْمِ لُوطٍ» **"Lût kavmi hakkında bizimle mücadeleye başladı."** Yani korkudan sonra gönlünün huzura kavuşması ve bir çocuğunun olacağı müjdesini de alması üzerine hemen mücadeleye girişti. «لَمَّا» edatının cevabı mahzuftur.

Takdiri ise şöyledir: "Bizimle mücadeleye yöneldi, girişti." Ya da, « يُجَادِلُنَا » kavlinin kendisi, «لَمَّا » edatının cevabıdır. Muzari fiil olarak getirilmiş olması halin hikayesi nedeniyledir. Mana ise, "Bizim elçi meleklerimizle mücadeleye başladı". demektir. Hz. İbrahim'in meleklerle mücadelesi ise, onların şöyle demeleridir: **"Biz şu kasaba halkını helak edeceğiz."** (Ankebut, 31) İşte bunun üzerine Hz. İbrahim meleklere, "eğer orada inanmış elli kişi bulunuyorsa yine mi onları helak edeceksiniz? Der. Melekler de hayır, derler. Bu defa ya kırk kişi var ise, melekler de hayır, dediler. Hz. İbrahim ya otuz kişi bulunursa? Melekler, hayır dediler. Nihayet böylece ona kadar indi. Melekler de hayır, helak etmeyiz, dediler. Hz. İbrahim peki ya orada bir tek inanmış kimse var ise, yine helak edecek misiniz? Deyince melekler de, hayır, dediler. İşte bu cevap üzerine Hz. İbrahim onlara: **"Doğrusu orada Lut vardır, dedi. Melekler de: Biz orada kimlerin var olduğunu biliyoruz. Biz kesinlikle onu ve ailesini kurtaracağız, dediler."** (Ankebut,32)

﴿إِنَّ إِبْرٰهِيمَ لَحَلِيمٌ أَوَّاهٌ مُنِيبٌ﴾ -٧٥

75- Çünkü İbrahim gerçekten çok yumuşak huylu, bağrı yanık, Allah'a yönelen biri idi.

« إِنَّ إِبْرٰهِيمَ لَحَلِيمٌ » **"Çünkü İbrahim gerçekten çok yumuşak huylu,"** kendisine karşı kötülükte bulunanlara gerekeni yapmakta, öç almakta aceleci olmayan, kendisine ezada bulunanlara karşı onları eziyetlerine katlanan, kendisine karşı çıkanları çok bağışlayan bir kimse idi.

« أَوَّاهٌ » **"Allah'a çok yakaran bağrı yanık,"** Allah korkusu sebebiyle fazlasıyla iç çekendi. « مُنِيبٌ » **"her konuda ve her işinde Allah'a yönelen biri idi."** Tevbe eden ve Allah'a dönüp başvuran idi. İşte burada sayılan nitelikler kişinin kalp rikkatine, yumuşaklığına delalet eder, onu gösterir. Yani rikkat, re'fet ve rahmet. İşte bu üç özellik kalbin yumuşaklığını, hassaslığını ve acıyan olduğunu gösterirler. İşte bu özellikleri sebebiyledir ki, Hz. İbrahim'i meleklerle mücadeleye götürmektedir. Çünkü ola ki azapları acaba ertelenir mi gibi bir beklenti taşımaktadır, acaba tevbe etmelerine fırsat verilerek süre tanınır mı diye gayret gösteriyor. Nitekim onun bu hali, kendisini, inkârcı olan babası için mağfiret dilemeye de sevketmişti. İşte İbrahim'in bu mücadelesi karşısında melekler ona dediler ki:

﴿يَٓا إِبْرٰهِيمُ أَعْرِضْ عَنْ هٰذَا إِنَّهُ قَدْ جَٓاءَ أَمْرُ رَبِّكَ وَإِنَّهُمْ اٰتِيهِمْ عَذَابٌ غَيْرُ مَرْدُودٍ﴾ -٧٦

76- Melekler dediler ki: "Ey İbrahim! Bundan vazgeç. Çünkü Rabbinin azap emri gelmiştir. Şüphesiz onlara herhangi bir sebeple asla geri çevrilmeyecek bir azap kesin olarak gelecektir."

« يَٓا إِبْرٰهِيمُ أَعْرِضْ عَنْ هٰذَا » **"Ey İbrahim! Hakkında hüküm kesinleşmiş olan bu meselede ısrar etmekten vazgeç."** Gerçi merha-metli davranmak her ne kadar senin adetin ise de bunu bırak. « إِنَّهُ قَدْ جَٓاءَ أَمْرُ رَبِّكَ » **"Çünkü Rabbinin azap emri gelmiştir."** Kazası ve hükmü ke-

sinleşmiştir, karar altına alınmıştır.

« وَإِنَّهُمْ اٰتِيهِمْ عَذَابٌ غَيْرُ مَرْدُودٍ » **"Şüphesiz onlara herhangi bir sebeple asla geri çevrilmeyecek bir azap kesin olarak gelecektir."** Bu iş öyle mücadele ile veya başka bir şeyle durdurulacak değildir.

« عَذَابٌ » kelimesi ismi fail ile merfudur. Bu da, « اٰتِيهِمْ » kelimesidir. Bu, « وَإِنَّهُمْ يَأْتِيهِمْ » takdirindedir.

❁ ❁ ❁

77. – 83. ÂYETLER

وَلَمَّا جَاءَتْ رُسُلُنَا لُوطًا سِيءَ بِهِمْ وَضَاقَ بِهِمْ ذَرْعًا وَقَالَ هٰذَا
يَوْمٌ عَصِيبٌ ﴿٧٧﴾ وَجَاءَهُ قَوْمُهُ يُهْرَعُونَ إِلَيْهِ وَمِنْ قَبْلُ كَانُوا
يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ قَالَ يَا قَوْمِ هٰؤُلَاءِ بَنَاتِي هُنَّ أَطْهَرُ لَكُمْ
فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَلَا تُخْزُونِ فِي ضَيْفِي أَلَيْسَ مِنْكُمْ رَجُلٌ رَشِيدٌ
﴿٧٨﴾ قَالُوا لَقَدْ عَلِمْتَ مَا لَنَا فِي بَنَاتِكَ مِنْ حَقٍّ وَإِنَّكَ لَتَعْلَمُ
مَا نُرِيدُ ﴿٧٩﴾ قَالَ لَوْ أَنَّ لِي بِكُمْ قُوَّةً أَوْ آوِي إِلَى رُكْنٍ شَدِيدٍ
﴿٨٠﴾ قَالُوا يَا لُوطُ إِنَّا رُسُلُ رَبِّكَ لَنْ يَصِلُوا إِلَيْكَ فَأَسْرِ بِأَهْلِكَ
بِقِطْعٍ مِنَ اللَّيْلِ وَلَا يَلْتَفِتْ مِنْكُمْ أَحَدٌ إِلَّا امْرَأَتَكَ إِنَّهُ
مُصِيبُهَا مَا أَصَابَهُمْ إِنَّ مَوْعِدَهُمُ الصُّبْحُ أَلَيْسَ الصُّبْحُ
بِقَرِيبٍ ﴿٨١﴾ فَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا جَعَلْنَا عَالِيَهَا سَافِلَهَا وَأَمْطَرْنَا
عَلَيْهَا حِجَارَةً مِنْ سِجِّيلٍ مَنْضُودٍ ﴿٨٢﴾ مُسَوَّمَةً عِنْدَ رَبِّكَ
وَمَا هِيَ مِنَ الظَّالِمِينَ بِبَعِيدٍ ﴿٨٣﴾

Meâli

77. Elçilerimiz Lut'a geldiklerinde, bundan dolayı Lût büyük bir üzüntüye kapıldı ve onlar adına içine bir sıkıntı düştü ve kendi kendine: "Bugün çetin ve zor olarak geçecek" dedi.

78. Lût'un kavmi misafirler hakkında çirkin niyetlerle ona doğru

koşarak geldiler. Daha önce de onlar böyle kötü işleri yapıyorlardı. Lut onlara dedi ki: "İşte kızlarım! Onlarla evlenin. Çünkü onlar sizin için daha temizdir. Allah'tan korkun. Beni misafirlerimin önünde rezil edip küçük düşürmeyin. İçinizde aklı başında biri yok mu?"

79. Dediler ki: "Ey Lût! Senin kızların üzerinde bir hakkımız olmadığını sen de çok iyi bilirsin. Aslında sen, bizim ne istediğimizi de çok iyi bilirsin.

80. Lût onlara dedi ki: "Keşke sizin karşınızda durabilecek benim bir gücüm olabilseydi veya güçlü bir kaleye sığınabilseydim dedi."

81. Melekler dediler ki: "Ey Lût! Biz Rabbinin elçileriyiz. Onlar asla sana kötülük edemeyecekler. Sen gecenin bir kısmında ailenle birlikte yola çık. Karın dışında sizden hiçbiriniz geride kalmasın. Çünkü onlara gelecek olan azap onun da başına gelecek. Onlara belirlenen helak anı sabah vaktidir. Sabah da pek yaklaşmadı mı?"

82. Emrimiz gelince, şehirlerinin altını üstüne getirdik ve üzerlerine de çamurdan pişirilip istif haline getirilmiş taşlar yağdırdık.

83. Bu taşlar ki Rabbin katından kime isabet edeceği işaretlenip damgalanarak yağdırılmıştır. Onlar zalimlerden uzak değildir.

Tefsiri

Melekler daha sonra Hz. İbrahim'in yanından ayrılıp Hz. Lut'un bulunduğu yere doğru çıktılar. Hz. İbrahim'in bulunduğu yer ile Hz. Lût'un bulunduğu yer arasında dört fersahlık bir uzaklık mesafesi bulunuyordu. Yani yaklaşık yirmi km.lik bir mesafede bulunuyordu.

٧٧- ﴿وَلَمَّا جَاءَتْ رُسُلُنَا لُوطًا سِيءَ بِهِمْ وَضَاقَ بِهِمْ ذَرْعًا وَقَالَ هَذَا يَوْمٌ عَصِيبٌ﴾

77- Elçilerimiz Lut'a geldiklerinde, bundan dolayı Lût büyük bir üzüntüye kapıldı ve onlar adına içine bir sıkıntı düştü ve kendi kendine: "Bugün çetin ve zor olarak geçecek" dedi.

«وَلَمَّا جَاءَتْ رُسُلُنَا لُوطًا» **"Elçilerimiz Lût'a geldiklerinde,"** Elçilerimiz Hz. Lût'a boy bosları yerinde güzel bir surette geldiler. Lût

onların bu güzel suret ve şekillerini görünce, « سِيٓءَ بِهِمْ » **"bundan dolayı Lut büyük bir üzüntüye kapıldı"** üzüldü. Çünkü gelenlerin insan olduklarını sanmıştı. Bundan dolayı da kavminin kendilerine kötülük edeceklerinden ve onlara karşı koyamayacağından, onları savunamayacağından, âciz kalacağından korkmuştu. « وَضَاقَ بِهِمْ ذَرْعًا » **"Ve onlar adına içine bir sıkıntı düştü"** Onların düşecekleri durumu düşünerek kalbi sıkıştı, gönlü daralmaya başladı. Burada geçen, « ذَرْعًا » kelimesi temyizdir. « وَقَالَ هٰذَا يَوْمٌ عَصِيبٌ » **"Ve kendi kendine: 'Bu gün, çetin ve zor olarak geçecek' dedi."** Bu gün oldukça çetin ve şiddetli bir gün olarak geçecek. « عَصِيبٌ » kelimesi şiddetli ve çetin demektir.

Rivayete göre yüce Allah onlara şöyle buyurmuş: "Lût, onların böyle bir fiil işlediklerine ilişkin dört tanık gösterene dek, onları helak etmeyin." Hz. Lût, gelenlerle birlikte evine doğru yol alınca misafirlerine dedi ki: "Bu kasabanın nasıl bir yer olduğu hakkında siz bilgi sahibi değil misiniz, burası hakkında hiç mi bir şeylerden haberdar olmadınız?" Melekler de: "Nesi varmış bu kasabanın, buradakilerin?" diye sordular. Lut şöyle karşılık verdi: "Eşhedu billah, Allah'ı tanık tutarım ki bu kasaba halkı, yaptıkları fiil bakımından dünyadaki kasabaların en iğrenci ve en kötüsüdür." Hz. Lût bu ifadesini dört kez tekrarladı. Hz. Lût yanındakileri alarak birlikte eve girdiler. Bunu kimse bilmiyordu, kimse bundan haberdar değildi. Ancak Hz. Lût'un hanımı evden çıktı ve gidip gelen misafirleri kavmine haber verdi.

٧٨- ﴿وَجَٓاءَهُ قَوْمُهُ يُهْرَعُونَ اِلَيْهِ وَمِنْ قَبْلُ كَانُوا يَعْمَلُونَ السَّيِّـَٔاتِ قَالَ يَا قَوْمِ هٰٓؤُلَٓاءِ بَنَاتِي هُنَّ اَطْهَرُ لَكُمْ فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَلَا تُخْزُونِ فِي ضَيْفِي اَلَيْسَ مِنْكُمْ رَجُلٌ رَشِيدٌ﴾

78- Lût'un kavmi misafirler hakkında çirkin niyetlerle ona doğru koşarak geldiler. Daha önce de onlar böyle kötü işleri yapıyorlardı. Lut onlara dedi ki: "İşte kızlarım! Onlarla evlenin. Çünkü onlar sizin için daha temizdir. Allah'tan korkun. Beni misafirlerimin önünde rezil edip küçük düşürmeyin. İçinizde aklı başında biri yok mu?"

« وَجَآءَهُ قَوْمُهُ يُهْرَعُونَ إِلَيْهِ » **"Lût'un kavmi misafirler hakkında çirkin niyetlerle ona doğru koşarak geldiler."** Hızla koşarak, adeta arkalarından kendilerini oraya doğru kovarcasına geliyorlardı.

« وَمِنْ قَبْلُ كَانُوا يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ » **"Daha önce de onlar böyle kötü işleri yapıyorlardı."** Zaten onlar bundan önce de bu kötü ve iğrenç işi yapıyorlardı. Artık buna iyice alışmışlardı. Bu iş onlara olağan bir şey gibi geliyordu. İçlerinde bunu çirkin ve fena olarak görenler oldukça az sayıdalar idi. İşte bu yüzden nefes nefese koşup oraya geliyorlardı, utanma nedir bilmezlerdi. « قَالَ يَا قَوْمِ هٰٓؤُلَٓاءِ بَنَاتِي » **"Lut onlara dedi ki: "İşte kızlarım!** Onlarla evlenin." Lût bu suretle gelen misafirlerini kızları sayesinde korumak istiyordu. Doğrusu bu, konuklara karşı büyük bir nezaket ve cesaret göstergesiydi. Çünkü o dönemde Müslüman kadınların kafir erkeklerle evlenmeleri caiz görülüyordu.

Nitekim bu ümmetin ilk dönemlerinde de durum böyleydi. Allah Resulü (sav) efendimiz iki kızlarından birini Utbe bin Ebu Lehep ile diğerini de Ebul As ile evlendirmişlerdi Bunların her ikisi de kâfir idiler. Bir yoruma göre de Hz. Lût'a itaatkar olan iki beyefendi vardı. Hz. Lut kızlarını bu ikisiyle evlendirmek istiyordu.

« هُنَّ أَطْهَرُ لَكُمْ » **"Çünkü onlar sizin için daha temizdir."** Daha helaldir. Ayette geçen, « هٰٓؤُلَٓاءِ » mübtedadır. « بَنَاتِي » atfı beyandır.

« هُنَّ » ise fasl zamiridir. « أَطْهَرُ » da mübtedanın haberidir yahut da, « بَنَاتِي » haberdir ve « هُنَّ أَطْهَرُ » kavli mübteda ve haberdir. « فَاتَّقُوا اللّٰهَ » **"Allah'tan korkun."** Kızlarım ile evlenmek varken o erkeklere gitmeyin. « وَلَا تُخْزُونِ فِي ضَيْفِي » **"Beni misafirlerimin önünde rezil edip küçük düşürmeyin."** Beni basite düşürmeyin, beni hafife almayın, beni rezil etmeyin. Bu kelime, "**el-Hızy**" kökünden türemedir. Ya da beni utanç bir durumda, hacalette bırakmayın, demektir ki bu da, "**Hazayet**" kelimesinden alınmadır ve haya, utanma demektir.

Kıraat imamlarından Ebu Amr, « تُخْزُونِ » kelimesini vasl yani

geçiş halinde "Y" harfiyle, « تُخْزُونِى » olarak kıraat etmiştir. «فِى ضَيْفِى» misafirlerim, konuklarım hakkında, onlar içinde... demektir. Çünkü bir kimsenin misafirinin veya komşusunun rezil olması durumunda bizzat o adamın kendisinin rezil olması demektir. İşte böyle bir davranışın sergilenmiş olması asil ve soylu bir geçmişe sahip olmanın bir gereğidir, insanlığın ve mertliğin bir sonucudur.

«اَلَيْسَ مِنْكُمْ رَجُلٌ رَشِيدٌ» **İçinizde aklı başında biri yok mu?"** Yani içinizde insanlara doğruyu, hak yolunu gösteren, doğruya yönlendiren, güzel bir iş yapan ve kötülükten meneden bir adam yok mu?

٧٩- ﴿قَالُوا لَقَدْ عَلِمْتَ مَا لَنَا فِى بَنَاتِكَ مِنْ حَقٍّ وَإِنَّكَ لَتَعْلَمُ مَا نُرِيدُ﴾

79- Dediler ki: "Ey Lût! Senin kızların üzerinde bir hakkımız olmadığını sen de çok iyi bilirsin. Aslında sen, bizim ne istediğimizi de çok iyi bilirsin.

«قَالُوا لَقَدْ عَلِمْتَ مَا لَنَا فِى بَنَاتِكَ مِنْ حَقٍّ» **"Dediler ki: "Ey Lut! Senin kızların üzerinde bir hakkımız olmadığını sen de çok iyi bilirsin."** Onlara ihtiyaç duymadığımızı, onları istemediğimizi... Çünkü kadınlarla evlenme konusu bizim anlayışımızda yoktur. Bizim anlayışımız erkeklerle cinsel ilişki kurmaktır, sen de bu gerçeği zaten biliyorsun.

«وَإِنَّكَ لَتَعْلَمُ مَا نُرِيدُ» **"Aslında sen, bizim ne istediğimizi de çok iyi bilirsin."** Bu ifade ile demek istedikleri şey, bizim işimiz erkeklerledir, biz şehevî duygularımızı ve tatminini onlardan elde ediyoruz.

٨٠- ﴿قَالَ لَوْ اَنَّ لِى بِكُمْ قُوَّةً اَوْ اٰوِى اِلَى رُكْنٍ شَدِيدٍ﴾

80- Lût onlara dedi ki: "Keşke sizin karşınızda durabilecek benim bir gücüm olabilseydi veya güçlü bir kaleye sığınabilseydim dedi."

« قَالَ لَوْ اَنَّ لِى بِكُمْ قُوَّةً اَوْ اٰوِى اِلَى رُكْنٍ شَدِيدٍ » **"Lût onlara dedi ki: "Keşke sizin karşınızda durabilecek benim bir gücüm olabilseydi veya güçlü bir kaleye sığmabilseydim dedi."**

Burada, « لَوْ » kelimesinin cevabı mahzuftur. Yani, "Size mutlaka gerekeni yapardım, yapacağımı bilirdim" demektir.

Mana şöyledir: "Eğer ben kendi adıma size karşı koymada güçlü olabilseydim" veya "kendine dayanabileceğim güçlü birine sığınma imkanım olsaydı ve onun yardımıyla sizi engelleyebilseydim, böylece beni sizden korurdu." Böylece burada güçlü ve kuvvetli olan kimsenin durumunu dağın güçlü ve sağlam olan, aşılması zor olan kısmına benzetmiş olmaktadır.

Rivâyete göre kavmi evine baskına geldikleri zaman Hz. Lût kapıyı içerden kapatmış ki, gelenler içeri giremesinler. Yüce Allah'ın da bu ayetlerinde belirttiği gibi Hz. Lut, kavmini geri püskürtmeye, çaba gösteriyor ve onlarla mücadele edip girmemeleri için direniyordu. Ancak gözü dönmüş olan kavmi evin duvarlarına tırmanıp içeri girmeye, saldırmaya çalışıyorlardı. Ancak içerde bulunan melekler Hz. Lût'un karşı karşıya bulunduğu sıkıntı ve güç durumda kaldığını görmeleri üzerine şöyle dediler:

٨١- ﴿ قَالُوا يَا لُوطُ إِنَّا رُسُلُ رَبِّكَ لَنْ يَصِلُوا إِلَيْكَ فَأَسْرِ بِأَهْلِكَ بِقِطْعٍ مِنَ اللَّيْلِ وَلَا يَلْتَفِتْ مِنْكُمْ أَحَدٌ إِلَّا امْرَأَتَكَ إِنَّهُ مُصِيبُهَا مَا أَصَابَهُمْ إِنَّ مَوْعِدَهُمُ الصُّبْحُ أَلَيْسَ الصُّبْحُ بِقَرِيبٍ ﴾

81- Melekler dediler ki: "Ey Lût! Biz Rabbinin elçileriyiz. Onlar asla sana kötülük edemeyecekler. Sen gecenin bir kısmında ailenle birlikte yola çık. Karın dışında sizden hiçbiriniz geride kalmasın. Çünkü onlara gelecek olan azap onun da başına gelecek. Onlara belirlenen helak anı sabah vaktidir. Sabah da pek yaklaşmadı mı?"

« قَالُوا يَا لُوطُ إِنَّا رُسُلُ رَبِّكَ » **"Melekler dediler ki: "Ey Lût! Biz Rabbinin elçileriyiz."** O halde üzülme kapıyı aç ve bizi onlarla baş başa bırak. Hz. Lut hemen kapıyı açtı, onlar da içeri daldılar. Bu durum karşısında Cebrail (a.s) Rabbinden, onları cezalandırmak için izi istedi. Allah da ona istenen izni verince, Hz. Cebrail iki kanadıyla onların yüzlerine çarptı ve derhal gözlerini silme kapattı. Cebrail onların gözlerini kör etmişti. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Hemen biz onların gözlerini silme kör ettik."** (Kamer,37) Böylece önlerini göremez ve yol-

larını tanımaz, bulamaz oldular. Evden şu çığlıklarla çıkıp kaçıyorlardı: "Bizi kurtarın, Lût'un evinde bir takım büyücü kimseler bulunmaktadır!"

« لَنْ يَصِلُوا إِلَيْكَ » "Allah bizi, kavmini helak etmemiz için gönderdi. **Onlar asla sana kötülük edemeyecekler.**" Bu kendisinden önce geçen cümleyi açıklayan, izah eden bir cümledir. Çünkü mademki kendileri Allah'ın elçi melekleridir. O halde ona ulaşmaya yol bulmayacaklardır ve kavmi Hz. Lût'a zarar veremeyeceklerdir.

« فَاَسْرِ بِأَهْلِكَ بِقِطْعٍ مِنَ اللَّيْلِ » **"Sen gecenin bir kısmında ailenle birlikte yola çık."** « فَاَسْرِ » kelimesi, «سرى » kökünden türemedir. Hicaz kıraat okulu mensupları bu « فَاَسْرِ » kelimesini vasl hemzesiyle, « فَاسْرِ » olarak okumuştur. Yani aileni gecenin bir bölümünde veya yarısında demektir.

« وَلَا يَلْتَفِتْ مِنْكُمْ اَحَدٌ إِلَّا امْرَاَتَكَ » **"Karın dışında sizden hiçbiriniz geride kalmasın."** Kalbiyle geride olan biten nedir diye orayla ilgilenmesin veya gerisinde olanlara dönüp bakmasın, ya da sizden kimse geride kalmasın gibi manalara gelir. Sadece senin karın geceleyin götüreceklerinden müstesnadır. Onu almayacaksın. Kıraat imamlarından İbn Kesir ve Ebû Amr «امْرَاَتُكَ » kavlini, « اَحَدٌ » kelimesinden bedel kılarak ref ile okumuşlardır. Hz. Lût'un ailesiyle birlikte hanımının çıkarılması konusunda iki rivayet bulunmaktadır. Bir rivayete göre, o da onlarla beraber yola çıkmıştır ve Lût kendilerine, içlerinden hiçbir kimsenin dönüp arkalarına bakmamalarını emretmiştir. Ancak karısına dememiştir. Ancak azabın hiddet ve şiddetini duyunca, karısı arkasına dönüp baktığında vah benim kavmim, diyerek üzüntüsünü açıklayınca derhal bir taş gelip onu da öldürmüştür.

İkinci rivayete göre Hz. Lût, karısına kavmiyle beraber geride bırakmasıyla emrolunmuştu. Çünkü karısının meyli onlarla beraber kalmakta idi. O, onlarla beraber gitmemişti. Kıraatin farklı okunmasının nedeni iki farklı rivayet nedeniyledir.

«إِنَّهُ مُصِيبُهَا مَا اَصَابَهُمْ » **"Çünkü onlara gelecek olan azap onun**

da başına gelecek." Yani bu iş demektir.

Rivâyete göre, O onlara; "onların helâk ve azap vakti ne zaman?" diye sormuş onlar da şöyle demişlerdir: «إِنَّ مَوْعِدَهُمُ الصُّبْحُ» **"Onlara belirlenen helak anı sabah vaktidir."** Bunun üzerine demiş ki: "Ben bundan da önce, bir an önce olmasını diliyorum." Melekler de şöyle cevap vermişlerdir: « أَلَيْسَ الصُّبْحُ بِقَرِيبٍ » **"Sabah da pek yaklaşmadı mı?"**

٨٢- ﴿ فَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا جَعَلْنَا عَالِيَهَا سَافِلَهَا وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهَا حِجَارَةً مِنْ سِجِّيلٍ مَنْضُودٍ ﴾

82- Emrimiz gelince, şehirlerinin altını üstüne getirdik ve üzerlerine de çamurdan pişirilip istif haline getirilmiş taşlar yağdırdık.

« فَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا جَعَلْنَا عَالِيَهَا سَافِلَهَا » **"Emrimiz gelince, günahkar Lût kavminin şehirlerinin altını üstüne getirdik"** Cebrail (a.s) kanatlarını Lut kavminin şehirlerinin altına sokup onları havaya doğru kaldırdı. Öyle ki gök ehli köpeklerin havlamalarını, ulumalarını, horozların ötüşlerini işitiyordu. Daha sonra da o şehirlerin altını üstüne getirdi, üstlerinden taşlar yağıyordu.

Bu da «وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهَا حِجَارَةً مِنْ سِجِّيلٍ مَنْضُودٍ» **"Ve üzerlerine de çamurdan pişirilip istif haline getirilmiş taşlar yağdırdık."** Kavlinin ifade ettiği gerçektir. « حِجَارَةً مِنْ سِجِّيلٍ » kavli, "Sengi kül" ifadesinin Arapçalaşmış manasıdır.

Çünkü bunu da, **"Çamurdan taşlar"** (**Zariyat,33**) kavlinden çıkarmaktayız. «مَنْضُودٍ» kelimesi, « سِجِّيلٍ » kelimesinin sıfatıdır. Yani peşpeşe, ardarda dizilmiş ve istiflenmiş halde demektir. Ya da bu, azap için hazırlanmış şeylerin toplamından oluşan şey demektir.

٨٣- ﴿ مُسَوَّمَةً عِنْدَ رَبِّكَ وَمَا هِيَ مِنَ الظَّالِمِينَ بِبَعِيدٍ ﴾

83- Bu taşlar ki Rabbin katından kime isabet edeceği işaretlenip damgalanarak yağdırılmıştır. Onlar zalimlerden (Mekke halkın-

dan) uzak değildir.

« مُسَوَّمَةً عِنْدَ رَبِّكَ » **"Bu taşlar ki Rabbin katından kime isabet edeceği işaretlenip damgalanarak yağdırılmıştır."** Burada, « مُسَوَّمَةً » kelimesi, « حِجَارَةً » kelimesinin sıfatıdır. Azap için belirlenmiş, işaretler konulmuş manasındadır. Rivayete göre, her bir taş üzerinde, kime atılaca ğı yazılı imiş. « عِنْدَ رَبِّكَ » Rabbin katında, Onun hazinelerinde veya Onun hükmünde gibi manalara gelir.

« وَمَا هِىَ مِنَ الظَّالِمِينَ بِبَعِيدٍ » **"Onlar zalimlerden (Mekke halkından) uzak değildir."** Uzak bir şey değildir. Burada Mekke halkına da bir tehdit ve uyarı bulunmaktadır. Çünkü Cebrail (a.s) Allah Resulü (sav) efendimize demiş ki: *"Yani senin ümmetinin zalimleri demeye getiriliyor Onlardan bir zalim olmasın ki mutlaka her an başına düşecek bir taşı bekleyedursun."* Ya da bu zamir kasabalara racidir. Yani bu azap Mekke zalimlerine de pek yakındır. Aynı ceza, Mekke halkından eski zalimlerin yolunda yürüyenlerin de başlarına gelebilir.

84. – 95. ÂYETLER

وَإِلَى مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا ط قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِنْ
اِلٰهٍ غَيْرُهُ ط وَلَا تَنْقُصُوا الْمِكْيَالَ وَالْمِيزَانَ إِنِّي أَرٰيكُمْ بِخَيْرٍ
وَإِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ مُحِيطٍ ﴿٨٤﴾ وَيَا قَوْمِ أَوْفُوا
الْمِكْيَالَ وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْطِ وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ وَلَا
تَعْثَوْا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿٨٥﴾ بَقِيَّةُ اللّٰهِ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ
مُؤْمِنِينَ ج وَمَا أَنَا عَلَيْكُمْ بِحَفِيظٍ ﴿٨٦﴾ قَالُوا يَا شُعَيْبُ أَصَلٰوتُكَ
تَأْمُرُكَ أَنْ نَتْرُكَ مَا يَعْبُدُ اٰبَاؤُنَا أَوْ أَنْ نَفْعَلَ فِي أَمْوَالِنَا مَا
نَشٰؤُا ط إِنَّكَ لَأَنْتَ الْحَلِيمُ الرَّشِيدُ ﴿٨٧﴾ قَالَ يَا قَوْمِ أَرَأَيْتُمْ إِنْ
كُنْتُ عَلَى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّي وَرَزَقَنِي مِنْهُ رِزْقًا حَسَنًا ط وَمَا أُرِيدُ
أَنْ أُخَالِفَكُمْ إِلَى مَا أَنْهٰيكُمْ عَنْهُ ط إِنْ أُرِيدُ إِلَّا الْإِصْلَاحَ مَا
اسْتَطَعْتُ ط وَمَا تَوْفِيقِي إِلَّا بِاللّٰهِ ط عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ
﴿٨٨﴾ وَيَا قَوْمِ لَا يَجْرِمَنَّكُمْ شِقَاقِي أَنْ يُصِيبَكُمْ مِثْلُ مَا أَصَابَ
قَوْمَ نُوحٍ أَوْ قَوْمَ هُودٍ أَوْ قَوْمَ صَالِحٍ ط وَمَا قَوْمُ لُوطٍ مِنْكُمْ
بِبَعِيدٍ ﴿٨٩﴾ وَاسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ ط إِنَّ رَبِّي رَحِيمٌ
وَدُودٌ ﴿٩٠﴾ قَالُوا يَا شُعَيْبُ مَا نَفْقَهُ كَثِيرًا مِمَّا تَقُولُ وَإِنَّا لَنَرٰيكَ

فِينَا ضَعِيفًا ۖ وَلَوْلَا رَهْطُكَ لَرَجَمْنَاكَ ۖ وَمَا أَنْتَ عَلَيْنَا بِعَزِيزٍ
﴿٩١﴾ قَالَ يَا قَوْمِ أَرَهْطِي أَعَزُّ عَلَيْكُمْ مِنَ اللَّهِ ۖ وَاتَّخَذْتُمُوهُ
وَرَاءَكُمْ ظِهْرِيًّا ۖ إِنَّ رَبِّي بِمَا تَعْمَلُونَ مُحِيطٌ ﴿٩٢﴾ وَيَا قَوْمِ
اعْمَلُوا عَلَىٰ مَكَانَتِكُمْ إِنِّي عَامِلٌ ۖ سَوْفَ تَعْلَمُونَ مَنْ يَأْتِيهِ
عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَمَنْ هُوَ كَاذِبٌ ۖ وَارْتَقِبُوا إِنِّي مَعَكُمْ رَقِيبٌ ﴿٩٣﴾
وَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا نَجَّيْنَا شُعَيْبًا وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا
وَأَخَذَتِ الَّذِينَ ظَلَمُوا الصَّيْحَةُ فَأَصْبَحُوا فِي دِيَارِهِمْ جَاثِمِينَ
﴿٩٤﴾ كَأَنْ لَمْ يَغْنَوْا فِيهَا ۗ أَلَا بُعْدًا لِمَدْيَنَ كَمَا بَعِدَتْ ثَمُودُ ﴿٩٥﴾

Meâli

84- Medyen halkına da kardeşleri Şuayb'ı gönderdik. Dedi ki: "Ey kavmim! Bir tek Allah'a kulluk edin. Çünkü sizin Ondan başka ilahınız yoktur. Ölçü ve tartıyı eksik tutmayın. Doğrusu ben sizi bolluk ve rahat içerisinde görüyorum. Ve gerçekten ben, sizin için hepinizi dehşetiyle kuşatacak olan bir günün azabından korkuyorum."

85- "Ey kavmim! Ölçü ve tartıyı adaletli yapın. İnsanlara eşyalarını eksik vermeyin ve yeryüzünde bozguncular olarak dolaşmayın."

86- "Eğer Allah'a inanıyorsanız, Allah'ın helâlinden size bıraktığı şey sizin için daha bereketli ve daha değerlidir. Ben sizin üzerinizde bir bekçi değilim."

87- Dediler ki: "Ey Şuayb! Atalarımızın taptıkları şeyleri bırakmamızı veya mallarımız hakkında dilediğimiz gibi tasarrufta bulunmamamızı sana namazın mı emrediyor? Oysa sen gerçekten herkes tarafından yumuşak huylu ve çok olgun olarak tanınan ve bilinen birisin."

88- Şuayb dedi ki: "Ey kavmim! Eğer benim elimde Rabbim tara-

fından bir delilim, varsa ve bana kendi katından güzel ve bol rızık vermişse, buna ne dersiniz? Size yasakladığım şeylerin aksini işlemek suretiyle, size aykırı davranmak istemiyorum. Ben sadece gücüm yettiğince ıslah etmek istiyorum. Ancak benim başarılı olmam da sadece Allah'ın yardımı sayesindedir. Her işimde ona dayanıp güvendim ve her konuda da Ona döneceğim."

89- "Ey kavmim! Sakın bana karşı düşmanlığınız, Nuh kavminin, yahut Hûd kavminin veya Salih kavminin başına gelenler gibi sizin de başınıza bir musibet, getirmesin. Lut kavminin başına gelenler de sizden pek uzak değildir."

90- "Rabbinizden bağışlanmanızı dileyin. Yaptığınız kötülüklerden tövbe edin. Rabbim çok merhametlidir, kullarına karşı lütufkardır, ihsan sahibidir."

91- Dediler: "Ey Şuayb! Senin söylediklerinin çoğunu anlamıyoruz. Ve seni aciz biri olarak görüyoruz. Eğer kabilen olmasa seni öldüresiye taşlardık! Sen bizden üstün değilsin."

92- Şuayb da onlara dedi ki: "Ey kavmim! Benim kabilem size göre Allah'tan daha mı üstün ve güçlü ki Onun ve peygamberinin emirlerini hiçe sayarak arkanıza atıp unuttunuz. Doğrusu benim Rabbim yapıp ettiklerinizi her bakımdan kuşatıyor ve biliyor."

93- "Ey kavmim! Elinizden geleni yapın, bende (vazifemi) yapacağım. Kendisini rezil edecek azabın geleceği şahsın veya yalancının kim olduğunu yakında bileceksiniz. Bekleyin bende sizinle beraber bekliyorum."

94- Emrimiz gelince, Şuayb'ı ve onunla beraber iman edenleri tarafımızdan bir rahmetle kurtardık. Zulmedenleri ise korkunç bir gürültü ve helâk edici bir titreyiş yakaladı. Böylece yurtlarında diz üstü çökekaldılar.

95- Sanki daha önce hiç orada yaşamamışlar gibi. Semûd kavminin Allah'ın gazabına uğrayıp helâk olması gibi Medyen halkı da aynen öylece gazaba uğrayıp helâk oldu.

Tefsiri

٨٤- ﴿وَإِلَى مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْرُهُ وَلَا تَنْقُصُوا الْمِكْيَالَ وَالْمِيزَانَ إِنِّي أَرٰيكُمْ بِخَيْرٍ وَإِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ مُحِيطٍ﴾

84- Medyen halkına da kardeşleri Şuayb'ı gönderdik. Dedi ki: "Ey kavmim! Bir tek Allah'a kulluk edin. Çünkü sizin Ondan başka ilahınız yoktur. Ölçü ve tartıyı eksik tutmayın. Doğrusu ben sizi bolluk ve rahat içerisinde görüyorum. Ve gerçekten ben, sizin için hepinizi dehşetiyle kuşatacak olan bir günün azabından korkuyorum."

« وَإِلَى مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا » **"Medyen halkına da kardeşleri Şuayb'ı gönderdik."** Medyen bu kavmim şehirlerinin adıdır veya büyük ataları olan Medyen İbn İbrahim'in adıdır. Yani: "Şuayb'ı da Medyen topraklarında oturan topluma veya Medyen oğullarına gönderdik"

« قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْرُهُ وَلَا تَنْقُصُوا الْمِكْيَالَ وَالْمِيزَانَ » **"Dedi ki: "Ey kavmim! Bir tek Allah'a kulluk edin. Çünkü sizin Ondan başka ilahınız yoktur. Ölçü ve tartıyı eksik tutmayın."** Burada geçen, « الْمِكْيَالَ » kelimesi ölçek ile ölçülerek alınıp satılan demektir. « وَالْمِيزَانَ » yani terazi ile tartılıp değerlendirilen şeyler demektir.

« إِنِّي أَرٰيكُمْ بِخَيْرٍ » **"Doğrusu ben sizi bolluk ve rahat içerisinde görüyorum."** Sizi bolluk ve servet içinde görüyorum. Bu haliniz, sizin böyle eksik ve hileli tartı ve ölçüye ihtiyacınızı bırak, böyle bir şeye muhtaç değilsiniz. Ya da, sizi Allah tarafından nimetlere sahip kılındığınızı görüyorum. Bunun hakkı, sizin şu anda yapmakta olduğunuz yanlış davranışınızdan farklı olarak görevinizi yapmanız ve şükretmeniz gerekir.

« وَإِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ مُحِيطٍ » **"Ve gerçekten ben, sizin için hepinizi dehşetiyle kuşatacak olan bir günün azabından korkuyorum."** Burada asıl demek istenen şey, dünyada köklerini kazıyacak olan bir azap demektir veya ahiret azabıdır.

٨٥- ﴿وَيَا قَوْمِ أَوْفُوا الْمِكْيَالَ وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْطِ وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ﴾

85- "Ey kavmim! Ölçü ve tartıyı adaletli yapın. İnsanlara eşyalarını eksik vermeyin ve yeryüzünde bozguncular olarak dolaşmayın."

« وَيَا قَوْمِ أَوْفُوا الْمِكْيَالَ وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْطِ » **"Ey kavmim! Ölçü ve tartıyı adaletli yapın."** Eksiksiz olarak tamamlayın. Ayette ilk önce yapmakta oldukları kötü bir davranıştan, fiilden yani eksik ölçmek ve tartmaktan yasaklanma getiriliyor. Hemen bunun peşinden de ölçü ve tartının eksiksiz olarak yerine getirilmesi emrediliyor. Çünkü bu, doğru düşünen akıl sahiplerince de güzel görülen bir davranıştır ve bu işe bu manasıyla daha fazla bir teşvikte bulunulmuş olmaktadır. Ayrıca ayette, **"adaletle"** kaydının eklenmesine gelince; yani yapılacak olan alım ve satımların, muamelelerin adalet çerçevesinde ve herkese eşit olarak uygulanması emrediliyor ki, ne bir fazlalık yapsınlar, ne de bir eksiklik, hak ne işe onu uygulasınlar istenmektedir.

« وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ » **"İnsanların eşyalarını eksik vermeyin."** «البخس» kelimesi eksik ve noksan yapmak, düşük göster-mek manalarına gelir. Bu toplum sattıkları mallara hile karıştırarak değerini düşürüyorlardı. İşte ayette bu yanlış davranıştan menolunmaktadırlar.

« وَلَا تَعْثَوْا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ » **"Yeryüzünde huzursuzluk çıkararak yaşanamaz duruma getirmeyin."** Bu ayette geçen, « تَعْثَوْا » kelimesi, "العثى" ve "العيث" kökünden türemedir. Bu da çok aşırı kötülük, fenalık ve bozgunculuk manalarına gelmektedir. Örneğin hırsızlık etmek, baskın yapmak, yol kesmek gibi. Burada eksik ve noksan tartı, hileli mal satımı, düşük kaliteli mal piyasaya sürülmesi gibi şeyler bu toplum tarafından yeryüzünde meydana getirilen huzursuzluk ve başkaldırının temelini oluşturmaktadır.

٨٦- ﴿بَقِيَّةُ اللّٰهِ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ وَمَا أَنَا عَلَيْكُمْ بِحَفِيظٍ﴾

86- "Eğer Allah'a inanıyorsanız, Allah'ın helâlinden size bırak-

tığı şey sizin için daha bereketli ve daha değerlidir. Ben sizin üzerinizde bir bekçi değilim."

« بَقِيَّةُ اللّٰهِ خَيْرٌ لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ » **"Eğer Allah'a inanıyorsanız, Allah'ın helalinden size bıraktığı** -yani haramdan ayıklamak suretiyle arındırıp size helal olarak bıraktığı- **şey sizin için daha bereketli ve daha değerlidir."** Yeter ki siz iman edin. Evet Allah'ın haramdan arındırıp tertemiz hale getirdiği helal şey kâfirler için de daha hayırlıdır. Çünkü bu tür davranışlardan uzak kalmakla, kötü mal satma ve hileli mal bulundurma, güvenilmez kimselerdir damgasını yemekten de kurtulmuş olacaklardır. Ancak burada müminlerin bu güzel özellikleri kazanmaları yanında kâfirlerden farkı ve üstün bir diğer kazanımları da vardır ki bu da, yaptıkları şeylerden ötürü sevap kazanmaları ve Allah'ın azap ve cezasından kurtulmalarıdır. Ancak kişinin imandan uzak olması halinde, küfür bataklığında yuvarlanmış olması durumunda onlar için ne bir sevap kazanma ve ne de cezadan kurtulma olmayacaktır. Yani imanının olmadığı bir yerde söz konusu güzellikler de olmayacaktır.

İşte burada imanın ne kadar önemli olduğuna da dikkat çekilmektedir. Değerinin yüceliğine işaret olunmaktadır. Ya da bundan maksat, "Eğer söylediğim şeyler de siz beni doğrularsanız, ben size bunları öğütlüyor ve bu konuda özellikle dikkatinizi çekiyorum, size uyarıda bulunuyorum.

« وَمَا اَنَا عَلَيْكُمْ بِحَفِيظٍ » **Ben sizin üzerinizde bir bekçi değilim."** Size verdiği nimetleri konusunda ben onların muhafızı, bekçisi değilim. O halde yapmakta olduğunuz bu yanlış davranışlarınızdan vazgeçmekle ancak bu nimetleri koruyabilirsiniz ve bu sayede koruyun.

٨٧- ﴿ قَالُوا يَا شُعَيْبُ اَصَلٰوتُكَ تَأْمُرُكَ اَنْ نَتْرُكَ مَا يَعْبُدُ اٰبَاؤُنَا اَوْ اَنْ نَفْعَلَ فٖى اَمْوَالِنَا مَا نَشٰٓؤُا اِنَّكَ لَاَنْتَ الْحَلٖيمُ الرَّشٖيدُ ﴾

87- Dediler ki: "Ey Şuayb! Atalarımızın taptıkları şeyleri bırakmamızı veya mallarımız hakkında dilediğimiz gibi tasarrufta bulunmamamızı sana namazın mı emrediyor? Oysa sen gerçekten herkes tarafından yumuşak huylu ve çok olgun olarak tanınan ve bilinen birisin."

« قَالُوا يَا شُعَيْبُ أَصَلٰوتُكَ تَأْمُرُكَ أَنْ نَتْرُكَ مَا يَعْبُدُ اٰبَٓاؤُنَٓا أَوْ أَنْ نَفْعَلَ فِى أَمْوَالِنَا مَا نَشٰٓؤُاۜ » **"Dediler ki: " Ey Şuayb! Atalarımızın taptıkları şeyleri bırakmamızı veya mallarımız hakkında dilediğimiz gibi tasarrufta bulunmamamızı sana namazın mı emrediyor?"** Hz. Şuayb çok namaz kılan, ibadet eden bir kişi idi. Kavmi de kendisine şöyle diyorlardı: "Sen bununla ne elde ediyorsun?" Şuayb da: "Bu ibadet güzellikleri, iyi şeyleri emrediyor, kötülüklerden de uzaklaştırıyor ve yasaklıyor" diye karşılık verdi. Onlar da alaylı olarak: **"Namazın mı sana, atalarımızın taptıkları şeyleri terketmemizi veya mallarımızdan dilediğimiz gibi harcama yapmamamızı** -eksik ve fazla tartmamamızı- **bize emretmenî mi emrediyor?"** diye eğleniyorlardı.

Ayrıca ayette geçen, «أَصَلٰوتُكَ» kavlinin, mecazî manada emrediyor manasında olabilmesi de caizdir. Nitekim yüce Allah namaz kelimesini mecazi manada nehyeden ve yasaklayan manasında da isimlendirmiştir. « اَلصَّلٰوتُكَ » kelimesini kıraat imamlarından Ebu Bekir dışında Kûfe okulu tekil olarak okumuşlardır.

Diğerleri çoğul ifadeyle, « أَصَلَوَاتُكَ » olarak okumuşlardır. « إِنَّكَ لَأَنْتَ الْحَلِيمُ الرَّشِيدُ » **"Oysa sen gerçekten herkes tarafından yumuşak huylu ve çok olgun olarak tanınan ve bilinen birisin."** Yani demek istiyorlardı ki: "Sen yolunu sapıtmış bunağın birisin." Aslında övgü gibi gözüken burada ifade ters manasıyla ve alaycı bir ifadeyle Hz. Şuayb ile eğlenmektir. Ya da mana şöyledir: "Gerçekten sen bizim yanımızda yumuşak huylu, olgun ve güven veren bir kimsesin. Aslında senin bu durumunun senden istediği, bizden yapmanı istediği şeyi, sen bize yapacak ve uygulayacak biri değilsin."

٨٨- ﴿ قَالَ يَا قَوْمِ أَرَأَيْتُمْ إِنْ كُنْتُ عَلَى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّى وَرَزَقَنِى مِنْهُ رِزْقًا حَسَنًاۜ وَمَٓا أُرِيدُ أَنْ أُخَالِفَكُمْ إِلَى مَٓا أَنْهٰيكُمْ عَنْهُۜ إِنْ أُرِيدُ إِلَّا الْإِصْلَاحَ مَا اسْتَطَعْتُۜ وَمَا تَوْفِيقِى إِلَّا بِاللّٰهِۜ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ ﴾

88- Şuayb dedi ki: "Ey kavmim! Eğer benim elimde Rabbim tarafından bir delilim, varsa ve bana kendi katından güzel ve bol rızık

vermişse, buna ne dersiniz? Size yasakladığım şeylerin aksini işlemek suretiyle, size aykırı davranmak istemiyorum. Ben sadece gücüm yettiğince ıslah etmek istiyorum. Ancak benim başarılı olmam da sadece Allah'ın yardımı sayesindedir. Her işimde ona dayanıp güvendim ve her konuda da Ona döneceğim."

« قَالَ يَا قَوْمِ أَرَأَيْتُمْ إِنْ كُنْتُ عَلَى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّى وَرَزَقَنِى مِنْهُ رِزْقًا حَسَنًا»

"Şuayb dedi ki: "Ey kavmim! Eğer benim elimde Rabbim tarafından bir delilim, varsa ve bana kendi katından güzel ve bol rızık -nübüvvet ve risalet veya hilesiz, içinde haramın bulunmadığı, eksik ve fazlanın yer almadığı katıksız bir helâl- **vermişse,** buna rağmen ona karşı gelirsem bu akıllıca bir davranış olur mu söyler misiniz?"

« أَرَأَيْتُمْ » kavlinin cevabı mahzuftur. Yani, söyleyin ve bana haber verin bakalım, Eğer ben Rabbim tarafından apaçık bir delil ve hüccete sahipsem ve gerçekten ben peygamber isem buna ne diyeceksiniz?Oysa peygamber sadece ve sadece bu gaye ve masat için gönderilirler."

Örneğin Arapça'da şöyle bir ifade kullanılır. Bir kimse herhangi bir yöne doğru gidiyorsa ve sen de oradan dönüyorsan; yani yönleriniz birbirinize göre farklı istikamete yönelik bulunuyorsa, « خَلَفَنِى فُلاَنٌ إِلَى كَذَا» diye söylenir. Eğer kişi senin gittiğin istikametten dönüp senin gelmekte olduğun istikamete doğru gidiyorsa, bu defa, « خَلَفَنِى عَنْ كَذَا » diye söylenir. Örneğin suyun bulunduğu yerden dönüp gelmekte olan herhangi bir kimseyle yolda karşılaşıp ona arkadaşının nerede olduğunu sormuş olsan, o da sana şöyle cevap verir: « خَلَفَنِى إِلَى الْمَاءِ » Bu cevabı vermekle o kimse sana şunu demek ister: "Ben oradan dönmüş geliyorken o da buradan oraya doğru gidiyordu. Bu ifadenin manası budur. Dolayısıyla şimdi okuyacağımız ayetin bu kısmı da işte tıpkı buna benzer bir anlam içermektedir.

« وَمَا أُرِيدُ أَنْ أُخَالِفَكُمْ إِلَى مَا أَنْهٰيكُمْ عَنْهُ » **"Hem ben, size yasakladığım şeylerin aksini işlemek suretiyle, size aykırı davranmak istemiyorum."** Yani size, yapmayın, işlemeyin diye yasakladığım bir şeyi yapmakta sizin önünüze geçmem, böyle bir şey yapamam ve sizi bir kenara iterek tek başıma böyle fiil işleyeyim yanlışına düşmem, düşemem. Bu,

olacak şey değildir.

«إِنْ أُرِيدُ إِلاَّ الإِصْلاَحَ مَا اسْتَطَعْتُ» **Ben sadece gücüm yettiğince ıslah etmek, istiyorum."** Ben gücüm yettiğince sadece öğütlerimle, nasihatlerimle sadece sizin ıslahınızı istemekteyim. Allah'ın emredip istediği iyiliği emretmem, yasakladıklarından sizi menetmem hep sizin iyiliğinize ve hayrınızadır. « مَا اسْتَطَعْتُ » kavli, zarftır. Yani benim ıslaha ve düzeltmeye gücüm yettiği, bu işi yapabilme imkanım var olduğu sürece hiçbir çabadan asla geri duracak değilim, güç olarak neye sahipsem her şeyimi ortaya koyacağım.

«وَمَا تَوْفِيقِي إِلاَّ بِاللّٰهِ» **"Ancak benim başarılı olmam da sadece Allah'ın yardımı sayesindedir."** Yapmam ve yapmamam konusunda verdiği şeylerde hakka ve doğruya isabet etmem, ancak Rabbimin bana yardımı, beni bunda başarılı kılması ve destek vermesiyle mümkündür. Başka şekilde başarılı olmam düşünülemez.

« عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ » **Her işimde ona dayanıp güvendim ve her konuda** -mutlu anlarımda da, sıkıntılı durumlarımda- **da Ona döneceğim."** Ona başvuracağım.

Şimdi te'sirini okuyacağımız ayette yer alan, « جَرَمَ » kelimesi tıpkı « كَسَبَ » fiili gibi bir ve iki meful alan fiillerdendir. Zaten bu âyette de aynı kelimeyi görmekteyiz. Yüce Allah şöyle buyuruyor:

٨٩- ﴿وَيَا قَوْمِ لاَ يَجْرِمَنَّكُمْ شِقَاقِي أَنْ يُصِيبَكُمْ مِثْلُ مَا أَصَابَ قَوْمَ نُوحٍ أَوْ قَوْمَ هُودٍ أَوْ قَوْمَ صَالِحٍ وَمَا قَوْمُ لُوطٍ مِنْكُمْ بِبَعِيدٍ﴾

89- "Ey kavmim! Sakın bana karşi düşmanlığınız, Nuh kavminin, yahut Hûd kavminin veya Salih kavminin başına gelenler gibi sizin de başınıza bir musibet, getirmesin. Lut kavminin başına gelenler de sizden pek uzak değildir."

«وَيَا قَوْمِ لاَ يَجْرِمَنَّكُمْ شِقَاقِي أَنْ يُصِيبَكُمْ مِثْلُ مَا أَصَابَ قَوْمَ نُوحٍ أَوْ قَوْمَ هُودٍ أَوْ قَوْمَ صَالِحٍ» **"Ey kavmim! Sakın bana karşı düşmanlığınız, beni**

yalanlamanız, Nuh kavminin, yahut Hud kavminin veya Salih kavminin başına gelenler gibi sizin de başınıza bir musibet, bir felaket getirmesin.'' Bana muhalefet etmeniz, size azap ve ceza getirmesin sakın. Tıpkı adı geçen peygamberlerin kavimlerinin başına gelen suda boğulma, rüzgar ile cezalandırma ve yerle bir olan, yerin harekete geçmesiyle helak olma gibi cezalarla karşı karşıya kalmayasınız.

« وَمَا قَوْمُ لُوطٍ مِنْكُمْ بِبَعِيدٍ » **"Lût kavminin başına gelenler de sizden pek uzak değildir."** Evet zaman açısından pek uzak değildir. Çünkü bunlar helak olan toplumlar arasında size zaman itibariyle en yakın bir dönemde cereyan etmiştir. Yer veya mekan bakımından da size uzak değildir. Çünkü olaylar size yurt bakımından yakın olan çevrenizde meydana gelmiştir. O toprakları sizler çok iyi bilmektesiniz. Ya da helak olmaya sebep olan şeylerin neler olduğunu sizler çok iyi bilmektesiniz, bunun cahili değilsiniz. Örneğin küfür, kötülük işlemek gibi şeyler. Burada müzekker ile müennes yani eril ile dişil arasındaki durumu yakınlıkta olsun, uzaklıkta olsun, azlık ve çoklukta olsun hep aynı düzeyde eşit bir şekilde göstermiştir. Yani « قَوْمُ » kelimesi müennes bir kelime olmasına rağmen, « قَرِيبَةٌ بَعِيدَةٌ » gibi sonlarında dişil alameti getirmemiştir. Bunun nedeni bu kelimelerin mastarlarının tıpkı **"Sahiyl"**, **"Nehiyk"** ve benzeri kalıplarda gelmesi açısındandır.

٩٠- ﴿وَاسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ إِنَّ رَبِّي رَحِيمٌ وَدُودٌ﴾

90- "Rabbinizden bağışlanmanızı dileyin. Yaptığınız kötülüklerden tövbe edin. Rabbim çok merhametlidir, kullarına karşı lütufkardır, ihsan sahibidir."

« وَاسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ إِنَّ رَبِّي رَحِيمٌ وَدُودٌ » **"Rabbinizden bağışlanmanızı dileyin. Yaptığınız kötülüklerden tövbe edin. Rabbim çok merhametlidir, kullarına karşı lütufkardır, ihsan sahibidir."** Onları sever.

٩١- ﴿قَالُوا يَا شُعَيْبُ مَا نَفْقَهُ كَثِيرًا مِمَّا تَقُولُ وَإِنَّا لَنَرَيكَ فِينَا ضَعِيفًا وَلَوْلَا رَهْطُكَ لَرَجَمْنَاكَ وَمَا أَنْتَ عَلَيْنَا بِعَزِيزٍ﴾

91- Dediler: "Ey Şuayb! Senin söylediklerinin çoğunu anlamı-

yoruz. Ve seni aciz biri olarak görüyoruz. Eğer kabilen olmasa seni öldüresiye taşlardık! Sen bizden üstün değilsin."

« قَالُوا يَا شُعَيْبُ مَا نَفْقَهُ كَثِيرًا مِمَّا تَقُولُ » **"Onlar da şöyle dediler: "Ey Şuayb! Senin bize söylediklerinin çoğunu anlamıyoruz."** Söylediklerinin çoğunun doğruluğunu anlamıyoruz. Oysa Şuayb peygamberlerin hatibi iken nasıl olur da söyledikleri anlaşılmamış olsun? Bu, olacak şey mi?

«وَإِنَّا لَنَرٰيكَ فِينَا ضَعِيفًا» **"Ve seni aramızda aciz biri olarak görüyoruz."** Senin bir gücün ve kuvvetin yoktur. Aramızda olup bitenler açısından senin bir önemin de yoktur. Eğer biz sana herhangi bir kötülük yapmak istesek, senin bunu önleme gücün bile yoktur.

«وَلَوْلَا رَهْطُكَ لَرَجَمْنَاكَ» **"Eğer kabilen olmasa da öldüresiye taşlardık!"** Şayet senin kabilen arada olmasaydı, kesinlikle seni taşa tutup öldürürdük. Çünkü taşa tutarak birini öldürmek, ölümlerin em kötüsüydü. Hz. Şuayb'ın kavmi de onlarla aynı dini paylaşıyorlardı. Bu bakımdan onun kabilesine karşı tavizkâr bir tavır sergiliyorlardı. Onlara karşı daha bir saygılı gibiydiler.

« وَمَا أَنْتَ عَلَيْنَا بِعَزِيزٍ » **"Sen bizden üstün değilsin."** Yani sen bizim açımızdan bir öneme sahip biri değilsin ki, sana farklı davranalım. Senin bize karşı iyi davrandığın yok ki, biz de seni öldürmekten uzak duralım da sana bir saygımız olsun ve seni taşa tutmaktan vazgeçelim, böyle bir durum seninle bizim aramızda yoktur. Ancak bizim değer verdiklerimiz senin mensubu bulunduğun kabilendir. Çünkü onlar da bizimle aynı din ve inancı paylaşıyorlar. Hz. Şuayb'a raci olan zamiri nefiy yani olumsuzluk edatının izlemiş olması, ifadenin fiilde değil de failde meydana geldiğini gösterir. Sanki burada şöyle denilmektedir: "**Kaldı ki senin bizim katımızda zaten bir önemin yoktur, bize karşı koyabileceğin bir gücün de yoktur.** Aksine bizim yanımızda bir değere ve öneme sahip olan senin kabilendir.

٩٢- ﴿قَالَ يَا قَوْمِ أَرَهْطِي أَعَزُّ عَلَيْكُمْ مِنَ اللّٰهِ وَاتَّخَذْتُمُوهُ وَرَاءَكُمْ ظِهْرِيًّا إِنَّ رَبِّي بِمَا تَعْمَلُونَ مُحِيطٌ﴾

92- Şuayb da onlara dedi ki: "Ey kavmim! Benim kabilem size

göre Allah'tan daha mı üstün ve güçlü ki Onun ve peygamberinin emirlerini hiçe sayarak arkanıza atıp unuttunuz. Doğrusu benim Rabbim yapıp ettiklerinizi her bakımdan kuşatıyor ve biliyor."

«قَالَ يَا قَوْمِ أَرَهْطِي أَعَزُّ عَلَيْكُمْ مِنَ اللهِ» **"Şuayb da dedi ki: "Ey kavmim! Benin kabilem size göre Allah'tan daha mı üstün ve güçlü ki"** Şayet: "Sen bizim için değerli değildin" yani **"ve ma Azezte aleyna"** denmiş olsaydı, bu takdirde burada verilen cevap doğru olmazdı. Ancak şöyle demiştir:

«أَرَهْطِي أَعَزُّ عَلَيْكُمْ مِنَ اللهِ» **"Benim kabilem size göre Allah'tan daha mı üstün ve güçlü ki,"** Cümle veya ifade hem kendisi ve hem de kabilesi için sözkonusudur. Dolayısıyla Hz. Şuayb'ın kavminin nazarında değerli ve önemli olanlar onun kabilesidir, yoksa Şuayb'ın kendisi değildir. Çünkü kavmi, o Allah'ın peygamberi olduğu halde onu basite alıyorlar, önemsemiyorlar. Dolayısıyla Allah'ın peygamberini benimsememek, basite almak haşa bizzat yüce Allah'ın kendisini tanımayıp Onu basite almak manasınadır. Mademki Şuayb'ın kavminin nazarında, Şuayb'ın kendisi değil de kabilesi önemlidir. Bu durumda onlara göre bu kabile haşa Allah'tan da önemlidir, demektir. Yüce Allah'ın şu kavlini görmez misin, bak ne buyuruyor: **"Resule itaat eden, kesinlikle Allah'a itaat etmiş demektir." (Nisa, 80)**

«وَاتَّخَذْتُمُوهُ وَرَاءَكُمْ ظِهْرِيًّا» **"Onun ve peygamberinin emirlerini hiçe sayarak arkanıza atıp** unuttunuz." Onu adeta basit bir şeymiş gibi arkanıza fırlatıverdiniz, Ona hiç değer vermediniz. Ayette geçen, «ظِهْرِيًّا» kelimesi, sırta, arkaya ait demektir. Kelimenin esre hareke ile, «ظِهْرِيًّا» olarak gelmesi ise, neseplerin bozulması, soyların dejenere olması demektir. Bu ifade tıpkı birini dünkü güne nispet etmek için, « امْسِيّ » demesi gibidir.

« إِنَّ رَبِّي بِمَا تَعْمَلُونَ مُحِيطٌ » **"Doğrusu benim Rabbim yapıp ettiklerinizi her bakımdan kuşatıyor ve biliyor."** Allah ezeli bilgisiyle bütün yaptıklarını kuşatmış ve hepsini bilmektedir. Bu yaptıklarınızdan hiçbir şey Ona gizli kalmaz.

٩٣- ﴿وَيَا قَوْمِ اعْمَلُوا عَلَى مَكَانَتِكُمْ إِنِّي عَامِلٌ سَوْفَ تَعْلَمُونَ مَنْ يَأْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَمَنْ هُوَ كَاذِبٌ وَارْتَقِبُوا إِنِّي مَعَكُمْ رَقِيبٌ﴾.

93- "Ey kavmim! Elinizden geleni yapın, bende (vazifemi) yapacağım. Kendisini rezil edecek azabın geleceği şahsın veya yalancının kim olduğunu yakında bileceksiniz. Bekleyin bende sizinle beraber bekliyorum."

« وَيَا قَوْمِ اعْمَلُوا عَلَى مَكَانَتِكُمْ » **"Ey kavmim! Elinizden geleni yapın!** Burada geçen, « مَكَانَتِكُمْ » kelimesi, mekan ve yer anlamındadır.

Bu kelime tıpkı « مَقَام » ve « مَقَامَة » kelimeleri gibi « مَكَان » ve « مَكَانَة » kalıplarında gelmektedir. Ya da bu kelime, « مَكُنَ » kelimesinden mastardır. Bir yerde yerleşince, bir yeri mekan tutunca da, bunun için, « مَكِين » kelimesi kullanılır. Yani; "Olduğunuz cihet ve yol üzere kesin kararlı olarak devam edin bakalım, üzerinde bulunduğunuz şirk inancını, bana karşı işlediğiniz kötülükleri, karşı çıkışınızı sürdürün ve devam ettirin bakalım" demektir veya, "Bana karşı düşmanlığınızı kararlı bir şekilde devam ettirin, bunu gücünüz yettiğince sürdürün" demektir.

« إِنِّي عَامِلٌ » **"Ben yapacağım!"** Allah'ın bana verdiği yardım, güç ve destek oranında ve beni kesin kararlı kılması, bunda sebat vermesi sayesinde karşınızda dikileceğim ve bu davayı sürdüreceğim.

« سَوْفَ تَعْلَمُونَ مَنْ يَأْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَمَنْ هُوَ كَاذِبٌ » **"Kendilerini rezil edip aşağılatacak olan azabın pek yakın bir zamanda kime geleceğini ve kimin yalancı olduğunu öğreneceksiniz."** Burada geçen, « مَنْ » edatı istifhamiyedir yani soru edatıdır. Bu, bilme fiiline taalluk etmektedir. Çünkü onda amel etmektedir. Adeta şöyle denilir gibidir: "Yakında **öğreneceksiniz**, acaba hangimize **rezil** ve rüsvay edici bir azap gelecek ve **hangimiz yalancı!**.." Ya da bu « مَنْ » edatı mevsuledir, ilgi zamiridir ve bunda amel etmiştir. Bu durumda sanki şöyle denilir gibidir: " Davanız ve iddianıza göre yakında azabın kendisini rezil ve rüsvay

edecek bedbahtın kim olduğunu ve kimin yalancı olduğunu öğreneceksiniz." Bir de, « سَوْفَ » kelimesine başka bir yerde "F" harfi başına gelmiştir. Yani, « فَسَوْفَ » şeklinde gelmesine gelince; bu, vasl için konulmuş bir harf olması sebebiyle zahiri yani görünürdeki bir vasıldır, önceki cümle ile irtibatlandırmak içindir. Bu harfin bazen de kaldırılmış olması ise, yeni bir cümle olması yani istinaf cümlesi olması itibariyle de takdiri bir vasıldır. Ki bu da mukadder yani var sayılan bir sorunun cevabı niteliğindedir. Sanki bu kimseler şöyle der gibidirler: "Yani bizler olduğumuz konumda ve inancımızda direnirsek ve sen de kendi konumunu korursan ne olacak yani, söyler misin?" O da bunun üzerine şöyle karşılık verip diyor ki: "Pek yakında öğreneceksiniz..." Her ikisini de kullanmış olmak Belagat sanatında oldukça üstün bir düzeyde olduğunu göstermek bakımındandır. Bu ikisinden daha beliğ ve daha güzel olanı ise, İstinaftır, yani yeni bir cümle olmasıdır.

« وَارْتَقِبُوا » **"O halde** işin sonunu ve sizin için neler söylediğimi **bekleyin, görün Rabbinizin azabını,"** « إِنِّي مَعَكُمْ رَقِيبٌ » **"ben de bekleyip göreceğim Rabbimin rahmetini."** « رَقِيبٌ » kelimesi, «رَاقِبٌ » manasınadır. Kelime, «رَقَبَ» fiilinden türemedir. Tıpkı, **"Darb"** kelimesinin, « ضَارِبٌ » manasında olması gibi. Ya da, **"el-Aşiyr"** kelimesinin, **"Muaşir"** manasında olduğu gibi bu da **murakib** manasınadır. Yahut da,**"el-Refiy'"** kelimesinin **"el-Mürtefi'"** manasına geldiği gibi bu da, « الْمُرْتَقِبُ » manasındadır.

٩٤- ﴿وَلَمَّا جَاءَ اَمْرُنَا نَجَّيْنَا شُعَيْبًا وَالَّذِينَ اٰمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَاَخَذَتِ الَّذِينَ ظَلَمُوا الصَّيْحَةُ فَاَصْبَحُوا فِي دِيَارِهِمْ جَاثِمِينَ﴾

94- Emrimiz gelince, Şuayb'ı ve onunla beraber iman edenleri tarafımızdan bir rahmetle kurtardık. Zulmedenleri ise korkunç bir gürültü ve helâk edici bir titreyiş yakaladı. Böylece yurtlarında diz üstü çökekaldılar.

« وَلَمَّا جَاءَ اَمْرُنَا نَجَّيْنَا شُعَيْبًا وَالَّذِينَ اٰمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَاَخَذَتِ الَّذِينَ »

«ظَلَمُوا الصَّيْحَةُ» **"Emrimiz gelince, Şuayb'ı ve onunla beraber iman edenleri tarafımızdan bir rahmetle kurtardık. Zulmedenleri ise korkunç bir gürültü ve helak edici bir titreyiş yakaladı."** Cebrail onlara öyle bir çığlık attı ki, hepsi de anında helak oldular. Ad ile Medyen kavimlerinin kıssalarının sonunda, « وَلَمَّا جَاءَ » kavli zikrolunmuştur. Semud ve Lut kavimleriyle ilgili kıssaların sonunda ise, « فَلَمَّا جَاءَ » gelmiştir. Çünkü bu ikisinde **vaat (mev'id)** ifadesinden sonra gelmeleri sebebiyledir.

Örneğin bunlardan biri, «إِنَّ مَوْعِدَهُمُ الصُّبْحُ» (Hud,81) kavlidir ve diğeri (Hud, 65) « ذٰلِكَ وَعْدٌ غَيْرُ مَكْذُوبٍ » kavlidir. Bu ayetlerde, sebep veya neden manasını ifade eden "**F**" harfi ile gelmiştir.

Örneğin, "Ben onu vadettim, Zamanı gelince de şöyle ve şöyle olacak" anlamında, « وَعَدْتُهُ فَلَمَّا جَاءَ الْمِعَادُ كَانَ كَيْتًا وَكَيْتًا » demen gibi. Ancak diğer iki kavle gelince, o ikisi mübteda olarak gelmişlerdir. Bunlarda da uygun olan şey, **cemi harfiyle** kendilerinden önce geçenler üzerine atfedilmeleridir. Tıpkı bir kıssanın diğer bir kıssa üzerine atfedilmesi gibi.

« فَأَصْبَحُوا فِي دِيَارِهِمْ جَاثِمِينَ» **"Böylece yurtlarında diz üstü çöke kalıp öldüler."** Ayette geçen « جَثِمٌ » kelimesi, olduğu yerde hareketsiz bir halde kala kalan demektir. Yani Cebrail onların helaki için öylesine bir çığlık attı ki, onlar her birinin canı olduğu yerde çıkıverdi, ansızın ölümle karşı karşıya gelip hareket edecek bir güç bulamadılar, ölüp kaldılar.

٩٥- ﴿كَأَنْ لَمْ يَغْنَوْا فِيهَا أَلَا بُعْدًا لِمَدْيَنَ كَمَا بَعِدَتْ ثَمُودُ﴾

95- Sanki daha önce hiç orada yaşamamışlar gibi. Semûd kavminin Allah'ın gazabına uğrayıp helâk olması gibi Medyen halkı da aynen öylece gazaba uğrayıp helâk oldu.

«كَأَنْ لَمْ يَغْنَوْا فِيهَا » **"Sanki daha önce hiç orada yaşamamışlar gibi."** Sanki daha önce kendi yurtlarında kalıp yaşamamışlar gibi, gezip

dolaşmamışlar gibi.

« أَلَا بُعْدًا لِمَدْيَنَ كَمَا بَعِدَتْ ثَمُودُ » **"Semûd kavminin Allah'ın gazabına uğrayıp helak olması gibi Medyen halkı da aynen öylece gazaba uğrayıp helak oldu."** Burada geçen, « بُعْدًا » kelimesi, « بَعْدُ » manasındadır. Bu da helak olmak demektir. Tıpkı "el-**Rüşd**" kelimesinin, « الرَّشَدُ » manasında olması gibi. Rabbimizin, « كَمَا بَعِدَتْ ثَمُودُ » kavlini görmez misin? Burada geçen, « بَعِدَتْ » kelimesi, "**Baudet**" olarak da okunmuştur. Her iki okuyuşa göre de mana aynıdır. Bu ise yakın ve yakın olmanın zıddıdır. Ancak bilginler, helak manası itibariyle, « بُعْدًا » kelimesini diğerlerinden ayırmışlardır. Bu bakımdan bunların binalarını yani köklerini ve baplarını da farklı olarak değerlendirmişlerdir. Tıpkı hayır ve şer manasına gelen kelimelerin zamanlarını yani baplarını da ayrı değerlendirdikleri gibi değerlendirmişlerdir. Örneğin biri için, « وَعَدَ » fiili kullanılırken, şer için, « أَوْعَدَ » fiili kullanılmıştır.

❀ ❀ ❀

96. – 108. ÂYETLER

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسٰى بِاٰيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُبِينٍ ﴿٩٦﴾ إِلٰى فِرْعَوْنَ وَمَلاَئِهِ فَاتَّبَعُوا أَمْرَ فِرْعَوْنَ وَمَا أَمْرُ فِرْعَوْنَ بِرَشِيدٍ ﴿٩٧﴾ يَقْدُمُ قَوْمَهُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فَأَوْرَدَهُمُ النَّارَ وَبِئْسَ الْوِرْدُ الْمَوْرُودُ ﴿٩٨﴾ وَأُتْبِعُوا فِى هٰذِهِ لَعْنَةً وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ بِئْسَ الرِّفْدُ الْمَرْفُودُ ﴿٩٩﴾ ذٰلِكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْقُرٰى نَقُصُّهُ عَلَيْكَ مِنْهَا قَائِمٌ وَحَصِيدٌ ﴿١٠٠﴾ وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلٰكِنْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ فَمَا أَغْنَتْ عَنْهُمْ اٰلِهَتُهُمُ الَّتِى يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مِنْ شَىْءٍ لَمَّا جَاءَ أَمْرُ رَبِّكَ وَمَا زَادُوهُمْ غَيْرَ تَتْبِيبٍ ﴿١٠١﴾ وَكَذٰلِكَ أَخْذُ رَبِّكَ إِذَا أَخَذَ الْقُرٰى وَهِىَ ظَالِمَةٌ إِنَّ أَخْذَهُ أَلِيمٌ شَدِيدٌ ﴿١٠٢﴾ إِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِمَنْ خَافَ عَذَابَ الْاٰخِرَةِ ذٰلِكَ يَوْمٌ مَجْمُوعٌ لَهُ النَّاسُ وَذٰلِكَ يَوْمٌ مَشْهُودٌ ﴿١٠٣﴾ وَمَا نُؤَخِّرُهُ إِلاَّ لِأَجَلٍ مَعْدُودٍ ﴿١٠٤﴾ يَوْمَ يَأْتِ لاَ تَكَلَّمُ نَفْسٌ إِلاَّ بِإِذْنِهِ فَمِنْهُمْ شَقِىٌّ وَسَعِيدٌ ﴿١٠٥﴾ فَأَمَّا الَّذِينَ شَقُوا فَفِى النَّارِ لَهُمْ فِيهَا زَفِيرٌ وَشَهِيقٌ ﴿١٠٦﴾ خَالِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ السَّمٰوَاتُ وَالْأَرْضُ إِلاَّ مَا شَاءَ رَبُّكَ إِنَّ رَبَّكَ فَعَّالٌ لِمَا

يُرِيدُ ﴿١٠٧﴾ وَاَمَّا الَّذِينَ سُعِدُوا فَفِى الْجَنَّةِ خَالِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ السَّمٰوَاتُ وَالْاَرْضُ اِلَّا مَا شَٓاءَ رَبُّكَ عَطَٓاءً غَيْرَ مَجْذُوذٍ ﴿١٠٨﴾

Meâli

96. Andolsun Mûsa'yı da mucizelerimizle ve apaçık bir hüccet ve burhan ile gönderdik.

97. Firavun ve onun önde gelenlerine gönderdik. Fakat onlar Firavun'un emrine uydular. Oysa Firavun'un emrettikleri asla doğru değildi.

98. Firavun, kıyamet gününde kavminin önüne düşüp böylece onları alıp cehennem ateşine götürecektir. Varıp girecekleri yer ne kötü yerdir.

99. Onlar burada da, kıyamet gününde de lanete uğratıldılar. Onlara sunulan bu armağan ne kötü armağandır!

100. Ey Muhammed! İşte bu haller helâk olup geçen kasaba halklarının haberleridir. Biz, onu küfür ve yalanlamaları sebebiyle sana anlatıyoruz. O helak olanlardan günümüze kadar izleri hala ayakta duranlar da vardır, biçilmiş ekin gibi kendilerinden hiçbir iz ve eser kalmamış olanlar da vardır.

101. Biz onlara zulmetmedik. Ancak onlar kendilerine zulmettiler. Rabbinin azap emri gelince Allah'ı bırakıp da taptıkları ilahları da, onlara hiçbir fayda sağlamadı, aksine onlara zarar getirdi. Ziyanlarını artırmaktan başka bir şeye yaramadı.

102. Rabbinin cezalandırması böyledir! O, halkı zâlim olan kasabaları cezalandırınca böylesine şiddetli bir şekilde yakalar. Şüphesiz onun inkârcıları yakalaması çok şiddeti ve pek elem vericidir.

103. İşte bunda ahiret azabının şiddetinden korkanlar için muhakkak bir ibret vardır. İşte o gün bütün yaratılmışların şahit olacakları, hazır bulunacakları bir gündür.

104. Biz o kıyamet gününü yalnızca Allah katında sayıları bilinen müddet süresince bekletiriz.

105. İşte o hesap ve ceza günü geldiği vakit, artık Allah'ın izni olmaksızın asla hiçbir kimse konuşamaz. Bunlardan kimi bedbahttır, kimileri mutludur.

106. Bedbaht olanlar cehennem ateşindedir. Onların orada çektikleri azabın şiddet ve dehşetinden öylesine feci bir nefes alıp vermeleri var ki anlatılamaz.

107. Sadece Rabbinin diledikleri dışında onlar, gökler ve yer durduğu müddetçe cehennem ateşinde, ebedi olarak kalacaklardır. Çünkü Rabbin, dilediğini yapandır.

108. Mutlu ve bahtiyar olanlar ise, cennettedirler. Bunlar da Rabbinin diledikleri dışında gökler ve yer durduğu müddetçe bir daha çıkmamak üzere orada ebedi olarak kalıcıdırlar. Böylece bitmez ve tükenmez sonsuz bir ihsan ve ikram içinde olacaklar.

Tefsiri

٩٦- ﴿وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَى بِآيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُبِينٍ﴾

96. Andolsun Mûsa'yı da mucizelerimizle ve apaçık bir hüccet ve burhan ile gönderdik.

«وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَى بِآيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُبِينٍ» **"Andolsun Mûsa'yı da mucizelerimizle ve apaçık bir hüccet ve burhan ile"** Burada sözkonusu edilenler, âsi olan, karşı çıkanlardır. Çünkü bunlar en belirgin ve en önde gözükenlerdir.

٩٧- ﴿إِلَى فِرْعَوْنَ وَمَلَائِهِ فَاتَّبَعُوا أَمْرَ فِرْعَوْنَ وَمَا أَمْرُ فِرْعَوْنَ بِرَشِيدٍ﴾

97. Firavun ve onun önde gelenlerine gönderdik. Fakat onlar Firavun'un emrine uydular. Oysa Firavun'un emrettikleri asla doğru değildi.

«إِلَى فِرْعَوْنَ وَمَلَائِهِ فَاتَّبَعُوا أَمْرَ فِرْعَوْنَ وَمَا أَمْرُ فِرْعَوْنَ بِرَشِيدٍ» **"Firavun ve onun önde gelenlerine gönderdik. Fakat onlar Firavun'un emrine uydular. Oysa Firavun'un emrettikleri asla doğru değildi."** Burada, Firavun'a uyanların bilgisizliklerine ve cehaletlerine vurgu ya-

pılmaktadır. Çünkü bunlar Hz. Musa'nın getirdiğine değil, Firavun'un onlardan istediği küfre yönelmişler, bu konuda ona uymuşlardır. Oysaki Firavun apaçık bir sapıklık içinde bulunuyordu.

Bunun da nedeni, Firavun ilahlık iddiasına kalkışmıştı. Halbuki kendisi de onlar gibi bir beşerdir, bir insandır, ilah olması asla sözkonusu bile değildir. Açıktan her türlü zulmü, cinayeti ve kötülüğü işleyen bir zalimdi. Böyle bir şey de elbette şeytandan, onun tarafından gelirdi, başka türlüsü olamazdı. Durumu böyle olanların ilah olmaları varit değildir.

Burada, Firavun ve kavminin Allah tarafından gönderilen mucizeleri ve apaçık delil ve hücceti gördükleri belirtiliyor. Böylece, Musa tarafından getirilenlerin doğru ve hak olduğunu da kesin öğrendiler. Buna rağmen Hz. Musa'nın getirdiği doğru ve hakka karşı çıkıp onu inkar ettiler ve asla hiçbir zaman doğrulukla ilgisi bulunmayan kişinin istediğini uyguladılar. Yahut bundan kasıt şu olabilir. Firavun'un işi, istediği şey, doğru bir iş değildi, sonu güzel olan bir şey de değildi.

Bu duruma göre bundan sonra gelen ayet bunun tefsiri mahiyetindedir.

٩٨- ﴿ يَقْدُمُ قَوْمَهُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فَاَوْرَدَهُمُ النَّارَ وَبِئْسَ الْوِرْدُ الْمَوْرُودُ ﴾

98. Firavun, kıyamet gününde kavminin önüne düşüp böylece onları alıp cehennem ateşine götürecektir. Varıp girecekleri yer ne kötü yerdir.

« يَقْدُمُ قَوْمَهُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ » **"Firavun, kıyamet gününde kavminin önüne düşüp,"** Firavun, kavmi tersyüz olduğu bir halde onların önüne geçip kendilerini alarak, önlerine düşerek "işte bu, bir öncekinin bir tefsiri ve açıklamasıdır." Yani durumu ve akıbeti böyle olan birinin istediği şey, nasıl doğru bir şey olabilir ki?

Rüşd: övgüye ve memnuniyete değer olan her konuda kullanılan bir kelimedir. Nitekim, **Ğayy**: kelimesi de yerilen ve kötü olan her şey için kullanılan bir kelimedir. **Kademe** kelimesi, **tekaddeme** manasınadır.

« فَاَوْرَدَهُمُ النَّارَ » **"Böylece onları alıp cehennem ateşine götürecektir."** Yani cehennem ateşine sokacaktır. Burada, « اَوْرَدَ » kelimesinin mazi fiil kipiyle getirilmiş olması, şu bakımdandır. Konunun mazi yani

dili geçmiş kiple getirilmesi, bunun kesin olarak var olması ve meydana gelmesindendir. Sanki şöyle denilmektedir: "Onların önüne düşer ve böylece onları alıp kesinlikle cehennem ateşine götürüp sokar. Bunda asla şüphe yoktur." Yani Firavun nasıl ki onları saptırmada ve sapıklıkta kendilerine öncülük ediyor idiyse, aynı şekilde cehennem ateşine götürmede de onların önünde yer alacak olan kesinlikle odur. Kavmi de peşinden onu izleyip gideceklerdir.

« وَبِئْسَ الْوِرْدُ الْمَوْرُودُ » **"Varıp girecekleri yer ne kötü yerdir."** Burada geçen, « الْوِرْدُ » kelimesi, « مَوْرِدُ » manasındadır ki gidiş ve varış demektir. « الْمَوْرُودُ » varılan ve gidilen yer demektir. Böylece Firavun sürünün başını çekenin suya götürene, ve ona tabi olanlar da çobanı izleyen sürüye benzetilmiştir.

Sonra da; « وَبِئْسَ الْوِرْدُ الْمَوْرُودُ » **"Varıp girecekleri yer ne kötüdür!"** diye buyurulmuştur. Ki böylece Firavunu izleyenlerin, sonuçta gelecekleri yerlerinin cehennem ateşi olacağını belirtmiş olmaktadır. Çünkü, « الْوِرْدُ » kelimesiyle kasdolunan şey, susuzluğu gidermektir. Oysa ateş bunun tam zıddıdır. Dolayısıyla burada Firavun tarafından kendilerine yapılan öncülük onların susuzluğunu gideren değil, yüreklerini parçalayacak plan cehennem ateşine bir götürüştür. Doğrusu böylesine kötü bir çoban gösterilemez.

٩٩- ﴿وَأُتْبِعُوا فِي هٰذِهِ لَعْنَةً وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ بِئْسَ الرِّفْدُ الْمَرْفُودُ﴾

99. Onlar burada da, kıyamet gününde de lanete uğratıldılar. Onlara sunulan bu armağan ne kötü armağandır!

«وَأُتْبِعُوا فِي هٰذِهِ لَعْنَةً وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ» **"Onlar burada da, kıyamet gününde de lanete uğratıldılar."** «بِئْسَ الرِّفْدُ الْمَرْفُودُ» **Onlara sunulan bu armağan ne kötü armağandır!"** Yani onlara yapılan yardım ne kötü bir yardım veya sunulan hediye ne fena bir hediyedir.

١٠٠- ﴿ذٰلِكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْقُرٰى نَقُصُّهُ عَلَيْكَ مِنْهَا قَائِمٌ وَحَصِيدٌ﴾

100. Ey Muhammed! İşte bu haller helâk olup geçen kasaba

halklarının haberleridir. Biz, onu küfür ve yalanlamaları sebebiyle sana anlatıyoruz. O helak olanlardan günümüze kadar izleri hala ayakta duranlar da vardır, biçilmiş ekin gibi kendilerinden hiçbir iz ve eser kalmamış olanlar da vardır.

« ذَلِكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْقُرَى » **"Ey Muhammed! İşte bu haller helak olmuş halklarının haberleridir."** Burada geçen, « ذَلِكَ » mübtedadır.

« مِنْ أَنْبَاءِ الْقُرَى » kavli de bunun haberidir. « نَقُصُّهُ عَلَيْكَ » **"Biz, onların, sana anlatıyoruz."** Bu cümle de haberden sonra ikinci bir haberdir. Yani sana anlatılan ve hikaye edilen bu haber, daha önce helak olup gitmiş olan kasabaların kimilerine ait haberlerdir. İşte biz bunları sana anlatıyoruz.

« مِنْهَا قَائِمٌ وَحَصِيدٌ » **"O helak olanlardan** -o kasabalardan- **günümüze kadar izleri hala ayakta duranlar da vardır, biçilmiş ekin gibi kendilerinden hiçbir iz ve eser kalmamış olanlar da vardır."** Yani kimisinin izleri ve kalıntıları hala günümüze kadar varlığını sürdürmüştür, kimisinden ise eser kalmamıştır. Yani kimisi hala sapları üzerin de dikilip kalan ekin misali izlerini devam ettirmiş, kimisinden de biçilmiş ekin misali, hiçbir eser kalmamıştır. Cümle yeni bir cümledir. Bu itibarla iraptan mahalli yoktur.

١٠١ - ﴿وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلَكِنْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ فَمَا أَغْنَتْ عَنْهُمْ آلِهَتُهُمُ الَّتِي يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ لَمَّا جَاءَ أَمْرُ رَبِّكَ وَمَا زَادُوهُمْ غَيْرَ تَتْبِيبٍ﴾

101. Biz onlara zulmetmedik. Ancak onlar kendilerine zulmettiler. Rabbinin azap emri gelince Allah'ı bırakıp da taptıkları ilahları da, onlara hiçbir fayda sağlamadı, aksine onlara zarar getirdi. Ziyanlarını artırmaktan başka bir şeye yaramadı.

« وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلَكِنْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ » **"Biz onlara zulmetmedik. Ancak onlar küfür ve masiyetleri sebebiyle kendilerine zulmettiler."**

« فَمَا أَغْنَتْ عَنْهُمْ آلِهَتُهُمُ الَّتِي يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ لَمَّا جَاءَ أَمْرُ رَبِّكَ » **"Rabbinin azap emri gelince, Allah'ı bırakıp da taptıkları**

onlara hiçbir fayda sağlamadı, aksine onlara zarar getirdi." Yani o ilah edinip tapındıkları şeyler, onları Allah'ın azabından ve cezalandırma sından kurtarmaya kadir olmadı. Bu mazi halin hikayesidir.

« لَمَّا » edatı, « أَغْنَتْ » fiiliyle mansubtur.

« وَمَا زَادُوهُمْ غَيْرَ تَتْبِيبٍ » **"Ziyanlarını artırmaktan başka bir şeye yaramadı."** Hüsrana ve zarara uğramaktan başka bir şey sağlamadı.

« تَبَّ » kelimesi, zarar etmek, hüsrana uğramak gibi manalara gelir. « تَبَّبَهُ غَيْرُهُ » **"Başkası tarafından zarara sokuldu"** ise başkasını hüsrana düşürmek ve zarara sokmak demektir. Yani Allah'tan başkasına kullukta bulunmakla, onlara bir fayda getirmedi, aksine onları helak etti.

١٠٢- ﴿وَكَذٰلِكَ أَخْذُ رَبِّكَ إِذَا أَخَذَ الْقُرٰى وَهِيَ ظَالِمَةٌ إِنَّ أَخْذَهُ أَلِيمٌ شَدِيدٌ﴾

102. Rabbinin cezalandırması böyledir! O, halkı zâlim olan kasabaları cezalandırınca böylesine şiddetli bir şekilde yakalar. Şüphesiz onun inkârcıları yakalaması çok şiddeti ve pek elem vericidir.

« وَكَذٰلِكَ أَخْذُ رَبِّكَ » **"Rabbinin cezalandırması böyledir!"** Burada **kef** harfi mahallen merfudur. Nitekim, **"el-Ahz"** kelimesi de böyledir.

« إِذَا أَخَذَ الْقُرٰى وَهِيَ ظَالِمَةٌ » **"O, halkı zalim olan kasabaları cezalandırınca** -yakalayınca-, böylesine şiddetli bir şekilde yakalar.

«وَهِيَ ظَالِمَةٌ » kavli, « الْقُرٰى » kavlinden haldir. « إِنَّ أَخْذَهُ أَلِيمٌ شَدِيدٌ» **"Şüphesiz onun** inkarcıları **yakalaması çok şiddeti ve pek elem vericidir,** ondan kurtuluş umudu da yoktur." Biri yakalandı mı, artık kurtuluşu çok güçtür.

İşte bu uyarı ister Mekke kâfirleri olsun, ister başka kafirler olsun, her yerdeki zalim kasaba halklarını kuşatan bir ikazdır, bir uyarıdır. O halde her kâfire düşen şey, bir an önce zulmünden vazgeçip tevbe etmekte acele etmesidir. İleride tevbe ederim diye işi ertelemeye, ihmale bırak-

mamalıdır, buna aldanmamalıdır.

١٠٣- ﴿إِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِمَنْ خَافَ عَذَابَ الْاٰخِرَةِ ذٰلِكَ يَوْمٌ مَجْمُوعٌ لَهُ النَّاسُ وَذٰلِكَ يَوْمٌ مَشْهُودٌ﴾

103. İşte bunda ahiret azabının şiddetinden korkanlar için muhakkak bir ibret vardır. İşte o gün bütün yaratılmışların şahit olacakları, hazır bulunacakları bir gündür.

«إِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِمَنْ خَافَ عَذَابَ الْاٰخِرَةِ» **"İşte bunda ahiret azabının korkanlar için muhakkak bir ders ve bir ibret vardır."** Yani bunların doğruluğuna, sahih olduğuna ve varlığına inananlar için..

« ذٰلِكَ يَوْمٌ مَجْمُوعٌ لَهُ النَّاسُ » **"İşte o gün hesap ve ceza için bütün insanların toplandığı kıyamet günüdür."** « ذٰلِكَ » işaret ismi, kıyamet gününe işaret etmektedir. Çünkü bundan önce geçen, "ahiret azabı" bu manaya delalet etmektedir. «النَّاسُ» kelimesi, « مَجْمُوعٌ » kelimesiyle merfu olmuştur. Nitekim bu kelimenin kök kelimesi olan fiili de failini ref' eder.

Örneğin, « يَجْمَعُ لَهُ النَّاسُ » gibi. Ancak burada, ismi meful fiiline tercih edilmiştir. Çünkü İsmi mefulde kıyamet gününde toplanılması konusunda sebat ve kesin mana vardır ve bu aynı zamanda toplanmanın insanlara isnadını da daha kesin olarak ifade etmektedir. Çünkü insanlar o kıyamet gününden ayrı kalmayacaklar ve hepsi de hesap vermek, sevap ve ceza almak üzere huzurda toplanacaklardır.

« ذٰلِكَ يَوْمٌ مَشْهُودٌ » **"İşte o gün bütün yaratılmışların şahit olacakları, hazır bulunacakları bir gündür."** Yani o günde herkes hazır bir halde bulunacaklardır. Zarfı mefulü bih yerinde kabul etmekle manayı daha geniş olarak tuttu. Yani cer harfini hazfetmekle, fiili zarfa taalluk ettirirken sanki onu mefulün bih gibi kabul etmiştir. Yani bütün yaratıklar o gün o mevkıf-mahşer ve durak yerinde hazır bulunacaklar. Oraya gelmeyen olmayacaktır.

١٠٤- ﴿وَمَا نُؤَخِّرُهُ إِلاَّ لِأَجَلٍ مَعْدُودٍ﴾

104. Biz o kıyamet gününü yalnızca Allah katında sayıları bilinen müddet süresince bekletiriz.

« وَمَا نُؤَخِّرُهُ إِلاَّ لِأَجَلٍ مَعْدُودٍ » **"Biz o kıyamet gününü yalnızca Allah katında sayıları bilinen müddet süresince bekletiriz."** **Ecel** kelimesi, Mutlak manada erteleme ve geciktirme süresinin tamamına ve nihayetine, sona ermesi anına kadar olan anlamdadır. Oysa **Add** kelimesi, yani süre, sayı manasında olan bu kelime, sadece müddet ve süre anlamındadır, bunun bir son noktası ve ulaşacağı son anı yoktur. Bu durumda, « إِلاَّ لِأَجَلٍ مَعْدُودٍ » kavlinin manası şöyle olmaktadır: "Ancak sayılı bir müddetin ve sürenin bitiminde" demektir. Dolayısıyla burada muzaf hazf olunmuştur. Yahut da mana şöyledir: "Biz bu günü ertelemeyiz, ancak bizim dünya için biçtiğimiz son süre bitinceye kadar erteleriz, daha fazla asla değil."

١٠٥- ﴿يَوْمَ يَأْتِ لَا تَكَلَّمُ نَفْسٌ إِلاَّ بِإِذْنِهِ فَمِنْهُمْ شَقِيٌّ وَسَعِيدٌ﴾

105. İşte o hesap ve ceza günü geldiği vakit, artık Allah'ın izni olmaksızın asla hiçbir kimse konuşamaz. Bunlardan kimi bedbahttır, kimileri mutludur.

« يَوْمَ يَأْتِ لَا تَكَلَّمُ نَفْسٌ إِلاَّ بِإِذْنِهِ » **"İşte o hesap ve ceza günü geldiği vakit, artık Allah'ın izni olmaksızın asla hiçbir kimse konuşamaz."** Kıraat imamlarından İbn Kesir, « يَأْتِ » kelimesini « ى » harfiyle « يَأْتِى » olarak okumuştur. Ancak kendisine Ebû Amr, Nafî, Ali Kisai **Vasl** halinde muvafakat etmişlerdir. Zaten asıl olan « ى » harfiyle okumaktır. Çünkü burada « ى » harfinin hazfını gerektiren bir şey yoktur. Ancak Huzeyl kabilesinin lehçesinde «ى » harfini hazfedip bunun yerine sadece **kesre** yani **esre** harekeyle yetinmek çok kullanılmaktadır. Nitekim bunun benzeri (Kehf, 64) ayetinde geçen, «كُنَّا نَبْغِ» kavlidir. Burada geçen, "Nebği" kelimesi, aslında, « نَبْغِى » şeklindedir. Yani

kelimenin sonunda «ى» harfi vardır.

Burada « يَأْتِ » kelimesinin faili, « يَوْمٌ مَجْمُوعٌ لَهُ النَّاسُ » **(Hud,103)** kavline raci olan zamirdir. Yoksa "يَأْتِ" kelimesine muzaf olan « يَوْمَ » kelimesi değildir ve bu, « اُذْكُرْ » fiiliyle yahut da, « لَا تَكَلَّمُ » kavliyle mansubtur. Bu da « لَا تَتَكَلَّمُ » demektir. Yani O gün Allah'ın izni olmaksızın hiçbir kimse bir başka kimseye şefaat edemez. Nitekim şöyle buyurulmuştur: **"İzni olmadan Onun katında kim şefaat edebilir?" (Bakara,255)** « فَمِنْهُمْ شَقِيٌّ وَسَعِيدٌ » **"Bunlardan kimi** küfürleri sebebiyle **bedbahttır** -azap olunmuşlardır-, **kimileri de** imanları nedeniyle **mutludur."** Nimetlere boğulmuşlardır. « فَمِنْهُمْ » kavlindeki zamir, « لَا تَكَلَّمُ نَفْسٌ» kavlinin delaletiyle, mevkıf yerinde duracak olanlara racidir.

Nitekim, « مَجْمُوعٌ لَهُ النَّاسُ » **(Hud,103)** kavlinde "Nas yani insanlar" ifadesi geçmişti. Son cümle, « فَمِنْهُمْ شَقِيٌّ وَمِنْهُمْ سَعِيدٌ » takdirindedir.

١٠٦- ﴿ فَأَمَّا الَّذِينَ شَقُوا فَفِي النَّارِ لَهُمْ فِيهَا زَفِيرٌ وَشَهِيقٌ ﴾

106. Bedbaht olanlar cehennem ateşindedir. Onların orada çektikleri azabın şiddet ve dehşetinden öylesine feci bir nefes alıp vermeleri var ki anlatılamaz.

« فَأَمَّا الَّذِينَ شَقُوا فَفِي النَّارِ لَهُمْ فِيهَا زَفِيرٌ وَشَهِيقٌ » **"Bedbaht olanlar cehennem ateşindedir. Onların orada çektikleri azabın şiddet ve dehşetinden öylesine feci bir nefes alıp vermeleri var ki anlatılamaz."**

Ayette geçen, « زَفِيرٌ وَشَهِيقٌ » kelimeleri zorlukla nefes alıp vermek demektir. Yahut da, « زَفِيرٌ » kelimesi eşeğin anırmaya başladığı ilk andaki sesi gibi bir nefes alışları var demektir. « شَهِيقٌ » ise anıran eşeğin anırmasının son demlerindeki sesi gibi bir nefes verişleri vardır. Yani

bunlara cehennem ateşi içinde ıstıraptan adeta eşeklerin anırtı ve bağırtıları gibi feryat edip dururlar, demektir. Cümle ise hal yerinde gelmiştir. Bunda amil ise, ateşteki kalışları anlamındaki istikrardır.

١٠٧- ﴿خَالِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ السَّمٰوَاتُ وَالْأَرْضُ إِلَّا مَا شَاءَ رَبُّكَ إِنَّ رَبَّكَ فَعَّالٌ لِمَا يُرِيدُ﴾

107. Sadece Rabbinin diledikleri dışında onlar, gökler ve yer durduğu müddetçe cehennem ateşinde, ebedi olarak kalacaklardır. Çünkü Rabbin, dilediğini yapandır.

« خَالِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ السَّمٰوَاتُ وَالْأَرْضُ إِلَّا مَا شَاءَ رَبُّكَ » **"Sadece Rabbinin diledikleri dışında onlar, gökler ve yer durduğu müddetçe cehennem ateşinde ebedi olarak kalacaklardır."**

Buradaki, « خَالِدِينَ فِيهَا » kavli, mukadder haldir. « مَا دَامَتِ السَّمٰوَاتُ وَالْأَرْضُ» kavli ise, Nasb yerinde gelmiştir. Yani mahallen mansubtur. Manası, "gökler ve yer devam ettiği müddetçe" demektir. Buradaki gökler ve yerden kasıt, âhiret hayatını, öte dünyanın gökleri ve yeri demektir. Çünkü bunlar yaratılmış olmakla birlikte ebediyete kadar hep var olacaklardır. Öte dünyanın gökleri ve yerinin olduğuna dair delil yüce Allah'ın şu kavlidir: **"Yer başka bir yer, gökler de başka gökler haline getirildiği gün..."** (İbrahim, 48) Bir başka yorum ise şöyle yapılmıştır: " Üst ve alt, yukarı ve aşağı, taban ve tavan devam ettiği müddetçe. Çünkü ahirette insanı güneşten koruyup gölgeleyecek, altında barındıracak, taşıyacak bir gök veya Arş olacaktır." Çünkü insanı gölgesi altında tutan veya bulunduran her şey semadır. Ya da bu ifade sadece ebediyet manasını ifade etmek ve bu azabın asla kesilmeyeceğinin önüne geçmek ve bu gibi yanlış bir yoruma meydan vermemek içindir. Örneğin Araplarda, Bir tek yıldız da parladığı müddetçe diye bu ve benzeri ebedilik bildiren ifadeleri vardır ki, işte bu da bu nevi bir ifadedir.

« إِلَّا مَا شَاءَ رَبُّكَ» **"Sadece Rabbinin diledikleri dışında"** kavli, cehennem ateşinde ebedi kalacak olanlardan istisna edilenleri bildirmek içindir. Bunun böyle olması, cehennem ya da ateş ehlinin yalnızca ateşte ebedi olarak kalmakla işleri tamamlanmış olmayacak, aksine orada ateş

ile azap olunmaları dışında en şiddetli azap türleriyle de cezalandırılıp azap göreceklerdir.

Yahut, « مَا شَآءَ » kavli, « مَنْ شَآءَ » manasınadır. Bunlar da cezalarını çektikten sonra cehennem ateşinden çıkıp kurtularak cennete girecek olanlardır. Bunlara **"Cehennemlikler"** denir. Bunlar aynı zamanda cennet ehlinden de istisna edilmişlerdir. Zira belli bir zaman dilimi için de olsa cennetliklerden ayrılıp ceza çekmek üzere cehennem ateşine atılmışlardır. Ancak bunlar ebedi olarak cehennem ateşinde kalmak gibi bir bedbahtlığa sahip değiller, onlar gibi ebedi kalıcı değillerdir. Buna rağmen cennet ehli gibi direkt olarak cennete giren ve asla cehennem ateşiyle temas etmeyen bahtiyar kimselerden de değillerdir. Bu durum İbn Abbas, Dahhak ve Katade'den -Allah hepsinden de razı olsun- rivayet olunmuştur.

« إِنَّ رَبَّكَ فَعَّالٌ لِمَا يُرِيدُ » **"Çünkü Rabbin dilediğini yapandır."**

١٠٨ - ﴿وَأَمَّا الَّذِينَ سُعِدُوا فَفِى الْجَنَّةِ خَالِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ السَّمٰوَاتُ وَالْأَرْضُ إِلَّا مَا شَآءَ رَبُّكَ عَطَآءً غَيْرَ مَجْذُوذٍ﴾

108. Mutlu ve bahtiyar olanlar ise, cennettedirler. Bunlar da Rabbinin diledikleri dışında gökler ve yer durduğu müddetçe bir daha çıkmamak üzere orada ebedi olarak kalıcıdırlar. Böylece bitmez ve tükenmez sonsuz bir ihsan ve ikram içinde olacaklar.

« وَأَمَّا الَّذِينَ سُعِدُوا فَفِى الْجَنَّةِ خَالِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ السَّمٰوَاتُ وَالْأَرْضُ إِلَّا مَا شَآءَ رَبُّكَ » **"Mutlu ve bahtiyar olanlar ise, cennettedirler. Bunlar da, Rabbinin diledikleri dışında gökler ve yer durduğu müddetçe bir daha çıkmamak üzere orada ebedi olarak kalıcıdırlar."** Kıraat imamlarından Hamza, Ali Kisai ve Hafs, « سُعِدُوا » kelimesini burada görüldüğü gibi okumuşlardır. « صَعِدَ » « يَصْعَدُ » kelimesi lazım fiildir, ancak « صَعَدَ » « يَصْعَدُ » kelimesi müteaddidir.

« إِلَّا مَا شَآءَ رَبُّكَ » kavliyle cennet nimetleri içinde ebedi olarak kalanlardan kimileri istisna ediliyor, dışarıda bırakılıyor. Bunun böyle ifade

edilmesi ise, meselenin sadece cennetle kalmayıp, cennet ehlinin ayrıca bunun üzerinde çok daha büyük bir nimet ile ödüllendirileceklerinin de gerçek bir ifadesi ve anlatımıdır. Bu en büyük nimet ise yüce Allahı görmek, Onun rızasına ermektir. Ya da bunun manası şöyledir: "Ancak cennete girmeden önce, cezaları gereği cehennemde günahları nispetinde ceza görüp de daha sonra çıkacak olanlar müstesna.

Ebu Hureyre (r.a)'nin Hz. Peygamber (sav)'den rivayetine göre O şöyle buyurmuştur: "*Her iki ayetteki istisna cennet ehli ile alakalıdır.*"[4]

Manasına gelince, bizim anlattığımız gibi şöyledir: "İsyankâr olan bir Müslüman, cehennem ateşine atılıp da cezasını çektikten sonra ateşten yani cehennemden çıkacağından ötürü orada ebedi manasında sonsuza dek kalacak manasında değildir. Diğer taraftan cennette de ebedilik kendisi için söz konusu değildir. Çünkü işin başında cehenneme girmiştir

Cezasını çekip çıktıktan sonra cennete girdiğinde ötürü de bu manasıyla ebedi cennetliktir, demek değildir.

Mu'tezile ise, İsyankar olanların ebedi olarak cehennemde kalacaklarını kabul ettiklerinden dolayı, böyle okunda, cezasını çeken Müslümanların cehennemden çıkacakları konusunda rivayet olunan hadisleri de kabul etmeyip reddetmişlerdir. Bu, apaçık bir günah ve vebal olarak onlara yeter.

« عَطَاءً غَيْرَ مَجْذُوذٍ » "**Böylece bitmez ve tükenmez sonsuz bir ihsan ve ikram içinde olacaklar.**" Yani ardı arkası kesilmez, sonsuza kadar, demektir. Yani bu lütuf ve ihsan sonsuza dek hep uzayıp gidecektir. Bu, tıpkı Rabbimizin şu kavlinde geçtiği gibidir: **"Onlar için tükenmeyen, bitmeyen bir mükafât vardır." (Fussilet,8)** Burada geçen, «عَطَاءً» kelimesi mastar olarak mansubtur. Yani, «أَعْطِرْ عَطَاءً» demektir.

Rivâyete göre Cehmiye mezhebi mensupları dört âyeti inkar etmişlerdir. Bunlardan bir tanesi bu, « عَطَاءً غَيْرَ مَجْذُوذٍ » ayetidir, biri, **(Ra'd, 35)** «أُكُلُهَا دَائِمٌ» ayetidir, biri, **(Nahl,96)** «وَمَا عِنْدَ اللّٰهِ بَاقٍ» ayetidir, biri de, **(Vakıa,33)** «لَا مَقْطُوعَةٍ وَلَا مَمْنُوعَةٍ» ayetidir.

[4] İbn Merduye Cabir'den benze olarak rivayet etmiştir. Bk. "el-Dürrü'l-Mensur,4/476

109. – 115. ÂYETLER

فَلَا تَكُ فِي مِرْيَةٍ مِمَّا يَعْبُدُ هٰٓؤُلَٓاءِۜ مَا يَعْبُدُونَ اِلَّا كَمَا يَعْبُدُ اٰبَٓاؤُهُمْ مِنْ قَبْلُۜ وَاِنَّا لَمُوَفُّوهُمْ نَصِيبَهُمْ غَيْرَ مَنْقُوصٍ ﴿١٠٩﴾ وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَاخْتُلِفَ فِيهِۜ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْۜ وَاِنَّهُمْ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مُرِيبٍ ﴿١١٠﴾ وَاِنَّ كُلًّا لَمَّا لَيُوَفِّيَنَّهُمْ رَبُّكَ اَعْمَالَهُمْۜ اِنَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿١١١﴾ فَاسْتَقِمْ كَمَٓا اُمِرْتَ وَمَنْ تَابَ مَعَكَ وَلَا تَطْغَوْاۜ اِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿١١٢﴾ وَلَا تَرْكَنُٓوا اِلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا فَتَمَسَّكُمُ النَّارُۙ وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مِنْ اَوْلِيَٓاءَ ثُمَّ لَا تُنْصَرُونَ ﴿١١٣﴾ وَاَقِمِ الصَّلٰوةَ طَرَفَيِ النَّهَارِ وَزُلَفًا مِنَ الَّيْلِۜ اِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّـَٔاتِۜ ذٰلِكَ ذِكْرٰى لِلذَّاكِرِينَ ﴿١١٤﴾ وَاصْبِرْ فَاِنَّ اللّٰهَ لَا يُضِيعُ اَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴿١١٥﴾

Meâli

109. Onların tapmakta oldukları şeylerin batıl olduklarından ve onları ateşe götürdüğünden asla şüphen olmasın. Çünkü daha önce atalarının da taptıkları gibi onları taklitten ibarettir. Biz onların paylarına düşen hak edişlerini elbette eksiksiz olarak vereceğiz.

110. Andolsun ki biz Mûsa'ya da Kitab'ı verdik. Böylece hakkında ihtilafa düşüldü. Eğer Rabbinden onların azaplarının erteleneceğine dair

önceden bir söz ve karar olmasaydı, mutlaka aralarında kesinlikle hüküm verilmiş ve işleri de bitirilmiş olurdu. Şüphesiz Mekkeliler de indirilen Kitap hakkında ciddi ve derin bir şüphe içindedirler.

111. Şüphesiz Rabbin işlediklerinin karşılığını kendilerine tam olarak verecektir. Doğrusu Rabbin, gizli olsun, aşikar olsun onların bütün yaptıklarından haberdardır.

112. O halde seninle beraber tevbe edenlerle birlikte emrolunduğun gibi dosdoğru ol! Aşırı da gitmeyin. Çünkü o, sizin yaptıklarınızı çok iyi görendir.

113. Asla zâlimlerden yana tavır sergilemeyin sonra size ateş dokunur (cehennemde yanarsınız. Sizin Allah'tan başka dostlarınız yoktur. Sonra (O'ndan da yardım göremezsiniz.)

114. Gündüzün iki tarafında ve gecenin de erken saatlerinde namaz kıl. Çünkü iyi işler kötü işleri giderir. İşte bu hüküm, öğüt almak isteyenlere bir hatırlatmadır.

115. Ey Resûlüm! Sabret! Çünkü Allah ihsan sahibi kimselerin ecrini asla zayi etmez.

Tefsiri

Yüce Allah, bu surede puta tapanlarla ilgili kıssaları ve olayları bildirince, dolayısıyla onların başına bü sebepten ötürü nelet geldiğini be kendilerinden ne gibi intikan alındığını, onlar için hazırlanmış olan azabı da zikredince şöyle buyurdu:

١٠٩ – ﴿فَلَا تَكُ فِي مِرْيَةٍ مِمَّا يَعْبُدُ هٰؤُلَاءِ مَا يَعْبُدُونَ إِلَّا كَمَا يَعْبُدُ اٰبَاؤُهُمْ مِنْ قَبْلُۜ وَإِنَّا لَمُوَفُّوهُمْ نَصِيبَهُمْ غَيْرَ مَنْقُوصٍ﴾

109- Onların tapmakta oldukları şeylerin batıl olduklarından ve onları ateşe götürdüğünden asla şüphen olmasın. Çünkü daha önce atalarının da taptıkları gibi onları taklitten ibarettir. Biz onların paylarına düşen hakedişlerini elbette eksiksiz olarak vereceğiz.

« فَلَا تَكُ فِي مِرْيَةٍ مِمَّا يَعْبُدُ هٰؤُلَاءِ مَا » **"Onların oldukları şeylerin batıl olduklarından ve kendilerine hiçbir fayda getirmediğinden, onları ateşe götürdüğünden asla şüphen olmasın."** Yani sana indirilip

anlatılan bu kıssaların hiç birinden şüphen olmasın. Yani kendilerinden önce geçen toplumların kötü sonlarına ilişkin olarak anlatılanlar hakkında sakın kuşkuya düşmeyesin. Aslında bu, Allah Resûlünü bir manada teselli anlamındadır ve ona karşı çıkanlardan intikam alınacağı, hesap sorulacağına ait de bir vaat, bir söz vermedir. Düşmanlarına karşı da bir tehdittir. Bundan sonra da şöyle buyurmaktadır:

«مَا يَعْبُدُونَ إِلَّا كَمَا يَعْبُدُ اٰبَاؤُهُمْ مِنْ قَبْلُ» **"Çünkü daha önce atalarının da taptıkları gibi onları taklitten ibarettir."** Burada anlatılmak ve belirtilmek istenen şey, bu toplumların Allah'a şirk koşma açısından durumları tıpkı kendilerinden önce geçen müşrik toplumların durumuna benzemektedir. Nitekim onların atalarının başına nelerin geldiği bilgisi sana ulaştı. Dolayısıyla pek yakın bir gelecekte aynısı bunların da başına inecektir. Bu bir istinaf cümlesidir. Manası da ayette söz konusu edilen şüpheden nehyin veya yasağın gerekçesini bildirmektir.

Ayrıca, « مِمَّا » kavliyle « كَمَا » kavlindeki «مَا» harfi mastariyedir yahut da mavsuledir yani ilgi zamiridir. Yani bu, «مِنْ عِبَادَتِهِمْ وَكَعِبَادَتِهِمْ» demektir. Yahut da, "putlara tapmaktaki durumları tıpkı atalarının tapmakta olduklarından ibarettir."

«وَإِنَّا لَمُوَفُّوهُمْ نَصِيبَهُمْ غَيْرَ مَنْقُوصٍ» **"Biz onların paylarına düşen hakedişlerini elbette eksiksiz olarak vereceğiz."** Yani hakettikleri azabı elbette tam olarak vereceğiz. Tıpkı atalarına hakedişlerini, azaplarını tastamam verdiğimiz gibi vereceğiz. Burada geçen, «غَيْرَ مَنْقُوصٍ» kavli, « نَصِيبَهُمْ » kavlinden hal olarak gelmiştir. Yani eksiksiz, taştamam, demektir.

١١٠- ﴿وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَاخْتُلِفَ فِيهِ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ وَإِنَّهُمْ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مُرِيبٍ﴾

110. Andolsun ki biz Mûsa'ya da Kitab'ı verdik. Böylece hakkında ihtilafa düşüldü. Eğer Rabbinden onların azaplarının erteleneceğine dair önceden bir söz ve karar olmasaydı, mutlaka aralarında kesinlikle hüküm verilmiş ve işleri de bitirilmiş olurdu. Şüphesiz

Mekke'liler de indirilen Kitap hakkında ciddi ve derin bir şüphe içindedirler.

«وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَاخْتُلِفَ فِيهِ» **"Andolsun ki biz Musa'ya da Kitab'ı verdik. Ancak kavmi arasında ona** inananlar olduğu gibi, onu yalan sayarak karşı çıkanlar oldu. **Böylece hakkında ihtilafa düşüldü."** Nitekim Kur'an içinde bu manada ihtilafa düşüldü. Bu, Allah Resûlünü (sav) bir manada teselli içindir.

« وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ » **"Eğer Rabbinden** onların azaplarının erteleneceğine dair **önceden bir söz ve karar olmasaydı, mutlaka aralarında kesinlikle hüküm verilmiş ve işleri de bitirilmiş olurdu."** Yani ya Hz. Mûsa'nın kavmi arasında veya senin kavmin arasında onların köklerini kazıyacak kesin hüküm verilmiş olurdu.

« وَإِنَّهُمْ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مُرِيبٍ » **"Şüphesiz onlar Mekkeliler de indirilen Kitap hakkında ciddi ve derin bir şüphe içindedirler."** Kur'an veya azap hakkında derin bir şüphe içindedirler. « مُرِيبٍ » kelimesi, «أَرَابَ» kökünden türemedir. Bir kimsenin kuşku sahibi olması, şüphe içinde bulunması halinde bu ifade kullanılır. Bu da mecazi anlamda bir isnattır.

١١١- ﴿وَإِنَّ كُلًّا لَمَّا لَيُوَفِّيَنَّهُمْ رَبُّكَ أَعْمَالَهُمْ إِنَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ خَبِيرٌ﴾

111. Şüphesiz Rabbin işlediklerinin karşılığını kendilerine tam olarak verecektir. Doğrusu Rabbin, gizli olsun, aşikar olsun onların bütün yaptıklarından haberdardır.

« وَإِنَّ كُلًّا لَمَّا لَيُوَفِّيَنَّهُمْ رَبُّكَ أَعْمَالَهُمْ » **"Şüphesiz Rabbin işlediklerinin karşılığını kendilerine tam olarak verecektir."** Burada geçen « كُلًّا » kelimesindeki tenvin, muzafun ileyh yerine gelmiştir. Yani bu, « وَاِنَّ كُلَّهُمْ » demektir. Yani bu konuda ihtilafa düşenlerin tamamı, demektir. «اِنَّ» edatı şeddelidir, ancak, « لَمَا » ise şeddesizdir yani muhaffeftir yani, « لَمَا » tarzındadır. Bunu da bu şekilde okuyanlar Basra okulu

mensupları ile Ali Kisaîdir. Burada geçen « لَمَّا » edatındaki, «مَا» harfi, mezidedir. Getiriliş sebebi ise; bu sayede, « إِنَّ » edatının lamı olan, «لَمَّا » kavlindeki lam harfiyle « لَيُوَفِّيَنَّهُمْ » kavlinde bulunan lam harfinin arasını ayırmaktır, yani fasl içindir. Bu da mahzuf bir kasemin cevabıdır. « لَمَّا » kavlindeki lam harfi kasem yani yemin için getirilmiştir. "Doğrusu onların hepsinin, Allah'a yemin olsun ki, senin Rabbin amellerini tam olarak verecektir." Yani imanlarıyla alakalı olsun, inkârlarıyla ilgili olsun, ister iyilikleri olsun, isterse kötülükleri olsun bütün bunlara ilişkilin olarak amellerinin karşılığını verecektir.

Kıraat imamlarından Ebu Bekir ise birinci okuyuşun aksine olarak, « إِنَّ » edatını şeddesiz şekilde "İn" olarak, « لَمَّا » kavlini de şeddeli olarak okumuştur. Ebu Bekir « إِنْ » edatını nefiy edatı olarak kabul etmiştir. Ancak İbn Kesir ve Nafi ise her ikisini de şeddesiz olarak, « إِنْ » ve « لَمَا » şeklinde okumuşlardır. Bu kıraat imamları ise, muhaffef yani şeddesiz olan, "İn" edatına şeddeli yani sakile olan, « إِنَّ » edatının görevini yüklemişlerdir. Bunu da asli durumu dikkate alarak yapmışlardır ki bu da teskildir yani şeddeli olma halidir. Çünkü « إِنَّ » fiile benzeyen harflerdendir. Fiil ise hem haziften önce ve hem sonra amel eder.

Örneğin, « لَمْ يَكُنْ » ve « لَمْ يَكُ » gibi. Nitekim fiile benzeyen harf de böyledir. Bu kıraat imamları dışındakiler ise her ikisini de şeddeli okumuşlardır, bu ise problemli bir okuyuş tarzıdır. Bu konuda söylenen en güzel şey, bu kelimenin «لَمَمْتُ الشَّيْءَ» kökünden alınmasıdır. Yani bu ifade: « جَمَعْتُهُ لَمًّا » demektir ki, onu dürüp bir araya topladım, manasına gelir. Sonra bu kelime üzerinde vakfetti, durdu ve kelime, « لَمَّا » oldu. Sonra da vasıl yani geçiş halini de vakf hali gibi değerlendirdi. Ayrıca kendisinde tenis yani müenneslik elifi bulunan mastarlar gibi de değerlendirilerek, tıpkı, « دَعْوَى سَرْوَى » gibi olması da caizdir. Zühri ise

bunu, « وَاِنْ كُلاًّ لَمًّا » olarak okumuş yani, « لَمًّا » kelimesini tenvinli olarak okumuştur. Tıpkı, (Fecr,19) « اَكْلاً لَمًّا » ayeti gibi. Bu da bizim zikrettiğimiz şeyi teyidetmektedir. Mana şöyledir: "Doğrusu hepsi hemen toplanacaklardır."

Tıpkı Rabbimizin şu kavli gibi: « فَسَجَدَ الْمَلَٓئِكَةُ كُلُّهُمْ اَجْمَعُونَ » (Hicr, 30) "**el-İycaz**" adlı eserin müellifi diyor ki: « لَمَّا » kelimesinde zarf anlamı vardır. Cümleye giriş sebebi, cümlede ihtisar olsun, söz fazla uzamasın içindir.

Sanki burada şöyle denilir gibidir: « وَاِنْ كُلاًّ لَمَّا بُعِثَ لَيُوَفِّيَنَّهُمْ رَبُّكَ اَعْمَالَهُمْ » Kisai diyor ki, « لَمَّا » edatının şeddeli olması hakkında benim bir bilgim yoktur.

« اِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ » **"Doğrusu Rabbin, gizli olsun, aşikar olsun onların bütün yaptıklarından haberdardır."**

١١٢- ﴿فَاسْتَقِمْ كَمَٓا اُمِرْتَ وَمَنْ تَابَ مَعَكَ وَلَا تَطْغَوْاۜ اِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ﴾

112. O halde seninle beraber tevbe edenlerle birlikte emrolunduğun gibi dosdoğru ol! Aşırı da gitmeyin. Çünkü o, sizin yaptıklarınızı çok iyi görendir.

« فَاسْتَقِمْ كَمَٓا اُمِرْتَ وَمَنْ تَابَ مَعَكَ » **"Ey Peygamber! Öyleyse şirkten tevbe ederek seninle beraber iman edenlerle birlikte emrolunduğun gibi dosdoğru ol!"** Ey Muhammed öylesine istikamette ol ve bir dürüstlük sergile ki, tıpkı sana emrettiğim gibi olsun ve o emrettiğim dürüstlükten asla dönmemek üzer dosdoğru ol.

« وَمَنْ تَابَ مَعَكَ » kavli, « اسْتَقِمْ » kelimesinde saklı bir kelime üzerine matuf bulunmaktadır. Ayrıca munfasıl bir zamirle tekit olunmadığından bunun yerine geçen bir fâsılın yani ayrıcının olması da caizdir. Yani Sen istikamette ol ve küfürden tevbe ederek samimi bir şekilde

Allah'a dönenler de istikamette olsunlar.

«وَلَا تَطْغَوْا» **"Aşırı da gitmeyin."** Allah'ın koymuş olduğu sınırları da çiğnemeyin. « إِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ » **"Çünkü yapıp ettiklerinizi çok iyi görendir** ve buna göre de yaptıklarınızın karşılığını verecektir." O halde Allah'ın emirlerine bağlı kalarak ve yasaklarından uzaklaşarak azabından sakının. Rivayete göre Allah Resulüne (sav) inen ayetler arasında ona ağır gelen bu ayet kadarı bir başka ayet olmamıştır. Bunun içindir ki Allah Resulü (sav) şöyle buyurmuşlardır: **"Hud suresi benim belimi kırdı/beni ihtiyarlattı."** [5]

١١٣- ﴿وَلَا تَرْكَنُوا إِلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا فَتَمَسَّكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللهِ مِنْ أَوْلِيَاءَ ثُمَّ لَا تُنْصَرُونَ﴾

113. Asla zâlimlerden yana tavır sergilemeyin sonra size ateş dokunur (cehennemde yanarsınız. Sizin Allah'tan başka dostlarınız yoktur. Sonra (O'ndan da yardım göremezsiniz.)

« وَلَا تَرْكَنُوا إِلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا » **"Asla zalimlerden yana tavır sergilemeyin."** Onlara meyletmeyin. Nesefi diyor ki: Bu hitap kafirlerin peşinden giden, onların sempatizanları durumunda olanlaradır. Yani, "Zulüm ve haksızlıklarında, halkı ezmede kâfir önder ve liderlere meyletmeyin, onlardan yana tavır sergilemeyin. Sizi davet ettikleri, çağırdıkları şeylerde onlara itaat etmeyin" demektir.

« فَتَمَسَّكُمُ النَّارُ » **"Sonra ateş size dokunur."** Onlara meyletmek demek, onların küfürlerine rıza göstermek, onları hoşgörü ile kabullenmek demektir. Nitekim **Katade** şöyle diyor: "Müşriklere katılmayın, onlarla beraber olmayın, birlikte hareket etmeyin."

Muvaffakuddin el-Mavsılî el-Bağdadi ise, imam arkasında namazını kılmakta iken, imamın bu ayeti okuması üzerine düşüp bayılmış. Ayılınca, kendisine bayılma nedeni sorulunca şu cevabı vermiştir: "İmamın okuduğu bu ayet zalimlerden yana tavır koyanların cehennemi boyla yacaklarını anlatıyor, peki ya bir de kişi zalim ise, acaba onun gideceği ve boylayacağı yer ve ceza nasıl olacak? diye düşündüğümden dolayı

[5] Tirmizi;3297

bayılıp düşmüşüm."

Hasan Basri'de şöyle diyor: "Bu ayette görüldüğü gibi yüce Allah, dini « لَا » arasında yani iki ret arasında yer aldığını zikretmiştir. Bunlardan biri, «وَلَا تَطْغَوْا» yani "Aşırı gitmeyin" ile « وَلَا تَرْكَنُوا » yani "meylet meyin, ...yana tavır sergilemeyin" ifadeleri arasında anlatıp izah etmiştir."

İmam **Süfyan Sevri** de demiş ki: "Cehennem içinde öyle bir vadi var ki, buraya yalnızca kralların yanında yer alan, onların zulümlerine destek veren bilgin ziyaretçiler girecektir, onlara burada kalacaklardır."

Nitekim İmam **Evzai** de diyor ki: "Allah, bir devlet adamını, valisini gidip ziyaret eden bir alime buğzettiği kadar hiçbir kimseye asla buğzetmez."

Allah Resulü (sav) ise şöyle buyurmaktadır:

"Kim, bir zalimin uzun ömür yaşaması için duada bulunursa, Allah kendi toprağında ona karşı isyan edilmesini diler."[6]

Süfyan Sevri'ye, çölde susuzluktan ölmek üzere olan bir zalime, su verilip verilemeyeceği hakkında bir soru yöneltildiğinde, o, hayır, verilemez, demiş. Yine kendisine, yahu adam ölmek üzeredir! diye tekrar sorulduğunda, onun söylediği söz; "Bırakın onu ölürse ölsün" olmuştur.

« وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مِنْ اَوْلِيَاءَ » **"Sizi Allah'tan başka dostlarınız yoktur."** Burası, «فَتَمَسَّكُمُ النَّارُ» kavlinden haldir. Yani "siz durum üzere olduğunuz halde bu takdirde cehennem ateşini boylayacaksınız ve Allah'tan başka da sizi o azaptan menetmeye, kurtarmaya gücü yetecek olan da yoktur" demektir.

« ثُمَّ لَا تُنْصَرُونَ » **"Sonra da size yardım edilmez."** Sizi o azaptan kurtaracak Ondan başkası da yoktur. Çünkü sizin azap görmenize hüküm veren bizzat Odur. Burada geçen, « ثُمَّ » edatının manası, olmayacak demektir. Yani Allah'tan yardım beklemeniz uzak bir ihtimaldir, olacak bir şey değildir, demektir.

---

[6] Beyhaki bu hadisi Şuabul İman kitabında rivayet etmiştir

١١٤- ﴿وَأَقِمِ الصَّلٰوةَ طَرَفَيِ النَّهَارِ وَزُلَفًا مِنَ اللَّيْلِ إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ ذٰلِكَ ذِكْرٰى لِلذَّاكِرِينَ﴾

114- Gündüzün iki tarafında ve gecenin de erken saatlerinde namaz kıl. Çünkü iyi işler kötü işleri giderir. İşte bu hüküm, öğüt almak isteyenlere bir hatırlatmadır.

« وَأَقِمِ الصَّلٰوةَ طَرَفَيِ النَّهَارِ وَزُلَفًا مِنَ اللَّيْلِ » **"Gündüzün iki tarafında ve gecenin de** erken saatlerinde **namaz kıl."** Burada geçen, « زُلَفًا » kelimesi, « زُلْفَةٌ » kelimesinin çoğuludur. Bu ise gün bitimi vakti, akşama yakın saatler demektir. Kelime, « أَزْلَفَ » kökünden türemedir ve yaklaştırmak, yakın olmak gibi manalara gelir. « صَلٰوةُ الْغُدْوَى » demek, sabah namazı demektir. « صَلٰوةُ الْعَشِيِّ » ise öğle ve ikindi namazları demektir. Çünkü zevalden sonrasına **Aşiy** denir. «صَلٰوةُ الزُّلَفِ» de akşam ve yatsı namazları manasınadır. « طَرَفَيِ النَّهَارِ » kavli, zarf olarak mansub kılınmıştır. Çünkü her ikisi de vakte muzaf olmuşlardır.

Örneğin; « اَقَمْتُ عِنْدَهُ جَمِيعَ النَّهْرِ » gibi ki, "Gün boyu yanında kaldım" veya "bütün gün yanında kaldım" demektir. Ya da, « اَحَيْتُ نِصْفَ النَّهْرِ وَ اَتَيْتُهُ اَوَّلَ النَّهَارِ» gibi ki hepsi bu manaları itibariyle yani vakte muzaf olmaları hasebiyle zarf olarak mansubturlar. Yani bütün bunların mansub olmaları, muzaf olan kelimeyi muzafun ileyh hükmünün verilmesindendir.

«إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ» **"Çünkü iyi işler kötü işleri giderir."** Yani beş vakit namaz günahları siler götürü, yok eder. Nitekim bir hadislerinde Allah Resulü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Şüphesiz beş vakit namaz, aralarında işlenen günahları yok

eder, siler."[7]

Yahut da taatler günahları giderir, anlamındadır. Hz. Peygamber (sav) efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Kötülüğün ardından hemen iyilik yap, kötülüğü silip yok etsin." [8]

Yahut iyiliklerden kasıt; **Sübhanellah, el-Hamdulillah, La ilahe illallah ve Allahu Ekber** demektir. «ذَلِكَ» **"İşte bu hüküm,"** Bu işaret ismi, « فَاسْتَقِمْ » kelimesine ve sonrasına yahut da Kur'an'a işaret etmektedir. « ذِكْرَى لِلذَّاكِرِينَ » **"Öğüt almak isteyenlere bir hatırlatmadır."** Nasihat almak isteyenlere bir öğüttür.

Bu ayet bir hurma satıcısı olan Ensar'dan Amr İbn Ğaziyye hakkında nazil olmuştur. Hurma satın almaya gelen bir kadına evde/içerde bunun daha kalitelisi var diyerek, kadını içeri alır ve kadını öper. Sonra da bu davranışı yüzünden pişmanlık duyar ve ağlayarak Allah Resulüne gelip durumunu anlatır. İşte bu ayet bunun üzerine nazil olur. Hz. Peygamber (sav) kendisine şöyle der:

"Sen bizimle birlikte ikindi namazını kıldın mı?" Adam da: "Evet" der. Hz. Peygamber (sav) de: "İşte o namaz senin günahın için bir kefarettir." Buyurur. Resûlüllah'a: "Bu durum sadece bu adama ait özel bir bağışlama mıdır?" diye sorulması üzerine, "Bütün Müslümanların geneli içindir" buyurur. [9]

١١٥- ﴿وَاصْبِرْ فَإِنَّ اللّٰهَ لَا يُضِيعُ اَجْرَ الْمُحْسِنِينَ﴾

115. Ey Resûlüm! Sabret! Çünkü Allah ihsan sahibi kimselerin ecrini asla zayi etmez.

« وَاصْبِرْ » **"Ey Resulüm! Sabret!"** Yani emrolunduğun şeyleri

---

[7] Muhammed Bin Nasr rivayet etmiştir. Nitekim Kenzul Ummal kitabında da (18957) rakamıyla şu lafızla geçmektedir: " Şüphesiz beş namaz günahları giderir, yok eder." Hakim de bunu Müstedrek, I/119'da şu lafızla rivayet etmiştir: "Farz kılınan namaz, aralarında işlenen büyük günahlara kefarettir, onları siler götürür.")

[8] Ahmed İbn Hanbel, Müsned; 5/153. Tirmizi;1987

[9] Tirmizi, 3113

yerine getirmede ve yasaklandığın şeylerden de uzak durmada bu emre uymakta sabırlı ol. Çünkü sabır olmadan hiçbir şey sona ermez, tamamlanmış olamaz. Her şey ancak sabır sayesinde olur.

« فَإِنَّ اللّٰهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ » **"Çünkü Allah ihsan sahibi kimselerin ecrini asla zayi etmez."** Yüce Allah, « فَاسْتَقِمْ » emrinden itibaren, « وَاصْبِرْ » emrine kadar bütün emir ve yasakları kapsayacak şekilde ve başkaca iyilikleri içine alacak tarzda bir ifade getirmiştir.

116. – 123. ÂYETLER

فَلَوْلاَ كَانَ مِنَ الْقُرُونِ مِنْ قَبْلِكُمْ أُولُوا بَقِيَّةٍ يَنْهَوْنَ عَنِ
الْفَسَادِ فِى الْأَرْضِ إِلاَّ قَلِيلاً مِمَّنْ أَنْجَيْنَا مِنْهُمْ ۚ وَاتَّبَعَ الَّذِينَ
ظَلَمُوا مَآ أُتْرِفُوا فِيهِ وَكَانُوا مُجْرِمِينَ ﴿١١٦﴾ وَمَا كَانَ رَبُّكَ
لِيُهْلِكَ الْقُرٰى بِظُلْمٍ وَأَهْلُهَا مُصْلِحُونَ ﴿١١٧﴾ وَلَوْ شَآءَ رَبُّكَ
لَجَعَلَ النَّاسَ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلاَ يَزَالُونَ مُخْتَلِفِينَ ۙ ﴿١١٨﴾ إِلاَّ مَنْ
رَحِمَ رَبُّكَ ۜ وَلِذٰلِكَ خَلَقَهُمْ ۜ وَتَمَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ لَأَمْلَأَنَّ
جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ ﴿١١٩﴾ وَكُلاًّ نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ
أَنْبَآءِ الرُّسُلِ مَا نُثَبِّتُ بِهِ فُؤَادَكَ ۚ وَجَآءَكَ فِى هٰذِهِ الْحَقُّ
وَمَوْعِظَةٌ وَذِكْرٰى لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿١٢٠﴾ وَقُلْ لِلَّذِينَ لاَ يُؤْمِنُونَ
اعْمَلُوا عَلٰى مَكَانَتِكُمْ ۜ إِنَّا عَامِلُونَ ۙ ﴿١٢١﴾ وَانْتَظِرُوا ۚ إِنَّا
مُنْتَظِرُونَ ﴿١٢٢﴾ وَلِلّٰهِ غَيْبُ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَإِلَيْهِ يُرْجَعُ
الْأَمْرُ كُلُّهُ فَاعْبُدْهُ وَتَوَكَّلْ عَلَيْهِ ۜ وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا
تَعْمَلُونَ ﴿١٢٣﴾

Meâli

116. Sizden önceki asırlarda yeryüzünde bozgunculuktan, engelleyecek aklı başında kimseler olmalı değil miydi? Ancak onlardan azaptan kurtardığımız pek az kimseler müstesnadır. Zulmedenler ise, kendilerine

verilen refâhın, peşine düştüler. Zaten günahkar idiler.

117. Halkı ıslahatçı olduğu halde Rabbin bir haksızlık ile memleketleri (yıkıp) helâk etmez.

118. Rabbin dileseydi, bütün insanları bir tek millet yapardı. Fakat onlar ihtilafa düşmeye devam edeceklerdir.

119. Ancak Rabbinin rahmetine nail olan kimseler müstesnadır. Aslında Rabbin onları bunun için (rahmet etmek için) yarattı. Böylece Rabbinin "Andolsun Ben, cehennemi tamamıyla cinler ve insanlarla dolduracağım" sözü gerçekleşmiş oldu.

120. Peygamberlerin haberlerinden, senin gönlünü huzura kavuşturup güçlendirecek her haberi sana anlatıyoruz. Öyle ki, sana hak ve müminlere de bir öğüt ve bir hatırlatma gelmiştir.

121. İman etmeyenlere de ki: "Elinizden ne geliyorsa yapın. Biz de gerekeni yapacağız.

122. Bekleyin! Şüphesiz biz de bekleyeceğiz.

123. Göklerin ve yerin bilinmeyenleri yalnızca Allah'a aittir. Her şey Ona döndürülecektir. Ona kulluk et ve sadece Ona dayanıp güven. Oysa Rabbin sizin yaptıklarınızdan ğafil değildir.

Tefsiri

١١٦- ﴿ فَلَوْلَا كَانَ مِنَ الْقُرُونِ مِنْ قَبْلِكُمْ أُولُوا بَقِيَّةٍ يَنْهَوْنَ عَنِ الْفَسَادِ فِي الْأَرْضِ إِلَّا قَلِيلًا مِمَّنْ أَنْجَيْنَا مِنْهُمْ وَاتَّبَعَ الَّذِينَ ظَلَمُوا مَا أُتْرِفُوا فِيهِ وَكَانُوا مُجْرِمِينَ ﴾

116. Sizden önceki asırlarda yeryüzünde bozgunculuktan, engelleyecek aklı başında kimseler olmalı değil miydi? Ancak onlardan azaptan kurtardığımız pek az kimseler müstesnadır. Zulmedenler ise, kendilerine verilen refâhın, peşine düştüler. Zaten günahkar idiler.

«فَلَوْلَا كَانَ مِنَ الْقُرُونِ مِنْ قَبْلِكُمْ أُولُوا بَقِيَّةٍ يَنْهَوْنَ عَنِ الْفَسَادِ فِي الْأَرْضِ» **"Sizden önceki asırlarda yeryüzünde bozgunculuktan, engelle**

yecek aklı başında kimseler olmalı değil miydi?"

Burada geçen, « فَلَوْلَا كَانَ » kavli, « فَهَلْ كَانَ » demektir. Yani "**Olmalı değil miydi**" anlamındadır. Bu ifade tahsis manası için konulmuş bir ifadedir ve mahsusun bilfiil yani fiile aittir. « أُولُوا بَقِيَّةٍ » kavli, fazilet sahibi, erdemli kişi, iyilik yapan gibi manalara gelir. Ayette fazilet, erdem ve cömertlik ifadeleri, « بَقِيَّةٍ » kelimesiyle anlatılmıştır. Çünkü kişi, elden çıkaracağı şeyler arasından en değerli ve en iyi olanlarını elinde tutar, vermez. Bu bakımdan bu kelime, cömertlik ve erdemli olma ifadeleri yerinde kullanılan bir darbı mesel halini almıştır. Örneğin filan kimse toplumunun bakiyesidir, yani onların arasında en iyi kalan kişisidir, en hayırlılarıdır. Nitekim bu konuda şu darbı mesel de buna bir örnektir: "Zaviyelerde ancak hazineler bulunur, adamlar arasında da ancak ender adam kalır."

Yine, « يَنْهَوْنَ عَنِ الْفَسَادِ فِى الْأَرْضِ » "**yeryüzünde bozgunculuktan, engelleyecek**" kavliyle yüce Hz. Muhammed (sav) ile ümmetinin hayretlerini gerektirecek bir noktaya dikkat çekiyor. Bu sürede helaklerinden söz ettiği toplumlar çerisinde akıl sahibi, dindar ve başkalarını küfürden, mâsiyetlerden menedecek kimselerin var olmaları gerekmez miydi... diyerek şaşılacak ve hayret edilecek bu noktaya dikkatlerini çekiyor.

«إِلَّا قَلِيلًا مِمَّنْ أَنْجَيْنَا مِنْهُمْ» "**Ancak onlardan azaptan kurtardığımız pek az kimseler müstesnadır.** Ki onlar da görevlerini gereğince yapan mümin kimselerdir." Bu münkati istisnadır. Yani, insanları bozgunculuk yapmaktan nehyedip menedenler olarak kurtardıklarımız gerçekten az sayıda kimselerdir. Oysa kalanların hepsi bu görevi, yani menetme görevini terkediyor ve yapmıyorlardı.

Ayrıca, « مِمَّنْ أَنْجَيْنَا » kavlinde yer alan, «مِنْ» edatı beyan yani açıklama içindir, yoksa tabiz için değildir yani bazısı, bir kısmı manasına gelen bir edat değildir. Çünkü kurtuluş sadece menedenler, kötülüğe engel olmaya çalışanlar içindir. Bunun da kanıtı şu ayettir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: "...**Biz de kötülüklerden menedenleri kurtardık, zulmedenleri de işleyegeldikleri kötülükleri yüzünden şiddetli bir**

azap ile yakalayıp cezalandırdık." (A' raf,165)

« وَاتَّبَعَ الَّذِينَ ظَلَمُوا مَا أُتْرِفُوا فِيهِ » **Zulmedenler ise, kendilerine verilen refahın peşine düştüler."** Yani kötülüklerden, Allah'ın istemediği şeyleri yapanları bu fillerinden menetmeyi bıraktılar, bunlara karşı görevlerini terkettiler. Bu kavil, muzmar olan bir ifade üzerine atfolunmuştur. Yani bu şöyledir: "**Ancak** kötülüklerden menetmeleri sebebiyle **kendilerini kurtardıklarımız ise oldukça azdır. Zalimlik yolunu seçenler ise,** şehvetlerinin peşine düşenler ise," Bu ifade "menettiler" kavli üzerine matuf bulunmaktadır.

« مَا أُتْرِفُوا فِيهِ » Yani nerede bir nimet ve dünyalık imkanı varsa, nerede bir refâh, servet ve bolluk bulunuyorsa bunun peşine takıldılar, kolayca elde edilen dünyalık sebeplerinin ve iyi bir yaşam geçirme arzularının peşine takıldılar. Bu nedenle Allah'ın yapılmasını istediği ve Emri bil maruf zaten günahkar idiler, denilen şeyleri terkettiler, Allah'ın yasaklayıp da yapılmasını istemediği şeylerin terkedilmesi için de görevlerini yapmadılar, bunu da bıraktılar. Hepsini de arkalarına attılar, hiçbirini umursamadılar.

« وَكَانُوا مُجْرِمِينَ » **"Zaten günahkar idiler."** Bu bir itiraz yani parantez cümlesidir. Bununla bu kimselerin mücrim yani suçlu toplum olduklarına hükmediliyor.

١١٧- ﴿وَمَا كَانَ رَبُّكَ لِيُهْلِكَ الْقُرٰى بِظُلْمٍ وَأَهْلُهَا مُصْلِحُونَ﴾

117. Halkı ıslahatçı olduğu halde Rabbin bir haksızlık ile memleketleri (yıkıp) **helâk etmez.**

« وَمَا كَانَ رَبُّكَ لِيُهْلِكَ الْقُرٰى بِظُلْمٍ وَأَهْلُهَا مُصْلِحُونَ » **"Halkı ıslahatçı olduğu halde Rabbin, bir haksızlık ile memleketleri (yıkıp helâk etmez.)**

Bu ayette geçen, « لِيُهْلِكَ » kavlinin başında yer alan, "**Lam**" harfi tekidi nefiy içindir yani kesin olumsuzluk anlamındadır. « بِظُلْمٍ » ise failden haldir. Yani mana şöyledir: "Halkı dürüst oldukları halde Allah, onlara zulmederek o memleketleri helak edecek değildir." Yüce Allah

burada yüce zatını zulümden ve haksızlık etmekten tenzih ediyor.

Bir yoruma göre **Zulmün Şirk** olduğu ifade edilmiştir. Yani, o toplumlar kendi aralarındaki iş ve muamelelerinde dürüst davrandıkları müddetçe, şirklerine bir başka fesadı ve yanlışı bulaştırmadıkları sürece yüce Allah, halkının müşrik olması sebebiyle onları helak edecek değildir.

١١٨- ﴿وَلَوْ شَٓاءَ رَبُّكَ لَجَعَلَ النَّاسَ اُمَّةً وَاحِدَةً وَلَا يَزَالُونَ مُخْتَلِفِينَ﴾

118. Rabbin dileseydi, bütün insanları bir tek millet yapardı. Fakat onlar ihtilafa düşmeye devam edeceklerdir.

« وَلَوْ شَٓاءَ رَبُّكَ لَجَعَلَ النَّاسَ اُمَّةً وَاحِدَةً » **"Ey Resulüm! Eğer Rabbin dileseydi, bütün insanları bir tek millet yapardı."** Yani iman etmekte ve Allah'ın emirlerinle itaatte bulunma konusunda kendi istekleriyle ittifak etmelerini sağlardı. Ancak bunu dilemedi. Mutezile diyor ki; Bu, zorlama anlamında bir meşiet yani dilemedir. İşte bu durum, imtihanı, iptilayı kaldıran bir durumdur.

« وَلَا يَزَالُونَ مُخْتَلِفِينَ » **"Fakat onlar ihtilafa düşmese devam edeceklerdir."** Küfür ve iman konusunda hep farklı inanışlara sahip olacaklardır. Yani Allah, onların böyle bir ihtilafa kendi ihtiyarları ve istekleriyle düşeceklerini bilmesi sebebiyle, onların ayrılığa düşmelerini istedi.

١١٩- ﴿إِلَّا مَنْ رَحِمَ رَبُّكَ وَلِذٰلِكَ خَلَقَهُمْ وَتَمَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ﴾

119. Ancak Rabbinin rahmetine nail olan kimseler müstesnadır. Aslında Rabbin onları bunun için (rahmet etmek için) **yarattı. Böylece Rabbinin "Andolsun Ben, cehennemi tamamıyla cinler ve insanlarla dolduracağım" sözü gerçekleşmiş oldu.**

« إِلَّا مَنْ رَحِمَ رَبُّكَ » **"Ancak Rabbinin rahmet ettiği müstesnadır."** Ancak Allah'ın kendilerini ihtilaftan koruduğu, hak dinde ittifak edip de herhangi bir ihtilafa düşmeyen kimseler müstesna.

«وَلِذٰلِكَ خَلَقَهُمْ» **"Onları bunun için** (rahmet etmek için) **yarattı."** Yani üzerinde ihtilafa düşecekleri şey üzere yarattı. Bize göre yüce Allah onların, üzerinde ihtilafa düşüp veya ittifak edip de yürüyeceklerini bildiği şey üzerinde yaratmıştır. Yoksa onları bildiği başka şeyler üzerinde yürüyecekleri manasında yaratmamıştır. Nitekim bu durum, **"Şerha'l-Te'vilat"** adlı eserde de böyle geçmektedir.

« وَتَمَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ » **Böylece Rabbinin** -meleklere- **"Andolsun Ben, cehennemi tamamıyla cinler ve insanlarla dolduracağım" sözü gerçekleşmiş oldu."** Yani ezeli bilgisinde bunların çoğunluğunun batılı tercih edeceklerini bildiği için...

١٢٠- ﴿وَكُلًّا نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الرُّسُلِ مَا نُثَبِّتُ بِهِ فُؤَادَكَ وَجَاءَكَ فِي هٰذِهِ الْحَقُّ وَمَوْعِظَةٌ وَذِكْرٰى لِلْمُؤْمِنِينَ﴾

120. Peygamberlerin haberlerinden, senin gönlünü huzura kavuşturup güçlendirecek her haberi sana anlatıyoruz. Öyle ki, sana hak ve müminlere de bir öğüt ve bir hatırlatma gelmiştir.

« وَكُلًّا نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الرُّسُلِ مَا نُثَبِّتُ بِهِ فُؤَادَكَ» **"Peygamberlerin haberlerinden, senin gönlünü huzura kavuşturup güçlendirecek her haberi sana anlatıyoruz."**

Burada geçen, «كُلًّا» kelimesindeki tenvin, muzafun ileyh yerine gelmiştir. Sanki şöyle denilmektedir: **"Her bir haberi"** Ve bu kelime, « نَقُصُّ عَلَيْكَ » kavliyle mansubtur. « مِنْ أَنْبَاءِ الرُّسُلِ » ise, «كُلًّا » kelimesini açıklamak içindir. Bundan sonraki, «مَا نُثَبِّتُ بِهِ فُؤَادَكَ » kavli de, «كُلًّا » kelimesinden bedeldir.

« وَجَاءَكَ فِي هٰذِهِ الْحَقُّ وَمَوْعِظَةٌ وَذِكْرٰى لِلْمُؤْمِنِينَ » **"Öyle ki ve müminlere de bir öğüt ve bir hatırlatma gelmiştir."** "Gönlünü huzura kavuşturmak, tespit etmek" ifadesi; daha fazla yakin ve kesin bilgi demektir. Çünkü delillerin çok fazla var olmasının insan kalbi ve gönlü üzerinde daha etkin bir rolü bulunmaktadır.

١٢١- ﴿وَقُلْ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ اعْمَلُوا عَلَى مَكَانَتِكُمْ إِنَّا عَامِلُونَ﴾

121. İman etmeyenlere de ki: "Elinizden ne geliyorsa yapın. Biz de gerekeni yapacağız.

« وَقُلْ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ اعْمَلُوا عَلَى مَكَانَتِكُمْ إِنَّا عَامِلُونَ » **"İman etmeyenlere de ki: "elinizden ne geliyorsa yapın.** -Yani üzerinde bulunduğunuz konumunuzu koruyun, sürdürmekte olduğunuz yönde devam edin.- **Biz de gerekeni yapacağız."**

١٢٢- ﴿وَانْتَظِرُوا إِنَّا مُنْتَظِرُونَ﴾

122. Bekleyin! Şüphesiz biz de bekleyeceğiz.

«وَانْتَظِرُوا إِنَّا مُنْتَظِرُونَ» **"Bekleyin şüphesiz biz de bekleyeceğiz."** Yüce Allah'ın Kitabında anlattığı gibi sizin gibilerinin başlarına gelenlerin aynen sizin de başınıza gelmesini bekleyin.

١٢٣- ﴿وَلِلَّهِ غَيْبُ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَإِلَيْهِ يُرْجَعُ الْأَمْرُ كُلُّهُ فَاعْبُدْهُ وَتَوَكَّلْ عَلَيْهِ وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ﴾

123. Göklerin ve yerin bilinmeyenleri yalnızca Allah'a aittir. Her şey Ona döndürülecektir. Ona kulluk et ve sadece Ona dayanıp güven. Oysa Rabbin sizin yaptıklarınızdan ğafil değildir.

« وَلِلَّهِ غَيْبُ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ » **"Göklerin ve yerin bilinmeyenleri yalnızca Allah'a aittir."** Yani bu ikisinde neler olup bitiyorsa bunlardan hiçbir şey asla Allah'a gizli ve kapaklı kalmaz, işte sizin de amelleriniz bu manasıyla elbette Allah'a gizli kalmayacaktır.

« وَإِلَيْهِ يُرْجَعُ الْأَمْرُ كُلُّهُ » **"Her şey Ona döndürülecektir.** O da herkesi kendi ameliyle değerlendirecektir." İşte bu itibarla onların da senin de sonunda işiniz varıp Ona dayanacaktır. Yaptıklarından dolayı da Allah onlardan intikam alacaktır.

Kıraat imamlarından Nafi ve Hafs görüldüğü gibi, « يُرْجَعُ » kelimesini aynen buradaki gibi okumuşlardır. «فَاعْبُدْهُ وَتَوَكَّلْ عَلَيْهِ» **"Ona kul-**

luk et ve sadece Ona dayanıp güven." Çünkü Allah sana yeter ve O senin vekilin ve kefilindir. « وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ » **"Oysa Rabbin Yaptıklarınızdan habersiz değildir."**

Kıraat imamlarından Nafi, İbn Amir ve Hafs burada görüldüğü gibi, « تَعْمَلُونَ » kelimesini « ت» harfiyle okumuşlardır. Yani sen ve onlar, demektir. Burada muhatap göz önünde bulundurularak ona göre muhatap kipi kullanmıştır.

Rivayete göre Tevrat'ın son âyeti bu âyet olmuştur. Bir hadiste şöyle buyurulmuştur:

"Kim insanların en güçlüsü olmak istiyorsa, o kimse yüce Allah'a tevekkülde bulunsun, Ona dayanıp güvensin." [10]

❁ ❁ ❁

[10] Hakim bunu Müstedrek adlı eserinde, 4/270'te rivayet etmiş, Deylemi de, "el-Firdevs, 5868'de şu lafızla rivayet etmiştir: "Kim, Allah'ın kendisin aziz-güçlü kılmasını istiyorsa, o kimse Allah'a dayanıp güvensin, Ona tevekkül etsin." Zehebi diyor ki bu hadisin isnadında Hişam Bin Ziyat vardır, bu kimse metruktür. Muhammed Bin Muaviye'yi ise Darektni onu yalanlamıştır. Böylece hadis batıl yani asılsız olmuştur.

Sûre -12

YÛSUF SÛRESİ

Bu sûre Mekke'de nazil olmuştur; 111 âyettir.

Cüz -12

1. – 7. ÂYETLER

بسم الله الرحمن الرحيم

الٓرٰ قف تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ الْمُبِينِ قف ﴿١﴾ إِنَّٓا أَنْزَلْنَاهُ قُرْءٰنًا عَرَبِيًّا
لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٢﴾ نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ أَحْسَنَ الْقَصَصِ بِمَٓا
أَوْحَيْنَٓا إِلَيْكَ هٰذَا الْقُرْاٰنَ وَإِنْ كُنْتَ مِنْ قَبْلِهِ لَمِنَ الْغَافِلِينَ ﴿٣﴾
إِذْ قَالَ يُوسُفُ لِأَبِيهِ يَٓا أَبَتِ إِنِّى رَأَيْتُ أَحَدَ عَشَرَ كَوْكَبًا
وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ رَأَيْتُهُمْ لِى سَاجِدِينَ ﴿٤﴾ قَالَ يَا بُنَىَّ لَا
تَقْصُصْ رُؤْيَاكَ عَلٰٓى إِخْوَتِكَ فَيَكِيدُوا لَكَ كَيْدًا ط إِنَّ الشَّيْطَانَ
لِلْإِنْسَانِ عَدُوٌّ مُبِينٌ ﴿٥﴾ وَكَذٰلِكَ يَجْتَبِيكَ رَبُّكَ وَيُعَلِّمُكَ مِنْ
تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ وَيُتِمُّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ وَعَلٰٓى اٰلِ يَعْقُوبَ كَمَٓا
أَتَمَّهَا عَلٰٓى أَبَوَيْكَ مِنْ قَبْلُ إِبْرٰهِيمَ وَاسْحٰقَ ط إِنَّ رَبَّكَ عَلِيمٌ
حَكِيمٌ ع ﴿٦﴾ لَقَدْ كَانَ فِى يُوسُفَ وَإِخْوَتِهِٓ اٰيَاتٌ لِلسَّٓائِلِينَ ﴿٧﴾

Meâli

1. Elif. Lâm. Râ. Bunlar, apaçık Kitab'ın âyetleridir.

2. Anlayasınız diye biz onu Arapça bir Kur'an olarak indirdik.

3. Ey Muhammed! Biz, sana bu Kur'an'ı vahyetmekle geçmiş milletlerin haberlerini sana en güzel bir şekilde anlatıyoruz. Gerçek şu ki, sen bundan önce bu haberleri elbette bilmeyenlerden idin.

4. Bir zamanlar Yûsuf, babası Yâkub'a demişti ki: Babacığım! Ben rüyamda on bir yıldızla güneşi ve ayı gördüm; onları bana secde ederlerken gördüm.

5. Babası: Yavrucuğum! dedi, rüyanı sakın kardeşlerine anlatma; sonra sana bir tuzak kurarlar! Çünkü şeytan insana apaçık bir düşmandır.

6. İşte böylece Rabbin seni seçecek, sana rüyada görülen olayların yorumunu öğretecek ve daha önce iki atan İbrahim ve İshak'a nimetini tamamladığı gibi sana ve Yâkub soyuna da nimetini tamamlayacaktır. Çünkü Rabbin çok iyi bilendir, hikmet sahibidir.

7. Andolsun ki Yûsuf ve kardeşlerinde, almak isteyenler için ibretler vardır.

Tefsiri

١- ﴿ الٓرٰ تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ الْمُبِينِ ﴾

1- Elif. Lâm. Râ. Bunlar, apaçık Kitab'ın âyetleridir.

« الٓرٰ تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ الْمُبِينِ » "Elif. Lâm. Râ. Bunlar, apaçık Kitab'ın âyetleridir." Burada geçen, « تِلْكَ » işaret ismi, bu suredeki âyetlere işaret etmektedir. « الْكِتَابِ الْمُبِينِ » kavli de sûre demektir. Yani; bu surede sana indirilen âyetler, durumu, Arapları acze düşürmek bakımından gayet açık ve net bir sûrenin apaçık âyetleridir, demektir. Yahut da, Senin açıkladığın bu ayetler, düşünenler için bunların Allah katından olduğu, beşer tarafından meydana getirilmediği gayet açıktır. Veya öylesine açıktır ki, Arap dilinde indirildiğinden dolayı Araplar manasını anlamakta durumu birbirine karıştırmazlar, gayet rahat anlarlar. Yahut da bu surede, Yahudilerin Yûsuf (a.s) kıssası hakkında sordukları şeylerin cevabı çok net bir şekilde burada açıklanmıştır.

Rivâyete göre Yahudi bilginleri, müşriklere demişler ki: "Muhammed (sav)'e, Yakub ailesinin Şam'dan Mısır'a gidişleri nedendir ve Yusuf kıssası hakkında sorun" demişler.

٢- ﴿إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ قُرْءٰنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ﴾

2- Anlayasınız diye biz onu Arapça bir Kur'an olarak indirdik.

« إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ قُرْءٰنًا عَرَبِيًّا » **"Anlayasınız diye biz onu Arapça bir Kur'an olarak indirdik."** Yani Biz içinde Yûsuf (a.s) kıssasının yer aldı ğı bu kitabı veya sureyi indirdik, hem de Arapça bir Kur'an olarak indirdik. Böylece Kur'an'ın sadece bir kısmı da Kur'an diye adlandırılmaktadır. Çünkü bu, cins isimdir, dolayısıyla tamamı için de, bir kısmı için de Kur'an adı kullanılabilir.

« لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ » "Anlayasınız, kavrayasınız, manalarını bilesiniz diye" Nitekim bir başka ayette yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Eğer biz onu, yabancı dilden bir Kur'an kılsaydık, diyeceklerdi ki; Ayetleri detaylı şekilde açıklanmalı değil miydi?"(Fussilet,44)

٣- ﴿نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ أَحْسَنَ الْقَصَصِ بِمَا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ هٰذَا الْقُرْاٰنَ وَإِنْ كُنْتَ مِنْ قَبْلِهِ لَمِنَ الْغَافِلِينَ﴾

3. Ey Muhammed! Biz, sana bu Kur'an'ı vahyetmekle geçmiş milletlerin haberlerini sana en güzel bir şekilde anlatıyoruz. Gerçek şu ki, sen bundan önce bu haberleri elbette bilmeyenlerden idin.

« نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ أَحْسَنَ الْقَصَصِ بِمَا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ هٰذَا الْقُرْاٰنَ » **"Ey Muhammed! Biz, sana bu Kur'an'ı vahyetmekle geçmiş milletlerin haberlerini sana en güzel bir şekilde anlatıyoruz."** Bunu sana açıklamaların en güzeliyle anlatıyoruz. «قاص» Arapça'da kıssayı ve olayı gerçek olan şekliyle olduğu anlatan kimse demektir. Zeccac bunu bu şekilde zikretmiştir. Bir yoruma göre, « الْقَصَص » kelimesi, iktisas anlamındadır, yani tam olduğu gibi anlatıp aktarmak demektir.

Örneğin, Kassa'l-Hadise, Yakussuhu Kasasan gibi. Yani hadisi, sö zü, olayı aktardı gibi manalara gelir. Kelime aynı zamanda **Fa'len** şeklinde de gelebilir, meful anlamında olara. Nitekim tıpkı **Nafdan** kelimesinin **Menfud** anlamında olması ve **Hasben** kelimesinin de **mahsub** anlamında gelmesi gibi. Birinciye göre manası şöyledir: "Biz sana geç-

miş toplumlara ait haberleri en güzel bir şekilde olduğu gibi anlatıyoruz." Ayette geçen, « أَحْسَنَ » kelimesi, Mastarın nasbıyla mansub kılınmıştır. Çünkü bu, mastar olan kelimeye muzaf olmuştur. Maksus yani anlatılan olay ise hazfedilmiştir. Çünkü, «بِمَا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ هٰذَا الْقُرْاٰنَ» kavli böyle bir şeye gerek bırakmamaktadır.

Ahsenul İktisas: İfadesinden kasıt, kıssa ya da olayı olduğu gibi gerçek şekliyle hiçbir kimsenin anlatamayacağı bir yoldan anlatıp aktarmaktır, en şaşırtıcı bir üslup ile aktarmaktır. Hz. Yûsuf ile alakalı olayın Kur'an'da anlatıldı şekilde ve üslupta buna yaklaşık bir ifadeyle yapılmış bir anlatımı öncekilerin kitaplarında bulamazsın.Eğer burada, "Kasas" ile anlatılmak istenen şey, "Maksus" yani anlatılan ve hikaye edilen ise bu durumda mana şöyledir: "Biz sana, anlatılan olayların en güzelini anlatacağız." Bunun en güzel olması ise, içinde taşıdığı ibretler, ders veren, hikmet taşıyan ve şaşkınlık uyandıran şeyler sebebiyledir. Oysa bir başkasında böylesine ibret verici durumlar yoktur. Aslında burada söylenmesi gereken en doğru ifade, bu olay, konusunda anlatılan en güzel olaydır. Örneğin, "Filanca kimse insanların en bilgilisidir" diye söylendiğinde bu, "O kimsenin kendi bilim dalında en iyi bilen olduğu manasınadır."

Kasas kelimesi, "**Kassa**" kökünden türemedir. Bu da izini sürmek, takip etmek, izlemek gibi manalara gelir. Çünkü herhangi bir olayı veya sözü anlatan ya da aktaran kimse, o kişi anlattığı o olay hakkında hafızasında kalanları, aklına gelebilenleri hatırladığı oranda aktarır.

« وَإِنْ كُنْتَ مِنْ قَبْلِهِ لَمِنَ الْغَافِلِينَ » **"Gerçek şu ki, sen** bundan **önce bu haberleri elbette bilmeyenlerden idin."** Burada, « مِنْ قَبْلِهِ » kavlindeki zamir, « مَا أَوْحَيْنَا » kavline râcidir. Aynı zamanda, «إِنْ» edatı da şeddeli halden yani sakile durumundan tahfif edilmiş yani şeddesiz duruma getirilmiştir. « لَمِنَ » deki lam harfi de bu «إِنْ» edat ile nefiy için olan arasındaki farkı göstermek içindir. Yani bu edatın nefiy edatı olmadığını belirtmek içindir. Yani, "Şu anlatılan ve hakkında söz edilen olay var ya, biz sana bunu vahiy yoluyla bildirmezden önce sen bundan gafil bulunuyordun, habersiz idin."

٤- ﴿إِذْ قَالَ يُوسُفُ لِأَبِيهِ يَا أَبَتِ إِنِّي رَأَيْتُ أَحَدَ عَشَرَ كَوْكَبًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ رَأَيْتُهُمْ لِي سَاجِدِينَ﴾

4. Bir zamanlar Yûsuf, babası Yâkub'a demişti ki: Babacığım! Ben rüyamda on bir yıldızla güneşi ve ayı gördüm; onları bana secde ederlerken gördüm.

« إِذْ قَالَ يُوسُفُ لِأَبِيهِ » **"Bir zamanlar Yûsuf, babası** Yakub'a **demişti ki:"**

Bu âyetin başında yer alan, « إِذْ قَالَ » kavli, «أَحْسَنَ الْقَصَصِ» kavlinden bedeli iştimaldir. Çünkü sözkonusu vakit, kasas denilen olayları kapsamaktadır. Yahut bu, "Hatırla ki Yûsuf şöyle demişti" takdirindedir. Yûsuf ise, Arapça değil İbrani'ce bir isimdir. Çünkü Arapça bir isim olmuş olsaydı mutlaka munsarıf olurdu. Zira marife olmanın dışında bir başka sebep bulunmamaktadır.

« يَا أَبَتِ » **"Babacığım!"** Kıraat imanlarından İbn Âmir bunu, « يَا أَبَتَ» olarak okumuştur. Bu, izafet "Y"sinin yerine geçen müenneslik "T" sidir. Çünkü ikisi arasında uygunluk bulunmaktadır. Zira bunların her ikisi de ismin sonunda zait harflerdir. Bu bakımdan vakıf yani duruş halinde "He" harfine dönüştürülmektedir. Aynı zamanda müenneslik "T"sini müzekker olana ilhak etmek de caizdir.

Örneğin, « رَجُلٌ رِبْعَةٌ » orta boylu adam gibi. Burada altı çizili kelimenin sonu "T" iledir.

« يَا أَبَتِ » kavlinde "T" harfinin esre ile harekelenmiş olması, mahzuf olan "Y" harfine delalet etsin içindir. "T" harfini fethali olarak okuyanlar ise, « يَا أَبَتَا » kavlinden elif harfini hazfedip sadece elif harfinden önceki fetha harekesini tutuyorlar. Tıpkı « يَا غُلَامِي » kavlinden "Y" harfinin hazfı gibi.

« إِنِّى رَأَيْتُ أَحَدَ عَشَرَ كَوْكَبًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ » **"Ben rüyamda on bir yıldızla güneşi ve ayı gördüm;"** Buradaki « رَأَيْتُ » kelimesi rü'yetten değil, rüyadan alınmadır. Yani salt görmek anlamında değil, rüya görmek manasında olan demektir. Hz. Peygamber (s)'in açıklamasına göre bu yıldızların adları da şöyledir: "Cereyan, Züyyal, Tarık, Kabis, Amudan, Fulayk/Feliyk, Masbah, Daruh, Ferağ, Vessap ve Zülketfeyn." [1]

Güneş ile aydan kasıt da baba ve annesidirler. Ya da babası ve teyzesidirler. Yıldızlardan kasıt ise kardeşleridir.

Bir yoruma göre, « وَالشَّمْسَ » kavlinin başında yer alan **"vav"** harfi, « مَعَ » manasındadır. Yani,Yıldızlarla beraber güneş ve ayı gördüm" demektir. « رَأَيْتُهُمْ لِى سَاجِدِينَ » **"Onları bana secde ederlerken gördüm."** Burada, « رَأَيْتُهُمْ » kavliyle sözkonusu varlıklar sanki akıllı varlıklar imiş gibi değerlendirilmişlerdir. Çünkü bu varlıklara, akıl sahibi varlıklara ait olan bir özellik tanınmıştır ki bu özellik de, secde etmeleri olayıdır. Ayette rüya yani görme olayı tekrarlanmıştır. İlk defasında geçen görme olayı, zata yani kişiye taalluk etmekte, ikincisi de hale yani olay veya duruma taalluk etmektedir. Ya da birinciye göre ifadesi, bir sorunun sorulduğu varsayımına göre yeni bir cümledir, yani müstenef bir cümledir ve bu da ona verilen bir cevap niteliğindedir. Sanki babası kendisine; "Onu nasıl gördün?" diye sormuş da oğul Yûsuf da buna âyette görüldüğü üzere cevap vermiştir.

Yani; « رَأَيْتُهُمْ لِى سَاجِدِينَ » demiştir. Yani Bana karşı boyun bükerek, mütevazı bir halde anlamındadır. Cümle haldir. Yûsuf bu rüyayı gördüğü sırada oniki yaşında bulunuyordu. Hz. Yûsuf'un gördüğü rüya ile kardeşlerinin ova gidişleri arasında kırk veya seksen yıl geçmiştir.

---

[1] Said İbn Mansur, Bezzar, Ebu Ya'la, İbn Cerir, İbnul Münzir, İbn Ebu Hatim ve Ukayli rivayet etmişlerdir. İbn Hibban da "el-Duafa" adlı eserde rivayet etmiş, ayrıca Ebuşşeyh, Hakim, İbn Merduye ve Beyhaki beraberce "Delailunnübüvve" adlı eserde rivayet etmişlerdir. Bak. el-Dürrü'l-Mensur;2/498

٥- ﴿ قَالَ يَا بُنَيَّ لَا تَقْصُصْ رُؤْيَاكَ عَلَى إِخْوَتِكَ فَيَكِيدُوا لَكَ كَيْدًا إِنَّ الشَّيْطَانَ لِلْإِنْسَانِ عَدُوٌّ مُبِينٌ ٥ ﴾

5. Babası: Yavrucuğum! dedi, rüyam sakın kardeşlerine anlatma; sonra sana bir tuzak kurarlar! Çünkü şeytan insana apaçık bir düşmandır.

« قَالَ يَا بُنَيَّ لَا تَقْصُصْ رُؤْيَاكَ عَلَى إِخْوَتِكَ » **"Babası: Yavrucuğum! dedi, rüyanı sakın kardeşlerine anlatma;"** Bu âyetin başında yer alan, « يَا بُنَيِّ » kavlini kıraat imamlarından Hafs hep fetha ile, « يَا بُنَيَّ » olarak Kur'an'ın tamamında böyle okumuştur.

Yine burada geçen, «رُؤْيَاكَ» kavli de **rü'yet** yani **görmek** anlamındadır. Ancak bu görme uyanık halde iken olan bir görme değil de, uykuda iken olan görmedir. Her ikisi arasındaki farkı da iki tenis yani dişil harfiyle ayırmıştır. Tıpkı **"Kurba"** ve **"Kurbet"** kelimelerinde olduğu gibi.

« فَيَكِيدُوا لَكَ كَيْدًا » **"Sonra sana bir tuzak kurarlar!"** Bu yasaklamanın ya da nehyin cevabıdır. Yani: "Eğer sen rüyada gördüklerini onlara anlatırsan, seni tuzağa düşürürler. Babası Hz. Yakup (as) oğlunun Allah tarafından peygamberlik görevine seçildiğini, ona her iki dünyanın şerefini de bahşedeceğini anlamıştı. İşte bundan dolayı oğlu Yusûf adına, kardeşleri tarafından haset yüzünden bir şeyler yapacakları korku ve endişesini taşımaya başlamıştı. Nitekim « فَكِيدُونِي » "O halde hepiniz bana tuzak kurun" (Hud,55) dediği gibi burada « فَيَكِيدُوكَ » "Sana tuzak kurarlar" dememiştir. Çünkü bu, lam harfiyle müteaddi olan fiil manasını içermektedir ki böylece, manasını içerdiği fiil ile beraber tuzak manasına da gelebilsin istenmiştir. Böylece korkutmada daha tekitli yani kuvvetli ve daha mübalağalı bir mana taşımış olur. Bu, adeta; « فَيَحْتَالُوا لَكَ» gibi bir ifade olmaktadır. Nitekim bunun, «كَيْدًا» mastarıyla tekit olunduğunu görmez misin?

« إِنَّ الشَّيْطَانَ لِلْإِنْسَانِ عَدُوٌّ مُبِينٌ » **"Çünkü şeytan insana apaçık bir düşmandır."** Şeytanın düşmanlığı açıkça ortadadır. Dolayısıyla şeytan bu düşmanlığı yüzünden kardeşlerini haset etmeye, kıskançlığa ve tuzak kurmaya yöneltir.

٦- ﴿وَكَذٰلِكَ يَجْتَبِيكَ رَبُّكَ وَيُعَلِّمُكَ مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ وَيُتِمُّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ وَعَلَىٰ اٰلِ يَعْقُوبَ كَمَا أَتَمَّهَا عَلَىٰ أَبَوَيْكَ مِنْ قَبْلُ إِبْرٰهِيمَ وَإِسْحٰقَ إِنَّ رَبَّكَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ﴾

6. İşte böylece Rabbin seni seçecek, sana rüyada görülen olayların yorumunu öğretecek ve daha önce iki atan İbrahim ve İshak'a nimetini tamamladığı gibi sana ve Yâkub soyuna da nimetini tamamlayacaktır. Çünkü Rabbin çok iyi bilendir, hikmet sahibidir.

« وَكَذٰلِكَ يَجْتَبِيكَ رَبُّكَ » **"İşte böylece Rabbin seni seçecek,"** seni tercih edecek, seçkin kılacak. **İctiba** kelimesi, seçmek, ayırmak, tercih etmek gibi manalara gelir ve kelime **iftial** babından dır. Örneğin, bir şeyi kendi adına elde etmen anlamında, « جَبَيْتُ الشَّيْءَ » dersin. Aynı şekilde, "suyu topladım" anlamında « جَبَيْتُ الْمَاءَ » demen gibi.

« وَيُعَلِّمُكَ مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ » **"sana rüyada görülen olayların yorumunu öğretecek"** Bu, bir giriş cümlesidir. ve teşbih yani benzetme hükmüne bağlı değildir. Sanki şöyle denir gibi: "Ve O **sana görülen olayların yorumunu öğretecek.**" Yani rüyanın tevilini, demektir. **Rüyanın tevili** ise: Yorumlanması açıklanıp izah edilmesi ve tabiri demektir. Hz. Yûsuf (a.s) insanlar arasında en iyi rüya yorumcusu idi. Ya da bunun manası, peygamberlere ilişkin olayları en iyi açıklayan, Allah'ın kitaplarını en iyi izah eden manalarınadır.

Bu « الْأَحَادِيثِ » kelimesi, **"Hadis"** kelimesinin ismi cemidir. Yoksa, « أُحْدُوثَةٌ » kelimesinin çoğulu değildir.

« وَيُتِمُّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ وَعَلٰى اٰلِ يَعْقُوبَ كَمَٓا اَتَمَّهَا عَلٰى اَبَوَيْكَ مِنْ قَبْلُ اِبْرٰهِيمَ وَاِسْحٰقَ » **"Ve daha önce iki atan İbrahim ve İshak'a nimetini tamamladığı gibi sana ve Yakub soyuna da nimetini tamamlayacaktır."** Yani Yakub ailesine de dünya nimetlerinin yanında ahiret nimetlerini de verecektir. Yani onları bu dünyada peygamberler, melikler kılacak ve buradan da onları cennetteki en yüksek derecelere taşıyacaktır.

Ayette geçen, « اٰلِ يَعْقُوبَ » kavlinden kasıt, onun ailesi demektir ki bunlar da onun nesli, soyu ve başkaları demektir. "آل" kelimesi aslında, **"Ehl"** idi. Bunun da kanıtı bu kelimenin küçültme sıfatının veya ismi tasgirinin **"Uheyl"** olarak gelmesidir. Ancak bu ifade önemli olan kimseler dışındakiler için kullanılmaz.

Örneğin, « اٰلُ النَّبِيِّ » « اٰلُ الْمَلِكِ » gibi. Ancak sıradan şeyler için bu ifade kullanılmaz. Örneğin « اٰلُ الْحَجَّامِ » denilemez. Ancak « اَهْلُ الْحَجَّامِ» denebilir. Şurası da bir gerçektir ki Yusuf'un babası Yakub, oğlu nun peygamber olacağını bildiği gibi kardeşlerinin de peygamber olacaklarını da biliyordu. Bunu da yıldızların aydınlık ve ışık saçmalarını düşünerek yorumluyordu. Bunun içindir ki, « اٰلِ يَعْقُوبَ » diye buyurdu.

Ayrıca, «اِبْرٰهِيمَ وَاِسْحٰقَ » da, « اَبَوَيْكَ » kavlinin atfı beyanıdır. « اِنَّ رَبَّكَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ » **"Çünkü Rabbin çok iyi bilendir, hikmet sahibidir."**

٧- ﴿ لَقَدْ كَانَ فِي يُوسُفَ وَاِخْوَتِهِ اٰيَاتٌ لِلسَّٓائِلِينَ ﴾

7. Andolsun ki Yûsuf ve kardeşlerinde, almak isteyenler için ibretler vardır.

« لَقَدْ كَانَ فِي يُوسُفَ وَاِخْوَتِهِ اٰيَاتٌ لِلسَّٓائِلِينَ » **" Andolsun ki Yusuf ve kardeşlerinde almak isteyenler için ibretler vardır."**

Kıraat imamlarından İbn Kesir, « اٰيَاتٌ » kavlini, "Ayetun" olarak okumuştur. « لِلسَّٓائِلِينَ » Yani onların kıssaları hakkında soru soranlar ve

öğrenmek isteyenler için... Ya da; Yahudilerden gelip de Hz. Peygamber (sav)'den kendisini peygamberliği hakkında soru soranlar için ayetler, deliller ve mucizeler vardır, demektir. Çünkü Hz. Peygamber (sav) hiçbir kimseden Yusuf (a.s) ve kardeşleri hakkında herhangi bir şey sorup öğrenmediği halde, herhangi bir kitap okumamış olmasına rağmen onların kıssalarını ve hatta kardeşlerinin de isimlerine varana dek haber vermiştir. İsimleri şöyledir: Yehuza, Rubiyn, Şem'un, Lavi, Zebulun, Yeşcur ve anneleri Liyan kızı Liya, Dan, Neftali, Cad ve Aşur ve iki cariyeden olma Zülfe ve Bülhe. Hz. Yakub'un Liya adındaki eşi ölünce bu defa onun kız kardeşi yani baldızı Rahiyl ile evlendi. Bünyamin ile Yusuf da bundan doğmuşlardı.

8. – 15. ÂYETLER

إِذْ قَالُوا لَيُوسُفُ وَأَخُوهُ أَحَبُّ إِلَى أَبِينَا مِنَّا وَنَحْنُ عُصْبَةٌ إِنَّ
أَبَانَا لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٨﴾ اقْتُلُوا يُوسُفَ أَوِ اطْرَحُوهُ أَرْضًا يَخْلُ
لَكُمْ وَجْهُ أَبِيكُمْ وَتَكُونُوا مِنْ بَعْدِهِ قَوْمًا صَالِحِينَ ﴿٩﴾ قَالَ
قَائِلٌ مِنْهُمْ لَا تَقْتُلُوا يُوسُفَ وَأَلْقُوهُ فِي غَيَابَةِ الْجُبِّ يَلْتَقِطْهُ
بَعْضُ السَّيَّارَةِ إِنْ كُنْتُمْ فَاعِلِينَ ﴿١٠﴾ قَالُوا يَا أَبَانَا مَا لَكَ لَا
تَأْمَنَّا عَلَى يُوسُفَ وَإِنَّا لَهُ لَنَاصِحُونَ ﴿١١﴾ أَرْسِلْهُ مَعَنَا غَدًا
يَرْتَعْ وَيَلْعَبْ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ ﴿١٢﴾ قَالَ إِنِّي لَيَحْزُنُنِي أَنْ
تَذْهَبُوا بِهِ وَأَخَافُ أَنْ يَأْكُلَهُ الذِّئْبُ وَأَنْتُمْ عَنْهُ غَافِلُونَ ﴿١٣﴾
قَالُوا لَئِنْ أَكَلَهُ الذِّئْبُ وَنَحْنُ عُصْبَةٌ إِنَّا إِذًا لَخَاسِرُونَ ﴿١٤﴾
فَلَمَّا ذَهَبُوا بِهِ وَأَجْمَعُوا أَنْ يَجْعَلُوهُ فِي غَيَابَةِ الْجُبِّ وَأَوْحَيْنَا
إِلَيْهِ لَتُنَبِّئَنَّهُمْ بِأَمْرِهِمْ هَذَا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١٥﴾

Meâli

8. Kardeşleri dediler ki: Yûsuf'la kardeşi (Bünyamin) babamıza bizden daha sevgilidir. Halbuki biz kalabalık bir cemaatiz. Şüphesiz ki babamız apaçık bir yanlışlık içindedir.

9. Aralarında dediler ki: Yûsuf'u öldürün veya onu uzak bir yere atın ki babanızın teveccühü yalnız size kalsın! Ondan sonra da tevbe ederek sâlih kimseler olursunuz!

10. Onlardan biri: Yûsuf'u öldürmeyin, eğer mutlaka yapacaksanız onu kuyunun dibine atın da geçen kervanlardan biri onu alıp götürsün, dedi.

11. Dediler ki: "Ey babamız! Sana ne oluyor da Yusuf hakkında bize güvenmiyorsun! Oysa ki biz onun iyiliğini istemekteyiz.

12. Yarın onu bizimle beraber kıra gönder de bol bol yesin, içsin, oynasın. Biz onu mutlaka koruruz."

13. Babaları dedi ki: Onu götürmeniz beni mutlaka üzer. Siz ondan habersizken onu bir kurdun yemesinden korkarım.

14. Dediler ki: Hakikaten biz kuvvetli bir topluluk olduğumuz halde, eğer onu kurt yerse, o zaman biz gerçekten âciz kimseler sayılırız.

15. Onu götürüp de kuyunun dibine atmaya ittifakla karar verdikleri zaman, Biz Yûsuf'a şöyle vahyettik: "Andolsun ki sen onların bu işlerini onlar işin farkına varmadan, kendilerine haber vereceksin."

Tefsiri

٨- ﴿إِذْ قَالُوا لَيُوسُفُ وَأَخُوهُ أَحَبُّ إِلَى أَبِينَا مِنَّا وَنَحْنُ عُصْبَةٌ إِنَّ أَبَانَا لَفِى ضَلَالٍ مُبِينٍ﴾

8. Kardeşleri dediler ki: Yûsuf'la kardeşi (Bünyamin) babamıza bizden daha sevgilidir. Halbuki biz kalabalık bir cemaatiz. Şüphesiz ki babamız apaçık bir yanlışlık içindedir.

« إِذْ قَالُوا لَيُوسُفُ وَأَخُوهُ أَحَبُّ إِلَى أَبِينَا مِنَّا » "Kardeşleri dediler ki: Yûsuf'la kardeşi (Bünyamin) babamıza bizden daha sevgilidir."

Burada « لَيُوسُفُ » kavlindeki lam harfi, iptida lamıdır. Aynı zamanda cümlenin içeriğini kesin bir anlatımla ifade etmek için tekit ve tahkik manası taşımaktadır. Yani burada şunu demek istiyorlardı:

"Babaları Yakub'un oğulları Yusuf ile Bünyamin'i sevmesi, onda bir saplantı halini almıştır. Bunda kimsenin bir şüphe ve kuşkusu bulunmasın." Bir de, « وَأَخُوهُ » "ve kardeşi" diye bir ifade kullanmaktadırlar.

Oysa kendileri de Yusuf'un kardeşleridirler. Ancak Yusuf ile Bünyamin'in anneleri bir olduğundan ötürü böyle diyorlardı.

Bir de ayette, « أَحَبُّ » kelimesi iki kişi olmasına rağmen tekildir, neden? Bunun nedeni, « أَفْعَلُ مِنْ » Yani « أَحَبُّ مِنْ » ifadesi, bir ve birden fazla kimseler için kullanılmasında herhangi bir fark olmayan ifadelerdendir. Aynı şekilde müzekker veya müennes için de bir ayırım gözetilmeden kullanılan bir ifadedir. Yani Ef'alu't-tafdil kalıbındaki tüm ifadeler, "مِن" edatıyla birlikte geçtiklerinde durum böyledir. Ancak lamı tarif denilen belirtme takısı olunca mutlaka fark gerekir. Eğer izafet tamlaması olunca her iki durumda da caiz olabilmektedir.

« وَنَحْنُ عُصْبَةٌ » **"Halbuki biz kalabalık bir cemaatiz."** Bu cümlenin başında yer alan, « و » harfi, hal içindir. Yani: "Babamız o ikisi küçük oldukları halde sevgide bizden üstün tutmaktadır. Onlara böyle bir sevgi bağlamak doğru değildir. Çünkü o ikisinde ona bir fayda yoktur. Oysa bizler onbir kardeşiz. Her yönden onunla arkadaşlık yapabilir, ona yardımcı olabiliriz, yanında hep bizim yer almamız gerekir. O ikisinden daha çok bu sevgiye layık olan bizleriz. Çünkü bizler sayıca daha fazlayız ve ikisine göre ona faydalı olmakta biz daha yararlıyız."

« إِنَّ أَبَانَا لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ » **"Şüphesiz ki babamız apaçık bir yanlışlık içindedir."** Dünya işlerini düzene koyma noktasında büyük bir yanılgı içerisindedir. Eğer Hz. Yakub'un oğulları babalarını din açısından sapıklıkta olduklarını söylemiş olsalardı, kesinlikle küfre girerlerdi.

Ayette geçen, « عُصْبَةٌ » kelimesi on ve üzeri olan sayılar için kullanılan bir kelimedir.

٩- ﴿ اقْتُلُوا يُوسُفَ أَوِ اطْرَحُوهُ أَرْضًا يَخْلُ لَكُمْ وَجْهُ أَبِيكُمْ وَتَكُونُوا مِنْ بَعْدِهِ قَوْمًا صَالِحِينَ ﴾

9. Aralarında dediler ki: Yûsuf'u öldürün veya onu uzak bir yere atın ki babanızın teveccühü yalnız size kalsın! Ondan sonra da tevbe ederek sâlih kimseler olursunuz!

« اقْتُلُوا يُوسُفَ » **"Aralarında dediler ki: Yusuf'u öldürün"** Bu ifade, « إِذْ قَالُوا » kavlinden sonra hikaye edilen, cümle çerçevesindedir. Sanki bunlar bu ifadelerini, "**Yûsuf'u öldürmeyin**" diye karşı çıkanların aleyhine olarak onlara inat anlamında ve onları baskı altında tutmak için "**Öldürün**" diyorlar. Yani öldürmeyin ifadesine karşı "öldürün" diyorlar.

Denildiğine göre öldürme emrini veren Şem'un imiş. Diğerleri ise buna rıza göstermişlerdir ve emirlerine şöyle sürdürdüler:

« أَوِ اطْرَحُوهُ أَرْضًا » **"veya onu uzak bir yere atın"** Onu kimsenin yaşamadığı, harabe ve kimse tarafından bilinemeyecek bir yere atın, İnsanların yaşadıkları bölgelerden uzak bir yere, ıssız bir yere bırakın. İşte « أَرْضًا » "herhangi bir yer" ifadesinin nekre yani belirsiz bir anlatımla getirilmiş olması ve yerin belirleyici herhangi bir özellikten uzak tutulması bundandır. İşte bu müphemlik veya kapalılık sebebiyle kelime müphem olan zarfların mansub kılınması esasına göre mansub kılınmıştır.

« يَخْلُ لَكُمْ وَجْهُ أَبِيكُمْ » **"Ki babanızın teveccühü yalnız size kalsın!"** Böylece babanın hep size dönüp baksın, sizinle ilgilensin. Sizlerden başkalarını gözleri görmesin, hep sizi görmek istesin. Burada asıl amaç şudur; Sevgide kendilerine ortak olanların bundan uzaklaştırılması, sadece babaları tarafından kendilerinin sevildiğini ve sevilmeleri gerektiğini sağlamaktır. Kendileri dışında hiçbir kimsenin bu sevgiye ortak olmamasını temindir. Bu itibarla burada, "**Teveccüh**" diye Türkçeleştirilen "**Yüzü**" ifadesine yer verilmiş oldu. Böylece, babalarının sadece kendilerini görmelerini, gözleri sadece onları görsün, başkalarına bakmasın, manasını elde etmek içindir. Çünkü bir kimse birine veya bir şeye bakmak veya görmek istediğinde ona yüzünü dönüp bakar. Burada ayrıca, "**Vech/yüz**" ifadesinden tamamen zatı da kasdolunmuş olabilir. Nitekim bir ayette şöyle buyurulmaktadır:

« وَيَبْقَى وَجْهُ رَبِّكَ » "**Ancak Rabbinin zatı baki kalacak.**" **(Rahman,27)**

« وَتَكُونُوا مِنْ بَعْدِهِ قَوْمًا صَالِحِينَ ». **"Ondan** –Yûsuf'tan sonra veya Yûsuf'un öldürülmesiyle yetinilmesinden veya uzaklaştırılmasından, ya da öldürülmesi veya uzaklaştırılmasından, atılmasından- **sonra da tevbe ederek sâlih kimseler** –yani işlediğiniz cinayetten dolayı tevbe edenlerden- **olursunuz!"** Ya da babanızın yanında artık durumunuz iyiye döner, haliniz iyileşir.

Burada « مِنْ بَعْدِهِ » kavlindeki zamir ya « اُقْتُلُوا » kavlinin veya « اَوِاطْرَحُوهُ » kavlinin mastarına râcidir. Diğer taraftan da « وَتَكُونُوا » kavli, « يَخْلُ لَكُمْ » kavline matuf olduğundan meczumdur.

١٠- ﴿ قَالَ قَٓائِلٌ مِنْهُمْ لَا تَقْتُلُوا يُوسُفَ وَاَلْقُوهُ فِي غَيَابَةِ الْجُبِّ يَلْتَقِطْهُ بَعْضُ السَّيَّارَةِ اِنْ كُنْتُمْ فَاعِلِينَ ﴾

10. Onlardan biri: Yûsuf'u öldürmeyin, eğer mutlaka yapacaksanız onu kuyunun dibine atın da geçen kervanlardan biri onu alıp götürsün, dedi.

« قَالَ قَٓائِلٌ مِنْهُمْ لَا تَقْتُلُوا يُوسُفَ » **"Onlardan biri: Yusuf'u öldürmeyin"** İtirazda bulunan kimse ise Yehuza idi. Kardeşleri içerisinde en aklı başında, uygun karar veren kimse idi.

« وَاَلْقُوهُ فِي غَيَابَةِ الْجُبِّ يَلْتَقِطْهُ بَعْضُ السَّيَّارَةِ اِنْ كُنْتُمْ فَاعِلِينَ » **Eğer mutlaka yapacaksanız onu kuyunun dibine atın da"** kuyunun derinliğine, dibine atın. Böylece bakan bir kimse onu görmesin. Çünkü bu gözden, bakan kimsenin görmesinden kaybolan, görünmeyen demektir.

Kıraat imamlarından, Nafi, « غَيَابَةِ » kavlini, « غَيَابَاتِ » şeklinde cemi olarak okumuştur. Nitekim bunun sonrası da.

« يَلْتَقِطْهُ بَعْضُ السَّيَّارَةِ » **"geçen kervanlardan biri onu alıp götürsün, dedi."** Yoldan geçen toplumlardan herhangi biri onu beraberinde alıp götürsün.

١١- ﴿قَالُوا يَٓا اَبَانَا مَا لَكَ لَا تَأْمَنَّا عَلٰى يُوسُفَ وَاِنَّا لَهُ لَنَاصِحُونَ﴾

11. Dediler ki: "Ey babamız! Sana ne oluyor da Yusuf hakkında bize güvenmiyorsun! Oysa ki biz onun iyiliğini istemekteyiz.

« قَالُوا يَٓا اَبَانَا مَا لَكَ لَا تَأْمَنَّا عَلٰى يُوسُفَ وَاِنَّا لَهُ لَنَاصِحُونَ » **"Dediler ki: "Ey babamız! Sana ne oluyor da Yûsuf hakkında bize güvenmiyorsun! Oysa ki biz onun iyiliğini istemekteyiz."** Yani, neden Yusuf ile alakalı olarak bizden korkup endişeleniyorsun ki? Oysa biz onun iyiliğini istiyor ve onun üzerinde titriyoruz. Böyle demekle, Yusuf aleyhinde hazırladıkları tuzak konusunda oldukça kararlı olduklarını gösteriyorlardı. Bu sözlerle de babalarını görüşünden vazgeçirme ve onu koruma gayretini bırakmasını sağlamak istemekteydiler.

Burada şöyle bir mana ve bir delil gözükmektedir. Bu da, onlara güvenmemesi gerektiği hususunda bir şeyler sezinlemiş olmasıdır. Karşı koyması bu sezginin eseri olabilir.

١٢- ﴿اَرْسِلْهُ مَعَنَا غَدًا يَرْتَعْ وَيَلْعَبْ وَاِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ﴾

12. Yarın onu bizimle beraber kıra gönder de bol bol yesin, içsin, oynasın. Biz onu mutlaka koruruz."

« اَرْسِلْهُ مَعَنَا غَدًا يَرْتَعْ وَيَلْعَبْ » **"Yarın onu bizimle beraber kıra gönder de bol bol yesin, içsin, oynasın."** Bizimle beraber çok çok dolaşsın da gezip oynasın, dilediği meyvelerden de yiyip içip oynasın. **"el-Rat'"** kelimesi genişlik, bol ve geniş arazi, mera, otlak gibi manalara gelir. Yani mubah olan avlanma, ok atma, koşup oynama gibi. Oda bizimle bunları görsün, oynasın. Kıraat imamlarından Medine ve Kûfe okulu mensupları, « يَرْتَعْ » ve « يَلْعَبْ » kelimelerini burada görüldüğü gibi "Y" harfiyle okumuşlardır. Ancak İbn Kesir, İbn Amir, Ebu Amr ise bu her iki kelimeyi de **"Nun"** harfiyle, « نَرْتَعِ » ve « نَلْعَبْ » olarak okumuşlardır. Hicaz kıraat okulu mensupları ise **ayın** harfinin kesresiyle, « يَرْتَعِ» olarak okumuşlardır. Yani **iftial** babından, « اِرْتَعَ - يَرْتَعِ » şeklinde değerlendirmişlerdir. Kelime, « الرَّعْيُ » kökünden türemedir.

« وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ » **"Biz onu mutlaka koruruz."** Kendisine gelecek herhangi bir kötülüğe karşı biz onu koruruz, ona bir kötülük ulaşmasına meydan vermeyiz.

١٣- ﴿ قَالَ إِنِّى لَيَحْزُنُنِى أَنْ تَذْهَبُوا بِهِ وَأَخَافُ أَنْ يَأْكُلَهُ الذِّئْبُ وَأَنْتُمْ عَنْهُ غَافِلُونَ ﴾

13. Babaları dedi ki: Onu götürmeniz beni mutlaka üzer. Siz ondan habersizken onu bir kurdun yemesinden korkarım.

« قَالَ إِنِّى لَيَحْزُنُنِى أَنْ تَذْهَبُوا بِهِ » **"Babaları dedi ki: Onu götürmeniz beni mutlaka üzer."** Sizin onu alıp götürmeniz gerçekten beni ciddi olarak üzer. « لَيَحْزُنُنِى » kavlinde bulunan lam harfi ibtida lamıdır.

« وَأَخَافُ أَنْ يَأْكُلَهُ الذِّئْبُ وَأَنْتُمْ عَنْهُ غَافِلُونَ » **"Siz ondan habersizken onu bir kurdun yemesinden korkarım."** Babaları Yakub, onu alıp götürmeleri halinde bunun kendisini ciddi manada üzeceğini söyleyerek mazeretini onlara açıklıyordu. Çünkü kendisi bir an bile onun ayrılığına dayanamazdı ve aynı zamanda, kardeşleri av ve eğlencelerinin peşinden koştururlarken bir kurdun onu alıp kapmasından ve parçalamasından de büyük bir korku ve endişe içinde bulunuyordu.

١٤- ﴿ قَالُوا لَئِنْ أَكَلَهُ الذِّئْبُ وَنَحْنُ عُصْبَةٌ إِنَّا إِذًا لَخَاسِرُونَ ﴾

14. Dediler ki: Hakikaten biz kuvvetli bir topluluk olduğumuz halde, eğer onu kurt yerse, o zaman biz gerçekten âciz kimseler sayılırız.

« قَالُوا لَئِنْ أَكَلَهُ الذِّئْبُ وَنَحْنُ عُصْبَةٌ » **"Dediler ki: Hakikaten biz kuvvetli bir topluluk olduğumuz halde, eğer onu kurt yerse,"**

Burada, « لَئِنْ » ifadesindeki lam harfi yemine hazırlık, yemin etmeye hazır bir durumun ifadesi içindir. Yemin ise mahzuftur. Cümle ise, « وَاللّٰهِ لَئِنْ أَكَلَهُ الذِّئْبُ » takdirindedir. Yani, **"Allah adına yemin ederiz ki, eğer onu kurt kapıp yerse.."** demektir. Burada « وَنَحْنُ » kavlinin

başındaki vav harfi hal içindir. « إِنَّا إِذًا لَخَاسِرُونَ » **"o zaman biz gerçekten âciz kimseler sayılırız."** Bu ifade yemine bir cevaptır. Şartın yerine geçen bir ifadedir. Yani; "Eğer biz, birimizi bile koruyamayacak isek, bu takdirde bizim hayvanlarımız da yok olur gider ve biz de ziyana uğrarız. Dikkat edilirse kardeşler burada, birinci soruya veya itiraza cevap vermezden önce ikincisine cevap yetiştiriyorlar. Çünkü böyle bir soru onları çileden çıkarmıştı.

١٥- ﴿ فَلَمَّا ذَهَبُوا بِهِ وَأَجْمَعُوا أَنْ يَجْعَلُوهُ فِي غَيَابَةِ الْجُبِّ وَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِ لَتُنَبِّئَنَّهُمْ بِأَمْرِهِمْ هٰذَا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴾

15. Onu götürüp de kuyunun dibine atmaya ittifakla karar verdikleri zaman, Biz Yûsuf'a şöyle vahyettik: "Andolsun ki sen onların bu işlerini onlar işin farkına varmadan, kendilerine haber vereceksin."

« فَلَمَّا ذَهَبُوا بِهِ وَأَجْمَعُوا أَنْ يَجْعَلُوهُ فِي غَيَابَةِ الْجُبِّ » **"Onu götürüp de kuyunun dibine atmaya ittifakla karar verdikleri zaman,"** Yani kardeşler, üvey kardeşleri Yusuf'u kuyuya atmak üzere aralarında anlaştılar. Bu kuyu ile Hz. Yakub'un bulunduğu ev arasında üç fersahlık bir mesafe ya da uzaklık bulunuyordu. Yani 5184 m. Veya 5 km. 184 m. İdi. [2]

Ayetin başında bulunan « لَمَّا » edatının cevabı mahzuftur. Bu, "Ona yapacakları kötülüğü ellerinden geldiğince yaptılar" demektir.

Rivayete göre: "Kardeşleri Yusuf'u alıp kıra götürdüklerinde, artık ona karşı olan düşmanlıklarını açıkça sergilemeye başladılar, onu dövüyor, eziyet ediyorlardı, hatta neredeyse öldüreyazmışlardı. Ancak onları bu hareketlerinden Yehuza engellemişti. Fakat kardeşleri onu kuyuya atmak istediklerinde, Yûsuf, onların eteklerine sarılıyordu. Bunun üzerine eteklerini onun elinden kurtardılar, fakat bu defa Yusuf kuyunun duvarlarına tutundu, asılıp kaldı, işte bu durum karşısında kardeşleri ellerini bağladılar. Kana bulamak için üzerinden gömleğini çıkardılar. Bu şekilde

---

[2] Bu rivayet tamamen İsrailiyattandır. Bunun sahih isnad bakımından olup olmadığını en iyi ancak Allah bilir. Bu hususta en uygun olanı, tefsir kitaplarında olsun, başka kaynaklarda olsun bunlara dikkat çekilmesidir

gömleği gösterip babalarını aldatmak istediler. Bundan sonra da hemen onu kuyuya saldılar, kuyuda su da bulunuyordu. Hz. Yusuf kuyudaki suyun içine düştü. Sonra orada bulunan bir kayanın üzerine sığındı ve orada ağlayarak beklemeye koyuldu. Kardeşi Yehuza ise ona yiyecek getiriyordu."

Yine rivayet olunduğuna göre Hz. İbrahim ateşe atıldığı zaman, üzerinden giysilerini çıkarmışlardı. Ancak Cebrail (a.s) ona cennet ipeklerinden hazırlanmış bir gömlek getirdi ve o gömleği Hz. İbrahim'e giydirdi. Hz. İbrahim de bu gömleği oğlu İshak'a ve İshak da onu oğlu Yakub'a verdi. Yakub (a.s) da bunu bir muska şeklindeki bir muhafaza içerisinde Hz. Yûsuf'un boynuna asmıştı. İşte Cebrail (a.s) bunu oradan çıkarıp Hz. Yûsuf'a giydirdi."

« وَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِ » **"Biz Yûsuf'a şöyle vahyettik:"** Söylendiğine göre nasıl ki henüz küçükken Hz. Yahya ve Hz. İsa'ya vahyedilmiş ise, küçüklüğünden itibaren Hz. Yûsuf'a da vahyedilmişti. Yine söylendiğine göre Yûsuf o sıralarda idrak sahibi, akıl baliğ biri idi, işi kavrayacak durumda idi.

« لَتُنَبِّئَنَّهُمْ بِأَمْرِهِمْ هٰذَا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ » **"Andolsun ki sen onların bu işlerini onlar işin farkına varmadan kendilerine haber vereceksin."** Bu olay, kardeşleri Mısır'a gelip ihtiyaçlarını sağlaması için onun huzuruna girdikleri zaman olmuştu. Onlar Hz. Yûsuf'un huzuruna girdiklerinde Hz. Yusuf onları tanımıştı ama onlar işin farkında değillerdi ve onu tanımamışlardı.

Hz. Yûsuf (a.s) bir kap getirtti, onu elinin üzerine koydu, sonra eliyle ona vurunca, ses çıkardı. Bunun üzerine kardeşlerine dönüp dedi ki: "Şu bardak bana diyor ki: "Sizin, babadan kardeşiniz olan Yûsuf adında bir kardeşiniz daha varmış, siz onu kuyuya atmışsınız ve gidip babasına da, onu kurt kapıp yedi, demişsiniz. Sonra da onu oldukça değeri düşük bir fiyatla satmışsınız."

Yahut da, « وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ » kavli, « وَأَوْحَيْنَا » kavline müteallıktir. Yani biz onu vahiy yoluyla sakinleştirdik, kalbindeki korku ve ürküntüyü giderdik, ancak onlar bunun farkında değillerdi, demektir.

16. – 22. ÂYETLER

وَجَاؤُ۫ اَبَاهُمْ عِشَاۤءً يَبْكُونَ ﴿١٦﴾ قَالُوا يَۤا اَبَانَۤا اِنَّا ذَهَبْنَا نَسْتَبِقُ
وَتَرَكْنَا يُوسُفَ عِنْدَ مَتَاعِنَا فَاَكَلَهُ الذِّئْبُ وَمَۤا اَنْتَ بِمُؤْمِنٍ
لَنَا وَلَوْ كُنَّا صَادِقِينَ ﴿١٧﴾ وَجَاۤؤُ عَلٰى قَمِيصِهِ بِدَمٍ كَذِبٍ قَالَ
بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ اَنْفُسُكُمْ اَمْرًا فَصَبْرٌ جَمِيلٌ وَاللّٰهُ الْمُسْتَعَانُ
عَلٰى مَا تَصِفُونَ ﴿١٨﴾ وَجَاۤءَتْ سَيَّارَةٌ فَاَرْسَلُوا وَارِدَهُمْ فَاَدْلٰى
دَلْوَهُ قَالَ يَا بُشْرٰى هٰذَا غُلَامٌ وَاَسَرُّوهُ بِضَاعَةً وَاللّٰهُ عَلِيمٌ
بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿١٩﴾ وَشَرَوْهُ بِثَمَنٍ بَخْسٍ دَرَاهِمَ مَعْدُودَةٍ وَكَانُوا
فِيهِ مِنَ الزَّاهِدِينَ ﴿٢٠﴾ وَقَالَ الَّذِى اشْتَرٰيهُ مِنْ مِصْرَ لِامْرَاَتِهِ
اَكْرِمِى مَثْوٰيهُ عَسٰى اَنْ يَنْفَعَنَۤا اَوْ نَتَّخِذَهُ وَلَدًا وَكَذٰلِكَ مَكَّنَّا
لِيُوسُفَ فِى الْاَرْضِ وَلِنُعَلِّمَهُ مِنْ تَاْوِيلِ الْاَحَادِيثِ وَاللّٰهُ
غَالِبٌ عَلٰى اَمْرِهِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢١﴾ وَلَمَّا بَلَغَ
اَشُدَّهُ اٰتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا وَكَذٰلِكَ نَجْزِى الْمُحْسِنِينَ ﴿٢٢﴾

Meâli

16. Akşamleyin ağlayarak babalarına geldiler.

17. Ey babamız! dediler, biz yarışmak üzere uzaklaştık; Yûsuf'u eşyamızın yanında bırakmıştık. Ne yazık ki onu kurt yemiş! Fakat biz

doğru söyleyenler olsak da sen bize inanmazsın.

18. Gömleğinin üstünde sahte bir kan ile geldiler. Yakub dedi ki: Bilakis nefisleriniz size kötü bir işi güzel gösterdi. Artık bana düşen hakkıyla sabretmektir. Anlattığınız karşısında bana yardım edecek olan, ancak Allah'tır.

19. Bir kervan geldi ve sucularını kuyuya gönderdiler, o da gidip kovasını saldı, Yûsuf'u görünce "Müjde! İşte bir oğlan!" dedi. Onu bir ticaret malı olarak sakladılar. Allah onların yaptıklarını çok iyi bilir.

20. Kafile Mısır'a vardığında onu değersiz bir pahaya, sayılı birkaç dirheme sattılar. Onlar zaten ona değer vermemişlerdi.

21. Mısır'da onu satın alan adam, karısına dedi ki: "Ona değer ver ve güzel bak! Umulur ki bize faydası olur. Veya onu evlât ediniriz." İşte böylece Mısır da adaletle hükmetmesi ve kendisine rüyadaki olayların yorumunu öğretmemiz için Yûsuf'u o yere yerleştirdik. Allah, emrini yerine getirmeye kadirdir. Fakat insanların çoğu bunu bilmezler.

22. Yûsuf erginlik çağına erişince, ona isabetle hükmetme yeteneği ve ilim verdik. İşte güzel davrananları biz böyle mükâfatlandırırız.

Tefsiri

١٦- ﴿ وَجَاۤؤُ۫ اَبَاهُمْ عِشَاۤءً يَبْكُونَ ﴾

16. Akşamleyin ağlayarak babalarına geldiler.

« وَجَاۤؤُ۫ اَبَاهُمْ عِشَاۤءً يَبْكُونَ » **"Akşamleyin ağlayarak babalarına geldiler."** Burada geçen, « يَبْكُونَ » kavli haldir.

Ameş, Ebu Muhammed Süleyman Bin Mihran'dan rivayete göre demiş ki: "Yusuf'un kardeşlerinin Yusuf'a karşı yaptıkları bu olaydan sonra yalancıktan ağlamalarından sonra, artık hiçbir ağlayanın, ağlamasında doğruyu sergilediğine inanılmaz olundu."

Hz. Yakub, oğullarının ağlama seslerini duyunca hemen ürpererek dışarı fırladı ve onlara: "Oğullarım! Neyiniz var, size ne oldu? Koyun sürünüzün başına bir felaket mi geldi?" diye seslendi. Onlar, "Hayır" dediler. Bu defa, "size ne oluyor? Yûsuf nerede?" diye seslendir. Onlar da:

﴿قَالُوا يَٓا اَبَانَٓا اِنَّا ذَهَبْنَا نَسْتَبِقُ وَتَرَكْنَا يُوسُفَ عِنْدَ مَتَاعِنَا فَاَكَلَهُ الذِّئْبُ وَمَٓا اَنْتَ بِمُؤْمِنٍ لَنَا وَلَوْ كُنَّا صَادِقِينَ﴾ -١٧

17. Ey babamız! dediler, biz yarışmak üzere uzaklaştık; Yûsuf'u eşyamızın yanında bırakmıştık. Ne yazık ki onu kurt yemiş! Fakat biz doğru söyleyenler olsak da sen bize inanmazsın.

« قَالُوا يَٓا اَبَانَٓا اِنَّا ذَهَبْنَا نَسْتَبِقُ » **"Ey babamız! dediler, biz yarışmak üzere uzaklaştık;"** Koşu veya atış yarışı yapmak üzere müsabaka yapıyorduk. İftial babı ile tefaul babı, ortaklıkta müşterek baplardır. Yani **İrtima ve Terami** gibi ki karşılıklı atışmak ve yarışmak manasınadır. İşte bu ve benzeri şeyler...

« وَتَرَكْنَا يُوسُفَ عِنْدَ مَتَاعِنَا فَاَكَلَهُ الذِّئْبُ وَمَٓا اَنْتَ بِمُؤْمِنٍ لَنَا وَلَوْ كُنَّا صَادِقِينَ» **Yûsuf'u eşyamızın yanında bırakmıştık. Ne yazık ki onu kurt yemiş! Fakat biz doğru söyleyenler olsak da sen bize inanmazsın."** Bizler, senin yanında doğru ve güvenilir kimselerden olmuş olsak bile ancak sen bizim doğru söylediğimizi kabul etmezsin. Çünkü Yûsuf'u çok aşırı bir halde sevmektesin. Ona anlatılamaz bir sevgiyle bağlısın. Kaldı ki sen de bizim hakkımızda hep kötü düşünürsün, suizan da bulunursun. Bizim sözümüze asla güvenmezsin?!

﴿وَجَٓاؤُ۫ عَلٰى قَمِيصِهِ بِدَمٍ كَذِبٍ قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ اَنْفُسُكُمْ اَمْرًا فَصَبْرٌ جَمِيلٌ وَاللّٰهُ الْمُسْتَعَانُ عَلٰى مَا تَصِفُونَ﴾ -١٨

18. Gömleğinin üstünde sahte bir kan ile geldiler. Yakub dedi ki: Bilakis nefisleriniz size kötü bir işi güzel gösterdi. Artık bana düşen hakkıyla sabretmektir. Anlattığınız karşısında bana yardım edecek olan, ancak Allah'tır.

« وَجَٓاؤُ۫ عَلٰى قَمِيصِهِ بِدَمٍ كَذِبٍ» **"Gömleğinin üstünde sahte bir kan ile geldiler."** Yûsuf'a ait olmayan sahte, başka bir şeye ait kana bulanmış olarak gömleği getirdiler. Ya da sırf mübalağa olsun diye mastar ile nitelendi. Sanki yalanın kendisi ve aynısı gibi, bir mana. Nitekim işi gücü hem yalan söylemek olan kimse için, "adamın kendisi yalanın ta kendisidir, iftiracının biridir" diye anlatılması gibi.

Rivayete göre Yusuf'un kardeşleri bir kuzu veya oğlak keserler ve Yûsuf'un gömleğini iyice bu kana bularlar. Ancak burada bir ayrıntıyı geçerler. Gömleği yırtıp parçalamayı unuturlar." Yine rivayete göre Hz. Yakub, oğlu Yûsuf ile ilgili haberi duyunca yüksek bir sesle, "Hani gömleği nerede?" diye öylesine bağırmış, hemen gömleği alıp yüzüne gözüne sürmüş ve ağlamaya başlamış, bu sebepten dolayı gömlekteki kan yüzüne bulaşmıştı, yüzü ve gözü kana boyanmıştı. Bunun üzerine şöyle konuştu: "Allah'a yemin ederim ki bugüne dek bu kurt kadar uysal bir kurt görmedim. Oğlum Yûsuf'u yemiş ve fakat üzerindeki gömleğini parçalamamış!" Yine söylendiğine göre Hz. Yusuf'un gömleği üzerinde üç ayet-işaret bulunuyordu. İşte bu işaretler, Yakub için oğullarının yalan söylediklerine dair bir delil ve kanıt oluşturuyordu. Yakub onu yüzüne sürünce gözleri görmeye başlamıştı ve bu, Hz. Yûsuf'un gömleğinin arkadan yırtıldığında da onun iftiraya uğradığının, temiz olduğunun bir kanıtı idi.

« عَلَى قَمِيصِهِ » kavli zarf olarak mahallen mansubtur. Sanki, "Yûsuf'un Gömleği üzerinde yalancı bir kan ile geldiler" demektir.

« قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ اَنْفُسُكُمْ اَمْرًا » "Yakub **dedi ki: "Bilakis nefisleriniz size kötü bir işi güzel gösterdi."** Süslü ve kolay bir şey imiş gibi gösterdi. Oysa yaptığınız şey büyük bir suçtur.

« فَصَبْرٌ جَمِيلٌ » **"Artık bana düşen hakkıyla sabretmektir."** Bu cümle ya haberdir veya mübtedadır, çünkü mevsuf durumundadır, nitelemektedir. Yani, «فَاَمْرِى فَصَبْرٌ جَمِيلٌ » "Benim işim iyi ve güzel bir sabır sergilemektir" takdirindedir veya, « فَصَبْرٌ جَمِيلٌ اَمْثَلُ » "Benim görevim örnek bir sabır göstermektir" takdirindedir. Bu, içinde yaratılanlara değil sadece yaratana şikayeti içeren bir sabır göstermedir.

« وَاللّٰهُ الْمُسْتَعَانُ عَلَى مَا تَصِفُونَ » **"Anlattığınız karşısında bana yardım edecek olan, ancak Allah'tır."** Yusuf'un helak olduğuna ve kurt tarafından parçalandığına ilişkin anlattıklarınız karşısında ben sadece Allah'tan yardım beklerim. Söyledikleriniz musibet hakkında sabretme gücünü vermesini sadece Allah'tan isterim.

١٩- ﴿وَجَٓاءَتْ سَيَّارَةٌ فَاَرْسَلُوا وَارِدَهُمْ فَاَدْلٰى دَلْوَهُۜ قَالَ يَا بُشْرٰى هٰذَا غُلَامٌۜ وَاَسَرُّوهُ بِضَاعَةًۜ وَاللّٰهُ عَلٖيمٌ بِمَا يَعْمَلُونَ﴾

19. Bir kervan geldi ve sucularını kuyuya gönderdiler, o da gidip kovasını saldı, Yûsuf'u görünce "Müjde! İşte bir oğlan!" dedi. Onu bir ticaret malı olarak sakladılar. Allah onların yaptıklarını çok iyi bilir.

« وَجَٓاءَتْ سَيَّارَةٌ » **"Bir kervan geldi"** Bu, Medyen taraflarından Mısır'a gitmek üzere yola çıkmış olan bir kervan idi. Bu kervan Hz. Yûsuf (a.s)'un kuyuya atılmasından üç gün sonra buraya gelmişlerdi. Bu kervan yolunu, gideceği güzergahı şaşırmış ve buraya yakın bir yerden geçmek zorunda kalmışlardı. Böylece kuyu yakınında konakladılar. Aslın da kuyu yerleşik alanlardan oldukça uzakta bulunuyordu. Pek işlek olmayan bir yerde idi. Kuyunun suyu da tuzlu idi. Ancak Hz. Yusuf'un kuyuya atılmasıyla su tatlılaşmıştı.

« فَاَرْسَلُوا وَارِدَهُمْ » **"Ve sucularını kuyuya gönderdiler,"** Kervanda bulunanların su ihtiyaçlarını karşılamak üzere çalışan kişi. Bunun adı Malik bin Zaar idi ve Huzaa kabilesindendi.

«فَاَدْلٰى دَلْوَهُ» **"O da gidip kovasını saldı,"** Su çekmek üzere kovasını kuyuya saldı. Bu sırada Hz. Yusuf (as) kovaya tutundu ve suyu çeken kişi de onu çekip çıkardı.

«قَالَ يَا بُشْرٰى هٰذَا غُلَامٌ» **"Yûsuf'u görünce "Müjde! İşte bir oğlan!" dedi."** Kıraat imamlarından Asım, Hamza ve Kisai «بُشْرٰى» kavlini ayette görüldüğü gibi okumuşlardır. Yani: "Müjdeler olsun!" diye seslenir. Sanki şöyle der gibi: *"Gel,, işte senin zamanın."* Burada adı geçen kıraat imamları dışındakiler ise bu kelimeyi, **"Büşraye"** olarak kıraat etmişlerdir. Yani kendi nefsine izafe ederek, "Bana müjdeler olsun" diyerek anlamında okumuşlardır. Ya da bu, onun kölesinin ya da çocuğunun adıdır. Onu, kendi nefsine izafe ederek ona seslendi.

Rivayete göre Yusuf'u kuyudan çıkarak onu alıp götürdü. Arkadaşlarına yaklaşınca müjdelemek üzere onlara: "Bir oğlan, bir çocuk!" diye seslendi.

«وَأَسَرُّوهُ بِضَاعَةً» **"Onu bir ticaret malı olarak sakladılar."** Buradaki zamir suya gelen ile arkadaşlarına aittir, onlara râcidir. Bunlar Yusuf'u arkadaşlarından bir ticaret malı olarak gizlediler. Yahut da Yusuf'u kardeşlerinden gizlediler. Çünkü Yûsuf'un kardeşleri: "Bu bizim kölemiz di, kaçıp gitmişti, diye söylediler. Onu bizden satın alın, dediler. Yûsuf da öldürülme korkusuyla ses çıkaramıyordu. Ayette geçen, « بِضَاعَةً » kelimesi haldir. Yani: "Yûsuf'u bir ticaret malı olarak gizlediler." «بِضَاعَةً » kelimesi, ticaret için maldan ayrılan kısım, demektir.

« وَاللّٰهُ عَلِيمٌ بِمَا يَعْمَلُونَ » **"Allah onların yaptıklarını çok iyi bilir."** Yusuf'un kardeşlerinin hem Yusuf'a ve hem de babalarına karşı yapmış oldukları kötülüğü yüce Allah çok iyi bilmektedir.

٢٠- ﴿وَشَرَوْهُ بِثَمَنٍ بَخْسٍ دَرَاهِمَ مَعْدُودَةٍ وَكَانُوا فِيهِ مِنَ الزَّاهِدِينَ﴾

20. Kafile Mısır'a vardığında onu değersiz bir pahaya, sayılı birkaç dirheme sattılar. Onlar zaten ona değer vermemişlerdi.

« وَشَرَوْهُ بِثَمَنٍ بَخْسٍ دَرَاهِمَ مَعْدُودَةٍ » **"Kafile Mısır'a vardığında onu değersiz bir pahaya sayılı birkaç dirheme sattılar."** Çünkü bu toplum kırktan aşağı olanları sayı ile değerlendirirlerdi. Kırk ve üzeri olanı ise büyük bir değer olarak kabul ederlerdi ve bunun için de tartıyla karşılığı ödenirdi. Hz. Yusuf'a karşılık alınan ise yirmi dirhemden ibaret bulunuyordu.

Ayette geçen, « دَرَاهِمَ » kelimesi, « ثَمَنٍ » kelimesinden bedeldir.

«وَكَانُوا فِيهِ مِنَ الزَّاهِدِينَ» **"Onlar zaten ona değer vermemişlerdi."** Yani onlar, zaten ondan gelecek olanı, onun elindekini istemiyorlardı. Bu bakımdan da onu, değerinden aşağı bir fiyatla satıyorlardı.

Yahut da, «شَرَوْهُ » kelimesi, satın aldılar, anlamındadır. Yani kafile Yusuf'u kardeşlerinden satın aldılar. "Onlar ise zaten alacakları paraya değer vermiyorlardı Çünkü onlar bunun kaçak bir köle olduğuna inanıyorlardı. Bu bakımdan kaçak bir köleye fazla bir değer biçmiyorlardı.

Hatta rivayete göre kardeşleri kervanı izlemişler ve kervandakilere: "Aman ha onu sıkıca bağlayın ki, kaçamasın" diyorlardı.

« فِيهِ » ise, « الزَّاهِدِينَ » kavlinin sılası değildir. Çünkü sıla yani ilgi zamiri mevsul yani ilgi cümleciği üzerine takaddüm etmez. Ancak bu, bir açıklamadır. Sanki şöyle denmektedir: "Bunlar neden, hangi şeyden geri durdular, neye değer vermediler?" Bunu üzerine, "İşte bu şeyden geri durdular, buna değer vermediler" demektir.

٢١- ﴿وَقَالَ الَّذِى اشْتَرٰيهُ مِنْ مِصْرَ لِامْرَاَتِهٖٓ اَكْرِمٖى مَثْوٰيهُ عَسٰٓى اَنْ يَنْفَعَنَٓا اَوْ نَتَّخِذَهُ وَلَدًاۜ وَكَذٰلِكَ مَكَّنَّا لِيُوسُفَ فِى الْاَرْضِۘ وَلِنُعَلِّمَهُ مِنْ تَأْوٖيلِ الْاَحَادٖيثِۜ وَاللّٰهُ غَالِبٌ عَلٰٓى اَمْرِهٖ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ﴾

21. Mısır'da onu satın alan adam, karısına dedi ki: "Ona değer ver ve güzel bak! Umulur ki bize faydası olur. Veya onu evlât ediniriz." İşte böylece Mısır da adaletle hükmetmesi ve kendisine rüyadaki olayların yorumunu öğretmemiz için Yûsuf'u o yere yerleştirdik. Allah, emrini yerine getirmeye kadirdir. Fakat insanların çoğu bunu bilmezler.

« وَقَالَ الَّذِى اشْتَرٰيهُ مِنْ مِصْرَ لِامْرَاَتِهٖٓ » **"Mısır'da onu satın alan adam, karısına dedi ki:"** Satın alan kişi **Kıtfîr** idi. Bu şahıs Mısır'da hazine işlerinden sorumlu em üst düzeydeki kişisi yani Azizi idi. Bu sırada Mısır kralı, Reyyan bin Velid idi. Kendisi Hz. Yûsuf'a iman etmiş ve Hz. Yûsuf hayatta iken vefat etmiştir. Aziz yani üst düzey mali sorumlu Hz. Yûsuf'u ağırlığınca para, ipek ve misk karşılığında satın aldı. Hz. Yûsuf bu sırada **17** yaşlarında idi. Hz. Yûsuf, Aziz'in evinde tam **13** yıl kaldı. Reyyan Bin Velid kendisini vezir yani bakan yaptı. Hz. Yûsuf bu sırada **30** yaşına gelmişti. Bundan sonra yüce Allah kendisine ilim ve hikmet verdi. Hz. Yusuf hikmet ve ilim ile Allah tarafından büyük ikrama erdiğinde **33** yaşında bulunuyordu. Hz. Yûsuf **120** yaşında vefat etmiştir.

« لِامْرَاَتِهٖٓ » kavlindeki **lam** harfi, « اشْتَرٰيهُ » kavline değil, « قَالَ » kavline müteallıktir. « اَكْرِمٖى مَثْوٰيهُ » **"Ona değer ver ve güzel bak!"** Onun yanımızdaki yerini ve mevkiini iyi değerlendir, ona güzel muamele

de bulun. Onu memnun et ve hoşnut kıl. Nitekim bunu da: "**Zira kocanız benim velinimetimdir, bana güzel davrandı.**" (**Yusuf,23**) ayetinden öğreniyoruz, delil budur. Dahhak bunu: "Bakımına, üst ve başına, yeme ve içmesine, tak ve yorganına, kalacağı yere oldukça itina göster, iyice yetiştir" diye yorumlamıştır.

« عَسَى أَنْ يَنْفَعَنَا » "**Umulur ki bize faydası olur.**" Olur ki iyi bir şekilde yetiştirilince, işlere tam alışınca, o işlerin nasıl işlediğini ve cereyan ettiğini kavrayınca, umulur ki bizim yapmakta olduğumuz şeyleri yaparak o da bize yardımcı olur, bize bir yararı dokunur.

« أَوْ نَتَّخِذَهُ وَلَدًا » "**Veya onu evlât ediniriz.**" Yahut onu kendimize oğul ediniriz, onu kendi çocuğumuz yerine koyarız. Kıtfir'in çocukları olmuyordu, kısırdı. Ancak Kıtfir Yûsuf'ta bir gelecek olduğunu kavramıştı. Bu bakımdan da şöyle diyordu: « وَكَذٰلِكَ » "**İşte böylece**" Bu ifade ile yüce Allah, daha önce onu kurtardığına ve Kıtfir'in ya da Aziz'in gönlünü şefkat ile ona yönlendirip meylettirdiğine işaret ediyordu. "**Kef**" harfi mansubtur. Bu, "İşte bu kurtarma ve Aziz'in gönlünü şefkatle ona bağlamamız gibi" takdirindedir.

«مَكَّنَّا لِيُوسُفَ فِي الْأَرْضِ وَلِنُعَلِّمَهُ مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ» "**Mısır da adaletle hükmetmesi ve kendisine rüyadaki olayların yorumunu öğretmemiz için Yûsuf'u o yere yerleştirdik.**" Yani Yûsuf'u kurtardığımız ve Aziz'in şefkatle onun üzerine eğilmesi için gönlünü ona meyl ettirdiğimiz gibi, onun için Mısır topraklarında onu yerleştirdik. Onu orada emir ve yasak koyan manada yetkili, tasarruf sahibi kimse kıldık. Onu kurtarmamız ve Mısır toprakları üzerinde güç ve imkan sahibi kılmamız, ona orada adalet üzere hükmetmesi ve rüyalarda görülen olayları olduğu gibi yorumlaması için öğrettik.

« وَاللّٰهُ غَالِبٌ عَلٰى أَمْرِهِ » "**Allah, emrini yerine getirmeye kâdirdir.**" Kimse Allah'ı dilediği şeyi yapmaktan engelleyemez, Ona mani olamaz. Ya da Yusuf'un işi, emri üzerinde hakim olan Allah'tır, Allah ona ne dilerse onu tebliğ eder. Yoksa kardeşlerinin dilediği değildir.

« وَلٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ » "**Fakat insanların çoğu** bunu **bilmezler.**"

٢٢- ﴿وَلَمَّا بَلَغَ اَشُدَّهُۥٓ اٰتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًاۜ وَكَذٰلِكَ نَجْزِى الْمُحْسِنِينَ﴾

22. Yûsuf erginlik çağına erişince, ona isabetle hükmetme yeteneği ve ilim verdik. İşte güzel davrananları biz böyle mükâfatlandırırız.

« وَلَمَّا بَلَغَ اَشُدَّهُ » **"Yusuf erginlik çağına erişince,"** Yani güç ve kuvvetinin zirvesine erişince, ki bu onsekiz yaş sınırıdır veya yirmibir yaş sınırıdır. «اٰتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا» **"ona isabetle hükmetme yeteneği ve ilim verdik."** Burada geçen, « حُكْمًا » kelimesi, Hikmet anlamındadır. Bu ise bilgi ve pratiği yani ilim ve ameli birlikte yaşamak ve bilmediği şeylerden de uzak durmak manasınadır. İşte Yusuf'a bunu verdik. Ya da insanlar arasında hüküm vermesini sağladık, bir de derin bilgi ve anlayış, kavrayış sahibi olmayı verdik.

« وَكَذٰلِكَ نَجْزِى الْمُحْسِنِينَ » **"İşte güzel davrananları biz böyle mükâfatlandırırız."** Burada şuna dikkat çekiliyor; Hz. Yûsuf işinde ve amelinde ihsan sahibi bir kimse idi, işlerinde de uyanık, dikkatli ve oldukça titiz bulunan bir zat idi.

23. – 29. ÂYETLER

وَرَاوَدَتْهُ الَّتِى هُوَ فِى بَيْتِهَا عَنْ نَفْسِهِ وَغَلَّقَتِ الْأَبْوَابَ وَقَالَتْ
هَيْتَ لَكَ ۚ قَالَ مَعَاذَ اللّٰهِ إِنَّهُ رَبِّى أَحْسَنَ مَثْوَاىَ ۚ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ
الظَّالِمُونَ ﴿٢٣﴾ وَلَقَدْ هَمَّتْ بِهِ وَهَمَّ بِهَا ۚ لَوْلَآ أَنْ رَاٰ بُرْهَانَ رَبِّهِ ۚ
كَذٰلِكَ لِنَصْرِفَ عَنْهُ السُّوٓءَ وَالْفَحْشَآءَ ۚ إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا
الْمُخْلَصِينَ ﴿٢٤﴾ وَاسْتَبَقَا الْبَابَ وَقَدَّتْ قَمِيصَهُ مِنْ دُبُرٍ وَأَلْفَيَا
سَيِّدَهَا لَدَى الْبَابِ ۚ قَالَتْ مَا جَزَآءُ مَنْ أَرَادَ بِأَهْلِكَ سُوٓءًا إِلَّآ
أَنْ يُسْجَنَ أَوْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٢٥﴾ قَالَ هِىَ رَاوَدَتْنِى عَنْ نَفْسِى
وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِنْ أَهْلِهَا ۚ إِنْ كَانَ قَمِيصُهُ قُدَّ مِنْ قُبُلٍ فَصَدَقَتْ
وَهُوَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٢٦﴾ وَإِنْ كَانَ قَمِيصُهُ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ فَكَذَبَتْ
وَهُوَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٢٧﴾ فَلَمَّا رَاٰ قَمِيصَهُ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ قَالَ إِنَّهُ مِنْ
كَيْدِكُنَّ ۚ إِنَّ كَيْدَكُنَّ عَظِيمٌ ﴿٢٨﴾ يُوسُفُ أَعْرِضْ عَنْ هٰذَا
وَاسْتَغْفِرِى لِذَنْبِكِ ۚ إِنَّكِ كُنْتِ مِنَ الْخَاطِئِينَ ﴿٢٩﴾

Meâli

23. Evinde bulunduğu kadın, onun nefsinden murat almak istedi, kapıları iyice kapattı ve "Haydi gel!" dedi. O da "Hâşâ, Allah'a sığınırım! Zira kocanız benim velinimetimdir, bana güzel davrandı. Gerçek şu ki, zalimler iflah olmaz!" dedi.

24. Andolsun ki, kadın ona meyletti. Eğer Rabbinin işaret ve ikazını görmeseydi o da kadına meyletmişti. İşte böylece biz, kötülük ve fuhşu ondan uzaklaştırmak için delilimizi gösterdik. Şüphesiz o ihlâslı kullarımızdandı.

25. İkisi de kapıya doğru koştular. Kadın onun gömleğini arkadan yırttı. Kapının yanında onun kocasına rastladılar. Kadın dedi ki: Senin ailene kötülük etmek isteyenin cezası, zindana atılmaktan veya elem verici bir işkenceden başka ne olabilir!

26. Yûsuf: "Asıl kendisi benim nefsimden murat almak istedi" dedi. Kadının akrabasından biri şöyle şahitlik etti: "Eğer Yûsuf'un gömleği önden yırtılmışsa, kadın doğru söylemiştir, bu ise yalancılardandır."

27. "Eğer gömleği arkadan yırtılmışsa, kadın yalan söylemiştir. Bu ise doğru söyleyenlerdendir."

28. Kocası, Yûsuf'un gömleğinin arkadan yırtılmış olduğunu görünce, kadına dedi ki: "Şüphesiz bu, sizin tuzağınızdır. Sizin tuzağınız gerçekten büyüktür."

29. "Ey Yûsuf! Sen bu olanları söylemekten vazgeç! Ey kadın! Sen de günâhının affını dile! Çünkü sen günahkârlardan oldun"

Tefsiri

٢٣- ﴿وَرَاوَدَتْهُ الَّتِى هُوَ فِى بَيْتِهَا عَنْ نَفْسِهِ وَغَلَّقَتِ الأَبْوَابَ وَقَالَتْ هَيْتَ لَكَ قَالَ مَعَاذَ اللهِ إِنَّهُ رَبِّى أَحْسَنَ مَثْوَاىَ إِنَّهُ لاَ يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ﴾

23. Evinde bulunduğu kadın, onun nefsinden murat almak istedi, kapıları iyice kapattı ve "Haydi gel!" dedi. O da "Hâşâ, Allah'a sığınırım! Zira kocanız benim velinimetimdir, bana güzel davrandı. Gerçek şu ki, zalimler iflah olmaz!" dedi.

« وَرَاوَدَتْهُ الَّتِى هُوَ فِى بَيْتِهَا عَنْ نَفْسِهِ » **"Evinde bulunduğu kadın, onun nefsinden murat almak istedi,"** Yani kadın Yusuf'tan kendisiyle ilişkiye girmesini istedi. **Muravede** kelimesi, **Mufaale** babından bir kelimedir. Kelime, « رَادَ يَرُودُ » kökünden türeme olup bu da gelip ve gitmek manasınadır. Sanki mana şöyledir: "Yusuf ile beraberlik adına

tuzağına düşürmek için hileli yollara başvurdu." Yani, elinden kaçmasını ve çıkmasını istemediği bir şeyi elde etmek için arkadaşına karşı tıpkı tuzağa benzer bir eyleme girişti. O istediği şey-amaç için, onu ele geçirmek için hileye başvurdu, demektir. Bu ise Yusuf'un kendisiyle ilişkiye girmesi adına bir takım kurnazlıklara ve hileli yollara kalkışmaktan ibaret olan bir durumdan ibaret bulunuyordu.

« وَغَلَّقَتِ الْأَبْوَابَ » **"Kapıları iyice kapattı"** Bulunulan yerin yedi adet kapısı bulunuyordu. « وَقَالَتْ هَيْتَ لَكَ » **"ve 'Haydi gel!' dedi."** Bu, « هَيْتَ » kelimesi, "**Teali**" ve "**Akbil**" kelimelerinin ismidir. Bu kelime **feth** üzere **mebni** olan bir kelimedir. Ancak kıraat imamlarından İbn Kesir bu kelimeyi **zamm** üzere mebni olarak, "**Heytu**" şeklinde okumuştur. Fakat Nafi ve İbn Amir ise bu kelimeyi, "**Hiyte**" olarak kıraat etmişlerdir. **Lam** harfi ise beyan içindir. Sanki burada şöyle denilir gibidir: "Bunu sana söylüyorum." Yani tıpkı, « هَلُمَّ لَكَ » ifadesi gibi.

« قَالَ مَعَاذَ اللهِ » **"O da "Hâşâ, Allah'a sığınırım!"** Her şeye rağmen ve böyle bir davranıştan her an Allah'a sığınırım!

« إِنَّهُ رَبّى » **"Zira kocanız benim velinimetimdir,"** Yani kocanız ve eşiniz Kıtfir benim efendim ve sahibim olduğunu bile bile asla. Çünkü burada Hz. Yûsuf söylediği ifade ile efendisi Kıtfir'i kastetmekteydi.

«أَحْسَنَ مَثْوَاىَ» **"bana güzel davrandı."** Çünkü daha önce kocan Kıtfir sana: « أَكْرِمى مَثْوَاهُ » **"Ona değer ver ve güzel bak!"** diye söylemişti. İşte onun bu tutum ve davranışı karşısında benim onun eşine ihanet etmem, bu iyiliğinin karşılığı değildir ve olamaz.

« إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ » **"Gerçek şu ki, zâlimler iflah olmaz!" dedi."** Yani ihanet edenler veya zina eden kimseler kurtuluşa eremezler.

Yahut da: «إِنَّهُ رَبّى» **"O benim veli nimetimdir"** kavlinden kasıt, yüce Allah'tır. Çünkü Allah bütün sebeplerin müsebbibidir.

٢٤- ﴿وَلَقَدْ هَمَّتْ بِهِ وَهَمَّ بِهَا لَوْلَآ اَنْ رَاٰ بُرْهَانَ رَبِّهِ كَذٰلِكَ لِنَصْرِفَ عَنْهُ السُّوٓءَ وَالْفَحْشَٓاءَ اِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُخْلَصِينَ﴾

24. Andolsun ki, kadın ona meyletti. Eğer Rabbinin işaret ve ikazını görmeseydi o da kadına meyletmişti. İşte böylece biz, kötülük ve fuhşu ondan uzaklaştırmak için delilimizi gösterdik. Şüphesiz o ihlâslı kullarımızdandı.

« وَلَقَدْ هَمَّتْ بِهِ وَهَمَّ بِهَا لَوْلَآ اَنْ رَاٰ بُرْهَانَ رَبِّهِ» **"Andolsun ki, kadın ona meyletti. Eğer Rabbinin işaret ve ikazını görmeseydi o da kadına meyletmişti."** Buna yaklaşmamakla ve undan sakınmakla beraber doğal olarak ve tabiat gereği o da ona meyletmişti.

Bu, Hasan Basrî'nin yorumudur. Şeyh Ebu Mansur Maturidi ise şöyle yorumlamaktadır: «وَهَمَّ بِهَا» "O da ona meyletmişti" kavli, kalbine böyle bir duygu ve his girmişti Ancak kul, kalbinde geçen yanlışlardan dolayı hesaba çekilmeyecek ve sorumlu tutulmayacaktır. Çünkü kulun buna mani olması ve bunun önüne geçmesi mümkün değildir. Dolayısıyla bu yüzden hesaba çekilemez. Çünkü Hz. Yusuf (a.s)'un ona meylet mesi veya bu işi kafasına koyması tıpkı kadının kesin karar verdiği anlamda bir karar ve kesinlik olsaydı, yüce Allah asla onu ihlas sahibi ve samimi olan kulları arasında övgüye layık görmezdi." Bir de şöyle bir yorum yapılmıştır: «وَهَمَّ بِهَا» demek, neredeyse Yûsuf da hemen hemen ona meyletmek, yönelmek üzereydi.

Diğer taraftan, « هَمَّ بِالْاَمْرِ » demek, bir şeye kastetmek, karar vermek, onun üzerine üzerine gitmek manalarına gelir.

«لَوْلَآ اَنْ رَاٰ بُرْهَانَ رَبِّهِ» kavlinin cevabı ise, mahzuftur ve şöyledir: "İşte o zaman olacak şey olurdu." Ancak bunun cevabının, «وَهَمَّ بِهَا» kavlinin olduğu söylenmiş ise de bu sahih yani uygun değildir. Çünkü, « لَوْلَا » edatının cevabı kendisine takaddüm etmez yani kendisinden önce gelmez. Çünkü bu, şart hükmündedir ve bu da cümlenin başında yer almayı veya bulunmayı gerektirir. **Burhan** hüccet ve delil ya da kanıt

manasınadır. Bir de, «وَهَمَّ بِهَا » kavlinin, «وَلَقَدْ هَمَّتْ بِهِ» kavlinde var olan kasem yani yemin hükmüne dahil olması da caizdir. Bunun dışında olması da caizdir.

Bu durumda okuyucunun, bunu kaseme dahil etmeden yani yemin hükmü dışında kabul ederek okur ve bunu başlı başına bağımsız bir cümle kabul ederse, bu takdirde, «هَمَّتْ بِهِ » kavlindeki, «بِهِ » kavli üzerinde durması yani vakfetmesi gerekir. Bundan sonra da, «وَهَمَّ بِهَا » kavlinden alarak okumaya devam etmelidir.

Burada bir diğer konu ise, ayette geçen her iki, « هَمَّ » "kastetti, karar verdi" manalarına gelen kelimelerin aynı manaya gelmediği, ikisinin farklı anlamlar taşıdığı gerçeğini de ihsas ettirmekte, duyurmaktadır. Çünkü, "Yusuf'un meyletmesi veya yönelmesi, karar vermesi" şöyle yorumlanmıştır: "Pantolonun düğmelerini çözdü ve kadında sırt üzeri uzanmış yattığı bir halde bacakları ve kolları arasına atılıp oturdu."[3]

"Burhan" ise, Yûsuf: "Seni ona yaklaşmaktan uyarırım, sakın ha ona dokunma!" diye iki kez üst üste bir ses duydu ve üçüncüsüne de, "ondan yüzçevir, ona yaklaşma, uzak dur, diye bir ses işitmiş ise de, bu da kendisi üzerinde bir tesir bırakmadı, nihayet babası yakıp parmaklarını ısırır vaziyette gözlerinin önünde temsil edilip gözüktü." diye bir ses işitti ve nihayetinde de... oldu tarzında yorumlanmıştır ki, bu da batıldır, asılsızdır. Bunun batıl ve asılsız olduğunun delili ve kanıtı da,

« هِيَ رَاوَدَتْنِي عَنْ نَفْسِي » **Asıl kendisi benim nefsimden murat almak istedi" (Yusuf,26)** kavlidir. Eğer Hz. Yusuf, yorumda ifade edildiği gibi bir eylemin içine girmiş olsaydı, kendini bundan aklamaz ve

[3] Böyle bir ifade sahih/doğru bir söz değildir. Çünkü bu, peygamberlerin masumiyet sıfatlarıyla çelişmektedir. Burada « وَهَمَّ بِهَا » kavlinin en sağlıklı ve doğru olan yorumu, kalpten veya gönlünden geçen hatalı ve yanlış şeylerdir, beşer olması itibariyle doğal olarak hatalı ve yanlış olan bir şeye Yusuf'un da yönelmiş olması demektir. Nitekim şeriat ölçülerine göre de bu gibi kalpten geçen şeyler yüzünden Allah kulunu sorumlu tutmaz. Ancak Allah burada Yusuf'u bizzat istenilen fiili işlemekten korumuştur. Belki de, Yusuf'un Rabbinin burhanını görmüş olması onu esasen böyle bir fiilden menetmiştir. Ancak Tefsirimizin yazarı Nesefi merhum, bun hiç yazmayıp daha öne ifade ettikleriyle yetinseydi elbette çok daha güzel olacaktı. Bak. Nesefi'nin, 32. ayet tefsirine.)

temize çıkarma gayretine düşmezdi. Bir de bunun batıl olduğunun diğer bir kanıtı da ayetin şimdi ele alacağımız bu kısmıdır. Yüce Allah şöyle buyuruyor:

«كَذٰلِكَ لِنَصْرِفَ عَنْهُ السُّوٓءَ وَالْفَحْشَٓاءَ» **"İşte böylece biz, kötülük ve fuhşu ondan uzaklaştırmak için delilimizi gösterdik."** Evet eğer Yusuf yorumlandığı gibi bir fiilin içinde olsaydı, ondan kötülük uzaklaştırılmazdı. **Keza:**

«ذٰلِكَ لِيَعْلَمَ اَنّ۪ي لَمْ اَخُنْهُ بِالْغَيْبِ» **"Bu, azizin yokluğunda ona hainlik etmediğimi herkesin bilmesi içindir."** Kavli de bunu kanıtıdır. Eğer yorumda ele alındığı gibi olmuş olsaydı, Azizin yokluğunda da ona mutlaka ihanet ederdi. Nitekim, «مَا عَلِمْنَا عَلَيْهِ مِنْ سُوٓءٍ» **"Allah için, biz ondan hiçbir kötülük görmedik,"** ile «اَلْاٰنَ حَصْحَصَ الْحَقُّۘ اَنَا۬ رَاوَدْتُهُ عَنْ نَفْسِه۪ وَاِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِق۪ينَ» **"Şimdi gerçek ortaya çıktı. Ben onun nefsinden murat almak istemiştim. Şüphesiz ki o doğru söyleyenlerdendir." (Yusuf, 51)** kavilleri de bunun delilidir. Yorumda anlatılan gibi değildir. Çünkü eğer yorumda söylendiği gibi olmuş olsaydı mutlaka Yûsuf'un bu fiilinden tevbe ettiğinden ve mağfiret dilediğinden de söz ederdi. Nitekim Adem, Nuh, Yunus ve Davud -Allah'ın selamı hepsini üzerine olsun- durumlarında görüldüğü gibi burada da olurdu. Kaldı ki yüce Allah onu ihlaslı bir kimse diye adlandırmıştır. Bu da kesinlikle bilinmektedir ki, Hz. Yûsuf bu ihlaslı olma makamında sebat etmiş ve bunu hep sürdürmüştür. O nefsiyle ulül azam olan kimselerin gösterdiği gayret, çaba ve cihat misali cihad etmiştir. Haramlıkla ilgili delillere bakıldığında bu gerçek ortadadır. Öyle ki Hz. Yusuf, Allah tarafından senâ ve övgüye layık görülmüş ve buna hak kazanmıştır.

« كَذٰلِكَ » kavlindeki "**kef**" harfi, mahallen mansubtur. Yani, "Tıpkı burada tespit ettiğimiz gibi, biz bunu tespit etmişizdir" demektir. Ya da bu, mahallen merfudur, bu durumda da mana şöyledir: "Durum işte tıpkı bunun gibidir."

« اِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُخْلَص۪ينَ » **"Şüphesiz o ihlâslı kullarımızdandı."** Medine ve Kufe kıraat okulları mensupları Kur'an'ın her yerinde geçen,

« الْمُخْلَصِينَ » kelimesini lam harfinin fethasiyle hep, « الْمُخْلَصِينَ » olarak okumuşlardır. Yani; "Kendisine karşı itaatkar olmaları sebebiyle Allah'ın kendilerini kurtardığı, ihlas sahibi kıldığı kimseler" demektir. Bu okula mensup olanların dışındakiler ise bu kelimeyi, esreli olarak, « الْمُخْلِصِينَ » diye okumuşlardır. Yani, "Allah için dinlerinde samimi ve dürüst olanlar" demektir.

« مِنْ عِبَادِنَا » **"Kullarımızdan"** kavlinin manası, "kullarımızdan bir kısmını, bazısını" demektir. Yani o da kurtulan, ihlas sahibi kimselerden ihlaslı olan bir kimsedir, demektir.

٢٥- ﴿وَاسْتَبَقَا الْبَابَ وَقَدَّتْ قَمِيصَهُ مِنْ دُبُرٍ وَاَلْفَيَا سَيِّدَهَا لَدَى الْبَابِ قَالَتْ مَا جَزَآءُ مَنْ اَرَادَ بِاَهْلِكَ سُوٓءًا اِلَّآ اَنْ يُسْجَنَ اَوْ عَذَابٌ اَلِيمٌ﴾

25. İkisi de kapıya doğru koştular. Kadın onun gömleğini arkadan yırttı. Kapının yanında onun kocasına rastladılar. Kadın dedi ki: Senin ailene kötülük etmek isteyenin cezası, zindana atılmaktan veya elem verici bir işkenceden başka ne olabilir!

« وَاسْتَبَقَا الْبَابَ » **"İkisi de kapıya doğru koştular."** Kadın da Hz. Yûsuf da kapıya doğru koştular. Ancak kadının koşması, Yusuf'a karşı amaçladığı arzusunu elde etmek, Yûsuf'un koşuşu ise kadından kaçıp kurtulmak içindi. Burada cer edatı hazfedilip, fiil doğrudan sonraki kelime ile birleştirilmiştir. Bu tıpkı, A' raf 155.

« وَاخْتَارَ مُوسَى قَوْمَهُ » ayetinde olduğu gibidir.

Yahut da, « اسْتَبَقَا » kelimesine, « ابْتَدَرَا » manasını tazmin ede-rek değerlendirmişlerdir. Yani Yusuf (a.s) ondan kaçtı ve hızlanarak dışarı çıkmak isteğiyle kapıya doğru hızla koştu. Kadın da onu peşinden hızlıca koşarak Yusuf'un kaçıp dışarı çıkmasını önlemeye çalıştı. Daha önce geçen, « وَغَلَّقَتِ الْأَبْوَابَ » **"kapıları iyice kapattı"** bu ayette, kapı ifadesi çoğul gelmiş ise de burada tekil olarak geçmiş olmasının nedeni, dışarıya çıkış için kullanılan kapıdan söz edilmesi sebebiyledir. Hz. Yusuf kaç-

maya başlayınca, dışarı çıkıp kurtulması için kilidin askıları dağılmaya ve düşmeye başladı.

« وَقَدَّتْ قَمِيصَهُ مِنْ دُبُرٍ » **"Kadın onun gömleğini arkadan yırttı."** Kadın Hz. Yûsuf'un peşinden koşarak onu gömleğinden tutup kendine çekti ve gömleğini yırttı. Yani Hz. Yûsuf ondan kaçıp kurtulmak için kapıya doğru koştuğunda o da çıkmasını önlemek için peşinden koşturup arkasından yakalayınca gömleğini yırttı.

« وَأَلْفَيَا سَيِّدَهَا لَدَى الْبَابِ » **"Kapının yanında onun kocasına rastladılar."** Bu sırada kadının kocası kıtfir'le, o içeri girerken karşılaştılar. Kadın karşısında kocasını görünce, kocasının yanındaki konumunu korumak ve kendisini temize çıkarmak, kocasının kendisi hakkında şüpheye düşmemesi için hemen bir hileye başvurdu. Bu arada Yûsuf'un da kendisinin bu tuzağından korkmasını umarak gizlice ondan istediğini elde etmek ve hilesinden kurtulamayacağını sağlamak için Yûsuf'a şöyle bir gözdağı verdi:

« قَالَتْ مَا جَزَآءُ مَنْ أَرَادَ بِأَهْلِكَ سُوٓءًا إِلَّآ أَنْ يُسْجَنَ أَوْ عَذَابٌ أَلِيمٌ »

"Kadın dedi ki: Senin ailene kötülük etmek isteyenin cezası, zindana atılmaktan veya elem verici bir işkenceden başka ne olabilir!" Bu kısmın başında bulunan « مَا » nafiyedir yani olumsuzluk manasınadır. Yani "Onun cezası hapse atılmaktan veya acıklı bir azaptan başkası değildir." Burada konu edilen acıklı azap ise, kamçı ile dövmek demektir. Ancak kadın burada açık bir ifade ile Hz. Yûsuf'un kendisine kötülük etmek istediğini söylememiştir. Çünkü kadın burada genel bir ifade ile, "Ailene şöyle ve şöyle göz dikenlerin cezası şudur" gibisinden bir ifadeye yer vermektedir. Yani, "Senin ailene kötülük etmek isteyen kim olursa olsun, o kişinin cezası ya hapse atılmaktır veya kırbaçlamak suretiyle azap vermektir." Çünkü böyle bir genel ifade ile meseleyi ortaya atmak, Yûsuf'u korutma maksadına çok daha uygun düşmektedir.

Kadın böyle bir konuşma ile açıkça Hz. Yûsuf'u hapse attırmak veya onu kamçılatmak, kırbaç cezasına çarptırmak gibi bir ceza durumuyla karşı karşıya bırakınca, artık bunun üzerine Hz. Yûsuf'un kendisini savunması vacip yani gerekli hale geldi. İşte bunun üzerine Hz. Yûsuf da gerçeği olduğu gibi şöyle anlattı:

٢٦- ﴿ قَالَ هِيَ رَاوَدَتْنِي عَنْ نَفْسِي وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِنْ أَهْلِهَا إِنْ كَانَ قَمِيصُهُ قُدَّ مِنْ قُبُلٍ فَصَدَقَتْ وَهُوَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴾

26. Yûsuf: "Asıl kendisi benim nefsimden murat almak istedi" dedi. Kadının akrabasından biri şöyle şahitlik etti: "Eğer Yûsuf'un gömleği önden yırtılmışsa, kadın doğru söylemiştir, bu ise yalancılardandır."

« قَالَ هِيَ رَاوَدَتْنِي عَنْ نَفْسِي » **"Yûsuf: 'Asıl kendisi benim nefsimden murat almak istedi' dedi."** Eğer kadın böyle bir yola başvurmasaydı, Hz. Yûsuf onun aleyhinde olan bu durumu gizleyecek ve onu rezil ve rüsvay etmeyecekti.

« وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِنْ أَهْلِهَا » **"Kadının akrabasından biri şöyle şahitlik etti:"** Tanıklıkta bulunan bu kişi kadının amcası oğlu idi. Yüce Allah, tanıklıkta bulunması veya şahitliği kadının en yakın akrabasının dilinden böyle bir ifadenin söylenmiş olması, kadının aleyhinde olması açısından çok daha etkin bir tanıklık ve daha güçlü bir kanıt olmaktadır. Bu, aynı zamanda Hz. Yûsuf'un da gayet temiz olduğuna ve bu işle asla ilgisi bulunmadığına daha iyi bir delildir. Bir yoruma göre şahitlik yapan kişi kadının dayısının oğlu imiş ve şahitlik yaptığı sırada henüz beşikte bulunan bir bebek imiş. Şahitlikte bulunan kimsenin sözü "Şehadet" olarak isimlendirilmiştir. Çünkü bu kişi, Hz. Yûsuf'un sözünün doğruluğunu tespit eden ve kadının da söylediklerinin yalan ve iftira olduğunu kanıtlayan manada bir şahitlik görevini yerine getirmiştir.

« إِنْ كَانَ قَمِيصُهُ قُدَّ مِنْ قُبُلٍ فَصَدَقَتْ وَهُوَ مِنَ الْكَاذِبِينَ » **"Eğer Yûsuf'un gömleği önden yırtılmışsa, kadın doğru söylemiştir, bu ise yalancılardandır."** Bu, "Bir şahit şahitlik ederek dedi ki: "Eğer gömleği..." takdirindedir.

٢٧- ﴿ وَإِنْ كَانَ قَمِيصُهُ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ فَكَذَبَتْ وَهُوَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴾

27. "Eğer gömleği arkadan yırtılmışsa, kadın yalan söylemiştir. Bu ise doğru söyleyenlerdendir."

« وَإِنْ كَانَ قَمِيصُهُ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ فَكَذَبَتْ وَهُوَ مِنَ الصَّادِقِينَ » **"Eğer Yûsuf'un gömleği arkadan yırtılmışsa, kadın yalan söylemiştir. Bu ise doğru söyleyenlerdendir."** Bunun takdiri de şöyledir:

« وَشَهِدَ شَاهِدٌ إِنْ كَانَ قَمِيصُهُ » **Mana şöyledir: "Bir şahit şahitlik etti de, dedi ki eğer Yûsuf'un gömleği..."** Burada şu noktaya dikkat çekiliyor, eğer Yûsuf'un gömleği önden yırtılmış ise, kadın bu takdirde doğru söylemektedir. Çünkü kadın k koşup kaçarken, Yusuf arkasından onu yakalamak için koşuyor ve onu yakalayınca kadın da hemen kendisi savunmak için Yusuf'un gömleğini önden yakalayıp kendisini savunurken yırtıyor, demektir. Çünkü Yûsuf kadının üzerine doğru atılırken o da kendisini savunmak için Yûsuf'un gömleğini önden parçalamış oluyor anlamındadır.

« قُبُلٍ » ve « دُبُرٍ » nekre olarak gelmesi ise, Bunun manasının bir bakımdan ona: "**ön**" diğer bir bakımdan da ona: "**arka**" denmesi sebebiyledir. Bir de istikbal manasında olan, « إِنْ » edatı ile bir mazi fiil olan « كَانَ » fiilinin beraber gelmemeleri gerekirken her ikisinin birlikte bir arada gelmiş olmasına gelince, mananın şöyle olması sebebiyledir: "Eğer Yusuf'un gömleğinin önden yırtıldığı görülürse.."

۲۸- ﴿فَلَمَّا رَاٰ قَمِيصَهُ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ قَالَ إِنَّهُ مِنْ كَيْدِكُنَّ إِنَّ كَيْدَكُنَّ عَظِيمٌ﴾

28. Kocası, Yûsuf'un gömleğinin arkadan yırtılmış olduğunu görünce, kadına dedi ki: "Şüphesiz bu, sizin tuzağınızdır. Sizin tuzağınız gerçekten büyüktür."

« فَلَمَّا رَاٰ قَمِيصَهُ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ » **"Kocası Yusuf'un gömleğinin arkadan yırtılmış olduğunu görünce,"** Yûsuf'un suçsuz ve temiz olduğunu, doğru söylediğini ve kansının da yalan konuştuğunu öğrenmiş oldu.

« قَالَ إِنَّهُ » **"Kadına dedi ki: "Şüphesiz bu,"** « مَا جَزَاءُ مَنْ أَرَادَ بِأَهْلِكَ سُوءًا » **"Senin ailene kötülük etmek isteyenin cezası,"** sözün ya-

hut da erkekleri elde etmek için başvurulan bu iş, « مِنْ كَيْدِكُنَّ » **"Sizin tuzağınızdır."** Bu hitap hem bu kadına ve hem de genel mânada benzer durumda olan bütün kadınlaradır.

« إِنَّ كَيْدَكُنَّ عَظِيمٌ » **"Sizin tuzağınız gerçekten büyüktür."** Çünkü kadınlar hile ve tuzak kurmada çok daha becerili ve daha bir kandırıcıdırlar, hile ve tuzak kurmada en önde olduklarından onların üstünde hile ve tuzak kuran azdır. İşte onlar bu tür fentleri sayesinde hep erkekleri yenerler. Özellikle de saraylarda oturanlar, sakin sakin evlerinde oturuyormuş gibi gözükenler bunlardandır. Başkalarında görülemeyen tehlikeler hep bu tip kadınlarda olur.

Bilginlerden biri der ki: "Kadınlardan korktuğum kadar şeytandan korkmam. Çünkü yüce Allah şeytan hakkında; **"Şüphesiz şeytanın kurduğu tuzak zayıftır/yıkılmaya mahkûmdur."**(Nisa,76) buyururken, kadınlar hakkında ise;

« إِنَّ كَيْدَكُنَّ عَظِيمٌ » **"Sizin tuzağınız gerçekten büyüktür"** buyurmuştur."

٢٩- ﴿يُوسُفُ أَعْرِضْ عَنْ هٰذَا وَاسْتَغْفِرِي لِذَنْبِكِ إِنَّكِ كُنْتِ مِنَ الْخَاطِئِينَ﴾

29. "Ey Yûsuf! Sen bu olanları söylemekten vazgeç! Ey kadın! Sen de günahının affını dile! Çünkü sen günahkârlardan oldun"

« يُوسُفُ » **"'Ey Yûsuf!"** Burada ünlem edatı hazfolunmuştur. Çünkü münada yani ünlenen yakındır, karşısındadır. Söylenileni de anlamaktadır. Burada aynı zamanda kadının kocasının Yûsuf'a yaklaşımı ve durumun nezaketi de ele alınarak bir durum sergilenmektedir. Çünkü koca şöyle devam ediyor:

« أَعْرِضْ عَنْ هٰذَا » **"Sen bu olanları söylemekten vazgeç!"** Bu şeyden, bu işten vazgeç ve onu gizli tut, kimseye bundan söz etme! Sonra da eşi Raiyl'e seslenerek dedi ki:

«وَاسْتَغْفِرِى لِذَنْبِكِ إِنَّكِ كُنْتِ مِنَ الْخَاطِئِينَ» **"Ey kadın! Sen de günahının affını dile! Çünkü sen günahkârlardan oldun"** Çünkü sen, bilerek haddini aşan ve bile bile hatalı olarak davranan kimselerdensin.

Bir kimse bilerek kasten bir suç işlerse, onun için, "**Hatie**" kelimesi kullanılır. Ayette bu müzekker yani eril kelime ile, «الْخَاطِئِينَ» diye geçti. Bunun nedeni kadınlara karşı daha çok erkekler bu tür şeylerde baskın gelmeleri sebebiyle bu kelime zikredilmiştir.

Kadının kocası Aziz ise, halim ve yumuşak huylu biri olması yanında aynı zamanda, aşırı derecede kıskanç olmayan bir kimse idi. Çünkü görüldüğü gibi sadece konuştukları ile yetinmiştir.

30. – 35. ÂYETLER

وَقَالَ نِسْوَةٌ فِي الْمَدِينَةِ امْرَأَتُ الْعَزِيزِ تُرَاوِدُ فَتَيٰهَا عَنْ نَفْسِهِ ج
قَدْ شَغَفَهَا حُبًّا إِنَّا لَنَرٰيهَا فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٣٠﴾ فَلَمَّا سَمِعَتْ
بِمَكْرِهِنَّ أَرْسَلَتْ إِلَيْهِنَّ وَأَعْتَدَتْ لَهُنَّ مُتَّكَأً وَآتَتْ كُلَّ وَاحِدَةٍ
مِنْهُنَّ سِكِّينًا وَقَالَتِ اخْرُجْ عَلَيْهِنَّ ج فَلَمَّا رَأَيْنَهُ أَكْبَرْنَهُ وَقَطَّعْنَ
أَيْدِيَهُنَّ وَقُلْنَ حَاشَ لِلّٰهِ مَا هٰذَا بَشَرًا ط إِنْ هٰذَا إِلَّا مَلَكٌ كَرِيمٌ ﴿٣١﴾
قَالَتْ فَذٰلِكُنَّ الَّذِي لُمْتُنَّنِي فِيهِ ط وَلَقَدْ رَاوَدْتُهُ عَنْ نَفْسِهِ
فَاسْتَعْصَمَ ط وَلَئِنْ لَمْ يَفْعَلْ مَا آمُرُهُ لَيُسْجَنَنَّ وَلَيَكُونًا مِنَ
الصَّاغِرِينَ ﴿٣٢﴾ قَالَ رَبِّ السِّجْنُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا يَدْعُونَنِي إِلَيْهِ ج
وَإِلَّا تَصْرِفْ عَنِّي كَيْدَهُنَّ أَصْبُ إِلَيْهِنَّ وَأَكُنْ مِنَ الْجَاهِلِينَ ﴿٣٣﴾
فَاسْتَجَابَ لَهُ رَبُّهُ فَصَرَفَ عَنْهُ كَيْدَهُنَّ ط إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ
﴿٣٤﴾ ثُمَّ بَدَا لَهُمْ مِنْ بَعْدِ مَا رَأَوُا الْآيَاتِ لَيَسْجُنُنَّهُ حَتّٰى حِينٍ ﴿٣٥﴾

Meâli

30. Şehirdeki bazı kadınlar dediler ki: Azizin karısı, delikanlısının nefsinden murat almak istiyormuş; Yûsuf'un sevdası onun kalbine işlemiş! Biz onu gerçekten açık bir sapıklık içinde görüyoruz.

31. Kadın, onların dedikodusunu duyunca, onlara dâvetçi gönderdi; onlar için dayanacak yastıklar hazırladı. Her birine bir bıçak verdi. Kadınlar meyveleri soyarken Yûsuf'a: "Çık karşılarına!" dedi. Kadınlar onu

görünce, onun büyüklüğünü anladılar. Şaşkınlıklarından ellerini kestiler ve dediler ki: Hâşâ Allah'ı tenzih ederiz! Bu bir beşer değil... Bu ancak üstün bir melektir!

32. Kadın dedi ki: İşte hakkında beni kınadığınız şahıs budur. Ben onun nefsinden murat almak istedim. Fakat o, bundan şiddetle sakındı. Andolsun, eğer o kendisine emredeceğimi yapmazsa mutlaka zindana atılacak ve elbette sürünenlerden olacaktır!

33. Yusuf dedi ki: "Rabbim! Bana zindan, bunların benden istediklerinden daha iyidir! Eğer onların hilelerini benden çevirmezsen, onlara meyleder ve cahillerden olurum!"

34. Rabbi onun duasını kabul etti ve onların hilesini uzaklaştırdı. Çünkü O çok iyi işiten, pek iyi bilendir.

35. Sonunda aziz ve arkadaşları kesin delilleri görmelerine rağmen halkın dedikodusunu kesmek için yine de onu bir zamana kadar mutlaka zindana atmaları kendilerine uygun göründü.

Tefsiri

٣٠- ﴿وَقَالَ نِسْوَةٌ فِى الْمَدِينَةِ امْرَاَتُ الْعَزِيزِ تُرَاوِدُ فَتٰيهَا عَنْ نَفْسِهِ قَدْ شَغَفَهَا حُبًّا اِنَّا لَنَرٰيهَا فِى ضَلَالٍ مُبِينٍ﴾

30. Şehirdeki bazı kadınlar dediler ki: Azizin karısı, delikanlısının nefsinden murat almak istiyormuş; Yûsuf'un sevdası onun kalbine işlemiş! Biz onu gerçekten açık bir sapıklık içinde görüyoruz.

« وَقَالَ نِسْوَةٌ فِى الْمَدِينَةِ » **"Şehirdeki bazı kadınlar dediler ki:"** Kadınlardan bir takımı... Bunlar beş kadın idiler. Biri su görevlisinin, biri fırıncının, biri at ve hayvan sorumlusunun, biri hapishane baş sorumlusunun ve biri de muhafızın hanımı idi.

« نِسْوَةٌ » kelimesi, « الْمَرْأَةُ » kelimesinin çoğulunun müfret ismidir ve bunun müennesliği gayri hakikidir yani hakiki müennes değildir. İşte bunun içindir ki, « قَالَتْ » demedi. Bu kelimenin dil açısından iki türlü

okuyuşu bulunmaktadır. Bir okuyuşu **nun** harfinin kesriyledir, diğer bir okuyuşu ise **nun** harfinin zammıyladır.

« امْرَأَتُ الْعَزِيزِ » **"Azizin karısı,"** Kadınlar bu ifadeleriyle kadının kocası Kıtfir'i demek istiyorlar. Aziz, Arap dilinde kral demektir.

« تُرَاوِدُ فَتٰيهَا عَنْ نَفْسِه » **"Delikanlısının nefsinden murat almak istiyormuş;"** kölesinden. Yani şehevi isteğini tatmin için kadın Yûsuf'tan beraberlik istemiştir. Ayrıca kölem ve cariyem manasında olmak üzere, **"Fetaye** ve **Fetati"** kelimeleri söylenir.

«قَدْ شَغَفَهَا حُبًّا» **"Yûsuf'un sevdası onun kalbine işlemiş!"** Burada «حُبًّا» kelimesi temyizdir. Yani Yûsuf'un sevgisi ve aşkı onun gönlünün derinliklerine işlemiş, ciğerinde yer etmiştir. Yani Yusuf'ün sevgisi ve aşkı onun aklını öylesine başından almıştı ki, kalbini geçerek ta gönlünün ve ciğerini içine işlemiştir. **Şiğaf** kelimesi: Kalbin örtüsü ve perdesi, zarı demektir. Ya da öylesine ince bir deri yani zardır ki buna kalbin dili diye de ad verilir.

« اِنَّا لَنَرٰيهَا فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ » **"Biz onu gerçekten açık bir sapıklık içinde görüyoruz."** Apaçık bir yanlışta, doğru olan yolun çok uzağında görüyoruz.

٣١- ﴿ فَلَمَّا سَمِعَتْ بِمَكْرِهِنَّ اَرْسَلَتْ اِلَيْهِنَّ وَاَعْتَدَتْ لَهُنَّ مُتَّكَاً وَاٰتَتْ كُلَّ وَاحِدَةٍ مِنْهُنَّ سِكّ۪ينًا وَقَالَتِ اخْرُجْ عَلَيْهِنَّ فَلَمَّا رَاَيْنَهُٓ اَكْبَرْنَهُ وَقَطَّعْنَ اَيْدِيَهُنَّ وَقُلْنَ حَاشَ لِلّٰهِ مَا هٰذَا بَشَرًاۜ اِنْ هٰذَٓا اِلَّا مَلَكٌ كَر۪يمٌ ﴾

31. Kadın, onların dedikodusunu duyunca, onlara dâvetçi gönderdi; onlar için dayanacak yastıklar hazırladı. Her birine bir bıçak verdi. Kadınlar meyveleri soyarken Yûsuf'a: "Çık karşılarına!" dedi. Kadınlar onu görünce, onun büyüklüğünü anladılar. Şaşkınlıklarından ellerini kestiler ve dediler ki: Hâşâ Allah'ı tenzih ederiz! Bu bir beşer değil... Bu ancak üstün bir melektir!

« فَلَمَّا سَمِعَتْ بِمَكْرِهِنَّ » **"Kadın, onların dedikodusunu duyunca,"** Yani Kralın karısı Raiyl, kadınlar tarafından çekiştirilip hakkında

dedi kodu yapıldığını duyunca. Çünkü kadınlar kendisi hakkında, Kralın karısı Raiyl, Kenan diyarından gelen kölesine aşık olmuş ve onun için kara sevdaya tutulmuş da, bundan dolayı ona karşı öfke dolmuş gibisinden laflar ediyorlardı. İşte o bunları duyunca.. Burada, "**İğtiyap**" yani gıybette bulunma, dedi kodu yapma, "**tuzak**" kelimesiyle isimlendirildi, ifade olundu. Çünkü bu da kişinin arkasından ve gizli olarak, ilgili şahıs orada olmaksızın yapılmaktadır. Nitekim birine tuzak kuran kişi de aynen böyle gizli davranarak, ilgili kişiden habersizce tuzağını kurar. Bir yoruma göre Kralın karısı hakkında dedi kodu yapan kadınları sırdaşı kabul etmiş ve içini onlara açarak, onlardan bunu gizlemelerini istemiştir. Fakat onlar da kadının aleyhinde olmak üzere sırrını açığa vurmuşlardır.

«أَرْسَلَتْ إِلَيْهِنَّ». "**Onlara dâvetçi gönderdi;**" Bunun üzerine kadın da onları evine davet etti. Anlatıldığına göre kadın, kırk tane kadını evine davet eder ve bu davet edilenler arasında dedi koduyu yapan o beş kadın da bulunmaktadır.

« وَأَعْتَدَتْ لَهُنَّ مُتَّكَأً » "**Onlar için dayanacak yastıklar hazırladı.**" Hazırladı, sağladı. Kelime iftial babındandır ve kök olarak da, "Atad" kelimesinden türemedir.

Burada geçen, « مُتَّكَأً » kelimesi, dayanılıp yaslanılacak yastıklar demektir. Böyle bir hazırlıktan kasıt ise ki bu, arkalarını yastıklara yaslanmış olarak ve ellerinde de bıçaklar olduğu halde oturma hâlidir, işte karşılarına Yusuf çıkınca, onun durumu karşısında dehşete kapılsınlar da, böylece kendilerinden geçsinler ve bu arada elleri birbiri üzerine düşüp bıçakların keskinliği sayesinde ellerini kesmiş olsunlar. Çünkü bir yere yaslanıp oturmuş olan kimse herhangi bir şey nedeniyle apışıp kalır ve kendinden geçerse, elleri birbiri üzerine düşer.

« وَآتَتْ كُلَّ وَاحِدَةٍ مِنْهُنَّ سِكِّينًا » "**Her birine bir bıçak verdi.**" Çünkü o dönemde insanlar tıpkı yabancılar yani Arap olmayanlar gibi bıçakla yiyeceklerini yerlerdi.

«وَقَالَتِ اخْرُجْ عَلَيْهِنَّ» "**Kadınlar meyveleri soyarken Yûsuf'a: 'Çık karşılarına!' dedi.**" Kıraat imamlarından Basra okuluna, Asım ve Hamza'ya göre "T" harfinin kesriyle, diğer imamlara göre ise "T" harfinin zammıyladır.

« فَلَمَّا رَأَيْنَهُ أَكْبَرْنَهُ » **"Kadınlar onu görünce, onun büyüklüğünü anladılar."** Ne kadar önemli biri olduğunu anladılar. Bu parlak güzellik ve dehşet verici, göz kamaştırıcı cemalin karşısında hepsi de kendilerinden geçtiler, şaşırıp donakaldılar. Çünkü Yûsuf'un diğer insanlara göre güzelliği adeta ayın ondördündeki dolunayın diğer yıldızlara olan üstünlüğü gibiydi. Hatta Yûsuf Mısır sokaklarında yürürken yüzünün parlaklığı ve ışıması duvarlara yansırdı. Hz. Yusuf, Rabbi Hz. Adem'i yarattığı gündeki güzellik gibi güzelliği onunkine benziyordu. Bir yoruma göre de Hz. Yûsuf güzelliğini ninesi Sare'den veraset yoluyla elde etmiştir yani onun güzelliği torununa geçmiştir. Bir yoruma göre ise, « أَكْبَرْنَ » kelimesi, **Hidna**" yani hayız gördüler anlamındadır. Bu kelimenin sonunda bulunan"**He**" harfi de sekt yani durmak içindir. Çünkü bu, herhangi bir mefule müteaddi olamaz. Yani meful almaz. Esasen bunun anlamı, büyüme çağına ermek demektir. Çünkü kadın hayız halini görmeye yani aybaşı olmaya başladığı andan itibaren çocukluk çağından çıkıp artık erginlik çağına ermiş olmaktadır.

Sanki Ebuttıyb Mütenebbi de şu sözünü bu tefsirden almış gibidir:

"خَفِ اللهَ واسْتُرْ ذَا الجمالَ بِبُرْقُعٍ فَإِنْ لُحْتَ حَاضَتْ فِي الخُدُورِ العَوَاتِقُ"

Manası şöyledir: *"Ey güzel! Allah'tan kork da yüzündeki bu güzelliği bir örtüyle kapat ki kimse sapıtmasın. Eğer gösterirsen güzelliğini, örtülerine bürünmüş temiz kadınlar bile sende gördükleri güzellik nedeniyle hayız görürler yani şaşırırlar-yoldan çıkarlar."*

« وَقَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ » **"Şaşkınlıklarından ellerini kestiler"** Ellerini yaraladılar. Örneğin, "Et kesiyordum, bu sırada elimi kestim" dediğinde, bununla elimi yaraladım, demek istemiş olursun gibi. Yani kadınlar ellerinde bulunan yiyecek maddelerini keserlerken, Hz. Yusuf'u görür görmez dehşete kapılırlar ve onun güzelliği karşısında ellerini yaralarlar.

« وَقُلْنَ حَاشَ لِلّٰهِ » **"Ve dediler ki: Haşa! Allah'ı tenzih ederiz!"**

Burada, « حَاشَ » kelimesi tenzih manasını ifade eder ve istisna anlamı taşır. Örneğin, "**Esael kavmu Haşa Zeydin**" gibi. Bu da cer edatlarından bir edattır. Burada tenzih ve temize çıkarma anlamında kullanıldı. Çünkü,

« حَاشَ لِلّٰهِ » kavlinin manası, Allah her türlü eksiklikten beri ve uzaktır, münezzehtir. Ona acizlik asla isnat olunamaz.

Kıraat imamlarından Ebu Amr, « حَاشَ لِلّٰهِ » olarak okumuştur ki bu senin, **"Sukya leke"** ifadene benzer bir ifadedir. Sanki, **"Beraatun"** aklanmıştır, temize çıkmıştır, der gibi. Sonra da, « لِلّٰهِ » diye söyledi ki, kimin temize çıkardığını, akladığını böylece açıklamış oldu. Ebu Amr dışında kalan kıraat imamları ise bunu,« حَاشَ لِلّٰهِ » olarak, kelimenin sonunda yer alan elif harfini kaldırarak yani hazfederek okumuşlardır. Mana şöyledir: Acizlik nitelemelerinden Allah'ı tenzih eder, beri kılarız. Allah'ın bunun gibi bir güzelliğe sahip birini yaratmasından dolayı, Onun kudreti karşısında şaşkınlıklarını böylece dile getirmiş oldular.

« مَا هٰذَا بَشَرًا إِنْ هٰذَا إِلَّا مَلَكٌ كَرِيمٌ » **"Bu bir beşer değil... Bu ancak üstün bir melektir!"** Şaşırtıcı ve gördükleri harikulade güzellik karşısında, kadınlar onun bir beşer, bir insan olamayacağını söylediler ve bu olsa olsa ancak bir melektir, diyerek, ona melekliği yakıştırdılar. Nitekim insan oğlu doğal olarak nasıl ki şeytandan daha kötü ve daha fena bir varlık olmadığı kanaatine vardıkları gibi meleklerden daha güzel bir varlık olamayacağı kesin kanaatine sahip oldular.

٣٢- ﴿ قَالَتْ فَذٰلِكُنَّ الَّذ۪ى لُمْتُنَّن۪ى ف۪يهِ وَلَقَدْ رَاوَدْتُهُ عَنْ نَفْسِه۪ فَاسْتَعْصَمَ وَلَئِنْ لَمْ يَفْعَلْ مَٓا اٰمُرُهُ لَيُسْجَنَنَّ وَلَيَكُونًا مِنَ الصَّاغِر۪ينَ ﴾

32. Kadın dedi ki: İşte hakkında beni kınadığınız şahıs budur. Ben onun nefsinden murat almak istedim. Fakat o, bundan şiddetle sakındı. Andolsun, eğer o kendisine emredeceğimi yapmazsa mutlaka zindana atılacak ve elbette sürünenlerden olacaktır!

« قَالَتْ فَذٰلِكُنَّ الَّذ۪ى لُمْتُنَّن۪ى ف۪يهِ » **"Kadın dedi ki: İşte hakkında beni kınadığınız şahıs budur."** Azizin yani kralın karısı dedi ki: "İşte sizin kendi kendinize hayal ettiğiniz ve bu nasıl biridir diye geçirdiğiniz ve sonra da durmadan hakkında beni kınayıp çekiştirdiğiniz Kenanlı köle, genç ya da delikanlı budur." Yani kadın şöyle demek istiyordu: "Sizler onu gerçek bir anlamda değerlendirip tasavvur edemediniz, düşüne-

mediniz. Eğer gerçekten değerlendirmiş olsaydınız, bu yüzden düştüğüm konum yüzünden beni kınamaya asla kalkışmaz ve beni mazur görürdünüz."

« وَلَقَدْ رَاوَدْتُهُ عَنْ نَفْسِهِ فَاسْتَعْصَمَ » **"Ben onun nefsinden murat almak istedim. Fakat o, bundan şiddetle sakındı." İsti'sam**: Mübalağa manası ifade eden bir fiildir. Apaçık kaçınma ve uzak durma, şiddetli kaçınıp sakınma manasına gelir. Sanki o bir koruma altındadır ve buna rağmen daha fazla korunma ve sakınma gayreti içine giriyor ve bunu istiyor, demektir. İşte bu, bazı kimselerin **"Hemm"** ve **"Burhan"** kelimelerini açıkladıkları veya yorumladıkları gibi ileri sürdükleri şeylerden Hz. Yusuf (a.s)'un beri ve uzak olduğunun çok açık ve net bir ifadesidir. Daha sonra kadınlar Yusuf'a: "Hanımefendine itaat et" dediler. Kralın karısı Raiyl de dedi ki:

« وَلَئِنْ لَمْ يَفْعَلْ مَا اٰمُرُهُ » **"Andolsun, eğer o kendisine emredeceğimi yapmazsa"** Buradaki zamir, « مَا » harfine râcidir ve bu da ilgi zamiridir yani mevsuledir. Mana ise şöyle olmaktadır:

« مَا اٰمُرُهُ » "Ona emrettiğim şeyi.." Burada cer edatı hazfedilmiştir. Tıpkı, « اَمَرْتُكَ الْخَيْرَ » cümlesinde olduğu gibi. Yahut da « مَا » mastariyedir. Zamir de Yûsuf'a râcidir. Yani; "Ona olan emrimi eğer yerine getirmezse" yani "emrimin gereğini yapmaz ve icabına bakmazsa" demektir.

« لَيُسْجَنَنَّ » **"Mutlaka zindana atılacak"** Kesinlikle tutuklanıp hapse atılacaktır.

« وَلَيَكُونًا مِنَ الصَّاغِرِينَ » **"ve elbette sürünenlerden olacaktır!"** Nasıl ki o kalbimi çaldıysa, benden nasıl kaçtıysa ve onun ayrılığı sebebiyle kanımı akıttıysa -ciğerlerime kan damlatmışsa o da mutlaka hırsızlarla, kan dökenlerle ve kaçkınlarla beraber kalacaktır. Yusuf o hapishanede asla rahat yüzü göremeyecek, alıştığı gibi güzel ve hoş yiyecek ve içeceklerden, uykulardan mahrum kalacaktır. Çünkü o da burada beni her şeyden ve zevkten yoksun kıldı. Kim benim gibisine ipekler içerisinde

konforlu yataklarda bir prens gibi yaşamaya rıza göstermezse, o çullar içerisinde hasır yatak üzerinde hasret içerisinde kıvransın dursun.

« وَلَيَكُونًا » kelimesinde bulunan elif harfi, tekit manasında olan şeddesiz yani **nuni** hafife yerine gelmiştir.

Hz. Yusuf kadınlarının tehditlerini duyunca onlara karşı:

٣٣- ﴿قَالَ رَبِّ السِّجْنُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا يَدْعُونَنِي إِلَيْهِ وَإِلَّا تَصْرِفْ عَنِّي كَيْدَهُنَّ أَصْبُ إِلَيْهِنَّ وَأَكُنْ مِنَ الْجَاهِلِينَ﴾

33. Yusuf dedi ki: "Rabbim! Bana zindan, bunların benden istediklerinden daha iyidir! Eğer onların hilelerini benden çevirmezsen, onlara meyleder ve cahillerden olurum!"

«قَالَ رَبِّ السِّجْنُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا يَدْعُونَنِي إِلَيْهِ» **"Yusuf dedi ki: "Rabbim! Bana zindan, bunların benden istediklerinden daha iyidir!"** Duayı onlara yöneltti. Çünkü kadınlar kendisine: "Ne olur ki, hanımının arzuşunu yerine getirsen" demişlerdi. Ya da oradaki kadınların her biri, Yusuf'u görünce ona vuruldu da onu gizlice kendisiyle beraber olmaya davet ettiler. Yusuf da bütün bu olanlar karşısında, hemen Rabbine sığındı.

« وَإِلَّا تَصْرِفْ عَنِّي كَيْدَهُنَّ » **"Eğer onların hilelerini benden çevirmezsen,"** Bu ifade Hz. Yusuf'tan, kendisini koruması için Rabbine sığınması ve yakarmasıdır. Çünkü kötüye düşebilme korkusu taşımaktadır.

« أَصْبُ إِلَيْهِنَّ » **"Onlara meyleder"** Onlara yönelebilirim.

« الصَّبْوَةُ »: Heva ve hevesi doğrultusunda hareket etmek, ona meyl etmek anlamındadır. Nitekim, "**el-Saba**" kelimesi de bu köktendir. Çünkü gönüller saba rüzgarının hoş esmesi ve güzel kokusu sebebiyle ondan haz duyarlar ve ona meylederler.

«وَأَكُنْ مِنَ الْجَاهِلِينَ» **"Ve cahillerden olurum!"** Yani ben de bildikleriyle amel etmeyenlerden olmuş olurum. Çünkü bu takdirde ilminin değerini bilmeyenlerden olmak vardır. Bu takdirde kendisi bir bilen oldu-

ğu halde bilmeyenlerle eşit bir konuma düşmüş olur. Ya da beyinsizlerden bir farkı olmaz.

Mademki, « وَاِلَّا تَصْرِفْ عَنّ۪ي كَيْدَهُنَّ » **"Eğer onların hilelerini benden çevirmezsen,"** kavli ile, kendisinden kötülüğün giderilmesi, uzaklaştırılması ve dua manası arzulanmaktadır. Bunun için şöyle demiştir:

٣٤- ﴿فَاسْتَجَابَ لَهُ رَبُّهُ فَصَرَفَ عَنْهُ كَيْدَهُنَّۜ اِنَّهُ هُوَ السَّم۪يعُ الْعَل۪يمُ﴾

34. Rabbi onun duasını kabul etti ve onların hilesini uzaklaştırdı. Çünkü O çok iyi işiten, pek iyi bilendir.

« فَاسْتَجَابَ لَهُ رَبُّهُ » **"Rabbi onun duasını kabul etti"** Allah Yusuf'un duasına icabet etti, kabul buyurdu.

« فَصَرَفَ عَنْهُ كَيْدَهُنَّ اِنَّهُ هُوَ السَّم۪يعُ الْعَل۪يمُ » **"Ve onların hilesini uzaklaştırdı. Çünkü O** -kendisine sığınanların dualarını- **çok iyi işiten,** - ve Yusuf'un da kadınların da durumlarını- **pek iyi bilendir."**

٣٥- ﴿ثُمَّ بَدَا لَهُمْ مِنْ بَعْدِ مَا رَاَوُا الْاٰيَاتِ لَيَسْجُنُنَّهُ حَتّٰى ح۪ينٍ﴾

35. Sonunda aziz ve arkadaşları kesin delilleri görmelerine rağmen halkın dedikodusunu kesmek için yine de onu bir zamana kadar mutlaka zindana atmaları kendilerine uygun göründü.

« ثُمَّ بَدَا لَهُمْ مِنْ بَعْدِ مَا رَاَوُا الْاٰيَاتِ لَيَسْجُنُنَّهُ حَتّٰى ح۪ينٍ » **"Sonunda Aziz ve arkadaşları kesin delilleri görmelerine**- örneğin gömleğin arka dan yırtılmış olması, kadınların ellerini kesmeleri, bir bebeğin şahitlikte bulunması ve bunu gibi bir çok şahit ve kanıtlara- **rağmen halkın dedikodusunu kesmek için** -söylentilerin önünü almak, o andaki mazere ti bertaraf etmek, vaziyeti kurtarmak için- **yine de onu bir zamana** -bir süreye- **kadar mutlaka zindana atmaları kendilerine uygun göründü."** Yusuf'a karşı bütün bu olanlar, kadının kocasına baskısı sonucu olmuştur. Çünkü Aziz karısının sözünden çıkamayan, sahibini her dediğine boyun eğen bir devecik idi ve bu bakımdan da dizginleri eşinin elinde bulunan bir idi. Ancak kadın da, hapse atılmanın Hz. Yusuf'u iyiden iyiye yıpratacağını, sonunda kadına boyun eğip ona teslim olacağını bekliyordu. Ya da gözlerin hep onun üzerine odaklanacağından ve onun

hakkında olabilecekleri kendince bir takım kuşkulara kapıldığından dolayı korktu. Bütün bunlar onun halktan utanmasına ve sonuçta umutsuzluğa kapılmasına vardırıyordu. İşte böyle bir durumda onu bütünüyle kaybetmek korkusunu taşımaktansa, onun hapishane duvarları arkasında tutuklu kalmasını rıza gösteriyordu ki. Onu hiç görememektense bari onunla ilgili olarak alacağı haberlerle avunsun, gönlü şifa bulsun istiyordu. Çünkü onu görmekten yasaklanmıştı. Sanki kadın böylece Yusuf'un bir süre zindanda beklemesini istedi ki, onda ne gibi değişiklikler olacak, görsün arzu etti.

Burada, « ثُمَّ بَدَا لَهُمْ » kavlinin faili, muzmardır. Çünkü bunu muzmar olduğuna, onu tefsir eden ya da açıklayan, « لَيَسْجُنُنَّهُ » kavli delalet etmektedir. Bunun manası: "Onlar bir görüşe, bir kanaat ve karara sahip oldular" yani kendileri için bir görüş belirdi, demektir. « لَهُمْ » kavlindeki zamir Aziz ve adamlarına, arkadaşlarına râcidir.

❁ ❁ ❁

36. – 42. ÂYETLER

وَدَخَلَ مَعَهُ السِّجْنَ فَتَيَانِ ؕ قَالَ اَحَدُهُمَٓا اِنّ۪ٓى اَرٰين۪ٓى اَعْصِرُ
خَمْرًا وَقَالَ الْاٰخَرُ اِنّ۪ٓى اَرٰين۪ٓى اَحْمِلُ فَوْقَ رَاْس۪ى خُبْزًا تَاْكُلُ
الطَّيْرُ مِنْهُ ؕ نَبِّئْنَا بِتَاْو۪يلِه۪ ۚ اِنَّا نَرٰيكَ مِنَ الْمُحْسِن۪ينَ ﴿٣٦﴾ قَالَ لَا
يَاْت۪يكُمَا طَعَامٌ تُرْزَقَانِه۪ٓ اِلَّا نَبَّاْتُكُمَا بِتَاْو۪يلِه۪ قَبْلَ اَنْ يَاْتِيَكُمَا ؕ
ذٰلِكُمَا مِمَّا عَلَّمَن۪ى رَبّ۪ى ؕ اِنّ۪ى تَرَكْتُ مِلَّةَ قَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ
وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ ﴿٣٧﴾ وَاتَّبَعْتُ مِلَّةَ اٰبَٓاء۪ٓى اِبْرٰه۪يمَ
وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ ؕ مَا كَانَ لَنَٓا اَنْ نُشْرِكَ بِاللّٰهِ مِنْ شَيْءٍ ؕ ذٰلِكَ
مِنْ فَضْلِ اللّٰهِ عَلَيْنَا وَعَلَى النَّاسِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا
يَشْكُرُونَ ﴿٣٨﴾ يَا صَاحِبَيِ السِّجْنِ ءَاَرْبَابٌ مُتَفَرِّقُونَ خَيْرٌ اَمِ اللّٰهُ
الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ﴿٣٩﴾ مَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِه۪ٓ اِلَّٓا اَسْمَٓاءً سَمَّيْتُمُوهَٓا
اَنْتُمْ وَاٰبَٓاؤُكُمْ مَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ ؕ اِنِ الْحُكْمُ اِلَّا
لِلّٰهِ ؕ اَمَرَ اَلَّا تَعْبُدُٓوا اِلَّٓا اِيَّاهُ ؕ ذٰلِكَ الدّ۪ينُ الْقَيِّمُ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ
النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٤٠﴾ يَا صَاحِبَيِ السِّجْنِ اَمَّٓا اَحَدُكُمَا فَيَسْق۪ى
رَبَّهُ خَمْرًا ۚ وَاَمَّا الْاٰخَرُ فَيُصْلَبُ فَتَاْكُلُ الطَّيْرُ مِنْ رَاْسِه۪ ؕ قُضِيَ
الْاَمْرُ الَّذ۪ى ف۪يهِ تَسْتَفْتِيَانِ ؕ ﴿٤١﴾ وَقَالَ لِلَّذ۪ى ظَنَّ اَنَّهُ نَاجٍ مِنْهُمَا

اذْكُرْنِى عِنْدَ رَبِّكَ فَأَنْسٰيهُ الشَّيْطَانُ ذِكْرَ رَبِّهٖ فَلَبِثَ فِى السِّجْنِ بِضْعَ سِنِينَ ﴿٤٢﴾

Meâli

36. Onunla birlikte zindana iki delikanlı daha girdi. Onlardan biri dedi ki: Ben rüyada şarap sıktığımı gördüm. Diğeri de: Ben de başımın üstünde kuşların yemekte olduğu bir ekmek taşıdığımı gördüm. Bunun yorumunu bize haber ver. Çünkü biz seni güzel davrananlardan görüyoruz, dedi.

37. Yusuf dedi ki: Size yedirilecek yemek gelmeden önce onun yorumunu mutlaka size haber vereceğim. Bu, Rabbimin bana öğrettiklerindendir. Şüphesiz ben Allah'a inanmayan bir kavmin dininden uzaklaştım. Onlar ahireti inkâr edenlerin ta kendileridir.

38. Ben atalarım İbrahim, İshak ve Ya'kub'un dinine uydum. Allah'a herhangi bir şeyi ortak koşmamız bize yaraşmaz. Bu, Allah'ın bize ve insanlara olan lütfundandır. Fakat insanların çoğu şükretmezler.

39. Ey zindan arkadaşlarım! Çeşitli tanrılar mı daha iyi, yoksa gücüne karşı durulamaz olan bir tek Allah mı?

40. Allah'ı bırakıp da taptıklarınız, sizin ve atalarınızın taktığı bir takım isimlerden başka bir şey değildir. Allah onlar hakkında herhangi bir delil indirmemiştir. Hüküm sadece Allah'a aittir. O size kendisinden başkasına ibadet etmemenizi emretmiştir. İşte dosdoğru din budur. Fakat insanların çoğu bilmezler.

41. Ey zindan arkadaşlarım! Rüyalarınıza gelince, biriniz daha önce olduğu gibi efendisine şarap içirecek; diğeri ise asılacak ve kuşlar onun başından beynini yiyecekler. Yorumunu sorduğunuz iş bu şekilde kesinleşmiştir.

42. Onlardan, kurtulacağını bildiği kimseye dedi ki: Beni efendinin yanında an, umulur ki beni çıkarır. Fakat şeytan ona, Yûsuf'u efendisine anmayı unutturdu. Dolayısıyla Yûsuf, birkaç sene daha zindanda kaldı.

Tefsiri

٣٦- ﴿وَدَخَلَ مَعَهُ السِّجْنَ فَتَيَانِ قَالَ اَحَدُهُمَآ اِنّٖى اَرٰينٖى اَعْصِرُ خَمْرًا وَقَالَ الْاٰخَرُ اِنّٖى اَرٰينٖى اَحْمِلُ فَوْقَ رَاْسٖى خُبْزًا تَاْكُلُ الطَّيْرُ مِنْهُ نَبِّئْنَا بِتَاْوٖيلِهٖ اِنَّا نَرٰيكَ مِنَ الْمُحْسِنٖينَ﴾

36. Onunla birlikte zindana iki delikanlı daha girdi. Onlardan biri dedi ki: Ben rüyada şarap sıktığımı gördüm. Diğeri de: Ben de başımın üstünde kuşların yemekte olduğu bir ekmek taşıdığımı gördüm. Bunun yorumunu bize haber ver. Çünkü biz seni güzel davrananlardan görüyoruz, dedi.

«وَدَخَلَ مَعَهُ السِّجْنَ فَتَيَانِ» **"Onunla birlikte zindana iki delikanlı daha girdi."** Krala ait iki köle. Birisi aşçı başı ya da fırıncı, diğeri de su taşıyan ve içki dağıtan sâki idi. Suçlandıkları şey de içecek ve yiyeceğe zehir katmaları idi. Tam Hz. Yusuf hapse atıldığı sırada onlar da aynen o anda hapse atılmışlardı. Çünkü, « مَعَ » kelimesi, beraberlik, arkadaşlık manasını ifade eder. Örneğin, "Emir ile birlikte çıktım" dediğin zaman bunun anlamı, ona arkadaş olarak, onun yanında olduğun halde birlikte çıktım, anlamına gelir. Bu durumda hapse giren o iki kişinin de Hz. Yûsuf'un yanında beraber oldukları halde birlikte cezaevine girdiler, anlamında olması gerekir.

« قَالَ اَحَدُهُمَآ », **"Onlardan biri dedi ki:"** Bu şahıs su dağıtan, sâkilik yapan, içki dağıtan kişi idi.

« اِنّٖى اَرٰينٖى اَعْصِرُ خَمْرًا » **"Ben rüyada şarap sıktığımı gördüm."** Yani uyurken rüyamda üzüm sıktğımı, şarap yaptığımı gördüm. Burada sıkılan üzüm olmakla birlikte şarap diye söz edilmiştir. Çünkü sıkılan üzüm sonuçta şarap olmaktadır. İşte bu açıdan böyle zikredilmiştir. Yahut da **Umane** dilinde üzüme şarap anlamında olan **hamr** dendiğinden ötürü böyle denmiştir. Ayette geçen, "Gördüm" ifadesi mazi halin hikayesidir.

« وَقَالَ الْاٰخَرُ » **Diğeri de:"** Yani aşçıbaşı ya da fırıncı da:

« إِنِّي أَرَانِي أَحْمِلُ فَوْقَ رَأْسِي خُبْزًا تَأْكُلُ الطَّيْرُ مِنْهُ نَبِّئْنَا بِتَأْوِيلِهِ»
"Ben de başımın üstünde kuşların yemekte olduğu bir ekmek taşıdığımı gördüm. Bunun yorumunu bize haber ver." Gördüğümüz rüyaların yorumunu bildir.

« إِنَّا نَرَيكَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ » **"Çünkü biz seni güzel davrananlardan görüyoruz, dedi."** Yani seni rüyaları olduğu gibi en iyi yorumlayan kimse olarak görüyoruz, kabul ediyoruz. Ya da hapiste yatanlara en iyi davranan kimselerden görüyoruz, demektir. Çünkü sen hastaları tedavi ediyor, hüzünlü ve üzüntü içinde bulunanları tesellide bulunuyorsun, yoksula çok yardımcı oluyorsun. O halde bu gördüğümüz rüya konusunda da bize iyilikte bulun da rüyamızı yorumla, dediler.

Bir yoruma göre de, bu ikisi Hz. Yûsuf'u denemek için görmedikleri halde gelip rüya gördüklerini söylediler. Sâkilik yapan, içki dağıtan gelip dedi ki: "Ben rüyamda sanki bir bahçede imişim, bir de gördüm ki, bir üzüm asmasında üç salkım üzüm duruyor. Hemen onları kopardım, peşinden de onu kralın bardağına sıktım ve bunu ona içirdim." Fırıncı da şöyle söyledi: " Ben, başımın üzerinde sanki üç sepet veya tepsi taşıyor gibiydim. Bu tepsilerin üzerinde çeşitli yiyecekler bulunuyordu. Bir gördüm ki yırtıcı kuşlar gelip ondan gagalayıp yiyorlar."

٣٧- ﴿قَالَ لَا يَأْتِيكُمَا طَعَامٌ تُرْزَقَانِهِ إِلَّا نَبَّأْتُكُمَا بِتَأْوِيلِهِ قَبْلَ أَنْ يَأْتِيَكُمَا ذٰلِكُمَا مِمَّا عَلَّمَنِي رَبِّي إِنِّي تَرَكْتُ مِلَّةَ قَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ﴾

37. Yusuf dedi ki: Size yedirilecek yemek gelmeden önce onun yorumunu mutlaka size haber vereceğim. Bu, Rabbimin bana öğrettiklerindendir. Şüphesiz ben Allah'a inanmayan bir kavmin dininden uzaklaştım. Onlar ahireti inkâr edenlerin ta kendileridir.

« قَالَ لَا يَأْتِيكُمَا طَعَامٌ تُرْزَقَانِهِ إِلَّا نَبَّأْتُكُمَا بِتَأْوِيلِهِ » **"Yûsuf dedi ki: Size yedirilecek yemek gelmeden önce onun yorumunu mutlaka size haber vereceğim."** Yani gelecek olan yiyeceklerin mahiyetini ve nelerden ibaret olduğunu haber vereceğim. Çünkü bu, zor çözülebilen bir tefsire, bir yoruma benzer. Henüz ortada bir şey yok hepsini bir bir haber verebilmektedir. Hz. Yûsuf o iki kişinin rüya tabiri isteklerini yerine ge-

tirip onlar da kendisini ihsan sahibi olmakla, herkese iyilikte bulunmakla vasfetmeye başlayınca, hemen bu durumu fırsat olarak değerlendirdi. Hz. Yûsuf böyle davranmakla bu yoldan, kendisinin ilim adamlarından da üstün bir durumda olduğunu onlara kabul ettirmek istiyordu. Çünkü Hz. Yusuf gaybtan haber vermekte ve ayrıca hapiste bulunurlarken her gün kendilerine gelecek olan yemeklerin nelerden ibaret olduğunu, ne tür yiyecek ve içecek olduğunu haber verip söylemektedir. Dedikleri de aynen çıkmaktadır. Örneğin şöyle diyor: "Bugün şu ve şu türden yiyecekler getirilecek" diyor ve dediği de aynen çıkıyordu. Hz. Yûsuf bütün bunları onlara aktarırken amacı, o ikisine tevhit inancını aşılamak ve onlara iman etmelerini telkin ederek, imanın güzelliklerinden söz ederek ve Allah'a şirk koşmayı da kötüleyerek inanmalarını sağlamaktır.

Bir de buradan şöyle bir anlam da çıkmaktadır; İlim sahibi bir kimsenin, eğer içinde bulunduğu toplum tarafından kim ve nasıl biri olduğu, değerinin ne olduğu bilinemiyorsa, amacı kendisini tezkiye etmek ve üstün biri olduğu anlamında bir görüntü sunmak değilse, kendisinin kim olduğunu anlatmak ve amacının da toplumunun kendisinden yararlanmalarını temin ise, bu takdirde kendisini onlara tanıtmasında, özelliklerini sunmasında herhangi bir sakınca yoktur.

« ذٰلِكُمَا مِمَّا عَلَّمَنِي رَبِّي » **"Bu, Rabbimin bana öğrettiklerindendir."** Burada kendileri için rüya tabir ettiği sözkonusu iki kimseye işaret etmektedir. Yani işte bu yorum ve gaybtan haber verme işi var ya, işte bunlar Rabbimin bana vahiy yoluyla bildirip öğrettiği şeylerdir. Yoksa ben bunları herhangi bir kehanet yoluyla veya yıldızlara bakarak söylüyor değilim.

« إِنِّي تَرَكْتُ مِلَّةَ قَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ » **"Şüphesiz ben Allah'a inanmayan bir kavmin dininden uzaklaştım. Onlar ahireti inkâr edenlerin ta kendileridir."** Bu cümlenin bir ibtida yani giriş veya yeni bir cümle olması da caiz olduğu gibi kendisinden önce geçen cümlenin gerekçesini açıklayan, nedenlerini sunan bir cümle de olması caizdir. Yani Bunu bana öğretti ve bunları bana vahiy yoluyla bildirdi. Çünkü ben şu dine inanan, şirk koşan bir toplumu, Mısır halkını ve onların dininde olan gençleri de reddettim, terkettim.

٣٨- ﴿وَاتَّبَعْتُ مِلَّةَ اٰبَٓائ۪ٓي اِبْرٰه۪يمَ وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَۜ مَا كَانَ لَنَٓا اَنْ نُشْرِكَ بِاللّٰهِ مِنْ شَيْءٍۜ ذٰلِكَ مِنْ فَضْلِ اللّٰهِ عَلَيْنَا وَعَلَى النَّاسِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ﴾

38. Ben atalarım İbrahim, İshak ve Ya'kub'un dinine uydum. Allah'a herhangi bir şeyi ortak koşmamız bize yaraşmaz. Bu, Allah'ın bize ve insanlara olan lütfundandır. Fakat insanların çoğu şükretmezler.

« وَاتَّبَعْتُ مِلَّةَ اٰبَٓائ۪ٓي اِبْرٰه۪يمَ وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ » **"Ben atalarım İbrahim, İshak ve Ya'kub'un dinine uydum."** Bu din ve inanç sistemi de, Haniflik dini denilen tek Allah inancıdır. Bundan önce geçen (37.) ayetteki « هُمْ » zamirinin tekrar edilmiş olması, te'kit içindir. Hz. Yusuf'un atalarının adından onlara söz etmiş olması, kendisinin peygamber ocağından gelen ve yetişen biri olduğunu göstermek içindir. Böylece o iki kişiye, kendisinin, kendisine vahiy gelen bir kimse olduğunu, gaybla alakalı olarak verdiği bilgilerin de bu vahye dayandığını öğretmek ve tanıtmak istiyordu. Böylece o iki kişinin kendisine tabi olma arzu ve isteklerini pekiştirmek ve takviye etmek istiyordu.

Burada, « اِنّ۪ي تَرَكْتُ مِلَّةَ قَوْمٍ » kavlinden murat, ta baştan beri şirk toplumunun inancıyla hiçbir alakasının olmadığını açıklamaktır. Yoksa bu, Hz. Yûsuf daha önce onların inançlarını paylaşıyordu da sonradan onların inançlarını terketti, demek değildir.

« مَا كَانَ لَنَٓا اَنْ نُشْرِكَ بِاللّٰهِ مِنْ شَيْءٍ » **"Allah'a herhangi bir şeyi ortak koşmamız bize yaraşmaz."** İster put anlamında olsun ister bir başka anlamda olsun, biz peygamberler için herhangi bir şeyi, Allah'a ortak koşmamız asla doğru değildir.

« ذٰلِكَ مِنْ فَضْلِ اللّٰهِ عَلَيْنَا وَعَلَى النَّاسِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ » **"Bu, Allah'ın bize ve insanlara olan lütfundandır. Fakat insanların çoğu** Allah'ın lütfuna karşılık- **şükretmezler."** Bu lütuf ve ikramı sebebiyle hala akıllarını başlarına almazlar, hala uyanmazlar ve şükürde bulunmazlar.

٣٩- ﴿ يَا صَاحِبَيِ السِّجْنِ ءَأَرْبَابٌ مُتَفَرِّقُونَ خَيْرٌ أَمِ اللّٰهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ﴾

39. Ey zindan arkadaşlarım! Çeşitli tanrılar mı daha iyi, yoksa gücüne karşı durulamaz olan bir tek Allah mı?

« يَا صَاحِبَيِ السِّجْنِ » **"Ey zindan arkadaşlarım!"** Ey hapishanede benimle olan arkadaşlarım! Bu ifade adeta, **"Cehennem ehli" (Bakara, 81)** ve **"Cennet ehli" (Bakara, 82)** gibi bir ifadedir.

« ءَأَرْبَابٌ مُتَفَرِّقُونَ خَيْرٌ أَمِ اللّٰهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ » **"Çeşitli tanrılar mı daha iyi, yoksa gücüne karşı durulamaz olan bir tek Allah mı?"** Burada tanrıların ya da ilahların sayıları ve çokluklarını kastetmektedir. Yani; çeşitli ilahların var olup şimdi olduğu gibi onlara şu veya bu şekilde tapınılması mı ikiniz için daha yerinde ve daha hayırlı? Yoksa her ikinizin de, gücüne karşı konulması asla mümkün olmayan ve hiçbir zaman kendisine galebe çalınmayan, Rab olmasında asla kimsenin ortak olmadığı ve olmayacağı bir tek Rabbinin olması mı?

İşte bu bir örneklemedir. Hz. Yûsuf bunu bir tek Allah'a kul olmak ile birçok putları ilahlaştırarak onlara kul ve köle olmanın farkını göstermektedir.

٤٠- ﴿ مَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِهِ إِلَّا أَسْمَاءً سَمَّيْتُمُوهَا أَنْتُمْ وَآبَاؤُكُمْ مَا أَنْزَلَ اللّٰهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ إِنِ الْحُكْمُ إِلَّا لِلّٰهِ أَمَرَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ ذٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴾

40. Allah'ı bırakıp da taptıklarınız, sizin ve atalarınızın taktığı bir takım isimlerden başka bir şey değildir. Allah onlar hakkında herhangi bir delil indirmemiştir. Hüküm sadece Allah'a aittir. O size kendisinden başkasına ibadet etmemenizi emretmiştir. İşte dosdoğru din budur. Fakat insanların çoğu bilmezler.

« مَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِهِ » **"Allah'ı bırakıp da taptıklarınız,"** Bu hitap o iki kişi ile Mısır toplumundan olup da bu iki kişinin inancında olanlara karşı olmaktadır.

« إِلَّا أَسْمَاءً سَمَّيْتُمُوهَا أَنْتُمْ وَآبَاؤُكُمْ » **“Sizin ve atalarınızın taktığı birtakım isimlerden başka bir şey değildir.”** Yani sizler hiçbir zaman ilah olmaya layık olmayan varlıkları ilahlar diye adlandırdınız. Sonra gidip bu ilahlaştırdığınız âciz varlıklara tapındınız. Böyle yapmakla sanki sizler bir takım aslı ve astarı olmayan, soyut bir takım isimlere tapınır duruma gelmiş oldunuz.

« سَمَّيْتُمُوهَا » kavlinin manası, « سَمَّيْتُمْ بِهَا » demektir yani siz onları bu isimlerle isimlendirdiniz, anlamındadır. Örneğin, « سَمَّيْتُهُ زَيْدًا » gibi ki bu, « سَمَّيْتُهُ بِزَيْدًا » takdirindedir.

« مَا أَنْزَلَ اللّٰهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ » **“Allah onlar hakkında herhangi bir delil indirmemiştir.”** Allah onları bu şekilde adlandırasınız diye herhangi bir hüccet ve kanıt indirmiş değildir.

« إِنِ الْحُكْمُ إِلَّا لِلّٰهِ » **“Hüküm sadece Allah'a aittir.”** İbadet ve kulluk konusunda, din hususunda emir vermek, hüküm koymak yalnızca Allah’a ait olan bir durumdur. Daha sonra yüce Allah’ın neye hüküm verdiğini, neyi emrettiğini açıklamak üzere şöyle dedi:

« أَمَرَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ ذٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ » **“O size kendisinden başkasına ibadet etmemenizi emretmiştir. İşte dosdoğru din budur.”** Yani kesin delillerin, kanıtların ve burhanların gerçek anlamda ortaya koyduğu gerçek din, inanılması gereken din budur.

« وَلٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ » **“Fakat insanların çoğu bilmezler.”** İşte bütün bu gerçekler gösteriyor ki, kul bir şey bilemezse de, cahil biri olmuş olsa da, gerçekler gözlerinin önüne serildiğinde ve ilim açısından doğrunun ne olduğu kendisi tarafından anlaşıldığında, artık mutlaka sonuç itibariyle kendisini bağlamaktadır. Burada işaret olunan gerçek işte işin bu noktasıdır.

Yûsuf daha sonra rüyayı yorumlamak üzere şöyle dedi:

٤١- ﴿يَا صَاحِبَيِ السِّجْنِ اَمَّا اَحَدُكُمَا فَيَسْقِى رَبَّهُ خَمْرًا وَاَمَّا الْاٰخَرُ فَيُصْلَبُ فَتَاْكُلُ الطَّيْرُ مِنْ رَاْسِهِ قُضِىَ الْاَمْرُ الَّذِى فِيهِ تَسْتَفْتِيَانِ﴾

41. Ey zindan arkadaşlarım ! Rüyalarınıza gelince, biriniz daha önce olduğu gibi efendisine şarap içirecek; diğeri ise asılacak ve kuşlar onun başından beynini yiyecekler. Yorumunu sorduğunuz iş bu şekilde kesinleşmiştir.

«يَا صَاحِبَيِ السِّجْنِ اَمَّا اَحَدُكُمَا فَيَسْقِى رَبَّهُ خَمْرًا» **"Ey zindan arkadaşlarım! Rüyalarınıza gelince, biriniz daha önce olduğu gibi** efendisine **şarap içirecek;"** Eski görevine dönecek.

«وَاَمَّا الْاٰخَرُ فَيُصْلَبُ فَتَاْكُلُ الطَّيْرُ مِنْ رَاْسِهِ» **"diğeri ise asılacak ve kuşlar onun başından beynini yiyecekler."** Rivayete göre Hz. Yûsuf birincisine; senin gördüğün asmadaki üzüm ve onların güzelliği, kral ve senin kral katındaki olumlu ve güzel yerin anlamındadır. Budanmış olan üç dal ise, senin üç gün daha burada geçireceğin ve daha sonra çıkıp önceden yapmakta olduğun işine dönmen anlamındadır, demiştir. İkinci kişiye de şöyle demiştir: "Sana gelince, senin başının üzerinde taşıdığın üç sepet ya da sekesini yine senin üç gün daha bekleyeceğin ve bu üç günden sonra çıkarılıp öldürüleceğin anlamındadır." Fırıncı asılacağı yorumunu duyunca dedi ki: "Ben rüya falan görmedim." Bunun üzerine Hz. Yûsuf da şöyle söyledi:

«قُضِىَ الْاَمْرُ الَّذِى فِيهِ تَسْتَفْتِيَانِ» **"Yorumunu sorduğunuz iş bu şekilde kesinleşmiştir."** Kendi işiniz ve konumunuz hakkında sormuş olduğunuz hususu her ikiniz için de artık kesinlik kazanmıştır. Yani artık olacak olanın önüne geçemeyeceksiniz. Sonuç kesindir. Yani ikisinden birinin idam edilerek öldürüleceği, birinin de kurtulacağı sonucu kesindir.

٤٢- ﴿وَقَالَ لِلَّذِى ظَنَّ اَنَّهُ نَاجٍ مِنْهُمَا اذْكُرْنِى عِنْدَ رَبِّكَ فَاَنْسٰيهُ الشَّيْطَانُ ذِكْرَ رَبِّهِ فَلَبِثَ فِى السِّجْنِ بِضْعَ سِنِينَ﴾

42. Onlardan, kurtulacağını bildiği kimseye dedi ki: Beni efendinin yanında an, umulur ki beni çıkarır. Fakat şeytan ona, Yûsuf'u

efendisine anmayı unutturdu. Dolayısıyla Yûsuf, birkaç sene daha zindanda kaldı.

« وَقَالَ لِلَّذِى ظَنَّ اَنَّهُ نَاجٍ مِنْهُمَا » **"Onlardan, kurtulacağını bildiği kimseye dedi ki:"** Burada "Bilen, zanneden" diye söz edilen kimse Hz. Yusuf (a.s)'tur. Çünkü Hz. Yûsuf'un yorumu içtihat yoluyla idi. Eğer bu, vahiy yoluyla olmuş olsaydı, zannedenin sâki yani içki dağıtan kişi olması gerekirdi. Yahut da burada, "Zan" ifadesi, **yakin** anlamında kesin bilgi demektir.

«اذْكُرْنِى عِنْدَ رَبِّكَ» **"Beni efendinin yanında an, umulur ki beni çıkarır."** Beni kralın yanında kendi sıfatım ve özelliğimle hatırlat. Ona benim başımdan geçenleri aktar ki, belki bu sebeple bana acıyıp merhamet eder. Bu suretle de beni düştüğüm bu yerden kurtarır.

« فَاَنْسٰيهُ الشَّيْطَانُ ذِكْرَ رَبِّهِ » **"Fakat şeytan ona efendisine anmayı unutturdu."** Onu, efendisine anlatmayı, durumunu aktarmayı ya da efendisinin yanında ondan söz etmeyi unutturdu. Yahut da Yûsuf, işini başkasına havale ederken Rabbini anmayı unuttu. Nitekim bir hadiste şöyle buyurulmaktadır:

"Allah kardeşim Yusuf'a merhamet buyursun. Eğer, 'Beni efendinin yanında an' dememiş olsaydı, kesinlikle yedi yıl zindanda kalmayacaktı." [4]

«فَلَبِثَ فِى السِّجْنِ بِضْعَ سِنِينَ» **"Dolayısıyla Yusuf, birkaç sene daha zindanda kaldı."** Cumhura göre yedi yıl kaldı. « بِضْعَ » kelimesi üç ila dokuz arasında olan sayılar için kullanılan bir kelimedir.

❁ ❁ ❁

[4] Bu hadisi İbn Münzir, İbn Ebu Hatim ve İbn Merduye rivayet etmişler. Bak. el-Dürrü'l-Mensur;4/541

43. – 49. ÂYETLER

وَقَالَ الْمَلِكُ إِنِّى أَرٰى سَبْعَ بَقَرَاتٍ سِمَانٍ يَأْكُلُهُنَّ سَبْعٌ
عِجَافٌ وَسَبْعَ سُنْبُلَاتٍ خُضْرٍ وَأُخَرَ يَابِسَاتٍ يَٓا أَيُّهَا الْمَلَأُ
أَفْتُونِى فِى رُؤْيَاىَ إِنْ كُنْتُمْ لِلرُّؤْيَا تَعْبُرُونَ ﴿٤٣﴾ قَالُوا أَضْغَاثُ
أَحْلَامٍ وَمَا نَحْنُ بِتَأْوِيلِ الْأَحْلَامِ بِعَالِمِينَ ﴿٤٤﴾ وَقَالَ الَّذِى نَجَا
مِنْهُمَا وَادَّكَرَ بَعْدَ أُمَّةٍ أَنَا أُنَبِّئُكُمْ بِتَأْوِيلِهِ فَأَرْسِلُونِ ﴿٤٥﴾
يُوسُفُ أَيُّهَا الصِّدِّيقُ أَفْتِنَا فِى سَبْعِ بَقَرَاتٍ سِمَانٍ يَأْكُلُهُنَّ
سَبْعٌ عِجَافٌ وَسَبْعِ سُنْبُلَاتٍ خُضْرٍ وَأُخَرَ يَابِسَاتٍ لَعَلِّى أَرْجِعُ
إِلَى النَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٤٦﴾ قَالَ تَزْرَعُونَ سَبْعَ سِنِينَ دَأَبًا
فَمَا حَصَدْتُمْ فَذَرُوهُ فِى سُنْبُلِهِ إِلَّا قَلِيلًا مِمَّا تَأْكُلُونَ ﴿٤٧﴾ ثُمَّ
يَأْتِى مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ سَبْعٌ شِدَادٌ يَأْكُلْنَ مَا قَدَّمْتُمْ لَهُنَّ إِلَّا قَلِيلًا
مِمَّا تُحْصِنُونَ ﴿٤٨﴾ ثُمَّ يَأْتِى مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ عَامٌ فِيهِ يُغَاثُ النَّاسُ
وَفِيهِ يَعْصِرُونَ ﴿٤٩﴾

Meâli

43. Kral dedi ki: "Ben rüyada yedi arık ineğin yediği yedi semiz inek gördüm. Ayrıca, yedi yeşil başak ve diğerlerini de kuru gördüm. Ey ileri gelenler! Eğer rüya yorumluyorsanız, benim rüyamı da bana yorumlayınız."

44. Yorumcular dediler ki: "Bunlar karmakarışık düşlerdir. Biz böyle düşlerin yorumunu bilenlerden değiliz."

45. Zindandaki iki kişiden kurtulmuş olan, uzun bir zaman sonra Yûsuf'u hatırlayarak dedi ki: "Ben size onun yorumunu haber veririm, beni hemen zindana gönderin."

46. Yûsuf'un yanına gelerek dedi ki: "Ey Yûsuf, ey doğru sözlü kişi! Rüyada görülen yedi arık ineğin yediği yedi semiz inek ile yedi yeşil başak ve diğerleri de kuru olan başaklar hakkında bize yorum yap. Ümit ederim ki, insanlara isabetli yorumunla dönerim de belki onlar da doğruyu öğrenirler."

47. Yûsuf dedi ki: "Yedi sene âdetiniz üzere ekin ekersiniz. Sonra da yiyeceklerinizden az bir miktar hariç, biçtiklerinizi başağında stok edip bırakınız."

48. "Sonra bunun ardından, yedi kıtlık yılı gelecek, o yıllar için biriktirdiklerinizi yeyip bitirecektir. Sadece saklayacaklarınızdan az bir miktar tohumluk hariç."

49. "Sonra bunun ardından da bir yıl gelecek ki, o yılda insanlara Allah tarafından yardım olunacak ve o yılda meyve suyu ve yağ sıkacaklar."

Tefsiri

٤٣- ﴿وَقَالَ الْمَلِكُ إِنِّى أَرٰى سَبْعَ بَقَرَاتٍ سِمَانٍ يَأْكُلُهُنَّ سَبْعٌ عِجَافٌ وَسَبْعَ سُنْبُلَاتٍ خُضْرٍ وَأُخَرَ يَابِسَاتٍ يَآ أَيُّهَا الْمَلَاُ أَفْتُونِى فِى رُؤْيَاىَ إِنْ كُنْتُمْ لِلرُّؤْيَا تَعْبُرُونَ﴾

43. Kral dedi ki: "Ben rüyada yedi arık ineğin yediği yedi semiz inek gördüm. Ayrıca, yedi yeşil başak ve diğerlerini de kuru gördüm. Ey ileri gelenler! Eğer rüya yorumluyorsanız, benim rüyamı da bana yorumlayınız."

«وَقَالَ الْمَلِكُ إِنِّى أَرٰى سَبْعَ بَقَرَاتٍ سِمَانٍ يَأْكُلُهُنَّ سَبْعٌ عِجَافٌ وَسَبْعَ سُنْبُلَاتٍ خُضْرٍ وَأُخَرَ يَابِسَاتٍ» **"Kral dedi ki: 'Ben rüyada yedi arık ine-**

ğin yediği yedi semiz inek gördüm. -Hz. Yusuf (a.s)'un zindandan kurtuluş zamanı yaklaşınca, tam bu sırada Mısır kralı Reyyan b. Velit çok ürkütücü bir rüya görür. Gördüğü rüyasında yedi semiz ve yedi cılız inek kupkuru bir nehirden çıkıyorlar ve bu arada yedi cılız ve arık inek diğer yedi semiz ve besili inekleri yutuverirler.- **Ayrıca, yedi yeşil başak ve diğerlerini de kuru gördüm."** Bir de rüyasında iyice dane tutmuş yedi yeşil başak ile yedi kupkuru başak görür. Fakat kuru başakların ise hasat ve biçme zamanı gelip çatmış, biçilmeyi bekliyor. Kuru olan başaklar, yeşillerin üzerine sarılmışlar ve neredeyse onları bitiriyorlar. Kuru olanlar yeşil olanlarına baskın geliyorlar. İşte kral bu rüyalarının yorumunu, tabirini adamlarından istemişse de, kendisini tam anlamıyla tatmin eden bir yorum getiremediler, kavmi arasında da buna ehil birilerini bulamadı. Söylendiğine göre, Hz. Yûsuf'un ilk çilesi de rüya ile başlamış ve sonuçta kurtuluşu da rüya ile olmuştur.

« سِمَانٌ » kelimesi, "**Semiyn**" ve "**Semiyne**" kelimelerinin çoğuludur. « عِجَافٌ » kelimesi ise, arık, zayıf, cılız gibi manalara gelir.

"**el-Acef**": kendisinden sonra semizlik bırakmayan, demektir.

« عِجَافٌ » kelimesinin, "**Acfae**" kelimesinin çoğulu olmasının nedeni, yani, "**Ef'ale-Fa'lae**" ölçüsünde geliş sebebi zıddı olan kelimeye göre çoğul yapılmış olmasındandır. Aslında, "**Ef'ale-Fa'lae**" kalıpları, "**Fial**" kalıbında çoğul olarak gelmezler. Kelimenin zıttı "سِمَانٌ" kelimesidir. Bunlar adetleri gereği benzer olanı yine benzer olana hamlededeler, karşıt ya da zıt olanları da zıtlarıyla karşılarlar. Yani, "**İcaf**" zıttı olan "**Siman**" ile aynı kalıpta getirilmiştir.

Bu ayette ayrıca şuna da delalet vardır: Kuru olan başaklar da tıpkı yeşil başaklar gibi yedi tane idiler. Çünkü söz, yedi semiz ve etli sığır ile yedi cılız ve zayıf sığır ve bir de yedi yeşil başak üzerinde dönmektedir. Bu da, bundan sonra **gelen diğerleri kuru başak** ifadesiyle, "diğer" kelimesinin yedi sayısını içerdiğini gerekli kılar. Mana itibariyle diğerleriyle aynı olmasını icabettirir ve içine alır.

Dolayısıyla «وَاُخَرَ يَابِسَاتٍ» kavliyle, diğer yedisi de kuru yedi başak, anlamına gelir.

«يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ» **"Ey ileri gelenler!"** Sanki böyle demekle, bilim adamlarından ve bilge kimselerden önde gelenler kastedilmekte gibidir.

«أَفْتُونِي فِي رُؤْيَايَ إِنْ كُنْتُمْ لِلرُّؤْيَا تَعْبُرُونَ» **"Eğer rüya yorumluyorsanız, benim rüyamı da bana yorumlayınız."** Burada, «لِلرُّؤْيَا» kavlinde olan **lam** harfi beyan içindir. Bu, adeta «وَكَانُوا فِيهِ مِنَ الزَّاهِدِينَ» (Yusuf, 20) kavli gibidir. Ya da mefulü bih fiile takaddüm edince yani fiilden önce gelince, bu takdirde fiil onda amel etmede kendisinden sonra gelen mefule göre daha az bir kuvvettedir. Çünkü eğer meful yani tümleç ya da nesne fiilden sonra gelirse, bu açıdan meful daha bir güçlü olur.

Örneğin; **"Abberturrü'ya"** ve **"Lirrü'ya abbetu"** da diyebilirsin. Yahut da, «لِلرُّؤْيَا» kavli, **"Kane"** fiilinin haberidir.

Örneğin, «كَانَ فُلَانٌ لِهَذَا الْأَمْرِ» gibi denir ki, eğer bununla bağımsız ve o iş için görevli ise, böyle denir. «تَعْبُرُونَ» bir başka haberdir veya haldir. "**Rüyayı tabir ettim**" demek aslında, ben onun sonucunu anlattım, sonunda ne olabileceğini yorumladım, anlamındadır.

Örneğin: «عَبَّرْتُ النَّهْرَ» dediğinde bu, "Ben nehrin suyunu ta ki en geniş alana yayılana, kendine en geniş yolu açana dek kestim" demektir. Bire de bunun benzeri, "Ben rüyayı tevil ettim" dediğinde, bununla sen, "Onun sonuçta varabileceği şeyi anlatmaya, yorumlamaya çalıştım, demiş olursun. Çünkü bu, neticede onun varacağı noktasıdır. Şeddesiz olarak, «عَبَّرْتُهَا» dendiği zaman bu, kanıtlamanın dayandırıldığı şey demektir ki, şayet karşıdaki bir inkarcı havada değil ve ortaya konulan kanıtlarla hemen ikna oluyorsa şeddesiz olarak bu kelime konuşulur. Eğer o kimselerin inkarcı olduklarını görürsen bu defa bu kelimeyi şeddeli olarak «عَبَّرْتُ» diye aktarırsın. Ta'bir ve Muabber kelimeleri de bu manadadırlar.

٤٤- ﴿قَالُوا اَضْغَاثُ اَحْلَامٍ وَمَا نَحْنُ بِتَأْوِيلِ الْاَحْلَامِ بِعَالِمِينَ﴾

44. Yorumcular dediler ki: "Bunlar karmakarışık düşlerdir. Biz böyle düşlerin yorumunu bilenlerden değiliz."

« قَالُوا اَضْغَاثُ اَحْلَامٍ» **"Yorumcular dediler ki: 'Bunlar karmakarışık düşlerdir."** Bu cümle, «هِيَ اَضْغَاثُ اَحْلَامٍ» takdirindedir. Yani bir takım karmaşık, içinden çıkılması zor, anlamsız ve batıl şeylerdir. Aslında bunlar daha önce insanın içinden geçen ve fakat rüya olarak karşımıza çıkan anlamsız şeylerdir ve şeytanın vesvesesinden ibarettir. Esas itibariyle, « اَضْغَاثُ » kelimesi, çeşitli bitki ya da otlardan karışık bir halde toplanıp ve bu tür bitki ve otlardan meydana getirilen demet demektir. Bu kelimenin tekili de, "**Diğsün**" kelimesidir. Daha sonra bu kelime bu manada istiare yoluyla alınıp kullanılmıştır. Buradaki izafet de, « مِنْ » manasında bir izafet ya da tamlamadır. Yani, «اَضْغَاثٌ مِنْ اَحْلَامٍ» takdirindedir. Oysa görülen tek rüya olmasına rağmen, çoğul olarak « اَحْلَامٍ » kelimesi kullanılmıştır. Oysa kullanılması gereken ise bunun tekili olan, "**Hulm**" kelimesi olmalıydı. Böyle olmama nedeni, görülen rüyaların daha çok anlamsız ve asılsız şeyler olması itibariyle çoğul ifade kullanılmıştır. Bu arada şöyle de denebilir; kral adamlarına bu rüyasının yanında başkaca rüyalar da aktarmış olabilir.

« وَمَا نَحْنُ بِتَأْوِيلِ الْاَحْلَامِ بِعَالِمِينَ » **"Biz böyle düşlerin yorumunu bilenlerden değiliz."** Bu tabirciler, « الْاَحْلَامِ » ile batıl ve anlamsız olan rüyaları demek istemişlerdir. Bunun için de: "Bu karmaşık rüyalar hakkın da bizim yapabileceğimiz herhangi bir yorum toktur. Çünkü asıl tevil veya yorum sağlıklı olarak görülen ve bir anlam ifade eden rüyalar içindir" dediler. Ya da ilimde eksik olduklarını, bunu bilemeyeceklerini itiraf ettiler ve bunlar rüya tabiri konusunda deneyimli ve bilgi sahibi değillerdi.

٤٥- ﴿وَقَالَ الَّذِى نَجَا مِنْهُمَا وَادَّكَرَ بَعْدَ اُمَّةٍ اَنَا اُنَبِّئُكُمْ بِتَأْوِيلِهِ فَاَرْسِلُونِ﴾

45. Zindandaki iki kişiden kurtulmuş olan, uzun bir zaman sonra Yûsuf'u hatırlayarak dedi ki: "Ben size onun yorumunu haber veririm, beni hemen zindana gönderin."

« وَقَالَ الَّذِى نَجَا مِنْهُمَا وَادَّكَرَ بَعْدَ أُمَّةٍ » **"Zindandaki iki kişiden kurtulmuş olan uzun bir zaman sonra Yusuf'u hatırlayarak dedi ki:"** Burada geçen, « ادَّكَرَ » kelimesi, **dal** harfiyle fasih olan şeklidir. Kelimenin aslı, « اِذْتَكَرَ » idi. Burada **zel** harfi **dal** harfine dönüştürüldü, **"T"** harfi de dal harfine dönüştürüldü. İki harfin birbirlerine yakınlığı nedeniyle, ilk harf ikinciye idğam yapıldı. Hasan Basri ise bu kelimeyi, « اذَّكَرَ » olarak kıraat etmiştir. Burada uygulama şöyledir; "T" harfi **zel** harfine kalbedilmiş ve sonra da idğam yapılmıştır. Yani, "arkadaşı Yusuf'u ve onda gördükleri şeyleri hatırladı" demektir. Yine burada geçen, « بَعْدَ أُمَّةٍ » kavli, uzun bir müddet sonra, demektir. Bu olay, kral rüyasının açıklanmasını istediği ve rüyanın yorumlanması krala çıkılamaz bir duruma geldiği zaman olmuştu. İşte bu sırada öldürülmekten kurtulan arkadaşı, Yûsuf'un kendisiyle arkadaşının rüyalarını nasıl yorumladığını ve Yûsuf'un kendisi ile ilgili durumu krala hatırlatmasını kendisinden istediğini birden bire hatırlayıverdi.

« أَنَا أُنَبِّئُكُمْ بِتَأْوِيلِهِ فَأَرْسِلُونِ » **"Ben size onun yorumunu haber veririm, beni hemen zindana gönderin."** Ben size, bu yorum ile ilgili bilgisi olan birini size söyleyebilir, haber verebilirim, o halde beni hemen ona götürün. Yakup bunu "Y" harfiyle, « فَأَرْسِلُونِى » olarak okumuştur. Yani beni ona götürün ya da gönderin ki bunu ona sorayım. Onlar da hemen onu Hz. Yûsuf'a gönderdiler, o da ona gelip şöyle dedi:

٤٦- ﴿يُوسُفُ أَيُّهَا الصِّدِّيقُ أَفْتِنَا فِى سَبْعِ بَقَرَاتٍ سِمَانٍ يَأْكُلُهُنَّ سَبْعٌ عِجَافٌ وَسَبْعِ سُنْبُلَاتٍ خُضْرٍ وَأُخَرَ يَابِسَاتٍ لَعَلِّى أَرْجِعُ إِلَى النَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَعْلَمُونَ﴾

46. Yûsuf'un yanına gelerek dedi ki: "Ey Yûsuf, ey doğru sözlü kişi! Rüyada görülen yedi arık ineğin yediği yedi semiz inek ile yedi

yeşil başak ve diğerleri de kuru olan başaklar hakkında bize yorum yap. Ümit ederim ki, insanlara isabetli yorumunla dönerim de belki onlar da doğruyu öğrenirler.”

« يُوسُفُ أَيُّهَا الصِّدِّيقُ » **“Yusuf’un yanına gelerek dedi ki: Ey Yusuf, ey doğru sözlü kişi!”** Doğrulukta üstün ve üzerinde bir başkasını tanımadığım insan Yusuf! Arkadaşının Hz. Yusuf’a böyle seslenmesi, daha önce onun halini ve durumunu bildiği, onda tattıklarını görmüş, rüyaları yorumlamada kendisine ait olanı olsun, arkadaşıyla ilgili olanı olsun yorumladıklarını doğruluğunu görüp öğrenmişlerdi. Yaptığı yorum aynen olduğu gibi çıkmıştı.

« أَفْتِنَا فِي سَبْعِ بَقَرَاتٍ سِمَانٍ يَأْكُلُهُنَّ سَبْعٌ عِجَافٌ وَسَبْعِ سُنْبُلَاتٍ خُضْرٍ وَأُخَرَ يَابِسَاتٍ لَعَلِّي أَرْجِعُ إِلَى النَّاسِ» **“Rüyada görülen yedi arık ineğin yediği yedi semiz inek ile yedi yeşil başak ve diğerleri de kuru olan başaklar hakkında bize yorum yap. Ümit ederim ki, insanlara isabetli yorumunla dönerim de”** Kral ve adamlarının yanına dönerim de «لَعَلَّهُمْ يَعْلَمُونَ» **“Belki onlar da doğruyu öğrenirler.”** İlim bakımından senin değerini ve yerini takdir eder, seni ister ve seni içinde bulunduğun bu sıkıntıdan kurtarır.

٤٧- ﴿ قَالَ تَزْرَعُونَ سَبْعَ سِنِينَ دَأَبًا فَمَا حَصَدْتُمْ فَذَرُوهُ فِي سُنْبُلِهِ إِلَّا قَلِيلًا مِمَّا تَأْكُلُونَ ﴾

47. Yûsuf dedi ki: “Yedi sene âdetiniz üzere ekin ekersiniz. Sonra da yiyeceklerinizden az bir miktar hariç, biçtiklerinizi başağında stok edip bırakınız.”

« قَالَ تَزْرَعُونَ سَبْعَ سِنِينَ دَأَبًا» **“Yusuf dedi ki: “Yedi sene âdetiniz üzere ekin ekersiniz.”** Bu emir anlamında haber cümlesidir.. Tıpkı, **“Allah’a ve Resulüne iman edersiniz ve Cihat edersiniz” (Saf,11)** kavli gibi. Bunun böyle olduğunun da delili, «فَذَرُوهُ فِي سُنْبُلِهِ» kavlidir. Ancak emir manası burada haber şeklinde verildi ki, emredilen şeyin varlığı konusunda bir aşırılık, mübalağa olsun için. Bunu sanki varmış, ortada imiş gibi sundu ki, böylece o var olandan haber vermiş oluyor.

«دَأَبًا » kelimesi, aynı zamanda hemzenin sükunu ile, "**De'ben**" olarak da okunmuştur. Ancak kıraat imamlarından Hafs, ayette görüldüğü gibi elif harfinin fethasiyle, «دَأَبًا » okumuştur. Her iki kelime de, amel "**Deebe**" kökünden alınmadır ve işte edebe riayet etmek demektir, uygulamaya, geleneğe göre yapmak demektir. Bu kelime yani, «دَأَبًا » kelimesi emredilenlerden veya kendilerine emir verilenlerden haldir. Yani, « دَائِبِينَ » demektir.

« فَمَا حَصَدْتُمْ فَذَرُوهُ فِي سُنْبُلِهِ إِلاَّ قَلِيلاً مِمَّا تَأْكُلُونَ » **"Sonra da yiyeceklerinizden az bir miktar hariç, biçtiklerinizi başağında stok edip bırakınız."**

٤٨- ﴿ ثُمَّ يَأْتِي مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ سَبْعٌ شِدَادٌ يَأْكُلْنَ مَا قَدَّمْتُمْ لَهُنَّ إِلاَّ قَلِيلاً مِمَّا تُحْصِنُونَ ﴾

48. "Sonra bunun ardından, yedi kıtlık yılı gelecek, o yıllar için biriktirdiklerinizi yeyip bitirecektir. Sadece saklayacaklarınızdan az bir miktar tohumluk hariç."

« ثُمَّ يَأْتِي مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ سَبْعٌ شِدَادٌ يَأْكُلْنَ مَا قَدَّمْتُمْ لَهُنَّ » **"Sonra bunun ardından yedi kıtlık yılı gelecek, o yıllar için biriktirdiklerinizi yeyip bitirecektir."** Burada asıl yeyip bitirecek olanlar insanlar olduğu halde, yeme işi kıtlık yıllara isnat olunmuştur. Bu, mecazi manada bir isnattır. Çünkü yeyip içecek olanlar insanlar olacaktır.

« إِلاَّ قَلِيلاً مِمَّا تُحْصِنُونَ » **"Sadece saklayacaklarınızdan az bir miktar tohumluk hariç."** Muhafaza edeceklerinizden, koruyacaklarınızdan ....

٤٩- ﴿ ثُمَّ يَأْتِي مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ عَامٌ فِيهِ يُغَاثُ النَّاسُ وَفِيهِ يَعْصِرُونَ ﴾

49. "Sonra bunun ardından da bir yıl gelecek ki, o yılda insanlara Allah tarafından yardım olunacak ve o yılda meyve suyu ve yağ sıkacaklar."

« ثُمَّ يَأْتِى مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ عَامٌ فِيهِ يُغَاثُ النَّاسُ » **"Sonra bunun ardından da bir yıl gelecek ki, o yılda insanlara Allah tarafından yardım olunacak"** Yani o yılda Allah'tan isteyenin duasına icabet olunacaktır. Bu ise « يُغَاثُ » kelimesi, "Ğavs" kelimesinden türeme olduğu zamanki manasıdır. Ya da « غَيْث » kelimesinden türemedir. Buna göre de mana şöyledir; Onları bol yağmura kavuşturur. Örneğin, ülkede çok fazla yağmur yağışı olunca bunun için, « غِيثَتِ الْبِلاَدُ » denir ki bu, ülke oldukça yağış aldı, demektir.

« وَفِيهِ يَعْصِرُونَ » **"Ve o yılda meyve suyu ve yağ sıkacaklar."** Üzüm sıkacaklar, suyunu elde edecekler, zeytinden zeytin yağı ve susam yağı elde edeceklerdir. Bunlardan meyve suyu ve benzeri içecekler ile bitkisel yağlar üreteceklerdir.

Kıraat imamlarından Hamza ve Ali Kisai, « يَعْصِرُونَ » kelimesini « تَعْصِرُونَ » olarak okumuşlardır.

Ayette geçen semiz inekler ya da sığırlar ile yeşil başaklar bolluk yılları olarak yorumlanmıştır. Arık ve cılız sığırlar ile kuru başaklar da kıtlık yılları olarak yorumlanmıştır. Hz. Yûsuf bunun arkasından yedi kıtlık yılının geçmesinden sonra gelen sekizinci yılın ise çok bereketli, bol ürünlü bir yıl olacağını, bol nimetlere ereceklerini kendilerine müjdelemiştir. Bütün bu bilgiler vahiy yoluyla olmaktaydı.

50. – 53. ÂYETLER

وَقَالَ الْمَلِكُ ائْتُونِي بِهِ فَلَمَّا جَاءَهُ الرَّسُولُ قَالَ ارْجِعْ إِلَى
رَبِّكَ فَاسْأَلْهُ مَا بَالُ النِّسْوَةِ اللَّاتِي قَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ إِنَّ رَبِّي
بِكَيْدِهِنَّ عَلِيمٌ ﴿٥٠﴾ قَالَ مَا خَطْبُكُنَّ إِذْ رَاوَدْتُنَّ يُوسُفَ عَنْ
نَفْسِهِ قُلْنَ حَاشَ لِلَّهِ مَا عَلِمْنَا عَلَيْهِ مِنْ سُوءٍ قَالَتِ امْرَأَةُ
الْعَزِيزِ الْآنَ حَصْحَصَ الْحَقُّ أَنَا رَاوَدْتُهُ عَنْ نَفْسِهِ وَإِنَّهُ لَمِنَ
الصَّادِقِينَ ﴿٥١﴾ ذَلِكَ لِيَعْلَمَ أَنِّي لَمْ أَخُنْهُ بِالْغَيْبِ وَأَنَّ اللَّهَ لَا
يَهْدِي كَيْدَ الْخَائِنِينَ ﴿٥٢﴾ وَمَا أُبَرِّئُ نَفْسِي إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ
بِالسُّوءِ إِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّي إِنَّ رَبِّي غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٥٣﴾

Meâli

50. Adam bu yorumu getirince kral dedi ki: "Onu bana getirin!" Elçi, Yûsuf'a geldiği zaman, Yusuf dedi ki: "Efendine dön de ona: Ellerini kesen o kadınların zoru neydi? diye sor. Şüphesiz benim Rabbim onların hilesini çok iyi bilir."

51. Kral kadınlara dedi ki: Yusuf'un nefsinden murat almak istediğiniz zaman durumunuz neydi? Kadınlar, Hâşâ! Allah için, biz ondan hiçbir kötülük görmedik, dediler. Azizin karısı da dedi ki: "Şimdi gerçek ortaya çıktı. Ben onun nefsinden murat almak istemiştim. Şüphesiz ki o doğru söyleyenlerdendir."

52. Yûsuf dedi ki: "Bu, azizin yokluğunda ona hainlik etmediğimi ve Allah'ın hainlerin hilesini başarıya ulaştırmayacağını herkesin bilmesi içindir."

53. "Bununla beraber nefsimi temize çıkarmıyorum. Çünkü nefis aşırı şekilde kötülüğü emreder; Rabbim acıyıp korumuş başka. Şüphesiz Rabbim çok bağışlayan, pek esirgeyendir."

Tefsiri

٥٠- ﴿وَقَالَ الْمَلِكُ ائْتُونِى بِهِ ۚ فَلَمَّا جَآءَهُ الرَّسُولُ قَالَ ارْجِعْ إِلَى رَبِّكَ فَاسْأَلْهُ مَا بَالُ النِّسْوَةِ اللاَّتِى قَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ ۚ إِنَّ رَبِّى بِكَيْدِهِنَّ عَلِيمٌ ﴾

50. Adam bu yorumu getirince kral dedi ki: "Onu bana getirin!" Elçi, Yûsuf'a geldiği zaman, Yusuf dedi ki: "Efendine dön de ona: Ellerini kesen o kadınların zoru neydi? diye sor. Şüphesiz benim Rabbim onların hilesini çok iyi bilir."

«وَقَالَ الْمَلِكُ ائْتُونِى بِهِ فَلَمَّا جَآءَهُ الرَّسُولُ» **"Adam bu yorumu getirince kral dedi ki: 'Onu bana getirin!' Elçi, Yusuf'a geldiği zaman, Yusuf dedi ki:"**

«ارْجِعْ إِلَى رَبِّكَ فَاسْأَلْهُ مَا بَالُ النِّسْوَةِ اللاَّتِى قَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ» **"Efendine** -krala- **dön de ona: 'Ellerini kesen o kadınların zoru neydi?' diye sor."** Hz. Yûsuf bu hususta oldukça dikkatli davranarak, kralın çağrısına hemen icabet etmeyi ağırdan aldı. Önce kadınların yaptıklarını gündeme getirdi ki, kendisinin hangi sebepten ötürü hapsedilip zindana atıldığının açıklanmasını ve böylece beraatını yani aklanmasını istiyordu. Çünkü ileride kendisini kıskananlar kralın yanında onu kötülemeye kalkışamasınlar, böyle fırsat bulamasınlar istiyordu. Çünkü bu hasetçiler yarın bu durumu bir basamak yapmak suretiyle onu kralın gözünden düşürebilirlerdi. Bir de: "Yedi yıl müddetçe zindanda kalmasının sebebi büyük bir işe kalkıştığından ve önemli bir suç işlediğinden dolayıdır" demelerinin önünü almak istemesindendi.

Ayrıca bundan şöyle bir sonuç da çıkmış olmaktadır; herhangi bir töhmet ve iftira ile karşı karşıya bulunan bir kimsenin bundan aklanması için kendisini olanca güç ve imkanlarıyla savunması ve buna karşı direnmesi, böylece yapılan iftiraları ortaya koyup sergilemesi de gerekli ve zorunludur, bir vecibedir. Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmaktadır:

"Yusuf'un asaletine ve sabrına hayret etmişimdir. Allah kendisi mağfiret buyursun, kendisine yedi arık ve yedi semiz inek hakkında ken-

disine sorulduğunda, bilgisine başvurulduğunda hep sabretmiştir. Ben onun yerinde olsaydım, beni zindandan çıkarmadıkça onlara istedikleri cevabı vermez, önce beni salıvermelerini şart koşardım. Yine ona elçi geldiğinde de hayret etmişimdir. Çünkü o elçiye; 'efendine, krala dön..' diye söylemiştir. Ben onun yerinde olsaydım, zaten zindanda kaldığım kadar kalmışım, hemen çağrısına çabucak icabet ederdim ve çıkmak üzere kapıya koşardım. Herhangi bir mazerete de sarılmazdım. Doğrusu Yusuf gerçekten halîm ve işleri acelecilikle ele almayan biri idi." [5]

Dikkat edilirse Hz. Yusuf (as) kendisinin zindana atılmasına ve eza görmesine neden olan hanımefendisinin adını bütün yaptıklarına rağmen vermemiştir. Görüldüğü gibi sadece ellerini kesen kadınlardan söz etmekle yetinmiştir ki bu onun ne kadar asil ve ne kadar edepli bir kişi olduğunu göstermektedir.

« إِنَّ رَبِّى بِكَيْدِهِنَّ عَلِيمٌ » **"Şüphesiz benim Rabbim onların hilesini çok iyi bilir."** Yani onların kurdukları düzen öyle bağışlanacak türden bir şey değildir, çok büyük bir hiledir. Fakat bunun böyle olduğunu ise ancak yüce Allah bilir ve O, bu sebepten dolayı da o kadınları cezalandıracaktır.

Hz. Yûsuf'a zindandan almak üzere giden elçi, oradan Hz. Yusuf'un mesajıyla krala döner. Kral da hemen ellerini kesen kadınları ve Aziz'in eşini huzura çağırır ve sonra onlara

٥١- ﴿قَالَ مَا خَطْبُكُنَّ إِذْ رَاوَدْتُنَّ يُوسُفَ عَنْ نَفْسِهِ ۚ قُلْنَ حَاشَ لِلّٰهِ مَا عَلِمْنَا عَلَيْهِ مِنْ سُوءٍ ۚ قَالَتِ امْرَاَةُ الْعَزِيزِ الْاٰنَ حَصْحَصَ الْحَقُّ اَنَا رَاوَدْتُهُ عَنْ نَفْسِهِ وَإِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ﴾

51. Kral kadınlara dedi ki: Yusuf'un nefsinden murat almak istediğiniz zaman durumunuz neydi? Kadınlar, Hâşâ! Allah için, biz ondan hiçbir kötülük görmedik, dediler, Azizin karısı da dedi ki: "Şimdi gerçek ortaya çıktı. Ben onun nefsinden murat almak istemiştim. Şüphesiz ki o doğru söyleyenlerdendir."

---

[5] Bak. El- Dürrü'l-Mensur;4/548

«قَالَ مَا خَطْبُكُنَّ اِذْ رَاوَدْتُنَّ يُوسُفَ عَنْ نَفْسِهِ» **"Kral kadınlara dedi ki: 'Yûsuf'un nefsinden murat almak istediğiniz zaman durumunuz neydi?"** Nasıl bir durumda idiniz? Siz Yûsuf'un size karşı bir meyli, arzusu olduğunu hissettiniz mi?

«قُلْنَ حَاشَ لِلّٰهِ مَا عَلِمْنَا عَلَيْهِ مِنْ سُوٓءٍ» **"Kadınlar, Hâşâ! Allah için, biz ondan hiçbir kötülük görmedik, dediler."** Kadınlar böyle söylemekle, Hz. Yusuf'un ne kadar iffetli ve üstün bir ahlak sahibi olduğunu, böyle birini yaratan yüce Allah'ın kudretine karşı hayretlerini dile getiriyorlardı, dolayısıyla onun suçsuzluğunu ve herhangi bir günah işlemediğini bildiklerini açıklıkla söylüyorlardı.

«قَالَتِ امْرَاَةُ الْعَزِيزِ الْاٰنَ حَصْحَصَ الْحَقُّ» **"Azizin karısı da dedi ki: "Şimdi gerçek ortaya çıktı."** İşte asıl mesele şimdi ortaya çıkmış oldu ve gerçek kesin olarak anlaşıldı.

«اَنَا رَاوَدْتُهُ عَنْ نَفْسِهِ وَاِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ» **"Ben onun nefsinden murat almak istemiştim. Şüphesiz ki o doğru söyleyenlerdendir."**

Nitekim «قَالَ هِيَ رَاوَدَتْنِي عَنْ نَفْسِي», **(Yusuf 26) "Yusuf: 'Asıl kendisi benim nefsimden murat almak istedi' dedi."** Kavli ile bu kavil bakımından artık onun aklanmış olduğuna, nezahetine dair bir başka şahitliğe aslında gerek yoktur. Bu ikisi delil olarak yeterlidir. Çünkü kadınlar kendi aleyhlerine olmak üzere tanıklık etmişler ve kendisine atılan iftira ile Hz. Yusuf'un hiçbir alakasını ve ilgisinin olmadığını itirafta bulunmuşlardır.

Bundan sonra elçi tekrar Hz. Yusuf'a döndü ve kadınların onun hakkında söylediklerini, Azizin hanımının itirafını, aynı şekilde kadının kendi aleyhindeki şahitliğini Yusuf'a aktardı. Bunun üzerine Hz. Yusuf:

٥٢- ﴿ذٰلِكَ لِيَعْلَمَ اَنّ۪ي لَمْ اَخُنْهُ بِالْغَيْبِ وَاَنَّ اللّٰهَ لَا يَهْد۪ي كَيْدَ الْخَٓائِن۪ينَ﴾

52. Yûsuf dedi ki: "Bu, azizin yokluğunda ona hainlik etmediğimi ve Allah'ın hainlerin hilesini başarıya ulaştırmayacağını herkesin bilmesi içindir."

« ذَلِكَ » **"Yusuf dedi ki: "Bu,"** Yani benim zindandan çıkmak istemeyişim ve burada mesele kanıtlanıncaya dek kalışımdaki ısrarım, benim beraatımın ve aklanmamın açığa çıkması içindi.

« لِيَعْلَمَ اَنِّى لَمْ اَخُنْهُ بِالْغَيْبِ » **"Azizin yokluğunda ona hainlik etmediğimi bilmesi..."** Burada, « بِالْغَيْبِ » kavli ya failden veya mefulden haldir. Bu da şu manalara göredir: "Ben ondan uzakta iken, onun yanında değilken" veya "O benden uzakta iken, yanımda değilken." Yahut da, "Kral, Benim Aziz'e ihanet etmediğimi öğrensin, bilsin için" demektir. Ya da;

« لِيَعْلَمَ وَاَنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِى كَيْدَ الْخَائِنِينَ » **Ve Allah'ın hainlerin hilesini başarıya ulaştırmayacağını herkesin bilmesi içindir."** Yani onu doğrulatmaz. Sanki burada Azizin eşine, kocasının emanetine ihaneti sebebiyle bir sitem, bir tariz var gibidir.

Hz. Yûsuf daha sonra Allah için alçak gönüllü biri olduğunu ve nefsini tezkiye etmek, temize çıkarmak anlamında bir şey yapmadığını göstermek ve kendisindeki emanete ihanet etmeme özelliğinin Allah'ın kendisini buna muvaffak kılması ve onu koruyup muhafazası sonucu olduğunu göstermek ve ortaya koymak isteyerek sözlerine şöyle devam ediyor:

٥٣- ﴿وَمَا اُبَرِّئُ نَفْسِى اِنَّ النَّفْسَ لَاَمَّارَةٌ بِالسُّوٓءِ اِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّى اِنَّ رَبِّى غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾

53. "Bununla beraber nefsimi temize çıkarmıyorum. Çünkü nefis aşırı şekilde kötülüğü emreder; Rabbim acıyıp korumuş başka. Şüphesiz Rabbim çok bağışlayan, pek esirgeyendir."

«وَمَا اُبَرِّئُ نَفْسِى» **"Bununla beraber nefsimi temize çıkarmıyorum."** Yanlışa düşmekten kendimi büsbütün aklamıyorum, bu konuda nefsim lehinde bir tanıklıkta da bulunuyor değilim. Genel anlamıyla nefsimi bütün fiillerden tezkiye de etmiyorum. Yahut da bu olayda, sözünü ettiğimiz ve insanlık doğasını gereği olan meyil sebebiyle de kendimi aklıyor değilim. Yani bu işe herhangi bir kasıt olmaksızın, bunu

tasarlamaksızın, bunun için bir gayret göstermeksizin sadece bir insan olarak doğal anlamda olabilecek bir yanlıştan da nefsimi aklıyor değilim.

« إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ » **Çünkü nefis aşırı şekilde kötülüğü emreder;"** Burada nefisten kasıt bütün nefisler anlamında cins murat olunmaktadır. Yani bu türden bütün nefisler kötülüğü emrederler ve insanı içinde şehevî olan şeylerin yer aldığı olaylara sürüklerler.

« إِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّي » **"Rabbim acıyıp korumuş başka."** Sadece Rabbimin kendilerin rahmetiyle koruyup kolladıkları bunun dışındadırlar. Burada, « مَا رَحِمَ » kavlindeki « مَا » harfinin zaman anlamında olması da caizdir. Yani; "Ancak Rabbimin rahmeti ve yardımı geldiği zaman" demektir. Yani; "Nefis her zaman ve vakitte hep kötülük emreder durur, sadece Rabbimin koruduğu vakit müstesna" demektir. Ya da bu, münkati bir istisnadır. Yani, "Ancak Rabbimin rahmetidir, kötülüğü önleyen" demektir. Bir yoruma göre de bu ifade, Azizin hanımının söylediği bir sözdür. Yani, "Bu benim söylediğim şey, Yûsuf bilmiş olsun ki, ben kocama ihanet etmedim ve onun yokluğunda da aleyhinde yalan söylemiş değilim. Onunla ilgili olarak sorulan şey konusunda da ben doğru olanı söyledim, onu dile getirdim. **"Ben bütün bunlarla birlikte nefsimi temize çıkarmıyorum."** Bu ihanetle birlikte kendimi aklamıyorum. Çünkü ben, onu töhmet altında tuttuğum zaman ona hainlikte bulundum ve şöyle dedim: **"Senin ailene kötülük etmek isteyenin cezası, zindana atılmaktan veya elem verici bir işkenceden başka ne olabilir!" (Yusuf 25)** Yani onu zindana ben attırdım, demek istiyor. Dolayısıyla yaptıklarından ötürü özür dilemek istiyor. Çünkü her nefis, **"Kesinlikle kötülüğü çok çok emredendir. Ancak Rabbimin acıyıp koruduklan bunun dışındadırlar."** Ancak Allah'ın rahmetiyle koruyup kolladığı nefis bundan kurtulabilir, örneğin Yûsuf'un nefsi gibi.

« إِنَّ رَبِّي غَفُورٌ رَحِيمٌ » **"Şüphesiz Rabbim çok bağışlayan, pek esirgeyendir."** Kadın Rabbinden mağfiret ve bağışlanma diledi, işlediği suç sebebiyle Rabbinin kendisine merhamet buyurmasını istedi.

Ancak bunlar Yûsuf'un söylediği sözlerdir de denilmiştir ama bu konuda açık bir delil olmamakla birlikte mana bir bakıma da işi ona doğru götürmektedir.

Bir de bunun, Kur'an'ın takdim ve tehirleri çerçevesinde olduğu da söylenmiştir.

Yani; « ذٰلِكَ لِيَعْلَمَ » **"Bu, ... bilinsin içindi"** kavliyle,

« فَاسْأَلْهُ مَا بَالُ النِّسْوَةِ اللاَّتِى قَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ » **"Ona: 'Ellerini kesen o kadınların zoru neydi?' diye sor." (Yusuf 50)** kavli birbirine mana itibariyle bağlı ve bitişiktir.

❁ ❁ ❁

54. – 64. ÂYETLER

وَقَالَ الْمَلِكُ ائْتُونِي بِهِ أَسْتَخْلِصْهُ لِنَفْسِي ۚ فَلَمَّا كَلَّمَهُ قَالَ
إِنَّكَ الْيَوْمَ لَدَيْنَا مَكِينٌ أَمِينٌ ﴿٥٤﴾ قَالَ اجْعَلْنِي عَلَى خَزَآئِنِ
الْأَرْضِ ۚ إِنِّي حَفِيظٌ عَلِيمٌ ﴿٥٥﴾ وَكَذَٰلِكَ مَكَّنَّا لِيُوسُفَ فِي
الْأَرْضِ ۚ يَتَبَوَّأُ مِنْهَا حَيْثُ يَشَآءُ ۚ نُصِيبُ بِرَحْمَتِنَا مَنْ نَشَآءُ
وَلَا نُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٥٦﴾ وَلَأَجْرُ الْآخِرَةِ خَيْرٌ لِلَّذِينَ آمَنُوا
وَكَانُوا يَتَّقُونَ ﴿٥٧﴾ وَجَآءَ إِخْوَةُ يُوسُفَ فَدَخَلُوا عَلَيْهِ فَعَرَفَهُمْ
وَهُمْ لَهُ مُنْكِرُونَ ﴿٥٨﴾ وَلَمَّا جَهَّزَهُمْ بِجَهَازِهِمْ قَالَ ائْتُونِي بِأَخٍ
لَكُمْ مِنْ أَبِيكُمْ ۚ أَلَا تَرَوْنَ أَنِّي أُوفِي الْكَيْلَ وَأَنَا خَيْرُ الْمُنْزِلِينَ
﴿٥٩﴾ فَإِنْ لَمْ تَأْتُونِي بِهِ فَلَا كَيْلَ لَكُمْ عِنْدِي وَلَا تَقْرَبُونِ ﴿٦٠﴾
قَالُوا سَنُرَاوِدُ عَنْهُ أَبَاهُ وَإِنَّا لَفَاعِلُونَ ﴿٦١﴾ وَقَالَ لِفِتْيَانِهِ اجْعَلُوا
بِضَاعَتَهُمْ فِي رِحَالِهِمْ لَعَلَّهُمْ يَعْرِفُونَهَآ إِذَا انْقَلَبُوا إِلَى أَهْلِهِمْ
لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ٦٢ فَلَمَّا رَجَعُوا إِلَى أَبِيهِمْ قَالُوا يَا أَبَانَا مُنِعَ مِنَّا
الْكَيْلُ فَأَرْسِلْ مَعَنَآ أَخَانَا نَكْتَلْ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ ﴿٦٣﴾ قَالَ
هَلْ آمَنُكُمْ عَلَيْهِ إِلَّا كَمَآ أَمِنْتُكُمْ عَلَى أَخِيهِ مِنْ قَبْلُ ۚ فَاللَّهُ
خَيْرٌ حَافِظًا ۖ وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ ﴿٦٤﴾

Meâli

54. Kral dedi ki: "Onu bana getirin, onu kendime özel danışman edineyim. Onunla konuşunca, Kral dedi ki: 'Bugün sen yanımızda yüksek makam sahibi ve güvenilir birisin."

55. Yûsuf dedi ki: "Beni ülkenin hazinelerine tayin et! Çünkü ben onları çok iyi korurum ve bu işi çok iyi bilirim."

56. Ve böylece Yusuf'a orada dilediği gibi hareket etmek üzere ülke içinde yetki verdik. Biz dilediğimiz kimseye rahmetimizi eriştiririz. Ve güzel davrananların mükâfatını zayi etmeyiz.

57. İman edip de kötülüklerden sakınanlar için ahiret mükâfatı daha hayırlıdır.

58. Yûsuf'un kardeşleri gelip onun huzuruna girdiler, Yusuf onları tanıdı, onlar onu tanımıyorlardı.

59. Yûsuf onların yüklerini hazırlayınca dedi ki: "Sizin bababir kardeşinizi de bana getirin. Görmüyor musunuz, ben ölçeği tam dolduruyorum ve ben misafirperverlerin en iyisiyim."

60. "Eğer onu bana getirmezseniz, artık benim yanımda size verilecek bir ölçek erzak yoktur, bana hiç yaklaşmayın!"

61. Kardeşleri dediler ki: "Onu babasından istemeye çalışacağız, kuşkusuz bunu yapacağız."

62. Yûsuf emrindeki gençlere dedi ki: "Sermayelerini yüklerinin içine koyun. Olur ki ailelerine döndüklerinde bunun farkına varırlar da belki geri gelirler."

63. Babalarına döndüklerinde dediler ki: "Ey babamız! Erzak bize yasaklandı. Kardeşimiz Bünyamin'i bizimle beraber gönder de onun sayesinde ölçüp alalım. Biz onu mutlaka koruyacağız."

64. Ya'kub dedi ki: "Daha önce kardeşi Yusuf hakkında size ne kadar güvendiysem, bunun hakkında da size ancak o kadar güvenirim! Ben onu sadece Allah'a emanet ediyorum; Allah en hayırlı koruyucudur. O, acıyanların en merhametlisidir."

Tefsiri

٥٤- ﴿وَقَالَ الْمَلِكُ ائْتُونِى بِهِ أَسْتَخْلِصْهُ لِنَفْسِى فَلَمَّا كَلَّمَهُ قَالَ إِنَّكَ الْيَوْمَ لَدَيْنَا مَكِينٌ أَمِينٌ﴾

54. Kral dedi ki: "Onu bana getirin, onu kendime özel danışman edineyim. Onunla konuşunca, Kral dedi ki: 'Bugün sen yanımız da yüksek makam sahibi ve güvenilir birisin."

«وَقَالَ الْمَلِكُ ائْتُونِى بِهِ أَسْتَخْلِصْهُ لِنَفْسِى» **"Kral dedi ki: "Onu bana getirin, onu kendime özel danışman edineyim."**Onu kendim için ve kendi adıma danışman ve sözcüm edineyim.

« فَلَمَّا كَلَّمَهُ » **"Onunla konuşunca,"** hiç de hesap edemediği şeyle ri onda müşahede etti, gördü.

« قَالَ إِنَّكَ الْيَوْمَ لَدَيْنَا مَكِينٌ أَمِينٌ » **"Kral dedi ki:'Bugün sen yanımızda yüksek makam sahibi ve güvenilir birisin."**

Rivayete göre elçi Hz. Yûsuf'a yetmiş koruma ve yetmiş binitle birlikte geldi. Kral Hz. Yûsuf'a krallara layık giysiler gönderdi. Elçi kendisine krala icabet et, dedi. Bunun üzerine Hz. Yusuf zindandan çıktı ve ailesine şöyle dua etti: "Allah'ım! Onların gönüllerine hayırlı ve merhametli gönül sahiplerinin şefkat ve merhametini, yumuşaklığını bağışla! Onlar gözlerini gerçekleri görmekten, olayları değerlendirmekten köreltme!" Çünkü Yûsuf'un ailesi o günün toplumu arasında geçmiş olayları en iyi değerlendiren ve bilen kimselerdi.

Hz. Yûsuf zindanın kapısına da şunları yazdı: "Burası imtihan olunanların, felaketlerin yeri, yaşayanların kabri, düşmanların ise haksız bir şekilde buraya girenlerle sevinç duydukları, mutlu oldukları, samimi ve dürüst insanların da deneyim gördükleri mekânlarıdır."

Hz. Yûsuf daha sonra yıkanıp zindan kir ve pasından arındı, yeni elbiseler giyindi Kralın huzuruna girdiğinde de şöyle dua etti:

"Allah'ım ondan gelecek hayırdan ve iyilikten senin hayrını ve iyiliğini isterim. İzzetin ve kudretinle onun şerrinden ve kötülüğünden sana sığınırım."

Daha sonra kralı selamladı ve ona İbrani'ce duada bulundu. Bunun üzerine kral Hz. Yusuf'a bu konuştuğun dil hangi dildir, diye sordu. Hz. Yusuf, bu dil atalarımın konuştukları dildir, diye karşılık verdi. Kral da yetmiş dil biliyordu. Kral bütün bu dillerde onunla konuştu, Hz. Yusufda hepsiyle ona cevap verdi ve kral bundan ötürü şaşırıp kaldı. Kral ona dedi ki:

Ey dost ve doğru sözlü kişi! Bir de rüyamın yorumunu senin ağzından duyup dinlemek isterim, dedi. Yusuf da şöyle konuştu: "Sen bir takım inekler gördün. O ineklerin ne türden olduklarını, özellikleri, durumlarını, çıkacakları yerleri anlattı, bunun peşinden de başakları ve kralın onları rüyasında gördüğü şekliyle hepsini anlattı. Sonra da krala: "Burada senin yapman gereken bir durum var. O da, yiyecek ve benzeri maddeleri bir soğuk alanda depolamandır. Çünkü dört bir taraftan insanlar sana gele cekler ve senden ihtiyaçları olan şeyleri satın alacaklar. Bundan dolayı senden önce bugüne dek hiçbir kimsenin sahip olamadığı kadar senin hazinelerin dolup taşacak" diye söyledi.

Kral da: "Benim için bütün bunları kim yapacak ve onları kim toplayacak?" diye sordu.

٥٥- ﴿قَالَ اجْعَلْنِي عَلَى خَزَآئِنِ الْأَرْضِ إِنِّي حَفِيظٌ عَلِيمٌ﴾

55. Yûsuf dedi ki: "Beni ülkenin hazinelerine tayin et! Çünkü ben onları çok iyi korurum ve bu işi çok iyi bilirim."

«قَالَ اجْعَلْنِي عَلَى خَزَآئِنِ الْأَرْضِ» **"Yusuf dedi ki: "Beni ülkenin hazinelerine tayin et!"** Beni topraklarının yani Mısır topraklarının gelir ve giderlerinden sorumlu kişi olarak ata. « إِنِّي حَفِيظٌ » **"Çünkü ben onları çok iyi korurum"** Çünkü ben güvenilir biriyim, onu korunması istenilen şekilde korur ve muhafaza ederim. « عَلِيمٌ » **"ve bu işi çok iyi bilirim."** Nasıl tasarruf yapılması gerekiyorsa işte ben onu çok iyi bilirim.

Görüldüğü gibi Hz. Yûsuf kendisini emin, güvenilir ve yeterli dona nıma sahip biri olarak tanıtıyor. Zaten bu özellikler de kralların bu gibi işlere atadıkları kimselerde aradıkları özelliklerdir.

Hz. Yusuf yukarıda görüldüğü gibi konuştu ki, bu sayede Allah'ın hükümlerini gereğince yapabilme imkanlarını elde edebilsin. Hakkı ayakta tutup, adaleti yayabilsin ve kullarına peygamberlerin gönderildiği amaç tam anlamıyla gerçekleşip sağlamlaşmış olsun. Bir de, ondan başka bir kimsenin bu yere geçip oturamayacağını, oturmaması gerektiğini bildiği için böyle söylemekteydi. Hz. Yusuf böyle bir görevi, sırf Allah'ın rızasını kazanmak için istedi. Yoksa kralı sevdiğinden ve dünyaya olan düşkünlüğünden ötürü böyle bir göreve talip olmadı. Nitekim bir hadiste şöyle buyurulmuştur:

"Allah kardeşim Yûsuf'a rahmet etsin. Eğer o, 'Beni ülkenin gelir-gider işerinden sorumlu kişi olarak ata' dememiş olsaydı, hemen o anda o iş için görevlendirilirdi. Fakat böyle dediğinden bir yıl ertelendi." [6]

Bu ayete dayanarak şöyle bir sonuç da çıkarmışlar ve bunun için şöyle demişlerdir: "Burada şöyle bir netice de çıkmaktadır ki bunun delili de bu ayettir. İnsanın herhangi bir zalim kimseden bir görev istemesi câiz olur. Nitekim selef yani daha önce geçen değerli ilim adamları, zalim yöneticiler tarafından kadılık yani hakimlik görevlerine atanırlardı, onlar tarafından verilen görevi üstlenirlerdi. Herhangi bir peygamber veya alim bir kimse, Allah'ın hükmünü yerine getirmenin ve zulmü önlemenin ancak bir kâfir veya fâsık idarecinin buna imkân sağlamasıyla olabileceğini bilmesi halinde, bu takdirde ondan yardım alması caizdir, bunda herhangi bir sakınca yoktur."

Bir başka yoruma göre ise kral kendisi bir takım görüşler ve kararlar ortaya koyuyordu, Hz. Yûsuf da onun uygun bulduğu işlerin hiçbirisine itirazda bulunmuyordu ve o, krala tabi olma konumunda biri idi.

٥٦- ﴿وَكَذٰلِكَ مَكَّنَّا لِيُوسُفَ فِى الْأَرْضِ يَتَبَوَّأُ مِنْهَا حَيْثُ يَشَاءُ نُصِيبُ بِرَحْمَتِنَا مَنْ نَشَاءُ وَلَا نُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ﴾

56. Ve böylece Yusuf'a orada dilediği gibi hareket etmek üzere ülke içinde yetki verdik. Biz dilediğimiz kimseye rahmetimizi eriştiririz. Ve güzel davrananların mükâfatını zayi etmeyiz.

---

[6] Hafız diyor ki bunu Salebi sakıt bir isnad ile rivayet etmiştir. Bak. Haşiyetu'l-Keşşaf;2/482 .

« وَكَذٰلِكَ ». **"Ve böylece"** İşte onu makam ve mevki sahibi kıldığımız açıkça görüldüğü gibi, aynı zamanda « مَكَّنَّا لِيُوسُفَ فِى الْأَرْضِ يَتَبَوَّأُ مِنْهَا حَيْثُ يَشَٓاءُ » **"Yusuf'a orada dilediği gibi hareket etmek üzere ülke içinde yetki verdik."** Yani bununla şu gerçeğe işaret etmek istiyor. Ona öyle bir mevki ve imkan sunuldu ki, her şey onun elinde idi ve o hepsine sahipti, kimse onu yaptıklarından menedemezdi. Çünkü her iş onun emri ve gücü altında tutuluyordu. **Temkin**: Güç ve iktidar sahibi olması, makam ve mevki sunulması, takdir edilmesi demektir. Ülke toprakları alan olarak, 40X40 fersah idi. Kıraat imamlarından İbn Kesir, "يَشَٓاءُ" kavlini, **"Neşau"** olarak **nun** ile okumuştur.

«نُصِيبُ بِرَحْمَتِنَا مَنْ نَشَٓاءُ» **"Biz dilediğimiz kimseye rahmetimizi eriştiririz."** Dünyada kendisine mülk bahşetmemiz, zenginlik vermemiz ve benzeri daha birçok nimetlere kavuşturmamız gibi dilediklerimizi ulaştırırız. Yani kendisine hikmet gereği ona vermeyi dilediğimiz şeyleri veririz.

« وَلَا نُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ » **"Ve güzel davrananların mükâfatını zayi etmeyiz."**

٥٧- ﴿وَلَأَجْرُ الْاٰخِرَةِ خَيْرٌ لِلَّذِينَ اٰمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ﴾

57. İman edip de kötülüklerden sakınanlar için ahiret mükâfatı daha hayırlıdır.

«وَلَأَجْرُ الْاٰخِرَةِ خَيْرٌ لِلَّذِينَ اٰمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ» **"İman edip de kötülüklerden sakınanlar için ahiret mükâfatı daha hayırlıdır."** Burada söz konusu edilen Hz. Yûsuf ile ta kıyamete dek gelecek olan bütün inananlardır.

Süfyan b. Uyeyne şöyle diyor: "Mü'min olan kimse yaptığı iyi ve güzel işler sebebiyle hem dünyada buna karşılık alır, hem de ahirette bu iyiliklerinin karşılığını bulur. Fâcir yani kötü olan kimsenin ise, ona yaptığı iyiliklerinin karşılığı hemen bu dünyada verilir. Ona ahireti için iyiliklerinden bir pay ve nasip bırakılmaz. Sonra da delil olarak bu ayeti okudu."

Rivayete göre Kral Hz. Yûsuf'a taç giydirdi. Ona kendi devlet mührünü verdi. Onu kılıcıyla kuşattı. Hz. Yusuf'a inci ve yakut kakmalı altından bir taht hazırladı ve şöyle konuştu; tahta gelince bununla senin mülkünü sağlamlaştırdım, mühür ile de işini düzene soktum. Taca gelince bu benim atalarımın ve benin giysilerimden değildir.. Bunun üzerine Hz. Yûsuf koltuğuna oturdu, krallar ona boyun eğip kendisine karşı mütevazi duruma geçtiler. Kral da bütün işleri ona bıraktı. Azizi yani kırfir'i de görevden aldı. Bir müddet sonra Kıtfir öldü. Kral, Hz. Yûsuf'u onun karısıyla evlendirdi. Hz. Yusuf kadınla beraber olunca onun hala bâkire olduğunu gördü ve kadına şöyle dedi: " Bu durum, senin daha önce benden istediğinden daha hayırlı değil midir? Kadından Hz. Yûsuf'un biri Efrasim ve Miyşa adlarında iki çocuğu dünyaya geldi. Hz. Yusuf Mısır'da adaleti gerçekleştirdi, kadın ve erkek herkes tarafından sevilip sayıldı. Kral ve birçok insanlar onun vasıtasıyla hak dini kabul ettiler. Kıtlık yıllarının ilk yılında Mısır halkına altın ve gümüş karşılığında satış yaptı. Bir şeyleri kalmayınca bu defa onlara ikinci senesinde ziynet eşyası ve mücevherler karşılığında mal sattı. Üçüncü yılında ise hayvanlarla takas yapmak suretiyle halka mal sattı. Kıtlık yıllarının dördüncü senesinde de köle ve cariye karşılığında ihtiyaç duyulan malları sattı. Beşinci yılında evler ve diğer arazilerle, akar getiren mallarıyla takas yaparak ihtiyaç maddelerini sattı. Altıncı yılda çocuklarına karşılık mal verdi ve yedinci yılda ise hepsini köleleştirmek karşılığında ihtiyaçlarını karşıladı. Daha sonra bütün Mısır halkını kölelikten azad etti ve onlara mülklerini geri verdi. Hz. Yûsuf, insanların ihtiyaç duydukları şeyleri satın almak üzere kendisine gelenlere, bir deve yükünden fazla bir şey satmazdı, sadece bir devenin taşıyabileceği kadar satardı.

Bu arada tıpkı Mısır'da baş gösteren kıtlık Kenan bölgesinde de baş göstermişti. Hz. Yakub (a.s) ihtiyaç duyulan şeyleri satın almaları için oğullarını oraya gönderdi. İşte bu gelen ayet de bu gerçeği anlatıyor:

٥٨- ﴿وَجَٓاءَ إِخْوَةُ يُوسُفَ فَدَخَلُوا عَلَيْهِ فَعَرَفَهُمْ وَهُمْ لَهُ مُنْكِرُونَ﴾

58. Yûsuf'un kardeşleri gelip onun huzuruna girdiler, Yusuf onları tanıdı, onlar onu tanımıyorlardı.

« وَجَٓاءَ إِخْوَةُ يُوسُفَ فَدَخَلُوا عَلَيْهِ فَعَرَفَهُمْ وَهُمْ لَهُ مُنْكِرُونَ » **"Yusuf'un kardeşleri gelip onun huzuruna girdiler, Yusuf onları tanıdı, onlar onu tanımıyorlardı."** Çünkü Yûsuf'un üzerindeki giyim kuşamı fark-

lıydı ve aynı zamanda kendisi perde gerisinde idi. Bir de aralarında kırk yıl denecek kadar bir uzun müddet geçmişti.

Söylendiğine göre Hz. Yusuf kardeşlerini görmesi ve onların kendisiyle İbrani'ce konuşmaları üzerine, Hz. Yusuf onlara; "Bana kim olduğunuzu söyleyin, kendinizi tanıtın, durumunuz nedir, necisiniz?" diye sordu. Onlar da: "Biz, Şam halkından bir toplumuz. Çobanız. Kıtlık için de yaşıyoruz. Sizden ihtiyacımız olan bir şeyler satın almak üzere geldik" dediler. Hz. Yûsuf onların böyle demeleri üzerine kendilerine:

"Belki de sizler casussunuz. Benim ülkemin açığını araştırmaya gelmiş olabilirsin" dedi. Onlar: "Böyle bir durumdan Allah'a sığınırız! Çünkü biz oldukça üzüntülü ve oğlunu yitirmiş bir peygamber babanın çocuklarıyız. Biz onu çok severiz. Babamız, kaybolan oğlunun anneden kardeşini yanında tutuyor da onunla avunuyor" diye karşılık verdiler. Bunun üzerine Hz. Yûsuf kardeşlerine: "Eğer gerçekten doğru söylüyorsanız, gidin bana onu da getirin" dedi.

٥٩- ﴿وَلَمَّا جَهَّزَهُمْ بِجَهَازِهِمْ قَالَ ائْتُونِى بِاَخٍ لَكُمْ مِنْ اَبِيكُمْ اَلَا تَرَوْنَ اَنِّى اُوفِى الْكَيْلَ وَاَنَا خَيْرُ الْمُنْزِلِينَ﴾

59. Yûsuf onların yüklerini hazırlayınca dedi ki: "Sizin bababir kardeşinizi de bana getirin. Görmüyor musunuz, ben ölçeği tam dolduruyorum ve ben misafirperverlerin en iyisiyim."

« وَلَمَّا جَهَّزَهُمْ بِجَهَازِهِمْ قَالَ » **"Yusuf onların yüklerini hazırlayınca dedi ki:"** Gelenlerden her birine bir deve yükü ihtiyaç maddelerini verdi. « بِجَهَازِهِمْ » kelimesi şaz olarak esreli olarak, « بِجِهَازِهِمْ » diye de okunmuştur.

« ائْتُونِى بِاَخٍ لَكُمْ مِنْ اَبِيكُمْ اَلَا تَرَوْنَ اَنِّى اُوفِى الْكَيْلَ » **"Sizin baba bir kardeşinizi de bana getirin. Görmüyor musunuz, ben ölçeği tam dolduruyorum"** Silme olarak veriyorum.

« وَاَنَا خَيْرُ الْمُنْزِلِينَ » **"ve ben misafirperverlerin en iyisiyim."** Çünkü Hz. Yusuf (a.s) konuklarına ve misafirlerine karşı çok güzel ikram da bulundu ki böylece gittikten sonra tekrar dönüp kendisine gelsinler. Onun için böyle hareket ediyordu.

٦٠- ﴿فَإِنْ لَمْ تَأْتُونِى بِهِ فَلَا كَيْلَ لَكُمْ عِنْدِى وَلَا تَقْرَبُونِ﴾

60. "Eğer onu bana getirmezseniz, artık benim yanımda size verilecek bir ölçek erzak yoktur, bana hiç yaklaşmayın!"

« فَإِنْ لَمْ تَأْتُونِى بِهِ فَلَا كَيْلَ لَكُمْ عِنْدِى » **"Eğer onu bana getirmezseniz, artık benim yanımda size verilecek bir ölçek erzak yoktur,"** Bundan böyle size yiyecek satacak değilim. « وَلَا تَقْرَبُونِ » **"bana hiç yaklaşmayın!"** Yani, eğer siz onu bana getirmezseniz, mahrum bırakılırsınız. Bundan böyle hiç yaklaştırılmazsınız.

Bu da ceza hükmüne dahil olup bu bakımdan meczumdur, çünkü, « فَلَا كَيْلَ لَكُمْ » kavlinin mahalline matuf bulunmaktadır. Ya da bu nehiy yani yasaklama manasınadır.

٦١- ﴿قَالُوا سَنُرَاوِدُ عَنْهُ أَبَاهُ وَإِنَّا لَفَاعِلُونَ﴾

61. Kardeşleri dediler ki: "Onu babasından istemeye çalışacağız, kuşkusuz bunu yapacağız."

« قَالُوا سَنُرَاوِدُ عَنْهُ أَبَاهُ » **"Kardeşleri dediler ki: "Onu babasından istemeye çalışacağız,"** Onu ondan bir şekilde alacağız ve onu onun elinde alana dek de bir çarelere başvuracağız, «وَإِنَّا لَفَاعِلُونَ» **"Kuşkusuz bunu yapacağız."** Bunu kesinlikle yapacağız ve bu konuda ne aşırı gideceğiz, ne de alttan alacağız, gereken ne ise onu yapacağız. Hz. Yusuf da onlara: " Öyleyse birinizi burada rehin bırakın" dedi. Onlar da kardeşleri Şem'un'u Hz. Yûsuf'un yanında bıraktılar. Şem'un kardeşlerine göre Hz. Yûsuf'a daha güzel davranan biriydi.

٦٢- ﴿وَقَالَ لِفِتْيَانِهِ اجْعَلُوا بِضَاعَتَهُمْ فِى رِحَالِهِمْ لَعَلَّهُمْ يَعْرِفُونَهَا إِذَا انْقَلَبُوا إِلَى أَهْلِهِمْ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ﴾

62. Yûsuf emrindeki gençlere dedi ki: "Sermayelerini yüklerinin içine koyun. Olur ki ailelerine döndüklerinde bunun farkına varırlar da belki geri gelirler."

« وَقَالَ لِفِتْيَانِهِ » **"Yusuf emrindeki gençlere dedi ki:"** Ebu Bekir dışında Kûfe okuluna mensup kıraat imamları, « لِفِتْيَانِهِ » kavlini burada görüldüğü gibi okumuşlardır.

Ancak bunlardan başkaları ise bunu, « لِفِتْيَتِهِ » olarak okumuşlardır. Bunun her ikisi de, "**Feta**" kelimesinin çoğuludurlar. Tıpkı "**Ah**-kardeş" kelimesinin çoğulu olan, « إِخْوَةٌ » ve **İhvan** gibi. "**Fi'letun**" kalıbında gelen kelime, azlık içindir, "**Fi'lan**" kalıbında gelenler de çokluk içindir. Yani ölçü ve tartı işlerine bakan, kile işleriyle görevli adamlarına dedi ki:

« اجْعَلُوا بِضَاعَتَهُمْ فِي رِحَالِهِمْ » **"Sermayelerini yüklerinin içine koyun."** Satın alacakları şeylere karşılık olarak kardeşlerinin getirdiği şeyler, takunya-çarık veya deri yahut da gümüş idi. Çünkü bunlar getirilen denklere, çuval veya valizlere daha kolay ve daha rahatlıkla gizlenebilirdi.

« لَعَلَّهُمْ يَعْرِفُونَهَا إِذَا انْقَلَبُوا إِلَى أَهْلِهِمْ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ » **"Olur ki ailelerine döndüklerinde bunun farkına varırlar da belki geri gelirler."** Belki bunu görünce ve götürdüklerinin tekrar çuvallarına konulduğunu fark edince bu, onları yeniden bizim yanımıza dönmelerine bir sebep oluşturacaktır. Yahut da belki de bundan başka bir şeyleri yoktur ve bunları almamız durumunda bir daha dönemeyebilirler ya da dindar olmaları nedeniyle bu, onların emaneti iade etmeye sebep olabilir. Yahut da Hz. Yûsuf böyle davranmakla, verdiği mal karşılığında babasından ve kardeşlerinden para alması bir asalet sayılmayacağından koydurtmuş olabilir.

٦٣- ﴿ فَلَمَّا رَجَعُوا إِلَى أَبِيهِمْ قَالُوا يَا أَبَانَا مُنِعَ مِنَّا الْكَيْلُ فَأَرْسِلْ مَعَنَا أَخَانَا نَكْتَلْ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ ﴾

63. Babalarına döndüklerinde dediler ki: "Ey babamız! Erzak bize yasaklandı. Kardeşimiz Bünyamin'i bizimle beraber gönder de onun sayesinde ölçüp alalım. Biz onu mutlaka koruyacağız."

« فَلَمَّا رَجَعُوا إِلَى أَبِيهِمْ قَالُوا يَا أَبَانَا مُنِعَ مِنَّا الْكَيْلُ » **"Babalarına döndüklerinde dediler ki: "Ey babamız! Erzak bize yasaklandı."** Hz. Yakub'un oğulları bunu söylerlerken,

Hz. Yusuf'un, « فَإِنْ لَمْ تَأْتُونِي بِهِ فَلَا كَيْلَ لَكُمْ عِنْدِي » **"Eğer onu bana getirmezseniz, artık benim yanımda size verilecek bir ölçek erzak yoktur"** diye söylediği sözleri demek istiyorlar. Çünkü kardeşler böyle bir uyarı karşısında bırakılınca, böylece alacakları erzak kendilerine yasaklanmış demek oluyor.

« فَأَرْسِلْ مَعَنَا أَخَانَا نَكْتَلْ » **"Kardeşimiz Bünyamin'i bizimle beraber gönder de onun sayesinde ölçüp alalım."** Bize konulan erzak yasağını ortadan kaldıralım. « نَكْتَلْ » yiyecek olarak ihtiyaç duyduğumuz şeyler demektir.

Kıraat imamlarından Hamza ve ali Kisai, « يَكْتَلْ » olarak kıraat etmişlerdir. Yani kardeşimiz de payına düşen ölçeği, kileyi alsın, onun alacağı hisseyi de böylece hisselerimize katalım da fazla almış olalım.

« وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ » **"Biz onu mutlaka koruyacağız."** Onun başına bir şey gelmemesi için kesinlikle onu koruyacağız.

٦٤- ﴿قَالَ هَلْ اٰمَنُكُمْ عَلَيْهِ إِلَّا كَمَا أَمِنْتُكُمْ عَلَى أَخِيهِ مِنْ قَبْلُ فَاللّٰهُ خَيْرٌ حَافِظًا وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ﴾

64. Ya'kub dedi ki: "Daha önce kardeşi Yusuf hakkında size ne kadar güvendiysem, bunun hakkında da size ancak o kadar güvenirim! Ben onu sadece Allah'a emanet ediyorum; Allah en hayırlı koruyucudur. O, acıyanların en merhametlisidir."

« قَالَ هَلْ اٰمَنُكُمْ عَلَيْهِ إِلَّا كَمَا أَمِنْتُكُمْ عَلَى أَخِيهِ مِنْ قَبْلُ » **"Ya'kub dedi ki: "Daha önce kardeşi Yusuf hakkında size ne kadar güvendiysem, bunun hakkında da size ancak o kadar güvenirim!"** Yani sizler Yusuf için de:

« أَرْسِلْهُ مَعَنَا غَدًا يَرْتَعْ وَيَلْعَبْ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ » **"Yarın onu bizimle beraber kıra gönder de bol bol yesin, içsin, oynasın. Biz onu mutlaka koruruz"** demiştiniz, sonra da garanti verdiğiniz halde sözünüzde durmayıp ihanette bulundunuz. Kardeşi Yusuf için dediğinizi şimdi de Bünyamin için söylüyorsunuz. Böyle bir geçmişi olanlar için ben nasıl güven içinde olabilir, nasıl emanet edebilirim ki? Daha sonra şöyle dedi:

«فَاللّٰهُ خَيْرٌ حَافِظًا» "Ben onu sadece Allah'a emanet ediyorum; **Allah en hayırlı koruyucudur."** Kıraat imamlarından Ebu Bekir dışında Kufe kıraat okulu mensupları, «حَافِظًا» kelimesini burada görüldüğü gibi okumuşlardır. Bu kelime haldir. Yahut da, « حِفْظًا » olarak okuyanlara göre de sadece temyizdir. Hz. Yakup oğlu Bünyamin'i onlara verdi.

« وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ » **"O, acıyanların en merhametlisidir."** Ben sadece Allah'tan onu koruyarak bana nimet olarak vermesini, geri göndermesini ve bana iki musibeti beraberce tattırmamasını, iki musibeti bende toplamamasını diliyor ve umut ediyorum.

Ka'bul Ahbar diyor ki: " Hz. Yakub, «فَاللّٰهُ خَيْرٌ حَافِظًا» dediği zaman, yüce Allah da şöyle buyurdu: 'İzzetim ve Celâlim hakkı için onların her ikisini de sana iade edeceğim."

❁ ❁ ❁

65. – 68. ÂYETLER

وَلَمَّا فَتَحُوا مَتَاعَهُمْ وَجَدُوا بِضَاعَتَهُمْ رُدَّتْ إِلَيْهِمْ ؕ قَالُوا يَآ
أَبَانَا مَا نَبْغِي ؕ هٰذِهِ بِضَاعَتُنَا رُدَّتْ إِلَيْنَا وَنَمِيرُ أَهْلَنَا وَنَحْفَظُ
أَخَانَا وَنَزْدَادُ كَيْلَ بَعِيرٍ ذٰلِكَ كَيْلٌ يَسِيرٌ ﴿٦٥﴾ قَالَ لَنْ أُرْسِلَهُ
مَعَكُمْ حَتّٰى تُؤْتُونِ مَوْثِقًا مِنَ اللّٰهِ لَتَأْتُنَّنِي بِهِٓ إِلَّآ أَنْ يُحَاطَ
بِكُمْ ۚ فَلَمَّآ اٰتَوْهُ مَوْثِقَهُمْ قَالَ اللّٰهُ عَلٰى مَا نَقُولُ وَكِيلٌ ﴿٦٦﴾
وَقَالَ يَا بَنِيَّ لَا تَدْخُلُوا مِنْ بَابٍ وَاحِدٍ وَادْخُلُوا مِنْ أَبْوَابٍ
مُتَفَرِّقَةٍ ؕ وَمَآ أُغْنِي عَنْكُمْ مِنَ اللّٰهِ مِنْ شَيْءٍ ؕ إِنِ الْحُكْمُ إِلَّا
لِلّٰهِ ؕ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ ۚ وَعَلَيْهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ ﴿٦٧﴾ وَلَمَّا
دَخَلُوا مِنْ حَيْثُ أَمَرَهُمْ أَبُوهُمْ ؕ مَا كَانَ يُغْنِي عَنْهُمْ مِنَ اللّٰهِ
مِنْ شَيْءٍ إِلَّا حَاجَةً فِي نَفْسِ يَعْقُوبَ قَضٰيهَا ؕ وَإِنَّهُ لَذُو عِلْمٍ
لِمَا عَلَّمْنَاهُ وَلٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ۙ ﴿٦٨﴾

Meâli

65. Kardeşler eşyalarını açtıklarında sermayelerinin kendilerine geri verildiğini gördüler. Dediler ki: Ey babamız! Daha ne istiyoruz. İşte sermâyemiz de bize geri verilmiş. Onunla yine ailemize yiyecek getiririz, kardeşimizi koruruz ve bir deve yükü de fazla alırız. Çünkü bu seferki aldığımız az bir miktardır.

66. Yakub dedi ki: "Kuşatılmanız ve çaresiz kalma durumunuz hariç, onu bana mutlaka getireceğinize dair Allah adına bana sağlam bir söz vermediğiniz takdirde onu sizinle beraber göndermem!" Oğulları baba-

larına istediği şekilde teminatlarını verdiklerinde, babaları dedi ki: Söylediklerimize Allah şahittir.

67. Sonra şöyle dedi: Oğullarım! Şehre hepiniz bir kapıdan girmeyin, ayrı ayrı kapılardan girin. Ama Allah'tan gelecek hiçbir şeyi sizden savamam. Hüküm Allah'tan başkasının değildir. Onun için ben yalnız O'na dayandım. Tevekkül edenler yalnız O'na dayansınlar.

68. Babalarının kendilerine emrettiği yerden çeşitli kapılardan girdiklerinde onun emrini yerine getirdiler. Fakat bu tedbir Allah'tan gelecek hiçbir şeyi onlardan savamazdı; ancak Yakub içindeki bir dileği açığa vurmuş oldu. Şüphesiz o, ilim sahibiydi, çünkü ona biz öğretmiştik. Fakat insanların çoğu bilmezler.

Tefsiri

٦٥- ﴿وَلَمَّا فَتَحُوا مَتَاعَهُمْ وَجَدُوا بِضَاعَتَهُمْ رُدَّتْ إِلَيْهِمْ قَالُوا يَا أَبَانَا مَا نَبْغِي هٰذِهِ بِضَاعَتُنَا رُدَّتْ إِلَيْنَا وَنَمِيرُ أَهْلَنَا وَنَحْفَظُ أَخَانَا وَنَزْدَادُ كَيْلَ بَعِيرٍ ذٰلِكَ كَيْلٌ يَسِيرٌ﴾

65. Kardeşler eşyalarını açtıklarında sermayelerinin kendilerine geri verildiğini gördüler. Dediler ki: Ey babamız! Daha ne istiyoruz. İşte sermâyemiz de bize geri verilmiş. Onunla yine ailemize yiyecek getiririz, kardeşimizi koruruz ve bir deve yükü de fazla alırız. Çünkü bu seferki aldığımız az bir miktardır.

« وَلَمَّا فَتَحُوا مَتَاعَهُمْ وَجَدُوا بِضَاعَتَهُمْ رُدَّتْ إِلَيْهِمْ قَالُوا يَا أَبَانَا مَا نَبْغِي »

"Kardeşler eşyalarını açtıklarında sermayelerinin kendilerine geri verildiğini gördüler. Dediler ki: 'Ey babamız! Daha ne istiyoruz."

Burada geçen, « مَا » harfi, nefiy yani olumsuzluk içindir. Yani; "Biz konuşmada yanlış bir şey demedik ve hakkı da çiğnemedik" demektir. Yahut da; Bize yapılan bu iyiliğin ötesinde biz bir şey de istemedik" veya; "Biz senden bir başka sermaye istemiyoruz" demektir. Yahut da bu, bir soru edatıdır, sorgulamadır ve şöyle demektir: "Bizim istediğimiz bu şeyin ötesinde ne var ki?" demektir.

«هٰذِهِ بِضَاعَتُنَا رُدَّتْ إِلَيْنَا» **"İşte sermâyemiz de bize geri verilmiş."** Bu, «مَا نَبْغِي» kavlini izah eden yeni bir cümle ya da cümleyi müstenefedir. Bundan sonraki cümle ise bunun üzerine matuf bulunmaktadır. Yani; "Doğrusu bizim sermayemiz de bize geri verilmiş, dolayısıyla biz bundan yararlanabiliriz" demektir.

« وَنَمِيرُ أَهْلَنَا » **"Onunla yine ailemize yiyecek getiririz,"** yeniden krala dönebilme fırsatını bize sağlamıştır. Yani, "Biz bununla onlara yiyecek satın alıp getirebiliriz" demektir. « مِيرَةٌ » kelimesi, kişinin kendi ülkesi dışında gıda maddelerini sağlayıp getirmesi anlamındadır.

« وَنَحْفَظُ أَخَانَا » **"Kardeşimizi koruruz"** Gidiş ve dönüşümüz esnasında kardeşimiz Bünyamin'i de koruruz, senin onun hakkında korktuğun hiçbir şey onun başına gelmeyecektir.

«وَنَزْدَادُ كَيْلَ بَعِيرٍ» **"Ve bir deve yükü de fazla alırız."** Kardeşimizin de katılımıyla, bizimle gelmesiyle bir deve yükü de fazldan gıda maddesi alabiliriz.

« ذٰلِكَ كَيْلٌ يَسِيرٌ » **"Çünkü bu seferki aldığımız az bir miktardır."** Bu, onun için oldukça basit ve kolay bir şeydir. Bu, ona yani Yusuf'a dokunacak fazla bir şey değildir.

٦٦- ﴿قَالَ لَنْ أُرْسِلَهُ مَعَكُمْ حَتّٰى تُؤْتُونِ مَوْثِقًا مِنَ اللّٰهِ لَتَأْتُنَّنِي بِهِ إِلَّا أَنْ يُحَاطَ بِكُمْ فَلَمَّا اٰتَوْهُ مَوْثِقَهُمْ قَالَ اللّٰهُ عَلٰى مَا نَقُولُ وَكِيلٌ﴾

66. Yakub dedi ki: "Kuşatılmanız ve çaresiz kalma durumunuz hariç, onu bana mutlaka getireceğinize dair Allah adına bana sağlam bir söz vermediğiniz takdirde onu sizinle beraber göndermem!" Oğulları babalarına istediği şekilde teminatlarını verdiklerinde, babaları dedi ki: Söylediklerimize Allah şahittir.

« قَالَ لَنْ أُرْسِلَهُ مَعَكُمْ حَتّٰى تُؤْتُونِ مَوْثِقًا مِنَ اللّٰهِ لَتَأْتُنَّنِي بِهِ إِلَّا أَنْ يُحَاطَ بِكُمْ » **"Yakub dedi ki: 'Kuşatılmanız ve çaresiz kalma durumunuz**

hariç, onu bana mutlaka getireceğinize dair Allah adına bana sağlam bir söz vermediğiniz takdirde onu sizinle beraber göndermem!"

Kıraat imamlarından İbn Kesir, « تُؤْتُونِ » kavlinin, « يُؤْتُونِ » olarak "Y" harfiyle okumuştur. « مَوْثِقًا » kelimesi de sözverme, ahitte bulunma demektir. Buna göre mana şöyledir: "Allah adına bana kesin bir söz vermedikçe.." Yani Hz. Yakub böyle demekle oğullarının kendi önünde Allah adına yemin ederek söz vermelerini istemiştir, mana böyledir. Çünkü Allah adına yapılan yemin, bu, onun tarafından bir güvence ve belge anlamını taştır. Zira Allah adına yemin etmekle ancak verilen sözlerin kesin bir anlamı ve değeri olabilir. Allah bu konuda kendi adıyla yemin edilmesine izin vermiştir ki bu, Ondan gelen bir izin, bir belge anlamını taşır.

«لَتَأْتُنَّنِي بِهِ» kavli, yeminin cevabıdır. Çünkü bunun manası; "onu tekrara bana getireceğinize dair yemin edinceye kadar" demektir.

«إِلَّا أَنْ يُحَاطَ بِكُمْ» kavli mefulü lehtir. Burada müspet yani olumla anlamında olan söz –ki bu söz, «لَتَأْتُنَّنِي بِهِ» kavlidir- nefiy ile tevil edilmiştir yani olumsuzluk anlamında yorumlanmıştır. Yani bu şu demektir: "Sakın onu getirmemezlik edip bundan geri durmayasınız. Meğerki bu durumda bir kuşatma altında kalırsanız bu durum hariç..." Yani bir tek sebep dışında başka herhangi bir sebepten dolayı onu bana getirmemezlik etmeyin. İşte o bir tek sebep de: "sizin kuşatılmanız ve yenilgiye uğratılmanız halidir." İşte bu hal, genel sebepler içerisinde en genel olanı mefulü lehten müstesna edilmektedir. Yani genel olanların en genelinden istisna hali sadece olumsuzlukta yani nefiyde sözkonusudur. Mutlaka bunun da yine nefiy yani olumsuzlukla te'vili ya da yorumu gerekir.

« فَلَمَّا اٰتَوْهُ مَوْثِقَهُمْ » **"Oğulları babalarına istediği şekilde teminatlarını verdiklerinde"** Şöyle rivayet edilmiştir, denilmiş ki, Muhammed (sav)'in Rabbi olan Allah adına yemin ettiler.

« قَالَ اللّٰهُ عَلٰى مَا نَقُولُ وَكِيلٌ » **"Babaları dedi ki: Söylediklerimize Allah şahittir."** Bunlara muttalidir, gözetleyip kontrol edendir.

Bazıları, « قَالَ » kavli üzerinde sekte yapmışlardır yani durmuşlardır. Çünkü bunun manası; "Yakub dedi ki "demektir. Kaldı ki sekte yani duraklama, kavli ile makul arasını ayırır yani söyleyen ile söyleneni birbirinden ayırır. Bu ise caiz olmaz. Evla olanı yani yerinde görülen şey, bu ikisini yani kavli ile makulün arasını ses ile ayırmaktır. Bu da, "Allah" adı üzerine kuvvetlice vurgu yapılmakla sağlanabilir.

٦٧- ﴿وَقَالَ يَا بَنِيَّ لَا تَدْخُلُوا مِنْ بَابٍ وَاحِدٍ وَادْخُلُوا مِنْ أَبْوَابٍ مُتَفَرِّقَةٍ وَمَا أُغْنِي عَنْكُمْ مِنَ اللهِ مِنْ شَيْءٍ إِنِ الْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَعَلَيْهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ﴾

67. Sonra şöyle dedi: Oğullarım! Şehre hepiniz bir kapıdan girmeyin, ayrı ayrı kapılardan girin. Ama Allah'tan gelecek hiçbir şeyi sizden savamam. Hüküm Allah'tan başkasının değildir. Onun için ben yalnız O'na dayandım. Tevekkül edenler yalnız O'na dayansınlar.

« وَقَالَ يَا بَنِيَّ لَا تَدْخُلُوا مِنْ بَابٍ وَاحِدٍ وَادْخُلُوا مِنْ أَبْوَابٍ مُتَفَرِّقَةٍ »

"Sonra şöyle dedi: Oğullarım! Şehre hepiniz bir kapıdan girmeyin, ayrı ayrı kapılardan girin." Cumhura göre Hz. Yakub çocuklarına göz değmesinden yani nazardan ve onların konumlarının öneminden dolayı endişe etmişti. İlk gidişlerinde Hz. Yâkup çocuklarına şehre ayrı ayrı kapılardan girmelerini emretmemişti. Çünkü ilk seferinde bunlar tanınan kimseler değillerdi. Bir de bize yani Ehli Sünnete göre göz değmesi denilen nazar haktır. Bunun varlığı da, herhangi bir şeye bakılınca veya ondan dolayı şaşkınlık ve hayret içinde kalırsa yüce Allah'ın böyle bir bakış esnasında bir kusur ve bir sıkıntı ya da zarar meydana getirmesidir. Nitekim Hz. Peygamber (sav) torunları Hz. Hasan ile Hüseyin için – Allah her ikisinden de razı olsun- dua edip Allah'a sığınırdı ve şöyle dua ederlerdi:

أُعِيذُكُمَا بِكَلِمَةِ اللهِ التَّامَّةِ مِنْ كُلِّ هَامَّةٍ وَمِنْ كُلِّ عَيْنٍ لَامَّةٍ

Manası: *"Tam olan kelimelerin ile her şeytanın şerrinden ve her zehirleyici canlının da kötülüklerinin dokunmsından, her rahatsız edici*

göz değmesinden her ikinizi de senin koruman ve sığınağın altına havale ediyorum" diye dua ederlerdi.[7]

Ancak Mutezile mezhebinden olan Cübbai, Muhammed Ebu Ali b. Abdulvehhab b. Selam nazar yani göz değmesini inkar etmiştir. Bu görüş ise, anlattığımız gibi merduttur yani kabul görmeyip reddolunmuştur.

Yine bu konuda denilmiştir ki: Hz. Ya'kub'un oğullarından böyle bir istekte bulunmuş olmasının nedeni, düşmanları onları tanımasınlar ki, onları ortadan kaldırmak için kendilerine bir tuzak kuramasınlar.

«وَمَا أُغْنِي عَنْكُمْ مِنَ اللهِ مِنْ شَيْءٍ» **"Ama Allah'tan gelecek hiçbir şeyi sizden savamam."** Yani, eğer Allah size bir kötülük dokunmasını murad ettiyse bu size bir fayda sağlamaz ve size işaret ettiğim ya da gösterdiğim gibi ayrı ayrı kapılardan girin tavsiyesi buna rağmen sizi kurtaramaz. Eğer bir şey başınıza gelecekse o, muhakkak size isabet edecektir.

«إِنِ الْحُكْمُ إِلاَّ لِلهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَعَلَيْهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ» **"Hüküm Allah'tan başkasının değildir. Onun için ben yalnız O'na dayandım. Tevekkül edenler yalnız O'na dayansınlar."** Tevekkül; Bir işi Allah'a havale buyurmaktır ve o konuda Allah'a dayanıp güvenmektir.

٦٨- ﴿وَلَمَّا دَخَلُوا مِنْ حَيْثُ أَمَرَهُمْ أَبُوهُمْ مَا كَانَ يُغْنِي عَنْهُمْ مِنَ اللهِ مِنْ شَيْءٍ إِلاَّ حَاجَةً فِي نَفْسِ يَعْقُوبَ قَضَيهَا وَإِنَّهُ لَذُو عِلْمٍ لِمَا عَلَّمْنَاهُ وَلٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لاَ يَعْلَمُونَ﴾

68. Babalarının kendilerine emrettiği yerden çeşitli kapılardan girdiklerinde onun emrini yerine getirdiler. Fakat bu tedbir Allah'tan gelecek hiçbir şeyi onlardan savamazdı; ancak Yakub içindeki bir dileği açığa vurmuş oldu. Şüphesiz o, ilim sahibiydi, çünkü ona biz öğretmiştik. Fakat insanların çoğu bilmezler.

[7] 8- Buhari;3371. Abu Davud;4737. Tirmizi;2060 ve Ahmed b. Hambel, Müsned;1/236

«وَلَمَّا دَخَلُوا مِنْ حَيْثُ أَمَرَهُمْ أَبُوهُمْ» **"Babalarının kendilerine emrettiği yerden çeşitli kapılardan girdiklerinde onun emrini yerine getirdiler."**

« مَا كَانَ يُغْنِي عَنْهُمْ مِنَ اللّٰهِ مِنْ شَيْءٍ » **"Fakat bu tedbir Allah'tan gelecek hiçbir şeyi onlardan savamazdı;"** Nitekim ayrı kapılardan girmelerine rağmen kendilerini üzecek olan hırsızlık suçunun izafe edilmiş olmasından ve rezil olmaktan, kardeşinin çuvalında ölçeğin ele geçirilmesi yüzünden kardeşlerinin alıkonulması ve babalarını bundan böyle acı ve ıstırabının katlanarak artması endişe ve sıkıntılarından onları kurtaramamıştı.

«إِلَّا حَاجَةً فِي نَفْسِ يَعْقُوبَ قَضٰيهَا» **"Ancak Ya'kub içindeki bir dileği açığa vurmuş oldu."** Buradaki, « إِلَّا حَاجَةً » kavli munkati istisnadır. Yani bu ancak onun bir dileği, ihtiyaç duyduğu bir şey idi ki bu da Hz. Yakub'un oğullarına karşı duyduğu şefkat duygusundan ileri geliyordu.

« وَإِنَّهُ لَذُو عِلْمٍ » **"Şüphesiz o, ilim sahibiydi,"** Yani Hz. Ya'kub, **"Allah'tan gelecek hiçbir şeyi onlardan savamazdı;"** gerçeğini biliyordu. Onun bildiği gerçek şu idi: "Aslında kader yani ilahi takdir ne ise onu olacaklardan kurtarmaz."

« لِمَا عَلَّمْنَاهُ » **"Çünkü ona biz öğretmiştik."** Çünkü onu ona öğreten bizzat biz idik.

« وَلٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ » **"Fakat insanların çoğu bilmezler."**

❁ ❁ ❁

69. – 80. ÂYETLER

وَلَمَّا دَخَلُوا عَلَى يُوسُفَ اٰوٰى اِلَيْهِ اَخَاهُ قَالَ اِنّ۪ى اَنَا اَخُوكَ فَلَا
تَبْتَئِسْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٦٩﴾ فَلَمَّا جَهَّزَهُمْ بِجَهَازِهِمْ جَعَلَ
السِّقَايَةَ ف۪ى رَحْلِ اَخ۪يهِ ثُمَّ اَذَّنَ مُؤَذِّنٌ اَيَّتُهَا الْعِيرُ اِنَّكُمْ
لَسَارِقُونَ ﴿٧٠﴾ قَالُوا وَاَقْبَلُوا عَلَيْهِمْ مَاذَا تَفْقِدُونَ ﴿٧١﴾ قَالُوا
نَفْقِدُ صُوَاعَ الْمَلِكِ وَلِمَنْ جَٓاءَ بِه۪ حِمْلُ بَع۪يرٍ وَاَنَا بِه۪ زَع۪يمٌ ﴿٧٢﴾
قَالُوا تَاللّٰهِ لَقَدْ عَلِمْتُمْ مَا جِئْنَا لِنُفْسِدَ فِى الْاَرْضِ وَمَا كُنَّا
سَارِق۪ينَ ٧٣ قَالُوا فَمَا جَزَٓاؤُهُٓ اِنْ كُنْتُمْ كَاذِب۪ينَ ﴿٧٤﴾ قَالُوا جَزَٓاؤُهُ
مَنْ وُجِدَ ف۪ى رَحْلِه۪ فَهُوَ جَزَٓاؤُهُ ط كَذٰلِكَ نَجْزِى الظَّالِم۪ينَ ﴿٧٥﴾
فَبَدَاَ بِاَوْعِيَتِهِمْ قَبْلَ وِعَٓاءِ اَخ۪يهِ ط ثُمَّ اسْتَخْرَجَهَا مِنْ وِعَٓاءِ
اَخ۪يهِ ط كَذٰلِكَ كِدْنَا لِيُوسُفَ ط مَا كَانَ لِيَأْخُذَ اَخَاهُ ف۪ى د۪ينِ
الْمَلِكِ اِلَّٓا اَنْ يَشَٓاءَ اللّٰهُ ط نَرْفَعُ دَرَجَاتٍ مَنْ نَشَٓاءُ ط وَفَوْقَ كُلِّ
ذ۪ى عِلْمٍ عَل۪يمٌ ﴿٧٦﴾ قَالُٓوا اِنْ يَسْرِقْ فَقَدْ سَرَقَ اَخٌ لَهُ مِنْ قَبْلُ ج
فَاَسَرَّهَا يُوسُفُ ف۪ى نَفْسِه۪ وَلَمْ يُبْدِهَا لَهُمْ قَالَ اَنْتُمْ شَرٌّ مَكَانًا ج
وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا تَصِفُونَ ﴿٧٧﴾ قَالُوا يَٓا اَيُّهَا الْعَز۪يزُ اِنَّ لَهُٓ اَبًا شَيْخًا
كَب۪يرًا فَخُذْ اَحَدَنَا مَكَانَهُ ج اِنَّا نَرٰيكَ مِنَ الْمُحْسِن۪ينَ ﴿٧٨﴾ قَالَ

مَعَاذَ اللّٰهِ اَنْ نَأْخُذَ اِلَّا مَنْ وَجَدْنَا مَتَاعَنَا عِنْدَهُ اِنَّا اِذًا لَظَالِمُونَ ﴿٧٩﴾ فَلَمَّا اسْتَيْـَٔسُوا مِنْهُ خَلَصُوا نَجِيًّا قَالَ كَبِيرُهُمْ اَلَمْ تَعْلَمُوا اَنَّ اَبَاكُمْ قَدْ اَخَذَ عَلَيْكُمْ مَوْثِقًا مِنَ اللّٰهِ وَمِنْ قَبْلُ مَا فَرَّطْتُمْ فِي يُوسُفَ فَلَنْ اَبْرَحَ الْاَرْضَ حَتّٰى يَأْذَنَ لِي اَبِي اَوْ يَحْكُمَ اللّٰهُ لِي وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ ﴿٨٠﴾

Meâli

69- Yûsuf'un yanma girdiklerinde öz kardeşini yanına aldı ve ona dedi ki: "Bilesin ki ben senin kardeşinim, onların yaptıklarına üzülme."

70- Yûsuf onların yükünü hazırladığı zaman maşrapayı kardeşinin yükü içine koydu! Kafile hareket ettikten sonra bir tellal şöyle seslendi: "Ey kafile! Siz hırsızsınız!"

71- Yûsuf'un kardeşleri onlara dönerek: Ne arıyorsunuz? dediler.

72- Dediler ki: "Kralın su kabını arıyoruz; onu getirene bir deve yükü bahşiş var. İçlerinden biri de şöyle dedi: "Ben buna kefilim."

73- Dediler ki: "Allah'a andolsun ki, sizin de bildiğiniz gibi biz yeryüzünde fesat çıkarmak için gelmedik. Biz hırsız da değiliz,."

74- Yusuf'un adamları dediler ki: Peki, siz yalancıysanız bunun cezası nedir?

75- Şöyle dediler: "Onun cezası, kayıp eşya, kimin yükünde bulunursa işte o şahsa el koymak onun cezasıdır. Biz zalimleri böyle cezalandırırız."

76- Bunun üzerine Yûsuf, kardeşinin yükünden önce onların yüklerini aramaya başladı. Sonra da onu, kardeşinin yükünden çıkarttı. İşte biz Yûsuf'a böyle bir tedbir öğrettik, yoksa kralın kanununa göre kardeşini tutamayacaktı. Ancak Allah'ın dilemesi hariç. Biz kimi dilersek onu derecelerle yükseltiriz. Zira her ilim sahibinin üstünde daha iyi bilen birisi vardır.

77- Kardeşleri dediler ki: "Eğer o çaldıysa, daha önce onun bir kardeşi de çalmıştı." Yusuf bunu içinde sakladı, onlara açmadı. Kendi kendine dedi ki: Siz daha kötü durumdasınız! Allah, sizin anlattığınızı çok iyi bilir.

78- Dediler ki: Ey aziz! Gerçekten onun çok yaşlı bir babası var. Onun yerine bizim birimizi alıkoy. Zira biz seni, iyilik edenlerden görüyoruz.

79- Yûsuf dedi ki: "Eşyamızı yanında bulduğumuz kimseden başka sını yakalamaktan Allah'a sığınırız, o takdirde biz gerçekten zalimler oluruz!"

80- Ondan ümitlerini kesince, meseleyi gizli görüşmek üzere ayrılıp bir kenara çekildiler. Büyükleri dedi ki: "Babanızın sizden Allah adına söz aldığını, daha önce de Yûsuf hakkında işlediğiniz kusuru bilmiyor musunuz? Babam bana izin verinceye veya benim için Allah hükmedinceye kadar bu yerden asla ayrılmayacağım. O hükmedenlerin en hayırlısıdır.

Tefsiri

٦٩- ﴿وَلَمَّا دَخَلُوا عَلَى يُوسُفَ آوَى إِلَيْهِ أَخَاهُ قَالَ إِنِّي أَنَا أَخُوكَ فَلَا تَبْتَئِسْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾

69- Yûsuf'un yanına girdiklerinde öz kardeşini yanına aldı ve ona dedi ki: "Bilesin ki ben senin kardeşinim, onların yaptıklarına üzülme."

«وَلَمَّا دَخَلُوا عَلَى يُوسُفَ آوَى إِلَيْهِ أَخَاهُ» **"Yusuf'un yanına girdiklerinde öz kardeşini yanına aldı"** Hz. Yûsuf Bünyamin'i yanına aldı. Rivayete göre onlar Hz. Yûsuf'a şöyle dediler: "İşte kardeşimiz! Biz onu alıp sana getirdik." Hz. Yûsuf da onlara: "İyi yaptınız" dedi, onları konuk etti, kendilerine ikramda bulundu, sonra da onları yanına aldı ve hepsini de ikişerli olarak bir sofraya oturttu. Ancak Bünyamin tek kaldı. Bunun üzerine ağlamaya başladı ve: "Eğer kardeşim Yusuf yaşasaydı, Aziz beni de onunla oturturdu" dedi. Bunun üzerine Hz. Yusuf: "Kardeşiniz tek ola rak kaldı" dedi ve onu alıp kendi sofrasına oturttu ve onunla beraber yemeye başladılar. Bu arada Hz. Yusuf henüz kendisini tanımayan kardeşi

Bünyamin'e, "ölen kardeşin yerine benim senin kardeşin olmanı ister misin?" dedi. Bünyamin de: "Senin gibi bir kardeşi kim istemez ki?! Ancak Sen Yakub'dan olma Rahil'den doğma değilsin ki?" dedi. İşte bu cevap karşısında Hz. Yusuf ağlayarak kardeşini kucakladı

« قَالَ » "ve ona **dedi ki:"** « إِنِّي اَنَا اَخُوكَ » **"Bilesin ki ben senin kardeşinim,"** Yusuf'um, « فَلَا تَبْتَئِسْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ » **"Onların yaptıklarına üzülme."** Çünkü Allah bize ihsanda bulunmuştur ve hepimizi hayır ve iyilikte bir araya getirmiştir. Sana bildirdiklerimi onlara söyleme!

Rivayete göre Bünyamin ağabeyi Hz. Yusuf'a: "Ben senden ayrılamam" der. Hz. Yusuf da: "Sen de biliyorsun ki benim sebebimle babam bir hayli kederlidir. Eğer seni tutar,i hapsedersem, babamın tasası daha da artacaktır. Böyle bir şey yapmak uygun değildir. Ancak ben sana hoşlanılmayan ve istenmeyen bir şey nispet edip seni suçlayacağım" diye söyledi. Bünyamin de: "Önemli değil, nasıl istersen, öyle yap" dedi. Hz. Yusuf ise: "Öyleyse ben, senin çuvalına kendi su kabımı yerleştireceğim. Bunun peşinden de adamlarım aracılığıyla seslenip senin aleyhinde hırsızlık yapmakla seni suçlayacağım. Böylece seni önce onlarla beraber gönderirken böyle bir suçlama ile seni yakalama, yanıma alma fırsatını elde edeceğim" der. Bünyamin de: "O halde ne gerekiyorsa yap" diye karşılık verir.

٧٠- ﴿ فَلَمَّا جَهَّزَهُمْ بِجَهَازِهِمْ جَعَلَ السِّقَايَةَ فِي رَحْلِ اَخِيهِ ثُمَّ اَذَّنَ مُؤَذِّنٌ اَيَّتُهَا الْعِيرُ اِنَّكُمْ لَسَارِقُونَ ﴾

70- Yûsuf onların yükünü hazırladığı zaman maşrapayı kardeşinin yükü içine koydu! Kafile hareket ettikten sonra bir tellal şöyle seslendi: "Ey kafile! Siz hırsızsınız!"

« فَلَمَّا جَهَّزَهُمْ بِجَهَازِهِمْ » **"Yusuf onların yükünü hazırladığı zaman"** Onların sebeplerini hazırladı ve hepsi için de ölçeklerini dolu dolu tamamlayıp verdi.

« جَعَلَ السِّقَايَةَ فِي رَحْلِ اَخِيهِ » **"Maşrapayı kardeşinin yükü içine koydu!"** Burada geçen, « السِّقَايَةَ » kelimesi su içme kabı ya da kasesi

veya bardağı demektir. Ki bu, «صُوَاعَ», diye geçen kaptır. Bir yoruma, bununla krala su verilir ya da içirilir veya getirilir yahut da taşınırdı. Daha sonra bu kap, yiyeceklerin ya da gıdaların önemi sebebiyle ölçek olarak kullanılır oldu. Bu ölçek gümüşten veya altından mamul bir kaba benziyordu.

« ثُمَّ اَذَّنَ مُؤَذِّنٌ » **"Kafile hareket ettikten sonra bir tellal şöyle seslendi:"** Yani bir münadi, bir çığırtkan arkalarından şöyle bağırdı, demektir. "**Azene hu**" demek ona bildirdi, ona duyurdu, demektir. « اَذَّنَ » ise daha fazla bağırmak suretiyle bildirmek demektir. Nitekim, ezan okuyan kimse de sesini daha fazla uzaklara ve çok kimselere duyurmaya çalıştığından Müezzin adı verilmiştir. Rivayete göre, onlar hareket ettiler ve Hz. Yûsuf (as) bir müddet bekledi, onlar ayrılıp gidince, hemen arkalarından onların yakalanmaları emrini verdi. Adamları da onlara yetişip yakaladılar ve kendilerini tutukladılar.

Daha sonra onlara şöyle denildi: « اَيَّتُهَا الْعِيرُ » **"Ey kafile!"** Burada geçen, « الْعِيرُ » ifadesi yük taşıyan develer demektir. Çünkü yükü götürüp getirenler develerdir. Bundan kasıt ise develerin sahipleri yani kervan sahipleri demektir. « اِنَّكُمْ لَسَارِقُونَ » **"Siz hırsızsınız!"** burada "siz hırsızsınız" ifadesiyle Hz. Yûsuf, kinaye yoluyla onların kendisini babaların dan çaldıklarına imada bulunmaktadır.

٧١- ﴿ قَالُوا وَاَقْبَلُوا عَلَيْهِمْ مَاذَا تَفْقِدُونَ ﴾

71- Yûsuf'un kardeşleri onlara dönerek: Ne arıyorsunuz? Dediler.

«قَالُوا وَاَقْبَلُوا عَلَيْهِمْ مَاذَا تَفْقِدُونَ» **"Yusuf'un kardeşleri onlara dönerek: Ne arıyorsunuz? dediler."**

٧٢- ﴿ قَالُوا نَفْقِدُ صُوَاعَ الْمَلِكِ وَلِمَنْ جَٓاءَ بِه۪ حِمْلُ بَع۪يرٍ وَاَنَا۬ بِه۪ زَع۪يمٌ ﴾

72- Dediler ki: "Kralın su kabını arıyoruz; onu getirene bir deve yükü bahşiş var. İçlerinden biri de şöyle dedi: "Ben buna kefilim."

« قَالُوا نَفْقِدُ صُوَاعَ الْمَلِكِ » **"Dediler ki: 'Kralın su kabını arıyoruz;"** Bu ölçektir.

« وَلِمَنْ جَٓاءَ بِهِ حِمْلُ بَعِيرٍ وَاَنَا بِهِ زَعِيمٌ » **"Onu getirene bir deve yükü bahşiş var.' İçlerinden biri de şöyle dedi: "Ben buna kefilim."** Yani arkalarından seslenen kimse bunu söyledi. Şunu demek istiyor: "Ben bir deve yükü gıda vermeyi bu ölçeği getirecek olana garanti ediyorum. Bununla muradettiği şey şudur: Bir deve yükü gıdayı bunu getiren için karşılık ve ödül koyuyorum.

٧٣- ﴿ قَالُوا تَاللّٰهِ لَقَدْ عَلِمْتُمْ مَا جِئْنَا لِنُفْسِدَ فِي الْاَرْضِ وَمَا كُنَّا سَارِقِينَ ﴾

73- Dediler ki: "Allah'a andolsun ki, sizin de bildiğiniz gibi biz yeryüzünde fesat çıkarmak için gelmedik. Biz hırsız da değiliz,."

« قَالُوا تَاللّٰهِ » **"Dediler ki: 'Allah'a andolsun ki,"** Bu, içinde, kendilerine izafe edilen suç nedeniyle şaşkınlık ve hayret manası bulunan bir yemin halidir.

« لَقَدْ عَلِمْتُمْ مَا جِئْنَا لِنُفْسِدَ فِي الْاَرْضِ » **"Sizin de bildiğiniz gibi biz yeryüzünde fesat çıkarmak için gelmedik."** Kendi bilgilerine dayanarak ve kendi dinlerince sabit olan deliller ve güvenilir kimseler olduklarını şahit ve delil olarak sunma gayretine düştüler. Çünkü bunlar şehre geldiklerinde, çarşı ve pazarda bulunanların ekinlerinden ve gıda maddelerinden almamak için çuvallarının ağızları bağlı bulunuyordu ve aynı zamanda kendi çuvallarına konulmuş olan sermayelerini de tekrar getirip onlara vermişlerdi, böylece güvenilirliklerini kanıtlamış bulunuyorlardı.

« وَمَا كُنَّا سَارِقِينَ » **"Biz hırsız da değiliz."** Biz asla hiçbir zaman hırsızlık damgasıyla suçlanmış değiliz.

٧٤- ﴿ قَالُوا فَمَا جَزَٓاؤُهُٓ اِنْ كُنْتُمْ كَاذِبِينَ ﴾

74- Yusuf'un adamları dediler ki: Peki, siz yalancıysanız bunun cezası nedir?

« قَالُوا فَمَا جَزَآؤُهُ إِنْ كُنْتُمْ كَاذِبِينَ » **"Yusuf'un adamları dediler ki: Peki,** -bunu inkar etmekle ve böyle bir şeyle ilginizin bulunmadığını, bundan uzak olduğunuzu söylemekle- **siz yalancıysanız bunun cezası nedir?"** Burada, « فَمَا جَزَآؤُهُ » kavlinde yer alan zamir, «صُوَاعَ» kavline râcidir. Yani, onun hırsızlığının cezası, karşılığı nedir?

٧٥- ﴿قَالُوا جَزَآؤُهُ مَنْ وُجِدَ فِي رَحْلِهِ فَهُوَ جَزَآؤُهُ كَذٰلِكَ نَجْزِي الظَّالِمِينَ﴾

75- Şöyle dediler: "Onun cezası, kayıp eşya, kimin yükünde bulunursa işte o şahsa el koymak onun cezasıdır. Biz zalimleri böyle cezalandırırız."

« قَالُوا جَزَآؤُهُ مَنْ وُجِدَ فِي رَحْلِهِ فَهُوَ جَزَآؤُهُ» **"Şöyle dediler: 'Onun cezası, kayıp eşya, kimin yükünde bulunursa işte o şahsa el koymak onun cezasıdır."** Yani onun hırsızlığının cezası, çalınan eşya kimin yükünde bulunursa, onun yerine o şahsın alıkonulmasıdır. Hz. Ya'kub ailesinin dinine göre hırsızlık yapan kimsenin bir yıl boyunca köle olarak malı çalınanın yanında tutulmasıdır. İşte bunun için onların kendilerinden bunun cezasının ne olacağını sordular.

Bir de kardeşlerin, «فَهُوَ جَزَآؤُهُ» **"İşte onun cezası, o şahsa el konulmasıdır"** kavli, hükmü pekiştirmek maksadıyladır. Yani başkası değil, bizzat hırsızlık yapanın kendisinin tutuklanıp alıkonulmasıdır. Ya da, «جَزَآؤُهُ» kavli mübtedadır. Şart cümlesi ise olduğu gibi haberidir.

«كَذٰلِكَ نَجْزِي الظَّالِمِينَ» **"Biz zâlimleri böyle cezalandırırız."** Yani hırsızları köle kılmak suretiyle cezalandırırız.

٧٦- ﴿فَبَدَأَ بِأَوْعِيَتِهِمْ قَبْلَ وِعَآءِ أَخِيهِ ثُمَّ اسْتَخْرَجَهَا مِنْ وِعَآءِ أَخِيهِ كَذٰلِكَ كِدْنَا لِيُوسُفَ مَا كَانَ لِيَأْخُذَ أَخَاهُ فِي دِينِ الْمَلِكِ إِلَّا أَنْ يَشَآءَ اللّٰهُ نَرْفَعُ دَرَجَاتٍ مَنْ نَشَآءُ وَفَوْقَ كُلِّ ذِي عِلْمٍ عَلِيمٌ﴾

76- Bunun üzerine Yûsuf, kardeşinin yükünden önce onların yüklerini aramaya başladı. Sonra da onu, kardeşinin yükünden çıkarttı. İşte biz Yûsuf'a böyle bir tedbir öğrettik, yoksa kralın kanununa göre kardeşini tutamayacaktı. Ancak Allah'ın dilemesi hariç. Biz kimi dilersek onu derecelerle yükseltiriz. Zira her ilim sahibinin üstünde daha iyi bilen birisi vardır.

«فَبَدَأَ بِأَوْعِيَتِهِمْ قَبْلَ وِعَاءِ أَخِيهِ» **"Bunun üzerine Yûsuf, kardeşinin yükünden önce onların yüklerini aramaya başladı."** Hz. Yusuf töhmet altında kalmamak için Bünyamin'in yükünden önce diğer kardeşlerinin yükünü araştırarak böylece sıra Bünyamin'in yüküne gelene kadar araştırmayı sürdürdü. Onun yüküne sıra gelince Hz. Yusuf; "Bu çocuğun böyle bir iş yapacağını sanmıyorum" diyerek güya araştırmaktan vazgeçmeye kalkıştı. Ancak kardeşleri, " Allah adına yemin olsun ki, sen onun yükünü de aramadıkça biz onu bırakacak değiliz. Çünkü sen bize göre ona daha çok yakın ve candan davrandın" diye itirazda bulundular.

«ثُمَّ اسْتَخْرَجَهَا مِنْ وِعَاءِ أَخِيهِ» **"Sonra da onu kardeşinin yükünden çıkarttı."** Ayette « صُوَاعٌ » kelimesine râci olan zamir hep müzekker olarak getirildi, sonra « اسْتَخْرَجَهَا » kavlinde görüldüğü gibi müennes olarak zikretti. Bunun müennes yani dişil olma nedeni, "**es-Sikaye**" kelimesinin müennes oluşudur.

Ya da « صُوَاعٌ » kelimesi hem müzekker ve hem müennes olması sebebiyledir. «كَذٰلِكَ كِدْنَا لِيُوسُفَ» **"İşte biz Yusuf'a böyle bir tedbir öğrettik,"** Burada, « كَذٰلِكَ » kavlinin başında yer alan "**Kef**" harfi mahallen mansubtur. Yani; "işte bu gayet önemli sayılan tedbir gibi bir tedbiri Hz. Yusuf'a öğrettik" demektir.

« مَا كَانَ لِيَأْخُذَ أَخَاهُ فِي دِينِ الْمَلِكِ » **"Yoksa kralın kanununa göre kardeşini tutamayacaktı."** Burası, "**Keyd**-Tedbir" kavlinim tefsiridir ve onu açıklayan durumdadır. Çünkü kralın kanunlarına göre yani onun hayat anlayışına göre, hırsızın cezası aldığının aynını ondan geri almak-

tan ibaret bulunmaktaydı. Yoksa onu alıp köleleştirmek diye bir hüküm kralın yasalarında yer almıyordu.

«إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللّٰهُ» **"Ancak Allah'ın dilemesi hariç."** Yani Allah dilemedikçe, Allah'ın iradesi bulunmadıkça onu yakalayacak, tutacak değildi, bunların hepsi Allah'ın dilemesiyle olmuştu.

«نَرْفَعُ دَرَجَاتٍ مَنْ نَشَاءُ» **"Biz kimi dilersek onu derecelerle yükseltiriz."** Yani nasıl ki Yusuf'u derecelerle yükseltmiş isek, aynen bunun gibi dilediklerimizi de ilim açısından derecelerle yükseltiriz. Kûfe kırat okuluna göre « دَرَجَاتٍ » kelimesi tenvinli olarak okunmuştur.

« وَفَوْقَ كُلِّ ذِى عِلْمٍ عَلِيمٌ » **"Zira her ilim sahibinin üstünde daha iyi bilen birisi vardır."** Yani her bir bilenin üstünde ondan ilim bakımından daha üstün bir derecede olanı vardır. Veya tüm bilenlerin üzerinde bilgi açısından kendisinden daha üstün bir bilen vardır ki, işte tüm bilenler o en çok bilene göre çok daha alt derecededirler. İşte o en çok bilen de Aziz ve Celil olan yüce Allah'tır.

٧٧- ﴿ قَالُوا إِنْ يَسْرِقْ فَقَدْ سَرَقَ أَخٌ لَهُ مِنْ قَبْلُ فَأَسَرَّهَا يُوسُفُ فِى نَفْسِهِ وَلَمْ يُبْدِهَا لَهُمْ قَالَ أَنْتُمْ شَرٌّ مَكَانًا وَاللّٰهُ أَعْلَمُ بِمَا تَصِفُونَ ﴾

77- Kardeşleri dediler ki: "Eğer o çaldıysa, daha önce onun bir kardeşi de çalmıştı." Yusuf bunu içinde sakladı, onlara açmadı. Kendi kendine dedi ki: Siz daha kötü durumdasınız! Allah, sizin anlattığınızı çok iyi bilir.

«قَالُوا إِنْ يَسْرِقْ فَقَدْ سَرَقَ أَخٌ لَهُ مِنْ قَبْلُ» **"Kardeşleri dediler ki: "Eğer o çaldıysa, daha önce onun bir kardeşi de çalmıştı."** Böyle söylemekle Hz. Yusuf'un hırsızlık yaptığını demek istiyorlardı.

Denilmiştir ki: "Yusuf bir havraya girdi. Oradan, onların taptıkları altından yapılmış küçük bir heykeli aldı. Tapmamaları için de onu gömdü." Yine söylendiğine göre evde bir tavuk varmış, onu alıp bir dilenciye vermiş. Bir diğer söylentiye göre Hz. İbrahim'e ait bir kemer vardı, bu kemer, veraset yoluyla onun en büyük çocuğuna geçerdi. İşte böylece kemer miras olarak Hz. İshak'a geçer. Hz. İshak'tan da en büyük kızına

geçer. İşte bu kadın Hz. Yusuf'u büyütüp yetiştirdi. Halası olması itibariyle annesinin vefatı üzerine yanına alıp onu büyütmüştü. Kadın Hz. Yûsuf'a hiç dayanamazdı, onu aşırı derecede severdi. Hz. Yûsuf büyüyünce babası Hz. Ya'kub, onu halasından ayırıp almak istedi. Kadın hemen o kemere sarıldı, onu alıp elbiselerinin altında o kemerle onu bağladı. Sonra da: "Ben, İshak babamdan bana geçen kemeri kaybettim, bakın hele onu kim almış?" diye söyledi. Baktılar ki, o kemerle Yusuf üzeri sıkı sıkıya bağlanmış. Yûsuf'un halası dedi ki, o kemer benim için bir kalkandır, onun sayesinde ben dilediğimi yapabilirim. İşte bu durum karşısında Hz. Yakub oğlu Yûsuf'u halası vefat edene kadar onun yanında bıraktı.

Rivayete göre, Hz. Yûsuf'un adamları, Bünyamin'in yükünden maşrapayı bulup çıkardıklarında, kardeşleri utançlarından başlarını önlerine eğdiler. Hepsi de ona dönerek kendisine: "Sen bizi rezil ettin, yüzümüzü kara çıkarttın, ey Rahil oğlu! Nedir sizin yüzünüzden çektiğimiz bela ve sıkıntılar! Sen bu maşrapayı ne zaman aldın?" diye sordular. Bunun üzerine Bünyamin de onlara: "Rahil oğulları! Hep sizin yüzünüzden böyle sıkıntı ve belalarla karşı karşıya bırakılanlar değil mi? Siz benim kardeşimi de götürüp ortadan kaldırdınız. Sizin yüklerinize daha önce sermayenizi tekrar koyanlar kimler is, onlar benim yüküme bu maşrapayı yerleştirmiş olabilirler" dedi.

«فَاَسَرَّهَا يُوسُفُ فِي نَفْسِهِ» **Yusuf bunu içinde sakladı,"** Yani kardeşlerinin; "Onun kardeşi de hırsızlık etmişti" sözlerini duymazlıktan gelip gizli tuttu.

«وَلَمْ يُبْدِهَا لَهُمْ قَالَ اَنْتُمْ شَرٌّ مَكَانًا» **"Onlara açmadı. Kendi kendine dedi ki: Siz daha kötü durumdasınız!"** Burada geçen, «مَكَانًا» kelimesi temyizdir. Yani hırsızlık yapmada siz ondan çok daha fena ve kötü bir konumdasınız. Çünkü siz kardeşiniz Yûsuf'u babasından alıp çaldınız.

« وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا تَصِفُونَ » **Allah, sizin anlattığınızı çok iyi bilir."** Sizin söylediklerinizi veya yalan söylediğinizi....

٧٨- ﴿ قَالُوا يَٓا اَيُّهَا الْعَزِيزُ اِنَّ لَهُٓ اَبًا شَيْخًا كَبِيرًا فَخُذْ اَحَدَنَا مَكَانَهُ اِنَّا نَرٰيكَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ ﴾

78- Dediler ki: Ey aziz! Gerçekten onun çok yaşlı bir babası var. Onun yerine bizim birimizi alıkoy. Zira biz seni, iyilik edenlerden görüyoruz.

« قَالُوا يَا أَيُّهَا الْعَزِيزُ إِنَّ لَهُ أَبًا شَيْخًا كَبِيرًا » **"Dediler ki: 'Ey Aziz! Gerçekten onun çok yaşlı bir babası var."** Yani yaşı iyice ilerlemiş, piri fani bir babası var veya herkes tarafından saygı gören saygın bir kişiliğe sahip bir babası var.

«فَخُذْ أَحَدَنَا مَكَانَهُ» **"Onun yerine bizim birimizi alıkoy."** Rehin olmak üzere herhangi birimizi al veya köleleştir. Çünkü babası kayıp oğlu yerine ancak onunla teselli buluyor.

« إِنَّا نَرَاكَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ » **"Zira biz seni iyilik edenlerden görüyoruz."** O halde bize karşı olan bu iyiliğini daha da pekiştir. Ya da senin ahlakın ve adetin hep iyilikte bulunmaktır, o halde bunu da adetin üzere devam ettir ve bu adetini değiştirme!

٧٩- قَالَ مَعَاذَ اللّٰهِ أَنْ نَأْخُذَ إِلَّا مَنْ وَجَدْنَا مَتَاعَنَا عِنْدَهُ إِنَّا إِذًا لَظَالِمُونَ ﴿٧٩﴾

79- Yûsuf dedi ki: "Eşyamızı yanında bulduğumuz kimseden başkasını yakalamaktan Allah'a sığınırız, o takdirde biz gerçekten zalimler oluruz!"

« قَالَ مَعَاذَ اللّٰهِ أَنْ نَأْخُذَ إِلَّا مَنْ وَجَدْنَا مَتَاعَنَا عِنْدَهُ » **"Yûsuf dedi ki: "Eşyamızı yanında bulduğumuz kimseden başkasını yakalamaktan Allah'a sığınırız,"** Bir başkasını almaktan bütünüyle Allah'a sığınırız, böyle bir yanlışa giremeyiz. Burada mastar, mefulü bihe izafe olunmuştur ve « مَنْ » edatı hazf olunmuştur.

«إِذًا لَظَالِمُونَ» **"O takdirde biz gerçekten zâlimler oluruz!"** Burada, « إِذًا » onların cevabı ve cezasıdır. Çünkü mana şöyledir: "Eğer onun yerine başkasını alacak olursak, biz bu davranışımızla zulmetmiş oluruz. Kaldı ki bu uygulama da sizin kendinizin verdiğiniz fetva uya-

rınca yerine getirilmektedir. O fetvaya göre, kimin yükünde çalıntı şet ele geçmişse, o alıkonur ve köle edinilir. Eğer ondan başkasını alacak olursak bu durum sizin inancınıza göre de bir zulüm olur. Durumun böyle olduğunu bildiğiniz halde, zulüm olan bir şeyi neye dayanarak benden istemektesiniz?"

٨٠- ﴿ فَلَمَّا اسْتَيْأَسُوا مِنْهُ خَلَصُوا نَجِيًّا قَالَ كَبِيرُهُمْ أَلَمْ تَعْلَمُوا أَنَّ أَبَاكُمْ قَدْ أَخَذَ عَلَيْكُمْ مَوْثِقًا مِنَ اللّٰهِ وَمِنْ قَبْلُ مَا فَرَّطْتُمْ فِي يُوسُفَ فَلَنْ أَبْرَحَ الْأَرْضَ حَتّٰى يَأْذَنَ لِي أَبِي أَوْ يَحْكُمَ اللّٰهُ لِي وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ ﴾

80- Ondan ümitlerini kesince, meseleyi gizli görüşmek üzere ayrılıp bir kenara çekildiler. Büyükleri dedi ki: "Babanızın sizden Allah adına söz aldığını, daha önce de Yûsuf hakkında işlediğiniz kusuru bilmiyor musunuz? Babam bana izin verinceye veya benim için Allah hükmedinceye kadar bu yerden asla ayrılmayacağım. O hükm edenlerin en hayırlısıdır.

« فَلَمَّا اسْتَيْأَسُوا مِنْهُ » **"Ondan ümitlerini kesince,"** Burada, « اسْتَيْأَسُوا » kavlinde **"Sin"** ve **"T"** harflerinin eklenmesi ya da ziyade edilişi mübalağa içindir. Nitekim bu, **"İsta'same"** kelimesinde de böyledir. «خَلَصُوا نَجِيًّا » **"Meseleyi gizli görüşmek üzere ayrılıp bir kenara çekildiler."** İnsanların arasından ayrılıp kendi başlarına veya tek başlarına sessiz olarak bir arada kalıp görüştüler. Burada, «نَجِيًّا » yani sessizce, gizlice görüşmek, fısıldaşmak veya gurup halinde bir araya toplanmak demektir. Ve bu « نَجِيًّا » kelimesi kendi aralarında birbirleriyle gizli olarak konu hakkında bir karara varmak için görüşmek, birbirlerini dinlemek, demektir. Yahut da sırf bu konuda baş başa kalmak için bir tarafa çekilip toplandılar ki bu konuda daha derinlemesine ve daha ciddi bir anlamda bir sonucu elde edebilsinler. Sanki bizzat kendileri tek başlarına yapayalnız bir şekilde idiler.

Esasen bu gerçekte şu anlama gelmektedir: **"Neciyy"** kelimesi sessizlik, gizlilik anlamında olmakla beraber, **"Münaciy"** yani gizlice konuşan, sessice fısıldaşarak konuşan, demektir. Tıpkı, **"Semiyr"** kelimesinin,

"Müsamir" manasına yani geceleri eğlendiren, sohbet eden anlamına gelmesi gibi. Bu da mastar manasında **"el-Tenaci"** demektir. Yusuf'un kardeşlerinin bir kenara çekilip kendi aralarında gizlice konuşmalarının konu ve sebebi, Bünyamin ile alakalı olarak babalarına ne şekilde gidecekleri ve ona söyleyecekleri hakkında idi.

« قَالَ كَبِيرُهُمْ » **"Büyükleri dedi ki:"** Bu ise Rubil idi ve yaşça kar deşlerin en büyüğü idi veya akıl ve olgunlukta büyükleri idi ki bu da Yehuza idi. Yahut da onların lideri konumunda olan idi ki bu da Şem'un idi.

« اَلَمْ تَعْلَمُوا اَنَّ اَبَاكُمْ قَدْ اَخَذَ عَلَيْكُمْ مَوْثِقًا مِنَ اللّٰهِ وَمِنْ قَبْلُ مَا فَرَّطْتُمْ فِي يُوسُفَ » **"Babanızın sizden Allah adına söz aldığını, daha önce de Yûsuf hakkında işlediğiniz kusuru bilmiyor musunuz?"** Burada geçen, « مَا » harfi sıladır. Yani: "Siz bundan önce de Yûsuf hakkında ona karşı kusurlu davranmış ve babanıza verdiğiniz sözü tutmamıştınız." Yahut da bu "مَا" harfi mastariyedir. Mastar da mübteda olarak mahallen merfudur. Haberi ise zarftır ve bu da, « مِنْ قَبْلُ » kavlidir. Mana şöyledir: "Bundan önce de Yusuf hakkında aşırı olarak davranmıştınız."

«فَلَنْ اَبْرَحَ الْاَرْضَ حَتّٰى يَأْذَنَ لِى اَبِى اَوْ يَحْكُمَ اللّٰهُ لِى» **"Babam bana izin verinceye veya benim için Allah hükmedinceye kadar bu yerden asla ayrılmayacağım."** Mısır topraklarından asla ayrılıp gitmeyeceğim.

« وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ » **"O hükmedenlerin en hayırlısıdır."** Çünkü Allah adaletten başka bir şeyle hükmetmez. O bir şeye hükmedince sadece adaletle hükmeder.

❁ ❁ ❁

81. – 87. ÂYETLER

ارْجِعُوا إِلَى أَبِيكُمْ فَقُولُوا يَا أَبَانَا إِنَّ ابْنَكَ سَرَقَ وَمَا شَهِدْنَا
إِلَّا بِمَا عَلِمْنَا وَمَا كُنَّا لِلْغَيْبِ حَافِظِينَ ﴿٨١﴾ وَاسْأَلِ الْقَرْيَةَ الَّتِي
كُنَّا فِيهَا وَالْعِيرَ الَّتِي أَقْبَلْنَا فِيهَا وَإِنَّا لَصَادِقُونَ ﴿٨٢﴾ قَالَ بَلْ
سَوَّلَتْ لَكُمْ أَنْفُسُكُمْ أَمْرًا فَصَبْرٌ جَمِيلٌ عَسَى اللّٰهُ أَنْ
يَأْتِيَنِي بِهِمْ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ﴿٨٣﴾ وَتَوَلَّى عَنْهُمْ
وَقَالَ يَا أَسَفَى عَلَى يُوسُفَ وَابْيَضَّتْ عَيْنَاهُ مِنَ الْحُزْنِ فَهُوَ
كَظِيمٌ ﴿٨٤﴾ قَالُوا تَاللّٰهِ تَفْتَؤُا تَذْكُرُ يُوسُفَ حَتَّى تَكُونَ حَرَضًا
أَوْ تَكُونَ مِنَ الْهَالِكِينَ ﴿٨٥﴾ قَالَ إِنَّمَا أَشْكُو بَثِّي وَحُزْنِي إِلَى
اللّٰهِ وَأَعْلَمُ مِنَ اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٨٦﴾ يَا بَنِيَّ اذْهَبُوا فَتَحَسَّسُوا
مِنْ يُوسُفَ وَأَخِيهِ وَلَا تَيْأَسُوا مِنْ رَوْحِ اللّٰهِ إِنَّهُ لَا يَيْأَسُ مِنْ
رَوْحِ اللّٰهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْكَافِرُونَ ﴿٨٧﴾

Meâli

81- Babanıza dönün ve deyin ki: "Ey babamız! Şüphesiz oğlun hırsızlık etti. Biz, bildiğimizden başkasına şahitlik etmedik. Biz gaybın bekçileri değiliz."

82- "İstersen içinde bulunduğumuz şehir halkına ve aralarında geldiğimiz kafileye de sor. Biz gerçekten doğru söylüyoruz."

83- Babaları dedi ki: "Hayır, nefisleriniz sizi böyle bir işe sürükledi. Bana düşen artık, güzel bir sabırdır. Umulur ki, Allah onların hepsini bana getirir. Çünkü O çok iyi bilendir, hikmet sahibidir."

84- Babaları onlardan yüz çevirdi, "Ve Ah Yûsuf'um ah!" diye sızlandı ve kederini içine gömmesi yüzünden gözlerine boz geldi.

85- Oğulları dediler ki: "Allah'a andolsun ki sen hâla Yûsuf'u anıyorsun. Sonunda ya hasta olacaksın ya da büsbütün helâk olacaksın!"

86- Yâkub dedi ki: "Ben sadece gam ve kederimi Allah'a arzediyorum. Ve ben sizin bilemeyeceğiniz şeyleri Allah tarafından vahiy ile biliyorum."

87- "Ey oğullarım! Gidin de Yûsuf'u ve kardeşini iyice araştırın, Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü kâfirler topluluğundan başkası Allah'ın rahmetinden ümit kesmez."

Tefsiri

٨١- ﴿ارْجِعُوا إِلَى أَبِيكُمْ فَقُولُوا يَا أَبَانَا إِنَّ ابْنَكَ سَرَقَ وَمَا شَهِدْنَا إِلاَّ بِمَا عَلِمْنَا وَمَا كُنَّا لِلْغَيْبِ حَافِظِينَ﴾

81- Babanıza dönün ve deyin ki: "Ey babamız! Şüphesiz oğlun hırsızlık etti. Biz, bildiğimizden başkasına şahitlik etmedik. Biz gaybın bekçileri değiliz."

« ارْجِعُوا إِلَى أَبِيكُمْ فَقُولُوا يَا أَبَانَا إِنَّ ابْنَكَ سَرَقَ » **"Babanıza dönün ve deyin ki: "Ey babamız! Şüphesiz oğlun hırsızlık etti."**

Burada, « سَرَقَ » kelimesi, « سُرِّقَ » olarak da okunmuştur. Bunun anlamı: "Oğlun hırsızlıkla suçlandı, ona hırsızlık isnadı yapıldı" demektir.

« وَمَا شَهِدْنَا إِلاَّ بِمَا عَلِمْنَا » **"Biz, bildiğimizden başkasına şahitlik etmedik."** Yani biz Bünyamin hırsızdır, diye aleyhinde tanıklık etmiş

değiliz, ancak bizim bildiğimiz onun hırsızlık yaptığıdır. Çünkü aranan kap onun yükünden çıkarıldığı için biz de kesin bu kanıya vardık.

«وَمَا كُنَّا لِلْغَيْبِ حَافِظِينَ» **"Biz gaybın bekçileri değiliz."** Yani biz sana kesin güvenilir söz verdiğimiz sırada onun hırsızlık suçunu işleyeceğini biliyor değildik.

٨٢- ﴿وَاسْأَلِ الْقَرْيَةَ الَّتِي كُنَّا فِيهَا وَالْعِيرَ الَّتِي أَقْبَلْنَا فِيهَا وَإِنَّا لَصَادِقُونَ﴾

82- "İstersen içinde bulunduğumuz şehir halkına ve aralarında geldiğimiz kafileye de sor. Biz gerçekten doğru söylüyoruz."

«وَاسْأَلِ الْقَرْيَةَ الَّتِي كُنَّا فِيهَا» **"İstersen içinde bulunduğumuz şehir"** Yani Mısır halkına adamlar gönde ve işin aslını, astarını onlardan sor ve öğren.

«وَالْعِيرَ الَّتِي أَقْبَلْنَا فِيهَا» **"Ve aralarında geldiğimiz kafileye de sor."** Beraber geldiğimiz kervandaki insanlara da sor. Bunlar Kenan toplumundan Hz. Yakub'un komşuları idiler.

«وَإِنَّا لَصَادِقُونَ» **"Biz gerçekten doğru söylüyoruz."**

Çocukları babalarına döndüler ve kardeşinin dediklerini babalarına anlattılar. İşte bunun üzerine de:

٨٣- ﴿قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ أَنْفُسُكُمْ أَمْرًا فَصَبْرٌ جَمِيلٌ عَسَى اللّٰهُ أَنْ يَأْتِيَنِي بِهِمْ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ﴾

83- Babaları dedi ki: "Hayır, nefisleriniz sizi böyle bir işe sürükledi. Bana düşen artık, güzel bir sabırdır. Umulur ki, Allah onların hepsini bana getirir. Çünkü O çok iyi bilendir, hikmet sahibidir."

«قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ أَنْفُسُكُمْ أَمْرًا» **"Babaları dedi ki: "Hayır, nefisleriniz sizi böyle bir işe sürükledi."** İstediğiniz bu idi, bunu istiyordunuz. Aksi takdirde sizin ona verdiğiniz fetvanız olmasaydı o adam

nereden bilebilirdi ki; bir hırsız bir şey çalınca buna karşılık köle olarak alıkonulur.

«فَصَبْرٌ جَمِيلٌ عَسَى اللّٰهُ اَنْ يَأْتِيَنِى بِهِمْ جَمِيعًا» **"Bana düşen artık, güzel bir sabırdır. Umulur ki, Allah onların hepsini bana getirir."** Yani Yûsuf'u, kardeşini ve oradan ayrılmayan büyüklerini..

«اِنَّهُ هُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ» **"Çünkü O çok iyi bilendir, hikmet sahibidir."** Onun beni bunlarla imtihan etmesi, mutlaka bir hikmet gereğidir.

٨٤- ﴿وَتَوَلّٰى عَنْهُمْ وَقَالَ يَٓا اَسَفٰى عَلٰى يُوسُفَ وَابْيَضَّتْ عَيْنَاهُ مِنَ الْحُزْنِ فَهُوَ كَظِيمٌ﴾

84- Babaları onlardan yüz çevirdi, "Ve Ah Yûsuf'um ah!" diye sızlandı ve kederini içine gömmesi yüzünden gözlerine boz geldi.

«وَتَوَلّٰى عَنْهُمْ» **"Babaları onlardan yüz çevirdi,"** Getirdikleri haberden memnun kalmayan babaları onlardan yüzçevirdi.

«وَقَالَ يَٓا اَسَفٰى عَلٰى يُوسُفَ» **"Ve Ah Yûsuf'um ah!, diye sızlandı"** Hz. Yâkub esefi, üzüntüyü kendi nefsine izafe etti. Ki bu, en şiddetli hüzün ve hasret, ayrılık demekti. Elif harfi ise izafet "Y" sinden bedeldir. Esef kelimesiyle Yûsuf kelimesi arasındaki tecanüs ise bir zorlama sonucu, bir imal anlamında değildir. Bunun benzeri, **(Tevbe,38)**

«اِثَّاقَلْتُمْ اِلَى الْاَرْضِ اَرَضِيتُمْ» **(En'am, 26)**

«وَهُمْ يَنْهَوْنَ عَنْهُ وَيَنْئَوْنَ عَنْهُ» **(Kehf, 104)**

«وَهُمْ يَحْسَبُونَ اَنَّهُمْ يُحْسِنُونَ صُنْعًا» ve **(Neml, 22)** «مِنْ سَبَاٍ بِنَبَاٍ»

ayetlerinde de görülmektedir.

Hz. Yakub'un Hz. Yûsuf'a üzülüp kardeşi Bünyamin ile büyükleri olanına üzülmeme nedeni, Hz. Yakub'un üzüntüsünün diğerleri için değil de Yûsuf'un üzüntüsünün devamlılığı sebebiyledir. Çünkü diğer iki kardeş hayatta ve nerede oldukları bellidir. Oysa Yûsuf için henüz bu durum bilinememektedir. Üzüntü bu yüzden devam etmektedir. Burada

şöyle bir delil de bulunmaktadır. Bu musibet oldukça eskiye dayandığı halde hala Hz. Yâkub üzerinde canlılığını ve tazeliğini hissettirmektedir. İşte bu gerçeği de burada görebiliyoruz.

« وَابْيَضَّتْ عَيْنَاهُ مِنَ الْحُزْنِ فَهُوَ كَظِيمٌ » **"Ve kederini içine gömmesi yüzünden gözlerine boz geldi."** Çünkü aşırı şekilde gözyaşı döküyordu. Bu yüzden de gözyaşları gözlerinin siyahlığını yoketti, sildi ve kirli beyaza dönüştürdü. Bir diğer ifadeye göre de gözü kör oldu, göremez oldu. Bir diğer yorum ise, Hz. Yakub neredeyse göremeyecek kadar az görüyordu, demektir. Bütün bunlar haliyle üzüntü sebebiyle oluyordu. Çünkü hüzün ya da üzüntü ağlama nedenidir. Bu ağlama da sonuçta gözün ağarmasına, göze beyaz perde inmesine sebeptir. Bu adeta hüzünden meydana gelmiş gibidir. Anlatıldığına göre Hz. Yakub'un gözyaşları oğlu Yusuf'tan ayrı düştüğü andan itibaren ağlamaktan kurumuş, tam ona kavuşana dek devam etmiştir ki bu da seksen yıl sürmüştür. Yeryüzünde Allah katında Hz. Yakub'tan daha asil bir kimse yoktur.

Hz. Peygamber (sav) için de sıkıntı ve ıstırabın bu dereceye varmış olması da caizdir. Çünkü insan üzüntü anında kimi zaman nefsine hakim olamaz. İşte bundan dolayı Allah'a hamdetmiş ve sabır göstermiştir. Hz. Peygamber (sav) efendimiz de oğlu İbrahim'e ağlamış ve şöyle buyurmuştur:

"Gönül ıstırap duyar, göz de gözyaşı akıtır. Biz Rabbimiz Allah'ı kızdıracak, gazaba sevk edecek bir şey yapmayız. Ey İbrahim! Biz senin yüzünden gerçekten çok üzüntülüyüz!"[8]

Ancak bu konuda yanlış olan ve istenmeyen şey, bağırıp çağırmak, ağıt yakmak, göksüne yüzüne vurmak ve üst-baş yırtmak gibi hareketlerdir.

« فَهُوَ كَظِيمٌ » Yani çocukları sebebiyle Hz. Yakup öfke doludur ama yine de onlar üzülmesin diye bunu içine atmaktadır. Burada geçen, « كَظِيمٌ» kelimesi, **"Faiyl"** kalıbında meful yani **"Mekzum"** anlamındadır.

[8] 10-Buhari;1303 ve Müslim;2315

Çünkü bunun delili, **(Kalem, 48)** « اِذْ نَادٰى وَهُوَ مَكْظُومٌ » ayetidir. Bu kelime, su kabının ya da testisinin ağzını dolunca kapatıp bağlamak, taşmasını önlemekten ibaret bir ifadedir.

٨٥- ﴿قَالُوا تَاللّٰهِ تَفْتَؤُا تَذْكُرُ يُوسُفَ حَتّٰى تَكُونَ حَرَضًا اَوْ تَكُونَ مِنَ الْهَالِكِينَ﴾

85- Oğulları dediler ki: "Allah'a andolsun ki sen hâla Yûsuf'u anıyorsun. Sonunda ya hasta olacaksın ya da büsbütün helâk olacaksın!"

« قَالُوا تَاللّٰهِ تَفْتَؤُا تَذْكُرُ يُوسُفَ » **"Oğulları dediler ki: "Allah'a andolsun ki sen hâla Yûsuf'u anıyorsun."** Buradaki, « تَفْتَؤُا » kelimesi, «لَا تَفْتَا » demektir. Burada nefiy yani olumsuzluk harfi olan, « لا » harfi hazfedilmiştir. Yani mana şöyledir: "hala ve hep..." demektir. Burada nefiy harfinin hazfi bir olumluluğa meydan vermemektedir, müspet bir mananın çıkmasına gelmemektedir. Eğer bu müspet manada olsaydı bu takdirde **tekit lamı** ile **te'kit nun**undan bir payı olması gerekirdi.

« حَتّٰى تَكُونَ حَرَضًا » **"Sonunda ya hasta olacaksın"** Neredeyse hastalanıp hayatına son vereceksin, öleceksin, « اَوْ تَكُونَ مِنَ الْهَالِكِينَ » **"Ya da büsbütün helâk olacaksın!"**

٨٦- ﴿قَالَ اِنَّمَا اَشْكُو بَثّ۪ي وَحُزْن۪ٓي اِلَى اللّٰهِ وَاَعْلَمُ مِنَ اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ﴾

86- Yâkub dedi ki: "Ben sadece gam ve kederimi Allah'a arzediyorum. Ve ben sizin bilemeyeceğiniz şeyleri Allah tarafından vahiy ile biliyorum."

« قَالَ اِنَّمَا اَشْكُو بَثّ۪ي وَحُزْن۪ٓي اِلَى اللّٰهِ » **"Yâkub dedi ki: "Ben sadece gam ve kederimi Allah'a arzediyorum."** "el-Bessu" kelime dayanılması oldukça zor tasa ve keder anlamındadır. Öyle ki bu şekilde

bir tasa ve kederle karşı karşıya bulunan bir kimse kendisinde ona dayanabilme gücü, sabır imkânı bulamaz ve bunu halka, etrafa yayıp durur. Ancak Hz. Yâkub burada şöyle diyor: "Ben bu ıstırabım ve kederim sebebiyle sizden hiç birinize ve sizden başkalarına olsun asla şikayette bulunmam, derdimi açmam. Ancak ben Rabbime derdimi açar, şikayetimi Ona yaparım, Ona dua eder, yakarırım, Ona sığınırım. Bırakın beni, ilgilenmeyin benimle, beni derdimle baş başa bırakın."

Rivayete göre Hz. Yâkub'a şöyle vahyedilmiştir: "Ben size gazapta bulundum. Çünkü siz bir koyun kesmiştiniz, bu sırada bir yoksul gelip kapınıza dikilmişti. Fakat siz onu yedirmediniz. Oysa kullarım içinde en çok sevdiklerim benim peygamberlerimdir, bunlardan sonra da yoksullar gelir. Hemen bir yemek ver ve bu yemeğe de yoksulları davet et." Denildiğine göre Hz. Yakub çocuklu bir cariyeyi çocuğuyla beraber satın alır ve kadının çocuğunu da satar. Kadın buna dayanamaz, hep ağlar durur ve sonunda gözleri kör olur."

« وَأَعْلَمُ مِنَ اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ » **"Ve ben sizin bilemeyeceğiniz şeyleri Allah tarafından vahiy ile biliyorum."** Ben, Allah'ın rahmeti sayesinde biliyorum ki O bana hiç hesaplayamadığım bir yerden ferahlık getirecektir. Rivayete göre Hz. Yâkub rüyasında ölüm meleğini, Azrail'i görmüş ve ona: "Sen Yûsuf'un canını aldın mı?" diye sormuş. Azrail (a.s) de: "Allah adına yemin olsun ki hayır, o yaşıyor, onu ara!" diye karşılık vermiş ve ona şu duayı öğretmiştir: "Ey iyiliği hep sürekli olan ve hiçbir zaman da kesilmeyen Rabbim! Senden başkası onu hesap edemez. Rabbim! Benden bu sıkıntıyı gider ve beni aydınlığa kavuştur."

٨٧- ﴿يَا بَنِيَّ اذْهَبُوا فَتَحَسَّسُوا مِنْ يُوسُفَ وَأَخِيهِ وَلَا تَيْأَسُوا مِنْ رَوْحِ اللّٰهِ إِنَّهُ لَا يَيْأَسُ مِنْ رَوْحِ اللّٰهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْكَافِرُونَ﴾

87- "Ey oğullarım! Gidin de Yûsuf'u ve kardeşini iyice araştırın, Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü kâfirler topluluğundan başkası Allah'ın rahmetinden ümit kesmez."

« يَا بَنِيَّ اذْهَبُوا فَتَحَسَّسُوا مِنْ يُوسُفَ وَأَخِيهِ » **" 'Ey oğullarım! Gidin de Yûsuf'u ve kardeşini iyice araştırın,"** o ikisi hakkında bilgi toplayın, o ikisi ile ilgili haber araştırın. Bu, «تَحَسَّسُوا» kelimesi İhsas kökünden

alınma olup, "**Tefe'ul**" kalıbından gelmiştir. Bu da bilmek, tanımak ve öğrenmek demektir.

«وَلَا تَيْأَسُوا مِنْ رَوْحِ اللّٰهِ» "**Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin.**" Allah'ın rahmetinden ve göstereceği çıkış yolundan umudunuzu kesmeyin.

«إِنَّهُ لَا يَايْئَسُ مِنْ رَوْحِ اللّٰهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْكَافِرُونَ» "**Çünkü kâfirler topluluğundan başkası Allah'ın rahmetinden ümit kesmez.**" Çünkü iman etmiş bir kimse, Allah'ın rahmet ve nimetleri içinde dönüp dolaştığı, onun içinde olduğu gerçeğini bilir. Oysa kafir denilen inkârcı kimseler ise, Allah'ın rahmetini tanımadığı gibi, Onun verdiği nimetler içinde dönüp dolaştığını, varlığını o nimetler içerisinde sürdürdüğünü de bilmez ve Allah'ın rahmetinden umudunu keser.

Artık bunun üzerine Hz. Yâkub'un oğulları Mısır'a yeniden dönmek üzere yola çıkarlar.

❁ ❁ ❁

88. – 98. ÂYETLER

فَلَمَّا دَخَلُوا عَلَيْهِ قَالُوا يَآ أَيُّهَا الْعَزِيزُ مَسَّنَا وَأَهْلَنَا الضُّرُّ وَجِئْنَا بِبِضَاعَةٍ مُزْجٰيةٍ فَأَوْفِ لَنَا الْكَيْلَ وَتَصَدَّقْ عَلَيْنَا ۚ إِنَّ اللّٰهَ يَجْزِى الْمُتَصَدِّقِينَ ﴿٨٨﴾ قَالَ هَلْ عَلِمْتُمْ مَا فَعَلْتُمْ بِيُوسُفَ وَأَخِيهِ إِذْ أَنْتُمْ جَاهِلُونَ ﴿٨٩﴾ قَالُوا ءَإِنَّكَ لَأَنْتَ يُوسُفُ ۚ قَالَ أَنَا يُوسُفُ وَهٰذَآ أَخِى قَدْ مَنَّ اللّٰهُ عَلَيْنَا ۚ إِنَّهُ مَنْ يَتَّقِ وَيَصْبِرْ فَإِنَّ اللّٰهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٩٠﴾ قَالُوا تَاللّٰهِ لَقَدْ اٰثَرَكَ اللّٰهُ عَلَيْنَا وَإِنْ كُنَّا لَخَاطِئِينَ ﴿٩١﴾ قَالَ لَا تَثْرِيبَ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ ۚ يَغْفِرُ اللّٰهُ لَكُمْ وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ ﴿٩٢﴾ اِذْهَبُوا بِقَمِيصِى هٰذَا فَأَلْقُوهُ عَلَى وَجْهِ أَبِى يَأْتِ بَصِيرًا ۚ وَأْتُونِى بِأَهْلِكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٩٣﴾ وَلَمَّا فَصَلَتِ الْعِيرُ قَالَ أَبُوهُمْ إِنِّى لَأَجِدُ رِيحَ يُوسُفَ لَوْلَآ أَنْ تُفَنِّدُونِ ﴿٩٤﴾ قَالُوا تَاللّٰهِ إِنَّكَ لَفِى ضَلَالِكَ الْقَدِيمِ ﴿٩٥﴾ فَلَمَّآ أَنْ جَآءَ الْبَشِيرُ أَلْقٰيهُ عَلَى وَجْهِهِ فَارْتَدَّ بَصِيرًا ۚ قَالَ أَلَمْ أَقُلْ لَكُمْ إِنِّى أَعْلَمُ مِنَ اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٩٦﴾ قَالُوا يَآ أَبَانَا اسْتَغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَآ إِنَّا كُنَّا خَاطِئِينَ ﴿٩٧﴾ قَالَ سَوْفَ أَسْتَغْفِرُ لَكُمْ رَبِّى ۚ إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿٩٨﴾

Meâli

88- Kardeşleri Yûsuf'un yanına girdiklerinde dediler ki: "Ey Aziz! Bizi ve ailemizi kıtlık bastı ve biz değersiz bir sermaye ile geldik. Hakkımızı tam ölçerek ver. Ayrıca bize bağışta da bulun. Şüphesiz Allah sadaka verenleri mükâfatlandırır."

89- Yusuf dedi ki: "Siz, cahilliğiniz yüzünden Yûsuf ve kardeşine yaptıklarınızı biliyor musunuz?"

90- Kardeşleri: "Yoksa sen, gerçekten Yûsuf musun?" dediler. O da dedi ki: "Evet ben Yûsuf'um, bu da kardeşim. Birbirimize kavuşmayı Allah bize lütfetti. Çünkü kim Allah'tan korkar ve sabrederse, şüphesiz Allah güzel davrananların mükâfatını zayi etmez."

91- Kardeşleri dediler ki: "Allah'a andolsun, hakikaten Allah seni bize üstün kılmıştır. Gerçekten biz hataya düşmüşüz."

92- Yûsuf dedi ki: "Bugün sizi kınamak yok, Allah sizi affetsin! O, merhametlilerin en merhametlisidir."

93- "Şu benim gömleğimi götürün de onu babamın yüzüne koyun, gözleri görecek duruma gelir. Ve bütün ailenizi bana getirin."

94- Kafile Mısır'dan ayrılınca, babaları yanındakilere şöyle dedi: "Eğer bana bunamış demezseniz inanın ben Yusuf'un kokusunu alıyorum!"

95- Onlar da dediler ki: "Vallahi sen hâla eski şaşkınlığındasın."

96- Müjdeci gelince, gömleği onun yüzüne koyar koymaz Yakub görür oldu. Ve onlara:"Ben size, Allah tarafından vahiy ile sizin bilemeyeceğiniz şeyleri bilirim, demedim mi!?" diye söyledi.

97- Oğulları dediler ki: "Ey babamız! Allah'tan bizim günahlarımızın affını dile! Çünkü biz gerçekten günahkârlar idik."

98. Yâkub dedi ki: "Sizin için Rabbimden af dileyeceğim. Çünkü O çok bağışlayan, pek esirgeyendir."

Tefsiri

٨٨- ﴿ فَلَمَّا دَخَلُوا عَلَيْهِ قَالُوا يَٓا اَيُّهَا الْعَزِيزُ مَسَّنَا وَاَهْلَنَا الضُّرُّ وَجِئْنَا بِبِضَاعَةٍ مُزْجٰيةٍ فَاَوْفِ لَنَا الْكَيْلَ وَتَصَدَّقْ عَلَيْنَا اِنَّ اللّٰهَ يَجْزِي الْمُتَصَدِّقِينَ ﴾

88- Kardeşleri Yûsuf'un yanına girdiklerinde dediler ki: "Ey Aziz! Bizi ve ailemizi kıtlık bastı ve biz değersiz bir sermaye ile geldik. Hakkımızı tam ölçerek ver. Ayrıca bize bağışta da bulun. Şüphesiz Allah sadaka verenleri mükâfatlandırır."

« فَلَمَّا دَخَلُوا عَلَيْهِ قَالُوا يَٓا اَيُّهَا الْعَزِيزُ مَسَّنَا وَاَهْلَنَا الضُّرُّ » **"Kardeşleri Yûsuf'un yanına girdiklerinde dediler ki: "Ey Azîz! Bizi ve ailemizi kıtlık bastı"** Sıkıntı, zayıflık, düşkünlük, kıtlık ve açlık içindeyiz.

« وَجِئْنَا بِبِضَاعَةٍ مُزْجٰيةٍ » **"Ve biz değersiz bir sermaye ile geldik."** Basit, önemsenmeyecek, hemen her ticaret erbabının dönüp bakmayacağı, küçümseyeceği basitlikte olan bir sermaye ile yanına geldik. Herhangi bir şeyi önemseyip atan kimse onun için; "**Ezceytuhu**" der ki onu attım, önemsemedim, demektir. Denildiğine göre ellerindeki varlıkları geçmez akçe, bir değeri olmayan paralardan ibaretti, düşük ayarlıydı. Dolayısıyla bunu alan oldukça değerini düşürerek alırdı. Bir başka söylentiye göre de ellerindeki sermayeleri yün ve yağdan ibaret bulunuyordu.

« فَاَوْفِ لَنَا الْكَيْلَ » **"Hakkımızı tam ölçerek ver."** Yani hakkımız olan şey ne ise bize onu ver. «وَتَصَدَّقْ عَلَيْنَا» **"Ayrıca bize bağışta da bulun."** Eğer mümkün ise biraz da bize müsamaha ile davran, yardımcı ol. Sermayemizin basit ve önemsizliğine göz yum. Ya da bize hakkımızdan fazla olarak ver veya bize kardeşimizi bağışla!

«اِنَّ اللّٰهَ يَجْزِي الْمُتَصَدِّقِينَ» **"Şüphesiz Allah sadaka verenleri mükâfatlandırır."**

Kardeşleri, "**Bizi ve ailemizi kıtlık bastı**" diye konuşup ona yalvarmaya, ondan kendilerine fazladan sadaka olarak vermesini istemeye başladıklarında Hz. Yûsuf'un gözleri dolmaya ve yaşlar boşanmaya

başlar. Artık kendisinin kardeşleri Yusuf olduğunu gizlemeye ve saklamaya güç yetiremedi de kardeşlerine:

٨٩- ﴿ قَالَ هَلْ عَلِمْتُمْ مَا فَعَلْتُمْ بِيُوسُفَ وَأَخِيهِ إِذْ أَنْتُمْ جَاهِلُونَ ﴾

89- Yusuf dedi ki: "Siz, cahilliğiniz yüzünden Yûsuf ve kardeşine yaptıklarınızı biliyor musunuz?"

« قَالَ هَلْ عَلِمْتُمْ مَا فَعَلْتُمْ بِيُوسُفَ وَأَخِيهِ إِذْ أَنْتُمْ جَاهِلُونَ » **"Yûsuf dedi ki: "Siz, cahilliğiniz yüzünden Yusuf ve kardeşine yaptıklarınızı biliyor musunuz?"** Yani Yûsuf ile kardeşine karşı giriştiğiniz çirkin davranışın farkına vardınız mı? Oysa siz yaptığınızın çirkin bir hareket olduğunu bilmiyorsunuz. Ya da; "Siz gerçekten çok basit, beyinsiz ve hafif kimseler değil misiniz?

Onların kardeşlerine yaptıkları şey; onu anne ve babaları bir olan kardeşinden ayırmakla tasaya, üzüntüye maruz bırakmaları, ona türlü eza ile işkencede bulunmaları idi.

٩٠- ﴿ قَالُوا ءَإِنَّكَ لَأَنْتَ يُوسُفُ قَالَ أَنَا يُوسُفُ وَهٰذَا أَخِي قَدْ مَنَّ اللّٰهُ عَلَيْنَا إِنَّهُ مَنْ يَتَّقِ وَيَصْبِرْ فَإِنَّ اللّٰهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴾

90- Kardeşleri: "Yoksa sen, gerçekten Yûsuf musun?" dediler. O da dedi ki: "Evet ben Yûsuf'um, bu da kardeşim. Birbirimize kavuşmayı Allah bize lütfetti. Çünkü kim Allah'tan korkar ve sabreder se, şüphesiz Allah güzel davrananların mükâfatını zayi etmez."

«قَالُوا ءَإِنَّكَ لَأَنْتَ يُوسُفُ» **"Kardeşleri: "Yoksa sen, gerçekten Yûsuf musun?" dediler."** Burada « ءَإِنَّكَ » kavlini kıraat imamlarından Kûfe kıraat okulu mensupları ve İbn Amir iki hemze ile okumuşlardır.

«لَأَنْتَ» kavlindeki **lam** harfi ibtida **lamıdır.** «أَنْتَ» ise mübtedadır. «يُوسُفُ» bunun haberidir. Cümle de bütünüyle, «إنّ» edatının haberidir.

«قَالَ أَنَا يُوسُفُ وَهٰذَا أَخِي» **"O da dedi ki: "Evet ben Yusuf'um, bu da kardeşim."** Burada görüldüğü gibi Hz. Yûsuf kardeşinden de söz etmektedir. Bunun nedeni, kardeşlerinin kendisinden bizzat onu sormuş

olmaları idi. Çünkü kendisinin Yûsuf olduğunu henüz tanımıyorlardı. Dolayısıyla kardeşinden bahsetmesi, onların sorduklarına da bir cevap oluşturuyordu.

«قَدْ مَنَّ اللّٰهُ عَلَيْنَا» **"Birbirimize kavuşmayı Allah bize lütfetti."** Yani ayrılıktan sonra ülfet ve şefkatle bizi birbirimize kavuşturdu. Allah'ın nimetlerini sağlık, esenlik ve asaletle öncelikli olarak anlattı, söze onları kötülemeyle başlamadı.

« إِنَّهُ مَنْ يَتَّقِ وَيَصْبِرْ » **"Çünkü kim Allah'tan korkar ve sabrederse,"**

« فَإِنَّ اللّٰهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ » **"Şüphesiz Allah güzel davrananların mükâfatını zayi etmez."** Yani onların ecirlerini.

Burada, «أَجْرَهُمْ» diye zamirle bitmesi gerekenin yerine yani zamirin yerine, « الْمُحْسِنِينَ » kavlini koymuştur. Çünkü bu ifade hem takva sahiplerini ve hem de sabredenleri mana olarak kapsamaktadır.

Şöyle bir söz vardır: "Mevlâ'sından korkan, onun belasına, imtihanına katlanır, sabreder. O onun ecrini bu dünyasında da zayi etmez, öte dünyasında da zayi etmez."

٩١- ﴿ قَالُوا تَاللّٰهِ لَقَدْ اٰثَرَكَ اللّٰهُ عَلَيْنَا وَإِنْ كُنَّا لَخَاطِئِينَ ﴾

91- Kardeşleri dediler ki: "Allah'a andolsun, hakikaten Allah seni bize üstün kılmıştır. Gerçekten biz hataya düşmüşüz."

« قَالُوا تَاللّٰهِ لَقَدْ اٰثَرَكَ اللّٰهُ عَلَيْنَا » **"Kardeşleri dediler ki: "Allah'a andolsun, hakikaten Allah seni bize üstün kılmıştır."** Seni ilim bakımından olsun, fazilet yönünden olsun, hilim takva ve güzel sabır açısından olsun bizim hepimizden üstün kılmıştır.

« وَإِنْ كُنَّا لَخَاطِئِينَ » **"Gerçekten biz hataya düşmüşüz."** Doğrusu bizim halimiz ve durumumuz kötüdür. Çünkü biz bilerek ve tasarlayarak Allah'tan korkmaksızın kötülük işlemeye kalkıştık, sabretmesini bilmedik. Kuşkusuz Allah seni mülk ve varlıkla aziz ve üstün kıldı, bizi de senin önünde boynu bükük, miskinlik içinde zelil kıldı.

٩٢- ﴿قَالَ لَا تَثْرِيبَ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ يَغْفِرُ اللّٰهُ لَكُمْ وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ﴾

92- Yûsuf dedi ki: "Bugün sizi kınamak yok, Allah sizi affetsin! O, merhametlilerin en merhametlisidir."

« قَالَ لَا تَثْرِيبَ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ » **"Yûsuf dedi ki: "Bugün sizi kınamak yok,"** Artık bugün sizi suçlamak, kötüleme diye bir şey yoktur.

« الْيَوْمَ » kavli ya « تَثْرِيبَ » kelimesine veya « يَغْفِرُ » kelimesine müteallıktir. Mana şöyle olmaktadır: "Ben bugün sizi kınayacak, suçlayacak değilim." Çünkü bu tanışma günü aslında tam da kınanacak ve kusurları yüzlerine vurulacak olan gündür ve yeri de gelmiştir ama Yusuf böyle bir davranıştan uzak durmaktadır. Dolayısıyla böyle bir günde eğer suçlama ve kınama yoksa, olmayacaksa başka günlerde zaten olmayacak demektir. Daha sonra sözlerini şöyle sürdürüyor:

« يَغْفِرُ اللّٰهُ لَكُمْ » **"Allah sizi affetsin!"** Hz. Yûsuf kardeşlerinin kendisine karşı büyük yanlışlar yapmış olmalarına rağmen yine de onlar için Allah'tan mağfiret dilemektedir. Örneğin; "Allah seni affetsin, Allah seni affeder" gibi dili geçmiş zaman ve geniş zaman kipiyle söylenebilir.

Ya da: « الْيَوْمَ يَغْفِرُ اللّٰهُ لَكُمْ » "Bugün Allah sizi bağışlar" demekle, Allah'ın pek yakın bir zamanda kendilerini bağışlayacağına dair bir müjdedir.

Rivayete göre Hz. Peygamber (sav) Mekke'nin fethi gününde Kabe kapısının yanında durup yaslanarak Kureyşlilere şöyle seslenmişti: "Bugün size ne yapmamı beklersiniz?" diye sorması üzerine, onlar da: "İyilik yapmanı zannederiz. Çünkü sen soylu bir kardeş ve asil bir kardeşin oğlusun. Gerçek takdir senindir. Çünkü güç sendedir. Bunun üzerine Allah Resulü (sav) şöyle buyurdu: "Ben kardeşim Yusuf'un dediğini diyeceğim; "Artık bugün sizi kınamak, size hakaret etmek yoktur." [9]

---

[9] Hafız diyor ki: "Nesai ve Beyhaki bu manada olmak üzere bundan daha kapsamlı ve tam olarak tahric etmişlerdir. Salebi de bu lafızla ve bundan daha kapsamlı olarak tahric etmiştir. Bk. Haşiyetu'l-Keşşaf;2/503

Rivayete göre Ebu Süfyan Müslüman olmak üzere geldiğinde Hz. Abbas ona: "Allah Resûlüne gittiğin zaman ona, «لَا تَثْرِيبَ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ» ayetini oku, diye tavsiyede bulunmuştur. O da aynen denileni yapmıştı. İşte bunun üzerine Hz. Peygamber (sav) de ona: "Allah seni ve bunu sana öğreteni affetsin" diye buyurmuştur.[10]

Rivayet olunduğuna göre, kardeşleri kendisini tanıyınca ona şu haberi gönderdiler. Sen bizi gündüz gece hep bizi davet edip duruyorsun. Biz ise, sana yaptıklarımız yüzünden utanç içindeyiz. Hz. Yûsuf da onlara şu karşılığı verdi: "Mısır halkı, ben her ne kadar aralarında üstün bir varlık sahibi isem de, onlar bana hep bir tek gözlükle bakıyorlar ve şöyle diyorlar; Sübhanallah! Yani yirmi dirhem parayla satın alınmış bir köle böyle bir makama gelebilmiş, diye bana hep köle gözüyle bakıyorlardı. Şimdi ise ben sizin sayenizde şerefime ve değerime, asaletime kavuştum. Artık bu halk, benim Hz. İbrahim'in soyundan gelen, onun torunlarından biri olduğumu, köle olmadığımı öğrenmiş oldular."

«وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ» **"O, merhametlilerin en merhametlisidir."** Ben bu fakir ve zavallı halimle size acıyıp, bağışlarken, hiçbir şeye muhtaç olmayan gani ve çok mağfiret eden Allah hiç bağışlamayacak mı sanırsınız?

Hz. Yûsuf bu tanışma olayından sonra babasının durumunu sordu. Onlar da; babalarının aşırı ağlaması yüzünden gözlerini kaybettiğini, göremez duruma geldiğini söylediler. İşte bunun üzerine Hz. Yûsuf onlara dedi ki:

٩٣- ﴿اذْهَبُوا بِقَمِيصِي هٰذَا فَأَلْقُوهُ عَلٰى وَجْهِ أَبِي يَأْتِ بَصِيرًا وَأْتُونِي بِأَهْلِكُمْ أَجْمَعِينَ﴾

93- "Şu benim gömleğimi götürün de onu babamın yüzüne koyun, gözleri görecek duruma gelir. Ve bütün ailenizi bana getirin."

«اذْهَبُوا بِقَمِيصِي هٰذَا» **"Şu benim gömleğimi götürün de"** Denildiğine göre; bu gömlek atalarından miras yoluyla Hz. Yûsuf'a kadar

[10] 12- Hafız diyor ki: "Ben buna rastlayamadım. Bk. Haşiyetu'l-Keşşaf;2/503

gelen ve onun korunma amacıyla üzerinde bulundurduğu gömlekti. Bu cennetten getirilmişti. Cebrail (a.s) işte bu gömleği babasına göndermesini ona emretti. Bu gömlekte cennet kokusu vardı, herhangi bir musibet, bir hastalık gibi bir şeyle bir kimse karşı karşıya bulunmasın ki, bu gömleği giyince hemen o rahatsızlıkları ortadan kalkar, afiyet bulur.

«فَأَلْقُوهُ عَلَى وَجْهِ أَبِي يَأْتِ بَصِيرًا» **"Onu babamın yüzüne koyun, gözleri görecek duruma gelir."** Artık görür olur. Örneğin: "Bina muhkem yani sağlam olarak geldi, dersin ki bunun anlamı; "Bina sağlam oldu" demektir. Ya da; "Bana gözleri gören biri olarak **gelir**" anlamındadır. Yehuza dedi ki: " Ben nasıl ki ona cefâ veren gömleği götürmüş isem, şimdi de şifalı gömleği ona ben götürmek istiyorum." Söylendiğine göre Yehuza yalınayak, başı açık bir halde olmak üzere gömleği Mısır'dan alıp Kenan beldesine babasına götürüp ulaştırdı. Mısır ile Kenan beldesi arasındaki mesafe ise seksen fersahlık bir mesafe idi.

«وَأْتُونِي بِأَهْلِكُمْ أَجْمَعِينَ» **"Ve bütün ailenizi bana getirin."** Ki, benim mülküm ve varlığım eserleri sayesinde nimete boğulsunlar. Çünkü daha önceden de benim öldüğüm haberiyle hep üzüntüye boğulmuşlardı.

٩٤- ﴿وَلَمَّا فَصَلَتِ الْعِيرُ قَالَ أَبُوهُمْ إِنِّي لَأَجِدُ رِيحَ يُوسُفَ لَوْلَا أَنْ تُفَنِّدُونِ﴾ .

94- Kafile Mısır'dan ayrılınca, babaları yanındakilere şöyle dedi: "Eğer bana bunamış demezseniz inanın ben Yusuf'un kokusunu alıyorum!"

« وَلَمَّا فَصَلَتِ الْعِيرُ » **"Kafile Mısır'dan ayrılınca,"** Yani Mısır'ın yerleşik yerlerini bırakıp bağ ve bahçelerini geçip gidince.. Ülkeden ayrıldı denilince bunun manası, ülkenin yerleşik yerlerini, binalarını, bağ, bahçe ve duvarlarını geçip sınırı terk edince, demektir.

« قَالَ أَبُوهُمْ » **"Babaları yanındakilere şöyle dedi:"** Hz. Yâkub torunlarına ve çevresinde bulunan kavmindeki insanlara dedi ki:

« إِنِّي لَأَجِدُ رِيحَ يُوسُفَ لَوْلَا أَنْ تُفَنِّدُونِ » **"Eğer bana bunamış demezseniz inanın ben Yûsuf'un kokusunu alıyorum!"** Yüce Hz. Ya-

kub'a kervan Mısır'dan henüz ayrılmışken sekiz günlük bir yol mesafesinden gömleğin kokusunu ona hissettirdi, aldırdı.

"Tefnid": Fenede nispet etmek anlamında olup bu da yaşlılık sebebiyle bunamak, aklı bakımından gel-git olmak demektir ki bu, aşırı yaşlılıktan ötürü meydana gelen bir rahatsızlıktır.

Bu bakımdan «شَيْخٌ مُفَنَّدٌ» denir ki; Bunamış adam demektir. Eğer benim bunadığımı ileri sürmemiş olsanız, mutlaka beni doğrularsınız.

٩٥- ﴿ قَالُوا تَاللّٰهِ إِنَّكَ لَفِى ضَلَالِكَ الْقَدِيمِ ﴾

95- Onlar da dediler ki: "Vallahi sen hâla eski şaşkınlığındasın."

« قَالُوا تَاللّٰهِ إِنَّكَ لَفِى ضَلَالِكَ الْقَدِيمِ » **"Onlar da dediler ki: "Vallahi sen hâla eski şaşkınlığındasın."** Yusuf'a karşı duyduğun aşırı sevgi yüzünden sen hala o eski şaşkınlığında direnip duruyorsun. Ya da sen hala o eski hatanda, sırf Yûsuf'a olan aşırı sevgin sebebiyle ısrar ediyorsun. Çünkü onlar Hz. Yûsuf'un kesin olarak ölmüş olduğuna kani idiler.

٩٦- ﴿ فَلَمَّا أَنْ جَاءَ الْبَشِيرُ أَلْقٰيهُ عَلٰى وَجْهِهِ فَارْتَدَّ بَصِيرًا قَالَ أَلَمْ أَقُلْ لَكُمْ إِنِّى أَعْلَمُ مِنَ اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴾

96- Müjdeci gelince, gömleği onun yüzüne koyar koymaz Yakub görür oldu. Ve onlara:"Ben size, Allah tarafından vahiy ile sizin bilemeyeceğiniz şeyleri bilirim, demedim mi!?" diye söyledi.

« فَلَمَّا أَنْ جَاءَ الْبَشِيرُ أَلْقٰيهُ عَلٰى وَجْهِهِ فَارْتَدَّ بَصِيرًا » **"Müjdeci gelince, gömleği onun yüzüne koyar koymaz Yakub görür oldu."** Yehuza gömleği babası Yakub'un gözüne kor koymaz veya Yakub'a atar atmaz ya da giydirir giydirmez hemen gözleri görmeye başladı. « فَارْتَدَّ » tekrar döndü, yine eski haline geldi, demektir.

Nitekim, « رَدَّهُ فَارْتَدَّ » denir. « ارْتَدَّ » ise « ارْتَجَعَ » manasındadır yani buradaki manası; gözleri ona tekrar döndü manasına gelir.

« أَلَمْ أَقُلْ لَكُمْ إِنِّى أَعْلَمُ مِنَ اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ » **"Ve onlara:'Ben size, Allah tarafından vahiy ile sizin bilemeyeceğiniz şeyleri bilirim, demedim mi!?' diye söyledi."** Burada; « أَلَمْ أَقُلْ لَكُمْ » "Size demedim mi?" kavli ile demek istenen şey: "Ben size Yûsuf'un kokusunu alıyorum" diye söylemedim mi demek istiyor. Ya da; "Allah'ın rahmetinden umudunuzu kesmeyin" diye demedim mi" demek istiyordur.

« إِنِّى أَعْلَمُ مِنَ اللّٰهِ » kavli mübteda olan bir cümle, yeni başlanılan bir cümledir. Bunun üzerine **kavl** maddesi vâki olmamıştır. Ya da **kavl** maddesi vâki olmuş olabilir. Bundan kasıt da:

«قَالَ إِنَّمَا أَشْكُو بَثِّى وَحُزْنِى إِلَى اللّٰهِ وَأَعْلَمُ مِنَ اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ».

"Yakub dedi ki: "Ben sadece gam ve kederimi Allah'a arz ediyorum. Ve ben sizin bilemeyeceğiniz şeyleri Allah tarafından vahiy ile biliyorum." (Yusuf, 86)

Rivayete göre Hz. Yâkub gelen müjdeciye yani oğlu Yehuza'ya: "Yûsuf nasıl?" diye sorar. Yehuza da: "O artık Mısır kralıdır" diye cevap verir. Bunun üzerine Hz. Yakub: " O mülkü ve krallığı da ne yapacak? Onu hangi din üzere bıraktın da geldin?" diye sorar. Yehuza da: "Onu İslam dini üzere buldum ve o din üzere bırakıp geldim" karşılığını verir. Hz. Yakub da bu defa: "İşte nimet şimdi tamamlanmış oldu" dedi.

٩٧- ﴿قَالُوا يَا أَبَانَا اسْتَغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا إِنَّا كُنَّا خَاطِئِينَ﴾

97- Oğulları dediler ki: "Ey babamız! Allah'tan bizim günahlarımızın affını dile! Çünkü biz gerçekten günahkârlar idik."

« قَالُوا يَا أَبَانَا اسْتَغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا إِنَّا كُنَّا خَاطِئِينَ » **"Oğulları dediler ki: "Ey babamız! Allah'tan bizim günahlarımızın affını dile! Çünkü biz gerçekten günahkârlar idik."** Yani senin ve oğlun Yusuf hakkında işlediğimiz suçumuzu bağışlaması için Allah'tan mağfiret dile. Biz yaptıklarımızdan tevbe ettik. Hatalarımızı da itirafta bulunduk.

٩٨- ﴿قَالَ سَوْفَ أَسْتَغْفِرُ لَكُمْ رَبِّى إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ﴾

98. Yâkub dedi ki: "Sizin için Rabbimden af dileyeceğim. Çünkü O çok bağışlayan, pek esirgeyendir."

« قَالَ سَوْفَ أَسْتَغْفِرُ لَكُمْ رَبِّي إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ » **"Yakub dedi ki: "Sizin için Rabbimden af dileyeceğim. Çünkü O çok bağışlayan, pek esirgeyendir."** Hz. Yakub oğulları için Allah'tan af dilemeyi ya seher vaktine veya Cuma gününe erteledi. Ya da oğullarının tevbelerinde samimi olup olmadıklarını denemek için erteledi. Yahut da Yûsuf'tan onları bağışlayıp bağışlamadığını sorup öğrenmek için ertelemiş oldu.

❁ ❁ ❁

99. – 107. ÂYETLER

فَلَمَّا دَخَلُوا عَلَى يُوسُفَ اٰوٰى إِلَيْهِ أَبَوَيْهِ وَقَالَ ادْخُلُوا مِصْرَ إِنْ
شَٓاءَ اللّٰهُ اٰمِنِينَ ﴿٩٩﴾ وَرَفَعَ أَبَوَيْهِ عَلَى الْعَرْشِ وَخَرُّوا لَهُ سُجَّدًاۚ
وَقَالَ يَٓا أَبَتِ هٰذَا تَأْوِيلُ رُؤْيَايَ مِنْ قَبْلُۘ قَدْ جَعَلَهَا رَبِّي حَقًّاۜ
وَقَدْ أَحْسَنَ بِٓي إِذْ أَخْرَجَنِي مِنَ السِّجْنِ وَجَٓاءَ بِكُمْ مِنَ الْبَدْوِ
مِنْ بَعْدِ أَنْ نَزَغَ الشَّيْطَانُ بَيْنِي وَبَيْنَ إِخْوَتِيۜ إِنَّ رَبِّي لَطِيفٌ
لِمَا يَشَٓاءُۜ إِنَّهُ هُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ﴿١٠٠﴾ رَبِّ قَدْ اٰتَيْتَنِي مِنَ الْمُلْكِ
وَعَلَّمْتَنِي مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِۚ فَاطِرَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ أَنْتَ
وَلِيِّي فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِۚ تَوَفَّنِي مُسْلِمًا وَأَلْحِقْنِي بِالصَّالِحِينَ
﴿١٠١﴾ ذٰلِكَ مِنْ أَنْبَٓاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهِ إِلَيْكَۚ وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ إِذْ
أَجْمَعُوٓا أَمْرَهُمْ وَهُمْ يَمْكُرُونَ ﴿١٠٢﴾ وَمَٓا أَكْثَرُ النَّاسِ وَلَوْ حَرَصْتَ
بِمُؤْمِنِينَ ﴿١٠٣﴾ وَمَا تَسْأَلُهُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍۜ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ
لِلْعَالَمِينَۚ ﴿١٠٤﴾ وَكَأَيِّنْ مِنْ اٰيَةٍ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ يَمُرُّونَ
عَلَيْهَا وَهُمْ عَنْهَا مُعْرِضُونَ ﴿١٠٥﴾ وَمَا يُؤْمِنُ أَكْثَرُهُمْ بِاللّٰهِ إِلَّا وَهُمْ
مُشْرِكُونَ ﴿١٠٦﴾ أَفَأَمِنُوٓا أَنْ تَأْتِيَهُمْ غَاشِيَةٌ مِنْ عَذَابِ اللّٰهِ أَوْ
تَأْتِيَهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١٠٧﴾

Meâli

99- Hep beraber Mısır'a gidip Yûsuf'un yanına girdikleri zaman, ana-babasını kucakladı ve onlara dedi ki: "Güven içinde Allah'ın iradesiyle Mısır'a girin!"

100- Ana ve Babasını tahtının üstüne çıkartıp oturttu ve hepsi ona kavuştukları için secdeye kapandılar. Yûsuf dedi ki: "Ey Babacığım! İşte bu, daha önce gördüğüm rüyanın yorumudur. Rabbim onu gerçekleştirdi. Doğrusu Rabbim bana çok şey lütfetti. Çünkü beni zindandan çıkardı ve şeytan benimle kardeşlerimin arasını bozduktan sonra sizi çölden getirdi. Şüphesiz ki Rabbim dilediğine lütfedicidir. Kuşkusuz O çok iyi bilendir, hikmet sahibidir."

101- "Ey Rabbim! Mülkten bana nasibimi verdin ve bana rüyada görülen olayların yorumunu da öğrettin. Ey gökleri ve yeri yaratan! Sen dünyada da ahirette de benim sahibimsin. Beni Müslüman olarak öldür ve beni sâlihler arasına kat!"

102- İşte bu Yûsuf kıssası ğayb haberlerindendir. Onu sana vahy ediyoruz. Onlar hile yaparak işlerine karar verdikleri zaman sen onların yanında değildin ki bunları bilesin.

103- Sen ne kadar üstüne düşsen de insanların çoğu iman edecek değillerdir.

104- Halbuki sen bu peygamberlik görevini îfa için onlardan bir ücret istemiyorsun. Kur'an, âlemler için ancak bir öğüttür.

105- Göklerde ve yerde nice deliller vardır ki, onlar bu delillerden yüzlerini çevirip geçerler.

106- Onların çoğu, ancak ortak koşarak Allah'a iman ederler.

107- Allah tarafından kuşatıcı bir felâket gelmesi veya farkında olmadan kıyametin ansızın kopması karşısında kendilerini emîn mi gördüler?

Tefsiri

Daha sonra Hz. Yûsuf Babasını ve beraberindekileri karşılamak üzere 200 kadar bir binekten oluşan bir kafileyi yiyecek ve içecek gibi ihtiyaçlarını da sağlamak suretiyle yola çıkardı. Mısır'a yaklaştıklarında

ise Hz. Yûsuf ve Mısır kralı dörtbin kişilik bir karşılama ordusuyla ve ülkenin önde gelenleriyle birlikte Mısır halkı da dahil olma üzere karşılamaya çıktılar. Hz. Ya'kub bu sırada oğlu Yehuza'ya yaslanmış bir halde yürüyordu, hemen onu karşıladılar.

٩٩- ﴿فَلَمَّا دَخَلُوا عَلَى يُوسُفَ اٰوٰى إِلَيْهِ أَبَوَيْهِ وَقَالَ ادْخُلُوا مِصْرَ إِنْ شَاءَ اللّٰهُ اٰمِنِينَ﴾

99- Hep beraber Mısır'a gidip Yûsuf'un yanına girdikleri zaman, ana-babasını kucakladı ve onlara dedi ki: "Güven içinde Allah'ın iradesiyle Mısır'a girin!"

«فَلَمَّا دَخَلُوا عَلَى يُوسُفَ اٰوٰى إِلَيْهِ أَبَوَيْهِ» **"Hep beraber Mısır'a gidip Yûsuf'un yanına girdikleri zaman, ana-babasını kucakladı"** Hz. Yusuf anne ve babasını kucaklayıp bağrına bastı. Bir rivayete göre öz annesi henüz hayatta idi, bir başka rivayete göre öz annesi vefat etmişti. Babası Hz. Yakup oğlu Yusuf'un teyzesiyle evlenmişti. Nasıl ki amca baba mesabesinde ise teyze de anne mesabesindedir.

Mısır'a girmezden önce Yûsuf'un yanına girdiler ifadesinin manası şöyledir: "Hz. Yusuf onları karşıladığı sırada onları kral için kurulan çadıra önce onları indirdi." Ya da orada ona ait bir saray bulunuyordu, orada Yusuf'un yanına girdiler ve Yûsuf onları orada kucaklayıp bağrına bastı.

«وَقَالَ ادْخُلُوا مِصْرَ إِنْ شَاءَ اللّٰهُ اٰمِنِينَ» **"Ve dedi ki: "Güven içinde Allah'ın iradesiyle Mısır'a girin!"** Yani oranın meliklerinden, sahiplerinden olarak oraya girin. Çünkü Mısır'a girebilmeleri için ya komşu olmaları veya kıtlık gelmiş olmaları gerekir ki oraya girebilsinler. Aksi takdirde oraya girilemezdi.

Anlatıldığına göre Oğul Yûsuf babası Hz. Yakub'u karşılayınca, babası ona şöyle der: "Selam sana ey üzüntüleri yok eden!" Hz. Yûsuf da babasına: "Gözlerini kaybedecek kadar benim için ağladın ha! Sen, kıyamet gününün bizi bir araya getireceğini bilmez misin?" karşılığını verir. Babası da: "Elbette bilirim! Ancak tek endişem odur ki hak din olan dininden uzaklaştırılırsın da, ben orada benimle senin buluşman arasında bir engel oluşturur diyedir."

Denildiğine göre Hz. Yakub ve çocukları Mısır'a girdiler. Sayıları erkekli ve kadınlı olarak 72 kişi idi. Mısır'dan çıkışları ise Hz. Musa (as) ve savaşçılarıyla birlikte oldu. Savaşçılarla beraber sayıları 600 bin 570 küsur kişi idi. Bu sayıya çocuklar ve yaşlılar dahil değildir. Çocukların sayısı bir milyon ikiyüz bin kişi idi.

١٠٠- ﴿وَرَفَعَ أَبَوَيْهِ عَلَى الْعَرْشِ وَخَرُّوا لَهُ سُجَّدًا وَقَالَ يَا أَبَتِ هٰذَا تَأْوِيلُ رُؤْيَايَ مِنْ قَبْلُ قَدْ جَعَلَهَا رَبِّي حَقًّا وَقَدْ أَحْسَنَ بِي إِذْ أَخْرَجَنِي مِنَ السِّجْنِ وَجَاءَ بِكُمْ مِنَ الْبَدْوِ مِنْ بَعْدِ أَنْ نَزَغَ الشَّيْطَانُ بَيْنِي وَبَيْنَ إِخْوَتِي إِنَّ رَبِّي لَطِيفٌ لِمَا يَشَاءُ إِنَّهُ هُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ﴾

100- Ana ve Babasını tahtının üstüne çıkartıp oturttu ve hepsi ona kavuştukları için secdeye kapandılar. Yûsuf dedi ki: "Ey Babacığım! İşte bu, daha önce gördüğüm rüyanın yorumudur. Rabbim onu gerçekleştirdi. Doğrusu Rabbim bana çok şey lütfetti. Çünkü beni zindandan çıkardı ve şeytan benimle kardeşlerimin arasını bozduktan sonra sizi çölden getirdi. Şüphesiz ki Rabbim dilediğine lütfedicidir. Kuşkusuz O çok iyi bilendir, hikmet sahibidir."

« وَرَفَعَ أَبَوَيْهِ عَلَى الْعَرْشِ » **"Ana ve babasını tahtının üstüne çıkartıp oturttu"** Denildiğine göre Mısır'a girdikleri zaman, Hz. Yûsuf geçip tahtına oturdu. Hepsi onun etrafında toplandılar. Hz. Yûsuf anne ve babasına gerekli ikramda bulundu ve onları tahta oturttu.

« وَخَرُّوا لَهُ سُجَّدًا » **"Ve hepsi ona kavuştukları için secdeye kapandılar."**Yani onbir kardeşi ve anne ve babası ona kavuşmanın verdiği mutlulukla secdeye kapandılar. Burada Hz. Yûsuf'a secde ettiler, manasına gelince bu şu manadadır; o çağlarda eğilmek, yere kapanmak bir tür saygı gösterme ve selam verme sayılmaktaydı. Örneğin birine karşı ayağa kalkmak, musafaha etmek, el öpmek gibi bir şeydi. Zeccac'ın ifadesine göre, secde etmek, o günün törelerinde bir devlet büyüğüne karşı bir gelen idi. Bir diğer yoruma göre de, alınları yere ve toprağa koymaksızın eğilmekten ve yüzlerini kapamaksızın yere abanmaktan ibaret olan bir saygı ifadesiydi. Bir diğer yoruma göre de, Allah'a şükretmek üzere secde ettiler ve Hz. Yûsuf'un önünde de bu manada eğildiler. Burada aynı

zamanda bir şeyi önceden bildirme, haber verme, yani peygamberlik manası da vardır.

« وَقَالَ يَٓا اَبَتِ هٰذَا تَأْوِيلُ رُؤْيَايَ مِنْ قَبْلُ قَدْ جَعَلَهَا رَبِّي حَقًّا » **"Yusuf dedi ki: "Ey babacığım! İşte bu, daha önce gördüğüm rüyanın yorumudur. Rabbim onu gerçekleştirdi."** Yani doğru olarak meydana çıkardı. Rüya ile yapılan yorumu arasında kırk veya seksen yahut otuzaltı ya da oniki yıl geçmişti.

« وَقَدْ اَحْسَنَ بِي » **"Doğrusu Rabbim bana çok şey lütfetti."** Nitekim, « اَحْسَنَ اِلَيْهِ » ve « اَحْسَنَ بِهِ » denildiği gibi yine Arap dilinde, «اَسَاءَ اِلَيْهِ» ve « اَسَاءَ بِهِ» de denir. Buradaki ifade de böyledir.

« اِذْ اَخْرَجَنِي مِنَ السِّجْنِ » **"Çünkü beni zindandan çıkardı"** "Artık bugün size kınama, sizi suçlama yoktur" sözleri gereğince, Hz. Yûsuf burada başa kakmış gibi olmamak için kuyudan söz etmemektedir.

« وَجَٓاءَ بِكُمْ مِنَ الْبَدْوِ مِنْ بَعْدِ اَنْ نَزَغَ الشَّيْطَانُ بَيْنِي وَبَيْنَ اِخْوَتِي» **"Ve şeytan benimle kardeşlerimin arasını bozduktan sonra sizi çölden getirdi."** Çünkü bunlar çölde göçebe bir hayat yaşıyorlardı. Zira hayvanları için su ve mera bulmak maksadıyla hep orada oraya göç edip dururlardı. « نَزَغَ » burada bozmak, kötülük etmek, yanlış yola sürüklemek, fitne meydana getirmek gibi manalara gelir.

« اِنَّ رَبِّي لَطِيفٌ لِمَا يَشَٓاءُ» **"Şüphesiz ki Rabbim dilediğine lütfedicidir."** Yani Rabbim ince ve derin tedbir sahibidir.

« اِنَّهُ هُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ » **"Kuşkusuz O çok iyi bilendir, hikmet sahibidir."** Emel ve arzuları ilerilere dönük olarak ertelemekle veya önce aralarında ihtilaf çıktıktan sonra onları birbirlerini sevmeye hükmetmekle her şeyi bilen ve hikmet sahibi olandır.

١٠١ - ﴿رَبِّ قَدْ اٰتَيْتَن۪ي مِنَ الْمُلْكِ وَعَلَّمْتَن۪ي مِنْ تَأْو۪يلِ الْاَحَاد۪يثِۚ فَاطِرَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ اَنْتَ وَلِيّ۪ي فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِۚ تَوَفَّن۪ي مُسْلِمًا وَاَلْحِقْن۪ي بِالصَّالِح۪ينَ﴾

101- "Ey Rabbim! Mülkten bana nasibimi verdin ve bana rüyada görülen olayların yorumunu da öğrettin. Ey gökleri ve yeri yaratan! Sen dünyada da ahirette de benim sahibimsin. Beni Müslüman olarak öldür ve beni sâlihler arasına kat!"

«رَبِّ قَدْ اٰتَيْتَن۪ي مِنَ الْمُلْكِ وَعَلَّمْتَن۪ي مِنْ تَأْو۪يلِ الْاَحَاد۪يثِ» **"Ey Rabbim! Mülkten bana nasibimi verdin ve bana rüyada görülen olayların yorumunu da öğrettin."** Allah'ın gönderdiği kitapların yorumunu veya rüya tabirini bana öğrettin.

Burada geçen, « مِنْ » her iki cümlede de, bazı, bir kısmı anlamında olan, **"Teb'iz"** içindir. Yani sen bana dünya varlığından bir kısmını ve rüya yorumunun da bir kısmını nasib ettin.

«فَاطِرَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ اَنْتَ وَلِيّ۪ي فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ» **"Ey gökleri ve yeri yaratan! Sen dünyada da ahirette de benim sahibimsin."** Yani hem dünya ve hem ahirette beni nimetlerle destekleyecek, fani varlığı ebedi varlıkla birleştirmek suretiyle bana güç verecek Sensin.

Burada, « فَاطِرَ » kelimesi nida üzere mansub kılınmıştır.

«تَوَفَّن۪ي مُسْلِمًا» **"Beni Müslüman olarak öldür"** Hz. Yusuf Müslüman olarak yani İslam inancı üzere hayatının son bulmasını istiyor. Nitekim Hz. Yakub da çocuklarına şöyle diyordu: **"Ancak Müslümanlar olarak ölün." (Al-i İmran, 201)** Dahhak'tan rivayete göre; "beni ihlas sahibi, samimi bir kimse olarak öldür" demektir. Tüsteri ise; "İşimi sana havale edem bir Müslüman olarak öldür" diye yorumlanmıştır. **Ismatu'l-Enbiya**- "Peygamberlerin Masumluğu" adlı eserde şu ifadelere yer verilmektedir: Hz. Yûsuf (a.s)'un böyle dua etme sebebi, kendisinden sonraki kavmi onu kendilerine örnek alsınlar diyedir. Çünkü peygamberler dışındaki insanlar sonlarından emin yani güvencede değildirler. Peygam-

berlerin görünürde böyle davranmış olmaları, ümmetleri onlara baksın ve kendilerine uysun içindir.

« وَأَلْحِقْنِى بِالصَّالِحِينَ » **"Ve beni sâlihler arasına kat!"** Yani atalarımdan salih olanlara veya genel manasıyla sâlih olan herkesin arasına kat, demektir.

Rivayet olunduğuna göre Hz. Yûsuf (a.s), babası Hz. Yakub'un elinden tutarak ona hazinelerini gezdirip gösterir. Onu Altın, gümüş, kumaş, silah depo ve mahzenlerine götürdü, oraları kendisine gösterdi. Daha sonra da babasını kağıt deposuna götürdü. Kırtasiye malzemesini gören Hz. Yakup oğlu Yusuf'a: " Yanında bunca kırtasiye malzemesi varken, seni babana karşı gelmeye götüren sebep nedir? Sekiz merhalelik bir mesafede bana yazmamana mani olan şey neydi?" diye sorması üzerine, Hz. Yûsuf da: "Bana Cebrail (a.s.) emir verdi" diye söyledi. Hz. Yakub öyleyse sen, ona soramaz mıydın? Diye söyleyince, Hz. Yusuf da; "Bana göre sen ona daha yakınsın, daha çabuk ulaşabilirsin, sen sor" dedi. Bunu üzerine Cebrail (a.s.) şöyle dedi:

" *'Sen, Onu bir kurdun yemesinden korkarım'* demen üzerine bunu bana Allah emretti. Ve. *'Sen Benden korkmaz mısın?'* diye buyurdu."

Rivayete göre Hz. Yakub oğlu Yûsuf ile beraber bundan böyle 24 yıl beraber kaldılar. Daha sonra Hz. Ya'kup vefat etti. Vefatından önce, Şam'da babası Hz. İshak'ın yanına defnedilmesini vasiyet etti. Hz. Yûsuf bizzat kendisi babasını alıp oraya götürüp defnetti, sonra Mısır'a tekrar döndü. Hz. Yûsuf da babasından sonra 23 yıl daha yaşadı. İşi tamamlanınca, hizmeti bitince artık canı ebedi mülkü arzular oldu, o da ölümünü istedi.

Söylendiğine göre ne ondan önce ve ne de ondan sonra hiçbir peygamber ölümünü istememiştir. Allah onun canını tertemiz olarak aldı. Ölümü üzerine Mısır halkı arasında tartışma çıktı, hepsi onun kendi çevrelerinde, kendi mahallelerinde ve yakınlarında defnedilmesini istiyor lardı. Neredeyse sırf bunun için aralarında savaş çıkacaktı. Bunun üzerine ona mermerden bir sanduka yapıp, cenazesini oraya koymayı ve onu Nil nehrinde üzerinden suyun akıp geçtiği bir yere defnedilmesinde, bırakılmasında anlaştılar. Böylece nehir suyu onun üzerinden akıp geçerek Mısır'a ulaşsın ki, sonuçta hepsinin bunda eşit olarak hizmetleri geçmiş olsun ve ortak payları olmuş olsun.

Hz. Yûsuf'un tabutunu dörtyüz yıl sonra Hz. Musa, oradan alıp Beyti Makdis'e nakletti.

Hz. Yûsuf'un Efrasim ve Mişa adlarında çocukları oldu. Efrasim'den Nun, Nun'dan da Yûşa' dünyaya geldi. Bu Yuşa Hz. Musa'nın yanında yer alan genç idi. Hz. Yûsuf'tan sonra Amalik soyundan gelen Firavunlar Mısır'ı yönettiler. İsrail oğulları Hz. Yûsuf'un ve atalarının dini mirasları üzere devam ettiler.

١٠٢- ﴿ذٰلِكَ مِنْ اَنْبَٓاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهِ اِلَيْكَۚ وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ اِذْ اَجْمَعُٓوا اَمْرَهُمْ وَهُمْ يَمْكُرُونَ﴾

102- İşte bu Yûsuf kıssası ğayb haberlerindendir. Onu sana vahy ediyoruz. Onlar hile yaparak işlerine karar verdikleri zaman sen onların yanında değildin ki bunları bilesin.

« ذٰلِكَ » **"İşte bu"** Bu işaret ismiyle bundan önce geçen ve Hz. Yûsuf ile alakalı olan bilgilere ve haberlere işaret etmektedir. Bu hitap Hz. Peygamber (sav) efendimizedir ve bu kelime mübtedadır.

« مِنْ اَنْبَٓاءِ الْغَيْبِ » **"Yûsuf kıssası, ğayb haberlerindendir."** Bu mübtedadır. « نُوحِيهِ اِلَيْكَ » **"Onu sana vahyediyoruz."** Bu da ikinci haberdir.

«وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ اِذْ اَجْمَعُٓوا اَمْرَهُمْ وَهُمْ يَمْكُرُونَ» **"Onlar hile yaparak işlerine karar verdikleri zaman sen onların yanında değildin ki bunları bilesin."** Bunun manası şöyledir: "Şu bilgi var ya, bu ğayba ait bir bilgidir. Sen bundan önce bunu bilmiyordun, ancak bunu sen vahiy sayesinde öğrendin. Çünkü Ya'kub oğulları kardeşlerini kuyuya atmak konusunda aralarında anlaşıp ittifak ettiklerinde, sen onların yanında değildin ki bunları bilesin."

١٠٣- ﴿وَمَٓا اَكْثَرُ النَّاسِ وَلَوْ حَرَصْتَ بِمُؤْمِنِينَ﴾

103- Sen ne kadar üstüne düşsen de insanların çoğu iman edecek değillerdir.

«وَمَا أَكْثَرُ النَّاسِ وَلَوْ حَرَصْتَ بِمُؤْمِنِينَ» **"Sen ne kadar üstüne düşsen de insanların çoğu iman edecek değillerdir."** Bununla halkın geneli veya Mekke halkı muradolunmaktadır. Yani sen, onların iman etmeleri için bütün var olan gücünü ortaya koysan bile onlar yine de iman edecek değillerdir.

١٠٤- ﴿وَمَا تَسْأَلُهُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ هُوَ إِلاَّ ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ﴾

104- Halbuki sen bu peygamberlik görevini îfa için onlardan bir ücret istemiyorsun. Kur'an, âlemler için ancak bir öğüttür.

«وَمَا تَسْأَلُهُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ» **"Halbuki sen bu peygamberlik göre vini îfa için onlardan bir ücret istemiyorsun."**

«إِنْ هُوَ إِلاَّ ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ» **"Kur'an, âlemler için ancak bir öğüttür."** Yüce Allah peygamberlerinden herhangi bir peygamberin diliyle onları kurtuluşa teşvikte bulunuyor.

١٠٥- ﴿وَكَأَيِّنْ مِنْ آيَةٍ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾

105- Göklerde ve yerde nice deliller vardır ki, onlar bu delillerden yüzlerini çevirip geçerler.

«وَكَأَيِّنْ مِنْ آيَةٍ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ» **"Göklerde ve yerde nice deliller vardır ki,"** Yaratanın varlığını, sıfatlarını ve Onun bir tek olduğunu gösteren nice alametler ve deliller bulunmaktadır ki,

«يَمُرُّونَ عَلَيْهَا وَهُمْ عَنْهَا مُعْرِضُونَ» **"Onlar bu delillerden yüzlerini çevirip geçerler."** Bunları hiç dikkate almazlar, bunlardan kendilerine bir ders de çıkarmazlar. Bundan murat: Daha önce geçen toplumların izle rine, kalıntılarına ve ders alınabilecek daha başka şeylere bakıp de görmezler.

١٠٦- ﴿وَمَا يُؤْمِنُ أَكْثَرُهُمْ بِاللّٰهِ إِلاَّ وَهُمْ مُشْرِكُونَ﴾

106- Onların çoğu, ancak ortak koşarak Allah'a iman ederler.

« وَمَا يُؤْمِنُ أَكْثَرُهُمْ بِاللهِ إِلاَّ وَهُمْ مُشْرِكُونَ » **"Onların çoğu, ancak ortak koşarak Allah'a iman ederler."** Yani Allah'ı ikrar konusunda olsun, onun yaratan tek varlık olduğu gerçeği olsun hiçbirine iman etmezler. Ne göklerin ve ne de yerin yaratılışına inanmazlar. Bunlar sadece putlara ve putlaştırdıkları şeylere tapan müşrik kimselerdir, toplumlardır.

Cumhurun görüşüne göre bu ayet müşrikler hakkında nazil olmuştur. Çünkü Müşrikler Allah'ı tanıyor ve kendilerini yaratanın ve rızık verenin de O olduğunu kabul ediyorlar. Çünkü başlarına bir felaket veya musibet geldiğinde hemen Allah'a dua ediyorlar. Fakat bununla beraber yine de Allah'a başka şeyleri ortak koşuyorlar.

Nitekim Kaderiye mezhebi bağlılarının söyledikleri de bir tür şirktir. Çünkü bunlar, kul fiilinin yaratıcısıdır, demektedirler ve böyle inanmaktalar.

Gerçek anlamda tevhit inancı Ehl-i Sünnetin görüşü ve söylediğidir. Buna göre Allah'tan başka yaratan yoktur, tek yaratıcı sadece Allah'tır.

١٠٧– ﴿أَفَأَمِنُوا أَنْ تَأْتِيَهُمْ غَاشِيَةٌ مِنْ عَذَابِ اللهِ أَوْ تَأْتِيَهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً وَهُمْ لاَ يَشْعُرُونَ﴾

107- Allah tarafından kuşatıcı bir felâket gelmesi veya farkında olmadan kıyametin ansızın kopması karşısında kendilerini emîn mi gördüler?

« أَفَأَمِنُوا أَنْ تَأْتِيَهُمْ غَاشِيَةٌ مِنْ عَذَابِ اللهِ » **"Allah tarafından kuşatıcı bir felâket gelmesi veya farkında olmadan kıyametin ansızın kopması karşısında kendilerini emîn mi gördüler?"** « بَغْتَةً » kelimesi haldir ve ansızın manasınadır.

❁ ❁ ❁

108. – 111. ÂYETLER

قُلْ هٰذِهِ سَبِيلِى اَدْعُوا اِلَى اللّٰهِ عَلٰى بَصِيرَةٍ اَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِى
وَسُبْحَانَ اللّٰهِ وَمَا اَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٠٨﴾ وَمَا اَرْسَلْنَا مِنْ
قَبْلِكَ اِلَّا رِجَالًا نُوحِى اِلَيْهِمْ مِنْ اَهْلِ الْقُرٰى اَفَلَمْ يَسِيرُوا فِى
الْاَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَدَارُ
الْاٰخِرَةِ خَيْرٌ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا اَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٠٩﴾ حَتّٰى اِذَا اسْتَيْاَسَ
الرُّسُلُ وَظَنُّوا اَنَّهُمْ قَدْ كُذِبُوا جَاۤءَهُمْ نَصْرُنَا فَنُجِّىَ مَنْ
نَشَاۤءُ وَلَا يُرَدُّ بَأْسُنَا عَنِ الْقَوْمِ الْمُجْرِمِينَ ﴿١١٠﴾ لَقَدْ كَانَ فِى
قَصَصِهِمْ عِبْرَةٌ لِاُولِى الْاَلْبَابِ مَا كَانَ حَدِيثًا يُفْتَرٰى وَلٰكِنْ
تَصْدِيقَ الَّذِى بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْصِيلَ كُلِّ شَىْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً
لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿١١١﴾

Meâli

108- Ey Resûlüm! De ki: "İşte bu, benim yolumdur. Ben Allah'a çağırıyorum, ben ve bana uyanlar aydınlık bir yol üzerindeyiz. Allah'ı ortaklardan tenzih ederim! Ve ben ortak koşanlardan değilim."

109- Senden önce de, şehirler halkından kendilerine vahyettiğimiz erkeklerden başkasını peygamber göndermedik. Kâfirler yeryüzünde hiç gezmediler mi ki, kendilerinden öncekilerin sonunun nasıl olduğunu gör-sünler! Sakınanlar için ahiret yurdu elbette daha iyidir. Hâla aklınızı kullanmıyor musunuz?

110- Nihayet peygamberler ümitlerini yitirip de kendilerinin yalana çıkarıldıklarını sandıkları sırada onlara yardımımız gelir ve dilediğimiz

kimse kurtuluşa erdirilir. Fakat suçlular topluluğundan azabımız asla geri çevrilmez.

111- Andolsun onların geçmiş peygamberler ve ümmetlerinin kıssa larında akıl sahipleri için pek çok ibretler vardır. Bu Kur'an uydurulabilecek bir söz değildir. Fakat o, kendinden öncekileri tasdik eden, her şeyi açıklayan bir kitaptır; iman eden toplum için bir hidayet ve bir rahmettir.

Tefsiri

١٠٨- ﴿قُلْ هٰذِهِ سَبِيلٖٓي اَدْعُٓوا اِلَى اللّٰهِ عَلٰى بَصٖيرَةٍ اَنَا۬ وَمَنِ اتَّبَعَنٖيۜ وَسُبْحَانَ اللّٰهِ وَمَٓا اَنَا۬ مِنَ الْمُشْرِكٖينَ﴾

108- Ey Resûlüm! De ki: "İşte bu, benim yolumdur. Ben Allah'a çağırıyorum, ben ve bana uyanlar aydınlık bir yol üzerindeyiz. Allah'ı ortaklardan tenzih ederim! Ve ben ortak koşanlardan değilim."

« قُلْ هٰذِهِ سَبِيلٖٓي » **"Ey Resûlüm! De ki: "İşte bu, benim yolumdur."** İşte benim bu yolum iman ve tevhide, bir tek Allah'a iman etmeye çağıran yoldur. Yol anlamına gelen **Sebil** ve **Tarik** kelimeleri hem müzekker ve hemde müennes olarak kullanılan kelimelerdir. Daha sonra yolunu şöyle açıklamıştır:

«اَدْعُٓوا اِلَى اللّٰهِ عَلٰى بَصٖيرَةٍ اَنَا۬ وَمَنِ اتَّبَعَنٖي» **"Ben Allah'a çağırıyorum, ben** -burada 'ben' anlamında olan «اَنَا» zamiri, « اَدْعُٓوا » kavlindeki müstetir zamiri tekit içindir- **ve bana uyanlar** -anlamındaki, «وَمَنِ اتَّبَعَنٖي » kavli de bunun üzerine matuf bulunmaktadır. **aydınlık bir yol üzerindeyiz."** Yani mana şöyledir: "Ben Allah'ın yoluna çağırıyorum ve bana uyanlar da ona çağırıyor." Ya da «اَنَا» mübtedadır, « عَلٰى بَصٖيرَةٍ » kavli ise mukaddem haberdir. «وَمَنِ اتَّبَعَنٖي » kavli de, «اَنَا » üzerine atfedilmiştir. Daha işin başından itibaren kendisi ve kendisine uyanların

apaçık bir hüccet ve burhan üzere bulunduklarını, hevâ ve heveslerine göre hareket etmediklerini haber vermektedir

« وَسُبْحَانَ اللّٰهِ وَمَآ اَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ » **"Allah'ı ortaklardan tenzih ederim Ve ben ortak koşanlardan değilim."**

١٠٩- ﴿وَمَآ اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ اِلاَّ رِجَالاً نُوحِيٓ اِلَيْهِمْ مِنْ اَهْلِ الْقُرٰى اَفَلَمْ يَسِيرُوا فِى الْاَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَدَارُ الْاٰخِرَةِ خَيْرٌ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا اَفَلاَ تَعْقِلُونَ﴾

109- Senden önce de, şehirler halkından kendilerine vahyettiğimiz erkeklerden başkasını peygamber göndermedik. Kâfirler yeryüzünde hiç gezmediler mi ki, kendilerinden öncekilerin sonunun nasıl olduğunu görsünler! Sakınanlar için ahiret yurdu elbette daha iyidir. Hâla aklınızı kullanmıyor musunuz?

« وَمَآ اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ اِلاَّ رِجَالاً نُوحِيٓ اِلَيْهِمْ مِنْ اَهْلِ الْقُرٰى » **"Senden önce de, şehirler halkından kendilerine vahyettiğimiz erkeklerden başkasını peygamber göndermedik."** Yani peygamber olarak melekleri değil, erkekleri gönderdik. Çünkü itirazda bulunanlar şöyle diyorlardı: **"Eğer Rabbimiz isteseydi mutlaka peygamber olarak bir melek gönderirdi." (Fussilet, 14)** Ya da gönderdikleri arasında peygamber olarak tek bir kadın da yoktur.

« نُوحِيٓ » kavli burada görüldüğü gibi kıraat imamlarından olan Hafs tarafından **Nun** ile okunmuştur. Ayette şehir halklarına yer verilmiş olması, bu insanların kır ve çöl hayatı yaşayan bedevî toplumlara göre daha bilgili ve daha yumuşak olmaları nedeniyledir. Oysa çöl hayatı yaşayan bedeviler daha bilgisiz ve daha kaba-saba kimselerdir, sert mizaçlıdır.

« اَفَلَمْ يَسِيرُوا فِى الْاَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَدَارُ الْاٰخِرَةِ خَيْرٌ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا اَفَلاَ تَعْقِلُونَ » **"Kâfirler yeryüzünde hiç gezmediler mi ki, kendilerinden öncekilerin sonunun nasıl olduğunu görsünler! Sakınanlar için ahiret yurdu elbette daha iyidir. Hâla aklınızı kullanmıyor musunuz?"** Kıraat imamlarından İbn Kesir, Abu

Emr, Hamza ve Ali Kisai, « تَعْقِلُونَ » kavlini "Y" ile « يَعْقِلُونَ » olarak okumuşlardır.

١١٠- ﴿ حَتّٰى إِذَا اسْتَيْـَٔسَ الرُّسُلُ وَظَنُّوا أَنَّهُمْ قَدْ كُذِبُوا جَاءَهُمْ نَصْرُنَا فَنُجِّيَ مَنْ نَشَاءُ وَلَا يُرَدُّ بَأْسُنَا عَنِ الْقَوْمِ الْمُجْرِمِينَ ﴾

110- Nihayet peygamberler ümitlerini yitirip de kendilerinin yalana çıkarıldıklarını sandıkları sırada onlara yardımımız gelir ve dilediğimiz kimse kurtuluşa erdirilir. Fakat suçlular topluluğundan azabımız asla geri çevrilmez.

« حَتّٰى إِذَا اسْتَيْـَٔسَ الرُّسُلُ » **"Nihayet peygamberler ümitlerini yitirip de"** Kavminin iman etmelerinden umutlarını kesip de,

« وَظَنُّوا أَنَّهُمْ قَدْ كُذِبُوا » **"kendilerinin yalana çıkarıldıklarını sandıkları sırada"** Peygamber, kavimleri tarafından kesin olarak yalanlanacaklarını anladıkları bir anda.. « كُذِبُوا » kavli kırat imamlarından Kûfe okulu mensupları bunu görüldüğü gibi şeddesiz olarak okumuşlardır.

Yani mana şöyledir: "Kendilerine peygamber gönderilen toplum, peygamberleri tarafından yanıltıldıklarını, yanlışa yönlendirildiklerini sandıkları bir anda" yahut da; "Kendilerine peygamberler gönderilen toplumlar, peygamberleri tarafından yalanlarla oyalandırıldıklarını, kendilerine Allah'tan yardım geleceği vadinde bulundukları halde böyle bir yardımın gelmediğini ve yalan yere söz verdiklerini ve verdikleri sözü doğrulatmadıklarını sandıkları bir sırada"

« جَاءَهُمْ نَصْرُنَا » **"Onlara yardımımız gelir"** Peygamberlerle müminlere onların hiç de hesaba katmadıkları yerlerden ansızın geliverir, « فَنُجِّيَ مَنْ نَشَاءُ » **"Ve dilediğimiz kimse kurtuluşa erdirilir."**

Bu, « فَنُجِّيَ » kelimesi bir tek **nun, cim** harfinin de şeddesi ve "Y" harfini de fethasıyladır. Bu, kıraat imamlarından İbn Amir ile Asım tarafından bu şekilde mazi meçhul kipiyle okunmuştur. Burada fail yani özne

yerine geçen kelime ise; « مَنْ » edatıdır. Diğer kıraat imamları bunu; iki nun ile okumuşlardır. Bu okuyuşta ikinci **nun sakin** ve **cim şeddesiz** ve esreli **Y** harfi de sakin olarak okunmuştur..

« وَلاَ يُرَدُّ بَأْسُنَا عَنِ الْقَوْمِ الْمُجْرِمِينَ » **"Fakat suçlular topluluğundan asla geri çevrilmez."**

١١١- ﴿لَقَدْ كَانَ فِى قَصَصِهِمْ عِبْرَةٌ لِأُولِى الْأَلْبَابِ مَا كَانَ حَدِيثًا يُفْتَرَى وَلٰكِنْ تَصْدِيقَ الَّذِى بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْصِيلَ كُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ﴾

111- Andolsun onların geçmiş peygamberler ve ümmetlerinin kıssalarında akıl sahipleri için pek çok ibretler vardır. Bu Kur'an uydurulabilecek bir söz değildir. Fakat o, kendinden öncekileri tasdik eden, her şeyi açıklayan bir kitaptır; iman eden toplum için bir hidayet ve bir rahmettir.

« لَقَدْ كَانَ فِى قَصَصِهِمْ عِبْرَةٌ لِأُولِى الْأَلْبَابِ » **"Andolsun onların kıssalarında akıl sahipleri için pek çok ibretler vardır."** Çünkü Yusuf'u sevgi deryasından kuyu dibine, hasırdan serire yani koltuğa, tahta taşımıştır. Nihayet sabrın sonu selamet ve keramet olmuştur. Tuzak kurmanın, hileci olmanın sonu da pişmanlık ve vehamet olmuştur.

« مَا كَانَ حَدِيثًا يُفْتَرَى » **"Bu Kur'an uydurulabilecek bir söz değildir."**

« وَلٰكِنْ تَصْدِيقَ الَّذِى بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْصِيلَ كُلِّ شَيْءٍ » **"Fakat o, kendinden öncekileri tasdik eden her şeyi açıklayan bir kitaptır;"** Dinde ihtiyaç duyulan her şeyi açıklayan tek kitaptır. Çünkü bu, Sünnetin, İcmaın ve Kıyas'ın dayanağı ve temeli olan tek kaynaktır.

« وَهُدًى وَرَحْمَةً لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ » **"İman eden toplum için bir hidayet ve bir rahmettir."**

« لَكِنْ » kavlinden sonra ibarenin mansub oluşu, « كَانَ » nakıs fiilinin haberi üzerine atfedilmiş olması sebebiyledir.

Hz. Peygamber (sav)'den şöyle rivayet olunmuştur: *"Kölelerinize Yûsuf suresini öğretin. Herhangi bir kul bu sureyi okur, ailesi bireylerine ve elinin altında bulunanlara, sorumluluğunda olan kimselere de öğretirse, Allah, ölüm sıkıntısını onlara kolaylaştırır. Hiçbir Müslümanı haset etmemem gücünü Allah ona verir."*[11]

Şeyh Ebu Mansur Maturidi (r.h) Hz. Yûsuf (a.s) kıssasıyla alakalı olarak şöyle diyor: "Yûsuf (a.s) ve kardeşleri ile alakalı kıssa, Hz. Peygamber (sav)'in Kureyş'in kendisine ezalarına karşı sabretmesi konusunda bir sabır örneğidir. Sanki burada şöyle denilmektedir:

"Hz. Yûsuf ve kardeşleri din ve inanç bakımından aynı esaslara inanmalarına rağmen, kardeşlerinin Hz. Yusuf (a.s)'a karşı giriştikleri tuzak, hileler ve ona yaptıkları kötülüklere karşı o hep sabretmiştir. Sen ise kavminle aynı inancı paylaşmadığına göre onların sana karşı yaptıklarına, ezalarına sabretmen sana daha da bir yakışır."

Vehb b. Münebbih şöyle diyor: *"Yüce bir kitap indirmemiş olsun ki mutlaka onda tıpkı Kur'an-ı Azim'de olduğu gibi Yûsuf kıssasını anlatan tam bir sure de indirmiştir."* Allah en iyisini bilendir.

❁ ❁ ❁

[11] Bak. Zemahşeri; Keşşaf, 2/511

Sûre -13

RAD SÛRESİ

Bu sûre Mekke'de nazil olmuştur;
43 âyettir.

Cüz -13

1. – 7. ÂYETLER

بسم الله الرحيم الرحيم

الٓمٓرٰ تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ ۜ وَالَّذٓى اُنْزِلَ اِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ الْحَقُّ
وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١﴾ اَللّٰهُ الَّذٖى رَفَعَ السَّمٰوَاتِ بِغَيْرِ
عَمَدٍ تَرَوْنَهَا ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ ۜ كُلٌّ
يَجْرٖى لِاَجَلٍ مُسَمًّى ۜ يُدَبِّرُ الْاَمْرَ يُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ لَعَلَّكُمْ بِلِقَٓاءِ
رَبِّكُمْ تُوقِنُونَ ﴿٢﴾ وَهُوَ الَّذٖى مَدَّ الْاَرْضَ وَجَعَلَ فٖيهَا رَوَاسِىَ
وَاَنْهَارًا ۜ وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ جَعَلَ فٖيهَا زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ يُغْشِى الَّيْلَ
النَّهَارَ ۜ اِنَّ فٖى ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٣﴾ وَفِى الْاَرْضِ قِطَعٌ
مُتَجَاوِرَاتٌ وَجَنَّاتٌ مِنْ اَعْنَابٍ وَزَرْعٌ وَنَخٖيلٌ صِنْوَانٌ وَغَيْرُ
صِنْوَانٍ يُسْقٰى بِمَٓاءٍ وَاحِدٍ ۗ وَنُفَضِّلُ بَعْضَهَا عَلٰى بَعْضٍ فِى
الْاُكُلِ ۜ اِنَّ فٖى ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٤﴾ وَاِنْ تَعْجَبْ فَعَجَبٌ
قَوْلُهُمْ ءَاِذَا كُنَّا تُرَابًا ءَاِنَّا لَفٖى خَلْقٍ جَدٖيدٍ ۜ اُولٰٓئِكَ الَّذٖينَ كَفَرُوا
بِرَبِّهِمْ ۚ وَاُولٰٓئِكَ الْاَغْلَالُ فٖٓى اَعْنَاقِهِمْ ۚ وَاُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ النَّارِ ۚ هُمْ
فٖيهَا خَالِدُونَ ﴿٥﴾ وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ الْحَسَنَةِ وَقَدْ خَلَتْ
مِنْ قَبْلِهِمُ الْمَثُلَاتُ ۜ وَاِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ لِلنَّاسِ عَلٰى ظُلْمِهِمْ ۚ
وَاِنَّ رَبَّكَ لَشَدٖيدُ الْعِقَابِ ﴿٦﴾ وَيَقُولُ الَّذٖينَ كَفَرُوا لَوْلَٓا اُنْزِلَ عَلَيْهِ
اٰيَةٌ مِنْ رَبِّهٖ ۜ اِنَّمَٓا اَنْتَ مُنْذِرٌ وَلِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ ﴿٧﴾

Meâli

1- Elif. Lâm. Mîm. Râ. Bunlar, Kitab'ın âyetleridir. Sana Rabbinden indirilen haktır, fakat insanların çoğu inanmazlar.

2- Görmekte olduğunuz gökleri direksiz olarak yükselten, sonra Arş'a istivâ eden, güneşi ve ayı emrine boyun eğdiren Allah'tır. (Bunların) her biri muayyen bir vakte kadar akıp gitmektedir. O, Rabbinize kavuşacağınıza kesin olarak inanmanız için her işi düzenleyip âyetleri açıklamaktadır.

3- Yeri döşeyen, onda oturaklı dağlar ve ırmaklar yaratan ve orada bütün meyvelerden çifter çifter yaratan O'dur. Geceyi de gündüzün üzerine O örtüyor. Şüphesiz bütün bunlarda düşünen bir toplum için ibretler vardır.

4- Yeryüzünde birbirine komşu kıtalar, üzüm bağları, ekinler, bir kökten ve çeşitli köklerden dallanmış hurma ağaçları vardır. Bunların hepsi bir su ile sulanır. (Böyle iken) yemişlerinde onların bir kısmını bir kısmına üstün kılarız. İşte bunlarda akıllarını kullanan bir toplum için ibretler vardır.

5- (Ey Resûlüm! Kâfirlerin seni yalanlamalarına) şaşıyorsan, asıl şaşılacak şey onların: "Biz toprak olduğumuz zaman yeniden mi yaratılacağız?" demeleridir. İşte onlar, Rablerini inkâr edenlerdir; işte onlar (kıyamet gününde) boyunlarında tasmalar bulunanlardır. Ve onlar ateş ehlidir. Onlar, orada ebedî kalacaklardır!

6- (Müşrikler) senden iyilikten önce kötülüğü çabucak istiyorlar. Halbuki onlardan önce ibret alınacak nice azap örnekleri gelip geçmiştir. Doğrusu insanlar kötülük ettikleri halde Rabbin onlar için mağfiret sahibidir. (Bununla beraber) Rabbinin azabı da çok şiddetlidir.

7- Kâfirler diyorlar ki: Ona Rabbinden bir mucize indirilseydi ya! (Halbuki) sen ancak bir uyarıcısın ve her toplumun bir rehberi vardır.

Tefsiri

١- ﴿الٓمٓرٰ قف تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ وَالَّذٓى اُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ الْحَقُّ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لاَ يُؤْمِنُونَ﴾

1- Elif. Lâm. Mîm. Râ. Bunlar, Kitab'ın âyetleridir. Sana Rabbinden indirilen haktır, fakat insanların çoğu inanmazlar.

« الٓمٓرٰ » **"Elif. Lâm. Mîm. Râ."** Bunun manası; "Ben Allah'ım, bilirim ve görüyorum." Ya da; "Ben bilen ve gören Allah'ım" demektir.

Bu, İbn Abbas'tan (Allah her ikisinden de razı olsun) rivayet olunmuştur. « تِلْكَ » **"Bunlar,"** Bu işaret ismiyle surenin ayetlerine işaret olunmaktadır. «اٰيَاتُ الْكِتَابِ» **"Kitab'ın âyetleridir."** Burada kitap ile sure kastediliyor. Yani bu ayetler, kendi konusunda hayret ve şaşkınlık uyandıran tam ve mükemmel bir surenin **ayetleridir.**

« وَالَّذٖٓى اُنْزِلَ اِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ الْحَقُّ » **"Sana Rabbinden indirilen - Kur'an'ın tamamı- haktır,"** Buradaki, « الْحَقُّ » kavli, « وَالَّذٖٓى » kavlinin haberidir. « وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ » **"fakat insanların çoğu inanmazlar."** Çünkü onlar: "Bunu Muhammed kendiliğinden uyduruyor" derler. Bundan sonra Yüce Allah iman edilmesi gereken şeyleri anlatarak buyuruyor ki:

٢- ﴿اَللّٰهُ الَّذٖى رَفَعَ السَّمٰوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرٖى لِاَجَلٍ مُسَمًّى يُدَبِّرُ الْاَمْرَ يُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ لَعَلَّكُمْ بِلِقَاءِ رَبِّكُمْ تُوقِنُونَ﴾

2- Görmekte olduğunuz gökleri direksiz olarak yükselten, sonra Arş'a istivâ eden, güneşi ve ayı emrine boyun eğdiren Allah'tır. (Bunların) **her biri muayyen bir vakte kadar akıp gitmektedir. O, Rabbinize kavuşacağınıza kesin olarak inanmanız için her işi düzenleyip âyetleri açıklamaktadır.**

« اَللّٰهُ الَّذٖى رَفَعَ السَّمٰوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا » **"Görmekte olduğunuz gökleri direksiz olarak yükselten, Allah'tır."** Yani öyle ilk yaratıldığı andan itibaren öyle yükselmiş olarak yaratan demektir. Yoksa önce alçakta idi de, sonra onu kaldırıp yükseltti, demek değildir. « اَللّٰهُ » Lafzı celali mübtedadır.

« الَّذٖى رَفَعَ السَّمٰوَاتِ » kavli de haberidir. « بِغَيْرِ عَمَدٍ » kavli ise haldir ve bu çoğul olan bir kelimedir. «عماد» "İmad" veya «عمود» "Amud" kelimelerinin çoğuludur. « تَرَوْنَهَا » kavlindeki zamir ise, « السَّمٰوَاتِ » kavline racidir. Yani bu gördüğünüz şekilde olduğu gibi, artık bir beyana

ve açıklamaya da gerek yoktur. Ya da bu zamir, « عَمَد » kelimesine racidir. Bu takdirde, « عَمَد » kelimesinin sıfatı olmak üzere cer mahallin de gelmiştir.

Yani; "görülen bir direği olmaksızın..." « ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ » **"sonra Arş'a istivâ eden,"** gücüyle, geçerli ve hakim olan sultanıyla Arş'ı istila eden, Arş'ın üzerine çıkan, « وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ » **"güneşi ve ayı emrine boyun eğdiren Allah'tır."** Kullarının çıkarına ve ülkelerin yararına olarak...« كُلٌّ يَجْرِى لِأَجَلٍ مُسَمًّى » **"Bunların her biri muayyen bir vakte kadar akıp gitmektedir."** Bu ise dünyanın sonuna kadar, anlamındadır.

« يُدَبِّرُ الْأَمْرَ يُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ لَعَلَّكُمْ بِلِقَاءِ رَبِّكُمْ تُوقِنُونَ » **"O, Rabbinize kavuşacağınıza kesin olarak inanmanız için her işi** -melekutu ile alakalı ve Rububiyetiyle ilgili her şeyi- **düzenleyip** -indirdiği kitapların daki- **âyetleri açıklamaktadır."** Yani bu işleri düzenleyenin ve bütün bu olanları açıklayan zatın Allah olduğunu ve dönüşünüzün de kesin olarak O'na olacağını kesin olarak bilmeniz ve öğrenmeniz için....

٣- ﴿وَهُوَ الَّذِى مَدَّ الْأَرْضَ وَجَعَلَ فِيهَا رَوَاسِىَ وَاَنْهَارًا ۜ وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ جَعَلَ فِيهَا زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ يُغْشِى الَّيْلَ النَّهَارَ ۜ اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ﴾

3- Yeri döşeyen, onda oturaklı dağlar ve ırmaklar yaratan ve orada bütün meyvelerden çifter çifter yaratan O'dur. Geceyi de gündüzün üzerine O örtüyor. Şüphesiz bütün bunlarda düşünen bir toplum için ibretler vardır.

« وَهُوَ الَّذِى مَدَّ الْأَرْضَ » **"Yeri döşeyen,"** yayan, « وَجَعَلَ فِيهَا رَوَاسِىَ وَاَنْهَارًا » **"onda oturaklı** -sabit, hareket etmeyen- **dağlar ve** -akan- **ırmaklar yaratan"** « وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ جَعَلَ فِيهَا زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ » **"ve orada bütün meyvelerden çifter çifter yaratan O'dur."** Yani siyahlı-beyazlı, tatlı-ekşi, küçüklü-büyüklü ve buna benze şekillerde yaratan Allah'tır.

« يُغْشِى الَّيْلَ » **"Geceyi de gündüzün üzerine O örtüyor."** Gün-

düzün yerine geceyi giydirip önceleri aydınlatan bir beyazlıkta iken karar tan bir zifiri karanlık haline sokan da Allah'tır. Kıraat imamlarından Hamza, Ebu Bekir ve Ali Kisai, « يُغْشِى » kavlini, « يُغَشِّى » olarak okumuşlardır.

« إِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ » **"Şüphesiz bütün bunlarda düşünen bir toplum için ibretler vardır."** Bütün bu varlıkların bir yaratanının ve ustasının olduğunu, her şeyi en iyi bildiğini, hikmeti gereği her şeyi yerli yerince yarattığını ve her şeye gücü yettiğini bilir.

٤ - وَفِى الْأَرْضِ قِطَعٌ مُتَجَاوِرَاتٌ وَجَنَّاتٌ مِنْ أَعْنَابٍ وَزَرْعٌ وَنَخِيلٌ صِنْوَانٌ وَغَيْرُ صِنْوَانٍ يُسْقٰى بِمَاءٍ وَاحِدٍ وَنُفَضِّلُ بَعْضَهَا عَلٰى بَعْضٍ فِى الْأُكُلِ إِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٤﴾

4- Yeryüzünde birbirine komşu kıtalar, üzüm bağları, ekinler, bir kökten ve çeşitli köklerden dallanmış hurma ağaçları vardır. Bunların hepsi bir su ile sulanır. (Böyle iken) yemişlerinde onların bir kısmını bir kısmına üstün kılarız. İşte bunlarda akıllarını kullanan bir toplum için ibretler vardır.

« وَفِى الْأَرْضِ قِطَعٌ مُتَجَاوِرَاتٌ » **"Yeryüzünde birbirine komşu kıtalar,"** Yani bu kıtalar, bölgeler ve topraklar birbirine komşu ve bitişik olmalarına rağmen kimisi iyi, güzel ve verimli, kimisi de kötü ve çorak arazilerdir. Bu topraklardan oldukça verimli olanları olduğu gibi verimsiz olanları da vardır; katı ve sert olan bölgeleri olduğu gibi yumuşak olan yerleri de vardır. İşte bütün bu farklı yaratılış ve durumdaki şeyler, bütün bunları düzenleyip idare eden, kadir olan ve irade sahibi olan bir yaratanın varlığının da delilidirler. O, fiillerini bütün bu varlıklar üzerinde dilediği ve istediği gibi uygulayabilir. Kiminde böyle, kiminde ise öyle uygular. Kimse Ona asla karışamaz.

« وَجَنَّاتٌ مِنْ أَعْنَابٍ وَزَرْعٌ وَنَخِيلٌ صِنْوَانٌ وَغَيْرُ صِنْوَانٍ » **"üzüm bağları, ekinler, bir kökten ve çeşitli köklerden dallanmış hurma ağaçları vardır."** Burada geçen, « وَجَنَّاتٌ » kavli, « قِطَعٌ » kavli üzerine matuftur. Kıraat imamlarından İbn Kesir, Basra okuluna mensup imamlar ve Hafs olmak üzere hepsi de bu dört kelimeyi « قِطَعٌ » kavli üzerine

atfederek merfu okumuşlardır. Bunların dışındaki imamlar ise, « أَعْنَابٍ » atfettiklerinden mecrur olarak okumuşlardır. Burada geçen, « صِنْوَانٌ » kelimesi, « صِنْوٌ » kelimesinin çoğuludur. Bu da, kökü bir olduğu halde iki ayrı tomurcuğu bulunan, iki ayrı dala sahip olan hurma ağacı anlamındadır. Kıraat imamlarından Hafs bu kelimeyi « ص » harfinin ötresiyle, "**Sunvan**" olarak okumuştur. Dil açısından bu kelime her iki şekil de de kullanılabilmektedir.

« يُسْقَى بِمَاءٍ وَاحِدٍ » "**Bunların hepsi bir su ile sulanır.**" Burada geçen, « يُسْقَى » kelimesini Asım ve İbn Amir burada görüldüğü gibi "**Y**" harfiyle « يُسْقَى » olarak okumuşlardır.

« وَنُفَضِّلُ بَعْضَهَا عَلَى بَعْضٍ فِي الْاُكُلِ » "**Böyle iken yemişlerinde -meyvelerinde- onların bir kısmını bir kısmına üstün kılarız.**" Kıraat imamlarından Hamza ve Ali Kisai, « نُفَضِّلُ » kavlini "**Y**" harfiyle, « يُفَضِّلُ » olarak okumuşlardır. « الْاُكُلِ » kelimesini de Nafi ve İbn Kesir "**Kef**" harfinin sükunu ile, "**Ükl**" olarak okumuşlardır.

« إِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ » "**İşte bunlarda akıllarını kullanan bir toplum için ibretler vardır.**" Tabiundan Hasan Basri merhum diyor ki: "Burada verilen tüm örnekler aslında insanların gönüllerini temsil etmekte, onların durumlarını sergilemektedir. Çünkü gönüller; eser lerinde, aydınlıklarında yani nurlu oluşlarında, sırlarında ya da gizemliliklerinde tıpkı yeryüzünün nehirlerinin, çiçeklerinin, ürünlerinin ve meyvelerinin değişik değişik olması gibi değişik değişiktirler.

٥- ﴿وَإِنْ تَعْجَبْ فَعَجَبٌ قَوْلُهُمْ أَئِذَا كُنَّا تُرَابًا أَئِنَّا لَفِي خَلْقٍ جَدِيدٍ أُولٰئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ وَأُولٰئِكَ الْأَغْلَالُ فِي أَعْنَاقِهِمْ وَأُولٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ﴾

5- (Ey Resûlüm! Kâfirlerin seni yalanlamalarına) **şaşıyorsan, asıl şaşılacak şey onların: "Biz toprak olduğumuz zaman yeniden mi yaratılacağız?" demeleridir. İşte onlar, Rablerini inkâr edenlerdir;**

işte onlar (kıyamet gününde) boyunlarında tasmalar bulunanlardır. Ve onlar ateş ehlidir. Onlar, orada ebedî kalacaklardır!

« وَإِنْ تَعْجَبْ » **"Ey Resûlüm! Kâfirlerin seni yalanlamalarına şaşıyorsan,"** ve öldükten sonra dirilmeyi inkar hususundaki sözlerine hayret ediyorsan, « فَعَجَبٌ قَوْلُهُمْ أَئِذَا كُنَّا تُرَابًا أَئِنَّا لَفِي خَلْقٍ جَدِيدٍ » **"asıl şaşılacak şey onların: 'Biz toprak olduğumuz zaman yeniden mi yaratılacağız?' demeleridir."** Burada, « فَعَجَبٌ قَوْلُهُمْ » cümlesi, haber ve mübtedadır. Yani; asıl şaşılacak olan söz, onların söyledikleri sözdür. Çünkü Yüce Allah'ın -sana tek tek saydığı şeyleri yaratmaya kadir olduğuna göre- onları yeniden yaratması çok daha basit, çok daha kolay ve ehvendir. Asıl onların bunu inkara kalkışmaları gerçekten de şaşkınlığın da ötesinde bir davranıştır.

« أَئِذَا كُنَّا تُرَابًا أَئِنَّا لَفِي خَلْقٍ جَدِيدٍ » kavli ise, « قَوْلُهُمْ » ifadesinden ya da kavlinden bedel olarak mahallen merfudur. Kıraat imamlarından Asım ve Hamza'dan her bireri, « أَئِذَا » kavlini iki hemzeli olarak okumuşlardır. « أُولَٰئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ » **İşte onlar, Rablerini inkâr edenlerdir;"** İşte bu inkarcılar var ya, bunlar sürekli küfür üzere varlıklarını devam ettirenlerdir.

« وَأُولَٰئِكَ الْأَغْلَالُ فِي أَعْنَاقِهِمْ » **"İşte onlar kıyamet gününde boyunlarında tasmalar bulunanlardır."** Bunların boyunlarında sürekli tasma olduğu, ifadesiyle tanıtılmış olmaları, küfürlerinde hep ısrarcı olma niteliklerini belirtmek içindir veya bu, onlar için bir tehdit ve bir uyarıdır.

« وَأُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ » **"Ve onlar ateş ehlidir. Onlar, orada ebedî kalacaklardır!"** Bu ayette, « أُولَٰئِكَ » kavlinin ya da işaret isminin tekrar edilmiş olması, işin önemini ve büyüklüğünü göstermektedir.

٦- ﴿وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ الْحَسَنَةِ وَقَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمُ الْمَثُلَاتُ وَإِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ لِلنَّاسِ عَلَى ظُلْمِهِمْ وَإِنَّ رَبَّكَ لَشَدِيدُ الْعِقَابِ﴾

6- (Müşrikler) **senden iyilikten önce kötülüğü çabucak istiyorlar. Halbuki onlardan önce ibret alınacak nice azap örnekleri gelip**

geçmiştir. Doğrusu insanlar kötülük ettikleri halde Rabbin onlar için mağfiret sahibidir. (Bununla beraber) **Rabbinin azabı da çok şiddetlidir.**

« وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ الْحَسَنَةِ » **"Müşrikler senden iyilikten önce kötülüğü çabucak istiyorlar."** Müşrikler afiyetten önce cezalandırılmalarını, intikamı istiyorlar. Çünkü bunlar, Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından uyarılınca, onlar da kendisiyle ve uyardığı azap ile alakalı olarak alaycı bir tavır takınarak, gelecekse azap öyleyse, gönderilsin, diye Allah Resulü'nden istekte bulunuyorlardı.

« وَقَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمُ الْمَثُلَاتُ » **"Halbuki onlardan önce ibret alınacak nice azap örnekleri gelip geçmiştir."** Yani bu şekilde yalanlayanlarla ilgili olarak benzer nice azap ve cezalandırma örnekleri geçmişte meydana gelmişti. Ne oluyor ki bunlar geçmişte olan o olaylardan kendilerine bir ders çıkarmıyorlar. Oysa, böyle bir ders çıkarsalar bu şekilde alay etmezlerdi.

"**el-Mesulet**" kelimesi, aralarındaki benzerlik sebebiyle ceza ile cezayı gerektiren suç bakımından bu şekilde isimlendirilmiştir. Nitekim bir başka ayette şöyle buyurulmaktadır:

« وَجَزَٰٓؤُا سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِثْلُهَا » **(Şura, 40) "Bir kötülüğün cezası ona denk bir kötülüktür."**

« وَإِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ لِلنَّاسِ عَلَى ظُلْمِهِمْ » **"Doğrusu insanlar kötülük ettikleri halde Rabbin onlar için mağfiret sahibidir."** Yani insanlar kendi nefislerine yine bizzat kendileri kötülük ettikleri ve zulümde bulundukları halde, gerçekten senin Rabbin buna rağmen onları mağfiret buyurandır. « عَلَى ظُلْمِهِمْ » kavli burada hal mahallinde gelmiştir. Yani, "kendi nefislerine zulmettikleri halde" demektir. Süddi'nin ifadesine göre burada sözkonusu edilenler müminlerdir. Bu ayet Allah'ın Kitab'ındaki ayetlerin insana en fazla umut veren ayetidir. Çünkü zulümlerine rağmen Allah onları bağışlayacağını anlatmaktadır. Bu ise tevbe olmadan olacak bir durumdur. Tevbe ise onu ortadan kaldırır, izale eder.

« وَإِنَّ رَبَّكَ لَشَدِيدُ الْعِقَابِ » **"Bununla beraber Rabbinin azabı da -kafirlere karşı- çok şiddetlidir."** Ya da bunun her ikisi de yani mağfiret olunmaları veya şiddetli azapla cezalandırılmaları müminler hakkındadır. Ancak bunun her ikisi de onlar hakkında Allah'ın dilemesine kalmıştır.

Yani dilediğini mağfiret buyurur, dilediklerine de azap eder.

٧- ﴿وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ اٰيَةٌ مِنْ رَبِّهِ اِنَّمَا اَنْتَ مُنْذِرٌ وَلِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ﴾

7- Kâfirler diyorlar ki: Ona Rabbinden bir mucize indirilseydi ya! (Halbuki) **sen ancak bir uyarıcısın ve her toplumun bir rehberi vardır.**

«وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ اٰيَةٌ مِنْ رَبِّهِ» **"Kâfirler diyorlar ki: Ona Rabbinden bir mucize indirilseydi ya!"** Sırf inatları yüzünden Allah Resulü (s.a.v.)'ne inen ayetleri mucize olarak kabul etmediler. Onlar tıpkı Hz. Musa ve Hz. İsa'ya verilen mucizeler türünden mucizeler istediler. Örneğin asanın yılana dönüşmesi, ölülerin diriltilmesi gibi. İşte bunun üzerine Allah Resulü (s.a.v)'e şöyle denildi:

«اِنَّمَا اَنْتَ مُنْذِرٌ» **"Halbuki sen ancak bir uyarıcısın"** Yani sen, uyarmak üzere gönderilen bir kimsesin. Onları başlarına gelecek olan kötü sondan korkutacak ve onlara öğüt vereceksin. Tıpkı senden önceki diğer peygamberlerin yaptıkları gibi. Senin görevin, onlara doğru gelecek ve senin bir uyarıcı olduğunu gösterecek şeyleri, mucizeleri göstermen iledir. Bunun doğruluğu da herhangi bir ayet ya da mucize ile olabilir. Çünkü bir davanın doğruluğunu kanıtlamak için bütün ayetler yani mucizeler değer bakımından eşittirler, aynıdırlar.

«وَلِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ» **"Ve her toplumun bir rehberi vardır."** Yani onları hak dine yöneltecek ve kendilerine has olan bir mucize ile Allah'a davet edecek bir peygamber gönderilmiştir. Yoksa onların istedikleri ve onların tahakkümü sonucu gelecek bir ayet ya da mucize değil, Allah'ın dilediği bir mucize ile göndermiştir.

8. – 14. ÂYETLER

اَللّٰهُ يَعْلَمُ مَا تَحْمِلُ كُلُّ اُنْثٰى وَمَا تَغِيضُ الْاَرْحَامُ وَمَا تَزْدَادُۜ وَكُلُّ شَيْءٍ عِنْدَهُ بِمِقْدَارٍ ﴿٨﴾ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْكَبِيرُ الْمُتَعَالِ ﴿٩﴾ سَوَٓاءٌ مِنْكُمْ مَنْ اَسَرَّ الْقَوْلَ وَمَنْ جَهَرَ بِه۪ وَمَنْ هُوَ مُسْتَخْفٍ بِالَّيْلِ وَسَارِبٌ بِالنَّهَارِ ﴿١٠﴾ لَهُ مُعَقِّبَاتٌ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِه۪ يَحْفَظُونَهُ مِنْ اَمْرِ اللّٰهِۜ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتّٰى يُغَيِّرُوا مَا بِاَنْفُسِهِمْۜ وَاِذَٓا اَرَادَ اللّٰهُ بِقَوْمٍ سُٓوءًا فَلَا مَرَدَّ لَهُۚ وَمَا لَهُمْ مِنْ دُونِه۪ مِنْ وَالٍ ﴿١١﴾ هُوَ الَّذ۪ي يُر۪يكُمُ الْبَرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا وَيُنْشِئُ السَّحَابَ الثِّقَالَ ﴿١٢﴾ وَيُسَبِّحُ الرَّعْدُ بِحَمْدِه۪ وَالْمَلٰٓئِكَةُ مِنْ خ۪يفَتِه۪ۚ وَيُرْسِلُ الصَّوَاعِقَ فَيُص۪يبُ بِهَا مَنْ يَشَٓاءُ وَهُمْ يُجَادِلُونَ فِي اللّٰهِۚ وَهُوَ شَد۪يدُ الْمِحَالِۜ ﴿١٣﴾ لَهُ دَعْوَةُ الْحَقِّۜ وَالَّذ۪ينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِه۪ لَا يَسْتَج۪يبُونَ لَهُمْ بِشَيْءٍ اِلَّا كَبَاسِطِ كَفَّيْهِ اِلَى الْمَٓاءِ لِيَبْلُغَ فَاهُ وَمَا هُوَ بِبَالِغِه۪ۜ وَمَا دُعَٓاءُ الْكَافِر۪ينَ اِلَّا ف۪ي ضَلَالٍ ﴿١٤﴾

Meâli

8- Her dişinin neye gebe kalacağını, rahimlerin neyi eksik, neyi ziyade edeceğini Allah bilir. Onun katında her şey ölçü iledir.

9- O, görülmeyeni de görüleni de bilir; çok büyüktür, yücedir.

10- Sizden, sözü gizleyenle onu açığa vuran, geceleyin gizlenenle gündüzün yürüyen (onun ilminde) eşittir.

11- Onun önünde ve arkasında Allah'ın emriyle onu koruyan takipçiler (melekler) vardır. Bir toplum kendilerindeki özellikleri

değiştirinceye kadar Allah, onlarda bulunanı değiştirmez. Allah bir topluma kötülük diledi mi, artık onun için geri çevrilme diye bir şey yoktur. Onların Allah'tan başka yardımcıları da yoktur.

12- O, size korku ve ümit içinde şimşeği gösteren ve (yağmur dolu) ağır bulutları meydana getirendir.

13- Gök gürültüsü Allah'ı hamd ile tesbih eder. Melekler de O'nun heybetinden dolayı tesbih ederler. Ve Allah yıldırımlar gönderip onlarla dilediğini çarpar. Oysa o yalanlayanlar da Allah hakkında mücâdele edip dururlar. Ve O, azabı pek şiddetli olandır.

14- El açıp yalvarmaya lâyık olan ancak O'dur. O'nun dışında el açıp dua ettikleri onların isteklerini hiçbir şeyle karşılamazlar. Onlar ancak ağzına gelsin diye suya doğru iki avucunu açan kimse gibidir. Halbuki (suyu ağzına götürmedikçe) su onun ağzına girecek değildir. Kâfirlerin duası kuşkusuz hedefini şaşırmıştır.

Tefsiri

٨- ﴿اللّٰهُ يَعْلَمُ مَا تَحْمِلُ كُلُّ اُنْثٰى وَمَا تَغِيضُ الْاَرْحَامُ وَمَا تَزْدَادُ وَكُلُّ شَيْءٍ عِنْدَهُ بِمِقْدَارٍ﴾

8- Her dişinin neye gebe kalacağını, rahimlerin neyi eksik, neyi ziyade edeceğini Allah bilir. Onun katında her şey ölçü iledir.

«اللّٰهُ يَعْلَمُ مَا تَحْمِلُ كُلُّ اُنْثٰى وَمَا تَغِيضُ الْاَرْحَامُ وَمَا تَزْدَادُ» **"Her dişinin neye gebe kalacağını, rahimlerin neyi eksik, neyi ziyade edeceğini Allah bilir."** Burada geçen her üç « مَا » harfi de mevsule yani ilgi zamiridir. Yani Allah, dişinin taşıdığı yavrunun erkek mi dişi mi, tam mı eksik mi, güzel mi yoksa çirkin mi, uzun mu yoksa kısa mı ve başkaca nasıl olduğunu bilir. Aynı zamanda rahimlerin eksilttiğini de artırdığını da bilir. Nitekim "**Ğadel mau**" ve "**Ğuztuhu Ene**" denir ki su azaldı ve onu ben eksilttim" ifadesinde söylendiği gibi kelime azalmak, eksiltmek gibi manalara gelir. Burada asıl anlatılmak istenen şey, çocuğun ya da bebeğin sayısıdır. Buna göre rahimler bir yavru taşıyacağı gibi, iki, üç ve dört tane de taşıyabilir. Ya da ana rahmindeki yavrunun bedeni sözkonusudur. Buna göre o beden ya tamdır veya eksiktir. Ya da bundan amaç doğum süresidir. Bu süre ise dokuz aydan aşağı olabileceği gibi -biz Hanefilere göre de bu süre, iki yıla kadar devam edebilir- Şafiilere göre bu dört yıla kadar sürebilir ve Malikilere göre ise bu, beş yıl sürebilir.

Yahut da bu «ما» harfleri mastariye olabilirler. Bu durumda ise mana şöyledir: yüce Allah her dişinin taşıdığını, gebe kaldığı yavrunun ne olduğunu bilir ve rahimlerin eksilttiğini de artırdığını da bilir.

« وَكُلُّ شَيْءٍ عِنْدَهُ بِمِقْدَارٍ » **"Onun katında her şey ölçü iledir."** Yani Allah katında her şeyin bir miktarı, bir ölçüsü ve haddi vardır. O şey onu geçemez ve ondan eksik de olamaz. Nitekim bir başka ayette yüce Allah şöyle buyurmaktadır: « كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ » **"Biz her şeyi bir ölçüye göre yarattık."** (Kamer ,49)

٩- ﴿عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْكَبِيرُ الْمُتَعَالِ﴾

9- O, görülmeyeni de görüleni de bilir; çok büyüktür, yücedir.

« عَالِمُ الْغَيْبِ » **"O, görülmeyeni de"** yani yarattığı şeylerden görülmeyenlerini de bilir, « وَالشَّهَادَةِ » **"görüleni de bilir;"** yarattığı şeylerden gö rülenleri de bilir. « الْكَبِيرُ» **"çok büyüktür,"** şanı büyüktür. Her şey O'ndan aşağıdadır. Onun üzerinde başka bir üstün varlık yoktur. «الْمُتَعَالِ » **"yücedir."** Kudretiyle her şeyin üstündedir yahut da o yaratılanların sıfatlarından uzak ve beridir, onlardan üstündür. İbn Kesir her iki durumda da yani hem geçiş halinde ve hem de duruş halinde bu kelimeyi «ى » ile okumuştur.

١٠- ﴿سَوَاءٌ مِنْكُمْ مَنْ أَسَرَّ الْقَوْلَ وَمَنْ جَهَرَ بِهِ وَمَنْ هُوَ مُسْتَخْفٍ بِاللَّيْلِ وَسَارِبٌ بِالنَّهَارِ﴾

10- Sizden, sözü gizleyenle onu açığa vuran, geceleyin gizlenen le gündüzün yürüyen onun ilminde eşittir.

« سَوَاءٌ مِنْكُمْ مَنْ أَسَرَّ الْقَوْلَ وَمَنْ جَهَرَ بِهِ وَمَنْ هُوَ مُسْتَخْفٍ بِاللَّيْلِ وَسَارِبٌ بِالنَّهَارِ » **"Sizden, sözü gizleyenle onu açığa vuran, geceleyin gizlenenle gündüzün yürüyen onun** ilminde **eşittir."** Örneğin, **"Zahibun fi seribihi"** denir ki bu, "Yolunda, mecrasında ve yönü doğrultusunda akıp gitti" demektir. Nitekim, **"Serebe.... suruben"** denir.

«سَارِبٌ» kelimesi, « مُسْتَخْفٍ » kelimesi üzerine değil, « مَنْ هُوَ

مُسْتَخْفٍ» kavli üzerine matuf bulunmaktadır. Ya da bu, « مُسْتَخْفٍ » kelimesi üzerine matuftur, kaldı ki, "مَنْ" edatı da iki şey manasındadır.

١١- ﴿لَهُ مُعَقِّبَاتٌ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ يَحْفَظُونَهُ مِنْ أَمْرِ اللّٰهِ ۜ إِنَّ اللّٰهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتّٰى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ ۜ وَإِذَا أَرَادَ اللّٰهُ بِقَوْمٍ سُوٓءًا فَلَا مَرَدَّ لَهُ ۚ وَمَا لَهُمْ مِنْ دُونِهِ مِنْ وَالٍ﴾

11- Onun önünde ve arkasında Allah'ın emriyle onu koruyan takipçi melekler vardır. Bir toplum kendilerindeki özellikleri değiştirinceye kadar Allah, onlarda bulunanı değiştirmez. Allah bir topluma kötülük diledi mi, artık onun için geri çevrilme diye bir şey yoktur. Onların Allah'tan başka yardımcıları da yoktur.

« لَهُ مُعَقِّبَاتٌ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ يَحْفَظُونَهُ مِنْ أَمْرِ اللّٰهِ» **"Onun önünde ve arkasında Allah'ın emriyle onu koruyan takipçi melekler vardır."** Burada « لَهُ » kavlindeki zamir, « مَنْ » edatına racidir. Sanki şöyle denilir gibidir: "Sözü gizleyen olsun, açıklayan olsun, gizlenen olsun, gündüzün yürüyen olsun, onun önünde ve arkasında Allah'ın emriyle onu koruyanlar vardır. « مُعَقِّبَاتٌ » bir gurup melek demek olup, bunlar kişiyi korumak için onu hep izleyip dururlar. Bu kelimenin aslı, « مُعْتَقِّبَتٌ » idi. Burada **"T"** harfi, **"Kaf"** harfine idğam olunmuştur. Ya da bu kelime, **"Akkabe"** kökünden yani **"Tef'il"** babından **"Müfa'ilatun"** kalıbındadır. Bu da kişiyi izi sıra veya arkası sıra izlemek, takip etmek anlamına gelir. Çünkü bunların kimisi kimini izler. Yani o melekler izledikleri kimsenin neler konuştuğunu denetleyerek böylece yazı ile kayda geçirirler.

« مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ » yani ellerinin arasında demekle, önünde ve arkasında... manasınadır.

« يَحْفَظُونَهُ مِنْ أَمْرِ اللّٰهِ» her ikisi de sıfattırlar. Yoksa « مِنْ أَمْرِ اللّٰهِ» kavli, « يَحْفَظُونَهُ » kavlinin sılası değildir. Burada sanki şöyle denilir gibidir: "Allah'ın emriyle onu izleyenler, takip edenler vardır." Ya da "Allah'ın emri gereği onu korurular." Yani, " Yüce Allah, onlara onu korumalarını emrettiği için.." Yahut da, "Günah işleyince ona dua etmek

suretiyle onu Allah'ın azabından ve intikamından koruyup izleyenler vardır."

«إِنَّ اللّٰهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتّٰى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ» **"Bir toplum kendilerindeki özellikleri** -afiyet ve nimeti- **değiştirinceye kadar Allah, onlarda bulunan** -güzel durumu masiyet ve günahlarla- **değiştirmez."** Ancak masiyetlerin çokça işlenmesi halinde değiştirir.

«وَإِذَا أَرَادَ اللّٰهُ بِقَوْمٍ سُوءًا فَلَا مَرَدَّ لَهُ» **"Allah bir topluma kötülük** -azap- **diledi mi, artık onun için geri çevrilme diye bir şey yoktur."** O azabı hiçbir kimse önleyemez.

«وَمَا لَهُمْ مِنْ دُونِهِ مِنْ وَالٍ» **"Onların Allah'tan başka yardımcıları da yoktur."** Allah'tan başka onların işlerini düzeltecek ve onlardan azabı önleyecek bir velileri, dost ve yardımcıları da yoktur.

١٢- ﴿هُوَ الَّذِى يُرِيكُمُ الْبَرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا وَيُنْشِئُ السَّحَابَ الثِّقَالَ﴾

12- O, size korku ve ümit içinde şimşeği gösteren ve yağmur dolu ağır bulutları meydana getirendir.

«هُوَ الَّذِى يُرِيكُمُ الْبَرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا» **"O, size korku ve ümit içinde şimşeği gösteren"** Burada, «خَوْفًا وَطَمَعًا» kelimeleri, «الْبَرْقَ» kelimesinden hal olarak mansubturlar. Sanki bizzat korku ve umut imiş gibi gösterilmiştir. Ya da korku ve umut kaynağı gibidir. Ya da bu iki kelime de muhataplardan haldirler. Yani, "Korkarak ve umut besleyerek" demek tir.

Mana şöyledir: *"Şimşeğin çakmasıyla yıldırımların düşeceğinden korkar ve yağmur ile de umutvar olur."* Nitekim Ebu't-Tiyb bir şiirinde şöyle der: فتى كالسحاب الجون يُخْشى ويرتجى يرجّى الحيا منه وتُخشى الصّواعق

Tıpkı yağmur dolu karanlık bulutlar misali korku ve umut yüklü genç!

Kendisinden hem yağmur beklenir, hem de korkulur yıldırımlarından!

Ya da, kendisi için bir zarar söz konusu olabilecekler bakımından da yağmurdan korkulur. Örneğin yolcu gibi. Ya da evi böyle bir durumda akan için de yağmur korku unsurudur. Kimi ülkeler de vardır ki örneğin Mısır halkı gibi, yağmurdan bir fayda beklemezler. Ancak yağmurdan bir

yarar bekleyenler, onda kendileri için bir yarar olduğunu umanlardır.

«وَيُنْشِئُ السَّحَابَ الثِّقَالَ» **"ve yağmur dolu ağır bulutları meydana getirendir."** Bu « السَّحَابَ » kelimesi cins isimdir. Bunun müfredi yani tekili ise, « السَّحَابَةُ » kelimesidir. «الثِّقَالَ » dolu, yağmur ile, su ile dolu demektir. Bu kelime, « ثَاقِلَةٌ » kelimesinin çoğuludur. Örneğin, « سَحَابَةٌ سَاقِلَةٌ» ve « سَحَابٌ سَاقِلٌ » diye söylenir.

١٣- ﴿وَيُسَبِّحُ الرَّعْدُ بِحَمْدِهِ وَالْمَلَٓئِكَةُ مِنْ خِيفَتِهِ وَيُرْسِلُ الصَّوَاعِقَ فَيُصِيبُ بِهَا مَنْ يَشَٓاءُ وَهُمْ يُجَادِلُونَ فِى اللّٰهِ وَهُوَ شَدِيدُ الْمِحَالِ﴾

13- Gök gürültüsü Allah'ı hamd ile tesbih eder. Melekler de O'nun heybetinden dolayı tesbih ederler. Ve Allah yıldırımlar gönderip onlarla dilediğini çarpar. Oysa o yalanlayanlar da Allah hakkında mücâdele edip dururlar. Ve O, azabı pek şiddetli olandır.

« وَيُسَبِّحُ الرَّعْدُ بِحَمْدِهِ » **"Gök gürültüsü Allah'ı hamd ile tesbih eder."** Bu şöyle yorumlanmıştır:Yağmur beklentisi içerisinde bulunan kullar, gök gürültüsünü duyunca Allah'ı tesbih ederler. Yani Sübhanellah, elhamdülillah diye seslerini yükseltirler. Hz. Peygamber (s.a.v.)'den yapılan rivayete göre şöyle buyurmuşlardır:

"Ra'd, bulutlar üzerinde onlardan sorumlu bir melektir. Yanlarında ateşten kamçıları ya da aletleri vardır, onunla bulutları sevkederler, istenilen tarafa yöneltirler."[1]

Duyulan ses ise, ulaştırılması gereken noktaya kadar meleğin bulutları sesli bir şekilde hareket ettirmesidir.

« وَالْمَلَٓئِكَةُ مِنْ خِيفَتِهِ» **"Melekler de O'nun heybetinden dolayı tesbih ederler."** Melekler de onun heybetinden, azametinden dolayı tesbih ederler.

« وَيُرْسِلُ الصَّوَاعِقَ فَيُصِيبُ بِهَا مَنْ يَشَٓاءُ » **"Ve Allah, yıldırımlar gönderip onlarla dilediğini çarpar."** **Saika**; gökten düşen ateş, demektir.

---

[1] 1-Tirmizi,3117, Nesai, Sünen'ül-Kübra:9072

Yüce Allah, her şeyde geçerli ve etkin olan ilmini, katında açık ve gizli her şeyin eşit olduğunu, her şey üzerinde açık, kesin ve etkin olan kudretini ve bir tek olduğunu yani vahdaniyetini gösteren delilleri sunduktan sonra, devamında şöyle buyurmaktadır:

«وَهُمْ يُجَادِلُونَ فِى اللّٰهِ» **"Oysa o yalanlayanlar** -Allah Resulünü yalanlayanlar- **da, Allah hakkında mücâdele edip dururlar."** Öyle ki inkarcılar, Hz. Peygamber (s)'in anlattığı ve tanıttığı şekilde Allah'ın ölümden sonra varlıkları diriltmeye kadir olduğunu ve yaratılanları tekrar iade edeceğini bütün gerçeklere rağmen inkar etmeye devam ederler de: **"Şu çürümüş kemikleri kim diriltecek?" (Yasin,78)** diye alay edip inkar ederler. Allah'a ortaklar koşmakla O'nun birliğini ve vahdaniyetini reddederler. Bazı cisimleri, örneğin melekler Allah'ın kızlarıdırlar, gibisinden şeyleri ona ortak kabul ederler. Ya da buradaki **"vav"** harfi hal içindir. Yani mana şöyledir: *"Onlar mücadele edip dururlarken Allah onlarla dilediğini çarpar."* Bunun sebebi şöyle bir olaydır. Lebid b. Rebia el-Amir'in kardeşi Erbed Hz. Peygamber (s.a.v.)'in yanına Amir b. Tufeyl ile birlikte Hz. Peygamberi öldürmek üzere gelmişlerdi. İşte bunun üzerine yüce Allah Amir'i deve vebası ile en alçak bir kabile olan Selul kabilesi arasında gebertti, Erbed üzerine de bir yıldırım gönderip onu da yıldırın çarpmasıyla helak etti. Bu adam Hz. Peygamber (s.a.v.)'e: *"Bize Rabbimizden öğren de haber ver, o yıldırım bakırdan mı yoksa demirden mi?"* diye alaycı bir ifade kullanmıştı. İşte Allah onu böylece yıldırımla ortadan kaldırdı. [2]

«وَهُوَ شَدِيدُ الْمِحَالِ» **"Ve O, azabı pek şiddetli olandır."** Burada geçen, «الْمِحَالِ» kelimesi Mumahale demek olup tuzakları, düzenleri, hileleri ve alay etmeleri pek şiddetli ve pek çetin olan anlamındadır. Örneğin birine karşı içinden çıkılamaz bir tuzak kuran, başına çorap ören ve o konuda son derece çaba gösteren için, **"Temahhale li keza"** denir ki, bu manayadır. Aynı şekilde, **"Mehale bi fulanin"** denilir ki bu ona tuzak kurdu ve onu sultana jurnalladı, demektir. Dolayısıyla bunun manası şöyle olmaktadır: "O Allah, düşmanlarının hiç hesap edemedikleri, düşü-

[2] Bunu Ebu Ya'la Müsned adlı eserinde "3341-3342", Taberi de tefsirinde, 13/125; Vahidi Esbabü'l-Nüzul eserinde, s:183, Heysemi de, Mecmau'z-Zevaid eserinde,7/42 rivayet etmişlerdir.

nemedikleri yerlerden onlara en şiddetli ve en anlaşılmaz tuzaklar ve hileler kurarak kendilerini ortadan kaldırır."

١٤- ﴿لَهُ دَعْوَةُ الْحَقِّ وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ لَا يَسْتَجِيبُونَ لَهُمْ بِشَيْءٍ إِلَّا كَبَاسِطِ كَفَّيْهِ إِلَى الْمَاءِ لِيَبْلُغَ فَاهُ وَمَا هُوَ بِبَالِغِهِ وَمَا دُعَاءُ الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي ضَلَالٍ﴾

14- El açıp yalvarmaya lâyık olan ancak O'dur. O'nun dışında el açıp dua ettikleri onların isteklerini hiçbir şeyle karşılamazlar. Onlar ancak ağzına gelsin diye suya doğru iki avucunu açan kimse gibidir. Halbuki suyu ağzına götürmedikçe su onun ağzına girecek değildir. Kâfirlerin duası kuşkusuz hedefini şaşırmıştır.

«لَهُ دَعْوَةُ الْحَقِّ» **"El açıp yalvarmaya lâyık olan ancak Odur."**

Burada, « دَعْوَةُ » kelimesi hakka izafe edilmiştir. Bu, batılın karşıtıdır. Çünkü davet, hak ile içicedir. Batıldan da bu manasıyla ayrılır. Mana şöyle olmaktadır: Kendisine dua edilip çağrılan ve yakarılan zat her şeyden münezzeh olan Allah'tır. Yapılan duaya icabet etmek de Ondandır. O dualara icabet eder ve kendisinden isteyene de isteğini verir. Bir duanın hak ile içice olması demek, duanın bizzat Ona yönetilmesi, dua olunmaya layık olan zatın O olması itibariyledir. Çünkü böyle bir duada liyakat var ve menfaat var. Oysa kendisinden yarar gelmeyecek olan bir şey böyle değildir, ona icabet olunmaz.

Burada, «وَهُوَ شَدِيدُ الْمِحَالِ» **"Ve O, azabı pek şiddetli olandır."** Kavli ile «لَهُ دَعْوَةُ الْحَقِّ» kavlinin kendilerinden önce geçen Erbed kıssası ile bağlantısı gayet açık ve ortadadır. Çünkü ona yıldırımın çarpmış olması, Allah'ın ona kurduğu en şiddetli tuzağıdır. Allah, onun hiç de hesap edemediği bir yerden onu tuzağa düşürüp cezalandırmış ve helak etmiştir. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v.) efendimiz hem ona ve hem de beraberindeki arkadaşına, kendisine karşı hileye başvurmaları sebebiyle şöyle bedduada bulunmuştu: "Allah'ım! Her ikisini de dilediğin gibi yerle bir et!"[3]

Dolayısıyla Hz. Peygamberin o ikisi aleyhindeki bedduası Yüce Allah tarafından kabul edildi. Çünkü yapılan davet ya da dua hak ile alakalı olan, hakkı içeren bir dua idi. Birincisi de kafirler için bir tehdittir,

---

[3] Vahidi, Esbabü'l-Nüzul,s:184

onlara bedduadır. Çünkü kafirler Allah Resulü (s.a.v.) ile mücadele ettiklerinden dolayı, Allah'ın şiddetli tuzağının onlara da eriştiği ve erişeceği gerçeğinin bildirildiği gibi, Resulünün de, eğer onlar aleyhinde bedduada bulunursa, onlar hakkındaki bu bedduasına da icabet olunacağı ifade edilmektedir.

« وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ لَا يَسْتَجِيبُونَ لَهُمْ بِشَيْءٍ » **"O'nun** -Allah'ın- **dışında el açıp dua ettikleri onların** isteklerini **hiçbir şeyle karşılamazlar."** « إِلَّا كَبَاسِطِ كَفَّيْهِ إِلَى الْمَاءِ لِيَبْلُغَ فَاهُ » **"Onlar ancak ağzına gelsin diye suya doğru iki avucunu açan kimse gibidir."** Bu, mastardan istisnadır.

Yani, « لَا يَسْتَجِيبُونَ » kavlinin delalet ettiği icabet olunma, kabul edilmede..." demektir. Çünkü fiil, harfleriyle mastara delalet eder. Sigası yani kipiyle de zamanı gösterir. Zaruret gereği olmak üzere de mekan ve hal manasına delalet eder. Dolayısıyla fiilden olan bütün bunların istisnası caizdir. Bu durumda bunun takdiri şöyle olur: "Onların hiçbir cevap ve kabul isteğine icabet olunamaz. Ancak iki avucunu suya doğru uzatan kimsenin ondan aldığı karşılık ne ise işte o karşılık verilir." Yani: "İki avucunu kendisine uzatan ve ağzına götürmek için kendisinden istekte bulunulan suyun, ona karşılık vermesi gibidir." Oysa su cansız-donmuş bir varlıktır. Kendisinden su istemek üzere avuçlarını uzatanın durumundan haberdar bile olamaz, onu hissetmez bile. Onun susuzluğunu da gidermez ve ihtiyacını da karşılamaz. Onun çağrısına da icabet etmez ki suyu ağzına ulaştırabilsin. Nitekim tıpkı bunun gibi kendilerinden medet umdukları diğer cansız varlıklar da onların çağrılarını, dua ve yakarışlarını hissetmezler ve onların isteklerine icabete güç yetirmezler, onlara bir yarar sağlamaya da kadir olmazlar.

« لِيَبْلُغَ » kavlindeki lam harfi, « كَبَاسِطِ كَفَّيْهِ » kavline müteallıktir.

« وَمَا هُوَ بِبَالِغِهِ » **"Halbuki suyu ağzına götürmedikçe su onun ağzına girecek değildir."** Evet su, onun ağzına ulaşacak değildir.

« وَمَا دُعَاءُ الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي ضَلَالٍ » **Kâfirlerin duası kuşkusuz hedefini şaşırmıştır."** Yani bütün yalvarış ve yakarışları faydasızdır, boşunadır, zayi olmuştur. Çünkü bu durumda olanlar eğer Allah'a dua etseler, Allah onların dualarına icabet etmeyecektir, putlarına yalvarıp yakarsalar, onlar da kendilerine icabete güç yetirmezler.

5. Cildin Sonu

NESEFİ TEFSİRİ

تفسير النسفي

مدارك التنزيل وحقائق التأويل

6

ravza
YAYINLARI

İstanbul Kitap ve Kültür Merkezi
Büyük Reşit Paşa Cad. No: 22/42
Vezneciler/İSTANBUL
(0212) 528 46 17

بسم الله الرحمن الرحيم

Bu Ciltte Tefsiri Yapılan Ayetler:

Ra'd	Suresi	15- 43
İbrahim	Suresi	1- 52
Hicr	Suresi	1- 99
Nahl	Suresi	1- 128
İsra	Suresi	1- 111
Kehf	Suresi	1- 110
Meryem	Suresi	1- 98

RA'D SURESİ

İBRAHİM SURESİ

HİCR SURESİ

NAHL SURESİ

İSRA SURESİ

KEHF SURESİ

MERYEM SURESİ

15. – 17. ÂYETLER

وَلِلّٰهِ يَسْجُدُ مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا وَظِلَالُهُمْ
بِالْغُدُوِّ وَالْاٰصَالِ ﴿١٥﴾ ﴿سجده﴾ قُلْ مَنْ رَبُّ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ
قُلِ اللّٰهُ قُلْ أَفَاتَّخَذْتُمْ مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ لَا يَمْلِكُونَ لِأَنْفُسِهِمْ
نَفْعًا وَلَا ضَرًّا قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْأَعْمٰى وَالْبَصِيرُ أَمْ هَلْ
تَسْتَوِي الظُّلُمَاتُ وَالنُّورُ أَمْ جَعَلُوا لِلّٰهِ شُرَكَاءَ خَلَقُوا كَخَلْقِهِ
فَتَشَابَهَ الْخَلْقُ عَلَيْهِمْ قُلِ اللّٰهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ الْوَاحِدُ
الْقَهَّارُ ﴿١٦﴾ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَسَالَتْ أَوْدِيَةٌ بِقَدَرِهَا فَاحْتَمَلَ
السَّيْلُ زَبَدًا رَابِيًا وَمِمَّا يُوقِدُونَ عَلَيْهِ فِي النَّارِ ابْتِغَاءَ حِلْيَةٍ أَوْ
مَتَاعٍ زَبَدٌ مِثْلُهُ كَذٰلِكَ يَضْرِبُ اللّٰهُ الْحَقَّ وَالْبَاطِلَ فَأَمَّا
الزَّبَدُ فَيَذْهَبُ جُفَاءً وَأَمَّا مَا يَنْفَعُ النَّاسَ فَيَمْكُثُ فِي الْأَرْضِ
كَذٰلِكَ يَضْرِبُ اللّٰهُ الْأَمْثَالَ ﴿١٧﴾

Meâli

15. Göklerde ve yerde bulunanlar da onların gölgeleri de sabah akşam ister istemez sadece Allah'a secde ederler.

16. (Ey Resûlüm!) De ki: *"Göklerin ve yerin Rabbi kimdir?"* De ki: *"Allah'tır."* (Ey Resulüm!) De ki: *"O'ndan başkasını mı veliler-dostlar edindiniz? Oysaki onlar kendilerine fayda sağlamadıkları gibi zarar verme gücüne de sahip değillerdir."* De ki: *"Körle gören bir olur mu hiç? Ya da karanlıklarla aydınlık eşit olur mu? Yoksa O'nun yarattığı*

gibi yaratan ortaklar buldular da bu yaratma onlarca birbirine benzer mi göründü?" De ki: *"Allah her şeyi yaratandır. Ve O, birdir, karşı durulamaz güç sahibidir."*

17. O, gökten su indirdi de vâdiler kendi hacimlerince sel olup aktı. Bu sel, üste çıkan bir köpüğü yüklenip götürdü. Süs veya diğer eşya yapmak isteyerek ateşte erittikleri şeylerden de buna benzer köpük olur. İşte Allah hak ile bâtıla böyle misal verir. Köpük atılıp gider. İnsanlara fayda veren şeye gelince, o yeryüzünde kalır. İşte Allah böyle misaller getirir.

Tefsiri

١٥- ﴿وَلِلّٰهِ يَسْجُدُ مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا وَظِلَالُهُمْ بِالْغُدُوِّ وَالْاٰصَالِ﴾

15. Göklerde ve yerde bulunanlar da onların gölgeleri de sabah akşam ister istemez sadece Allah'a secde ederler.

« وَلِلّٰهِ يَسْجُدُ مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا وَظِلَالُهُمْ بِالْغُدُوِّ وَالْاٰصَالِ » **"Göklerde ve yerde bulunanlar da onların gölgeleri de sabah akşam ister** -melekler ve müminler isteyerek- **istemez**- münafıklar ve kafirler de şiddet ve darlık anında, başları sıkışınca- **sadece Allah'a secde ederler."** Ona kulluk ve itaat etme, boyun eğme secdesi yaparlar.

« طَوْعًا » ve « وَكَرْهًا » haldirler. « ظِلَالُهُمْ » kavli, « مَنْ » üzerine matuf bulunmaktadır ve bu kelime, « ظِلّ » kelimesinin çoğuludur. « الْغُدُوّ » kelimesi, **"Ğadat"** kelimesinin çoğuludur. Tıpkı, « قُنِيُّونْ » **"Kanat"** gibi. « وَالْاٰصَالِ » kelimesi de, « اُصُل » (Usul) kelimesini çoğuludur. Bu da, « اَصِيل » (Asil) kelimesinin çoğuludur.

Denilmiştir ki: Her şeyin gölgesi sabah ve akşam Allah'a secde eder. Kafirin gölgesi de tıpkı kafir gibi istemeye istemeye secde eder. Çünkü kafirin kendisi böyle istemeyerek secde etmektedir. Müminin de gölgesi tıpkı mümin gibi isteyerek secde eder. Çünkü Müminin kendisi

zaten böyle secde etmektedir.

١٦- ﴿ قُلْ مَنْ رَبُّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ قُلِ اللّٰهُ قُلْ اَفَاتَّخَذْتُمْ مِنْ دُونِهٖٓ اَوْلِيَٓاءَ لَا يَمْلِكُونَ لِاَنْفُسِهِمْ نَفْعًا وَلَا ضَرًّا قُلْ هَلْ يَسْتَوِى الْاَعْمٰى وَالْبَصِيرُ اَمْ هَلْ تَسْتَوِى الظُّلُمَاتُ وَالنُّورُ اَمْ جَعَلُوا لِلّٰهِ شُرَكَٓاءَ خَلَقُوا كَخَلْقِهٖ فَتَشَابَهَ الْخَلْقُ عَلَيْهِمْ قُلِ اللّٰهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ﴾

16. (Ey Resûlüm!) **De ki: "Göklerin ve yerin Rabbi kimdir?" De ki: "Allah'tır."** (Ey Resulüm!) **De ki: "O'ndan başkasını mı veliler-dostlar edindiniz? Oysaki onlar kendilerine fayda sağlamadıkları gibi zarar verme gücüne de sahip değillerdir." De ki: "Körle gören bir olur mu hiç? Ya da karanlıklarla aydınlık eşit olur mu? Yoksa O'nun yarattığı gibi yaratan ortaklar buldular da bu yaratma onlarca birbirine benzer mi göründü?" De ki: "Allah her şeyi yaratandır. Ve O, birdir, karşı durulamaz güç sahibidir."**

«قُلْ مَنْ رَبُّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ قُلِ اللّٰهُ» **"Ey Resûlüm! De ki: 'Göklerin ve yerin Rabbi kimdir?' De ki: "Allah'tır."** Bu, onların itiraflarını hikaye yoluyla anlatmaktır. Çünkü Hz. Peygamber onlara:

«مَنْ رَبُّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ» **"Göklerin ve yerin Rabbi kimdir?"**

dediğinde onların devamlı olarak ve her zaman verdikleri cevap, «اللّٰهُ» **"Allah'tır"** demeleri olmuştur. Nitekim İbn Mes'ud ile Übeyy'in kıraati bunu göstermektedir. Bu ikisi ayeti şöyle okumuşlardır:

«قَالُوا اللّٰهُ» Ya da bu telkin anlamındadır. Yani, eğer onlar cevap vermezlerse, onlara telkin et, hatırlat. Çünkü onların verecekleri cevap bundan başkası olmayacaktır.

«قُلْ اَفَاتَّخَذْتُمْ مِنْ دُونِهٖٓ اَوْلِيَٓاءَ» **"Ey Resulüm! De ki: "O'ndan başkasını mı veliler- dostlar edindiniz?"** Siz Allah'ın göklerin ve yerin sahibi olduğunu bilip öğrendikten sonra mı, kendinize ondan başka ilahlar edindiniz?

« لَا يَمْلِكُونَ لِأَنْفُسِهِمْ نَفْعًا وَلَا ضَرًّا » **"Oysaki onlar kendilerine fayda sağlamadıkları gibi zarar verme gücüne de sahip değillerdir."** Onlar kendi kendilerine bile bir menfaat ve yarar sağlama gücüne sahip olamazlar ya da onlar kedilerini karşı karşıya kalacakları bir zarardan da koruyamazlar, o zararı kendilerinden uzaklaştıramazlar. Durumları bu iken nasıl olur da başkalarına karşı böyle bir güce sahip olsunlar ki?! Tutup da ortak koştuğunuz şeyleri yaratan ve rızık veren, güzel amele karşılık sevap veren ve kötü fiillere karşılık da cezalandıracak olan yaratıcıya tercih ediyorsunuz, bu olacak şey mi? Gerçekten ne kadar da apaçık bir sapıklık ve dalalet içerisinde bulunuyorsunuz!

« قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْأَعْمٰى وَالْبَصِيرُ » **"De ki: "Körle gören bir olur mu hiç?"** Yani kafirle mümin veya hiçbir şeyi görmeyenle kendisine hiçbir şey gizli kalmayan eşit olabilirler mi?

« أَمْ هَلْ تَسْتَوِي الظُّلُمَاتُ وَالنُّورُ » **"Ya da karanlıklarla aydınlık eşit olur mu?"** kafir toplumlar ile iman etmiş olan bir toplum bir olurlar mı hiç? Kıraat imamlarından Hafs dışında Kûfe okulu, « تَسْتَوِي » kelimesini, « يَسْتَوِي » olarak okumuşlardır.

« أَمْ جَعَلُوا لِلّٰهِ شُرَكَاءَ خَلَقُوا كَخَلْقِهِ فَتَشَابَهَ الْخَلْقُ عَلَيْهِمْ » **"Yoksa O'nun** -Allah'ın- **yarattığı gibi yaratan ortaklar-** yarattığı gibi yaratan şerikler- **buldular da** -burada geçen, « خَلَقُوا كَخَلْقِهِ » kavli, « شُرَكَاءَ » kavlinin sıfatıdır. Yani, "Onlar, tıpkı Allah'ın yarattıkları gibi yaratan şerikler olarak bir şeyler yaratmış ortaklar anlamında bunları Allah'a ortak koşmadılar da- **bu yaratma onlarca birbirine benzer mi göründü?"** Yoksa Allah'ın yarattıkları ile şeriklerin yarattıklarını birbirine benzer olarak buldular da şöyle mi demeye getirdiler: "Nasıl ki Allah yaratmaya kadirse, bu ortak koştuklarımız da yaratmaya kadirdirler. Dolayısıyla ibadet olunmaya da layıktırlar. Biz de buna göre onları Allah'a ortak edindik. Allah ibadet ve kullukta bulunulduğu gibi onlara ibadet ve kullukta bulunuyoruz. Oysaki onların Allah'a ortak koştukları şeyler aciz olan şeriklerdir. Öylesine acizdirler ki, Yaratıcı olan Allah'ın kadir olduğu şeylere kadir olmaları bir tarafa bu ortak koşulanlar halkın/yaratılanların kadir oldukları şeylere bile kadir olmazlar.

« أَمْ جَعَلُوا » kavlinin başındaki hemze inkar anlamındadır ve bu « بَلْ جَعَلُوا » demektir.

« قُلِ اللّٰهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ » **"De ki: "Allah her şeyi yaratandır."** Yani cisimleri yaratan da, arazları yaratan da bir tek Allah'tır. Allah'tan başka bir yaratan yoktur. Yaratma konusunda O'nun bir şerikinin ya da ortağının olması doğru olmaz ve doğru da değildir. Bu itibarla ibadet ve kullukta bulunmada da O'nun şeriki ve ortağı yoktur. Bu itibarla, "Doğrusu Allah, kulların fiillerini yaratmadı, onlar fiillerini kendileri yarattılar" diyenler, bu söylediklerine göre yaratmada yaratılanlar birbirine benzer duruma gelirler.

« وَهُوَ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ » **"Ve O,** -Rububiyette yani Rab oluşta- **bir** -tek-**dir, karşı durulamaz güç sahibidir."** O asla mağlup edilemez, yenilgiye uğratılamaz. O'nun dışındakiler ise hepsi Rabbe muhtaçtırlar ve O'nun karşı durulmaz gücünün altında bulunmak zorundadırlar.

١٧- ﴿أَنْزَلَ مِنَ السَّمَٓاءِ مَٓاءً فَسَالَتْ أَوْدِيَةٌ بِقَدَرِهَا فَاحْتَمَلَ السَّيْلُ زَبَدًا رَابِيًا ۜ وَمِمَّا يُوقِدُونَ عَلَيْهِ فِي النَّارِ ابْتِغَٓاءَ حِلْيَةٍ أَوْ مَتَاعٍ زَبَدٌ مِثْلُهُ ۜ كَذٰلِكَ يَضْرِبُ اللّٰهُ الْحَقَّ وَالْبَاطِلَ ۜ فَأَمَّا الزَّبَدُ فَيَذْهَبُ جُفَٓاءً ۚ وَأَمَّا مَا يَنْفَعُ النَّاسَ فَيَمْكُثُ فِي الْأَرْضِ ۜ كَذٰلِكَ يَضْرِبُ اللّٰهُ الْأَمْثَالَ﴾

17. O, gökten su indirdi de vâdiler kendi hacimlerince sel olup aktı. Bu sel, üste çıkan bir köpüğü yüklenip götürdü. Süs veya diğer eşya yapmak isteyerek ateşte erittikleri şeylerden de buna benzer köpük olur. İşte Allah hak ile bâtıla böyle misal verir. Köpük atılıp gider. İnsanlara fayda veren şeye gelince, o yeryüzünde kalır. İşte Allah böyle misaller getirir.

« أَنْزَلَ مِنَ السَّمَٓاءِ مَٓاءً فَسَالَتْ أَوْدِيَةٌ بِقَدَرِهَا » **"O,** -bir tek olan ve gücü bütün güçlere üstün, egemen ve kahredici olan ki O her şeyden münezzeh olan Allah- **gökten** -bulutlardan- **su** -yağmur- **indirdi de vâdiler kendi hacimlerince** -Allah'ın ilminde bilinen ölçü ne ise, üzerine yağmur düşen bölgeye fayda sağlayacak ve zarar vermeyecek bir miktar ve ha-

cimde- **sel olup aktı.**"

Burada geçen, « أَوْدِيَةٌ » kelimesi. « وَادِى » kelimesinin çoğuludur. Vadi/dere ise; fazlasıyla suyun akıp gittiği yer demektir. Burada vadiler ya da dereler anlamında « أَوْدِيَةٌ » kelimesinin nekre yani belirsizlik belirten bir kelime olarak gelme nedeni bir inceliğe işaret içindir. Çünkü yağmur yağdığı zaman tüm dereler ya da vadiler akmazlar. Aynı anda yağmur her yerde yağmadığından kimi bölgeler yağış alırlarken buralardaki derelerden yağışın durumuna göre kimisi az akar, kimisi daha fazla akar. Bunların akışları buna göre sıra iledir. Dünyanın bir bölümün de vadiler, dereler akıp dururken diğer yerlerinde akamayabilirler, kurumuş olabilirler.

« فَاحْتَمَلَ السَّيْلُ زَبَدًا رَابِيًا وَمِمَّا يُوقِدُونَ عَلَيْهِ فِى النَّارِ ابْتِغَاءَ حِلْيَةٍ أَوْ مَتَاعٍ زَبَدٌ مِثْلُهُ » "**Bu sel, üste çıkan** -sel etkisiyle şişerek ve kabararak su üzerine yükselen- **bir köpüğü yüklenip** -üzerine çıkarıp üstte alıp- **götürdü.**" "**Süs** - Altın ve gümüşten takı- **veya** -demirden, bakırdan, kurşundan... çünkü bunlardan kap-kacak, hazarda ve yolculukta gerekli eşya yapılır. İşte buna benzer- **diğer eşya yapmak isteyerek ateşte erittikleri şeylerden de buna** –Sel suyu üzerindeki köpüğe- **benzer köpük** -posa- **olur.**"

Kıraat imamlarından Abu Bekir dışında Kufe okulu mensupları burada görüldüğü gibi, « يُوقِدُونَ » kelimesini « ى » harfiyle okumuşlardır. « مِمَّا » kavlinde yer alan, « مِن » edatı ibtida-i gaye içindir. Yani "ateşte o yaktıkları şeyden tıpkı sel suyu üzerindeki köpük misali köpük/posa meydana gelir. Ya da buradaki, « مِن » edatı, **teb'iz** içindir ki bu da bir kısmı köpük-posa olarak meydana çıkar, demektir. « فِى النَّارِ » kavli, « عَلَيْهِ » deki zamirden haldir. Yani, "Sizin sabit olarak ateşte yaktığınız şeylerden de..." demektir.

« ابْتِغَاءَ » kelimesi, « تُوقِدُونَ » kavlindeki zamirden hal olarak gelen mastar bir kelimedir.

« مَتَاعٍ » kelimesi de, « حِلْيَةٍ » üzerine matuftur. « زَبَدٌ » köpük ve posa manasındaki bu kelime burada mübtedadır, «مِثْلُهُ » ise onun sıfatıdır. « وَمِمَّا يُوقِدُونَ » ise bunun haberidir. Yani: "İşte bu türden madenlerin kaynatılıp eritilmesi sonucu, üzerlerinde tıpkı su üzerindeki köpük benzeri bir köpük-posa oluşur."

«كَذٰلِكَ يَضْرِبُ اللّٰهُ الْحَقَّ وَالْبَاطِلَ» **"İşte Allah hak ile bâtıla böyle misal verir."** Yani Allah hak ile batılı işte böyle örneklendirerek gösterir.

. « فَأَمَّا الزَّبَدُ فَيَذْهَبُ جُفَاءً » **"Köpük atılıp gider."** Burada, «جُفَاءً » kelimesi haldir. Yani yok olup gider. Bu, kazanda kaynama sırasında, kazan üzerinde oluşan köpük veya posadır ki, işe yaramayıp atılır. Nasıl ki taşınca veya dalgalar kabarınca üzerindeki bu türden çerçöpü dışarı atarlarsa, maden kazanında kaynatılan madenler de kaynama sırasında böylece posalarını atarlar. Çünkü, **Cüf'** kelimesi, atmak anlamındadır. Örneğin, « جَفَأْتُ الرَّجُلَ » demek ben onu attım, yendim, demektir. İşte bu da bu manayadır.

« وَأَمَّا مَا يَنْفَعُ النَّاسَ فَيَمْكُثُ فِي الْأَرْضِ » **"İnsanlara fayda veren şeye** -suya, süs eşyalarına, eşyaya- **gelince, o yeryüzünde kalır."** Su pınarlarda, kuyularda, hububat ve meyvelerde varlığını sürdürür, kalır. Aynı şekilde değerli madenler, cevherler de uzun müddet yer altında zenginlik olarak kalırlar.

«كَذٰلِكَ يَضْرِبُ اللّٰهُ الْأَمْثَالَ» **"İşte Allah böyle misaller getirir."** Hak ile batılın meydana çıkması için işte Allah bu şekilde örnekler gösterir.

Denilir ki: Bu öyle bir örnektir ki Yüce Allah bunu Hak ve hak erbabı ile batıl ve batıl taraftarlarına bir örnek olsun diye göstermiştir. Örneğin Yüce Allah, Hakkı ve hak erbabını gökten yağan yağmura ya da rahmete benzetmiştir. Bu rahmet yağmurundan insan vadileri, dereleri akar ve onlar bununla dirilirler, bu, onlara çeşitli ve türlü türlü faydalar sağlar.

Madenlerden de insanlar, o madenleri işleyerek, eriterek kendilerine yarayışlı ürünler haline sokarlar. Örneğin kap kacak yaparlar, değişik aletler icat ederler. Bu ise yerde, dünyada kalır ve açık olarak eseri baki olmak üzere görülür. Su, bütün getireceği faydalarıyla birlikte yeryüzünde kalır. Aynı şekilde cevher ve madenler de öyledir. Bunlar da yeryüzünde uzun çağlar boyu devam eder dururlar.

Yüce Allah batılı ve batıl taraftarlarını da hızlı bir şekilde yok olup giden, yok oluşu yaklaşmış olan sel üzerindeki köpüğe benzetmiştir ki bu köpük sel tarafından üzerinden atılır ve yok olup gider. Nitekim madenler üzerinde oluşan köpük veya posa da böyledir. Onlara maden eridikçe posa üzerinden taşar ve atılıp yok edilir.

Cumhur demiştir ki: Bu bir temsildir. Allah bunu Kur'an ve kalpler ile Hak ve Batıl için örnek olarak vermiştir. Burada **Su Kur'an'dır.** Kalplere ya da gönüllere hayat vermek için inmiştir. Tıpkı bedenler için su ve gönüller için de vadiler gibidir.

Ayette geçen, « بِقَدَرِهَا » "hacmince, miktarınca" kavline gelince, bu, "gönlünün genişliği ve darlığı oranında" anlamındadır.

"**Zebed**" yani "**köpük**" ise; nefsin arzuları, heva ve heves, şeytani vesveseler demektir. Kendisinden yararlanılan saf ve berrak su, tıpkı hak ve gerçek gibidir. Nasıl ki köpük batıl olarak yok olup gidiyor ve geride berrak tertemiz su kalıyorsa, aynı şekilde heva ve heves, şeytani vesvese ve arzular da yok olup gider ve geride sadece hak ve gerçek olan olduğu gibi kalır.

Altın ve gümüşten yapılan süs ve takılar, değerli durumlar ve temiz ahlak için örnek olarak gösterilmiştir. **Demir, bakır ve kurşun** gibi şeylerden yapılanlar ise, ihlas ve samimiyetle yapılan ve kişiyi kurtuluşa hazırlayan şeyler için örnek gösterilmiştir. Çünkü iyi ameller sevabı celp eder, azabı da uzaklaştırır. Nitekim kimi **cevherler** vardır ki, kazanç için bir edattır, bir gereçtir. Bazısı da savaşta düşmanı kaçırıp uzaklaştırmak ve üstün gelmek içindir. Köpük denilen şeye gelince bu da riya ve gösteriş demektir, bir sakatlıktır, yorgunluk, atalet ve tembelliktir.

❁ ❁ ❁

18. – 26. ÂYETLER

لِلَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمُ الْحُسْنٰى ط وَالَّذِينَ لَمْ يَسْتَجِيبُوا لَهُ لَوْ
أَنَّ لَهُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا وَمِثْلَهُ مَعَهُ لَافْتَدَوْا بِهِ ط أُولٰئِكَ
لَهُمْ سُوءُ الْحِسَابِ لا وَمَأْوٰيهُمْ جَهَنَّمُ ط وَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿١٨﴾
أَفَمَنْ يَعْلَمُ أَنَّمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ الْحَقُّ كَمَنْ هُوَ أَعْمٰى ط
إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُوا الْأَلْبَابِ لا ﴿١٩﴾ الَّذِينَ يُوفُونَ بِعَهْدِ اللّٰهِ وَلَا
يَنْقُضُونَ الْمِيثَاقَ لا ﴿٢٠﴾ وَالَّذِينَ يَصِلُونَ مَا أَمَرَ اللّٰهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ
وَيَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ وَيَخَافُونَ سُوءَ الْحِسَابِ ﴿٢١﴾ وَالَّذِينَ صَبَرُوا
ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَأَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا
وَعَلَانِيَةً وَيَدْرَؤُنَ بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ أُولٰئِكَ لَهُمْ عُقْبَى الدَّارِ لا ﴿٢٢﴾
جَنَّاتُ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا وَمَنْ صَلَحَ مِنْ اٰبَائِهِمْ وَأَزْوَاجِهِمْ
وَذُرِّيَّاتِهِمْ وَالْمَلٰئِكَةُ يَدْخُلُونَ عَلَيْهِمْ مِنْ كُلِّ بَابٍ ج ﴿٢٣﴾ سَلَامٌ
عَلَيْكُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ عُقْبَى الدَّارِ ﴿٢٤﴾ وَالَّذِينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ
اللّٰهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللّٰهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ
وَيُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ لا أُولٰئِكَ لَهُمُ اللَّعْنَةُ وَلَهُمْ سُوءُ الدَّارِ ﴿٢٥﴾
اَللّٰهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ ط وَفَرِحُوا بِالْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ط
وَمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا فِي الْاٰخِرَةِ إِلَّا مَتَاعٌ ع ﴿٢٦﴾

Meâli

18- İşte Rablerinin emrine uyanlar için en güzel (mükâfat) vardır. Ona uymayanlara gelince, eğer yeryüzünde olanların tümü ile bunun yanında bir misli daha kendilerinin olsa, (kurtulmak için) onu mutlaka feda ederler. İşte onlar var ya, hesabın en kötüsü onlaradır. Varacakları yer de cehennemdir. O ne kötü yataktır!

19- Rabbinden sana indirilenin hak olduğunu bilen kimse, (inkâr eden) kör kimse gibi olur mu? (Fakat bunu) ancak akıl sahipleri anlar.

20- Onlar, Allah'ın ahdini yerine getirenler ve verdikleri sözü bozmayanlardır.

21- Onlar Allah'ın gözetilmesini emrettiği şeyleri gözeten, Rablerinden sakınan ve kötü hesaptan korkan kimselerdir.

22- Yine onlar, Rablerinin rızasını isteyerek sabreden, namazı dos doğru kılan, kendilerine verdiğimiz rızıklardan gizli ve açık olarak (Allah yolunda) harcayan ve kötülüğü iyilikle savan kimselerdir. İşte onlar var ya, dünya yurdunun (güzel) sonu sadece onlarındır.

23- (O yurt) Adn cennetleridir; oraya babalarından, eşlerinden ve çocuklarından sâlih olanlarla beraber girecekler, melekler de her kapıdan onların yanına varacaklardır.

24- (Melekler şöyle derler:) *"Sabrettiğinize karşılık size selam olsun! Dünya yurdunun sonu (cennet) ne güzeldir!"*

25- Allah'a verdikleri sözü kuvvetle pekiştirdikten sonra bozanlar, Allah'ın riayet edilmesini emrettiği şeyleri (akrabalık bağlarını) terk eden ler ve yeryüzünde fesat çıkaranlar; işte lânet onlar içindir. Ve kötü yurt (cehennem) onlarındır.

26- Allah dilediğine rızkını bollaştırır da daraltır da. Onlar dünya hayatıyla şımardılar. Oysa ahiretin yanında dünya hayatı, geçici bir faydadan başka bir şey değildir.

Tefsiri

١٨- ﴿لِلَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمُ الْحُسْنٰى ۘ وَالَّذِينَ لَمْ يَسْتَجِيبُوا لَهُ لَوْ اَنَّ لَهُمْ

مَا فِى الْاَرْضِ جَمِيعًا وَمِثْلَهُ مَعَهُ لَافْتَدَوْا بِهِ ۜ اُولٰٓئِكَ لَهُمْ سُوٓءُ الْحِسَابِ ۙ وَمَأْوٰيهُمْ جَهَنَّمُ ۜ وَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴾

18- İşte Rablerinin emrine uyanlar için en güzel (mükâfat) **vardır. Ona uymayanlara gelince, eğer yeryüzünde olanların tümü ile bunun yanında bir misli daha kendilerinin olsa,** (kurtulmak için) **onu mutlaka feda ederler. İşte onlar var ya, hesabın en kötüsü onlaradır. Varacakları yer de cehennemdir. O ne kötü yataktır!**

« لِلَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمُ الْحُسْنٰى » **"İşte Rablerinin emrine uyanlar için en güzel mükâfat vardır."** Burada, « لِلَّذِينَ » deki « لِ » harfi, bundan önceki ayette geçen, « يَضْرِبُ » kavline müteallıktir. « اسْتَجَابُوا » kavli de, « اجَابُوا » icabet edenler, uyanlar, demektir. Yani bu, **"İşte Rablerinin emrine uyan müminler için en güzel mükafat vardır ve onlara Allah böyle misaller getirir"** demektir.

« الْحُسْنٰى » ise, « اسْتَجَابُوا » kavlinin mastarının sıfatıdır. Yani bu, "onlar en güzel bir icabetle O'na icabet ederler" demektir.

« وَالَّذِينَ لَمْ يَسْتَجِيبُوا لَهُ » **"O'na uymayanlara gelince,"** Yani ona uymayan kafirlere gelince. İşte bu her iki gurubun temsilidir.

Bir de; « لَوْ اَنَّ لَهُمْ مَا فِى الْاَرْضِ جَمِيعًا وَمِثْلَهُ مَعَهُ لَافْتَدَوْا بِهِ » **"Eğer yeryüzünde olanların tümü ile bunun yanında bir misli daha kendilerinin olsa, kurtulmak için onu mutlaka feda ederler."** Kavli, Allah'ın davetine icabet etmeyenler için hazırlanan şeyleri anlatan bir giriş cümlesidir, mübteda olan bir cümledir. Yani bu kafirler dünya malına sahip olsalar ve bununla beraber bir o kadar daha varlığa sahip bulunsalar, Allah'ın azabından kendilerini kurtarabilmek için tüm bu varlıklarını düşünmeden hemen verip harcarlardı. Yani burada asıl den-mek istenen şudur: Burada konuşma ve söz hep örneklemelerle, darb-ı mesellerle tamamlanmıştır. Bunlardan sonra gelen cümleler ise müstenef yani yeni, başlı başına bağımsız cümlelerdir.

Örneğin, « الْحُسْنٰى » mübtedadır.

Bunun haberi ise, « لِلَّذِينَ اسْتَجَابُوا » kavlidir. Mana ise; "Onlar için en güzel sevap ve ödül vardır ki bu da cennettir" demektir.

Keza, « وَالَّذِينَ لَمْ يَسْتَجِيبُوا لَهُ » kavli de mübtedadır, haberi de, « لَوْ » ve devamındaki tüm cümledir. «أُولَٰئِكَ لَهُمْ سُوءُ الْحِسَابِ» **"İşte onlar var ya, hesabın en kötüsü onlaradır."** Haklarında en çetin azap var olanlar işte bunlardır. Nitekim bir hadiste şöyle buyurulmuştur: **"Kıyamet gününde her kim hesaba çekilirse azap olunacaktır."**[1]

«وَمَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ» **"Varacakları yer de cehennemdir."** Onların hesaba çekilmelerinden sonra varacakları yer cehennem ateşidir. « وَبِئْسَ الْمِهَادُ » **"O ne kötü yataktır!"** bunlar için hazırlanmış ne fena yerdir. Burada mezmum yani yerilen kötü yer mahzuftur (belirtmemiştir) bu da cehennem, demektir.

١٩- ﴿أَفَمَنْ يَعْلَمُ أَنَّمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ الْحَقُّ كَمَنْ هُوَ أَعْمَى إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُوا الْأَلْبَابِ﴾

19- Rabbinden sana indirilenin hak olduğunu bilen kimse, (inkâr eden) **kör kimse gibi olur mu?** (Fakat bunu) **ancak akıl sahipleri anlar.**

« أَفَمَنْ يَعْلَمُ أَنَّمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ الْحَقُّ كَمَنْ هُوَ أَعْمَى» **"Rabbinden sana indirilenin hak olduğunu bilen kimse, inkâr eden kör kimse gibi olur mu?"** « أَفَمَنْ يَعْلَمُ » kavlinde "F" harfinden önce inkar manasını ifade eden hemzenin gelmesi şüpheyi ortadan kaldırmaya yöneliktir.

Çünkü, « أَنَّمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ الْحَقُّ » "Rabbinden sana indirilenin hak ve gerçek olmasında" verilen tüm bu örneklerden ve darb-ı mesellerden sonra gerçeği anlayıp bunu kabul edenin durumu ile, uzağı yani

[1] Buhari 6536, Müslim 2876/79-80, Tirmizi 3337

gerçeği görmeyip de inkarda ısrarcı olup davete uymayanların hali elbette bir değildir.

Nitekim, «كَمَنْ هُوَ أَعْمٰى» "kör kimse gibi olur mu" kavliyle belirtilmek istenen gerçek de işte budur. Yani bunların arasındaki uzaklık tıpkı su ile üzerindeki köpük veya cevher ile onun posası misali gibidir. Yani köpük eşittir, su demek olmadığı gibi posa da eşittir, altın demek değildir.

«إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُوا الْأَلْبَابِ» **"Fakat bunu ancak akıl sahipleri anlar."** Yani gerçekten akıllarının gösterdiği gerçeğe göre hareket edenler, uzağı görebilenler ve örneklerden kendilerine ders çıkaranlar anlarlar.

٢٠- ﴿الَّذِينَ يُوفُونَ بِعَهْدِ اللّٰهِ وَلَا يَنْقُضُونَ الْمِيثَاقَ﴾

20- Onlar, Allah'ın ahdini yerine getirenler ve verdikleri sözü bozmayanlardır.

«الَّذِينَ يُوفُونَ بِعَهْدِ اللّٰهِ» **"Onlar, Allah'ın ahdini yerine getirenler"** bu ifade mübtedadır.

Bunun haberi de, «أُولٰئِكَ لَهُمْ عُقْبَى الدَّارِ» kavlidir. (22.ayet) Bu âdeta,

« وَالَّذِينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللّٰهِ أُولٰئِكَ لَهُمُ اللَّعْنَةُ » (Rad.25) kavli gibidir. Ancak bunun, «أُولُوا الْأَلْبَابِ» kavlinin sıfatı olduğu da söylenmiştir, fakat doğru olan birincisidir. "**Allah'ın ahdi**" demek, Allah'ın Rab oluşuna yani Rububiyetine şahitlik etme konusunda kendi adlarına yaptıkları tanıklık demektir. Nitekim şöyle buyurulmuştur: "**Allah onları kendi haklarında tanık tuttu ve şöyle buyurdu: 'Ben sizin Rabbiniz değil miyim?' (Onlar da:) 'Elbette! (Buna) şahit olduk' dediler.**" (A'raf, 172)

«وَلَا يَنْقُضُونَ الْمِيثَاقَ» **"Ve verdikleri sözü bozmayanlardır."** Kendi adlarına verdikleri kesin söz ve vaatlerini, Allah'a iman ile, kendileri ile Allah arasındaki hususlarda ve kendileriyle diğer kullar arasındaki durumlarda kabul edip verdikleri kesin söz ve ahitlerini bozup değiştirmezler. Bu tahsisten sonra tamimdir. Önce özel olanı, peşinden de genel ola-

rak olması gerekeni zikretti.

٢١- ﴿وَالَّذِينَ يَصِلُونَ مَا أَمَرَ اللّٰهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ وَيَخَافُونَ سُوءَ الْحِسَابِ﴾

21- Onlar Allah'ın gözetilmesini emrettiği şeyleri gözeten, Rablerinden sakınan ve kötü hesaptan korkan kimselerdir.

« وَالَّذِينَ يَصِلُونَ مَا أَمَرَ اللّٰهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ » **"Onlar Allah'ın gözetilmesini emrettiği şeyleri gözeten,"** Sılayı rahim yaparlar, yakın ve uzak akrabalarını gözetirler, onlarla bağlarını kesmezler. Bu ifade içerisine, Allah Resulü (s.a.v.)'nün de yakınlık ve akrabalık ile iman üzere sebat eden müminlere yakınlık da dahildir. Çünkü yüce Allah, " **(Hucurat, 10)** ayetinde, **"Müminler ancak kardeştirler"** buyurmuştur. Evet, mümin kimse gücü oranında bütün bunlara yardımcı olmalı, iyilikte bulunmalıdır, yardımlarına koşmalı, gerektiğinde onları savunmalı, onlara karşı şefkat kanatlarını mutlaka germelidir. Kendilerine selam vermeli, Allah'ın selamını kardeşlerinden esirgememeli, hastalarını ziyaret etmelidir. Aynı zamanda bu bağlamda olmak üzere arkadaşlarının , yanında çalışanlarının, komşularının ve yol arkadaşlarının olsun haklarına mutlaka riayet etmelidir.

« وَيَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ » **"Rablerinden sakınan"** Rablerinin bütün tehdit ve cezalandırmalarından sakınıp uzak duran,

«وَيَخَافُونَ سُوءَ الْحِسَابِ» **"Ve** -özellikle de- **kötü hesaptan korkan kimselerdir."** İşte bu bakımdan da henüz hesap günü gelip çatmazdan önce kendi kendilerini hesaba çekenlerdir.

٢٢- ﴿وَالَّذِينَ صَبَرُوا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَيَدْرَؤُنَ بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ أُولٰئِكَ لَهُمْ عُقْبَى الدَّارِ﴾

22- Yine onlar, Rablerinin rızasını isteyerek sabreden, namazı dosdoğru kılan, kendilerine verdiğimiz rızıklardan gizli ve açık olarak (Allah yolunda) **harcayan ve kötülüğü iyilikle savan kimselerdir. İşte onlar var ya, dünya yurdunun** (güzel) **sonu sadece onlarındır.**

« وَالَّذِينَ صَبَرُوا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِمْ » **"Yine onlar, Rablerinin rızasını isteyerek sabreden,"** Burada sabır mutlak anlamda bir sabır demektir. Yani ister cana, ister mala gelen felaketler veya musibetler olsun, ister oldukça ağır sorumluluklar ve yükler olsun, bütün bunlara karşı direnme gücünü gösterip sabreder. Bunu da sırf Allah rızasını gözeterek yapar. Yoksa felaketlere, musibetlere karşı ne kadar dayanıklı ve sabırlı bir adammış, sarsıntılara ya da depremlere karşı ne kadar da vakarını koruyan biri imiş desinler için böyle yapmaz ya da bu gibi olaylarla karşı karşıya kaldığı zaman kendisini ayıplamasınlar diye de böyle bir yola başvurmaz, o bu yola sadece Allah rızası için başvurur ve katlanır.

« وَأَقَامُوا الصَّلٰوةَ » **"Namazı dosdoğru kılan,"** Namaza devam edip dosdoğru bir şekilde kılan, «وَأَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً» **"kendilerine verdiğimiz rızıklardan gizli** -bu ifade nafile olan ibadetleri de kapsar, çünkü nafilelerin gizli olarak yapılması daha faziletlidir- **ve açık olarak** -bu da farzları kapsar. Çünkü farz ibadetlerde asıl olan şey, açıktan yapılmasıdır ki bu en faziletlisidir, Zira bu, aynı zamanda insanı töhmetten de kurtarır.- **Allah yolunda harcayan"** Biz Sünnet ehline göre her ne kadar haram olan da rızık ise de, helal kazancından veren, dağıtan..

« وَيَدْرَؤُنَ بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ » **"Ve kötülüğü iyilikle savan kimselerdir."** Yani bunlar güzel söz söyleyerek başkalarından kendilerine gelen kötülüğü önlerler, kendileri mahrum bırakılıp ve kendilerine verilmediği halde onlar buna bakmadan verirler, kendilerine haksızlık yapılınca bağışlayıp affederler, akrabaları ve yakınları kendileriyle bağlarını kestiklerinde onlar bağlarını kesmemede ısrar eder ve bu konudaki görevlerini yaparlar. Günah işlediklerinde, tevbe ederler, yanlışa saptıklarında derhal hakka dönerler, bir kötülük gördüklerinde onu değiştirirler, önlerler. İşte bu sekiz amel, cennetin sekiz kapısına işaret eder.

« أُولٰئِكَ لَهُمْ عُقْبَى الدَّارِ » **"İşte onlar var ya, dünya yurdunun güzel sonu sadece onlarındır."** Bu dünya yurdunun güzel sonu da cennettir. Çünkü Yüce Allah cenneti bu dünyanın güzel sonu ve dünya ehlinin de gideceği yeri kılmıştır.

٢٣- ﴿جَنَّاتُ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا وَمَنْ صَلَحَ مِنْ اٰبَائِهِمْ وَاَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ وَالْمَلٰٓئِكَةُ يَدْخُلُونَ عَلَيْهِمْ مِنْ كُلِّ بَابٍۚ﴾

23- (O yurt) **Adn cennetleridir; oraya babalarından, eşlerinden ve çocuklarından sâlih olanlarla beraber girecekler, melekler de her kapıdan onların yanına varacaklardır.**

«جَنَّاتُ عَدْنٍ» **"O yurt Adn cennetleridir;"** Bu ifade, «عُقْبَى الدَّارِ» kavlinden bedeldir. «يَدْخُلُونَهَا وَمَنْ صَلَحَ مِنْ اٰبَائِهِمْ وَاَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ» **"Oraya babalarından, eşlerinden ve çocuklarından sâlih olanlarla** -iman edenlerle- **beraber girecekler,"**

Ayette geçen, « صَلَحَ » kelimesi, ötreli olarak, « صَلُحَ » diye de okunmuştur, ancak en fasih okuyuş, fethali olarak, « صَلَحَ » okuyuşudur. «مَنْ» edatı ise, « يَدْخُلُونَهَا » kavlindeki zamir üzerine atıf olunmakla ref mahallindedir. Tekit olunmasa da bu, caizdir. Çünkü meful zamiri Fasl zamiri olabilir. Zeccac ise, bunun mefulü maah olmasını caiz görmektedir. Ayette söz konusu edilenlerin salah ile vasfedilmeleri ise, şu noktanın bilinmesi içindir. Sadece soyluluk veya asalet kişinin kurtuluşu için yeterli değildir. Bundan yani babalarından murat şudur: Bunların hepsinin ataları ve anaları demek isteniyor. Burada âdeta şöyle denmektedir: Onların atalarından ve analarından...

«وَالْمَلٰٓئِكَةُ يَدْخُلُونَ عَلَيْهِمْ مِنْ كُلِّ بَابٍ» **"Melekler de her kapıdan onların yanına varacaklardır."** Yani her gün ve gece miktarınca günde üçer defa yanlarına hediyelerle, ve hoşnutluk müjdeleriyle girip çıkarlar.

٢٤- ﴿سَلَامٌ عَلَيْكُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ عُقْبَى الدَّارِ﴾

24- (Melekler şöyle derler:) ***"Sabrettiğinize karşılık size selam olsun! Dünya yurdunun sonu (cennet) ne güzeldir!"***

« سَلَامٌ عَلَيْكُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ » "Melekler şöyle derler veya şöyle diyerek selam verirler: **"Sabrettiğinize karşılık size selam olsun!"** burada,

« سَلاَمٌ عَلَيْكُمْ » kavli hal yerinde gelmiştir. « بِمَا صَبَرْتُمْ » kavli de, mahzuf olan bir kelimeye müteallıktir bu da, « هَذَا » dır. Dolayısıyla bu, « هَذَا بِمَا صَبَرْتُمْ » takdirindedir. Yani, "Bu sevap, sizin şehevi arzu ve isteklerinize karşı durup sabretmenizden dolayıdır" demektir. Ya da, "Allah'ın emri üzerinedir" ya da, selam iledir. Yani, "Biz size selam verir ve sabrınızdan dolayı da size ikramda bulunuruz" demektir. Ancak bu yorumların en yerinde olanı ilkidir.

«فَنِعْمَ عُقْبَى الدَّارِ» **"Dünya yurdunun sonu** cennetler **ne güzeldir!"**

٢٥- ﴿وَالَّذِينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللّٰهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللّٰهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ أُولٰئِكَ لَهُمُ اللَّعْنَةُ وَلَهُمْ سُوءُ الدَّارِ﴾

25- Allah'a verdikleri sözü kuvvetle pekiştirdikten sonra bozanlar, Allah'ın riayet edilmesini emrettiği şeyleri (akrabalık bağlarını) **terk edenler ve yeryüzünde fesat çıkaranlar; işte lânet onlar içindir. Ve kötü yurt** (cehennem) **onlarındır.**

« وَالَّذِينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللّٰهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ » **"Allah'a verdikleri sözü kuvvetle pekiştirdikten sonra bozanlar,"** İtiraf ve kabulleriyle sözlerini pekiştirdikten sonra bozanlar,

« وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللّٰهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ» **"Allah'ın riayet edilmesini emrettiği şeyleri, akrabalık bağlarını terk edenler ve yeryüzünde** -küfür ve zulüm yoluyla- **fesat çıkaranlar;"**

« أُولٰئِكَ لَهُمُ اللَّعْنَةُ » **"işte lânet onlar içindir."** Allah'ın rahmet ve merhametinden uzaklaştırılacak olanlar işte bunlardır.

« وَلَهُمْ سُوءُ الدَّارِ » **"Ve kötü yurt cehennem onlarındır."** Dünya yurdunun kötü sonu onların yeridir, manasının da ihtimal dahilinde olması mümkündür.

Çünkü bu, « عُقْبَى الدَّارِ » kavlinin karşıtı olarak gelmiştir. Aynı zamanda buradaki yurttan muradın, cehennem olması ve "kötü" ifadesinden

maksadın da cehennem azabı olması ihtimali de vardır.

٢٦- ﴿اَللّٰهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَٓاءُ وَيَقْدِرُ وَفَرِحُوا بِالْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا فِى الْاٰخِرَةِ اِلَّا مَتَاعٌ﴾

26- Allah dilediğine rızkını bollaştırır da daraltır da. Onlar dünya hayatıyla şımardılar. Oysa ahiretin yanında dünya hayatı, geçici bir faydadan başka bir şey değildir.

« اَللّٰهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَٓاءُ وَيَقْدِرُ » **"Allah dilediğine rızkını bollaştırır da daraltır da."** Sıkıntıya da sokar. Mana şöyledir: "Rızkı bollaştıran ve daraltan sadece ve sadece bir tek Allah'tır. Başkası asla değildir."

« وَفَرِحُوا بِالْحَيٰوةِ الدُّنْيَا » **"Onlar dünya hayatıyla şımardılar."** Allah'ın dünyada onlara verdiği bolluk, refah ve imkanlarla şımardılar ve haktan saptılar. Yoksa onlardaki bu mutluluk ve sevinç Allah'ın kendilerine fazlı ve ikramı sayesinde olan bir mutluluk ve sevinç olmadığı gibi aynı zamanda onlar bunu şükür ile de karşılamadılar, nankörlük ettiler. Şükretselerdi, sonuçta ahirette cennet nimetleriyle ödüllendirilirlerdi.

« وَمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا فِى الْاٰخِرَةِ اِلَّا مَتَاعٌ » **"Oysa ahiretin yanında dünya hayatı, geçici bir faydadan başka bir şey değildir."** Onların farkında olmadıkları, bilmedikleri şey, ahiret nimeti yanında dünya nimeti bir hiçtir, oldukça basit ve önemsiz bir şeydir. O bundan sadece bir yolcunun yolda aceleyle ne bulduysa atıştırdığı şey gibidir, yani bir veya bir kaç hurmacık veya bir miktar püre türünden basit bir şey gibidir.

27. – 34. ÂYETLER

وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلاَ أُنْزِلَ عَلَيْهِ اٰيَةٌ مِنْ رَبِّهِ ط قُلْ إِنَّ اللّٰهَ
يُضِلُّ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِى إِلَيْهِ مَنْ أَنَابَ ج ﴿٢٧﴾ اَلَّذِينَ اٰمَنُوا
وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللّٰهِ ط أَلاَ بِذِكْرِ اللّٰهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ ط
﴿٢٨﴾ اَلَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ طُوبٰى لَهُمْ وَحُسْنُ مَاٰبٍ
﴿٢٩﴾ كَذٰلِكَ أَرْسَلْنَاكَ فِى أُمَّةٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهَا أُمَمٌ لِتَتْلُوَا
عَلَيْهِمُ الَّذِى أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَهُمْ يَكْفُرُونَ بِالرَّحْمٰنِ ط قُلْ هُوَ
رَبِّى لاَ إِلٰهَ إِلاَّ هُوَ ج عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ مَتَابِ ﴿٣٠﴾ وَلَوْ أَنَّ
قُرْاٰنًا سُيِّرَتْ بِهِ الْجِبَالُ أَوْ قُطِّعَتْ بِهِ الْأَرْضُ أَوْ كُلِّمَ بِهِ
الْمَوْتٰى ط بَلْ لِلّٰهِ الْأَمْرُ جَمِيعًا ط أَفَلَمْ يَايْئَسِ الَّذِينَ اٰمَنُوا أَنْ
لَوْ يَشَاءُ اللّٰهُ لَهَدَى النَّاسَ جَمِيعًا ط وَلاَ يَزَالُ الَّذِينَ كَفَرُوا
تُصِيبُهُمْ بِمَا صَنَعُوا قَارِعَةٌ أَوْ تَحُلُّ قَرِيبًا مِنْ دَارِهِمْ حَتّٰى
يَأْتِىَ وَعْدُ اللّٰهِ إِنَّ اللّٰهَ لاَ يُخْلِفُ الْمِيعَادَ ع ﴿٣١﴾ وَلَقَدِ اسْتُهْزِئَ
بِرُسُلٍ مِنْ قَبْلِكَ فَأَمْلَيْتُ لِلَّذِينَ كَفَرُوا ثُمَّ أَخَذْتُهُمْ قف
فَكَيْفَ كَانَ عِقَابِ ﴿٣٢﴾ أَفَمَنْ هُوَ قَائِمٌ عَلٰى كُلِّ نَفْسٍ بِمَا
كَسَبَتْ ج وَجَعَلُوا لِلّٰهِ شُرَكَاءَ ط قُلْ سَمُّوهُمْ ط أَمْ تُنَبِّئُونَهُ بِمَا

لَا يَعْلَمُ فِى الْأَرْضِ أَمْ بِظَاهِرٍ مِنَ الْقَوْلِ بَلْ زُيِّنَ لِلَّذِينَ
كَفَرُوا مَكْرُهُمْ وَصُدُّوا عَنِ السَّبِيلِ وَمَنْ يُضْلِلِ اللّٰهُ فَمَا لَهُ
مِنْ هَادٍ ﴿٣٣﴾ لَهُمْ عَذَابٌ فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَلَعَذَابُ الْاٰخِرَةِ
أَشَقُّ وَمَا لَهُمْ مِنَ اللّٰهِ مِنْ وَاقٍ ﴿٣٤﴾

Meâli

27- Kâfir olanlar diyorlar ki: Ona Rabbinden bir mucize indirilmeli değil miydi? De ki: Kuşkusuz Allah dilediğini saptırır, kendisine yöneleni de hidayete erdirir.

28- Bunlar, iman edenler ve gönülleri Allah'ın zikriyle sükûnete erenlerdir. Bilesiniz ki, kalpler ancak Allah'ı anmakla huzur bulur.

29- İman edip iyi işler yapanlara ne mutlu! Varılacak güzel yurt da onlar içindir.

30- (Ey Muhammed!) Böylece seni, kendilerinden önce nice ümmetlerin gelip geçtiği bir ümmete gönderdik ki, sana vahyettiğimizi onlara okuyasın. Onlar Rahman olan Allah'ı inkâr ediyorlar. De ki: "O benim Rabbimdir. O'ndan başka ilah yoktur. Sadece O'na tevekkül ettim ve dönüş sadece O'nadır."

31- Eğer okunan bir Kitapla dağlar yürütülseydi veya onunla yer parçalansaydı, yahut onunla ölüler konuşturulsaydı (o Kitap yine bu Kur'an olacaktı.) Fakat bütün işler Allah'a aittir. İman edenler hâla bilmediler mi ki, Allah dileseydi bütün insanları hidayete erdirirdi? Allah'ın vâdi gelinceye kadar inkâr edenlere, yaptıklarından dolayı ya ansızın büyük bir belâ gelmeye devam edecek veya o belâ evlerinin yakınına inecek. Allah, vâdinden asla dönmez.

32- Andolsun, senden önceki peygamberlerle de alay edildi de ben inkâr edenlere mühlet verdim, sonra da onları yakaladım. (Görseydin ki) azabım nasılmış!

33- Herkesin kazandığını gözetleyip muhafaza eden, (hiç böyle yapamayan gibi olur mu?) Onlar Allah'a ortaklar koştular. De ki: "Onlara

ad verin, (onlar necidir?) Yoksa siz Allah'a yeryüzünde bilemeyeceği bir şeyi mi haber veriyorsunuz? Yahut boş laf mı ediyorsunuz?" Doğrusu inkâr edenlere hileleri süslü gösterildi ve onlar doğru yoldan alıkonuldular. Allah kimi saptırırsa artık onu doğru yola iletecek yoktur.

34- Dünya hayatında onlara sadece bir azap vardır. Ahiret azabı ise daha şiddetlidir. Onları Allah'tan onun azabından koruyacak kimse de yoktur.

Tefsiri

٢٧- ﴿وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَٓا اُنْزِلَ عَلَيْهِ اٰيَةٌ مِنْ رَبِّهِ قُلْ اِنَّ اللّٰهَ يُضِلُّ مَنْ يَشَٓاءُ وَيَهْدٓى اِلَيْهِ مَنْ اَنَابَ﴾

27- Kâfir olanlar diyorlar ki: Ona Rabbinden bir mucize indirilmeli değil miydi? De ki: Kuşkusuz Allah dilediğini saptırır, kendisine yöneleni de hidayete erdirir.

«وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَٓا اُنْزِلَ عَلَيْهِ اٰيَةٌ مِنْ رَبِّهِ» **"Kâfir olanlar diyorlar ki: Ona Rabbinden bir mucize indirilmeli değil miydi?"** Yani kendileri tarafından istenen bir mucizeyi demek istiyorlar.

«قُلْ اِنَّ اللّٰهَ يُضِلُّ مَنْ يَشَٓاءُ» **"De ki: Kuşkusuz Allah dilediğini saptırır,"** Yani onların diledikleri mucizeleri vermekle ve o mucizeler geldikten sonra da ....

«وَيَهْدٓى اِلَيْهِ مَنْ اَنَابَ» **"kendisine yöneleni de hidayete erdirir."** Yani onun dinin kabul yol bulan, içtenlikle ve kalbiyle Ona döneni de doğru yola iletir.

٢٨- ﴿اَلَّذِينَ اٰمَنُوا وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللّٰهِ اَلَا بِذِكْرِ اللّٰهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ﴾

28- Bunlar, iman edenler ve gönülleri Allah'ın zikriyle sükûnete erenlerdir. Bilesiniz ki, kalpler ancak Allah'ı anmakla huzur bulur.

«اَلَّذِينَ اٰمَنُوا وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللّٰهِ» "Bunlar, **iman edenler** -çünkü bu, « هُمْ الَّذِينَ » takdirindedir. Ya da bu mahallen mansubtur ve «مَنْ » edatından bedeldir.- **ve gönülleri Allah'ın zikriyle** -devamlı olarak veya Kur'an ile yahut da Allah'ın vadiyle- **sükûnete** -huzura- **erenlerdir.**"

«اَلَا بِذِكْرِ اللّٰهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ» "**Bilesiniz ki, kalpler ancak Allah'ı anmakla huzur bulur.**" Allah'ı devamlı anmak ve hatırlamak suretiyle müminlerin gönülleri huzura kavuşur.

٢٩- ﴿اَلَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ طُوبٰى لَهُمْ وَحُسْنُ مَاٰبٍ﴾

29- İman edip iyi işler yapanlara ne mutlu! Varılacak güzel yurt da onlar içindir.

« اَلَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ طُوبٰى لَهُمْ » "**İman edip iyi işler yapanlara** -buraya kadar olan bu kısım mübtedadır.- **ne mutlu!**" Burası da yani, « طُوبٰى لَهُمْ » ise bunun haberidir. Bu kelime, « طاب » fiilinden mastardır. Tıpkı "**Büşra**" kelimesi gibidir. « طُوبٰى لَكَ » kavlinin anlamı, "sen hayra, güzele ve mutluluğa eriştin, sana bu şeyler isabet etti, demektir. Bu, ya mahallen mansub veya merfudur. Tıpkı, « طَيِّبًا لَكَ » « طَيِّبٌ لَكَ » veya, «سَلَامًا لَكَ» « سَلَامٌ لَكَ » gibi.

« لَهُمْ » deki **lam** harfi beyan yani açıklama içindir. Tıpkı, « سُقْيًا لَكَ» gibi. « طُوبٰى » kelimesindeki **vav** harfi, makabli mazmum yani ötreli olduğundan ye harfinden dönüştürülen vav harfidir. Tıpkı, « مُقِينْ » kelimesi gibi. « وَحُسْنُ مَاٰبٍ » "**Varılacak güzel yurt da onlar içindir.**" Burada geçen, « مَاٰبٍ » varılacak yer, demektir. Bunun « وَحُسْنُ مَاٰبٍ » kavlinin hem merfu ve hem mansub olarak okunması ise her iki mahalle göredir.

٣٠- ﴿كَذٰلِكَ اَرْسَلْنَاكَ فِى اُمَّةٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهَا اُمَمٌ لِتَتْلُوَا عَلَيْهِمُ

الَّذِى أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ وَهُمْ يَكْفُرُونَ بِالرَّحْمٰنِ قُلْ هُوَ رَبِّى لَآ إِلٰهَ إِلاَّ هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ مَتَابِ ﴿

30- (Ey Muhammed!) **Böylece seni, kendilerinden önce nice ümmetlerin gelip geçtiği bir ümmete gönderdik ki, sana vahyettiğimizi onlara okuyasın. Onlar Rahman olan Allah'ı inkâr ediyorlar. De ki: "O benim Rabbimdir. O'ndan başka ilah yoktur. Sadece O'na tevekkül ettim ve dönüş sadece O'nadır."**

« كَذٰلِكَ أَرْسَلْنَاكَ فِى أُمَّةٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهَآ أُمَمٌ لِتَتْلُوَا عَلَيْهِمُ الَّذِى أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ » **"Ey Muhammed! Böylece** -tıpkı bu gönderme örneğinde olduğu gibi büyük bir değeri olan, diğer gönderilenlere üstünlüğü bulunan bir gönderişle **seni** -gönderdik. Daha sonra da onu nasıl gönderdiğini açıklayarak şöyle buyuruyor:-, **kendilerinden önce nice ümmetlerin gelip geçtiği bir ümmete gönderdik** -yani öyle bir ümmete gönderdik ki, ondan önce de nice ümmetler gelip geçtiler. Senin gönderildiğin ümmet ise ümmetlerin en sonuncusudur, sen de peygamberlerin en sonuncususun. İşte böyle bir topluma seni gönderdik- **ki, sana vahyettiğimizi onlara okuyasın."** Sana vahyettiğimiz o yüce kitab'i kendilerine okuyasın diye gönderdik.

«وَهُمْ يَكْفُرُونَ بِالرَّحْمٰنِ» **"Onlar Rahman olan Allah'ı inkâr ediyorlar."** Oysa o toplum hali şudur: gerçekten onlar rahmeti her şeyi kuşatan ve her bakımdan merhameti bol ve sonsuz olan Rahman Allah'ı inkar ediyorlar, küfrediyorlar.

« قُلْ هُوَ رَبِّى » **"De ki: "O benim Rabbimdir."** Ve O her şeyin de Rabbidir. «لَآ إِلٰهَ إِلاَّ هُوَ» **"Ondan başka ilah yoktur."** Yani O benin bir tek olan Rabbim, ortaklardan ve şeriklerden münezzehtir, yücedir. Ondan başka asla bir başka ilah yoktur. « عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ » **"Sadece O'na tevekkül ettim"** Size karşı bana yardımında ve beni zafere erdirmesinde yalnızca O'na dayanıp güvendim, tevekkül ettim. « وَإِلَيْهِ مَتَابِ » **"Ve dönüş sadece O'nadır."** Dönüşüm de yalnızca O'nadır ve size karşı sabırla dayanıp mücadelem sebebiyle bana sevap ve mükafat verecek olan da O'dur.

Kıraat imamlarından Yakup; « مَتَابِى اقَابِى مَعَابِى » kelimelerini hem vakıf yani duruş halinde ve hem de vasıl yani geçiş durumunda hep bu şekilde kıraat etmiştir.

٣١- ﴿وَلَوْ اَنَّ قُرْاٰنًا سُيِّرَتْ بِهِ الْجِبَالُ اَوْ قُطِّعَتْ بِهِ الْاَرْضُ اَوْ كُلِّمَ بِهِ الْمَوْتٰى بَلْ لِلّٰهِ الْاَمْرُ جَمِيعًا اَفَلَمْ يَايْـَٔسِ الَّذِينَ اٰمَنُوا اَنْ لَوْ يَشَاءُ اللّٰهُ لَهَدَى النَّاسَ جَمِيعًا وَلَا يَزَالُ الَّذِينَ كَفَرُوا تُصِيبُهُمْ بِمَا صَنَعُوا قَارِعَةٌ اَوْ تَحُلُّ قَرِيبًا مِنْ دَارِهِمْ حَتّٰى يَاْتِىَ وَعْدُ اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُخْلِفُ الْمِيعَادَ﴾

31- Eğer okunan bir Kitapla dağlar yürütülseydi veya onunla yer parçalansaydı, yahut onunla ölüler konuşturulsaydı (o Kitap yine bu Kur'an olacaktı.) **Fakat bütün işler Allah'a aittir. İman edenler hâla bilmediler mi ki, Allah dileseydi bütün insanları hidayete erdirirdi? Allah'ın vâdi gelinceye kadar inkâr edenlere, yaptıklarından dolayı ya ansızın büyük bir belâ gelmeye devam edecek veya o belâ evlerinin yakınına inecek. Allah, vâdinden asla dönmez.**

« وَلَوْ اَنَّ قُرْاٰنًا سُيِّرَتْ بِهِ الْجِبَالُ » **"Eğer okunan bir Kitapla dağlar yürütülseydi"** yerlerinden sökülüp atılsaydı, « اَوْ قُطِّعَتْ بِهِ الْاَرْضُ » **"veya onunla yer parçalansaydı,"** yerinden darmadağın olsaydı, parça parça olup dağılsaydı, «اَوْ كُلِّمَ بِهِ الْمَوْتٰى» **"yahut onunla ölüler konuşturulsaydı-** Onunla duyurulup kendilerinden cevap alınabilseydi- o Kitap yine bu Kur'an olacaktı." Çünkü hatırlatma ve uyarmada asıl amaç olan bu kitaptır. Yani bunun üzerinde hatırlatabilecek, uyaracak ve korkutacak bir kitap yoktur. İşte O kitap bundan başkası olmayacaktı.

Burada, « لَوْ » kavlinin cevabı mahzuf bulunmaktadır. Ya da bunun manası şöyledir: "Eğer kendisiyle dağların yürütüldüğü, yerin parçalanıp darmadağın hale getirildiği, ölülerin konuşturulduğu ve durumlarından haber veren bir Kur'an olsaydı, kesinlikle buna da iman etmezler ve bundan dolayı asla akıllarını başlarına almazlardı. Bu, tıpkı, "**Eğer biz onlara** (istedikleri gibi gerçekten) **melekleri indirseydik, ölüler de kendileriyle konuşsaydı ve diledikleri her şeyi de toplayıp karşılarına getirseydik, Allah dilemedikçe yine de iman edecek değillerdi. Ancak**

onların çoğu bunu bilmezler." **(En'am,111)** kavlinde ifade olunduğu gibidir.

« بَلْ لِلّٰهِ الْاَمْرُ جَمِيعًا » **"Fakat bütün işler Allah'a aittir."** Bilakis her şeye kadir olma konusunda emir ve hüküm sadece Allah'ındır. Çünkü Allah onların istedikleri mucizeleri onlara göstermeye elbette kadirdir.

« اَفَلَمْ يَيْأَسِ الَّذِينَ اٰمَنُوا » **"İman edenler hâla bilmediler mi ki,"**

Burada geçen, « اَفَلَمْ يَيْأَسِ » Bilmediler mi, anlamındadır. Bu kelime, Yemende yaşayan **'Neha'** kabilesinin kullandığı bir kelimedir. Bir diğer anlatıma göre burada, **"Ye's"** kelimesi, ilim yani bilmek anlamında kullanılmıştır. Çünkü kelime aynı zamanda bilmek manasını da kapsamaktadır. Zira herhangi bir şeyden umudunu kesmiş olan kişi, demektir ki o şahıs, o şeyin olmayacağını veya olamayacağını biliyor. Nitekim unutmak anlamında olan **Nisyan** kelimesi de terketmek manasını da aynı zamanda kapsar, işte bu da bunun gibidir. Bunun delili de Hz. Ali (r.a)'nin « اَفَلَمْ يَتَبَيَّنْ » tarzındaki kıraatidir. Denilmiştir ki: Bunu yazan katip uyuklar bir halde iken yazdı. Yani bu ifade uyuklamaya denk olan bir halde demektir. Allah'a yemin olsun ki bu bir iftiradan başka bir şey değildir, bunun iftira olduğundan da herhangi bir kuşku yoktur.

« اَنْ لَوْ يَشَاءُ اللّٰهُ لَهَدَى النَّاسَ جَمِيعًا وَلَا يَزَالُ الَّذِينَ كَفَرُوا تُصِيبُهُمْ بِمَا صَنَعُوا قَارِعَةٌ اَوْ تَحُلُّ قَرِيبًا مِنْ دَارِهِمْ حَتّٰى يَأْتِيَ وَعْدُ اللّٰهِ» **"Allah dileseydi bütün insanları hidayete erdirirdi. Allah'ın vâdi** -ölümleri veya kıyamet- **gelinceye kadar inkâr edenlere, yaptıklarından** -küfür ve inkarlarından, kötü amellerinden- **dolayı ya ansızın büyük bir belâ** -Yüce Allah'ın her zaman kişilerin canlarına, çocuklarına ve mallarına yönelik olarak göndereceği çeşitli felaket ve musibetler- **gelmeye devam edecek veya o belâ evlerinin yakınına** - hemen yanı başlarına- **inecek."** Onlar bundan dolayı korkup ürkecekler, bunların kıvılcımları bu gibilerin başlarında hep dönüp dolaşacak ve kötülükleri de kendilerine bulaşacaktır. Üzerlerine düşen kıvılcımlarla onlar da yanıp gideceklerdir.

Yahut da Mekke kafirlerinin Allah Resulü (s.a.v.)'ne karşı düşmanlıkta bulunmaları ve onu yalanlamaları sebebiyle başlarına büyük bir bela inmeye devam edecektir. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v)'in ordusu Mekke

çevresine baskında bulunmuş ve onlardan bazılarını da ele geçirmişti. Ya da ey Muhammed! (s.a.v.) Hudeybiye gününde sen ordunla beraber onların evlerinin yakınlarına kadar inmekle, onların korku ve dehşetleri hep devam edip duruyordu. Bu hal Allah'ın vadi yani Mekke'nin fethi gerçekleşene dek hep devam etti.

« إِنَّ اللّٰهَ لَا يُخْلِفُ الْمِيعَادَ » **"Allah, vâdinden asla dönmez."** Yani Allah vadinden asla dönmez. Onun verdiği sözden dönüş yoktur.

٣٢- ﴿وَلَقَدِ اسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِنْ قَبْلِكَ فَاَمْلَيْتُ لِلَّذِينَ كَفَرُوا ثُمَّ اَخَذْتُهُمْ فَكَيْفَ كَانَ عِقَابِ﴾

32- Andolsun, senden önceki peygamberlerle de alay edildi de ben inkâr edenlere mühlet verdim, sonra da onları yakaladım. (Görseydin ki) **azabım nasılmış!**

« وَلَقَدِ اسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِنْ قَبْلِكَ فَاَمْلَيْتُ لِلَّذِينَ كَفَرُوا » **"Andolsun, senden önceki peygamberlerle de alay edildi de ben inkâr edenlere mühlet verdim,"** Ayette geçen, « اَمْلَيْتُ » kavli, mühlet vermek, süre tanımak, demektir. Yani yüce Allah böylelerini bir müddet güven içerisin de, rahat ve huzurlu bir şekilde bırakır, zaman verir.

« ثُمَّ اَخَذْتُهُمْ فَكَيْفَ كَانَ عِقَابِ » **"Sonra da onları yakaladım. Görseydin ki azabım nasılmış!"** İşte bu, onlar için bir tehdittir. Bir de Hz. Peygamber (s.a.v.)'e karşı alay yollu mucize isteğinde bulunmalarına da bir cevap oluşturmakta ve Hz. Peygamberi de bu konuda teselli etmektedir.

٣٣- ﴿اَفَمَنْ هُوَ قَٓائِمٌ عَلٰى كُلِّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ وَجَعَلُوا لِلّٰهِ شُرَكَٓاءَ قُلْ سَمُّوهُمْ اَمْ تُنَبِّؤُنَهُ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِى الْاَرْضِ اَمْ بِظَاهِرٍ مِنَ الْقَوْلِ بَلْ زُيِّنَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مَكْرُهُمْ وَصُدُّوا عَنِ السَّبِيلِ وَمَنْ يُضْلِلِ اللّٰهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ﴾

33- Herkesin kazandığını gözetleyip muhafaza eden, (hiç böyle yapamayan gibi olur mu?) **Onlar Allah'a ortaklar koştular. De ki: "Onlara ad verin,** (onlar necidir?) **Yoksa siz Allah'a yeryüzünde bilemeyeceği bir şeyi mi haber veriyorsunuz? Yahut boş laf mı ediyor-**

sunuz?" Doğrusu inkâr edenlere hileleri süslü gösterildi ve onlar doğru yoldan alıkonul-dular. Allah kimi saptırırsa artık onu doğru yola iletecek yoktur.

« أَفَمَنْ هُوَ قَائِمٌ » **"Herkesin kazandığını gözetleyip muhafaza eden, hiç böyle yapamayan gibi olur mu?"**

Burada geçen, « أَفَمَنْ هُوَ قَائِمٌ » kavli, Bu kimselerin veya toplumların Allah'a şerik-ortak koşmaları nedeniyle, onların aleyhinde bir delildir, hüccet göstermedir. Yani onlar üzerinde hakim ve egemen olan, kontrol edip gözeten Allah değil midir? Çünkü iyi ve kötü olan herkes üzerinde kazandıkları iyiliklerini de kötülüklerini de murakabe edendir, kontrol edendir. Bu itibarla her biri için cezaları ne ise o hazırlanacaktır. Dolayısıyla bu durum kötü olan ile iyi olanın aynı olmadığını göstermektedir. Bundan sonra yüce yeni bir cümle ile şöyle devam ediyor:

«وَجَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ» **"Onlar Allah'a ortaklar koştular."** Yani putları Allah'a denk ortaklar edindiler. « قُلْ سَمُّوهُمْ» **"De ki: "Onlara ad verin, onlar necidir?"** Onlara kim olduklarını ve neci olduklarını, kimliklerini sor! Onlara kendi adlarını, hadlerini ve kim olduklarını bildir. Sonra devamla şöyle buyuruyor:

«أَمْ تُنَبِّئُونَهُ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِي الْأَرْضِ » **"Yoksa siz Allah'a yeryüzünde bilemeyeceği bir şeyi mi haber veriyorsunuz?"** Bu, « أَمْ » kelimesinin munkatıa olması durumuna göredir. Yoksa siz Allah'a, O'nun yeryüzün de şeriklerinin olduğunu bilmediğini mi bildirmek istiyorsunuz? Oysaki O Allah göklerde ve yerde olan her şeyi bilendir. Eğer onları bilmiyorsa, bu takdirde onların bir şey olmadıkları gerçeği de bilinmelidir. Burada asıl söylenmek istenen şey, Allah'ın şeriklerinin ya da ortaklarının olmadığını anlatmak, bu tür iddiaları ortadan kaldırmaktır.

«أَمْ بِظَاهِرٍ مِنَ الْقَوْلِ» **"Yahut boş laf mı ediyorsunuz?"** Yani söylediklerinizin gerçekte asıl ve astarları olmadığı halde, Allah'ın ortakları var diyerek sizler böylece boş laf mı üretiyorsunuz? Bu, **"Bu, onların ağızlarında geveledikleri soyut bir sözden ibarettir. Onlar söyledikleri bu sözleri daha önce geçen putperest kafirlerin söyledikleri iğ-**

renç küfür sözlerine benzetiyorlar." (Tevbe, 30) kavline benzemektedir ve yine bu, **"Allah'ı bırakıp da taptıklarınız, sizin ve atalarınızın taktığı bir takım isimlerden başka bir şey değildir." (Yusuf, 40)** kavli gibidir.

« بَلْ زُيِّنَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مَكْرُهُمْ » **"Doğrusu inkâr edenlere hileleri süslü gösterildi"** Aslında Allah'a ortak koşanların düzenleri, İslam'a karşı süslü olarak sunuldu.

«وَصُدُّوا عَنِ السَّبِيلِ» **"Ve onlar doğru yoldan alıkonuldular."** Allah'a giden doğru yoldan engellendiler. Burada geçen, « صُدُّوا » kelimesi, « ص » harfinin zammesiyle, kufe kıraat okulu okumuşlardır. Bunlar dışındaki kıraat imamları ise, bu kelimeyi **sad** harfinin fethasıyla « صَدُّوا » olarak okumuşlardır. Manası da şöyledir: "Bunlar Müslümanları, Allah yolundan engellediler."

« وَمَنْ يُضْلِلِ اللّٰهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ » **"Allah kimi saptırırsa artık onu doğru yola iletecek yoktur."** Allah eğer birilerini saptırdıysa onu Allah yoluna tekrar hidayet etmeye, yöneltmeye kim kadir olabilir ki?

٣٤- ﴿لَهُمْ عَذَابٌ فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَلَعَذَابُ الْاٰخِرَةِ اَشَقُّ وَمَا لَهُمْ مِنَ اللّٰهِ مِنْ وَاقٍ﴾

34- Dünya hayatında onlara sadece bir azap vardır. Ahiret azabı ise daha şiddetlidir. Onları Allah'tan onun azabından koruyacak kimse de yoktur.

« لَهُمْ عَذَابٌ فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا » **"Dünya hayatında onlara** -öldürülmek, esir düşmek ve türlü imtihanlardan geçmek gibi- **sadece bir azap vardır."** «وَلَعَذَابُ الْاٰخِرَةِ اَشَقُّ» **"Ahiret azabı ise daha şiddetlidir."** Devamlılığı ve sürekli oluşu açısından daha şiddetlidir. « وَمَا لَهُمْ مِنَ اللّٰهِ مِنْ وَاقٍ » **"Onları Allah'tan, onun azabından koruyacak kimse de yoktur."** Allah'ın azabından muhafaza edecek olanı yoktur.

35. – 40. ÂYETLER

مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِى وُعِدَ الْمُتَّقُونَ ۗ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ۗ
أُكُلُهَا دَآئِمٌ وَظِلُّهَا ۗ تِلْكَ عُقْبَى الَّذِينَ اتَّقَوْا وَعُقْبَى الْكَافِرِينَ
النَّارُ ﴿٣٥﴾ وَالَّذِينَ اٰتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَفْرَحُونَ بِمَآ اُنْزِلَ اِلَيْكَ
وَمِنَ الْأَحْزَابِ مَنْ يُنْكِرُ بَعْضَهُ ۗ قُلْ اِنَّمَآ اُمِرْتُ اَنْ اَعْبُدَ اللّٰهَ
وَلَآ اُشْرِكَ بِهِ ۗ اِلَيْهِ اَدْعُو وَاِلَيْهِ مَاٰبِ ﴿٣٦﴾ وَكَذٰلِكَ اَنْزَلْنَاهُ
حُكْمًا عَرَبِيًّا ۗ وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ اَهْوَآءَهُمْ بَعْدَ مَا جَآءَكَ مِنَ الْعِلْمِ ۙ
مَا لَكَ مِنَ اللّٰهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا وَاقٍ ﴿٣٧﴾ وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا رُسُلًا مِنْ
قَبْلِكَ وَجَعَلْنَا لَهُمْ اَزْوَاجًا وَذُرِّيَّةً ۗ وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ اَنْ يَأْتِيَ
بِاٰيَةٍ اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ ۗ لِكُلِّ اَجَلٍ كِتَابٌ ﴿٣٨﴾ يَمْحُو اللّٰهُ مَا يَشَآءُ
وَيُثْبِتُ ۚ وَعِنْدَهُٓ اُمُّ الْكِتَابِ ﴿٣٩﴾ وَاِنْ مَا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِى
نَعِدُهُمْ اَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ فَاِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاغُ وَعَلَيْنَا الْحِسَابُ ﴿٤٠﴾

Meâli

35- Takvâ sahiplerine vâdolunan cennetin özelliği (şudur:) Onun zemininden ırmaklar akar. Yemişleri ve gölgesi süreklidir. İşte bu, (kötülüklerden) sakınanların (mutlu) sonudur. Kâfirlerin sonu ise ateştir.

36- Kendilerine kitap verdiğimiz kimseler, sana indirilene (Kurana) sevinirler. Fakat (senin aleyhinde birleşen) guruplardan onun bir kısmını inkâr eden de vardır. De ki: "Bana, sadece Allah'a kulluk etmem ve Ona

ortak koşmamam emrolundu. Ben yalnız Ona çağırıyorum ve dönüş de yalnız Onadır."

37- Ve böylece biz onu Arapça bir hüküm – (hikmetli bir söz) olarak indirdik. Eğer sana gelen bu ilimden sonra, onların arzularına uyarsan, (işte o zaman) Allah tarafından senin ne bir dostun ne de koruyucun vardır.

38- Andolsun senden önce de peygamberler gönderdik ve onlara da eşler ve çocuklar verdik. Allah'ın izni olmadan hiçbir peygamber için mucize getirme imkânı yoktur. Her müddetin (yazıldığı) bir kitap vardır.

39- Allah dilediğini siler, (dilediğini de) sabit bırakır. Bütün kitapların aslı onun yanındadır.

40- Biz, onlara vâdettiğimiz (azabın) bir kısmını sana göstersek de veya (ondan önce) senin canını alsak da, sana ancak (Allah'ın emirlerini) tebliğ etmek düşer. Hesap yalnız bize aittir.

Tefsiri

٣٥- ﴿ مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِى وُعِدَ الْمُتَّقُونَ ۖ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ۖ أُكُلُهَا دَآئِمٌ وَظِلُّهَا ۚ تِلْكَ عُقْبَى الَّذِينَ اتَّقَوْا ۖ وَعُقْبَى الْكَافِرِينَ النَّارُ ﴾

35- Takvâ sahiplerine vâdolunan cennetin özelliği (şudur:) **Onun zemininden ırmaklar akar. Yemişleri ve gölgesi süreklidir. İşte bu,** (kötülüklerden) **sakınanların** (mutlu) **sonudur. Kâfirlerin sonu ise ateştir.**

«مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِى وُعِدَ الْمُتَّقُونَ» **"Takvâ sahiplerine vâdolunan cennetin özelliği şudur:"** O cennetin niteliği, örneklikte benzerinin olmadığı şöyledir: « مَثَلُ » kelimesi mübteda olarak merfudur. Haberi ise mahzuftur. Yani, "Size okunup anlatılan şeylerde cennetin özelliği şöyledir" demektir. Ya da bunun haberi, « تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ » **"Onun zemininden ırmaklar akar."** Kavlidir. Bu, tıpkı senin, "Zeyd esmer biridir" ifadene benzer bir sözdür.

«أُكُلُهَا دَٓائِمٌ وَظِلُّهَا» **"Yemişleri** -meyve ve ürünlerinin ardı arkası kesilmeyen manada varlıkları- **ve gölgesi süreklidir."** Daimdir. Dünyadaki gibi güneşin doğmasıyla cennette gölge kaybolmaz.

« تِلْكَ عُقْبَى الَّذِينَ اتَّقَوْا » **"İşte bu, kötülüklerden sakınanların mutlu sonudur."** Yani burada özellikleriyle tanıtılan cennet, Allah'ın emir ve yasakları doğrultusunda hareket edenlerin bu işlerinin mutlu bir sonudur, işlerinin vardığı son noktadır.

« وَعُقْبَى الْكَافِرِينَ النَّارُ » **"Kâfirlerin sonu ise ateştir."**

٣٦- ﴿وَالَّذِينَ اٰتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَفْرَحُونَ بِمَٓا اُنْزِلَ اِلَيْكَ وَمِنَ الْاَحْزَابِ مَنْ يُنْكِرُ بَعْضَهُ قُلْ اِنَّمَٓا اُمِرْتُ اَنْ اَعْبُدَ اللّٰهَ وَلَٓا اُشْرِكَ بِه۪ اِلَيْهِ اَدْعُوا وَاِلَيْهِ مَاٰبِ﴾

36- Kendilerine kitap verdiğimiz kimseler, sana indirilene (Kur'ana) **sevinirler. Fakat** (senin aleyhinde birleşen) **guruplardan onun bir kısmını inkâr eden de vardır. De ki: "Bana, sadece Allah'a kulluk etmem ve Ona ortak koşmamam emrolundu. Ben yalnız Ona çağırıyorum ve dönüş de yalnız Onadır."**

« وَالَّذِينَ اٰتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ » **"Kendilerine kitap verdiğimiz kimseler,"** Burada değinilmek istenenler Yahudilerden İslam dinini kabul eden Abdullah İbn Selam ve benzerleri ile Habeşistan'da olup da İslam dinin kabul eden Hıristiyanlardır.

« يَفْرَحُونَ بِمَٓا اُنْزِلَ اِلَيْكَ » **"Sana indirilene Kur'an'a sevinirler."**

«وَمِنَ الْاَحْزَابِ مَنْ يُنْكِرُ بَعْضَهُ» **"Fakat senin aleyhinde birleşen gruplardan onun bir kısmını inkâr eden de vardır."** Yani onlardan olan guruplardan demektir. Bunlar, onların kafir olan grubudurlar ki Allah Resulü (s.a.v.) aleyhinde düşmanlıkla hareket eden ve bu manada grup oluşturan kafirlerdir. Örneğin Ka'b İbn Eşref ve yandaşları gibileri. Bir de Necran heyetinden Seyyid ve Akib unvanıyla önde gelenlerle bunlara uyanlar gibileri. İşte bunlar gelen kitabın bir kısmını reddettikleri gibi bir kısmını da kabul etmekteydiler. Çünkü bunlar bazı kıssalar ile bazı hü-

kümleri ve manaları, kendi kitaplarında da yer almaları sebebiyle inkar etmiyorlardı. Ancak bunlar Hz. Muhammed (s.a.v.)'in peygamberliğini ve bir de kendi kitaplarında *tahrif* etmek suretiyle şeriatlerinden değiştirdikleri kısımları inkar ediyorlardı.

« قُلْ إِنَّمَا أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ اللّٰهَ وَلَآ أُشْرِكَ بِهِ » **"De ki: "Bana, sadece Allah'a kulluk etmem ve O'na ortak koşmamam emrolundu."** Bu, inkarcılara bir cevaptır. Yani de ki: "Ben, bana indirilenle ve burada benden istenen Allah'a ibadet ve kullukta bulunmam ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmamamla emrolundum." Sizin onu inkar etmeniz, bir tek Allah'a ibadet ve kulluğu, O'nun birliğini inkar etmeniz demektir. O halde iyi düşünün! Allah'a ibadet ve kullukta bulunmanın gerekliliğini ve farziyetini ileri sürdüğünüz ve O'na şirk koşulmaması gerektiğini söylediğiniz halde, neyi inkar ettiğinize bir dikkat edin bakalım!

« إِلَيْهِ أَدْعُو » **"Ben yalnız O'na çağırıyorum"** Özellikle sizi Ona davet ediyorum, Ondan başkasına çağırıyor değilim! « وَإِلَيْهِ مَاٰبِ » **"ve dönüş de** -başkasına değil- **yalnız O'nadır."** Benim dönüşüm... siz de bunun gibisini söyleyip duruyorsunuz. O halde inkar etmenizin bir manası yoktur. Neden inkar edip duruyorsunuz?

٣٧- ﴿وَكَذٰلِكَ أَنْزَلْنَاهُ حُكْمًا عَرَبِيًّا وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ أَهْوَآءَهُمْ بَعْدَ مَا جَآءَكَ مِنَ الْعِلْمِ مَا لَكَ مِنَ اللّٰهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا وَاقٍ﴾

37- Ve böylece biz onu Arapça bir hüküm - (hikmetli bir söz) **olarak indirdik. Eğer sana gelen bu ilimden sonra, onların arzularına uyarsan,** (işte o zaman) **Allah tarafından senin ne bir dostun ne de koruyucun vardır.**

« وَكَذٰلِكَ أَنْزَلْنَاهُ حُكْمًا عَرَبِيًّا» **"Ve böylece biz onu Arapça bir hüküm - hikmetli bir söz olarak indirdik."** Tıpkı bu indirme durumu gibi biz o Kur'an'ı, içinde Allah'a kullukta bulunma ve O'nu bir tek ilah olarak tanıma ile emreden, O'na ve O'nun dinine davet eden, çağıran ve ceza ve mükafat yurduyla uyarıda bulunan bir kitap olarak indirdik. Arapça hikmet dolu ve Arap diline çevrili bulunan bir kitap olarak... burada geçen, «حُكْمًا عَرَبِيًّا» kavli hal olarak mansubtur. Bunlar Allah

Resulü Hz. Muhammed (s.a.v)'i, kendisiyle ortaklaşa yapacakları işlere ve şeylere davet ediyorlardı. Bunun için de kendilerine şöyle denildi:

«وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ أَهْوَاءَهُمْ بَعْدَ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ» **"Eğer sana gelen bu ilimden sonra, onların arzularına uyarsan,"** Yani kesin hüccet ve kanıtlarla, reddi asla mümkün olmayan burhan ve delillerle ilim-bilgi ve gerçekler ortaya konunca, bütün bunlara rağmen sen de onların isteklerine ve hevalarına boyun eğersen, «مَا لَكَ مِنَ اللّٰهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا وَاقٍ» **"işte o zaman Allah tarafından senin ne bir dostun ne de koruyucun vardır."** Yani sana yardım edecek olan bir yardımcı da bundan böyle yardımda bulunmaz. Seni koruyabilecek olan bir kimse de O'ndan koruyamaz.

İşte bu adeta kişiyi ve dinleyenleri bu işe özendirme, dinde sebat etmelerini sağlama türünden bir şeydir. Yani hüccet ve kesin kanıtlarla geçeği gördükten ve gözleri açıldıktan sonra bir şüphe sırasında herhangi biri onu doğru olan yoldan kaydıramasın. Kaldı ki zaten Allah Resulü (s.a.v.) bir yerde kesin olarak sebat edip duruyordu. Zaten Onun için böyle bir durum sözkonusu değildir. Bu, ümmetini teşvik açısından bir özendirmedir.

Müşrikler Hz. Peygamber (s.a.v.)'i evlenmekle, çocuk sahibi olmakla suçluyorlar ve ondan kendilerince bir takım mucizeler getirmesini istiyorlardı. Aynı zamanda nesh olayını da kabul etmeyip inkar ediyorlardı. İşte bütün bunlara cevap olarak şu ayet nazil oldu. Allah burada şöyle buyurmaktadır:

٣٨- ﴿وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلًا مِنْ قَبْلِكَ وَجَعَلْنَا لَهُمْ أَزْوَاجًا وَذُرِّيَّةً وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ أَنْ يَأْتِيَ بِآيَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللّٰهِ لِكُلِّ أَجَلٍ كِتَابٌ﴾

38- Andolsun senden önce de peygamberler gönderdik ve onlara da eşler ve çocuklar verdik. Allah'ın izni olmadan hiçbir peygamber için mucize getirme imkânı yoktur. Her müddetin (yazıldığı) **bir kitap vardır.**

«وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلًا مِنْ قَبْلِكَ وَجَعَلْنَا لَهُمْ أَزْوَاجًا وَذُرِّيَّةً» **"Andolsun senden önce de peygamberler gönderdik ve onlara da eşler ve çocuklar verdik."** Yani senden önce geçen peygamberler de kadınlarla evlen-

mişler ve onlar da çocuk sahibi olmuşlardı. Peygamber olmak, evlenmemek demek değildir. O da bir insandır, bütün insanların evlenip çocuk sahibi oldukları gibi peygamberler de bu kanuna tabidirler.

«وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ اَنْ يَاْتِىَ بِاٰيَةٍ اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ» **Allah'ın izni olmadan hiçbir peygamber için mucize getirme imkânı yoktur."** Kavminin kendisinden istedikleri mucizeleri getirme olayı onların güç sınırları için de değildir. Bu, sadece Allah'a aittir ve O'na kalmıştır. O'nun kudreti dahilindedir.

« لِكُلِّ اَجَلٍ كِتَابٌ » **"Her müddetin yazıldığı bir kitap vardır."** Yani her bir vaktin ve zamanın, kullara bağlı yazılacak bir hükmü vardır. Yani Allahın hikmeti gereği onlara neyin yazılması icabediyorsa, onlara o şey gerekli kılınır.

٣٩- ﴿يَمْحُوا اللّٰهُ مَا يَشَٓاءُ وَيُثْبِتُ وَعِنْدَهُٓ اُمُّ الْكِتَابِ﴾

39- Allah dilediğini siler, (dilediğini de) **sabit bırakır. Bütün kitapların aslı onun yanındadır.**

« يَمْحُوا اللّٰهُ مَا يَشَٓاءُ وَيُثْبِتُ » **"Allah** -silinmesini yani nesh edilmesini- **dilediğini** -dilediği şeyi- **siler,** -ve onun yerine **dilediğini** -dilediği şeyi- **de sabit bırakır."** Yani hükmünü yürürlükte bırakır ve onu neshetmez. Ya da hafaza meleklerinin defterinden dilediğini yok eder ve başkasını yani dilemediklerini de sabit bırakır. Yahut da tevbe edenlerin küfürlerini silip yok eder ve imanlarını onun yerine geçirip sabit bırakır. Ya da süresi yani ecel zamanı yaklaşanı öldürür, ya da eceli gelmemiş olanı da eceli vaktine kadar sabit bırakır. Kıraat imamlarından Medine ve Şam okulu mensuplarıyla Hamza ve Ali Kisai, « يُثَبِّتُ » olarak okumuşlardır. «وَعِنْدَهُٓ اُمُّ الْكِتَابِ» **"Bütün kitapların aslı O'nun yanındadır."** Bütün kitapların asıl kaynağı O'nun katındadır ki bu da Levh-i Mahfuz'dur. Çünkü olabilecek her şey orada yazılı bulunmaktadır.

٤٠ - ﴿وَاِنْ مَا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذ۪ى نَعِدُهُمْ اَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ فَاِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاغُ وَعَلَيْنَا الْحِسَابُ﴾

40- Biz, onlara vâdettiğimiz (azabın) **bir kısmını sana göstersek de veya** (ondan önce) **senin canını alsak da, sana ancak** (Allah'ın emirlerini) **tebliğ etmek düşer. Hesap yalnız bize aittir.**

« وَإِنْ مَا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِى نَعِدُهُمْ أَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ » **"Biz, onlara vâdettiğimiz azabın bir kısmını sana göstersek de veya ondan önce senin canını alsak da,"** Yani durum ne olursa olsun, biz sana onların karşı koyuşlarını ve yıkılışlarını ve kendilerine indireceğimizi vadettiğimiz azabın kendilerine indiğini de göstereceğiz. Ya da bu şeyler olmadan önce seni vefat ettirip katımıza alsak bile...

« فَإِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاغُ » **"Sana ancak Allah'ın emirlerini tebliğ etmek düşer."** Sana gereken görev yalnızca tebliğde bulunmaktır, sadece bu.. « وَعَلَيْنَا الْحِسَابُ » **"Hesap yalnız bize aittir."** Onların amellerine göre haklarında gerekeni yapmak, hesaba çekip cezalandırmak bize aittir bu, sana ait değildir ve sana düşmez. Onların yüz çevirmeleri seni sıkmasın ve onların cezalandırılmasını istemekte de aceleci davranma.

❀ ❀ ❀

41. – 43. ÂYETLER

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا نَأْتِي الْأَرْضَ نَنْقُصُهَا مِنْ أَطْرَافِهَا ۚ وَاللّٰهُ يَحْكُمُ لَا مُعَقِّبَ لِحُكْمِهِ ۚ وَهُوَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٤١﴾ وَقَدْ مَكَرَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَلِلّٰهِ الْمَكْرُ جَمِيعًا ۖ يَعْلَمُ مَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ ۗ وَسَيَعْلَمُ الْكُفَّارُ لِمَنْ عُقْبَى الدَّارِ ﴿٤٢﴾ وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَسْتَ مُرْسَلًا ۚ قُلْ كَفَى بِاللّٰهِ شَهِيدًا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَمَنْ عِنْدَهُ عِلْمُ الْكِتَابِ ﴿٤٣﴾

Meâli

41- Bizim, yeryüzüne gelip, onu uçlarından eksilttiğimizi görmediler mi? Allah (dilediği gibi) hükmeder, O'nun hükmünü bozacak kimse yoktur. Ve O hesabı çabuk görendir.

42- Onlardan öncekiler de (peygamberlerine) tuzak kurmuşlardı; halbuki bütün tuzaklar Allah'a aittir. Çünkü O, herkesin ne kazanacağını bilir. Bu yurdun (dünyanın) sonunun kimin olduğunu yakında kâfirler bileceklerdir!

43- Kâfir olanlar şöyle derler: "Sen resûl olarak gönderilmiş bir kimse değilsin." De ki: "Benimle sizin aranızda şahit olarak -ortadaki delliller- ve yanında Kitab'ın bilgisi olan yeter."

Tefsiri

٤١- ﴿أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا نَأْتِي الْأَرْضَ نَنْقُصُهَا مِنْ أَطْرَافِهَا وَاللّٰهُ يَحْكُمُ لَا مُعَقِّبَ لِحُكْمِهِ ۚ وَهُوَ سَرِيعُ الْحِسَابِ﴾

41- Bizim, yeryüzüne gelip, onu uçlarından eksilttiğimizi görmediler mi? Allah (dilediği gibi) **hükmeder, O'nun hükmünü bozacak**

kimse yoktur. Ve O hesabı çabuk görendir.

« أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا نَأْتِي الْأَرْضَ نَنْقُصُهَا مِنْ أَطْرَافِهَا » **"Bizim, yeryüzüne** - kâfirlerin ve inkârcıların topraklarına- **gelip, onu uçlarından eksilttiğimizi görmediler mi?"** Fetih yoluyla onların yurtlarını ve topraklarını İslam topraklarına katarak azaltmadık mı? Böylece **dâru'l-harp** denen kendileriyle savaş halinde bulunduğumuz küfür topraklarını eksiltip bunları **dâru'l-İslam** denen İslam yurdunun toprakları veya sınırları içine kattık. Doğrusu bunlar da zafer kazanma ve üstünlük elde etme mucizelerindendir. Mana şöyledir: "Yüklendiğin görevle alakalı olarak tebliğde bulunmak, mesajı istenen yere iletmek sana düşer. Bunun ötesini düşünmek seni ilgilendirmez. Biz o konuda da sana yeteriz. Dolayısıyla biz zafere erdirme ve yardımda bulunma konusunda sana neyi söz vermişsek, onu mutlaka sona erdireceğiz. Sen bunları düşünme!

« وَاللَّهُ يَحْكُمُ لَا مُعَقِّبَ لِحُكْمِهِ » **"Allah dilediği gibi hükmeder, O'nun hükmünü bozacak kimse yoktur."** Allah'ın hükmünü geri çevirebilecek bir güç ve kuvvet asla yoktur. « الْمُعَقِّبُ » Bir şey üzerinde yeniden oynayıp onu geçersiz kılmak demektir. Bunun da gerçek manası şöyledir: "Bir şeyi takip etmek" demek, ortaya konan şeyi izleyip onu silmek ve ortadan kaldırmak, bozmak demektir. Nitekim hak sahibi olan kimseye de bu manada **Muakkip** denir ki, peşini bırakmayan, izini süren anlamındadır. Çünkü alacaklı olması sebebiyle borçlusunun peşini yargı veya talep yoluyla da olsa bırakmaz ve sürekli onu izler durur. Buna göre mana şöyledir: Yüce Allah, İslam'ın üstün gelip galebe çalacağına, geleceğin İslam'ın olacağına hükmettiği gibi, küfrün ve kafirlerin de yerle bir olacaklarına, yenileceklerine, bozguna uğratılacaklarına da hüküm vermiştir.

« لَا مُعَقِّبَ لِحُكْمِهِ » kavli, hal olarak mahallen mansubtur. Sanki şöyle denilir gibidir: "Allah hükmünü infaz etmek ve uygulamak üzere hükmeder." Bu adeta şu cümleye benzer bir ifadedir: "Zeyd başında ne takke ne da sarık olmadan yanıma çıkageldi." Bununla, "eli boş döndü" demek istenir.

« وَهُوَ سَرِيعُ الْحِسَابِ » **"Ve O hesabı çabuk görendir."** Yüce Allah onları bu dünya hayatında hesaba çektikten sonra onları ahiret hayatında

da fazla bir zaman geçmeksizin hesaba çekecektir.

٤٢- ﴿وَقَدْ مَكَرَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَلِلّٰهِ الْمَكْرُ جَمِيعًا يَعْلَمُ مَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ ۗ وَسَيَعْلَمُ الْكُفَّارُ لِمَنْ عُقْبَى الدَّارِ﴾

42- Onlardan öncekiler de (peygamberlerine) **tuzak kurmuşlardı; halbuki bütün tuzaklar Allah'a aittir. Çünkü O, herkesin ne kazanacağını bilir. Bu yurdun** (dünyanın) **sonunun kimin olduğunu yakında kâfirler bileceklerdir!**

« وَقَدْ مَكَرَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ » **"Onlardan öncekiler de peygamberlerine tuzak kurmuşlardı;"** Yani geçen ümmetlerdeki kafirler de peygamberlerine böylesine düzen kurmuşlardı. **Mekr:** Gizlice ve haber vermeksizin başkaları hakkında tuzak kurmaktır. Yüce Allah daha sonra onların bütün tuzaklarını, kendi tuzağına izafetle bir tuzak olduğunu belirterek şöyle buyurmaktadır:

« فَلِلّٰهِ الْمَكْرُ جَمِيعًا » **"Halbuki bütün tuzaklar Allah'a aittir."** Daha sonra da bunu şu kavliyle açıklamaktadır:

« يَعْلَمُ مَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ ۗ وَسَيَعْلَمُ الْكُفَّارُ لِمَنْ عُقْبَى الدَّارِ » **"Çünkü O, herkesin ne kazanacağını bilir. Bu yurdun dünyanın sonunun kimin olduğunu yakında kâfirler bileceklerdir!"** Yani övgüye değer son.. çünkü herkesin ne elde edeceğini ve kazanacağını bilen ve onlar için yaptıklarının karşılığı ne ise hazırlayan biri, aslında tuzakların da tamamen ona ait olduğunu gösterir, tuzağı hazırlayanın da o olduğunu bildirir. Çünkü O, onların hiç de hesaba katmadıkları bir yönden onlara geliyor ve onlar da gaflet içinde iken, haklarında neyi murad etmişse başlarına onu getiriyor.

Kıraat imamlarından Hicaz okulu ile Ebu Amr, «الْكُفَّارُ» kelimesini, cins manasında değerlendirerek, "el-Kafir" olarak okumuşlardır.

٤٣- ﴿وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَسْتَ مُرْسَلًا ۚ قُلْ كَفٰى بِاللّٰهِ شَهِيدًا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ ۙ وَمَنْ عِنْدَهُ عِلْمُ الْكِتَابِ﴾

43- Kâfir olanlar şöyle derler: "Sen resûl olarak gönderilmiş

bir kimse değilsin." De ki: "Benimle sizin aranızda şahit olarak -ortadaki deliller- ve yanında Kitab'ın bilgisi olan yeter."

« وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَسْتَ مُرْسَلًا » **"Kâfir olanlar şöyle derler: "Sen resûl olarak gönderilmiş bir kimse değilsin."** Bu söyleyenlerden maksat ise Yahudi Ka'b İbn Eşref ve Yahudi liderleridir. Bunlar Hz. Peygamber (s.a.v.) için; "**Sen peygamber olarak gönderilmedin**" dediler. İşte Ata bu ayete dayanarak, bu ayet dışında diğerleri Mekki'dir, demiştir.

« قُلْ كَفَى بِاللّٰهِ شَهِيدًا بَيْنِى وَبَيْنَكُمْ وَمَنْ عِنْدَهُ عِلْمُ الْكِتَابِ » **"De ki: "Benimle sizin aranızda** -benin risaletim ya da peygamberliğimle ilgili ortaya çıkan deliller- **şahit olarak ve** -bir de- **yanında Kitab'ın bilgisi olan yeter."** Denilmiştir ki bu, Aziz ve Celil olan Allah'tır. Kitap ise Levh-i Mahfuz'dur.

Bunun da delili, bu ayeti; « وَمِنْ عِنْدِهِ عِلْمُ الْكِتَابِ » okuyanların bu okuyuşudur. Yani bu, "**Kitabın bilgisi katında olan yeter**" demektir. Çünkü, *"O'nu bilenin ilmi, O'nun fazlından ve Lütfundandır."*

Denilmiştir ki; Bunlar Kitap ehlinin alimlerinden olup da Müslüman olanlardır. Çünkü bunlar Hz. Peygamber (sav)'in niteliklerini kendi kitaplarında görüp öğrenmişlerdi.

Abdullah İbn Selâm: "Bu ayet benim hakkımda nazil olmuştur" demiş.

Bir yoruma göre de bu, Cebrail (a.s)'dir.

Fail yani özne durumunda olan « بِاللّٰهِ » lafzı Celalin başına "B" harfi dahil olmuştur. « شَهِيدًا » temyizdir.

« مَنْ » edatı ise, « اللّٰه » lafzı üzerine atfedildiğinden cer mahallindedir. Ya da, car ile mecrurun mahalline atfolunmakla mahallen merfudur. Çünkü bu, « كَفَى اللّٰه » takdirindedir. « عِلْمُ الْكِتَابِ » kavli de zarfta mukadder olan şey ile merfu bulunmaktadır. Bu takdirde bu, fail olur. Çünkü zarf, « مَنْ » edatının sılasıdır. « مَنْ » ise burada, « الَّذِى »

manasındadır. Bunun da takdiri şöyledir:

"Katında Kitab'ın bilgisi sabit olan." Bunun da nedeni, zarf olan bir kelime, sıla olarak gelince, fiilin yaptığı işlevi görür. Örneğin:

« مَرَرْتُ بِالَّذِى فِى الدَّارِ اَخُوهُ » gibi. Burada fail olan, «اَخُوهُ» kavlidir. Nitekim bu tıpkı; « مَرَرْتُ بِالَّذِى اِسْتَقَرَّ فِى الدَّارِ اَخُوهُ » gibidir.

Bir kıraate göre de, « مَنْ » edatındaki « م » harfinin kesresiyle, « مِنْ » olarak okunmuştur. Buna göre de, « عِلْمُ » kavli de mübteda olarak merfudur.

❁ ❁ ❁

Sûre -14

İBRAHİM SÛRESİ

Bu sûre Mekke'de nazil olmuştur; 52 âyettir.

Cüz -13

1. – 5. ÂYETLER

بسم الله الرحمن الرحيم

الٓرٰ كِتَابٌ اَنْزَلْنَاهُ اِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ اِلَى النُّورِ
بِاِذْنِ رَبِّهِمْ اِلٰى صِرَاطِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ ﴿١﴾ اَللّٰهِ الَّذٖى لَهُ مَا فِى
السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ وَوَيْلٌ لِلْكَافِرٖينَ مِنْ عَذَابٍ شَدٖيدٍ
﴿٢﴾ اَلَّذٖينَ يَسْتَحِبُّونَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا عَلَى الْاٰخِرَةِ وَيَصُدُّونَ عَنْ
سَبٖيلِ اللّٰهِ وَيَبْغُونَهَا عِوَجًا اُولٰٓئِكَ فٖى ضَلَالٍ بَعٖيدٍ ﴿٣﴾ وَمَٓا
اَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ اِلَّا بِلِسَانِ قَوْمِهٖ لِيُبَيِّنَ لَهُمْ فَيُضِلُّ اللّٰهُ مَنْ
يَشَٓاءُ وَيَهْدٖى مَنْ يَشَٓاءُ وَهُوَ الْعَزٖيزُ الْحَكٖيمُ ﴿٤﴾ وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا
مُوسٰى بِاٰيَاتِنَٓا اَنْ اَخْرِجْ قَوْمَكَ مِنَ الظُّلُمَاتِ اِلَى النُّورِ وَذَكِّرْهُمْ
بِاَيَّامِ اللّٰهِ اِنَّ فٖى ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿٥﴾

Meâli

1- Elif. Lâm. Râ. (Bu Kur'an,) Rablerinin izniyle insanları karanlıklar dan aydınlığa, yani her şeye galip (ve) övgüye lâyık olan Allah'ın yoluna çıkarman için sana indirdiğimiz bir kitaptır.

2- O Allah ki, göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. Şiddetli azaptan dolayı kâfirlerin vay haline!

3- Dünya hayatını ahirete tercih edenler, Allah yolundan alıkoyanlar ve onun eğriliğini isteyenler var ya, işte onlar (haktan) uzak bir sapıklık içindedirler.

4- Biz her peygamberi yalnız kendi kavminin diliyle gönderdik. Ta ki (Allah'ın emirlerini) onlara en iyi bir şekilde açıklasın. Artık Allah dilediğini saptırır, dilediğini de doğru yola iletir. Çünkü O, güçlüdür ve hikmet sahibidir.

5- Andolsun ki Musa'yı da: Kavmini karanlıklardan aydınlığa çıkar ve onlara Allah'ın (geçmiş kavimlerin başına getirdiği felâket) günlerini hatırlat, diye mucizelerimizle gönderdik. Şüphesiz ki bunda çok sabırlı, çok şükreden herkes için ibretler vardır.

Tefsiri

١- ﴿الٓر كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِ رَبِّهِمْ إِلَى صِرَاطِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ﴾

1- Elif. Lâm. Râ. (Bu Kur'an,) Rablerinin izniyle insanları karanlıklar dan aydınlığa, yani her şeye galip (ve) övgüye lâyık olan Allah'ın yoluna çıkarman için sana indirdiğimiz bir kitaptır.

«الٓر كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِ رَبِّهِمْ إِلَى صِرَاطِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ» **"Elif. Lâm. Râ. Bu Kur'an, Rablerinin izniyle** -O'nun kolaylık ve fırsat vermesiyle.. Bu, izin kelimesinden istiare olunmuştur yani bu mürsel mecazdır, bu da engeli kolaylaştırmak demek olup, bu ise ancak Allah'ın onları buna muvaffak kılmasıyla sağlanır.- **insanları karanlıklardan** -sapıklıktan- **aydınlığa, yani her şeye** -intikam almasıyla- **galip** -üstün- **ve** -verdiği nimetler sebebiyle de- **övgüye lâyık olan Allah'ın yoluna** -yol anlamına gelen **sırat** kelimesi, ayette geçen, « النُّورِ » kavlinden amilin tekrarı sebebiyle bedeldir. **çıkarman** -ve senin onları çağırman- **için sana indirdiğimiz bir kitaptır."**

Burada, «الٓر كِتَابٌ » kavli mahzuf mübtedanın haberidir. Bu; "**İşte bu bir kitaptır**" yani suredir, demektir.

« أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ » cümlesi de nekreye sıfat olarak gelmiş ve mahallen merfudur.

٢- ﴿اَللّٰهِ الَّذٖى لَهُ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ وَوَيْلٌ لِلْكَافِرٖينَ مِنْ عَذَابٍ شَدٖيدٍ﴾

2- O Allah ki, göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. Şiddetli azaptan dolayı kâfirlerin vay haline!

« اَللّٰهِ الَّذٖى لَهُ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ » **"O Allah ki, göklerde ve yerde ne varsa hepsi** -de hem yaratılmış olmaları ve hem de mülk olmaları itibariyle- **O'nundur."** Medine ve Şam kıraat okulu imamları, « اَللّٰهُ » lafza-i Celalini muzmar mübtedanın haberi olarak merfu okumuşlardır. Yani; «هُوَ اللّٰهُ» olarak değerlendirmişlerdir. Bunların dışındakiler ise mecrur olarak okumuşlar ve bunlar da gerekçe olarak, bunu, « الْعَزٖيزِ الْحَمٖيدِ» kavline matuf olduğunu kabul etmişlerdir. Yüce Allah küfrün karanlıklarının dışında olup iman nuru ile aydınlanmış olanları zikrettikten sonra, kafirleri **veyl** ile tehdit edip korkutmaktadır. Bu ise, **Ve'l'in** karşıtıdır. Bu da helak gibi mana isimlerindendir. İşte bunları tehdit için Allah şöyle buyurmaktadır:

« وَوَيْلٌ لِلْكَافِرٖينَ مِنْ عَذَابٍ شَدٖيدٍ » **"Şiddetli azaptan dolayı kâfirlerin vay haline!"** Burada « وَيْلٌ » mübteda, « لِلْكَافِرٖينَ » de bunun haberi olup « مِنْ عَذَابٍ شَدٖيدٍ » kavli de ref mahallinde olup «وَيْلٌ» kavlinin sıfatıdır.

٣- ﴿اَلَّذٖينَ يَسْتَحِبُّونَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا عَلَى الْاٰخِرَةِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبٖيلِ اللّٰهِ وَيَبْغُونَهَا عِوَجًا اُولٰٓئِكَ فٖى ضَلَالٍ بَعٖيدٍ﴾

3- Dünya hayatını ahirete tercih edenler, Allah yolundan alıkoyanlar ve onun eğriliğini isteyenler var ya, işte onlar (haktan) uzak bir sapıklık içindedirler.

« اَلَّذٖينَ يَسْتَحِبُّونَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا عَلَى الْاٰخِرَةِ » **"Dünya hayatını ahirete tercih edenler,"** ahiret yerine dünyayı seçenler,

«وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ وَيَبْغُونَهَا عِوَجًا» **"Allah yolundan** O'nun dininden- **alıkoyanlar ve onun eğriliğini isteyenler var ya,"** Allah'ın dosdoğru olan yolundan eğriliği ve şaşırmayı arzulayanlar var ya, esasen, « يَبْغُونَهَا » kavli, « يَبْغُونَ لَهَا » demektir. Burada car hazf olunmuştur ve böylece zamir fiile birleştirilmiştir.

« الَّذِينَ » ise mübtedadır ve bunun haberi de, « أُولٰئِكَ فِي ضَلَالٍ بَعِيدٍ» **"işte onlar** haktan **uzak bir sapıklık içindedirler."** Kavlidir. Burada, « ضَلَالٍ » kelimesinin uzaklık ifadesiyle nitelenmiş olması mecazi isnad türündendir. Gerçekte uzaklık, sapan kimse içindir. Yoksa sapıklık için demek değildir. Çünkü hak olan yoldan sapıp uzaklaşan odur. Dolayısıyla bu, kendi fiiliyle vasfedilmiştir. Bu adeta, « جَدَّ جَدُّهُ » ifadesine benzer bir ifadedir. Ya da bu, « لِلْكَافِرِينَ » kavlinin sıfatı olarak mecrurdur veya zem üzere mansubtur ya da bu, « عَنِ الَّذِينَ » olarak ya da, « هُم الَّذِينَ » olarak merfudur.

٤- ﴿وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ إِلَّا بِلِسَانِ قَوْمِهِ لِيُبَيِّنَ لَهُمْ فَيُضِلُّ اللّٰهُ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾

4- Biz her peygamberi yalnız kendi kavminin diliyle gönderdik. Ta ki (Allah'ın emirlerini) onlara en iyi bir şekilde açıklasın. Artık Allah dilediğini saptırır, dilediğini de doğru yola iletir. Çünkü O, güçlüdür ve hikmet sahibidir.

«وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ إِلَّا بِلِسَانِ قَوْمِهِ لِيُبَيِّنَ لَهُمْ» **"Biz her peygamberi yalnız kendi kavminin diliyle gönderdik."** Ancak o peygamberlerin toplumlarının konuştukları dil ile gönderdik. « لِيُبَيِّنَ لَهُمْ » **"Ta ki Allah'ın emirlerini onlara en iyi bir şekilde açıklasın."** Ne maksatla gönderildiği ve kendisiyle nelerin gönderildiğini onlara açıklasın için. İleri de Allah'a karşı kendileri için bir hüccet veya gerekçe olarak bunu ileri süremesinler ve: "Bize seslendiğin ve anlatmaya çalıştığın şeyi, dilin

sebebiyle anlayamıyoruz" diyemesinler. Eğer sen, "bizim peygamberimiz (s.a.v.) bütün insanlara peygamber olarak gönderilmiştir. Nitekim bu husus A'raf suresinin şu ayetiyle de bildirilmiştir. Allah şöyle buyuruyor: **"De ki: Ey insanlar! Ben gerçekten sizin hepinize Allah'ın peygamber olarak gönderdiği Resulüyüm."** (A' raf,158) Hatta dahası var, hem insanlara ve hem de cinlere peygamber olarak gönderilmiştir. Oysa bunların hepsinin de konuştukları dilleri farklı farklıdır. Diyelim ki yarın Arapların Allah'a karşı bir itirazları olamayacak, çünkü Peygamberleriyle aynı dili paylaşıyorlar. Ancak Araplar dışındaki toplumların ellerin de bir hücceti ya da gerekçesi olacaktır. Çünkü onlar peygamberin dilini bilmemektedirler, buna ne diyeceksin?" diye soracak olursan, ben de cevap olarak derim ki: Allah bu hususta ya tüm dillerde vahyini indirir veya sadece bunlardan biriyle indirebilir. Ancak Allah'ın bütün dillerde vahyi indirmesine ihtiyaç yoktur. Çünkü o dillere gelen vahyi çevirmek yani tercüme etmek bunun yerine geçer. Bu da uzatmaların önünü alır. Böylece bir tek dilde indirilmesi belirlenmiş olur. Bunun için de Hz. Peygamberin içinde bulunduğu toplumun dilliyle ona vahyin gelmesi bu işte o dilin belirlenmiş olması daha yerindedir. Çünkü kavmi ona daha yakındırlar. Bir de böyle olması durumunda tahrif edilmekten, değiştirilmekten daha uzak ve daha bir korunmuş olmaktadır.

« فَيُضِلُّ اللّٰهُ مَنْ يَشَٓاءُ » **"Artık Allah dilediğini saptırır,"** Dalalet ya da sapıklık sebeplerini tercih edenlerden dilediklerini saptırır ve « وَيَهْد۪ي مَنْ يَشَٓاءُ » **"Dilediğini de doğru yola iletir."** Hidayete giden sebep ve yolları seçenleri de doğru yola yönlendirir.

« وَهُوَ الْعَز۪يزُ الْحَك۪يمُ » **"Çünkü O, güçlüdür** -Onun dilemesine kaşı koyacak üstünlük ve güce sahip asla kimse yoktur.- **ve hikmet sahibidir."** Rezil olmayı hakkedenler dışında asla kimseyi de rezil etmez.

٥- ﴿وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا مُوسٰى بِاٰيَاتِنَٓا اَنْ اَخْرِجْ قَوْمَكَ مِنَ الظُّلُمَاتِ اِلَى النُّورِ وَذَكِّرْهُمْ بِاَيَّامِ اللّٰهِ اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ﴾

5. Andolsun ki Musa'yı da: Kavmini karanlıklardan aydınlığa çıkar ve onlara Allah'ın (geçmiş kavimlerin başına getirdiği felâket) **günlerini hatırlat, diye mucizelerimizle gönderdik. Şüphesiz ki bunda çok sabırlı, çok şükreden herkes için ibretler vardır.**

« وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسٰى بِاٰيَاتِنَا أَنْ أَخْرِجْ قَوْمَكَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ

وَذَكِّرْهُمْ بِأَيَّامِ اللّٰهِ » **"Andolsun ki Musa'yı da: Kavmini karanlıklardan aydınlığa çıkar ve onlara Allah'ın geçmiş kavimlerin başına getirdiği felâket günlerini** -bundan önce geçen ümmetlerden Nuh, Ad ve Semud kavimlerini, nitekim bunların bir parçası konumunda olan Arapların aralarındaki geçen olayları ve savaşları, savaş alanlarını hatırlat ya da Allah'ın onlara nimet verdiği günlerini, bulutlarla onları nasıl gölgelendirdiğini, üzerlerine kudret helvasını, bıldırcın etini nasıl gönderdiğini, denizi yarmak suretiyle onları oradan nasıl geçirip kurtardığını da- **hatırlat, diye mucizelerimizle** -dokuz mucizemizle- **gönderdik."**

Burada geçen, « أَنْ أَخْرِجْ » kavli, « بِأَنْ أَخْرِجْ » demektir. Ya da sadece: « أَخْرِجْ » "Çıkar" demektir. Çünkü, «İrsal» yani gönderme kelimesinde, "**Kavl**" manası yani demek, söylemek anlamı da vardır. Sanki burada, « أَرْسَلْنَاهُ » onu gönderdik, demek, ona dedik ki: "Kavmini çıkar."

« إِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ » **"Şüphesiz ki bunda** -bela ve felaketlere karşı- **çok sabırlı,** -nimetlere karşı- **çok şükreden herkes için ibretler vardır."** Burada adeta mümin olan kimseye şöyle bir hatırlatma yapılıyor gibidir: İmanın yarısı sabır, diğer yarısı da şükretmekten ibarettir.

6. – 12. ÂYETLER

وَإِذْ قَالَ مُوسٰى لِقَوْمِهِ اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ إِذْ أَنْجٰيكُمْ مِنْ اٰلِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُمْ سُٓوءَ الْعَذَابِ وَيُذَبِّحُونَ أَبْنَٓاءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَٓاءَكُمْ وَفِي ذٰلِكُمْ بَلَٓاءٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَظِيمٌ ﴿٦﴾ وَإِذْ تَأَذَّنَ رَبُّكُمْ لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ وَلَئِنْ كَفَرْتُمْ إِنَّ عَذَابِي لَشَدِيدٌ ﴿٧﴾ وَقَالَ مُوسٰٓى إِنْ تَكْفُرُٓوا أَنْتُمْ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا لا فَإِنَّ اللّٰهَ لَغَنِيٌّ حَمِيدٌ ﴿٨﴾ أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَبَؤُا الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ ط وَالَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ ط لَا يَعْلَمُهُمْ إِلَّا اللّٰهُ ط جَٓاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَرَدُّٓوا أَيْدِيَهُمْ فِٓي أَفْوَاهِهِمْ وَقَالُوا إِنَّا كَفَرْنَا بِمَٓا أُرْسِلْتُمْ بِهِ وَإِنَّا لَفِي شَكٍّ مِمَّا تَدْعُونَنَٓا إِلَيْهِ مُرِيبٍ ﴿٩﴾ قَالَتْ رُسُلُهُمْ أَفِي اللّٰهِ شَكٌّ فَاطِرِ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ ط يَدْعُوكُمْ لِيَغْفِرَ لَكُمْ مِنْ ذُنُوبِكُمْ وَيُؤَخِّرَكُمْ إِلٰٓى أَجَلٍ مُسَمًّى ط قَالُٓوا إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا ط تُرِيدُونَ أَنْ تَصُدُّونَا عَمَّا كَانَ يَعْبُدُ اٰبَٓاؤُنَا فَأْتُونَا بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ ﴿١٠﴾ قَالَتْ لَهُمْ رُسُلُهُمْ إِنْ نَحْنُ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَمُنُّ عَلٰى مَنْ يَشَٓاءُ مِنْ عِبَادِهِ ط وَمَا كَانَ لَنَٓا أَنْ نَأْتِيَكُمْ بِسُلْطَانٍ إِلَّا بِإِذْنِ

اللّٰهِ وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١١﴾ وَمَا لَنَٓا اَلَّا نَتَوَكَّلَ عَلَى
اللّٰهِ وَقَدْ هَدٰينَا سُبُلَنَا وَلَنَصْبِرَنَّ عَلٰى مَٓا اٰذَيْتُمُونَا وَعَلَى اللّٰهِ
فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ ﴿١٢﴾

Meâli

6- Hani Musa kavmine demişti ki: "Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın. Çünkü O, sizi işkencenin en kötüsüne sürmekte ve oğullarınızı kesip, kadınlarınızı (kızlarınızı) bırakmakta olan Firavun ailesinden kurtardı. İşte bu size anlatılanlarda, Rabbinizden büyük bir imtihan vardır."

7- Hatırlayın ki Rabbiniz size şöyle bildirmişti: "Eğer şükrederseniz, elbette size (nimetimi) artıracağım ve eğer nankörlük ederseniz hiç şüphesiz azabım çok şiddetlidir!"

8- Musa dedi ki: "Eğer siz ve yeryüzünde olanların hepsi nankörlük etseniz, bilin ki Allah gerçekten zengindir, hamdedilmeye lâyıktır."

9- Sizden öncekilerin, Nuh, Âd ve Semûd kavimlerinin ve onlardan sonrakilerin haberleri size gelmedi mi? Onları Allah'tan başkası bilmez. Peygamberleri kendilerine mucizeler getirdi de onlar, ellerini peygamberlerinin ağızlarına bastılar ve dediler ki: Biz, size gönderileni inkâr ettik ve bizi kendisine çağırdığınız şeye karşı derin bir kuşku içindeyiz.

10- Peygamberleri dedi ki: Gökleri ve yeri yaratan Allah hakkında şüphe mi var? Halbuki O, sizin günahlarınızdan bir kısmını bağışlamak ve sizi muayyen bir vakte kadar yaşatmak için sizi (hak dine) çağırıyor. Onlar dediler ki: Siz de bizim gibi bir insandan başka bir şey değilsiniz. Siz bizi atalarımızın tapmış olduğu şeylerden döndürmek istiyorsunuz. Öyleyse bize, apaçık bir delil getirin!

11- Peygamberleri onlara dediler ki: "(Evet) biz sizin gibi bir insandan başkası değiliz. Fakat Allah nimetini kullarından dilediğine lütfeder. Allah'ın izni olmadan bizim size bir delil getirmemize imkân yoktur. Mü'minler ancak Allah'a dayansınlar."

12- "Hem, bize yollarımızı göstermiş olduğu halde ne diye biz, Allah'a dayanıp güvenmeyelim? Sizin bize verdiğiniz eziyete elbette katlanacağız. Tevekkül edenler yalnız Allah'a tevekkülde sebat etsinler."

Tefsiri

٦- ﴿وَاِذْ قَالَ مُوسٰى لِقَوْمِهِ اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ اِذْ اَنْجٰيكُمْ مِنْ اٰلِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُمْ سُٓوءَ الْعَذَابِ وَيُذَبِّحُونَ اَبْنَٓاءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَٓاءَكُمْ وَفٖى ذٰلِكُمْ بَلَٓاءٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَظٖيمٌ﴾

6- Hani Musa kavmine demişti ki: "Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın. Çünkü O, sizi işkencenin en kötüsüne sürmekte ve oğullarınızı kesip, kadınlarınızı (kızlarınızı) bırakmakta olan Firavun ailesinden kurtardı. İşte bu size anlatılanlarda, Rabbinizden büyük bir imtihan vardır."

«وَاِذْ قَالَ مُوسٰى لِقَوْمِهِ اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ اِذْ اَنْجٰيكُمْ مِنْ اٰلِ فِرْعَوْنَ» «يَسُومُونَكُمْ سُٓوءَ الْعَذَابِ» **"Hani Musa kavmine demişti ki: "Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın. Çünkü O, sizi işkencenin en kötüsüne sürmekte"** Burada geçen, « اِذْ » kelimesi, « نِعْمَةَ » kelimesinin zarfıdır. Bu da in'am anlamındadır. Yani, "size inam ve ikramda bulunduğu vakti ve zamanı hatırlayın." Ya da bu, « نِعْمَةَ اللّٰهِ » kavlinden bedeli iştimaldir. Yani; "Sizi kurtardığı zamanı ya da vakti hatırlayın" demektir.

« وَيُذَبِّحُونَ اَبْنَٓاءَكُمْ » **"Ve oğullarınızı kesip,"** bu konu daha önce **(Bakara, 49)** ve **(A' raf, 141)** ayetlerinde, cümle aralarında atıf edatı olan vav harfi olmaksızın geçti. Burada ise aralarında vav harfi bulunmaktadır. Özetle demek gerekirse; aralarında atıf ya da bağ edatı olan vav harfi olmaksızın sözü edilen kesilme olayı, ayette geçen « الْعَذَابِ » kelimesinin tefsiri olmakta ve onu açıklamaktadır. Ancak vav harfi ile zikr edilmesi ise, burada söz konusu edilen kesilme olayı azap türüne veya cinsine ek ya da ilave bir azap türü olarak sanki ayrıca bir azap imiş gibi verilmektedir.

« وَيَسْتَحْيُونَ نِسَٓاءَكُمْ وَفٖى ذٰلِكُمْ بَلَٓاءٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَظٖيمٌ» **"Kadınlarınızı kızlarınızı bırakmakta olan Firavun ailesinden kurtardı. İşte bu size**

anlatılanlarda, Rabbinizden büyük bir imtihan vardır." Burada geçen işaret ismiyle yani « ذَٰلِكُمْ » ile azaba işaret olunmuştur. Yine ayette geçen, « بَلَاءٌ » kelimesi de mihnet, sıkıntı gibi manalara gelmektedir. Ya da burada işaret ismi, kurtarmaya işaret etmektedir. "Bela" da burada nimet manasındadır. Nitekim şöyle buyurulmuştur: **"Biz sizi denemek için hayırla da, şerle de imtihan ederiz." (Enbiya, 35)**

٧- ﴿وَإِذْ تَأَذَّنَ رَبُّكُمْ لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ وَلَئِنْ كَفَرْتُمْ إِنَّ عَذَابِي لَشَدِيدٌ﴾

7- Hatırlayın ki Rabbiniz size şöyle bildirmişti: "Eğer şükr ederseniz, elbette size (nimetimi) **artıracağım ve eğer nankörlük ederseniz hiç şüphesiz azabım çok şiddetlidir!"**

« وَإِذْ تَأَذَّنَ رَبُّكُمْ » **"Hatırlayın ki Rabbiniz size şöyle bildirmişti:"** Burada geçen, « تَأَذَّنَ » kavli, « آذَنَ » demektir. Nitekim, «تَأَذَّنَ » ve « آذَنَ » kelimelerinin benzeri, « تَوَعَّدَ » ve «أَوْعَدَ» kelimeleridir. Ancak, «تَفَعَّلَ » kelimesinde var olan mana ziyadeliği, « أَفْعَلَ » kelimesinde yoktur. Sanki burada şöyle denilmektedir:

"Rabbiniz öylesine açık ve net bir bildirimde bulundu ki, artık bu noktada bütün şüphe ve kuşkulara yer kalmamakta, hepsi yok olup gitmektedir." Bu ifade Hz. Musa'nın kavmine söylediği şeyler cümlesindendir. Bunun mansub olması ise, « نِعْمَةَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ » kavli üzerine matuf bulunması sebebiyledir.

Sanki burada, « وَإِذْ قَالَ مُوسٰى لِقَوْمِهِ اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ » buyurmakta ve devamında da, « وَاذْكُرُوا حِينَ تَأَذَّنَ رَبُّكُمْ » demektedir, gibidir. Mana şöyle olmaktadır: "Hatırlayın hani Rabbiniz size şöyle buyurmuştu: «لَئِنْ شَكَرْتُمْ» **"Eğer şükrederseniz"** Ey İsrail oğulları! Sizi kurtarmak gibi size verdiğim nimetleri ve başkalarını hatırlayıp da şükredecek

olursanız, « لَأَزِيدَنَّكُمْ » **"Elbette size nimetimi artıracağım"** Kesinlikle nimetinize nimet katacağım. Şükretmek demek: Var olanı koruyup kollamak, değerini bilmek ve olmayanı da bulup ele geçirmek, avlamak demektir. Denir ki, nimet, kendisine şükredildiğinin nağmelerini, sesini duyacak olursa, hemen fazlalaşmaya, artmaya hazırlanır.

İbn Abbas da şöyle der: **"Eğer siz, Allah'a itaat etmede ciddi manada gayret gösterir ve çaba sarf ederseniz, Allah da: "Ben de ciddi olarak sevabınızı mutlaka artırırım"** der.

« وَلَئِنْ كَفَرْتُمْ » **"Ve eğer nankörlük ederseniz"** size nimet verdiğim şeylere karşı nankörlükte bulunursanız, «إِنَّ عَذَابِي لَشَدِيدٌ» **"Hiç şüphesiz azabım -nimetime karşı nankörlük edenler için- çok şiddetlidir!"** Bunun dünyadaki yansıması, ellerindeki sahip oldukları nimeti ellerinden almam olacaktır. Ahirette ise, intikam üzerine intikam ve ceza üzerine ceza yağdırmam olacaktır.

٨- ﴿وَقَالَ مُوسَى إِنْ تَكْفُرُوا أَنْتُمْ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا فَإِنَّ اللهَ لَغَنِيٌّ حَمِيدٌ﴾

8- Musa dedi ki: "Eğer siz ve yeryüzünde olanların hepsi nankörlük etseniz, bilin ki Allah gerçekten zengindir, hamdedilmeye lâyıktır."

« وَقَالَ مُوسَى إِنْ تَكْفُرُوا أَنْتُمْ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا » **"Musa dediki: -Ey İsrail oğulları!- "Eğer siz ve yeryüzünde olanların -insanların- hepsi nankörlük etseniz,"** « فَإِنَّ اللهَ لَغَنِيٌّ حَمِيدٌ » "bilin ki Allah gerçekten zengindir, -sizin şükrünüze muhtaç değildir, hamdetmesi gerekenler hamdetmeseler de yine- hamd edilmeye lâyıktır." Oysa siz böyle yapmakla sadece kendinize zarar vermiş olursunuz, çünkü siz bu davranışlarınızla nefislerinizi o hayırlardan mahrum bırakmaktasınız. Oysa mutlaka siz o hayra muhtaçsınız.

٩- ﴿أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَبَؤُا الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ وَالَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ لَا يَعْلَمُهُمْ إِلَّا اللهُ جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَرَدُّوا أَيْدِيَهُمْ فِي أَفْوَاهِهِمْ وَقَالُوا إِنَّا كَفَرْنَا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ وَإِنَّا لَفِي شَكٍّ مِمَّا تَدْعُونَنَا إِلَيْهِ مُرِيبٍ﴾

9- Sizden öncekilerin, Nuh, Âd ve Semûd kavimlerinin ve onlardan sonrakilerin haberleri size gelmedi mi? Onları Allah'tan başkası bilmez. Peygamberleri kendilerine mucizeler getirdi de onlar, ellerini peygamberlerinin ağızlarına bastılar ve dediler ki: Biz, size gönderileni inkâr ettik ve bizi kendisine çağırdığınız şeye karşı derin bir kuşku içindeyiz.

«أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَبَؤُا الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ وَالَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ لَا يَعْلَمُهُمْ إِلَّا اللهُ» **"Sizden öncekilerin, Nuh, Âd ve Semûd kavimlerinin** -buraya kadar olan kısmı Hz. Musa'nın kavmine söylediği ifadelerdendir, ya da Hz. Muhammed (s.a.v.)'in çağındaki topluma yapılan mübteda olan bir cümledir, yeni bir cümledir. **ve onlardan sonrakilerin haberleri size gelmedi mi? Onları Allah'tan başkası bilmez."**

Burada, «وَالَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ لَا يَعْلَمُهُمْ إِلَّا اللهُ» kavli ise mübteda ve haberden oluşan bir cümle olup itiraz cümlesi yani parantez cümlesi olarak gelmiştir.

Ya da, « الَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ » kavli, « قَوْمِ نُوحٍ » üzerine atfolunmuştur. «لَا يَعْلَمُهُمْ إِلَّا اللهُ» kavli ise itiraz yani parantez veya muterize cümlesidir. Mana ise şöyledir: "Onlar öylesine sayıca çokturlar ki, Allah'tan başka kimse onların sayılarını bilemez."

İbn Abbas diyor ki: " Adnan oğulları ile İsmail oğulları arasında otuz ata geçtiği halde bunlar bilinememektedir." Rivayete göre bu ayetin

indiği sırada Resulüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuşlar: "Soybilimciler yalan söylemişlerdir, yalancıdırlar."[1]

« جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ » **"Peygamberleri kendilerine mucizeler getirdi"** belgeler getirdi « فَرَدُّوا أَيْدِيَهُمْ فِي أَفْوَاهِهِمْ » "de onlar, ellerini peygamberlerinin ağızlarına bastılar" Her iki zamir de kafirlere racidir. Yani parmaklarını şaşkınlıktan dolayı ısırdılar, dişlerinin arasına aldılar ya da öfke ve hınçlarından dolayı parmaklarını iyice ısırdılar. Ya da ikinci zamir peygamberlere racidir, buna göre mana şöyledir: " Kavimleri ellerini, peygamberlerinin gönderildikleri davayı anlatmamaları için onların ağızlarına tıkadılar, peygamberlerin ağızlarını kapattılar, susturdular."

« وَقَالُوا إِنَّا كَفَرْنَا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ وَإِنَّا لَفِي شَكٍّ مِمَّا تَدْعُونَنَا إِلَيْهِ مُرِيبٍ »

"Ve dediler ki: Biz, size gönderileni inkâr ettik ve bizi kendisine çağırdığınız şeye -Allah'a imana ve tevhit inancına- karşı derin bir kuşku içindeyiz." Büyük bir şüphe içinde bulunmaktayız.

١٠- ﴿ قَالَتْ رُسُلُهُمْ أَفِي اللّٰهِ شَكٌّ فَاطِرِ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ يَدْعُوكُمْ لِيَغْفِرَ لَكُمْ مِنْ ذُنُوبِكُمْ وَيُؤَخِّرَكُمْ إِلٰى أَجَلٍ مُسَمًّى قَالُوا إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا تُرِيدُونَ أَنْ تَصُدُّونَا عَمَّا كَانَ يَعْبُدُ اٰبَاؤُنَا فَأْتُونَا بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ ﴾

10- Peygamberleri dedi ki: Gökleri ve yeri yaratan Allah hakkında şüphe mi var? Halbuki O, sizin günahlarınızdan bir kısmını bağışlamak ve sizi muayyen bir vakte kadar yaşatmak için sizi (hak dine) çağırıyor. Onlar dediler ki: Siz de bizim gibi bir insandan başka bir şey değilsiniz. Siz bizi atalarımızın tapmış olduğu şeylerden döndürmek istiyorsunuz. Öyleyse bize, apaçık bir delil getirin!

« قَالَتْ رُسُلُهُمْ أَفِي اللّٰهِ شَكٌّ فَاطِرِ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ » **"Peygamberleri dedi ki: Gökleri ve yeri yaratan Allah hakkında şüphe mi var?"** Bura

[1] İbn Sad bunu, "**Tabakatu'l-Kübra**, 1/56" adlı kitabında İbn Abbas'tan merfu olarak rivayet etmiştir. Ancak isnadı ciddi anlamda zayıf olan bir rivayettir. İbn Cerir de Tefsirinde, 13/187 de İbn Mes'ud üzerinde mevkuf bir rivayet olarak rivayet etmiştir.

da geçen, « أَفِي اللَّهِ شَكٌّ » kavlinin başına gelen hemze, zarf olarak inkar anlamında olan bir hemzedir. Yani inkar anlamında bir soru şeklidir. Çünkü kelamda, yani ifadede bir şüphe söz konusu değildir, şüpheyi içeren bir durum yoktur. Ancak burada hakkında şüphe duyulan konuda kendilerine soru yöneltilmektedir. Çünkü öyle deliller ortaya konmuştur ki, bütün deliller açık olarak şüpheye yer vermeyen anlamda açık ve nettirler. Bu, aslında onların, **"bizi kendisine çağırdığınız şeye karşı derin bir kuşku içindeyiz"** sözlerine karşı bir cevap niteliğindedir.

« يَدْعُوكُمْ لِيَغْفِرَ لَكُمْ مِنْ ذُنُوبِكُمْ وَيُؤَخِّرَكُمْ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى »

"Halbuki O, -iman ettiğiniz takdirde- **sizin günahlarınızdan bir kısmını bağışlamak ve sizi muayyen bir vakte kadar** -belirleyip tayin ettiği ve miktarını açıkladığı zamana kadar- **yaşatmak için sizi hak dine** –imana- **çağırıyor."** Burada görüldüğü gibi "Bağışlama" ifadesi kafirlere hitap ya da seslenme söz konusu olduğunda hep, "مِن" edatıyla gelmiştir. Oysa müminler sözkonusu olunca bu edata yer verilmemiştir. Şimdi kafirlere hitap vaki olan yerlerde bu edatın geldiğine bir iki örnek verelim.

Şöyle ki: « وَاتَّقُوهُ وَأَطِيعُونِ يَغْفِرْ لَكُمْ مِنْ ذُنُوبِكُمْ » **(Nuh,3-4)** ve « يَا قَوْمَنَا أَجِيبُوا دَاعِيَ اللَّهِ وَآمِنُوا بِهِ يَغْفِرْ لَكُمْ مِنْ ذُنُوبِكُمْ » **(Ahkaf,31)** Mü'minlere seslenmenin yer aldığı bir ayet örneği de şöyledir:

« هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَى تِجَارَةٍ تُنْجِيكُمْ » diye başlayan ayetten itibaren, nihayet, « يَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ » kavline gelinceye kadar olan kısımda görüldüğü gibi « مِنْ » edatına yer verilmemiştir. **(Saff,10-12).** Bu ve benzeri daha nice ayetler vardır ki, incelendiğinde bunlar görülecektir. Bunun da nedeni iki hitap arasındaki ayırıma dikkat çekmek ve yarın kıyamet gününde ikisinin eşit olmadıklarını göstermek içindir. Burada bu ayetlerin meallerine yer vermedik, ilgili surelerde zaten bunu okuyacaksınız.

« قَالُوا إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا » **"Onlar** -kavimleri- **dediler ki: Siz de bizim gibi bir insandan başka bir şey değilsiniz."** Bizimle sizin aranızda bir üstünlük olmadığı gibi, ayrıca da sizin bize karşı bir üstünlü-

ğünüz de yoktur. O halde bizlerin dışında neden sizler peygamber olarak seçilmiş olacaksınız ki? Bizden farklı olarak ne özelliğiniz var sizin?

« إِنْ أَنْتُمْ » kavli mealde de geçtiği gibi, "değilsiniz" anlamındadır.

« تُرِيدُونَ أَنْ تَصُدُّونَا عَمَّا كَانَ يَعْبُدُ اٰبَٓاؤُنَا فَأْتُونَا بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ » **"Siz bizi atalarımızın tapmış olduğu şeylerden** -putlardan- **döndürmek istiyorsunuz. Öyleyse bize, apaçık bir delil getirin!"** Bize apaçık bir hüccet ve kanıt getirin. Oysa peygamberleri onlara apaçık belgelerle, ayet ve mucizelerle geldiler. Ancak bunların, « بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ » kavliyle demek istedikleri şey, bizzat inat olsun ve işi yokuşa sürmek ve düşmanlık olsun diye kendilerinin olmasını istedikleri mucizeler demektir.

١١- ﴿قَالَتْ لَهُمْ رُسُلُهُمْ إِنْ نَحْنُ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَمُنُّ عَلٰى مَنْ يَشَٓاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَمَا كَانَ لَنَٓا أَنْ نَأْتِيَكُمْ بِسُلْطَانٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللّٰهِ وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ﴾

11- Peygamberleri onlara dediler ki: "(Evet) biz sizin gibi bir insandan başkası değiliz. Fakat Allah nimetini kullarından dilediğine lütfeder. Allah'ın izni olmadan bizim size bir delil getirmemize imkân yoktur. Müminler ancak Allah'a dayansınlar."

« قَالَتْ لَهُمْ رُسُلُهُمْ إِنْ نَحْنُ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ » **"Peygamberleri onlara dediler ki: "Evet biz sizin gibi bir insandan başkası değiliz."** Bu ifade ile, peygamberler de, onlar gibi bir beşer, bir insan olduklarını teslim ediyor ve kabul ediyorlar.

« وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَمُنُّ عَلٰى مَنْ يَشَٓاءُ مِنْ عِبَادِهِ » **"Fakat Allah nimetini kullarından dilediğine lütfeder."** Bize nasıl ki lütufta bulunmuş ise, kullarından dilediklerine iman ve nübüvvetle lütufta bulunur.

« وَمَا كَانَ لَنَٓا أَنْ نَأْتِيَكُمْ بِسُلْطَانٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللّٰهِ » **"Allah'ın izni olmadan bizim size bir delil getirmemize imkân yoktur."** Bu ifade peygamberlerin kavimlerinin,

« فَأْتُونَا بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ » sözlerine bir cevaptır. Mana şöyledir: "Sizin bizden getirmemizi istediğiniz mucizeyi getirmek, bize ait olan ve elimizde olan bir şey değildir ve bu bizim gücümüz sınırları içinde de değildir. Ancak bu, yüce Allah'ın dilemesine kalmış olan bir şeydir.

« وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ » **"Müminler ancak Allah'a dayansınlar."** Bu, peygamberlerden bütün müminlerin Allah'a dayanıp güvenmeleri ve tevekkülde bulunmaları konusunda bir emirdir. Burada onlar bu emirle elbette öncelikli olarak kendilerini sorumlu tutmaktadırlar ve bunu kastetmekteler. Sanki şöyle der gibiler: "Sizin bütün bu inatlaşmalarınıza, bize karşı olan düşmanlıklarınıza ve ezalarınıza karşın, bizim hakkımız, bize düşen görev sabretmek konusunda Allah'a dayanıp güvenerek tevekkülde bulunmamızdır." Nitekim sen onun şu sözlerini görmez misin, bak ne diyor:

١٢- ﴿وَمَا لَنَا اَلَّا نَتَوَكَّلَ عَلَى اللّٰهِ وَقَدْ هَدٰينَا سُبُلَنَا وَلَنَصْبِرَنَّ عَلٰى مَا اٰذَيْتُمُونَا وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ﴾

12- "Hem, bize yollarımızı göstermiş olduğu halde ne diye biz, Allah'a dayanıp güvenmeyelim? Sizin bize verdiğiniz eziyete elbette katlanacağız. Tevekkül edenler yalnız Allah'a tevekkülde sebat etsinler."

« وَمَا لَنَا اَلَّا نَتَوَكَّلَ عَلَى اللّٰهِ وَقَدْ هَدٰينَا سُبُلَنَا » **"Hem bize yollarımızı göstermiş olduğu halde ne diye biz, Allah'a dayanıp güvenmeyelim?"** Ona tevekkülde bulunmamayı gerektirecek ne gibi bir mazeretimiz olabilir ki?! Oysa O bizim kendisine tevekkülde bulunmamızı gerektiren şeyleri zaten bizim için yerine getirdi ve bize doğru olan yollarımızı gösterdi. Bu ise bize kendisine giden doğru yola bizim hepimizi muvaffak kılması ve bu yola yöneltmesidir. Dini bakımdan bu yola girmek gereklidir ve farzdır! Ebu Turap Asker İbn Husayn (245/859) diyor ki: *"Bedeni kulluğa adamak, gönlü Rububiyete bağlamak, verdiği zaman şükretmek ve felaketlere de sabretmektir."*

«وَلَنَصْبِرَنَّ عَلٰى مَا اٰذَيْتُمُونَا» **"Sizin bize verdiğiniz eziyete elbette katlanacağız."** Bu, muzmar bir kasemin yani gizli bir yeminin cevabıdır.

Yani bunlar, onların ezalarına karşı sabredeceklerine ve onları hakka davetten de geri kalmayacaklarına dair yemin etmişlerdi.

«وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ» **"Tevekkül edenler yalnız Allah'a tevekkülde sebat etsinler."** Yani tevekkülde bulunanlar bu tevekküllerinde sebat etsinler ki herhangi bir tekrar olmasın, bir döneklik olmasın.

❁ ❁ ❁

13. – 21. ÂYETLER

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِرُسُلِهِمْ لَنُخْرِجَنَّكُمْ مِنْ أَرْضِنَا أَوْ لَتَعُودُنَّ
فِي مِلَّتِنَا ط فَأَوْحَىٰ إِلَيْهِمْ رَبُّهُمْ لَنُهْلِكَنَّ الظَّالِمِينَ لا ﴿١٣﴾
وَلَنُسْكِنَنَّكُمُ الْأَرْضَ مِنْ بَعْدِهِمْ ط ذَٰلِكَ لِمَنْ خَافَ مَقَامِي
وَخَافَ وَعِيدِ ﴿١٤﴾ وَاسْتَفْتَحُوا وَخَابَ كُلُّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ لا ﴿١٥﴾
مِنْ وَرَائِهِ جَهَنَّمُ وَيُسْقَىٰ مِنْ مَاءٍ صَدِيدٍ لا ﴿١٦﴾ يَتَجَرَّعُهُ وَلَا يَكَادُ
يُسِيغُهُ وَيَأْتِيهِ الْمَوْتُ مِنْ كُلِّ مَكَانٍ وَمَا هُوَ بِمَيِّتٍ ط وَمِنْ
وَرَائِهِ عَذَابٌ غَلِيظٌ ﴿١٧﴾ مَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ أَعْمَالُهُمْ
كَرَمَادٍ اشْتَدَّتْ بِهِ الرِّيحُ فِي يَوْمٍ عَاصِفٍ ط لَا يَقْدِرُونَ مِمَّا
كَسَبُوا عَلَىٰ شَيْءٍ ط ذَٰلِكَ هُوَ الضَّلَالُ الْبَعِيدُ ﴿١٨﴾ أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ
خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ ط إِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ وَيَأْتِ بِخَلْقٍ
جَدِيدٍ لا ﴿١٩﴾ وَمَا ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ بِعَزِيزٍ ﴿٢٠﴾ وَبَرَزُوا لِلَّهِ جَمِيعًا فَقَالَ
الضُّعَفَاءُ لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا فَهَلْ أَنْتُمْ مُغْنُونَ
عَنَّا مِنْ عَذَابِ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ ط قَالُوا لَوْ هَدَانَا اللَّهُ لَهَدَيْنَاكُمْ ط
سَوَاءٌ عَلَيْنَا أَجَزِعْنَا أَمْ صَبَرْنَا مَا لَنَا مِنْ مَحِيصٍ ع ﴿٢١﴾

Meâli

13- Kâfir olanlar peygamberlerine dediler ki: "Elbette sizi ya toprağımızdan çıkaracağız, ya da mutlaka dinimize döneceksiniz!" Rableri de onlara: "Zalimleri mutlaka helâk edeceğiz!" diye vahyetti.

14- Ve (ey inananlar!) Onlardan sonra sizi mutlaka o yerde yerleştireceğiz. İşte bu, makamımdan korkan ve tehdidimden sakınan kimselere mahsustur.

15- (Peygamberler) fetih istediler (Allah da verdi.) Her inatçı zorba da hüsrana uğradı.

16- Ardından da (o inatçı zorbaya) cehennem vardır; kendisine irinli su içirilecektir!

17- Onu yudumlamaya çalışacak, fakat boğazından geçiremeyecek ve ona her yandan ölüm gelecek, oysa o ölecek değildir (ki azaptan kurtulsun.) Bundan ötede şiddetli bir azap da vardır.

18- Rablerini inkâr edenlerin durumu (şudur:) Onların amelleri fırtı nalı bir günde rüzgârın, şiddetle savurduğu küle benzer. Kazandıklarından hiçbir şeyi elde edemezler. İyiden iyiye sapıtma işte budur.

19- Allah'ın gökleri ve yeri hak ile yarattığını görmedin mi? O dilerse sizi ortadan kaldırıp yepyeni bir halk getirir.

20- Bu, Allah'a güç değildir.

21- Kıyamet gününde hepsi Allah'ın huzuruna çıkacak ve zayıflar o büyüklük taslayanlara diyecekler ki: "Biz sizin tâbilerinizdik. Şimdi siz, Allah'ın azabından herhangi bir şeyi bizden savabilir misiniz?" Onlar da diyecekler ki: "(Ne yapalım) Allah bizi hidayete erdirseydi biz de sizi doğru yola iletirdik. Şimdi sızlansak da sabretsek de birdir. Çünkü bizim için sığınacak bir yer yoktur."

Tefsiri

١٣- ﴿وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِرُسُلِهِمْ لَنُخْرِجَنَّكُمْ مِنْ أَرْضِنَآ أَوْ لَتَعُودُنَّ فِي مِلَّتِنَا فَأَوْحَى إِلَيْهِمْ رَبُّهُمْ لَنُهْلِكَنَّ الظَّالِمِينَ﴾

13- Kâfir olanlar peygamberlerine dediler ki: "Elbette sizi ya toprağımızdan çıkaracağız, ya da mutlaka dinimize döneceksiniz!" Rableri de onlara: "Zalimleri mutlaka helâk edeceğiz!" diye vahyetti.

« وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِرُسُلِهِمْ » **"Kâfir olanlar peygamberlerine dediler ki:"** Bundan önce geçen ayetteki, «سُبُلَنَا» kavliyle bu ayetteki, « لِرُسُلِهِمْ » kavlini, kıraat imamlarından Ebu Amr, «سُبْلَنَا» ve, «لِرُسْلِهِمْ » olarak kıraat etmiştir. Diğer kıraat imamları ise ayetlerde görüldüğü gibi okumuşlardır.

«لَنُخْرِجَنَّكُمْ مِنْ أَرْضِنَا أَوْ لَتَعُودُنَّ فِي مِلَّتِنَا» **"Elbette sizi ya toprağımızdan** -yurdumuzdan- **çıkaracağız, ya da mutlaka dinimize döneceksiniz!"** Yani sizin için önünüzde iki seçeneğiniz vardır. Ya burayı terketmeniz, çıkıp gitmeniz veya yeniden bizim inancımıza dönmeniz... Buna dair de bu tehdidi savuranlar bu konuda da yemin ettiler. « عود » kelimesi « صَيْرُورَتْ » yani dönüş manasınadır. Bu, Arap dilinde çok kullanılır. Ya da bununla her peygambere ve onunla beraber ona iman edenlere karşı hitapta bulundular, demektir. Burada hitap konusunda tek bir kimseye seslenme yerine daha çok kimseye hitap anlamında ifadeye daha çok yer verilmiştir.

«فَأَوْحَى إِلَيْهِمْ رَبُّهُمْ لَنُهْلِكَنَّ الظَّالِمِينَ» **"Rableri de onlara: 'Zalimleri mutlaka helâk edeceğiz!' diye vahyetti."** Burada "Vahyetti" fiili yerine **kavl** yani demek ve söylemek fiili aslında gelmesi uygun iken bu, burada gizlidir. Ya da burada vahyetme kavlini, kavl ifadesi yerinde kullanmıştır ki, aslında bu da aynı neviden bir ifadedir.

١٤- ﴿وَلَنُسْكِنَنَّكُمُ الْأَرْضَ مِنْ بَعْدِهِمْ ذَلِكَ لِمَنْ خَافَ مَقَامِي وَخَافَ وَعِيدِ﴾

14- Ve (ey inananlar!) Onlardan sonra sizi mutlaka o yerde yerleştireceğiz. İşte bu, makamımdan korkan ve tehdidimden sakınan kimselere mahsustur.

« وَلَنُسْكِنَنَّكُمُ الْأَرْضَ مِنْ بَعْدِهِمْ » **"Ve ey inananlar! Onlardan sonra sizi mutlaka o yerde yerleştireceğiz."** Yani zalim toplumların yurduna ve ülkesine, onların topraklarına sizi mutlaka yerleştireceğiz. Bir hadiste şöyle buyurulmuştur: "Komşusuna eza verenler, Allah da topraklarını o eza görenlere miras olarak sunar." [2]

« ذَلِكَ » **"İşte bu,"** Yani bu helak etme ve helak edilenlerin yerine mağdur ve mazlumların, ezilenlerin geçirilmesi, oralara sahip kılınması olayı yani bu iş hak ve gerçek olan bir şeydir ve gerçekleşecektir. « لِمَنْ خَافَ مَقَامِي» **"Makamımdan korkan"** Benim yerimden, yani hesaba çekecek olan o yer ve gündeki konumumdan korkanlara, ya da ilmim ile onları kendi denetimim altında bulundurmamdan korkan..bu adeta şu ayetteki ifade gibidir: **"Herkesin kazandığını gözetleyip muhafaza eden, hiç böyle yapmayan gibi olur mu?" (Rad,33)** Mana şöyledir: "Doğrusu bu, Allah'ın emirleri ve yasakları doğrultusunda hareket edenler için bir haktır."

« وَخَافَ وَعِيدِ » **"Ve tehdidimden** -azabımdan-**sakınan kimselere mahsustur."** Kıraat imamlarından Yakup buradaki, « وَعِيدِ » kelimesini "Y" harfiyle, « وَعِيدِي » olarak okumuştur.

١٥- ﴿وَاسْتَفْتَحُوا وَخَابَ كُلُّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ﴾

15- (Peygamberler) fetih istediler (Allah da verdi.) Her inatçı zorba da hüsrana uğradı.

« وَاسْتَفْتَحُوا » **"Peygamberler fetih istediler Allah da verdi."** Düşmanlarına karşı peygamberler Allah'tan yardım ve zafer istediler. Bu cümle, bundan önce 13. ayette geçen, « فَأَوْحَى إِلَيْهِمْ » kavli üzerine

[2] Hafız, "ben bunu bulamadım" diyor. Bk. Haşiyetu'l-Keşşaf 2/545, Acluni de diyor ki: "Aynı şekilde ben de, hadisleri bilmeyen kimselerin topladıkları şeylere bunu da hadis diye ekleyenlerin yaptıklarında gördüm. Sonra gördüm ki Necm bu hususta şöyle diyor: Bunu Keşşaf'ta iradetti, verdi. Belki de bu, dilden dile dolaşan bir sözdür. Çünkü hadis değildir. **Keşfu'l-Hafa** 2/303-304

matuftur. « وَخَابَ كُلُّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ » **"Her inatçı zorba** -her kendini beğenmiş şımarık ve hakka karşı inatla karşı koyan- **da hüsrana uğradı."** Böylece peygamberlere yardım yapıldı zafere kavuştular ve huzura erdiler. Bunun doğal sonucu olarak da bütün inatçı zorbalar ve toplumları da hüsrana uğradılar. Bir yoruma göre de zamir kafirlere racidir. Buna göre mana şöyle olmaktadır: Kafirler kendilerinin hak, peygamberlerin de batıl yolda olduklarını zannederek peygamberlere karşı kendilerine fetih kapılarının açılmasını, üstünlük elde etmelerini istediler. Böylece onlardan, **"Her inatçı zorba da hüsrana uğradı."** Yardım ve fetih istemelerine rağmen felah bulmadılar, kurtulamadılar. Çünkü batıl üzere idiler.

١٦- ﴿ مِنْ وَرَآئِهِ جَهَنَّمُ وَيُسْقٰى مِنْ مَآءٍ صَدِيدٍۙ ﴾

16- Ardından da (o inatçı zorbaya) cehennem vardır; kendisine irinli su içirilecektir!

« مِنْ وَرَآئِهِ جَهَنَّمُ » **"Ardından da o inatçı zorbaya cehennem vardır;"** Onun gözlerinin önünde kendisini bekleyen cehennem azabı vardır. Bu o kimsenin kendisi halen dünyada olduğu halde onun halini anlatan bir durumdur. Çünkü onu cehennem beklemektedir. Sanki bu haliyle cehennem bu kimsenin önünde, gözlerinin önünde, kendisi de o cehennemin kenarında duruyor durumunda kendisini bekliyor gibidir.Ya da bu, onun ahiretteki halinin bir anlatımıdır. Çünkü kendisi yeniden diriltilecek ve hesap alanında bekletilip durumu sergilenecektir.

« وَيُسْقٰى مِنْ مَآءٍ صَدِيدٍ » **"Kendisine irinli su içirilecektir!"** Bu « وَيُسْقٰى » kavli mahzuf olan bir ifade üzerine matuftur ki bunun da takdiri şöyledir: **"Ardından da o inatçı zorbaya cehennem vardır"** oraya atılan atılacaktır ve orada **"kendisine irinli su içirilecektir."** Yani cehennem ateşinde yananların derilerinden akan irinden içirilecektir. "Burada geçen ve irin anlamında olan «صَدِيدٍ » kelimesi, « مَآءٍ » kelimesinin atfı beyanıdır. Çünkü sadece su ifadesi müphem yani tam olarak anlaşılamayan bir ifade olduğundan bu kelime, «صَدِيدٍ » kelimesiyle açıklanmıştır.

١٧- ﴿ يَتَجَرَّعُهُ وَلَا يَكَادُ يُسِيغُهُ وَيَأْتِيهِ الْمَوْتُ مِنْ كُلِّ مَكَانٍ وَمَا هُوَ بِمَيِّتٍ وَمِنْ وَرَآئِهِ عَذَابٌ غَلِيظٌ ﴾

17- Onu yudumlamaya çalışacak, fakat boğazından geçiremeyecek ve ona her yandan ölüm gelecek, oysa o ölecek değildir (ki azaptan kurtulsun). Bundan ötede şiddetli bir azap da vardır.

« يَتَجَرَّعُهُ » **"Onu yudumlamaya çalışacak,"** O irini yudum yudum içmeye gayret edecek « وَلَا يَكَادُ يُسِيغُهُ » **"Fakat boğazından geçiremeyecek"** bırak onu boğazından geçirmeyi, neredeyse ağzına bile yaklaştıramayacak. Bu boğazdan geçirme nasıl mümkün olabilecek ki?! Bu ifade adeta şuna benzemektedir: **"İnsan elini çıkarıp uzatsa, neredeyse onu dahi göremez."(Nur,40)"** Onu görmeye bile yaklaşması mümkün değilken, görme işi nasıl mümkün olabilsin ki? Yani yaklaşılması zor olan bir şeyi görmek hiç olabilir mi?!

« وَيَأْتِيهِ الْمَوْتُ مِنْ كُلِّ مَكَانٍ » **"Ve ona her yandan ölüm gelecek,"** Yani ölüm sebepleri onu her yandan kuşatacak ama, ya da vücudunun her bir tarafından ölüm ona gelecek ama, işte bu, böylesi kişinin başına gelen acı musibetin dayanılmaz elemleri, acı ve üzüntüleridir. Eğer orada bir ölüm var olsaydı, o ölümlerden her birinden bir helak oluş olacaktı.

«وَمَا هُوَ بِمَيِّتٍ» **"Oysa o ölecek değildir** -çünkü ölmüş olsa kurtulacak, azaptan dinlenme fırsatı bulacaktır. Oysa o ölemeyecek- **ki azaptan kurtulsun."**

« وَمِنْ وَرَآئِهِ عَذَابٌ غَلِيظٌ » **"Bundan ötede** -daha önünde- **şiddetli bir azap da vardır."** Yani her an onu bir önceki azabına göre daha şiddetli ve daha dayanılmaz bir azap beklemektedir. Fudayl diyor ki bu, nefeslerin kesilmesi ve o nefeslerin cesetlerde hapsidir.

١٨- ﴿ مَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ أَعْمَالُهُمْ كَرَمَادٍ اشْتَدَّتْ بِهِ الرِّيحُ فِي يَوْمٍ عَاصِفٍ لَا يَقْدِرُونَ مِمَّا كَسَبُوا عَلَى شَيْءٍ ذَلِكَ هُوَ الضَّلَالُ الْبَعِيدُ ﴾

18- Rablerini inkâr edenlerin durumu (şudur:) Onların amelleri fırtınalı bir günde rüzgârın, şiddetle savurduğu küle benzer. Kazandıklarından hiçbir şeyi elde edemezler. İyiden iyiye sapıtma işte budur.

« مَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ » **"Rablerini inkâr edenlerin durumu şudur:"** Burada, « مَثَلُ » kelimesi haberi mahzuf mübtedadır. Yani size okunup anlatılan şeylerde.. « الْمَثَلُ » kendisinde garabet bulunan sıfattan istiare olunmuştur. « أَعْمَالُهُمْ كَرَمَادٍ » kavli ise, "bu kafirlerin durumu nedir?" diye mukadder yani var sayılan bir sorunun takdiri üzerine müstenef yani yeni bir cümledir. Bu soruya karşılık da şöyle denilmiştir:

« أَعْمَالُهُمْ كَرَمَادٍ اشْتَدَّتْ بِهِ الرِّيحُ فِي يَوْمٍ عَاصِفٍ » **"Onların amelleri fırtınalı bir günde rüzgârın, şiddetle savurduğu küle benzer."** Medine kıraat okulundan imamlar, « الرِّيحُ » kelimesini, « الرِّيَاحُ » olarak okumuşlardır. Burada fırtına anlamında **Asf** kelimesi güne isnad edilmiştir. Çünkü fırtına gün içerisinde meydana gelir ki bu da rüzgardır. Bu, senin "yağmurlu bir gün" deme ifadene benzer bir ifadedir. Kafirlerin amellerine gelince bunlar, onların akraba ile olan bağlarını sürdürmeleri, köle azadetmeleri, esirleri esaretten kurtarmaları, gelen misafirlere deve kurban ederek ikramda bulunmaları türünden olan bu ve benzeri iyiliklerdir. Allah onların bu türden amellerini yok oluşta, bir işe yaramamada ve başarısızlıkta temelsiz bir oluşunda fırtınalı bir günde rüzgar önünde savrulup yok olan küle benzetmiştir. O temel de Yüce Allah'a iman etmektir. Onlar bu temelden yoksundurlar.

« لَا يَقْدِرُونَ مِمَّا كَسَبُوا عَلَى شَيْءٍ » **"Kazandıklarından** -amellerinden kıyamet gününde- **hiçbir şeyi elde edemezler."** Yani nasıl ki fırtınalı günde rüzgar önünde uçup giden külden bir eser kalmazsa, onlar da kendileri için o günde sevaptan bir eser dahi göremezler.

« ذَلِكَ هُوَ الضَّلَالُ الْبَعِيدُ » **"İyiden iyiye sapıtma işte budur."** Bununla bu kafirlerin hak yoldan veya sevaptan ne kadar uzakta olduklarına işaret olunmaktadır.

١٩- ﴿أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللّٰهَ خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ إِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ وَيَأْتِ بِخَلْقٍ جَدِيدٍ﴾

19- Allah'ın gökleri ve yeri hak ile yarattığını görmedin mi? O dilerse sizi ortadan kaldırıp yepyeni bir halk getirir.

« أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللّٰهَ خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ » **"Allah'ın gökleri ve yeri hak** -büyük bir iş olarak ve boşuna yaratmaksızın hikmet - **ile yarattığını görmedin mi?"** Bu ayetin başında geçen, « أَلَمْ تَرَ » bilmedin mi anlamındadır ve bu hitap herkesedir. Yine burada geçen, « خَلَقَ » fiilini, kıraat imamlarından Hamza ve Ali Kisai, muzaf olarak, « خَالِقُ » şeklinde yani, « خَالِقُ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ » olarak okumuşlardır.

« إِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ وَيَأْتِ بِخَلْقٍ جَدِيدٍ » **O dilerse sizi ortadan kaldırıp yepyeni bir halk getirir."** Yani Allah, bu insanları ortadan yok etmeye kadir olup, bunların yerine tıpkı onların yaratılışlarında olan başka insanlar da yaratmaya kadirdir. Ya da onların bulundukları şeklin dışında bir başka yaratılışta yaratmaya da kadirdir. Bununla da, Allah, kendisinin var olanı yok etmeye ve yok olan bir şeyi de var etmeye kadir olduğunu bildirmek istiyor.

٢٠- ﴿وَمَا ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ بِعَزِيزٍ﴾

20- Bu, Allah'a güç değildir.

« وَمَا ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ بِعَزِيزٍ » **"Bu, Allah'a güç değildir."** Allah haşa bunu yapamayacak değil, bundan mazur olacak değildir.

٢١- ﴿وَبَرَزُوا لِلّٰهِ جَمِيعًا فَقَالَ الضُّعَفٰٓؤُا لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوٓا إِنَّا كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا فَهَلْ أَنْتُمْ مُغْنُونَ عَنَّا مِنْ عَذَابِ اللّٰهِ مِنْ شَيْءٍ قَالُوا لَوْ هَدٰينَا اللّٰهُ لَهَدَيْنَاكُمْ سَوَٓاءٌ عَلَيْنَٓا أَجَزِعْنَٓا أَمْ صَبَرْنَا مَا لَنَا مِنْ مَحِيصٍ﴾

21- (Kıyamet gününde) hepsi Allah'ın huzuruna çıkacak ve zayıflar o büyüklük taslayanlara diyecekler ki: "Biz sizin tâbileriniz dik. Şimdi siz, Allah'ın azabından herhangi bir şeyi bizden savabilir misiniz?" Onlar da diyecekler ki: "(Ne yapalım) Allah bizi hidayete erdirseydi biz de sizi doğru yola iletirdik. Şimdi sızlansak da sabretsek de birdir. Çünkü bizim için sığınacak bir yer yoktur."

« وَبَرَزُوا لِلّٰهِ جَمِيعًا » "Kıyamet gününde **hepsi Allah'ın huzuruna çıkacak**" Burada görüldüğü gibi, « بَرَزُوا » fiili, mazi yani dili geçmiş zaman lafzıyla getirildi. Çünkü Azizi ve Celil olan Allah'ın haber vermiş olduğu şeyin kesin doğruluğu sebebiyle sanki olmuş ve meydana gelmiş gibi gösterilmektedir. Çünkü bunun olması mutlak manada kesindir ve şüphe yoktur. Bunun benzeri, A' raf suresindeki 44 ve 50. ayetlerindeki ifadeye benzer. Yüce Allah bu ayetlerde şöyle buyuruyor: "**Cennet ehli cehennem ehline .... seslendi**" ve "**Cehennem ehli, cennet ehline... seslendi**" gibi bu ve benzeri ayetler..

« وَبَرَزُوا لِلّٰهِ » kavlinin manası, yani Allah'ın huzuruna çıkmaları ifadesinden kasıt şudur. Yüce Allah'a gizli kalan, gözükmeyen bir şey yoktur ki, orada karşısına çıkarılmış olsun, görünmüş olsun. Ancak insanlar herhangi bir kötülük işlediklerinde, bunun görülmemesi için halkın gözlerinden kendilerini gizliyorlardı. Böylece zannediyorlar ki, kendilerini Allah'tan da gizlemiş oldular. Oysa kıyamet günü geldiğinde bunların yaptıkları şeyler Allah katında ortaya dökülür. Böylece anlayacaklar ki Allah'a gizli kalan bir şey yokmuş, O'nun katında gizleyenin gizlediği diye bir şeye yer yoktur. Hepsi olduğu gibi meydana dökülecektir, gözlerinin önüne serilecektir. Ya da kabirlerinden çıkacaklar, hemen Allah'ın huzurunda hesap ile ve Onun hükmü ile karşı karşıya kalacaklar dır.

« فَقَالَ الضُّعَفٰٓؤُا لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا » "**Ve zayıflar o büyüklük taslayanlara diyecekler ki:**" Basit görüşlü kimseler. Bunlar alt tabakada bulunan, tâbi konumunda olan kimselerdir. Burada, « الضُّعَفٰٓؤُا » kelimesi, hemzeden önce elifi tefhim ile okuyanlar hemze harfinden önce **vav** harfiyle yazılmıştır. Böylece bunlar hemzeyi vav harfine doğru imaleli olarak kıraat etmektedirler. **Müstekbirler** ise, ileri gelenler, idareciler, li-

derler demektir ki bunlar o sıradan insanları saptıran, peygamberleri dinlemekten ve onlara tâbi olmaktan kendilerini meneden kimselerdir.

« إِنَّا كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا » **"Biz sizin tâbilerinizdik."** Uyanlarınızdık. Burada, « تَابِع » kelimesi, « تَبَعٌ » olarak çoğul yapılmış adeta "**Hadim-Hadem, Ğaib-Ğayeb**" kelimeleri gibi. Ya da bu, "Peşinizden gelenlerden idik, dediklerinizi uyguluyorduk" anlamındadır. « تَبِعَ » kelimesi, « اتَّبَعَ » manasındadır. Örneğin; « تَبِعَهُ تَبَعًا » gibi.

« فَهَلْ أَنْتُمْ مُغْنُونَ عَنَّا مِنْ عَذَابِ اللّٰهِ مِنْ شَيْءٍ » **"Şimdi siz, Allah'ın azabından herhangi bir şeyi bizden savabilir misiniz?"** Bizin şu anda içinde bulunduğumuz durumumuzdan bizi kurtarabilecek, savunacak bir gücünüz var mı? Buna muktedir misiniz? Burada geçen, birinci « مِنْ » edatı tebyin yani açıklama ve beyan içindir. İkinci « مِنْ » edatı ise teb'iz içindir. Sanki burada şöyle denilir gibidir: "Şimdi siz herhangi bir şeyi bizden savabilir misini?" Ki o bazı şeyler de Allah'ın azabından bir kısmı ya da bazısı demektir. Bunu önleyebilecek gücünüz var mı sizin? Ya da bu « مِنْ » edatlarının her ikisi de teb'iz anlamındadırlar. Yani, "siz bizden Allah'ın azabından sadece bir kısmı olan o bazısını bizden savabilecek güçte misiniz?" Mademki bu sıradan kimselerini alt tabakadakilerin bu sözleri onları kötülemeye ve yermeye yöneliktir ve kendilerini hak yoldan saptırmaları sebebiyle onlara karşı bir azarlama ve sitem taşımaktadır. Bu demektir ki onlar liderlerinin kendilerini azabın birazı da olsa ondan kurtaramayacaklarını, bunların güçlerinin yetmeyeceğini anladılar da cevap olarak kendilerine:

« قَالُوا لَوْ هَدَينَا اللّٰهُ لَهَدَيْنَاكُمْ » **"Onlar da** -mazeretlerini ileri sürerek cevap olarak onlara- **diyecekler ki: "Ne yapalım Allah bizi** -eğer dünyada iman etmeye- **hidayete erdirseydi biz de sizi doğru yola** -iman etmeye- **iletirdik."** Ya da eğer Allah, bize **azaptan kurtuluş yolunu gösterseydi biz de mutlaka size o yolu** gösterirdik. Yani sizi mutlaka o azaptan kurtarırdık ve nasıl ki size halk oluş yolunu çizmişsek size kurtuluş yolunu da elbette gösterirdik, sizi oraya yönlendirirdik.

« سَوَاءٌ عَلَيْنَا أَجَزِعْنَا أَمْ صَبَرْنَا » **"Şimdi sızlansak da sabretsek de birdir."** Artık bizim için sızlanmak olsun, sabretmek olsun farketmez, İkisi de aynıdır. Burada geçen soru edatı hemze olsun, « أَمْ » edatı olsun her ikisi de eşitlik manasını vermek içindir. Rivayete göre onlar cehennem ateşinde iken şöyle diyecekler: "Gelin de buna sızlanalım, dert yanalım. Bunun üzerine beşyüz yıl sızlanıp duracaklar, ancak bu sızlanma onlara herhangi bir yarar getirmeyecektir. Bu defa şöyle diyecekler: Gelin sabredelim. Bunun üzerine beşyüz yıl sabredecekler, ancak bu sabır onlara herhangi bir yarar getirmeyecektir. Bundan sonra da şöyle diyecekler: "**Şimdi sızlansak da sabretsek de birdir.**" Böylece bu sözleriyle hem kendilerini ve hem de onları kastedecekler. Çünkü onlar nasıl ki sapıklık ve dalalet cezalandırılmasında bir arada toplanmış idilerse, burada öylece onun üzerinde bir araya gelip toplanmışlardır. Şöyle diyecekler: "Nedir bu sızlanıp durma, nedir bu azarlama ve kötüleme, bunların bugün bir anlamı mı var ki? Nasıl ki sabretmenin bir yararı yoksa artık sızlanmanın da bir faydası yoktur ve olmayacaktır."

« مَا لَنَا مِنْ مَحِيصٍ » **"Çünkü bizim için sığınacak bir yer yoktur."** Sızlansak da, sabretsek de artık bizim kaçabileceğimiz bir yerimiz ve kurtuluşumuz yoktur. Buradaki bu ifadelerin hem ayak takımının ve hem liderlerinin hepsine ait söz ve konuşmaları olması da caizdir.

❁ ❁ ❁

22. – 30. ÂYETLER

وَقَالَ الشَّيْطَانُ لَمَّا قُضِيَ الْأَمْرُ إِنَّ اللّٰهَ وَعَدَكُمْ وَعْدَ الْحَقِّ وَوَعَدْتُكُمْ فَأَخْلَفْتُكُمْ ۖ وَمَا كَانَ لِيَ عَلَيْكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ إِلَّا أَنْ دَعَوْتُكُمْ فَاسْتَجَبْتُمْ لِي ۖ فَلَا تَلُومُونِي وَلُومُوا أَنْفُسَكُمْ ۖ مَا أَنَا بِمُصْرِخِكُمْ وَمَا أَنْتُمْ بِمُصْرِخِيَّ ۖ إِنِّي كَفَرْتُ بِمَا أَشْرَكْتُمُونِ مِنْ قَبْلُ ۗ إِنَّ الظَّالِمِينَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٢٢﴾ وَأُدْخِلَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ ۖ تَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلَامٌ ﴿٢٣﴾ أَلَمْ تَرَ كَيْفَ ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا كَلِمَةً طَيِّبَةً كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ ﴿٢٤﴾ تُؤْتِي أُكُلَهَا كُلَّ حِينٍ بِإِذْنِ رَبِّهَا ۗ وَيَضْرِبُ اللّٰهُ الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٢٥﴾ وَمَثَلُ كَلِمَةٍ خَبِيثَةٍ كَشَجَرَةٍ خَبِيثَةٍ اجْتُثَّتْ مِنْ فَوْقِ الْأَرْضِ مَا لَهَا مِنْ قَرَارٍ ﴿٢٦﴾ يُثَبِّتُ اللّٰهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ ۖ وَيُضِلُّ اللّٰهُ الظَّالِمِينَ ۚ وَيَفْعَلُ اللّٰهُ مَا يَشَاءُ ﴿٢٧﴾ أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ بَدَّلُوا نِعْمَةَ اللّٰهِ كُفْرًا وَأَحَلُّوا قَوْمَهُمْ دَارَ الْبَوَارِ ﴿٢٨﴾ جَهَنَّمَ ۚ يَصْلَوْنَهَا ۖ وَبِئْسَ الْقَرَارُ ﴿٢٩﴾ وَجَعَلُوا لِلّٰهِ أَنْدَادًا لِيُضِلُّوا عَنْ سَبِيلِهِ ۗ قُلْ تَمَتَّعُوا فَإِنَّ مَصِيرَكُمْ إِلَى النَّارِ ﴿٣٠﴾ قُلْ

لِعِبَادِيَ الَّذِينَ اٰمَنُوا يُقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَيُنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً مِنْ قَبْلِ اَنْ يَاْتِيَ يَوْمٌ لَا بَيْعٌ فِيهِ وَلَا خِلَالٌ ﴿٣١﴾

Meâli

22- (Hesapları görülüp) iş bitirilince, şeytan diyecek ki: "Şüphesiz Allah size gerçek olanı vâdetti, ben de size vâdettim ama, size yalancı çıktım. Zaten benim size karşı bir gücüm yoktu. Ben, sadece sizi (inkâra) çağırdım, siz de benim davetime hemen koştunuz. O halde beni yermeyin, kendinizi yerin. Ne ben sizi kurtarabilirim, ne de siz beni kurtarabilirsiniz! Kuşkusuz daha önceden de ben, sizin beni (Allah'a) ortak koşmanızı reddetmiştim." Şüphesiz zalimler için elem verici bir azap vardır.

23- İman edip de iyi işler yapanlar, Rablerinin izniyle içinde ebedî kalacakları ve zemininden ırmaklar akan cennetlere sokulacaklardır. Orada (birbirleriyle) karşılaştıkça söyledikleri "selam" dır.

24- Görmedin mi Allah nasıl bir misal getirdi: Güzel bir sözü, kökü (yerde) sabit, dalları gökte olan güzel bir ağaca (benzetti.)

25- (O ağaç,) Rabbinin izniyle her zaman yemişini verir. Öğüt alsın lar diye Allah insanlara misaller getirir.

26- Kötü bir sözün misali, gövdesi yerden koparılmış, o yüzden ayakta durma imkânı olmayan (kötü) bir ağaca benzer.

27- Allah, sağlam sözle iman edenleri hem dünya hayatında hem de ahirette sapasağlam tutar. Zalimleri ise Allah saptırır. Allah dilediğini yapar.

28- Allah'ın nimetine nankörlükle karşılık veren ve sonunda kavimlerini helâk yurduna sürükleyenleri görmedin mi?

29- Onlar cehenneme girecekler. O ne kötü karargâhtır!

30- (İnsanları) Allah yolundan saptırmak için O'na ortaklar koştular. De ki: (İstediğiniz gibi) yaşayın! Çünkü dönüşünüz ateşedir.

31- İman etmiş olan kullarıma söyle, namazı kılsınlar ve kendilerini merzuk etmiş olduğumuz şeylerden gizlice ve aşikare infakta bulunsunlar, bir günün gelmesinden evvel ki, onda ne satış vardır, ne de dostluk.

Tefsiri

٢٢- وَقَالَ الشَّيْطَانُ لَمَّا قُضِيَ الْأَمْرُ إِنَّ اللّٰهَ وَعَدَكُمْ وَعْدَ الْحَقِّ وَوَعَدْتُكُمْ فَأَخْلَفْتُكُمْ ۖ وَمَا كَانَ لِيَ عَلَيْكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ إِلَّا أَنْ دَعَوْتُكُمْ فَاسْتَجَبْتُمْ لِي ۚ فَلَا تَلُومُونِي وَلُومُوا أَنْفُسَكُمْ ۖ مَا أَنَا بِمُصْرِخِكُمْ وَمَا أَنْتُمْ بِمُصْرِخِيَّ ۖ إِنِّي كَفَرْتُ بِمَا أَشْرَكْتُمُونِ مِنْ قَبْلُ ۗ إِنَّ الظَّالِمِينَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿﴾

22- (Hesapları görülüp) **iş bitirilince, şeytan diyecek ki: "Şüphe siz Allah size gerçek olanı vâdetti, ben de size vâdettim ama, size yalancı çıktım. Zaten benim size karşı bir gücüm yoktu. Ben, sadece sizi** (inkâra) **çağırdım, siz de benim davetime hemen koştunuz. O halde beni yermeyin, kendinizi yerin. Ne ben sizi kurtarabilirim, ne de siz beni kurtarabilirsiniz! Kuşkusuz daha önceden de ben, sizin beni** (Allah'a) **ortak koşmanızı reddetmiştim." Şüphesiz zalimler için elem verici bir azap vardır.**

« وَقَالَ الشَّيْطَانُ لَمَّا قُضِيَ الْأَمْرُ » **"Hesapları görülüp iş bitirilince, şeytan diyecek ki:"** Yani yüce Allah cennetlik olanlara cennet ile, cehennemlik olanlara da cehennem ile hükmedince, hesap işi de sona erince, cennetliklerin cennete girmelerinden, cehennemliklerin de cehennem ateşine atılmalarından sonra şeytan diyecek ki; Rivayete göre şeytan, artık bu esnada cehennem ateşinde ateşten bir minber üzerine çıkarak, ateş ehline, cehennemliklere şöyle seslenecek:

« إِنَّ اللّٰهَ وَعَدَكُمْ وَعْدَ الْحَقِّ » **"Şüphesiz Allah size gerçek olanı vâdetti,"** Bu ise, yeniden diriltmek ve insanları amellerine göre ya mükafatlandırma veya cezalandırma olayıdır. İşte Allah bu konuda size neleri vaat buyurmuşsa tüm vaatlerini yerine getirdi.

« وَوَعَدْتُكُمْ فَأَخْلَفْتُكُمْ » **"Ben de size** -ölümden sonra dirilme yok, hesap yok ve ceza da yok diye- **vâdettim ama, size yalancı çıktım."** Sözümde durmadım.

« وَمَا كَانَ لِيَ عَلَيْكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ » **"Zaten benim size karşı bir gücüm yoktu."** Benim herhangi bir tasallutum, gücüm ve kudretim yoktu,

bulunmuyordu.

« إِلَّا أَنْ دَعَوْتُكُمْ » **"Ben, sadece sizi inkâra çağırdım,"** Ancak ben tüm vesveselerimle, süslemelerimle sizi dalalet ve sapıklığa çağırdım. Buradaki istisna, munkati istisnadır. Çünkü çağrı ve davet olayı gücün varlığı cinsinden bir şey değildir.

Fakat, « فَاسْتَجَبْتُمْ لِي » **"Siz de benim davetime hemen koştunuz."** Siz de hemen koşarak benim davetime sarıldınız.

« فَلَا تَلُومُونِي » **"O halde beni yermeyin,"** Çünkü düşmanlığa soyunan kimse, kötü ve çirkin bir işe çağırdığında kınanmaz. Kaldı ki Rahman olan Allah size şöyle buyurmuştu: "**Ey Ademoğulları! Babanızla annenizi -çirkin yerlerini kendilerine göstermek için- şeytan cennetten çıkardığı gibi sakınsizi de belaya uğratmasın.**" (A'raf,27)

« وَلُومُوا أَنْفُسَكُمْ » **"Kendinizi yerin."** Çünkü elimde herhangi bir belgem, hüccet ve burhanım ya da delilim olmaksızın siz gelip bana uydunuz, peşime takıldınız.

İşte bu noktada Mutezile mezhebi diyor ki: "Bu delil de gösteriyor ki; insan isterse şakaveti-küfrü tercih eder, isterse saadeti-imanı seçer. Bunu kendisi için elde eder. Allah'ın temkin dışında bunda hiçbir etkisi yoktur, yani Allah buna sadece imkan hazırlar, o kadar. Şeytanın ise ona sadece bunları süslü olarak göstermesinin dışında bir dahli yoktur. Olay bundan ibarettir" demektedirler. Bu görüş batıldır, geçersizdir. Çünkü şöyle buyurulmaktadır: "Eğer Allah bize doğru yolu gösterseydi, bizi yönlendirseydi." Yani Allah bizi imana yönlendirseydi, " biz de mutlaka sizi imana yönlendirirdik." Bu, daha önce geçmişti. O halde Mutezilenin görüşü batıldır.

« مَا أَنَا بِمُصْرِخِكُمْ وَمَا أَنْتُمْ بِمُصْرِخِيَّ » **"Ne ben sizi kurtarabilirim, ne de siz beni kurtarabilirsiniz!"** Yani kimimiz kimimizi Allah'ın azabından kurtaracak değildir, onun yardımına da koşacak değildir. **Israh** kelimesi imdat istemek, medet beklemek demektir. Kıraat imamlarından Hamza, «بِمُصْرِخِيَّ» kelimesini, kelimedeki «خَا » "**Ha**" harfinin kesresine bağlı olarak, « يِ » harfini de kesreli olarak, « مُصْرِخِيِّ » şeklinde oku-

muştur. Diğerleri ise « ى » harfinin fethiyle okumuşlardır ki, iki kesreden sonra bir kesre/esre ve iki adet « ى » harfi bir arada toplanmamış olsun diye okumuşlardır. Bu da « مُصْرِخْ » kelimesinin çoğuludur. Bu kelimedeki iki « ى » harfinden ilki cemi yani çoğul harfidir, ikincisi ise müte kellim zamiridir.

«إِنِّي كَفَرْتُ بِمَآ أَشْرَكْتُمُونِ مِنْ قَبْلُ» **"Kuşkusuz daha önceden de ben, sizin beni Allah'a ortak koşmanızı reddetmiştim."** Basra kıraat okulu mensupları,

«أَشْرَكْتُمُونِ» « ى » ile olarak, « أَشْرَكْتُمُونِي » şeklinde okumuşlardır. «مَا» ise mastariyedir. «مِنْ قَبْلُ» ise «أَشْرَكْتُمُونِي» kavline müteallıktir. Yani; " Bugünden önce de yani dünyada da siz beni Allah'a ortak koşmak istemiştiniz bugün de ben, beni Allah'a ortak koşmanızı o gün reddettiğimi dile getiriyorum." Bu şu kavil gibidir: **"Kıyamet gününde de sizin ortak koşmanızı ret ederler." (Fatır,14)** Burada, onların kendilerini ortak koşmalarını küfrü ifadesinin manası, şeytanın kendisini bundan arındırması ve böylece onlara karşı ret ile kendisini temize çıkarmaya kalkışmasıdır.

Bu şu ayetteki ifadeye benzer: **"Biz sizden ve Allah'ı bırakıp da taptıklarınızdan uzağız. Sizi tanımıyoruz." (Mümtehine, 4)**

Ya da burada geçen, «مِنْ قَبْلُ» kavli, « كَفَرْتُ » kavline müteallıktir. «مَا » ise mavsuledir. Yani "Ben bundan önce de Adem'e secde etmekten kaçındığımda siz beni Aziz ve Celil olan Allah'a ortak koşmak istemiştiniz de bunu reddetmiştim."

Örneğin, **"Filan beni şerik-ortak kıldı"** dendiğinde bunun anlamı, "Beni ona ortak kıldı, şerik edindi" demektir. Onların şeytanı Allah'a ortak koşmalarının manası ise: putlara tapınmaları konusunda şeytanın onu onlara süslü gösterip o putlara tapınmalarını saplaması demektir. Şeytanın sözleri burada bitiyor. Bundan sonra gelen şu kavil:

« إِنَّ الظَّالِمِينَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ » **"Şüphesiz zalimler için elem verici bir azap vardır."** Aziz ve Celil olan Yüce Allah'ın sözüdür. Bir yoruma göre de bu, İblisin sözlerinin bütünü içerisindedir. Ancak Aziz ve Celil olan Yüce Allah, İblisin o gün söyleyeceklerini burada hikaye ediyor, anlatıyor ki bu, dinleyenlere bir lütuf olmuş olsun.

٢٣- ﴿وَأُدْخِلَ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرٖى مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدٖينَ فٖيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ تَحِيَّتُهُمْ فٖيهَا سَلَامٌ﴾

23- İman edip de iyi işler yapanlar, Rablerinin izniyle içinde ebedî kalacakları ve zemininden ırmaklar akan cennetlere sokulacaklardır. Orada (birbirleriyle) karşılaştıkça söyledikleri "selam"dır.

« وَأُدْخِلَ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرٖى مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدٖينَ فٖيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ » **"İman edip de iyi işler yapanlar, Rablerinin izniyle içinde ebedî kalacakları ve zemininden ırmaklar akan cennetlere sokulacaklardır."** Burası daha önce geçen, « بَرَزُوا » üzerine matuftur. « بِإِذْنِ رَبِّهِمْ » kavli de , « أُدْخِلَ » kavline müteallıktir. Yani melekler onları Allah'ın izniyle cennete sokacaklar. Onun emri « تَحِيَّتُهُمْ فٖيهَا سَلَامٌ » **"Orada birbirleriyle karşılaştıkça söyledikleri "selam" dır."** Yani cennet ehlinin cennet içerisinde birbirlerine selamlarıdır veya meleklerin onlara selam verişidir.

٢٤- ﴿أَلَمْ تَرَ كَيْفَ ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا كَلِمَةً طَيِّبَةً كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِى السَّمَاءِ﴾

24- Görmedin mi Allah nasıl bir misal getirdi: Güzel bir sözü, kökü (yerde) sabit, dalları gökte olan güzel bir ağaca (benzetti.)

« أَلَمْ تَرَ كَيْفَ ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا » **"Görmedin mi Allah nasıl bir misal getirdi:"** Yani nasıl bir örnek onu tanıtıp açıkladı. « كَلِمَةً طَيِّبَةً »

"Güzel bir sözü," Bu muzmar bir kelime ile mansubtur. Yani güzel bir söz kılarak «كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِى السَّمَاءِ» **"Kökü yerde sabit** -damarları toprağın derinliklerinde iyice kökleşip yerleşmiş olarak- **dalları** -üst kısımları ve başı da- **gökte olan güzel bir ağaca benzetti."**

Burada geçen, « كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ » kavli, « ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلاً » kavlinin tefsiridir. Bu tıpkı şu ifadeye benzer:

« شَرَّفَ الأَمِيرُ زَيْدًا » « كَسَّهُ حُلَّةً وَحَمَلَهُ عَلَى فَرَسٍ » Yani; "Emir, Zeyd'i onurlandırdı: Ona bir elbise giydirip onu at üzerinde gönderdi" gibi. Ya da, « مَثَلاً » ile « كَلِمَةً » kelimeleri, « ضَرَبَ » ile mansub kılınmışlardır. Yani, « ضَرَبَ كَلِمَةً طَيِّبَةً مَثَلاً » şeklinde olup bu da "güzel ve hoş bir sözü bir mesel- örnek kıldı" anlamındadır. Bundan sonra da: « كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ » diye buyurdu. Böylece bunu mahzuf bir mübtedanın haberi yaptı. Yani, "İşte o güzel ve hoş bir ağaç gibidir" demektir.

Burada geçen, **Kelimeyi Tayyibe'den** kasıt **Tevhit** kelimesidir. **Kökünden** kasıt ise, gönüllerden bunu tasdik edip doğrulamak demektir. **Dallarından** kasıt, dil ila ikrar etmektir. **Meyveleri** de, rükünlerle yani organlarla işlenen ya da yapılan amellerdir.

Nitekim bir ağaç eğer bir şey taşımıyorsa yani meyvesiz ise o yine de bir ağaçtır. Bir mümin de eğer inancının gereklerini yapmıyorsa o yine de bir mümin kimsedir. Ancak bilinmelidir ki, ağaçlar sadece ürün alınmak ve meyvesinden yararlanılmak için yetiştirilir, bunun için rağbet olunur. Bilinmelidir ki ateşin yakıtı da, ağaçların ürün verme zamanlarında ürün vermemeyi bir adet haline getirmeleri, sözünde durmamaları durumunda ateşe azık ya da yakıt olurlar.

Burada geçen, "**el-Şecere**" kelimesinden kasıt, güzel ve hoş ürün ve meyve veren her ağaç demektir. Örneğin hurma, zeytin ve benzeri ağaçlar gibi. Cumhura göre buradaki ağaçtan kasıt hurma ağacıdır.

İbn Ömer'den rivayete göre Allah Resulü (s.a.v) bir gün şöyle buyurmuş: **"Şüphesiz Yüce Allah müminleri bir ağaca benzetmiştir. Bana bu ağacın hangisi olduğunu söyleyebilir ya da haber verebilir misiniz?"** Bunun üzerine insanlar çöldeki ağaçların isimlerini bir bir saymaya başladılar. Ben de henüz küçük bir çocuk idim. Birden içime bu

ağacın hurma ağacı olacağı düştü. Ancak bunu Allah Resulü (s.a.v.)'e söylemeye cesaret edemedim. Çünkü ben oradakilerin en küçüğü idim. Bu sırada Allah Resulü (s.a.v.) şöyle buyurdular: "**Bakın, kulak verin, bu ağaç hurma ağacıdır.**" Bunun üzerine babam Ömer bana: "**Behey oğlum! Eğer sen bunu demiş olsaydın, sen bana kırmızı develerden daha sevimli olurdun.**" [3]

٢٥- ﴿تُؤْتِى أُكُلَهَا كُلَّ حِينٍ بِإِذْنِ رَبِّهَا وَيَضْرِبُ اللّٰهُ الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ﴾

25- O ağaç, Rabbinin izniyle her zaman yemişini verir. Öğüt alsınlar diye Allah insanlara misaller getirir.

«تُؤْتِى أُكُلَهَا كُلَّ حِينٍ بِإِذْنِ رَبِّهَا» "**O ağaç, Rabbinin izniyle** -yaratıcısının bunu kolaylaştırması ve ol demesiyle- **her zaman yemişini verir.**" Meyvesini vermesi için Yüce Allah'ın kendisi için belirlediği her ürün zamanında ürününü, meyvesini verir.

«وَيَضْرِبُ اللّٰهُ الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ» "**Öğüt alsınlar diye Allah insanlara misaller getirir.**" Çünkü örnek göstermede, darb-ı mesel sunmada daha çok meseleyi ve olayı anlayıp kavrama, hatırla ve manaları tasvir edip canlandırma imkanı vardır.

٢٦- ﴿وَمَثَلُ كَلِمَةٍ خَبِيثَةٍ كَشَجَرَةٍ خَبِيثَةٍ اجْتُثَّتْ مِنْ فَوْقِ الْأَرْضِ مَا لَهَا مِنْ قَرَارٍ﴾

26- Kötü bir sözün misali, gövdesi yerden koparılmış, o yüzden ayakta durma imkânı olmayan kötü bir ağaca benzer.

«وَمَثَلُ كَلِمَةٍ خَبِيثَةٍ» "**Kötü bir sözün misali,**" Bu küfür ve inkar sözüdür.

«كَشَجَرَةٍ خَبِيثَةٍ اجْتُثَّتْ مِنْ فَوْقِ الْأَرْضِ مَا لَهَا مِنْ قَرَارٍ» "**Gövdesi yer-den koparılmış, o yüzden ayakta durma imkânı olmayan kötü**

---

[3] Buhari, 61. Müslim, 2811

bir ağaca benzer." Bu kötü ağaç da yani "şecerei habise" de meyve vermeyen ya da iyi ürün vermeyen her türden ağaç demektir. Bir hadiste "**Bu ağaç, Ebu Cehil karpuzudur**" diye buyurulmuştur. [4]

« اجْتُثَّتْ مِنْ فَوْقِ الْأَرْضِ » Yani kökü ve damarları topraktan koparılmış, yerle bir bağı kalmamış olan demektir. Aslında **ictisas,** gövdenin tamamını koparıp almak demektir. Bu ifade daha önce geçen, « أَصْلُهَا ثَابِتٌ» kavlinin yani "Kökü ve damarları toprağın derinliklerinde olan" ifadesinin karşıtıdır. «مَا لَهَا مِنْ قَرَارٍ» üzerinde ayakta durabileceği bir şeyi bulunmayan, kararsız olan demektir.

Örneğin; « قَرَّ الشَّيْءُ قَرَارًا » gibi ki bu, « ثَبَتَ ثُبُوتًا » kavli gibidir. Bu ifade ile, herhangi bir hüccete ve delile dayanmayan söz kasdolunmak tadır ki bu, yerinde durmayan, sabit olmayan, geçersiz sayılan söz anlamındadır.

٢٧- ﴿يُثَبِّتُ اللّٰهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَفِي الْاٰخِرَةِ وَيُضِلُّ اللّٰهُ الظَّالِمِينَ وَيَفْعَلُ اللّٰهُ مَا يَشَاءُ﴾

27- Allah, sağlam sözle iman edenleri hem dünya hayatında hem de ahirette sapasağlam tutar. Zalimleri ise Allah saptırır. Allah dilediğini yapar.

« يُثَبِّتُ اللّٰهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَفِي الْاٰخِرَةِ»

"**Allah, sağlam sözle** -Bu, "La ilahe illallah **Muhammedun Resulüllah**" sözüdür, işte bu sözle- **iman edenleri hem dünya hayatında** -hatta dinlerinden döndürülmek ve baştan çıkarılmak istenseler bile, tıpkı **Ashabı Uhdud'u ve benzerlerini** yoldan çıkarmak için işkenceye başvurmalarına rağmen onların sebatlarından bir şey değiştirememişlerse, bunlar da aynen öyle sebat edeceklerdir- **hem de ahirette**- Cumhura göre burada ahiretten kasıt kabirde cevabın kendilerine telkin edilme ve doğru olanda sebatlarının sağlanmasıdır.

[4] Tirmizi,3119

Bera b. Azib'ten gelen rivayete göre; Hz. Peygamber (s.a.v.) mümin kişinin ruhunun kabzından yani canının alınmasından söz etti de şöyle buyurdu:

"Daha sonra onun ruhu cesedine iade olunur ve kendisine iki melek gelir, onu kabrinde oturturlar ve şöyle sorgulamaya başlarlar: Rabbin kimdir, dinin nedir-hangi dindensin? peygamberin kimdir? Mümin de şöyle cevap verir: Rabbim Allah, dinim İslam ve peygamberim de Muhammed (s.a.v.)'dir. İşte bu sırada gökten bir ünleyen şöyle seslenir: Kulum doğru söylemiştir.

İşte bu ifade,* « يُثَبِّتُ اللّٰهُ الَّذٖينَ اٰمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ » *kavlinin belirtmek istediği ifadedir. Artık bundan sonra o iki melek kendisine: Sen mutlu olarak bir hayat geçirdin, övgüye değer bir ölümle vefat ettin. Şimdi de bir gelin uykusuyla uykuya dal." [5]

" **Sapasağlam tutar.**" Yani onları o şey üzerinde devamlı kılar.

« وَيُضِلُّ اللّٰهُ الظَّالِمٖينَ » **"Zalimleri ise Allah saptırır."** Fitne yerlerinde Allah kendilerini sabit ve değişmez olan söz üzerinde sağlam ve tutarlı olarak tutmaz, öyle bırakmaz. Hemen ilk adımlarında Allah onları kaydırır. Bunlar ahirette ise daha da sapıtacaklar ve daha da bir kayacaklardır. «وَيَفْعَلُ اللّٰهُ مَا يَشَٓاءُ» **"Allah dilediğini yapar."** Allah'ın müminleri sağlam olan sözde sabit ve sapasağlam bırakmasına itiraz olmadığı ve olmayacağı gibi, zalimleri saptırmasına da itiraz olmayacaktır. Hiçbir güç Allah'a karşı itiraza kalkışmayacaktır.

٢٨- ﴿اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذٖينَ بَدَّلُوا نِعْمَةَ اللّٰهِ كُفْرًا وَاَحَلُّوا قَوْمَهُمْ دَارَ الْبَوَارِ﴾

28- Allah'ın nimetine nankörlükle karşılık veren ve sonunda kavimlerini helâk yurduna sürükleyenleri görmedin mi?

« اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذٖينَ بَدَّلُوا نِعْمَةَ اللّٰهِ كُفْرًا » **"Allah'ın nimetine**- şükür yerine- **nankörlükle karşılık veren"** Çünkü o nimetle şükretmek aslında onlara vacip iken onlar bu şükrün yerine nankörlükte bulundular, nankörlüğü koydular. Sanki bu davranışlarıyla şükrü küfre dönüştürdüler ve

---

[5] Ahmed b. Hanbel, Müsned:2/287. Abu Davud;3212. Ayrıca bak, Süyuti, "Şerhau's-sudur" s:91-93. Tahkik Yusuf Budeyvi. Dar İbn Kesir baskısı. Dimeşk-Beyrut

bunu bütünüyle değiştirdiler ki, bunlar da Mekke toplumudurlar. Allah kendilerine Hz. Muhammed (s.a.v) ile ikramda bulunduğu halde onların, kendileri için gerekli olan bu nimete şükretmeleri gerekirken buna karşı çıktılar, küfrettiler, inkara kalkıştılar ve nankörlük ettiler.

« وَأَحَلُّوا قَوْمَهُمْ دَارَ الْبَوَارِ » **"Ve sonunda kavimlerini helâk yurduna sürükleyenleri görmedin mi?"** Ki o kavimleri küfürde izleyenler sonuçta helak yurduna sürüklenmede kendilerini buldular.

٢٩- ﴿ جَهَنَّمَ يَصْلَوْنَهَا وَبِئْسَ الْقَرَارُ ﴾

29- Onlar cehenneme girecekler. O ne kötü karargâhtır!

« جَهَنَّمَ يَصْلَوْنَهَا وَبِئْسَ الْقَرَارُ » **"Onlar cehenneme girecekler. O** -cehennem kalınacak yer olarak- **ne kötü karargâhtır!"** Ayetin başında geçen, "جَهَنَّمَ" kelimesi atfı beyandır. « يَصْلَوْنَهَا » kavli mealde de geçtiği gibi gireceklerdir, anlamındadır.

٣٠- ﴿ وَجَعَلُوا لِلّٰهِ اَنْدَادًا لِيُضِلُّوا عَنْ سَبِيلِهِ قُلْ تَمَتَّعُوا فَإِنَّ مَصِيرَكُمْ إِلَى النَّارِ ﴾

30- (İnsanları) Allah yolundan saptırmak için O'na ortaklar koştular. De ki: (İstediğiniz gibi) yaşayın! Çünkü dönüşünüz ateşe dir.

« وَجَعَلُوا لِلّٰهِ اَنْدَادًا لِيُضِلُّوا عَنْ سَبِيلِهِ » **"İnsanları Allah yolundan saptırmak için O'na ortaklar koştular."** İbadette veya isim vermede Allah'a ortaklar edindiler. Kıraat imamlarından Mekke okulu ve Ebu Amr, « لِيُضِلُّوا » kavlini **"Y"** harfinin fethiyle, « لِيَدِلُّوا » olarak kıraat etmişlerdir. « قُلْ تَمَتَّعُوا » **"De ki:** -dünyada- **İstediğiniz gibi yaşayın!"** Bundan murat bunların rezil olmaları ve yardımsız bırakılmalarıdır, ellerine bir şeyin geçmeyeceğidir. Zünnun Mısri diyor ki: « تَمَتَّعُوا » kulun elinden geldiğince tüm gücünü şehevi isteklerini elde etmek için harca-

masıdır." « فَإِنَّ مَصِيرَكُمْ إِلَى النَّارِ » **"Çünkü dönüşünüz ateşedir."** Sonuç ta dönüp varacağınız yer cehennem ateşidir.

٣١- ﴿ قُلْ لِعِبَادِىَ الَّذِينَ اٰمَنُوا يُقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَيُنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً مِنْ قَبْلِ اَنْ يَأْتِىَ يَوْمٌ لَا بَيْعٌ فِيهِ وَلَا خِلَالٌ ﴾

31- İman etmiş olan kullarıma söyle, namazı kılsınlar ve kendilerini merzuk etmiş olduğumuz şeylerden gizlice ve aşikare infakta bulunsunlar, bir günün gelmesinden evvel ki, onda ne satış vardır, ne de dostluk.

❁ ❁ ❁

32. - 34. ÂYETLER

اَللّٰهُ الَّذٖى خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ وَاَنْزَلَ مِنَ السَّمَٓاءِ مَٓاءً فَاَخْرَجَ بِهٖ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَكُمْ وَسَخَّرَ لَكُمُ الْفُلْكَ لِتَجْرِىَ فِى الْبَحْرِ بِاَمْرِهٖ وَسَخَّرَ لَكُمُ الْاَنْهَارَ ﴿٣٢﴾ وَسَخَّرَ لَكُمُ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ دَٓائِبَيْنِ وَسَخَّرَ لَكُمُ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ ﴿٣٣﴾ وَاٰتٰيكُمْ مِنْ كُلِّ مَا سَاَلْتُمُوهُ وَاِنْ تَعُدُّوا نِعْمَتَ اللّٰهِ لَا تُحْصُوهَا اِنَّ الْاِنْسَانَ لَظَلُومٌ كَفَّارٌ ﴿٣٤﴾

Meâli

32- O öyle Allah'tır ki, gökleri ve yeri yarattı, gökten suyu indirip onunla rızık olarak size türlü meyveleri çıkardı; izni ile denizde yüzüp gitmeleri için gemileri emrinize verdi; nehirleri de sizin için akıttı.

33- Düzeni seyreden güneşi ve ayı size faydalı kıldı; geceyi ve gündüzü de istifadenize verdi.

34- O size istediğiniz herşeyden verdi. Allahın nimetini sayacak olsanız sayamazsınız. Doğrusu insan çok zalim, çok nankördür.

Tefsiri

٣٢- ﴿اَللّٰهُ الَّذٖى خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ وَاَنْزَلَ مِنَ السَّمَٓاءِ مَٓاءً فَاَخْرَجَ بِهٖ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَكُمْ وَسَخَّرَ لَكُمُ الْفُلْكَ لِتَجْرِىَ فِى الْبَحْرِ بِاَمْرِهٖ وَسَخَّرَ لَكُمُ الْاَنْهَارَ﴾

32- O öyle Allah'tır ki, gökleri ve yeri yarattı, gökten suyu indirip onunla rızık olarak size türlü meyveleri çıkardı; izni ile denizde

yüzüp gitmeleri için gemileri emrinize verdi; nehirleri de sizin için akıttı.

« اَللّٰهُ الَّذ۪ي خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ » "O öyle Allah'tır ki, gözleri ve yeri yarattı" bu ayette yer alan « اَللّٰهُ » lafzı celali mübteda yani özendir. « الَّذ۪ي خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ » İse haber yani yüklemdir. **"Gökten"** bulutlardan **"suyu indirip onunla rızık olarak size türlü meyveleri çıkardı"** « مِنْ » edatı beyan içindir. Rızkın neler olduğunu açıklıyor. Yani o su veya yağmur sebebiyle sizin için meyve denen rızıkları yarattı. Yahut burada geçen « مِنَ الثَّمَرَاتِ » ifadesi « اَخْرَجَ » fiilinin mefulu yani tümlecidir. « رِزْقًا » kelimesi de mefulden hal olmuştur. **"İzni ile denizde yüzüp gitmeleri için gemileri emrinize verdi; nehirleri de sizin için akıttı."**

١٧- ﴿وَسَخَّرَ لَكُمُ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ دَٓائِبَيْنِ وَسَخَّرَ لَكُمُ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ﴾

33- Düzeni seyreden güneşi ve ayı size faydalı kıldı; geceyi ve gündüzü de istifadenize verdi.

"Düzeni seyreden güneşi faydalı kıldı" bu ayette yer alan « دَٓائِبَيْنِ » kelimesi « دَائِمٌ » olarak sürekli olarak manasına gelir ve güneş ile aydan haldir. Yani yörüngelerinde harekette ve aydınlatmada süreklidirler. Karanlıkları ortadan kaldırıp yeryüzünde olabilecek olan herşeyi ıslah ediyorlar; ister varlıkların kendileri olsun, ister bitkiler olsun hepsi üzerinde tesirlidirler. **"Geceyi ve gündüzü de istifadenize verdi."** Her ikisi de maişetilerinizi, geçiminizi ve rahatınızı sağlayabilesiniz diye birbirlerini izlerler.

٣٤- ﴿وَاٰتٰيكُمْ مِنْ كُلِّ مَا سَاَلْتُمُوهُۜ وَاِنْ تَعُدُّوا نِعْمَتَ اللّٰهِ لَا تُحْصُوهَاۜ اِنَّ الْاِنْسَانَ لَظَلُومٌ كَفَّارٌ﴾

34- O size istediğiniz herşeyden verdi. Allahın nimetini sayacak olsanız sayamazsınız. Doğrusu insan çok zalim, çok nankördür.

"O size istediğiniz herşeyden verdi" Bu ayette geçen « مِنْ » edatı bazısı bir kısmı gibi manalara gelir. Burada da öyledir ve bazısı manasınadır. Yani yüce Allah sizin istediğiniz herşeyin tamamını değil de, bir. kısmını verdi veyahut da istediğiniz şeyleri de istemediğiniz şeyleri de size verdi, demektir. ayette geçen « مَا » edatı mevsufe olup, cümle ise onun sıfatıdır. İkinci cümle ise, hazfedilmiştir. Çünkü ayetin kalan kısmı zaten o ikinci cümlenin varlığına delalet ediyor. Bu adeta (Nahl 81) de geçen « سَرَابِيلَ تَقِيكُمُ الْحَرَّ » ayeti gibidir.

Ebu Amr'dan gelen okuyuşa göre ise « مِنْ كُلٍّ » okunmuştur. « مَا سَأَلْتُمُوهُ » ise nefiydir yani olumsuzdur ve hal olması itibariyle de mahallen mansubtur. Yani bunun manası, isteyen kişi onu istemeden önce Allah bütün bu şeylerden size verdi. Yahut da buradaki « مَا » edatı ilgi zamiridir. Bu durumda manası "Siz ihtiyaç duyduğunuz herşeyden Allah size sanki siz onu istemişsiniz gibi veya hal diliyle onu dilemişsiniz gibi size verdi." **"Allah'ın nimetini sayacak olsanız sayamazsınız"** Onları saymaya, sonuna kadar hesaplamaya güç yetiremezsiniz. Yani şöyle sıradan bir sayalım diye arzu etseler bile böyle bir işi asla başaramazlar. Hele teferruata, tafsilata gelince, onları sadece yüce Allah bilir. **"Doğrusu insan çok zalim"** verilen nimetlerin şükrünü yerine getirmede gaflete düştüğünden dolayı haksızlık eder, değerini bilmez. **"Çok nankördür"** Çünkü verilen tüm nimetlere karşı nankörlük edecek derecede gözleri görmez olmuştur.

Ayette geçen « ظَلُومٌ » kelimesi, aşırı derecede şikayetçi olan, herşeyde feryat eden, haksızlıkta ısrar eden demektir. **"Keffar"** nimetleri toplamada nankörlük eden ve başkalarına vermekte nankörlük eden insan kelimesi, cins anlamında yani insan türü demektir. Dolayısıyla içinde bu manada haksızlıkta bulunan ve nankörlük edenlerin de olabileceğini içeren bir ifadedir.

35. – 41. ÂYETLER

وَإِذْ قَالَ إِبْرٰهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هٰذَا الْبَلَدَ اٰمِنًا وَاجْنُبْنِى وَبَنِىَّ أَنْ
نَعْبُدَ الْأَصْنَامَ ﴿٣٥﴾ رَبِّ إِنَّهُنَّ أَضْلَلْنَ كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ فَمَنْ
تَبِعَنِى فَإِنَّهُ مِنِّى وَمَنْ عَصَانِى فَإِنَّكَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٣٦﴾ رَبَّنَا
إِنِّى أَسْكَنْتُ مِنْ ذُرِّيَّتِى بِوَادٍ غَيْرِ ذِى زَرْعٍ عِنْدَ بَيْتِكَ
الْمُحَرَّمِ رَبَّنَا لِيُقِيمُوا الصَّلٰوةَ فَاجْعَلْ أَفْئِدَةً مِنَ النَّاسِ تَهْوِى
إِلَيْهِمْ وَارْزُقْهُمْ مِنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَشْكُرُونَ ﴿٣٧﴾ رَبَّنَا إِنَّكَ
تَعْلَمُ مَا نُخْفِى وَمَا نُعْلِنُ وَمَا يَخْفٰى عَلَى اللّٰهِ مِنْ شَىْءٍ فِى
الْأَرْضِ وَلَا فِى السَّمَاءِ ﴿٣٨﴾ الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِى وَهَبَ لِى عَلَى
الْكِبَرِ إِسْمٰعِيلَ وَإِسْحٰقَ إِنَّ رَبِّى لَسَمِيعُ الدُّعَاءِ ﴿٣٩﴾ رَبِّ
اجْعَلْنِى مُقِيمَ الصَّلٰوةِ وَمِنْ ذُرِّيَّتِى رَبَّنَا وَتَقَبَّلْ دُعَاءِ ﴿٤٠﴾ رَبَّنَا
اغْفِرْ لِى وَلِوَالِدَىَّ وَلِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ يَقُومُ الْحِسَابُ ﴿٤١﴾

Meâli

35- Hatırla ki, İbrahim şöyle demişti: "Rabbim! Bu şehri emniyetli kıl, beni ve oğullarımı putlara tapmaktan uzak bulundur.

36- Çünkü onlar insanlardan birçoklarının sapmasına sebep oldular. Rabbim! Şimdi kim bana uyarsa o bendendir. Kim de bana karşı gelirse, artık sen gerçekten çok bağışlayan, merhamet edensin."

37- Ey Rabbimiz! Namazı dosdoğru kılmaları için ben, neslimden bir kısmını senin Beyti Harem'in yanında, ziraat yapılma-yan bir vadiye

yerleştirdim. Artık sen de insanlardan bir kısmının gönül-lerini onlara meyledici kıl ve meyvelerden bunlara rızık ver. Umulur ki bu nimetlere şükrederler.

38- Ey Rabbimiz! Şüphesiz ki sen bizim gizleyeceğimizi de, açıklayacağımızı da bilirsin. Çünkü ne yerde ne de gökte hiçbirşey Allah'a gizli kalmaz.

39- İhtiyar halimde bana İsmail'i ve İshak'ı lütfeden Allah'a hamd olsun. Şüphesiz Rabbim, duayı hakkıyla işiticidir.

40- Ey Rabbim! Beni ve neslimden gelecekleri namazı devamlı kılanlardan eyle. Ey Rabbimiz! Duamı kabul buyur.

41- Ey Rabbimiz! Hesap olunacağı gün beni, anamı, babamı ve mü'minleri bağışla.

Tefsiri

٣٥- ﴿وَإِذْ قَالَ إِبْرٰهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هٰذَا الْبَلَدَ اٰمِنًا وَاجْنُبْنِى وَبَنِىَّ اَنْ نَعْبُدَ الْاَصْنَامَ﴾

35- Hatırla ki, İbrahim şöyle demişti: "Rabbim! Bu şehri emniyetli kıl, beni ve oğullarımı putlara tapmaktan uzak bulundur.

"Hatırla ki, İbrahim şöyle demişti: Ayetin başında yer alan « إِذْ » harfi, "hatırla ki" anlamındadır. **"Rabbim bu şehri emniyetli kıl"** buradaki şehirden kasıt, harem beldesi olan Beytullah ve sınırlardı demektir. "Emniyetli" demek de, güven veren, demektir. bu ayet ile Bakara suresinde geçen 126. ayet arasındaki fark şöyledir. Bakara suresindeki ayette üzerinde durulan nokta, Hz. İbrahim (a.s.) bu belde halkının da tıpkı halkı güven içinde olan öteki beldelerde olduğu gibi güvende kılmasını istiyor. Oysa buradaki ayette üzerinde durulan husus şudur; artık buranın korkulan bir yer ve belde olmadığı özelliğinin verilmesi isteniyor. Buradaki korku ve endişe durumlarının kaldırılması isteniyor. Yani korku yerine güven veren bir belde olsun istiyor. Sanki Hz. İbrahim: "Burası korkulan bir yerdir, ancak Rabbim sen burayı güvenli bir yer kıl" der gibidir. **"Beni ve oğullarımı"** Hz. İbrahim (a.s.) burada kendi öz soyundan gelen çocuklarını kast ediyor **"Putlara tapmaktan uzak bulundur"** Dinin üzere

beni sabit kıl ve putlara tapmaya devamdan beni hep uzak tut. Tıpkı Bakara Suresinde **"Her ikimizi de müslüman olarak sana teslim olmuş iki müslüman kul eyle"** (Bakara 128) ayetinde geçtiği gibi, bir duadır.

Burada bizi dinin üzere sabit kıl, diyor. Bu son kısımda fiilden önce bir « مِنْ » edatı bulunmaktadır.

٣٦- ﴿رَبِّ إِنَّهُنَّ أَضْلَلْنَ كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ فَمَنْ تَبِعَنِي فَإِنَّهُ مِنِّي وَمَنْ عَصَانِي فَإِنَّكَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾

36- Rabbim! Çünkü onlar insanlardan birçoklarının sapmasına sebep oldular. Şimdi kim bana uyarsa o bendendir. Kim de bana karşı gelirse, artık sen gerçekten çok bağışlayan, merhamet edensin."

"Rabbim! Çünkü onlar insanlardan birçoklarının sapmasına sebep oldular." Burada putlar, dalalete götürmeye ve saptırmaya sebep oluşturduklarından ötürü, öyle gösterilmiştir. Çünkü halk bunlar sebebiyle yollarını şaşırmaktadırlar. Böyle olması sebebiyle de sanki saptıranlar putlar imiş gibi ayette öyle gösterilmiştir. **"şimdi kim bana uyarsa"** kim benim dinim üzere yaşarsa ve benim gibi tek Allah'a inanan Hanif bir müslüman olursa **"o bendendir"** yani benim bir kısmımdır. Çünkü soyundan gelenler kendi sulbü ve nesli olması sebebiyle bu ifadeyi kullanıyor. **"Kim de"** Allah'a şirk ve ortak koşma dışında ya da şirk manasında bir isyan ile bana karşı çıkarsa **"Bana karşı gelirse, artık sen gerçekten çok bağışlayan, pek merhamet edensin"** yani tevbe ederlerse ve iman eder-lerse, demektir.

٣٧- ﴿رَبَّنَا إِنِّي أَسْكَنْتُ مِنْ ذُرِّيَّتِي بِوَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ عِنْدَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ رَبَّنَا لِيُقِيمُوا الصَّلٰوةَ فَاجْعَلْ أَفْئِدَةً مِنَ النَّاسِ تَهْوِي إِلَيْهِمْ وَارْزُقْهُمْ مِنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَشْكُرُونَ﴾

37- Ey Rabbimiz! Namazı dosdoğru kılmaları için ben, neslimden bir kısmım senin Beyti Harem'in yanında, ziraat yapılmayan bir vadiye yerleştirdim. Artık sen de insanlardan bir kıs-mının gönüllerini onlara meyledici kıl ve meyvelerden bunlara rızık ver. Umulur ki bu nimetlere şükrederler.

"Ey Rabbimiz!" Senin haram olan Beyti'nin yanın da **"namazı**

dosdoğru kılmaları" orada sana ibadette bulunarak orayı mamur duruma getirmeleri ve seni hep anmaları, ibadet etmeleri için « لِيُقِيمُوا » buradaki "lam" harfi « أَسْكَنْتُ » fiiline müteallıktir. Yani yerleştirdiğin bu çıplak vadide, demektir. **"Ben, neslimden bir kısmını"** çocuklarımdan bazılarını örneğin Hz. İsmail ve onun soyundan gelenleri **"senin Beyti Harem'in yanında"** burası Beytullah'tır. Ayette de görüldüğü gibi "muharrem" denmesi, yüce Allah tarafından buraya saldırmanın yasaklanmış olması, taarruzda bulunmanın, basite alınmasının haram kılınması sebebiyledir. Çünkü yüce Allah bunun çevresini bu manada dokunulmaz kılmış ve sınırlarını bu şekilde tanımlamıştır. Ya da bu haram oluş durumunun yâ da dokunulmazlığın hala devam ediyor olması ve böylece de devam edecek olması nedeniyledir. Bu itibarla bütün zalimler oraya saldırıdan korkar. Ya da çok büyük bir saygıya değer olması sebebiyle burası muhteremdir. Kimsenin buranın dokunulmazlığına veya saygınlığına zarar vermesine asla izin verilmez. Ya da burasının tufan ve benzeri afetlerden azade kılınması sebebiyledir. Burada bu tür afetlerin vuku bulması yasaklanmıştır. Nitekim buraya Atik adı da verilmiştir. Çünkü buraya sığınân özgürlüğüne kavuşur. Bir de yüce Allah burayı zalimlerin saldırısından azade kılmış, uzak tutmuş olması ve bir de en eski yapı olması sebebiyledir.

"Ziraat yapılmayan" Hiçbir zaman ziraat adına hiçbir şey yetişmeyen veya bulunmayan **"bir vadiye yerleştirdim"** bu vadiden kasıt, Mekke vadisidir. **"Artık sen de insanlardan bir kısmının gönüllerini"** bir an önce değişik bölgelerden ve ülkelerden oraya gidip ziyarette bulunmaları, oraya doğru özlemle uçar gibi gitmeleri için **"onlara meyl edici kıl"** Burada geçen « مِنْ » edatı teb'iz manasınadır yani bazısı, bir kısmı demektir.

Nitekim Mücahid'ten gelen rivayete göre diyor ki: "Eğer İbrahim (a.s.) "bir kısmının gönüllerini" ifadesi yerine "insanların gönüllerini" demiş olsaydı, insanlar atlısıyla, yaya olanıyla, Rumu ile Türkü ve Hintlisi ile buraya akın ederlerdi. Bundan dolayı size zorluk çıkarırlardı. Yahut da buradaki « مِنْ » edatı ibtida, başlangıç manasınadır.

Örneğin: « اَلْقَلْبُ مِنِّى سَقِيمٌ » ifadesi gibi ifadedir. Ki bunun manası **"benden olan kalbim hastadır"** demek olup, asıl ifade ettiği şey **"kalbi-**

min" hasta olduğudur. Çünkü burada denmek istenen asıl söz « قَلْبِي » sözüdür. Bu da kalbim, demektir. sanki burada **"halkın gönülleri"** der gibi bir ifade bulunmaktadır. Bu örnekleme de, "ef'ide" kelimesinin ayette nekre olması sebebiyle muzafunileyh de nekre yani belirsizdir. Bununla da, sadece bazı gönülleri yönlendirme manası ifade olunmaktadır. **"Ve meyvelerden bunlara"** burada oturanlara, içinde hiçbir ziraat olmayan bu vadide, değişik bölgelerden ve beldelerden insanların celp olunarak gelmeleri suretiyle **"rızık ver. Umulur ki"** üzerinde hiçbir ekim yapılamayan, bir üründe yetişmeyen, bir ağaç ve su bulunmayan böyle bir vadide türlü meyve ve **"bu nimetlere şükrederler."**

٣٨- ﴿رَبَّنَا إِنَّكَ تَعْلَمُ مَا نُخْفِي وَمَا نُعْلِنُ وَمَا يَخْفَى عَلَى اللّٰهِ مِنْ شَيْءٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ﴾

38- Ey Rabbimiz! Şüphesiz ki sen bizim gizleyeceğimizi de, açıklayacağımızı da bilirsin. Çünkü ne yerde ne de gökte hiçbir şey Allah'a gizli kalamaz.

"Ey Rabbimiz!" Burada tekrar olunan sesleniş, yakarışın Allah'a sığınmanın bir delilidir. **Şüphesiz ki sen bizim gizleyeceğimizi de, açıklayacağımızı da bilirsin.** Açıktan işleneni bildiğin gibi, gizliden olarak işleneni de sen muhakkak bilirsin. **Çünkü ne yerde ne de gökte hiçbir şey Allah'a gizli kalamaz.** Hz. İbrahim'i doğrular mahiyette olan Allah kelamı olsun veya bizzat Hz. İbrahim'in söyledikleri olsun, Allah için gizli kalacak bir şey asla yoktur.

Ayette geçen « مِنْ » edatı istiğrak içindir. Sanki burada, her ne türden şeyler olursa olsun, Allah için gizli olan hiçbirşey yoktur ve olamaz, der gibidir.

٣٩- ﴿اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي وَهَبَ لِي عَلَى الْكِبَرِ إِسْمٰعِيلَ وَإِسْحٰقَ إِنَّ رَبِّي لَسَمِيعُ الدُّعَاءِ﴾

39- İhtiyar halimde bana İsmail'i ve İshak'ı lütfeden Allaha hamdolsun. Şüphesiz Rabbim, duayı hakkıyla işiticidir.

İhtiyar halimde bana İsmail'i ve İshak'ı lütfeden Allaha hamd olsun. Burada geçen « عَلَى » cer edatı, beraber manasına gelen « مَعَ » manasınadır ve hal ifade eder yani hal yerinde gelmiştir. Mana "ben tam da yaşlandığım halde veya yaşlandığım bir sırada" demektir. rivayete göre Hz. İbrahim (a.s.) 99 yaşına geldiğinde oğlu İsmail dünyaya gelmiştir. 112 yaşına geldiğinde de oğlu İshak (a.s.) doğmuştur. Farklı bir rivayete göre de İsmail (a.s.) doğduğu zaman Hz. İbrahim (a.s.) 64 yaşında bulunuyordu. Oğlu İshak (a.s.) dünyaya geldiğinde ise Hz. İbrahim (a.s.) 90 yaşında idi. Burada özellikle ihtiyarlık veya yaşlılık durumuna dikkat çekilmiş olması şundan dolayıdır. İnsanlar yaşlanınca kendilerine bir çocuk bağışlanmasına daha çok minnet duyarlar. Çünkü yaşlılık hali artık doğumdan umutsuzluğun başladığı bir dönem olmaktadır. Böyle tam da doğuramaz diye umutsuzluk duyulduğu bir sırada, bir çocuğu verilmiş olması en büyük nimetlerdendir. Kaldı ki bu çok ilerlemiş olan bir yaşlılık döneminde Hz. İbrahim'e çocuk verilmesi de en büyük bir mucizedir, Hz. İbrahim için bir ayettir. **"Şüphesiz Rabbim, duayı hakkıyla işiticidir"** yapılan duaya icabet edendir. Mesela kral filan adamın sözünü duydu, dendiğinde bu, o kimsenin kral tarafından kabul görmesi ve sözlerinin onun tarafından dinlenir olması manası gelir.

Nitekim **"semiallahu limen hamideh"** duası da bu manayadır. Anlamı **"Allah, kendisine hamd ve senada bulunanların sözünü işitir"** demektir. Çünkü Hz. İbrahim (a.s.) zaman zaman kendisine çocuk verilmesi için Allah'a dua ederdi ve nitekim: **"Rabbim! Bana salihlerden olacak bir evlat ver"** (Saffat: 100) diye dua ederdi. Hz. İbrahim (a.s.) yüce Allah tarafından duasına icabet buyurulması sebebiyle ve kendisine ikramda bulunduğu için şükretmiştir. Ayette işitme olayının duaya izafe olunması yani bir tamlama yapılmış olması, sıfatın mefulüne olan izafeti türündendir. Bunun aslı « لَسَمِيعٌ الدُّعَاءَ » demektir. İmam Sibeveyh, kendi fiilin yaptığı işi-ameli gören aşırılık yani mübalağa manasını ifade eden amil kalıpları veya kipleri verirken bunu da zikrediyor ve **"Semiun"** kelimesi tıpkı **"Rahimun"** kelimesi gibi olduğunu belirtiyor.

Örneğin: « هَذَا رَحِيمٌ أَبَاهُ » yani **"bu babasına merhamet edendir"** gibi. **Rahim** kelimesi burada **"ebahu"** kelimesini mef'ul olarak almış ve nasbetmiştir.

﴿رَبِّ اجْعَلْنِي مُقِيمَ الصَّلٰوةِ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي رَبَّنَا وَتَقَبَّلْ دُعَاءِ﴾ -٤٠

40- Ey Rabbim! Beni ve neslimden gelecekleri namazı devamlı kılanlardan eyle. Ey Rabbimiz! Duamı kabul buyur.

"Ey Rabbim! Beni ve neslimden gelecekleri" yani bir kısmını, demektir. Bu « وَمِنْ » kelimesi ile mansup olan bir kelime üzerine matuf bulunmaktadır. Sadece bir kısmı, çünkü Allah'ın bildirmesiyle o da biliyor ki, neslinden gelecek olanların hepsinin müslüman olacağı sözkonusu değildir, soyundan kafir olanlarda gelecektir.

İbn Abbas'tan rivayete göre, Hz. İbrahim'in soyundan bazıları ta kıyamete kadar İslam fıtratı üzere hayatlarını sürdüreceklerdir. **Namazı devamlı kılanlardan eyle. Ey Rabbimiz! Duamı kabul buyur.** Kıraat imamlarından Mekke ekolüne göre buradaki « دُعَاءِ » kelimesi hem "vasıl" yani birleştirme ve hem vakf yani durma halinde olsun "ye" harfiyle « دُعَائِي » olarak okunur. Bu okuyuşta Mekke'ye Ebu Amr da muvafakat etmiştir. Hamza ise, vasıl halinde ona katılmış, ancak vakf halindeki okuyuşta ona muvafakat etmemiştir. Geri kalan kıraat imamları bu kelimeyi "ye" harfi olmaktasızın « دُعَاءِ » olarak okumuşlardır. Bunun da manası, duamı veya ibadetimi kabul buyur, demektir. **"Sizden de, Allah'ın dışında taptığınız şeylerden de uzaklaşıyorum"** (Meryem: 48)

﴿رَبَّنَا اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ يَقُومُ الْحِسَابُ﴾ -٤١

41- Ey Rabbimiz! Hesap olunacağı gün beni, anamı, babamı ve mü'minleri bağışla.

"Ey Rabbimiz! Hesap olunacağı gün" sabit olan gün demektir. Ya da burada ailesinin, herkesin kalkacakları gün olan kıyam mecazi manada hisap kelimesine isnad olunmuştur. Tıpkı Yusuf 48 de "köye sor" ayetinde olduğu gibi. Oysa buradaki mana "köye değil, köyde yaşayan ve orada bulunan insanlara sor" demektir. Mecazi manada "köye sor" denmiştir. **"Beni, anamı, babamı"** yani Adem ile Havva'yı yahut da Hz. İbrahim anne ve babası için dua etmekten men edilmeden önce ve onların iman etmelerinden umudunu kesmeden önce idi bu duası. **"Ve mü'minleri bağışla."**

42. – 46. ÂYETLER

وَلَا تَحْسَبَنَّ اللّٰهَ غَافِلاً عَمَّا يَعْمَلُ الظَّالِمُونَ إِنَّمَا يُؤَخِّرُهُمْ
لِيَوْمٍ تَشْخَصُ فِيهِ الْأَبْصَارُ ﴿٤٢﴾ مُهْطِعِينَ مُقْنِعِي رُؤُسِهِمْ لَا
يَرْتَدُّ إِلَيْهِمْ طَرْفُهُمْ وَأَفْئِدَتُهُمْ هَوَاءٌ ﴿٤٣﴾ وَأَنْذِرِ النَّاسَ يَوْمَ
يَأْتِيهِمُ الْعَذَابُ فَيَقُولُ الَّذِينَ ظَلَمُوا رَبَّنَا أَخِّرْنَا إِلَى أَجَلٍ
قَرِيبٍ نُجِبْ دَعْوَتَكَ وَنَتَّبِعِ الرُّسُلَ أَوَلَمْ تَكُونُوا أَقْسَمْتُمْ
مِنْ قَبْلُ مَا لَكُمْ مِنْ زَوَالٍ ﴿٤٤﴾ وَسَكَنْتُمْ فِي مَسَاكِنِ الَّذِينَ
ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ وَتَبَيَّنَ لَكُمْ كَيْفَ فَعَلْنَا بِهِمْ وَضَرَبْنَا لَكُمُ
الْأَمْثَالَ ﴿٤٥﴾ وَقَدْ مَكَرُوا مَكْرَهُمْ وَعِنْدَ اللّٰهِ مَكْرُهُمْ وَإِنْ كَانَ
مَكْرُهُمْ لِتَزُولَ مِنْهُ الْجِبَالُ ﴿٤٦﴾

Meâli

42- Sakın, Allah'ı zalimlerin yaptıklarından habersiz sanma! Ancak Allah onları korkudan gözlerin dışarı fırlayacağı bir güne erteliyor.

43- Zihinleri bomboş olarak kendilerine bile dönüp bakamaz durumda, başları göğe dikilmiş bir vaziyette koşarlar.

44- Kendilerine azabın geleceği, bu yüzden zalimlerin: "Ey Rabbimiz! Yakın bir müddete kadar bize süre ver de senin davetine uyalım ve peygambere tabi olalım" diyecekleri gün hakkında insanları uyar. "Daha önce, sizin için bir zeval olmadığına, yemin etmemiş miydiniz?"

45- Kendilerine zulmedenlerin yurtlarında oturdunuz. Onlara nasıl muamele ettiğimiz size apaçık belli oldu. Ve size misaller de verdik.

46- Hilelerinin cezası Allah katında biliniyorken, onlar, tuzaklarını kurmuşlardı. Halbuki onların hileleriyle dağlar yerinden gidecek değildi.

Tefsiri

٤٢- ﴿وَلَا تَحْسَبَنَّ اللّٰهَ غَافِلًا عَمَّا يَعْمَلُ الظَّالِمُونَ إِنَّمَا يُؤَخِّرُهُمْ لِيَوْمٍ تَشْخَصُ فِيهِ الْأَبْصَارُ﴾

42- Sakın, Allah'ı zalimlerin yaptıklarından habersiz sanma! Ancak Allah onları korkudan gözlerin dışarı fırlayacağı bir güne erteliyor.

"**Sakın, Allah'ı zalimlerin yaptıklarından habersiz sanma**" Ayet mazlumlar (ezinler) için bir teselli ve zalimler (ezenler) için de bir tehdit içermektedir. Buradaki hitap Hz. Peygambere (sav) değil, onun şahsında başkalarınadır. Çünkü burada hitap eğer peygambere ise, bu taktirde bir durum tesbitidir. Yani Resulullah (sav) asla Allah'ı gafil sanmaz, demektir. Bu adeta "**Ve sakın Allah'a ortak koşanlardan olma**" (**En'am 14**) ayeti gibidir. Yine "**O halde sakın Allah ile beraber başka ilaha kulluk edip yalvarma**" (Şuara 213) ayeti gibidir. Keza "**Ey iman edenler! Allah'a, Resulüne ... iman edin**" (Nisa: 136) ayeti gibi. Söylendiğine göre, bundan kasıt, durum tesbiti ve bildirimdir. Yani yüce Allah zalimler herne yaparlarsa yapsınlar, Allah onu bilir. Allah için onların işledikleri hiçbirşey gizli kalmaz. İster az, ister çok olsun, o zalimler her ne işlemişlerse, yüce Allah onları işlediklerine göre cezalandıracaktır. Bu bir türlü korkutma ve tehdit yoludur. Nitekim "**Allah ne yaparsanız, hepsini bilir**" (Bakara 283) "**Ancak Allah onları**"n cezalarını "**korkudan gözlerin dışarı fırlacayacağı bir güne erteliyor**" Yani onların gözleri, gördükleri dehşetten ve korkudan ötürü yerinde duramaz, adeta göz yuvarlağından dışarı fırlayacak gibi olur.

٤٣- ﴿مُهْطِعِينَ مُقْنِعِي رُؤُسِهِمْ لَا يَرْتَدُّ إِلَيْهِمْ طَرْفُهُمْ وَأَفْئِدَتُهُمْ هَوَاءٌ﴾

43- Zihinleri bomboş olarak kendilerine bile dönüp bakamaz durumda, başları göğe dikilmiş bir vaziyette koşarlar.

"**Zihinleri bomboş**" hayır olarak sıfır noktasında ve elleri bomboş **olarak kenlerine bile dönüp bakamaz durumda**" dikkatleri dönüp kendilerine bakacak halde değil ki, dönüp bakabilsinler. Korku sebebiyle

ne yapacaklarını bilecek durumda değillerdir. **"Başları göğe dikilmiş bir vaziyette"** davetçiye doğru **"koşarlar"**

Heva: öyle bir boşluktur ki, hiçbir şeyin girmediği, hep boş kaldığı yer, demektir. Bunun için bu şekilde nitelendirilmiştir. Örneğin: Filancanın kalbi havalıdır, dendiğinde, boştur ve korkaktır, kalbinde kuvvet ve cesaret adına bir şey bulunmayan demektir. Bir diğer ifade ile boştur, yani aklı yoktur, demektir.

٤٤- ﴿وَأَنْذِرِ النَّاسَ يَوْمَ يَأْتِيهِمُ الْعَذَابُ فَيَقُولُ الَّذِينَ ظَلَمُوا رَبَّنَا أَخِّرْنَا إِلَى أَجَلٍ قَرِيبٍ نُجِبْ دَعْوَتَكَ وَنَتَّبِعِ الرُّسُلَ أَوَلَمْ تَكُونُوا أَقْسَمْتُمْ مِنْ قَبْلُ مَا لَكُمْ مِنْ زَوَالٍ﴾

44- Kendilerine azabın geleceği, bu yüzden zalimlerin: "Ey Rabbimiz! Yakın bir müddete kadar bize süre ver de senin davetine uyalım ve peygambere tabi olalım" diyecekleri gün hakkında insanları uyar. "Daha önce, sizin için bir zeval olmadığına, yemin etmemiş miydiniz?"

"Kendilerine azabın geleceği, bu yüzden zalimlerin: "Ey Rabbimiz! Yakın bir müddete kadar bize süre" bizi dünyaya gönder, şöyle yakın bir süreye kadar bize bir zaman tanı **"da senin davetine uyalım ve peygambere tabi olalım"** Senin davetine icabetten kaçmak suretiyle kaçırdıklarımızı, peygamberlerine uymamak suretiyle de işlediklerimizi affettirmek, yanlışlarımızdan dönmek için bir zaman ver **diyecekleri gün** "kıyamet" **hakkında insanları uyar.** "Bunun üzerine onlara denir ki: **"Daha önce sizin için bir zeval olmadığına, yemin etmemiş miydiniz?"** Yani siz henüz dünyada iken, öldükten sonra biz böyle bir durumla asla karşılaşmayacağız, bir başka dünyaya taşınmayacağız diye ant içen sizler değil misiniz? Yani sizler öldükten sonra dirilmeye iman etmiyordunuz, inkâr ediyordunuz.

Nitekim yüce Allah başka bir ayette de şöyle buyuruyor:

Onlar: "Allah ölen bir kimseyi diriltmez" diye olanca güçleriyle Allah'a and içtiler. Ayette yer alan « مَا لَكُمْ » ifadesi, yeminin yani kasemin cevabıdır. Ancak burada « أَقْسَمْتُمْ » kavline hitap lafzıyla getirilmiştir. Eğer and içenlerin sözleri hikaye edilseydi yani onlara yer veril-

seydi, burada **"bizim için bir zeval yoktur"** olurdu. Ya da burada **"gün"** sözü yakın gelecekte olacak olan bir azap ile helak olunacakları gün manası murat olunmuştur veya ölümlerinin gerçekleştiği günde sekeratı mevt (ölüm sarhoşluğunun) dehşeti ve şiddetiyle azap olunmalıdır, meleklerin kendilerine herhangi bir müjde getirmeksizin onları karşılamalarıdır. İşte onlar böyle bir günde Rableri tarafından kendilerinin yakın bir geleceğe kadar ertelenmesini isteyeceklerdir.

Ayette geçen « يَوْمَ » kelimesi « أَنْذِرْ » fiilinin ikinci mef'ulüdür. Zarf değildir. Çünkü inzar (uyarma) kıyametin gerçekleştiği gün sözkonusu bile olamaz.

٤٥- ﴿وَسَكَنْتُمْ فِي مَسَاكِنِ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ وَتَبَيَّنَ لَكُمْ كَيْفَ فَعَلْنَا بِهِمْ وَضَرَبْنَا لَكُمُ الْأَمْثَالَ﴾ .

45- Kendilerine zulmedenlerin yurtlarında oturdunuz. Onlara nasıl muamele ettiğimiz size apaçık belli oldu. Ve size misaller de verdik.

İnkar etmek suretiyle **"kendilerine zulmedenlerin yurtlarında oturdunuz"** « سَكَنْتُمْ » kelimesi « سُكُونْ » kelimesinden alınmadır. Bu da durmak, kalmak manalarına gelir. Bu kelime "fi" cer edatı ile geçişli fiil haline gelir. "Evde karar kıldı" veya "orada kaldı" gibi. Ancak bu kelime belli özel bir kalma, durma manasına nakledilince, bunda tasarrufa gidildi. Örneğin evde sakin oldu, yani kaldı, oturdu, ikamet etti gibi manalara gelir. Bu kelimenin aynı zamanda sükun manasına gelmesi de caizdir. Bu taktirde orada, o evde huzur içinde problemsiz olarak yaşadılar, kendilerinden önce geçen toplumların gidişatı üzere davranarak zulm ettiler, haksızlık yaptılar, bozgunculuk çıkardılar. Kendilerinden önce gelenlerin başına neler geldiğinden söz etmez oldular, Allah tarafından başlarına neler geldiğinden ders çıkarmadılar, kötülüklerden uzak durmadılar. **"Onlara nasıl muamele ettiğimiz"** in haberlerini almakla veya bizzat görüp yaşayarak ayette geçen **"Tebeyyene"** fiilinin faili muzmardır (gizlidir). Cümlenin kendisi bunu göstermektedir. Yani onların durumları size açık hale geldi, demektir.

Ayette yer alan « كَيْفَ » kelimesi fail değildir. Çünkü soru edatı kendisinden önce geçen kelime üzerinde amel etmez. Ancak bu kelime,

bunun öncesinden yer alan ve **"Onlara nasıl muamele ettiğimiz"** cümlesi ile mansubtur. Yani onları helak ettik, onlardan intikam aldık, demek tir. **"Size apaçık belli oldu. Ve size misaller de verdik"** yani onların yaptıklarının özelliklerini sunduk, başlarına nelerin geldiğini anlattık. Bu da her zalim kimseye esasen ders çıkarılacak darbı meseller olarak gösterildi ama onlar yine de ders almadılar.

٤٦- ﴿وَقَدْ مَكَرُوا مَكْرَهُمْ وَعِنْدَ اللّٰهِ مَكْرُهُمْ وَإِنْ كَانَ مَكْرُهُمْ لِتَزُولَ مِنْهُ الْجِبَالُ﴾

46- Hilelerinin cezası Allah katında biliniyorken, onlar, tuzaklarını kurmuşlardı. Halbuki onların hileleriyle dağlar yerinden gidecek değildi.

"Hilelerinin cezası Allah katında biliniyorken" Bu da önceki gibi faile muzaf olan bir ifadedir. Manası, onların hile ve tuzakları Allah katında yazılıdır, kayda geçirilmiştir. Allah da onları, yapageldikleri tuzaktan çok daha büyük bir tuzağa düşürecektir. Ya da bu, mefule muzaf olan bir ifadedir. Bu durumda manası şöyle olmaktadır. Allah'ın onlar için kurduğu ve hazırladığı tuzak, Allah katındadır. Bu da Allah'ın onlara vereceği azabtır. Bu azap onların hiç de tahmin etmedikleri bir yerde gelip onları ansızın yakalayıverecektir. **"Onlar, tuzaklarını kurmuşlardı"** ellerinden her ne geldiyse yapmak istedikleri her kötülüğü yaptılar, her yola başvurdular. Kafirliği desteklemede olsun, İslamı geçersiz ve anlamsız hale getirmede olsun ellerinden gelen her yolu denediler. **Halbuki onların hileleriyle dağlar yerinden gidecek değildi.**

Burada « لِتَزُولَ » kelimesinde birinci **"lam"** harfinin esresi ve ikincisinin de nasbiyledir. Cümlenin anlamı şöyle olmaktadır: "Onların tuzakları, peygamberin (sav) getirdiği işi önleyecek, ortadan kaldıracak değildir" Burada Hz. Peygamberin (sav) kendisinden "dağ" ile söz olundu. Sebebi öneminin oldukça büyük olmasıdır.

Ayette geçen « كَانَ » tam fiildir, nakıs değildir. « اِنْ » edatı cer ise nefiy yani olumsuzluk içindir. "Lam" harfi ise bunu tekit ve teyit için gel miştir. Bu adeta, **"Allah onlara azap edecek değildir"** (Enfal 33) ayetinde geçen « لِيُعَذِّبَهُمْ » fiilindeki "lam" harfi gibidir. Bu durumda mana

şöyle oluyor:

"Onların hile ve tuzakları sayesinde dağların yerinden kalkması veya oynaması muhaldir, olacak bir iş değildir. Burada "dağlar" kelimesiyle Allah'ın ayetleri ve şeriatı, dini temsil olundu. Çünkü bunlar adeta yerinden sarsılmaz olan sağlam dağlar misali hükümlerdir, ayetlerdir. Bunun böyle olduğunun da delili İbni Mesud'un kıraatidir. Çünkü İbn Mesud bunu « وَمَا كَانَ مَكْرُهُمْ*» olarak okumuştur. Yani onların tuzağı ... olmadı" demektir. İlk Lamın fethi ve ikincisinin de ref'iyle Ali okumuştur. Yani «* وَاِنْ كَانَ مَكْرُهُمْ *» eğer onların tuzağı... Bu şiddet ifade eden bir keli medir. Çünkü bunun etkisiyle dağlar güya yerinden kaybolacak, yerlerinden sökülüp atılacak. Burada yer alan «* اِنْ *» edatı ise «* اِنَّ *» edatının hafifletilmiş şeklidir. Lam harfi ise tekit içindir.*

❁ ❁ ❁

47. – 52. ÂYETLER

فَلَا تَحْسَبَنَّ اللّٰهَ مُخْلِفَ وَعْدِهٖ رُسُلَهُ ط إِنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ ذُو
انْتِقَامٍ ط ﴿٤٧﴾ يَوْمَ تُبَدَّلُ الْأَرْضُ غَيْرَ الْأَرْضِ وَالسَّمٰوَاتُ وَبَرَزُوا
لِلّٰهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ ﴿٤٨﴾ وَتَرَى الْمُجْرِمِينَ يَوْمَئِذٍ مُقَرَّنِينَ فِي
الْأَصْفَادِ ج ﴿٤٩﴾ سَرَابِيلُهُمْ مِنْ قَطِرَانٍ وَتَغْشٰى وُجُوهَهُمُ النَّارُ لا ﴿٥٠﴾
لِيَجْزِيَ اللّٰهُ كُلَّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ ط إِنَّ اللّٰهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٥١﴾
هٰذَا بَلَاغٌ لِلنَّاسِ وَلِيُنْذَرُوا بِهٖ وَلِيَعْلَمُوا أَنَّمَا هُوَ إِلٰهٌ وَاحِدٌ
وَلِيَذَّكَّرَ أُولُوا الْأَلْبَابِ ﴿٥٢﴾

Meâli

47- O halde, sakın Allah'ın peygamberlerine verdiği sözden cayacağını sanma! Çünkü Allah, mutlak üstündür, intikam sahibidir.

48- Yer başka bir yer, gökler de başka gökler haline getirildiği, insanlar bir ve gücüne karşı durulamaz olan Allah'ın huzuruna çıktıkları gün.

49- O gün, günahkarların zincire vurulmuş olduğunu görürsün.

50- Onların gömlekleri katrandandır, yüzlerini de ateş bürümektedir.

51- Allah herkese kazandığının karşılığını vermek için onları diriltecektir. Kuşkusuz Allah, hesabı çabuk görendir.

52- İşte bu Kur'an, kendisiyle uyarılsınlar, Allah'ın ancak bir tek ilah olduğunu bilsinler ve akıl sahipleri iyice düşünüp öğrensinler diye insanlara bir bildiridir.

Tefsiri

٤٧- ﴿ فَلَا تَحْسَبَنَّ اللّٰهَ مُخْلِفَ وَعْدِهِ رُسُلَهُ إِنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ ﴾

47- O halde, sakın Allah'ın peygamberlerine verdiği sözden cayacağını sanma! Çünkü Allah, mutlak üstündür, kimsenin yaptığını yanına bırakmaz.

"O halde, sakın Allah'ın peygamberlerine verdiği sözden cayacağını sanma!" Bununla hatırlanan şey, yüce Allah'ın **"Şüphesiz peygamberlerimize ve iman edenlere, hem dünya hayatında ve hem şahitlerin şahitlik edecekleri günde yardım ederiz"** (Mü'min 51) mealindeki bu ayet ve bir de: **"Allah, elbette ben ve elçilerim üstün geleceğiz, diye yazmıştır"** (Mücadele: 21) mealindeki bu ayetidir.

Ayette yer alan « مُخْلِفَ » kelimesi « تَحْسَبَنَّ » fiilinin ikinci mefulüdür. « مُخْلِفَ » kelimesi aynı zamanda « وَعْدِهِ » ifadesine izafe olunmuştur. Bu « وَعْدِهِ » da bunun ikinci mefulüdür.

Birinci meful ise « رُسُلَهُ » kelimesidir. Cümlenin manası: **"Peygamberlerine, verdiği sözden"** demektir. burada ikinci mef'ule birinciye göre öncelik vermesi, yüce Allah'ın asla sözünden dönmeyeceği gerçeğinin bilinmesi içindir. Tıpkı **"Şüphesiz Allah asla sözünden dönmez"** (Ali İmran: 9) kavli gibidir. Daha sonra « رُسُلَهُ » peygamberlerine, diye buyurması, yüce Allah'ın asla sözünden dönmeyeceğini bildirmek içindir. Allah nasıl olur da peygamberlerine verdiği sözden cayar? Bu hiç olacak bir şey midir? Çünkü peygamber onun tarafından seçilen seçkin insanlardır. **"Çünkü Allah mutlak üstündür"** asla kimse tuzağa düşüremez ve onunla yarışamaz da **"Kimsenin yaptığını yanına bırakmaz"** düşmanlarına karşı dostlarına yardım eder.

٤٨- ﴿ يَوْمَ تُبَدَّلُ الْأَرْضُ غَيْرَ الْأَرْضِ وَالسَّمٰوَاتُ وَبَرَزُوا لِلّٰهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ ﴾

48- Yer başka bir yer, gökler de başka gökler haline getirildiği, insanlar bir ve gücüne karşı durulamaz olan Allah'ın huzuruna çıktıkları gün.

Şu tanıdığınız **"yer** -yüzü şu tanıdığınızdan ve bildiğinizden farklı- **başka bir yer, gökler de** -başka gökler haline- **getirildiği"** burada sadece "gökler" dedi ve fakat "başka gökler" ifadesine yer verilmedi. Sebebi, zaten cümlenin gelişi yani öncesi bu manaya delalet ettiğinden dolayı sözkonusu ifade hazf olunmuştur. Ayette geçen "tebdil" kelimesi "tağyir" yani değiştirme anlamındadır. Bu değiştirme olayı bazen maddenin kendisinde olabilir, bazen de vasıf olan kelimelerde kullanılır. Örneğin: "Dirhemleri dinarlarla veya gümüşleri altınlarla tebdil ettim" demek "değiştirdim" demektir. Burada değişme olayı maddeler üzerinde cereyan etmiştir. Mesela "Halka yüzüğü gümüşe tebdil ettim" yani değiştirdim, erit tim demektir ki, burada özellikle değişim olmuştur. Ki eritmek suretiyle yüzük, yüzüklükten çıkarılmış gümüş olarak eritilmiştir. Bir oluşumdan farklı bir oluşuma dönüşmüştür.

Yeryüzünün ve göklerin değişiminin nasıl olabileceği üzerinde fark lı yorumlar yapılmıştır. Kimisi sadece vasıfları, özellikleri değiştirecek derken, kimisi de yeryüzündeki dağlar ortadan kalkacak, denizler coşup kaynayacak, yeryüzü dümsüz hale gelecektir. Hiçbir eğrilik bile üzerinde görülmeyecek demişlerdir.

İbni Abbas'tan (r.a.) rivayete göre, "yeryüzü yine yeryüzüdür ama sadece değişime uğrayacaktır. Gökte, yıldızların dökülmesi, güneş ve ayın batmasıyla, yarılmakla, her biri kapı olmakla değişime uğrayacaklardır." Farklı bir yoruma göre bu yer ve gökler tamemen yok olacaklar ve yepyeni bir yer ve gökler yaratılmış olacaktır.

İbni Mesud'dan (r.a.) rivayete göre: "İnsanlar bembeyaz bir yer üze rinde haşr olunacaklar üzerinde hiçbir kimsenin hata işlemediği bir dünya üzerinde hesaba çekileceklerdir."

Hz. Ali (r.a.)'den gelen rivayete göre: "Yeryüzü gümüşe, gökler de altına dönüştürülecektir." **İnsanlar bir ve gücüne karşı durulamaz olan Allah'ın huzuruna"** kabirlerinden **çıktıkları gün."** Bu ayet adeta: **"Bu gün hükümranlık kimindir? Kahhar olan tek Allah'ındır"** (Mümin 16) mealindeki ayet gibidir. Çünkü mülk ve varlık âlemi herşeye galip gelen, kendisine asla karşı çıkılamayacak olan Allah'ın olduğuna göre, hiçbir kimsenin Allah'tan başkasından medet beklemesi düşünülemez. Dolayısıyla durum oldukça şiddetli ve ağırdır.

Bu ayetin başında yer alan « يَوْمَ » kelimesinin zarf olarak mansup olması, **"intikam"** kelimesi sebebiyledir veya burada gizli (muzmar) bir

« اُذْكُرْ » (hatırla) fiili vardır onunla mansup kılınmıştır.

﴿ وَتَرَى الْمُجْرِمِينَ يَوْمَئِذٍ مُقَرَّنِينَ فِي الْأَصْفَادِ ﴾-٤٩

49- O gün, günahkarların zincire vurulmuş olduğunu görürsün.

"O gün" yani kıyamet günü **"günahkarların"** kafirlerin **"zincire vurulmuş olduğunu görürsün"** Birinin ötekisine bağlandığını veya şeytanlarla birbirlerine zincirlendiklerini yahut da el ve ayaklarının zincire vurulduğunu görürsün. « فِي الْأَصْفَادِ » kelimesindeki cer edatı «مُقَرَّنِينَ » kelimesine taalluk etmektedir. Yani zincire vurularak demektir. Yahut da ona taalluk etmemektedir. Bu durumda mana şöyle olmaktadır: Bukağılanarak, zincire vurularak.

﴿ سَرَابِيلُهُمْ مِنْ قَطِرَانٍ وَتَغْشَى وُجُوهَهُمُ النَّارُ ﴾-٥٠

50- Onların gömlekleri katrandandır, yüzlerini de ateş bürür.

"Onların gömlekleri katrandandır" Bu kara ardıç denen bir ağaç olup, kaynatılmak suretiyle bundan katran denen madde elde edilir. Bununla da uyuz develer katranlanmak suretiyle, uyuz olan yerler yakılır. Bu, çok çabuk tutunan bir maddedir, rengi siyahtır. Dolayısıyla cezalandırılacak kimseler üzerine bu adeta bir gömlek gibi sürülmek suretiyle katranla sıvanır ki, böylece o ateşin yakıcılığını bedenlerinde daha fazla hissetsinler, yakıcılık hızlı bir şekilde vücudlarına yayılsın. Bunun bizim gördüklerimiz veya müşahade ettiklerimiz arasındaki fark, hiçbir zaman onun yakıcılığının ne kadar yüksek bir derecede olacağını bilemeyeceğimiz bir miktarda ve değerdedir. Sanki bizim bildiklerimiz ve gördüklerimiz, yanımızda var olanlar sadece isimden ibaret gibi kalır. Asıl müseması yani esas katran orada olanıdır. Allah'ın katran ile cezalandırmasından oluşan gazabından, azabından ve öfkesinden Allah'a sığınırız. Zeyd bunun **"min katrin anin"** olarak okumuştur. **"Yüzlerini de ateş bürür"** yani o ateş tutuşarak yüzlerini sarar. Özellikle yüz denmesinin sebebi, bu organın vücut organları içinde en değerli ve en hassas organ olması sebebiyledir. Adeta içteki kalp gibi yüz de bu manada değerlidir. Bunun içindir ki, **"yandıkça tırmanıp kalplerin ta üstlerine çıkan ateş"** (Hümeze 6-7) buyurulmuştur.

٥١- ﴿لِيَجْزِيَ اللّٰهُ كُلَّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ إِنَّ اللّٰهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ﴾

51- Allah herkese kazandığının karşılığını vermek için onları diriltecektir. Kuşkusuz Allah, hesabı çabuk görendir.

"Allah herkese kazandığının karşılığını vermek için onları diriltecektir." "Allah suçlulara, kafirlere yapacağını yapacaktır ki her nefis ne yapmış ise, kazandığının karşılığını böylece görebilsin. Ya da her nefis, suçu ne ise onun cezasını, itaatkar ise onun da ecirini görebilsin. Çünkü işledikleri suçlar yüzünden suçluları yüce Allah cezalandırınca, böylece bileceklerdir ki Allah, itaatkar olan mümin kullarını da sevap ile ödüllendirir. **"kuşkusuz Allah hesabı çabuk görendir"** Allah kullarının hepsini göz açıp kapayına dek geçecek olan zamandan çok daha hızlı bir zaman dilimi içerisinde hesaplarını görüverir.

٥٢- ﴿هٰذَا بَلَاغٌ لِلنَّاسِ وَلِيُنْذَرُوا بِهِ وَلِيَعْلَمُوا أَنَّمَا هُوَ اللّٰهُ وَاحِدٌ وَلِيَذَّكَّرَ أُولُوا الْأَلْبَابِ﴾

52- İşte bu Kur'an, kendisiyle uyarılsınlar, Allah'ın ancak bir tek İlah olduğunu bilsinler ve akıl sahipleri iyice düşünüp öğrensinler diye insanlara bir bildiridir.

"İşte bu Kur'an" yani bu surenin 42. ayetinden 51. ayetine kadar özellikleri anlatılan hususlar **"kendisiyle uyarılsınlar"** bu mesaj ile uyarılıp nasihat alsınlar için, burada geçen « لِيُنْذَرُوا » fiili mahfuz olan bir fiil üzere atfolunmuştur ki bu da, « لِيَنْصَحُوا » nasihat, öğüt alsınlar, demektir. Uyarılsınlar demek, Allah'tan başka ilah olmadığını bilsinler demektir. Çünkü insanlar korktukları zaman, korku onları gerçekleri görmeye, onlara bakmaya yöneltir ki böylece tevhid inancına sahip olsunlar ister. Korku esasen her iyiliğin temelidir. **"Allah'ın ancak bir tek ilah olduğunu bilsinler ve akıl sahipleri iyice düşünüp öğrensinler diye insanlara bir bildiridir"** Hatırlamada yeter bir ifadedir, bir öğüttür.

❁ ❁ ❁

Sûre -15

HİCR SÛRESİ

Bu sûre Mekke'de nazil olmuştur;

99 âyettir.

Cüz - 14

1. – 15. ÂYETLER

بسم الله الرحمن الرحيم

الٓرٰ قف تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ وَقُرْاٰنٍ مُبِينٍ ﴿١﴾ رُبَمَا يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ كَانُوا مُسْلِمِينَ ﴿٢﴾ ذَرْهُمْ يَأْكُلُوا وَيَتَمَتَّعُوا وَيُلْهِهِمُ الْأَمَلُ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٣﴾ وَمَٓا اَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ اِلَّا وَلَهَا كِتَابٌ مَعْلُومٌ ﴿٤﴾ مَا تَسْبِقُ مِنْ اُمَّةٍ اَجَلَهَا وَمَا يَسْتَأْخِرُونَ ﴿٥﴾ وَقَالُوا يَٓا اَيُّهَا الَّذِى نُزِّلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ اِنَّكَ لَمَجْنُونٌ ط ﴿٦﴾ لَوْ مَا تَأْتِينَا بِالْمَلٰٓئِكَةِ اِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٧﴾ مَا نُنَزِّلُ الْمَلٰٓئِكَةَ اِلَّا بِالْحَقِّ وَمَا كَانُٓوا اِذًا مُنْظَرِينَ ﴿٨﴾ اِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَاِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ ﴿٩﴾ وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ فِى شِيَعِ الْاَوَّلِينَ ﴿١٠﴾ وَمَا يَأْتِيهِمْ مِنْ رَسُولٍ اِلَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِؤُنَ ﴿١١﴾ كَذٰلِكَ نَسْلُكُهُ فِى قُلُوبِ الْمُجْرِمِينَ لا ﴿١٢﴾ لَا يُؤْمِنُونَ بِهِ وَقَدْ خَلَتْ سُنَّةُ الْاَوَّلِينَ ﴿١٣﴾ وَلَوْ فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ بَابًا مِنَ السَّمَٓاءِ فَظَلُّوا فِيهِ يَعْرُجُونَ ﴿١٤﴾ لَقَالُٓوا اِنَّمَا سُكِّرَتْ اَبْصَارُنَا بَلْ نَحْنُ قَوْمٌ مَسْحُورُونَ ع ﴿١٥﴾

Meâli

1- Elif. Lâm. Râ. Bunlar Kitab'ın ve apaçık bir Kur'an'ın âyetleridir.

2- İnkâr edenler zaman zaman, keşke Müslüman olsaymışlar diye arzu edecekler.

3- Onları bırak; yesinler, eğlensinler ve boş ümit onları oyalayadursun. (Kötü sonucu) yakında bilecekler!

4- Helâk ettiğimiz hiçbir ülke yoktur ki hakkında (bizce) bilinen bir yazgı olmasın.

5- Hiçbir millet, ecelinin önüne geçemez, ve onu geciktiremez.

6- Kafirler dediler ki: "Ey kendisine Zikir-(Kur'an) indirilen (Muhammed!) Sen mutlaka bir mecnunsun!"

7- "Eğer doğru söyleyenlerden idiysen, bize melekleri getirmeliydin."

8- Biz melekleri ancak hak ile indiririz. O zaman onlara mühlet verilmez.

9- Zikri (Kur'an'ı) kesinlikle biz indirdik; elbette onu yine biz koruyacağız.

10- Andolsun, senden önceki milletler arasında da elçiler gönderdik.

11- Onlara bir peygamber gelmeyedursun, hemen onunla alay ederlerdi.

12- İşte böylece biz onu, (inkârcılığı) suçluların kalplerine sokarız.

13- Öncekilerin başına gelenlerden ders almaları gerekirken onlar hâlâ buna inanmıyorlar.

14- Onlara gökten bir kapı açsak da oradan yukarı çıksalar,

15- Kesin olarak diyeceklerdi ki: "Gözlerimiz boyandı, daha doğrusu bize büyü yapılmıştır."

Tefsiri

١- ﴿الٓرٰ تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ وَقُرْاٰنٍ مُبِينٍ﴾

1- Elif. Lâm. Râ. Bunlar Kitab'ın ve apaçık bir Kur'an'ın âyetleridir.

« الٓرٰ تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ وَقُرْاٰنٍ مُبِينٍ » **"Elif. Lâm. Râ. Bunlar Kitab'ın ve apaçık bir Kur'an'ın âyetleridir."** Burada geçen, « تِلْكَ » işaret ismi, sure ayetlerinin içerdiği hususlara işaret etmektedir. Kitaptan kasıt da apaçık Kur'an demektir ki, Sureyi açıklamaktadır. Kur'an kelime sinin nekre olarak gelmesi de tazim ve saygı ifadesi içindir. Mana ise şöyledir: "Yani gerçek anlamda bir kitap olması bakımından işte bu muazzam ve mükemmel Kitab'ın içinde yer alan bu surenin ayetleridir ve her şeyi açıklayan Kur'an'ın da ayetleridir." Burada âdeta şöyle denilir gibidir: "Her manada kemali cami olan ve beyanda, açıklamada hayret ve şaşkınlık uyandıran bu Kitap!"

٢- ﴿رُبَمَا يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ كَانُوا مُسْلِمِينَ﴾

2- İnkâr edenler zaman zaman, keşke Müslüman olsaymışlar diye arzu edecekler.

« رُبَمَا يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ كَانُوا مُسْلِمِينَ » **"İnkâr edenler zaman zaman, keşke Müslüman olsaymışlar diye arzu edecekler."** Bu ayetin başında yer alan, « رُبَمَا » kavli, Medine kıraat okulu mensupları yani Nafi ve Ebu Cafer ile Asım tarafından tahfif ile yani şeddesiz olarak, «رُبَمَا » şeklinde kıraat olunmuştur. Bunlar dışındakiler ise bunu şeddeli olarak, «رُبَّمَا » şeklinde okumuşlardır. Bu kelime bünyesinde yer alan, « ما » ise kaffedir yani amel edemez. Çünkü bu, mabadını mecrur kılan bir cer edatıdır ve nekre olan isme mahsustur. Bu «ما» harfi amelden menedildiğinde, kendisinden sonra mazi fiili ve isim gelir. Ancak burada, « يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا» *"İnkar edenler, arzu ederler"* diye caiz görülmesi, yani

sözkonusu, «مَا» harfi amelden menedildiği halde bundan sonra gelen fiilin mazi değil de muzari olarak gelmesinin caiz görülmesi, şu açıdandır: Allah tarafından haber verilen herhangi bir şey, muzari fiil ile de haber verilmiş olsa bile o şeyin kesin olarak tahakkuk edeceğinin bir ifadesi olması itibariyledir. Sanki burada, « رُبَمَا يَوَدُّ » değil de, « رُبَمَا وَدَّ » demiş gibidir. Kafirlerin böylesi bir temennide bulunmaları ise, can çekiştikleri bir sırada veya kıyamet gününde kendi durumlarıyla Müslümanların durumlarını gördükleri zaman olacaktır. Ya da Müslümanlardan cehenneme girip de cezalarını çektikten sonra oradan çıkıp cennete gittiklerinde kafirler bu duyguyu ve arzuyu duyacaklardır. Kafir olan kimseler de o anda kendilerinin de keşke Müslüman olsaydık, temennisinde olacaklarını belirtiyor.

Nitekim İbn Abbas (r.a)'tan rivayete göre; "**Keşke Müslüman olsaymışlar**" diye olan temennilerini, hikaye yoluyla anlatmaktadır, onların ağzından ifade etmektir. Ancak ayette, "Keşke Müslüman olsaydık" diye hitap ifadesiyle değil de, gaip ifadesiyle getirilmiş ya da zikredilmiş olması, onların durumlarını haber vermesi veya aktarması sebebiyledir. Bu tıpkı senin; *"Bunu kesin olarak yapacağına dair Allah adına yemin etti"* ifadene benze bir ifadedir. Eğer: *"Kesin olarak yapacağım diye Allah adına yemin etti"* demiş olsaydı yani, *"Keşke Müslüman olsaydık"* deseydi daha güzel olurdu. Ancak bu, burada geçen, « رُبَّ » edatıyla azlık anlamı verildi. Çünkü bu, "zaman zaman, ara sıra, bazen" gibi anlamlara gelir. Zira kıyametin o dehşet veren hali kendilerini böyle bir temennide bulunmaya pek zaman tanımayacaktır. Ancak zaman zaman azap şiddetinin sarhoşluğundan uyanıp biraz akılları başlarına geldiği vakit böyle bir temennide bulunacaklardır ve keşke Müslüman olsaydık, diyeceklerdir. Bir de "رب" edatı ile azlık manası değil, çokluk anlamı kasdolunur diye söyleyenler vardır ki bu onların bir yanılgısıdır. Çünkü bu, Lügat bilicilerin yani dil bilimcilerinin bildiğinin aksinedir ve bu taklil yani azlık manası için kullanılan bir sözcüktür.

٣- ﴿ذَرْهُمْ يَأْكُلُوا وَيَتَمَتَّعُوا وَيُلْهِهِمُ الْأَمَلُ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ﴾

3- Onları bırak; yesinler, eğlensinler ve boş ümit onları oyalaya dursun. (Kötü sonucu) yakında bilecekler!

« ذَرْهُمْ » **"Onları bırak;"** Bu ifade bir tür aşağılama, basit olarak görme anlamında bir emirdir. Yani onların durumlarını sergilemekten, çirkinliklerini ortaya dökmekten uzak dur. Onları yapmakta oldukları işten menetmeyi de bırak artık, ilgilenme onlarla. Onlara hatırlatmada bulunmaktan, öğüt vermekten de geri dur. Bırak ve halleri varsa görsünler.

« يَأْكُلُوا وَيَتَمَتَّعُوا » **"Yesinler, eğlensinler"** dünyalarıyla gülüp oynasınlar « وَيُلْهِهِمُ الْأَمَلُ » **"Ve boş ümit onları oyalayadursun."** Boş umutları, ilerilere dönük temenni ve beklentileri onları imandan alıkoysun. « فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ » **"Kötü sonucu yakında bilecekler!"** yaptıklarının kötü sonucunu yakın bir gelecekte bileceklerdir. Burada şöyle bir uyarı ve ikaz bulunmaktadır. Dünya lezzetlerini ve nimetlerini tercih etmek, tul-i emele götürecek şeylerin peşinden koşturmak, bir mümine yakışmayacak şeylerdendir. Mümin böylesi bir kötü ahlaka sahip olmamalıdır.

٤- ﴿وَمَا أَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ إِلَّا وَلَهَا كِتَابٌ مَعْلُومٌ﴾

4- Helâk ettiğimiz hiçbir ülke yoktur ki hakkında (bizce) bilinen bir yazgı olmasın.

« وَمَا أَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ إِلَّا وَلَهَا كِتَابٌ مَعْلُومٌ » **"Helâk ettiğimiz hiçbir ülke yoktur ki hakkında bizce bilinen bir yazgı olmasın."** Burada geçen, « وَلَهَا كِتَابٌ » kavli, « قَرْيَةٍ » kelimesine sıfat olarak gelmiştir. Ancak kural gereği, sıfat ile mevsufu arasına **vav** harfinin girmemesi icab eder.

Tıpkı: «وَمَا أَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ إِلَّا لَهَا مُنْذِرُونَ» **(Şuara, 208)** ayeti olmalıydı. Ancak burada araya vav harfinin girmiş olması, sıfatın mevsufa bağlılığını pekiştirmek içindir. Çünkü vav harfi olmasızın mevsufa bağlı olan sıfatın daha da pekiştirilmesi için vav harfi getirilir.

İşin aslı şöyledir:Bu cümle mevsuf bir isim hükmünde sayıldığından, « قَرْيَةٍ » kelimesinin hali olmalıdır. Sanki şöyle denilmektedir: "Kasabalardan helak ettiğimiz herhangi bir kasaba yoktur ki..." demektir.

Yani vasıf olarak değil. « كِتَابٌ مَعْلُومٌ » yani bilinen bir yazgıları vardır ki bu da onların Levh-i Mahfuz'da yazılı bulunan süreleridir ve bu gayet açıktır. Nitekim Rabbimizin şı kavlini görmez misin? Bak ne buyuruyor:

٥- ﴿مَا تَسْبِقُ مِنْ أُمَّةٍ أَجَلَهَا وَمَا يَسْتَأْخِرُونَ﴾

5- Hiçbir millet, ecelinin önüne geçemez, ve onu geciktiremez.

« مَا تَسْبِقُ مِنْ أُمَّةٍ أَجَلَهَا وَمَا يَسْتَأْخِرُونَ » **"Hiçbir millet, ecelinin** hakkında yazılanın **önüne geçemez, ve onu geciktiremez."** Belirlenen süreden sonrasına da ertelenemez. Burada, «عَنْهُ » bilindiğinden hazfedilmiştir. Bir de önceki fiilde « أُمَّةٍ » müennes yani dişil kabul edilmiş, sonrakinde ise aynı kelime müzekker yani eril kabul edilmiştir. Bunun da sebebi ilkinde bizzat kelimenin lafzı yani kendisi kasdolunmuş ve buna göre müennes kabul edilmiştir. İkincisinde ise lafız değil de kelimenin manası kasdolunmuş ve buna göre de müzekker olarak getirilmiştir.

٦- ﴿وَقَالُوا يَا أَيُّهَا الَّذِي نُزِّلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ إِنَّكَ لَمَجْنُونٌ﴾

6- Kafirler dediler ki: "Ey kendisine Zikir (Kur'an) indirilen (Muhammed!) Sen mutlaka bir mecnunsun!"

«وَقَالُوا يَا أَيُّهَا الَّذِي نُزِّلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ إِنَّكَ لَمَجْنُونٌ» "Kafirler **dediler ki: "Ey kendisine Zikir-** Kur'an- **indirilen** Muhammed! **Sen mutlaka bir mecnunsun!"** Mealde de belirttiğimiz gibi burada deli ifadesiyle Peygamberimiz Hz. Muhammed'i kastetmektedirler. Onlar bu seslenişi, sadece alay olsun diye yapıyorlardı. Nitekim Firavun da böyle diyordu: **"Size gönderilen bu elçiniz mutlaka delidir, dedi." (Şuara, 27)**

Dikkat edilirse, bunlar zikrin yani Kur'an'ın ona indirildiğini ikrar ettikleri halde, nasıl da gidip ona delilik damgasını vurup deli diye lanse ediyorlar. İfadelerinden de alaycı oldukları yansımaktadır Çünkü bunda bir tür baskıcı manada bir eğlenme, alay etme manası yatmaktadır. Dolayısıyla böylesine aynı şekilde cevap vermek caizdir.

Nitekim şu ayet bunun bir örneğidir: "**Onlara çok acıklı ve elim bir azabı müjdele!" (Al-i İmran, 21)** ve "**Oysa sen yumuşak huylu ve**

çok akıllısın!" (Hud, 87) gibi. Mana şöyle olmaktadır: "Sen, Allah tarafından sana zikir yani Kur'an indirildiğini söylemekle, böyle bir iddiaya kalkışmakla gerçekten sen böylece deliler gibi saçmalıyorsun."

٧- ﴿لَوْ مَا تَأْتِينَا بِالْمَلَٰئِكَةِ إِن كُنتَ مِنَ الصَّادِقِينَ﴾

7- "Eğer doğru söyleyenlerden idiysen, bize melekleri getirmeliydin."

« لَوْ مَا تَأْتِينَا بِالْمَلَٰئِكَةِ إِن كُنتَ مِنَ الصَّادِقِينَ » **"Eğer doğru söyleyenlerden idiysen, bize melekleri getirmeliydin."** Burada, « لَا » harfi, « مَا » harfiyle birlikte, başka bir şeyin varlığı sebebiyle diğer bir şeyin olmayacağını ifade anlamında gelmişlerdir veya bu tahziz-teşvik ya da yönlendirmek içindir.

« هَلْ » edatı, « لَا » edatıyla birlikte sadece tahziz yani yönlendirme anlamını yüklenir. Mana şöyle olmaktadır:

« هَلْ تَأْتِينَا بِالْمَلَٰئِكَةِ » Yani *"senin doğru söylediğine şahitlikte bulunabilecek melekler getirmeli değil miydin?"* demektir. Ya da "Eğer sen doğru söyleyenlerden idiysen o halde seni yalanlamamızdan ötürü bizi cezalandırmaları için meleklerle gelmeli değil miydin/getirmeli değil miydin?"

٨- ﴿مَا نُنَزِّلُ الْمَلَٰئِكَةَ إِلَّا بِالْحَقِّ وَمَا كَانُوا إِذًا مُّنظَرِينَ﴾

8- Biz melekleri ancak hak ile indiririz. O zaman onlara mühlet verilmez.

« مَا نُنَزِّلُ الْمَلَٰئِكَةَ » **"Biz melekleri ancak hak** -hikmet- **ile** -bağlı olarak- **indiririz."** Burada geçen, « نُنَزِّلُ » kelimesini burada görüldüğü gibi kıraat imamlarından Ebu Bekir dışında Kufe okulu yani Hafs, Hamza ve Kisai aynen « نُنَزِّلُ » olarak okumuşlardır. Ebu Bekir ise bunu « تُنَزَّلُ » olarak ve başkaları da « تَنَزَّلُ » olarak okumuştur.

«وَمَا كَانُوا إِذًا مُنْظَرِينَ» **"O zaman onlara mühlet verilmez."** Burada, « إِذًا » onların cevabıdır. Şartın cezası ise mukadderdir. Takdiri de şöyledir:

« وَلَوْ نَزَّلْنَا الْمَلَٓئِكَةَ وَمَا كَانُوا إِذًا مُنْظَرِينَ اذا » yani, "Eğer biz onların üzerine melekler indirseydik, onlara mühlet verilmeyecek ve bu durumda da azapları ertelenmeyecekti."

٩- ﴿إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ﴾

9- Zikri (Kur'an'ı) kesinlikle biz indirdik; elbette onu yine biz koruyacağız.

« إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ » **"Zikri-**Kur'an'ı**- kesinlikle biz indirdik; elbette onu yine biz koruyacağız."** Bu ifade, müşrik ve kafirlerin;

«وَقَالُوا يَٓا أَيُّهَا الَّذِى نُزِّلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ إِنَّكَ لَمَجْنُونٌ» **(Hicr, 6)** ayetinde söyledikleri gibi sözlerini ve Hz. Peygamber ile alaylarını reddetmektedir. İşte bunun içindir ki Rabbimiz, « إِنَّا نَحْنُ » diye buyurdu. Bununla Yüce Allah, bu Kur'an-ı indirenin kesinlikle Allah olduğunu, yani kendisi olduğunu tekid etmektedir. Ve bunu, önceki kitapların aksine şeytanlardan korunmuş olarak indirenin de bizzat kendisi olduğunu, her zaman ve her vakit onu eklemelerden ve eksiltmelerden, tahriften, üzerinde oynanmaktan koruyacak olanın da yine bizzat kendisi olduğunu bildirmektedir. Çünkü yüce Kur'an'dan önce indirdiği kitaplar hakkında bu anlam da onları korumakla ilgili olarak herhangi bir garanti vermemiş, ancak bunların korunmasını Rabbanilerden ve ahbar denen din bilginlerinden istemiştir. Ancak bunlar da kendi aralarında taşkınlık ve azgınlıkları sebebiyle anlaşmazlığa düştüler. Bunun sonucunda da tahrif denilen bozulmalar ve değiştirmeler meydana gelmiş oldu. Ancak Allah, Kur'an'ın korunması ya da muhafa-zası konusunu başkalarına havale etmemiştir.

Nitekim, « وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ » kavlini de, bu Kur'an'ın kendi katından indirilen bir kitap olduğuna delil kılmıştır. Çünkü eğer bu Kur'an be-

şer sözü olsaydı ya da bir tek ayeti değiştirilseydi, nasıl ki başka söz ve ifadelere bir takım eklemeler yapılıyor ve çıkarmalar oluyor idiyse mutlaka buna da eklemeler ve çıkarmalar yapılabilirdi.

Ya da burada, «لَهُ» kavlindeki zamir, tıpkı **(Maide,67)** « وَاللّٰهُ يَعْصِمُكَ » kavlindeki olduğu gibi Allah Resulü (s.a.v.)'ne aittir.

١٠- ﴿وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ فِي شِيَعِ الْأَوَّلِينَ﴾

10- Andolsun, senden önceki milletler arasında da elçiler gönderdik.

« وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ فِي شِيَعِ الْأَوَّلِينَ » **"Andolsun, senden önceki milletler arasında da** elçiler **gönderdik."** Burada geçen, « شِيَع » kelimesi, "**eş-Şia**" kelimesinin çoğuludur ve bu da fırka ve gurup anlamındadır. **Fırka** ise, Herhangi bir mezhep ya da görüş ve tarikat üzerinde ittifak eden toplum ve cemaat anlamındadır.

١١- ﴿وَمَا يَأْتِيهِمْ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِؤُنَ﴾

11- Onlara bir peygamber gelmeyedursun, hemen onunla alay ederlerdi.

« وَمَا يَأْتِيهِمْ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِؤُنَ » **"Onlara bir peygamber gelmeyedursun, hemen onunla alay ederlerdi."** Burada « وَمَا يَأْتِيهِمْ » kavli, mazi halin hikayesidir. Çünkü « مَا » harfi ancak hal manasında olan muzari fiilin başına dahil olur ve bir de hale yakın manada olan mazi fiilin başında yer alır. Burada yüce Rabbimiz Peygamber (sav)'ini teselli buyurmaktadır.

١٢- ﴿كَذٰلِكَ نَسْلُكُهُ فِي قُلُوبِ الْمُجْرِمِينَ﴾

12- İşte böylece biz onu, (inkârcılığı) suçluların kalplerine sokarız.

«كَذٰلِكَ نَسْلُكُهُ فِى قُلُوبِ الْمُجْرِمِينَ» **"İşte böylece biz onu, inkârcılığı** -küfrü veya alaycılığı önceki toplumlar ve milletler arasına soktuğumuz gibi senin ümmetinden de bu yolu seçen- **suçluların kalplerine**- de küfrü veya alaycılığı **sokarız."** İğneden iplik geçirilince,

« سَلَكْتُ الْخَيْطَ فِى الإبْرَةِ » veya « سَلَكْتُهُ » denir. İşte bu ayet, mutezilenin "**Aslah**" görüşü ile "**kullar fiillerinin yaratıcılarıdır**" görüşü konusunda onların aleyhlerine bir delildir.

۱۳- ﴿لاَ يُؤْمِنُونَ بِهِ وَقَدْ خَلَتْ سُنَّةُ الْأَوَّلِينَ﴾

13- Öncekilerin başına gelenlerden ders almaları gerekirken onlar hâlâ buna inanmıyorlar.

«لاَ يُؤْمِنُونَ بِهِ وَقَدْ خَلَتْ سُنَّةُ الْأَوَّلِينَ» **"Öncekilerin başına gelenler den** -Peygamberlerini yalanlamaları sebebiyle Allah'ın onları helak etme ve ortadan kaldırma adetinden ya da sünnetinden veya kanunundan- **ders almaları gerekirken onlar hâlâ buna** -Allah'a veya zikre, Kur'an'a- **inanmıyorlar."** Bu, aslında Hz. Peygamber (s.a.v.)'i yalanlamaları konusunda Mekke toplumu için bir tehdit ve uyarıdır. «لاَ يُؤْمِنُونَ بِهِ» kavli haldir.

۱٤- ﴿وَلَوْ فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ بَابًا مِنَ السَّمَاءِ فَظَلُّوا فِيهِ يَعْرُجُونَ﴾

14- Onlara gökten bir kapı açsak da oradan yukarı çıksalar,

« وَلَوْ فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ بَابًا مِنَ السَّمَاءِ » **"Onlara gökten bir kapı açsak da"** Yani biz onlara en açık ve en görünür bir mucize göstersek bile ki bu gökten bir kapı açılması da olsa ve «فَظَلُّوا فِيهِ يَعْرُجُونَ» **"oradan yukarı çıksalar,"** oraya tırmanıp yükselseler,

۱٥- ﴿لَقَالُوا إِنَّمَا سُكِّرَتْ أَبْصَارُنَا بَلْ نَحْنُ قَوْمٌ مَسْحُورُونَ﴾

15- Kesin olarak diyeceklerdi ki: "Gözlerimiz boyandı, daha doğrusu bize büyü yapılmıştır."

« لَقَالُوا إِنَّمَا سُكِّرَتْ أَبْصَارُنَا » **"Kesin olarak diyeceklerdi ki: "Gözlerimiz boyandı,"** Gözlerimiz şaşırtıldı, gözlerimizin görmesi engellendi, gibisinden bahaneler uydururlardı. Ayetteki, « سُكِّرَتْ » kelimesi ya, «السَّكْرُ» veya «السُّكْرُ» kökünden türemedir. Kıraat imamlarından İbn Kesir, « سُكِّرَتْ » kelimesini « سُكِرَتْ » olarak okumuştur. Bu da, nehrin su akışının önü kesilip set ile durdurulduğu gibi durdurmak, hapsetmek, engellemek manasınadır. Buna göre mana şöyledir: "Şu müşrikler var ya, öylesine bir inatlaştılar ki, onlar için göğün kapıları açılmış olsa ve oraya yükselip çıkmaları için çıkma imkanı sağlansa bile, görmek istediklerini apaçık baş gözleriyle de görmüş olsalar da, yine de, "bize bir takım hayaller gösterildi, gerçekle ilgisi olmayan şeyler canlandırılıp gösterildi" diyeceklerdir. Ve yine devamla kesinlikle diyecekler ki:

«بَلْ نَحْنُ قَوْمٌ مَسْحُورُونَ» **"Daha doğrusu bize büyü yapılmıştır"** Yani Muhammed böylece bize büyü yaptı, bizi büyüledi.

Ya da buradaki zamir meleklere racidir. Buna göre mana şöyledir: "Eğer biz onlara, meleklerin açıkça gözler önünde göğe yükselip çıktıklarını gösterseydik, yine de böyle diyeceklerdi." Burada bir önceki ayette « فَظَلُّوا » yani «ظلول» kelimesinin zikredilmiş olması, bunların göğe geceleyin değil, güpegündüz çıkmaları ve her şeyi ayan beyan görmeleri gerçeğini pekiştirmek içindir. Bir de, «إِنَّمَا» demiş olması da, bu inkarcıların, kesin olarak gözlerinin boyandığını, gerçeklerin kendilerinden gizlendiğini söyleyeceklerini kesin bir şekilde anlatmak ve belirtmek içindir.

❀ ❀ ❀

16. – 25. ÂYETLER

وَلَقَدْ جَعَلْنَا فِي السَّمَاءِ بُرُوجًا وَزَيَّنَّاهَا لِلنَّاظِرِينَ ﴿١٦﴾ وَحَفِظْنَاهَا
مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ رَجِيمٍ ﴿١٧﴾ إِلَّا مَنِ اسْتَرَقَ السَّمْعَ فَأَتْبَعَهُ شِهَابٌ
مُبِينٌ ﴿١٨﴾ وَالْأَرْضَ مَدَدْنَاهَا وَأَلْقَيْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ وَأَنْبَتْنَا فِيهَا
مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَوْزُونٍ ﴿١٩﴾ وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعَايِشَ وَمَنْ لَسْتُمْ
لَهُ بِرَازِقِينَ ﴿٢٠﴾ وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ وَمَا نُنَزِّلُهُ إِلَّا
بِقَدَرٍ مَعْلُومٍ ﴿٢١﴾ وَأَرْسَلْنَا الرِّيَاحَ لَوَاقِحَ فَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً
فَأَسْقَيْنَاكُمُوهُ وَمَا أَنْتُمْ لَهُ بِخَازِنِينَ ﴿٢٢﴾ وَإِنَّا لَنَحْنُ نُحْيِي
وَنُمِيتُ وَنَحْنُ الْوَارِثُونَ ﴿٢٣﴾ وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَقْدِمِينَ مِنْكُمْ
وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَأْخِرِينَ ﴿٢٤﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ هُوَ يَحْشُرُهُمْ إِنَّهُ حَكِيمٌ
عَلِيمٌ ﴿٢٥﴾

Meâli

16- Andolsun, biz gökte birtakım burçlar yarattık ve seyredip ders çıkaranlar için onu süsledik.

17- Onu, taşlanmış (kovulmuş) her şeytandan koruduk.

18- Ancak kulak hırsızlığı edenler olursa. Onun da peşine apaçık bir alev düşüp kovalar.

19- Yeri uzatıp yaydık ve orada sabit dağlar yerleştirdik, yine orada miktarı ve ölçüsü belirli olan şeyler bitirdik.

20- Orada hem sizin için hem de rızıkları size ait olmayanlar için (gerekli) geçim vasıtaları yarattık.

21- Her şeyin hazineleri yalnız bizim yanımızdadır. Biz onu ancak belli bir ölçüyle indiririz.

22- Biz, rüzgârları aşılayıcı olarak gönderdik ve gökten bir su indirdik de onunla su ihtiyacınızı karşıladık. (Biz bunları yapmasaydık) siz onu (yeterli suyu) depolayamazdınız.

23- Şüphesiz biz diriltir ve biz öldürürüz! Ve her şeye biz vâris oluruz.

24- Andolsun biz, sizden önce gelip geçenleri de biliriz, geri kalanları da biliriz.

25- Şüphesiz Rabbin onları kıyamette toplayacaktır. Çünkü O, hakîmdir, alîmdir.

Tefsiri

١٦- ﴿وَلَقَدْ جَعَلْنَا فِى السَّمَآءِ بُرُوجًا وَزَيَّنَّاهَا لِلنَّاظِرِينَ﴾

16- Andolsun, biz gökte birtakım burçlar yarattık ve seyredip ders çıkaranlar için onu süsledik.

« وَلَقَدْ جَعَلْنَا فِى السَّمَآءِ بُرُوجًا وَزَيَّنَّاهَا لِلنَّاظِرِينَ » **"Andolsun, biz gökte birtakım burçlar** -yıldızlar, gezegenler, ya da içinde korucuların, muhafızların yer aldığı saraylar ya da yıldızlar için yörüngeler -**yarattık ve seyredip ders çıkaranlar için onu** -göğü- **süsledik."**

١٧- ﴿وَحَفِظْنَاهَا مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ رَجِيمٍ﴾

17- Onu, taşlanmış (kovulmuş) her şeytandan koruduk.

« وَحَفِظْنَاهَا مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ رَجِيمٍ » **"Onu** -semayı ya da göğü-, **taşlanmış, kovulmuş** -lanetlenmiş veya yıldızlarla taşlanmış- **her şeytandan koruduk."**

١٨- ﴿إِلَّا مَنِ اسْتَرَقَ السَّمْعَ فَأَتْبَعَهُ شِهَابٌ مُبِينٌ﴾

18- Ancak kulak hırsızlığı edenler olursa. Onun da peşine apaçık bir alev düşüp kovalar.

« إِلَّا مَنِ اسْتَرَقَ السَّمْعَ » **"Ancak kulak hırsızlığı edenler olursa"** Dinlemeye ve duymaya çalışmak için içine girdiği dinleme hırsızlığı meydana gelirse...« مَنْ » edatı istisna üzere mahallen mansubtur.

« فَأَتْبَعَهُ شِهَابٌ مُبِينٌ » **"Onun da peşine apaçık bir alev** -yıldız- **düşüp kovalar."** O yıldız onları izler ve hemen üzerlerine çullanıp geri çevirir. Yani bakıp görenler o alevi açık olarak görürler. Denilmiştir ki bunlara bütün semalar engellenmiş, yasaklanmış değildi. Ancak Hz. İsa (a.s) dünyaya gelince, bunlara üç göğe çıkmaları yasaklandı. Hz. Muhammed (s.a.v)'in dünyaya gelişiyle bunların tüm göklere yükselmeleri yasaklandı, engellendi.

١٩- ﴿وَالْأَرْضَ مَدَدْنَاهَا وَأَلْقَيْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ وَأَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَوْزُونٍ﴾

19- Yeri uzatıp yaydık ve orada sabit dağlar yerleştirdik, yine orada miktarı ve ölçüsü belirli olan şeyler bitirdik.

« وَالْأَرْضَ مَدَدْنَاهَا » **"Yeri uzatıp yaydık"**O yeri Kabe'nin altından itibaren yayıp döşedik. Cumhura göre yüce Allah, yeri-dünyayı suyun üzerinde yayıp döşedi. « وَأَلْقَيْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ » **"Ve orada sabit dağlar yerleştirdik,"** yeryüzünde dengeyi sağlayan sabit dağlar yerleştirdik,

« وَأَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَوْزُونٍ » **"Yine orada miktarı ve ölçüsü** -hikmet terazisiyle ölçülen- **belirli olan şeyler bitirdik."** Yani gerektiği miktar ve ölçüde, herhangi bir fazlalık veya eksiklik olmaksızın var ettik, meydana getirdik. Ya da yarar ve nimet bakımlarından bir değeri ve ölçüsü olan şeyler... ya da safran bitkisi, altın, gümüş, bakır, demir ve benzeri ağırlığı olan, tartılabilen şeyler meydana getirdik. Burada özellikle

tartılabilen şeylerden örnek verilmiş olması sonuçta kilo ile olan şeylerin de aynı yere varması sebebiyledir.

۲۰- ﴿ وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعَايِشَ وَمَنْ لَسْتُمْ لَهُ بِرَازِقِينَ ﴾

20- Orada hem sizin için hem de rızıkları size ait olmayanlar için (gerekli) geçim vasıtaları yarattık.

« وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعَايِشَ وَمَنْ لَسْتُمْ لَهُ بِرَازِقِينَ » **"Orada** -yeryüzünde- **hem sizin için hem de rızıkları size ait olmayanlar için gerekli geçim vasıtaları yarattık."** Ayette geçen, « مَعَايِشَ » kelimesi; yiyecek açısından insan ve diğer canlıların gereksinim duydukları şeylerdir ve bu kelime, « مَعِيشَة » kelimesinin de çoğuludur. Kelime açık olarak « ى » harfiyle, « مَعَايِشَ » olarak, « خَبَائِث » ve benzeri kelimelerin aksine gelmiştir. Yani bu kelime « خَبَائِث » ve benzeri kelimeler gibi, « مَعَائِشَ » olarak gelmemiştir.

« وَمَنْ لَسْتُمْ لَهُ بِرَازِقِينَ » kavlindeki, « مَنْ » edatı, « مَعَايِشَ » üzerine atfedildiğinden veya, « لَكُمْ » kavlinin mahalli üzerine atfedildiğinden nasb mahallinde gelmiştir. Sanki burada şöyle denilir gibidir:

« وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعَايِشَ وَمَنْ لَسْتُمْ لَهُ بِرَازِقِينَ » Yani "Orada hem sizin için gerekli geçim vasıtaları yarattık ve hem de rızıkları size ait olmayanlar için gerekli geçim vasıtaları yarattık" demektir.

Ya da, « وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعَايِشَ وَلِمَنْ لَسْتُمْ لَهُ بِرَازِقِينَ » yani mealde verdiğimiz gibi, **"Orada hem sizin için hem de rızıkları size ait olmayanlar için gerekli geçim vasıtaları yarattık"** demektir. Bununla kasdolunanlar ise, aile bireyleri, köleler ve hizmetçilerdir. Çünkü insanlar, bunları rızıklandıranların, geçimliklerini sağlayanların kendileri olduğunu sanıyorlar. Oysa böyle sanmakla yanılıyorlar. Çünkü rızkı veren bizzat Yüce Allah'tır. Allah hem bunların kendilerini ve hem de sorumlulukları altında bulunanların rızıklarını veriyor. Haliyle bunun içine anlam olarak bütün hayvanlar, canlılar ve benzeri her şey girer.

Ancak burada, « مَنْ » edatının, « لَكُمْ » kavlindeki mecruru zamirin mahalline atfedilerek mahallen mecrur olması caiz değildir. Çünkü, cer edatı tekrar edilmeksizin bir kelime, mecrur olan zamir üzerine atıf yapılamaz.

٢١- ﴿وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلاَّ عِنْدَنَا خَزَآئِنُهُ وَمَا نُنَزِّلُهُ إِلاَّ بِقَدَرٍ مَعْلُومٍ﴾

21- Her şeyin hazineleri yalnız bizim yanımızdadır. Biz onu ancak belli bir ölçüyle indiririz.

« وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلاَّ عِنْدَنَا خَزَآئِنُهُ وَمَا نُنَزِّلُهُ إِلاَّ بِقَدَرٍ مَعْلُومٍ » **"Her şeyin hazineleri yalnız bizim yanımızdadır. Biz onu ancak belli bir ölçüyle indiririz."** Burada hazinelerden söz edilmiş olması temsili manadadır. Mana şöyledir: "Kulların yararlandıkları hiçbir şey yoktur ki, onu meydana getirmeye kadir olan ve onu var eden, onunla nimet veren ancak Biziz. Biz de bunu ancak bilinen ölçülerde ve miktarda veririz." Burada hazinelerin bir örnekleme olarak verilmiş olması, Allah'ın her takdir olunana gücünün yettiğini göstermesi ve bu gerçeği ifade etmesi içindir. Yani her türlü miktarı ve ölçüyü, değerlendirmeyi biz koyarız, başkası değil.

٢٢- ﴿وَأَرْسَلْنَا الرِّيَاحَ لَوَاقِحَ فَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَآءِ مَآءً فَأَسْقَيْنَاكُمُوهُ وَمَا أَنْتُمْ لَهُ بِخَازِنِينَ﴾

22- Biz, rüzgârları aşılayıcı olarak gönderdik ve gökten bir su indirdik de onunla su ihtiyacınızı karşıladık. (Biz bunları yapmasaydık) **siz onu** (yeterli suyu) **depolayamazdınız.**

« وَأَرْسَلْنَا الرِّيَاحَ لَوَاقِحَ » **"Biz, rüzgârları aşılayıcı olarak gönderdik"** Ayette geçen, « لَوَاقِحَ » kelimesi, « لاقحة » kelimesinin çoğuludur. Yani "Biz rüzgarları bulutları taşıyıcı olarak gönderdik" demektir. Çünkü rüzgarlar, içinde bulutları taşıyarak eserler. Adeta bulutlara gebe gibidirler. Örneğin, « لَقَحَتِ النَّاقَةُ » denir ki, deve gebe kaldı, demektir. Dolayısıyla kelime bu kökten alınmadır ve üzerinde taşıma, beraberinde götürme anlamındadır. Bunun zıddı ise **akiym** yani kısırlıktır.

Kıraat imamlarından Hamza, « الرِّيَاحَ » kelimesini tekil olarak, « الرِّيحَ » olarak okumuştur.

« فَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَسْقَيْنَاكُمُوهُ » **"Ve gökten bir su indirdik de onunla su ihtiyacınızı karşıladık."** Onu sizin için susuzluğu giderme imkanı kıldık.

« وَمَا أَنْتُمْ لَهُ بِخَازِنِينَ » **"Biz bunları yapmasaydık siz onu, yeterli suyu depolayamazdınız."** Yüce Allah daha önce kendi zatını ilgilendiren;

« وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ » yani, **"Her şeyin hazineleri yalnız bizim yanımızdadır."** Kavliyle her şeyin kendisine ait olduğunu bildirmenin yanında, bu ayetiyle de kullarının böyle bir şey yapmaya güçlerinin yetmeyeceğini açık olarak belirtiyor. Rabbimiz burada âdeta: "Göğü yaratmaya, oradan yağmur indirmeye-yağdırmaya biz kadir oluğumuz gibi siz asla ona kadir değilsiniz" manası çerçevesinde, "suyu depolayıp biriktiren de Biziz, başkası değildir" demek istiyor gibidir. Bütün bunları, kudretinin ve gücünün azametine, kullarının da bundan aciz olduklarına delil getiriyor.

٢٣- ﴿وَإِنَّا لَنَحْنُ نُحْيِي وَنُمِيتُ وَنَحْنُ الْوَارِثُونَ﴾

23- Şüphesiz biz diriltir ve biz öldürürüz! Ve her şeye biz vâris oluruz.

« وَإِنَّا لَنَحْنُ نُحْيِي وَنُمِيتُ » **"Şüphesiz biz diriltir ve biz öldürürüz!"** Yani var etmekle diriltir, ortadan kaldırmak ve yok etmekle de öldürürüz. Ya da -takdim ve tehir esasına göre- ecellerinin bitiminde onları öldürürüz ve amellerinin karşılığını görmeleri içinde diriltiriz. Çünkü, « نُحْيِي » ve « نُمِيتُ » kelimeleri arasında yer alan **vav** harfi mutlak cemi içindir.

« وَنَحْنُ الْوَارِثُونَ » **"Ve her şeye biz vâris oluruz."** Yani tüm yaratılanların yok olmasından ve helakinden sonra baki kalan Biziz. Denil-

miştir ki; geride kalanlar için, « وَارِثُ » ya da "Mirasçı" kelimesinin kullanılması, ölüye mirasçı kalma ifadesinden istiare yoluyla kullanılan bir ifadedir. Çünkü ölünün gitmesinden sonra geride onun varisi kalır. Bu itibarla burada bu kelime istiare olarak kullanılmıştır.

٢٤- ﴿وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَقْدِمِينَ مِنْكُمْ وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَأْخِرِينَ﴾

24- Andolsun biz, sizden önce gelip geçenleri de biliriz, geri kalanları da biliriz.

« وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَقْدِمِينَ مِنْكُمْ وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَأْخِرِينَ » **"And olsun biz, sizden önce gelip geçenleri de biliriz, geri kalanları da biliriz."** Yani doğum ve ölüm olarak daha önce geçenleri de, sonradan gelecek olanları da bilmişizdir. Ya da erkeklerin sulbünden-belinden çıkanları da henüz çıkmamış olanları da biliriz. Veya İslam'a, taate, cemaat saflarına veya savaş saflarına kimlerin önce girdiğini de, kimlerin geride kaldıklarını da biliriz.

٢٥- ﴿وَإِنَّ رَبَّكَ هُوَ يَحْشُرُهُمْ إِنَّهُ حَكِيمٌ عَلِيمٌ﴾

25- Şüphesiz Rabbin onları kıyamette toplayacaktır. Çünkü O, hakîmdir, alîmdir.

« وَإِنَّ رَبَّكَ هُوَ يَحْشُرُهُمْ » **"Şüphesiz Rabbin onları kıyamette toplayacaktır."** Yani sadece ve yalnızca onları kıyamette haşretmeye, toplamaya kadir olan Allah'tır ve O yalnızca onların hepsini ihata edecektir.

« إِنَّهُ حَكِيمٌ عَلِيمٌ » **"Çünkü O, hakîmdir, alîmdir."** Hikmeti apaçıktır ve ilmi de her şeyi kuşatan manada geniştir, ilmine nihayet yoktur.

❀ ❀ ❀

26. – 36. ÂYETLER

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ ﴿٢٦﴾
وَالْجَانَّ خَلَقْنَاهُ مِنْ قَبْلُ مِنْ نَارِ السَّمُومِ ﴿٢٧﴾ وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ
لِلْمَلٰئِكَةِ إِنِّي خَالِقٌ بَشَرًا مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ ﴿٢٨﴾
فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ ﴿٢٩﴾
فَسَجَدَ الْمَلٰئِكَةُ كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ ﴿٣٠﴾ إِلَّا إِبْلِيسَ أَبٰى أَنْ
يَكُونَ مَعَ السَّاجِدِينَ ﴿٣١﴾ قَالَ يَا إِبْلِيسُ مَا لَكَ أَلَّا تَكُونَ مَعَ
السَّاجِدِينَ ﴿٣٢﴾ قَالَ لَمْ أَكُنْ لِأَسْجُدَ لِبَشَرٍ خَلَقْتَهُ مِنْ صَلْصَالٍ
مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ ﴿٣٣﴾ قَالَ فَاخْرُجْ مِنْهَا فَإِنَّكَ رَجِيمٌ ﴿٣٤﴾ وَإِنَّ
عَلَيْكَ اللَّعْنَةَ إِلٰى يَوْمِ الدِّينِ ﴿٣٥﴾ قَالَ رَبِّ فَأَنْظِرْنِي إِلٰى يَوْمِ
يُبْعَثُونَ ﴿٣٦﴾

Meâli

26- Andolsun biz insanı, pişmemiş kuru bir çamurdan, şekillenmiş kara balçıktan yarattık.

27- Cannı/Cinleri de daha önce zehirli ateşten yaratmıştık.

28- (Hatırla!) hani Rabbin meleklere bir zamanlar demişti ki: "Ben kupkuru bir çamurdan, şekillenmiş kara balçıktan bir insan yaratacağım."

29- "Ona şekil verdiğim ve ona ruhumdan üflediğim zaman, siz hemen onun için secdeye kapanın!"

30- Meleklerin hepsi de hemen secde ettiler.

31- Fakat İblis hariç! O, secde edenlerle beraber olmaktan kaçındı.

32-(Allah) dedi ki: "Ey İblis! Secde edenlerle beraber olmayışının sebebi nedir?"

33- (İblis) de şöyle dedi: "Ben kuru bir çamurdan, şekillenmiş kara balçıktan yarattığın bir insana secde edecek değilim."

34- (Allah) şöyle buyurdu: "Öyle ise oradan çık! Artık kovuldun!"

35- "Muhakkak ki kıyamet gününe kadar lânet senin üzerine olacaktır!"

36- (İblis) dedi ki: "Ey Rabbim! Öyle ise, varlıkların tekrar dirileceği güne kadar bana mühlet ver."

Tefsiri

٢٦- ﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ﴾

26- Andolsun biz insanı, pişmemiş kuru bir çamurdan, şekillenmiş kara balçıktan yarattık.

« وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ » **"Andolsun biz insanı** -Adem'i-, **pişmemiş kuru bir çamurdan, şekillenmiş kara balçıktan yarattık."** Ayette geçen, « صَلْصَالٍ » kelimesi pişmemiş kuru çamur demektir. « حَمَإٍ » kelimesi de bunun sıfatıdır. Yani, "Onun yaratılışı değişken siyah balçıktan şekil verilmiş olan pişmemiş çamurdandır."

Bunun yaratılışı şöyle olmuştur: Önce toprak idi, sonra su ile yoğrulup çamur haline getirildi. Bir müddet böyle bekletildikten sonra değişiklik geçirerek siyah çamur halini almıştır. Nihayet süzülerek, öz haline getirilip sülale denen süzme çamura dönüştü. Bundan sonra da şekil verilerek bu haliyle kurumaya bırakıldı ve sonunda değişmeyen ve salsal denilen ve ses çıkaran pişmemiş kuru çamur halini aldı.

٢٧- ﴿وَالْجَانَّ خَلَقْنَاهُ مِنْ قَبْلُ مِنْ نَارِ السَّمُومِ﴾

27- Cannı/Cinleri de daha önce zehirli ateşten yaratmıştık.

« وَالْجَآنَّ خَلَقْنَاهُ مِنْ قَبْلُ مِنْ نَارِ السَّمُومِ » **"Cannı/Cinleri de daha önce** -Adem'den- **zehirli ateşten** -yakıcılığı ve etkin zehirleyici özelliğiyle şiddeti olan ateşten- **yaratmıştık."** Denmiştir ki, ateşin bu zehirleyici yakıcılığının derecesi veya bir parçası, cehennem ateşinin yetmiş parçasından ya da derecesinden sadece bir derecesidir ki işte Yüce Allah Can denen cinlerin atasını ve cinleri bu ateşten yaratmıştır.

Ayette geçen, « الْجَآنَّ » kelimesi ile cinlerin atası demek isteniyor, nitekim Adem ile de insanların atası kasdolunur. Bu kelime muzmar bir fiil ile mansub olup bundan sonra gelen, « خَلَقْنَاهُ مِنْ قَبْلُ » kavli bunu açıklıyor.

٢٨- ﴿ وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰٓئِكَةِ إِنِّى خَالِقٌ بَشَرًا مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ ﴾

28- (Hatırla!) hani Rabbin meleklere bir zamanlar demişti ki: "Ben kupkuru bir çamurdan, şekillenmiş kara balçıktan bir insan yaratacağım."

« وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰٓئِكَةِ إِنِّى خَالِقٌ بَشَرًا مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ » "Hatırla! hani bir zamanlar **Rabbin meleklere demişti ki: "Ben kupkuru bir çamurdan, şekillenmiş kara balçıktan bir insan yaratacağım."**

٢٩- ﴿ فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِى فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ ﴾

29- "Ona şekil verdiğim ve ona ruhumdan üflediğim zaman, siz hemen onun için secdeye kapanın!"

« فَإِذَا سَوَّيْتُهُ » **"Ona şekil verdiğim"** yani onun yaratılışını bitirdiğim ve onu, ruh üflemeye hazır durumuma getirdiğim,

« وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِى » **"Ve ona ruhumdan üflediğim zaman,"** ona ruh ya da can verdiğim ve dirilttiğim vakit.. Aslında ortada bir üfleme falan yoktur, fakat bunlar sadece temsili manada, sembolik olarak belirtilen ifadelerdir.

« رُوحِي » kelimesindeki izafet tahsis yani hususiyet ve özellik amacıyladır. Kısaca Hz. Adem'i onurlandırmak içindir.

« فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ » **"Siz hemen onun için secdeye kapanın!"** Yani yere kapanın, yani onun için secde edin.

Yine ayetteki, « فَقَعُوا » kelimesi, «وَقَعَ» ve «يَقَعُ» kelimesinden türemedir. Kelimenin başına "F" harfinin gelmesi ise, « اذا » edatının cevabı olmasındandır. Bu aynı zamanda, emrin, fiilin zamanından önce olmasının caiz olduğunun da bir delilidir.

٣٠- ﴿ فَسَجَدَ الْمَلٰٓئِكَةُ كُلُّهُمْ اَجْمَعُونَ ﴾

30- Meleklerin hepsi de hemen secde ettiler.

«فَسَجَدَ الْمَلٰٓئِكَةُ كُلُّهُمْ اَجْمَعُونَ» **"Meleklerin hepsi de hemen secde ettiler."** Burada, « الْمَلٰٓئِكَةُ » kelimesi Amm olan bir cemidir, kendisinde mübalağa açısından iki türlü tekit vardır. Aynı zamanda tahsise de ihtimali vardır. Ancak, ayette geçen, « كُلُّهُمْ » kavliyle bu tahsis durumu ortadan kalkmış oldu. Ancak, « كُلُّ » kelimesi de yorum olarak ayrılma ve bölünme ihtimalini gündeme getirdi. Böyle bir ihtimalin önlenmesi için de «اَجْمَعُونَ » kelimesi getirilerek buna meydan verilmemiş oldu.

٣١- ﴿اِلَّٓا اِبْلِيسَ اَبٰٓى اَنْ يَكُونَ مَعَ السَّاجِدِينَ ﴾

31- Fakat İblis hariç! O, secde edenlerle beraber olmaktan kaçındı.

«اِلَّٓا اِبْلِيسَ» **"Fakat İblis hariç! O, secde edenlerle beraber olmaktan kaçındı."** Ayette, «اِلَّٓا اِبْلِيسَ» **"Fakat İblis hariç!"** diye yapılan istisna da ilk bakışta ve görünürde İblisin de meleklerden bir melek olduğu gibi bir anlam çıkmaktadır. Çünkü müstesna yani dışta tutulan şey, müstesna minhin yani kendisinin dışında tutulan ile aynı cinsten olur.

Hasan Basri diyor ki: "Buradaki istisna munkatı istisnadır. İblis meleklerden bir melek değildi." Biz diyoruz ki: "Bir şey ile emrolunmayan kimse, emredilmediği şeyi terketmek ya da bırakmakla melun yani lanete uğramış olmaz. Keşşaf da şöyle demektedir: "Onlar arasında, meleklerle beraber secde etmekle emredilenler vardı. Bu itibarla, melekler daha çoğunlukta olduklarından melek ismi diğerlerine baskın geldi, galebe çaldı. Daha sonra bu baskın isim arasından baskın olmayan isim istisna edildi, dışta tutuldu. Örneğin; "Hint dışında onları gördüm" cümlesi gibi. **"O secde edenlerle beraber olmaktan kaçındı."** Onlarla beraber olmaktan imtina etti, kaçtı.

Ayette geçen, « أَبَى » kelimesi, söz söyleyenin ifadesine yani Kailin kavlini takdir etme durumuna göre bu bir istinaf cümlesidir yani yeni cümledir. O kail yani konuşan: "O secde etmedi mi?" diye soruyor ve buna da şöyle cevap veriliyor: "O bundan kaçındı ve büyüklük tasladı" demektir. Bir diğer yoruma göre ise bunun manası: "Ancak İblis kaçındı"demektir.

٣٢- ﴿ قَالَ يَٓا إِبْلِيسُ مَا لَكَ اَلَّا تَكُونَ مَعَ السَّاجِدِينَ ﴾

32- (Allah) dedi ki: "Ey İblis! Secde edenlerle beraber olmayışının sebebi nedir?"

« قَالَ يَٓا إِبْلِيسُ مَا لَكَ اَلَّا تَكُونَ مَعَ السَّاجِدِينَ » **"Allah dedi ki: "Ey İblis! Secde edenlerle beraber olmayışının sebebi nedir?"** Burada, cer edatı «فى» edatı mahzuftur. Cümlenin takdiri şöyledir:

« مَا لَكَ اَلَّا تَكُونَ مَعَ السَّاجِدِينَ » Yani: "senin secdeden kaçınmandaki amacın ve maksadın nedir?" demektir.

٣٣- ﴿ قَالَ لَمْ اَكُنْ لِاَسْجُدَ لِبَشَرٍ خَلَقْتَهُ مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَاٍ مَسْنُونٍ ﴾

33- (İblis) de şöyle dedi: "Ben kuru bir çamurdan, şekillenmiş kara balçıktan yarattığın bir insana secde edecek değilim."

« قَالَ لَمْ اَكُنْ لِاَسْجُدَ لِبَشَرٍ خَلَقْتَهُ مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَاٍ مَسْنُونٍ » **"İblis de şöyle dedi: "Ben kuru bir çamurdan, şekillenmiş kara balçıktan**

yarattığın bir insana secde edecek değilim." Burada, « لَأَسْجُدَ » kavlin deki **lam** harfi tekit içindir. Yani, "Benim gibi bir varlığın..... secde etmesi doğru değildir, uygun değildir" demektir.

٣٤- ﴿قَالَ فَاخْرُجْ مِنْهَا فَإِنَّكَ رَجِيمٌ﴾

34- (Allah) şöyle buyurdu: "Öyle ise oradan çık! Artık kovuldun!"

« قَالَ فَاخْرُجْ مِنْهَا فَإِنَّكَ رَجِيمٌ » **"Allah şöyle buyurdu: "Öyle ise oradan** -gökten veya cennetten ya da aralarında bulunduğun melekler toplumundan- **çık! Artık** -sen Allah'ın rahmetinden- **kovuldun!"** Yani mana olarak sen lanetlendin, demektir. Çünkü lanet, Allah'ın rahmetinden kovulmak, uzaklaştırılmak, demektir.

٣٥- ﴿وَإِنَّ عَلَيْكَ اللَّعْنَةَ إِلَى يَوْمِ الدِّينِ﴾

35- "Muhakkak ki kıyamet gününe kadar lânet senin üzerine olacaktır!"

« وَإِنَّ عَلَيْكَ اللَّعْنَةَ إِلَى يَوْمِ الدِّينِ » **"Muhakkak ki kıyamet gününe kadar lânet senin üzerine olacaktır!"** Ayette, lanet için sınır kıyamet gününe kadar olan zaman dilimi örnek olarak verilmiştir. Çünkü bu şekilde bir ifadeyi insanlar, olmayacak gibi olan işler hakkında kullanırlar. (Yani bekle, kıyamete beklersin gibi..) Bundan maksat, sen çok kötüsün, yerildin. Artık bundan böyle göklerde olsun yerde olsun ta kıyamet gününe dek herhangi bir azap sözkonusu olmaksızın hep lanetlenecek ve lanetle anılacaksın, demektir. Artık o beklenen kıyamet günü gelince geciktirilen azabınla beraber lanetlenmen de devam edecektir.

٣٦- ﴿قَالَ رَبِّ فَأَنْظِرْنِى إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ﴾

36- (İblis) dedi ki: "Ey Rabbim! Öyle ise, (varlıkların) tekrar dirileceği güne kadar bana mühlet ver."

« قَالَ رَبِّ فَأَنْظِرْنِى إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ » **"İblis dedi ki: "Ey Rabbim! Öyle ise, varlıkların tekrar dirileceği güne kadar bana mühlet ver."** Bana süre tanı, o güne kadar beni ertele.

37. – 48. ÂYETLER

قَالَ فَإِنَّكَ مِنَ الْمُنْظَرِينَ ﴿٣٧﴾ إِلَى يَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ ﴿٣٨﴾
قَالَ رَبِّ بِمَا أَغْوَيْتَنِي لَأُزَيِّنَنَّ لَهُمْ فِي الْأَرْضِ وَلَأُغْوِيَنَّهُمْ
أَجْمَعِينَ ﴿٣٩﴾ إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ ﴿٤٠﴾ قَالَ هَذَا صِرَاطٌ
عَلَيَّ مُسْتَقِيمٌ ﴿٤١﴾ إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ إِلَّا مَنِ
اتَّبَعَكَ مِنَ الْغَاوِينَ ﴿٤٢﴾ وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمَوْعِدُهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٤٣﴾ لَهَا
سَبْعَةُ أَبْوَابٍ لِكُلِّ بَابٍ مِنْهُمْ جُزْءٌ مَقْسُومٌ ﴿٤٤﴾ إِنَّ الْمُتَّقِينَ
فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿٤٥﴾ ادْخُلُوهَا بِسَلَامٍ آمِنِينَ ﴿٤٦﴾ وَنَزَعْنَا مَا
فِي صُدُورِهِمْ مِنْ غِلٍّ إِخْوَانًا عَلَى سُرُرٍ مُتَقَابِلِينَ ﴿٤٧﴾ لَا يَمَسُّهُمْ
فِيهَا نَصَبٌ وَمَا هُمْ مِنْهَا بِمُخْرَجِينَ ﴿٤٨﴾

Meâli

37- (Allah) buyurdu ki: "Sen mühlet verilenlerdensin"

38- ("Allah katında) bilinen vaktin gününe kadar..."

39- (İblis) dedi ki: "Ey Rabbim! Beni azdırmana karşılık ben de yeryüzünde onlara (günahları) süsleyeceğim ve onların hepsini mutlaka azdıracağım!"

40- "Ancak onlardan ihlâslı kulların müstesna."

41- Allah şöyle buyurdu: "İşte bana varan dosdoğru yol budur."

42- "Şüphesiz kullarım üzerinde senin bir hakimiyetin yoktur. Ancak azgınlardan sana uyanlar müstesna."

43- Muhakkak cehennem, onların hepsine vâdolunan yerdir.

44- Cehennemin yedi kapısı vardır. Onlardan her kapı için birer gurup ayrılmıştır.

45- (Allah'ın azabından korkup rahmetine sığınan) takvâ sahipleri, mutlaka cennetlerde ve pınar başlarında olacaklar.

46- (Onlara denilir ki:) "Esenlikle ve emniyet-güven içinde girin oraya."

47- Biz, onların gönüllerindeki kini söküp attık; onlar artık köşkler üzerinde karşı karşıya oturan kardeşler olacaklar.

48- Onlara orada hiçbir yorgunluk gelmeyecek ve onlar, oradan çıkarılmayacaklardır.

Tefsiri

٣٧- ﴿ قَالَ فَإِنَّكَ مِنَ الْمُنْظَرِينَ ﴾

37- (Allah) buyurdu ki: "Sen mühlet verilenlerdensin"

٣٨- ﴿ إِلَى يَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ ﴾

38- ("Allah katında) bilinen vaktin gününe kadar..."

(Fatiha,4) de geçen, « يَوْمِ الدِّينِ » kavli, (A'raf,14) de geçen, « يَوْمِ يُبْعَثُونَ» kavli ve burada geçen «يَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ» kavli, hep aynı manayadır ve kıyamet günü demektir. Ancak ifadede Belagat yolu izlendiğinden ibareler arasında sadece lafzî farklılık bulunmaktadır. Manaları ise aynıdır.

Denilmiştir ki: "İblis, sırf ölmemek için insanların diriltileceği gün olan kıyamete dek kendisine zaman tanınmasını ve mühlet verilmesini istemiştir. Bunun da nedeni, insanların diriltildiği gün, artık bundan böyle ölüm denen olay olmayacaktır ve dolayısıyla kendisi de ölmemiş olacaktır. İblis böyle bir hileye başvurmuş olmakla birlikte ona, sorumlu-luk günlerinin kalkacağı günlerin sonuna kadar bu mühlet tanınmıştır. Ölüm den kurtuluşu olmayacaktır.

٣٩- ﴿قَالَ رَبِّ بِمَٓا اَغْوَيْتَنٖى لَاُزَيِّنَنَّ لَهُمْ فِى الْاَرْضِ وَ لَاُغْوِيَنَّهُمْ اَجْمَعٖينَۙ﴾

39- (İblis) dedi ki: "Ey Rabbim! Beni azdırmana karşılık ben de yeryüzünde onlara (günahları) süsleyeceğim ve onların hepsini mutlaka azdıracağım!"

« قَالَ رَبِّ بِمَٓا اَغْوَيْتَنٖى لَاُزَيِّنَنَّ لَهُمْ فِى الْاَرْضِ » **"İblis dedi ki: "Ey Rabbim! Beni azdırmana karşılık ben de yeryüzünde** -gurur ve aldanma yurdu olan dünyada- **onlara günahları süsleyeceğim"** Ya da bununla şunu murat etmiştir: "Ben, Adem henüz semada iken, onu ger-çekten tuzağa düşürebilir ve ona yasaklanan ağaçtan yemeği de çekici gösterebilirim, ben bu güce sahibim. Şimdi o gökte iken ben ona böyle bir tuzak kurabildiysem eğer, dünyada onun çocuklarına dünyayı ve masiyetleri çok daha kolay olarak süslü ve çekici gösterebilirim, buna semadakinden daha çok gücüm yeter.

«لَاُغْوِيَنَّهُمْ اَجْمَعٖينَ» **"Ve onların hepsini mutlaka azdıracağım!"**

Ayette geçen, « بِمَٓا » kelimesindeki "B" harfi kasem yani yemin manasınadır ve «مَٓا » ise mastariyet harfidir. Kasemin yani yeminin cevabı da; « لَاُزَيِّنَنَّ لَهُمْ » kavlidir. Buna göre mana şöyle olmaktadır: "Senin sadece beni azdırman sebebiyle yemin ederim ki, ben onlara mutlaka masiyetleri süslü ve çekici olarak göstereceğim."

Bu ayette geçen « بِمَٓا اَغْوَيْتَنٖى لَاُزَيِّنَنَّ لَهُمْ » kavlinin bir benzeri de, **(Sad,82)**

«قَالَ فَبِعِزَّتِكَ لَاُغْوِيَنَّهُمْ اَجْمَعٖينَ» kavlidir. Yani yemin anlamında olması bakımından... Ancak bu iki ayetten birinde yapılan yemin, zatın sıfatına yapılırken, birinde ise fiilin sıfatına yemin edilmektedir. Fakihler bu ikisini farklı farklı değerlendirmişlerdir. Irak Ekolü ya da okulu mensupları, kudret, azamet ve izzet gibi yüce Allah'ın zatıyla alakalı sıfatlara yapılan ant içmeler yemindir, ancak rahmet, gazap-öfke gibi fiilini ilgilendiren sıfatlar ile ant içmek yemin değildir, diyorlar.

Ancak burada en doğru olan yol, örfe göre yapılan yeminlerdir. Toplumun kendi aralarında yemin olarak değerlendirdikleri ve yemin diye uygulaya geldikleri ve kabul ettikleri şeyler yemindir, bu şekilde kabul etmedikleri ise yemin değildir.

Bu ayet, fillerin yaratılması ve işin zahir yönünü bırakıp bunları sebebiyete yüklemeleri konusunda Mutezile mezhebinin aleyhlerine bir delildir.

٤٠- ﴿إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ﴾

40- "Ancak onlardan ihlâslı kulların müstesna."

« إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ » **"Ancak onlardan ihlâslı kulların müstesna."** Ayette geçen, « الْمُخْلَصِينَ » kelimesinin lam harfini, kıraat imamlarından Basra, Mekke ve Şam okulu mensupları esreli olarak, « الْمُخْلِصِينَ » olarak okumuşlardır. İblis yoldan çıkaracakları arasından, ancak ihlaslı olanlar dışında demekle, zaten bunlar üzerinde uğraşmasının, onları yoldan çıkaramayacağını, tuzağa düşüremeyeceğini ve onlar tarafından kabul görmeyeceğini bildiği için bunları ayrıca zikretmiştir ve bunlar hariç, demiştir.

٤١- ﴿قَالَ هٰذَا صِرَاطٌ عَلَيَّ مُسْتَقِيمٌ﴾

41- (Allah) şöyle buyurdu: "İşte bana varan dosdoğru yol budur."

« قَالَ هٰذَا صِرَاطٌ عَلَيَّ مُسْتَقِيمٌ » **"Allah şöyle buyurdu: "İşte bana varan dosdoğru yol budur."** Yani işte bu, bana gelen ve benim de gözetmem ve korumam icabeden dosdoğru olan yolumdur.

٤٢- ﴿إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ إِلَّا مَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْغَاوِينَ﴾

42- "Şüphesiz kullarım üzerinde senin bir hakimiyetin yoktur. Ancak azgınlardan sana uyanlar müstesna."

« إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ إِلَّا مَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْغَاوِينَ » **"Şüphesiz kullarım üzerinde senin bir hakimiyetin yoktur. Ancak az-**

gınlardan sana uyanlar müstesna." Çünkü senin benim kullarım üzerin de bir hakimiyetin ve etkin olmayacaktır. Sadece onlardan, aptallıkları yüzünden senin peşinden gelmeyi seçenler, benim samimi ve dürüst olan kullarımın dışında kalacaklardır.

"Bir diğer yoruma göre ise, « عَلَيَّ » kavlinin manası, « إِلَيَّ » demektir. Kıraat imamlarından Yakub bunu, « عَلِيٌّ » olarak okumuşlardır. Bu da şanı, şerefi ve değeri üstün olan, onur sahibi demektir.

٤٣- ﴿وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمَوْعِدُهُمْ أَجْمَعِينَ﴾

43- Muhakkak cehennem, onların hepsine vâdolunan yerdir.

«وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمَوْعِدُهُمْ أَجْمَعِينَ» "**Muhakkak cehennem, onların hepsine vâdolunan yerdir.**" Buradaki zamir azıp sapanlara racidir.

٤٤- ﴿لَهَا سَبْعَةُ أَبْوَابٍ لِكُلِّ بَابٍ مِنْهُمْ جُزْءٌ مَقْسُومٌ﴾

44- Cehennemin yedi kapısı vardır. Onlardan her kapı için birer gurup ayrılmıştır.

« لَهَا سَبْعَةُ أَبْوَابٍ لِكُلِّ بَابٍ مِنْهُمْ جُزْءٌ مَقْسُومٌ » "**Cehennemin yedi kapısı vardır. Onlardan** -İblisin yandaşlarından, ona uyanlardan- **her kapı için birer gurup ayrılmıştır.**" Her bir kapı için ayrılmış belli bir pay, bir gurup bulunmaktadır. Denildiğine göte cehennemin kapılarından kasıt, onun tabakaları ile derekeleridir, yuvarlanacakları yerlerdir. Bunun en üst tabakası tevhid inancına sahip olanların bulunduğu tabakadır ki, bu kimseler burada günahları ve suçlarının ağırlığınca azap görüp cezalarını çektikten sonra buradan çıkarılacaklardır. İkinci tabakada Yahudiler, üçüncüsünde Hıristiyanlar, dördüncüsünde Sabiiler, beşinci tabakada Ateşe tapan Mecusiler, altıncı tabakada müşrikler ve yedinci tabaka da münafıklar içindir.

٤٥- ﴿إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ﴾

45- (Allah'ın azabından korkup rahmetine sığınan) takvâ sahip leri, mutlaka cennetlerde ve pınar başlarında olacaklar.

« إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ » **"Allah'ın azabından korkup rahmetine sığınan takvâ sahipleri, mutlaka cennetlerde ve pınar başlarında olacaklar."**

Kıraat imamlarından Nafi, Ebu Amr ve Hafs burada geçen, «عُيُونٍ» kelimesini burada görüldüğü gibi ayın harfinin zammıyla okumuşlardır.

Mütteki: Bu kelime mutlak anlamda yasaklanmış olan şeylerden kaçınmaları ve sakınmaları gereken kimseler demektir. Ebu Mansur Maturidi'nin Şerh'de yani **"Tevilat"** eserinde söylediğine göre:

"Eğer, « لَهَا سَبْعَةُ أَبْوَابٍ لِكُلِّ بَابٍ مِنْهُمْ جُزْءٌ مَقْسُومٌ » kavline büyük günah işleyenler de giriyorsa, bu takdirde **"takva"** sahiplerinden kasıt, büyük günahlardan sakınanlar, demektir. Eğer bundan kasıt bu değilse, bu takdirde bununla muradolunanlar, şirkten sakınıp korunanlar, demektir.

٤٦- ﴿ادْخُلُوهَا بِسَلَامٍ آمِنِينَ﴾

46- (Onlara denilir ki:) "Selametle-Esenlikle ve emniyet-güven içinde girin oraya."

« ادْخُلُوهَا بِسَلَامٍ آمِنِينَ » "Onlara denilir ki: **Esenlikle ve emniyet-güven içinde** -bir daha cennetten ve pınar başlarından uzaklaşmamak, çıkmamak ve orada hiçbir kötülükle, afetle karşılaşmamak üzere- **girin oraya.**" Burada geçen, « بِسَلَامٍ » kelimesi haldir. Yani her sıkıntıdan ve azaptan kurtulmuş, sağ salim bir halde cennete girin, ya da, size selam ve esenlik olsun, yahut kendilerine selam verilir olduğu halde oraya girin, demektir. Çünkü melekler size selam vereceklerdir.

Ayrıca buradaki, « آمِنِينَ » kelimesi bir başka haldir.

٤٧- ﴿وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِمْ مِنْ غِلٍّ إِخْوَانًا عَلَى سُرُرٍ مُتَقَابِلِينَ﴾

47- Biz, onların gönüllerindeki kini söküp attık; onlar artık köşkler üzerinde karşı karşıya oturan kardeşler olacaklar.

« وَنَزَعْنَا مَا فِى صُدُورِهِمْ مِنْ غِلٍّ » **"Biz, onların gönüllerindeki kini söküp attık;"** Burada geçen, « غِلٍّ » kelimesi, kalpte gizli olan kin ve düşmanlık, demektir. Yani herhangi bir müminin dünyada iken bir başkasına karşı duyduğu gizli bir kin ve nefreti varsa, Yüce Allah cennette bunu onların kalplerinden çıkarıp atacaktır. Hepsini de tertemiz kalp sahipleri kılacaktır.

Hz. Ali'den rivayete göre demiştir ki: "Ben, benim, Osman'ın, Talha'nın ve Zübeyr'in bu kimselerden olmamızı umut ederim."

Bir diğer yoruma göre bunun manası şöyledir denmiştir: "Allah, onların cennetteki dereceleri sebebiyle birbirlerini kıskanmamaları için gönüllerinden hasedi silip tertemiz hale getirir. Gönüllerinde ne kadar kin, nefret ve kıskanma duyguları varsa hepsini çıkarır ve bunların yerine sevgi, muhabbet ve dostluğu yerleştirir. "

« إِخْوَانًا عَلَى سُرُرٍ مُتَقَابِلِينَ » **"Onlar artık** -bu şekilde- **köşkler üzerinde karşı karşıya oturan kardeşler olacaklar."**

Burada geçen, « إِخْوَانًا » kelimesi haldir. Bir de denilmiştir ki: "Kendileri nereye ve hangi tarafa yönelirlerse yönelsinler, sevinç ve mutluluk da onlarla beraber hep döner durur. Böylece her hallerinde hep karşılıklıdırlar, hepsi de birbirlerini görüp dururular."

٤٨- ﴿لَا يَمَسُّهُمْ فِيهَا نَصَبٌ وَمَا هُمْ مِنْهَا بِمُخْرَجِينَ﴾

48- Onlara orada hiçbir yorgunluk gelmeyecek ve onlar, oradan çıkarılmayacaklardır.

« لَا يَمَسُّهُمْ فِيهَا نَصَبٌ وَمَا هُمْ مِنْهَا بِمُخْرَجِينَ » **"Onlara orada** -cennette- **hiçbir yorgunluk gelmeyecek ve onlar, oradan çıkarılmayacaklardır."** Çünkü asıl nimetin bütünü ya da tamamlanmış olması, orada ebedi olarak kalmaları iledir.

49. – 64. ÂYETLER

نَبِّئْ عِبَادِى أَنِّى أَنَا الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿٤٩﴾ وَ أَنَّ عَذَابِى هُوَ
الْعَذَابُ الْأَلِيمُ ﴿٥٠﴾ وَنَبِّئْهُمْ عَنْ ضَيْفِ إِبْرٰهِيمَ ﴿٥١﴾ إِذْ دَخَلُوا
عَلَيْهِ فَقَالُوا سَلَامًا قَالَ إِنَّا مِنْكُمْ وَجِلُونَ ﴿٥٢﴾ قَالُوا لَا تَوْجَلْ
إِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ عَلِيمٍ ﴿٥٣﴾ قَالَ أَبَشَّرْتُمُونِى عَلٰى أَنْ مَسَّنِىَ
الْكِبَرُ فَبِمَ تُبَشِّرُونَ ﴿٥٤﴾ قَالُوا بَشَّرْنَاكَ بِالْحَقِّ فَلَا تَكُنْ مِنَ
الْقَانِطِينَ ﴿٥٥﴾ قَالَ وَمَنْ يَقْنَطُ مِنْ رَحْمَةِ رَبِّهِ إِلَّا الضَّالُّونَ ﴿٥٦﴾
قَالَ فَمَا خَطْبُكُمْ أَيُّهَا الْمُرْسَلُونَ ﴿٥٧﴾ قَالُوا إِنَّا أُرْسِلْنَا إِلٰى قَوْمٍ
مُجْرِمِينَ ﴿٥٨﴾ إِلَّا اٰلَ لُوطٍ إِنَّا لَمُنَجُّوهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٥٩﴾ إِلَّا
امْرَأَتَهُ قَدَّرْنَا إِنَّهَا لَمِنَ الْغَابِرِينَ ﴿٦٠﴾ فَلَمَّا جَاءَ اٰلَ لُوطٍ
الْمُرْسَلُونَ ﴿٦١﴾ قَالَ إِنَّكُمْ قَوْمٌ مُنْكَرُونَ ﴿٦٢﴾ قَالُوا بَلْ جِئْنَاكَ
بِمَا كَانُوا فِيهِ يَمْتَرُونَ ﴿٦٣﴾ وَاٰتَيْنَاكَ بِالْحَقِّ وَإِنَّا لَصَادِقُونَ ﴿٦٤﴾

Meâli

49- (Resûlüm!) Kullarıma, benim, çok bağışlayıcı ve pek esirgeyici olduğumu haber ver.

50- Benim azabımın elem verici bir azap olduğunu da bildir.

51- (Ey Resulüm!) Onlara İbrahim'in misafirlerinden, (melekler den) de haber ver.

52- Melekler onun yanına girdikleri zaman, "selam" dediler. (İbrahim) onlara dedi ki: "Biz sizden çekiniyoruz."

53- (Melekler) dediler ki: "Korkma; biz sana bilgin bir oğul müjdeliyoruz."

54- (İbrahim) de şöyle dedi: "Bana ihtiyarlık çökmesine rağmen beni müjdeliyor musunuz? Beni ne ile müjdeliyorsunuz?"

55- Melekler dediler ki: "Sana gerçeği müjdeledik, sakın ümitsizliğe düşenlerden olma!"

56- (İbrahim) dedi ki: "Rabbinin rahmetinden, sapıklardan başka kim ümit keser?"

57- (İbrahim) dedi ki: "Ey elçiler! Başka ne işiniz var?"

58- (Melekler) dediler ki: "Biz, suçlu bir topluma (onları helâk etmeye) gönderildik."

59- "Ancak Lût ailesi hariç. Onların hepsini kurtaracağız."

60- ("Fakat Lût'un) karısı müstesna; biz onun geri kalanlardan olmasını takdir ettik."

61- (Melek olan) elçiler Lût âilesine gelince,

62- (Lût) onlara dedi ki: "Hakikaten siz tanınmayan kimselersiniz"

63- (Melekler) dediler ki: "Bilakis, biz sana, onların şüphe etmekte oldukları şeyi, (azabı ve helâkı) getirdik."

64- "Sana gerçeği getirdik; biz, hakikaten doğru söyleyenleriz."

Tefsiri

Yüce Allah vaat ve tehditleri içeren hususları bitirince hemen bunun peşinden de şu ayetlerini zikir buyurdu:

٤٩- ﴿ نَبِّئْ عِبَادِي أَنِّي أَنَا الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴾

49- (Resûlüm!) Kullarıma, benim, çok bağışlayıcı ve pek esirgeyici olduğumu haber ver.

« نَبِّئْ عِبَادِي أَنِّي أَنَا الْغَفُورُ الرَّحِيمُ » **"Resûlüm! Kullarıma, benim, çok bağışlayıcı ve pek esirgeyici olduğumu haber ver."**

٥٠- ﴿ وَاَنَّ عَذَابٖى هُوَ الْعَذَابُ الْاَلٖيمُ ﴾

50- Benim azabımın elem verici bir azap olduğunu da bildir.

« وَ اَنَّ عَذَابٖى هُوَ الْعَذَابُ الْاَلٖيمُ » **"Benim azabımın elem verici bir azap olduğunu da bildir."** Daha önce anlatılanları pekiştirmek ve bunun gönüllerde iyice yerleşmesini sağlamak için Rabbimiz bu iki ayette durumun insanlara bildirilmesini peygamberinden istemektedir.

Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır: *"**Eğer kul, Allah'ın affetmesinin ne kadar geniş olduğunu takdir edebilseydi, haramdan hiç geri durmazdı ve eğer azabının ne denli ağır ve şiddetli olduğunu bile bilseydi, kendisini büsbütün ibadete verirdi ve hiçbir günaha asla cesaret edemezdi.**"* [1]

٥١- ﴿ وَنَبِّئْهُمْ عَنْ ضَيْفِ اِبْرٰهٖيمَ ﴾

51- (Ey Resulüm!) **Onlara İbrahim'in misafirlerinden,** (meleklerden) **de haber ver.**

« وَنَبِّئْهُمْ عَنْ ضَيْفِ اِبْرٰهٖيمَ » " **Ey Resulüm! Onlara** -ümmetine- **İbrahim'in misafirlerinden, meleklerden de haber ver."** Böylece Allah tarafından Lut kavmine reva görülen azabın veya cezanın neden ileri geldiğinden ibret alıp kendileri için ders çıkarsınlar. Allah'ın gazabının neden ileri geldiğini ve suçlulardan, günahkarlardan nasıl intikam alındığını anlayabilsinler. Aynı zamanda Allah katındaki azabın nasıl gerçekleşmiş olduğunu ve O'nun azabının da « هُوَ الْعَذَابُ الْاَلٖيمُ » **"Elem verici bir azap olduğunu"** görsünler.

Bu ayetin başında yer alan, « وَنَبِّئْهُمْ » kavli, « نَبِّئْ عِبَادٖى » kavli üzerine matuf bulunmaktadır. « ضَيْفِ » yani misafir veya konuk anlamındaki bu kelime, misafirler, konuklar demektir. Yani, «اَضْيَافْ» anlamındadır. Bu misafirler de Hz. Cebrail (as) ve onbir melek idiler.

[1] Bak. İbn Cerir Tefsir;14/39

« ضَيْف » hem tekil ve hem çoğul olarak kullanılan bir kelimedir. Çünkü bu kelime, «ضافة » kökünden mastardır.

٥٢- ﴿إِذْ دَخَلُوا عَلَيْهِ فَقَالُوا سَلَامًا قَالَ إِنَّا مِنْكُمْ وَجِلُونَ﴾

52- (Melekler) onun yanına girdikleri zaman, "selam" dediler. (İbrahim) onlara dedi ki: "Biz sizden çekiniyoruz."

« إِذْ دَخَلُوا عَلَيْهِ فَقَالُوا سَلَامًا » **"Melekler onun yanına girdikleri zaman, "selam" dediler."** Yani biz sana selam vererek, huzuruna esenliklerle gireriz veya biz seni bir selam ile selamlayarak girdik, dediler.

« قَالَ إِنَّا مِنْكُمْ وَجِلُونَ » "İbrahim onlara **dedi ki: "Biz sizden çekiniyoruz."** Endişe duymaktayız. Çünkü melekler ortaya konan sofraya yaklaşmamışlardı ya da eve izinsiz ve zamansız girmiş olmaları sebebiyle idi.

٥٣- ﴿قَالُوا لَا تَوْجَلْ إِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ عَلِيمٍ﴾

53- (Melekler) dediler ki: "Korkma; biz sana bilgin bir oğul müjdeliyoruz."

« قَالُوا لَا تَوْجَلْ » **"Melekler dediler ki: "Korkma;"** Korku ve endişeye kapılacak bir durum yok.

« إِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ عَلِيمٍ » **"Biz sana bilgin bir oğul müjdeliyoruz."** Burada geçen, « إِنَّا نُبَشِّرُكَ » kavli, korkmaya yer olmadığını bildiren bir gerekçe mahiyetinde olan yeni bir cümledir. Yani, "Sen muştulanan ve güven içinde olan birisi, sakın korkup endişeye kapılma!" demektir.

Kıraat imamlarından Hamza, şeddeli olan « نُبَشِّرُكَ » kelimesini şeddesiz olarak ve **nun** harfinin de fethiyle « نَبْشُرُكَ » olarak okumuştur.

Burada sözü edilen bilgin çocuk, Hud suresinde de, 71. ayetinde **"Biz onu İshak ile müjdeledik"** belirtildiği gibi bu, Hz. İshak'tır.

٥٤- ﴿ قَالَ اَبَشَّرْتُمُونِى عَلٰٓى اَنْ مَسَّنِىَ الْكِبَرُ فَبِمَ تُبَشِّرُونَ ﴾

54- (İbrahim) de şöyle dedi: "Bana ihtiyarlık çökmesine rağmen beni müjdeliyor musunuz? Beni ne ile müjdeliyorsunuz?"

« قَالَ اَبَشَّرْتُمُونِى عَلٰٓى اَنْ مَسَّنِىَ الْكِبَرُ » **"İbrahim de şöyle dedi: "Bana ihtiyarlık çökmesine rağmen beni müjdeliyor musunuz?"** Yani yaşımın oldukça ilerlemiş olmasına rağmen siz benim bir çocuğumun olabileceğini mi bana müjdeliyorsunuz? Yani doğal olarak yaş ilerleyince, böylesi ilerlemiş bir yaş döneminde bir çoğunun doğması pek olabilecek bir şey olarak görülemez. İşte bunun için böyle bir tepki gösteriliyor.

« فَبِمَ تُبَشِّرُونَ » **"Beni ne ile müjdeliyorsunuz?"** Burada, « فَبِمَ » kavlinde ki, «ما » harfi, soru edatıdır, ancak buna hayret ve şaşkınlık manası kazandırılmıştır. Sanki şöyle denilir gibidir: "Hayret uyandıracak, şaşkınlık verecek ne gibi bir şey ile beni müjdeliyorsunuz?"

Kıraat imamlarından İbn Kesir; « تُبَشِّرُونَ » kelimesini, Nun harfinin kesri ve şeddeli olarak, « تُبَشِّرُونِّ » olarak kıraat etmiştir. Kelimenin aslı «تُبَشِّرُونَنِى » idi, Burada cemi nunu, asıl olan nuna idğam olundu ve sonra da **"Y"** harfi hazfedildi, delil olarak da kesre yani esre harekesi kaldı ve kelime, « تُبَشِّرُونِّ » olarak kaldı. Kıraat imamlarından Nafi ise bu kelimeyi şeddesiz olarak, « تُبَشِّرُونِ » şeklinde okumuştur. Bunun da aslı, « تُبَشِّرُونَنِى » idi. Burada da «ى » harfi, kesre ile yetinildiğinden hazfedilmiştir. Cemi nunu da iki nun harfi bir arada toplanmasın diye hazfedilmiş yani kaldırılmıştır. Diğer kıraat imamları ise, bunu nun harfinin fethiyle ve mefulün hazfiyle « تُبَشِّرُونَ » olarak kıraat etmişlerdir. **Nun** ise cemi **nun**udur.

٥٥- ﴿ قَالُوا بَشَّرْنَاكَ بِالْحَقِّ فَلَا تَكُنْ مِنَ الْقَانِطِينَ ﴾

55- (Melekler) dediler ki: "Sana gerçeği müjdeledik, sakın ümitsizliğe düşenlerden olma!"

« قَالُوا بَشَّرْنَاكَ بِالْحَقِّ فَلَا تَكُنْ مِنَ الْقَانِطِينَ » " **Melekler dediler ki: "Sana** -içinde şüpheye ve kuşkuya yer bırakmayan kesin- **gerçeği müjdeledik, sakın ümitsizliğe düşenlerden olma!"** sakın ye'se kapılanlardan olma!

٥٦- ﴿ قَالَ وَمَنْ يَقْنَطُ مِنْ رَحْمَةِ رَبِّهِ إِلَّا الضَّآلُّونَ ﴾

56- (İbrahim) dedi ki: "Rabbinin rahmetinden, sapıklardan baş ka kim ümit keser?"

« قَالَ وَمَنْ يَقْنَطُ مِنْ رَحْمَةِ رَبِّهِ إِلَّا الضَّآلُّونَ » "İbrahim **dedi ki: "Rabbinin rahmetinden, sapıklardan** -doğru olan yoldan sapanlardan veya kafirlerden- **başka kim ümit keser?"** Kıraat imamlarından, Ebu Amr, Yakub ve Ali Kisai, « يَقْنَطُ » kelimesindeki nun harfini esreli olarak, « يَقْنِطُ » olarak okumuşlardır. Diğer taraftan ayetteki, «إِلَّا الضَّآلُّونَ» kavlinden kasıt kafirler olmuş olabilir. Nitekim bir diğer ayette şöyle buyurulmuştur: **"Şüphesiz kafirler topluluğundan başkası Allah'ın rahmetinden ümit kesmez." (Yusuf, 87)** Yani: "Ben bu olayı Allah'ın rahmetinden umudumu kesmiş olarak söylüyor değilim. Yalnız bunu böyle görmemin sebebi doğal olarak ilahi sünnet gereği şimdiye dek olagelen âdet hep böyle cereyan etmiştir, diye düşünmem sebebiyledir, yoksa başka bir şekilde değil."

٥٧- ﴿ قَالَ فَمَا خَطْبُكُمْ أَيُّهَا الْمُرْسَلُونَ ﴾

57- (İbrahim) dedi ki: "Ey elçiler! Başka ne işiniz var?"

«قَالَ فَمَا خَطْبُكُمْ أَيُّهَا الْمُرْسَلُونَ» **"İbrahim dedi ki: "Ey elçiler! Başka ne işiniz var?"** Başka ne gibi bir görevle geldiniz?

٥٨- ﴿ قَالُوا إِنَّا أُرْسِلْنَا إِلَى قَوْمٍ مُجْرِمِينَ ﴾

58- (Melekler) dediler ki: "Biz, suçlu bir topluma (onları helâk etmeye) gönderildik."

« قَالُوا إِنَّا أُرْسِلْنَا إِلَى قَوْمٍ مُجْرِمِينَ » **"Melekler dediler ki: "Biz, suçlu bir topluma** -Lut kavmine- **onları helâk etmeye gönderildik."**

٥٩- ﴿ إِلَّا آلَ لُوطٍ إِنَّا لَمُنَجُّوهُمْ أَجْمَعِينَ ﴾

59- "Ancak Lût ailesi hariç. Onların hepsini kurtaracağız."

« إِلَّا آلَ لُوطٍ » **"Ancak Lût ailesi hariç."** Burada Hz. Lut'un iman etmiş olan ailesi demek isteniyor. İstisna ise munkatı istisnadır. Çünkü kavmi zaten suçlu bir niteliğe sahiptirler. Müstesna ise böyle suçlu olanlar değildir. Ya da buradaki istisna muttasıl istisnadır. Bu durumdaki istisna ise, « مُجْرِمِينَ » kelimesindeki zamirden olabilir. Sanki burada şöyle buyurulmaktadır: "Sadece Lut ailesinin dışında, kavminin tümünün suçlu oldukları bir topluluğa..." demektir. Kısaca mana her iki istisna durumuna göre farklılık gösterir. Çünkü Lut ailesi, munkatı istisnada, irsal yani meleklerin gönderilmesi hükmünün dışında kalmaktadırlar. Melekler aslında Lut ailesi için değil, özellikle mücrim olan, suçlu görülen topluma gönderilmiş bulunuyorlar. "Bunların mücrim, günahkar ve inkarcı olan bir topluma gönderilmiş olmalarının" masına gelince; adeta okun, hedeftekilere atılıp gönderilmesi gibidir. Çünkü bunda azap verme, cezalandırma ve helak ile yok edilmeleri anlamı yatmaktadır. Sanki burada şöyle denilmektedir: "Biz mücrim yani suçlu ve günahkar olan inkarcı bir kavmi helak ettik. Ancak Lut ailesine gelince, Biz onları kurtardık." Muttasıl istisnaya gelince; bu durumda Hz. Lut'un ailesi de meleklerin gönderildiği hüküm amacı içine dahildirler. Yani melekler, diğerlerini helak etmek ve berikileri de kurtarmak üzere bunların hepsine gönderildiler.

Eğer istisna munkatı olursa, bu takdirde, «إِنَّا لَمُنَجُّوهُمْ أَجْمَعِينَ» **"Onların hepsini kurtaracağız."** Kavli, «آلَ لُوطٍ» kavliyle ittisal yani bağlantılı olarak « لَكِنَّ » edatının haberiymişçesine değerlendirilir. Çünkü mana şöyle olmaktadır: "Fakat Lut ailesi kurtulmuş olacaklar." Eğer muttasıl istisna olarak değerlendirilirse, bu takdirde yeni bir cümle olarak kabul edilir. Bu durumda ise sanki Hz. İbrahim onlara şöyle demiş gibidir: "Peki ya Lut ailesinin durumu ne olacak?" Onlar da: "Biz onları kurtaracağız" demişlerdir.

٦٠- ﴿إِلَّا امْرَأَتَهُ قَدَّرْنَا إِنَّهَا لَمِنَ الْغَابِرِينَ﴾

60- "Fakat (Lût'un) karısı müstesna; biz onun geri kalanlardan olmasını takdir ettik."

« إِلَّا امْرَأَتَهُ » **"Fakat Lût'un karısı müstesna;"** Bu müstesna, « لَمُنَجُّوهُمْ » kavlindeki mecrur zamirden istisna edilmiştir. Yoksa bu, bir istisnadan bir istisna daha yapmak anlamında değildir. Çünkü istisna olandan tekrar istisna yapmak, ancak aynı hükümde bir olmaları, muttahit bulunmaları halinde olabilir. Yani şöyle demek gibi:

« اَهْلَكْنَا اِلَّا آلَ لُوطٍ اِلَّا امْرَأَتَهُ » *"Biz onları helak ettik, karısı dışında Lut ailesi müstesna."* İşte burada iki hüküm birbirine karışmış olmaktadır. Çünkü, « اِلَّا آلَ لُوطٍ » kavli, « أَرْسَلْنَا » kavline veya, « مُجْرِمِينَ » kavline müteallik bulunmaktadır.

Oysa, « إِلَّا امْرَأَتَهُ » kavli ise, « لَمُنَجُّوهُمْ » kavline müteallik tir. Bu takdirde bir istisnadan tekrar nasıl istisna yapılmış olabilsin ki?!

Kıraat imamlarından Hamza ve Ali Kisai, « لَمُنَجُّوهُمْ » kavlini, şeddesiz olarak, « لَمُنْجُوهُمْ » okumuşlardır.

« قَدَّرْنَا إِنَّهَا لَمِنَ الْغَابِرِينَ » **"Biz onun geri kalanlardan olmasını takdir ettik."** Geride kalarak azap görenlerden olmasını takdir ettik. Kıraat imamlarından Ebu Bekir Şube, « قَدَّرْنَا » kavlini şeddesiz olarak, « قَدَرْنَا » diye okumuştur. Denmiştir ki, eğer, bunun haberine lam harfi gelmemiş olsaydı, bu takdirde mutlaka, « اِنَّ » edatının fethalı olarak, « اَنَّ » şeklinde gelmesi gerekli/vacip olurdu. Çünkü bu edat isim ve haberiyle beraber, « قَدَّرْنَا » kavlinin mefulüdür. Ancak bu, **(Saffat,158)** « وَلَقَدْ عَلِمَتِ الْجِنَّةُ اِنَّهُمْ لَمُحْضَرُونَ » kavli gibidir. Ancak burada, takdir

fiilini yani «قَدَّرْنَا» fiilini melekler kendilerine isnat ettiler ve melekler: **"Allah bunu böyle takdir buyurdu"** demediler. Çünkü kendileri zaten Allah'a yakındırlar ve zaten Onun emri ile gelmişlerdir. Nitekim kralın gözde adamları, "Biz şöyle emrettik" dedikleri zaman, emredenin aslında kral olduğunu, onun adına böyle söylediklerini ifade etmiş oluyorlar. Bu da öyledir.

٦١- ﴿ فَلَمَّا جَاءَ آلَ لُوطٍ الْمُرْسَلُونَ ﴾

61- (Melek olan) elçiler Lût âilesine gelince,

« فَلَمَّا جَاءَ آلَ لُوطٍ الْمُرْسَلُونَ » **"Melek olan elçiler Lût âilesine gelince,"**

٦٢- ﴿ قَالَ إِنَّكُمْ قَوْمٌ مُنْكَرُونَ ﴾

62- Lût onlara dedi ki: "Hakikaten siz tanınmayan kimselersiniz"

« قَالَ إِنَّكُمْ قَوْمٌ مُنْكَرُونَ» **"Lût onlara dedi ki: "Hakikaten siz tanınmayan kimselersiniz"** Yani ben sizi tanımıyorum, siz yabancı kimselersiniz. Ancak üzerinizde uzun yoldan geldiğinizi gösteren bir belirti de yok, buralı da değilsiniz. Endişem o ki, sizin yüzünüzden bir kötülükle karşı karşıya kalacağım.

٦٣- ﴿ قَالُوا بَلْ جِئْنَاكَ بِمَا كَانُوا فِيهِ يَمْتَرُونَ ﴾

63- (Melekler) dediler ki: "Bilakis, biz sana, onların şüphe etmekte oldukları şeyi, (azabı ve helâkı) getirdik."

« قَالُوا بَلْ جِئْنَاكَ بِمَا كَانُوا فِيهِ يَمْتَرُونَ» **"Melekler dediler ki: "Bilakis, biz sana, onların şüphe etmekte oldukları şeyi, azabı ve helâkı getirdik."** Yani durum sebebiyle bizden hoşlanmadığın ve rahatsız olacağın bir şey için gelmiş değiliz biz. Aksine biz, seni sevindirecek, mutlu kılacak ve seni düşmanlarından kurtaracak bir iş için sana geldik. Bu ise, senin kendilerini kendisiyle korkutup tehditte bulunduğun ve inmesini beklediğin azabı getirdik. Oysa onlar bu azabın geleceği hakkında şüpheli idiler ve seni yalanlıyorlardı.

٦٤- ﴿وَاَتَيْنَاكَ بِالْحَقِّ وَاِنَّا لَصَادِقُونَ﴾

64- "Sana gerçeği getirdik; biz, hakikaten doğru söyleyenleriz."

« وَاَتَيْنَاكَ بِالْحَقِّ » **"Sana gerçeği** -onların kesinleşen azabını- **getirdik; biz, hakikaten** -onlara ineceğini bildirdiğimiz azap konusunda- **doğru söyleyenleriz."**

❁ ❁ ❁

65. – 77. ÂYETLER

فَأَسْرِ بِأَهْلِكَ بِقِطْعٍ مِنَ اللَّيْلِ وَاتَّبِعْ أَدْبَارَهُمْ وَلَا يَلْتَفِتْ مِنْكُمْ أَحَدٌ وَامْضُوا حَيْثُ تُؤْمَرُونَ ﴿٦٥﴾ وَقَضَيْنَا إِلَيْهِ ذٰلِكَ الْأَمْرَ أَنَّ دَابِرَ هٰؤُلَاءِ مَقْطُوعٌ مُصْبِحِينَ ﴿٦٦﴾ وَجَاءَ أَهْلُ الْمَدِينَةِ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿٦٧﴾ قَالَ إِنَّ هٰؤُلَاءِ ضَيْفِي فَلَا تَفْضَحُونِ ﴿٦٨﴾ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَلَا تُخْزُونِ ﴿٦٩﴾ قَالُوا أَوَلَمْ نَنْهَكَ عَنِ الْعَالَمِينَ ﴿٧٠﴾ قَالَ هٰؤُلَاءِ بَنَاتِي إِنْ كُنْتُمْ فَاعِلِينَ ﴿٧١﴾ لَعَمْرُكَ إِنَّهُمْ لَفِي سَكْرَتِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿٧٢﴾ فَأَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ مُشْرِقِينَ ﴿٧٣﴾ فَجَعَلْنَا عَالِيَهَا سَافِلَهَا وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ حِجَارَةً مِنْ سِجِّيلٍ ﴿٧٤﴾ إِنَّ فِي ذٰلِكَ لَآيَاتٍ لِلْمُتَوَسِّمِينَ ﴿٧٥﴾ وَإِنَّهَا لَبِسَبِيلٍ مُقِيمٍ ﴿٧٦﴾ إِنَّ فِي ذٰلِكَ لَآيَةً لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٧٧﴾

Meâli

65- Gecenin bir bölümünde aile fertlerini yola çıkar, sen de arkalarından yürü. Sizden hiç kimse, sakın dönüp de ardına bakmasın, istenen yere gidin."

66- Biz Lût'a şu hükmümüzü vahyettik: "Sabaha çıkarlarken mutlaka onların ardı kesilmiş olacaktır."

67- Şehir halkı, birbirlerini kutlayarak, (meleklerin yanına) geldiler.

68- (Lût) onlara şöyle dedi: "Bunlar benim misafirimdir. Sakın beni utandırmayın;

69- Allah'tan korkun, beni rezil etmeyin!"

70- Kavmi de ona dediler ki:"Biz seni, elâlemin işine karışmaktan men etmemiş miydik?"

71- (Lût) da onlara dedi ki: "İşte kızlarım! (Düşündüğünüzü) yapacaksanız (onlarla evlenin)"

72- (Resûlüm!) Hayatın hakkı için onlar, sarhoşlukları içinde bocalıyorlardı.

73- Güneş doğarken onları o korkunç ses yakaladı.

74- Böylece ülkelerinin üstünü altına getirdik. Üzerlerine de balçıktan pişirilmiş taşlar yağdırdık.

75- İşte bunda ibret alanlar için işaretler vardır.

76- Onlar hâla gözler önünde duran bir yol üzerindedirler.

77- Hakikaten bunda iman edenler için bir ibret vardır.

Tefsiri

٦٥- ﴿ فَاَسْرِ بِاَهْلِكَ بِقِطْعٍ مِنَ اللَّيْلِ وَاتَّبِعْ اَدْبَارَهُمْ وَلَا يَلْتَفِتْ مِنْكُمْ اَحَدٌ وَامْضُوا حَيْثُ تُؤْمَرُونَ ﴾

65- Gecenin bir bölümünde aile fertlerini yola çıkar, sen de arkalarından yürü. Sizden hiç kimse, sakın dönüp de ardına bakmasın, istenen yere gidin."

« فَاَسْرِ بِاَهْلِكَ بِقِطْعٍ مِنَ اللَّيْلِ » **"Gecenin bir bölümünde aile fertlerini yola çıkar,"** Gece bitiminde veya gecenin hareket etmeye elverişli olan bir anında onları yola çıkar.

« وَاتَّبِعْ اَدْبَارَهُمْ » **"Sen de arkalarından yürü."** Onları görebilmen ve durumlarını öğrenmen, sıkıntılarını paylaşman için sen de arkalarından git., onları gözet.

« وَلَا يَلْتَفِتْ مِنْكُمْ اَحَدٌ » **"Sizden hiç kimse, sakın dönüp de ardına bakmasın,"** Kavimlerinin başına inen azabı görmemeleri ve onların

başlarına gelenler sebebiyle onlara acıma hissi duymamaları için kimse dönüp geriye bakmasın. Ya da buradaki yasaklamadan maksat, yürürken işi yavaştan almamaları, hızlı hareketi elden bırakmamaları, durup beklememeleri ifadesinden kinayedir. Çünkü etrafına bakınıp duran kimse, az da olsa yürüyüşünde duraklamalara ve gecikmelere neden olur.

« وَامْضُوا حَيْثُ تُؤْمَرُونَ » **"İstenen yere gidin."** Allah'ın size gitmesini emredip istediği yere gidin. Bu yerler de Şam ya da Mısır'dır.

٦٦- ﴿وَقَضَيْنَا إِلَيْهِ ذٰلِكَ الْأَمْرَ أَنَّ دَابِرَ هٰؤُلَاءِ مَقْطُوعٌ مُصْبِحِينَ﴾

66- Biz Lût'a şu hükmümüzü vahyettik: "Sabaha çıkarlarken mutlaka onların ardı kesilmiş olacaktır."

« وَقَضَيْنَا إِلَيْهِ ذٰلِكَ الْأَمْرَ » **"Biz Lût'a şu hükmümüzü vahyettik:"**

Burada geçen, « وَقَضَيْنَا » kelimesi, « إِلَى » cer edatı ile müteaddi yani geçişli hale gelir. Çünkü bu kelime, "Vahyettik" manasını tazmin etmektedir, taşımaktadır. Sanki: " Biz ona kesin olarak ve katiyetle şunu vahy ettik, bildirdik" denir gibidir.

Vahyedilen bu şey ise, « أَنَّ دَابِرَ هٰؤُلَاءِ مَقْطُوعٌ مُصْبِحِينَ » **"Sabaha çıkarlarken** -tam sabaha girmek üzerlerken- **mutlaka onların ardı** -sonlar- **kesilmiş olacaktır."** Kavliyle yapılan açıklamadır. Bunun müphem yani üstü kapalı ifade olmasında, tefsirinde yani açıklamasında, bu işin önemine işaret vardır. « دَابِرَ » kelimesi son ve sonları demektir. Yani, *"kökleri kazınana ve kendilerinde tek bir kişileri kalmayana dek"* demektir. « مُصْبِحِينَ » kavli, « هٰؤُلَاءِ » kavlinden haldir.

٦٧- ﴿وَجَاءَ أَهْلُ الْمَدِينَةِ يَسْتَبْشِرُونَ﴾

67- Şehir halkı, birbirlerini kutlayarak, (meleklerin yanına) geldiler.

« وَجَاءَ أَهْلُ الْمَدِينَةِ يَسْتَبْشِرُونَ » **"Şehir halkı** –Sedum şehrinin halkı-, **birbirlerini kutlayarak, meleklerin yanına geldiler."** Kötü emelle-

rini tatmin amacıyla meleklerin olduğu yere geldiler. Adı geçen Sedum şehrinde yaşayan insanların iğrenç fiilleri sebebiyle bu kötülük için darbı mesel haline gelmiştir.

٦٨- ﴿ قَالَ إِنَّ هٰۤؤُلَاۤءِ ضَيْفِى فَلَا تَفْضَحُونِ ﴾

68- (Lût) onlara şöyle dedi: "Bunlar benim misafirimdir. Sakın beni utandırmayın;

« قَالَ إِنَّ هٰۤؤُلَاۤءِ ضَيْفِى فَلَا تَفْضَحُونِ » **"Lût onlara şöyle dedi: "Bunlar benim misafirimdir. Sakın beni utandırmayın;"** Yani misafirlerimin rezil kılınmasıyla beni rezil etmiş olursunuz. Çünkü misafirlerime kötülük edenler, bana kötülük etmiş olurlar.

٦٩- ﴿ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَلَا تُخْزُونِ ﴾

69- Allah'tan korkun, beni rezil etmeyin!"

« وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَلَا تُخْزُونِ » **"Allah'tan korkun, beni rezil etmeyin!"** Yani misafirlerimi ya da konuklarımı aşağılık bir konuma düşürmekle beni de onların yanında aşağılar duruma getirmeyin. Ayetteki, « تُخْزُونِ » kelimesi, «خزى» kökünden alınmadır, bu da aşağılamak, horlamak ve zelil kılmak gibi manalara gelir. Kıraat imamlarından Yakub, « تَفْضَحُونِ » kavliyle, « تُخْزُونِ » kavlini «ى» harfiyle, «يَفْضَحُونِ» ve « يَخْزُونِ » olarak okumuştur.

٧٠- ﴿ قَالُوا أَوَلَمْ نَنْهَكَ عَنِ الْعَالَمِينَ ﴾

70- (Kavmi de ona) dediler ki:"Biz seni, elâlemin işine karışmaktan men etmemiş miydik?"

« قَالُوا أَوَلَمْ نَنْهَكَ عَنِ الْعَالَمِينَ » **"Kavmi de ona dediler ki:"Biz seni, elâlemin işine karışmaktan men etmemiş miydik?"** Hiçbir kimseyi korumamanı ya da savunmamanı senden istememiş miydik? Çünkü bunlar kim olursa olsun herkese saldırıyor, taarruzda bulunuyorlardı. Hz. Lut (a.s) onları yasaklanan bu kötü şeyden menetmeye uğraşıyordu, karşı

koymaya çalışıyordu. Onlarla taarruza uğrayanlar arasında bir siper, bir engel olmaya gayret gösteriyordu. Ancak kavmi onu tehdit ediyor ve ona şöyle diyorlardı:

"Ey Lut! Eğer (bu davadan) vazgeçmezsen, iyi bil ki, mutlaka sürgün edilenlerden olacaksın." (Şuara,167)

Ya da böyle yabancıları konuk edinip korumaktan geri durmazsan seni sürgüne göndeririz.

٧١- ﴿ قَالَ هٰٓؤُلَٓاءِ بَنَاتٖٓي اِنْ كُنْتُمْ فَاعِلٖينَ ﴾

71- (Lût da onlara) dedi ki: "İşte kızlarım! (Düşündüğünüzü) yapacaksanız (onlarla evlenin.)"

« قَالَ هٰٓؤُلَٓاءِ بَنَاتٖٓي اِنْ كُنْتُمْ فَاعِلٖينَ » **"Lût da onlara dedi ki: "İşte kızlarım!"** Onlarla nikahlanıp evlenin. O dönemde kafirlerle inanmış kadınların evlenmeleri caizdi. Gelin benim misafirlerime dokunmayın. **"Düşündüğünüzü yapacaksanız onlarla evlenin."** Eğer şehevi isteklerinizi tatmin etmek peşinde iseniz, haram olan yoldan değil de gelin helal yoldan, kızlarımla evlenmekle bu ihtiyacınızı giderin. Hz. Lut'un bu telaşı karşısında melekler Lut (as)'a şöyle dediler:

٧٢- ﴿ لَعَمْرُكَ اِنَّهُمْ لَفٖي سَكْرَتِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴾

72- (Resûlüm!) Hayatın hakkı için onlar, sarhoşlukları içinde bocalıyorlardı.

« لَعَمْرُكَ اِنَّهُمْ لَفٖي سَكْرَتِهِمْ » **"Resûlüm! Hayatın hakkı için onlar, sarhoşlukları içinde bocalıyorlardı."** Yani onların akıllarını başlarından alan azgınlık ve sapkınlıkları içerisinde bocalayıp duruyorlardı. Öyle ki yanlışla doğruyu ayırt edemeyecek bir halde idiler. Bununla bu toplumun kadınları bırakıp erkeklerle tatmin olmaya gittiklerine işaret olunmaktadır. Şimdi onlar böyle bir şaşkınlık içerisinde bulunurlarken, akıllarını yitirmiş bir halde iken senin sözlerini nasıl kabul edebilirler ki? Senin öğütlerine nasıl kulak versinler ki?

Ya da buradaki hitap Hz. Peygamber (s.a.v.)'e dir ve yapılan yemin de onun hayatına yapılmaktadır. Ondan başka kimsenin hayatı adına Allah yemin etmemiştir. Bu da Hz. Peygamber (s.a.v.)'e tazim ve saygı

ifadesidir. Allah'ın kendisine verdiği önemi göstermektedir. İster, "Amr" kelimesi olsun, ister "Ömür" kelimsi olsun mana bakımından her ikisi de aynıdır ve ömür anlamındadır. Bu da **beka** anlamındadır. Ancak burada yemin ifadesinde, « لَعَمْرُكَ » diye ayın harfinin meftuh olarak özellikle zikredilmiş olması, hafif olan harekeyi tercih sebebiyledir. Çünkü bu, dillerde çokça yemin anlamında hep dolaştığından fetha hareke tercih edilmiş ve bu bakımdan da haberi de hazfolunmuştur. Bu, "Senin ömrüne, hayatına yemin ederim ki," demektir.

٧٣- ﴿ فَأَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ مُشْرِقِينَ ﴾

73- Güneş doğarken onları o korkunç ses yakaladı.

« فَأَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ مُشْرِقِينَ » **"Güneş doğarken onları o korkunç ses yakaladı."** Cebrail (as)'in sesi... tam güneş doğmaya başladığı bir sırada...Güneş ışınları parlamaya başladığında... gün ışımasıyla beraber...

٧٤- ﴿ فَجَعَلْنَا عَالِيَهَا سَافِلَهَا وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ حِجَارَةً مِنْ سِجِّيلٍ ﴾

74- Böylece ülkelerinin üstünü altına getirdik. Üzerlerine de balçıktan pişirilmiş taşlar yağdırdık.

« فَجَعَلْنَا عَالِيَهَا سَافِلَهَا » **"Böylece ülkelerinin üstünü altına getirdik."** Cebrail (as) o kasabaları, şehirleri göğe kaldırıp sonra da yere attı, altını üstüne getirdi. Ayetteki zamir Hz. Lut'un kavminin şehir ve kasabalarına racidir.

« وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ حِجَارَةً مِنْ سِجِّيلٍ » **"Üzerlerine de balçıktan pişirilmiş taşlar yağdırdık."**

٧٥- ﴿ إِنَّ فِى ذٰلِكَ لَآيَاتٍ لِلْمُتَوَسِّمِينَ ﴾

75- İşte bunda ibret alanlar için işaretler vardır.

« إِنَّ فِى ذٰلِكَ لَآيَاتٍ لِلْمُتَوَسِّمِينَ » **"İşte bunda ibret alanlar için işaretler vardır."** Yani düşünüp uzağı görenler, feraset sahibi olanlar için alınacak dersler vardır. Sanki bu gibi kimseler bir şeyin iç yüzünü, dış yüzündeki bir takım işaret ve belirtilerle bilen ve anlayan kimselerdir.

﴿ وَإِنَّهَا لَبِسَبِيلٍ مُقِيمٍ ﴾ -٧٦

76- Onlar hâla gözler önünde duran bir yol üzerindedirler.

« وَإِنَّهَا لَبِسَبِيلٍ مُقِيمٍ » **"Onlar** -o şehir ve kasabalar, bunların kalıntıları- **hâlâ gözler önünde** -ayakta, sabit olarak- **duran bir yol üzerindedirler."** İnsanlar oralardan gelip geçerlerken onları hâlâ ayakta duruyor olarak ve henüz kalıntılar yok olmamış bir şekilde görmekteler. Evet onlar bu eserleri yani kalıntıları görüyorlar. Burada Kureyş toplumuna bir uyarıda bulunulmaktadır. Bu âdeta, **(Saffat,137-138) (Ey insanlar!) Siz de sabah ve akşam onlara uğruyorsunuz"** kavli gibidir.

﴿ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِلْمُؤْمِنِينَ ﴾ -٧٧

77- Hakikaten bunda iman edenler için bir ibret vardır.

« إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِلْمُؤْمِنِينَ » **"Hakikaten bunda iman edenler için bir ibret vardır."** Çünkü bu gibi şeylerden ancak inananlar bakıp ders alırlar ve bunlardan yararlanırlar.

❁ ❁ ❁

78. – 99. ÂYETLER

وَإِنْ كَانَ أَصْحَابُ الأَيْكَةِ لَظَالِمِينَ ﴿٧٨﴾ فَانْتَقَمْنَا مِنْهُمْ وَإِنَّهُمَا لَبِإِمَامٍ مُبِينٍ ﴿٧٩﴾ وَلَقَدْ كَذَّبَ أَصْحَابُ الْحِجْرِ الْمُرْسَلِينَ ﴿٨٠﴾ وَاٰتَيْنَاهُمْ اٰيَاتِنَا فَكَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَ ﴿٨١﴾ وَكَانُوا يَنْحِتُونَ مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا اٰمِنِينَ ﴿٨٢﴾ فَأَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ مُصْبِحِينَ ﴿٨٣﴾ فَمَآ أَغْنٰى عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٨٤﴾ وَمَا خَلَقْنَا السَّمٰوَاتِ وَالأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَآ إِلاَّ بِالْحَقِّ وَإِنَّ السَّاعَةَ لَاٰتِيَةٌ فَاصْفَحِ الصَّفْحَ الْجَمِيلَ ﴿٨٥﴾ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ الْخَلاَّقُ الْعَلِيمُ ﴿٨٦﴾ وَلَقَدْ اٰتَيْنَاكَ سَبْعًا مِنَ الْمَثَانِي وَالْقُرْاٰنَ الْعَظِيمَ ﴿٨٧﴾ لاَ تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ إِلَى مَا مَتَّعْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِنْهُمْ وَلاَ تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَاخْفِضْ جَنَاحَكَ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٨٨﴾ وَقُلْ إِنِّي أَنَا النَّذِيرُ الْمُبِينُ ﴿٨٩﴾ كَمَآ أَنْزَلْنَا عَلَى الْمُقْتَسِمِينَ ﴿٩٠﴾ الَّذِينَ جَعَلُوا الْقُرْاٰنَ عِضِينَ ﴿٩١﴾ فَوَرَبِّكَ لَنَسْأَلَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٩٢﴾ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٩٣﴾ فَاصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ وَأَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ ﴿٩٤﴾ إِنَّا كَفَيْنَاكَ الْمُسْتَهْزِئِينَ ﴿٩٥﴾ الَّذِينَ يَجْعَلُونَ مَعَ اللهِ إِلٰهًا اٰخَرَ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٩٦﴾ وَلَقَدْ نَعْلَمُ أَنَّكَ يَضِيقُ صَدْرُكَ بِمَا يَقُولُونَ ﴿٩٧﴾ فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَكُنْ مِنَ السَّاجِدِينَ

﴿٩٨﴾ وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتّٰى يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ ﴿٩٩﴾

Meâli

78- Eyke halkı da gerçekten zalim idiler.

79- Biz onlardan da intikam aldık. Gerçek şu ki, sözkonusu her iki günahkar toplum da (bugün bile görülebilen) ana-işlek yol üzerinde yaşamaktaydılar.

80- Andolsun, Hicr halkı da peygamberleri yalanlamıştı.

81- Biz onlara mucizelerimizi vermiştik; fakat onlardan yüz çevirmişlerdi.

82- Onlar, dağlardan emniyet içinde kalacakları evler oyarlardı.

83- Onları da sabaha çıkarlarken o korkunç ses yakaladı.

84- Kazanmakta oldukları şeyler onlardan hiçbir zararı savmadı.

85- Biz gökleri, yeri ve ikisinin arasındakileri ancak hak ile yarattık. O saat (kıyamet) mutlaka gelecektir. Şimdilik onlara güzel muamele et.

86- Şüphesiz Rabbin hakkıyla yaratan pek iyi bilendir.

87- Andolsun ki, biz sana tekrarlanan yedi âyeti ve yüce Kur'an'ı verdik.

88- Sakın onlardan bazı sınıflara verdiğimiz dünya malına göz dikme, onlardan dolayı üzülme ve müminlere alçak gönüllü ol.

89- (Ey Resulüm!) De ki: "Şüphesiz ben apaçık bir uyarıcıyım."

90- Nitekim biz, (Kur'an'ı) kısımlara ayıranlara (azabı) indirmişizdir.

91- Onlar, Kur'an'ı bölüp ayıranlardır.

92- Rabbin hakkı için, mutlaka onların hepsini sorguya çekeceğiz.

93- Yaptıklarından dolayı.

94- Sana emrolunanı açıkça söyle ve ortak koşanlardan yüz çevir!

95- (Seninle) alay edenlere karşı biz sana yeteriz.

96- Onlar Allah ile beraber başka bir tanrı edinenlerdir. (Kimin doğru olduğunu) yakında bilecekler!

97- Onların söyledikleri şeyler yüzünden senin canının sıkıldığını andolsun biliyoruz.

98- Sen şimdi Rabbini hamd ile tesbih et ve secde edenlerden ol!

99- Ve sana yakîn (ölüm) gelinceye kadar Rabbine ibadet et!

Tefsiri

٧٨- ﴿ وَإِنْ كَانَ أَصْحَابُ الأَيْكَةِ لَظَالِمِينَ ﴾

78- Eyke halkı da gerçekten zalim idiler.

« وَإِنْ كَانَ أَصْحَابُ الأَيْكَةِ لَظَالِمِينَ » "Asıl olan durum şu ki: **Eyke** – yani yoğun ve kesif ormanlık bölge- **halkı da gerçekten zalim** -kafir- **idi ler.**" Bunlar Hz. Şuayb (as)'ın kavmi idiler.

٧٩- ﴿ فَانْتَقَمْنَا مِنْهُمْ وَإِنَّهُمَا لَبِإِمَامٍ مُبِينٍ ﴾

79- Biz onlardan da intikam aldık. Gerçek şu ki, sözkonusu her iki (günahkar) **toplum da** (bugün bile görülebilen) **ana-işlek yol üzerin de yaşamaktaydılar.**

« فَانْتَقَمْنَا مِنْهُمْ » "**Biz onlardan da intikam aldık.**" Bunlar Hz. Şuayb'ı yalanlayınca, Biz de kendilerini helak ettik.

« وَإِنَّهُمَا لَبِإِمَامٍ مُبِينٍ » "**Gerçek şu ki, sözkonusu her iki günahkar toplum da** -Lut kavmi ile Şuayb kavminin şehir ve kasabaları halkı- **bugün bile görülebilen ana-işlek yol üzerinde yaşamaktaydılar.**"

Ayetteki, « لَبِإِمَامٍ مُبِينٍ » kavli, apaçık yol, ana yol, demektir. Çünkü, « إِمَامٍ » kelimesi, kendisiyle eksiklik tamamlanan veya kendisine uyu lan, izinden gidilen demektir. Burada yol anlamında geçmektedir. Aynı zamanda yapı ustalarının ucuna ip bağlı bulunan şakul aletine de denir ki, belli bir yol ve düzlem anlamındadır. Çünkü ancak bu ikisiyle yapılacak şeyler tamamlanabilir.

﴿وَلَقَدْ كَذَّبَ اَصْحَابُ الْحِجْرِ الْمُرْسَلِينَ﴾ -٨٠

80- Andolsun, Hicr halkı da peygamberleri yalanlamıştı.

« وَلَقَدْ كَذَّبَ اَصْحَابُ الْحِجْرِ الْمُرْسَلِينَ » **"Andolsun, Hicr** -Semud- **halkı da peygamberleri** -Salih peygamberi- **yalanlamıştı."** Çünkü bunların Peygamberi Hz. Salih idi. Burada çoğul olarak geçmesi ise, tüm peygamberlerin, ümmetlerini bütün peygamberlere iman etmeye davet etmeleri açısındandır. Dolayısıyla bu peygamberlerden herhangi birini yalanlamak, hepsini yalanlamak gibidir. Ya da burada Hz. Salih ve onunla beraber ona iman etmiş olanlar muradolunmuş olabilir. Nitekim İbn Zübeyr ve ashabı için kısaca Ayette geçen, Hubeybiler denir. Yani böyle denince bunlar anlaşılır. **"Hicr"** ise onların bulundukları vadidir ki burası Medine ile Şam arasında yer alan bir yerleşim bölgesiydi.

﴿وَاٰتَيْنَاهُمْ اٰيَاتِنَا فَكَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَ﴾ -٨١

81- Biz onlara mucizelerimizi vermiştik; fakat onlardan yüz çevirmişlerdi.

« وَاٰتَيْنَاهُمْ اٰيَاتِنَا فَكَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَ » **"Biz onlara mucizelerimizi vermiştik; fakat onlardan yüz çevirmişlerdi."** Yani gönderilen mucize lerden yüzçevirdiler ve onlara inanmadılar.

﴿وَكَانُوا يَنْحِتُونَ مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا اٰمِنِينَ﴾ -٨٢

82- Onlar, dağlardan emniyet içinde kalacakları evler oyarlardı.

« وَكَانُوا يَنْحِتُونَ مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا اٰمِنِينَ » **"Onlar, dağlardan emniyet içinde kalacakları evler oyarlardı."** Yani taşları yontarak dağlardan güven içinde kalabilecekleri, hırsızların ve düşmanların ulaşıp delip yıkamayacakları sağlamlıkta yapılar yapıyorlardı. Kısaca düşmanlar ve hırsız lar tarafından yıkılamayacak sağlamlık ve güvenilirlikte binalar inşa ediyorlardı. Yahut da kendilerini Allah'ın azabından koruyup kurtaracak binalar inşa ediyorlardı. Zavallılar böyle yapmakla kendilerini bu sağlam yapılar sayesinde Allah'ın azabından korunacaklarını sanıyorlardı.

٨٣- ﴿ فَاَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ مُصْبِحِينَ ﴾

83- Onları da sabaha çıkarlarken o korkunç ses yakaladı.

«فَاَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ مُصْبِحِينَ» **"Onları da sabaha çıkarlarken o korkunç ses** -azap- **yakaladı."** Bu olay dördüncü günde sabah vaktinde gerçekleşmişti.

٨٤- ﴿ فَمَٓا اَغْنٰى عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴾

84- Kazanmakta oldukları şeyler onlardan hiçbir zararı savmadı.

«فَمَٓا اَغْنٰى عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ» **"Kazanmakta oldukları şeyler onlardan hiçbir zararı savmadı."** Ne o sağlam ve güvenli yapı dedikleri binaları ve ne de kazandıkları değerli mal varlıkları kendilerini o azaptan kurtarmamıştı.

٨٥- ﴿ وَمَا خَلَقْنَا السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَٓا اِلَّا بِالْحَقِّ وَاِنَّ السَّاعَةَ لَاٰتِيَةٌ فَاصْفَحِ الصَّفْحَ الْجَمِيلَ ﴾

85- Biz gökleri, yeri ve ikisinin arasındakileri ancak hak ile yarattık. O saat (kıyamet) mutlaka gelecektir. Şimdilik onlara güzel muamele et.

«وَمَا خَلَقْنَا السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَٓا اِلَّا بِالْحَقِّ» **"Biz gökleri, yeri ve ikisinin arasındakileri ancak hak ile yarattık."** Yani batıl karışmaksızın ve abes olmaksızın yarattık. Ya da ceza gününde, dünyada iken işlenen ameller sebebiyle adaletin uygulanması ve haksızlığın önüne geçilmesi nedeniyle yarattık.

«وَاِنَّ السَّاعَةَ لَاٰتِيَةٌ» **"O saat-kıyamet, mutlaka gelecektir."** Ayette görüldüğü gibi, kıyamete "saat" adının verilmesi, her an için meydana gelme beklentisi olması sebebiyledir. İşte o gün geldiğinde Allah, düşmanlarından senin öcünü alacak, seni de onları da yaptıkları iyilikleri ve kötülükleri sebebiyle hesaba çekecektir, iyiliği olanlara mükafat, kötülük işlemiş olanlara da ceza verecektir. Çünkü Allah gökleri de yeri de ve ikisi arasında var olan şeyleri de sadece bunun için yaratmıştır.

« فَاصْفَحِ الصَّفْحَ الْجَمِيلَ » **"Şimdilik onlara güzel muamele et."** Onlara karşı şimdilik güzel davran, yumuşaklıkla yaklaş, sert çıkış yapma. Denilmiştir ki bu ayet, Seyf ayetiyle yani savaşa izin veren ayetle mensuh kılınmıştır yani yürürlükten kaldırılmıştır. Şayet bununla onlara uymama, onlara muhalefet et manası muradolunuyorsa, bu takdir de ayet mensuh değildir yani hükmü yürürlüktedir.

٨٦- ﴿إِنَّ رَبَّكَ هُوَ الْخَلَّاقُ الْعَلِيمُ﴾

86- Şüphesiz Rabbin hakkıyla yaratan pek iyi bilendir.

« إِنَّ رَبَّكَ هُوَ الْخَلَّاقُ الْعَلِيمُ » **"Şüphesiz Rabbin hakkıyla** -seni de onları da- **yaratan,** -senin de onların da durumlarını- **pek iyi bilendir."** İşte bu bakımdan aranızda geçenlerin tamamını bilir, Ona hiçbir şey gizli kalmaz ve aranızda da O hüküm verecektir.

٨٧- ﴿وَلَقَدْ اٰتَيْنَاكَ سَبْعًا مِنَ الْمَثَانِي وَالْقُرْاٰنَ الْعَظِيمَ﴾

87- Andolsun ki, biz sana tekrarlanan yedi âyeti ve yüce Kuran'ı verdik.

« وَلَقَدْ اٰتَيْنَاكَ سَبْعًا مِنَ الْمَثَانِي » **"Andolsun ki, biz sana tekrarlanan yedi âyeti..."** Fatiha suresini veya yedi uzun sureyi verdik. Ancak yedinci surenin hangi sure olduğu hakkında ihtilaf olunmuştur. Kimi bu surenin Enfal ve Berae yani tevbe suresi olduğunu, çünkü bu iki sure bir tek sure hükmündedir, demişlerdir. Delil olarak da her iki sure arasında Besmelenin yazılmamış olduğunu ileri sürmüşlerdir. Kimisi de bu yedincisi, Yunus suresidir, demiştir. Ya da Kur'an'ın Esbaı (yedi uzun suresi).

« الْمَثَانِي » bu kelime, **"Tesniye"** kelimesinden alınmadır. Bu da tekrarlanmak demektir. Çünkü Fatiha suresi her namazın her rekatında tekrarlanan bir suredir. Ya da bu kelime, "Sena" kökünden alınmadır. Çünkü Fatiha suresi Allah'a övgüyü de kapsadığından bu isim verilmiştir. Bu kelimenin tekili, ayetin sıfatı olarak, ya, « مُثْنَةٌ » veya « مُثْنِيَةٌ » olabilir. Ya da sureler veya Esba' (yedi uzun sure) olabilir. Çünkü bu surelerde kıssaların tekrarı, öğütler, vaatler, tehdit ve uyarılar ve sena yer

almaktadır. Bütün bunlarda hep Allah'a övgü yer alır. Eğer, sadece yediyi tekrarlanan anlamında değerlendirecek olursan, bu durumda, « مِنْ » edatı tebyin yani açıklama anlamındadır. Ancak tekrarlanan olarak Kur'anı kastedersen, bu takdirde, « مِنْ » edatı teb'iz içindir.

« وَالْقُرْاٰنَ الْعَظِيمَ » **"Ve yüce Kur'an'ı verdik."** Bu, aynı şeyin kendisi üzerine atfı değildir. Çünkü eğer burada, "Yedi" ile kasıt Fatiha suresi veya yedi sure ise, bunlar dışında kalan kısmına da Kur'an ismi verilmektedir. Çünkü Kur'an ismi, Kur'an'ın tümüne isim olarak verildiği gibi, bir kısmı için de aynı şekilde Kur'an denir. Bunun da delili şu ayettir: **"Biz sana bu Kur'an'ı (sureyi) vahyetmekle geçmiş toplumların haberlerini sana en güzel bir şekilde anlatıyoruz." (Yusuf, 3)**

Eğer bununla muradolunan şey Esba' ise bu takdirde mana şöyle olur: **"Biz sana, kendisine Seb'u'l-Mesani denilenleri ve yüce Kurân'ı verdik."** Yani şu iki niteliği cami olanı.. bu nitelikler de ya tekrarlanmadır ya da sena ve ululuk, büyüklüktür. Yüce Allah daha sonra Resulüne şöyle buyurmaktadır:

٨٨- ﴿لَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ إِلَى مَا مَتَّعْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِنْهُمْ وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَاخْفِضْ جَنَاحَكَ لِلْمُؤْمِنِينَ﴾

88- Sakın onlardan bazı sınıflara verdiğimiz dünya malına göz dikme, onlardan dolayı üzülme ve müminlere alçak gönüllü ol.

« لَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ إِلَى مَا مَتَّعْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِنْهُمْ » **"Sa-kın onlardan bazı sınıflara** -örneğin Yahudi, Hıristiyan ve Mecusilere- **verdiğimiz dünya malına göz dikme,"** Gözlerini onlara dikerek, onların özlemini duyarak tamah etme, onları arzulama. Yani: "Sana, nimetler üstü en büyük verildi. İşte bu nimet, en büyük nimetlerin bile yanında oldukça basit olarak kaldığı en büyük nimet ki bu, Kur'an-ı Azim'dir. Sana bununla yetinmeni emrederim. O halde gözlerini basit dünya metaına çevirme!" Nitekim bir hadiste şöyle buyurulmuştur:

"Kim Kur'an ile yetinmez veya teğannide bulunmaz ise o bizden değildir." [2]

---

[2] Buhari;7527

Ebu Bekir'in rivayet ettiği hadis de şöyledir: *"Kime Kur'an verilir de, kendisine dünyalık verilmiş olan birine bakıp da, ona verileni değer li görürse, bu kimse değeri büyük olanı küçültmüş ve değeri basit olanı da büyütmüş olur."*[3]

« وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ » **"Onlardan dolayı üzülme"** Yani onların ellerinde var olan mal varlıklarını temenni etme ve onlar iman etmediler, etselerdi, onlar sayesinde İslam ve Müslümanlar güç kazanırlardı diye de, **"Onlardan dolayı üzülme"** « وَاخْفِضْ جَنَاحَكَ لِلْمُؤْمِنِينَ » **"Ve müminlere alçak gönüllü ol."** Seninle birlikte hareket eden fakir ve yoksul müminlere göğüs ger, alçak gönüllü olarak davran. Zenginlerin iman etmesindense bunlardan bir tanesini hoş tutmaya bak. Bırak iman için zenginlerin peşine takılmayı.

٨٩- ﴿وَقُلْ إِنِّي أَنَا النَّذِيرُ الْمُبِينُ﴾

89- (Ey Resulüm!) De ki: "Şüphesiz ben apaçık bir uyarıcıyım."

«وَقُلْ إِنِّي أَنَا النَّذِيرُ الْمُبِينُ» **"Ey Resulüm!** -Onlara- **de ki: "Şüphesiz ben apaçık bir uyarıcıyım."** Ben sizi delil ve burhan ile uyarıyor ve size, "Allah'ın azabı başınıza inecektir" diyorum.

٩٠- ﴿كَمَا أَنْزَلْنَا عَلَى الْمُقْتَسِمِينَ﴾

90- Nitekim biz, (Kur'an'ı) kısımlara ayıranlara azabı indirmişizdir.

« كَمَا أَنْزَلْنَا عَلَى الْمُقْتَسِمِينَ » **"Nitekim biz, Kur'an'ı kısımlara ayıranlara azabı indirmişizdir."** Yani Kendilerine kitap verilip de onun bir kısmına inanıp bir kısmına inanmamak suretiyle parçalara ayıran kitap ehline nasıl kitap indirdiysek, onun gibi sana da Kur'an-ı indirdik.

Buradaki, « كَمَا أَنْزَلْنَا » kavli, daha önce geçen « وَلَقَدْ آتَيْنَاكَ » kavline müteallıktir.

[3] Hafız, Ebu Bekir'den böyle bir rivayete rastlamadım, demiştir. Haşiyetu'l-Keşşaf; 2/588

٩١- ﴿ اَلَّذِينَ جَعَلُوا الْقُرْاٰنَ عِضِينَ ﴾

91- Onlar, Kur'an'ı bölüp ayıranlardır.

« اَلَّذِينَ جَعَلُوا الْقُرْاٰنَ عِضِينَ » **"Onlar, Kur'an'ı bölüp ayıranlardır."** Burada geçen, « عِضِينَ » kelimesi, parçalar, cüzler demektir. Kelime çoğuldur. Tekili ise, «عِضَة » kelimesidir. Kelimenin aslı da, «عِضْوَة » olup kelime, « فِعْلَة » kalıbındadır. Koyunu parçalara ayırdı anlamın da olan, «عَضَى الشَّاة » cümlesinde olduğu gibi. Çünkü kitap ehli inatlarında ısrarla şöyle diyorlardı: "Kur'an'ın bir kısmı haktır, Tevrat ve İncil'e uygun düşmektedir. Bir kısmı ise batıldır, Tevrat ve İncil'e aykırıdır." Böylece Kur'an'ı hak olan ve batıl olan diye kısımlara ve parçalara ayırıyorlardı. Denilmiştir ki, bunlar Kur'an ile alay ediyor ve bunlardan bir kısmı: "Bakara suresi benim içindir, bir diğeri de Al-i İmran suresi benim içindir" diyordu. Ya da bunlar Kur'an ile kendi kitaplarında okuduklarını demek istiyorlardı. Çünkü bunlar kitaplarını da kısımlara ayırmışlardı. Yahudiler Tevrat'ın bir kısmına inanıyor ve bir kısmına da inanmayıp yalanlıyorlardı. Nitekim Hıristiyanlar da İncil'in bir kısmını kabul ediyor ve bir kısmını da yalanlıyorlardı.

Ayrıca, «اَلَّذِينَ جَعَلُوا الْقُرْاٰنَ عِضِينَ» kavlinin, daha önce geçen, «النَّذِيرُ » kavliyle mansubtur. Yani, *"Ben, Kur'an'ı büyüdür, şiirdir, efsanedir gibi parçalara ayıranları uyarıyorum. Bunlar da tıpkı daha önce kendilerine indirdiğimiz kitapları kısımlara ayıranlar gibi yapmaktadırlar."* Bunların sayıları oniki kişidir. Bunlardan her biri ayrı ayrı yerler de hac mevsiminde Mekke'nin girişlerini tutmuşlar, böylece Mekke'ye gelenleri, Allah Resulüne iman etmekten menediyorlardı ve şöyle diyorlardı: Bizden ayrılan şu kimseye aldanmayın, o bir büyücüdür. Bir diğeri de, o bir yalancıdır, bir başkası ise o şairdir, diyordu. Böylece Allah onları helak etti.

« لَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ » kavli, birinci veche ya da değerlendirmeye göre ikisi arasında itiraz yani parantez cümlesidir. Çünkü bunların Allah Resulü (s.a.v)'ü yalanlamaları ve ona karşı düşmanlıkta bulunmaları sebe-

biyle bu Allah Resulü için bir teselli, bir gönül alma, gönlünü hoş tutmadır. Bu bakımdan teselli manasında olan itiraz cümlesini yasakla ihtiva eder bir şekilde getirdi. Burada yasak olayı, bunların dünyalıklarına iltifat etmemesi, değer vermemesi ve bunların kafirliklerinde ısrar etmelerinden dolayı da Hz. Peygamberin buna üzülmemesi konusu idi. Evet kafirlere, zenginliklerine aldırmayacak, onları önemsemeyecek ve kendini bütünüyle müminlere vermesi gerektiği hususundaki emir. İnanalar ister yoksul, ister zengin, ister sağlam ve ister sakat olsunlar, mutlaka bunlara itibar edilmesi gerektiği emri Allah Resulüne verildi.

٩٢- ﴿ فَوَرَبِّكَ لَنَسْـَٔلَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ ﴾

92- Rabbin hakkı için, mutlaka onların hepsini sorguya çekeceğiz.

« فَوَرَبِّكَ لَنَسْـَٔلَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ » **"Rabbin hakkı için, mutlaka onların hepsini sorguya çekeceğiz."**

٩٣- ﴿ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴾

93- Yaptıklarından dolayı.

« عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ » **"Yaptıklarından dolayı."** Allah'ın zatına, Rububiyetine yemin olsun ki, hepsi de Allah Resulü Hz. Muhammed (s.a.v.), ya da Kur'an veya Allah'ın kitapları hakkında, bunlar arasında ayırım yaptıkları için kıyamet gününde tek tek mutlaka hesaba çekileceklerdir.

٩٤- ﴿ فَاصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ وَأَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ ﴾

94- Sana emrolunanı açıkça söyle ve ortak koşanlardan yüz çevir!

« فَاصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ » **"Sana emrolunanı açıkça söyle"** Onu ortaya dök, izhar eyle, aşikare söyle. Nitekim açıkça konuşulduğu zaman, hüccet ve delillerle konuştu, haykırdı ve seslendi, diye söylenir. Bu, « اصْدَعْ » kelimesi, «الصديع » kökünden türemedir. Bu ise yarmak ve tan yeri ağar-

ması, açıklık ve netlik anlamındadır. Ya da, « فَاصْدَعْ » kavli hak ile batılı birbirinden ayırdet, demektir. Bu da camdaki çatlaklık demektir ki açıklık, görülme anlamındadır. Mana şöyle olmaktadır: "Sana emrolunan şeriatı..."

Burada cer edatı hazfolunmuştur. Yani bu, «بِمَا تُؤْمَرُ بِهِ» takdirindedir. Tıpkı şairin şu kavli gibi: « اَمَرْتُكَ الْخَيْرَ فَافْعَلْ مَا اُمِرْتَ بِهِ »

« وَاَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ » **"Ve ortak koşanlardan yüz çevir!"** Bu, onları basite indirme, önemsememe konusunda bir emirdir.

٩٥- ﴿اِنَّا كَفَيْنَاكَ الْمُسْتَهْزِئِينَ ﴾

95- (Seninle) alay edenlere karşı biz sana yeteriz.

« اِنَّا كَفَيْنَاكَ الْمُسْتَهْزِئِينَ » **"Seninle alay edenlere karşı biz sana yeteriz."** Cumhura göre bu ayet beş kimse hakkında nazil olmuştur. Bunlar aşırı derecede Allah Resulü (s.a.v)'e ezada bulunuyorlar, onunla alay edip eğleniyorlardı. Allah da onları helak etti.

Bu kimseler de şu isimlerden oluşuyordu: **Velid b. Muğire.** Bunun ölümü ok ile oldu. Elbisesinin bir tarafına bir ok takılır ve buradan da topuğundaki bir damara saplanır, damarı keser ve bundan dolayı ölür. **As bin Vail:** Ayağına bir diken batar, dikenden dolayı ayağı şişer, o da bundan dolayı ölür. **Esved bin Abdulmuttalip**: bunun da gözleri kör olur. **Esved bin Abd Yeğus**: Bu bir ağacın altında oturuyordu, burada bir hastalığa yakalandı. İşte bu yüzden başını hep bir ağaca toslayıp duruyordu, sürtüyordu. Yüzüne de bir dal ile vurup dururdu, nihayetinde bu da böylece geberdi. **Haris bin Kays**: Bu da sümkürürken burundan kan ve irin geliyordu, o da nihayetinde bu hastalıktan geberdi.

٩٦- ﴿اَلَّذِينَ يَجْعَلُونَ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴾

96- Onlar Allah ile beraber başka bir tanrı edinenlerdir. (Kimin doğru olduğunu) yakında bilecekler!

« اَلَّذِينَ يَجْعَلُونَ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ » **"Onlar Allah ile beraber başka bir tanrı edinenlerdir. Kimin doğru olduğunu yakında** -kıyamet gününde işlediklerinin akıbetini ve sonunu- **bilecekler!"**

٩٧- ﴿وَلَقَدْ نَعْلَمُ اَنَّكَ يَضِيقُ صَدْرُكَ بِمَا يَقُولُونَ ﴾

97- Onların söyledikleri şeyler yüzünden senin canının sıkıldığını andolsun biliyoruz.

« وَلَقَدْ نَعْلَمُ اَنَّكَ يَضِيقُ صَدْرُكَ بِمَا يَقُولُونَ » **"Onların** -senin hakkında, ya da Kur'an veya Allah hakkında- **söyledikleri şeyler yüzünden senin canının sıkıldığını andolsun biliyoruz."**

٩٨- ﴿فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَكُنْ مِنَ السَّاجِدِينَ ﴾

98- Sen şimdi Rabbini hamd ile tesbih et ve secde edenlerden ol!

« فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَكُنْ مِنَ السَّاجِدِينَ » **"Sen şimdi Rabbini hamd ile tesbih et ve secde edenlerden ol!"** Sen, seni Allah'a döndürecek olana sarıl. Sıkıntılara aldırma. Bu ise Allah'ı her an, her yerde ve hep anmaktır, zikretmektir. Çokça secdede bulunmaktır.İşte böyle yapman durumunda Allah sana yeter ve bu sayede Allah senin tüm sıkıntılarını senden giderip seni kurtaracaktır, önünü de açacaktır.

٩٩- ﴿وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتّٰى يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ ﴾.

99- Ve sana yakîn (ölüm) gelinceye kadar Rabbine ibadet et!

« وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتّٰى يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ » **"Ve sana yakîn -ölüm gelinceye kadar Rabbine ibadet**-e devam - **et!"** Yani yaşadığın müddetçe hep ibadet ve Allah'a kullukla meşgul ol. Hz. Peygamber (s.a.v.) bir iş ve durum konusunda bunaldığında veya sıkıldığında, derhal namaza başlarlardı.[4]

❁ ❁ ❁

[4] Bak, Ahmed b. Hanbel, Müsned;1/206,268

Sûre -16

NAHL SÛRESİ

Bu sûre Mekke'de, son üç ayeti Medine'de nazil olmuştur; 128 âyettir.

Cüz - 14

1. – 9. ÂYETLER

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

أَتَى أَمْرُ اللّٰهِ فَلَا تَسْتَعْجِلُوهُ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿١﴾
يُنَزِّلُ الْمَلٰٓئِكَةَ بِالرُّوحِ مِنْ أَمْرِهِ عَلَى مَنْ يَشَآءُ مِنْ عِبَادِهِ أَنْ
أَنْذِرُوٓا أَنَّهُ لَآ إِلٰهَ إِلَّآ أَنَا فَاتَّقُونِ ﴿٢﴾ خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضَ
بِالْحَقِّ تَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٣﴾ خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ فَإِذَا
هُوَ خَصِيمٌ مُبِينٌ ﴿٤﴾ وَالْأَنْعَامَ خَلَقَهَا لَكُمْ فِيهَا دِفْءٌ وَمَنَافِعُ
وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿٥﴾ وَلَكُمْ فِيهَا جَمَالٌ حِينَ تُرِيحُونَ وَحِينَ
تَسْرَحُونَ ﴿٦﴾ وَتَحْمِلُ أَثْقَالَكُمْ إِلَى بَلَدٍ لَمْ تَكُونُوا بَالِغِيهِ إِلَّا
بِشِقِّ الْأَنْفُسِ إِنَّ رَبَّكُمْ لَرَؤُفٌ رَحِيمٌ ﴿٧﴾ وَالْخَيْلَ وَالْبِغَالَ
وَالْحَمِيرَ لِتَرْكَبُوهَا وَزِينَةً وَيَخْلُقُ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٨﴾ وَعَلَى اللّٰهِ
قَصْدُ السَّبِيلِ وَمِنْهَا جَآئِرٌ وَلَوْ شَآءَ لَهَدٰيكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٩﴾

Meâli

1- Allah'ın emri gelmiştir. Artık onu istemekte acele etmeyin. Allah, onların koştukları ortaklardan uzak ve yücedir.

2- Allah kendi emri gereği melekleri, kullarından dilediği kimseye bir vahiy ile şöyle uyarıda bulunsunlar diye gönderir: "Benden başka ilah olmadığına dair (kullarımı) uyarın ve benden korkun."

3- (Allah) gökleri ve yeri hak ile yarattı. O, koştukları ortaklardan münezzehtir.

4- O, insanı bir damla sudan yarattı. Fakat bakarsın ki (insan) Rabbine apaçık bir hasım oluvermiştir.

5- Hayvanları da O yarattı. Onlarda sizin için ısıtıcı (şeyler) ve birçok faydalar vardır. Onlardan bir kısmını da yersiniz.

6- Sizin için onlardan ayrıca akşamleyin getirirken, sabahleyin salıverirken bir güzellik (bir zevk) vardır.

7- Bu hayvanlar sizin ağırlıklarınızı, ancak güçlüklere katlanarak varabileceğiniz bir memlekete taşırlar. Şüphesiz Rabbiniz çok şefkatli, pek merhametlidir.

8- Atları, katırları ve eşekleri binmeniz (ve gözlere) ziynet olsun diye yarattı. Allah şu anda bilemeyeceğiniz daha nice (nakil vasıtaları) yaratır.

9- Yolun doğrusunu göstermek Allah'a aittir. O yolun eğrisi de vardır. Allah dileseydi hepinizi doğru yola iletirdi.

Tefsiri

Müşrikler Bedir savaşı gününde kendilerine inecek olan azap konusunda peygamberimizle, müminlerle alay ediyor ve Hz. Peygamberi yalanlıyorlardı ve Allah'ın göndereceği azap vadini de yalanlıyorlardı. Bunun için de kendilerine geleceği ya da inmesi vaad edilen azabın ya da kıyamet gününün gelmesinde acele ediyorlardı. İşte bunun içindir ki kendilerine şöyle denildi:

١- ﴿أَتَى أَمْرُ اللهِ فَلَا تَسْتَعْجِلُوهُ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ﴾

1- Allah'ın emri gelmiştir. Artık onu istemekte acele etmeyin. Allah, onların koştukları ortaklardan uzak ve yücedir.

« أَتَى أَمْرُ اللهِ » **"Allah'ın emri gelmiştir."** Yani o her ne kadar geleceği beklenen bir şey ise de , kıyamet günü gelmiş gibidir. Çünkü her ne kadar ileride geleceği bekleniyorsa da, gelmesi öyle uzak değil, oldukça yakındır. Zira mutlaka meydana gelecektir.

«فَلَا تَسْتَعْجِلُوهُ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ» **"Artık onu istemekte acele etmeyin. Allah, onların koştukları ortaklardan uzak ve yücedir."** Aziz ve Celil olan Allah, kendisinin bir ortağı bulunmasından uzak ve beridir, onların kendisine şerik-ortak koşmalarından münezzehtir. Ayette yer alan, « ما » harfi ya mevsuledir veya mastariyedir. Burada bu harfin müşrik ve kafirlerin aceleciğiyle bağlantısına gelince, bu, onların gelecek olan azap ile ve kıyamet günü ile alaycı bir tavır takınmaları, Hz. Peygamber (s.a.v.)'i yalanlamaları sebebiyledir. Kısaca aralarındaki irtibat bu açıdandır. Bu ise yine bir manasıyla şirk koşmak anlamımdadır.

٢- ﴿يُنَزِّلُ الْمَلٰٓئِكَةَ بِالرُّوحِ مِنْ اَمْرِهِ عَلٰى مَنْ يَشَٓاءُ مِنْ عِبَادِهِ اَنْ اَنْذِرُوٓا اَنَّهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّٓا اَنَا فَاتَّقُونِ﴾

2- Allah kendi emri gereği melekleri, kullarından dilediği kimseye bir vahiy ile şöyle uyarıda bulunsunlar diye gönderir: "Benden başka ilah olmadığına dair (kullarımı) uyarın ve benden korkun."

«يُنَزِّلُ الْمَلٰٓئِكَةَ بِالرُّوحِ مِنْ اَمْرِهِ عَلٰى مَنْ يَشَٓاءُ مِنْ عِبَادِهِ» **"Allah kendi emri gereği melekleri, kullarından dilediği kimseye bir vahiy** -veya Kur'an- **ile şöyle uyarıda bulunsunlar diye gönderir:"**

Kıraat imamlarından İbn Kesir ve Ebu Amr, « يُنَزِّلُ » kelimesini şeddesiz olarak okumuşlardır. Ayette geçen « بِالرُّوحِ » kavli de ya vahiy veya Kur'an ile demektir. Çünkü hem vahiy ve hem Kur'an, din açısından bedene göre ruh ne ise bu ikisi de aynen öyledir. Ya da cehalet sebebiyle ölen kalpleri ya da gönülleri diriltir, onları yeniden hayata kazandırır, demektir.

« اَنْ اَنْذِرُوٓا اَنَّهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّٓا اَنَا فَاتَّقُونِ » **"Benden başka ilah olmadığına dair kullarımı uyarın ve benden korkun!"** Burada geçen, « اَنْ » edatı müfessiredir. Çünkü meleklerin vahiyle indirilmesi ifadesi içerisinde, "demek ve söylemek" anlamında olan, «قول » manası vardır. Do-

layısıyla, «أَنْذِرُوا أَنَّهُ لَا إِلٰهَ إِلَّا أَنَا» kavlinin manası şöyledir: "İyi bilin ki, Allah'ın emri şöyledir!..." Bu kelime, «نذرت بكذا» ifadesinden alınmadır ki, bir şeyi bildiğin zaman böyle dersin. Mana şöyledir: "Benim, 'Benden başka hiçbir ilah yoktur ve Benden korkun' sözümü halka bildirin." « فَاتَّقُونِ » kelimesini, kıraat imamlarından Yakub, « ى » harfiyle, «فَاتَّقُونِى» olarak okumuştur.

Bundan sonra Yüce Allah vahdaniyetine, bir tek ilah olduğuna ve kendisinden başka ilah olmadığına delil olarak vahyi ve Kur'an'ı göndermenin yanında yine hiçbir gücün ve kuvvetin asla kadir olmayacağı, gökleri ve yeri yaratmada sadece kendisinin kadir olduğu gerçeğini de şu kavliyle dile getiriyor:

٣- ﴿خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ تَعَالٰى عَمَّا يُشْرِكُونَ﴾

3- Allah gökleri ve yeri hak ile yarattı. O, koştukları ortaklardan münezzehtir.

« خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ تَعَالٰى عَمَّا يُشْرِكُونَ » **"Allah gökleri ve yeri hak ile yarattı. O, koştukları ortaklardan münezzehtir."** Kıraat imamlarından Hamza ile Ali Kisai birinci ayet ile bu ayette geçen, « يُشْرِكُونَ » kavillerini "T" harfiyle, « تُشْرِكُونَ » olarak okumuşlardır. Aynı zamanda Yüce Allah insanların yaratılışının ve onlardan meydana gelenlerin de yaratılışlarını, varlığının ve gücünün delili olarak göstererek şöyle buyurmaktadır:

٤- ﴿خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُبِينٌ﴾

4- O, insanı bir damla sudan yarattı. Fakat bakarsın ki insan Rabbine apaçık bir hasım oluvermiştir.

« خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُبِينٌ » **"O, insanı bir damla sudan yarattı. Fakat bakarsın ki insan Rabbine apaçık bir hasım oluvermiştir."** İnsanoğlu daha önce hissiz, duyarsız ve hareket etmeyen bir nutfe yani sperm ya da bir damla su-meni iken, bir de bakıvermişsin çok konuşan, kendini savunan, mücadele eden, düşmanlarına karşı kav-

gacı olan, gerektiğinde hüccetini yani delilini ortaya koyan biri oluvermiştir. Ya da, **"Şu çürümüş kemikleri kim diriltecek?" (Yasin,78)** diyecek kadar Rabbine hasım ya düşman olabilen, yaratanını inkara kalkışan bir kimse oluveriyor. İşte işin bu yönü insanın onun çirkin olan yüzünü, hayasızlığını, sürekli nankörlük içinde bulunduğunu göstermektedir. Hep kendisi için mutlak anlamda gerekli olan ve yemesi, binmesi, yüklerini taşıması ve diğer gereksinimlerini ya da ihtiyaçlarını karşılaması için lazım gelen hayvanları yaratmasını ister.

İşte işin bu noktasını da Rabbimiz şu kavliyle açıklıyor:

٥- ﴿وَالْأَنْعَامَ خَلَقَهَا لَكُمْ فِيهَا دِفْءٌ وَمَنَافِعُ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ﴾

5- Hayvanları da O yarattı. Onlarda sizin için ısıtıcı (şeyler) ve birçok faydalar vardır. Onlardan bir kısmını da yersiniz.

« وَالْأَنْعَامَ خَلَقَهَا » **"Hayvanları da O yarattı."** Burada sözkonusu edilen hayvanlar bilindiği gibi bu erkekli dişili olarak sekiz çifti, deve, sığır, koyun ve keçiyi özellikle kasdetmektedir.

Ancak burada geçen « الْأَنْعَامَ » kelimesi daha çok develer için kulla nılan bir kelimedir. Bu kelimenin mansub olması ise, zahir olan kelimenin kendisini açıklaması, tefsiri sebebiyle bir muzmar kelime iledir.

Örneğin, «وَالْقَمَرَ قَدَّرْنَاهُ مَنَازِلَ» **(Yasin,39)** kavlinde olduğu gibi.

Yahut da bu kelime, «الانسان » üzerine atfedilmek suretiyle mansub kılın mıştır. Yani bu, « خَلَقَ الْإِنْسَانَ وَالْأَنْعَامَ » takdirindedir. Yani insanı ve hayvanları yarattı, demektir. Bundan sonra da, « خَلَقَهَا لَكُمْ » yani, "sizin... yarattı" buyurdu. Yani ey insan denen cins! Başka şey için değil, sadece sizin için yarattı" anlamındadır.

« لَكُمْ فِيهَا دِفْءٌ وَمَنَافِعُ » **"Onlarda sizin için ısıtıcı şeyler ve birçok faydalar vardır."** Yani sizi ısıtacak, soğuktan koruyacak yünlerinden, post veya derilerinden, tüy ve kıllarından yapılmış giysiler. Bir de bunlardan doğacak yavrularından ve sütünden de ayrıca yararlanırsınız.

«وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ» **"Onlardan bir kısmını da yersiniz."** Burada zarf fiile takdim olunmuş yani fiilden önce getirilmiştir. Bunun da nedeni ihtisas maksadıyladır. Yani her ne kadar bunlar dışındaki hayvanlardan yararlansanız bile özellikle ve öncelikle sayılan bu hayvanlardan faydalanırsınız, demektir. Çünkü bu hayvan türlerinden her birinden insanlar geçimleri ve hizmetleri için de ayrıca yararlanırlar. Bunlar dışında kalan hayvanlardan yiyecek olarak yararlanmaya gelince örneğin, tavuk, kaz, ördek, kara avı ve deniz avı gibi ve daha sayılamayan diğerleri gibi onlardan da yararlanırsınız. Yani adeta bir eğlenme ve güzel vakit geçirme olarak ayrıca bu gibi işlerle de uğraşırsınız.

٦- ﴿وَلَكُمْ فِيهَا جَمَالٌ حِينَ تُرِيحُونَ وَحِينَ تَسْرَحُونَ﴾

6- Sizin için onlardan ayrıca akşamleyin getirirken, sabahleyin salıverirken bir güzellik (bir zevk) vardır.

«وَلَكُمْ فِيهَا جَمَالٌ حِينَ تُرِيحُونَ» **"Sizin için onlardan ayrıca akşam leyin getirirken, sabahleyin salıverirken bir güzellik bir zevk vardır."** Yani akşam vaktinde otlak ve meralarından evlerine, yerlerine dönüşlerinde sizin için bunlarda bir güzellik olduğu gibi aynı zamanda sabahleyin onları otlak alanlarına salıverirken de ayrı bir güzellik vardır. Yüce Allah nasıl ki bunlardan çeşitli yönlerinden yararlanmayı lütfetmiş ise aynı şekilde o yerlerin bunlar sayesinde güzelleşmesini de lütfetmiştir. Çünkü hayvan sahiplerinin de asıl istedikleri zaten budur. Zira çobanlar ya da hayvancılıkla uğraşanlar o hayvanlarını akşam vakti ağıllarına getirmeleri, gündüz ise onları otlaklarına salıverip götürmeleri kendileri açısından ayrı bir mutluluktur. Çünkü bu hayvanların gidip gelmeleriyle o alanlarda ve topraklarda bir canlılık ve bir süslenme, ziynet oluşur. Sahipleri de bunlardan dolayı oldukça mutlu olurlar. Bu durum yani hayvan sahibi olma durumu kendilerine toplum nazarında bir yer ve mevki kazandırır.

Burada ayette öncelik, bu hayvanların akşamleyin yerlerine getirilişine yer verilip önceliğin sabahleyin salıverilme olayına verilmeme nedeni, çünkü dönüşteki mutluluk bir başkadır. Zira hayvanlar karınları doymuş ve memeleri de süt toplamış olarak döndüklerinden dolayı bunun doğurduğu zevk ve mutluluk bir başka olmaktadır ve bu haliyle çok daha görünür bir şeydir.

٧- ﴿وَتَحْمِلُ اَثْقَالَكُمْ إِلٰى بَلَدٍ لَمْ تَكُونُوا بَالِغِيهِ إِلَّا بِشِقِّ الْأَنْفُسِ إِنَّ رَبَّكُمْ لَرَؤُفٌ رَحِيمٌ﴾

7- Bu hayvanlar sizin ağırlıklarınızı, ancak güçlüklere katlanarak varabileceğiniz bir memlekete taşırlar. Şüphesiz Rabbiniz çok şefkatli, pek merhametlidir.

« وَتَحْمِلُ اَثْقَالَكُمْ إِلٰى بَلَدٍ لَمْ تَكُونُوا بَالِغِيهِ إِلَّا بِشِقِّ الْأَنْفُسِ » **"Bu hayvanlar sizin ağırlıklarınızı** -yüklerinizi- **ancak güçlüklere katlanarak varabileceğiniz bir memlekete taşırlar."** Kıraat imamlarından Ebu Cafer, « بِشِقِّ » kelimesini, **şin** harfinin fethiyle, **"Bi Şakki"** olarak okumuştur. Her iki şekilde de bu kelime meşakkat ve zorluk manasına gelir. Denildiğine göre bunun meftuh olmasının sebebi, kelimenin, « شَقَّ » kökünden alınmış olmasıdır.

Örneğin « شَقَّ الْقَمَرُ شَقًّا » gibi. Yani burada işin aslı şudur; zora koşmak, zorlanarak götürmek ki bu, sıkıntılarla, yorgunluk çekerek, demektir. Esasen, **"eş-Şıkk"** kelimesi yarı, bir şeyin yarısı demektir. Sanki bu ifade ile çektiği sıkıntı ve zorluk nedeniyle canının yarısı gitmiş gibi olmaktadır. Mana şöyle oluyor: "Ağır yüklerinizi kendi sırtınızda taşımanızı bir tarafa bırakın, eğer develer yaratılmamış olsaydı ancak güçlüklere katlanarak, yarı canınızı dişinize takarak taşıyabileceğiniz yüklerinizi develer bile zorluklarla taşırlarken siz ne yapacaktınız?" Yahut da bunun manası şöyledir: "Siz o yükleri oraya ancak canınızı dişinize takarak sıkıntı ve zorluklarla ulaştırabilirdiniz. Bir yoruma göre de, « اَثْقَالَكُمْ » yani "ağırlıklarınız, yükleriniz" kelimesin den murat, bedenleriniz, demektir diye de söylenmiştir. Nitekim cin ve insan manasında olan, **"es-Sakalan"** sözcüğü de bu köktendir. Aynı şekilde, وَأَخْرَجَتِ الْأَرْضُ أَثْقَالَهَا **(Zilzal, 2)** ayetinde geçen **"Eskal"** sözcüğü de aynı köktendir. Yani Ademoğulları yüklerini zorluklarla... demektir.

« إِنَّ رَبَّكُمْ لَرَؤُفٌ رَحِيمٌ » **"Şüphesiz Rabbiniz çok şefkatli, pek merhametlidir."** Yani şu sözkonusu yüklerinizi taşıyan hayvanları yaratmak ve işlerinizi kolaylaştırmakla size merhamette bulunmuştur.

٨- ﴿وَالْخَيْلَ وَالْبِغَالَ وَالْحَمِيرَ لِتَرْكَبُوهَا وَزِينَةً وَيَخْلُقُ مَا لَا تَعْلَمُونَ﴾

8- Atları, katırları ve eşekleri binmeniz ve (gözlere) **ziynet olsun diye** (yarattı.) **Allah şu anda bilemeyeceğiniz daha nice** (nakil vasıtaları) **yaratır.**

«وَالْخَيْلَ وَالْبِغَالَ وَالْحَمِيرَ لِتَرْكَبُوهَا وَزِينَةً» **"Atları, katırları ve eşekleri binmeniz ve gözlere ziynet olsun diye yarattı."** Burası, bundan önce 5. ayette geçen, «الأنعام» üzerine atfedilmiştir. Yani: *"Şu sözü edilen hayvanları binmeniz, yüklerinizi taşıtmanız ve ziynet olsun için yarattı."*

İmam Ebu Hanife delil olarak bu ayete dayanmak ve bunu hüccet göstermek suretiyle atların etlerini haram saymıştır. Çünkü bu hayvanların yaratılış gerekçesini ya da amacını binmeye ve ziynete, süse bağlamıştır, bu maksatla yaratılmışlardır, demektedir. Çünkü burada, daha önce geçen ayetlerde olduğu gibi sözkonusu edilen hayvanların ya da davarların durumu aktarılırken orada bu hayvanların yani En'am diye zikredilen hayvanların yenilebilirliliğinden söz etmektedir. Çünkü bunlardan yemek suretiyle menfaat sağlama daha fazla olan bir ihtiyaçtır ve haliyle bu tür menfaat daha da kuvvet kazanmaktadır. Oysa burada bu ayette böyle bir durumdan söz edilmemektedir. Ayetin gelişi bize verilen ya da sunulan nimetleri açıklamak içindir. Kaldı ki Hakim olan bir zata, minnet yerlerinde en basit iki nimeti anlatıp da bu iki nimetin daha üzerinde olan nimetleri zikretmemesi, terketmesi Onun için yakışık almaz, O'na yaraşmaz.

Bir de «زِينَةً» kelimesinin mefulü leh olarak mansub kılınması ise, « لِتَرْكَبُوهَا » kavlinin mahalline atfedilmesi sebebiyledir. Bir de yaratıklarının arasında çeşit olarak sizin daha bilemediğiniz ve bilemeyeceğiniz daha nice nice varlıklar vardır. Bunun içindir ki Yüce Allah şöyle buyurmuştur: « وَيَخْلُقُ مَا لَا تَعْلَمُونَ » **"Allah şu anda bilemeyeceğiniz daha nice nakil vasıtaları yaratır."** İşte niteliği böyle olan bir zat, elbette kendisine başka bir şeyin şerik yani ortak koşulmasından münezzehtir, uzaktır ve beridir.

٩- ﴿وَعَلَى اللّٰهِ قَصْدُ السَّبِيلِ وَمِنْهَا جَائِرٌ وَلَوْ شَاءَ لَهَدٰيكُمْ اَجْمَعِينَ﴾

9- Yolun doğrusunu göstermek Allah'a aittir. O yolun eğrisi de vardır. Allah dileseydi hepinizi doğru yola iletirdi.

« وَعَلَى اللّٰهِ قَصْدُ السَّبِيلِ » **"Yolun doğrusunu göstermek Allah'a aittir."** Burada murat olunan şey cinstir. Bunun içindir ki burada aynı zamanda, «وَمِنْهَا جَائِرٌ» **"O yolun eğrisi de vardır"** diye buyurdu. Burada geçen, « الْقَصْدُ » kelimesi, fail anlamında mastardır. Bu da, « الْقَاصِدُ » demektir. Örneğin «سبيل قصد وقاصد» gibi. Ki bu, doğru yol, demektir. Sanki yola giren kimsenin amaçladığı, gitmek istediği ve ondan dönmek istemediği hedefi demek istiyor gibidir. Manası ise şöyledir: "Ulaştırılması gereken hak yol, gösterilmesi icabeden hak yol Allah'a aittir." Bu şu ayete benzer: **"Doğru yolu göstermek bize aittir." (Leyl,12)** Ancak bu aidiyet vucub gerektiren manada bir aidiyet değildir. Çünkü hiçbir şey Allah üzerine vacip ve gerekli değildir. Ancak Allah bütün bunları fazlı ve ikramı gereği yapar. Bir yoruma göre de bunun manası, « إِلَى اللّٰهِ » dır, denmiştir.

Zeccac da diyor ki bunun manası şöyledir: *"Dosdoğru olan yolu açıklayıp göstermek ve delillerle o yola davette bulunmak Allah'a aittir."*

«وَمِنْهَا جَائِرٌ» **"O yolun eğrisi de vardır"** Yani o yoldan doğruluktan uzak olup da eğri olan yol da var dır.

«وَلَوْ شَاءَ لَهَدٰيكُمْ أَجْمَعِينَ» **"Allah dileseydi hepinizi doğru yola iletirdi."** Yani genel olan hidayetten sonra muvaffakiyet ve nimet vermekle lütfuna hidayet etmektir, yönlendirmektir.

❁ ❁ ❁

10. – 18. ÂYETLER

هُوَ الَّذِى أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً لَكُمْ مِنْهُ شَرَابٌ وَمِنْهُ شَجَرٌ فِيهِ
تُسِيمُونَ ﴿١٠﴾ يُنْبِتُ لَكُمْ بِهِ الزَّرْعَ وَالزَّيْتُونَ وَالنَّخِيلَ وَالْأَعْنَابَ
وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ إِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿١١﴾
وَسَخَّرَ لَكُمُ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومُ مُسَخَّرَاتٌ
بِأَمْرِهِ إِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿١٢﴾ وَمَا ذَرَأَ لَكُمْ فِى
الْأَرْضِ مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهُ إِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِقَوْمٍ يَذَّكَّرُونَ ﴿١٣﴾
وَهُوَ الَّذِى سَخَّرَ الْبَحْرَ لِتَأْكُلُوا مِنْهُ لَحْمًا طَرِيًّا وَتَسْتَخْرِجُوا
مِنْهُ حِلْيَةً تَلْبَسُونَهَا وَتَرَى الْفُلْكَ مَوَاخِرَ فِيهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ
فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٤﴾ وَأَلْقَى فِى الْأَرْضِ رَوَاسِىَ أَنْ تَمِيدَ
بِكُمْ وَأَنْهَارًا وَسُبُلًا لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٥﴾ وَعَلَامَاتٍ وَبِالنَّجْمِ
هُمْ يَهْتَدُونَ ﴿١٦﴾ أَفَمَنْ يَخْلُقُ كَمَنْ لَا يَخْلُقُ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿١٧﴾
وَإِنْ تَعُدُّوا نِعْمَةَ اللّٰهِ لَا تُحْصُوهَا إِنَّ اللّٰهَ لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٨﴾

Meâli

10- Gökten suyu indiren O' dur. Ondan hem size içecek vardır, hem de hayvanlarınızı otlatacağınız bitkiler vardır.

11- (Allah) su sayesinde sizin için ekinler, zeytinler, hurmalar, üzümler ve diğer meyvelerin hepsinden bitirir. İşte bunlarda düşünen bir toplum için büyük bir ibret vardır.

12- O, geceyi, gündüzü, güneşi ve ayı sizin hizmetinize verdi. Yıldızlar da Allah'ın emri ile hareket ederler. Şüphesiz ki bunlarda aklını kullananlar için pek çok deliller vardır.

13- Yeryüzünde sizin için rengârenk yarattıklarında da öğüt alan bir toplum için gerçek bir ibret vardır.

14- İçinden taze et (balık) yemeniz ve takacağınız bir süs (eşyası) çıkarmanız için denizi emrinize veren O' dur. Gemilerin denizde (suları) yara yara gittiklerini de görüyorsun. (Bütün bunlar) O'nun lütfunu aramanız ve nimetine şükretmeniz içindir.

15- Sizi sarsmaması için yeryüzünde sağlam dağları, yolunuzu bulmanız için de ırmakları ve yolları yarattı.

16- Daha nice alâmetler (yarattı.) Onlar, yıldızlarla da yollarını doğrulturlar.

17- O halde, yaratan (Allah,) yaratmayan (putlar) gibi olur mu? Hâla düşünmüyor musunuz?

18- Allah'ın nimetini saymaya kalksanız, onu sayamazsınız. Hakikaten Allah çok bağışlayan, pek esirgeyendir.

Tefsiri

١٠- ﴿هُوَ الَّذِىٓ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً لَكُمْ مِنْهُ شَرَابٌ وَمِنْهُ شَجَرٌ فِيهِ تُسِيمُونَ﴾

10- Gökten suyu indiren O' dur. Ondan hem size içecek vardır, hem de hayvanlarınızı otlatacağınız bitkiler vardır.

« هُوَ الَّذِىٓ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً لَكُمْ مِنْهُ شَرَابٌ » **"Gökten suyu indiren O' dur. Ondan hem size içecek vardır,"** Ayetteki, « لَكُمْ » kavli, « أَنْزَلَ » kavline müteallliktir ya da « شَرَابٌ » kelimesinin haberidir. Bu da içilecek şey, demektir.

« وَمِنْهُ شَجَرٌ فِيهِ تُسِيمُونَ » **"Hem de hayvanlarınızı otlatacağınız bitkiler vardır."** Ayette geçen, « شَجَرٌ » kavli burada hayvanların otla-

yacağı otlar, yeşillikler vs. demektir.

Buradaki, « تُسِيمُونَ » fiili, «سَامَتِ الْمَاشِيَةُ » manasındadır, bu da otlamak, otladığı zaman, demektir. Başıboş bırakmak, salıvermek, meraya bırakmak demektir. Yani sahibi tarafından otlağa bırakılan anlamındadır. Kelime, «السومة » den alınmadır. Bu ise alamet demektir. Çünkü hayvanlar otlamakla, o toprağın ve o bölgenin damgasını üzerlerinde taşırlar, oralardan etkilenirler.

١١- ﴿يُنْبِتُ لَكُمْ بِهِ الزَّرْعَ وَالزَّيْتُونَ وَالنَّخِيلَ وَالْأَعْنَابَ وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ ۗ إِنَّ فِي ذٰلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ﴾

11- (Allah) su sayesinde sizin için ekinler, zeytinler, hurmalar, üzümler ve diğer meyvelerin hepsinden bitirir. İşte bunlarda düşünen bir toplum için büyük bir ibret vardır.

« يُنْبِتُ لَكُمْ بِهِ الزَّرْعَ وَالزَّيْتُونَ وَالنَّخِيلَ وَالْأَعْنَابَ وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ» **"Allah su sayesinde sizin için ekinler, zeytinler, hurmalar, üzümler ve diğer meyvelerin hepsinden bitirir."** Bu ayette, «وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ» her **meyveden** birazını, bir kısmını, diye buyurdu ve fakat, «كُلَّ الثَّمَرَاتِ» her **meyveyi** tattırdı, buyurmadı. Çünkü meyvenin hepsi ve tamamı ancak cennette olur. Ancak Yüce Allah yeryüzünde bu hepsinden sadece bir kısmını bitirip meydana getirdi ki, o nimetleri hatırlatsın içindir.

« إِنَّ فِي ذٰلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ » **"İşte bunlarda düşünen bir toplum için büyük bir ibret vardır."** Bu delillere bakarak Yüce Allah'ın varlığını, Onun kudretini ve hikmetini delil olarak görebilirler. Çünkü ayet, çok açık bir şekilde buna delalet etmekte ve bu gerçeği ortaya koymaktadır.

١٢- ﴿وَسَخَّرَ لَكُمُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ ۙ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ ۗ وَالنُّجُومُ مُسَخَّرَاتٌ بِأَمْرِهِ ۗ إِنَّ فِي ذٰلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ﴾

12- O, geceyi, gündüzü, güneşi ve ayı sizin hizmetinize verdi. Yıldızlar da Allah'ın emri ile hareket ederler. Şüphesiz ki bunlarda

aklını kullananlar için pek çok deliller vardır.

« وَسَخَّرَ لَكُمُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومُ مُسَخَّرَاتٌ بِأَمْرِهِ »

"O, geceyi, gündüzü, güneşi ve ayı sizin hizmetinize verdi. Yıldızlar da Allah'ın emri ile hareket ederler." Bu ayette geçen her dört kelime de, « جَعَلَ وَالنُّجُومُ مُسَخَّرَاتٌ » kavli üzerine matuf sayılarak mansub olmuşlardır. Ancak kıraat imamlarından sadece Hafs, «وَالنُّجُومُ مُسَخَّرَاتٌ» kavlini merfu olarak okumuştur.

Kıraat imamlarından İbn Amir de, « وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ وَالنُّجُومُ مُسَخَّرَاتٌ » kavlindeki her dört kelimeyi de mübteda ve haber olarak merfu olarak kıraat etmiştir.

« إِنَّ فِي ذٰلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ» **"Şüphesiz ki bunlarda aklını kullananlar için pek çok deliller vardır."** Burada geçen,« آيَاتٌ » kelimesi, « آيَةٌ » kelimesinin çoğuludur. Ayette aklı zikretmesinin nedeni, şu sebepledir. Ulvi yani yüce olan şeyler apaçık olan kudretin varlığını daha açık olarak gösterir ve azamet ve kibriya sahibi olan Yüce Allah'ın varlığına daha açık bir şekilde tanıklık ederler.

١٣- ﴿وَمَا ذَرَأَ لَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهُ إِنَّ فِي ذٰلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَذَّكَّرُونَ﴾

13- Yeryüzünde sizin için rengârenk yarattıklarında da öğüt alan bir toplum için gerçek bir ibret vardır.

« وَمَا ذَرَأَ لَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهُ إِنَّ فِي ذٰلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَذَّكَّرُونَ»

"Yeryüzünde sizin için rengârenk yarattıklarında da -yani yarattığı canlılarda, ağaçlarda, meyvelerde ve daha bilemediğimiz her şeyde de- **öğüt** -nasihat- **alan bir toplum için gerçek bir ibret vardır."**

Burada, «وَمَا ذَرَأَ لَكُمْ فِي الْأَرْضِ» kavli, «اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ» kavli üzerine matuftur.

١٤- ﴿وَهُوَ الَّذِى سَخَّرَ الْبَحْرَ لِتَأْكُلُوا مِنْهُ لَحْمًا طَرِيًّا وَتَسْتَخْرِجُوا مِنْهُ حِلْيَةً تَلْبَسُونَهَا وَتَرَى الْفُلْكَ مَوَاخِرَ فِيهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ﴾

14- İçinden taze et (balık) yemeniz ve takacağınız bir süs (eşyası) çıkarmanız için denizi emrinize veren O' dur. Gemilerin deniz de (suları) yara yara gittiklerini de görüyorsun. (Bütün bunlar) O'nun lütfunu aramanız ve nimetine şükretmeniz içindir.

« وَهُوَ الَّذِى سَخَّرَ الْبَحْرَ لِتَأْكُلُوا مِنْهُ لَحْمًا طَرِيًّا » **"İçinden taze et, balık yemeniz"** Burada geçen, « لَحْمًا طَرِيًّا » kavli yani taze et ifadesi, balık demektir. Nitekim mealde de buna işaret olunmuştur. Özellikle burada, "Taze et" ifadesinin kullanılmış olmasının sebebi, bunun çok çabuk bozulması sebebiyledir. Bunun çabuk yenilip tüketilsin ve bozulmasın için buna dikkat çekilmiştir. Bir kimse, et yemeyeceğim diye yemin etse, fakat bunun üzerine balık yese, yeminini bozmuş sayılmaz. Çünkü yemin ler örfe göre değerlendirilirler. Dolayısıyla bir kimse kölesine ya da çocuğuna veya işçisine, şu paraları al da, bununla et satın al, demiş olsa, o da gidip et yerine balık satın alsa, bunu geri çevirmeye, kabul etmemeye hakkı vardır. Çünkü örf olarak et denilince deniz ürünleri değil, eti yenen kara hayvanları, davarların eti akla gelir.

«وَتَسْتَخْرِجُوا مِنْهُ حِلْيَةً تَلْبَسُونَهَا» **"ve takacağınız bir süs eşyası** – inci ve mercan- **çıkarmanız için denizi emrinize veren O' dur."** Ayette geçen, «تَلْبَسُونَهَا» kavli yani "giyeceğiniz, takacağınız" ifadesiyle demek istenen şey, kadınlarının o ziynetleri takmaları anlamındadır. Çünkü kadınlar bu ziynetleri ve süsleri erkekler için takıp takıştırırlar. Böylece sanki bu, erkeklerin adeta ziyneti ve takısı olmuş gibi oluyor.

« وَتَرَى الْفُلْكَ مَوَاخِرَ فِيهِ » **"Gemilerin denizde suları yara yara gittiklerini de görüyorsun."** Yani su içinde hareket ede ede, suyu yara yara, demektir. «المخر» "المخر" "Suyu/denizi göğsüyle yarmak, demektir.[1]

---

[1] Ahmed b. Hanbel rivayet etmiştir. Bak. Müsned: 1/206,268

« وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ » **"Bütün bunlar onun lütfunu aramanız"** Bu cümle mahzuf bir kelime üzerine matuf bulunmaktadır. Yani ibret almanız için ve.....Onun lütfunu aramanız için, demektir. Burada, "Fazlını aramak" demek, ticaret yapmanız için, demektir. « وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ » **"Ve** -Allah'ın kendisiyle size ikramda bulunduğu- **nimetine şükretmeniz içindir."**

١٥- ﴿ وَأَلْقَى فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَنْ تَمِيدَ بِكُمْ وَأَنْهَارًا وَسُبُلًا لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴾

15- Sizi sarsmaması için yeryüzünde sağlam dağları, yolunuzu bulmanız için de ırmakları ve yolları yarattı.

« وَأَلْقَى فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَنْ تَمِيدَ بِكُمْ وَأَنْهَارًا وَسُبُلًا لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ » **"Sizi sarsmaması** -düşürmemesi, sallamaması- **için yeryüzünde** -sağlam ve sarsılmaz- **dağları, yolunuzu bulmanız** -istediklerinizi elde edebilmeniz veya Rabbinizin birliğini kavrayabilmeniz- **için de ırmakları ve yolları yarattı."**

Yahut, « أَنْ تَمِيدَ بِكُمْ » kavli, « لئلا تَمِيدَ بِكُمْ » takdirindedir ve, "sizi sarsmaması, düşürmemesi için..." demektir. Ancak muzafın hazfı daha çok olmaktadır. Denilmiştir ki; Allah yeryüzünü yarattı. Ancak yeryüzü hareket etmeye, sarsılmaya başladı. Melekler dediler ki: "Bunun üzerinde hiçbir kimse duramaz, yerleşemez." Ancak sabahladıklarında, bir de gördüler ki dağlar dikili verilmiş, çakılmış. Ancak melekler neden ve niçin yaratıldığını bilemediler.

Ayetin başında yer alan, «ألقى» kelimesi aynı zamanda, «جَعَلَ » manasını da taşır, bu manaya da gelir. Dolayısıyla yeryüzünde nehirler de yarattı, demektir.

١٦- ﴿ وَعَلَامَاتٍ وَبِالنَّجْمِ هُمْ يَهْتَدُونَ ﴾

16- Daha nice alâmetler (yarattı.) Onlar, yıldızlarla da yollarını doğrulturlar.

« وَعَلَامَاتٍ » **"Daha nice alâmetler yarattı."** Bunlar yolları göste-

ren nirengi noktaları, işaretleri demektir. Dolayısıyla yolcuların kendisiyle yollarını bulabildikleri ve tayin ettikleri her dağ, işaret vb. gibi şeyler bu manadadırlar.

« وَبِالنَّجْمِ هُمْ يَهْتَدُونَ » **"Onlar, yıldızlarla da yollarını doğrulturlar."** Burada yıldızlardan murat cins demektir. Ya da bunlardan murat Süreyya Yıldızı, Küçükayının iki parlak yıldızı, Küçük ve Büyükayı, Kuzey Yıldızı gibi yıldızlar kasdolunmuş olabilir.

Şayet, « وَبِالنَّجْمِ هُمْ يَهْتَدُونَ » kavliyle muhatap kipiyle zikretme yerine gaip kipiyle zikretti, burada yıldız yani, « النَّجْم » kelimesi takdim olunmuş, başta zikredilmiştir. Özellikle de, « هُمْ » zamiriyle de buna vurgu yapılarak büyük bir önem verilmiştir. Sanki şöyle denmiş gibidir: "Özellikle yıldızlarla ve bilhassa onlarla yollarını bulurlar." O halde "**onlardan**" murat nedir? dersen, benim buna cevabım şudur: Sanki burada Kureyş kasdolunur gibidir. Çünkü onlar gidiş ve gelişlerinde yollarını hep yıldızlarla bulurlardı. Onların bu konuda bir takım bilgileri de vardı, bu konuda Kureyş'in sahip olduğu bilgilere başkaları sahip değillerdi. İşte bu bakımdan bunların daha çok Allah'a şükretmeleri gerekir. En çok bunların ders çıkarmaları icabeder. İşte bunun için özellikle diye tahsis edildiler, buna dikkat çekilmiş olundu.

١٧- ﴿أَفَمَنْ يَخْلُقُ كَمَنْ لَا يَخْلُقُ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ﴾

17- O halde, yaratan (Allah,) yaratmayan (putlar) gibi olur mu? Hâla düşünmüyor musunuz?

«أَفَمَنْ يَخْلُقُ كَمَنْ لَا يَخْلُقُ» **"O halde, yaratan** -Yüce- Allah, **yaratmayan** putlar **gibi olur mu?"** Ayette görüldüğü gibi, ilim ve akıl sahibi varlıklar için kullanılan, « مَنْ » edatı getirilmiştir. Bunun nedeni, puta tapanların bu putlarına ilah diye isim vermiş olmaları iddiasından ve onlara tapmalarından ötürüdür. Böylece putları da âdeta ilim ve akıl sahibi varlıklar imişçesine değerlendirdiler.

Ya da bunun manası şöyledir: *"Yaratan Allah, yaratmayan ilim sahipleri gibi olur mu? Ya bir de hiçbir ilimleri olmayanlar nasıl yaratabilirler ki?"*

Ancak burada, «أَفَمَنْ يَخْلُقُ كَمَنْ لَا يَخْلُقُ» Yani, "Yaratmayan nasıl yaratan gibi olur?" diye buyurmadı. Oysa mananın ve cümlenin asıl akışı böyle söylenmesini gerektirirdir, uygun olanı ve yeri de doğal olarak bu idi. Buna rağmen böyle demedi. Bunun sebebi, puta tapanları ilzam etmek ve susturmak içindir. Çünkü bunlar putlarını haşa Allah'a benzeterek ilah diye adlandırıyorlardı. Zira bu puta tapanlar, isim vermede ve tapmada putlarını, Allah'tan başkasını O'nun gibi isimlendirince, böylece her şeyden münezzeh olan yüce Allah'ı da yaratılmışlar cinsinden ya da türünden saymaya, onlara benzetmeye başladırlar.

İşte ayette: «أَفَمَنْ يَخْلُقُ كَمَنْ لَا يَخْلُقُ» buyurmakla, onların bu tür sakat görüşlerini reddetmiş oldu. Bu ayet, kullar fiillerinin yaratıcısıdır, görüşünü savunan Mutezile mezhebi mensuplarının aleyhinde bir hüccet, bir kanıttır.

« أَفَلَا تَذَكَّرُونَ» **"Hâla düşünmüyor musunuz?"** Hala düşünüp de üzerinde ısrar ettiğiniz inancınızın bozuk ve yanlılığını anlamış değil misiniz?

١٨- ﴿وَإِنْ تَعُدُّوا نِعْمَةَ اللّٰهِ لَا تُحْصُوهَا إِنَّ اللّٰهَ لَغَفُورٌ رَحِيمٌ﴾

18- Allah'ın nimetini saymaya kalksanız, onu sayamazsınız. Hakikaten Allah çok bağışlayan, pek esirgeyendir.

«وَإِنْ تَعُدُّوا نِعْمَةَ اللّٰهِ لَا تُحْصُوهَا» **"Allah'ın nimetini saymaya kalksanız, onu sayamazsınız."** O nimetlerin sayı ve adetlerini tespit edemezsiniz. Bu nimetlerin hakkını yerine getirmeniz, şükrünü eda etmeniz bir yana, aslında sizin buna gücünüz yetmez. Yüce Allah, yukarıda birçok nimetlerini saydıktan hemen sonra bunu zikretmesi şu noktaya dikkat çekmek içindir. Bunlar görülen ve bilinen nimetlerdir. Oysa sizin bilemediğiniz ve bilemeyeceğiniz bunun ötesinde daha sayısız nimetler vardır. Bunlar sayıya da gelecek değildir.

« إِنَّ اللّٰهَ لَغَفُورٌ رَحِيمٌ » **"Hakikaten Allah çok bağışlayan, pek esirgeyendir."** Nimetin şükrünü eda etmede ve yerine getirmedeki kusur ve eksikliklerinizi de görmezden gelir, bağışlar; aşırı gitmeniz ve yanlışlara sapmanızdan dolayı o nimetleri sizden kesmez.

19. – 29. ÂYETLER

وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَا تُسِرُّونَ وَمَا تُعْلِنُونَ ﴿١٩﴾ وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ لاَ يَخْلُقُونَ شَيْئًا وَهُمْ يُخْلَقُونَ ﴿٢٠﴾ أَمْوَاتٌ غَيْرُ أَحْيَٓاءٍ وَمَا يَشْعُرُونَ أَيَّانَ يُبْعَثُونَ ﴿٢١﴾ إِلٰهُكُمْ اِلٰهٌ وَاحِدٌ فَالَّذِينَ لاَ يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ قُلُوبُهُمْ مُنْكِرَةٌ وَهُمْ مُسْتَكْبِرُونَ ﴿٢٢﴾ لاَ جَرَمَ أَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ إِنَّهُ لاَ يُحِبُّ الْمُسْتَكْبِرِينَ ﴿٢٣﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ مَاذَٓا أَنْزَلَ رَبُّكُمْ قَالُوا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿٢٤﴾ لِيَحْمِلُوا أَوْزَارَهُمْ كَامِلَةً يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَمِنْ أَوْزَارِ الَّذِينَ يُضِلُّونَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ أَلاَ سَٓاءَ مَا يَزِرُونَ ﴿٢٥﴾ قَدْ مَكَرَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَأَتَى اللّٰهُ بُنْيَانَهُمْ مِنَ الْقَوَاعِدِ فَخَرَّ عَلَيْهِمُ السَّقْفُ مِنْ فَوْقِهِمْ وَأَتَاهُمُ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لاَ يَشْعُرُونَ ﴿٢٦﴾ ثُمَّ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ يُخْزِيهِمْ وَيَقُولُ أَيْنَ شُرَكَٓائِيَ الَّذِينَ كُنْتُمْ تُشَاقُّونَ فِيهِمْ قَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ إِنَّ الْخِزْيَ الْيَوْمَ وَالسُّٓوءَ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٢٧﴾ الَّذِينَ تَتَوَفّٰيهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ ظَالِمِٓي أَنْفُسِهِمْ فَأَلْقَوُا السَّلَمَ مَا كُنَّا نَعْمَلُ مِنْ سُٓوءٍ بَلٰٓى إِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٨﴾ فَادْخُلُوا أَبْوَابَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا فَلَبِئْسَ مَثْوَى الْمُتَكَبِّرِينَ ﴿٢٩﴾

Meâli

19- Allah, gizlediğinizi de açıkladığınızı da bilir.

20- Allah'ı bırakıp da taptıkları (putlar,) hiçbir şey yaratamazlar. Çünkü onlar kendileri yaratılmışlardır.

21- Onlar diriler değil, ölülerdir. Ne zaman diriltileceklerini de bilmezler.

22- İlâhınız bir tek Tanrıdır. Fakat ahirete inanmayanlar var ya, onların kalpleri inkârcı, kendileri de böbürlenen kimselerdir.

23- Hiç şüphesiz Allah, onların gizleyeceklerini de açıklayacaklarını da bilir. O, büyüklük taslayanları asla sevmez.

24- Onlara: Rabbiniz ne indirdi? denildiği zaman, "Öncekilerin masallarını" derler.

25- Kıyamet gününde kendi günahlarını tam olarak taşımaları ve bilgisizce saptırmakta oldukları kimselerin günahlarından da bir kısmını yüklenmeleri için (öyle derler.) Bak ki yüklenecekleri şey ne kötüdür!

26- Onlardan öncekiler de (peygamberlere) hile yapmışlardı. Sonunda Allah da onların binalarını temellerinden söktü üstlerindeki tavan da tepelerine çöktü. Bu azap onlara, farkedemedikleri bir yerden gelmişti.

27- Sonra kıyamet gününde (Allah,) onları rezil eder ve der ki: "Kendileri hakkında (müminlere) düşman kesildiğiniz ortaklarım nerede?" Kendilerine ilim verilmiş olanlar derler ki: "Şüphesiz bugün rezillik ve kötülük kâfirleredir."

28- Kendilerine haksızlık ederlerken meleklerin canlarını aldıkları kimseler: Biz hiçbir kötülük yapmıyorduk, diyerek teslim olurlar. (Melekler onlara şöyle der:) "Hayır, Allah, sizin yaptıklarınızı elbette çok iyi bilendir."

29- "O halde, içinde ebedî kalacağınız cehennemin kapılarından girin! Kibirlenenlerin yeri ne kötüdür!"

Tefsiri

١٩- ﴿ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَا تُسِرُّونَ وَمَا تُعْلِنُونَ ﴾

19- Allah, gizlediğinizi de açıkladığınızı da bilir.

« وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَا تُسِرُّونَ وَمَا تُعْلِنُونَ » **"Allah, gizlediğinizi de açıkladığınızı da bilir."** Yani sözleriniz olsun, fiilleriniz olsun Allah hepsinden haberdardır. Burada hem vaad ve hem de tehdit bulunmaktadır.

٢٠- ﴿وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ لَا يَخْلُقُونَ شَيْئًا وَهُمْ يُخْلَقُونَ ﴾

20- Allah'ı bırakıp da taptıkları (putlar,) hiçbir şey yaratamazlar. Çünkü onlar kendileri yaratılmışlardır.

« وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ » **"Allah'ı bırakıp da taptıkları putlar,"** Allah'ı bırakıp da kafirlerin taptıkları ilahlar, Kıraat imamlarından Hafs dışında hepsi **"T"** harfiyle okumuştur.

«لَا يَخْلُقُونَ شَيْئًا وَهُمْ يُخْلَقُونَ» **"Hiçbir şey yaratamazlar. Çünkü onlar kendileri yaratılmışlardır."**

٢١- ﴿ أَمْوَاتٌ غَيْرُ أَحْيَاءٍ وَمَا يَشْعُرُونَ أَيَّانَ يُبْعَثُونَ ﴾

21- Onlar diriler değil, ölülerdir. Ne zaman diriltileceklerini de bilmezler.

« أَمْوَاتٌ غَيْرُ أَحْيَاءٍ وَمَا يَشْعُرُونَ أَيَّانَ يُبْعَثُونَ » **"Onlar diriler değil, ölülerdir. Ne zaman diriltileceklerini de bilmezler."** Böylece Yüce Allah, tapınılan ve ilah diye ileri sürülen bu putların yaratan olmadıklarını, böyle bir özellik ve güce sahip bulunmadıklarını, hiç ölmeyecek diriler olmadıklarını, ne zaman dirileceklerini de bilenler olmadıklarını belirtmekle, bunlara izafe edilen ya da nispet olunan **ilahlık** özelliğini reddetmektedir. Bunların özelliklerinin de tıpkı diğer yaratılmışların aynısı olduğunu ve öleceklerini, ölümlerinden sonra da ne zaman dirileceklerini de bilmediklerini ve bilmeyeceklerini zikrediyor.

Ayetin başında yer alan, « أَمْوَاتٌ » kavli, « هُمْ أَمْوَاتٌ » takdirindedir. Ayrıca, « أَمْوَاتٌ غَيْرُ أَحْيَاءٍ » kavlinin manası şöyledir: "Eğer ilah diye ileri sürdükleri putları gerçekten ilah olmuş olsalardı, kesinlikle hiç ölmeyen diriler olmaları gerekirdi. Yani bunlar için ölüm caiz olmazdı. Oysa bunların durumları tamamen aksi olan bir durumdur. Çünkü herkes gibi onlar da ölecek ve dirilecekleri zamanlarını da bilmeyeceklerdir.

« يُبْعَثُونَ » kavlindeki zamir ise bu işe davette bulunanlara ya da bunlara dua edenlere racidir. Yani bunlar, kendirlerine tapan kulların ne zaman dirileceklerini de bilmezler. Burada aynı zamanda müşriklerle bir tür alay ifadesi de yatmaktadır. Çünkü tapınmakta oldukları tanrıları onların ne zaman dirileceklerini bilmiyorlar. O halde bu putlar kullarını işledikleri amellere göre değerlendirmek, ceza veya mükafat vermek için bu zamanı ve vakti nasıl bilebilecekler ki? Bu ayet, aynı zamanda mutlaka ölümden sonra dirilmenin kesin olacağına da delildir.

٢٢- ﴿إِلٰهُكُمْ اِلٰهٌ وَاحِدٌ فَالَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ قُلُوبُهُمْ مُنْكِرَةٌ وَهُمْ مُسْتَكْبِرُونَ﴾

22- İlâhınız bir tek Tanrıdır. Fakat ahirete inanmayanlar var ya, onların kalpleri inkârcı, kendileri de böbürlenen kimselerdir.

« إِلٰهُكُمْ اِلٰهٌ وَاحِدٌ » **"İlâhınız bir tek İlahtır."** Yani daha önce geçen ve okumuş olduğumuz ayetlerden de öğrendiğimiz ve anlaşıldığı gibi ilahlık Allah'tan başkasına ait değildir. Şüphesiz sizin mabudunuz, ilahınız bir tektir.

« فَالَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ قُلُوبُهُمْ مُنْكِرَةٌ » **"Fakat ahirete inanmayanlar var ya, onların kalpleri inkârcı,"** kalpleri vahdaniyeti, Allah'ın birliğini inkar eder, «وَهُمْ مُسْتَكْبِرُونَ» **"Kendileri de böbürlenen kimselerdir."** Tevhidi kabullenmekten büyüklenen ve onu ikrardan kibirleri sebebiyle kaçan kimselerdir.

٢٣- ﴿لَا جَرَمَ اَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ اِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْتَكْبِرِينَ﴾

23- Hiç şüphesiz Allah, onların gizleyeceklerini de açıklayacaklarını da bilir. O, büyüklük taslayanları asla sevmez.

« لَا جَرَمَ اَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ» **"Hiç şüphesiz** -gerçek olan şu ki- **Allah, onların gizleyeceklerini de açıklayacaklarını da bilir."** Yani gizlilerini de, açıkça işlediklerini de bilir ve buna göre onları cezalandırır. Bu bir tehdit ifadesidir.

« إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْتَكْبِرِينَ » **"O, büyüklük taslayanları asla sevmez."** Yani Tevhide karşı çıkan ve şirki kabullenen, böylece Allah'a karşı büyüklenen kimselerdir.

٢٤- ﴿وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ مَاذَا أَنْزَلَ رَبُّكُمْ قَالُوا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ﴾

24- Onlara: Rabbiniz ne indirdi? denildiği zaman, "Öncekilerin masallarını" derler.

« وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ مَاذَا أَنْزَلَ رَبُّكُمْ قَالُوا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ » **"Onlara** -söz konusu edilen bu kafirlere-: **'Rabbiniz ne indirdi?' denildiği zaman, 'Öncekilerin masallarını' derler."**

Ayette geçen, « مَاذَا » kavli, « أَنْزَلَ » kavliyle mansubtur. Yani, "Rabbiniz size hangi şeyi, neyi indirdi?" demektir. Ya da mübteda olarak merfudur. Yani, "Rabbinizin size indirdiği o şey nedir?" demektir. « أَسَاطِيرُ » kavli ise mahzuf mübtedanın haberidir.

Bir yoruma göre de denilmiştir ki: "Bu, Mekke'nin giriş ve çıkışlarını kendi aralarında bölüştürerek tutan ve dışarıdan Mekke'ye gelenleri kendilerince Hz. Peygamber (s.a.v.)'e karşı uyarıp ondan uzaklaşmalarını sağlamaya çalışanların söyledikleri bir ifadedir. Çünkü Cahiliye dönemin de Mekke'ye hac için gelen heyetlerin, Allah Resulüne indirilen şeyin ne olduğunu sordukları zaman, bunlar da: **"Öncekilerin masallarını, derler."** Cevabıyla karşılık verirlerdi. Yani geçmiş toplumların başlarından geçen olayları, onların batıl ve anlamsız inançları kendisine iniyor, demekte idiler. « أَسَاطِيرُ » kelimesinin müfredi yani tekili, « اسطورة » dir. Ancak Mekke'ye gelenler, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in ashabıyla karşılaştıklarında, bunlar, gelen o yabancılara, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in doğru, dürüst biri olduğunu ve onun Allah'ın da peygamberi olduğunu söylüyorlardı. İşte doğru ve gerçeği söyleyenler bu sahabe idiler.

٢٥- ﴿لِيَحْمِلُوا أَوْزَارَهُمْ كَامِلَةً يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَمِنْ أَوْزَارِ الَّذِينَ يُضِلُّونَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ أَلَا سَاءَ مَا يَزِرُونَ﴾

25- Kıyamet gününde kendi günahlarını tam olarak taşımaları ve bilgisizce saptırmakta oldukları kimselerin günahlarından da bir

kısmını yüklenmeleri için (öyle derler.) Bak ki yüklenecekleri şey ne kötüdür!

« لِيَحْمِلُٓوا اَوْزَارَهُمْ كَامِلَةً يَوْمَ الْقِيٰمَةِۙ وَمِنْ اَوْزَارِ الَّذ۪ينَ يُضِلُّونَهُمْ بِغَيْرِ

عِلْمٍ» **"Kıyamet gününde kendi günahlarını tam olarak taşımaları ve bilgisizce saptırmakta oldukları kimselerin günahlarından da bir kısmını yüklenmeleri için öyle derler."** Evet Yolları tutup da bu şeyleri söyleyenler, halkı doğru olan hak yoldan saptırmak için yapmaktadırlar. Böyle yapmakla hem tamamen kendi sapıklıklarının vebalini ve günahlarını yüklenecekler, hem de bunların saptırması sonucu yollarını saptıran kimselerin vebalinden de bir kısmını yükleneceklerdir. Bu vebal ise, o insanları saptırma sebebiyle olan günah ve vebaldir. Çünkü saptıranın kendisi olsun, saptıran sebebiyle haktan sapan kimseler olsun suçta ortaktırlar. « لِيَحْمِلُٓوا » kavlindeki, "Lam" harfi, talil yani sebep ve gerekçe bildirmek içindir. «بِغَيْرِ عِلْمٍ» kavli de mefulden haldir. Yani, "kendilerini yoldan saptıranların sapık kimseler olduğunu bilmeden onları saptırırlar, onlar da bunlara kanıp saparlar" demektir.

«اَلَا سَٓاءَ مَا يَزِرُونَ» **"Bak ki yüklenecekleri şey ne kötüdür!"** Burada geçen, « مَا » harfi mahallen merfudur.

٢٦- ﴿ قَدْ مَكَرَ الَّذ۪ينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَاَتَى اللّٰهُ بُنْيَانَهُمْ مِنَ الْقَوَاعِدِ فَخَرَّ عَلَيْهِمُ السَّقْفُ مِنْ فَوْقِهِمْ وَاَتٰيهُمُ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ ﴾

26- Onlardan öncekiler de (peygamberlere) **hile yapmışlardı. Sonunda Allah da onların binalarını temellerinden söktü üstlerindeki tavan da tepelerine çöktü. Bu azap onlara, farkedemedikleri bir yerden gelmişti.**

« قَدْ مَكَرَ الَّذ۪ينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَاَتَى اللّٰهُ بُنْيَانَهُمْ مِنَ الْقَوَاعِدِ » **"Onlardan öncekiler de peygamberlere hile yapmışlardı. Sonunda Allah da onların binalarını temellerinden söktü,"** Yani temel direkleri, somelleri bakımından yerlerinden söküp attı. Burada geçen, « الْقَوَاعِدِ » kelimesi, kolon ve sütün anlamlarına gelir ki temel direkler demektir. Bu bir tem-

sili anlatımdır. Yani bu müşrik ve kafirler Allah'ın Resullerine karşı bir takım hile ve tuzaklar kurarlar ve kurdukları bu tuzaklarıyla onları yanıltmaya, zora düşürmeye çalışırlar. Yüce Allah da onların helaklerini ve yok oluşlarını kurdukları kendi tuzaklarını başlarına geçirmekle verir. Bu âdeta bir bina yapan topluluğun durumuna benzer. Bunlar yaptıkları binalarını direkler, someller, kendilerince sağlam temeller üzerinde kurarlar. Derken bu direklerde meydana gelen bir sarsıntı sonucu bina hemen çöküverir, hepsi de çöken binanın altında kalıp ölürler, yok olup giderler.

Cumhurun görüşüne göre burada sözü edilen kafir Nemrut bin Kenan'dır. Çünkü bu kişi Babil'de bir saray yaptırır. Sarayın uzunluğu beşbin zira idi. Bir rivayete göre de iki fersah uzunluğunda bir saray idi. Allah bir rüzgar ve kasırga fırtınası estirdi, saray buna dayanamayıp, Nemrut'un kendisinin, kavminin üzerine çöküverdi. Hepsi de helak olup gittiler. « فَأَتَى اللّٰهُ » kavli, "Allah o binayı kökünden, temelinden söküp atmasını rüzgara emretti" demektir.

« فَخَرَّ عَلَيْهِمُ السَّقْفُ مِنْ فَوْقِهِمْ وَأَتَاهُمُ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ »

"Üstlerindeki tavan da tepelerine çöktü. Bu azap onlara, farkedemedikleri bir yerden gelmişti." Yani hiç hesap edemedikleri ve hiç beklemedikleri bir anda ve bir sırada geliverdi.

٢٧- ﴿ ثُمَّ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ يُخْزِيهِمْ وَيَقُولُ أَيْنَ شُرَكَائِيَ الَّذِينَ كُنْتُمْ تُشَاقُّونَ فِيهِمْ قَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ إِنَّ الْخِزْيَ الْيَوْمَ وَالسُّوٓءَ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴾

27- Sonra kıyamet gününde (Allah,) onları rezil eder ve der ki: "Kendileri hakkında (müminlere) düşman kesildiğiniz ortaklarım nerede?" Kendilerine ilim verilmiş olanlar derler ki: "Şüphesiz bugün rezillik ve kötülük kâfirleredir."

« ثُمَّ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ يُخْزِيهِمْ » **"Sonra kıyamet gününde Allah, onları rezil eder"** Dünyada gördükleri ve cezalandırıldıkları azap dışında ahirette de Allah onları en aşağılayıcı ve rezil bir azap ile cezalandırıp zelil ve hakir kılar.

« وَيَقُولُ أَيْنَ شُرَكَائِيَ الَّذِينَ كُنْتُمْ تُشَاقُّونَ فِيهِمْ » **"Ve der ki: "Kendileri hakkında müminlere düşman kesildiğiniz ortaklarım nerede?"**

Burada Yüce Allah, « شُرَكَائِيَ » kavliyle, onların izafetlerini yani durumlarını kendi nefsine/zatına izafetle buyurmuş ki, bu şekilde onlarla alay yollu bir azarlama, onları kötülemedir.

«الَّذِينَ كُنْتُمْ تُشَاقُّونَ فِيهِمْ» yani mealde de belirtildiği gibi siz, bu ilah diye adlandırdığınız putlar sebebiyle müminlere karşı düşmanlık ediyor ve onlara karşı hasmane bir şekilde davranıyordunuz. Kıraat imamlarından Nafi, « تُشَاقُّونَ » kavlini nun harfinin kesriyle, « تُشَاقُّونِ » olarak okumuştur. Bu da, «تُشَاقُّونَ فِيهِمْ» takdirindedir ve, **"Onlar yüzünden bana zorluk-düşmanlık gösteriyordunuz"** demektir. Çünkü müminlere karşı gösterilen düşmanlık ve zorluk, bir manada Yüce Allah'a karşı yapılan düşmanlık demektir.

« قَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ » ***"Kendilerine ilim verilmiş olanlar** -yani peygamberler, onların ümmetlerinden olup da onları iman etmeye davet eden alimler, onlara vaaz verenler, kendilerine dönüp bakmayan ve düşmanlık çıkaran o kimselere-* ***derler ki:"*** Bunu, onlara karşı sırf bir şamata, bir alay olsun için derler. Ya da bunu diyenler meleklerdir.

«إِنَّ الْخِزْيَ الْيَوْمَ وَالسُّوءَ عَلَى الْكَافِرِينَ» **"Şüphesiz bugün rezillik rüsvaylık** ve kötülük -azap- **kâfirleredir."**

٢٨- ﴿الَّذِينَ تَتَوَفَّاهُمُ الْمَلَٰئِكَةُ ظَالِمِي أَنْفُسِهِمْ فَأَلْقَوُا السَّلَمَ مَا كُنَّا نَعْمَلُ مِنْ سُوءٍ بَلَىٰ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ﴾

28- Kendilerine haksızlık ederlerken meleklerin canlarını aldıkları kimseler: Biz hiçbir kötülük yapmıyorduk, diyerek teslim olurlar. (Melekler onlara şöyle der:) "Hayır, Allah, sizin yaptıklarınızı elbette çok iyi bilendir."

« الَّذِينَ تَتَوَفَّاهُمُ الْمَلَٰئِكَةُ ظَالِمِي أَنْفُسِهِمْ فَأَلْقَوُا السَّلَمَ مَا كُنَّا نَعْمَلُ مِنْ سُوءٍ » **"Kendilerine**- Allah'ı ve Allah'a imanı inkar sebebiyle- **haksızlık ederlerken meleklerin canlarını aldıkları kimseler: Biz hiçbir kötülük yapmıyorduk** -daha önce kendilerinde bulunan inkarcılığı, küfrü ve düşmanlığı hiç yapmamışlar gibi inkar ederek ve böyle bir işte bulun-

muyorduk-, **diyerek** -barış içinde ve teslim bayrağını çekerek yani dünyada yaptıkları kötülüklerinin ve düşmanlıklarının aksine, durumlarını gizlemek suretiyle iyi kimselermiş havasında- **teslim olurlar.**"

« بَلَىٰ إِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ » **"Melekler** -bu hususta bilgi sahibi olanlar- **onlara şöyle der: "Hayır, Allah, sizin yaptıklarınızı elbette çok iyi bilendir."** Bundan dolayı da sizi cezalandıracaktır. Bu da yine onlarla bir tür alay etmektir. Nitekim bundan sonraki ayet de böyledir.

« تَتَوَفّٰيهُمُ » kavlini, kıraat imamlarından Hamza, « ى » harfiyle, « يَتَوَفّٰيهُمُ » olarak okumuştur. Nitekim bundan sonra gelecek olan 32. ayeti de böyle okumuştur.

٢٩- ﴿ فَادْخُلُوٓا اَبْوَابَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا ۜ فَلَبِئْسَ مَثْوَى الْمُتَكَبِّرِينَ ﴾

29- "O halde, içinde ebedî kalacağınız cehennemin kapılarından girin! Kibirlenenlerin yeri ne kötüdür!"

« فَادْخُلُوٓا اَبْوَابَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا ۜ فَلَبِئْسَ مَثْوَى الْمُتَكَبِّرِينَ » **"O halde, içinde ebedî kalacağınız cehennemin kapılarından girin! Kibirlenenlerin yeri** -cehennem olarak- **ne kötüdür!"**

❁ ❁ ❁

30. – 42 ÂYETLER

وَقِيلَ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا مَاذَا أَنْزَلَ رَبُّكُمْ ۚ قَالُوا خَيْرًا ۗ لِلَّذِينَ
أَحْسَنُوا فِي هَٰذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ ۚ وَلَدَارُ الْآخِرَةِ خَيْرٌ ۚ وَلَنِعْمَ دَارُ
الْمُتَّقِينَ ﴿٣٠﴾ جَنَّاتُ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ
لَهُمْ فِيهَا مَا يَشَاءُونَ ۚ كَذَٰلِكَ يَجْزِي اللَّهُ الْمُتَّقِينَ ﴿٣١﴾ الَّذِينَ
تَتَوَفَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ طَيِّبِينَ ۙ يَقُولُونَ سَلَامٌ عَلَيْكُمُ ادْخُلُوا الْجَنَّةَ
بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٣٢﴾ هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ تَأْتِيَهُمُ الْمَلَائِكَةُ أَوْ
يَأْتِيَ أَمْرُ رَبِّكَ ۚ كَذَٰلِكَ فَعَلَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۚ وَمَا ظَلَمَهُمُ
اللَّهُ وَلَٰكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٣٣﴾ فَأَصَابَهُمْ سَيِّئَاتُ مَا
عَمِلُوا وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿٣٤﴾ وَقَالَ الَّذِينَ
أَشْرَكُوا لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا عَبَدْنَا مِنْ دُونِهِ مِنْ شَيْءٍ نَحْنُ وَلَا
آبَاؤُنَا وَلَا حَرَّمْنَا مِنْ دُونِهِ مِنْ شَيْءٍ ۚ كَذَٰلِكَ فَعَلَ الَّذِينَ مِنْ
قَبْلِهِمْ ۚ فَهَلْ عَلَى الرُّسُلِ إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿٣٥﴾ وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي
كُلِّ أُمَّةٍ رَسُولًا أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ ۖ فَمِنْهُمْ مَنْ
هَدَى اللَّهُ وَمِنْهُمْ مَنْ حَقَّتْ عَلَيْهِ الضَّلَالَةُ ۚ فَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ
فَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ ﴿٣٦﴾ إِنْ تَحْرِصْ عَلَىٰ

هُدٰيهُمْ فَإِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِي مَنْ يُضِلُّ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ ﴿٣٧﴾
وَأَقْسَمُوا بِاللّٰهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَا يَبْعَثُ اللّٰهُ مَنْ يَمُوتُ بَلٰى
وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا وَلٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٨﴾ لِيُبَيِّنَ لَهُمُ
الَّذِي يَخْتَلِفُونَ فِيهِ وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّهُمْ كَانُوا كَاذِبِينَ ﴿٣٩﴾
إِنَّمَا قَوْلُنَا لِشَيْءٍ إِذَا أَرَدْنَاهُ أَنْ نَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٤٠﴾
وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي اللّٰهِ مِنْ بَعْدِ مَا ظُلِمُوا لَنُبَوِّئَنَّهُمْ فِي الدُّنْيَا
حَسَنَةً وَلَأَجْرُ الْآخِرَةِ أَكْبَرُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿٤١﴾ الَّذِينَ
صَبَرُوا وَعَلٰى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٤٢﴾

Meâli

30- (Kötülüklerden) sakınanlara: Rabbiniz ne indirdi? denildiğinde, "Hayır (indirdi") derler. Bu dünyada güzel davrananlara, güzel mükâfat vardır. Ahiret yurdu ise daha hayırlıdır. Takvâ sahiplerinin yurdu gerçekten güzeldir!

31- (O yurt,) girecekleri, zemininden ırmaklar akan Adn cennetleridir. Onlar için orada kendilerine diledikleri her şey vardır. İşte Allah, takvâ sahiplerini böyle mükâfatlandırır.

32-(Onlar), meleklerin kendilerine: "Size selâm olsun. Yapmış olduğunuz (iyi) işlere karşılık cennete girin" diyerek tertemiz olarak canlarını aldıkları kimselerdir.

33- (Kâfirler) kendilerine meleklerin gelmesinden veya Rablerinin emrinin gelmesinden başka bir şey mi bekliyorlar? Onlardan öncekiler de böyle yapmışlardı. Allah onlara zulmetmedi, fakat onlar kendilerine zulm ediyorlardı.

34- Sonunda yaptıklarının cezası onlara ulaştı ve alay etmekte oldukları şey onları çepeçevre kuşatıverdi.

35- Ortak koşanlar dediler ki: "Allah dileseydi ne biz ne de babalarımız ondan başkasına tapardık. Onun emri olmadan hiçbir şeyi de haram kılmazdık." Onlardan öncekiler de böyle yapmışlardı. Peygamberlerin üzerine açık seçik tebliğden başka bir şey düşer mi!

36- Andolsun ki biz, "Allah'a kulluk edin ve Tâğut'tan sakının" diye (emretmeleri için) her ümmete bir peygamber gönderdik. Allah, onlardan bir kısmını doğru yola iletti. Onlardan bir kısmı da sapıklığı hak ettiler. Yeryüzünde gezin de görün, inkâr edenlerin sonu nasıl olmuştur!

37- (Resûlüm!) Sen, onların hidayete ermelerine çok düşkünlük göstersen de bil ki Allah, saptırdığı kimseyi (dilemezse) hidayete erdirmez. Onların yardımcıları da yoktur.

38- Onlar: "Allah ölen bir kimseyi diriltmez" diye olanca güçleriyle Allah'a and içtiler. Aksine, bu O'nun bizzat kendisine karşı gerçek bir vâdidir. Fakat insanların çoğu bilmez.

39- Hakkında ihtilaf ettikleri şeyi onlara açıklaması ve kâfir olanların da kendilerinin yalancılar olduklarını bilmeleri için (Allah onları diriltecek.)

40- Biz, bir şeyin olmasını istediğimiz zaman, ona (söyleyecek) sözümüz sadece "Ol" dememizdir. Hemen oluverir.

41- Zulme uğradıktan sonra Allah yolunda hicret edenlere gelince, onları dünyada güzel bir şekilde yerleştireceğiz. Eğer bilirlerse ahiretin mükâfatı elbette daha büyüktür.

42-(Onlar) sadece Rablerine tevekkül ederek sabredenlerdir.

Tefsiri

٣٠- ﴿وَقِيلَ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا مَاذَا اَنْزَلَ رَبُّكُمْ قَالُوا خَيْرًا لِلَّذِينَ اَحْسَنُوا فِي هٰذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ وَلَدَارُ الْاٰخِرَةِ خَيْرٌ وَلَنِعْمَ دَارُ الْمُتَّقِينَ﴾

30- (Kötülüklerden) sakınanlara: Rabbiniz ne indirdi? Denildiğinde, "Hayır (indirdi)" derler. Bu dünyada güzel davrananlara, güzel mükâfat vardır. Ahiret yurdu ise daha hayırlıdır. Takvâ sahiplerinin yurdu gerçekten güzeldir!

«وَقِيلَ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا مَاذَا أَنْزَلَ رَبُّكُمْ قَالُوا خَيْرًا» **"Kötülüklerden** -Allah'a şerik koşmaktan uzak durup- **sakınanlara: Rabbiniz ne indirdi? denildiğinde, "Hayır indirdi" derler."** Bu ayette geçen, « خَيْرًا » kelimesi mansub kılınmış, daha önce, bu surenin 24. ayetinde geçen, « أَسَاطِيرُ » kelimesi de merfu kılınmıştır. Çünkü burada, « خَيْرًا » kelimesinin başına, « أَنْزَلَ » fiili takdir olunmuş ve bu nedenle de mansub olmuştur. Yani, "Hayırı indirdi" demektir. Böylece sorulan soruya cevabı uygun bir şekilde kondurmuş oldu, yerine oturttu. Oysa 24. ayette ise takdir edilen, « هُوَ» zamiridir.

Yani, « هُوَ أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ » takdirindedir. Böyle sorudan hareketle cevaba yöneldi.

« لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ » **"Bu dünyada güzel davranışlara, güzel mükâfat vardır."** Yani iman edip iyi ve güzel ameller işleyenler ya da, "La ilahe İllallah" diyenler, için mükafat vardır, demektir. «حَسَنَةٌ » kelimesi raf ile gelmiştir. Yani sevap vardır, güven ve emniyet vardır, ganimet vardır, demektir. Bu da ayette geçen, «خَيْرًا » kelimesinden bedeldir ve şirkten, kötülüklerden sakınanların sözlerini hikayedir, anlatmaktır. Yani, "Şu sözü dediler" demektir. Önce hayır diye adlandırdığı şeyi zikretti, takdim etti, sonra da hikaye yoluyla anlattı. Ya da bu, bir çok söyleyenlerine ait yeni bir cümledir, kelamdır. Dolayısıyla bunların söylediklerini yaptıkları iyiliklerden saymış olmaktadır.

« وَلَدَارُ الْآخِرَةِ خَيْرٌ » **"Ahiret yurdu ise daha hayırlıdır."** Yani bunlar için dünyada hayırlı olandan çok daha hayırlısı ahirette vardır. Bu tıpkı Rabbimizin şu kavli gibidir: **"Sonunda Allah da onlara dünya nîmetini/sevabını ve (en önemlisi) ahiret sevabının güzel olanını verdi." (Al-i İmran,148)** «وَلَنِعْمَ دَارُ الْمُتَّقِينَ » **"Takvâ sahiplerinin** -ahiret-**yurdu gerçekten güzeldir!"** Burada, ifade daha önce geçtiğinden ötürü, medih sebebiyle mahsus hazfolunmuştur.

٣١- ﴿جَنَّاتُ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ لَهُمْ فِيهَا مَا يَشَآؤُنَ كَذٰلِكَ يَجْزِى اللّٰهُ الْمُتَّقِينَ ﴾

31- (O yurt,) girecekleri, zemininden ırmaklar akan Adn cennetleridir. Onlar için orada kendilerine diledikleri her şey vardır. İşte Allah, takvâ sahiplerini böyle mükâfatlandırır.

« جَنَّاتُ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ » **"O yurt, girecekleri, zemininden ırmaklar akan Adn cennetleridir."** Buradaki, « جَنَّاتُ عَدْنٍ» kavli, mahzuf bir mübtedanın haberidir. Yahut da mahsusun bilmedihtir. «يَدْخُلُونَهَا» haldir.

«لَهُمْ فِيهَا مَا يَشَآؤُنَ كَذٰلِكَ يَجْزِى اللّٰهُ الْمُتَّقِينَ» **"Onlar için orada kendilerine diledikleri her şey vardır. İşte Allah, takvâ sahiplerini böyle mükâfatlandırır."**

٣٢- ﴿اَلَّذِينَ تَتَوَفّٰيهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ طَيِّبِينَ يَقُولُونَ سَلَامٌ عَلَيْكُمُ ادْخُلُوا الْجَنَّةَ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ﴾

32- (Onlar,) meleklerin kendilerine: "Size selâm olsun. Yapmış olduğunuz (iyi) işlere karşılık cennete girin" diyerek tertemiz olarak canlarını aldıkları kimselerdir.

« اَلَّذِينَ تَتَوَفّٰيهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ طَيِّبِينَ يَقُولُونَ سَلَامٌ عَلَيْكُمُ ادْخُلُوا الْجَنَّةَ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ » **"Onlar, meleklerin kendilerine: "Size selâm olsun. Yapmış olduğunuz iyi işlere karşılık cennete girin" deyerek tertemiz olarak**-küfre sapmamak suretiyle kendilerini zulümden arındırmakla-**canlarını aldıkları kimselerdir."**

Burada geçen «اَلَّذِينَ تَتَوَفّٰيهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ طَيِّبِينَ» kavli, bundan önce bu surenin 28. ayetinde geçen, «ظَالِمِى اَنْفُسِهِمْ» kavline karşılık olarak gelmiştir. «يَقُولُونَ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ» kavli için denilmiştir ki; Mümin olan bir kul

ölüm döşeğinde iken, ölüm meleği kendisine gelir ve ona: *"Ey Allah'ın dostu, sevgili kulu! Allah sana selam eder,"* der ve kendisini cennetle müjdeler. Ahirette bunlara şöyle denilir: **"Yapmış olduğunuz iyi işlere** -güzel amelinize- **karşılık girin cennete!"**

٣٣- ﴿ هَلْ يَنْظُرُونَ اِلاَّ اَنْ تَأْتِيَهُمُ الْمَلٰئِكَةُ اَوْ يَأْتِيَ اَمْرُ رَبِّكَ كَذٰلِكَ فَعَلَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَمَا ظَلَمَهُمُ اللّٰهُ وَلٰكِنْ كَانُوا اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴾

33- (Kâfirler) **kendilerine meleklerin gelmesinden veya Rablerinin emrinin gelmesinden başka bir şey mi bekliyorlar? Onlardan öncekiler de böyle yapmışlardı. Allah onlara zulmetmedi, fakat onlar kendilerine zulmediyorlardı.**

« هَلْ يَنْظُرُونَ اِلاَّ اَنْ تَأْتِيَهُمُ الْمَلٰئِكَةُ اَوْ يَأْتِيَ اَمْرُ رَبِّكَ » **"Kâfirler kendilerine** -canlarını almaları için- **meleklerin gelmesinden veya Rablerinin emrinin** -onların kökünü kazıyacak azabın veya kıyametin- **gelmesinden başka bir şey mi bekliyorlar?"** Bu kafirler başka bir şeyi değil, bunu mu bekleyip duruyorlar!?.. **"Onlardan öncekiler de böyle** -Allah'a şirk koşmak ve peygamberlerini yalanlamak gibi işler- **yapmışlardı. Allah** -onları ortadan kaldırmakla- **onlara zulmetmedi, fakat onlar** -kendilerini yok edebilecek suçları işlediklerinden ve bu şekilde cezalandırılmayı hakkettiklerinden dolayı kendi- **kendilerine zulmediyorlardı."** Kıraat imamlarından, Hamza ve Ali Kisai, « تَأْتِيَهُمْ » kavlini « ى » harfiyle, « يَأْتِيَهُمْ » olarak okumuştur.

٣٤- ﴿ فَاَصَابَهُمْ سَيِّئَاتُ مَا عَمِلُوا وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِؤُنَ ﴾

34- Sonunda yaptıklarının cezası onlara ulaştı ve alay etmekte oldukları şey onları çepeçevre kuşatıverdi.

« فَاَصَابَهُمْ سَيِّئَاتُ مَا عَمِلُوا وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِؤُنَ » **"Sonunda yaptıklarının** -kötü amellerinin karşılığı ve- **cezası onlara ulaştı ve alay etmekte oldukları şey onları çepeçevre kuşatıverdi."** Alay ve eğlencelerinin cezası sonunda kendilerini kuşatıverdi. Kazdıkları kuyuya kendileri düştü.

٣٥- ﴿وَقَالَ الَّذِينَ اَشْرَكُوا لَوْ شَٓاءَ اللّٰهُ مَا عَبَدْنَا مِنْ دُونِهِ مِنْ شَيْءٍ نَحْنُ وَلَٓا اٰبَٓاؤُنَا وَلَا حَرَّمْنَا مِنْ دُونِهِ مِنْ شَيْءٍۜ كَذٰلِكَ فَعَلَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْۚ فَهَلْ عَلَى الرُّسُلِ اِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ﴾

35- Ortak koşanlar dediler ki: "Allah dileseydi ne biz ne de babalarımız ondan başkasına tapardık. Onun emri olmadan hiçbir şeyi de haram kılmazdık." Onlardan öncekiler de böyle yapmışlardı. Peygamberlerin üzerine açık seçik tebliğden başka bir şey düşer mi!

«وَقَالَ الَّذِينَ اَشْرَكُوا لَوْ شَٓاءَ اللّٰهُ مَا عَبَدْنَا مِنْ دُونِهِ مِنْ شَيْءٍ نَحْنُ وَلَٓا اٰبَٓاؤُنَا» **"Ortak koşanlar dediler ki: "Allah dileseydi ne biz ne de babalarımız ondan başkasına tapardık."** Bu söz müşrikler tarafından alay olsun diye söylenen bir ifadedir. Oysa bunu gerçekten inandıklarından söylemiş olsalardı daha doğru olurdu, dürüst davranmış olurlardı.

«وَلَا حَرَّمْنَا مِنْ دُونِهِ مِنْ شَيْءٍ» **"Onun emri olmadan hiçbir şeyi de haram kılmazdık."** Yani Bahire, Saibe ve benzerleri gibi haram kılmazdık. Bunlarla ilgili bilgi daha önce, **(Maide,103)** ayetinde açıklanmıştı. Oraya bakılsın.

«كَذٰلِكَ فَعَلَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ» **"Onlardan öncekiler de böyle yapmışlardı."** Yani resulleri yalanlamışlar, helali haram kılmışlardı. Müşrikler bütün bu sözleri hep onların alay etmeleri gibi alay olsun diye söylüyorlardı.

«فَهَلْ عَلَى الرُّسُلِ اِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ» **"Peygamberlerin üzerine açık seçik tebliğden başka bir şey düşer mi!"** Onların görevleri sadece hakkı tebliğden ve halkı da şirkin batıl ve anlamsız olduğunu, geçersiz olduğunu, çirkinliğini bildirmek ve onları bundan haberdar etmekten ibarettir.

٣٦- ﴿وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ اُمَّةٍ رَسُولًا اَنِ اعْبُدُوا اللّٰهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَۚ فَمِنْهُمْ مَنْ هَدَى اللّٰهُ وَمِنْهُمْ مَنْ حَقَّتْ عَلَيْهِ الضَّلَالَةُۜ فَسِيرُوا فِي الْاَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ﴾

36- Andolsun ki biz, "Allah'a kulluk edin ve Tâğut'tan sakının" diye (emretmeleri için) **her ümmete bir peygamber gönderdik. Allah, onlardan bir kısmını doğru yola iletti. Onlardan bir kısmı da sapıklığı hak ettiler. Yeryüzünde gezin de görün, inkâr edenlerin sonu nasıl olmuştur!**

« وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَسُولاً أَنِ اعْبُدُوا اللّٰهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ » **"Andolsun ki biz, "Allah'a kulluk edin** -Allah'ı birleyin ve bir tek olarak Onu tayın- **ve Tâğuttan** -şeytandan- **sakının** -ona itaat etmeyin-" **diye emretmeleri için her ümmete bir peygamber gönderdik."**

« فَمِنْهُمْ مَنْ هَدَى اللّٰهُ » **"Allah, onlardan bir kısmını doğru yola iletti."** Hidayet yolunu, doğruyu seçmeleri sebebiyle, Allah kendilerini doğru yola yönlendirdi.

«وَمِنْهُمْ مَنْ حَقَّتْ عَلَيْهِ الضَّلَالَةُ» **"Onlardan bir kısmı da sapıklığı hak ettiler."** Yani bunlar da dalalet ve sapıklığı tercih ettiklerinden onlara da o gerekli kılındı.

« فَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ » **"Yeryüzünde gezin de görün, inkâr edenlerin sonu nasıl olmuştur!"** Allah onları nasıl da helak etmiş, ortadan kaldırmış, ülkelerini ellerinden alıp onlardan boşaltmış, gezin de bütün bunları görün.

Yüce Allah bundan sonra Kureyş'lilerin inatçılığını ve Hz. Peygamber (s.a.v.)'in onların iman etmesini ne kadar çok arzulayıp durduğunu zikretmektedir. Ve kendisine bunların, kendilerine dalalet ve sapıklık hakkedenlerden olduklarını bildirerek şöyle buyurmaktadır:

٣٧- ﴿إِنْ تَحْرِصْ عَلَى هُدٰيهُمْ فَإِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِي مَنْ يُضِلُّ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ﴾

37- (Resûlüm!) Sen, onların hidayete ermelerine çok düşkünlük göstersen de bil ki Allah, saptırdığı kimseyi dilemezse hidayete erdirmez. Onların yardımcıları da yoktur.

« إِنْ تَحْرِصْ عَلَى هُدٰيهُمْ فَإِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِي مَنْ يُضِلُّ » **"Resûlüm! Sen, onların hidayete ermelerine çok düşkünlük göstersen de bil ki Allah,**

saptırdığı kimseyi dilemezse hidayete erdirmez." Bu ayette geçen, « يَهْدِى » kelimesini Kûfe kıraat okulu « ى » harfinin fethi yani üstün harekesi ve **dal** harfini de kesriyle yani esresiyle olmak üzere, **"Yehdi"** şeklinde okumuşlardır. Bunlar dışındaki kıraat imamları ise, « ى » harfinin zammesi yani ötüresi ve dal harfinin de fethası yani üstünüyle olmak üzere, « يُهْدٰى » şeklinde okumuşlardır. Bunun da gerekçesi, « مَنْ يُضِلُّ» kavlinin mübteda ve, « لَا يُهْدٰى » kavlinin de bunun haberi olmasındandır. « وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ » **"Onların yardımcıları da yoktur."** Haklarında Allah'ın hükmünüm uygulanmasına engel olabilecek biri de yoktur. Aynı şekilde onlar için hazırlanmış olan azabı da onlardan önleye cek bir yardımcıları yoktur.

٣٨- ﴿وَاَقْسَمُوا بِاللّٰهِ جَهْدَ اَيْمَانِهِمْ لَا يَبْعَثُ اللّٰهُ مَنْ يَمُوتُ بَلٰى وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ﴾

38- Onlar: "Allah ölen bir kimseyi diriltmez" diye olanca güçleriyle Allah'a and içtiler. Aksine, bu O'nun bizzat kendisine karşı gerçek bir vâdidir. Fakat insanların çoğu bilmez.

« وَاَقْسَمُوا بِاللّٰهِ جَهْدَ اَيْمَانِهِمْ لَا يَبْعَثُ اللّٰهُ مَنْ يَمُوتُ بَلٰى » **"Onlar: "Allah ölen bir kimseyi diriltmez" diye olanca güçleriyle Allah'a and içtiler. Aksine,"** Bu, ret olayından sonra, gerçeği kanıtlamaktır. Yani onların dediklerinin ve inandıklarının aksine (Allah onları mutlaka diriltecektir.)

Ayetteki, «وَاَقْسَمُوا بِاللّٰهِ جَهْدَ اَيْمَانِهِمْ» kavli, « وَقَالَ الَّذِينَ اَشْرَكُوا » kavli üzerine matuftur. « وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا » **"bu Onun bizzat kendisine karşı gerçek bir vâdidir."** Burada geçen, « حَقًّا » kavli, « بَلٰى » kavlinin gösterdiği yani delalet ettiği gibi müekked mastardır. Çünkü yeniden diriltmek Allah'ın kesin vadidir. Allah'ın bu vadini yerine getireceğinin de gerçek olduğu gayet açıktır.

«وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ» **"Fakat insanların çoğu bilmez."** Yani Allah'ın vadinin hak ve gerçek olduğunu ya da onları dirilteceğinin gerçek olduğunu bilmezler.

٣٩- ﴿لِيُبَيِّنَ لَهُمُ الَّذ۪ي يَخْتَلِفُونَ ف۪يهِ وَلِيَعْلَمَ الَّذ۪ينَ كَفَرُٓوا اَنَّهُمْ كَانُوا كَاذِب۪ينَ﴾

39- Hakkında ihtilaf ettikleri şeyi onlara açıklaması ve kâfir olanların da kendilerinin yalancılar olduklarını bilmeleri için Allah onları diriltecek.

«لِيُبَيِّنَ لَهُمُ الَّذ۪ي يَخْتَلِفُونَ ف۪يهِ» **"Hakkında ihtilaf ettikleri şeyi onlara açıklaması"** Ayetin başındaki, «لِيُبَيِّنَ» kavli, «بَلٰى» kavlinin gösterdiği şeye taalluk etmektedir. Yani, "Onları diriltir ki, **"Hakkında ihtilaf ettikleri şeyi** -gerçeği, hakkı- **onlara açıklaması"** için, demektir.

«مَنْ يَمُوتُ» kavlindeki zamir ise, hem müminleri, hem de kafirleri kapşamaktadır, her ikisine de şamildir.

« وَلِيَعْلَمَ الَّذ۪ينَ كَفَرُٓوا اَنَّهُمْ كَانُوا كَاذِب۪ينَ » **"Ve kâfir olanların da kendilerinin** -Allah ölenleri diriltmeyecek, diye söyledikleri sözlerinde- **yalancılar olduklarını bilmeleri için Allah onları diriltecek."**

٤٠- ﴿اِنَّمَا قَوْلُنَا لِشَيْءٍ اِذَٓا اَرَدْنَاهُ اَنْ نَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ﴾

40- Biz, bir şeyin olmasını istediğimiz zaman, ona (söyleyecek) sözümüz sadece "Ol" dememizdir. Hemen oluverir.

« اِنَّمَا قَوْلُنَا لِشَيْءٍ اِذَٓا اَرَدْنَاهُ اَنْ نَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ » **"Biz, bir şeyin olmasını istediğimiz zaman, ona söyleyecek sözümüz sadece "Ol" dememizdir. Hemen oluverir."** Yani o şey de oluverir, demektir. Kıraat imamlarından İbn Amir ve Ali Kisai, « كُنْ » kavlinin cevabı olmak üzere, « فَيَكُونَ » kavlini nasb ile okumuşlardır. « قَوْلُنَا » ifadesi, mübteda dır., « اَنْ نَقُولَ » kavli de bunun haberidir. « كُنْ فَيَكُونُ » kavli tam fiil

olan ve meydana gelmek, var olmak manasına gelen, «كَانَ» fiilindendir. Yani: "Biz bir şeyin olmasını, meydana gelmesini istediğimizde, başka değil, Biz ona sadece, "var ol" deriz. O da beklemeksizin hemen anında var olur" demektir. Aslında bu ifade yaratılma olayının ne kadar hızlı ve çabuk meydana geldiğini anlatmak için söylenen bir ibaredir. Böylece kesin olarak anlaşılmıştır ki, Allah'ın muradettiği, istediği bir şey, asla kendisi için mümteni değildir, olamaz değildir. Zaten böyle bir şey Allah için düşünülemez. Bir şeyi, Allah'ın murat etmesi halinde, onun var olması beklemesizdir, yani zamana vb. gibi bir şeye asla gerek yoktur.

Bu, adeta kendisine itaat olunan bir amirin, emretmesi üzerine hemen kendisine her an ve her bakımdan itaatkar olan bir memuruna, emre konu olan şeyi derhal amirinin önüne koyması, işi anında yapması gibidir. Artık orada bir başka söze ve ifadeye yer yoktur. Söylenen gerçekleşir. Buna göre mana şöyledir:

"Takdir olunan her şeyin var edilmesi Allah hakkında oldukça basit bir şeydir ve bu kolaylıktadır. Madem ki Allah hakkında her şey böyledir, nasıl olur ki öldükten sonra diriltemesin. Oysa bu da onun takdir ettikleri içerisinde sadece biridir. Elbette buna da kadirdir."

٤١- ﴿وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي اللّٰهِ مِنْ بَعْدِ مَا ظُلِمُوا لَنُبَوِّئَنَّهُمْ فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَلَاَجْرُ الْاٰخِرَةِ اَكْبَرُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ﴾

41- Zulme uğradıktan sonra Allah yolunda hicret edenlere gelince, onları dünyada güzel bir şekilde yerleştireceğiz. Eğer bilirlerse ahiretin mükâfatı elbette daha büyüktür.

« وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي اللّٰهِ مِنْ بَعْدِ مَا ظُلِمُوا » **"Zulme uğradıktan sonra Allah yolunda** -Allah hakkı ve Allah rızası için- **hicret edenlere gelince,"** Bunlar Allah Resulü (s.a.v.) ile ashabıdırlar. Mekke halkı kendilerine zulmettiler. Dinlerini yaşamak uğruna Allah'ın emrettiği yere hicret ettiler. Bunlardan kimisi inancını yaşamak üzere Habeşistan'a hicret etmiş, sonra da buradan Medine'ye hicret ederek iki hicreti bünyelerinde toplamışlardı. Kimisi de doğrudan Medine'ye hicret etmişlerdi.

« لَنُبَوِّئَنَّهُمْ فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً » **"Onları dünyada güzel bir şekilde yerleştireceğiz."** Buradaki, «حَسَنَةً» kelimesi, mastarın sıfatıdır. Bu da:

« تَبُوءَةً حَسَنَةً » demektir. Ya da, « لَنُبَوِّئَنَّهُمْ مُبَاءَةً حَسَنَةً » demektir. Bu da Medine şehridir. Çünkü Allah onları oraya yerleştirdi ve oradaki halk da onlara kucak açtılar ve onlara orada yardım ettiler.

«وَلَأَجْرُ الْاٰخِرَةِ اَكْبَرُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ» **"Eğer bilirlerse ahiretin mükâfatı elbette daha büyüktür."**

Burada, «وَلَأَجْرُ الْاٰخِرَةِ اَكْبَرُ» kavlinde durmak vakfı lazımdır. Çünkü, «لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ» kavlinin cevabı mahzuftur. Zamir de kafirlere racidir. Yani; "Eğer onlar bu gerçeği bilselerdi, mutlaka dine rağbet edip ona koşarlardır." Ya da bu zamir muhacirlere yani dinleri uğurunda yurtlarını terketmek zorunda kalanlara racidir. Yani, "Eğer bilebilselerdi, gayretlerinde ve çabalarında daha çok gayret ederlerdi ve daha fazla sabır gösterirlerdi."

٤٢- ﴿ اَلَّذِينَ صَبَرُوا وَعَلٰى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴾

42- Onlar sadece Rablerine tevekkül ederek sabredenlerdir.

« اَلَّذِينَ صَبَرُوا وَعَلٰى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ» **"Onlar sadece Rablerine tevekkül ederek sabredenlerdir."**

Ayetin başında geçen, « اَلَّذِينَ صَبَرُوا » kavli, « هُمُ اَلَّذِينَ صَبَرُوا» "Onlar sabredenlerdir" takdirindedir. Ya da: "Ben sabredenleri kasdediyorum," demektir. Sonuçta her ikisi de medih yani övgüdür. Yani bunlar ülkelerinden, vatanlarından ayrı düşmelerinden dolayı buna dayanıp sabr ettiler. Bu vatan, herkesin gönlünde sevgisi yatan Allah'ın **Harem'idir.** Herkes bu mübarek belde için gönülden yanıp tutuşurken, sevgisi gönülleri kavururken, peki ya bir de burada doğup büyümüş olanların oradan ayrılığı sebebiyle gönülleri nasıl yanıp tutuşmasın ki? Ya da cihad etmede sabır gösterdiler, Allah yolunda canlarını feda ettiler.

« وَعَلٰى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ » **"Rablerine de dayanıp güvenerek tevekkülde bulundular."** İşlerini Allah'a havale ettiler, dinleri bakımından başlarına gelenlere rıza gösterdiler.

43. – 55. ÂYETLER

وَمَٓا اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ اِلَّا رِجَالاً نُوحٖٓى اِلَيْهِمْ فَاسْأَلُوا اَهْلَ
الذِّكْرِ اِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٤٣﴾ بِالْبَيِّنَاتِ وَالزُّبُرِ ۗ وَاَنْزَلْنَٓا اِلَيْكَ
الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ اِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٤٤﴾ اَفَاَمِنَ
الَّذٖينَ مَكَرُوا السَّيِّـَٔاتِ اَنْ يَخْسِفَ اللّٰهُ بِهِمُ الْاَرْضَ اَوْ يَأْتِيَهُمُ
الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٤٥﴾ اَوْ يَأْخُذَهُمْ فٖى تَقَلُّبِهِمْ فَمَا
هُمْ بِمُعْجِزٖينَ ﴿٤٦﴾ اَوْ يَأْخُذَهُمْ عَلٰى تَخَوُّفٍ ۗ فَاِنَّ رَبَّكُمْ لَرَؤُفٌ
رَحٖيمٌ ﴿٤٧﴾ اَوَلَمْ يَرَوْا اِلٰى مَا خَلَقَ اللّٰهُ مِنْ شَيْءٍ يَتَفَيَّؤُا ظِلَالُهُ
عَنِ الْيَمٖينِ وَالشَّمَٓائِلِ سُجَّدًا لِلّٰهِ وَهُمْ دَاخِرُونَ ﴿٤٨﴾ وَلِلّٰهِ يَسْجُدُ
مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ مِنْ دَٓابَّةٍ وَالْمَلٰٓئِكَةُ وَهُمْ لَا
يَسْتَكْبِرُونَ ﴿٤٩﴾ سجدة يَخَافُونَ رَبَّهُمْ مِنْ فَوْقِهِمْ وَيَفْعَلُونَ مَا
يُؤْمَرُونَ ﴿٥٠﴾ وَقَالَ اللّٰهُ لَا تَتَّخِذُوا اِلٰهَيْنِ اثْنَيْنِ ۚ اِنَّمَا هُوَ اِلٰهٌ
وَاحِدٌ ۚ فَاِيَّاىَ فَارْهَبُونِ ﴿٥١﴾ وَلَهُ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَلَهُ
الدّٖينُ وَاصِبًا ۗ اَفَغَيْرَ اللّٰهِ تَتَّقُونَ ﴿٥٢﴾ وَمَا بِكُمْ مِنْ نِعْمَةٍ فَمِنَ اللّٰهِ
ثُمَّ اِذَا مَسَّكُمُ الضُّرُّ فَاِلَيْهِ تَجْـَٔرُونَ ﴿٥٣﴾ ثُمَّ اِذَا كَشَفَ الضُّرَّ
عَنْكُمْ اِذَا فَرٖيقٌ مِنْكُمْ بِرَبِّهِمْ يُشْرِكُونَ ﴿٥٤﴾ لِيَكْفُرُوا بِمَٓا

اٰتَيْنَاهُمْۜ فَتَمَتَّعُواۜ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٥٥﴾

Meâli

43- Senden önce de, kendilerine vahyettiğimiz kişilerden başkasını peygamber olarak göndermedik. Eğer bilmiyorsanız, bilenlere sorun.

44- Apaçık mucizeler ve kitaplarla (gönderildiler). İnsanlara, kendilerine indirileni açıklaman için ve düşünüp anlasınlar diye sana da bu Kur'an'ı indirdik.

45- Kötülük tuzakları kuranlar, Allah'ın, kendilerini yere geçirmeyeceğinden veya kendilerine bilemeyecekleri bir yerden azabın gelmeyeceeğinden emin mi oldular?

46- Yahut onlar dönüp dolaşırlarken Allah'ın kendilerini yakalamayacağından emin mi oldular? Onlar (Allah'ı) âciz bırakacak değillerdir.

47- Yoksa Allah'ın kendilerini yavaş yavaş tüketerek cezalandırmayacağından (emin mi oldular?) Kuşkusuz Rabbin çok şefkatli, pek merhametlidir.

48- Allah'ın yarattığı herhangi bir şeyi görmediler mi? Onun gölgeleri, küçülerek ve Allah'a secde ederek sağa sola döner.

49- Göklerde bulunanlar, yerdeki canlılar ve bütün melekler, büyüklük taslamadan Allah'a secde ederler.

50- Onlar, üstlerindeki Rablerinden korkarlar ve kendilerine ne emr olunursa onu yaparlar.

51- Allah buyurdu ki: İki tanrı edinmeyin! O ancak bir tek İlah'dır. O halde yalnız benden korkun!

52- Göklerde ve yerde ne varsa, O'nundur, din de yalnız O'nundur. O halde Allah'tan başkasından mı korkuyorsunuz?

53- Nimet olarak size ulaşan ne varsa, Allah'tandır. Sonra size bir zarar dokunduğu zaman da yalnız O'na yalvarırsınız.

54- Sonra da sizden o zararı giderdiğinde, içinizden bir zümre, hemen Rablerine ortak koşarlar!

55- Kendilerine verdiklerimize karşılık nankörlük etmeleri için öyle yaparlar. O halde bir süre daha faydalanın; fakat yakında hakikati bileceksiniz!

Tefsiri

Kureyş'lilerin, "Allah, bir insanı, bir beşeri peygamber olarak göndermekten yücedir" demeleri üzerine işte şimdi tefsirini okuyacağımız bu ayet nazil olmuştur:

٤٣- ﴿وَمَٓا اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ اِلَّا رِجَالاً نُوحٖٓي اِلَيْهِمْ فَسْـَٔلُٓوا اَهْلَ الذِّكْرِ اِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَۙ﴾

43- Senden önce de, kendilerine vahyettiğimiz kişilerden başkasını peygamber olarak göndermedik. Eğer bilmiyorsanız, bilenlere sorun.

« وَمَٓا اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ اِلَّا رِجَالاً نُوحٖٓي اِلَيْهِمْ » "Senden önce de, kendilerine **-melekler aracılığıyla-** vahyettiğimiz kişilerden başkasını peygamber olarak göndermedik." **Kıraat imamlarından sadece Hafs, «نُوحٖي» olarak kıraat etmiştir.**

«فَسْـَٔلُٓوا اَهْلَ الذِّكْرِ اِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ» "Eğer bilmiyorsanız, bilenlere sorun." **Burada bilenler diye mealde geçen zikir ehlinden kasıt, kitap ehli demektir. Size öğretmeleri için onlara sorun. Onlar, Allah'ın önceki ümmetlere de insandan başkasını peygamber olarak göndermemiştir. Denildiğine göre, kitap ehline zikir ehli denilmesinin sebebi, öğüt almaları ve bir de gafilleri, aymazları uyarmak içindir.**

٤٤- ﴿بِالْبَيِّنَاتِ وَالزُّبُرِۜ وَاَنْزَلْنَٓا اِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ اِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ﴾

44- Apaçık mucizeler ve kitaplarla (gönderildiler.) İnsanlara, kendilerine indirileni açıklaman için ve düşünüp anlasınlar diye sana da bu Kur'an'ı indirdik.

« بِالْبَيِّنَاتِ وَالزُّبُرِ » **"Apaçık mucizeler ve kitaplarla gönderildiler."** Ayetin başında yer alan, **"B"** harfi, « رِجَالاً » kelimesine, sıfatı olarak taalluk eder. Yani, mucizelerle beraber gönderilen adamlar" demek-

tir. Ya da bu harf; « نُوحِى » kavline mütealliktir. Yani, "Biz onlara beyyineler, belgeler ve mucizelerle vahyederiz" demektir. Ya da, «لَا تَعْلَمُونَ» kavline mütealliktir. Bu durumda, « فَاسْأَلُوا اَهْلَ الذِّكْرِ » kavli, anlatılan yorumlar çerçevesinde itiraz yani parantez cümlesidir.

« وَاَنْزَلْنَا اِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ اِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ » **İnsanlara, kendilerine indirileni açıklaman için** -zikrin yani Kur'an'ın içinde yer alan hükümleri, emredilen ve yasaklanan şeyleri, nelerin vaad olunduğunu ve nelerle uyarıldığını anlatman için- **ve düşünüp anlasınlar** uyarılarına dikkat etsinler de uyansınlar- **diye sana da bu Kur'an'ı indirdik."** Ayette geçen ve mealde de görüldüğü gibi, zikirden, murat Kuran-ı Kerim'dir.

٤٥- ﴿اَفَاَمِنَ الَّذِينَ مَكَرُوا السَّيِّئَاتِ اَنْ يَخْسِفَ اللّٰهُ بِهِمُ الْاَرْضَ اَوْ يَاْتِيَهُمُ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ﴾

45- Kötülük tuzakları kuranlar, Allah'ın, kendilerini yere geçirmeyeceğinden veya kendilerine bilemeyecekleri bir yerden azabın gelmeyeceğinden emin mi oldular?

« اَفَاَمِنَ الَّذِينَ مَكَرُوا السَّيِّئَاتِ اَنْ يَخْسِفَ اللّٰهُ بِهِمُ الْاَرْضَ اَوْ يَاْتِيَهُمُ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ » **"Kötülük tuzakları kuranlar, Allah'ın, kendilerini** -kendilerinden öce geçen ümmetlere yaptığı gibi- **yere geçirmeyeceğinden veya kendilerine bilemeyecekleri bir yerden azabın** -ansızın- **gelmeyeceğinden emin mi oldular?"**

Buradaki, « مَكَرُوا السَّيِّئَاتِ » kavli kötülüklerle dolu çeşit çeşit tuzaklar kuranlar, demektir. Burada sözü edilenler de Mekke halkı ile, kendisiyle Allah Resulü (s.a.v.)'ne tuzak kurdukları şeyler, demektir.

٤٦- ﴿اَوْ يَاْخُذَهُمْ فِى تَقَلُّبِهِمْ فَمَا هُمْ بِمُعْجِزِينَ﴾

46- Yahut onlar dönüp dolaşırlarken Allah'ın kendilerini yakalamayacağından emin mi oldular? Onlar (Allah'ı) âciz bırakacak değillerdir.

« أَوْ يَأْخُذَهُمْ فِي تَقَلُّبِهِمْ فَمَا هُمْ بِمُعْجِزِينَ » **"Yahut onlar dönüp dolaşırlarken** -ya da ticaret yaparlarken- **Allah'ın kendilerini yakalamayacağından (emin mi oldular?) Onlar Allah'ı âciz bırakacak değillerdir."**

٤٧- ﴿أَوْ يَأْخُذَهُمْ عَلَى تَخَوُّفٍ فَإِنَّ رَبَّكُمْ لَرَؤُفٌ رَحِيمٌ﴾

47- Yoksa Allah'ın kendilerini yavaş yavaş tüketerek cezalandırmayacağından emin mi oldular? Kuşkusuz Rabbin çok şefkatli, pek merhametlidir.

«أَوْ يَأْخُذَهُمْ عَلَى تَخَوُّفٍ» **"Yoksa Allah'ın kendilerini yavaş yavaş tüketerek cezalandırmayacağından emin mi oldular?"** Hep korku ve sıkıntı beklentisi içerisinde kalmaktan güvence içine mi girdiler? Yani kendilerinden önce ortadan kaldırılan bir toplumun başına gelenlerden dolayı korkuya kapılıp bu korku ve endişe içerisinde her an bir azabın gelip kendilerini yakalamaktan kendilerini güvencede mi sanıyorlar?

Bu ifade, «مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ» Kavlinden farklı, onun hilafına olan bir ifadedir. « فَإِنَّ رَبَّكُمْ لَرَؤُفٌ رَحِيمٌ » **"Kuşkusuz Rabbin çok şefkatli, pek merhametlidir."** Çünkü hatalarınız sebebiyle her şeye rağmen acele davranmayıp size yumuşak muamele eder. Cezayı hakkettiğiniz halde onu vermekte aceleci davranmaz. Bu durumda mana şöyle olmaktadır:

"Eğer sizde bulunan kötü davranışlarınıza, hata ve isyanlarınıza rağmen sizi yakalayıp cezalandırmıyorsa bu, Allah'ın sizi korumadaki acıması, himaye etmedeki merhameti sayesindedir."

٤٨- ﴿أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَى مَا خَلَقَ اللّٰهُ مِنْ شَيْءٍ يَتَفَيَّؤُا ظِلَالُهُ عَنِ الْيَمِينِ وَالشَّمَائِلِ سُجَّدًا لِلّٰهِ وَهُمْ دَاخِرُونَ﴾

48- Allah'ın yarattığı herhangi bir şeyi görmediler mi? Onun gölgeleri, küçülerek ve Allah'a secde ederek sağa sola döner.

« أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَى مَا خَلَقَ اللّٰهُ مِنْ شَيْءٍ » **"Allah'ın yarattığı herhangi bir şeyi görmediler mi?"** Kıraat imamlarından Hamza, Ali Kisai ve Ebu

Bekir, « يَرَوْا » kelimesini, "T" harfiyle, « تَرَوْا » olarak kıraat etmişlerdir. « مَا » edatı ise, « خَلَقَ اللّٰهُ » kavliyle Mesuledir. Yani buna bağlı ilgi zamiridir ve müphemdir. Bu müphemliği ya da kapalılığı kaldıran da, « مِنْ شَيْءٍ يَتَفَيَّؤُا ظِلَالُهُ » kavlidir.

« يَتَفَيَّؤُا ظِلَالُهُ عَنِ الْيَمِينِ وَالشَّمَآئِلِ سُجَّدًا لِلّٰهِ وَهُمْ دَاخِرُونَ » **"Onun gölgeleri, küçülerek ve Allah'a secde ederek sağa sola döner."** Yani o gölgeler bir yerden diğer bir yere döner. « يَتَفَيَّؤُا » Kavlini Basra kıraat okulu "T" harfiyle, « تَتَفَيَّؤُا » olarak okumuşlardır .« الشَّمَآئِلِ » kelimesi, **Şimal** kelimesinin çoğuludur. « سُجَّدًا لِلّٰهِ » kavli de, « ظِلَالُ » kavlinden haldir. Mücahit'ten rivayete göre demiş ki: "Güneş döndüğü zaman her şey secde eder. « وَهُمْ دَاخِرُونَ » kavli, "onlar da küçülerek" anlamındadır. Bu, aynı zamanda, « ظِلَالُهُ » kavlindeki zamirden haldir. Çünkü bu, cemi yani çoğul manası taşır. Yani bu şu demektir; Allah'ın yaratmış olduğu her varlığın bir gölgesi vardır. « دَاخِرُونَ » kelimesinin **vav** ve **nun** harfiyle cemi yapılmış olması, « دخور » kelimesi akıllı varlıkların taşıdığı vasıflardandır. Ya da bu ifade içerisinde akıllı varlıkların da yer alması sebebiyle işin bu yönü galip gelmiştir. Mana şöyledir: *"Onlar Allah'ın yaratmış olduğu cisimleri görmediler mi ki bütün bu varlıkların sağa ve sola dönen gölgeleri vardır."* Yani gölgeler sırf Allah'a boyun eğmek için bir taraftan diğer bir tarafa dönerler, Allah kendilerini ne için yaratmış ise, o görevlerinden kaçınmaksızın o gaye için bir yandan diğer bir yana dönerler. Kaldı ki bizzat ecramın yani çisimlerin kendileri küçülüp Allah'ın fiillerine o konuda karşı çıkmaksızın küçülüp boyun eğerler.

٤٩- ﴿ وَلِلّٰهِ يَسْجُدُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مِنْ دَآبَّةٍ وَالْمَلٰٓئِكَةُ وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ ﴾

49- Göklerde bulunanlar, yerdeki canlılar ve bütün melekler, büyüklük taslamadan Allah'a secde ederler.

« وَ لِلّٰهِ يَسْجُدُ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْأَرْضِ مِنْ دَٓابَّةٍ وَالْمَلٰٓئِكَةُ وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ » **"Göklerde bulunanlar, yerdeki canlılar ve bütün melekler, büyüklük taslamadan Allah'a secde ederler."** Ayette geçen, « مِنْ دَٓابَّةٍ » kavli, göklerde ve yerde ne varsa hepsini içine alan bir açıklamadır. Çünkü gökte de tıpkı yerdeki insanlar ve diğer canlılar gibi hareket eden canlılar ve yaratıklar vardır. Ya da bu kelime sadece yeryüzünde olanları açıklamaktadır. Gökteki varlıklardan murat ise Allah'ın melekleridir. Ayrıca zikredilen « وَالْمَلٰٓئِكَةُ » kavliyle de Hafaza melekleri ve bunların dışındakiler murat olunmuştur. Denilmiştir ki; "Mükelleflerin secdesi", onların Allah'a itaat ve ibadetleri demektir. Başkalarının secdeleri ise; onların Allah'ın iradesine ram olmaları, boyun eğmeleridir. Ancak **inkiyad** kelimesinin anlamı, mükellef olanları da olmayanları da mana açısından bünyesinde bulundurur. İşte bu bakımdan her ikisinden de bir tek lafızla söz etmek caiz görülmüştür. Ayrıca ayette, « مَا » edatının getirilmiş olması, bu harfin hem akıllı varlıklar için hem de diğerleri için kullanılmaya everişli bir harf olmasındandır. Şayet ayette, « مَا » edatı yerine, «مَنْ» edatı getirilmiş olsaydı, bu takdirde sadece ve özellikle akıl sahibi olan varlıkları kapsamış olurdu.

٥٠- ﴿يَخَافُونَ رَبَّهُمْ مِنْ فَوْقِهِمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ﴾

50- Onlar, üstlerindeki Rablerinden korkarlar ve kendilerine ne emrolunursa onu yaparlar.

« يَخَافُونَ رَبَّهُمْ مِنْ فَوْقِهِمْ » **"Onlar, üstlerindeki Rablerinden korkarlar"** Burada, « يَخَافُونَ رَبَّهُمْ » kavli, bundan önceki, « لَا يَسْتَكْبِرُونَ » kavlindeki zamirden haldir. Yani, "Allah'tan korkup dururlarken O'na karşı büyüklük taslamazlar" demektir. « مِنْ فَوْقِهِمْ » deki edatı eğer, « يَخَافُونَ » kavline müteallik kabul edersen, bu durumda mana şöyle olur: "Rablerinin kendilerini galebe edeceğinden, üstün geleceğinden ve kahredeceğinden korkarlar." Bu tıpkı Yüce Allah'ın şu kavli gibidir: **"O,**

kullarının üzerinde her türlü tasarruf ve hükümranlığa sahiptir." (En'am,18)

« وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ » **"Ve kendilerine ne emrolunursa onu yaparlar."** Bu ayet, aynı zamanda meleklerin de mükellef varlıklar olduğuna delildir. Bunlar emir ve nehiyler konusunda idareci ve görevlidirler. Onlar da umut ile korku arasında yaşarlar.

٥١- ﴿وَقَالَ اللّٰهُ لَا تَتَّخِذُوا اِلٰهَيْنِ اثْنَيْنِ اِنَّمَا هُوَ اِلٰهٌ وَاحِدٌ فَاِيَّايَ فَارْهَبُونِ﴾

51- Allah buyurdu ki: İki tanrı edinmeyin! O ancak bir tek İlah'dır. O halde yalnız benden korkun!

« وَقَالَ اللّٰهُ لَا تَتَّخِذُوا اِلٰهَيْنِ اثْنَيْنِ اِنَّمَا هُوَ اِلٰهٌ وَاحِدٌ » **"Allah buyurdu ki: İki ilah edinmeyin! O ancak bir tek İlah'dır."** Eğer sen, "Bir ila iki sayılarının ötesindekiler için yani sayı ile sayılan yani adet ile madut olan şeyler için cemi ifade kullanırlar ve, « اِنِّى رَجُلٌ ثَلَاثَةٌ » derler. Çünkü mâdut yani sayıya konu olan ya da sayılan şey, zaten belli ve özel bir sayıya delalet etmekten aridir, uzaktır. Yani buna aslında gerek yoktur. Şayet bir tek adam yani « رَجُلٌ » veya iki adam yani, « رَجُلَانِ » söz konusu ise burada zaten madut olan şeyde yani sayıya konu olan şeyin kendisinde adede yani sayıya zaten delalet vardır. Bu itibarla ayrıca, « رَجُلٌ وَاحِدٌ » ve « رَجُلَانِ اثْنَانِ » diye söylemenin bir yararı yoktur, buna ihtiyaç da yoktur" diye soracak olursan, ben de cevap olarak derim ki:

"Müfred ve tesniye manasını bünyesinde taşıyan isim, iki şeye delalet eder. Biri cinsiyete, diğeri de özel sayıya delalet etmesidir. Eğer delalet açısından bu ikisinden kasıt sayı murat olunuyorsa, bu takdirde onu tekit edecek şey ile tesniye kılınır. Bununla da bu şey ile kasdolunan ne ise ona delalet olunur, o şey gösterilir ve ona titizlik gösterilir. Görmez misin, eğer sen, « اِنَّمَا هُوَ اِلٰهٌ » demiş olsan, ve bu cümleyi ayrıca, « وَاحِدٌ » ile takviye etmezsen güzel bir iş olmaz. Böyle bir durumda senin bu ifadenden, ilahlıktan söz ederken, O'na birliği ve vahdaniyeti tes-

pit etmemiş, "Bir tek ilah" dememiş olursun."

« فَإِيَّايَ فَارْهَبُونِ » **"O halde yalnız benden korkun!"** Burada cümle gaiplikten mütekellime birinci şahsa dönüştü. Bu da iltifat yoluyla olan bir ifadedir. Bu tür ifadeler konuyu teşvik ve terğipte çokta geçerlidir, etkilidir. Yani, « فَإِيَّاهُ فَارْهَبُونِ » yerine, « فَإِيَّايَ فَارْهَبُونِ» kavli daha etkilidir. Kıraat imamlarından Yakub, « فَارْهَبُونِ» kavlini, « فَارْهَبُونِي» olarak kıraat etmiştir.

﴿وَلَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَهُ الدِّينُ وَاصِبًا أَفَغَيْرَ اللّٰهِ تَتَّقُونَ﴾ -٥٢

52- Göklerde ve yerde ne varsa, O'nundur, din de yalnız O'nun dur. O halde Allah'tan başkasından mı korkuyorsunuz?

« وَلَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَهُ الدِّينُ وَاصِبًا » **"Göklerde ve yerde ne varsa, O'nundur, din** -taat - **de** -vacip, gerekli ve sabit olarak- **yalnız O'nundur."** Çünkü her nimet Allah'tandır. İşte bu itibarla insanların Allah tarafından kendilerine nimet olarak verilen her şey sebebiyle O'na itaat etmeleri farzdır. Burada geçen, «وَاصِبًا » kelimesi, haldir, bunda amel eden de zarftır Ya da, "Ceza da sürekli olarak O'na aittir." Yani sevap ve ceza vermesi de Allah'a aittir.

« أَفَغَيْرَ اللّٰهِ تَتَّقُونَ » **"O halde Allah'tan başkasından mı korkuyor sunuz?"**

﴿وَمَا بِكُمْ مِنْ نِعْمَةٍ فَمِنَ اللّٰهِ ثُمَّ إِذَا مَسَّكُمُ الضُّرُّ فَإِلَيْهِ تَجْـَٔرُونَ﴾ -٥٣

53- Nimet olarak size ulaşan ne varsa, Allah'tandır. Sonra size bir zarar dokunduğu zaman da yalnız Ona yalvarırsınız.

« وَمَا بِكُمْ مِنْ نِعْمَةٍ فَمِنَ اللّٰهِ » **"Nimet olarak size ulaşan ne varsa, Allah'tandır."**Size nimet olarak her ne sunulursa. Örneğin afiyet, sağlık, zenginlik ve bolluk olarak ne verilmiş ise hepsi de Allah tarafındandır. Buradaki « فَمِنَ اللّٰهِ » kavli, « فَهُوَ مِنَ اللّٰهِ » takdirindedir. Yani "O şey Allah'tandır" demektir.

«ثُمَّ إِذَا مَسَّكُمُ الضُّرُّ فَإِلَيْهِ تَجْـَٔرُونَ» **"Sonra size bir zarar** - hastalık,

fakirlik ve kuraklık- **dokunduğu zaman da yalnız O'na yalvarırsınız."** Başkasına değil sadece ve sadece O'na niyazda bulunur, Ona yakarırsınız. «الجار» kelimesi, dua ederken, yardım isterken sesi yükseltmek anlamındadır.

٥٤- ﴿ثُمَّ إِذَا كَشَفَ الضُّرَّ عَنكُمْ إِذَا فَرِيقٌ مِّنكُم بِرَبِّهِمْ يُشْرِكُونَ﴾

54- Sonra da sizden o zararı giderdiğinde, içinizden bir zümre, hemen Rablerine ortak koşarlar!

« ثُمَّ إِذَا كَشَفَ الضُّرَّ عَنكُمْ إِذَا فَرِيقٌ مِّنكُم بِرَبِّهِمْ يُشْرِكُونَ » **"Sonra da sizden o zararı giderdiğinde, içinizden bir zümre, hemen Rablerine ortak koşarlar!"** Eğer « وَمَا بِكُم مِّن نِّعْمَةٍ » kavliyle yapılan hitap veya sesleniş, **Amm** yani **genel** ise, bununla murat olunan kafir olan guruplardır. Eğer buradaki hitap müşriklere ise, bu durumda, « مِّنكُم » kavli, teb'iz için değil, beyan yani açıklama içindir. Sanki şöyle denilmektedir: " Hemen kafir bir gurup.. işte onlar da sizlersiniz. Burada bu kimseler arasında ibret alanların olması da caizdir. Tıpkı Rabbimizin şu kavli gibi: **"Allah onları karaya çıkararak kurtardığı zaman içlerinden bir kısmı orta yolu tutar." (Lokman, 32)**

٥٥- ﴿لِيَكْفُرُوا بِمَا آتَيْنَاهُمْ فَتَمَتَّعُوا فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ﴾

55- Kendilerine verdiklerimize karşılık nankörlük etmeleri için (öyle yaparlar.) O halde bir süre daha faydalanın; fakat yakında hakikati bileceksiniz!

«لِيَكْفُرُوا بِمَا آتَيْنَاهُمْ» **"Kendilerine** -sıkıntılarını önlemek ve nimetleri açmak maksadıyla- **verdiklerimize karşılık nankörlük etmeleri için öyle yaparlar."** Sanki şirk koşmakla amaçları Allah'ın kendilerine verdiği nimetlere karşı nankörlükte bulunmakmış gibi bir duruma getirdiler Bundan sonra Yüce Allah onları tehdit ederek şöyle buyurmaktadır:

« فَتَمَتَّعُوا فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ » **"O halde bir süre daha faydalanın; fakat yakında hakikati bileceksiniz!"** Burada gaip kipten bir tehdit olmak üzere hitap kipine dönmüştür.

56. – 65. ÂYETLER

وَيَجْعَلُونَ لِمَا لاَ يَعْلَمُونَ نَصِيبًا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ ط تَاللهِ لَتُسْئَلُنَّ
عَمَّا كُنْتُمْ تَفْتَرُونَ ﴿٥٦﴾ وَيَجْعَلُونَ لِلّٰهِ الْبَنَاتِ سُبْحَانَهُ لا وَلَهُمْ مَا
يَشْتَهُونَ ﴿٥٧﴾ وَإِذَا بُشِّرَ اَحَدُهُمْ بِالْاُنْثٰى ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ
كَظِيمٌ ج ﴿٥٨﴾ يَتَوَارٰى مِنَ الْقَوْمِ مِنْ سُوءِ مَا بُشِّرَ بِهِ ط اَيُمْسِكُهُ
عَلٰى هُونٍ اَمْ يَدُسُّهُ فِى التُّرَابِ ط اَلَا سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿٥٩﴾
لِلَّذِينَ لاَ يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ مَثَلُ السَّوْءِ ج وَلِلّٰهِ الْمَثَلُ الْاَعْلٰى ط
وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ع ﴿٦٠﴾ وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللهُ النَّاسَ بِظُلْمِهِمْ مَا تَرَكَ
عَلَيْهَا مِنْ دَابَّةٍ وَلٰكِنْ يُؤَخِّرُهُمْ اِلٰى اَجَلٍ مُسَمًّى ج فَاِذَا جَاءَ
اَجَلُهُمْ لاَ يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلاَ يَسْتَقْدِمُونَ ﴿٦١﴾ وَيَجْعَلُونَ لِلّٰهِ
مَا يَكْرَهُونَ وَتَصِفُ اَلْسِنَتُهُمُ الْكَذِبَ اَنَّ لَهُمُ الْحُسْنٰى لاَ جَرَمَ
اَنَّ لَهُمُ النَّارَ وَاَنَّهُمْ مُفْرَطُونَ ﴿٦٢﴾ تَاللهِ لَقَدْ اَرْسَلْنَا اِلٰى اُمَمٍ مِنْ
قَبْلِكَ فَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ اَعْمَالَهُمْ فَهُوَ وَلِيُّهُمُ الْيَوْمَ وَلَهُمْ
عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿٦٣﴾ وَمَا اَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ اِلاَّ لِتُبَيِّنَ لَهُمُ الَّذِى
اخْتَلَفُوا فِيهِ لا وَهُدًى وَرَحْمَةً لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٦٤﴾ وَاللهُ اَنْزَلَ مِنَ
السَّمَاءِ مَاءً فَاَحْيَا بِهِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا ط اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِقَوْمٍ

يَسْمَعُونَ ﴿٦٥﴾

Meâli

56- Bir de kendilerine rızık olarak verdiklerimizden, mahiyetini bilmedikleri şeylere (putlara) pay ayırıyorlar. Allah'a andolsun ki, iftira etmekte olduğunuz şeylerden mutlaka sorguya çekileceksiniz!

57- Onlar, kızların Allah'a ait olduğunu iddia ediyorlar. Hâşâ! Allah bundan münezzehtir. Beğendikleri de (erkek çocuklar) kendilerinin oluyor.

58- Onlardan birine kız müjdelendiği zaman öfkelenmiş olarak yüzü kapkara kesilir.

59- Kendisine verilen müjdenin kötülüğünden dolayı kavminden gizlenir. Onu, aşağılık duygusu içinde yanında mı tutsun, yoksa toprağa mı gömsün! Bakın ki, verdikleri hüküm ne kadar kötüdür!

60- Kötü sıfat, ahirete inanmayanlar içindir. En yüce sıfatlar ise Allah'a aittir. Çünkü O, her şeyden üstün ve hikmet sahibidir.

61- Eğer Allah, insanları zulümleri yüzünden cezalandıracak olsaydı, yeryüzünde hiçbir canlı bırakmazdı. Fakat onları takdir edilen bir müddete kadar erteliyor. Ecelleri geldiği zaman onlar ne bir saat geri kalabilirler ne de öne geçebilirler.

62- Kendilerinin hoşlarına gitmeyen şeyleri Allah'a isnat ediyorlar. En güzel sonucun kendilerinin olduğunu anlatan dilleri de yalanın örneğini veriyor. Hiç şüphesiz onlar için sadece ateş vardır ve onlar, (ateşe) terk olunacaklar.

63- Allah'a andolsun, senden önceki ümmetlere de (peygamberler) göndermişizdir. Fakat şeytan onlara işlerini süslü gösterdi de (iman etmediler.) İşte o, bugün onların velisidir. Ve onlar için elem verici bir azap vardır.

64- Biz bu Kitab'ı sana sırf hakkında ihtilafa düştükleri şeyi insanlara açıklayasın ve iman eden bir topluma da hidayet ve rahmet olsun diye indirdik.

65- Allah gökten bir su indirdi ve onunla yeryüzünü ölümünden sonra diriltti. Şüphesiz ki bunda dinleyen toplum için bir ibret vardır.

Tefsiri

٥٦- ﴿وَيَجْعَلُونَ لِمَا لَا يَعْلَمُونَ نَصِيبًا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ تَاللّٰهِ لَتُسْئَلُنَّ عَمَّا كُنْتُمْ تَفْتَرُونَ﴾

56- Bir de kendilerine rızık olarak verdiklerimizden, mahiyetini bilmedikleri şeylere (putlara) pay ayırıyorlar. Allah'a andolsun ki, iftira etmekte olduğunuz şeylerden mutlaka sorguya çekileceksiniz!

« وَيَجْعَلُونَ لِمَا لَا يَعْلَمُونَ نَصِيبًا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ » **"Bir de kendilerine rızık olarak verdiklerimizden, mahiyetini bilmedikleri şeylere,** putlara **pay ayırıyorlar."** Ayetteki, « لَا يَعْلَمُونَ » kavli şu anlamadır. Bunlar tapmakta oldukları putlarına ilah diye isim vermekteler. İlah diye adlandırdıkları bu putlarının kendilerine zarar verebileceğine ya da fayda sağlayacağına, Allah katında da şefaatçı olabileceklerine inanmaları sebebiyledir. Oysa durum hiç de bunların söyledikleri gibi değildir. Çünkü bunlar zarar verebilecek ve yarar sağlayabilecek durumda olmayan bir takım cansız varlıklardır.

Ya da, « لَا يَعْلَمُونَ » kavlindeki zamir ilahlara racidir. Yani bilgi ile herhangi bir nitelikleri bulunmayan, hissetmeyen ve hayvanlardan ve ekinlerinden onlara bir payın var olup olmadığından bile haberleri bulunmayan bir takım varlıkları mı ilah ediniyorlar? Çünkü müşrikler ilah olarak adlandırdıkları putlarına, onlara yakın olmak amacıyla bunları sunuyorlardı.

« تَاللّٰهِ لَتُسْئَلُنَّ عَمَّا كُنْتُمْ تَفْتَرُونَ » **"Allah'a andolsun ki, iftira etmekte olduğunuz** -ilahlar olarak savunduğunuz, bunların, kendilerine yakın olabilmek için bu sunulara ehil olduklarını ileri sürdüğünüz- **şeylerden mutlaka sorguya çekileceksiniz!"** Bu sorguya çekilme konusu onlar için tehdit ve korkutmayı içeren bir ifadedir.

٥٧- ﴿وَيَجْعَلُونَ لِلّٰهِ الْبَنَاتِ سُبْحَانَهُ وَلَهُمْ مَا يَشْتَهُونَ﴾

57- Onlar, kızların Allah'a ait olduğunu iddia ediyorlar. Hâşâ! Allah bundan münezzehtir. Beğendikleri de (erkek çocuklar) kendilerinin oluyor.

« وَيَجْعَلُونَ لِلّٰهِ الْبَنَاتِ » **"Onlar, kızların Allah'a ait olduğunu iddia ediyorlar."** Huzaa ve Kinane kabileleri, melekler Allah'ın kızlarıdır, diyorlardı. « سُبْحَانَهُ » **"Hâşâ! Allah bundan münezzehtir."** Bu, Allah'ın zatına çocuk izafe edilmesini tenzih eden bir ifadedir. Ya da onların söyledikleri bu söz sebebiyle bu, bir hayret ve şaşkınlık ifadesidir.

«وَلَهُمْ مَا يَشْتَهُونَ» **"Beğendikleri de,** erkek çocuklar **kendilerinin oluyor."** Burada geçen, « مَا » edatının mübteda olarak merfu olması da caizdir. « وَلَهُمْ » ise haberdir. Ayrıca, « الْبَنَاتِ » üzerine atıfla nasbı da caizdir. « سُبْحَانَهُ » kavli ise matuf ile matufun aleyh arasında itiraz yani parantez cümlesidir. Yani, "Kendileri için de arzuladıkları erkek çocuk sahibi olmasını uygun gördüler" demektir.

٥٨ - ﴿وَإِذَا بُشِّرَ اَحَدُهُمْ بِالْأُنْثٰى ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ﴾

58- Onlardan birine kız müjdelendiği zaman öfkelenmiş olarak yüzü kapkara kesilir.

« وَإِذَا بُشِّرَ اَحَدُهُمْ بِالْأُنْثٰى ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا » **"Onlardan birine kız müjdelendiği zaman öfkelenmiş** -öfkesi sebebiyle hanımına karşı kin dolmuş- **olarak yüzü kapkara kesilir."** Burada geçen, « ظَلَّ » kelimesi, «صار» manasındadır. Çünkü « ظَلَّ » «امسى» «اصبح» ve « بات » kelimeleri «الصيرورة» manasında kullanılırlar. Çünkü çoğu doğumlar geceye tesadüf eder. Böylece gündüzü de kararmış, tasalı duruma getirilmiş olur. Sıkıntıdan ve utançtan, insanlara karşı olan hayasından ötürü yüzü simsiyah kesilir.

٥٩ - ﴿يَتَوَارٰى مِنَ الْقَوْمِ مِنْ سُوءِ مَا بُشِّرَ بِه۪ ط اَيُمْسِكُهُ عَلٰى هُونٍ اَمْ يَدُسُّهُ فِي التُّرَابِ ط اَلَا سَٓاءَ مَا يَحْكُمُونَ﴾

59- Kendisine verilen müjdenin kötülüğünden dolayı kavminden gizlenir. Onu, aşağılık duygusu içinde yanında mı tutsun, yoksa toprağa mı gömsün! Bakın ki, verdikleri hüküm ne kadar kötüdür!

«يَتَوَارٰى مِنَ الْقَوْمِ مِنْ سُٓوءِ مَا بُشِّرَ بِهٖ» **"Kendisine verilen müjdenin kötülüğünden dolayı kavminden gizlenir."** Kendisine verilen kötü müjde sebebiyle içinde bulunduğu toplumundan gizlenip saklanır. Ayıplanacağım, diye toplum arasına çıkamaz olur. Kendi kendine konuşarak ve düşünerek:

«اَيُمْسِكُهُ عَلٰى هُونٍ اَمْ يَدُسُّهُ فِي التُّرَابِ» **"Onu** -kendisine aşağılık ve horluk içinde müjdelenen kız çocuğunu-, **aşağılık duygusu içinde yanında mı tutsun, yoksa toprağa mı gömsün!"** diye bir karamsarlık içinde bocalar durur.

« اَلَا سَٓاءَ مَا يَحْكُمُونَ » **"Bakın ki, verdikleri hüküm ne kadar kötüdür!"** Çünkü kendileri nezdinde yeri ve değeri bu olan bir yavruyu, yani kızları Allah'a nispet ederlerken iyi oluyor da, kendilerine bunun tam aksi olanını yani erkek çocuklarını da kendilerine nispet ederler. Gerçekten ne kötü bir şey!..

٦٠- ﴿ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ مَثَلُ السَّوْءِۚ وَلِلّٰهِ الْمَثَلُ الْاَعْلٰىۜ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴾

60- Kötü sıfat, ahirete inanmayanlar içindir. En yüce sıfatlar ise Allah'a aittir. Çünkü O, her şeyden üstün ve hikmet sahibidir.

«لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ مَثَلُ السَّوْءِ» **"Kötü sıfat, ahirete inanmayanlar içindir."** Yani erkek çocuk sahibi olmaya ihtiyaç duymaları, kız çocuklarını hoş karşılamamaları, bunlardan rahatsızlık duymaları, açlık korkusuyla onları diri diri toprağa gömmeleri gibi kötü nitelikler, aslında inanmayanların sahip oldukları bir özelliktir.

«وَلِلّٰهِ الْمَثَلُ الْاَعْلٰى» **"En yüce sıfatlar ise Allah'a aittir."** Çünkü Yüce Allah alemlere muhtaç değildir, o bunlardan müstağnidir. Yaratılmışların sahip oldukları nitelik ve özelliklerden münezzehtir, uzak ve beridir.

«وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ» **"Çünkü O, her şeyden üstün** -istediğini infaza kadir olan- ve -kullarına mühlet vermekle de- **hikmet sahibidir."**

٦١- ﴿وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللّٰهُ النَّاسَ بِظُلْمِهِمْ مَا تَرَكَ عَلَيْهَا مِنْ دَآبَّةٍ وَلٰكِنْ يُؤَخِّرُهُمْ إِلٰى أَجَلٍ مُسَمًّىۚ فَإِذَا جَآءَ أَجَلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ﴾

61- Eğer Allah, insanları zulümleri yüzünden cezalandıracak olsaydı, yeryüzünde hiçbir canlı bırakmazdı. Fakat onları takdir edilen bir müddete kadar erteliyor. Ecelleri geldiği zaman onlar ne bir saat geri kalabilirler ne de öne geçebilirler.

« وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللّٰهُ النَّاسَ بِظُلْمِهِمْ مَا تَرَكَ عَلَيْهَا مِنْ دَآبَّةٍ » **"Eğer Allah, insanları zulümleri** -küfürleri ve masiyetleri- **yüzünden cezalandıracak olsaydı,** yeryüzünde hiçbir **canlı bırakmazdı."** Kesinlikle hepsini, zalimlerin zulmü yüzünden, kötülüğünden mutlaka helak ederdi.

Nitekim Ebu Hureyre şöyle rivayet ediyor: "**Zalimin zulmü yüzünden kesinlikle toy kuşları yuvalarında ölüp kalırlardı.**" İbn Mesud'dan gelen rivayete göre: "**Ademoğlunun işlediği günahlar yüzünden neredeyse bokböceği bile deliğinde helak olup gidecektir**" demiştir. İbn Abbas'tan gelen rivayet ise: « مِنْ دَآبَّةٍ » kavliyle murat, yeryüzünde dolaşan bir müşrik bırakmazdı, şeklindedir.

« وَلٰكِنْ يُؤَخِّرُهُمْ إِلٰى أَجَلٍ مُسَمًّى » **"Fakat onları takdir edilen bir müddete kadar erteliyor."** Yani herkesi, tayin edilen süresine kadar erteler ya da hikmetin gerektirdiği vakte kadar veya kıyamete kadar, demektir.

« فَإِذَا جَآءَ أَجَلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ » **"Ecelleri geldiği zaman onlar ne bir saat geri kalabilirler ne de öne geçebilirler."**

٦٢- ﴿وَيَجْعَلُونَ لِلّٰهِ مَا يَكْرَهُونَ وَتَصِفُ أَلْسِنَتُهُمُ الْكَذِبَ أَنَّ لَهُمُ الْحُسْنٰى لَا جَرَمَ أَنَّ لَهُمُ النَّارَ وَأَنَّهُمْ مُفْرَطُونَ﴾

62- Kendilerinin hoşlarına gitmeyen şeyleri Allah'a isnat ediyorlar. En güzel sonucun kendilerinin olduğunu anlatan dilleri de yalanın örneğini veriyor. Hiç şüphesiz onlar için sadece ateş vardır ve onlar, (ateşe) terkolunacaklar.

« وَيَجْعَلُونَ لِلّٰهِ مَا يَكْرَهُونَ » **"Kendilerinin hoşlarına gitmeyen şey-**

leri Allah'a isnat ediyorlar." Kendilerine yakıştıramadıkları, kendileri için uygun görmedikleri kız çocuklarını Allah'a nispet ediyorlar, Başkanlıklarında ya da liderliklerinde başka kimselerin kendilerine ortak olmasını arzu etmedikleri halde Allah'a ortak koşarlar. Kendi elçilerinin basite alınmamasını istedikleri halde kendileri, Allah'ın peygamberlerini hafife alıp alay ediyorlar. Kendileri için böyle bir şeyi arzu etmedikleri halde, mallarının en değersiz olanlarını, en önemsizlerini Allah için ayırırken putları içinse en değerlilerini, gözdelerini ayırıyorlar.

« وَتَصِفُ أَلْسِنَتُهُمُ الْكَذِبَ أَنَّ لَهُمُ الْحُسْنَى » **"En güzel sonucun kendilerinin olduğunu anlatan dilleri de yalanın örneğini veriyor."** Bütün bunlarla birlikte bir de yalan söylüyorlar. Eğer öldükten sonra dirilme olayı gerçek ise, Allah katında da en güzel şeyin yani cennetin kendilerinin olmasını istiyorlar. Bu, onun şu kavli gibidir: **"Rabbime döndürülmüş olsam bile muhakkak Onun katında benim için daha güzel şeyler vardır."** (Fussilet 50) Ayetteki «أَنَّ لَهُمُ الْحُسْنَى» kavli, «الْكَذِبَ» kavlinden bedeldir.

« لَا جَرَمَ أَنَّ لَهُمُ النَّارَ وَأَنَّهُمْ مُفْرَطُونَ » **"Hiç şüphesiz onlar için sadece ateş vardır ve onlar, ateşe terkolunacaklar."** Burada geçen, «مُفْرَطُونَ » kavlini, esreli olarak Nafi, « مُفْرِطُونَ » şeklinde okumuştur. Ebu Cafer de bunu « ر » harfinin şeddesiyle «مُفَرِّطُونَ » olarak okumuştur. Bu kelimenin meftuh yani üstünlü olarak okunması durumunda, *"Ateşe takdim olunacaklar, bir an önce oraya atılması için acele olunacaktır"* demektir. Örneğin, su aramada ya da istemede, birini geçtiğinde, « افرطت فلانا » dersin. Ya da bu, tamamen unutulmuş, terkedilmiş anlamındadır. Örneğin, « افرطت فلانا تاخلفي » demen gibi. Yani birini geride bırakıp terkettiğin ya da unuttuğunda bunu söylemen gibi. Esreli ve şeddesiz hali ile bu kelime **İf'al** babından İfrat kökünden alınma olup masiyetlerde ve günah işlemede aşırıya kaçmak anlamındadır. Bunun şeddeli hali ise tefritten yani **Tef'il** babından, Allah'a taatte kusurlu olmak, gerektiği gibi görevini yapmamak, demektir.

٦٣- ﴿تَاللَّهِ لَقَدْ أَرْسَلْنَا إِلَى أُمَمٍ مِنْ قَبْلِكَ فَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ

﴿ فَهُوَ وَلِيُّهُمُ الْيَوْمَ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴾

63- Allah'a andolsun, senden önceki ümmetlere de (peygamberler) **göndermişizdir. Fakat şeytan onlara işlerini süslü gösterdi de** (iman etmediler.) **İşte o, bugün onların velisidir. Ve onlar için elem verici bir azap vardır.**

« تَاللّٰهِ لَقَدْ اَرْسَلْنَٓا اِلٰٓى اُمَمٍ مِنْ قَبْلِكَ » **"Allah'a andolsun, senden önceki ümmetlere de peygamberler göndermişizdir."** Yani sen peygamber olarak gönderilmeden önce de daha evvelki ümmetlere de biz peygamberler gönderdik.

« فَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ اَعْمَالَهُمْ » **"Fakat şeytan onlara işlerini süslü gösterdi-** küfrü ve peygamberleri yalanlamayı çekici gösterdi-**de iman etmediler."**

« فَهُوَ وَلِيُّهُمُ الْيَوْمَ » **"İşte o, bugün onların velisidir."** Yani dünyada onların en yakını olup, aldatmak suretiyle onları saptırandır. Ya da buradaki zamir Kureyş müşriklerine racidir. Yani: "Bunlardan önce de kafirlere amelleri süslü ve cazip gösterildi. Çünkü şeytan onların da velisi, yakınıdır, zira bunlar da aynen onlardandır. Ya da, « فَهُوَ » kavli muzafın hazfine göre değerlendirilir. Bu da: "Şeytan, bugün onlar gibi olanların da yakınıdır" demektir.

« وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ » **"Ve onlar için** -kıyamet gününde- **elem verici bir azap vardır."**

٦٤- ﴿ وَمَٓا اَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ اِلَّا لِتُبَيِّنَ لَهُمُ الَّذِى اخْتَلَفُوا فِيهِۙ وَهُدًى وَرَحْمَةً لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴾

64- Biz bu Kitab'ı sana sırf hakkında ihtilafa düştükleri şeyi insanlara açıklayasın ve iman eden bir topluma da hidayet ve rahmet olsun diye indirdik.

« وَمَٓا اَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ اِلَّا لِتُبَيِّنَ لَهُمُ الَّذِى اخْتَلَفُوا فِيهِ » **"Biz bu Kitab'ı** -Kur'an'ı- **sana sırf hakkında ihtilafa düştükleri şeyi** -öldükten

sonra dirilmeyi- insanlara **açıklayasın"** çünkü onlar arasında buna iman edenler de vardı.

« وَهُدًى وَرَحْمَةً لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ » **"Ve iman eden bir topluma da hidayet ve rahmet olsun diye indirdik."** Burada geçen, « وَهُدًى وَرَحْمَةً » kavilleri, « لِتُبَيِّنَ » kavlinin mahalline matuf bulunmaktadırlar. Ancak her ikisi de Mefulün leh olmak üzere mansubturlar. Çünkü her ikisi de Kitabı indirenin fiilidirler. « لِتُبَيِّنَ » kelimesinin başına **lam** harfinin dahil olması, muhatap fiili olması sebebiyledir. Yoksa inzal olunan şeyin fiili değildir.

٦٥- ﴿وَاللّٰهُ اَنْزَلَ مِنَ السَّمَٓاءِ مَٓاءً فَاَحْيَا بِهِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِقَوْمٍ يَسْمَعُونَ﴾

65- Allah gökten bir su indirdi ve onunla yeryüzünü ölümünden sonra diriltti. Şüphesiz ki bunda dinleyen toplum için bir ibret vardır.

« وَاللّٰهُ اَنْزَلَ مِنَ السَّمَٓاءِ مَٓاءً فَاَحْيَا بِهِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِقَوْمٍ يَسْمَعُونَ » **"Allah gökten bir su indirdi ve onunla yeryüzünü ölümünden sonra diriltti. Şüphesiz ki bunda dinleyen toplum için bir ibret vardır."** Yani insaf ölçüleri içerisinde ve düşünerek, tedebbür ederek can kulağıyla dinleyen... Çünkü can kulağıyla dinlemeyen bir kimse âdeta baştan savan, dinler gibi gözükerek hiç dinlemeyen gibidir.

❁ ❁ ❁

66. – 74. ÂYETLER

وَإِنَّ لَكُمْ فِى الْأَنْعَامِ لَعِبْرَةً نُسْقِيكُمْ مِمَّا فِى بُطُونِهِ مِنْ بَيْنِ
فَرْثٍ وَدَمٍ لَبَنًا خَالِصًا سَآئِغًا لِلشَّارِبِينَ ﴿٦٦﴾ وَمِنْ ثَمَرَاتِ النَّخِيلِ
وَالْأَعْنَابِ تَتَّخِذُونَ مِنْهُ سَكَرًا وَرِزْقًا حَسَنًا إِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَةً
لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٦٧﴾ وَأَوْحٰى رَبُّكَ إِلَى النَّحْلِ أَنِ اتَّخِذِى مِنَ
الْجِبَالِ بُيُوتًا وَمِنَ الشَّجَرِ وَمِمَّا يَعْرِشُونَ ﴿٦٨﴾ ثُمَّ كُلِى مِنْ كُلِّ
الثَّمَرَاتِ فَاسْلُكِى سُبُلَ رَبِّكِ ذُلُلًا يَخْرُجُ مِنْ بُطُونِهَا شَرَابٌ
مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ فِيهِ شِفَآءٌ لِلنَّاسِ إِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِقَوْمٍ
يَتَفَكَّرُونَ ﴿٦٩﴾ وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ ثُمَّ يَتَوَفّٰيكُمْ وَمِنْكُمْ مَنْ يُرَدُّ إِلٰى
أَرْذَلِ الْعُمُرِ لِكَىْ لَا يَعْلَمَ بَعْدَ عِلْمٍ شَيْئًا إِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌ قَدِيرٌ ﴿٧٠﴾
وَاللّٰهُ فَضَّلَ بَعْضَكُمْ عَلٰى بَعْضٍ فِى الرِّزْقِ فَمَا الَّذِينَ فُضِّلُوا
بِرَآدِّى رِزْقِهِمْ عَلٰى مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَهُمْ فِيهِ سَوَآءٌ أَفَبِنِعْمَةِ
اللّٰهِ يَجْحَدُونَ ﴿٧١﴾ وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا وَجَعَلَ
لَكُمْ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ بَنِينَ وَحَفَدَةً وَرَزَقَكُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ
أَفَبِالْبَاطِلِ يُؤْمِنُونَ وَبِنِعْمَتِ اللّٰهِ هُمْ يَكْفُرُونَ ﴿٧٢﴾ وَيَعْبُدُونَ مِنْ
دُونِ اللّٰهِ مَا لَا يَمْلِكُ لَهُمْ رِزْقًا مِنَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ شَيْئًا وَلَا

يَسْتَطِيعُونَ ﴿٧٣﴾ فَلَا تَضْرِبُوا لِلّٰهِ الْاَمْثَالَ اِنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ وَاَنْتُمْ لَا
تَعْلَمُونَ ﴿٧٤﴾

Meâli

66- Kuşkusuz sizin için hayvanlarda da büyük bir ibret vardır. Zira size, onların karınlarındaki fışkı ile kan arasından gelen, içenlerin boğazından kolayca geçen hâlis bir süt içiriyoruz.

67- Hurma ve üzüm gibi meyvelerden hem içki hem de güzel gıdalar edinirsiniz. İşte bunlarda da aklını kullanan kimseler için büyük bir ibret vardır.

68- Rabbin bal (arısına:) Dağlardan, ağaçlardan ve insanların yaptıkları çardaklardan kendine evler (kovanlar) edin, diye ilham etti.

69- Sonra meyvelerin her birinden ye ve Rabbinin sana kolaylaştırdığı yaylım yollarına gir, (diye ilham etti.) Onların karınlarından renkleri çeşitli bir şerbet (bal) çıkar ki, onda insanlar için şifa vardır. Elbette bunda düşünen bir kavim için büyük bir ibret vardır.

70- Sizi Allah yarattı; sonra sizi vefat ettirecek. Daha önce bilgili iken hiçbir şeyi bilmez hale gelsin diye sizden bazı kimseler ömrün en kötü çağına kadar yaşatılacak şüphesiz ki Allah bilgilidir, kudretlidir.

71- Allah kiminize kiminizden daha bol rızık verdi. Bol rızık verilenler, rızıklarını ellerinin altındakilere verip de bu hususta kendilerini onlara eşit kılmazlar. Durum böyle iken Allah'ın nimetini inkâr mı ediyorlar?

72- Allah size kendi nefislerinizden eşler yarattı, eşlerinizden de sizin için oğullar ve torunlar yarattı ve sizi temiz gıdalarla rızıklandırdı. Onlar hâla bâtıla inanıp Allah'ın nimetine nankörlük mü ediyorlar?

73- (Müşrikler) Allah'ı bırakıp da kendilerine göklerde ve yerde olan rızıktan hiçbir şey veremeyen ve buna asla güçleri yetmeyen şeylere (putlara) tapıyorlar.

74- Allah'a birtakım benzerler icat etmeyin. Çünkü Allah (her şeyi) bilir, oysa siz ise bilemezsiniz.

Tefsiri

٦٦- ﴿وَإِنَّ لَكُمْ فِى الْأَنْعَامِ لَعِبْرَةً نُسْقِيكُمْ مِمَّا فِى بُطُونِهِ مِنْ بَيْنِ فَرْثٍ وَدَمٍ لَبَنًا خَالِصًا سَآئِغًا لِلشَّارِبِينَ﴾

66- Kuşkusuz sizin için hayvanlarda da büyük bir ibret vardır. Zira size, onların karınlarındaki fışkı ile kan arasından (gelen,) içenlerin boğazından kolayca geçen hâlis bir süt içiriyoruz.

« وَإِنَّ لَكُمْ فِى الْأَنْعَامِ لَعِبْرَةً » **"Kuşkusuz sizin için hayvanlarda da büyük bir ibret vardır."** Bir ayet ve mucize vardır.

« نُسْقِيكُمْ مِمَّا فِى بُطُونِهِ مِنْ بَيْنِ فَرْثٍ وَدَمٍ لَبَنًا خَالِصًا سَآئِغًا لِلشَّارِبِينَ » **"Zira size, onların karınlarındaki fışkı ile kan arasından gelen, içenlerin boğazından kolayca geçen hâlis bir süt içiriyoruz."**

Kıraat imamlarından Nafi, İbn Amir ve Ebu Bekir Şube « نُسْقِيكُمْ » kavlindeki **nun** harfini **fetha** ile, « نَسْقِيكُمْ » olarak kıraat etmişlerdir. Zeccac, « سَقَيْتُهُ » ve « أَسْقَيْتُهُ » aynı anlamdadırlar, diyor. İmam Siybeveyh de, « الْأَنْعَامِ » kelimesinin fiiller üzerine gelen ve gayrı munsarıf olan müfret isimlerden olduğunu zikrediyor. İşte bunun içindir ki, buna raci olan zamiri müfret yani tekil olarak getirdi. Ancak **Mü'minun suresi 21.** ayetindeki, «فِى بُطُونِهَا» kavlinde yer alan zamirin müennes olmasına gelince -ki burada zamir müzekkerdir-, mana itibariyle cemi yani çoğul olduğundandır ve buradaki istinaf cümlesidir yani başlı başına bir cümledir, yeni bir cümledir. Sanki burada şöyle bir soru soruluyor gibidir: "Yani nasıl bir ibret ya da ayet var ki?" Bunun üzerine şöyle buyuruluyor:

« نُسْقِيكُمْ مِمَّا فِى بُطُونِهِ » **"Çünkü onların karınlarından gelen şeyden-sütten içiririz."** Ve o süt, « مِنْ بَيْنِ فَرْثٍ وَدَمٍ لَبَنًا خَالِصًا » **"fışkı ile kan arasından süzülüp gelen bir sütten.."** Yani Yüce Allah sütü, her iki tarafını da sarmış olan fışkı ile kan arasından süzüp çıkardı., yarattı. Süt ile o ikisi yani fışkı ile kan arasında bir engel, bir zar var ki hiçbiri süte ne rengi, ne tadı ve ne de kokusu bakımından galebe çalmaz,

biri ötekisinin sınırına geçmez. Aksine süt, bütün bunların arasından tertemiz ve halis bir halde süzülüp çıkar.

Denildiğine göre hayvanlar saman, ot vb. gibi yemlerini yediklerinde, bu sebeple onun kursağında, işkembe ya da midesinde bunların sindirilmiş hali yerleşir. Bunun alt tabakasında fışkı, ortasından süt ve üst kısmından da kan oluşur. Ciğer de bu üç madde üzerinde etki yaparak bunları kısımlara ayırır, bu yoldan damarlara kan, memelere süt akarken, geride kalan posa ise kursakta, mide ya da işkembede kalır ve sonra bu da dışarı atılır. İşte bütün bunlardan ibret almak isteyenler için çıkarılacak dersler vardır.[2]

Nitekim Şakik İbn İbrahim Belhi'ye (194/809), ihlasın ne olduğu sorulmuş, o da bunun üzerine şu cevabı vermiştir: "Tıpkı fışkı ile kan arasından sütün süzülüp ayırt olunduğu gibi ameli, yapılan işleri ayıp ve kusurlardan ayıklayıp ayırdetmektir.

« سَائِغًا لِلشَّارِبِينَ » **"İçenlerin boğazından kolayca geçen.."** İçerken boğazdan gayet kolaylıkla geçen... Denmiştir ki: "Hiçbir zaman süt, hiçbir kimsenin boğazından geçerken asla boğazında kalmamıştır." Ayetteki ilk, « مِنْ » edatı, **teb'iz** içindir. Çünkü süt, hayvanların karnında olanlardan sadece bir kısmıdır. İkinci « مِنْ » edatı ise, İptidai gaye içindir.

٦٧- ﴿وَمِنْ ثَمَرَاتِ النَّخِيلِ وَالْأَعْنَابِ تَتَّخِذُونَ مِنْهُ سَكَرًا وَرِزْقًا حَسَنًا إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ﴾

67- Hurma ve üzüm gibi meyvelerden hem içki hem de güzel gıdalar edinirsiniz. İşte bunlarda da aklını kullanan kimseler için bü-

---

[2] Merhum Nesefi'nin bu görüşleri çağımız biliminin de görüşleriyle uygun düşmektedir. Çünkü çağımızdaki bilimsel anlayışa göre alınan gıdalar ya da besinler insan vücudunda bir takım değişmelere uğramaktadır. Modern bilimin açıklamalarına göre alınan besinlerin sindirilmeleri ve bağırsaklardaki kılcal damarlar aracılığıyla emilip tümüyle sindirilmeleri ile her biri olması gereken yere gitmiş olmaktadır. Böylece İlahi bir mucize ortaya çıkmış bulunuyor. Çünkü tertemiz bir sütün, renginde, tadında ve kokusunda herhangi bir değişiklik olmaksızın süzülmüş olarak dezenfekte olunmuş ya da pastörize hale gelmiş bir şekilde fışkı ile kan arasından en güzel ve en yararlı bir şekilde çıkarılmış olması, gerçekten ilmin iman ile uygun düştüğünü destekleyen en önemli bir mucizedir.)

yük bir ibret vardır.

« وَمِنْ ثَمَرَاتِ النَّخِيلِ وَالْأَعْنَابِ تَتَّخِذُونَ مِنْهُ سَكَرًا وَرِزْقًا حَسَنًا »

"Hurma ve üzüm gibi meyvelerden hem içki hem de güzel gıdalar edinirsiniz." Bu ayetteki, « وَمِنْ ثَمَرَاتِ النَّخِيلِ وَالْأَعْنَابِ » mahzuf olan bir kavle taalluk etmektedir. Bunun da takdiri, « نُسْقِيكُمْ وَمِنْ ثَمَرَاتِ النَّخِيلِ وَالْأَعْنَابِ » şeklindedir. Yani bunların şırasından... Buradaki hazif ise, bundan önce geçen, « نُسْقِيكُمْ » kavlinin buna delalet etmiş olmasındandır. Yine, « تَتَّخِذُونَ مِنْهُ سَكَرًا » kavli de içirme olayının künhünü, mahiyetini, neye yaradığını ve niçin yaratıldığını açıklayıp meydana koymaktadır. Ya da bu, « تَتَّخِذُونَ » kavline matuf bulunmaktadır. « مِنْهُ » ise, tekit maksadıyla zarfın tekrarıdır. « مِنْهُ » kavlindeki zamir ise, mahzuf olan muzafa racidir ki, bu mahzuf muzaf da çıkarılan şıradır; yani, « العصير » kelimesidir. «السكر» ise, şarap, içki anlamındadır. Kelime burada, «سكر» «سُكْرًا» ve «سَكَرًا» kökünden alınma mastar olarak isimlendirilmiş bir kelimedir. Tıpkı, «رَشَدَ» , « رُشْدًا » kavli gibi. Ayrıca bunda iki yön vardır: **Bunlardan birincisi**, ayet içki yasağından, içkinin haram kılınmasından önce nazil olan bir ayettir. Dolayısıyla ayet hüküm itibariyle mensuh bir ayettir, yani hükmü yürürlükten kaldırılmıştır. **İkinci nokta** ise; " Ayetin itap ile minneti bünyesinde toplamış olmasıdır. Denilmiştir ki: Burada geçen, **Sükerden** kasıt Nebiz demektir ki, bu da üzüm, kuru üzüm ve hurmadan elde edilen şıra demektir. Bunun elde olunması için ateşte üçte iki miktarı kayboluncaya kadar kaynatılmak ve sonra da soğumaya terkedilerek katılaşıncaya kadar bekletilip elde edilen bir şıra ya da içecektir ki, bu, İmama Azam Ebu Hanife ve talebesi İmam Ebu Yusuf'a göre helaldir. -Allah her ikisine de rahmet buyursun. Bu helallik sarhoşluk sınırına kadardır. Çünkü bu sınırdan itibaren haramlık başlamaktadır. Her iki imam da delil olarak bu ayeti hüccet göstermişlerdir. Bir de Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuş: **"Her şeyden, maddeden elde edilen içki haramdır"** buyurmuştur. Her iki imam bu ayetle

birlikte bu hadisi de delil göstermişlerdir. Ayrıca oldukça fazla delillerle bunun haramlığını zikretmişlerdir.

«وَرِزْقًا حَسَنًا» **"güzel gıdalar, rızıklar"** ile murat olunan güzel, temiz olan şeyler ki, bunlar helaldir. Örneğin: sirke, meyve peltesi ya da reçel, pekmez, hurma, üzüm ve benzeri şeylerin şıraları, meyve suları gibi.

« إِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ » **"İşte bunlarda da aklını kullanan kimseler için büyük bir ibret vardır."**

٦٨- ﴿وَأَوْحٰى رَبُّكَ إِلَى النَّحْلِ أَنِ اتَّخِذِى مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا وَمِنَ الشَّجَرِ وَمِمَّا يَعْرِشُونَ ﴾

68- Rabbin bal arısına: Dağlardan, ağaçlardan ve insanların yaptıkları çardaklardan kendine evler (kovanlar) **edin, diye ilham etti.**

« وَأَوْحٰى رَبُّكَ إِلَى النَّحْلِ أَنِ اتَّخِذِى مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا وَمِنَ الشَّجَرِ وَمِمَّا يَعْرِشُونَ » **"Rabbin bal arılarına: Dağlardan, ağaçlardan ve insanların yaptıkları çardaklardan** -bu çardakların ya da evlerin tavanlarında- **kendine evler, kovanlar edinin, diye** ilham etti." Ayette yer alan, « أَنْ » edatı müfessiredir. Çünkü vahyetmek kelimesinde, «قول » manası vardır. Zeccac diyor ki: « النَّحْل » kelimesinin tekili, «نحلة » kelimesidir. Tıpkı, «نَخْل » ve نَخْلَة » kelimeleri gibidir. Bunların müenneslikleri için de bu husus göz önünde tutulur. Ya da dağlarda arılar için yaptıkları kovanlar.. Ağaçlar ve evler bal arılarının ballarını yaptıkları kovanlarını hazırladıkları yerlerdir. « مِنْ » teb'iz içindir. Çünkü bal arıları her dağda her ağaçta ve her çardakta yuva ya da kovan yapmazlar. «يَعْرِشُونَ » kavlindeki zamir, « لِلنَّاسِ » kavline racidir.Kırat imamlarından İbn Amir ve Ebu Bekir Şube, « يَعْرِشُونَ » kavlindeki « ر » harfini zammeli olarak, «يَعْرُشُونَ » diye okumuşlardır.

٦٩- ﴿ ثُمَّ كُلِي مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ فَاسْلُكِي سُبُلَ رَبِّكِ ذُلُلاً يَخْرُجُ مِنْ بُطُونِهَا شَرَابٌ مُخْتَلِفٌ اَلْوَانُهُ فِيهِ شِفَاءٌ لِلنَّاسِ اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴾

69- Sonra meyvelerin her birinden ye ve Rabbinin sana kolaylaştırdığı yaylım yollarına gir, diye ilham etti. Onların karınlarından renkleri çeşitli bir şerbet (bal) çıkar ki, onda insanlar için şifa vardır. Elbette bunda düşünen bir kavim için büyük bir ibret vardır.

« ثُمَّ كُلِي مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ » **"Sonra meyvelerin her birinden ye"** Yani evleri, kovanları yap, bundan sonra da istediğin her türlü meyvelerden ye, meyveleri yedikten sonra, « فَاسْلُكِي سُبُلَ رَبِّكِ ذُلُلاً » **"Ve Rabbinin sana kolaylaştırdığı yaylım yollarına gir, diye ilham etti."** Artık bundan böyle Rabbinin sana ilham ettiği, gösterdiği yollara gir ve bal yapman için sana gösterdiği şekilde bu işe giriş. Ya da kovanlarından, evlerinden uzakta bulunan meyve ve ürünlerden alıp yediğin şeyleri al, artık kovanlarının/evlerinin yolunu tut ve böylece Rabbinin sana gösterdiği yola dön. O yoldan hiç sapma! Bu ayette geçen, «ذُلُلاً» kelimesi, «ذَلُولٌ » kelimesinin çoğuludur ve « سُبُلَ » kelimesinden de haldir. Çünkü Yüce Allah o yolları zelil kıldı yani onun için kolay gidilip gelinecek hale getirdi, kolayca bulabilecek imkan verdi, demektir.

Yahut da bu, « فَاسْلُكِي » kavlindeki zamirden haldir. Yani sen, sana emrolunduğun şekilde hiçbir engel çıkarmaksızın, karşı koymaksızın Allah'a boyun eğip haddini bilensin.

« يَخْرُجُ مِنْ بُطُونِهَا شَرَابٌ مُخْتَلِفٌ اَلْوَانُهُ فِيهِ شِفَاءٌ لِلنَّاسِ » **"Onların karınlarından renkleri çeşitli** beyaz, sarı ve kırmızı- **bir içecektir.** -bununla balı kasdediyor- Ya da ayılan bu renkte genç olanlar, orta yaşlılar ve yaşlılar vardır- **çıkar ki, onda insanlar için şifa vardır."** Çünkü bal bir bakıma yararlı ilaçlar arasında bulunur. Balın bulunmadığı macun (ilaç) dan doktorlar neredeyse hiç söz etmemişlerdir. Ancak nasıl ki her ilaç bütün hastalıklara şifa değilse, bal da her hasta için şifadır, demek değildir. Ayette geçen, « شِفَاءٌ » kelimesinin nekre olması, balda var olan şifanın büyüklüğü, önemi ve benzeri durumlarına dikkat çekilmesi için-

dir. Ya da bal bütünüyle değil de kısmen şifadır, anlamındadır.Çünkü nekre müspet manada değerlendirildiğinde hususiyet kazanır, yani tümü değil de bir kısmı gibi bir anlam taşır. Adamın birisi kardeşinin ishal olduğundan söz edince, Hz. Peygamber (s.a.v.) de: **"Ona bal şerbeti içirin"** diye buyurur. Ancak bu adam tekrar Allah Resulü (s.a.v.)'ne gelir ve, ey Allah'ın Resulü bal içirdim, ama bu, onun ishalini artırmaktan başka bir işe yaramadı, dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.) ona: **"Allah doğru söylemiştir, ancak senin kardeşinin karnı yalan söylemiştir. Sen git bal içir, buyurdu. Adam da gidip tekrar bal içirdi. Sonunda kardeşi ishalden kurtuldu."** [3]

İbn Mes'ud (r.a)'tan rivayete göre, *"Bal her derde şifadır. Kur'an da sinelerdeki hastalıklara şifadır. Size iki şifa kaynağına sarılmanızı tavsiye ederim: Bunlardan bir Kur'an, diğeri de baldır."*

Ancak sapık Rafıziler bunu farklı yorumlayarak, *"Burada arıdan murat Hz. Ali ve kavmidir"* diye zikretmişlerdir. Yine rivayete göre adamın biri, el-Mehdi Ebu Abdullah Muhammed b. Mansur'un yanında der ki: *"Burada Nahl yani arıdan kasıt, Haşimoğullarıdır. Çünkü ilim onların içinden çıkmıştır."* Bunun üzerine bir adam da kendisine şöyle der: "Allah yediğini ve içtiğini onların karınlarından çıkandan eylesin." Bu konuşma üzerine bu, Mehdi için gülmeye sebep bir mizah olur. Bu olayı bundan böyle Mansur Ebu Cafer Abdullah b. Muhammed. b. Abbas bu sözü her yerde konuşur ve bunu bir mizah, gülmeye sebep olan bir tekerleme haline getirir.

« إِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ » **"Elbette bunda düşünen bir kavim için büyük bir ibret vardır."** Yani arının gerçekten şaşkınlık ve hayret uyandıran bu işinde... Çünkü akıl sahibi insanlara nasıl ki gerçeği bulmaları için kendilerine akıl verilmiş ise, bu böcekler de, Allah'ın bu konuda kendilerine bir bilgi ve görev verdiğini biliyorlar.

٧٠- ﴿وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ ثُمَّ يَتَوَفّٰيكُمْ وَمِنْكُمْ مَنْ يُرَدُّ إِلٰٓى اَرْذَلِ الْعُمُرِ لِكَىْ لَا يَعْلَمَ بَعْدَ عِلْمٍ شَيْئًاۜ إِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌ قَدِيرٌ﴾

70- Sizi Allah yarattı; sonra sizi vefat ettirecek. Daha önce bilgili iken hiçbir şeyi bilmez hale gelsin diye sizden bazı kimseler öm-

---

[3] Buhari, Tıp; 5684. Müslim, Selam;2217

rün en kötü çağına kadar yaşatılacak şüphesiz ki Allah bilgilidir, kudretlidir.

« وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ ثُمَّ يَتَوَفّٰيكُمْ » **"Sizi Allah yarattı; sonra sizi vefat ettirecek."** Bedenlerinizden canlarınızı ya da ruhlarınızı almakla vefat ettirecektir. **"Daha önce bilgili iken hiçbir şeyi bilmez hale gelsin** -bildiklerini unutsun veya bildiği şeylere yeni bilgiler ekleyip öğrenmesindiye **sizden bazı kimseler ömrün en kötü,** -en çökmüş, en zor duruma düşmüş, en beğenilmeyen- **çağına kadar yaşatılacak,"** İşte bu yaş sınırı, 75 yaş ile 80 veya 90 yaş arasındaki dönemdir. «إِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌ قَدِيرٌ» **"Şüphesiz ki Allah bilgilidir,** -yani en mükemmel çağından en önemsiz ve en sıkıntılı çağa dönmesini bilir ya da dirilmesinden ölümüne kadar olacakları da bilir- **kudretlidir."** Yani eşyadan dilediklerini dilediği gibi değiştirmeye de kadirdir.

٧١- ﴿وَاللّٰهُ فَضَّلَ بَعْضَكُمْ عَلٰى بَعْضٍ فِي الرِّزْقِ فَمَا الَّذِينَ فُضِّلُوا بِرَآدِّي رِزْقِهِمْ عَلٰى مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُهُمْ فَهُمْ فِيهِ سَوَٓاءٌ اَفَبِنِعْمَةِ اللّٰهِ يَجْحَدُونَ﴾

71- Allah kiminize kiminizden daha bol rızık verdi. Bol rızık verilenler, rızıklarını ellerinin altındakilere verip de bu hususta kendilerini onlara eşit kılmazlar. Durum böyle iken Allah'ın nimetini inkâr mı ediyorlar?

«وَاللّٰهُ فَضَّلَ بَعْضَكُمْ عَلٰى بَعْضٍ فِي الرِّزْقِ» **"Allah kiminize kiminizden daha bol rızık verdi."** Yani sizleri rızık açısından çok farklı olarak yarattı. Sizin rızkınız elinizin altında bulunanlarınkinden daha değerlidir. Oysa onlar da sizin gibi beşerdirler. « فَمَا الَّذِينَ فُضِّلُوا » **"Bol rızık verilenler,"** Yani sizden rızık bakımından üstün kılınan krallar, idareciler, despotlar,

«بِرَآدِّي رِزْقِهِمْ عَلٰى مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُهُمْ فَهُمْ فِيهِ سَوَٓاءٌ» **"rızıklarını ellerinin altındakilere** verip **de bu hususta kendilerini onlara eşit kılmazlar."** Oysa asıl yakışanı, size verdiğim rızkın önemlisini, fazlasını, sizinle -yemede, içmede ve giyimde eşitliği sağlamanız gerekirken böyle yapmıyorsunuz.- elinizin altındakilerin eşit olmaları için onlara vermenizdir. «فَهُمْ فِيهِ سَوَٓاءٌ» kavli isim cümlesi olup, fiil cümlesi yerinde gel-

miş ve mahallen mansub bir cümledir. Çünkü bu, "F" edatıyla olumsuzluğun cevabıdır. Bunun takdiri ise « فَمَا الَّذِينَ فُضِّلُوا بِرَآدِّى رِزْقِهِمْ عَلَى مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ» şeklindedir. Böylece rızık bakımından ellerinin altında bulunan köleleri, işçileriyle bir olmuş, eşit duruma gelmiş olurlar. Bu, Allah'a ortak koşanlar hakkında, Allah'ın bir örnek olması için ifade buyurduğu bir örnektir. Buna göre onlara şöyle diyor: *"Siz ki, nimet olarak size verdiğim şeylerle, köle ve emriniz altında bulundurulanlarla aynı eşitlikte olmuyorsunuz, aranızda böyle bir eşitliğe karşısınız. Onları bu nimetleriniz konusunda kendinize şerikler ve ortaklar kılmıyorsunuz, böyle bir durumu kendi adınıza hoş karşılamıyorsunuz, o halde nasıl oluyor da, benim yarattığım kullarımı bana ortak koşarsınız. Bu, hiç olacak bir şey mi?"*

« أَفَبِنِعْمَةِ اللّٰهِ يَجْحَدُونَ » **"Durum böyle iken Allah'ın nimetini inkâr mı ediyorlar?"** Kıraat imamlarından Ebu Bekir Şube, « يَجْحَدُونَ » kavlini "T" harfiyle, « تَجْحَدُونَ » olarak okumuştur. Allah bu durumu nimetlerini inkar cümlesinden görmüştür.

٧٢- ﴿وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ اَنْفُسِكُمْ اَزْوَاجًا وَجَعَلَ لَكُمْ مِنْ اَزْوَاجِكُمْ بَنِينَ وَحَفَدَةً وَرَزَقَكُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ اَفَبِالْبَاطِلِ يُؤْمِنُونَ وَبِنِعْمَتِ اللّٰهِ هُمْ يَكْفُرُونَ﴾

72- Allah size kendi nefislerinizden eşler yarattı, eşlerinizden de sizin için oğullar ve torunlar yarattı ve sizi temiz gıdalarla rızıklandırdı. Onlar hâla bâtıla inanıp Allah'ın nimetine nankörlük mü ediyorlar?

« وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ اَنْفُسِكُمْ اَزْوَاجًا وَجَعَلَ لَكُمْ مِنْ اَزْوَاجِكُمْ بَنِينَ وَحَفَدَةً » **"Allah size kendi nefislerinizden** -kendi cinsinizden- **eşler yarattı, eşlerinizden de sizin için oğullar ve torunlar yarattı"** Burada geçen, « وَحَفَدَةً » kelimesi, « حَافِدٌ » kelimesinin çoğuludur. Yani itaate ve hizmete koşar. Nitekim kunut duasını okuyan bir kimse de duasında bu kelimeyi kullanmakta ve: «اليك نسعى ونحفد » demektedir. Bu konuda ihtilaf olunmuştur, denilmiştir ki; yani bunlar kızlardan sorumlu iki kız

kardeştir. Bir diğer yoruma göre bu, çocuğunun çocuğu yani torunu demektir.

Mana şöyledir: « وَجَعَلَ لَكُمْ حَفَدَةً » "ve sizin için torunlar yarattı." Yani işlerinize koşacak, işlerinizde size yardım edecek, gayret gösterecek, hizmet edecek kimseler yarattı." «وَرَزَقَكُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ» "**ve sizi** -bir kısım- **temiz gıdalarla rızıklandırdı.**" Çünkü temiz rızıkların tamamı cennettedir. Dünyadaki temiz rızıklar ise onlardan sadece birer örnektirler.

«أَفَبِالْبَاطِلِ يُؤْمِنُونَ وَبِنِعْمَتِ اللّٰهِ هُمْ يَكْفُرُونَ» "**Onlar hâla bâtıla** -putların kendilerine yarar sağlayacağına ve şefaatte bulunacaklarına- **inanıp Allah'ın nimetine** -İslam inancına- **nankörlük mü ediyorlar?**" Ya da ayette geçen, « الْبَاطِلِ » kelimesinden kasıt şeytandır ve « نعمة » kelimesinden kasıt da Hz. Muhammed (s.a.v.)'dir. Yani, "Onlar şeytana inanıp da Muhammed'i inkar mı ediyorlar?" demektir. Ya da, burada geçen "Batık" ifadesinden maksat, şeytanın onlara süsleyip güzel gösterdiği Bahire ve Saibe ve benzeri hayvanların haram olduğuna inanıyorlar da, Allah'ın nimeti olan helal şeyleri inkar mı ediyorlar?" anlamındadır. Bahire ve Saibe gibi konular için Maide suresi ilgili ayete bakın.

٧٣- ﴿وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَا يَمْلِكُ لَهُمْ رِزْقًا مِنَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ شَيْئًا وَلَا يَسْتَطِيعُونَ﴾

73- (Müşrikler) Allah'ı bırakıp da kendilerine göklerde ve yerde olan rızıktan hiçbir şey veremeyen ve buna asla güçleri yetmeyen şeylere (putlara) tapıyorlar.

« وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَا يَمْلِكُ لَهُمْ رِزْقًا مِنَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ شَيْئًا وَلَا يَسْتَطِيعُونَ » "**Müşrikler Allah'ı bırakıp da kendilerine göklerde ve yerde olan rızıktan hiçbir şey veremeyen ve buna asla güçleri yetmeyen şeylere,** putlara **tapıyorlar.**" Oysa putlar hiçbir şey ellerinden gelmeyen, hiçbir şeye rızık vermeye güçleri olmayan cansız varlıklardır. Burada geçen rızık kelimesi mastar manasında olabileceği gibi, rızık verilen şey manasına da gelebilir. Eğer bu kelime ile mastar manasını

kastedersen, bu durumda, « شَيْـًٔا » kelimesini bununla nasbetmiş olursun. Yani, "Hiçbir şeyi rızıklandırmaya malik olmaz" demektir. Eğer bu kelimeden rızıklanan varlıklar kasdolunuyorsa bu takdirde, « شَيْـًٔا » kelimesi bundan bedel olur. Bu da az bir rızık, demektir. Eğer kelime mastar ise, «مِنَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ» kavli de « رِزْقًا » kelimesinin sılası yani yan cümleciği olur. Yani, "Gökte olanlar rızık olarak yağmur vermeyecekleri gibi yerdekiler de rızık olarak bitki-ürün vermezler." Eğer rızıklanan varlıklara ad olan bir ifade ise bu takdirde bu kelime, sıfattır.

« وَلَا يَسْتَطِيعُونَ » kavlindeki zamir de, «مَا » edatına racidir. Çünkü bu, « لَا يَمْلِكُ » buyurduktan sonra "ilahlar" anlamındadır ve (zamir) lafza racidir. Mana ise şöyle olmaktadır: "Onlar rızık vermeye malik değiller ve onlar için buna malik ve sahip olma imkanları da yoktur ve onlar bundan hiçbir şey de getiremezler" demektir.

٧٤- ﴿ فَلَا تَضْرِبُوا لِلّٰهِ الْاَمْثَالَ اِنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ وَاَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴾

74- Allah'a birtakım benzerler icat etmeyin. Çünkü Allah (her şeyi) bilir, oysa siz ise bilemezsiniz.

« فَلَا تَضْرِبُوا لِلّٰهِ الْاَمْثَالَ » **"Allah'a birtakım benzerler icat etmeyin."** Örnekler, denkler var etmeyin. Çünkü hiçbir şey ve hiçbir varlık asla O'na denk ve eş olamaz. Yani Allah'a bir takım ortaklar koşmayın" demektir.

« اِنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ » **"Çünkü Allah her şeyi bilir,"** yani yaratmış olduğu varlıklardan hiçbir şeyin O'nun dengi ve eşi olmayacağını bilir.

« وَاَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ » **"Oysa siz ise** -bunu- **bilemezsiniz."**

Ya da, « اِنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ » **"Çünkü Allah her şeyi bilir,"** kavli, nasıl eşler ve denkler edinildiğini bilir. « وَاَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ » **"Oysa siz ise** -bunu- **bilemezsiniz."** Diye de yorumlanmış ise de, asıl olan birinci yorumdur. Yüce Allah bundan sonra da darbı meseli yani örneği vermek üzere şöyle buyurmaktadır:

75. – 83. ÂYETLER

ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلاً عَبْدًا مَمْلُوكًا لاَ يَقْدِرُ عَلَى شَيْءٍ وَمَنْ رَزَقْنَاهُ
مِنَّا رِزْقًا حَسَنًا فَهُوَ يُنْفِقُ مِنْهُ سِرًّا وَجَهْرًا ط هَلْ يَسْتَوُنَ ط اَلْحَمْدُ
لِلّٰهِ ط بَلْ اَكْثَرُهُمْ لاَ يَعْلَمُونَ ﴿٧٥﴾ وَضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلاً رَجُلَيْنِ
اَحَدُهُمَآ اَبْكَمُ لاَ يَقْدِرُ عَلَى شَيْءٍ وَهُوَ كَلٌّ عَلَى مَوْلٰيهُ لا اَيْنَمَا
يُوَجِّهْهُ لاَ يَأْتِ بِخَيْرٍ هَلْ يَسْتَوِى هُوَ لا وَمَنْ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ لا وَهُوَ
عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٧٦﴾ وَلِلّٰهِ غَيْبُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ ط وَمَآ
اَمْرُ السَّاعَةِ اِلاَّ كَلَمْحِ الْبَصَرِ اَوْ هُوَ اَقْرَبُ ط اِنَّ اللّٰهَ عَلَى كُلِّ
شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٧٧﴾ وَاللّٰهُ اَخْرَجَكُمْ مِنْ بُطُونِ اُمَّهَاتِكُمْ لاَ تَعْلَمُونَ
شَيْئًا لا وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْاَبْصَارَ وَالْاَفْئِدَةَ لا لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ
﴿٧٨﴾ اَلَمْ يَرَوْا اِلَى الطَّيْرِ مُسَخَّرَاتٍ فِى جَوِّ السَّمَآءِ ط مَا يُمْسِكُهُنَّ
اِلاَّ اللّٰهُ ط اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٧٩﴾ وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُمْ
مِنْ بُيُوتِكُمْ سَكَنًا وَجَعَلَ لَكُمْ مِنْ جُلُودِ الْاَنْعَامِ بُيُوتًا
تَسْتَخِفُّونَهَا يَوْمَ ظَعْنِكُمْ وَيَوْمَ اِقَامَتِكُمْ لا وَمِنْ اَصْوَافِهَا وَاَوْبَارِهَا
وَاَشْعَارِهَآ اَثَاثًا وَمَتَاعًا اِلَى حِينٍ ﴿٨٠﴾ وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُمْ مِمَّا خَلَقَ
ظِلاَلاً وَجَعَلَ لَكُمْ مِنَ الْجِبَالِ اَكْنَانًا وَجَعَلَ لَكُمْ سَرَابِيلَ تَقِيكُمُ

الْحَرَّ وَسَرَابِيلَ تَقِيكُمْ بَأْسَكُمْ كَذٰلِكَ يُتِمُّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ
لَعَلَّكُمْ تُسْلِمُونَ ﴿٨١﴾ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿٨٢﴾
يَعْرِفُونَ نِعْمَتَ اللّٰهِ ثُمَّ يُنْكِرُونَهَا وَأَكْثَرُهُمُ الْكَافِرُونَ ﴿٨٣﴾

Meâli

75- Allah, hiçbir şeye gücü yetmeyen, başkasının malı olmuş bir köle ile katımızdan kendisine verdiğimiz güzel rızıktan gizli ve açık olarak harcayan (hür) bir kimseyi misal verir. Bunlar hiç eşit olurlar mı? Doğrusu hamd Allah'a mahsustur. Fakat onların çoğu (bunu) bilmezler.

76- Allah, şu iki kişiyi de misal verir: Onlardan biri dilsizdir, hiçbir şey beceremez ve efendisinin üstüne bir yüktür. Onu nereye gönderse bir hayır getiremez. Şimdi, bu adamla, doğru yolda yürüyerek adaleti emreden kimse eşit olur mu?

77- Göklerin ve yerin gaybı Allah'a aittir. Kıyametin kopması ise, göz açıp kapama gibi veya daha az bir zamandan ibarettir. Şüphesiz Allah, her şeye kadirdir.

78- Siz, hiçbir şey bilmezken Allah, sizi analarınızın karnından çıkardı; şükredesiniz diye size kulaklar, gözler ve kalpler verdi.

79- Göğün boşluğunda emre boyun eğdirilmiş olarak uçuşan kuşları görmediler mi? Onları orada Allah'tan başkası tutamaz. Kuşkusuz bunda inanan bir toplum için ibretler vardır.

80- Allah, evlerinizi sizin için bir huzur ve sükûn yeri yaptı ve sizin için davar derilerinden gerek göç gününüzde, gerekse konaklama gününüzde, kolayca taşıyacağınız evler; yünlerinden, yapağılarından ve kıllarından bir süreye kadar (faydalanacağınız) bir ev eşyası ve bir ticaret malı meydana getirdi.

81- Allah, yarattıklarından sizin için gölgeler yaptı. Dağlarda da sizin için barınaklar yarattı. Sizi sıcaktan koruyacak elbiseler ve savaşta sizi koruyacak zırhlar yarattı. İşte böylece Allah, Müslüman olmanız için üzerinize nimetini tamamlıyor.

82- (Ey Resûlüm!) Yine de yüz çevirirlerse, artık sana düşen ancak açık bir tebliğden ibarettir.

83- Onlar Allah'ın nimetini bilirler (itiraf ederler.) Sonra da onu inkâr ederler. Onların çoğu kâfirdir.

Tefsiri

٧٥- ﴿ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلاً عَبْدًا مَمْلُوكًا لَا يَقْدِرُ عَلٰى شَيْءٍ وَمَنْ رَزَقْنَاهُ مِنَّا رِزْقًا حَسَنًا فَهُوَ يُنْفِقُ مِنْهُ سِرًّا وَجَهْرًا هَلْ يَسْتَوُونَ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ بَلْ اَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ﴾

75- Allah, hiçbir şeye gücü yetmeyen, başkasının malı olmuş bir köle ile katımızdan kendisine verdiğimiz güzel rızıktan gizli ve açık olarak harcayan hür bir kimseyi misal verir. Bunlar hiç eşit olurlar mı? Doğrusu hamd Allah'a mahsustur. Fakat onların çoğu bunu bilmezler.

Burada geçen « عَبْدًا » kelimesi, « مَثَلاً » kelimesinden bedeldir. Yine ayette yer alan, « سِرًّا » ve «وَجَهْرًا» kelimeleri hal olarak gelen iki mastar kelimedirler. Yani: "Sizin gibi Allah'a ortak koşanların hali adeta şu tasarruftan aciz ve elinden hiçbir şey gelmeyen bir efendinin emrinde kul- köle olan biri ile elinde imkan olan ve malik olmaya da haiz bulunan özgür birini eşit tutmaya, denk kabul etmeye benzer. Allah o malik olan ve istediği gibi tasarruf etme imkanına da sahip bulunan kimseye malından rızık olarak kendisine veriyor. Bu özgür kimse de Allah tarafından kendisine verilen bu maldan dilediğince infak ediyor, harcamada bulunuyor. Ayette kölenin, memluk ifadesiyle kayıtlanmış olması, yani bu şekilde belirtilmiş olması, onun özgür olan kimseden ayırt edilmesi içindir. Çünkü "Abd" yani "Kul" ismi köleye de, özgür olana da verilir. Çünkü sonuçta her ikisi de Allah'ın kuludurlar. Bu bakımdan başka bir efendinin emrinde kul yani köle olan, diye belirtmiştir.

« لَا يَقْدِرُ عَلٰى شَيْءٍ » **"Hiçbir şeye gücü yetmeyen"** diye kayıtlanması da, mükatep köle ile kendisine bir takım tasarruf yetki ve izni verilen kölelerden ayırt olunsun içindir. Çünkü mükatep köle ile yetki veril-

miş köle berikisinden farklıdırlar, bunların tasarruf ve harcama yetkileri bulunmaktadır. « مَنْ » edatı mevsufedir. Yani, *"Özgür bir kimseye rızık ve imkan sunduk ki, bir köle ile bunun karşılaştırılması yapılabilsin"* demektir. Ya da bu edat, mevsuledir. Burada « هَلْ يَسْتَوُنَ » kavlindeki zamirin çoğul olarak gelmiş olması, bunun çoğul manası murat olunması sebebiyledir. Yani: **"Karşılaştırılan bu iki örnek eşit olamazlar"** demektir.

« اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ بَلْ اَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ » "Doğrusu hamd Allah'a mahsustur. Fakat onların çoğu bunu bilmezler." **Çünkü hamd ve kulluk ancak Allah içindir, O'na yapılır. Bundan sonra da daha açık bir şekil de durumu ortaya koymak için şöyle buyurdu:**

٧٦- ﴿وَضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلاً رَجُلَيْنِ اَحَدُهُمَٓا اَبْكَمُ لَا يَقْدِرُ عَلٰى شَيْءٍ وَهُوَ كَلٌّ عَلٰى مَوْلٰيهُ اَيْنَمَا يُوَجِّهْهُ لَا يَأْتِ بِخَيْرٍ هَلْ يَسْتَوٖى هُوَ وَمَنْ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَهُوَ عَلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقٖيمٍ﴾

76- Allah, şu iki kişiyi de misal verir: Onlardan biri dilsizdir, hiçbir şey beceremez ve efendisinin üstüne bir yüktür. Onu nereye gönderse bir hayır getiremez. Şimdi, bu adamla, doğru yolda yürüyerek adaleti emreden kimse eşit olur mu?

« وَضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلاً رَجُلَيْنِ اَحَدُهُمَٓا اَبْكَمُ لَا يَقْدِرُ عَلٰى شَيْءٍ » **"Allah, şu iki kişiyi de misal verir: Onlardan biri dilsizdir** -ne konuşulanı anlar, ne de kendisi anlaşılır, meramını anlatamaz.-, **hiçbir şey beceremez"** « وَهُوَ كَلٌّ عَلٰى مَوْلٰيهُ » **"ve efendisinin üstüne bir yüktür."** Yani ailesi ve bakımıyla yükümlü olanların sırtında bir ağırlık ve bir yüktür.

« اَيْنَمَا يُوَجِّهْهُ لَا يَأْتِ بِخَيْرٍ » **"Onu nereye gönderse bir hayır getiremez."** Nereye ve ne iş için, hangi görevle gönderirse göndersin hiçbir şeyi ve işi beceremez, verilen ve ihtiyaç duyulan hiçbir hizmeti de başaramaz. Efendisine bir yarar getirmez. Gittiği bir görevden de başarılı dönemez. Bütünüyle bir yüktür.

« هَلْ يَسْتَوِى هُوَ وَمَنْ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَهُوَ عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ » **"Şimdi, bu adamla, doğru yolda yürüyerek** -yani duyu organları yerinde ve sağlıklı olan, gerçekten çok fayda getiren ve gittiği yerde işi becerebilen, dinden ve dürüstlükten ayrılmayan, herkese de iyiliği ve- **adaleti emr eden kimse eşit olur mu?"** Çünkü dürüst davranan kimse haddi zatında güzel ve doğru bir gidişat üzeredir. Doğru ve sağlıklı bir dini inanca sahiptir.

Nitekim kullarının üzerinde nimetlerinin ve rahmetinin eseri tecelli etmektedir. Halbuki putlar hiçbir zararı ve faydası olmayan ölü varlıklardır.

٧٧- ﴿ وَلِلّٰهِ غَيْبُ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا أَمْرُ السَّاعَةِ إِلَّا كَلَمْحِ الْبَصَرِ أَوْ هُوَ أَقْرَبُ إِنَّ اللّٰهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴾

77- Göklerin ve yerin gaybı Allah'a aittir. Kıyametin kopması ise, göz açıp kapama gibi veya daha az bir zamandan ibarettir. Şüphesiz Allah, her şeye kadirdir.

« وَلِلّٰهِ غَيْبُ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ » **"Göklerin ve yerin gaybı Allah'a aittir."** Yani göklerde ve yerde kulların bilgisinden uzak tutulan, gayb denilen bilinemezliklerin bilgisi sadece Allah'a mahsustur. Gayba ait bilgi onlardan gizlenmiştir. Ya da burada, "göklerin ve yerin gaybı" ifadesinden murat kıyamet günüdür. Çünkü kıyamet günü ne zamandır? Göktekilerin ve yerdekilerin bu konuda bilgileri yoktur. Bunun bilgisi onlardan saklanmıştır. Bunlardan hiçbir kimse bunun bilgisine muttali olamamışlardır.

« وَمَا أَمْرُ السَّاعَةِ إِلَّا كَلَمْحِ الْبَصَرِ » **"Kıyametin kopması ise, göz açıp kapama gibi"** yani kıyametin vaki olmasının yakınlığı açısından ve çok çabuk oluvermesi bakımından adeta göz açıp kapayıncaya kadar geçen bir süre gibidir, bir tarafa dönmesi gibidir. Burada böyle bir örneğin verilmiş olması, verilen bu süreden daha kısa bir zaman süresinin örnek olarak bilinememesindendir.

« أَوْ هُوَ أَقْرَبُ » **"Veya** -bu iş ya da olay- **daha az bir zamandan ibarettir."** Burada verilen bu şekildeki örnek ifadesinde muhatabın bu

konuda şüphesi bulunduğu açısından değildir. Ancak mana şöyle olmaktadır: "O kıyamet günü beklentisini böyle bir duygu içerisinde ve bu şekilde değerlendirin" demektir. Yine denilmiştir ki: "Veya daha az bir zamandan ibarettir" ifadesi, « إِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ » **"Şüphesiz Allah, her şeye kadirdir."** Kavlinde belirtildiği gibi Allah, kıyameti meydana getirmeye, yaratılmışları yeniden diriltmeye de kadirdir, demek olabilir. Çünkü bu verilen örnekler Allah'ın kadir olduğu şeylerdendir ve zaten O'nun kudreti dışında hiçbir şey de tasavvur olunamaz.

Bundan sonra Yüce Allah kudretine delalet eden şeyleri örnek göstererek şöyle buyurmaktadır:

٧٨- ﴿وَاللّٰهُ اَخْرَجَكُمْ مِنْ بُطُونِ اُمَّهَاتِكُمْ لَا تَعْلَمُونَ شَيْـًٔا وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْاَبْصَارَ وَالْاَفْـِٔدَةَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ﴾

« وَاللّٰهُ اَخْرَجَكُمْ مِنْ بُطُونِ اُمَّهَاتِكُمْ لَا تَعْلَمُونَ شَيْـًٔا » **"Siz, hiçbir şey bilmezken Allah, sizi analarınızın karnından çıkardı;"** Bu ayette geçen « اُمَّهَات » kelimesini, kıraat imamlarından Ali Kisai, bu kelimeden önce geçen kelimedeki **nun** harfinin esre harekesine uysun diye, **elif** harfini esreli ve **mim** harfini de ötre harekeli olmak üzere, « اِمُّهَاتْ » diye okumuştur. Hamza ise her ikisini de yani hem **elif** harfini ve hem **mim** harfini esreli olarak, « اِمِّهَاتْ » diye okumuştur. Bir de, « اُمَّهَات » kelimesindeki «ه» **"He"** harfi zaidedir ve tekit içindir. Bu tıpkı şu kelimede yapılan fazlalık gibidir.

Örneğin «اراق» kelimesine bir **"He"** harfi ilavesiyle, «اهراق» okumak gibi. Bu **"He"** harfinin kelimenin müfredine ilavesi oldukça ender rastlanan bir durumdur, şazdır.

« لَا تَعْلَمُونَ شَيْـًٔا » kavli de haldir. Yani sizi analarınızın karnında yaratan ve nimeti veren zat hakkında herhangi bir şey bilmedikleri halde" demektir.

٧٨- ﴿وَاللّٰهُ اَخْرَجَكُمْ مِنْ بُطُونِ اُمَّهَاتِكُمْ لَا تَعْلَمُونَ شَيْـًٔا وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْاَبْصَارَ وَالْاَفْـِٔدَةَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ﴾

78- Siz, hiçbir şey bilmezken Allah, sizi analarınızın karnından çıkardı; şükredesiniz diye size kulaklar, gözler ve kalpler verdi.

« وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْاَبْصَارَ وَالْاَفْـِٔدَةَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ » **"Şükredesiniz diye size kulaklar, gözler ve kalpler verdi."** Yani size verilen bu organlar, sırf sizin cehaletinizi ve bilgisizliğinizi ortadan kaldırmak içindir. Çünkü siz bu cehalet ve bilgisizlikle dünyaya geldiniz. Dolayısıyla bilgi ve beceriyi, ameli elde etmeniz, size bu nimetleri veren zata şükretmeniz, ona karşı kulluk görevinizi yerine getirmeniz ve Allah'ın üzeriniz deki haklarına riayet ederek uygulamanız içindir.

Ayette geçen, « وَالْاَفْـِٔدَةَ » kelimesi, **"Fuad"** kelimesinin çoğuludur. Tıpkı, **"Ağribe"** kelimesinin müfredinin, **"Ğurab"** olması gibi. Bu da, başkalarında duyma ya da dinleme durumunun olmaması bakımından cemi kesret yerine geçen cemi kıllet türlerindendir.

٧٩- ﴿اَلَمْ يَرَوْا اِلَى الطَّيْرِ مُسَخَّرَاتٍ ف۪ي جَوِّ السَّمَٓاءِۜ مَا يُمْسِكُهُنَّ اِلَّا اللّٰهُۜ اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ﴾

79- Göğün boşluğunda emre boyun eğdirilmiş olarak uçuşan kuşları görmediler mi? Onları orada Allah'tan başkası tutamaz. Kuşkusuz bunda inanan bir toplum için ibretler vardır.

« اَلَمْ يَرَوْا اِلَى الطَّيْرِ مُسَخَّرَاتٍ ف۪ي جَوِّ السَّمَٓاءِ » **"Göğün boşluğunda emre boyun eğdirilmiş olarak uçuşan kuşları görmediler mi?"** Kıraat imamlarından İbn Amir ve Hamza, « اَلَمْ يَرَوْا » kavlini "T" harfiyle « اَلَمْ تَرَوْا » olarak okumuşlardır. « مُسَخَّرَاتٍ » yani kendilerine sunulan kanatlar sayesinde uçmaya uygun, uçabilecekleri şekilde... kısaca bu iş için uygun sebepler var eden ya da veren, demektir. « ف۪ي جَوِّ السَّمَٓاءِ » yani havada, boşlukta, yerden uzakta ve yükseklerde demektir.

«مَا يُمْسِكُهُنَّ إِلاَّ اللّٰهُ» **"Onları orada Allah'tan başkası tutamaz."** Gerek kanatlarını kendilerine çekerken, gerek açarken ve gerekse dururken onları bütün bu hallerinde kudretiyle tutan ancak Allah'tır. İşte burada, tabiat ya da doğa güçlerinin etki özelliğinin var olduğunu, bunlarda asıl etken doğa koşullarıdır vehmini, ya da düşünce ve tasavvurunu da böylece reddetmektedir.

« إِنَّ فِي ذٰلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ » **"Kuşkusuz bunda inanan bir toplum için ibretler vardır."** Çünkü yaratılmışlar hiçbir zaman yaratana muhtaç olmaksızın hiçbir şey başaramazlar ve hep O'na muhtaçtırlar.

٨٠- ﴿وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ بُيُوتِكُمْ سَكَنًا وَجَعَلَ لَكُمْ مِنْ جُلُودِ الْأَنْعَامِ بُيُوتًا تَسْتَخِفُّونَهَا يَوْمَ ظَعْنِكُمْ وَيَوْمَ إِقَامَتِكُمْ وَمِنْ أَصْوَافِهَا وَأَوْبَارِهَا وَأَشْعَارِهَا أَثَاثًا وَمَتَاعًا إِلَى حِينٍ﴾

80- Allah, evlerinizi sizin için bir huzur ve sükûn yeri yaptı ve sizin için davar derilerinden gerek göç gününüzde, gerekse konaklama gününüzde, kolayca taşıyacağınız evler; yünlerinden, yapağılarından ve kıllarından bir süreye kadar (faydalanacağınız) **bir ev eşyası ve bir ticaret malı meydana getirdi.**

« وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ بُيُوتِكُمْ سَكَنًا » **"Allah, evlerinizi sizin için bir huzur ve sükûn yeri yaptı"** Burada geçen « سَكَنًا » kelimesi, «فعل» kalıbından meful manasınadır. Yani insanın içinde huzura kavuşacağı, dinlenebileceği bir yer ve her türlü sıkıntıdan kurtulup başını soktuğu bir ev ya da ünsiyet ve yakınlık elde ettiği bir yer..

«وَجَعَلَ لَكُمْ مِنْ جُلُودِ الْأَنْعَامِ بُيُوتًا تَسْتَخِفُّونَهَا يَوْمَ ظَعْنِكُمْ وَيَوْمَ إِقَامَتِكُمْ» **"Ve sizin için** -tabaklanmış- **davar derilerinden gerek göç gününüzde, gerekse** -evlerinizde ve çadırlarınızda- **konaklama gününüz de, kolayca taşıyacağınız** -ve gerek kurarken, gerek kurduğunuz yerden sökerken ve gerekse taşınırken size fazla yük getirmeyecek şekilde- **evler** -çadırlar-;"

Ayette geçen, « ظَعْنِكُمْ » kelimesindeki **ayın** harfinin sükunu ile kıraat imamlarından Kufe kıraat okulu mensupları ve İbn Amir, « ظَعْنِكُمْ » olarak okumuşlardır. Yani burada görüldüğü gibi kıraat etmişler. Diğer kıraat imamları ise **ayın** harfinin fetha harekesiyle, « ظَعَنِكُمْ » olarak okumuşlardır. Bu kelime ister ayın harfinin sükunu ile okunsun, ister fetha harekesiyle okunsun, bir yerden diğer bir yere intikal etmek, geçmek ve taşınmak gibi manalara gelir.

Nihayet bunun manası şöyledir: "Bu evler ya da çadır sizin için gayet kolaydır. Çünkü gerek sefer yani yolculuk halinizde ve gerekse konaklamanız durumunda sizin için gayet kolay bir iştir." Ayette geçen, « يَوْمَ » kelimesi de vakit manasındadır.

« وَمِنْ اَصْوَافِهَا وَاَوْبَارِهَا وَاَشْعَارِهَآ اَثَاثًا وَمَتَاعًا اِلٰى حِينٍ » **"Yünlerinden, yapağılarından ve kıllarından bir süreye kadar faydalanacağınız bir ev eşyası ve bir ticaret malı meydana getirdi."** Yani koyunların yünlerinden, develerin yapağısından, keçilerin kıl ve tiftiğinden evleriniz için gerekli mobilya, eşya edinirsiniz ve bundan başka bunlardan yararlanabileceğiniz daha birçok şeyler elde edersiniz. Ki bütün bunlar beli bir süreye ve zamana kadardır.

٨١- ﴿وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُمْ مِمَّا خَلَقَ ظِلَالًا وَجَعَلَ لَكُمْ مِنَ الْجِبَالِ اَكْنَانًا وَجَعَلَ لَكُمْ سَرَابِيلَ تَقِيكُمُ الْحَرَّ وَسَرَابِيلَ تَقِيكُمْ بَأْسَكُمْ كَذٰلِكَ يُتِمُّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تُسْلِمُونَ﴾

81- Allah, yarattıklarından sizin için gölgeler yaptı. Dağlarda da sizin için barınaklar yarattı. Sizi sıcaktan koruyacak elbiseler ve savaşta sizi koruyacak zırhlar yarattı. İşte böylece Allah, Müslüman olmanız için üzerinize nimetini tamamlıyor.

«وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُمْ مِمَّا خَلَقَ ظِلَالًا» **"Allah, yarattıklarından sizin için gölgeler yaptı."** Örneğin ağaçlardan ve tavanlardan gölgeler yaptı ki korunasınız.

« وَجَعَلَ لَكُمْ مِنَ الْجِبَالِ اَكْنَانًا » **"Dağlarda da sizin için barınaklar yarattı."** Burada geçen, « اَكْنَانًا » kelimesi, "**Kenn**" kelimesinin çoğuludur. Bu da insanı bir çok şeylerden koruyan mağaralar, barınaklar, oyuklar anlamındadır.

« وَجَعَلَ لَكُمْ سَرَابِيلَ تَقِيكُمُ الْحَرَّ » **"Sizi sıcaktan** -ve aynı zamanda soğuktan- **koruyacak elbiseler"** yünden mamul gömlekler, giysiler, keten ve pamuk yarattı. Burada sadece sıcaktan demekle iki karşıt olan şeyin sadece birini söylemekle diğerinin de anlaşılacağından bununla yetinilmiştir. Çünkü göçebeler için sıcaktan korunmak onlar açısından çok daha önemlidir. Kaldı ki soğuk süresi sıcağa göre daha az devam eder ve katlanılabilinir.

« سَرَابِيلَ تَقِيكُمْ بَأْسَكُمْ » **"Ve savaşta sizi koruyacak** -demirden- **zırhlar yarattı."** Böylece düşmanlarınızın savaş esnasında size yönelecek silahlarını önleyebilirsiniz. Ayette geçen, « بَأْس » kelimesi, çok şiddetli savaş demektir. Yine burada geçen, « سَرَابِيلَ » tekili, "**Sirbal**" genel bir ifade olup demirden yapılacak savaş aletleri, zırhlar anlamında kullanıldığı gibi bunlar dışındaki şeyler için de kullanılır.

« كَذٰلِكَ يُتِمُّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تُسْلِمُونَ » **"İşte böylece Allah, Müslüman olmanız için üzerinize nimetini tamamlıyor."** Yani Yüce Allah'ın bu kadar taşacak şekilde nimetlerine bakarsınız da bu sayede iman etmiş olursunuz ve O'na boyun eğersiniz.

٨٢- ﴿ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴾

82- (Ey Resûlüm!) Yine de yüz çevirirlerse, artık sana düşen ancak açık bir tebliğden ibarettir.

« فَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاغُ الْمُبِينُ » **"Ey Resûlüm! Yine de** -İslam'dan- **yüz çevirirlerse, artık sana düşen ancak açık bir tebliğden ibarettir."** Artık bundan böyle senin yapabileceğin bir şey ve sorumluluk yoktur. Çünkü sana düşen asıl görev, senin apaçık olarak tebliğ etmendir. Zaten sen de bunu yaptın.

٨٣- ﴿يَعْرِفُونَ نِعْمَتَ اللّٰهِ ثُمَّ يُنْكِرُونَهَا وَاَكْثَرُهُمُ الْكَافِرُونَ﴾

83- Onlar Allah'ın nimetini bilirler (itiraf ederler.) Sonra da onu inkâr ederler. Onların çoğu kâfirdir.

« يَعْرِفُونَ نِعْمَتَ اللّٰهِ » **"Onlar Allah'ın nimetini bilirler, itiraf ederler."** Yani onlar kendi ifadeleriyle ve ağızlarıyla sayıp döktükleri bu nimetler gerçeğini bilip itirafta bulunuyorlar ve onlar; "bütün bunlar Allah tarafındandır" demektedirler ama, « ثُمَّ يُنْكِرُونَهَا » **"Sonra da onu inkâr ederler."** Çünkü bu inkarlarını bizzat kendi fiilleriyle göstermektedirler. Zira gidip Allah'tan başkasına tapınıp kullukta bulunuyorlar. Ya da sıkıntı ve kıtlık anlarında, başları sıkıştığında Allah'ı bilip tanıyorlar, ancak bolluğa ve huzura kavuşunca da derhal inkar ediyorlar.

« وَاَكْثَرُهُمُ الْكَافِرُونَ » **"Onların çoğu kâfirdir."** Yani itirafta bulunmayan gerçek anlamda azılı kafir ve inkarcıdırlar. Ya da burada geçen, "Allah'ın nimetinden" murat, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in peygamberliğidir. O inkarcılar, onun peygamberliğini bilirler ama sonra da bunu inkar edip kabul etmezler. Bu itibarla onların çoğu gerçekten içten ve kalplerinin derinliklerinden inkarcı olan azılı kafirdirler.

Ayette geçen, « ثُمَّ » edatı, şu noktaya işaret etmektedir. Bir defa bunlar bir şeyin gerçek olduğunu, hak olduğunu bilip öğrendikten sonra bunu kolay kolay inkar edemezler, bu, uzak bir olasılıktır. Çünkü nimeti bilip tanıyan ve öğrenen kimsenin hakkı yani asıl görevi, onu inkar etmek değil o nimeti kimden geldiği noktasında tanımasıdır.

❁ ❁ ❁

84. – 93. ÂYETLER

وَيَوْمَ نَبْعَثُ مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا ثُمَّ لاَ يُؤْذَنُ لِلَّذِينَ كَفَرُوا وَلاَ
هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ ﴿٨٤﴾ وَإِذَا رَاَ الَّذِينَ ظَلَمُوا الْعَذَابَ فَلاَ يُخَفَّفُ
عَنْهُمْ وَلاَ هُمْ يُنْظَرُونَ ﴿٨٥﴾ وَإِذَا رَاَ الَّذِينَ أَشْرَكُوا شُرَكَاءَهُمْ
قَالُوا رَبَّنَا هٰؤُلاَءِ شُرَكَاؤُنَا الَّذِينَ كُنَّا نَدْعُوا مِنْ دُونِكَ ج فَأَلْقَوْا
إِلَيْهِمُ الْقَوْلَ إِنَّكُمْ لَكَاذِبُونَ ج ﴿٨٦﴾ وَأَلْقَوْا إِلَى اللّٰهِ يَوْمَئِذٍ السَّلَمَ
وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٨٧﴾ اَلَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ
سَبِيلِ اللّٰهِ زِدْنَاهُمْ عَذَابًا فَوْقَ الْعَذَابِ بِمَا كَانُوا يُفْسِدُونَ ﴿٨٨﴾
وَيَوْمَ نَبْعَثُ فِي كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا عَلَيْهِمْ مِنْ أَنْفُسِهِمْ وَجِئْنَا بِكَ
شَهِيدًا عَلَى هٰؤُلاَءِ ط وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا لِكُلِّ شَيْءٍ
وَهُدًى وَرَحْمَةً وَبُشْرٰى لِلْمُسْلِمِينَ ع ﴿٨٩﴾ إِنَّ اللّٰهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ
وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبٰى وَيَنْهٰى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ
وَالْبَغْيِ ج يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٩٠﴾ وَأَوْفُوا بِعَهْدِ اللّٰهِ إِذَا
عَاهَدْتُمْ وَلاَ تَنْقُضُوا الْأَيْمَانَ بَعْدَ تَوْكِيدِهَا وَقَدْ جَعَلْتُمُ اللّٰهَ
عَلَيْكُمْ كَفِيلاً ط إِنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا تَفْعَلُونَ ﴿٩١﴾ وَلاَ تَكُونُوا كَالَّتِي
نَقَضَتْ غَزْلَهَا مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ أَنْكَاثًا ط تَتَّخِذُونَ أَيْمَانَكُمْ دَخَلاً

بَيْنَكُمْ أَنْ تَكُونَ أُمَّةٌ هِيَ أَرْبٰى مِنْ أُمَّةٍ ط إِنَّمَا يَبْلُوكُمُ اللّٰهُ بِهِ ط
وَلَيُبَيِّنَنَّ لَكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ مَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٩٢﴾ وَلَوْ شَآءَ
اللّٰهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلٰكِنْ يُضِلُّ مَنْ يَشَآءُ وَيَهْدِي مَنْ
يَشَآءُ ط وَلَتُسْـَٔلُنَّ عَمَّا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٩٣﴾

Meâli

84- Her ümmetten bir şahit göndereceğimiz gün, artık ne kâfir olanlara (özür dilemelerine) izin verilir ne de onların özür dilemeleri istenir.

85- O zulmedenler azabı gördüklerinde, artık onlardan azap hafifletilmez, onlara mühlet de verilmez.

86- (Allah'a) ortak koşanlar, ortak koştukları şeyleri gördükleri zaman derler ki: "Rabbimiz! İşte bunlar, seni bırakıp da tapmış olduğumuz ortaklarımızdır." Onlar da bunlara: "Siz mutlaka yalancılarsınız" diye söz atarlar.

87- O gün Allah'a teslim (bayrağını) çekerler ve uydurmakta oldukları şeyler onlardan kaybolup gider.

88- İnkâr edip de (insanları) Allah yolundan alıkoyanlar var ya, işte onlara, yapmakta oldukları bozgunculuklar sebebiyle, azaplarını kat kat artıracağız.

89- O gün her ümmetin içinden kendilerine birer şahit göndereceğiz. Seni de hepsinin üzerine şahit olarak getireceğiz. Ayrıca bu Kitab'ı da sana, her şey için bir açıklama, bir hidayet ve rahmet kaynağı ve Müslümanlar için bir müjde olarak indirdik.

90- Muhakkak ki Allah, adaleti, iyiliği, akrabaya yardım etmeyi emreder, çirkin işleri, fenalık ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor.

91- Antlaşma yaptığınız zaman, Allah'ın ahdini yerine getirin ve Allah'ı üzerinize şahit tutarak, pekiştirdikten sonra yeminleri bozmayın. Şüphesiz Allah, yapacağınız şeyleri pek iyi bilir.

92- Bir toplum diğer bir toplumdan (sayıca ve malca) daha çok olduğu için yeminlerinizi, aranızda bir fesat aracı edinerek ipliğini sağlamca büktükten sonra, çözüp bozan (kadın) gibi olmayın. Allah, bununla sizi imtihan etmektedir. Hakkında ihtilafa düşmekte olduğunuz şeyi kıyamet gününde mutlaka size açıklayacaktır.

93- Allah dileseydi hepinizi bir tek ümmet kılardı; fakat O, dilediğini saptırır, dilediğini de doğru yola iletir. Yaptıklarınızdan mutlaka sorumlu tutulacaksınız.

Tefsiri

٨٤- ﴿وَيَوْمَ نَبْعَثُ مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا ثُمَّ لَا يُؤْذَنُ لِلَّذِينَ كَفَرُوا وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ﴾

84- Her ümmetten bir şahit göndereceğimiz gün, artık ne kâfir olanlara (özür dilemelerine) izin verilir ne de onların özür dilemeleri istenir.

« وَيَوْمَ نَبْعَثُ مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا » **"Her ümmetten bir şahit göndereceğimiz gün,"** Yani kendilerinin peygamberleri ve getirdiklerini doğruladıklarına, ya da yalanladıklarına, iman ettiklerine veya küfürlerine dair lehlerinde veya aleyhlerinde tanıklıkta bulunacak bir peygamberi haşredip göndereceğimiz gün,

« ثُمَّ لَا يُؤْذَنُ لِلَّذِينَ كَفَرُوا » **"Artık ne kâfir olanlara özür dilemelerine izin verilir,"** ne bunların özür dilemeleri sırasında mazeretleri kabul edilebilir, bu durumda mana şöyledir: "Artık onların lehlerine dair bir hücceti yoktur." Çünkü ayette bunlara izin verilmemesi, ellerinde dayanabilecekleri bir hüccetlerinin veya delillerinin, bir özürlerinin bulunamayışındandır.

« وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ » **"Ne de onların özür dilemeleri istenir."** Yani ne de onlardan Rablerini memnun etmeleri istenir. Yani onlara: "Rabbinizi memnun edin" denmeyecektir. Çünkü ahiret yurdu amel yurdu değil, ödül ve ceza yurdudur. Ayette geçen, « ثُمَّ » edatının manası, bu kimselerin aleyhine peygamberlerin -Allah'ın selamı üzerlerine olsun- tanık-

lıkta bulunmalarından sonra daha şiddetli ve daha ağır bir şekilde cezalandırılacaklardır. Çünkü bunlara konuşma hakkı verilmeyeceği gibi, onlara mazeretlerini ortaya koyabilecekleri ya da hüccet getirerek delil sunabilecekleri imkanı da tanınmaz. Çünkü dünyada peygamberlere açıkça karşı çıkmışlar ve peygamberler de aleyhlerine en doğru tanıklar olarak şahitlikte bulunmuşlardır, bundan böyle onlara susmak düşecektir, konuşmak değil.

٨٥- ﴿ وَإِذَا رَاَ الَّذِينَ ظَلَمُوا الْعَذَابَ فَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُمْ وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ ﴾

85- O zulmedenler azabı gördüklerinde, artık onlardan azap hafifletilmez, onlara mühlet de verilmez.

« وَإِذَا رَاَ الَّذِينَ ظَلَمُوا الْعَذَابَ فَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُمْ وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ » **"O zulmedenler** -kafir olanlar- **azabı gördüklerinde** -ve azabı çekmek üzere cehenneme girdikten sonra-, **artık onlardan azap hafifletilmez, onlara mühlet de verilmez."** Herhangi bir süre de bundan önce kendilerine verilmez.

٨٦- ﴿ وَإِذَا رَاَ الَّذِينَ اَشْرَكُوا شُرَكَٓاءَهُمْ قَالُوا رَبَّنَا هٰٓؤُلَٓاءِ شُرَكَٓاؤُنَا الَّذِينَ كُنَّا نَدْعُوا مِنْ دُونِكَ فَاَلْقَوْا اِلَيْهِمُ الْقَوْلَ اِنَّكُمْ لَكَاذِبُونَ ﴾

86- (Allah'a) ortak koşanlar, ortak koştukları şeyleri gördükleri zaman derler ki: "Rabbimiz! İşte bunlar, seni bırakıp da tapmış olduğumuz ortaklarımızdır." Onlar da bunlara: "Siz mutlaka yalancılarsınız" diye söz atarlar.

« وَإِذَا رَاَ الَّذِينَ اَشْرَكُوا شُرَكَٓاءَهُمْ قَالُوا » **"Allah'a ortak koşanlar, ortak koştukları şeyleri** -tapmakta oldukları putlarını- **gördükleri zaman derler ki:"**

« رَبَّنَا هٰٓؤُلَٓاءِ شُرَكَٓاؤُنَا الَّذِينَ كُنَّا نَدْعُوا مِنْ دُونِكَ » **"Rabbimiz! İşte bunlar, seni bırakıp da tapmış olduğumuz ortaklarımızdır."** Yani bunlar sana ortak koştuklarımız olup bunlar sebebiyle seni bırakıp bunlara kullukta bulunduk.

« فَاَلْقَوْا اِلَيْهِمُ الْقَوْلَ اِنَّكُمْ لَكَاذِبُونَ » **"Onlar da bunlara: 'Siz mutlaka yalancılarsınız' diye söz atarlar."** Yani onlar da berikilerini yalanlamak suretiyle kendilerine cevap verirler. Çünkü Allah'a ortak koştuk-

ları putlar cansız varlıklar olup kendilerine tapanları, kendilerini şerik olarak kabul edenleri bilmezler, tanımazlar. Bunun şöyle bir yorum ihtimali de vardır: "O tapındıkları şeyler, kendilerini şerik yani ortak olarak kabul edenleri, kendilerini şerikler ya da ortaklar, ilahlar diye isimlendirenleri, Allah'ı ortaklıktan tenzih için yalanlarlar.

٨٧- ﴿وَاَلْقَوْا اِلَى اللّٰهِ يَوْمَئِذٍ السَّلَمَ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ﴾

87- O gün Allah'a teslim (bayrağını) çekerler ve uydurmakta oldukları şeyler onlardan kaybolup gider.

« وَاَلْقَوْا اِلَى اللّٰهِ يَوْمَئِذٍ السَّلَمَ » "-Küfrü seçerek zulmetmiş olanlar - **O gün Allah'a teslim bayrağını çekerler**" Önce bundan kaçarlarken ve dünyada büyüklük taslayıp dururlarken bundan sonra, Allah'ın emrine ve hükmüne karşı teslim bayraklarını çekerler.

« وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ » **"Ve uydurmakta oldukları şeyler** Allah'ın ortakları var, bunlar kendilerine yardım edecekler ve onlara şefaatte bulunacaklar diye uydurdukları putları **onlardan kaybolup gider."** Yani onları yalanladıklarında ve onlardan beri ve uzak olduklarını söylediklerinde onları bırakıp gidecekler.

٨٨- ﴿اَلَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ زِدْنَاهُمْ عَذَابًا فَوْقَ الْعَذَابِ بِمَا كَانُوا يُفْسِدُونَ﴾

88- İnkâr edip de (insanları) **Allah yolundan alıkoyanlar var ya, işte onlara, yapmakta oldukları bozgunculuklar sebebiyle, azaplarını kat kat artıracağız.**

« اَلَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ » "-Kendi adlarına- **İnkâr edip de insanları Allah yolundan alıkoyanlar** -onları da tıpkı kendileri gibi küfre sevkedenler- **var ya,"** « زِدْنَاهُمْ عَذَابًا فَوْقَ الْعَذَابِ بِمَا كَانُوا يُفْسِدُونَ » **"işte onlara, yapmakta oldukları** -insanları Allah yolundan menederek, halkı yanlış yola yönlendirerek- **bozgunculukları** -ve küfürleri, Allah'ın yolundan saptırmaları- **sebebiyle, azaplarını kat kat artıracağız."**

٨٩- ﴿وَيَوْمَ نَبْعَثُ فِي كُلِّ اُمَّةٍ شَهِيدًا عَلَيْهِمْ مِنْ اَنْفُسِهِمْ وَجِئْنَا بِكَ

شَهِيدًا عَلَى هٰٓؤُلَٓاءِۜ وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا لِكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً وَبُشْرٰى لِلْمُسْلِمِينَ ﴾

89- O gün her ümmetin içinden kendilerine birer şahit göndereceğiz. Seni de hepsinin üzerine şahit olarak getireceğiz. Ayrıca bu Kitab'ı da sana, her şey için bir açıklama, bir hidayet ve rahmet kaynağı ve Müslümanlar için bir müjde olarak indirdik.

« وَيَوْمَ نَبْعَثُ فِي كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا عَلَيْهِمْ مِنْ أَنْفُسِهِمْ » **"O gün her ümmetin içinden kendilerine** -peygamberlerini aleyhlerine- **birer şahit** -olarak- **göndereceğiz."** Çünkü ümmetlerin peygamberleri, onlardan ve onların içinden olan kimselerdir.

« وَجِئْنَا بِكَ شَهِيدًا عَلَى هٰٓؤُلَٓاءِ » **"Seni de** ey Muhammed!- **hepsinin** -ümmetinin- **üzerine şahit olarak getireceğiz."**

« وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا لِكُلِّ شَيْءٍ » **"Ayrıca bu Kitab'ı da sana, her şey** -dini konularla ilgili bütün şeyler- **için** -net ve kesin- **bir açıklama,"** Ancak nass ile belirlenmiş olan hükümler zaten apaçık olarak ortadadır. Nitekim Sünnet veya icma ile sabit olanlar, yahut da sahabe sözü veyahut kıyas yoluyla sabit olanlar zaten apaçık olarak meydandadırlar. Çünkü bütün bu sayılanların asıl mercii, kaynağı Kitaptır yani Kur'an'dır. Zira Kitapta Yüce Allah, bize Hz. Peygamber (s.a.v.)'e tabi olmamızı ve ona itaat etmemizi şu kavliyle emir buyurmakta ve şöyle demektedir: **"Allah'a itaat edin ve Resulüne de itaat edin." (Teğabun,12)** Yine Yüce Allah Kur'an'da bizi, icmaa yapmaya teşvik etmektedir ve şöyle buyurmaktadır: **"Ve müminlerin yolundan başka bir yola uyarsa," (Nisa,115)** Hz. Peygamber (s.a.v.) ümmetinin ashabına tabi olması sebebiyle bundan memnun kalmıştır. Çünkü Allah Resulü (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Ashabım yıldızlar gibidirler. Hangisine uyarsanız, o sizi doğru yola götürür/hidayet eder."***[4]

Çünkü bu sahabe içtihadda bulunmuşlar, kıyas yapmışlar ve aynı zaman da içtihad ve kıyas yollarını düzenlemişlerdir. Kaldı ki Yüce Allah bize, şu kavliyle de bunu emretmektedir: **"Ey akıl sahipleri! ibret alın, (ders çıkarın.)" (Haşr,2)** Çünkü Sünnet olsun, icma olsun, kıyas olsun

[4] Buhari, 5684 ve Müslim, 2217

hepsi de Kitabın açıklanmasına dayanmaktadır. Böylece Kitabın her şeyin açıklayıcısı olduğu da ortaya çıkmış bulunmaktadır.

« وَهُدًى وَرَحْمَةً وَبُشْرٰى لِلْمُسْلِمِينَ » **"Bir hidayet ve rahmet kaynağı ve Müslümanlar için bir müjde olarak indirdik."** Hakkı gösteren, onlar için rahmet olan ve onlara cenneti müjdeleyen bir kitap olarak indirdik.

٩٠- ﴿ إِنَّ اللّٰهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَٓاءِ ذِي الْقُرْبٰى وَيَنْهٰى عَنِ الْفَحْشَٓاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴾

90- Muhakkak ki Allah, adaleti, iyiliği, akrabaya yardım etmeyi emreder, çirkin işleri, fenalık ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor.

« إِنَّ اللّٰهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ » **"Muhakkak ki Allah, adaleti,"** Aranızdaki hukukta eşitliği; zulmü ve haksızlığı bırakmayı, her hak sahibine hakkını ulaştırmayı, « وَالْإِحْسَانِ » **"iyiliği,"** size kötülükte bulunanlara iyilikle karşılık vermeyi emreder. Ya bunun her ikisi de farzdır veya menduptur. Çünkü farz olan bir şeyde mutlaka onda bir takım eksiklikler, yanlışlar olabilir, insan hata yapabilir. İşte mendup olan şeyler de bunları telafi eder, bunların önüne geçer.

« وَإِيتَٓاءِ ذِي الْقُرْبٰى » **"Akrabaya yardım etmeyi emreder,"** Yani yakın ve uzak tüm akrabaya yardım etmeyi, sılayı rahim yapmayı, akraba ile bağları koparmamayı emreder.

« وَيَنْهٰى عَنِ الْفَحْشَٓاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ » **"Çirkin işleri** -çirkinlikte oldukça iğrenilen kötülükleri, bu anlamda işlenen günahları-, **fenalık** -akıl açısından kötü görülen şerleri- **ve azgınlığı** zulüm, haksızlık ve kibirle başkalarına üstünlük sağlamayı- **da yasaklar."**

« يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ » **"O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor."**

Burada geçen, « يَعِظُكُمْ » kavli, haldir veya müstenef bir cümledir. Yani sizler, Allah'ın size verdiği öğütler sayesinde olur ki nasihat alır-

sınız.

Bu ayet Osman İbn Maz'un'un İslam dinini kabul etmesine sebep olmuş, bunu sağlamıştır. O şöyle dermiş: "Ben aslında Müslüman olacak değildim. Ancak Allah Resulü (s.a.v)'in ısrarlı daveti ve bana çokça İslam'ı arzetmesi nedeniyle kabul ettim. Fakat buna rağmen İslam dini bir türlü içime sinmiş değildi. Bu halim, bu ayet ininceye kadar devam etti. Bu sırada ben, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in yanında bulunuyordum. Bunun üzerine iman kalbimde tamamen yer etti. Ben de bu ayeti Velid b. Muğire'ye okudum. O da bunu dinledikten sonra dedi ki: "Allah adına yemin ederim ki bunda bir tatlılık, çekicilik vardır, bir güzellik vardır. Doğrusu bütün yukarısı meyve vermekte, altı kısmı da bol bereketlidir. Bu, bir insan sözü değildir." Ebu Cehil de demiş ki: "Onun ilahı, kesinlikle en güzel ahlakı emretmektedir." Bu ayet Kur'an'daki ayetler içinde iyilik ve kötülüğü tümüyle ele alan en kapsamlı ve cami ayetidir. İşte bunun içindir ki her hatip minberde her hutbenin sonunda bu ayeti okur ki, bununla beraber her Müslüman nelerle emredilip nelerden de yasaklandığını öğrenmek için etraflı olarak bir öğüt alabilsin, onlar için bir nasihat olabilsin.

٩١- ﴿وَأَوْفُوا بِعَهْدِ اللّٰهِ إِذَا عَاهَدْتُمْ وَلَا تَنْقُضُوا الْأَيْمَانَ بَعْدَ تَوْكِيدِهَا وَقَدْ جَعَلْتُمُ اللّٰهَ عَلَيْكُمْ كَفِيلًا إِنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا تَفْعَلُونَ﴾

91- Antlaşma yaptığınız zaman, Allah'ın ahdini yerine getirin ve Allah'ı üzerinize şahit tutarak, pekiştirdikten sonra yeminleri bozmayın. Şüphesiz Allah, yapacağınız şeyleri pek iyi bilir.

« وَأَوْفُوا بِعَهْدِ اللّٰهِ إِذَا عَاهَدْتُمْ » **"Antlaşma yaptığınız zaman, Allah ın ahdini yerine getirin"** Burada anlatılmak istenen husus, İslam'ın öngördüğü şekilde Müslümanların bu İslam hükümleri çerçevesinde Allah Resulüne biatte bulunmaları emridir. Nitekim bir ayette şöyle buyurulmaktadır: **"Şüphesiz sana biat edenler, ancak Allah'a biat etmek tedirler." (Fetih, 10)**

« وَلَا تَنْقُضُوا الْأَيْمَانَ بَعْدَ تَوْكِيدِهَا وَقَدْ جَعَلْتُمُ اللّٰهَ عَلَيْكُمْ كَفِيلًا » **"Ve Allah'ı üzerinize** -kefil- **şahit** -ve murakıp- **tutarak,** -çünkü kefil olan kimse, hakkında kefaletini üstlendiği kimsenin durumuna riayet eder ve ona kolaylık sağlar, yardımcı olur- **pekiştirdikten** -Allah adına yemin ettikten- **sonra** -biat konusunda verdiğiniz- **yeminleri bozmayın."**

« أَكَّدَ » ve « وَكَّدَ » kelimeleri iki fasih lügattir, yani fasih olarak her ikisi de Arap dilinde kullanılan iki kelimedir ve aynı anlamdadırlar. Kelimenin aslı **vav** harfiyledir, hemze ise bunun yerine kullanılmıştır.

« إِنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا تَفْعَلُونَ » **"Şüphesiz Allah, yapacağınız şeyleri pek iyi bilir."** Yani yemininizi tutup tutmadığınızı, iyiliğinizi ve yalan söylediğinizi, yalan yere yemin ettiğinizi de bilir ve size buna göre muamele edip ya cezalandırır veya ödüllendirir.

٩٢- ﴿وَلَا تَكُونُوا كَالَّت۪ي نَقَضَتْ غَزْلَهَا مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ اَنْكَاثًاۜ تَتَّخِذُونَ اَيْمَانَكُمْ دَخَلًا بَيْنَكُمْ اَنْ تَكُونَ اُمَّةٌ هِيَ اَرْبٰى مِنْ اُمَّةٍۜ اِنَّمَا يَبْلُوكُمُ اللّٰهُ بِه۪ۜ وَلَيُبَيِّنَنَّ لَكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ مَا كُنْتُمْ ف۪يهِ تَخْتَلِفُونَ﴾

92- Bir toplum diğer bir toplumdan (sayıca ve malca) daha çok olduğu için yeminlerinizi, aranızda bir fesat aracı edinerek ipliğini sağlamca büktükten sonra, çözüp bozan (kadın) gibi olmayın. Allah, bununla sizi imtihan etmektedir. Hakkında ihtilafa düşmekte olduğu nuz şeyi kıyamet gününde mutlaka size açıklayacaktır.

Burada, « وَلَا تَكُونُوا » buyururken, yani yeminleri bozma konusun da, « نَقَضَتْ غَزْلَهَا مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ » "İpliğini sağlam bir şekilde eğirip büktükten ve sağlamlaştırdıktan sonra onu tekrar bozup, « اَنْكَاثًا » yeniden çözülmüş durma getiren kadın gibi olmayın." Söylendiğine göre bu kadın oldukça ahmak ve bunak olan **Riyta** adında bir kadın imiş. Onun bu halinden bir darb-ı mesel şeklinde olay aktarılmıştır. Bu kadın kendisi ve komşuları sabahtan öğleye kadar ipi eğirip sağlam bir duruma getirdikten sonra, bu defa kadınlara, büküp eğirdikleri ipleri çözmesini kadınlardan ister ve onlar da büküp sağlamlaştırdıkları bu ipleri yeniden çözerler.

« تَتَّخِذُونَ اَيْمَانَكُمْ » kavli, « اَنْكَاثًا » gibi haldir. « دخلا » kelimesi, « تَتَّخِذُونَ » kavlinin iki mefulünden biridir. Yani bu şu manayadır: "O yeminleri aranızda bir bozgunculuk, bir fesat, bir ihanet aracı olarak kullanmayın."

« أَنْ تَكُونَ أُمَّةٌ » Yani bir ümmet olma nedeniyle, yani Kureyş cemaati demektir.

«أَنْ تَكُونَ أُمَّةٌ هِيَ أَرْبَى مِنْ أُمَّةٍ» yani, "Mümin cemaatten sayıca daha fazla ve mal bakımından çok daha imkan sahibi olan bir toplum yüzünden,..." « هِيَ أَرْبَى » kavli mübteda ve haberdir. Raf mahallinde gelmiştir, « أُمَّةٌ » kelimesinin de sıfatıdır. « أُمَّةٌ » kelimesi aynı zamanda "تَكُونَ" kavlinin failidir. Nitekim, « تَكُونَ » kelimesi de nakıs fiil değil, tam fiildir. « هِيَ » iki nekre kelime arasında geldiği için fasl zamiri değildir.

« إِنَّمَا يَبْلُوكُمُ اللّٰهُ بِهِ » **"Allah, bununla sizi imtihan etmektedir."**

Burada « بِهِ » kavlindeki zamir mastar içindir. Yani, "Ancak Allah'ın sizi denemesi, onların çok daha fazla olmaları iledir. Böylece siz, Allah'a vermiş olduğunuz sözünüzde, Allah Resulüne kesin olarak vermeyi taahhüt ettiğiniz biat konusundaki yeminlerinizde durup bu vefa ipine tutunacak mısınız? Yoksa Kureyş'in sayıca ve servetçe çokluğuna, müminlerin ise sayı bakımından azlığına ve yoksulluklarına aldanarak onlarla mı olacaksınız?

« وَلَيُبَيِّنَنَّ لَكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ مَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ » **"Hakkında ihtilafa düşmekte olduğunuz şeyi kıyamet gününde mutlaka size açıklayacaktır."** Yani sizleri sevap ve ceza konusunda işlediğiniz amellere göre değerlendirdiğinde, buna göre sizi cezalandırdığında... Burada İslam dinine aykırı hareket eden ve ona muhalefet edenler hakkında bir uyarı bulunmaktadır.

٩٣- ﴿وَلَوْ شَٓاءَ اللّٰهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلٰكِنْ يُضِلُّ مَنْ يَشَٓاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَٓاءُ وَلَتُسْـَٔلُنَّ عَمَّا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ﴾

93- Allah dileseydi hepinizi bir tek ümmet kılardı; fakat O, dilediğini saptırır, dilediğini de doğru yola iletir. Yaptıklarınızdan mutlaka sorumlu tutulacaksınız.

« وَلَوْ شَٓاءَ اللّٰهُ لَجَعَلَكُمْ اُمَّةً وَاحِدَةً » **"-Allah dileseydi hepinizi bir tek ümmet kılardı;"** Hepinizi Hanif dinine bağlı Müslümanlar kılardı,

« وَلٰكِنْ يُضِلُّ مَنْ يَشَٓاءُ وَيَهْد۪ي مَنْ يَشَٓاءُ » **"Fakat O, dilediğini** -ezeli bilgisiyle sapıklığı ve küfrü seçeceklerini bildiği kimseleri bu yüzden- **saptırır, dilediğini de doğru yola iletir."** Yani ezeli bilgisinde hidayet yolunu tercih edeceklerini bildiği kimseleri de doğru yola yönlendirir.

« وَلَتُسْـَٔلُنَّ عَمَّا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ » **"Yaptıklarınızdan** -kıyamet günün de- **mutlaka sorumlu tutulacaksınız."** Ve bunlardan dolayı da cezalandırılacaksınız.

❀ ❀ ❀

94. – 102. ÂYETLER

وَلَا تَتَّخِذُوا أَيْمَانَكُمْ دَخَلًا بَيْنَكُمْ فَتَزِلَّ قَدَمٌ بَعْدَ ثُبُوتِهَا
وَتَذُوقُوا السُّوءَ بِمَا صَدَدْتُمْ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ وَلَكُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٩٤﴾
وَلَا تَشْتَرُوا بِعَهْدِ اللّٰهِ ثَمَنًا قَلِيلًا إِنَّمَا عِنْدَ اللّٰهِ هُوَ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ
كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٩٥﴾ مَا عِنْدَكُمْ يَنْفَدُ وَمَا عِنْدَ اللّٰهِ بَاقٍ وَلَنَجْزِيَنَّ
الَّذِينَ صَبَرُوا أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٩٦﴾ مَنْ عَمِلَ
صَالِحًا مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثٰى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهُ حَيٰوةً طَيِّبَةً
وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٩٧﴾ فَإِذَا قَرَأْتَ
الْقُرْاٰنَ فَاسْتَعِذْ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ ﴿٩٨﴾ إِنَّهُ لَيْسَ لَهُ
سُلْطَانٌ عَلَى الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَلٰى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٩٩﴾ إِنَّمَا سُلْطَانُهُ
عَلَى الَّذِينَ يَتَوَلَّوْنَهُ وَالَّذِينَ هُمْ بِهِ مُشْرِكُونَ ﴿١٠٠﴾ وَإِذَا بَدَّلْنَا اٰيَةً
مَكَانَ اٰيَةٍ وَاللّٰهُ أَعْلَمُ بِمَا يُنَزِّلُ قَالُوا إِنَّمَا أَنْتَ مُفْتَرٍ بَلْ
أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٠١﴾ قُلْ نَزَّلَهُ رُوحُ الْقُدُسِ مِنْ رَبِّكَ بِالْحَقِّ
لِيُثَبِّتَ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَهُدًى وَبُشْرٰى لِلْمُسْلِمِينَ ﴿١٠٢﴾

Meâli

94- Yeminlerinizi aranızda fesada araç edinmeyin, aksi halde (İslâm'da) sebat etmişken ayağınız kayar da (insanları) Allah yolundan alıkoymanız sebebiyle (dünyada) kötülüğü tadarsınız. Sizin için (ahirette)

de büyük bir azap vardır.

95- Allah'ın ahdini az bir karşılığa değişmeyin! Şayet anlayan kimseler iseniz, şüphesiz Allah katında olan (sevap) sizin için daha hayırlıdır.

96- Sizin yanınızdaki (dünya malı) tükenir, Allah katındakiler ise bâkidir. Elbette sabırlı davrananlara yapmakta olduklarının en güzeliyle mükâfatlarını vereceğiz.

97- Erkek veya kadın, mümin olarak kim iyi amel işlerse, onu mutlaka güzel bir hayat ile yaşatırız. Ve mükâfatlarını, elbette yapmakta olduklarının en güzeli ile veririz.

98- Kur'an okuduğun zaman o kovulmuş şeytandan Allah'a sığın!

99- Gerçek şu ki: İman edip de yalnız Rablerine tevekkül edenler üzerinde onun (şeytanın) bir hakimiyeti yoktur.

100- Onun hakimiyeti, ancak onu dost edinenlere ve onu Allah'a ortak koşanlaradır.

101- Biz bir âyetin yerine başka bir âyeti getirdiğimiz zaman -ki Allah, neyi indireceğini çok iyi bilir- "Sen ancak bir iftiracısın" dediler. Hayır; onların çoğu bilmezler.

102- De ki: Onu, Mukaddes Rûh (Cebrail), iman edenlere sebat vermek, Müslümanları doğru yola iletmek ve onlara müjde vermek için, Rabbin katından hak olarak indirdi.

Tefsiri

٩٤- ﴿وَلَا تَتَّخِذُوا أَيْمَانَكُمْ دَخَلًا بَيْنَكُمْ فَتَزِلَّ قَدَمٌ بَعْدَ ثُبُوتِهَا وَتَذُوقُوا السُّوءَ بِمَا صَدَدْتُمْ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ وَلَكُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ﴾

94- Yeminlerinizi aranızda fesada araç edinmeyin, aksi halde (İslâm'da) sebat etmişken ayağınız kayar da (insanları) Allah yolundan alıkoymanız sebebiyle (dünyada) kötülüğü tadarsınız. Sizin için ahirette de büyük bir azap vardır.

« وَلَا تَتَّخِذُوا أَيْمَانَكُمْ دَخَلًا بَيْنَكُمْ » **"Yeminlerinizi aranızda fesada araç edinmeyin,"** Burada da, yapılan yeminlerin, andiçmelerin kendi aralarında herhangi bir fesada ve bozgunculuğa araç olmaması için aynı

ifade yeniden tekrarlanmış olmaktadır. Bu, onlar aleyhine bir tekit uyarısıdır ve işin önemine ve büyüklüğüne dikkat çekmedir, bu büyüklüğü göstermektir.

« فَتَزِلَّ قَدَمٌ بَعْدَ ثُبُوتِهَا » **"Aksi halde İslâm'da sebat etmişken ayağınız kayar da"** Aksi durumda ayaklarınız İslam'ın apaçık yolu ve hücceti üzerinde karar kılmışken yanlışa sapmakla kayabilir. Ayeti kerimede "ayak" kelimesi tekil ve nekre olarak gelmiştir. Bunun sebebi bir tek ayağın üzerinden sebat edip kesin yerleştikten sonra haktan sapması, kaymasının büyük bir olay ve vebal olduğuna göre ya bir çok ayaklar yani kimseler bu gerçekten sonra saparsa halleri nice olur?

« وَتَذُوقُوا السُّوءَ بِمَا صَدَدْتُمْ عَنْ سَبِيلِ » "İnsanları Allah yolundan alıkoymanız -saptırmanız, dinden çıkıp uzaklaşmanız veya başkalarını dinden soğutup uzaklaştırmanız... çünkü eğer o insanlar biat konusunda vermiş oldukları kesin sözlerini, yeminlerini ve antlarını bozarlar da dinden dönerler, irtidat ederlerse, bu davranışlarıyla yani yeminlerini bozmakla kesin olarak başkalarına bir sünnet, bir yol veya çığır açmış olurlar ki, onları görenler de aynen bu yolu kendileri için bir metot kabul ederler ve onu izleı.'er- sebebiyle dünyada kötülüğü tadarsınız."

« وَلَكُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ » **"Sizin için ahirette de büyük bir azap vardır."**

٩٥- ﴿وَلَا تَشْتَرُوا بِعَهْدِ اللّٰهِ ثَمَنًا قَلِيلًاۜ إِنَّمَا عِنْدَ اللّٰهِ هُوَ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ﴾

95- Allah'ın ahdini az bir karşılığa değişmeyin! Şayet anlayan kimseler iseniz, şüphesiz Allah katında olan (sevap) sizin için daha hayırlıdır.

«وَلَا تَشْتَرُوا بِعَهْدِ اللّٰهِ ثَمَنًا قَلِيلًا» **"Allah'ın ahdini** -Allah Resulü (s.a.v.) ile yaptığınız biatı- **az bir karşılığa** -basit bir dünyalık için- **satmayın!** -değişmeyin!-" Mekke'de iken İslam dinini kabul edenlerden kimilerine şeytan, Resulüllah (s.a.v) ile biatlerinde ettikleri yeminlerini ve Allah kendilerini İslam üzere sabitleştirdikten sonraki antlarını bozmalarını onlara süslü ve cazip olarak göstermişti. Çünkü Kureyşliler Müslüman olan bu kimselere Hz. Peygamberle yaptıkları antlaşmadan dön-

meleri vadinde bulunmuşlardı. Bunlar da Kureyş kabilesinde var olduğunu gördükleri görkemden ve güçlerinden ürkmüşler, Müslüman-ların ise onlar karşısında güçsüz ve zayıflıkları kanaatine varmışlardı. Oysa Allah bunların İslam üzere sebatlarını sağlamıştı.

« إِنَّمَا عِنْدَ اللّٰهِ هُوَ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ » **"Şayet anlayan kimseler iseniz, şüphesiz Allah katında olan** -ahiret- **sevabı sizin için daha hayırlıdır."**

٩٦- ﴿ مَا عِنْدَكُمْ يَنْفَدُ وَمَا عِنْدَ اللّٰهِ بَاقٍ وَلَنَجْزِيَنَّ الَّذِينَ صَبَرُوا أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴾.

96- Sizin yanınızdaki (dünya malı) tükenir, Allah katındakiler ise bâkidir. Elbette sabırlı davrananlara yapmakta olduklarının en güzeliyle mükâfatlarını vereceğiz.

« مَا عِنْدَكُمْ يَنْفَدُ وَمَا عِنْدَ اللّٰهِ بَاقٍ » **"Sizin yanınızdaki** dünya malı **tükenir, Allah katındakiler** -rahmetinin hazineleri- **ise bâkidir."** Tükenmez.

« وَلَنَجْزِيَنَّ الَّذِينَ صَبَرُوا أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ » **"Elbette sabırlı davrananlara** -müşriklerin eza ve cefalarına, işkencelerine karşı ve İslam'ın ilk dönemdeki sıkıntılarına katlanıp sabırlı olanlara- **yapmakta olduklarının en güzeliyle mükâfatlarını vereceğiz."**

Ayette geçen, « وَلَنَجْزِيَنَّ » kelimesini burada görüldüğü gibi İbn Kesir ve Asım **nun** harfiyle olarak, « نَجْزِيَنَّ » okumuşlardır.

٩٧- ﴿ مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهُ حَيٰوةً طَيِّبَةً وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴾

97- Erkek veya kadın, mümin olarak kim iyi amel işlerse, onu mutlaka güzel bir hayat ile yaşatırız. Ve mükâfatlarını, elbette yapmakta olduklarının en güzeli ile veririz.

« مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَى وَهُوَ مُؤْمِنٌ » **"Erkek veya kadın,**

mü'min olarak kim iyi amel işlerse," Ayetin başında yer alan, « مَنْ » edatı, müphemdir ve erkek-kadın her iki nevi de kapsamaktadır. Ancak ilk bakışta sanki erkekler içinmiş gibi bir durum gözükmektedir. Bu itibarla, « مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثٰى » kavlinden her iki nevi de yani hem erkeği ve hem kadın da genel olarak içerecek şekilde olduğu meydana çıkmış bulunmaktadır. « وَهُوَ مُؤْمِنٌ » ifadesiyle de imanlı olmuş olmaları koşul ya da şart olarak getirilmiş bulunmaktadır. Çünkü kafirlerin işledikleri veya amelleri bundan sayılan türden şeyler değildir. Ayrıca bu ayet, amelin iman için bir şart olmadığını da göstermekte ve bu konuya da delalet etmektedir.

«فَلَنُحْيِيَنَّهُ حَيٰوةً طَيِّبَةً» **"onu mutlaka** -dünyada da- **güzel bir hayat ile yaşatırız."** Çünkü, « وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ » **"Ve mükâfatlarını, elbette yapmakta olduklarının en güzeli ile veririz."** Kavli bu gerçeğe işaret buyurmaktadır. Burada Rabbimiz bu kavliyle mü'min kullarına kadın olsun, erkek olsun hem dünya sevabını, mutluluğunu ve hem ahiret saadetini vadetmektedir ve bu tıpkı Rabbimizin şu kavli gibidir: **"Sonunda Allah da onlara dünya nimetini/sevabını ve en önemlisi ahiret sevabının güzel olanını verdi." (Al-i İmran,148)**

Bunun böyle olması ise, salih amel işleyen müminler, ister bolluk ve refah içinde olsunlar, ister sıkıntı ve zorluk içinde bulunsunlar, bütün bunlarla beraber çok daha mutlu bir yaşantı geçireceklerdir. Gerçi kişi zengin ve mutlu bir hayat içinde idiyse, bunun durumu zaten ortadadır. Eğer sıkıntı ve yoksulluk içinde bulunuyorsa, bununla beraber onun da hayatı güzelleşecek ve mutlu bir yaşam geçirecektir. Bu ise kanaat etmek, Allah'ın taksimatına rıza göstermek suretiyle mümkün olabilecektir. Yoksul mümin bunlardan ötürü şikayetçi olmayacaktır.

Facir, zalim ve kötü olan kimseler ise, bunların durumları az önce örnek olarak verdiğimiz müminlerin aksi olacaktır. Bu facir, zalim ve kötüler eğer zengin iseler durumları belli. Şayet fakir ve yoksul iseler, hırs, dünyaya olan düşkünlük gibi şeyleri terketmeyeceklerdir. İçinde bulunduğu hayattan asla memnuniyetini kabul etmeyecektir.

Söylendiğine göre, **"Hayatı Tayyibe"**, kanaat ve Allah'a yapılan itaatten tat ve haz almaktır ya da Allah'ı bilmek ve tanımaktır, Allah'ın

emirleri karşısında Onunla doğruluk içerisinde bir ve beraber olmaktır. Allah'ın emri karşısında doğru ve dürüst olarak üzerine düşeni gerektiği gibi yapmaya gayret etmektir. Allah'tan başkasından yüzçevirmek ve onlara dönüp bakmamaktır.

٩٨- ﴿ فَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْاٰنَ فَاسْتَعِذْ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ ﴾

98- Kur'an okuduğun zaman o kovulmuş şeytandan Allah'a sığın!

« فَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْاٰنَ » **"Kur'an okuduğun zaman"** Kur'an okumak istediğin zaman **"O** kovulmuş veya lanetlenmiş **şeytandan** -İblisten- **Allah'a sığın!"** Burada fiilin irade olunması, bizzat fiil lafzıyla belirtilmiştir. İbn Mes'ud (r.a) demiş ki: "Allah Resulü (s.a.v.)'nün huzurunda okudum da: "**Euzü Billahissemiil alimi mineşşeytanirracim**" dedim. Bunun üzerine Allah Resulü (s.a.v.) bana: "Öyle deme, fakat: '**Euzü Billahi mineşşeytanirracim**" de, diye buyurdu ve Cebrail (a.s) bana bunu bu şekilde okuttu' dedi.[5]

٩٩- ﴿ إِنَّهُ لَيْسَ لَهُ سُلْطَانٌ عَلَى الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَلٰى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴾

99- Gerçek şu ki: İman edip de yalnız Rablerine tevekkül edenler üzerinde onun (şeytanın) bir hakimiyeti yoktur.

« إِنَّهُ لَيْسَ لَهُ سُلْطَانٌ عَلَى الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَلٰى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ » **"Gerçek şu ki: İman edip de yalnız Rablerine tevekkül edenler** -müminler- **üzerinde onun,** şeytanın **bir hakimiyeti** -bir gücü ve velayeti- **yoktur."** Müminler onun vesvesesini kabul de edecek değillerdir.

١٠٠- ﴿ إِنَّمَا سُلْطَانُهُ عَلَى الَّذِينَ يَتَوَلَّوْنَهُ وَالَّذِينَ هُمْ بِهِ مُشْرِكُونَ ﴾

100- Onun hakimiyeti, ancak onu dost edinenlere ve onu Allah'a ortak koşanlaradır.

« إِنَّمَا سُلْطَانُهُ عَلَى الَّذِينَ يَتَوَلَّوْنَهُ » **"Onun hakimiyeti, ancak onu dost edinenlere"** kendileri üzerinde onun egemenlik ve üstünlüğünü ka-

[5] Bunu Kudai, Müsnedu'ş-Şihab,837 de rivayet etmiştir. Elbani de, "Silsiletu'l-Ehadis'd-Daife; 1/439 da bunun mevzu yani uydurma olduğunu söylemiştir. Bunun gerekçesi de ravileri arasında Cafer bin Abdulvahid'in var olmasıdır

bul edenlere, onun vesveselerine uyanlara **"ve onu** -şeytanı- **Allah'a ortak koşanlaradır."** Burada, « بِهِ » kavlindeki zamir « رَبِّهِمْ » kavline racidir ya da, « الشَّيْطَانِ » na racidir. Yani onun yüzünden, onun sebebiyle demektir.

١٠١- ﴿وَإِذَا بَدَّلْنَا اٰيَةً مَكَانَ اٰيَةٍۙ وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا يُنَزِّلُ قَالُوا اِنَّمَا اَنْتَ مُفْتَرٍۜ بَلْ اَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ﴾

101- Biz bir âyetin yerine başka bir âyeti getirdiğimiz zaman - ki Allah, neyi indireceğini çok iyi bilir- "Sen ancak bir iftiracısın" dediler. Hayır; onların çoğu bilmezler.

«وَإِذَا بَدَّلْنَا اٰيَةً مَكَانَ اٰيَةٍ» **"Biz bir âyetin yerine başka bir âyeti getirdiğimiz zaman"** Yani bir ayetin yerine bir başka ayeti getirdiğimiz deki bu neshetmek, yürürlükten kaldırmak demektir. Çünkü yüce şeriatleri yine başka şeriatlerle gördüğü bir hikmet gereği nesheder, hükümlerini yürürlükten kaldırır.

Bu da, « وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا يُنَزِّلُ » **"-Ki Allah, neyi indireceğini çok iyi bilir-"** kavlinin manasıdır. « يُنَزِّلُ » kavlini İbn Kesir ve Ebu Amr şeddesiz olarak, « يُنْزِلُ » diye okumuşlardır.

«قَالُوا اِنَّمَا اَنْتَ مُفْتَرٍ» **"Sen ancak bir iftiracısın" dediler."** Bu, « إِذَا » edatının cevabıdır. « وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا يُنَزِّلُ » kavli, itiraz/parantez cümlesidir. Müşrikler şöyle diyorlardı: "Doğrusu Muhammed ashabıyla alay ediyor. Bugün onlara bir şey emrediyor, ertesi gün de onları bu şeyden menediyor. Onlara daha ehven ve kolay olanını getiriyor." Bu davranışlarıyla iftiraya kalkışıyorlardı. Oysa Allah dilerse ağır hüküm taşıyanı dilediği takdirde daha hafif hükümle değiştirir, daha hafif olanını ise daha ağırı ile değiştirebilir. Bu, tamamıyla Allah'ın iradesine bağlıdır.

« بَلْ اَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ » **"Hayır; onların çoğu** -bu konudaki hikmeti bilemezler- **bilmezler."**

١٠٢- ﴿ قُلْ نَزَّلَهُ رُوحُ الْقُدُسِ مِنْ رَبِّكَ بِالْحَقِّ لِيُثَبِّتَ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَهُدًى وَبُشْرٰى لِلْمُسْلِمِينَ ﴾

102- De ki: Onu, Mukaddes Rûh (Cebrail), iman edenlere sebat vermek, Müslümanları doğru yola iletmek ve onlara müjde vermek için, Rabbin katından hak olarak indirdi.

« قُلْ نَزَّلَهُ رُوحُ الْقُدُسِ مِنْ رَبِّكَ بِالْحَقِّ » **"De ki: O'nu, Mukaddes Rûh,** Cebrail, indirdi." Burada bunun « الْقُدُسِ » kelimesine izafe olunması, temiz olması sebebiyledir. Bu tıpkı, **"Hatemu'l-Cud"** kavli gibi bir ifadedir. Bundan murat ise, **Mukaddes ruh "er-Ruhu'l-Mukaddes"** ve **Cömert Hatem "Hatemu'l-Cevad"** demektir. Mukaddes demek, günahlardan, hatalardan arınmış tertemiz demektir.

« مِنْ رَبِّكَ بِالْحَقِّ » **"Rabbin katından** -O'nun nezdinden ve O'nun emriyle- **hak** -hikmetle dolu- **olarak indirdi."** « بِالْحَقِّ » burada haldir.

« لِيُثَبِّتَ الَّذِينَ اٰمَنُوا » **"İman edenlere sebat vermek,"** onları nesh ile ilgili hükümlerle imtihan etmek için. Ta ki onlar bu konuda şöyle dediler: "O Rabbimiz tarafından gelen gerçek ve haktır, hikmettir. Çünkü Allah Hakiym'dir, O ancak hikmet içeren ve doğru olan şeyleri işler. Allah, onların lehine olarak sağlam yere basan, inandığından dönmeyen, kesin, sahih yakin ve inanç sahibi, kalpleri gelenlerle-indirilenlerle tatmin olmuş, huzur bulmuş kimseler diye hüküm vermiştir.

« وَهُدًى وَبُشْرٰى لِلْمُسْلِمِينَ » **"Müslümanları doğru yola iletmek ve onlara müjde vermek için,..."** Buradaki, « وَهُدًى وَبُشْرٰى » kelimelerinin her ikisi de, « لِيُثَبِّتَ » kavlinin mahalline matufturlar ve mefulün lehdirler. Bunun da takdiri şöyledir: "Onları orada sabit kadem kılmak, sarsılmaz yapmak, doğru yola iletmek ve kendilerine müjde vermek için..." Burada, « لِلْمُسْلِمِينَ » ifadesinde, başkalarına ait olarak var olan zıt haslet lerin olması halinde bir tariz ifadesi yer almış olmaktadır.

103. - 111. ÂYETLER

وَلَقَدْ نَعْلَمُ اَنَّهُمْ يَقُولُونَ اِنَّمَا يُعَلِّمُهُ بَشَرٌ لِسَانُ الَّذٖى يُلْحِدُونَ
اِلَيْهِ اَعْجَمِىٌّ وَهٰذَا لِسَانٌ عَرَبِىٌّ مُبٖينٌ ﴿١٠٣﴾ اِنَّ الَّذٖينَ لَا يُؤْمِنُونَ
بِاٰيَاتِ اللّٰهِ لَا يَهْدٖيهِمُ اللّٰهُ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلٖيمٌ ﴿١٠٤﴾ اِنَّمَا يَفْتَرِى
الْكَذِبَ الَّذٖينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْكَاذِبُونَ ﴿١٠٥﴾
مَنْ كَفَرَ بِاللّٰهِ مِنْ بَعْدِ اٖيمَانِهٖٓ اِلَّا مَنْ اُكْرِهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْاٖيمَانِ
وَلٰكِنْ مَنْ شَرَحَ بِالْكُفْرِ صَدْرًا فَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ مِنَ اللّٰهِ وَلَهُمْ
عَذَابٌ عَظٖيمٌ ﴿١٠٦﴾ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمُ اسْتَحَبُّوا الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا عَلَى
الْاٰخِرَةِ وَاَنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِى الْقَوْمَ الْكَافِرٖينَ ﴿١٠٧﴾ اُولٰٓئِكَ الَّذٖينَ
طَبَعَ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوبِهِمْ وَسَمْعِهِمْ وَاَبْصَارِهِمْ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ
﴿١٠٨﴾ لَا جَرَمَ اَنَّهُمْ فِى الْاٰخِرَةِ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿١٠٩﴾ ثُمَّ اِنَّ رَبَّكَ
لِلَّذٖينَ هَاجَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا فُتِنُوا ثُمَّ جَاهَدُوا وَصَبَرُوا اِنَّ رَبَّكَ مِنْ
بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَحٖيمٌ ﴿١١٠﴾ يَوْمَ تَاْتٖى كُلُّ نَفْسٍ تُجَادِلُ عَنْ نَفْسِهَا
وَتُوَفّٰى كُلُّ نَفْسٍ مَا عَمِلَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١١١﴾

Meâli

103- Şüphesiz biz onların: "Kur'an'ı ona ancak bir insan öğretiyor" dediklerini biliyoruz. Kendisine nisbet ettikleri şahsın dili yabancıdır. Halbuki bu (Kur'an) apaçık bir Arapçadır.

104- Allah'ın âyetlerine inanmayanlar yok mu, kuşkusuz Allah onları doğru yola iletmez ve onlar için elem verici bir azap vardır.

105- Allah'ın âyetlerine inanmayanlar, ancak yalan uydurur. İşte onlar, yalancıların kendileridir.

106- Kim iman ettikten sonra Allah'ı inkâr ederse -kalbi iman ile dolu olduğu halde (inkâra) zorlanan başka- fakat kim kalbini kâfirliğe açarsa, işte Allah'ın gazabı bunlaradır; onlar için büyük bir azap vardır.

107- Bu (azap), onların dünya hayatını ahirete tercih etmelerinden ve Allah'ın kâfirler topluluğunu hidayete erdirmemesinden ötürüdür.

108- İşte onlar Allah'ın, kalplerini, kulaklarını ve gözlerini mühürlediği kimselerdir. Ve onlar gafillerin kendileridir.

109- Hiç şüphesiz onlar ahirette ziyana uğrayanların ta kendileridir.

110- Sonra şüphesiz Rabbin, eziyet edildikten sonra hicret edip, ardından da sabrederek cihad edenlerin yardımcısıdır. Bütün bunlardan sonra Rabbin elbette çok bağışlayan, pek esirgeyendir.

111- O gün, herkes gelip kendi canını kurtarmak için uğraşır ve herkese yaptığının karşılığı eksiksiz ödenir, onlara asla zulmedilmez.

Tefsiri

١٠٣- ﴿وَلَقَدْ نَعْلَمُ أَنَّهُمْ يَقُولُونَ إِنَّمَا يُعَلِّمُهُ بَشَرٌ لِسَانُ الَّذِي يُلْحِدُونَ إِلَيْهِ أَعْجَمِيٌّ وَهَذَا لِسَانٌ عَرَبِيٌّ مُبِينٌ﴾

103- Şüphesiz biz onların: "Kur'an'ı ona ancak bir insan öğretiyor" dediklerini biliyoruz. Kendisine nisbet ettikleri şahsın dili yabancıdır. Halbuki bu (Kur'an) apaçık bir Arap'çadır.

«وَلَقَدْ نَعْلَمُ أَنَّهُمْ يَقُولُونَ إِنَّمَا يُعَلِّمُهُ بَشَرٌ» **"Şüphesiz biz onların: "Kur'anı ona ancak bir insan öğretiyor"** dediklerini biliyoruz." Müşrikler bunu söylerken şunu demek istiyorlardı: Huveytip adında bir müşriğe ait bir köle vardı. Adı da Aiş veya Yaiş idi. Bu köle İslam dinini kabul eder ve gerçekten çok iyi bir Müslüman olur. Bu ehli kitaptan olan bir kişi olup eski bilgiler, dini kaynaklar hakkında bilgisi bulunuyordu, örneğin İncil'i bilmesi gibi. Yani okuma ve yazması olan biriydi. Ya da

bu kişi, Amir b. Hadremi'nin kölesi olup kendisi Rum asıllıydı. Yahut da bunlar biri Cebr diğeri de Yesar adlarında iki köle idiler. Her ikisi de Tevrat ve İncil okumasını biliyorlardı. Hz. Peygamber (s.a.v.) bu ikisinin Tevrat ve İncil okuyuşlarını dinlerlerdi. Yahut bu kişi Selman Farisi idi.

« لِسَانُ الَّذِى يُلْحِدُونَ إِلَيْهِ أَعْجَمِىٌّ » "Kendisine nisbet ettikleri şahsın dili yabancıdır." Kıraat imamlarından Hamza ve Ali Kisai, « يُلْحِدُونَ » kelimesini, "Y" ve "H" harflerinin fetha harekesiyle, « يَلْحَدُونَ » olarak okumuşlardır.

« وَهَذَا لِسَانٌ عَرَبِىٌّ مُبِينٌ » **"Halbuki bu Kur'an apaçık bir Arapçadır."** Yani Hz. Peygamber (s.a.v.)'in getirdiği Kur'an'ı, filancadan öğrendi diye nispet ettikleri şahsın dili yabancıdır, adam Arap değildir. Dolayısıyla dili anlaşılacak gibi değildir. Oysa bu Kur'an ise apaçık Arapça dilinde gelmiş olan bir Kitaptır. Gayet fasih ve her bakımdan anlaşılır bir kitap. Bu ifadeyle Rabbimiz onların bu konuda söylediklerini ve dil sarkıntılıklarını reddetmiş olmaktadır.

« لِسَانُ الَّذِى يُلْحِدُونَ إِلَيْهِ أَعْجَمِىٌّ » cümlesinin cümle içerisinde iraptan mahalli yoktur. Çünkü bu, müstenefe bir cümledir, yani yeni ya da bağımsız bir cümledir ve onların sözlerine bir cevaptır.

Ayette geçen, « لِسَانُ » kelimesi, konuşulan dil anlamındadır. Ayrıca, "elhada'l-kabre", « لاَحَدَهُ » « مُلْحِدُونَ » ve « مَلْحَدُونَ » denir ki bu, bir şeyin kazılmasını, kazılması gereken doğrultudan saptırmak anlamındadır. Böyle o şeyin bir yanını kazdı, demektir. Daha sonra bu kelime bir istiare olarak amacından ve doğrultusundan saptırılan her şey hakkında kullanılan bir kelime oldu. Örneğin şöyle derler: *"Filan kimse sözünde ilhad etti.", "Dininden ilhad etti" gibi.* Bu, sözünden döndü, dininden vazgeçti manalarındadır. Nitekim mülhid yani dinsiz, inkara kaçan, ifadesi de böyledir. Bu itibarla sözkonusu bu kelime, *"görüşünü, mezhebini, tüm din ve inançlarını bırakıp bir başka yola saptı"* demektir.

١٠٤ - ﴿إِنَّ الَّذِينَ لاَ يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِ اللّهِ لاَ يَهْدِيهِمُ اللّهُ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾

104- Allah'ın âyetlerine inanmayanlar yok mu, kuşkusuz Allah onları doğru yola iletmez ve onlar için elem verici bir azap vardır.

« إِنَّ الَّذِينَ لاَ يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِ اللّٰهِ لاَ يَهْدِيهِمُ اللّٰهُ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ »

"**-Allah'ın âyetlerine** -Kur'an'a- **inanmayanlar yok mu,** işte onlar küfrü seçtikleri, tercih ettikleri müddetçe- **kuşkusuz Allah onları doğru yola iletmez ve onlar için** -küfürleri yüzünden ahirette- **elem verici bir azap vardır.**"

١٠٥- ﴿إِنَّمَا يَفْتَرِي الْكَذِبَ الَّذِينَ لاَ يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِ اللّٰهِ وَأُولٰئِكَ هُمُ الْكَاذِبُونَ﴾

105- Allah'ın âyetlerine inanmayanlar, ancak yalan uydurur. İşte onlar, yalancıların kendileridir.

« إِنَّمَا يَفْتَرِي الْكَذِبَ الَّذِينَ لاَ يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِ اللّٰهِ » "**Allah'ın âyetlerine inanmayanlar, ancak** -Allah adına- **yalan uydurur.**" Yani yalan söylemek suretiyle iftirada bulunmak ancak imansızların işidir. Çünkü böylesi kimseler ceza olarak kendilerini neyin beklediğini düşünmezler ve böyle bir beklentileri de olmaz. Bu ifadeyle Yüce Allah, bu yalancı ve iftiracı kafirlerin Hz. Peygamber (s.a.v.) hakkında:

« إِنَّمَا أَنْتَ مُفْتَرٍ » "**Sen ancak yalan uyduran bir iftiracısın**"

sözlerine de bir cevaptır. « وَأُولٰئِكَ هُمُ الْكَاذِبُونَ » "**İşte onlar,** -yani iman etmeyenler- **yalancıların ta kendileridir.**" Yani gerçekte iman etmeyenler, yalan söylemekte üzerlerine adam bulunmayanlar işte bu yalancıların kendileridir, başkası değil. Çünkü Allah'ın ayetlerini yalanlamak, yalanların en büyüğüdür. Ya da onların, "**Sen ancak yalan uyduran bir iftira cısın**" diye söyledikleri sözlerinde, asıl yalancılar, bunların kendileridir. Allah Resulü (s.a.v.) değil.

١٠٦- ﴿مَنْ كَفَرَ بِاللّٰهِ مِنْ بَعْدِ إِيمَانِهِ إِلاَّ مَنْ أُكْرِهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْإِيمَانِ وَلٰكِنْ مَنْ شَرَحَ بِالْكُفْرِ صَدْرًا فَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ مِنَ اللّٰهِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ﴾

106- Kim iman ettikten sonra Allah'ı inkâr ederse -kalbi iman ile dolu olduğu halde (inkâra) zorlanan başka- fakat kim kalbini kâ-

firliğe açarsa, işte Allah'ın gazabı bunlaradır; onlar için büyük bir azap vardır.

« مَنْ كَفَرَ بِاللّٰهِ مِنْ بَعْدِ اِيمَانِهِ اِلَّا مَنْ اُكْرِهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْاِيمَانِ » **"Kim iman ettikten sonra Allah'ı inkâr ederse -kalbi iman ile dolu** -bu sayede sakin ve huzur içinde- **olduğu halde inkâra zorlanan başka-"** Burada, « مَنْ كَفَرَ بِاللّٰهِ مِنْ بَعْدِ اِيمَانِهِ » kavlinin şart olarak mübteda olmasını ve cevabının da mahzuf olmasını uygun bulmuşlardır. Çünkü, « مَنْ شَرَحَ » kavlinin cevabı buna delalet etmektedir. Âdeta şöyle denilir gibidir: Kim Allah'ı inkar ederse, Allah'ın gazabı onlar üzerine olsun.

« وَلٰكِنْ مَنْ شَرَحَ بِالْكُفْرِ صَدْرًا فَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ مِنَ اللّٰهِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ» **"Fakat kim kalbini kâfirliğe açarsa,** -yani küfürle hoşnut kalbi bundan memnun kalırsa ve buna iman ederse- **işte Allah'ın gazabı bunlaradır;" "Onlar için büyük bir azap vardır."**

Bu son cümlenin, « الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ » kavlinden bedel olması, «وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْكَاذِبُونَ» kavlini, bedel ile mübdelün minh arasında itiraz-parantez cümlesi kabul etmek durumuna göredir. Mana şöyledir: **"Ancak yalan uyduranlar, iman ettikten sonra Allah'ı inkar edenlerdir."** Fakat bunlar içerisinden kendilerine baskı uygulanan yani ikrah edilenler dışta tutulmuş, istisna edilmiştir. Bunlar Allah'ın dinin yalanlayıp iftira edenlerle aynı hüküm altında görülmemişlerdir.

Sonra da; « وَلٰكِنْ مَنْ شَرَحَ بِالْكُفْرِ صَدْرًا فَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ مِنَ اللّٰهِ » diye buyurmuştur. Bu cümlenin mübtedadan bedel olması da mümkündür ki o da, « اُولٰٓئِكَ » kavlidir. Yani; **"Kim iman ettikten sonra Allah'ı inkar ederse, küfre girerse, işte onlar yalancıların kendileridir"** demektir. Yahut da, ""Haberden bedeldir ki bu da, « هُمُ الْكَاذِبُونَ » kavlidir. Yani, *"İşte bunlar var ya, iman ettikten sonra Allah'a küfreden, Allah'ı inkar edenlerin kendileridir"* demektir. Aynı zamanda zem üzere mansub olma sı da mümkündür.

Rivayete göre Mekke halkından bir takım kimseler irtidat ederler,

dinlerinden dönerler. Bunlar arasında üzerlerinde baskı kullanılmak suretiyle zorla irtidada sevkedilenler de bulunmuştur. Bunlar sadece dilden kafirlerin kendilerinden istedikleri küfür sözlerini söylemişlerdir. Fakat buna rağmen asla kalben imanlarından ve inançlarından dönmemişlerdir. Bunlar arasında Ammar bin Yasir de vardı. Ancak babası ve annesi Yasir ve Sümeyye öldürülüp şehit edilmişlerdi. Bunun her ikisi de İslam'ın ilk iki şehididirler.

Bu aileye yapılan baskı sonucu Ammar'ın müşriklerin baskıları sonucu kendisinden istedikleri sözü dilden söylemesi üzerine, Allah Resulü (s.a.v.)'e: "Doğrusu Ammar küfre girmiştir" diye söylediler. Resulüllah (s.a.v.) bunu duyunca, **"Asla öyle bir şey olamaz, çünkü Ammar, baştan aşağı iman dolu bir kişidir"** diye buyurdu.[6]

"İman, onun eti ve kanı ile karışmıştır, mümkün değil."[7]

Hz. Ammar bu şekilde ağlayarak Hz. Peygamber (s.a.v.)'in huzuruna geldi. Hz. Peygamber (s.a.v.) onun göz yaşlarını silerek kendisine dedi ki: **"Senin durumunla ilgili hiçbir problem yoktur. Eğer yeniden sana böyle bir baskı yapmaya kalkışırlarsa, daha önce söylediğini onlara aynen tekrar et!**[8]

Ammar'ın babasının baskı altındaki hareketi, tavizsiz oluşu güzeldir, efdaldir. Çünkü ölüme dayanıp sabretmek, İslam'ın güç kazanması için buna katlanmak İslam'ın izzeti ve şerefi vardır, yükselmesi, galip gelmesi vardır.

١٠٧- ﴿ذٰلِكَ بِاَنَّهُمُ اسْتَحَبُّوا الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا عَلَى الْاٰخِرَةِۙ وَاَنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِى الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ﴾

107- Bu (azap) onların dünya hayatını ahirete tercih etmelerinden ve Allah'ın kâfirler topluluğunu hidayete erdirmemesinden ötürüdür.

« ذٰلِكَ بِاَنَّهُمُ اسْتَحَبُّوا الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا عَلَى الْاٰخِرَةِ » **"Bu azap, onların dünya hayatım ahirete tercih etmelerinden"** Yani bu dünya hayatını

[6] Hafız diyor ki; Salebi bunu rivayet etmiş ve Vahidi de bunu, "el-Vasiyt" kitabında Salebi'den rivayet etmiştir. Bak. Haşiyetu'l-Keşşaf,2/634

[7] Ebu Nuaym bunu Hilye kitabında rivayet etmiştir. 1/139

[8] İbn Asakir rivayet etmiştir

ebedi ahiret hayatından üstün görüp tercih etmelerinden.

Buradaki, «ذَلِكَ» işaret ismi tehdide işaret etmektedir. Bu da Allah'ın gazabının bu kimselere erişmesi, en büyük azap ile cezalandırılmaları demektir.

«وَأَنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِى الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ» **"Ve Allah'ın kâfirler topluluğunu** -küfürlerinde direnip bunu tercih ettikleri sürece- **hidayete erdirmemesinden ötürüdür."**

١٠٨- ﴿أُولٰٓئِكَ الَّذِينَ طَبَعَ اللّٰهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَسَمْعِهِمْ وَأَبْصَارِهِمْ وَأُولٰٓئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ﴾

108- İşte onlar Allah'ın, kalplerini, kulaklarını ve gözlerini mühürlediği kimselerdir. Ve onlar gafillerin kendileridir.

«أُولٰٓئِكَ الَّذِينَ طَبَعَ اللّٰهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَسَمْعِهِمْ وَأَبْصَارِهِمْ» **"İşte onlar Allah'ın, kalplerini, kulaklarını ve gözlerini mühürlediği kimselerdir."** Bu itibarla inceden inceye düşünemezler, herhangi bir öğüde ve vaaza kulak vermezler, dosdoğru olan yolu da görmezler.

«وَأُولٰٓئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ» **"Ve onlar gafillerin kendileridir."** Yani öylesine bir gaflet içindedirler ki bundan aymaları ya da uyanmaları asla mümkün değildir. Çünkü ilerisini düşünmemek, sonlarının ne olacağını akla getirmemek gerçekten en büyük aymazlık ve en aşırı ve nihayetsiz gaflettir.

١٠٩- ﴿لَا جَرَمَ أَنَّهُمْ فِى الْاٰخِرَةِ هُمُ الْخَاسِرُونَ﴾

109- Hiç şüphesiz onlar ahirette ziyana uğrayanların ta kendileridir.

«لَا جَرَمَ أَنَّهُمْ فِى الْاٰخِرَةِ هُمُ الْخَاسِرُونَ» **"Hiç şüphesiz onlar ahirette ziyana uğrayanların ta kendileridir."**

١١٠- ﴿ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ هَاجَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا فُتِنُوا ثُمَّ جَاهَدُوا وَصَبَرُوا إِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَحِيمٌ﴾

110- Sonra şüphesiz Rabbin, eziyet edildikten sonra hicret edip, ardından da sabrederek cihad edenler hakkında Rabbin elbette çok bağışlayan, çok merhamet edendir.

« ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ هَاجَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا فُتِنُوا ثُمَّ جَاهَدُوا وَصَبَرُوا » "**Sonra şüphesiz Rabbin, eziyet edildikten** -eza ve cefa yoluyla işkence gördükten ve zorla küfrü yeniden kabullenmeleri için baskı uygulayıp yeniden küfre girmeleri için baskı ve zulüm uygulandıktan- **sonra** -Mekke'den- **hicret edip, ardından da** cihad eden ve sabreden kimseler hakkında...

Bu ayetin başında yer alan, « ثُمَّ » edatının delalet ettiği şey şudur:, şu inkarcı ve işkenceci zalim kafirlerin durumu ile, iman etmiş ve imanlarının gereği haksızlığa başkaldırmış olan müminlerin durumu birbiriyle hiçbir zaman kıyaslanamayacak şekilde uzaktır. Çünkü Mekke'den hicret edenlerin her şey lehlerine, onları buradan çıkaranların da aleyhine durumlar olacaktır. Yani hicret edenlerin velisi, yardımcısı sadece Allah tır ve Allah onların düşmanı olmadığı gibi onları ezip rezil de edecek değildir. Bu ifade âdeta şuna benzer. Bir kralın, bir adama, bundan böyle senin aleyhinde oluşacak bir durum yoktur. Bu ifade işte o kimse için bir korunma,bir himaye ve bir kalkan olur, hiçbir zarara uğramaksızın bundan yararlanmış olur. Kıraat imamlarından İbn Amir, ayette geçen, « فُتِنُوا » kavlini «فَتَنُوا » olarak okumuştur. Yani müminlere işkence ettik ten sonra Müslüman olanlar, demektir.

«إِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَحِيمٌ» "**Bütün bunlardan** -yani işledikleri bu fiillerinden ve eylemlerinden yani hicret etmek, cihad yapmak ve sabr etmek durumlarından- **sonra Rabbin elbette çok bağışlayan, pek esirgeyendir.**" Yani daha önce bir **takıyye** olarak söyledikleri küfür kelimelerini onlardan, onların lehine olarak bağışlayacak ve baskı ve ikrah sonucu söylemiş oldukları sözler yüzünden onlara azap etmeyip esirgeyecektir.

١١١- ﴿يَوْمَ تَأْتِي كُلُّ نَفْسٍ تُجَادِلُ عَنْ نَفْسِهَا وَتُوَفَّى كُلُّ نَفْسٍ مَا عَمِلَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ﴾

111- O gün, herkes gelip kendi canını kurtarmak için uğraşır

ve herkese yaptığının karşılığı eksiksiz ödenir, onlara asla zulmedilmez.

« يَوْمَ تَأْتِي كُلُّ نَفْسٍ تُجَادِلُ عَنْ نَفْسِهَا » **"O gün, herkes gelip kendi canını kurtarmak için uğraşır"** Bu ayetin başında geçen, « يَوْمَ تَأْتِي » kavli, ya «رَحِيمٌ» ile veya, « اُذْكُرْ » ile mansubtur. Yine bu ayette geçen, nefis kelimesin diğer nefse izafe olunmuştur. Çünkü bunun sebebi, **aynı olan** bir şey için, onun **zatı** denir ki bu, **nefsi, kendisi** demektir. Nitekim **zıddı** için de **başkası** diye söylenir. Nefis olduğu gibi cümledir. İlk nefis cümledir, ikincisi de onun aynısı ve zatıdır. Âdeta burada şöyle denilir gibidir: "O gün her insan kendi zatıyla mücadele ederek, kendi derdiyle uğraşarak huzura gelir. Başkasının hali ya durumu onu hiç ilgilendirmez. Herkes o gün nefsi, nefsi, canımı kurtarmak istiyorum, kendimi kurtarmak istiyorum, deyip duracaktır." Burada ayette geçen, mücadele kelimesinin ya da ifadesinin anlamı, kendi adına mazeret uydurmak veya bulmak çabasında olmak anlamındadır. Bu, tıpkı inkarcıların, puta tapanların: **"İşte bizi saptıranlar bunlardır" (A'raf,38)** ayetinde ifade edildiği gibi olacaktır sözleri. Yine bunların sözleri şöyle olacaktır: **"Ey Rabbimiz! Biz reislerimize, liderlerimize uyduk da onlar bizi yoldan saptırdılar." (Ahzab,67)** ve: **"Rabbimiz, Allah adına yemin ederiz ki biz müşriklerden değildik."(En'am,23)** gibisinden hep konuşup mazeretler uyduracaklar ama, yüzlerine bakılmayacaktır.

« وَتُوَفَّى كُلُّ نَفْسٍ مَا عَمِلَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ » **"Ve herkese yaptığının karşılığı eksiksiz ödenir, onlara asla zulmedilmez."** Herkese, bu konuda hiç haksızlığa uğratılmaksızın ne yapmışlarsa, yaptıklarının karşılığını eksiksiz olarak ve tastamam bir şekilde verilir.

❁ ❁ ❁

112. – 119. ÂYETLER

وَضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلاً قَرْيَةً كَانَتْ اٰمِنَةً مُطْمَئِنَّةً يَأْتِيهَا رِزْقُهَا رَغَدًا
مِنْ كُلِّ مَكَانٍ فَكَفَرَتْ بِأَنْعُمِ اللّٰهِ فَأَذَاقَهَا اللّٰهُ لِبَاسَ الْجُوعِ
وَالْخَوْفِ بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ ﴿١١٢﴾ وَلَقَدْ جَٓاءَهُمْ رَسُولٌ مِنْهُمْ
فَكَذَّبُوهُ فَأَخَذَهُمُ الْعَذَابُ وَهُمْ ظَالِمُونَ ﴿١١٣﴾ فَكُلُوا مِمَّا
رَزَقَكُمُ اللّٰهُ حَلاَلاً طَيِّبًاۖ وَاشْكُرُوا نِعْمَتَ اللّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ اِيَّاهُ
تَعْبُدُونَ ﴿١١٤﴾ اِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ
وَمَٓا اُهِلَّ لِغَيْرِ اللّٰهِ بِهٖۚ فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلاَ عَادٍ فَاِنَّ اللّٰهَ
غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١١٥﴾ وَلاَ تَقُولُوا لِمَا تَصِفُ اَلْسِنَتُكُمُ الْكَذِبَ هٰذَا
حَلاَلٌ وَهٰذَا حَرَامٌ لِتَفْتَرُوا عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَۜ اِنَّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ
عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ لاَ يُفْلِحُونَۜ ﴿١١٦﴾ مَتَاعٌ قَلِيلٌۖ وَلَهُمْ عَذَابٌ
اَلِيمٌ ﴿١١٧﴾ وَعَلَى الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا مَا قَصَصْنَا عَلَيْكَ مِنْ
قَبْلُۚ وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلٰكِنْ كَانُٓوا اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿١١٨﴾ ثُمَّ اِنَّ
رَبَّكَ لِلَّذِينَ عَمِلُوا السُّٓوءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ
وَاَصْلَحُٓواۙ اِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١١٩﴾

Meâli

112- Allah, (ibret için) bir ülkeyi örnek verdi: Bu ülke güvenli, huzurlu idi; ona rızkı her yerden bol bol gelirdi. Sonra onlar Allah'ın nimetlerine karşı nankörlük ettiler. Allah da onlara, yaptıklarından ötürü açlık ve korku sıkıntısını tattırdı.

113- Andolsun ki, onlara kendilerinden bir peygamber geldi de onu yalanladılar. Onlar zulmederlerken azap onları yakalayıverdi.

114- Artık, Allah'ın size verdiği rızıktan helâl ve temiz olarak yeyin, eğer (gerçekten) yalnız Allah'a ibadet ediyorsanız, onun nimetine şükredin.

115- (Allah) size, sadece ölü hayvanı kanı, domuz etini ve Allahtan başkası adına kesilen hayvanı haram kıldı. Ancak kim mecbur kalırsa (başkalarının haklarına) saldırmaksızın, sınırı da aşmadan bunlardan yiyebilir. Çünkü Allah çok bağışlayan, pek esirgeyendir.

116- Dillerinizin uydurduğu yalana dayanarak "Bu helâldir, şu da haramdır" demeyin, çünkü Allah'a karşı yalan uydurmuş oluyorsunuz. Kuşkusuz Allah'a karşı yalan uyduranlar kurtuluşa eremezler.

117- (Kazandıkları) pek az bir menfaattir. Halbuki onlar için elem verici bir azap vardır.

118- Sana anlattıklarımızı, daha önce, Yahudi olanlara da haram kılmıştık. Biz onlara zulmetmedik, fakat, onlar kendilerine haksızlık ediyorlardı.

119- Sonra şüphesiz Rabbin, cahillik sebebiyle kötülük yapan, sonra da bunun ardından tevbe edip durumunu düzeltenleri (bağışlayacaktır.) Çünkü onlar tevbe ettikten sonra Rabbin elbet çok bağışlayan, pek esirgeyendir.

Tefsiri

١١٢- ﴿وَضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلاً قَرْيَةً كَانَتْ اٰمِنَةً مُطْمَئِنَّةً يَأْتِيهَا رِزْقُهَا رَغَدًا مِنْ كُلِّ مَكَانٍ فَكَفَرَتْ بِأَنْعُمِ اللّٰهِ فَأَذَاقَهَا اللّٰهُ لِبَاسَ الْجُوعِ وَالْخَوْفِ بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ﴾

112- Allah, (ibret için) bir ülkeyi örnek verdi: Bu ülke güvenli, huzurlu idi; ona rızkı her yerden bol bol gelirdi. Sonra onlar Allah'ın nimetlerine karşı nankörlük ettiler. Allah da onlara, yaptıklarından ötürü açlık ve korku sıkıntısını tattırdı.

« وَضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا » **"Allah, ibret için bir ülkeyi örnek verdi:"** Yani durumu şu şekilde olan bir kasabayı, kasaba halkını, Allah'ın kendilerine nimet sunduğu her kavme ibret olsun için örnek olarak gösterdi. Allah'ın verdiği nimet sebebiyle şımarıp hadlerini aştılar ve nankörlük edip inkara kalkıştılar. Gelen hakka da yüzçevirdiler. İşte bu davranışları yüzünden Yüce Allah, kendilerine intikamını indirdi-gönderdi. Burada "Karye" yani ülke ya da kasaba ifadesiyle durumları buna uygun düşen mukadder bir toplumun murat olunmuş olması da caizdir. Aynı zamanda bu ülke ya da kasabanın çok daha önce geçmiş olan ve durumları bu şekilde olan herhangi bir ülke veya kasaba da olmuş olabilir. Dolayısıyla Yüce Allah bunun bir örnek ve ibret olması açısından ve onların da akıbetleri bakımından aynı duruma düşmemeleri için Mekke halkını uyarmak için örnek olarak verilmiştir.

« كَانَتْ اٰمِنَةً مُطْمَئِنَّةً » **"Bu ülke güvenli, huzurlu idi;"** Yani saldırıdan, öldürülmekten ve esir düşmekten güvende idiler. Onları korkutacak, huzursuz edecek herhangi bir durumda yoktu. Çünkü güvenin olduğu yerde huzur ve sükunet vardır. Korkunun olduğu yerde de hep rahatsızlık, can sıkıntısı ve huzursuzluk, güvensizlik egemendir.

« يَأْتِيهَا رِزْقُهَا رَغَدًا مِنْ كُلِّ مَكَانٍ » **"Ona rızkı her yerden –ve her ülkeden- bol bol -ve genişçe- gelirdi."**

« فَكَفَرَتْ بِاَنْعُمِ اللّٰهِ » **"Sonra onlar** -o ülke ve kasaba halkı- **Allah ın nimetlerine karşı nankörlük ettiler."** Burada geçen, « أَنْعُم » kelimesi, alışılanın dışında « ت »harfiyle gelen «نِعْمَة» "Nimet" kelimesinin çoğuludur. Tıpkı, «أَدْرُع » kelimesinin, «دِرْع» kelimesinin çoğulu olduğu gibi. Ya da bu, « نُعْم » "Nuumin-Nu'min" kelimesinin çoğulu da olabilir. Tıpkı, «بُؤْس» "Bu'sin-Buusin" ve «أَبْؤُس» "Ebus" gibi.

« فَأَذَاقَهَا اللّٰهُ لِبَاسَ الْجُوعِ وَالْخَوْفِ بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ » **"Allah da onlara, yaptıklarından ötürü açlık ve korku sıkıntısını tattırdı."** Ayette geçen, «الاذاقة» ve «اللباس» kelimeleri burada istiaredirler. İstiare manasındaki tattırmak ifadesi yine istiare olan elbise, giydirme üzerinde vaki olmuştur. Bunun doğru ifadesi şöyledir: "Tattırma yani izaka" ifadesi, onlara göre hakikat yani gerçek yerine geçen bir ifade olmaktadır. Çünkü bu ifade bela, şiddet ve sıkıntılar için oldukça yaygın bir şekilde kullanılır. Bu bakımdan insanların başına herhangi bir sıkıntı ve buna benze bir durum gelince şöyle derler: "Filan kimse sıkıntı ve zararı tattı." ve "Ona azabı tattırdı" gibi.

Burada zarar ve acının etkilerinin idraki ya da anlaşılması hali, tadılan acı ve tiksindirici bir yemeğin durumundan algılanan ya da idrak olunan şeye benzetilmiştir. «اللباس» kelimesine gelince, bununla insanı örten ve kapatan şeye benzetme yapılmıştır. Çünkü bu, onu giyeni de kapsamına almaktadır da bu yönden bir benzetmeye gidilmiştir. Zira bir takım durumları sebebiyle bir benzerlik göstermektedir.

Tattırma olayının açlık ve korku elbisesi üzerine giydirilmesine ya da vaki olmasına gelince bu, şundan ötürüdür: bu ikisini de kaplayacak derecede bir ibare yani bir durum sözkonusu olursa, ve bir de diğerine giydirilirse veya benzetilirse sanki şöyle denilmiş gibidir: **"Allah, açlık ve korku endişesiyle onları kuşatacak durumla nihayet tattırdı, karşı karşıya getirdi"** demektir.

١١٣- ﴿وَلَقَدْ جَٓاءَهُمْ رَسُولٌ مِنْهُمْ فَكَذَّبُوهُ فَأَخَذَهُمُ الْعَذَابُ وَهُمْ ظَالِمُونَ﴾

113- Andolsun ki, onlara kendilerinden bir peygamber geldi de onu yalanladılar. Onlar zulmederlerken azap onları yakalayıverdi.

« وَلَقَدْ جَٓاءَهُمْ رَسُولٌ مِنْهُمْ فَكَذَّبُوهُ فَأَخَذَهُمُ الْعَذَابُ وَهُمْ ظَالِمُونَ »

"Andolsun ki, onlara kendilerinden bir peygamber -Muhammed- **geldi de onu yalanladılar. Onlar zulmederlerken azap onları yakalayıverdi."** Yani zulüm ve eza içerisinde iken kendilerini yakalayıverdi. Bu konuda şöyle bir yorum getirmişler ve demişler ki: bu, Bedir savaşı gününde kılıçla öldürülmeleri olayıdır.

Rivayete göre kıtlık yıllarında Allah Resulü (s.a.v.) bir miktar gıda ile Mekke'ye doğru yöneldi ve o gıdayı onlar arasında dağıttı. Mekke halkı iyice açlığın ne olduğunu tattıktan sonra Yüce Allah onlara şöyle buyurdu:

١١٤- ﴿فَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللّٰهُ حَلَالًا طَيِّبًا وَاشْكُرُوا نِعْمَتَ اللّٰهِ إِنْ كُنْتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ﴾

114- Artık, Allah'ın size verdiği rızıktan helâl ve temiz olarak yeyin, eğer (gerçekten) yalnız Allah'a ibadet ediyorsanız, onun nimetine şükredin.

«فَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللّٰهُ حَلَالًا طَيِّبًا» **"Artık, Allah'ın size** -Muhammed (s.a.v.)'in eliyle sunduğundan- **verdiği rızıktan helâl ve temiz olarak yeyin,"** Hem de baskınlarla, gasp yoluyla, haram kazanç yollarıyla elde edip yediğiniz pis, murdar ve haram olan şeylerin ya da malların yerine Allah'ın Muhammed eliyle verdiği rızıktan helal ve temiz olarak yeyin.

«وَاشْكُرُوا نِعْمَتَ اللّٰهِ إِنْ كُنْتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ» **"Eğer gerçekten yalnız Allah'a ibadet**-itaat ve kulluk- **ediyorsanız, onun nimetine şükredin."** Ya da putlara tapmakla gerçekten Allah'a kulluk ettiğiniz iddianız ve onların Allah katında size şefaatçı olacakları savınız doğru ise...

Bundan sonra da Allah bu kimselere, haram kıldığı şeyleri teker teker sayarak, kendilerini uyardı ve kendi heva ve heveslerine uyarak haramı helal, helal olanı da haram kılmamaları için yasağını koydu, onları bundan menetti. Sonra da bunları açıklamak üzere şöyle buyurdu:

١١٥- ﴿إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهِلَّ لِغَيْرِ اللّٰهِ بِهِ فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَإِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾

115- (Allah) **size, sadece ölü hayvanı kanı, domuz etini ve Allah'tan başkası adına kesilen hayvanı haram kıldı. Ancak kim mecbur kalırsa** (başkalarının haklarına) **saldırmaksızın, sınırı da aşmadan** (bunlardan yiyebilir) **Çünkü Allah çok bağışlayan, pek esirgeyendir.**

Ayette geçen, « إِنَّمَا » kelimesi, hasr içindir. Yani haram kılınan bu şeylerdir. Yoksa Bahire ve benzeri haram kıldığınız hayvanlar haram değildirler. Ayetin geri kalan kısmının tefsiri daha önce benzer ayetlerde geçmişti.

١١٦- ﴿وَلَا تَقُولُوا لِمَا تَصِفُ أَلْسِنَتُكُمُ الْكَذِبَ هَذَا حَلَالٌ وَهَذَا حَرَامٌ لِتَفْتَرُوا عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ إِنَّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ لَا يُفْلِحُونَ﴾

116- Dillerinizin uydurduğu yalana dayanarak "Bu helâldir, şu da haramdır" demeyin, çünkü Allah'a karşı yalan uydurmuş oluyorsunuz. Kuşkusuz Allah'a karşı yalan uyduranlar kurtuluşa eremezler.

« وَلَا تَقُولُوا لِمَا تَصِفُ أَلْسِنَتُكُمُ الْكَذِبَ هَذَا حَلَالٌ وَهَذَا حَرَامٌ » **"Dillerinizin uydurduğu yalana dayanarak "Bu helâldir, şu da haramdır" demeyin,"** Bu ayetin başında yer alan; «الكذب » kavli, « وَلَا تَقُولُوا » kavliyle mansubtur. Yani, "kimi hayvanların helal ve kimilerinin de haramlığı hakkında dillerinizin uydurduğu yalanları konuşmayın. Çünkü siz şöyle diyordunuz: "**Şu hayvanların karınlarındaki yavrular, canlı olarak doğmaları halinde yalnızca bizim erkeklerimize aittir, kadınlarımıza ise haramdır. Şayet** (yavru) **ölü doğarsa bu durumda** (erkek-kadın) **hepsi bunda ortaktırlar." (En'am,139)** Artık böyle demekten uzak durun. Çünkü siz herhangi bir vahye, bir kıyasa dayanılarak çıkarılan bir hükme de dayanmaksızın bunları söyleyip duruyordunuz.

« لِمَا تَصِفُ » kavlindeki lam harfi tıpkı,

« وَلَا تَقُولُوا لِمَا أحل الله هَذَا حَرَامٌ » kavlindeki lam gibidir. « هَذَا حَلَالٌ وَهَذَا حَرَامٌ» kavli, «الكذب » kavlinden bedeldir. Bu arada istersen, «الكذب » kavlini, « تَصِفُ » kavliyle mansub edebilir ve, « مَا » harfini de mastariye olarak değerlendirebilirsin.

Bu arada, « هَذَا حَلَالٌ وَهَذَا حَرَامٌ » kavli de, « وَلَا تَقُولُوا » kavline taalluk eder. Yani, "Bu helaldir, şu da haramdır, demeyin. Bu, sizin dillerinizin yalan olarak uydurdukları bir şeyden ibarettir." Yani: "Sadece dil-

lerinizin konuştuğu bir yalan ifade olarak, ağzınızda hep geveleyip durduğunuz ve herhangi bir hüccet ve delile dayanmayan boş sözlerle haramı helal kılmayın ve helal olanı da haram kılmayın" demektir. Çünkü söyledikleriniz boş lakırdıdan, sözlerden ibarettir ve delili olmayan,bir burhana dayanmayan boş ve anlamsız bir davadır.

« تَصِفُ اَلْسِنَتُكُمُ الْكَذِبَ » kavli fasih olan güzel ifade ile sunulan bir cümledir. Böylece Allah, adeta onların sözlerini yalanın kendisi imiş gibi anlattı. Bu sözleri onların dilleri konuşunca, hemen yalanları bütün çıplaklığıyla ortaya dökülüvermekte ve onu yalan olduğu şekliyle göstermektedir. Bu tıpkı, **"Onun yüzü, güzelliği, gözü de büyüleyici bir hali yansıtıyor"** ifadesine benzer bir ifadedir.

« لِتَفْتَرُوا عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ اِنَّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ لَا يُفْلِحُونَ»

"Çünkü Allah'a karşı yalan uydurmuş oluyorsunuz. Kuşkusuz Allah'a karşı yalan uyduranlar kurtuluşa eremezler." Burada geçen, « لِتَفْتَرُوا » kavlindeki lam harfi, ğaraz manasını kapsamayan talil yani sebep içindir.

١١٧- ﴿مَتَاعٌ قَلِيلٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ﴾

117- (Kazandıkları) pek az bir menfaattir. Halbuki onlar için elem verici bir azap vardır.

« مَتَاعٌ قَلِيلٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ » **Kazandıkları pek az bir menfaattir. Halbuki onlar için elem verici bir azap vardır."** Bu cümle mahzuf bir mübtedanın haberidir. Yani cahiliye fiil ve düşüncesiyle elde ettikleri menfaatleri ahirete nispetle bir hiçtir ve fakat azabı oldukça büyüktür.

١١٨- ﴿وَعَلَى الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا مَا قَصَصْنَا عَلَيْكَ مِنْ قَبْلُ وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلٰكِنْ كَانُوا اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ﴾

118- Sana anlattıklarımızı, daha önce, Yahudi olanlara da haram kılmıştık. Biz onlara zulmetmedik, fakat onlar kendilerine haksızlık ediyorlardı.

« وَعَلَى الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا مَا قَصَصْنَا عَلَيْكَ مِنْ قَبْلُ » **"Sana anlattıklarımızı, daha önce, Yahudi olanlara da haram kılmıştık."** Bu, En'am suresinde geçmişti. Yani, **"Yahudilere tırnaklı hayvanların tümünü haram kıldık. Sığırların ve koyunların iç yağlarını da haram kıldık..." (En'am,146)**

« وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلٰكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ » **"Biz onlara** -haram kılmakla- **zulmetmedik, fakat, onlar kendilerine haksızlık ediyorlardı."** Ancak onların masiyetleri üzerine biz bu şeyleri onlara haram kıldık.

١١٩- ﴿ ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ عَمِلُوا السُّوءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ وَأَصْلَحُوا إِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴾

119- Sonra şüphesiz Rabbin, cahillik sebebiyle kötülük yapan, sonra da bunun ardından tevbe edip durumunu düzeltenleri (bağışlayacaktır.) **Çünkü onlar tevbe ettikten sonra Rabbin elbet çok bağışlayan, pek esirgeyendir.**

« ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ عَمِلُوا السُّوءَ بِجَهَالَةٍ » **"Sonra şüphesiz Rabbin, cahillik sebebiyle kötülük yapan,"** Buradaki, « بِجَهَالَةٍ » hal yerinde gelmiştir. Yani, "Şehevi arzularının, heva ve heveslerinin baskın gelmesi sebebiyle, sonlarını düşünmediklerinden cahil bir halde kötülük işlediler. Onların arzuları, Mevla'ya isyan değil, heva ve heveslerinin tadını çıkarmaktı.

« ثُمَّ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ وَأَصْلَحُوا إِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَحِيمٌ » **"Sonra da bunun ardından tevbe edip durumunu düzeltenleri bağışlayacaktır. Çünkü onlar** tevbe ettikten **sonra Rabbin elbet çok bağışlayan, pek esirgeyendir."** Yani daha önce işlemiş oldukları çokça suç ve günahları sebebiyle onları fazlasıyla bağışlayan, kesin kararlılıktan sonra vermiş oldukları gerçek güvenleri sebebiyle de pek esirgeyendir.

120. 128. ÂYETLER

إِنَّ إِبْرٰهِيمَ كَانَ أُمَّةً قَانِتًا لِلّٰهِ حَنِيفًا وَلَمْ يَكُ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٢٠﴾
شَاكِرًا لِأَنْعُمِهِ اجْتَبٰيهُ وَهَدٰيهُ إِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿١٢١﴾ وَاٰتَيْنَاهُ
فِى الدُّنْيَا حَسَنَةً وَإِنَّهُ فِى الْاٰخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحِينَ ﴿١٢٢﴾ ثُمَّ
أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ أَنِ اتَّبِعْ مِلَّةَ إِبْرٰهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ
الْمُشْرِكِينَ ﴿١٢٣﴾ إِنَّمَا جُعِلَ السَّبْتُ عَلَى الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ
وَإِنَّ رَبَّكَ لَيَحْكُمُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ
﴿١٢٤﴾ اُدْعُ إِلٰى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ
بِالَّتِى هِىَ أَحْسَنُ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ
أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴿١٢٥﴾ وَإِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُمْ بِهِ
وَلَئِنْ صَبَرْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ لِلصَّابِرِينَ ﴿١٢٦﴾ وَاصْبِرْ وَمَا صَبْرُكَ إِلَّا بِاللّٰهِ
وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَلَا تَكُ فِى ضَيْقٍ مِمَّا يَمْكُرُونَ ﴿١٢٧﴾ إِنَّ اللّٰهَ
مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ ﴿١٢٨﴾

Meâli

120- İbrahim, gerçekten Hakk'a yönelen, Allah'a itaat eden bir önder idi; ve o Allah'a ortak koşanlardan değildi.

121- Allah'ın nimetlerine şükrediciydi. Çünkü Allah, onu seçmiş ve doğru yola iletmişti.

122- Ona dünyada güzellik verdik. Muhakkak ki o, ahirette de sâlih lerdendir.

123- Sonra da sana: "Doğru yola yönelerek İbrahim'in dinine uy! O müşriklerden değildi" diye vahyettik.

124- Cumartesi tatili, ancak onda ihtilaf edenlere farz kılınmıştı. Kıyamet günü Rabbin, muhakkak onların ihtilafa düştükleri şey hakkında aralarında hüküm verecektir.

125- (Resûlüm!) Sen, Rabbinin yoluna hikmet ve güzel öğütle çağır ve onlarla en güzel şekilde mücadele et! Rabbin, kendi yolundan sapanları en iyi bilendir ve O, hidayete erenleri de çok iyi bilir.

126- Eğer ceza verecekseniz, size yapılan işkencenin misliyle ceza verin. Ama sabrederseniz, elbette o, sabredenler için daha hayırlıdır.

127- Sabret! Senin sabrın da ancak Allah'ın yardımı iledir. Onlardan dolayı kederlenme; kurmakta oldukları tuzaktan kaygı duyma!

128- Çünkü Allah, (kötülükten) sakınanlar ve güzel amel edenlerle beraberdir.

Tefsiri

١٢٠- ﴿إِنَّ إِبْرٰهِيمَ كَانَ أُمَّةً قَانِتًا لِلّٰهِ حَنِيفًا وَلَمْ يَكُ مِنَ الْمُشْرِكِينَ﴾

120- İbrahim, gerçekten Hakk'a yönelen, Allah'a itaat eden bir önder idi; ve o Allah'a ortak koşanlardan değildi.

«إِنَّ إِبْرٰهِيمَ كَانَ أُمَّةً قَانِتًا لِلّٰهِ حَنِيفًا» **"İbrahim, gerçekten Hakk'a yönelen, Allah'a itaat eden bir ümmet** -önder- **idi;"** Yani Hz. İbrahim (a.s) ümmetiler içinde tek başına bir ümmet idi. Çünkü o, bütün iyilik ve güzellik özelliklerini en mükemmel şekliyle kendisinde toplamış olan biri idi. Şair Ebu Nuvas'ın şu kavlinde ifade ettiği gibi:

Allah'a güç değildir göstermek tüm alemi bir tek kişide sergilemek

Mücahid'den rivayete göre demiştir ki: "Bir tek mümin, bütün kafir kimselere bedeldir." Ya da, ümmet kelimesi, uyulan, peşinden gidilen, lider gibi manalara gelir. Çünkü halk ya da insanlar, ondan iyilik ve hayır elde edebilmek için onu kendilerine önder tayin ederler.

« قَانِتًا لِلّٰهِ » mealde de kısaca belirtildiği gibi, Allah'ın kendisine emrettiklerini harfiyen yerine getiren, itaat edip uygulayan idi, demektir.

İbn Mes'ud -Allah kendisinden razı olsun- demiştir ki: "Muaz bin Cebel tek başına bir ümmet idi, Allah'a itaat eden tavizsiz bir kimse idi." Kendisine; "Bu ifade Hz. İbrahim (a.s) için söylenmiştir" denilince, şöyle cevaplamıştır: "**Ümmet**: Hayrı, iyilik ve güzelliği bilen demektir. **Kanit** ise; Allah ve Resulüne tamamen itaatkar olan, demektir. İşte Muaz da böyle bir zat idi."

Hz. Ömer (r.a) de, "Eğer Muaz hayatta olsaydı, kesinlikle hilafet makamına onu getirirdim" demiştir. Çünkü Allah Resulü (s.a.v.)'den şunu dinledim: **"Ebu Ubeyde bu ümmetin emini, en güvenilir kişisidir. Muaz da Allah için bir ümmet, örnek bir insandır. Allah'a ihlas ve samimiyetle itaat eder. Kıyamet gününde onunla Allah arasında peygamberlerden başkası yoktur" diye buyurmuştur.**[9]

«حَنِيفًا» Tüm batıl din, inanç ve sistemlerden sadece İslam dinine yönelen ve buna bağlı kalan, demektir.

«وَلَمْ يَكُ مِنَ الْمُشْرِكِينَ» **"Ve o Allah'a ortak koşanlardan değildi."** Yüce Allah, Kureyş kafirlerini yalanlamak ve söylediklerinin asılsız olduğunu bildirmek için, onun müşrik olmadığını gösteriyor ve onları da reddetmiş oluyor. Çünkü Kureyş'in iddiaları, kendilerinin ataları İbrahim'in dini üzere olduklarını ileri sürmeleriydi. « يَكُ » kelimesinden **nun** harfinin hazfedilmiş olması, **Lin** harflerine benzemesi sebebiyledir.

١٢١- ﴿شَاكِرًا لِأَنْعُمِهِ اجْتَبٰيهُ وَهَدٰيهُ إِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ﴾

121- Allah'ın nimetlerine şükrediciydi. Çünkü Allah, onu seçmiş ve doğru yola iletmişti.

«شَاكِرًا لِأَنْعُمِهِ» **"Allah'ın nimetlerine şükrediciydi."** Rivayete göre Hz. İbrahim (a.s) misafirsiz yemek yemezdi. Bir misafir gelsin diye yemeğini ertelerdi, geciktirirdi. Bir de ne görsün beşer yani insan suretinde gelen ve aslında melek olan konuklar. Hz. İbrahim, onların melek

[9] Ebu Nuaym, Hilye adlı eserinde,1/140'ta rivayet etmiştir

olduklarını bilemediğinden onları sofrasına davet buyurdu. Bu defa melekler sofraya oturmamak için, biz de cüzzam hastalığı var, diye bir bahane ileri sürdüler. Hz. İbrahim (as) da bunun üzerine; "İşte şimdi sizin yemeniz gerekli hale geldi.. Bunu da Allah'ın beni sağlıklı ve sizleri de hastalığa müptela kılmış olmasından ve bu imtihandan ötürü şükretmek maksadıyla oturup yemelisiniz" diye konuştu. « اجْتَبَيهُ » **"Çünkü Allah, onu seçmiş"** ona bir özel durum tahsis etmiş ve onu peygamberlik görevi için seçmiş «وَهَدَيهُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ» **"Ve doğru yola** -İslam dinine- **iletmişti."**

١٢٢- ﴿وَاٰتَيْنَاهُ فِى الدُّنْيَا حَسَنَةً وَإِنَّهُ فِى الْاٰخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحِينَ﴾

122- Ona dünyada güzellik verdik. Muhakkak ki o, ahirette de sâlihlerdendir.

« وَاٰتَيْنَاهُ فِى الدُّنْيَا حَسَنَةً » **"Ona dünyada güzellik verdik."** Peygamberlik, mal, evlat, Allah'ı ibadet ve taatle tazim etmesi, her din erbabının onu veli edinip, ona gelmesi vb. gibi güzellikleri verdik. Yahut da bu, namaz kıldığımızda, bizim onun için, **"Kema Salleyte Ala İbrahim"** dememizi...

«وَإِنَّهُ فِى الْاٰخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحِينَ» **"Muhakkak ki o, ahirette de** -cennete girecek olan cennet ehli- **sâlihlerdendir."**

١٢٣- ﴿ثُمَّ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ أَنِ اتَّبِعْ مِلَّةَ إِبْرٰهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ﴾

123- Sonra da sana: "Doğru yola yönelerek İbrahim'in dinine uy! O müşriklerden değildi" diye vahyettik.

« ثُمَّ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ أَنِ اتَّبِعْ مِلَّةَ إِبْرٰهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ» **"Sonra da sana: 'Doğru yola yönelerek İbrahim'in dinine uy! O müşriklerden değildi' diye vahyettik."** Ayette geçen, « ثُمَّ » edatıyla peygamber (s.a.v.) efendimizin yeri ve öneminin büyüklüğünü, konumunun üstünlüğünü belirtiyor. Bu arada Hz. İbrahim Halilullah'a verilen en de-

ğerli ikramın, bizim Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v)'in onun dinine tabi olmasını bildirmesidir.

١٢٤- ﴿إِنَّمَا جُعِلَ السَّبْتُ عَلَى الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ وَإِنَّ رَبَّكَ لَيَحْكُمُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ﴾

124- Cumartesi tatili, ancak onda ihtilaf edenlere (farz) kılınmıştı. Kıyamet günü Rabbin, muhakkak onların ihtilafa düştükleri şey hakkında aralarında hüküm verecektir.

«إِنَّمَا جُعِلَ السَّبْتُ عَلَى الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ» **"Cumartesi tatili, ancak onda ihtilaf edenlere farz kılınmıştı."** Yani o güne tazimde bulunmaları, o günde avlanmamaları bunlara farz kılınmıştı.

«وَإِنَّ رَبَّكَ لَيَحْكُمُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ» **"Kıyamet günü Rabbin, muhakkak onların ihtilafa düştükleri şey hakkında aralarında hüküm verecektir."** Rivayete göre Hz. Musa (as) kavmine, haftada bir günlerini Allah'a ibadet için ayırmalarını emreder. Bu günün de cuma günü olmasını ister. Ancak onlar bundan kaçındılar ve dediler ki: "Biz cuma günün değil, Allah'ın yerleri ve gökleri yaratma işini bitirdiği günü isteriz. Bu gün ise cumartesi günüdür. İşte bu sebeple cuma günü olsun diyenler oldukça azınlıkta kaldılar. İşte bu olay onların cuma ve cumartesi günleri üzerindeki ihtilafa düşmeleridir, anlaşamamalarıdır. Çünkü bazıları cumartesi günü olsun derlerken, bazıları da bu günün Cuma günü olmasını istemişlerdir. Bu tartışmaları üzerine Allah onlara Cumartesi gününü seçmelerine izin verir ve onlara aynı zamanda o gün avlanmayı da yasaklar, haram kılar. Cuma günü olsun diye rıza gösterenler ise Allah'ın emrine itaat etmiş oldular. Bunlar artık avlanmıyorlardı. Ancak onlardan sonra gelenler, buna dayanamayıp yasağı çiğnediler ve avlandılar. İşte Allah, yasağı dinlemeyen bu kimseleri diğerlerinden ayırarak başka bir varlığa dönüştürdü. Allah kıyamet gününde bunların arasında hükmünü verecektir. Dolayısıyla her iki taraf da layık oldukları muameleyi görecekler ve buna göre kimi cezalandırılacak ve kimisi de ödüllendirilecektir.

١٢٥- ﴿اُدْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِي

هِىَ اَحْسَنُ ۖ اِنَّ رَبَّكَ هُوَ اَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ اَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ﴾

125- (Resûlüm!) Sen, Rabbinin yoluna hikmet ve güzel öğütle çağır ve onlarla en güzel şekilde mücadele et! Rabbin, kendi yolundan sapanları en iyi bilendir ve O, hidayete erenleri de çok iyi bilir.

« اُدْعُ اِلٰى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ » **"Resûlüm! Sen, Rabbinin yoluna** -İslam'a- **hikmet** -doğru ve sağlam sözlerle, çünkü bu, hakkı gerektiği gibi delile dayalı olarak açıklamak ve şüpheleri, kuşkuları ortadan kaldırmaktır.- **ve güzel öğütle çağır"** ki bu güzel öğüt, senin bu şeylerle onlara öğütte bulunduğun husus ve bu öğütle onlara yarar sağlamayı amaçladığın da onlara gizli kalmamalıdır.. Ya da Kur'an ile öğüt ver. Yani onları bizatihi hikmet olan ve güzel öğüt içeren Kitab'a onları davet et.

Yahut da **Hikmet**: Fiillerin mertebelerini bilip öğrenmektir.

« وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ » Rağbeti rehbet ile birbirine mezcetmektir. Yani umut ile korkuyu beraberce yaşamalılar. İkaz ile müjdeyi birlikte taşısınlar.

« وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِى هِىَ اَحْسَنُ » **"Ve onlarla en güzel şekilde mücadele et!"** Yani mücadele yollarının en iyisi, en güzeli ve en ideali olanla sürdür. Bu da yumuşak davranmak, güzel muamelede bulunmak ve sert davranmamakla olabilir. Yahut da kalpleri uyaracak, gönülleri öğütle yumuşatacak, akılları aydınlatacak bir yöntemle mücadeleyi yürüt. Bu da din konusunda ve aleyhte konuşmayı sürdürenlere, haddini bilmeyenlere, kabule yanaşmayanlara cevap vermekle olabilir.

« اِنَّ رَبَّكَ هُوَ اَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ اَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ » **"Rabbin, kendi yolundan sapanları en iyi bilendir ve O, hidayete erenleri de çok iyi bilir."** Yani Allah onları daha iyi bilendir. Eğer bir kimse de hayır varsa, anlayacak ve kavrayacak kafa varsa, ona az öğütte bulunsan da bu, ona yeter. Eğer bir kimsede hayır yoksa, artık buna bir çare bulunmaz veya onu yola getirmekten hüner sahipleri bile aciz kalırlar.

١٢٦- ﴿وَاِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُمْ بِهٖ ۖ وَلَئِنْ صَبَرْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ

لِلصَّابِرِينَ ﴾

126- Eğer ceza verecekseniz, size yapılan işkencenin misliyle ceza verin. Ama sabrederseniz, elbette o, sabredenler için daha hayırlıdır.

« وَإِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُمْ بِهِ » **"Eğer ceza verecekse-niz, size yapılan işkencenin misliyle ceza verin."** Birinci fiil ukubet diye isimlendirilmiştir. Ukubet ise ikincisidir. Yani burada birinci fiil ikincisinin adıyla isimlendirilmiştir. Çünkü her iki kelime de aynı anlamda ve iç içedirler. Bu ifade adeta Rabbimizin şu kavli gibidir:

«وَجَزَٰٓؤُا سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِثْلُهَا» **"Bir kötülüğün cezası ona denk bir kötülüktür." (Şura,40)** Burada geçen ikincisi, « سَيِّئَةٌ » yani kötülük değildir. Bunun manası şöyledir: "Eğer size, örneğin öldürme ve benzeri manada kötü bir fiil uygulanırsa, siz de size uygulanın aynısıyla karşılık verin, onların yaptıklarının üzerinde fazla bir şey yapmayın." Rivayete göre müşrikler Uhud savaşı gününde Müslümanları müsle suretiyle yani en alçakça şekliyle cezalandırdılar. Çünkü şehit edilenlerin karınlarını deşiyorlar, erkeklik organlarını kesiyorlardı. Hz. Peygamber (s.a.v.), amcası Hz. Hamza'nın karnının deşildiğini gördüğünde, şöyle buyurdular: "**Allah'a yemin ederim ki, seni bu duruma getirenlerden yetmiş kişisini bende aynen cezalandıracağım, müsle yapacağım." Ancak bu ayetin inmesiyle, yaptığı yeminden dolayı kefaretini ödedi ve yapmak istediği şeyden de geri durdu.**[10]

Tartışmasız müsle uygulaması yani öldürülen veya cezalandırılan kimseye yaptığından fazlasıyla cezalandırmak yasaklanmıştır. Çünkü bu konunun yasaklığına ilişkin olarak gelen haberler bunu gerektirmektedir. Hatta bu, saldırgan bir köpek de olsa, ona da yapılamaz.

« وَلَئِنْ صَبَرْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ لِلصَّابِرِينَ » **"Ama sabrederseniz, elbette o, sabredenler için daha hayırlıdır."** Burada geçen, « لَهُوَ ». zamiri, « صَبَرْتُمْ » kelimesinin mastarına racidir. « لِلصَّابِرِينَ » kavlinden murat, buna muhatap olan kimselerdir. Yani, "Eğer sabrederseniz, gerçekten

[10] İbn Hacer, bu hadisi bulamadım, demiştir. Bak. Haşiyetu'l-Keşşaf;2/642

sabretmeniz sizin için daha hayırlıdır." Burada yüce Allah, « لِلصَّابِرِينَ » kavlini, Allah'tan bir sena ve övgü olsun için ismi zahir olarak getirmiştir. Çünkü bu kimseler şiddet ve sıkıntılara dayanabilen, sabır gösteren kimselerdir.

Daha sonra yüce Rabbimiz Rasulullah (s.a.v.) için şöyle buyurmuştur:

١٢٧- ﴿وَاصْبِرْ وَمَا صَبْرُكَ إِلاَّ بِاللهِ وَلاَ تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَلاَ تَكُ فِي ضَيْقٍ مِمَّا يَمْكُرُونَ﴾

127- Sabret! Senin sabrın da ancak Allah'ın yardımı iledir. Onlardan dolayı kederlenme; kurmakta oldukları tuzaktan kaygı duyma!

« وَاصْبِرْ » **"Sabret!"** Sen görevinde sabret ve bunda kararlı ol.

« وَمَا صَبْرُكَ إِلاَّ بِاللهِ » **"Senin sabrın da ancak Allah'ın yardımı iledir."** Yani Allah'ın seni muvaffak kılması ve bunda sebatını sağlaması sayesindedir.

« وَلاَ تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ » **"Onlardan dolayı kederlenme;"** Kafirler iman etmezlerse bu yüzden üzülme, kafirlerin müminler aleyhine işlediklerinden ötürü de müminlere de üzülme. Çünkü müminler istediklerini elde edeceklerdir.

« وَلاَ تَكُ فِي ضَيْقٍ مِمَّا يَمْكُرُونَ » **"kurmakta oldukları tuzaktan kaygı duyma!"** Burada geçen, « ضَيْقٍ » kavlini kıraat imamlarından, İbn Kesir, « ضِيْقٍ » **"Dıyk"** olarak okumuştur. Bu ise, **"Dayyık"** kelimesinin şeddesiz halidir. Yani sıkıntı ve hüzün veren bir şeyden... Bununla beraber bu her ikisinin de tıpkı, «القيل » ve «القول» gibi mastar olmaları da caizdir. Yani, göğsünü, onların hile ve tuzakları nedeniyle sıkma, bundan ötürü bir tasa duyma. Çünkü onlar sana bir şey yapamazlar.

١٢٨- ﴿ إِنَّ اللّٰهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ ﴾

128- Çünkü Allah, (kötülükten) sakınanlar ve güzel amel edenlerle beraberdir.

« إِنَّ اللّٰهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ » **"Çünkü Allah, kötülükten sakınanlar ve güzel amel edenlerle beraberdir."** Yani Allah günah ve kötülüklerden sakınanların velisidir, dostudur ve itaat etmek suretiyle amelde bulunanların da yardımcısıdır.

Denilmiştir ki: Her kim fiillerinde Allah'tan sakınıp hata yapmaz, amellerinde güzel işler işlerse, Allah bütün durumlarında onunla beraber olur. Allah'ın kulu ile beraber olması, emredilen konularda ona yardım etmesi ve sakıncalı olan şeylerden de onu korumasıdır.

❁ ❁ ❁

Sûre -17

İSRA SÛRESİ

Bu sûre Mekke'de nazil olmuştur;

111 âyettir.

Cüz - 15

1. – 8. ÂYETLER

بسم اللهِ الرَّحمن الرحيم

سُبْحَانَ الَّذِى أَسْرٰى بِعَبْدِهِ لَيْلاً مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَى الَّذِى بَارَكْنَا حَوْلَهُ لِنُرِيَهُ مِنْ اٰيَاتِنَا ۚ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ﴿١﴾ وَاٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَجَعَلْنَاهُ هُدًى لِبَنِى إِسْرَآئِيلَ أَلاَّ تَتَّخِذُوا مِنْ دُونِى وَكِيلاً ۚ ﴿٢﴾ ذُرِّيَّةَ مَنْ حَمَلْنَا مَعَ نُوحٍ ۚ إِنَّهُ كَانَ عَبْدًا شَكُورًا ﴿٣﴾ وَقَضَيْنَآ إِلَى بَنِى إِسْرَآئِيلَ فِى الْكِتَابِ لَتُفْسِدُنَّ فِى الْأَرْضِ مَرَّتَيْنِ وَلَتَعْلُنَّ عُلُوًّا كَبِيرًا ﴿٤﴾ فَإِذَا جَآءَ وَعْدُ أُولٰيهُمَا بَعَثْنَا عَلَيْكُمْ عِبَادًا لَنَآ أُولِى بَأْسٍ شَدِيدٍ فَجَاسُوا خِلاَلَ الدِّيَارِ وَكَانَ وَعْدًا مَفْعُولاً ﴿٥﴾ ثُمَّ رَدَدْنَا لَكُمُ الْكَرَّةَ عَلَيْهِمْ وَأَمْدَدْنَاكُمْ بِأَمْوَالٍ وَبَنِينَ وَجَعَلْنَاكُمْ أَكْثَرَ نَفِيرًا ﴿٦﴾ إِنْ أَحْسَنْتُمْ أَحْسَنْتُمْ لِأَنْفُسِكُمْ وَإِنْ أَسَأْتُمْ فَلَهَا ۚ فَإِذَا جَآءَ وَعْدُ الْاٰخِرَةِ لِيَسُؤُا وُجُوهَكُمْ وَلِيَدْخُلُوا الْمَسْجِدَ كَمَا دَخَلُوهُ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَلِيُتَبِّرُوا مَا عَلَوْا تَتْبِيرًا ﴿٧﴾ عَسٰى رَبُّكُمْ أَنْ يَرْحَمَكُمْ ۚ وَإِنْ عُدْتُمْ عُدْنَا ۘ وَجَعَلْنَا جَهَنَّمَ لِلْكَافِرِينَ حَصِيرًا ﴿٨﴾

Meâli

1- Bir gece, kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye (Muhammed) kulunu Mescid-i Harâm'dan, çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya götüren Allah noksan sıfatlardan münezzehtir; O, gerçekten işitendir, görendir.

2- Biz, Musa'ya Kitab'ı verdik ve İsrail oğullarına: "Benden başkasını dayanılıp güvenilen bir Rab edinmeyin" diyerek bu Kitab'ı bir hidayet rehberi kıldık.

3- (Ey) Nuh ile birlikte (gemide) taşıdığımız kimselerin nesli! Şunu bilin ki, Nuh, çok şükreden bir kul idi.

4- Biz, Kitap'ta İsrailoğullarına: Sizler, yeryüzünde iki defa fesat çıkaracaksınız ve azgınlık derecesinde bir kibre kapılacaksınız, diye bildirdik.

5- Bunlardan ilkinin zamanı gelince, üzerinize güçlü kuvvetli kullarımızı gönderdik. Bunlar, evlerin arasında dolaşarak (sizi) aradılar. Bu, yerine getirilmiş bir vaad idi.

6- Sonra onlara karşı size tekrar (galibiyet ve zafer) verdik; servet ve oğullarla gücünüzü arttırdık; sayınızı daha da çoğalttık.

7- Eğer iyilik ederseniz kendi lehinize iyilik etmiş, kötülük ederseniz yine kendin aleyhinize kötülük etmiş olursunuz. Artık diğer cezalandırma zamanı gelince, yüzünüzü kara etsinler, daha önce girdikleri gibi yine Mescid'e, (Süleyman Mâbedi'ne) girsinler ve ellerine geçirdikleri her şeyi büsbütün tahrip etsinler (diye, başınıza yine düşmanlarınızı musallat kıldık.)

8- Belki Rabbiniz size merhamet eder; fakat siz eğer yine (fesatçılığa) dönerseniz, biz de sizi yine cezalandırırız. Biz cehennemi kâfirler için bir hapishane yaptık.

Tefsiri

١- ﴿ سُبْحَانَ الَّذِى أَسْرٰى بِعَبْدِهِ لَيْلاً مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَى الَّذِى بَارَكْنَا حَوْلَهُ لِنُرِيَهُ مِنْ اٰيَاتِنَا ۜ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ﴾

1- Bir gece, kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim

diye (Muhammed) kulunu Mescid-i Harâm'dan, çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya götüren Allah noksan sıfatlardan münezzehtir; O, gerçekten işitendir, görendir.

« سُبْحَانَ الَّذِى اَسْرٰى بِعَبْدِهٖ لَيْلًا مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ اِلَى الْمَسْجِدِ الْاَقْصَى

الَّذِى بَارَكْنَا حَوْلَهُ لِنُرِيَهُ مِنْ اٰيَاتِنَا اِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ » **"Bir gece, kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye Muhammed kulunu Mescid-i Harâm'dan, çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya götüren Allah noksan sıfatlardan münezzehtir;"**

Ayetin başında yer alan, « سُبْحَانَ » kelimesi, Allah'ı kötülüklerden ve eksiklikten beri kılmak, uzak tutmaktır. Bu kelime, nasıl ki, Osman ismi, adam için bir özel isim ise bu da tesbih için yani, "Sübhanellah" demek anlamında bir özel ifadedir. Mansub olması ise, izharı metruk olan yani ortaya çıkmasına, söylenmesine gerek duyulmayan muzmar bir fiil iledir.

Takdiri de: «اسبح الله سبحانه» şeklindedir. Daha sonra, « سُبْحَانَ » kelimesi fiil yerine indirildi ve bu onun yerine geçmiş oldu ve bu, en açık ve en net şekilde tenzih manasına delalet eder. Diğer taraftan, «سرى» ve «اسرى» aynı anlamda iki kelimedirler.

« لَيْلًا » zarf olarak mansubtur. Burada özellikle, "gece" kaydının konulmuş olması, İsra denen olay geceleyin yapılan yürüyüş ve yolculuk anlamında olduğundan bu da konuyu tekit için gelmiştir. Yahut da kelimenin nekre olarak gelmiş olması ile İsra denen olayın süresinin çok az bir müddet içinde geçtiğine delalet etmek ve göstermek içindir. Çünkü Allah Resulü (s.a.v.) gecenin az bir bölümünde Mekke ile Şam-Suriye toprakları kırk günlük bir yol uzaklığında iken, Mekke'den yani Mescid-i Haram'dan geceleyin yürütülüp götürülmüştür.

Rivayete göre Resulüllah (s.a.v.) geceleyin amcası Ebu Talib'in kızı Ümmü Hani'nin evinden geceleyin alınıp götürülmüştür. Burada Mescid-i Haram'dan murat, Harem-i şeriftir. Çünkü Mescid- Haram da, Harem sınırları içinde bulundurmaktadır. Bu açıdan bu şekilde zikredilmiştir. Dolayısıyla birbirleriyle bu anlamda özdeşleşmişlerdir.

Abdullah İbn Abbas -Allah kendisinden de razı olsun-'tan gelen rivayete göre; "Harem'in bütünü Mesciddir." Bir diğer anlatıma göre de bu, "Mescid-i Haram'ın kendisidir." Sahih olan görüş de budur.

Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuşlardır: ***"Ben, Mescid-i Haram'da, Beyt'in yanında Hicr denilen yerde uyku ile uyanıklık arasında bulunuyor idim. Ben bu halde iken Cebrail bir Burak ile bana geldi ve o gece beni semaya yükseltti, çıkardı."*** [1]

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in miraca çıkışı, Beyt-i Makdis'ten yani Kudüs'ten başladı. Kureyş tarafından yalanlanınca, onlara kervanlarının gelişini ve nerede olduklarını, kaç develerinin bulunduğunu, durumlarını bildirdi. Ayrıca Hz. Peygamber (s.a.v.) semada gördüğü şaşkınlık ve hayret uyandıran olayları da onlar haber verdi. Orada peygamberlerle -Allah ın selamı üzerlerine olsun- karşılaşmasını, Beyt-i Mamur'a ve Sidre-i Münteha'ya vardığını anlattı. İsra olayı Hz. Peygamber (s.a.v.)'in hicretinden bir yıl önce meydana gelmişti ve bu olay uyanık halde gerçekleşmiştir.

Hz. Aişe (r.a) annemizden rivayete göre o, şöyle demiştir: **"Allah a yemin ederim ki Allah Resulü (s.a.v.)'nün bedeni kaybolmadı. Ancak O (s.a.v.) ruhuyla miraç yaptı."**[2]

Muaviye'den de benzeri bir rivayet gelmiştir. Ancak Cumhur ilk görüşü benimsemiştir. Çünkü rüya görene bir değer izafe olunamaz ve uyuyan kimsenin gördüklerinin de bir meziyeti olamaz.

Evet, **Allah Resulü (s.a.v.) Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksa'ya geceleyin götürüldü.** Burası Beytu'l-Makdis yani Kudüs'tür. Çünkü o zaman ondan başka Mescid bulunmuyordu. "**çevresini mübarek-bereketli kıldığımız**" Bu ifadeyle burada anlatılmak istenen şey, din ve dünya ile ilgili bereket ve mübarek oluşudur. Çünkü burası, bütün peygamberlerin -Allah'ın selamı üzerlerine olsun- ibadet merkezidir, vahyin indiği yerdir. Akar sular ve ırmaklarla, meyve veren türlü ağaçlarla çevrelenmiş bir yerdir.

« لِنُرِيَهُ مِنْ اٰيَاتِنَا » Hz. Muhammed (s.a.v.)'e, bizim birliğimize, onun da peygamberliğinin doğruluğuna delalet eden ayetlerimizi göstere-

---

[1] Buhari,3207. Müslim,164. Ahmed İbn Hambel, Müsned;4/208-209

[2] Hafız diyor ki; İbn İshak, "el-Meğazi" kitabında dedi ki: "Hz. Ebu Bekir'in ailesinden biri bana Hz. Aişe'den rivayetle bunu anlattı." Bak. Haşiyetu'l-Keşşaf;2/647

lim için.. çünkü gökleri ve oradaki ayetleri görmekle bu gerçeği daha huzurlu olarak anlamış olacaktır.

« إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ » "**O, gerçekten** -söylenen sözleri- **işitendir,** -işlenen fiilleri de- **görendir.**"

Görüldüğü gibi bu ayette şöyle bir yol izlenmiştir. Çünkü cümlede gelen fiil ya da kelime gaip yani üçüncü şahıs kipi, bundan sonra da mütekellim yani birinci şahıs kipi getirilmiştir. Yani cümlede böyle bir yol izlenmiştir. Böylece önce, « أَسْرَى » denildi, bundan sonra, « بَارَكْنَا » kavli getirildi ve bundan sonra da, « إِنَّهُ هُوَ » kavli getirildi. İşte bu şekilde izlenen bir cümle kuruluşunda belagat ile alakalı yollardan biri olan iltifat yolu ya da metodudur.

٢- ﴿وَآتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَجَعَلْنَاهُ هُدًى لِبَنِي إِسْرَائِيلَ أَلَّا تَتَّخِذُوا مِنْ دُونِي وَكِيلًا﴾

2- Biz, Musa'ya Kitab'ı verdik ve İsrail oğullarına: "Benden başkasını dayanılıp güvenilen bir Rab edinmeyin" diyerek bu Kitab'ı bir hidayet rehberi kıldık.

« وَآتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ » "**Biz, Musa'ya Kitab'ı** -Tevrat'ı- **verdik**"

« وَجَعَلْنَاهُ هُدًى لِبَنِي إِسْرَائِيلَ أَلَّا تَتَّخِذُوا مِنْ دُونِي وَكِيلًا » "**ve İsrail oğullarına: "Benden başkasını** -işleriniz konusunda- **dayanılıp güvenilen** bir Rab **edinmeyin" diyerek bu Kitab'ı bir hidayet rehberi kıldık.**"

Ayette geçen, « أَلَّا تَتَّخِذُوا » kavlini kıraat imamlarından Ebu Amr, "Y" harfiyle, « يَتَّخِذُوا » olarak okumuştur. Yani, « لِئَلَّا يَتَّخِذُوا » olarak okumuştur.

٣- ﴿ذُرِّيَّةَ مَنْ حَمَلْنَا مَعَ نُوحٍ إِنَّهُ كَانَ عَبْدًا شَكُورًا﴾

3- (Ey) Nuh ile birlikte (gemide) taşıdığımız kimselerin nesli! Şunu bilin ki Nuh, çok şükreden bir kul idi.

« ذُرِّيَّةَ مَنْ حَمَلْنَا مَعَ نُوحٍ » "**Ey Nuh ile birlikte gemide taşıdığımız**

kimselerin nesli!" Burada, « ذُرِّيَّةَ » kelimesinin nasb oluşu ya ihtisas üze redir veya, « لَا تَتَّخِذُوا » diye nehiy anlamında okuyanlara göre de nida üzere mansub bulunmaktadır. Yani, "Biz onlara dedik ki; ey Nuh ile beraber gemiye yüklediğimiz nesil! Benden başka dayanılıp güvenilen varlıklar edinmeyin!"

« إِنَّهُ كَانَ عَبْدًا شَكُورًا » **"Şunu bilin ki o** -Nuh, bollukta da zorluk anlarında da Allah'a- **çok şükreden bir kul idi." Şükür:** Nimeti verene karşı onu, verdiği nimet sebebiyle şükürle karşılayıp yadetmek, teşekkürde bulunmaktır.

Rivayete göre Hz. Nuh (as) el-Hamdulillah demedikçe yemez, içmez ve giyinmezdi. Oysa siz de ona iman eden onunla beraber gemiye binip taşınanların neslindensiniz. O halde nasıl ki atalarınız onu kendileri için bir örnek, uyulacak bir zat kılmışlarsa siz de onu aynen kendinize örnek ve model edinin. Çünkü çocukların doğru yolda olduklarının kanıtı, atalarının yoluna doğru bir şekilde uymak ve onları izlemekledir. Siz orada atalarınızın durumunu öğrendiniz, o halde ey çocuklar! Siz de aynen onlar gibi olun!

٤- ﴿وَقَضَيْنَا إِلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ فِي الْكِتَابِ لَتُفْسِدُنَّ فِي الْأَرْضِ مَرَّتَيْنِ وَلَتَعْلُنَّ عُلُوًّا كَبِيرًا﴾

4- Biz, Kitap'ta İsrailoğullarına: Sizler, yeryüzünde iki defa fesat çıkaracaksınız ve azgınlık derecesinde bir kibre kapılacaksınız, diye bildirdik.

« وَقَضَيْنَا إِلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ فِي الْكِتَابِ لَتُفْسِدُنَّ فِي الْأَرْضِ مَرَّتَيْنِ »
"Biz, Kitap'ta -Tevrat'ta- **İsrailoğullarına: Sizler, yeryüzünde iki defa fesat çıkaracaksınız"** Biz İsrailoğullarına çok kesin ve net bir şekilde, kuşkuya yer bırakmayacak tarzda yeryüzünde bozgunculuk edeceklerine dair vahyettik, bildirdik.

« لَتُفْسِدُنَّ » kavli mahzuf bir kasemim cevabıdır. Ya da kesin olarak gerçekleşecek olan hüküm ya da durum, kasem yerine geçmiştir. Böyle olması halinde, « لَتُفْسِدُنَّ » kavli bu defa bunun cevabı olur. Bu takdirde

âdeta şöyle der gibidir: "Biz yemin ile bildirdik ki, siz yeryüzünde mutlaka iki kez bozgunculuk çıkaracak be böylece anarşizmi doğuracaksınız." Bunun ilki, İsariloğullarını Allah'ın gazabına uğramak konusunda uyarmaları sebebiyle Hz. Zekeriya (a.s)'yı öldürmeleri ve Ermiya (a.s)'yı da tutuklayıp hapse atmalarıdır. İkincisi ise Hz. Zekeriya (a.s)'nın oğlu Hz. Yahya (a.s)'yı öldürmeleri ve Hz. İsa (a.s)'yı da öldürmeye kalkışıp kasd etmeleridir.

« وَلَتَعْلُنَّ عُلُوًّا كَبِيرًا » **"Ve azgınlık derecesinde bir kibre kapılacaksınız, diye bildirdik."** Allah'a itaat etmeyi kendinize yedirmeyip mutlaka büyüklük taslayacaksınız. Bu, Rabbimizin şu kavlinde ifadesini buluyor: **"Firavun (Mısır) toprağında gerçekten azmış, halkını çeşitli guruplara ayırmıştı." (Kasas,4)**

Burada bu ifadelerden kasıt, bunların azgınlıkları, zulüm ve baskıları, terör estirmeleridir ki bu, teröristlerin ve bozguncuların gerçekten ıslahatçı ve dürüst arabuluculara galebe çalmaları ve onlara baskın gelmeleridir.

٥- ﴿فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ أُولٰيهُمَا بَعَثْنَا عَلَيْكُمْ عِبَادًا لَنَا أُولِي بَأْسٍ شَدِيدٍ فَجَاسُوا خِلَالَ الدِّيَارِ وَكَانَ وَعْدًا مَفْعُولًا﴾

5- Bunlardan ilkinin zamanı gelince, üzerinize güçlü kuvvetli kullarımızı gönderdik. Bunlar, evlerin arasında dolaşarak (sizi) aradılar. Bu, yerine getirilmiş bir vaad idi.

« فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ أُولٰيهُمَا » **"Bunlardan** -söz konusu iki terörizm ve bozgunculuk hareketinden- **ilkinin**- -yüzünden cezalandırılmaları için azap- **zamanı gelince,"** « بَعَثْنَا عَلَيْكُمْ عِبَادًا لَنَا أُولِي بَأْسٍ شَدِيدٍ » **"Üzerinize güçlü kuvvetli kullarımızı gönderdik."** Başınıza onları musallat kıldık. Çünkü onlar savaşma konusunda oldukça şiddetli ve acımasızdırlar. Yani bu kimseler Senharib ya da Sencarib ve ordusunu, Yahut Buhtunnasar'ı veya Calut'u başınıza musallat kıldık. Bu acımasız zalimler bunların ilim adamlarını öldürdüler, Tevrat'ı yaktılar, mabet ve mescitleri tahrib ettiler ve İsrailoğullarından yetmişbin kişiyi esir aldılar.

« فَجَاسُوا خِلَالَ الدِّيَارِ » **"Bunlar, evlerin arasında dolaşarak sizi aradılar."** Evlerinizde, saklandığınız en ücra yerlerde bile bütün değerle-

rinize saldırdılar, evlerinizi, yurtlarınızı didik didik ettiler. Zeccac diyor ki: **Cevs**: Herhangi bir şeyi bütün yönleriyle en mahrem sayılacak şeylere kadar arayıp bulma peşinde olmaktır.

« وَكَانَ وَعْدًا مَفْعُولًا » **"Bu, yerine getirilmiş bir vaad idi."** Bu azab vadi, mutlaka yerine getirilecek bir azaptı.

٦- ﴿ ثُمَّ رَدَدْنَا لَكُمُ الْكَرَّةَ عَلَيْهِمْ وَأَمْدَدْنَاكُمْ بِأَمْوَالٍ وَبَنِينَ وَجَعَلْنَاكُمْ أَكْثَرَ نَفِيرًا ﴾

6- Sonra onlara karşı size tekrar (galibiyet ve zafer) verdik; servet ve oğullarla gücünüzü arttırdık; sayınızı daha da çoğalttık.

« ثُمَّ رَدَدْنَا لَكُمُ الْكَرَّةَ عَلَيْهِمْ » **"Sonra onlara karşı size tekrar galibiyet ve zafer verdik;"** Sizlerin üzerinize gönderilenlerin zulmü ve baskınlıkları karşısında gerçeği anlayıp tevbe ederek, bozgunculuktan ve Terör estirmekten, üstünlük taslamaktan hakka dönmeniz üzerine, yeniden size devlet ve üstünlük sağladık. Söylendiğine göre bu durum, Buhtunnasar'ın öldürülmesi ile olmuştur Çünkü onun öldürülmesi üzerine, İsrailoğulları denen Yahudiler onların ellerinden esirlerini ve mallarını kurtarmış oldular, böylece mülk yani egemenlik yeniden bunların eline geçmiş oldu. Bir diğer yorum da şöyle yapılmıştır: Biz onlara yeniden devlet ve güçlerini kral Talut sayesinde verdik. Bu arada Hz. Davud da Calut'u öldürmüştü.

« وَأَمْدَدْنَاكُمْ بِأَمْوَالٍ وَبَنِينَ وَجَعَلْنَاكُمْ أَكْثَرَ نَفِيرًا » **"Servet ve oğullarla gücünüzü arttırdık; sayınızı** -önce olduğunuzdan- **daha da çoğalttık."** « نَفِيرًا » kelimesi temyizdir ve, « نفر » kelimesinin çoğuludur. Bu da, kendi kavminden ya da topluluğundan olan kişinin komutasında savaşa girmek anlamındadır.

٧- ﴿ إِنْ أَحْسَنْتُمْ أَحْسَنْتُمْ لِأَنْفُسِكُمْ وَإِنْ أَسَأْتُمْ فَلَهَا فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ الْآخِرَةِ لِيَسُوءُوا وُجُوهَكُمْ وَلِيَدْخُلُوا الْمَسْجِدَ كَمَا دَخَلُوهُ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَلِيُتَبِّرُوا مَا عَلَوْا تَتْبِيرًا ﴾

7- Eğer iyilik ederseniz kendi lehinize iyilik etmiş, kötülük eder

seniz yine kendin aleyhinize kötülük etmiş olursunuz. Artık diğer cezalandırma zamanı gelince, yüzünüzü kara etsinler, daha önce girdikleri gibi yine Mescid'e, (Süleyman Mâbedi'ne) girsinler ve ellerine geçirdikleri her şeyi büsbütün tahrip etsinler (diye, başınıza yine düşmanlarınızı musallat kıldık.)

« إِنْ أَحْسَنْتُمْ أَحْسَنْتُمْ لِأَنْفُسِكُمْ وَإِنْ أَسَأْتُمْ فَلَهَا » **"Eğer iyilik ederseniz kendi lehinize iyilik etmiş, kötülük ederseniz yine kendi aleyhinize kötülük etmiş olursunuz."** Söylendiğine göre, « فَلَهَا » kavlindeki **lam** harfi, «على » manasındadır. Tıpkı, « وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ » **(Bakara,286)** kavli gibi. Ancak sahih olanı kendi konusu üzerine atfıdır. Çünkü Lam harfi ihtisas içindir yani aidiyet bildirir. Amil ise ister iyi, ister güzel olsun amelinin cezasına ya da cevabına mahsustur. Yani ister iyilik anlamında ihsan olsun, ister kötülük manasında isaet olsun her ikisi de, « لِأَنْفُسِكُمْ » kavline aittir. Dolayısıyla yarar olsun zarar olsun sizden başkasına geçmez. Hz. Ali'den rivayetle: **"Kimseye iyilikte bulunmadım ve kimseye de kötülük etmedim"** demiş ve bu ayeti okumuştur.

« فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ الْآخِرَةِ » **"Artık diğer** -ikinci- **cezalandırma zamanı gelince,"** Yine o düşmanlarınızı gönderip başınıza musallat kıldık ki, «لِيَسُؤُا وُجُوهَكُمْ » **"yüzünüzü** -o düşmanlar- **kara etsinler,"** Bunun hazfi ise, daha önce geçmesinin buna delalet etmesi sebebiyledir. Yani yüzleri, gördükleri kötülüğü ve çektikleri sıkıntıyı açıkça dışa vursun da, kararıp morardıklarını görsünler diye... Bu da tıpkı, **"Mülk, 27)** « سِيئَتْ وُجُوهُ الَّذِينَ كَفَرُوا » kavli gibidir. Kıraat imamlarından İbn Amir, Hamza, Ebu Bekir, « لِيَسُؤُا » kavlini, « لِيَسُؤَ » olarak okumuşlardır. Zamir ise Aziz ve Celil olan Yüce Allah'a racidir. Ya da bu zamir, « وَعْدُ » kavline racidir yahut da, « بَعَثْنَا » ya racidir. Kıraat imamlarından Ali Kisai aynı kelimeyi, « لِنَسُؤَ » olarak okumuştur.

« وَلِيَدْخُلُوا الْمَسْجِدَ كَمَا دَخَلُوهُ أَوَّلَ مَرَّةٍ » **"Daha önce** -oraya- **gir-**

dikleri gibi yine Mescid'e, Süleyman Mâbedi'ne -Beyt-i Makdis'e- **girsinler"**

« وَلِيُتَبِّرُوا مَا عَلَوْا تَتْبِيرًا » **"Ve ellerine geçirdikleri her şeyi büsbütün tahrip etsinler diye, başınıza yine düşmanlarınızı musallat kıldık."** Ayetteki, « مَا عَلَوْا » kavli, « لِيُتَبِّرُوا » kavlinin mefulüdür. Yani üstünlük kazanmaları suretiyle ellerine geçirdikleri her şeyi yok edip ortadan kaldırsınlar ve orayı istila ederek oraya egemen olsunlar diye. Ya da bunun manası; "Orada üstünlüklerini devam ettirdikleri sürece..." demektir.

٨- ﴿عَسٰى رَبُّكُمْ اَنْ يَرْحَمَكُمْ وَاِنْ عُدْتُمْ عُدْنَا وَجَعَلْنَا جَهَنَّمَ لِلْكَافِرِينَ حَصِيرًا﴾

8- Belki Rabbiniz size merhamet eder; fakat siz eğer yine (fesatçılığa) **dönerseniz, biz de sizi yine cezalandırırız. Biz cehennemi kâfirler için bir hapishane yaptık.**

« عَسٰى رَبُّكُمْ اَنْ يَرْحَمَكُمْ » **"Belki Rabbiniz size merhamet eder;"** Bu ikinci sapıklığınızdan, haddi aşmanızdan sonra eğer tevbe edip yaptıklarınızdan döner ve masiyetlerden de uzak durursanız olur ki Allah size rahmetiyle muamele eder.

« وَاِنْ عُدْتُمْ عُدْنَا » **"Fakat siz eğer** -üçüncü bir defa olarak- **yine fesatçılığa dönerseniz, biz de sizi yine cezalandırırız."** Biz de yeniden sizi cezalandırmaya geçeriz. Nitekim durmadılar ve yeniden fesada, teröre giriştiler, isyan ettiler. İşte bunun üzerine Yüce Allah onların başına kisraları musallat kılarak, kendilerinden haraç alınarak intikam aldık. İbn Abbas'tan rivayete göre, **"Kıyamete dek müminler bunlara musallat kılınmışlardır."**

« وَجَعَلْنَا جَهَنَّمَ لِلْكَافِرِينَ حَصِيرًا » **"Biz cehennemi kâfirler için bir hapishane yaptık."** Ayette geçen, « حَصِيرًا » kelimesi hapishane demektir. Çünkü zindana, **"Muhsar"** ve «حصير» denilir.

9. – 17. ÂYETLER

إِنَّ هٰذَا الْقُرْاٰنَ يِهْدِى لِلَّتِى هِىَ اَقْوَمُ وَيُبَشِّرُ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ اَنَّ لَهُمْ أَجْرًا كَبِيرًا ﴿٩﴾ وأَنَّ الَّذِينَ لاَ يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ أَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا اَلِيمًا ﴿١٠﴾ وَيَدْعُ الْإِنْسَانُ بِالشَّرِّ دُعَآءَهُ بِالْخَيْرِ وَكَانَ الْإِنْسَانُ عَجُولاً ﴿١١﴾ وَجَعَلْنَا اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ اٰيَتَيْنِ فَمَحَوْنَآ اٰيَةَ اللَّيْلِ وَجَعَلْنَآ اٰيَةَ النَّهَارِ مُبْصِرَةً لِتَبْتَغُوا فَضْلاً مِنْ رَبِّكُمْ وَلِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابَ وَكُلَّ شَيْءٍ فَصَّلْنَاهُ تَفْصِيلاً ﴿١٢﴾ وَكُلَّ إِنْسَانٍ اَلْزَمْنَاهُ طَآئِرَهُ فِى عُنُقِهِ وَنُخْرِجُ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ كِتَابًا يَلْقَاهُ مَنْشُورًا ﴿١٣﴾ اِقْرَأْ كِتَابَكَ كَفٰى بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ عَلَيْكَ حَسِيبًا ﴿١٤﴾ مَنِ اهْتَدٰى فَإِنَّمَا يَهْتَدِى لِنَفْسِهِ وَمَنْ ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا وَلاَ تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرٰى وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتّٰى نَبْعَثَ رَسُولاً ﴿١٥﴾ وَإِذَآ أَرَدْنَآ أَنْ نُهْلِكَ قَرْيَةً أَمَرْنَا مُتْرَفِيهَا فَفَسَقُوا فِيهَا فَحَقَّ عَلَيْهَا الْقَوْلُ فَدَمَّرْنَاهَا تَدْمِيرًا ﴿١٦﴾ وَكَمْ أَهْلَكْنَا مِنَ الْقُرُونِ مِنْ بَعْدِ نُوحٍ وَكَفٰى بِرَبِّكَ بِذُنُوبِ عِبَادِهِ خَبِيرًا بَصِيرًا ﴿١٧﴾

Meâli

9- Şüphesiz ki bu Kur'an en doğru yola iletir; iyi davranışlarda bulunan müminlere, kendileri için büyük bir mükâfat olduğunu müjdeler.

10- Ahirete inanmayanlara gelince, onlar için de elemli bir azap hazırlamışızdır.

11- İnsan hayrı istediği kadar şerri de ister. İnsan pek acelecidir!

12- Biz, geceyi ve gündüzü birer âyet (delil) olarak yarattık. Öyle ki, gece ayetini ortadan kaldırıyoruz ve bunun ardından da her tarafı aydınlatan gündüz ayetini getiriyoruz. Ki bu sayede Rabbinizin fazlından payınıza düşeni arayıp bulasınız. Bir de (gece ile gündüzün birbirini izlemeleri sayesinde) yılların, (ayların ve günlerin) sayısını ve hesaplarını bilip farkına varasınız. Böylece (dünya ve din ile alakalı) her şeyi açık ve seçik olarak ortaya koyduk.

13- Her insanın amelini (veya kaderini) boynuna bağladık. İnsan için kıyamet gününde, açılmış olarak önüne konacak bir kitap çıkarırız.

14- Oku kitabını! Bugün sana hesap sorucu olarak kendi nefsin yeter.

15- Kim hidayet yolunu seçerse, bunu ancak kendi iyiliği için seçmiş olur; kim de doğruluktan saparsa, kendi zararına sapmış olur. Hiçbir günahkâr, başkasının günah yükünü üslenmez. Biz, bir peygamber göndermedikçe (kimseye) azap edecek değiliz.

16- Bir ülkeyi helâk etmek istediğimizde, o ülkenin zenginlik sebebiyle şımarmış elebaşılarına (iyilikleri) emrederiz; buna rağmen onlar orada kötülük işlerler. Böylece o ülke, helâke müstahak olur; biz de orayı darmadağın ederiz.

17- Nuh'tan sonraki nesillerden nicelerini helâk ettik. Kullarının günahlarını bilen ve gören olarak Rabbin yeterlidir.

Tefsiri

٩- ﴿إِنَّ هٰذَا الْقُرْاٰنَ يَهْدِى لِلَّتِى هِىَ اَقْوَمُ وَيُبَشِّرُ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ اَنَّ لَهُمْ اَجْرًا كَبِيرًا﴾

9- Şüphesiz ki bu Kur'an en doğru yola iletir; iyi davranışlarda bulunan müminlere, kendileri için büyük bir mükâfat olduğunu müj deler.

« إِنَّ هٰذَا الْقُرْاٰنَ يَهْد۪ي لِلَّت۪ي هِيَ اَقْوَمُ » **"Şüphesiz ki bu Kur'an en doğru yola iletir;"** Yani içinde bulunulan durumlardan en iyisine ve doğru ve sağlıklı olanına yönlendirir. Bu ise Allah'ı bir tanımak yani tevhiddir, peygamberlerine iman etmektir, O'na itaat etmek suretiyle görevlerini yerine getirmektir. Ya da bu, en iyi dine veya en iyi yola iletir, demektir.

« وَيُبَشِّرُ الْمُؤْمِن۪ينَ الَّذ۪ينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ اَنَّ لَهُمْ اَجْراً كَب۪يراًۙ » **"iyi davranışlarda bulunan müminlere, kendileri için büyük bir mükâfat** -cennet- **olduğunu müjdeler."** Ayette geçen, « يُبَشِّرُ » kavli, kıraat imamlarından Hamza ve Ali Kisai tarafından « يَبْشُرُ » olarak okumuştur. Yine burada geçen, « اَنَّ لَهُمْ » kavli de, « بِاَنَّ لَهُمْ » demektir.

١٠- ﴿وَاَنَّ الَّذ۪ينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ اَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَاباً اَل۪يماً﴾

10- Ahirete inanmayanlara gelince, onlar için de elemli bir azap hazırlamışızdır.

« وَاَنَّ الَّذ۪ينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ اَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَاباً اَل۪يماً » **"Ahirete inanmayanlara gelince, onlar için de elemli bir azap** -cehennem ateşi- **hazırlamışızdır."** Buradaki, « اَنَّ الَّذ۪ينَ» kavli, « بِاَنَّ الَّذ۪ينَ » demektir.

« اَعْتَدْنَا » kavli de, « اَعْدَدْنَا » demektir. Ancak **dal** harfi « ت » harfine kalbedilmiştir. Bu ayet, "**iki menzile arasında bir menzilededir**" görüşüne de bir ret cevabıdır. Çünkü ayet müminlerden ve onların alacakları mükafatlarından, kafirlerden ve bunların çarptırılacakları cezadan söz ettiği halde, fasıklardan söz etmemiştir.

١١- ﴿وَيَدْعُ الْاِنْسَانُ بِالشَّرِّ دُعَٓاءَهُ بِالْخَيْرِۜ وَكَانَ الْاِنْسَانُ عَجُولاً﴾

11- İnsan hayrı istediği kadar şerri de ister. İnsan pek acelecidir!

« وَيَدْعُ الْإِنْسَانُ بِالشَّرِّ دُعَاءَهُ بِالْخَيْرِ» **"İnsan hayrı istediği kadar şerri de ister."** Yani bir kimse, kendisine, çoluk-çocuğuna ve malına hayır duada bulunduğu gibi, kızıp öfkelenince, kendisine, ailesine, malına ve çocuklarına karşı Allah'tan bedduada bulunur. Ya da ileride büyük zararlara sebebiyet verecek şeylerden korunma isteyeceğine, faydası az da olsa hemen eline geçebilecek bir menfaati ister.

« وَكَانَ الْإِنْسَانُ عَجُولاً » **"İnsan pek acelecidir!"** Çünkü insan, aklına ne düşerse, hatırına her ne gelirse bunların tez elden oluvermesini, sağlanmasını ister. Bu gibi konularda uzağı gören ve olayları etraflı bir şekilde değerlendiren basiret sahibi kimseler gibi teennili davranmaz, işi yavaştan ele alıp değerlendirmez.

Ya da burada, "İnsan" ifadesiyle kafirler demek istenmiş olabilir. Çünkü kafir sırf alay ve eğlence olsun diye azabın gelmesini istemekte aceleci davranır, hemen oluvermesini ister. Tıpkı bir şiddet ve sıkıntı ile karşılaştığı zaman hayır ve iyilik istediği gibi...

« وَكَانَ الْإِنْسَانُ عَجُولاً » **"İnsan pek acelecidir!"** kavli ile şöyle denilmektedir: "Şüphesiz azap mutlaka gelecektir. O halde bu aceleniz de niyedir?" İbn Abbas'tan gelen rivayete göre bu aceleci olan kişi, " Nadr İbn Haris'tir. Çünkü bu adam şöyle dua etmişti: **"Allah'ım! Eğer** (Muhammed'in bize okuduğu) **bu şey, senin katından indirilen/gönderilen hak bir kitap ise, derhal üstümüze gökten taş yağdır veya bizi bir başka acıklı ve şiddetli azap ile cezalandır."** **(Enfal, 32)** Bu duasına ica bet olundu ve hapsedilmek suretiyle boynu vuruldu. Burada, «يدع » kelimesinden **vav** harfinin hattan yani yazıdan düşmesi, lafza uysun diyedir.

١٢- ﴿وَجَعَلْنَا اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ اٰيَتَيْنِ فَمَحَوْنَا اٰيَةَ اللَّيْلِ وَجَعَلْنَا اٰيَةَ النَّهَارِ مُبْصِرَةً لِتَبْتَغُوا فَضْلاً مِنْ رَبِّكُمْ وَلِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابَ وَكُلَّ شَيْءٍ فَصَّلْنَاهُ تَفْصِيلاً﴾

12- Biz, geceyi ve gündüzü birer âyet (delil) **olarak yarattık. Öyle ki, gece ayetini ortadan kaldırıyoruz ve bunun ardından da her tarafı aydınlatan gündüz ayetini getiriyoruz. Ki bu sayede Rabbinizin fazlından payınıza düşeni arayıp bulasınız. Bir de** (gece ile gün-

düzün birbirini izlemeleri sayesinde) **yılların,** (ayların ve günlerin) **sayısını ve hesaplarını bilip farkına varasınız. Böylece** (dünya ve din ile alakalı) **her şeyi açık ve seçik olarak ortaya koyduk.**

« وَجَعَلْنَا اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ اٰيَتَيْنِ » **"Biz, geceyi ve gündüzü birer âyet, delil olarak yarattık."** Yani bizzat gece ile gündüzün kendilerini iki mucize olarak yarattık.

« فَمَحَوْنَا اٰيَةَ اللَّيْلِ وَجَعَلْنَا اٰيَةَ النَّهَارِ مُبْصِرَةً » **"Öyle ki, gece ayetini ortadan kaldırıyoruz ve bunun ardından da her tarafı aydınlatan gündüz ayetini getiriyoruz."**

Bu ayette geçen, « اٰيَةَ اللَّيْلِ » ve « اٰيَةَ النَّهَارِ » kavillerindeki izafet tıpkı adedin maduda yani sayının sayılan varlığa izafesi gibi tebyin yani açıklamak içindir. Yani biz bir ayet ve mucize olan gece delilini silip kaldırdık ve bunun yerine de yine bir ayet ve mucize olan gündüz delilini de bir aydınlatıcı olarak getirdik. Ya da, "Biz gece ile gündüzü aydınlatan iki şeyi yani ay ile güneşi birer mucize olarak getirdik. "Biz gece ayetini sildik" ki bu, gökteki aydır. Çünkü ayın kendisi bizzat güneş gibi ışık kaynağı değildir. Allah onu böyle yaratmamıştır. Bu itibarla ayın tıpkı güneş gibi ışınları yoktur. Ancak yine de ayın aydınlatması sayesinde eşyayı açık ve net olarak geceleyin görebilirsin. Güneşe gelince biz onu bizzat ısı ve ışık kaynağı kıldık, ışınlarını her tarafa yayar olarak yarattık. Dolayısıyla güneşin aydınlatması sebebiyle kişi gündüz her şeyi ve her yeri görebilir.

« لِتَبْتَغُوا فَضْلًا مِنْ رَبِّكُمْ » **"Ki bu sayede Rabbinizin fazlından payınıza düşeni arayıp bulasınız."** Gündüzün aydınlığı ve beyazlığı sayesinde maişet ve geçiminiz için gerekli olan tasarrufta bulunasınız.

«وَلِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابَ» **"Bir de gece ile gündüzün birbirini izlemeleri sayesinde yılların, ayların ve günlerin sayısını ve hesaplarını bilip farkına varasınız."** Mealde de işaret ettiğimiz gibi, "Cedideyn" den murat gece ile gündüzdür. Hesap sayesinde de ecellerin ya da süreli ve vadeli işlerinizin sürelerini, yaptığınız işlerin mevsimlerini bilmeniz, herhangi bir sıkıntı ile karşılaşmamanız için. Eğer her ikisi de aynı olsalardı yani var olmasalardı bu durumda gece ile gündüz bilinemezdi, dolayısıyla çalışanlar, iş, kazanç ve ticaret peşinden koşturanlar

da dinlenme imkanı bulamazlardı.

« وَكُلَّ شَيْءٍ فَصَّلْنَاهُ تَفْصِيلاً » **"Böylece dünya ve din ile alakalı** ihtiyaç duyduğunuz **her şeyi açık ve seçik olarak ortaya koyduk."** Hiçbir karışıklığa meydan bırakmayacak bir şekilde apaçık olarak izah ettik. Böylece itirazlarınız önledik ve aleyhimizde hüccet ve delil olarak kullanabileceğiniz hiçbir şeyi size bırakmadık.

١٣- ﴿وَكُلَّ إِنْسَانٍ أَلْزَمْنَاهُ طَائِرَهُ فِي عُنُقِهِ وَنُخْرِجُ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ كِتَابًا يَلْقَاهُ مَنْشُورًا﴾

13- Her insanın amelini (veya kaderini) boynuna bağladık. İnsan için kıyamet gününde, açılmış olarak önüne konacak bir kitap çıkarırız.

« وَكُلَّ إِنْسَانٍ أَلْزَمْنَاهُ طَائِرَهُ فِي عُنُقِهِ » **"Her insanın** amelini **veya kaderini boynuna bağladık."** Yani kişinin işlediği ameli, malın üzerindeki etiket misali adeta boyundaki gerekli bir gerdanlık ve ona ait bir parça gibi bağladık. Ya da boynundan hiç çıkmayan bir halka misali dolayıverdik.

« وَنُخْرِجُ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ كِتَابًا يَلْقَاهُ مَنْشُورًا » **"İnsan için kıyamet gününde, açılmış olarak önüne konacak bir kitap çıkarırız."** Ayette geçen, « يَلْقَاهُ » kelimesi, « كِتَابًا » kelimesinin sıfatıdır. Kıraat imamlarından İbn Amir, « يَلْقَاهُ » kelimesini, « يُلَقَّاهُ » olarak okumuştur. «مَنْشُورًا » kelimesi de, « يَلْقَاهُ » kavlinden haldir. Yani önüne serilecek olan kitap dürülmüş olmayacak, her şeyi açıkça gösteren bir durumda olacaktır. Ya da bunun her ikisi de yani, « يَلْقَاهُ مَنْشُورًا » kavli beraberce, « كِتَابًا » kelimesinin sıfatıdırlar. Ve Biz o gün ona şöyle deriz:

١٤- ﴿اقْرَأْ كِتَابَكَ كَفَى بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ عَلَيْكَ حَسِيبًا﴾

14- Oku kitabını! Bugün sana hesap sorucu olarak kendi nefsin yeter.

« اقْرَأْ كِتَابَكَ » **"Oku kitabını!"** Yani amellerinin ve yaptıklarının işlendiği kitabı oku! Çünkü o gün herkes kabrinden dirilirken okuyan biri olarak dirilecektir.

«كَفَى بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ عَلَيْكَ حَسِيبًا» **"Bugün sana hesap sorucu olarak kendi nefsin yeter."** Ayette geçen, « بِنَفْسِكَ » kavlinin başında yer alan, "B" harfi zaidedir. Yani bu, « كَفَى نَفْسُكَ حَسِيبًا » demektir. «حَسِيبًا » kelimesi de temyizdir ve bu kelime hesaba çeken anlamında, « حَاسِب » demektir. «على» cer edatı da buna mütealliktir. Bu ifade örneğin, «حسب عليه كذا» kavli gibidir. Yahut da bu, kafi yani yeter manasındadır. Kelime bu haliyle şahitlik yerinde kullanılan bir ifadedir ve «على» cer edatı ile geçişli olmuştur. Çünkü şahit veya tanık iddia sahibinin önem verdiği şeyde, konuya açıklık getiren kimsedir. Bu da öyledir. Bu ayette, «حَسِيبًا » kelimesinin zikredilmiş olması, şahit, kadı ve emir gibi olayı bütünüyle görüp ona vakıf olan konumundadır. Çünkü bu tür işlerde yaygın ve egemen olan şey, bu tür görevleri erkeklerin üstlenmeleridir. Burada sanki şöyle denilir gibidir:

«كَفَى بِنَفْسِكَ رجلا حَسِيبًا» Yani, senin nefsin, kendin, kendini hesaba çeken bir adam olarak sana yeter, demektir. Ya da nefs kelimesi şahıs olarak tevil olunabilir.

١٥- ﴿ مَنِ اهْتَدٰى فَإِنَّمَا يَهْتَدٖي لِنَفْسِهٖۚ وَمَنْ ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَاۜ وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ اُخْرٰىۜ وَمَا كُنَّا مُعَذِّبٖينَ حَتّٰى نَبْعَثَ رَسُولًا ﴾

15- Kim hidayet yolunu seçerse, bunu ancak kendi iyiliği için seçmiş olur; kim de doğruluktan saparsa, kendi zararına sapmış olur. Hiçbir günahkâr, başkasının günah yükünü üslenmez. Biz, bir peygamber göndermedikçe (kimseye) azap edecek değiliz.

« مَنِ اهْتَدٰى فَإِنَّمَا يَهْتَدٖي لِنَفْسِهٖۚ وَمَنْ ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا» **"Kim hidayet yolunu seçerse, bunu ancak kendi iyiliği için seçmiş olur; kim**

de doğruluktan saparsa, kendi zararına sapmış olur.” Yani doğru yola girmenin sevabı kendi lehinedir, sapıklığa sapmanın da vebali kendisine aittir.

« وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ اُخْرٰى » **“Hiçbir günahkâr, başkasının günah yükünü üslenmez.”** Yani her nefis veya her can ya da kişi bir günah, bir vebal üstlenecektir ama bu ancak, kendi günahını ya da vebalini taşımak olacaktır. Yoksa bir başka kimsenin günahını veya vebalini taşıyacak değildir.

« وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتّٰى نَبْعَثَ رَسُولًا » **“Biz, bir peygamber göndermedikçe kimseye azap edecek değiliz.”** Dünyada bir topluluğun kökünü kazıyacak şekilde ortadan kaldırmamız bize yakışmaz, bizim için sahih ve doğru olmaz. Ancak bir peygamber göndermek ve onlara gerekli olan hücceti sunmak suretiyle, bunun gereğini yapmadıkları takdirde azap edip cezalandırırız.

١٦- ﴿وَاِذَا اَرَدْنَا اَنْ نُهْلِكَ قَرْيَةً اَمَرْنَا مُتْرَفِيهَا فَفَسَقُوا فِيهَا فَحَقَّ عَلَيْهَا الْقَوْلُ فَدَمَّرْنَاهَا تَدْمِيرًا﴾

16- Bir ülkeyi helâk etmek istediğimizde, o ülkenin zenginlik sebebiyle şımarmış elebaşılarına (iyilikleri) emrederiz; buna rağmen onlar orada kötülük işlerler. Böylece o ülke, helâke müstahak olur; biz de orayı darmadağın ederiz.

« وَاِذَا اَرَدْنَا اَنْ نُهْلِكَ قَرْيَةً اَمَرْنَا مُتْرَفِيهَا » **“Bir ülkeyi** -halkını- **helâk etmek istediğimizde, o ülkenin** zenginlik sebebiyle şımarmış ve taate karşı koyan zorba- **elebaşılarına iyilikleri emrederiz;”** Ebu Amr ve Zeccac’tan böyle yorumlanmıştır.

« فَفَسَقُوا فِيهَا » **“Buna rağmen onlar orada kötülük işlerler.”** Yani emri tanımazlar, verilen emrin dışına çıkarlar. Bu âdeta, “**Emertuhu Fe Asa**” kavli gibidir ya da, « اَمَرْنَا » kelimesi çoğalttık, artırdık, demektir. Bunun bu manaya gelişi de, kıraat imamlarından Yakub’un, “**Aamerna**” diye okumasıdır. Nitekim bu manada gelen hadiste şöyle buyurulmuştur:

"Malın en hayırlısı aşısı yapılmış hurma ağaçları veya nesli çok olan bir taydır."[3]

« فَحَقَّ عَلَيْهَا الْقَوْلُ » **"Böylece o ülke, helâke müstahak olur;"** Bunlara artık ceza ve vaid zorunlu hale gelir, «فَدَمَّرْنَاهَا تَدْمِيرًا» **"biz de orayı darmadağın ederiz."** Taş üstünde taş bırakmamak kaydıyla ortadan kaldırırız.

١٧- ﴿وَكَمْ أَهْلَكْنَا مِنَ الْقُرُونِ مِنْ بَعْدِ نُوحٍ وَكَفٰى بِرَبِّكَ بِذُنُوبِ عِبَادِه۪ خَبِيرًا بَصِيرًا﴾

17- Nuh'tan sonraki nesillerden nicelerini helâk ettik. Kullarının günahlarını bilen ve gören olarak Rabbin yeterlidir.

« وَكَمْ أَهْلَكْنَا مِنَ الْقُرُونِ مِنْ بَعْدِ نُوحٍ » **"Nuh'tan sonraki nesillerden nicelerini helâk ettik."** Yani Âd, Semûd ve benzeri kavimleri... Ayette geçen « كَمْ » mefuldür. « أَهْلَكْنَا مِنَ الْقُرُونِ » kavli de, «كَمْ» kelimesini açıklayan bir cümledir.

« وَكَفٰى بِرَبِّكَ بِذُنُوبِ عِبَادِه۪ خَبِيرًا بَصِيرًا » **"Kullarının günahlarını bilen ve gören olarak Rabbin yeterlidir."** Onlar bu günahlarını içlerinde saklı ve gizli tutsalar da Allah bunlardan haberdardır ve üzerini kapatsalar da Allah onları görendir.

❁ ❁ ❁

[3] Ahmed b. Hanbel, 3/468; Taberani, 6470 ve 6471; Buhari, Tarihu'l-Kebir,2/144; Kudai, Müsnedüşşihab;778

18. - 22. ÂYETLER

مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعَاجِلَةَ عَجَّلْنَا لَهُ فِيهَا مَا نَشَٓاءُ لِمَنْ نُرِيدُ ثُمَّ جَعَلْنَا لَهُ جَهَنَّمَۚ يَصْلٰيهَا مَذْمُومًا مَدْحُورًا ﴿١٨﴾ وَمَنْ اَرَادَ الْاٰخِرَةَ وَسَعٰى لَهَا سَعْيَهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَاُو۬لٰٓئِكَ كَانَ سَعْيُهُمْ مَشْكُورًا ﴿١٩﴾ كُلًّا نُمِدُّ هٰٓؤُلَٓاءِ وَهٰٓؤُلَٓاءِ مِنْ عَطَٓاءِ رَبِّكَۜ وَمَا كَانَ عَطَٓاءُ رَبِّكَ مَحْظُورًا ﴿٢٠﴾ اُنْظُرْ كَيْفَ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلٰى بَعْضٍۜ وَلَلْاٰخِرَةُ اَكْبَرُ دَرَجَاتٍ وَاَكْبَرُ تَفْض۪يلًا ﴿٢١﴾ لَا تَجْعَلْ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ فَتَقْعُدَ مَذْمُومًا مَخْذُولًاࣖ ﴿٢٢﴾

Meâli

18- Her kim bu çarçabuk geçen dünyayı dilerse ona, yani dilediğimiz kimseye dilediğimiz kadarını dünyada hemen verir, sonra da onu, kınanmış ve kovulmuş olarak gireceği cehenneme sokarız.

19- Kim de ahireti diler ve bir mümin olarak ona yaraşır bir çaba ile çalışırsa, işte bunların çalışmaları makbuldür.

20- Hepsine, onlara da bunlara da (dünyayı isteyenlere de ahireti isteyenlere de) Rabbinin ihsanından (istediklerini) veririz. Rabbinin ihsanı kısıtlanmış değildir.

21- Baksana, biz insanların kimini kiminden nasıl üstün kılmışızdır! Elbette ki ahiret, derece ve üstünlük farkları bakımından daha büyüktür.

22- Allah ile birlikte bir ilâh daha tanıma! Sonra kınanmış ve kendi başına terkedilmiş olarak kalırsın.

Tefsiri

١٨- ﴿ مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعَاجِلَةَ عَجَّلْنَا لَهُ فِيهَا مَا نَشَاءُ لِمَنْ نُرِيدُ ثُمَّ جَعَلْنَا لَهُ جَهَنَّمَ يَصْلَيهَا مَذْمُومًا مَدْحُورًا ﴾

18- Her kim bu çarçabuk geçen dünyayı dilerse ona, yani dilediğimiz kimseye dilediğimiz kadarını dünyada hemen verir, sonra da onu, kınanmış ve kovulmuş olarak gireceği cehenneme sokarız.

« مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعَاجِلَةَ عَجَّلْنَا لَهُ فِيهَا مَا نَشَاءُ لِمَنْ نُرِيدُ » **"Her kim bu çarçabuk geçen dünyayı dilerse ona, yani dilediğimiz kimseye dilediğimiz kadarını dünyada hemen verir,"** Yoksa dileyenin dilediği kadarını değil. Ayette geçen, « لِمَنْ نُرِيدُ » kavli, cer edatının iadesi-tekrarı ile « لَهُ » kavlinden bedeldir. Bu, bedeli külden bedeli ba'zdır. Çünkü zamir, « مَنْ » kelimesine racidir. Yani, "Kimin isteği ve amacı bu dünya ise ve bundan başka bir tasası yoksa, örneğin kafirler gibi.. Biz de o dünya çıkar larından istediklerimize dilediğimiz kadarını veririz. Burada muaccel olan dünya çıkarlarını Cenab-ı Hak kendi meşietine, dilemesiyle ve istenen ya da arzulanan şeyin de kendi iradesine bağlı olmakla kayıtlamıştır. Nitekim zaten durum da böyledir. Hatta bakarsın ki bu tip kimseler önü ve ardı kesilmeyen istek ve arzular peşindedirler, böyle olduklarını görürsün. Fakat bütün bu isteklerine rağmen onlara sadece isteklerinin bir kısmı verilir. Bunlardan bir çokları da arzuladıklarının bir kısmının kendilerine verilsin isterler ve fakat bundan da yoksun bırakılırlar. Dolayısıyla bu tür kimselerin bünyesinde hem dünya yoksulluğu ve hem ahiret fakirliği birlikte toplanmış olur.

Ancak takva sahibi, Allah'ın emirlerine bağlı ve yasaklarından uzak duran müminlere gelince; bunlar gerçekten ahiret zenginliğini tercih ederler. Eğer bu tercihlerine rağmen kendilerine dünyalık da verilmiş ise bu elbette güzeldir. Yok eğer böyle bir mümin dünyada da fakirlik ve yoksulluk içindeyse bu durum onun için çok daha hayırlıdır.

« ثُمَّ جَعَلْنَا لَهُ جَهَنَّمَ يَصْلَيهَا مَذْمُومًا مَدْحُورًا » **"Sonra da onu, kınanmış** -Allah'ın gazabına uğramış- **ve** -Allah'ın rahmetinden uzaklaştırılmış ve- **kovulmuş olarak** -ahirette- **gireceği cehenneme** -atarız- **sokarız."**

١٩- ﴿وَمَنْ اَرَادَ الْاٰخِرَةَ وَسَعٰى لَهَا سَعْيَهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَاُولٰٓئِكَ كَانَ سَعْيُهُمْ مَشْكُورًا﴾

19- Kim de ahireti diler ve bir mümin olarak ona yaraşır bir çaba ile çalışırsa, işte bunların çalışmaları makbuldür.

« وَمَنْ اَرَادَ الْاٰخِرَةَ وَسَعٰى لَهَا سَعْيَهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ » **"Kim de ahireti diler ve bir mümin olarak ona yaraşır bir çaba ile çalışırsa,"** Ayette geçen, "سَعْيَهَا" mefulün bihtir. Yani onun gayreti sebebiyle kazandığı ve müstahak olduğu şey, salih amellerinden de beklentisi bir inanmış kimse olarak, vadi ve tehdidi (vaidini) doğrulayıp kabul eden bir mümin olarak beklentisine gelince,

«فَاُولٰٓئِكَ كَانَ سَعْيُهُمْ مَشْكُورًا» **"işte bunların çalışmaları** -Allah katında- **makbuldür."** Ve bundan dolayı da sevap kazanmışlardır.

Seleften biri şöyle diyor: "Bir kimsede üç özellik bulunmuyorsa, işlediği ameli ona herhangi bir yarar sağlamaz. Bunlar da: sabit ve sağlrklı bir iman; sadık, samimi ve dürüst bir niyet ve üçüncüsü de isabetli bir ameldir. Sonra da bu ayeti okumuştur." Çünkü bu ayette üç tane şart bulunmaktadır. Şöyle ki: Teşekküre değer bir gayret ve çabanın makbul olabilmesi için hayrı ve iyiliği istemek gerekir, sorumlu bulunduğu şey konusunda gayret göstermelidir ve sabit ve sağlıklı bir imana sahip bulunmaktır.

٢٠- ﴿كُلًّا نُمِدُّ هٰٓؤُلَٓاءِ وَهٰٓؤُلَٓاءِ مِنْ عَطَٓاءِ رَبِّكَ وَمَا كَانَ عَطَٓاءُ رَبِّكَ مَحْظُورًا﴾

20- Hepsine, onlara da bunlara da (dünyayı isteyenlere de ahireti isteyenlere de) **Rabbinin ihsanından** (istediklerini) **veririz. Rabbinin ihsanı kısıtlanmış değildir.**

«كُلًّا نُمِدُّ هٰٓؤُلَٓاءِ وَهٰٓؤُلَٓاءِ مِنْ عَطَٓاءِ رَبِّكَ» **"Hepsine, onlara da bunlara da dünyayı isteyenlere de ahireti isteyenlere de Rabbinin ihsanından** -rızkından- **istediklerini veririz."** Yani iki taraftan her birine de...« كُلًّا » kelimesindeki tenvin, muzafun ileyhten yani tamlayandan

ivazdır, ona karşılık olarak gelmiştir ve bu, « نُمِدُّ » kavliyle mansubtur. « هَؤُلاَءِ » kavli de, « كُلاًّ » kelimesinden bedeldir. Yani, "Bu tarafların her ikisine de, onlara da bunlara da ... veririz. Yani dünyayı isleyene de ahireti arzulayana da veririz.

« مِنْ » edatı, « نُمِدُّ » kavline mütealliktir. « عَطَاءِ » kelimesi, verilen, bahşedilen şeyin adıdır. Yani Biz, onlara ihsanımızı, lütfumuzu artırırız. Önceden verdiğimiz nimetleri daha sonraki nimetlerimizle sürdürürüz ve onu kesmeyiz. Böylece hem itaatkar ve hem de asi olanların tamamını bizden bir lütuf olarak rızıklandırırız.

« وَمَا كَانَ عَطَاءُ رَبِّكَ مَحْظُوراً » **"Rabbinin ihsanı kısıtlanmış değildir."** Kulları kendisine karşı isyana kalkışsalar bile yine de onlardan lütfunu esirgeyecek değildir.

٢١- ﴿اُنْظُرْ كَيْفَ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَلَلْاٰخِرَةُ اَكْبَرُ دَرَجَاتٍ وَاَكْبَرُ تَفْضِيلاً﴾

21- Baksana, biz insanların kimini kiminden nasıl üstün kılmışızdır! Elbette ki ahiret, derece ve üstünlük farkları bakımından daha büyüktür.

« اُنْظُرْ كَيْفَ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ » **"Baksana, biz insanların kimini kiminden nasıl üstün kılmışızdır!"** Şöyle bir ibret gözüyle bak da gör; Biz insanların kimisini kimisinden mal, makam, mevki, imkan, üstünlük ve olgunluk gibi özelliklerle nasıl da farklı olarak yaratmışızdır.

« وَلَلْاٰخِرَةُ اَكْبَرُ دَرَجَاتٍ وَاَكْبَرُ تَفْضِيلاً » **"Elbette ki ahiret, derece ve üstünlük farkları bakımından daha büyüktür."**

Rivayete göre eşraftan bir topluluk ile onlardan konum bakımından daha düşük seviyede olan bir kısım kimseler, Hz. Ömer (r.a)'in kapısı önünde toplanırlar. Ancak içeri alınıp kendileriyle görüşülmesi konusunda izin sadece Hz. Bilal Habeşi ile Hz. Suheyb-i Rumi'ye çıkar. Bu durum Ebu Süfyan'ın zoruna gider. Bu durum üzerine kafası çalışan ve Kureyş kabilesinden de olan Süheyl İbn Amr, Ebu Süfyan'a şöyle der: "Bu durum sadece bizim kendi kabahatimiz sebebiyle olmuştur. Çünkü

huzura alınan bu kimseler de İslam'a çağırıldılar, biz de çağırıldık. Ancak bu daveti kabullenmede onlar bizden çok daha erken davranıp İslam'ı kabul ettiler, biz ise bu dini kabul etmekte işi ağırdan aldık. Bunda yadırganacak bir durum yok. İşte Hz. Ömer'in kapısı! Eğer burada durum böyle ise, acaba ahirette nasıl bir durumla karşılaşılır ki? Eğer siz Hz. Ömer'in kapısında onlara haset ediyorsanız, onları çekemiyorsanız, o halde Allah'ın cennette bunlar için hazırladığı şey buradakinden daha çok ve daha büyüktür."

٢٢- ﴿لَا تَجْعَلْ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ فَتَقْعُدَ مَذْمُومًا مَخْذُولًا﴾

22- Allah ile birlikte bir ilâh daha tanıma! Sonra kınanmış ve kendi başına terkedilmiş olarak kalırsın.

« لَا تَجْعَلْ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ » **"Allah ile birlikte bir ilâh daha tanıma!"** Bu hitap Allah Resulü (s.a.v.)'e dir. Bundan murat ise ümmetidir.

« فَتَقْعُدَ مَذْمُومًا مَخْذُولًا » **"Sonra kınanmış ve kendi başına terk edilmiş olarak kalırsın."** Böylece tüm kötülük tepkilerini kendi üzerine çekmiş ve rezil bir duruma düşmüş olursun. Denilmiştir ki: aşağılanmak suretiyle kötü ifadelere maruz kalırsın ve bundan böyle yapılacak olan yardımlardan da mahrum bırakılırsın. Çünkü rezil ve perişan olmak, yardım almanın, kendisine arka çıkılmanın zıddıdır. Yapayalnız kalmanın da sebebidir. Çünkü Allah şöyle buyurmaktadır:

"Eğer Allah size yardım ederse artık size üstün gelecek hiçbir kimse (ve kuvvet) **yoktur. Ve eğer bir de sizi (yardımsız) bırakırsa, ondan sonra size yardım edecek olan kimdir?"** (**Al-i İmran, 160**)

Eğer ayete iyice dikkat edilecek olunursa, rezil olmanın, yardımsız bırakılmanın karşısında hemen yardım ve zaferi zikredilmiştir ki, mü'min ler bundan kendileri için ders çıkarsınlar.

❀ ❀ ❀

23. – 30. ÂYETLER

وَقَضٰى رَبُّكَ اَلاَّ تَعْبُدُٓوا اِلآَّ اِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ اِحْسَانًا ؕ اِمَّا يَبْلُغَنَّ
عِنْدَكَ الْكِبَرَ اَحَدُهُمَٓا اَوْ كِلاَهُمَا فَلاَ تَقُلْ لَهُمَٓا اُفٍّ وَلاَ
تَنْهَرْهُمَا وَقُلْ لَهُمَا قَوْلاً كَرِيمًا ﴿٢٣﴾ وَاخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذُّلِّ
مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُلْ رَبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيَانِى صَغِيرًا ؕ ﴿٢٤﴾ رَبُّكُمْ
اَعْلَمُ بِمَا فِى نُفُوسِكُمْ ؕ اِنْ تَكُونُوا صَالِحِينَ فَاِنَّهُ كَانَ
لِلْاَوَّابِينَ غَفُورًا ﴿٢٥﴾ وَاٰتِ ذَا الْقُرْبٰى حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ
السَّبِيلِ وَلاَ تُبَذِّرْ تَبْذِيرًا ﴿٢٦﴾ اِنَّ الْمُبَذِّرِينَ كَانُٓوا اِخْوَانَ
الشَّيَاطِينِ ؕ وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِرَبِّهِ كَفُورًا ﴿٢٧﴾ وَاِمَّا تُعْرِضَنَّ عَنْهُمُ
ابْتِغَٓاءَ رَحْمَةٍ مِنْ رَبِّكَ تَرْجُوهَا فَقُلْ لَهُمْ قَوْلاً مَيْسُورًا ﴿٢٨﴾ وَلاَ
تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً اِلٰى عُنُقِكَ وَلاَ تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ
مَلُومًا مَحْسُورًا ﴿٢٩﴾ اِنَّ رَبَّكَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَٓاءُ وَيَقْدِرُ ؕ
اِنَّهُ كَانَ بِعِبَادِهِ خَبِيرًا بَصِيرًا ﴿٣٠﴾

Meâli

23- Rabbin, sadece kendisine kulluk etmenizi, ana-babanıza da iyi davranmanızı kesin bir şekilde emretti. Onlardan biri veya her ikisi senin yanında yaşlanırsa, kendilerine "of!" bile deme; onları azarlama; ikisine de güzel söz söyle.

24- Onları esirgeyerek alçakgönüllülükle üzerlerine kanat ger ve: "Rabbim! Küçüklüğümde onlar beni nasıl yetiştirmişlerse, şimdi de sen onlara (öyle) rahmet et!" diyerek dua et.

25- Rabbiniz sizin kalplerinizdekini çok iyi bilir. Eğer siz iyi olursa nız, şunu bilin ki Allah, kötülükten yüz çevirerek tevbeye yönelenleri son derece bağışlayıcıdır.

26- Bir de akrabaya, yoksula, yolcuya hakkını ver. Gereksiz yerede saçıp savurma.

27- Zira böylesine saçıp savuranlar şeytanların dostlarıdırlar. Şeytan ise Rabbine karşı çok nankördür.

28- Eğer Rabbinden umduğun (beklemek durumunda olduğun) bir rahmet için onların yüzlerine bakamıyorsan, hiç olmazsa kendilerine gönül alıcı bir söz söyle.

29- Eli sıkı olma; büsbütün eli açık da olma. Sonra kınanır, (kaybet tiklerinin) hasretini çeker durursun.

30- Rabbin rızkı dilediğine bol verir, dilediğine daraltır. Şüphesiz ki O, kullarından haberdardır, (onları) çok iyi görür.

Tefsiri

٢٣- ﴿وَقَضٰى رَبُّكَ اَلَّا تَعْبُدُٓوا اِلَّٓا اِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ اِحْسَانًاۜ اِمَّا يَبْلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ اَحَدُهُمَٓا اَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَٓا اُفٍّ وَلَا تَنْهَرْهُمَا وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا﴾

23- Rabbin, sadece kendisine kulluk etmenizi, ana-babanıza da iyi davranmanızı kesin bir şekilde emretti. Onlardan biri veya her ikisi senin yanında yaşlanırsa, kendilerine "of!" bile deme; onları azarlama; ikisine de güzel söz söyle.

«وَقَضٰى رَبُّكَ اَلَّا تَعْبُدُٓوا اِلَّٓا اِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ اِحْسَانًا» **"Rabbin, sadece kendisine kulluk etmenizi, ana-babanıza da iyi davranmanızı kesin bir şekilde emretti."** Ayetin başında geçen, « وَقَضٰى » kelimesi, kesin bir emir olarak ve kati bir ifadeyle emretti, demektir. « اَلَّا تَعْبُدُٓوا » kavli, « اَنْ

لَا تَعْبُدُوا » demektir ve buradaki, « أَنْ » müfessiredir. « لَا تَعْبُدُوا » fiili nehiydir. Ya da bu, « بِأَلَّا تَعْبُدُوا » demektir.

Ayrıca, « وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا » kavli de, « وَأَحْسِنُوا بِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا » yani anne ve babaya da iyilikte bulun, onları incitme!" demektir. Yahut da bu, « بِأَن تُحْسِنُوا بِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا » yani, "**Ana ve babanıza da iyi dav ranmanızı emretti**" demektir.

« إِمَّا يَبْلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا » "**Onlardan biri veya her ikisi senin yanında yaşlanırsa,**" Ayetin bu kısmında geçen, « إِمَّا » kelimesi, iki harften oluşmaktadır. Bunlardan biri, şart anlamında olan, «إن » edatıdır, diğeri de buna ek olarak manayı pekiştirmek için ilave olunan « مَا » harfidir. İşte bunun içindir ki, « يَبْلُغَنَّ » fiiline tekit **nunu** dahil edilmiştir. Şayet tek olarak, «إن » edatını dahil edersen, bu takdirde « مَا » harfinin dahil olması sahih olmaz. Yani bu durumda, « إِنْ تُكْرِمَنَّ زَيْدًا يُكْرِمْكَ » diyemezsin. Fakat, « إِمَّا تُكْرِمَنَّهُ » demek başka...

« أَحَدُهُمَا » kavli, « يَبْلُغَنَّ » fiilinin failidir. Bu kelime kıraat imamlarından Hamza ile Ali Kisai tarafın «يَبْلُغَانِّ» olarak okunmuştur. Bu ise, ana ve babaya raci olan elifin zamirinden bedeldir.

« أَوْ كِلَاهُمَا » kavli de, « أَحَدُهُمَا » üzerine fail ve bedel olarak atf olunmuştur. « فَلَا تَقُلْ لَهُمَا أُفٍّ » "**Kendilerine "of!" bile deme;**" Buradaki, « أُفٍّ » kelimesi, Kıraat imamlarından Nafi ve Hafs tarafından görüldüğü gibi okunmuştur. Ancak İbn Kesir ve İbn Amir tarafından ise, "**Uffe**" diye okunmuştur. Bu imamların dışında kalanlar ise bu kelimeyi, "**Uffu**" olarak okumuşlardır. Bu kelime, herhangi bir sıkıntı, zorbalık be zarar görme sırasında söylenen bir ifadedir. Bunun meksur okunması, iki sakinin birleşmesi sebebiyledir. Kelime esasen mebni olan bir kelimedir.

Fetha ile okunması, tahfif içindir. Tenvinli olarak gelmesi de tenkir yani nekrelik içindir. Yanı kızdırıp öfkelendirecek bir harekette bulunma. Bunun terki ise, marifelik içindir. Yani bilinen azarlama ve kızdırıp öfkelendirme şekliyle sakın ola ki onlara karşı çıkma!.

« وَلَا تَنْهَرْهُمَا » **"Onları azarlama;"** Senin hoşuna gitmeyecek bir şekilde durumlarının karşısında sakın onları azarlama, onlara karşı çıkma! Burada geçen, kelime yasaklama, menetme, manalarına gelir. Yani Arapça'daki **Nehiy** ile **Nehr** kelimesi aynı anlamdadırlar.

« وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا » **"İkisine de güzel söz söyle."** Burada « قُلْ لَهُمَا» kavli, « أُفٍّ » ile, «تَنْهَرْ» kavillerinden bedeldir. « قَوْلًا كَرِيمًا » Yani uygun edep ve güzel ahlak neyi gerektiriyorsa bunun gerektiği gibi yumuşak, güzel ve tatlı söz söyleyin. Kaba ve hırçın olmayın. Ya da ey anacığım ve ey babacığım, diye karşılayın. Babanızı ve annenizi adlarıyla çağırmayın. Çünkü onları adlarıyla çağırmak, onlara bir tür rahatsızlık vermek demektir. Ancak babasının ya da ebeveyninin adlarını başlarının yanında onlar orda değilken, ismiyle söylemelerinde bir sakıca yoktur.

Nitekim Hz. Aişe (r.a) şöyle demiştir: "Ebu Bekir bana şöyle bir bağışta bulundu." Diye söylerken bizzat babası Hz. Ebu Bekir'in adını zikretmiş ve babam bana şöyle şöyle yardımda bulundu, dememiştir. Gerçi öyle demek de caiz olmakla beraber, başkasının yanında babasını veya annesini, onlar olmaksızın isimlerini vererek konuşabilir, bunda bir sakınca yoktur.

Önemli bir Husus:

Ayette geçen, « عِنْدَكَ » yani **"Senin yanında"** ifadesinden çıkarılan ders şudur: Şayet anne ve baba, çocuğu ya da çocuğunun sırtında bit yük durumuna gelirlerse ve o çocuktan başka da sırtlarını dayayacakları ya da yardım alacakları bir kimseleri de yoksa ve anne ile babanın her ikisi de o çocuğun yanında, onun evinde ve himayesinde iseler ve beraber kalıyorlarsa bu durum da çocuğa gerçekten zor ve ağır geliyorsa, burada çocuğa yine de şöyle bir görev düşmektedir:

Evlat bütün bu sayılanlara rağmen her ikisine yumuşak davranmalıdır, güzel ahlak ile yaklaşmalıdır. Eğer anne ve babasından sıkıntı verecek, gerçekten rahatsızlık doğuracak bir durum görse bile, bu durum üze-

rine onlara kaşı sert ve kaba davranması bir tarafa, hatta onlara "Öööf" bile demeyecektir, dememelidir. Çünkü her şeye rağmen Yüce Allah anne ve babanın haklarına karşı çocukları için çok önemli ve karşı koyulmaması gereken tavsiye yani emirlerde bulunmuştur. Çünkü Yüce Allah anne ve babaya iyilikte bulunmayı, dikkat edilirse kendi birliği yani tevhid manasıyla yan yana zikretmiştir. Bunun da hemen ardından olayın önemini çok daha zorlayıcı ve ağır yük getirici anlamında emir vermiştir ki, çocuk anne ve babaya karşı gevşeklik edip bir yanlışa sapmasın için kesin emir ve hükmünü icra etmiştir. Onlara karşı en basit bir anlamda da olsa, sıkıntı ve zorluk da getirse, hatta neredeyse insanın sabrını taşırma noktasında bile olsa, yine onlara yumuşak davranılmasını emir buyurmaktadır.

٢٤- ﴿وَاخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذُّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُلْ رَبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيَانِى صَغِيرًا﴾

24- Onları esirgeyerek alçakgönüllülükle üzerlerine kanat ger ve: "Rabbim! Küçüklüğümde onlar beni nasıl yetiştirmişlerse, şimdi de sen onlara (öyle) rahmet et!" diyerek dua et.

« وَاخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذُّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ » **"Onları esirgeyerek alçakgönüllülükle üzerlerine kanat ger"** Yani anne ve bana kanatlarını ger, onları koru, onları gözet. Bu adeta; **"Müminlere karşı alçak gönüllü ol" (Hicr,88)** kavli gibidir. Yani onlara karşı şefkatli ol, onlara kol kanat ger. Nasıl ki, Hatem-i Tai İsmi, **Cud** kelimesine izafe olunmuş ise bu âyette de aynen buna benze bir izafe yapıldı ve « جَنَاحَ » kelimesi, « الذُّلِّ » kelimesine izafe olundu. Yani bu, kısaca mevsuf kelimenin kendi sıfatına izafe olunması türünden bir izafet şeklidir. « مِنَ الرَّحْمَةِ » Yani anne ve babaya karşı aşırı ve fazlaca olan merhamet duygusuyla ilgilen. Yaşlılıkları sebebiyle her ikisine de şefkatli ol. O ikisinin bugün sana muhtaç olmaları âdeta dün Allah'ın en korumasız kimsenin, yoksulun onlara muhtaç olması gibidir. Yani sen dün dünyaya geldiğinde nasıl ki Allah'ın en korumasız bir yaratığı idiysen ve onların bakımlarına muhtaç idiysen, bugün de o ikisi aynı dorumda sana muhtaç hale gelmişlerdir. O halde onların gönüllerini her şeye rağmen hoş tutmaya bak.

Zeccac diyor ki, "Senin onlara karşı sonsuz bir merhamet ve acıma

duygusu içinde olman kaydıyla onun her ikisine de şefkat ve merhamet kanatlarını ger" demektir. "**ve: "Rabbim! Küçüklüğümde onlar beni nasıl yetiştirmişlerse, şimdi de sen onlara öyle rahmet et!" diyerek dua et.**" Ana ve babana karşı şefkatin, devamlılığı olmayan bir merhamet duygusuyla kalmamalıdır. Dolayısıyla her ikisi için de Allah'ın baki ve sürekli olan rahmet ve merhamet duygusuyla duada bulun ki, Allah onlara karşı merhametini arttırsın.

Bunu yaparken de, onların sen henüz küçücük bir bebek iken sana karşı olan merhametleri, seni bağırlarına basmaları ve senin üzerinde titreyerek seni eğitme duygu ve inancıyla, onların sana yaklaştığı gibi sen de onlara yaklaş.

Buradaki hitap Hz. Peygamber (s.a.v.)'e değil, onun dışında olan bizleredir. Dua ebeveyne yani ana ve babaya hastır. Bu arada şöyle de bir soru sorulabilir ve denebilir ki: Ana ve baba kafir iseler, bunlara karşı nasıl hareket edilmeli? Bu durumda da çocuğun görevi Allah'ın kendilerine iman nasip etmesi için istekte bulunması ve Allah'ın onların her ikisini de hidayete erdirmesi için de dua etmelidir ve bu anlayışla olmaları şartıyla bunlara merhametle yaklaşılır.

Hz. Peygamber (s.a.v.) efendimizden rivayete göre şöyle buyurmuşlardır: "**Allah'ın rızası, ana ve banın rızasını almak ve onları mem nun kılmaktan geçer. Allah'ın gazabı da, ana ve babanın gazabından, memnuniyetsizliğinden geçer.**"[4]

Rivayet olunduğuna göre denilmiştir ki: "**Ana ve babasına hürmetkar, iyilik sever ve saygılı davranan bir kimse her ne işlerse işlesin o asla ateşe girmeyecektir. Ana ve babasına da eza eden bir kimse istediği kadar eza etsin o da asla cennete girmeyecektir.**"[5]

Hz. Peygamber (s.a.v.)'den rivayete göre şöyle buyurmuştur: "**Ana ve babaya eza ve cefa vermekten sizi uyarırım. Çünkü cennetin kokusu bin yıllık uzak bir mesafeden duyulup hissedildiği halde, ana ve baba sına karşı eza ve cefada bulunan bir kimse, akraba ile bağlarını kopa ran kimse, zina yapan yaşlı kimse, kibirlilik sebebiyle eteklerini yer de sürüyen kimseler cennet kokusunu asla duyamayacaklardır. Çünkü kibriya yani büyüklük sadece Alemlerin Rabbi Allah'a aittir.**" [6]

---

[4] Tirmizi;1899

[5] Hafız diyor ki, bu hadisi Salebi rivayet etmiştir. Bak. Haşiyetu'l-Keşşaf;2/659

[6] Bak, Heysemi, Mecmauzzevaid;5/125

٢٥- ﴿رَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَا فِي نُفُوسِكُمْ إِنْ تَكُونُوا صَالِحِينَ فَإِنَّهُ كَانَ لِلْأَوَّابِينَ غَفُورًا﴾

25- Rabbiniz sizin kalplerinizdekini çok iyi bilir. Eğer siz iyi olursanız, şunu bilin ki Allah, kötülükten yüz çevirerek tevbeye yönelenleri son derece bağışlayıcıdır.

« رَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَا فِي نُفُوسِكُمْ » **"Rabbiniz sizin kalplerinizdekini çok iyi bilir."** Yani ana ve babanıza karşı vicdanen neye sahip olduğunuzu, onlara hizmet konusunda ne kadar istekli ve saygılı olup olmadığınızı muhakkak en iyi olarak bilendir.

« إِنْ تَكُونُوا صَالِحِينَ » **"Eğer siz iyi olursanız,"** Eğer siz iyilik, salah, dirlik ve düzenlik niyetinde iseniz, ancak bununla beraber eğer sizde herhangi bir öfke halinde ve kafanızın iyice bunalması, sıkıntı meydana gelmesi durumunda sizi onlara karşı eza verecek, bir yanlış yapacak herhangi bir aşırılığa gitme gibi bir konuma gelirseniz, bundan sonra da siz bu yanlışınızdan Allah'a dönerseniz, hemen bunun ardından da Allah'tan mağfiret dilerseniz,

« فَإِنَّهُ كَانَ لِلْأَوَّابِينَ غَفُورًا » **"Şunu bilin ki Allah, kötülükten yüz çevirerek tevbeye yönelenleri son derece bağışlayıcıdır."** Ayette geçen, **"el-Evvab"** kelimesi, bir kimse herhangi bir günah işleğinde hemen bunun ardından derhal tevbeye koşan demektir. Diğer taraftan böyle bir yanlışın ve suçun içine giren herkes için bu durum caizdir. Eğer yaptıklarından sonra Allah'a tevbe ederse Allah dilediği takdirde onu mağfiret eder, çünkü bu, caizdir. Bir de kişinin ebeveynine yani ana ve babasına karşı böyle bir suçu işlemesi halinde de durum aynıdır. Yeter ki tevbe etmesini bilebilsin. Çünkü cinayetinden yani suç ve hatasından dönüp tevbe eden bir kimse, ancak böyle bir olayın meydana gelmesinden sonra sözkonusudur.

٢٦- ﴿وَآتِ ذَا الْقُرْبَى حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَلَا تُبَذِّرْ تَبْذِيرًا﴾

26- Bir de akrabaya, yoksula, yolcuya hakkını ver. Gereksiz yere de saçıp savurma.

« وَاٰتِ ذَا الْقُرْبٰى حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ » **"Bir de** -senden olan- **akrabaya,** yani yoksul ve fakirliği sebebiyle sana nafaka bakımından muhtaç ise bu akrabalara ve ayrıca- **yoksula, yolcuya** -da vermen gereken zekattan- **hakkını ver."**

« وَلَا تُبَذِّرْ تَبْذِيرًا » **"Gereksiz yere de saçıp savurma."** Sakın saçıp savurma, savurganlık etme. Denilmiştir ki: "**Tebzir**:" mal varlığını helal olmayan ve harcanmaması gereken yere harcamaktır. Mücahid'den rivayete göre şöyle demiştir: "Eğer batıl ve uygun olmayan yerlere bir **müd** yani bir ölçek değerinde de olsa yapılan harcama tebzirdir, yani saçıp savurmaktır. Kimi insanlar da var ki, varlığını, nafakasını ya da harcamasını hayır yoluna yapar ve fazlasıyla da yapar." Arkadaşı ona der ki: "İsrafta hayır yoktur." Bunun üzerine o da: "Hayır yolunda yapılan harcamalar israf değildir" der.

٢٧- ﴿إِنَّ الْمُبَذِّرِينَ كَانُوا إِخْوَانَ الشَّيَاطِينِ وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِرَبِّهِ كَفُورًا﴾

27- Zira böylesine saçıp savuranlar şeytanların dostlarıdırlar. Şeytan ise Rabbine karşı çok nankördür.

« إِنَّ الْمُبَذِّرِينَ كَانُوا إِخْوَانَ الشَّيَاطِينِ » **"Zira böylesine saçıp savuranlar şeytanların dostlarıdırlar."** Şer işlemekte ve kötülükte şeytanın benzerleridirler. Dikkat edilirse bu, gerçekten çok ağır bir suçlamadır. Çünkü bu tür kimseleri, kötülükte şeytanların benzerleri olarak zikrediyor ki, bilindiği gibi şeytandan daha kötü bir varlık yoktur. Ya da bunlar şeytanların bizatihi kardeşleri, dostları, yandaşlarıdırlar. Çünkü şeytan onlardan her ne istiyorsa, her neyi emrediyorsa israf ve savurganlıkta ona itaat ediyorlar.

« وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِرَبِّهِ كَفُورًا » **"Şeytan ise Rabbine karşı çok nankördür."** Bu itibarla ona itaat etmek bir mümin için yakışık alacak bir durum değildir. Zira şeytan onları tıpkı kendisinin işlediği fiiller gibi fiil işlemeye davet eder.

٢٨- ﴿وَإِمَّا تُعْرِضَنَّ عَنْهُمُ ابْتِغَاءَ رَحْمَةٍ مِنْ رَبِّكَ تَرْجُوهَا فَقُلْ لَهُمْ قَوْلًا مَيْسُورًا﴾

28- Eğer Rabbinden umduğun (beklemek durumunda olduğun) **bir rahmet için onların yüzlerine bakamıyorsan, hiç olmazsa kendile-**

rine gönül alıcı bir söz söyle.

« وَإِمَّا تُعْرِضَنَّ عَنْهُمُ ابْتِغَاءَ رَحْمَةٍ مِنْ رَبِّكَ تَرْجُوهَا » **"Eğer Rabbinden umduğun, beklemek durumunda olduğun bir rahmet-rızık için onların yüzlerine bakamıyorsan,"** Eğer yakın akrabandan, yoksul ve fakirlerden, yolda kalmış olanlardan yüzçevirmen, onlar bunu ret ederler duygusuyla bir utanma içerisinde isen, böyle bir haya duygusu taşıyorsan,

« فَقُلْ لَهُمْ قَوْلاً مَيْسُوراً » **"Hiç olmazsa kendilerine gönül alıcı bir söz söyle."** Yani eğer onlardan yüzçevirmen ya da yüzlerine bakmaman, Rabbinin senin yolunu açmasını umduğun bir rızkın veya bir varlığın olmamasından ileri geliyor ise -ki ayette **rızık** anlamında **rahmet** kelimesi zikredilmiştir- bu takdirde bari onlara güzel bir karşılık vererek onların üzülmemelerini sağla.

Ayette, « اِبْتِغَاءَ » yani "**beklenti**" kelimesi, burada yokluk, elde bir şeyin olmaması anlamında değerlendirilmiştir. Çünkü rızık bulamayan bir kimse, sonuçta onu arar. Bu itibarla elde bulunmamak, bir şeye sahip olamamak demek, onu aramaya ve bulmak için gayret içine girmeye bir sebeptir. Dolayısıyla İbtiğa Müesebbeün anhtır. Bu durumda müsebbip sebep yerine konmuştur, öyle değerlendirilmiştir.

Örneğin, « يَسَرَ الأَمْرُ وَ أَسِرَ » ifadesi gibi ki bu da tıpkı, « سَعُدَ الرَّجُلُ وَ نُهِسَ » gibidir. Ancak, « مَيْسُوراً » kelimesi, « يَسَرَ » kelimesinden İsmi meful yani edilgen sıfat fiildir. Yani, « أَسِرَ » kelimesinin « مَعْسُورٌ » « سَعُدَ » kelimesinin, « مَسْعُودٌ » ve « نُهِسَ » kelimesinin de, « مَنْهُوسٌ » anlamında ismi meful manasında olmaları gibi.

Denilmiştir ki bunun manası şöyledir: "**Onlara de ki**": Allah bizi de sizi de fazlından ikramda bulunarak rızıklandırsın. Yani zor durumda olan birinin, akrabasını veya bir yakınını zengin sanarak ya da imkanı olan biri olarak tanıyarak gelir de bu şahıstan bir yardım talebinde bulunursa ve kendisinden yardım istenen de gerçekten bu durumda değilse, onlar için hayır duada bulunsun, dolayısıyla Allah onlara fakirlik ve yoksulluklarını kolaylaştırır. Sanki bunun manası âdeta şöyle gibidir: "Bari kolaylık dilemeyi, sıkıtlarının bir an önce ortadan kalkmasını istemeyi

içeren bir duada bulunsun." Çünkü Meysur kelimesi yüsr yani kolaylık anlamında olan bir kelimedir. Yani içinde hayır ve kolaylık dilemeyi bulunduran bir duada bulunsun.

« ابْتِغَاءَ » kelimesi mefulün lehtir. Ya da hal yerinde gelmiş olan bir mastardır, bu takdirde « تَرْجُوهَا » kavli de haldir.

٢٩- ﴿وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَى عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُومًا مَحْسُورًا﴾

29- Eli sıkı olma; büsbütün eli açık da olma. Sonra kınanır, (kaybettiklerinin) **hasretini çeker durursun.**

« وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَى عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ » **"Eli sıkı olma; büsbütün eli açık da olma."**Kelimenin kendisine izafeti sebebiyle mastar olarak mansub kılınmıştır. Bu, cimriyi ve israfçının saçıp savurma durumundan menetmek için bir temsil, bir örneklemedir. Oysa iktisatlı davranmayı emretmek ise israf ile büsbütün elini kısan arasında gidilen orta bir yoldur.

« فَتَقْعُدَ مَلُومًا مَحْسُورًا » **Sonra kınanır, kaybettiklerinin hasretini çeker durursun."** Böylece otura kalırsın. Zira Allah katında kınanmış biri olursun. Çünkü savurgan ve israfçı bir kimse ne Allah katında sevilir, ne halk tarafından ve ne de kendisince makbul sayılır. Çünkü muhtaç duruma düştüğünde bu defa yaptıklarına pişmanlık duyar. Çünkü Fakir: "Filancaya verdi ve beni ise mahrum bıraktı" derken zengin de: "Bu adam elindeki maişetini, geçimini idare etmeyi pek bilmiyor" der.

« مَحْسُورًا » Elinde hiçbir şey kalmayan bir duruma düşer, hasret çekersin. Çünkü artık elde avuçta kalan bir şey yoktur. « مَحْسُورًا » kelimesi, «حسر» kelimesinden alınmadır. Örneğin, *"Sefer-yolculuk onu hasret içerisinde bırakıverdi, adamı çökertti"* denmesi gibi. Yani bu durum kişinin üzerinde çok net ve açık olarak bir etki bıraktığında böyle denir. Ya da çıplak olarak ortada bırakıverir. Bu da aynı kökten, "Başını açtı" ifadesine benzerdir.

Bir Müslüman kadın, kuması olan bir Yahudi kadınla Hz. Peygamber (s.a.v.), Hz. Musa'dan çok daha cömerttir, diye aralarında tartışıp bahse tutuştular. Bunun üzerine Müslüman kadın Hz. Peygamber (s.a.v.)'e kızını gönderip, Hz. Peygamber (s.a.v.)'den, üzerindeki gömleğini annesinin istediğini söyler, Hz. Peygamber (s.a.v.) de gelen kız çocuğuna istenen gömleğini üzerinden çıkarıp verir, ancak çıplak kaldığından evde oturakalır ve dışarı çıkamaz duruma gelir. Bu arada namaz için ezan okunmuştur, bu yüzden de cemaate çıkamamıştır. İşte bu olay üzerine bu ayet nazil olmuştur.[7]

Daha sonra Yüce Allah Resulünü (s.a.v.) teselli babında, onun çektiği sıkıntı ve zorluk sebebiyle aşağıdaki ayeti indirdi. Bu arada Hz. Peygamber (s.a.v.)'e, çektiğin sıkıntı senden kaynaklanan bir şeyden, bir zafiyetten dolayı değildir, senin cimrilik gibi bir durumun yok ki bundan dolayı kendini suçlayasın. Ancak bilmen gereken şey şu ki rızkı genişletmek de, daraltmak da sadece Allah'a aittir, diye teselli buyurmak için işte şimdi tefsirini okuyacağımız bu ayet nazil olmuştur:

٣٠- ﴿إِنَّ رَبَّكَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ إِنَّهُ كَانَ بِعِبَادِهِ خَبِيرًا بَصِيرًا﴾

30- Rabbin rızkı dilediğine bol verir, dilediğine daraltır. Şüphesiz ki O, kullarından haberdardır, (onları) çok iyi görür.

«إِنَّ رَبَّكَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ» **"Rabbin rızkı dilediğine bol verir** -bunu genişletip bollaştırmak senin elinde olan bir şey değildir, **dilediğine daraltır."** Yani daraltan da odur. Bundan dolayı kendini suçlu hissetmen, ya da kınaman diye aleyhinde bir durumda yoktur.

« إِنَّهُ كَانَ بِعِبَادِهِ خَبِيرًا بَصِيرًا » **"Şüphesiz ki O, kullarından haberdardır** - ne gibi maslahatları varsa bilir ve gerekeni yapar-, **onları çok iyi görür."** Ne tür ihtiyaçları varsa onları da karşılar.

❁ ❁ ❁

[7] Bak. Vahidi, Esbabü'l-Nüzul,s:194

31. – 44. ÂYETLER

وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ خَشْيَةَ إِمْلَاقٍ ۖ نَحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَإِيَّاكُمْ ۚ إِنَّ قَتْلَهُمْ كَانَ خِطْئًا كَبِيرًا ﴿٣١﴾ وَلَا تَقْرَبُوا الزِّنَىٰ ۖ إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَسَاءَ سَبِيلًا ﴿٣٢﴾ وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ ۗ وَمَنْ قُتِلَ مَظْلُومًا فَقَدْ جَعَلْنَا لِوَلِيِّهِ سُلْطَانًا فَلَا يُسْرِفْ فِي الْقَتْلِ ۖ إِنَّهُ كَانَ مَنْصُورًا ﴿٣٣﴾ وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّىٰ يَبْلُغَ أَشُدَّهُ ۚ وَأَوْفُوا بِالْعَهْدِ ۖ إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْئُولًا ﴿٣٤﴾ وَأَوْفُوا الْكَيْلَ إِذَا كِلْتُمْ وَزِنُوا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيمِ ۚ ذَٰلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا ﴿٣٥﴾ وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ ۚ إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُولَٰئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْئُولًا ﴿٣٦﴾ وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا ۖ إِنَّكَ لَنْ تَخْرِقَ الْأَرْضَ وَلَنْ تَبْلُغَ الْجِبَالَ طُولًا ﴿٣٧﴾ كُلُّ ذَٰلِكَ كَانَ سَيِّئُهُ عِنْدَ رَبِّكَ مَكْرُوهًا ﴿٣٨﴾ ذَٰلِكَ مِمَّا أَوْحَىٰ إِلَيْكَ رَبُّكَ مِنَ الْحِكْمَةِ ۗ وَلَا تَجْعَلْ مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ فَتُلْقَىٰ فِي جَهَنَّمَ مَلُومًا مَدْحُورًا ﴿٣٩﴾ أَفَأَصْفَاكُمْ رَبُّكُمْ بِالْبَنِينَ وَاتَّخَذَ مِنَ الْمَلَائِكَةِ إِنَاثًا ۚ إِنَّكُمْ لَتَقُولُونَ قَوْلًا عَظِيمًا ﴿٤٠﴾ وَلَقَدْ صَرَّفْنَا فِي هَٰذَا الْقُرْآنِ لِيَذَّكَّرُوا ۖ وَمَا يَزِيدُهُمْ إِلَّا نُفُورًا

﴿٤١﴾ قُلْ لَوْ كَانَ مَعَهُ اٰلِهَةٌ كَمَا يَقُولُونَ اِذًا لَابْتَغَوْا اِلٰى ذِى الْعَرْشِ
سَبِيلًا ﴿٤٢﴾ سُبْحَانَهُ وَتَعَالٰى عَمَّا يَقُولُونَ عُلُوًّا كَبِيرًا ﴿٤٣﴾ تُسَبِّحُ
لَهُ السَّمٰوَاتُ السَّبْعُ وَالْاَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ وَاِنْ مِنْ شَيْءٍ اِلَّا يُسَبِّحُ
بِحَمْدِهٖ وَلٰكِنْ لَا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ اِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا ﴿٤٤﴾

Meâli

31- Geçim endişesi ile çocuklarınızın canına kıymayın. Biz, onların da sizin de rızkınızı veririz. Onları öldürmek gerçekten büyük bir suçtur.

32- Zinaya yaklaşmayın. Zira o, bir hayâsızlıktır ve çok kötü bir yoldur.

33- Haklı bir gerekçe olmadıkça Allah'ın dokunulmaz kıldığı cana kıymayın. Bir kimse haksız yere öldürülürse, onun velîsine (hakkını alması için) yetki verdik. Ancak bu velî de kısasta ileri gitmesin. Zaten (kendisine bu yetki verilmekle) o, alacağını almıştır.

34- Yetimin mana, rüşdüne erinceye kadar, ancak en güzel bir niyetle yaklaşın. Verdiğiniz sözü de yerine getirin. Çünkü verilen söz, sorumluluğu gerektirir.

35- Ölçtüğünüz zaman tastamam ölçün ve doğru terazi ile tartın. Bu, hem daha iyidir hem de neticesi bakımından daha güzeldir.

36- Hakkında bilgin bulunmayan şeyin ardına düşme. Çünkü kulak, göz ve gönül, bunların hepsi ondan sorumludur.

37- Yeryüzünde böbürlenerek dolaşma. Çünkü sen (ağırlık ve azametinle) ne yeri yarabilir ne de dağlarla ululuk yarışına girebilirsin.

38- Bütün bu sayılanların kötü olanları, Rabbinin nezdinde sevimsizdir.

39- İşte bunlar, Rabbinin sana vahyettiği hikmetlerdir. Allah ile birlikte başka ilâh edinme; sonra kınanmış ve (Allah'ın rahmetinden) uzaklaştırılmış olarak cehenneme atılırsın.

40- (Ey müşrikler!) Rabbiniz, erkek çocukları sizin için ayırdı da,

kendisi meleklerden kız çocuklar mı edindi! Gerçekten siz, (vebali) çok büyük bir söz söylüyorsunuz.

41- Biz, onların akıllarını başlarına toplamaları için bu Kur'an'da (çeşitli ikaz ve ihtarları) türlü şekillerde tekrar ettik. Fakat bu, onlara, daha da kaçıp uzaklaşmaktan başka bir şey sağlamıyor.

42- De ki: Eğer söyledikleri gibi Allah ile birlikte başka ilâhlar da bulunsaydı, o takdirde bu ilâhlar, Arş'ın sahibi olan Allah'a ulaşmak için çareler arayacaklardı.

43- Allah, onların söyledikleri şeylerden münezzehtir; son derece yücedir ve uludur.

44- Yedi gök, yer ve bunlarda bulunan herkes O'nu tesbih eder. O'nu övgü ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur. Ne var ki siz, onların tesbihini anlamazsınız. O, halîmdir, bağışlayıcıdır.

Tefsiri

٣١- ﴿وَلاَ تَقْتُلُوا اَوْلاَدَكُمْ خَشْيَةَ إِمْلاَقٍ نَحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَإِيَّاكُمْ إِنَّ قَتْلَهُمْ كَانَ خِطْئًا كَبِيرًا﴾

31- Geçim endişesi ile çocuklarınızın canına kıymayın. Biz, onların da sizin de rızkınızı veririz. Onları öldürmek gerçekten büyük bir suçtur.

« وَلاَ تَقْتُلُوا اَوْلاَدَكُمْ خَشْيَةَ إِمْلاَقٍ » **"Geçim endişesi ile çocuklarınızın canına kıymayın."** Burada bunların çocuklarını öldürmeleri meselesi, bu kimselerin kız çocuklarını diri diri gömerek öldürmeleri demektir. « خَشْيَةَ إِمْلاَقٍ » kavli de mealde zikredildiği gibi, geçim sıkıntısı bahanesiyle, ya da fakirlik veya yoksulluk endişesiyle... demektir.

« نَحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَإِيَّاكُمْ » **"Biz, onların da sizin de rızkınızı veririz."** Yüce Allah ayetin bu kısmıyla, çocuklarını olmayacak nedenlerden ötürü öldürmekten insanları menediyor ve onların rızıklarını garanti ediyor.

« إِنَّ قَتْلَهُمْ كَانَ خِطْئًا كَبِيرًا » **"Onları öldürmek gerçekten büyük**

bir suçtur." Çok büyük bir günah ve vebaldir. Ayette geçen, « خِطْأً » « خَطَأً » ve « خِطْأً » kelimeleri kalıp ya da vezin olarak tıpkı, « اِسْمًا اِسْمًا» kelimeleri gibidir. Ancak kıraat imamlarından İbn Amir bu kelimeyi, « خَطَأً » olarak okumuştur. Bu kelime, doğrunun karşıtıdır, yani doğru olmayan, yanlış olan, suç oluşturan demektir. Kelime aynı zamanda, « أَخْطَأَ » kelimesinden mastar isimdir.

Denilmiştir ki; « اَلْخَطَأُ » ve « اَلْخِطْأُ » adeta, « اَلْحَذَرُ اَلْحِذْرُ » gibidir. İbn Kesir ise bu kelimeyi, kesre hareke ile medli olarak yani uzatarak okumuştur.

٣٢- ﴿وَلَا تَقْرَبُوا الزِّنٰٓى اِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةًۜ وَسَٓاءَ سَبِيلًا﴾

32- Zinaya yaklaşmayın. Zira o, bir hayâsızlıktır ve çok kötü bir yoldur.

«وَلَا تَقْرَبُوا الزِّنٰٓى اِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً» "**Zinaya yaklaşmayın. Zira o, bir hayâsızlıktır.**" Şeriatın ve aklın koyduğu sınırları çiğnemek anlamın da bir masiyettir. Çoğunlukla, « الزِّنٰٓى » kelimesi kasr ile yani uzatmaksızın okunur ve fakat dil açısından med ile yani uzatılarak da okunabilmektedir. Bu ise, zinaya açan yolları, zinayı çağıran durumları nehyetmekte yani yasaklamaktadır. Örneğin dokunmak, öpmek ve benzeri durumlar gibi. Şayet zinaya açan bütün yolları değil sadece zina fiilinin yasaklanması murat olunmuş olsaydı bu takdirde, « وَلَا تَزْنُ » yani "**zina etmeyin**" diye buyururdu. « وَسَٓاءَ سَبِيلًا » "**ve çok kötü bir yoldur.**" Yani zina yolu gerçekten öylesine kötü bir yoldur ki, bundan daha kötü bir yol yoktur.

٣٣- ﴿وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتٖى حَرَّمَ اللّٰهُ اِلَّا بِالْحَقِّۜ وَمَنْ قُتِلَ مَظْلُومًا فَقَدْ جَعَلْنَا لِوَلِيِّهٖ سُلْطَانًا فَلَا يُسْرِفْ فِى الْقَتْلِۜ اِنَّهُ كَانَ مَنْصُورًا﴾

33- Haklı bir gerekçe olmadıkça Allah'ın dokunulmaz kıldığı

cana kıymayın. Bir kimse haksız yere öldürülürse, onun velîsine (hakkını alması) için yetki verdik. Ancak bu velî de kısasta ileri gitmesin. Zaten (kendisine bu yetki verilmekle) o, alacağını almıştır.

«وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِى حَرَّمَ اللّٰهُ إِلَّا بِالْحَقِّ» **"Haklı bir gerekçe** -yani öldürülmek istenen kişinin öldürülmesini mubah kılan ya da gerektiren bir neden- **olmadıkça Allah'ın dokunulmaz kıldığı cana kıymayın."**

« وَمَنْ قُتِلَ مَظْلُومًا » **"Bir kimse haksız yere öldürülürse,"** yani kanının akıtılmasını gerektiren bir durum, mubah kılan bir sebep var olmadığı halde öldürülürse, « فَقَدْ جَعَلْنَا لِوَلِيِّهِ سُلْطَانًا » **"onun velîsine hakkını alması için yetki verdik."** Yani katilden kısas yoluyla alınması gereken hakkını alma yetkisi öldürülen tarafın velisine aittir, ona verdik.

«فَلَا يُسْرِفْ فِى الْقَتْلِ» **"Ancak bu velî de kısasta ileri gitmesin."** Burada zamir maktulün velisine aittir. Yani öldürülen tarafın velisi durumundakiler, katil yerine, onun yakınlarından bir başkasını öldürmeye kalkışmasınlar. Ya da katil tek kişi ise, onun yerine maktul adına iki kişiyi öldürmeye kalkışmasınlar. Çünkü cahiliye dönemindeki âdetler böyle idi. Ya da israftan kasıt müsle yapmak demektir. Yani katili öldürmekle yetinmeyip ayrıca vücudunu parçalamak, bir yerlerini koparıp atmak gibi bir yanlışa sapmamalıdır. Ya da zamir ilk katile racidir. Kıraat imamlarından Hamza ve Ali Kisai « فَلَا يُسْرِفْ » kavlini «ت» harfiyle, « فَلَا تُسْرِفْ ». diye okumuşlardır. Yani bu takdirde ya veliye seslenilmekte veya mazlumun yani haksız yere öldürülenin katiline seslenilmektedir. Yani hitap bunlaradır.

« إِنَّهُ كَانَ مَنْصُورًا » **"Zaten kendisine bu yetki verilmekle o, alacağını almıştır."** Burada zamir veliye racidir. Yani bu konuda Yüce Allah'ın ona yardım edip hakkını almasını sağlaması onun için yeter bir haktır. Yani kısas hakkını vermekle, bu hakkı onun için vacip kılmakla zaten hakkını almıştır ve kesin alacaktır. Dolayısıyla bundan fazlasını isteyerek işi aşırıya götürmesin. Ya da zamir mazluma yani haksız bir şekilde öldürülen kimseye aittir. Yani Allah o mazlumun yardımcısıdır, demektir. Yani mazlumun öldürülmesiyle yüce Allah onun için kısas yapılmasını vacip kılmıştır. Ahirette de ona sevap vermekle de ondan yardımı-

nı ayrıca esirgememiştir.

Yahut da veli tarafından haksız olarak öldürülen ve onun öldürülmesiyle yetinmeyip haddini aşarak çok ileri giden kimsenin aleyhinde olarak veli tarafından haksız yere öldürülen mazlum için de Yüce Allah onun da hakkını zaten vermiştir. Çünkü Yüce Allah öldürme konusunda aşırıya kaçan veli için de kısas yapılmasını vacip kılmıştır.

Ayet ayrıca ilk bakışta yani zahire göre şu hususa da delalet etmektedir: Kısas olayı hür ile köle, Müslüman ile gayri müslim zimmi arasında da caridir, geçerlidir. Çünkü içerik olarak zimmet ehli ile kölelerin de canları ayet kapsamı içerisinde yer almaktadır Çünkü onlar da saygındır ve dokunulmazlıkları vardır.

٣٤- ﴿وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّى يَبْلُغَ أَشُدَّهُ وَأَوْفُوا بِالْعَهْدِ إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْؤُلًا﴾

34- Yetimin malına, rüşdüne erinceye kadar, ancak en güzel bir niyetle yaklaşın. Verdiğiniz sözü de yerine getirin. Çünkü verilen söz, sorumluluğu gerektirir.

« وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّى يَبْلُغَ أَشُدَّهُ » **"Yetimin malına, rüşdüne erinceye kadar** -yani yetim olan kimse ya da kimseler onsekiz yaşına gelinceye kadar- **ancak en güzel bir niyetle** -yani en halis ve en samimi bir şekilde, en güzel bir yoldan yaklaşıp değerlendirin. Yani onların mallarını hem koruyun ve hem de nemalandırıp artırma yollarını seçin. **yaklaşın."**

« وَأَوْفُوا بِالْعَهْدِ » **"Verdiğiniz sözü de yerine getirin."** Yüce Allahın verdiği emirler ve koyduğu yasaklar konusunda da verdiğiniz sözleri de kesinlikle tuttu.

« إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْؤُلًا » **"Çünkü verilen söz, sorumluluğu gerektirir."** Bu bakımdan sorumluluk altında bulunan kimseden üzerine aldığı görevi ihmal etmemsi, basitten ele almaması gerekir ve bu, ondan istenir, görevi gereği ne yapması gerekiyorsa verdiği sözleri mutlaka yerine getirmelidir. Yahut da sözü veren taraf ya da kimse bundan sorumludur.

٣٥- ﴿وَأَوْفُوا الْكَيْلَ إِذَا كِلْتُمْ وَزِنُوا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيمِ ذٰلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلاً﴾

35- Ölçtüğünüz zaman tastamam ölçün ve doğru terazi ile tartın. Bu, hem daha iyidir hem de neticesi bakımından daha güzeldir.

« وَأَوْفُوا الْكَيْلَ إِذَا كِلْتُمْ وَزِنُوا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيمِ » **"Ölçtüğünüz zaman tastamam ölçün ve doğru** -mutedil, bir sapması ve hatası olmayan hassas bir- **terazi ile tartın."** Ayette geçen « بِالْقِسْطَاسِ » kelimesi, kırat imamlarından Hamza, Ali Kisai ve Hafs tarafından burada görüldüğü gibi kesre ile okunmuştur. Bu da ister küçük olsun ister büyük olsun dirhem ve benzeri şeyleri tartan her şey demektir. Denildiğine göre bu kıstas kelimesi, "**Karestun**" demektir ki bu da "**Kabban**" anlamındadır ki, kantar demektir.

« ذٰلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلاً » **"Bu, hem** -bu dünyada- **daha iyidir, hem de neticesi** -yani sonucu- **bakımından daha güzeldir."** Ayette geçen, « تَأْوِيلاً » kelimesi, **Tef'il** babından bir kelime olup, bu da geri dönmek anlamındadır. Kelime, « أَوْل » kökündendir. Yani sonuçta dönüp dolaşıp varacağı yer anlamındadır.

٣٦- ﴿وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُولٰئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْؤُلاً﴾

36- Hakkında bilgin bulunmayan şeyin ardına düşme. Çünkü kulak, göz ve gönül, bunların hepsi ondan sorumludur.

« وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ » **"Hakkında bilgin bulunmayan şeyin ardına düşme."** Bilmediğini bir şeyin peşine takılma, üzerine düşme. Yani görmediğin halde gördüm, duymadığın halde duydum deme. İbn Hanefiye'den rivayete göre demiştir ki: **"Yalan yere şahitlikte bulunma."** İbn Abbas da: "Hakkında hiçbir bilgin olmayan bir konu hakkında bir kimse için bir şeyler atma, uydurma! Sırf içtihadı iptal etmek için böyle bir yoldan bir sonuca gitmek, yani bu ayete dayanarak içtihadı

reddetmek sahih değildir. Çünkü içtihad da bir tür ilimdir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Eğer siz de onların inanmış kadınlar olduklarını öğrenirseniz, ..." (Mümtehine,10)** Şari' yani kanun koyucu Allah, galip zannı ilim değerinde ikame etmiş ve tıpkı şahitliklerde olduğu gibi bununla amel edilmesini emretmiştir. Anlattığımız ölçü çerçevesinde bize göre haberi vahid ile amel etmek caizdir.

«إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُولَٰئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْؤُلاً» **"Çünkü kulak, göz ve gönül, bunların hepsi ondan sorumludur."** Ayette geçen, « أُولَٰئِكَ » işaret ismi, kulak, göz ve gönüle işaret etmektedir. Çünkü, « أُولَٰئِكَ » işaret ismi ile akıl sahibi varlıklara işaret olunduğu gibi, aynı zamanda bununla diğer varlıklar da işaret olunmaktadır. Nitekim Ebu Harze Cerir'in şiiri ya da kavli buna bir delildir.

"ذمّ المنازل بعد منزلة اللوى والعيش بعد أولئك الايّام"

Ayetteki, « عَنْهُ » kavli fail yerinde olarak ref' mahallindedir. Yani, **"Bütün bu sayılan organlar, bu şeyden sorumlu tutulacaklardır."** « مَسْؤُلاً » kelimesi, car ile mecrura isnad etmektedir. Bu adeta, (Fatiha,7) ayeti «غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ» kavlindeki, « الْمَغْضُوبِ » kelimesi gibidir.

O gün insana şöyle denilir: "Senin hakkında dinlenmesi haram olan bir şeyi neden dinledin? Senin için bakılması haram olan bir şeye neye dayanarak baktın? Aynı şekilde senin için atılman helal olmayan bir şeye niçin atıldın ya da yöneldin?" Nitekim bu, "Keşşaf"ta da aynen böyledir.

Ancak bazılarına göre burada durum pek de denildiği gibi değildir. Çünkü car ve mecrur, eğer fail olan kelime fiilden taahhur ederse, yani fiilden sonra gelirse bu takdirde fail yerine geçerler. Ancak car ile mecrur eğer fiilden önce gelirlerse, bu caiz olmaz. doğru değildir.

٣٧- ﴿وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّكَ لَنْ تَخْرِقَ الْأَرْضَ وَلَنْ تَبْلُغَ الْجِبَالَ طُولًا﴾

37- Yeryüzünde böbürlenerek dolaşma. Çünkü sen (ağırlık ve azametinle) **ne yeri yarabilir ne de dağlarla ululuk yarışına girebilirsin.**

« وَلَا تَمْشِ فِى الْأَرْضِ مَرَحًا » **"Yeryüzünde böbürlenerek dolaşma."** Burada geçen, « مَرَحًا » kelimesi haldir. Yani şımararak, kendini beğenmiş bir halde olarak, demektir.

« إِنَّكَ لَنْ تَخْرِقَ الْأَرْضَ » **"Çünkü sen ağırlık ve azametinle ne yeri yarabilir"** Sen yerin üzerine çok sağlam basmak, üzerinde gezmek ve şiddetle çiğnemek suretiyle onu yaramazsın, buna asla gücün yetecek değildir.

« وَلَنْ تَبْلُغَ الْجِبَالَ طُولًا » **"Ne de dağlarla ululuk yarışına girebilirsin."** Sen boyca dağlarla da yarışacak değilsin, yarışamazsın. Bu ifadeler aslında kendini beğenmiş olan gurur, kibir sahibi zorbaları bir tür aşağılamadır, bir hiç olduklarını ortaya koymaktır. Ya da sen güç ve kuvvet bakımından onlarla aynı düzeyde olamazsın. « طُولًا » kelimesi ya failden veya özneden haldir.

٣٨- ﴿كُلُّ ذٰلِكَ كَانَ سَيِّئُهُ عِنْدَ رَبِّكَ مَكْرُوهًا﴾

38- Bütün bu sayılanların kötü olanları, Rabbinin nezdinde sevimsizdir.

« كُلُّ ذٰلِكَ كَانَ سَيِّئُهُ عِنْدَ رَبِّكَ مَكْرُوهًا » **"Bütün bu sayılanların kötü olanları,"** Kıraat imamlarından Kufe ve Şam okulu imamlarına göre, « سَيِّئُهُ » kelimesinin, « كُلُّ » kelimesinin zamirine muzaf kılmak suretiyle okumuşlardır. Bu imamların dışındakiler ise bu kelimeyi, « سَيِّئَةً » olarak okumuşlardır.

« عِنْدَ رَبِّكَ مَكْرُوهًا » **"Rabbinin nezdinde sevimsizdir.** Ayette, « مَكْرُوهًا » kelimesinin müzekker olarak gelmesi, « سَيِّئَةً » kelimesinin günah ve vebal anlamına gelen isimler hükmünde olması sebebiyledir.

Dolayısıyla böyle olunca da bundan sıfatlara ait hüküm ortadan kalkmış bulunmaktadır. Bu itibarla bunun müennes olmasına herhangi bir itibar yoktur. Nitekim sen, «سيئة الزنى » dediğini görmez misisin? Oysa zina kelimesi müzekker olması rağmen "**Seyyie**" kelimesi müennestir ama, isim hükmünde olarak gelmiştir. Bu açıdan müenneslik nazarı itibara alınmamıştır. Nitekim, « السرقة سيئة » de denebilmektedir.

Şayet, sözkonusu hasletlerin kimisi kötüdür, çirkindir ve kimisi de iyidir, güzedir. İşte sır bunun için bazı kimseler bunu, izafetle, « سَيِّئهُ » olarak okumuşlardır. Yani: "Yukarıda kötü/**seyyi'** diye sayılan şeyler Allah katında sevimsiz olan şeylerdir." O halde bu kelimeyi, « سَيِّئَةً » olarak okuyanların gerekçeleri nelerdir, diyecek olursan? Benim buna cevabım şöyle olacaktır: « كُلُّ ذٰلِكَ » kavli, özellikle yasaklanan ve insanların uzak durmaları istenilen şeyleri ihata etmektedir. Yoksa sayılan tüm hasletleri kapsıyor değildir.

٣٩- ﴿ذٰلِكَ مِمَّا اَوْحٰى اِلَيْكَ رَبُّكَ مِنَ الْحِكْمَةِ وَلَا تَجْعَلْ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ فَتُلْقٰى فٖي جَهَنَّمَ مَلُومًا مَدْحُورًا﴾

39- İşte bunlar, Rabbinin sana vahyettiği hikmetlerdir. Allah ile birlikte başka ilâh edinme; sonra kınanmış (ve Allah'ın rahmetinden) **uzaklaştırılmış olarak cehenneme atılırsın.**

«ذٰلِكَ مِمَّا اَوْحٰى اِلَيْكَ رَبُّكَ مِنَ الْحِكْمَةِ» "**İşte bunlar** -yani bu surenin 22. ayeti olan, « وَلَا تَجْعَلْ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ » ayetinden başlayıp, « مِمَّا اَوْحٰى اِلَيْكَ رَبُّكَ مِنَ الْحِكْمَةِ » **Rabbinin sana vahyettiği hikmetlerdir.**" Kavline kadar olan bu kısım, yani aklın doğruluğuna hükmettiği ve nefsin de bu yoldan gitmek doğruya ulaşıp ıslah olacağı şeyler... hikmetlerdir.

« وَلَا تَجْعَلْ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ فَتُلْقٰى فٖي جَهَنَّمَ مَلُومًا مَدْحُورًا » "**Allah ile birlikte başka ilâh edinme; sonra kınanmış ve** Allah'ın rahmetinden uzaklaştırılmış olarak **cehenneme atılırsın.**"

İbn Abbas (r.a)'tan rivayete göre, işte bu onsekiz ayet, Hz. Musa (as)'nın Tevrat levhalarındandır.

Bu ayetlerin ilki, « وَلَا تَجْعَلْ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ » **(İsra, 22)** diye başlayan ayet olup, sonuncusu da işte, « مَلُومًا مَدْحُورًا » diye biten bu, **(İsra, 39)** ayetidir. Dikkat edilirse özellikle burada bir noktaya bilhassa dikkat çekilmiş bulunmaktadır. Bu da 22. ayette de şirkten, yasaklama vardır. Bu son ayette de yine şirkten yasaklama vardır. Şirkten yasaklama ile başlıyor ve bitiş de aynı yasakla sona eriyor.

Çünkü **Tevhid** inancı her hikmetin başıdır ve her şey ancak bununla sağlıklı bir sonuca varıp ulaşır. Bunu kaybeden, bundan yoksun kalan ise, bu hikmetten ona bir yararı olmaz. Hatta bilge kişiler bu konuda çok ilerlemiş olsalar da ve bu kafasıyla göğe ulaşsa da yine kendisine bir yarar sağlamaz. Kaldı ki bilge kişilerin kitapları felsefesiz yazılmamıştır, bunun için de onlar Allah'ın dininden uzaklaşmada hayvanlardan daha sapkındırlar.

Bundan sonra Yüce Allah, **"Melekler Allah'ın kızlarıdır"** diye konuşanlara şu kavliyle seslenmektedir:

٤٠- ﴿ اَفَاَصْفٰيكُمْ رَبُّكُمْ بِالْبَن۪ينَ وَاتَّخَذَ مِنَ الْمَلٰٓئِكَةِ اِنَاثًا اِنَّكُمْ لَتَقُولُونَ قَوْلًا عَظ۪يمًا ﴾

40- (Ey müşrikler!) Rabbiniz, erkek çocukları sizin için ayırdı da, kendisi meleklerden kız çocuklar mı edindi! Gerçekten siz, (vebali) **çok büyük bir söz söylüyorsunuz.**

« اَفَاَصْفٰيكُمْ رَبُّكُمْ بِالْبَن۪ينَ وَاتَّخَذَ مِنَ الْمَلٰٓئِكَةِ اِنَاثًا » **"Ey müşrikler! Rabbiniz, erkek çocukları sizin için ayırdı da, kendisi meleklerden kız çocuklar mı edindi!"** Ayetin başında yer alan hemze-soru edatı inkar içindir. Yani Yüce Rabbiniz size özellikle, ihlas ve samimiyettiniz sebebiyle en değerli çocukları size mi has olarak yarattı ki, bunlar erkek çocuklardır. Bunlardan aşağı olarak kabul edilenleri de kendisine mi has kıldı ki bunlar da kız çocuklarıdır. Doğrusu bunun hikmetle hiçbir ilgisi yoktur, hikmetin hilafı olan bir şeydir. Sizce makul görülenin de aksi olan bir şeydir bu. Çünkü efendiler, en basiti ve en bayağısını alırlarken köleler hiçbir zaman en değerli ve en seçkin şeylere layık görülemezler.

« إِنَّكُمْ لَتَقُولُونَ قَوْلاً عَظِيمًا » **"Gerçekten siz, vebali çok büyük bir söz söylüyorsunuz."** Öyle ki siz Allah'a çocuk izafe ediyorsunuz ki bu durum cisimlere ait bir özelliktir. Sonra da kendinizi O yüce zattan üstün kıldınız. Çünkü kendiniz için hoşlanmadığınız bir şeyi Allah'a isnad ediyorsunuz.

٤١- ﴿وَلَقَدْ صَرَّفْنَا فِي هٰذَا الْقُرْاٰنِ لِيَذَّكَّرُوا وَمَا يَزِيدُهُمْ إِلاَّ نُفُورًا﴾

41- Biz, onların akıllarını başlarına toplamaları için bu Kur'an da (çeşitli ikaz ve ihtarları) **türlü şekillerde tekrar ettik. Fakat bu, onlara, daha da kaçıp uzaklaşmaktan başka bir şey sağlamıyor.**

« وَلَقَدْ صَرَّفْنَا فِي هٰذَا الْقُرْاٰنِ لِيَذَّكَّرُوا » **"Biz, onların akıllarını başlarına toplamaları için bu Kur'an'da** -indirilen bu kitapta- **çeşitli ikaz ve ihtarları türlü şekillerde tekrar ettik."**

Buradaki, « وَلَقَدْ صَرَّفْنَا » kavlinden murat, « وَلَقَدْ صَرَّفْنَاهُ » demektir. Yani bu mana indirilen kitabın bir çok yerlerinde zikrettik, tekrar tekrar ele aldık. Zamirin terkedilmesi ise, meselenin zaten bilinir olması sebebiyledir. « لِيَذَّكَّرُوا » kavlini Hamza ve Ali Kisai tahfif ile yani şeddesiz olarak okumuşlardır. Yani, "Biz bunu, öğüt alsınlar, bundan ders çıkarsınlar için tekrar tekrar anlattık."

« وَمَا يَزِيدُهُمْ إِلاَّ نُفُورًا » **"Fakat bu, onlara, daha da kaçıp** -haktan- **uzaklaşmaktan başka bir şey sağlamıyor."** İmam Sevri bu ayeti okuduğu zaman şöyle derdi: "Düşmanlarının senden uzaklaşmalarını ne kadar sağlıyorsa bu, benim için o kadar sana karşı olan saygımı artırıyor."

٤٢- ﴿قُلْ لَوْ كَانَ مَعَهُ اٰلِهَةٌ كَمَا يَقُولُونَ إِذًا لَابْتَغَوْا إِلَى ذِي الْعَرْشِ سَبِيلاً﴾

42- De ki: Eğer söyledikleri gibi Allah ile birlikte başka ilâhlar da bulunsaydı, o takdirde bu ilâhlar, Arş'ın sahibi olan Allah'a ulaşmak için çareler arayacaklardı.

« قُلْ لَوْ كَانَ مَعَهُ آلِهَةٌ كَمَا يَقُولُونَ » **“De ki: Eğer söyledikleri gibi** Allah **ile birlikte başka ilâhlar da bulunsaydı,”** Kıraat imamlarından İbn Kesir ve Hafs, « يَقُولُونَ » kelimesini ayette görüldüğü gibi “Y” harfiyle, « يَقُولُونَ » olarak okumuşlardır.

« إِذًا لَابْتَغَوْا إِلَى ذِى الْعَرْشِ سَبِيلًا » **“O takdirde bu** ilâhlar, **Arş'ın sahibi olan Allah'a ulaşmak için çareler arayacaklardı.”** Yani kralların birbirlerine karşı üstünlük kazanmak için yaptıkları gibi bu ilahlar da, mülk ve Rububiyet kendisinin olan Allah'a karşı gelmek ve üstünlük kazanmak için bir yol, bir çıkış ararlardı. Ya da Ona yaklaşmak için bir yol, bir çıkış ararlardı. Nitekim bu surede bundan birkaç ayet sonra gelecek olan 57. ayetinde de Rabbimiz şöyle buyurmaktadır:

« أُولٰئِكَ الَّذِينَ يَدْعُونَ يَبْتَغُونَ إِلَى رَبِّهِمُ الْوَسِيلَةَ » **“Onların yalvardıkları bu varlıklar Rablerine vesile ararlar.”** Ayetteki, « إِذًا » kavli, mabâdına delalet eder ki bu da, « لَابْتَغَوْا » kavlidir, müşriklerin mukabelesine bir cevaptır ve « لو » kelimesinin de cezasıdır.

٤٣- ﴿ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يَقُولُونَ عُلُوًّا كَبِيرًا ﴾

43- Allah, onların söyledikleri şeylerden münezzehtir; son derece yücedir ve uludur.

« سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يَقُولُونَ عُلُوًّا كَبِيرًا » **“Allah, onların söyledikleri şeylerden münezzehtir; son derece yücedir ve uludur.”**

Kıraat imamlarından Hamza ve Ali Kisai, « يَقُولُونَ » kavlini “T” harfiyle, « تَقُولُونَ » olarak okumuşlardır. « عُلُوًّا » kelimesi de daha üstün, daha yüce manalarınadır. Bundan murat ise, Yüce Allah'ın müşriklerin söylediği şeylerden beri, uzak ve münezzeh olduğunu anlatmaktır.

« كَبِيرًا » kelimesiyle de, Yüce Allah'ın büyüklük ve Kibriya sıfatlarıyla muttasıf bulunduğunu, söylenenlerden tamamen beri olduğunu

çok daha aşırı bir ifade ile anlatmak manasına gelmektedir. Allah, müşrik lerin kendisi hakkında ileri sürdükleri nitelemelerden tamamen uzaktır.

٤٤- ﴿ تُسَبِّحُ لَهُ السَّمٰوَاتُ السَّبْعُ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلٰكِنْ لَا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا ﴾

44- Yedi gök, yer ve bunlarda bulunan herkes O'nu tesbih e-der. O'nu övgü ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur. Ne var ki siz, onların tesbihini anlamazsınız. O, halîmdir, bağışlayıcıdır.

« تُسَبِّحُ لَهُ السَّمٰوَاتُ السَّبْعُ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ» **"Yedi gök, yer ve bunlarda bulunan herkes O'nu tesbih eder. O'nu övgü ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur."** Kıraat imamlarından Ebu Bekir Şube dışında Basra ve Kufe yani Iraki kıraat imamları ayetin başında geçene, « تُسَبِّحُ » kelimesini ayette görüldüğü gibi "T" harfiyle, « تُسَبِّحُ » olarak okumuşlardır. Yani hepsi de, "**Sübhanellahi ve bi hamdihi**" diye Allah'ı takdis ve tenzih ederler. Süddi'nin anlattığına göre, Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuş: "***Denizde avlanan bir balık, havada uçan bir kuş avlanmamış olsun ki bu mutlaka o hayvanın Allah'ı tesbih etmedeki bir kusuru yüzündendir.***"[8]

«لَا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ» **"Ne var ki siz, onların tesbihini** -dillerinin farklı oluşları açısından veya onu kavramanın zor olması bakımından- **anlamazsınız."** Ya da ona bakanın tesbihine "Sübhanellah" demelerine sebep olmaları yönünü anlayamazsınız. Çünkü bir hayra ya da iyiliğe önderlik eden, yol gösteren kimse âdeta onu işlemiş gibidir. Ancak asıl en doğru olan yorum ilk yorumdur.

« إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا » **"O, halîmdir, bağışlayıcıdır."** O, kullarının cehaletleri ve bilgisizlikleri ile hatalarını yumuşaklıkla karşılar, onları hemen cezalandırmaz, mühlet ve süre tanır. Müminlerin de günahlarını mağ firet buyurur.

---

[8] Ebu Nuaym, Kenzu'l-Ummal'da "1919" olduğu gibi böyle rivayet etmiştir. Bak. Ed-Dürrülmensur,5/291

45. – 52. ÂYETLER

وَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْاٰنَ جَعَلْنَا بَيْنَكَ وَبَيْنَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ
حِجَابًا مَسْتُورًا ﴿٤٥﴾ وَجَعَلْنَا عَلٰى قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً أَنْ يَفْقَهُوهُ وَفٖٓي
اٰذَانِهِمْ وَقْرًا وَإِذَا ذَكَرْتَ رَبَّكَ فِي الْقُرْاٰنِ وَحْدَهُ وَلَّوْا عَلٰٓى
أَدْبَارِهِمْ نُفُورًا ﴿٤٦﴾ نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَسْتَمِعُونَ بِهٖٓ إِذْ يَسْتَمِعُونَ
إِلَيْكَ وَإِذْ هُمْ نَجْوٰٓى إِذْ يَقُولُ الظَّالِمُونَ إِنْ تَتَّبِعُونَ إِلَّا رَجُلًا
مَسْحُورًا ﴿٤٧﴾ اُنْظُرْ كَيْفَ ضَرَبُوا لَكَ الْأَمْثَالَ فَضَلُّوا فَلَا
يَسْتَطِيعُونَ سَبِيلًا ﴿٤٨﴾ وَقَالُوٓا أَئِذَا كُنَّا عِظَامًا وَرُفَاتًا ءَإِنَّا
لَمَبْعُوثُونَ خَلْقًا جَدِيدًا ﴿٤٩﴾ قُلْ كُونُوا حِجَارَةً أَوْ حَدِيدًا ﴿٥٠﴾
أَوْ خَلْقًا مِمَّا يَكْبُرُ فِي صُدُورِكُمْ فَسَيَقُولُونَ مَنْ يُعِيدُنَا قُلِ
الَّذِي فَطَرَكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ فَسَيُنْغِضُونَ إِلَيْكَ رُؤُسَهُمْ وَيَقُولُونَ
مَتٰى هُوَ قُلْ عَسٰٓى أَنْ يَكُونَ قَرِيبًا ﴿٥١﴾ يَوْمَ يَدْعُوكُمْ
فَتَسْتَجِيبُونَ بِحَمْدِهِ وَتَظُنُّونَ إِنْ لَبِثْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٥٢﴾

Meâli

45- Biz, Kur'an okuduğun zaman, seninle ahirete inanmayanların arasına gizleyici bir örtü çekeriz.

46- Ayrıca, onu anlamamaları için kalplerine bir kapalılık ve kulaklarına bir ağırlık veririz. Sen, Kur'an'da Rabbinin birliğini yâdettiğinde

onlar, canları sıkılmış bir vaziyette, gerisin geri dönüp giderler.

47- Biz, onların seni dinlerken ne maksatla dinlediklerini, kendi aralarında fısıldaşırlarken de o zalimlerin: "Siz, büyülenmiş bir adamdan başkasına uymuyorsunuz!" dediklerini çok iyi biliriz.

48- Baksana; senin için ne türlü benzetmeler yaptılar! Bu yüzden, (öyle bir) saptılar ki, artık (doğru) yolu bulamayacaklardır.

49- Bir de onlar dediler ki: Sahi biz, bir kemik yığını ve kokuşmuş bir toprak olmuş iken, yepyeni bir yaratılışla mı diriltileceğiz, öyle mi!

50- De ki: "İster taş olun, ister demir",

51- İsterse aklınıza (yeniden dirilmesi) imkânsız gibi görünen herhangi bir yaratık! (Bunlar, Allah'ın sizi yeniden diriltmesini güçleştirmez.) Diyecekler ki: "Bizi tekrar (hayata) kim döndürecek?" De ki: Sizi ilk kez yaratan. Bunun üzerine onlar sana alaylı bir tarzda başlarını sallayacak ve "Ne zamanmış o?" diyecekler. De ki: Yakın olsa gerek!

52- Allah sizi çağıracağı gün, kendisine hamdederek çağrısına uyar sınız ve (dirilmeden önceki halinizde) çok az kaldığınızı sanırsınız.

Tefsiri

٤٥- ﴿وَاِذَا قَرَأْتَ الْقُرْاٰنَ جَعَلْنَا بَيْنَكَ وَبَيْنَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ حِجَابًا مَسْتُورًا﴾

45- Biz, Kur'an okuduğun zaman, seninle ahirete inanmayanların arasına gizleyici bir örtü çekeriz.

« وَاِذَا قَرَأْتَ الْقُرْاٰنَ جَعَلْنَا بَيْنَكَ وَبَيْنَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ حِجَابًا مَسْتُورًا » **"Biz, Kur'an okuduğun zaman, seninle ahirete inanmayanların arasına gizleyici bir örtü çekeriz."** Örtülü hale getiririz. Ya da görülmeyen bir perde gereriz. İşte o örtüdür. Yani görünmeyen şey demektir.

٤٦- ﴿وَجَعَلْنَا عَلٰى قُلُوبِهِمْ اَكِنَّةً اَنْ يَفْقَهُوهُ وَفٖى اٰذَانِهِمْ وَقْرًا وَاِذَا ذَكَرْتَ رَبَّكَ فِى الْقُرْاٰنِ وَحْدَهُ وَلَّوْا عَلٰى اَدْبَارِهِمْ نُفُورًا﴾

46- Ayrıca, onu anlamamaları için kalplerine bir kapalılık ve

kulaklarına bir ağırlık veririz. Sen, Kur'an'da Rabbinin birliğini yâdettiğinde onlar, canları sıkılmış bir vaziyette, gerisin geri dönüp giderler.

«وَجَعَلْنَا عَلَى قُلُوبِهِمْ اَكِنَّةً اَنْ يَفْقَهُوهُ وَفِى اٰذَانِهِمْ وَقْرًا» **"Ayrıca, onu anlamamaları** -anlamak istemeyi hoş karşılamadıkları- **için kalplerine bir kapalılık ve kulaklarına** -duymalarını engelleyen- **bir ağırlık veririz."** Ayette geçen, « اَكِنَّةً » kelimesi, « كنان » kelimesinin çoğuludur. Bu da herhangi bir şeyin üzerini kapatan ve örten anlamınadır.

«وَاِذَا ذَكَرْتَ رَبَّكَ فِى الْقُرْاٰنِ وَحْدَهُ» **"Sen, Kur'an'da Rabbinin birliğini yâdettiğinde"** Ayette geçen, « وَحْدَهُ » kelimesi, « وَحَدَ » «يَحِدُ» « وِحْدَة » ve « حِدَة » kökünden alınmadır. Tıpkı, «وَعَدَ» «يَعِدُ» «وَعْدًا» ve «عِدَة» kelimeleri gibidir. Bu, hal yerine geçen bir mastar kelimedir.

Burada bunun aslı, « يحد وَحْدَهُ » olup bu da, «واحدا» manasınadır.

«وَلَّوْا عَلَى اَدْبَارِهِمْ نُفُورًا» **"Onlar, canları sıkılmış bir vaziyette, gerisin geri** -arkaları, topukları üzere- **dönüp giderler."** Burada geçen, « نُفُورًا » kelimesi, tevliye, yani dönüş anlamında mastardır. Ya da, "نافر" kelimesinin çoğuludur. Tıpkı, «قاعد» ve «قعود» kelimeleri gibi. Yani onlar, ilahlarının da onunla beraber anılmasını isterler. Çünkü müşriktirler. Müşrik olmaları sebebiyle de, Tevhid inancından kaçıp uzaklaşıyorlar.

٤٧- ﴿نَحْنُ اَعْلَمُ بِمَا يَسْتَمِعُونَ بِهٖٓ اِذْ يَسْتَمِعُونَ اِلَيْكَ وَاِذْ هُمْ نَجْوٰى اِذْ يَقُولُ الظَّالِمُونَ اِنْ تَتَّبِعُونَ اِلَّا رَجُلًا مَسْحُورًا﴾

47- Biz, onların seni dinlerken ne maksatla dinlediklerini, kendi aralarında fısıldaşırlarken de o zalimlerin: "Siz, büyülenmiş bir adamdan başkasına uymuyorsunuz!" dediklerini çok iyi biliriz.

«نَحْنُ اَعْلَمُ بِمَا يَسْتَمِعُونَ بِهٖٓ» **"Biz, onların seni dinlerken ne mak**

satla dinlediklerini,.... çok iyi biliriz." Yani Biz onları hangi ruh haleti içerisinde veya hangi yol-maksat sebebiyle Kur'an'ı dinlediklerini en iyi bileniz. Çünkü dinlenen şey bizzat Kur'an'ın kendisidir. Bu da mahzuftur. « بِهِ » haldir ve «بِمَا» harfini açıklamak içindir. Yani, "Onlar Kur'an'ı sırf, onunla eğlenmek için dinlerler, yoksa ciddi ve doğru anlamda inanmak için dinlemezler. Oysa onlara farz ve gerekli olan şey, Kur'an'ı en ciddi bir şekilde dinlemeleridir."

« إِذْ يَسْتَمِعُونَ إِلَيْكَ » kavli, « أَعْلَمُ » fiiliyle mansubtur. Yani onların, Kur'an'ı dinledikleri sırada, onu hangi niyet ve maksatla dinlediklerini Allah çok iyi bilendir."

« وَإِذْ هُمْ نَجْوَى » **"Kendi aralarında fısıldaşırlarken de"** Yani aralarında Kur'an hakkında neleri fısıldaştıklarını, çünkü onlar hep gizlilik peşindeler, her şeyi gizli yürütmek isterler..

« إِذْ يَقُولُ الظَّالِمُونَ إِنْ تَتَّبِعُونَ إِلَّا رَجُلًا مَسْحُورًا » **"O zalimlerin: "Siz, büyülenmiş bir adamdan başkasına uymuyorsunuz!" dediklerini çok iyi biliriz."**

Buradaki, « إِذْ يَقُولُ الظَّالِمُونَ » kavli, « إِذْ هُمْ » kavlinden bedeldir. « مَسْحُورًا » yani büyü yapılarak cinnet geçiren bir adamdır.

٤٨- ﴿انْظُرْ كَيْفَ ضَرَبُوا لَكَ الْأَمْثَالَ فَضَلُّوا فَلَا يَسْتَطِيعُونَ سَبِيلًا﴾

48- Baksana; senin için ne türlü benzetmeler yaptılar! Bu yüzden, (öyle bir) saptılar ki, artık (doğru) yolu bulamayacaklardır.

« انْظُرْ كَيْفَ ضَرَبُوا لَكَ الْأَمْثَالَ » **"Baksana; senin için ne türlü benzetmeler yaptılar!"** Seni şaire, büyücüye ve deliye benzettiler.

« فَضَلُّوا فَلَا يَسْتَطِيعُونَ سَبِيلًا »**"Bu yüzden, öyle bir saptılar ki, artık doğru yolu bulamayacaklardır."** Yani bunlar öylesine sapıttılar ki, hemen her konuda, çölde yolunu şaşırıp, hangi yoldan gideceğini bilemeyen şaşkınlara döndüler, öylesine her konuda bir sapıklık içindedirler. Adam, kendi yolunu bulmaya kadir değildir ve durumu hakkında şaşkınlık içerisindedir. Artık ne yapacağını bilemez hale gelmiştir. İşte o müş-

riklerin hali de tıpkı yolunu çölde şaşıran bu adamın hali gibidir.

٤٩- ﴿وَقَالُوا أَئِذَا كُنَّا عِظَامًا وَرُفَاتًا أَإِنَّا لَمَبْعُوثُونَ خَلْقًا جَدِيدًا﴾

49- Bir de onlar dediler ki: Sahi biz, bir kemik yığını ve kokuşmuş bir toprak olmuş iken, yepyeni bir yaratılışla mı diriltileceğiz, öyle mi!

« وَقَالُوا أَئِذَا كُنَّا عِظَامًا وَرُفَاتًا أَإِنَّا لَمَبْعُوثُونَ خَلْقًا جَدِيدًا » **"Bir de onlar** -ölümden sonra dirilmeyi inkar edenler- **dediler ki: Sahi biz, bir kemik yığını ve kokuşmuş bir toprak olmuş iken,** yepyeni **bir yaratılışla mı diriltileceğiz, öyle mi!"** « خَلْقًا » haldir ve yaratılmış olarak, demektir.

٥٠- ﴿قُلْ كُونُوا حِجَارَةً أَوْ حَدِيدًا﴾

50- De ki: "İster taş olun, ister demir."

٥١- ﴿أَوْ خَلْقًا مِمَّا يَكْبُرُ فِي صُدُورِكُمْ فَسَيَقُولُونَ مَنْ يُعِيدُنَا قُلِ الَّذِي فَطَرَكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ فَسَيُنْغِضُونَ إِلَيْكَ رُؤُسَهُمْ وَيَقُولُونَ مَتَى هُوَ قُلْ عَسَى أَنْ يَكُونَ قَرِيبًا﴾

51- İsterse aklınıza (yeniden dirilmesi) imkânsız gibi görünen herhangi bir yaratık! (Bunlar, Allah'ın sizi yeniden diriltmesini güçleştirmez.) Diyecekler ki: "Bizi tekrar (hayata) kim döndürecek?" De ki: Sizi ilk kez yaratan. Bunun üzerine onlar sana alaylı bir tarzda başlarını sallayacak ve "Ne zamanmış o?" diyecekler. De ki: Yakın olsa gerek!

« أَوْ خَلْقًا مِمَّا يَكْبُرُ فِي صُدُورِكُمْ » **"İsterse aklınıza yeniden dirilmesi imkânsız gibi görünen herhangi bir yaratık! Bunlar, Allah'ın sizi yeniden diriltmesini güçleştirmez."** Yani gökler ve yer. Çünkü bunlar size göre yeniden dirilmeyi kabul noktasında zor ve olamayacak bir şey gibi görünebilir. İşte o zaman bu kimseler, « فَسَيَقُولُونَ مَنْ يُعِيدُنَا قُلِ الَّذِي فَطَرَكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ » **"Diyecekler ki: "Bizi tekrar hayata kim döndürecek? De ki: Sizi ilk kez yaratan** -sizi iade edecek, yeniden diriltecek-" Mana şöyledir: "Size göre Yüce Allah'ın sizi yeniden yaratıp hayat ver-

mesi oldukça uzak bir şeydir. Sizin kupkuru kemiklere dönüşüp toz haline gelmenizden sonra yeniden hayata döndürmesini uzak görmektesiniz. Kaldı ki kimi kemikler dirilmenin bir parçası durumundadır. Hatta diğer parçaların veya organların üzerlerinde yaratılışları bakımından ayakta duracağı temel direğidir. Yoksa Yüce Allah'ın onları kudretiyle ilk durumlarına reddetmesi yani yaratması, ilk defa olan yepyeni bir icat olayı değil ki!? Ancak eğer siz yeniden hayata dönüşe en uzak bir durumda bile olsanız, yani taş, demir gibi şeyler haline gelmiş olsanız bile, elbette Yüce Allah sizi yeniden hayata geçirmeye kadirdir.

« فَسَيُنْغِضُونَ إِلَيْكَ رُؤُسَهُمْ » **"Bunun üzerine onlar sana alaylı bir tarzda başlarını sallayacak"** Şaşkınlık, hayret ve alaylı bir şekilde onlar sana karşı başlarını sallayıp duracaklardır.

« وَيَقُولُونَ مَتَى هُوَ » **"Ve "Ne zamanmış o?" diyecekler."** Yani o dirilme denen olay da ne zaman olacakmış?! diyerek bunun olamayacak ve oldukça uzak bir ihtimal olduğunu ileri sürerek ret edeceklerdir.

« قُلْ عَسَى أَنْ يَكُونَ قَرِيبًا » **"De ki: Yakın olsa gerek!"** Yani o gerçekten yakındır. Çünkü, « عَسَى » vucub manasındadır.

٥٢- ﴿يَوْمَ يَدْعُوكُمْ فَتَسْتَجِيبُونَ بِحَمْدِهِ وَتَظُنُّونَ إِنْ لَبِثْتُمْ إِلاَّ قَلِيلاً﴾

52- Allah sizi çağıracağı gün, kendisine hamdederek çağrısına uyarsınız ve (dirilmeden önceki halinizde) **çok az kaldığınızı sanırsınız.**

« يَوْمَ يَدْعُوكُمْ » **"Allah, sizi** -muhasebeye- **çağıracağı gün** -ki bu, kıyamet günüdür-, « فَتَسْتَجِيبُونَ بِحَمْدِهِ » **kendisine hamdederek çağrısına uyarsınız"** Yani O'nun davetine hamd ederek icabet edersiniz. « بِحَمْدِهِ » kavlindeki, "B" harfi hal içindir. Said b. Cubeyr'den rivayete göre demiştir ki: Üst ve başlarından toprağı silkelemek suretiyle, **"Sübhanekellahumme ve bi hamdike"** derler.

« وَتَظُنُّونَ إِنْ لَبِثْتُمْ إِلاَّ قَلِيلاً » **"Ve dirilmeden önceki halinizde çok az kaldığınızı sanırsınız."** Yani az bir kalış süre, veya dünyada çok az bir zaman ya da kabirde çok az bir süre...

53 – 60. ÂYETLER

وَقُلْ لِعِبَادِى يَقُولُوا الَّتِى هِىَ أَحْسَنُ ؕ إِنَّ الشَّيْطَانَ يَنْزَغُ بَيْنَهُمْ ؕ
إِنَّ الشَّيْطَانَ كَانَ لِلْإِنْسَانِ عَدُوًّا مُبِينًا ﴿٥٣﴾ رَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِكُمْ ؕ
إِنْ يَشَأْ يَرْحَمْكُمْ أَوْ إِنْ يَشَأْ يُعَذِّبْكُمْ ؕ وَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ
وَكِيلًا ٥٤ وَرَبُّكَ أَعْلَمُ بِمَنْ فِى السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ ؕ وَلَقَدْ فَضَّلْنَا
بَعْضَ النَّبِيِّينَ عَلَى بَعْضٍ وَاٰتَيْنَا دَاوُدَ زَبُورًا ٥٥ قُلِ ادْعُوا الَّذِينَ
زَعَمْتُمْ مِنْ دُونِهِ فَلَا يَمْلِكُونَ كَشْفَ الضُّرِّ عَنْكُمْ وَلَا تَحْوِيلًا
﴿٥٦﴾ أُولٰئِكَ الَّذِينَ يَدْعُونَ يَبْتَغُونَ إِلَى رَبِّهِمُ الْوَسِيلَةَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ
وَيَرْجُونَ رَحْمَتَهُ وَيَخَافُونَ عَذَابَهُ ؕ إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ كَانَ مَحْذُورًا
﴿٥٧﴾ وَإِنْ مِنْ قَرْيَةٍ إِلَّا نَحْنُ مُهْلِكُوهَا قَبْلَ يَوْمِ الْقِيٰمَةِ أَوْ مُعَذِّبُوهَا
عَذَابًا شَدِيدًا ؕ كَانَ ذٰلِكَ فِى الْكِتَابِ مَسْطُورًا ﴿٥٨﴾ وَمَا مَنَعَنَا أَنْ
نُرْسِلَ بِالْاٰيَاتِ إِلَّا أَنْ كَذَّبَ بِهَا الْأَوَّلُونَ ؕ وَاٰتَيْنَا ثَمُودَ النَّاقَةَ
مُبْصِرَةً فَظَلَمُوا بِهَا ؕ وَمَا نُرْسِلُ بِالْاٰيَاتِ إِلَّا تَخْوِيفًا ﴿٥٩﴾ وَإِذْ
قُلْنَا لَكَ إِنَّ رَبَّكَ أَحَاطَ بِالنَّاسِ ؕ وَمَا جَعَلْنَا الرُّؤْيَا الَّتِى أَرَيْنَاكَ
إِلَّا فِتْنَةً لِلنَّاسِ وَالشَّجَرَةَ الْمَلْعُونَةَ فِى الْقُرْاٰنِ ؕ وَنُخَوِّفُهُمْ ۙ فَمَا
يَزِيدُهُمْ إِلَّا طُغْيَانًا كَبِيرًا ﴿٦٠﴾

Meâli

53- Kullarıma söyle, sözün en güzelini söylesinler. Sonra şeytan aralarını bozar. Çünkü şeytan, insanın apaçık düşmanıdır.

54- Rabbiniz, sizi en iyi bilendir. Dilerse size merhamet eder; dilerse sizi cezalandırır. Biz, seni onların üstüne bir vekil olarak göndermedik.

55- Rabbin, göklerde ve yerde olan herkesi en iyi bilendir. Gerçekten biz, peygamberlerin kimini kiminden üstün kıldık; Davud'a da Zebur'u verdik.

56- (Resûlüm!) De ki: "Allah'ı bırakıp da (ilâh olduğunu) ileri sürdüklerinize yalvarın. Ne var ki onlar, sizin sıkıntınızı ne uzaklaştırabilir, ne de değiştirebilirler."

57- Onların ilahlaştırıp yalvardıkları bu varlıklar da Rablerine - hangisi daha yakın olacak diye- vesile ararlar; O'nun rahmetini umarlar ve azabından korkarlar. Çünkü Rabbinin azabı, sakınılacak bir azaptır.

58- Ne kadar ülke varsa hepsini kıyamet gününden önce ya helâk edecek veya en çetin bir şekilde azaplandıracağız. Bu, Kitap'ta (levh-i mahfuz'da) yazılıdır.

59- Bizi, âyetler (mucizeler) göndermekten alıkoyan tek şey, öncekilerin bu âyetleri yalanlamış olmasıdır. Nitekim Semûd kavmine, açık bir mucize olmak üzere bir dişi deve vermiştik. Onlar ise, (bu deveyi boğazladılar ve) bu yüzden zalim oldular. Oysa biz âyetleri ancak korkutmak için göndeririz.

60- Hani sana: Rabbin, insanları çepeçevre kuşatmıştır, demiştik. Sana gösterdiğimiz o görüntüleri ve Kur'an'da lânetlenen ağacı, ancak insanları sınamak için meydana getirdik. Biz onları korkuturuz da, bu onlara, büyük bir azgınlıktan başka bir şey sağlamaz.

Tefsiri

٥٣- ﴿وَقُلْ لِعِبَادِى يَقُولُوا الَّتِى هِىَ اَحْسَنُ إِنَّ الشَّيْطَانَ يَنْزَغُ بَيْنَهُمْ إِنَّ الشَّيْطَانَ كَانَ لِلْإِنْسَانِ عَدُوًّا مُبِينًا﴾

53- Kullarıma söyle, sözün en güzelini söylesinler. Sonra şeytan aralarını bozar. Çünkü şeytan, insanın apaçık düşmanıdır.

« وَقُلْ لِعِبَادِى يَقُولُوا الَّتِى هِىَ اَحْسَنُ » **"Kullarıma** -müminlere- **söyle,** -müşriklere kelimenin- **sözün en güzelini** -en yumuşak olanını- **söylesinler."** Onlara en sert ve haşin söz söylemesinler. Onlara sözün en güzeli olan, "Allah size hidayet versin" diye söylemeleridir.

« اِنَّ الشَّيْطَانَ يَنْزَغُ بَيْنَهُمْ » **"Sonra şeytan aralarını bozar."** Şeytan aralarına fesat ve bozgunculuk sokar, aralarında problem doğsun diye, birini ötekine saldırtır. **"el-Nezğ"** kelimesi; araya kötülük sokmak, ortalığa şer atmak, insanların arasını bozmak demektir. Talha « يَنْزَغُ » kavlini, kesre hareke ile, « يَنْزِغُ » olarak okumuştur. Her iki okuyuş tarzı da aynı anlamda kullanılmaktadırlar.

« اِنَّ الشَّيْطَانَ كَانَ لِلْاِنْسَانِ عَدُوًّا مُبِينًا » **"Çünkü şeytan, insanın apaçık düşmanıdır."** Yani onun düşmanlığı açıkça ortadadır.

٥٤- ﴿رَبُّكُمْ اَعْلَمُ بِكُمْ اِنْ يَشَاْ يَرْحَمْكُمْ اَوْ اِنْ يَشَاْ يُعَذِّبْكُمْ وَمَا اَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ وَكِيلًا﴾

54- Rabbiniz, sizi en iyi bilendir. Dilerse size merhamet eder; dilerse sizi cezalandırır. Biz, seni onların üstüne bir vekil olarak göndermedik.

« رَبُّكُمْ اَعْلَمُ بِكُمْ اِنْ يَشَاْ يَرْحَمْكُمْ » **"Rabbiniz, sizi en iyi bilendir. Dilerse size** -hidayet kılmak ve sizi hakka muvaffak etmekle- **merhamet eder;"** Yahut da, « الَّتِى هِىَ اَحْسَنُ » kavli, bu cümle ile tefsir olunmuştur, açıklanmıştır. « اَوْ اِنْ يَشَاْ يُعَذِّبْكُمْ » **"Dilerse sizi** -rezil etmekle- **cezalandırır."** Yani onlara bu ve benzeri sözler söylenir. Yoksa onlara, siz cehennemliksiniz, gibisinden onları kızdıracak, onları daha da hırçınlaştırıp kötülüğe sevk edecek sözler söylenmez. Bir önceki ayette geçen, « اِنَّ الشَّيْطَانَ يَنْزَغُ بَيْنَهُمْ » kavli itiraz cümlesidir. « وَمَا اَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ وَكِيلًا » **"Biz, seni onların üstüne bir vekil olarak göndermedik."** Onların amellerini muhafaza eden biri olarak göndermedik. Biz seni, ancak müjdeleyen ve uyaran olarak gönderdik. Onları idare et, ashabına da, on-

larla iyi geçinmelerini, işi idare etmelerini emret.

٥٥- ﴿وَرَبُّكَ اَعْلَمُ بِمَنْ فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَلَقَدْ فَضَّلْنَا بَعْضَ النَّبِيِّينَ عَلٰى بَعْضٍ وَاٰتَيْنَا دَاوُدَ زَبُورًا﴾

55- Rabbin, göklerde ve yerde olan herkesi en iyi bilendir. Gerçekten biz, peygamberlerin kimini kiminden üstün kıldık; Davud'a da Zebur'u verdik.

« وَرَبُّكَ اَعْلَمُ بِمَنْ فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ » **"Rabbin, göklerde ve yerde olan herkesi en iyi bilendir."** Onların durumlarını ve her birinin neye ehil olup olmadıklarını daha iyi bilir.

« وَلَقَدْ فَضَّلْنَا بَعْضَ النَّبِيِّينَ عَلٰى بَعْضٍ » **"Gerçekten biz, peygamberlerin kimini kiminden üstün kıldık;"** Burada bizim peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v.)'in diğer peygamberlerden daha üstün olduğuna işaret vardır.

« وَاٰتَيْنَا دَاوُدَ زَبُورًا » **"Davud'a da Zebur'u verdik."** Kavliyle de onun üstünlük yönüne delalet etmektedir. Çünkü bizim peygamberimiz bütün peygamberlerin sonuncusudur ve onun ümmeti de ümmetlerin en hayırlısıdır. Çünkü bu, Hz. Davud'un Zebur'unda da böyle yazılıdır. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Andolsun Zikir'den sonra Zebur'da da: 'Yeryüzüne iyi kullarım varis olacaktır' diye yazmıştık." (Hicr,105)

İşte bu ayette sözü edilen salih-iyi kullar ile Hz. Muhammed (s.a.v.) efendimiz ile onun ümmeti denmek istenmektedir. Bu ayette geçen, « زَبُورًا » ismi marife olarak geçmediği halde, az önce mealini verdiğimiz Enbiya,105. ayetinde bu isim, « الزَّبُور » diye marife olarak zikredil miştir. Bu ifade de tıpkı, « العباس » ve «عباس » ile, «الفضل » ve «فضل » gibidir.

٥٦- ﴿قُلِ ادْعُوا الَّذِينَ زَعَمْتُمْ مِنْ دُونِهِ فَلَا يَمْلِكُونَ كَشْفَ الضُّرِّ عَنْكُمْ

وَلَا تَحْوِيلًا ﴾

56- (Resûlüm!) De ki: "Allah'ı bırakıp da (ilâh olduğunu) ileri sürdüklerinize yalvarın. Ne var ki onlar, sizin sıkıntınızı ne uzaklaştırabilir, ne de değiştirebilirler."

« قُلِ ادْعُوا الَّذِينَ زَعَمْتُمْ مِنْ دُونِهِ » **"Resûlüm! De ki: "Allah'ı bırakıp da** ilâh olduğunu **ileri sürdüklerinize yalvarın."** İlah diye ileri sürdükleri şeyler de ya meleklerdir, ya da Hz. İsa ve Hz. Uzeyir'dir yahut da bir kısım cinlerdir ki bazı Arap kesimleri onlara tapıyorlardı. Daha sonra cinler İslam dinini kabul ettiler. Ancak onlar bunu bilmediler.

« فَلَا يَمْلِكُونَ كَشْفَ الضُّرِّ عَنْكُمْ وَلَا تَحْوِيلًا » **"Ne var ki onlar, sizin sıkıntınızı ne uzaklaştırabilir, ne de değiştirebilirler."** Yani onlara dua edip durun bakalım. Oysa onlar herhangi bir hastalık, fakirlik veya azap gibi şeyleri sizden giderecek, önleyecek değiller, buna güçleri yetmez. Ya da bir durumdan bir başka duruma değiştirebilecek bir güçleri de yoktur.

٥٧- ﴿أُولَٰئِكَ الَّذِينَ يَدْعُونَ يَبْتَغُونَ إِلَىٰ رَبِّهِمُ الْوَسِيلَةَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ وَيَرْجُونَ رَحْمَتَهُ وَيَخَافُونَ عَذَابَهُ ۚ إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ كَانَ مَحْذُورًا ﴾

57- Onların ilahlaştırıp yalvardıkları bu varlıklar da Rablerine hangisi daha yakın olacak diye- vesile ararlar; Onun rahmetini umarlar ve azabından korkarlar. Çünkü Rabbinin azabı, sakınılacak bir azaptır.

« أُولَٰئِكَ الَّذِينَ يَدْعُونَ يَبْتَغُونَ إِلَىٰ رَبِّهِمُ الْوَسِيلَةَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ » **"Onların ilahlaştırıp yalvardıkları bu varlıklar da, - Rablerine hangisi daha yakın olacak diye- vesile ararlar;"** Burada, « أُولَٰئِكَ » mübtedadır. « الَّذِينَ يَدْعُونَ » kavli sıfattır. Yani, ilahlarına dua edip çağıranlar veya onlara kulluk edip ibadet edenler.. « يَبْتَغُونَ إِلَىٰ رَبِّهِمُ الْوَسِيلَةَ » kavli de bunun haberidir. Yani bu kim-selerin ilah diye taptıkları o kimseler ve varlıklar da, Allah'a nasıl yakın olabiliriz, diye bir yol, bir vesile arayıp dururlar. Vesile, Aziz ve Celil olan Yüce Allah'a yakın olmak, demek-

tir. « أَيُّهُمْ » ise, « يَبْتَغُونَ » kav-linin **vav** harfinden bedeldir. "أي" kelimesi de mevsuledir. Yani, "Onlardan kim Allah'a daha yakındır, diye vesile-yol ararken nasıl olu-yor da yakın olmayandan yardım beklerler?!" Ya da, "Vesile ararlar, ifa-desi, vesile aramaya düşkün ve haristirler manasını tazammun etmek-tedir. Sanki şöyle denilmektedir: "Hangisi Allah'a daha yakındır, diye bu işin üzerine hırsla varırlar, demektir. Bu ise taat ile ve çok çok hayır yapmakla kazanılır.

«وَيَرْجُونَ رَحْمَتَهُ وَيَخَافُونَ عَذَابَهُ» **"Onun rahmetini** -ilah diye kabul ettikleri bu kimseler ve varlıklar da Allah'ın diğer kulları gibi Allah'ın rahmetini **umarlar ve azabından korkarlar."** O halde bunların ilah olduklarını nasıl ileri sürerler ki?

« إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ كَانَ مَحْذُورًا » **"Çünkü Rabbinin azabı, sakınılacak bir azaptır."** Bırakın sıradan kimseleri, Allah'a yakın olan melekler ve peygamber olarak gönderilmiş olan elçiler bile, kısaca herkesin O'nun azabından sakınmaları daha çok yerine getirilmesi gereken, sakınılması icab eden bir durumdur.

٥٨- وَإِنْ مِنْ قَرْيَةٍ إِلَّا نَحْنُ مُهْلِكُوهَا قَبْلَ يَوْمِ الْقِيٰمَةِ أَوْ مُعَذِّبُوهَا عَذَابًا شَدِيدًا كَانَ ذٰلِكَ فِي الْكِتَابِ مَسْطُورًا ﴿٥٨﴾

58- Ne kadar ülke varsa hepsini kıyamet gününden önce ya helâk edecek veya en çetin bir şekilde azaplandıracağız. Bu, Kitap'ta (levh-i mahfuz'da) **yazılıdır.**

«وَإِنْ مِنْ قَرْيَةٍ إِلَّا نَحْنُ مُهْلِكُوهَا قَبْلَ يَوْمِ الْقِيٰمَةِ أَوْ مُعَذِّبُوهَا عَذَابًا شَدِيدًا»

"Ne kadar ülke varsa hepsini kıyamet gününden önce ya helâk edecek veya en çetin bir şekilde azaplandıracağız." Denilmiştir ki helak salih olanlar içindir, azap ise küfürde direnenler içindir.

« كَانَ ذٰلِكَ فِي الْكِتَابِ مَسْطُورًا » **"Bu, Kitap'ta** (levh-i mahfuz'da) **yazılıdır."**

Mükatil'den rivayete göre demiştir ki: "**Dahhak**'ın kitaplarında bu ayetin tefsiriyle alakalı olarak gördüm. Şöyle ki; "**Mekke**'nin tahribi Habeşliler eliyle olacaktır. **Medine** ise açlıkla helak edilecektir. **Basra** halkı suda boğulmakla, **Kufe** halkı beldeyi Türkler eliyle, **Kuhistan** halkı

yıldırımlar ve yer sarsıntılarıyla cezalandırılacaklardır. **Horasan** halkı çeşitli çalkantılarla, iç çekişmelerle helak edilecek, **Belh** halkına da büyük bir sarsıntı ve ses isabet ederek buranın halkı da bununla olacaktır. **Bedehşan** bölgesi de başka milletlerin akınıyla tarumar edilip cezalandırılacaklar. **Tirmiz** bölgesi halkı da veba salgınıyla yok edilecek. **Sağanyan** ya da **safanyan** bölgesinden ta **İşçird** bölgesine kadar olan bölge halkları da çok feci bir ölüm ile hayatlarına son verilecektir.

Semerkant bölgesi halkının da egemenliğine Benu Kantura –Türkler veya Sudanlılar- halkı son verecektir ve bunlar **Semerkant** halkını en feci ölümlerle hayatlarına son vereceklerdir. Nitekim **Fergana, Şaş, İspicap, Harzem** halklarının sonları da adı geçen Kantura oğullarınca getirilecek. **Buhara** ise zalimlerin çoğunlukla yer aldığı ve zorbaların kol gezdiği bir topraktır. Buranın halkı da kıtlık ve açlık sonucu öleceklerdir. **Merv** bölgesi halkı kum fırtınasıyla karşı karşıya kalacaklar, alim ve abidleri böylece helak olacaktır. **Herat** bölgesi halkı yılanların salgınına uğrayacak, gökten yağmur misali gelen yılanlar bunları yeyip bitirecek. **Nisabur** bölgesi halkı yıldırımlarla, şimşeklerle ve karanlıkla cezalandırı lacak ve çoğu böylece helak olacaklardır. **Rey** bölgesi halkı Taberiye ve Deylem bölgesi halklarının baskınları sonucu ortadan kaldırılacaklardır. **Ermenistan** ve **Azerbaycan** halkları da atların, orduların, yıldırımların ve yer sarsıntılarının baskınları sonucu helak olacaktır. Hemedan ve Deylem halkı buralara girip buraları harabeye dönüştürecekler. **Hulvan** bölgesi halkı da esen sakin bir rüzgar sonucunda, henüz hepsi uykuda iken sabaha maymun ve domuzlara dönüşmüş bir halde uyanacaklardır.

Daha sonra **Cüheyne** kabilesinden çıkan bir adam **Mısır'a** girecektir. Buranın halkına ve **Şam-Suriye, Afrika, Remle** halklarına yazıklar olsun! Bu adam **Beyt-i Makdis'e-Kudüs'e** girmeyecektir.

Sicistan halkına gelince, bunlara da günlerce süren bir kasırga fırtınası isabet eder, sonra da şiddetli bir sarsıntı ve bir ses ile ölecekler, alimleri de orada ölüp gidecektir.

Kirman, Isfahan ve Faris-İran toprakları üzerindeki halklara gelince, onlara da öyle bir düşman saldırıda bulunacak ve öyle dayanılmaz bir ses çıkaracak ki bu sebepten kalpler korku dolacak ve bedenler de ölüp gidecektir."[9]

---

[9] Bu haberi rivayet eden müfessir Mukatil İbn Süleyman'dır. Ancak kendisi yalancılıkla suçlanmıştır. Alıntıları genelde kitap ehlinden yani Yahudi ve Hıristiyanlardan yapar. Anlatıldığına göre kendisi Dahhak ile buluşmamıştır. Bak. Mizanu'l-İ'tidal;4/173

٥٩- ﴿وَمَا مَنَعَنَا اَنْ نُرْسِلَ بِالْاٰيَاتِ اِلَّا اَنْ كَذَّبَ بِهَا الْاَوَّلُونَ وَاٰتَيْنَا ثَمُودَ النَّاقَةَ مُبْصِرَةً فَظَلَمُوا بِهَا وَمَا نُرْسِلُ بِالْاٰيَاتِ اِلَّا تَخْوِيفًا﴾

59- Bizi, âyetler (mucizeler) **göndermekten alıkoyan tek şey, öncekilerin bu âyetleri yalanlamış olmasıdır. Nitekim Semûd kavmine, açık bir mucize olmak üzere bir dişi deve vermiştik. Onlar ise,** (bu deveyi boğazladılar ve) **bu yüzden zalim oldular. Oysa biz âyetleri ancak korkutmak için göndeririz.**

« وَمَا مَنَعَنَا اَنْ نُرْسِلَ بِالْاٰيَاتِ اِلَّا اَنْ كَذَّبَ بِهَا الْاَوَّلُونَ » **"Bizi, âyetler, mucizeler göndermekten alıkoyan tek şey, öncekilerin bu âyetleri yalanlamış olmasıdır."** Burada, mucizelerin gönderilmesinden menetmek, alıkoymak ifadesi bir istiare olup terketmek anlamındadır. Ayette geçen ilk, « اَنْ » edatı sılasıyla beraber nasb mahallinde gelmiştir. Çünkü bu, « مَنَعَنَا » kavlinin ikinci mefulüdür. İkinci, « اَنْ » edatı ise sılasıyla birlikte ref' mahallindedir, çünkü, « مَنَعَنَا » kavlinin failidir. Cümlenin takdiri şöyle olmaktadır: "Bizi, mucizeler göndermekten alıkoyan şey, sadece daha önce geçen toplumların bunları yalanlamış olmalarıdır."

Burada sözkonusu edilen ayetlerden ya da mucizelerden murat, Kureyş tarafından istenen Safa tepesinin altına dönüştürülmesi, ölülerin diriltilmesi ve buna benzer talepleridir. Yüce Allah'ın milletler hakkında geçerli olan kanunu şöyledir. Eğer ümmetlerden ya da milletlerden herhangi birisi bir ayet ya da mucize ister de, onların bu isteklerine olumlu cevap verilip mucize gösterildiğinde, buna rağmen iman etmedikleri takdirde, derhal onların köklerinin kazılmasına sebep bir azap gönderilir. İşte buna göre mana şöyledir:

"Onların istedikleri ayetleri ve mucizeleri göndermekten bizi engelleyen şey, önceki toplumlardan örneğin Ad ve Semud kavimleri gibi kalpleri damgalanmış olup da istekleri üzerine gelen mucizeleri yalanlamaları sebebiyle bunların durumları da onların durumlarına benzeyeceğindendir. Eğer istedikleri o ayetler gönderilmiş olsaydı, bunlar da tıpkı adı geçenlerin ayetleri yalanladıkları gibi gelen ayetleri mutlaka yalanlayacaklardı. Bunun üzerine de köklerini kazıyacak azaba da müstahak olurlardı. İşte biz bu nedenle, seni kendilerine peygamber olarak gönder-

diğimiz toplumun işini kıyamet gününe erteledik."

Yüce Allah daha sonra, önceden geçen toplumların istedikleri muci zeleri anlatıyor. Bunun ardından da mucizelerin istekler üzerine gönderildiği halde bunları yalanlamaya kalkışmaları yüzünden de helak edildiklerini gösteren bir ayet-mucize zikrediyor. Bu mucize de Hz. Salih (as)'in dişi devesidir. Çünkü bu kavmin helak ediliş belirtileri onların sınırlarına gelip dayanmıştı. Zira gelip geçen herkes de bunu görüyordu. İşte bunun üzerine Rabbimiz şöyle buyuruyor:

« وَاٰتَيْنَا ثَمُودَ النَّاقَةَ مُبْصِرَةً فَظَلَمُوا بِهَا » **"Nitekim Semûd kavmine,** -istekleri üzerine- **açık bir mucize olmak üzere bir dişi deve vermiştik. Onlar ise, bu deveyi boğazladılar** -buna rağmen nankörce davranıp kafir oldular- **ve bu yüzden zalim oldular."** Yani küfre girdiler

« وَمَا نُرْسِلُ بِالْاٰيَاتِ اِلَّا تَخْوِيفًا » **"Oysa biz âyetleri ancak korkutmak için göndeririz."** Eğer bununla istenen ayet ya da mucizeler demek isteniyorsa, murat bu ise, mana şöyle olur: "Bu takdir biz onların isteklerine bakarak ayet göndermeyiz. Ancak korkutmak maksadıyla azap için bir öncü haber, bir ileri gözcü olsun diye göndeririz. Eğer buna rağmen korkmazlarsa azap başlarına iniverir." Eğer mucize ya da ayet istekleri bunun dışında bir amaç içinse buna göre mana şöyle olur: "Biz Kur'an ayetleri ve daha başka ayetler gibi mucizeleri sadece ahiret azabıyla korkutmak için göndeririz. « تَخْوِيفًا » mefulün lehtir.

٦٠- ﴿وَاِذْ قُلْنَا لَكَ اِنَّ رَبَّكَ اَحَاطَ بِالنَّاسِ وَمَا جَعَلْنَا الرُّؤْيَا الَّتِى اَرَيْنَاكَ اِلَّا فِتْنَةً لِلنَّاسِ وَالشَّجَرَةَ الْمَلْعُونَةَ فِى الْقُرْاٰنِ وَنُخَوِّفُهُمْ فَمَا يَزِيدُهُمْ اِلَّا طُغْيَانًا كَبِيرًا﴾

60- Hani sana: Rabbin, insanları çepeçevre kuşatmıştır, demiştik. Sana gösterdiğimiz o görüntüleri ve Kur'an'da lânetlenen ağacı, ancak insanları sınamak için meydana getirdik. Biz onları korkuturuz da, bu onlara, büyük bir azgınlıktan başka bir şey sağlamaz.

« وَاِذْ قُلْنَا لَكَ اِنَّ رَبَّكَ اَحَاطَ بِالنَّاسِ وَمَا جَعَلْنَا الرُّؤْيَا الَّتِى اَرَيْنَاكَ اِلَّا فِتْنَةً لِلنَّاسِ وَالشَّجَرَةَ الْمَلْعُونَةَ فِى الْقُرْاٰنِ » **"Hani sana: Rabbin, insanları**

çepeçevre kuşatmıştır, demiştik. Sana gösterdiğimiz o görüntüleri ve Kur'an'da lânetlenen ağacı, ancak insanları sınamak için meydana getirdik." Ey Resulüm! Şunu iyice hatırla ki, hani Biz sana vahiyle bildirmiş, senin Rabbin, Kureyş kavmini ilim ve kudretiyle ihata edip kuşatmıştır" diye haber vermiştik. Onların hepsi Onun kabzasındadır. Sakın onlara aldırma ve onları önemseme! Sen işini sürdür, görevine devam et. Sana gönderilen ne ise onu tebliğ et. Ya da Biz seni, Bedir olayından haberdar ederek, Bedir savaşını kazanıp zafer elde edeceksin, diye müjdeledik. İşte bu, şu kavlin manasıdır: **"O Topluluk yakında bozulacak ve onlar arkalarını dönüp kaçacaklardır."(Kamer, 45)** Ve bir de şu kavlin manasıdır: **"(Resulüm! Her türden ve renkten) kafirlere de ki: "Pek yakın bir gelecekte siz yenilecek ve** (kıyamet gününde) **cehennem de de toplanacaksınız. Gidip ebedi olarak kalacakları o yer ne kötü bir yerdir." (Al-i İmran,12)**

Bu ayetlere dikkat edilirse, Rabbimiz ileride olabilecek şeyleri adeta olmuş ve sonucu da görülmüş gibi bildirmektedir. Bu bakımdan, « أَحَاطَ بِالنَّاسِ » **"İnsanları çepeçevre kuşatmıştır"** diye buyurmuştur. Bu da Onun haber verdiği şeyler gibi ilahi kanun yani sünnetullah gereği gerçekleşecektir. Belki de Yüce Allah, Resulüne rüyasında o savaş alanlarını da göstermiştir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v.) Bedir'e vardığın da: ***"Allah'a yemin ederim ki sanki ben topluluğun savaş alanını görür gibiyim"*** diyordu. Allah Resulü (s.a.v.) eliyle yeri işaret ederek: ***"İşte şurası filancanın düşeceği-öldürüleceği yerdir"*** diye işaret ediyordu.[10]

Ancak Kureyş topluluğu da Allah Resulü (s.a.v.)'e Bedir savaşıyla alakalı olarak vahyedilen şeyleri ve rüyasında onların öldürülüp yıkılacağı yerlerin kendisine gösterildiğini" duymuşlar ve bunu, eğlenerek, alay ederek aralarında konuşuyor ve yine alaylı bir şekilde eğer bunlar olacaksa hemen oluversin diye acele ile, bir an önce olmasını istiyorlardı. Çünkü buna inanmıyorlardı. Onlar bu mucizevi gerçeklerle alay ediyorlardı.

«وَالشَّجَرَةَ الْمَلْعُونَةَ فِي الْقُرْآنِ» **"Kur'an'da lânetlenen ağacı"** kavli de, **"Kur'an'da lânetlenen ağacı da ancak insanlara bir imtihan olsun için yarattık"** demektir. Çünkü müşrikler, **"Şüphesiz Zakkum ağacı, günahkarların yemeğidir." (Duhan, 43-44)** ayetini duydukları zaman, bunu

[10] Müslim, H.1779

alay konusu edinmişlerdi ve şöyle diyorlardı: "Muhammed, cehennemin taşları yakacağını ileri sürüyor ve ardından da, orada ağaç biteceğinden söz ediyor." İşte böylece alay edip duruyorlardı. Oysa Allah'ı gerektiği gibi takdir etmediler, tanımadılar. (6/91). Çünkü müşrikler ve kafirler bunu söylerlerken, böyle bir şeyin mümkün olamayacağından söz ediyorlardı. Yani ateşin ağacı yakmaması olacak iş değildir. Ağaç yanmaktan imtina edemez, Allah böyle bir şeyi yapamaz. Kısaca Allah, ateşin yakmaması mümkün olmayan ve her halükarda yanacak türden bir şeyi yanmaz hale getiremez diye konuşuyorlardı. Oysa Türk beldelerinde yaşayan ve ateşte dolaşıp yanmayan Semender-Semendel denen bir tür kurbağa ya da canlı var ki, bunun tüyünden mendil elde edilir ve bu mendil kirlendiğinde ateşe atılır, üzerindeki kir yanar ve fakat mendile bir şey olmaz. Ateşin bunun üzerinde hiçbir etkisi yoktur. Nitekim devekuşunun kor halinde ateşi yuttuğunu ve fakat bunun ona bir zarar vermediğini görebilirsin. Nitekim her bir ağaçta bir ateş yaratılmıştır ama bu ateş onu yakmaz. Dolayısıyla ateşte-cehennemde de, ateşin onu yakmayacağı bir ağacın yaratılması da caizdir, olabilirdir.

Mana şöyledir: Ayetler veya mucizeler ancak kulları uyarmak ve korkutmak için gönderilirler. İşte bunlar yani Mekke Müşrikleri de dünyadaki azap ile korkutulmuşlardır. Bu da Bedir gününde öldürülmeleridir ve ayrıca ahiret azabıyla korkutulmalarıdır ki bu da zakkum ağacıdır. Ancak onlara bu bir etki sağlamadı. Yüce Allah daha sonra şöyle buyurdu:

« وَنُخَوِّفُهُمْ فَمَا يَزِيدُهُمْ إِلَّا طُغْيَانًا كَبِيرًا » **"Biz onları** -dünya ve ahiret korkularıyla- **korkuturuz da, bu** -korkutma- **onlara, büyük bir azgınlıktan başka bir şey sağlamaz."** Şimdi durumları bu olan bir topluluk, kendilerine gönderilmesini istedikleri ayetlerin gönderilmesi üzerine nasıl korkabilirler ki? İnkar iliklerine işlemiştir.

Söylendiğine göre **rüyadan** kasıt **İsra** olayıdır. **Fitneden** kasıt ise, bu olayları büyüterek, olamazlığını kabul ederek **dinden dönmek, irtidat etmektir.** Burada aynı zamanda, "İsra olayı rüyada olan bir durumdur" diyenlerin, o uyanık halinde olmuştur diyenlerin görüşlerine de bir bağlantı kurulmaktadır. Buna da bir taalluku bulunmaktadır. Bir de rüya rüyet yani görmekle tefsir olunmuştur. Buna rüya diye isim vermesi, onu yalanlayanların sözü üzerinedir. Çünkü bunlar: "Belki de bu, senin görmüş olduğun bir rüyadır" diyorlardı. Bu, onların böyle bir durumu uzak

bir şey olarak görmeleri sebebiyledir. Yani bu, tıpkı kafirlerin eşyayı kendi açılarından isimleriyle adlandırmaları gibi bir durumdur. Örneğin şu ayetteki ifade gibi: "**İbrahim onların ilahlarının-putlarının yanına vardı.**" **(Saffat,91)** Dikkat edilirse Hz. İbrahim müşriklerin ifadeleriyle, "Onların ilahları.." diye söylüyor. Çünkü onlar, kendi kafalarınca putlara ilah adını koymaktadırlar. Yine, "**Nerede benim ortaklarım**" kavli gibi. **(Nahl,27)**

Ya da sözkonusu rüya Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Mekke'ye gireceğine dair olan rüyasıdır. Fitneden kasıt Hudeybiye'de meydana gelen durumdur. Eğer, Kur'an'da zakkum ağacının lanetlendiği yoktur, diye sorarsan, sana cevap olarak şöyle derim: "Bu ağaçtan yiyecek olan lanetlenmiş kimseler demektir ki bunlar da kafirlerdir." Çünkü Allah şöyle buyurmaktadır:

"Sonra siz ey sapıklar, yalancılar! Elbette bir ağaçtan, zakkum ağacından yiyeceksiniz. Karınlarınızı ondan dolduracaksınız." (Va**kıa, 51-53)**

Burada oraya gireceklerin lanetleneceklerini mecazi bir anlamda nitelemektedir. Çünkü Araplar hoşlanmadıkları zararlı olan her yiyeceğe lanetli anlamında melun demektedirler. Çünkü lanet, Allah'ın rahmetinden uzak olmaktır. Lanet ise, cehennemin en alt tabakasında ve onun temelinde yer alan ve rahmetten de uzak olan en uç noktadır.

❀ ❀ ❀

61. – 69. ÂYETLER

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلٰٓئِكَةِ اسْجُدُوا لِاٰدَمَ فَسَجَدُوٓا إِلَّآ إِبْلِيسَ ؕ قَالَ
ءَاَسْجُدُ لِمَنْ خَلَقْتَ طِينًا ۚ ﴿٦١﴾ قَالَ أَرَاَيْتَكَ هٰذَا الَّذِى كَرَّمْتَ
عَلَىَّ لَئِنْ أَخَّرْتَنِ إِلَى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ لَأَحْتَنِكَنَّ ذُرِّيَّتَهُٓ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٦٢﴾
قَالَ اذْهَبْ فَمَنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ فَإِنَّ جَهَنَّمَ جَزَآؤُكُمْ جَزَآءً مَوْفُورًا
﴿٦٣﴾ وَاسْتَفْزِزْ مَنِ اسْتَطَعْتَ مِنْهُمْ بِصَوْتِكَ وَأَجْلِبْ عَلَيْهِمْ
بِخَيْلِكَ وَرَجِلِكَ وَشَارِكْهُمْ فِى الْأَمْوَالِ وَالْأَوْلَادِ وَعِدْهُمْ ؕ وَمَا
يَعِدُهُمُ الشَّيْطَانُ إِلَّا غُرُورًا ﴿٦٤﴾ إِنَّ عِبَادِى لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ
سُلْطَانٌ ؕ وَكَفٰى بِرَبِّكَ وَكِيلًا ﴿٦٥﴾ رَبُّكُمُ الَّذِى يُزْجِى لَكُمُ
الْفُلْكَ فِى الْبَحْرِ لِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ ؕ إِنَّهُ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا ﴿٦٦﴾
وَإِذَا مَسَّكُمُ الضُّرُّ فِى الْبَحْرِ ضَلَّ مَنْ تَدْعُونَ إِلَّآ إِيَّاهُ ۚ فَلَمَّا
نَجّٰيكُمْ إِلَى الْبَرِّ أَعْرَضْتُمْ ؕ وَكَانَ الْإِنْسَانُ كَفُورًا ﴿٦٧﴾ أَفَأَمِنْتُمْ
أَنْ يَخْسِفَ بِكُمْ جَانِبَ الْبَرِّ أَوْ يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ حَاصِبًا ثُمَّ لَا
تَجِدُوا لَكُمْ وَكِيلًا ۙ ﴿٦٨﴾ أَمْ أَمِنْتُمْ أَنْ يُعِيدَكُمْ فِيهِ تَارَةً أُخْرٰى
فَيُرْسِلَ عَلَيْكُمْ قَاصِفًا مِنَ الرِّيحِ فَيُغْرِقَكُمْ بِمَا كَفَرْتُمْ ۙ ثُمَّ لَا
تَجِدُوا لَكُمْ عَلَيْنَا بِهِ تَبِيعًا ﴿٦٩﴾

Meâli

61- Meleklere: Âdem'e secde edin! demiştik. İblis'in dışında hepsi secde ettiler. İblis: "Ben, dedi, çamurdan yarattığın bir kimseye secde mi ederim!"

62- Dedi ki: "Şu benden üstün kıldığına da bir bak! Yemin ederim ki, eğer beni kıyamete kadar yaşatırsan, pek azı dışında, onun neslini kendime bağlayacağım!"

63- Allah buyurdu: Git! Onlardan kim sana uyarsa, iyi bilin ki hepinizin cezası cehennemdir. Tam bir ceza!

64- Onlardan gücünün yettiği kimseleri dâvetinle şaşırt; süvarilerinle, yayalarınla onları yaygaraya boğ; mallarına, evlâtlarına ortak ol, kendilerine vaadlerde bulun. Şeytan, insanlara, aldatmadan başka bir şey vâdetmez.

65- Şurası muhakkak ki, benim (ihlâslı) kullarım üzerinde senin hiçbir ağırlığın olmayacaktır. (Onları) koruyucu olarak Rabbin yeter.

66- (Kullarım!) Rabbiniz, lütfuna nâil olmanız için denizde gemileri sizin için yüzdürendir. Doğrusu O, sizin için çok merhametlidir.

67- Denizde başınıza bir musibet geldiğinde, Ondan başka bütün yalvardıklarınız kaybolup gider. O sizi kurtarıp karaya çıkardığında, (yine eski halinize) dönersiniz. İnsanoğlu çok nankördür.

68- Onun, sizi kara tarafında yerin dibine geçirmeyeceğinden, yahut başınıza taş yağdırmayacağından emin misiniz? Sonra kendinize bir koruyucu da bulamazsınız.

69- Yahut O'nun, sizi bir kez daha oraya (denize) gönderip üzerinize bir kasırga yollayarak, inkâr etmiş olmanız sebebiyle sizi boğmayacağından emin misiniz? Sonra, bundan dolayı kendinize (intikamınızı almak için) bizi arayıp soracak bir destekçi de bulamazsınız.

Tefsiri

٦١- ﴿وَاِذْ قُلْنَا لِلْمَلٰٓئِكَةِ اسْجُدُوا لِاٰدَمَ فَسَجَدُوٓا اِلَّٓا اِبْلِيسَۜ قَالَ ءَاَسْجُدُ لِمَنْ خَلَقْتَ طِيناً﴾

61- Meleklere: Âdem'e secde edin! demiştik. İblis'in dışında hepsi secde ettiler. İblis: "Ben, dedi, çamurdan yarattığın bir kimse-

ye secde mi ederim!"

« وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَٰٓئِكَةِ اسْجُدُوا لِاٰدَمَ فَسَجَدُوٓا اِلَّآ إِبْلِيسَ قَالَ ءَاَسْجُدُ لِمَنْ خَلَقْتَ طِينًا » **"Meleklere: Âdem'e secde edin! demiştik. İblis'in dışında hepsi secde ettiler. İblis: "Ben, dedi, çamurdan yarattığın bir kimseye secde mi ederim!"**

Ayetteki, «طِينًا » kelimesi temyizdir. Yahut da mevsulden haldir. Buna etki eden amil de, « ءَاَسْجُدُ » kavlidir. Yani, **"O bir çamurdan olduğu halde ben mi ona secde edeceğim?"** demektir. Yani aslı çamurdan olan.

٦٢- ﴿ قَالَ أَرَاَيْتَكَ هٰذَا الَّذِى كَرَّمْتَ عَلَىَّ لَئِنْ أَخَّرْتَنِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ لَأَحْتَنِكَنَّ ذُرِّيَّتَهُٓ إِلَّا قَلِيلًا ﴾

62- Dedi ki: "Şu benden üstün kıldığına da bir bak! Yemin ederim ki, eğer beni kıyamete kadar yaşatırsan, pek azı dışında, onun neslini kendime bağlayacağım!"

« قَالَ أَرَاَيْتَكَ هٰذَا الَّذِى كَرَّمْتَ عَلَىَّ » **"Dedi ki: "Şu benden üstün kıldığına da bir bak!"** Mana şöyledir: İblis dedi ki, şu benden üstün olarak yarattığın varlıktan bir haber ver hele, neden dolayı onu benden üstün olarak yarattın? **"Ben ondan daha hayırlı ve üstünüm. Çünkü Sen beni ateşten yarattın onu da çamurdan yarattın." (Sad,76)** konuşmanın devamı niteliğinde olan ayetin bu kısmı burada ihtisar yani cümleyi kısa tutmak maksadıyla hazfedilmiştir. Çünkü zaten öncesi mananın gelişinin böyle olduğunu göstermektedir, bu bakımdan buna yer verilmemiştir. Bu ayette « أَرَاَيْتَكَ » kavlinde yer alan **"Kef"** harfinin iraptan mahalli yoktur. Sadece tekit olarak hitap maksadıyla zikredilmiştir. « هٰذَا » ise mefulün bihtir. Sonra şöyle sözüne başlamıştır:

« لَئِنْ أَخَّرْتَنِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ لَأَحْتَنِكَنَّ ذُرِّيَّتَهُٓ إِلَّا قَلِيلًا » **"Yemin ederim ki, eğer beni kıyamete kadar yaşatırsan, pek azı dışında** -ki onlar da ihlas sahibi olan kimselerdir-, **onun neslini kendime bağlayacağım!"** Denildiğine göre her bin kişiden bir kişidir. Ancak melun İblis bunu,

bildirilme yoluyla öğrenmişti. Ya da İblis Ademoğullarının şehevi duygu lara sahip kimseler olarak yaratıldıklarını görmüştü, biliyordu. İşte bunun için öyle söylemişti. Kufe kırat okulu imamları ve İbn Amir, « أَخَّرْتَنِ » kavlini ayette görüldüğü gibi "Y" harfi olmaksızın okumuşlardır. «لَئِنْ » deki lam harfi mahzuf olan kasem içindir.

٦٣- ﴿قَالَ اذْهَبْ فَمَنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ فَإِنَّ جَهَنَّمَ جَزَآؤُكُمْ جَزَآءً مَوْفُورًا﴾

63- Allah buyurdu: Git! Onlardan kim sana uyarsa, iyi bilin ki hepinizin cezası cehennemdir. Tam bir ceza!

« قَالَ اذْهَبْ » **"Allah buyurdu: Git!"** Burada geçen, "**git**" ifadesi, **gelmenin** karşıtı olan **git** demek değildir. Ancak bu, şu anlama gelmektedir: "Önünden geleni ardına bırakma, rezil biri olarak seçtiğin bu rezilce işi yapmanda serbestsin, sana süre tanınmıştır. Bundan sonra Yüce Allah, onun bu kötü seçimini seçenlerin sonlarının nereye varacağını da şöyle buyurarak zikretmektedir:

« فَمَنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ فَإِنَّ جَهَنَّمَ جَزَآؤُكُمْ جَزَآءً مَوْفُورًا » **"Onlardan kim sana uyarsa, iyi bilin ki hepinizin cezası cehennemdir. Tam bir ceza!"** yani öyle bir ceza ki ne ceza!

Aslında burada, « جَزَآؤُكُمْ » yani "sizin ya da hepinizin cezası" ifadesi yerine, « جَزَآؤُهُمْ جَزَآؤُكَ » denmeliydi, Çünkü takdiri böyledir. Yani, "Onların ve senin cezan..." Daha sonra muhatap ifadesi gaip ifadesine baskın gelmekle, « جَزَآؤُكُمْ » diye buyuruldu.

« جَزَآءً مَوْفُورًا » kavli, gizli olan, «تُجَازَوْنَ» ile mansub kılınmıştır.

٦٤- ﴿وَاسْتَفْزِزْ مَنِ اسْتَطَعْتَ مِنْهُمْ بِصَوْتِكَ وَاَجْلِبْ عَلَيْهِمْ بِخَيْلِكَ وَرَجِلِكَ وَشَارِكْهُمْ فِى الْاَمْوَالِ وَالْاَوْلَادِ وَعِدْهُمْ وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطَانُ اِلَّا غُرُورًا﴾

64- Onlardan gücünün yettiği kimseleri dâvetinle şaşırt; süvarilerinle, yayalarınla onları yaygaraya boğ; mallarına, evlâtlarına ortak ol, kendilerine vaadlerde bulun. Şeytan, insanlara, aldatmadan başka bir şey vâdetmez.

« وَاسْتَفْزِزْ مَنِ اسْتَطَعْتَ مِنْهُمْ بِصَوْتِكَ » **"Onlardan gücünün yettiği kimseleri dâvetinle** -vesvese vermekle, şarkılar ve nağmelerle, çalgılar-la- **şaşırt;"** Onları basite al, onları yoldan kaydır. « اسْتَفَزَّهُ » kelimesi, birini hafife almak, basite indirmek demektir. "**el-Fezz**" kelimesi de, hafif ve basit manasına gelir.

« وَأَجْلِبْ عَلَيْهِمْ بِخَيْلِكَ وَرَجِلِكَ » **"Süvarilerinle, yayalarınla onları yaygaraya boğ;"** Yani fesat ehli, bozguncu bütün atlıların ve piyadelerinle onları toplayıp şamataya boğ, demektir.

Ayette geçen, « خَيْل » kelimesi atlılar, süvariler, motorize guruplar manalarına gelir. « رجل » kelimesi de, yaya olarak yürümenin, piyade olmanın çoğul ismidir yani ism-i cemidir. Bunun benzeri de, « الرَّكْبُ » ve « السَّاهِبُ » kelimeleridir. Kıraat imamlarından Hafs « رَجِلِكَ » kavlini burada görüldüğü gibi okumuştur. Yani fail manasında **feilen** olarak... tıpkı, «تعب» ve «تاعب» gibi. Yani sen piyadelerini toplayarak saldır, üzerlerine üzerlerine var, manasındadır. Çünkü bu, aslında işleri toparlamak noktasında gücünü en son raddeye kadar ortaya koymak demektir. Yani atları-süvarileri yayaları ya da piyadeleri... Yine bu hususta, burada sözü edilenler, İblise ait atılar ve yayalardır, diye denilmesi de caiz görülmüştür.

« وَشَارِكْهُمْ فِى الْأَمْوَالِ وَالْأَوْلَادِ » **"Mallarına, evlâtlarına ortak ol,"** Zeccac diyor ki: Mal ve çocuk konusunda her masiyette İblis onların bu hususta ortağıdır. Örneğin faiz, haram kazanç, Bahire, Saibe adıyla hayvanların haram kılınması gibi (Bak. Maide suresi ilgili ayet). Fasıklık yollarında harcama yaptırtmak, israf ve savurganlığa yönlendirmek, zekat vermelerine mani olmak gibi her konuda onların ortağıdır. Haram yollardan çocuklara sahip olmak, çocuklarına Abduluzza ve Abduşşems gibi put isimlerini vermek..

« وَعِدْهُمْ » **"Kendilerine vaadlerde bulun."** Onları yalan vaatlerle, ilahlarınız size şefaatçı olacak türünden uydurmalarla, Allah'a karşı soylu neseplerle üstünlük taslamak türünden palavralarla, dünyayı ahirete ter-

cih ettirmekle ve benzeri vaatlerle yoldan saptırır.

« وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطَانُ إِلَّا غُرُورًا » **"Şeytan, insanlara, aldatmadan başka bir şey vâdetmez."** Yani hata ve yanlış olan şeyleri doğru imişler gibi süslü ve cazip ifadelerle bir vehim verdirmek suretiyle yoldan çıkarmaktan başka bir şey söz veremez.

٦٥- ﴿إِنَّ عِبَادِى لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ وَكَفٰى بِرَبِّكَ وَكِيلًا﴾

65- Şurası muhakkak ki, benim (ihlâslı) kullarım üzerinde senin hiçbir ağırlığın olmayacaktır. (Onları) koruyucu olarak Rabbin yeter.

« إِنَّ عِبَادِى لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ » **"Şurası muhakkak ki, benim** ihlâslı ve salih **kullarım üzerinde senin** -imanlarını değiştirmek gibi hiçbir gücün ve- **hiçbir ağırlığın olmayacaktır."** Ancak onlara İsyanı ve masiyeti süslü, cazip gösterebilirsin.

« وَكَفٰى بِرَبِّكَ وَكِيلًا » **"Onları koruyucu olarak Rabbin yeter."** Onları senden korumak ve istiaze yoluyla senden uzaklaştırmak için onlar Rablerine dayanıp güvenirler, O'na tevekkül ederler. Bunların tümü tehdit içeren ve bu gibi durumlarda cezalandırılmayı kapsayan emirlerdir. Ya da bu, bir aşağılamadır ki, yani bunlardan hiçbir şeyle mülkümü ihlal edecek değilsin.

٦٦- ﴿رَبُّكُمُ الَّذِى يُزْجِى لَكُمُ الْفُلْكَ فِى الْبَحْرِ لِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ إِنَّهُ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا﴾

66- (Kullarım!) Rabbiniz, lütfuna nâil olmanız için denizde gemileri sizin için yüzdürendir. Doğrusu O, sizin için çok merhametlidir.

« رَبُّكُمُ الَّذِى يُزْجِى لَكُمُ الْفُلْكَ فِى الْبَحْرِ لِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ إِنَّهُ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا » **"Kullarım! Rabbiniz, lütfuna nâil olmanız** -ticaret yaparak kar elde etmeniz- **için denizde gemileri sizin için yüzdürendir** -ve yüzdürmeyi kolaylaştırandır-. **Doğrusu O, sizin için çok merhametlidir."**

٦٧- ﴿وَإِذَا مَسَّكُمُ الضُّرُّ فِى الْبَحْرِ ضَلَّ مَنْ تَدْعُونَ إِلَّا إِيَّاهُ فَلَمَّا نَجّٰيكُمْ

إِلَى الْبَرِّ أَعْرَضْتُمْ وَكَانَ الْإِنْسَانُ كَفُورًا ﴾

67- Denizde başınıza bir musibet geldiğinde, Ondan başka bütün yalvardıklarınız kaybolup gider. O sizi kurtarıp karaya çıkardığında, (yine eski halinize) **dönersiniz. İnsanoğlu çok nankördür.**

« وَإِذَا مَسَّكُمُ الضُّرُّ فِي الْبَحْرِ » **"Denizde başınıza bir musibet geldiğinde,"** boğulma korkusuyla yüz yüze geldiğinizde « ضَلَّ مَنْ تَدْعُونَ إِلَّا إِيَّاهُ » **"O'ndan** -Allah'tan- **başka bütün yalvardıklarınız kaybolup gider."** Olaylarınızda, iş ve durumlarınızda kendilerini çağırıp durduğunuz vehminiz sebebiyle peşlerinden koşup dua ile çağırdıklarınız hep ortadan kaybolup gidecekler. Yalnızca O yani Allah kalır. Artık öyle bir anda Allah'tan başkasına yakarıp durmazsınız. Ya da, "kendilerine dua edip imdatlarını istediğiniz tüm ilahlarınız sizden uzaklaşıp gidecek, yok olacaktır. Ancak umut beklediğiniz tek varlık ve yegane zat olarak Yüce Allah'ı arayacak, O'ndan imdat isteyeceksiniz. Yani burada istisna munkatı istisna olarak değerlendirildiğinde mana böyle olur.

« فَلَمَّا نَجَّيكُمْ إِلَى الْبَرِّ أَعْرَضْتُمْ » **"O sizi kurtarıp karaya çıkardığında, yine eski halinize dönersiniz."** Yani kurtulduktan sonra, bundan önceki samimi yakarışlarınızı bırakınız.

« وَكَانَ الْإِنْسَانُ كَفُورًا » **"İnsanoğlu çok nankördür."** Yani kafir olan kimseler nankördürler..

٦٨- ﴿أَفَأَمِنْتُمْ أَنْ يَخْسِفَ بِكُمْ جَانِبَ الْبَرِّ أَوْ يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ حَاصِبًا ثُمَّ لَا تَجِدُوا لَكُمْ وَكِيلًا ﴾

68- O'nun, sizi kara tarafında yerin dibine geçirmeyeceğinden, yahut başınıza taş yağdırmayacağından emin misiniz? Sonra kendinize bir koruyucu da bulamazsınız.

« أَفَأَمِنْتُمْ أَنْ يَخْسِفَ بِكُمْ جَانِبَ الْبَرِّ أَوْ يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ حَاصِبًا » **"O'nun, sizi kara tarafında yerin dibine geçirmeyeceğinden,** -kurtulduğunuza- **emin misiniz?"** Ayetin başında yer alan « أَفَأَمِنْتُمْ » kavlindeki **hemze** inkar anlamındadır. **"F"** harfi ise, mahzuf olan bir kelime üzerine matuf-

tur. Yani bu, "siz, kurtulup güvende olduğundan emin mi oldunuz ki, bu hal sizi O'ndan yüz çevirmeye sevk ediyor" demektir. « جَانِبَ » kelimesi, « يَخْسِفَ » fiiliyle mansub mefulün bihtir. Bu tıpkı Rabbimizin şu "فَخَسَفْنَا بِهِ وَبِدَارِهِ الأرض" (Kasas,81) kavlinde geçen, «الْأَرْضَ» kelimesi gibidir. « بِكُمْ » ise haldir. Mana ise: **"Kara tarafından yerin dibine geçirmeyeceğinden.."** Yani siz o karanın üzerinde iken bulunduğunuz o kara parçasını alt-üst etmeyeceğinden..." demektir.

İşin özeti şudur ki dünyanın her tarafı O'nun kudretinde eşittir. O'nun kudreti her tarafta caridir, geçerlidir. Bu yerler ister kara parçaları olsun, ister denizler olsun asla farketmez. Hepsi de helak sebeplerinden birer sebeptirler. Yoksa sadece denizlerin bulunduğu yerler ve taraflar tehlikelidir, helak edicidir, anlamında değildir. Oysa denizlerde boğulma tehlikesinin yanında kara parçalarında da yere batma, yerin dibine geçme durumu vardır. Çünkü, «خسف» kelimesi toprağın altına gömülüp kaybol maktır. Boğulma olayı ise suyun altında boğulup yok olmaktır. Oysa akıllı kimseye düşen görev, Allah'a karşı olan korkusunu her tarafta ve her yerde, karada olsun, denizlerde olsun eşit olarak tutmasıdır. Birinde güvence var, diğerinde yok demek değildir. Kısaca her nerede olursan ol, Allah korkusunu unutma.

« أَوْ يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ حَاصِبًا » **"Yahut başınıza taş yağdırmayacağından..."** « حَاصِبًا » kelimesi taş savuran rüzgar, kasırga ve taş yağmuru anlamlarına gelir. Yani rüzgar ile sizi taşlamak... Yani eğer ayaklarınızın altındaki yerleri yerin dibine geçirmekle size bir felaket ve helak vermese bile, kesinlikle göndereceği bir rüzgar sayesinde üzerinize taşlar yağdırmaktan kendinizi güvencede mi sanıyorsunuz?

« ثُمَّ لَا تَجِدُوا لَكُمْ وَكِيلًا » **"Sonra kendinize** -sizden bela ve felaketleri, musibetleri önleyecek- **bir koruyucu da bulamazsınız."**

٦٩- ﴿أَمْ أَمِنْتُمْ أَنْ يُعِيدَكُمْ فِيهِ تَارَةً أُخْرَى فَيُرْسِلَ عَلَيْكُمْ قَاصِفًا مِنَ الرِّيحِ فَيُغْرِقَكُمْ بِمَا كَفَرْتُمْ ثُمَّ لَا تَجِدُوا لَكُمْ عَلَيْنَا بِهِ تَبِيعًا﴾

69- Yahut O'nun, sizi bir kez daha oraya (denize) **gönderip üze-**

rinize bir kasırga yollayarak, inkâr etmiş olmanız sebebiyle sizi boğmayacağından emin misiniz? Sonra, bundan dolayı kendinize (intikamınızı almak için) **bizi arayıp soracak bir destekçi de bulamazsınız.**

« أَمْ أَمِنْتُمْ أَنْ يُعِيدَكُمْ فِيهِ تَارَةً أُخْرٰى فَيُرْسِلَ عَلَيْكُمْ قَاصِفًا مِنَ الرِّيحِ فَيُغْرِقَكُمْ بِمَا كَفَرْتُمْ » **"Yahut O'nun, sizi bir kez daha oraya, denize gönderip üzerinize bir kasırga yollayarak, inkâr etmiş olmanız sebebiyle sizi boğmayacağından emin misiniz?"** Yoksa siz, yeniden sizi oraya, denizlere gönderecek güçlü nedenler var ederek ve oradan bolca gerek duyduğunuz ihtiyaçlarınızı sağlayıp tekrar dönmenizden, kendisinden daha önce kurtulup karaya çıkmakla yüzçevirip unuttuğunuz o denizlerde, sırf sizden intikam almak maksadıyla yeniden yolculuk yaptırtarak üzerinize bir kasırga, bir rüzgar fırtınası gönderip şiddetli bir ses ile veya gemilerinizin direklerini kırarak siz, inkar ettiğiniz ve nankörlükte bulunduğunuz nimetler sebebiyle orada boğulmaktan kendinizi güvencede mi sandınız? **Kasifli** rüzgar demek, şiddetli ses ve gürültü çıkaran, gemilerin direklerini kıran, gemilerin alabora olmasına neden olan çok şiddetli kasırga demektir. Nimetlere karşı nankörlük etmeleri ise, sizi kurtardığımız zaman yüz çevirip Bizi unutmanız ve eski durumunuzu sürdürmenizdir.

« ثُمَّ لَا تَجِدُوا لَكُمْ عَلَيْنَا بِهِ تَبِيعًا » **"Sonra, bundan dolayı kendinize intikamınızı almak için bizi arayıp soracak bir destekçi** -bir yardım isteyeceğiniz bir kimse- **de bulamazsınız." Bu, tıpkı,** « فَاتِّبَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ » **(Bakara,178)** kavli gibidir. Yani talep ve istekte bulunabilecekleri bir kimseyi de... demektir. Mana şöyledir: "Biz, onlara yapacağımızı yaparız. Sonra da onlar, bizim onlara yaptıklarımızdan ötürü öç almak maksadıyla bize karşı bir sorgulama yapacak, bizim tarafımızdan yapılanlara karşı bir intikam alacak birilerini de bulamazsınız." Bu adeta Rabbimizin şu kavline benzer: « وَلَا يَخَافُ عُقْبَاهَا » **(Şems,15)**

Kıraat imamlarından İbn Kesir ve Ebu Amr, « أَنْ نَخْسِفَ » , « أَوْ نُرْسِلَ» , « أَنْ نُعِيدَ » , « فَنُرْسِلَ » ve « فَنُغْرِقَ » kelimelerini burada verdiğimiz gibi hepsini **nun** harfiyle okumuşlardır.

70. – 77. ÂYETLER

وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِى اٰدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِى الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلٰى كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلاً ﴿٧٠﴾ يَوْمَ نَدْعُو كُلَّ اُنَاسٍ بِإِمَامِهِمْ فَمَنْ اُوتِىَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ فَاُولٰئِكَ يَقْرَؤُنَ كِتَابَهُمْ وَلاَ يُظْلَمُونَ فَتِيلاً ﴿٧١﴾ وَمَنْ كَانَ فِى هٰذِهِ أَعْمٰى فَهُوَ فِى الاٰخِرَةِ أَعْمٰى وَأَضَلُّ سَبِيلاً ﴿٧٢﴾ وَإِنْ كَادُوا لَيَفْتِنُونَكَ عَنِ الَّذِى أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ لِتَفْتَرِىَ عَلَيْنَا غَيْرَهُ وَإِذًا لاَتَّخَذُوكَ خَلِيلاً ﴿٧٣﴾ وَلَوْلاَ أَنْ ثَبَّتْنَاكَ لَقَدْ كِدْتَ تَرْكَنُ إِلَيْهِمْ شَيْئًا قَلِيلاً ﴿٧٤﴾ إِذًا لاَذَقْنَاكَ ضِعْفَ الْحَيٰوةِ وَضِعْفَ الْمَمَاتِ ثُمَّ لاَ تَجِدُ لَكَ عَلَيْنَا نَصِيرًا ﴿٧٥﴾ وَإِنْ كَادُوا لَيَسْتَفِزُّونَكَ مِنَ الْأَرْضِ لِيُخْرِجُوكَ مِنْهَا وَإِذًا لاَ يَلْبَثُونَ خِلاَفَكَ إِلاَّ قَلِيلاً ﴿٧٦﴾ سُنَّةَ مَنْ قَدْ أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنْ رُسُلِنَا وَلاَ تَجِدُ لِسُنَّتِنَا تَحْوِيلاً ﴿٧٧﴾

Meâli

70- Biz, hakikaten insanoğlunu şan ve şeref sahibi kıldık. Onları, (çeşitli nakil vasıtaları) ile karada ve denizde taşıdık; kendilerine güzel güzel rızıklar verdik; yine onları, yarattıklarımızın birçoğundan cidden üstün kıldık.

71- Her insan topluluğunu önderleri ile birlikte çağıracağımız o günde kimlerin amel defteri sağından verilirse, onlar, en küçük bir haksızlığa uğramamış olarak amel defterlerini okuyacaklar.

72- Bu dünyada kör olan kimse ahirette de kördür; üstelik iyice yolunu şaşırmıştır.

73- Müşrikler, sana vahyettiğimizden başka bir şeyi yalan yere bize isnat etmen için seni, nerdeyse, sana vahyettiğimizden saptıracaklar ve ancak o takdirde seni candan dost kabul edeceklerdi.

74- Eğer seni sebatkâr kılmasaydık, gerçekten, nerdeyse onlara birazcık meyledecektin.

75- O zaman, hiç şüphesiz sana hayatın ve ölümün sıkıntılarını kat kat tattırırdık; sonra bize karşı kendin için bir yardımcı da bulamazdın.

76- Yine onlar, seni yurdundan çıkarmak için nerdeyse dünyayı başına dar getirecekler. O takdirde, senin ardından kendileri de fazla kalamazlar.

77- Senden önce gönderdiğimiz peygamberler hakkındaki kanun (da budur.) Bizim kanunumuzda hiçbir değişiklik bulamazsın.

Tefsiri

٧٠- ﴿وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي اٰدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلاً﴾

70- Biz, hakikaten insanoğlunu şan ve şeref sahibi kıldık. Onları, (çeşitli nakil vasıtaları ile) **karada ve denizde taşıdık; kendilerine güzel güzel rızıklar verdik; yine onları, yaratıklarımızın birçoğundan cidden üstün kıldık.**

« وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي اٰدَمَ » **"Biz, hakikaten insanoğlunu şan ve şeref sahibi kıldık."** İnsana verdiğimiz akıl, konuşma, yazı yazma, güzel şekil ve suret, normal bir boy, hem dünya ve hem ahiret işleriyle ilgilenme, başkalarına egemen olma, eşyanın onun emrine verilmesi ve elleriyle yemek yemesi gibi özelliklerle üstün ve saygın kıldık.

Harun Reşit'ten rivayete göre: "Kendisi bir yemek ziyafeti hazırlatır. Yemek için kaşık istetir. Bu sırada İmam Ebu Yusuf da oradadır. İmam Ebu Yusuf bunun üzerine Harun Reşid'e şöyle der: Senin deden İbn Abbas'ın -Allah ondan razı olsun- tefsirinde, Yüce Allah'ın « وَلَقَدْ

« كَرَّمْنَا بَنِى اٰدَمَ » kavli şöyle tefsir edilmiştir: Biz onlara parmaklar verdik, onlar parmaklarıyla yemek yerler. Bu arada kaşıklar getirilir, ancak o kabul etmez ve yemeği parmaklarıyla-elleriyle yer."

« وَحَمَلْنَاهُمْ فِى الْبَرِّ وَالْبَحْرِ » **"Onları,** çeşitli nakil vasıtaları **ile karada** -karada hayvanlarla ve diğer araçlarla- **ve denizde** -gemilerle- **taşıdık;"** « وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ » **"kendilerine güzel güzel rızıklar verdik;"** türlü tat ve lezzette rızıklar verdik ya da ellerinin kazancıyla çeşitli rızıklar sunduk, « وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلٰى كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا » **"yine onları, yarattıklarımızın birçoğundan cidden üstün kıldık."** Yani hepsine... Bu tıpkı, **"Ve Ekseruhum kazibun" (Şuara,223)** kavli gibidir. Hasan Basri de: "Yani onların hepsini, demektir" demiştir. Yine, **"Ve ma Yettebiu ekseruhum illa zannen" (Yunus,36)** kavli gibi. Keşşaf tefsirinde, "ekser-çoğu" kelimesinden murat hepsinden, tümünden demektir, diye zikredilmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.)'den şöyle rivayet olunmuştur:

"Allah katında mümin kimse meleklerden daha saygın ve daha üstündür."[11]

Çünkü bunun böyle olma nedeni, melekler sadece ve sadece taat için yaratılmışlar, görevleri budur. Onlarda akıl var ama şehvet olayı yani erkeklik ve dişilik yoktur. Hayvanlarda ise akıl yok fakat şehvet vardır. Oysa Ademoğlunda bunun her ikisi de vardır. Kim aklını şehvetine baskın kılar, aklını şehvetten önde tutarsa, bu kimse meleklerden daha üstündür. Kim de şehvetini öne çıkarıp aklını bastırır ve akla göre hareket etmezse o kimse de hayvanlardan daha kötüdür. Çünkü Yüce Allah bütün bunları insanlar için yaratmıştır ve insanı da kendi nefsi için yaratmıştır.

٧١- ﴿يَوْمَ نَدْعُوا كُلَّ اُنَاسٍ بِاِمَامِهِمْ فَمَنْ اُوتِىَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ فَاُولٰئِكَ يَقْرَؤُنَ كِتَابَهُمْ وَلَا يُظْلَمُونَ فَتِيلًا﴾

71- Her insan topluluğunu önderleri ile birlikte çağıracağımız o günde kimlerin amel defteri sağından verilirse, onlar, en küçük bir haksızlığa uğramamış olarak amel defterlerini okuyacaklar.

---

[11] Bak. İbn Mace,3947

« يَوْمَ نَدْعُو كُلَّ أُنَاسٍ بِإِمَامِهِمْ » **"Her insan topluluğunu önderleri ile birlikte çağıracağımız o günde"** Ayetteki, « يَوْمَ » kelimesi, «اذكر» fiiliyle mansubtur. «بِإِمَامِهِمْ » kavlindeki "B" harfi ise,hal içindir. Cümlenin takdiri şöyledir: **"O günde herkesi önderleriyle, liderleriyle bir arada, karışık olarak çağırırız."** Yani Peygamberlerden kimi kendilerine örnek edinmişler, dinde kimi öncü kabul etmişler, ya da hangi kitaba veya dine mensuplar ise o kimselerle ve mensubu bulundukları inançlarıyla çağrılacaklardır. Örneğin; Ey filan kimsenin tabileri! Ey Filan dinin mensupları veya ey şu kitabın sahipleri gibi kendilerine seslenilecektir. Denilmiştir ki, herkes amellerinin kitabı, amel defterleriyle çağrılacaktır. Örneğin, ey Hayır işleyen kitabın sahibi, ey kötülük işleyen defterin sahibi, gibi.

« فَمَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ فَأُولَٰئِكَ يَقْرَؤُنَ كِتَابَهُمْ وَلَا يُظْلَمُونَ فَتِيلًا »

"-Bu çağrılanlardan-**kimlerin amel defteri sağından verilirse, onlar, en küçük bir haksızlığa uğramamış olarak** -sevaplarından en basit bir şey de bile bir eksiltme yapılmaksızın- **amel defterlerini okuyacaklar."** Ayette kafirler zikredilmedi, çünkü onların kitapları ya da amel defterleri sol taraflarından verilecektir. Nitekim bundan sonraki ayette de buna işaret edildiğinden ayrıca bunları zikretmeye gerek duyulmamıştır.

Ayrıca ayette, « أُولَٰئِكَ » denmiş olması, « مَنْ » edatının çoğul manasında olması sebebiyledir.

٧٢- ﴿ وَمَنْ كَانَ فِي هَٰذِهِ أَعْمَىٰ فَهُوَ فِي الْاٰخِرَةِ أَعْمَىٰ وَأَضَلُّ سَبِيلًا ﴾

72- Bu dünyada kör olan kimse ahirette de kördür; üstelik iyice yolunu şaşırmıştır.

« وَمَنْ كَانَ فِي هَٰذِهِ أَعْمَىٰ فَهُوَ فِي الْاٰخِرَةِ أَعْمَىٰ » **"Bu** dünyada **kör olan kimse ahirette de** -aynen- **kördür; üstelik** -körlerden de öte- **iyice yolunu şaşırmıştır."** Yani yolca onlardan da sapıktır. Ayette kör ifadesine yer verilmiş olması, basiretleri kapalı olan idrak yoksunu kimselerden istiaredir. Çünkü duyu organları dengesiz olan, bozulan, bu sebeple de kurtuluş yolunu bulamayanlar için bir istiaredir. Bunların dünyadaki körlükleri, ders alma ve ibret çıkar özelliklerini kaybetmiş olma-

ları demektir. Ahirette ki körlükleri ise, orada gerçeği görüp doğru yola yönelmelerinin kendilerine bir yararının olmayacağıdır. Ayrıca bu ayette geçen ahiret körlüğü yani ikinci körlük, birincisine göre daha fazla bir körlüktür. Çünkü burada geçen ikinci « أَعْمَى » kelimesi sıfat anlamında olmayıp ismi tafdildir. Bunun da kanıtı, « وَاَضَلُّ » kavlinin atfedilmiş olmasıdır. Nitekim kırat imamlarından Ebu Amr birince « أَعْمَى » kelimesini imaleli olarak okumuş ve ikincisini de **Tefhim** ila yani vurgulamak, kuvvetle seslendirmek suretiyle okumuştur. Çünkü **Ef'aluttafdil** denilen kelimelerin tamamı, « مِنْ » ile gelir. Dolayısıyla bundaki elif harfi, kelime ortasında gelmiş hükmündedir ve bu bakımdan da imale kabul etmez. Oysa birincisine bir şey taalluk etmemiştir ve bunun elifi, tarafta yani sonda gelmiştir bu itibarla da imaleye kalblonmuştur. Ancak Hamza ile Ali Kisai her iki « أَعْمَى » kelimesini de imaleli olarak okumuşlar, diğerleri ise her ikisini de tefhim ile yani vurgu yapmakla okumuşlardır.

Kureyş topluluğu Hz. Peygamber (s.a.v.)'den, rahmet ayetini azaba, azap ayetini de rahmete dönüştür ki biz de sana iman edelim demeleri üzerine işte şimdiki okuyacağımız ayet inmiştir.

٧٣- ﴿ وَإِنْ كَادُوا لَيَفْتِنُونَكَ عَنِ الَّذِى أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ لِتَفْتَرِىَ عَلَيْنَا غَيْرَهُ وَإِذًا لَاتَّخَذُوكَ خَلِيلًا ﴾

73- Müşrikler, sana vahyettiğimizden başka bir şeyi yalan yere bize isnat etmen için seni, nerdeyse, sana vahyettiğimizden saptıracaklar ve ancak o takdirde seni candan dost kabul edeceklerdi.

« وَإِنْ كَادُوا لَيَفْتِنُونَكَ عَنِ الَّذِى أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ لِتَفْتَرِىَ عَلَيْنَا غَيْرَهُ »

"**Müşrikler, sana vahyettiğimizden** -emirlerimizden, nehiylerimizden, vadimizden ve vaidimiz-tehdidimizden- **başka bir şeyi yalan yere** -bizim söylemediğimiz bir şeyi aleyhimizde senin söylemen için- **bize isnat etmen için** -yani vadi tehdit olarak, tehdidi de vaat olarak göstermeni istedikleri için- **seni, nerdeyse, sana vahyettiğimizden saptıracaklar**"

Ayetin başındaki « إِنْ » harfi şeddeli halinden hafifletilmiş halidir.

«لَيَفْتِنُونَكَ» kavlinde bulunan **lam** harfi ise, bununla nefi yani olumsuzluk manasına gelen « إِنْ » harfinden ayırdetmek içindir. Mana ise şöyledir: "Durum neredeyse seni ... den saptıracak bir hale gelmişti." Yani aldatmak suretiyle seni baştan çıkaracaklar, ayartacaklardı.

« وَإِذًا لَاتَّخَذُوكَ خَلِيلًا » **"Ve ancak o takdirde seni candan dost kabul edeceklerdi."** Yani sen onların isteklerine boyun eğmiş olsaydın, işte bu takdirde seni kendileri için candan dost kabul edeceklerdi. Sen de onlara dost olsaydın, mutlaka benim dostluğumdan çıkardın, dostluğumu kaybederdin.

٧٤- ﴿وَلَوْلَا أَنْ ثَبَّتْنَاكَ لَقَدْ كِدْتَ تَرْكَنُ إِلَيْهِمْ شَيْئًا قَلِيلًا﴾

74- Eğer seni sebatkâr kılmasaydık, gerçekten, nerdeyse onlara birazcık meyledecektin.

« وَلَوْلَا أَنْ ثَبَّتْنَاكَ » **"Eğer seni sebatkâr kılmasaydık,"** Şayet Bizim seni kararlı, sabit kılmamız ve korumamız olmasaydı, « لَقَدْ كِدْتَ تَرْكَنُ إِلَيْهِمْ شَيْئًا قَلِيلًا » **"gerçekten, nerdeyse onlara birazcık meyledecektin."** Neredeyse birazcık onların tuzaklarına meyledip o tuzağa düşüverecektin. Bu ifade, Yüce Allah'ın peygamberini gayrete getirmesi ve onun kararlılığını önemini göstermesi içindir.

٧٥- ﴿إِذًا لَأَذَقْنَاكَ ضِعْفَ الْحَيٰوةِ وَضِعْفَ الْمَمَاتِ ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ عَلَيْنَا نَصِيرًا﴾

75- O zaman, hiç şüphesiz sana hayatın ve ölümün sıkıntılarını kat kat tattırırdık; sonra bize karşı kendin için bir yardımcı da bulamazdın.

« إِذًا لَأَذَقْنَاكَ ضِعْفَ الْحَيٰوةِ وَضِعْفَ الْمَمَاتِ » **"O zaman,** -Eğer sen onlara en basit anlamda bir eğilim, bir yaklaşım içine girseydin- **hiç şüphesiz sana hayatın ve ölümün sıkıntılarını kat kat tattırırdık;"** Ayetteki, « لَأَذَقْنَاكَ » ahiret ve kabir azabı anlamındadır. Bu her iki azabı

da katlayarak sana tattırırdık. Çünkü bulunduğun konum, saygınlık ve peygamberliğin bakımından suçun çok büyük olurdu. Nitekim Allah şöyle buyurmuştur: **"Ey peygamber hanımları! Sizden kim açık bir hayasızlık yaparsa, onun azabı iki katına çıkarılır." (Ahzab,30)** Peygamber hanımları için durum böyle olunca, acaba müşriklere basit anlamda meyledecek bir peygamber hakkında durum nasıl olur? Onu da siz değerlendirin, demek isteniyor.

Sözün özü şöyledir: **"Sana mutlaka hem hayatın ve hem ölümün azabını tattırırdık."** Çünkü azap iki türdür. Bunlardan biri ölümle gelen azaptır ki bu kabirde sözkonusudur. Diğeri de ahiret azabıdır ki, bu da cehennem ateşi azabıdır. Azabın kat kat yani, «ضعف» kelimesiyle nitelenmiş olması Rabbimizin şu kavlindeki gibidir: **"Rabbimiz! Şunlar var ya, işte asıl bizi yoldan çıkaranlar, saptıranlar onlardır. Bu bakımdan onların ateşteki azabını fazlasıyla kat kat olarak ver!" (A'raf,38)**

Burada sanki sözün aslı şudur: **"Mutlaka sana henüz hayatta iken kat kat bir azap tattırırdık ve bir de ölümden sonra kat kat bir azap tattırırdık."** Daha sonra mevsuf hazfedilmiş, sıfat onun yerine geçirilmiş ya da ikame edilmiştir. Bu da, «ضعف» kelimesidir. Daha sonra, sıfatın mevsufa izafet şeklinde bu izafe olunmuştur.

Böylece, « ضِعْفَ الْحَيٰوةِ وَضِعْفَ الْمَمَاتِ » denmiştir. Aynı zamanda, « ضِعْفَ الْحَيٰوةِ » kavliyle dünya hayatının azabı da muradolunmuş olabilmesi de caizdir. « ضِعْفَ الْمَمَاتِ » kavliyle de, hemen ölümü izleyen kabir azabı ve cehennem ateşi azabı kasdolunmuş olabilmesi de caizdir. Ayrıca bir önceki ayette tuzak kurulmasından ve bunun azlığından söz edilmiş olması, bunu ise her iki dünyada da kat kat şiddetli azap ile tehdit olarak izlemesi, şuna delildir: Çirkin ve kötü olan bir şeyin çirkinliği ve kötülüğü, onu işleyenin durumunun büyüklüğüne, makam ve konumuna, bulunduğu yere göre değerlendirilir. Nitekim bu ayet nazil olunca Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuşlardır:

"Allah'ım! Göz açıp kapayacak kadar beni nefsimle başbaşa bırakma!" [12]

---

[12] İbn Hacer; "Ben bu hadisi bulamadım, bunu Katade'den Salebi mürsel olarak rivayet etmiştir. Bak. Haşiyetu'l-Keşşaf;2/685

« ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ عَلَيْنَا نَصِيرًا » **"Sonra bize karşı kendin için bir yardımcı da bulamazdın."** Senden azabı önleyecek bizim dışımızda kendin için başka bir yardımcı da bulamazsın.

٧٦- ﴿وَإِنْ كَادُوا لَيَسْتَفِزُّونَكَ مِنَ الْأَرْضِ لِيُخْرِجُوكَ مِنْهَا وَإِذًا لَا يَلْبَثُونَ خِلَافَكَ إِلَّا قَلِيلًا﴾

76- Yine onlar, seni yurdundan çıkarmak için nerdeyse dünyayı başına dar getirecekler. O takdirde, senin ardından kendileri de fazla kalamazlar.

« وَإِنْ كَادُوا لَيَسْتَفِزُّونَكَ مِنَ الْأَرْضِ لِيُخْرِجُوكَ مِنْهَا » **"Yine onlar,** -Mekke halkı- **seni** -tuzaklarıyla, düşmanlıklarıyla rahatsız ve huzursuz ederek- **yurdundan** -Mekke'den- **çıkarmak için nerdeyse dünyayı başına dar getirecekler."**

« وَإِذًا لَا يَلْبَثُونَ خِلَافَكَ إِلَّا قَلِيلًا » **"O takdirde, senin ardından** sen gittikten sonra, senin oradan çıkarılmandan sonra **kendileri de fazla kalamazlar."** Orada baki değiller. Onlar orada çok az bir süre kalabilecekler ve şüphesiz Allah onları helak edecektir. Nitekim durum Yüce Rabbimizin buyurduğu gibi de gerçekleşmiştir. Zira Hz. Muhammed (s.a.v.)'in Mekke'den çıkarılışından az bir süre sonra kendileri de Bedir'de helak edilmişlerdir.

Ya da mana şöyledir: **"Eğer onları seni oradan çıkaracak olurlarsa mutlaka kendileri de kesin olarak babalarının ülkesinden kökleri kazınacaktır."**

Kıraat imamlarından Ebu Bekir Şube dışında Hafs, Hamza ve Kisai, « خِلَافَكَ » kelimesini ayette olduğu gibi okumuşlardır. İbn Amir de aynı manada okumuştur.

٧٧- ﴿سُنَّةَ مَنْ قَدْ أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنْ رُسُلِنَا وَلَا تَجِدُ لِسُنَّتِنَا تَحْوِيلًا﴾

77- Senden önce gönderdiğimiz peygamberler hakkındaki kanun (da budur.) Bizim kanunumuzda hiçbir değişiklik bulamazsın.

« سُنَّةَ مَنْ قَدْ أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنْ رُسُلِنَا » **"Senden önce gönder-**

diğimiz peygamberler hakkındaki kanun da budur." Yani her topluluğun peygamberi onların kendi içlerinden çıkarılıp gönderilmiştir. Allah'ın kanunu ise, karşı çıkanları helak etmektir. « سُنَّةَ » kelimesinin mansub olması, müekked mastarın tekidiyle nasb edilmiştir.

Yani bu, «سن الله ذلك سُنَّة» takdirindedir. « وَلَا تَجِدُ لِسُنَّتِنَا تَحْوِيلاً » "**Bizim kanunumuzda hiçbir** değişiklik ve tebdil **bulamazsın.**"

❁ ❁ ❁

78. – 84. ÂYETLER

أَقِمِ الصَّلٰوةَ لِدُلُوكِ الشَّمْسِ إِلَى غَسَقِ اللَّيْلِ وَقُرْاٰنَ الْفَجْرِ إِنَّ
قُرْاٰنَ الْفَجْرِ كَانَ مَشْهُودًا ﴿٧٨﴾ وَمِنَ اللَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِهِ نَافِلَةً لَكَ
عَسَى أَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَحْمُودًا ﴿٧٩﴾ وَقُلْ رَبِّ أَدْخِلْنِي
مُدْخَلَ صِدْقٍ وَأَخْرِجْنِي مُخْرَجَ صِدْقٍ وَاجْعَلْ لِي مِنْ لَدُنْكَ
سُلْطَانًا نَصِيرًا ﴿٨٠﴾ وَقُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ
كَانَ زَهُوقًا ﴿٨١﴾ وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْاٰنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِنِينَ
وَلَا يَزِيدُ الظَّالِمِينَ إِلَّا خَسَارًا ﴿٨٢﴾ وَإِذَا أَنْعَمْنَا عَلَى الْإِنْسَانِ
أَعْرَضَ وَنَأَى بِجَانِبِهِ وَإِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ كَانَ يَؤُسًا ﴿٨٣﴾ قُلْ كُلٌّ يَعْمَلُ
عَلَى شَاكِلَتِهِ فَرَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَنْ هُوَ أَهْدَى سَبِيلًا ﴿٨٤﴾

Meâli

78- Gündüzün güneş dönüp gecenin karanlığı bastırıncaya kadar (belli vakitlerde) namaz kıl; bir de sabah namazını. Çünkü sabah namazı şahitlidir.

79- Gecenin bir kısmında uyanarak, sana mahsus bir nafile olmak üzere namaz kıl. (Böylece) Rabbinin, seni, övgüye değer bir makama gön dereceğini umabilirsin.

80- Ve ey Resulüm! şöyle niyaz et: Rabbim! Gireceğim yere dürüst lükle girmemi sağla; çıkacağım yerden de dürüstlükle çıkmamı sağla. Bana tarafından, hakkıyla yardım edici bir kuvvet ver.

81- Yine de ki: Hak geldi; bâtıl yıkılıp gitti. Zaten bâtıl yıkılmaya

mahkumdur.

82- Biz, Kur'an'dan öyle bir şey indiriyoruz ki o, müminler için şifa ve rahmettir; zalimlerin ise yalnızca ziyanını artırır.

83- İnsana nimet verdiğimiz zaman (bizden) yüz çevirip yan çizer; ona bir de zarar ziyan dokunacak olsa iyice karamsarlığa düşer.

84- Resulüm! De ki: Herkes, kendi mizaç ve meşrebine göre iş yapar. Bu durumda kimin doğru bir yol tuttuğunu Rabbiniz en iyi bilendir.

Tefsiri

٧٨- ﴿أَقِمِ الصَّلٰوةَ لِدُلُوكِ الشَّمْسِ إِلٰى غَسَقِ اللَّيْلِ وَقُرْاٰنَ الْفَجْرِ إِنَّ قُرْاٰنَ الْفَجْرِ كَانَ مَشْهُودًا﴾

78- Gündüzün güneş dönüp gecenin karanlığı bastırıncaya kadar (belli vakitlerde) namaz kıl; bir de sabah namazını. Çünkü sabah namazı şahitlidir.

« أَقِمِ الصَّلٰوةَ لِدُلُوكِ الشَّمْسِ إِلٰى غَسَقِ اللَّيْلِ » **"Gündüzün güneş dönüp** -güneşin zevaliyle, işte buna göre bu ifade beş namazın tümünü camidir, hepsini kapsamaktadır. Ya da batışıyla, buna göre bundan öğle ile ikindi namazı ortaya çıkar-, **gecenin karanlığı bastırıncaya kadar** - bu da yatsı vaktidir. Çünkü, « غَسَق » karanlık demektir. **belli vakitlerde namaz kıl;"** « وَقُرْاٰنَ الْفَجْرِ » **"bir de sabah namazını."** Çünkü, « وَقُرْاٰنَ الْفَجْرِ » kavli mealde de ifade olunduğu gibi "Sabah namazı" demektir. Buna, "Kur'an" diye ad verilmiş olması, -ki bu kıraat yani okumak anlamındadır- ve namazda kıraat ise, o namazın bir rüknü ve temelidir. Nitekim Rüku ve secde diye de isimlendirilmiştir. İşte bu ayet Ebu Abdurrahman İbn Ulvan'ın yani Asam'ın (273/886) görüşünün aleyhinedir. Çünkü Asam'ın iddiasına göre namazda kıraat, namazın bir rüknü değildir. Yahut da buna, "Kur'an" diye isim verilmesi, sabah namazında kıraatin uzun uzun olarak okunması sebebiyledir. Çünkü bu, « الصَّلٰوة » yani namaz üzerine atfolunmuştur.

« إِنَّ قُرْاٰنَ الْفَجْرِ كَانَ مَشْهُودًا » **"Çünkü sabah namazı şahitlidir."** Yani sabah namazına gece ve gündüz melekleri birlikte tanıklık ederler. Gece melekleri sabahleyin görevleri gereği sabah namazına gelenleri gördükten sonra göğe çıkarlarken, bu sırada gündüz melekleri de yere inerler. Bir tür görev devir teslimi yaparlar. Bu olay gece divanının sona erip sabah divanının ya da meclisinin başlamasıdır. Yahut da genel olarak birçok insanların sabah namazında hazır bulunmaları sebebiyledir.

٧٩- ﴿وَمِنَ الَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِه۪ نَافِلَةً لَكَ عَسٰۤى اَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَحْمُودًا﴾

79- Gecenin bir kısmında uyanarak, sana mahsus bir nafile olmak üzere namaz kıl. Böylece Rabbinin, seni, övgüye değer bir makama göndereceğini umabilirsin.

« وَمِنَ الَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِه۪ نَافِلَةً لَكَ » **"Gecenin bir kısmında uyanarak, sana mahsus bir nafile olmak** -farz kılınan beş vakit namaza ek olarak ve sana mahsus olduğu- **üzere namaz kıl."** Sana düşen bir görev de gecenin bir kısmında kalkıp namaz kılmandır. **Teheccüd:** Namaz kılmak için geceleyin uykuyu terketmek, demektir. Nitekim aynı zamanda uykudan uyanmaya da teheccüd denir. « بِه۪ » yani Kur'an ile namaz kıl. Ayette, « نَافِلَةً » kavli, «تَهَجُّدًا » yerine konmuştur. Çünkü Teheccüd beş vakit namazın dışında fazla olan bir namaz demektir. Bu itibarla, gerek **Teheccüd** ve gerekse **Nafile** kelimelerinin her ikisi de tek manayı, aynı anlamı toplamışlardır. Bu durumda mana şöyle oluyor: "Sana bir ganimet ve bir kazanç olmak üzere ya da diğer Müslümanlardan ayrı olarak özellikle sana beş vakit namaza ek olarak teheccüd-gece namazı da farz kılındı." Çünkü Teheccüd namazı müminler için nafile olan bir namaz olup farz değildir.

« عَسٰۤى اَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَحْمُودًا » **"Böylece Rabbinin, seni, övgüye değer bir makama göndereceğini umabilirsin."** «مَقَامًا مَحْمُودًا » kavli zarf olarak mansub kılınmıştır. Yani, "Böylece Rabbinin seni, kıyamet gününde, Makam-ı Mahmud denilen övgüye değer makama yerleş-

tirir, ikamet ettirir." Yahut da, « يَبْعَثَكَ » kavli, «يُقِيمَكَ » manasını içermektedir. Bu da cumhura göre şefaat etme makamıdır. Nitekim buna dair gelen haberler-hadisler de bunu göstermektedirler. Yahut da, kendisine **Livau'l-Hamd** adlı sancağın verildiği makam anlamındadır.

٨٠- ﴿وَقُلْ رَبِّ اَدْخِلْنِى مُدْخَلَ صِدْقٍ وَاَخْرِجْنِى مُخْرَجَ صِدْقٍ وَاجْعَلْ لِى مِنْ لَدُنْكَ سُلْطَانًا نَصِيرًا﴾

80- Ve ey Resulüm! şöyle niyaz et: Rabbim! Gireceğim yere dürüstlükle girmemi sağla; çıkacağım yerden de dürüstlükle çıkmamı sağla. Bana tarafından, hakkıyla yardım edici bir kuvvet ver.

« وَقُلْ رَبِّ اَدْخِلْنِى مُدْخَلَ صِدْقٍ » **"Ve ey Resulüm! şöyle niyaz et: Rabbim! Gireceğim yere dürüstlükle girmemi sağla;"** Burada geçen, « مُدْخَلَ » kelimesi mastardır. Yani, "Ey Rabbim! Gireceğim kabre benden hoşnut kalmış ve zellelerden arınıp tertemiz hale gelmiş olarak girme mi sağla" demektir.

« وَاَخْرِجْنِى مُخْرَجَ صِدْقٍ » **"Çıkacağım yerden de dürüstlükle çıkmamı sağla."** Yani, "Beni diriltip kabirden çıkardığında, benden memnun ve hoşnut kalmış olarak, ikram ve saygınlıkla karşılanarak, kınanmaktan emin olarak çıkmamı sağla!" demektir. Bunun delili, öldükten sonra dirilme olayının zikredilmesinin ardından zikredilmiş olmasıdır. Bir yoruma göre de denilmiş ki, bu ayet, Hz. Peygamber (s.a.v.) hicret ile emredilince nazil olmuştur. Bununla Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Medineye girişi ve Mekke'den de çıkışı anlatılıyor. Ya da bu, herhangi bir iş olsun veya yer olsun oralara giriş ve çıkışta söylenmesi istenen ve her Müslüman için de uyulması gereken anlamda genel bir ifadedir.

« وَاجْعَلْ لِى مِنْ لَدُنْكَ سُلْطَانًا نَصِيرًا » **"Bana tarafından, hakkıyla yardım edici bir kuvvet ver."** Bana muhalefet edenlere karşı katından bir hüccet ve delil bana ver. Ya da kafirlere karşı İslam'ı üstün kılacak olan bir mülk-varlık ve güçlü bir destek ver, onlara karşı benim üstün gel memi, zafer kazanmamı sağla, demektir.

٨١- ﴿وَقُلْ جَٓاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُۜ اِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا﴾

81- Yine de ki: Hak geldi; bâtıl yıkılıp gitti. Zaten bâtıl yıkılmaya mahkumdur.

«وَقُلْ جَٓاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ» **"Yine de ki: Hak** -İslam- **geldi; bâtıl**-şirk yıkılıp gitti, helak oldu." Ya da Kur'an geldi, şeytan helak oldu.

«اِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا» **"Zaten bâtıl yıkılmaya mahkûmdur."** Aslında her zaman ve her yerde batıl yok olmaya, tarumar olmaya mahkûmdur.

٨٢- ﴿وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْاٰنِ مَا هُوَ شِفَٓاءٌ وَرَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِنِينَۙ وَلَا يَزِيدُ الظَّالِمِينَ اِلَّا خَسَارًا﴾

82- Biz, Kur'an'dan öyle bir şey indiriyoruz ki o, müminler için şifa ve rahmettir; zalimlerin ise yalnızca ziyanını artırır.

«وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْاٰنِ مَا هُوَ شِفَٓاءٌ وَرَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِنِينَ» **"Biz, Kur'an'dan öyle bir şey indiriyoruz ki o, müminler için** -gönüllere, kalp hastalıklarına- **şifa ve** -sıkıntılardan kurtulmak, kusurları temizlemek, günahları örtmek için- **rahmettir;"** Hadiste şöyle buyurulmuştur:

"Kur'an ile şifa bulmayan kimseye Allah şifa vermesin!"[13]

Ayetin başındaki, « نُنَزِّلُ » kelimesini Ebu Amr şeddesiz olarak, « نُنْزِلُ » diye okumuştur. Yine ayette geçen, « مِنَ » edatı da tebyin yani açıklama içindir.

«وَلَا يَزِيدُ الظَّالِمِينَ اِلَّا خَسَارًا» **"Zalimlerin** -kafirlerin- **ise yalnızca ziyanını** -ve sapıklıklarını- **artırır."** Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v.)'i ve ona gönderilenleri yalanlamışlar ve inkar etmişlerdir.

٨٣- ﴿وَاِذَٓا اَنْعَمْنَا عَلَى الْاِنْسَانِ اَعْرَضَ وَنَاٰ بِجَانِبِهۚ وَاِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ كَانَ يَؤُسًا﴾

[13] Hafız diyor ki: Bunu Salebi tahric etmiştir. Bak. Haşiyetu'l-Keşşaf;2/689. Darekutni de, Kenzu'l-Ummal,28106 da geçtiği gibi el-Efrad kitabında rivayet etmiştir."

83- İnsana nimet verdiğimiz zaman (bizden) yüz çevirip yan çizer; ona bir de zarar ziyan dokunacak olsa iyice karamsarlığa düşer.

« وَإِذَا أَنْعَمْنَا عَلَى الْإِنْسَانِ أَعْرَضَ وَنَا بِجَانِبِهِ » **"İnsana nimet** -sağlık, sıhhat, afiyet ve bol imkanlar- **verdiğimiz zaman** -ya da Kur'an ile inam da bulunduğumuz zaman- **bizden** -Allah'ı anmaktan- **yüz çevirip yan çizer;"** Ayette geçen, « وَنَا بِجَانِبِهِ » kavli, « أَعْرَضَ » yüzçevirme manasını pekiştirmek, tekid etmek içindir. Çünkü bir şeyden yüzçevirmek demek, ona karşı yüzünü bir başka cihete döndürmek, ona bakmamak, onu önemsememek, demektir. «النأي بالجانب » ise, kişiye sırtını dönmek, ondan şefkatini esirgemek demektir. Ya da büyüklenme isteğidir. Çünkü büyüklenmek, kendisini büyük göstermek müstekbirlerin adetidir. «نأى » kelimesini Hamza imaleli olarak okumuş, Ali Kisai ise kesre ile okumuştur.

« وَإِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ كَانَ يَؤُسًا » **"Ona bir de zarar ziyan** -örneğin fakirlik, hastalık veya herhangi bir musibet ya da felaket- **dokunacak olsa iyice karamsarlığa düşer."** Allah'ın rahmetinden neredeyse umudunu tümüyle keser. Çünkü şiddetli bir yeis-umutsuzluk içindedir.

٨٤- ﴿قُلْ كُلٌّ يَعْمَلُ عَلَى شَاكِلَتِهِ فَرَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَنْ هُوَ أَهْدَى سَبِيلًا﴾

84- Resulüm! De ki: Herkes, kendi mizaç ve meşrebine göre iş yapar. Bu durumda kimin doğru bir yol tuttuğunu Rabbiniz en iyi bilendir.

«قُلْ كُلٌّ يَعْمَلُ عَلَى شَاكِلَتِهِ» " **Resulüm! De ki: Herkes,** -Her insan hidayet ve dalalette durumu kime benziyorsa işte bu açıdan- **kendi mizaç ve meşrebine** -mezhebine, yoluna- **göre iş yapar."**

«فَرَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَنْ هُوَ أَهْدَى سَبِيلًا» **"Bu durumda kimin doğru bir yol tuttuğunu Rabbiniz en iyi bilendir."** Kimin daha doğru mezhep ve görüş, kimin daha doğru bir yolda olduğunu Rabbiniz en iyi bilendir.

❁ ❁ ❁

85. – 89. ÂYETLER

وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّى وَمَآ أُوتِيتُمْ مِنَ
الْعِلْمِ إِلاَّ قَلِيلاً ﴿٨٥﴾ وَلَئِنْ شِئْنَا لَنَذْهَبَنَّ بِالَّذِىٓ أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ
ثُمَّ لاَ تَجِدُ لَكَ بِهِ عَلَيْنَا وَكِيلاً ﴿٨٦﴾ إِلاَّ رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ إِنَّ
فَضْلَهُ كَانَ عَلَيْكَ كَبِيرًا ﴿٨٧﴾ قُلْ لَئِنِ اجْتَمَعَتِ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ
عَلَىٰٓ أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هٰذَا الْقُرْاٰنِ لاَ يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ وَلَوْ كَانَ
بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا ﴿٨٨﴾ وَلَقَدْ صَرَّفْنَا لِلنَّاسِ فِى هٰذَا الْقُرْاٰنِ
مِنْ كُلِّ مَثَلٍ فَأَبَىٰٓ أَكْثَرُ النَّاسِ إِلاَّ كُفُورًا ﴿٨٩﴾

Meâli

85- Sana ruh hakkında soru sorarlar. De ki: Ruh, Rabbimin emrindendir. Size ancak az bir bilgi verilmiştir.

86- Hakikaten, biz dilersek sana vahyettiğimizi ortadan kaldırırız; sonra bu durumda sen de bize karşı hiçbir koruyucu bulamazsın.

87- Ancak Rabbinin rahmeti (sayesinde Kur'an bâki kalmıştır.) Çünkü O'nun sana lütufkârlığı çok büyüktür.

88- De ki: Andolsun, bu Kur'an'ın bir benzerini ortaya koymak üzere eğer insanlar ve cinler bir araya gelseler, birbirlerine destek de olsalar, onun benzerini ortaya getiremezler.

89- Muhakkak ki biz, bu Kur'an'da insanlara her türlü misali çeşitli şekillerde anlattık. Yine de insanların çoğu inkârcılıktan başkasını kabullenmediler.

Tefsiri

٨٥- ﴿وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّى وَمَآ أُوتِيتُم مِّنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا﴾

85- Sana ruh hakkında soru sorarlar. De ki: Ruh, Rabbimin emrindendir. Size ancak az bir bilgi verilmiştir.

« وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّى » **"Sana ruh hakkında soru sorarlar. De ki: Ruh, Rabbimin emrindendir."**Yani bu, Rabbimin bildiği şeylerdendir. Cumhura göre **Ruh**: Canlılarda var olan şeydir. Bunun mahiyeti, hakikati nedir, diye Hz. Peygamber (s.a.v.)'e sordular. O da (s.a.v.), bunun Allah'ın bilgisi dahilinde olan bir iş olduğunu haber verdi. Yani Allah bunun bilgisini kendisine bırakmış, bu konuda detaya varan bilgi vermemiştir.

Ebu Hureyre'den rivayete göre, Hz. Peygamber ruhun mahiyetini bilmeden bu dünyadan göçüp gitti." [14]

Önceki ümmetler, ruhun mahiyetinin ne olduğu üzerinde tüm ömürlerini tüketmişlerse de ve bütün mesailerini bunun üzerinde yoğunlaştırmışlarsa da buna rağmen ruhun mahiyetini anlamaktan aciz düşmüş lerdir. Bunun hikmetine gelince; aklın, kendisiyle mücavir olan, aynı olan bir yaratığın ruh mahiyetinin ne olduğunu idrakten acze düşmesidir. Kendisi gibi bir yaratığın mahiyetini anlamaktan aciz olan bir varlığın, kendisini yaratan zatını idrakten elbette çok daha büyük bir acz içinde olduğunun bu, bir delili ve kanıtı olmaktadır. İşte bunun içindir ki, ruhun tanımı hakkında şöyle denmiş veya cevap verilmiştir:

Ruh; her canlının her parçasında da var olan dakik ve havai bir cisimdir. Yine denilmiş ki ruh; meleklerden de üstün ruhani olan büyük bir yaratıktır. İbn Abbas'tan rivayete göre, bu, Cebrail (a.s)'dır. Çünkü Kur'an'da şöyle buyurulmuştur: **"(Resulüm!) Onu Ruh'l-emin-Cebrail (senin kalbine) indirmiştir." (Şuara,193)** Hasan Basri'den rivayete göre; Kur'an bunun delilidir. Çünkü Kur'an'da şöyle buyurulmuştur: **"İşte böylece sana da emrimizle ruhu vahyettik." (Şura,52)** Çünkü ancak gönüller yani kalpler onunla hayat bulur. Ruh kalplerin hayatıdır.

---

[14] Hafız diyor ki: Bunu Vahidi, **"el-Vasiyt"** kitabında zikretmiştir. Bak. Haşiyetu'l-Keşşaf, 2/690

« مِنْ أَمْرِ رَبِّى » yani Rabbimin vahyindendir ve O'nun kelamı beşer kelamı değildir.

Rivayete göre Yahudiler Hz. Peygamber (s.a.v.)'den bir takım soru sormaları için Kureyşlilere bir heyet gönderirler. Hz. Peygamber (s.a.v.)'e Ashabı-ı Kehif'ten, Zülkarneyn'den ve Ruhtan soru sormalarını söylerler. Haklarında soru sorulan bu şeylerle ilgili olarak eğer Hz. Muhammed (s.a.v) hepsine de cevap verirse veya hiçbirine cevap vermezse, demektir ki o, peygamber değildir. Eğer sorulanların bir kısmını cevaplar ve bir kısmını da cevaplayamazsa, o peygamberdir, dediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.) onlara iki olayı yani Ashabı Kehf ile Zülkarneyn olaylarını ya da kıssalarını açıkladı. Ancak Ruh hakkındaki sorularını müphem olarak bıraktı, tam olarak cevaplayamadı. Zaten bu durum Tevrat'ta da müphem olarak zikredilmişti. Bunun üzerine sorduklarına pişman oldular. Çünkü böylece peygamber olduğu gerçeği onlarca bilinmiş oluyordu.

Bir başka rivayete göre soru, ruhun yaratılışıyla alakalıdır. Yani ruh mahluk mu? Yaratılan bir varlık mı? Değil mi? üzerindedir. Dolayısıyla, « مِنْ أَمْرِ رَبِّى » kavlin ruhun yaratıldığına delildir ve bu aynı zamanda bir cevaptır.

« وَمَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلاَّ قَلِيلاً » **"Size ancak az bir bilgi verilmiştir."** Buradaki hitap genel bir hitaptır. Rivayet olunduğuna göre Resulüllah (s.a.v) bunu söylediği zaman, onlar da demişler ki: ***"Bu ifadeye muhatap olanlar sadece biz miyiz? yoksa bizimle birlikte sen de bu hitaba dahil misin?" Hz. Peygamber (s.a.v.) de onlara şu karşılığı verdi: "Aksine biz ve siz hepimiz bununla muhatabız, bu hitap hepimizedir. Bize pek az bir bilgi verilmiştir."*** [15]

Denildiğine göre bu hitap özellikle Yahudileredir. Çünkü Yahudiler Hz. Peygamber (s.a.v.)'e şöyle demişlerdi: "Bize Tevrat verildi. Onda hikmet vardır ve sen de şunu okudun: **"Hikmet-faydalı ilim-kime verilirse, ona çok hayır** (dünya ve ahiret hayrı) **verilmiş demektir." (Bakara,269)** Kendilerine denildi ki, Allah'ın ilmi yanında Tevrat'taki ilim azdır." Burada sözkonusu edilen azlık ve çokluk gibi ifadeler aslında izafi olan yani göreceli olan şeylerdendir. Örneğin Allah'ın kuluna ver-

[15] Hafız diyor ki, bunu Salebi zikretmiştir. Bak. Haşiyetu'l-Keşşaf,2/690

diği hikmet, bizatihi kendisinde oldukça çok hayır bulunan bir şeydir veya çok olan hayrın ta kendisidir. Ancak bu, yüce Allah'ın ilmine izafe edilince, Onun ilmine nispetle bu oldukça azdır.

Sonra Yüce Allah vahiy nimetine dikkat çekiyor ve bunun yanında, sorulan sorular nedeniyle meydana gelen üzüntü verici tartışmalara karşı şu ayetiyle Hz. Peygamber (s.a.v.)'e sabretmesini tavsiye ediyor.

٨٦- ﴿وَلَئِنْ شِئْنَا لَنَذْهَبَنَّ بِالَّذِى أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ بِهِ عَلَيْنَا وَكِيلًا ﴾

86- Hakikaten, biz dilersek sana vahyettiğimizi ortadan kaldırırız; sonra bu durumda sen de bize karşı hiçbir koruyucu bulamazsın.

« وَلَئِنْ شِئْنَا لَنَذْهَبَنَّ بِالَّذِى أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ » **"Hakikaten, biz dilersek sana vahyettiğimizi ortadan kaldırırız;"** Buradaki « لَنَذْهَبَنَّ » kavli, şartın cezasının yerine geçen mahzuf bir yeminin cevabıdır. Bir de, « ان » edatının başına gelen **lam** harfi ise, Kasem içindir veya kasem için konmuş bir lamdır. Mana şöyle olmaktadır: ***"Eğer dileseydik Kur'an'ı ortadan kaldırır ve onu Mushaflardan ve gönüllerden de silerdik de ondan bir tek iz bile bırakmazdık."***

« ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ بِهِ عَلَيْنَا وَكِيلًا » **"Sonra bu durumda sen de bize karşı hiçbir koruyucu bulamazsın."** Yani o Kur'an'ı ortadan kaldırdıktan sonra sen onu tekrar gönderilmesi ve yeniden satırlarda muhafazası için bize dayanıp güvenecek bir kimseyi de bulamazsın.

٨٧- ﴿إِلَّا رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ إِنَّ فَضْلَهُ كَانَ عَلَيْكَ كَبِيرًا ﴾

87- Ancak Rabbinin rahmeti (sayesinde Kur'an bâki kalmıştır). Çünkü O'nun sana lütufkârlığı çok büyüktür.

« إِلَّا رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ إِنَّ فَضْلَهُ كَانَ عَلَيْكَ كَبِيرًا » **"Ancak Rabbinin rahmeti sayesinde Kur'an bâki kalmıştır. Çünkü O'nun sana lütufkârlığı çok büyüktür."** Yani meğer ki Rabbin sana merhamet buyursun. İşte o takdirde o Kur'an'ı yeniden sana iade eder ve döndürür. Dikkat

edilirse burada Allah'ın rahmet ve merhameti, Kur'an'ın yeniden iadesi için dayanılıp güvenilecek şey olarak gösterilmiştir.

Ya da buradaki istisna Munkatı istisnadır. Yani ancak Rabbinden gelecek olan bir Rahmet ve merhamet sayesinde Kur'an'ı yok etmeyip kalıcı kılar. İşte bu gerçek sebebiyledir ki, yüce Allah'ın büyük lütuf ve ihsanından ötürü Kur'an'ı, indirdiği şekliyle koruyup muhafaza edeceğini ve böylece baki kılacağı gerçeği Allah'tan bir ikramdır, bir ihsandır.

Aşağıda tefsirini okuyacağımız ayet, Nadr adındaki şahsın ve benzeri kafir ve müşriklerin; **"Eğer istersek buna benzer sözler düzmeyi biz de kesinlikle başarabiliriz." (Enfal,31)** demeleri üzerine nazil olmuştur. Yüce Allah şöyle buyuruyor:

٨٨- ﴿ قُلْ لَئِنِ اجْتَمَعَتِ الْاِنْسُ وَالْجِنُّ عَلٰى اَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هٰذَا الْقُرْاٰنِ لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا ﴾

88- De ki: Andolsun, bu Kur'an'ın bir benzerini ortaya koymak üzere eğer insanlar ve cinler bir araya gelseler, birbirlerine destek de olsalar, onun benzerini ortaya getiremezler.

« قُلْ لَئِنِ اجْتَمَعَتِ الْاِنْسُ وَالْجِنُّ عَلٰى اَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هٰذَا الْقُرْاٰنِ لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا » **"De ki: Andolsun, bu Kur'an'ın bir benzerini ortaya koymak üzere eğer insanlar ve cinler** -yardımcı olmak için- **bir araya gelseler, birbirlerine destek de olsalar, onun benzerini ortaya getiremezler."** « لَا يَأْتُونَ » kavli, mahzuf cevabın kasemidir. Eğer lam harfi kasem için olmamış olsaydı mutlaka şartın cevabı olması da caiz olurdu. Bu adeta Şair Züheyr İbn Ebu Sülemi'nin şu kavli gibidir:

"وان أتاه خليل يوم مسغبة يقول لاغاءب مالى ولاحرم"

Çünkü şart mazi olarak gelmiştir. Yani, "Onlar belagatta, nazmının güzelliğinde ve telifinde onun bir benzerini getirmek üzere birbirleriyle yardımlaşmış olsalar, birbirlerine arka da çıksalar yine de onun benzerini getirmekten mutlaka aciz kalırlardı" demektir.

٨٩- ﴿ وَلَقَدْ صَرَّفْنَا لِلنَّاسِ فِي هٰذَا الْقُرْاٰنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ فَاَبٰى اَكْثَرُ النَّاسِ

إِلاَّ كُفُورًا ﴾

89- Muhakkak ki biz, bu Kur'an'da insanlara her türlü misali çeşitli şekillerde anlattık. Yine de insanların çoğu inkârcılıktan başkasını kabullenmediler.

«وَلَقَدْ صَرَّفْنَا لِلنَّاسِ فِي هٰذَا الْقُرْاٰنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ» **"Muhakkak ki biz, bu Kur'an'da insanlara her türlü misali** -tekrarlayarak, cevaplayarak- **çeşitli şekillerde anlattık."** Yani garabette ve güzellikte, şaşkınlıklar içerisinde bırakmakta ne varsa her örneği onlara gösterdik, söyledik.

« فَأَبَى أَكْثَرُ النَّاسِ إِلاَّ كُفُورًا » **"Yine de insanların çoğu inkârcılıktan başkasını kabullenmediler."** Tek bildikleri şey kesin inkar olmuştur.

Burada, « فَأَبَى أَكْثَرُ النَّاسِ إِلاَّ كُفُورًا » kavli bu şekilde caiz görülmüştür. **"Darebtu İlla Zeyden"** ise caiz görülmemiştir. Çünkü, «أبى» kelimesi, olumsuz olarak yorumlanmıştır. Sanki burada, "Onlar inkarcılıktan başka hiçbir şeye rıza göstermediler" denilir gibidir.

❀ ❀ ❀

90. – 100. ÂYETLER

وَقَالُوا لَنْ نُؤْمِنَ لَكَ حَتّٰى تَفْجُرَ لَنَا مِنَ الْاَرْضِ يَنْبُوعًاۙ ﴿٩٠﴾ اَوْ تَكُونَ لَكَ جَنَّةٌ مِنْ نَخ۪يلٍ وَعِنَبٍ فَتُفَجِّرَ الْاَنْهَارَ خِلَالَهَا تَفْج۪يرًاۙ ﴿٩١﴾ اَوْ تُسْقِطَ السَّمَٓاءَ كَمَا زَعَمْتَ عَلَيْنَا كِسَفًا اَوْ تَأْتِيَ بِاللّٰهِ وَالْمَلٰٓئِكَةِ قَب۪يلًاۙ ﴿٩٢﴾ اَوْ يَكُونَ لَكَ بَيْتٌ مِنْ زُخْرُفٍ اَوْ تَرْقٰى فِي السَّمَٓاءِۜ وَلَنْ نُؤْمِنَ لِرُقِيِّكَ حَتّٰى تُنَزِّلَ عَلَيْنَا كِتَابًا نَقْرَؤُ۬هُۜ قُلْ سُبْحَانَ رَبّ۪ي هَلْ كُنْتُ اِلَّا بَشَرًا رَسُولًا۟ ﴿٩٣﴾ وَمَا مَنَعَ النَّاسَ اَنْ يُؤْمِنُٓوا اِذْ جَٓاءَهُمُ الْهُدٰٓى اِلَّٓا اَنْ قَالُٓوا اَبَعَثَ اللّٰهُ بَشَرًا رَسُولًا ﴿٩٤﴾ قُلْ لَوْ كَانَ فِي الْاَرْضِ مَلٰٓئِكَةٌ يَمْشُونَ مُطْمَئِنّ۪ينَ لَنَزَّلْنَا عَلَيْهِمْ مِنَ السَّمَٓاءِ مَلَكًا رَسُولًا ﴿٩٥﴾ قُلْ كَفٰى بِاللّٰهِ شَه۪يدًا بَيْن۪ي وَبَيْنَكُمْۜ اِنَّهُ كَانَ بِعِبَادِه۪ خَب۪يرًا بَص۪يرًا ﴿٩٦﴾ وَمَنْ يَهْدِ اللّٰهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِۚ وَمَنْ يُضْلِلْ فَلَنْ تَجِدَ لَهُمْ اَوْلِيَٓاءَ مِنْ دُونِه۪ۜ وَنَحْشُرُهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ عَلٰى وُجُوهِهِمْ عُمْيًا وَبُكْمًا وَصُمًّاۜ مَأْوٰيهُمْ جَهَنَّمُۜ كُلَّمَا خَبَتْ زِدْنَاهُمْ سَع۪يرًا ﴿٩٧﴾ ذٰلِكَ جَزَٓاؤُ۬هُمْ بِاَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاٰيَاتِنَا وَقَالُٓوا اَئِذَا كُنَّا عِظَامًا وَرُفَاتًا ءَاِنَّا لَمَبْعُوثُونَ خَلْقًا جَد۪يدًا ﴿٩٨﴾ اَوَلَمْ يَرَوْا اَنَّ اللّٰهَ الَّذ۪ي خَلَقَ

السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ قَادِرٌ عَلٰٓى اَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ وَجَعَلَ لَهُمْ اَجَلًا
لَا رَيْبَ فِيهِ ۜ فَاَبَى الظَّالِمُونَ اِلَّا كُفُورًا ﴿٩٩﴾ قُلْ لَوْ اَنْتُمْ
تَمْلِكُونَ خَزَٓائِنَ رَحْمَةِ رَبّٖٓي اِذًا لَاَمْسَكْتُمْ خَشْيَةَ الْاِنْفَاقِ ۜ
وَكَانَ الْاِنْسَانُ قَتُورًا ﴿١٠٠﴾

Meâli

90- Onlar: "Sen, dediler, bizim için yerden bir kaynak fışkırtmadıkça sana asla inanmayacağız."

91- "Veya senin bir hurma bahçen ve üzüm bağın olmalı; öyle ki, içlerinden gürül gürül ırmaklar akıtmalısın."

92- "Yahut, iddia ettiğin gibi, üzerimize gökten parçalar yağdırmalısın veya Allah'ı ve melekleri gözümüzün önüne getirmelisin."

93- "Yahut da altından bir evin olmalı, ya da (göğe) çıkmalısın. Bize, okuyacağımız bir kitap indirmediğin sürece göğe çıktığına da asla inanmayız." Resulüm! De ki: Rabbimi tenzih ederim. Ben, sadece beşer bir elçiyim.

94- Zaten, kendilerine hidayet rehberi geldiğinde, insanların (buna) inanmalarını sırf, "Allah, peygamber olarak bir beşeri mi gönderdi?" demeleri engellemiştir.

95- (Ey Resulüm! Onlara şunu) söyle: Eğer yeryüzünde yerleşmiş gezip dolaşan melekler olsaydı, elbette onlara gökten, peygamber olarak bir melek gönderirdik.

96- De ki: Benimle sizin aranızda gerçek şahit olarak Allah kâfidir. Zira O, kullarını hakikaten bilip görmektedir.

97- Allah kime hidayet verirse, işte doğru yolu bulan odur; kimi de hidayetten uzak tutarsa, artık onlara, Allah'tan başka dostlar bulamazsın. Kıyamet gününde onları kör, dilsiz ve sağır bir halde yüzükoyun haşrederiz. Onların varacağı ve kalacağı yer cehennemdir ki, ateşi yavaşladıkça onun alevini artırırız.

98- Cezaları işte budur! Çünkü onlar, âyetlerimizi inkâr etmişler

ve: "Sahi bizler, bir kemik yığını ve kokuşmuş toprak olduktan sonra yeni bir yaratılışla diriltilmiş mi olacağız?" demişlerdir.

99- Düşünmediler mi ki, gökleri ve yeri yaratmış olan Allah, kendilerinin benzerini yaratmaya da kadirdir! Allah, onlar için bir vâde takdir etti. Bunda şüphe yoktur. Ama zalimler, inkârcılıktan başkasını kabullenmediler.

100- De ki: Rabbimin rahmet hazinesine eğer siz sahip olsaydınız, harcanır korkusuyla kıstıkça kısardınız. İnsanoğlu da pek eli sıkıdır!

Tefsiri

Kur'an'ın icaz durumu bütünüyle ortaya konulunca buna bu defa başka mucizeler eklendi. Onlara da hüccet ortaya koymaları, delil sunmaları zorunluluğu getirilmiş oldu. Ancak ayetler yani mucizeler istemekle şaşkınlığa dönenlerin, hüccet ve kanıtlar karşısında ne yapacaklarını şaşıranların durumuna düşerek yenilgiye uğradılar. İşte bu durum karşısında:

٩٠- ﴿وَقَالُوا لَنْ نُؤْمِنَ لَكَ حَتّٰى تَفْجُرَ لَنَا مِنَ الْاَرْضِ يَنْبُوعًا﴾

90- Onlar: "Sen, dediler, bizim için yerden bir kaynak fışkırtmadıkça sana asla inanmayacağız."

« وَقَالُوا لَنْ نُؤْمِنَ لَكَ حَتّٰى تَفْجُرَ لَنَا مِنَ الْاَرْضِ يَنْبُوعًا » **"Onlar: "Sen, dediler, bizim için yerden** -Mekke topraklarından- **bir kaynak fışkırtmadıkça sana asla inanmayacağız."** Bol su veren bir kaynak yani ardı arası kesilmeyecek, suyu hiç bitmeyecek olan bir kaynak « يَنْبُوعًا » kelimesi, **"Yef'ul"** kalıbında bir kelimedir. Suyun kaynayıp çıktığı pınar veya pınardan suyun kaynayıp çıkması demektir. Kufe kıraat okulu imamları, « تَفْجُرَ » kelimesini burada görüldüğü gibi şeddesiz olarak okumuşlardır.

٩١- ﴿اَوْ تَكُونَ لَكَ جَنَّةٌ مِنْ نَخِيلٍ وَعِنَبٍ فَتُفَجِّرَ الْاَنْهَارَ خِلَالَهَا تَفْجِيرًا﴾

91- "Veya senin bir hurma bahçen ve üzüm bağın olmalı; öyle ki, içlerinden gürül gürül ırmaklar akıtmalısın."

« أَوْ تَكُونَ لَكَ جَنَّةٌ مِنْ نَخِيلٍ وَعِنَبٍ فَتُفَجِّرَ الأَنْهَارَ خِلاَلَهَا تَفْجِيرًا »

"Veya senin bir hurma bahçen ve üzüm bağın olmalı; öyle ki, içlerinden-ortasından- **gürül gürül ırmaklar akıtmalısın."** « فَتُفَجِّرَ » kavlindeki teşdit yani şeddeli oluşu, mastarını tasrih içindir.

٩٢- ﴿أَوْ تُسْقِطَ السَّمَآءَ كَمَا زَعَمْتَ عَلَيْنَا كِسَفًا أَوْ تَأْتِيَ بِاللهِ وَالْمَلٰئِكَةِ قَبِيلاً﴾

92- "Yahut, iddia ettiğin gibi, üzerimize gökten parçalar yağdırmalısın veya Allah'ı ve melekleri gözümüzün karşımıza getirmelisin."

« أَوْ تُسْقِطَ السَّمَآءَ كَمَا زَعَمْتَ عَلَيْنَا كِسَفًا » **"Yahut, iddia ettiğin gibi, üzerimize gökten parçalar yağdırmalısın"** Burada geçen, «كِسَفًا» kelimesi, Nafi ve Asım tarafından bu şekilde sin harfini fethiyle okunmuş tur. Bu da parçalar halinde demektir. Örneğin; «أَعْطِنِي كسفة من الثوب» yani bana elbiseden bir parça ver, gibi. Bu iki imamın dışındakiler ise bu kelimeyi sin harfinin sükunu ile okumuşlardır. Kelime, tıpkı, "**Sidretun**" ve "**Sidrun**" kelimeleri gibi « كسفة » kelimesinin çoğuludur. Bunların kastı şu ayette geçtiği şeydir: "**Dilersek onları yere batırırız, ya da üzerlerine gökten parçalar düşürürüz." (Sebe, 9)**

«أَوْ تَأْتِيَ بِاللهِ وَالْمَلٰئِكَةِ قَبِيلاً» **"Veya Allah'ı ve melekleri** -söylediklerinin doğruluğuna şahit ve kefil olmaları için- **karşımıza getirmelisin."** Bu, tıpkı Şair Frezdak'ın söylediği gibidir:

"رمانى بـأمر كنت منه ووالدى بريـًا ومن جول الطوى رمانى"

Ya da, « قَبِيلاً » kelimesi, "**Mukabilen**" kelimesinin karşılığıdır. Tıpkı, "**Aşiyr**" kelimesinin "**Muaşir**" karşılığı olduğu gibi. Nitekim bunun benzeri şu ayettir: لَوْلاَ أُنزِلَ عَلَيْنَا الْمَلاَئِكَةُ أَوْ نَرَى رَبَّنَا **(Furkan,**

21) ya da bu, « قَبِيلاً » kelimesi bir cemaat demektir ve bu kelime, « الْمَلَٰئِكَةَ » kelimesinden haldir.

٩٣- ﴿أَوْ يَكُونَ لَكَ بَيْتٌ مِنْ زُخْرُفٍ أَوْ تَرْقَىٰ فِي السَّمَاءِ وَلَنْ نُؤْمِنَ لِرُقِيِّكَ حَتَّىٰ تُنَزِّلَ عَلَيْنَا كِتَابًا نَقْرَؤُهُ قُلْ سُبْحَانَ رَبِّي هَلْ كُنْتُ إِلَّا بَشَرًا رَسُولًا﴾

93- "Yahut da altından bir evin olmalı, ya da göğe çıkmalısın. Bize, okuyacağımız bir kitap indirmediğin sürece (göğe) çıktığına da asla inanmayız." Resulüm! De ki: Rabbimi tenzih ederim. Ben, sadece beşer bir elçiyim.

« أَوْ يَكُونَ لَكَ بَيْتٌ مِنْ زُخْرُفٍ أَوْ تَرْقَىٰ فِي السَّمَاءِ » **"Yahut da** altından **bir evin olmalı, ya da göğe çıkmalısın."** Yükselmelisin.

« وَلَنْ نُؤْمِنَ لِرُقِيِّكَ حَتَّىٰ تُنَزِّلَ عَلَيْنَا كِتَابًا نَقْرَؤُهُ » **"Bize, okuyacağımız** -içinde senin doğruluğunu gösteren- **bir kitap** -gökten- **indirmediğin sürece göğe çıktığına da asla inanmayız."** Sen göğe çıktın diye inanacak değiliz. Ayetteki, « نَقْرَؤُهُ » kavli, « كِتَابًا » lafzının sıfatıdır.

« قُلْ سُبْحَانَ رَبِّي هَلْ كُنْتُ إِلَّا بَشَرًا رَسُولًا » **" Resulüm! De ki: Rabbimi tenzih ederim.** -Bu ifade, onların böyle olmayacak isteklerde bulunmaları üzerine bir taaccüp, bir hayret ifadesidir.- **Ben, sadece beşer bir elçiyim."** Yani ben de diğer peygamberler ya da elçiler gibi bir peygamberim, bir elçiyim. Onlar da tıpkı sizin gibi beşer yani insan idiler. Peygamberler, içinde bulundukları topluluklarına Allah'ın kendilerine verdiği ve ümmetlerine göstermek için sunduğu ayet ya da mucizeler le gelmişlerdir. Yoksa ayetlerin veya mucizelerin getirilmesi benim elimde olan bir şey değildir. Bu, yalnızca Allah'a aittir. Size ne oluyor ki onu yapamazsan, şunu yap veya şunları şunları yap gibi bir muhayyerlikle karşı karşıya bırakıyorsunuz? Oysa bu, benim ihtiyarımda olan bir şey değildir.

İbn Kesir ve İbn Amir ise, « قُلْ » kelimesini, « قال » diye okumuşlar.

٩٤- ﴿وَمَا مَنَعَ النَّاسَ اَنْ يُؤْمِنُوٓا اِذْ جَٓاءَهُمُ الْهُدٰٓى اِلَّٓا اَنْ قَالُوٓا اَبَعَثَ اللّٰهُ بَشَرًا رَسُولًا﴾

94- Zaten, kendilerine hidayet rehberi geldiğinde, insanların (buna) inanmalarını sırf, "Allah, peygamber olarak bir beşeri mi gönderdi?" demeleri engellemiştir.

« وَمَا مَنَعَ النَّاسَ اَنْ يُؤْمِنُوٓا اِذْ جَٓاءَهُمُ الْهُدٰٓى اِلَّٓا اَنْ قَالُوٓا اَبَعَثَ اللّٰهُ بَشَرًا رَسُولًا» "**Zaten,** -Mekke halkı- **kendilerine hidayet rehberi** -peygamber ve Kur'an- **geldiğinde, insanların buna inanmalarını sırf, Allah, peygamber olarak bir beşeri mi gönderdi?" demeleri engellemiştir.**"
Burada, « اَنْ يُؤْمِنُوٓا » kavli, « مَنَعَ » kavlinin ikinci meful olması sebebiyle mahallen mansubtur. « اِلَّٓا اَنْ قَالُوٓا » kavli de, « مَنَعَ » fiilinin failidir. Mana şöyle takdir olmuştur: "Onları Kur'an'a, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in peygamberliğine iman etmekten meneden veya buna engel oluşturan tek şey; 'Allah peygamber olarak bir insanı, bir beşeri mi gönderdi? diye söylemeleridir." Yani gönüllerine iyice yerleşmiş olan bir şüphe sebebiyledir. Bu da, Allah'ın bir beşeri peygamber olarak göndermeyeceği ifadesi olup, bundan ötürü inkara kalkışmakta inad etmişlerdir. « اَبَعَثَ اللّٰهُ » kavlindeki hemze inkar içindir. Onların bu inkarları bir hikmet gereğidir. Yani bunlar Allah katında inkarcıdırlar. Çünkü Allah'ın hikmeti gereği, insanlara peygamber olarak bir meleği göndermeyeceği gerçeğidir. Ancak onları kendisi gibi olanlara veya peygamberlere elçi olarak gönderir.

٩٥- ﴿قُلْ لَوْ كَانَ فِى الْاَرْضِ مَلٰٓئِكَةٌ يَمْشُونَ مُطْمَئِنّ۪ينَ لَنَزَّلْنَا عَلَيْهِمْ مِنَ السَّمَٓاءِ مَلَكًا رَسُولًا﴾

95- (Ey Resulüm! Onlara şunu) söyle: Eğer yeryüzünde yerleşmiş gezip dolaşan melekler olsaydı, elbette onlara gökten, peygamber olarak bir melek gönderirdik.

« قُلْ لَوْ كَانَ فِى الْاَرْضِ مَلٰٓئِكَةٌ يَمْشُونَ مُطْمَئِنّ۪ينَ » "**Ey Resulüm! Onlara şunu söyle: Eğer yeryüzünde yerleşmiş** -tıpkı insanlar gibi karar kılmış, burada yerleşmiş ve onlar gibi ayakları üzerinde- **gezip dolaşan** -

kanatlarıyla göğe uçmayan ve oradakilerden bir şeyler dinleyip duymayan, Allah'ın ilminin gerektirdiği şeyleri de bilmeyen- **melekler olsaydı,"**

Ayetteki, « مُطْمَئِنِّينَ » haldir. « لَنَزَّلْنَا عَلَيْهِمْ مِنَ السَّمَاءِ مَلَكًا رَسُولًا » **"elbette onlara gökten,** -kendilerine hayır öğreten ve onları doğru yola yönlendiren- **peygamber olarak bir melek gönderirdik."** Ancak insanlara gelince, melek ancak onların içinden peygamber olarak seçilmiş olan kimselere gönderilir. Seçilen bu peygamber de onların davetiyle ilgili görevlerini yapar ve insanları irşat eder. « بَشَرًا» ve «مَلَكًا» kelimelerinin her ikişi de « رَسُولًا » kelimesinden haldirler.

٩٦- ﴿قُلْ كَفٰى بِاللّٰهِ شَهِيدًا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ إِنَّهُ كَانَ بِعِبَادِهِ خَبِيرًا بَصِيرًا﴾

96- De ki: Benimle sizin aranızda gerçek şahit olarak Allah kâfidir. Zira O, kullarını hakikaten bilip görmektedir.

«قُلْ كَفٰى بِاللّٰهِ شَهِيدًا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ» **"De ki: Benimle sizin aranızda gerçek şahit olarak Allah kâfidir."** Yani benim gönderilmiş olduğum şeyi size tebliğ ettiğim ve sizin de onu yalanladığınız ve inatçılık edip direndiğiniz konusunda aramızda şahit olarak Allah yeter. « شَهِيدًا » kelimesi hal olabileceği gibi temyiz de olabilir.

« إِنَّهُ كَانَ بِعِبَادِهِ خَبِيرًا بَصِيرًا » **"Zira O, kullarını** -uyaranları da uyarılanları da- **hakikaten** -her hallerini- **bilip** -her fiillerini de- **görmektedir."** İşte Allah buna göre onları cezalandıracaktır. Bu, Allah Resulünü teselli ve kafirleri de tehdit ve korkmayı içeren bir ifadedir, ayettir.

٩٧- ﴿وَمَنْ يَهْدِ اللّٰهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِ وَمَنْ يُضْلِلْ فَلَنْ تَجِدَ لَهُمْ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِهِ وَنَحْشُرُهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلٰى وُجُوهِهِمْ عُمْيًا وَبُكْمًا وَصُمًّا مَأْوٰيهُمْ جَهَنَّمُ كُلَّمَا خَبَتْ زِدْنَاهُمْ سَعِيرًا﴾

97- Allah kime hidayet verirse, işte doğru yolu bulan odur; kimi de hidayetten uzak tutarsa, artık onlara, Allah'tan başka dostlar bulamazsın. Kıyamet gününde onları kör, dilsiz ve sağır bir halde

yüzükoyun haşrederiz. Onların varacağı ve kalacağı yer cehennemdir ki, ateşi yavaşladıkça onun alevini artırırız.

« وَمَنْ يَهْدِ اللّٰهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِ » **"Allah kime hidayet verirse, işte doğru yolu bulan odur;"** Yani kişiyi hidayete, doğru yola götüren şeyleri kabul etmeye Allah kimi muvaffak kılarsa, işte Allah katında hidayete eren odur. Ayette geçen « يَهْدِ » kelimesini kıraat imamlarından Yakub ve Sehl, « ى » harfiyle, « يَهْدِى » olarak kıraat etmişlerdir. Vasl yani geçiş halindeki okuyuşta Ebu Amr ile Nafi ve Ebu Cafer bu ikisine katılmışlardır. « وَمَنْ يُضْلِلْ » **"kimi de hidayetten uzak tutarsa,"** Kimi de rezil eder ve hatta şeytanın vesveselerinden önce de olsa, korumasa « فَلَنْ تَجِدَ لَهُمْ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِهِ » **"Artık onlara, Allah'tan başka dostlar**-yardımcılar- **bulamazsın."**

« وَنَحْشُرُهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَى وُجُوهِهِمْ عُمْيًا وَبُكْمًا وَصُمًّا » **"Kıyamet gününde** -tıpkı dünyada olduğu gibi, nasıl ki gerçekleri görmezlikten geldilerse, nasıl ki hakkı konuşmamışlarsa ve nasıl ki kulaklarını hakkı dinlemekten uzak tutup işi sağırlığa dökmüşlerse- **onları kör, dilsiz ve sağır bir halde yüzükoyun haşrederiz."** Yani yüzüstü süründürerek huzurda toplarız. Bu ifade aynen; "**O gün yüzüstü ateşe sürüklendiklerinde..." (Kamer,48)** kavli gibidir. Dünyada halleri bu olanların haliyle ahirette de aynı olacaktır, gözlerinin ikrar ettiğini görmezler, kulaklarının dinlediklerini işitmezler, onlardan kabul edilecek gerçekleri konuşamazlar.

Hz. Peygamber (s.a.v.)'e: "Yüzü koyun nasıl yürüyecekler?" diye sorulması üzerine, şöyle buyurmuştur: ***"Doğrusu onları ayakları üzerinde yürütmeye kadir olan Allah, elbette onları yüzüstü de yürütmeye kadirdir."***[16]

« مَأْوٰيهُمْ جَهَنَّمُ كُلَّمَا خَبَتْ زِدْنَاهُمْ سَعِيرًا » **"Onların varacağı ve kalacağı yer cehennemdir ki, ateşi yavaşladıkça** -ateşin şiddeti dindikçe, sönmeye yüz tuttukça- **onun alevini artırırız."**

[16] Ahmed b. Hanbel Müsned kitabında rivayet etmiştir. 2/352,363. Tirmizi, Hn.3142

٩٨- ﴿ذٰلِكَ جَزَٓاؤُهُمْ بِاَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاٰيَاتِنَا وَقَالُوٓا اَئِذَا كُنَّا عِظَامًا وَرُفَاتًا ءَاِنَّا لَمَبْعُوثُونَ خَلْقًا جَدِيدًا﴾

98- Cezaları işte budur! Çünkü onlar, âyetlerimizi inkâr etmişler ve: "Sahi bizler, bir kemik yığını ve kokuşmuş toprak olduktan sonra yeni bir yaratılışla diriltilmiş mi olacağız?" demişlerdir.

« ذٰلِكَ جَزَٓاؤُهُمْ بِاَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاٰيَاتِنَا وَقَالُوٓا اَئِذَا كُنَّا عِظَامًا وَرُفَاتًا ءَاِنَّا لَمَبْعُوثُونَ خَلْقًا جَدِيدًا » **Cezaları işte budur! Çünkü onlar, âyetlerimizi inkâr etmişler ve: 'Sahi bizler, bir kemik yığını ve kokuşmuş toprak olduktan sonra yeni bir yaratılışla diriltilmiş mi olacağız?' demişlerdir."** Onların bu azapları, öldükten sonra yeniden dirilmeyi inkar etmeleri sebebiyledir. Yüce Allah, bunları ceza olarak, tüm vücut organlarının cehennem ateşi tarafından yenmesi için ateş onlara musallat kılmıştır. Sonra o organlarını yeniden iade edecek ve ceza böylece kesilmeksizin sürüp gidecektir ki, öldükten sonra yeniden dirilmenin ne olduğunun üzüntüsünü iyice yaşasınlar içindir.

٩٩- ﴿اَوَلَمْ يَرَوْا اَنَّ اللّٰهَ الَّذ۪ي خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ قَادِرٌ عَلٰٓى اَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ وَجَعَلَ لَهُمْ اَجَلًا لَا رَيْبَ ف۪يهِۜ فَاَبَى الظَّالِمُونَ اِلَّا كُفُورًا﴾

99- Düşünmediler mi ki, gökleri ve yeri yaratmış olan Allah, kendilerinin benzerini yaratmaya da kadirdir! Allah, onlar için bir vâde takdir etti. Bunda şüphe yoktur. Ama zalimler, inkârcılıktan başkasını kabullenmediler.

« اَوَلَمْ يَرَوْا اَنَّ اللّٰهَ الَّذ۪ي خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ قَادِرٌ عَلٰٓى اَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ »
"Düşünmediler -görüp bilmediler- **mi ki, gökleri ve yeri yaratmış olan Allah, kendilerinin benzerini** -benzeri insanları- **yaratmaya da kadirdir!"**

« وَجَعَلَ لَهُمْ اَجَلًا لَا رَيْبَ ف۪يهِۜ فَاَبَى الظَّالِمُونَ اِلَّا كُفُورًا » **"Allah, onlar için bir vâde** -ölüm veya kıyamet- **takdir etti. Bunda şüphe yoktur." "Ama zalimler,** bütün apaçık delillere rağmen- **inkârcılıktan başkasını kabullenmediler."**

١٠٠- ﴿قُلْ لَوْ اَنْتُمْ تَمْلِكُونَ خَزَآئِنَ رَحْمَةِ رَبّى اِذًا لَاَمْسَكْتُمْ خَشْيَةَ الْاِنْفَاقِ وَكَانَ الْاِنْسَانُ قَتُورًا﴾

100- De ki: Rabbimin rahmet hazinesine eğer siz sahip olsaydınız, harcanır korkusuyla kıstıkça kısardınız. İnsanoğlu da pek eli sıkıdır!

« قُلْ لَوْ اَنْتُمْ تَمْلِكُونَ خَزَآئِنَ رَحْمَةِ رَبّى » **"-De ki: Rabbimin rahmet hazinesine eğer siz sahip olsaydınız,"** Yani rızkı ve yaratıklarına ait diğer nimetleri size bıraksaydı, harcama yetkisini size verseydi... « قُلْ لَوْ اَنْتُمْ تَمْلِكُونَ » kavlinin takdiri şöyledir: "Eğer siz sahip olsaydınız." Çünkü, "لَوْ" kelimesi, isimlere değil fiillere dahil olur. Bu itibarla mutlaka bundan sonra bir fiil bulunmalıdır. İşte bu bakımdan, « تَمْلِكُ » kelimesi şart kuralı yani tefsir şartı gereği gizli kalmış ve muttasıl zamir olan **vav** harfi, munfasıl zamir olan, « اَنْتُمْ » zamirinden bedel kılınmıştır. Çünkü burada lafza muttasıl olan şey düşmüştür, ibarede yer almamıştır.« اَنْتُمْ » zamiri de muzmar fiilin failidir. « تَمْلِكُونَ » de bunun tefsiridir. İşte işin bu yönü, i'rab ilminin gerektirdiği husustur. Ancak Beyan ilminin gereklerine göre ise; burada, « تَمْلِكُونَ » kelimesi aslında hususiliğe ve özelliğe delalet içindir. Çünkü insanlarda özellikle cimrilik ve aşırıya gidecek şekilde pintilik vardır. Bu durum onların şaşmaz özelliğidir.

« اِذًا لَاَمْسَكْتُمْ خَشْيَةَ الْاِنْفَاقِ وَكَانَ الْاِنْسَانُ قَتُورًا » **"Harcanır korkusuyla kıstıkça kısardınız. İnsanoğlu da pek eli sıkıdır!"** Harcama suretiyle bitip tükenir diye bu korku ve endişe ile kesinlikle cimrilik edip hemen hemen bütünüyle kısma yolunu seçerdiniz. Fakat insan oğlu gerçekten pek cimridir.

❁ ❁ ❁

101. – 109. ÂYETLER

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسٰى تِسْعَ اٰيَاتٍ بَيِّنَاتٍ فَاسْأَلْ بَنٖٓى إِسْرَآئِيلَ إِذْ
جَآءَهُمْ فَقَالَ لَهُ فِرْعَوْنُ إِنّٖى لَاَظُنُّكَ يَا مُوسٰى مَسْحُورًا ﴿١٠١﴾
قَالَ لَقَدْ عَلِمْتَ مَآ أَنْزَلَ هٰٓؤُلَآءِ إِلَّا رَبُّ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ
بَصَآئِرَ ج وَإِنّٖى لَاَظُنُّكَ يَا فِرْعَوْنُ مَثْبُورًا ﴿١٠٢﴾ فَأَرَادَ أَنْ يَسْتَفِزَّهُمْ
مِنَ الْأَرْضِ فَأَغْرَقْنَاهُ وَمَنْ مَعَهُ جَمِيعًا لا ﴿١٠٣﴾ وَقُلْنَا مِنْ بَعْدِهٖ لِبَنٖٓى
إِسْرَآئِيلَ اسْكُنُوا الْأَرْضَ فَإِذَا جَآءَ وَعْدُ الْاٰخِرَةِ جِئْنَا بِكُمْ
لَفِيفًا ط ﴿١٠٤﴾ وَبِالْحَقِّ أَنْزَلْنَاهُ وَبِالْحَقِّ نَزَلَ ط وَمَآ أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا
مُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ﴿١٠٥﴾ وَقُرْاٰنًا فَرَقْنَاهُ لِتَقْرَأَهُ ج عَلَى النَّاسِ عَلٰى
مُكْثٍ وَنَزَّلْنَاهُ تَنْزِيلًا ﴿١٠٦﴾ قُلْ اٰمِنُوا بِهٖٓ أَوْ لَا تُؤْمِنُوا ط إِنَّ الَّذِينَ
أُوتُوا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهٖٓ إِذَا يُتْلٰى عَلَيْهِمْ يَخِرُّونَ لِلْأَذْقَانِ سُجَّدًا
سجدة ﴿١٠٧﴾ وَيَقُولُونَ سُبْحَانَ رَبِّنَآ إِنْ كَانَ وَعْدُ رَبِّنَا لَمَفْعُولًا ﴿١٠٨﴾
وَيَخِرُّونَ لِلْأَذْقَانِ يَبْكُونَ وَيَزِيدُهُمْ خُشُوعًا ﴿١٠٩﴾

Meâli

101- Andolsun biz, Musa'ya açık açık dokuz âyet verdik. Haydi İsrailoğullarına sor. Musa onlara geldiğinde Firavun ona, "Ey Musa! dedi, senin büyülenmiş olduğunu sanıyorum!"

102- (Musa Firavun'a:) "Pekâlâ biliyorsun ki, dedi, bunları, birer

ibret olmak üzere, ancak, göklerin ve yerin Rabbi indirdi. Ey Firavun! Ben de senin hakikaten mahvolduğunu sanıyorum!"

103- Derken, Firavun onları ülkeden çıkarmak istedi. Bu yüzden biz onu ve maiyetindekilerin hepsini (denizde) boğduk.

104- Arkasından da İsrailoğullarına dedik ki: "O topraklarda oturun! Ahiret vâdi tahakkuk edince, hepinizi toplayıp bir araya getireceğiz."

105- Biz Kur'an'ı hak olarak indirdik; o da hakkı getirdi. Seni de ancak müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik.

106- Biz onu, Kur'an olarak, insanlara dura dura okuyasın diye (âyet âyet, sûre sûre) ayırdık; ve onu peyderpey indirdik.

107- De ki: Siz ona ister inanın, ister inanmayın; şu bir gerçek ki, bundan önce kendilerine ilim verilen kimselere o (Kur'an) okununca, derhal yüz üstü secdeye kapanırlar.

108- Ve derlerdi ki: Rabbimizi tesbih ederiz. Rabbimizin vâdi mutlaka yerine getirilir.

109- Ağlayarak yüz üstü yere kapanırlar. (Kur'an okumak) onların saygısını artırır.

Tefsiri

١٠١ - ﴿وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسٰى تِسْعَ اٰيَاتٍ بَيِّنَاتٍ فَاسْأَلْ بَنٖى إِسْرَآئٖيلَ إِذْ جَآءَهُمْ فَقَالَ لَهُ فِرْعَوْنُ إِنّٖى لَاَظُنُّكَ يَا مُوسٰى مَسْحُورًا﴾

101- Andolsun biz, Musa'ya açık açık dokuz âyet verdik. Haydi İsrailoğullarına sor. Musa onlara geldiğinde Firavun ona, "Ey Musa! dedi, senin büyülenmiş olduğunu sanıyorum!"

« وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسٰى تِسْعَ اٰيَاتٍ بَيِّنَاتٍ » **"Andolsun biz, Musa'ya açık açık dokuz âyet verdik."** İbn Abbas'tan rivayete göre -Allah her ikisinden de razı olsun- bunları şöyle zikretmiştir: Asanın yılana dönüşmesi, elinin bembeyaz olarak parlaması, çekirge, kımıl-ürünleri yeyip bitiren bir tür böcek- ya da bit, kurbağa, kan, taş-kayadan su çıkartması, deniz den -yarılması ile- İsariloğullarını geçirip kurtarması, İsrail oğullarının

üstüne Tur dağını kaldırıp iman etmemeleri halinde bunun üzerlerine düşürüleceği gibi ayetler ya da mucizelerdir. Hasan Basri'den rivayete göre bu ayetler: Tufan, kıtlık, ürünlerin azalması, taşın bulunduğu yer, deniz ve Tur gibi ayetlerdir.

« فَاسْأَلْ بَنِي إِسْرَآئِيلَ » **"Haydi İsrailoğullarına sor."** " Biz ona dedik ki, İsrail oğullarına sor, onlara Firavun hakkında sor ve kendilerine de ki: **"İsariloğullarını benimle birlikte gönder..." (A'raf,105)** « إِذْ جَآءَهُمْ» **"Musa onlara geldiğinde Firavun ona,"** kavli, mahzuf olan bir kavle müteallik bulunmaktadır. Yani: "Biz ona dedik ki onlara sor, Musa onlara gelince...

« فَقَالَ لَهُ فِرْعَوْنُ إِنِّي لَأَظُنُّكَ يَا مُوسٰى مَسْحُورًا » **"Ey Musa! dedi, senin büyülenmiş olduğunu sanıyorum!"** Hepsini büyüleyip kafalarını karıştırdın.

١٠٢- ﴿ قَالَ لَقَدْ عَلِمْتَ مَا أَنْزَلَ هٰٓؤُلَٓاءِ إِلَّا رَبُّ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ بَصَآئِرَ وَإِنِّي لَأَظُنُّكَ يَا فِرْعَوْنُ مَثْبُورًا ﴾

102- (Musa Firavun'a:) "Pekâlâ biliyorsun ki, dedi, bunları, birer ibret olmak üzere, ancak, göklerin ve yerin Rabbi indirdi. Ey Firavun! Ben de senin hakikaten mahvolduğunu sanıyorum!"

« قَالَ لَقَدْ عَلِمْتَ » "Musa Firavun'a: "Pekâlâ biliyorsun ki, **dedi, bunları,** -bu ayet ve mucizeleri- **birer ibret olmak üzere, ancak, göklerin ve yerin Rabbi** -yaratıcısı- **indirdi."**

Buradaki, « بَصَآئِرَ » kelimesi haldir. Yani açık ve meydanda olduğu halde indirdi. Ancak sen inatçılık ediyorsun. Bunun bir benzeri de şu ayettir: **"Kendileri de bunlara kesin olarak ve yakinen iman ettikleri halde, zulüm ve kibirlerinden ötürü onları inkar ettiler." (Neml,14)** Kıraat imamlarından Ali Kisai, « عَلِمْتَ » kelimesini, **"Alimtu"** olarak zamme ile yani mütekellim siygasıyla okumuştur. Yani, "Senin anlattığın gibi ben büyülenmiş biri değilim. Aksine ben olayın doğruluğunu bilen biriyim. Aslında bu ayetleri ve mucizeleri indiren de göklerin ve yerin

Rabbidir. Daha sonra Hz. Musa Firavun'un kendisi hakkındaki zannını ve düşüncesini şu kavliyle başına çarptı, onu uyardı:

« وَإِنِّي لَأَظُنُّكَ يَا فِرْعَوْنُ مَثْبُورًا » **"Ey Firavun! Ben de senin hakikaten mahvolduğunu sanıyorum!"** Sanki şöyle demektedir: "Eğer sen beni büyülenmiş biri olarak sanıyorsan, ben de senin helak olduğunu biliyorum. Dolayısıyla benim zannım yani bilmiş olmam, senin zannın yanında en doğru olanıdır. Çünkü benim zannımın, söylediklerimin bir takım işaretleri ve emareleri bulunmaktadır. Bunlar da, senin de doğruluğunu bildiğin gerçekleri inkar etmiş olmandır. Bütün açıklığına ve netliğine rağmen Allah'ın gösterdiği ayetler ya da mucizeler karşısında büyüklenmekte direnmendir. Bir de bu gerçeği de biliyorsun. Senin zannına gelince kesin olarak yalandır, aslı ve astarı yoktur. Çünkü, benim davamın ya da işimin doğruluğunu bildiğin halde, buna rağmen, "Sen büyülenmiş birisin" demen senin kesin olarak yalan söylemendir ve yakan bir ifadedir.

İmam Ferra demiş ki: « مَثْبُورًا » demek, hayırla alakası olmayan, hayırdan uzak duran demektir. Bu ifade, «ما ثبرك عن هذا» cümlesine benzer ki, yani seni meneden, sana engel olan, bundan alıkoyan nedir? anlamındadır.

١٠٣- ﴿ فَأَرَادَ أَنْ يَسْتَفِزَّهُمْ مِنَ الْأَرْضِ فَأَغْرَقْنَاهُ وَمَنْ مَعَهُ جَمِيعًا ﴾

103- Derken, Firavun onları ülkeden çıkarmak istedi. Bu yüzden biz onu ve maiyetindekilerin hepsini (denizde) boğduk.

« فَأَرَادَ أَنْ يَسْتَفِزَّهُمْ مِنَ الْأَرْضِ » **"Derken, Firavun onları ülkeden-** Mısır'dan- **çıkarmak** -veya onları öldürmek ve köklerini kazımak suretiyle yeryüzünden silmek- **istedi."** Yani Hz. Musa (as) ve kavmini..

« فَأَغْرَقْنَاهُ وَمَنْ مَعَهُ جَمِيعًا » **"Bu yüzden biz onu ve maiyetindekilerin hepsini denizde boğduk."** Allah da onu kendi kurduğu tuzağıyla kuşatarak kendisini kıptisiyle birlikte ülkesinden çıkarıp boğulmalarını sağladı.

١٠٤- ﴿ وَقُلْنَا مِنْ بَعْدِهِ لِبَنِي إِسْرَائِيلَ اسْكُنُوا الْأَرْضَ فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ الْآخِرَةِ جِئْنَا بِكُمْ لَفِيفًا ﴾

104- Arkasından da İsrailoğullarına dedik ki: "O topraklarda oturun! Ahiret vâdi tahakkuk edince, hepinizi toplayıp bir araya getireceğiz."

« وَقُلْنَا مِنْ بَعْدِهِ لِبَنِى إِسْرَآئِيلَ اسْكُنُوا الْأَرْضَ » **"Arkasından** -Firavun'dan sonra- **da İsrailoğullarına dedik ki:** -Firavun'un sizi çıkarmak istediği- **'O topraklarda oturun!"**

« فَإِذَا جَآءَ وَعْدُ الْآخِرَةِ جِئْنَا بِكُمْ لَفِيفًا » **"Ahiret** -kıyamet- **vâdi tahak kuk edince, hepinizi** -sizi de onları da beraberce- **toplayıp bir araya getireceğiz."** Sonra da aranızda hüküm vereceğiz. Böylece iyi olanlarınızla kötü olanlarınızı ayırt edeceğiz. «اللفيف» kelimesi, farklı kabilelerden bir araya toplanan cemaatler demektir.

١٠٥- ﴿وَبِالْحَقِّ أَنْزَلْنَاهُ وَبِالْحَقِّ نَزَلَ وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا مُبَشِّرًا وَنَذِيرًا﴾

105- Biz Kur'an'ı hak olarak indirdik; o da hakkı getirdi. Seni de ancak müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik.

« وَبِالْحَقِّ أَنْزَلْنَاهُ وَبِالْحَقِّ نَزَلَ » **"Biz Kur'an'ı hak olarak indirdik; o da hakkı getirdi."** Biz Kur'an'ı ancak hikmetle indirdik. Onda inen ne varsa, mutlaka hakkı ve hikmeti beraberce taşımaktadır. Çünkü Kur'an hayrın ya da iyiliğin her çeşidine insanı yönlendirmeyi kapsam olarak içeren bir kitaptır. Ya da biz onu gökten sadece hak ile ve hakkı içeren, melekler tarafından korunan ve gözetim altında tutulan bir kitap olarak indirdik. Çünkü Kur'an, şeytanların onun üzerinde oyun oynamasından, tahrif ve tebdillerinden korunmuş bir halde Allah Resulüne indirilmiştir.

Ravi diyor ki:Muhammed İbn Semmak rahatsızlandı, şikayeti vardı. Ona ait suyunu alıp, bu suyu bir Hıristiyan doktora götürdük. Derken güzel yüzlü, temiz simalı ve mis kokan, tertemiz giysili bir adam biz karşıladı ve bu adam bize: "Nereye gidiyorsunuz?" diye sordu. Biz de filan doktora gidiyoruz, ona İbn Semmak'ın suyunu göstereceğiz, diye kendisine söyledik. Bizim bu sözlerimiz üzerine şaşkınlığını gizlemeyip bize: "Sübhanellah! Siz Allah'ın düşmanından Allah'ın bir velisini iyileştirmesi için yardım etmeye gidiyorsunuz demek ha! Hemen o suyu yere dökün ve İbn Semmak'a dönün, kendisine deyin ki: 'Elini vücudunun ağrıyan yerine koy ve « وَبِالْحَقِّ أَنْزَلْنَاهُ وَبِالْحَقِّ نَزَلَ » ayetini oku. Sonra da

adam kaybolup gitti. Biz de geri döndük, İbn Semmak'ın yanına vardık ve bize söylenenleri ona bildirdik. O da hemen ağrıyan yerine elini koydu ve adamın tarif ettiği gibi ayeti okudu ve o andan itibaren ağrısı kesildi. Sonra da dedi ki, size bunu söyleyen Hızır (as) idi.

« وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلاَّ مُبَشِّرًا وَنَذِيرًا » **"Seni de ancak** -cennetle- **müjdeleyici ve** -cehennemden de- **uyarıcı olarak gönderdik."**

١٠٦- ﴿وَقُرْآنًا فَرَقْنَاهُ لِتَقْرَأَهُ عَلَى النَّاسِ عَلَى مُكْثٍ وَنَزَّلْنَاهُ تَنْزِيلاً﴾

106- Biz onu, Kur'an olarak, insanlara dura dura okuyasın diye (âyet âyet, sûre sûre) ayırdık; ve onu peyderpey indirdik.

« وَقُرْآنًا فَرَقْنَاهُ لِتَقْرَأَهُ عَلَى النَّاسِ عَلَى مُكْثٍ » **"Biz onu, (Kur'an) olarak, insanlara dura dura** -içlerine sindire sindire- **okuyasın diye âyet âyet, sûre sûre ayırdık;"** etraflıca anlattık veya onunla hak ile batılı birbirinden ayırdık.

« وَنَزَّلْنَاهُ تَنْزِيلاً » **"Ve onu peyderpey** -gelişen olaylara göre- **indirdik."**

١٠٧- ﴿قُلْ آمِنُوا بِهِ أَوْ لاَ تُؤْمِنُوا إِنَّ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهِ إِذَا يُتْلَى عَلَيْهِمْ يَخِرُّونَ لِلأَذْقَانِ سُجَّدًا﴾

107- De ki: Siz ona ister inanın, ister inanmayın; şu bir gerçek ki, bundan önce kendilerine ilim verilen kimselere o (Kur'an) okununca, derhal yüz üstü secdeye kapanırlar.

« قُلْ آمِنُوا بِهِ أَوْ لاَ تُؤْمِنُوا » **"De ki: Siz ona ister inanın, ister inanmayın;"** Yani tercihinizi ya ebedi nimetlerden yana koyup nefsiniz için bunu seçin veya acıklı azaptan yana koyar, onu seçin. Sonra durumu şu gerekçe ile açıklıyor:

« إِنَّ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهِ » **"Şu bir gerçek ki, bundan** -Kur'an dan- **önce kendilerine ilim** -Tevrat- **verilen kimselere"** « إِذَا يُتْلَى عَلَيْهِمْ يَخِرُّونَ لِلأَذْقَانِ سُجَّدًا » **"O Kur'an okununca, derhal yüz üstü secdeye**

kapanırlar." Buradaki, «سُجَّدًا » kelimesi haldir.

١٠٨- ﴿وَيَقُولُونَ سُبْحَانَ رَبِّنَا إِنْ كَانَ وَعْدُ رَبِّنَا لَمَفْعُولاً﴾

108- Ve derlerdi ki: Rabbimizi tesbih ederiz. Rabbimizin vâdi mutlaka yerine getirilir.

« وَيَقُولُونَ سُبْحَانَ رَبِّنَا إِنْ كَانَ وَعْدُ رَبِّنَا لَمَفْعُولاً » **"Ve derlerdi ki: Rabbimizi tesbih ederiz. Rabbimizin vâdi mutlaka yerine getirilir."** Bu, "İster O'na iman edin, ister etmeyin" kavli üzerine söylenmiş ve kesin olarak Allah'ın vadinin gerçekleşeceğini bildiren bir hükümdür. Yani ondan kimileri yüz çevirip eğer ona iman etmemişlerse, Kur'an'ı da doğrulayıp tasdik etmemişlerse.. haklarında elbette Allah'ın vadi yerine getirilir. Onlardan hayırlı olanlar ise, kitapları okuyup da onlara iman edenlerdir, Kur'an'ı tasdik edenlerdir ve Kur'an kendilerine okununca derhal yere kapanıp secde edenlerdir. Allah'ın emri gereği ve O'na tazim için O'nu takdis ve tenzih edenlerdir. Allah tarafından indirilmiş olan kitaplarda yer alan hükümleri ve orada vadedilenleri de uygulayanlardır. Hz. Muhammed (s.a.v.)'in peygamber olarak gönderileceğini müjdesine ve ona Kur'an indirileceği haberine inanıp buna göre hareket edenlerdir. Çünkü burada söz konusu edilen vaatten murat da zaten budur.

Ayette geçen, « إِنْ » harfi, « إِنَّهُ » manasındadır. Bu da fiili tekid etmektedir. Nitekim, « أَنَّ » ve « إِنَّ » edatları da ismi tekid etmektedirler. Nitekim « إِنَّ » edatı **lam** harfiyle de tekit olunmaktadır.

Örneğin; « فَإِنَّهُمْ لَمُحْضَرُونَ » **(Saffat,127)** İşte burada da, « إِنْ » edatı, « لَمَفْعُولاً » kelimesindeki lam harfiyle tekid olunmuştur.

١٠٩- ﴿وَيَخِرُّونَ لِلْأَذْقَانِ يَبْكُونَ وَيَزِيدُهُمْ خُشُوعًا﴾

109- Ağlayarak yüz üstü yere kapanırlar. (Kur'an okumak) onların saygısını artırır.

« وَيَخِرُّونَ لِلْأَذْقَانِ يَبْكُونَ » **"Ağlayarak yüz üstü yere kapanırlar."** Ayette geçen çeneleri üstü yere kapanırlar, demek, yüzüstü yere dü-

şerler, kapanırlar, demektir. Ayette özellikle "Çene" sözcüğünün kullanıl mış olması, secde sırasında insan yüzünün yere en yakın olan kısmı çene kısmıdır. Bu açıdan böyle gelmiştir. Nitekim yüzü koyun yere serildi, çenesinin üstüne düştü, Yüzüstü düştü, çenesi için düştü" tabirleri hep bu manayadır. Cümlenin « على » cer edatı ile kullanılması ile yine cer eda tı olan "**Lam**" harfiyle kullanılmasının manasına gelince bu da şöyledir: «على » cer edatı ile kullanılması konusu gayet açık olarak bilinmektedir, bunun izahına gerek yoktur. Ancak "Lam" cer edatıyla kullanılmasına gelince, sanki bu harfi getirmekle, çene ile yüzü yere kapanmak, yüzükoyun yere serilmek için var etmiş gibi bir anlam yer almaktadır. Sanki çene ile yüz sırf bunun için tahsis edilmiş gibidir. Çünkü cer edatı olan lam harfi ihtisas içindir yani aidiyet bildirir.

« يَخِرُّونَ » kelimesinin ayetlerde tekrar edilmiş olması, durumların farklılığı nedeniyledir. Her ikisi de hem secde hallerinde yere kapanmayı, hem de ağlarken yere kapanmayı içermektedir. Yani onlar secdeye varırlarken yüzükoyun yere kapanırlar, ağlarlarken de yüzükoyun sürünerek ağlarlar, demektir.

« وَيَزِيدُهُمْ خُشُوعًا » "Kur'an okumak **onların saygısını artırır.**" Yani gönüllerini yumuşatır, gözlerini de hep nemli yani ağlamaklı tutar.

❁ ❁ ❁

110. - 111. ÂYETLER

قُلِ ادْعُوا اللّٰهَ أَوِ ادْعُوا الرَّحْمٰنَ أَيًّا مَا تَدْعُوا فَلَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنٰى وَلَا تَجْهَرْ بِصَلَاتِكَ وَلَا تُخَافِتْ بِهَا وَابْتَغِ بَيْنَ ذٰلِكَ سَبِيلًا ﴿١١٠﴾ وَقُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِى لَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِى الْمُلْكِ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ وَلِىٌّ مِنَ الذُّلِّ وَكَبِّرْهُ تَكْبِيرًا ﴿١١١﴾

Meâli

110- De ki: "İster Allah deyin, ister Rahman deyin. Hangisini deseniz olur. Çünkü en güzel isimler O'na hastır." Namazında yüksek sesle okuma; onda sesini fazla da kısma; ikisinin arası bir yol tut.

111- (Ey Resulüm!) De ki: "Çocuk edinmeyen, hakimiyette ortağı bulunmayan, âcizlikten ötürü bir dosta da ihtiyacı olmayan Allah'a hamd ederim." İşte hep O'nu yücelterek an ve O'nun şanını ilan et!

Tefsiri

١١٠- ﴿قُلِ ادْعُوا اللّٰهَ أَوِ ادْعُوا الرَّحْمٰنَ أَيًّا مَا تَدْعُوا فَلَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنٰى وَلَا تَجْهَرْ بِصَلَاتِكَ وَلَا تُخَافِتْ بِهَا وَابْتَغِ بَيْنَ ذٰلِكَ سَبِيلًا﴾

110- De ki: "İster Allah deyin, ister Rahman deyin. Hangisini deseniz olur. Çünkü en güzel isimler O'na hastır." Namazında yüksek sesle okuma; onda sesini fazla da kısma; ikisinin arası bir yol tut.

«قُلِ ادْعُوا اللّٰهَ أَوِ ادْعُوا الرَّحْمٰنَ» **"De ki: "İster Allah deyin, ister Rahman deyin."** Ebu Cehil, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Ya Allah, Ya Rahman, diye söylediğini duyduğu zaman, "Muhammed bizim iki ilaha tapmamızı yasaklarken, oysa kendisi başka bir ilaha da tapmaktadır" demiş. İşte bu ayet bu nedenle nazil olmuştur. Bir diğer rivayete göre bu ayet kitap ehli hakkında nazil olmuştur. Çünkü bunlar Hz. Peygamber (s.a.v.)'e: "Sen, Allah'ın ismi olan Rahman adını çok az zikretmektesin.

Oysa Tevrat'ta, Allah, bu Rahman ismini daha çok zikretmiştir" dediler. İşte ayet bunun üzerine nazil olmuştur. Ayette geçen çağırma yani dua ifadesi, isimlendirmek anlamındadır. Yoksa seslenmek, manasında değildir. Yine ayette geçen, « أَوْ » kelimesi muhayyerlik içindir. Yani İster Allah'ı bu isimle anın, ister diğer isimle anın hiç farketmez. Ya da ister bunu zikredin, söyleyin, ister şunu zikredin, söyleyin, demektir.

« أَيًّا مَا تَدْعُوا » **"Hangisini deseniz olur."** Tenvin Muzafun ileyh yerine gelmiştir. « مَا » harfi tekit için ziyade kılınmıştır. « أَيًّا » kelimesi, «تَدْعُوا» fiiliyle mansubtur. Ve « تَدْعُوا » kelimesi de, «أيّ » ile meczumdur. Yani bu iki isimden hangisini söylerseniz söyleyin, ve hangisiyle adlandırırsanız adlandırın, demektir.

« فَلَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى » **"Çünkü en güzel isimler O'na hastır."** Burada, « لَهُ » kavlindeki zamir Yüce Allah'ın zatına racidir. "F" harfi de şartın cevabıdır. Yani hangi isimle çağırır ve dua ederseniz, o da güzeldir.

Çünkü, «فَلَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى» bu anlamda zikredilmiş ve konulmuştur. Çünkü, Allah'ın her ismi mademki güzeldir, bu iki isim de haliyle aynen güzeldir. Zira bu iki isim Allah'ın diğer isimlerimden olan isimlerdir. Bunun "İsimlerin en güzeli olmasının" manası ise; çünkü tüm bu isimlerde yücelik, azamet, kudsiyet, tazim ve temcid gibi manaları kapsamaları sebebiyledir.

« وَلَا تَجْهَرْ بِصَلَاتِكَ » **Namazında yüksek sesle okuma;"** Yani namaz kılarken yüksek bir sesle Kur'an okuma. Burada muzaf hazfolunmuştur. Çünkü bu ifadeye bir başka mana karışmaz. Zira açıktan yüksek ses ile hafif-alçak sesle nihayetinde iki sıfattırlar, sonuçta her ikisi de ses için kullanılmakta, başka şey için değil. Namaz ise bir takım fiillerden ve zikirlerden ibaret olan bir ibadet şeklidir. Hz. Peygamber (s.a.v.) okurken sesini yükseltirdi. Müşrikler bunu duydukları zaman, gürültü çıkarıp Kur'ana hakaret ediyorlardı. İşte bu nedenle daha alçak bir sesle Kur'an okuması kendisine emrolundu. Buna göre mana şöyledir: Müşriklerin duyabileceği tarzda yüksek bir sesle okuma!"

« وَلَا تُخَافِتْ بِهَا » **"Onda sesini fazla da kısma;"** Yani arkanda olan cemaatin duyamayacakları kadar da sesini alçaltma.

« وَابْتَغِ بَيْنَ ذٰلِكَ سَبِيلًا » **"İkisinin arası bir yol tut."** Yani ne fazla yüksek sesle ne de büsbütün sessiz olarak değil, ikisinin ortası olan bir ses tonuyla oku. Yahut da bunun manası şöyledir: "Bütün namazlarında açıktan yüksek sesle okuma ve yine bütün namazlarında alçak-düşük tonlu bir ses ile de okuma. Bunlar arasında orta bir yol tut. Örneğin gece namazlarını sesli olarak kıl ve gündüz namazlarını da sessiz olarak kıl, demektir. Ya da, « بِصَلَاتِكَ » yani namazında, ifadesi, "duanda" manasın da olabilir.

١١١- ﴿وَقُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِى لَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِى الْمُلْكِ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ وَلِىٌّ مِنَ الذُّلِّ وَكَبِّرْهُ تَكْبِيرًا﴾

111- Ey Resulüm! De ki: "Çocuk edinmeyen, hakimiyette ortağı bulunmayan, âcizlikten ötürü bir dosta da ihtiyacı olmayan Allah'a hamdederim." İşte hep Onu yücelterek an ve Onun şanını ilan et

« وَقُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِى لَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا » **"Ey Resulüm! De ki: 'Çocuk edinmeyen,** -çünkü Yahudiler, Hıristiyanlar ve Müleyh oğulları, Allah'ın çocuğunun olduğunu iddia ediyorlardı.- ve müşriklerin ileri sürdükleri gibi- **hakimiyette ortağı bulunmayan, âcizlikten ötürü bir dosta** -bir yardımcıya- **da ihtiyacı olmayan Allah'a hamdederim."** Ya da acizliği sebebiyle herhangi birilerini kendine dost edinerek onun dostluğu sayesinde, olabilecekleri bertaraf etmeye de ihtiyacı olmayan Allah'a hamd ederim.

« وَكَبِّرْهُ تَكْبِيرًا » **"İşte hep Onu yücelterek an ve Onun şanını ilan et!"** Ona tazimde bulun! Bu ayette, Allah'ın çocuk edinmekten münezzeh ve yüce olduğunu, şeriki ve ortağı bulunmadığını belirterek şanının yüceliğini anlatıyor. Hz. Peygamber (s.a.v.) bu ayeti, İzzet-ululuk ayeti diye isimlendirmiştir. Abdulmuttalip oğullarının çocukları konuşmaya başladıklarında, onlara bu ayeti öğretirlerdi.[17]

[17] Hafız diyor ki, bu hadisi İbn Ebu Şeybe ve Abdurrezzak tahricetmişlerdir. Bak. Haşiyetu'l-Keşşaf, 2/701

Sûre -18

KEHF

SÛRESİ

Bu sûre Mekke'de nazil olmuştur;

110 âyettir.

Cüz - 15

1. – 5. ÂYETLER

بِسْــــمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيــــمِ

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذٖى اَنْزَلَ عَلٰى عَبْدِهِ الْكِتَابَ وَلَمْ يَجْعَلْ لَهُ عِوَجًا ﴿١﴾ قَيِّمًا لِيُنْذِرَ بَأْسًا شَدٖيدًا مِنْ لَدُنْهُ وَيُبَشِّرَ الْمُؤْمِنٖينَ الَّذٖينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ اَنَّ لَهُمْ اَجْرًا حَسَنًا ﴿٢﴾ مَاكِثٖينَ فٖيهِ اَبَدًا ﴿٣﴾ وَيُنْذِرَ الَّذٖينَ قَالُوا اتَّخَذَ اللّٰهُ وَلَدًا ﴿٤﴾ مَا لَهُمْ بِهٖ مِنْ عِلْمٍ وَلَا لِاٰبَائِهِمْ كَبُرَتْ كَلِمَةً تَخْرُجُ مِنْ اَفْوَاهِهِمْ اِنْ يَقُولُونَ اِلَّا كَذِبًا ﴿٥﴾

Meâli

1- Hamd, O Allaha ki, kuluna kitabı indirdi ve ona hiçbir eğrilik koymadı.

2- Onu dosdoğru bir kitap olarak indirdi ki katından gelecek şiddetli azaba karşı (küfredenleri) uyarsın ve iyi işler yapan mü'minlere de kendileri için güzel bir mükâfat bulunduğunu müjdelesin.

3- Onlar ebedi olarak o mükafat içinde bulunacaklardır.

4- Allah çocuk edindi diyenleri de uyarsın.

5- Bu husuta kendilerinin, ne de atalarının hiçbir ilgisi yoktur. Ağız larından en büyük söz çıkıyor. Onlar yalandan başka şey söylemiyorlar.

Tefsiri

١- ﴿ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذٖى اَنْزَلَ عَلٰى عَبْدِهِ الْكِتَابَ وَلَمْ يَجْعَلْ لَهُ عِوَجًا ﴾

1- Hamd, O Allaha ki, kuluna kitabı indirdi ve ona hiçbir eğri-

lik koymadı.

Kuldan murat, Muhammed (s.a.v)'dir. Kitap ise, Kur'anı Kerim'dir. Âyeti kerime de Allah, bahşettiği en güzel İslam nimeti ve Muhammed (s.a.v.)'a indirdiği kurtuluş vesilesi kitap için nasıl hamd-u senâ edeceklerini kullarına telkin ediyor. Eşyalarda ki eğrilik için denilir ki: *"Fikrinde eğrilik var" "Âsasında eğrilik var"* Ayeti Kerime de "Kur'anda ihtilaf ve tezadın bulunmadığı ve içerisindeki herşeyin hikmet ihtiva ettiği kast olunmaktadır.

٢- ﴿ قَيِّمًا لِيُنْذِرَ بَأْسًا شَدِيدًا مِنْ لَدُنْهُ وَيُبَشِّرَ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْرًا حَسَنًا ﴾

2- Onu dosdoğru bir kitap olarak indirdi ki katından gelecek şiddetli azaba karşı (küfredenleri) uyarsın ve iyi işler yapan mü'min lere de kendileri için güzel bir mükâfat bulunduğunu müjdelesin.

Dosdoğru, yani istikameti düzgün « قَيِّمًا » kelimesi, gizli bir zamirle mensup olmuştur. Takdiri ise *"Onu dosdoğru kıldı"* dır. Onda eğriliğin olmadığının söylenmesi, dosdoğru olduğunun söylenmesidir. Biri yeterli olduğu halde ikisinin bir arada zikredilmesi ise, te'kit içindir. Bununla beraber, araştırıldığında, istikameti doğru nice kişilerin, ufak tefek hatalardan, salim oldukları görülür.

« قَيِّمًا » kelimesi, diğer kitapları tasdik eden ve onların sıhhatini doğrulayan manasına da olabilir. « أَنْذَرَ » fiili müteaddidir. İki meful alır. *"Muhakkak ki biz, sizi yakın bir azapla uyardık"* ayetin de olduğu gibi. Ancak burada mefullerden birini almadı. Aslı ise *"Küfredenleri uyarsın diye"* dir. Yani kendi katından gelecek azaba karşı küfredenleri uyarsın diye. « أَنْذَرَ » fiilinin ilk mef'ulunden birisini hazfetti. Çünkü uyarılan şey, kendisine doğru gidilen şeydir. bu sebeple sadece onu zikretti. Sâlih amel işleyen mü'minlere de kendileri için güzel bir mükâfat, cennet bulunduğunu müjdeledi. « يَبْشُرَ » fiili Hamza ve Ali'ye göredir.

٣- ﴿ مَاكِثِينَ فِيهِ أَبَدًا ﴾

3- Onlar ebedi olarak o mükafat içinde bulunacaklardır.

« مَاكِثِينَ » kelimesi « لَهُمْ » daki « هُمْ » dan haldir. *"Orada o cennette ebedi olarak kaldıkları halde"* demektir.

٤- ﴿ وَيُنْذِرَ الَّذِينَ قَالُوا اتَّخَذَ اللّٰهُ وَلَدًا ﴾

4- Allah çocuk edindi diyenleri de uyarsın.

Burada yukarıdakinin aksine uyarılanları zikretti. Uyarılan şeyi zikretmedi. Çünkü uyarılan şeyin zikri daha önce geçmişti.

٥- ﴿ مَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ وَلَا لِاٰبَائِهِمْ كَبُرَتْ كَلِمَةً تَخْرُجُ مِنْ اَفْوَاهِهِمْ إِنْ يَقُولُونَ إِلَّا كَذِبًا ﴾

5- Bu hususta kendilerinin, ne de atalarının hiçbir ilgisi yoktur. Ağızlarından en büyük söz çıkıyor. Onlar yalandan başka şey söylemiyorlar.

Yani onların *"Çocukla"* ilgili ya da *"Allah'ın çocuk edinmesiyle"* ilgili hiçbir bilgileri yoktur. Bu sözleri bilgiden değil, cehaletten kaynaklanmaktadır. Allah'ın çocuk edinmesi, aslında muhaldir. *"Nasıl oluyor da, bu hususta onların hiçbir bilgisi yoktur?"* dersen, derim ki; "Onların bir bilgisi yoktur. Çünkü, bunun var olması aslında mümkün olmadığındandır. Taklitçi babalarının da bu hususta hiçbir bilgisi yoktur.

« كَلِمَةً » kelimesi temyizdir, mensuptur. Burada şaşkınlık manası vardır. Sanki şöyle denilmiştir: *"Ne kadar da büyük kelime oldu"*

« كَبُرَتْ » kelimesindeki zamir, *"Allah çocuk edindi"* cümlesine râcidir. *"Kelime"* olarak adlandırılması ise kasidenin kelime olarak adlandırılması gibidir.

« تَخْرُجُ » , « كَلِمَةً »'nin sıfatıdır. Bu sözü konuşma hususundaki cüretlerinin büyüklüğünü ifade ediyor. Çünkü insanlar, şeytanın kalplerine verdiği kötü vesveselerden bir çoğunu gizleyip ağızlarına alamazken, bu kadar çirkin bir şeye nasıl muktedir oluyorlar? Onlar yalandan başka bir şey söylemiyorlar. « كَذِبًا » hazfedilmiş bir mastarın, yani «قَوْلًا» sıfatıdır.

6. – 12. ÂYETLER

فَلَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَفْسَكَ عَلٰٓى اٰثَارِهِمْ اِنْ لَمْ يُؤْمِنُوا بِهٰذَا الْحَدِيثِ
اَسَفًا ﴿٦﴾ اِنَّا جَعَلْنَا مَا عَلَى الْاَرْضِ زِينَةً لَهَا لِنَبْلُوَهُمْ اَيُّهُمْ
اَحْسَنُ عَمَلًا ﴿٧﴾ وَاِنَّا لَجَاعِلُونَ مَا عَلَيْهَا صَعِيدًا جُرُزًا ﴿٨﴾ اَمْ
حَسِبْتَ اَنَّ اَصْحَابَ الْكَهْفِ وَالرَّقِيمِ كَانُوا مِنْ اٰيَاتِنَا عَجَبًا ﴿٩﴾
اِذْ اَوَى الْفِتْيَةُ اِلَى الْكَهْفِ فَقَالُوا رَبَّنَآ اٰتِنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً
وَهَيِّئْ لَنَا مِنْ اَمْرِنَا رَشَدًا ﴿١٠﴾ فَضَرَبْنَا عَلٰٓى اٰذَانِهِمْ فِي الْكَهْفِ
سِنِينَ عَدَدًا ﴿١١﴾ ثُمَّ بَعَثْنَاهُمْ لِنَعْلَمَ اَيُّ الْحِزْبَيْنِ اَحْصٰى لِمَا لَبِثُوا
اَمَدًا ﴿١٢﴾

Meâli

6- Herhalde sen, onlar bu sözü inanmıyorlar diye peşlerinden üzüntüden kendini helâk edeceksin.

7- Biz yeryüzündeki şeyleri, kendisine süs olsun diye yarattık ki, onların, hangisinin daha güzel yaptığını deneyelim.

8- Biz elbette (birgün) yerin üzerindekileri kupkuru bir toprak yapa rız.

9- Yoksa sen Kehf ve Rakîm sahiplerinin bizim şaşılacak ayetlerimizden olduklarını mı sandın?

10- Hani o gençler mağaraya sığınmışlar ve "Rabbimiz, bize katından bir rahmet ver ve bize şu işimizden bir çıkış yolu hazırla" demişlerdi.

11- Bunun üzerine mağarada nice yıllar onların kulaklarına ağırlık

vurduk (onları derin bir uykuya daldırdık.)

12- Sonra onları uyandırdık ki (onların uyuma müddetleri hakkında ihtilaf eden) iki zümreden hangisinin, (onların) kaldıkları süreyi daha iyi hesap edeceğini bilelim.

Tefsiri

٦- ﴿فَلَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَفْسَكَ عَلَى آثَارِهِمْ إِنْ لَمْ يُؤْمِنُوا بِهَذَا الْحَدِيثِ أَسَفًا﴾

6- Herhalde sen, onlar bu sözü inanmıyorlar diye peşlerinden üzüntüden kendini helâk edeceksin.

Yani, kâfirler için kendini öldüreceksin. Âyet-i kerime de, Muhammed (sav)'in kendine inanmadıkları ve terk ettikleri için üzüntüye düşmesi anlatılıyor. O da, onların izine düşüyor. Onların durumuna ve ayrılışına üzülerek kendini helak ediyor. Bu söze, yani Kur'an'a inanmıyorlar diye üzüntüden dolayı kendini helak edeceksin.

« أَسَفًا » mef'ulun lehtir. Yani *"şiddetli üzüntüden dolayı"* demektir. Esef kelimesi, üzüntü ve gazap hususlarında mübalağa için kullanılır.

٧- ﴿إِنَّا جَعَلْنَا مَا عَلَى الْأَرْضِ زِينَةً لَهَا لِنَبْلُوَهُمْ أَيُّهُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا﴾

7- Biz yeryüzündeki şeyleri, kendisine süs olsun diye yarattık ki, onların, hangisinin daha güzel yaptığını deneyelim.

Dünya ve dünyada yaşayanlar için, dünya süslerinden ziynet almaya elverişli olanları ve güzel görünen şeyleri süs olsun diye yarattık. Güzel amel ise, dünyaya karşı zahit olmaktır. Onunla aldanmayı terk etmektir. Ona karşı meyli bile bile terk etmektir.

٨- ﴿وَإِنَّا لَجَاعِلُونَ مَا عَلَيْهَا صَعِيدًا جُرُزًا﴾

8- Biz elbette (birgün) **yerin üzerindekileri kupkuru bir toprak yaparız.**

O yerin üstündeki ziynetleri, otların bittiği yemyeşil bir durumdan ot bitmeyen kupkuru çorak bir toprağa çeviririz. Yani onu, hayvanları öldürmek, otları ve ağaçları kurutmak suretiyle harap bir hale getiririz. Yeryüzünün sayılamayacak kadar çeşitli mahlukâtla bezemesi ve sonra-

dan bunların hiç yokmuş gibi yok edilmesi külli âyetlerdendir.

٩- ﴿أَمْ حَسِبْتَ أَنَّ أَصْحَابَ الْكَهْفِ وَالرَّقِيمِ كَانُوا مِنْ آيَاتِنَا عَجَبًا﴾

9- Yoksa sen Kehf ve Rakîm sahiplerinin bizim şaşılacak ayetle .rimizden olduklarını mı sandın?

Yani bu arzı yeşertip sonra kurutmamız, Ashab-ı Kehf'in kıssasından ve onların uzun müddet yaşatılmalarından daha büyüktür. Kehf, dağdaki geniş mağaraya denir. Rakîm ise, onların köpeğinin adı veya köy lerinin adı veya onların durumlarını yazan kitapların kâtipleri veya mağaranın bulunduğu dağın adıdır. Onlar, şaşılacak delillerimizden biriydiler. « عَجَبًا » mastardır, sıfattır.

١٠- ﴿إِذْ أَوَى الْفِتْيَةُ إِلَى الْكَهْفِ فَقَالُوا رَبَّنَا آتِنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً وَهَيِّئْ لَنَا مِنْ أَمْرِنَا رَشَدًا﴾

10-Hani o gençler mağaraya sığınmışlar ve "Rabbimiz, bize katından bir rahmet ver ve bize şu işimizden bir çıkış yolu hazırla" demişlerdi.

Bize rahmet hazinelerinden ver ki, burada o, mağfiret, rızık ve düşmanlardan emin olmaktır. İşimizden, yani kâfirlerden ayrı olduğumuz şu durumdan bir çıkış yolu ver! Taki onun sebebiyle kurtulalım ve hidayeti bulalım. Veya bütün işlerimizi hayırlı eyle veya rızanın yollarını bize kolaylaştır.

١١ - ﴿فَضَرَبْنَا عَلَى آذَانِهِمْ فِي الْكَهْفِ سِنِينَ عَدَدًا﴾

11- Bunun üzerine mağarada nice yıllar onların kulaklarına ağırlık vurduk (onları derin bir uykuya daldırdık.)

Yani onlar üzerine uyku örtüsü geçirdik. Onları, seslerin bile uyandıramayacağı ağır bir uykuya daldırdık. Burada mef'ul hazfedilmiştir. O da örtüdür.

Nice yıllar sözündeki « عَدَدًا » kelimesi « سِنِينَ » nin sıfatıdır. Zeccâc şöyle demiştir: *"Yılları çok olduğu için sayarsın. Az olduğunda ise miktarı sayılmaksızın bilinir. Gümüş paraların sayılması ise, az olduğunu*

gösterir. Çünkü onlar, az olunca sayarlar, çok olunca tartarlardı."

١٢- ﴿ ثُمَّ بَعَثْنَاهُمْ لِنَعْلَمَ اَىُّ الْحِزْبَيْنِ اَحْصٰى لِمَا لَبِثُوا اَمَدًا ﴾

12- Sonra onları uyandırdık ki (onların uyuma müddetleri hakkında ihtilaf eden) **iki zümreden hangisinin,** (onların) **kaldıkları süreyi daha iyi hesap edeceğini bilelim.**

Çünkü onlar uyandıklarında bu hususta ihtilafa düşmüşlerdi. Onlardan biri *"Ne kadar kaldınız?"* dedi. *"Bir gün yada günün bir parçası (kadar kaldık)"* dediler. (Kimi de) şöyle dedi: *"Rabbiniz, kaldığınız müddeti daha iyi bilir"* Rabbiniz, kaldığınız müddeti daha iyi bilir diyenler, burada uzun müddet kaldıklarını anladılar. Bu ihtilaf başka iki gurubun ihtilâfı da olabilir.

« اَحْصٰى » geçmiş zaman fiilidir. «اَمَدًا » kelimesi « اَحْصٰى » 'nin zarfıdır. Veya mef'ulün lehtir. Fiil-i mâzi, mübtedanın haberidir. Mübteda da « اَىُّ » olur. Mübteda, haberiyle beraber « نَعْلَمَ » fiilinin iki mefulunun yerine geçmiştir. Mana şudur: *"Kaldıkları vakti en iyi tesbit edip öğrenenler hangileridir."*

Kim « اَحْصٰى » fiili «اِحْصَاء» nın İsmi Tafdili'dir derse hata etmiştir. Çünkü onun binası sülasi mücerretin dışındadır. Kıyas ile değildir. Çünkü âyet-i kerime de Allah, bildiği halde "bilelim" dedi. Buradaki kastı, ilmin taalluk ettiği şeyin, onların imanlarını ve ibret almalarını artırmak için ortaya çıkmasıdır. Ayrıca kendi zamanlarında yaşayan mü'minler için bir lütûf, kâfirler için apaçık bir delil olması için ortaya çıkmasıdır. Ya da buradaki maksat, o iki gurubun ihtilafını var olmadan önce bildiğimiz gibi var olduğu halde de bilmemiz için demektir.

❁ ❁ ❁

13. – 16. ÂYETLER

نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ نَبَأَهُمْ بِالْحَقِّ إِنَّهُمْ فِتْيَةٌ اٰمَنُوا بِرَبِّهِمْ
وَزِدْنَاهُمْ هُدًى ﴿١٣﴾ وَرَبَطْنَا عَلٰى قُلُوبِهِمْ إِذْ قَامُوا فَقَالُوا رَبُّنَا
رَبُّ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ لَنْ نَدْعُوَا مِنْ دُونِهٖٓ اِلٰهًا لَقَدْ قُلْنَٓا إِذًا
شَطَطًا ﴿١٤﴾ هٰٓؤُلَٓاءِ قَوْمُنَا اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهٖٓ اٰلِهَةً لَوْلَا يَأْتُونَ
عَلَيْهِمْ بِسُلْطَانٍ بَيِّنٍ فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا ﴿١٥﴾
وَإِذِ اعْتَزَلْتُمُوهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ إِلَّا اللّٰهَ فَأْوُٓا إِلَى الْكَهْفِ يَنْشُرْ
لَكُمْ رَبُّكُمْ مِنْ رَحْمَتِهٖ وَيُهَيِّئْ لَكُمْ مِنْ أَمْرِكُمْ مِرْفَقًا ﴿١٦﴾

Meâli

13- Biz sana onların haberlerini gerçek olarak anlatıyoruz. Onlar, Rablerine inanmış gençlerdi. Biz de onların hidayetlerini artırmıştık.

14- Onların kalplerini metin kıldık, kalktılar, dediler ki: "Rabbimiz, göklerin ve yerin Rabbidir, biz ondan başkasına ilâh demeyiz. Yoksa saçma sapan konuşmuş oluruz.

15- Şu bizim kavmimiz, ondan başka tanrılar edindiler. Onların tanrı olduğuna dair açık bir delil getirmeleri gerekmez miydi. Allaha karşı yalan uydurandan daha zâlim kim olabilir.

16- (İçlerinden biri şöyle dedi) "Madem ki siz, onlardan ve onların Allah'tan başka taptıkları şeylerden ayrıldınız, o halde mağaraya sığının ki Rabbiniz size rahmetini yaysın. Ve size (şu) işinizden yararlı bir şey hazırlasın."

Tefsiri

١٣- ﴿نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ نَبَأَهُمْ بِالْحَقِّ إِنَّهُمْ فِتْيَةٌ اٰمَنُوا بِرَبِّهِمْ وَزِدْنَاهُمْ هُدًى﴾

13- Biz sana onların haberlerini gerçek olarak anlatıyoruz. Onlar, Rablerine inanmış gençlerdi. Biz de onların hidayetlerini artırmıştık.

Onların haberlerini doğru olarak anlatıyoruz. « فِتْيَةٌ » genç manasına gelen « فَتًى » ın çoğuludur. Fütüvvet ise, iyilik yapmak, eziyet vermekten sakınmak, şikâyeti terk etmek, haramlardan kaçınmak ve en güzel ahlaklı olmak demektir. Denildiki, *"Genç, bir işi yapmadan evvel yaparım demeyen, yaptıktan sonra da gurura kapılmayandır"* Biz onların yakinlerini artırdık. Dakyanus'un has adamlarındandılar. Şöyle dediler: *"İkişer ikişer çıkalım ki iki kişiden biri diğer arkadaşının gizlisini saklısını ortaya çıkarsın"* bunu uyguladılar ve iman üzerinde karar kıldılar.

١٤- ﴿وَرَبَطْنَا عَلَى قُلُوبِهِمْ إِذْ قَامُوا فَقَالُوا رَبُّنَا رَبُّ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ لَنْ نَدْعُوَا مِنْ دُونِهِ اِلٰهًا لَقَدْ قُلْنَا إِذًا شَطَطًا﴾

14- Onların kalplerini metin kıldık, kalktılar, dediler ki: "Rabbimiz, göklerin ve yerin Rabbidir, biz ondan başkasına ilâh demeyiz. Yoksa saçma sapan konuşmuş oluruz.

Vatandan ayrılığa ve mağaralarda saklanmaya sabretmeleri için kalplerini kuvvetlendirdik. Onların, hak sözü söylemeleri ve Müslümanlıklarını ortaya koymaları için cesaretlendirdik. Putlara ibadeti terk ettikleri için kendilerini arzulayan Dakyanus'a karşı pervasızca ayağa kalktılar ve övünerek şöyle dediler: *"Rabbimiz, göklerin ve yerin Rabbidir. Biz ondan başkasına ilah demeyiz. Eğer onlara ilah dersek saçma sapan konuşmuş oluruz. Bu da zülümde ileri gitmek demektir."*

١٥- ﴿هٰؤُلَاءِ قَوْمُنَا اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ اٰلِهَةً لَوْلَا يَأْتُونَ عَلَيْهِمْ بِسُلْطَانٍ بَيِّنٍ فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا﴾

15- Şu bizim kavmimiz, ondan başka tanrılar edindiler. Onla-

rın tanrı olduğuna dair açık bir delil getirmeleri gerekmez miydi. Allaha karşı yalan uydurandan daha zâlim kim olabilir.

« هٰؤُلَاءِ » mübtedadır, « قَوْمُنَا » atfı beyandır. *"Ondan başka tanrılar edindiler"* haberdir. Bu, inkâr anlamındaki bir ihbardır. Onlara ibadet etmelerine dair apaçık bir delil getirmeleri gerekmez miydi. Bu bir azârdır. Çünkü, putlara ibadet etmeye dair delil getirmek imkansızdır.

« عَلَيْهِمْ » kelimesinde muzaf hazfedilmiştir. Ona ortak koşmak suretiyle Allah'a karşı yalan uydurandan daha zâlim kim olabilir.

١٦- ﴿وَإِذِ اعْتَزَلْتُمُوهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ إِلَّا اللّٰهَ فَأْوُۤا إِلَى الْكَهْفِ يَنْشُرْ لَكُمْ رَبُّكُمْ مِنْ رَحْمَتِهِ وَيُهَيِّئْ لَكُمْ مِنْ أَمْرِكُمْ مِرْفَقًا﴾

16- (İçlerinden biri şöyle dedi) **"Madem ki siz, onlardan ve onların Allah'tan başka taptıkları şeylerden ayrıldınız, o halde mağaraya sığının ki Rabbiniz size rahmetini yaysın. Ve size** (şu) **işinizden yararlı bir şey hazırlasın."**

Bu dinleri için kaçmaya azmettiklerinde birbirlerine söyledikleri sözdür. « وَمَا يَعْبُدُونَ » mansuptur, zamir üzerine atıftır. Yani onlardan ve onların mabutlarından ayrıldığınız da demektir.

« إِلَّا اللّٰهَ » İstisnai muttasıldır. Çünkü onlar, yaratıcıya inanıyorlardı. Fakat Mekke halkı gibi ona ortaklar koşuyorlardı. Ya da istisnai munkatıdır. O zaman da mana, kâfirlerden ve Allah'tan başka taptıkları putlardan ayrıldınız demektir. Ya da bu, konuyla alakası olmayan bir sözdür ki Hz. Allah, bu gençlerin Allah'tan başkasına tapmadıklarını bununla haber veriyor. Mağaraya girin ve onu kendinize sığınak yapın ki Rabbiniz size rahmetini rızık yönünden yaysın. Ve size şu işinizde kendisiyle faydalanacağınız bir şey hazırlasın.

«مَرْفَقًا » kelimesi, Medenî ve Şamî'ye göre «مِرْفَقًا » dir. Bunu, Allah'ın fazlına olan güvenlerinden, ona olan tevekküllerin den, ümitlerinin kuvvetinden ve yakinlerinin netliğinden dolayı söylemişlerdir. Ya da bunu, onlara kendi asırlarındaki peygamberleri haber vermiştir.

17. – 20. ÂYETLER

وَتَرَى الشَّمْسَ إِذَا طَلَعَتْ تَزَاوَرُ عَنْ كَهْفِهِمْ ذَاتَ الْيَمِينِ وَإِذَا غَرَبَتْ تَقْرِضُهُمْ ذَاتَ الشِّمَالِ وَهُمْ فِي فَجْوَةٍ مِنْهُ ۚ ذَٰلِكَ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ ۗ مَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِ ۖ وَمَنْ يُضْلِلْ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ وَلِيًّا مُرْشِدًا ﴿١٧﴾ وَتَحْسَبُهُمْ أَيْقَاظًا وَهُمْ رُقُودٌ ۚ وَنُقَلِّبُهُمْ ذَاتَ الْيَمِينِ وَذَاتَ الشِّمَالِ ۖ وَكَلْبُهُمْ بَاسِطٌ ذِرَاعَيْهِ بِالْوَصِيدِ ۚ لَوِ اطَّلَعْتَ عَلَيْهِمْ لَوَلَّيْتَ مِنْهُمْ فِرَارًا وَلَمُلِئْتَ مِنْهُمْ رُعْبًا ﴿١٨﴾ وَكَذَٰلِكَ بَعَثْنَاهُمْ لِيَتَسَاءَلُوا بَيْنَهُمْ ۚ قَالَ قَائِلٌ مِنْهُمْ كَمْ لَبِثْتُمْ ۖ قَالُوا لَبِثْنَا يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ ۚ قَالُوا رَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَا لَبِثْتُمْ فَابْعَثُوا أَحَدَكُمْ بِوَرِقِكُمْ هَٰذِهِ إِلَى الْمَدِينَةِ فَلْيَنْظُرْ أَيُّهَا أَزْكَىٰ طَعَامًا فَلْيَأْتِكُمْ بِرِزْقٍ مِنْهُ وَلْيَتَلَطَّفْ وَلَا يُشْعِرَنَّ بِكُمْ أَحَدًا ﴿١٩﴾ إِنَّهُمْ إِنْ يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ يَرْجُمُوكُمْ أَوْ يُعِيدُوكُمْ فِي مِلَّتِهِمْ وَلَنْ تُفْلِحُوا إِذًا أَبَدًا ﴿٢٠﴾

Meâli

17- Güneşi görürsün, doğduğu zaman mağaralarından sağa doğru eğiliyor, battığı zaman da sola doğru onları makaslayıp geçiyor. (hiçbir halde onların üzerine düşüp kendilerini rahatsız etmiyor.) Ve onlar mağaranın geniş bir dehlizi içindedirler. Bu (durum) Allah'ın âyetlerindendir. Allah, kimi doğru yola iletirse o, yolu bulmuştur. Kimi de sapıklıkta bırakırsa, artık onun için yol gösteren bir dost bulamazsın.

18- Uykuda oldukları halde sen onları uyanık sanırsın. Onları (uyku da) sağa sola çeviririz. Köpekleri de girişte iki ön ayağını uzatmış vazi-

yettedir. Onların durumunu görseydin mutlaka dönüp kaçardın. Ve onlardan içine korku dolardı.

19- Yine böyle onları dirilttik ki, kendi aralarında (birbirlerine) sorsunlar. İçlerinden biri "Ne kadar kaldınız?" dedi. "Bir gün ya da günün bir parçası (kadar kaldık) dediler. (Kimi de şöyle dedi) "Ne kadar kaldığı nı Rabbiniz daha iyi bilir. Birinizi şu gümüş (para) ile şehre gönderin bak sın hangi yiyecek daha temiz (ve nefis) ise ondan size rızık getirsin. Fakat çok dikkatli davransın, sakın sizi birine sezdirmesin.

20- Çünkü onlar sizi ellerine geçirirlerse taşlayarak öldürürler. Yahut dinlerine döndürürler ki o taktirde asla iflah olamazsınız.

Tefsiri

١٧- ﴿وَتَرَى الشَّمْسَ إِذَا طَلَعَتْ تَزَاوَرُ عَنْ كَهْفِهِمْ ذَاتَ الْيَمِينِ وَإِذَا غَرَبَتْ تَقْرِضُهُمْ ذَاتَ الشِّمَالِ وَهُمْ فِي فَجْوَةٍ مِنْهُ ذٰلِكَ مِنْ اٰيَاتِ اللّٰهِ مَنْ يَهْدِ اللّٰهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِ وَمَنْ يُضْلِلْ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ وَلِيًّا مُرْشِدًا﴾

17- Güneşi görürsün, doğduğu zaman mağaralarından sağa doğru eğiliyor, battığı zaman da sola doğru onları makaslayıp geçiyor. (hiçbir halde onların üzerine düşüp kendilerini rahatsız etmiyor.) **Ve onlar mağaranın geniş bir dehlizi içindedirler. Bu** (durum) **Allah'ın âyetlerindendir. Allah, kimi doğru yola iletirse o, yolu bulmuştur. Kimi de sapıklıkta bırakırsa, artık onun için yol gösteren bir dost bulamazsın.**

Kûfi'ye göre « تَزَاوَرُ » daki, «ز» sakindir. Şamî'ye göre « تَزْوَرُّ » şeklinde okunur. Bazıları da « تَزَّاوَرُ ». demişlerdir. Aslı « تَتَزَاوَرُ » dur. «ت» nın «ز» ye idğamıyla veya hazfıyla hafifletilmiştir. Hepsi de «الزور» kelimesinden gelir. Bu da doğrudan sapmak demektir. Güneşi, doğduğu zaman mağaralarından sağa doğru meylediyor ve ışınları onların üzerine düşmüyor görürsün. Battığı zaman da onları makaslayıp sola doğru meylettiğini, yani yine onların üzerine düşmediğini görürsün. Onlar mağa ra da geniş bir boşluk içindedirler. Yani onlara, geniş ve açık bir mekân da olmalarına rağmen gün boyunca, ne doğarken ne de batarken güneş ışınları isabet etmiyor. Allah'u Teâlâ güneşi onlara karşı perdelemeseydi

bu böyle olmazdı. Denildiki: *"Mağaralarında bir dehliz vardı. Oradan hava ve rüzgarın serinliği geliyordu. Bu sayede mağaranın havasızlığını hissetmiyorlardı. Güneşin doğarken ve batarken meyletmesi, onları makaslaması Allah'u Teâlâ'nın onlar için yarattığı âyetlerdendir."* Yani o bölgeye güneş ışınları isabet ediyor, fakat bir lütûf eseri olarak onlara isabet etmiyordu. Denildiki: *"Mağaranın kapısı kuzey tarafta ve onlara dönüktü. Onlar ise asla güneş almayan yerdeydiler."* Onların bu durumları ve sözleri, bunun Allah'ın âyetlerinden olduğunu gösteriyor. Allah kimi doğru yola iletirse o yolu bulmuştur. Bu onlar için bir övgüdür. Çünkü onlar, Allah için cihat etmişler ve ona teslim olmuşlar. Allah'da onları bu yüksek keramete nâil kılmıştır. Kimi de sapıklıkta bırakırsa ona kimse hidayet edemez.

١٨- ﴿وَتَحْسَبُهُمْ أَيْقَاظًا وَهُمْ رُقُودٌ وَنُقَلِّبُهُمْ ذَاتَ الْيَمِينِ وَذَاتَ الشِّمَالِ وَكَلْبُهُمْ بَاسِطٌ ذِرَاعَيْهِ بِالْوَصِيدِ لَوِ اطَّلَعْتَ عَلَيْهِمْ لَوَلَّيْتَ مِنْهُمْ فِرَارًا وَلَمُلِئْتَ مِنْهُمْ رُعْبًا﴾

18- Uykuda oldukları halde sen onları uyanık sanırsın. Onları (uykuda) **sağa sola çeviririz. Köpekleri de girişte iki ön ayağını uzatmış vaziyettedir. Onların durumunu görseydin mutlaka dönüp kaçardın. Ve onlardan içine korku dolardı.**

« تَحْسَبُهُمْ » «سِ» 'in fethasıyla. Bu Ağşa'nın dışında Şamî, Hamza ve Âsım'ın görüşüdür. *"Uyanık sanarsın"* hitabı herkes içindir. « أَيْقَاظًا » kelimesi «يَقِظٌ» un çoğuludur.

Denildiki *"Onlar uyurken gözleri açıktı. Bu sebeple onlara bakan onları uyanık zannediyor"* Onları uykuda sağa sola çeviririz. Denildi ki: *"Onlar yılda iki defa çevriliyorlardı."* Yine denildiğine göre: *"Yılda bir defa Aşurâ günü çevriliyorlardı."* Köpekleri de avluda ya da eşikte iki ön ayağını uzatmış vaziyettedir. Bu, hâlin mazi olarak ifade edilmiş şeklidir. Çünkü İsmi Fail, mazi manasında olduğunda amel etmez. Onlara muttali olup baksaydın yüz çevirip kaçardın.

«فِرَارًا » kelimesi mastar üzerine mansuptur. Çünkü « وَلَّيْتَ » demek «فَرَرْتَ» (kaçardın) demektir. «وَلَمُلِئْتَ » deki «لِ» Hicâzi'ye göre

mübalağa için olduğundan şeddelidir. « رُعْبًا » temyizdir. Şamî ve Ali'ye göre «ع» ötrelidir.

Rub; kalbe dolan korkudur. Bu, Allah'ın onlara verdiği heybetten ya da tırnakları, saçları ve cüsseleri büyüdüğü içindir. Muâviye'den rivâyet edildiğine göre o, rumlara karşı savaşmış ve bir mağara önüne gelmiş ti. İçeri girmek istiyorum deyince, İbn Abbas (r.a.) ona: *"Senden daha hayırlı olana bile, 'onlardan kaçardın' denildi" dedi.* Muâviye'nin emriyle bir gurup mağaraya girdi ve korku onları yaktı.

١٩- ﴿وَكَذٰلِكَ بَعَثْنَاهُمْ لِيَتَسَآءَلُوا بَيْنَهُمْ قَالَ قَآئِلٌ مِنْهُمْ كَمْ لَبِثْتُمْ قَالُوا لَبِثْنَا يَوْمًا اَوْ بَعْضَ يَوْمٍ قَالُوا رَبُّكُمْ اَعْلَمُ بِمَا لَبِثْتُمْ فَابْعَثُوٓا اَحَدَكُمْ بِوَرِقِكُمْ هٰذِهٖٓ اِلَى الْمَدِينَةِ فَلْيَنْظُرْ اَيُّهَآ اَزْكٰى طَعَامًا فَلْيَأْتِكُمْ بِرِزْقٍ مِنْهُ وَلْيَتَلَطَّفْ وَلَا يُشْعِرَنَّ بِكُمْ اَحَدًا﴾

19- Yine böyle onları dirilttik ki, kendi aralarında (birbirlerine) **sorsunlar. İçlerinden biri "Ne kadar kaldınız?" dedi. "Bir gün ya da günün bir parçası** (kadar kaldık) **dediler.** (Kimi de şöyle dedi) **"Ne kadar kaldığını Rabbiniz daha iyi bilir. Birinizi şu gümüş** (para) **ile şehre gönderin baksın hangi yiyecek daha temiz** (ve nefis) **ise ondan size rızık getirsin. Fakat çok dikkatli davransın, sakın sizi birine sezdirmesin.**

Allah'ın uyutmaya da diriltmeye de kâdir olduğunu göstermek için onları, bu uykuya daldırdığımız gibi uyandırdık. Birbirlerine sorsunlar da durumlarını ve Allah'u Teâlâ'nın, kendi üzerlerinde icra ettiklerini öğretsinler, ibret alsınlar. Allah'ın kudretinin bahşettiği nimete şükretsinler. Onların reisleri *"Ne kadar kaldınız?"* dedi. *"Bir gün yada günün bir parçası (kadar kaldık)"* dediler. bu zannı galibe göre verilmiş bir cevaptır. Burada içtihadın caiz olduğuna ve zannı galip ifade eden sözlerin söylene bileceğine dair deliller vardır. İçlerinden bir kısmı, onların kalmayla ilgili bu sözünü inkar ederek *"Ne kadar kaldığımızı Rabbiniz daha iyi bilir"* dediler. sanki onlar, müddetin çok uzun olduğunu ve onun miktarını Allahtan başka kimsenin bilemeyeceğini delillere bakarak ya da ilham yoluyla anlamışlardır. Rivayet edildiğine göre onlar mağaraya sabah vakti girdiler. Uyanmaları ise öğleden sonra oldu. bu onlara aynı günde

oldukları zannını verdi. Ancak tırnaklarına ve saçlarına baktıklarında bu (ikinci) sözü söylediler.

İbni Abbas (ra.) rivayete göre onların sayısının yedi olduğunu söylüyor ve "Çünkü ayette içlerinden biri 'ne kadar kaldınız' dedi. Ona cevap olarak "Bir gün ya da günün bir parçası (kadar kaldık)' dediler. Bu çoğuldur. En azı üçtür. Sonra kimileri de: "Ne kadar kaldığınızı Rabbiniz daha iyi bilir' dediler. Bu da başka bir grubun sözüdür. Böylece yedi oldular. Sonra "birinizi şu gümüş para ile şehre gönderin" dediler. sanki burada *"Rabbiniz bunu daha iyi bilir, sizin de gücünüz bunu bilmeye yetmez. Öyleyse siz, sizi ilgilendiren başka bir şey yapınız ve içinizden birini Yemliha'yı gümüş para ile gönderiniz. Bu gümüş, para haline getirilmiş de olabilir, getirilmemiş de olabilir."*

« بِوَرِقْكُمْ » kelimesinde ki «ر» Ebû Amr'a, Hamza'ya, ve Ebû Bekir'e göre sakindir. Şehir Tarsus'dur. Kaçışları esnasında yanlarına para almaları, nafaka ve yolcuya gerekli olan diğer eşyanın alınmasının Allah'a tevekkül edenlerin görüşü olduğuna delildir. İşi tesadüflere bırakan ve başkalarının nafakalarına bel bağlayanların görüşü değil. Beytullah'a karşı şiddetli arzu duyan âlimlerin bir kısmının *"Bu sefer için gözyaşı ve rahmana tevekkülden başkası gerekmez"* demeleri ayrı bir mevzudur. Baksın hangi yiyecek daha lezzetli, daha temiz, daha çok ucuz ondan bir rızık getirsin.

Fakat aldanmaması için yapacağı alışverişte ya da tanınmaması için gizlenme işinde çok dikkatli davransın. Sakın sizi birine sezdirmesin. Anlamadan bizi öğrenecekleri bir iş yapmasın. Burada 'onun diğerlerine hissettirmesi' diye söylendi, çünkü sebep olur.

٢٠ - ﴿إِنَّهُمْ إِنْ يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ يَرْجُمُوكُمْ أَوْ يُعِيدُوكُمْ فِي مِلَّتِهِمْ وَلَنْ تُفْلِحُوا إِذًا أَبَدًا﴾

20- Çünkü onlar sizi ellerine geçirirlerse taşlayarak öldürürler. Yahut dinlerine döndürürler ki o taktirde asla iflah olamazsınız.

« إِنَّهُمْ » daki zamir, « أَيُّهَا » daki mukadder «أَهْل» kelimesine râcidir, onlar size muttali olurlarsa sizi en kötü bir öldürüşle, taşlayarak öldürürler. Ya da sizi zorla sinelerine döndürürler. « إِذًا » kelimesi şarta delâlet eder. Yani, onların dinine girdiğinizde de ebediyyen iflah olmazsınız.

21. – 22. ÂYETLER

وَكَذٰلِكَ أَعْثَرْنَا عَلَيْهِمْ لِيَعْلَمُوا أَنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ وَأَنَّ السَّاعَةَ لَا رَيْبَ فِيهَا إِذْ يَتَنَازَعُونَ بَيْنَهُمْ أَمْرَهُمْ فَقَالُوا ابْنُوا عَلَيْهِمْ بُنْيَانًا رَبُّهُمْ أَعْلَمُ بِهِمْ قَالَ الَّذِينَ غَلَبُوا عَلٰى أَمْرِهِمْ لَنَتَّخِذَنَّ عَلَيْهِمْ مَسْجِدًا ﴿٢١﴾ سَيَقُولُونَ ثَلَاثَةٌ رَابِعُهُمْ كَلْبُهُمْ وَيَقُولُونَ خَمْسَةٌ سَادِسُهُمْ كَلْبُهُمْ رَجْمًا بِالْغَيْبِ وَيَقُولُونَ سَبْعَةٌ وَثَامِنُهُمْ كَلْبُهُمْ قُلْ رَبِّي أَعْلَمُ بِعِدَّتِهِمْ مَا يَعْلَمُهُمْ إِلَّا قَلِيلٌ فَلَا تُمَارِ فِيهِمْ إِلَّا مِرَاءً ظَاهِرًا وَلَا تَسْتَفْتِ فِيهِمْ مِنْهُمْ أَحَدًا ﴿٢٢﴾

Meâli

21- Böylece onları buldurduk ki Allah'ın (öldükten sonra dirilme) vadinin gerçek olduğunu ve kıyamet saatinin şüphe götür-mez olduğunu kesinlikle bilsinler. (Bulanlar) o sırada kendi aralarında onların durumlarını tartışıyorlardı. "Onların üstüne bir bina yapın" dediler. Rableri onları daha iyi bilir. Onların işine galip gelen yetkililer. "Mutlaka onların üstüne bir mescit yapacağız" dediler.

22- Gayba taş atar gibi: "Onlar üçtür, dördüncüleri köpeklerdir" diyecekler. "Beştir, altıncıları, köpekleridir," diyecekler. (hayır) yedidir sekizincileri köpekleridir" diyecekler. Deki: Onların sayısını Rabbim daha iyi bilir. Onları bilen azdır" onun için onlar hakkında, sabit tartışma dışında, derin münakaşaya girme ve onlar hakkında bunlardan hiçbirine bir şey sorma."

Tefsiri

٢١-﴿ وَكَذٰلِكَ أَعْثَرْنَا عَلَيْهِمْ لِيَعْلَمُوا أَنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ وَأَنَّ السَّاعَةَ لَا رَيْبَ

فِيهَا إِذْ يَتَنَازَعُونَ بَيْنَهُمْ أَمْرَهُمْ فَقَالُوا ابْنُوا عَلَيْهِم بُنْيَانًا رَّبُّهُمْ أَعْلَمُ بِهِمْ قَالَ الَّذِينَ غَلَبُوا عَلَىٰ أَمْرِهِمْ لَنَتَّخِذَنَّ عَلَيْهِم مَّسْجِدًا ﴿

21- Böylece onları buldurduk ki Allah'ın (öldükten sonra dirilme) **vadinin gerçek olduğunu ve kıyamet saatinin şüphe götür-mez olduğunu kesinlikle bilsinler.** (Bulanlar) **o sırada kendi aralarında onların durumlarını tartışıyorlardı. "Onların üstüne bir bina yapın" dediler. Rableri onları daha iyi bilir. Onların işine galip gelen yetkililer "Mutlaka onların üstüne bir mescit yapacağız" dediler.**

Onları, uyuttuğumuz ve uyandırdığımız da olduğu gibi buldurma mızda da hizmetler vardır. Buldurduğumuz kişiler, onların hallerini görsünler ve Allah'ın vadinin yani tekrar dirilmenin hak olduğunu bilsinler. Çünkü onların uyku ve uyanışlarındaki hali, ölen sonra da dirilen kişi nin hali gibidir. Yine kıyamet saatinin şüphe götürmez olduğunu bilsinler. Çünkü onlar, onların bu durumuyla tekrar dirilmenin olacağı sonucunu çıkarıyorlar.

Yani o zamanın halkını, onlara muttali kıldığımız da halk, dinleri konusunda tartışıyorlardı. Yeniden dirilişin hakikati hususunda ihtilaf içindeydiler. Bazısı *"Ruhlar dirilecek cesetler değil"* diyor. Bazısı da *"Ruhlarla beraber cesetlerde dirilecek"* diyordu. İhtilafın ortadan kalkması için ve cesetlerin de ölüm öncesinde olduğu gibi ruhlarla beraber canlı bir şekilde dirileceği hakikati ayan beyan ortaya çıksın diye Allah halkı onlara muttali kıldı.

Ashab-ı Kehf vefat edince, türbeleri, halktan sakınmak ve korumak için *"Bulundukları mağaranın kapısı üzerine bina inşa edin" dediler.* nitekim Resûlüllah Efendimiz (s.a.v.)'in türbesi de etrafı çevrilerek koruma altına alınmıştır. Onları en iyi Rableri bilir. Bu Ashab-ı Kehf'in nesep leri, durumları ve uyku müddetleri hususunda söz söyleyen ve onların durumunu müzakere eden tartışmacıların sözüdür. Hakikati bulumadıklarında ise *"Onların en iyi Rableri bilir"* demişlerdir. Ya da bu söz, onlar hakkında sözü uzatan kişileri red için Allah'u Teâlâ'nın söylediği bir sözdür. Onların işine galip gelen Müslüman yetkililer ki onların üzerine bina yapmaya en layık olanlarda onlardır. *"Müslümanların namaz kılması ve onların mekanlarıyla teberrük etmeleri için mağaranın kapısına mescit yapacağız"* dediler.

Rivâyet edildiğine göre Hıristiyanlar büyük günahlar işlemeye ve

kralları da zulmetmeye başladı. Sonunda putlara tapmaya başladılar. İnsanları onlara ibadete zorladılar. Bu hususta en şedit davrananı Dakyanus'tu. Kavminin eşrafından gelen gençlerin şirk koşmalarını istedi ve onları ölümle tehdit etti. Onlar imana sarıldılar ve kararlı davrandılar. Sonra bir mağaraya kaçtılar. Yolda karşılaştıkları bir köpek onlara tabi oldu. Onu kovdular. Allah'da onu konuşturdu. *"Benden ne istiyorsunuz?" ben Allahın sevdiklerini seviyorum. Uyuduğunuz da sizi beklerim"* dedi. Denildiki onlar, köpeği olan bir çobanın yanına geldiler. O da onların dinine tabi oldu. Ve mağaraya girdiler. Allah onların kulaklarına ağırlık verdi. Allah onları uyandırmadan önce onların şehrine iman sahibi salih bir adam kral oldu. Memleket ahalisi yeniden diriliş hususunda ihtilaf içindeydiler. Bir kısmı inanıyor, bir kısmı inanmıyordu. Hakkı beyan etmesi için Allaha yalvardı. Allah aniden bir adamın kalbine koyunları için ağıl yapmak üzere mağaranın ağzına yapılan duvarı yıkmasını ilham etti ve adam duvarı yıktı. Ashab-ı Kehf'in yiyecek satın almak üzere gönderdikleri adam şehre girdi. Gümüş parayı çıkardı. Dakyanus zamanında bastırılmıştı. Onu hazine bulmakla suçladılar ve krala götürdüler. Ashab-ı Kehf'ten olan kıssayı ona anlattı. Kral ve halk onunla birlikte yola çıktılar. Ve Ashab-ı kehf onlara gösterildi. Yeniden dirlişi gösteren bu delil üzerine Allah'a hamd etitler. Sonra gençler krala: "Seni Allah'a emanet ediyoruz. Cin ve insan şerrinden ona sığındırıyoruz" dediler ve yattıkları yere döndüler ve Allah emanetini aldı, öldüler. Kral onların üzerine elbisesini örttü. Her biri için altından bir tabut yapılmasını emretti. Fakat rüyada onların altını çirkin gördüklerini görünce saçtan yapılmasını emretti. Mağaranın kapısı üzerine de mescit yaptı.

٢٢- ﴿ سَيَقُولُونَ ثَلَاثَةٌ رَابِعُهُمْ كَلْبُهُمْ وَيَقُولُونَ خَمْسَةٌ سَادِسُهُمْ كَلْبُهُمْ
رَجْمًا بِالْغَيْبِ وَيَقُولُونَ سَبْعَةٌ وَثَامِنُهُمْ كَلْبُهُمْ قُلْ رَبِّي أَعْلَمُ بِعِدَّتِهِمْ مَا يَعْلَمُهُمْ
إِلَّا قَلِيلٌ فَلَا تُمَارِ فِيهِمْ إِلَّا مِرَآءً ظَاهِرًا وَلَا تَسْتَفْتِ فِيهِمْ مِنْهُمْ أَحَدًا ﴾

22- Gayba taş atar gibi: "Onlar üçtür, dördüncüleri köpeklerdir" diyecekler. "Beştir, altıncıları, köpekleridir," diyecekler. (hayır) **yedidir sekizincileri köpekleridir" diyecekler. Deki: Onların sayısını Rabbim daha iyi bilir. Onları bilen azdır" onun için onlar hakkında, sabit tartışma dışında, derin münakaşaya girme ve onlar hakkında bunlardan hiçbirine bir şey sorma."**

« سَيَقُولُونَ » deki zamir, Resûlüllah (s.a.v.) zamanında, onların kıssalarına dalan müminler içindir. Ehli kitap, onlar hakkında Resûlüllah (s.a.v.)'a sordu. Onlarla ilgili vahiy gelinceye kadar cevabı geciktirdi. Vahiy, sayıları hakkında kendi aralarında geçecek olan ihtilafları haber vererek, ayrıca onlar yedidir, sekizincileri köpekleridir, diyenlerin isabet ettiğini haber vererek indi.

Rivâyete göre Seyyid ve Akıb, Necran ahalisinden olan arkadaşlarıyla beraber Nebi (s.a.v.)'nin yanındaydılar. Ashab-ı Kehf'in zikri geçti. Seyyid Yakubi'ydi. "Onlar üç kişiydiler, dördüncüsü köpekleriydi" dedi. Akıb Nasturiya idi. *"Onlar beş kişiydiler, sekizincileri köpekleriydi"* dediler. Müslümanlarda *"Yedi kişiydiler, sekizincileri köpekleriydi"* dediler. Allah Müslümanların sözünü doğruladı. Bunu, Resûlüllah (s.a.v.)'in haber vermesiyle ve az önce zikrettiğimiz şeylerle bildiler. Ali (r.a.)'den: Onlar yedi neferdir. İsimleri Yemliha, Mekselina, Mislina, bunlar kralın sağında bulunurlardı. Solunda bulunanlar ise Mernuş, Debernuş, Şazenuş idi. Kral, işlerini bu altısıyla istişare ederdi. Yedincisi ise Dakyanus'tan kaçarken karşılaştıkları çobandır. Adı Kefeştatayyüş'tür. Şehirlerinin adı Efsus'tur. Köpeklerinin adı Kıtmir'dir.

« ثَلاَثَةٌ » deki istikbal sözü sadece birinci fiilin başına gelse de di-ğer iki fiili de içine alır. Senin *"İkram ve in'am etti"* sözünde olduğu gibi. Mana her iki fiilde de aynıdır. Ya da muzari fiil, istikbal manasını da içerdiğinden bu kastedilmiştir. « ثَلاَثَةٌ » haberdir. Mübteda hazfedil-miştir. « هُمْ » dur. Aynı şekilde *"beştir ve yedidir"* de haberdir. «رَابِعُهُمْ كَلْبُهُمْ » mübteda ve haberden oluşan cümle « ثَلاَثَةٌ » un sıfatıdır « سَادِسُهُمْ كَلْبُهُمْ » ve «وَثَامِنُهُمْ كَلْبُهُمْ » da bu şekildedir.

Gayba taş atmak demek, bilinmeyen bir haberi savurmak ve bunu delil olarak getirmek demektir. Gaybı taşlıyorlar sözünde olduğu gibi. Yani bilinmeyeni delil olarak getiriyorlar. Ya da taşlamayı zannın yerine koyuyorlar. Onlar çok defa zan kelimesi yerine zanla taşlamak kelimesini kullanıyorlar. Hatta onlara göre bu iki ibare arasında hiçbir fark bulunmuyor. Üçüncü cümle üzerine dahil olan vav ise, nekrenin sıfatı olarak vaki olan cümleye dahil olan vavdır. Marife üzerine dahil olduğunda hal olduğu gibi. Senin *"Bana yanında başkası olan bir adam geldi"* ve *"Elin*

de kılıç olduğu halde Zeyd'e uğradım" sözlerinde olduğu gibi. Bunun faydası, sıfatın mevsufa bitiştirilmesidir. Mevsuf'un sıfatla muttasıl olması sabit bir iştir. Bu vav *"yedidir ve sekizincileri köpeklerdir"* diyenlerin yaptığı gibi zanla değil. Bunun delili de Allah'u Teâlâ önceki iki sözün sonunda ise *"Onların taş atar gibi"* buyurmasına rağmen üçüncüsünün sonunda ise *"Onların sayısını Rabbim daha iyi bilir de"* buyurmuştur. Yani onların sayısını Rabbim daha iyi bilir. Bunu da size *"yedidir sekincileri de köpeklerdir"* sözüyle haber vermiştir. Onları ancak çok az kişi bilir. İbni Abbas (r.a.) şöyle diyor: *"Ben bu az olanlardanım"* denildiki: "Bu az olanlar kitap ehlinden olanlardır."

« سَيَقُولُونَ » deki zamir onlara gidiyor. Yani Ehl-i Kitap, onlar hakkında şöyle şöyle diyecekler. Ancak onlardan çok azı müstesna bu hususta bilgileri yoktur. Çoğu zan ve tahmin yürütüyorlar. Ashab-ı Kehf hakkında Ehl-i Kitapla tartışma. Ancak derin olmayan sathi bir tartışma yapabilirsin. O da sadece Allah'u Teala'nın sana vahyettiklerini onlara hikaye etmendir. Doğruluğunu ortaya koymak için insanlar önünde onların cehaletini ortaya koymaya çalışma. Ve Ashab-ı Kehfin kıssaları hakkında onlardan hiçbirine, cevap verdiklerinde reddedeceğin ve çürüteceğin ters bir soru sorma. Öğrenmek için de bir şey sorma. Çünkü Allah'u Teâlâ, onların kıssalarını vahyetmek suretiyle seni irşad etti.

23. – 24. ÂYETLER

وَلَا تَقُولَنَّ لِشَيْءٍ إِنِّي فَاعِلٌ ذَٰلِكَ غَدًا ﴿٢٣﴾ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ وَاذْكُرْ رَبَّكَ إِذَا نَسِيتَ وَقُلْ عَسَىٰ أَنْ يَهْدِيَنِ رَبِّي لِأَقْرَبَ مِنْ هَٰذَا رَشَدًا ﴿٢٤﴾

Meâli

23- Hiçbir şey için "bunu yarın yapacağım" deme.

24- Ancak Allah dilerse (yapacağım de) unuttuğun zaman Rabbini an ve "Rabbimin beni doğruya, bundan daha yakın bir yola ulaştıracağını umarım" de.

Tefsiri

٢٣- ﴿وَلَا تَقُولَنَّ لِشَيْءٍ إِنِّي فَاعِلٌ ذَٰلِكَ غَدًا﴾

23- Hiçbir şey için "bunu yarın yapacağım" deme.

Azmettiğin herhangi bir şey için *"Yarın veya daha sonraki bir zamanda bunu yapacağım"* deme. Yarın kelimesi sadece ona mahsus olmak üzere kullanılmamıştır.

٢٤- ﴿إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ وَاذْكُرْ رَبَّكَ إِذَا نَسِيتَ وَقُلْ عَسَىٰ أَنْ يَهْدِيَنِ رَبِّي لِأَقْرَبَ مِنْ هَٰذَا رَشَدًا﴾

24- Ancak Allah dilerse (yapacağım de) **unuttuğun zaman Rabbini an ve "Rabbimin beni doğruya, bundan daha yakın bir yola ulaştıracağını umarım" de.**

Orada, sana bunun iznini Allah'ın vermesini ifade edersin ya da onu ancak *"Allah dilerse"* ifadesini kullanarak demelisin. Yani *"Ancak onun dilemesiyle birlikte"* de. Bu hal makamındadır. Yani İnşeallah diyerek Allah'ın dilemesine sığınıyorum. Zeccâc şöyle demiştir: *"Bunun manası, bunu ancak Allah'ın izniyle yaparım de" demektir. çünkü Allah*

dilerse, şu işimi yapacağım" diyenin sözünün manası, onu ancak Allah'ın dilemesiyle yapacağım demektir. Bu Allah'tan peygamberi için getirilmiş te'dibi bir nehiydir. Yahudiler Kureyş'e: "Ona ruhtan, Ashabı Kehf'ten, ve Zülkarneyn'den sorun" demişler, onlar da sormuşlardı. Nebi (a.s.) "Yarın bana gelin size haber vereyim" demiş, İnşeallah dememişti. Bunun üzerine vahiy gecikmiş zora düşmüştü."

Rabbini an. Yani Rabbinin dilemesini an ve İnşeallah de! Bu hususta sana unutma arız olursa, yani inşallah kelimesini söylemeyi unutursan ve sonra hatırına gelirse onu söyleyerek yerine getir.

Hasan'a göre konuşma meclisinde olduğu müddetçe söylenebilir. İbni Abbas (r.a.) göre ise, bir sene sonra dahi olsa söylemelidir. Bu, İnşaallah kelimesinin kullanılmasıyla teberrükün kazanılmasına yorumlanmıştır. Manayı değiştiren bir istisna ancak birlikte zikredilirse sahih olur.

Hikaye edildiğine göre, Ebû Hanife (r.a.)'nin meclisten sonra yapılan istisna hususunda İbni Abbas (r.a.) muhalefet ettiği halife Mansur'a ulaştı. Onu menetmek için huzuruna getirtti. Ebû Hanife ona *"Bu senin aleyhine olur. Sen insanlardan yeminle biat alıyorsun. Senin yanında ayrıldıktan sonra istisnayı kullanıp sana karşı gelmelerine razı olur musun?"* Halife onun bu sözünü güzel buldu. Ve ona zarar vermek isteyen kişinin dışarı çıkarılmasını emretti.

Ya da mana, İnşeallah sözünü unuttuğunda Rabbini dikkat ve ihtimam ile tesbih ederek istiğfar ederek zikret. Ya da unuttuğun namazı hatırladığın da kıl. Ya da bir şeyi unuttuğunda onu an ki unutulan şeyi sana hatırlatsın.

Ve Rabbimin beni doğruya, bundan daha yakın bir yola ulaştıracağını umarım de! Yani bir şeyi unuttuğunda Rabbini zikret! Bir şey unutulduğunda Rabbin zikredilmesi, rabbimin beni, bu unutulana bedel başka bir şeye, bundan daha iyisine, daha hayırlısına ve daha faydalısına ulaştıracağını umarım demektir.

« اَنْ يَهْدِيَنِ » , « اِنْ تَرَنِ» , « اَنْ يُؤْتِيَنِ » , «اَنْ تُعَلِّمَنِ » Mekki'ye göre iki halde de olurlar. Ebû Âmr ve Medenî'de vasıl halinde ona muvafakat etmişlerdir.

25. – 26. ÂYETLER

وَلَبِثُوا فِى كَهْفِهِمْ ثَلاَثَ مِائَةٍ سِنِينَ وَازْدَادُوا تِسْعًا ﴿٢٥﴾ قُلِ اللّٰهُ أَعْلَمُ بِمَا لَبِثُوا لَهُ غَيْبُ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ أَبْصِرْ بِهِ وَأَسْمِعْ مَا لَهُمْ مِنْ دُونِهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلاَ يُشْرِكُ فِى حُكْمِهِ أَحَدًا ﴿٢٦﴾

Meâli

25- Mağaralarında üçyüz yıl kaldılar. Dokuz (yıl) da ilave ettiler.

26- Deki "onların ne kadar kaldıklarını Allah daha iyi bilir. Göklerin ve yerin gaybı onundur, o ne güzel görendir, ne güzel işitendir. Onların ondan başka bir yardımcısı yoktur. Ve o, kendi hükmüne kimseyi ortak etmez."

Tefsiri

٢٥- ﴿وَلَبِثُوا فِى كَهْفِهِمْ ثَلاَثَ مِائَةٍ سِنِينَ وَازْدَادُوا تِسْعًا﴾

25- Mağaralarında üçyüz yıl kaldılar. Dokuz (yıl) **da ilave ettiler.**

Burada mağarada diri olarak uyutuldukları müddet kastediliyor. Bu *"bunun üzerine mağarada nice yıllar onların kulaklarına ağırlık vurduk (onları derin bir uykuya daldırdık)* mücmel âyetinin beyanıdır.

« سِنِينَ » (yıllar) kelimesi « ثَلاَثَ مِائَةٍ » (üç yüz) ün atfı beyanıdır. « ثَلاَثَ مِائَةِ سِنِينَ » Hamza ve Ali'ye göre izafetledir. Temyiz de çoğul tek yerine konur. «بِالْأَخْسَرِينَ أَعْمَالاً» de olduğu gibi. Dokuz yıl daha ilave ettiler «تِسْعًا» mef'ulun bihtir. Çünkü « زَادَ » fiili iki mefulu almayı «اِزْدَادَ» fiili ise tek bir meful almayı gerektiriyor.

٢٦- ﴿ قُلِ اللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا لَبِثُوا لَهُ غَيْبُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ اَبْصِرْ بِه۪ وَاَسْمِعْ مَا لَهُمْ مِنْ دُونِه۪ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا يُشْرِكُ ف۪ي حُكْمِه۪ٓ اَحَدًا ﴾

26- Deki "onların ne kadar kaldıklarını Allah daha iyi bilir. Göklerin ve yerin gaybı onundur, o ne güzel görendir, ne güzel işitendir. Onların ondan başka bir yardımcısı yoktur. Ve o, kendi hükmüne kimseyi ortak etmez."

Yani o Allah, onların kalma müddetlerini, ihtilafa düşenlerden daha iyi bilir. Gerçek sana haber verdiğidir. Ya da bu, Ehl-i Kitab'ın sözünün (Allah tarafından) hikaye edilmesi ve *"Deki Allah daha iyisini bilir"* sözü onlara bir cevaptır. Cumhura göre bu onların şu kadar müddet kaldıklarına dair Allah'u Teâlâ'nın haber vermesidir.

Göklerin ve yerin gaybı onundur. Göklerdeki ve yerdeki bilinmeyenlere ve orada bulunanların gizli hallerine dair bilginin kendisine ait olduğunu zikretti. O ne güzel görendir, ne güzel işitendir. Yani o bütün mevcudatı ne güzel gören ve bütün işitilenleri ne güzel işitendir. Gökler ve yer halkınının ondan başka işlerine bakacak yardımcısı yoktur. O, kazasındaki hükmüne, onlardan hiçbir kimseyi ortak etmez.

« وَلَا يُشْرِكُ » kelimesi, Şamî'ye göre nehiy olarak *"şirk koşma"* manasına « لَا يُشْرِكْ » dir. Ona, bu Kur'an'dan başkasına getir, yada onu değiştir diyorlardı. Ona denildiki:

❁ ❁ ❁

27. - 28. ÂYETLER

وَاتْلُ مَٓا اُوحِيَ اِلَيْكَ مِنْ كِتَابِ رَبِّكَۚ لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِه۪ وَلَنْ تَجِدَ مِنْ دُونِه۪ مُلْتَحَدًا ﴿٢٧﴾ وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذ۪ينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدٰوةِ وَالْعَشِيِّ يُر۪يدُونَ وَجْهَهُ وَلَا تَعْدُ عَيْنَاكَ عَنْهُمْۚ تُر۪يدُ ز۪ينَةَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَاۚ وَلَا تُطِعْ مَنْ اَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَنْ ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوٰيهُ وَكَانَ اَمْرُهُ فُرُطًا ﴿٢٨﴾

Meâli

27- Rabbinin kitabından sana vahyedileni oku. Onun sözlerini değiş tirecek yoktur. Ondan başka sığınılacak bir kimse de bulamazsın.

28- Nefsini sabah akşam rızasını isteyerek Rablerine yalvaranlarla beraber tut, gözlerin dünya hayatının süsünü isteyerek onlardan başka yana sapmasın. Kalbini bizi anmaktan alıkoyduğumuz, keyfine uyan ve işi hep aşırılık olan kişiye itaat etme.

Tefsiri

٢٧ - ﴿وَاتْلُ مَٓا اُوحِيَ اِلَيْكَ مِنْ كِتَابِ رَبِّكَۚ لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِه۪ وَلَنْ تَجِدَ مِنْ دُونِه۪ مُلْتَحَدًا﴾

27- Rabbinin kitabından sana vahyedileni oku. Onun sözlerini değiştirecek yoktur. Ondan başka sığınılacak bir kimse de bulamazsın.

Yani Kur'an dan sana vahyedileni oku. Değiştirilmesini isteyerek hezeyan salvalarını sakın dinleme. Çünkü hiç kimse onu tebdil ve tağyire güç getiremez. Buna ancak tek başına o kâdirdir. Sığınmak istediğinde ondan başka sığınılacak birkimse de bulamazsın. Kâfirlerin reislerinden oluşan bir grup Resûlüllah (s.a.v.)'e: *"Şu köleleri yanından uzaklaştır ki seninle oturalım"* dediler. onlar Suheyb, Ammar, Habbab, Selman ve di-

ğerleriydi. Onların bu teklifi üzerine şu âyet indi:

٢٨- ﴿وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدٰوةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ وَلَا تَعْدُ عَيْنَاكَ عَنْهُمْ تُرِيدُ زِينَةَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَلَا تُطِعْ مَنْ اَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَنْ ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوٰيهُ وَكَانَ اَمْرُهُ فُرُطًا﴾

28- Nefsini sabah akşam rızasını isteyerek Rablerine yalvaranlarla beraber tut, gözlerin dünya hayatının süsünü isteyerek onlardan başka yana sapmasın. Kalbini bizi anmaktan alıkoyduğumuz, keyfine uyan ve işi hep aşırılık olan kişiye itaat etme.

Nefsini her vakit duaya devam edenlerle beraber kıl. Ya da sabah vakti muvaffakiyet ve kolaylık isteyen, akşam vakti de kusurların bağışlanmasını talep edenlerle beraber kıl. Veya o ikisi sabah ve ikindi namazlarıdır. Şamî « بِالْغَدٰوةِ » kelimesini « بِالْغُدْوَةِ » şeklinde okumuştur.

Gözlerin onlardan başka yana sapmasın. Haddi aşma. Onun başka yana sapması, haddi aşmasıdır. « عَدَى » fiili «عن » harfi ceriyle kullanılınca uzaklaşmak manasını içerir. Senin *"Gözü ondan uzaklaştı"* sözünde olduğu gibi. Kelimenin birkaç manaya gelmesinin faydası, manaların her birinin verilebilmesidir. Bu (gözlerini) soyutla manasını vermekten daha doğrudur.

"Dünya hayatının süsünü isteyerek" haldir. Kalbini zikirden, bizi anmaktan alıkoyduğumuz kişiye itaat etme. Bu, bizim *"Allah'u Teâlâ, kulların fiillerinin yaratıcısıdır"* sözümüzün delilidir. Keyfine uyan, işi aşırılık olan ve Haktan ayrılan kişiye uyma.

❁ ❁ ❁

29. ÂYET

وَقُلِ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنْ شَٓاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَمَنْ شَٓاءَ فَلْيَكْفُرْ إِنَّٓا أَعْتَدْنَا لِلظَّالِمِينَ نَارًا أَحَاطَ بِهِمْ سُرَادِقُهَا وَإِنْ يَسْتَغِيثُوا يُغَاثُوا بِمَٓاءٍ كَالْمُهْلِ يَشْوِي الْوُجُوهَ بِئْسَ الشَّرَابُ وَسَٓاءَتْ مُرْتَفَقًا ﴿٢٩﴾

29- De ki: "Bu gerçek, Rabbinizdendir. Artık dileyen insansın, dileyen inkar etsin" Çünkü biz zalimlere öyle bir ateş hazırladık ki çadırı onları kuşatmıştır. Eğer (susuzluktan) feryat edip yardım isteseler, erimiş maden gibi yüzleri haşlayan bir su ile kendilerine yardım edilir, o ne kötü bir içecektir. Ve ne kötü bir dayanak (koltuk) tur.

Tefsiri

٢٩- ﴿وَقُلِ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنْ شَٓاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَمَنْ شَٓاءَ فَلْيَكْفُرْ إِنَّٓا أَعْتَدْنَا لِلظَّالِمِينَ نَارًا أَحَاطَ بِهِمْ سُرَادِقُهَا وَإِنْ يَسْتَغِيثُوا يُغَاثُوا بِمَٓاءٍ كَالْمُهْلِ يَشْوِي الْوُجُوهَ بِئْسَ الشَّرَابُ وَسَٓاءَتْ مُرْتَفَقًا﴾

29- De ki: "Bu gerçek, Rabbinizdendir. Artık dileyen inansın, dileyen inkâr etsin" Çünkü biz zâlimlere öyle bir ateş hazırladık ki duvarları onları kuşatmıştır. Eğer (susuzluktan) **feryat edip yardım isteseler, erimiş maden gibi yüzleri haşlayan bir su ile kendilerine yardım edilir, o ne kötü bir içecektir. Ve ne kötü bir dayanak** (koltuk) **tur.**

Bu gerçek, İslam ya da Kur'an'dır. «حَقٌّ» kelimesi haberdir. Mübteda, hazfedilmiş «هُوَ» dir. Dileyen inansın dileyen inkâr etsin. Yani hak gelmiştir, bahaneler kalkmıştır. Kendiniz için dilediğiniz, kurtuluş yoluna ya da helâk yolunu seçmekten başka şansınız yok. Emir lafzıyla ve tercihli getirildi. Çünkü o, bu ikisinden dilediği birini seçtiğinde sanki, iki

yoldan dilediğini seçmekle emrolunmuş muhayyer biri olmaktadır. Daha sonra (Allah) küfrü seçen kişinin cezasını zikretmiş ve *"Biz zâlimlere yani kâfirlere ateş hazırladık"* buyurmuştur. İşin hakikatinin anlatılmasının terk edilmesinde olduğu gibi muhayyer bırakma işi de cümlenin son kısımlarıyla kayıt altına alındı. Duvarları onları kuşatmış bir ateş hazırladık. Onları kuşatan ateşi, duvarın etrafındaki odalara veya cehenneme girmeden önce kâfirleri kuşatan dumana veya onların etrafını saran ateşten duvara benzetmiştir. Eğer susuzluktan feryat edip yardım isteseler, erimiş maden gibi bir suyla, yani yağın posasıyla ya da erimiş madenle onlara azap edilir. İçmek için yaklaştırdığında yüzünü haşlar. Ve yüz bu hararetten dolayı kavrulur. Bu ne kötü içecek ve bu ateş, ne kötü dayanacak (koltuk) tur. Bu sözle, *"ne iyi dayanacak"* sözü arasında uygunluk vardır. Yoksa cehennem halkı için dayanmak yoktur. İmanı seçenin mükafatını da açıkladı ve şöyle buyurdu.

30. – 31. ÂYETLER

إِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ إِنَّا لاَ نُضِيعُ أَجْرَ مَنْ أَحْسَنَ عَمَلاً ﴿٣٠﴾ اُولٰئِكَ لَهُمْ جَنَّاتُ عَدْنٍ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَيَلْبَسُونَ ثِيَابًا خُضْرًا مِنْ سُنْدُسٍ وَإِسْتَبْرَقٍ مُتَّكِئِينَ فِيهَا عَلَى الْأَرَآئِكِ نِعْمَ الثَّوَابُ وَحَسُنَتْ مُرْتَفَقًا ﴿٣١﴾

Meâli

30- Onlar ki inandılar ve sâlih ameller işlediler, elbette biz ameli gü zel yapanın ecrini zayi etmeyiz.

31- Onlar öyle kimselerdir ki kendileri için Adn cennetleri vardır. Altlarından ırmaklar akar. Orada altın bileziklerle bezenirler. İnce ipekten yeşil giysiler giyerek koltuklar üzerine yaslanırlar. Ne güzel sevap ve ne güzel kalma yeridir.

Meâli

٣٠- ﴿ إِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ إِنَّا لاَ نُضِيعُ أَجْرَ مَنْ أَحْسَنَ عَمَلاً ﴾

30- Onlar ki inandılar ve sâlih ameller işlediler, elbette biz ameli güzel yapanın ecrini zayi etmeyiz.

Yeni bir başlangıç sözü. Bilinmeyen bir müfakatı beyan için buyurulmuştur.« إِنَّا لاَ نُضِيعُ » cümlesi ile « اُولٰئِكَ » kelimesi birlikte haberdir.

« مَنْ أَحْسَنَ مِنْهُمْ عَمَلاً » sözü de senin «اَلسَّمْنُ مَنَوَانِ بِدِرْهَمٍ» (iki ölçek yağ bir dirhemedir) sözünde olduğu gibidir. Ya da «مَنْ أَحْسَنَ عَمَلاً » ile « وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ » sözü aynı manaya söylenmiş iki farklı ifadedir. « مَنْ أَحْسَنَ » lafzını zamir yörene koymuştur.

٣١- ﴿ أُولَٰئِكَ لَهُمْ جَنَّاتُ عَدْنٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَيَلْبَسُونَ ثِيَابًا خُضْرًا مِنْ سُنْدُسٍ وَإِسْتَبْرَقٍ مُتَّكِئِينَ فِيهَا عَلَى الْأَرَائِكِ ۚ نِعْمَ الثَّوَابُ ۚ وَحَسُنَتْ مُرْتَفَقًا ﴾

31- Onlar öyle kimselerdir ki kendileri için Adn cennetleri vardır. Altlarından ırmaklar akar. Orada altın bileziklerle bezenirler. İnce ipekten yeşil giysiler giyerek koltuklar üzerine yaslanırlar. Ne güzel sevap ve ne güzel kalma yeridir.

« تَجْرِي » den sonra ki « مِنْ » başlangıç içindir. *"Bilezikler" kelimesinin belirsiz (nekra) olarak getirilmesi, onun güzelliğini belirsizleştirmek içindir.*

« أَسَاوِرَ » kelimesi « أَسَاوِرَة » kelimesinin, o da «سِوَارْ» kelimesinin çoğuludur. « مِنْ ذَهَبٍ » deki « مِنْ » beyan içindir. «سُنْدُسٍ» ince ipektir « إِسْتَبْرَقْ » ise kalın ipektir. Yani her iki çeşidi de bir arada kullanırlar.

"Orada koltukla üzerine yaslanırlar" diyerek özellikle yaslanmayı zikretmiştir. Çünkü nimet sahiplerinin ve kralllanın, aileleri arasındaki duruşları bu şekildedir. Ne güzel sevap, ne güzel cennet ve koltuklar.

❀ ❀ ❀

32. – 36. ÂYETLER

وَاضْرِبْ لَهُمْ مَثَلاً رَجُلَيْنِ جَعَلْنَا لِأَحَدِهِمَا جَنَّتَيْنِ مِنْ أَعْنَابٍ وَحَفَفْنَاهُمَا بِنَخْلٍ وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمَا زَرْعًا ﴿٣٢﴾ كِلْتَا الْجَنَّتَيْنِ اٰتَتْ أُكُلَهَا وَلَمْ تَظْلِمْ مِنْهُ شَيْئًا وَفَجَّرْنَا خِلاَلَهُمَا نَهَرًا ﴿٣٣﴾ وَكَانَ لَهُ ثَمَرٌ فَقَالَ لِصَاحِبِهِ وَهُوَ يُحَاوِرُهُ أَنَا أَكْثَرُ مِنْكَ مَالاً وَأَعَزُّ نَفَرًا ﴿٣٤﴾ وَدَخَلَ جَنَّتَهُ وَهُوَ ظَالِمٌ لِنَفْسِهِ قَالَ مَا أَظُنُّ أَنْ تَبِيدَ هٰذِهِ أَبَدًا ﴿٣٥﴾ وَمَا أَظُنُّ السَّاعَةَ قَائِمَةً وَلَئِنْ رُدِدْتُ إِلَى رَبِّى لَأَجِدَنَّ خَيْرًا مِنْهَا مُنْقَلَبًا ﴿٣٦﴾

Meâli

32- Onlara şu iki adamı misal olarak anlat: ikisinden birine iki üzüm bağı vermiş, onların etrafını hurmalarla çevirmiş, ortalarında da ekin bitirmiştik.

33- Her iki bağda yemişini vermiş, ondan hiçbirşey eksik etmemişti. Aralarından bir de ırmak akıtmıştık.

34- O adamın (başka) ürünü de vardı. Arkadaşıyla konuşurken ona "Ben malca senden zenginim, adamca da senden güçlüyüm" dedi.

35- (Böylece) kendisine yazık ederek bağına girdi: "Bunun yok olacağını hiç sanmam" dedi.

36- Kıyametin kopacağını da sanmıyorum. Şayet rabbime döndürülsem bile (orada) bundan daha güzel bir sonuç (daha güzel bir yer) bulurum.

Tefsiri

٣٢- ﴿وَاضْرِبْ لَهُمْ مَثَلاً رَجُلَيْنِ جَعَلْنَا لِأَحَدِهِمَا جَنَّتَيْنِ مِنْ أَعْنَابٍ وَحَفَفْنَاهُمَا بِنَخْلٍ وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمَا زَرْعًا﴾

32- Onlara şu iki adamı misal olarak anlat: ikisinden birine iki üzüm bağı vermiş, onların etrafını hurmalarla çevirmiş, ortalarında da ekin bitirmiştik.

Hz. Allah, kâfir ve mü'minlerin durumlarını, iki adamın durumuyla örnekledi. İsrailoğullarına mensup iki kardeştiler. Biri kâfir, diğeri mümindi. Kâfirin adı Katrus, mü'minin adı Yehuza idi. Bu ikisinin Saffât Suresi'ndeki **"Onlardan bir sözcü 'benim dedi, bir arkadaşım vardı"** âyetinde geçen iki kişi olduğu söylenmiştir. Bunlara babalarından sekiz bin dinar (altın) miras kaldı. Onu ikiye böldüler. Kâfir bin dinarla arazi satın aldı. Mü'min de "Allah'ım, kardeşim bin dinara arazi satın aldı. Bende senden bin dinara cennetten arazi satın alıyorum" dedi ve onu tasadduk etti. Sonra kardeşi bin dinara bir ev inşa etti. O *"Allah'ım ben senden bin dinara cennetten bir ev satın alıyorum"* dedi. Ve onu tasadduk etti. Sonra muhtaç duruma düştü. Kardeşinin yolu üzerine oturdu. Kardeşi öfkeyle onun yanına geldi, onu tartakladı ve kovdu. Malını tasadduk ettiği için de azarladı.

İkisinin birine iki üzüm bağı vermiştik. Etraflarını hurmalarla çevirmiştik. Bu çiftçilerin üzüm bağlarında yaptığı şeylerdendir. Onları meyve ağaçlarıyla örterler. İnsanlar bir yere konunca *"onu sarın"* derler. Yani etrafını sarın. Yine *onu onlarla kuşattı"* denir. «حف» fiili bir mef'ul alır. «ب» ile geldiğinde ikinci mef'ulu alır. İkisi arasında da ekin bitirmiştik. Onu yiyecekleri meyveleri ve imar özelliklerini kendisinde bulunduran bir arazi haline getirmişti. Çünkü o, güzel şekli ve zarif düzenlemesiyle iç içe ve uyumlu bir görünüme sahipti. Onun bu tertip ve güzelliğini bozacak hiçbir şey onda yoktu.

٣٣- ﴿كِلْتَا الْجَنَّتَيْنِ اٰتَتْ اُكُلَهَا وَلَمْ تَظْلِمْ مِنْهُ شَيْـٔاً وَفَجَّرْنَا خِلَالَهُمَا نَهَراً﴾

33- Her iki bağda yemişini vermiş, ondan hiçbirşey eksik etmemişti. Aralarından bir de ırmak akıtmıştık.

« اٰتَتْ » kelimesi « كِلْتَا » kelimesi üzerine hamledilmiştir. Çünkü « كِلْتَا » kelimesi tekildir. « اٰتَتَا » denilseydi manaya göre o da caiz olur-

du. Her iki bağa da yemişini vermiş, o yemişten hiçbir şey eksiltmemişti. Aralarından bir de ırmak akıtmıştık. İki bağı da yemişini eksiltmeksizin tam olarak vermekle vasıflandırdı. Sonra da asıl hayrı, içme işinin asıl maddesini ele aldı. Ve onu kendisiyle sulanan şeylerin en üstünü kıldı. O da orada akan nehirdir.

٣٤- ﴿وَكَانَ لَهُ ثَمَرٌ فَقَالَ لِصَاحِبِهِ وَهُوَ يُحَاوِرُهُ أَنَا۠ أَكْثَرُ مِنْكَ مَالًا وَأَعَزُّ نَفَرًا﴾

34- O adamın (başka) ürünü de vardı. Arkadaşıyla konuşurken ona "Ben malca senden zenginim, adamca da senden güçlüyüm" dedi.

Bağların sahibine ait malının kazancından kaynaklanan envai çeşit mal vardı. Yani onun altını, gümüşü ve diğer çeşitlerden birçok malı vardı. Ürünü vardı ve bununla kuşatılmıştı.

« ثَمَرٌ » kelimesi Âsım'a göre « م » in ve « ث » nın fethasıyladır. Ebu Amr'a göre « ث » nin zammesiyle « م » in sükunuyladır. Başkalarına göre ise her ikisinin zammesiyledir.

« حَاوَرَ » fiili « حَارَ يَحُورُ » dan gelir. Katrus Müslümanın elini tuttu ve onu bağların içinde gezdirdi. Ona oradakileri gösteriyor ve sahip olduğu malla ona karşı övünüyordu. Ben malca senden zenginim, adamca da yardımcı, akraba ve erkek evlat yönünden de senden güçlüyüm diyordu. Erkek evlatları zikretti. Çünkü onlar onunla birlikte bulunuyorlar ve birlikte hareket ediyorlar, kızlar ise böyle değil.

٣٥- ﴿وَدَخَلَ جَنَّتَهُ وَهُوَ ظَالِمٌ لِنَفْسِهِ قَالَ مَا أَظُنُّ أَنْ تَبِيدَ هٰذِهِ أَبَدًا﴾

35- (Böylece) **kendisine yazık ederek bağına girdi: "Bunun yok olacağını hiç sanmam" dedi.**

Allah'u Teâlâ'nın *"bağına girdi"* demesi, ya ikisinden birine girdiği için ya da duvarları bir olduğu için o ikisini bir kabul ettiğindendir. *"İki bağ"* diye adlandırması da aralarından geçen nehirden dolayıdır. Nefsine yazık etmesi küfre girmek suretiyle nefsine zarar vermesinden-

dir. Uzun emelinden, gafletinin devam etmesinden ve kendisine verilen mühlete aldanmasından dolayı bağının yok olacağı hususunda şüpheye düştü ve *"bu bağın yok olacağını hiç sanmam"* dedi. Müslüman zenginlerden birçoğunun da hal diliyle böyle konuştuklarını görürsün.

٣٦- ﴿وَمَآ أَظُنُّ السَّاعَةَ قَآئِمَةً وَلَئِنْ رُدِدْتُ إِلَى رَبِّى لَأَجِدَنَّ خَيْرًا مِنْهَا مُنْقَلَبًا﴾

36- Kıyametin kopacağını da sanmıyorum. Şayet rabbime döndürülsem bile (orada) bundan daha güzel bir sonuç (daha güzel bir yer) **bulurum.**

Bağ sahibi, arkadaşının inandığı gibi Rabbine döndürüleceği düşünüldüğü takdirde bile, arkadaşına karşı üstünlüğünü ve konumunu iddia ediyor. « مُنْقَلَبًا » kelimesi temyizdir. Dönüş yeri ve sonuç manalarına gelir.

❁ ❁ ❁

37. – 41. ÂYETLER

قَالَ لَهُ صَاحِبُهُ وَهُوَ يُحَاوِرُهُ أَكَفَرْتَ بِالَّذِى خَلَقَكَ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ سَوّٰيكَ رَجُلاً ﴿٣٧﴾ لٰكِنَّا هُوَ اللّٰهُ رَبِّى وَلَا أُشْرِكُ بِرَبِّى أَحَدًا ﴿٣٨﴾ وَلَوْلَا إِذْ دَخَلْتَ جَنَّتَكَ قُلْتَ مَا شَاءَ اللّٰهُ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللّٰهِ إِنْ تُرَنِ أَنَا أَقَلَّ مِنْكَ مَالاً وَوَلَدًا ﴿٣٩﴾ فَعَسٰى رَبِّى أَنْ يُؤْتِيَنِ خَيْرًا مِنْ جَنَّتِكَ وَيُرْسِلَ عَلَيْهَا حُسْبَانًا مِنَ السَّمَاءِ فَتُصْبِحَ صَعِيدًا زَلَقًا ﴿٤٠﴾ أَوْ يُصْبِحَ مَاؤُهَا غَوْرًا فَلَنْ تَسْتَطِيعَ لَهُ طَلَبًا ﴿٤١﴾

Meâli

37- Kendisiyle konuşan arkadaşı ona dedi ki: "Seni topraktan, sonra nutfeden (spermden) yaratan sonra da seni bir adam biçimine koyan Rabbine nankörlük mü ettin?"

38- "Fakat O Allah benim Rabbimdir, ben Rabbime hiç kimseyi ortak koşmam."

39- Bağına girdiğin zaman: "Maşallah, kuvvet yalnız Allah iledir, demen gerekmez miydi? Gerçi sen beni malca ve evlatça senden az görüyorsun ama.

40- 41- "Rabbim! Bana senin bağından daha iyisini verebilir. Ve o (senin bağının) üzerine de gökten bir hesap görme afeti gönderir de bağın kupkuru bir toprak kesilir. Yahut suyu dibe çekilir de bir daha suyu arayamazsın.

Tefsiri

٣٧- ﴿قَالَ لَهُ صَاحِبُهُ وَهُوَ يُحَاوِرُهُ أَكَفَرْتَ بِالَّذِى خَلَقَكَ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ سَوّٰيكَ رَجُلاً﴾

37- Kendisiyle konuşan arkadaşı ona dedi ki: "Seni topraktan, sonra nutfeden (spermden) **yaratan sonra da seni bir adam biçimine koyan Rabbine nankörlük mü ettin?"**

Senin aslını topraktan yaratan demektir. çünkü onun aslının yaratılması, yaratılışındaki sebeptir. Aslının yaratılması onun yaratılmasıdır.

Sonra seni bir adam biçimine sokan, insan olarak azalarını düzenleyip kemâle ulaştıran ve seni adamların ulaştığı noktaya erkek olarak ulaştıran Rabbine nankörlük mü ettin? Onun Allah'ı inkâr etmesi, yeniden dirilişi inkâr etmesindendir.

٣٨- ﴿لٰكِنَّا۬ هُوَ اللّٰهُ رَبّ۪ي وَلَٓا اُشْرِكُ بِرَبّ۪ٓي اَحَدًا﴾

38- "Fakat O Allah benim Rabbimdir, ben Rabbime hiç kimseyi ortak koşmam."

«لٰكِنَّا» kelimesi Şâmî'ye göre vasıl halinde elifledir. Diğerlerine göre elifsizdir. Vakf halinde ise ittifaken elifledir. Aslı «لٰكِنْ اَنَا» dir. Hemze hazfedildi ve harekesi «لٰكِنْ» 'in nunu üzerine konuldu. Böylece iki (ن) yanyana gelmiş oldu. birincisi sakin kılındıktan sonra ikincisine idğam edildi. O Allah benim rabbimdir.

« هُوَ » zamiri şandır. Şan ise « اللّٰهُ رَبّ۪ي » (Allah benim rabbimdir) cümlesidir. Cümle «اَنَا » nin haberidir. « رَبّ۪ي » deki mütekellim « ى » ona râcidir. *"Rabbine nankörlük mü ettin?"* sözüne karşı istidraktir. Kardeşine *"Sen Allah'ı inkâr ediyorsun. Fakat ben mü'min muvahhit biriyim"* diyor. Senin *"Zeyd yok ama Amr burada demen gibi"* burada hazif var o da «اَقُولُ » (derim ki) dir. Bu da atıf deliliyle ortaya çıkıyor.

٣٩- ﴿وَلَوْلَٓا اِذْ دَخَلْتَ جَنَّتَكَ قُلْتَ مَا شَٓاءَ اللّٰهُۙ لَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰهِۚ اِنْ تَرَنِ اَنَا۬ اَقَلَّ مِنْكَ مَالًا وَوَلَدًاۚ﴾

39- Bağına girdiğin zaman: "Maşallah, kuvvet yalnız Allah iledir, demen gerekmez miydi? Gerçi sen beni malca ve evlatça senden az görüyorsun ama.

« مَا » İsmi mevsuldür. Mahzuf bir mübtedanın haberi olarak mahal len merfudur. Takdiri ise *"Hüküm Allahın dilediğidir"* ya da « مَا » şart edatıdır, mensubtur. Şartın cezası ise mahzuftur. Yani *"Allah hangi şeyi dilerse o olur"* demektir. Ayetin manası ise *"o bağa girerken ve orada Allahın sana verdiği rızıklara bakarken bu bağın içindekilerin Allah'ın dilemesiyle meydana geldiğini ve onların işinin Allah'ın elinde olduğunu, dilerse onu bu mamur halde bırakacağını ve dilerse onu yok edeceğini itiraf ederek maşaallah diyemez miydi"* bağın imarına ve işletmesine sarfedilen gücün Allah iledir demen gerekmez miydi?

« أَقَلَّ » Kelimesini mansub okuyan «أَنَا » yi fasl yapmıştır. Merfu okuyan -ki bu Kisâîdir- onu « أَنَا » yi mübteda kılmıştır. Haberi de « أَقَلُّ » olur. Cümle « تَرَنِ » fiilinin ikinci mef'ulu olur. « وَلَدًا » Kelimesi « وَأَعَزُّ نَفَرًا» Ayetindeki « نَفَرًا » kelimesini çocuklar diye tefsir edenlere göre yardımdır.

٤٠ - ﴿فَعَسٰى رَبّ۪ٓي اَنْ يُؤْتِيَنِ خَيْرًا مِنْ جَنَّتِكَ وَيُرْسِلَ عَلَيْهَا حُسْبَانًا مِنَ السَّمَٓاءِ فَتُصْبِحَ صَع۪يدًا زَلَقًاۙ﴾

٤١ - ﴿اَوْ يُصْبِحَ مَٓاؤُ۬هَا غَوْرًا فَلَنْ تَسْتَط۪يعَ لَهُ طَلَبًا﴾

40- 41- "Rabbim! Bana senin bağından daha iyisini verebilir. Ve o (senin bağının) **üzerine de gökten bir hesap görme afeti gönderir de bağın kupkuru bir toprak kesilir. Yahut suyu dibe çekilir de bir daha suyu arayamazsın.**

Rabbim bana dünyada veya âhirette senin bağından daha iyisini verebilir. Ve o senin bağın üzerine gökten bir azap indirir de o, düz oldu-ğu için taban tutmayan kupkuru beyaz bir toprağa dönüşebilir. Ya da suyu toprağa çekilir de, var olması bir yana, onu aramaya da muktedir olamazsın. Genel mana ise şudur: "benim senden daha fakir olduğumu görüyorsun. Ama ben Allah'tan fakirlik ve zenginlik açısından benim ve senin durumunu değiştireceğini ve imanımdan dolayı beni, senin bağın-dan daha güzel bir bağla rızıklandıracağını, senden de küfründen dolayı nîmetini alacağını ve bağını yok edeceğini umuyorum."

42. - 44. ÂYETLER

وَأُحِيطَ بِثَمَرِهِ فَأَصْبَحَ يُقَلِّبُ كَفَّيْهِ عَلَى مَا أَنْفَقَ فِيهَا وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَى عُرُوشِهَا وَيَقُولُ يَا لَيْتَنِي لَمْ أُشْرِكْ بِرَبِّي أَحَدًا ﴿٤٢﴾ وَلَمْ تَكُنْ لَهُ فِئَةٌ يَنْصُرُونَهُ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَمَا كَانَ مُنْتَصِرًا ﴿٤٣﴾ هُنَالِكَ الْوَلَايَةُ لِلَّهِ الْحَقِّ هُوَ خَيْرٌ ثَوَابًا وَخَيْرٌ عُقْبًا ﴿٤٤﴾

Meâli

42- Derken (o inkârcı kişinin) ürünü yok edildi, çardakları üzerine yıkılmış durumda olan (bağ) ın karşısında ona harcadık-larına acıyarak ellerini ovuşturmaya başladı: "Ah nolaydı, ben Rabbime kimseyi ortak koşmamış olsaydım" diyordu.

43- Allah'tan başka kendisine yardım eden topluluğu da olmadı, kendi kendisine de kurtaramadı.

44- İşte bu durmda velilik (koruyuculuk) yalnız hak olan Allah'a mahsustur. Onun vereceği sevap da sonuç da daha hayırlıdır.

Tefsiri

٤٢- ﴿وَأُحِيطَ بِثَمَرِهِ فَأَصْبَحَ يُقَلِّبُ كَفَّيْهِ عَلَى مَا أَنْفَقَ فِيهَا وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَى عُرُوشِهَا وَيَقُولُ يَا لَيْتَنِي لَمْ أُشْرِكْ بِرَبِّي أَحَدًا﴾

42- **Derken** (o inkârcı kişinin) **ürünü yok edildi, çardakları üzerine yıkılmış durumda olan** (bağ) **ın karşısında ona harcadıklarına acıyarak ellerini ovuşturmaya başladı: "Ah nolaydı, ben Rabbime kimseyi ortak koşmamış olsaydım" diyordu.**

Ürünü ihata edildi. *"İhata edildi"* lafzı, yük edildi manasınadır. Bunun aslı *"Düşman onu ihata etti (kuşattı)"* dır. Çünkü düşman onu kuşatınca ona sahip olur ve ona hükmeder. Bu ihata kelimesi, daha sonra yok oluşlar için de kullanılmaya başlandı. Kâfir, pişman ve üzüntülü olduğu halde ellerini ovuşturmaya ve onları birbirine vurmaya başladı. Ellerin

ovuşturulması, pişmanlık ve üzüntüden kinayedir. Çünkü pişman kişi ellerini dıştan içe, içten dışa doğru ovuşturur.

«عض الكف» ve «السقوط في اليد» lafızları da pişmanlıktan kinaye olarak kullanılmaktadır. « يُقَلِّبُ كَفَّيْهِ » lafzını « عَلَى » harfi ceriyle geçişsiz hale getirdi ve sanki *"pişman oldu"* denildi.

Çardakları üzerine yıkılmış durumda olan bağın karşısında imarı için harcadıklarına üzülerek ellerini ovuçturmaya başladı. Yani, çardaklanmış üzümlerin çardakları yere düştü. Üzümler de onların üzerine düştü. Kardeşinin nasihatini hatırlayarak *"Ah nolaydı ben, Rabbime kimseyi ortak koşmasaydım"* diyordu. Bu durumun küfür ve isyanından dolayı meydana geldiğini anlamıştı. Temenninin fayda vermediği bir zamanda, keşke müşrik olmasaydı da Allah bağını yok etmeseydi diye temenni etti. Ama böyle bir durumda şirkten tevbe, yapılanlardan pişmanlık duyup imana girmek makbuldur.

٤٣- ﴿وَلَمْ تَكُنْ لَهُ فِئَةٌ يَنْصُرُونَهُ مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَمَا كَانَ مُنْتَصِرًا ﴾

43- Allah'tan başka kendisine yardım eden topluluğu da olmadı, kendi kendisine de kurtaramadı.

Allah'tan başka kendisine yardıma güç getiren bir topluluğu da olmadı. Yani, ona yardım etmeye sadece Allah kâdirdir. Ondan başkası ona yardım edemez. O da hikmeti gereği yardım etmedi. Allah'ın intikamına kendi gücüyle de mani olamadı.

٤٤- ﴿هُنَالِكَ الْوَلَايَةُ لِلّٰهِ الْحَقِّ هُوَ خَيْرٌ ثَوَابًا وَخَيْرٌ عُقْبًا﴾

44- İşte bu durmda velilik (koruyuculuk) **yalnız hak olan Allah'a mahsustur. Onun vereceği sevap da sonuç da daha hayırlıdır.**

Hamza ve Ali'ye göre « تَكُنْ » lafzı « يَكُنْ » şeklinde okunur. «وَلَايَة» de «وَ»'ın kesresiyledir. Fetha ile olursa nusret ve velilik, kesra ile olursa Sultan ve Kral demektir.

Bu makamda ve bu halde yardım işi ancak Allah'a aittir. Ondan başkası ona sahip değildir. Ve ondan başkası ona güç getiremez. Bu **"Allahtan başka kendisine yardım eden bir topluluğu da olmadı"** âyetini

açıklamaktadır. Ya da bu durumda Sultan ve Kral, yenilmeyen Allah'tır. Ya da bu gibi şiddetli hallerde Allah yardım eder. Ve her sıkışan ona iman eder. Yani *"Allah nolaydı ben, Rabbime kimseyi ortak koşmamış olsaydım"* sözü kendisine sığınılmış bir sözdür ki o, küfrün uğursuzluğundan korkularak söylenmiştir. Böyle olmasaydı o söz söylenmeyecekti. Ya da koruyuculuk Allah'a aittir. Kâfirlere karşı mü'min dostlarına yardım eder ve onların intikamını alır. Yani o, kâfirin, mü'min kardeşine karşı yaptığı hareket sebebiyle mü'mine yardım etti ve onun *"Rabbim bana, senin bağından daha iyisini verebilir. Ve o (senin bağının) üzerine de gökten bir hesap görme afeti gönderir"* sözünü gerçekleştirdi. Bunu şu sözü teyit etmektedir. *"Onun dostlarına vereceği sevap da, sonuç da daha hayırlıdır"* ya da burada âhirete yönelik bir işaret vardır. Yani orada hüküm Allah'a aittir. *"bugün mülk kimindir?"* sözünde olduğu gibi.

« الْحَقُّ » Kelimesi, Ebû Amr ve Ali'ye göre ötrelidir. « وَلَايَةُ » kelimesinin sıfatıdır. Ya da mahzuf bir mübtedanın haberidir.

Yani « هُوَ الْحَقُّ » veya « هُوَ الْحَقُّ » (o haktır) Ebû Amr ve Ali'den başkalarına göre kesrelidir. « اللهِ » Lafzının sıfatıdır. « عُقْبًا » lafzı ise, Âsım ve Hamza'ya göre « ق » ın sükûnuyladır. Onlardan başkalarına göre ötre iledir. Şaz kıraatlerde ise « فُعْلَى » vezninde « عُقْبَى » gelmiştir. Hepsi de âkıbet, sonuç manalarına gelir.

❀ ❀ ❀

45. – 46. ÂYETLER

وَاضْرِبْ لَهُمْ مَثَلَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا كَمَٓاءٍ اَنْزَلْنَاهُ مِنَ السَّمَٓاءِ فَاخْتَلَطَ بِهِ نَبَاتُ الْاَرْضِ فَاَصْبَحَ هَشِيمًا تَذْرُوهُ الرِّيَاحُ وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ مُقْتَدِرًا ﴿٤٥﴾ اَلْمَالُ وَالْبَنُونَ زِينَةُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَالْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ اَمَلًا ﴿٤٦﴾

Meâli

45- Onlara dünya hayatının, tıpkı şöyle olduğunu anlat: "Gökten su indirdik, yerin bitkisi onunla karıştı ve (sonunda bitkiler) rüzgarların savurduğu çöp kırıntıları haline geliverdi. Allah herşeye kadirdir.

46- Mal ve oğullar dünya hayatının süsüdür. Kalıcı olan güzel işler ise Rabbinin katında sevapça da daha hayırlıdır. Umutça da daha hayırlıdır.

Tefsiri

٤٥- ﴿وَاضْرِبْ لَهُمْ مَثَلَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا كَمَٓاءٍ اَنْزَلْنَاهُ مِنَ السَّمَٓاءِ فَاخْتَلَطَ بِهِ نَبَاتُ الْاَرْضِ فَاَصْبَحَ هَشِيمًا تَذْرُوهُ الرِّيَاحُ وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ مُقْتَدِرًا﴾

45- Onlara dünya hayatının, tıpkı şöyle olduğunu anlat: "Gökten su indirdik, yerin bitkisi onunla karıştı .ve (sonunda bitkiler) rüzgarların savurduğu çöp kırıntıları haline geliverdi. Allah herşeye kadirdir.

Onlara şunu da misal göster. Dünya hayatı, gökten indirdiğimiz su gibidir ki, bu su sayesinde yerin bitkisi gürleşip çoğalmış ve birbirine karışmış, ya da su bitkiye etki etmiş ona karışmış ve sonunda rüzgarların alıp savurduğu çer çöp haline gelmiştir.

« هَشِيمًا » Lafzının müfredi « هَشِيمَةٌ » dir. « رِيَاحٌ » Lafzı, Hamza ve

Ali'ye göre « رِيحٌ » dir.

Allah herşeye Kâdirdir. Yaratmaya da Kâdirdir, yok etmeye de Kâdirdir. Dünyanın parlaklığı ve alımlılığı sonra da onu takip eden yok oluş halini, kuruduktan sonra rüzgarların silip süpürdüğü yeşil otun haline benzetmiştir.

٤٦ - ﴿اَلْمَالُ وَالْبَنُونَ زِينَةُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَالْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ أَمَلاً﴾

46- Mal ve oğullar dünya hayatının süsüdür. Kalıcı olan güzel işler ise Rabbinin katında sevapça da daha hayırlıdır. Umutça da daha hayırlıdır.

Servet ve oğullar kabir azığı ve âhiret hazırlığı değil, dünya hayatının süsüdür. Kalıcı olan güzel işler ise, faydası insan da bâki olan hayır işleridir. Ya da beş vakit namazdır. Ya da « سُبْحَانَ اللّٰهِ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ وَاللّٰهُ اَكْبَرُ » dir. Bu kalıcı güzel işler Rabbi'nin nezdinde hem sevapça daha hayırlı, hem de ümit etmeye daha layıktır.

Çünkü bu gerçek bir vaaddir. Emellerin çoğu ise yanıltıcıdır. Yani, bu kalıcı güzel işlerin sahibi, dünya da iken Allah'ın sevabını ümit eder, ahiret'te de onu bulur.

❀ ❀ ❀

47. – 49. ÂYETLER

وَيَوْمَ نُسَيِّرُ الْجِبَالَ وَتَرَى الْأَرْضَ بَارِزَةً وَحَشَرْنَاهُمْ فَلَمْ نُغَادِرْ مِنْهُمْ أَحَدًا ﴿٤٧﴾ وَعُرِضُوا عَلَى رَبِّكَ صَفًّا لَقَدْ جِئْتُمُونَا كَمَا خَلَقْنَاكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ بَلْ زَعَمْتُمْ أَلَّنْ نَجْعَلَ لَكُمْ مَوْعِدًا ﴿٤٨﴾ وَوُضِعَ الْكِتَابُ فَتَرَى الْمُجْرِمِينَ مُشْفِقِينَ مِمَّا فِيهِ وَيَقُولُونَ يَا وَيْلَتَنَا مَالِ هَذَا الْكِتَابِ لَا يُغَادِرُ صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً إِلَّا أَحْصَاهَا وَوَجَدُوا مَا عَمِلُوا حَاضِرًا وَلَا يَظْلِمُ رَبُّكَ أَحَدًا ﴿٤٩﴾

Tefsiri

٤٧-﴿وَيَوْمَ نُسَيِّرُ الْجِبَالَ وَتَرَى الْأَرْضَ بَارِزَةً وَحَشَرْنَاهُمْ فَلَمْ نُغَادِرْ مِنْهُمْ أَحَدًا﴾

47- O gün dağları yürütürüz. Yerin çırçıplak olduğunu görürsün onları (hep bir yere) **toplamışız, hiçbirini bırakmamışızdır.**

Dağları yürüteceğimiz o günü hatırla. Yani dağlar havada yürütülecek. Ya da savrulup toz duman haline getirilerek yürütülecek.

« نُسَيِّرُ » Mekkî, Şamî ve Ebû Amr'a göre « تُسَيَّرُ » dir. Yürütülür demektir. Yeri çıplak olarak görürsün, üzerini örten dağ ve ağaç cinsinden hiçbir şeyi göremezsin. Ölüleri toplamışızdır. Onlardan hiç kimseyi terk etmemişizdir.

« غَادَرْ » Terk etti demektir. « الْغَدْرُ » Buradan gelmektedir. Vefasızlık demektir. «غَدِيرٌ» İse selin bıraktığı su manasına gelmektedir.

٤٨- ﴿وَعُرِضُوا عَلَى رَبِّكَ صَفًّا لَقَدْ جِئْتُمُونَا كَمَا خَلَقْنَاكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ بَلْ زَعَمْتُمْ أَلَّنْ نَجْعَلَ لَكُمْ مَوْعِدًا﴾

48- Ve hepsi sıra sıra Rabbinin huzuruna çıkarılmışlardır. And olsun, sizi ilk defa yarattığımız gibi bize geldiniz. Oysa siz, size bir zaman tayin etmeyeceğimizi sanmıştınız.

Rablerinin huzuruna saf saf arzedilirler. Görünür haldedirler. Her birini tek tek gördüğün gibi, cemaat halinde de görürsün. Çünkü orada kimse kimseyi örtmez. Onların hali, sultanın huzuruna çıkarılan askerlerin hali gibidir. Onlara: *"Sizi ilk defa yarattığımız gibi bize geldiniz"* dedik. Bu gizli *"dedik"* lafzının «يَوْمَ نُسَيِّرُ» daki « يَوْمَ » nin mansup olmasına sebep olan âmil olması mümkündür. Sizi ilk defa yarattığımız gibi dirilttik. Ya da bize, sizi ilk defa yarattığımız gibi üzerinizde hiçbir şey olmadığı halde çıplak olarak geldiniz. « نُسَيِّرُ » ve « نَرَى » muzari fiillerinden sonra «حَشَرْنَاهُمْ» buyurdu. Bu fiilin, fiili mazi olarak getirilmesi haşrın, dağların yürütülmesinden ve huzura çıkışından önce olacağına delâlet eder. Bu, onların bu halleri görmeleri içindir. Ve sanki *"Bundan önce onları topladık"* denilmiştir. Yeniden dirlişle ilgili peygamberler diliyle vaad edildiğiniz şeyin yerine getirilmesi için bir vakit tayin etmeyeceğimizi sanmıştınız. Ya da hesap için vaad edilmiş bir yer tayin etmeyeceğimiz sanmıştınız.

٤٩- ﴿وَوُضِعَ الْكِتَابُ فَتَرَى الْمُجْرِمِينَ مُشْفِقِينَ مِمَّا فِيهِ وَيَقُولُونَ يَا وَيْلَتَنَا مَالِ هٰذَا الْكِتَابِ لَا يُغَادِرُ صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً إِلَّا أَحْصٰيهَا وَوَجَدُوا مَا عَمِلُوا حَاضِرًا وَلَا يَظْلِمُ رَبُّكَ أَحَدًا﴾

49- Kitap ortaya konulmuştur. Suçluların onun içindekilerden korkarak: "Vah bize, bu kitaba da ne oluyor, ne küçük ne de büyük hiçbir şey bırakmıyor (yaptığımız) **herşeyi sayıp döküyor" dediklerini görürsün. Yaptıklarını hazır bulmuşlardır. Rabbin kimseye zulmetmez.**

Amel defterleri ortaya konmuştur. Suçluların onun içindeki günahlardan korkmuş olduklarını görürsün. Vah bize, derler, bu kitaba da ne oluyor. Ne küçük ne de büyük hiçbir günah bırakmamış hepsini zaptetmiş. Sayıp dökmüş. Yaptıklarını ya da yaptıklarının karşılığını sahifelerde hazır olarak bulmuşlardır. Rabbin kimseye zulmetmez ki, yapmadığını onun üzerine yazsın. Ya da cezasını artırsın. Ya da suçsuz yere azap etsin.

50. - 53. ÂYETLER

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلٰٓئِكَةِ اسْجُدُوا لِاٰدَمَ فَسَجَدُٓوا إِلَّآ إِبْلِيسَ ط كَانَ مِنَ الْجِنِّ فَفَسَقَ عَنْ أَمْرِ رَبِّهِ ط أَفَتَتَّخِذُونَهُ وَذُرِّيَّتَهُٓ أَوْلِيَآءَ مِنْ دُونِى وَهُمْ لَكُمْ عَدُوٌّ ط بِئْسَ لِلظَّالِمِينَ بَدَلًا ﴿٥٠﴾ مَآ أَشْهَدْتُهُمْ خَلْقَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَا خَلْقَ أَنْفُسِهِمْ وَمَا كُنْتُ مُتَّخِذَ الْمُضِلِّينَ عَضُدًا ﴿٥١﴾ وَيَوْمَ يَقُولُ نَادُوا شُرَكَآئِىَ الَّذِينَ زَعَمْتُمْ فَدَعَوْهُمْ فَلَمْ يَسْتَجِيبُوا لَهُمْ وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمْ مَوْبِقًا ﴿٥٢﴾ وَرَاَ الْمُجْرِمُونَ النَّارَ فَظَنُّوٓا أَنَّهُمْ مُوَاقِعُوهَا وَلَمْ يَجِدُوا عَنْهَا مَصْرِفًا ﴿٥٣﴾

Meâli

50- Melekler: "Âdem'e secde edin" demiştik. Secde ettiler. Yalnız İblis etmedi. O cinlerdendi. Rabbinin buyruğu dışına çıktı. Şimdi siz, benden ayrı olarak onu ve onun neslini dostlar mı ediniyorsunuz? Oysa onlar, sizin düşmanınızdır. Zâlim için ne kötü bir değiştirmedir.

51- Ben onları, ne göklerin ve yerin yaratılmasında ve ne de kendilerini yaratılmasında hazır bulundurdum. Yoldan şaşırtanları (kendime) yardımcı tutmuş da değilim.

52- O gün (Allah, kafirlere) der ki: "Benim ortaklarım zannettiğiniz şeyleri çağırın İşte çağırdıkları zaman kendilerine cevap vermediler. Ve biz onların aralarına tehlikeli bir uçurum koyduk.

53- Suçlular ateşi gördüler, artık içine düşeceklerini iyice anladılar, fakat ondan kaçacak bir yer bulamadılar.

Tefsiri

٥٠ - ﴿وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلٰٓئِكَةِ اسْجُدُوا لِاٰدَمَ فَسَجَدُٓوا إِلَّآ إِبْلِيسَ ط كَانَ مِنَ الْجِنِّ

فَفَسَقَ عَنْ اَمْرِ رَبِّهِ اَفَتَتَّخِذُونَهُ وَذُرِّيَّتَهُ اَوْلِيَٓاءَ مِنْ دُونٖي وَهُمْ لَكُمْ عَدُوٌّ بِئْسَ لِلظَّالِمٖينَ بَدَلًا ﴾

50- Melekler: "Âdem'e secde edin" demiştik. Secde ettiler. Yalnız İblis etmedi. O cinlerdendi. Rabbinin buyruğu dışına çıktı. Şimdi siz, benden ayrı olarak onu ve onun neslini dostlar mı ediniyorsunuz? Oysa onlar, sizin düşmanınızdır. Zâlim için ne kötü bir değiştirmedir.

Meleklere "Âdeme tahiyye (selamlama) secdesi ya da inkıyat (boyun eğme) secdesi yapın demiştik, secde ettiler. Yalnız İblis etmedi, kaçındı. O cinlerdendi. Sanki biri *"O niye secde etmedi?"* diye sordu da onu cevaben *"O cinlerdendi"* denildi. Rabbi'nin ona emrettiği secde emrinin dışına çıktı. Bu onun da meleklerde birlikte secde etmeye memur olduğuna dair delildir. Şimdi siz beni bırakıp da onu ve onun soyunu mu dost ediniyorsunuz.

İnkâr ve tâcib içindir. Sanki şöyle denilmektedir *"Onda ve onun soyunda ne buldunuz da onları dost edindiniz? Ediniyorsunuz?"* Onun soyundan olanlar: **Lakıs:** Namaz da vesvese verir. **Ağver:** Zinaya sevkeder. **Betir:** Musibetlerin sebepkârı. **Matus:** tacirlere yalan söyletir. **Dasim:** besmele çekmeyenlerle birlikte yemek yer. Oysa onlar sizin düşmanınızdır. Allah'a itaat yerine şeytana itaat ederek Allah'ı şeytana değiştirmek, onu değiştiren zâlimler için ne kötü değiştirmedir.

٥١- ﴿ مَٓا اَشْهَدْتُهُمْ خَلْقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَلَا خَلْقَ اَنْفُسِهِمْۖ وَمَا كُنْتُ مُتَّخِذَ الْمُضِلّٖينَ عَضُدًا ﴾

51- Ben onları, ne göklerin ve yerin yaratılmasında ve ne de kendilerini yaratılmasında hazır bulundurdum. Yoldan şaşırtanları (kendime) **yardımcı tutmuş da değilim.**

İblisi ve soyunu göklerin ve yerin yaratılışında hazır bulundurmadım. Yani siz onları, ibadet hususunda bana ortak koştunuz. Onlar o hususta ortak olurlar. İlahlıkta ortak olsalardı. *"Ben onları göklerin ve yerin yaratılışında yaratma hususunda onlardan yardım almak ya da onlara o hususta danışmak için hazır bulundurmadım"* diyerek ilahlıktaki ortaklıklarını hükümsüz çıkarırdı. Yani, ben eşyayı yaratmakta tekim. O halde ibadeti sadece bana yapın, demektir. onları kendi yaratılışlarında da hazır bulundurmadım. Yani onların bir kısmını yaratırken diğerleri hazır değil-

di.

« أَنْفُسِهِمْ » Lafzının manası «وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ» (kendinizi öldürmeyin) ayetinde olduğu gibidir. Yoldan çıkaranları yardımcı edinecek değilim. « الْمُضِلِّينَ » Kelimesinin saptırmalarından dolayı onları aşağılamak için zamir yerine koymuştur. Normal de « مُتَّخِذَهُمْ » olması gerekirdi. Yaratma hususunda bana yardımcı olmadıklarına göre size ne oluyor da onları ibadet hususunda bana ortak koşuyorsunuz?

٥٢- ﴿وَيَوْمَ يَقُولُ نَادُوا شُرَكَائِيَ الَّذِينَ زَعَمْتُمْ فَدَعَوْهُمْ فَلَمْ يَسْتَجِيبُوا لَهُمْ وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمْ مَوْبِقًا﴾

52- O gün (Allah, kafirlere) **der ki: "Benim ortaklarım zannettiğiniz şeyleri çağırın İşte çağırdıkları zaman kendilerine cevap vermediler. Ve biz onların aralarına tehlikeli bir uçurum koyduk.**

O gün Allah kâfirlere şöyle der: *"Ortaklarım olduğunu zannettiklerinizi yüksek sesle çağırın bakalım. Sizi benim azabımdan kurtarmaları için onları, ortak koşmuştunuz"* burada onları azarlamak için kastediyor ve kendisine ortak koşulanları da ona ekliyor.

Hamza'ya göre «يَقُولُ» fiili «نَقُولُ» dur. Onları çağırdılar ama çağırdıkları kendilerine cevap vermedi. Ve biz onların aralarına tehlikeli bir uçurum koyduk. « مَوْبِقًا » lafzı « وَبَقَ - يَبِقُ - وُبُوقًا » fiilinden gelir. Ve yok edici demektir.

« مَوْبِقًا » İse geniş bir berzahtır. Böyle olunca mana, aralarına uzak mesafeler koyduk. Çünkü onlar cehennemin dibinde diğerleri ise cennetlerin en üst makamlarındadır.

٥٣- ﴿وَرَاَ الْمُجْرِمُونَ النَّارَ فَظَنُّوا أَنَّهُمْ مُوَاقِعُوهَا وَلَمْ يَجِدُوا عَنْهَا مَصْرِفًا﴾

53- Suçlular ateşi gördüler, artık içine düşeceklerini iyice anladılar, fakat ondan kaçacak bir yer bulamadılar.

Suçlular ateşi gördüler ve yakinen oraya düşeceklerine inandılar. Ve o ateşten kaçacak bir yer de bulamadılar.

54. – 56. ÂYETLER

وَلَقَدْ صَرَّفْنَا فِي هٰذَا الْقُرْاٰنِ لِلنَّاسِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ ۜ وَكَانَ الْاِنْسَانُ اَكْثَرَ شَيْءٍ جَدَلًا ﴿٥٤﴾ وَمَا مَنَعَ النَّاسَ اَنْ يُؤْمِنُوا اِذْ جَٓاءَهُمُ الْهُدٰى وَيَسْتَغْفِرُوا رَبَّهُمْ اِلَّٓا اَنْ تَأْتِيَهُمْ سُنَّةُ الْاَوَّلِينَ اَوْ يَأْتِيَهُمُ الْعَذَابُ قُبُلًا ﴿٥٥﴾ وَمَا نُرْسِلُ الْمُرْسَلِينَ اِلَّا مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ ۚ وَيُجَادِلُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِالْبَاطِلِ لِيُدْحِضُوا بِهِ الْحَقَّ وَاتَّخَذُٓوا اٰيَاتِي وَمَٓا اُنْذِرُوا هُزُوًا ﴿٥٦﴾

Meâli

54- Andolsun biz bu Kur'an'da insanlar için her türlü misali anlattık. Ama insan, tartışmaya her şeyden daha çok düşkündür.

55- Kendilerine hidayet geldiği zaman insanları inanmaktan ve Rab lerine istiğfar etmekten alıkoyan şey, ancak evvelkilerin yasasının kendilerine de gelmesini yahut azâbın açıkça karşılarına gelmesi (ni beklemeleri) dir.

56- Biz elçileri sadece müjdeyiciler ve uyarıcılar olarak göndeririz. İnkâr edenler, hakkı batılla gidermek için mücadele ediyorlar (Onlar) âyetlerimle ve uyarıldıkları şeylerle alay ettiler.

Tefsiri

٥٤- ﴿وَلَقَدْ صَرَّفْنَا فِي هٰذَا الْقُرْاٰنِ لِلنَّاسِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ ۜ وَكَانَ الْاِنْسَانُ اَكْثَرَ شَيْءٍ جَدَلًا﴾

54- Andolsun biz bu Kuran'da insanlar için her türlü misali anlattık. Ama insan, tartışmaya her şeyden daha çok düşkündür.

Andolsun biz, bu Kur'an da insanlara ihtiyaç duydukları her çeşit

misali türlü biçimler de anlattık. Ama insan, tartışmaya herşeyden daha çok düşkündür.

« جَدَلاً » kelimesi temyizdir. Yani batıl yolda yapılan husumetleri ve mücadeleleri tek tek sayarsan tarışmanın daha çok olduğunu göreceksin. Kısaca, insanın tartışması, herşeyin mücadelesinden daha çoktur.

٥٥- ﴿وَمَا مَنَعَ النَّاسَ اَنْ يُؤْمِنُوا اِذْ جَاءَهُمُ الْهُدٰى وَيَسْتَغْفِرُوا رَبَّهُمْ اِلَّا اَنْ تَأْتِيَهُمْ سُنَّةُ الْاَوَّلِينَ اَوْ يَأْتِيَهُمُ الْعَذَابُ قُبُلاً﴾

55- Kendilerine hidayet geldiği zaman insanları inanmaktan ve Rablerine istiğfar etmekten alıkoyan şey, ancak evvelkilerin yasasının kendilerine de gelmesini yahut azâbın açıkça karşılarına gelmesi (ni beklemeleri) **dir.**

Hidayet derken, hidayete sebep olan kitap ve peygamber kastedilmektedir.

« اَنْ يُؤْمِنُوا » Mansubdur. « اَنْ تَأْتِيَهُمْ » İse merfudur. « اِنْتِظَارْ » dan önce mahzuf bir muzaf vardır. O da « مَنَعَ » kelimesidir. Beklemek demektir.

Mana içerisinde takdiri ise şöyledir: *"İnsanları iman ve istiğfar değil, ancak evvelkilerin yasasının kendilerine de gelmelerini beklemeleri dir ki o da helâk edilmeleridir"* Ya da âhiret azâbının kendilerine gelmesini beklemeleridir.

« قُبُلاً » kelimesi, Kûfi'ye göre « قَبِيلْ » kelimesinin çoğuludur. Çeşit çeşit manasına gelir. Diğerlerine göre ise « قِبَلاً » dir. Açık açık manasına gelir.

٥٦- ﴿وَمَا نُرْسِلُ الْمُرْسَلِينَ اِلَّا مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ وَيُجَادِلُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِالْبَاطِلِ لِيُدْحِضُوا بِهِ الْحَقَّ وَاتَّخَذُوا اٰيَاتِي وَمَا اُنْذِرُوا هُزُوًا﴾

56- Biz elçileri sadece müjdeyiciler ve uyarıcılar olarak göndeririz. İnkâr edenler, hakkı batılla gidermek için mücadele ediyorlar (Onlar) **âyetlerimle ve uyarıldıkları şeylerle alay ettiler.**

"Biz elçileri sadece müjdeciler ve uyarıcılar olarak göndeririz" dedikten sonra orada duruyor ve *"İnkâr edenler, hakkı batılla gidermek çin mücadele ediyorlar. Onlar âyetlerimle ve uyarıldıkları şeylerle alay ettiler"* diyerek başka bir konuya giriyor. İnkâr edenler, peygamberlere karşı *"Sizde bizim gibi insanlarsınız. Eğer Allah, böyle bir şeyi dileseydi melekleri gönderirdi"* gibi sözler sarfederek mücadele ediyorlardı. Hakkı, yani nübüvveti bu tip mücadelelerle iptal etmeye, yok etmeye çalışıyorlardı.

« وَمَا أُنْذِرُوا » daki « مَا » ismi mevsuldur. Sıladan kendisine râci olan zamir, mahzuftur. Böyle olunca mana, Kur'an'la ve onların uyardıkları azapla alay ettiler, demektir. Ya da « مَا » mastariyyedir. O zaman da mana Kur'an'la ve onların korkutmalarıyla alay ettiler, demektir.

« هُزُوًا » alay konusu demektir. Hamza'ya göre « ز » ve hemzenin sükünuyladır. Hafsa göre hemzenin vava kalp edilmesiyledir. Onlardan başkalarına göre ise « ز » nin ve hemzenin dammesiyledir.

57. – 59. ÂYETLER

وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنْ ذُكِّرَ بِاٰيَاتِ رَبِّهِ فَاَعْرَضَ عَنْهَا وَنَسِيَ مَا قَدَّمَتْ
يَدَاهُ ط اِنَّا جَعَلْنَا عَلٰى قُلُوبِهِمْ اَكِنَّةً اَنْ يَفْقَهُوهُ وَفِي اٰذَانِهِمْ
وَقْرًا ط وَاِنْ تَدْعُهُمْ اِلَى الْهُدٰى فَلَنْ يَهْتَدُوا اِذًا اَبَدًا ﴿٥٧﴾ وَرَبُّكَ
الْغَفُورُ ذُو الرَّحْمَةِ ط لَوْ يُؤَاخِذُهُمْ بِمَا كَسَبُوا لَعَجَّلَ لَهُمُ
الْعَذَابَ ط بَلْ لَهُمْ مَوْعِدٌ لَنْ يَجِدُوا مِنْ دُونِهِ مَوْئِلًا ﴿٥٨﴾ وَتِلْكَ
الْقُرٰى اَهْلَكْنَاهُمْ لَمَّا ظَلَمُوا وَجَعَلْنَا لِمَهْلِكِهِمْ مَوْعِدًا ع ﴿٥٩﴾

Meâli

57- Kendisine Rabbinin ayetleri hatırlatıldığı halde onlardan yüz çeviren ve ellerinin (yapıp) öne sürdüğü (günahlarını, isyanlarını) nı unutandan daha zalim kim olabilir? Biz onların kalpleri üzerine, onu anlamalarına engel olan örtüler, kulaklarının içine de ağırlık koymuşuz. Onları doğru yola çağırsan da bu halde asla doğru yola gelmezler (çünkü gerçeğe basiretlerini kapamışlardır)

58- Ama çok bağışlayan, esirgeyen Rabbin eğer onları, yaptıklarıyla hemen cezalandıracak olsaydı, onların azabını çabuklaştırırdı. Fakat onlar için vaad edilen bir zaman vardır ki, ondan (kaçıp) sığınacak bir yer bulamayacaklar."

59- İşte şu kentler de zulmetmeye başlayınca onları helak ettik. Onları helak etmek için de bir süre belirlemiştik.

Tefsiri

٥٧- ﴿وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنْ ذُكِّرَ بِاٰيَاتِ رَبِّهِ فَاَعْرَضَ عَنْهَا وَنَسِيَ مَا قَدَّمَتْ
يَدَاهُ ط اِنَّا جَعَلْنَا عَلٰى قُلُوبِهِمْ اَكِنَّةً اَنْ يَفْقَهُوهُ وَفِي اٰذَانِهِمْ وَقْرًا ط وَاِنْ تَدْعُهُمْ اِلَى

الْهُدٰى فَلَنْ يَهْتَدُٓوا اِذًا اَبَدًا ﴿

57- Kendisine Rabbinin âyetleri hatırlatıldığı halde onlardan yüz çeviren ve ellerinin (yapıp) öne sürdüğünü unutandan daha zalim kim olabilir? Biz onların kalpleri üzerine, onu anlamalarına engel olan örtüler, kulaklarının içine de ağırlık koymuşuz. Onları doğru yola çağırsan da bu halde asla doğru yola gelmezler.

« اٰيَاتِ » (Âyetler) kelimesi, Kur'an manasınadır. Bu sebeple « اَنْ يَفْقَهُوهُ » daki zamir ona müzekker olarak râci olmuştur. Kendisine Rabbi'nin âyetleri hatırlatıldığı halde onlardan yüz çeviren, hatırlatıldığında hatırlamayan ve düşünmeyen, ellerinin, düşünmeksizin ve iyi kötünün bir cezası, bir mükâfatı olacağına bakmaksızın yapıp öne sürdüğü küfür ve isyanlarının sonucunu unutandan daha zâlim kim olabilir. Sonra, onların kalplerinin mühürlendiğini *"Biz onların kalpleri üzerine örtüler koyduk"* diyerek beyan ediyor ve bunun onların yüz çevirmelerine ve unutmalarına sebep olduğunu beyan ediyor.

« اَكِنَّةً » kelimesi « كِنَانْ »'ın çoğuludur. Örtü demektir. onların kulaklarının içine de hakkı duymaktan uzaklaştıracak ağırlık koymuşuz. Müfretten sonra cem'i getirilmesi « مَنْ » lafzı ve manası üzerine haml edilir. Ya Muhammed! Onları imana çağırsan elbette ihtida etmezler.

« اِذًا » Kelimesi ceza ve cevaptır. Peygamberin davetine icabet etme lerinin mümkün olmadığına delalet ediyor. Çünkü onlar, ihtidanın var olmasını gerektiren şeyi, onun yok olmasına sebep kıldılar. Yine o, peygambere verilen bir cevaptır. Takdiri ise, niçin onları, hırsla Müslüman olmaya çağırmayayım? Mukadder sözüne karşılık *"Onları hidayete çağır san da asla doğru yola gelmezler"* cevabı verilmiştir. «اَبَدًا » kelimesi, teklif müddetince demektir.

٥٨- ﴿وَرَبُّكَ الْغَفُورُ ذُو الرَّحْمَةِ لَوْ يُؤَاخِذُهُمْ بِمَا كَسَبُوا لَعَجَّلَ لَهُمُ الْعَذَابَ بَلْ لَهُمْ مَوْعِدٌ لَنْ يَجِدُوا مِنْ دُونِه۪ مَوْئِلًا ﴿

58- Ama çok bağışlayan, esirgeyen Rabbin eğer onları, yaptık-

larıyla hemen cezalandıracak olsaydı, onların azabını çabuklaştırırdı. Fakat onlar için vaad edilen bir zaman vardır ki, ondan (kaçıp) **sığınacak bir yer bulamayacaklar."**

Son derece bağışlayıcı, merhamet sahibi Rabbin eğer onları yaptıklarıyla hemen cezalandıracak olsaydı, onların azâbını çabuklaştırırdı. Yani Hz. Allah, Mekke halkını Resûlüllah (s.a.v.) a son derece düşman olmalarına rağmen rahmetinden dolayı hemen cezalandırmadı. Fakat onlar için vaad edilen bir zaman vardır ki bu Bedir günüdür, ondan kaçıp kurtulacakları bir kurtuluş yeri, bir sığınak bulamayacaklar. Kurtulduğunda «وَأَلَ» denir, birine sığındığında ise « وَأَلَ إِلَيْهِ » denir.

٥٩- ﴿وَتِلْكَ الْقُرَى أَهْلَكْنَاهُمْ لَمَّا ظَلَمُوا وَجَعَلْنَا لِمَهْلِكِهِمْ مَوْعِدًا﴾

59- İşte şu ülkeler de zulmetmeye başlayınca onları helâk ettik. Onları helâk etmek için de bir süre belirlemiştik.

« وَتِلْكَ » mübtedadır. « الْقُرَى » sıfattır. Çünkü işaret isimleri, cinslerin isimleriyle sıfatlanırlar. Haber « أَهْلَكْنَاهُمْ » dur. Ya da « تِلْكَ الْقُرَى» tefsir ölçülerine göre gizli bir « أَهْلَكْنَا » ile nasp edilmiştir.

Mana ise: *İşte şu kentlerin halkını helâk ettik"* demektir. Nûh, Ad, ve Semûd kavmi kastediliyor. Onlar Mekke'lilerin zulmettiği gibi zulmettiklerinde helak ettik. Onları helak etmek için, Bedir günü Mekke'lilere yaptığımız gibi geciktirmeyecekleri malum bir vakit tayin ettik.

«مَهْلِكْ» Helâk etmek ve helâk vakti demektir. Hafs'a göre « م »'ın fethi ve « لِ »'ın kesresiyledir. Ebû Bekir'e göre ise, ikisinde de fetha iledir. Yani helâk vakti için ya da helâk edilmeleri için « مَوْعِدْ » kelimesi ise vakit ya da mastardır.

❀ ❀ ❀

60. – 65. ÂYETLER

وَإِذْ قَالَ مُوسٰى لِفَتٰيهُ لَآ أَبْرَحُ حَتّٰٓى أَبْلُغَ مَجْمَعَ الْبَحْرَيْنِ أَوْ أَمْضِىَ حُقُبًا ﴿٦٠﴾ فَلَمَّا بَلَغَا مَجْمَعَ بَيْنِهِمَا نَسِيَا حُوتَهُمَا فَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِى الْبَحْرِ سَرَبًا ﴿٦١﴾ فَلَمَّا جَاوَزَا قَالَ لِفَتٰيهُ اٰتِنَا غَدَآءَنَا لَقَدْ لَقِينَا مِنْ سَفَرِنَا هٰذَا نَصَبًا ﴿٦٢﴾ قَالَ أَرَأَيْتَ إِذْ أَوَيْنَآ إِلَى الصَّخْرَةِ فَإِنِّى نَسِيتُ الْحُوتَ وَمَآ أَنْسَانِيهُ إِلَّا الشَّيْطَانُ أَنْ أَذْكُرَهُ وَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِى الْبَحْرِ عَجَبًا ﴿٦٣﴾ قَالَ ذٰلِكَ مَا كُنَّا نَبْغِ فَارْتَدَّا عَلٰٓى اٰثَارِهِمَا قَصَصًا ﴿٦٤﴾ فَوَجَدَا عَبْدًا مِنْ عِبَادِنَآ اٰتَيْنَاهُ رَحْمَةً مِنْ عِنْدِنَا وَعَلَّمْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا عِلْمًا ﴿٦٥﴾

Meâli

60- Mûsa uşağına demişti ki: "Durmayıp ya iki denizin birleşti-ği yere varacağım veya uzun bir zaman yürüyeceğim."

61- İkisi iki denizin birleştiği yere varınca, balıklarını unuttular (balık) sıyrılıp denizde yolunu tuttu.

62 - Orayı geçip gittiklerinde (Mûsa) uşağına: "Kahvaltımızı bize getir de (yiyelim) andolsun ki, bu yolculuğumuzda (epey) yorgunluk çektik" dedi.

63- (Uşağı): "Gördün mü! dedi. Kayaya sığındığımız vakit balığı unuttum. Onu söylememi, bana ancak şeytan unutturdu. (Balık) şaşılacak biçimde denizin içinde yolunu tuttu.

64- (Mûsa): "İşte aradığımız o idi" dedi. Tekrar izlerini takip ederek geriye döndüler (kayaya vardılar)

65- (Orada) kullarımızdan bir kul buldular ki, biz ona katımızdan bir rahmet vermiştik ve ona katımızdan bir ilim öğretmiştik.

Tefsiri

٦٠- ﴿ وَإِذْ قَالَ مُوسٰى لِفَتٰيهُ لَٓا اَبْرَحُ حَتّٰٓى اَبْلُغَ مَجْمَعَ الْبَحْرَيْنِ اَوْ اَمْضِىَ حُقُبًا ﴾

60- Mûsa uşağına demişti ki: "Durmayıp ya iki denizin birleştiği yere varacağım veya uzun bir zaman yürüyeceğim."

Musa'nın uşağına dediğini hatırla. O Yûşâ b. Nun idi. Uşağı denildi, çünkü o Mûsa (a.s.)'ya hizmet ediyordu. Onunla birlikte bulunuyor ve ondan ilim öğreniyordu. İki denizin birleştiği yere kadar varacağım.

Hâlin ve kelâmın delâletinden dolayı « لَٓا اَبْرَحُ » nun haberi hazfedildi. « لَٓا اَبْرَحُ » bırakmayacağım, devam edeceğim, demektir. hâlin delâletine göre, sefer hâlidir. Sefer hâlini bırakmayacağım demektir.

Kelâmın delâletine göre ise *"iki denizin birleştiği yere kadar"* sözüdür. Bu gayenin gerçekleştiği yerdir. O halde mana şöyle olmalıdır. İki denizin birleştiği yere varıncaya kadar yürümeye devam edeceğim. Mekafi, Mûsa (a.s.)'nın Hızır (a.s.)'la karşılaşmayı vaat ettiği yerdir ki Basra Körfezi ile Akdenizin birleştiği noktadır. Hızır (a.s.)'ın Hızır adını almasının sebebi ise, her namaz kıldığı yerin etrafının yeşillenmesidir.

Rivayet edildiğine göre Mûsa (a.s.) İsrailoğullarıyla birlikte Mısır'a galip geldiğinde ve Kıpti Firavunun ölümünden sonra orada (Tih çölün de) karar kıldılar. Mûsa (a.s.) Rabbine sual edip: *"Ya Rabbi kullarının sana en sevgilisi hangisidir?"*demiş, buyurulmuş ki: *"Beni zikreden ve unutmayan" "Hakim kulun hangisidir?"* demiş. Buyurulmuş ki: *"Hak ile hükmeden ve hevasına uymayan" "En Alim kulun kim?"* demiş, buyurulmuş: *"Belki bir kelimeye rastlarım da bir hidayete delalet eder veya bir felaketten kurtarır diye insanların ilmini araştırıp ilmine ekleyen"* Binaenaleyh Mûsa (a.s.) demiş ki: *"Ya Rabbi! Kullarından benden daha bilgilisi varsa bana göster" "Var. Senden daha bilgilisi, Hızır'dır"* buyurulmuş. *"Onu nerde arayayım"* demiş *"Sahil de taşın yanında"* buyurulmuş. *"Ya Rabbi onu nasıl bulurum?"* demiş. *"Zenbilin içine balık koyarsın. Onu nerede kaybettiğinde bana haber ver" Onu nerede kaybedersen o ordadır"* buyurulmuş. Mûsa (a.s.) uşağına: *"Balığı kaybettiğinde bana haber ver"* dedi. yürüyerek yola çıktılar. Bir müddet sonra Mûsa (a.s) uyudu. Balık canlandı ve denize düştü. Yemek vakti gelince Mûsa (a.s)

balığı istedi uşağı balığın denize düştüğünü söyledi. Taşın yanına geldiler. Elbisesine bürünmüş bir adam gördüler. Mûsa (a.s.) ona selâm verdi. O *"nasıl oluyor da bizim buralarda selam verenler bulunuyor?"* dedi. Onu tanıdı ve *"Ey Mûsa ben Allah'ın bana öğrettiği ve senin bilmediğin bir ilmi biliyorum. Sende Allah'ın sana öğrettiği ve benim bilmediğim bir ilmi biliyorsun"* dedi.

٦١- ﴿ فَلَمَّا بَلَغَا مَجْمَعَ بَيْنِهِمَا نَسِيَا حُوتَهُمَا فَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِى الْبَحْرِ سَرَبًا ﴾

61- İkisi iki denizin birleştiği yere varınca, balıklarını unuttular (balık) **sıyrılıp denizde yolunu tuttu.**

İki denizin birleştiği yere vardıklarında Yûşa balığı unuttu. Çünkü azık işine o bakıyordu. Delili de "Hakikaten ben balığı unuttum" sözüdür. Bu "Azıklarını unuttular" sözündeki gibidir. Onu, azık işini yerine üzerine alan unuttu. Denildiğine göre balık tuzluydu. Bir gece Aynu'l-Hayat kıyısına inmişlerdi. Mûsa (a.s.) uyumuştu. Suyun serinliği balığa vurunca canlandı ve suya düştü. Denizde yolunu tuttu. Yani, karadan denize doğru kendine bir yol tuttu.

« سَرَبًا » kelimesi mastar üzerine mansuptur. Yani « سَرَبَ فِيهِ سَرَبًا» demektir. İçine girdi ve kayboldu manasına gelir.

٦٢- ﴿ فَلَمَّا جَاوَزَا قَالَ لِفَتٰيهُ اٰتِنَا غَدَٓاءَنَاۘ لَقَدْ لَقِينَا مِنْ سَفَرِنَا هٰذَا نَصَبًا ﴾

62 - Orayı geçip gittiklerinde (Mûsa) **uşağına: "Kahvaltımızı bize getir de** (yiyelim) **andolsun ki, bu yolculuğumuzda** (epey) **yorgunluk çektik" dedi.**

İki denizin birleştiği yeri geçtiklerin de konakladılar. Epeyi yürümüşlerdi. Mûsa, uşağına *"Kahvaltımızı getir, andolsun ki bu yolculuğumuz dan epey yorgunluk çektik."* Daha önce yorulmamış ve acıkmamıştı.

٦٣- ﴿ قَالَ اَرَاَيْتَ اِذْ اَوَيْنَٓا اِلَى الصَّخْرَةِ فَاِنّى نَسيتُ الْحُوتَۘ وَمَٓا اَنْسَانيهُ اِلاَّ الشَّيْطَانُ اَنْ اَذْكُرَهُۚ وَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِى الْبَحْرِ عَجَبًا ﴾

63- (Uşağı): **"Gördün mü! dedi. Kayaya sığındığımız vakit balığı unuttum. Onu söylememi, bana ancak şeytan unutturdu.** (Balık) **şaşılacak biçimde denizin içinde yolunu tuttu.**

Uşak: *"Gördün mü, buluşma yeri olan o kayaya sığındığımız da*

ben balığı unutmuşum" dedi. sonra özür beyan ederek: *"Onu söylememi kalbime vesvese vermek suretiyle ancak şeytan unutturdu" dedi.*

Hafs'a göre « أَنْسَانِيهُ » daki « هُ » zamiri damme iledir. « أَنْ أَذْكُرَهُ » « أَنْسَانِيهُ » daki zamirden bedeldir.

Yani *"Bana onu zikretmeyi ancak şeytan unutturdu"* demektir. balık şaşılacak biçimde denizin içinde yolunu tuttu. Nereye gittiyse iz bıraktı.

٦٤- ﴿قَالَ ذٰلِكَ مَا كُنَّا نَبْغِ فَارْتَدَّا عَلٰى اٰثَارِهِمَا قَصَصًا﴾

64- (Mûsa): **"İşte aradığımız o idi" dedi. Tekrar izlerini takip ederek geriye döndüler** (kayaya vardılar)

(Mûsa) *"İşte aradığımız o idi"* dedi. « نَبْغِ » kelimesi, Mekki'ye göre « نَبْغِي » şeklinde ya iledir. Ebû Amr ve Ali ve Medenî, vasl halinde onu muvafakat etmişlerdir. Bu kişilerin haricindekilere göre ise, mushafın yazılış şekline uyarak her iki halde de (vakf ve vasıl) « ى »'siz okunur. Bu denizin yol edinebileceğine dair bir işarettir. Yani bu bizim aradığımız şey, çünkü balığın gidişi Hızır (a.s.) ile karşılaşma alametiydi. İzlerini takip ederek geldikleri yoldan geri döndüler.

« يَقُصَّانِ قَصَصًا » Yani tam olarak izlere tabi oluyorlar. Zeccac şöyle diyor: « قَصَصٌ » izleri takip etmek demektir.

٦٥- ﴿فَوَجَدَا عَبْدًا مِنْ عِبَادِنَا اٰتَيْنَاهُ رَحْمَةً مِنْ عِنْدِنَا وَعَلَّمْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا عِلْمًا﴾

65- (Orada) **kullarımızdan bir kul buldular ki, biz ona katımızdan bir rahmet vermiştik ve ona katımızdan bir ilim öğretmiştik.**

Orada kullarımızdan biri olan Hızır'ı buldular. Elbisesine bürünmüş uyuyordu. Ya da deniz üzerinde oturuyordu. Ona katımızdan vahiy ve nübüvvet ya da ilim ve uzun ömür vermiştik. Ona katımızdan bir ilim, yani gaybden haber vermeyi öğretmiştik. Denildiki ilmi ledünni; kulda ilham yoluyla hasıl olan şeydir.

66. - 70. ÂYETLER

قَالَ لَهُ مُوسٰى هَلْ اَتَّبِعُكَ عَلٰٓى اَنْ تُعَلِّمَنِ مِمَّا عُلِّمْتَ رُشْدًا ﴿٦٦﴾ قَالَ اِنَّكَ لَنْ تَسْتَطٖيعَ مَعِيَ صَبْرًا ﴿٦٧﴾ وَكَيْفَ تَصْبِرُ عَلٰى مَا لَمْ تُحِطْ بِهٖ خُبْرًا ﴿٧٨﴾ قَالَ سَتَجِدُنٖٓي اِنْ شَٓاءَ اللّٰهُ صَابِرًا وَلَٓا اَعْصٖي لَكَ اَمْرًا ﴿٧٩﴾ قَالَ فَاِنِ اتَّبَعْتَنٖي فَلَا تَسْـَٔلْنٖي عَنْ شَيْءٍ حَتّٰٓى اُحْدِثَ لَكَ مِنْهُ ذِكْرًا ﴿٧٠﴾

Meâli

66- Musa ona: "Sana öğretilenden, bana da bir bilgi öğretmen için sana tabi olabilir miyim?" dedi.

67- (O da) "Sen benimle beraber bulunmaya dayanamazsın" dedi.

68- "(İç yüzünü) kavrayamadığın bir bilgiye nasıl sabredersin?"

69- (Musa): "İnşallah, dedi. beni sabredici bulursun, senin emrine karşı gelme."

70- (O kulu): "O halde, dedi, eğer bana tabi olursan ben sana anlatıncaya kadar (yaptığım) hiçbir şey hakkında bana soru sorma."

Tefsiri

٦٦- ﴿قَالَ لَهُ مُوسٰى هَلْ اَتَّبِعُكَ عَلٰٓى اَنْ تُعَلِّمَنِ مِمَّا عُلِّمْتَ رُشْدًا﴾

66- Musa ona: "Sana öğretilenden, bana da bir bilgi öğretmen için sana tabi olabilir miyim?" dedi.

Dinim hususunda beni hayra irşat edecek bir bilgiyi öğretmen için sana tabi olabilir miyim? « رُشْدًا » (hayra isamet etmek) kelimesi, Ebu Amr'a göre « رَشَدًا » (doğru) dir. Her ikisi de ayrı ayrı kelimelerdir. « بُخْلٌ » (cimrilik) ve «بَخَلٌ » (çok cimri) de olduğu gibi.

Bu ayeti kerime de hiç kimsenin, son noktasına varsa bile ilim öğrenmekten kaçınmaması gerektiğine ve daha bilgili olan kişiye karşı da

mütevazi olunması gerektiğine dair delil vardır.

٦٧- ﴿ قَالَ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِىَ صَبْرًا ﴾

67- (O da) **"Sen benimle beraber bulunmaya dayanamazsın" dedi.**

Hafs'a göre « مَعِىَ » deki «ىَ» fetha iledir. (O da) : *"Sen benimle beraber bulunmaya dayanamaz inkâr edersin ve soru sormaya başlarsın"* dedi.

٦٨- ﴿ وَكَيْفَ تَصْبِرُ عَلَى مَا لَمْ تُحِطْ بِهِ خُبْرًا ﴾

68- "(İç yüzünü) **kavrayamadığın bir bilgiye nasıl sabredersin?"**

« خُبْرًا » temyizdir. Te'kit yoluyla, onun kendisiyle birlikte sabredemeyeceğini ifade etmektedir. Bunun da sebebini şu şekilde beyan etmiştir. *"Kendisinin zahiri münker olan işler işlediğini, değil peygamber sâlih bir Müslümanın bile böyle bir şeyi gördüğünde kendisini tutamayıp müdahale edeceğini"* söylemiştir.

٦٩- ﴿ قَالَ سَتَجِدُنِى إِنْ شَآءَ اللّٰهُ صَابِرًا وَلَآ أَعْصِى لَكَ أَمْرًا ﴾

69- (Mûsa): **"İnşeallah, dedi. beni sabredici bulursun, senin emrine karşı gelme."**

İnşeallah beni inkâra ve yüz çevirmeye karşı sabredenlerden bulacaksın. Yine beni senin emrine karşı gelmeyenlerden bulacaksın. Bu ikinci cümle mahallen mansuptur.

« صَابِرًا » üzerine atıftır. Yani beni sabırlı ve isyan etmez bulacaksın. Ya da o ikinci cümle « سَتَجِدُنِى » üzerine atıftır. O zaman da irapta mahalli yoktur.

٧١- ﴿ قَالَ فَإِنِ اتَّبَعْتَنِى فَلَا تَسْأَلْنِى عَنْ شَىْءٍ حَتّٰى أُحْدِثَ لَكَ مِنْهُ ذِكْرًا ﴾

70- (O kulu): **"O halde, dedi, eğer bana tabi olursan ben sana anlatıncaya kadar** (yaptığım) **hiçbir şey hakkında bana soru sorma."**

Ben de, doğruluk yönü sana gizli kalmış, ama doğru olduğunu bildiğin ve nefsinin inkâr ettiği bir şey gördüğünde ben onu sana açıncaya kadar bana o hususta ne soru sor, ne de danış. Bu talebinin hocasına, tabi olanın tabi olunana karşı göstermesi gerekli edeplerdendir.

71. – 73. ÂYETLER

فَانْطَلَقَا ۖ حَتّٰى إِذَا رَكِبَا فِى السَّفِينَةِ خَرَقَهَا ۖ قَالَ أَخَرَقْتَهَا لِتُغْرِقَ أَهْلَهَا ۚ لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا إِمْرًا ﴿٧١﴾ قَالَ أَلَمْ أَقُلْ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِىَ صَبْرًا ﴿٧٢﴾ قَالَ لَا تُؤَاخِذْنِى بِمَا نَسِيتُ وَلَا تُرْهِقْنِى مِنْ أَمْرِى عُسْرًا ﴿٧٣﴾

Meâli

71- Bunun üzerine yürüdüler. Nihayet gemiye bindikleri zaman gemiyi deliverdi. (Mûsa) "Halkını boğmak için mi gemiyi deldin? Gerçekten sen çok tehlikeli bir iş yaptın" dedi.

72- (O kul): "Sen benimle beraber bulunmaya dayanamazsın, demedim mi?" dedi.

73- Unuttuğum şeyden ötürü beni kınama ve bana işimden dolayı bir güçlük çıkarma.

Tefsiri

٧١- ﴿ فَانْطَلَقَا ۖ حَتّٰى إِذَا رَكِبَا فِى السَّفِينَةِ خَرَقَهَا ۖ قَالَ أَخَرَقْتَهَا لِتُغْرِقَ أَهْلَهَا ۚ لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا إِمْرًا ﴾

71- Bunun üzerine yürüdüler. Nihayet gemiye bindikleri zaman gemiyi deliverdi. (Mûsa) **"Halkını boğmak için mi gemiyi deldin? Gerçekten sen çok tehlikeli bir iş yaptın"** dedi.

Deniz kıyısında gemi araştırarak yürüdüler. Ona binince gemidekileri *"bu ikisi hırsızdır"* dediler. Geminin sahibi ise *"Onlarda peygamber yüzü görüyorum"* dedi ve onları ücretsiz olarak gemiye bindirdi. Açıldıklarında Hızır baltayı aldı ve suya temas eden tahtalardan ikisini sökmek suretiyle gemiyi deldi. Mûsa, deliği elbisesiyle tıkamaya çalıştı. Sonra da ona *"Halkını boğmak için mi gemiyi deldin?"* dedi.

Hamza ve Ali'ye göre « غَرِقَ » fiilinden « لِيَغْرَقَ » şeklindedir. O zaman da mana: *"Halkın boğulması için mi gemiyi deldin?"* olur. Büyük bir iş yaptın iş büyüdüğünde «أَمِرَ الْأَمْرُ» denir.

٧٢- ﴿قَالَ أَلَمْ أَقُلْ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا﴾

72- (O kul): "Sen benimle beraber bulunmaya dayanamazsın, demedim mi?" dedi.

Mûsa, suyun delikten içeri girmediğini görünce gemiden kaçmadı ve şöyle dedi:

٧٣- ﴿قَالَ لَا تُؤَاخِذْنِي بِمَا نَسِيتُ وَلَا تُرْهِقْنِي مِنْ أَمْرِي عُسْرًا﴾

73- Unuttuğum şeyden ötürü beni kınama ve bana işimden dolayı bir güçlük çıkarma.

Unuttuğum kimseyle veya unuttuğum şeyle veyahut da unutmaklığımla. Burada anlaşmayı unuttuğunu ve unutmanın da kınanmayacağını ifade etmek istemiştir. Ya da unutmakla terk etmeyi kastetmiştir. Yani *"İlk defa olarak terkettiğim şeyle beni kınama"* demektir. sana tabi olma işimden dolayı bana güçlük yükleme. Yani, sana tabi olma işini zorlaştırma, göz yummak ve münakaşa etmemek suretiyle onu bana kolaylaştır, demektir.

❀ ❀ ❀

74. – 76. ÂYETLER

فَانْطَلَقَا ۗ حَتّٰى إِذَا لَقِيَا غُلَامًا فَقَتَلَهُ ۙ قَالَ أَقَتَلْتَ نَفْسًا زَكِيَّةً بِغَيْرِ نَفْسٍ ۖ لَقَدْ جِئْتَ شَيْـًٔا نُكْرًا ﴿٧٤﴾ قَالَ أَلَمْ أَقُلْ لَكَ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا ﴿٧٥﴾ قَالَ إِنْ سَأَلْتُكَ عَنْ شَيْءٍ بَعْدَهَا فَلَا تُصَاحِبْنِي ۖ قَدْ بَلَغْتَ مِنْ لَدُنِّي عُذْرًا ﴿٧٦﴾

Meâli

74- Yine yürüdüler. Nihayet bir erkek çocuğa rastladılar. (O kul) hemen onu öldürdü. (Mûsa) "bir can karşılığı olmadan temiz bir cana kıydın ha? Doğrusu sen çirkin bir iş yaptın" dedi.

75- (O kul): "Ben sana, sen benimle beraber bulunmaya daya-namazsın dememiş miydim?" dedi.

76- (Musa) dediki: "Eğer bundan sonra (bir daha) sana bir şey sorarsam, artık bana arkadaş olma. (O zaman) benim tarafımdan sana özür ulaşmıştır (artık benden ayrılmakta mazur sayılırsın)

Tefsiri

٧٤- ﴿فَانْطَلَقَا ۗ حَتّٰى إِذَا لَقِيَا غُلَامًا فَقَتَلَهُ ۙ قَالَ أَقَتَلْتَ نَفْسًا زَكِيَّةً بِغَيْرِ نَفْسٍ ۖ لَقَدْ جِئْتَ شَيْـًٔا نُكْرًا﴾

74- Yine yürüdüler. Nihayet bir erkek çocuğa rastladılar. (O kul) **hemen onu öldürdü.** (Mûsa) **"bir can karşılığı olmadan temiz bir cana kıydın ha? Doğrusu sen çirkin bir iş yaptın" dedi.**

Denildi ki: başını duvara vurdu. Şöyle de denildi: onu yatırdı sonra bıçakla boğazladı. Burada « فَقَتَلَهُ » lafzını «ف» ile söyledi. « خَرَقَهَا » lafzı ise «ف» sız geldi. Çünkü « خَرَقَهَا » şart için ceza kılındı. «قَتَلْتَ» ise kendisine matuf olarak şart cümlesinden kılındı. Cezadır. İkisi arasındaki farklılığın bir sebebi de gemiyi delme işinin biner binmez olmaması, öldürme işinin ise çocukla karşılaşır karşılaşmaz olmasıdır.

« زَكِيَّةً » Hicâzi'ye ve Ebû Amr'a göre « زَاكِيَةً » dir. O da günahlardan pak olan demektir. Bu ya Mûsa indinde pak olduğundandır. Çünkü o, onun günah işlediğini görmedi. Ya da buluğ çağına varmamış küçük bir çocuk olduğundandır. O çocuk, birini öldürmedi ki bundan dolayı kısas olunsun.

İbni Abbas (r.a.)'dan rivâyet edildiğine göre, Necdetü'l-Hairi ona bir mektup yazdı. Orada *"Resûlüllah (s.a.v.) çocuklarını öldürülmesini yasakladığı halde onun öldürülmesinin nasıl caiz olduğunu"* sordu. İbni Abbas ona şöyle yazdı: *"Çocukların durumu ile ilgili Mûsa'nın bildiğini bilseydin öldürüleceğini anlardın."* « نُكْرًا » deki « كُ » Medenî ve Ebû Bekir'e göre nerede olursa olsun, damme iledir. Kötülük demektir. denildiki: « نُكْرًا » kelimesinin ifade ettiği kötülük « إِمْرًا » kelimesinin ifade ettiği kötülükten daha hafiftir. Çünkü tek bir kişiyi öldürmek, bir gemi adamı boğmaktan hafiftir. Ya da mana, *"öncekinden daha kötü bir şey yaptın"* demektir. Çünkü deliğin kapatılması mümkündür. Ama öldürülmenin geri getirilmesi mümkün değildir.

٧٥- ﴿ قَالَ اَلَمْ اَقُلْ لَكَ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِىَ صَبْرًا ﴾

75- (O kul): **"Ben sana, sen benimle beraber bulunmaya dayanamazsın dememiş miydim?" dedi.**

Bu âyete, önceki benzer âyette olmayan « لَكَ » lafzı ziyade edilmiştir. Çünkü ikinci olaydaki kötülük daha çoktur.

٧٦- ﴿ قَالَ إِنْ سَاَلْتُكَ عَنْ شَيْءٍ بَعْدَهَا فَلَا تُصَاحِبْنِى قَدْ بَلَغْتَ مِنْ لَدُنِّى عُذْرًا ﴾

76- (Musa) **dediki: "Eğer bundan sonra** (bir daha) **sana bir şey sorarsam, artık bana arkadaş olma.** (O zaman) **benim tarafımdan sana özür ulaşmıştır** (artık benden ayrılmakta mazur sayılırsın)

Eğer bu seferden sonra ya da bu sorudan sonra sana bir şey sorar-sam, artık bana arkadaş olma. benim tarafımdan sana özür ulaşmıştır. Aramızdaki ayrılık meselesinde mazur sayılırsın. « لَدُنِّى » deki « ن » Medenî ve Ebu Bekir'e göre şeddesizdir.

77. - 78. ÂYETLER

فَانْطَلَقَا حَتّٰى إِذَا أَتَيَا أَهْلَ قَرْيَةٍ اسْتَطْعَمَا أَهْلَهَا فَأَبَوْا أَنْ يُضَيِّفُوهُمَا فَوَجَدَا فِيهَا جِدَارًا يُرِيدُ أَنْ يَنْقَضَّ فَأَقَامَهُ قَالَ لَوْ شِئْتَ لَاتَّخَذْتَ عَلَيْهِ أَجْرًا ﴿٧٧﴾ قَالَ هٰذَا فِرَاقُ بَيْنِي وَبَيْنِكَ سَأُنَبِّئُكَ بِتَأْوِيلِ مَا لَمْ تَسْتَطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا ﴿٧٨﴾

Meâli

77- Yine yürüdüler. Nihayet bir köy halkına varıp onlardan yemek istediler. (Köy halkı) onları misafir etmekten kaçındı. Derken orada yıkılmaya yüz tutmuş bir duvar buldular; Hızır hemen onu doğrulttu. (Mûsa): "İsteseydin buna karşılık bir ücret alırdın" dedi.

78- İşte dedi bu benimle senin aramızın ayrılmasıdır. Şimdi sana sabredemediğin şeylerin iç yüzünü haber vereceğim.

Tefsiri

٧٧- ﴿ فَانْطَلَقَا حَتّٰى إِذَا أَتَيَا أَهْلَ قَرْيَةٍ اسْتَطْعَمَا أَهْلَهَا فَأَبَوْا أَنْ يُضَيِّفُوهُمَا فَوَجَدَا فِيهَا جِدَارًا يُرِيدُ أَنْ يَنْقَضَّ فَأَقَامَهُ قَالَ لَوْ شِئْتَ لَاتَّخَذْتَ عَلَيْهِ أَجْرًا ﴾

77- Yine yürüdüler. Nihayet bir köy halkına varıp onlardan yemek istediler. (Köy halkı) **onları misafir etmekten kaçındı. Derken orada yıkılmaya yüz tutmuş bir duvar buldular; Hızır hemen onu doğrulttu.** (Mûsa): **"İsteseydin buna karşılık bir ücret alırdın" dedi.**

Kent halkına varıp yemek istediler. Kent Antakya ya da Eyle'dir. Eyle, Allah'ın gökten en uzak mekan'dır. Misafir edilmelerini istediler. Onlar da kaçındı.

« ضَيَّفَهُ » onu indirdi ve misafir etti, demektir. Resûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurdular: *"O kent halkı düşük kişilerdi" "Kentlerin en şerlisi*

orada cimrilik yapılanıdır" denilmiştir. O kentte uzunluğu yüz zira olan yıkılmaya yüz tutmuş bir duvar buldular. Neredeyse yıkılıyordu.

«اِرَادَةٌ» , « يُرِيدُ » yaklaşmak ve sarkmak manalarına istişare olarak kullanılmıştır.

İstek ve azim manalarına istişare olarak kullanıldığı gibi. Onu eliyle doğrulttu. Ya da eliyle dokundu. O da doğruldu, düzgün hale geldi. Ya da önce onu yıktı, sonra yaptı. Onların yiyeceğe şiddetle ihtiyacı vardı. Hatta ihtiyaç onları kazanç yollarının sonuncusuna sevketmişti. O da istemekti. Yardım edecek birini bulamamışlardı. Hızır duvarı doğrultunca Mûsa kendine hâkim olamadı. Çünkü muhtaçtılar ve mahrumiyet görmüşlerdi. Şöyle dedi: *"İsteseydin buna karşılık bir ücret alırdın"* yani çalışmana karşılık şu sıkıntıyı defedecek kadar bir ücret talep etseydin.

Basrî'ye göre «ت» şeddesiz « خ » kesreli ve « ذ » idğamlıdır. Mekkî ye göre « ذ » açık okunur. Hafsa göre « ت » şeddeli, « خ » fethalı ve «ذ » açık okunur. Bunlardan başkalarına göre ise, « ت » şeddeli, « خ » fethalı ve « ذ » « ت » ye idğam edilmelidir. « تَخِذَ » deki « ت » « تَبِعَ » deki « ت » gibi asıldır. « اِفْتَعَلَ » Veznindeki «اِتَّخَذَ» ondandır «اِتَّبَعَ» « تَبِعَ » dun geldiği gibi « اَخَذَ » fiilinden değildir.

٧٨- ﴿قَالَ هٰذَا فِرَاقُ بَيْنِى وَبَيْنِكَ سَاُنَبِّئُكَ بِتَاْوِيلِ مَا لَمْ تَسْتَطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا﴾

78- İşte dedi bu benimle senin aramızın ayrılmasıdır. Şimdi sana sabredemediğin şeylerin iç yüzünü haber vereceğim.

Bu üçüncü soruya işarettir. Yani bu itiraz ayrılış sebebidir. Aslı bu, benimle senin aramızın ayrılmasıdır. « فِرَاقُ » kelimesiyle söylendi. Mastar zarfa izafe edildi. Mef'ulu bihe izafe edildiği gibi.

79. – 82. ÂYETLER

أَمَّا السَّفِينَةُ فَكَانَتْ لِمَسَاكِينَ يَعْمَلُونَ فِى الْبَحْرِ فَأَرَدْتُ أَنْ
أَعِيبَهَا وَكَانَ وَرَآءَهُمْ مَلِكٌ يَأْخُذُ كُلَّ سَفِينَةٍ غَصْبًا ﴿٧٩﴾ وَأَمَّا
الْغُلَامُ فَكَانَ أَبَوَاهُ مُؤْمِنَيْنِ فَخَشِينَآ أَنْ يُرْهِقَهُمَا طُغْيَانًا وَكُفْرًا ﴿٨٠﴾
فَأَرَدْنَآ أَنْ يُبْدِلَهُمَا رَبُّهُمَا خَيْرًا مِنْهُ زَكٰوةً وَأَقْرَبَ رُحْمًا ﴿٨١﴾
وَأَمَّا الْجِدَارُ فَكَانَ لِغُلَامَيْنِ يَتِيمَيْنِ فِى الْمَدِينَةِ وَكَانَ تَحْتَهُ
كَنْزٌ لَهُمَا وَكَانَ أَبُوهُمَا صَالِحًا ۚ فَأَرَادَ رَبُّكَ أَنْ يَبْلُغَآ أَشُدَّهُمَا
وَيَسْتَخْرِجَا كَنْزَهُمَا رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ ۚ وَمَا فَعَلْتُهُ عَنْ أَمْرِى ۗ
ذٰلِكَ تَأْوِيلُ مَا لَمْ تَسْطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا ﴿٨٢﴾

Meâli

79- O gemi, deniz de çalışan yoksullarındı. Onu kusurlu yapmak istedim. Çünkü onların ilerisinde her (sağlam) gemiyi zorla alan bir kral vardı.

80- Erkek çocuğa gelince: onun anası babası mümin insanlardır. Bunun için (çocuğun) onlara azgınlık ve nankörlükte boğmasından korktuk.

81- İstedik ki Rableri onun yerine onlara ondan daha temiz, daha merhametli birini versin.

82- Duvar ise şehirde iki yetim çocuğun idi. Altında onlara ait bir hazine vardı. Babaları da iyi bir kimse idi. Rabbin istedi ki onlar (büyüyüp) güçlü çağlarına ersinler ve Rabbinden bir rahmet olarak hazinelerini çıkarsınlar. Bunları, ben kendiliğimden yapmadım. İşte senin sabredemediğin şeylerin iç yüzü budur.

Tefsiri

٧٩- ﴿أَمَّا السَّفِينَةُ فَكَانَتْ لِمَسَاكِينَ يَعْمَلُونَ فِي الْبَحْرِ فَأَرَدْتُ أَنْ أَعِيبَهَا وَكَانَ وَرَآءَهُمْ مَلِكٌ يَأْخُذُ كُلَّ سَفِينَةٍ غَصْبًا﴾

79- O gemi, deniz de çalışan yoksullarındı. Onu kusurlu yapmak istedim. Çünkü onların ilerisinde her (sağlam) gemiyi zorla alan bir kral vardı.

Çünkü onların önlerinde ya da arkalarında, dönüş yolları üzerinde bekleyip kusursuz sağlam gemileri zorla alan bir kral var. Kusurlu gemileri almıyordu.

Mastar ya da mef'ulun lehdir. *"Onu kusurlu kılmayı istedim"* sözünün sebebi *"Geminin çalınması korkusuyla o zaman onun hakkı, sebepten sonra gelmesi değil miydi?"* diye sorarsan derim ki *"Burada tehir edilen kastedilmiş ve öneminden dolayı da o cümle takdim edilmiştir."*

٨٠- ﴿وَأَمَّا الْغُلَامُ فَكَانَ أَبَوَاهُ مُؤْمِنَيْنِ فَخَشِينَا أَنْ يُرْهِقَهُمَا طُغْيَانًا وَكُفْرًا﴾

80- Erkek çocuğa gelince: onun anası babası mümin insanlardır. Bunun için (çocuğun) onlara azgınlık ve nankörlükte boğmasından korktuk.

Çocuğun ismi Hüseyin'di. Mü'min ana-babasına karşı gelmesinden, onların ona olan iyiliklerini inkar etmesinden, onlara karşı isyan edip kötülük yapmasından ve dolayısıyla o ikisine şer ve bela isabet etmesinden korktuk. Ya da manevi hastalığıyla ve sapkınlığıyla onları, saptırmasından ve onların da onun sebebiyle dinden çıkmalarından korktuk. Bu Hızır'ın sözüdür. Hızır bundan korktu. Çünkü Hz. Allah ona, onun durumunu bildirdi. Ve onu gizli olan sırra muttali kıldı. Eğer bu Allah'ın sözü ise o zaman mana: *"Eğer yaşarsa ana babasının küfrüne sebep olacağını bildiğimizden korktuk"* demektir.

﴿فَأَرَدْنَا أَنْ يُبْدِلَهُمَا رَبُّهُمَا خَيْرًا مِنْهُ زَكٰوةً وَأَقْرَبَ رُحْمًا﴾

81- İstedik ki Rableri onun yerine onlara ondan daha temiz, daha merhametli birini versin.

« يُبْدِلَهُمَا » Medenî ve Ebû Amr'a göre « يُبَدِّلَهُمَا » dir. İstedik ki rableri onun yerine onlara daha günahsız, daha merhametli, daha hürmetkar ve daha dürüst birini versin.

«رُحْمًا » Temyizdir. Rivayet edildiğine göre onların bir kız çocuğu olmuş ve bir peygamberle evlenmiş. Ve o peygamberden bir ya da yetmiş peygamber doğmuştur. Ya da onlara kendileri gibi mü'min bir erkek çocuk vermiştir. Şamî'ye göre « رُحُمًا » dir. Bunlar iki ayrı kelimedir.

٨٢- ﴿وَأَمَّا الْجِدَارُ فَكَانَ لِغُلَامَيْنِ يَتِيمَيْنِ فِي الْمَدِينَةِ وَكَانَ تَحْتَهُ كَنْزٌ لَهُمَا وَكَانَ أَبُوهُمَا صَالِحًا فَأَرَادَ رَبُّكَ أَنْ يَبْلُغَا أَشُدَّهُمَا وَيَسْتَخْرِجَا كَنْزَهُمَا رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ وَمَا فَعَلْتُهُ عَنْ أَمْرِي ذَلِكَ تَأْوِيلُ مَا لَمْ تَسْطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا﴾

82- Duvar ise şehirde iki yetim çocuğun idi. Altında onlara ait bir hazine vardı. Babaları da iyi bir kimse idi. Rabbin istedi ki onlar (büyüyüp) **güçlü çağlarına ersinler ve Rabbinden bir rahmet olarak hazinelerini çıkarsınlar. Bunları, ben kendiliğimden yapmadım. İşte senin sabredemediğin şeylerin iç yüzü budur.**

Çocukların adı Asram ve Sarim idi. O duvar, zikri geçen kentteydi. Hazine ise altın bir levha idi. Üzerinde şunlar yazılıydı. Kadere inandığı halde üzülene şaşarım. Rızka inandığı halde yorulana şaşarım. Ölüme inandığı halde rahat olana şaşarım. Hesaba inandığı halde gafil olana şaşarım. Dünyanın ve onun halkının devri daim içerisinde olduğunu bildiği halde ona bağlanana şaşarım. Allah'tan başka ilâh yoktur. Muhammed Allah'ın Rasûlü'dur.

Ya da o hazine de altın, gümüş ve içerisinde bazı ilmi hakikatlerin bulunduğu sahifeler vardı. Birinci görüş daha sağlamdır.

Katâde'den rivâyet edildiğine göre, hazineler bizden öncekilere helâl, bize haram kılındı. Ganimetler ise onlara haram, bize helâl kılındı.

Denildiğine göre, "Babaları" ifadesindeki kişi onların yedinci dedesi idi. Hz. Hüseyin (r.a.)"den rivâyet edildiğine göre, o bazı Haricilere aralarında geçen bir konuşmada şöyle demişti: *"Allah o iki çocuğu neyle muhafaza etti?"* Onlar: *"Babalarının iyiliğiyle"* dediler. bu cevap üzerine o şöyle dedi: *"Babam ve Dedem o iyi kişiden daha hayırlıdır"*

« رَحْمَةً » mef'ulün leh ya da mastardır. «أَرَادَ رَبُّكَ » ile mansup olmuştur. Çünkü mana *"O ikisine merhamet etmiştir"* demektir. O gördüğün şeyler ben kendi düşünceme göre yapmadım. Onları Allah'ın emriyle yaptım.« وَمَا فَعَلْتُهُ » daki «ه» hepsine ya da duvara gider. İşte senin sabredemediğin şeylerin cevabı budur.

İfade kolaylığı olsun diye « تَسْطِع » daki « ت » hazfedildi. Veli'yi, peygamber üzerine tafdil eden sapık görüşlülerin ayakları kaydırmıştır. Bu açık bir küfürdür.

Onlar *"Mûsa, veli olan Hızır'dan öğrenmekle emrolundu"* diyorlar. Bunun cevabı şudur: *"Bazıları her ne kadar öyle olmadığını zannetseler de Hızır peygamberdir"* bu olay, Mûsa (a.s.) hakkında bir imtihandır. Ehl-i kitap ve Mûsa'nın Musa b. İmran değil, Mûsa b. Men'an olduğunu söylemişlerdir. Veli'nin veli olabilmesi için peygambere inanması lazımdır. Ama Nebinin Nebi olabilmesi için veliye inanması gerekmez. Mûsa (a.s.)'ın ilim öğrenmesinde bir zillet yoktur. Çünkü ilim, artması istenen bir şeydir.

Birinci olayda « فَأَرَدْتُ » dedi. Çünkü o zahirde kötü bir şey yapmıştı. Üçüncü olay da « فَأَرَادَ رَبُّكَ » dedi. Çünkü burada katıksız bir nimetlendirme vardır.

İkinci olayda ise « فَأَرَدْنَا » dedi. Çünkü burada fiil yönünden kötülük, ona bedel başkasının verilmesi yönünden ni'metlendirme vardır. Zeccac şöyle demiştir: « فَأَرَدْنَا » Aziz ve celil olan Allah istedi, demektir. bunun benzeri Kur'anı Kerim'de çoktur.

83. – 84. ÂYETLER

وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنْ ذِى الْقَرْنَيْنِ قُلْ سَاَتْلُو عَلَيْكُمْ مِنْهُ ذِكْرًا ﴿٨٣﴾ اِنَّا مَكَّنَّا لَهُ فِى الْاَرْضِ وَاٰتَيْنَاهُ مِنْ كُلِّ شَىْءٍ سَبَبًا ﴿٨٤﴾

Meâli

83-84- (Ey Muhammed) Sana Zülkarneyn'den soruyorlar. De ki "Size ondan bir hatıra okuyacağım." Biz onu yeryüzünde güçlü kıldık ve ona herşeyden bir sebep verdik.

Tefsiri

٨٣- ﴿وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنْ ذِى الْقَرْنَيْنِ قُلْ سَاَتْلُو عَلَيْكُمْ مِنْهُ ذِكْرًا﴾

٨٤- ﴿اِنَّا مَكَّنَّا لَهُ فِى الْاَرْضِ وَاٰتَيْنَاهُ مِنْ كُلِّ شَىْءٍ سَبَبًا﴾

83-84- (Ey Muhammed) **Sana Zülkarneyn'den soruyorlar. De ki "Size ondan bir hatıra okuyacağım." Biz onu yeryüzünde güçlü kıldık ve ona herşeyden bir sebep verdik.**

İmtihan kastıyla Yahudiler ya da Ebû Cehil ve taraftarları sana Zülkarneyn'den soruyorlar. o bütün dünyaya hakim olan İskender'dir. Bütün dünyaya iki mü'min ve iki kâfir hakim olmuştur. Mü'minler, Zulkarneyn ve Süleyman (a.s.)'dır. Kafirler ise Nemrut ve Buhtunnasır'dır. Zamanı Nemrut'tan sonraydı. Denildiğine göre sâlih bir kuldu. Allah onu dünyaya hakim kıldı. Ona ilim ve hikmet verdi. Işığı ve karanlığı onun emrine verdi. Yürüdüğünde, önünden ışık yol gösteriyor. Arkasından karanlık örtüyordu. Peygamber olduğu, meleklerden biri olduğu söylendi.

Hz. Ali (r.a.)'den rivâyet edildiğine göre o şöyle demişti: *"O melek değildi. Peygamber de değildi. O ancak salih bir mü'mindi. Allah'a itaat halinde iken şakağından vuruldu ve öldü. sonra Allah onu diriltti. Bu sefer sol şakağından vuruldu ve öldü. Allah onu tekrar diriltti ve onu Zülkarneyn diye isimlendirdi. Hz. Ali kendini kastederek "sizin içinizde onun bir benzeri vardır"* dedi. denildiğine göre, o, insanları tevhide çağırıyor, onlar da onu öldürüyorlardı. Allah da onu diriltiyordu.

Resûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *"Zülkarneyn diye isimlendirildi. Çünkü o, dünyanın iki tarafını da gezdi dolaştı."* Yani doğusunu da batısını da gezdi. Onun Zülkarneyn diye isimlendirilmesi hakkında çeşitli sebepler sayılmıştır. İki saç örgüsü olduğu, onun devrinde yaşayan iki milletin olması, Rum ve Farsa hakim olması, Türkler'e ve Rumlara hakim olması, Tâcı üzerinde iki boynuz olduğu, başı üzerinde boynuza benzer bir şey olduğu ve ana-baba cihatiyle kerem sahibi sülalelerden gelmesi sebepler arasında sayılmıştır. Kendisi Rumlardandı. Biz onu orada güç ve kudret verdik. Mülkünde kastettiği herşeye ulaşmanın yolunu, aracını verdik.

❁ ❁ ❁

85. – 88. ÂYETLER

فَأَتْبَعَ سَبَبًا ﴿٨٥﴾ حَتّٰى إِذَا بَلَغَ مَغْرِبَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَغْرُبُ فِي عَيْنٍ حَمِئَةٍ وَوَجَدَ عِنْدَهَا قَوْمًا قُلْنَا يَا ذَا الْقَرْنَيْنِ إِمَّا أَنْ تُعَذِّبَ وَإِمَّا أَنْ تَتَّخِذَ فِيهِمْ حُسْنًا ﴿٨٦﴾ قَالَ أَمَّا مَنْ ظَلَمَ فَسَوْفَ نُعَذِّبُهُ ثُمَّ يُرَدُّ إِلٰى رَبِّهِ فَيُعَذِّبُهُ عَذَابًا نُكْرًا ﴿٨٧﴾ وَأَمَّا مَنْ اٰمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهُ جَزَٓاءً الْحُسْنٰى وَسَنَقُولُ لَهُ مِنْ أَمْرِنَا يُسْرًا ﴿٨٨﴾

Meâli

85- O da bir yol tuttu.

86- Nihayet güneşin battığı yere ulaşınca onu, kara balçıkta batar buldu. Onun yanında da bir kavim buldu. Dedik ki: "Ey Zülkarneyn, (onlara) ya azab edersin veya güzel davranırsın."

87- Dedi ki: "Kim haksızlık ederse ona azap edeceğiz, sonra o Rabbine döndürülecektir. O da ona görülmemiş bir azap edecektir."

88- Fakat inanıp sâlih amel işleyen kimseye de en güzel mükafat vardır. Ona buyruğumuzdan kolay olanı söyleyeceğiz.

Tefsiri

٨٥- ﴿ فَأَتْبَعَ سَبَبًا ﴾

85- O da bir yol tuttu.

Sebep, kendisiyle maksada ulaşılan ilim ya da kudrettir. Batıya varmak istedi ve kendisini oraya ulaştırarak bir yol tuttu. Sonunda oraya vardı. Aynı şekilde doğuya varmak istedi ve bir yol tuttu. İki seddin olduğu yere varmak istedi ve bir yol tuttu.

Kûfi ve Şamî'ye göre « فَأَتْبَعَ » kelimesi « ثُمَّ أَتْبَعَ » şeklindedir.

Diğerleri ise elifin vaslı ve «ت» nin şeddesiyledir, demişlerdir. Rivâyet edildiğine göre Asmaî « أَتْبَعَ » tabi olmak demektir, « اِتَّبَعَ » ise *"Tabi, olmasada seçmek, tercih etmek demektir"* demiştir.

٨٦- ﴿حَتّٰى اِذَا بَلَغَ مَغْرِبَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَغْرُبُ ف۪ي عَيْنٍ حَمِئَةٍ وَوَجَدَ عِنْدَهَا قَوْمًا قُلْنَا يَا ذَا الْقَرْنَيْنِ اِمَّٓا اَنْ تُعَذِّبَ وَاِمَّٓا اَنْ تَتَّخِذَ ف۪يهِمْ حُسْنًا﴾

86- Nihayet güneşin battığı yere ulaşınca onu, kara balçıkta batar buldu. Onun yanında da bir kavim buldu. Dedik ki: "Ey Zül-karneyn, (onlara) **ya azab edersin veya güzel davranırsın."**

Güneşin battığı yer, batı tarafında mamur bölgelerin bittiği yerdir. Doğduğu yer de böyledir. Resûlüllah s.a.v. şöyle buyurmuştur: *"Zülkarneyn bu işe şöyle başladı: kitaplarda Sâmin çocuklarından birini hayat suyundan içtiğini ve ölümsüzleştiğini gördü. Bu sebepten o da onu arama ya başladı. Hızır, onun veziri ve teyzesinin oğluydu. O onu buldu ve içti. Zülkarneyn ise bulamadı"* Onu kuru balçıklı bir gözede batar buldu.

Kuyu da karabalçık çok olduğundan « حَمِئَتِ الْبِئْرُ » denir. Şâmî ve Kûfî'ye göre « حَامِيَةٍ » dir. Hafs'ın dışındakilere göre bu, *"sıcak"* manası na gelmektedir.

Ebû Zer (r.a.)'den rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir: deve üzerinde Resûlüllah (s.a.v.)'ın terkisinde bulunuyordum. Batışı anında güneşi gördü. Dedi ki: *"Ebû Zer, bu nereye batıyor biliyor musun?"* *"Allah ve Resûlü daha iyi bilir?"* derim. Şöyle buyurdu: *"O sıcak bir göze de batıyor"*

İbni Abbas (r.a.) Muaviye'nin yanında bulunuyordu. Muaviye « حَامِيَةٍ » şeklinde okudu. İbni Abbas da *"O « حَمِئَتٍ » şeklindedir"* dedi. bu sefer Muaviye, Abdullah b. Ömer (r.a.) *"Bunu siz nasıl okuyorsunuz?"* diye sordu. O *"Mü'minlerin emirinin okuduğu şekilde"* diye cevap verdi. Muaviye bu cevaptan sonra Ka'bü'l Ahbar'a döndü ve *"Güneşin batışını nasıl buluyorsunuz?"* dedi. O *"Su ve balçıkta (batıyor) şeklinde. Onu Tevrat'ta da aynı şekilde buluyoruz"* dedi ve İbni Abbas (r.a.)'ın sözüne muvafakat etti, ters düşmedi.

Bununla birlikte gözenin her iki vasfa da sahip olması caizdir. O gözenin yanında av hayvanlarının derisinden yapılmış elbiseler giyen yarı çıplak bir kavim buldu. Bunlar denizin kıyıya vurduğu şeyleri yiyorlardı. Ve kâfirdiler. Ona *"Ey Zulkarney onlara ya azab edersin ya da güzel davranırsın"* dedi. Zulkarneyn eğer peygamberse Allah ona bu şekilde vahyetmiş demektir, değilse Allah bir peygambere vahyetmiş o da ona bununla emretmiştir. Ya da bu bir ilhamdı. Zülkarneyn bu durumlarında ısrar ettikleri taktirde onları öldürmek suretiyle azap etmek ya da iman ettikleri taktirde onlara ikram etmek ve dinini öğretmek suretiyle güzel davranmak sarasında muhayyer bırakılmıştır. Ya da azap etmek, öldürmek, iyi davranmak, esir almak demektir. Çünkü esir almak öldürmeye nazaran ihsan sayılır.

٨٧- ﴿قَالَ أَمَّا مَنْ ظَلَمَ فَسَوْفَ نُعَذِّبُهُ ثُمَّ يُرَدُّ إِلَى رَبِّهِ فَيُعَذِّبُهُ عَذَابًا نُكْرًا﴾

87- Dedi ki: "Kim haksızlık ederse ona azap edeceğiz, sonra o Rabbine döndürülecektir. O da ona görülmemiş bir azap edecektir."

Kim zulmederse ona öldürülmekle azap edeceğiz. Rabbi de ona kıyamette görülmemiş bir şekilde azab edecektir. Yani İslam'a çağırdığım kişi kaçınır ve büyük zulüm şirk üzere kalmaya devam ederse iki cihanda da azab olunacaktır.

٨٨- ﴿وَأَمَّا مَنْ آمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهُ جَزَاءً الْحُسْنَى وَسَنَقُولُ لَهُ مِنْ أَمْرِنَا يُسْرًا﴾

88- Fakat inanıp sâlih amel işleyen kimseye de en güzel mükâfat vardır. Ona buyruğumuzdan kolay olanı söyleyeceğiz.

İman edip imanın gerektirdiği işleri yapan kimseye en güzel mükafat vardır. Onun için en güzel fiilin –ki o kelimei şehadettir - mükafatı vardır. Kûfî'ye göre, "en güzel ceza" demektir. Ebû Bekir'in dışındakilere göre ise *"onun mükafatı en güzel fiil"* ona tarafımızdan kolay olanı söyleyeceğiz. Ona zoru ve meşakkati emretmeyeceğiz. Zekât, haraç ve diğer hususlarda da kolay olanı emredeceğiz.

89. – 96. ÂYETLER

ثُمَّ أَتْبَعَ سَبَبًا ﴿٨٩﴾ حَتّٰى إِذَا بَلَغَ مَطْلِعَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَطْلُعُ عَلٰى قَوْمٍ لَمْ نَجْعَلْ لَهُمْ مِنْ دُونِهَا سِتْرًا ﴿٩٠﴾ كَذٰلِكَ وَقَدْ أَحَطْنَا بِمَا لَدَيْهِ خُبْرًا ﴿٩١﴾ ثُمَّ أَتْبَعَ سَبَبًا ﴿٩٢﴾ حَتّٰى إِذَا بَلَغَ بَيْنَ السَّدَّيْنِ وَجَدَ مِنْ دُونِهِمَا قَوْمًا لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ قَوْلًا ﴿٩٣﴾ قَالُوا يَا ذَا الْقَرْنَيْنِ إِنَّ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ مُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ فَهَلْ نَجْعَلُ لَكَ خَرْجًا عَلٰى أَنْ تَجْعَلَ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمْ سَدًّا ﴿٩٤﴾ قَالَ مَا مَكَّنِّي فِيهِ رَبِّي خَيْرٌ فَأَعِينُونِي بِقُوَّةٍ أَجْعَلْ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ رَدْمًا ﴿٩٥﴾ اٰتُونِي زُبَرَ الْحَدِيدِ حَتّٰى إِذَا سَاوٰى بَيْنَ الصَّدَفَيْنِ قَالَ انْفُخُوا حَتّٰى إِذَا جَعَلَهُ نَارًا قَالَ اٰتُونِي أُفْرِغْ عَلَيْهِ قِطْرًا ﴿٩٦﴾

Meâli

89- 90- Sonra yine bir yol tuttu. Nihayet güneşin doğduğu yere ulaşınca onu, güneşe karşı kendilerine siper yapmadığımız bir kavim üzerine doğar buldu.

91- İşte böylece onunla ilgili herşeyden haberdardık.

92- 93- Sonra yine bir yol tuttu. Nihayet iki dağ arasına ulaşınca onların önünde hemen hiç söz anlamayan bir kavim buldu.

94- Dediler ki: "Ey Zülkarneyn! Ye'cüc ve Me'cüc bu yerde bozgunculuk yapıyorlar. bizimle onların arasına bir set yapman için sana bir vergi verelim mi?"

95- Deki: "Rabbimin, beni içinde bulundurduğu imkânlar, daha ha-

yırlıdır. Siz bana (insan) gücü (yle) yardım edin de sizinle onlar arasına sağlam bir engel yapayım.

96- "Bana demir kütleler getirin" iki dağın arasını aynı seviyeye getirince: "Üfleyin" dedi. Nihayet o (demir kütleleri) mi bir ateş haline sokunca "getirin bana, üzerine erimiş bakır dökeyim" dedi.

Tefsiri

٨٩- ﴿ ثُمَّ أَتْبَعَ سَبَبًا ﴾

٩٠- ﴿ حَتَّى إِذَا بَلَغَ مَطْلِعَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَطْلُعُ عَلَى قَوْمٍ لَمْ نَجْعَلْ لَهُمْ مِنْ دُونِهَا سِتْرًا ﴾

89- 90- Sonra yine bir yol tuttu. Nihayet güneşin doğduğu yere ulaşınca onu, güneşe karşı kendilerine siper yapmadığımız bir kavim üzerine doğar buldu.

Onlar zencilerdi. Onlara güneşe karşı siper olabilecek çardaktan evler ya da elbiseler yapmadık. Onların arazisi binaları tutmuyordu. Orada izbeler vardı. Güneş doğunca izbelere giriyorlar, yükselince de yiyecek için dışarı çıkıyorlardı.

Mücahit'ten rivâyet edildiğine göre "Sudanlılardan güneşin doğuşunda elbise giymeyenler, yerli ahalisinin toplamından daha çoktur."

٩١- ﴿ كَذَلِكَ وَقَدْ أَحَطْنَا بِمَا لَدَيْهِ خُبْرًا ﴾

91- İşte böylece onunla ilgili herşeyden haberdardık.

Zulkarneynin işi böyle idi. Yani onu vasfettiğimiz gibiydi. Bu ifade onun işini yüceltmek için sevkedilmiştir. Onun yanındaki ordular, aletler ve hakimiyet araçları cinsinden olan şeyleri biliyorduk.

« خُبْرًا » mastar olarak mansuptur. Çünkü « أَحَطْنَا » da « خَبَرْنَا » (bildik) manası vardır. Ya da aynı şekilde güneşin doğduğu ve battığı yere (tekrar) vardığını bildik. Yani onlar da diğerleri gibi kâfirdiler. Hükümleri de diğerlerinin hükmü gibiydi. Küfür üzere kalanları cezalandırması, iman edenlere ihsan etmesiydi.

٩٢- ﴿ ثُمَّ أَتْبَعَ سَبَبًا ﴾

٩٣- ﴿ حَتّٰى إِذَا بَلَغَ بَيْنَ السَّدَّيْنِ وَجَدَ مِنْ دُونِهِمَا قَوْمًا لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ قَوْلًا ﴾

92- 93- Sonra yine bir yol tuttu. Nihayet iki dağ arasına ulaşınca onların önünde hemen hiç söz anlamayan bir kavim buldu.

İki set, iki dağdır. Zülkarneyn, o ikisi arasına set çekti. Mekkî, Ebû Amr ve Hafsa göre « سَدَّيْنِ » ve «سَدًّا » şeklinde okunur. Hamza ve Ali'ye göre, « سُدَّيْنِ » ve «سَدًّا » şeklinde okunur. diğerlerine göre ise « سُدَّيْنِ » ve «سُدًّا » şeklinde okunur.

Şöyle de denildi: yaratılıştan var olan set dammelidir. Kulların yaptığı set ise fethalıdır. « بَيْنَ » kelimesi, « هٰذَا فِرَاقُ بَيْنِى وَبَيْنِكَ » cümlesinde izafetle meçrur ve « لَقَدْ تَقَطَّعَ بَيْنُكُمْ » cümlesinde merfu olduğu gibi burada da « بَلَغَ » fiilinin mefulun bihidir. Mansuptur. Çünkü o, isim ve zarf olarak kullanılan zarflardandır.

Bu yer, Türk topraklarının doğu sınırındadır. O iki setin arkasında hemen hiç söz anlamayan bir kavim buldu. Onlar Türktü. Onları ancak işaret ve benzeri yöntemlerle zorlukla anlıyordu.

Hamza ve Ali'ye göre « يُفْقِهُونَ » dir. Yani sözlerini dinleyene anlatamıyorlar, açıklayamıyorlardı. Çünkü onların konuştukları dil, bilinmeyen garip bir dildi.

٩٤- ﴿ قَالُوا يَا ذَا الْقَرْنَيْنِ إِنَّ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ مُفْسِدُونَ فِى الْأَرْضِ فَهَلْ نَجْعَلُ لَكَ خَرْجًا عَلٰى أَنْ تَجْعَلَ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمْ سَدًّا ﴾

94- Dediler ki: "Ey Zülkarneyn! Ye'cüc ve Me'cüc bu yerde bozgunculuk yapıyorlar. bizimle onların arasına bir set yapman için sana bir vergi verelim mi?"

Ye'cüc ve Me'cüc arap olmayan iki isimdir. Sarfedilmemeleri buna bir delildir. Bu ikisini, sadece Âsım hemzeli okumuştur. Onlar Yafes'in çocuklarındandır. Ya da Ye'cûc Türklerden, Me'cüc ise Cil'den ve Deylem'dendir. Dediler ki: *"Ey Zulkarney, Ye'cüc ve Me'cüc bu yerde bozgunculuk yapıyorlar"* denildiğine göre, onlar insan yiyorlardı. Yine denildiğine göre, onlar, ilkbaharda çıkıyorlar yemedik yeşillik ve götürmedik kuru madde bırakmıyorlardı. Ve onlardan hiçbiri kendi meslinden silah taşıyan bin erkeği görmedikçe ölmüyordu. Yine denildiğine göre onlar, iki sınıftı. Bir kısmı haddinden fazla uzun, diğer kısmı da haddinden fazla kısaydı. *"Bizimle onlar arasında bir set yapman için sana malımızdan çıkarıp vergi verelim mi?"* Hamza ve Ali'ye göre «خَرْجًا» «خَرَاجًا» okunur. bunun benzeri iki kelime « نَوْلْ » ve « نَوَالْ » dır.

٩٥- ﴿قَالَ مَا مَكَّنّى فِيهِ رَبِّى خَيْرٌ فَاَعِينُونِى بِقُوَّةٍ اَجْعَلْ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ رَدْمًا﴾

95- Deki: "Rabbimin, beni içinde bulundurduğu imkânlar, daha hayırlıdır. Siz bana (insan) **gücü** (yle) **yardım edin de sizinle onlar arasına sağlam bir engel yapayım.**

« مَكَّنّى » deki « ن » idğamlıdır. Mekkî'ye göre ayrıdır.

Rabbimin beni içinde bulundurduğu mal çokluğu ve bolluk gibi imkânlar sizin haraç olarak bana vereceğinizden daha hayırlıdır. Benim ona ihtiyacım yoktur. Sizler bana fiziki güç ve aletlerle güzel bir şekilde çalışarak yardım edin ki sizinle onlar arasına koruyucu bir duvar, sağlam bir engel yapayım" "Redm" setten daha büyüktür.

٩٦- ﴿اٰتُونِى زُبَرَ الْحَدِيدِ حَتّٰى إِذَا سَاوٰى بَيْنَ الصَّدَفَيْنِ قَالَ انْفُخُوا حَتّٰى إِذَا جَعَلَهُ نَارًا قَالَ اٰتُونِى اُفْرِغْ عَلَيْهِ قِطْرًا﴾

96- "Bana demir kütleler getirin" iki dağın arasını aynı seviyeye getirince: "Üfleyin" dedi. Nihayet o (demir kütleleri) **mi bir ateş haline sokunca "getirin bana, üzerine erimiş bakır dökeyim" dedi.**

Bana demir parçaları getirin. « زُبْرَهْلْ » büyük parça, yani kütle

demektir.

Denildiğine göre temel, suya ulaşıncaya kadar kazıldı. Temele taş ve erimiş bakır kondu. Duvar için ise, seviyesi iki dağın yüksekliğine varana kadar demir kütleleri kondu. Aralarına da odun ve kömür konuldu. Sonra körük getirildi. Ateş gibi olunca, kaynar demirin üzerine erimiş bakır döküldü. Bunlar birbirine karıştı ve sert bir blok haline geldi. denildiğine göre, iki seddin arasındaki mesafe yüz fersah idi.

« صَدَفَيْنِ » kelimesindeki « ص » ve « د » fetha iledir. Mekkî, Basrî ve Şamî'ye göre « صُدُفَيْنِ » Ebû Bekir'e göre « صُدْفَيْنِ » şeklindedir.

Sâdefeyni, iki dağın iki yakası demektir. Çünkü o iki yaka karşı karşıya bulunmaktadır. İki dağın arasını aynı seviyeye getirince çalışanlara *"demire üfleyin"* dedi. nihayet o üflenilen demiri ateş gibi bir hale getirince *"Verin üzerlerine erimiş bakır dökeyim"* dedi. Çünkü o da akıcıydı.

« قِطْرًا » kelimesi « أُفْرِغْ » fiiliyle mansup kılınmıştır. Takdiri ise « أٰتُونِى قِطْرًا أُفْرِغْ عَلَيْهِ قِطْرًا » dir.

İkinci bakır kelimesi birinciye delâlet ettiği için birinci hazfedildi. Hamza'ya göre « ا » vaslıyladır. Kendisiyle başlandığında elif meksur kılınır ve mana *"bana gelir"* olur.

❀ ❀ ❀

97. – 99. ÂYETLER

فَمَا اسْطَاعُوا اَنْ يَظْهَرُوهُ وَمَا اسْتَطَاعُوا لَهُ نَقْبًا ﴿٩٧﴾ قَالَ هٰذَا رَحْمَةٌ مِنْ رَبّ۪ى فَاِذَا جَٓاءَ وَعْدُ رَبّ۪ى جَعَلَهُ دَكَّٓاءَ وَكَانَ وَعْدُ رَبّ۪ى حَقًّا ﴿٩٨﴾ وَتَرَكْنَا بَعْضَهُمْ يَوْمَئِذٍ يَمُوجُ ف۪ى بَعْضٍ وَنُفِخَ فِى الصُّورِ فَجَمَعْنَاهُمْ جَمْعًا ﴿٩٩﴾

Meâli

٩٧- ﴿فَمَا اسْطَاعُوا اَنْ يَظْهَرُوهُ وَمَا اسْتَطَاعُوا لَهُ نَقْبًا﴾

97- Artık (Ye'cuc ve Me'cuc) **onu ne aşabildiler ne de delebildiler.**

« اسْطَاعُوا » daki « ت » hafiflik olsun diye hazfedildi. Çünkü « ت » nin mahreci « ط » nın mahrecine yakındır. Ne seddin o yüksekliğine çıkıp onu aşmaya ve ne de sertliğine karşı onu delmeye çare bulabildiler.

٩٨- ﴿قَالَ هٰذَا رَحْمَةٌ مِنْ رَبّ۪ى فَاِذَا جَٓاءَ وَعْدُ رَبّ۪ى جَعَلَهُ دَكَّٓاءَ وَكَانَ وَعْدُ رَبّ۪ى حَقًّا﴾

98- (Zülkarneyn) **dedi ki: "Bu, Rabbimin bir rahmetidir. Rabbimin vadi geldiği zaman onu yerle bir eder, şüphesiz ki Rabbimin vadi gerçektir."**

Bu set, ya da onu bu şekilde yapabilmemiz için bize verilen güç ve kudret, Allahın kullarına olan bir ni'meti ve bir rahmetidir. Kıyâmetin gelişi yaklaştığında, gelmesine az kala onu yerle bir eder. Yükseltildikten sonra dağılan herşey yerle bir olmuş demektir.

Kûfî'ye göre « دَكَّٓاءَ » dır. Ve düz bir yer manasına gelir. Ve düz bir yer manasına gelir. *"Rabbimin vaadi gerçektir"* Zülkarneyn'in son sözüdür.

٩٩- ﴿وَتَرَكْنَا بَعْضَهُمْ يَوْمَئِذٍ يَمُوجُ فِى بَعْضٍ وَنُفِخَ فِى الصُّورِ فَجَمَعْنَاهُمْ جَمْعًا ﴾

99- Biz o gün (Ye'cüc ve Me'cüc'u) bırakmışızdır. Biribiri için de dalgalanırlar. Sur'a da üflenmiştir ve onları hep bir araya toplamışızdır.

Bütün halk insanlar ve cinler, şaşkın bir vaziyette birbirine karışır. « يَمُوجُ » daki zamirin Ye'cüc ve Me'cüc'e âit olması da mümkündür. Zira onlar seddin arkasından çıktıklarında dalgalar halinde ülkeleri istila ederler.

Rivâyet edildiğine göre onlar, deniz kıyısına geldiklerinde suyunu içerler ve hayvanlarını yerler. Daha sonra ağaçları ve galip geldikleri insanları yerler. Sadece Mekke, Medine, ve Kudüs'e giremezler. Sonra Allah, onların enselerinde kurt bitirir, onların kulaklarından içeri girerler ve böylece Ye'cüc ve Me'cüc ölür. Kıyametin kopması için sûra üflenir. Bütün mahlukâtı mükafat ya da ceza görmek üzere toplarız.

« جَمْعًا » kelimesi tekit içindir.

100. - 102. ÂYETLER

وَعَرَضْنَا جَهَنَّمَ يَوْمَئِذٍ لِلْكَافِرِينَ عَرْضًا ﴿١٠٠﴾ اَلَّذِينَ كَانَتْ أَعْيُنُهُمْ فِي غِطَاءٍ عَنْ ذِكْرِي وَكَانُوا لَا يَسْتَطِيعُونَ سَمْعًا ﴿١٠١﴾ أَفَحَسِبَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنْ يَتَّخِذُوا عِبَادِي مِنْ دُونِي أَوْلِيَاءَ إِنَّا أَعْتَدْنَا جَهَنَّمَ لِلْكَافِرِينَ نُزُلًا ﴿١٠٢﴾

Meâli

100-101- O gün cehennemi kâfirlere açıkça göstereceğiz. Onlar ki beni anmaya karşı gözleri perde içinde idi. Ve (Kur'an'ı) dinlemeye tahammül edemezlerdi.

102- O kâfirler benden ayrı olarak kullarımı kendilerine dostlar yapacaklarını mı sandılar? Biz kâfirlere cehennemi konak olarak hazırladık.

Tefsiri

١٠٠- ﴿وَعَرَضْنَا جَهَنَّمَ يَوْمَئِذٍ لِلْكَافِرِينَ عَرْضًا﴾

١٠١- ﴿اَلَّذِينَ كَانَتْ أَعْيُنُهُمْ فِي غِطَاءٍ عَنْ ذِكْرِي وَكَانُوا لَا يَسْتَطِيعُونَ سَمْعًا﴾

100-101- O gün cehennemi kâfirlere açıkça göstereceğiz. Onlar ki beni anmaya karşı gözleri perde içinde idi. Ve (Kur'an'ı) **dinlemeye tahammül edemezlerdi.**

Cehennemi onlara gösteririz. Onlar da görür, şahit olurlar. Onlar ki beni anmaya karşı veya bakılan ayetlere karşı ve ta'zim ile zikrettiğimiz Kuran'a karşı veya Kur'an'a ve manalarını düşünmeye karşı gözleri perde içinde idi. Kur'an'ı işitmeye de tahammül edemiyorlardı. Yani Kur'an'a karşı sağırdılar. Hatta daha da ileriydiler. Çünkü sağır bir kişi kendisine bağırıldığında duyabilir. Bunlar ise kulakları sağırlaştırılmış kimselerdir ki, işitmeye mecalleri yoktur.

١٠٢- ﴿أَفَحَسِبَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنْ يَتَّخِذُوا عِبَادِى مِنْ دُونِى أَوْلِيَاءَ إِنَّا أَعْتَدْنَا جَهَنَّمَ لِلْكَافِرِينَ نُزُلاً﴾

102- O kâfirler benden ayrı olarak kullarımı kendilerine dostlar yapacaklarını mı sandılar? Biz kâfirlere cehennemi konak olarak hazırladık.

O kâfirler, kullarımı, yani melekleri ve İsa (a.s.)'yı kendilerine dost olarak kabul etmelerinin kendilerine faydalı olacağını mı sanıyorlar. Ne kötü bir sanmak bu böyle.

Denildi ki « أَنْ » sılasıyla birlikte « أَفَحَسِبَ » nin iki mef'ulunun yerine geçmiştir. « عِبَادِى » ve « أَوْلِيَاءَ » kelimeleri « أَنْ يَتَّخِذُوا » nun iki mafuludur.

En münasip olanı da budur ki mana *"Onlar, onlara dost olamazlar"* demektir. Nuzul, misafir ve benzerleri için kurulan şeydir. Onla rı elem verici bir azapla müjdele.

❁ ❁ ❁

103. - 106. ÂYETLER

قُلْ هَلْ نُنَبِّئُكُمْ بِالْأَخْسَرِينَ أَعْمَالًا ﴿١٠٣﴾ اَلَّذِينَ ضَلَّ سَعْيُهُمْ فِي
الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَهُمْ يَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ يُحْسِنُونَ صُنْعًا ﴿١٠٤﴾ أُولٰئِكَ
الَّذِينَ كَفَرُوا بِاٰيَاتِ رَبِّهِمْ وَلِقَائِهِ فَحَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فَلَا نُقِيمُ
لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَزْنًا ﴿١٠٥﴾ ذٰلِكَ جَزَاؤُهُمْ جَهَنَّمُ بِمَا كَفَرُوا
وَاتَّخَذُوا اٰيَاتِي وَرُسُلِي هُزُوًا ﴿١٠٦﴾

Meâli

103- De ki: "Size işleri bakımından en çok ziyana uğrayacak olanla rı söyleyeyim mi?"

104- Dünya hayatında bütün çabaları boşa gitmiş olan ve kendileri de iyi iş yaptıklarını sanan kişileri.

105- İşte onlar, Rablerinin ayetlerini ve ona kavuşmayı inkâr eden, bu yüzden amelleri boşa çıkan kimselerdir. Kıyamet gününde onlar için bir terazi kurmayız.

106- İnkâr ettikleri, âyetlerimi ve elçilerimi eğlence yerine koydukları için onların cezası cehennemdir.

Tefsiri

١٠٣- ﴿قُلْ هَلْ نُنَبِّئُكُمْ بِالْأَخْسَرِينَ أَعْمَالًا﴾

103- De ki: "Size işleri bakımından en çok ziyana uğrayacak olanları söyleyeyim mi?"

« أَعْمَالًا » temyizdir. Cemidir. Kıyasa göre heva ve heveslerin çeşitliliğinden dolayı müfret olarak gelmesi gerekirdi. Ziyana uğrayacak kişiler, Ehl-i Kitap ya da ruhbanlardır.

١٠٤- ﴿الَّذِينَ ضَلَّ سَعْيُهُمْ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَهُمْ يَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ يُحْسِنُونَ صُنْعًا﴾

104- Dünya hayatında bütün çabaları boşa gitmiş olan ve kendileri de iyi iş yaptıklarını sanan kişileri.

« الَّذِينَ ضَلَّ سَعْيُهُمْ » mahallen merfudur. Yani « هُمْ الَّذِينَ ضَلَّ سَعْيُهُمْ» demektir. Dünya hayatında bütün çabaları iptal olmuş, boşa gitmiş kişileri.

١٠٥- ﴿أُولٰئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ وَلِقَائِهِ فَحَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فَلَا نُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَزْنًا﴾

105- İşte onlar, Rablerinin ayetlerini ve ona kavuşmayı inkâr eden, bu yüzden amelleri boşa çıkan kimselerdir. Kıyamet gününde onlar için bir terazi kurmayız.

Bizim katımızda onların hiçbir ağırlığı, kadr-u kıymeti yoktur.

١٠٦- ﴿ذٰلِكَ جَزَٓاؤُهُمْ جَهَنَّمُ بِمَا كَفَرُوا وَاتَّخَذُوا آيَاتِي وَرُسُلِي هُزُوًا﴾

106- İnkâr ettikleri, âyetlerimi ve elçilerimi eğlence yerine koydukları için onların cezası cehennemdir.

"Cehennem" kelimesi « جَزَٓاؤُهُمْ » nın atfı beyanıdır. Yani, inkâr ettikleri ve Allah'ın âyetlerini ve peygamberlerini eğlence yerine koyduk ları için onların cezası cehennemdir, demektir.

❀ ❀ ❀

107. – 108. ÂYETLER

إِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَانَتْ لَهُمْ جَنَّاتُ الْفِرْدَوْسِ نُزُلاًۙ ﴿١٠٧﴾ خَالِدِينَ فِيهَا لَا يَبْغُونَ عَنْهَا حِوَلاً ﴿١٠٨﴾

Meâli

107- 108- İman edip sâlih amel işleyenlere gelince onların konağı da Firdevs cennetleridir. Orada sürekli kalacaklardır. Oradan hiç ayrılmak istemezler.

Tefsiri

١٠٧- ﴿إِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَانَتْ لَهُمْ جَنَّاتُ الْفِرْدَوْسِ نُزُلاًۙ﴾

١٠٨- ﴿خَالِدِينَ فِيهَا لَا يَبْغُونَ عَنْهَا حِوَلاً﴾

107- 108- İman edip sâlih amel işleyenlere gelince onların konağı da Firdevs cennetleridir. Orada sürekli kalacaklardır. Oradan hiç ayrılmak istemezler.

« خَالِدِينَ » haldir. Kendilerine verilen şeylere razı oldukları için oradan başka bir yere geçmek istemezler. « حَالَ مِنْ مَكَانٍ حَوْلاً » (yerini değiştirdi) denir.

Yani ondan daha fazlası yoktur ki arzuları ve ihtiyaçları adına, onlar için, nefisleri kavga etsin. Bu vasfetmenin son noktasıdır. Çünkü, dünyada ki insanın gözü, hangi ni'metler içinde olursa olsun daha yukarılara bakar, onları arzular. Ya da ifade edilmek istenen, değişmenin olma yacağı ve devamlılığın te'kididir.

109. – 110. ÂYETLER

قُلْ لَوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا لِكَلِمَاتِ رَبِّى لَنَفِدَ الْبَحْرُ قَبْلَ اَنْ تَنْفَدَ كَلِمَاتُ رَبِّى وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهِ مَدَدًا ﴿١٠٩﴾ قُلْ اِنَّمَا اَنَا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُوحَى اِلَىَّ اَنَّمَا اِلٰهُكُمْ اِلٰهٌ وَاحِدٌ فَمَنْ كَانَ يَرْجُو لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلاً صَالِحًا وَلاَ يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ اَحَدًا ﴿١١٠﴾

Meâli

109- Deki: "Rabbim sözleri (ni yazmak) için deniz mürekkep olsa, Rabbimin sözleri tükenmeden önce deniz tükenir" Yardım için bir o kadarını daha getirsek (yine yetmez)

110- De ki: "Ben de sizin gibi bir insanım. Tanrınızın bir tek tanrı olduğu bana vahyolunuyor. Kim rabbine kavuşmayı arzu ediyorsa sâlih amel işlesin ve Rabbine (yaptığı) ibadete hiç kimseyi ortak etmesin."

Tefsiri

١٠٩- ﴿قُلْ لَوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا لِكَلِمَاتِ رَبِّى لَنَفِدَ الْبَحْرُ قَبْلَ اَنْ تَنْفَدَ كَلِمَاتُ رَبِّى وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهِ مَدَدًا﴾

109- Deki: "Rabbim sözleri (ni yazmak) **için deniz mürekkep olsa, Rabbimin sözleri tükenmeden önce deniz tükenir" Yardım için bir o kadarını daha getirsek** (yine yetmez)

Denizden maksat deniz suyudur. Ebû Ubeyde'ye göre midad, kendisiyle yazı yazılan şeydir, Allah'ın ilmine ve hikmetine ait kelimeleri yazmaya kalksan, denizler mürekkep olsa da denizler, kelimeler tükenmeden tükenirler.

« بَحْرٌ » deniz kelimesiyle, deniz cinsi kastolunmuştur. Yardım için bir o kadar deniz daha getirsek, deniz tükenir, kelimeler tükenmez.

« مَدَدًا » kelimesi temyizdir. « لِي مِثْلُهُ رَجُلاً » (Benim onun gibi bir adamım var) cümlesinde olduğu gibi.

Meded, kendisiyle yardım olunan şey demektir ki, burada kendisiyle yardım olunan şey, mürekkebin bir benzeridir.

Hamza ve Ali'ye göre « تَنْفَدَ » « يَنْفَدَ » dur. Denildiğine göre bu âyet, Huyey b. Ahtab'ın *"Sizin kitabınızda, "kime hikmet verilmişse gerçekten ona çok hayır verilmiştir" âyeti var. Ve ondan sonra da "size ilim çok azı verildi" âyetini okuyorsunuz, bu nasıl oluyor"* sorusuna karşılık inmiştir. Yani bu çok haberdir. Ancak Allah'ın kelimelerine ait denize kıyasla bir damladan ibarettir.

١١٠- ﴿ قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُوحَى إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ فَمَنْ كَانَ يَرْجُو لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلاً صَالِحًا وَلاَ يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا ﴾

110- De ki: "Ben de sizin gibi bir insanım. İlahınız tek bir ilah olduğu bana vahyolunuyor. Kim rabbine kavuşmayı arzu ediyorsa sâlih amel işlesin ve Rabbine (yaptığı) **ibadete hiç kimseyi ortak etmesin."**

Yani, kim Rabbinin kendisini iyi karşılamasını, râzı olarak ve makbul görerek karşılamasını isterse ya da kim Rabbinin kötü karşılamasın dan korkarsa, demektir.

Karşılama: Onun huzuruna varmak demektir. Onun görülmesidir de denildi. Lafzın hakikati de bunu ifade etmektedir. Bu şekilde ki bir dilek hakikati üzerine hamlolunur.

"Amel-i sâlih işlesin" yani, Rabbinin rızasından başka bir şey istemeksizin ve Ona bir başkasını ortak koşmaksızın amel etsin. Yahya b. Muaz'dan rivayet olunduğuna göre, amel-i sâlih, kendisinden utanmadığı şeydir. *"Rabbine yaptığı ibadete kimseyi ortak koşmasın"* bu şirkten, ve riyâdan sakındırmadır.

Resûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *"Küçük şirkten sakının." Kü çük şirk nedir?"* dediler. *"Riyadır"* buyurdu.

Yine Resûlüllah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Kim Kehf suresini okursa o sekiz gün boyunca olacak her fitneden korunmuştur. Bu se-*

kizinci günde Deccal çıksa Allah onu Decccal'in fitnesinden korur.

Kim de;

« قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُوحَى إِلَيَّ »*'yi sonuna kadar yatarken okursa, bu onun için yattığı yerden Mekke'ye kadar uzanan parlak bir nur haline gelir. Melekler bu nuru sararlar. Ve yatağından kalkana kadar o kişi için istiğfar ederler. Eğer yattığı yer Mekke'de ise ve bunu okumuşsa onun için yattığı yerden Beytü'l-Ma'mura kadar uzanan parlak bir nûr haline gelir. Melekler bu nûru sararlar ve uyanıncaya kadar onun için dua ve istiğfarda bulunurlar."*

Sûre -19

MERYEM SÛRESİ

Bu sûre Mekke'de nazil olmuştur; 98 âyettir.

Cüz - 16

1. – 6. ÂYETLER

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

كٓهٰيٰعٓصٓ ﴿١﴾ ذِكْرُ رَحْمَتِ رَبِّكَ عَبْدَهُ زَكَرِيَّاۚ ﴿٢﴾ اِذْ نَادٰى رَبَّهُ نِدَٓاءً خَفِيًّا ﴿٣﴾ قَالَ رَبِّ اِنّ۪ي وَهَنَ الْعَظْمُ مِنّ۪ي وَاشْتَعَلَ الرَّاْسُ شَيْبًا وَلَمْ اَكُنْ بِدُعَٓائِكَ رَبِّ شَقِيًّا ﴿٤﴾ وَاِنّ۪ي خِفْتُ الْمَوَالِيَ مِنْ وَرَٓاء۪ي وَكَانَتِ امْرَاَت۪ي عَاقِرًا فَهَبْ ل۪ي مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا ﴿٥﴾ يَرِثُن۪ي وَيَرِثُ مِنْ اٰلِ يَعْقُوبَ وَاجْعَلْهُ رَبِّ رَضِيًّا ﴿٦﴾

Meâli

1- Kâf. Hâ. Yâ. Ayn. Sâd.

2- (Bu) Rabbinin, kulu Zekeriyya'ya rahmetinin anılmasıdır.

3- O Rabbine gizli bir seslenişle yalvarmıştı.

4- "Rabbim demişti. Benden kemiklerim zayıfladı, sa.çım başım ağardı. Rabbim sana dua ile hiçbir zaman bahtsız olmadım."

5- Doğrusu ben arkamdan, yerime geçecek yakınlarımdan endişe ediyorum. Karım da kısır. (Ne olur) katından bana bir velî lütfet.

6- "Ki (o) bana ve Yakûboğullarına mirasçı olsun. Rabbim, onu be ğendiğin bir insan yap."

Tefsiri

١- ﴿ كٓهٰيٰعٓصٓ ﴾

1- Kaf Ha. Ya. Ayn. Sad.

Suddi, *"O İsm-i Âzam'dır"* demiştir. Sure'nin ismidir de dendi. Ali

ve Yahya « ه » ve « ى » yı kesra ile okudular. Nafî'nin görüşü fetha ile kesra arasındadır. Ama fethaya daha yakındır. Ebû Amr'a göre « ه » kesra ile « ى » fetha iledir. Hamza tam aksini söylemektedir. Bunlardan hariç olanlarda her ikisinin fetha ile olduğunu söylemişlerdir.

٢-﴿ ذِكْرُ رَحْمَةِ رَبِّكَ عَبْدَهُ زَكَرِيَّا ﴾

2- (Bu) Rabbinin, kulu Zekeriyya'ya rahmetinin anılmasıdır.

« ذِكْرُ رَحْمَةِ رَبِّكَ » mübtedanın haberidir. Yani « هٰذَا ذِكْرُ » demektir. « عَبْدَهُ », « رَحْمَةِ » nin mef'uludur. « زَكَرِيَّا » kelimesi, Hamza, Ali ve Hafsa göre kasırlıdır. « عَبْدَهُ » kelimesinden bedeldir.

٣- ﴿إِذْ نَادٰى رَبَّهُ نِدَآءً خَفِيًّا ﴾

3- O Rabbine gizli bir seslenişle yalvarmıştı.

« إِذْ » Rahmet için zarftır. O Rabbine emrolunduğu gibi gizlice dua etti. Riya'dan en uzak olanı ve sayfiyete en yakın olanı da budur. Ya da onu yaşlılık günlerinde çocuk istemesinden dolayı kınanmaması için gizli yaptı. Çünkü o, yetmiş beş ya da seksen yaşlarındaydı.

٤- ﴿ قَالَ رَبِّ إِنِّي وَهَنَ الْعَظْمُ مِنِّي وَاشْتَعَلَ الرَّأْسُ شَيْبًا وَلَمْ أَكُنْ بِدُعَائِكَ رَبِّ شَقِيًّا ﴾

4- "Rabbim demişti. Benden kemiklerim zayıfladı, sa.çım başım ağardı. Rabbim sana dua ile hiçbir zaman bahtsız olmadım."

Bu duanın açıklmasıdır. « رَبِّ » kelimesinin aslı « يَا رَبِّ » dir. Harfi nidâ ve muzâfun ileyh kısaltma kastıyla hazfedilmiştir.

Kemik gevşedi, zayıfladı diyerek özellikle kemiği zikretti. Çünkü o bedenin direğidir, onunla ayaka durur. Gevşeyince, zayıflar ve güçten düşer. Çünkü insandaki en sert ve en katı olan şey odur. O gevşeyince onun gerisindekiler daha çok gevşer. Onu tek olarak zikretti. Çünkü tek olan

cinse delalet eder. Bu cins, direktir, ayakta tutandır ve cesedin kendisin den meydana geldiği şeylerin en kuvvetlisidir, ona gevşeklik isabet etti.

« شَيْبًا » Temyizdir. Yani başında beyazlık ortaya çıktı ve alev aldı. Ateş dağılıp yayıldığında alev halini alır. Beyazlığı, beyazlığın saça yayılması ve ateşin yanmasıyla alıp götüreceği herşeyi ondan alması hususunda dumansız ateşe benzetti. Bundan daha fasih bir söz göremezsin. Görmüyor musun, sözün aslı *"Ya Rabbi! Gerçekten yaşlandım. Zira yaşlılık bedenin zayıflaması ve başın beyazlaması demektir. Yaşlılık bu ikisine hedef olur"* cümlesidir. Bundan daha güçlüsü *"Bedenim zayıfladı, başım beyazladı"* sözüdür. Çünkü bunda açıklama için ifade çokluğu vardır. Bundan daha güçlüsü *"Bedenimin kemikleri gevşedi"* sözüdür. Çünkü burada açıklamaktan kinayeye kaçış vardır. Bundan daha güçlüsü *"Benim bedenimin kemikleri gevşedi"*sözüdür. Bundan daha güçlüsü *"Şüphesiz ki ben, bendeki kemikler gevşedi"* sözüdür. Çünkü burada beden kelimesinin kullanılması terk edildi. Bundan daha güçlüsü ise *"Şüphesiz ki ben, bendeki kemik gevşedi"* sözüdür. Bunun güçlülüğü, kemik kelimesini, cem'i değil müfret olarak kullanması sebebiyle gevşekliğin tek tek bütün kemiklere şâmil olunmasındandır. Bunu da fertleri tek tek zikretmeksizin sadece bir parçasını zikretmekle fertlerin tamamının gevşekliği anlaşıldığı için yaptı.

"Başım beyazladı" cümlesinden daha beliğ olanı -ki istiaredir- gidilerek hakikat terk edildi. *"başımın beyazlığı alevlendi"* denildi. Ondan daha beliği *"Başım beyazlıkta alevlendi" dir.* Burada alevlenme saçın bulunduğu ve bittiği yere, başa isnat edildi. Bunu, alevlenmenin başı kapladığını ifade için söylemiştir. Zira *"Başımın beyazlığı alevlendi"* ile *"başım beyazlık yönünden alevlendi"* sözleri eşittir. Yine *"Evimde ateş alevlendi"* ile *"Evim ateş yönünden alevlendi"* sözleri eşittir. Ancak bunların arasındaki edebi fark aşikârdır. Çünkü onda temyiz yoluyla da bilin diği güzelleştirme ve açıklama vardır. Bundan daha beliği *"Bana ait olan baş beyazlık yönünden alevlendi"* sözüdür. Ondan daha beliği *"baş beyaz lık yönünden alevlendi"* sözüdür. Burada *"kemiklerin gevşemesi"* üzerine atıf olması belirtisinden ve muhatabın o başın Zekeriyya (a.s.)'ya ait oldu ğunu bilmesinden dolayı baş demekle yetinilmiştir.

« دُعَاءِ » mastardır. Mef'ule muzaftır. Yani *"Sana olan duamla"* demektir. Rabbim sana dua ile hiçbir zaman bahtsız olmadım. Bu günden önce duası makbul ve bununla mutlu biriydim. Biri, muhtaç olduğu

herhangi bir şeyi elde ettiğinde *"falan ihtiyacı hususunda mutlu oldu"* nâil olamadığında da *"mutsuz oldu"* denir. Biri, muhtaç birinin kendisine gelerek *"Ben falan zaman da bana iyilik ettiğin kişiyim"* sözleriyle bir şeyler istediğini ve kendisinin de ona *"Merhaba! Ey ihtiyacı esnasında bize bizi aracı gösteren kişi, hoş geldin"* diye cevap verdiğini ve ihtiyacını giderdiğini anlattı.

٥- ﴿وَإِنِّي خِفْتُ الْمَوَالِيَ مِنْ وَرَآئِي وَكَانَتِ امْرَأَتِي عَاقِرًا فَهَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا ﴾

5- Doğrusu ben arkamdan, yerime geçecek yakınlarımdan endişe ediyorum. Karım da kısır. (Ne olur) **katından bana bir velî lütfet.**

Onlar, onun akrabaları, kardeşleri ve çocuklarıydı. Onlar, İsrail oğullarının en şerlileriydiler. Dini bozmalarından ve milletinin yönetim işini iyi yapamayacaklarından korktu. Bu sebeple kendi neslinden, dini yaşatma hususunda kendisine uyacak sâlih bir nesil istedi.

« وَرَآئِي » Mekkî'ye göre « هُدَايَ » gibi kasırla ve « ى » nın fethiyle okunur. Bu zarf, « خِفْتُ » ya taalluk etmez.

Çünkü onun, ölümünden sonra korkması düşünülemez. Bu sebeple bu zarf mahzuf bir kelimeye taalluk eder. Ya da akrabalarındaki velilik manasınadır. Yani, akrabaların işinden korktum. O da, benden sonra dinlerini değiştirmeleri ve idarelerinin kötü olmasıdır. Ya da benden sonra idare işini ele alacak olanlardan korktum, demektir. Karım da kısır, çocuk doğurmuyor. Katından bana, benden sonra senin işini üzerine alacak bir çocuk lütfet, onu sebepsiz olarak vücuda getir. Çünkü karım doğum yapmaya elverişli değildir.

٦- ﴿يَرِثُنِي وَيَرِثُ مِنْ اٰلِ يَعْقُوبَ وَاجْعَلْهُ رَبِّ رَضِيًّا ﴾

6- "Ki (o) bana ve Yakûboğullarına mirasçı olsun. Rabbim, onu beğendiğin bir insan yap."

« يَرِثُنِي » ve « يَرِثُ » fiileri ref'iledir. « وَلِيًّا » Kelimesinin sıfatıdırlar.

Yani *"bana, ilmi yönden nübüvvet yönünden de Yakub oğullarına*

mîrasçı olan bir çocuk lütfet." Nübüvvete vâris olmanın manası ise, onun vahyedilmeye uygun olmasıdır. Yoksa nübüvvetin miras bırakıldığını kastetmedi.

Ebû Amr ve Ali'ye göre « يَرِثْنِى » ve « يَرِثْ » fiilleri duanın cevabı olarak cezimlidirler. « وَرِثْتُهُ » ve « وَرِثْتُ مِنْهُ » cümleleri *"ona vâris oldum"* manasına her iki şekilde de kullanılır.

Yakûb, Yakûb b. İshak (a.s.)dır. *"Rabbim, onu râzı olduğun biri yap. Ya da onu senden râzı olan ve senin hükmüne râzı olan biri yap"* Allah onun duasına icabet etti ve şöyle buyurdu.

7. – 9. ÂYETLER

يَا زَكَرِيَّٓا اِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍۨ اسْمُهُ يَحْيٰىۙ لَمْ نَجْعَلْ لَهُ مِنْ قَبْلُ سَمِيًّا ﴿٧﴾ قَالَ رَبِّ اَنّٰى يَكُونُ لٖى غُلَامٌ وَكَانَتِ امْرَاَتٖى عَاقِرًا وَقَدْ بَلَغْتُ مِنَ الْكِبَرِ عِتِيًّا ﴿٨﴾ قَالَ كَذٰلِكَۚ قَالَ رَبُّكَ هُوَ عَلَيَّ هَيِّنٌ وَقَدْ خَلَقْتُكَ مِنْ قَبْلُ وَلَمْ تَكُ شَيْـًٔا ﴿٩﴾

Meâli

7- "Ey Zekeriyya, biz sana bir oğul müjdeleriz. Adı Yahya'dır. Daha önce hiç kimseyi adaş yapmadık."

8- "Rabbim, dedi. Benim nasıl oğlum olur? Karım da kısırdır. Ben ise ihtiyarlığın son sınırına vardım."

9- "Öyledir" dedi, Rabbin: "O bana kolaydır. Daha önce, sen hiç birşey değilken seni de yaratmıştım" dedi.

Tefsiri

٧- ﴿يَا زَكَرِيَّٓا اِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍۨ اسْمُهُ يَحْيٰىۙ لَمْ نَجْعَلْ لَهُ مِنْ قَبْلُ سَمِيًّا﴾

7- "Ey Zekeriyya, biz sana bir oğul müjdeleriz. Adı Yahya'dır. Daha önce hiç kimseyi adaş yapmadık."

Hz. Allah şereflendirmek için onun isimlendirilmesini bizzat üstlendi. Hamza'ya göre « نُبَشِّرُكَ » tahfiflidir, şeddesizdir. Ondan önce hiç kimse Yahya ismiyle isimlenmedi. Bu, garip ismin üstün kimselere verilebileceğine delâlet eder.

« سَمِيًّا » (adaş) kelimesinin *"benzer"* manasına geldiğini söyleyenler olmuştur. Onun bir benzeri olmadı. Çünkü o, hiçbir günah işlemedi ve asla hiçbir günaha heveslenmedi. O yaşlı bir adamın ve yaşlı bir kadının çocuğu olarak doğdu. O iffetli idi. Melekler Zekeriyya (a.s.)'ya onu müj-

deleyince:

٨- ﴿قَالَ رَبِّ أَنّٰى يَكُونُ لِى غُلَامٌ وَكَانَتِ امْرَأَتِى عَاقِرًا وَقَدْ بَلَغْتُ مِنَ الْكِبَرِ عِتِيًّا﴾

8- "Rabbim, dedi. Benim nasıl oğlum olur? Karım da kısırdır. Ben ise ihtiyarlığın son sınırına vardım."

Bu soru, olayı uzak gördüğünden değil, tam tersi olayın hangi yolla olacağını öğrenmek içindir. Yani o, kendilerine, kendisi ve karısı bu halle rinde iken mi verilecek yoksa kendileri gençleştirilecek de öyle mi verilecek? Ben ise ihtiyarlığın son sınırına vardım.

« عتيًّا » Kelimesi, mafsallardaki ve kemiklerdeki kuruluktur. Yaşlılık sebebiyle kuru bir odun gibidir. Hamza, Ali ve Hafs'a göre « غتيًّا » « صليًّا » ve « جتيًّا » kelimelerinin başları kesrelidir.

٩- ﴿قَالَ كَذٰلِكَ قَالَ رَبُّكَ هُوَ عَلَىَّ هَيِّنٌ وَقَدْ خَلَقْتُكَ مِنْ قَبْلُ وَلَمْ تَكُ شَيْئًا﴾

9- "Öyledir" dedi, Rabbin: "O bana kolaydır. Daha önce, sen hiçbirşey değilken seni de yaratmıştım" dedi.

« كَذٰلِكَ » deki « كَ » merfudur. Yani *"iş böyledir"* demektir. Yani onu tasdik etti. Sonra söze tekrar başladı. Ya da « قَالَ » ile mansuptur.

Bu açıkladığı müphem birşeye işarettir. O Yahya'nın iki yaşlı kimseden yaratılması bana kolaydır. Yahya'yı yaratmadan önce seni de yaratmıştım. Sen hiçbirşey değildin. Çünkü olmayan şey, bir şey değildir.

10. – 15. ÂYETLER

قَالَ رَبِّ اجْعَلْ لِّى اٰيَةًۜ قَالَ اٰيَتُكَ اَلَّا تُكَلِّمَ النَّاسَ ثَلٰثَ لَيَالٍ سَوِيًّا ﴿١٠﴾ فَخَرَجَ عَلٰى قَوْمِهٖ مِنَ الْمِحْرَابِ فَاَوْحٰٓى اِلَيْهِمْ اَنْ سَبِّحُوا بُكْرَةً وَعَشِيًّا ﴿١١﴾ يَا يَحْيٰى خُذِ الْكِتَابَ بِقُوَّةٍۜ وَاٰتَيْنَاهُ الْحُكْمَ صَبِيًّاۙ ﴿١٢﴾ وَحَنَانًا مِنْ لَدُنَّا وَزَكٰوةًۜ وَكَانَ تَقِيًّاۙ ﴿١٣﴾ وَبَرًّا بِوَالِدَيْهِ وَلَمْ يَكُنْ جَبَّارًا عَصِيًّا ﴿١٤﴾ وَسَلَامٌ عَلَيْهِ يَوْمَ وُلِدَ وَيَوْمَ يَمُوتُ وَيَوْمَ يُبْعَثُ حَيًّا ﴿١٥﴾

Meâli

10- Rabbim! dedi: "(öyle ise) bana bir işaret ver" "Senin işaretin sapasağlam olduğun halde tam üç gün (ve gündüz) insanlarla konuşamamandır" dedi.

11- (Zekeriyya) Mâbetten kavminin karşısına çıkıp onlara: "Sabah akşam (Rabbinizi) tesbih edin" diye işaret etti.

12- "Ey Yahya, Kitabı kuvvetle tut onun emirlerini uygula dedik) ve ona çocuk iken hikmet verdik.

13- Katımızdan bir rahmet (bir acıma duygusu) ve temizlik de (ver dik. O günahlardan) korunan oldu.

14- Ana-babasına iyilik ediciydi. Başkaldıran bir zorba değildi.

15- Doğduğu gün, öleceği gün ve diri olarak kaldırılacağı gün ona selâm olsun.

Tefsiri

١٠ – ﴿قَالَ رَبِّ اجْعَلْ لِّى اٰيَةًۜ قَالَ اٰيَتُكَ اَلَّا تُكَلِّمَ النَّاسَ ثَلٰثَ لَيَالٍ سَوِيًّا﴾

10- Rabbim! dedi: "(öyle ise) **bana bir işaret ver" "Senin işaretin sapasağlam olduğun halde tam üç gün** (ve gündüz) **insanlarla konuşamamandır" dedi.**

« سَوِيًّا » , « تُكَلِّمَ » nun zamirinden haldir. Yani azaların ve dilin sağlam olduğu halde, demektir.

Yani senin alâmetin, azaların sağlam olmasına ve sende dilsizlik ya da tutukluluk hâli olmamasına rağmen konuşamamandır. Burada gecelerin zikredilmesi ve Al-i İmran'da gündüzlerin zikredilmesi, konuşamamanın üç gün üç gece sürdüğüne delâlet ediyor. Zira örfen günlerin zikredilmesi onları takip eden geceleri, gecelerin zikredilmesi onları takip eden gündüzleri içine alır.

١١- ﴿ فَخَرَجَ عَلَى قَوْمِهِ مِنَ الْمِحْرَابِ فَأَوْحَى إِلَيْهِمْ أَنْ سَبِّحُوا بُكْرَةً وَعَشِيًّا ﴾

11- (Zekeriyya) **Mâbetten kavminin karşısına çıkıp onlara: "Sabah akşam** (Rabbinizi) **tesbih edin" diye işaret etti.**

Namaz kıldığı yerden çıktı. Onu bekliyorlardı. Konuşamadı. Onlara, parmağıyla sabah ve ikinci namazlarını kılın diye işaret etti « أَنْ » en'i müfessiredir.

١٢- ﴿ يَا يَحْيَى خُذِ الْكِتَابَ بِقُوَّةٍ وَآتَيْنَاهُ الْحُكْمَ صَبِيًّا ﴾

12- "Ey Yahya, Kitabı kuvvetle tut onun emirlerini uygula dedik) ve ona çocuk iken hikmet verdik.

Yani ona Yahya'yı verdik. Sonra ona doğduktan sonra ve hitap anında *"Ey Yahya Tevrat'ı kuvvetle tut"* dedik.

« بِقُوَّةٍ » haldir. Yani ciddiyetle ve başar ve yardım isteyerek demektir. Ona hikmeti verdik. O hikmet de Tevrat'ı anlamak ve dindeki anlayıştır.

« صَبِيًّا » hâldir. Denildiğine göre küçük çocuklar, onu küçük bir çocukken oyuna çağırmışlar. O da onlara *"Oyun için yaratılmadım"* de-

miştir.

١٣- ﴿وَحَنَانًا مِنْ لَدُنَّا وَزَكٰوةً وَكَانَ تَقِيًّا﴾

13- Katımızdan bir rahmet (bir acıma duygusu) **ve temizlik de** (verdik. O günahlardan) **korunan oldu.**

Onu, ana babasına ve diğerlerine karşı şefkâtli ve merhametli kıldık. « حَنَانًا » « الْحُكْمَ » üzerine atıftır. Ona katımızdan temizlik ve dürüstlük verdik. Bu sebeple günaha hiç niyetlenmedi. Takva sahibi, itaatkar bir Müslümandı.

١٤- ﴿وَبَرًّا بِوَالِدَيْهِ وَلَمْ يَكُنْ جَبَّارًا عَصِيًّا﴾

14- Ana-babasına iyilik ediciydi. Başkaldıran bir zorba değildi.

Ana babasına karşı iyiydi. Onlara isyan etmezdi. Rabbine isyan eden kibir sahibi bir zorba da değildi.

١٥- ﴿وَسَلَامٌ عَلَيْهِ يَوْمَ وُلِدَ وَيَوْمَ يَمُوتُ وَيَوْمَ يُبْعَثُ حَيًّا﴾

15- Doğduğu gün, öleceği gün ve diri olarak kaldırılacağı gün ona selâm olsun.

Doğduğu gün, şeytanın ona sahip olmasına, öldüğü gün, münker nekire ve diri olarak kaldırılacağı gün de büyük korkuya karşı Allah'ın koruması altındadır. Eman içindedir. İbn Uyeyne: *"Bunlar en korkulu yerlerdir"* demiştir.

❀ ❀ ❀

16. – 21. ÂYETLER

وَاذْكُرْ فِى الْكِتَابِ مَرْيَمَۢ إِذِ انْتَبَذَتْ مِنْ أَهْلِهَا مَكَانًا شَرْقِيًّا ﴿١٦﴾ فَاتَّخَذَتْ مِنْ دُونِهِمْ حِجَابًا فَأَرْسَلْنَآ إِلَيْهَا رُوحَنَا فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَرًا سَوِيًّا ﴿١٧﴾ قَالَتْ إِنِّى أَعُوذُ بِالرَّحْمٰنِ مِنْكَ إِنْ كُنْتَ تَقِيًّا ﴿١٨﴾ قَالَ إِنَّمَآ أَنَا رَسُولُ رَبِّكِ لِأَهَبَ لَكِ غُلَامًا زَكِيًّا ﴿١٩﴾ قَالَتْ أَنّٰى يَكُونُ لِى غُلَامٌ وَلَمْ يَمْسَسْنِى بَشَرٌ وَلَمْ أَكُ بَغِيًّا ﴿٢٠﴾ قَالَ كَذٰلِكِۚ قَالَ رَبُّكِ هُوَ عَلَىَّ هَيِّنٌۚ وَلِنَجْعَلَهُٓ اٰيَةً لِلنَّاسِ وَرَحْمَةً مِنَّاۚ وَكَانَ أَمْرًا مَقْضِيًّا ﴿٢١﴾

Meâli

16- Kitapta Meryem'i de an. Bir zaman o ailesinden ayrılıp doğu yönünde bir yere çekilmişti.

17- Onlarla kendisi arasına bir perde çekmişti. Biz de Ruhumuzu (Cebraili) ona gönderdik. (O) ona düzgün bir insan şeklinde göründü.

18- (Meryem) dedi ki: "Ben senden, çok esirgeyen (Allaha) sığınırım. Eğer (Allahtan) korkuyorsan (bana dokunma.)"

19- (Cebrail) "Ben sadece Rabbinin elçisiyim. Sana tertemiz bir erkek çocuğu hediye edeyim, diye geldim" dedi.

20- "Benim nasıl oğlum olur? Bana bir insan dokunmadı ve ben iffetsiz de değilim" dedi.

21- (Cebrail) "Öyledir" dedi. Rabbin "O bana kolaydır. Onu insanlara bir mucize ve bizden bir rahmet kılmak için (bunu yapacağız)" dedi ve iş olup bitti.

Tefsiri

١٦- ﴿وَاذْكُرْ فِى الْكِتَابِ مَرْيَمَ إِذِ انْتَبَذَتْ مِنْ أَهْلِهَا مَكَانًا شَرْقِيًّا﴾

16- Kitapta Meryem'i de an. Bir zaman o ailesinden ayrılıp doğu yönünde bir yere çekilmişti.

Ya Muhammed, Kur'anda Meryem'i de an. Yani onlara Kur'an'dan üzerinde durmaları ve başından geçenleri öğrenmeleri için Meryem'in kıssasını oku. « إِذْ » Meryem'den bedeldir. Bedeli iştimaldir. Çünkü vakitler, içinde bulunduğu şeyleri kapsarlar.

Burada Meryem'in zikredilmesinden maksat, bu acaib kıssa onda meydana geldiği için Meryem'in bu vaktinin zikredilmesidir. Ailesinden uzaklaşmıştı.

« مَكَانًا » zarftır. Yani Beytü'l-Makdis'in doğusunda bir yere ibadete çekilmişti. Ya da insanlardan uzaklaşarak evinde bir köşeye çekilmişti.

١٧- ﴿فَاتَّخَذَتْ مِنْ دُونِهِمْ حِجَابًا فَأَرْسَلْنَا إِلَيْهَا رُوحَنَا فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَرًا سَوِيًّا﴾

17- Onlarla kendisi arasına bir perde çekmişti. Biz de Ruhumuzu (Cebraili) **ona gönderdik.** (O) **ona düzgün bir insan şeklinde göründü.**

Yıkanmak için kendisiyle halkı arasına kendisini örten bir örtü çekti. Ona Cebrail'i gönderdik. « رُوحَنَا » 'nın izafetle gelmesi şereflendirmek içindir.

O ruh diye isimlendirildi, çünkü din, onunla ve onun getirdiği vahiyle yaşıyor. Cebrail, ona sakalsız, temiz yüzlü ve kıvırcık saçlı genç bir insan suretinde göründü. Azaları tamdı. Ona, insan suretinde görünmesi, sözünü dinlemesi ve kendisinden kaçmaması içindi. Eğer ona melek suretinde görünseydi, Meryem kaçardı ve onun sözünü dinlemezdi.

١٨- ﴿ قَالَتْ إِنِّى أَعُوذُ بِالرَّحْمٰنِ مِنْكَ إِنْ كُنْتَ تَقِيًّا ﴾

18- (Meryem) **dedi ki: "Ben senden, çok esirgeyen** (Allaha) **sığınırım. Eğer** (Allahtan) **korkuyorsan** (bana dokunma.)"

Allahtan korkması beklenen biriysen eğer senden ona sığınırım.

١٩- ﴿ قَالَ إِنَّمَا أَنَا رَسُولُ رَبِّكِ لِأَهَبَ لَكِ غُلَامًا زَكِيًّا ﴾

19- (Cebrail) **"Ben sadece Rabbinin elçisiyim. Sana tertemiz bir erkek çocuğu hediye edeyim, diye geldim" dedi.**

Cebrail (a.s.) *"Ben Rabbinin elçisiyim"* diyerek onu, korktuğu şeye karşı temin etti. Ve ona kendisinin insan olmadığını, bilakis o kendisine sığındığı zâtın elçisi olduğunu haber verdi. *"Allah'ın izniyle sana günahlardan arınmış ya da hayır ve berekeyi devamlı artan bir çocuk vermek için Rabbinin gönderdiği elçiyim"* ya da *"Elbisene üflemek suretiyle çocuğun verilmesine sebep olmak için"* demektir.

٢٠- ﴿ قَالَتْ أَنَّى يَكُونُ لِى غُلَامٌ وَلَمْ يَمْسَسْنِى بَشَرٌ وَلَمْ أَكُ بَغِيًّا ﴾

20- "Benim nasıl oğlum olur? Bana bir insan dokunmadı ve ben iffetsiz de değilim" dedi.

Beni, kimse nikâhı altına almadığı halde nasıl oğlum olur? Ben erkeklere karışan günahkâr kadınlardan da değilim. Yani önüne gelen adamla düşüp kalkanlardan değilim. Normal de çocuk bu iki yoldan biriyle olur.

« بَغِىّ » kelimesi, Müberri'ye göre « فَعُولْ » vezninde « بَغُوىٌ » dur. « و », « ى » dönüştürülmüş ve ona idğam edilmiştir. Sonra da « ع » meksur kılınmıştır. Bu sebepten « امْرَأَةٌ صَبُورْ » ve « امْرَأَةٌ شَاوُرْ » da olduğu gibi ona müenneslik tası bitiştirilmiştir. Onun dışındakilere göre « فَعِيلْ » veznindedir. Ona müenneslik « ت »'sı bitişmedi, çünkü o fail manasında da olsa meful manasındadır. Onu « انَّ رَحْمَةَ اللهِ قَرِيبٌ » da olduğu gibi teşbih yapmıştır.

٢١- ﴿قَالَ كَذٰلِكِۚ قَالَ رَبُّكِ هُوَ عَلَيَّ هَيِّنٌۚ وَلِنَجْعَلَهُ اٰيَةً لِلنَّاسِ وَرَحْمَةً مِنَّاۚ وَكَانَ اَمْرًا مَقْضِيًّا﴾

21- (Cebrail) **"Öyledir" dedi. Rabbin "O bana kolaydır. Onu in sanlara bir mucize ve bizden bir rahmet kılmak için** (bunu yapacağız)" dedi ve iş olup bitti.

Evet iş, senin dediğin gibidir. Sana nikahlı ya da nikahsız kimse dokunmamıştır. Rabbin *"O bana kolaydır" demiştir.* yani babasız bir çocuk vermek bana kolaydır demektir. *"Onu insanlara bir mucize kılmak için"* sözü sebeptir. Sebebin râci olduğu fiil ise mahzuftur. Yani, onu insanlara bir mucize kılmak için bunu yapacağız, demektir. Ya da gizli bir sebebe atıftır. O zaman da mana; kudretimizi göstermek ve onu insanlara bir mucize kılmak için demektir. Yani, onu kudretimizi gösteren bir ibret, bir delil kılacağız, demektir. Ve iman edenlere bizden bir rahmet kılmak için bunu yapacağız. İsa (a.s.)'nın yaratılması mukadderdi. Levh-i Mahfuz'da yazılmıştı. Meryem, Cebrail'in sözüne inanınca ona yaklaştı. O da elbisesinin aralığından üfürdü ve üfürük onun karnına ulaştı.

❁ ❁ ❁

22. – 26. ÂYETLER

فَحَمَلَتْهُ فَانْتَبَذَتْ بِهِ مَكَانًا قَصِيًّا ﴿٢٢﴾ فَأَجَاءَهَا الْمَخَاضُ إِلَى جِذْعِ النَّخْلَةِ قَالَتْ يَا لَيْتَنِي مِتُّ قَبْلَ هٰذَا وَكُنْتُ نَسْيًا مَنْسِيًّا ﴿٢٣﴾ فَنَادٰيهَا مِنْ تَحْتِهَا أَلَّا تَحْزَنِي قَدْ جَعَلَ رَبُّكِ تَحْتَكِ سَرِيًّا ﴿٢٤﴾ وَهُزِّي إِلَيْكِ بِجِذْعِ النَّخْلَةِ تُسَاقِطْ عَلَيْكِ رُطَبًا جَنِيًّا ﴿٢٥﴾ فَكُلِي وَاشْرَبِي وَقَرِّي عَيْنًا فَإِمَّا تَرَيِنَّ مِنَ الْبَشَرِ أَحَدًا فَقُولِي إِنِّي نَذَرْتُ لِلرَّحْمٰنِ صَوْمًا فَلَنْ أُكَلِّمَ الْيَوْمَ إِنْسِيًّا ﴿٢٦﴾

Meâli

22- (Meryem) ona gebe kaldı. Onunla uzak bir yere çekildi.

23- Doğum sancısı onu, bir hurma dalı (nın altı) na getirdi. "keşke bundan önce ölseydim, unutulup gitseydim" dedi.

24- Aşağısından (Ruh) ona şöyle seslendi: "Üzülme, Rabbin alt tarafından bir su arkı var etti."

25- "Hurma dalını sana doğru silkele üzerine olmuş, taze hurma dökülsün."

26- Ye, iç, gözün aydın olsun. Eğer insanlardan birini görürsen. "Ben Rahman için (susma) orucu adadım, bugün hiçbir insanla konuşmayacağım" de.

Tefsiri

٢٢- ﴿ فَحَمَلَتْهُ فَانْتَبَذَتْ بِهِ مَكَانًا قَصِيًّا ﴾

22- (Meryem) **ona gebe kaldı. Onunla uzak bir yere çekildi.**

İsa (a.s.)'ya gebe kaldığında on üç, ya da yirmi yaşlarındaydı. O, karnında olduğu halde dağların arkasında ailesinden uzak bir yere çe-

kildi. « بِهِ » deki car ve mecrur hal makamındadır.

İbn Abbas (r.a.)'tan rivâyet edildiğine göre onun hamilelik müddeti bir andır. Hamile kaldığı gibi onu doğurdu. Hamilelik müddeti altı ay, yedi ay, ve sekiz ay olduğu da söylendi. Ayrıca İsa (a.s.) müstesna sekiz aylık hiçbir çocuğun yaşamadığı da söylendi. Yine bir anda hamile kaldı ve bir anda doğurdu, denilmiştir. O, dağların arkasında ailesinden uzak bir mekâna çekildi. Çünkü o, hamile kaldığını hissettiğinde kınayıcılardan korktuğu için kavminden kaçmıştı.

٢٣- ﴿ فَأَجَآءَهَا الْمَخَاضُ إِلَى جِذْعِ النَّخْلَةِ قَالَتْ يَا لَيْتَنِي مِتُّ قَبْلَ هٰذَا وَكُنْتُ نَسْيًا مَنْسِيًّا ﴾

23- Doğum sancısı onu, bir hurma dalı (nın altı) **na getirdi. "keşke bundan önce ölseydim, unutulup gitseydim" dedi.**

Doğum sancısı, onu kuru bir hürma kütüğüne getirdi. Vakit kıştı. Marife olarak ifade edilmesi, o hurmanın bilindiği hissini veriyor. Marife olmasının cins için olması da caizdir. Yani *"bu ağaç cinsinin kütüğüne"* demektir. Sanki Allah'u Teâlâ onu, ona olgun, taze hurma yedirmek için hurma ağacına sevketmiştir. Çünkü o, loğusa kadınların yiyeceğidir. Sancılı bir şekilde *"Keşke bu günden önce ölseydim; terk edilmiş bilinmeyen ve hatırlanmayan bir şey olsaydım"* dedi.

Medeni ve Kufi'ye göre « مِتُّ » şeklindedir. Ebû Bekir'den başka diğerlerine göre ise damme iledir. « مَاتَ يَمُوتُ » ve « مَاتَ يَمَاتُ » denir. « نَسْيًا » Hamza ve Hafs'a göre « ن »'un fethasıyladır. Diğerlerine göre ise kesralıdır. Mana aynıdır. O da, değersizliğinden dolayı atılmaya ve unutulmaya layık olan şey, demektir.

٢٤- ﴿ فَنَادٰيهَا مِنْ تَحْتِهَا أَلَّا تَحْزَنِي قَدْ جَعَلَ رَبُّكِ تَحْتَكِ سَرِيًّا ﴾

24- Aşağısından (Ruh) **ona şöyle seslendi: "Üzülme, Rabbin alt tarafından bir su arkı var etti."**

Aşağısında olan ona seslendi. Buradaki « مَنْ » fiildir. Cebrail

(a.s.)'dır. Çünkü o, onun aşağısındaki bir kenarda bulunuyordu. Ya da İsa (a.s.)'dır. Çünkü o onunla elbisesinin altından konuşmuştur. Medeni ve Kûfî'ye göre « مِنْ تَحْتِهَا » dır. Ebû Bekir'in dışındakilere göre fail gizli dir. O da İsa (a.s.) ya da Cebrail (a.s.)'dır. « تَحْتِهَا » kelimesindeki « هَا » hurma ağacına aittir.

Meryem, karşılaştığı güçlüklerden dolayı şu sözlerle teselli edildi. Tek başına kılışına, yiyecek ve içeceğinin olmayışına ve konuşacak insanların olmayışına üzülme.

« أَنْ » Yani manasınadır. Rabbin senin yakınında, alt tarafında ya da emrin altında, akmasını emrettiğinde akan durmasını emrettiğinde duran bir su arkı var etti.

Cumhura göre « سَرِيًّا » küçük bir ırmaktır. « سَرِيًّا » kelimesi Nebi (s.a.v)'e soruldu. O da *"o, küçük bir ırmaktır"* buyurdu.

Rivâyete göre Hasan « سَرِيًّا » kelimesinin, kerem sahibi, efendi manalarına geldiğini söylemiştir. Ve onun İsa (a.s.) olduğunu ifade etmiş tir.

Yine rivâyete göre, Halid b. Safvan ona *"Araplar küçük ırmağa « سَرِيًّا » derler. (Ne dersin?)"* diye sorunca Hasan: *"Doğru söyledin"* dedi ve onun sözüne döndü.

İbni Abbas (a.s.) şöyle dedi: *"İsa ya da Cebrail (a.s.) topuğuyla yere vurdu. Derhal tatlı bir su çıktı. Su kuru ağaca doğru aktı. Ağaç yeşillendi, meyve verdi. Meyveler olgunlaştı ve ona şöyle dendi:*

٢٥- ﴿وَهُزِّي إِلَيْكِ بِجِذْعِ النَّخْلَةِ تُسَاقِطْ عَلَيْكِ رُطَبًا جَنِيًّا﴾

25- "Hurma dalını sana doğru silkele üzerine olmuş, taze hurma dökülsün."

Hurma dalını sana doğru haraket ettir. Ebu Ali'ye göre « بِجِذْعِ » deki « بِ » zaiddir. « وَهُزِّي بِجِذْعِ النَّخْلَةِ » *"hurma dalını silkele"* demektir. Mekkî, Medenî, Şamî, Ebû Amr, Ali ve Ebû Bekire göre

« تُسَاقِطْ » kelimesi, birinci "ta"nın ikinci « ت »'ya idğamıyladır. Aslı « تَسَاقِطْ » dur. İki « ت » nın izharıyladır. Hamza'ya göre « ت »'nın ve "kafın fethiyle ikinci « ت » nın hazfıyla ve « س »'in şeddesiz haliyledir. Yakub, Sehl, Hammad ve Nasır'a göre « ى » ve « ق »'ın fethi, "sin" in de şeddesiyledir. Hafs'a göre « صُفَا عَلَمْ » babındandır. « تُسَاقِطْ » dır. « تَسْقُطْ », « يَسْقُطْ » , « تُسْقِطْ » şekillerinde de okunmuştur.

Bir okuyuşa göre « نَخْلَة » nin « ت »'sı düşer. Bir okuyuşa göre de « جِذْع » kelimesinin sonuna « ى » ilavesi vardır. Tamamı dokuz kıraattir.

« رُطَبًا » Temyiz ya da bu okuyuşa göre mefulu bihdir. « جَنِيًّا » *"Taze hurma"* demektir. *"Lohusalar için bu vakitlerde hurma adettir"* dediler. Yine *"lohusalar için yaş hurmadan, hastalar içinde baldan daha hayırlı bir şey yoktur"* denildi.

٢٦- ﴿ فَكُلِي وَاشْرَبِي وَقَرِّي عَيْنًا فَإِمَّا تَرَيِنَّ مِنَ الْبَشَرِ أَحَدًا فَقُولِي إِنِّي نَذَرْتُ لِلرَّحْمٰنِ صَوْمًا فَلَنْ أُكَلِّمَ الْيَوْمَ إِنْسِيًّا ﴾

26- Ye, iç, gözün aydın olsun. Eğer insanlardan birini görürsen. "Ben Rahman için (susma) **orucu adadım, bugün hiçbir insanla konuşmayacağım" de.**

Toplanmış olgun hurmadan ye ve arktan su iç. Râzı olunmuş çocuk sebebiyle gözün aydın olsun. « عَيْنًا » Temyizdir. Yani nefsin, İsa ile hoş olsun. Seni mahzun eden şeyi üzerinden at. « فَإِمَّا »'nin aslı «إِنْ » ve « مَا » dır. « إِنْ » 'i şartiyye « مَا » ya bitiştirildi ve ona idğam edildi.

Eğer senin hâlini soran birini görürsen ona *"Ben Rahman'a konuşmamayı nezr ettim"* de! Onlar, yeme ve içmede oruç tuttukları gibi

konuşmama orucu da tutuyorlardı. Bunun gerçek bir oruç olduğu da dendi. Onların oradaki orucu konuşmamaktı. Onun gerekliliği isteyerek olmasıydı. Resûlüllah (s.a.v.) konuşmama orucunu yasakladı. Bu, bizde nesh edilmiş oldu. Meryem sukütu nezretmekle emrolundu. Çünkü onun suçsuzluğu hakkında İsa (a.s.)'nın konuşması yetecektir. Ve yine düşük kimselerle tartışmaması için bununla emrolundu.

Bunda, düşük kimselere karşı susmanın vacib olduğuna dair delil vardır. Sefih, yüz çevirmekle menedilmez. Güzelliğe karşı da fazilet serdetmez. Meryem onlara oruç nezrettiğini haberini işaret verdi. İşaret bazen söz diye isimlendirilir. Şairin kabirleri vasfettiği şu sözünü görmüyor musun:

Eski yüzler hakkında konuştum

Denildiki, susmanın vacib olması bu sözden (işatetten) sonradır.

Ona, şu kadar konuşmaya ruhsat verildi: *"Bugün hiçbir insanla konuşmayacağım."*

27. – 33. ÂYETLER

فَأَتَتْ بِهِ قَوْمَهَا تَحْمِلُهُ ۖ قَالُوا يَا مَرْيَمُ لَقَدْ جِئْتِ شَيْئًا فَرِيًّا ﴿٢٧﴾
يَا أُخْتَ هَٰرُونَ مَا كَانَ أَبُوكِ امْرَأَ سَوْءٍ وَمَا كَانَتْ أُمُّكِ بَغِيًّا ﴿٢٨﴾
فَأَشَارَتْ إِلَيْهِ ۖ قَالُوا كَيْفَ نُكَلِّمُ مَنْ كَانَ فِي الْمَهْدِ صَبِيًّا ﴿٢٩﴾
قَالَ إِنِّي عَبْدُ اللَّهِ آتَانِيَ الْكِتَابَ وَجَعَلَنِي نَبِيًّا ﴿٣٠﴾ وَجَعَلَنِي
مُبَارَكًا أَيْنَ مَا كُنْتُ وَأَوْصَانِي بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ مَا دُمْتُ حَيًّا
﴿٣١﴾ وَبَرًّا بِوَالِدَتِي وَلَمْ يَجْعَلْنِي جَبَّارًا شَقِيًّا ﴿٣٢﴾ وَالسَّلَامُ عَلَيَّ
يَوْمَ وُلِدْتُ وَيَوْمَ أَمُوتُ وَيَوْمَ أُبْعَثُ حَيًّا ﴿٣٣﴾

Meâli

27- (Meryem) onu taşıyarak kavmine getirdi: "Ey Meryem sen tuhaf bir iş yaptın" dediler.

28- "Ey Harun'un kız kardeşi, baban kötü bir adam değildi, annen de fahişe değildi (sen ne yaptın böyle?)

29- (Meryem) çocuğu gösterdi. Dediler ki: "Beşikteki çocukla nasıl konuşuruz?"

30- (Çocuk): "Ben Allah'ın kuluyum. (O) bana Kitabı verdi. Beni peygamber yaptı" dedi.

31- "Beni bulunduğum her yerde yararlı kıldı. Sağ olduğum sürece bana namaz kılmayı, zekât vermeyi emretti."

32- "(Beni) anneme iyilik eder (kıldı) beni başkaldıran bir zorba yapmadı."

33- "Doğduğum gün de, öleceğim gün de ve diri olarak kaldırılacağım gün de bana esenlik verilmiştir."

Tefsiri

٢٧- ﴿ فَأَتَتْ بِهِ قَوْمَهَا تَحْمِلُهُ قَالُوا يَا مَرْيَمُ لَقَدْ جِئْتِ شَيْئًا فَرِيًّا ﴾

27- (Meryem) **onu taşıyarak kavmine getirdi: "Ey Meryem sen tuhaf bir iş yaptın" dediler.**

Nisaftan temizlendikten sonra İsa (a.s.)'yı taşıyarak kavmine getirdi. « تَحْمِلُهُ » haldir. İsa'yı onunla birlikte görünce *"Ey Meryem, benzeri olmayan acaip bir iş yaptın"* dediler. « فَرِيًّ » *"kesmek"* demektir. Sanki o alışılmışı kesiyor.

٢٨- ﴿ يَا أُخْتَ هَرُونَ مَا كَانَ أَبُوكِ امْرَأَ سَوْءٍ وَمَا كَانَتْ أُمُّكِ بَغِيًّا ﴾

28- "Ey Harun'un kız kardeşi, baban kötü bir adam değildi, annen de fahişe değildi (sen ne yaptın böyle?)

Harun, baba tarafından erkek kardeşiydi ve İsrailoğullarının en faziletlilerindendi. Ya da, o Mûsa (a.s.)'ın kardeşi Harun (a.s.)'dı. Meryem onun neslindendi. Aralarında bin yıl vardı. Bu *"Ey Hamda'nın kardeşi"* sözünün bir benzeridir. Yani onlardan biri demektir. Ya da bu, onların zamanında yaşayan sâlih ya da hayırsız bir adamın ismidir ki bununla onu, ona benzeterek ya övdüler ya da kötülediler. Baban İmran zinakâr biri değildir. Annen Hanne de zinakâr değildi.

٢٩- ﴿ فَأَشَارَتْ إِلَيْهِ قَالُوا كَيْفَ نُكَلِّمُ مَنْ كَانَ فِى الْمَهْدِ صَبِيًّا ﴾

29- (Meryem) **çocuğu gösterdi. Dediler ki: "Beşikteki çocukla nasıl konuşuruz?"**

Onlara cevap vermesi için İsa (a.s.)'ya işaret etti. Bunu, İsa (a.s.)'nın ona *"Üzülme, cevabı da bana havale et"* sözü üzerine yapmıştı. Bunu, ona Cebrail (a.s.)'ın emrettiği de söylendi. Meryem ona işaret edince kızdılar ve şaşırdılar. *"Yeni doğmuş, beşikteki bir çocukla nasıl konuşuruz?"* dediler. « صَبِيًّا » haldir.

٣٠- ﴿ قَالَ إِنِّى عَبْدُ اللّٰهِ اٰتَانِىَ الْكِتَابَ وَجَعَلَنِى نَبِيًّا ﴾

30- (Çocuk): **"Ben Allah'ın kuluyum.** (O) **bana Kitabı verdi. Be**

ni peygamber yaptı" dedi.

Meryem'in konuşan dili Allah'ın emriyle susturulunca Allah, onun için susan dili konuşturdu. Hatta o, kırk günlük ya da bir günlük olduğu halde kulluğunu itiraf etti.

Rivâyet edildiğine göre, o işaret parmağıyla işaret etti ve yüksek sesle *"Şüphesiz ki ben Allah'ın kuluyum"* dedi. Bunda Hıristiyanların sözüne cevap vardır. *"Bana İncil'i verdi ve beni peygamber yaptı"* Hasan'dan rivâyet edildiğine göre, *"O beşikte iken nebi idi. Onun sözü mucizeydi."* Denildiki: *"Bunun manası, bu onun kazasında mevcuttur. Ya da geleceği var olmuş gibi kaçarsız kabul etti"* demektir.

٣١- ﴿وَجَعَلَنِى مُبَارَكًا اَيْنَ مَا كُنْتُۖ وَاَوْصَانِى بِالصَّلٰوةِ وَالزَّكٰوةِ مَا دُمْتُ حَيًّاۖ﴾

31- "Beni bulunduğum her yerde yararlı kıldı. Sağ olduğum sürece bana namaz kılmayı, zekât vermeyi emretti."

Her nerede bulunursam bulunayım, beni yararlı ve hayrı öğretici kıldı. Bana hayatım boyunca namaz kılmayı ve mala sahipsem zekât vermeyi emretti. Denildiki: *"Bu zekât sadaka-ı fıtırdır. Ya da bedeni temizlemektir."*

« وَاَوْصَانِى » lafzının size, namazı ve zekâtı emrettiği ihtimal dahilindedir. « حَيًّا » lafzı zarf olarak mansuptur.

٣٢- ﴿وَبَرًّا بِوَالِدَتِىۘ وَلَمْ يَجْعَلْنِى جَبَّارًا شَقِيًّا﴾

32- "(Beni) **anneme iyilik eder** (kıldı) **beni başkaldıran bir zorba yapmadı."**

« بَرًّا » , « مُبَارَكًا » üzerine atıftır. Yani ona iyilik eder, ikram eder ve onu yüceltir kıldı. Beni isyankâr, kibirli bir zorba yapmadı.

٣٣- ﴿وَالسَّلَامُ عَلَىَّ يَوْمَ وُلِدْتُ وَيَوْمَ اَمُوتُ وَيَوْمَ اُبْعَثُ حَيًّا﴾.

33- "Doğduğum gün de, öleceğim gün de ve diri olarak kaldıracağım gün de bana esenlik verilmiştir."

« يَوْمَ » Zarftır. Amili haberdir. O da « عَلَيَّ » dir. « اَلسَّلَامُ » daki harfi tarif ahdi zihni içinse, mana *"Üç noktada Yahya'ya gönderilmiş bu selam bana da gönderilmiştir"* demektir.

Eğer cins içinse o zaman mana: *"Selâm cinsi üzerine olsun"* bura da Meryem'in ve oğlunun düşmanlarına karşı lanetle târiz vardır. Çünkü *"Selâm cinsi üzerime olsun"* dediğinde târiz yapmış olur ve bu *"Bunun zıddı da sizin üzerinize olsun"* demektir. çünkü makam inkâr ve inat makamıdır. Bu tip bir ta'rize uygundur.

34. – 37. ÂYETLER

ذٰلِكَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ قَوْلَ الْحَقِّ الَّذٖى فٖيهِ يَمْتَرُونَ ﴿٣٤﴾ مَا كَانَ لِلّٰهِ اَنْ يَتَّخِذَ مِنْ وَلَدٍ سُبْحَانَهُ اِذَا قَضٰى اَمْرًا فَاِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٣٥﴾ وَاِنَّ اللّٰهَ رَبّٖى وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ هٰذَا صِرَاطٌ مُسْتَقٖيمٌ ﴿٣٦﴾ فَاخْتَلَفَ الْاَحْزَابُ مِنْ بَيْنِهِمْ فَوَيْلٌ لِلَّذٖينَ كَفَرُوا مِنْ مَشْهَدِ يَوْمٍ عَظٖيمٍ ﴿٣٧﴾

Meâli

34- İşte Meryem oğlu İsa. Şüphe edip ayrılığa düştükleri şey, "gerçek söz"e göre budur.

35- Çocuk edinmek, Allah'a yakışmaz. O'nun şânı yücedir. Bir iş yapmak istedi mi ona sadece "ol" der, (o da) olur."

36- "Şüphesiz Allah, benim de Rabbim, sizin de Rabbinizdir. O'na kulluk edin" İşte doğru yol budur.

37- Kendi aralarından çıkan hizipler, ayrılığa düştüler. Artık büyük bir gün (ün duruşmasın) da bulunmaktan ötürü vay kafirlerin haline.

Tefsiri

٣٤- ﴿ذٰلِكَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ قَوْلَ الْحَقِّ الَّذٖى فٖيهِ يَمْتَرُونَ﴾

34- İşte Meryem oğlu İsa. Şüphe edip ayrılığa düştükleri şey, "gerçek söz"e göre budur.

« ذٰلِكَ » mübtedadır. « عِيسَى » onun haberidir. « ابْنُ مَرْيَمَ » onun sıfatı ya da ikinci haberdir. Yani *"Ben şöyle söyleyeyim"* diyen Meryem oğlu İsa'dır. Hıristiyanların *"o ilahtır"* ya da *"Allah'ın oğludur"* dedikleri gibi değil.

« قَوْلَ » kelime « الْحَقِّ » Allah demektir. Yani Allah'ın kelimesidir. Onun için *"Allah'ın kelimesidir"* denildi. Çünkü o « كُنْ » "kün" lafzıyla babasız olarak doğdu, ref olması haberden sonra haber olduğu içindir. Ya da muzaf bir mübtedaya haber olduğu içindir. Ya da "İsa" kelimesinden bedel olduğu içindir. Şâmî ve Asım'a göre medh ya da mastar olmak üzere nasptır. Yani, gerçek sözü söylüyorum. O Meryem oğludur. İddia ettikleri gibi ilah değildir. Şüphe edip ayrılığa düştükleri şey, gerçek söze göre budur.

« يَمْتَرُونَ » fiili « مِرْيَة » den gelirse, *"şüphe ediyorlar"* « مِرَاء » dan gelirse *"ihtilaf ediyorlar"* demektir. Yahudiler, *"o sihirbazdır, yalancıdır"* demişlerdi. Hıristiyanlar ise *"o Allah'ın oğludur, üçün üçüncüsüdür"* demişlerdi.

٣٥- ﴿مَا كَانَ لِلّٰهِ اَنْ يَتَّخِذَ مِنْ وَلَدٍ سُبْحَانَهُ اِذَا قَضٰى اَمْرًا فَاِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ﴾

35- Çocuk edinmek, Allah'a yakışmaz. O'nun şânı yücedir. Bir iş yapmak istedi mi ona sadece "ol" der, (o da) **olur."**

« وَلَدٍ » kelimesi olumsuzluğu tekit için « مِنْ » ile geldi. Zâtını « سُبْحَانَهُ » diyerek çocuk edinmekten tenzih etti. Şâmi'ye göre « مِرَاء » nasb iledir. Bir işi yapmak istedi mi ona sadece "ol" der o da olur. İsa (a.s.) için "ol" demesiyle onun, babasız olarak olması gibi. Kim bu sıfatlara sahipse o, babaya benzetilmekten münezzehtir.

٣٦- ﴿وَاِنَّ اللّٰهَ رَبّ۪ي وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ هٰذَا صِرَاطٌ مُسْتَق۪يمٌ﴾

36- "Şüphesiz Allah, benim de Rabbim, sizin de Rabbinizdir. O'na kulluk edin" İşte doğru yol budur.

Şâmî ve Kûfî'ye göre « اِنَّ » başta olduğu için kesreyledir. Bu, İsa (a.s.)'nın sözüdür. Yani *"ben onun kulu olduğum gibi, siz de onun kullarısınız. Bana ve size düşen O'na ibadet etmektir"* demektir.

« أنّ » okuyanlar ise, bunu namaz, üzerine atfederler. Yani *"bana namazı, zekatı ve Allah'ın benim ve sizin Rabbiniz olduğunu emretti"* demektir. Ya da onu, kendisinden sonrasına bağladı. O zamada mana: *"Allah, benim ve sizin rabbiniz olduğu için ona ibadet edin"* demektir. İşte doğru yol bu zikrettiğimdir. O'na ibadet edin ve O'na hiçbirşeyi eş koşmayın.

٣٧- ﴿ فَاخْتَلَفَ الْأَحْزَابُ مِنْ بَيْنِهِمْ فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ مَشْهَدِ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴾

37- Kendi aralarından çıkan hizipler, ayrılığa düştüler. Artık büyük bir gün (ün duruşmasın) **da bulunmaktan ötürü vay kafirlerin haline.**

Hizip, kendilerine ait görüşleriyle başkalarından ayrılan gruptur. Bunlar üç gruptur ki adları, Nastûriyye, Yakûbiye ve Melkâni'yedir. Kendi aralarından, yani ashab arasından veya kavmi arasından ya da insanlar arasından demektir. Hıristiyanlar İsa hakkında göklere kaldırılmasında ihtilafa düştüler. Sonunda üç görüş üzerinde ittifak ettiler. Devrin en büyük alimleri yanlarındaydı. Onlar Yakûb, Nasûr ve Melkan'dı. Yakub: *"O, Allah'tır. Yeryüzüne indi. Sonra göğe yükseldi"* dedi. Nastur: *"O Allah'ın oğludur. Onu dilediği kadar gösterdi sonra kendine yükseltti"* dedi. Üçüncüleri olan Melkan ise: *"Yalan söylediler. O yaratılmış bir kuldur, peygamberdir"* dedi. Millet, her üçüne de tâbi oldu. Artık büyük gün (ün duruşmasın) da bulunmaktan ötürü vay kâfirlerin haline. Vay o hiziplerden küfre düşenlerin haline demektir. Çünkü onlardan biri hak üzereydi.

« مِنْ مَشْهَدِ يَوْمٍ عَظِيمٍ » İfadesi farklı şekillerde anlaşılabilir. Kıyamet günüdür ya da kıyamet gününde hesap ve ceza korkusunu görmeleridir. Ya da bu günün, meleklerin, peygamberlerin ve organlarının onların küfürlerine şehadet etmeleridir. Ya da şehadet etme yeridir. Ya da şehadet etme zamanıdır. Ya da buradaki kasıt, istişare için toplandıkları o gündür ki, o İsa (a.s.) hakkında şahit olduklarının çirkinliğinden dolayı Allah onu büyük kabul etti.

38. – 40. ÂYETLER

أَسْمِعْ بِهِمْ وَأَبْصِرْ يَوْمَ يَأْتُونَنَا لٰكِنِ الظَّالِمُونَ الْيَوْمَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٣٨﴾ وَأَنْذِرْهُمْ يَوْمَ الْحَسْرَةِ إِذْ قُضِيَ الْأَمْرُ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ وَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٩﴾ إِنَّا نَحْنُ نَرِثُ الْأَرْضَ وَمَنْ عَلَيْهَا وَإِلَيْنَا يُرْجَعُونَ ﴿٤٠﴾

Meâli

38- Bize geldikleri gün ne güzel işitir, ne güzel görürler. Ama o zâlimler, bugün apaçık sapıklık içindedirler.

39- Onları şu hasret gününe karşı uyar ki, o zaman kendileri gaflet içinde inanmakta ısrar ederlerken iş bitirilmiş olur.

40- Dünyaya ve üzerinde bulunanlara biz vâris oluruz biz, ve bize döndürülürler.

Tefsiri

٣٨- ﴿أَسْمِعْ بِهِمْ وَأَبْصِرْ يَوْمَ يَأْتُونَنَا لٰكِنِ الظَّالِمُونَ الْيَوْمَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ﴾

38- Bize geldikleri gün ne güzel işitir, ne güzel görürler. Ama o zâlimler, bugün apaçık sapıklık içindedirler.

Cumhur'a göre onun lafzı emirdir. Manası ise şaşkınlıktır. Allah'u Teâlâ için şaşkınlık tasavvur olunamaz. Fakat burada kastedilen; onların dünyadaki sağırlıklarından ve körlüklerinden sonra görmelerinin ve işitmelerinin şaşırmaya değer olduğudur.

Kâtâde şöyle demiştir: *"Dünyada iken hakka kör ve sağır olsalar da o fayda vermeyen günde hidayeti ne iyi işitirler ve ne iyi görürler."*

« بِهِمْ » fail olmak üzere mahallen merfudur. « أَكْرِمْ بِزَيْدٍ »'de olduğu gibi. *"Zeyd cidden iyi ve ahlaklı oldu."*

« لٰكِنِ الظَّالِمُونَ » da « هُمْ » zamiri yerine aslı getirildi. Yani, ama onlar bugün dünyada kendilerine faydalı olacağı bir zaman da dinlemeyi

ve bakmayı terk etmek suretiyle ve ibadeti de başkalarına yapmak suretiyle nefislerine zulmettiler. Bu sebeple onlar, apaçık bir sapıklık içindedirler. Sonradan olduğuna dair izler kendisinde görülmesine rağman, *"İsa ilahtır, mabuddur"* diye inandılar. İşte âyet, onların bu zulümden daha büyük bir zulüm olmayacağını hissettiriyor.

٣٩- ﴿وَأَنْذِرْهُمْ يَوْمَ الْحَسْرَةِ إِذْ قُضِيَ الْأَمْرُ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ وَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ﴾

39- Onları şu hasret gününe karşı uyar ki, o zaman kendileri gaflet içinde inanmakta ısrar ederlerken iş bitirilmiş olur.

Onları kıyamet gününe karşı korkut. Çünkü o günde kaçırılan imkânlardan pişmanlık hasıl olur.

Hadis-i Şerifte: *"Cennetteki yerlerini gördüklerine iman etmiş olmayı arzularlar"* buyurulmuştıur.

« إِذْ » « يَوْمَ الْحَسْرَةِ » den bedeldir. Ya da « حَسْرَةِ » lafzına ait zarftır. O da mastardır. Hesap işi bittikten sonra her iki grup cennet ve cehenneme gönderilirler. Onlar burada, bu makama karşı dikkatsizlik içindedirler. Ve yine onlar onu tasdik etmezler. Her iki « وَهُمْ » haldir. Yani, onları gafiller ve inançsızlar oldukları bu hal üzere uyar.

٤٠- ﴿إِنَّا نَحْنُ نَرِثُ الْأَرْضَ وَمَنْ عَلَيْهَا وَإِلَيْنَا يُرْجَعُونَ﴾

40- Dünyaya ve üzerinde bulunanlara biz vâris oluruz biz, ve bize döndürülürler.

Mülkte, umûmî helâk anında ve yok oluşta eşsiz kalırız. Akılların galebe çalmasından dolayı « مَنْ » getirildi. « يُرْجَعُونَ » « ى » nın dammesi ve « ج » nın fethasıyladır. Yakuba göre « ى » nın fethasıyladır. Yani, döndürülürler de en uygun cezayla cezalandırılırlar.

❀ ❀ ❀

41. – 45. ÂYETLER

وَاذْكُرْ فِى الْكِتَابِ إِبْرٰهِيمَ إِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَبِيًّا ﴿٤١﴾ إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ يَآ أَبَتِ لِمَ تَعْبُدُ مَا لاَ يَسْمَعُ وَلاَ يُبْصِرُ وَلاَ يُغْنِى عَنْكَ شَيْئًا ﴿٤٢﴾ يَآ أَبَتِ إِنِّى قَدْ جَآءَنِى مِنَ الْعِلْمِ مَا لَمْ يَأْتِكَ فَاتَّبِعْنِى أَهْدِكَ صِرَاطًا سَوِيًّا ﴿٤٣﴾ يَآ أَبَتِ لاَ تَعْبُدِ الشَّيْطَانَ إِنَّ الشَّيْطَانَ كَانَ لِلرَّحْمٰنِ عَصِيًّا ﴿٤٤﴾ يَآ أَبَتِ إِنِّى أَخَافُ أَنْ يَمَسَّكَ عَذَابٌ مِنَ الرَّحْمٰنِ فَتَكُونَ لِلشَّيْطَانِ وَلِيًّا ﴿٤٥﴾

Meâli

41- Kitapta ki İbrahim'i de an; gerçekten o, çok doğru bir peygamberdi.

42- Babasına demişti ki: "Babacığım, işitmeyen, görmeyen ve sana hiçbir yararı olmayan şeylere niçin tapıyorsun."

43- "Babacığım, bana sana gelmeyen bir bilgi geldi. bana uy, seni düzgün bir yola ileteyim."

44- "Babacığım, şeytana kulluk etme. Çünkü şeytan, çok merhametli olan Allah'a âsi oldu."

45- "Babacığım, Allah tarafından sana azap dokunup da şeytanın yakını olmandan korkuyorum."

Tefsiri

٤١- ﴿وَاذْكُرْ فِى الْكِتَابِ إِبْرٰهِيمَ إِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَبِيًّا﴾

41- Kitapta ki İbrahim'i de an; gerçekten o, çok doğru bir peygamberdi.

Kavmine İbrahim'in babasıyla olan Kur'an'daki kıssasını da an.

« نَبِيًّا » hemzesidir. Nafi onu hemzeli okumuştur. *"Sadık, işleri doğru olandır. Sıddık ise; halleri doğru olandır"* denildi. Sıddık, mübalağa sıgasındandır. Onun bir benzeri « ضِحِّيكٌ » (çok gülen) dir. Onun son derece doğru bir olduğu ve Allah'ın gaybıyla, ayetleriyle, kitaplarıyla ve peygamberleriyle ilgili söylediği doğru şeylerin çokluğu kastedilmiştir. Yani o bütün peygamberleri ve kitapları tasdik eden biriydi. Nefsinde peygamberdi. Bu cümle « إِبْرٰهِيمَ » ile ondan bedel olan bir sonraki cümle arasına girmiştir.

٤٢- ﴿إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ يَٓا أَبَتِ لِمَ تَعْبُدُ مَا لَا يَسْمَعُ وَلَا يُبْصِرُ وَلَا يُغْنِي عَنْكَ شَيْـًٔا﴾

42- Babasına demişti ki: "Babacığım, işitmeyen, görmeyen ve sana hiçbir yararı olmayan şeylere niçin tapıyorsun."

« إِذْ » ın « كَانَ » ya da « صِدِّيقًا نَبِيًّا » ya tealluku caizdir. Yani o, babasına bu şekilde hitap ettiğinde sıddıkların ve peygamberlerin özelliklerini kendinde toplamıştı.

İbrahim peygamberin ve kitaptaki kıssasının zikredilmesinden maksat, onu insanlara okuması ve onlara tebliğ etmesidir. *"Onlara İbrahim'in haberini oku"* âyetinde olduğu gibi. Değilse bizzat Allah (c.c.) kitabında onu zikreder ve rivâyet eder.

« يَٓا أَبَتِ » «ت» nın kesresiyledir. İbni Âmir'e göre fetha iledir. «ت » izafet « ى » sından ivezdir. İvezle, kendisi için ivez kılınan şey bir araya gelmediği için « يَٓا أَبَتِي » denmez. « لَا يَسْمَعُ » ve « لَا يُبْصِرُ » daki mef'ul mensidir, menvi değildir. Takdiri ise şu şekilde caizdir. *"Bir şey işitmeten ve bir şey görmeyen"* « شَيْـًٔا » kelimesinin mastar yerinde olması muhtemeldir. Yani *"Zenginlik açısından sana hiçbir faydadı olmayan"* demektir. Mefulu bih olma ihtimali de vardır. *"Yüzünü benden uzak laştır"* sözünde olduğu gibi.

٤٣- ﴿يَا أَبَتِ إِنِّي قَدْ جَاءَنِي مِنَ الْعِلْمِ مَا لَمْ يَأْتِكَ فَاتَّبِعْنِي أَهْدِكَ صِرَاطًا سَوِيًّا﴾

43- "Babacığım, bana sana gelmeyen bir bilgi geldi. bana uy, seni düzgün bir yola ileteyim."

Bilgi: Vahiy ya da Allah'ı bilmektir.

« مَا لَا يَسْمَعُ » ve « مَا لَمْ يَأْتِكَ » deki « مَا » ların ismi mevsul ya da mevsuf olmaları caizdir. Bana tabi ol ki seni doğru bir yola irşat edeyim.

٤٤- ﴿يَا أَبَتِ لَا تَعْبُدِ الشَّيْطَانَ إِنَّ الشَّيْطَانَ كَانَ لِلرَّحْمٰنِ عَصِيًّا﴾

44- "Babacığım, şeytana kulluk etme. Çünkü şeytan, çok merhametli olan Allah'a âsi oldu."

Şeytanın putlara ibadetle ilgili teşviklerine itaat etme.

٤٥- ﴿يَا أَبَتِ إِنِّي أَخَافُ أَنْ يَمَسَّكَ عَذَابٌ مِنَ الرَّحْمٰنِ فَتَكُونَ لِلشَّيْطَانِ وَلِيًّا﴾

45- "Babacığım, Allah tarafından sana azap dokunup da şeytanın yakını olmandan korkuyorum."

« أَخَافُ » "korkuyorum" la « أَعْلَمُ » "bilmiyorum" da dendi. Cehennem de şeytanla birbirinize yakın dost olmanızdan korkuyorum. Şu nasihatine bak. Güzelliğe, yumuşaklığa ve güzel ahlaka emrolunduğu gibi nasıl riayet ediyor.

Hadis-i Şerifte: *"Allah İbrahim'e vahy etti: şüphesiz ki sen benim halilimsin. Kafirlerle de olsa ahlakını güzelleştir, iyilerin girdiği yere giresin"* buyurulmuştur. Önce ona hatasındaki sebebi sordu. Onu, küfürdeki devamlılığına ve aşırılığına karşı uyarıp ikaz etmek istedi. Çünkü makam itibarıyla yaratılmışların en üstünleri olan peygamberlere bile ibadet edenler apaçık bir sapıklığa mahkumdurlar. Kendine ibadet edenin zikrini işitmeyen, onun ibadet şeklini görmeyen, kendisinden belayı defetmeyen, hacetini gidermeyen, taşlara ve ağaçlara ibadet eden kimseler nasıl sapmaz? Sonra onu lütufkâr ve yumuşak davranarak hakka çekmeye çalıştı. Babasını bilgisiz, kendisini de bilgili olarak adlandırmadı.

Sadece *"Yanımda sende olmayan bir bilgi var. yanımda doğru yolu göste ren bir ilim var. benimle senin yolda olduğumuzu farzet, kurtuluş yoluyla ilgili bilgi sende değil bende. Öyleyse bana tabi ol ki seni sapmaktan ve şaşırmaktan kurtarayım"* sonra üçüncü defa onu, üzerinde bulunduğu bu durumda *"bütün ni'metleri veren Rahmana karşı isyan eden şeytan seni putlara ibadet etmeye sevketti ve bunu sana süsledi. Sen gerçekte ona ibadet ediyorsun"* diyerek men etti. Dördüncü olarak da âkıbetinin kötü olmasından, tabi olduğu şeylerin onu sürükleyeceği durumdan ve vebal-den edebe riayet ederek bahsetti. Yani ona *"sana azap gelip çatacaktır"* demedi. Ona *"sana azabın dokunmasından korkuyorum"* dedi.

Burada "azap" kelimesini nekra (belirsiz) olarak ifade etti. Bu da azlığı hissettirmektedir. Sanki o *"Ben sana Rahmanın azabından bir esin ti dokunacağından korkuyorum"* demiştir. Şeytanın dostluğunu ve onun bağlıları arasına girmeyi azabtan daha kötü saymıştır. Allah'ın rızasının haddizatında sevaptan daha büyük olduğu gibi, ayrıca bütün nasihatlerine kâfir de olsa babaya hürmetin vacib olduğunu hissettirmek ve lütufkâr davranarak « يَا أَبَتِ » **"Ey Babacığım"** sözüyle başlamıştır.

❀ ❀ ❀

46. – 48. ÂYETLER

قَالَ أَرَاغِبٌ أَنْتَ عَنْ اٰلِهَتِي يَٓا اِبْرٰهِيمُ لَئِنْ لَمْ تَنْتَهِ لَأَرْجُمَنَّكَ
وَاهْجُرْنِي مَلِيًّا ﴿٤٦﴾ قَالَ سَلَامٌ عَلَيْكَ سَأَسْتَغْفِرُ لَكَ رَبِّي اِنَّهُ
كَانَ بِي حَفِيًّا ﴿٤٧﴾ وَأَعْتَزِلُكُمْ وَمَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَأَدْعُو
رَبِّي عَسٰٓى أَلَّٓا أَكُونَ بِدُعَٓاءِ رَبِّي شَقِيًّا ﴿٤٨﴾

Meâli

46- (Babası): "Ey İbrahim! Sen benim tanrılarımdan yüz mü çeviri yorsun. Eğer vazgeçmezsen seni andolsun ki taşlarım. Uzun zaman benden uzak dur" dedi.

47- (İbrahim): "Selâm sana. Rabbimden senin için mağfiret dileyeceğim. Çünkü o bana çok lütufkârdır" dedi.

48- "Sizden de Allah'ın dışında taptığınız şeylerden de uzaklaşıyor ve Rabbime yalvarıyorum. Umulur ki (senin için) Rabbime dua etmemle bedbaht olmam."

Tefsiri

٤٦- ﴿قَالَ أَرَاغِبٌ أَنْتَ عَنْ اٰلِهَتِي يَٓا اِبْرٰهِيمُ لَئِنْ لَمْ تَنْتَهِ لَأَرْجُمَنَّكَ
وَاهْجُرْنِي مَلِيًّا﴾

46- (Babası): **"Ey İbrahim! Sen benim tanrılarımdan yüz mü çeviriyorsun. Eğer vazgeçmezsen seni andolsun ki taşlarım. Uzun zaman benden uzak dur" dedi.**

Azer: "İlahlarıma ibadetten yüz mü çeviriyorsun" dedi. Ve ona adıyla mukabele de bulundu. *"Ey babacığım"* ın karşılığı olan *"Ey oğlum"* ifadesini kullanmadı. Haber mübteda üzerine takdim edilmiştir. Çünkü onun katında o, daha önemlidir. *"Eğer putlara tapmaktan vazgeç mezsen, seni elbette taşlayarak öldürürüm. Ya da seni uzaklaştırıncaya*

kadar taşlayarak döverim. Ya da kötülerim." -

« وَاهْجُرْنِى » mahzuf üzerine atıftır. Buna « لَأَرْجُمَنَّكَ » lafzı delâlet etmektedir. Takdiri de *"Benden sakın ve uzak dur"* demektir. « مَلِيًّا » zarftır. Yani, uzun zaman demektir. « مِلاوَة » den gelmektedir.

٤٧- ﴿قَالَ سَلَامٌ عَلَيْكَ سَأَسْتَغْفِرُ لَكَ رَبِّى إِنَّهُ كَانَ بِى حَفِيًّا﴾

47- (İbrahim): **"Selâm sana. Rabbimden senin için mağfiret dileyeceğim. Çünkü o bana çok lütufkârdır" dedi.**

Buradaki selam, vedalaşma ve ayrılma ya da yaklaşma ve nezaket içindir. Bu sebebten onun için istiğfar edeceğini şu sözüyle vaad etmiştir.

"Allah'tan seni İslam'a hidayet etmesini ve mağfiret ehlinden kılmasını isteyeceğim" Çünkü o bana bütün ni'metleriyle lütufkârdır. Ya da merhametlidir. Ya da ikram edicidir.

« حَفَاوَة » "Yumuşaklık, merhamet ve ikram" manalarına gelir.

٤٨- ﴿وَأَعْتَزِلُكُمْ وَمَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللهِ وَأَدْعُو رَبِّى عَسَى أَلَّا أَكُونَ بِدُعَاءِ رَبِّى شَقِيًّا﴾

48- "Sizden de Allah'ın dışında taptığınız şeylerden de uzaklaşıyor ve Rabbime yalvarıyorum. Umulur ki (senin için) **Rabbime dua etmemle bedbaht olmam."**

"Uzaklaşmak" sözüyle, Babil'den Şam'a hicret etmeyi kastetmiştir. *"Sizden ve sizin taptığınız putlardan uzaklaşıyor ve Rabbime dua ve ibadet ediyorum"* dedikten sonra, onların putlarına dua etmeleri, bedbahtlığına rağmen tevazu ve alçak gönüllülük içerisinde, şöyle devam etmiştir. *"Umulur ki sizin putlara tapmakla bedbaht olduğunuz gibi, Rabbime dua etmemle bedbaht olmam."*

49. – 55. ÂYETLER

فَلَمَّا اعْتَزَلَهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَهَبْنَا لَهُٓ اِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ ؕ وَكُلًّا جَعَلْنَا نَبِيًّا ﴿٤٩﴾ وَوَهَبْنَا لَهُمْ مِنْ رَحْمَتِنَا وَجَعَلْنَا لَهُمْ لِسَانَ صِدْقٍ عَلِيًّا ۟ ﴿٥٠﴾ وَاذْكُرْ فِى الْكِتَابِ مُوسٰىٓ اِنَّهُ كَانَ مُخْلَصًا وَكَانَ رَسُولًا نَبِيًّا ﴿٥١﴾ وَنَادَيْنَاهُ مِنْ جَانِبِ الطُّورِ الْاَيْمَنِ وَقَرَّبْنَاهُ نَجِيًّا ﴿٥٢﴾ وَوَهَبْنَا لَهُ مِنْ رَحْمَتِنَٓا اَخَاهُ هٰرُونَ نَبِيًّا ﴿٥٣﴾ وَاذْكُرْ فِى الْكِتَابِ اِسْمٰعِيلَ اِنَّهُ كَانَ صَادِقَ الْوَعْدِ وَكَانَ رَسُولًا نَبِيًّا ۚ ﴿٥٤﴾ وَكَانَ يَأْمُرُ اَهْلَهُ بِالصَّلٰوةِ وَالزَّكٰوةِ ۖ وَكَانَ عِنْدَ رَبِّهِ مَرْضِيًّا ﴿٥٥﴾

Meâli

49- Nihayet onlardan ve Allah'ın dışında taptıkları şeylerden uzaklaşıp bir tarafa çekildiği zaman biz ona İshak ve Yâkub'u bağışladık ve herbirini peygamber yaptık.

50- Ona rahmetimizden bağışta bulunduk ve kendilerine güzel ve üstün bir şöhret nasip ettik.

51- (Rasulüm!) Kitap'ta Mûsa'yı da an. Gerçekten o, ihlâs ve sami miyete ulaşmıştı. Hem elçi, hem de peygamberdi.

52- Ona Tur'un sağ tarafından seslendik ve özel olarak konuşmak için onu iyice yaklaştırdık.

53- Rahmetimizin bir sonucu olarak ona, kardeşi Harun'u bir peygamber olarak armağan ettik.

54- (Rasûlüm!) Kitap'ta İsmail'i de an. Gerçekten o, sözüne sâdıktı. Ve bir Resul, bir nebiydi.

55- Halkına namazı ve zekâtı emrederdi. Rabbinin nezdinde beğeni len bir kimse idi.

Tefsiri

٤٩- ﴿ فَلَمَّا اعْتَزَلَهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَهَبْنَا لَهُ اِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ وَكُلًّا جَعَلْنَا نَبِيًّا ﴾

49- Nihayet onlardan ve Allah'ın dışında taptıkları şeylerden uzaklaşıp bir tarafa çekildiği zaman biz ona İshak ve Yâkub'u bağışladık ve herbirini peygamber yaptık.

Kâfirlerden ve onların putlarından uzaklaştığında ona, yalnızlığını gidermek için evlat olarak İshak'ı, torun olarak da Yakûb'u verdi. Her iki sini de peygamber kıldık. Yani, günahları Allah rızası için terk ettiğinden dolayı ona, buna karşılık inanan peygamber çocuklar vermiştir.

٥٠- ﴿ وَوَهَبْنَا لَهُمْ مِنْ رَحْمَتِنَا وَجَعَلْنَا لَهُمْ لِسَانَ صِدْقٍ عَلِيًّا ﴾

50- Ona rahmetimizden bağışta bulunduk ve kendilerine güzel ve üstün bir şöhret nasip ettik.

Biz onlara rahmetimizden mal ve çocuk verdik. Ve onlara güzel bir övgü, üstün bir şöhret nasip ettik. O da, bütün namazlarda İbrahim ve ailesi üzerine olan duadır. Dille yapıldığı için « لسان » kelimesini kullandı. Elle yapılan bağışlarda « يد » kelimesinin kullanıldığı gibi.

٥١- ﴿ وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ مُوسٰى اِنَّهُ كَانَ مُخْلَصًا وَكَانَ رَسُولًا نَبِيًّا ﴾

51- (Rasulüm!) **Kitap'ta Mûsa'yı da an. Gerçekten o, ihlâs ve samimiyete ulaşmıştı. Hem elçi, hem de peygamberdi.**

Kûfî'ye göre « مُخْلَصًا » dir. Fazilette geçilmemiş demektir. Yani *"Allah onu samimi kıldı ve seçti"* « مُخْلِصٌ » olursa *"ihlas sahibidir"* demektir.

İhlas; "Allah için ibadet etmek" demektir. O, lehine olup saadete götüren işlerde fıtratıyla, aleyhine olan işlerde de niyetinin düzgünlüğüyle ihlas sahibidir. Rasûl, kendisine Kitap verilen peygamberdir. Nebi ise, Yuşa (a.s) gibi, kendisine Kitap verilmediği halde Allah'tan haber

veren peygamberdir.

٥٢- ﴿وَنَادَيْنَاهُ مِنْ جَانِبِ الطُّورِ الْأَيْمَنِ وَقَرَّبْنَاهُ نَجِيًّا﴾

52- Ona Tur'un sağ tarafından seslendik ve özel olarak konuşmak için onu iyice yaklaştırdık.

Cuma gecesi Tûr'un sağ tarafından onu çağırdık ve ona konuştuk. Tûr dağı, Mısır ile Medyen arasındadır. Cumhura göre *"sağ tarafından seslendik"* demek, *"Mûsa'nın sağından seslendik"* demektir. Çünkü dağın sağı olmaz. Mûsa *"Mısır'a gitmek için Medyen'den yola çıktığında sağında bulunan dağdaki ağaçtan Mûsa'ya nida olundu"* demektir. *"Onu yaklaştırdık"* yani onun derecesini ve makamını artırdık, demektir. mekân olarak yaklaştırdık demek değildir. « نَجِيًّا » haldir, konuşarak olduğu halde yaklaştırdık, demektir. «نَدِيم» vezninde gelmiştir.

٥٣- ﴿وَوَهَبْنَا لَهُ مِنْ رَحْمَتِنَا أَخَاهُ هَرُونَ نَبِيًّا﴾

53- Rahmetimizin bir sonucu olarak ona, kardeşi Harun'u bir peygamber olarak armağan ettik.

Şefkât ve merhametimizden dolayı onun kardeşi Harun'a peygamberlik verdik. Mana budur. Çünkü kardeşi Harun yaş olarak ondan daha büyüktür. « أَخَاهُ » mef'uldur « هَرُونَ » ondan bedeldir. « نَبِيًّا » ise haldir.

٥٤- ﴿وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ إِسْمَعِيلَ إِنَّهُ كَانَ صَادِقَ الْوَعْدِ وَكَانَ رَسُولًا نَبِيًّا﴾

54- (Rasûlüm!) **Kitap'ta İsmail'i de an. Gerçekten o, sözüne sâdıktı. Ve bir Resul, bir Nebiydi.**

En doğru görüşe göre İsmail (a.s.), İbrahim (a.s.)'ın oğludur. Onun vefakarlığı ile ilgili şu olay nakledilir. Bir adama dönünceye kadar yerinde bekleyeceğine dair söz vermişti. Adama dönünceye kadar tam bir sene bekledi. Yine o kesilmeye karşı nefsine sabır sözü vermişti. Ve onu başarıyla tamamlamıştı. Onun, rabbine verdiği bütün vaadleri yerine getirdiği de söylendi. Hz. Allah onun sözüne sadık olmasını zikretti. Halbuki bu, bütün peygamberlerde olan bir özelliktir. Bunun sebebi, onun

şerefini yüceltmektir. Çünkü onun en meşhur hasleti bu idi. O Cürhum kabilesine gönderilmiş bir Rasûl, bir uyarıcıydı.

٥٥- ﴿وَكَانَ يَأْمُرُ أَهْلَهُ بِالصَّلٰوةِ وَالزَّكٰوةِ وَكَانَ عِنْدَ رَبِّهِ مَرْضِيًّا﴾

55- Halkına namazı ve zekâtı emrederdi. Rabbinin nezdinde beğenilen bir kimse idi.

"Ümmetine" yerine "ailesine" kelimesini kullandı. Çünkü peygamber, ümmetinin de, aile halkının da babasıdır. Bunda onun başkasını aldatmadığına delil vardır. *"Namazı ve zekâtı emrederdi"* muhtemel ki onlara sadece bu ikisini emretmiştir. Çünkü bu iki ibadetin biri bedenî, diğeri de mâli'dir.

« مَرْضِيًّا » kelimesi, aslı üzerine « مَرْضُوًّا » şeklinde de okunmuştur.

❁ ❁ ❁

56. – 58. ÂYETLER

وَاذْكُرْ فِى الْكِتَابِ إِدْرِيسَ إِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَبِيًّا ﴿٥٦﴾ وَرَفَعْنَاهُ مَكَانًا عَلِيًّا ﴿٥٧﴾ أُولَئِكَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ مِنْ ذُرِّيَّةِ آدَمَ وَمِمَّنْ حَمَلْنَا مَعَ نُوحٍ وَمِنْ ذُرِّيَّةِ إِبْرٰهِيمَ وَإِسْرَآئِيلَ وَمِمَّنْ هَدَيْنَا وَاجْتَبَيْنَا إِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِمْ آيَاتُ الرَّحْمٰنِ خَرُّوا سُجَّدًا وَبُكِيًّا ﴿٥٨﴾

Meâli

56- Kitapta İdris'i de yâd et. Hakikaten o, pek doğru bir peygamberdi.

57-Onu üstün bir makama yücelttik.

58- İşte bunlar Allah'ın kendilerine nimet verdiği peygamberlerden, Adem'in soyundan, Nûh ile birlikte (gemide) taşıdıklarımızdan, İbrahim ve İsrail (Yakûb) un soyundan, doğruya ulaştırdığımız ve seçkin kıldığımız kimselerdendir. Onlara, çok merhametli olan Allah'ın âyetleri okunduğunda ağlayarak secdeye kapanırlar.

Tefsiri

٥٦- ﴿وَاذْكُرْ فِى الْكِتَابِ إِدْرِيسَ إِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَبِيًّا﴾

56- Kitapta İdris'i de yâd et. Hakikaten o, pek doğru bir peygamberdi.

O, Uhnuttur. Adem (a.s.)'den sonraki ilk elçidir. Kalemle ilk yazı yazan. İlk elbise diken, yıldız ilmiyle ilk uğraşan, ilk hesap yapan, ölçü ve tartı ölçülerini ilk kullanan ve ilk silah edinen odur. Kabil oğullarıyla savaşmıştır. *"Allah'u Teâlâ'nın Kitap'larını çokca mütalaa ettiği için İdris diye adlandırılmıştır"* görüşü yanlıştır.

Çünkü eğer o «دَرَسَ» kelimesinden çıkarılan « اِفْعِيلاً » veznine girmiş olsaydı, bu isimlendirmenin sebebi sadece ilmi olurdu. Ve böylece isimde munsarıf olurdu. Ama kelimenin gayr-ı munsarıf olması onun yabancı bir kelime olduğuna delildir. Allah'ın, kendisine otuz sayfa indirdiği bir peygamberdir.

٥٧- ﴿وَرَفَعْنَاهُ مَكَانًا عَلِيًّا﴾

57-Onu üstün bir makama yücelttik.

Bu, peygamberlik şerefi ve Allaha yakınlıktır. *"Bunun manası, meleklerin onu dördüncü kat semaya yükseltmeleridir ki Rasûlüllah (s.a.v.)'de onu Mirac gecesi orada görmüştür"* denilmiştir.

Hasan'dan rivâyet edildiğine göre *"Cennete cennetten daha yüksek hiçbirşey yoktur. İdris (a.s.) ibadetinin çokluğundan dolayı meleklere sevdirildi. O ölüm meleğine "Bana ölümü tattır ki bana kolaylaşsın" dedi. o da Allah'ın izniyle bunu yaptı. Sonra İdris (a.s.) dirildi. Yine "Beni cehenneme sok ki korkum artsın" dedi. Onu da yaptıktan sonra ölüm meleği: "çık" dedi. o "Ölümü tattım, cehenneme girdim. Artık cennetten çıkmam" dedi. Allah (c.c.) buyurdu:* **"Benim iznimle yaptı ve benim iznimle girdi. Bırak onu."**

٥٨- ﴿أُولَٓئِكَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ مِنْ ذُرِّيَّةِ اٰدَمَ وَمِمَّنْ حَمَلْنَا مَعَ نُوحٍ وَمِنْ ذُرِّيَّةِ إِبْرٰهِيمَ وَإِسْرَٓائِيلَ وَمِمَّنْ هَدَيْنَا وَاجْتَبَيْنَا إِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِمْ اٰيَاتُ الرَّحْمٰنِ خَرُّوا سُجَّدًا وَبُكِيًّا﴾

58- İşte bunlar Allah'ın kendilerine nimet verdiği peygamberlerden, Adem'in soyundan, Nûh ile birlikte (gemide) **taşıdıklarımızdan, İbrahim ve İsrail** (Yakûb) **un soyundan, doğruya ulaştırdığımız ve seçkin kıldığımız kimselerdendir. Onlara, çok merhametli olan Allah'ın âyetleri okunduğunda ağlayarak secdeye kapanırlar.**

"Bunlar" kelimesiyle surede Zekeriyya (a.s.)'dan İdris (a.s.)'a kadar zikredilen bütün peygamberler kastedilmiştir. « مِنْ » beyan içindir. Çünkü bütün peygamberler nimetlendirilmişlerdir. İkinci « مِنْ » temğiz içindir.

İdris, Adem (a.s.) zürriyetindendi. Ona yakındı. O, Nuh (a.s.)'ın babasının dedesidir. İbrahim (a.s.), Nuh (a.s.) ile birlikte taşınanların zürriyetindendi. Çünkü o Nûh'un oğlu Sâm'ın çocuklarındandı. İsmail, İshâk ve Yakûb ise İbrahim'in zürriyetindendi. Mûsa, Harûn, Zekeriya, Yahyâ ve İsa (a.s.) Yakub (a.s.)'ın zürriyetindendiler. İsa (a.s.) da o zürriyettendi. Çünkü Meryem, onun zürriyetindendi.

İkinci « مِنْ » in birinci ve ikinci « مِنْ »'e atfedilmesi mümkündür.

İşte bunlar, İslam'ın güzelliklerine ulaştırdığımız ve dini açıklamaları ve hakikati göstermeleri için insanlar arasında seçtiğimiz kimselerdendir. Allah'ın indirilmiş kitapları onlara okunduğunda isteyerek secdeye kapanırlar ve korkarak ağlarlar.

« إِذَا تُتْلَى عَلَيْهِمْ » cümlesi, eğer « الَّذِينَ », « أُولَٰئِكَ » için haberse başlangıç sözüdür. Eğer sıfatsa haberdir. « تُتْلَى » fasıla bulunduğundan ve müennes de gayr-i hakiki olduğundan « يُتْلَى » olarak okuyanlar oldu. « بُكِيًّا » "ağlayanlar" demektir. « بَاكٍ » (ağlayan) kelimesinin çoğuludur.

Hadis-i Şerif'te: *"Kur'anı okuyun ve ağlayın. Ağlayamıyorsanız ağlar gibi yapınız"* buyurulmuştur. Salihi'l-Merri şöyle anlatıyor: *"Rüyamda Resûlüllah (s.a.v.)'e Kur'an okudum. Bana: "Ey Sâlih bu okuyuş, ya ağlamak nerede?" buyurdu. Tilavet secdesinde üç defa:* « سُبْحَانَ رَبِّىَ الْأَعْلَى» *"Yüce olan Rabbimi noksan sıfatlarından tenzih ederim" der.*

❁ ❁ ❁

59. – 63. ÂYETLER

فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ اَضَاعُوا الصَّلٰوةَ وَاتَّبَعُوا الشَّهَوَاتِ فَسَوْفَ يَلْقَوْنَ غَيًّا ﴿٥٩﴾ اِلَّا مَنْ تَابَ وَاٰمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَاُولٰٓئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ شَيْـًٔا ﴿٦٠﴾ جَنَّاتِ عَدْنٍ الَّت۪ي وَعَدَ الرَّحْمٰنُ عِبَادَهُ بِالْغَيْبِ اِنَّهُ كَانَ وَعْدُهُ مَاْتِيًّا ﴿٦١﴾ لَا يَسْمَعُونَ ف۪يهَا لَغْوًا اِلَّا سَلَامًا وَلَهُمْ رِزْقُهُمْ ف۪يهَا بُكْرَةً وَعَشِيًّا ﴿٦٢﴾ تِلْكَ الْجَنَّةُ الَّت۪ي نُورِثُ مِنْ عِبَادِنَا مَنْ كَانَ تَقِيًّا ﴿٦٣﴾

Meâli

59- Nihayet onların peşinden öyle bir nesil geldik ki, bunlar namazı bıraktılar. Nefislerinin arzularına uydular. Bu yüzden ileride azgınlıklarının cezasını çekecekler.

60-61- Ancak tevbe eden, iman eden ve iyi davranışta bulunan kimseler hariçtir. Bunlar, hiçbir haksızlığa uğratılmaksızın cennete, yani çok merhametli olan Allah'ın, kullarının gıyaben vaad ettiği Adn cennetine girecekler. Şüphesiz onun vadi yeri bulacaktır.

62- Orada boş söz değil, sadece selâm duyarlar. Orada, sabah-akşam rızıkları da kendileri için hazırdır.

63- Kullarımızdan takva sahibi kimselere verdiğimiz cennet, işte budur.

Tefsiri

٥٩- ﴿ فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ اَضَاعُوا الصَّلٰوةَ وَاتَّبَعُوا الشَّهَوَاتِ فَسَوْفَ يَلْقَوْنَ غَيًّا ﴾

59- Nihayet onların peşinden öyle bir nesil geldik ki, bunlar na-

mazı bıraktılar. Nefislerinin arzularına uydular. Bu yüzden ileride azgınlıklarının cezasını çekecekler.

Bu seçkin kişilerden sonra kötü çocuklar geldi. farz namazı terk ettiler. Nefislerin lezzet oladığı şehvetlere tabi oldular.

« خَلْفٌ » kötü nesildir. « خَلَفٌ » ise hayırlı nesildir.

İbn Abbas'tan rivâyet edildiğine göre o kötü nesil yahudilerdir. Nefislerine lezzet aldığı şehvetlere tabi oldular ise Hz. Ali'nin rivâyet ettiğine göre, sağlam binalar kuranlar, dikkat çeken bineklere binenler ve şöhret elbisesi giyenlerdir.

Kâtâde (r.a.)'den rivâyet edildiğine göre bu, ümmetin içindedir. Yaptıkları şer işlerin cezasını çekecekler.

Araplara göre herşey "gard" her hayır da "Reşad" dır. İbn Abbas ve İbni Mesud'tan yapılan rivâyete göre « غَيٌّ » cehennemdeki bir vadidir ki zina etme, içki içme, faiz yeme, ana babaya isyan etme ve yalancı şahitlik etme hususlarında ısrarcı olanlar için hazırlanmıştır.

٦٠- إِلاَّ مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَأُولَٰئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَلاَ يُظْلَمُونَ شَيْئًا

٦١- ﴿جَنَّاتِ عَدْنٍ الَّتِى وَعَدَ الرَّحْمٰنُ عِبَادَهُ بِالْغَيْبِ إِنَّهُ كَانَ وَعْدُهُ مَأْتِيًّا﴾

60-61- Ancak tevbe eden, iman eden ve iyi davranışta bulunan kimseler hariçtir. Bunlar, hiçbir haksızlığa uğratılmaksızın cennete, yani çok merhametli olan Allah'ın, kullarının gıyaben vaad ettiği Adn cennetine girecekler. Şüphesiz onun vadi yeri bulacaktır.

Ancak tevbe edip küfründen dönenler, şartlarına uyarak iman edenler ve imandan sonra ameli sâlih işleyenler müstesna. Onlar, cennete gireceklerdir ve hiçbir haksızlığa uğratılmayacaklardır. Amellerinin karşılığı, ne az ne çok azaltılmayacaktır. Tam tersi onlar için katlanacak-tır. Ya da zulüm açısından hiçbir haksızlığa uğratılmayacaklardır.

Mekkî, Basrî ve Ebû Bekir'e göre « يَدْخُلُونَ » kelimesi « ى » yanın zammesi ve « خ » "ha" nın fethasıyla « يُدْخَلُونَ » şeklindedir. Onlar Rahmanın salih amel işleyen tevbekâr mü'min kullarına vaad ettiği Adn

cennetlerine girecekler.

« جَنَّاتِ » kelimesi, « اَلْجَنَّةَ » den bedeldir. Çünkü cennet, Adn cennetlerini de kapsamaktadır. Çünkü o cinstir. Ya da « جَنَّاتِ » kelimesi fetha üzere mensuptur. « عَدْنٍ » Marifedir. Çünkü o Adn manası için alem olmuştur. Çünkü orası ikamet yeridir.

«عِبَادَهُ» diyerek onları kendine izafe etti. Bu, kendine has kılmak içindir. Onlar da has kılınan adamlardandır. *"Gıyaben vaad ettiği Adn cennetlerine girecekler"* dedi. Yani onu yanlarında olmadığı ve görmedikleri halde onlara vaad etti, demektir. şüphesiz ki onlar, onun vaad ettiği cennete gireceklerdir.

« اَنَّهُ » daki zamir, zamir şan da ya da « رَحْمٰنُ » ait zamirdir.

٦٢- ﴿ لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا اِلَّا سَلَامًا وَلَهُمْ رِزْقُهُمْ فِيهَا بُكْرَةً وَعَشِيًّا ﴾

62- Orada boş söz değil, sadece selâm duyarlar. Orada, sabah-akşam rızıkları da kendileri için hazırdır.

O cennette çirkin ya da yalan ya da manasızca söylenmiş uzun sözler yoktur. Burada boş sözden kaçınmanın vacib olduğuna dair tembih vardır. Öyle ki teklifin olmadığı yurdu bile ondan korumuştur. Orada ancak meleklerden ve birbirlerinden *"selâm"* sözünü işitirler. Ya da orada ayıp ve noksanlıktan uzak sözleri işitirler. Cumhur'a göre bu istisnai münkatıdır. *"selâm'ın manası 'selamet' kelimesiyle yapılan bir duadır"* denildi. Ancak cennet halkı, selametle yapılacak duaya muhtaç değildirler. Eğer burada ikram faydası olmasaydı, dış görünüşü itibarıyle boş söz olacaktı.

"Orada sabah-akşam rızıkları hazırdır" Yani dünya gündüzün iki ucu arasındaki zaman mesafesi kadar bir zaman esas alınarak rızıklandırılır. Çünkü orada ne gece ne de gündüz vardır. Sonra onlar, daima nur içindedirler. Gündüzün miktarını perdelerin kalkmasıyla, gecenin miktarını da indirilmesiyle bilirler. Sabah-akşam yemek, Araplar katında en güzel yemektir. Bu sebeple Allah cennetini bununla vasfetti. *"Bununla rızkın devamlı olduğu kastedilmiştir"* diyenler de olmuştur. Senin, devamlılığı kasdederek *"ben sabah-akşam falanın yanındaydım"* sö-

zünde olduğu gibi.

٦٣- ﴿ تِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِى نُورِثُ مِنْ عِبَادِنَا مَنْ كَانَ تَقِيًّا ﴾

63- Kullarımızdan takva sahibi kimselere verdiğimiz cennet, işte budur.

O cenneti, onların amellerinin mîrası, yani meyvesi ve neticesi kılarız. *"İman etme şartına bağlı olarak cehennemlikler için hazırlanmış meskenlere vâris olurlar"* denilmiştir. Çünkü küfür, hükmen ölümdür. Burada *"takva"* şirkten korunmak demektir. İbn Abbas (r.a.) rivâyet ettiğine göre Nebi (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *"Ey Cebrail, bizi şimdi yaptığın ziyaretlerden daha fazla ziyaret etmenden seni engelleyen bir şey mi var?"* Bunun üzerine şu âyet-i kerime indi.

❁ ❁ ❁

64. – 70. ÂYETLER

وَمَا نَتَنَزَّلُ إِلاَّ بِأَمْرِ رَبِّكَ لَهُ مَا بَيْنَ أَيْدِينَا وَمَا خَلْفَنَا وَمَا بَيْنَ
ذَلِكَ وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا ﴿٦٤﴾ رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالأَرْضِ وَمَا
بَيْنَهُمَا فَاعْبُدْهُ وَاصْطَبِرْ لِعِبَادَتِهِ هَلْ تَعْلَمُ لَهُ سَمِيًّا ﴿٦٥﴾ وَيَقُولُ
الإِنْسَانُ أَئِذَا مَا مِتُّ لَسَوْفَ أُخْرَجُ حَيًّا ﴿٦٦﴾ أَوَلاَ يَذْكُرُ
الإِنْسَانُ أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِنْ قَبْلُ وَلَمْ يَكُ شَيْئًا ﴿٦٧﴾ فَوَرَبِّكَ
لَنَحْشُرَنَّهُمْ وَالشَّيَاطِينَ ثُمَّ لَنُحْضِرَنَّهُمْ حَوْلَ جَهَنَّمَ جِثِيًّا ﴿٦٨﴾ ثُمَّ
لَنَنْزِعَنَّ مِنْ كُلِّ شِيعَةٍ أَيُّهُمْ أَشَدُّ عَلَى الرَّحْمَنِ عِتِيًّا ﴿٦٩﴾ ثُمَّ
لَنَحْنُ أَعْلَمُ بِالَّذِينَ هُمْ أَوْلَى بِهَا صِلِيًّا ﴿٧٠﴾

Meâli

64- Biz ancak Rabbinin emri ile ineriz. Önümüzde, arkamızda ve bunlar arasında olan her şey ona aittir. Senin Rabbin unutkan değildir.

65- (O), göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunan şeylerin Rabbidir. Şu halde O'na kulluk et. O'na ibadette sabırlı ve metanetli ol. Hiç O'nun adıyla anılan birini biliyor musun?

66- İnsan "Ben öldükten sonra mı diri olarak çıkarılacağım" diyor.

67- İnsan düşünmez mi ki, daha önce o hiçbir şey olmadığı halde biz, kendisini yaratmışızdır.

68- Öyle ise, Rabbine andolsun ki, muhakkak surette onları da, şeytanları da mahşerde toplayacağız. Sonra onları diz üstü çökmüş vaziyette cehennemin çevresinde hazır bulunduracağız.

69- Sonra her milletten, çok merhametli olan Allah'a, daha çok âsi

olanlar hangileri ise çekip ayıracağız.

70- Sonra orayı boylamaya daha çok müstehak olanları elbette biz daha iyi biliriz.

Tefsiri

٦٤- ﴿وَمَا نَتَنَزَّلُ إِلَّا بِأَمْرِ رَبِّكَ لَهُ مَا بَيْنَ أَيْدِينَا وَمَا خَلْفَنَا وَمَا بَيْنَ ذَلِكَ وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا﴾

64- Biz ancak Rabbinin emri ile ineriz. Önümüzde, arkamızda ve bunlar arasında olan her şey ona aittir. Senin Rabbin unutkan değildir.

İnişin iki manası vardır. Zaman zaman iniş ve kesin iniş. Burada birincisi daha münasiptir. Yani bizim arada-sırada, zaman zaman inişimiz ancak Allah'ın emriyledir. Önümüzdeki ve arkamızdaki yerler ve içinde bulunduğumuz şeyler O'na aittir. O'nun emri ve dilemesi olmadan bir yerden diğer bir yere geçemeyiz. O koruyandır, her hareketi, her süküneti ve meydana gelen bütün halleri bilendir. Gaflet ve unutkanlık O'nun için caiz değildir. İzni olmadan O'nun mülkünde gezmek bize nasıl mümkün olabilir?

٦٥- ﴿رَبُّ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا فَاعْبُدْهُ وَاصْطَبِرْ لِعِبَادَتِهِ هَلْ تَعْلَمُ لَهُ سَمِيًّا﴾

65- (O), göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunan şeylerin Rabbidir. Şu halde O'na kulluk et. O'na ibadette sabırlı ve metanetli ol. Hiç O'nun adıyla anılan birini biliyor musun?

« رَبُّ السَّمٰوَاتِ » ile başlayan cümle « رَبُّكَ » den bedeldir. Ya da mahzuf bir mübtedanın haberidir.

Yani *"O göklerin ve yerin Rabbidir"* demektir. sonra Resûlüne şöyle diyor: *"O'nun bu sıfatlarla muttasıf olduğunu bildiğin için O'na karşı daima ibadet üzere ol. Mabudu ibadet için, hasetçilere karşı yaptığın müdafaa da sabırlı ol. Yaratıcıya ibadet için, zorluklara sabret"* yani *"ibadeti yapabilmen için"* demektir. Onun eşi, benzerini biliyor musun.

Ya da hiç kimse *"Allah"* adıyla bir başkasını isimlendirdi mi? hayır. Çünkü o, gerçek mabuda mahsustur. İnsanların yönelip ibadet ettikleri mabutların olmadığı ve sadece onun olduğu düşünülse dahi, yine de O'na ibadet gereklidir. Ve o ibadetler için çekilen zorluklara da sabr gereklidir. Ubey b. Halef bir kemiği ufalamış ve *"Böyle olduktan sonra mı dirilteceğiz?"* demişti. Bunun üzerine şu âyet-i kerime nazil oldu.

٦٦- ﴿وَيَقُولُ الْاِنْسَانُ أَئِذَا مَا مِتُّ لَسَوْفَ أُخْرَجُ حَيًّا﴾

66- İnsan "Ben öldükten sonra mı diri olarak çıkarılacağım" diyor.

« أَئِذَا مَا » nın âmili «أُبْعَثُ» dur. Buna kelâm delâlet etmektedir. Yani *"Öldükten sonra mı diriltеceğim"* demektir. Onun « أُخْرَجُ » fiiliyle mansup olması mümkün değildir. Çünkü « لِ »'ı ibtidadan sonra ki « مَا » « لِ »'ı ibtida'nın öncesinde amel etmez. Sen « اَلْيَوْمَ لَزَيْدٌ قَائِمٌ » demezsin.

Muzari üzerine dahil olan « لِ »'ı ibtida ise hal manası verir ve cümlenin manasını kuvvetlendirir. Harf-i istikbal ile bir araya gelirse ancak te'kit için olur, hal manası düşer. Aynı şekilde « اِذَا مَا » daki « مَا» da te'kit içindir.

O sanki inkâr ederek ve uzak görerek şöyle demiştir: *"Ölüm ve yok oluş biz de karar kıldıktan sonra kabirlerden diri olarak çıkacağımız haberi gerçek midir?"* zarfı takdim edip harfi inkârı onun başına getirdi. Çünkü inkar olunan şey, ölümden sonra hayatın oluşudur.

٦٧-﴿أَوَلَا يَذْكُرُ الْاِنْسَانُ أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِنْ قَبْلُ وَلَمْ يَكُ شَيْئًا﴾

67- İnsan düşünmez mi ki, daha önce o hiçbir şey olmadığı halde biz, kendisini yaratmışızdır.

« يَذْكُرُ » Şâmî ve Nâfi'ye göre şeddesizdir ve « اَلذِّكْرُ » den gelmektedir. Diğerlerine göre ise « ذ » ve « ك » in şeddeli şekliyledir.

Atfedilenle atıf harfi arasına inkâr hemzesi girdi ve mana şöyle oldu *"birinci yaratılışı düşünmeden ikinci yaratılışı inkâr edip bunu mu diyor"* böyle söyledi, çünkü yaratıcının gücünü, madenlerin ve eşyaların yoktan var edilmesi daha çok göstermektedir. İkincisinde ise sadece var olan parçaların toplanması ve dağıldıktan sonra eski yerlerine iadesi söz konusudur. Onu, bulduğu şu durumdan önce hiçbir şey değilken yaratmamız buna bir delildir. *"Hiçbir şey olmadığı halde"* ifadesi, Mutezile'nin aksine, Madum'un (yok olanın) bir şey olmadığına delâlet etmektedir.

٦٨- ﴿ فَوَرَبِّكَ لَنَحْشُرَنَّهُمْ وَالشَّيَاطِينَ ثُمَّ لَنُحْضِرَنَّهُمْ حَوْلَ جَهَنَّمَ جِثِيًّا ﴾

68- Öyle ise, Rabbine andolsun ki, muhakkak surette onları da, şeytanları da mahşerde toplayacağız. Sonra onları diz üstü çökmüş vaziyette cehennemin çevresinde hazır bulunduracağız.

Dirilişi inkâr eden o kâfirleri şeytanlarla beraber haşredeceğiz. Yani onları yoldan çıkaran şeytanlarla beraber haşredileceklerdir. Ve her kâfir şeytanla beraber bir zincire vurulacaktır. Allah'ın ismini, resûlüne muzaf kılarak yemin etmesi, Rasûlünün kadrini yüceltmesidir.

« جِثِيًّا » haldir « جَاثٍ » kelimesinin çoğuludur. Diz üstü çöken demektir. « فُعُولٌ » veznindedir. Yani *"Bulundukları mahşer yerinden cehennem kıyısına yürüyecek değil de bulundukları o hal üzere, dizleri üzerinde sürüklenerek götürürler"* demektir.

٦٩- ﴿ ثُمَّ لَنَنْزِعَنَّ مِنْ كُلِّ شِيعَةٍ أَيُّهُمْ أَشَدُّ عَلَى الرَّحْمٰنِ عِتِيًّا ﴾

69- Sonra her milletten, çok merhametli olan Allah'a, daha çok âsi olanlar hangileri ise çekip ayıracağız.

Saptırıcılara tabi olan her milletten Rahman'a karşı cüret ve isyanı en fala olanları teker teker ayıracağız. Toplandıklarında da onları sırasıyla cehenneme atarız. Azaba en layık olanları tertip üzere öne geçiririz. Denildi ki: *"Onların en çok âsi olanları, saptıkları ve saptırdıkları için saçlarının katlanması sebebiyle reisleridir."*

Sibeveyh şöyle demiştir: « أَيُّهُمْ » sılası olan cümlenin başı hazfedil

diği için damme üzerine mebnidir. O da « هُوَ » dir. Yani « مَنْ هُوَ اَشَدُّ » *"En şiddetli olan"* demektir. Eğer o hazfedilmeyip getirilseydi, irabı nasb olacaktı. Denildi ki: « أَيُّهُمْ هُوَ اَشَدُّ » şeklindedir. Çünkü sıla, muzafın ileyhin muzafı açıkladığı gibi ismi mevsulu açıklar. « مِنْ قَبْلُ » da olduğu gibi muzafın ileyh hazfı muzafın mebni olmasını gerektirdiği gibi sılanın hazfi ya da ondan bir şeyin hazfi de mebniliği gerektirir. Konumu « نَنْزِعَ » fiiliyle nasp olunmasıdır.

Halil'in dediğine göre o mureb ve mübtedadır. « اَشَدُّ » ise onun haberidir. Hikâye üzere olduğundan reftir. Takdiri ise: *"Kendileri hakkında 'Rahmana karşı en isyankâr'* denilenleri çekip çıkaracağız" demektir. Bu çekip çıkarma işinin her toplumdan olması caizdir. *"Onlara rahmetimizden verdik"* sözünde olduğu gibi. Yani *"Her toplumdan birile rini çıkaracağız"* demektir. Sanki biri *"Onlar kimdir?"* diye soruyor ve ona: *"Onlar en çok âsi olanlardır"* deniyor.

« عَلَى » harf-i cer-i ismi tafdile taalluk eder. Yani *"Rahmana karşı en isyankâr olanları"* demektir.

٧٠- ﴿ ثُمَّ لَنَحْنُ اَعْلَمُ بِالَّذِينَ هُمْ اَوْلَى بِهَا صِلِيًّا ﴾

70- Sonra orayı boylamaya daha çok müstehak olanları elbette biz daha iyi biliriz.

« صِلِيًّا » temyizdir. Yani *"o cehenneme girmeye müstehâk olanları elbette biz daha iyi biliriz"* demektir. « بِ » harfi ceri « اَوْلَى » taalluk eder.

❁ ❁ ❁

71. - 75. ÂYETLER

وَإِنْ مِنْكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا كَانَ عَلَى رَبِّكَ حَتْمًا مَقْضِيًّا ﴿٧١﴾ ثُمَّ
نُنَجِّي الَّذِينَ اتَّقَوْا وَنَذَرُ الظَّالِمِينَ فِيهَا جِثِيًّا ﴿٧٢﴾ وَإِذَا تُتْلَى
عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا أَيُّ الْفَرِيقَيْنِ
خَيْرٌ مَقَامًا وَأَحْسَنُ نَدِيًّا ﴿٧٣﴾ وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْنٍ هُمْ
أَحْسَنُ أَثَاثًا وَرِئْيًا ﴿٧٤﴾ قُلْ مَنْ كَانَ فِي الضَّلَالَةِ فَلْيَمْدُدْ لَهُ
الرَّحْمٰنُ مَدًّا حَتّٰى إِذَا رَأَوْا مَا يُوعَدُونَ إِمَّا الْعَذَابَ وَإِمَّا
السَّاعَةَ فَسَيَعْلَمُونَ مَنْ هُوَ شَرٌّ مَكَانًا وَأَضْعَفُ جُنْدًا ﴿٧٥﴾

Meâli

71- İçinizden, oraya uğramayacak hiçbir kimse yoktur. Bu, Rabbin için kesinleşmiş hükümdür.

72- Sonra biz, Allah'tan sakınanları kurtarırız. Zâlim'leri de diz üstü çökmüş olarak orada bırakırız.

73- Kendilerine âyetlerimiz ayan beyan okunduğu zaman inkâr edenler, iman edenlere: "İki topluluktan hangisinin (dünyadaki) mevkii ve makamı daha hayırlı, meclis ve topluluğu daha güzeldir" derler.

74- Onlardan önce de, eşya ve görünüş bakımından güzel olan nice nesiller helâk ettik.

75- De ki: "Kim sapıklıkta ise, çok merhametli olan Allah ona mühlet verir. Nihayet kendilerine vaad olunan şeyi –azabı veya (kıyamet) saatini- gördükleri zaman, mevkii ve makamı daha kötü ve topluluğu daha zayıf olanın kim olduğunu çok geçmeden görecekler."

Tefsiri

٧١- ﴿وَإِنْ مِنْكُمْ إِلاَّ وَارِدُهَا كَانَ عَلَى رَبِّكَ حَتْمًا مَقْضِيًّا﴾

71- İçinizden, oraya uğramayacak hiçbir kimse yoktur. Bu, Rabbin için kesinleşmiş hükümdür.

Sizden cehenneme girmeyecek hiçbir kimse yoktur. « وُرُودُ » "Verud" Ali ve İbn Abbas (r.a.)'a göre, girmek demektir. *"Onları cehenneme soktu" "Eğer onlar (gerçek) ilahlar olsalardı oraya girmezlerdi"* ve *"sonra ittika edenleri kurtarırız"* âyetlerine dayanarak ehl-i sünnet'in cumhuru, bu görüşü kabul etmişlerdir. Çünkü kurtuluş ancak girdikten sonra olur. Yine bu hususta Resûlüllah (s.a.v) *"Vurud, giriştir. Oraya gir meyen iyi ve kötü hiç kimse kalmaz. Ancak mü'minlere İbrahim (a.s.)'a olduğu gibi serin ve selamet olur. Ve cehennem mü'mine: "Gel ey mümin. Zira senin nûrun benim alevimi söndürüyor"* der. Hadis-i Şerifini de delil kabul etmişlerdir.

Denildiki, "Vurud, giriş manasınadır. Ancak İbni Abbas'ın kıraatine göre -ki « وَإِنْ مِنْهُمْ » şeklindedir- kâfirlere mahsustur. Ve meşhur kıraat ise iltifat üzere hamlolunur.

Abdullah'tan rivâyet edildiğine göre, *"Vurud; Medyen suyuna vardığında"* ve *"Onlar ondan uzaklaştırılmışlardır"* âyetlerinde olduğu gibi *"hazır olmak"* demektir. Ona *"bundan murat onun azabından uzaklaştırılmışlardır"* demektir diye cevap verildi. Hasan ve Kâtâde'ye göre *"Vurud sırat üzerinde gidiştir. Çünkü sırat, cehennem üzerinde kurulmuştur. Cennetlik kurtulurlar, cehennemlik ise oraya atılırlar"* Mücahid'e göre ise "mü'minin ateşe vurudu, onun cesedine dünya da iken humma hastalığının dokunmasıdır. Çünküü Nebi (s.a.v.) "Humma her mü'minin cehennemden aldığı paydır" buyurmuştur. Sahabeden biri diğerine: *"Cehenneme uğranılacağını biliyor musun?"* diye sordu. Diğeri: "Evet" "Peki oradan ayrılacağını biliyor musun?" Diğeri *"Hayır" deyince "Bu gülme ve bu tembellik ne öyleyse?"* dedi. Bu varış kesindir.

« حَتْمُ » mastardır. Birisi gerekli kılarak olan onu « حَتْمٌ » diye isimlendirir. "Emir darbetti (gerekli kıldı)" sözünde olduğu gibi.

٧٢- ﴿ ثُمَّ نُنَجِّي الَّذِينَ اتَّقَوْا وَنَذَرُ الظَّالِمِينَ فِيهَا جِثِيًّا ﴾

72- Sonra biz, Allah'tan sakınanları kurtarırız. Zâlim'leri de diz üstü çökmüş olarak orada bırakırız.

« نُنَجِّي » Ali'ye göre « نُنْجِي » şeklindedir, şeddesizdir.

Şirkten korunmuş mü'minleri kurtarırız ve zâlimleri orada bırakırız. Bu, herkesin cehenneme gireceğine dair delildir. Çünkü *"Onları orada bırakırız"* dedi. *"Onları oraya sokarız"* demedi. Mezhebimize göre, büyük günah sahipleri, işledikleri günahları miktarınca azab görürler ve sonra da kesin olarak kurtulurlar. Mürcie *"Azap edilmezler, Mu'tezile ise "büyük günah sahipleri ebedi olarak cehennemliktirler"* derler.

٧٣- ﴿ وَإِذَا تُتْلَى عَلَيْهِمْ اٰيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ اٰمَنُوا اَيُّ الْفَرِيقَيْنِ خَيْرٌ مَقَامًا وَاَحْسَنُ نَدِيًّا ﴾

73- Kendilerine âyetlerimiz ayan beyan okunduğu zaman inkâr edenler, iman edenlere: "İki topluluktan hangisinin (dünyadaki) **mevkii ve makamı daha hayırlı, meclis ve topluluğu daha güzeldir" derler.**

Âyetlerden kasıt, Kur'an-ı Kerim'dir. « بَيِّنَاتٍ » icazı açık ya da delil ve burhan manalarına gelmektedir. Haldir. « هُوَ الْحَقُّ مُصَدِّقًا » (o tasdik edici olduğu halde haktır) âyetinde olduğu gibi tekit içindir.

Zira Allah'ın âyetleri ancak açık olurlar ve ancak delil olurlar. Saçlarını taramış ve pahalı elbiseler giymiş Kureyş müşrikleri, saçı başı dağınık ve kaba elbiseler fakir mü'minlere *"Hangi grubun makamı daha hayırlı ve hangi grubun meclisi daha güzel, sizin ki mi bizim ki mi?" diye sordular.*

« مَقَامًا » kelimesi fetha iledir. O da ayakta durulan yer demektir. burada kastolunan, yer ve meskendir. Mekkî'ye göre damme iledir. O da oturma yeri ve ev manasına gelmektedir. « نَدِيًّا » kavmin istişare için toplandıkları meclistir. Âyet'in manası şudur: Allah'u Teâlâ şöyle buyuruyor: *"Biz içinde deliller ve burhanlar olan bir âyet indirdiğimizde, o ayet*

hakkında düşünmüyorlar. Servetle, malla, güzel ev ve güzel halle övünüyorlar."

٧٤- ﴿وَكَمْ اَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْنٍ هُمْ اَحْسَنُ اَثَاثًا وَرِئْيًا﴾

74- Onlardan önce de, eşya ve görünüş bakımından güzel olan nice nesiller helâk ettik.

« كَمْ » , « اَهْلَكْنَا » nın mef'uludur. « مِنْ » belirsizliği beyan için gelmiştir. Yani *"Birçok nesli helâk ettik"* demektir. Her asrın yaşayanları kendilerinden sonrakiler için bir nesildir. « هُمْ اَحْسَنُ » nasp makamındandır. « كَمْ »'ın sıfatıdır. « هُمْ » u terk ettiğin taktirde « اَحْسَنُ » nun sıfat olarak mansup olacağını görmüyor musun? « اَثَاثًا » ev eşyası ya da yaygı cinsinden olan örtülerdir. « رِئْيًا » şekil ve görünüş demektir. « رَاَيْتُ » dan gelir. Mef'ul manasınadır. Nâfi ve İbni Amir'e göre « رِيًّا » dir. Hemzesiz ve şeddelidir. Hemze sakin olduğundan ve ondan önceki harfte meksur olduğundan, hemze « ى »'ya kalbedilmiştir. Sonra da idğam edilmiştir. Ya da « الرِّىِّ » den gelir. O da ni'met manasına gelmektedir.

٧٥- ﴿قُلْ مَنْ كَانَ فِى الضَّلَالَةِ فَلْيَمْدُدْ لَهُ الرَّحْمٰنُ مَدًّا حَتّٰى اِذَا رَاَوْا مَا يُوعَدُونَ اِمَّا الْعَذَابَ وَاِمَّا السَّاعَةَ فَسَيَعْلَمُونَ مَنْ هُوَ شَرٌّ مَكَانًا وَاَضْعَفُ جُنْدًا﴾

75- Deki: "Kim sapıklıkta ise, çok merhametli olan Allah ona mühlet verir. Nihayet kendilerine vaad olunan şeyi –azabı veya (kıyamet) saatini- gördükleri zaman, mevkii ve makamı daha kötü ve topluluğu daha zayıf olanın kim olduğunu çok geçmeden görecekler."

Kim sapıklıkta ise, yani küfürde ise demektir. « فَلْيَمْدُدْ » dün itibaren « مَنْ » in cevabıdır. Çünkü o, şartiyyedir. Bu emir, haber manasınadır.

Yani *"kim küfrederse Rahman ona, sapkınlığı ve taşkınlığı artması için mühlet verir. Ömrünü uzatır" "Onlara günahları artsın diye mühlet veririz" âyetinde olduğu gibi.* Bunu, gerekliliğini bildirmek için emir sigasında getirdi. Bu, yoldan çıkmışların mazeretlerini kesmek için emredilen bir şeyi gibi kesin olarak yapılacaktır." *"Kendilerine vaad olunan şeyi gördükleri zaman"* cümlesi *"mevkii ve makamı daha hayırlı, meclis e topluluğu daha güzeldir"* cümlesine bağlıdır. O ikisi arasındaki ara cümlesidir. Yani *"Onlar bu sözü kendilerine vaad olunanı gözleriyle görünceye kadar söyleyeceklerdir"* ya dünya da Müslümanların onları öldürmesi ya da esir alması ile azap görecekler ya da kıyameti ve onlara ulaşacak olan alçaklığı ve azabı göreceklerdir.

« اِمَّا الْعَذَابَ » ve « اِمَّا السَّاعَةَ », « مَا يُوعَدُونَ » den bedeldirler.

Kimin yere daha kötü ve kimin adamca daha zayıf olduğunu bilecekler. Adamca, yani yardımcı açısından demektir. işte o zaman onlar, işin, kendi taktirlerinin tam tersi olduğunu, kendilerinin yerce daha kötü ve adamca da daha zayıf olduklarını, hayırlı bir makama ve güzel bir meclise de sahip olmadıklarını göreceklerdir. Yine onlar müminlerin sıfatlarının tam tersine olduğunu da göreceklerdir. Bir sonra ki cümleye bağlanması da caizdir. O zaman da mana; sapıklıkta onlara mühlet verilmiştir. Allah'ın mü'minlere olan yardımını gözleriyle görünceye kadar ya da kıyameti görünceye kadar bu sapıklıklarından vazgeçmezler.

« حَتّٰى » dan sonra ki cümleler hikaye edilmiştir. Çünkü ondan sonra « اِذَا رَاَوْا مَا يُوعَدُونَ » ile başlayan ve « فَسَيَعْلَمُونَ » ile cevaplandırılan şart cümlesi gelmiştir.

❁ ❁ ❁

76. – 80. ÂYETLER

وَيَزِيدُ اللّٰهُ الَّذِينَ اهْتَدَوْا هُدًى وَالْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ خَيْرٌ عِنْدَ
رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ مَرَدًّا ﴿٧٦﴾ أَفَرَأَيْتَ الَّذِي كَفَرَ بِآيَاتِنَا وَقَالَ
لَأُوتَيَنَّ مَالًا وَوَلَدًا ﴿٧٧﴾ أَطَّلَعَ الْغَيْبَ أَمِ اتَّخَذَ عِنْدَ الرَّحْمٰنِ
عَهْدًا ﴿٧٨﴾ كَلَّا سَنَكْتُبُ مَا يَقُولُ وَنَمُدُّ لَهُ مِنَ الْعَذَابِ مَدًّا ﴿٧٩﴾
وَنَرِثُهُ مَا يَقُولُ وَيَأْتِينَا فَرْدًا ﴿٨٠﴾

Meâli

76- Allah doğru yola gidenlerin hidayetini artırır. Sürekli kalan iyi işler, Rabbinin nezdinde hem mükafat bakımından daha hayırlı, hem de akıbetçe daha hayırlıdır.

77- Âyetlerimizi inkâr edip "Muhakkak surette bana mal ve evlat verilecek" diyen adamı gördün mü?

78- O, gaybe mi muttali olsu, yoksa Allahın katından bir ahid mi aldı?

79- Hayır, biz onun söylediğini yazacağız ve azabını uzattıkça uzatacağız.

80- O dediği (malı ve evladı) na biz vâris olacağız ve o bize tek başına gelecek.

Tefsiri

٧٦- ﴿وَيَزِيدُ اللّٰهُ الَّذِينَ اهْتَدَوْا هُدًى وَالْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ خَيْرٌ عِنْدَ
رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ مَرَدًّا﴾

76- Allah doğru yola gidenlerin hidayetini artırır. Sürekli kalan iyi işler, Rabbinin nezdinde hem mükafat bakımından daha

hayırlı, hem de akıbetçe daha hayırlıdır.

« وَيَزِيدُ اللّٰهُ » haber yerinde olduğu için « فَلْيَمْدُدْ » üzerine atıftır. Takdiri ise, kim dalalette ise Rahman ona mühlet verir ve onun adaletini, onu kendine terk etmesiyle artırır.

Hidayet sahibi mü'minlerin de hidayetini ve sabrını ya da yakinini ve basiretini tevfikiyle artırır. « الْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ » Ahirete ait bütün işlerdir ya da beş vakit namazdır ya da « سُبْحَانَ اللّٰهِ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ وَ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَاللّٰهُ اَكْبَرُ » dir.

Bu Bakıyatussalihat, Allah katında, o kafirlerin övündükleri şeylerden sevapça daha hayırlıdır. Akıbetçe de daha hayırlıdır. O akıbet, kafirlerin alaya alındığı bir akıbettir. Çünkü onlar, müminlere *"hangi grub makamca daha hayırlı ve meclisçe daha güzeldir"* diyorlardı..

٧٧- ﴿اَفَرَاَيْتَ الَّذ۪ي كَفَرَ بِاٰيَاتِنَا وَقَالَ لَاُوتَيَنَّ مَالًا وَوَلَدًاۜ﴾

77- Âyetlerimizi inkâr edip "Muhakkak surette bana mal ve evlat verilecek" diyen adamı gördün mü?

Bu surede dört yerde geçen, Zuhrûf ve Nûh surelerinde geçen « وَلَدًا » kelimesi, Hamza ve Ali'ye göre « و » ın dammesi ve « ل » ın sukunuyladır. « وُلْدًا » « وَلَدٌ » kelimesinin çoğuludur. « اَسَدٌ » un ve « اُسْدٌ » kelimesinin çoğulu olduğu gibi, ya da « غَذَبٌ » un rapçada kullanıldığı eşyanın görülmesi, onunla ilgili bilgiye yol verdiğinden ve onunla ilgili haberin sağlamlığından dolayı *"gördün mü?"* lafzını *"haber ver"* manasına kullanmışlardır. « فَ » takibi ifade etmektedir. Sanki şöyle demektedir *"Aynı şekilde şu kâfirin de haberini ver. Şu olaylardan sonra onun da olayını zikret."* « لَاُوتَيَنَّ » sözü, gizli bir yeminin cevabıdır.

٧٨- ﴿اَطَّلَعَ الْغَيْبَ اَمِ اتَّخَذَ عِنْدَ الرَّحْمٰنِ عَهْدًاۙ﴾

78- O, gaybe mi muttali olsu, yoksa Allahın katından bir ahid

mi aldı?

"Dağa tırmandı" sözünden gelmektedir. Zirvesine çıkıldığında söylenir. Hemze istifham içindir. Vasıl hemzesi ise hazfedilmiştir. Yani *"Levh-i Mahfuza baktı da kuruntusunun mu gördü"* demektir. ya da Allah katından bu kendisine vereceğine dair bir söz mü aldı. Ya da ahd kelimesi, Kelime-i Şehadet demektir. Hasan'dan rivâyet edildiğine göre bu ayet, Velid b. Muğire hakkında inmiştir. Ama meşhur olan bunun, As b. Vail hakkında nazil olduğudur. Rivâyet edildiğine göre Habbab b. Eret, As b. Vaile süs eşyası yaptırmıştı. Ücretini istediğinde ise As *"Siz diriltileceğinize ve cennette altın ve gümüşün olduğuna inanıyorsunuz. O zaman benim de malım ve çocuğum olacağına göre sana olan borcumu orada öderim"* demişti.

٧٩- ﴿كَلَّا سَنَكْتُبُ مَا يَقُولُ وَنَمُدُّ لَهُ مِنَ الْعَذَابِ مَدًّا﴾

79- Hayır, biz onun söylediğini yazacağız ve azabını uzattıkça uzatacağız.

« كَلَّا » Hayır da, ret ve hataya uyarı vardır. Yani *"O kendisi için düşündüğü şeyde hatalıdır. Bundan vazgeçsin"* demektir. Onun sözünü yazacağız. Yani ona sözünü yazdığımızı göstereceğiz ve bildireceğiz. *"Geciktirmeksizin yazdı"* sözünde olduğu gibi. Allah'u Teâlâ şöyle buyurmaktadır. *"Hiçbir söz söylenmez ki yanında gözetici ve sayıcı olmasın" "Soyumuza ait olduğumuz anda beni aşağılık olarak doğurmadı"* sözü de bunun gibidir. Yani *"O, uydurma ve cüretinde işi uzattığı gibi, biz de onun azabını artıracağız."* « مَدَّهُ » da « أَمَدَّهُ » da denir.

« مَدًّا » Allah'u Teâlâ, gazabının şid-detini ifade için mastarla tekit etti.

٨٠- ﴿وَنَرِثُهُ مَا يَقُولُ وَيَأْتِينَا فَرْدًا﴾

80- O dediği (malı ve evladı) **na biz vâris olacağız ve o bize tek başına gelecek.**

Âhiret'te nâil olacağını zannettiği şeyleri ondan uzaklaştırırız. Yani *"Mal ve evlat diye isimlendirdiği şeyleri"* demektir. « فَرْدًا » haldir. Yani *"malsız ve evlatsız olarak gelir"* demektir. *"Bize tek tek geleceksiniz"* âyetinde olduğu gibi kuruntusu da birikimi de ona fayda vermez.

81. – 87. ÂYETLER

وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ اٰلِهَةً لِيَكُونُوا لَهُمْ عِزًّاۙ ﴿٨١﴾ كَلَّاۜ سَيَكْفُرُونَ بِعِبَادَتِهِمْ وَيَكُونُونَ عَلَيْهِمْ ضِدًّاۚ ﴿٨٢﴾ اَلَمْ تَرَ اَنَّٓا اَرْسَلْنَا الشَّيَاطِينَ عَلَى الْكَافِرِينَ تَؤُزُّهُمْ اَزًّاۙ ﴿٨٣﴾ فَلَا تَعْجَلْ عَلَيْهِمْۜ اِنَّمَا نَعُدُّ لَهُمْ عَدًّاۚ ﴿٨٤﴾ يَوْمَ نَحْشُرُ الْمُتَّقِينَ اِلَى الرَّحْمٰنِ وَفْدًاۙ ﴿٨٥﴾ وَنَسُوقُ الْمُجْرِمِينَ اِلٰى جَهَنَّمَ وِرْدًاۢ ﴿٨٦﴾ لَا يَمْلِكُونَ الشَّفَاعَةَ اِلَّا مَنِ اتَّخَذَ عِنْدَ الرَّحْمٰنِ عَهْدًاۢ ﴿٨٧﴾

Meâli

81- Onlar, kendilerine bir itibar ve kuvvet (vesilesi) olsun diye Allah'tan başka tanrılar edindiler.

82- Hayır (yarın o taptıkları tanrılar) onların ibadetlerini tanımayacaklar ve onlara hasım olacaklardır.

83- Görmedin mi? Biz kâfirlerin üzerine, kendilerini iyice (isyankârlığa) sevkeden şeytanları gönderdik.

84- Öyle ise onlar hakkında acele etme. Biz onların günlerini teker teker sayıyoruz.

85- Takva sahiplerini binek üzerinde ikram ile Rahmana götürdüğümüz gün.

86- Suçluları da yaya ve susuz olarak cehenneme sürdüğümüz gün.

87- Rahman nezdinde söz ve izin alandan başkasının şefaate gücü yetmez.

Tefsiri

٨١- ﴿وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ اٰلِهَةً لِيَكُونُوا لَهُمْ عِزًّاۙ﴾

81- Onlar, kendilerine bir itibar ve kuvvet (vesilesi) **olsun diye**

Allah'tan başka tanrılar edindiler.

Yani, bu müşrikler, kendilerine ibadet ettikleri putlar edindiler. Bunu, onlarla kuvvet bulmak için, kendilerine şefaatçi ve yardımcı olmaları için ve kendilerini azaptan kurtarmaları için yaptılar.

٨٢- ﴿كَلَّا سَيَكْفُرُونَ بِعِبَادَتِهِمْ وَيَكُونُونَ عَلَيْهِمْ ضِدًّا﴾

82- Hayır (yanı o taptıkları tanrılar) **onların ibadetlerini tanımayacaklar ve onlara hasım olacaklardır.**

"Hayır" onların bu zannını ret için gelmiştir. « بِعِبَادَتِهِمْ » deki zamir ilahlara gider. Yani "kendilerine yapılan ibadeti inkâr edecekler ve tanımayacaklar, şöyle diyecekler "Allah'a yemin olsun ki siz, bize ibadet etmediniz ve siz yalancılarsınız" Ya da bu zamir müşriklere gider. O zaman da mana "Onların kendilerine ibadet ettiğini inkar edecekler" demektir. "Rabbimiz, Allah'a hamdolsun ki biz müşriklerden değildik" âyetinde olduğu gibi. O mabutlar, müşriklere düşman olacaklar. Çünkü Allah'u Teâlâ, onları konuşturacak. Onlar da "Ya Rabbi! Seni bırakıp bize ibadet eden şu kimselere azap et" derler.

« ضِدًّا » kelimesi tek için de, çoğul için de kullanılır. « ضِدًّا » kelimesi « لَهُمْ عِزًّا »'e mukabildir. Kastolunan izzetin zıddıdır. O da zillet ve hakirliktir. Yani onlar, onların kendileri için kuvvet olmalarını istemişlerdi. Onlar da onları zelil kılan bir kuvvet haline geldiler, demektir. Eğer « سَيَكْفُرُونَ » ve « وَيَكُونُونَ » deki zamirler müşriklere giderse mana *"Onların aleyhine dönerler, onların düşmanları olurlar ve kendilerine ibadet etseler bile onları inkâr ederler, tanımazlar"* demektir. Bundan sonra Allah'u Teâlâ, şu âyeti kerimesiyle, peygamberinizi taaccüb ettirdi.

٨٣- ﴿أَلَمْ تَرَ أَنَّا أَرْسَلْنَا الشَّيَاطِينَ عَلَى الْكَافِرِينَ تَؤُزُّهُمْ أَزًّا﴾

83- Görmedin mi? Biz kâfirlerin üzerine, kendilerini iyice (isyankârlığa) **sevkeden şeytanları gönderdik.**

Yani onlara başbaşa bıraktık « أَرْسَلْنَا » (saldık, gönderdik) kelimesi *"Deveyi saldım"* dan gelmektedir. Yani onu bıraktım, demektir ya da

onları, azdırmaları için onlara musallat kıldık demektir. Onları günahlara teşvik ederler. « أَزًّا » ve « هَزًّا » aynı manaya gelen iki kardeştirler ki harekete sevketmek ve son derece rahatsız etmek manalarına gelmektedirler.

٨٤- ﴿فَلَا تَعْجَلْ عَلَيْهِمْ إِنَّمَا نَعُدُّ لَهُمْ عَدًّا﴾

84- Öyle ise onlar hakkında acele etme. Biz onların günlerini teker teker sayıyoruz.

Onların azab edilmeleri için acele etme. Biz, onlara ceza vermek için amellerini, yok etmek için de nefeslerini sayıyoruz. İbn Semmak, bu âyeti Halife Memun'un yanında okudu ve şöyle dedi: *"Nefesler sayılıyorsa eğer, uzatma yok demektir. o da ne çabuk biter."*

٨٥- ﴿يَوْمَ نَحْشُرُ الْمُتَّقِينَ إِلَى الرَّحْمٰنِ وَفْدًا﴾

85- Takva sahiplerini binek üzerinde ikram ile Rahmana götürdüğümüz gün.

Palanı altından ve eğeri yakuttan olan binekler üzerinde..

٨٦- ﴿وَنَسُوقُ الْمُجْرِمِينَ إِلَى جَهَنَّمَ وِرْدًا﴾

86- Suçluları da yaya ve susuz olarak cehenneme sürdüğümüz gün.

Kâfirleri de susuz olarak, hayvanları sürdüğümüz gibi süreriz. Çünkü onlar hayvanlardan daha aşağıdırlar. Kim suya giderse ancak susuzluğunu gidermek için gider. Gidişin hakikati, suya doğru yürümektir. Bu sebeple gidenler onunla adlandırıldılar.

« وَفْدٌ » (elçiler) « وَافِدٌ » (elçi) nin çoğuludur. « رَكْبٌ » (kafile) « رَاكِبٌ » (süvari) nin çoğulu olduğu gibi. « وِرْدٌ » da « وَارِدٌ » (varan) ın çoğuludur. « يَوْمَ » kelimesi gizli bir fille mansuptur.

Yani *"Götürdüğümüz ve sürdüğümüz bu iki grubu vasfedilmeyen işleri yaptığımız günü hatırla, zikret"* demektir. Muttakileri zikretti. Çünkü onlar, heyetlerin kralların huzuruna itibar kazanmak için gittikleri gibi, kendilerini rahmetiyle kuşatan Rablerinin huzuruna giderler. Kâfir-

leri de, onları hakir görerek zikretti ve suya sevkedilen susuz davarlar gibi cehenneme sevkedildiklerini bildirdi.

٨٧- ﴿لَا يَمْلِكُونَ الشَّفَاعَةَ إِلَّا مَنِ اتَّخَذَ عِنْدَ الرَّحْمٰنِ عَهْدًا﴾

87- Rahman nezdinde söz ve izin alandan başkasının şefaate gücü yetmez.

« يَمْلِكُونَ » haldir. Burada ki « و » zamir kılınırsa, bütün kullara ait olur. Muttakilerin ve mücrimlerin zikri de buna delâlet etmektedir. Çünkü onlar bu taksim üzeredirler. « و » ın çoğul alameti olması caizdir. « اَكَلُونِى الْبَرَاغِيثُ » (beni pireler yedi) sözünde olduğu gibi. Fail de « مَنِ اتَّخَذَ » olur. Çünkü o cem'i manasındadır. « مَنِ اتَّخَذَ » nin mahalli, « يَمْلِكُونَ » deki « و » dan bedel olmak üzere merfudur. Ya da fiil olması üzerine merfudur. Ya da muzafın hazfı takdirine göre mensuptur.

Yani *"İzin alınan şefaati"* demektir. Burada maksat *"Onlara şefaat etmeye muktedir olamazlar"* demektir. Rahman nezdinde iman ederek izin alandan başkasının şefaate gücü yetmez. Hadis-i Şerifte: *"Kim Allah'tan başka ilah yoktur derse, Allah katında onun lehine bir izin vardır"*

Abdullah ibni Mesud'dan rivâyet edildiğine göre Resûlüllah (s.a.v.) bir gün ashabına şöyle buyurmuştur: *"Her biriniz her sabah ve akşam Allah katında bir ahd almaktan aciz midir?" "Bu nasıl olur?" dediler. "Her sabah ve akşam "Gökleri ve yeri yaratan, gaybı ve görüneni bilen Allah'ım! Şüphesiz ki ben, senden başka ilah olmadığına, senin tek olduğuna, ortağın olmadığına ve Muhammed'in de senin kulun ve Rasulün olduğuna şehadet ederek sana söz veriyorum. Eğer seni beni nefsime terk edersen o, beni şerre yaklaştırır. Hayırdan uzaklaştırır. Şüphesiz ki ben, senin rahmetinden başkasına güvenmiyorum. Benim için kıyamet gününde bana kâr edecek ahd kıl. Şüphesiz ki sen va'dinden dönmezsin."* Derse onun üzerine mühürle vurulur ve arşın altına konulur. Kıyamet günü olunca da münadi: *"Allah katında ahdi olanlar nerede?"* diye nida eder ve cennete girerler" buyurdu. Ya da sultanın herhangi birine emrettiği zaman ki ahdi gibidir. Yani, orada kendileri lehine izin verilen kişiler için ancak şefaatle emredilenler şefaat ederler, demektir.

88. – 95. ÂYETLER

وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمٰنُ وَلَدًا ﴿٨٨﴾ لَقَدْ جِئْتُمْ شَيْئًا إِدًّا ﴿٨٩﴾ تَكَادُ السَّمٰوَاتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْهُ وَتَنْشَقُّ الْأَرْضُ وَتَخِرُّ الْجِبَالُ هَدًّا ﴿٩٠﴾ أَنْ دَعَوْا لِلرَّحْمٰنِ وَلَدًا ﴿٩١﴾ وَمَا يَنْبَغِي لِلرَّحْمٰنِ أَنْ يَتَّخِذَ وَلَدًا ﴿٩٢﴾ إِنْ كُلُّ مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ إِلَّا آتِي الرَّحْمٰنِ عَبْدًا ﴿٩٣﴾ لَقَدْ أَحْصٰيهُمْ وَعَدَّهُمْ عَدًّا ﴿٩٤﴾ وَكُلُّهُمْ آتِيهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَرْدًا ﴿٩٥﴾

Meâli

88- Dediler ki: "Rahman çocuk edindi."

89- Hakikaten siz, pek çirkin bir şey ortaya attınız.

90- Bundan dolayı, nerdeyse gökler çatlayacak, yer yarılacak ve dağlar yıkılıp dağılacaktır.

91- Rahman'a çocuk isnadında bulunmaları yüzünden.

92- Halbuki çocuk edinmek Rahmân'ın şanına yakışmaz.

93- Göklerde ve yerde olan herkes, istisnasız kul olarak Rahmân'a gelecektir.

94- O, bunların hepsini kuşatmış ve sayılarını tesbit etmiştir.

95- Bunların hepsi de kıyamet gününde onun huzuruna tek başına gelecektir.

Tefsiri

٨٨- ﴿وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمٰنُ وَلَدًا﴾

88- Dediler ki: "Rahman çocuk edindi."

Bunlar Yahûdiler, Hıristiyanlar ve melekler Allah'ın kızlarıdır diyenlerdir.

٨٩- ﴿لَقَدْ جِئْتُمْ شَيْـًٔا إِدًّا﴾

89- Hakikaten siz, pek çirkin bir şey ortaya attınız.

Onları, üçüncü şahıs olarak ele aldıktan sonra, onlara bu sözle hitap etti. Bu yönelіştir. Ya da Peygamberine bunu, onlara söylemesini emretmektedir. « إِدًّا » kelimesi acaib, tuhaf şey ya da büyük günah demektir. «الأَدَّة» ise şiddet ve zor iş demektir. *"İş bana zor geldi"* sözünde olduğu gibi.

٩٠- ﴿تَكَادُ السَّمٰوَاتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْهُ وَتَنْشَقُّ الْأَرْضُ وَتَخِرُّ الْجِبَالُ هَدًّا﴾

90- Bundan dolayı, nerdeyse gökler çatlayacak, yer yarılacak ve dağlar yıkılıp dağılacaktır.

« تَكَادُ » Nafi ve Ali'ye göre « ى » iledir. Yakın oldu manasınadır. « يَتَفَطَّرْنَ » Basrî, Şâmî, Hamza, Halef ve Ebû Bekir'e göre « ن » ladır. Yarıldığında « إِنْفِطَارْ » parçalandığında ise « تَفَطُّرْ » kullanılır. Bu sözün büyüklüğünden dolayı neredeyse gökler parçalanacaktı. Yerler yarılacak, parçaları birbirinden ayrılacak ve batacaktı. Sağlar ise devrilecek ve yıkılacaktı « هَدًّا » kelimesi, kırılmak, parçalanmak ve yıkılmak manaları na gelmektedir. « هَدَّةٌ » ise, yıldırımın sesidir. « هَدًّا » mastardır. « تُهَدُّ هَدًّا » onların sözünü işitmekten darmadağın olacaktı, demektir. Ya da mefulun lehtir. Ya da haldir. Yani *"darmadağın olduğu halde"* demektir.

٩١- ﴿أَنْ دَعَوْا لِلرَّحْمٰنِ وَلَدًا﴾

91- Rahman'a çocuk isnadında bulunmaları yüzünden.

« أَنْ دَعَوْا » mahallen mecrurdur. « مِنْهُ » daki « ه » den bedeldir. Ya da mef'ulun lehtir. « تَخِرُّ » ya « هَدًّا » le illetlendi. « هَدًّا »'nide Rahmana çocuk isnat etmeleriyle illetlendirdi. Ya da « هَدًّا » nin faili olarak

merfudur. Yani *"Onların isnatları onu darmadağın etti"* demektir.

٩٢- ﴿وَمَا يَنْبَغِي لِلرَّحْمٰنِ اَنْ يَتَّخِذَ وَلَدًا ﴾

92- Halbuki çocuk edinmek Rahmân'ın şanına yakışmaz.

« اِنْبَغٰى » , « بَغٰى » den gelmektedir. Lazım fiildir. Ona çocuk edinmek ve istemek yakışmaz. Böyle bir şey muhaldir. Sıhhatli bir şey de değildir. Çünkü çocuk edinmek, ya ihtiyaç için ya da yalnızlığı gidermek için olur. Halbuki Allah, bu ikisinden de münezzehtir. « رَحْمٰن » kelimesinin özellikle kullanılması ve defalarca tekrar edilmesi « رَحْمٰن » isminin sadece ona mahsus olduğun ve bu isme ondan başka hiç kimsenin müstehak olmadığını beyan içindir. Çünkü bütün nîmetler ondandır. Onun örtüsü senin gözünden kalksın da sen ve senin yanındaki herşeyin onun yarattığı kimselere benzetmiş ve bu benzetmeyle onu, Rahmân ismine müstehâk olmaktan çıkarmış olur.

٩٣- ﴿إِنْ كُلُّ مَنْ فِى السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ إِلاَّ اٰتِى الرَّحْمٰنِ عَبْدًا ﴾

93- Göklerde ve yerde olan herkes, istisnasız kul olarak Rahmân'a gelecektir.

« مَنْ » nekradır. Mevsuftur. Sıfatı ise « فِى السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ » dir. Ayrıca bu « كُلُّ » nun haberidir. « اٰتِى » ve « اٰتِيهِ » yi « كُلُّ » lafzına hamlederek tekil getirmiştir. « اٰتِى » « اَتٰى » Fiilden ismi faildir. *"gelecektir"* manasınadır. « عَبْدًا » haldir. Yani, boyun eğmiş, zelil olmuş ve itaat etmiş bir halde demektir.

Mana ise *"Göklerde ve yerde bulunan meleklerden ve insanlardan hiçbiri yoktur ki, kıyamet gününde kulluğunu itiraf ederek Allah'a gelmesin"* kulluk ve oğulluk birbirine zıt şeylerdir. Mesela bir baba köle olan oğlunu satın alsa onu azat etmiş sayılır. Bütün varlıkların Allah'a nisabeti, kölenin efendisine nisbeti gibidir. O halde bir kısmının çocuk, diğer kısmının kul olması nasıl oluyor? İbn Mesût, izafetten önceki aslı üzerine « اٰتٍ الرَّحْمٰنَ » şeklinde okumuştur.

٩٤- ﴿لَقَدْ اَحْصٰيهُمْ وَعَدَّهُمْ عَدًّا ﴾

94- O, bunların hepsini kuşatmış ve sayılarını tesbit etmiştir.

İlmiyle onları kuşattı ve saydı.

٩٥- ﴿وَكُلُّهُمْ اٰتِيهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَرْدًا ﴾

95- Bunların hepsi de kıyamet gününde onun huzuruna tek başına gelecektir.

Onlardan her biri, ona kıyamet gününde malı, çocuğu ve yardımcısı olmaksızın tek olarak gelecektir.

96. - 98. ÂYETLER

إِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمٰنُ وُدًّا ﴿٩٦﴾ فَإِنَّمَا يَسَّرْنَاهُ بِلِسَانِكَ لِتُبَشِّرَ بِهِ الْمُتَّقِينَ وَتُنْذِرَ بِهِ قَوْمًا لُدًّا ﴿٩٧﴾ وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْنٍ هَلْ تُحِسُّ مِنْهُمْ مِنْ أَحَدٍ أَوْ تَسْمَعُ لَهُمْ رِكْزًا ﴿٩٨﴾

Meâli

96- İman edip sâlih amel işleyenler için Rahmân bir sevgi yaratacaktır.

97- Biz Kur'an'ı sadece onunla, Allah'tan sakınanları müjdeleyesin ve inat edenleri uyarasın diye senin dilinle kolaylaştırdık.

98- Biz, onlardan önce nice nesilleri helâk ettik. Sen, onlardan herhangi birinden (bir varlık emaresi) hissediyor veya onlara ait cılız bir ses işitiyor musun?

Tefsiri

٩٦- ﴿إِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمٰنُ وُدًّا﴾

96- İman edip sâlih amel işleyenler için Rahmân bir sevgi yaratacaktır.

Kulların kalplerinde bir sevgi yaratacaktır. Rubbeyi şöyle demiştir: *"Allah onları sever ve insanlara sevdirir."* Hadis-i Şerifte *"Mü'min, iyilerin kalbine sevgi, kötülerin kalbine korku verir"* buyurulmuştur. Kâtâde ve Herim'den rivayet edildiğine göre *"Kul Allah'a, Allah ona kulların kalpleriyle yönelmeden yönelmez"* denilmiştir.

Ka'b'dan rivâyet edildiğine göre ise *"Kul için övgü gökyüzünde sabit olmadan yeryüzünde sabit olmaz"* denilmiştir.

٩٧- ﴿فَإِنَّمَا يَسَّرْنَاهُ بِلِسَانِكَ لِتُبَشِّرَ بِهِ الْمُتَّقِينَ وَتُنْذِرَ بِهِ قَوْمًا لُدًّا﴾

97- Biz Kur'an'ı sadece onunla, Allah'tan sakınanları müjdeleyesin ve inat edenleri uyarasın diye senin dilinle kolaylaştırdık.

Kur'an-ı senin lügatinde kolaylaştırdık. « بِلِسَانِكَ » haldir. Onunla müminleri müjdeleyesin ve düşmanlıkta batılla ileri giden bir kavmi uyarasın diye. Düşmanlıkta ileri gidenler, gösteriş ve inat tartışmalarına katılan kimselerdir. « لُدًّا » , « أَلَدُّ » kelimesinin çoğuludur. Bununla Mekke halkı kastedilmektedir.

٩٨- ﴿وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْنٍ هَلْ تُحِسُّ مِنْهُمْ مِنْ أَحَدٍ أَوْ تَسْمَعُ لَهُمْ رِكْزًا﴾

98- Biz, onlardan önce nice nesilleri helâk ettik. Sen, onlardan herhangi birinden (bir varlık emaresi) **hissediyor veya onlara ait cılız bir ses işitiyor musun?**

Burada onları korkutma ve uyarı var. onlardan herhangi birini buluyor yada görüyor ya da biliyor musun?

İhsas: duyularla idraktir. Ya da onlara ait gizli bir ses işitiyor musun? « رِكَازٌ » (gizli hazine) buradan gelmektedir. Yani onlara azabımız geldiğinde ne görülen bir şahıs kalır, ne de işitilen bir ses. Yani hepsi helâk olurlar. Bunlar da aynı şekilde kendilerine indirileni düşünmekten yüz çevirirlerse onların da akıbeti, helâk olmaktır. Artık onların işi sana kolay gelsin.

Allah'u Âlem...

6. Cildin Sonu

NESEFİ TEFSİRİ

تفسير النسفي

مدارك التنزيل وحقائق التأويل

Mütercim

Şerafettin ŞENASLAN

7

ravza YAYINLARI

İstanbul Kitap ve Kültür Merkezi
Büyük Reşit Paşa Cad. No: 22/42
Vezneciler/İSTANBUL
(0212) 528 46 17

بسم الله الرحمن الرحيم

Bu Ciltte Tefsiri Yapılan Ayetler:

Ta-ha Suresi	1- 135
Enbiya Suresi	1- 112
Hacc Suresi	1- 78
Mü'minun Suresi	1- 118
Nur Suresi	1- 64
Furkan Suresi	1- 77
Şuara Suresi	1- 227
Neml Suresi	1- 55

TÂ-HÂ SURESİ

ENBİYA SURESİ

HACC SURESİ

MÜ'MİNÛN SURESİ

NÛR SURESİ

FURKAN SURESİ

ŞUARÂ SURESİ

NEML SURESİ

Sûre -20

TÂ-HÂ SÛRESİ

Bu sûre Mekke'de nazil olmuştur;

135 âyettir.

Cüz - 16

1. – 8. ÂYETLER

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

طٰهٰ ﴿١﴾ مَٓا اَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْاٰنَ لِتَشْقٰىۙ ﴿٢﴾ اِلَّا تَذْكِرَةً لِمَنْ يَخْشٰىۙ ﴿٣﴾ تَنْزِيلاً مِمَّنْ خَلَقَ الْاَرْضَ وَالسَّمٰوَاتِ الْعُلٰىۜ ﴿٤﴾ اَلرَّحْمٰنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوٰى ﴿٥﴾ لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَمَا تَحْتَ الثَّرٰى ﴿٦﴾ وَاِنْ تَجْهَرْ بِالْقَوْلِ فَاِنَّهُ يَعْلَمُ السِّرَّ وَاَخْفٰى ﴿٧﴾ اَللّٰهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَۜ لَهُ الْاَسْمَٓاءُ الْحُسْنٰى ﴿٨﴾

Meâli

1- Ta- Ha.

2-3- Biz Kur'anı sana, güçlük çekesin diye değil, ancak Allah'tan korkanlara bir öğüt olsun diye indirdik.

4- (Kur'an) yeri ve yüce gökleri yaratan Allah tarafından peyderpey indirilmiştir.

5- Rahman arşa istiva etmiştir.

6- Göklerde, yerde ve ikisi arasında bulunan şeyler ile toprağın altın da olanlar hep onundur.

7- Eğer sen, sözü açıkken söylersen, bilesin ki o, gizliyi de gizlinin gizlisini de bilir.

8- Allah kendisinden başka ilah olmayandır. En güzel isimler sırf ona mahsustur.

Tefsiri

١- ﴿طٰهٰ﴾

1- Ta- Ha.

Ebû Amr, tedrici olarak yükseldiği için « ط » yı kılan « ه » yı imale ile okudu. Hamza, Ali, Halef ve Ebû Bekir, her ikisini de imale ile okudular. Diğerleri ise, aslı üzere ikisini de kalın okudular. Mücahid, Hasan, Dehhak, Ata ve daha başka kimselerden rivâyet edildiğine göre manası, *"Ey adam!"* demektir. Eğer bu rivâyet sağlamsa bu açıktır. Değilse gerçek, Bakara Sûresinde zikrolunandır.

٢- ﴿ مَا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْاٰنَ لِتَشْقٰىۙ ﴾

٣- ﴿ إِلَّا تَذْكِرَةً لِمَنْ يَخْشٰىۙ ﴾

2-3- Biz Kur'anı sana, güçlük çekesin diye değil, ancak Allah - tan korkanlara bir öğüt olsun diye indirdik.

« طٰهٰ »'yı Esmâ-i Huruftan sayarsan sözün başı bu olur, sûrenin ismi kılarsan onun haberi olma ihtimali taşır. Çünkü o « طٰهٰ » mübteda mevkiindedir. Kur'an'ı gizli olarak değil açık olarak ifade etti. Çünkü o « طٰهٰ » Kur'an'dır. Yemin olan « طٰهٰ » ya cevap olması da muhtemeldir.

Onlara ve inkârlarına karşı aşırı üzülesin ve iman etmelerini şiddetle arzulayasın da yorulasın diye değil. Ya da gece namazlarıyla güçlük çekesin diye değil. Zira rivâyet edildiğine göre Resûlüllah (a.s.) ayakları şişinceye kadar geceleri namaz kılardı. Cebrail ona: *"Nefsine merhamet et. Çünkü onun senin üzerinde hakkı vardır"* dedi. Yani, nefsini ibadetle mecalsiz bırakman için onu sana indirmedik ve sen ancak müsamahakâr İslam diniyle gönderildin.

« إِلَّا تَذْكِرَةً » istisnai munkatıdır. Yani *"Onu sana ancak öğüt olsun diye indirdik"* demektir. Ya da haldir. *"korkanlar için"* yani Allahtan Korkanlar için ya da işini korkuya havale edenler için, demektir.

٤- ﴿ تَنْزِيلًا مِمَّنْ خَلَقَ الْأَرْضَ وَالسَّمٰوَاتِ الْعُلٰىۜ ﴾

4- (Kur'an) **yeri ve yüce gökleri yaratan Allah tarafından peyderpey indirilmiştir.**

« تَنْزِيلاً » « تَذْكِرَةً » den bedeldir. Hal kılınırsa gizli bir « نَزَّلَ » ile mansup kılınması caizdir. Ya da medih üzere mansup olur. Ya da « يَخْشَى» ya mef'ul olur. Yani "Allah onu, Allah'ın indirmesinden korkanlara öğüt olarak indirilmiştir" demektir. « مِنْ » « تَنْزِيلاً » e taalluk eder. « مِمَّنْ خَلَقَ الْأَرْضَ وَالسَّمٰوَاتِ الْعُلٰى » onun sılasıdır. «الْعُلٰى » , «اَعْلَى» nın müennesi olan « عُلْيَا » çoğuludur. Gökleri yücelikle vasıflandırması, onu yaratanın kudretinin büyüklüğünü gösteren açık bir delildir.

٥- ﴿ اَلرَّحْمٰنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوٰى ﴾

5- Rahman arşa istiva etmiştir.

Medih üzere merfudur. Yani *"O Rahmân"* demektir. «عَلَى الْعَرْشِ » mahzuf bir mübtedanın haberidir.

İstiva; istila etti, hükmü altına aldı, üstün geldi manalarına gelmektedir.

Zeccâc'dan rivâyet edildiğine göre *"Arşın zikriyle, onun kendisinden başka diğer bütün mahlukâtın en büyüğü olduğu ifade edilmiştir"* Denildi ki: "Sultanın tahtı olan arşın üzrine istiva, mülkü gerektirir. Onu mülkten kinaye yapar. *"Falan tahta geçti, oturdu"* denir.

Yani ona sahip oldu demektir. Ona oturmasa da böyle denir. Senin "Falanın eli uzundur" yani cömerttir sözünde olduğu gibi. Onun eli olmasa bile bunu böyle kullanırsın. Mezhebimiz, Ali (r.a.)'nın şu sözüdür *"İstiva meçhul değildir, keyfiyet akıl dışıdır. Ona iman vacibtir, o konuda soru sormak bidattir. Çünkü Allah vardı mekân yoktur. O mekânı yaratmadan önceki hali üzeredir, değişmedi."*

٦- ﴿لَهُ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَمَا تَحْتَ الثَّرٰى﴾

6- Göklerde, yerde ve ikisi arasında bulunan şeyler ile toprağın altında olanlar hep onundur.

« لَهُ » haberdir. « مَا فِى السَّمٰوَاتِ » mübteda ve matuftur. Göklerde, yerde ve ikisi arasında bulunan herşey onun ümlküdür. Yedi kat yerin

altındakiler ya da yedinci kat yerin altındaki taşın altındakiler de onun mülküdür.

٧- ﴿وَإِنْ تَجْهَرْ بِالْقَوْلِ فَإِنَّهُ يَعْلَمُ السِّرَّ وَأَخْفَى﴾

7- Eğer sen, sözü açıkken söylersen, bilesin ki o, gizliyi de gizlinin gizlisini de bilir.

Eğer sesini yükseltsen onu bilir. Başkasına gizlediklerini de bilir. Hatta ondan daha gizlisini, düşündüklerini bile bilir. Ya da nefsinde gizle diklerini ve gizleyeceklerini de bilir.

٨- ﴿اللّٰهُ لَٓا إِلٰهَ إِلَّا هُوَ لَهُ الْأَسْمَٓاءُ الْحُسْنٰى﴾

8- Allah kendisinden başka ilah olmayandır. En güzel isimler sırf ona mahsustur.

Onun sıfatlarının ibareleri farklı olsa da o, zatında birdir. Bu, oların Allah'u Teâlâ'nın isimlerini işittiklerinde *"Sen ilahlara dua ediyorsun"* şeklindeki sözlerine cevaptır. « الْحُسْنٰى » , « أَحْسَنُ » kelimesinin müennesidir.

❁ ❁ ❁

9. – 10. ÂYETLER

وَهَلْ اَتٰيكَ حَد۪يثُ مُوسٰى ﴿٩﴾ اِذْ رَاٰ نَارًا فَقَالَ لِاَهْلِهِ امْكُثُوا اِنّ۪ٓي اٰنَسْتُ نَارًا لَعَلّ۪ٓي اٰت۪يكُمْ مِنْهَا بِقَبَسٍ اَوْ اَجِدُ عَلَى النَّارِ هُدًى ﴿١٠﴾

Meâli

9- Mûsa'nın haberi sana ulaştı mı?

10- Hani o bir ateş görmüş ve ailesine "Bekleyin, eminim ki bir ateş gördüm. Belki ondan size bir parça kor getiririm veya ateşin yanında bir rehber bulurum" demişti.

Tefsiri

٩- ﴿وَهَلْ اَتٰيكَ حَد۪يثُ مُوسٰى﴾

9- Mûsa'nın haberi sana ulaştı mı?

Yani *"Sana Mûsa'nın haberi ulaştı"* kötülüklere karşı peygamberliğin zorluklarını sabırla yüklenmesi hususunda onu örnek olsun diye ve Mûsa gibi üstün derecelere ulaşsın diye bunu, Mûsa'nın kıssası takip etti.

١٠- ﴿اِذْ رَاٰ نَارًا فَقَالَ لِاَهْلِهِ امْكُثُوا اِنّ۪ٓي اٰنَسْتُ نَارًا لَعَلّ۪ٓي اٰت۪يكُمْ مِنْهَا بِقَبَسٍ اَوْ اَجِدُ عَلَى النَّارِ هُدًى﴾

10- Hani o bir ateş görmüş ve ailesine "Bekleyin, eminim ki bir ateş gördüm. Belki ondan size bir parça kor getiririm veya ateşin yanında bir rehber bulurum" demişti.

« اِذْ رَاٰ » gizli bir zamir için olan zarftır. Yani *"gördüğünde"* demektir. Hani, şöyle şöyle bir ateş gördüğünde, demektir. Ya da « اُذْكُرْ » *"hatırla, zikret"* için mef'ulu bihtir.

Rivâyet edildiğine göre Mûsa, (a.s.) Şuayb (a.s.)'dan annesinin yanına gitmek için izin istedi. Ailesiyle birlikte yola çıktı. Yolda, karlı ve

karanlık bir gecede bir oğlu doğdu. Çakmak taşını kullandı. Fakat yanmadı. Bu arada ışık olduğunu zannettiği bir ateş gördü. Ailesine *"Yerinizde durun. Ben bir ateş gördüm. Belki ondan size bir parça kor getiririm. Ya da ateşin yanında doğruyu gösteren, ya da yolu gösteren bir kavim bulurum"* dedi.

«الْاِئْنَاسُ» *"Birşeyi görmek ve ona alışmak"* demektir. Mûsa (a.s.) işi yapıp yapmayacağını kestiremediği için söz vermekten kaçındı ve bunu, ümit sözüyle ifade etti. « عَلَى النَّارِ » deki « عَلَى » ateş sahiplerinin o ateşe yakın yerleri kapladıklarını ifade etmektedir.

❁ ❁ ❁

11. - 16. ÂYETLER

فَلَمَّا اَتٰيهَا نُودِىَ يَا مُوسٰى ﴿١١﴾ اِنّ۪ٓى اَنَا رَبُّكَ فَاخْلَعْ نَعْلَيْكَۚ اِنَّكَ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًىۜ ﴿١٢﴾ وَاَنَا اخْتَرْتُكَ فَاسْتَمِعْ لِمَا يُوحٰى ﴿١٣﴾ اِنَّن۪ٓى اَنَا اللّٰهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّٓا اَنَا فَاعْبُدْن۪ىۙ وَاَقِمِ الصَّلٰوةَ لِذِكْر۪ى ﴿١٤﴾ اِنَّ السَّاعَةَ اٰتِيَةٌ اَكَادُ اُخْف۪يهَا لِتُجْزٰى كُلُّ نَفْسٍ بِمَا تَسْعٰى ﴿١٥﴾ فَلَا يَصُدَّنَّكَ عَنْهَا مَنْ لَا يُؤْمِنُ بِهَا وَاتَّبَعَ هَوٰيهُ فَتَرْدٰى ﴿١٦﴾

Meâli

11- Oraya vardığında kendisine "Ey Mûsa" diye seslendik.

12- "Muhakkak ki ben, evet ben senin Rabbinim! Hemen nalınlarını çıkar. Çünkü sen, kutsal vâdi Tuvâ'dasın."

13- "Ben seni seçtim, şimdi vahyedilene kulak ver."

14- "Muhakkak ki ben (evet) Ben Allah'ın. Benden başka ilah yoktur. Öyle ise bana kulluk et. Beni anmak için namaz kıl."

15- Kıyamet zamanı mutlaka gelecektir. Herkes peşine koştuğu şeyin karşılığını bulsun diye, neredeyse onu açıklayacağım."

16- "Ona inanmayan ve nefsinin arzularına uyan kimseler sakın seni ondan (kıyamete inanmaktan) alıkoymasınlar. Sonra helâk olursun."

Tefsiri

١١- ﴿ فَلَمَّا اَتٰيهَا نُودِىَ يَا مُوسٰى ﴾

11- Oraya vardığında kendisine "Ey Mûsa" diye seslendik.

Ateşin yanına geldiğinde, yeşil bir ağaçta alttan yukarı doğru yanan beyaz bir ateş gördü. Ağaç, misvak ağacı, ya da Mûsa dikeni idi. Orada kimseyi bulamadı. Rivâyet edildiğine göre, Mûsa ona yaklaştığında o, uzaklaşıyor, uzaklaştığında ise yakınlaşıyordu. İşte o esnada Mûsa'ya *"Ya Mûsa!"* diye nida olundu.

١٢- ﴿إِنِّى أَنَا رَبُّكَ فَاخْلَعْ نَعْلَيْكَ إِنَّكَ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًى ﴾

12- "Muhakkak ki ben, evet ben senin Rabbinim! Hemen nalınlarını çıkar. Çünkü sen, kutsal vâdi Tuvâ'dasın."

« أَنَا » Mübteda ya da tekit ya da fasıldır. Zamiri, tanınmayı gerçekleştirmek ve şüpheyi ortadan kaldırmak için tekrar etti.

Rivayet edildiğine göre *"Ya Mûsa"* diye nida edildiğinde Mûsa: *"Konuşun kim?"* dedi. bunun üzerine Allah (c.c.) şöyle buyurdu: *"Ben, senin Rabbinim"* Onun Allah'ın kelâmı olduğunu bildi. Çünkü onu altı yönden bütün azalarıyla duymuştu. *"Nalınlarını çıkar ki ayakların mukaddes vâdînin bereketine değsin"* ya da *"Onun nalınları tabaklanmamış ölü eşek derisinden yapılmıştı"* ya da yalın ayaklı olmak, Allah'a karşı tevazudur. Bu sebebten selefimiz, Kabe'yi yalın ayak tavaf etmişlerdir. Kur'an bunun o yer için bir hürmet ve bir tazim olduğuna delalet ediyor. Nalınlarını çıkardı ve vâdînin arka tarafına attı. *"Sen kutsal vâdi Tuvâ'da sın"*

Kutsal; temizlenmiş ya da mübarek kılınmış, demektir.

« طُوًى » kelimesi, Şâmî ve Kûfî'ye göre, tenvinlidir. Çünkü o, vâdi'ye alem olan bir isimdir. O isim ondan bedeldir. Diğerlerine göre ise, tenvinsizdir. Bunu, yer parçası te'viline sokarak söylemişlerdir. Ebû Zeyd, «طِ» yı kesra ile sonunu da tenvinsiz okumuştur.

١٣- ﴿وَأَنَا اخْتَرْتُكَ فَاسْتَمِعْ لِمَا يُوحٰى ﴾

13- "Ben seni seçtim, şimdi vahyedilene kulak ver."

Ben seni peygamber olarak seçtim. Hamza'ya göre *"Biz seni seçtik"* tir. Sana vahyedene ya da vahye kulak ver. « لِ » , « اسْتَمِعْ » "e yada « اخْتَرْتُكَ » ye taalluk eder.

١٤- ﴿إِنَّنِى أَنَا اللّٰهُ لَا إِلٰهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدْنِى وَأَقِمِ الصَّلٰوةَ لِذِكْرِى ﴾

14- "Muhakkak ki ben (evet) **Ben Allah'ın. Benden başka ilah yoktur. Öyle ise bana kulluk et. Beni anmak için namaz kıl."**

Sadece bana ibadet ve itaat et. Beni onda zikretmek için namaz kıl.

Çünkü namaz zikirleri içine almaktadır. Ya da kitaplar da zikrettiğim ve emrettiğim için, ya da benim, senin medhu sena ile zikretmem için, ya da başkalarını karıştırmaksızın özellikle beni zikretmen için, ya da beni unutanlardan değil zikredenlerden olman için, ya da zikredildiğim vakitler için ki, o vakitler namaz vakitleridir.

Ayeti kerime de: *"Şüphesiz ki namaz mü'minler üzerine vakitleri belli bir farzdır"* buyurulmaktadır. Unuttuktan sonra hatırlama işi namaza hamledilmiştir. Bu sebeple muzaf'ın hazfı takdirine gidilmesi doğru olmaktadır. Yani, bana namazın kılınması için demektir. Bu, Kelime-i Şehâdetten sonra ondan daha büyük bir farz olmadığına dair delildir.

١٥- ﴿إِنَّ السَّاعَةَ اٰتِيَةٌ اَكَادُ اُخْفِيهَا لِتُجْزٰى كُلُّ نَفْسٍ بِمَا تَسْعٰى﴾

15- Kıyamet zamanı mutlaka gelecektir. Herkes peşine koştuğu şeyin karşılığını bulsun diye, neredeyse onu açıklayacağım."

« اَكَادُ » Ahfeş'ten yapılan rivâyete göre *"istiyorum"* demektir. Sıla olduğunu diyenler oldu. « اُخْفِيهَا » nın iki zıt manaya gelen kelimelerden olduğu söylendi. Yani *"Onu kullara açıklayacağım ya da gizleyeceğim"* demektir. Onu açıklama isteğimden dolayı o gelecektir demiyorum. Kopma zamanını bilmedikleri için her zaman korku içinde olacakları, hikmetine bina vaktinin bilinmemesiyle birlikte haberlerde onun kopacağı bildirilmeseydi bunu haber vermezdim.

« لِتُجْزٰى » , « اٰتِيَةٌ » a taalluk etmektedir. Herkes peşine koştuğu hayır ya da şer olan şeyin karşılığını bulsun diye.

١٦- ﴿فَلَا يَصُدَّنَّكَ عَنْهَا مَنْ لَا يُؤْمِنُ بِهَا وَاتَّبَعَ هَوٰيهُ فَتَرْدٰى﴾

16- "Ona inanmayan ve nefsinin arzularına uyan kimseler sakın seni ondan (kıyamete inanmaktan) **alıkoymasınlar. Sonra helâk olursun."**

Seni, kıyamet günü için amel etmekten ya da namaz kılmaktan ya da kıyamete inanmaktan alıkoymasınlar. Hitap Mûsa (a.s.)'yadır. Bununla kastedilen ise ümmetidir.

17. – 21. ÂYETLER

وَمَا تِلْكَ بِيَمِينِكَ يَا مُوسٰى ﴿١٧﴾ قَالَ هِيَ عَصَايَۚ اَتَوَكَّؤُا عَلَيْهَا وَاَهُشُّ بِهَا عَلٰى غَنَمٖي وَلِيَ فٖيهَا مَاٰرِبُ اُخْرٰى ﴿١٨﴾ قَالَ اَلْقِهَا يَا مُوسٰى ﴿١٩﴾ فَاَلْقٰيهَا فَاِذَا هِيَ حَيَّةٌ تَسْعٰى ﴿٢٠﴾ قَالَ خُذْهَا وَلَا تَخَفْ سَنُعٖيدُهَا سٖيرَتَهَا الْاُولٰى ﴿٢١﴾

Meâli

17- "Sağ elindeki nedir, ey Musa?"

18- "O benim âsamdır. Ona dayanırım. Onunla davarlarıma yaprak silkerim. Benim ona başkaca ihtiyaçlarımda vardır" dedi.

19- "Yere at onu, ey Mûsa!" dedi.

20- Onu hemen yere attı. Bir de ne görsün, hızla sürünen bir yılan oldu.

21- (Allah) "Al onu! Korkma! Biz onu şimdi ilk haline sokacağız" dedi.

Tefsiri

١٧- ﴿وَمَا تِلْكَ بِيَمِينِكَ يَا مُوسٰى﴾

17- "Sağ elindeki nedir, ey Musa?"

« مَا » mübtedadır. « تِلْكَ » onun haberidir. "Bu" manasınadır. «بِيَمِينِكَ » haldir. « تِلْكَ » onda amel etmiştir. Yani *"Elinde bulunan ya da elinde tuttuğun"* demektir. Ya da « تِلْكَ » ismi mevsuldur. « بِيَمِينِكَ » onun sılasıdır.

Konuşmadan sonra mucize onunla gerçekleşeceği için ya da onun yılana dönüşmesi korku vermemesi için ya da konuşmak için ünsiyet

peydah etmek ve korkuyu kaldırmak için âsayla ilgili bir soru uyarı içindir.

۱۸- ﴿ قَالَ هِيَ عَصَايَ أَتَوَكَّؤُا عَلَيْهَا وَأَهُشُّ بِهَا عَلَى غَنَمِي وَلِيَ فِيهَا مَآرِبُ أُخْرَى ﴾

18- "O benim âsamdır. Ona dayanırım. Onunla davarlarıma yaprak silkerim. Benim ona başkaca ihtiyaçlarımda vardır" dedi.

Yorulduğunda ya da sürünün başında durduğumda ya da sıçradığım da ona dayanırım ve yemesi için ağaç yapraklarını davarlarımın üzerine onunla silkerim.

Hafs'a göre « وَلِيَ » dir. « مَآرِبُ » kelimesi « مَأْرَبَةٌ » nin çoğuludur. Üç harekeyle de olur. İhtiyaç manasınadır. « أُخْرَى » kıyasa göre « أُخَرُ » olmalıydı. Cemaati ret için « أُخْرَى » denmiştir. Ya da âyet sonları uyuşsun diye bu şekilde gelmiştir. « كُبْرَى » da böyledir.

Bir kısmını şükür için saydı, uzatmaktan haya ettiği için de diğerlerini söylemedi. Ya da onu, herşeyi bilen mülk sahibi Allah sorsun da, bu sayede ikramda artış meydana gelsin diye söylemedi. Diğer ihtiyaçlar şu şekilde sıralanabilir: onunla yürümesi, onunla hareket etmesi, düşman ve yırtıcı hayvanlara karşı onunla savunma yapması, kuyularda ip yerine kullanması, ondan kova yapılması, geceleyin yakıldığında meşale haline gelmesi, yiyeceğin onunla taşınması, ekildiğinde iştah çeken meyveler vermesi, toprağa dikildiğinde suyu çıkarması, çekildiğinde çekilmesi ve toprağın onu korumasıdır. Nimetleri sayarak cevabı uzatması şükretmek içindir. Ya da o başka bir sualin cevabıdır. Çünkü o *"O, benim asamdır"* dedi. ona *"Onunla ne yapıyorsun?"* denildi. O da onun faydalarını sayma ya başladı.

۱۹- ﴿ قَالَ أَلْقِهَا يَا مُوسَى ﴾

19- "Yere at onu, ey Mûsa!" dedi.

O asanı korkman için at. Ve ancak bizimle sükûnete er. Onunla birçok ihtiyacın karşılandığını görüyorsun ve isteklerde de bize güveniyorsun.

٢٠- ﴿ فَاَلْقٰيهَا فَاِذَا هِيَ حَيَّةٌ تَسْعٰى ﴾

20- Onu hemen yere attı. Bir de ne görsün, hızla sürünen bir yılan oldu.

Hızla giden bir yılana dönüştü. Denildi ki: "Taşları ve ağaçları yutan bir canavara dönüşmüş ve Mûsa da onu görünce korkmuştu. Burada « حَيَّةٌ » *"yılan"* kelimesi ile ifade edildi. Başka âyetlerde ise « ثُعْبَانٌ » *"büyük yılan"* ve « جَانٌّ » *"diğerlerine göre ince yılan"* kelimeleri ile ifade edildi. Çünkü « حَيَّةٌ » *"yılan"* lafzı, erkek dişi, küçük büyük bütün yılanları içeren cins isimdir. Önce ince sarı yılana dönüşmesi ve sonra da irileşerek kocaman bir yılan haline gelmesi mümkündür. Böyle olunca « جَانٌّ » la ilk hali « ثُعْبَانٌ » la son hali kastedilmiş olur. Ya da onun iriliği « ثُعْبَانٌ » gibi, çabukluğu ise « جَانٌّ » gibiydi demektir. Onun iki çenesi arası kırk zira idi" diyenler de olmuştur.

٢١- ﴿ قَالَ خُذْهَا وَلَا تَخَفْ سَنُعِيدُهَا سِيرَتَهَا الْاُولٰى ﴾

21- (Allah) **"Al onu! Korkma! Biz onu şimdi ilk haline sokacağız" dedi.**

Rabbi ona: *"Onu al korkma."* Dedi. onun korkusu gidince artık elini yılanın ağzına bile sokabilmiş ve iki çenesinden tutabilmiştir.

« الْاُولٰى » « اَوَّلْ » *"İlk"* kelimesinin müennesidir.

Siret: İnsanın yaratılıştan ve sonradan kazanarak sahip olduğu özellikleridir. Bu aslında mastarı bina-i nevi'dir. « سَيْرٌ » den gelmiştir. « رِكْبَةٌ » nin « رَكْبَةٌ » dan geldiği gibi.

Daha sonra durum ve yol manalarına kullanılmıştır. Zarf üzere mansuptur. Yani, onu ilk yoluna sokacağız, asa olduğu hale çevireceğiz, demektir. Bu, Firavun'un yanında yılana dönüştüğünde ondan korkmaması için, konuşma esnasında Mûsa'ya gösterildi. Sonra Allah başka bir mucizeye işaret etti. Ve şöyle dedi:

22. – 35. ÂYETLER

وَاضْمُمْ يَدَكَ إِلَى جَنَاحِكَ تَخْرُجْ بَيْضَاءَ مِنْ غَيْرِ سُوءٍ اٰيَةً اُخْرٰى ﴿٢٢﴾ لِنُرِيَكَ مِنْ اٰيَاتِنَا الْكُبْرٰى ﴿٢٣﴾ اِذْهَبْ إِلَى فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغٰى ﴿٢٤﴾ قَالَ رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي ﴿٢٥﴾ وَيَسِّرْ لِي أَمْرِي ﴿٢٦﴾ وَاحْلُلْ عُقْدَةً مِنْ لِسَانِي ﴿٢٧﴾ يَفْقَهُوا قَوْلِي ﴿٢٨﴾ وَاجْعَلْ لِي وَزِيرًا مِنْ أَهْلِي ﴿٢٩﴾ هٰرُونَ أَخِي ﴿٣٠﴾ اُشْدُدْ بِهِ أَزْرِي ﴿٣١﴾ وَأَشْرِكْهُ فِي أَمْرِي ﴿٣٢﴾ كَيْ نُسَبِّحَكَ كَثِيرًا ﴿٣٣﴾ وَنَذْكُرَكَ كَثِيرًا ﴿٣٤﴾ إِنَّكَ كُنْتَ بِنَا بَصِيرًا ﴿٣٥﴾

Meâli

22- "Bir de elini koltuğunun altına sok ki bir başka mucize olmak üzere, o, kusursuz ve lekesiz bir beyazlıkta çıksın."

23- "Ta ki sana, en büyük âyetlerimizden birini gösterelim."

24- "Firavuna git. Çünkü o, iyice azdı."

25- "Rabbim, benim göğsümü aç (risalet görevini yüklenebilemesi için yüreğimi genişlet) dedi.

26- "Bana işimi kolaylaştır."

27- "Dilimin bağını çöz."

28- "Ki sözümü anlasınlar."

29-30- "Bir de bana ailemden vezir ver. Kardeşim Hârûn'u.

31- "Onunla arkamı kuvvetlendir."

32- "Ve ona işime ortak kıl."

33- "Böylece seni bol bol tesbih edelim."

34- "Ve seni bol bol analım."

35- "Şüphesiz sen bizi görmektesin."

Tefsiri

٢٢- ﴿وَاضْمُمْ يَدَكَ إِلَى جَنَاحِكَ تَخْرُجْ بَيْضَاءَ مِنْ غَيْرِ سُوءٍ آيَةً أُخْرَى﴾

22- "Bir de elini koltuğunun altına sok ki bir başka mucize olmak üzere, o, kusursuz ve lekesiz bir beyazlıkta çıksın."

İnsanın kanadı, iki yanıdır. Bunun aslı *"Kuşun ikin kanadı"* dır. On dan müsteardır « جَنَاحٌ » diye adlandırılmasının sebebi, uçuş esnasında meylettirildikleri içindir. Mana *"Elini pazunun (koltuğunun) altına sok"* demektir. O elin güneş ışığı gibi gözleri kamaştıran bir ışığı vardı ve on da baras hastalığı da yoktur. Peygamberliğin için bir başka mucize olmak üzere kusursuz ve bembeyaz olarak çıksın.

« بَيْضَاءَ » ve « آيَةً » birlikte haldirler. « مِنْ غَيْرِ سُوءٍ », « بَيْضَاءَ » nin sılasıdır. Senin « اِبْيَضَّتْ مِنْ غَيْرِ سُوءٍ » *"kusursuz bembeyaz oldu"* sözün de olduğu gibi. « آيَةً » kelimesinin, işin kendisine taalluk etti mahzuf bir fiille mansup olması da mümkündür.

٢٣- ﴿لِنُرِيَكَ مِنْ آيَاتِنَا الْكُبْرَى﴾

23- "Ta ki sana, en büyük âyetlerimizden birini gösterelim."

Yani, asanın yılana dönüşmesinden sonra biri kısım büyük mucizelerimizi daha bu iki mucizeyle birlikte sana göstermemiz için bu mucizeyi de al. Ya da bu ikisiyle mucizelerimizin en büyüğünü gösterelim. Ya da bunu, en büyük mucizelerimizi göstermek için yaptık, demektir.

٢٤- ﴿اذْهَبْ إِلَى فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَى﴾

24- "Firavuna git. Çünkü o, iyice azdı."

O kulluk sınırını aşıp Rablık iddiasında bulunmaya başladı. Allah, Firavun'a gitmesini Mûsa (a.s.)'ya emrettiğinde ve Mûsa geniş yürekliliği gerektiren büyük bir işle görevlendirildiğini anladığında.

٢٥- ﴿قَالَ رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي﴾

25- "Rabbim, benim göğsümü aç (risalet görevini yüklenebilemesi için yüreğimi genişlet) **dedi.**

٢٦- ﴿وَيَسِّرْ لِي أَمْرِي﴾

26- "Bana işimi kolaylaştır."

Firavun'a karşı bana emrettiğin dini tebliğ işinde bana kolaylık ver, göğsümü genişlet. « اشْرَحْ صَدْرِي »'yı teyit etmektedir. Çünkü aynı mana, iki yolla, özet ve açıklamalı yolla tekrar edilmiştir. Çünkü o *"Benim için genişlet"* ve *"Benim için kolaylaştır"* diyor. Burada genişletilen ve kolaylaştırılan bir şeyin olduğu biliniyor. Sonra bu belirsizliği, göğsümü ve işimi diyerek kaldırıyor.

٢٧- ﴿وَاحْلُلْ عُقْدَةً مِنْ لِسَانِي﴾

27- "Dilimin bağını çöz."

Küçüklüğünde dili üzerine koyduğu ateş parçasından dolayı dilinde pelteklik vardı. Bu olay şöyle olmuştu. Mûsa, Firavun'un sakalını tutmuş ve ona şiddetli bir tokat atmıştı. Firavun onu öldürmek istemiş, fakat Âsiye *"Ey melik o aklı kesmeyen küçük bir çocuktur"* diyerek onu kurtarmıştı. Bu seferde leğenin içine ateş ve yakut konularak Mûsa'nın önüne konulmuş, Mûsa yakuta yöneldiyse de Firavun onun elini ateşe yöneltmişti. O da ateş parçasını almış, dili üzerine koymuş ve dili yanmıştı. Bu sebeple dilinde pelteklik oluşmuştu.

Rivâyet edildiğine göre eli yandığında Firavun onu tedavi etmeye uğraşmış, fakat iyileştirememişti. Onu dine davet ettiğinde, Firavun *"Beni hangi Rabbe davet ediyorsun?"* diye sormuştu da o *"Senin iyileştirmekten aciz kaldığın eli iyileştirene davet ediyorum"* diye cevap vermişti.

«مِنْ لِسَانِي» « عُقْدَةً » in sıfatıdır. Sanki *"Dilimin bağlarından birini çöz"* demişti. Bu ifade, peltekliğin tamamen zail olmadığını hisettirmektedir. Ulemanın çoğunluğu ise tamamen zail olduğu görüşündedir.

٢٨- ﴿يَفْقَهُوا قَوْلِى ﴾

28- "Ki sözümü anlasınlar."

Risaleti tebliğ esnasında.

٢٩-﴿وَاجْعَلْ لِى وَزِيرًا مِنْ اَهْلِى ﴾

٣٠- ﴿هٰرُونَ أَخِى ﴾

29-30- "Bir de bana ailemden vezir ver. Kardeşim Hârûn'u.

Bana kendisine dayanacağım bir yardımcı ver. « وِزْرْ » den gelirse ağırlık demektir. çünkü o sultanın yükünü ve sıkıntısını üzerine alır. « وَزَرْ » den gelirse sığınak demektir. Çünkü sultan onun görüşüyle korunur ve işlerinde ona sığınır. Ya da « مُزَاوَرَةْ » den gelir ki *"yardımcı"* manasınadır.

« وَزِيرْ » « اجْعَلْ » 'ın birinci mef'uludur. İkincisi ise « مِنْ اَهْلِى » dir. Ya da « لِى » ve « وَزِيرًا » onun iki mef'uludur.

« هٰرُونَ » , « وَزِيرًا » için atfı beyandır. « أَخِى » bedel ya da diğer bir atfı beyandır. « وَزِيرًا » ve « هٰرُونَ » onun iki mef'uludur. İkincisi vezirlik işinin ehemmiyetine binaen birincisi üzerine takdim edilmiştir.

٣١- ﴿اُشْدُدْ بِهِ أَزْرِى ﴾

31- "Onunla arkamı kuvvetlendir."

« أَزْرْ » in kuvvet manasına geldiği de söylenmiştir. O zaman mana, *"Onunla kuvvetimi artır"* olur.

٣٢- ﴿وَأَشْرِكْهُ فِى أَمْرِى ﴾

32- "Ve ona işime ortak kıl."

Onu bu risalet işimde ortağım kıl. « أَشْدُدْ » ve « أَشْرِكْهُ » lafızları Şâmî'ye göere cevap mahiyetinde nefsin söylentisidir. Diğerlerine göre ise dua ve istektir.

٣٣- ﴿كَيْ نُسَبِّحَكَ كَثِيرًا ۙ﴾

33- "Böylece seni bol bol tesbih edelim."

Senin için namaz kılalım ve seni noksan sıfatlardan tenzih edelim.

٣٤- ﴿وَنَذْكُرَكَ كَثِيرًا ۗ﴾

34- "Ve seni bol bol analım."

Namaz içinde ve namaz dışında.

٣٥- ﴿إِنَّكَ كُنْتَ بِنَا بَصِيرًا﴾

35- "Şüphesiz sen bizi görmektesin."

Halimizi biliyorsun. Bu duadan sonra Allah'u Teâlâ ona şu karşılığı verdi.

❁ ❁ ❁

36. – 40. ÂYETLER

قَالَ قَدْ أُوتِيتَ سُؤْلَكَ يَا مُوسٰى ﴿٣٦﴾ وَلَقَدْ مَنَنَّا عَلَيْكَ مَرَّةً أُخْرٰى ﴿٣٧﴾ إِذْ أَوْحَيْنَا إِلٰى أُمِّكَ مَا يُوحٰى ﴿٣٨﴾ أَنِ اقْذِفِيهِ فِي التَّابُوتِ فَاقْذِفِيهِ فِي الْيَمِّ فَلْيُلْقِهِ الْيَمُّ بِالسَّاحِلِ يَأْخُذْهُ عَدُوٌّ لِي وَعَدُوٌّ لَهُ وَأَلْقَيْتُ عَلَيْكَ مَحَبَّةً مِنِّي وَلِتُصْنَعَ عَلٰى عَيْنِي ﴿٣٩﴾ إِذْ تَمْشِي أُخْتُكَ فَتَقُولُ هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلٰى مَنْ يَكْفُلُهُ فَرَجَعْنَاكَ إِلٰى أُمِّكَ كَيْ تَقَرَّ عَيْنُهَا وَلَا تَحْزَنَ وَقَتَلْتَ نَفْسًا فَنَجَّيْنَاكَ مِنَ الْغَمِّ وَفَتَنَّاكَ فُتُونًا فَلَبِثْتَ سِنِينَ فِي أَهْلِ مَدْيَنَ ثُمَّ جِئْتَ عَلٰى قَدَرٍ يَا مُوسٰى ﴿٤٠﴾

Meâli

36- "Ey Mûsa istediğin sana verildi" dedi.

37- "Andolsun ki, biz sana bir defa daha lütufta bulunmuştuk."

38- "Bir zaman, annene vahyedilecek bir şeyi şöyle vahyetmiş-tik."

39- "Mûsa'yı sandığa koy, suya at, su onu sahile bıraksın, onu benim de düşmanım, onun da düşmanı olan biri alacaktır. Gözümün önünde yetiştirilmen için senin üzerine benden bir sevgi koydum."

40- Hani, kız kardeşin gelip: "Ona bakacak birini size bulayım mı?" diyordu. Bu yüzden seni, gözü gönlü mutluluk dolsun ve üzülmesin diye annene geri verdik. Ve sen, birini öldürdün seni endişenden kurtardık. Seni iyiden iyiye denemeden geçirdik. Bu yüzden Medyen halkı arasında yıllarca kaldın, sonra sen, takdire göre (bu makama) geldin ey Mûsa."

Tefsiri

٣٦- ﴿قَالَ قَدْ أُوتِيتَ سُؤْلَكَ يَا مُوسٰى﴾

36- "Ey Mûsa istediğin sana verildi" dedi.

« سُؤْل » ismi meful manasınadır. *"İstenilen şey, istek"* demektir. « خُبْز » un « مَخْبُز » manasına kullanılması da bunun gibidir. Ebû Amr'a göre hemzesiz olarak « سُولَكَ » şeklinde okunur.

٣٧- ﴿وَلَقَدْ مَنَنَّا عَلَيْكَ مَرَّةً اُخْرٰى﴾

37- "Andolsun ki, biz sana bir defa daha lütufta bulunmuştuk."

Diyor, sonra da onu şöyle açıyor.

٣٨- ﴿إِذْ اَوْحَيْنَٓا إِلٰٓى اُمِّكَ مَا يُوحٰى﴾

38- "Bir zaman, annene vahyedilecek bir şeyi şöyle vahyetmiştik."

Ona vahyedilmesi, ilham yoluyla ya da rüya yoluyladır. Doğduğun da Firavun senin emsallerini öldürüyordu. « إِذْ » , « مَنَنَّا » için zarftır. Sonra vahyedilen şeyi şöyle açıklıyor.

٣٩- ﴿أَنِ اقْذِفِيهِ فِى التَّابُوتِ فَاقْذِفِيهِ فِى الْيَمِّ فَلْيُلْقِهِ الْيَمُّ بِالسَّاحِلِ يَأْخُذْهُ عَدُوٌّ لِى وَعَدُوٌّ لَهُ وَاَلْقَيْتُ عَلَيْكَ مَحَبَّةً مِنِّى وَلِتُصْنَعَ عَلٰى عَيْنِى﴾

39- "Mûsa'yı sandığa koy, suya at, su onu sahile bıraksın, onu benim de düşmanım, onun da düşmanı olan biri alacaktır. Gözümün önünde yetiştirilmen için senin üzerine benden bir sevgi koydum."

« أَنْ »'i müfessiredir. Çünkü vahiy, söz manasınadır. Onu Nil'in suyuna at. Sahil, kıyı demektir. Su kıyıyı aşındırdığı için kıyıya sahil denmiştir. *"Su onu sahile bıraksın"* cümlesinde *"bıraksın"* lafzı, yukarıya uyum sağlasın diye emir sıgasında gelmiştir. Maksat, suyun onu sahile atacağını haber vermektir. *"Onu benimde düşmanım onun da düşmanı olan Firavun alacaktır"* Ondan kasıt Mûsa (a.s.)'dır. Ya da *"Onu"* lafzıyla kastedilen sandıktır. *"Onun"* lafzıyla kastedilen Mûsa (a.s.)'dır. Ama bu ikincisi ibareyi parçalıyor, bütünlüğü bozuyor. Denize atılan ve sahile bırakılan sandık da olsa, gerçekte atılan sandığın içindeki Mûsa (a.s.)'dır.

Rivâyet edildiğine göre, Mûsa'nın annesi sandığı ziftledi ve suya attı. Oradan Firavun'un tarlasına bağ-bahçesi doğru büyük bir nehir gidiyordu. Firavun, Asiye ile beraber bir havuzun başında oturuyordu. Birden sandık çıkageldi. Firavun onu getirmelerini emretti. Getirdiler. Kapağını açtı. Bir de baktı ki içinde insanlar güzeli küçük bir çocuk var. Onu çok sevdi. İşte Allah'u Teâlâ'nın *"Senin üzerine benden bir sevgi koydum"* sözü bu şekilde tecelli etti. Yani *"Ben seni sevdim. Allah kimi severse, kalpler de onu sever. Onu gören herkes sevdi"* dedi. *"Mûsa'nın iki gözünde ayrı bir güzellik vardır. Onu gören herkes sevdi"* dedi.

« مِنِّي », « اَلْقَيْتُ » ya taalluk eder. Mahzuf bir fiil üzerine atfedilmiştir. Takdiri ise *"Senin üzerine sevilesin ve yetiştirilesin diye bir sevgi koydum"* demektir. « تُصْنَعَ » biniciliği iyi yapmaktan gelir. Yani, atın üzerinde güzel duruştan. Buradaki mana şudur: *"Bir adamın önem verdiği şeyi gözettiği gibi, bende seni görüp gözetiyorum"* Yezid'e göre emirdir. Bunun için « لِتُصْنَعَ » daki « ل » sakindir. Kelimenin sonu da meczumdur.

٤٠- ﴿إِذْ تَمْشِي أُخْتُكَ فَتَقُولُ هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَى مَنْ يَكْفُلُهُ فَرَجَعْنَاكَ إِلَى أُمِّكَ كَيْ تَقَرَّ عَيْنُهَا وَلَا تَحْزَنَ وَقَتَلْتَ نَفْسًا فَنَجَّيْنَاكَ مِنَ الْغَمِّ وَفَتَنَّاكَ فُتُونًا فَلَبِثْتَ سِنِينَ فِي أَهْلِ مَدْيَنَ ثُمَّ جِئْتَ عَلَى قَدَرٍ يَا مُوسَى﴾

40- Hani, kız kardeşin gelip: "Ona bakacak birini size bulayım mı?" diyordu. Bu yüzden seni, gözü gönlü mutluluk dolsun ve üzülmesin diye annene geri verdik. Ve sen, birini öldürdün seni endişenden kurtardık. Seni iyiden iyiye denemeden geçirdik. Bu yüzden Medyen halkı arasında yıllarca kaldın, sonra sen, takdire göre (bu makama) **geldin ey Mûsa."**

« إِذْ تَمْشِي », « اِذْ اَوْحَيْنَا » dan bedeldir. Çünkü kız kardeşinin yürümesi Mûsa'ya bir lütuftur.

Rivâyet edildiğine göre kız kardeşi Meryem, onun haberini araştırmak için gelmiş ve onunla karşılaşmıştı. Memesini kabul edeceği bir süt anası arıyorlardı. Mûsa hiçbir kadının memesini kabul etmemişti. Onlara şöyle dedi: *"Size onu bağrına basacak ve onu terbiye edecek birini gös-*

tereyim mi?" Bununla annesini kastetmişti. Fiili müzekker gelmesi « مَنْ » lafzından kaynaklanmaktadır. Ona *"Evet"* dediler. O, annesini getirdi. Çocuk onun memesini kabul etti. *"Onu sana iade edeceğiz"* sözüyle vaad ettiğimiz gibi seni annene geri iade ettik. Hani Kâfir Kiptiyi öldürmüştün de seni kısastan kurtarmıştık.

« غَمٌّ » Kureyş lügatine göre *"öldürülmektir"* denildi. Öldürme sebebiyle Allah'ın azabından ve Firavun'un kısas etmesinden korkarak endişeye düştü. İstiğfar ettiği için Allah onu bağışladı. Dedi ki: *"Rabbim! Şüphesiz ki ben, nefsime zulmettim, beni bağışla."* Ve Allah onu Mısır'dan Medyen'e götürmekle Firavun'dan kurtardı. Seni zorluklara sokarak ve onlardan kurtararak denemeden geçirdik.

« فُتُونْ » , « قُعُورْ » da olduğu gibi mastardır. Ya da « فِتْنَةٌ » kelimesininin çoğuludur. Yani *"Seni zorluklar vurarak denedik"* demektir.

Fitne, zorluk demektir. Allah'ın, kulunu kendisiyle denediği her şey fitnedir. *"Sizi, imtihan olarak hayır ve şerle deneriz"* medyen, Şuayb (a.s.)'ın beldesidir. Mısır'dan sekiz konak mesafe uzaklıktadır. Vehbî: *"Mûsa (a.s.) Şuayb (a.s.)'ın yanında yirmi sekiz sene kaldı. Safura'nın mehri içindi. Onun yanında çocukları oluncaya kadar on sekiz sene daha kaldı"* dedi. Sonra sen belirlediğimiz bir vakitti, kırk yaşında bize geldin Ey Musa!.

41. - 44. ÂYETLER

إِذْ وَاصْطَنَعْتُكَ لِنَفْسِي ﴿٤١﴾ اذْهَبْ أَنْتَ وَأَخُوكَ بِآيَاتِي وَلَا تَنِيَا فِي ذِكْرِي ﴿٤٢﴾ اذْهَبَا إِلَى فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَى ﴿٤٣﴾ فَقُولَا لَهُ قَوْلًا لَيِّنًا لَعَلَّهُ يَتَذَكَّرُ أَوْ يَخْشَى ﴿٤٤﴾

Meâli

41- "Seni kendim için seçtim."

42- "Sen ve kardeşin birlikte âyetlerimi götürün. Beni anmayı ihmal etmeyin."

43- "Firavuna gidin. Çünkü o, iyiden iyiye azdı."

44- "Ona tatlı dille konuşun. Belki o, aklını başına alır veya korkar."

Tefsiri

٤١- ﴿إِذْ وَاصْطَنَعْتُكَ لِنَفْسِي﴾

41- "Seni kendim için seçtim."

Seni benim iradem ve sevgim üzerine tasarruf edesin diye vahyim ve risaletim için seçtim ve yetiştirdim. Zeccâc şöyle demiştir: "*Seni emrim için seçtim, delilimi gösteren kıldım. Benimle mahlûkâtım arasında muhatab kıldım. Sanki delili onlara ben getirdim ve onlarla ben konuştum.*"

٤٢- ﴿اذْهَبْ أَنْتَ وَأَخُوكَ بِآيَاتِي وَلَا تَنِيَا فِي ذِكْرِي﴾

42- "Sen ve kardeşin birlikte âyetlerimi götürün. Beni anmayı ihmal etmeyin."

Sen ve kardeşin mucizelerimi götürün. Beni anmada ihmal ve kusur etmeyin. « تَنِيَا » « اَلْوَنْيُ » dan gelmektedir. O da gevşeklik ve taksirde bulunmak demektir. Yani, benim zikrimi kendisiyle uçtuğunuz iki kanat edininiz. Ya da zikirle kastedilen risaletin tebliğidir. Çünkü zikir, diğer ibadetlerde de bulunur. Risaleti tebliğ ise bunların en büyüklerindendir.

٤٣ ﴿ – اِذْهَبَآ إِلَى فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغٰى ﴾

43- "Firavuna gidin. Çünkü o, iyiden iyiye azdı."

"Gidin" emrini tekrar etti. Çünkü birincisi mutlak olarak geldi. ikincisi mukayyet olarak geldi. Rablık iddiasıyla o, haddi tecavüz etti ve iyiden iyiye azdı.

٤٤ – ﴿ فَقُولاَ لَهُ قَوْلاً لَيِّنًا لَعَلَّهُ يَتَذَكَّرُ أَوْ يَخْشٰى ﴾

44- "Ona tatlı dille konuşun. Belki o, aklını başına alır veya korkar."

Ona karşı lütufkâr bir ifade kullanın. Bu şekilde emredilmesi, onun Mûsa (a.s.) üzerinde terbiye hakkı olduğundandır, denildi. Onun üç künyesi vardı. Ebu'l Abbas, Ebû'l Velid ve Ebû Murre. Ona bu künyelerden biriyle hitap ettiler. Ya da onu, ihtiyarlığın kendisine uğramadığı bir genç olarak ve saltanatını ölünceye kadar kaybetmeyecek bir sultan olarak vasıflandırdılar. Ya da ona *"Arınmaya gönlün var mı?" Seni Rabbinin yoluna ileteyim de ondan korkasın"* dediler. Umulur ki öğüt alır, düşünür de Hakka boyun eğer. Ya da işin onların dediği gibi olacağını ve inkârının kendisini helâkâ götüreceğini anlayarak korkar. Aklını başına almayacağını bildiği halde *"Umulur ki düşünür"* dedi. Çünkü bu *"umulur ki"* sözü o ikisi içindir. Yani, ümit ederek hevesle gidin. İşte bu şekilde girişin. Onun inanmayacağını bildiği halde, Allah'ın, o ikisini göndermesinin faydası ise, onların aleyhine delil olması ve mazeret göstermemeleri içindir. Denildi ki: *"Onun manası, umulur ki düşünen düşünür ya da korkan korkar"* demektir. Çünkü insanlardan bir çoğu böyledir" Yine denildiğine göre: *"Umulur ki lafzının Allah tarafından kullanılması, o işin gerçekleşmesini gerekli kılar. Firavun da düşündü. Fakt düşünmesi ona fayda vermedi."* Şöyle denildi: "Firavun düşündü ve korktu. Mûsa (a.s.)'a tabi olmak istedi. Fakat Hâman onu bundan vazgeçirdi. Firavun onsuz hiçbir işe karar vermezdi. Yahya b. Muaz'ın yanında bu âyet okundu da o ağladı ve şöyle dedi: "Bu, senin "ben ilahım" diye kimseye karşı yumuşaklığın. Ya "sen ilahsın" diyen kimseye karşı yumuşaklığın nasıl olur. Bu senin *"ben sizin en yüce Rabbinizim"* diyen kimseye karşı yumuşaklığın. Ya *"en yüce Rabbimi noksan sıfatlardan tenzih ederim"* diyen kimseye karşı yumuşaklığın nasıl olur?

45. – 48. ÂYETLER

قَالاَ رَبَّنَآ إِنَّنَا نَخَافُ اَنْ يَفْرُطَ عَلَيْنَآ اَوْ اَنْ يَطْغٰى ﴿٤٥﴾ قَالَ لاَ تَخَافَآ إِنَّنِى مَعَكُمَآ اَسْمَعُ وَاَرٰى ﴿٤٦﴾ فَأْتِيَاهُ فَقُولاَ إِنَّا رَسُولاَ رَبِّكَ فَاَرْسِلْ مَعَنَا بَنِى إِسْرَآئِيلَ وَلاَ تُعَذِّبْهُمْ قَدْ جِئْنَاكَ بِاٰيَةٍ مِنْ رَبِّكَ وَالسَّلاَمُ عَلٰى مَنِ اتَّبَعَ الْهُدٰى ﴿٤٧﴾ إِنَّا قَدْ اُوحِىَ إِلَيْنَآ اَنَّ الْعَذَابَ عَلٰى مَنْ كَذَّبَ وَتَوَلّٰى ﴿٤٨﴾

Meâli

45- Dediler ki: "Rabbimiz, doğrusu biz, onun bize aşırı derecede kö tü davranmasından yahut iyice azmasından endişe ediyoruz."

46- Buyurdu ki: "Korkmayın, çünkü ben sizinle beraberim. İşitir ve görürüm."

47- "Haydi, gidin de ona deyin ki: "Biz senin Rabbinin elçileriyiz. İsrailoğullarını hemen bizimle birlikte bırak. Onlara eziyet etme. Biz, sana Rabbinden bir âyet getirdik. Kurtuluş hidayete uyanlarındır."

48- Hakikaten bize vahyolundu ki: "Azap (peygamberleri) yalanlayan ve yüz çevirenlerin üstünedir."

Tefsiri

٤٥- ﴿قَالاَ رَبَّنَآ إِنَّنَا نَخَافُ اَنْ يَفْرُطَ عَلَيْنَآ اَوْ اَنْ يَطْغٰى﴾

45- Dediler ki: "Rabbimiz, doğrusu biz, onun bize aşırı derece de kötü davranmasından yahut iyice azmasından endişe ediyoruz."

Bizi cezalandırmasından korkuyoruz. « فَاطِرْ » *"Öne geçen"* kelimesi « يَفْرُطَ » dan gelmektedir. « فَرَطَ عَدَيْهِ » *"Ona aceleyle eza etti."* Denir. Yahut kötülük hususunda bize karşı haddi aşmasından korkuyoruz.

٤٦- ﴿قَالَ لاَ تَخَافَآ إِنَّنِى مَعَكُمَآ اَسْمَعُ وَاَرٰى﴾

46- Buyurdu ki: "Korkmayın, çünkü ben sizinle beraberim. İşitir ve görürüm."

Ben sizin koruyucunuz ve yardımcınızım. Sözlerinizi de işitiyorum. Yaptıklarınızı da görüyorum. İbn Abbas (r.a.) şöyle demiştir: *"Duanızı işitiyorum ve ona icabet ediyorum. Size yapılmak isteneni görüyorum ve onu boşa çıkarıyorum. Sizden gafil değilim. Öyleyse bunu önemsemeyin."*

٤٧- ﴿فَأْتِيَاهُ فَقُولَا إِنَّا رَسُولَا رَبِّكَ فَأَرْسِلْ مَعَنَا بَنِي إِسْرَآئِيلَ وَلَا تُعَذِّبْهُمْ قَدْ جِئْنَاكَ بِآيَةٍ مِنْ رَبِّكَ وَالسَّلَامُ عَلَى مَنِ اتَّبَعَ الْهُدَى﴾

47- "Haydi, gidin de ona deyin ki: "Biz senin Rabbinin elçileriyiz. İsrailoğullarını hemen bizimle birlikte bırak. Onlara eziyet etme. Biz, sana Rabbinden bir âyet getirdik. Kurtuluş hidayete uyanlarındır."

O Firavun'a gidin, deyin ki: "Biz Rabbinin sana gönderdiği elçileriz. İsrailoğullarını kullaştırmayı ve köleleştirmeyi bırak da bizimle gönder. Onlara zor tekliflerle azap etme. Sana, Rabbinden, bu iddia ettiğimiz şeyin doğru olduğuna dair delil getirdik." Bu cümle *"Biz Rabbinin elçileriyiz"* cümlesinin yerine geçmiş, onu açıklamış, tefsir etmiş ve tafsilatlandırmıştır. Çünkü elçilik davası, ancak delillerle sabit olur. O da mucizeleri getirmektir. Firavun *"O nedir?"* dedi. Mûsa (a.s.) elini çıkardı. Onun ışığı güneş ışığı gibiydi. Azaptan kurtuluş hidayete tabi olanlarındır.

« سَلَامٌ » « أَسْلَمَ » *"Sulha girmek, sulh yapmak"* den gelmektedir. Selamlama manasına gelen *"Selam"* değildir. Cennetin bekçisi olan meleklerin, hidayete tabi olanlara verdiği selamdır da denilmiştir.

٤٨- ﴿إِنَّا قَدْ أُوحِيَ إِلَيْنَا أَنَّ الْعَذَابَ عَلَى مَنْ كَذَّبَ وَتَوَلَّى﴾

48- Hakikaten bize vahyolundu ki: "Azap (peygamberleri) **yalanlayan ve yüz çevirenlerin üstünedir."**

Dünya ve âhiretteki azap, peygamberleri yalanlayan ve imandan yüz çevirenlerin üzerinedir. Bu Kur'an âyetlerinin en korkulusudur. Çünkü selam cinsini mü'minlere, azap cinsini de yalanlayıcılara hasretti. Cinsin dışında ise hiçbir şey yoktur. Ona gidin ve elçilik görevini yerine getirin. Ona kendisiyle emrolundukları şeyi söylediler.

49. – 52. ÂYETLER

قَالَ فَمَنْ رَبُّكُمَا يَا مُوسٰى ﴿٤٩﴾ قَالَ رَبُّنَا الَّذٖٓى اَعْطٰى كُلَّ شَیْءٍ خَلْقَهُ ثُمَّ هَدٰى ۝ قَالَ فَمَا بَالُ الْقُرُونِ الْاُولٰى ﴿٥١﴾ قَالَ عِلْمُهَا عِنْدَ رَبّٖى فٖى كِتَابٍ لَا يَضِلُّ رَبّٖى وَلَا يَنْسَى ﴿٥٢﴾

Meâli

49- (Firavun) : "Rabbiniz de kimmiş ey Mûsa?" dedi.

50- O da: "Bizim Rabbimiz, herşeye hilkatini veren, sonra da hidayete yöneltendir" dedi.

51- "Öyle ise, önceki milletlerin hâli ne olacak?" dedi.

52- (Mûsa): "Onların bilgisi Rabbimin yanında bir Kitaptadır. Rabbim şaşmaz ve unutmaz" dedi.

Tefsiri

٤٩- ﴿قَالَ فَمَنْ رَبُّكُمَا يَا مُوسٰى﴾

49- (Firavun) : **"Rabbiniz de kimmiş ey Mûsa?" dedi.**

Önce kendisine birden hitap etti. Sonra da birine karşı söylendi. Çünkü peygamberlikteki asıl kişi Mûsa (a.s.)'dı. Hârûn (a.s.) ise, onun takipçisiydi.

٥٠- ﴿قَالَ رَبُّنَا الَّذٖٓى اَعْطٰى كُلَّ شَیْءٍ خَلْقَهُ ثُمَّ هَدٰى﴾

50- O da: "Bizim Rabbimiz, herşeye hilkatini veren, sonra da hidayete yöneltendir" dedi.

Herşeye hilkatini, yani ihtiyaç duydukları ve faydalandıkları şeyleri verdi. Ya da ikinci mef'uludur. O zaman da mana: *"Herşeye, faydasına uygun sureti ve şekli verdi"* demektir. Mesela, göze görmeye uygun şekli, kulağa, işitmeye müsait şekli vermiştir. Aynı şekilde burun, ayak ve elin de her biri kendisiyle ilgili faydaya uygundurlar. Yani herşeye, kendisine uygun olanı verdi, demektir. *"Sonra da hidayete yöneltendir"* diyerek

verilen şeylerle dünyada geçim için, âhirette de saadet için nasıl istifade edileceğini tarif etti.

٥١- ﴿قَالَ فَمَا بَالُ الْقُرُونِ الْأُولٰى﴾

51- "Öyle ise, önceki milletlerin hâli ne olacak?" dedi.

"Öyleyse geçip giden ve kemikleri dahi çürüyen önceki nesillerin hali ne olacak?" dedi. ona geçmiş nesillerin halini ve kötülük yapanların kötü durumunu, iyilik yapanların da iyi durumunu sordu.

٥٢- ﴿قَالَ عِلْمُهَا عِنْدَ رَبّٖي فٖي كِتَابٍ لَا يَضِلُّ رَبّٖي وَلَا يَنْسٰى﴾

52- (Mûsa): "Onların bilgisi Rabbimin yanında bir Kitaptadır. Rabbim şaşmaz ve unutmaz" dedi.

Mûsa (a.s.) cevap olarak, onların bilgisi Rabbimin katında ki Levh-i Mahfuzdadır, dedi. Yani, bu Allah'ın kendisine ait kıldığı gayb ile ilgili bir sualdir. Onu ondan başka kimse bilemez. Ben de ancak senin gibi bir kulum. Ve bana, gaybleri bilen zatın verdiği şeyler dışında, ondan hiçbir şey bilmiyorum. Önceki nesillerin halleriyle ilgili ilim Allah katındaki Levh-i Mahfuz'da yazılıdır. Rabbim hiçbir şeyi şaşırmaz. Bir şeyin nerede olduğunu unutup bulamadığın zaman *"Şu şeyi unuttum"* dersin. Yani *"O, insanların, âhiretteki mutluluğu ve bedbahtlığı hususunda hata etmez"* demektir. Onların sevabını da, cezasını da unutmaz. Denildi ki: *"Kitap, onu unuttuğu için değil, mahlukâtın yaptıklarının onun bilgisine uygunluğunu melekler bilsin diye zikrediyor."*

❁ ❁ ❁

53. – 56. ÂYETLER

الَّذِى جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ مَهْدًا وَسَلَكَ لَكُمْ فِيهَا سُبُلًا وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً
فَأَخْرَجْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِنْ نَبَاتٍ شَتَّى ﴿٥٣﴾ كُلُوا وَارْعَوْا أَنْعَامَكُمْ إِنَّ فِى ذٰلِكَ
لَاٰيَاتٍ لِأُولِى النُّهٰى ﴿٥٤﴾ مِنْهَا خَلَقْنَاكُمْ وَفِيهَا نُعِيدُكُمْ وَمِنْهَا نُخْرِجُكُمْ تَارَةً
أُخْرٰى ﴿٥٥﴾ وَلَقَدْ أَرَيْنَاهُ اٰيَاتِنَا كُلَّهَا فَكَذَّبَ وَأَبٰى ﴿٥٦﴾

Meâli

53- O, yeri sizin için beşik yapan ve onda size yolar açan, gökten de su indirendir. Onunla biz çeşitli bitkilerden çiftler çıkardık.

54- Yiyiniz; hayvanlarınızı otlatınız. Şüphesiz bunda akıl sahibleri için (Allah'ın kudretine delâlet eden) alametler vardır.

55- Sizi ondan (topraktan) yarattık, yine oraya döneceksiniz ve bir kez daha sizi ondan çıkaracağız.

56- Andolsun biz ona (Firavun'a) delillerimizin hepsini gösterdik. Yine de yalanladı ve diretti.

Tefsiri

٥٣- ﴿الَّذِى جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ مَهْدًا وَسَلَكَ لَكُمْ فِيهَا سُبُلًا وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِنْ نَبَاتٍ شَتَّى﴾

53- O, yeri sizin için beşik yapan ve onda size yolar açan, gökten de su indirendir. Onunla biz çeşitli bitkilerden çiftler çıkardık.

« الَّذِى » , « رَبِّى » kelimesine sıfat olarak merfudur. Ya da mahzuf bir mübtedanın haberidir. Ya da medih üzere mansubtur. Kufelilere göre « مَهْدًا » diğerlerine göre ise « مِهَادًا » dir. Bunlar yayılan ve serilen şeyler için kullanılan iki kelimedir.

Yeryüzünü size beşik yaptı, ona size yollar açtı, gökten yağmur indirdi. Biz de o suyla çift çift bitkiler çıkardık. Çeşitli sözler söylemek için

sözü, gaip sıgasınfan mütekellim sıgasına nakletti. Denildi ki: *"Burada, Mûsa'nın sözü tamamlandı sonra da Allah'u Teâlâ kendisinden bahisle* "onu çıkardık" *buyurdu.* Yine *"Bu, Mûsa (a.s.)'nın sözüdür. Yani biz onu çiftçilik yaparak ve ekerek çıkardı, demektir"* denildi.

« نَبَاتٍ » kelimesi mastardır. Yerden biten şeyler bununla adlandırıl mıştır. Tekit için de çoğul içinde kullanılır. « شَتّٰى » , « أَزْوَاجًا » ya da « نَبَاتٌ » kelimesinin sıfatıdır. « شَتِيتٌ » *"Farklı"* kelimesinin çoğuludur. « مَرْضَى » *"hastalar"* kelimesinin « مَرِيضٌ » kelimesinin çoğulu oldu ğu gibi. Yani, türü, rengi, kokusu ve şekli değişik olan bu nebatın bir kısmı insanlar için yaratılmıştır. Bir kısmı da hayvanlar için yaratılmıştır.

Rızıklarımızın hayvanların çalışması ile hasıl olması Allah'ın nimetlerindendir. Allah'u Teâlâ onların yediği alafı, ihtiyacımızın fazlasın dan ve yemeye güç getiremediğimiz şeylerden kılmıştır.

٥٤- ﴿كُلُوا وَارْعَوْا أَنْعَامَكُمْ إِنَّ فِي ذٰلِكَ لَآيَاتٍ لِأُولِي النُّهٰى﴾

54- Yiyiniz; hayvanlarınızı otlatınız. Şüphesiz bunda akıl sahibleri için (Allah'ın kudretine delâlet eden) **alametler vardır.**

« كُلُوا وَارْعَوْا أَنْعَامَكُمْ » , « فَأَخْرَجْنَا » deki zamirden haldir. Manaı faydalanmanıza müsaade ederek, yani bir kısmını yemenize ve bir kısmını da alaf haline getirmenize müsaade ederek çeşitli bitkileri bitirdik. Zikrettiğimiz bu hususta, akıl sahipleri için deliller vardır. Çünkü o akıl, insanı mahzurlu şeylerden sakındırıyor. Ya da işler gelip ona dayanıyor.

٥٥- ﴿مِنْهَا خَلَقْنَاكُمْ وَفِيهَا نُعِيدُكُمْ وَمِنْهَا نُخْرِجُكُمْ تَارَةً أُخْرٰى﴾

55- Sizi ondan (topraktan) yarattık, yine oraya döneceksiniz ve bir kez daha sizi ondan çıkaracağız.

Babanız Âdem (a.s.)'i ondan yarattık. Denildi ki: *"Her nutfe defnedileceği topraktan yoğrulur. Toprak ve nutfeyle birlikte yaratılır"* Ya da nutfe gıdalardan oluşmuştur. Gıdalar da topraktan, öldüğünüz de toprağa defnedileceksiniz. Ve diriliş esnasında sizi oradan tekrar çıkarırız. Çıkarmaktan murat, parçalanmış ve toprağa karışmış olan parçaların bir araya getirilmesi ve eski hallerine dönüştürülecek mahşere sevkedilmeleridir.

Onlar üzerindeki adetullah, istifadeleri yönünden toprağa bağımlı olmalarıdır. Şöyle ki, onu, onlar için üzerinde gezdikleri bir sergi, bir döşek haline getirdi. Onlar için onda istedikleri gibi gidip gelebilecekleri yollar, geçitler var etti. Onda çeşit çeşit bitkiler bitirdi. Kendi yiyecekleri ve hayvanlarının alafı ondan bitkiler. O, onların aslıdır. Ondan var oldular. O, kendisinden doğdukları analarıdır. Öldükleri zaman da onlara kavuşur.

٥٦- ﴿وَلَقَدْ أَرَيْنَاهُ آيَاتِنَا كُلَّهَا فَكَذَّبَ وَأَبَى﴾

56- Andolsun biz ona (Firavun'a) **delillerimizin hepsini gösterdik. Yine de yalanladı ve diretti.**

O Firavun'a bütün delillerimizi gösterdik. Bu deliller, dokuz tanedir. Asa, el, denizin yarılması, taşın yarılması, çekirgeler, haşereler, kurbağalar, kan ve dağın yukarı kaldırılmasıdır. Âyetleri yalanladı ve hakkı kabulden kaçındı.

❁ ❁ ❁

57. - 59. ÂYETLER

قَالَ أَجِئْتَنَا لِتُخْرِجَنَا مِنْ أَرْضِنَا بِسِحْرِكَ يَا مُوسٰى ﴿٥٧﴾ فَلَنَأْتِيَنَّكَ بِسِحْرٍ مِثْلِهِ فَاجْعَلْ بَيْنَنَا وَبَيْنَكَ مَوْعِدًا لَا نُخْلِفُهُ نَحْنُ وَلَٓا أَنْتَ مَكَانًا سُوًى ﴿٥٨﴾ قَالَ مَوْعِدُكُمْ يَوْمُ الزِّينَةِ وَأَنْ يُحْشَرَ النَّاسُ ضُحًى ﴿٥٩﴾

Meâli

57- Dedi ki: "Yaptığın büyük ile bize yurdumuzdan çıkarasın diye mi geldin bize ey Mûsa?"

58- Öyle ise muhakkak surette biz de sana, aynen onun gibi bir büyü getireceğiz. Şimdi sen, seninle bizim aramızda, ne senin, ne de bizim muhalefet etmeyeceğimiz uygun bir yerde buluşma zamanı ayarla.

59- (Musa): "Buluşma zamanınız, bayram günü, kuşluk vaktinde insanların toplanması (zamanı) olsun" dedi.

Tefsiri

٥٧- ﴿قَالَ أَجِئْتَنَا لِتُخْرِجَنَا مِنْ أَرْضِنَا بِسِحْرِكَ يَا مُوسٰى﴾

57- Dedi ki: "Yaptığın büyük ile bize yurdumuzdan çıkarasın diye mi geldin bize ey Mûsa?"

Firavun dedi ki: *"Sihrinle bizi yurdumuz Mısır'dan çıkarmaya mı geldin?"* Bu âyette onun Mûsa (a.s.)'dan şiddetle korktuğuna dair delil vardır. *"Sihrinle"* kelimesi için bahanesidir. Çünkü hangi sihirbaz herhan gi bir sultanı yurdundan etmiştir.

٥٨- ﴿فَلَنَأْتِيَنَّكَ بِسِحْرٍ مِثْلِهِ فَاجْعَلْ بَيْنَنَا وَبَيْنَكَ مَوْعِدًا لَا نُخْلِفُهُ نَحْنُ وَلَٓا أَنْتَ مَكَانًا سُوًى﴾

58- Öyle ise muhakkak surette biz de sana, aynen onun gibi bir büyü getireceğiz. Şimdi sen, seninle bizim aramızda, ne senin, ne de bizim muhalefet etmeyeceğimiz uygun bir yerde buluşma zamanı ayarla.

Senin sihrine karşı biz de sihirle mukabele de bulunacağız. «مَوْعِدًا» kelimesi mastardır. Vaad manasına gelmektedir. Buna bir muzaf takdir edilir. Yani vaad yeri (buluşma yeri) tayin et, demektir.

« لَا نُخْلِفُهُ » daki zamir « مَوْعِدًا »'e gider. Yezit, bunu emrin cevabı olarak cezimli okumuştur. Diğerleri ise « مَوْعِدًا » kelimesinin sıfatı olarak merfu okumuşlardır. « مَكَانًا » kelimesi mahzuf « مَكَان »'dan bedeldir. Burada muzaf takdirinin yapamaması da mümkündür. O zaman da mana: Bizimle senin aranda her iki tarafın da bozmayacağı bir söz var, demektir.

« مَكَانًا » mastarla ya da mastara delalet eden bir fiille mensup oldu. « سُوًى » kelimesi, Hicâzî, Ebû Amr ve Ali'ye göre kesra iledir. Diğerlerine göre ise damme iledir. O, « مَكَانًا » kelimesinin sıfatıdır. Yani *"Bizimle senin aranda eşit olan"* demektir. « الاِسْتِوَاءُ » (iki tarafa da eşit) kelimesinden gelmektedir. Çünkü iki tarafın ortasından alınan mesafe, iki tarafa da eşittir.

٥٩- ﴿ قَالَ مَوْعِدُكُمْ يَوْمُ الزِّينَةِ وَاَنْ يُحْشَرَ النَّاسُ ضُحًى ﴾

59- (Musa): "Buluşma zamanınız, bayram günü, kuşluk vaktin de insanların toplanması (zamanı) olsun" dedi.

« مَوْعِدُكُمْ » mübteda, « يَوْمُ الزِّينَةِ » haberdir.

O, onların bayram günüdür ya da nevruz günü ya da aşûre günüdür. Soru yer içindi, ama o zamanı söyledi. Birinci yoruma göre, cevabın bu şekilde olması, bayram günü onların toplandıkları yerin belli olmasındandır. Bu şekilde zamanın zikredilmesiyle mekan da bilinmiş olmaktadır. İkinci yoruma öre ise, vaadiniz, bayram günüdür, demektir.

« اَنْ يُحْشَرَ » « يَوْمُ » ya da « الزِّينَةِ » ye atıf olarak merfu ya da mecrur makamındadır. Şüpheden en uzak olduğu için, hakkın görülmesine en açık şekilde imkân verdiği için ve yerleşik olsun göçebe olsun halkın yayılmasına en müsait bir zaman olduğu için *"Kuşluk vaktinde olsun"* dedi.

60. – 64 ÂYETLER

فَتَوَلّٰى فِرْعَوْنُ فَجَمَعَ كَيْدَهُ ثُمَّ اَتٰى ﴿٦٠﴾ قَالَ لَهُمْ مُوسٰى وَيْلَكُمْ لَا تَفْتَرُوا عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا فَيُسْحِتَكُمْ بِعَذَابٍ وَقَدْ خَابَ مَنِ افْتَرٰى ﴿٦١﴾ فَتَنَازَعُوا اَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ وَاَسَرُّوا النَّجْوٰى ﴿٦٢﴾ قَالُوا اِنْ هٰذَانِ لَسَاحِرَانِ يُرِيدَانِ اَنْ يُخْرِجَاكُمْ مِنْ اَرْضِكُمْ بِسِحْرِهِمَا وَيَذْهَبَا بِطَرِيقَتِكُمُ الْمُثْلٰى ﴿٦٣﴾ فَاَجْمِعُوا كَيْدَكُمْ ثُمَّ ائْتُوا صَفًّا وَقَدْ اَفْلَحَ الْيَوْمَ مَنِ اسْتَعْلٰى ﴿٦٤﴾

Meâli

60- Bunun üzerine Firavun dönüp gitti. hilesini tertipledikten sonra çok geçmeden geldi.

61- Mûsa onlara: "Yazık size, Allah hakkında yalan uydurmayın. Sonra o, bir azap ile kökünüzü keser, iftira eden muhakkak ki perişan olur" dedi.

62- Bunun üzerine onlar, durumlarını aralarında tartıştılar, gizli gizli fısıldaştılar.

63- "Bu ikisi Muhakkak ki, sihirleriyle sizi yurdunuzdan çıkarmak ve sizin ideal yolunuzu ortadan kaldırmak isteyen iki sihirbazdılar sadece" dediler.

64- Öyle ise hilenizi kurun. Sonra sıra halinde gelin. Muhakkak ki bu gün, üstün gelen kurtulmuştur.

Tefsiri

٦٠- ﴿ فَتَوَلّٰى فِرْعَوْنُ فَجَمَعَ كَيْدَهُ ثُمَّ اَتٰى ﴾

60- Bunun üzerine Firavun dönüp gitti. hilesini tertipledikten sonra çok geçmeden geldi.

Firavun Mûsa (a.s.) bırakarak dönüp gitti. hilesini ve sihirbazlarını toparladı. Onlar yetmiş iki ya da dört yüz yada yetmiş bin kişi idiler. Son-

ra da buluşma yerine geldiler.

٦١- ﴿ قَالَ لَهُمْ مُوسٰى وَيْلَكُمْ لَا تَفْتَرُوا عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا فَيُسْحِتَكُمْ بِعَذَابٍۚ وَقَدْ خَابَ مَنِ افْتَرٰى ﴾

61- Mûsa onlara: "Yazık size, Allah hakkında yalan uydurmayın. Sonra o, bir azap ile kökünüzü keser, iftira eden muhakkak ki perişan olur" dedi.

Mûsa (a.s.) bunu, sihirbazlara söyledi. Yani *"Âyet ve mucizeleri sihir olarak adlandırmayın. Değilse büyük bir azapla Allah kökünüzü keser" dedi.*

« فَيُسْحِتَكُمْ » Kûfî'ye göredir. Diğerlerine göre ise « ى »'nin « ح » nın fethiyledir. Ebû Bekir'in dışındakilere göre *"Helak eder"* manasınadır. « السَّحْتُ » ve « الاسْحَاتُ » yok etmek manasınadır. Nehyin cevabı olmak üzere mansup olmuştur. Allah'a yalan uyduranlar da perişan olmuştur.

٦٢- ﴿ فَتَنَازَعُوا اَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ وَاَسَرُّوا النَّجْوٰى ﴾

62- Bunun üzerine onlar, durumlarını aralarında tartıştılar, gizli gizli fısıldaştılar.

O sihirbazlar aralarında ihtilafa düştüler. Bir kısmı *"Bizim gibi sihirbazdır"* dedi. Bir kısmı da *"Allah hakkında yalan uydurmayın"* sözü sihirbaz sözü değildir, dedi. Aralarında gizlice istişarede bulundular. Dediler ki: *"Eğer sihirbaz ise onu yeneriz. Ama eğer gökten gönderildiyse o bizi yener."*

« النَّجْوٰى » mastar ve isim olur. Sonra da şu sözde karar kıldılar.

٦٣- ﴿ قَالُوا اِنْ هٰذَانِ لَسَاحِرَانِ يُرِيدَانِ اَنْ يُخْرِجَاكُمْ مِنْ اَرْضِكُمْ بِسِحْرِهِمَا وَيَذْهَبَا بِطَرِيقَتِكُمُ الْمُثْلٰى ﴾

63- "Bu ikisi Muhakkak ki, sihirleriyle sizi yurdunuzdan çıkarmak ve sizin ideal yolunuzu ortadan kaldırmak isteyen iki sihirbazdılar sadece" dediler.

Ebû Amr « انّ هَذَيْنِ مَسَاحِرَانِ » şeklinde okudu. Bu zahirdir. Ancak bu okuyuş şekli, İmam İbni Kesir'e, Hasf'a ve Halil'e muhaliftir ki, Halil nahvi en iyi bilendir. « إنْ هذَانِ لَسَاحِرَانِ » şeklindedir. Şeddesizdir. « انْ زَيْدٌ مُنْطَلِقٌ » *"Zeyd ayrıldı"* sözünde olduğu gibi. « ل » , « إن »'i nafiye ile şeddeli « انّ »'den şeddesiz « انْ »'e dönüştürülmüş « انْ » arasındaki farkı göstermektedir.

Denildiki: "O" « ما » manasınadır. « ل »'da « الاّ » manasınadır.

Yani o ikisi ancak sihirbazdırlar, demektir. Bunun delili de Ubeydin « انْ ذَانِ الاّ سَاحِرَانِ » şeklindeki kıraatıdır.

Onlardan başkaları ise « إنْ هَذَانِ لَسَاحِرَانِ » demişlerdir. denildi ki bu Bel Haris b. Kab, Hasan b. Kab, Has'am , Murat ve Kinanenin lugatidir. Onlardan tesniye nasb ve cer halinde de olsa asla « ى »'ya dönüşmez. « عَصَا » kelimesinde olduğu gibi.

Sadi şöyle demiştir:

« انَّ اَبَا هَا وَاَبَا اَبَ هَا فَرْبَلَغَا فِى الْمَجْرِ غَايَتَهَا »

"Babası ve babasının babası izzet ve şerefte son noktaya vardılar."

Zeccâc « انّ »'nin "evvel" manasına olduğunu söylemiştir.

Şair şöyle diyor:

« وَيَقُلْنَ شَيْبٌ قَدْعَلاَ كَوَقَدْ كَبُرَتَ فَقُلْتُ انَّهْ »

"İhtiyarlık seni üsteledi, büyük olsun" dediler.
Dedim ki: "Evet"

Sondaki « ه » duruş içindir. « هَذَا » mübteda « سَاحِرَانِ » mahzuf bir mübtedanın haberidir. « ل » mahzuf mübteda üzerine gelmiştir. Tak-

diri ise « هٰذَانِ لَهُمَا لَسَاحِرَانِ » demektir. Böylece kendisi için olan yere, baş tarafa girmiş olur. Bazen « لَ » mübtedanın başına geldiği gibi haberin başına da gelir. « خَالِي لَأَنْتَ وَمَنْ جَرِيرٌ خَالُهُ » *"Dayım sensin ve dayısı cerir olandır"* sözünde olduğu gibi. Bunu Müberri'de arz ettim o da râzı oldu, demiştir. Ebû Ali ise bunu zayıf görmüştür. Muhakkak ki bu ikisi, sizi, sihirleriyle yurdunuz Mısır'dan çıkarmak ve sizin üstün dininizi ve ortadan kaldırmak istiyorlar. « مُثْلَى » « أَمْثَلُ » kelimesinin müennesidir. *"En üstün"* demektir.

٦٤- ﴿ فَأَجْمِعُوا كَيْدَكُمْ ثُمَّ ائْتُوا صَفًّا وَقَدْ أَفْلَحَ الْيَوْمَ مَنِ اسْتَعْلَى ﴾

64- Öyle ise hilenizi kurun. Sonra sıra halinde gelin. Muhakkak ki bu gün, üstün gelen kurtulmuştur.

Yani, onu ihtilafa düşmeden onun aleyhine işletin, demektir. Ebu Amr'a göre « فَاجْمَعُوا » dur. O zaman da mana hilenizden terk ettiğiniz hiçbir şey bırakmayın, toplayın demektir.

Saf saf halinde dizilerek gelin. Çünkü o, görenlerin kalbine daha çok heybet verir. *"Bugün galip gelen kurtulmuştur"* bu söz Allah'a ait araya girmiş bir sözdür.

65. – 70. ÂYETLER

قَالُوا يَا مُوسٰى اِمَّٓا اَنْ تُلْقِيَ وَاِمَّٓا اَنْ نَكُونَ اَوَّلَ مَنْ اَلْقٰى ﴿٦٥﴾ قَالَ بَلْ اَلْقُوا فَاِذَا حِبَالُهُمْ وَعِصِيُّهُمْ يُخَيَّلُ اِلَيْهِ مِنْ سِحْرِهِمْ اَنَّهَا تَسْعٰى ﴿٦٦﴾ فَاَوْجَسَ فٖي نَفْسِهٖ خٖيفَةً مُوسٰى ﴿٦٧﴾ قُلْنَا لَا تَخَفْ اِنَّكَ اَنْتَ الْاَعْلٰى ﴿٦٨﴾ وَاَلْقِ مَا فٖي يَمٖينِكَ تَلْقَفْ مَا صَنَعُوا اِنَّمَا صَنَعُوا كَيْدُ سَاحِرٍ وَلَا يُفْلِحُ السَّاحِرُ حَيْثُ اَتٰى ﴿٦٩﴾ فَاُلْقِيَ السَّحَرَةُ سُجَّدًا قَالُٓوا اٰمَنَّا بِرَبِّ هٰرُونَ وَمُوسٰى ﴿٧٠﴾

Meâli

65- Dediler ki "Ey Mûsa! Ya sen at veya önce atan biz olalım."

66- "Hayır, siz atın" dedi. Bir de baktı ki, büyüleri sayesinde ipleri ve sopaları gerçekten koşuyor gibi görünüyor.

67- Bu yüzden Mûsa içinde bir korku duydu.

68- "Korkma, üstün gelen olan kesinlikle sensin" dedik.

69- Sağ elindekini at da, onların yaptıklarını yutsun. Yaptıkları, sadece bir büyücü hilesidir. Büyücü ise nereye varsa iflah olmaz.

70- Bunun üzerine sihirbazlar secdeye kapandılar. "Hârûn'un ve Mûsa'nın Rabbine iman ettik" dediler.

Tefsiri

٦٥- ﴿ قَالُوا يَا مُوسٰى اِمَّٓا اَنْ تُلْقِيَ وَاِمَّٓا اَنْ نَكُونَ اَوَّلَ مَنْ اَلْقٰى ﴾

65- Dediler ki "Ey Mûsa! Ya sen at veya önce atan biz olalım."

Sihirazlar: "Ey Mûsa! Ya sen at ya da biz, yanımızdaki şeyleri atarak ilk atan olalım" dediler.

Her iki « أَنْ » ve sonrası gizli bir fiille mansuptur. Ya da mahzuf bir mübtedanın haberidir. Manası, iki işten birini seç ya da iş, senin ya da bizim atmamızdır, demektir. Onların bu şekilde tercihi ona bırakmaları, ona karşı edeplerini göstermektedir. Sanki bunu onlara Allah ilham etmiştir. Tabii ki sonradan bunun bereketi onlara ulaştı. Mûsa *"Siz atın"* diyerek ilk önce onların atmasını kendilerine bildirmiştir.

٦٦- ﴿قَالَ بَلْ اَلْقُوا فَإِذَا حِبَالُهُمْ وَعِصِيُّهُمْ يُخَيَّلُ إِلَيْهِ مِنْ سِحْرِهِمْ أَنَّهَا تَسْعٰى﴾

66- "Hayır, siz atın" dedi. Bir de baktı ki, büyüleri sayesinde ipleri ve sopaları gerçekten koşuyor gibi görünüyor.

Sihirlerinden yapabildiklerini göstermeleri ve buna karşı Allah'ın gücünü göstererek Hakkı batılın üzerine atması ve onu paramparça etmesi, yine sihrin üzerine mucizesini musallat kılması ve bunu görenler nezdinde apaçık bir delil olması ve ibret alanlar için de bir ibret vesikası olması için Mûsa *"Önce siz atın"* dedi.

« إِذَا » için bu izal-mufacee ve tahkik denir. « إِذَا » vakit manasınadır. kendisine bir nasp eden ve muzaf kılındığı bir cümle ister. bazı yerler de nasp edeni mahsus bir fil olur. O da fiili mufacee ve cümlei ibtidaiyyedir. Başkası değildir. Takdiri ise *"Mûsa, onların iplerinin ve sopalarının koştuğunu sandığı halde vakitle karşılaştı"* dır. Mana ise, onların iplerinin ve asalarının ona koşuyor vehmini ani olarak vermesidir.

İbn Zekvân'a göre « يُخَيَّلُ » « ت » iledir. « تَسْعٰى » merfudur. « تُخَيَّلُ » da ki zamirden bedeli iştimaldir. Yani atılanlar vehmettiriyor demektir. Rivâyet edildiğine göre onlar, onlara cıva karıştırmışlardır. Güneş ışınları onlara vurunca kıpırdıyorlar ve hareket ediyorlardı.

٦٧- ﴿فَأَوْجَسَ فِي نَفْسِهِ خِيفَةً مُوسٰى﴾

67- Bu yüzden Mûsa içinde bir korku duydu.

Bu ani karşılaşmadan dolayı, insanlığın yaratılışı gereği kendisinde bulunan korkuyu hissetti. Ya da insanların bu işe şüphe sokup ona tabi olmayacakları korkusuna kapıldı.

٦٨- ﴿ قُلْنَا لَا تَخَفْ إِنَّكَ أَنْتَ الْأَعْلٰى ﴾

68- "Korkma, üstün gelen olan kesinlikle sensin" dedik.

Galip gelecek ve kahredecek olan sensin, dedik. « اِنَّ » , « اَنْتَ » harfi tarif ve açık bir galibiyet demek olan yücelikle ilgili « اَعْلٰى » lafzının zikredilmesinde apaçık bir mübalağa vardır.

٦٩- ﴿ وَاَلْقِ مَا فِي يَمِينِكَ تَلْقَفْ مَا صَنَعُوا اِنَّمَا صَنَعُوا كَيْدُ سَاحِرٍ وَلَا يُفْلِحُ السَّاحِرُ حَيْثُ اَتٰى ﴾

69- Sağ elindekini at da, onların yaptıklarını yutsun. Yaptıkları, sadece bir büyücü hilesidir. Büyücü ise nereye varsa iflah olmaz.

Hafs'a göre « ل »'ın ve «ف »'nın sükunuyladır. « ق »'da şeddesizdir. İbni Zevkan'a göre «تَلَقَّفْ»'dur. Diğerlerine göre ise «تَلَقَّفْ »'dir.

Sağ elindekini at da onların yaptığı bu uydurma şeyleri yutsun. Yani asanı at ki onların asalarını ve iplerini yutsun. Burada asayı yüceltmek için *"asanı"* demedi. Yani onların yaptıklarına aldırma, senin elindeki şey onlardan daha büyüktür, demektir. Ya da asayı tahkir için *"asanı"* dememiştir. Yani, onların iplerinin ve asalarının çokluğu seni düşündürmesin. Elindeki o tek odun parçasını az da tek olmasına ve onların da çok olmasına rağmen kudretmizle hepsini yutsun.

Kûfî'ye göre « سَاحِرٍ » dir. Asım'ın dışındakiler « سِحْرٍ » demişlerdir. Bunu sihir sahibi manasına kullanmışlardır. Ya da sihir işinde derinleştikleri için sanki kendileri sihir olup çıkmışlardır. « كَيْدُ » iki kıraate göre de ret iledir. « ما » ismi mevsul ya da mastariyyedir.

« سَاحِرٍ » Tekil olarak geldi. çünkü bununla cins kastedilmiştir. Sayı değil. Cemi olsaydı, kastedilen adettir zannedilirdi.

Âyet'in devamını görmüyor musun *"Sihirbaz nereye varsa iflah olmaz"* Yani sihirbaz cinsi demektir. Mûsa (a.s.) asasını attı. Asa da onların

yaptıklarını yuttu. Gördükleri bu büyük delil karşısında sihirbazlar secdeye kapandılar.

٧٠- ﴿ فَأُلْقِيَ السَّحَرَةُ سُجَّدًا قَالُوا اٰمَنَّا بِرَبِّ هٰرُونَ وَمُوسٰى ﴾

70- Bunun üzerine sihirbazlar secdeye kapandılar. "Hârûn'un ve Mûsa'nın Rabbine iman ettik" dediler.

Onların bu kadar hızlı bir şekilde secdeye kapanmaları hususunda Ahfeş şöyle demiştir: *"Onlar sanki kendilerini attılar. İşleri ne kadar da şaşılacak bir şey, önce inkâr ve küfür için iplerini ve sopalatını attılar. Bir saat sonra da şükür ve secde için başlarını attılar. İki atış arasındaki fark ne kadar da büyük."*

Rivâyet edildiğine göre onlar, orada secde halinde iken cenneti ve makamlarını gördüler, başlarını kaldırdılar ve *"Hârun'un ve Mûsa'nın Rabbine iman ettik"* dediler. Burada Harun öne alındı. şuara Suresi'nde ise geri bırakıldı. Bu kafiyeyi korumak için yapıldı. Çünkü « و » harfi ter tibi gerektirmemektedir.

❀ ❀ ❀

71. – 73. ÂYETLER

قَالَ اٰمَنْتُمْ لَهُ قَبْلَ اَنْ اٰذَنَ لَكُمْ اِنَّهُ لَكَبِيرُكُمُ الَّذ۪ي عَلَّمَكُمُ السِّحْرَ فَلَاُقَطِّعَنَّ اَيْدِيَكُمْ وَاَرْجُلَكُمْ مِنْ خِلَافٍ وَلَاُصَلِّبَنَّكُمْ ف۪ي جُذُوعِ النَّخْلِ وَلَتَعْلَمُنَّ اَيُّنَا اَشَدُّ عَذَابًا وَاَبْقٰى ﴿٧١﴾ قَالُوا لَنْ نُؤْثِرَكَ عَلٰى مَا جَٓاءَنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالَّذ۪ي فَطَرَنَا فَاقْضِ مَٓا اَنْتَ قَاضٍ اِنَّمَا تَقْض۪ي هٰذِهِ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا ﴿٧٢﴾ اِنَّٓا اٰمَنَّا بِرَبِّنَا لِيَغْفِرَ لَنَا خَطَايَانَا وَمَٓا اَكْرَهْتَنَا عَلَيْهِ مِنَ السِّحْرِ وَاللّٰهُ خَيْرٌ وَاَبْقٰى ﴿٧٣﴾

Meâli

71- (Firavun) şöyle dedi: "Ben size izin vermeden önce ona inandınız ha. Hakikat şu ki, o, size, sihir öğreten ulunuzdur. Şimdi elleriniz ile ayaklarını tereddüt etmeden çaprazlama keseceğim ve sizi hurma dallarına asacağım. Böylece, hangimizin azabının daha şiddetli ve sürekli olduğunu iyice anlayacaksınız."

72- Dediler ki: "Seni, bize gelen açık açık mucizelere ve bizi yaratana tercih edemeyiz. Öyle ise yapacağını yap. Sen ancak bu dünya hayatında hükmünü geçirebilirsin."

73- "Bize, hatalarımızı ve senin bize zorla yaptırdığın büyüyü bağışlaması için Rabbimize iman ettik. Allah (mükafatı) en hayırlı ve (cezası) en sürekli olandır.

Tefsiri

٧١- ﴿قَالَ اٰمَنْتُمْ لَهُ قَبْلَ اَنْ اٰذَنَ لَكُمْ اِنَّهُ لَكَبِيرُكُمُ الَّذ۪ي عَلَّمَكُمُ السِّحْرَ فَلَاُقَطِّعَنَّ اَيْدِيَكُمْ وَاَرْجُلَكُمْ مِنْ خِلَافٍ وَلَاُصَلِّبَنَّكُمْ ف۪ي جُذُوعِ النَّخْلِ وَلَتَعْلَمُنَّ اَيُّنَا اَشَدُّ عَذَابًا وَاَبْقٰى﴾

71- (Firavun) **şöyle dedi: "Ben size izin vermeden önce ona inandınız ha. Hakikat şu ki, o, size, sihir öğreten ulunuzdur. Şimdi elleriniz ile ayaklarını tereddüt etmeden çaprazlama keseceğim ve sizi**

hurma dallarına asacağım. Böylece, hangimizin azabının daha şiddetli ve sürekli olduğunu iyice anlayacaksınız."

« ءَامَنْتُمْ » Hafs'a göre medsizdir. Basrî, Şamî ve Hicazî'ye göre medli hemze iledir. Diğerlerine göre ise iki hemzeyledir. *"Size izin vermeden önce Mûsa'ya inandınız ha"* « اٰمَنَ لَهُ » ve « اٰمَنَ بِهِ » ona inandı manasına kullanılırlar.

"Ulunuzdur" büyüğünüzdür ya da muallliminizdir demektir. Mekkeliler muallim için *"Bana büyüğüm öğretti"* derler. Çaprazlama kesilme olayı, sağ elin ve sol ayağın kesilmesidir. Çünkü iki uzuvdan herbiri diğerine karşıttır. Biri el diğeri ayaktır. Biri sağ diğeri soldur.

« مِنْ » gayenin başlangıcı içindir. Çünkü kesmek başlangıçtır. Ve uzuvların karşıtlığından kaynaklanmaktadır. (Sanki kesmeye uzuvların karşıtlığından başlanmıştır) Car ve mecrur, hal üzere mahallen mansuptur. Yani onları karşıt oldukları halde keseceğim, demektir. Çünkü bir kısmi diğerine karşı olduğunda karşıtlıkla sıfatlanmışlardı. Hurma dalına asılanı zarf içindeki mazrufa benzetti. ve bu sebeple *"Sizi hurma dallarına asacağım."* dedi. Hurmayı, dalı uzun olduğu için özellikle zikretti. *"Hangimizin azabının daha şiddetli ve daha sürekli olduğunu anlayacaksınız"* Bana imanı terk ettiğinizden dolayı benim mi, yoksa ona imanı terk ettiğinizden dolayı Mûsa'nın Rabbinin mi?

"Allah'ın lâneti üzerine olsun" Burada *"Kendisini ve Mûsa (a.s.) kastediyor"* denildi. Delil olarak da *"Ona inandınız"* lafzını ve Kur'an'ı Kerim'de Allah'tan başkaları için « لِ » ile beraber kullanılan *"iman"*ı göstermişlerdir. « يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَيُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِينَ » *"Allaha inanır ve mü'minlere inanır."*

٧٢- ﴿ قَالُوا لَنْ نُؤْثِرَكَ عَلٰى مَا جَٓاءَنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالَّذ۪ي فَطَرَنَا فَاقْضِ مَٓا اَنْتَ قَاضٍۜ اِنَّمَا تَقْض۪ي هٰذِهِ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَاۜ ﴾

72- Dediler ki: "Seni, bize gelen açık açık mucizelere ve bizi yaratana tercih edemeyiz. Öyle ise yapacağını yap. Sen ancak bu dünya hayatında hükmünü geçirebilirsin."

Mûsa'nın doğruluğuna dair bize gelen kesin delillere ve bizi yaratana karşı elbette seni seçmeyeceğiz.

« وَالَّذِي فَطَرَنَا » , « مَا جَاءَنَا » üzerine atıftır. Yani, seni, bize gelene ve bizi yaratana tercih etmeyeceğiz, demektir. Ya da yemindir. Cevabı da yemin üzerine takdim edilmiş olan « لَنْ نُؤْثِرَكَ » dir. Öyleyse öldürme ve asma cihetinden yapacağını yap. *"O ikisinin işi üzerlerine işlenmiştir"* sözünde oldğu gibi, yapılan iş manasına gelir ya da hükmedeceğin şeye hükmet, demektir. Bu dünya hayatında hükmünü geçirebilirsin.

« هٰذِهِ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا » zarf üzere mansup olmuştur. Yani, sen, yaşadığımız müddetçe bize hükmedebilirsin, demektir.

٧٣- ﴿إِنَّا اٰمَنَّا بِرَبِّنَا لِيَغْفِرَ لَنَا خَطَايَانَا وَمَا اَكْرَهْتَنَا عَلَيْهِ مِنَ السِّحْرِ وَاللّٰهُ خَيْرٌ وَاَبْقٰى﴾

73- "Bize, hatalarımızı ve senin bize zorla yaptırdığın büyüyü bağışlaması için Rabbimize iman ettik. Allah (mükafatı) **en hayırlı ve** (cezası) **en sürekli olandır.**

« مَا » ismi mevsuldur, « خَطَايَانَا » üzerine atıf olduğu için mansuptur. « مِنَ السِّحْرِ » , « مَا »'dan haldir.

Rivâyet edildiğine göre onlar Firavun'a şöyle dediler: *"Mûsa'yı bize uyurken göster"* o da gösterdi. Onu, asasının beklediğini gördüler ve *"Bu sihirbazın sihri değildir. Çünkü sihirbaz uyuduğunda sihri bozulur"* dediler ve perişan olma korkusuyla ona karşı gelmekten çekindiler. Firavun onları sihir yapmaya zorladı. Cehaleti Firavun'a zarar verdi. Onların sihri bilmesi ise onlara fayda verdi. Ya şeri ilimleri bilselerdi ne olurdu? Allah kendisine itaat edenlere en hayırlı sevapları ve kendisine isyan edenlere de sürekli azabı verendir.

❁ ❁ ❁

74. – 76. ÂYETLER

إِنَّهُ مَنْ يَأْتِ رَبَّهُ مُجْرِمًا فَإِنَّ لَهُ جَهَنَّمَ لَا يَمُوتُ فِيهَا وَلَا يَحْيٰى ﴿٧٤﴾ وَمَنْ يَأْتِهِ مُؤْمِنًا قَدْ عَمِلَ الصَّالِحَاتِ فَأُولٰئِكَ لَهُمُ الدَّرَجَاتُ الْعُلٰى ﴿٧٥﴾ جَنَّاتُ عَدْنٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَذٰلِكَ جَزٰٓؤُا مَنْ تَزَكّٰى ﴿٧٦﴾

Tefsiri

٧٤- ﴿ إِنَّهُ مَنْ يَأْتِ رَبَّهُ مُجْرِمًا فَإِنَّ لَهُ جَهَنَّمَ لَا يَمُوتُ فِيهَا وَلَا يَحْيٰى ﴾

74- Şurası muhakkak ki, kim Rabbine günahkâr olarak varırsa, cehennem sırf onun içindir. O ise orada ne ölür, ne dirilir.

« إِنَّهُ » zamiri şandır. Günahkârdan kasıt, kâfirdir. Kâfir, orada ölmez ki istirahat etsin. Onun orada faydalanacağı bir hayatı da yoktur.

٧٥- ﴿ وَمَنْ يَأْتِهِ مُؤْمِنًا قَدْ عَمِلَ الصَّالِحَاتِ فَأُولٰئِكَ لَهُمُ الدَّرَجَاتُ الْعُلٰى ﴾

75- Kim de iyi davranışlarda bulunmuş bir mü'min olarak ona varırsa, üstün dereceler işte sırf bunlar içindir.

Kim de iman üzere ölürse ve imandan sonra salih ameller işlerse onlar için üstün dereceler vardır. « عُلَى » , « عُلْيَا » nın çoğuludur.

٧٦- ﴿ جَنَّاتُ عَدْنٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَذٰلِكَ جَزٰٓؤُا مَنْ تَزَكّٰى ﴾

76- İçinde ebedi kalacakları, zemininden ırmaklar akan Adn cennetleri, işte tertemiz arınanların mükâfatı budur.

« جَنَّاتُ عَدْنٍ » , « دَرَجَاتُ »'dan bedeldir. İşte bu « لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ » diyerek şirkten temizlenenlerin mükafatıdır. Bu üç ayet onların sözünü hikaye ediyor, denildi. Yine bu, Allah'ın bildirmesidir, hikaye değil, denildi. Bu görüş daha açıktır.

77. – 79. ÂYETLER

وَلَقَدْ اَوْحَيْنَٓا اِلٰى مُوسٰٓى اَنْ اَسْرِ بِعِبَادٖى فَاضْرِبْ لَهُمْ طَرٖيقًا فِى الْبَحْرِ يَبَسًاۙ لَا تَخَافُ دَرَكًا وَلَا تَخْشٰى ﴿٧٧﴾ فَاَتْبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ بِجُنُودِهٖ فَغَشِيَهُمْ مِنَ الْيَمِّ مَا غَشِيَهُمْۜ ﴿٧٨﴾ وَاَضَلَّ فِرْعَوْنُ قَوْمَهُ وَمَا هَدٰى ﴿٧٩﴾

Meâli

77- Andolsun ki Mûsa'ya "Kullarımla birlikte geceleyin yola çık da (size) yetişilmesinden korkmaksızın ve (boğulmaktan) endişe etmeksizin onlara denizde kuru bir yol aç" diye vahyetmiştik.

78- Bunun üzerine o, askerleri ile birlikte onların peşine düştü. deniz onları öyle bir kapladı ki boğuverdi.

79- Firavun, kavmini saptırdı, doğru yola sevketmedi.

Tefsiri

٧٧- ﴿وَلَقَدْ اَوْحَيْنَٓا اِلٰى مُوسٰٓى اَنْ اَسْرِ بِعِبَادٖى فَاضْرِبْ لَهُمْ طَرٖيقًا فِى الْبَحْرِ يَبَسًاۙ لَا تَخَافُ دَرَكًا وَلَا تَخْشٰى﴾

77- Andolsun ki Mûsa'ya "Kullarımla birlikte geceleyin yola çık da (size) **yetişilmesinden korkmaksızın ve** (boğulmaktan) **endişe etmeksizin onlara denizde kuru bir yol aç" diye vahyetmiştik.**

Allah, Firavun'u ve kavmini helâk etmek istediğinde Mûsa'ya, onları gece vakti Mısır'dan çıkarması ve deniz yolunu takip etmesini emretti. Onlara denizde kuru bir yol aç.

« فَاضْرِبْ لَهُمْ » « ضَرَبَ لَهُ فِى نَالِهِ سَهْمًا » *"Malından ona bir pay kıldı"* sözünden gelmektedir. « يَبَسًا » mastardır.

« يَبِسَ » « يَبَسَ » ve « يُبْسًا » denir. « لَا تَخَافُ » « فَاضْرِبْ »'deki zamirden haldir. Yani, onlara korkmaksızın yol aç, demektir. Hamza'ya

göre cevap üzere « لَا تَخَفْ » *"Korkma"* dır.

« دَرَكًا » İdrakten isimdir. Yani firavun ve askerleri sana ulaşamazlar, demektir. Hamza'nın kıraatine göre « وَلَا تَخْشَى » yeni bir cümledir. Yani sen korkma demektir. Ya da elif « وَتَظُنُّونَ بِاللّٰهِ الظُّنُونَا » âyetinde olduğu gibi itlak içindir.

Mûsa (a.s.) onları gecenin başında çıkardı. Yetmiş bin kişiydiler. Süs eşyalarını borç almışlardı.Firavun altı yüz bin kişiyle onları takip ediyordu.

٧٨- ﴿ فَاَتْبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ بِجُنُودِهِ فَغَشِيَهُمْ مِنَ الْيَمِّ مَا غَشِيَهُمْ ﴾

78- Bunun üzerine o, askerleri ile birlikte onların peşine düştü. deniz onları öyle bir kapladı ki boğuverdi.

« بِجُنُودِهِ » Haldir. Yani ordusu beraberinde olduğu halde peşlerine düştü, demektir. *"Denizden onları örten örttü"* âyeti, az lafızla çok mana ifade eden "Cevâmiu'l-Kelim"dendir. Yani, onları, hakikatini Allah azze ve celleden başka kimsenin bilmediği şey örttü, demektir.

٧٩- ﴿ وَاَضَلَّ فِرْعَوْنُ قَوْمَهُ وَمَا هَدٰى ﴾

79- Firavun, kavmini saptırdı, doğru yola sevketmedi.

Firavun, kavmini doğru yoldan saptırdı. ve onları hakka ve doğru yola irşat etmedi. Bu âyet, onun *"Sizi ancak doğru yola irşat ediyorum"* sözüne cevaptır. Bundan sonra, İsrailoğullarını, denizden kurtardıktan ve Firavun ve kavmini helâk ettikten sonra onlara yaptığı lütfu zikretti.

❁ ❁ ❁

80. - 82. ÂYETLER

يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ قَدْ أَنْجَيْنَاكُمْ مِنْ عَدُوِّكُمْ وَوَاعَدْنَاكُمْ جَانِبَ الطُّورِ الْأَيْمَنَ
وَنَزَّلْنَا عَلَيْكُمُ الْمَنَّ وَالسَّلْوَىٰ ﴿٨٠﴾ كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَلَا تَطْغَوْا فِيهِ
فَيَحِلَّ عَلَيْكُمْ غَضَبِي ۖ وَمَنْ يَحْلِلْ عَلَيْهِ غَضَبِي فَقَدْ هَوَىٰ ﴿٨١﴾ وَإِنِّي لَغَفَّارٌ لِمَنْ
تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ اهْتَدَىٰ ﴿٨٢﴾

Meâli

80- Ey İsrail oğulları! Sizi düşmanınızdan kurtardık. Tûr'un sağ tarafına (gelmeniz için) size vade tanıdık ve size, kudret helvası ile bıldırcın eti lutfettik.

81- Size rızık olarak verdiklerimizin temiz olanlarından yiyiniz, bu hususta taşkınlık ve nankörlük de etmeyiniz. Sonra size gazabım çarpar.

82- Şu da muhakkak ki ben, tevbe eden, inanan ve salih amel işleyen sonra (böylece) doğru olda giden kimseyi bağışlarım.

Tefsiri

٨٠- ﴿ يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ قَدْ أَنْجَيْنَاكُمْ مِنْ عَدُوِّكُمْ وَوَاعَدْنَاكُمْ جَانِبَ الطُّورِ
الْأَيْمَنَ وَنَزَّلْنَا عَلَيْكُمُ الْمَنَّ وَالسَّلْوَىٰ ﴾

80- Ey İsrail oğulları! Sizi düşmanınızdan kurtardık. Tûr'un sağ tarafına (gelmeniz için) **size vade tanıdık ve size, kudret helvası ile bıldırcın eti lutfettik.**.

Mûsa'ya *"Kullarımı yürüt"* diye vahyettik. Ve ey İsrailoğulları sizi düşmanınız Firavun'dan kurtardık. Size kitap vermeyi Tûr'un yanında vaad ettik. Bu Allah'u Teâlâ'nın, Tevrat'ın nüzülu için Mûsa'ya, bu mekana gelmesi ve yetmiş adam seçip onları da beraberinde getirmesi ile ilgili vaadidir. Bu vaad onlara nispet edildi. Çünkü bu, onların peygamberleri ve seçkinleri içindi. Şeriatlarının ve dinlerinin getirdiği faydalarda onlara dönüyordu.

« الْأَيْمَنَ » mansuptur. Çünkü o « جَانِبَ » nin sıfatıdır. Civar manasına mecrur olarak da okunmuştur. Size Tin Çölünde kudret helvası ve bıldırcın indirdik. Ve size şöyle dedik:

٨١- ﴿كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَلَا تَطْغَوْا فِيهِ فَيَحِلَّ عَلَيْكُمْ غَضَبِي وَمَنْ يَحْلِلْ عَلَيْهِ غَضَبِي فَقَدْ هَوَى﴾

81- Size rızık olarak verdiklerimizin temiz olanlarından yiyiniz, bu hususta taşkınlık ve nankörlük de etmeyiniz. Sonra size gazabım çarpar.

Size verdiğimiz rızkın helallerinden yiyiniz. Âsım dışındaki Kûfe'li ler « أَنْجَيْتُكُمْ », « وَاعَدْتُكُمْ » ve « رَزَقْتُكُمْ » şeklinde okumuş-lardır.

Allah'ın bu hususta koyduğu hadleri, nimetleri inkar ederek ve onla rı günah yolda harcayarak aşmayın. Ya da bazınız bazınıza zulmetmesin. Kimin üzerine gazabım inerse, o, helak olmuştur. Kalkışı olmayan bir yıkılışla yıkılıp gitmişti.

« هَوَى »'nın aslı, dağdan düşüp ölmektir. Buradaki manası ise, iman şerefinden, cehennem çukurlarından birine yuvarlanmaktır. Ali « فَيَحُلَّ » ve « يَحْلُلْ » şeklinde okumuştur. Diğerleri ise her ikisinin kesriyle okumuşlardır. Meksur olunca gereklilik manası ifade eder. Borcun edası gerektiğinde « حَلَّ الدَّيْنُ » denir. Dammeli olunca nüzül manası ifade eder.

٨٢- ﴿وَإِنِّي لَغَفَّارٌ لِمَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ اهْتَدَى﴾

82- Şu da muhakkak ki ben, tevbe eden, inanan ve salih amel işleyen sonra (böylece) **doğru olda giden kimseyi bağışlarım.**

Şirkte tevbe eden, Allah'u Teâlâ'yı birleyip indirdiklerini tasdik eden, farzları eda eden ve sonra da zikredilen bu hidayet üzerinde, yani tevbe, iman ve amel üzerinde istikamet sahibi olan kimseyi bağışlarım.

83. – 89. ÂYETLER

وَمَآ اَعْجَلَكَ عَنْ قَوْمِكَ يَا مُوسٰى ﴿٨٣﴾ قَالَ هُمْ اُولَٓاءِ عَلٰٓى اَثَرٖى وَعَجِلْتُ اِلَيْكَ
رَبِّ لِتَرْضٰى ﴿٨٤﴾ قَالَ فَاِنَّا قَدْ فَتَنَّا قَوْمَكَ مِنْ بَعْدِكَ وَاَضَلَّهُمُ السَّامِرِىُّ ﴿٨٥﴾
فَرَجَعَ مُوسٰٓى اِلٰى قَوْمِهٖ غَضْبَانَ اَسِفًا قَالَ يَا قَوْمِ اَلَمْ يَعِدْكُمْ رَبُّكُمْ وَعْدًا
حَسَنًا اَفَطَالَ عَلَيْكُمُ الْعَهْدُ اَمْ اَرَدْتُمْ اَنْ يَحِلَّ عَلَيْكُمْ غَضَبٌ مِنْ رَبِّكُمْ
فَاَخْلَفْتُمْ مَوْعِدٖى ﴿٨٦﴾ قَالُوا مَآ اَخْلَفْنَا مَوْعِدَكَ بِمَلْكِنَا وَلٰكِنَّا حُمِّلْنَآ اَوْزَارًا مِنْ
زٖينَةِ الْقَوْمِ فَقَذَفْنَاهَا فَكَذٰلِكَ اَلْقَى السَّامِرِىُّ ﴿٨٧﴾ فَاَخْرَجَ لَهُمْ عِجْلًا جَسَدًا لَهُ
خُوَارٌ فَقَالُوا هٰذَٓا اِلٰهُكُمْ وَاِلٰهُ مُوسٰى فَنَسِىَ ﴿٨٨﴾ اَفَلَا يَرَوْنَ اَلَّا يَرْجِعُ اِلَيْهِمْ
قَوْلًا وَلَا يَمْلِكُ لَهُمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا ﴿٨٩﴾

Meâli

83- "Seni acele ile kavminden ayrıl (ıp gelme) meye sevkeden nedir, ey Mûsa?"

84- "İşte" dedi. "Onlar da benim peşimdeler. Ben, memnun olasın diye sana acele ile geldim Rabbim."

85- (Allah) buyurdu: "Senden sonra biz, kavmini imtihan ettik ve Sâmirî onları yoldan çıkardı."

86- Bunun üzerine Musa, öfkeli ve üzüntülü olarak kavmine döndü. "Ey kavmim!" dedi. "Rabbiniz size güzel bir vaadde bulunmamışmıydı. Şu halde size zaman mı çok uzun güzel, yoksa üstünüze Rabbinizin gazabının inmesini mi istediniz ki bana olan vaadinizden döndünüz."

87- Dediler ki: "Biz, sana olan vaadimizden kendi kuvvet ve irademizle dönmedik. Fakat biz, o kavmin (Mısırlıların) ziynet eşyasından bir takım ağırlıklar yüklenmiş, sonra da onları atmıştık. Aynı şekilde Sâmirî de atmıştı."

Tefsiri

٨٣- ﴿وَمَا أَعْجَلَكَ عَنْ قَوْمِكَ يَا مُوسَى﴾

83- "Seni acele ile kavminden ayrıl (ıp gelme) **meye sevkeden nedir, ey Mûsa?"**

Seni, seçtiğin yetmiş kişiden ayrılarak gelmeye sevkeden şey nedir? Mûsa (a.s.) onlarla beraber vaad edilmiş yere, Tur-u Sinaya gitti. Sonra da Rabbinin kelamına olan şevkinden dolayı öne geçti. Onlara kendisine tabi olmalarını emretti. İşte burada Allah'u Teâlâ *"Seni acele ettiren şey nedir?"* diye sordu. Yani senin acele etmeni gerektiren şey nedir? Bu, inkâr sorusudur. « ما » Mübtedadır. « أَعْجَلَكَ » Haberdir.

٨٤- ﴿قَالَ هُمْ أُولَاءِ عَلَى أَثَرِي وَعَجِلْتُ إِلَيْكَ رَبِّ لِتَرْضَى﴾

84- "İşte" dedi. "Onlar da benim peşimdeler. Ben, memnun olasın diye sana acele ile geldim Rabbim."

Onlar arkamdalar. Bana yetişiyorlar. Benimle onlar arasında ancak az bir mesafe var dedi. Sonra da acele edişinin sebebini zikretti ve *"sana senin vaad ettiğin yere, bana karşı hoşnutluğun artsın diye acele geldim"* dedi. Bu söz, içtihad etmenin caiz olsuğuna dair delildir.

٨٥- ﴿قَالَ فَإِنَّا قَدْ فَتَنَّا قَوْمَكَ مِنْ بَعْدِكَ وَأَضَلَّهُمُ السَّامِرِيُّ﴾

85- (Allah) **buyurdu: "Senden sonra biz, kavmini imtihan ettik ve Sâmirî onları yoldan çıkardı."**

Sen aralarından çıktıktan sonra kavmini fitneye soktuk. Kavim ile kastolunan Hârûn (a.s.) ile birlikte bıraktığı kimselerdi. Sâmirî onları, buzağıya ibaddete çağırarak saptırdı. Onlar da ona ibadet ettiler. Sâmirî İsrailoğullarından Sâmire denilen bir kabileye mensubtur. Kirman'a mensup iri yarı biriydi de denildi. İsmi Mûsa b. Zafer idi. Münafık biriydi.

٨٦- ﴿فَرَجَعَ مُوسَى إِلَى قَوْمِهِ غَضْبَانَ أَسِفًا قَالَ يَا قَوْمِ أَلَمْ يَعِدْكُمْ رَبُّكُمْ وَعْدًا حَسَنًا أَفَطَالَ عَلَيْكُمُ الْعَهْدُ أَمْ أَرَدْتُمْ أَنْ يَحِلَّ عَلَيْكُمْ غَضَبٌ مِنْ رَبِّكُمْ

﴿ فَاَخْلَفْتُمْ مَوْعِدِى ﴾

86- Bunun üzerine Musa, öfkeli ve üzüntülü olarak kavmine döndü. "Ey kavmim!" dedi. "Rabbiniz size güzel bir vaadde bulunmamışmıydı. Şu halde size zaman mı çok uzun güzel, yoksa üstünüze Rabbinizin gazabının inmesini mi istediniz ki bana olan vaadinizden döndünüz."

Mûsa (a.s.) kavmine, Rabbinin münaatından son derece gazablı ve son derece üzüntülü bir şekilde döndü. Ve *"Ey Kavmim! Rabbiniz size güzel bir vaadde bulunmamışmıydı?"* dedi. Allah onlara içinde nur ve hidayet bulunan Tevrat'ı verdi. Bin sureden oluşmuştu. Her sure de bin âyetti. Onun cüzlerini ancak yetmiş deve taşıyabiliyordu. Bundan daha güzel bir vaad olmaz.

"Ayrılış müddetim size uzun mu geldi?" « طَالَ عَهْدِى بِكَ » *"Ayrılış sebebiyle zamanım uzadı"* dedi. Yoksa üstünüze Rabbinizden bir gazabın inmesini mi istiyorsunuz. Yani, Rabbinizin gazabını gerektiren bir fiili yapmayı mı istediniz ve vaadinizden döndünüz. Onlar, emrini yerine getireceklerine ve kendilerine bıraktığı âyetlere uyacaklarına dair söz vermişlerdi. Fakat buzağıyı tanrı edinmekle sözlerinden döndüler.

٨٧- ﴿ قَالُوا مَٓا اَخْلَفْنَا مَوْعِدَكَ بِمَلْكِنَا وَلٰكِنَّا حُمِّلْنَٓا اَوْزَارًا مِنْ زِينَةِ الْقَوْمِ فَقَذَفْنَاهَا فَكَذٰلِكَ اَلْقَى السَّامِرِيُّ ﴾

87- Dediler ki: "Biz, sana olan vaadimizden kendi kuvvet ve irademizle dönmedik. Fakat biz, o kavmin (Mısırlıların) **ziynet eşyasından bir takım ağırlıklar yüklenmiş, sonra da onları atmıştık. Aynı şekilde Sâmirî de atmıştı."**

Medenî ve Âsım'a göre « مَلْكِنَا » « مَ » ın fethiyledir. Hamza ve Ali'ye göre « مُ » dammeli, diğerlerine göre ise kesrelidir. Yani, sana olan vaadimizden kendimize sahip olarak dönmedik. Eğer kendimize sahip olsaydı ve görseydik vaadimizden dönmezdik. Fakat biz Sâmirî ve hilesi tarafından alt edildik.

« حُمِّلْنَا » Hicazî, Şâmî ve Hafs'a göre dammeli ve şeddelidir. Diğerlerine göre ise « ح » ve « م » in fethiyledir, şeddesizdir.

Lakin biz, Kıptilerin ziynet eşyasından bir takım ağırlıklar yüklenmiştik. Ya da ağırlıklar; günahlar ve alışkanlıklar demektir. Onlar, Mısırdan çıkış gecesi *"Yarın bizim bayram günümüz"* diyerek Kıptilerden süs eşyalarını ödünç almışlardı. Sâmirî: *"Mûsa, eşyaların haramlığından dolayı hapsolundu"* dedi. Çünkü onlar, Kıptilerin yanında Daru'l-Harpteki anlaşmalılar hükmündeydiler. Anlaşmalılar ise harbinin malını alamaz. Ayrıca o zaman ganimetler helal değildi, yakılırdı. Sâmirî onları bir ateş çukuruna koydu, buzağı kalıbı çıkardı ve içi boş bir buzağı heykeli döktü. Buzağı, damarlara benzer boşluklardan rüzgar girince böğürüyordu. *"Sâmirî, Firavun'un boğulduğu gün Cebrail (a.s.)'in atının ayağının değdiği yerden bir toprak aldı da ona üfürdü. O at hayat atıydı. Heykel canlandı ve böğürmeye başladı. Onların yaratılışları altına meyletti de ona ibadet ettiler"* denildi. *"Onları Sâmirî'nin çukurda yaktığı ateşe attık. Süs eşyalarını oraya atmamızı bize o emretti. Aynı şekilde Sâmirî de yanında bulunan süs eşyalarını ateşe atmıştı"* Ya da o, yanında bulunan Cebrail (a.s.)'in atının tırnağının değdiği yerden aldığı toprağı atmıştı.

٨٨- ﴿ فَأَخْرَجَ لَهُمْ عِجْلًا جَسَدًا لَهُ خُوَارٌ فَقَالُوا هَٰذَا إِلَٰهُكُمْ وَإِلَٰهُ مُوسَىٰ فَنَسِيَ ﴾

88- Bu adam onlar için böğürme kabiliyeti olan bir buzağı icat etti. Bunun üzerine "İşte" dediler, "Bu sizin de Mûsa'nın da tanrısıdır" Fakat onu unuttu.

Samiri, onlar için çukurdan buzağıyı çıkardı. Allah, onu, ateşin erittiği süs eşyasından imtihan için yarattı. Heykel halindeydi ve buzağıların böğürtüsü gibi böğürtüsü vardı. Samiri ve etbaı: *"İşte bu, sizin de, Musa'nın da ilahıdır"* dediler. On iki bin kişi hariç hepsi buna inandı. Musa, Rabbini burada unuttu da onu aramak için Tur'a gitti ya da bu, Allah'u Teala'ya ait başlangıç sözüdür. Yani, Sâmirî Rabbini unuttu ve sahip olduğu zahiri imanı terk etti. Ya da Sâmirî buzağının ilah olmayacağına dair verileri unuttu.

٨٩- ﴿أَفَلَا يَرَوْنَ أَلَّا يَرْجِعُ إِلَيْهِمْ قَوْلًا وَلَا يَمْلِكُ لَهُمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا﴾

89- O şeyin, kendilerine hiçbir sözle mukabele edemeyeceğini, kendilerine ne bir zarar, ne de bir fayda vermek gücünde olmadığını görmezler mi?

«أَنْ » , « أَنْ »'i muhaffefedir. « إِنَّ »'den hafifletilmiştir. Onlar görmüyorlar mı ki o, onlara bir sözle cevap veremez. Onlara zarar ve fayda da veremez. Onu, konuştuktan, zarar ve fayda vermekten aciz olduğu halde nasıl ilah ediniyorsunuz? Onun sadece bir defa böğürdüğü de söylendi.

90. – 91. ÂYETLER

وَلَقَدْ قَالَ لَهُمْ هٰرُونُ مِنْ قَبْلُ يَا قَوْمِ إِنَّمَا فُتِنْتُمْ بِهِ وَإِنَّ رَبَّكُمُ الرَّحْمٰنُ فَاتَّبِعُونِي وَأَطِيعُوا أَمْرِي ﴿٩٠﴾ قَالُوا لَنْ نَبْرَحَ عَلَيْهِ عَاكِفِينَ حَتّٰى يَرْجِعَ إِلَيْنَا مُوسٰى ﴿٩١﴾

Meâli

90- Hakikaten Harun onlara daha önce "Ey kavmim! Siz bunun yüzünden sadece fitneye uğradınız. Sizin Rabbiniz, şüphesiz çok merhametli olan Allah'tır. Şu halde bana uyunuz ve emrime itaat ediniz" dedi.

91- "Biz, Mûsa aramıza dönünceye kadar buna tapmaktan asla vaz geçmeyeceğiz" dediler.

Tefsiri

٩٠- ﴿وَلَقَدْ قَالَ لَهُمْ هٰرُونُ مِنْ قَبْلُ يَا قَوْمِ إِنَّمَا فُتِنْتُمْ بِهِ وَإِنَّ رَبَّكُمُ الرَّحْمٰنُ فَاتَّبِعُونِي وَأَطِيعُوا أَمْرِي﴾

90- Hakikaten Harun onlara daha önce "Ey kavmim! Siz bunun yüzünden sadece fitneye uğradınız. Sizin Rabbiniz, şüphesiz çok merhametli olan Allah'tır. Şu halde bana uyunuz ve emrime itaat ediniz" dedi.

Hârûn (a.s.), buzağıya tapanlara daha önce şöyle demişti: *"Ey kavmim! Siz bu buzağıyla imtihana tabi tutuldunuz. Ona ibadet etmeyin. Şüphesiz ki Rabbiniz Rahman'dır, buzağı değil. Bana tabi olun ve hak dinim üzere olun. Buzağıya ibadeti terk etme hususundaki emrime itaat edin."*

٩١- ﴿قَالُوا لَنْ نَبْرَحَ عَلَيْهِ عَاكِفِينَ حَتّٰى يَرْجِعَ إِلَيْنَا مُوسٰى﴾

91- "Biz, Mûsa aramıza dönünceye kadar buna tapmaktan asla vazgeçmeyeceğiz" dediler.

Mûsa, bize dönünceye kadar buzağıya ve ona ibadete devamdan geri durmayacağız. Gelince de bakacağız, o da bizim gibi ona mı ibadet ediyor, Sâmirî doğru mu yoksa yalan mı söyledi? Mûsa döndüğünde:

92. – 94. ÂYETLER

٩٢- ﴿قَالَ يَا هٰرُونُ مَا مَنَعَكَ إِذْ رَاَيْتَهُمْ ضَلُّوا ۙ﴾

٩٣- ﴿اَلَّا تَتَّبِعَنِ ۜ اَفَعَصَيْتَ اَمْرِى﴾

Meâli

92-93- "Ey Harun! Sana ne engel oldu da, bunların dalalete düştüklerini gördüğün vakit peşimden gelmedin? Emrime âsi mi oldun?" dedi.

Tefsiri

٩٢- ﴿قَالَ يَا هٰرُونُ مَا مَنَعَكَ إِذْ رَاَيْتَهُمْ ضَلُّوا ۙ﴾

٩٣- ﴿اَلَّا تَتَّبِعَنِ ۜ اَفَعَصَيْتَ اَمْرِى﴾

92-93- "Ey Harun! Sana ne engel oldu da, bunların dalalete düş tüklerini gördüğün vakit peşimden gelmedin? Emrime âsi mi oldun?" dedi.

« اَلَّا تَتَّبِعَنِ » Mekkî'ye göre vasıl ve vakıf hallerinde «ى » iledir. Ebû Amr ve Nâfi vasıl halinde ona uydular. Diğerlerine göre ise her iki halde de « ى »'sızdır.

"Ey Harun, onların saptıklarını gördüğünde seni bana tabi olmaya sevkeden ne idi?" Bu işi yapmaktan kaçınanla onu terke çağıran arasında bir bağlantı olduğundan böyle söyledi. Denildiki: *"Fazlası değil, senin sözünü kabul etmediklerinde bana tabi olmaktan, bana gelmekten ve bana haber vermekten seni men eden neydi?"* İman edenlerle birlikte küfr edenlere karşı savaşamazmıydın? Sana ne oluyor da, işe benim gördüğümde girişemeceğim gibi girişmiyorsun? Onların menfaatlerini gözetmenle ilgili emrime âsi mi oldun? Daha sonra Mûsa (a.s.) sağ eliyle, Harun (a.s.)'ın saçını, sol eliyle de sakalını gazapla yakaladı. Çünkü Allah için kıskançlık ona hâkim olmuştu.

٩٤- ﴿قَالَ يَا ابْنَؤُمَّ لَا تَأْخُذْ بِلِحْيَتِي وَلَا بِرَأْسِي إِنِّي خَشِيتُ أَنْ تَقُولَ فَرَّقْتَ بَيْنَ بَنِي إِسْرَآئِيلَ وَلَمْ تَرْقُبْ قَوْلِي﴾

94- (Harun): **"Ey annemin oğlu! Saçımı başımı yolma. Ben senin "İsrailoğullarının arasına ayrılık düşürdün; sözümü tutmadın" de-menden korktum" dedi.**

Şâmî ve Hafs'ın dışındaki Kûfe'lilere göre « ابْنَؤُمِّ »'deki « م » esrelidir.

Cumhura göre Mûsa ve Harun, ana baba bir kardeştirler. Merhamet ve şefkati celbetmek için sadece anneyi zikretti. Saçımı başımı yolma dedikten sonra özrünü söyledi: *"Eğer birbirleriyle dövüşselerdi senin, "İsrailoğullarının arasına ayrılık düşürdün" diyeceğinden korktum." Ya da "Bir gurubun sana tabi olup benimle kalması, diğer gurubun Sâmirî'ye tabi olmasıyla onları ayırsaydım, bana İsrailoğullarının arasını ayırdın diyeceğinden korktum" "Kavmim içinde bana halife ol ve ıslah et"* şeklindeki sözümü de tutmadın demenden korktum. Burada içtihadın yapılabileceğine delil vardır. Sonra Mûsa (a.s.) yaptıklarını inkar ederek Sâmirî'ye yöneldi.

❁ ❁ ❁

95. – 98. ÂYETLER

قَالَ فَمَا خَطْبُكَ يَا سَامِرِيُّ ﴿٩٥﴾ قَالَ بَصُرْتُ بِمَا لَمْ يَبْصُرُوا بِهِ فَقَبَضْتُ قَبْضَةً مِنْ أَثَرِ الرَّسُولِ فَنَبَذْتُهَا وَكَذٰلِكَ سَوَّلَتْ لِي نَفْسِي ﴿٩٦﴾ قَالَ فَاذْهَبْ فَإِنَّ لَكَ فِي الْحَيٰوةِ أَنْ تَقُولَ لَا مِسَاسَ وَإِنَّ لَكَ مَوْعِدًا لَنْ تُخْلَفَهُ وَانْظُرْ إِلٰى إِلٰهِكَ الَّذِي ظَلْتَ عَلَيْهِ عَاكِفًا لَنُحَرِّقَنَّهُ ثُمَّ لَنَنْسِفَنَّهُ فِي الْيَمِّ نَسْفًا ﴿٩٧﴾ إِنَّمَا إِلٰهُكُمُ اللّٰهُ الَّذِي لَا إِلٰهَ إِلَّا هُوَ وَسِعَ كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا ﴿٩٨﴾

Meâli

95- "Ya senin zorun nedir, ey Sâmirî?" dedi.

96- O da "Ben onların görmediklerini gördüm. Zira, o elçinin izinden bir avuç (toprak) alıp onu (erimiş mücevharatın içine) attım. Bunu böyle bana nefsim hoş gösterdi" dedi.

97- Musa: "Defol! Artık hayatın boyunca sen: "Bana dokunmayın" diyeceksin. Ayrıca senin için, kurtulamayacağın bir ceza günü var. Tapmakta olduğun tanrına da bak. Yemin ederim ki biz onu yakacağız. Sonra da onu parça parça edip denize atacağız" dedi.

98- Sizin ilahınızi yalnızca kendisinde başka ilah olmayan Allah'tır. O'nun ilmi herşeyi kuşatmıştır.

Tefsiri

٩٥- ﴿قَالَ فَمَا خَطْبُكَ يَا سَامِرِيُّ﴾

95- "Ya senin zorun nedir, ey Sâmirî?" dedi.

O konuştuğun iş nedir, ey Sâmirî?

٩٦- ﴿قَالَ بَصُرْتُ بِمَا لَمْ يَبْصُرُوا بِهِ فَقَبَضْتُ قَبْضَةً مِنْ أَثَرِ الرَّسُولِ فَنَبَذْتُهَا وَكَذٰلِكَ سَوَّلَتْ لِي نَفْسِي﴾

96- O da "Ben onların görmediklerini gördüm. Zira, o elçinin izinden bir avuç (toprak) alıp onu (erimiş mücevharatın içine) attım. Bunu böyle bana nefsim hoş gösterdi" dedi.

« يَبْصُرُوا » Hamza ve Ali'ye göre « ت » iledir. Zeccâc şöyle demiştir: « بَصُرَ » bildi « أَبْصَرَ » baktı demektir. Yani İsrail oğullarının bilmediği şeyi bildim, demektir. Mûsa (a.s.) *"O nedir?"* dedi. *"Cebrail'i hayat atı üzerinde gördüm. Onun izinden almak içime doğdu. Onu ne üzerine attıysam onun, ruhu, eti ve kanı oluştu"* dedi.

« قَبْضَة » bir avuç demektir. Onun kastolunan şey için mutlak olarak kullanılması, mef'ulun mastarla isimlendirilmesindendir.

« ضَرَبَ الأَمِيرُ » "Emir vurdu" da olduğu gibi. « فَقَبَضْتُ قَبْضَةً » şeklindede okundu. « ض » ile olunca avucun tamamıyla « ص » ile olunca parmakların etrafıyla aldım demektir.

Elçinin atının izinden bir avuç aldım ve onu buzağının iç boşluğuna attım. Nefsim, bunu bana bu şekilde yapmamı güzel gösterdi. Bende nefsime uyarak onu yaptım. Bu, hatayı kabul etmek ve özür dilemektir.

٩٧- ﴿قَالَ فَاذْهَبْ فَإِنَّ لَكَ فِى الْحَيٰوةِ أَنْ تَقُولَ لَا مِسَاسَ وَإِنَّ لَكَ مَوْعِدًا لَنْ تُخْلَفَهُ وَانْظُرْ إِلٰى إِلٰهِكَ الَّذٖى ظَلْتَ عَلَيْهِ عَاكِفًا لَنُحَرِّقَنَّهُ ثُمَّ لَنَنْسِفَنَّهُ فِى الْيَمِّ نَسْفًا﴾

97- Musa: "Defol! Artık hayatın boyunca sen: "Bana dokunmayın" diyeceksin. Ayrıca senin için, kurtulamayacağın bir ceza günü var. Tapmakta olduğun tanrına da bak. Yemin ederim ki biz onu yakacağız. Sonra da onu parça parça edip denize atacağız" dedi.

Mûsa ona "Aramızdan kaçarak git. Artık yaşadığın müddetçe seni bilmeden sana yaklaşmak isteyenlere *"Bana kimse dokunmasın"* diyeceksin. Ona kimse dokunmadı ve o, insanlara karışmaktan tamamen men edildi. Onunla görüşmek, konuşmak ve alışveriş yapmak insanlara haram kılındı. Birine dokunmak için anlaşsa dokunan ve dokunulan sıtmaya tutuluyordu. Yer yüzünde "Dokunmayın" diye bağırarak şaşkın şaşkın dolaşıyordu. Bu durum, şu ana kadar evladında da devam ediyor diyenler

oluştur. Denildiki: "Musa (a.s.) onu öldürmek istedi. Ancak Allah'u Teâlâ cömertliğinden dolayı onu bundan menetti." Senin için kurtulamayacağın bir ceza var. Yani seni kaçırmayacağımız bir ceza. Allah'ın yeryüzünde şirk ve fesat için vaad ettiği bir ceza. Dünyada bu şekilde azap ettikten sonra âhiret'te de sana azap edecek.

Mekkî ve Ebû Amr'a göre « لَنْ تُخْلِفَهُ »'dur. Bu "bir başkasını bulduğumda sözü değiştirdim" ifadesinden gelmektedir. « ظَلْتَ »'nin aslı « ظَلِلْتَ »'dir. Hafifletmek için birinci « ل » hazfedilmiştir.

Tapmakta olduğun tanrına bir bak. Onu ateşle yakacağız. Sonra da onu ufalayıp suya serpeceğiz. Onu yaktı ve denize serpti. Bazıları, onu sevdikleri için onun suyundan içtiler. Dudaklarınla altın sarılığı belirdi.

٩٨- ﴿إِنَّمَا إِلٰهُكُمُ اللّٰهُ الَّذٖى لَٓا إِلٰهَ إِلَّا هُوَۜ وَسِعَ كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا﴾

98- Sizin ilahınızi yalnızca kendisinde başka ilah olmayan Allah'tır. Onun ilmi herşeyi kuşatmıştır.

« عِلْمًا » Temyizdir. Yani, onun ilmi herşeyi kuşatmıştır, demektir.

❁ ❁ ❁

99. – 101. AYETLER

كَذٰلِكَ نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ اَنْبَٓاءِ مَا قَدْ سَبَقَۚ وَقَدْ اٰتَيْنَاكَ مِنْ لَدُنَّا ذِكْرًاۚ ﴿٩٩﴾ مَنْ اَعْرَضَ عَنْهُ فَاِنَّهُ يَحْمِلُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وِزْرًاۙ ﴿١٠٠﴾ خَالِدِينَ فِيهِۜ وَسَٓاءَ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ حِمْلًاۙ ﴿١٠١﴾

Meâli

99- İşte böylece geçmiştekilerin haberlerinden bir kısmını sana anlatıyoruz. Şüphesiz ki, tarafımızdan sana bir zikir verdik.

100- Kim ondan yüz çevirirse, şüphesiz ki kıyamet gününde o, ağır bir günah yükünü yüklenecektir.

101- Bu kimseler, onda ebedi kalırlar. Onlar için, kıyamet gününde bu, ne kötü bir yüktür.

Tefsiri

٩٩- ﴿كَذٰلِكَ نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ اَنْبَٓاءِ مَا قَدْ سَبَقَۚ وَقَدْ اٰتَيْنَاكَ مِنْ لَدُنَّا ذِكْرًاۚ﴾

99- İşte böylece geçmiştekilerin haberlerinden bir kısmını sana anlatıyoruz. Şüphesiz ki, tarafımızdan sana bir zikir verdik.

« كَذٰلِكَ »'deki « كَ »'in mahalli nasbtır.

Mûsa ve Firavun'un kıssasını sana hikaye ettiğimiz gibi geçmiş ümmetlerin de haberlerinden bir kısmını delillerini artırmak ve mucizelerini çoğaltmak için sana anlatıyoruz. Şüphesiz ki sana tarafımızdan Kuran'ı verdik. O, büyük bir zikirdir. O Kerim olan Kur'an'dır. Onda ona yönelenler için kurtuluş vardır. O, tefekkür ve ibrete sevkeden gerçek hikayelere ve haberlere şâmildir.

١٠٠- ﴿ مَنْ أَعْرَضَ عَنْهُ فَإِنَّهُ يَحْمِلُ يَوْمَ الْقِيمَةِ وِزْرًا ﴾

100- Kim ondan yüz çevirirse, şüphesiz ki kıyamet gününde o, ağır bir günah yükünü yüklenecektir.

Kim bu zikirden, Kur'an'dan yüz çevirir de ona iman etmezse, o artık kıyamet gününde ağır bir ceza yüklenecektir. Ceza çekene verdiği ağırlık hususunda ve bel büken, helâk eden ağır yüklerin taşınmasının zorluğu hususunda onu yüke benzetti ve yük olarak isimlendirdi. Ya da o, günahın cezasıdır.

١٠١- ﴿ خَالِدِينَ فِيهِ وَسَاءَ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيمَةِ حِمْلًا ﴾

101- Bu kimseler, onda ebedi kalırlar. Onlar için, kıyamet gününde bu, ne kötü bir yüktür.

« خَالِدِينَ », « يَحْمِلُ »'daki zamirden haldir. Manaya göre çoğul kılınmıştır. « فَإِنَّهُ »'da « مَنْ » lafzı üzerine hamledilerek tekil gelmiştir. O günahta, yani günahın cezasında -ki o azaptır- ebedi kalırlar.

« سَاءَ » « بِئْسَ »'nin hükmündedir. Onda « حِمْلًا »'in açıkladığı kapalı bir zamir vardır. « حِمْلًا » temyizdir. « لَهُمْ »'daki « لِ » «هَيْتَ لَكَ »'de olduğu gibi beyan içindir. Kötülemek içindir. Bu, daha önce geçen günahı kelimesinin delâletinden dolayı anlaşılmaktadır. Takdiri ise, *"Onların günahı, ne kötü bir yüktür"* şeklindedir.

102. - 104. ÂYETLER

يَوْمَ يُنْفَخُ فِى الصُّورِ وَنَحْشُرُ الْمُجْرِمِينَ يَوْمَئِذٍ زُرْقًا ﴿١٠٢﴾ يَتَخَافَتُونَ بَيْنَهُمْ إِنْ لَبِثْتُمْ إِلاَّ عَشْرًا ﴿١٠٣﴾ نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَقُولُونَ إِذْ يَقُولُ أَمْثَلُهُمْ طَرِيقَةً إِنْ لَبِثْتُمْ إِلاَّ يَوْمًا ﴿١٠٤﴾

Meâli

102- O günde sûr'â üflenir ve biz o zaman günahkarları, gözleri (korkudan) gömgök bir halde mahşerde toplarız.

103- Aralarında birbirlerine gizli gizli şöyle derler: "Dünyada sadece on gün kaldınız."

104- Aralarında konuştukları konuyu biz daha iyi biliriz. Onların en olgun ve akıllı olanı o zaman "Bir günden fazla kalmadınız" der.

Tefsiri

١٠٢- ﴿ يَوْمَ يُنْفَخُ فِى الصُّورِ وَنَحْشُرُ الْمُجْرِمِينَ يَوْمَئِذٍ زُرْقًا ﴾

102- O günde sûr'â üflenir ve biz o zaman günahkarları, gözleri (korkudan) **gömgök bir halde mahşerde toplarız.**

« يَوْمَ يُنْفَخُ » « يَوْمَ الْقِيَامَة » dan bedeldir. Ebû Amr'a göre « نَنْفُخُ » dur. Sur, boynuzdur ya da suretin çoğuludur. Yani Ruhları suretlere üfürürüz demektir. Bunun delili Kâtâde'nin kıraatidir. « صُورَة » un çoğulu « صُوَر »'dur. « زُرْقًا » haldir. Yani kör olarak demektir.

"Kıyamet gününde onları yüzleri üzerine kör olarak haşrederiz" dediği gibi. *"O gün günahkarları kör olarak haşrederiz"* demiştir. Bu böyledir çünkü göz nuru gidenin böz bebeği mavileşir.

١٠٣- ﴿ يَتَخَافَتُونَ بَيْنَهُمْ إِنْ لَبِثْتُمْ إِلاَّ عَشْرًا ﴾

103- Aralarında birbirlerine gizli gizli şöyle derler: "Dünyada

sadece on gün kaldınız."

O günün dehşetinden dolayı birbirlerine fısıldaşırlar ve dünyadaki ya da kabirdeki kalış müddetlerini kısaltarak "Ancak on gün kaldınız" derler. Ni'met ve sevinç günlerini hatırlatan şiddetli günleri gördükleri için eseflenirler ve onları kısaltırlar. Çünkü sevinç günleri kısadır. Ya da ahireti uzun bulmalarındandır. Çünkü dünya hayatı, onun yanında kısa kalır. Âhirette kalışlarına kıyasla orada kalışlarını az kabul ederler. Allah'u Teâlâ, onlardan en az sayanın sözünü tercih etmiştir. Şu sözü de bunu göstermektedir.

١٠٤- ﴿نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَقُولُونَ إِذْ يَقُولُ أَمْثَلُهُمْ طَرِيقَةً إِنْ لَبِثْتُمْ إِلاَّ يَوْمًا﴾

104- Aralarında konuştukları konuyu biz daha iyi biliriz. Onların en olgun ve akıllı olanı o zaman "Bir günden fazla kalmadınız" der.

Onların sözce en adil olanı *"Bir günden fazla kalmadınız"* der. Bu, *"Dediler ki, bir gün ya da bir günün bir kısmı kadar kaldık. Sayanlara sorun"* âyetindeki gibidir.

❁ ❁ ❁

105. – 108. ÂYETLER

وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْجِبَالِ فَقُلْ يَنْسِفُهَا رَبّى نَسْفًا ﴿١٠٥﴾ فَيَذَرُهَا قَاعًا صَفْصَفًا ﴿١٠٦﴾ لَا تَرٰى فيهَا عِوَجًا وَلَٓا اَمْتًا ﴿١٠٧﴾ يَوْمَئِذٍ يَتَّبِعُونَ الدَّاعِىَ لَا عِوَجَ لَهُ وَخَشَعَتِ الْاَصْوَاتُ لِلرَّحْمٰنِ فَلَا تَسْمَعُ اِلَّا هَمْسًا ﴿١٠٨﴾

Meâli

105- Sana dağlar hakkında sorarlar. De ki: Rabbim onları ufalayıp savuracak.

106- Böylece yerlerini dümdüz, bomboş bırakacaktır.

107- Orada ne bir iniş ne de bir çıkış görebileceksin.

108- O gün insanlar, kendisine muhalefet etmeksizin davetçiye uyacaklar. Artık çok esirgeyici Allah hürmetine sesler kısılmıştır. Bu yüzden, fısıltıdan başka bir ses işitemezsin.

Tefsiri

١٠٥- ﴿وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْجِبَالِ فَقُلْ يَنْسِفُهَا رَبّى نَسْفًا﴾

105- Sana dağlar hakkında sorarlar. De ki: Rabbim onları ufala yıp savuracak.

Nebi (a.s.)'e: *"Kıyamet gününde dağlar ne olacak?"* diye sormuşlardı. Denildi ki: *"Böyle bir soru sorulmadı"* Takdiri ise *"Eğer sana sorulursa"* demektir. Bu sebebten dolayı *"De ki emri « ف » ile gelmiştir.* Diğer sorularda böyle değildir. Mesela: *"Sana hayızdan soruyorlar? De-ki o bir ezadır" "Sana yetimlerden soruyorlar? Deki onların durumlarını düzeltmek hayırdır" "Sana içki ve kumardan soruyorlar? Deki o ikisinde büyük bir günah vardır" "Sana kıyamet saatinden, onun ne zaman gelip çatacağından soruyorlar? Deki onun ilmi ancak Rabbimin katındadır" "Sana ruhtan soruyorlar? Deki ruh rabbimin işlerindendir." "Sana Zülkarneyn'den soruyorlar? Deki size ondan bir hatıra okuyacağım"* Bunlar

sorulmuş sorular olduğu için cevapları, kendisinde şart manası olmadığı halde gelmiştir.

Dolayısıyla « فَ » zikredilmemiştir. Rabbim onları kum gibi yapar, Sonra da üzerlerine rüzgar gönderir. Yiyeceğin dağıldığı gibi dağılır, giderler. Halil *"Onları (dağları) söker atar"* demiştir.

١٠٦- ﴿فَيَذَرُهَا قَاعًا صَفْصَفًا﴾

106- Böylece yerlerini dümdüz, bomboş bırakacaktır.

Onun yerini dümdüz, bomboş bırakırız. Ya da zamir *"Onun üzerin de hiçbir şey bırakmadı"* âyetinde olduğu gibi yeryüzü içindir.

١٠٧- ﴿لَا تَرٰى فِيهَا عِوَجًا وَلَٓا اَمْتًا﴾

107- Orada ne bir iniş ne de bir çıkış görebileceksin.

Fethalı olan « عَوَجْ » somut varlıklarda kullanıldığı gibi, kesralı olan « عِوَجْ »'de manalarda kullanılır.

Yeryüzü somut bir varlıktır. Lâkin burada mana yerinde kullanılmıştır. Yer dümdüz olduğunda maharetini ne kadar kullanırsan kullan, ne kadar şeffaf olursan ol, yine de orada hiçbir şekilde hiçbir eğrilik bulamazsın.

١٠٨- ﴿يَوْمَئِذٍ يَتَّبِعُونَ الدَّاعِيَ لَا عِوَجَ لَهُۚ وَخَشَعَتِ الْاَصْوَاتُ لِلرَّحْمٰنِ فَلَا تَسْمَعُ اِلَّا هَمْسًا﴾

108- O gün insanlar, kendisine muhalefet etmeksizin davetçiye uyacaklar. Artık çok esirgeyici Allah hürmetine sesler kısılmıştır. Bu yüzden, fısıltıdan başka bir ses işitemezsin.

Günü, dağların savrulduğu vakte izafe etti. Yani dağların savrulduğu günde, demektir. « يَوْمَئِذٍ » « يَوْمَ الْقِيَامَةِ »'ye ikinci bedel olması da caizdir.

O gün mahşere davet eden davetçiye tabi olurlar. Yani, davetçinin sesine tabi olurlar, demektir. Davetçi, İsrafil a.s.'dır. Beytü'l Makdis'teki

Kubbetü's-Sahra üzerinden *"Ey çürümüş kemikler parçalanmış tenler, ayrılmış etler, haydi rahmanın huzuruna"* diye nida eder. Ve her taraftan ona doğru yönelirler. Ondan dışarı çıkamazlar. Çağırılanlardan hiçbiri ona muhalefet edemez. Bilakis onun sesine tabi olarak sağa sola sapmadan ona doğru giderler. Sesler, Rahmanın heybet ve celâlinden dolayı sükûnete ermiştir. Bu yüzden fısıltıdan başka bir ses işitilmez. Fısıltı: dudakların kıpırdatılmasından dolayı çıkan hafif sestir. Denildi ki: *"O devenin ayak sesinden alınmıştır. O, yürüdüğünde ayaklarının çıkardığı ses tir."* Yani *"Sen ancak ayak seslerini duyarsın"* demektir.

109- 112. ÂYETLER

يَوْمَئِذٍ لَا تَنْفَعُ الشَّفَاعَةُ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمٰنُ وَرَضِيَ لَهُ قَوْلًا ﴿١٠٩﴾ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِهِ عِلْمًا ﴿١١٠﴾ وَعَنَتِ الْوُجُوهُ لِلْحَيِّ الْقَيُّومِ ۖ وَقَدْ خَابَ مَنْ حَمَلَ ظُلْمًا ﴿١١١﴾ وَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَا يَخَافُ ظُلْمًا وَلَا هَضْمًا ﴿١١٢﴾

Meâli

109- O gün Rahman'ın izin verdiği ve sözünden hoşlandığının dışındakilere şefaat fayda vermez.

110- O, insanların geçmişlerini de geleceklerini de bilir. Onların ilmi ise bunu kapsayamaz.

111- Bütün yüzler, diri ve herşeye hakim olan Allah için eğilip boyun bükmüştür. Zâlim yüklenen ise, gerçekten perişan olmuştur.

112- Her kim mü'min olarak iyi olan işlerden yaparsa artık o ne zulümden ne de hakkının çiğnenmesinden korkar.

Tefsiri

١٠٩- ﴿يَوْمَئِذٍ لَا تَنْفَعُ الشَّفَاعَةُ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمٰنُ وَرَضِيَ لَهُ قَوْلًا﴾

109- O gün Rahman'ın izin verdiği ve sözünden hoşlandığının dışındakilere şefaat fayda vermez.

« مَنْ » muzafın hazfinin takdiriyle « الشَّفَاعَةُ »'den bedel olmak üzere mahallen merfudur. Yani, Rahman'ın kendisine izin verdiklerinin şefaati müstesna, şefaat fayda vermez. Kendisine şefaat edilen kişinin Müslüman olması kaydıyla şefaat edenin onun hakkındaki sözüne Rahman'ın razı olduğu kişi de müstesna. Ya da « مَنْ » « تَنْفَعُ »'nun mef'ulu olmak üzere mansuptur.

١١٠- ﴿يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِهِ عِلْمًا﴾

110- O, insanların geçmişlerini de geleceklerini de bilir. Onların ilmi ise bunu kapsayamaz.

Geçmiş ve gelecek hallerini bilir. Allah'ın ilmnini ihata ettiğini onlar kavrayamazlar. « بِهِ » deki zamir « مَا »'ya ya da « الله »'a racidir. Çünkü Allah'u Teâlâ tam olarak kesinlikle kavranamaz.

١١١- ﴿وَعَنَتِ الْوُجُوهُ لِلْحَيِّ الْقَيُّومِ وَقَدْ خَابَ مَنْ حَمَلَ ظُلْمًا﴾

111- Bütün yüzler, diri ve herşeye hakim olan Allah için eğilip boyun bükmüştür. Zâlim yüklenen ise, gerçekten perişan olmuştur.

« عَنَتِ » boyun eğdi, zelil oldu demektir. Esir için « عَانٍ » denmesi de buradan gelmektedir.

Hay: Ölmeyen demektir. Ölümün takip ettiği her hayat yok hükmündedir.

Kayyum: Her nefse kazandıklarıyla hakim olan ya da mahlukatın işlerini idare eden, demektir. Kıyamet durağına şirki yüklenerek gelen Allah'ın rahmetinden ümidini kesmiştir. Çünkü zulüm bir şey yerinden başka bir yere koymak demektir. Yaratılanı yaratana ortak koşmakan daha büyük bir zulüm yoktur.

١١٢- ﴿وَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَا يَخَافُ ظُلْمًا وَلَا هَضْمًا﴾

112- Her kim mü'min olarak iyi olan işlerden yaparsa artık o ne zulümden ne de hakkının çiğnenmesinden korkar.

Muhammed (a.s.)'in getirdiklerine inanarak salih ameller işleyenler, günahlarının artmasından da, iyiliklerinin azalmasından da korkmazlar. Bu ayet, salih amel işlenilmese dahi, iman sahibi olunacağına dair delildir. Çünkü iman, amellerin kabul edilmesi için şarttır.

113. - 114. ÂYETLER

وَكَذٰلِكَ اَنْزَلْنَاهُ قُرْاٰنًا عَرَبِيًّا وَصَرَّفْنَا فِيهِ مِنَ الْوَعِيدِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ اَوْ يُحْدِثُ لَهُمْ ذِكْرًا ﴿١١٣﴾ فَتَعَالَى اللّٰهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ وَلَا تَعْجَلْ بِالْقُرْاٰنِ مِنْ قَبْلِ اَنْ يُقْضٰى اِلَيْكَ وَحْيُهُ وَقُلْ رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا ﴿١١٤﴾

Meâli

113- Biz onu böylece Arapça bir Kur'an olarak indirdik ve onda ikazları tekrar tekrar açıkladık. Umulur ki onlar (günahtan) korunurlar. Yahut da o Kur'an kendileri için bir ibret ortaya koyar.

114- Gerçek yönetici olan Allah, yücedir. Sana onun vahyi tamamlanmazdan önce Kur'an'ı (okumakta) acele etme ve "Rabbim benim ilmimi artır" de.

Tefsiri

١١٣- ﴿وَكَذٰلِكَ اَنْزَلْنَاهُ قُرْاٰنًا عَرَبِيًّا وَصَرَّفْنَا فِيهِ مِنَ الْوَعِيدِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ اَوْ يُحْدِثُ لَهُمْ ذِكْرًا﴾

113- Biz onu böylece Arapça bir Kur'an olarak indirdik ve onda ikazları tekrar tekrar açıkladık. Umulur ki onlar (günahtan) **korunurlar. Yahut da o Kur'an kendileri için bir ibret ortaya koyar.**

« كَذٰلِكَ » « وَكَذٰلِكَ نَقُصُّ » üzerine atıftır. Yani bu inzalin bir benzeri, demektir.

Aynı şekilde biz onu Arab'ın lisanıyla Arapça Kur'an olarak indirdik. Ve onda tehditleri tekrar tekrar açıkladık ki şirkten kaçınsınlar ve korunsunlar. Ya da bu tehdit veya Kur'an onlara bir hatırlatma yapsın. Ya da ona imanlarıyla şeref kazandırsın. « و »'in vav manasına olduğu da söylendi.

١١٤- ﴿ فَتَعَالَى اللّٰهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ وَلَا تَعْجَلْ بِالْقُرْاٰنِ مِنْ قَبْلِ اَنْ يُقْضٰى اِلَيْكَ وَحْيُهُۘ وَقُلْ رَبِّ زِدْن۪ي عِلْمًا ﴾

114- Gerçek yönetici olan Allah, yücedir. Sana onun vahyi tamamlanmazdan önce Kur'an'ı (okumakta) **acele etme ve "Rabbim benim ilmimi artır" de.**

Zan çeşitlerinden ve anlayış vehimlerinden yücedir. İnsanlara ve cisimlere benzemekten münezzehtir. Sultanların kendisine muhtaç olduğu sultandır. Uluhiyete hak sahibi olandır. Kur'an ve onun indirilişinden bahsederken konuyu değiştiriyor ve Cebrail sana Kur'an'dan vahyolunanı telkin ederken, sana işittirinceye ve öğretinceye kadar teenni üzere ol. Cebrail, bu telkin işini bitirmedikçe Kur'an'ı okumakta acele etme. Ve ey Rabbim, Kur'an'la ve imanlarıyla benim ilmimi artır, de. Denildiğine göre, Allah'u Teâlâ peygamberine, ilimden başka hiçbir şeyde ziyadeyi istemesini emretmemiştir.

115. - 122. ÂYETLER

وَلَقَدْ عَهِدْنَٓا اِلٰٓى اٰدَمَ مِنْ قَبْلُ فَنَسِيَ وَلَمْ نَجِدْ لَهُ عَزْمًا ﴿١١٥﴾ وَاِذْ قُلْنَا لِلْمَلٰٓئِكَةِ اسْجُدُوا لِاٰدَمَ فَسَجَدُوٓا اِلَّٓا اِبْلِيسَ اَبٰى ﴿١١٦﴾ فَقُلْنَا يَٓا اٰدَمُ اِنَّ هٰذَا عَدُوٌّ لَكَ وَلِزَوْجِكَ فَلَا يُخْرِجَنَّكُمَا مِنَ الْجَنَّةِ فَتَشْقٰى ﴿١١٧﴾ اِنَّ لَكَ اَلَّا تَجُوعَ فِيهَا وَلَا تَعْرٰى ﴿١١٨﴾ وَاَنَّكَ لَا تَظْمَؤُا فِيهَا وَلَا تَضْحٰى ﴿١١٩﴾ فَوَسْوَسَ اِلَيْهِ الشَّيْطَانُ قَالَ يَٓا اٰدَمُ هَلْ اَدُلُّكَ عَلٰى شَجَرَةِ الْخُلْدِ وَمُلْكٍ لَا يَبْلٰى ﴿١٢٠﴾ فَاَكَلَا مِنْهَا فَبَدَتْ لَهُمَا سَوْاٰتُهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِ وَعَصٰٓى اٰدَمُ رَبَّهُ فَغَوٰى ﴿١٢١﴾ ثُمَّ اجْتَبٰيهُ رَبُّهُ فَتَابَ عَلَيْهِ وَهَدٰى ﴿١٢٢﴾

Meâli

115- Andolsun ki biz, daha önce de Adem'e ahit (emir ve vahiy) vermiştik. Ne var ki o, (ahdi) unuttu. Biz onda bir azim bulmadık.

116- Bir zaman meleklere "Âdem'e secde edin" demiştik. Onlar hemen secde ettiler. İblis hariç. O diretti.

117- Bunun üzerine "Ey Âdem" dedik. "Bu, senin ve eşinin düşmanıdır. Sakın sizi cennetten çıkarmasın, sonra yorulur, sıkıntı çekersiniz.

118- Şimdi burada senin için ne acıkmak vardır, ne de çıplak kalmak.

119- Yine burada sen, susuzluk çekmeyecek ve sıcaklığın sıkıntısını duymayacaksın.

120- Sonunda şeytan onun aklını karıştırıp: "Ey Âdem, sana ebedilik ağacını ve eskimeyen bir saltanatı göstereyim mi?" dedi.

121- Bunun üzerine ondan yediler. Böylece kendilerine kötü yerleri göründü. Üstlerini cennet yaprağı ile örtmeye çalıştılar. Adem Rabbine asi olup şaşırdı.

122- Sonra Rabbi onu seçkin kıldı. Tevbesini kabul etti ve doğru yola yöneltti.

Tefsiri

١١٥- ﴿وَلَقَدْ عَهِدْنَا إِلَى آدَمَ مِنْ قَبْلُ فَنَسِيَ وَلَمْ نَجِدْ لَهُ عَزْمًا﴾

115- Andolsun ki biz, daha önce de Adem'e ahit (emir ve vahiy) **vermiştik. Ne var ki o,** (ahdi) **unuttu. Biz onda bir azim bulmadık.**

Âdem'e ağaçtan yememesini vahyetmiştik. Sultanların emir ve tavsiyeleri ile ilgili olarak « عَذَمَ عَلَيْهِ » « وَأَوْصَى اِلَيْهِ » « تَقَدَّمَ الْمَلِكُ اِلَى فُلاَن » ve « عَهِدَ عَلَيْهِ » *"Sultan falana emir ve tavsiyede bulundu"* cümleleri kul lanılır.

Mana ise *"Andolsun ki biz, daha onlar var olmadan önce, onların babaları Âdem'e ağaca yaklaşmamasını emir ve tavsiye etmiştik"* demektir. O, nehyedildiği şeye, onların muhalefet ettikleri gibi, muhalefet etti, demektir. Âdemoğluna verilen emrin esası budur. O ahdi, yani nehyi unuttu. Peygamber kendilerine emredilen şeyleri unutmaları sebebiyle de muaheze edilirler. Biz onda muhalif davranmaya yönelik bir kasıt bulmadık. Ya da Âdem, azim sahibi peygamberlerden değildi. Bulmak, bilmek manasınadır.

« نَجِدْ » fiilinin iki mef'ulu « لَهُ » ve « عَزْمًا »'dir. Ya da yokluğun kaldırılması manasına, biz ona sabrı vaad ettik, demektir. « لَهُ » «نَجِدْ »'e taalluk etmektedir.

١١٦- ﴿وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلٰئِكَةِ اسْجُدُوا لِاٰدَمَ فَسَجَدُوا إِلاَّ إِبْلِيسَ أَبَى﴾

116- Bir zaman meleklere "Âdem'e secde edin" demiştik. Onlar hemen secde ettiler. İblis hariç. O diretti.

« وَإِذْ قُلْنَا » , « اُذْكُرْ » ile mansuptur.

Denildiki: *"O secde boyun eğme ve itaat etme sözlerini içeren sözlü bir secdeydi."* Ya da Âdem üstünlüğünün vurgulanması için kıble durumundaydı. İblis hariç secde ettiler.

İbn Abbas (r. a.)'dan rivâyet edildiğine göre: *"İblis, istisna edildiği meleklerden biriydi."*

Hasan şöyle demiştir: *"Melekler, canlı mahlukatın özüdür ve nesil vermezler. İblis ise gözeneklere işleyen ateştendir. Onun, onlardan istisna edilmesi doğrudur. Çünkü o, onlara arkadaşlık ediyor ve onlarla birlikte Allah'a ibadet ediyordu."*

"Diretti" başlangıç cümlesidir ve sanki o *"O, niçin secde etmedi?"* diyen kişiye verilmiş bir cevaptır. Ona *"secde"* diye bir mef'ul takdir etmemelidir. Bunun delili ise « فَسَجَدُوا » *"secde ettiler"* sözüdür. Manası ise, son derece kaçındı, diretti, olmalıdır.

١١٧- ﴿ فَقُلْنَا يَا آدَمُ إِنَّ هٰذَا عَدُوٌّ لَكَ وَلِزَوْجِكَ فَلَا يُخْرِجَنَّكُمَا مِنَ الْجَنَّةِ فَتَشْقٰى ﴾

117- Bunun üzerine "Ey Âdem" dedik. "Bu, senin ve eşinin düşmanıdır. Sakın sizi cennetten çıkarmasın, sonra yorulur, sıkıntı çekersiniz.

Bu, senin ve eşinin düşmanıdır. Çünkü, bu, sana secde etmedi ve senin üstünlüğünü görmedi. Sakın ikinizin cennetten çıkarılmasına sebep olmasın. Yoksa yiyecek talebinde yorulur, sıkıntı çekersin.

Âyetin başlangıcına riayet ederek « فَتَشْقٰى » *"Sıkıntı çekersin"* dedi. « فَتَشْقَيَا » *"Sıkıntı çekersiniz"* demedi. Ya da tabi olarak girmiştir. Ya da erkek, kadın nafakasını yüklendiği için bu şekilde gelmiştir.

Rivâyet edildiğine göre Âdem (a.s.)'a kırmızı bir öküz gönderildi. Onunla tarlayı sürüyor ve alnındaki terleri siliyordu.

١١٨- ﴿ إِنَّ لَكَ أَلَّا تَجُوعَ فِيهَا وَلَا تَعْرٰى ﴾

118- Şimdi burada senin için ne acıkmak vardır, ne de çıplak kalmak.

Cennette ne acıkmak ve ne de elbiselerden hali kalmak vardır. Çünkü onlar, orada ebedi olarak hazırlanmışlardır.

١١٩- ﴿وَاَنَّكَ لَا تَظْمَؤُا فِيهَا وَلَا تَضْحٰى﴾

119- Yine burada sen, susuzluk çekmeyecek ve sıcaklığın sıkıntı sını duymayacaksın.

Nafî ve Ebû Bekir'e göre « اَنْ » birinci « اَلَّا تَجُوعَ »'ye atfen kesriyledir. Diğerlerine göre ise « اَنْ » atfen fetha iledir. «» İle mahallen mansuptur. « اِنَّ فِي عِلْمِي اَنَّكَ جَالِسٌ » *"Bildiğime göre oturuyorsun"* sözünde olduğu gibi fasl için olması da caizdir.

Orada sen içeceklerin varlığından dolayı susamayacaksın. Yine sana güneşin sıcaklığı da değmeyecek. Çünkü orada güneş yoktur. Oranın ahalisi, uzatılmış gölgelerdedirler.

١٢٠- ﴿فَوَسْوَسَ إِلَيْهِ الشَّيْطَانُ قَالَ يَا اٰدَمُ هَلْ اَدُلُّكَ عَلَى شَجَرَةِ الْخُلْدِ وَمُلْكٍ لَا يَبْلٰى﴾

120- Sonunda şeytan onun aklını karıştırıp: "Ey Âdem, sana ebedilik ağacını ve eskimeyen bir saltanatı göstereyim mi?" dedi.

Şeytan ona vesvesesini ulaştırdı ve sana ebedilik ağacını ve yok olmayan saltanatı göstereyim mi dedi. Ebediliği ağaca izafe etti. Çünkü onun zannına göre ondan yiyen ebedileşir ve ölmez.

١٢١- ﴿فَاَكَلَا مِنْهَا فَبَدَتْ لَهُمَا سَوْاٰتُهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِ وَعَصٰى اٰدَمُ رَبَّهُ فَغَوٰى﴾

121- Bunun üzerine ondan yediler. Böylece kendilerine kötü yer leri göründü. Üstlerini cennet yaprağı ile örtmeye çalıştılar. Adem Rabbine asi olup şaşırdı.

Âdem ve Havva ondan yediler. Böylece onların avret yerleri kendilerine göründü.

« طَفِقَ يَفْعَلُ كَذَا » , « جَعَلَ يَفْعَلُ » *"Yapmaya başladı"* nın bir benzeridir. Haberi fiili muzari olarak gelen « كَادَ » gibidir. Ancak o, bir işe baş

langıç içindir. « كَادَ » ise ona yaklaşmak içindir.

İncir yapraklarını, avret yerlerini örtmek için yapıştırıyorlardı. Adem, Rabbine âsi oldu da düşüncesini kaybetti, şaşırdı. İbni İsa'dan rivayet edildiğine göre o *"Hüsrana uğradı"* demiştir. Hülasa, isyan; bir fiilin, emrin ya da nehyin hilafına vaki olmasıdır. Bazen kasten olur, günah olur. Bazen de kasıtsız olur, zelle olur. Onun fiilini isyan olarak vasf ettiğinden fiili, doğdu bir fiil olmaktan çıkmıştır, yanlış bir fiil olmuştur. Yanlış da doğrunun zıddıdır.

Tasrihte « وَعَصٰى اٰدَمُ رَبَّهُ فَغَوٰى » Âyetiyle ilgili olarak şöyle denilmiştir: *"Allah'ın sözünden çıkışta ve Adem'in zellesinde mükellefler için açık bir men ve yeterli bir öğüt vardır"* Sanki burada onlara *"Bakın ve ib ret alın"* Yaptığı bu kaba işten ötürü Allah'ın sevgilisi masum bir peygamberin bile zellesi nasıl teşhir edildi. Öyleyse sizler, büyük günahlar bir tarafa sizden sâdır olabilecek küçük günahlarda bile gevşeklik göstermeyin.

١٢٢- ﴿ ثُمَّ اجْتَبَاهُ رَبُّهُ فَتَابَ عَلَيْهِ وَهَدٰى ﴾

122- Sonra Rabbi onu seçkin kıldı. Tevbesini kabul etti ve doğru yola yöneltti.

Onu kendisine yaklaştırdı ve seçti. « اجْتَبَاهُ » « اصْطَفَاهُ » şeklinde de okundu. Kelimenin aslı cem etmektir. « جُبِىَ اِلَىَّ كَذَا فَاجْتَبَيْتُهُ » *"Bana şu kadar toplandı ve bende onu topladım"* denir. Allah, onu tevbesinden önce bağışladı ve ona özür dilemeyi ve istiğfar etmeyi nasip etti.

❁ ❁ ❁

123. – 126. ÂYETLER

قَالَ اهْبِطَا مِنْهَا جَمِيعًا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ ۚ فَإِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ مِنِّي هُدًى فَمَنِ اتَّبَعَ هُدَايَ فَلَا يَضِلُّ وَلَا يَشْقَى ﴿١٢٣﴾ وَمَنْ أَعْرَضَ عَنْ ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَعْمَى ﴿١٢٤﴾ قَالَ رَبِّ لِمَ حَشَرْتَنِي أَعْمَى وَقَدْ كُنْتُ بَصِيرًا ﴿١٢٥﴾ قَالَ كَذَلِكَ أَتَتْكَ آيَاتُنَا فَنَسِيتَهَا ۖ وَكَذَلِكَ الْيَوْمَ تُنْسَى ﴿١٢٦﴾

Meâli

123- Deki: Birbirinize düşman olarak oradan inin. Artık ben-den size hidayet geldiğinde, kim benim hidayetime uyarsa o sapmaz ve bedbaht olmaz.

124- Kim de beni anmaktan yüz çevirirse şüphesiz onun için dar bir geçim vardır ve biz onu kıyamet günü kör olarak haşrederiz.

125- O, "Rabbim, beni niçin kör olarak haşrettin? Oysan ben hakikaten görür idim" der.

126- Buyurur ki: "İşte böyle. Çünkü sana âyetlerimiz geldi, ama sen onları unuttun. Bu gün de aynı şekilde sen unutuluyorsun."

Tefsiri

١٢٣- ﴿قَالَ اهْبِطَا مِنْهَا جَمِيعًا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ ۚ فَإِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ مِنِّي هُدًى فَمَنِ اتَّبَعَ هُدَايَ فَلَا يَضِلُّ وَلَا يَشْقَى﴾

123- Deki: Birbirinize düşman olarak oradan inin. Artık benden size hidayet geldiğinde, kim benim hidayetime uyarsa o sapmaz ve bedbaht olmaz.

Ey Âdem ve Havva, oradan inin. Ey Âdem'in hürriyeti, sizler, dünyevî hususlarda birbirinize haset ederek, dini hususlarda da ihtilafa düşerek birbirinize düşmansınız. Artık, benden size kitap ve şeriat geldiğinde,

kim benim hidayetime uyarsa dünyada sapmaz, ahirette de bedbaht olmaz.

İbn Abbas (r. a) şöyle demiştir: *"Allah, Kur'an'a tabi olacağını garanti etmiştir"* Yani âhiretteki bedbahtlık, dünyada iken din yolundan sapanların cezasıdır. Kim Kitaba tabi olur, onun emirlerine bağlanır, yasaklarından kaçarsa sapıtmaktan da azabtan da kurtulur.

١٢٤- ﴿وَمَنْ اَعْرَضَ عَنْ ذِكْرِى فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ اَعْمٰى﴾

124- Kim de beni anmaktan yüz çevirirse şüphesiz onun için dar bir geçim vardır ve biz onu kıyamet günü kör olarak haşrederiz.

Kim de Kur'an'dan yüz çevirirse, şüphesiz ki onun için dar bir geçim vardır.

« ضَنْكًا » mastardır. Sıfat olduğunda müzekker ve müennes şekli birdir.

İbni Cübeyr (r. a.) den rivayet edildiğine göre şöyle demiştir: *"Ondan kanaat selbedilir de artık doymak bilmez. Dinle beraber selamet, kanaat ve tevekkül oluşur. Hayatı da iyi ve güzel olur. Dinden yüz çevirmekle hırs ve cimrilik oluşur. Hayatı da darlaşır. Hâli, zulmete maruz kalır. Bir kısım tasavvuf erbabının dediği gibi "Sizden biri Rabbinden yüz çevirirse onun vakti kararır ve o rızkı hakkında endişeye düşer"* Kıyamet günün de onu delillerle karşı kör olarak haşrederiz.

İbni Abbas'tan rivayet edildiğine göre şöyle demiştir: *"Gözün körlüğü Allah'ın şu âyetindeki gibidir. Kıyamet gününde onları yüzleri üzerine kör olarak haşrederiz."*

١٢٥- ﴿قَالَ رَبِّ لِمَ حَشَرْتَنِى اَعْمٰى وَقَدْ كُنْتُ بَصِيرًا﴾

125- O, "Rabbim, beni niçin kör olarak haşrettin? Oysan ben hakikaten görür idim" der.

Dünyada iken görüyordum.

١٢٦- ﴿قَالَ كَذٰلِكَ اَتَتْكَ اٰيَاتُنَا فَنَسِيتَهَا وَكَذٰلِكَ الْيَوْمَ تُنْسٰى﴾

126- Buyurur ki: "İşte böyle. Çünkü sana âyetlerimiz geldi, ama sen onları unuttun. Bu gün de aynı şekilde sen unutuluyorsun."

Sen de böyle yapmıştın dedi ve sonra şöyle açıkladı: *"Sana açık açık âyetlerimiz geldiği halde onlara muteber bir nazarla bakmadın, onları terk ettin. Ve onlara karşı kör davrandın. Aynı şekilde bugün de biz, seni, körlüğün üzerine terk ediyoruz ve senin gözlerinden örtüyü kaldırmıyoruz."*

127. – 130. ÂYETLER

وَكَذٰلِكَ نَجْز۪ي مَنْ اَسْرَفَ وَلَمْ يُؤْمِنْ بِاٰيَاتِ رَبِّه۪ۜ وَلَعَذَابُ الْاٰخِرَةِ اَشَدُّ وَاَبْقٰى ﴿١٢٧﴾ اَفَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ كَمْ اَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنَ الْقُرُونِ يَمْشُونَ ف۪ي مَسَاكِنِهِمْۜ اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِاُو۬لِي النُّهٰى ﴿١٢٨﴾ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَكَانَ لِزَامًا وَاَجَلٌ مُسَمًّىۜ ﴿١٢٩﴾ فَاصْبِرْ عَلٰى مَا يَقُولُونَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَاۚ وَمِنْ اٰنَٓاءِ الَّيْلِ فَسَبِّحْ وَاَطْرَافَ النَّهَارِ لَعَلَّكَ تَرْضٰى ﴿١٣٠﴾

Meâli

127- Böylece israfa sapanı ve Rabbi'nin âyetlerine inanmayanı ceza landırırız. Rabbi'nin azabı, elbette daha şiddetli ve daha süreklidir.

128- Bizim, onlardan önce nice nesilleri helâk etmiş olmamız kendi lerini yola getirmedi mi? Halbuki onların yurtlarında gezip dolaşırlar. Bunda, elbette ki akıl sahipleri için nice ibretler vardır.

129- Eğer Rabbinden, daha önce sadır olmuş bir söz ve tayin edilmiş bir vaade olsaydı (helâk olmak onlar için de) gerekli olurdu.

130- Onların söylediklerine sabret. Güneşin doğmasından önce de batmasından önce de Rabbini övgü ile tesbih et. Gecenin bir kısım saatleri ile gündüzün etrafında da tesbih et ki, Allah rızasına eresin.

Tefsiri

١٢٧- ﴿وَكَذٰلِكَ نَجْز۪ي مَنْ اَسْرَفَ وَلَمْ يُؤْمِنْ بِاٰيَاتِ رَبِّه۪ۜ وَلَعَذَابُ الْاٰخِرَةِ اَشَدُّ وَاَبْقٰى﴾

127- Böylece israfa sapanı ve Rabbi'nin âyetlerine inanmayanı cezalandırırız. Rabbi'nin azabı, elbette daha şiddetli ve daha süreklidir.

Zikrinden yüz çevirene iki azabı -ki dünyada dar bir geçim, âhirette de kör olarak haşredilmektir- vaad ettikten sonra tehdit âyetlerini, *"Âhiret azabı daha şiddetli ve daha süreklidir"* sözüyle tamamlamıştır. Yani haşirdeki körlük ebedi olarak gitmez ve o, geçici geçim darlığından daha şiddetlidir, demektir.

١٢٨-﴿أَفَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ كَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنَ الْقُرُونِ يَمْشُونَ فِي مَسَاكِنِهِمْ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِأُولِي النُّهَىٰ﴾

128- Bizim, onlardan önce nice nesilleri helâk etmiş olmamız kendilerini yola getirmedi mi? Halbuki onların yurtlarında gezip dolaşırlar. Bunda, elbette ki akıl sahipleri için nice ibretler vardır.

Zeyd'in Yakub yoluyla gelen kıraatinde « يَهْدِ »'nin « ن »'la olması deliliyle mana *"Allah onları hidayet etmedi mi?"* şeklinde olur.

« يَمْشُونَ »'daki mecrur zamirden haldir. *"Onların yurtlarında gezip dolaşıyorlar"* sözüyle, Âd, Semûd ve Lût kavminin yurtlarında gezen ve onların yok oluş izlerini gören Ku-reyş'i kastediyor. Bunda akıl sahipleri için düşündüklerinde onların küfür lerindeki sağlamlıklarını bilecekleri ve onların yaptıklarının bir benzerini yapmayacakları nice ibretler vardır.

١٢٩-﴿وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَكَانَ لِزَامًا وَأَجَلٌ مُسَمًّى﴾

129- Eğer Rabbinden, daha önce sadır olmuş bir söz ve tayin edilmiş bir vaade olsaydı (helâk olmak onlar için de) **gerekli olurdu.**

Muhammed (s. a.v.)'in ümmetinden azabın geciktirilmesi ile ilgili hüküm olsaydı, onların da helali gerekli olurdu.

« لِزَامًا » , « لَزِمَ »'nin kendisiyle vasfedildiği mastarıdır. Tayin edilmiş vade kıyamettir. « أَجَلٌ », « كَلِمَةٌ » üzerine atıftır.

١٣٠-﴿فَاصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا وَمِنْ آنَاءِ اللَّيْلِ فَسَبِّحْ وَأَطْرَافَ النَّهَارِ لَعَلَّكَ تَرْضَىٰ﴾

130- Onların söylediklerine sabret. Güneşin doğmasından önce

de batmasından önce de Rabbini övgü ile tesbih et. Gecenin bir kısım saatleri ile gündüzün etrafında da tesbih et ki, Allah rızasına eresin.

Onların senin hakkında söylediklerine sabret. Seni tesbih etmeye muvaffak kıldığı ve sana yardım etttiği için Rabbine hamd eder olduğun halde güneş doğmadan önce sabah namazını, batmadan önce de öğle ve ikindi namazını kıl. Öğle ve ikindi namazları, günün ikinci yarısından sonra zevalle güneşin batışı arasında kılınırlar. Gece saatlerinde ve gündü zün etraflarında da namaza ait vakitler taahhüt et. Gece saatlerindeki tesbih, yatsı namazını, gündüz etraflarındaki ise, akşam namazını ve tekrar olarak sabah namazını içerir. Bazılarına göre *"Orta namazı"* sözünde tayin olduğu gibi burada da sabah namazını tayin vardır. Gündüzün iki ya nı olduğu halde karışıklığa meydan vermemek için *"gündüzün etraflarında"* diyerek etrafı çoğul getirmiştir.

« وَأَطْرَافَ النَّهَارِ » « قَبْلَ » üzerine atıftır. « لَعَلَّ » muhatab içindir. Yani Allah, indinde, nefsini râzı kılan ve kalbini hoşnut eden şeylere nail olmak ümidiyle bu vakitlerde Allahı zikret. Ali ve Ebû Bekir'e göre « تُرْضَى »'dır. Yani, Rabbin senden râzı olsun, demektir.

❁ ❁ ❁

131. – 132. ÂYETLER

وَلَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ إِلَى مَا مَتَّعْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِنْهُمْ زَهْرَةَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا لِنَفْتِنَهُمْ فِيهِ ط وَرِزْقُ رَبِّكَ خَيْرٌ وَأَبْقَى ﴿١٣١﴾ وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلٰوةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا ط لَا نَسْأَلُكَ رِزْقًا ط نَحْنُ نَرْزُقُكَ ط وَالْعَاقِبَةُ لِلتَّقْوٰى ﴿١٣٢﴾

Meâli

131- Sakın kendilerini denemek için onlardan bir kesimi faydalandırdığımız dünya hayatının süsüne gözlerini dikme. Rabbinin rızkı hem daha hayırlı, hem de daha süreklidir.

132- Ailene namazı emret, kendin de ona sabır ile devam et. Biz, senden rızık istemiyoruz. Biz seni rızıklandırıyoruz. Güzel sonuç takva iledir.

Tefsiri

١٣١- ﴿وَلَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ إِلَى مَا مَتَّعْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِنْهُمْ زَهْرَةَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا لِنَفْتِنَهُمْ فِيهِ ط وَرِزْقُ رَبِّكَ خَيْرٌ وَأَبْقَى﴾

131- Sakın kendilerini denemek için onlardan bir kesimi faydalandırdığımız dünya hayatının süsüne gözlerini dikme. Rabbinin rızkı hem daha hayırlı, hem de daha süreklidir.

Gözlerini dikmek; uzun süreli bakmaktır. Baktığı şeyi gördüğünden ve o şey, onun hoşuna gittiğinden dolayı neredeyse ondan gözünü almayacaktı. Buna göre uzun süreli olmayan bakışın affedildiği anlaşılmaktadır. Bu da bir şeyin aniden görülmesi ve gözün derhal ondan çevrilmesidir. Muttakiler, zalimlerin binalarına ve fasıkların elbise ve binit hususundaki adetlerine karşı gözü kısmanın vücubiyetinde şiddet göstermişlerdir. Hatta Hasan şöyle demiştir: *"Fasıkların at sırtındaki şaşaalı gidişlerine bakmayın. Bu ya da şu kimseden günah zilletinin nasıl çıktığına bakın. Çünkü onlar bu eşyaları bakan gözler için edinmişlerdir. Onlara bakan onların maksadını gerçekleştirmiş ve onları o tip şeyler edinmeye teşvik etmiştir."* Sakın kendilerini denemek için o kâfirlerden bir kesimi

faydalandırdığımız dünya hayatının ziynetine ve parlaklığına gözünü dikme.

« أَزْوَاجًا » « ه »'den hal olması caizdir. Fiil « مِنْهُمْ » üzerine vakidir. Sanki o *"Kendisine faydalandırdığımız kişiler ya da insanlara gözünü dikme"* demiştir. « زَهْرَةَ » zem üzerine mansuptur. Ya da « بِهِ » den bedeldir. Ya da « ذَوِى زَهْرَةَ » *"Süs sahipleri"* takdiri üzere « أَزْوَاجًا » »'den bedeldir.

١٣٢- ﴿وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلٰوةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا لَا نَسْأَلُكَ رِزْقًا نَحْنُ نَرْزُقُكَ وَالْعَاقِبَةُ لِلتَّقْوٰى﴾

132- Ailene namazı emret, kendin de ona sabır ile devam et. Biz, senden rızık istemiyoruz. Biz seni rızıklandırıyoruz. Güzel sonuç takva iledir.

Ümmetine ya da ev halkına namazı emret. Sende ona sabırla devam et. Senden, seni aileni rızıklandırmanı istemiyoruz. Seni ve onları biz rızıklandırıyoruz. Rızık işini düşünme. Kalbini ahiret işlerine yönlendir. Çünkü kim Allah'ın işinde olursa Allah da onun işinde olur.

Rivâyet edildiğine göre Urve b. Zubeyr, sultanların yanındaki şeyleri görünce, « وَلَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ » âyetini okur ve Allah size rahmet etsin namaza, namaza diye nida ederdi.

Bekir b. Abdullah el-Müzenî de ailesine fakirlik isabet ettiğinde *"Kalkın namaz kılın. Allah ve Resûlü bunu emretti"* derdi. Malik b. Dinar'dan da benzeri şeyler nakledildi. Bazı müsnetlerde rivâyet edildiğine göre, Peygamber (s.a.v.) aile halkına bir zarar eriştiğinde onlara, namazı emreder ve bu âyeti okurdu. Güzel sonuç takva sahiplerinindir. Burada iki muzaf hazfıyle gelmiştir.

❁ ❁ ❁

133. - 135. ÂYETLER

وَقَالُوا لَوْلَا يَأْتِينَا بِاٰيَةٍ مِنْ رَبِّهِ ۜ أَوَلَمْ تَأْتِهِمْ بَيِّنَةُ مَا فِي الصُّحُفِ الْأُولٰى ﴿١٣٣﴾ وَلَوْ أَنَّا أَهْلَكْنَاهُمْ بِعَذَابٍ مِنْ قَبْلِهِ لَقَالُوا رَبَّنَا لَوْلَا أَرْسَلْتَ إِلَيْنَا رَسُولًا فَنَتَّبِعَ اٰيَاتِكَ مِنْ قَبْلِ أَنْ نَذِلَّ وَنَخْزٰى ﴿١٣٤﴾ قُلْ كُلٌّ مُتَرَبِّصٌ فَتَرَبَّصُوا ۚ فَسَتَعْلَمُونَ مَنْ أَصْحَابُ الصِّرَاطِ السَّوِيِّ وَمَنِ اهْتَدٰى ﴿١٣٥﴾

Meâli

133- Onlar dediler ki: "(Muhammed) bize bir ayet (mucize) getirmeli değil miydi?" Önceki kitaplardakinden kendilerine apaçık bir burhan gelmedi mi?

134- Eğer biz bundan önce onları helâk etseydik, muhakkak ki şöyle diyeceklerdi: "Ya Rabbi! Bize bir elçi gönderseydin de, şu aşağılığa ve rüsvaylığa düşmeden önce âyetlerine uysaydık."

135- Deki: "Herkes gözetlemektedir. Öyle ise siz de gözetleyin. Yakında anlayackasınız, doğru düzgün yolun yolcuları kimmiş ve hidayette olan kimmiş."

Tefsiri

١٣٣- ﴿ وَقَالُوا لَوْلَا يَأْتِينَا بِاٰيَةٍ مِنْ رَبِّهِ ۜ أَوَلَمْ تَأْتِهِمْ بَيِّنَةُ مَا فِي الصُّحُفِ الْأُولٰى ﴾

133- Onlar dediler ki: "(Muhammed) **bize bir ayet** (mucize) **getirmeli değil miydi?" Önceki kitaplardakinden kendilerine apaçık bir burhan gelmedi mi?**

O Kâfirler *"Muhammed bize Rabbinden peygamberliğinin doğruluğunu gösteren mucizeler getiremez miydi?"* dediler. Medenî, Hafs ve Basrî'ye göre « لَمْ تَأْتِهِمْ » , « تَ » iledir.

Onlara önceki kitaplarda bulunan kanıt gelmedi mi? Yani onlar adetleri üzere inatla peygamberlik üzerine düşünmeden delil istediler. O zaman da onlara *"Size daha önce icaz babında delillerin anası ve en büyüğü olan Kur'an gelmedi mi?"* denilmiştir. Kur'an, diğer indirilmiş kitap lardaki şeylerin sağlamlığının delilidir. Çünkü o, mucizedir. Diğerleri ise mucize değildirler. Onlar, içindekilerin doğruluğu hususunda onun şehadetine muhtaçtırlar.

١٣٤- ﴿وَلَوْ اَنَّا اَهْلَكْنَاهُمْ بِعَذَابٍ مِنْ قَبْلِهِ لَقَالُوا رَبَّنَا لَوْلاَ اَرْسَلْتَ اِلَيْنَا رَسُولاً فَنَتَّبِعَ اٰيَاتِكَ مِنْ قَبْلِ اَنْ نَذِلَّ وَنَخْزٰى﴾

134- Eğer biz bundan önce onları helâk etseydik, muhakkak ki şöyle diyeceklerdi: "Ya Rabbi! Bize bir elçi gönderseydin de, şu aşağılığa ve rüsvaylığa düşmeden önce âyetlerine uysaydık."

Eğer biz, peygamberden ya da Kur'an'dan önce helâk etseydik şöyle diyeceklerdi. *"Rabbimiz, bize bir elçi gönderseydin de azabın inmesiyle zillete, âhirette de rüsvaylığa düçar olmazdan evvel âyetlerine uysaydık."* « فَنَتَّبِعَ » sorunun cevabı olmak üzere mansuptur. « فَ » ile gelmiştir.

١٣٥- ﴿قُلْ كُلٌّ مُتَرَبِّصٌ فَتَرَبَّصُوا فَسَتَعْلَمُونَ مَنْ اَصْحَابُ الصِّرَاطِ السَّوِىِّ وَمَنِ اهْتَدٰى﴾

135- Deki: "Herkes gözetlemektedir. Öyle ise siz de gözetleyin. Yakında anlayacaksınız, doğru düzgün yolun yolcuları kimmiş ve hidayette olan kimmiş."

Siz, biz, hepimiz, sonucu ve işlerimizin nereye gideceğini gözlemek teyiz. Gözetleyin, kıyamet vakti geldiğinde doğru yolun sahibleri ve gerçek nimetlere yol alanlar kimlermiş bileceksiniz.

« مَنْ اَصْحَابُ » da « مَنْ » mübteda « اَصْحَابُ » haberdir. İkisi birlikte mahallen mansupturlar.

❁ ❁ ❁

Sûre -21

ENBİYÂ SÛRESİ

Bu sûre Mekke'de nazil olmuştur;

112 âyettir.

Cüz - 17

1. – 6. ÂYETLER

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

اِقْتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمْ وَهُمْ فِى غَفْلَةٍ مُعْرِضُونَ ﴿١﴾ مَا يَأْتِيهِمْ مِنْ
ذِكْرٍ مِنْ رَبِّهِمْ مُحْدَثٍ اِلَّا اسْتَمَعُوهُ وَهُمْ يَلْعَبُونَ ﴿٢﴾ لَاهِيَةً قُلُوبُهُمْ
وَاَسَرُّوا النَّجْوٰى اَلَّذِينَ ظَلَمُوا هَلْ هٰذَٓا اِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ اَفَتَأْتُونَ
السِّحْرَ وَاَنْتُمْ تُبْصِرُونَ ﴿٣﴾ قَالَ رَبِّى يَعْلَمُ الْقَوْلَ فِى السَّمَٓاءِ وَالْاَرْضِ
وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٤﴾ بَلْ قَالُوٓا اَضْغَاثُ اَحْلَامٍ بَلِ افْتَرٰيهُ بَلْ هُوَ
شَاعِرٌ فَلْيَأْتِنَا بِاٰيَةٍ كَمَٓا اُرْسِلَ الْاَوَّلُونَ ﴿٥﴾ مَٓا اٰمَنَتْ قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْيَةٍ
اَهْلَكْنَاهَا اَفَهُمْ يُؤْمِنُونَ ﴿٦﴾

Meâli

1- İnsanların hesap günleri yaklaştı. Hal böyle iken onlar, gaflet içinde yüz çevirmekteler.

2- Kendilerine Rablerinden gelen her yeni uyarıyı mutlaka eğlenerek dinlerler.

3- Kalpleri eğlencededir. O zulmedenler, aralarında şu konuşmayı gizlediler. "Bu (Muhammed) da sizin gibi bir insan değil mi? Şimdi siz göz göre göre büyüye mi kapılacaksınız?"

4- Dedi ki: "Rabbim yerde ve gökte (söylenmiş) her sözü bilir. O hakkıyla işiten ve bilendir."

5- "Hayır, (bunlar) saçma sapan rüyalardır. Bilakis onu kendisi uydurmuştur. Belki de o, şairdir. Eğer öyle değilse bize hemen, öncekilere gönderilenin benzeri bir ayet getirsin" dediler.

6- Bunlardan önce, helak ettiğimiz hiçbir belde iman etmemişti de şimdi bunlar mı iman edecekler?

Tefsiri

١- ﴿اقْتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمْ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ مُعْرِضُونَ﴾

1- İnsanların hesap günleri yaklaştı. Hal böyle iken onlar, gaflet içinde yüz çevirmekteler.

« لِلنَّاسِ » dedi « لِ » « اقْتَرَبَ » nin sılasıdır.

İbn-i Abbas'tan rivayet edildiğine göre insanlardan maksat müşriklerdir. Çünkü onu takip eden şeyler müşriklerin sıfatıdır. Onların hesabı yaklaştı. Yani Allah'ın, onları muhasebee çekme ve amellerine göre ceza landırma vakti, yani, kıyamet günü yaklaştı, demektir. Kalan müddetin geçen müddete göre azlığından dolayı, onu yaklaşmakla vasfetti. Zira her gelen yakındır. Hal böyle iken onlar, hesaba çekileceklerinde ve kendilerine yapılacaklardan yana gaflet içindedirler. Ve onlar o gün için hazırlık yapmaktan da yüz çevirmektedirler. Kıyametin yaklaşması geneldir. Gaflet ve yüz çevirmek ise, mükelleflerin sayısınca farklılık arzetmektedir. Niceleri dünyaya daldığı ve Mevlâsından yüz çevirdiği için hesaptan gafildir. Bunlar ancak Mevlâsından yüzçevirdiği için gafildir. Niceleri de Mevlâsında fena bulduğu ve dünyasından yüz çevirdiği için hesaptan gafildir. Bunlar ancak Mevlâlarını yüz çevirdiği için gafildir. Birinciler ise, ölüm anında uyanırlar. Sana gereken muhasebe olmazdan evvel nefsini muhasebe etmek, gafillerden yüz çevirmek ve âlemlerin Rabbine kavuşmak için bütün mahlukatı yaratanı zikirle meşgul olmaktır.

٢- ﴿مَا يَأْتِيهِمْ مِنْ ذِكْرٍ مِنْ رَبِّهِمْ مُحْدَثٍ إِلَّا اسْتَمَعُوهُ وَهُمْ يَلْعَبُونَ﴾

2- Kendilerine Rablerinden gelen her yeni uyarıyı mutlaka eğlenerek dinlerler.

Kendilerine Rablerinden yeni gelen, Kur'an'a ait herşeyi, okuyanı peygamber ya da bir başkası her kim olursa olsun, mutlaka alaya alarak dinlerler. "*Yeni uyarı*" sözü inişi, okunmaya başlanması ve dinlenilmeye başlanması yeni demektir. Bununla kastedilen manzum harflerdir. Onların da hâdis (sonradan olma) olduğunda ihtilaf yoktur.

٣- ﴿لَاهِيَةً قُلُوبُهُمْ وَاَسَرُّوا النَّجْوَى الَّذِينَ ظَلَمُوا هَلْ هٰذَا اِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ اَفَتَأْتُونَ السِّحْرَ وَاَنْتُمْ تُبْصِرُونَ﴾

3- Kalpleri eğlencededir. O zulmedenler, aralarında şu konuşmayı gizlediler. "Bu (Muhammed) da sizin gibi bir insan değil mi? Şimdi siz göz göre göre büyüye mi kapılacaksınız?"

« لَاهِيَةً » « يَلْعَبُونَ » daki zamirden haldir. Ya da « وَهُمْ يَلْعَبُونَ » ve « لَاهِيَةً » « اسْتَمَعُوهُ » daki zamirden haldirler. « لَاهِيَةٌ » şeklinde merfu okuyanlar, onu « وَهُمْ » için ikinci haber yapmış olurlar.

« قُلُوبُهُمْ » « لَاهِيَةً » ile merfudur. « لَاهِيَةً » kelimesi « لَهَا عَنْهُ » *"Ondan yüz çevirdi"* den gelmektedir. Terk edildiği ya da gaflet edildiğinde kullanılır.

Mana: *"Onların kalpleri, onunla ne kastedildiğinden gafildir"* demektir. Ebubekir Verrak şöyle demiştir: *"Gafil kalp, dünya ziynetiyle ve şatafatıyla meşgul olan ve ahiret hallerinden de gafil olan kalptir."*

« النَّجْوَى » *"Fısıltı"* « اَلتَّنَاجِي » *"Fısıldaşmak"* tan gelen bir isimdir. Daha sonra onların o gizledikleri şeyde zûlüm ile vasıflandırdıklarını açıklayarak « اَلَّذِينَ » yi « وَاَسَرُّوا » daki « وَ » dan bedel kıldı. Ya da « اَكَلُونِى الْبَرَاغِيثُ » *"Beni pireler yedi"* diyenlerin lûgatine göre gelmiştir.

Ya da o, sıfat ya da « اَلنَّاسِ » dan bedel olmak üzere mahallen mec rurdur. Ya da zam üzere mahallen mansuptur. Ya da o mübtedadır. Haberi de takdim edilmiş « اَسَرُّوا النَّجْوَى » dır.

Yani « اَلَّذِينَ ظَلَمُوا اَسَرُّوا النَّجْوَى » *"Zulmedenler konuşmayı gizlediler"* demektir.

« هَلْ هٰذَا » başlayıp « تُبْصِرُونَ » de biten cümlenin tamamı mahallen mensuptur. « النَّجْوَى » dan bedeldir. Yani bu sözü gizlediler, demektir. Gizli bir «قَالُوا » ye taalluk etmesi de caizdir.

Mana şudur: *"Onlar Resûlün ancak melek olacağını, insanlar arasında çıkarak peygamberlik iddia eden ve mucize gösteren herkesin sihirbaz, mucizesinin de sihir olacağını zannettiler."* İşte bu sebebten inkâr yoluyla: *"Sihir mi yapıyorsunuz? Gördünüz ve şahit olduğunuz gibi o bir sihirdir"* dediler.

٤- ﴿قَالَ رَبِّى يَعْلَمُ الْقَوْلَ فِى السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ﴾

4- Dedi ki: "Rabbim yerde ve gökte (söylenmiş) **her sözü bilir. O hakkıyla işiten ve bilendir."**

Hamza, Ali ve Hafs'a göre « قَالَ » dir. Yani *"Muhammed dedi"* demektir. Diğerlerine göre ise « قُلْ رَبِّى » dir. Yani *"Ey Muhammed gizli konuşmayı gizleyenlere deki" "Ey Muhammed gizli konuşmayı gizleyenlere deki"* demektir. O, yerde ya da gökte bulunan her konuşmayı gizli ya da açık sözünü bilir. O, onların sözlerini işiticidir ve kalplerinde olanı bilicidir.

٥- ﴿بَلْ قَالُوا أَضْغَاثُ أَحْلَامٍ بَلِ افْتَرَيٰهُ بَلْ هُوَ شَاعِرٌ فَلْيَأْتِنَا بِآيَةٍ كَمَا أُرْسِلَ الْأَوَّلُونَ﴾

5- "Hayır, (bunlar) **saçma sapan rüyalardır. Bilakis onu kendisi uydurmuştur. Belki de o, şairdir. Eğer öyle değilse bize hemen, öncekilere gönderilenin benzeri bir ayet getirsin" dediler.**

"O sihirdir" Sözünden *"uykusunda gördüğü saçma sapan rüyalardır. Onların Allah'tan kendisine indirilmiş vahiy olduğunu vehmediyor"* sözüne ondan *"O kendisi tarafından uydurulmuş sözlerdir"* sözüne, ondan da *"O, bir şair sözüdür"* sözüne intikal ettiler. İşte batıl bu. Geveler, iptal eder, döner ve bir söz üzerinde sebat edemez. Sonra da şöyle dediler: *"İş onun dediği gibi değil ama, eğer davasında sadık ise bize öncekilere gönderilenin bir benzeri mucize getirsin"* Ondan öncekilere

beyaz el, asa, körlerin iyileştirilmesi ve ölülerin diriltilmesi gibi mucizeler verilmişti.

« كَمَا أُرْسِلَ الْأَوَّلُونَ » sözündeki teşbihinin doğruluğu, mananını öncekilere verilen mucizelerde olduğu gibi anlaşılmasıyladır. Çünkü peygamberlerin gönderilmesi mucizelerin getirilmesini de içerir. Görmüyor musun senin *"Muhammed gönderildi"* sözünle *"Muhammed mucize ile geldi"* sözünün arasında hiçbir fark yok. Allah'u Teâlâ onların sözünü şu sözüyle reddetti.

٦- ﴿مَا اٰمَنَتْ قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْيَةٍ اَهْلَكْنَاهَا اَفَهُمْ يُؤْمِنُونَ﴾

6- Bunlardan önce, helâk ettiğimiz hiçbir belde iman etmemişti de şimdi bunlar mı iman edecekler?

« اَهْلَكْنَاهَا » « قَرْيَةٍ » 'ın sıfatıdır.

Onlardan önce helâk ettiğimiz hiçbir belde halkı, istedikleri mucizelerin gelişinde iman etmediler. Çünkü onlar, o mucizeleri inatlarından istemişlerdi. Onlar kendilerine geldiğinde de inanmamışlardı. Şimdi bu ne dediğini bilmezler mi, istediklerini kendilerine de verdiğimiz de inanacaklar. Halbuki onlar bundan daha anlayışlılardı. Mana şudur: *"Belde halkı, peygamberlerinden mucizeler istediler ve onu gördüklerinde inanacaklarına söz verdiler. Mucizeler gelince de sözlerinden döndüler ve muhalif davrandılar. Allah da onları helâk etti. Eğer bunlara da istediklerini verseydik aynı şekilde sözlerinden döneceklerdi."*

7. – 9. ÂYETLER

وَمَٓا اَرْسَلْنَا قَبْلَكَ اِلَّا رِجَالًا نُوحٖٓي اِلَيْهِمْ فَسْـَٔلُٓوا اَهْلَ الذِّكْرِ اِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٧﴾ وَمَا جَعَلْنَاهُمْ جَسَدًا لَا يَأْكُلُونَ الطَّعَامَ وَمَا كَانُوا خَالِدٖينَ ﴿٨﴾ ثُمَّ صَدَقْنَاهُمُ الْوَعْدَ فَاَنْجَيْنَاهُمْ وَمَنْ نَشَٓاءُ وَاَهْلَكْنَا الْمُسْرِفٖينَ ﴿٩﴾

Meâli

7- Biz, senden önce de ancak kendilerine vahiy verdiğimiz erkekleri elçi olarak gönderdik. Eğer bilmiyorsanız ilim ehline sorunuz.

8- Biz onları (peygamberleri), yemek yemez birer ceset olarak yaratmadık. Onlar (bu dünyada) ebedi de değillerdir.

9- Sonra onlara (verdiğimiz) vaadi yerine getirdik. Böylece hem onları hem de dilediğimiz (başka) kimseleri kurtuluşa erdirdik. Müsrifleri de helâk ettik.

Tefsiri

٧- ﴿وَمَٓا اَرْسَلْنَا قَبْلَكَ اِلَّا رِجَالًا نُوحٖٓي اِلَيْهِمْ فَسْـَٔلُٓوا اَهْلَ الذِّكْرِ اِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ﴾

7- Biz, senden önce de ancak kendilerine vahiy verdiğimiz erkekleri elçi olarak gönderdik. Eğer bilmiyorsanız ilim ehline sorunuz.

Bu, onların *"Bu ancak sizin gibi bir beşerdir"* sözüne cevaptır. Hafs'a göre « نُوحٖٓي » şeklindedir.

Eğer bunu bilmiyorsanız ehli kitabın alimlerine sorun. Çünkü onlar, kendilerine vahyedilen peygamberlerin beşer olduklarını, elek olmadıklarını biliyorlardı. Mekke halkı da onların sözlerine itimad ediyordu.

Sonra onun, ondan önce geçen peygamberler gibi biri olduğunu şu sözüyle beyan etmiştir.

٨- ﴿ وَمَا جَعَلْنَاهُمْ جَسَدًا لَا يَأْكُلُونَ الطَّعَامَ وَمَا كَانُوا خَالِدِينَ ﴾

8- Biz onları (peygamberleri), **yemek yemez birer ceset olarak yaratmadık. Onlar** (bu dünyada) **ebedi de değillerdir.**

« جَسَدًا » kelimesini, cins kastederek tekil getirdi. « لَا يَأْكُلُونَ الطَّعَامَ» *"Yemek yemez"* « جَسَدًا » in sıfatıdır. Yani ondan önceki peygamberleri yemek yemez cesetlerin sahipleri kılmadık, demektir.

Onlar ebedi de değiller. Sanki onlar *"O yemeyen ve ebedi olan bir melek olmalı değil mi?"* dediler. Bu, ya meleklerin ölümsüz olduğuna inanmalarından ya da onların uzun yaşayışını *"ebedi"* diye adlandırmalarındandır.

٩- ﴿ ثُمَّ صَدَقْنَاهُمُ الْوَعْدَ فَأَنْجَيْنَاهُمْ وَمَنْ نَشَاءُ وَأَهْلَكْنَا الْمُسْرِفِينَ ﴾

9- Sonra onlara (verdiğimiz) **vaadi yerine getirdik. Böylece hem onları hem de dilediğimiz** (başka) **kimseleri kurtuluşa erdirdik. Müsrifleri de helâk ettik.**

Sonra onları kurtararak verdiğimiz sözü yerine getirdik. « الْوَعْدَ » deki asıl « وَاخْتَارَ مُوسَى قَوْمَهُ » da olduğu gibidir. Yani « مِنْ قَوْمِهِ » şeklindedir.

Kavimlerine inen şeyden onları ve dilediğimiz müminleri kurtardık. İnkâr ederek haddi aşan müsrifleri helâk ettik. Bu ihbar verme müsriflerin helâkinin onlardan başka dilediğimiz kişiler üzerine olduğuna delalet eder.

❁ ❁ ❁

10. – 15. ÂYETLER

لَقَدْ اَنزَلْنَآ اِلَيْكُمْ كِتَابًا فِيهِ ذِكْرُكُمْ اَفَلاَ تَعْقِلُونَ ﴿١٠﴾ وَكَمْ قَصَمْنَا مِنْ قَرْيَةٍ كَانَتْ ظَالِمَةً وَاَنشَاْنَا بَعْدَهَا قَوْمًا اٰخَرِينَ ﴿١١﴾ فَلَمَّآ اَحَسُّوا بَاْسَنَآ اِذَا هُمْ مِنْهَا يَرْكُضُونَ ﴿١٢﴾ لاَ تَرْكُضُوا وَارْجِعُوآ اِلَى مَآ اُتْرِفْتُمْ فِيهِ وَمَسَاكِنِكُمْ لَعَلَّكُمْ تُسْئَلُونَ ﴿١٣﴾ قَالُوا يَا وَيْلَنَآ اِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿١٤﴾ فَمَا زَالَتْ تِلْكَ دَعْوٰيهُمْ حَتّٰى جَعَلْنَاهُمْ حَصِيدًا خَامِدِينَ ﴿١٥﴾

Meâli

10- Andolsun size öyle bir kitap indirdik ki, şan ve şerefiniz ondadır. Hâlâ akıllanmaz mısınız?

11- Zalim olan nice beldeyi kırıp geçirdik. Arkasından da başka nice topluluklar vücuda getirdik.

12- Azabımızı hissettiklerinde onlar, bakarsın ki oralardan kaçarlar.

13- "Kaçmayın. İçinde bulunduğunuz refaha ve yurtlarınıza dönün. Çünkü sorguya çekileceksiniz."

14- "Vay başımıza gelenlere. Gerçekten biz zalim insanlarmışız" dediler.

15- Biz kendilerini, kurumuş haldeki biçilmiş ekine ve sönmüş bir ateşe kadar bu feryatları sürüp gider.

Tefsiri

١٠- ﴿لَقَدْ اَنزَلْنَآ اِلَيْكُمْ كِتَابًا فِيهِ ذِكْرُكُمْ اَفَلاَ تَعْقِلُونَ﴾

10- Andolsun size öyle bir kitap indirdik ki, şan ve şerefiniz ondadır. Halâ akıllanmaz mısınız?

Ey Kureyş topluluğu! size öyle bir kitap indirdik ki şerefiniz ondadır. Eğer onunla amel ederseniz ya da o, sizin dilinizdedir. Ya da sizin

öğüdünüz ondadır. Ya da dininizin, dünyanızın ve cümlenin zikri ondadır. « فِيهِ ذِكْرُكُمْ » « كِتَابًا »'in sıfatıdır. Hâlâ sizi, sizden başkalarına üstün kıldığımı akledip inanmaz mısınız?

١١- ﴿وَكَمْ قَصَمْنَا مِنْ قَرْيَةٍ كَانَتْ ظَالِمَةً وَاَنْشَاْنَا بَعْدَهَا قَوْمًا اٰخَرِينَ﴾

11- Zalim olan nice beldeyi kırıp geçirdik. Arkasından da başka nice topluluklar vücuda getirdik.

« كَمْ » « قَصَمْنَا » ile mansuptur. Kâfir olan nice belde ahalisini helâk ettik. « قَصْمٌ » kelimesi, şiddetli bir gazap ve büyük bir öfke söz konusu olduğunda gelir. Çünkü « قَصْمٌ » kırıp dökmektir. Bu kırış, paramparça olmayı ifade ediyor. Ama « فَصْمٌ » böyle değildir. O, parçasız kırılmalıdır. Arkasından da onların meskenlerinde yerleşen başka nice topluluklar yarattık.

١٢- ﴿فَلَمَّا اَحَسُّوا بَاْسَنَا اِذَا هُمْ مِنْهَا يَرْكُضُونَ﴾

12- Azabımızı hissettiklerinde onlar, bakarsın ki oralardan kaçarlar.

Helâk edilecekler, azabımızı hissettiklerinde ya da gördüklerinde bakarsın ki beldeden süratle kaçıyorlar.

« إِذَا » Mufacee içindir. « هُمْ » mübteda, « يَرْكُضُونَ » haberdir.

« اَلرَّكْضُ » *"Hayvana ayakla vurmak"* demektir.

Azabın başlangıcı onlara ulaştığında hayvanlarına binmeleri, onları tekmelemeleri ve beldelerinden kaçmaya çalışmaları mümkündür. Ya da burada ata binen ve onu kaçış için tekmeleyen düşmanın ayaklarının hızlılığına teşbih vardır. Onlara denir ki:

١٣- ﴿لَا تَرْكُضُوا وَارْجِعُوا اِلَى مَا اُتْرِفْتُمْ فِيهِ وَمَسَاكِنِكُمْ لَعَلَّكُمْ تُسْـَٔلُونَ﴾

13- "Kaçmayın. İçinde bulunduğunuz refaha ve yurtlarınıza dönün. Çünkü sorguya çekileceksiniz."

Bazı melekler şöyle derler: *"Kaçmayın. Dünya nimetlerine ve rahat yaşayışa geri dönün."* Halil şöyle demiştir: *"Mutref; geçimi bol olandır. Onda az olan ise kederdir."* Onlara, onlarla alay edilerek şöyle denir: *"Haydi nimetlerinize ve evlerinize geri dönün. Çünkü yarın sizin ve malınızın başına gelenlerden sorguya çekileceksiniz de sorana bilerek ve görerek cevap vereceksiniz."* Ya da dönün meclislerinizde oturduğunuz gibi oturun. Taki köleniz ve emir ve yasaklarınızın ulaştığı kimseler size nimetlenen ve hizmet edilenler de adet olduğu gibi sorsalar, deseler ki *"Ne emredersiniz? Ne yapalım, ne yapmayalım?"* Ya da toplantı yerlerinde insanlar size işlerinizin akıbetini sorsalar. Ya da bir kısmı diğer kısmına: *"Kaçmayın. Evlerinize ve mallarınıza geri dönün. Çünkü sizden mal ve haraç alınacak da öldürülmeyeceksiniz"* Gökten *"Ey peygamberleri öldürenler ve kılıçtan geçirenler"* diye nida edilir.

١٤- ﴿ قَالُوا يَا وَيْلَنَا إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴾

14- "Vay başımıza gelenlere. Gerçekten biz zalim insanlarmışız" dediler. İtirafın fayda vermediği bir anda bu şekilde itiraf ettiler.

١٥- ﴿ فَمَا زَالَتْ تِلْكَ دَعْوٰيهُمْ حَتّٰى جَعَلْنَاهُمْ حَصِيدًا خَامِدِينَ ﴾

15- Biz kendilerini, kurumuş haldeki biçilmiş ekine çevirinceye kadar bu feryatları sürüp gider.

« تِلْكَ » , « يَا وَيْلَنَا » ya işarettir ve « زَالَتْ » in ismi olmak üzere merfudur. « دَعْوٰيهُمْ » haberdir. Aksi de caizdir.

« حَصِيدٌ » « اَلزَّرْعُ الْمَحْصُودُ » *"Hasat edilmiş ekin"* demektir. Mukadder çoğul kılınmadığı için çoğul kılınmamıştır. « خَامِدِينَ » ölmüş ateşin alevleri sönmüş demektir.

« حَصِيدًا خَامِدِينَ » « جَعَلَ » nin ikinci mefuludur. Yani, onları, hasat edilmiş bir ekin ve sönmüş bir ateş vaziyetine getirdi demektir. Bu, senin *"Onu, hazma uygun tatlı kıldım."* sözündeki gibidir. Yani *"ki yemeğin özelliğini bir araya getirdim"* demektir.

16. – 20. ÂYETLER

وَمَا خَلَقْنَا السَّمَآءَ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا لَاعِبِينَ ﴿١٦﴾ لَوْ أَرَدْنَآ أَنْ نَتَّخِذَ لَهْوًا لَاتَّخَذْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا إِنْ كُنَّا فَاعِلِينَ ﴿١٧﴾ بَلْ نَقْذِفُ بِالْحَقِّ عَلَى الْبَاطِلِ فَيَدْمَغُهُ فَإِذَا هُوَ زَاهِقٌ وَلَكُمُ الْوَيْلُ مِمَّا تَصِفُونَ ﴿١٨﴾ وَلَهُ مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَنْ عِنْدَهُ لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِهِ وَلَا يَسْتَحْسِرُونَ ﴿١٩﴾ يُسَبِّحُونَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ لَا يَفْتُرُونَ ﴿٢٠﴾

Meâli

16- "Biz göğü, yeri ve bunlar arasındakileri eğlence için yaratmadık."

17- Eğer bir eğlence edinmek isteseydik, onu kendi tarafımızdan edinirdik. Biz (bunu) yapanlar (dan) değiliz.

18- Bilakis biz, hakkı batılın tepesine atarız da, o batılın işini bitirir. Bir de bakarsınız ki batıl yok olup gitmiştir. (Allah'a) yakıştırdığınız sıfat lardan dolayı yazıklar olsun size.

19- Göklerde ve yerde kim varsa onundur. Onun huzurunda bulunanlar, O'na ibadet hususunda kibirlenmezler ve yorulmazlar.

20- Onlar, bıkıp usanmaksızın gece gündüz (Allah'ı) tesbih ederler.

Tefsiri

١٦ – ﴿وَمَا خَلَقْنَا السَّمَآءَ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا لَاعِبِينَ﴾

16- "Biz göğü, yeri ve bunlar arasındakileri eğlence için yaratmadık."

« اَللَّعِبُ » Sabit olmayan ve kendisinden önceki manayı derinleşti-

ren bir fiildir. « لاَعِبِينَ » « خَلَقْنَا » fiilinin failinden haldir.

Mana: *"Bu yükseltilmiş tavanı, bu döşenmiş yeri ve bunlar arasındaki çeşitli mahlukatı oyun ve eğlence için yaratmadık. Bunları, bunları yaratanın kudretine delalet etsin diye ve iyiye ve kötüye hikmetimize uygun şekilde mükafat ve ceza verelim diye yarattık."* Daha sonra Allah'u Teâlâ şu sözüyle, kendi zatını noksan sıfatlardan tenzih etmiştir.

١٧- ﴿لَوْ أَرَدْنَا أَنْ نَتَّخِذَ لَهْوًا لاَتَّخَذْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا إِنْ كُنَّا فَاعِلِينَ﴾

17- Eğer bir eğlence edinmek isteseydik, onu kendi tarafımızdan edinirdik. Biz (bunu) **yapanlar** (dan) **değiliz.**

Eğer çocuk ve kadın edinmek isteseydik, onu, tarafımızdan vildanlar ya da huriler şeklinde edinirdik. Bunu yapanlardan olmadır. Çünkü bu, bizim hakkımızda mümkün olmayan bir şeydir. Burada *"İsa, Allahın oğludur. Meryem, onun karısıdır"* diyenlere ret vardır.

١٨- ﴿بَلْ نَقْذِفُ بِالْحَقِّ عَلَى الْبَاطِلِ فَيَدْمَغُهُ فَإِذَا هُوَ زَاهِقٌ وَلَكُمُ الْوَيْلُ مِمَّا تَصِفُونَ﴾

18- Bilakis biz, hakkı batılın tepesine atarız da, o batılın işini bitirir. Bir de bakarsınız ki batıl yok olup gitmiştir. (Allah'a) **yakıştırdığınız sıfatlardan dolayı yazıklar olsun size.**

« بَلْ » kelimesi, eğlence edinmekten kaçış ve ondan zatını tenzih içindir. Sanki *"Eğlence edinemikten kendimizi tenzih ederiz. Bilakis bizim sünnetimiz, Kur'an'ı şeytan üzerine ya da İslam'ı şirk üzerine ya da ciddiyeti eğlence üzerine atmamız ve ona musallat etmemizdir"* demiştir. Onu kırar, parçalar ve hak, batılı çürütür ve yok eder. Bu latif bir isitaredir. Çünkü atma ve parçalamanın asıl kullanış yeri cisimlerdir. Daha sonra *"atmak"* hakkın batıla karşı gönderildiğini *"parçalamak"* da onu, yok ettiğini ifade etmek için istiare olarak kullanılmıştır. Kendisinde istiare olunan somuttur. Kendisi için istiare olunan ise soyuttur. Sanki şöyle demiştir: *"Kuvvetli bir cisme benzeyen Hakkı, zayıf cisme benzeyen ba tıl üzerine atarız da onu, kuvvetli cismin zayıf cismi yok ettiği gibi yok eder. Allah'a yakıştırdığınız çocuk edinme ve benzeri vasıflardan dolayı yazıklar olsun size."*

١٩- ﴿ وَلَهُ مَنْ فِى السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَنْ عِنْدَهُ لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِهِ وَلَا يَسْتَحْسِرُونَ ﴾

19- Göklerde ve yerde kim varsa onundur. Onun huzurunda bulunanlar, O'na ibadet hususunda kibirlenmezler ve yorulmazlar.

Yerde ve gökte kim varsa onun mahlukudur ve onun mülkiyetindedir. Hal böyleyken nasıl olur da ona benzemeyen ve yeryüzünde yaşamaya mahkum edilmiş bir mahluk onun çocuğu olabilir? Onun huzurunda bulunanlar meleklerdir. Ve bu huzurda bulunuş mekan yönüyle değil, makam ve itibar yönüyledir.

٢٠- ﴿ يُسَبِّحُونَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ لَا يَفْتُرُونَ ﴾

20- Onlar, bıkıp usanmaksızın gece gündüz (Allah'ı) **tesbih ederler.**

« لَا يَفْتُرُونَ », « يُسَبِّحُونَ » deki failden haldir. Yani, onların tesbihi kesintisiz bir şekilde devam eder. Ona ne bir boşluk girer ve ne de başka bir iş mani olur. Kısaca onların tesbihi bizim nefeslerimiz gibidir. Sonra inkâr ederek ve kınıyarak müşriklere yönelmiştir.

« بَلْ » bilakis ve hemze "mı mi?" manasına « أَمْ » i kullanmıştır.

❁ ❁ ❁

21. – 25. ÂYETLER

أَمِ اتَّخَذُوا اٰلِهَةً مِنَ الْأَرْضِ هُمْ يُنْشِرُونَ ﴿٢١﴾ لَوْ كَانَ فِيهِمَا اٰلِهَةٌ إِلَّا اللّٰهُ لَفَسَدَتَا فَسُبْحَانَ اللّٰهِ رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿٢٢﴾ لَا يُسْـَٔلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْـَٔلُونَ ﴿٢٣﴾ أَمِ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ اٰلِهَةً قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ هٰذَا ذِكْرُ مَنْ مَعِيَ وَذِكْرُ مَنْ قَبْلِي بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ الْحَقَّ فَهُمْ مُعْرِضُونَ ﴿٢٤﴾ وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا نُوحِي إِلَيْهِ أَنَّهُ لَا إِلٰهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدُونِ ﴿٢٥﴾

Meâli

21- Yoksa (o müşrikler) yerden bir takım tanrılan edindiler de (ölüleri) onlar mı diriltecekler?

22- Eğer yerde ve gökte Allah'tan başka tanrılar bulunsaydı, yer ve gök, (bunların nizamı) kesinlikle bozulup gitmişti. Demek ki Arşın Rabbi olan Allah onların yakıştırdıkları sıfatlardan münezzehtir.

23- Allah yaptıklarından sorumlu tutulmaz. Onlar ise sorguya çekilecektir.

24- "Yoksa ondan başka bir takım tanrılar mı edindiler" Deki: "Haydi delillerinizi getirin. İşte benimle beraber olanların kitabı ve benden öncekilerin kitabı. Hayır, onların çoğu hakkı bilmezler. Bu yüzdende yüz çevirirler.

25- Senden önce hiçbir rasûl göndermedik ki ona: "Benden başka ilâh yoktur, şu halde bana kulluk edin" diye vahyetmiş olmayalım."

Tefsiri

٢١- ﴿أَمِ اتَّخَذُوا اٰلِهَةً مِنَ الْأَرْضِ هُمْ يُنْشِرُونَ﴾

21- Yoksa (o müşrikler) **yerden bir takım tanrılan edindiler de** (ölüleri) **onlar mı diriltecekler?**

« مِنَ الْأَرْضِ » « آلِهَةً » nun sıfatıdır. Çünkü tanrılar, yeryüzüne ait altın, gümüş ve taş cinsinden olan mücevherlerden yapılmışlardı. Ya da *"dünyadaki ibadet edilen"* demektir ki bundan dolayı ona nispet olunmuşlardır. Senin şehirli biri için *"Falan şehirdendir"* sözünde olduğu gibi. Ya da « اتَّخَذُوا » ya taalluk eder. O zaman da bu ilâh edinmenin gayet açık olduğu beyan olunmuş olur.

Her ne kadar müşrikler, tanrılarının ölüleri dirilteceğini iddia etmemişlerse de *"Onlar mı (ölüleri) diriltecekler?"* sözüyle kınamanın dozu artırılmıştır. Ölülerin ölüleri diriltmesi iddiası ne büyük saçmalıklardan biri iken bu ilâhlığı nasıl iddia ediyorlar. Çünkü ilâhlık caiz olmaz. Zira bu isme ancak her güç getirilene güç getiren müstehaktır. Diriltme de güç getirilenler cümlesindendir.

Hasan « ى » ın fethasıyla « يَنْشُرُونَ » şeklinde okumuştur. Bu ikisi, iki ayrı kelimedir. İki haliyle de *"diriltmek"* manasına gelmektedir.

٢٢- ﴿لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلَّا اللهُ لَفَسَدَتَا ۚ فَسُبْحَانَ اللهِ رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُونَ﴾

22- Eğer yerde ve gökte Allah'tan başka tanrılar bulunsaydı, yer ve gök, (bunların nizamı) **kesinlikle bozulup gitmişti. Demek ki Arşın Rabbi olan Allah onların yakıştırdıkları sıfatlardan münezzehtir.**

« آلِهَةٌ » « غَيْرُ » ile sıfatlandığı gibi « إِلَّا » ile de sıfatlanmıştır.

« آلِهَةٌ غَيْرُ اللهِ » denilseydi, bedel olmak üzere ref'i caiz olmazdı. Çünkü « لَوْ » olumlu sözdeki « إِنْ » gibidir. Bedel ise ancak olumsuz sözde olur.

"Karından başka sizden hiçbiri geri kalmasın" âyetinde olduğu gibi. İstisna olarak nasbı da caiz değildir. Çünkü muhakkik alimlere göre çoğul, eğer nekra ise istisna ondan caiz olmaz. Çünkü onun için, eğer istisna olmazsa istisnayı içine alabilecek bir genellik yoktur. Mana, *"Eğer göklerin ve yerin işlerini o ikisini yaratan biri dışındaki farklı farklı*

ilâhlar yürütseydi, elbette harap olup gitmişlerdi" demektir. Çünkü onların arzuları bir noktada çatışacak ve karşı karşıya gelecektir. Bunu usûlünü kelâmda izah ettik. Daha sonra zatını tenzih ederek *"Arşın Rabbi olan Allah onların yakıştırdıkları çocuk edinmek ve ortaklara sahip olmak gibi sıfatlardan münezzehtir"* demiştir.

٢٣- ﴿لَا يُسْئَلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْئَلُونَ﴾

23- Allah yaptıklarından sorumlu tutulmaz. Onlar ise sorguya çekilecektir.

O yaptıklarından sual olunmaz, çünkü gerçekte mülk sahibi odur. Kölelerinden biri sultana karşı gelse, aynı cinsten olmalarına, ona karşı hata yapmasınının mümkün olmasına ve mülkün gerçek sahibi olmamasına rağmen o, bunu çirkin görür ve ahmaklık olarak kabul eder. Ya sultanlar sultanı, Rablerin Rabbi. Onun bütün işleri doğrudur. Bu sebeple de itiraz olunmamaya daha layıktır. Onlar sual olunurlar. Çünkü mülk altında olanlar ve hata edenler onlardır. Yaptıkları her konuda *"Niçin yaptınız"* diye sorulur. Denildiki: *"Onlar nasıl ilâh oldukları sorulur"* demektir. Halbuki ilâhlık cinsiyeti ve sorumluluğu ortadan kaldırır.

٢٤- ﴿أَمِ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ آلِهَةً قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ هٰذَا ذِكْرُ مَنْ مَعِيَ وَذِكْرُ مَنْ قَبْلِي بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ الْحَقَّ فَهُمْ مُعْرِضُونَ ٢٤﴾

24- "Yoksa ondan başka bir takım tanrılar mı edindiler" Deki: "Haydi delillerinizi getirin. İşte benimle beraber olanların kitabı ve benden öncekilerin kitabı. Hayır, onların çoğu hakkı bilmezler. Bu yüzdende yüz çevirirler.

Faydayı artırmak için *"Ondan başka bir takım tanrılar mı edindiler?"* sözünü tekrar etmiştir. Birincisi, akıl yönünden inkâr için gelmiştir. İkincisi ise, nakil yönünden geldi. Yani *"Allah'ı ortağı var diye vasfettiniz, öyleyse delilinizi getirin de"* diye Muhammed (s.a.v.)'e denildi. Onlar, geçtiği üzere aklî yoldan cevap vermekten aciz kılarlar. Naklî yoldan da -ki o vahiydir- cevap veremezler. Zira siz, semavî kitapların hiçbirinde tevhidden ve eş hususunda tenzihten başka bir şey bulamazsınız. İşte bu, benimle birlikte olan ümmetimin kitabı ve benden önceki peygamberlerin ümmetlerinin kitabı, o kitaplar, Allah'ın birliği ve onun ortaklardan beri oluşuyla gelmişlerdir.

Hafs'a göre « مَعِىَ » dir. Küfürlerinden geri durmadıklarında onlardan yüz çevirdi ve şöyle dedi: *"Hayır, onların çoğu hakkı (Kur'anı) bilmezler"* « اَلْحَقَّ » kelimesi mansuptur. « هُوَ الْحَقُّ » "O haktır" manasına « اَلْحَقُّ » şeklinde de okundu. Bu sebepten (cahillikleri sebebiyle) onlar, üzerlerine düşen hususta düşünmekten yüz çevirirler.

٢٥- ﴿وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ إِلاَّ نُوحِى إِلَيْهِ أَنَّهُ لاَ إِلٰهَ إِلاَّ أَنَا فَاعْبُدُونِ﴾

25- Senden önce hiçbir rasûl göndermedik ki ona: "Benden başka ilâh yoktur, şu halde bana kulluk edin" diye vahyetmiş olmayalım."

Ebu Bekir ve Hammad'ın dışındaki Kufeliler « إِلاَّ نُوحِى » şeklinde okumuşlardır. Şu halde bana kulluk edin, beni birleyin. Bu ayet, tevhit ile ilgili geçen ayetlerin tekidi mahiyetindedir.

26. – 29. ÂYETLER

وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمٰنُ وَلَدًا سُبْحَانَهُ بَلْ عِبَادٌ مُكْرَمُونَ ﴿٢٦﴾ لَا يَسْبِقُونَهُ بِالْقَوْلِ وَهُمْ بِأَمْرِهِ يَعْمَلُونَ ﴿٢٧﴾ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يَشْفَعُونَ إِلَّا لِمَنِ ارْتَضٰى وَهُمْ مِنْ خَشْيَتِهِ مُشْفِقُونَ ﴿٢٨﴾ وَمَنْ يَقُلْ مِنْهُمْ إِنِّي إِلٰهٌ مِنْ دُونِهِ فَذٰلِكَ نَجْزِيهِ جَهَنَّمَ كَذٰلِكَ نَجْزِي الظَّالِمِينَ ﴿٢٩﴾

Meâli

26- "Rahman (olan Allah, melekleri) evlat edindi" dediler. Haşa, O, bundan münezzehtir. Bilakis (melekler) ikrama mazhar olmuş kullardır.

27- Ondan (emir almazdan) önce konuşmazlar. Onlar, sadece onun emriyle hareket ederler.

28- Allah onların önlerindekini de arkalarındakini de (yaptıklarını da yapacaklarını da) bilir. Allah rızasına ulaşmış olanlardan başkasına şefaat etmezler. Onlar Allah korkusundan titrerler.

29- Onlardan her kim "Tanrı o değil, benim" derse biz onu cehennemle cezalandırırız. İşte biz, zalimlere böyle ceza veririz.

Tefsiri

٢٦- ﴿وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمٰنُ وَلَدًا سُبْحَانَهُ بَلْ عِبَادٌ مُكْرَمُونَ﴾

26- "Rahman (olan Allah, melekleri) **evlat edindi" dediler. Haşa, O, bundan münezzehtir. Bilakis** (melekler) **ikrama mazhar olmuş kullardır.**

Bu âyet Huzaa kabilesi hakkında indi. Dediler ki: *"Melekler Allah'ın kızlarıdır" Allah ise bundan zatını tenzih etti ve sonra onlara "Bilakis onlar ikrama mazhar olmuş kullardır"* sözüyle onların kullar olduğunu haber verdi. Yani onlar ikram olunmuş, şereflenmiş ve yakınlaştırılmış kullardır, çocuklar değildir. Zira kulluk, (Allah'a) evlat olmayı ortadan kaldırır.

٢٧- ﴿لاَ يَسْبِقُونَهُ بِالْقَوْلِ وَهُمْ بِأَمْرِهِ يَعْمَلُونَ ﴾

27- Ondan (emir almazdan) **önce konuşmazlar. Onlar, sadece onun emriyle hareket ederler.**

« بِالْقَوْلِ » sözündeki « لِ » izafet yerine gelmiştir.

Mana: *Onlar, onlar sözüne tabi olurlar. Onların sözü, onun sözünü geçmez ve onlar sözleriyle, onun sözünün önüne geçmezler"* demektir. Onlar sadece onun emriyle hareket ederler. Yani *"Onların sözü onun sözüne tabi olduğu gibi işleri de, onun emrine aynı şekilde tabidir. Emrolunmadıkları işi işlemezler"* demektir.

٢٨- ﴿يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلاَ يَشْفَعُونَ إِلاَّ لِمَنِ ارْتَضَى وَهُمْ مِنْ خَشْيَتِهِ مُشْفِقُونَ﴾

28- Allah onların önlerindekini de arkalarındakini de (yaptıklarını da yapacaklarını da) **bilir. Allah rızasına ulaşmış olanlardan başkasına şefaat etmezler. Onlar Allah korkusundan titrerler.**

Ancak Allah'ın kendilerinden razı olduğu kimselere ve Allah'tan başka ilâh yoktur diyenlere şefaat ederler.

٢٩- ﴿وَمَنْ يَقُلْ مِنْهُمْ إِنِّى اِلٰهٌ مِنْ دُونِهِ فَذٰلِكَ نَجْزِيهِ جَهَنَّمَ كَذٰلِكَ نَجْزِى الظَّالِمِينَ ﴾

29- Onlardan her kim "Tanrı o değil, benim" derse biz onu cehennemle cezalandırırız. İşte biz, zalimlere böyle ceza veririz.

O meleklerden her kim *"Ben Allah'tan başka bir tanrıyım derse onu cehennemle cezalandırırız."*

Medenî ve Ebu Amr'a göre « إِنِّى » şeklindedir. « فَذٰلِكَ » mübtedadır. « نَجْزِيهِ جَهَنَّمَ » onun haberidir. Ayrıca şartın cevabıdır.

İlâhlığı asıl yerinin dışına koyan kâfirleri bu şekilde cezalandırırız. O meleklerin günahsız oldukları sabit olduğundan dolayı bu, farz-ı misal olarak söyleniş bir sözdür. İbn Abbas (r.a.) Katade ve Dahhak şöyle demişlerdir: *"Bu tehdit iblis hakkındadır. Çünkü o nefsi için ilâhlık iddiasında bulundu ve nefsine taate ve ona ibadette çağırdı."*

30. – 35. ÂYETLER

أَوَلَمْ يَرَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا
وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ أَفَلَا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٠﴾ وَجَعَلْنَا فِي
الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَنْ تَمِيدَ بِهِمْ وَجَعَلْنَا فِيهَا فِجَاجًا سُبُلًا لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ
﴿٣١﴾ وَجَعَلْنَا السَّمَاءَ سَقْفًا مَحْفُوظًا وَهُمْ عَنْ اٰيَاتِهَا مُعْرِضُونَ ﴿٣٢﴾
وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ فِي فَلَكٍ
يَسْبَحُونَ ﴿٣٣﴾ وَمَا جَعَلْنَا لِبَشَرٍ مِنْ قَبْلِكَ الْخُلْدَ أَفَإِنْ مِتَّ فَهُمُ
الْخَالِدُونَ ﴿٣٤﴾ كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ وَنَبْلُوكُمْ بِالشَّرِّ وَالْخَيْرِ
فِتْنَةً وَإِلَيْنَا تُرْجَعُونَ ﴿٣٥﴾

Meâli

30- İnkâr edenler, göklerde yer bitişik bir halde iken bizim onları birbirinden kopardığımızı ve her canlı şeyi sudan yarattığımızı görüp düşünmediler mi? Yine de inanmazlar mı?

31- Onları sarsmasın diye yeryüzünde bir takım dağlar diktik. Orada geniş geniş yollar açık, ta ki maksatlarına ulaşsınlar.

32- Biz gökyüzünü sağlam bir tavan gibi yaptık. Onlar ise, gökyüzü nün ayetlerinden yüz çevirirler.

33- O geceyi, gündüzü, güneşi, ayı yaratandır. Her biri bir yörünge de yüzmektedirler.

34- Biz senden önce de hiçbir beşere ebedilik vermedik. Şimdi sen ölürsen, sanki onlar ebedi mi kalacaklar?

35- Her canlı ölümü tadacaktır. Biz deneme olarak sizi hayırla da şerle de imtihan ederiz. Ve siz, ancak bize döndürüleceksiniz.

Tefsiri

٣٠- ﴿أَوَلَمْ يَرَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ أَفَلَا يُؤْمِنُونَ﴾

30- İnkâr edenler, göklerde yer bitişik bir halde iken bizim onları birbirinden kopardığımızı ve her canlı şeyi sudan yarattığımızı görüp düşünmediler mi? Yine de inanmazlar mı?

Mekkî'ye göre « أَلَمْ يَرَ » şeklindedir. Gökler ve yer, gökler topluluğu ve yer topluluğu şeklinde idi. Bu sebepten dolayı çoğul şeklinde « كُنَّ » demedi. « رَتْقًا » meful manasınadır. Bitiştirilmiş demektir. Mastardır. Bu sebepten dolayı meful yerine kullanılmaya uygun düşmüştür. O ikisini birbirinden ayırdık.

« فَتْقٌ » **Fetk:** iki şey arasını ayırmak demektir. « رَتْقٌ » **Retk** ise, fetkin zıddıdır. *"O ikisini ne zaman bitişi gördüler de bu şekilde olduğu beyan edildi?"* *denirse deriz ki: "O mucize olan Kur'an'da geçmektedir. O da şahitin görmesi gibidir. Çünkü görme ilim manasınadır. Yerin ve göklerin bitişik olması ve ayrılışı da aklen mümkün olan şeylerdir"* Bitişikliği değil de özellikle ayrılışı zikretti. Çünkü onun için bir ayırıcı gereklidir. O da ezeli olan Hz. Allah'tır. Sonra şöyle denildi: *"Gökler yerle bitişikti. Aralarında boşluk yoktu. O ikisini ayırdık. Yani ikisi arasını havayla ayırdık."*

Yine şöyle denildi: *"Gökler tek bir tabaka halinde bitişti. Onu Allah'u Teâlâ ayırdı. Ve yedi kat (gök) haline getirdi. Yer de tek tabaka halinde bitişikti. Onu da yedi kat yer haline getirdi."* Şöyle de denildi: *"Gök bitişikti, yağmur yağdırmıyordu. Yer bitişikti bitki bitirmiyordu. Gök yağmurla, yer de bitkiyle ayrıldı."* Bütün canlıları sudan yarattık. *"Allah her canlıyı sudan yarattı"* Âyet-i Kerimesinde ya da *"Hakikaten onu sudan yarattık"* âyet-i kerimesinde olduğu gibi. Bu, onun suya olan ihtiyacının fazlalılığından, onu sevmesinden ve ona karşı sabrının azlığın dandır. Bu da *"insan aceleci olarak yaratılmıştır"* âyetinde olduğu gibidir. Halâ gördüklerine inanıp tasdik etmezler mi?

٣١- ﴿وَجَعَلْنَا فِى الْأَرْضِ رَوَاسِىَ أَنْ تَمِيدَ بِهِمْ وَجَعَلْنَا فِيهَا فِجَاجًا سُبُلًا لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ﴾

31- Onları sarsmasın diye yeryüzünde bir takım dağlar diktik. Orada geniş geniş yollar açık, ta ki maksatlarına ulaşsınlar.

Onları sarsmasın diye yeryüzünde sabit dağlar yarattık. « رَوَاسِىَ » « رَسَا» *"Dağın kökü yerde sabit olmak"* dan gelmektedir. « أَنْ تَمِيدَ بِهِمْ » de illet lamı ve nafiye « لا » sı hazfedilmiştir. « لا » nın hazfi, karışıklığa meydan vermemek için caiz görülmüştür. Aynı sebebten ilâve edilmesi de caizdir. « لِئَلَّا يَعْلَمَ أَهْلُ الْكِتَابِ » *"Ehli kitap bilsin diye"* ayetinde olduğu gibi.

Orada geniş yollar açtık. « فِجَاجًا » « فَجّ » in çoğuludur. O da geniş yol demektir. « سُبُلًا » in önüne geçmiştir. Ondan hal olmak üzere mansup olmuştur.

Eğer *"Allah'u Teâlâ'nın: "Ondaki geniş yollardan işlememiz için." Ayetiyle bu ayet arasında ne fark var?"* dersen, derim ki: *"Birincisi öğretmek içindir. O da oraya geniş caddelerin konulmasıdır. İkincisi ise, bir şeyi açıklamak içindir. O da, onları yarattığında vasıflar da yarattığını beyandır."* Yani bu kapalı bir şeyi açıklamaktır. Orada kastedilen beldelere onlar vasıtasıyla varmaları için geniş yollar yarattık.

٣٢- ﴿وَجَعَلْنَا السَّمَاءَ سَقْفًا مَحْفُوظًا وَهُمْ عَنْ آيَاتِهَا مُعْرِضُونَ﴾

32- Biz gökyüzünü sağlam bir tavan gibi yaptık. Onlar ise, gökyüzünün ayetlerinden yüz çevirirler.

Göğü düşmekten korunmuş bir tavan yaptık. *"Göğü izni olmaksızın yere düşmekten koruyor"* ayetinde olduğu gibi. Ya da parlak yıldızlarla şeytanlardan korunmuş demektir. *"Onu her taşlanan şeytandan koruduk"* ayetinde olduğu gibi. O kâfirler, ondaki güneş, ay ve yıldızlar gibi delillerden yüz çevirirler ve onlar üzerinde düşünmezler ki iman etsinler.

٣٣- ﴿وَهُوَ الَّذٖى خَلَقَ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ فٖى فَلَكٍ يَسْبَحُونَ﴾

33- O geceyi, gündüzü, güneşi, ayı yaratandır. Her biri bir yörünge de yüzmektedirler.

O, onda sükûnete ermeniz için geceyi, işlemeniz için gündüzü, gündüzün lambası olsun diye güneşi ve gecenin lambası olsun diye ayı yaratandır.

« كُلٌّ » daki tenvin muzafın ileyhin yerine gelmiştir. Yani, onların hepsi demektir. *"Onları"* zamiri ise güneş ve ay içindir. Bu ikisinden murad ise, (güneş ay ve yıldız gibi) doğan şeylerin cinsidir. Onları akılların çoğul yapıldığı gibi çoğul yaptı. Çünkü onlar, akılların fiilleriyle yani yüzmeyle vasıflanmışlardır.

İbn Abbas (r.a.)'tan rivayet edildiğine göre, *"Felek, gökyüzüdür. Bilinen ise feleğin göğün altında, güneşin, ayın ve yıldızların akıp gittiği kör bir dalga olduğudur."*

« كُلٌّ » mübtedadır. Haberi ise « يَسْبَحُونَ » dir.

« كُلٌّ فٖى فَلَكٍ يَسْبَحُونَ » cümlesi, cümle olarak güneşten ve aydan hal olmak üzere mahallen mansuptur.

٣٤- ﴿وَمَا جَعَلْنَا لِبَشَرٍ مِنْ قَبْلِكَ الْخُلْدَ اَفَائِنْ مِتَّ فَهُمُ الْخَالِدُونَ﴾

34- Biz senden önce de hiçbir beşere ebedilik vermedik. Şimdi sen ölürsen, sanki onlar ebedi mi kalacaklar?

« مِتَّ » Medeni ve Ebu Bekir'in haricindeki Kufelilere göre « م » in esresiyledir. « اَفَائِنْ مِتَّ » deki « ف » cümleyi cümleye atfetmek için gelmiştir. « فَهُمُ الْخَالِدُونَ » deki « ف » şartının cezası içindir.

Onlar onun öleceğini konuşuyorlardı. Allah bununla, onların sevinçlerini ortadan kaldırdı. Yani Allah, dünyada hiçbir şeyin ebedi

olarak yaşamayacağına hükmetti ve *"Eğer sen ölürsen onlar, baki mi kalacaklar?"* demiştir.

٣٥- ﴿كُلُّ نَفْسٍ ذَآئِقَةُ الْمَوْتِ وَنَبْلُوكُمْ بِالشَّرِّ وَالْخَيْرِ فِتْنَةً وَإِلَيْنَا تُرْجَعُونَ﴾

35- Her canlı ölümü tadacaktır. Biz deneme olarak sizi hayırla da şerle de imtihan ederiz. Ve siz, ancak bize döndürüleceksiniz.

Her ne kadar Allah, olmadan önce kişilerin yapacakları fiilleri bilse de onu *"deneme"* olarak adlandırılmıştır. Çünkü fakirlik ve zararla, zenginlik ve menfaatle deneme imtihan şeklindedir.

« فِتْنَةً » « وَنَبْلُوكُمْ » u başka bir lafızla tekit eden mastardır. Bize döndürüleceksiniz de size, gösterdiğiniz sabrın ve şükrün derecesine göre karşılıkta bulunacağız.

İbn Zevkan'dan rivayet edildiğine göre « تُرْجَعُونَ » dir.

36. – 40. ÂYETLER

وَإِذَا رَاٰكَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ يَتَّخِذُونَكَ إِلَّا هُزُوًا أَهٰذَا الَّذِى يَذْكُرُ اٰلِهَتَكُمْ وَهُمْ بِذِكْرِ الرَّحْمٰنِ هُمْ كَافِرُونَ ﴿٣٦﴾ خُلِقَ الْاِنْسَانُ مِنْ عَجَلٍ سَأُرِيكُمْ اٰيَاتِى فَلَا تَسْتَعْجِلُونِ ﴿٣٧﴾ وَيَقُولُونَ مَتٰى هٰذَا الْوَعْدُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٣٨﴾ لَوْ يَعْلَمُ الَّذِينَ كَفَرُوا حِينَ لَا يَكُفُّونَ عَنْ وُجُوهِهِمُ النَّارَ وَلَا عَنْ ظُهُورِهِمْ وَلَا هُمْ يُنْصَرُونَ ﴿٣٩﴾ بَلْ تَأْتِيهِمْ بَغْتَةً فَتَبْهَتُهُمْ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ رَدَّهَا وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ ﴿٤٠﴾

Meâli

36- (Rasûlüm) kâfirler seni gördükleri zaman "sizin ilâhlarınızı diline dolayan adam bu mu?" diyerek sana, alaydan başka bir şeyle davranmazlar. Halbuki onlar, çok esirgeyici Allah'ın kitabını inkâr edenlerdir.

37- İnsan aceleci (bir tabiatta) yaratılmıştır. Size âyetlerimi göstereceğim. Benden acele istemeyin.

38- "Eğer doğru iseniz, ne zaman (gerçekleşecek) bu vaad?" diyorlar.

39- İnkâr edenler, yüzlerinden ve sırtlarından (saran) ateşi savamayacakları, kendilerine yardım dahi edilmeyeceği zaman bir bilselerdi.

40- Bilakis kendilerine bu ateş, öyle ani gelir ki, onları şaşırtır. Artık ne reddedebilirler onu, ne de kendilerine mühlet verilir.

Tefsiri

٣٦- ﴿ وَإِذَا رَاٰكَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ يَتَّخِذُونَكَ إِلَّا هُزُوًا أَهٰذَا الَّذِى يَذْكُرُ اٰلِهَتَكُمْ وَهُمْ بِذِكْرِ الرَّحْمٰنِ هُمْ كَافِرُونَ ﴾

36- (Rasûlüm) **kâfirler seni gördükleri zaman "sizin ilâhlarınızı diline dolayan adam bu mu?" diyerek sana, alaydan başka bir şeyle**

davranmazlar. Halbuki onlar, çok esirgeyici Allah'ın kitabını inkâr edenlerdir.

Bu âyet Ebu Cehil hakkında indi. Nebi (s.a.v) ona uğramıştı da o, gülmüş ve *"Bu Abdumenaf oğullarının peygamberidir"* demişti. « هُزُوًا » ikinci mefuldur. Bir şeyi zikretmek, hayırla da olur, şerle de.

Eğer zikirden ve onun vahdaniyet gibi gerekli sıfatlarını asla tasdik etmezler. Sana mukabil onlar, alaya alınmaya daha layıktırlar. Çünkü sen hakkı ortaya koyansın, onlarsa bunu iptal edenlerdir. Denildiki: *"Rahmanın zikri, sana Kur'an'dan indirilendir."*

« وَهُمْ بِذِكْرِ الرَّحْمٰنِ هُمْ كَافِرُونَ » cümlesi, hal makamındadır. Yani, Allah'ı inkâr etmeleri sebebiyle asıl onlar alay konusu oldukları halde, seni alaya alırlar. *"İnkârcılar"* sözünü tekit için tekrarlamıştır. Ya da sıla, onunla haber arasına girmiştir de mübteda tekrarlanmıştır.

٣٧- ﴿خُلِقَ الْاِنْسَانُ مِنْ عَجَلٍ سَاُرِيكُمْ اٰيَاتِي فَلَا تَسْتَعْجِلُونِ﴾

37- İnsan aceleci (bir tabiatta) **yaratılmıştır. Size âyetlerimi göstereceğim. Benden acele istemeyin.**

« الْاِنْسَانُ » İnsan cinsiyle tefsir edilmiştir. Denildi ki: *"Bu âyet Nadr b. Haris'in azabın inmesi için acele ettiği vakit indi."* « الْعَجَلُ » ve « الْعَجَلَةُ » ikisi de mastardır.

Acele, bir şeyi vaktinden önceye almak demektir. Zahire göre, burada murat insan cinsidir. Çünkü onun tabiatında acelelecilik vardır. Sanki o aceleden yaratılmıştır. Bunun gibi, Araplar, iyiliği çok olan kişiler için de *"iyilikten yaratılmıştır"* derler. Önce insanı, aşırı aceleciliğinden dolayı aşağılamıştır. Çünkü o, insanın tabiatında vardır. Sonra da onu bundan menetmiştir. Sanki o şöyle demiştir: *"onun aceleci olması yeni bir şey değildir. O buna sevkedilmiştir. Bu onun tabiatı ve karakteridir. Bu onun doğasına katıştırılmıştır."* Denildiki: « عَجَل » *"Acel. Himyer kabilesinin diline göre çamur demektir."* Onların şairi: *"Hurma su ile çamur arasında biter"* demiştir. Tabiatında olduğu halde acelecilikten men dildi. Doğasında bulunan şehvetini dizginlemesi emredildiği gibi. Çünkü

ona şehvetini dizginleyeceği ve aceleciliği terk edeceği kuvveti de vermiştir.

« مِنْ عَجَلٍ » haldir. Aceleci olduğu halde demektir. Size ayetlerimi yani azabımı göstereceğim. Onu getirmem hususunda acele etmeyin. Yakub'a göre « تَسْتَعْجِلُونِي » şeklinde « ى » iledir. Vasıl halinde ona Sehl ve Ayaş da iştirak etmiştir.

٣٨- ﴿وَيَقُولُونَ مَتٰى هٰذَا الْوَعْدُ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ﴾

38- "Eğer doğru iseniz, ne zaman (gerçekleşecek) **bu vaad?" diyorlar.**

"Eğer doğru iseniz, azabın gelişi ya da kıyamet ne zaman?" derler. Denildiki: *"Bu onların aceleciliğinin iki yönünden biridir."*

٣٩- ﴿لَوْ يَعْلَمُ الَّذِينَ كَفَرُوا حِينَ لَا يَكُفُّونَ عَنْ وُجُوهِهِمُ النَّارَ وَلَا عَنْ ظُهُورِهِمْ وَلَا هُمْ يُنْصَرُونَ﴾

39- İnkâr edenler, yüzlerinden ve sırtlarından (saran) **ateşi savamayacakları, kendilerine yardım dahi edilmeyeceği zaman bir bilselerdi.**

« لَوْ » 'in cevabı hazfedilmiştir. « حِينَ » « لِيَعْلَمُ » nin mefulun bihidir. Yani onlar *"Bu vaad ne zaman?"* sözleriyle acele ettikleri vaktin, kendilerini arkalarından ve önlerinden ateşin kuşattığı, onu kendilerinden defetmeye güç getiremedikleri ve kendilerine hiçbir yardımcı bulamayacakları vakit olduğunu bilselerdi, bu şekilde inkâr etmezler, alaya almazlar ve aceleci davranmazlardı. Fakat onların bu husustaki cehaleti, onu, hafife almalarının yegane sebebidir.

٤٠- ﴿بَلْ تَأْتِيهِمْ بَغْتَةً فَتَبْهَتُهُمْ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ رَدَّهَا وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ﴾

40- Bilakis kendilerine bu ateş, öyle ani gelir ki, onları şaşırtır. Artık ne reddedebilirler onu, ne de kendilerine mühlet verilir.

Bilakis o saat kendilerine öyle ani gelir ki onları şaşırtır. Yani onu durduramazlar. Onlara ani bir şekilde gelir ve mahveder. Onu defetmeye ve geri çevirmeye güçleri yetmez. Onlara mühlette verilmez.

41. – 43. ÂYETLER

وَلَقَدِ اسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِنْ قَبْلِكَ فَحَاقَ بِالَّذِينَ سَخِرُوا مِنْهُمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِؤُنَ ﴿٤١﴾ قُلْ مَنْ يَكْلَؤُكُمْ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ مِنَ الرَّحْمٰنِ ط بَلْ هُمْ عَنْ ذِكْرِ رَبِّهِمْ مُعْرِضُونَ ﴿٤٢﴾ قُلْ مَنْ يَكْلَؤُكُمْ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ مِنَ الرَّحْمٰنِ ط بَلْ هُمْ عَنْ ذِكْرِ رَبِّهِمْ مُعْرِضُونَ ﴿٤٣﴾

Meâli

41- Andolsun senden önceki peygamberler de alay edildi. Ama onları alaya alanları, o alay ettikleri şey kuşatıverdi.

42- Deki: "Allah'a karşı sizi, gece ve gündüz kim koruyacak?" Öyle iken onlar Allah'ı anmaktan yüz çevirirler.

43- Yoksa kendilerini bize karşı savunacak bir takım ilâhları mı var? (O ilâh dedikleri şeyi) kendilerine bile yardım edecek güçte değildirler. Onlar bizden de alâka ve destek görmezler.

Tefsiri

٤١- ﴿ وَلَقَدِ اسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِنْ قَبْلِكَ فَحَاقَ بِالَّذِينَ سَخِرُوا مِنْهُمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِؤُنَ ﴾

41- Andolsun senden önceki peygamberler de alay edildi. Ama onları alaya alanları, o alay ettikleri şey kuşatıverdi.

Resûlüllah (s.a.v.)'i kendisiyle alay ettikleri için teselli etmiştir. Peygamberlerde onun için bir örnek vardır. Ve diğer peygamberleri alaya alanların yaptıkları için kendilerini kuşattığı gibi, ona yaptıkları da onları kuşatacaktır.

٤٢- ﴿ قُلْ مَنْ يَكْلَؤُكُمْ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ مِنَ الرَّحْمٰنِ ط بَلْ هُمْ عَنْ ذِكْرِ رَبِّهِمْ مُعْرِضُونَ ﴾

42- Deki: "Allah'a karşı sizi, gece ve gündüz kim koruyacak?" Öyle iken onlar Allah'ı anmaktan yüz çevirirler.

Yani, onun azabı size gece ya da gündüz gelse, sizi ondan kim koruyacak? Bilakis onlar, onun zikrinden yüz çevirirler. Değil azabından korkmak onu, kalplerine bile getirmiyorlar. Ondan korunsalardı, koruyucuyu tanırlar ve ondan isteyerek ıslah olurlardı. Mana şudur: *"Allah, peygamberine onların koruyucundan istemelerini emretmiştir. Sonra da onların kendilerine koruyanın zikrinden yüz çevirmek suretiyle işlerini düzeltmediklerini beyan etmiştir."* Daha sonra da başka bir konuya geçmiş ve şöyle demiştir:

٤٣- ﴿أَمْ لَهُمْ اٰلِهَةٌ تَمْنَعُهُمْ مِنْ دُونِنَا لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَ اَنْفُسِهِمْ وَلَا هُمْ مِنَّا يُصْحَبُونَ﴾

43- Yoksa kendilerini bize karşı savunacak bir takım ilahları mı var? (O ilah dedikleri şeyi) **kendilerine bile yardım edecek güçte değildirler. Onlar bizden de alaka ve destek görmezler.**

« أَمْ » ve « بَلْ » (bilakis) manası olduğundan *"Yoksa onların kendilerini azabtan koruyacak, korumaları korumamızı aşacak başka ilâhları mı var?"* demiştir.

Sonra da şu sözüyle yeni bir başlangıç yapmıştır. *"Onlar, kendilerine bile yardım edecek güçte değillerdir."* Bu sözüyle, kendi nefsine bile yardım edemeyen ve ondan azabı defedemeyen, ayrıca Allah'tan yardım ve destek görmeyenlerin başkalarına nasıl yardım edeceklerini ve onları nasıl koruyacaklarını sormuştur.

❁ ❁ ❁

44. – 47. ÂYETLER

بَلْ مَتَّعْنَا هٰؤُلَٓاءِ وَاٰبَٓاءَهُمْ حَتّٰى طَالَ عَلَيْهِمُ الْعُمُرُۜ اَفَلَا يَرَوْنَ اَنَّا نَأْتِي
الْاَرْضَ نَنْقُصُهَا مِنْ اَطْرَافِهَاۜ اَفَهُمُ الْغَالِبُونَ ﴿٤٤﴾ قُلْ اِنَّمَٓا اُنْذِرُكُمْ
بِالْوَحْيِۘ وَلَا يَسْمَعُ الصُّمُّ الدُّعَٓاءَ اِذَا مَا يُنْذَرُونَ ﴿٤٥﴾ وَلَئِنْ مَسَّتْهُمْ
نَفْحَةٌ مِنْ عَذَابِ رَبِّكَ لَيَقُولُنَّ يَا وَيْلَنَٓا اِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿٤٦﴾ وَنَضَعُ
الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيٰمَةِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْـٔاًۜ وَاِنْ كَانَ مِثْقَالَ
حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ اَتَيْنَا بِهَاۜ وَكَفٰى بِنَا حَاسِبِينَ ﴿٤٧﴾

Meâli

44- Evet onları da atalarını da barındırdı. Nihayet ömür, kendilerin de (hiç bitmeyecek kadar) uzun geldi. Oysa onlar, bizim gelip (kâfirlere ait) araziyi çevresinden eksilteceğimizi görmezler mi? Şu halde üstün gelen onlar mı?

45- De ki: "Ben sadece vahiy ile sizi ikaz ediyorum. Fakat sağır olanlar, ikaz edildikleri zaman bu çağrıyı duymazlar.

46- Andolsun, onlara Rabbinin azabından ufak bir esinti dokunsa, hiç şüphesiz "Eyvah, bize hakikaten biz zalim kimseler mişiz" derler.

47- Biz, kıyamet günü için adalet terazileri kurarız. Artık, kimseye hiçbir şekilde haksızlık edilmez. (yapılan iş) bir hardal tanesi kadar dahi olsa, (onu) adalet terazisine getiririz. Hesap gören olarak biz herkese yeteriz.

Tefsiri

٤٤- ﴿ بَلْ مَتَّعْنَا هٰؤُلَٓاءِ وَاٰبَٓاءَهُمْ حَتّٰى طَالَ عَلَيْهِمُ الْعُمُرُۜ اَفَلَا يَرَوْنَ اَنَّا
نَأْتِي الْاَرْضَ نَنْقُصُهَا مِنْ اَطْرَافِهَاۜ اَفَهُمُ الْغَالِبُونَ ﴾

44- Evet onları da atalarını da barındırdı. Nihayet ömür, kendilerinde (hiç bitmeyecek kadar) **uzun geldi. Oysa onlar, bizim gelip** (kâfirlere ait) **araziyi çevresinden eksilteceğimizi görmezler mi? Şu halde üstün gelen onlar mı?**

Yani onların korunup gözetilmesi bizdendir. Yoksa onları bizim yok etmemize karşı koruyan bir maniden değil. Onları ve geçmiş babalarını, onlardan başka kâfirleri faydalandırdığımız gibi dünya hayatıyla faydalandırmak ve mühlet vermek için muhafaza ettik. Onlara mühlet verdik de bu süre onlara uzun geldi ve kalpleri katılaştı. Onlar, kendileri-nin daima bu şekilde kalacaklarını zannettiler ki bu da kuruntunun ta kendisidir. Onlar bizim kâfirlerin arazilerini etrafından eksilttiğimizi görmezler mi? Etrafını, müslümanları musallat ederek, onları orada galip getirerek ve o toprakları İslâm topraklarına katarak eksiltiyoruz.

« نَأْتِي » (geliriz) şeklinde çoğul olarak zikredilmesi, Allah'u Teâlânın bu işi müslümanların eliyle yaptığına, müslüman askerlerin müşrik topraklarında savaştığına ve etrafını ilhak ederek galebe çaldığına işaret etmektedir.

"Galip gelen onlar mı?" Yani topraklarını etrafından eksiltişimizden sonra onlar mı üstün gelmiş oldular? Böyle değil elbette. Bilakis Allah'ın Resûlü (s.a.v.) ve ashabı bizim yardımımızla onlara üstün geldiler, demektir.

٤٥- ﴿ قُلْ إِنَّمَا أُنْذِرُكُمْ بِالْوَحْيِ وَلَا يَسْمَعُ الصُّمُّ الدُّعَاءَ إِذَا مَا يُنْذَرُونَ ﴾

45- De ki: "Ben sadece vahiy ile sizi ikaz ediyorum. Fakat sağır olanlar, ikaz edildikleri zaman bu çağrıyı duymazlar.

Sizi azabtan Kur'an ile korkutuyorum. « يَسْمَعُ » daki « ى » ve « م » fethalıdır. « صُمّ » sonu ötrelidir. Şamî'ye göre Nebi (s.a.v.)'ye hitaben « وَلَا تُسْمِعُ الصُّمَّ » *"Sağırlara duyuramazsın"* şeklindedir. Fakat sağır olanlar ikaz edildikleri, korkutuldukları zaman bu çağrıyı duymazlar.

« الصُّمّ » daki « ل » ahd içindir. O da, bu ikaz edilenlere işarettir. Bunun aslı *"İkaz edildiklerinde duymazlar"* şeklindedir. Fakat sağır olan-

lar ikaz edildikleri, korkutuldukları zaman bu çağrıyı kapalı olanın yerine koydu.

٤٦- ﴿وَلَئِنْ مَسَّتْهُمْ نَفْحَةٌ مِنْ عَذَابِ رَبِّكَ لَيَقُولُنَّ يَا وَيْلَنَا إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ﴾

46- Andolsun, onlara Rabbinin azabından ufak bir esinti dokunsa, hiç şüphesiz "Eyvah, bize hakikaten biz zalim kimseler mişiz" derler.

Onlara, bu kendisiyle korkutuldukları şeyden en ufak bir parça dokununca zelil olurlar. Ve *"Yazıklar olsun bize"* diyerek nefislerinin aleyhine dönerler. Ayrıca sağırlık gösterip yüz çevirdikleri vakit de nefislerine zulmettiklerini inkâr ederler.

« مِنْ عَذَابِ رَبِّكَ » « نَفْحَةٌ » un sıfatıdır. « الْمَسِّ » *"dokunma"* « النَّفْحَةَ » *"esinti"* kelimelerinin zikredilmesinde mübalağa olundu.

Çünkü « نَفْح » azlığa delalet eder. « نَفَحَهُ بِعَطِيَّةٍ » *"Ona az bir bağışta bulundu"* denir. Binası, bir defaya mahsus olan bina-i merra içindir.

« مَسّ » ve « نَفْحَةٌ » de üç tane mübalağa vardır. Çünkü «نَفْح » azlık manasınadır. « نَفَحَتْهُ الدَّابَّةُ » *"Haşarat onu keskin tırnağıyla (iğnesiyle) vurdu"* denir. O da küçük bir silahtır. Ona az bir bağışta bulundu. Bu da bina-i merre içindir.

٤٧- ﴿وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيٰمَةِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْـًٔا وَإِنْ كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ أَتَيْنَا بِهَا وَكَفٰى بِنَا حَاسِبِينَ﴾

47- Biz, kıyamet günü için adalet terazileri kurarız. Artık, kimseye hiçbir şekilde haksızlık edilmez. (yapılan iş) **bir hardal tanesi kadar dahi olsa,** (onu) **adalet terazisine getiririz. Hesap gören olarak biz herkese yeteriz.**

« الْمَوَازِينَ » « مِيزَانٌ » ın çoğuludur. Bir şeyin kendisiyle tartıldğı ve

miktarının anlaşıldığı şeydir.

Hasan'dan rivayet olunduğuna göre o *"iki kefesi ve bir dili (göstergesi) bulunan bir terazidir."* Terazinin, çoğul olarak getirilmesi « يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ» *"Ey peygamberler"* ayetinde olduğu gibi, onun şerefini yüceltmek içindir. Tartı, amel defterleri içindir.

« الْمَوَازِينَ » kelimesi, « الْقِسْطَ » ile sıfatlandı. O da mübalağa ile adalet demektir. Sanki, kendi başına bir adalettir. Ya da muzaf, yani «ذَوَاتَ » *"sahibi"* kelimesi hazfedilmiştir. Kıyamet günü halkı için adalet terazileri kurarız da kimseye hiçbir şekilde zulmedilmez.

Medenî'ye göre « مِثْقَالَ » Lokman Sûresinde olduğu gibi «كَانَ » nin tam fiil olması üzerine « مِثْقَالُ » şeklinde ötrelidir. « مِنْ خَرْدَلٍ » « حَبَّةٍ » in sıfatıdır. « مِثْقَالَ »'nin zamirini « حَبَّةٍ »'e muzaf olduğu için müennes getirdi. « ذَهَبَتْ بَعْضُ اصَابِعِهِ » *"Parmaklarının bir kısmı gitti"* sözünde olduğu gibi.

Hesap görücü, bilici ve koruyucu olarak herkese yeteriz. İbn Abbas (r.a.)'tan rivayet edildiğine göre *"Kim bir şeyi korursa onu sayar ve onu bilir"* demiştir.

❁ ❁ ❁

48. – 50. ÂYETLER

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسٰى وَهٰرُونَ الْفُرْقَانَ وَضِيَٓاءً وَذِكْرًا لِلْمُتَّق۪ينَۙ ﴿٤٨﴾ اَلَّذ۪ينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَيْبِ وَهُمْ مِنَ السَّاعَةِ مُشْفِقُونَ ﴿٤٩﴾ وَهٰذَا ذِكْرٌ مُبَارَكٌ اَنْزَلْنَاهُۜ اَفَاَنْتُمْ لَهُ مُنْكِرُونَ۟ ﴿٥٠﴾

Meâli

48- Andolsun ki biz, Musa ve Harun'a takva sahipleri için bir ışık ve öğüt olan Furkan'ı verdik.

49- (O takva sahibleri ki) Onlar, tenha da Rablerine candan saygı gösterirler. Yine onlar, kıyametten korkan kimselerdir.

50- İşte bu (Kur'an)da bizim indirdiğimiz hayırlı ve faydalı bir öğüttür. Şimdi onu inkâr mı ediyorsunuz?

Tefsiri

٤٨ – ﴿وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسٰى وَهٰرُونَ الْفُرْقَانَ وَضِيَٓاءً وَذِكْرًا لِلْمُتَّق۪ينَۙ﴾

48- Andolsun ki biz, Musa ve Harun'a takva sahipleri için bir ışık ve öğüt olan Furkan'ı verdik.

Furkan, ziya ve zikirin Tevrat olduğu söylenmiştir. O Furkan'dır. Hak ile batılın arasını ayırır. Ziyadır, kendisiyle aydınlanılır ve kurtuluş yoluna onunla varılır. Zikirdir, yani şeref ya da ikazdır. Ya da insanların dini yönden ihtiyaç duydukları şeyleri hatırlatır.

Vav « وَسَيِّدًا وَحَصُورًا وَنَبِيًّا » ayetinde olduğu gibi sıfatlar üzerine gelmiştir. Mesela sen « مَرَرْتُ بِزَيْدِ الْكَر۪يمِ وَالْعَالِمِ وَالصَّالِحِ » *"Kerem sahibi, alim ve salih (bir zat) olan Zeyd'e uğradım"* dersin. Bununla muttakiler faydalandığı için onları « لِلْمُتَّق۪ينَ » sözüyle teşvik etti.

٤٩- ﴿الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَيْبِ وَهُمْ مِنَ السَّاعَةِ مُشْفِقُونَ﴾

49- (O takva sahibleri ki) **Onlar, tenha da Rablerine candan saygı gösterirler. Yine onlar, kıyametten korkan kimselerdir.**

« الَّذِينَ » Sıfat olarak mahallen mecrurdur. Ya da medih olarak mahallen mensup ya da merfudur. « بِالْغَيْبِ » haldir. Yani *"Tehnada ondan kırkarlar"* demektir. Onlar, kıyametten ve kıyamet ahvalinden de korkarlar.

٥٠- ﴿وَهٰذَا ذِكْرٌ مُبَارَكٌ اَنْزَلْنَاهُ اَفَاَنْتُمْ لَهُ مُنْكِرُونَ﴾

50- İşte bu (Kur'an)**da bizim indirdiğimiz hayırlı ve faydalı bir öğüttür. Şimdi onu inkâr mı ediyorsunuz?**

Bu Kur'an, Muhammed'e indirdiğimiz hayrı ve faydası çok olan bir öğüttür. *"Onu inkâr mı ediyorsunuz?"* sorusu, azarlama sorusudur. Yani *"Onun Allah katından indirildiğini inkâr mı ediyorsunuz?"* demektir.

❁ ❁ ❁

51. – 56. ÂYETLER

وَلَقَدْ اٰتَيْنَٓا إِبْرٰهِيمَ رُشْدَهُ مِنْ قَبْلُ وَكُنَّا بِه۪ عَالِم۪ينَۚ ﴿٥١﴾ إِذْ قَالَ لِأَب۪يهِ وَقَوْمِه۪ مَا هٰذِهِ التَّمَاث۪يلُ الَّت۪ٓي اَنْتُمْ لَهَا عَاكِفُونَ ﴿٥٢﴾ قَالُوا وَجَدْنَٓا اٰبَٓاءَنَا لَهَا عَابِد۪ينَ ﴿٥٣﴾ قَالَ لَقَدْ كُنْتُمْ اَنْتُمْ وَاٰبَٓاؤُ۬كُمْ ف۪ي ضَلَالٍ مُب۪ينٍ ﴿٥٤﴾ قَالُٓوا اَجِئْتَنَا بِالْحَقِّ اَمْ اَنْتَ مِنَ اللَّاعِب۪ينَ ﴿٥٥﴾ قَالَ بَلْ رَبُّكُمْ رَبُّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ الَّذ۪ي فَطَرَهُنَّۘ وَاَنَا عَلٰى ذٰلِكُمْ مِنَ الشَّاهِد۪ينَ ﴿٥٦﴾

Meâli

51- Andolsun biz, daha önce İbrahim'e rüşdünü vermiştik. Biz onu iyi tanırdık.

52- O babasına ve kavmine "Şu karşısına geçip tapmakta olduğunuz heykeller nedir böyle?" demişti.

53- Dediler ki: "Biz, babalarımızı bunlara tapar kimseler olarak bulduk."

54- (İbrahim): "Doğrusu siz ve babalarınız açık bir sapıklık içindeymişsiniz" dedi.

55- Dediler ki: "Bize gerçeği mi getirdin, yoksa sen şakacılardan birimisin?"

56- "Hayır, sizin Rabbiniz, göklerin ve yerin Rabbidir ki bunları o yaratmıştır. Ve ben şehadet edenlerdenim" dedi.

Tefsiri

٥١ – ﴿وَلَقَدْ اٰتَيْنَٓا إِبْرٰهِيمَ رُشْدَهُ مِنْ قَبْلُ وَكُنَّا بِه۪ عَالِم۪ينَۚ﴾

51- Andolsun biz, daha önce İbrahim'e rüşdünü vermiştik. Biz onu iyi tanırdık.

Andolsun ki biz, Musa ve Harun'dan ya da Muhammed'den daha önce İbrahim'e de hidayet vermiştik. Biz o İbrahim'i ya da onun hidayetini bilirdik. Yani *"Onun, ona verdiğimize ehil olduğunu bilirdik"* demektir.

٥٢- ﴿إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ مَا هٰذِهِ التَّمَاثِيلُ الَّتِى أَنْتُمْ لَهَا عَاكِفُونَ﴾

52- O babasına ve kavmine "Şu karşısına geçip tapmakta olduğunuz heykeller nedir böyle?" demişti.

« إِذْ » ya « اٰتَيْنَا » ya da « رُشْدَهُ » ya taalluk etmektedir.

Hani babasına ve kavmine: *"Yırtıcı hayvan suretinde, kuş suretinde ve insan suretinde tasvir edilmiş bu putlar nedir?"* diye sormuştu. Bunda onları tanımamak ve onların ilâhlarını aşağılamak vardır. Çünkü o, onların, o putları ululadıklarını çok iyi biliyordu. Bu soruya sağlam bir cevap vermemekten aciz kaldıklarında.

٥٣- ﴿قَالُوا وَجَدْنَا اٰبَاءَنَا لَهَا عَابِدِينَ﴾

53- Dediler ki: "Biz, babalarımızı bunlara tapar kimseler olarak bulduk."

Ve biz de onları taklit ettik.

٥٤- ﴿قَالَ لَقَدْ كُنْتُمْ أَنْتُمْ وَاٰبَاؤُكُمْ فِى ضَلَالٍ مُبِينٍ﴾

54- (İbrahim): "Doğrusu siz ve babalarınız açık bir sapıklık içindeymişsiniz" dedi.

Burada taklit edenlerin de edilenlerinde, her akıl sahibinin anlayacağı gibi düşüncesizce sapkınlık yoluna daldıklarını ifade etmiştir. Atıfa gerçekleşmesi için « أَنْتُمْ » u kullanarak tekit etmiştir. Çünkü fiillerdeki zamire atıf yapmak mümkün değildir.

٥٥- ﴿قَالُوا أَجِئْتَنَا بِالْحَقِّ أَمْ أَنْتَ مِنَ اللَّاعِبِينَ﴾

55- Dediler ki: "Bize gerçeği mi getirdin, yoksa sen şakacılardan birimisin?"

Onlar, onun bu inkârını büyük gördüklerinden ve kendilerinin de dalalette olduklarını kabul etmediklerinde dolayı *"bu söylediklerinde ciddi misin yoksa şaka mı yapıyorsun?"* demişlerdir. İşte orada İbrahim onlara ,dediklerinde ciddi olduğunu, şaka yapmadığını, herşeyin sahibi ve herşeyi bilen Allah'ın gerçek rab olduğunu, putların da sonradan yaratılmış varlıklar olduğunu ispat ederek haber vermiştir.

٥٦- ﴿قَالَ بَلْ رَبُّكُمْ رَبُّ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ الَّذٖى فَطَرَهُنَّ وَاَنَا عَلٰى ذٰلِكُمْ مِنَ الشَّاهِدٖينَ﴾

56- "Hayır, sizin Rabbiniz, göklerin ve yerin Rabbidir ki bunları o yaratmıştır. Ve ben şehadet edenlerdenim" dedi.

Sizin Rabbiniz, göklerin ve yerin Rabbi, o putlar yaratmıştır. Buna rağmen nasıl oluyorda yaratıcı terk ediliyor ve yaratılanlara ibadet ediliyor? Ben tevhidle ilgili zikredilenlere şehadet edenlerdenim.

❁ ❁ ❁

57. – 63. ÂYETLER

وَتَاللّٰهِ لَاَكٖيدَنَّ اَصْنَامَكُمْ بَعْدَ اَنْ تُوَلُّوا مُدْبِرٖينَ ﴿٥٧﴾ فَجَعَلَهُمْ جُذَاذًا اِلَّا كَبٖيرًا لَهُمْ لَعَلَّهُمْ اِلَيْهِ يَرْجِعُونَ ﴿٥٨﴾ قَالُوا مَنْ فَعَلَ هٰذَا بِاٰلِهَتِنَا اِنَّهُ لَمِنَ الظَّالِمٖينَ ﴿٥٩﴾ قَالُوا سَمِعْنَا فَتًى يَذْكُرُهُمْ يُقَالُ لَهُ اِبْرٰهٖيمُ ﴿٦٠﴾ قَالُوا فَأْتُوا بِهٖ عَلٰى اَعْيُنِ النَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَشْهَدُونَ ﴿٦١﴾ قَالُوا ءَاَنْتَ فَعَلْتَ هٰذَا بِاٰلِهَتِنَا يَٓا اِبْرٰهٖيمُ ﴿٦٢﴾ قَالَ بَلْ فَعَلَهُ كَبٖيرُهُمْ هٰذَا فَسْـَٔلُوهُمْ اِنْ كَانُوا يَنْطِقُونَ ﴿٦٣﴾

Meâli

57- "Allah'a yemin ederim ki, siz ayrılıp gittikten sonra putları-nıza bir oyun oynayacağım."

58- Sonunda İbrahim onları paramparça etti. Yalnız onların büyüğü nü bıraktı. Belki ona müracaat ederler diye.

59- "Bunu tanrılarımıza kim yaptı? Muhakkak o, zalimlerden biri-dir" dediler.

60- "Bunları diline dolayan bir genç duyduk, kendisine İbrahim de-nilirmiş" dediler.

61- "O halde onu hemen insanların gözü önüne getirin. Belki şahit-lik ederler" dediler.

62-63- "Bunu ilâhlarımıza sen mi yaptın ey İbrahim?" dediler. "Belki de bu işi şu büyükleri yapmıştır. Hadi onlara sorun, eğer konuşu-yorlarsa" dedi.

Tefsiri

٥٧- ﴿ وَتَاللّٰهِ لَاَكِيدَنَّ اَصْنَامَكُمْ بَعْدَ اَنْ تُوَلُّوا مُدْبِرِينَ ﴾

57- "Allah'a yemin ederim ki, siz ayrılıp gittikten sonra putlarınıza bir oyun oynayacağım."

« تَاللّٰهِ » nin aslı « وَاللّٰهِ » dir. Nemrut'un sultasının gücünden dolayı bütün zorluğuna ve imkansızlığına rağmen onun eliyle kolay bir tuzak kuracağı için « ت » de taaccüb manası vardır.

Putlarınıza bir tuzak kuracağım. Siz ayrılıp bayramınıza gittikten sonra onları parçalayacağım. Bunu kavminden gizli olarak söylemişti. Ama onu bir adam işitti. *"Ben hastayım"* sözüyle kinaye yaptı. Yani bu sözü, geri kalmak ve puthaneye geri dönmek için *"Hasta olacağım"* manasına kullandı.

٥٨- ﴿ فَجَعَلَهُمْ جُذَاذًا اِلَّا كَبِيرًا لَهُمْ لَعَلَّهُمْ اِلَيْهِ يَرْجِعُونَ ﴾

58- Sonunda İbrahim onları paramparça etti. Yalnız onların büyüğünü bıraktı. Belki ona müracaat ederler diye.

« جُذَاذًا » kırık parçalar demektir. « زُجَاجَةٌ » ve « طُجَاجٌ » da olduğu gibi « جُذَاذَةٌ » un çoğuludur. Ali'ye göre « جِذَاذًا » şeklinde kesra iledir. « خَفِيفٌ » ve « خِفَافٌ » da olduğu gibi « جَذِيذٌ » un çoğuludur. Yani « مَجْذُوذٌ » *"Parçalanmış"* demektir.

Hepsini elindeki baltayla kırdı. Ancak o putların ya da kafirlerin büyüğünü bıraktı. Baltayı onun boynuna astı. Bunu, belki ona dönerler ve kıranın kim olduğunu ona sorarlar da bu şekilde onlara onun acizliği görünür diye yaptı. Ya da delil getirmesi için İbrahim'e dönerler diye. Yada ilahlarının acizliğini gördüklerinde Allaha dönerler diye yaptı.

٥٩- ﴿ قَالُوا مَنْ فَعَلَ هٰذَا بِاٰلِهَتِنَا اِنَّهُ لَمِنَ الظَّالِمِينَ ﴾

59- "Bunu tanrılarımıza kim yaptı? Muhakkak o, zalimlerden biridir" dediler.

Kafirler, bayramlarından döndüklerinde ve durumu gördüklerinde *"bunu tanrılarımıza kim yaptı? Hakkiaten o zalimlerdendir"* dediler. Yani onlara göre tazim ve gürmete layık bu hakiki ilahlara karşı bu kırma faaliyetini yapan ve bu cüreti gösteren kişi şiddetli bir zulüm işlemiştir.

٦٠- ﴿قَالُوا سَمِعْنَا فَتًى يَذْكُرُهُمْ يُقَالُ لَهُ إِبْرٰهِيمُ﴾

60- "Bunları diline dolayan bir genç duyduk, kendisine İbrahim denilirmiş" dediler.

« يَذْكُرُهُمْ » ve « يُقَالُ لَهُ إِبْرٰهِيمُ » cümleleri « فَتًى » in sıfatıdırlar. Ancak birincisi « سَمِعْنَا » için gereklidir. Çünkü sen « سَمِعْتُ زَيْدًا » *"Zeyd'i işittim"* deyip susmazsın. Ondan sonra duyduğun şeyi de zikredersin. Ama ikincisi bunun gibi değildir. « إِبْرٰهِيمُ » nun merfu olması fail olduğundandır. Burada kasıt isimdir. İsimlenen yani, kendisine bu ismin verildiği kişi değildir.

٦١- ﴿قَالُوا فَأْتُوا بِهِ عَلٰى أَعْيُنِ النَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَشْهَدُونَ﴾

61- "O halde onu hemen insanların gözü önüne getirin. Belki şahitlik ederler" dediler.

Nemrut ve kavminin eşrafı: *"İbrahim'i insanların gözü önüne getirin. Belki onları işittikleri ya da gördükleri hususlarda onun aleyhine şahitlik ederler"* dediler. Sanki onu, delilsiz olarak cezalandırmayı çirkin görüyorlardı. Ya da *"Onu cezalandırmamızda hazır olurlar"* demektir.

« عَلٰى أَعْيُنِ النَّاسِ » hal mahallindedir. Görülerek, şahit olunarak demektir. Onu getirdiklerinde.

٦٢- ﴿قَالُوا ءَاَنْتَ فَعَلْتَ هٰذَا بِاٰلِهَتِنَا يَا إِبْرٰهِيمُ﴾

٦٣- ﴿قَالَ بَلْ فَعَلَهُ كَبِيرُهُمْ هٰذَا فَاسْئَلُوهُمْ إِنْ كَانُوا يَنْطِقُونَ﴾

62-63- "Bunu ilâhlarımıza sen mi yaptın ey İbrahim?" dediler. "Belki de bu işi şu büyükleri yapmıştır. Hadi onlara sorun, eğer konuşuyorlarsa" dedi.

Kisai'ye göre « بَلْ فَعَلَهُ » dan sonra vakfeder. Yani *"Bunu yapan yapmıştır"* manası çıkar. Burada fail hazfedilmiştir. Bu ise caiz değildir.

Failin « سَمِعْنَا فَتًى يَذْكُرُهُمْ » da zikredilen « فَتًى » e ya da « يَا إِبْرٰهِيمُ » daki « إِبْرٰهِيمُ » ya isnat edilmesi caizdir. « كَبِيرُهُمْ هٰذَا » Mübteda ve haberdir. Çoğunluğa göre ise « بَلْ فَعَلَهُ » dan sonra vakıf yoktur. Fail de « كَبِيرُهُمْ » dur. « هٰذَا » sıfat ya da bedeldir.

Fiili büyüklerine nisbet etti, çünkü onun kastı, kinaye yoluyla onları susturmak ve delillerle bağlayarak kendi lehine ikrar ve ispatı sağlamaktı. Çünkü onlar sağlam bir kafayla düşünseler onların büyüklerinin aciz olduğunu göreceklerdi. Böylece ilah olmaya layık olmadığını da anlayacaklardı. Bu, düzenli ve güzel bir yazı yazdığında ümmi arkadaşının sana *"Bunu sen mi yazdın?"* sorusuna karşılık *"Hayır, onu sen yazdın"* cevabında olduğu gibidir. Senin bu cevapla kastın, onun kendine ait olduğunu, onu alaya alarak ifade etmektir. Yoksa onun sana ait olmadığını, ümmiye ait olduğunu söylemek değildir. Çünkü iki kişiden biri tarafından yapılmış bir işin aciz olana isnat edilmesi, onunla alay etmek ve işi yapabilene isnat etmek demektir. Şöyle de denilebilir: *"O putlar, onun seçkinliğini gördüklerinde ona karşı kinlenmişlerdi. Büyüklerinin kini ise, kendi sine gösterilen tazimin artmasından dolayı şiddetlenmişti. Bu sebeple fiil ona nisbet edildi. Mezhepleri caiz olmasını kabul edenlere göre hikâye ol ması caizdir. Sanki o, onlara şöyle dedi: "büyüklerinin yaptığını ne inkâr ediyorsunuz? İbadet edilenin ve ilah olarak adlandırılanın şanı böyle şeylere güç getirebilmektir"* Onun şöyle dediği de rivayet edildi: *"O, onların en büyüğü olduğu halde, kendisiyle birlikte şu küçüklere bir şarta taalluk etmektedir. O da putların konuşmasıdır."* Yani *"Eğer konuşurlarsa onu büyükleri yapmıştır"* demektir. Onlara sorun sözü rettir. Denildiki: *"Büyükleri sözü ile kendisini kastetmiştir."* O da huzurda onlarla birlikte olduğu için kendisini onlara izafe etmiştir. Onlar konuşurlarsa -ki onların bundan aciz olduğunu biliyorsunuz- öyleyse onlar kendi durumlarını haydi bir sorun.

❁ ❁ ❁

64. – 67. ÂYETLER

فَرَجَعُوٓا اِلٰٓى اَنْفُسِهِمْ فَقَالُوٓا اِنَّكُمْ اَنْتُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٦٤﴾ ثُمَّ نُكِسُوا عَلٰى رُؤُ۫سِهِمْۚ لَقَدْ عَلِمْتَ مَا هٰٓؤُلَٓاءِ يَنْطِقُونَ ﴿٦٥﴾ قَالَ اَفَتَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَا يَنْفَعُكُمْ شَيْـًٔا وَلَا يَضُرُّكُمْۜ ﴿٦٦﴾ اُفٍّ لَكُمْ وَلِمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِۜ اَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٦٧﴾

Meâli

64- Bunun üzerine kendi vicdanlarına dönüp (kendi kendilerine) "zalim sizlersiniz sizler" dediler.

65- Sonra tekrar eski tartışmalarına döndüler: "Sen bunların konuşmadığını pekâlâ biliyorsun" dediler.

66- (İbrahim) "Öyleyse, Allah'ı bırakıp da hiçbir şekilde size ne fayda ne de zarar verebilen bir şeye hâlâ tapacak mısınız?" dedi.

67- "Size de, Allah'ı bırakıp tapmakta olduğunuz şeylere de yuh olsun. Siz akıllanmaz mısınız?"

Tefsiri

٦٤- ﴿فَرَجَعُوٓا اِلٰٓى اَنْفُسِهِمْ فَقَالُوٓا اِنَّكُمْ اَنْتُمُ الظَّالِمُونَ﴾

64- Bunun üzerine kendi vicdanlarına dönüp (kendi kendilerine) **"zalim sizlersiniz sizler" dediler.**

Vicdanlarına başvurdular ve düşündüler. Sonrada kendileri için, *"Hakikaten sizler zalimlersiniz"* dediler. Sizin *"bunu ilahlarımıza kim yapmış, hakikaten o zalimlerdendir"* dediğiniz de zulmettiğin kişi değil, bilakis konuşmayanlara ibadet etmekle sizler zulmettiniz. Çünkü başından baltayı defedemeyen biri, ona ibadet edene inen belayı nasıl defeder.

٦٥- ﴿ثُمَّ نُكِسُوا عَلٰى رُؤُ۫سِهِمْۚ لَقَدْ عَلِمْتَ مَا هٰٓؤُلَٓاءِ يَنْطِقُونَ﴾

65- Sonra tekrar eski tartışmalarına döndüler: "Sen bunların konuşmadığını pekâlâ biliyorsun" dediler.

Tefsir alimleri demişlerdirki: *"Allah'u Teâlâ, hakkı birinci sözde onlara söyletti. Sonra da onlara bedbahtlık ulaştı"* Yani nefisleri aleyhine zulmü ikrar ettikten sonra tekrar küfre döndürüldüler.

« نُكِسُوا » onu çevirdim, altını üstüne getirdim, denir. Yani vicdanlarına döndüklerinde istikametleri düzeldi ve dürüst bir düşünceye sahip oldular. Sonra da bu durumdan döndüler, batılla ve kibirle mücadeleye başladılar. *"Bunların konuşmadığını pekâlâ biliyorsun"* dediler. *"Öyleyse onlara sormayı bize nasıl emredersin"* dediler.

« مَا هٰؤُلَاءِ يَنْطِقُونَ » cümlesi « عَلِمْتَ » nin iki mefulû yerine kaimdir. Mana: *"Onların konuşmaktan aciz olduğunu pekâlâ biliyorsun. Öyleyse onlara nasıl soralım"* demektir.

٦٦- ﴿قَالَ اَفَتَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَا يَنْفَعُكُمْ شَيْـًٔا وَلَا يَضُرُّكُمْ﴾

66- (İbrahim) "Öyleyse, Allah'ı bırakıp da hiçbir şekilde size ne fayda ne de zarar verebilen bir şeye hâlâ tapacak mısınız?" dedi.

Bunu onlara karşı delil mahiyetinde söyledi. « شَيْـًٔا » fayda manasına olan mastar yerindedir. İbrahim, onlara *"Eğer kendisine ibadet etmezseniz, size, ne fayda ve ne de zarar eriştiremeyecek olana mı Allah'ı bırakıp da ibadet ediyorsunuz" dedi.*

٦٧- ﴿اُفٍّ لَكُمْ وَلِمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ اَفَلَا تَعْقِلُونَ﴾

67- "Size de, Allah'ı bırakıp tapmakta olduğunuz şeylere de yuh olsun. Siz akıllanmaz mısınız?"

« اُفٍّ » sahibinin bıkıp usandığını bildiren bir sestir. Özürleri kalktıktan ve hakkın açığa çıkışından sonra, onların, putlara karşı ibadetlerindeki sebatını görünce baktı ve *"yuh olsun size"* dedi.

« لَكُمْ » ve « لِمَا » daki « لِ » lar yuhalananı beyan içindir. Yani *"Bu yuh size ve sizin ilâhlarınıza olsun"* demektir. Medenî ve Hafs'a göre « اُفٍّ » şeklinde, Mekkî ve Şamî'ye göre « اُفَّ » şeklinde, diğerlerine göre ise « اُفِّ » şeklindedir. Sıfatı bu olanın ilâh olması mümkün değildir. Onlara delil gerektiğinde de cevap vermekten aciz kalmışlardır.

68. – 70. ÂYETLER

قَالُوا حَرِّقُوهُ وَانْصُرُوا اٰلِهَتَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ فَاعِلِينَ ﴿٦٨﴾ قُلْنَا يَا نَارُ كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا عَلٰٓى اِبْرٰهِيمَ ﴿٦٩﴾ وَاَرَادُوا بِه۪ كَيْدًا فَجَعَلْنَاهُمُ الْاَخْسَر۪ينَ ﴿٧٠﴾

Meâli

68- Aralarından bir kısmı "Eğer iş yapacaksanız, yakın onu da tanrılarınıza yardım edin" dediler.

69- "Ey ateş, İbrahim için serinlik ve esenlik ol" dedik.

70- Böylece ona bir tuzak kurmak istediler. Fakat biz onları, daha çok hüsrana uğrayanlar durumuna soktuk.

Tefsiri

٦٨- ﴿ قَالُوا حَرِّقُوهُ وَانْصُرُوا اٰلِهَتَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ فَاعِلِينَ ﴾

68- Aralarından bir kısmı "Eğer iş yapacaksanız, yakın onu da tanrılarınıza yardım edin" dediler.

Onu ateşte yakın. Çünkü o, kendisiyle cezalandırılanların en korkuncu ve en kötüsüdür. Ondan intikam almak suretiyle ilâhlarınıza yardım edin. Eğer ilâhlarınıza yardım edecekseniz, onun için cezaların en korkuncunu seçin. O da ateşle yakmaktır. Değilse onlara yardım etmekten saptınız demektir. Onu yakmayı söyleyen Nemrut ya da İran kürtlerinden bir adamdı. Denildiğine göre onlar, onu yakmak istediklerinde önce hapsettiler, sonra onun için ağıl gibi bir bina yaptılar. Bir ay boyunca hemen her tür odun topladılar. Sonra da büyük bir ateş yaktılar. Neredeyse sıcaklığından havadaki kuşlar yanıyordu. Sonra onu mancınığa bağladılar ve onunla ateşe attılar. O, *"Allah bana yeter, O ne güzel vekildir"* diyordu. Cebrail onu *"bir ihtiyacın var mı?"* diye sordu. O, *"Sana yok"* diye cevap verdi. O, *"Öyleyse Rabbinden iste"* dedi. O, *"Onun halimi bilmesi bana yeter"* dedi. Ateş ancak onun iplerini yaktı.

İbni Abbas (r.a.)'tan rivayet edildiğine göre o, *"Allah bana yeter. O ne güzel vekildir"* sözüyle kurtuldu.

٦٩- ﴿قُلْنَا يَا نَارُ كُونِى بَرْدًا وَسَلاَمًا عَلَى إِبْرٰهِيمَ ﴾

69- "Ey ateş, İbrahim için serinlik ve esenlik ol" dedik.

Sanki ateşin kendisi soğuk ve esenlikmiş gibi bunda mübalağa edildi. Soğuk ol ki İbrahim, senden selamette kalsın. İbn Abbas (r.a.)'tan rivayet edildiğine göre o *"Eğer bunu demeseydi, soğukluğuyla onu helak ederdi"* demiştir. Mana şudur: *"Şüphesiz ki Allah'u Teala her şeye kadir olduğu gibi, onun sıcaklık ve yakmak gibi tabii özelliklerini çekip aldı. Onda sadece ışık verme ve parlama özelliklerini bıraktı."*

٧٠- ﴿وَأَرَادُوا بِهِ كَيْدًا فَجَعَلْنَاهُمُ الْأَخْسَرِينَ ﴾

70- Böylece ona bir tuzak kurmak istediler. Fakat biz onları, daha çok hüsrana uğrayanlar durumuna soktuk.

Allah, Nemrut ve kavmi üzerine sivri sinekleri gönderdi. Onlar, onların etlerini yediler, kanlarını içtiler. Bir sivrisinek de Nemrut'un beynine girdi ve onu öldürdü.

❁ ❁ ❁

71. – 75. AYETLER

وَنَجَّيْنَاهُ وَلُوطًا إِلَى الْأَرْضِ الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا لِلْعَالَمِينَ ﴿٧١﴾ وَوَهَبْنَا لَهُ إِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ نَافِلَةً وَكُلًّا جَعَلْنَا صَالِحِينَ ﴿٧٢﴾ وَجَعَلْنَاهُمْ أَئِمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا وَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِمْ فِعْلَ الْخَيْرَاتِ وَإِقَامَ الصَّلٰوةِ وَإِيتَاءَ الزَّكٰوةِ وَكَانُوا لَنَا عَابِدِينَ ﴿٧٣﴾ وَلُوطًا اٰتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا وَنَجَّيْنَاهُ مِنَ الْقَرْيَةِ الَّتِي كَانَتْ تَعْمَلُ الْخَبَائِثَ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمَ سَوْءٍ فَاسِقِينَ ﴿٧٤﴾ وَأَدْخَلْنَاهُ فِي رَحْمَتِنَا إِنَّهُ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٧٥﴾

Meâli

71- Biz onu Lût'u kurtararak, içinde cümle âleme bereketler verdiğimiz ülkeye ulaştırdık.

72- Ona (İbrahim) İshak'ı ve fazladan bir bağış olmak üzere Yakub'u lütfettik. Her birini salih insanlar yaptık.

73- Onları emrimiz uyarınca doğru yolu gösteren önderler yaptık ve kendilerine, hayırlı işler yapmayı, namaz kılmayı, zekât vermeyi vahyettik. Onlar, bize ibadet eden kimselerdi.

74- Lût'a gelince, ona da hüküm (hakimlik, peygamberlik, hükümdarlık) ve ilim verdik. Onu, çirkin işler yapmakta olan memleketten kurtardık. Zira onlar, gerçekten fena işler yapan kötü bir kavimdi.

75- Onu (Lût'u) rahmetimize kabul ettik. Çünkü o, salihlerden idi.

Tefsiri

٧١- ﴿وَنَجَّيْنَاهُ وَلُوطًا إِلَى الْأَرْضِ الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا لِلْعَالَمِينَ﴾

71- Biz onu Lût'u kurtararak, içinde cümle âleme bereketler verdiğimiz ülkeye ulaştırdık.

İbrahim'i ve Irak'taki kardeşi Hara'nın oğlu Lût'u kurtararak Şam topraklarına ve bereketlerine ulaştırdık. Peygamberlerin çoğunluğu oradandır. Ve dini eserleri oradan yeryüzüne yaymışlardır. Yeşilliği bol bir yerdir. Orada zenginin de fakirinde yaşaması güzeldir. Denildiki: "*Yeryü zünde hiçbir tatlı su yoktur ki onun aslı Kudüs'teki Sahra (taş) dan kaynamasın*"

Rivayet edildiğine göre o Filistin'e, Lût da Mu'tefike'ye yerleşti. Aralarında bir gün bir gecelik mesafe vardı. Nebi (s.a.v.) şöyle buyur muştur: "*Hicretten sonra bir hicret daha olacak, insanların en hayırlısı, İbrahim'in göç ettiği yere gidenlerdir.*"

٧٢- ﴿وَوَهَبْنَا لَهُ اِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ نَافِلَةً وَكُلًّا جَعَلْنَا صَالِحِينَ﴾

72- Ona (İbrahim) **İshak'ı ve fazladan bir bağış olmak üzere Ya kub'u lütfettik. Her birini salih insanlar yaptık.**

Denildiki: « نَافِلَةً », « عَاقِبَةً » gibi mastardır. Ona benzer geçmiş bir fiil olmaksızın gelmiştir. Yani ona hibe olarak bağışlandık, demektir. Denildiki: "*O Yakup, onun oğlunun oğludur. O, oğul istemişti. Allah da ona verdi. Fazla olarak da istemeksizin Yakub'u verdi.*"

« نَافِلَةً » kelimesi « يَعْقُوبَ » den haldir. Onların her birini, yani İbrahim'i, İshak'ı, ve Yakub'u dinde ve peygamberlikte salih insanlar kıldık. « كُلًّا » « جَعَلْنَا » nın birinci mefuludur. « صَالِحِينَ » ise ikinci mefulu dur.

٧٣-﴿وَجَعَلْنَاهُمْ اَئِمَّةً يَهْدُونَ بِاَمْرِنَا وَاَوْحَيْنَا اِلَيْهِمْ فِعْلَ الْخَيْرَاتِ وَاِقَامَ الصَّلٰوةِ وَاِيتَاءَ الزَّكٰوةِ وَكَانُوا لَنَا عَابِدِينَ﴾

73- Onları emrimiz uyarınca doğru yolu gösteren önderler yaptık ve kendilerine, hayırlı işler yapmayı, namaz kılmayı, zekât vermeyi vahyettik. Onlar, bize ibadet eden kimselerdi.

Onları, dinde kendilerine uyulan ve insanları vahyimizle hiadaye sevkeden imamlar kıldık. Onlara bütün salih amelleri yapmayı vahyetti.

Bunun aslı « اَنْ تَفْعَلَ الْخَيْرَاتِ » dir. Sonra « فِعْلَ الْخَيْرَاتِ » olmuş,

daha sonra da « فِعْلَ الْخَيْرَاتِ » haline gelmiştir. Onlara namaz kılmayı, zekât vermeyi vahyetti. Aslı « وَإِقَامَةَ الصَّلٰوةِ » dir. Ancak muzafun ileyh « ه » dan bedel kılındı.

Onlar putlara değil bize ibadet eden kimselerdi. Ey Arap topluluğu, ey İbrahim'in çocukları, artık siz de bu hususta ona tabi olun.

٧٤- ﴿وَلُوطًا اٰتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا وَنَجَّيْنَاهُ مِنَ الْقَرْيَةِ الَّتِي كَانَتْ تَعْمَلُ الْخَبَٓائِثَ اِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمَ سَوْءٍ فَاسِقِينَ﴾

74- Lût'a gelince, ona da hüküm (hakimlik, peygamberlik, hüküm darlık) **ve ilim verdik. Onu, çirkin işler yapmakta olan memleketten kurtardık. Zira onlar, gerçekten fena işler yapan kötü bir kavimdi.**

« لُوطًا » kelimesi « اٰتَيْنَاهُ » nun açıkladığı bir fiille mansup olmuştur. Ona hikmet ya da davalar arasını ayıracak hakimlik ya da peygamberlik ve ilim verdik. Hikmet; yapılması gereken iş demektir. Onu, homoseksüellik yapan, sesli yellenene ve yoldan geçenlere taşlarla ve daha başka şeylerle vuran Sodom halkından kurtardık. Çünkü onlar, Allah'a itaatten çıkmış, açıkça günah işleyen kötü bir kavimdi.

٧٥- ﴿وَاَدْخَلْنَاهُ فِي رَحْمَتِنَا اِنَّهُ مِنَ الصَّالِحِينَ﴾

75- Onu (Lût'u) **rahmetimize kabul ettik. Çünkü o, salihlerden idi.**

Onu rahmetimize ehil olanlar arasına ya da cennete kabul ettik. Yani onun kavmini fesadından dolayı helâk ettiğimiz gibi, kendisini de dürüstlüğünden dolayı rahmetimizle mükafatlandırdık.

76. – 82. ÂYETLER

وَنُوحًا إِذْ نَادٰى مِنْ قَبْلُ فَاسْتَجَبْنَا لَهُ فَنَجَّيْنَاهُ وَأَهْلَهُ مِنَ الْكَرْبِ
الْعَظِيمِ ﴿٧٦﴾ وَنَصَرْنَاهُ مِنَ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا إِنَّهُمْ كَانُوا
قَوْمَ سَوْءٍ فَأَغْرَقْنَاهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٧٧﴾ وَدَاوُدَ وَسُلَيْمٰنَ إِذْ يَحْكُمَانِ فِي
الْحَرْثِ إِذْ نَفَشَتْ فِيهِ غَنَمُ الْقَوْمِ وَكُنَّا لِحُكْمِهِمْ شَاهِدِينَ ﴿٧٨﴾
فَفَهَّمْنَاهَا سُلَيْمٰنَ وَكُلًّا اٰتَيْنَا حُكْمًا وَعِلْمًا وَسَخَّرْنَا مَعَ دَاوُدَ
الْجِبَالَ يُسَبِّحْنَ وَالطَّيْرَ وَكُنَّا فَاعِلِينَ ﴿٧٩﴾ وَعَلَّمْنَاهُ صَنْعَةَ لَبُوسٍ
لَكُمْ لِتُحْصِنَكُمْ مِنْ بَأْسِكُمْ فَهَلْ أَنْتُمْ شَاكِرُونَ ﴿٨٠﴾ وَلِسُلَيْمٰنَ الرِّيحَ
عَاصِفَةً تَجْرِي بِأَمْرِهِ إِلَى الْأَرْضِ الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا وَكُنَّا بِكُلِّ شَيْءٍ
عَالِمِينَ ﴿٨١﴾ وَمِنَ الشَّيَاطِينِ مَنْ يَغُوصُونَ لَهُ وَيَعْمَلُونَ عَمَلًا دُونَ
ذٰلِكَ وَكُنَّا لَهُمْ حَافِظِينَ ﴿٨٢﴾

Meâli

76- Daha önce Nuh da dua etmiş, biz onun duasını kabul etmiş-tik. Böylece kendisini ve çevresini büyük sıkıntıdan kurtarmıştık.

77- Onu, ayetlerimizi inkâr eden kavimden koruduk. Gerçekten onlar, fena bir kavim idi. Bu yüzden de topunu birden (suya) gark ettik.

78- Bir zaman Davud ve Süleyman, bir ekin konusunda hüküm veri yorlardı. Bir grup insanın koyun sürüsü, geceleyin başıboş bir vaziyette bu ekinin içine dağılıp ziyan vermişti. Biz onların hükmünü görüp bilmekte idik.

79- Böylece bunu (bu fetvayı) Süleyman'a biz anlatmıştık. Biz, onların herbirine hüküm (hükümdarlık, peygamberlik) ve ilim verdik. Tes-

bih eden dağları ve kuşları da Davud'a boyun eğdirdik. (Bunları) biz yaparız.

80- Ona, savaş sıkıntılarınızdan sizi koruması için zırh yapmayı öğrettik. Artık şükredecek misiniz?

81- Süleyman'a da kasırga (gibi esen) rüzgârı (boyun eğdirdi) ki, Onun emriyle içinde bereketler yarattığımız yere doğru eserdi. Biz, her şeyi biliriz.

82- Şeytanlar arasında da, onun için dalgıçlık eden (ve inciler çıkaran) ve bundan başka işler görenler vardı. Biz onları gözetim altında tutuyorduk."

Tefsiri

٧٦- ﴿وَنُوحًا إِذْ نَادَى مِنْ قَبْلُ فَاسْتَجَبْنَا لَهُ فَنَجَّيْنَاهُ وَأَهْلَهُ مِنَ الْكَرْبِ الْعَظِيمِ ﴾

76- Daha önce Nuh da dua etmiş, biz onun duasını kabul etmiştik. Böylece kendisini ve çevresini büyük sıkıntıdan kurtarmıştık.

Bu zikredilenlerden önce kavminin helâki için dua eden Nuh'u hatırla. Onun duasına icabet etmiştik. Onu ve çocuklarından ve kavminden olan müminleri büyük sıkıntıdan, yani tufandan ve azgınların yalanlamasından kurtarmıştık.

٧٧- ﴿وَنَصَرْنَاهُ مِنَ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمَ سَوْءٍ فَأَغْرَقْنَاهُمْ أَجْمَعِينَ ﴾

77- Onu, ayetlerimizi inkâr eden kavimden koruduk. Gerçekten onlar, fena bir kavim idi. Bu yüzden de topunu birden (suya) **gark ettik.**

Onların ezasını ondan menettik. Küçük-büyük, kadın-erkek hepsini boğduk.

٧٨- ﴿وَدَاوُدَ وَسُلَيْمَانَ إِذْ يَحْكُمَانِ فِي الْحَرْثِ إِذْ نَفَشَتْ فِيهِ غَنَمُ الْقَوْمِ

وَكُنَّا لِحُكْمِهِمْ شَاهِدِينَ ﴾

78- Bir zaman Davud ve Süleyman, bir ekin konusunda hüküm veriyorlardı. Bir grup insanın koyun sürüsü, geceleyin başıboş bir vaziyette bu ekinin içine dağılıp ziyan vermişti. Biz onların hükmünü görüp bilmekte idik.

« إِذْ » Davud ve Süleyman'dan bedeldir. İkinci « إِذْ » « يَحْكُمَانِ » için zarftır. Hani Davud ve Süleyman ekin ya da üzüm hususunda hüküm veriyorlardı. Bir kavmin koyun sürüsü gece vakti girmiş, onları yemiş ifsat etmişti.

« النَّفَشُ » Koyunların gece vakti çobansız yayılmaları, demektir. Biz onların hükmünü görüp bilmekte idik. *"Onlar"* la kastı, Davud (a.s.) Süleyman (a.s.) ve onlara davayı getirenlerdir.

٧٩- ﴿ فَفَهَّمْنَاهَا سُلَيْمٰنَ وَكُلًّا اٰتَيْنَا حُكْمًا وَعِلْمًا وَسَخَّرْنَا مَعَ دَاوُدَ الْجِبَالَ يُسَبِّحْنَ وَالطَّيْرَ وَكُنَّا فَاعِلِينَ ﴾

79- Böylece bunu (bu fetvayı) **Süleyman'a biz anlatmıştık. Biz, onların herbirine hüküm** (hükümdarlık, peygamberlik) **ve ilim verdik. Tesbih eden dağları ve kuşları da Davud'a boyun eğdirdik.** (Bunları) **biz yaparız.**

Hükmü ya da fetvayı Süleyman'a bellettik. Bunda, doğrunun Süleyman (a.s.) ile olduğuna delil vardır. Kıssa şöyledir: *"Koyun sürüsü, gece vakti, ekini, çobansız olarak otladı ve onu mahvetti. Bunun üzerine dava için Davud (a.s.)'a müracaat ettiler. Davud, sürünün tarla sahibine verilmesini hükmetti. Kıymetleri eşitti. Hatta sürünün kıymeti ekinin kıymetinden daha azdı. On bir yaşında olduğu haslde Süleyman (a.s.) "Bundan başka bir hüküm, iki grup içinde daha uygundur" dedi. Hükmetmesi için ona dönüldü: O "koyun sürüsünün tarla sahiplerine verilmesine ve onla rın o sürünün sütünden, yavrularından ve yününden faydalanmasına, tarlanın da sürü sahiplerine verilip sürünün telef ettiği günkü eski haline gelinceye kadar onu ıslah etmelerine ve sonra da onları birbirlerine geri vermelerine hükmetmiştir"* Davud (a.s.) *"Hüküm, senin hükmettiğindir"* dedi ve bununla hükmedildi. Her iki hükümde onların ictihadı idi. Bu, onların şeriatındaydı. Bizim şeriatımızda ise Ebu Hanife'ye ve ashabına

göre (Allah onlardan razı olsun) gece olsun gündüz olsun, hayvanlarla on ları sevkeden biri olmadığı müddetçe tazmin gerekmez. Allah kendisine rahmet etsin Şafiî'ye göre ise gece tazmin gereklidir. Cessas şöyle demiştir: *"Tazmin ettiler, çünkü onları onlar gönderdi"* Tazmin Resulullah (s.a.v.)'in şu hadisiyle nesh edilmiştir: *"Hayvanın yaralaması hederdir"* Mücahid şöyle demiştir *"Bu sulh idi. Davudunki ise hüküm idi. Sulh ise daha hayırlıdır"* Biz onların her birine yani Davud'a ve Süleyman'a peygamberlik ve onun gerektirdiği marifet ilmini verdik. Dağları, tesbih eder oldukları halde Davud'a boyun eğdirdik.

« يُسَبِّحْنَ » Haldir. Tesbih eder oldukları halde demektir. Ya da yeni bir başlangıç cümlesidir. Sanki biri *"Onların nasıl boyun eğdirdi?"* diye sormuştur da ona, *"Tesbih eder oldukları halde"* diye cevap verilmiştir.

« الطَّيْرَ » « جِبَالَ » üzerine atfedilmiştir. Ya da mefulu meahdır. Dağlar kuşlardan önce zikredilmiştir. Çünkü onların boyun eğdirilmesi ve tesbihi daha acaib ve daha garibitir. Ve bu mucizelerdendir. Çünkü o, cansız bir cisimdir.

Rivayet edildiğine göre o tesbih ederek dağlara doğru gidiyordu. Onlar da ona karşılık veriyorlardı. *"Her nereye giderse onunla gidiyorlardı"* da denildi. Size göre acaib olsa da biz, peygamberlere bunun benzeri acaib işleri yaparız.

٨٠- ﴿وَعَلَّمْنَاهُ صَنْعَةَ لَبُوسٍ لَكُمْ لِتُحْصِنَكُمْ مِنْ بَأْسِكُمْ فَهَلْ اَنْتُمْ شَاكِرُونَ﴾

80- Ona, savaş sıkıntılarınızdan sizi koruması için zırh yapmayı öğrettik. Artık şükredecek misiniz?

« اللَّبُوسُ » Elbise demektir. Burada kastolunan ise zırhtır. Şamî ve Hafs'a göre « لِتُحْصِنَكُمْ » dur. Yani zırh sanatını sizi koruması için öğrettik demektir. Ebu Bekir ve Hammad'a göre « لِنُحْصِنَكُمْ » dur. Yani sizi korumamız için demektir. Diğerlerine göre ise « لِيُحْصِنَكُمْ » dur. O zaman da mana koruması için demek olur ki bununla zırh da Allah'da anlaşılır.

"Savaş sıkıntılarından" demek, düşmanınıza karşı yaptığınız savaşın şiddetinden demektir. *"Artık şükredecek misiniz?"* Bu, emir manasına gelen sorudur. Yani *"Bu hususta Allah'a şükredin"* demektir.

٨١- ﴿وَلِسُلَيْمَانَ الرِّيحَ عَاصِفَةً تَجْرِى بِأَمْرِهِ إِلَى الْأَرْضِ الَّتِى بَارَكْنَا فِيهَا وَكُنَّا بِكُلِّ شَيْءٍ عَالِمِينَ﴾

81- Süleyman'a da kasırga (gibi esen) **rüzgârı** (boyun eğdirdi) **ki, Onun emriyle içinde bereketler yarattığımız yere doğru eserdi. Biz, her şeyi biliriz.**

« عَاصِفَةً » haldir. Yani şiddetle estiği halde demektir. Başka bir yerde « رُخَاءً » *"yumuşak esen, istediği gibi kolay esen"* ile sıfatlamıştı. Çünkü o onun dilemesiyle esiyordu.

Onun isteğine göre bazen sert, bazen de yumuşak bir şekilde esiyordu. Süleyman'ın emriyle nehirleri, ağaçları ve meyveleri bol olan bir yere, Şam'a doğru eserdi. Çünkü onun ikamet yeri burasıydı. Rüzgâr onu, dünyanın çeşitli yerlerinden oraya getiriyordu. Bizim ilmimiz her şeyi kuşatmıştır. Bu sebeple o, bilgimizin gerektiği üzere bütün eşya üzerine esiyordu.

٨٢- ﴿وَمِنَ الشَّيَاطِينِ مَنْ يَغُوصُونَ لَهُ وَيَعْمَلُونَ عَمَلًا دُونَ ذٰلِكَ وَكُنَّا لَهُمْ حَافِظِينَ﴾

82- Şeytanlar arasında da, onun için dalgıçlık eden (ve inciler çıkaran) **ve bundan başka işler görenler vardı. Biz onları gözetim altında tutuyorduk."**

Şeytanlardan bir kısmını emrine verdik. Denizlerden inci ve daha başka şeyler çıkarmaları için onun emriyle onun adına dalıyorlardı. Dalmanın dışında da mihraplar ve saraylar bina ediyorlar, heykeller, tencereler ve kazanlar yapıyorlardı. Biz onları onun emrinden çıkmasınlar diye ya da onun emrini değiştirmesinler diye ya da boyun eğdirdikleri hususta herhangi bir fesada meydan vermesinler diye gözetim altında tutuyorduk.

❁ ❁ ❁

83. – 88. ÂYETLER

وَاَيُّوبَ اِذْ نَادٰى رَبَّهُٓ اَنّ۪ي مَسَّنِيَ الضُّرُّ وَاَنْتَ اَرْحَمُ الرَّاحِم۪ينَۚ ﴿٨٣﴾
فَاسْتَجَبْنَا لَهُ فَكَشَفْنَا مَا بِه۪ مِنْ ضُرٍّ وَاٰتَيْنَاهُ اَهْلَهُ وَمِثْلَهُمْ مَعَهُمْ رَحْمَةً
مِنْ عِنْدِنَا وَذِكْرٰى لِلْعَابِد۪ينَ ﴿٨٤﴾ وَاِسْمٰع۪يلَ وَاِدْر۪يسَ وَذَا الْكِفْلِۜ كُلٌّ
مِنَ الصَّابِر۪ينَۚ ﴿٨٥﴾ وَاَدْخَلْنَاهُمْ ف۪ي رَحْمَتِنَاۜ اِنَّهُمْ مِنَ الصَّالِح۪ينَ ﴿٨٦﴾
وَذَا النُّونِ اِذْ ذَهَبَ مُغَاضِبًا فَظَنَّ اَنْ لَنْ نَقْدِرَ عَلَيْهِ فَنَادٰى فِي
الظُّلُمَاتِ اَنْ لَٓا اِلٰهَ اِلَّٓا اَنْتَ سُبْحَانَكَ اِنّ۪ي كُنْتُ مِنَ الظَّالِم۪ينَۚ ﴿٨٧﴾
فَاسْتَجَبْنَا لَهُۙ وَنَجَّيْنَاهُ مِنَ الْغَمِّۜ وَكَذٰلِكَ نُنْجِي الْمُؤْمِن۪ينَ ﴿٨٨﴾

Meâli

83- Eyyûb'e gelince, o, Rabbine: "Başıma bu dert geldi. Sen merhametlilerin en merhametlisisin" diye niyaz etmişti.

84- Bunun üzerine biz, tarafımızdan bir rahmet ve kulluk edenler için bir hatıra olmak üzere onun davasını kabul ettik. Kendisinde dert ve sıkıntı olarak ne varsa giderdik ve ona aile efradını, ayrıca bunlarla birlikte bir mislini daha verdik.

85- İsmail'i, İdris'i ve Zülkif'i de (yad) et. Hepsi de sabreden kimse lerdendi.

86- Onları rahmetimize kabul ettik. Onlar, hakikaten iyi yaşayışlı kimselerdendi.

87- Zünnun (Yunus'a) gelince, o, öfkeli bir halde geçip gitmişti. Bizim kendisini asla sıkıştırmayacağımızı zannetmişti. Nihayet karanlıklar içinde *"Senden başka hiçbir tanrı yoktur. Seni tenzih ederim. Gerçekten ben zalimlerden oldum"* diye niyaz etti.

88- Bunun üzerine onun davasını kabul ettik ve onu kederden kurtardık. İşte biz, mü'minleri böyle kurtarırız.

Tefsiri

٨٣- ﴿وَأَيُّوبَ إِذْ نَادَى رَبَّهُ أَنِّي مَسَّنِيَ الضُّرُّ وَأَنْتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ﴾

83- Eyyûb'e gelince, o, Rabbine: "Başıma bu dert geldi. Sen merhametlilerin en merhametlisisin" diye niyaz etmişti.

« الضَّرُّ » şekilde olursa *"her şeyde zarar"* demektir. « الضُّرُّ » şeklin de olursa *"hastalık ve zayıflık gibi sadece bedende zarar"* demektir.

Duadaki en güzel şekilde budur. Önce rahmete muhtaç durumunu zikretti. İstediğini açık açık söylemedi. Sanki o şöyle demişti: *"Sen merhamet etmeye ehilsin. Eyyub da merhamet olunmaya, ona merhamet et. Ondan ona dokunan zararı kaldır."*

Enes (r.a.)'ten rivayet edildiğine göre: *"O, namaza kalkamadığında zayıflığından haber vermiş, şikayet etmemişti. Kendisi hakkında 'biz onu sabırlı bulduk. Ne iyi kuldur o" denilen kişi nasıl şikayet eder?"* Denildiki *"O, ona niyazın hazzından dolayı şikayette bulunmuştur. Zarar gördüğü için değil. Ona şikayet yakınlığın son haddidir. Ondan şikayetin uzaklığın son haddi olduğu gibi."*

٨٤- ﴿فَاسْتَجَبْنَا لَهُ فَكَشَفْنَا مَا بِهِ مِنْ ضُرٍّ وَآتَيْنَاهُ أَهْلَهُ وَمِثْلَهُمْ مَعَهُمْ رَحْمَةً مِنْ عِنْدِنَا وَذِكْرَى لِلْعَابِدِينَ﴾

84- Bunun üzerine biz, tarafımızdan bir rahmet ve kulluk edenler için bir hatıra olmak üzere onun davasını kabul ettik. Kendisinde dert ve sıkıntı olarak ne varsa giderdik ve ona aile efradını, ayrıca bunlarla birlikte bir mislini daha verdik.

Rivayet edildiğine göre Eyyub (a.s.) İbrahim (a.s.)'ın oğlu İshak (a.s.)'ın çocuklarındandı. Romalı idi. Yedi erkek, Yedi kız çocuğu vardı. Üç bin devesi, yedi bin koyunu ve beş yüz kölenin çalıştırdığı beş yüz çift öküzü vardı. Her kölenin bir karısı, bir çocuğu ve hurma ağacı vardı. Allah çocuklarını ve malını yok ederek, vücuduna da hastalık vererek onu imtihan etti. Bu on sekiz ya da on üç ya da on sene sürdü. Bir gün karısı ona *"Aziz ve celil olan Allah'a dua etseydin?" dedi. O: "Bolluk ve refah içindeki hayatımız ne kadar sürmüştü?" diye sordu. Karısı: "Seksen yıl"* diye cevap verdi. O: *"Ben, musibet müddeti, bolluk ve refah müd*

detine ulaşmadıkça bu hususta Allah'tan istemekten haya ederim" dedi. Allah, ondan belayı kaldırdığında eski çocuklarını diriltti. Ve onlara bir o kadarını daha ekledi.

« رَحْمَةً مِنْ عِنْدِنَا » mefulun lehtir. Bu olay, Eyyûb (a.s.) için bir rahmet, ibadet edenler içinde bir öğüttür. Onun gibi sabretsinler de sevaba erdiği gibi sevaba ersinler.

٨٥- ﴿وَإِسْمٰعِيلَ وَإِدْرِيسَ وَذَا الْكِفْلِ كُلٌّ مِنَ الصَّابِرِينَ﴾

85- İsmail'i, İdris'i ve Zülkif'i de (yad) et. **Hepsi de sabreden kimselerdendi.**

İbrahim oğlu İsmai'i Adem'in oğlu Şit'in oğlu İdris'i ve Zülkif de yad et. Zülkif İlyas ya da Zekeriyya ya da Yuşa b. Nun'dur. Bununla isimlendi. Çünkü o, Allah tarafından bir paya sahipti. Kifl, pay demektir. Bu zikredilenlerin her biri sabırla vasıflanan kimselerdendi.

٨٦- ﴿وَأَدْخَلْنَاهُمْ فِي رَحْمَتِنَا إِنَّهُمْ مِنَ الصَّالِحِينَ﴾

86- Onları rahmetimize kabul ettik. Onlar, hakikaten iyi yaşayışlı kimselerdendi.

Onlara peygamberliğimizi verdik. Ya da onları, ahirette nimete soktuk. Onlar salihlerdendi. Yani onlar, dürüstlüklerine kötülük kirlerinin bulaşmadığı kimselerdendi.

٨٧- ﴿وَذَا النُّونِ إِذْ ذَهَبَ مُغَاضِبًا فَظَنَّ أَنْ لَنْ نَقْدِرَ عَلَيْهِ فَنَادٰى فِي الظُّلُمَاتِ أَنْ لَا إِلٰهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ﴾

87- Zünnun (Yunus'a) **gelince, o, öfkeli bir halde geçip gitmişti. Bizim kendisini asla sıkıştırmayacağımızı zannetmişti. Nihayet karanlıklar içinde *"Senden başka hiçbir tanrı yoktur. Seni tenzih ederim. Gerçekten ben zalimlerden oldum"* diye niyaz etti.**

Balık sahibini yad et. Nun, balık demektir. Ve ona izafe olunmuştur. « مُغَاضِبًا » haldir. Yani kavimden ayrılarak demektir. Onlar üzerine azabın inmesi korkusuyla onları terk etmesi onları kızdırdı. Rivayet olun-

duğuna göre o, öğüt müddetinin uzun sürmesinden, onların öğüt almamasından ve küfürlerine devam etmelerinden dolayı kavminden usandı ve onları terk etti. Zannetti ki bu öfke ancak Allah için ve bu kin ancak küfür ve halkı için. Ona düşen sabretmek ve onları terketmekle ilgili izni Allahu Teâlâ'dan beklemekti. Bu sebepten dolayı balığın karnına düşmek suretiyle musibete maruz kaldı. Bizim kendisini asla sıkıştırmayacağımızı mı sanmıştı.

Rivayet edildiğine göre İbn Abbas (r.a.) bir gün Muaviye'nin yanına girdi. Muaviye: *"Dün gece beni Kur'an dalgaları dövdü. onlar arasında boğuldum, gittim. Kendim için senden başka da bir kurtarıcı bulamadım"* İbn Abbas: *"Nedir o Muaviye?"* dedi. O da ayeti okudu ve Al lah'ın bir peygamberi, ona güç getirileceğinden şüpheye düşer mi? dedi. İbn Abbas: *"Bu kaderle ilgilidir, kudretle ilgili değil"* dedi. Balığın karnında şiddetli kesif bir karanlığın içerisinde niyaz etti. Bu *"Allah onların nurunu giderdi. Onları karanlıklar içinde bıraktı"* ayetinde olduğu gibidir. Ya da bu karanlıklar, gece karanlığı, deniz karanlığı ve balığın karnının karanlığıdır. Gerçekten ben, bana izin vermeden önce kavmimden ayrılmakla nefsime zulmettim. Zalimlerden oldum.

Hadis-i Şerifte: *"Bu dua ile dua eden hiçbir kederli kimse yoktur ki onun duasına icabet olunmasın"* buyurulmuştur. Rivayete göre Hasan: *"Vallahi, onu ancak nefsine karşı zulmettiği hususlardaki ikrarı kurtarmıştır"* demiştir.

٨٨- ﴿ فَاسْتَجَبْنَا لَهُ وَنَجَّيْنَاهُ مِنَ الْغَمِّ وَكَذَٰلِكَ نُنْجِي الْمُؤْمِنِينَ ﴾

88- Bunun üzerine onun davasını kabul ettik ve onu kederden kurtardık. İşte biz, mü'minleri böyle kurtarırız.

Onu zellenin verdiği kederden, korkudan ve yalnızlıktan kurtardı. Bize dua ettiklerinde ve bizden yardım dilediklerinde müminleri işte böyle kurtarırız.

Şamî ve Ebu Bekir'e göre « نُنْجِي » nunu cime idğamıyla « نُجِّي » şeklindedir. Bazılarına göre ise nun cime idğam olunmaz. Denildiki: *"Bu nun takdiri müminlerin kurtarılışı gibi kurtarırız"* şeklindedir. « ى » yı hafifletmek için sakin kıldı. Fiili mastara isnat etti. Ve « الْمُؤْمِنِينَ » yi

« اَلنَّجَاءَ » ile mansup kıldı. Fakat orada, fail yerine meful ile birlikte mastar getirilmiştir. Bu da caiz değildir. Çünkü bunda « ى » nın sakin kılınması ve onun babının zaruretten olması vardır."

Denildiki aslı « نُنْجِى » dir. « تَنْجِيَة » *"kurtarma"* dan gelmektedir. Bir araya gelen iki « ن » dan biri hazfedildiği gibi.

« تَنَزَّلُ الْمَلاَئِكَةُ » da iki « ت » dan biri hazfedildiği gibi.

89. - 94. ÂYETLER

وَزَكَرِيَّٓا إِذْ نَادٰى رَبَّهُ رَبِّ لَا تَذَرْنِى فَرْدًا وَأَنْتَ خَيْرُ الْوَارِثِينَ ﴿٨٩﴾
فَاسْتَجَبْنَا لَهُ وَوَهَبْنَا لَهُ يَحْيٰى وَأَصْلَحْنَا لَهُ زَوْجَهُ إِنَّهُمْ كَانُوا
يُسَارِعُونَ فِى الْخَيْرَاتِ وَيَدْعُونَنَا رَغَبًا وَرَهَبًا وَكَانُوا لَنَا خَاشِعِينَ
﴿٩٠﴾ وَالَّتِى أَحْصَنَتْ فَرْجَهَا فَنَفَخْنَا فِيهَا مِنْ رُوحِنَا وَجَعَلْنَاهَا وَابْنَهَا
اٰيَةً لِلْعَالَمِينَ ﴿٩١﴾ إِنَّ هٰذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاعْبُدُونِ ﴿٩٢﴾
وَتَقَطَّعُوا أَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ كُلٌّ إِلَيْنَا رَاجِعُونَ ﴿٩٣﴾ فَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ
الصَّالِحَاتِ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَا كُفْرَانَ لِسَعْيِهِ وَإِنَّا لَهُ كَاتِبُونَ ﴿٩٤﴾

Meâli

89- Zekeriyya'yı da an. Hani o Rabbine şöyle niyaz etmişti: "Rabbim, beni yalnız bırakma. Sen varislerin en hayırlısısın."

90- Biz onun da duasını kabul ettik ve Yahya'yı verdik. Eşini de kendisi için (çocuk doğurmaya) elverişli kıldık. Onlar (bütün bu peygamberler) hayır işlerinde koşuşurlar, umarak ve korkarak bize yalvarırlardı. Onlar, bize derin daygı duyarlardı.

91- Irzını iffetle korumuş olan (Meryem'i de) an. Biz, ona ruhumuzdan üfledik. Onu ve oğlunu, cümle âlem için ibret kıldık.

92- Hakikaten bu, bir tek ümmet olarak sizin ümmetinizdir. Ben de sizin Rabbinizim. Öyleyse bana kulluk edin.

93- (İnsanlar) kendi aralarında (din ve hüküm) işlerinin birliğini bozdular. Halbuki hepsi bize döneceklerdir.

94- Bu durumda her kim, mümin olarak iyi davranışlar yaparsa, onun çabasını görmezlikten gelmek olmaz. Zira biz onu yazmaktayız.

Tefsiri

٨٩- ﴿وَزَكَرِيَّا إِذْ نَادٰى رَبَّهُ رَبِّ لَا تَذَرْنِى فَرْدًا وَاَنْتَ خَيْرُ الْوَارِثِينَ﴾

89- Zekeriyya'yı da an. Hani o Rabbine şöyle niyaz etmişti: "Rabbim, beni yalnız bırakma. Sen varislerin en hayırlısısın."

Rabbinden kendisini, kendisine varis olarak bir çocukla rızıklandırmasını ve kendisini tek olarak varissiz bırakmamasını istemişti. Sonra da işini tam bir teslimiyetle Allah'a döndürdü. Ve sen varislerin en hayırlısısın, dedi. Yani *"Beni, bana varis olacak biriyle rızıklandırmazsan da buna aldırmam. Çünkü sen en hayırlı varissin, bakisin."*

٩٠- ﴿فَاسْتَجَبْنَا لَهُ وَوَهَبْنَا لَهُ يَحْيٰى وَاَصْلَحْنَا لَهُ زَوْجَهُ اِنَّهُمْ كَانُوا يُسَارِعُونَ فِى الْخَيْرَاتِ وَيَدْعُونَنَا رَغَبًا وَرَهَبًا وَكَانُوا لَنَا خَاشِعِينَ﴾

90- Biz onun da duasını kabul ettik ve Yahya'yı verdik. Eşini de kendisi için (çocuk doğurmaya) **elverişli kıldık. Onlar** (bütün bu peygamberler) **hayır işlerinde koşuşurlar, umarak ve korkarak bize yalvarırlardı. Onlar, bize derin daygı duyarlardı.**

Eşini de kısırlıktan sonra doğurmaya elverişli kıldık. Ya da onu güzel ahlâklı eyledik, demektir. Çünkü o kötü ahlâklı idi. Zikredilne bu pey gamberler hayır işlerinde koşuşurlardı. Yani onlar, hayır kapılarına koştuklarında ve o hayır işleri yapmaya koşuştuklarından dolayı dualarına icabet olunmaya hak kazandılar. Onlar bize umarak ve korkarak yalvarırlardı. *"Ahiretten korkar ve Rabbinin rahmetini umar"* ayetinde olduğu gibi.

« رَغَبًا وَرَهَبًا » Hal makamında mastardırlar. Ya da mefulun lehdirler. Yani *"Bize rağbetlerinde ve bizden korkularından dolayı"* demektir. Onlar bize karşı korkarak saygı duyarlardı.

٩١- ﴿وَالَّتِى اَحْصَنَتْ فَرْجَهَا فَنَفَخْنَا فِيهَا مِنْ رُوحِنَا وَجَعَلْنَاهَا وَابْنَهَا اٰيَةً لِلْعَالَمِينَ﴾

91- Irzını iffetle korumuş olan (Meryem'i de) **an. Biz, ona ruhumuzdan üfledik. Onu ve oğlunu, cümle âlem için ibret kıldık.**

Irzını helâlden ve haramdan korumuş olan Meryem'i de an. Biz ona Mesih'in ruhunu üfledik. Ya da Cebrail'e emrettik de o, onun elbisesinin aralığından üfürdü. Bu üfürme sebebiyle onun karnında İsa'yı var ettik. Ruhun Allah'u Teâlâ'ya izafe edilmesi, İsa (a.s.)'nın şerefini artırmak içindir. Onu ve oğlunu cümle âleme ibret kıldık.

« آيَةً » ikinci mefuldur. Burada « آيَةً »"*İbret*" dedi. "*Geceyi ve gün düzü iki ayet kıldık*" ayetinde olduğu gibi o ikisini « آيَتَيْنِ » şeklinde iki ayet, iki ayrı ibret kıldık, demedi. Çünkü o ikisinin hali, birlikte tek bir ayettir, tek bir ibrettir. O da onun erkeksiz doğurmasıdır. Ve bu atfolunanın mefulu olur. « آيَتَيْنِ » şeklinde okuyanların kıraati de buna delalet etmektedir.

٩٢- ﴿إِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاعْبُدُونِ﴾

92- Hakikaten bu, bir tek ümmet olarak sizin ümmetinizdir. Ben de sizin Rabbinizim. Öyleyse bana kulluk edin.

Ümmet; millet demektir. Bu, İslâm milletine işarettir. Bu, bütün peygamberlerin milletidir.

« أُمَّةً وَاحِدَةً » haldir. Yani tekleşmiş, parçalanmamış olarak demektir.

Amile, ismi işaret delalet etmektedir. Yani İslâm milleti onlarla olmanız gereken millettir. Ondan ayrılmayın. Ona ihtilafa düşmemiş tek millet olarak işaret olunmuştur. Ben de sizin Rabbinizim. Sizi ihtiyarımla terbiye ettim. O halde şükür ve övgü için bana ibadet edin. Burada hitap tüm insanlığadır.

٩٣- ﴿وَتَقَطَّعُوا أَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ كُلٌّ إِلَيْنَا رَاجِعُونَ﴾

93- (İnsanlar) **kendi aralarında** (din ve hüküm) **işlerinin birliğini bozdular. Halbuki hepsi bize döneceklerdir.**

Sözün aslı "*bozdunuz*" dur. Ancak iltifat yoluyla sözü gayba sarf etti. Mana "*Aralarında dini işleri bozdular ve gruplar, hizipler haline geldiler*" demektir. Sonra da onları "*Bu muhalif grubların hepsi bize dönecekler de onları amellerine göre cezalandıracağız*" diyerek tehdit etti.

٩٤- ﴿ فَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَا كُفْرَانَ لِسَعْيِهِ وَإِنَّا لَهُ كَاتِبُونَ ﴾

94- Bu durumda her kim, mümin olarak iyi davranışlar yaparsa, onun çabasını görmezlikten gelmek olmaz. Zira biz onu yazmaktayız.

Her kim imanın gerektirdiği şeylere inananrak salih amellerden bir şey işlerse onun bu çabası reddedilmez, makbuldur. karşılık görecektir.

Küfran; Sevabtan marum kalma manasında kullanılmıştır. Şükrün, sevabın verilmesi manasında kullanıldığı gibi. Daha belip olsun diye cinsin olumsuzluğunu olumsuzladı. Muhakkak ki biz, o çabayı yazmaktayız. Yani, onu, bizim emrimizle hafaza melekleri amel defterlerine yazmaktadırlar. Biz de onu onunla karşılayacağız.

❁ ❁ ❁

95. – 103. ÂYETLER

وَحَرَامٌ عَلَى قَرْيَةٍ اَهْلَكْنَاهَا اَنَّهُمْ لاَ يَرْجِعُونَ ﴿٩٥﴾ حَتّٰى اِذَا فُتِحَتْ
يَاْجُوجُ وَمَاْجُوجُ وَهُمْ مِنْ كُلِّ حَدَبٍ يَنْسِلُونَ ﴿٩٦﴾ وَاقْتَرَبَ الْوَعْدُ
الْحَقُّ فَاِذَا هِيَ شَاخِصَةٌ اَبْصَارُ الَّذِينَ كَفَرُوا يَا وَيْلَنَا قَدْ كُنَّا فِى
غَفْلَةٍ مِنْ هٰذَا بَلْ كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿٩٧﴾ اِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ
حَصَبُ جَهَنَّمَ اَنْتُمْ لَهَا وَارِدُونَ ﴿٩٨﴾ لَوْ كَانَ هٰؤُلَاۤءِ اٰلِهَةً مَا وَرَدُوهَا
وَكُلٌّ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٩٩﴾ لَهُمْ فِيهَا زَفِيرٌ وَهُمْ فِيهَا لاَ يَسْمَعُونَ ﴿١٠٠﴾ اِنَّ
الَّذِينَ سَبَقَتْ لَهُمْ مِنَّا الْحُسْنٰى اُولٰٓئِكَ عَنْهَا مُبْعَدُونَ ﴿١٠١﴾ لاَ يَسْمَعُونَ
حَسِيسَهَا وَهُمْ فِى مَا اشْتَهَتْ اَنْفُسُهُمْ خَالِدُونَ ﴿١٠٢﴾ لاَ يَحْزُنُهُمُ الْفَزَعُ
الْاَكْبَرُ وَتَتَلَقّٰيهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ هٰذَا يَوْمُكُمُ الَّذِى كُنْتُمْ تُوعَدُونَ ﴿١٠٣﴾

Meâli

95- Helâk ettiğimiz bir beldeye, artık (iyi davranış ve makbul çaba) haramdır. Çünkü onlar tekrar (hayata) dönmezler.

96- Nihayet Ye'cüc ve Me'cüc (setleri) açıldığı ve onlar her tepeden akın ettiği zaman.

97- Ve gerçek vaad (ölüm, kıyamet) yaklaşınca, birden, inkâr edenlerin gözleri donakalır. Yazıklar olsun, bize (derler) Gerçekten biz, bu durumdan habersizmişiz. Hatta biz zalim kimselermişiz.

98- Siz ve Allah'ın dışında taptığınız şeyler cehennem odunusunuz. Siz oraya gireceksiniz.

99- Eğer onlar zannettiğiniz gibi tanrı olsalardı, ateşe girmezlerdi. Tapan da tapılan da her biri ebedi olarak orada kalacaklar.

100- O kâfirler için orada inleme ve ağlama vardır. Onlar orada hiç bir şey işitmezler.

101- Tarafımızdan kendilerine güzel akıbet takdir edilmiş olanlara gelince, işte bunlar cehennemden uzak tutulurlar.

102- Onun uğultusunu duymazlar. Canlarının çektiği (nimetler) için de ebedi kalırlar.

103- En büyük dehşet dahi onları tasalandırmaz. Melekler kendilerini şöyle karşılar: "İşte bu, size vaad edilmiş olan (mutlu) gününüzdür."

Tefsiri

٩٥- ﴿ وَحَرَامٌ عَلَى قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَاهَا أَنَّهُمْ لَا يَرْجِعُونَ ﴾

95- Helâk ettiğimiz bir beldeye, artık (iyi davranış ve makbul çaba) **haramdır. Çünkü onlar tekrar** (hayata) **dönmezler.**

« وَحَرَامٌ » Hafs ve Halef'in dışındaki Kufelilere göre « حِرْمٌ » şeklindedir. Bu ikisi, vezin itibarıyla benzer, mana itibarıyla zıt oldukları « حِلٌّ » ve « حَلَالٌ » gibi iki ayrı lûgattırler.

Buradaki haramdan kasıt, var olması mümkün olmayan şeydir. Helâk edilenlerin dirilişle Allah'a dönmemeleri mümkün değildir. Ya da helâk edilmelerini takdir ettiğimiz ya da helâk edilmelerine hükmettiğimiz beldeye daha önce zikri geçen ayetteki salih ameli ve reddedilmeyen, kabul olunan çabayı işlemek mümkün değildir. Çünkü onlar küfürden İslâm'a dönmezler.

٩٦- ﴿ حَتَّى إِذَا فُتِحَتْ يَأْجُوجُ وَمَأْجُوجُ وَهُمْ مِنْ كُلِّ حَدَبٍ يَنْسِلُونَ ﴾

96- Nihayet Ye'cüc ve Me'cüc (setleri) **açıldığı ve onlar her tepeden akın ettiği zaman.**

« حَتَّى » kendisinden sonra sözün hikâye edildiği kelimedir. Hikâye edilen söz de şart ve cezadan oluşun cümledir. Ye'cüc ve Me'cüc'un seddi açıldığında. Burada muzaf olan « سَدّ » kelimesi hazfedilmiştir.

Yukarıda « قَرْيَةٍ » 'in muzafı hazfedildiği gibi, Şamî'ye göre « فُتِّحَتْ » şeklindedir.

Ye'cüc ve Me'cüc, insan cinsinden olan iki kabiledir. Denildiğine göre insanların onda dokuzu Ye'cüc ve Me'cüc'dür. « هُمْ » "Onlar" mah şere sevkedilen insanlardır. Set açıldığında dışarı çıkan Ye'cüc ve Mecüc oldukları da söylendi.

٩٧- ﴿وَاقْتَرَبَ الْوَعْدُ الْحَقُّ فَإِذَا هِيَ شَاخِصَةٌ أَبْصَارُ الَّذِينَ كَفَرُوا يَا وَيْلَنَا قَدْ كُنَّا فِي غَفْلَةٍ مِنْ هَذَا بَلْ كُنَّا ظَالِمِينَ﴾

97- Ve gerçek vaad (ölüm, kıyamet) **yaklaşınca, birden, inkâr edenlerin gözleri donakalır. Yazıklar olsun, bize** (derler) **Gerçekten biz, bu durumdan habersizmişiz. Hatta biz zalim kimselermişiz.**

« فَإِذَا هِيَ » , « إِذَا » nın cevabıdır. « فَإِذَا » deki « إِذَا » izaıi mûfâcee'dir. Cevap cümlelerinde bulunur. « إِذَا هُمْ يَقْنَطُونَ » *"Birden onların ümitleri kesilir"* ayetinde olduğu gibi. « فَ » yerine de geçer. « فَ » onunla birlikte gelirse şartı cezaya bağlamak için yardımlaşırlar, tekit ederler. « فَهِيَ شَاخِصَةٌ » ya da « إِذَا هِيَ شَاخِصَةٌ » *"Birden o diler"* denirse her ikisi de doğru olur.

« هِيَ » o *"gözlerin"* açıldığı ve tefsir ettiği kapalı bir zamirdir. Birden inkâr edenlerin gözleri donakalır. Yani göz kapakları açılır. Bulundukları korkulu durumdan dolayı onları kırpamazlar.

"Yazıklar olsun bize" sözü, hafzedilmiş bir fiille taalluk eder. Onun da takdiri « يَقُولُونَ » *derler dir.* « يَقُولُونَ » fiili de « الَّذِينَ كَفَرُوا » *"inkâr edenler"* den haldir. Gerçekten biz bugünden habersizdik. Meğer biz ibadeti layık olmayanlara yaptığımızdan dolayı zalimlermişiz.

٩٨- ﴿إِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ أَنْتُمْ لَهَا وَارِدُونَ﴾

98- Siz ve Allah'ın dışında taptığınız şeyler cehennem odunususunuz. Siz oraya gireceksiniz.

Allah'tan başka taptığınız şeyler, putlardır, şeytandır ve yardımcılarıdır. Çünkü onların onlara tabi olup izlerini takip etmeleri ibadet hükmündedir

« حَصَبُ » odun demektir. « حَطَبُ » şeklinde de okunmuştur. Eğer onlar, birer tanrı olsalardı oraya (cehenneme) girmezlerdi. Halbuki hepsi (tapanlar da tapılanlar da) orada ebedi kalacaklardı.

٩٩- ﴿لَوْ كَانَ هٰؤُلَٓاءِ اٰلِهَةً مَا وَرَدُوهَا وَكُلٌّ فٖيهَا خَالِدُونَ﴾

99- Eğer onlar zannettiğiniz gibi tanrı olsalardı, ateşe girmezlerdi. Tapan da tapılan da her biri ebedi olarak orada kalacaklar.

Orada onlara inim inim inlemek düşer. Yine onlar orada (hiçbirşeyi haber) duymazlar.

١٠٠- ﴿لَهُمْ فٖيهَا زَفٖيرٌ وَهُمْ فٖيهَا لَا يَسْمَعُونَ﴾

100- O kâfirler için orada inleme ve ağlama vardır. Onlar orada hiçbir şey işitmezler.

Çünkü onlar sağır olmuşlardır. İşitmekte bir nevi ünsiyet vardır. Bu sebebten onlara verilmemiştir.

١٠١- ﴿اِنَّ الَّذٖينَ سَبَقَتْ لَهُمْ مِنَّا الْحُسْنٰٓى اُو۬لٰٓئِكَ عَنْهَا مُبْعَدُونَ﴾

101- Tarafımızdan kendilerine güzel akıbet takdir edilmiş olanlara gelince, işte bunlar cehennemden uzak tutulurlar.

« حُسْنٰى » , « أَحْسَنُ » kelimesinin müennesidir. Mutluluk ya da sevapla müjdelemek ya da taat yapmaya muvaffak kılınmak demektir. güzellikteki en üstün haslettir.

Bu ayet, İbn Zebarî'nin sözüne cevap olarak inmiştir. Resûlüllah (s.av.) Kureyş eşrafına: *"Siz ve Allah'tan başka taptıklarınız cehenneme odunusunuz"* ayetini okuduğunda o *"Yahudiler Üzeyr'e, Hıristiyanlar İsa'ya ve Banı Melik de (müslümanları kastediyor) meleklere ibadet etmiyorlar mı?"* demişti.

Halbuki « وَمَا تَعْبُدُونَ » *"ibadet ettikleri"* sözü onları içine almıyor-

du. Çünkü « مَا » akılsızlar için kullanılan bir kelimedir. Ancak onlar inat çı kimselerdi.

Bu sebeple açıklama genişletildi. Ve *"Onlar, yani Uzeyr, İsa ve me lekler cehennemden uzaktırlar"* denildi. Çünkü onlar hiçbir zaman kendilerine ibadet edilmesine razı olmadılar. Denildiki: *"Tarafımızdan kendile rine güzellik takdir ve tayin edilmiş olanlar"* sözüyle bütün müminler kastedilmiştir. Rivayet edildiğine göre Ali (r.a.) bu ayeti okudu ve şöyle dedi *"Ben onlardanım. Ebu Bekir, Ömer, Osman, Talha, Zübyer, Sad ve Abdurrahman b. Avf da onlardandır"* Allah'ın rahmet üzerine olsun Cüneyt şöyle demiştir: *"Başlangıçta tarafımızdan kendilerine yardım takdir olundu. Sonuçta da onlarda velayet zuhur etti."*

١٠٢- ﴿لَا يَسْمَعُونَ حَسِيسَهَا وَهُمْ فِي مَا اشْتَهَتْ أَنْفُسُهُمْ خَالِدُونَ﴾

102- Onun uğultusunu duymazlar. Canlarının çektiği (nimetler) **içinde ebedi kalırlar.**

Helâk edici sesini duymazlar ve alevlerinin hareketini görmezler. Bu ifade onların, ondan son derece uzak olacaklarını bildirmektedir. Yani ona yaklaşmazlar. Hatta ne onun sesini ne de içinde bulunan kişilerin sesini işitmezler. Onlar, canlarının çektği nimetler içinde ebedi kalırlar. Şehvet, nefsin lezzeti istemesidir.

١٠٣- ﴿لَا يَحْزُنُهُمُ الْفَزَعُ الْأَكْبَرُ وَتَتَلَقَّيهُمُ الْمَلَٓئِكَةُ هٰذَا يَوْمُكُمُ الَّذِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ﴾

103- En büyük dehşet dahi onları tasalandırmaz. Melekler kendilerini şöyle karşılar: "İşte bu, size vaad edilmiş olan (mutlu) **gününüzdür."**

Son üfürüş dahi onları tasalandırmaz. Melekler, onları cennet kapıla rında tebrik ederek karşılar ve onlara *"İşte bu, size vaad edilen gününüzdür"* derler. Yani *"Bu, dünyada iken Rabbinizin size vaad ettiği sevap vaktidir"* derler.

104. - 107. ÂYETLER

يَوْمَ نَطْوِى السَّمَٓاءَ كَطَيِّ السِّجِلِّ لِلْكُتُبِ كَمَا بَدَأْنَٓا أَوَّلَ خَلْقٍ نُعِيدُهُ وَعْدًا عَلَيْنَا إِنَّا كُنَّا فَاعِلِينَ ﴿١٠٤﴾ وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ اَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِىَ الصَّالِحُونَ ﴿١٠٥﴾ إِنَّ فِي هٰذَا لَبَلَاغًا لِقَوْمٍ عَابِدِينَ ﴿١٠٦﴾ وَمَٓا اَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ ﴿١٠٧﴾

Meâli

104- (Düşün o) günü ki, kitapların tomarlarını dürer gibi göğü toplayıp düreriz. Tıpkı ilk yaratmaya başladığımız zaman ki gibi onu yine iade ederiz. (Bu) üzerimize aldığımız bir vaad oldu. Biz, (vaad ettiğimizi) yaparız.

105- Andolsun ki Zikir'den sonra Zebur'da da "Yeryüzüne iyi kulla rım varis olacaktır" diye yazmıştık.

106- İşte bunda (bize) kulluk eden bir kavim için bir mesaj vardır.

107- (Rasûlüm) Biz, seni, ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.

Tefsiri

١٠٤- ﴿يَوْمَ نَطْوِى السَّمَٓاءَ كَطَيِّ السِّجِلِّ لِلْكُتُبِ كَمَا بَدَأْنَٓا أَوَّلَ خَلْقٍ نُعِيدُهُ وَعْدًا عَلَيْنَا إِنَّا كُنَّا فَاعِلِينَ﴾

104- (Düşün o) **günü ki, kitapların tomarlarını dürer gibi göğü toplayıp düreriz. Tıpkı ilk yaratmaya başladığımız zaman ki gibi onu yine iade ederiz.** (Bu) **üzerimize aldığımız bir vaad oldu. Biz,** (vaad ettiğimizi) **yaparız.**

« يَوْمَ نَطْوِى السَّمَٓاءَ » nin amili « لَا يَحْزُنُهُمُ » ya da « تَتَلَقّٰيهُمُ » dur. Yezid'e göre « نَطْوِى السَّمَٓاءَ » dir. Onun dürülmesi, yıldızlarının dürülmesi ve izlerinin yok edilmesidir. Ya da o yayılmanın zıddıdır. Onu top-

ların ve kitapların sahifelerini dürer gibi düreriz. Hamza, Ali ve Hafs'a göre « لِلْكُتُبِ » dir.

Yazılanlar, yani içine birçok mananın yazıldığı şey demektir. Diğer lerine göre ise « لِلْكِتَابِ » dir. Yani yazı için tomarların dürüldüğü gibi ya da içine yazılan şey demektir. Çünkü «كِتَابِ» ın aslı «بِنَاءِ» gibi mastardır. Daha sonradan yazılanlar için kullanılmaya başlandı.

Denildiki: « سِجِلّ » *"Sicil, Ademoğlunun kitaplarını kendisine yükseltildiğinde düren melektir"* Yine onun Resulullah (s.av.)'in katibi olduğu da söylendi. Kitap ise, üzerine yazılı sayfadır.

« طَيّ » faile muzaftır. Birinci manaya göre mefulu muzaftır. « كَمَا بَدَأْنَا » deki « كَ » gizli bir fiille mansuptur. takdiri ise « نُعِيدُهُ » *"onu iade ederiz"* şeklinde «مَا» ismi mevsuldur. Yani iadesine başladığımızda olduğu gibi onu iade ederiz, demektir. « أَوَّلَ خَلْقٍ » « بَدَأْنَا » nın zarfıdır. Yani yaratılanların ilki demektir. Ya da lafızdan düşen ama mana da sabit olan ismi mevsulun zamirinden haldir.

Yaratmanın başlangıcı, onun vücüda getirilmesidir. Yani onu ilk olarak var ettiği gibi ikinci olarak da tekrarlar, demektir. Kudret, her ikisine de eşit olarak şamil olduğundan , iadeyi başlangıca benzeterek yapar.

« خَلْقٍ » kelimesinin belirsiz olarak kullanılması senin şu sözüne benzer *"O bana gelen ilk adamdır"* bununla *"O bana gelen adamların ilkidir"* manasını kasdediyorsun Fakat sen onları tek tek ayırmak için onu, tekil ve bilinmeyen biri olarak zikrettin.

Aynı şekilde « أَوَّلَ خَلْقٍ » in manası mahlukatın ilkleri şeklindedir. Çünkü « خَلْقٍ » cemi kılınmayan mastardır. « وَعْدًا » tekit için bir mastardır. Çünkü « نُعِيدُهُ » sözü iadeye hazırlıktır. Bu üzerimize aldığımız değişmez bir sözdür. Şüphesiz ki biz, bu vadi mutlaka gerçekleştireceğiz.

Onun için ona hazırlanın. Ve korkulu durumlardan kurtulmak için salih ameller işleyin.

١٠٥- ﴿وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِى الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ اَنَّ الْاَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِىَ الصَّالِحُونَ﴾

105- Andolsun ki Zikir'den sonra Zebur'da da "Yeryüzüne iyi kullarım varis olacaktır" diye yazmıştık.

Zebur, Davud, (a.s.) gönderilen kitaptır. Yeryüzünden masksat Şam'dır. Hamza'ya göre « عِبَادِىَ » deki «ىَ» sakindir. Diğerlerine göre ise fetha iledir. Salih kullar, Ümmet-i Muhammed'dir. Zebur, « الزَّبُور » *yazılan şey*" yani peygamberlere kitaplardan indirilen şey demektir. Zikir ise, kitabın anasıdır. Yani Levh-i mahfuzdur. Çünkü hepsi ondan alınmıştır. Delili de Hamza ve Halef'in bunu, çoğul şekilde «زُبُورْ» olarak okuma larıdır. Arz (yeryüzü) dan maksat cennet yurdudur.

١٠٦- إِنَّ فِى هٰذَا لَبَلَاغًا لِقَوْمٍ عَابِدِينَ ﴾

106- İşte bunda (bize) **kulluk eden bir kavim için bir mesaj vardır.**

İşte bu Kur'anda ya da bu sûrelerde zikrolunan haberlerde, vaadler de, tehditlerde ve öğütlerde yeterli bir mesaj vardır. « بَلَغَ » nin aslı, öncü askerlerin kendisiyle ulaştığı şeydir. kulluk eden kullar, muvahhitlerdir. Onlar da Muhammed (s.a.v)'in ümmetidirler.

١٠٧- ﴿وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ﴾

107- (Rasûlüm) **Biz, seni, ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.**

Nebi (s.a.v) *"Muhakkak ki ben gönderilmiş bir rahmetim"* buyurmuşlardır. O âlemlere gönderilmiş bir rahmettir. Çünkü o ona tabi olurlarsa kendilerini saadece ulaştıracak şeyi getirmiştir. Tabi olmayan ise ondaki nasihatini kendisi kaybetmiştir. Denildiki: *"O, müminlere, dünya ve ahirette rahmetti. Kâfirlere ise azabın geciktirilmesi şekliyle sadece dünyada rahmettir"* Yine şöyle denildi: *"O, azabın geciktirilmesi suretlerin değiştirilmesi ve yere batırıl mak gibi cezalarar karşı dünyada mü'min ve kâfirler için rahmettir."*

108. – 112. ÂYETLER

قُلْ اِنَّمَا يُوحٰٓى اِلَيَّ اَنَّمَآ اِلٰهُكُمْ اِلٰهٌ وَاحِدٌۚ فَهَلْ اَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ﴿١٠٨﴾
فَاِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ اٰذَنْتُكُمْ عَلٰى سَوَآءٍۜ وَاِنْ اَدْرٓى اَقَرِيبٌ اَمْ بَعِيدٌ مَا
تُوعَدُونَ ﴿١٠٩﴾ اِنَّهُ يَعْلَمُ الْجَهْرَ مِنَ الْقَوْلِ وَيَعْلَمُ مَا تَكْتُمُونَ ﴿١١٠﴾ وَاِنْ
اَدْرٖى لَعَلَّهُ فِتْنَةٌ لَكُمْ وَمَتَاعٌ اِلٰى حٖينٍ ﴿١١١﴾ قَالَ رَبِّ احْكُمْ بِالْحَقِّۜ
وَرَبُّنَا الرَّحْمٰنُ الْمُسْتَعَانُ عَلٰى مَا تَصِفُونَ ﴿١١٢﴾

Meâli

108- Deki: Bana sadece, sizin ilâhınızın ancak bir tek Allah olduğu vahyedildi. Hâla müslüman olmayacak mısınız?

109- Eğer yüz çevirirlerse, artık deki: "Bana emrolunan eşitlik esasına dayanarak size açıkladım. Ben artık size bildirilen şeyin yakın mı yoksa uzak mı olduğunu bilmiyorum."

110- Şüphesiz ki o, sözün açığını da bilir, gizlediklerini de bilir.

111- Bilmiyorum, bel ki de o (azabın ertelenmesi) sizi denemek ve bir zamana kadar sizi yaşatıp barındırmak içindir.

112- (Allahın Resûlü) "Rabbim (aramızda) hak ile hükmet. Rabbimiz çok merhamet edendir. Sizin anlattıklarınıza karşı yardımı umulandır" dedi.

Tefsiri

١٠٨- ﴿قُلْ اِنَّمَا يُوحٰٓى اِلَيَّ اَنَّمَآ اِلٰهُكُمْ اِلٰهٌ وَاحِدٌۚ فَهَلْ اَنْتُمْ مُسْلِمُونَ﴾

108- Deki: Bana sadece, sizin ilâhınızın ancak bir tek Allah olduğu vahyedildi. Hâla müslüman olmayacak mısınız?

« اِنَّمَا » hükmü, bir şey üzerine tahsis etmek ya da bir şeyi hüküm

üzerine tahsis etmek içindir. Misal « إِنَّمَا زَيْدٌ قَائِمٌ » *"Zeyd ayakta duruyor"* (başka bir şey yapmıyor) ve « إِنَّمَا يَقُومُ زَيْدٌ » *"Zeyd ayakta duruyor"* (başkası değil)

"Bana sadece sizin ilahınızın ancak bir tek Allah olduğu vahyedildi" sözünün takdiri *"bana ilahımın birliği vahyolunuyor"* dur. Mananın *"Bana vahyolunan"* şeklinde olması da mümkündür. O zaman da « ما» ismi mevsul olur. *Hâla müslüman olmayacak mısınız?* cümlesindeki soru emir manasınadır. Yani *"Müslüman olun"* demektir.

١٠٩- ﴿ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ اٰذَنْتُكُمْ عَلٰى سَوَٓاءٍۜ وَإِنْ اَدْرٖٓي اَقَرٖيبٌ اَمْ بَعٖيدٌ مَا تُوعَدُونَ ﴾

109- Eğer yüz çevirirlerse, artık deki: "Bana emrolunan eşitlik esasına dayanarak size açıkladım. Ben artık size bildirilen şeyin yakın mı yoksa uzak mı olduğunu bilmiyorum."

Eğer İslâm'dan yüz çevirirlerse deki: *"Emrolunduğum şeyi size bildirdim"*

« عَلٰى سَوَٓاءٍ » Haldir. Yani *"Onun bildirilmesi hususunda hiçbirinize özel muamele yapmadım. Eşit bir şekilde açıkladım"* demektir. Bunda Batınıye mezhebinin batıl olduğuna dair delil vardır. Kıyamet gününü ne zaman olacağını bilmiyorum. Çnükü Allah'u Teâlâ, beni, ona muttali kılmadı. Ancak ben kesin olarak onun olacağını bilmiyorum. Ya da eğer iman etmezseniz azabın size ne zaman ineceğini bilmiyorum, demektir.

١١٠- ﴿ إِنَّهُ يَعْلَمُ الْجَهْرَ مِنَ الْقَوْلِ وَيَعْلَمُ مَا تَكْتُمُونَ ﴾

110- Şüphesiz ki o, sözün açığını da bilir, gizlediklerini de bilir.

O herşeyi bilir. İslâmî hususlarda bana karşı gösterdiğiniz açık itirazları da bilir. Müslümanlara karşı kalpleriniz de sakladığınız kinleri de bilir. O sizi ona göre cezalandıracaktır.

١١١- ﴿ وَإِنْ اَدْرٖي لَعَلَّهُ فِتْنَةٌ لَكُمْ وَمَتَاعٌ اِلٰى حٖينٍ ﴾

111- Bilmiyorum, bel ki de o (azabın ertelenmesi) **sizi denemek**

ve bir zamana kadar sizi yaşatıp barındırmak içindir.

Bilmiyorum, belki de sizden dünyada iken azabın geciktirilmesi nasıl amel edeceğinizin görülmesi içindir. Ve bu, sizi size karşı delil olsun diye ölüme kadar faydalandırmak içindir.

١١٢- ﴿قَالَ رَبِّ احْكُمْ بِالْحَقِّ وَرَبُّنَا الرَّحْمٰنُ الْمُسْتَعَانُ عَلٰى مَا تَصِفُونَ﴾

112- (Allahın Resûlü) **"Rabbim (aramızda) hak ile hükmet. Rabbimiz çok merhamet edendir. Sizin anlattıklarınıza karşı yardımı umulandır" dedi.**

Ya Rabbi, bizimle Mekke halkı arasında adaletle hükmet. Ya da onlar, müstehak oldukları azap ile hükmet. Onları sevme ve onların işlerini zorlaştır. Onları, Mudarı sıkıştırdığın gibi sıkıştır.

Hafs'a göre Resûlüllah (s.a.v.)'in sözünün hikayesi olarak « قَالَ رَبِّ» şeklindedir. Yezid « رَبُّ » şeklinde okumuştur. Zeyd de Yakub'un « رَبِّى اَحْكَمُ » şeklinde rivayet etmiştir. Rabbimiz, mahlukatına karşı merhametlidir. Yardım ondan istenir.

İbni Zevkan'dan rivayet edildiğine göre « تَصِفُونَ » « ى » iledir.

Onlar, durumu, olduğundan başka bir şekilde nitelendiriyorlardı. Onlar, kuvvet ve zaferin kendilerine ait olmasını istiyorlardı. Ama Allah, onların bu arzusunu boşa çıkardı, emellerini sıfırladı. Allah Resûlüne ve mü'minlere yardım etti. Kâfirleri başarız kıldı. O, nitelendirdiklerine karşı kendisinden yardım istenendir.

❀ ❀ ❀

Sûre -22

HACC SÛRESİ

Bu sûre Mekke'de nazil olmuştur; 78 ayettir.

Cüz - 17

1. – 2. ÂYETLER

بِسْــــمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيــــمِ

يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْۚ اِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيمٌ ﴿١﴾ يَوْمَ تَرَوْنَهَا تَذْهَلُ كُلُّ مُرْضِعَةٍ عَمَّٓا اَرْضَعَتْ وَتَضَعُ كُلُّ ذَاتِ حَمْلٍ حَمْلَهَا وَتَرَى النَّاسَ سُكَارٰى وَمَا هُمْ بِسُكَارٰى وَلٰكِنَّ عَذَابَ اللّٰهِ شَد۪يدٌ ﴿٢﴾

Meâli

1- Ey insanlar, Rabbinizden korkun. Çünkü kıyamet vaktinin depremi müthiş bir şeydir.

2- Onu gördüğünüz gün, her emzikli kadın emzirdiğinden vazgeçer. Her gebe kadın çocuğunu düşürür. İnsanları da sarhoş bir halde görürsün. Oysa onlar sarhoş değildirler. Fakat Allah'ın azabı çok dehşetlidir.

Tefsiri

١ – ﴿يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْۚ اِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيمٌ﴾

1- Ey insanlar, Rabbinizden korkun. Çünkü kıyamet vakinin depremi müthiş bir şeydir.

Ademoğullarına takva ile emretti. Sonra da onun, onlar üzerine gerekliliğini kıyameti zikrederek ve onu en korkunç bir sıfatla vasfederek açıkladı. Kıyamet vaktinin depremi büyük bir şeydir. Basiret gözleriyle şu vasfa bir baksınlar ve onu akıllarıyla düşünsünler. Ta ki nefislerine acısınlar. Rablerinin kendilerine emrettiğine uyarak nefislerini bu tehlikeden koruyacak takva elbisesini giysinler ve bu günün şiddetine karşı nefislerine merhamet etsinler. Deprem, şiddetli sallama ve yerinden koparıp atma demektir. Depremin kıyamete muzaf kılınması, mastarın failine muzaf kılınmasıdır. Sanki mecazı hükmi olarak yeryüzünü sallayan odur. Ya da zarfa muzaf kılınmıştır. Çünkü o, *"Bilakis gece ve gündüzün dönüşü...* ayetinde olduğu gibi onda meydana gelmektedir. Onun vakti, kıyamet gününde olur. Ya da güneşin batıdan doğuşu esnasında. Burada delil yok-

tur. Çünkü bu onun var olduğu esnadaki ismidir.

٢- ﴿يَوْمَ تَرَوْنَهَا تَذْهَلُ كُلُّ مُرْضِعَةٍ عَمَّا أَرْضَعَتْ وَتَضَعُ كُلُّ ذَاتِ حَمْلٍ حَمْلَهَا وَتَرَى النَّاسَ سُكَارٰى وَمَا هُمْ بِسُكَارٰى وَلٰكِنَّ عَذَابَ اللّٰهِ شَدِيدٌ﴾

2- Onu gördüğünüz gün, her emzikli kadın emzirdiğinden vazgeçer. Her gebe kadın çocuğunu düşürür. İnsanları da sarhoş bir halde görürsün. Oysa onlar sarhoş değildirler. Fakat Allah'ın azabı çok dehşetlidir.

« يَوْمَ تَرَوْنَهَا » , « تَذْهَلُ » fiiliyle mansup olmuştur. O depremi ya da kıyameti gördüğünüz gün, her emzikli kadın emzirmeyi ya da emzirdiği çocuğu unutur.

« ذُهُولْ » gaflet demektir. Bu korkunç olayı meydana geldiğinde çocuğun kadının memesini emdiği ve karşılaştığı olayın dehşetinden dolayı kadının, memesini çocuğun ağzından çekip çıkardığı anlaşılsın diye « مُرْضِعَةٌ » (emziren kadın) şeklinde ifade edildi. Çünkü emziren kadın, emzirme esnasında çocuğun, memesini ağzına aldığı kadındır. « مُرْضِعْ » ise, vasfedildiği esnada emzirmese de emzikli kadındır. Her gebe kadın da vakti gelmeden önce çocuğunu düşürür.

Rivayet olunduğuna göre Hasan şöyle demiştir: *"Emziren kadın, ço cuğundan, çocuğu doğmadan gafil kalır. Hamile kadın da karnındakini tamamen olmadan düşürür"* Ey bakan kişi, insanları, teşbih üzere, ululuk örtüsüyle, yücelik saltanatını ve büyüklük sarayını gördüklerinden dolayı sarhoş bir halde görürsün. Hatta peygamber bile bu zamanda nefsî nefsî derler. Gerçekte onlar sarhoş değildirler. Fakat Allah'ın azabı çok şiddetlidir. Onların akıllarını gideren, temyiz kabiliyetlerini uçuran ve onları, kendi aklıyla sarhoşluğa giden kimsenin haline döndüren Allah'ın azabının korkusudur. Rivayet edildiğine göre Hasan şöyle demiştir: *"İnsanları korkudan dolayı sarhoş bir halde görürsün. Onlar içmekten dolayı sarhoş olmamışlardır."* Hamza ve Ali'ye göre her iki « سُكَارٰى » imale iledir. O, « عَطْشَانْ » daki « عَطْشٰى » gibidir. Rivayet olunduğuna göre bu iki ayet, Beni Musta lik Savaşı gecesinde nazil olmuştur. Nebi (s.a.v.) o ikisini okudu da bu geceden daha çok ağlayan görülmedi.

3. – 4. ÂYETLER

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُجَادِلُ فِى اللّٰهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَيَتَّبِعُ كُلَّ شَيْطَانٍ مَرِيدٍ ﴿٣﴾
كُتِبَ عَلَيْهِ اَنَّهُ مَنْ تَوَلَّاهُ فَاَنَّهُ يُضِلُّهُ وَيَهْدِيهِ إِلَى عَذَابِ السَّعِيرِ ﴿٤﴾

Meâli

3- İnsanlardan, bilgisi olmaksızın Allah hakkında tartışmaya giren ve her inatçı şeytana uyan bir takım kimseler vardır.

4- O (şeytan) hakkında şöyle yazılmıştır. Kim ona boyun eğerse muhakkak ki bu (şeytan) onu saptıracak ve alevli ateşin azabına sürükleyecektir.

Tefsiri

٣- ﴿وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُجَادِلُ فِى اللّٰهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَيَتَّبِعُ كُلَّ شَيْطَانٍ مَرِيدٍ﴾

3- İnsanlardan, bilgisi olmaksızın Allah hakkında tartışmaya giren ve her inatçı şeytana uyan bir takım kimseler vardır.

İnsanlardan, bilgisi olmadığı halde Allah'ın dini hususunda tartışmaya giren ve bu hususta her inatçı şeytana uyan bir takım kimseler vardır.

« بِغَيْرِ عِلْمٍ » Haldir. Bu âyet, Nadr b. Haris hakkında inmiştir. O, tartışarak, melekler Allah'ın kızlarıdır, Kur'an geçmişlerin hikâyeleridir, Allah çürümüş kimseleri diriltmeye kadir değildir, gibi sözler sarfediyordu. Ya da bu, din hususunda hevasıyla mücadele eden herkese şamildir.

« مَرِيدٍ » kötülük hususunda devamlı olarak haddi aşandır. « مَرِيدٍ » den sonra vakıf yoktur. Çünkü ondan sonrası onun sıfatıdır.

٤- ﴿كُتِبَ عَلَيْهِ اَنَّهُ مَنْ تَوَلَّاهُ فَاَنَّهُ يُضِلُّهُ وَيَهْدِيهِ إِلَى عَذَابِ السَّعِيرِ﴾

4- O (şeytan) **hakkında şöyle yazılmıştır. Kim ona boyun eğerse muhakkak ki bu** (şeytan) **onu saptıracak ve alevli ateşin azabına sü-**

rükleyecektir.

Şeytan hakkında şöyle hükmedilmiştir: *"Kim onu takip ederse onu, doğru yoldan saptırır ve onu ateş azabına götürür"* Zeccac şöyle demiştir: « فَأَنَّهُ » daki « فَ » atıf içindir. « أَنَّ » tekit için tekrarlanmıştır. Ebu Ali bunu kabul etmemiş ve şöyle demiştir. Eğer « مَنْ » şart içinse « فَ » şartın cezası için gelmiştir. « اَلَّذِى » manasına ise « فَ » mübtedanın haberi üzerine gelmiştir.

Takdiri ise *"iş onun onu saptırmasıdır"* şeklindedir. Atıf ve tekit birincisinin bitmesinden sonra olur" Mana şöyledir: *"Şeytan hakkında, ona tabi olanları saptırması ve onları ateşe götürmesi yazıldı"* Daha sonra dirilişi inkâr edene karşı delil getirdi, şöyle dedi:

5. – 7. ÂYETLER

يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ اِنْ كُنْتُمْ فٖى رَيْبٍ مِنَ الْبَعْثِ فَاِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ تُرَابٍ
ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ مِنْ مُضْغَةٍ مُخَلَّقَةٍ وَغَيْرِ مُخَلَّقَةٍ لِنُبَيِّنَ
لَكُمْ وَنُقِرُّ فِى الْاَرْحَامِ مَا نَشَٓاءُ اِلٰٓى اَجَلٍ مُسَمًّى ثُمَّ نُخْرِجُكُمْ طِفْلًا
ثُمَّ لِتَبْلُغُٓوا اَشُدَّكُمْ وَمِنْكُمْ مَنْ يُتَوَفّٰى وَمِنْكُمْ مَنْ يُرَدُّ اِلٰٓى اَرْذَلِ
الْعُمُرِ لِكَيْلَا يَعْلَمَ مِنْ بَعْدِ عِلْمٍ شَيْـًٔا وَتَرَى الْاَرْضَ هَامِدَةً فَاِذَٓا اَنْزَلْنَا
عَلَيْهَا الْمَٓاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ وَاَنْبَتَتْ مِنْ كُلِّ زَوْجٍ بَهٖيجٍ ﴿٥﴾ ذٰلِكَ بِاَنَّ
اللّٰهَ هُوَ الْحَقُّ وَاَنَّهُ يُحْيِ الْمَوْتٰى وَاَنَّهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدٖيرٌ ﴿٦﴾ وَاَنَّ
السَّاعَةَ اٰتِيَةٌ لَا رَيْبَ فٖيهَا وَاَنَّ اللّٰهَ يَبْعَثُ مَنْ فِى الْقُبُورِ ﴿٧﴾

Meâli

5- Ey insanlar! Eğer yeniden dirilmekten, şüphede iseniz, şunu bilin ki, biz, sizi, topraktan, sonra nutfeden, sonra alakadan, sonra hilkati belli belirsiz bir lokma et parçasından yarattık. Sonra (kudretimizi) açıkça gösterelim diye dilediğimizi bir süreye kadar rahimlerde bekletiriz. Sonra sizi bir bebek olarak dışarı çıkarırız. Sonra güçlü çağınıza ulaşmanız için (sizi büyütürüz) içinizden kimi vefat eder. Yine içinizden kimi de ömrünün en verimsiz çapına kadar götürülür. Ta ki her şeyi bilen bir kimse olduktan sonra bir şey bilmez hale gelsin. Sen, yeryüzünü de kupkuru ve ölü bir halde görürsün. Fakat biz, üzerine yağmur indirdiğimizde o, kıpırdar, kabarır ve her çeşitten iç açıcı bitkiler verir.

6- Bu böyledir. Çünkü Allah hakkın ta kendisidir. O, ölüleri diriltir. Yine o her şeye hakkıyla kadirdir.

7- Kendisinde şüphe olmayan kıyamet vakti de gelecek. Allah, kabirlerdeki kimseleri diriltip kaldıracaktır.

Tefsiri

٥- ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِنَ الْبَعْثِ فَإِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ تُرَابٍ
ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ مِنْ مُضْغَةٍ مُخَلَّقَةٍ وَغَيْرِ مُخَلَّقَةٍ لِنُبَيِّنَ لَكُمْ ۚ وَنُقِرُّ فِي
الْأَرْحَامِ مَا نَشَاءُ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى ثُمَّ نُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لِتَبْلُغُوا أَشُدَّكُمْ ۖ وَمِنْكُمْ
مَنْ يُتَوَفَّى وَمِنْكُمْ مَنْ يُرَدُّ إِلَى أَرْذَلِ الْعُمُرِ لِكَيْلَا يَعْلَمَ مِنْ بَعْدِ عِلْمٍ شَيْئًا ۚ وَتَرَى
الْأَرْضَ هَامِدَةً فَإِذَا أَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ وَأَنْبَتَتْ مِنْ كُلِّ زَوْجٍ بَهِيجٍ﴾

5- Ey insanlar! Eğer yeniden dirilmekten, şüphede iseniz, şunu bilin ki, biz, sizi, topraktan, sonra nutfeden, sonra alakadan, sonra hilkati belli belirsiz bir lokma et parçasından yarattık. Sonra (kudretimizi) açıkça gösterelim diye dilediğimizi bir süreye kadar rahimlerde bekletiriz. Sonra sizi bir bebek olarak dışarı çıkarırız. Sonra güçlü çağınıza ulaşmanız için (sizi büyütürüz) içinizden kimi vefat eder. Yine içinizden kimi de ömrünün en verimsiz çapına kadar götürülür. Ta ki her şeyi bilen bir kimse olduktan sonra bir şey bilmez hale gelsin. Sen, yeryüzünü de kupkuru ve ölü bir halde görürsün. Fakat biz, üzerine yağmur indirdiğimizde o, kıpırdar, kabarır ve her çeşitten iç açıcı bitkiler verir.

Ey insanlar, eğer diriliş hususunda şüphedeyseniz kendi yaratılışınıza bakmanız şüphenizi giderecektir. Başlangıçta toprak ve su idiniz. Dirilişi inkâr etmenizin sebebi de ancak mahlukatın toprağa ve suya dönüşmesidir. Sizin babanızı topraktan yarattık. Sonra sizi spermden, sonra embriyodan, sonra da biçimlenmiş ve biçimlenmemiş bir çiğnem et parçasından yarattık. Biçimlenmiş, noksandan ve ayıptan uzak pürüzsüz olandır. Sanki Allah'u Teâlâ bir çiğnem et parçasını farklı farklı yaratıyor. Onlardan bir kısmının yaratılışı tam ve ayıplardan salimdir. Bir kısmı da bunun tam tersidir. Bu farklılık sonucu, insanların, yaratılışları, şekilleri, uzunlukları, kısalıkları kusurlu ya da kusursuz oluşları değişmektedir. Biz, gücümüzün ve hikmetimizin üstünlüğünü gösterelim diye, sizi halde hale, yaratılıştan yaratılışa naklettik. Çünkü insanı, önce topraktan, sonra spremden yaratmaya güç getiren -ki toprak ile su arasında hiçbir münasebet yoktur - sonra spermi embriyoya, embriyoyu çiğnemlik et parçasına, kemiğe çeviren, onu, tekrar baştan yaratmaya kadirdir.

Mufaddal'ın dışındakilere göre « وَنُقِرُّ » vakıftan sonra başlangıç

cümlesi olmak üzere merfudur. Yani *"Biz tutarız, bekletiriz"* demektir. Dilediğimizi belirli doğum süresine kadar rahimlerde tutarız. Dilemediğimizi de rahimler düşürür. Sonra sizi rahimden bebek olarak çıkarırız.

« طِفْلاً » haldir. Bununla cins kastedilmiştir. Bu sebeple çoğul kılınmamıştır. Ya da bununla *"sonra sizden her birini bebek olarak çıkarmışız"* manası kastedilmiştir. Sonra gücünüze ve aklî olgunluğunuza erişmeniz için sizi terbiye ederiz « أَشُدَّ » tekili kullanılmayan çoğul lafızlardandır.

Sizden kimileri güç ve olgunluğa ulaştığında veya ondan önce veya ondan sonra vefat eder. Kimileri de ömrün en kötü çağına, ihtiyarlığa ve bunama devresine kadar götürülür. Ta ki bildikten sonra hiçbirşey bilmez hale gelsin. Ya da ilimden istifade edemesin ve bildiği şeyleri unutsun. Daha sonra diriliş hakkında başka bir delil zikretti ve şöyle dedi: yeri, ölü ve kuru bir halde görürsün.

Onun üzerine suyu indirdiğimizde nebatla harekete geçer ve kabarır «رَبَأَتْ » şeklinde okuduğunda *"artar, yükselir"* manasına gelmektedir. Ve her çeşitten, bakanlara mutluluk veren güzel bir bitkiler bitirir.

٦- ﴿ذٰلِكَ بِأَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّهُ يُحْيِي الْمَوْتٰى وَأَنَّهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾

6- Bu böyledir. Çünkü Allah hakkın ta kendisidir. O, ölüleri diriltir. Yine o her şeye hakkıyla kadirdir.

« ذٰلِكَ » mübtedadır. Haberi « بِأَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْحَقُّ » dur. Yani Adem oğlunun yaratılması, yeryüzünün diriltilmesi ve bu dirilişin kendi içinde barındırdığı çeşitli hikmetlerle ilgili zikrettiklerimiz, onunla meydana gelmiştir. O da varlığı sabit olan Allah'tır. O, yeryüzünü dirilttiği gibi ölüleri de diriltir. O, herşeye gücü yetendir.

٧- ﴿وَأَنَّ السَّاعَةَ اٰتِيَةٌ لَا رَيْبَ فِيهَا وَأَنَّ اللّٰهَ يَبْعَثُ مَنْ فِي الْقُبُورِ﴾

7- Kendisinde şüphe olmayan kıyamet vakti de gelecek. Allah, kabirlerdeki kimseleri diriltip kaldıracaktır.

O, hikmet sahibidir. Verdiği sözden caymaz. O kıyameti ve dirilişi vaad etmiştir. Vaad ettiği şeyi elbette yerine getirecektir.

8. – 10. ÂYETLER

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُجَادِلُ فِي اللّٰهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَلَا هُدًى وَلَا كِتَابٍ مُنِيرٍ ﴿٨﴾ ثَانِيَ عِطْفِهِ لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ لَهُ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ وَنُذِيقُهُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ عَذَابَ الْحَرِيقِ ﴿٩﴾ ذٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ يَدَاكَ وَاَنَّ اللّٰهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ ﴿١٠﴾

Meâli

8. İnsanlardan kimi, bilmeden, ne bir yol göstereni, ne de aydınlatıcı bir kitabı olmadan Allah hakkında tartışır.

9. Allah'ın yolundan şaşırtmak için boynunu öteye döndürecek (kabara kabara tartışmasını sürdürür) dünyada onun için bir kepazelik vardır. Kıyamet günü de ona yakıcı azabını tattıracağız.

10. İşte bu, iki elinle yapıp gönderdiklerinden (dünyada işlediklerin yüzündendir) denilir. Elbette Allah, kullarına haksızlık edici değildir.

Tefsiri

٨- ﴿وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُجَادِلُ فِي اللّٰهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَلَا هُدًى وَلَا كِتَابٍ مُنِيرٍ﴾

8. İnsanlardan kimi, bilmeden, ne bir yol göstereni, ne de aydınlatıcı bir kitabı olmadan Allah hakkında tartışır.

İnsanlardan bir kısmı, zaruri bilgiye, dogru bilgiye ulaştıracak aklî düşünceye ve aydınlatıcı vahye sahip olmadan Allah'ın sıfatları hususunda tartışırlar. Onu olduğu gibi değil, başka bir şekilde vasfederler. İlim, insana bu üç yoldan biriyle gelmektedir. Bu ayet Ebu Cehil hakkında inmiştir.

٩- ﴿ثَانِيَ عِطْفِهِ لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ لَهُ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ وَنُذِيقُهُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ عَذَابَ الْحَرِيقِ﴾

9. Allah'ın yolundan şaşırtmak için boynunu öteye döndürecek

(kabara kabara tartışmasını sürdürür) dünyada onun için bir kepaze lik vardır. Kıyamet günü de ona yaygın azabını tattıracağız.

« ثَانِيَ عِطْفِهِ » haldir. Yani *"Allaha itaatten boynunu kibirle çevirerek"* demektir. Hasan'dan « ثَانِيَ عَطْفِهِ » şeklinde rivayet edilmiştir. Yani *"başkasına karşı iyiliğini meneden"* demektir. « لِيُضِلَّ » (saptırmak için) mücadelenin sebebidir. Mekkî ve Ebu Amra göre « لِيَضِلَّ » şeklindedir.

﴿ ١٠- ذٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ يَدَاكَ وَاَنَّ اللّٰهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ ﴾

10. İşte bu, iki elinle yapıp gönderdiklerinden (dünyada işlediklerin yüzündendir) denilir. Elbette Allah, kullarına haksızlık edici değildir.

Dünya ve ahiretteki azabın sebebi, nefsinin inkârı ve yalanlamasıdır. Nefis yerine el zikredildi. Çünkü el, işleme aletidir. Şüphesiz ki Allah, kullara zulmedici değildir. Hiçkimseyi suçsuz yere ya da başkasının suçundan dolayı cezalandırmaz.

« وَاَنَّ اللّٰهَ » , « بِمَا » üzerine atıftır. Yani « وَبِاَنَّ اللّٰهَ » demektir.

« ظَلَّامٍ » kelimesini, çoğul bir kelimeyle birlikte olduğundan dolayı -ki o da « الْعَبِيدِ » dir -mübalağa sigasıyla zikretti. Çünkü onun çirkinliğini bildiği ve ona muhtaç olmadığı halde ondan az bir zulmün meydana gelmesi bizdeki çok gibidir.

❁ ❁ ❁

11. – 13. ÂYETLER

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَعْبُدُ اللّٰهَ عَلٰى حَرْفٍۚ فَإِنْ اَصَابَهُ خَيْرٌ اطْمَاَنَّ بِهٖۚ وَإِنْ اَصَابَتْهُ فِتْنَةٌ انْقَلَبَ عَلٰى وَجْهِهٖۜ خَسِرَ الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةَۜ ذٰلِكَ هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُبِينُ ﴿١١﴾ يَدْعُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَا يَضُرُّهُ وَمَا لَا يَنْفَعُهُۜ ذٰلِكَ هُوَ الضَّلَالُ الْبَعِيدُ ﴿١٢﴾ يَدْعُوا لَمَنْ ضَرُّهُٓ اَقْرَبُ مِنْ نَفْعِهٖۜ لَبِئْسَ الْمَوْلٰى وَلَبِئْسَ الْعَشِيرُ ﴿١٣﴾

Meâli

11- İnsanlardan kimi, Allaha yalnız bir yönden ibadet eder. Şöyle ki kendisine bir iyilik dokunursa buna pek memnun olur, bir de musibete uğrarsa çehresi değişir (dini kötüleyerek ondan yüz çevirir) o, dünyada da ahirette de ziyana uğramıştır. İşte bu apaçık ziyanın ta kendisidir.

12- O Allah'ı bırakıp kendisine ne faydası, ne de zararı dokunacak şeylere yalvarır. Bu (haktan) uzak olan sapıklığın ta kendisidir.

13- O, zararı, faydasından daha yakın olana yalvarır. O ne kötü bir yardımcı ve ne kötü bir dosttur.

Tefsiri

١١ - ﴿وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَعْبُدُ اللّٰهَ عَلٰى حَرْفٍۚ فَإِنْ اَصَابَهُ خَيْرٌ اطْمَاَنَّ بِهٖۚ وَإِنْ اَصَابَتْهُ فِتْنَةٌ انْقَلَبَ عَلٰى وَجْهِهٖۜ خَسِرَ الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةَۜ ذٰلِكَ هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُبِينُ﴾

11- İnsanlardan kimi, Allaha yalnız bir yönden ibadet eder. Şöyle ki kendisine bir iyilik dokunursa buna pek memnun olur, bir de musibete uğrartsa çehresi değişir (dini kötüleyerek ondan yüz çevirir) o, dünyada da ahirette de ziyana uğramıştır. İşte bu apaçık ziyanın ta kendisidir.

İnsanlardan kimi, dinin ortasından ya da kalbinden değil, kenarından köşesinden ibadet eder. Bu, onların dinleri hususunda huzur ve sükûnet içersinde değil, endişe ve ıstırap içersinde olduklarını ifade etmektedir.

« عَلَى حَرْفٍ » haldir. Istırap içersinde olduğu halde, demektir.

Vücudu sağlıklı ve geçimi de rahat olursa, ona isabet eden bu hayırlı ya da dinle huzura kavuşur ve Allah'a ibadet eder. Ve eğer vücudu hastalanır geçimi de zorlaşırsa yüzüstü döner. Dinini bırakır, küfre döner. Bu bir yönden savaşan şu asker gibidir. Zaferi ve ganimeti hissettiğinde sebat eder, dayanır. Değilse kaçar, gider.

Dediler ki: *"Bu âyet Medine'ye muhacir olarak gelen bedeviler hakkında inmiştir. Onlardan biri vücudu sağlam olduğunda, atı sıhhatli bir tay doğurduğunda, karısı sihhatli bir erkek çocuk doğurduğunda, mal ve hayvanları arttığında: 'ben, bu dine girdiğimden beri hayırdan başka bir şey görmedim'* der ve bu dinde karar kılar. Şayet iş bunun tam tersi olursa o zaman da: *'kötülükten başka bir şey görmedim'* der ve dininden döner.

« خَسِرَ الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةَ » haldi. Başına « قَدْ » takdir olunmuştur. Delili de ruhun ve Zeyd'in « خَاسِرَ الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ » şeklinde kıraatleridir.

Hüsran: dünyada, öldürülmekle, ahirette ise, ebedi olarak cehenneme girmekle olur. Dünya ve ahiretin kaybı hiç kimseye kapalı kalmayan apaçık bir ziyandır.

١٢ - ﴿يَدْعُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَا يَضُرُّهُ وَمَا لَا يَنْفَعُهُ ذٰلِكَ هُوَ الضَّلَالُ الْبَعِيدُ﴾

12- O Allah'ı bırakıp kendisine ne faydası, ne de zararı dokunacak şeylere yalvarır. Bu (haktan) uzak olan sapıklığın ta kendisidir.

Allah'tan başka putlara yalvarır. O dinden döndükten sonra böyle yapar. Ona ibadet etmezse kendisine zarar vermez, ibadet etse fayda vermez. Doğrudan uzak olan sapma budur.

١٣- ﴿يَدْعُوا لَمَنْ ضَرُّهُ اَقْرَبُ مِنْ نَفْعِهِ لَبِئْسَ الْمَوْلٰى وَلَبِئْسَ الْعَشِيرُ﴾

13- O, zararı, faydasından daha yakın olana yalvarır. O ne kötü bir yardımcı ve ne kötü bir dosttur.

Burada bir sorun var. o da; Allah'u Teâlâ bu âyetten önce putlardan fayda ve zarar gelmeyeceğini bildirmişti. Burada ise, onların fayda ve zararı olacağını bildirmektedir? Cevap, mana tam olarak anlaşılırsa bu vehmin gideceği şeklindedir. Çünkü Allah'u Teâlâ, kâfiri, fayda ve zarar vermeyen cansız bir şeye, kendisine fayda vereceğini inanarak ibadet etmesinden dolayı akılsızlıkla niteledi. Kıyamet gününde kâfir, putlardan dolayı hak ettiği zararı gördüğünde ve onların şefaat hakkının olmadığını gördüğünce yalvararak ve bağırarak şöyle der: *"Zararı faydasından daha yakın olan ne kötü bir yardımcı ve ne kötü bir arkadaştır."*

« يَدْعُوا » kelimesini tekrarladı. Sanki o, önce *"O, Allah'tan başkasına, fayda ve zarar vermeyene dua ediyor, yalvarıyor"* diyor. Sonra da: *"Mabut olması yönüyle, zararı şefaatçi olması yönüyle faydasından daha yakındır"* diyor.

❁ ❁ ❁

14. – 16. AYETLER

إِنَّ اللّٰهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا
الْأَنْهَارُ إِنَّ اللّٰهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ ﴿١٤﴾ مَنْ كَانَ يَظُنُّ اَنْ لَنْ يَنْصُرَهُ اللّٰهُ فِى
الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ فَلْيَمْدُدْ بِسَبَبٍ إِلَى السَّمَآءِ ثُمَّ لِيَقْطَعْ فَلْيَنْظُرْ هَلْ
يُذْهِبَنَّ كَيْدُهُ مَا يَغِيظُ ﴿١٥﴾ وَكَذٰلِكَ اَنْزَلْنَاهُ اٰيَاتٍ بَيِّنَاتٍ وَاَنَّ اللّٰهَ
يَهْدِى مَنْ يُرِيدُ ﴿١٦﴾

Meâli

14. Muhakkakki Allah, iman edip iyi davranışta bulunan kimseleri, zemininden ırmaklar akan cennetlere kabul eder. Şüphesiz ki Allah, istediği şeyi yapar.

15. Kim Allah'ın dünyada ve ahirette kendisine yardım etmeyeceğini sanıyorsa öfkesini gidermek için göğe bir sebeple uzansın. Sonra (ayak larını yerden) kessin de baksın, bu çaresi, öfkelendiği şeyi giderebilecek mi?

16. İşte böylece biz, o Kur'an'ı açık seçik âyetler halinde indirdik. Gerçek şu ki Allah, dilediği kimseyi doğru yola sevkeder.

Tefsiri

١٤- ﴿إِنَّ اللّٰهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِى مِنْ
تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ إِنَّ اللّٰهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ﴾

14- Muhakkakki Allah, iman edip iyi davranışta bulunan kimse leri, zemininden ırmaklar akan cennetlere kabul eder. Şüphesiz ki Allah, istediği şeyi yapar.

Bu vaad, her haliyle Allah'a ibadet edenler içindir. Bazı hallerde ibadet edenler için değildir.

١٥- ﴿ مَنْ كَانَ يَظُنُّ اَنْ لَنْ يَنْصُرَهُ اللّٰهُ فِى الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ فَلْيَمْدُدْ بِسَبَبٍ اِلَى السَّمَٓاءِ ثُمَّ لِيَقْطَعْ فَلْيَنْظُرْ هَلْ يُذْهِبَنَّ كَيْدُهُ مَا يَغِيظُ ﴾

15- Kim Allah'ın dünyada ve ahirette kendisine yardım etmeyeceğini sanıyorsa öfkesini gidermek için göğe bir sebeple uzansın. Sonra (ayaklarını yerden) **kessin de baksın, bu çaresi, öfkelendiği şeyi giderebilecek mi?**

Şüphesiz ki Allah, dünya ve ahirette Resûlünün yardımcısıdır. Onunla hasımlarından kim, bundan başkasına inanırsa evinin tavanına bir ip uzatsın, sonra da onunla boğulsun. İhtinak, kesmek olarak adlandırılmıştır. Çünkü boğulan, nefes borusunu tutmak suretiyle nefesini kesiyor.

Basrî ve Şamî'ye göre « لِيَقْطَعْ » şeklindedir. Bu çaresi, o öfkelendiği kişiyi giderebilecek mi? Ya da « مَا » mastariyyedir. *"öfkesini"* demek tir. Yani düşünsün bakalım, eğer o bunu yaparsa Allah'ın yardımı o öfkelendiği kişiyi giderebilecek mi? Onun fiili, alay olsun diye, « كَيْدًا » tuzak olarak adlandırılmıştır. Çünkü o, onunla haset ettiğine tuzak kurmadı, kendi nefsine kurdu. Murat şudur, onun elinde olan ancak öfkelendiğini götürememektir.

١٦- ﴿ وَكَذٰلِكَ اَنْزَلْنَاهُ اٰيَاتٍ بَيِّنَاتٍ وَاَنَّ اللّٰهَ يَهْدِى مَنْ يُرِيدُ ﴾

16- İşte böylece biz, o Kur'an'ı açık seçik âyetler halinde indirdik. Gerçek şu ki Allah, dilediği kimseyi doğru yola sevkeder.

İşte bütün Kur'an bu şekilde, açık açık âyetler halinde indirildi. Şüphesiz ki Allah, dilediğine hidayet eder. Çünkü Allah, onunla iman edeceklerini bildiklerine hidayet eder. Ya da iman edenleri sabit kadem kılar ve onların hidayetlerini artırır. Aynı şekilde onu beyan edilmiş olarak indirdi.

17. - 18. ÂYETLER

إِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّابِئِينَ وَالنَّصَارٰى وَالْمَجُوسَ وَالَّذِينَ اَشْرَكُوا إِنَّ اللّٰهَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ إِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴿١٧﴾ اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ يَسْجُدُ لَهُ مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ وَمَنْ فِي الْاَرْضِ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ وَالنُّجُومُ وَالْجِبَالُ وَالشَّجَرُ وَالدَّوَابُّ وَكَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ وَكَثِيرٌ حَقَّ عَلَيْهِ الْعَذَابُ وَمَنْ يُهِنِ اللّٰهُ فَمَا لَهُ مِنْ مُكْرِمٍ إِنَّ اللّٰهَ يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ ﴿١٨﴾ ﴿سجدة﴾

Meâli

17. Müminlere, yahudiler, sabiîler, hıristiyanlar, mecusiler ve müşrik olanlara gelince, muhakkak ki Allah, bunlar arasında kıyamet günün de hükmünü verir. Çünkü Allah, herşeyi hakkıyla bilendir.

18. Görmedin mi ki, göklerde olanlar ve yerde olanlar, güneş, ay, yıldızlar, dağlar, ağaçlar, hayvanlar ve insanların birçoğu Allah'a secde ediyor. Birçoğunun üzerinde de azap hak olmuştur. Allah, kimi, hor ve hakir kılarsa, artık onda ikramda bulunacak bir kimse yoktur. Şüphesiz Allah dilediğini yapar.

Tefsiri

١٧- ﴿إِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّابِئِينَ وَالنَّصَارٰى وَالْمَجُوسَ وَالَّذِينَ اَشْرَكُوا إِنَّ اللّٰهَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ إِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ﴾

17. Müminlere, yahudiler, sabiîler, hıristiyanlar, mecusiler ve müşrik olanlara gelince, muhakkak ki Allah, bunlar arasında kıyamet gününde hükmünü verir. Çünkü Allah, herşeyi hakkıyla bilendir.

Denildiki: *"Dinler beş tanedir. Dördü şeytan için, biri rahman içindir Sabiiler, Hıristiyanların bir çeşididir. Altıncı grubu teşkil etmezler kıyamet gününde Allah, aralarında, hallerine ve konumlarına göre hükm eder. Onları tek bir cezayla cezalandırmaz. Ve onları tek bir yerde toplamaz."*

« إِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا » nun haberi « إِنَّ اللّٰهَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ » dur. Senin « ان زَيْدًا انَّ اَبَاهُ قَائِمٌ » *"Zeyd, babası ayakta olandır"* sözünde olduğu gibi. Muhakkak ki Allah, herşeyi bilen ve muhafaza edendir. Artık herkes inancına, sözüne ve filine bir baksın. Bu, en çok bir tehdittir.

١٨- ﴿ اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ يَسْجُدُ لَهُ مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ وَمَنْ فِي الْاَرْضِ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ وَالنُّجُومُ وَالْجِبَالُ وَالشَّجَرُ وَالدَّوَٓابُّ وَكَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ وَكَثِيرٌ حَقَّ عَلَيْهِ الْعَذَابُ وَمَنْ يُهِنِ اللّٰهُ فَمَا لَهُ مِنْ مُكْرِمٍ اِنَّ اللّٰهَ يَفْعَلُ مَا يَشَٓاءُ ﴾

18. Görmedin mi ki, göklerde olanlar ve yerde olanlar, güneş, ay, yıldızlar, dağlar, ağaçlar, hayvanlar ve insanların birçoğu Allah'a secde ediyor. Birçoğunun üzerinde de azap hak olmuştur. Allah, kimi, hor ve hakir kılarsa, artık onda ikramda bulunacak bir kimse yoktur. Şüphesiz Allah dilediğini yapar.

Ey Muhammed, gözle görmeye eş değer de olan bir ilimle bilmedin mi ki, göklerde olanlar, yerde olanlar, güneş ve a, yıldızlar, dağlar, ağaçlar, hayvanlar ve insanların çoğu Allah'a secde ediyorlar. Denildiki: *"Hepsi ona secde eder. Fakat biz onların tesbihlerine vakıf olamadığımız gibi buna da vakıf olamıyoruz."* Zira Allah'u Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Hiçbir şey yoktur ki onu hamdıyla tesbih etmesin. Fakat siz, onların tesbihini anlamazsınız. Denildiki: "Mükellef olmayanlarda Allah'ın fiille ri ve planlaması meydana geldiği için bu, mükellef olanların ona karşı boyun eğerek yaptıkları secdeye benzetilmiştir. İnsanların çoğu, ona taat ve ibadet secdesi yaparlar."*

Ya da « كَثِيرٌ » başlangıç olmak üzere merfudur. « مِنَ النَّاسِ » onun sıfatıdır. Haberi ise hazfedilmiştir. O da *"sevaba nail olmuşlardır"* şeklindedir. Buna « وَكَثِيرٌ حَقَّ عَلَيْهِ الْعَذَابُ » sözü delalet etmektedir. Yani bir çoğunun üzerine küfründen ve secde etmekten kaçınmasından dolayı

azap hak olmuştur.

Allah kimi bedbaht kılarak alçaltırsa ona saadeti vererek ikramda bulunacak kimse yoktur. Şüphesiz ki Allah, ikram, tahkir ve sair hususlarda dilediğini yapar. Bu âyetin ve ondan öncesinin zahiri, Mutezile'nin sözünü yalanlamaktadır. O, o *"dilediğini yapar"* dediği halde onlar *"O eşyayı diledi ama yapmadı"* demektedirler.

19. – 22. ÂYETLER

هٰذَانِ خَصْمَانِ اخْتَصَمُوا فِي رَبِّهِمْ فَالَّذِينَ كَفَرُوا قُطِّعَتْ لَهُمْ ثِيَابٌ مِنْ نَارٍ يُصَبُّ مِنْ فَوْقِ رُؤُسِهِمُ الْحَمِيمُ ﴿١٩﴾ يُصْهَرُ بِهِ مَا فِي بُطُونِهِمْ وَالْجُلُودُ ﴿٢٠﴾ وَلَهُمْ مَقَامِعُ مِنْ حَدِيدٍ ﴿٢١﴾ كُلَّمَا أَرَادُوا أَنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا مِنْ غَمٍّ أُعِيدُوا فِيهَا وَذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ ﴿٢٢﴾

Meâli

19- Şu iki grup, Rableri hakkında çekişen iki hasımdır. İmdi, inkarır edenler için ateşten bir elbise biçilmiştir. Onların başlarının üstünden kay nar su dökülecektir.

20- Bununla, karınlarının içindeki (organlar) ve derileri eritilecektir.

21- (Ayrıca) onlar için demir kamçılar da vardır.

22- Istırapdan dolayı oradan çıkma gayretlerinin her defasına, oraya geri döndürülürler ve (onlara) "Tadın bu azabı" denir.

Tefsiri

١٩ - ﴿هٰذَانِ خَصْمَانِ اخْتَصَمُوا فِي رَبِّهِمْ فَالَّذِينَ كَفَرُوا قُطِّعَتْ لَهُمْ ثِيَابٌ مِنْ نَارٍ يُصَبُّ مِنْ فَوْقِ رُؤُسِهِمُ الْحَمِيمُ﴾

19- Şu iki grup, Rableri hakkında çekişen iki hasımdır. İmdi, inkâr edenler için ateşten bir elbise biçilmiştir. Onların başlarının üstünden kaynar su dökülecektir.

Yani şu iki grup hasım demektir. « خَصْمٌ » sıfattır. Onunla grup keli mesi sıfatlanmıştır. « اخْتَصَمُوا » mana içindir. « هٰذَانِ » ise lafız içindir. Bununla kastolunanlar mü'minler ve kâfirlerdir.

İbni Abbas (r.a.) şöyle demiştir: *"Bu, zikri geçen dinlerin mensuplarına döner. Müminler bir hasım, diğer beşi de diğer hasımdır. Şu iki*

grup Rablerinin dini ve sıfatları hususunda çekişen iki hasımdır. Sonra her hasmın cezasını ve mükafatını beyan etti. İnkâr edenlere ateşten bir elbise biçilmiştir. Bu da "Şüphesiz ki Allah, kıyamet gününde onların arasını ayırır" sözüyle ifade edilen mana düşmanlığının ayrılmasını ifade etmektedir. Sanki Allah, elbiselik kumaşın biçildiği gibi, onların cüsse lerini örtecek uygun ateşleri onlar için takdir etmiştir. Burada geçmiş zaman lafzı seçilmiştir. Çünkü bu, olacak bir şeydir. kaçışı yoktur. Dolayısıyla tahakkuk etmiş, sabit olmuş demektir. başlarının üzerinden kaynar sular dökülecektir."

Basrî'ye göre « رُؤُسِهِمْ » deki « ه » ve « م » kesrelidir. Hamza Ali ve Halef'e göre dammelidir. Diğerlerine göre ise « ه » kesreli, « م » dammelidir. « حَمِيمْ », kaynar su demektir. İbni Abbas (r.a.)'tan rivayet edildiğine göre şöyle demiştir: *"Eğer ondan dünya dağları üzerine bir damla düşseydi, onları eritirdi."*

٢٠- ﴿يُصْهَرُ بِهِ مَا فِي بُطُونِهِمْ وَالْجُلُودُ﴾

20- Bununla, karınlarının içindeki (organlar) **ve derileri eritilecektir.**

Bu kaynar su onların bağırsaklarını ve iç organlarını, derilerini erittiği gibi eritir. Hülasa vücudun dışına da içine de tesir eder.

٢١- ﴿وَلَهُمْ مَقَامِعُ مِنْ حَدِيدٍ﴾

21- (Ayrıca) **onlar için demir kamçılar da vardır.**

Bu kamçılar, onlara mahsustur. Onlarla dövülürler.

٢٢- ﴿كُلَّمَا أَرَادُوا أَنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا مِنْ غَمٍّ أُعِيدُوا فِيهَا وَذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ﴾

22- Istırapdan dolayı oradan çıkma gayretlerinin her defasına, oraya geri döndürülürler ve (onlara) **"Tadın bu azabı" denir.**

« مِنْ غَمٍّ » Harf-i cerrin tekrarı sebebiyle « مِنْهَا » dan bedeli işti-

maldir. Ya da « مِنْهَا » niyetin başlangıcı içindir. İkincisi ise *"den dolayı, sebebinden"* manasınadır. Yani karşılaştıkları ıstıraptan dolayı ateşten çıkışı her istediklerinde çıkarlar ve kamçılarla oraya geri döndürülürler.

Hasan'a göre çıkışın manası şudur: *"Ateş, onlara alevleriyle vurur. Onları en üstlere çıkarır. Sonra da kamçılarla vurulurlar da onun içinde yetmiş yıl aşağı düşerler."* Burada kastolunan onların ateşin merkezine döndürülmeleridir. Onlara yangın azabını tadın denir. Yangın ateşi; yok etme gücü büyük, yayılmış kaba bir ateştir. Sonra diğer hasmın mükafatını zikretti, şöyle dedi:

❁ ❁ ❁

23. – 24. ÂYETLER

إِنَّ اللّٰهَ يُدْخِلُ الَّذٖينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرٖى مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ يُحَلَّوْنَ فٖيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَلُؤْلُؤًا وَلِبَاسُهُمْ فٖيهَا حَرٖيرٌ ﴿٢٣﴾ وَهُدُوا إِلَى الطَّيِّبِ مِنَ الْقَوْلِ وَهُدُوا إِلٰى صِرَاطِ الْحَمٖيدِ ﴿٢٤﴾

Meâli

23- Muhakkak ki Allah, iman edip iyi davranışta bulunanları, zeminiden ırmaklar akan cennetlere kabul eder. Bunlar orada, altın bileziklerle ve incilerle bezenirler. Orada giyecekleri ise ipektir.

24- Sözün en güzeline ve çok çok övülenin (Allah'ın) yoluna iletilmişlerdir.

Tefsiri

٢٣- ﴿إِنَّ اللّٰهَ يُدْخِلُ الَّذٖينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرٖى مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ يُحَلَّوْنَ فٖيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَلُؤْلُؤًا وَلِبَاسُهُمْ فٖيهَا حَرٖيرٌ﴾

23- Muhakkak ki Allah, iman edip iyi davranışta bulunanları, zeminiden ırmaklar akan cennetlere kabul eder. Bunlar orada, altın bileziklerle ve incilerle bezenirler. Orada giyecekleri ise ipektir.

« أَسَاوِرَ » (bilezikler) kelimesi « سِوَارَ » ın çoğulu « أَسْوِرَةٌ » kelimesinin çoğuludur. « لُؤْلُؤًا » Medenî, Âsım ve Ali'e göre mansuptur. İncilerle bezenirler, demektir. Diğerleri « مِنْ ذَهَبٍ » e atfen mecrur okumuş lardır. Ebu Bekir ve Hammad da « لُؤْلُؤًا » kelimesini, Kur'an'ın her yerin de birinci hemzenin terkiyle okumuşlardır.

٢٤- ﴿وَهُدُوا إِلَى الطَّيِّبِ مِنَ الْقَوْلِ وَهُدُوا إِلٰى صِرَاطِ الْحَمٖيدِ﴾

24- Sözün en güzeline ve çok çok övülenin (Allah'ın) yoluna iletilmişlerdir.

Onlar, dünyada kelime-i tevhide ve Allah'ın yoluna yani İslam'a yönlendirilmişlerdir. Ya da Allah onları ahirette yönlendirir. Ve *"Vaadini doğrulayan Allaha hamdolsun"* demelerini onlara ilham eder. Ve onları cennet yoluna iletir. Hamid, her lisanla övülen Allah'tır.

25. – 27. ÂYETLER

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ الَّذِى جَعَلْنَاهُ
لِلنَّاسِ سَوَٓاءً الْعَاكِفُ فِيهِ وَالْبَادِ وَمَنْ يُرِدْ فِيهِ بِاِلْحَادٍ بِظُلْمٍ نُذِقْهُ مِنْ
عَذَابٍ اَلِيمٍ ﴿٢٥﴾ وَاِذْ بَوَّاْنَا لِاِبْرٰهِيمَ مَكَانَ الْبَيْتِ اَنْ لَا تُشْرِكْ بِى شَيْـًٔا
وَطَهِّرْ بَيْتِىَ لِلطَّٓائِفِينَ وَالْقَٓائِمِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ ﴿٢٦﴾ وَاَذِّنْ فِى النَّاسِ
بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا وَعَلٰى كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ ﴿٢٧﴾

Meâli

25- İnkâr edenler, Allah'ın yolundan ve gerek yerli, gerek dışarıdan gelen bütün insanlar için ibadet yeri yaptığımız Mescid-i Harâm'dan (insanları) alıkoymaya kalkanlar (bilsinler ki) kim orada (böyle) zulüm ile haktan sapmak isterse, ona acı azabı tattırırız.

26- Bir zamanlar İbrahim'e Beytullah'ın yerini hazırlamış ve (ona şöyle demiştik): "Bana hiçbir şeyi eş tutma. Tavaf edenler, ayakta ibadet edenler, rükû ve secdeye varanlar için evimi temiz tut.

27- İnsanlar içinde haccı ilân et. Yaya olarak veya uzak yollardan gelen yorgun develer üzerinde sana gelsinler.

Tefsiri

٢٥- ﴿ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ الَّذِى
جَعَلْنَاهُ لِلنَّاسِ سَوَٓاءً الْعَاكِفُ فِيهِ وَالْبَادِ وَمَنْ يُرِدْ فِيهِ بِاِلْحَادٍ بِظُلْمٍ نُذِقْهُ مِنْ
عَذَابٍ اَلِيمٍ ﴾

25- İnkâr edenler, Allah'ın yolundan ve gerek yerli, gerek dışarıdan gelen bütün insanlar için ibadet yeri yaptığımız Mescid-i Harâm'dan (insanları) **alıkoymaya kalkanlar** (bilsinler ki) **kim orada** (böyle) **zulüm ile haktan sapmak isterse, ona acı azabı tattırırız.**

"Allahın yolundan alıkoyanlar" İslâm'a girmekten menedenler demektir. « وَيَصُدُّونَ » « كَفَرُوا » nün failinden haldir. Yani alıkoydukları halde demektir.

Onların alıkoyması, devamlı olarak kesintisizdir, demektir. *"Falanca fakirlere iyilik yapar"* sözünde olduğu gibi. Bu sözle onun iyiliklerinin şimdiki ve gelecekteki devamlılığı kastedilmektedir. Gerek yerli, gerekse dışarıdan gelen bütün insanlar için eşit seviye de ayırmadan ibadet yeri yaptığımız Mescidi Haram'dan ve ona girmekten menediyorlar. Mescid-i Haram'la Mekke kastediliyorsa bunda Mekke arazisinin satılma yacağına dair delil vardır. Eğer bununla Kabe kastediliyorsa o zaman mana *"Onun bütün insanların kıblesi olduğu"* şeklinde olacaktır.

« سَوَآءً » Hafs'a göre mansuptur. « جَعَلْنَاهُ » nun ikinci mefuludur. Yani onu eşit seviyede kıldık demektir. « بَادْ » Mekke'de ikamet etmeyenlerdir. Mekkî'ye göre « ى » iledir. Ebu Amr ona vasıl halinde iştirak etmiştir. Diğerlerine göre haber olarak merfudur. Mübteda sonradan gelmiştir. Yani yerlilerle, dışarıdan gelenler eşittir, demektir.

« الْعَاكِفُ فِيهِ وَالْبَادْ » cümlesi ikinci mefuldur. « لِلنَّاسِ » haldir. Kim o Mescid-i Haram'da zulüm ile haktan sapmak isterse ona, ahirette acı azabı tattıracağız. « بِإِلْحَادٍ بِظُلْمٍ » aynı manaya gelen iki haldirler. « يُرِدْ » in mefulu, düşünülebilecek bütün manaları kapsaması için terk edilmiştir. Sanki o, *kim orada doğru yoldan uzak zalim bir istekte bulunursa"* demiştir. « الْحَادْ » doğru yoldan sapmak demektir.

« اِنْ » in haberi, şartın cevabının ona delaletinden dolayı hazfedilmiştir. Takdiri ise, *"İnkâr edenlere ve Mescid-i Harâm'dan alıkoyanlara acı azabı tattıracağız., onlardan kim orada günah işlerse o da aynı şekilde cezalandırılacaktır"* demektir.

٢٦- ﴿وَاِذْ بَوَّأْنَا لِاِبْرٰهٖيمَ مَكَانَ الْبَيْتِ اَنْ لَا تُشْرِكْ بٖى شَيْـًٔا وَطَهِّرْ بَيْتِىَ لِلطَّٓائِفٖينَ وَالْقَٓائِمٖينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ﴾

26- Bir zamanlar İbrahim'e Beytullah'ın yerini hazırlamış ve (ona şöyle demiştik): **"Bana hiçbir şeyi eş tutma. Tavaf edenler, ayakta ibadet edenler, rükû ve secdeye varanlar için evimi temiz tut.**

"Ya Muhammed! Kâbe'nin yerini, İbrahim'e, binayı kurmak ve ibadet yapmak için merkez kıldığımızı bir hatırla" Kâbe kırmızı yakuttandı ve tufan günlerinde gökyüzüne kaldırıldı. Allah'u Teâlâ onun yerini gönderdiği bir rüzgâr ile bildirdi. O rüzgar gelmiş ve Kâbe'nin yerini süpürmüştü. Onu, eski temeli üzerine kurdu.

« أَنْ » *"Ona diyerek"* mukadder sözünü açıklamak için gelmiştir.

Bana hiçbirşeyi ortak koşma, evimi, tavaf edenler, Mekke'de ikamet edenler ve namaz kılanlar için putlardan ve pisliklerden temizle.

« بَيْتِيَ » deki « ى » Medenî ve Hafs'a göre fetha iledir.

« وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ » kelimeleri « رَاكِعْ » (rükû eden) ve « سَاجِدْ » (secde eden) kelimelerinin çoğuludur.

٢٧-﴿وَأَذِّنْ فِى النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالاً وَعَلَى كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ﴾

27- İnsanlar içinde haccı ilân et. Yaya olarak veya uzak yollardan gelen yorgun develer üzerinde sana gelsinler.

Hac kuvvetli bir maksada yönelik derin bir niyyettir. Rivayet edildiğine göre o Ebu Kubeys Tepesine çıkmış ve: *"Ey insanlar! Rabbinizin evini haccediniz"* diye nida etmiştir. Hac edecekleri takdir olunan sulblerdeki ve rahimlerdeki her bir kişi için onun bu çağrısına: *"Lebbeyk Allahumme lebbeyk"* (Buyur Allahım buyur, emret) diye cevap vermişlerdir. Hasan'dan rivayet edildiğine göre o: *"Bu, Resûlüllah (s.a.v.)'a hitaptır. Bunu ona, Veda haccında yapmasını emretti"* demiştir, birincisi daha sağlamdır. Emrin cevabı ise "sana yaya olarak ve yorgun develer üzerinde gelsinler" dir.

« رَاجِلْ » « رِجَالاً » (yaya) nın çoğuludur. « قَائِمٌ » (ayakta duran) ve « قِيَامٌ » da olduğu gibi. « وَعَلَى كُلِّ ضَامِرٍ » haldir. « رِجَالاً » üzerine atıf-

tır. Sanki o yaya ve süvari olarak demiştir. « ضَامِرٍ » zayıf deve demektir. Hadisi şerifler de varit olduğu üzere yayanın faziletini göstermek için yayayı süvariden önce zikretmiştir. « يَأْتِينَ » « كُلِّ ضَامِرٍ » nin sıfatıdır. Çünkü o, cemi manasındadır. Abdullah, yaya ve süvarilere sıfat olarak « يَأْتُونَ » şeklinde okumuştur.

Muhammed b. Yasin anlatıyor: *"Tavaf esnasında bir ihtiyar bana: "Nerelisin?" diye sordu. "Horosanlıyım" dedim. "Sizinle Kabe arasında ne kadar mesafe var?" diye sordu. "iki ya da üç aylık mesafe" dedim. "Siz Kâbe'nin komşularısınız" dedi. "Ya sen nereden geldin?" diye sordum. "Beş yıllık mesafeden" dedi. çıktım. Gençtim. Koku süründüm ve "vallahi güzel taat ve gerçek muhabbet budur" dedim. Bunun üzerine şöyle dedi:*

"Dilediğini ziyaret et, uzak olsa da

Önüne engeller, manialar çıksa da

Elbette ki engeller seni menetmez

Çünkü seven sevdiğini çok çok ziyaret eder."

28. – 29. ÂYETLER

لِيَشْهَدُوا مَنَافِعَ لَهُمْ وَيَذْكُرُوا اسْمَ اللّٰهِ فِى أَيَّامٍ مَعْلُومَاتٍ عَلَى مَا رَزَقَهُمْ مِنْ بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ فَكُلُوا مِنْهَا وَأَطْعِمُوا الْبَائِسَ الْفَقِيرَ ﴿٢٨﴾ ثُمَّ لْيَقْضُوا تَفَثَهُمْ وَلْيُوفُوا نُذُورَهُمْ وَلْيَطَّوَّفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ ﴿٢٩﴾

Meali

28. Ki kendileri için bir takım faydalara tanık olsunlar ve (Allah'ın) kendilerine rızık olarak verdiği hayvanlar üzerine belli günlerde (onları kurban ederken) Allah'ın adını ansınlar. Onlardan yeyin, sıkıntı içinde bulunan fakirlere de yedirin.

29. Sonra kirlerini gidersinler, adaklarını yerine getirsinler ve o eski evi (Kâbe'yi) tavaf etsinler.

Tefsiri

٢٨- ﴿لِيَشْهَدُوا مَنَافِعَ لَهُمْ وَيَذْكُرُوا اسْمَ اللّٰهِ فِى أَيَّامٍ مَعْلُومَاتٍ عَلَى مَا رَزَقَهُمْ مِنْ بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ فَكُلُوا مِنْهَا وَأَطْعِمُوا الْبَائِسَ الْفَقِيرَ﴾

28. Ki kendileri için bir takım faydalara tanık olsunlar ve (Allah'ın) **kendilerine rızık olarak verdiği hayvanlar üzerine belli günlerde** (onları kurban ederken) **Allah'ın adını ansınlar. Onlardan yeyin, sıkıntı içinde bulunan fakirlere de yedirin.**

« لِيَشْهَدُوا » daki « لْ » « أَذِّنْ » e ya da « يَأْتُوكَ » ye taalluk etmektedir. *"Tanık olsunlar diye"* demektir. « مَنَافِعَ » kelimesini nekra kıldı.

Çünkü burada, başka ibadetlerde bulunmayan ve sadece bu ibadete mahsus olan dini ve dünyevi faydaları kastetti. Çünkü namaz ve oruç gibi ibadetler, bedene yönelik olarak, zekat gibi ibadetler mala yönelik olarak meşru kılındı. Hac ise her ikisini de içine almaktadır. Çünkü onda yük taşımak, korku çekmek, sebepleri dışlamak, arkadaşlardan uzaklaşmak,

vatanı terketmek, çocuklardan ve dostlardan ayrılmak vardır. Ayrıca onda seni dünyadan beka alemine göçtüğünde karşılaşacağı şeylere telmih vardır. Çünkü hacı bir sahraya girdiğinde orada ancak ihtiyacı kadar kalır. Ancak kendi azığından yer. Aynı şekilde kişi, hayat kıyısından ölüm denizine dalsa ona ancak dünya hayatında iken ahireti için hazırladığı şeyler fayda verir. Yalnızlığa ancak devam ettiği virtler sayesinde alışır.

İhrama girenin yıkanması, hazırlanması, dikişsiz elbise giymesi ve koku sürünmesi, onu yıkamak, teçhiz etmek, kafurla kokulamak ve dikişsiz kefen sarmak için teneşire uzatacak kişinin gelişi için bir aynadır. Sonra ihramlı saçı başı dağınık, şaşkın bir halde olur. Aynı şekilde haşır günü, kabirden, kalbi yanık, ümitsiz, şaşkın bir şekilde çıkar. Hacıların arafattaki ümit ve korku içindeki vakfeleri, korkarak ve umarak yaptıkları niyazları, aralarında kabul görenlerin ve görmeyenlerin oluşu, Arasat meydanını andırmaktadır. Onun izni olmaksızın hiç kimse konuşmaz.

Onlardan bir kısmı bedbaht, diğer bir kısmı da hoşbahttır. Akşam vakti Müzdelife'ye iniş ise, Mahkeme-i Kübra'da davaların görülmesi için gidiş gibidir. Mina, günahkarın, şefaatçilerin şefaati için durdurulduk ları yer gibidir. Başın traş edilmesi ve temizlenme, ilâhi rahmet sayesinde günahlardan arınma gibidir. İçine girenin eziyet edilmekten ve öldürülmekten emin olduğu Beytü'l-Haram, içine girenin ölümden ve yok olmaktan salim olduğu cennetin bir örneğidir. Ayrıca Kâbe, çöl tehlikeleriyle kuşatıldığı gibi, cennett nefsin hoşuna gitmeyen şeylerle kuşatılmıştır.

Haşir günü, kavuşmayı arzulayarak çöl tehlikelerine geçenlere merhaba, Allah'ın, kendilerine rızık olarak verdiği kurbanlık hayvanlar üzerine belli günlerde Allah'ın ismini ansınlar. Belli günler, Allah'ın rahmeti üzerine olsun. Ebu Hanife'ye göre Zilhiccenin on günüdür. Sonuncusu günde kurban günüdür. Bu, İbni Abbas (r.a.)'ın sözüdür. Müfessirlerin çoğunluğuna ve Ebu Hanife'nin iki talebesine göre ise o günler, kurban günleridir. Bu da, İbn Ömer (r.a.)'in sözüdür. Âyetin zahiri ikinci görüşü teyit etmektedir.

Behime; Karada ve denizde yşayan dört ayaklı hayvanlarla ilgili belirsiz bir kelimedir. Onu En'am kelimesiyle açıkladı. Onlar da deve, sığır, koyun ve keçidir. Onların etlerinden yiyin, sıkıntıya düşmüş fakirlere de yedirin. Emir, ibahe içindir. Yani onların etlerinden yiyebilirsiniz demektir. Nafile olan kurbandan, temettü ve kıran haccının kurbanından yemek

caizdir. Çünkü hac kurbanı, normal kurbana benzer. Ama diğer hediye kurbanlarından (kesenin) yemesi caiz değildir.

٢٩- ﴿ ثُمَّ لْيَقْضُوا تَفَثَهُمْ وَلْيُوفُوا نُذُورَهُمْ وَلْيَطَّوَّفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ ﴾

29. Sonra kirlerini gidersinler, adaklarını yerine getirsinler ve o eski evi (Kâbe'yi) **tavaf etsinler.**

Sonra kirlerini izale etsinler. Nıfteveyh'de bunu demiştir. denildiki *"Kirlerin giderilmesinde maksat, bıyıkların kesilmesi, tırnakların kesilmesi, koltukaltı ve kasıkların temizlenmesidir."*

« تَفَث » pislik demektir. burada kastolunan, pisliğin giderilmesidir. İbn Ömer ve İbn Abbas (r.a.) *"Kaza-i tefs, bütün hacc mensaikidir"* demişlerdir.

"Adaklarını yerine getirsinler" Yani haccın gereklerini yerine getirsinler, demektir. Çünkü Araplar, üzerlerine gerekli olan bir işi yapanlar için o işi adamasa da *"adağını yerine getirdi"* derler. Ya da mana, hacları esnasında yapacaklarını adadıkları iyi işleri yerine getirsinler, demektir.

« وَيُوفُوا » de « ل » sakindir. Ebu Bekir'e göre şeddeli olarak « وَالْيُوَفُّوا » şeklindedir.

Tavafı ziyaret yapsınlar. Çünkü o, haccın rüknüdür. İhramdan çıkmak onunla tamamlanır. İbni Ayaş ve Ebu Amr dışındakilere göre fiillerin başındaki üç lam sakindir. Atik, eski demektir. çünkü o, insanlar için kurulmuş ilk evdir. Onu, Adem (a.s.) bina etti, sonra da İbrahim (a.s.) yeniledi. Ya da atik, şerefli demektir. Ya da kurtulmak, azat olmak demektir. Nitekim bağlarından kurtulduğunda *"at kurtuldu"* denir. Kölelik zilletinden çıkıp özgürlük şerefine ulaştığında köle için de *"kurtuldu, azat oldu"* denir. Ya da o batmaktan kurtarılmıştır. Çünkü o, tufan zamanı, göklere yükseltilmişti. Ya da zalimlerin tasallutuna düşmekten kurtarılmıştır.

Nice zalimler, onu yıkmak için harekete geçtiler. Ancak, Allah onları menetti. Ya da mülk edinilmekten kurtarılmıştır. Çünkü o, hiçbir zaman mülk haline gelmedi. Hüzün ve istek kapladığında onu arzulayan, mesafeler, merhaleler kateder. Kendine, ölüm yollarını, yurt eyler. Kâbe'yi gördüğünde ise teselli değil, ancak iştiyakı artar. Hacerü'l-Esved'i

selâmlamakla gönlünün ateşi soğumaz sadece artar. Üzüntüsü onu, kalbi yanığa döndürür. Ve onu, onun etrafında döndürür de döndürür.

Ziyaret tavafı, haccın üç farzının sonuncusudur. Birincisi ihramdır. İhram giymek, hac vaciblerinin sorumluluğunu yüklenmek demektir. Bu, onda, yapılması sakıncalı olan şeyleri yapmakla terkedilmesi yönüyle İslam'ın ipine sarılmaya benziyor. İslâm akdi, günah çokluğuyla bozulma dığı gibi, binlerce günah da bir tevbeyle kalkar. İkincisi, arafatta gözyaşları içinde Allaha niyaz edip yalvararak ayrıca ameller ve hallere güveni samimiyetle terk ederek yapılan vakfedir.

30. - 33. ÂYETLER

ذٰلِكَ وَمَنْ يُعَظِّمْ حُرُمَاتِ اللّٰهِ فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ عِنْدَ رَبِّهِ ۗ وَأُحِلَّتْ لَكُمُ الْأَنْعَامُ إِلَّا مَا يُتْلٰى عَلَيْكُمْ فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْأَوْثَانِ وَاجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ ﴿٣٠﴾ حُنَفَاءَ لِلّٰهِ غَيْرَ مُشْرِكِينَ بِهِ ۗ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللّٰهِ فَكَأَنَّمَا خَرَّ مِنَ السَّمَاءِ فَتَخْطَفُهُ الطَّيْرُ أَوْ تَهْوِي بِهِ الرِّيحُ فِي مَكَانٍ سَحِيقٍ ﴿٣١﴾ ذٰلِكَ وَمَنْ يُعَظِّمْ شَعَائِرَ اللّٰهِ فَإِنَّهَا مِنْ تَقْوَى الْقُلُوبِ ﴿٣٢﴾ لَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ إِلٰى أَجَلٍ مُسَمًّى ثُمَّ مَحِلُّهَا إِلَى الْبَيْتِ الْعَتِيقِ ﴿٣٣﴾

Meâli

30- İşte böyle. Her kim, Allah'ın emir ve yasaklarına saygı gösterirse, bu Rabbinin katında kendisi için daha hayırlıdır. (Dinde haram olduğu) size okunanların dışında kalan hayvanlar size helâl kılındı. O halde, pislikten, putlardan sakının. Yalan sözden sakının.

31- Allah'a ortak koşmadan, halis olarak onu birleyenler olun. Kim Allah'a ortak koşarsa sanki o, gökten düşüp parçalanmışta kendisini kuşlar kapmış, yahut rüzgâr, onu, uzak bir yere sürüklemiş (bir nesne) gibidir.

32- İşte böyle. Kim Allah'ın nişanlarına (hükümlerine) saygı gösterirse, bu, kalplerin takvasındandır.

33- Onlarda sizin için belli bir süreye kadar bir takım faydalar vardır. Sonra varacakları yer, eski ev (Kâbe)'ye kadardır. (orada kurban edilirler)

Tefsiri

٣٠- ﴿ذٰلِكَ وَمَنْ يُعَظِّمْ حُرُمَاتِ اللّٰهِ فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ عِنْدَ رَبِّهِ ۗ وَأُحِلَّتْ لَكُمُ الْأَنْعَامُ إِلَّا مَا يُتْلٰى عَلَيْكُمْ فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْأَوْثَانِ وَاجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ﴾

30- İşte böyle. Her kim, Allah'ın emir ve yasaklarına saygı gösterirse, bu Rabbinin katında kendisi için daha hayırlıdır. (Dinde haram olduğu) size okunanların dışında kalan hayvanlar size helâl kılındı. O halde, pislikten, putlardan sakının. Yalan sözden sakının.

« ذَلِكَ » Haberdir. Mübteda hazfedilmiştir. Yani *"iş böyledir"* demektir. Ya da takdiri *"bunu yapsınlar"* şeklindedir.

Hurumât; çiğnenmesi helâl olmayan şeylerdir. Ayrıca Allah'ın hac menasiki ve diğerleri gibi farz kıldığı şeylerdir. Bütün bu tekliflerin, umumi olma ihtimali olduğu gibi, sadece hacca taalluk eden hususlara mahsus olması ihtimali de vardır. Denildiki: *"Allah'ın hurumâtı, Beytu'l-Haram, Meşari'l-Haram, haram ay, haram belde ve Mecsid-i Haramdır. O saygı, Rabbi katında kendisi için daha hayırlıdır. Saygının manası, dik kate alınmasının, korunmasının ve gereklerinin yapılmasının vacib olduğunun bilinmesidir. Size, ayet olarak haram olduğu okunanların dışında kalan bütün hayvanlar helâl kılındı. Bu da "size leş... haram kılındı" aye tidir."*

Mana şudur: *"Muhakkak ki Allah'u Teâlâ, size, kitabında beyan ettiklerinin dışındaki bütün hayvanları helâl kılmıştır. Onun sınırlarını muhafaza edin. Bazılarının behire*[1] *ve benzerlerini haram kıldıkları gibi helal kılınan bir şeyi haram kılmayın. Boynuzlanmış ve kendi kendine ölmüş hayvanı yemeyi helal kıldıkları gibi haram kılınan şeyleri de helal kılmayın. Allah, hurumatına saygı gösterilmesine teşvik ettikten sonra putlardan ve yalan sözden kaçınılmasını "o pis putlardan ve yalan sözden kaçının" sözüyle emretmiştir. Çünkü onlar, haramların en büyükleri ve en tehlikelileridir."*

*"Putlardan"*sözü *"pis (pislik)"* kelimesini açıklamak için gelmiştir. Çünkü pislik bir çok manayı içine alan kapalı bir kelimedir. Sanki şöyle denildi: *"Putların ta kendisi olan pislikten sakın"* Putlar, teşbih yoluyla pislik olarak adlandırılmışlardır. Yani, siz tabiatınız gereği pislikten nefret ettiğiniz gibi, onlardan da nefret edin, demektir. Şirk ile yalan sözü bir araya getirdi.

[1] Behire: Cahiliyye arapları, beş defa doğuran ve beşinci defada dişi doğuran devenin kulağını yararlar ve ondan bir daha istifade etmemek üzere salarlardı. Bu deveye behire denir.

« قَوْلَ الزُّورِ » (Yalan söz) yalan söylemek, iftira etmek ya da yalancı şahitlik yapmaktır. « الزُّورْ » sapmak, meyletmek demektir. Şirk de onun bir şubesidir. Çünkü müşrik, putların ibadet edilmeye layık olduğuna inanır.

٣١- ﴿حُنَفَاءَ لِلّٰهِ غَيْرَ مُشْرِكِينَ بِهِ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللّٰهِ فَكَاَنَّمَا خَرَّ مِنَ السَّمَاءِ فَتَخْطَفُهُ الطَّيْرُ اَوْ تَهْوِي بِهِ الرِّيحُ فِي مَكَانٍ سَحِيقٍ﴾

31- Allaha ortak koşmadan, halis olarak onu birleyenler olun. Kim Allaha ortak koşarsa sanki o, gökten düşüp parçalanmışta kendisini kuşlar kapmış, yahut rüzgar, onu, uzak bir yere sürüklemiş gibidir.

«غَيْرَ مُشْرِكِينَ بِهِ» , « حُنَفَاءَ » gibi haldir. Kim Allaha şirk koşarsa, sanki o, gökten yere düşmüş de kuşlar kendisini süratle kapmış ya da rüzgar onu, aşağı doğru uzak bir yere sürüklemiş gibidir. Medeni'ye göre « فَتَخْطَفُهُ » , « تَتَخْطَفُهُ » şeklindedir. Bunun, mürekkep bir teşbih olması da muvaffak bir teşbih olması da caizdir.

Mürekkep bir teşbih olursa sanki şöyle demiş olur: *"Kim Allah'a şirk koşarsa nefsini öyle helâk etmiştir ki başkasının o şekilde tasvir edilmesi mümkün değildir"* O da *"Sanki o gökten düşmüş de onu kuşlar kapmış, kuşların kursaklarında parçalara ayrılmıştır. Ya da o, rüzgârın şiddetle esip tehlikeli mekanlara sürüklediği biridir"* Mufarrak bir teşbih olursa, o zaman da imanı, yüksekliği hususunda göğe, Allah'a şirk koşanı, gökten düşene, helâk edici arzuları, kapıcı kuşlara, delalete düşüren şeytanı, tehlikeli bölgelere doğru eserek sürükleyen rüzgâra benzetmiştir.

٣٢- ﴿ذٰلِكَ وَمَنْ يُعَظِّمْ شَعَائِرَ اللّٰهِ فَاِنَّهَا مِنْ تَقْوَى الْقُلُوبِ﴾

32- İşte böyle. Kim Allahın nişanlarına saygı gösterirse, bu, kalplerin takvasındandır.

İş böyledir. Nişanlar, kurbanlardır. Çünkü onlar, haccın alametidirler. Nişanlara saygı ise, onların cüsseli, güzel, besili ve pahalı olanlarından seçmektedir. Onlara saygı göstermek, takva sahiplerinin işlerindendir. İzafetler hazfedildi. Yalnızca kalpler zikredildi. Çünkü onlar, tak-

vanın merkezidir.

٣٣- ﴿ لَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى ثُمَّ مَحِلُّهَا إِلَى الْبَيْتِ الْعَتِيقِ ﴾

33- Onlarda sizin için belli bir süreye kadar bir takım faydalar vardır. Sonra varacakları yer, eski ev (Kâbe)'ye kadardır. (orada kurban edilirler)

Onlarda sizin için onları boğazlayıncaya kadar, ihtiyaç esnasında binmek ve zaruret halinde sütünden içmek gibi bir takım faydalar vardı. Sonra onların kesiminin vacib vakti, Kâbe'ye varma vaktidir. Burada kastedilen, Kâbe hükmünde olan haram bölgede kesilmedir. Zira haram bölge, Kâbe'nin çevresidir. Onun genişlikteki misali, senin *"Şehre vardım"* sözündeki gibidir. Halbuki sen ancak onun sınırına varmışsın. Denildiki: *"Nişanlar, menasikin bütünüdür. Onlara saygı, o menasiki tamamlamaktır. Onların vakti ise Kâbe'ye geldikleri andır."*

❁ ❁ ❁

34. - 35. ÂYETLER

وَلِكُلِّ أُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنْسَكًا لِيَذْكُرُوا اسْمَ اللّٰهِ عَلٰى مَا رَزَقَهُمْ مِنْ بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ فَاِلٰهُكُمْ اِلٰهٌ وَاحِدٌ فَلَهُ أَسْلِمُوا وَبَشِّرِ الْمُخْبِتِينَ ﴿٣٤﴾ اَلَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللّٰهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَالصَّابِرِينَ عَلٰى مَا أَصَابَهُمْ وَالْمُقِيمِي الصَّلٰوةِ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ﴿٣٥﴾

Meâli

34- Biz her ümmete hayvan cinsinden kendilerine rızık olarak verdiklerimiz üzerine Allah'ın adını ansınlar diye kurban kesmeyi gerekli kıl dık. İmdi ilâhınız, bir tek ilâhtır. Öyle ise ona teslim olun.

35- Onlar öyle kimselerdir ki, Allah anıldığı zaman kalpleri titrer, başlarına gelene sabrederler, namazı kılarlar ve kendilerine rızık olarak verdiğimiz şeylerden (Allah için) harcarlar.

Tefsiri

٣٤- ﴿وَلِكُلِّ أُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنْسَكًا لِيَذْكُرُوا اسْمَ اللّٰهِ عَلٰى مَا رَزَقَهُمْ مِنْ بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ فَاِلٰهُكُمْ اِلٰهٌ وَاحِدٌ فَلَهُ أَسْلِمُوا وَبَشِّرِ الْمُخْبِتِينَ﴾

34- Biz her ümmete hayvan cinsinden kendilerine rızık olarak verdiklerimiz üzerine Allah'ın adını ansınlar diye kurban kesmeyi gerekli kıldık. İmdi ilâhınız, bir tek ilâhtır. Öyle ise ona teslim olun.

Sizden önceki inanan her topluluğa, hayvan cinsinden kendilerine rızık olarak verdiğimiz üzerine, kesim esnasında başkalarının adını değil, Allah'ın adını ansınlar diye kurban kesmeyi gerekli kıldık.

Ali ve Hamza'ya göre « مَنْسَكًا » deki « سَ » kesrelidir. Kurban yeri manasına gelir. Diğerlerine göre mastar olarak fethalıdır. Kan akıtmak ve kurbanları boğazlamak manasına gelir.

İlâhınız bir tek ilâhtır. Yani kesim üzerine sadece Allah'ın adını anın. Çünkü ilâhınız bir tek ilâhtır. Bunda, Allah'ın adının zikredilmesinin kesim şartı olduğuna dair delil vardır. Yani, Allah her ümmete kendisi için kurban kesmelerini emretmiştir. Yani, yaklaşma niyetiyle onun için boğazlamalarını emretmiştir. Bunda illeti, onun isminin zikredilmesi olarak kıldı. Onun isimleri, kurbanları pak kılmış, temizlemiştir. Ona teslim olun. Yani zikri, özellikle ona yapın. Onu, şirk koşmak suretiyle kirletmeksizin tertemiz bir şekilde ona ait kılın. Allah'ın zikriyle tatmin olanları ya da saygıyla tevazu gösterenleri müjdele.

« نُخْبِتِينَ » « خَبْتٌ » kelimesinden gelmektedir. Bir yere yerleşmek, orayı vatan eylemek demektir. rivayete göre İbn Abbas (r.a.) *"Onlar zulmetmezler, zulme uğrasalar mağlup olmazlar"* demiştir. Denildiki: *"Onun tefsiri, bir sonrasıdır."*

٣٥- ﴿الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللّٰهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَالصَّابِرِينَ عَلٰى مَٓا اَصَابَهُمْ وَالْمُقِيمِي الصَّلٰوةِۙ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ﴾

35- Onlar öyle kimselerdir ki, Allah anıldığı zaman kalpleri titrer, başlarına gelene sabrederler, namazı kılarlar ve kendilerine rızık olarak verdiğimiz şeylerden (Allah için) **harcarlar.**

Onlar öyle kimselerdir ki Allah'ın adı anıldığında kalpleri korkarak titrer, başlarına gelen zorluk ve musibetlere karşı sabrederler, namazı vaktinde kılarlar ve kendilerine rızık olarak verdiklerimizden tasadduk ederler.

❁ ❁ ❁

36. – 38. ÂYETLER

وَالْبُدْنَ جَعَلْنَاهَا لَكُمْ مِنْ شَعَٓائِرِ اللّٰهِ لَكُمْ فِيهَا خَيْرٌ فَاذْكُرُوا اسْمَ اللّٰهِ
عَلَيْهَا صَوَٓافَّۚ فَإِذَا وَجَبَتْ جُنُوبُهَا فَكُلُوا مِنْهَا وَاَطْعِمُوا الْقَانِعَ
وَالْمُعْتَرَّۜ كَذٰلِكَ سَخَّرْنَاهَا لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٣٦﴾ لَنْ يَنَالَ اللّٰهَ
لُحُومُهَا وَلَا دِمَٓاؤُهَا وَلٰكِنْ يَنَالُهُ التَّقْوٰى مِنْكُمْۜ كَذٰلِكَ سَخَّرَهَا لَكُمْ
لِتُكَبِّرُوا اللّٰهَ عَلٰى مَا هَدٰيكُمْۜ وَبَشِّرِ الْمُحْسِنِينَ ﴿٣٧﴾ اِنَّ اللّٰهَ يُدَافِعُ عَنِ
الَّذِينَ اٰمَنُواۜ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ خَوَّانٍ كَفُورٍ ﴿٣٨﴾

Meâli

36- Biz, büyük baş hayvanları da sizin için Allah'ın (dininin) işaretlerinden kıldık. Onlarda sizin için hayır vardır. Şu halde onlar, ayakları üzerine dururken üzerlerine Allah'ın ismini anınız (ve kurban ediniz) Yan üstü yere düştüklerinde ise, artık (canı çıkmış olacağından) onlardan hem kendiniz yiyin, hem de ihtiyacını gizleyen-gizlemeyen fakirlere yedirin. İşte bu hayvanları biz, şükredesiniz diye sizin istifadenize verdik.

37- Onların ne etleri ne de kanları Allah'a ulaşır. Fakat ona sadece sizin takvanız ulaşır. Sizi hidayete erdirdiğinden dolayı Allah'ı büyük tanımanız için o, bu hayvanları böylece sizin istifadenize verdi. (Ey Muhammed) güzel davrananları müjdele!

38- Allah iman edenleri korur. Şu da muhakkak ki Allah, hain ve nankörleri sevmez.

Tefsiri

٣٦- ﴿وَالْبُدْنَ جَعَلْنَاهَا لَكُمْ مِنْ شَعَٓائِرِ اللّٰهِ لَكُمْ فِيهَا خَيْرٌ فَاذْكُرُوا اسْمَ اللّٰهِ
عَلَيْهَا صَوَٓافَّۚ فَإِذَا وَجَبَتْ جُنُوبُهَا فَكُلُوا مِنْهَا وَاَطْعِمُوا الْقَانِعَ وَالْمُعْتَرَّۜ كَذٰلِكَ
سَخَّرْنَاهَا لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ﴾

36- Biz, büyük baş hayvanları da sizin için Allah'ın (dininin) **işaretlerinden kıldık. Onlarda sizin için hayır vardır. Şu halde onlar, ayakları üzerine dururken üzerlerine Allah'ın ismini anınız** (ve kurban ediniz) **Yan üstü yere düştüklerinde ise, artık** (canı çıkmış olacağından) **onlardan hem kendiniz yiyin, hem de ihtiyacını gizleyen-gizlemeyen fakirlere yedirin. İşte bu hayvanları biz, şükredesiniz diye sizin istifadenize verdik.**

« بُدْنٌ » « بَدَنَةٌ » nın çoğuludur. Cüssesinin büyüklüğünden dolayı bu şekilde isimlendirilmiştir. Şeriat ıstılahında deve ve sığırı içine alır. Merfu olarak da okunmuştur. İfade şekli « وَالْقَمَرَ قَدَّرْنَاهُ » ayetinde olduğu gibidir.

Büyük baş hayvanları sizin için Allah'ın vazettiği şeriatın alametlerinden kıldı. Onların isminin Allah'ın ismine izafe edilmesi, onları yüceltmek içindir.

« مِنْ شَعَائِرِ اللّٰهِ » « جَعَلْنَا » nin ikinci mefuludur. Onlarda sizin için hayır vardır. Dünyada iken onlardan istifade edersiniz, ahirette de sevaba nail olursunuz. Ön ve arka ayaklarını sıra halinde yere basmış durumda oldukları halde onları keserken üzerlerine Allah'ın ismini anın.

« صَوَآفَّ » « ه » den haldir. « وُجُوبُ الْجُنُوبِ » yere düşmesidir. « وَجَبَ الْحَائِطُ وَجْبَةً » (duvar öyle bir yıkıldı ki) sözünde gelmektedir. Manası, kesildikten sonra yanları üzerine düştüklerinde ve hareketleri sükûnete erdiğinde dilerseniz onlardan yiyin, demektir.

« قَانِعْ » *"Boyun eğerek ve kısmetine razı olarak isteyendir."*

« قَنَعَتْ اِلَيْهِ » *"Ona boyun eğdi, razı oldu"* dan gelmektedir. «مُعْتَرْ » ise sana nefsini gösteren, ama ona mani olup istemeyendir. Denildiki: « قَانِعْ » yanındaki şeylere ve istemeden verilenlere razı olandır.

« قَنَعَتْ قَنْعًا وَقَنَاعَةً » *"kanaat etti"* den gelmektedir. « مُعْتَرْ » ise isteyendir.

İşte bu şekilde onları, onları kesmenizi mrettiğimiz gibi size boyun eğdirdik. Ya da o *"böyledir, kim Allah'ın hükümlerine saygı gösterirşe"*

ayetinde olduğu gibidir. Sonra baştan aldı ve *"Onları, size boyun eğdirdik"* dedi. Yani kuvvetli olmalarına ve cüsselerinin büyüklüğüne rağmen kesebilmeniz için onları, size, boyun eğdirdik, demektir. Bunu, Allah'ın size olan ihsanlarına karşı şükredesiniz diye yaptık.

٣٧- ﴿لَنْ يَنَالَ اللّٰهَ لُحُومُهَا وَلَا دِمَاؤُهَا وَلٰكِنْ يَنَالُهُ التَّقْوٰى مِنْكُمْۜ كَذٰلِكَ سَخَّرَهَا لَكُمْ لِتُكَبِّرُوا اللّٰهَ عَلٰى مَا هَدٰيكُمْۜ وَبَشِّرِ الْمُحْسِنِينَ﴾

37- Onların ne etleri ne de kanları Allah'a ulaşır. Fakat ona sadece sizin takvanız ulaşır. Sizi hidayete erdirdiğinden dolayı Allah'ı büyük tanımanız için o, bu hayvanları böylece sizin istifadenize verdi. (Ey Muhammed) **güzel davrananları müjdele!**

Allah, etleri ve kanları kabul etmez. Takvayı kabul eder. Ya da tasadduk edilen etler ve boğazlamak suretiyle akıtılan kan elbette Allah'ın rızasına ulaştırmaz. Kastolunan etlerin ve kanın sahipleridir. Mana, kurban kesenler ve infak edenler, Rablerini, ancak niyet ve ihlasa dikkat ederek, takvanın da şartlarını yerine getirerek razı ederler. Denildi ki *"cahiliyye halkı, deveyi kestiklerinde kanı, Kâbe'nin etrafına serperler ve onu kanla pisletirlerdi. Müslümanlar, haccettiklerinde bunu yapmak istediler"* İşte o sırada bu ayet indi. Sizi, kendisine irşat ettiğimizden dolayı kesim anında Allah'ı anmanız ya da Allah'a tazim göstermeniz için büyükbaş hayvanları, size, bu şekilde boyun eğdirdik. Emirlerine bağlananları sevapla müjdele.

٣٨- ﴿إِنَّ اللّٰهَ يُدَافِعُ عَنِ الَّذِينَ اٰمَنُواۜ إِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ خَوَّانٍ كَفُورٍ﴾

38- Allah iman edenleri korur. Şu da muhakkak ki Allah, hain ve nankörleri sevmez.

Mekki ve Basri'ye göre « يَدْفَعُ » diğerlerine göre « يُدَافِعُ » şeklinde dir. Yani onları savunmada son derece hassas davranır demektir.

Müşriklerin kötülüklerini, müminlerden uzaklaştırır. Bunun bir benzeri *"muhakkak ki biz, elçilerimize ve iman edenlere yardım ederiz"* ayetidir. Sonra bunun sebebini şu sözüyle açıkladı: *"Muhakkak ki Allah emanetine hıyanet eden ve nimetlerini inkar eden hiç kimseyi sevmez"* Yani o, müminlerin zıddı olanları sevmez. Onlar da Allah'a, Resulüne ve emanetlere karşı ihanet içerisinde olanlar, Allah'ın verdiği nimetleri inkar edenler ve onlar için şükretmeyenlerdir.

39. – 41. ÂYETLER

أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظُلِمُوا ۚ وَإِنَّ اللّٰهَ عَلَى نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ ﴿٣٩﴾ اَلَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بِغَيْرِ حَقٍّ إِلَّا أَنْ يَقُولُوا رَبُّنَا اللّٰهُ ۚ وَلَوْلَا دَفْعُ اللّٰهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَهُدِّمَتْ صَوَامِعُ وَبِيَعٌ وَصَلَوَاتٌ وَمَسَاجِدُ يُذْكَرُ فِيهَا اسْمُ اللّٰهِ كَثِيرًا ۚ وَلَيَنْصُرَنَّ اللّٰهُ مَنْ يَنْصُرُهُ ۚ إِنَّ اللّٰهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿٤٠﴾ اَلَّذِينَ إِنْ مَكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتَوُا الزَّكٰوةَ وَأَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ ۚ وَلِلّٰهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ ﴿٤١﴾

Meâli

39- Kendileriyle savaşılanlara (müminlere) zulme uğramış olmaları sebebiyle (karşı koyma) izni verildi. Şüphe yok ki Allah, onlara yardım etmeye kadirdir.

40- Onlar sırf "Rabbimiz Allah'tır" dedikleri için haksız yere yurtla rından çıkarılmış kimselerdir. Eğer Allah bir kısım insanları, diğer bir kısmı ile defetmeseydi, mutlak surette, içlerinde Allah'ın ismi bol bol anı lan manastırlar, kiliseler, havralar ve mescitler yıkılır giderdi. Allah, kendisine yardım edenlere muhakkak surette yardım eder. Şüphesiz ki Allah güçlüdür, galiptir.

41- O (Allahın dinine yardım eden) leri yeryüzünde iktidara getirdiğimiz takdirde, namazı kılarlar, zekâtı verirler, iyiliği emrederler ve kötülükten menederler. İşlerin sonu Allah'a varır.

Tefsiri

٣٩- ﴿أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظُلِمُوا ۚ وَإِنَّ اللّٰهَ عَلَى نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ﴾

39- Kendileriyle savaşılanlara (müminlere) **zulme uğramış olmaları sebebiyle** (karşı koyma) **izni verildi. Şüphe yok ki Allah, onlara yardım etmeye kadirdir.**

« أُذِنَ » Medenî, Basrî ve Asım'a göredir. « يُقَاتَلُونَ » Medenî, Şamî ve Hafs'a göredir. Mana, savaşma hususunda onlara zulme uğramaları sebebiyle izin verildi, demektir. İzin verilenler « يُقَاتَلُونَ » *"kendileriyle savaşılanlar"* lafzının delaletinden dolayı hazfedilmiştir.

Onlar, Resûlüllah (s.a.v)'in ashabıdır. Mekke müşrikleri, onlara, feci bir şekilde zulmediyordu. Onlar, Resûlüllah (s.a.v.)'a dövülmüş ve kafaları yarılmış bir vaziyette geliyorlar ve ona şikayette bulunuyorlardı. O da onlara *"Sabredin, ben savaşmakla emrolunmadım"* diyordu. Hicret ettikten sonra bu ayet indi. Bu, savaşmayı yasaklayan yetmiş küsûr ayetten sonra ona izin veren ilk ayettir. *"Şüphe yok ki Allah, müminlere yardım etmeye kadirdir"* Bu zafer müjdesidir. Bu *"muhakkak ki Allah, iman edenleri savunur"* ayetinin bir benzeridir.

٤٠- ﴿ اَلَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بِغَيْرِ حَقٍّ إِلَّا أَنْ يَقُولُوا رَبُّنَا اللّٰهُ ۗ وَلَوْلَا دَفْعُ اللّٰهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَهُدِّمَتْ صَوَامِعُ وَبِيَعٌ وَصَلَوَاتٌ وَمَسَاجِدُ يُذْكَرُ فِيهَا اسْمُ اللّٰهِ كَثِيرًا ۗ وَلَيَنْصُرَنَّ اللّٰهُ مَنْ يَنْصُرُهُ ۗ إِنَّ اللّٰهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴾

40- Onlar sırf "Rabbimiz Allah'tır" dedikleri için haksız yere yurtlarından çıkarılmış kimselerdir. Eğer Allah bir kısım insanları, diğer bir kısmı ile defetmeseydi, mutlak surette, içlerinde Allah'ın ismi bol bol anılan manastırlar, kiliseler, havralar ve mescitler yıkılır giderdi. Allah, kendisine yardım edenlere muhakkak surette yardım eder. Şüphesiz ki Allah güçlüdür, galiptir.

« اَلَّذِينَ » « لِلَّذِينَ » den bedel olmak üzere mahallen mecrurdur. Ya da gizli « هُمْ » "onları" zamiri ile merfudur. Onlar, başka bir sebepten değil *"Rabbimiz Allah'tır"* deyip onu birledikleri için haksız yere Mekke'den çıkarıldılar. Halbuki Allah'ı birlemeleri orada kalmalarını gerektiriyordu, çıkarılmalarını değil. Bunun bir benzeri *"bizden sadece Allah'a inandığımız için mi intikam alıyorsunuz"* ayetidir.

« أَنْ يَقُولُوا » «حَقٍّ» den bedel olmak üzere mahallen mecrurdur. Mana *"yurtlarından ancak sözleri sebebiyle çıkarıldılar"* demektir.

« دَفْعُ » kelimesi, Medenî ve Yakûb'a göre « دِفَاعُ » şeklindedir. Hicazî'ye göre « هُدِمَتْ » şeddesizdir.

Allah, müslümanları, kâfirler üzerine musallat kılıp galip getirmeseydi, müşrikler, yaşadıkları devirlerdeki farklı milletleri ve onları ibadet hanelerini istila ederler ve o ibadethaneleri yıkarlardı. Ne Hıristiyanlar için kiliseler ve ruhbanlar için manastırlar, ne yahudiler için havralar ve ne de müslümanlar için mescitler bırakırlardı.

Yahudi havrası, orada namaz kılındığı için « صَلَاةٌ » (namaz) diye isimlendirilmiştir. Ya da mana, Ümmet-i Muhammed içindeki müşrikler, müslümanlara ve onların zimmetinde bulunan ehl-i kitapa galip gelirler ve her iki grubunda ibadethanelerini yıkarlardı, demektir.

Mescitler, zaman itibariyle sonradan oldukları ya da yıkılmaya en uzak oldukları için en son zikredilmitşir. Allah'ın isminin bol bol zikredil diği yerler, mescitler ve diğer zikri geçen yerlerdir. Allah, dine yardım edenlere ve dostlarına elbette yardım eder. Şüphesiz ki Allah, dostlarına yardıma güç getirir, düşmanlarından intikam almaya da kadirdir.

٤١- ﴿اَلَّذِينَ إِنْ مَكَّنَّاهُمْ فِى الْأَرْضِ اَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتَوُا الزَّكٰوةَ وَاَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ وَلِلّٰهِ عَاقِبَةُ الْاُمُورِ﴾

41- O (Allahın dinine yardım eden) **leri yeryüzünde iktidara getir diğimiz takdirde, namazı kılarlar, zekâtı verirler, iyiliği emrederler ve kötülükten menederler. İşlerin sonu Allah'a varır.**

« اَلَّذِينَ » « مَنْ يَنْصُرُهُ » den bedel olmak üzere mansuptur. Ya da « لِلَّذِينَ اُخْرِجُوا » ya tabi olarak mecrurdur.

Burada Allah, muhacirlerin, yeryüzünde iktidara gelirlerse ve dünyaya açılırlarsa dini emirlerine nasıl uyacaklarını bildirmektedir. Burada, Raşit halifelerin işlerinin doğruluğunda dair delil vardır. Çünkü Allah (c.c.) onlara, iktidarı ve adaletle iş görmeyi bahşetmiştir. Hasan dan yapılan rivayete göre: *"Onlar, Ümmet-i muhammed"* dir. İşlerin döneceği yer onun hükmü ve takdiridir. Burada Allah, dostlarına galip getireceğine ve dinini yücelteceğine dair vaadini yinelemektedir.

42. – 48. ÂYETLER

وَإِنْ يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَعَادٌ وَثَمُودُ ﴿٤٢﴾ وَقَوْمُ
إِبْرٰهِيمَ وَقَوْمُ لُوطٍ ﴿٤٣﴾ وَأَصْحَابُ مَدْيَنَ وَكُذِّبَ مُوسٰى فَأَمْلَيْتُ
لِلْكَافِرِينَ ثُمَّ أَخَذْتُهُمْ فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿٤٤﴾ فَكَأَيِّنْ مِنْ قَرْيَةٍ
أَهْلَكْنَاهَا وَهِيَ ظَالِمَةٌ فَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلٰى عُرُوشِهَا وَبِئْرٍ مُعَطَّلَةٍ وَقَصْرٍ
مَشِيدٍ ﴿٤٥﴾ أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَتَكُونَ لَهُمْ قُلُوبٌ يَعْقِلُونَ بِهَا أَوْ
اٰذَانٌ يَسْمَعُونَ بِهَا فَإِنَّهَا لَا تَعْمَى الْأَبْصَارُ وَلٰكِنْ تَعْمَى الْقُلُوبُ الَّتِي
فِي الصُّدُورِ ﴿٤٦﴾ وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ وَلَنْ يُخْلِفَ اللّٰهُ وَعْدَهُ وَإِنَّ
يَوْمًا عِنْدَ رَبِّكَ كَأَلْفِ سَنَةٍ مِمَّا تَعُدُّونَ ﴿٤٧﴾ وَكَأَيِّنْ مِنْ قَرْيَةٍ أَمْلَيْتُ
لَهَا وَهِيَ ظَالِمَةٌ ثُمَّ أَخَذْتُهَا وَإِلَيَّ الْمَصِيرُ ﴿٤٨﴾

Meâli

42- Eğer seni yalanlıyorlarsa (bilki) onlardan önce Nuh, Ad ve Semud kavmi de yalanlamıştı.

43- İbrahim kavmi ve Lut kavmi de (yalanlamıştı)

44- Medyen halkı da (yalanlamıştı.) Musa da yalanlanmıştı. Ben de kâfirlere bir süre vermiş, sonra onları yakalamıştım. Benim inkârım (ceza landırmama bir bak) nasıl oldu.

45- Nice şehirler vardır ki (halkı) zulmetmekte iken biz onları helâk ettik. Şimdi o ülkelerde duvarlar, (çökmüş) tavanların üzerine yıkılmıştır. Nice kullanılmaz hale gelmiş kuyular ve (ıssız kalmış) ulu saraylar vardır.

46- Yeryüzünde dolaşmıyorlar mı ki orada olanları akledecek kalpleri işitecek kulakları olsun. Ama yalnız gözler kör olmaz. Fakat göğüsler de olan kalplerde körleşir."

47- "Senden başlarına acele azap getirmeni istiyorlar. Allah vadinden asla dönmez. Rabbinin katında birgün saydıklarımızdan bin yıl gibidir."

48- "Nice kasabalara, haksız oldukları halde mehil vermiştim, sonunda onları yakalayıverdim. Dönüş ancak banadır."

Tefsiri

٤٢- ﴿وَإِنْ يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَعَادٌ وَثَمُودُ ﴾

42- Eğer seni yalanlıyorlarsa (bilki) **onlardan önce Nuh, Ad ve Semud kavmi de yalanlamıştı.**

Bu, Mekke halkının onu yalanlamasından dolayı Muhammed (s.a.v.) e verilmiş bir tesellidir. Yani, yalanlama hususunda yalnız değilsin, demektir. Senin kavminden önce Nuh kavmi Nuh'u, Ad kavmi Hud'u ve Semud kavmi de Salih'i yalanlamıştı.

٤٣- ﴿وَقَوْمُ إِبْرٰهِيمَ وَقَوْمُ لُوطٍ ﴾

43- İbrahim kavmi ve Lût kavmi de (yalanlamıştı)

İbrahim'in kavmi İbrahim'i, Lût'un kavmi de Lût'u yalanlamıştı.

٤٤- ﴿وَأَصْحَابُ مَدْيَنَ وَكُذِّبَ مُوسٰى فَأَمْلَيْتُ لِلْكَافِرِينَ ثُمَّ أَخَذْتُهُمْ فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴾

44- Medyen halkı da (yalanlamıştı.) **Musa da yalanlanmıştı. Ben de kâfirlere bir süre vermiş, sonra onları yakalamıştım. Benim inkârım** (cezalandırmama bir bak) **nasıl oldu.**

Medyen halkı da Şuayb'ı yalanlamıştı. Musa'yı da Firavun ve Kıptî ler yalanlamıştı. *"Musa'nın kavmi"* demedi. Çünkü Musa'yı kavmi İsrail oğulları yalanlamadı. Onu kavminin dışındakiler yalanladı. Bütün peygamberlerin kendi kavimleri tarafından yalanlanmasının zikrinden sonra sanki şöyle demiştir: *"Delil ve mucizelerin açıklığına rağmen Musa bile yalanlanmıştı, ondan başkası haydi haydi yalanlanır. Kâfirlere mühlet verdim ve onların azabını geciktirdim. Sonra da ecelleri onları kâfir olarak yakaladı. Benim inkârım ve değiştirmem şöyledir. Onlardaki nimeti azaba, hayatı ölüme, abâtlığı virana çeviririm."*

Yakub'a göre « نَكِيرِ » ve vakıf halinde «ى » iledir.

٤٥- ﴿ فَكَأَيِّنْ مِنْ قَرْيَةٍ اَهْلَكْنَاهَا وَهِيَ ظَالِمَةٌ فَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَى عُرُوشِهَا وَبِئْرٍ مُعَطَّلَةٍ وَقَصْرٍ مَشِيدٍ ﴾

45- Nice şehirler vardır ki (halkı) **zulmetmekte iken biz onları helâk ettik. Şimdi o ülkelerde duvarlar,** (çökmüş) **tavanların üzerine yıkılmıştır. Nice kullanılmaz hale gelmiş kuyular ve** (ıssız kalmış) **ulu saraylar vardır.**

Basrî'ye göre « اَهْلَكْتُهَا » şeklindedir. « وَهِيَ ظَالِمَةٌ » haldir. Yani, halkı müşrik oldukları halde, demektir. « خَاوِيَةٌ » düşen, demektir.

« خَوَى النَّجْمُ » (yıldız battı) sözünden gelmektedir « عَلَى عُرُوشِهَا » a taalluk etmektedir.

Mana, onlar, tavanları üzerine yıkıldı, demektir. Yani, önce tavanları yere çöktü, sonra da duvarları yıkıldı ve tavanları üzerine düştü demektir.

« فَهِيَ خَاوِيَةٌ » nun irabta mahalli yoktur. Çünkü o « اَهْلَكْنَاهَا » üzerine atfedilmiştir. Bu fiilin de irabta mahalli yoktur. « كَأَيِّنْ » kelimesini « كَثِيرًا مِنَ الْقُرَى اَهْلَكْنَاهَا » "Helâk ettiğimiz birçok şehir" takdiri üzerine mahallen mensup kıldığımıza göredir.

Kovasının, ipinin ve suyunun yokluğundan terk edilmiş nice kuyular var. ya da o kuyular kullanışlıdır. Onlarda su da, sulama aletleri de var dır. Ancak halkı helâk edildiği için terk edilmişlerdir. Bu sebeple onlardan su çekilmez. Kireçle sıvanmış nice saraylar var, ya da binaları yüksek saraylar demektir.

« شَادَ الْبِنَاءَ » *"Binayı yükseltti"* sözünden gelmektedir.

Mana; helâk ettiğimiz nice şehirler, sulayıcılarından mahrum bırak tığımız nice kuyular ve sakinlerinden boşalttığımız nice yüksek saraylar vardır. Yani, çöldekileri de şehirdekileri de hepsini yok ettik. Saraylar sahiplerinden, kuyular sarkıntıcılarında boşaldı, demektir, en doğrusu kuyu ve saray sözlerinin umum için olmasıdır.

٤٦- ﴿أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِى الْأَرْضِ فَتَكُونَ لَهُمْ قُلُوبٌ يَعْقِلُونَ بِهَا أَوْ اٰذَانٌ يَسْمَعُونَ بِهَا فَإِنَّهَا لَا تَعْمَى الْأَبْصَارُ وَلٰكِنْ تَعْمَى الْقُلُوبُ الَّتِى فِى الصُّدُورِ﴾

46- Yeryüzünde dolaşmıyorlar mı ki orada olanları akledecek kalpleri işitecek kulakları olsun. Ama yalnız gözler kör olmaz. Fakat göğüsler de olan kalplerde körleşir."

Bu sefere çıkmayı teşviktir. Bu teşvik Allahın küfürlerinden dolayı helak ettiği kişilerin eserlerini görüp ibret alsınlar diye yapılmıştır. Eğer dolaşsalardı tevhit ve benzeri hususlarda düşünülmesi gereken şeyleri düşünürler vahiy gibi işitilmesi gereken şeyleri de işitirlerdi.

« فَإِنَّهَا » da ki zamir kıssa zamiridir. Ya da « الْأَبْصَارُ » "gözler" kelimesinin açıkladığı kapalı bir zamirdir. Yani görmeye mani olan onların gözleri değil ibret almaktan uzak duran kalpleridir. Her insanın dört yüzü vardır. İkisi başında diğer ikisi kalbindedir. Kalbinde olan görür de başında olan görmezse bu ona zarar vermez. Başında olan görür de kalbinde olan görmezse bu ona fayda vermez. « الصُّدُورِ » "göğüsler" kelimesinin zikredilmesi ilk min yerinin kalp olduğunu açıklamak ve kalp kelimesiyle, kalp herşeyin özüdür" denildiği gibi bu organdan başkasının kastedildiği söylenmemesi içindir.

٤٧ - ﴿وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ وَلَنْ يُخْلِفَ اللّٰهُ وَعْدَهُ وَاِنَّ يَوْمًا عِنْدَ رَبِّكَ كَاَلْفِ سَنَةٍ مِمَّا تَعُدُّونَ ﴾

47- Senden başlarına acele azap getirmeni istiyorlar. Allah vadinden asla dönmez. Rabbinin katında birgün saydıklarınızdan bin yıl gibidir."

Alay ederek tez gelen azabı istiyorlar. "Allah vadinden asla dönmez" sözüyle Allah sanki şöyle buyurmuştur: "bunu senden niçin acele istiyorlar ki? Sanki onlar onu kaçıracaklarını düşünüyorlar." Bu halefi olan bir kişi için mümkündür. Allah vadinden asla dönmez. Onun vad ettiği -sonra da olsa- onlara isabet edecektir. Mekki ve Asımın dışındaki Kufe'lilere göre ayet « يَعُدُّونَ » şeklindedir. Yani sizin senelerinize göre bin sene uzunluğunda olan bir azap gününü acele ile nasıl istiyorlar? Zira zorlu günler uzundur demektir.

٤٨ - ﴿وَكَاَيِّنْ مِنْ قَرْيَةٍ اَمْلَيْتُ لَهَا وَهِيَ ظَالِمَةٌ ثُمَّ اَخَذْتُهَا وَاِلَيَّ الْمَصِيرُ﴾

48- "Nice kasabalara, haksız oldukları halde mehil vermiştim, sonunda onları yakalayıverdim. Dönüş ancak Bana'dır."

Nice şehir halkları var ki sizin gibi zalimdiler de onlara bir tamam mühlet verdim. Sonra da onları azapla yakaladım. Dönüş Banadır. Benden hiçbirşey kaçmaz. Birinci « فَكَاَيِّنْ » « فَ » ile bu ise « وَ » ile matuftur. Çünkü birincisi « فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ » den bedeldir. Bunun hükmü ise bundan önceki « وَ » ile atfedilmiş iki cümlenin hükmü gibidir. O ikisi « وَلَنْ يُخْلِفَ اللّٰهُ وَعْدَهُ » ve « فَاِنَّ يَوْمًا عِنْدَ رَبِّكَ » cümleleridir.

❁ ❁ ❁

49. – 53. ÂYETLER

قُلْ يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ اِنَّمَٓا اَنَا لَكُمْ نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿٤٩﴾ فَالَّذِينَ اٰمَنُوا
وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٥٠﴾ وَالَّذِينَ سَعَوْا فِٓي
اٰيَاتِنَا مُعَاجِزِينَ اُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴿٥١﴾ وَمَٓا اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ
مِنْ رَسُولٍ وَلَا نَبِيٍّ اِلَّٓا اِذَا تَمَنّٰٓى اَلْقَى الشَّيْطَانُ فِٓي اُمْنِيَّتِهِ فَيَنْسَخُ
اللّٰهُ مَا يُلْقِي الشَّيْطَانُ ثُمَّ يُحْكِمُ اللّٰهُ اٰيَاتِهِ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٥٢﴾
لِيَجْعَلَ مَا يُلْقِي الشَّيْطَانُ فِتْنَةً لِلَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ وَالْقَاسِيَةِ
قُلُوبُهُمْ وَاِنَّ الظَّالِمِينَ لَفِي شِقَاقٍ بَعِيدٍ ﴿٥٣﴾

Meâli

49- "Ey insanlar! Ben sizin için ancak apaçık bir uyarıcıyım" de.

50- "Cömertçe verilmiş rızık ve mağfiret iman edip salih amel işleyenleredir."

51- "Ayetlerimizi tartışarak bozmaya uğraşanlar işte onlar cehennemliklerdir."

52- Ey Muhammed senden önce gönderdiğimiz hiçbir rasul ve nebi yoktur ki birşeyi arzuladığı zaman şeytan onun arzusuna vesvese karıştırmamış olsun. Allah şeytanın karıştırdığını giderir. Sonra allah kendi ayetlerini tahkim eder. Allah bilendir, hikmet sahibidir.

53- Allah şeytanın karıştırdığını kalplerinde hastalık bulunan ve kalpleri kaskatı olan kimseleri sınamaya vesile kılar. Zalimler şüphesiz derin bir ayrılık içindedirler.

Tefsiri

٤٩- ﴿ قُلْ يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ اِنَّمَٓا اَنَا لَكُمْ نَذ۪يرٌ مُب۪ينٌۚ ﴾

49- De ki: "Ey insanlar! Ben sizin için ancak apaçık bir uyarıcıyım."

Bundan sonra iki gurubu da zikrettiği için müjdeleyici ve uyarıcı demedi. Çünkü bu söz müşriklere söylenmiştir. "Ey insanlar" sözü onlara hitap ediyor. Onlar kendileri hakkında "gezmediler ki" denilenler ve tez gelen azabı istemekle vasfedilenlerdir. Onları gazabı getirmek için müminleri ve sevaplarını öne aldı. Ya da bunun takdiri « نَذ۪يرٌ مُب۪ينٌ وَبَش۪يرٌ » "apaçık uyarıcı vemüjdeci" şeklindedir. Önce müjdeledi şöyle buyurdu:

٥٠- ﴿ فَالَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَر۪يمٌ ﴾

50- "Cömertçe verilmiş rızık ve mağfiret iman edip salih amel işleyenleredir."

Onların günahları için bağışlanma ve güzel rızık vardır. Sonra uyardı ve şöyle buyurdu:

٥١- ﴿ وَالَّذ۪ينَ سَعَوْا ف۪ٓي اٰيَاتِنَا مُعَاجِز۪ينَ اُو۬لٰٓئِكَ اَصْحَابُ الْجَح۪يمِ ﴾

51- "Ayetlerimizi tartışarak bozmaya uğraşanlar işte onlar cehennemliklerdir."

Çalışmasıyla onu mahvettiğinde « سَعَى ف۪ي اَمْرِ فُلَانٍ » denir.

« مُعَاجِز۪ينَ » haldir. Mekke kıraat ekolüne ve Ebu Amra göre her yerde « مُعْجِز۪ينَ » şeklindedir. « عَاجَزَهُ » onunla yarıştı demektir. Sanki o iki guruptan her biri diğerinin yetişmesini boşa çıkarma arzusundadır. Onu geçtiğinde « اَعْجَزَهُ » "onu aciz bıraktı" ve « عَجَزَهُ » " onu alıykoydu" denir. Mana, onlar onun manasında bozukluk olduğu yalanını ortaya attılar. Ve onu sihir, şiir ve önceliklerin efsaneleri olarak adlandırdılar. Bunu da İslama karşı kurdukları tuzağı tamamlamak arzusu ile yaptılar. Onlar tutuşturulmuş ateşin dostlarıdırlar.

٥٢- ﴿وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ وَلَا نَبِيٍّ إِلَّا إِذَا تَمَنَّى أَلْقَى الشَّيْطَانُ فِي أُمْنِيَّتِهِ فَيَنْسَخُ اللَّهُ مَا يُلْقِي الشَّيْطَانُ ثُمَّ يُحْكِمُ اللَّهُ آيَاتِهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ﴾

52- Senden önce gönderdiğimiz hiçbir rasul ve nebi yoktur ki birşeyi arzuladığı zaman şeytan onun arzusuna ves-vese karıştırmamış olsun. Allah şeytanın karıştırdığını giderir. Sonra Allah kendi ayetlerini sağlamlaştırır. Allah herşeyi bilendir, hikmet sahibidir.

« مِنْ قَبْلِكَ » deki « مِنْ » gayenin başlangıcı içindir. « مِنْ رَسُولٍ » deki « مِنْ » olumsuzluğu tekit için gelmiştir. Bu ayet bazılarının "o ikisi aynı şeydir" demelerinin hilafına resul ve nebi kelimelerinin anlamlarının birbirinden farklı olduğuna açık delildir. Nebi (sav) e nebiler hakkında so-ruldu da o şöyle cevap verdi:

"Yüzyirmi dört bindir" Onlardan kaçı resuldür? denildi. "Üç yüz on üçü" buyurdu. Aralarındaki fark şudur: Resul, mucize ile birlikte kendisine kitap indirilendir. Nebi, ise kendisine kitap indirilmeyen ancak kendisinden önceki peygamberlerin şeriatına davet etmekle emrolunan dır. Denildi ki Resul şeriat getiren nebi ise başkasının şeriatına uyandır. « تَمَنَّى » okudu manasınadır. Nitekim şiirde:

İlk gece Allah'ın kitabını okudu.

Davud Zebur'u rasullere okudu.

Dediler ki: Peygamber (a.s) kavmine ait bir mecliste Necm Suresini okuyordu. «وَمَنَاةَ الثَّالِثَةَ الْأُخْرَى» ayetine geldiğinde dilinden « تِلْكَ الْغَرَانِيقُ الْعُلَى » sözleri geçmiştir. O onu ismet sıfatıyla anladı ve farkına vardı. Denildi ki onu Cebrail uyardı. Onlara bunun şeytandan olduğu haberini verdi. Bu söz kabul edilir değildir. Çünkü buna göre Nebi (s.a.v) ya bunu kasten konuşmuş olacak ki bu caiz değildir. Çünkü bu küfürdür. Ve o putları övücü olarak değil, yerici olarak gönderilmiştir. Ya da

şeytan bunu Nebi (a.s) ın diline kaçınamayacağı bir şekilde cebri olarak söyletmiştir. Bu da mümkün değildir. Çünkü şeytan başkasının hakkında buna güç getiremez. Ayeti kerimede **"şüphesiz ki senin kullarım üzerinde hiçbir hakimiyetin yoktur"** buyurulmuştur. Onun hakkında ise hiçbir şekilde olamaz. Ya da bu onun dilinden yanlışlıkla gafletle dökülmüştür. Bu da aynı şekilde değerlendirilip reddolunmuştur. Çünkü vahyin tebliği esnasında onun üzerine böyle bir gafletin çökmesi caiz değildir. Eğer bu caiz olsaydı onun sözüne itimad batıl olurdu. Çünkü Allah'u Teala kendisine vayhedilenlerin sıfatları hususunda **"batıl ona ne önünden ne de ortasından gelemez"** ve **"Kur'anı Biz indirdik ve onu Biz koruyacağız"** demiştir. Bu görüşler batıl olunca ortada sadece bir görüş kalıyor o da peygamber (sav) « وَمَنَاةَ الثَّالِثَةَ الْأُخْرَى » ayetinden son ra susmuştur ve bundan sonra şeytan peygamber (a.s) ın okuyuşuna bitişik bir şekilde bu kelimeleri söylemiştir. İşte burada bazı kişiler bunu peygamber (a.s.) ın konuştuğunu zannetmişlerdir. İşte bu sebeple bu Nebi (a.s.)'ın okuyuşuna atılmış olmaktadır. Şeytan Nebi (sav) zamanında konuşuyor du ve sözünü işitiyordu. Rivayet olunduğuna göre o Uhud günü "Agah olun ki Muhammed öldürülmüştür" diye yüksek sesle bağırmıştır. Bedir günü de "Bu gün insanlardan hiçbiri size galip gelemez. Ben de sizin yardımcmızım" demiştir. Allah şeytanın attığı şeyi giderir, iptal eder ve onun şeytandan olduğunu bildirir. Sonra da şeytanın yenilerini eklemesine karşı ayetlerini güçlendirir ve korur. Allah peygamberine neyi vahyettiğini bilir. Şeytanın kastını da bilir. O hikmet sahibidir. Hik-meti hiçbir zaman terk etmez. Sonra bunun Allah'ın bir kavmi imtihana çektiği şey olduğu zikr edilmiştir.

٥٣- ﴿لِيَجْعَلَ مَا يُلْقِي الشَّيْطَانُ فِتْنَةً لِلَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ وَالْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُمْ وَإِنَّ الظَّالِمِينَ لَفِي شِقَاقٍ بَعِيدٍ﴾

53- Allah şeytanın karıştırdığını kalplerinde hastalık bulunan ve kalpleri kaskatı olan kimseleri sınamaya vesile kılar. Zalimler şüphesiz derin bir ayrılık içindedirler.

Şeytanın attığım kalplerinde şüphe ve nifak hastalığı olanlar ve kalpleri katılaşan yalanlayıcı müşrikler için zorluk ve imtihan kıldık. Bununla onların şüphesi ve zulmü artmaktadır. Şüphesiz ki münafıklar ve müşrikler hakka karşı derin bir muhalefet halindedirler.

54. – 60. ÂYETLER

وَلِيَعْلَمَ الَّذ۪ينَ اُو۫تُوا الْعِلْمَ اَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَيُؤْمِنُوا بِه۪ فَتُخْبِتَ لَهُ
قُلُوبُهُمْۜ وَاِنَّ اللّٰهَ لَهَادِ الَّذ۪ينَ اٰمَنُٓوا اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَق۪يمٍ ﴿٥٤﴾ وَلَا يَزَالُ
الَّذ۪ينَ كَفَرُوا ف۪ي مِرْيَةٍ مِنْهُ حَتّٰى تَأْتِيَهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً اَوْ يَأْتِيَهُمْ عَذَابُ
يَوْمٍ عَق۪يمٍ ﴿٥٥﴾ اَلْمُلْكُ يَوْمَئِذٍ لِلّٰهِۜ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْۜ فَالَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا
الصَّالِحَاتِ ف۪ي جَنَّاتِ النَّع۪يمِ ﴿٥٦﴾ وَالَّذ۪ينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا فَاُو۬لٰٓئِكَ
لَهُمْ عَذَابٌ مُه۪ينٌ ﴿٥٧﴾ وَالَّذ۪ينَ هَاجَرُوا ف۪ي سَب۪يلِ اللّٰهِ ثُمَّ قُتِلُٓوا اَوْ مَاتُوا
لَيَرْزُقَنَّهُمُ اللّٰهُ رِزْقًا حَسَنًاۜ وَاِنَّ اللّٰهَ لَهُوَ خَيْرُ الرَّازِق۪ينَ ﴿٥٨﴾ لَيُدْخِلَنَّهُمْ
مُدْخَلًا يَرْضَوْنَهُۜ وَاِنَّ اللّٰهَ لَعَل۪يمٌ حَل۪يمٌ ﴿٥٩﴾ ذٰلِكَۚ وَمَنْ عَاقَبَ بِمِثْلِ مَا
عُوقِبَ بِه۪ ثُمَّ بُغِيَ عَلَيْهِ لَيَنْصُرَنَّهُ اللّٰهُۜ اِنَّ اللّٰهَ لَعَفُوٌّ غَفُورٌ ﴿٦٠﴾

Meâli

54- Bu kendilerine, ilim verilenlerin Kur'an'ın, senin Rabbinden bir gerçek olduğunu bilip de ona inanmaları ve gönüllerini bağlamaları içindir. Allah inananları şüphesiz doğru yola eriştirir.

55- İnkar edenler ceza saati kendilerine ansızın gelene kadar veya kısır yani günün azabı çatana kadar Kur'an'dan şüphe etmekte devam ederler

56- İşte o gün mülk Allah'ındır. O aralarında hükmeder. İman edip salih amel işleyenler Naim cennetlerindedirler.

57- İnkar edenler ayetlerimizi yalanlayan kimseler, işte onlar için alçaltıcı bir azap vardır.

58- Allah yolunda hicret edenlere, sonra öldürülen veya ölenlere

Allah, elbette onlara güzel rızık verecektir. Rızık verenlerin en hayırlısı yalnız Allah'tır.

59- Andolsun ki, onları hoşnud olacakları bir yere koyar. Şüphesiz ki Allah herşeyi bilendir, ceza vermekte aceleci değildir.

60- İşte bu böyledir. Kim kendisine verilen kadar ceza verirse ve kendisine yine de saldırılırsa, Allah ona - andolsun ki- yardım edecektir. Şüphesiz Allah'ın affı çok, mağfireti çoktur.

Tefsiri

٥٤- ﴿وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَيُؤْمِنُوا بِهِ فَتُخْبِتَ لَهُ قُلُوبُهُمْ وَإِنَّ اللّٰهَ لَهَادِ الَّذِينَ اٰمَنُوا إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ﴾

54- Bu kendilerine, ilim verilenlerin Kur'an'ın, senin Rabbinden bir gerçek olduğunu bilip de ona inanmaları ve gönüllerini bağlamaları içindir. Allah inananları şüphesiz doğru yola eriştirir.

Kendilerine Allah, Allah'ın dini ve ayetleri ile ilgili ilim verilenler, Kur'an'ın rabbin tarafından gönderilmiş bir gerçek olduğunu bilsinler de ona inansınlar. Bu sayede kalpleri huzurla dolsun. Şüphesiz ki Allah iman edenleri dosdoğru yola iletir. Onlar dinde benzer olanları sağlam bir yorumla yorumluyorlar ve onda herhangi bir müşkille karşılaştıklarında kendilerinde şüphe ve şaşkınlık meydana gelmemesi için sağlam kuralların gerektirdiği noktalar ararlar.

٥٥- ﴿وَلَا يَزَالُ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي مِرْيَةٍ مِنْهُ حَتّٰى تَأْتِيَهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً أَوْ يَأْتِيَهُمْ عَذَابُ يَوْمٍ عَقِيمٍ﴾

55- İnkar edenler ceza saati kendilerine ansızın gelene kadar veya kısır günün azabı çatana kadar Kur'an'dan şüphe etmekte devam ederler.

Onlar Kur'an yada dosdoğru yol hakkında şüphe içindedirler. Kısır gün, bedir günüdür -ki o günde kafirler için hiçbir ferahlık ya da rahatlık yoktur. Hayır getirmeyen ve nesli yok eden rüzgar gibidir. Ya da kendisinde hiçbir rahmetin olmadığı şiddetli bir gün demektir. Ya da onda me-

lekler savaştığı için işinin büyüklüğü hususunda benzeri olmayan gün, demektir.

Dahhak'tan rivayet edildiğine göre, "o kıyamet günüdür. Saatle kast olunan da onun başlangıcıdır." Demektir.

٥٦- ﴿الْمُلْكُ يَوْمَئِذٍ لِلّٰهِ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ فَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ﴾

56- İşte o gün mülk Allah'ındır. O aralarında hükmeder. İman edip salih amel işleyenler Naim cennetlerindedirler.

O günden kasıt kıyamet günüdür. « يَوْمَئِذٍ » deki tenvin cümlenin yerine gelmiştir. Yani inandıkları gün ya da şüphelerinin ortadan kalktığı gün, demektir. Kıyamet gününde mülk Allah'ındır. Bu hususta onunla kimse tartışamaz. Onların aralarında hükmeder. Sonra onlar hakkındaki hükmünü şu sözüyle açıkladı: İman edip salih amel işleyenler Naim cennetlerindedirler."

٥٧- ﴿وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا فَاُولٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُهِينٌ﴾

57- İnkar edenler ayetlerimizi yalanlayan kimseler, işte onlar için alçaltıcı bir azap vardır.

Daha sonra birinci gurubun faziletini zikretti. Şöyle buyurdu:

٥٨- ﴿وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ ثُمَّ قُتِلُوا اَوْ مَاتُوا لَيَرْزُقَنَّهُمُ اللّٰهُ رِزْقًا حَسَنًا وَاِنَّ اللّٰهَ لَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ﴾

58- Allah yolunda hicret edenlere, sonra öldürülen veya ölenlere Allah, elbette onlara güzel rızık verecektir. Rızık verenlerin en hayırlısı yalnız Allah'tır.

Vatanlarından cihad ederek çıktıktan sonra cihad esnasında öldürülen yahut kendi başına ölenleri elbetteki Allah güzel bir rızıkla rızıklandıracaktır.

Şam kıraatine göre, « قُتِّلُوا » şeklindedir. Denildi ki: Güzel rızık ebedi olarak kesilmeyen rızıktır. Şüphesiz ki Allah rızık verenlerin en hayırlısıdır. Çünkü o, mahlukat için emsalsiz olarak yaratır. Ve bıkmadan rızka kefil olur.

٥٩- ﴿لَيُدْخِلَنَّهُمْ مُدْخَلاً يَرْضَوْنَهُ وَإِنَّ اللّٰهَ لَعَلِيمٌ حَلِيمٌ﴾

59- Andolsun ki, onları hoşnud olacakları bir yere koyar. Şüphesiz ki Allah herşeyi bilendir, halîmdir.

Medine kıraatine göre «مُدْخَلاً» kelimesi «مَدْخَلاً» şeklindedir. Kast olunan cennettir. Onları razı olacakları cennete girdirecektir. Çünkü orada nefislerin çektiği ve gözlerin lezzet aldığı şeyler vardır. Şüphesiz ki Allah mücahit olarak ölenlerin hallerini ve verdikleri sözü yerine getirmeyi bekle yerek ölenlerin amellerini bilir. İnatçı bir şekilde onlara karşı savaşanlara da mühlet vererek yavaş davranır. Rivayet edildiğine göre Nebi (sav)'ın ashabından bir gurup "Ya Resulallah, bu öldürülenlere Allah'ın hayır yönüyle ne vereceğini biliyoruz. Onların savaştığı gibi biz de seninle birlikte savaşıyoruz. Biz seninle birlikte iken ölürsek bize ne var?" diye sordular. Bunun üzerine Allah bu iki ayeti indirdi:

٦٠- ﴿ذٰلِكَ وَمَنْ عَاقَبَ بِمِثْلِ مَا عُوقِبَ بِهِ ثُمَّ بُغِيَ عَلَيْهِ لَيَنْصُرَنَّهُ اللّٰهُ إِنَّ اللّٰهَ لَعَفُوٌّ غَفُورٌ﴾

60- Bu böyledir. Kim kendisine verilen kadar ceza verirse ve kendisine yine de saldırılırsa, Allah ona -andolsun ki- yardım edecek tir. Allah şüphesiz affeder ve bağışlar.

Birbirleriyle ilişkili olduklarından karşılık vermeyi ceza olarak adlandırmıştır. Çünkü biri sebeptir, diğeri de sebebin kendisi için olduğu şeydir. Kim kendisine yapılan zulme karşı benzeri bir şekilde karşılık verir de bundan sonra tekrar zulme uğrarsa ona yardım etmek Allah üzerine sabit olmuştur. Şüphesiz ki günahların orada zikredilmesi ayetin devamıyla ilgilidir. Çünkü cezalandıran kişi tarafından **"Kim bağışlar ve ıslah ederse onun ecri Allah üzerinedir"** ve **"bağışlamanız takvaya en yakın olanıdır"** sözleriyle affetmeye ve cezayı terketmeye teşvik edilmektedir. Bu teşvikten etkilenmeyen ve vezalandırma yoluna giden kişi efdal olanı terk etmiştir. Atfetmese ve haddi aşandan intikam alsa da Allah ona ikinci defasında yardım etmeye kefil olmuştur. Bununla beraber bu iki sıfatın zikredil mesiyle affın daha evla olduğu da bilindi. Ya da af ve mağfiretin zikredilmesi onun cezalandırmaya kadir olduğuna delalet etmektedir. Zira affetmekle ancak cezalandırmaya güç getiren biri vasıflanır. "Affetmek kudret anında olur" denildiği gibi.

61. - 65. ÂYETLER

ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ يُولِجُ الَّيْلَ فِى النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِى الَّيْلِ وَاَنَّ اللّٰهَ
سَمِيعٌ بَصِيرٌ ﴿٦١﴾ ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْحَقُّ وَاَنَّ مَا يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ هُوَ
الْبَاطِلُ وَاَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ ﴿٦٢﴾ اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ اَنْزَلَ مِنَ السَّمَاۤءِ
مَاۤءً فَتُصْبِحُ الْاَرْضُ مُخْضَرَّةً اِنَّ اللّٰهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ ﴿٦٣﴾ لَهُ مَا فِى
السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ وَاِنَّ اللّٰهَ لَهُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴿٦٤﴾ اَلَمْ تَرَ اَنَّ
اللّٰهَ سَخَّرَ لَكُمْ مَا فِى الْاَرْضِ وَالْفُلْكَ تَجْرِى فِى الْبَحْرِ بِاَمْرِهِ
وَيُمْسِكُ السَّمَاۤءَ اَنْ تَقَعَ عَلَى الْاَرْضِ اِلَّا بِاِذْنِهِ اِنَّ اللّٰهَ بِالنَّاسِ لَرَؤُفٌ
رَحِيمٌ ﴿٦٥﴾

Meâli

61- Çünkü Allah geceyi göndüze katar, gündüzü de geceye katar. Ve Allah şüphesiz işitir ve görür.

62- Hak yalnız Allah'tır. Onu bırakıp taptıkları sadece batıldır. Doğrusu Allah yücedir, büyüktür.

63- Allah'ın gökten indirdiği su ile yerin yemyeşil olduğunu görmez misin? doğrusu Allah latiftir, herşeyden haberdardır.

64- Gökler de olanlar yerde olanlar O'nundur. Doğrusu Allah müstağnidir. Övülmeye layık olandır.

65- Allah'ın yerde olanları ve emriyle denizlerde yürüyen gemileri buyruğunuz altına vermiş olduğunu, buyruğu olmaksızın yere düşmemesi için göğü onun tuttuğunu görmez misin? Doğrusu Allah insanlara karşı şefkatli ve merhametli olandır.

Tefsiri

٦١- ﴿ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ يُولِجُ الَّيْلَ فِى النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِى الَّيْلِ وَاَنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ﴾

61- Çünkü Allah geceyi göndüze katar, gündüzü de geceye katar. Ve Allah şüphesiz işitir ve görür.

Allah'ın mazlumlara yardımı dilediğini yapmaya kadir olması sebebiyledir. Geceyi gündüze, gündüzü de geceye sokması onun kudretinin delillerindendir. Yani, birinden kısaltıyor diğerine ekliyor, diğerinden kısaltıyor öncekine ekliyor, demektir. Ya da gecenin gündüzün ve onların devredişinin yaratıcısı olması sebebiyle kulların işlediği hayır, şer, taşkınlık ve adalet gibi onlarda meydana gelen işler ona gizli kalmaz. O, onların dediklerini bilendir, işitendir. Farklı diller konuşulsa da birini işitmesi diğerini işitmesine mani olmaz. Yaptıklarını görendir. Karanlıklar sürse de geceleri ondan hiçbirşey başka bir şeyle gizlenemez.

٦٢- ﴿ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْحَقُّ وَاَنَّ مَا يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ هُوَ الْبَاطِلُ وَاَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْعَلِىُّ الْكَبِيرُ﴾

62- Keza hak yalnız Allah'tır. Onu bırakıp taptıkları sadece batıldır. Doğrusu Allah yücedir, büyüktür.

Ebubekir'in dışında Irak'lılara göre «يَدْعُونَ» şeklindedir. Geceyi gündüzü yaratması, onlarda cereyan eden hadiseleri kuşatması, onların gözlerini ve fiillerini idrak etmesi Allah'ın ilahlığının kesin ve gerçek olması sebebiyledir. Ondan başka ilah diye adlandırılanların hepsi batıl bir davadır. Konumu ondan daha yüce ve saltanatı ondan daha büyük olan hiçbirşey yoktur.

٦٣- ﴿اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ اَنْزَلَ مِنَ السَّمَاۤءِ مَاۤءً فَتُصْبِحُ الْاَرْضُ مُخْضَرَّةً اِنَّ اللّٰهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ﴾

63- Allah'ın gökten indirdiği su ile yerin yemyeşil olduğunu

görmez misin? Doğrusu Allah latiftir herşeyden haberdardır.

Yer kupkuru simsiyah olduktan sonra otlarla yeşeriyor. Burada yağmurun eserinin zaman zaman devam ettiğini ifade etmek için geniş zaman kipi kullanarak “yeşeriyor” dedi. “Yeşerdi” demedi. Senin “falan bana ihsanda bulundu. Ben de ona akşam sabah teşekkür ediyorum.” sözünde olduğu gibi. “Akşam sabah teşekkür ettim” deseydin bu onun yerini tutmazdı. « فَتُصْبِحُ » merfu kılınmıştır. Sorunun cevabı olarak man sup kılınmamıştır. Çünkü onun manası yeşillenmenin ispatıdır. Nasp ile olsa yeşilliğin olmamasına dönüşür. Arkadaşına “görmedin mi sana ihsan da bulundum. Bu sebeple şükrediyorsun” demen gibidir. Onu mansup kılarsan onun şükrünü nefyetmiş vermen o hususta gevşek davrandığını şikayet etmiş olursun. Merfu okunduğunda ise onun şükrünü ispat etmiş olursun. Şüphesiz ki Allah işini ya da fazlını herşeye ulaştırandır. Mahlukalın faydalarını bilendir ya da latif, ince tedbire mahsustur. Habir ise, az olsun çok olsun herşeyi kuşatandır.

٦٤- ﴿لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَإِنَّ اللّٰهَ لَهُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ﴾

64- Gökler de olanlar yerde olanlar onundur. Doğrusu Allah müstağnidir. Övülmeye layık olandır.

Göklerde ve yerde ne varsa hepsinin mülkü ve tasarrufu O’na aittir. Göklerde ve yerde olanların yok oluşundan sonra da kudretinin kemaliyle müstağnidir. Göklerde ve yerde olanların övgüsünden önce de nimetleriy le hamd edilendir.

٦٥- ﴿أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللّٰهَ سَخَّرَ لَكُمْ مَا فِي الْأَرْضِ وَالْفُلْكَ تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِأَمْرِهِ وَيُمْسِكُ السَّمَاءَ أَنْ تَقَعَ عَلَى الْأَرْضِ إِلَّا بِإِذْنِهِ إِنَّ اللّٰهَ بِالنَّاسِ لَرَؤُفٌ رَحِيمٌ﴾

65- Allah’ın yerde olanları ve emriyle denizlerde yürüyen gemileri buyruğunuz altına vermiş olduğunu, buyruğu olmaksızın yere düşmemesi için göğü onun tuttuğunu görmez misin? Doğrusu Allah insanlara karşı şefkatli ve merhametli olandır.

Allah sizin kara da binmeniz için hayvanları boyun eğdirmiştir. Deniz de akıp giden gemileri emrinize vermiştir. « الْفُلْكَ » kelimesi «مَا » üzerine atıf olarak mansup kılınmıştır. « تَجْرِى » ondan haldir. Yani, akıp gittiği halde gemileri sizin emrinize vermiştir. Göğü de yer yüzüne düşmekten muhafaza eder. Ancak gök onun emriyle ya da dilemesiyle düşer. Şüphesiz ki Allah yeryüzündekileri insanın emrine vermekle onlara karşı şefkatlidir. Yerin üzerine düşmesin diye göğü tutmasıyla da merhametlidir. Nimetlerinin sayısı isimlerine yakındır. Bu nimetlerinden dolayı ona şükretmeleri ve isimleriyle onu zikretmeleri içindir.

Rivayete göre Ebu Hanife (r.a.) şöyle demiştir: "İsmi Azam bu sekiz ayettedir ki onları okuyanın duasına elbette icabet olunur."

66. – 69. ÂYETLER

وَهُوَ الَّذٖٓى اَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمٖيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيٖيكُمْۜ اِنَّ الْاِنْسَانَ لَكَفُورٌ ﴿٦٦﴾ لِكُلِّ اُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنْسَكًا هُمْ نَاسِكُوهُ فَلَا يُنَازِعُنَّكَ فِى الْاَمْرِ وَادْعُ اِلٰى رَبِّكَۜ اِنَّكَ لَعَلٰى هُدًى مُسْتَقٖيمٍ ﴿٦٧﴾ وَاِنْ جَادَلُوكَ فَقُلِ اللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿٦٨﴾ اَللّٰهُ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فٖيمَا كُنْتُمْ فٖيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٦٩﴾

Meâli

66- Sizi dirilten, sonra öldürecek, sonra yine diriltecek olan O'dur. İnsan gerçekten pek nankördür.

67- Biz her ümmete, uydukları bir mensek (ibadet yöntemi) yaptık. Bu işte seninle asla çekişmesinler. Sen Rabbine çağır. Şüphesiz ki sen doğru bir yol üzerindesin.

68- Eğer seninle mücadele ederlerse "Allah yaptıklarınızı daha iyi bilir" de.

69- Allah kıyamet günü ayrılığa düştüğünüz hususlarda aranızda hükmedecektir.

Tefsiri

٦٦- ﴿وَهُوَ الَّذٖٓى اَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمٖيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيٖيكُمْۜ اِنَّ الْاِنْسَانَ لَكَفُورٌ﴾

66- Sizi dirilten, sonra öldürecek, sonra yine diriltecek olan O-dur. İnsan gerçekten pek nankördür.

İnsan çeşitli nimetlerin üzerine akıtıldığını ve çeşitli belaların kendisinden uzaklaştırıldığını inkar eder ya da varlığı var eden yaratma nime tini, vaad olunana yaklaştıran yok etmeyi ve maksuda ulaştıran tekrar dirilmeyi tanımaz.

٦٧- ﴿لِكُلِّ اُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنْسَكًا هُمْ نَاسِكُوهُ فَلَا يُنَازِعُنَّكَ فِى الْاَمْرِ وَادْعُ اِلٰى

رَبِّكَ إِنَّكَ لَعَلٰى هُدًى مُسْتَقِيمٍ ﴾

67- Biz her ümmete, uydukları bir mensek (ibadet yöntemi) yap tık. Bu işte seninle asla çekişmesinler. Sen Rabbine çağır. Şüphe-siz ki sen doğru bir yol üzerindesin.

Bu ayetin açıklaması daha önce geçmişti. O da: bunun **"kurban Allah'ın şeriatında yoktur"** diyenlerin sözüne cevap olduğudur. Çünkü o bütün ümmetlerin şeriatında vardır. seninle asla kurban ya da diğer dini mevzularda mücadele etmesinler. Mana; onların sözüne iltifat etme ve onların seninle mücadele etmelerine imkan tanıma, demektir. Bu ayet müşriklerin müslümanlara **"Size ne oluyor ki kendi öldürdüklerinizi yiyor sunuz da Allahın öldürdüklerini yani, leşleri yemiyorsunuz?"** diye sordukların da inmiştir. **"İnsanları Rabbine ibadet etmeye çağır. Şüphesiz ki sen sağlam bir yol üzerindesin."**

« لِكُلِّ أُمَّةٍ » kelimesinde öncekilerin aksine « وَ » zikretmemiştir. Çünkü bu kendisine uygun ayetlerle gelmiştir. Bu sebeple benzerleri üze rine atfedilmiştir. Bu ise mana itibariyle kendisinden çok azab olanlarla birlikte gelmiştir. Atfolunacak bir şey bulamamıştır.

٦٨- ﴿وَإِنْ جَادَلُوكَ فَقُلِ اللّٰهُ أَعْلَمُ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴾

68- Eğer seninle mücadele ederlerse "Allah yaptıklarınızı daha iyi bilir" de.

Onlarla senin aranda tartışma ve mücadele olmasın diye gösterdiğin gayretten sonra aşağılık kimselerin yaptığı gibi seninle inatla mücadele ederlerse onlara **"Allah yaptıklarınızı daha iyi bilir"** de. Yani onlarla müca dele etme. Bu sözle onları sav. Mana; şüphesiz ki Allah sizin işlerinizi ve hak kazandığınız cezayı daha iyi bilir. Merhamette, yumuşaklıkla ve edep öğreterek gelmiştir. Her inatçıya bu şekilde cevap verilir.

٦٩- ﴿اللّٰهُ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فِيمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴾

69- Allah kıyamet günü ayrılığa düştüğünüz hususlarda aranız da hükmedecektir.

Bu, Allahın müminlere ve kafirlere hitabıdır. Yani aranızda sevap ve azap la hükmeder, demektir. Resulullah (sav) onlardan gördüğü şeylerden dolayı teselli etmektedir.

70. – 72. ÂYETLER

أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا فِى السَّمَٓاءِ وَالْأَرْضِ إِنَّ ذٰلِكَ فِى كِتَابٍ إِنَّ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيرٌ ﴿٧٠﴾ وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانًا وَمَا لَيْسَ لَهُمْ بِهِ عِلْمٌ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ نَصِيرٍ ﴿٧١﴾ وَإِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِمْ اٰيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ تَعْرِفُ فِى وُجُوهِ الَّذِينَ كَفَرُوا الْمُنْكَرَ يَكَادُونَ يَسْطُونَ بِالَّذِينَ يَتْلُونَ عَلَيْهِمْ اٰيَاتِنَا قُلْ أَفَأُنَبِّئُكُمْ بِشَرٍّ مِنْ ذٰلِكُمْ اَلنَّارُ وَعَدَهَا اللّٰهُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿٧٢﴾

Meâli

70- Gökte ve yerde olanı Allah'ın bildiğini bilmez misin? Bunlar hiç şüphesiz kitaptadır ve şüphesiz bunlar Allah'a kolaydır.

71- Onlar Allah'ı bırakıp da O'nun haklarında hiçbir delil indirmediği kendisinde de bir bilgi olmayan şeylere taparlar. Zulmedenlerin yardımcısı olmaz.

72- Onlara ayetlerimiz apaçık olarak okunduğu zaman, inkar edenlerin yüzlerinin inkarlarını anlarsın. Neredeyse kendilerine ayetlerimizi okuyanlara saldıracaklar. De ki: size bundan daha kötüsünü haber vereyim mi? Allah'ın inkarcılara vaad ettiği ateş! Ne kötü bir sonuçtur o!

Tefsiri

٧٠- ﴿أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا فِى السَّمَٓاءِ وَالْأَرْضِ إِنَّ ذٰلِكَ فِى كِتَابٍ إِنَّ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيرٌ﴾

70- Gökte ve yerde olanı Allah'ın bildiğini bilmez misin? Bunlar hiç şüphesiz kitaptadır ve şüphesiz bunlar Allah'a kolaydır.

Sizin yaptıklarınız ona nasıl gizli kalır? Onun göklerde ve yerde meydana gelen herşeyi bildiğini Allah'ı bilenler bilir. O ikisinde mevcut

olanlar Levh-i Mahfuz'dadırlar. Bütün bunları bilmesi Allah için çok kolaydır. Sonra şu sözüyle ibadete müstehak olmayanlara ibadet etmelerinden dolayı kafirlerin cehaletine işaret etmiştir.

٧١- ﴿وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانًا وَمَا لَيْسَ لَهُمْ بِهِ عِلْمٌ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ نَصِيرٍ﴾

71- Onlar Allah'ı bırakıp da O'nun haklarında hiçbir delil indirmediği kendisinde de bir bilgi olmayan şeylere taparlar. Zulmedenlerin yardımcısı olmaz.

Mekke kıraatına göre ve Basra kıraatına göre « يُنْزِلْ » şeklindedir. Onlara ibadet etmeleri hususunda vahiy yoluyla gelen semavi bir delile sahip değildirler. Onları bu işe akli bir delil de sevketmedi. Bu tip zulmü işleyen kimselere yardım edecek ve onların görüşünü tasvip edecek hiç kimse yoktur.

٧٢- ﴿وَإِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِمْ اٰيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ تَعْرِفُ فِي وُجُوهِ الَّذِينَ كَفَرُوا الْمُنْكَرَ يَكَادُونَ يَسْطُونَ بِالَّذِينَ يَتْلُونَ عَلَيْهِمْ اٰيَاتِنَا قُلْ اَفَاُنَبِّئُكُمْ بِشَرٍّ مِنْ ذٰلِكُمْ اَلنَّارُ وَعَدَهَا اللّٰهُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَبِئْسَ الْمَصِيرُ﴾

72- Onlara ayetlerimiz apaçık olarak okunduğu zaman, inkar edenlerin yüzlerinin inkarlarını anlarsın. Neredeyse kendilerine ayetlerimizi okuyanlara saldıracaklar. De ki: size bundan daha kötüsünü haber vereyim mi? Allah'ın inkarcılara vaad ettiği ateş! Ne kötü bir sonuçtur o!

Ayetlerden maksat Kur'an'dır. Kafirlerin suratlarını asmalarından inkar ettiklerini ve çirkin gördüklerini anlarsın. « الْمُنْكَرَ » mastardır. « السَّطْوُ » atılmak ve yakalamak demektir. Neredeyse kendilerine ayetlerimizi okuyan peygamber (a.s.) ve ashabının üzerine atılıp çullanacaklar. **"De ki: size Kur'an okuyanlara karşı kininizden ve onlara saldırmanızdan ya da size okunan şey sebebiyle siz de beliren çirkinlik ve sıkılganlıktan daha kötüsünü haber vereyim mi?"** « النَّارُ » **"Ateş"** mahzuf bir mübtedanın haberidir. Sanki biri "o nedir?" diye sormuş da ona "ateştir" denilmiştir. Yani o, ateştir. **"Allah onu kafirlere vaad etti"** cümlesi söz başlangıcıdır. Ateş ne kötü varış yeridir. Onların Allah'u Tealanın ortağı olduğuna dair iddiaları garip, garip olduğu kadar da meşhurdur.

73. – 76. ÂYETLER

يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ ضُرِبَ مَثَلٌ فَاسْتَمِعُوا لَهُۜ اِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ
اللّٰهِ لَنْ يَخْلُقُوا ذُبَابًا وَلَوِ اجْتَمَعُوا لَهُۜ وَاِنْ يَسْلُبْهُمُ الذُّبَابُ شَيْـًٔا لَا
يَسْتَنْقِذُوهُ مِنْهُۜ ضَعُفَ الطَّالِبُ وَالْمَطْلُوبُ ﴿٧٣﴾ مَا قَدَرُوا اللّٰهَ حَقَّ
قَدْرِهِۜ اِنَّ اللّٰهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿٧٤﴾ اَللّٰهُ يَصْطَفِي مِنَ الْمَلٰٓئِكَةِ رُسُلًا وَمِنَ
النَّاسِۜ اِنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌۚ ﴿٧٥﴾ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ اَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْۜ
وَاِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْاُمُورُ ﴿٧٦﴾

Meâli

73- Ey insanlar! Bir misal verilmektedir, şimdi onu dinleyin. Sizlerin Allah'ı bırakıp taptıklarınız bir araya gelseler bir sinek bile yaratamazlar. Sinek onlardan bir şey kapsa onu kurtaramazlar. İsteyen de istenen de aciz.

74- Allah'ı gereği gibi takdir edemediler. Doğrusu Allah kuvvetlidir, güçlüdür.

75- Allah meleklerden ve insanlardan peygamberler seçer. Doğrusu Allah herşeyi işiten herşeyi görendir.

76- O, geçmişlerini ve geleceklerini bilir. Bütün işler Allah' döner.

Tefsiri

٧٣- ﴿يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ ضُرِبَ مَثَلٌ فَاسْتَمِعُوا لَهُۜ اِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ لَنْ
يَخْلُقُوا ذُبَابًا وَلَوِ اجْتَمَعُوا لَهُۜ وَاِنْ يَسْلُبْهُمُ الذُّبَابُ شَيْـًٔا لَا يَسْتَنْقِذُوهُ مِنْهُۜ ضَعُفَ
الطَّالِبُ وَالْمَطْلُوبُ﴾

73- Ey insanlar! Bir misal verilmektedir, şimdi onu dinleyin. Sizlerin Allahı bırakıp taptıklarınız bir araya gelseler bir sinek bile yaratamazlar. Sinek onlardan bir şey kapsa onu kurtaramazlar. İsteyen de istenen de aciz.

Sehl ve Yakub'a göre « تَدْعُونَ » fiili « يَدْعُونَ » şeklindedir. Allah tan başka yalvardığınız batıl ilahlar bir sinek yaratmak için bir araya gelseler elbette bir sineği yaratamazlar. « لَنْ » gelecekte ki olumsuzluğu tekid içindir. Bu radaki te'kidi, onların bir sineği bile yaratmalarının mümkün olmaya cağını göstermek içindir. Sanki "yaratmaları mümkün değildir" demiştir. sineğin seçilmesi hakir, zayıf ve pis olduğundandır. « ذُبَابٌ » sinek olarak adlandırıldı. Çünkü o pis olduğu için uzaklaş-tırıldığında geri dönmektedir. « وَلَوِ اجْتَمَعُوا لَهُ » cümlesi hal olarak mahallen mansuptur. Sanki onların sineği yaratmak için toplanmaları ve bu hususta yardımlaşmaları şart koşulduğu halde bile onların sineği yaratmaları mümkün değildir, denilmiştir. Bu Kureyş'in cehleti ile ilgili indirilenlerin en beliğlerindendir. Şöyle ki, onlar güç getirebileceklerin tamamı üzerine iktidarı ve sonuna kadar bütün yaratılmışların kuşatılmasını (bilinip idare edilmesini) gerektiren ilahlığı suretler ve heykeller olarak vasfettiler. Onlardan hiçbirinin, yine Allah'ın yarattığı en ufak ve zelil bir şeyi -hepsi bir araya gelseler bile- Tealanın yaratması mümkün değildir. « شَيْئًا » kelimesi « يَسْلُبْهُمْ » fiilinin ikinci mefuludür. Bu küçük, zelil mahluk onlardan bir şey kapsa -onlar da onu ondan kurtarmak için bir araya gelseler- buna güç yetiremezler. Rivayete göre İbni Abbas (r.a.) şöyle demiştir:

"Onlar, onları (putları) zaferanla sıvıyorlardı. Başlarına da bal sürüyorlardı. Sinek ondan bir şey aldığında putlar onu almaktan aciz kalı-yordu. İsteyende acizdir, istenen de kendisinden istenen puttur. Put kendisinden alınan şeyi talepten acizdir, istenen de aldığıyla birlikte sinektir. Bu acizlikte onlarla sineği eşitlemek gibidir. Eğer incelersen isyetenin daha aciz olduğunu görürsün. Çünkü sinek hayvandır, diğer ise cansız bir varlıktır. Sinek galip, put ise mağluptur.

٧٤- ﴿ مَا قَدَرُوا اللّٰهَ حَقَّ قَدْرِهِ اِنَّ اللّٰهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴾

74- Allah'ı gereği gibi takdir edemediler. Doğrusu Allah kuvvetlidir, güçlüdür.

Onu gereği gibi tanıyamadılar da bu aciz putu ona ortak koştular. Şüphesiz ki Allah kadir ve galiptir. Aciz ve mağlup olan nasıl ona benzetiliyor? Ya da o, dostlarına yardıma güç getirendir, düşmanlarından da intikam alandır.

٧٥- ﴿اَللّٰهُ يَصْطَفِي مِنَ الْمَلٰٓئِكَةِ رُسُلًا وَمِنَ النَّاسِ اِنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ﴾

75- Allah meleklerden ve insanlardan peygamberler seçer. Doğrusu Allah herşeyi işitendir, görendir.

Meleklerden olan peygamberler Cebrail, Mikail, İsrafil ve diğerleridir. İnsanlardan olan peygamberler İbrahim, Musa, İsa, Muhammed ve diğerleridir. -Allahın selamı üzerlerine olsun- Bu insanlardan peygamber olacağını kabul etmeyenlere cevaptır. Ayrıca Allah'ın peygamberlerinin melek ve insan olarak iki kısım olduğunu açıklamaktadır. Denildi ki: "Bu ayet "Kur'an aramızdan buna mı indirildi" dedikleri vakit indi. Şüphesiz ki Allah onların sözünü işitendir. Elçiliği için seçtiği kişiyi görendir. Ya da peygamberlerin, akılların kabul ettiği hususlardaki sözlerini işitendir, milletin red ve kabul hususundaki hallerini görendir.

٧٦- ﴿يَعْلَمُ مَا بَيْنَ اَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَاِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْاُمُورُ﴾

76- O, geçmişlerini ve geleceklerini bilir. Bütün işler Allah'a döner.

Bütün işlerin mercii O'dur. Bu sıfatlara sahip olan yaptıklarında sual olunmaz. Hiç kimse de O'nun hükmüne, tedbirlerine ve peygamberlerini seçmesine itiraz edemez. Şam kıraat imamları, Hamza ve Ali'ye göre « تَرْجِعُ » şeklindedir.

77. – 78. ÂYETLER

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا ارْكَعُوا وَاسْجُدُوا وَاعْبُدُوا رَبَّكُمْ وَافْعَلُوا الْخَيْرَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَۚ ﴿٧٧﴾ وَجَاهِدُوا فِي اللّٰهِ حَقَّ جِهَادِه۪ۜ هُوَ اجْتَبٰيكُمْ وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدّ۪ينِ مِنْ حَرَجٍۜ مِلَّةَ اَب۪يكُمْ اِبْرٰه۪يمَۜ هُوَ سَمّٰيكُمُ الْمُسْلِم۪ينَ مِنْ قَبْلُ وَف۪ي هٰذَا لِيَكُونَ الرَّسُولُ شَه۪يداً عَلَيْكُمْ وَتَكُونُوا شُهَدَٓاءَ عَلَى النَّاسِۚ فَاَق۪يمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ وَاعْتَصِمُوا بِاللّٰهِۜ هُوَ مَوْلٰيكُمْۚ فَنِعْمَ الْمَوْلٰى وَنِعْمَ النَّص۪يرُ ﴿٧٨﴾

Meâli

77- Ey iman edenler! Ruku edin, secde edin ve Rabbinize kulluk edin. Hayır işleyin ki saadete erişesiniz.

78- Allah yolunda gereği gibi cihad edin. O, sizi seçmiş, babanız İbrahim'in yolu olan dinde sizin için bir zorluk kılmamıştır. Daha önce ve Kur'an'da, peygamberin size şahit olması, sizin de insanlara şahit olmanız için size müslüman adını veren O'dur. Artık namaz kılın, zekat verin, Allah'a sarılın. O sizin sahibinizdir. Ne güzel sahip ve ne güzel yardımcıdır.

Tefsiri

٧٧- ﴿يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا ارْكَعُوا وَاسْجُدُوا وَاعْبُدُوا رَبَّكُمْ وَافْعَلُوا الْخَيْرَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَۚ﴾

77- Ey iman edenler! Ruku edin, secde edin ve Rabbinize kulluk edin. Hayır işleyin ki saadete erişesiniz.

Ey iman edenler! Namazlarınızda rükü ve secde edin. İlk müslümanlar, namazlarını rukusuz ve secdesiz olarak kılıyorlardı. Daha sonra, namazlarını, rükûlu ve secdeli olarak kılmakla emrolundular. Bunda, amellerin imandan olmadığına dair delil vardır. Bu secde, namaz içindir. Tilavet secde için değildir. Rükû ve secdelerinizle Allah'ın rızasını arayın, putlarınınkini değil. Hayır işleyin ki başarasınız. Ya da bütün bunları, emin olarak değil, kurtuluşu umarak yapın.

Amellerinize güvenmeyin. Denildiki: *"Zikir, diğer taatlara karşı üstün meziyetlere sahip olduğu için Allah, müminleri zikir için olan namaza çağırdı.* Nitekim ayet-i kerime de: *"Zikrim için namaz kıl"* buyurul muştur. Sonra namazın dışındaki oruç, hac ve sair ibadetlere çağırdı. Son ra da teşviki, diğer bütün hayırlara teşmil etti." *Denildiki: "bununla, sıla-ı rahim ve güzel ahlâk kastedilmiştir."*

٧٨- ﴿وَجَاهِدُوا فِى اللّٰهِ حَقَّ جِهَادِهِ هُوَ اجْتَبٰيكُمْ وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِى الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ مِلَّةَ اَبِيكُمْ اِبْرٰهِيمَ هُوَ سَمّٰيكُمُ الْمُسْلِمِينَ مِنْ قَبْلُ وَفِى هٰذَا لِيَكُونَ الرَّسُولُ شَهِيدًا عَلَيْكُمْ وَتَكُونُوا شُهَدَٓاءَ عَلَى النَّاسِ فَاَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ وَاعْتَصِمُوا بِاللّٰهِ هُوَ مَوْلٰيكُمْ فَنِعْمَ الْمَوْلٰى وَنِعْمَ النَّصِيرُ﴾

78- Allah yolunda gereği gibi cihad edin. O, sizi seçmiş, babanız İbrahim'in yolu olan dinde sizin için bir zorluk kılmamıştır. Daha önce ve Kur'an'da, peygamberin size şahit olması, sizin de insanlara şahit olmanız için size müslüman adını veren O'dur. Artık namaz kılın, zekat verin, Allah'a sarılın. O sizin sahibinizdir. Ne güzel sahip ve ne güzel yardımcıdır.

Savaş ya da cihad-ı ekber olan nefis mücadelesiyle emretti. Ya da o zalim sultana karşı hak sözü söylemektir. *"Ona yaraşacak şekilde Allah uğrunda kınayıcının kınamasından korkmamaktır" "O hakikaten alimdir, cidden alimdir" denir.*

« حَقَّ جِهَادِهِ » buradan gelmektedir. Kıyasa göre « حَقَّ جِهَادِهِ وَفِيهِ » ya da « حَقَّ جِهَادٍ كُمْ فِيهِ » şeklinde olmalıdır. Fakat izafet en düşük uy-

gunlukla ve ihtisasla olur. Cihad « لِوَجْهِهِ » ya da « مِنْ اَجْلِهِ » için mef'ul olması yönüyle Allah'a mahsus olunca ona izafet kılınması sahih olur. Zarfta genişletilmenin olması caizdir « وَيَوْمٌ شَهِدْ نَاهُ سَلِيمًا وَعَامِرًا » *"Onu, sağsalim uzun ömürlü olarak gördüğümüz gün"* sözünde olduğu gibi.

O, sizi dini ve yardımı için seçmiştir. Din hususunda üzerinize hiç bir zorluk yüklemedi. Bilakis, taharet, namaz, oruç, hac ve teyemmüm gibi mükellef kılınan bütün hususlarda size, ima, kısaltma ve sefer, hastalık, yiyeceğin ve bineceğin olmaması sebeplerine binaen yemek yeme ruhsatı vermiştir. Babanız İbrahim'in dinine tabi olun. Ya da ihtisas olarak mansuptur. Yani, dinle, babanızın dinini kastediyorum, demektir. Onu, bütün ümmetin babası olmasa da baba olarak adlandırdı. Çünkü o, Resûlüllah (s.a.v.)'ın babasıdır. Bu sebeple onun ümmetinin de babasıdır. Çünkü peygamberin ümmeti, onun evladı hükmündedir. Nebi (s.a.v.) şöyle buyurmuşlardır:

"Şüphesiz ki ben sizin için babanızın bir benzeriyim"[2] Allah sizi geçmiş kitaplarda ve Kur'anda müslümanlar olarak adlandırmıştır. Bu yorumun delili, Ubey'in *"Allah, sizi, müslümanlar olarak adlandırdı"* şeklindeki kıraatidir. Yani sizi, diğer ümmetlere karşı üstün kıldı ve sizi bu şerefli adla adlandırdı, demektir. Peygamber şahittir. Çünkü, Rabbinizin davetini size tebliğ eden odur. Sizin insanlara şahit olmanız ise, peygamberin, Allahın davetini, onlara tebliğ ettiğine şahit olmanızdır. Zira Allah, bu şerefi size tahsis etti. Namazı, vaciblerine riayet ederek kılın. Zekâtı, şartlarına riayet ederek verin. Namaza ve zekâta değil, Allah'a tevekkül edin. O, sizin yardımcınızdır, işlerini üstlenendir. O, ne güzel mevlâdır. İsyanlarınız sebebiyle rızkınızı kesmiyor. O, ne güzel yardımcıdır. Taat işlemenize yardım ediyor. Mevlâsı ve yardımcısı o olan gerçekten kurtulmuştur. Doğruya ulaştıran Allah'tır.

[2] Nesai, 1/38; İbni Mace: 313; Ahmed b. Hanbel 2/250

Sûre -23

MÜ'MİNÛN SÛRESİ

Bu sûre Mekke'de nazil olmuştur;

118 ayettir.

Cüz - 18

Tefsiri

١- ﴿ قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ ﴾

1- Gerçekten müminler kurtuluşa ermiştir.

« قَدْ » olması beklenen bir şeyin varlığını ve yokluğunu ispat eden şeyin zıddıdır. Müminler böyle bir müjdeyi bekliyorlardı. O da, kendileri için kurtuluşun var olduğunu bildirilmesiydi. Bekledikleri şeyin varlığına delalet eden şeyle hitap olundular.

« فَلَاحْ » istenileni kazanmak ve korkudan kurtulmaktır. Yani onlar, istediklerini kazandılar. Korktuklarından da kurtuldular, demektir.

İman; lügatte tasdik etmek, demektir. mümin ise, tasdik eden kişidir. Şeriatta ise; kelime-i şehadeti kalben inanarak söyleyen herkes mü'mindir. Nebi (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *"Allah, cenneti yarattı ve ona "konuş" dedi. o da üç defa "gerçekten mü'minler kurtuluşa ermiştir dedikten sonra" "Ben her cimri ve riyakara haram kılındım" dedi.* Çünkü riya ile bedenî ibadetler iptal olur. Onun malî ibadeti de yoktur.

٢- ﴿ اَلَّذِينَ هُمْ فِى صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ ﴾

2- Onlar ki, namazlarında huşu içindedirler.

Kalpleri korku içindedir, azaları da sakindi. Denildiki: *"Namazda ki huşu, bütün fikri namaza vermek, ondan başka şeylerden yüz çevirmek, gözünü namaz kıldığı yerden ayırmamak, başka şeylerle ilgilenmemek, oynamamak, sağa dola meyletmemek, parmakları çıtlatmamak, taşlarla oynamamak ve benzeri şeylerdir."* Ebu Derda'dan rivayet edildiğine göre *"O, sözün samimiyeti, makamın büyüklüğü, yakinin tamlığı ve dikkatin toplanmasıdır"* Namaz kılan, namazdan istifade ettiği için, namaz, kendisi için kılınan (Allah'a) değil de namaz kılanlara izafe olunmuştur. Çünkü o, onun hazırlığı ve azığıdır. Kendisi için namaz kılınan (Allah) ise bundan müstağnidir.

٣- ﴿ وَالَّذِينَ هُمْ عَنِ اللَّغْوِ مُعْرِضُونَ ﴾

3- Onlar ki, boş ve yararsız şeylerden yüz çevirirler.

Lağv: yalan, küfür ve alay gibi kadri düşüren sözlerdir. Yani, onlarda kendilerini, saçmalıklardan uzaklaştıran ciddiyet vardır. Onları, namaz larında huşu sahibi olmakla vasfetti. Sonra da saçmalıklardan uzak olmak la vasfetti. Bunu, nefislere zorluk veren ve teklif binasının iki direği olan yapmayı ve terk etmeyi onlarda bir araya getirmek için yaptı.

٤- ﴿وَالَّذِينَ هُمْ لِلزَّكٰوةِ فَاعِلُونَ﴾

4- Onlar ki, zekât (vazifelerini) **yerine getirler.**

« فَاعِلُونَ » kelimesi, « مُؤَدُّونَ » "Eda ederler" kelimesinin hilafına devamlılığa delalet eder.

Denildiki: *"Zekât, müşterek bir isimdir. Ayn için kullanılır. O, zekât verenin nisabından çıkarıp fakire verdiği miktardır. Mana için kullanılur. O da zekât verenin fiilidir ki o, temizliktir"* Buradaki maksat da budur. Zekât verenleri, onu yapanlar niteledi. Çünkü fiil lafzı, vurmak, öldürmek ve sair bütün fiilleri içine almaktadır.

« فِعْلٌ » (fiil) ve « فَاعِلٌ » "yapan" aynı kökten gelmektedir. Vuran, öldüren ve zekât veren için dövme, öldürme ve temizleme işini yaptı dersin. Zekât kelimesiyle aynın kastedilmesi de caizdir. O zaman da burada mahzuf bir muzaf takdir olunur. O da « الأَدَاءُ » "eda" kelimesidir.

« لِ » mefulun öne geçmesinden dolayı gelmiştir. İsm-i fail amel etmemiştir. Çünkü sen « هَذَا ضَارِبٌ لِزَيْدٍ » *"Bu, Zeydi dövendir"* dersin de « ضَرَبَ لِزَيْدٍ » *"Zeyd'i dövdü"* demezsin.

٥- ﴿وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ﴾

5- Ve onlar ki, iffetlerini korurlar.

Ferc; erkek ve kadının avret yerleridir.

٦- ﴿إِلَّا عَلٰى أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ﴾

6- Ancak eşleri ve ellerinin sahip olduğu (cariyeleri) **hariç.** (bunlarla ilişkiden dolayı) **kınanmış değillerdir.**

« إِلاَّ عَلَىٰ أَزْوَاجِهِمْ » hal makamındadır. Yani, eşlerine hükmettikleri ve baktıkları halleri müstesna, demektir. senin « كَانَ زِيَادٌ عَلَى الْبَصْرَةِ » *"Zeyd Basra'ya hükmediyordu"* sözünde olduğu gibi. Mana *"Onlar evlilik ve cariyelik hali haricindeki bütün hallerde ırzlarını korurlar" demektir. Ya da* « عَلَىٰ » « غَيْرُ مَلُومِينَ » "kınanmazlar" sözünün delalet ettiği mahzuf bir kelimeye taalluk etmektedir.

Sanki eşleri hariç kınanırlar, denilmiştir. Yani, kendilerine serbest bırakılanın dışındaki bütün ilişkiler için kınanırlar, demektir. çünkü onlar serbest bırakılan için kınanmazlar. Ferra şöyle demiştir: *"Ancak eşlerinden korumazlar"* ellerinin sahip oldukları, cariyelerdir.

« مَنْ » demedi. Çünkü köleler, akılsızların gördüğü muameleye tabi dirler. Bu sebepten onlar, hayvanların satılışı gibi satılırlar. Eğer onlar, ha nımlarına ve cariyelerine karşı avret yerlerini korumazlarsa, onlara kınama yoktur.

٧- ﴿ فَمَنِ ابْتَغَىٰ وَرَآءَ ذَٰلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْعَادُونَ ﴾

7- Şu halde, kim bunun ötesine gitmek isterse, işte bunlar, haddi aşan kimselerdir.

Bu ikisinden başka yerde şehvetini gidermek isteyenler, haddi aşma da dört dörtlüktürler. Bunda, şehveti gidermek için yapılan mut'a nikâhının ve masturbasyonun haram olduğuna delil vardır.

٨- ﴿ وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ ﴾

8- Ve onlar (müminler) **emanetlerine ve ahitlerine özen gösterirler.**

Mekkî ve Sehl'e göre « أَمَانَتِهِمْ » şeklindedir.

Korunmak için bırakılan şeyi emanet; üzerinde anlaşılan şeyi de ahit olarak isimlendirdi. Şu ayet-i kerime'de *"Şüphesiz ki Allah size emanetleri ehline vermenizi emrediyor"* kuşkusuz ki ayınlar verilir, manalar değil. Bununla kastedilen, genel olarak emanete konu olabilen ve Allah tarafından ve mahlukat tarafından anlaşma yapılan her şeydir.

« رَاعِي » "Çoban" korumak ve ıslah etmek için bir şeyin başında duran. Koyun çobanı gibi.

٩- ﴿وَالَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَوَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ﴾

9- Ve onlar ki namazlarına devam ederler.

Ebu Bekir'in dışındaki Kûfelilere göre « صَلَاتِهِمْ » şeklindedir.

Namazlarına vakitlerinde devam ederler. Namazın tekrar edilmesi öneminden dolayıdır. Ve ondaki huşû da ona devam etmek değildir. Ya da o namaz, birincisinde, huşûun, namaz cinsinde olduğunu ifade etmek için tekil kılındı. Sonuncusunda ise namazdaki farz, vacib, sünnnet ve nafilelerin her birinin korunduğunu ifade etmek için çoğul kılındı.

١٠- ﴿أُولَئِكَ هُمُ الْوَارِثُونَ﴾

10- İşte, varis olacak onlardır.

Bu vasıfları cem ederler. Varisler olarak adlandırılmaya hak kazanmışlardır. Onlara düşmanlık yapanlar değil. Sonra « وَارِثُونَ » kelimesini şu sözüyle açıklıyor.

١١- ﴿الَّذِينَ يَرِثُونَ الْفِرْدَوْسَ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ﴾

11- Firdevsê varis olan bu kimseler, orada ebedi kalırlar.

Onlar, kâfirlere mirasçı olurlar. Hadis-i Şerifte: *"Sizden hiç kimse yoktur ki, onun iki meskeni olmasın. Meskenin biri cennette, diğeri de cehennemdedir. Eğer ölür ve cennete girerse cehennemliktir onun meskenine varis olur. Eğer ölür ve cehenneme girerse cennetlikler olnun yerine varis olur.*

Firdevs; çeşitli mahsulleri içinde bulunduran geniş bostandır. Kutrub şöyle demiştir: *"O cennetlerin en üstünüdür."*

Firdevsi, cennet « الْجَنَّة » yorumuyla müennes kıldı.

12. – 16. ÂYETLER

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ طِينٍ ﴿١٢﴾ ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نُطْفَةً فِي قَرَارٍ مَكِينٍ ﴿١٣﴾ ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظَامًا فَكَسَوْنَا الْعِظَامَ لَحْمًا ثُمَّ اَنْشَاْنَاهُ خَلْقًا اٰخَرَ فَتَبَارَكَ اللّٰهُ اَحْسَنُ الْخَالِقِينَ ﴿١٤﴾ ثُمَّ اِنَّكُمْ بَعْدَ ذٰلِكَ لَمَيِّتُونَ ﴿١٥﴾ ثُمَّ اِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ تُبْعَثُونَ ﴿١٦﴾

Meâli

12- Andolsun ki biz, insanı çamurdan (süzülüp çıkarılmış) bir özden yarattık.

13- Sonra onu emin ve sağlam bir karargâhta (rahimde) nutfe halin de yerleştirdik.

14- Sonra nutfeyi alakaya (embriyoya) çevirdik. Alakayı (embriyoyu) bir çiğnemlik ete çevirdik. Bir çiğnemlik eti kemiklere çevirdik. Kemiklere et giydirdik. Sonra onu başka bir yaratılışla insan haline getirdik. Yaratanların en güzeli olan Allah ne yücedir.

15- Sonra siz, bunun ardından öleceksiniz.

16- Sonra da sizler, kıyamet gününde tekrar diriltileceksiniz.

Tefsiri

١٢ – ﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ طِينٍ﴾

12- Andolsun ki biz, insanı çamurdan (süzülüp çıkarılmış) **bir özden yarattık.**

İnsandan maksat Adem (a.s.)'dir. « مِنْ سُلَالَةٍ » deki « مِنْ » başlangıç içindir. « سُلَالَةٍ » ise öz demektir. çünkü o, bulanık şeyin arasından sü zülmüştür. Denildiki: *"Adem'in yaratıldığı toprak "sülale"* olarak adlandırılmıştır. Çünkü o, bütün topraklardan süzülmüştür.

« مِنْ طِينٍ » deki « مِنْ » beyan içindir. « مِنَ الْاَوْثَانِ » (putlardan) sözünde olduğu gibi.

١٣- ﴿ ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نُطْفَةً فِى قَرَارٍ مَكِينٍ ﴾

13- Sonra onu emin ve sağlam bir karargahta (rahimde) **nutfe halinde yerleştirdik.**

Ondan maksat, onun neslidir. Muzaf hazfedilmiştir ve muzafun ileyh, onun yerine getirilmiştir. Çünkü Adem (a.s.) nufte (sprem) haline gelmedi. Bu şu ayetteki gibidir. *"İnsanı yaratmaya topraktan başladı. Sonra da onun neslini, kıyametsiz bu suyun özünden yarattı"* denildiki: *"İnsan, Ademoğullarıdır, öz ise, nutfedir."*

Araplar nutfeye « سُلَالَةٌ » öz de derler. İnsanı bir özden yani topraktan süzülmüş nutfeden yarattık, demektir. yani, topraktan olan bir mah lukatan yarattık, demektir ki o da Adem (a.s.)'dir.

١٤- ﴿ ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظَامًا فَكَسَوْنَا الْعِظَامَ لَحْمًا ثُمَّ اَنْشَاْنَاهُ خَلْقًا اٰخَرَ فَتَبَارَكَ اللّٰهُ اَحْسَنُ الْخَالِقِينَ ﴾

14- Sonra nutfeyi alakaya (embriyoya) **çevirdik. Alakayı** (embriyoyu) **bir çiğnemlik ete çevirdik. Bir çiğnemlik eti kemiklere çevirdik. Kemiklere et giydirdik. Sonra onu başka bir yaratılışla insan haline getirdik. Yaratanların en güzeli olan Allah ne yücedir.**

Sonra o spremi, embriyoya dönüştürdük. İki meful alması «خَلَقْنَا» nın dönüştürdük manasına geldiğine delalet etmektedir. Yaratmak fiili ise tek meful alır. Manası, beyaz spermi, kırmızı embriyoya dönüştürdük, de mektir.

Embriyoyu, çiğnenilecek miktardaki bir ete dönüştürdük. Bu eti, kemiklere dönüştürdük. Kemiklerin üzerinden et bitirdik de ona elbise gibi oldu.

Şamî ve Ebubekir'e göre « عَظْمًا » ve « الْعَظْمَ » şeklinde Yakub'tan rivayetle Zeyd'e göre « عَظْمًا » ve « الْعِظَامَ » şeklinde, Ebu Zeyd'ten yapılan rivayete göre « عِظَامًا » ve « الْعَظْمَ » şeklindedir.

Ebu Zeyd şöyle demiştir: *"Çoğul yerine tekil olarak zikredilmesi etle kaplanmadığı döneme aittir. Çünkü normal insan birçok kemiğe sahiptir."*

« أَنْشَأْنَاهُ » *"onu yaptık"* daki zamir, insana ya da zikredilene döner. Sonra onu, ilk hâline benzemeyen bir şekilde yarattık. O, cansız bir varlıktı. Onu, konuşan, işiten ve gören bir canlı haline getirdi. Bu sıfatlar onda yoktu. Bunun için dedik ki: *"Biri, bir yumurta çalsa ve o yumurtadan civciv çıksa, o yumurtayı öder, civcivi geri vermez. Çünkü o, yumurtadan ayrı başka bir mahluktur. Allah'ın, kudretine ve ilmine dair işi yüce oldu."*

« أَحْسَنُ » bedel ya da muzaf bir mübtedanın haberidir. Sıfat değildir. Çünkü muzaf kılınsa da nekradır. « خَالِقِينَ » takdir edenler, demektir. yani takdir edicilerin en güzeli-dir, demektir. « خَالِقِينَ » kelimesinin dela letinde dolayı temyizi zikretme di.

Denildiki: "Abdullah b. Ebi Serh, Nebi (s.a.v)'nin kâtibiydi. Nebi (s.a.v.) ona yazdırmada önce o, bu sözü söyledi. Resûlullah (s.a.v)'da ona: *"Yaz, o bu şekilde indi"* buyurdu. Bu sebepten dolayı Abdullah *"Eğer Muhammed kendisine vahyolunan bir peygamberse, ben de kendisini vahyolunan bir peygamberim"* dedi ve dinden döndü. Sonra da Mekke'ye gitti. Daha sonra Mekke'nin fethi günü tekrar müslüman oldu. Denildiki: *"Bu hikâye doğru değildir. Çünkü onun dinden dönmesi Medine'de oldu. Bu sûre ise Mekke'de nazil olmuştur."* Bu sözü söyleyenin Ömer ya da Muaz (r.a.) olduğu da söylenmiştir.

١٥- ﴿ ثُمَّ إِنَّكُمْ بَعْدَ ذٰلِكَ لَمَيِّتُونَ ﴾

15- Sonra siz, bunun ardından öleceksiniz.

Zikrettiğimiz bu durumunuzdan sonra eceliniz geldiğinde öleceksi-niz.

١٦- ﴿ ثُمَّ إِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ تُبْعَثُونَ ﴾

16- Sonra da sizler, kıyamet gününde tekrar diriltileceksiniz.

Ceza ve mükafat görmek için diriltileceksiniz.

17. – 22. AYETLER

وَلَقَدْ خَلَقْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعَ طَرَآئِقَ وَمَا كُنَّا عَنِ الْخَلْقِ غَافِلِينَ ﴿١٧﴾
وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَآءِ مَآءً بِقَدَرٍ فَأَسْكَنَّاهُ فِى الْأَرْضِ وَإِنَّا عَلَى ذَهَابٍ بِهِ
لَقَادِرُونَ ﴿١٨﴾ فَأَنْشَأْنَا لَكُمْ بِهِ جَنَّاتٍ مِنْ نَخِيلٍ وَأَعْنَابٍ لَكُمْ فِيهَا
فَوَاكِهُ كَثِيرَةٌ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿١٩﴾ وَشَجَرَةً تَخْرُجُ مِنْ طُورِ سَيْنَآءَ
تَنْبُتُ بِالدُّهْنِ وَصِبْغٍ لِلْآكِلِينَ ﴿٢٠﴾ وَإِنَّ لَكُمْ فِى الْأَنْعَامِ لَعِبْرَةً
نُسْقِيكُمْ مِمَّا فِى بُطُونِهَا وَلَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ كَثِيرَةٌ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿٢١﴾
وَعَلَيْهَا وَعَلَى الْفُلْكِ تُحْمَلُونَ ﴿٢٢﴾

Meâli

17. Andolsun ki biz, sizin üstünüzde yedi yol yarattık. Biz yaratmaktan gafil değiliz.

18- Gökten belli miktarda yağmur indirip onu yerde durdurduk. Bizim onu gidermeye de elbet gücümüz yeter.

19- Böylece onun (yağmurun) sayesinde sizin yararınıza hurma bahçeleri ve üzüm bağları meydana getirdik ki, bunlarda sizin için birçok meyveler vardır. Ve siz onlardan yersiniz.

20- Yine onunla Tûr-i Sînâ'da yetişen ağaç meydana getirdi. Bu ağaç, hem yağ hemde yiyenlerin ekmeğine katık edecekleri (zeytin) verir.

21- Hayvanlarda da sizin için ibretler vardır. Karınlarındakinden size içiriyoruz. Onlarda sizin için bir takım faydalar daha vardır. Ayrıca on lardan yersiniz.

22- O (hayvanların) üzerinde ve gemilerde taşınırsınız.

Tefsiri

١٧- ﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعَ طَرَآئِقَ وَمَا كُنَّا عَنِ الْخَلْقِ غَافِلِينَ﴾

17. Andolsun ki biz, sizin üstünüzde yedi yol yarattık. Biz yaratmaktan gafil değiliz.

« طَرَآئِقَ », « طَرِيقَةٌ » "Yol" kelimesinin çoğuludur. Onlar da gökler dir. Çünkü gökler meleklerin yolları ve dolaştıkları yerlerdir.

« الْخَلْقِ » "yaratmak" kelimesiyle gökleri kastetti.

Sanki o şöyle dedi: *"Onlar, üzerinizde yarattık. Ve biz, onları korumaktan gafil değiliz"* ya da insanları kastetti. Rızık ve bereketleri insanlara, göklerden indirmek için gökleri yarattık. O onlardan ve onlara fayda veren şeylerden gafil değildir.

١٨- ﴿وَاَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَآءِ مَآءً بِقَدَرٍ فَاَسْكَنَّاهُ فِى الْاَرْضِ وَاِنَّا عَلَى ذَهَابٍ بِهِ لَقَادِرُونَ﴾

18- Gökten belli miktarda yağmur indirip onu yerde durdurduk. Bizim onu gidermeye de elbet gücümüz yeter.

Onunla zarardan korunmalarını ve marifete ulaşmalarını takdir ederek yağmur indirdik. Ya da ihtiyaçlarına yetecek miktarda indirdik, demektir. *"Onu yerde durdurduk" "Onu yeryüzündeki kaynaklara soktu" ayetindeki gibidir. Denildiki: "Onu yeryüzündeki sabit kıldık. Ayrıca yeryüzünün bütün suyu göktendir"* daha sonra *"bizim onu gidermeye de gücümüz yeter"* sözüyle şükürlerini yerine getirmelerini istedi. Yani, gücümüz onu indirmeye yettiği gibi, gidermeye de yeter. Bu nimeti, şükürle elde tutun, demektir.

١٩- ﴿فَاَنْشَاْنَا لَكُمْ بِهِ جَنَّاتٍ مِنْ نَخِيلٍ وَاَعْنَابٍ لَكُمْ فِيهَا فَوَاكِهُ كَثِيرَةٌ وَمِنْهَا تَاْكُلُونَ﴾

19- Böylece onun (yağmurun) sayesinde sizin yararınıza hurma bahçeleri ve üzüm bağları meydana getirdik ki, bunlarda sizin için birçok meyveler vardır. Ve siz onlardan yersiniz.

Onlarda sizin için hurma ve üzümden başka birçok meyveler vardır. Siz o bahçelerin meyvelerinden yersiniz. Bunun, onların *"falan, çalıştığı meslekten ve yaptığı sanattan yer"* sözleri gibi olması caizdir. Yani o meslek onu yedirdi. Rızkı ondan geliyor demektir. sanki şöyle demiştir: *"Bu bahçeler, rızıklarınızın ve yaşamınızın sebebidir. Onlar sayesinde rızıklanıyor ve onlar sayesinde yaşıyorsunuz."*

٢٠- ﴿وَشَجَرَةً تَخْرُجُ مِنْ طُورِ سَيْنَاءَ تَنْبُتُ بِالدُّهْنِ وَصِبْغٍ لِلْآكِلِينَ﴾

20- Yine onunla Tûr-i Sînâ'da yetişen ağaç meydana getirdi. Bu ağaç, hem yağ hemde yiyenlerin ekmeğine katık edecekleri (zeytin) verir.

« شَجَرَةً » kelimesi « جَنَّاتٍ » üzerine atıftır. Ve o zeytin ağacıdır. Tûr-i seyna ve Tûr-i Sînîn. Ya tur kelimesi, bulunduğu bölgenin ismine (Sînâ ve Sînûn) izafe olunmuştur. Ya da bir ağın muzaf ve muzafun ileyhten oluşan ismidir. İmru'l-Kays gibi. O Filistin dağıdır.

"Seyna" herhalde gayrı munsarıftır. Hicazî ve Ebu Amr'a göre marife ve yabancı kelime olduğu için « سَيْنَاءَ » kelimesinin « س » i kesralıdır. Ya da diğerlerinin kıraatine göre fethalıdır. Çünkü elif «صَحْرَاءَ » kelimesinde olduğu gibi müenneslik içindir.

Zeccac « بِالدُّهْنِ » deki « بِ » nin hal için olduğunu söylemiştir. Yani kendisiyle birlikte yağ olduğu halde yetişir, demektir. Mekkî ve Ebu Amr'a göre « تُنْبِتُ » şeklindedir. *"Ta ki sebze gelişti"* sözünde olduğu gibi. « أَنْبَتَ » « نَبَتَ » *"Bitti, gelişti"* manasınadır. Ya da mefulu hazfedilmiştir. Yani, içinde yağ olan zeytinini bitirir, demektir.

Mukatil şöyle demiştir: *"Allah, bunda katık ve yağ yaratmıştır. Katık, zeytindir, yağ ise zeytınyağıdır"* denildiki: *"O tufandan sonra biten ilk ağaçtır. Bu üç hususu kendisinde toplamıştır. Çünkü o, ağaçların en şereflisi, en üstünü ve en faydalısıdır."*

٢١- ﴿وَإِنَّ لَكُمْ فِي الْأَنْعَامِ لَعِبْرَةً نُسْقِيكُمْ مِمَّا فِي بُطُونِهَا وَلَكُمْ فِيهَا

﴿ مَنَافِعُ كَثِيرَةٌ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴾

21- Hayvanlarda da sizin için ibretler vardır. Karınlarındakinden size içiriyoruz. Onlarda sizin için bir takım faydalar daha vardır. Ayrıca onlardan yersiniz.

« أَنْعَام » « نَعَم » kelimesinin çoğuludur. Deve, sığır ve koyun için kullanılır. Şamî, Nafî ve Ebubekir'e göre « نَسْقِيكُمْ » şeklindedir.

« سَقَى » ve « أَسْقَى » iki ayrı kelimedir. Sizin için, onların karnından içimi kolay süt çıkarırız. Onlarda sütten başka, daha birçok faydalar vardır. O da, onların yününden, kılından ve tüyünden istidafe etmenizdir. Ayrıca onların etlerinden de yersiniz.

٢٢- ﴿ وَعَلَيْهَا وَعَلَى الْفُلْكِ تُحْمَلُونَ ﴾

22- O (hayvanların) **üzerinde ve gemilerde taşınırsınız.**

Kara seferlerinizde hayvanlar üzerinde, deniz seferlerinde de gemiler üzerinde taşınırsınız. Bu ayet « أَنْعَام » kelimesiyle kastedilenin deve olduğuna işaret etmektedir. Çünkü normalde üzerine binilen odur. Bu sebebten onu gemilerle birlikte zikretti. Çünkü o, kara gemisidir.

Zurrumme: *"Kara gemisinin dizginleri yanağımın altındadır"* demiş ve bununla devesini kastetmiştir.

❁ ❁ ❁

23. – 25. ÂYETLER

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَى قَوْمِهِ فَقَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ
غَيْرُهُ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٢٣﴾ فَقَالَ الْمَلَؤُا الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ مَا هٰذَا
إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُرِيدُ أَنْ يَتَفَضَّلَ عَلَيْكُمْ وَلَوْ شَاءَ اللّٰهُ لَأَنْزَلَ مَلٰئِكَةً
مَا سَمِعْنَا بِهٰذَا فِي آبَائِنَا الْأَوَّلِينَ ﴿٢٤﴾ إِنْ هُوَ إِلَّا رَجُلٌ بِهِ جِنَّةٌ
فَتَرَبَّصُوا بِهِ حَتّٰى حِينٍ ﴿٢٥﴾

Meâli

23- Andolsun ki biz Nuh'u kavmine göderdik. "Ey kavmim, Allaha kulluk edin. Ondan başka tanrınız yoktur. Hâla sakınmaz mısınız?" dedi.

24- Bunun üzerine kavminin içinden ileri gelen inkârcı ile grup (şöyle) dedi: "Bu da sizin gibi insandan başka bir şey değildir. Size üstün gelmek istiyor. Eğer Allah (elçi göndermek) dileseydi, melekleri indirirdi. Biz ilk babalarımızdan böyle bir şey işitmedik."

25- Bu, yalnızca kendisinde delilik bulunan bir kimsedir. Öyle ise, süreye kadar ona katlanıp (durumu) gözetleyin bakalım.

Tefsiri

٢٣- ﴿وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَى قَوْمِهِ فَقَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ
غَيْرُهُ أَفَلَا تَتَّقُونَ﴾

23- Andolsun ki biz Nuh'u kavmine göderdik. "Ey kavmim, Allah'a kulluk edin. Ondan başka tanrınız yoktur. Hâla sakınmaz mısınız?" dedi.

Allah'a ibadet edin. Onu birleyin « غَيْرُهُ » mahallen ötre ile, lafzen esre iledir. Cümle başlagınç cümlesidir. İbadetle emretmenin sebebi yerine geçmiştir. Hiçbir konuda, ibadet edilmeye müstehak olmayan varlık-

lara ibadet ettiğinde, rabbiniz ve yaratıcınız olan Allah'ın azabından kork muyor musunuz?

٢٤- ﴿ فَقَالَ الْمَلَؤُا الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ مَا هٰذَا إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُرِيدُ أَنْ يَتَفَضَّلَ عَلَيْكُمْ وَلَوْ شَاءَ اللّٰهُ لَأَنْزَلَ مَلٰئِكَةً مَا سَمِعْنَا بِهٰذَا فِي آبَائِنَا الْأَوَّلِينَ ﴾

24- Bunun üzerine kavminin içinden ileri gelen inkârcı ile grup (şöyle) **dedi: "Bu da sizin gibi insandan başka bir şey değildir. Size üstün gelmek istiyor. Eğer Allah** (elçi göndermek) **dileseydi, melekleri indirirdi. Biz ilk babalarımızdan böyle bir şey işitmedik."**

Bu sözü kavminin eşrafı, kavminin avam tabakasına söylüyor. Bu da sizin gibi yiyor, içiyor. İnsandan başka bir şey değil o. Eğer Allah elçi ler göndermeyi dileseydi melekleri gönderirdi. İnsanların elçi olarak gönderildiğini ya da bize emrettiğini şu tevhidi ve tanrılarımızı kötülemeyi ilk babalarımızdan işitmedik. Onlar şaşılacak insanlar doğrusu. Taşın tanrılığını kabul ediyorlar da insanın elçiliğini kabul etmiyorlar.

٢٥- ﴿ إِنْ هُوَ إِلَّا رَجُلٌ بِهِ جِنَّةٌ فَتَرَبَّصُوا بِهِ حَتّٰى حِينٍ ﴾

25- Bu, yalnızca kendisinde delilik bulunan bir kimsedir. Öyle ise, süreye kadar ona katlanıp (durumu) **gözetleyin bakalım.**

Onun işi açığa çıkıncaya kadar bekleyin ve sabredin. Deliliğinden ayılırsa ayılır. Değilse onu öldürürsünüz.

❁ ❁ ❁

26. – 30. ÂYETLER

قَالَ رَبِّ انْصُرْنِى بِمَا كَذَّبُونِ ﴿٢٦﴾ فَاَوْحَيْنَٓا اِلَيْهِ اَنِ اصْنَعِ الْفُلْكَ
بِاَعْيُنِنَا وَوَحْيِنَا فَاِذَا جَٓاءَ اَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُّورُۙ فَاسْلُكْ فِيهَا مِنْ كُلٍّ
زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ وَاَهْلَكَ اِلَّا مَنْ سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ مِنْهُمْۚ وَلَا تُخَاطِبْنِى
فِى الَّذِينَ ظَلَمُواۚ اِنَّهُمْ مُغْرَقُونَ ﴿٢٧﴾ فَاِذَا اسْتَوَيْتَ اَنْتَ وَمَنْ مَعَكَ
عَلَى الْفُلْكِ فَقُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِى نَجّٰينَا مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٢٨﴾ وَقُلْ
رَبِّ اَنْزِلْنِى مُنْزَلًا مُبَارَكًا وَاَنْتَ خَيْرُ الْمُنْزِلِينَ ﴿٢٩﴾ اِنَّ فِى ذٰلِكَ
لَاٰيَاتٍ وَاِنْ كُنَّا لَمُبْتَلِينَ ﴿٣٠﴾

Meâli

26- Nuh: “Rabbim, beni yalanlamaları karşısında bana yardım et” dedi.

27- Bunun üzerine ona şöyle vahyettik: “Gözlerimizin önünde ve bildirdiğimiz şekilde o gemiyi yap. Bizim emrimiz gelip de tandır kaynayınca, her cinsten iki çift ve aileni de alıp ona bindir. Yalnız onlar içinde aleyhinde söz geçmiş (azabımıza uğrama hükmü giymiş) olanları bırak. Zulmedenler hakkında bana yalvarma. Zira onlar kesinlikle boğulacaklardır.

28- Sen yanındakilerle birlikte gemiye yerleştiğinde “bizi zalimler topluluğundan kurtaran Allah’a hamdolsun” de.

29- Ve de ki: “Beni bereketli bir yere indir. Sen konuklatanların en hayırlısısın.”

30- Şüphesiz ki bunda sizin için bir takım ibretler vardır. Çünkü biz, böyle denemişizdir.

Tefsiri

٢٦- ﴿ قَالَ رَبِّ انْصُرْنِى بِمَا كَذَّبُونِ ﴾

26- Nuh: "Rabbim, beni yalanlamaları karşısında bana yardım et" dedi.

Onların imanlarından ümidi kestiğinde, Allah'a onlardan intikam alması için dua etti. Mana *"Onları beni yalanlamaları sebebiyle helak et"* demektir. Çünkü Allah'ın yardımı helâk edilmesi demektir. Ya da « اُنْصُرْنِى » "Bana yardım et" cümlesi « بِمَا كَذَّبُونِ » "yalanlamalarına karşı" cümlesine karşılıktır. Senin "Bu sanadır" yani "şuna karşılıktır" sözünde olduğu gibi. Mana *"Onların yalanlamasının getirdiği gamı, onlara karşı kazanılan zaferin tesellisine çevir"* demektir.

٢٧- ﴿ فَاَوْحَيْنَا اِلَيْهِ اَنِ اصْنَعِ الْفُلْكَ بِاَعْيُنِنَا وَوَحْيِنَا فَاِذَا جَاءَ اَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُّورُ فَاسْلُكْ فِيهَا مِنْ كُلٍّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ وَاَهْلَكَ اِلَّا مَنْ سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ مِنْهُمْ وَلَا تُخَاطِبْنِى فِى الَّذِينَ ظَلَمُوا اِنَّهُمْ مُغْرَقُونَ ﴾

27- Bunun üzerine ona şöyle vahyettik: "Gözlerimizin önünde ve bildirdiğimiz şekilde o gemiyi yap. Bizim emrimiz gelip de tandır kaynayınca, her cinsten iki çift ve aileni de alıp ona bindir. Yalnız onlar içinde aleyhinde söz geçmiş (azabımıza uğrama hükmü giymiş) **olanları bırak. Zulmedenler hakkında bana yalvarma. Zira onlar kesinlikle boğulacaklardır.**

Onun duasına icabet ettik. Ve gemiyi gözlerimizin önünde yapmasını ona vahyetti. Yani sen Allah'ın seni koruduğuna ve gördüğüne inanarak onu yap. Ya da onu, bizim korumamız ve gözetimimiz altında yap, demektir. sanki senin yanında, sana saldırılmasın ve yaptığın işi tahrip edilmesin diye Allah'tan gelen ve seni gözleriyle takip edem muhafızlar vardır. *"Onun üzerine ilâhi, koruyucu bir göz vardır"* sözü de bunun gibidir. *"Vahyimizle"* sözü, onu yapmasını emretmemiz ve öğretmemizle, demektir. Rivayete göre ona, gemiyi, kuş göğsü şeklinde yapması vahy edilmiştir. Azapla ilgili emrimiz geldiğinde ve tandır kaynadığında, deve ve at gibi her sınıftan dişi-erkek çiftleri ve Allah tarafından helâk edilmelerine hükmedilmiş olanlar dışındaki hanımlarını ve çocuklarını gemiye bindir. "iki çift" sözü, at ve kısrakta olduğu gibi bir erkek bir dişiden

meydana gelen tek çift manasına gelmektedir.

« اثْنَيْنِ » "iki" kelimesi tekit içindir. Ve bir artı açıklamadır.

Rivayet edildiğine göre gemide ancak memeliler ve yumurtlayanlar taşınmıştır. Sinek, sivrisinek ve kurtçuk gibi hayvanlar taşınmamıştır. Allah tarafından heâak edilmelerine hükmedilmiş aile halkı ise, oğlu ve iki karısından birisidir.

Zararlı olanın zikrinden sonra « عَلَى » harfi cerri kullanıldı. Faydalı olanın zikrinden sonra « لِ » harfi ceri kullanıldığı gibi « وَلَقَدْ سَبَقَتْ كَلِمَتُنَا لِعِبَادِنَا الْمُرْسَلِينَ» *"Elbette ki hükmümüz elçi kullarımızın lehine gerçekleşti"* ve « لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ » *"Kazandığı iyilik kendi lehine, kazandığı kötülük de kendi aleyhinedir"* ayetlerinde olduğu gibi. İnkâr edenlerin kurtarılmasını benden isteme. Çünkü ben, onları boğacağım.

٢٨- ﴿فَإِذَا اسْتَوَيْتَ أَنْتَ وَمَنْ مَعَكَ عَلَى الْفُلْكِ فَقُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِى نَجّٰينَا مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ﴾

28- Sen yanındakilerle birlikte gemiye yerleştiğinde "bizi zalimler topluluğundan kurtaran Allah'a hamdolsun" de.

Kâfirler helâk edildiği ve onlardan kurtuldukları için hamd etmelerini emretti. *"sen, yanındakilerle birlikte gemiye yerleştiğinde"* sözü *"yer leştiğinde"* manasında olsa da *"de"* dedi. çünkü o, onların peygamberi ve imamıdır. Onun sözü, onların sözüdür. Ayrıca burada peygamberliğin üstünlüğüne işaret vardır.

٢٩- ﴿وَقُلْ رَبِّ أَنْزِلْنِى مُنْزَلًا مُبَارَكًا وَأَنْتَ خَيْرُ الْمُنْزِلِينَ﴾

29- Ve de ki: "Beni bereketli bir yere indir. Sen konuklatanların en hayırlısısın."

Gemiye bindiğinde ya da indiğinde de *"Rabbim, beni mübarek bir inişle indir. Ya da mübarek bir yere indir"* de.

Ebubekir'e göre « مُنْزَلًا » « مَنْزِلًا » şeklindedir. Mekan manasına ge

lir. Sen konuklatanların en hayırlısısın. Gemi de bereket ve kurtuluşu, ondan çıktıktan sonra da nesil bolluğunu ve hayırların devamını lütfet.

٣٠- ﴿إِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ وَإِنْ كُنَّا لَمُبْتَلِينَ﴾

30- Şüphesiz ki bunda sizin için bir takım ibretler vardır. Çünkü biz, böyle denemişizdir.

Nuh'a ve kavmine yapılan bu işte nice ibretler ve nice öğütler vardır. « إِنْ » « إِنَّ » den hafifletilmiştir. « لَمُبْتَلِينَ » deki « لَ » olumsuz « إِنْ » olmadığını gösteren « لَ » dır.

Mana: *"Nuh, kavmini büyük bir belâ ve şiddetli bir azap ile bu şekilde cezalandırdı. Ya da kullarımızı, kimler ibret alıp düşünecek diye bu şekilde denedik"* demektir. *"Onu ibret olarak bıraktık ibret alan yok mu?"* ayetinde olduğu gibi.

❁ ❁ ❁

31. – 41. ÂYETLER

ثُمَّ اَنْشَاْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ قَرْنًا اٰخَرِينَ ﴿٣١﴾ فَاَرْسَلْنَا فِيهِمْ رَسُولًا مِنْهُمْ اَنِ
اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْرُهُ اَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٣٢﴾ وَقَالَ الْمَلَاُ مِنْ
قَوْمِهِ الَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِلِقَاءِ الْاٰخِرَةِ وَاَتْرَفْنَاهُمْ فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا مَا
هٰذَا اِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يَاْكُلُ مِمَّا تَاْكُلُونَ مِنْهُ وَيَشْرَبُ مِمَّا تَشْرَبُونَ ﴿٣٣﴾
وَلَئِنْ اَطَعْتُمْ بَشَرًا مِثْلَكُمْ اِنَّكُمْ اِذًا لَخَاسِرُونَ ﴿٣٤﴾ اَيَعِدُكُمْ اَنَّكُمْ اِذَا
مِتُّمْ وَكُنْتُمْ تُرَابًا وَعِظَامًا اَنَّكُمْ مُخْرَجُونَ ﴿٣٥﴾ هَيْهَاتَ هَيْهَاتَ لِمَا
تُوعَدُونَ ﴿٣٦﴾ اِنْ هِىَ اِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا نَحْنُ
بِمَبْعُوثِينَ ﴿٣٧﴾ اِنْ هُوَ اِلَّا رَجُلٌ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا وَمَا نَحْنُ لَهُ
بِمُؤْمِنِينَ ﴿٣٨﴾ قَالَ رَبِّ انْصُرْنِى بِمَا كَذَّبُونِ ٣٩ قَالَ عَمَّا قَلِيلٍ
لَيُصْبِحُنَّ نَادِمِينَ ﴿٤٠﴾ فَاَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ بِالْحَقِّ فَجَعَلْنَاهُمْ غُثَاءً فَبُعْدًا
لِلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٤١﴾

Meâli

31- Sonra onların ardından bir başka nesil getirdik.

32- Bunun üzerine, aralarından kendilerine "Allaha kulluk edin, çünkü sizin ondan başka bir tanrınız yoktur. Hâlâ Allah'tan korkmaz mısınız? (mesajını ileten) bir elçi gönderdik."

33- Onun kavminden, kâfir olup ahirete ulaşmayı inkâr eden ve dünya hayatında kendilerine refah verdiğimiz varlıklı kişiler, "Bu sadece sizin gibi bir insandır. Sizin yediğinizden yiyor, sizin içtiğinizden içiyor" dediler.

34- Eğer sizin gibi bir insana itaat ederseniz o taktirde siz, mutlaka ziyana uğrayanlar olursunuz.

35- Size, öldüğünüz, toprak ve kemik yığını haline geldiğiniz zaman yeniden hayata çıkarılacağınızı mı vaad ediyor?

36- Heyhat. Size vaad edilen o şey ne kadar tuzak!

37- Dünya hayatından başka gerçek yoktur. Ölürüz, yaşarız, bir daha diriltilecek değiliz.

38- Bu adam, sadece Allah hakkında yalan uyduran bir kimsedir. Biz ona inanmıyoruz.

39- (O peygamber) "Rabbim beni yalanlamalarına karşılık bana yardım et" dedi.

40- (Allah) : "Az sonra onlar pişman olacaklar" dedi.

41- Derken korkunç ses onları hak ile yakaladı da onları sel süprüntüsü haline getirdik. Zalimler topluluğunun can cehenneme.

Tefsiri

٣١- ﴿ ثُمَّ اَنْشَاْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ قَرْنًا اٰخَرِينَ ﴾

31- Sonra onların ardından bir başka nesil getirdik.

Nuh'un kavminden sonra Hûd'un kavmi Âd'ı yarattık. Buna, Hûd'un *"hatırlayın sizi Nuh'un kavminden sonra halef kılmıştık ya"* sözü ve A'râf, Hud ve Şuârâ Sûrelerinde Hûd kıssasının, Nuh kıssasının sonra gelmesi şehadet etmektedir.

٣٢- ﴿ فَاَرْسَلْنَا فِيهِمْ رَسُولاً مِنْهُمْ اَنِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْرُهُ اَفَلاَ تَتَّقُونَ ﴾

32- Bunun üzerine, aralarından kendilerine "Allah'a kulluk edin, çünkü sizin ondan başka bir tanrınız yoktur. Hâla Allah'tan korkmaz mısınız? (mesajını ileten) **bir elçi gönderdik."**

« اَرْسَلَ » fiili « اِلَى » harfi cerri ile müteaddi olur. « فِى » harfi cerri ile müteaddi olmaz. *"Seni ümmet içinde gönderdik" "bir kentte gönder-*

medik" gibi ayetlerde ve burada ümmet kelimesi ve kent kelimesi, gönderilme yeri kılınmışlardır.

Rumenin: "Düşüncesizce saldıran Musab'ı orada gönderdim" sözünde olduğu gibi. Gönderilen elçi Hud (a.s.)'dır.

« أَنْ » « أَرْسَلْنَا »'yı açıklamak için gelmiştir. Yani, onlara, elçi lisanıyla *"Allaha ibadet edin"* dedik.

٣٣- ﴿وَقَالَ الْمَلَأُ مِنْ قَوْمِهِ الَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِلِقَاءِ الْآخِرَةِ وَأَتْرَفْنَاهُمْ فِي الْحَيَوٰةِ الدُّنْيَا مَا هٰذَا إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يَأْكُلُ مِمَّا تَأْكُلُونَ مِنْهُ وَيَشْرَبُ مِمَّا تَشْرَبُونَ﴾

33- Onun kavminden, kâfir olup ahirete ulaşmayı inkâr eden ve dünya hayatında kendilerine refah verdiğimiz varlıklı kişiler, "Bu sadece sizin gibi bir insandır. Sizin yediğinizden yiyor, sizin içtiğinizden içiyor" dediler.

Â'raf ve Hûd sûrelerinde Hûd kavminin cevabını "vav" sız zikretti. Çünkü bu, *"onun kavmi ne dedi?"* şeklinde sorulan bir sorunun takdirine göredir. Ona *"şöyle şöyle dediler"* denir. Burada ise "vav" la zikredilmiştir. Çünkü burada onların sözü, elçinin sözüne atıftır. Manası, netice de hak da batıl da zikredilmiştir. Nebi (s.a.v.)'in sözüne bitişik bir cevap değildir. « ف » sız gelmiştir. Nuh (a.s.)'ın kıssasında « ف » ile gelmiştir. Çünkü o , onun sözüne cevap olarak ardından söylenmiştir.

« الَّذِينَ كَفَرُوا » , « الْمَلَأُ » kelimesinin ya da « قَوْمِهِ » kelimesinin sıfatıdır.

"Ahirette ulaşmayı yalanladılar" yani, ondaki hesap, sevap, azap ve diğer şeyleri yalanladılar, demektir. onların nimetlendirilmesi de mal ve evlat çokluğuyladır.

« تَشْرَبُونَ » den sonra, bir öncesinin delaletinde dolayı « مِنْهُ » kelimesi hazfedilmiştir. Yani, sizden gibi biri, Allah'ın elçiliğini nereden iddia ediyor, demektir.

٣٤- ﴿وَلَئِنْ أَطَعْتُمْ بَشَرًا مِثْلَكُمْ إِنَّكُمْ إِذًا لَخَاسِرُونَ﴾

34- Eğer sizin gibi bir insana itaat ederseniz o taktirde siz, mutlaka ziyana uğrayanlar olursunuz.

Emrettiği ve yasakladığı hususlarda sizin gibi bir insana itaat ederseniz o taktirde size, kendi benzerinize uymakla hüsrana uğrayanlardan olursunuz.

« إِذًا » kelimesi, şartın cezasında gelmiştir. Ve kavimlerinden elçiler le mücadele edenler için cevaptır. Onlar, benzerlerine tabi olanların baba sıdır. Hatta onlardan daha aciz olanlara bile ibadet etmektedirler. Bu da onların ahmaklıklarındandır.

٣٥- ﴿أَيَعِدُكُمْ أَنَّكُمْ إِذَا مِتُّمْ وَكُنْتُمْ تُرَابًا وَعِظَامًا أَنَّكُمْ مُخْرَجُونَ﴾

35- Size, öldüğünüz, toprak ve kemik yığını haline geldiğiniz zaman yeniden hayata çıkarılacağınızı mı vaad ediyor?

Nafî, Hamza, Ali ve Hafs'a göre « مِتُّمْ » diğerlerine göre « مُتُّمْ » şeklindedir. Size, sual, hesap, sevap ve azap için diriltileceğinizi mi vaad ediyor. « أَنَّكُمْ » u tekit için iki defa zikretti. Bunu, birinci « أَنَّكُمْ » ile haberi arası zarf ile ayrıldığı için yaptı.

«مُخْرَجُونَ » birinci « أَنَّكُمْ » un haberidir. Takdiri ise *"size, öldüğü nüz, toprak ve kemik haline geldiğiniz zaman diriltileceğinizi mi vaad ediyor?"* şeklindedir.

٣٦- ﴿هَيْهَاتَ هَيْهَاتَ لِمَا تُوعَدُونَ﴾

36- Heyhat. Size vaad edilen o şey ne kadar tuzak!

Yezid'e göre « هَيْهَاتِ » nin kesresiyledir. Ondan her ikisinde de kesreli ve tenvinli şekilde rivayet edildi. Kisaî « ه » ile vakfe yapıyor. diğerleri ise « ت » ile vakfe yapıyor. O isim fiildir. Faili gizli olan « بَعُدَ » fiilinin yerine gelmiştir. Yani, size vaad edilen azabın tasdiki ya da mey-

dana gelmesi ne kadar uzak. Ya da onun faili « مَا تُوعَدُونَ » dir. « لِ » zaittir. Yani, vaad olunduğunuz diriliş ne uzak oldu, demektir.

٣٧- ﴿إِنْ هِيَ إِلاَّ حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوثِينَ﴾

37- Dünya hayatından başka gerçek yoktur. Ölürüz, yaşarız, bir daha diriltilecek değiliz.

« هِيَ » zamirdir. Bununla ne kastedildiği ancak açıklanmasıyla anlaşılır. Aslı « إِنِ الْحَيَاةُ » "hayat değildir" şeklindedir. « هِيَ » yi, hayat yerine koydu. Çünkü haber ona delalet etmektedir ve onu açıklamaktadır. Mana: *"İçin de bulunduğumuz ve beraber olduğumz bu hayattan başka hayat yok" şeklindedir.* Çünkü olumsuz « إِنْ » cinse delalet eden *"hayat"* manasında ki « هِيَ » nin başına gelmiştir. Ve ona olumsuzlamıştır. Böylece cinsi olumsuzlayan « لاَ » ya eşit olmuştur.

Kimimiz ölür, kimimiz doğar, bir asır gider, diğeri gelir. Ya da bunda takdim ve tehir vardır. Yani, yaşarız ve ölürüz, demektir. Nitekim bu, Ubey ve İbni Mesud (r.a.)'un kıraatidir. Ve biz öldükten sonra diriltilecek değiliz.

٣٨- ﴿إِنْ هُوَ إِلاَّ رَجُلٌ افْتَرَى عَلَى اللهِ كَذِبًا وَمَا نَحْنُ لَهُ بِمُؤْمِنِينَ﴾

38- Bu adam, sadece Allah hakkında yalan uyduran bir kimsedir. Biz ona inanmıyoruz.

O, peygamber olduğuna dair iddasında ve dirilişe dair vaadinde ancak Allah'a iftira atan biridir. Biz onu tasdik etmiyoruz.

٣٩- ﴿قَالَ رَبِّ انْصُرْنِي بِمَا كَذَّبُونِ﴾

39- (O peygamber) "Rabbim beni yalanlamalarına karşılık bana yardım et" dedi.

Allah, elçisinin duasına şu sözüyle icabet etti.

٤٠- ﴿قَالَ عَمَّا قَلِيلٍ لَيُصْبِحُنَّ نَادِمِينَ ﴾

40- (Allah) : "Az sonra onlar pişman olacaklar" dedi.

« قَلِيلٍ » "az" kelimesi zaman için sıfattır. "Onu ne eskiden ne de yakında görmedim" sözündeki "eskiden" ve "yakında" kelimelerinde olduğu gibi. « قَلِيلٍ » kelimesi yakında manasındadır. « مَا » zaittir. Ya da "şey" manasınadır. Ya da zamandır ve « قَلِيلٍ » de ondan bedeldir. Hazf edilmiş yeminin cevabı *"kendilerine olanı gördüklerinde pişman olacaklardır"* sözüdür.

٤١- ﴿فَأَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ بِالْحَقِّ فَجَعَلْنَاهُمْ غُثَاءً فَبُعْدًا لِلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ﴾

41- Derken korkunç ses onları hak ile yakaladı da onları sel süprüntüsü haline getirdik. Zalimler topluluğunun can cehenneme.

Onları, Cebrail'i sesi adaletle yakaladı. O, onlara karşı kuvvetle bağırdı ve onları helâk etti. Falan hak ile yani adaletle hükmeder denir. Onları, helâk edilişlerinde çerçöpe benzetti. O çerçöp selin taşıdığı eskimiş ve kararmış yapraklar ve odunlardır.

« فَبُعْدًا » helâk olsun, demektir. « بَعُدَ بُعْدًا » ya da « بُعْدًا » yani helâk oldu, denir. O açık olarak kullanılmayan fiillerin mansup mastarlarındandır. « لِلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ » « بَعُدَ » kelimesiyle aleyhine beddua edilen kişileri açıklamaktadır. « هَيْتَ لَكَ » "beri gel" gibi.

❁ ❁ ❁

42. – 49. ÂYETLER

ثُمَّ اَنْشَأْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ قُرُونًا اٰخَرِينَ ﴿٤٢﴾ مَا تَسْبِقُ مِنْ اُمَّةٍ اَجَلَهَا وَمَا
يَسْتَأْخِرُونَ ﴿٤٣﴾ ثُمَّ اَرْسَلْنَا رُسُلَنَا تَتْرَا كُلَّمَا جَٓاءَ اُمَّةً رَسُولُهَا
كَذَّبُوهُ فَاَتْبَعْنَا بَعْضَهُمْ بَعْضًا وَجَعَلْنَاهُمْ اَحَادِيثَ فَبُعْدًا لِقَوْمٍ لَا
يُؤْمِنُونَ ﴿٤٤﴾ ثُمَّ اَرْسَلْنَا مُوسٰى وَاَخَاهُ هٰرُونَ بِاٰيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُبِينٍ ﴿٤٥﴾
اِلٰى فِرْعَوْنَ وَمَلَائِه۪ فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا عَالِينَ ﴿٤٦﴾ فَقَالُٓوا اَنُؤْمِنُ
لِبَشَرَيْنِ مِثْلِنَا وَقَوْمُهُمَا لَنَا عَابِدُونَ ﴿٤٧﴾ فَكَذَّبُوهُمَا فَكَانُوا مِنَ
الْمُهْلَكِينَ ﴿٤٨﴾ وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ ﴿٤٩﴾

Meâli

42- Sonra onların ardından başka nesiller yetiştirdik.

43- Hiçbir ümmet ecelini ne öne alabilir ne de erteleyebilir.

44- Sonra biz peygamberlerimizi peyderpey gönderdik. Hangi ümmete peygamberi geldiyse onlar onu yalanladılar. Biz de onları ardı ardına devirdik ve hepsini birer efsane yaptık. Artık iman etmeyen kavmin canı cehennem.

45- Sonra Musa'yı ve kardeşi Harun'u âyetlerimizle ve apaçık bir delille gönderdik.

46- Firavun'a ve ileri gelen adamlarına. Bunun üzerine onlar büyüklük tasladılar ve böbürlenen bir topluluk oldular.

47- Bu yüzden dediler ki: "Kavimleri bize kötülük ederken, bizim benzerimiz olan bu iki adama mı inancağız."

48- Onları yalanladılar ve helak edilenlerden oldular.

49- Doğru yolu bulsunlar diye Musa'ya kitabı verdik.

Tefsiri

٤٢- ﴿ثُمَّ اَنْشَأْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ قُرُونًا اٰخَرِينَ﴾

42- Sonra onların ardından başka nesiller yetiştirdik.

Salih'in, Lût'un, Şuayb'ın ve diğerlerinin kavmini.

٤٣- ﴿ مَا تَسْبِقُ مِنْ اُمَّةٍ اَجَلَهَا وَمَا يَسْتَأْخِرُونَ ﴾

43- Hiçbir ümmet ecelini ne öne alabilir ne de erteleyebilir.

« مِنْ » sıladır. Hiçbir ümmet kendisi için yazılmış ecelini ve ölümü için tayin edilmiş vakti ne öne alabilir ne de geri bırakabilir.

٤٤- ﴿ ثُمَّ اَرْسَلْنَا رُسُلَنَا تَتْرَا كُلَّمَا جَٓاءَ اُمَّةً رَسُولُهَا كَذَّبُوهُ فَاَتْبَعْنَا بَعْضَهُمْ بَعْضًا وَجَعَلْنَاهُمْ اَحَادِيثَ فَبُعْدًا لِقَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ ﴾

44- Sonra biz peygamberlerimizi peyderpey gönderdik. Hangi ümmete peygamberi geldiyse onlar onu yalanladılar. Biz de onları ardı ardına devirdik ve hepsini birer efsane yaptık. Artık iman etmeyen kavmin canı cehennem.

« تَتْرَا » « فَعْلَى » veznindedir. Elif « سَكْرَى » da olduğu gibi müenneslik içindir. Çünkü « رُسُلْ » "peygamberler" kelimesi çoğuldur. Bu sebepten tenvinlenmez. Çünkü o, gayrı munsarıftır. Mekkî, Ebu Amr ve Yezid'e göre « تَتْرًى » elifin « اَرْطًى » da olduğu gibi ilhak için olması üzerine tenvinlidir. Her iki kıraatte de hal olarak mansuptur. Yani, üzerine tenvinlidir. Her iki kıraatte de hal olarak mansuptur. Yani, peşpeşe, birbiri ardınca, demektir.

Onun « ت » si « و » dan bedeldir. Aslı « وَتْرَى » dır. Vitirden gelmektedir. O da tek demektir. « و » « تُرَابْ » da olduğu gibi « ت » ye kalb oldu.

Peygamber, gönderenle, kendilerine gönderilenler arasındaki ilişkiyi kurar. İzafet bu ilişkiyle olur. Ayrıca onun her ikisine de izafeti sahihtir. Ümmetler ve asırlar yok olarak birbirlerini kovaladılar. Onları, işitilen ve hayrette bırakan efsaneler haline getirdik.

« اَحَادِيثْ », « حَدِيثْ » kelimesinin çoğul ismidir. « اَحَادِيثُ النَّبِيِّ » "peygamberin hadisleri" buradan gelmektedir. Ayrıca « اُحْدُوثَةْ » kelimesinin de çoğuludur. O da insanların kendisiyle eğlenmek ve hayrete düşmek için birbirine anlattıkları şeydir. Buradaki maksat da budur.

٤٥- ﴿ ثُمَّ أَرْسَلْنَا مُوسَى وَأَخَاهُ هَرُونَ بِآيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُبِينٍ ﴾

45- Sonra Musa'yı ve kardeşi Harun'u âyetlerimizle ve apaçık bir delille gönderdik.

« هَرُونَ » « أَخَاهُ » dan bedeldir. Âyetlerimiz kelimesinden maksat dokuz mucizedir.

٤٦- ﴿ إِلَى فِرْعَوْنَ وَمَلَائِهِ فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا عَالِينَ ﴾

46- Firavun'a ve ileri gelen adamlarına. Bunun üzerine onlar büyüklük tasladılar ve böbürlenen bir topluluk oldular.

Böbürlenerek ve kibirlenerek imanı kabûlden kaçındılar.

٤٧- ﴿ فَقَالُوا أَنُؤْمِنُ لِبَشَرَيْنِ مِثْلِنَا وَقَوْمُهُمَا لَنَا عَابِدُونَ ﴾

47- Bu yüzden dediler ki: "Kavimleri bize kötülük ederken, bizim benzerimiz olan bu iki adama mı inancağız."

"Beşer" kelimesi tekil olarak da çoğul olarak da kullanılır. « مِثْل » ve « غَيْر » kelimeleri ile de tesniye, cemi, müzekker ve müennes olanlar, sıfatlanırlar. O ikisinin kavmi, İsrailoğullarıdır. «عَابِدُونَ » kelimesi, boyun eğerler, itaat edenler manasındadır. Sultana boyun eğen kişiler için Araplar: "O, ona tapandır, boyun eğendir" derler.

٤٨- ﴿ فَكَذَّبُوهُمَا فَكَانُوا مِنَ الْمُهْلَكِينَ ﴾

48- Onları yalanladılar ve helâk edilenlerden oldular.

Boğularak helâk edildiler.

٤٩- ﴿ وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ ﴾

49- Doğru yolu bulsunlar diye Musa'ya kitabı verdik.

Musa'nın kavmine, şeriatıyla amel ederler ve öğütlerini dinlerler diye Tevrat'ı verdik.

50. – 56. ÂYETLER

وَجَعَلْنَا ابْنَ مَرْيَمَ وَأُمَّهُ آيَةً وَآوَيْنَاهُمَا إِلَى رَبْوَةٍ ذَاتِ قَرَارٍ وَمَعِينٍ ﴿٥٠﴾ يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ ﴿٥١﴾ وَإِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاتَّقُونِ ﴿٥٢﴾ فَتَقَطَّعُوا أَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ زُبُرًا كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ ﴿٥٣﴾ فَذَرْهُمْ فِي غَمْرَتِهِمْ حَتَّى حِينٍ ﴿٥٤﴾ أَيَحْسَبُونَ أَنَّمَا نُمِدُّهُمْ بِهِ مِنْ مَالٍ وَبَنِينَ ﴿٥٥﴾ نُسَارِعُ لَهُمْ فِي الْخَيْرَاتِ بَلْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٥٦﴾

Meâli

50. Meryem oğlunu ve annesini de (kudretimize) bir alamet kıldık. Onları, yerleşmeye elverişli, sulu bir tepeye yerleştirdi.

51- Ey peygamberler, temiz ve helâl olan şeylerden yiyin. Güzel amel ve hareketlerde bulunun. Çünkü ben sizin yaptıklarınızı bilirim.

52- "Ve işte sizin bu ümmetiniz bir tek ümmettir. Ben de sizin Rabbinizim. Öyleyse benden sakının" (dedik)

53- Ne var ki insanlar kendi aralarındaki işlerini parça parça böldüler. Her grup kendinde bulunan ile sevinip böbürlendi.

54- Bir süreye kadar onları, gafletleri ile başbaşa bırak.

55- 56- Sanıyorlar mı ki, kendilerine verdiğimiz servet ve oğullar ile onlara faydalar sağlamak için koşuyoruz? Hayır, anlamıyorlar.

Tefsiri

٥٠-﴿وَجَعَلْنَا ابْنَ مَرْيَمَ وَأُمَّهُ آيَةً وَآوَيْنَاهُمَا إِلَى رَبْوَةٍ ذَاتِ قَرَارٍ وَمَعِينٍ﴾

50. Meryem oğlunu ve annesini de (kudretimize) bir alâmet kıldık. Onları, yerleşmeye elverişli, sulu bir tepeye yerleştirdi.

Meryem oğlu ve annesini de, kudretimizin dilediğimiz şeye yeteceğini göstermek için bir alâmet kıldık. Çünkü o, spermsiz yaratıldı.

« آيَةً » "alamet" kelimesini tekil olarak getirdi. Çünkü ikisinde meydana gelen harikulade olay tektir. Ya da kastolunan mana, Meryemoğlunu bir alâmet, annesini de bir alâmet kıldı, şeklindedir. Ancak ikinci "alâmet" birinciye delalet ettiği için birincisi hazfedildi.

Şamî ve Asım'a göre « رَبْوَةٍ » diğerlerine göre « رُبْوَةٍ » şeklindedir. Yüksek bir yer demektir. orası, Beytü'l-Makdis, Şam, Remle ya da Mısır dır.

"Yerleşmeye elverişli" düzgün bir şekilde yayılmış yerdir. Ya da mahsulü ve suyu olan bir yerdir. Yani, oranın halkı oraya mahsulü için yerleşirler, demektir.

« مَعِينٍ » ise, yer üzerinde akan, görünen bir sudur. Mefuldur. Yani ortaya çıkmasıyla beraber gözle görülendir. Gözle görüldüğünde kullanılan « عَانَ » fiilinden gelmektedir. Ya da « فَعِيل » vezninde faildir. Çünkü o ortaya çıkışıyla ve akışıyla fayda vermektedir. Menfaat manasına olan « مَاعُونَ » kelimesinden türemiştir.

٥١- ﴿ يَٓا اَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًاۜ اِنّ۪ي بِمَا تَعْمَلُونَ عَل۪يمٌۜ ﴾

51- Ey peygamberler, temiz ve helâl olan şeylerden yiyin. Güzel amel ve hareketlerde bulunun. Çünkü ben sizin yaptıklarınızı bilirim.

Bu nida ve hitap, zahiri üzere değildir. Çünkü peygamberler, muhte lif zamanlarda ayrı ayrı gönderilmişlerdir. Mana: Her peygambere kendi zamanında bu şekilde nida olunduğunu ve bununla emredildiğini bildirmektir. Bunun faydası, işiten kişiyi, bunun, bütü peygamberlere nida edilip emredilmiş, bağlanılması ve amel edilmesi gereken önemli bir iş oldu ğuna inandırmaktadır. Ya da bu, faziletinden dolayı Muhammed (s.a.v.)'e hitaptır. Çünkü o ganimetlerden yiyordu. Ya da yukarıda zikredilen İsa (a.s.)'ya hitaptır. Çünkü o annesinin eğirdiği ipin gelirinden yiyordu.

O, temizlerin en temizidir. Temizden maksat helâl olandır. Buna göre emir gereklilik içindir. Ya da temiz ve lezzetli olandır. Buna göre de emir, tavsiye ve serbestlik içindir. Şeriata uygun ameller işleyin. Çünkü ben, sizin yaptıklarını bilirim. Ve sizi amellerinize göre mükafatlandırır ya da cezalandırırım.

٥٢- ﴿وَإِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاتَّقُونِ﴾

52- "Ve işte sizin bu ümmetiniz bir tek ümmettir. Ben de sizin Rabbinizim. Öyleyse benden sakının" (dedik)

« وَاِنَّ هَذِهِ » Kûfi'ye göre başlangıçtır. Hicazî ve Basrî'ye göre « لأنّ هذه » manasınadır. *"Benden korkun çünkü"* demektir. Ya da kendinden öncesine atfedilmiştir. Yani *"Ben sizin yaptıklarınızı ve sizin ümmetinizin tek ümmet olduğunu bilirim" "Ben sizin yaptıklarınızı ve sizin ümmetinizin tek ümmet olduğunu bilirim"* demektir. Ya da *"bilin ki bu sizin ümm metiniz"* şeklinde takdir edilir.

"Ümmetimiz" kelimesi hal olarak mansup olmuştur. Din tek dindir, o da İslam'dır. *"şüphesiz ki Allah katında din, İslam'dır"* âyetinde olduğu gibi. Yalnızca ben sizin Rabbinizim. Öyleyse emrime muhalefet hususunda azabımdan korkun.

٥٣- ﴿فَتَقَطَّعُوا أَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ زُبُرًا كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ﴾

53- Ne var ki insanlar kendi aralarındaki işlerini parça parça böldüler. Her grup kendinde bulunan ile sevinip böbürlendi.

« تَقَطَّعَ » parçaladı manasına gelmektedir. Yani, dini işlerini parçaladılar, demektir. « زُبُرًا » « زَبُورْ » kelimesinin çoğuludur. Kitaplar, demektir. Yani, dinlerini, çeşitli dinler haline getirdiler, demektir.

Denildiki: *"Dinlerinde grupla ayrıldılar. Ve her grup bir kitaba uydu"* Hasan'dan rivayet göre *"Allah'ın kitabını parçalara ayırdılar ve onu tahrif ettiler"* şeklindedir.

« زُبْرَة » "Parça" kelimesinin çoğulu olarak «وَزُبْرًا» şeklinde de okunmuştur. Dinlerini parçalayan bu farklı gruplardan her biri yanlarındaki

kitaptan ve dinden ya da bu meyil ve görüşlerinden memnundurlar. Ve kendilerinin hak üzere olduklarına inanmaktadırlar.

٥٤- ﴿ فَذَرْهُمْ فِي غَمْرَتِهِمْ حَتَّى حِينٍ ﴾

54- Bir süreye kadar onları, gafletleri ile başbaşa bırak.

Onları öldürülmelerine ya da ölümlerine kadar cehaleti ve gafletleriyle başbaşa bırak.

٥٥- ﴿ أَيَحْسَبُونَ أَنَّمَا نُمِدُّهُمْ بِهِ مِنْ مَالٍ وَبَنِينَ ﴾

٥٦- ﴿ نُسَارِعُ لَهُمْ فِي الْخَيْرَاتِ بَلْ لَا يَشْعُرُونَ ﴾

55- 56- Sanıyorlar mı ki, kendilerine verdiğimiz servet ve oğullar ile onlara faydalar sağlamak için koşuyoruz? Hayır, anlamıyorlar.

« أَنَّمَا » daki « مَا », « الَّذِى » manasınadır. « نُسَارِعُ لَهُمْ فِي الْخَيْرَاتِ » « أَنَّ » nin haberidir. « أَنَّ » nin haberinden, ismine dönen zamir hazfedilmiştir. Yani « نُسَارِعُ لَهُمْ بِهِ » şeklindedir.

Mana: Bu yardım, onlara ancak günahlarını artırmaları için yapılmaktadır. Halbuki onlar, onu, kendilerinin hayrına olan bir koşturma ve yaptıkları güzel işlere karşı mükafat olarak verilen bir sevap zannediyorlar.

Bu âyet, aslah meselesinde, Mutezile'ye karşı bir delildir. Çünkü onlar, *"Allah, herkes için ancak kendisine dinen en faydalı olanı yaratır"* Burada ise, bunun, onlar için dinen hayırlı ve faydalı olmadığı bildirildi.

« بَلْ » "Hayır" kelimesi *"Zannediyorlar mı?"* sözünü tamamlamak içindir. Yani onlar, hayvanlara benzerler. Şuurları yoktur ki bu konuda düşünsünler. Bunun onlara belli bir zamana kadar verilmiş bir mühlet olduğunu ya da hayırda koşturma olduğunu anlasınlar. Daha sonra, Allah, dostlarının şanını beyan etti.

57. - 61. ÂYETLER

إِنَّ الَّذِينَ هُمْ مِنْ خَشْيَةِ رَبِّهِمْ مُشْفِقُونَ ﴿٥٧﴾ وَالَّذِينَ هُمْ بِاٰيَاتِ رَبِّهِمْ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٨﴾ وَالَّذِينَ هُمْ بِرَبِّهِمْ لَا يُشْرِكُونَ ﴿٥٩﴾ وَالَّذِينَ يُؤْتُونَ مَٓا اٰتَوْا وَقُلُوبُهُمْ وَجِلَةٌ اَنَّهُمْ إِلَى رَبِّهِمْ رَاجِعُونَ ﴿٦٠﴾ اُولٰٓئِكَ يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَهُمْ لَهَا سَابِقُونَ ﴿٦١﴾

Meâli

57- Onlar ki Rablerine olan saygıdan dolayı titrerler.

58- Ve onlar ki Rablerinin ayetlerine inanırlar.

59- Ve onlar ki Rablerine ortak koşmazlar.

60- Verdiklerini, Rablerinin huzuruna dönecekleri düşüncesiyle kalpleri korkudan titreyerek verirler.

61- İşte onlar, iyiliklere koşuşurlar ve iyilik için yarışırlar.

Tefsiri

٥٧- ﴿إِنَّ الَّذِينَ هُمْ مِنْ خَشْيَةِ رَبِّهِمْ مُشْفِقُونَ﴾

57- Onlar ki Rablerine olan saygıdan dolayı titrerler.

Korkarlar.

٥٨- ﴿وَالَّذِينَ هُمْ بِاٰيَاتِ رَبِّهِمْ يُؤْمِنُونَ﴾

58- Ve onlar ki Rablerinin âyetlerine inanırlar.

Allah'ın bütün kitaplarına inanırlar. İşlerini aralarında parçalayan ehl-i kitabın yaptığı gibi kitaplar arasında fark gözetmezler.

٥٩- ﴿وَالَّذِينَ هُمْ بِرَبِّهِمْ لَا يُشْرِكُونَ ٥٩﴾

59- Ve onlar ki Rablerine ortak koşmazlar.

Arap müşrikleri gibi.

٦٠- ﴿وَالَّذِينَ يُؤْتُونَ مَا آتَوْا وَقُلُوبُهُمْ وَجِلَةٌ أَنَّهُمْ إِلَى رَبِّهِمْ رَاجِعُونَ﴾

60- Verdiklerini, Rablerinin huzuruna dönecekleri düşüncesiyle kalpleri korkudan titreyerek verirler.

Yani, zekât ve sadakalardan verdiklerini verirler. « يُؤْتُونَ مَا آتَوْا » şeklinde de okumuştur. Yani *"Yaptıklarını yaparlar"* demektir. kalpleri de kusurlarından dolayı kendilerinden kabul edilmeyecek diye korkar. Cumhur « أَنَّهُمْ » u « لأَنَّهُمْ » şeklinde takdir etmiştir.

٦١- ﴿أُولَئِكَ يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَهُمْ لَهَا سَابِقُونَ﴾

61- İşte onlar, iyiliklere koşuşurlar ve iyilik için yarışırlar.

« أُولَئِكَ » « انَّ الَّذِينَ » deki « انَّ » nin haberidir. Tâata rağbet ederler ve onlara koşuşurlari hayır işler için cennetlere doğru yarışırlar ya da hayır işler için insanları geride bırakırlar.

❁ ❁ ❁

62. - 67. ÂYETLER

وَلَا نُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا وَلَدَيْنَا كِتَابٌ يَنْطِقُ بِالْحَقِّ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٦٢﴾ بَلْ قُلُوبُهُمْ فِي غَمْرَةٍ مِنْ هٰذَا وَلَهُمْ أَعْمَالٌ مِنْ دُونِ ذٰلِكَ هُمْ لَهَا عَامِلُونَ ﴿٦٣﴾ حَتّٰى إِذَا أَخَذْنَا مُتْرَفِيهِمْ بِالْعَذَابِ إِذَا هُمْ يَجْئَرُونَ ﴿٦٤﴾ لَا تَجْئَرُوا الْيَوْمَ إِنَّكُمْ مِنَّا لَا تُنْصَرُونَ ﴿٦٥﴾ قَدْ كَانَتْ اٰيَاتِي تُتْلٰى عَلَيْكُمْ فَكُنْتُمْ عَلٰى أَعْقَابِكُمْ تَنْكِصُونَ ﴿٦٦﴾ مُسْتَكْبِرِينَ بِهِ سَامِرًا تَهْجُرُونَ ﴿٦٧﴾

Meâli

62- Biz hiç kimseyi, gücünün yettiğinden başkası ile yükümlü kılmayız. Nezdimizde hakkı söyleyen bir kitap vardır. Onlara asla haksızlık edilmez.

63- Fakat onların kalpleri bu hususta cehalet içindedir. Ayrıca onların bundan öte bir takım kötü işleri vardır ki, onlar hep o işler için çalışırlar.

64- Nihayet varlıklarını azap ile yakaladığımızda, bakarsın ki, ferya dı basarlar.

65- Feryat etmeyin bugün. Zira bizden yardım göremeyeceksiniz.

66- Âyetlerimiz size okunurdu da siz arkanızı dönerdiniz.

67- Âyetlerime karşı kibirlenerek geceleyin hezeyanlar savururdunuz.

Tefsiri

٦٢- ﴿وَلَا نُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا وَلَدَيْنَا كِتَابٌ يَنْطِقُ بِالْحَقِّ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ﴾

62- Biz hiç kimseyi, gücünün yettiğinden başkası ile yükümlü

kılmayız. Nezdimizde hakkı söyleyen bir kitap vardır. Onlara asla haksızlık edilmez.

Salihlerin vasfedildiği şeyler, güç ve tâatin üstüne çıkmazlar. Kullarını mükellef kıldığı bütün hususlar böyledir. Bu, güç getirilemeyeceğini söyleyenlere karşı bir cevaptır. Katımızda Levh-i Mahfuz ya da amel defterleri var. Kıyamet günün de ondan, ancak doğruyu ve adil olanı okuyacaklar. Onda ne bir fazlalık ne de bir noksanlık yoktur. Onlardan hiç kimse, fazla bir azapla ya da noksan bir sevapta zulme uğramaz. Ya da güç getiremeyeceği bir şeyi yapmakla emrolunmaz.

٦٣- ﴿بَلْ قُلُوبُهُمْ فِي غَمْرَةٍ مِنْ هٰذَا وَلَهُمْ أَعْمَالٌ مِنْ دُونِ ذٰلِكَ هُمْ لَهَا عَامِلُونَ﴾

63- Fakat onların kalpleri bu hususta cehalet içindedir. Ayrıca onların bundan öte bir takım kötü işleri vardır ki, onlar hep o işler için çalışırlar.

Fakat kâfirlerden kalpleri gafler içindedir. Bu vasıflara sahip müminlerin üzerinde bulundukları durumdan habersizdirler. Onların, mümin lerin vasfedildiği sıfatlardan başka, pis, mütecaviz ve saldırgan işleri vardır. O işler için çalışırlar. Onlar üzerinde dururlar. Allah, onları azapla yakalayıncaya kadar onları bırakmazlar.

٦٤- ﴿حَتّٰى إِذَا أَخَذْنَا مُتْرَفِيهِمْ بِالْعَذَابِ إِذَا هُمْ يَجْأَرُونَ﴾

64- Nihayet varlıklarını azap ile yakaladığımızda, bakarsın ki, feryadı basarlar.

Kendilerine nimet verilenleri, dünya azabıyla yakaladığımız da bir de bakarsın ki yardım isteyerek feryat ediyorlar. « الْجُؤَارُ » yardıma çağırma, demektir. Bu, Nebi (s.a.v.)'nin müşriklere karşı yaptığı bedduadan sonra ortaya çıkan ve yedi yıl süren kuraklıktır. Ya da onların Bedir günü öldürülmeleridir.

« حَتّٰى » kendinden sonra sözün başladığı kelimedir. Buradaki söz de « إِذَا » ile başlayan şart cümlesidir.

٦٥- ﴿ لَا تَجْـَٔرُوا الْيَوْمَ اِنَّكُمْ مِنَّا لَا تُنْصَرُونَ ﴾

65- Feryat etmeyin bugün. Zira bizden yardım göremeyeceksiniz.

Feryat etmeyin. Çünkü feryat size fayda vermez. Bizden size yardım ulaşmaz.

٦٦- ﴿ قَدْ كَانَتْ اٰيَاتِي تُتْلٰى عَلَيْكُمْ فَكُنْتُمْ عَلٰٓى اَعْقَابِكُمْ تَنْكِصُونَ ﴾

66- Âyetlerimiz size okunurdu da siz arkanızı dönerdiniz.

Âyetlerden maksat Kur'an'dır. « نُكُوصْ » arkaya bakmadan geri geri gitmek demektir. Bu en çirkin yürüyüştür. Çünkü bu şekilde, yürüyen, arkasını görememektedir.

٦٧- ﴿ مُسْتَكْبِرِينَ بِهِ سَامِرًا تَهْجُرُونَ ﴾

67- Âyetlerime karşı kibirlenerek geceleyin hezeyanlar savururdunuz.

Müslümanlara karşı kibirleniyordunuz. « مُسْتَكْبِرِينَ » , « تَنْكِصُونَ » den haldir. « بِهِ » Kâbe'de ya da haram bölgede, demektir. çünkü onlar *"bize kimse galip gelemez. Çünkü biz haram bölgenin ahalisiyiz" derlerdi.*

Bu zamirini, onların, Kâbe ile övünmeleri bilindiği için Kabe'ye ya da ayetlere gitme ihtimali vardır. Çünkü bu ayetler, kitap manasınadır. Onların Kur'an'a karşı büyüklenmeleri ise onu, büyüklenerek yalanlamalarıdır.

« اِسْتَكْبَرَ » "Büyüklendi" kelimesinin içinde "yalandı" manasını soktu da bu sebeple o, onun gibi müteaddi oldu. Ya da « بِ » harfi cerri « سَامِرًا » sözüne taalluk etmektedir. Gece sıhbetinizi Kur'an'ın zikriyle ve ona atmakla geçiriyordunuz. Onlar, Kâbe'nin etrafına toplanırlar, gece sohbeti yaparlardı. Sohbetlerinin geneli, Kur'an'ın zikrine ve onun şiir ve sihir olarak adlandırılmasına dairdi.

« سَامِرًا » kelimesi çoğul için kullanılma hususunda « حَاضِرْ » gibidir. « سُحَّارًا » şeklinde de okundu. Ya da « ب » harfi cerri «تَهْجُرُونَ » dir. « سُحَّارًا » şeklinde de okundu. « تُهْجِرُونَ » , « هُجْرْ » kelimesinden gelmektedir. Hezeyan savunmak demektir. Nafi'ye göre konuşmada fahiş sözler sarfedildiğinde kullanılan « اَهْجَرَ » den gelmektedir.

❁ ❁ ❁

68. – 75. ÂYETLER

أَفَلَمْ يَدَّبَّرُوا الْقَوْلَ أَمْ جَاءَهُمْ مَا لَمْ يَأْتِ آبَاءَهُمُ الْأَوَّلِينَ ﴿٦٨﴾ أَمْ لَمْ
يَعْرِفُوا رَسُولَهُمْ فَهُمْ لَهُ مُنْكِرُونَ ﴿٦٩﴾ أَمْ يَقُولُونَ بِهِ جِنَّةٌ بَلْ جَاءَ
هُمْ بِالْحَقِّ وَأَكْثَرُهُمْ لِلْحَقِّ كَارِهُونَ ﴿٧٠﴾ وَلَوِ اتَّبَعَ الْحَقُّ أَهْوَاءَهُمْ
لَفَسَدَتِ السَّمٰوَاتُ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ بَلْ أَتَيْنَاهُمْ بِذِكْرِهِمْ فَهُمْ عَنْ
ذِكْرِهِمْ مُعْرِضُونَ ﴿٧١﴾ أَمْ تَسْأَلُهُمْ خَرْجًا فَخَرَاجُ رَبِّكَ خَيْرٌ وَهُوَ خَيْرُ
الرَّازِقِينَ ﴿٧٢﴾ وَإِنَّكَ لَتَدْعُوهُمْ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٧٣﴾ وَإِنَّ الَّذِينَ لَا
يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ عَنِ الصِّرَاطِ لَنَاكِبُونَ ﴿٧٤﴾ وَلَوْ رَحِمْنَاهُمْ وَكَشَفْنَا مَا
بِهِمْ مِنْ ضُرٍّ لَلَجُّوا فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿٧٥﴾

Meâli

68. Onlar bu sözü (Kur'an'ı) hiç düşünmediler mi? Yoksa kendilerine, daha önce geçmişteki atalarına gelmeyen bir şey mi geldi?

69. Yoksa Peygamberlerini henüz tanımadılar da bu yüzden mi onu inkâr ediyorlar?

70. Yoksa onda bir delilik olduğunu söylüyorlar? Aksine o, kendilerine hakkı getirmiştir. Halbuki onlar, haktan hoşlanmamaktadırlar.

71. Eğer bak, onların isteklerine uysaydı, gökler ve yer ile bunlarda bulunan kimseler bozulur giderdi. Hayır, biz onlara zikirlerini getirdik. Fakat onlar zikirlerinden yüz çeviriyorlar.

72. Yoksa sen onlardan bir vergi mi istiyorsun? Rabbinin vergisi daha hayırlıdır. O, rızık verenlerin en hayırlısıdır.

73. Muhakkakki sen onları doğru bir yola çağırıyorsun.

74. Ahirete inanmayanlar ise, ısrarla yoldan çıkmaktadırlar.

75. Eğer onlara acıyıp da içinde bulundukları sıkıntıyı giderseydik,

yine azgınlıklarında bocalamaya devam ederlerdi.

Tefsiri

٦٨- ﴿أَفَلَمْ يَدَّبَّرُوا الْقَوْلَ أَمْ جَآءَهُمْ مَا لَمْ يَأْتِ اٰبَآءَهُمُ الْأَوَّلِينَ﴾

68. Onlar bu sözü (Kur'an'ı) hiç düşünmediler mi? yoksa kendi lerine, daha önce geçmişteki atalarına gelmeyen bir şey mi geldi?

Kur'an'ın açık bir gerçek olduğunu bilmeleri ve onu ve onu getireni tasdik etmeleri için Kur'an'ı düşünmediler mi? Yoksa onlara, önceki atalarına gelmeyen şey mi geldi de bu sebepten onu inkar ediyorlar ve uzak görüyorlar.

٦٩- ﴿أَمْ لَمْ يَعْرِفُوا رَسُولَهُمْ فَهُمْ لَهُ مُنْكِرُونَ﴾

69. Yoksa peygamberlerini henüz tanımadılar da bu yüzden mi onu inkar ediyorlar?

Muhammed (s.a.v.), doğrulukla, güvenilirlikle, zekilikle, şerefli bir aileye mensubiyetle ve güzel ahlâkla tanımadılar mı? Evet, onu, bu sıfatlarla tanıdılar. Ama onlar, onu, taşkınlıklarında ve hasetlerinden dolayı inkâr ediyorlar.

٧٠- ﴿أَمْ يَقُولُونَ بِهِ جِنَّةٌ بَلْ جَآءَهُمْ بِالْحَقِّ وَأَكْثَرُهُمْ لِلْحَقِّ كَارِهُونَ﴾

70. Yoksa onda bir delilik olduğunu söylüyorlar? Aksine o, kendilerine hakkı getirmiştir. Halbuki onlar, haktan hoşlanmamaktadırlar.

Öyle olmadığı halde onda delilik olduğunu mu söylüyorlar? Halbuki onlar, onun akılca en olgunları, fikirce de en isabetlileri olduğunu biliyorlar. Hayır, kendilerine apaçık hakkı, dosdoğru yolu, şehvetlerine ve hevalarına ters düşen şeyi, yani, tevhidi ve İslam'ı getirmiştir. Ona verecek cevap ve mazeret bulamadılarda onu, deliliğe nisbet ettiler. Onların çoğu haktan hoşlanmıyorlar da onu, deliliğe nisbet ettiler. Bunda, onların azının hakkı çirkin görmediklerine dair delil vardır. Onlar, ona iman etmeyi, küçük düşürten ve kavimlerinin azarlamasından çekindiklerinden dolayı terk etmişlerdir. Ebu Talip gibi, onların *"Sabiî oldu ve babalarının dininden döndü"* demelerinden korkmuşlardır.

٧١- ﴿وَلَوِ اتَّبَعَ الْحَقُّ اَهْوَٓاءَهُمْ لَفَسَدَتِ السَّمٰوَاتُ وَالْاَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ بَلْ اَتَيْنَاهُمْ بِذِكْرِهِمْ فَهُمْ عَنْ ذِكْرِهِمْ مُعْرِضُونَ﴾

71. Eğer bak, onların isteklerine uysaydı, gökler ve yer ile bunlarda bulunan kimseler bozulur giderdi. Hayır, biz onlara zikirlerini getirdik. Fakat onlar zikirlerinden yüz çeviriyorlar.

Eğer Allah onların tanrılarla ilgili inançlarına uysaydı, gökler ve yer fesada giderdi. Bu ayet *"O ikisinde Allah'tan başka ilâhlar olsaydı, muhakkak ki fesada giderlerdi"* âyetinin bir benzeridir. Onlar da bulunan kimseler de fesada giderdi. Burada akıllılar zikretti. Çünkü diğerleri onlara tabîidirler. Biz onlara kendi öğütleri ya da kendi şerefli olan kitabı getirdik. Çünkü peygamber onlardandır. Kur'an onların diliyledir. Ya da azarladıkları ve *"keşke yanımızda öncelilerin delili olsaydı"* dedikleri delili getirdik, demektir. Fakat onlar, kötü seçimleriyle şan ve şereflerinden yüz çevirdiler.

٧٢- ﴿اَمْ تَسْـَٔلُهُمْ خَرْجًا فَخَرَاجُ رَبِّكَ خَيْرٌ وَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ﴾

72. Yoksa sen onlardan bir vergi mi istiyorsun? Rabbinin vergisi daha hayırlıdır. O, rızık verenlerin en hayırlısıdır.

Hicazî, Basrî ve Asım'a göre « خَرْجًا » ve « فَخَرَاجُ » şeklinde Şamî'ye göre « خَرْجًا » ve « فَخَرْجُ » şeklinde, Ali ve Hamza'ya göre ise « خَرَاجًا » ve « فَخَرَاجُ » şeklindedir.

Haraç; Devlete, arazinin zekâtından verdiğin ve işçiye de ücret olarak verdiğin şeydir. « خَرْجٌ », « خَرَاجٌ » dan daha özeldir. Sen, köyün haracı derken « خَرَاجُ » kelimesini, Kûfe'nin haracı derken « خَرْجُ » kelimesini kullanırsın.

Lafızdaki harf çokluğu mana genişliği demektir. bu sebebten birinci okuyuş daha güzeldir. Mana, sen, onları doğruya hidayet ettiğin için onlardan mahlukatın vergisi olarak az bir şey mi istiyorsun. Halbuki yaratıcının verdiği çok daha hayırlıdır. O verenlerin en üstünüdür.

٧٣- ﴿وَإِنَّكَ لَتَدْعُوهُمْ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ﴾

73. Muhakkakki sen onları doğru bir yola çağırıyorsun.

O da İslâm dinidir. Bunun için onların sana icabet etmeleri gerekmektedir.

٧٤- ﴿وَإِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ عَنِ الصِّرَاطِ لَنَاكِبُونَ﴾

74. Ahirete inanmayanlar ise, ısrarla yoldan çıkmaktadırlar.

Zikredilen bu yoldan, "Sırat-ı Müskatim"den sapmaktadırlar.

٧٥- ﴿وَلَوْ رَحِمْنَاهُمْ وَكَشَفْنَا مَا بِهِمْ مِنْ ضُرٍّ لَلَجُّوا فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ﴾

75. Eğer onlara acıyıp da içinde bulundukları sıkıntıyı gidersey-dik, yine azgınlıklarında bocalamaya devam ederlerdi.

Allah onları kuraklıkla yakalayınca Alhez[1] yemeye başladılar. Sonunda Ebu Süfyan Resûlüllah (s.a.v.)'a geldi ve "Allah ve merhameti adına sana soruyorum. Sen âlemlere rahmet olarak gönderildiğine inanan değil misin?" dedi. Resûlüllah (a.s.) *"Elvette inanıyorum"* buyurdu. Bunun üzerine Ebu Süfyan: *"Babaları kılıçla, çocukları da açlıkla öldürdün"* dedi. Bu söz üzerine bu ayet indi.

Mana: Allah onlardan, kendilerine isabet eden bu kuraklığı rahmetiyle kaldırsaydı yine o eski böbürlenmelerine ve Allah Resûlüne ve müminlere karşı düşmanlıklarına geri dönecekler ve onun huzurundaki bu yaltaklanmalarını unutacaklardı.

[1] Kanla deve yünü karıştırılarak yapılan yemektir.

76. – 83. ÂYETLER

وَلَقَدْ اَخَذْنَاهُمْ بِالْعَذَابِ فَمَا اسْتَكَانُوا لِرَبِّهِمْ وَمَا يَتَضَرَّعُونَ ﴿٧٦﴾ حَتّٰى اِذَا فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ بَابًا ذَا عَذَابٍ شَدِيدٍ اِذَا هُمْ فِيهِ مُبْلِسُونَ ﴿٧٧﴾ وَهُوَ الَّذٖى اَنْشَاَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْاَبْصَارَ وَالْاَفْئِدَةَ قَلِيلًا مَا تَشْكُرُونَ ﴿٧٨﴾ وَهُوَ الَّذٖى ذَرَاَكُمْ فِى الْاَرْضِ وَاِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٧٩﴾ وَهُوَ الَّذٖى يُحْيٖى وَيُمٖيتُ وَلَهُ اخْتِلَافُ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ اَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٨٠﴾ بَلْ قَالُوا مِثْلَ مَا قَالَ الْاَوَّلُونَ ﴿٨١﴾ قَالُوا ءَاِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا ءَاِنَّا لَمَبْعُوثُونَ ﴿٨٢﴾ لَقَدْ وُعِدْنَا نَحْنُ وَاٰبَاؤُنَا هٰذَا مِنْ قَبْلُ اِنْ هٰذَا اِلَّا اَسَاطٖيرُ الْاَوَّلٖينَ ﴿٨٣﴾

Meâli

76- Andolsun ki, biz onları sıkıntıya düşürdük de yine Rablerine boyun eğmediler, tazarru ve niyaz da bulunmuyorlar.

77- Nihayet üzerlerine azabı şiddetli bir kapı açtığımız zaman, bir de bakarsın ki onlar, orada şaşkın ve ümitsiz kalmışlardır.

78- O, sizin için kulağı, gözleri ve gönülleri inşa etti. Ne de az şükr ediyorsunuz.

79- Ve o sizi yeryüzünde yaratıp yaydı. O'na götürüleceksiniz.

80- Ve o, yaşatan ve öldürendir. Gecenin ve gündüzün değişmesi onun eseridir. Aklınızı kulanmıyor musunuz?

81- Hayır, onlar da öncekilerin dedikleri gibi dediler.

82- Dediler ki: "Öldüğümüz, toprak ve kemik haline geldiğimiz zaman diriltileceğiz, öyle mi?"

83- Andolsun ki bu tehdit, biz de bizden önce atalarımıza da yapıldı. Bu öncelilerin masallarından başka bir şey değildir.

Tefsiri

٧٦- ﴿وَلَقَدْ أَخَذْنَاهُمْ بِالْعَذَابِ فَمَا اسْتَكَانُوا لِرَبِّهِمْ وَمَا يَتَضَرَّعُونَ﴾

76- Andolsun ki, biz onları sıkıntıya düşürdük de yine Rablerine boyun eğmediler, tazarru ve niyaz da bulunmuyorlar.

"Biz onları ilk önce kılıçla ve Bedir günü liderlerinin öldürülmesi ve esir alınması şeklinde aleyhlerine cereyan eden olaylarla yakaladık sözleri, buna delil olarak getirilmiştir. Bu halde siz, onlardan hiçbirinin, ne boyun eğdiğini ve ne de yalvardığını göremezsin. *"Niyazda bulunmu yorlar"* sözü, onların bu halinin devamını göstermektedir. Yani, onlar, bundan sonra bile, bu hal üzere devam etmektedirler. Bundan dolayı *"niyazda bulunmadılar"* şeklinde söylemedi.

« اسْتَكَانَ » kelimesi « اسْتِفْعَال » babındandır. « كَوْن » kelimesinden türemiştir. Bu halde diğer hale dönüştü, demektir « اسْتَحَال » kelimesi gibi.

٧٧- ﴿حَتَّى إِذَا فَتَحْنَا عَلَيْهِم بَابًا ذَا عَذَابٍ شَدِيدٍ إِذَا هُمْ فِيهِ مُبْلِسُونَ﴾

77- Nihayet üzerlerine azabı şiddetli bir kapı açtığımız zaman, bir de bakarsın ki onlar, orada şaşkın ve ümitsiz kalmışlardır.

Yezid'e göre « فَتَّحْنَا » şeklindedir. Azabı şiddetli kapıdan aksat, esaretten de ölümden de daha kötü olan açlık kapısıdır.

Onlar, şaşkına dönmüşler ve bütün hayırlardan ümitlerini kesmişlerdir. Onların, inat hususunda cesareti en fazla olanı ve en azılısı, sana şefkat dilenmek için geldi. ya da, biz, onları, ölüm ve açlık gibi sıkıntılar la denedik de onlarda, bu hal oldukları halde bile yumuşaklık ve itaat görülmedi. Ta ki, cehennem azabıyla azap edilinceye kadar. İşte o zaman şaşkına dönerler ve ümidi keserler. *"kıyamet koptuğu gün günahkârlar, ümidi keserler"* âyetinde olduğu gibi.

٧٨- ﴿وَهُوَ الَّذِي أَنْشَأَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ قَلِيلًا مَا تَشْكُرُونَ﴾

78- O, sizin için kulağı, gözleri ve gönülleri inşa etti. Ne de az

şükrediyorsunuz.

Özelliklere bunları zikretti. Çünkü dini ve dünyevi faydalarla ilgili olan şeyler, başkasına değil, bunlara dayanır. Çok az zikrediyorsunuz. «» tekit içindir *"gerçekten"* manasınadır.

Mana: Siz bu nimetlerin büyüklüğünü anlayamadınız ve onları asıl maksatlarının dışında kullandınız. Bu sebepten gözleriniz ve kulaklarınız, Allah'ın âyetleri ve işleri hususunda iş görmedi. Dolayısıyla, kalplerinizle de düşünemediniz ve nimet vereni tanıyamadınız. O'na hiç şükürde bulunmadınız.

٧٩- ﴿وَهُوَ الَّذِى ذَرَأَكُمْ فِى الْأَرْضِ وَإِلَيْهِ تُحْشَرُونَ﴾

79- Ve o sizi yeryüzünde yaratıp yaydı. O'na götürüleceksiniz.

O, sizi yeryüzünde yaratan ve nesiller vererek yayandır. Dağılıp gittikten sonra kıyamet gününde onun huzurunda toplanacaksınız.

٨٠- ﴿وَهُوَ الَّذِى يُحْيِى وَيُمِيتُ وَلَهُ اخْتِلَافُ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ أَفَلَا تَعْقِلُونَ﴾

80- Ve o, yaşatan ve öldürendir. Gecenin ve gündüzün değişmesi onun eseridir. Aklınızı kulanmıyor musunuz?

Canlıları yaratarak diriltir, yok ederek öldürür. Gece ve gündüzün değişmesi onun eseridir. Birinin diğeri ardından gelmesi ve karanlık ve aydınlıktaki ya da uzayıp kısalmadaki değişimleri onun eseridir. Bu ona mahsustur. Ondan başkası onların taarrufuna güç getiremez. Aklınızı kullanmıyor musunuz? Kullanın da diriltme hususndaki kudretimizi anlayın. Ya da yapılanla yapana yol bulun da imana gelin.

٨١- ﴿بَلْ قَالُوا مِثْلَ مَا قَالَ الْأَوَّلُونَ﴾

81- Hayır, onlar da öncekilerin dedikleri gibi dediler.

Mekke ahalisi, kendilerinden önceki kâfirlerin dedikleri gibi dediler, sonra onların ne dediklerini şu sözüyle açıkladı.

٨٢- ﴿قَالُوٓا أَءِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا أَءِنَّا لَمَبْعُوثُونَ﴾

82- Dediler ki: "Öldüğümüz, toprak ve kemik haline geldiğimiz zaman diriltileceğiz, öyle mi?"

Nafî, Hamza, Ali ve Hafs'a göre « مِتْنَا » şeklindedir.

٨٣- ﴿لَقَدْ وُعِدْنَا نَحْنُ وَآبَاؤُنَا هٰذَا مِنْ قَبْلُ إِنْ هٰذَآ إِلَّآ أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ﴾

83- Andolsun ki bu tehdit, biz de bizden önce atalarımıza da yapıldı. Bu öncelilerin masallarından başka bir şey değildir.

Bu diriltme tehdidi Muhammed'in gelişinden önce de yapıldı.

« أَسَاطِيرُ » , « سَطْرٌ » kelimesinin çoğulu « أَسْطَارٌ » kelimesinin çoğuludur. O, öncekilerin yazdığı gerçek dışı şeydir. « أُسْطُورٌ » kelimesinin çoğulu olması da uygundur. Sonra Peygamber (s.a.v.)'ine müşriklere karşı şu sözüyle delil getirmesini emretti.

84. - 92. ÂYETLER

قُلْ لِمَنِ الْأَرْضُ وَمَنْ فِيهَا إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٨٤﴾ سَيَقُولُونَ لِلّٰهِ ۚ قُلْ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٨٥﴾ قُلْ مَنْ رَبُّ السَّمٰوَاتِ السَّبْعِ وَرَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ﴿٨٦﴾ سَيَقُولُونَ لِلّٰهِ ۚ قُلْ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٨٧﴾ قُلْ مَنْ بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ يُجِيرُ وَلَا يُجَارُ عَلَيْهِ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٨٨﴾ سَيَقُولُونَ لِلّٰهِ قُلْ فَأَنّٰى تُسْحَرُونَ ﴿٨٩﴾ بَلْ أَتَيْنَاهُمْ بِالْحَقِّ وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿٩٠﴾ مَا اتَّخَذَ اللّٰهُ مِنْ وَلَدٍ وَمَا كَانَ مَعَهُ مِنْ إِلٰهٍ إِذًا لَذَهَبَ كُلُّ إِلٰهٍ بِمَا خَلَقَ وَلَعَلَا بَعْضُهُمْ عَلٰى بَعْضٍ ۚ سُبْحَانَ اللّٰهِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿٩١﴾ عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَتَعَالٰى عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٩٢﴾

Meali

84-85- Deki: Şayet biliyorsanız dünya ve içinde bulunanlar kimindir?" "Allah'ındır" diyecekler. "O halde düşünmüyor musunuz?" de.

86- "Yedi kat göklerin Rabbi ve büyük arşın Rabbi kimdir?"

87- 88- "Biliyorsanız (söyleyin) herşeyin melekûtu (mülkü ve yönetimi) elinde olan, herşeyi koruyup kollayan, fakat kendisi korunup kullanmaya muhtaç olmayan kimdir?" de.

89- (Bunların hepsi) "Allah'ındır" diyecekler. "O halde nasıl olup da büyüleniyorsunuz?" de.

90- Doğrusu biz onlara gerçeği getirdik. Şüphesiz ki onlar yalancılardır.

91- Allah çocuk edinmemiştir. O'nunla beraber hiçbir tanrı yoktur. Öyle olsaydı her tanrı kendi yarattığını sevk ve idare eder ve onlardan biri diğerine üstün gelmeye çalışırdı. Allah onların tanımlamalarından uzaktır.

92- (O) görünmeyeni ve görüneni bilir. Onların ortak koştukları şey lerden yücedir.

Tefsiri

٨٤- ﴿ قُلْ لِمَنِ الْأَرْضُ وَمَنْ فِيهَا إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴾

٨٥- ﴿ سَيَقُولُونَ لِلّٰهِ قُلْ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴾

84-85- Deki: Şayet biliyorsanız dünya ve içinde bulunanlar kimindir?" "Allah'ındır" diyecekler. "O halde düşünmüyor musunuz?" de.

Onlar, onun yaratıcı olduğunu kabul ediyorlar. Ama ancak düşündüklerinde, yeryüzünü ve içindekileri yaratanın, onları, tekrar yaratmaya kadir olduğunu ve Rablik hususunda, yaratılmışların bir kısmının, ona eş koşulmamasını gerektiğini bilecekler.

Hamza, Ali ve Hafs'a göre « تَذَكَّرُونَ » şeklinde, diğerlerine göre « تَذَّكَّرُونَ » şeklindedir.

٨٦- ﴿ قُلْ مَنْ رَبُّ السَّمٰوَاتِ السَّبْعِ وَرَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ﴾

86- "Yedi kat göklerin Rabbi ve büyük arşın Rabbi kimdir?"

Ondan korkmuyor musunuz? Korkun ki ona eş koşmayın. Ya da, bu eşyaları yaratmaya gücünün yettiğini itiraf etmenize rağmen yeniden diril teceğini inkâr etmekten korkmuyor musunuz?

٨٧- ﴿ سَيَقُولُونَ لِلّٰهِ قُلْ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴾

٨٨- ﴿ قُلْ مَنْ بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ يُجِيرُ وَلَا يُجَارُ عَلَيْهِ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴾

87- 88- "Biliyorsanız (söyleyin) herşeyin melekûtu (mülkü ve yönetimi) elinde olan, herşeyi koruyup kollayan, fakat kendisi korunup kollanmaya muhtaç olmayan kimdir?" de.

Melekût, mülktür. « و » ve « ت » mübalağa için gelmiştir. Mülkün

azametinden haber vermektedir.

Birine, bir başkasına karşı yardım ettiğinde ya da onu ondan men ettiğinden *"falana karşı filana yardım ettim"* dersin. Yani, dilediğine, dilediği kişi tarafından yardım eder, ona karşı, kimse kimseye yardım edemez.

٨٩- ﴿ سَيَقُولُونَ لِلّٰهِ قُلْ فَاَنّٰى تُسْحَرُونَ ﴾

89- (Bunların hepsi) "Allah'ındır" diyecekler. "O halde nasıl olup da büyüleniyorsunuz?" de.

Haktan ya da onun tevhidinden ve tâatından nasıl sapıyorsunuz? Saptıran şeytan ve boş arzulardır. Birinci « لِلّٰهِ » icma iledir. Çünkü soru "kim içindir?" şeklindedir. İkinci ve üçüncü « لِلّٰهِ » ise Basra'lıların dışındakilere göre mana yönüyle aynıdır. Çünkü sen *"bunun sahibi kimdir?" dediğinde bunun manası "bu kimdir?" demektir. Şairin sözünde olduğu gibi:*

"Mezalif ve köylerin sahibi kimdir?" denildiğinde:

"Ve kılı kısa atların sahibi?" denildiki: "Halid'in"

Yani "mezalif kimindir?" demektir. Mezalif: yeşillik ve sulak olan yerle çöl arasında bulunan köylere denir. Kim de onu, hazfıyla okursa, o zaman zahire göredir. Çünkü sen "bunun sahibi kimdir?" dediğinde, cevabı "falandır" şeklindedir.

٩٠- ﴿ بَلْ اَتَيْنَاهُمْ بِالْحَقِّ وَاِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴾

90- Doğrusu biz onlara gerçeği getirdik. Şüphesiz ki onlar yalancılardır.

O'na çocuk nisbeti abes, şirk koşmak batıldır. Onlar *"Allah çocuk edindi"* demelerinde ve ortak koşmalarında yalancıdırlar. Sonra şu sözüyle onların yalanlarını tekit etti.

٩١- ﴿ مَا اتَّخَذَ اللّٰهُ مِنْ وَلَدٍ وَمَا كَانَ مَعَهُ مِنْ اِلٰهٍ اِذًا لَذَهَبَ كُلُّ اِلٰهٍ بِمَا خَلَقَ وَلَعَلَا بَعْضُهُمْ عَلٰى بَعْضٍ سُبْحَانَ اللّٰهِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴾

91- Allah çocuk edinmemiştir. Onunla beraber hiçbir tanrı yoktur. Öyle olsaydı her tanrı kendi yarattığını sevk ve idare eder ve onlardan biri diğerine üstün gelmeye çalışırdı. Allah onların tanımlamalarından uzaktır.

O, tür ve cinsten münezzehtir. Adamın çocuğu onun cinsindendir. Uluhiyette ona ortak yoktur. Öyle olsaydı tanrılardan herbiri yarattığına yönelir ve onunla baskı kurardı. Ayrıca onlardan her birinin mülkü diğerinden ayrılırdı. Dünya sultanlarında olduğu gibi bir kısmı diğerlerine galebe çalardı. Memleketleri ayrı ve kendileri mücadele içinde olurlardı. Mülkün parçalanması ve mücadele ile ilgili hiçbir iz rastlayamazsınız. Bilin ki, o tek bir tanrıdır. Her şeyin mülkü, idaresi, onun elindedir.

« إِذًا » ancak ceza ve cevap cümlesinin başına gelir denemez. Burada « لَذَهَبَ » ceza ve cevap olarak gelmiştir. Ayrıca onun başına ne şart ne de soru soranın sorusu gelmiştir. Çünkü şart hazfedilmiştir.

Takdiri ise *"onunla birlikte ilâh yoktur"* âyetinin de delaletiyle *"eğer onunla birlikte ilâhlar olsaydı"* şeklindedir. Bu, onunla tartışan müşriklere verilmiş bir cevaptır. Allah'ı onların *"ortakları vardır, çocuk edinmiştir"* gibi vasıflandırmalarından tenzih ederiz.

٩٢- ﴿ عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴾

92- (O) görünmeyeni ve görüneni bilir. Onların ortak koştukları şeylerden yücedir.

« عَالِمِ » mecrurdur. « لِلّٰهِ » nin sıfatıdır. Medenî ve Hafs'ın dışındaki Kûfe'lilere göre merfudur. Hazfedilmiş bir mübtedanın haberidir. O, gizliyi de aleniyi de bilir. Onların ortak koştukları put v.s. şeylerden yücedir.

93. - 100. ÂYETLER

قُلْ رَبِّ إِمَّا تُرِيَنِّي مَا يُوعَدُونَ ﴿٩٣﴾ رَبِّ فَلَا تَجْعَلْنِي فِي الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ
﴿٩٤﴾ وَإِنَّا عَلَى أَنْ نُرِيَكَ مَا نَعِدُهُمْ لَقَادِرُونَ ﴿٩٥﴾ اِدْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ
السَّيِّئَةَ نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَصِفُونَ ﴿٩٦﴾ وَقُلْ رَبِّ أَعُوذُ بِكَ مِنْ هَمَزَاتِ
الشَّيَاطِينِ ﴿٩٧﴾ وَأَعُوذُ بِكَ رَبِّ أَنْ يَحْضُرُونِ ﴿٩٨﴾ حَتَّى إِذَا جَاءَ أَحَدَهُمُ
الْمَوْتُ قَالَ رَبِّ ارْجِعُونِ ﴿٩٩﴾ لَعَلِّي أَعْمَلُ صَالِحًا فِيمَا تَرَكْتُ كَلَّا إِنَّهَا
كَلِمَةٌ هُوَ قَائِلُهَا وَمِنْ وَرَائِهِمْ بَرْزَخٌ إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿١٠٠﴾

Meâli

93- 94- Deki: "Rabbim, eğer onlara yöneltilen tehdidi, mutlaka bana göstereceksen Rabbim, beni, şu zalim kavim içinde bırakma."

95- Biz onlara yönelttiğimiz tehdidi sana göstermeye elbette ki kadiriz.

96- Kötülüğü en güzel şeyle def et. Biz onların (seni) nasıl vasıflandıracaklarını biliyoruz.

97- Ve dedi ki: "Rabbim, şeytanların kışkırtmalarından sana sığınırım."

98- "Onların yanımda bulunmalarından da sana sığınırım."

99- Niyahet onlardan birine ölüm gelip çattığında "Rabbim, beni ge ri gönderiniz" der.

100- "Ta ki boşa geçirdiğim dünyada iyi iş yapayım" Hayır onun söylediği bu söz (boş) laftan ibarettir. Onların gerisinde ise, yeniden dirilecek güne kadar (süren) bir berzah vardır.

Tefsiri

٩٣- ﴿قُلْ رَبِّ إِمَّا تُرِيَنِّي مَا يُوعَدُونَ﴾

٩٤- ﴿رَبِّ فَلَا تَجْعَلْنِى فِى الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴾

93- 94- Deki: "Rabbim, eğer onlara yöneltilen tehdidi, mutlaka bana göstereceksen, Rabbim beni şu zalim kavim içinde bırakma."

« مَا يُوعَدُونَ » deki « مَا » ve « نَ » tekit içindir. Yani onların dünyada ya da ahirette karşılacakları tehdit edildikleri azabı mutlaka bana göste receksen, demektir.

Beni onlara arkadaş kılma. Bana, onların azabıyla azap etme. Hasan (r.a.)'dan rivayete göre "Allah onun ümmetinin azapla karşılaşacağını haber vermiştir. Ama ne zaman olacağını bildirmemiştir. Ancak bu duayla dua etmesini ona emretmiştir. Masum olan Nebi (s.a.v)'in, Rabbine karşı kulluğunu ve tevazusunu göstermek için, Rabbinin, yapacağını bildiği bir şeyi istemesi ya da yapmayacağını bildiği bir şeyden de ona sığınması caizdir. O, bir meclisten kalktığında yetmiş defa istiğfar yapardı.

« فَلَا » daki « فَ » şartın cevabı içindir. « رَبِّ » ise, ikisi arasına tekit için gelmiş mutarizadır.

٩٥- ﴿وَإِنَّا عَلَى أَنْ نُرِيَكَ مَا نَعِدُهُمْ لَقَادِرُونَ ﴾

95- Biz onlara yönelttiğimiz tehdidi sana göstermeye elbette ki kadiriz.

Onlar, kendilerine vaad olunan azabı inkâr ediyorlar ve gülüyorlardı. Onlara denildiki: Şüphesiz ki Allah vaad ettiğini gerçekleştirmeye kadirdir. Eğer düşünürseniz, bu inkârınıza yol bulamazsınız.

٩٦- ﴿ادْفَعْ بِالَّتِى هِىَ أَحْسَنُ السَّيِّئَةَ نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَصِفُونَ ﴾

96- Kötülüğü en güzel şeyle def et. Biz onların (seni) nasıl vasıflandıracaklarını biliyoruz.

Kötülüğü en güzel hasletle def et. Bu *"kötülüğü iyilikle def et"* sözünden daha beliğdir. Çünkü burada tadil sigası kullanılmıştır. Mana: Onların hatalarını affet ve onlara karşı mukabeleni mümkün olan en güzel yolla yap.

İbni Abbas (r.a.)'tan yapılan rivayete göre *"O Allah'tan başka ilâh olmadığına şehadettir"* Buradaki kötülük, selam verirken ortaya konan şirk ve çirkin sözdür ya da kötülüğü öğütlemektir. *"Bu, kılıç âyetiyle nesh edilmiştir"* denilmiştir. *"Muhkemdir. Dine zarar vermediği müddetçe teşvik edilmiştir"* denilmiştir. Biz, onların nasıl şirk koştuklarını ya da seni nasıl vasıflandırdıklarını ve kötü konuşmalarını biliyoruz. Onları, bu hususta cezalandıracağız.

٩٧- ﴿وَقُلْ رَبِّ أَعُوذُ بِكَ مِنْ هَمَزَاتِ الشَّيَاطِينِ﴾

97- Ve dedi ki: "Rabbim, şeytanların kışkırtmalarından sana sığınırım."

Onların vesveselerinden ve dürtülerinden sana sığınırım. « الْهَمْزَةُ » dürtmek demektir. « هَمَزَاتٌ », « هَمْزَةٌ » un çoğuludur. At yetiştiricisinin mahmuzu « مِهْمَازٌ » buradan gelmektedir. Mana: *"At yetiştiricilerinin, hayvanlarını yürütmek için mahmuzlaması gibi, şeytanlar, insanları günaha teşvik ederler" demektir.*

٩٨- ﴿وَأَعُوذُ بِكَ رَبِّ أَنْ يَحْضُرُونِ﴾

98- "Onların yanımda bulunmalarından da sana sığınırım."

Hemen her zaman ya da Kur'an okunurken ya da elbise çıkarıldığı esnada şeytanların hazır olmalarına ve dürtmelerine karşı Rabbe yalvararak nida edilmesini ve ona sığınılmasını, nidayı ve sığınmayı tekrarlayarak emretmiştir.

٩٩- ﴿حَتَّى إِذَا جَاءَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ رَبِّ ارْجِعُونِ﴾

99- Nihayet onlardan birine ölüm gelip çattığında "Rabbim, beni geri gönderiniz" der.

« حَتَّى » « يَصِفُونَ » fiiline taalluk etmektedir. Yani onlar, ölüm vakti gelinceye kadar şirk koşmaya devam ederler. Ya da bu vakte kadar kötü hal üzere devam ederler, demektir. bundan önceki iki âyet mutarıza ve tekit olarak gelmiştir. Tekit, aklını çalmaya uğraşan ve intikam almaya sevkeden şeytana karşı Allah'tan yardım dileyerek onların görmezden

gelinmesi içindir. Rabbim, beni dünyaya geri döndürünüz, der. Allah'a sultanlara hitap edildiği gibi tazim için çoğul bir lafızla hitap etti.

١٠٠- ﴿لَعَلِّي أَعْمَلُ صَالِحًا فِيمَا تَرَكْتُ كَلَّا إِنَّهَا كَلِمَةٌ هُوَ قَائِلُهَا وَمِنْ وَرَائِهِمْ بَرْزَخٌ إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ﴾

100- "Ta ki boşa geçirdiğim dünyada iyi iş yapayım" Hayır onun söylediği bu söz (boş) laftan ibarettir. Onların gerisinde ise, yeniden dirilecek güne kadar (süren) bir berzah vardır.

Terk ettiğim yerde yani dünyada hayırlı bir iş yapayım. Çünkü o, dünyayı terk edip ahirete gitti. Katade şöyle demiştir: *"Bunu ancak kaçırdığı tahsil için istedi. Ailesine ve aşiretine dönmek için değil."*

Kûfî, Sehl, ve Yakuba göre « لَعَلِّي » deki « ى » sakindir. *"hayır"* sözü, dönüş talebini, azarlamakta, kabul etmemekte ve imkânsız görmektedir.

« كَلِمَةٌ » sözünden maksat, düzgün kurulmuş bir cümledir. O da *"Rabbim beni geri gönderiniz. Taki boşa geçirdiğim dünyada iyi iş yapayım"* sözüdür. Bu, onun, hasret ve pişmanlığın istilasından dolayı susmaksızın söylediği bir sözdür. *"gerisinde"* sözü, önünde, manasınadır.

«وَرَائِهِمْ» deki, zamir topluluk içindir. Berzah; onlarla dünyaya dönüş arasındaki engeldir. *"Yeniden dirilecekleri güne kadar"* dedi. *"Diriliş günü dönecekler"* şeklinde demedi. Bu, umudu, tam olarak kırmaktadır. Çünkü, bu dirilişten sonra ancak ahirete dönüş olacağını bildirmektedir.

101. – 107. AYETLER

فَإِذَا نُفِخَ فِي الصُّورِ فَلَا أَنْسَابَ بَيْنَهُمْ يَوْمَئِذٍ وَلَا يَتَسَاءَلُونَ ﴿١٠١﴾
فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿١٠٢﴾ وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ
فَأُولَٰئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ فِي جَهَنَّمَ خَالِدُونَ ﴿١٠٣﴾ تَلْفَحُ وُجُوهَهُمُ
النَّارُ وَهُمْ فِيهَا كَالِحُونَ ﴿١٠٤﴾ أَلَمْ تَكُنْ آيَاتِي تُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ فَكُنْتُمْ بِهَا
تُكَذِّبُونَ ﴿١٠٥﴾ قَالُوا رَبَّنَا غَلَبَتْ عَلَيْنَا شِقْوَتُنَا وَكُنَّا قَوْمًا ضَالِّينَ ﴿١٠٦﴾
رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْهَا فَإِنْ عُدْنَا فَإِنَّا ظَالِمُونَ ﴿١٠٧﴾ قَالَ اخْسَئُوا فِيهَا وَلَا
تُكَلِّمُونِ ﴿١٠٨﴾

Meâli

101- Sûr'a üflendiği zaman, artık o gün aralarında soy sop yoktur ve birbirlerine sormazlar.

102- Kimlerin tartıları ağır gelirse, işte onlar kurtuluşa erenlerdir.

103- Kimleri de tartıları hafif gelirse, işte onlar kendilerini ziyana sokanlar, cehennem de ebedi kalanlardır.

104- Onlar, orada, dişleri açıkta olduğu halde ateş yüzlerini yalar.

105- Ayetlerim size okunurda siz, onları yalanlardınız, değil mi?

106- Derler ki: "Rabbimiz, azgınlığımız bizi altetti. Biz, sapık bir topluluk idik."

107- "Rabbimiz, bizi buradan çıkar. Eğer bir daha dönersek, artık belli ki biz zalim insanlarız."

108- Buyurur ki: "Alçaldıkça alçalın orada! Bana bir şey söylemeyin."

Tefsiri

﴿فَإِذَا نُفِخَ فِي الصُّورِ فَلَا أَنْسَابَ بَيْنَهُمْ يَوْمَئِذٍ وَلَا يَتَسَاءَلُونَ﴾ ١٠١-

101- Sûr'a üflendiği zaman, artık o gün aralarında soy sop yoktur ve birbirlerine sormazlar.

Bu üflemenin ikinci üfleme olduğu söylendi. Ebu Amr'a göre iki ayrı kelimede de olsa benzer iki harfin bir araya gelmesinden dolayı « أَنْسَابَ بَيْنَهُمْ » idğamla okunur.

İdğam: Harfleri birbirine katarak okumaktır. Soylar arasında ayrılık meydana gelir. Mükafat görenler ve ceza görenler diye iki kısma ayrılırlar. Kendi aralarında soy sebebiyle buluşma meydana gelmez. Çünkü kişi, kardeşinden, anasından, babasından, karısından ve oğlundan kaçar. Aralarındaki buluşma amelleri sebebiyle olur. Dünyada iken istedikleri gibi, bir araya gelmeyi istemezler. Çünkü onlardan her biri kendi haline düşmüştür. Bununla *"Onlardan bir kısmı, bir kısmına sorarak yöneldi"* âyeti arasında tezat yoktur. Kıyamette çeşitli yerler vardır. Bir yerde, onlar üzerindeki korku artar da birbirlerine sormazlar. Başka bir yerde ise kendilerine gelirler ve sorarlar.

﴿فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾ ١٠٢-

102- Kimlerin tartıları ağır gelirse, işte onlar kurtuluşa erenlerdir.

« مَوَازِينُ », « مَوْزُونٌ » kelimesinin çoğuludur. Tartılan salih ameller manasına gelmektedir onlar için Allah tarafından takdir olunmuş bir ağırlık manasına gelmektedir. Onlar için Allah tarafından takdir olunmuş bir ağırlık vardır. Nitekim âyet-i kerimede *"Kıyamet gününde onlar için terazi kurmayız"* buyurulmuştur.

﴿وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَٰئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ فِي جَهَنَّمَ خَالِدُونَ﴾ ١٠٣-

103- Kimleri de tartıları hafif gelirse, işte onlar kendilerini ziyana sokanlar, cehennem de ebedi kalanlardır.

Kimlerin de tartıları günahlar yüzünden hafif gelirse, onlar, nefisleri ne zulmetmişlerdir.

« فِي جَهَنَّمَ خَالِدُونَ » , « خَسِرُوٓا اَنْفُسَهُمْ » dan bedeldir. Bu ikisinin irapta mahalli yoktur. Çünkü sılanın mahalli yoktur. Ya da « اُولٰٓئِكَ » için haberden sonraki haberdir. Ya da mahzuf bir mübtedanın haberidir.

١٠٤- ﴿ تَلْفَحُ وُجُوهَهُمُ النَّارُ وَهُمْ فِيهَا كَالِحُونَ ﴾

104- Onlar, orada, dişleri açıkta olduğu halde ateş yüzlerini yalar.

Suratları asık olduğu halde ateş yüzlerini yakar. Onlara şöyle denir:

١٠٥- ﴿ اَلَمْ تَكُنْ اٰيَاتِي تُتْلٰى عَلَيْكُمْ فَكُنْتُمْ بِهَا تُكَذِّبُونَ ﴾

105- Âyetlerim size okunurda siz, onları yalanlardınız, değil mi?

Dünyada iken size Kur'an okunur da siz, onları yalanlardınız ve onların Allah'tan olmadığına inanıyordunuz, değil mi?

١٠٦- ﴿ قَالُوا رَبَّنَا غَلَبَتْ عَلَيْنَا شِقْوَتُنَا وَكُنَّا قَوْمًا ضَٓالِّينَ ﴾

106- Derler ki: "Rabbimiz, azgınlığımız bizi altetti. Biz, sapık bir topluluk idik."

Hamza ve Ali'ye göre « شَقَاوَتُنَا » şeklindedir.

« شِقْوَتُنَا » ve « شَقَاوَتُنَا » nın ikisi de mastardır. Yaptığımız kötü ameller sebebiyle bedbaht olduk.

Tevil ehlinin "Bedbahtlıktan üzerimize yazılan şey bizi altetti" şeklindeki sözleri doğru değildir. Çünkü o, kulun yapacağı şeyi ve seçeceği bildiği şeyi yazar. Seçeceğini bildiğinden başkasını yazma emirleri hususunda gösterdikleri gevşekliğin bahanesi olarak söylüyor. Kendilerinin işleri ile ilgili hususlarda bahane bulmakta aceleci davranıyorlar. Biz hak tan ve doğrudan sapmış bir topluluk idik.

١٠٧- ﴿ رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْهَا فَإِنْ عُدْنَا فَإِنَّا ظَالِمُونَ ﴾

107- "Rabbimiz, bizi buradan çıkar. Eğer bir daha dönersek, artık belli ki biz zalim insanlarız."

Bizi ateşten çıkar. Küfre ve yalanlamaya bir daha dönersek, artık gerçekten nefislerimize zulmetmiş oluruz.

١٠٨- ﴿ قَالَ اخْسَؤُا فِيهَا وَلَا تُكَلِّمُونِ ﴾

108- Buyurur ki: "Alçaldıkça alçalın Orada! Bana bir şey söylemeyin."

Zelil ve aşağılık bir şekilde susun. Üzerinizden azabın kaldırılması hususunda bana bir şey söylemeyin. Çünkü o ne kaldırılır, ne de hafifletilir. Denildiki *"Bu onların konuştukları son sözdür. Bundan soınra onlardan sadece soluma ve inleme işitilir."*

Yakub'a göre « أَنْ يَحْضُرُونِي » , « ارْجِعُونِي » ve « وَلَا تُكَلِّمُونِي » lafızları vasl halinde de vakf halindede « ى » ile okunurlar. Diğerlerine göre ise « ى » sız okunurlar.

109. – 118. ÂYETLER

إِنَّهُ كَانَ فَرِيقٌ مِنْ عِبَادِي يَقُولُونَ رَبَّنَا اٰمَنَّا فَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّاحِمِينَ ﴿١٠٩﴾ فَاتَّخَذْتُمُوهُمْ سِخْرِيًّا حَتّٰى أَنْسَوْكُمْ ذِكْرِي وَكُنْتُمْ مِنْهُمْ تَضْحَكُونَ ﴿١١٠﴾ إِنِّي جَزَيْتُهُمُ الْيَوْمَ بِمَا صَبَرُوا أَنَّهُمْ هُمُ الْفَائِزُونَ ﴿١١١﴾ قَالَ كَمْ لَبِثْتُمْ فِي الْأَرْضِ عَدَدَ سِنِينَ ﴿١١٢﴾ قَالُوا لَبِثْنَا يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ فَاسْئَلِ الْعَادِّينَ ﴿١١٣﴾ قَالَ إِنْ لَبِثْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا لَوْ أَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١١٤﴾ أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَأَنَّكُمْ إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ ﴿١١٥﴾ فَتَعَالَى اللّٰهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ لَا إِلٰهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْكَرِيمِ ﴿١١٦﴾ وَمَنْ يَدْعُ مَعَ اللّٰهِ إِلٰهًا اٰخَرَ لَا بُرْهَانَ لَهُ بِهِ فَإِنَّمَا حِسَابُهُ عِنْدَ رَبِّهِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الْكَافِرُونَ ﴿١١٧﴾ وَقُلْ رَبِّ اغْفِرْ وَارْحَمْ وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّاحِمِينَ ﴿١١٨﴾

Meâli

109- 110- Zira kullarımda bir grup: "Rabbimiz, biz iman ettik. Bizi bağışla. Bize acı. Sen acıyanların en hayırlısısın" demişlerdi. Siz onları alaya aldınız. Sonun da bu davranışınız size beni yad etmeyi unutturdu. Çünkü siz onlara gülüyordunuz.

111- Bu gün ben onlara, sabrettiklerinin karşılığını verdim. Onlar, hakikaten muratlarına ermişlerdir.

112- (Allah inkârcılara): "Yeryüzünde kaç yıl kaldınız" diye sorar.

113- "Bir gün ya da günün bir kısmı kaldık, sayanlara sor" derler.

114- "Sadece az bir süre kaldınız. Keşke bilseydiniz" der.

115- Bizim sizi boş yere yarattığımızı ve sizin bize döndürülüp geti rilmeyeceğinizi mi sandınız?

116- Mutlak hakim ve hak olan Allah, pek yücedir. O'ndan başka ilâh yoktur. O, bereketli arşın sahibidir.

117- Kim Allah ile birlikte diğer bir tanrıya taparsa -ki bu hususla ilgili hiçbir delili yoktur- o kimsenin hesabı ancak Rabbinin nezdindedir. Şurası muhakkak ki kâfirler iflah olmaz.

118- Resûlüm! Deki: Bağışla ve merhamet et Rabbim! Sen merhametlilerin iyisisin.

Tefsiri

١٠٩- ﴿ إِنَّهُ كَانَ فَرِيقٌ مِنْ عِبَادِى يَقُولُونَ رَبَّنَآ اٰمَنَّا فَاغْفِرْلَنَا وَارْحَمْنَا وَاَنْتَ خَيْرُ الرَّاحِمِينَ ﴾

١١٠- ﴿ فَاتَّخَذْتُمُوهُمْ سِخْرِيًّا حَتّٰى اَنْسَوْكُمْ ذِكْرِى وَكُنْتُمْ مِنْهُمْ تَضْحَكُونَ ﴾

109- 110- Zira kullarımda bir grup: "Rabbimiz, biz iman ettik. Bizi bağışla. Bize acı. Sen acıyanların en hayırlısısın" demişlerdi. Siz onları alaya aldınız. Sonun da bu davranışınız size beni yad etmeyi unutturdu. Çünkü siz onlara gülüyordunuz.

« سِخْرِيًّا » ikinci mefuldur. Medenî, Hamza ve Ali'ye göre damme iledir. Her ikisi de « سَخَرٌ » gibi « سَخِرَ » nin mastarıdır. Nispet « ى » sında mübalağa vardır.

Denildiki: *"O maskaraya alınanlar, ashabı kiramdır"* onların sadece Ashab-ı Suffe oldukları da söylendi. Manası: Onları alaya aldınız ve onlarla dalga geçerek uğraştınız. Sizin bu şekilde onlarla uğraşmanız, beni zikretmeyi unutmanıza sebep oldu. Siz onlarla alay edip gülüyordunuz.

١١١- ﴿ إِنِّى جَزَيْتُهُمُ الْيَوْمَ بِمَا صَبَرُوا اَنَّهُمْ هُمُ الْفَآئِزُونَ ﴾

111- Bu gün ben onlara, sabrettiklerinin karşılığını verdim. Onlar, hakikaten muratlarına ermişlerdir.

« هُمُ الْفَآئِزُونَ » cümlesinin ikinci meful olması caizdir. Yani onları

kurtulup muratlarına ermeleriyle mükafatlandırdım. Çünkü « جَزَى » fiili iki meful alır. *"Onları sabretmelerine karşılık cennetle mükafatlandırdı"* âyetinde olduğu gibi. « أَنَّهُمْ » Hamza ve Ali'ye göre başlangıç içindir. Yani, kurtuluşa erenler hakikaten onlardır, siz değilsiniz, demektir.

١١٢- ﴿ قَالَ كَمْ لَبِثْتُمْ فِى الْأَرْضِ عَدَدَ سِنِينَ ﴾

112- (Allah inkârcılara): "Yeryüzünde kaç yıl kaldınız" diye sorar.

Allah ya da onlara soru sormakla görevlendirilmiş melek şöyle der Mekki Hamza ve Ali'ye göre « قُلْ » şeklindedir. Onlara sorulmak üzere sana verilmiş bir emirdir. « كَمْ » , « لَبِثْتُمْ » fiiliyle mansup kılınmıştır. « عَدَدَ » ise temyizdir.

١١٣- ﴿ قَالُوا لَبِثْنَا يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ فَاسْئَلِ الْعَادِّينَ ﴾

113- "Bir gün ya da günün bir kısmı kaldık, sayanlara sor" derler.

Onlar, orada ebedi kalacaklarını düşünmelerinden ve azab içerisinde olmalarından dolayı günaha kalış müddetlerini kısa gördüler. Çünkü sıkıntı çekene sıkıntılı günleri uzun gelir, sevinçli günleri kısa gelir. Hesap edenlere ya da kulların ömürlerini sayan meleklere sorun.

« فَاسْئَلِ » Mekkî ve Ali'ye göre « فَاسَلْ » şeklinde hemzesizdir.

١١٤- ﴿ قَالَ إِنْ لَبِثْتُمْ إِلاَّ قَلِيلاً لَوْ أَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴾

114- "Sadece az bir süre kaldınız. Keşke bilseydiniz" der.

Ancak az bir zaman ya da az kaldınız demektir. Allah'u Teâlâ, onların, dünyada kalış yılları ile ilgili sözlerini doğrulamakta ve önceki gafletlerinden dolayı onları azarlamaktadır. Hamza ve Ali'ye göre de «قُلْ » şeklindedir.

١١٥- ﴿ أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَأَنَّكُمْ إِلَيْنَا لاَ تُرْجَعُونَ ﴾

115- Bizim sizi boş yere yarattığımızı ve sizin bize döndürülüp

getirilmeyeceğinizi mi sandınız?

« عَبَثًا » haldir. Yani oyun ve eğlence edinerek demektir. ya da mefulun lehtir. Yani, boş yere demektir. Hamza ve Ali ve Yakub'a göre « تُرْجَعُونَ » , « تَرْجِعُونَ » "dönüp gelmeyeceğinizi) şeklindedir.

« وَاَنَّكُمْ اِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ » cümlesi « اَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ » üzerine ya da « عَبَثًا » üzerine atfen bilakis sizi, sorumluluk yüklemek, sonra da sorum luluk dünyasından mükafat ve ceza dünyasına döndürmek, iyilere sevap vermek, kötüleri cezalandırmak için yarattık.

١١٦- ﴿ فَتَعَالَى اللّٰهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ لَا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْكَرِيمِ ﴾

116- Mutlak hakim ve hak olan Allah, pek yücedir. O'ndan başka ilâh yoktur. O, bereketli arşın sahibidir.

Mutlak hakim ve hak olan Allah, boş bir şey yaratmaktan yücedir. Mülkün kendisine aidiyeti sabittir. Çünkü herşey ondandır, onadır. Ya da o kendisi ve mülkü yok olmadandır. O, bereketli arşın sahibidir. Arşı kerem (bereket) sıfatıyla vasfetti. Çünkü rahmet ondan iner. Ya da onu keremlilerin en keremlisi olan Allah'a nisbetinden dolayı kerem sıfatıyla vasfetti. « الْكَرِيمُ » kelimesi, « رَبُّ » kelimesine sıfat olmak üzere şaz bir şekilde merfu olarak da okunmuştur.

١١٧- ﴿ وَمَنْ يَدْعُ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ لَا بُرْهَانَ لَهُ بِهِ فَاِنَّمَا حِسَابُهُ عِنْدَ رَبِّهِ اِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الْكَافِرُونَ ﴾

117- Kim Allah ile birlikte diğer bir tanrıya taparsa –ki bu hususla ilgili hiçbir delili yoktur- o kimsenin hesabı ancak Rabbinin nez dindedir. Şurası muhakkak ki kâfirler iflah olmaz.

١١٨- ﴿ وَقُلْ رَبِّ اغْفِرْ وَارْحَمْ وَاَنْتَ خَيْرُ الرَّاحِمِينَ ﴾

118- Resûlüm! Deki: Bağışla ve merhamet et Rabbim! Sen merhametlilerin iyisisin. Zira Allah'ın rahmetine kavuşan kişi, başkasının rahmetine ihtiyaç duymaz. Fakat başkasının rahmeti, Allah'ı rahmetinden müstağni kılınmaz.

Sûre - 24

NÛR SÛRESİ

Bu sûre Medine'de nazil olmuştur; 64 âyettir..

Cüz - 18

1. – 4. ÂYETLER

بسم الله الرحمن الرحيم

سُورَةٌ اَنْزَلْنَاهَا وَفَرَضْنَاهَا وَاَنْزَلْنَا فِيهَٓا اٰيَاتٍ بَيِّنَاتٍ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿١﴾ اَلزَّانِيَةُ وَالزَّانِى فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِئَةَ جَلْدَةٍ وَلاَ تَأْخُذْكُمْ بِهِمَا رَأْفَةٌ فِى دِينِ اللّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَلْيَشْهَدْ عَذَابَهُمَا طَٓائِفَةٌ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢﴾ اَلزَّانِى لاَ يَنْكِحُ اِلاَّ زَانِيَةً اَوْ مُشْرِكَةً وَالزَّانِيَةُ لاَ يَنْكِحُهَٓا اِلاَّ زَانٍ اَوْ مُشْرِكٌ وَحُرِّمَ ذٰلِكَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ ﴿٣﴾ وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِاَرْبَعَةِ شُهَدَٓاءَ فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ جَلْدَةً وَلاَ تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً اَبَدًا وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٤﴾

Meâli

1. Bu indirdiğimiz ve *(hükümlerinin uygulanmasını)* farz kıldığımız bir suredir. Düşünüp öğüt almanız için onda açık seçik ayetler indirdik.

2. Zina eden kadın ve zina eden erkekten herbirine yüz sopa vurun. Allaha ve ahiret gününe inanıyorsanız, Allah'ın dini *(ni tatbik)* hususunda sizi sakın acıma duygusu kaplamasın. Müminlerden bir grup da onlara uygulanan cezaya şahit olsun.

3. Zina eden erkek, zina eden müşrik olan kadından başkasıyla evlenemez. Zina eden kadın da veya müşrik olan erkekten başkasıyla evlenemez. Böyleleriyle evlenmek müminlere haram kılınmıştır.

4. Namuslu kadınlara zina isnadında bulunup sonra da dört şahit getiremeyenlere seksener sopa vurun. Ve artık onların şahitliğini hiç bir zaman kabul etmeyin. İşte onlar fasıklardır.

Tefsiri

١- ﴿ سُورَةٌ اَنْزَلْنَاهَا وَفَرَضْنَاهَا وَاَنْزَلْنَا فِيهَٓا اٰيَاتٍ بَيِّنَاتٍ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴾

1- Bu indirdiğimiz ve (hükümlerinin uygulanmasını) **farz kıldığımız bir sûredir. Düşünüp öğüt almanız için onda açık seçik ayetler indirdik.**

« سُورَةٌ » Mahfuz bir mübtedanın haberidir. Yani, "bu bir suredir" demektir. «اَنْزَلْنَاهَا » *"onu indirdik"* «سُورَةٌ» un sıfatıdır. Talha «زَيْدًا ضَرَبْتُهُ» *"Zeydi dövdüm"* ya da «اُتْلُ سُورَةً » *"Sûreyi oku"* şeklinde düşünerek «سُورَةً» şeklinde okumuştur. Sûrenin başından sonuna kadar bütün ayetleri Medine'de inmiştir. "Onda bulunan hükümleri farz kıldık." فرض kelimesinin aslı, "kesmek, ayırmak" demektir. Yani o hükümleri onda kesilmiş biçilmiş olarak kıldık, demektir. Mekkî ve Ebu Amr, müsbetliğini ve onun te'kidini mubalağa için ya da onda farklı farklı kılınanların çokluğunu ifade için «فَرَّضْنَاهَا» şeklinde şeddeli oku muşlardır. Öğüt almanız için onda açık deliller indirdik. Hamza, Ali, Halef ve Hafs'a göre تَذَكَّرُونَ ، تَذْكُرُونَ şeklindedir. Sonra hükümleri tekrar açıkladı. Şöyle buyurdu:

٢- ﴿ اَلزَّانِيَةُ وَالزَّانِى فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ وَلَا تَأْخُذْكُمْ بِهِمَا رَأْفَةٌ فِى دِينِ اللّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَلْيَشْهَدْ عَذَابَهُمَا طَٓائِفَةٌ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴾

2- Zina eden kadın ve zina eden erkekten herbirine yüz sopa vurun. Allaha ve ahiret gününe inanıyorsanız, Allah'ın dini (ni) tatbik hususunda sizi sakın acıma duygusu kaplamasın. Müminlerden bir grup da onlara uygulanan cezaya şahit olsun.

« اَلزَّانِيَةُ وَالزَّانِى » Mübteda olarak merfudur, haber hazfedilmiştir. Yani, üzerinize farz kılınan hususta zinâkar kadını ve zinâkar erkeği

sopalayın. Ya da haber «فَاجْلِدُوا» (sopalayın) kelimesidir. «ال», «الذى» manasına olduğu ve şart manasını içerdiği için «ف» gelmiştir. Takdiri, zina eden kadını ve zina eden erkeği sopalayın" şeklindedir. Senin *"kim zina etmiş onu sopalayın"* sözünde olduğu gibi. *"İffetli kadınlara iftira atan sonra da dört şahit getiremeyen kişileri sopalayın"* ayetinde olduğu gibi.

İsa b. Ömer, zahirin açıkladığı gizli bir fiilin varlığı üzere « اَلزَّانِيَةَ وَالزَّانِيَ » şeklinde mansup okumuştur. Bu, emir için olan fiilden dolayı «سُورَةٌ اَنْزَلْنَاهَا» şeklinde okunmasından daha iyidir.

Celd; Tene vurmaktır. Bunda, acının ete ulaşması için mübalağa edilmemesi gerektiğine işaret vardır. Hitap, devlet başkanlarınadır. Hadlerin uygulanması dindendir. Onların sorumluluğu herkesin üzerinedir. Ancak onların hepsinin bir araya gelmesi mümkün değildir. Bu işe onların adına imam bakar. Bu, özgür ve evlenmemiş olanın hükmü dür. Evlenmiş olanın hükmü ise, taşlanarak öldürülmektir. Taşlanarak öldürülmenin şartları şunlardır: hürriyet, akıl, baliğ, islâm ve sağlam bir nikâhla evlendiği kadınla başbaşa kalıp ilişkiye girmektir. Bu, sürgünün meşru olmadığına dair delildir.

Çünkü «ف» cezaya dahil o-lur. Sürgün ile ilgili rivayet edilen hadis *"O kadınları evlerde hapse-din"* ve *"o ikisine eza verin"* ayetlerindeki hapis ve işkencenin nesh edildiği gibi neshedilmiştir. Mekki «رَأْفَةٌ» kelimesini, «رَاَفَةٌ» şeklinde okumuştur. Bu, ayrı bir kelimedir.

Denildiki: «رَأْفَةٌ» "Re'fet (acıma) kötülüklerin giderilmesinde kullanılır. Rahmet ise, "sevgiliye ulaştırmakta" mana, müminlere gere ken Allah'ın dini hususunda şart olup dayatmaktır. Hadlerin uygulanmasında gevşeklik göstermemektir. Değilse hadleri kaldırırlar ya da hafifletirler. Allahın dininden maksat, ona ya da hükmüne boyun eğmektir. "Allaha ve ahiret gününe inanıyorsanız" sözü tahrik babındadır. Allah ve dini için gazap ateşini yakmayı hedeflemektedir. Şartın cevabı gizlidir. Yani, sopalananlardan bir gurup hazır olsun. Bunun

« عَذَابَ » "azap" olarak isimlendirilmesi ceza olduğuna dair delildir. Grubun, ibret almak için had uygulanacak yerde halka çevirmiş ve had uygulanacak kişinin azarlanması caizdir. Grup en az üç ya da dört kişi olmalıdır. Bu, galip bir sıfattır ve sanki o üç dört kişi, bir şeyin etrafını çevirmiş grup gibidir.

İbni Abbas (a.s.) dan rivayet edildiğine göre, dört ila kırk adam olmalıdır.

٣- ﴿الزَّانِي لَا يَنْكِحُ إِلَّا زَانِيَةً أَوْ مُشْرِكَةً وَالزَّانِيَةُ لَا يَنْكِحُهَا إِلَّا زَانٍ أَوْ مُشْرِكٌ وَحُرِّمَ ذَلِكَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ﴾

3- Zina eden erkek, zina eden müşrik olan kadından başkasıy la evlenemez. Zina eden kadın da veya müşrik olan erkekten başkasıyla evlenemez. Böyleleriyle evlenmek müminlere haram kılınmıştır.

Zina alışkanlığı olan murdar kişi, saliha kadınlarla evlenmeye rağbet etmez. Kendisi gibi murdarlara ya da müşriklere rağbet eder. Aynı şekilde salih erkekler de o murdar kadınlarla evlenmeye rağbet etmez. O kadınlara, kendileri gibi fâsık ve müşrik olanlar rağbet eder. Ayet, haddi aşanlarla evlenmekten uzaklaştırmaktadır. Çünkü zina çirkinlikte şirkin eşidir. İman ise iffet ve namusun eşidir. Bu ayet *"Pis kadınlar, pis erkekler içindir"* ayetinin bir benzeridir. Denildiki: "İslam'ın başlangıcında zinakar kadınlarla evlenmek yasaktı. Daha sonra bu *"sizden olan dullarla evlenin"* ayetiyle neshedildi. Denildiki *"Nikahtan maksat, ilişkidir. Çünkü zinâkardan başkadı, zinakar kadını iğrenir, ona karşı şehvet duymaz."* Bu doğrudur ve seni şu söze götürür. *"Zinâkar erkek, ancak zinâkar kadınla, zinâkar kadın da ancak zinâkar erkekle zina eder."*

Resulullah (s.a.v.) den bir kadınla zina eden sonra da onunla evlenen kişinin durumu soruldu, *"Başı zina, sonu nikahtır"* buyurdu. Birinci cümlenin durumu zinâkar erkeğin özelliği, iffetli kadınlara değilde günahkâr kadınlara rağbet etmesidir. İkincisinin manası ise, zinâkar kadının özelliği, ona, namuslu kişilerin değil, zinâkar kişilerin rağbet etmesidir. Bu ikisi farklı iki manadır. Birincisinde, zinâkar kadın, zinâkar erkekten önce zikredilmiştir. İkincisinde ise, erkek kadından önce zikredilmiştir. Çünkü bu ayet, işledikleri kötülükten dolayı

cezalandırılmaları için indirilmiştir. Kadın, bu kötülüğün kendisinden kaynaklandığı unsurdur. Çünkü o, erkeği arzulamasaydı, ona kapı açıp imkân vermeseydi, erkek onu arzulamaz ve ona sahip olamazdı. Bu hususta, kadın asıl olunca zikriyle başladı. İkincisi ise nikâhtan bahsetmektir. Bunda asıl olan ise erkektir. Çünkü isteyen odur ve talep ondan gelmektedir. «لَا يَنْكِحُ» nehiy olarak «لَا يَنْكِحْ» şeklinde de okunmuştur. Aynı şekilde merfu halinde de nehiy manası vardır. Ve o daha beliğ ve daha te'kitlidir. Onun o ikisinin adetlerinin bu şekilde olduğu manasına haber olması da caizdir. Mümine gereken nefsini bu tip alışkanlıklara bulaştırmamak ve korumaktır. Zina yapmak ya da zina yoluyla para kazanması maksadıyla fahişelerle evlenmek haram kılınmıştır. Ya da bunda, fasıklara benzeyiş, töhmet altında kalmak, kötü söze, gıybete ve kötülerle oturmaya sebep olmak gibi kötülükler olduğu için haram kılınmıştır. O meclislerde günaha kapı açan nice taşınlıklar yapılır. Ya da zinâkarların ve kahpelerin bir araya gelmesiyle neler olur? Bir düşünün.

٤- ﴿وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَآءَ فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ جَلْدَةً وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا وَأُولَٓئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ﴾

4- Namuslu kadınlara zina isnadında bulunup sonra da dört şahit getiremeyenlere seksener sopa vurun. Ve artık onların şahitliğini hiçbir zaman kabul etmeyin. Onlar yoldan çıkmış kimselerdir.

Ali'ye göre «الْمُحْصَنَاتُ» «الْمُحْصِنَاتُ» şeklindedir. Yani müslüman, mükellef, iffetli ve hür kadınlara zina isnadında bulunanlar, demektir. Kazif (isnatta bulunmak) zina ve başka hususlarda olur. Buradaki, zina isnadıdır. Bunu, zinakârlardan hemen sonra namuslu kadınların zikredilmesiyle ve dört şahit getirilmesinin şart koşulmasıyla anlıyoruz. Sonra da zinaya tanıklık eden dört şahit getiremezse ve eğer isnatta bulunan hürse, ona, seksen sopa vurun. Zinanın dışındaki "ey fasık, ey faiz yeyici" gibi ifadelerle atılan kaziflerde iki şahit yeterlidir. Cezası da tazirdir. Kazif atılan kişide bulunması gereken şartlar şunlardır. Hürriyet, akıl, bülûğ, islâm ve iffet, kazif cezasının gerekliliği hususunda erkek de kadın gibidir. Yani erkeğe atılan isnadda kadında olduğu gibi cezalandırır.

«ثَمَانِينَ» kelimesi, mastarların naspedilişi gibi naspedilmiştir. Bize

göre onun, hadlerle ilgili şahitliği reddedilir. Ayrıca haddin tamamının ya da bir kısmının bilindiği şekil üzere uygulanmasına taalluk etmektedir. Yani had uygulanmazsa şahitlik reddedilmez. Şafiiye göre ise onun şehadetinin reddolunması kazifin kendisine taalluk eder. Haddin uygulanmasıyla bir ilgisi yoktur. Bize göre kazif olan şartın cezası, sopanın vurulmasıdır. Şehadetleri ebedi olarak yani yaşadıkları müddetçe kabul edilmez. Onlar, yoldan çıkmış kimselerdir. Bu, başlangıç cümlesidir. Şartın cezasına dahil değildir. Sanki bu, şart cümlesi bittikten sonra, kazif atanların Allah katındaki halinin hikâyesidir.

5. – 13. ÂYETLER

إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ وَاَصْلَحُوا فَإِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٥﴾
وَالَّذِينَ يَرْمُونَ اَزْوَاجَهُمْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ شُهَدَاءُ إِلَّا اَنْفُسُهُمْ
فَشَهَادَةُ اَحَدِهِمْ اَرْبَعُ شَهَادَاتٍ بِاللّٰهِ إِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٦﴾
وَالْخَامِسَةُ اَنَّ لَعْنَتَ اللّٰهِ عَلَيْهِ إِنْ كَانَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٧﴾ وَيَدْرَؤُا
عَنْهَا الْعَذَابَ اَنْ تَشْهَدَ اَرْبَعَ شَهَادَاتٍ بِاللّٰهِ إِنَّهُ لَمِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٨﴾
وَالْخَامِسَةَ اَنَّ غَضَبَ اللّٰهِ عَلَيْهَا إِنْ كَانَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٩﴾ وَلَوْلَا
فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ وَاَنَّ اللّٰهَ تَوَّابٌ حَكِيمٌ ﴿١٠﴾ إِنَّ الَّذِينَ
جَاؤُ بِالْإِفْكِ عُصْبَةٌ مِنْكُمْ لَا تَحْسَبُوهُ شَرًّا لَكُمْ بَلْ هُوَ خَيْرٌ
لَكُمْ لِكُلِّ امْرِئٍ مِنْهُمْ مَا اكْتَسَبَ مِنَ الْإِثْمِ وَالَّذِي تَوَلّٰى
كِبْرَهُ مِنْهُمْ لَهُ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١١﴾ لَوْلَا إِذْ سَمِعْتُمُوهُ ظَنَّ
الْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بِاَنْفُسِهِمْ خَيْرًا وَقَالُوا هٰذَا إِفْكٌ مُبِينٌ ﴿١٢﴾
لَوْلَا جَاؤُ عَلَيْهِ بِاَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَإِذْ لَمْ يَاْتُوا بِالشُّهَدَاءِ فَاُولٰئِكَ
عِنْدَ اللّٰهِ هُمُ الْكَاذِبُونَ ﴿١٣﴾

Meâli

5. Ancak bundan sonra tevbe edip ıslah olanlar müstesnadır. Çün kü Allah çok bağışlayıcı ve çok merhametlidir.

6. Eşlerine zina isnadında bulunup da kendilerinden başka şahitleri olmayanlara gelince, onların herbirinin şahitliği, kendisinin doğ ru söyleyenlerden olduğuna dair dört defa Allah adına yemin ederek

şahitlik etmesi,

7. Beşinci defa da, eğer yalan söyleyenlerden ise Allah'ın lânetinin kendi üzerine olmasını dilemesidir.

8. Kadının, kocasının yalan söyleyenlerden olduğuna dair dört defa Allah adına yemin ile şahitlik etmesi,

9. Beşinci defa da, eğer *(Kocası)* doğru söyleyenlerden ise Allah'ın gazabının kendi üzerine olmasını dilemesi kendisinden cezayı kaldırır.

10. Ya Allah'ın size bol lûtfû ve merhameti olmasaydı ve Allah, tevbeleri kabul eden hüküm ve hikmet sahibi olmasaydı *(haliniz nice olurdu)?*

11. Bu ağır iftirayı uyduranlar şüphesiz sizin içinizden bir gruptur. Bunu kendiniz için bir kötülük sanmayın. Aksine o, sizin için bir iyiliktir, onlardan herbir kişiye, günah olarak ne işlemişse *(onun karşılığı ceza)* vardır. Bu günahın büyüğünü yüklenen kimse içinde çok büyük bir azap vardır.

12. Erkek ve kadın müminlerin, bu iftirayı işittiklerinde kendi vicdanları ile hüsnü zanda bulunup da *"bu, apaçık bir iftiradır"* demeleri gerekmez miydi?

13. Bu iftirayı ortaya atanların da bu konuda dört şahit getirmeleri gerekmez miydi? Madem ki şahit getirip isbat edemediler, öyle ise onlar, Allah nezdinde yalancıların ta kendileridir.

Tefsiri

٥ – ﴿إِلاَّ الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ وَأَصْلَحُوا فَإِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾

5- Ancak bundan sonra tevbe edip ıslah olanlar müstesnadır. Çünkü Allah çok bağışlayıcı ve çok merhametlidir.

Zina ısnadında bulunduktan sonra tevbe edip hallerini düzeltenler müstesnadır. Bunlar, fasıklardan istisna edilmişlerdir. Buna *"Allah, çok bağışlayıcı ve çok merhametlidir."* Sözü delalet etmektedir. Yani; onların günahlarını bağışlar ve onlara merhamet eder, demektir. Bize göre istisnanın hakkı mansup olmaktır.

Çünkü o olumlu cümledendir. İstisnayı ikinci cümleye tealluk

ettirenlere göre ise لَهُمْ deki هُمْ dan bedel olmak üzere, mecrur olmaktır. Yabancı kadınlara zina isnadında bulunmanın hükmünü zikrettikten sonra, eşlere zina isnadında bulunmanın hükmünü açıkladı. Şöyle buyurdu:

٦- ﴿وَالَّذِينَ يَرْمُونَ أَزْوَاجَهُمْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ شُهَدَاءُ إِلاَّ أَنْفُسُهُمْ فَشَهَادَةُ أَحَدِهِمْ أَرْبَعُ شَهَادَاتٍ بِاللّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ﴾

6- Eşlerine zina isnadında bulunup da kendilerinden başka şahitleri olmayanlara gelince, onların herbirinin şahitliği, kendisinin doğru söyleyenlerden olduğuna dair dört defa Allah adına yemin ederek şahitlik etmesi,

٧- ﴿وَالْخَامِسَةُ أَنَّ لَعْنَتَ اللّهِ عَلَيْهِ إِنْ كَانَ مِنَ الْكَاذِبِينَ﴾

7- Beşinci defa da, eğer yalan söyleyenlerden ise Allah'ın lanetinin kendi üzerine olmasını dilemesidir.

Hanımlarına zina isnadında bulunup da kendilerinden başka sözlerini tasdik edecek şahitleri olmayanlara gelince, onların herbirinin şahitliği, kendisinin, bu zina isnadında doğru söyleyenlerden olduğuna dair dört defa Allah adına yemin ederek şahitlik etmesi, beşinci şahitlikte de, bu zina isnadında eğer yalan söyleyenlerden ise Allah'ın lanetinin kendi üzerine olmasını dilemesidir.

«الاّ أنْفُسُهُمْ», «شُهَدَاءُ» kelimesinden bedel olmak üzere merfudur. «أرْبَعُ» Ebubekir'in dışındaki Kûfe'lilere göre haber olmak üzere merfudur. Mübteda «فَشَهَادَةُ أحَدِهِمْ» dir.

Diğerlerine göre ise mensubtur. Çünkü o, mastara muzaf kılınmasıyla mastar hükmünü almıştır. Ondaki amil, mastardır. O da «فَشَهَادَةُ أحَدِهِمْ» dir. Buna göre haberi hazfedilmiştir.

Takdiri ise *"Onların herbirinin şahitliği vacibtir"* şeklindedir. Buradaki «الْخَامِسَةُ» kelimesinin merfu olduğu hususunda bilindiği kadarıyla ihtilaf yoktur. «وَالْخَامِسَةُ» mübteda, «انَّ لَعْنَةَ اللهِ عَلَيْهِ» haberdir.

٨- ﴿وَيَدْرَؤُا عَنْهَا الْعَذَابَ اَنْ تَشْهَدَ اَرْبَعَ شَهَادَاتٍ بِاللّٰهِ اِنَّهُ لَمِنَ الْكَاذِبِينَ﴾

8- Kadının, kocasının yalan söyleyenlerden olduğuna dair dört defa Allah adına yemin ile şahitlik etmesi,

٩- ﴿وَالْخَامِسَةَ اَنَّ غَضَبَ اللّٰهِ عَلَيْهَا اِنْ كَانَ مِنَ الصَّادِقِينَ﴾

9- Beşinci defa da, eğer (Kocası) doğru söyleyenlerden ise Allah'ın gazabının kendi üzerine olmasını dilemesi kendisinden cezayı kaldırır.

Ondan azabı yani cezayı kaldırır. «يَدْرَأُ» fiilinin faili, « اَنْ تَشْهَدَ اَرْبَعَ شَهَادَةٍ بِاللّٰهِ » cümlesidir. Hafs, «الْخَامِسَةَ» kelimesini « اَرْبَعُ شَهَادَةٍ » üzerine atfederek mensup kılmıştır.

Diğerleri ise başlangıç olarak merfu kılmışlardır. «اَنَّ غَضَبَ اللّٰهِ» onun haberidir. Nafi, « اَنَّ لَعْنَةَ اللّٰهِ » ve «اَنَّ غَضَبَ اللّٰهِ» deki «اَنَّ» leri «اَنْ» olarak okumuştur. Ayrıca «غَضَبَ» nin «ضِ» ını esreli okumuştur. Her iki «اَنْ» de «اَنَّ» hükmündedir. Sehl, Yakup ve Hafsa göre « اَنَّ غَضَبَ اللّٰهِ» şeklindedir.

Gazap kelimesini, kadınla yanyana kıldı. Çünkü kadınlar, hadiste de geçtiği üzere laneti çok kullanırlar. Dilleri alıştığı ve kalpleri önemsediği için yalan yere lânete cüret ederler diye onun yanında "gazap" kelimesini zikretti. Bunu men edici olması için yaptı, bize göre liân (lanetleşme), lânet kelimesiyle birlikte kullanılan yeminlerle kuvvetlendirilmiş şahitliklerdir. Erkek hakkında kazif cezasının yerine geçer. Kadın hakkında ise, zina cezasının yerine geçer. Çünkü Allah'u Teala onu, şehadet olarak isimlendirmiştir. Karı ve koca şehadet ehli olup, koca karısına zina isnadında bulunursa aralarında liân yapılır. Nehir kitabında da açıklandığı gibi birbirleriyle lânetleştiklerinde, kadı aralarını ayırıncaya kadar, aralarında ayrılık meydana gelmez. Allah ona rahmet etsin Züfer'e göre ayrılık, lânetleşmeleriyle meydana gelir. Ayrılık, bain olarak boşatmaktır. Ebu Yusuf, Züfer ve Şafiî'ye göre

artık ebedi haramlık sözkonusudur. Liân ayeti, Hilâl b. Ümeyye yada Uveymir hakkında indi. O *"Karım Havle'nin üzerinde Şüreyk b. Semhan'ı gördüm"* demiş, karısı da onu yalanlamıştı. Bunun üzerine Nebi (s.a.v.) onlara liân yaptırmıştı.

١٠- ﴿ وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ وَاَنَّ اللّٰهَ تَوَّابٌ حَكِيمٌ ﴾

10- Ya Allah'ın size bol lütfû ve merhameti olmasaydı ve Allah, tevbeleri kabul eden hüküm ve hikmet sahibi olmasaydı (haliniz nice olurdu)?

Yani, Allah'ın, size ihsanı ve nimeti olmasaydı, demektir. «لَوْلَا» nın cevabı, hazfedilmiştir. Takdiri ise, *"sizi utandırırdı"* yada "size biran önce azap ederdi" şeklindedir.

١١- ﴿ اِنَّ الَّذِينَ جَٓاؤُ بِالْاِفْكِ عُصْبَةٌ مِنْكُمْ لَا تَحْسَبُوهُ شَرًّا لَكُمْ بَلْ هُوَ خَيْرٌ لَكُمْ لِكُلِّ امْرِئٍ مِنْهُمْ مَا اكْتَسَبَ مِنَ الْاِثْمِ وَالَّذِي تَوَلّٰى كِبْرَهُ مِنْهُمْ لَهُ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴾

11- Bu ağır iftirayı uyduranlar şüphesiz sizin içinizden bir gruptur. Bunu kendiniz için bir kötülük sanmayın. Aksine o, sizin için bir iyiliktir, onlardan herbir kişiye, günah olarak ne işlemişse (onun karşılığı ceza) **vardır. Bu günahın büyüğünü yüklenen kimse içinde çok büyük bir azap vardır.**

İfk sözü, yalan ve iftiradan oluşan mananın en beliğidir. Aslı «الأفك» dur. Değiştirmek ve çevirmek demektir. Çünkü o, anlamı değiştirilmiş bir sözdür. Burada kastedilen Aişe (r.a.)'nın üzerine atılan iftiradır.

Aişe anlatıyor: "Beni Mustalık gazasında gerdanlığımı kaybettim. Bu sebepten geri kaldım. Hafifliğimden dolayı hevdecin boş olduğu anlaşılmadı. Onlar gittiklerine Safvan b. Muattal (geldi) devesini çöktürdü. (Deveye bindim) ve onu sevketti. Onlar konakladıktan sonra onlara yetiştik. Benim hakkımda helâk olan olmuştur. Bir ay hastalandım. Nebi (s.a.v.) "Nasılsın?" diye soruyordu. Önceleri gördüğüm lütfû ondan göremiyordum. Babamın teyzesi Ümmü Mıstah (bize gelmişti, yürürken) tökezleyince "kahrolası Mıstah" dedi. Bu sözüne karşı çıktım, o da bana iftira olayını haber verdi. Bunu işitince hastalığım

arttı. Ana-babamın (evine gittim) orada geceledim. Gözyaşım dinmiyordu, uyuyamıyordum. O ikisi (anam babam) ciğerimin parçalandığını zannettiler. Sonunda Nebi (s.a.v.) "Ey Humeyra, müjdeler olsun sana. Şüphesiz ki Allah beraatini indirdi" buyurdu. "Allaha hamdolsun, sana teşekkür yok" dedim.

«عُصْبَةٌ» Ondan kırka kadar, bir araya gelmiş kişiden oluşmuş bir topluluktur. Onlar; münafıkların başı Abdullah b. Ubey, Zeyd b. Rifaa, Hassan b. Sabit, Mistah b. Esare, Hamne binti Cahş ve onların yar dımcılarıdır. Bu içinizden, müslüman cemaatinden bir gruptur. Onlar, iftiranın müminlerden değil de kâfirlerden meydana geldiğini zannetmişlerdi. Bu iftirayı Allah katında şer olarak hesap etmeyin. Aksine o sizin için hayırlıdır. Çünkü Allah size o belâyı isabet ettirdi sonra da onsekiz ayetlik beraati indirdi. Hitap, Resulullah (s.a.v.)'e, Ebu Bekire, Aişe'ye Safvan'a ve bu hususta ona kötülük yapan müminleredir. O topluluktan herbiri için, günahı, bu işe daldığı kadar olan bir ceza vardır. Çünkü bir kısmı gülmüş, bir kısmı konuşmuş ve bir kısmı da susmuştu. O topluluktan günahın büyüğünü yüklenen Abdullah b. Ubey içinde büyük bir azap, yani cehennem vardır. Anlatıldığına göre Safvan, Aişe'nin hevdeciyle oun yanından geçti. O kavminden olan bazı kimselerle birlikteydi. "bu kimdir?" dedi. "Aişe'dir" dediler. Bu cevap üzerine o "Vallahi, o ondan, o da ondan kurtulmamıştır" dedi. Bundan sonra Allah bu işe dalanları azarlamıştır. Şöyle buyurmuştur:

١٢- ﴿لَوْلَآ إِذْ سَمِعْتُمُوهُ ظَنَّ الْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بِأَنْفُسِهِمْ خَيْرًا وَقَالُوا هٰذَآ إِفْكٌ مُبِينٌ﴾

12- Erkek ve kadın müminlerin, bu iftirayı işittiklerinde kendi vicdanları ile hüsnü zanda bulunup da "bu, apaçık bir iftiradır" **demeleri gerekmez miydi?**

Erkek ve kadın müminlerin, bu iftirayı işittiklerinde, kendilerinden olan kimselere karşı hüsnü zanda bulunup onların iffetli ve salih kimseler olduklarını düşünmesi gerekmez miydi? Çünkü mü'minler tek bir can gibidir. Bu *"Birbirinizi ayıplamayın"* ayetinde olduğu gibidir.

Rivayet edildiğine göre Ömer (r.a.) Resulullah (s.a.v)'e "Ben münafıkların yalanını keserim. Çünkü Allah, seni tenine sinek konmasından bile korumuştur. Çünkü o, necasetlere konar, onlara bulaşır.

Allah seni, bu kadarlık bir pislikten bile korurken, bu tip çirkinliklere bulaşmış kişilerin (münafıkların) arkadaşlığından niye korumuyor?" dedi.Osman: "Şüphesiz ki Allah, üzerine hiç kimse basmasın diye senin gölgeni yaratmadı. Senin gölgene basmak hiç kimseye nasip olmuyorsa, eşinin namusunu kirletmesi nasıl oluyor?" dedi. Aynı şekilde Ali (r.a.): "Cebrail, ayakkabılarının üzerinde pisliğin olduğunu sana bildirdi ve pislik bulaştı diye ayakkabılarını çıkarmanı sana emretti. Kendisine fuhuştan bir parça bulaştığı takdirine göre, sana onu boşamayı niçin emretmiyor?" dedi. yine rivayet olduğuna göre, Ebu Eyyub el-Ensarî, hanımına şöyle dedi: "Denilenleri duydun mu?" karısı "Safvanın yerinde sen olsaydın, Resulullah (s.a.v.)'in haremine karşı bir kötülük düşünürmüydün?" dedi. O "Hayır" dedi. Hanımı: "Eğer ben Aişe'nin yerinde olsaydım, Resulullah'a ihanet etmezdim. Aişe benden daha hayırlıdır, Safvan'da senden daha hayırlıdır." Muhatap sıgasından gaib sıgasına, zamirden zahire geçildi. *"Birbiriniz hakkında hayır düşünmeli ve bu açık bir iftiradır demeliydiniz"* demedi. Muhataptan gaibe geçişiyle yüz çevirmek manasına azarlamada mübalağa yapmıştır. İman lafzının açık ifadesiyle de, o konudaki birliktelikten dolayı hiçbir mü'minin, kardeşi aleyhine olan ayıplayıcı yada kötüleyici sözleri kabul etmemesini ifade etmiştir. Bu edeptendir. Buna dikkat eden, uygulayan ne kadar da azaldı. Keşke sen işittiğini konuşmayan, kardeşleri hakkında duyduğunu yaymayan kişileri bulabilsen. Onların hak etmediği apaçık bir yalandır.

١٣- ﴿لَوْلَا جَآؤُ عَلَيْهِ بِأَرْبَعَةِ شُهَدَآءَ فَإِذْ لَمْ يَأْتُوا بِالشُّهَدَآءِ فَأُولَٓئِكَ عِنْدَ اللهِ هُمُ الْكَاذِبُونَ﴾

13- Bu iftirayı ortaya atanların da bu konuda dört şahit getir meleri gerekmez miydi? Madem ki şahit getirip isbat edemediler, öyle ise onlar, Allah nezdinde yalancıların ta kendileridir.

Eğer doğru sözlü iseler, kazifleri hususunda dört şahit getirmeleri gerekmez miydi? Madem ki dört şahit getiremediler, öyleyse onlar, Allah'ın hüküm ve şeriatına göre yalan yere zina isnadında bulunanlardır. Çünkü Allah'u Teala, isnadı doğru olanla, isnadı yalan olanın arasını ayırmak için dört şahitin şehadette bulunup bulunmamasını, ölçü olarak koymuştur. Aişe (r.a.)'ya iftira atanların, sözlerini destekleyecek delilleri yoktu, onlar yalancılardı.

14. – 25. ÂYETLER

وَلَوْلاَ فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ فِى الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ لَمَسَّكُمْ فِى مَٓا
اَفَضْتُمْ فيهِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٤﴾ إِذْ تَلَقَّوْنَهُ بِاَلْسِنَتِكُمْ وَتَقُولُونَ
بِاَفْوَاهِكُمْ مَا لَيْسَ لَكُمْ بِهِ عِلْمٌ وَتَحْسَبُونَهُ هَيِّنًا وَهُوَ عِنْدَ اللّٰهِ
عَظِيمٌ ﴿١٥﴾ وَلَوْلَٓا إِذْ سَمِعْتُمُوهُ قُلْتُمْ مَا يَكُونُ لَنَٓا اَنْ نَتَكَلَّمَ بِهٰذَا
سُبْحَانَكَ هٰذَا بُهْتَانٌ عَظِيمٌ ﴿١٦﴾ يَعِظُكُمُ اللّٰهُ اَنْ تَعُودُوا لِمِثْلِهٓ اَبَدًا
إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٧﴾ وَيُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيَاتِ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ
﴿١٨﴾ إِنَّ الَّذِينَ يُحِبُّونَ اَنْ تَشِيعَ الْفَاحِشَةُ فِى الَّذِينَ اٰمَنُوا لَهُمْ
عَذَابٌ اَلِيمٌ فِى الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ وَاَنْتُمْ لاَ تَعْلَمُونَ ﴿١٩﴾
وَلَوْلاَ فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ وَاَنَّ اللّٰهَ رَؤُفٌ رَحِيمٌ ﴿٢٠﴾ يَٓا اَيُّهَا
الَّذِينَ اٰمَنُوا لاَ تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ وَمَنْ يَتَّبِعْ خُطُوَاتِ
الشَّيْطَانِ فَإِنَّهُ يَاْمُرُ بِالْفَحْشَٓاءِ وَالْمُنْكَرِ وَلَوْلاَ فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ
وَرَحْمَتُهُ مَا زَكٰى مِنْكُمْ مِنْ اَحَدٍ اَبَدًا وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يُزَكّٖى مَنْ يَشَٓاءُ
وَاللّٰهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢١﴾ وَلاَ يَاْتَلِ اُولُوا الْفَضْلِ مِنْكُمْ وَالسَّعَةِ اَنْ
يُؤْتُٓوا اُولِى الْقُرْبٰى وَالْمَسَاكِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ وَلْيَعْفُوا
وَلْيَصْفَحُوا اَلاَ تُحِبُّونَ اَنْ يَغْفِرَ اللّٰهُ لَكُمْ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢٢﴾ إِنَّ
الَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ الْغَافِلاَتِ الْمُؤْمِنَاتِ لُعِنُوا فِى الدُّنْيَا

وَالْاٰخِرَةِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٢٣﴾ يَوْمَ تَشْهَدُ عَلَيْهِمْ اَلْسِنَتُهُمْ وَاَيْدِيهِمْ وَاَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢٤﴾ يَوْمَئِذٍ يُوَفِّيهِمُ اللّٰهُ دِينَهُمُ الْحَقَّ وَيَعْلَمُونَ اَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْحَقُّ الْمُبِينُ ﴿٢٥﴾

Meâli

14. Eğer dünyada ve ahirette Allah'ın lütûf ve merhameti olmasaydı, içine daldığınız yaygarada size mutlaka büyük bir azap dokunurdu.

15. Çünkü siz, bu iftirayı, gelişi güzel olarak birbirinizin ağzından alıyor ve hakkında bilgi sahibi olmadığınız *(bu uydurma haberi)* ağızlarınızda geveleyip duruyorsunuz. Bunun önemsiz olduğunu sanıyorsunuz. Halbuki bu Allah katında çok büyük *(suç)* tur.

16. Onu duyduğunuz da, "Bunu konuşup yaymamız bize yakışmaz. Haşa! Bu büyük bir iftiradır" demeli değilmiydiniz?

17. Eğer inanmış insanlarsanız, Allah bir daha buna benzer tutumu tekrarlamaktan sizi sakındırıp uyarır.

18. Ve Allah, ayetlerini size açıklıyor. Allah, çok iyi bilir, tam bir hüküm ve hikmet sahibidir.

19. İnananlar arasında kötü söz ve davranışın yayılmasını arzulayan kimseler için dünyada ve ahirette çetin bir azap vardır. Allah bilir, siz bilmezsiniz.

20. Ya sizin üstünüze Allah'ın lütûf ve merhameti olmasaydı; Allah çok şefkatli ve merhametli olmasaydı *(haliniz nice olurdu)*

21. Ey iman edenler! şeytanın adımlarını takip etmeyin. Kim şeytanın adımlarını takip ederse, şunu bilsin ki, o edepsizlikleri ve kötülükleri emreder. Eğer Allah'ın lütûf ve merhameti üzerine olmasaydı, içinizden hiçbir kimse temize çıkamazdı. Fakat Allah, dilediğini arındırır. Allah işitir ve bilir.

22. İçinizden faziletli ve servet sahibi kimseler, akrabaya, yoksullara, Allah yolunda hicret edenlere bir şey vermemeye yemin etme-

sinler. Affetsinler, hoşgörsünler. Allah'ın sizi bağışlamasını sevmez misiniz? Allah bağışlayandır, merhamet edendir.

23-24. Namuslu, kötülükten habersiz mümin kadınlara zina isnadında bulunanlar, dünya ve ahirette lânetlenmişlerdir. Dilleri, elleri ve ayaklarının, yapmış olduklarından dolayı aleyhlerinde şahitlik edeceği birgünde onlar için çok büyük bir azap vardır.

25. O gün, Allah onlara gerçek cezalarını tastamam verecek ve onlar Allah'ın bir gerçek olduğunu anlayacaklar.

Tefsiri

١٤- ﴿ وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ لَمَسَّكُمْ فِي مَا اَفَضْتُمْ فِيهِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴾

14. Eğer dünyada ve ahirette Allah'ın lütûf ve merhameti olmasaydı, içine daldığınız yaygarada size mutlaka büyük bir azap dokunurdu.

«لَوْلَا» Geçmişin aksine, bir şeyin, başka bir şeyin varlığından dolayı mümkün olmaması için kullanılır. Yani, ben, size, dünyada iken nimet vererek -ki tevbe için mühlet vermek de bu cümledendir- ihsanda bulunmaya ve ahirette de af ve mağfiretle merhamet etmeye hükmetmeseydim, o yaygarasını kopardığınız iftira dolu sözlerinizden dolayı sizi azapla derhal yakalardım. «اَفَاضَ» kelimesiyle ilgili olarak *"söze daldı, söze girişti"* denir.

١٥- ﴿ اِذْ تَلَقَّوْنَهُ بِاَلْسِنَتِكُمْ وَتَقُولُونَ بِاَفْوَاهِكُمْ مَا لَيْسَ لَكُمْ بِهِ عِلْمٌ وَتَحْسَبُونَهُ هَيِّنًا وَهُوَ عِنْدَ اللّٰهِ عَظِيمٌ ﴾

15. Çünkü siz, bu iftirayı, gelişi güzel olarak birbirinizin ağzından alıyor ve hakkında bilgi sahibi olmadığınız (bu uydurma haberi) **ağızlarınızda geveleyip duruyorsunuz. Bunun önemsiz olduğunu sanıyorsunuz. Halbuki bu Allah katında çok büyük** (suç) **tur.**

« اِذْ » « مَسَّكُمْ » yada « اَفَضْتُمْ » için zarftır.

Onu bir kısmınız bir kısmınızdan aldı. *"Sözü ağızdan aldı ve ezberledi"* denir. Bir kısmınız bir kısmınıza *"Sana Aişe'nin haberi ulaştı mı?"* diye soruyordu. Sonunda bu, onlar arasında yayıldı ve bunun konuşulmadığı ne bir ev, ne de bir meclis kaldı. *"Hakkın da bilgi sahibi olmadığınız bu şeyi ağızlarınızda geveleyip duruyordunuz"* sözler, ancak ağızla söylendiği halde *"ağızlarınızla"* kelimesini kullandı. Çünkü bilinen bir şeyin bilgisi kalpte olur. Sonra dil onu ifade eder. Bu iftirada ise, kalpteki bir bilgiden kaynaklanmayan, sadece dillerde dolaşan bir sözdür. *"Kalplerinde olmayan şeyi ağızlarıyla söylüyorlar"* ayetinde olduğu gibi. Aişe (r.a.) hakkında konuşmanızı küçük bir şey zannediyorsunuz. Halbuki o, Allah katında büyük günahtır, onlardan biri ölümü esnasında üzüntülüydü. Ona bunun sebebi soruldu da o: *"kasıtlı olarak işlemediğim bir günahtan korkuyorum. O da Allah katında büyüktür"* dedi.

١٦- ﴿وَلَوْلَٓا إِذْ سَمِعْتُمُوهُ قُلْتُمْ مَا يَكُونُ لَنَٓا اَنْ نَتَكَلَّمَ بِهٰذَا سُبْحَانَكَ هٰذَا بُهْتَانٌ عَظِيمٌ﴾

16. Onu duyduğunuz da, "Bunu konuşup yaymamız bize yakışmaz. Haşa! Bu büyük bir iftiradır" demeli değilmiydiniz?

«لَوْلَا» ile «قُلْتُمْ» arasını zarfla ayırdı. Çünkü zarfların bir durumu vardır. O da, eşyada vaki oldukları için, eşyadan kendi menzilesine düşmeleridir. Çünkü onlar, eşyadan ayrılmaz. Bu sebeplen başkasında genişlemeyen onda genişler. Zarfın öne alınmasının faydası, onlara vacib olan, bu iftirayı ilk duyduklarında kendilerini konuşmaktan men etmeleriydi, manasını vermesidir. Vaktin zikredilmesi önemli olunca onu öne aldı. Mana, bu iftirayı duyduğunuzda *"bunu konuşmamız uygun olmaz"* demeli değilmiydiniz, demektir.

«سُبْحَانَكَ» olayın büyüklüğüne karşı şaşkınlık ifadesi için gelmiştir. Tesbih kelimesinde şaşkınlık manasının olması şuradan gelmek tedir. Biri, Allah'u Teala'nın yarattıklarından acaip bir şey gördüğünde Allah'ı tesbih etti. Daha sonraları bu, her acaip iş karşısında kullanılmaya başlandı. Ada bu kelime de, peygamberinin hanımının sapık biri olmasından Allah'a tenzih vardır. Peygamberinin hanımının Nuh ve Lut (a.s.) ın hanımları gibi kafir olması caizdir. Ama sapık biri olması caiz değildir. Çünkü peygamber, kafirleri İslam'a davet için gönder-

miştir. Dolayısıyla onunla birlikte, onları kendisinden nefret ettirecek hiçbir şey olmamalıdır. Küfür ise onlar için nefret ettirici bir şey değildir. Ama fuhşa ses çıkarmamak, nefret ettirici sebeplerin en büyüklerindendir. Bu, işitenin apışıp kaldığı büyük bir yalandır. Yukarıda *"bu apaçık bir iftiradır"* denildi. Burada da *"bu büyük bir buhtandır"* denildi. Hz. Aişe'nin iffeti hususunda mubalağa için onların, bu ikisiyle emrolunmaları da caizdir.

١٧- ﴿ يَعِظُكُمُ اللّٰهُ اَنْ تَعُودُوا لِمِثْلِهٖٓ اَبَدًا اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴾

17- Eğer Allah bir daha buna benzer tutumu tekrarlamaktan sizi sakındırıp uyarır.

Biri, mükellef olduğunuz müddetçe büyük bir yalan sözü isnad etmeyi yada ona kulak vermeyi tekrarlamayınız. Bunda, öğüt almaya teşvik vardır. Yine bunda, tekrarın terkini gerektiren şeyi -ki o, bütün kötülüklerden uzaklaştıran imandır- hatırlatmak vardır.

١٨- وَيُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيَاتِۜ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ

18- Ve Allah, ayetlerini size açıklıyor. Allah, çok iyi bilir, tam bir hüküm ve hikmet sahibidir.

Allah, size açık delilleri, şer'i hükümleri ve güzel adabı açıklıyor. Allah sizi ve amellerinizi bilir. Ve size amellerinize göre karşılık verir. Ya da O, amellerdeki ihlas ve samimiyeti bilir ve ona göre beraatiyle hükmeder.

١٩- ﴿ اِنَّ الَّذِينَ يُحِبُّونَ اَنْ تَشِيعَ الْفَاحِشَةُ فِي الَّذِينَ اٰمَنُوا لَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌۙ فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِۜ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ وَاَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴾

19- İnananlar arasında kötü söz ve davranışın yayılmasını arzulayan kimseler için dünyada ve ahirette çetin bir azap vardır. Allah bilir, siz bilmezsiniz.

«فَاحِشَةٌ» Çirkin görülen şey, demektir. Mana, çirkin görülen şeyleri isteyerek severek yayıyorlar, demektir. Onlar için dünyada had cezası vardır. Nebi (s.a.v.), Abdullah b. Ubey'e, Hassan'a ve Mistah'a had cezasını tatbik etmiştir. Ahirette de tevbe etmedikleri taktirde vad

olundukları ateş azabı vardır. Allah, işlerin arka planını ve kalplerin gizlediklerini bilir. Siz ise bilmezsiniz. O, kötülüğü yaymayı sevenin sevgisini bilir ve onu, ona göre cezalandırır.

٢٠- ﴿وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ وَاَنَّ اللّٰهَ رَؤُفٌ رَحِيمٌ﴾

20- Ya sizin üstünüze Allah'ın lütûf ve merhameti olmasaydı; Allah çok şefkatli ve merhametli olmasaydı (haliniz nice olurdu)

Allah'ın size lütûf ve merhameti olmasaydı azabı derhal getirirdi. Allah, azabın derhal verilmemesi ihsanını tekrar etti. Onlara olan ihsan ve azarlamasında mübalağa olsun diye, bunu cevabı hazfederek yaptı. Allah şefkatlidir, kendisine zina isnad edilenin beraatini ortaya koymuş ve ona sevap vermiştir. Merhametlidir, tevbe ettiğinde, zina isnadında bulunanın da suçunu affetmiştir.

٢١- ﴿يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ وَمَنْ يَتَّبِعْ خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ فَاِنَّهُ يَاْمُرُ بِالْفَحْشَٓاءِ وَالْمُنْكَرِ وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ مَا زَكٰى مِنْكُمْ مِنْ اَحَدٍ اَبَدًا وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يُزَكِّى مَنْ يَشَٓاءُ وَاللّٰهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ﴾

21- Ey iman edenler! şeytanın adımlarını takip etmeyin. Kim şeytanın adımlarını takip ederse, şunu bilsin ki, o edepsizlikleri ve kötülükleri emreder. Eğer Allah'ın lütûf ve merhameti üzerine olmasaydı, içinizden hiçbir kimse temize çıkamazdı. Fakat Allah, dilediğini arındırır. Allah işitir ve bilir.

İftiraya kulak asmak ve o hususta konuşmak suretiyle şeytanın izlerine ve vesveselerine tabi olmayın. Çünkü o, çirkinliği son haddine varmış şeyleri ve nefislerin kabul etmediği, nefret ettiği ve razı olmadığı şeyleri emreder. Eğer Allah size samimi tevbeyi nasip etmeseydi, sizden hiç kimse, sonsuza kadar bu iftiranın pisliğinden temizlenemez di. Fakat Allah, samimi olduklarında, tevbelerini kabul ederek tevbe kârları temizler, Allah, onların sözlerini işitir. Kalplerindekini ve sami miyetlerini bilir.

٢٢- ﴿وَلَا يَأْتَلِ اُولُوا الْفَضْلِ مِنْكُمْ وَالسَّعَةِ اَنْ يُؤْتُوا اُولِى الْقُرْبٰى

وَالْمَسَاكِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَلْيَعْفُوا وَلْيَصْفَحُوا أَلَا تُحِبُّونَ أَنْ يَغْفِرَ اللّٰهُ لَكُمْ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴾

22- İçinizden faziletli ve servet sahibi kimseler, akrabaya, yoksullara, Allah yolunda hicret edenlere bir şey vermemeye yemin etmesinler. Affetsinler, hoşgörsünler. Allah'ın sizi bağışlamasını sevmez misiniz? Allah bağışlayandır, merhamet edendir.

«لَا يَأْتَلِ» Yemin etmesin, demektir. «أَلِيَّة» mastarının iftiâl babından «اِئْتَلَى» dan gelmektedir. Ya da «أَلُوٌّ» mastarındandır.

O zaman da mana, vermekte kusur etmesin, demektir. Sizden din de fazilet ve dünyada servet sahibi kimseler, işledikleri suçtan dolayı aralarında düşmanlık olsa bile, ihsana hak kazanmış kimselere iyilik etmeyeceklerine dair yemin etmesinler. Yada onlara iyilik etmede kusur etmesinler. *"Affetsinler"* örtünsünler, kapansınlar, demektir. "Hoş görsünler; bıraksınlar, vazgeçsinler demektir. Yani, eza ve cefa vermekten vazgeçsinler, yüz çevirsinler, demektir. Allah'ın sizi bağışlamasını sevmez misiniz? Öyleyse onlara, hatalarının çokluğuna rağmen Rablerinin kendilerine yapmasını arzuladıkları şeyi yapsınlar. Allah bağışlayandır, merhamet edendir. Öyleyse Allah'ın edebiyle edeplenin. Bağışlayın ve merhamet edin. Bu ayet, Ebubekir (r.a.)'ın durumuy la ilgili olarak inmiştir. O, Aişe (r.a.) ya iftirada ileri giden teyzesinin oğlu Mistaha yardım etmeyeceğine dair yemin etmişti. Mis-tah, hicret etmiş, Bedir'e katılmış fakir biriydi. Nebi (s.a.v.) bu ayeti Ebubekir'e okuduğunda o *"Elbette Allah'ın beni bağışlamasını severim"* demiş ve Mistah'a nafakasını vermiştir.

٢٣- ﴿إِنَّ الَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ الْغَافِلَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ لُعِنُوا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴾

٢٤- ﴿يَوْمَ تَشْهَدُ عَلَيْهِمْ أَلْسِنَتُهُمْ وَأَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴾

23-24- Namuslu, kötülükten habersiz mümin kadınlara zina isnadında bulunanlar, dünya ve ahirette lanetlenmişlerdir. Dilleri,

elleri ve ayaklarının, yapmış olduklarından dolayı aleyhlerinde şahitlik edeceği birgünde onlar için çok büyük bir azap vardır.

"Kötülükten habersiz mü'min kadınlar"; imanın gerektiği şeylere inanan, hile hurdadan habersiz, kalbi ve düşüncesi temiz, saf kadınlardır. Çünkü onlar hayati tecrübelere sahip değildirler. İbni Abbas (r.a.) dan rivayet edildiğine göre "Onlar, Nebi (s.a.v.)'in zevceleridir. Denildi ki: "Onlar, inanan bütün kadınlardır, çünkü lafzın genel olmasına bakılmalı, sebebin özel olmasına değil" Yine denilene göre *"Sadece Aişe (r.a.) a kastedilmiştir. Çoğul olarak kullanılması, peygamber (s.a.v.)'in hanımlarından birine bile zina isnadında bulunulması, hepsine bulunulması ile eşdeğer olduğundandır."* Zina isnadında bulunanlar, eğer tevbe etmezlerse dünya ve ahirette lanetlenmişlerdir. Ahirette de büyük bir azapla tehdit edilmişlerdir.

«يَوْمَ تَشْهَدُ عَلَيْهِمْ» deki amil, «يُعَذَّبُونَ» (azap edilirler) fiilidir. «تَشْهَدُ» Hamza ve Ali'ye göre «ى» iledir. Onların dilleri, elleri ve ayakları, attıkları iftira yada bühtandan dolayı aleyhlerine şahitlik ederler.

٢٥- ﴿يَوْمَئِذٍ يُوَفِّيهِمُ اللّٰهُ دِينَهُمُ الْحَقَّ وَيَعْلَمُونَ اَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْحَقُّ الْمُبِينُ﴾

25- O gün, Allah onlara gerçek cezalarını tastamam verecek ve onlar Allah'ın bir gerçek olduğunu anlayacaklar.

«الْحَقَّ» Mensuptur. Ceza manasındaki «دِين» kelimesinin sıfatıdır. Hak ettikleri sabit ceza, demektir. Mücahit «الْحَقُّ» kelimesini, «اللّٰهُ» lafzına sıfat olarak merfu okumuştur. Ubey'in, « يُوَفِّيهِمُ اللّٰهُ الْحَقُّ دِينَهُمْ» şeklindeki kıraatın da olduğu gibi. Mensup olarak okunmasına göre de «حَقَّ» kelimesinin «اللّٰه» lafzına medih olarak sıfat olması mümkündür.

İşte o zaman, onlar şüpheler kalktığı ve zaruri ilim meydana geldiği için Allah'ın bir gerçek olduğunu anlayacaklar. Allah'u Teala, Kur'anı Kerim'de, günahlardan hiçbiri hususun da Aişe (r.a.)'ya atılan

iftira da olduğu kadar sert ve katı davranmamışır. Bu hususta ifadeyi kısa tuttu, geniş tuttu, açıkladı, özetledi, yineledi ve tekrarladı. Bütün bunları bir iş için yaptı. İbni Abbas (r.a.) dan rivayet edildiğine göre, *"Kim bir günah işler sonra da tevbe eerse tevbesini kabul ederim. Ancak Aişe'nin işi hususunda söz edenlerden müstesna"* Bu iftira ile ilgili Allah'ın tazimi ve mübalağasıdır.

Allah'u Teala, dört kişiyi dört şeyle temize çıkartmıştır. Yusuf (a.s.)'ı, kadının ailesinden olan bir şahitle, Musa (a.s.)'ı yahudilerin kendisi hakkındaki sözlerinden, elbisesini götüren taşla, Meryem (r.a.)'yı, çocuğunun konuşturulmasıyla ve Aişe (r.a.)'yı da kıyamete ka dar bu mübalağalarla okunacak olan mucize kitabındaki bu büyük ayet lerle temize çıkarmıştır. Bir bak bakalım onunla diğerleri arasındaki fark ne kadar büyük. Bu, ancak peygamberinin derecesini göstermek ve onun ve ailesinin konumunun yüceliğini artırmak içindir.

❁ ❁ ❁

26. – 31. ÂYETLER

اَلْخَبِيثَاتُ لِلْخَبِيثِينَ وَالْخَبِيثُونَ لِلْخَبِيثَاتِ ۚ وَالطَّيِّبَاتُ لِلطَّيِّبِينَ
وَالطَّيِّبُونَ لِلطَّيِّبَاتِ ۚ اُولٰٓئِكَ مُبَرَّؤُنَ مِمَّا يَقُولُونَ ؕ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ
كَرِيمٌ ۟ ﴿٢٦﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتّٰى
تَسْتَاْنِسُوا وَتُسَلِّمُوا عَلٰٓى اَهْلِهَا ؕ ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٢٧﴾
فَاِنْ لَمْ تَجِدُوا فِيهَٓا اَحَدًا فَلَا تَدْخُلُوهَا حَتّٰى يُؤْذَنَ لَكُمْ ۚ وَاِنْ قِيلَ
لَكُمُ ارْجِعُوا فَارْجِعُوا هُوَ اَزْكٰى لَكُمْ ؕ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ ﴿٢٨﴾
لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ اَنْ تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ مَسْكُونَةٍ فِيهَا مَتَاعٌ لَكُمْ ؕ
وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا تَكْتُمُونَ ﴿٢٩﴾ قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ
اَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ؕ ذٰلِكَ اَزْكٰى لَهُمْ ؕ اِنَّ اللّٰهَ خَبِيرٌ بِمَا
يَصْنَعُونَ ﴿٣٠﴾ وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ اَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ
فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ اِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلٰى
جُيُوبِهِنَّ ۖ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ اِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ اَوْ اٰبَٓائِهِنَّ اَوْ اٰبَٓاءِ بُعُولَتِهِنَّ
اَوْ اَبْنَٓائِهِنَّ اَوْ اَبْنَٓاءِ بُعُولَتِهِنَّ اَوْ اِخْوَانِهِنَّ اَوْ بَنٖٓى اِخْوَانِهِنَّ اَوْ بَنٖٓى
اَخَوَاتِهِنَّ اَوْ نِسَٓائِهِنَّ اَوْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُهُنَّ اَوِ التَّابِعِينَ غَيْرِ اُولِى
الْاِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ اَوِ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلٰى عَوْرَاتِ النِّسَٓاءِ ۖ وَلَا

يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِنْ زِينَتِهِنَّ ۚ وَتُوبُوا إِلَى اللّٰهِ جَمِيعًا أَيُّهَا الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٣١﴾

Meâli

26. Kötü kadınlar kötü erkeklere, kötü erkekler kötü kadınlara, temiz kadınlar temiz erkeklere, temiz erkekler de temiz kadınlara yaraşır. Bu *(sonuncular, iftiracıların)* söylediklerinden uzaktırlar. Bunlara, bağışlama ve güzel bir rızık vardır.

27. Ey İman edenler! kendi evinizden başka evlere, izin alıp halkına selâm vermeden girmeyin. Herhalde bunun, sizin için daha iyi olduğunu düşünüp anlarsınız.

28. Orada kimseyi bulamazsanız, size izin verilinceye kadar oraya girmeyin. Eğer size *"Geri dönün"* denirse hemen dönün. Çünkü bu, sizin için daha temizdir. Allah, yaptıklarınızı bilir.

29. İçinizde kendinize ait şeylerin bulunduğu oturulmayan bir eve girmenizde herhangi bir sakınca yoktur. Allah sizin açığa vurduklarınızı da gizlediklerinizi de bilir.

30. Mümin erkeklere, gözlerini *(harama)* dikmemelerini, ırzlarını da korumalarını söyle. Çünkü bu kendileri için daha temiz bir davranıştır. Şüphesiz Allah, onların yapmakta olduklarından haberdardır.

31. Mümin kadınlara da söyle: gözlerini *(harama bakmaktan)* korusunlar. Namus ve iffetlerini esirgesinler. Görünen kısımları müstesna olmak üzere zinetlerini teşhir etmesinler. Başörtülerini, yakalarının üzerine örtsünler. Kocaları, babaları, kocalarının babaları, kendi oğulları, kocalarının oğulları, erkek kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, kendi kadınları *(mümin kadınlar)* ellerinin altında bulunan *(aileleri)* erkeklerden, kadına ihtiyacı kalmamış *(cinsi güçten düşmüş)* hizmetçiler, yahut henüz kadınların kadınlık hususiyetlerinin farkında olmayan çocuklardan başkasına zinetlerini göstermesinler. Gizlemekte oldukları zinetleri anlaşılsın diye ayaklarını yere vurmasınlar. Ey müminler! Hep birden Allaha tevbe ediniz ki kurtuluşa eresiniz.

Tefsiri

٢٦- ﴿اَلْخَبِيثَاتُ لِلْخَبِيثِينَ وَالْخَبِيثُونَ لِلْخَبِيثَاتِ وَالطَّيِّبَاتُ لِلطَّيِّبِينَ وَالطَّيِّبُونَ لِلطَّيِّبَاتِ اُولٰٓئِكَ مُبَرَّؤُنَ مِمَّا يَقُولُونَ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ﴾

26- Kötü kadınlar kötü erkeklere, kötü erkekler kötü kadınlara, temiz kadınlar temiz erkeklere; temiz erkekler de temiz kadınlara yaraşır. Bu (sonuncular, iftiracıların) **söylediklerinden uzaktırlar. Bunlara, bağışlama ve güzel bir rızık vardır.**

«اُولٰئِكَ» Lafzı iyileri işaret etmektedir. Onlar, kötü olanların dedikleri kötü sözlerden beridirler, kötü sözler; Hz. Aişe hakkında söylenmiş çirkin sözlerdir ve onun iffet ve temizlikle ilgili haline uymayan iftiralardır.

«اُولٰئِكَ» nin ehli beyti de işaret etmesi mümkündür. Çünkü onlar, iftiracıların dediklerinden beridirler. «اَلْخَبِيثَاتُ» kelimesiyle, kötü erkeklerle evlenen kötü kadınların kastedilmesi de mümkündür. Kötü erkekler de kötü kadınlarda evlenirler, iyiler de böyledir.

«اَلْخَبِيثَاتُ» Başlangıç cümlesidir. Ya da haberden sonra haberdir. Onlar için cennette güzel bir rızık vardır, İbni Abbas (r.a.) hastalığında Aişe (r.a.) nın yanına geldi. O, Allah'ın huzuruna varmaktan korkuyordu. İbni Abbas (r.a.) "Korkma, çünkü sen ancak bağışlanmış ve güzel bir rızıkla rızıklanmış olarak Allaha varacaksın" dedi ve bu ayeti okudu. Bunu duyan Hz. Aişe sevincinden bayıldı.

Hz. Aişe (r.a.) şöyle demiştir: *"Bana hiçbir kadına verilmeyen dokuz şey verilmiştir. Resulullah (s.a.v)in benimle evlenmesi emredildiğinde Cebrail kendi elbisesiyle benim sûretimde indi. Resulullah beni, bakire olarak aldı. Benden başka hiçbir bakireyle evlenmedi. Başı benim kucağımdayken vefat etti. Kabri evimin içindedir. Ben onun yorganı altındayken ona (s.a.v.) vahiy geldi. Ben onun halifesi ve dostunun kızıyım. Benim özrüm gökten indi. İyi olanın yanında iyi yaratıldım. Ve bağışlanma ve güzel rızıkla vadolundum."*

Hassan onun hakkında özür dileyerek şöyle demiştir:

İffetlidir, vakurdur, zan altında bırakılmaz,

Gafil kadınlar ve saldıran açlar çok konuştular.

Din ve makamca insanların en hayırlısının eşidir.

Hidayet peygamberi, güzelliklerin ve üstünlüklerin peygamberinin eşidir.

Ve onu bütün pisliklerden ve batıldan temizledi.

٢٧- ﴿يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتّٰى تَسْتَاْنِسُوا وَتُسَلِّمُوا عَلٰٓى اَهْلِهَاۜ ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ﴾

27- Ey İman edenler! kendi evinizden başka evlere, izin alıp halkına selâm vermeden girmeyin. Herhalde bunun, sizin için daha iyi olduğunu düşünüp anlarsınız.

Sahip olmadığınız ve oturmadığınız evlere izin almadan ve selâm vermeden girmeyin.

Rivayete göre İbni Abbas (r.a.) «تَسْتَاْنِسُوا» kelimesini «تَسْتَاْذِنُوا» şeklinde okumuştur. « تَسْتَاْنِسُوا » , «اَنِسَ» fiili istifğal babındandır.

Bir şeyi öğrenmek istemek demektir. Mana, size izin verilip verilmeyeceğini sorup öğreninceye kadar, demektir. Bu da, « سُبْحَانَ اللّٰه» demekle, tekbir getirmekle, hamdetmekle yada öksürmekle olur. Selâm vermek, üç defa « اَلسَّلَامُ عَلَيْكُمْ » *"Girebilirmiyim"* demektir. İzin verilirse ne ala, değilse geri döner. Denildiki *"eğer karşılaşırlarsa selam verir, değilse önce izin ister"* Bu izin isteme ve selâm verme, sizin için cahiliye halkından biri, başkasının evine gittiğinde *"sabahınız hayrola" "Akşamınız hayrola"* der sonrada girerdi. Ancak baban ev sahibini karısıyla yatarken bulurdu. Bu düşünüp ibret alasınız ve izin istemek hususunda ne ile emrolunduğunuzu bilesiniz diye size söylendi.

٢٨- ﴿فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا فِيهَا أَحَدًا فَلَا تَدْخُلُوهَا حَتَّى يُؤْذَنَ لَكُمْ وَإِنْ قِيلَ لَكُمُ ارْجِعُوا فَارْجِعُوا هُوَ أَزْكَى لَكُمْ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ﴾

28- Orada kimseyi bulamazsanız, size izin verilinceye kadar oraya girmeyin. Eğer size "Geri dönün" denirse hemen dönün. Çünkü bu, sizin için daha temizdir. Allah, yaptıklarınızı bilir.

Evlerde izin verecek kimseyi bulamazsanız, size izin verecek birini buluncaya kadar oraya girmeyin. Ya da, o ev halkından birini bulamazsanız, ihtiyacınız olsa bile, ev halkından izinsiz oraya girmeyin. Çünkü başkasının mülkünü kullanmak ancak sahibinin rızasıyla olur. Eğer evdeki birileri size *"geri dönün"* derse, geri dönün. İzin koparmak için, kapının açılması için ısrar etmeyin, dayatmayın, kapılarda beklemeyin. Çünkü bu çirkinliğe sebep olan işlerdendir. Menedildiğinde ise artık kapıyı çalmak ve ev sahibine seslenmek gibi çirkinliğe yol açan sebeplerden uzak durulmalıdır.

Ebu Ubeyd *"Kapıda durduğumu bilen hiç kimsenin kapısını tıklatmadım"* demiştir. Geri dönüş, sizin için daha temiz ve daha güzeldir. Çünkü bu sayede kalpler ve duygular incinmez, zan ve töhmet altında kalmaktan da uzaklaşılır. Ya da geri dönüş, sizin için daha faydalı ve daha bereketlidir. Yani o, hitap edildiklerinizden, yaptıklarınızı ve yapmadıklarınızı bilir ve onun cezasını da ona göre verir, demektir.

٢٩- ﴿لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ مَسْكُونَةٍ فِيهَا مَتَاعٌ لَكُمْ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا تَكْتُمُونَ﴾

29. İçinizde kendinize ait şeylerin bulunduğu oturulmayan bir eve girmenizde herhangi bir sakınca yoktur. Allah sizin açığa vurduklarınızı da gizlediklerinizi de bilir.

Hanlar, tekkeler ve ticaret yerleri gibi meskun olmayan yerleri, girişi için izin alınması gereken evlerden istisna etti. Bu evlerde sizin için, içinde sıcak ve soğuktan korunmak, hayvanları ve malları koymak ve alışverişi yapmak gibi bir takım menfaatler vardır. Denildiki: "Tuvalet ihtiyacı için çıkılan harabelerdir."

«مَتَاعٌ» ise tuvalete çıkmak demektir." *"Allah sizin gizledikleri*

nizi de açığa vurduklarınızı da bilir" sözü, harebelere ve boş evlere giren töhmet altındaki kişiler için bir tehdittir.

٣٠- ﴿قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذٰلِكَ أَزْكٰى لَهُمْ إِنَّ اللّٰهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ﴾

30. Mümin erkeklere, gözlerini (harama) **dikmemelerini, ırzlarını da korumalarını söyle. Çünkü bu kendileri için daha temiz bir davranıştır. Şüphesiz Allah, onların yapmakta olduklarından haberdardır.**

«مِنْ أَبْصَارِهِمْ» deki «مِنْ» tebyiz içindir.

Yani bakışların tümü için değil, bir kısmı içindir. Burada kastolunan, bakışların helâle çevrilip harama çevrilmemesidir. Irzlarını da zinadan korusunlar. İkisini birbirinden ayırarak zikretti. Çünkü, zinaya hiçbir şekilde ruhsat yoktur. Ama yabancı kadının yüzüne, ellerine ve bir rivayete göre de ayaklarına bakılabilir. Mahrem olanların ise başına, göğsüne dizden aşağısına ve pazularına bakabilir. Gözü sakınmak ve ırzı korumak, sizin için günah kirinden daha temizdir. Allah onların yapmakta olduklarından haberdardır. Burada hem teşvik hem de korkutma vardır. Yani o, onların hallerini, işlerini ve nasıl baktıklarını bilir. Gözlerin hain bakışını ve kalplerin gizlediklerini de bilir. Bunu bildikten sonra onlara düşen, bütün hareketlerinde dikkat ve takva üzere olmaktır.

٣١- ﴿وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلٰى جُيُوبِهِنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ اٰبَائِهِنَّ أَوْ اٰبَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ أَبْنَائِهِنَّ أَوْ أَبْنَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي أَخَوَاتِهِنَّ أَوْ نِسَائِهِنَّ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ أَوِ التَّابِعِينَ غَيْرِ أُولِي الْإِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ أَوِ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلٰى عَوْرَاتِ النِّسَاءِ وَلَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِنْ زِينَتِهِنَّ وَتُوبُوا إِلَى اللّٰهِ جَمِيعًا أَيُّهَا الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾

31. Mümin kadınlara da söyle: gözlerini (harama bakmaktan) **korusunlar. Namus ve iffetlerini esirgesinler. Görünen kısımları müstesna olmak üzere zinetlerini teşhir etmesinler. Başörtülerini, yakalarının üzerine örtsünler. Kocaları, babaları, kocalarının babaları, kendi oğulları, kocalarının oğulları, erkek kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, kendi kadınları** (mümin kadınlar) **ellerinin altında bulunan** (aileleri) **erkeklerden, kadına ihtiyacı kalmamış** (cinsi güçten düşmüş) **hizmetçiler, yahut henüz kadınların kadınlık hususiyetlerinin farkında olmayan çocuklardan başkasına zinetlerini göstermesinler. Gizlemekte oldukları zinetleri anlaşılsın diye ayaklarını yere vurmasınlar. Ey müminler! Hep birden Allaha tevbe ediniz ki kurtuluşa eresiniz.**

Kadınlar da gözlerini sakınmakla emrolundular. Kadınların, yabancı birinin göbekle diz kapağı arasına bakması helâl değildir. Eğer şehvete gelirse diğer yerlerine de bakamaz. Kadınlara bakması da böyledir. Aslen yabancı erkeklere hiç bakmaması daha evladır. Gözlerin sakınılması, ırzların korunmasından önce zikredildi. Çünkü bakış, zinanın habercisi ve kötülüğün casusudur. Hevanın tohumu, gözün bakmasıdır. *"Zinetlerini teşhir etmesinler"*

Zinet; Kadının kendisiyle süslendiği, takı, sürme ve kına gibi şeylerdir. Mana; zinet yerlerini göstermesinler, demektir. Bu sebeple burada kastolunan, onların yerleridir. Ya da mana, onları, yerlerinde oldukları halde iken, kendilerini değil de yerlerini göstermek için göstermektir. Onların yerleri, baş, kulak, boyun, göğüs, pazular, dirsek ve ayaktır. Takılar ise, taç şeklinde örülmüş baş bağı, küpe, gerdanlık, kayış, pazubant, bilezik ve halhaldır. Adete ve yaratılışa göre görünenler kapanmaktan istisna edilmiştir. Onlar da, yüz eller ve ayaklardır. Çünkü bunların örtülmesinde açık bir zorluk vardır. Zira kadın, eşyayı, elleriyle kullanmak mecburiyetindedir. Özellikle şahitlik, yargı ve nikâh gibi hususlarda yüzünü açmaya muhtaçtır. Fakir kadınlar başta olmak üzere yollarda yürümek ve ayakları da açıkta olmak durumundadırlar.

"Başörtülerini üzerine örtsünler" «وَلْيَضْرِبْنَ» lafzı, ellerini duvar üzerine koyduğunda dediğin «ضَرَبْتُ بِيَدَىَّ عَلَى الْحَائِطِ» sözünden gelmektedir. «خُمُرٌ» , «خِمَارٌ» un çoğuludur. «جُيُوبِهِنَّ» kelimesi, Medenî, Basri ve

Asıma göre, "cim"in ötresiyledir.

Onların yakaları genişti. Oradan göğüsleri ve göğüslerinin ertafı görülüyordu. Örtülerini arkadan sarkıtıyorlardı. Ön taraflar ise açık kalıyordu. Bu sebepten onları örtecek şekilde ön taraftan sarkıtmakla emrolundular. Göğüs, dizden aşağısı, baş ve benzeri gizli zinet yerlerini, kocaları, babaları, dedeleri, kocalarının sonradan mahremi olmuş babaları, kendi oğulları, torunları, kocalarının sonradan mahrem olmuş oğulları, erkek kardeşleri, erkek kardeşlerin oğulları, erkek kardeşlerinin torunları, kızkardeşlerin oğulları, kız kardeşlerin torunları, amcaları, dayıları, hür olan müslüman kadınları, ellerinin altında bulunan köle kadınları, kadına ihtiyacı kalmamış erkek hizmetçiler ve henüz kendilerinde şehvet olmadığı için kadınların mahrem yerlerinin farkında olmayan çocuklar dışında kimseye göstermesinler.

«بُعُولَة» , «بَعْل» çoğuludur. Erkek kölenin kadının avret yerlerine bakması helâl değildir. Kölenin iğdiş edilmiş olması cinsel ilişkide bulunmasına mani hastalığının olması ya da dölü alınmış olması hükmü değiştirmez.

Said b. Müseyyeb şöyle demiştir: *"Nûr suresi sizi aldatmasın. O, köle kadınlar hakkındadır. Erkekler hakkında değildir."*

Rivayet edildiğine göre Hz. Aişe (r.a.) kölesinin kadına bakmasını mübah görmüştür.

«غَيْرِ » kelimesi, Şamî, Yezid ve Ebubekir'e göre bedel yada sıfat olmak üzere mecrurdur.

«غَيْرِ اُولِى الْاِرْبَةِ» kadınlara ihtiyacı olmayan kimselerdir.

Denildiki: *"Onlar, yiyeceğinizin artanından yemek için sizden ayrılmayan kişilerdir."* Onların kadınlara ihtiyacı olmaz. Çünkü onlar, durumlarını anlayamayacak kadar saftırlar. Ya da bunlar yaşlı salih kimselerdir. Ya da cinsel yönden iktidarı olmayanlardır. Ya da iğdiş edilmiş kimselerdir. Ya da kadınsı davranışlar sergileyen ve kadınsı yönleri ağırbaşan kimselerdir.

Rivayete göre onlar hadım olanlardır. Doğrusu birincisidir. « مِنَ

«الرِّجَالِ» haldir. «الطِّفْلِ» (küçük çocuk) cinsi ifade etmektedir. Bununla çoğulun kasdedilmesi uygundur. "kadınların mahrem yerlerinin farkına varmayan çocuklar" yani, şehvetleri olmadığı için farkına varmayanlar, demektir. « ظَهَرَ عَلَى الشَّيْءِ » dan geçmektedir.

Bir şeye baktığında ve ona vakit olduğunda kullanılır. Ya da bülûğ çağına ermemiş çocuklar demektir. Ya da cinsel ilişkiye kudreti olmayan çocuklar demektir. «ظَهَرَ عَلَى فُلاَنٍ» den gelmektedir. Birine karşı galip geldiğinde kullanılır. Kadınlar, halhal sesini duysunlar ve onun halhal sahibi olduğunu bilsinler diye yürürken ayaklarını yere vururlardı. Bundan mendildiler. Zira zinetin sesini işittirmek, onu güttürmek gibidir. Takıların vesvas (vesvese veren şeytan) olarak adlandırılması da bundandır.

« أَيَّهَ » kelimesi, Şamî'ye göre, iki sakin harf biraraya geldiği için elifin hazfinden sonra kendinden önceki harfin harekesi damme olduğundan «أَيُّهُ» şeklini almıştır.

Diğerlerine göre ise «هـ» fethalıdır. Çünkü taktirde ondan sonrası eliftir. Ey müminler! Hep birden Allaha tevazu ediniz ki kurtuluşa eresiniz. Kul, emir ve yasaklar hususunda çok çalışsa da hata ve tevbe ettiklerinden sonra da kurtuluş ümidi beslemeleri tavsiye edilmiştir. Denildiki: *"Tevbeye en çok muhtaç olan, kendisinin tevbeye ihtiyacı olmadığını zanneden kişidir."* Ayetin zahiri, günah işlemenin imana zarar vermeyeceğine delalet etmektedir.

32. - 36. ÂYETLER

وَأَنْكِحُوا الْأَيَامٰى مِنْكُمْ وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَآئِكُمْ ۚ إِنْ يَكُونُوا فُقَرَآءَ يُغْنِهِمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهِ ۚ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٣٢﴾ وَلْيَسْتَعْفِفِ الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ نِكَاحًا حَتّٰى يُغْنِيَهُمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهِ ۚ وَالَّذِينَ يَبْتَغُونَ الْكِتَابَ مِمَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ فَكَاتِبُوهُمْ إِنْ عَلِمْتُمْ فِيهِمْ خَيْرًا وَاٰتُوهُمْ مِنْ مَالِ اللّٰهِ الَّذِي اٰتٰيكُمْ ۚ وَلَا تُكْرِهُوا فَتَيَاتِكُمْ عَلَى الْبِغَآءِ إِنْ أَرَدْنَ تَحَصُّنًا لِتَبْتَغُوا عَرَضَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ۚ وَمَنْ يُكْرِهْهُنَّ فَإِنَّ اللّٰهَ مِنْ بَعْدِ إِكْرَاهِهِنَّ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٣٣﴾ وَلَقَدْ أَنْزَلْنَآ إِلَيْكُمْ اٰيَاتٍ مُبَيِّنَاتٍ وَمَثَلًا مِنَ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ وَمَوْعِظَةً لِلْمُتَّقِينَ ﴿٣٤﴾ اَللّٰهُ نُورُ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ مَثَلُ نُورِهِ كَمِشْكٰوةٍ فِيهَا مِصْبَاحٌ ۚ اَلْمِصْبَاحُ فِي زُجَاجَةٍ ۚ اَلزُّجَاجَةُ كَأَنَّهَا كَوْكَبٌ دُرِّيٌّ يُوقَدُ مِنْ شَجَرَةٍ مُبَارَكَةٍ زَيْتُونَةٍ لَا شَرْقِيَّةٍ وَلَا غَرْبِيَّةٍ ۙ يَكَادُ زَيْتُهَا يُضِيٓءُ وَلَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نَارٌ ۚ نُورٌ عَلٰى نُورٍ ۚ يَهْدِي اللّٰهُ لِنُورِهِ مَنْ يَشَآءُ ۚ وَيَضْرِبُ اللّٰهُ الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ ۚ وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ۙ ﴿٣٥﴾ فِي بُيُوتٍ أَذِنَ اللّٰهُ أَنْ تُرْفَعَ وَيُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ ۙ يُسَبِّحُ لَهُ فِيهَا بِالْغُدُوِّ وَالْاٰصَالِ ۙ ﴿٣٦﴾

Meâli

32. Aranızdaki bekârları, kölelerinizden ve cariyelerinizden salih leri evlendirin. Eğer bunlar fakir iseler, Allah kendi lütfû ile onları zenginleştirir. Allah *(lütfû)* geniş olan ve *(herşeyi)* bilendir.

33. Evlenme imkanını bulamayanlar ise, Allah lütfû ile kendilerini varlıklı kılıncaya kadar iffetlerini korusunlar. Ellerinizin altında bulunanlardan (köle ve cariyelerden) mükatebe yapmak isteyenlere, eğer kendilerinde *(hürriyete kavuşmalarında kendileri için) bir* iyilik görüyorsanız, hemen mükatebe yapın. Allahın size vermiş olduğu malından sizde onlara verin. Dünya hayatının geçici menfaatlerini elde edeceksiniz diye, namuslu kalmak isteyen cariyelerinizi fuhşa zorlamayın. Kim onları zor altında bırakırsa, bilinmelidir ki zorlanmalarından sonra Allah *(onlar için)* çok bağışlayıcı ve merhametlidir.

34. Andolsun ki biz size, açıklayıcı ayetler, sizden önce yaşayıp gitmiş olanlardan bir temsil ve takvaya bulaşmış kimseler için öğüt indirdi.

35. Allah göklerin ve yerin nurudur. Onun nurunun temsili, için de lamba bulunan bir kandil gibidir. O lamba cam içindedir. Cam, sanki inciden bir yıldız. Doğuya da batıya da nispet edilemeyen mübarek zeytin ağacından yakılır. Ki neredeyse ateş değmese de yağı ışık verir. Işığı parıl parıldır. Allah dilediği kimseyi nurunu iletir. Allah insanlara misaller verir. Allah herşeyi bilir.

36. *(Bu kandil)* bir takım evlerdedir ki, Allah *(o evlerin)* yücelmesine ve içlerinde isminin okunmasına izin vermiştir. Orada sabah akşam onu tesbih ederler.

Tefsiri

٣٢- ﴿وَأَنْكِحُوا الْأَيَامٰى مِنْكُمْ وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَائِكُمْ إِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهِ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ﴾

32- Aranızdaki bekârları, kölelerinizden ve cariyelerinizden salihleri evlendirin. Eğer bunlar fakir iseler, Allah kendi lütfû ile onları zenginleştirir. Allah (lutfu) **geniş olan ve** (herşeyi) **bilendir.**

« أَيَامَى » , « أَيِّم » in çoğuludur. Eşi olmayan bekar ya da dul olan erkek ya da kadındır. Aslı «أَيَائِم» dir. «أَيَامَى» şekline kalbedilmiştir, dönüştürülmüştür. "Salih olanlar" hayırlı olanlar ya da mümin olanlardır.

Mana, sizden olan özgür -kadın, erkek- bekârları ve kadın-erkek salih köleleri evlendirin, demektir. Emir teşvik içindir. Çünkü nikah yapmak menduptur. Eğer malca fakirlerse Allah, onları yeterli miktar malla ve kanaatla zenginleştirir. Ya da iki rızkı biraraya getirmekle rızıklandırır. Nitekim hadis-i şerifte *"Rızkı nikâhla arayın"* buyurulmuştur.

Hz. Ömer (r.a.)' den de buna benzer bir söz nakl edilmiştir. Allah zengindir. Genişlik sahibidir. Mahlûkatı zenginleştirmesi ondan hiçbir şeyi eksiltmez.

O, rızkı dilediğine verir ve dilediği için takdir eder. Denildiki "Bu ayet, köleleri ve cariyeleri evlendirmenin, efendiler üzerine olduğuna delâlet ettiği gibi, kadınların ve bekârların da evlendirilmesinin veliler üzerine olduğuna delalet eder."

Dedik ki, *"Dul erkeğe ve kadına izinleri olmadan hiçkimse veli olamaz. Çünkü bu işi dul kendisi düzenler."*

٣٣- ﴿وَلْيَسْتَعْفِفِ الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ نِكَاحًا حَتَّى يُغْنِيَهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَالَّذِينَ يَبْتَغُونَ الْكِتَابَ مِمَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ فَكَاتِبُوهُمْ إِنْ عَلِمْتُمْ فِيهِمْ خَيْرًا وَآتُوهُمْ مِنْ مَالِ اللَّهِ الَّذِي آتَاكُمْ وَلَا تُكْرِهُوا فَتَيَاتِكُمْ عَلَى الْبِغَاءِ إِنْ أَرَدْنَ تَحَصُّنًا لِتَبْتَغُوا عَرَضَ الْحَيَوٰةِ الدُّنْيَا وَمَنْ يُكْرِهْهُنَّ فَإِنَّ اللَّهَ مِنْ بَعْدِ إِكْرَاهِهِنَّ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾

33- Evlenme imkânını bulamayanlar ise, Allah lütfû ile kendilerini varlıklı kılıncaya kadar iffetlerini korusunlar. Ellerinizin altında bulunanlardan (köle ve cariyelerden) **mükatebe yapmak isteyenlere, eğer kendilerinde** (hürriyete kavuşmalarında kendileri için) **bir iyilik görüyorsanız, hemen mükatebe yapın. Allahın size vermiş olduğu malından sizde onlara verin. Dünya hayatının geçi-**

ci menfaatlerını elde edeceksiniz diye, namuslu kalmak isteyen cariyelerinizi fuhşa zorlamayın. Kim onları zor altında bırakırsa, bilinmelidir ki zorlanmalarından sonra Allah (onlar için) **çok bağışlayıcı ve merhametlidir.**

Mehir ve nafaka gibi yükümlülüklerini yerine getiremedikleri için evlenme imkânı bulamayanlar, Allah kendilerini lütfûndan zengin edip mehir ve nafakaya güç yetirinceye kadar iffetlerini korusunlar. İffetleri korumaya gayret göstersinler. Sanki «الْمُسْتَعْفِفُ» kendi nefsinden korunmayı isteyen kişidir.

Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *"Ey Gençler topluluğu! Sizden kim imkân bulursa evlensin. Çünkü o, gözü harama bakmaktan, avret yerini de zinaya düşmekten korur. Gücü yetmeyen ise oruç tutsun. Çünkü o, onun şehvetini keser."*

Bak şu emirleri nasıl tertip etti. Önce fitneden koruyan ve günah töhmeti altında kalmaktan uzaklaştıran şeyi, yani bakmamayı emretti. Sonra haramdan uzak bir dini hayat için koruyucu nikâhı emretti. Sonrada evlenmekten aciz kalanların evleninceye kadar, nefsi emmarelerini dizginleştirmeye ve iffet sahibi olmaya çalışmalarını emretti, eğer kendilerinde çalışıp kazanabilecekleri gücü görüyorsanız ya da kendile rinde güvenilirlik ve dindarlık görüyorsanız mukatebe yapmak isteyen kölelere mükatebe anlaşması yapın.

« الْكِتَابُ » ve « الْمُكَاتَبَةُ » kelimeleri, « الْعِتَابُ » ve « الْمُعَاتَبَةُ » kelimeleri gibidirler.

Mükatebe: Efendinin, kölesine *"seninle ben bin dirheme mükate be yaptım"* dedikten sonra, o kölenin bin derhemi ödediğinde azad olmasıdır. Bunun manası, *"şu kadar malı getirdiğinde benden azad olmanı üzerime gerekli kıldım. O malı, bana ödemeni de senin üzerine gerekli kıldım"* demektir. Yada *"sana, malı ödeyerek vefa göstermeni, bana da azad etmeyi gerekli kıldım"* demektir. Mutlak olara kullanıldığından dolayı malın derhal ya da daha sonra, peşin ya da taksitle olması mümkündür.

« الَّذِينَ » kelimesi başlangıç olarak merfudur. Ya da « فَكَاتِبُوهُمْ » lafzının açıkladığı bir fiille mensuptur. *"Mükatebe yapın"* emri müste-

hap yollu bir emirdir.

« فَكَاتِبُوهُمْ » deki «فَ» şart manası içerdiği için gelmiştir. Mendup emir *"Eğer kendilerinde bir iyilik görürseniz"* şartına taalluk etmektedir. "Allahın size verdiği malından onlara da verin" Burada müslümanlara, mükatep kölelere yardım etmeleri ve onlara zekâttan para vermeleri için vacib yollu emretti.

Nitekim zekât ayetinde de « وَفِى الرِّقَابِ » *"kölelik altında bulunanlara"* lafzı geçmektedir.

Allah'ın rahmeti üzerine olsun Şafiî'ye göre bunun manası, anlaşma bedelinden dörtte bir kadar bir miktarı düşürmektir. Bize göre bu emfir müstehap yolludur. Birinci görüşün olması müşkildir. Çünkü vermek temlik etmektir. Borçtan düşürmeyi kapsamamaktadır. Bu ayet, efendisi Huveytıb'dan, kendisi için mükatebe anlaşması yapması nı isteyen ve efendisi de bundan kaçınan Sabih ile ilgili olarak inmiştir.

Sen bil ki köleler dörttür. Birincisi köle oğlu köledir. Hizmet için satın alınmıştır. İkincisi, ticaret yapmaya izinli olandır. Üçüncüsü, mükatep (anlaşmalı köle) dir. Dördüncüsü de kaçan köledir.

Birincinin misali, halveti tercih ederek uzlete çekilen ve insanlarla muaşereti terkedenin misali gibidir. İkincisi, insanlarla muaşereti seçmiş, onlarla sırdaş olmuştur. Geçimini temin için insanlarla birlikte yaşar, onlara ibretle bakar ve ibretle emreder. O, Allah'ın hükmüyle hükmeden Resulullah (s.a.v)'in halifesidir. Allah için alır. Allah için verir. Allah'ı anlamaya çalışır. Onunla konuşur. Dünya onun ticaretinin pazarıdır. Akıl onun malıdır. Gazap ve Rıza hususundaki adaleti onun ölçüsüdür. Fakirlik ve zenginlik hususun daki ölçülülüğü onun adresidir. İzzet onun sığınağı ve menzilidir. Kur'an, mevlasından gelen kitabıdır. O, insanlar arasında dış görünüşüyle bulunmaktadır. Sırlarıy la onlardan uzaktır. İç dünyası itibarıyla, onları, kendi lehine, onların aleyhine olan hususlarda Allah için terketmiştir. Onların lehine olan hususlarda ise zahiri olarak onlarla birlikte olmuştur. O, onların arasında yaşamakla kaybolmuş değildir.

Nitekim altın madeninin aslı da topraktır. Yediklerinden yer, içtiklerinden içer.

Onun Allah'ın velisi olduğunu, göklerin ve yerin Allah'ın emriyle ayakta durduğunu müşahade ettiğini nereden bilecekler. Sanki onun hakkında şöyle denilmiştir.

Aralarında olduğun halde anlasaydı insanlar

Miskin, ceylan kanından bir parça olduğunu.

Uzlet velisinin hali, daha net ve daha tatlıdır. Muaşeret velisinin hali ise daha uygun ve daha yüksektir. Allah katında, birincisinin derecesi, sultanın yanındaki hizmetçi mesabesindedir. İkincinin ki ise, vezir mesabesindedir. Nebi (s.a.v.) ise, her iki tarafın en şereflisi idi, her iki madenin özü, her iki halin kendisinde toplandığı yer ve her iki hayat suyunun menba idi. Onun hallerinin batını, uzlet velisini hidayete götürür. İşlerinin zahiri, muaşeret velisinin uyduklarıdır. Üçüncüsü, cihad eden, nefsini hesaba çeken, çalışkan ve görevlerini yerine getiren kişidir. Üzerine yüklenen günde beş vakit namazı yılda ikiyüz dirhemde beş dirhem vererek zekâtı, senede bir ay Ramazan orucu, ömürde bir defa kâbe ziyareti gibi ibadetleri yapmaya çalışan kişidir. Sanki o, nefsini, zamana yayılan bu ibadetlerle, rabbinden, satın almıştır. Ve o, cennet bahçelerine girmek ve o nimetlerden dilediği için de istifade edebilmek için kölelik boyunduruğu altında kalmaktan korkarak bütün arzusuyla hürriyet kapısını aralamaya çalışan kişidir. Dördüncü ise kaçan köledir. Onlar, ne kadar da çoktur. Hatta hırsızlar, zinakârlar ve gasıplar bir yana, birçok zalim kadı, amel etmeyen alim, riyâkar abid ve dedikleriyle amel etmeyen laf ebeliği yapan ve sözleri kendisine fayda vermeyen vaiz bunlardandır.

Onlar hakkında Nebi (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *"Şüphesiz ki Allah, bu dine ahirette hiçbir nasibi olmayan kişilerle de yardım eder."* Dünya hayatının geçici menfaatlerini, yani fuhşa zorlanan cariyelerin ücretlerini ve çocuklarını elde etmek için, namuslu kılmak isteyen cariyelerinizi fuhşa zorlamayın. İbni Ubey'in, Muaze, Mesike, Umeyme, Umare, Erva ve Katîle adında altı tane cariyesi vardı. Onları fuhşa zorluyordu. Ve onları belli miktardaki bir parayla yükümlü tutmuştu.

Onlardan ikisi durumu Resulullah (s.a.v.)'e şikayet etti ve bu sebepten dolayı bu ayet indi.

« فَتًى » ve « فَتَاةٌ » (genç erkek ve genç kız) « بِغَاءٌ » kelimesi ise

« بَغْتْ » kelimesinin mastarıdır. Zina demektir. Özellikle kadınlar için kullanılır.

Bunu *"Onlar zinadan korunmayı istiyorlarsa"* şartıyla kayıt altına aldı. Çünkü, zorlama ancak korunmayı istemekle olur. İsteyen zina eden birine zina etmesini emreden kişi, zorlayıcı olarak adlandırılmaz.

٣٤- ﴿وَلَقَدْ اَنْزَلْنَا إِلَيْكُمْ ايَاتٍ مُبَيِّنَاتٍ وَمَثَلاً مِنَ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ وَمَوْعِظَةً لِلْمُتَّقِينَ﴾

34- Andolsun ki biz size, açıklayıcı ayetler, sizden önce yaşayıp gitmiş olanlardan bir temsil ve takvaya bulaşmış kimseler için öğüt indirdi.

Hicazî, Basrî, Ebubekir ve Hammad'a göre «مُبَيَّنَاتٌ» şeklindedir. «ى» nın harekesi üstündür.

Murad, bu surede, hükümler ve hadlerle ilgili olarak beyan olunan, açıklanan ayetlerdir. Aslının « مُبَيَّنَاتٌ » (orada açıklanan) şeklinde olması da caizdir. Zarfta genişlik gösterdi. Yani onu mefulun bih makamında kullandı.

« يَوْمٌ شَهِدْنَاهُ » *(ona gördüğümüz gün)* sözünde olduğu gibi. Diğerlerine göre ise « مُبَيِّنَاتٌ » şeklindedir. « ى » nın harekesi esredir. Yani hükümleri ve hadleri bu ayetler beyan etmiştir, demektir. Onun için fiili mecaz kılmıştır. Yada « تَبَيَّنَ » manasına gelen « بَيَّنَ » kelimesindendir.

"Gözleri olan için sabah oldu" darb-ı meselide ondandır. Sizden öncekilerin temsillerine benzeyen bir temsil de indirdik. Yani Yusuf ve Meryem kıssası gibi şaşkınlık veren bir kıssayı, yani Aişe (r.a.) nın kıssasını indirdik.

"Takvaya ulaşmış kimseler için öğüt indirdik"

Öğüt; ayetler ve deyimler vasıtasıyla nasihat olunan şeydir. *"Al*

lah'ın dini hususunda onlara karşı sizi merhamet tutmasın" *"Allah'ın size olan nasihatini işittiğinizde bir daha bunun bir benzerine dönmemeli değil miydiniz?"* misallerinde olduğu gibi. Muttakiler, bu öğütlerden faydalananlardır. Öğüt herkes için olsa da faydalananlar, muttakilerdir.

٣٥ - ﴿اللّٰهُ نُورُ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ مَثَلُ نُورِهِ كَمِشْكٰوةٍ فِيهَا مِصْبَاحٌ اَلْمِصْبَاحُ فِي زُجَاجَةٍ اَلزُّجَاجَةُ كَأَنَّهَا كَوْكَبٌ دُرِّيٌّ يُوقَدُ مِنْ شَجَرَةٍ مُبَارَكَةٍ زَيْتُونَةٍ لَا شَرْقِيَّةٍ وَلَا غَرْبِيَّةٍ يَكَادُ زَيْتُهَا يُضِيءُ وَلَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نَارٌ نُورٌ عَلٰى نُورٍ يَهْدِي اللّٰهُ لِنُورِهِ مَنْ يَشَاءُ وَيَضْرِبُ اللّٰهُ الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ﴾

35- Allah göklerin ve yerin nurudur. Onun nurunun temsili, içinde lamba bulunan bir kandil gibidir. O lamba cam içindedir. Cam, sanki inciden bir yıldız. Doğuya da batıya da nispet edilemeyen mubarek zeytin ağacından yakılır. Ki neredeyse ateş değmese de yağı ışık verir. Işığı parıl parıldır. Allah dilediği kimseyi nurunu iletir. Allah insanlara misaller verir. Allah herşeyi bilir.

"Allah, göklerin ve yerin nurudur." *"Onun nurunun misali"* ve *"Allah dilediği kimseyi nuruna iletir"* sözlerindeki mana; göklerin nurunun sahibidir, şeklindedir. Senin *"Zeyd kerem ve cömertlik sahibi oldu. İnsanlar, onun kerem ve cömertliğiyle yaşıyorlar"* sözünde olduğu gibi. *"Göklerin ve yerin nuru, haktır."* Hakkı görünüşü ve açıklığı itibarıyla nur benzetti. *"Allah iman edenlerin velisidir. Onları, karanlıklardan nura çıkarır"* ayetinde olduğu gibi. Yani batıldan hakka çıkarır, demektir. Gökler ve yer aydınlanacak kadar, aydınlatmasının genişliğine ve yaygınlığına delalet etsin diye, nuru göklere ve yere nisbet etti. Burada gök ve yer halkının da kastedilmesi mümkündür. Çünkü onunla onlar aydınlanmaktadır. Onun şaşkınlık veren nurunun aydınlatmadaki durumu, mişkatın durumu gibidir. Mişkat; pencereden başka duvar içindeki oyuktur. Onun içinde aydınlatıcı büyük bir lamba vardır. Lamba camdan olan bir kandil içindedir.

Şamî'ye göre «زُجَاجَة» , «زِجَاجَة» şeklindedir. Cam sanki inciden

bir yıldız, « دُرِّيٌّ » kelimesinde « د » ötreli « ى » şeddelidir. Yani aydınlatmasının ve berraklığının aşırılığından dolayı o, inciye nispet edildi. Amr ve Ali'ye göre «د» esreli «ى» da hemze şeklindedir. Ve sanki o, ışığıyla karanlığı savmaktadır. Ebubekir ve Hamza'ya göre ise «د» ötreli ve «ى» hemze şeklindedir.

Bu şekilde o, parlaklığı hususunda müşteri ve zühre gibi parlak yıldızlardan birine benzetilmiştir. « يُوقَدُ » kelimesi, Hamza, Ali ve Ebubekire göre « تُوقَدُ » şeklindedir.

Yani, camın lambası yakılır, demektir. Şamî, Nafî ve Hafsa göre « يُوقَدُ » şeklindedir. Mekki ve Basriye göre ise « تَوَقَّدَ » şeklindedir. Yani, lamba yakılır demektir. Onun aydınlatması, zeytin ağacının yağından başlamaktadır. Yani o lambanın fitili o ağacın yağını emmiştir, demektir. «مُبَارَكَةٍ » faydası çok, demektir. Ya da o, alemler için mubarek kılınan bir yerde bittiği için bu şekilde denmiştir. Denildiki: *"Orada mübarek kılınması için yetmiş peygamber dua etmiştir. İbrahim (a.s.) da onlardandır."*

« زَيْتُونَةٍ » kelimesi, «شَجَرَةٍ» den bedeldir, onun sıfatıdır. Doğuya da batıya da nisbet edilemeyen zeytin ağacından yakılır. Yani onun yetiştiği yer Şam'dır. O, ne doğuya nede batıya aittir. İkisinin tam ortasındadır. Zeytinin en iyisi Şam'ın zeytinidir.

Denildiki: *"O güneşin sadece doğarken ya da batarken üzerine vurduğu bir yer değildir. Bilakis sabah akşam her zaman üzerine vurduğu yerdir. Dolayısıyla o, güneşin hem doğuşuna ve hem de batışına mazhardır,"* demektir. Neredeyse yağı, ateş düşmese de ışık verir. Yağı; berraklık ve parlaklıkla vasfetti. Parlaklığından dolayi neredeyse ateş olmadan ışık verir. Işığı parıl parıldar. Bu ayette, oyuk, cam, lamba ve yağ kelimeleri biribirini teyid etmektedir. Öyle ki, ışığı takviye edecek başka bir şey kalmamıştır. Çünkü lamba, oyuk gibi dar bir yerde olursa, ışığı daha çok olur. Geniş bir yer böyle değildir. Orada ışık dağılır. Kandil ise aydınlatmanın kuvvetli olmasına yardım eden en önemli şeydir. Yağ ve berraklığı da böyle. Darb-ı mesel bili-

nen somut şeylerle olur. Belli olmayan ve görülmeyen şeylerle değil.

Ebu Temmam halife Memun hakkında şöyle demişti:

"Amr'ı öne geçirmek, Hatem'in cömertliği

Ahnef'in vakarı ve İyas'ın zekâsı hususunda"

Ona, *"Halife senin kendisine benzetmek istediklerinden daha üstündür"* denildiğinde, irticalen şöyle dedi:

"Ondan aşağı kimselerle ona misal vermemi yadırgamayın.

Çiğden ve karıştırmaktan kaçmak içindir bu."

Allah, nuru için daha azını, oyuktan ve lambadan misal verdi. Allah, kullarından dilediğini bu parlak nuruna iletir. Yani kullarından dilediğini, kendisinden bir ilhamla ya da delile bakmasıyla Hakkı bulmaya muvaffak kılar. Allah, insanlara, ibret alıp iman etsinler diye anlayış seviyelerine göre misaller verir. Allah herşeyi bilir. Ve herşeyi bilinmesi mümkün olan şeyle açıklar.

İbni Abbas (r.a.) şöyle demiştir:

"Onun nurundan maksat, Allah'ın nurudur ki onunla mümini hidayet eder."

İbni Mesud (r.a.), ayeti:

« مَثَلُ نُورِهِ فِى قَلْبِ الْمُؤْمِنِ كَمِشْكَاةٍ » *"Onun, müminin kalbindeki nurunun misali, oyuk gibidir."* Şeklinde okumuştur.

Ubey ise « مَثَلُ نُورِ الْمُؤْمِنِ » *"Mü'minin nurunun misali"* şeklinde okumuştur.

٣٦- ﴿ فِى بُيُوتٍ اَذِنَ اللّٰهُ اَنْ تُرْفَعَ وَيُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ يُسَبِّحُ لَهُ فِيهَا بِالْغُدُوِّ وَالْاٰصَالِ ﴾

36- (Bu kandil) **bir takım evlerdedir ki, Allah** (o evlerin) **yücelmesine ve içlerinde isminin okunmasına izin vermiştir. Orada sabah akşam onu tesbih ederler.**

« فِى بُيُوتٍ » , « مِشْكَاةٍ » kelimesine taalluk etmektedir. Yani Allahın bazı evlerindeki, yani mecsidlerdeki oyuklar gibidir. Sanki şöyle denilmiştir:

"Onun nurunun misali, mescidlerde gördüğü şu şu vasıflardaki oyuğun nuru gibidir."

Ya da «تُوقَدُ» kelimesine taalluk etmektedir. Yani, evlerde yakılır, demektir. Yada «يُسَبِّحُ» kelimesine taalluk etmektedir. Yani, evlerdeki adamlar, onu tesbih ederler, demektir. Burada tekrar ve tekid vardır. (Yani fiilin sonradan gelmesi tekrarı ve tekidi gerektirmiştir)

«زَيْدٌ فِى الدَّارِ جَالِسٌ فيهَا» "Zeyd evde oturmaktadır" sözünde olduğu gibi. Ya da mahzuf bir fiile taalluk etmektedir. Yani, evlerde tesbih edin, demektir. *"Yücelmesine"* lafzı, bina edilmesine *"İzin vermiştir"* lafzı da, emretmiştir, demektir. *"Onu (göğü Allah) yaptı. Tava nını yükseltti. Onu düzenledi." "Hani İbrahim temelleri yükseltiyordu"* ayetlerinde olduğu gibi.

Ya da *"yücelmesine"* lafzı «رِفْعَة» mastarındandır. Yüceltilmesine manasına gelmektedir.

Hasan'dan rivayet edildiğine göre: *"Allah, binaların yükseltilme sini değil, yüceltilmesini emretmiştir"* demiştir.

Onlarda isminin zikredilmesine, yani, o evlerde kitabının okunmasına izin vermiştir. Ya da zikir kelimesi genel manadadır. Bütün zikir çeşitlerini kapsamaktadır. Orada sabah akşam onu tesbih ederler. Yani, orada onun için sabahları sabah namazını kılarlar, gün ortasından sonra öğle namazını, ikindiyi, akşamı ve yatsıyı kılarlar.

« غُدُوٌّ » (sabah) lafzını tekil getirdi. Çünkü onun namazı tektir. « آصَالِ » ise « أُصُلٌ » kelimesinin, oda « أَصِيلٌ » kelimesinin çoğuludur. «أَصِيلٌ» ikindi ile yatsı arasındaki zaman dilimidir.

37. – 41. ÂYETLER

رِجَالٌ لَا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللّٰهِ وَإِقَامِ الصَّلٰوةِ وَإِيتَاءِ
الزَّكٰوةِ يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْأَبْصَارُ ﴿٣٧﴾ لِيَجْزِيَهُمُ
اللّٰهُ أَحْسَنَ مَا عَمِلُوا وَيَزِيدَهُمْ مِنْ فَضْلِهِ وَاللّٰهُ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ
حِسَابٍ ﴿٣٨﴾ وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَعْمَالُهُمْ كَسَرَابٍ بِقِيعَةٍ يَحْسَبُهُ
الظَّمْاٰنُ مَاءً حَتّٰى إِذَا جَاءَهُ لَمْ يَجِدْهُ شَيْئًا وَوَجَدَ اللّٰهَ عِنْدَهُ فَوَفّٰيهُ
حِسَابَهُ وَاللّٰهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٣٩﴾ أَوْ كَظُلُمَاتٍ فِي بَحْرٍ لُجِّيٍّ
يَغْشٰيهُ مَوْجٌ مِنْ فَوْقِهِ مَوْجٌ مِنْ فَوْقِهِ سَحَابٌ ظُلُمَاتٌ بَعْضُهَا
فَوْقَ بَعْضٍ إِذَا أَخْرَجَ يَدَهُ لَمْ يَكَدْ يَرٰيهَا وَمَنْ لَمْ يَجْعَلِ اللّٰهُ لَهُ
نُورًا فَمَا لَهُ مِنْ نُورٍ ﴿٤٠﴾ أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللّٰهَ يُسَبِّحُ لَهُ مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ
وَالْأَرْضِ وَالطَّيْرُ صَافَّاتٍ كُلٌّ قَدْ عَلِمَ صَلَاتَهُ وَتَسْبِيحَهُ وَاللّٰهُ
عَلِيمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ ﴿٤١﴾

Meâli

37. Kandillerini ne ticaretin, ne de alışverişin Allahı anmaktan, namaz kılmaktan, zekât vermekten alıkoymadığı erkekler, *(onlar),* kalplerin ve gözlerin allak bullak olduğu bir günden korkarlar.

38. Çünkü Allah, kendilerini, yaptıklarının en güzeli ile mükafatlandıracak ve lütfûndan onlara fazlasıyla verecektir. Allah dilediğini hesapsız rızıklandırır.

39. İnkar edenlere gelince, onların amelleri, ıssız çöllerdeki serap gibidir ki susayan onu su zanneder. Nihayet ona vardığında orada her

hangi bir şey bulamamış, üstelik yanıbaşında da *(inanmadığı)* Allahı bulmuştur. Allah ise onun hesabını tastamam görmüştür. Allah hesabı çok çabuk görür.

40. Yahut *(onların işleri)* engin bir denizdeki yoğun karanlıklar gibidir. *(Öyle bir deniz)* ki, onu dalga üstüne dalga kaplıyor, üstünde de bulut, birbiri üstüne karanlıklar, insan elini çıkarıp uzatsa, nerdeyse onu dahi göremez. Bir kimseye Allah, nuru vermemişse, artık o kimsenin ışık ve aydınlıktan nasibi yoktur.

41. Göklerde ve yerde bulunanlara dizi dizi kanat çırpıp uçan kuşların Allah'ı tesbih ettiklerini görmez misin? Herbiri kendi tesbihini ve duasını bilmiştir. Allah onların yapmakta olduklarını hakkıyla bilir.

Tefsiri

٣٧- ﴿رِجَالٌ لَا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللّٰهِ وَإِقَامِ الصَّلٰوةِ وَإِيتَاءِ الزَّكٰوةِ يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْأَبْصَارُ﴾

37- Kandillerini ne ticaretin, ne de alışverişin Allah'ı anmaktan, namaz kılmaktan, zekât vermekten alıkoymadığı erkekler, (onlar), **kalplerin ve gözlerin allak bullak olduğu bir günden korkarlar.**

«رِجَالٌ» , «يُسَبِّحُ» nun failidir. «يُسَبِّحُ» Şami ve Ebubekir'e göre «يُسَبَّحُ» şeklindedir. Üç zarftan birine, yani «لَهُ» , «فِيهَا» ve « بِالْغُدُوِّ » ye isnad olunur. «رِجَالٌ» , «يُسَبِّحُ» nun delaletiyle merfudur.

Yani onu tesbih ederler, demektir. Onları, sefer ve ikamet halindeki ticaretleri, kalp ve dille Allah'ı anmaktan, namazı kılmaktan, zekâtı vermekten alıkoymaz.

Denildiki: "Ticaret kelimesi alım satım için kullanılan cins ismidir. Ya da genel olduktan sonra sadece satışa mahsus kılınmıştır. Çünkü o, alım manasından hızla uzaklaşmaktadır. Çünkü satışta kâr kesindir. Alımda ise şüphelidir.

« اقَامِ » lafzı aslında «اقَامَة » şeklindedir. «اقَامَة» deki «ة» iğlalden dolayı düşen aynel fiilin yerine gelmiştir. Aslı «اِقْوَام» idi. Vav, elife dönüştürülünce iki elif yanyana geldi. Hazfedilenin yerine «ة» ge tirildi.

Muzaf kılındığında ise izafet hali «ة» yerine geçti ve «ة» düşürül dü. Mana şudur: onların kendilerini meşgul edecek ticaretleri yoktur. Uzlet velilerinde olduğu gibi yada onlar, bir yandan alım satım işini yaparlar, bir yandan da Allah'ı zikrederler. Namaz vakti geldiğinde de tembellik göstermezler, namaza kalkarlar. Muaşeret velilerinde olduğu gibi, kıyamet gününden korkarlar.

«يَخَافُونَ» , «تُلْهِيهِمْ» deki zamirden haldir. Yada «رِجَالٌ» kelimesi, için başka bir sıfattır. O günde yürekler ağıza gelir. Gözler donuklaşır ve kararır. Ya da kalpler, inkârdan sonra imana gelir. Güzlerde gerçekleri bizzat müşahade eder. *"Senden örtünü kaldırdık. Allah bugün gözün keskindir"* ayetinde olduğu gibi.

٣٨- ﴿لِيَجْزِيَهُمُ اللّٰهُ اَحْسَنَ مَا عَمِلُوا وَيَزِيدَهُمْ مِنْ فَضْلِهِ وَاللّٰهُ يَرْزُقُ مَنْ يَشَٓاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ﴾

38- Çünkü Allah, kendilerini, yaptıklarının en güzeli ile mükafatlandıracak ve lütfûndan onlara fazlasıyla verecektir. Allah dilediğini hesapsız rızıklandırır.

Allah, onları amellerinin karşılığı olarak en güzel mükafatla mükafatlandırsın diye Allahı tesbih ederler ve ondan korkarlar. Yani kat kat sevap versin diye.

Nitekim Allah, amellere karşı vadettiği sevabı kat kat artırır. Allah dilediğini hesapsızca rızıklandırır. Yani dilediğine, mahlûkatın hesabına girmeyen sevapları verir. Bu, Allah'ın nuruyla hidayet bulunanların sıfatıdır, bundan uzaklaşanlar ise şu ayette zikredilmişlerdir.

٣٩- ﴿وَالَّذِينَ كَفَرُوٓا اَعْمَالُهُمْ كَسَرَابٍ بِقِيعَةٍ يَحْسَبُهُ الظَّمْاٰنُ مَٓاءً

حَتّٰى إِذَا جَاءَهُ لَمْ يَجِدْهُ شَيْئًا وَوَجَدَ اللّٰهَ عِنْدَهُ فَوَفّٰيهُ حِسَابَهُ وَاللّٰهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٣٩﴾

39- İnkâr edenlere gelince, onların amelleri, ıssız çöllerdeki serap gibidir ki susayan onu su zanneder. Nihayet ona vardığında orada herhangi bir şey bulamamış, üstelik yanıbaşında da (inanmadığı) **Allah'ı bulmuştur. Allah ise onun hesabını tastamam görmüştür. Allah hesabı çok çabuk görür.**

Serap: Çöllerde, öğle vakti, güneş ışığından dolayı toprağın üzerinde su akıyormuş gibi görülmesidir. «قيعة» yer parçası demektir. Yada «قاع» kelimesinin çoğuludur ki "yaygın düz arazi, manasına gelmektedir. «جار» ve «جيرة» da olduğu gibi.

Susuz olan, onu su zanneder. Şu zannettiği şeye geldiğine de hiç bir şey bulamaz. Sadece Allah'ın cezasını bulur. *"Allah'ı bağışlayıcı ve esirgeyici olarak bulur"* ayetinde olduğu gibi. Yani onun bağışlanmasını ve merhametini bulur demektir. Allah ona amelinin cezasını tastamam verir. Çoğuldan sonra tekil olarak zikretti. Çünkü her bir kâfire cezaları ayrı ayrı verilir. Allah, hesabı tez görendir. Çünkü onun saymaya ve işlemde bulunmaa ihtiyacı yoktur. Birini hesaba çekmesi, diğerini de hesaba çekmesine mani olmaz. Ya da Allah hesabı yakın olandır, demektir. Çünkü her gelen yakındır, iman etmeyen ve hakka tabi olmayan kişilerin işledikleri ve Allah katında kendilerine faydalı olacağını ve kendilerini onun azabından kurtaracağını zannettikleri salih amelleri, Allah, seraba benzetmiştir. Çünkü onlar, sonuçta umutlarının boşa çıktığını ve tam tersi bir durumla karşılaştıklarını görürler. Kâfir, kıyamet gününün susuzluğundan dolayı onu su zanneder. Yanına gelir de umduğunu bulamaz. Yanında Allah'ın zebanilerini bulur. Onlar da onu alırlar ve cehenneme atarlar. Ona kaynar su ve kötü kokulu içecekler içirirler. Onlar, Allah'ın kendilerini hakkında "çalışırlar, yorulurlar" "Onlar, kendilerinin iyi bir iş yaptıklarını zannederler" buyurduğu kimselerdir.

Denildiki: "Bu ayet, Utbe b. Rebia b. Umeyye hakkında inmiştir. O, cahiliyye döneminde dine yönelmiş uzlet hayatı yaşıyordu. Ama İslam gelince inkâr etti."

٤٠- ﴿أَوْ كَظُلُمَاتٍ فِي بَحْرٍ لُجِّيٍّ يَغْشٰيهُ مَوْجٌ مِنْ فَوْقِهِ مَوْجٌ مِنْ فَوْقِهِ سَحَابٌ ظُلُمَاتٌ بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ إِذَا أَخْرَجَ يَدَهُ لَمْ يَكَدْ يَرٰيهَا وَمَنْ لَمْ يَجْعَلِ اللّٰهُ لَهُ نُورًا فَمَا لَهُ مِنْ نُورٍ﴾

40- Yahut (onların işleri) **engin bir denizdeki yoğun karanlıklar gibidir.** (Öyle bir deniz) **ki, onu dalga üstüne dalga kaplıyor, üstünde de bulut, birbiri üstüne karanlıklar, insan elini çıkarıp uzatsa, nerdeyse onu dahi göremez. Bir kimseye Allah, nuru vermemişse, artık o kimsenin ışık ve aydınlıktan nasibi yoktur.**

Burada ki «أَوْ» , «أَوْ كَصَيِّبٍ» deki «أَوْ» gibidir. «لُجِّيٍّ» derin, suyu çok olan ve denizdeki büyük su kütlelerine ait, manalarına gelmektedir.

Denizi ya da denizde olanı dalga kaplar. O dalganın üzerinde başka bir dalga, onun üzerinde de bulut vardır. Birbiri üstüne karanlıklar. Bu karanlıklar; bulutun karanlığı, dalganın karanlığı ve denizin karanlığıdır. Dalganın karanlığı, denizin karanlığı üstünde, dalganın karanlığı dalganın üstünde ve bulutun karanlığı dalganın üstündedir. Suyun içindeki kişi, elini çıkarsa neredeyse onu dahi göremez.

«لَمْ يَكَدْ يَرٰيهَا» *"Onu dahi göremez"* sözünde mubalağa vardır. Yani, onu görmek bir yana, onu görmeye yanaşamaz bile, demektir. Önce onların amellerini, faydalarının kaybolması ve zararının meydana gelmesi yönüyle seraba benzetti. Çünkü o serap onu uzaktan aldattı. Yanına geldiğinde bir şey bulamadı. Ve o serap, onun ümitsizliğini ve üzüntüsünü gidermedi. Başka bir şey bulamadığı gibi serapta kayb oldu. Onun yerinde sadece tuttuğunu cehenneme atan zebanileri buldu. İkinci olarak, onların amellerini, batıl olmalarından dolayı karanlıkları itibariyle ve hakkın nurundan soyutlanmış olmaları itibariyle üstüs te karanlıklara, yani derinliğe, dalgalara ve buluta benzetmişti. Allah kime hidayet vermediyse o yolunu bulamaz.

Hadisi şerifte: *"Allah, mahlukatı karanlık içinde yarattı. Sonra onların üzerine nurundan serpti. O nurdan kimse isabet ettiyse o, ki hidayet buldu. Kime de isabet etmediyse o, sapıttı"* buyurulmuştur.

٤١- ﴿أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللهَ يُسَبِّحُ لَهُ مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالطَّيْرُ صَآفَّاتٍ كُلٌّ قَدْ عَلِمَ صَلَاتَهُ وَتَسْبِيحَهُ وَاللهُ عَلِيمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ﴾

41- Göklerde ve yerde bulunanlara dizi dizi kanat çırpıp uçan kuşların Allah tesbih ettiklerini görmez misin? Herbiri kendi tesbihini ve duasını bilmiştir. Allah onların yapmakta olduklarını hakkıyla bilir.

Ey Muhammed! Sen gözle görmüş gibi kesin ilimle göklerde ve yerde bulunanlara, havada kanatlarını açarak uçan kuşların Allah'ı tesbih ettiklerini bilmiyor musun?

«طَيْرُ» , «مَنْ» üzerine atıftır. «صَآفَّاتٍ» ise «طَيْرُ» kelimesinden haldir. Herbiri kendi duasını ve tesbihini bilmiştir. « عَلِمَ » deki zamir «كُلٌّ» lafzına ya da « اَللهُ » lafzına gider. « صَلَاتَهُ » ve « تَسْبِيحَهُ » daki zamirlerde aynı şeklindedir. «صَلَاةٌ» dua demektir.

Allahım, kuşlara, akıllıların bile bilemeyecekleri incelikteki diğer ilimleri ilham ettiği gibi, kendisine duasını ve tesbihini de ilham etmesi mümkün olmayan bir şey değildir. Allah yapmakta olduklarını bilir. Onun ilminden hiçbirşey kaçmaz.

❁ ❁ ❁

42. – 51. ÂYETLER

وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِۚ وَإِلَى اللّٰهِ الْمَصِيرُ ﴿٤٢﴾ اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ
يُزْجِي سَحَابًا ثُمَّ يُؤَلِّفُ بَيْنَهُ ثُمَّ يَجْعَلُهُ رُكَامًا فَتَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ
خِلَالِهِۚ وَيُنَزِّلُ مِنَ السَّمَٓاءِ مِنْ جِبَالٍ فِيهَا مِنْ بَرَدٍ فَيُصِيبُ بِهٖ مَنْ
يَشَٓاءُ وَيَصْرِفُهُ عَنْ مَنْ يَشَٓاءُۜ يَكَادُ سَنَا بَرْقِهٖ يَذْهَبُ بِالْأَبْصَارِۜ ﴿٤٣﴾
يُقَلِّبُ اللّٰهُ الَّيْلَ وَالنَّهَارَۜ إِنَّ فِي ذٰلِكَ لَعِبْرَةً لِأُو۬لِي الْأَبْصَارِ ﴿٤٤﴾ وَاللّٰهُ
خَلَقَ كُلَّ دَٓابَّةٍ مِنْ مَٓاءٍۚ فَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَى بَطْنِهٖۚ وَمِنْهُمْ مَنْ
يَمْشِي عَلَى رِجْلَيْنِۚ وَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلٰٓى اَرْبَعٍۜ يَخْلُقُ اللّٰهُ مَا
يَشَٓاءُۜ إِنَّ اللّٰهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٤٥﴾ لَقَدْ اَنْزَلْنَٓا اٰيَاتٍ مُبَيِّنَاتٍۜ
وَاللّٰهُ يَهْدِي مَنْ يَشَٓاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٤٦﴾ وَيَقُولُونَ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ
وَبِالرَّسُولِ وَاَطَعْنَا ثُمَّ يَتَوَلّٰى فَرِيقٌ مِنْهُمْ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَۜ وَمَٓا أُو۬لٰٓئِكَ
بِالْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٧﴾ وَإِذَا دُعُٓوا إِلَى اللّٰهِ وَرَسُولِهٖ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ إِذَا فَرِيقٌ
مِنْهُمْ مُعْرِضُونَ ﴿٤٨﴾ وَإِنْ يَكُنْ لَهُمُ الْحَقُّ يَأْتُٓوا إِلَيْهِ مُذْعِنِينَۜ ﴿٤٩﴾
أَفِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ أَمِ ارْتَابُٓوا أَمْ يَخَافُونَ اَنْ يَحِيفَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ
وَرَسُولُهُۜ بَلْ أُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٥٠﴾ إِنَّمَا كَانَ قَوْلَ الْمُؤْمِنِينَ إِذَا
دُعُٓوا إِلَى اللّٰهِ وَرَسُولِهٖ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ اَنْ يَقُولُوا سَمِعْنَا وَاَطَعْنَاۜ
وَأُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٥١﴾

Meâli

42. Göklerin ve yerin mülkü Allahındır. Dönüş de ancak O'nadır.

43. Görmez misin ki Allah bulutları sürüklüyor, sonra onları bir araya getirip üstüste yığıyor. Arasından yağmur çıktığını görürsün. O, gökten, oradaki dağlar *(büyüklüğünde bulutlar)* dan daha dolu indirir. Artık onu dilediğine isabet ettirir. Dilediğinden de onu uzak tutar. Şim şeğinin parıltısı neredeyse gözleri alır.

44. Allah gece ile gündüzü evirip çeviriyor. Şüphesiz gözleri olanlar için bunda bir ibret vardır.

45. Allah her canlıyı sudan yarattı. Onlardan kimi karnı üzerinde *(sürünerek)* yürür. Kimi iki ayağı üstünde yürür, kimi de dört ayağı üstünde yürür, Allah dilediğini yapar. Çünkü Allah herşeye kadirdir.

46. Andolsun ki biz *(gerçekleri)* açıklayan ayetler indirdik. Allah, dilediğini doğru yola iletir.

47. *"Allaha ve peygambere inandık ve itaat ettik"* diyorlar. Ondan sonra da içlerinden bir grup yüz çeviriyor. Bunlar inanmış değiller dir.

48. Onlar, aralarında hüküm vermesi için Allah'a ve Peygamber'e çağırıldıklarında, bakarsın ki içlerinden bir kısmı yüz çevirip dönerler.

49. Ama, eğer hüküm kendi lehlerine olursa, itaat ederek gelirler.

50. Kalplerinde bir hastalık mı var? Yoksa şüphe ve tereddüt için de midirler? Yoksa Allah ve Resulünün kendilerine zulüm ve haksızlık edeceğinden mi korkuyorlar? Hayır, asıl zalimler kendileridir.

51. Aralarında hüküm vermesi için Allah'a ve Resulü'ne davet edildiklerinde, *"İşittik ve itaat ettik"* demek, sadece müminlerin söyleyeceği sözdür. İşte asıl bunlar kurtuluşa erenlerdir.

Tefsiri

٤٢- ﴿وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۚ وَاِلَى اللّٰهِ الْمَص۪يرُ﴾

42- Göklerin ve yerin mülkü Allah'ındır. Dönüş de ancak O'nadır.

Çünkü o ikisini o yarattı. Kim bir şeye sahipse, onun mülkiyeti,

ancak ona aittir. Herşeyin dönüşü Allah'adır.

٤٣- ﴿ أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللّٰهَ يُزْجِي سَحَابًا ثُمَّ يُؤَلِّفُ بَيْنَهُ ثُمَّ يَجْعَلُهُ رُكَامًا فَتَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلَالِهِ وَيُنَزِّلُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ جِبَالٍ فِيهَا مِنْ بَرَدٍ فَيُصِيبُ بِهِ مَنْ يَشَاءُ وَيَصْرِفُهُ عَنْ مَنْ يَشَاءُ يَكَادُ سَنَا بَرْقِهِ يَذْهَبُ بِالْأَبْصَارِ ﴾

43- Görmez misin ki Allah bulutları sürüklüyor, sonra onları biraraya getirip üstüste yığıyor. Arasından yağmur çıktığını görürsün. O, gökten, oradaki dağlar (büyüklüğünde bulutlar) **dan daha dolu indirir. Artık onu dilediğine isabet ettirir. Dilediğinden de onu uzak tutar. Şimşeğinin parıltısı neredeyse gözleri alır.**

Allah'ın, bulutları dilediği yere sürüklediğini görmedin mi? sonra onları birbirine geçirir, sonra onları üstüste yığar. Sonunda da aralarından yağmurun çıktığını görürsün. O gökteki dağlar gibi büyük bulut parçalarından bir dolu indirdir de o doluyla dilediği insanı ve ekini vurur. Dilediğine de onu isabet ettirmez. Yada o, dilediğine onunla azap eder, dilediğine de isabet ettirmeyerek azap etmez.

«سَحَابًا» , «سَحَابَةٌ» (bulut) kelimesinin çoğuludur, zamir ve fiillerin müzekker olarak kullanılması «سَحَابًا» lafzının müzekker olmasındandır. «خِلَالِه» , «خَلَلٌ» (iki şey arasındaki aralık) kelimesinin çoğuludur. «جِبَالٌ» ve «جَبَلٌ» de olduğu gibi. «يُنَزِّلُ» Mekki, Medeni ve Basri'ye göre «يُنْزِلُ» şeklindedir. «مِنَ السَّمَاءِ» deki «مِنْ» gayenin başlangıcı içindir. Çünkü yağdırmanın başlangıç yeri göktür. «مِنْ جِبَالٍ» deki «مِنْ» tebğiz içindir. Çünkü Allah'ın indirdikleri bu dağ kadar olan bulutların sadece bir kısmıdır. «مِنْ بَرَدٍ» deki «مِنْ» beyan içindir. Ya da «مِنَ السَّمَاءِ» ve « مِنْ جِبَالٍ» deki «مِنْ» ler başlangıç için «مِنْ بَرَدٍ» deki «مِنْ» tebğiz içindir. Manası o, doluyu, gökteki dağ bulutundan indirir.

Birinciye göre « يُنَزِّلُ » nun mefulü «مِنْ جِبَالٍ» dir. Yani, oradaki

buz dolu dağlarını indirir, demektir. Dolu dağlarından maksat şudur: Allah, yeryüzünde taştan dağlar yarattığı gibi, gökte de doludan dağlar yaratır, demektir. Ya da dağların zikriyle çokluğu kastediyor. "Falanın dağlar kadar altını var" denildiği gibi. Yezid'e göre «يَذْهَبُ», «ب» ile birlikte «يُذْهِبُ» şeklindedir.

٤٤- ﴿يُقَلِّبُ اللّٰهُ الَّيْلَ وَالنَّهَارَۜ اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَعِبْرَةً لِاُولِي الْاَبْصَارِ﴾

44- Allah gece ile gündüzü evirip çeviriyor. Şüphesiz gözleri olanlar için bunda bir ibret vardır.

Allah gece ile gündüzü uzatıp kısaltarak ve peşpeşe getirerek çevirir. Bulutların yüzdürülmesinde, yağmurun ve dolunun yağdırılmasında ve gece ile gündüzün evrilip çevrilmesinde akıl sahipleri için ibretler vardır. Bütün bunların zikredilmesi, onun rablığının delillerini sayılmasındandır. Şöyle ki, göklerde ve yerde olanların ve o ikisi arasında uçanların tesbihi ve duası bulutların ve diğer zikredilenlerin sevki, bakan ve düşünenler için onun varlığını gösteren ve onun sıfatlarını açıklayan delillerdir. Daha sonra bir başka delil açıkladı, şöyle buyurdu.

٤٥- ﴿وَاللّٰهُ خَلَقَ كُلَّ دَٓابَّةٍ مِنْ مَٓاءٍۚ فَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشٖي عَلٰى بَطْنِهٖۚ وَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشٖي عَلٰى رِجْلَيْنِۚ وَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشٖي عَلٰٓى اَرْبَعٍۜ يَخْلُقُ اللّٰهُ مَا يَشَٓاءُۜ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدٖيرٌ﴾

45- Allah her canlıyı sudan yarattı. Onlardan kimi karnı üzerinde (sürünerek) **yürür. Kimi iki ayağı üstünde yürür, kimi de dört ayağı üstünde yürür, Allah dilediğini yapar. Çünkü Allah her şeye kadirdir.**

« خَلَقَ كُلَّ » lafzı, Hamza ve Ali'ye göre «خَالِقُ كُلِّ» şeklindedir.

Dabbe; yeryüzünde hareket eden canlılara denir. Allah, her canlıyı o canlıya ait bir çeşit sudan yarattı. Ya da, ona mahsus bir sudan, yani nutfeden *(spermden)* yarattı. Daha sonra mahlûkatın nutfelerini *(spermlerini)* yarattı. Daha sonra mahlûkatın nutfelerini *(spermlerini)* farklı farklı yarattı. Haşereler, insanlar ve hayvanlar onlardandır. Bu "tek bir su içirilirler" bazısını bazısının üzerine yeme hususunda üstün

kılarız" sözü gibidir. Bu, onların bir yaratıcısı ve bir sevk-i idare edicisi olduğuna delildir. Değilse aslın bir olmasından dolayı farklı farklı olmazlardı. *"Her canlıyı sudan yarattık"* sözünde kastolunan; hayvanların cinsleri, suyun cinsinden yaratılmıştır. O ikisi arasına vasıtalar girse de asıl odur.

Dediler ki: Allahın ilk yarattığı şey sudur. Ondan ateşi, rüzgarı ve çamuru yarattı. Ateşten, cinleri, rüzgârdan, melekleri ve çamurdan, Adem'i ve hayvanları yarattı. "Dabbe kelimesi, akıllı olan ve olmayanı kapsayınca, akıllı olanlar üstün gelir ve onların hükmü diğerlerine de verilir.

Sanki bütün hayvanlar akıllı olurlar, işte bu sebepten orada « فَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَى بَطْنِهِ » denildi. Yılan ve balık gibileri karnı üzerinde sürünerek yürür. Karnı üzerinde sürünmek, istiare olarak yürümek şeklinde adlandırılmıştır. Devamlı olan bir iş için de, *"bu iş yürüyor"* denir. Ya da sürünenleri yürüyenlerle beraber zikretmek için uygunlaştırma yolu seçilmiştir. İnsan ve kuş gibileri iki ayağı üstünde yürür. Dört ayaklı hayvanlar da dört ayağı üstünde yürüyendir. Sonra iki ayağı üstünde yürüyeni, sonra da dört ayağı üzerinde yürüyeni zikretti. Allah dilediğini dilediği şekilde yaratır. Çünkü Allah, herşeye kadirdir. Ona hiçbir şey zor gelmez.

٤٦- ﴿ لَقَدْ اَنْزَلْنَا اٰيَاتٍ مُبَيِّنَاتٍ وَاللّٰهُ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ اِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴾

46- Andolsun ki biz (gerçekleri) **açıklayan ayetler indirdik. Allah, dilediğini doğru yola iletir.**

Allah, dilediğini, lütfû ve dilemesiyle, cennetine ulaştıran İslâm dinine hidayet eder. Ayetler delili ortaya koymak içindir. Ayetlerin indirilmesini zikrettikten sonra, insanların, üç gruba ayrıldığını söyledi. Birincisi zahiren tasdik etmiş, kalben yalanlamıştır. Bunlar münafıklardır. İkincisi, zahiren ve kalben tasdik etmiştir. Bunlar ihlas sahipleridir. Üçüncüsü ise, zahiren ve kalben yalanlamış olanlardır. Bunlar kâfirlerdir. Bu tertip üzere münafıklarla başladı, şöyle dedi:

٤٧- ﴿ وَيَقُولُونَ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَبِالرَّسُولِ وَاَطَعْنَا ثُمَّ يَتَوَلّٰى فَرِيقٌ مِنْهُمْ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ وَمَا اُولٰئِكَ بِالْمُؤْمِنِينَ ﴾

47- "Allah'a ve Peygamber'e inandık ve itaat ettik" diyorlar. Ondan sonra da içlerinden bir gurup yüz çeviriyor. Bunlar inanmış değillerdir.

Dilleriyle *"Allah'a ve Peygamber'e inandık ve itaat ettik"* diyorlar. Allaha ve Resulüne inandık ve itaat ettik sözünden sonra içlerinden bir gurup Allah'ın ve Resulü'nün hükmüne tabi olmaktan yüz çeviriyor. Onlar, ihlas sahibi müminler değildirler. Bu *"iman ettik ve itaat ettik"* diyenlere işarettir. Sadece yüz çevirenlere değil. Burada, o küçük grubun inandıklarına inanmalarından dolayı onların tamamın dan imanın kaldırıldığı bildirilmektedir. Yüz çevirme, bir kısmı tarafından gerçekleştirilen bir şey olsa da yüz çevirmeye rıza gösterilmesi hepsi tarafından meydana gelmiştir.

٤٨- ﴿وَإِذَا دُعُوا إِلَى اللهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ إِذَا فَرِيقٌ مِنْهُمْ مُعْرِضُونَ﴾

48- Onlar, aralarında hüküm vermesi için Allah'a ve peygam bere çağırıldıklarında, bakarsın ki içlerinden bir kısmı yüz çevirip dönerler.

Allah'a ve Resulüne sözü, Allah'a ve Allah'ın Resulüne, demektir. Senin, Zeyd'in cömertliğii kastederek, *"Zeyd ve cömertliği hoşuma gitti"* sözünde olduğu gibi. Aralarında peygamber hüküm versin diye yüz çeviriyor. Bu ayet, münafıklardan Bişr ve onun Yahudi hasmı hakkında inmiştir. Bir yer hususunda ihtilafa düşmüşlerdi. Yahudi, onu Resulullah (s.a.v.)'e çekiyor, münafık da, onu Ka'b b. Eşref'e çekiyor ve *"Muhammed bize zulmediyor"* diyordu.

٤٩- ﴿وَإِنْ يَكُنْ لَهُمُ الْحَقُّ يَأْتُوا إِلَيْهِ مُذْعِنِينَ﴾

49- Ama, eğer hüküm kendi lehlerine olursa, itaat ederek gelirler.

Hak, kendi lehlerine, diğerlerinin aleyhine olduğunda itaat ederek peygambere gelirler. «مُذْعِنِينَ» haldir. Yani, peygamberlerinin hük müne razı oldukları için değil, haklarını talep için koşarak itaat ederler.

Zeccac: *"İz'an: itaatla birlikte olan koşmaktır"* demektir. Mana, onlar, acı gerçeğin ve kesin adaletin senin yanında olduğunu bil-

dikleri için, durum aleyhlerine olduğunda, hakkı onlardan alacağından dolayı, sana, muhakeme edilmeye gelmekten kaçınırlar. Eğer hak, onlar lehine ve hasımlarının aleyhine olursa, hasmın zimmetindeki kendi lerine ait şeyi alman için sana koşarlar ve senin hükmünden başkasına razı olmazlar, demektir.

٥٠- ﴿أَفِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ أَمِ ارْتَابُوا أَمْ يَخَافُونَ أَنْ يَحِيفَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ وَرَسُولُهُ بَلْ أُولٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ﴾

50- Kalplerinde bir hastalık mı var? Yoksa şüphe ve tereddüt içinde midirler? Yoksa Allah ve Resulünün kendilerine zulum ve haksızlık edeceğinden mi korkuyorlar? Hayır, asıl zalimler kendileridir.

Durum aleyhlerine olduğunda, peygamberin hükmetmesinden yüz çevirmeleri işini, Allah, kısımlara ayırdı. Kalplerinin hasta olması yeni münafık olmaları, onun peygamberliği hususunda şüphe içinde olmaları ve onun, hükmünde zulmetmesinden korkmalar. Hayır, onlar, onu iyi tanıdıklarından dolayı kendilerine zulmedilmesinden korkmuyorlar. Onlar, kendileri zalimler oldukları için, kendileri üzerinde hakkı olanlara zulmetmek istiyorlar. Bu, Resulullah (s.a.v.)'ın meclisinde yapamadıkları bir şey olduğundan dolayı da ona muhakeme olmaktan kaçınıyorlar.

٥١- ﴿إِنَّمَا كَانَ قَوْلَ الْمُؤْمِنِينَ إِذَا دُعُوا إِلَى اللّٰهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ أَنْ يَقُولُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا وَأُولٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾

51- Aralarında hüküm vermesi için Allah'a ve Resulüne davet edildiklerinde, "işittik ve itaat ettik" demek, sadece müminlerin söyleyeceği sözdür. İşte asıl bunlar kurtuluşa erenlerdir.

Hasan'dan yapılan rivayete göre « قَوْلَ » , « قَوْلُ » şeklinde merfudur. Mensup olması daha kuvvetlidir. Peygamber (s.a.v.)'in, aralarında, Allah'ın indirdikleriyle hükmetmesi için Allah'a ve peygambere davet edildiklerinde inananların sözü ancak *"onun sözünü işittik ve iman ettik"* demeleridir.

❁ ❁ ❁

52. – 58. ÂYETLER

وَمَنْ يُطِعِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَيَخْشَ اللّٰهَ وَيَتَّقْهِ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْفَٓائِزُونَ ﴿٥٢﴾ وَاَقْسَمُوا بِاللّٰهِ جَهْدَ اَيْمَانِهِمْ لَئِنْ اَمَرْتَهُمْ لَيَخْرُجُنَّ ۜ قُلْ لَا تُقْسِمُوا ۚ طَاعَةٌ مَعْرُوفَةٌ ۜ اِنَّ اللّٰهَ خَب۪يرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿٥٣﴾ قُلْ اَط۪يعُوا اللّٰهَ وَاَط۪يعُوا الرَّسُولَ ۚ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّمَا عَلَيْهِ مَا حُمِّلَ وَعَلَيْكُمْ مَا حُمِّلْتُمْ ۜ وَاِنْ تُط۪يعُوهُ تَهْتَدُوا ۜ وَمَا عَلَى الرَّسُولِ اِلَّا الْبَلَاغُ الْمُب۪ينُ ﴿٥٤﴾ وَعَدَ اللّٰهُ الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْاَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذ۪ينَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۖ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ د۪ينَهُمُ الَّذِي ارْتَضٰى لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ اَمْنًا ۜ يَعْبُدُونَن۪ي لَا يُشْرِكُونَ ب۪ي شَيْـًٔا ۜ وَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذٰلِكَ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٥٥﴾ وَاَق۪يمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ وَاَط۪يعُوا الرَّسُولَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٥٦﴾ لَا تَحْسَبَنَّ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا مُعْجِز۪ينَ فِي الْاَرْضِ ۚ وَمَاْوٰيهُمُ النَّارُ ۜ وَلَبِئْسَ الْمَص۪يرُ ﴿٥٧﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لِيَسْتَاْذِنْكُمُ الَّذ۪ينَ مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ وَالَّذ۪ينَ لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ مِنْكُمْ ثَلٰثَ مَرَّاتٍ ۜ مِنْ قَبْلِ صَلٰوةِ الْفَجْرِ وَح۪ينَ تَضَعُونَ ثِيَابَكُمْ مِنَ الظَّه۪يرَةِ وَمِنْ بَعْدِ صَلٰوةِ الْعِشَٓاءِ ۠ ثَلٰثُ عَوْرَاتٍ لَكُمْ ۜ لَيْسَ عَلَيْكُمْ وَلَا عَلَيْهِمْ جُنَاحٌ بَعْدَهُنَّ ۜ طَوَّافُونَ عَلَيْكُمْ بَعْضُكُمْ عَلٰى بَعْضٍ ۜ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيَاتِ ۜ وَاللّٰهُ عَل۪يمٌ حَك۪يمٌ ﴿٥٨﴾

Meâli

52. Her kim Allaha ve Resulüne itaat eder, Allahtan korkar ve o *(nun azabı)*n dan korunursa, işte kurtuluşa erenler onlardır.

53. Sen kendilerine emrettiğin taktirde mutlaka *(savaşa)* çıkacaklarına dair, en ağır yeminleri ile Allaha yemin ettiler. Dedi ki: "Yemin etmeyin *(sizden istenen yalan yere yemin etmek değil)* güzel itaattir. Şüphesiz ki Allah yaptıklarınızdan haberdardır.

54. De ki: Allah'a itaat edin, peygambere de itaat edin. Eğer yüz çevirirseniz şunu bilin ki, peygamberin sorumluluğu kendisine yüklenen *(tebliğdir)*, sizin sorumluluğunuz da size yüklenen *(itaat)* tir, eğer ona itaat ederseniz, doğru yolu bulmuş olursunuz. Peygambere düşen, sadece açık bir şekilde duyurmaktır.

55. Allah, sizden iman edip iyi davranışlarda bulunanlara, kendilerinden öncekileri sahip ve hakim kıldığı gibi kendilerine de yeryüzüne sahip ve hakim kılacağını, onlar için beğenip seçtiği dini onların iyiliğine yerleştirip koruyacağını ve geçirdikleri korku döneminden sonra, bunun yerine onlara güven sağlayacağını vadetti. Çünkü onlar, bana kulluk ederler. Hiçbir şeyi bana eş tutmazlar. Artık bundan sonra kim inkâr ederse işte onlar yoldan çıkanlardır.

56. Namazı kılın, zekâtı verin. Peygambere itaat edin ki merhamete nail olasınız.

57. İnkâr edenlerin, yeryüzünde *(Allahı)* aciz bırakacaklarını sanmayasın. Onların varacağı yer cehennemdir. Ne kötü varış yeri.

58. Ey iman edenler! ellerinizin altında bulunan *(köle ve cariyele rini)* ve içinizden henüz ergenlik çağına girmemiş olanlar, sabah nama zından önce öğleyin soyunduğunuz vakit ve yatsı namazından sonra *(yanınıza gireceklerinde)* sizden üç vakitte izin istesinler. Bunlar, mah rem halde bulunabileceğiniz üç vakittir. Bu vakitlerin dışında ne sizin için, ne de onlar için bir mahzur yoktur. Birbirinizin yanına girip çıkabilirsiniz. İşte Allah, ayetleri size böyle açıklar. Allah, herşeyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.

Tefsiri

٥٢- ﴿يُطِعِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَيَخْشَ اللّٰهَ وَيَتَّقْهِ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْفَآئِزُونَ﴾

52- Her kim Allah'a ve Resulü'ne itaat eder, Allahtan korkar ve O (nun azabı)**n dan korunursa, işte kurtuluşa erenler onlar dır.**

Kimler, farz kıldığı hususlarda Allah'a, sünnetlerinde resulüne itaat eder, belalarına karşı Allah'tan korkar ve kalan ömründe de ondan korunursa işte kurtuluşa erenler onlardır.

Rivayete göre; sultanın biri, tek başına yeterli bir ayeti sormuş da ona bu ayeti okumuşlar, bu kurtuluşun bütün sebepleri biraraya getirmiştir.

«يَتَّقْهِ» Ebu Amr'a ve Ebubekir'e göre «ـه» vakıf kastıyla sakindir. Hafs'a göre «ق» sakin, «ه» kesralıdır. Diğerlerine göre «ق» ve «ـه» kesralıdır.

٥٣- ﴿وَاَقْسَمُوا بِاللّٰهِ جَهْدَ اَيْمَانِهِمْ لَئِنْ اَمَرْتَهُمْ لَيَخْرُجُنَّ قُلْ لَا تُقْسِمُوا طَاعَةٌ مَعْرُوفَةٌ اِنَّ اللّٰهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ﴾

53- Sen kendilerine emrettiğin taktirde mutlaka (savaşa) **çıkacaklarına dair, en ağır yeminleri ile Allah'a yemin ettiler. Dedi ki: "Yemin etmeyin** (sizden istenen yalan yere yemin etmek değil) **güzel itaattir. Şüphesiz ki Allah yaptıklarınızdan haberdardır.**

Münafıklar, yeminlerinin var gücüyle Allah'a yemin ettiler. Çünkü onlar, tüm gayretlerini yemine harcadılar. Gücünün son haddine ulaştığında, yeminde aşırı gittiğinde ve şiddet ve sağlamlığın son haddine ulaştığında «جَهَدَ يَمِينَهُ» cümlesi, «جَهَدَ نَفْسَهُ» dan istiare olarak kullanılır.

İbni Abbas (r.a.)'dan rivayet edildiğine göre *"Kim billahi derse yeminde mübalağa yapmıştır."* demiştir.

«اَقْسَمَ» nin aslı yemin etmektir. Burada ise var gücüyle yemin etmiştir. Fiil hazfedilmiş, mastar mef'ulün önüne geçirilmiş ve ona

muzaf olarak fiilin yerine geçirilmiştir. «فَضَرْبَ الرِّكَابِ» sözünde olduğu gibi.

Bu mansubun hükmü, halin hükmüdür. Sanki o, şöyle demiştir: *"Yeminlerini kuvvetle yapar oldukları halde" "Eğer Muhammed, bize savaşmak için gazaya çıkmamızı ya da ülkenizi terketmemizi emretse çıkarız"* dediler. Onlara deki: "Yalan yere yemin etmeyin. Çünkü o, günahtır. Ama size, bu yalan yerine layık ve gerekli olan, güzel bir itaattir.

«طَاعَةٌ مَعْرُوفَةٌ» mübtedadır. Haberi hazfedilmiştir. Ya da haberdir. Mubteda hazfedilmiştir. Ya da haberdir. Mubteda hazfedilmiştir. Yani, sizden istenen ihlas sahibi müminlerin itaati gibi şüphenin ve tereddütün olmadığı bilinen güzel bir itaattir. Kalplerinizin hilafına ağızlarınızla yaptığınız yemin değil. Şüphesiz ki Allah, yaptıklarınızı ve kalplerinizdekini bilir. Ona sırlarınızdan hiçbirşey gizli kalmaz. Ve o sizi, kaçışı olmayan bir şekilde rezil eder. Ve sizi, münafıklığınızdan ötürü cezalandırır.

٥٤- ﴿قُلْ أَطِيعُوا اللّٰهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّمَا عَلَيْهِ مَا حُمِّلَ وَعَلَيْكُمْ مَا حُمِّلْتُمْ وَإِنْ تُطِيعُوهُ تَهْتَدُوا وَمَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ﴾

54- De ki: Allah'a itaat edin, peygambere de itaat edin. Eğer yüz çevirirseniz şunu bilin ki, peygamberin sorumluluğu kendisine yüklenen (tebliğdir), **sizin sorumluluğunuz da size yüklenen** (itaat) **tir, eğer ona itaat ederseniz, doğru yolu bulmuş olursunuz. Peygambere düşen, sadece açık bir şekilde duyurmaktır.**

Sözü iltifat yoluyla gaibten muhataba çevirdi. Onların azarlanması hususunda bu, daha edebidir. Eğer yüz çevirirseniz ona zarar vermeksizin, kendinize zarar verirsiniz. Çünkü Resulün üzerinde Allah'ın ona yüklediği ve mükellef kıldığı davet ve tebliğden başka bir şey yoktur. Bunu da eda ettiğinde de vebalden sıyrılmış olur. Size gelince, size düşen mükellef kılındığınız şeyleri süratle kabul etmektir. Bunu yapmayıp yüz çevirirseniz nefsinizi Allah'ın gazabına ve azabına arzetmiş olursunuz. Eğer ona, emrettiklerinde ve yasakladıklarında itaat ederseniz, hidayetten nasibinizi almış olursunuz. Yüz çevirme-

nizdeki zarar ve fayda size dönecektir. Peygambere düşen, ancak sizin kalplerinize fayda verecek şeyleri tebliğ etmektir. Sizin yüz çevirmenizde ona bir zarar yoktur.

«بَلَاغٌ» tebliğ manasındadır. Yerine getirmek manasına gelen «أَدَاءٌ» gibi. «الْمُبِينُ» açık, demektir. Bu, tebliğ, ayetlerle ve mucizelerle birlikte yapıldığı için gelmiştir. Bundan sonra ihlas sahiplerini zikretti, şöyle dedi:

٥٥- ﴿وَعَدَ اللّٰهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضٰى لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ اَمْنًا يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا وَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذٰلِكَ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ﴾

55- Allah, sizden iman edip iyi davranışlarda bulunanlara, kendilerinden öncekileri sahip ve hakim kıldığı gibi kendilerine de yeryüzüne sahip ve hakim kılacağını, onlar için beğenip seçtiği dini onların iyiliğine yerleştirip koruyacağını ve geçirdikleri korku döneminden sonra, bunun yerine onlara güven sağlayaca-ğını vad etti. Çünkü onlar, bana kulluk ederler. Hiçbir şeyi bana eş tutmazlar. Artık bundan sonra kim inkâr ederse işte onlar yoldan çıkanlardır.

Hitap, Nebi (s.a.v) e ve onunla birlikte olanlaradır. «مِنْكُمْ» deki «مِنْ» beyan içindir.

Denildiki "Bundan murat muhacirlerdir. Ve «مِنْ» de tebğiz içindir. Onları, kâfirlerin topraklarına hükümran kılıcak. Medine topraklarına hükümran kılacak da denildi. Ama doğru olan onun umumi olmasıdır.

Nitekim Resulullah (s.a.v.)'in hadisinde *"Elbette bu din, gecenin girdiği her yere girecektir"* buyurulmuştur.

«اسْتَخْلَفَ» Ebu Bekire göre «اُسْتُخْلِفَ» şeklindedir. «وَلَيُبَدِّلَنَّهُمْ»

Mekkî ve Ebübekir'e göre «لَيُبْدِلَنَّهُمْ» şeklindedir.

Bu ayette, Allah kâfirlere karşı İslam'a yardım edeceğini, zorbaları helâk ettikten sonra İsrail oğullarını Mısır ve Şam'a mirasçı kıldığı gibi müslümanları yeryüzüne varis ve hükümran kılacağını, razı olduğu dini -ki İslam dinidir- yerleştireceğini, sağlamlaştıracağını ve kuvvetlendireceğini, onların kalplerinin inandırılacağını ve onlarda bulunan korkunun giderileceğini vadetmiştir. Resulullah (s.a.v.) ve ashabı, Mekke'de onüç yıl korkarak yaşadılar. Hicretten sonra ise sabah akşam silahlarla yatıp silahlarla kalktılar. Öyle ki adamın biri: "Emin olarak yaşadığımız ve silahları bıraktığımız bir gün gelecek mi?" dedi. bu söz üzerine bu ayet indi.

Resulullah (s.a.v.) de şöyle buyurdu: *"Çok geçmez bizden bir adam büyük bir topluluk içinde kuşağını kuşanır da yanında demir (den kılıcı) olmaz."* Allah vadini yerine getirdi. Onları Arap yarımadasına hakim kıldı. En uzak doğu ve batı ülkelerini fethettiler. Kayserlerin mülkünü parçaladılar. Hazinelerine sahip oldular. Dünyaya hakim oldular.

«لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ» da «ل» ve «ن» olduğu için yemin hazfedilmiştir.

Takdiri şöyledir: Allah onlara vadetti. Ve onları hükümran kılaca ğına yemin etti. Ya da Allah'ın vadi, gerçekleşmesi hususunda yemin derecesine çıktı. Ve yeminin karşıladığı şeyi karşıladı. Sanki şöyle denildi: *"Allah onları hükümran kılacağına yemin etti."* Çünkü onlar bana kulluk ederler.

«يَعْبُدُونَنِى» yi, başlangıç cümlesi yaparsan irapta mahalli olmaz. Sanki şöyle denilmiş olur: *"Onlara ne oluyor da halef oluyorlar ve iman ediyorlar?"* onlara şöyle denir:

"Çünkü onlar, bana beni birleyerek kulluk ederler" Birinci halden bedel olarak hal olması mümkündür. Eğer onu, «وَعَدَ» den hal kıldıysan mana şöyle olur: *"Allah, bunu onlara ibadet etmeleri halinde vadetti."* Mahallen de mensup olur.

«لَا يُشْرِكُونَ بِى شَيْئًا», «يَعْبُدُونَنِى» nin failinden haldir, yani bana

beni birleyerek kulluk ederler, demektir. Birinci halden bedel olarak hal olması da mümkündür. Artık bu vaadden sonra kim inkâr ederse onlar, bu büyük nimeti inkâr etmek ve küfranı nimette bulunma cesaretini göstermek suretiyle günahkârlıkta kemale ulaşmışlardır. Bu nimeti ilk defa inkâr edenler, Osman (r.a.)'ın katilleridir. Kardeş olduktan sonra birbirlerini vurdular. Ve onlardan korku gitti. ayet, Hulefai Raşidin'in (r.a.) hilafetlerinin sıhhatine en açık delildir. Çünkü iman edip salih amel işleyen halifeler onlardır.

٥٦- ﴿وَأَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ﴾

56- Namazı kılın, zekâtı verin. Peygambere itaat edin ki merhamete nail olasınız.

«أَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ أَطِيعُوا اللّٰهَ» ye atfedilmiştir. Aralarin da uzun bir fasılanın olmasının zararı yoktur. Sizi davet ettiği hususta peygambere itaat edin. Peygambere itaati, vacib olduğunu tekid için tekrar etti. Merhamete nail olasınız diye. Çünkü bunlar rahmeti çeken şeylerdendir. Bundan sonra kâfirleri zikretti, şöyle dedi:

٥٧- ﴿لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مُعْجِزِينَ فِى الْأَرْضِ وَمَأْوٰيهُمُ النَّارُ وَلَبِئْسَ الْمَصِيرُ﴾

57- İnkâr edenlerin, yeryüzünde (Allah'ı) **aciz bırakacaklarını sanmayasın. Onların varacağı yer cehennemdir. Ne kötü varış yeri.**

Yeryüzünde, Allah'ın, onlara güç getiremeyeceği şeklinde, önüne geçeceklerini sanma.

«تَحْسَبَنَّ» deki, «ت» Nebi (s.a.v.)'e hitaptır ve o faildir. Mef'uller ise «الَّذِينَ كَفَرُوا» ve «مُعْجِزِينَ» dir.

Şamî ve Hamza'ya göre «يَحْسَبَنَّ» şeklinde «ى» iledir. Fail zikri geçtiği için Nebi (a.s.) dır.

Mef'uller de «الَّذِينَ كَفَرُوا» ve «مُعْجِزِينَ» dir. «وَمَأْوٰيهُمُ النَّارُ» , «لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مُعْجِزِينَ» üzerine atfedilmiştir.

Sanki şöyle denmiştir:

"O kâfirler, Allah'ın önüne geçemezler. Onların varacağı yer, cehennemdir. Ne kötü bir gidiş yeridir o cehennem."

٥٨- ﴿ يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لِيَسْتَاْذِنْكُمُ الَّذِينَ مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ وَالَّذِينَ لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ مِنْكُمْ ثَلٰثَ مَرَّاتٍ مِنْ قَبْلِ صَلٰوةِ الْفَجْرِ وَحِينَ تَضَعُونَ ثِيَابَكُمْ مِنَ الظَّهِيرَةِ وَمِنْ بَعْدِ صَلٰوةِ الْعِشَٓاءِ ثَلٰثُ عَوْرَاتٍ لَكُمْ لَيْسَ عَلَيْكُمْ وَلَا عَلَيْهِمْ جُنَاحٌ بَعْدَهُنَّ طَوَّافُونَ عَلَيْكُمْ بَعْضُكُمْ عَلٰى بَعْضٍ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيَاتِ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴾

58- Ey iman edenler! ellerinizin altında bulunan (köle ve cariyelerini) ve içinizden henüz ergenlik çağına girmemiş olanlar, sabah namazından önce öğleyin soyunduğunuz vakit ve yatsı namazından sonra (yanınıza gireceklerinde) **sizden üç vakitte izin istesinler. Bunlar, mahrem halde bulunabileceğiniz üç vakittir. Bu vakitlerin dışında ne sizin için, ne de onlar için bir mahzur yoktur. Birbirinizin yanına girip çıkabilirsiniz. İşte Allah, ayetleri size böyle açıklar. Allah, herşeyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.**

Allah, köle ve cariyelerin izin istemelerini emretti. Ergenlik çağına girmemiş olanlar, ergenlik çağına girmemiş hür çocuklardır. «حُلُم» kelimesi hafifletilerek «حُلْم» şeklinde okunmuştur.

Gece ve gündüz müddetince üç vakitte izin istediler. Sabah namazından önce. Çünkü o, yataktan kalkma ve gecelikleri çıkarıp günlük elbiseleri giyme vaktidir. Öğle vakti. Bu, yazın sıcak günlerindeki gün ortasıdır ve kaylûle uykusu için elbiseler bu vakitte çıkarılır. Yatsı namazından sonra. Bu, günlük elbiselerin çıkarıldığı ve geceliklerin giyildiği vakittir. Bunlar üç mahrem vakittir.

«ثَلَاثُ عَوْرَاتٍ لَكُمْ» da mübteda ve muzaf hazfedildi. Hafs'ın dı-

şındaki Kûfeli'lere göre «ثَلَاثُ عَوْرَاتٍ», «ثَلَاثَ مَرَّاتٍ» dan bedel olarak mansuptur. Üç mahrem vakit. Bu hallerden herbiri mahrem olarak adlandırılmıştır. Çünkü insan onda örtünmeye ihtiyaç duyar. Avret, aralık, gedik, demektir.

«أَعْوَرُ» (gözü sakat) da bundandır. Ensardan Müdlic b. Amr adın da ki bir çocuk öğle vakti Ömer (r.a.)'ın yanına girmiştir. O uyuyordu ve elbisesi açılmıştı. Ömer (r.a.) *"Allah'ın, bu saatlerde izinsiz girmeyi yasaklamasını arzuladım"* dedi. ve Nebi (s.a.v.)'in yanına gitti. O'na (s.a.v.) bu ayet inmişti. Daha sonra şu sözüyle, onların bu üç vak tin dışında izin almayı terketmelerini mazur saydı. Bunların dışında izinsiz girme hususunda ne size ne de diğer zikredilenlere bir günah yoktur. Daha sonra bu vakitlerde izin alınmasının terkedilmesinin sebebini şu sözüyle beyan etti: *"Yanınızda dolaşırlar"*

Yani onlar, ev işlerinden dolayı etrafınızda dolaşır, demektir. «بَعْضُكُمْ» mübtedadır, haberi «عَلَى بَعْضٍ» dir. Onun takdiri; bazınız, ba zınızın etrafında dolaşırsınız, şeklindedir.

Yukarıdaki «طَوَّافُونَ» *"dolaşanlar, dolaşırlar"* lafzının delaletinden dolayı buradaki «طَائِفٌ» *"dolaşan"* lafzı hazfedildi. Bu cümlenin kendinden önceki cümleden bedel olması ve açıklayıcı ve tekid edici olması mümkündür. Yani sizin ve onların, bir araya gelmeye ve girip çıkmaya ihtiyacınız var. Onlar, hizmet için sizin etrafınızda dolanırlar. Siz de hizmet istemek için onların etrafında dolanırsınız. Eğer her vakitte izin istemek emredilseydi, zorluk meydana gelirdi. Bu ise nasla defedilmiştir. İşte Allah, ayetleri, size böyle açıklar. Yani, size, izin istemenin hükmünü açıkladığı gibi, açıklanmasına ihtiyaç duyduğunuz diğer ayetleri de açıklar. Allah, kulların ihtiyaçlarını bilendir. Muradını açıklama hususunda da hikmet sahibidir.

❁ ❁ ❁

59. – 62. ÂYETLER

وَإِذَا بَلَغَ الْأَطْفَالُ مِنْكُمُ الْحُلُمَ فَلْيَسْتَأْذِنُوا كَمَا اسْتَأْذَنَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۚ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ اٰيَاتِهِ ۗ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٥٩﴾ وَالْقَوَاعِدُ مِنَ النِّسَاءِ اللَّاتِي لَا يَرْجُونَ نِكَاحًا فَلَيْسَ عَلَيْهِنَّ جُنَاحٌ أَنْ يَضَعْنَ ثِيَابَهُنَّ غَيْرَ مُتَبَرِّجَاتٍ بِزِينَةٍ ۖ وَأَنْ يَسْتَعْفِفْنَ خَيْرٌ لَهُنَّ ۗ وَاللّٰهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٦٠﴾ لَيْسَ عَلَى الْأَعْمٰى حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْمَرِيضِ حَرَجٌ وَلَا عَلٰى أَنْفُسِكُمْ أَنْ تَأْكُلُوا مِنْ بُيُوتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ اٰبَائِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أُمَّهَاتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ إِخْوَانِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أَخَوَاتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أَعْمَامِكُمْ أَوْ بُيُوتِ عَمَّاتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أَخْوَالِكُمْ أَوْ بُيُوتِ خَالَاتِكُمْ أَوْ مَا مَلَكْتُمْ مَفَاتِحَهُ أَوْ صَدِيقِكُمْ ۚ لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَأْكُلُوا جَمِيعًا أَوْ أَشْتَاتًا ۚ فَإِذَا دَخَلْتُمْ بُيُوتًا فَسَلِّمُوا عَلٰى أَنْفُسِكُمْ تَحِيَّةً مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ مُبَارَكَةً طَيِّبَةً ۚ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الْأٰيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٦١﴾ إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ اٰمَنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهِ وَإِذَا كَانُوا مَعَهُ عَلٰى أَمْرٍ جَامِعٍ لَمْ يَذْهَبُوا حَتّٰى يَسْتَأْذِنُوهُ ۚ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَأْذِنُونَكَ أُولٰئِكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَرَسُولِهِ ۚ فَإِذَا اسْتَأْذَنُوكَ لِبَعْضِ شَأْنِهِمْ فَأْذَنْ لِمَنْ شِئْتَ مِنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمُ اللّٰهَ ۚ إِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٦٢﴾

Meâli

59. Çocuklarınız ergenlik çağınagirdiklerinde, kendilerinden öncekiler izin istedikleri gibi onlar da izin istesinler. İşte Allah, ayetlerini böyle açıklar. Allah, alimdir, hakîmdir.

60. Evlenme arzusu kalmamış, *(ihtiyar)* kadınların, zinetlerini göstermeksizin dış elbiselerini çıkarmalarına kendileri için bir günah yoktur. Ama sakınmaları kendileri için daha hayırlıdır. Allah işitendir, bilendir.

61. Â'mâya güçlük yoktur. Topala güçlük yoktur. Hastaya da güçlük yoktur. Size de kendi evlerinizden, yahut babalarınızın evlerin den, yahut annelerinizin evlerinden, yahut kardeşlerinizin evlerinden, yahut kız kardeşlerinizin evlerinden, yahut amcalarınızın evlerinden, yahut halalarınızın evlerinden, yahut dayılarınızın evlerinden, yahut teyzelerinizin evlerinden, yahut anahtarları ellerinizde bulunan evler den, yahut arkadaşlarınızın evlerinden yemenizde bir güçlük yoktur. Toplu olarak, yahut ayrı ayrı yemenizde de üzerinize bir günah yoktur. Evlere girdiğiniz zaman, Allah tarafından mübarek ve pek güzel bir yaşama dileği olarak birbirinize selâm verin. İşte Allah, düşünüp anlayasınız diye size ayetlerini böyle açıklar.

62. Müminler o kimselerdir ki Allah'a ve Resulü'ne *(gönülden)* inanmışlardır. Peygamberle birlikte toplumsal bir işle meşgul iken ondan izin istemedikçe bırakıp gitmezler. *(Resul'um!)* şu senden izin iste yenler, hakikaten Allah'a ve Resulüne iman etmiş kimselerdir. Öyleyse bazı işleri için senden izin istediklerinde, sen de onlardan dilediğine izin ver. Onlar için Allah'tan mağfiret dile. Çünkü Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir.

Tefsiri

٥٩- ﴿وَإِذَا بَلَغَ الْأَطْفَالُ مِنْكُمُ الْحُلُمَ فَلْيَسْتَأْذِنُوا كَمَا اسْتَأْذَنَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ اٰيَاتِهِ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ﴾

59- Çocuklarınız ergenlik çağınagirdiklerinde, kendilerinden öncekiler izin istedikleri gibi onlar da izin istesinler. İşte Allah, ayetlerini böyle açıklar. Allah, alimdir, hakîmdir.

Hür olan çocuklar, ergenlik çağına girdikleri vakit, sizin yanınıza girmek istediklerinde kendilerinden öncekilerin istedikleri gibi bütün vakitlerde izin istesinler. Yani, onlardan önce bülûğa ermiş kişilerin yani adamların istedikleri gibi istesinler.

Ya da *"Ey iman edenler! izin almadıkça ve halkına selâm vermedikçe evinizin dışındaki evlere girmeyin"* ayetinde zikredilenle-rin istedikleri gibi isteyin, demektir. Mana; çocuklara üç mahrem vaktin dışında girmeye izin vardır. Çocuklar bunu adet edinir sonra da bülûğa ererler ya da yaşla reşid olurlarsa, bu adeti terketmeleri ve izinsiz girmeyen büyük adamlar gibi bütün vakitlerde izin isteme teşebbüsünde bulunmaları vacib olur. Maalesef insanlar bundan gafildir.

Rivayete göre İbni Abbas (r.a.) şöyle demiştir: *"Üç ayet var ki, insanlar onlara karşı ilgisiz davrandılar. Bütün izinler, "Allah katın da en üstününüz en muttaki olanınızdır"* ayeti ve *"Taksimata hazır olduğunda..."* ayeti."

Rivayete göre Said b. Cübeyr şöyle demiştir: *"Onlar, neshedilmiştir diyorlar. Vallahi hayır, onlar neshedilmemiştir."* Allah, insanların ihtiyaçlarını bilendir. Açıkladığı hükümlerde hikmet sahibidir.

٦٠- ﴿وَالْقَوَاعِدُ مِنَ النِّسَاءِ اللَّاتِي لَا يَرْجُونَ نِكَاحًا فَلَيْسَ عَلَيْهِنَّ جُنَاحٌ أَنْ يَضَعْنَ ثِيَابَهُنَّ غَيْرَ مُتَبَرِّجَاتٍ بِزِينَةٍ وَأَنْ يَسْتَعْفِفْنَ خَيْرٌ لَهُنَّ وَاللّٰهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ﴾

60- Evlenme arzusu kalmamış, (ihtiyar) **kadınların, zinetlerini göstermeksizin dış elbiselerini çıkarmalarına kendileri için bir günah yoktur. Ama sakınmaları kendileri için daha hayırlıdır. Allah işitendir, bilendir.**

«قَوَاعِدُ» , «قَاعِدٌ» un çoğuludur. Bu, «طَالِقْ» (boşanmış kadın) ve «حَائِضْ» (adetli kadın) kelimelerinde olduğu gibi kadınlara mahsus sıfatlardandır. Yani yaşlılık sebebiyle hayızdan ve çocuk yapmaktan kesilmiş demektir. Mübtedanın sıfatıdır. O da «قَوَاعِدُ» dur. Haber ise «فَلَيْسَ عَلَيْهِنَّ جُنَاحٌ» dur.

Elif lam sebebiyle, mübteda da, şart manası bulunduğundan habere «فَ» dahil olmuştur. Dış elbiseleri, baş örtüsü üzerine giyilen ehram ve çarşaf gibi örtülerdir. «غَيْرَ» haldir.

"Zinetlerini göstermeksizin" sözüyle, saç, boyun, baldır ve sair gizli zinet yerlerinin gösterilmemesi kastediliyor. Yani onlar, dış elbiselerini çıkarmakla zinet yerlerini göstermeyi kastetmesinler demektir. Fakat bu kolaylık ve zinetlerin açığa çıkarılmasının hali kati, gizlenmesi vacib olan şeylerin açığa çıkarılmasını gerektiriyor. Elbisesi çıkarmamayı talep etmeleri kendileri için daha iyidir.

«وَاَنْ يَسْتَعْفِفْنَ» mübtedadır. Haberi «خَيْرٌ لَهُنَّ» dir. Allah o kadınların açıkladıklarını işitir ve ne kastettiklerini bilir.

٦١- ﴿ لَيْسَ عَلَى الْأَعْمٰى حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْمَرِيضِ حَرَجٌ وَلَا عَلٰٓى اَنْفُسِكُمْ اَنْ تَأْكُلُوا مِنْ بُيُوتِكُمْ اَوْ بُيُوتِ اٰبَٓائِكُمْ اَوْ بُيُوتِ اُمَّهَاتِكُمْ اَوْ بُيُوتِ اِخْوَانِكُمْ اَوْ بُيُوتِ اَخَوَاتِكُمْ اَوْ بُيُوتِ اَعْمَامِكُمْ اَوْ بُيُوتِ عَمَّاتِكُمْ اَوْ بُيُوتِ اَخْوَالِكُمْ اَوْ بُيُوتِ خَالَاتِكُمْ اَوْ مَا مَلَكْتُمْ مَفَاتِحَهُٓ اَوْ صَدِيقِكُمْ لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ اَنْ تَأْكُلُوا جَمِيعًا اَوْ اَشْتَاتًا فَاِذَا دَخَلْتُمْ بُيُوتًا فَسَلِّمُوا عَلٰٓى اَنْفُسِكُمْ تَحِيَّةً مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ مُبَارَكَةً طَيِّبَةً كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴾

61- Â'mâya güçlük yoktur. Topala güçlük yoktur. Hastaya da güçlük yoktur. Size de kendi evlerinizden, yahut babalarınızın evlerinden, yahut annelerinizin evlerinden, yahut kardeşlerinizin evlerinden yahut kız kardeşlerinizin evlerinden, yahut amcalarınızın evlerinden, yahut halalarınızın evlerinden, yahut dayılarınızın evlerinden, yahut teyzelerinizin evlerinden, yahut anahtarları ellerinizde bulunan evlerden, yahut arkadaşlarınızın evlerinden yemenizde bir güçlük yoktur. Toplu olarak yahut ayrı ayrı yemenizde de üzerinize bir günah yoktur. Evlere girdiğiniz zaman, Allah tarafından mübarek ve pek güzel bir yaşama dileği olarak birbirinize selâm verin. İşte Allah, düşünüp anlayasınız diye size ayetlerini

böyle açıklar.

Said b. Museyyeb şöyle demiştir: *"Müslümanlar, Nebi (s.a.v.) ile birlikte gazaya çıkarken evlerinin anahtarlarını, âmâya, hastaya, topala ve akrabalarına bırakıyorlardı. Onlara, evlerinden yemelerine izin veriyorlardı. Ama onlar, bundan çekiniyorlar ve "Biz, onların bu izni gönül rahatlığıyla vermemiş olmalarından korkuyoruz"* diyorlardı. Bu sebepten onlara ruhsat olarak bu ayet indi.

"Kendi evinizden yemenizde bir güçlük yoktur" yani, çocuklarınızın evlerinden yemenizde bir güçlük yoktur, demektir. Çünkü kişinin çocuğu, onun bir parçasıdır. Onun hükmü, kendi hükmü gibidir. Bu sebepten ayette çocukları zikretmedi.

Nitekim, Nebi (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *"Sen ve malın babana aitsiniz."* Ya da bu eşlerinizin evlerinden, demektir. Çünkü eşler tek bir can gibi olmuşlardır. Kadının evi de kocanın evi gibi olmuştur. Çocukların, babaların, annelerin, kardeşlerin, kızkardeşlerin, amcala-rın, halaların, dayıların ve teyzelerin evleriyle ilgili izi delaleten sabittir.

«مَفَاتِحَ» , «مِفْتَحٍ» (anahtar) kelimesinin çoğuludur. İbni Abbas (r.a.) şöyle demiştir: *"O, malı ve hayvanları hususunda kişinin vekili ve naibidir. Malının gelirinden yiyebilir, hayvanlarının sütünden içebilir." "Anahtarlara sahip olmak"* sözüyle onların, onun elinde ve muhafazasında bulunduğu kastedilmiştir. Denildi ki: *"Bununla kölesinin evi kastedilmiştir. Çünkü köle ve elindekiler efendisine aittir." "Arkadaşınız"* sözünden maksat, arkadaşlarınızdır.

«صَدِيقٍ» kelimesi tekil için de çoğul için de olur. *Arkadaş;* onunla ilgili sevginde sana inanan ve seninle ilgili sevgisinde kendisine inandığı kişidir.

Seleften biri arkadaşı yokken evine gitmiş, cariyesinden cüzdanını istemiş ve cüzdandan dilediği kadar almıştı. Efendisi gelince cariye ona bunu bildirdiğinde o, sevinçten cariyeyi azad etmişti. Ama şimdi, cimrilik, insanlara galip geldiğinden izinsiz yenmiyor.

«أَشْتَاتًا» , «شَتٍّ» (ayrı ayrı) kelimesinin çoğuludur. Bu ayet Leys b. Amr oğulları hakkında indi. Onlar, tek başına yemekten çekiniyorlardı. Hatta bazen biri sofraya oturuyor akşama kadar gün boyunca

bekliyordu. Kendisiyle birlikte yiyecek birini bulamayınca da zaruretten yiyordu. Ya da ayet, Ensardan bir gurup hakkında indi. Onlar, kendilerine bir misafir geldiğinde onsuz yemezlerdi. Ya da insanların yemek hususundaki çeşitliliğinden ve bazılarının başkaların dan daha çok yemelerinden dolayı, yemekte biraraya gelmekten çekindikleri için inmiştir. Bu evlerden birine yemek için girdiğinizde dini yönden ve akrabalık yönünden sizden olan ev halkına selâm verin.

Ya da boş eve veya mescide girdiğinizde « اَلسَّلاَمُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللهِ الصَّالِحِينَ» *"Selâm, bize ve Allah'ın salih kulları üzerine olsun"* deyiniz. «تَحِيَّةً» , «سَلِّمُوا» lafzıyla mansuptur. Çünkü o, selâm vermek manasınadır. Ve «تَعْدِيَةٌ جُلُوسًا» şeklindedir. *"Allah tarafından"* yani onun emriyle sabit olmuş ve onun tarafından meşru kılınmış, demektir. Ya da selam, kendisine selâm verilen kişi için Allah'tan selâmet ve esenliğin istenmesidir. Selâmı bereket ve güzellikle vasıflandırdı. Çünkü o, müminin mümine duasıdır. Bununla, Allah'ın hayrı ve güzel rızkı artırması umulur.

٦٢- ﴿ إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ اٰمَنُوا بِاللهِ وَرَسُولِهِ وَإِذَا كَانُوا مَعَهُ عَلَى أَمْرٍ جَامِعٍ لَمْ يَذْهَبُوا حَتَّى يَسْتَأْذِنُوهُ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَأْذِنُونَكَ أُولٰئِكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاللهِ وَرَسُولِهِ فَإِذَا اسْتَأْذَنُوكَ لِبَعْضِ شَأْنِهِمْ فَأْذَنْ لِمَنْ شِئْتَ مِنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمُ اللهَ إِنَّ اللهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴾

62- Müminler o kimselerdir ki Allah'a ve Resulüne (gönülden) **inanmışlardır. Peygamberle birlikte toplumsal bir işle meşgul iken ondan izin istemedikçe bırakıp gitmezler.** (Resul'um!) **Şu senden izin isteyenler, hakikaten Allah'a ve Resulüne iman etmiş kim selerdir. Öyleyse bazı işleri için senden izin istediklerinde, sen de onlardan dilediğine izin ver. Onlar için Allah'tan mağfiret dile. Çünkü Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir.**

Toplumsal işten maksat; insanların kendisi için biraraya geldiği cihad ve harplerle ilgili alınan tedbir faaliyetleridir. Cuma ve bayran namazları da dahil olmak üzere Allah için bir araya gelinen her faali-

yet buna dahildir, onlar izin istemedikçe ve onlara izin verilmedikçe gitmezler. Allah, onlara, peygamberle birlikte toplumsal bir faaliyet yaparken onun meclisinden izinsiz olarak ayrılmadaki cinayetin büyüklüğünü göstermek isteyince, onların izinsiz gitmeyi terketmelerini, Allah'a ve Resulüne imandan sonra üçüncü olarak zikretmiş ve o iki imanı ona övgü gibi kılmış ve onu zikretmek için mukaddime olarak kullanmıştır.

Bu cümle, «إِنَّمَا» ile başlamış, «الْمُؤْمِنُونَ» mübteda kılınmış ve mübtedadan haber veren ismi mevsulun sılası iki imanı ihata etmiştir. Bundan sonra onun tekid ve şiddetini artıracak şeyi getirmiştir. Onu başka bir uslupla tekrarlamıştır.

Şöyle demiştir. *"Senden izin isteyenler, hakikaten Allah'a ve Resulüne iman etmiş kimselerdir."*

Bunun içerdiği mana başka bir şeydir. O da bu izin istemeyi, iki imanın sıhhati için ölçü kılmasıdır. Daha sonra münafıkların halini arzetti ve onların gizlice sıvışıp gittiklerini bildirdi.

"Senden gidiş için izin istediklerinde, onlardan dilediğine izin ver." Burada, Resulullah'ın (s.a.v.) konumunu yükseltmiştir. İzin isteyenler için mağfiret talep edilmesinin zikredilmesi, efdal olanın izin istememek olduğuna delildir.

Dediler ki: *"İnsanların, idarecilerine ve dini ve ilmî önderlerine karşı bu şekilde olmaları gerekir. Onlara yardımcı olmaları ve izinsiz olarak onlardan ayrılmamaları gerekir."*

Denildiki: *"Bu ayet, hendek harbinde inmiştir. Münafıklar, izinsiz olarak evlerine gidiyorlardı."*

❁ ❁ ❁

63. - 64. ÂYETLER

لاَ تَجْعَلُوا دُعَاۤءَ الرَّسُولِ بَيْنَكُمْ كَدُعَاۤءِ بَعْضِكُمْ بَعْضًا قَدْ يَعْلَمُ اللّٰهُ الَّذينَ يَتَسَلَّلُونَ مِنْكُمْ لِوَاذًا فَلْيَحْذَرِ الَّذينَ يُخَالِفُونَ عَنْ اَمْرِه۪ۤ اَنْ تُصيبَهُمْ فِتْنَةٌ اَوْ يُصيبَهُمْ عَذَابٌ اَليمٌ ﴿٦٣﴾ اَلاَۤ اِنَّ لِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ قَدْ يَعْلَمُ مَاۤ اَنْتُمْ عَلَيْهِ وَيَوْمَ يُرْجَعُونَ اِلَيْهِ فَيُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوا وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَىْءٍ عَليمٌ ﴿٦٤﴾

Meâli

63. *(Ey mü'minler!)* Peygamberin çağırmasını, birinizin diğerini çağırmasıyla bir tutmayın. İçinizden, birini siper ederek sıvışıp gidenleri Allah bilmektedir. Bu sebeple, onun emrine aykırı davrananlar, başlarına bir bela gelmesinden veya kendilerine çok elemli bir azab isabet etmesinden sakınsınlar.

64. Bilmiş olun ki, göklerde ve yerde ne varsa Allah'ındır. O, sizin ne yolda, ne durumda olduğunuzu iyi bilir. Huzuruna döndürüleceğiniz günde ise, yapmış olduklarınızı hemen size bildirir. Allah, herşeyi hakkıyla bilendir.

Tefsiri

٦٣- ﴿لاَ تَجْعَلُوا دُعَاۤءَ الرَّسُولِ بَيْنَكُمْ كَدُعَاۤءِ بَعْضِكُمْ بَعْضًا قَدْ يَعْلَمُ اللّٰهُ الَّذينَ يَتَسَلَّلُونَ مِنْكُمْ لِوَاذًا فَلْيَحْذَرِ الَّذينَ يُخَالِفُونَ عَنْ اَمْرِه۪ۤ اَنْ تُصيبَهُمْ فِتْنَةٌ اَوْ يُصيبَهُمْ عَذَابٌ اَليمٌ﴾

63- (Ey mü'minler!) **Peygamberin çağırmasını, birinizin diğerini çağırmasıyla bir tutmayın. İçinizden, birini siper ederek sıvışıp gidenleri Allah bilmektedir. Bu sebeple, onun emrine aykırı davrananlar, başlarına bir bela gelmesinden veya kendilerine çok elemli bir azab isabet etmesinden sakınsınlar.**

Resulûllah (s.a.v.), bir iş için sizin toplanmanıza muhtaç olurda sizi çağırırsa, onun yanından izinsiz ayrılmayın. Onun sizi çağırmasını birbirinizi çağırmanıza ve çağırandan izinsiz meclisten ayrılmanıza kıyas etmeyin. Ya da onu, birbirinizi isimlendirdiğiniz ve ana babasının verdiği isimle çağırdığınız gibi çağırmayın. *"Ya Muhammed!"* demeyin. Saygı ve tazim göstererek alçak sesle *"Ya Nebiyyallah, ya Resulallah"* deyin. Şüphesiz ki Allah, sizden, birbirinin arkasına gizlenerek parça parça çıkıp gidenleri bilir.

« لِوَاذًا » haldir. Yani, saklanarak, demektir.

«اِوَاذ» ve « مُلاَوَذَةٌ » birşeyin, diğerinin arkasına saklanmasıdır.

Yani, cemaattan, saklanarak ve birbirini hedef yaparak gizlice ay rılıyorlar, demektir. Onun emrinden yüz çevirenler, dünyada, başlarına bir bela gelmesinden, ahirette de, kendilerine çok elemli bir azap isabet etmesinden sakınsınlar. Bunlar münafıklardır. Müminle değil, yasak ettiği bir işi yapmak için gittiğinde «خَالَفَهُ اِلَى الاَمْرِ» denir.

"Size yasak ettiğim şeylerde aykırı hareket etmek istemem" ayeti de bundandır. Menettiği bir şeyden yüz çevirdiğinde de « خَالَفَهُ عَنِ الاَمْرِ» denir.

«اَمْرِهِ» deki zamir, Allah'a ya da Resule gider. Mana, ona itaat etmekten ve onun dininden yüz çevirenler, demektir. «يَحْذَرِ» fiilinin mefulu «اَنْ تُصِيبَهُمْ فِتْنَةٌ» dur. Onlara dünyada zorluk ya da katledilme ya da zelzeleler ve korkular ya da zalim sultanın musallat kılınması ya da Allah'u Teala'yı bilmeye karşı kalp katılığı ya da istidrac olarak bol nimet verilmesi belası isabet eder. Ayet, bu emrin vacip olduğuna delalet etmektedir.

٦٤- ﴿اَلاَ اِنَّ لِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ قَدْ يَعْلَمُ مَا اَنْتُمْ عَلَيْهِ وَيَوْمَ يُرْجَعُونَ اِلَيْهِ فَيُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوا وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌ﴾

64- Bilmiş olun ki, göklerde ve yerde ne varsa Allah'ındır. O, sizin ne yolda, ne durumda olduğunuzu iyi bilir. Huzuruna döndürüleceğiniz günde ise, yapmış olduklarınızı hemen size bildirir. Allah, herşeyi hakkıyla bilendir.

«أَلَا» Göklerde ve yerde bulunan şeylerin kendisine ait olduğu zatın emrine muhalefet edilmemesine dair uyarıdır. Allah, onların dine muhalif durumlarıyla ilgili bilgisini tekid için fiilin başına «قَدْ» lafzını getirdi. İlmin tekidi, tehditin tekidine götürmektedir. Mana, göklerde ve yerde ne varsa hepsi, yaratılış, mülkiyet ve ilim itibarıyle ona aittir. Böyle olunca, münafıkların durumları, gizlemeye çalışsalarda ona nasıl gizli kalır.

Yakub'a göre «يَرْجِعُونَ» , «يُرْجَعُونَ» şeklindedir. Yani o, cezalandırılması için döndürüldükleri günü -ki kıyamet günüdür- bilir.

"O, sizin ne durumda olduğunuzu bilir." Ve *"huzuruna döndürülecekleri günde"* cümlelerindeki muhatap ve gaip sigalarının, iltifat yoluyla toptan münafıklar için olması mümkündür. *"O, sizin ne durumda olduğunuzu bilir."* Sözünün umum için olması, *"huzuruna döndürülecekleri günde"* sözünün münafıklar için olması mümkündür. Kıyamet gününde, gizledikleri çirkin amellerini, onlara haber verir. Ve onlara hak ettikleri cezayı verir. Allah herşeyi hakkıyla bilendir. Ona hiçbir şey gizli kalmaz.

Rivayet edildiğine göre İbni Abbas (r.a.) Nûr Sûresini, mimber üzerinden büyük bir kalabalığa okudu ve tefsir etti, eğer Rumlar bunu işitseydi müslüman olurlardı. Allah daha iyisini bilir.

Sûre - 25

FURKÂN SÛRESİ

Bu sûre Mekke'de nazil olmuştur;
77 âyettir.

Cüz - 19

1. - 7. ÂYETLER

بسم الله الرحمن الرحيم

تَبَارَكَ الَّذِى نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلَى عَبْدِهِ لِيَكُونَ لِلْعَالَمِينَ نَذِيرًا ﴿١﴾ اَلَّذِى
لَهُ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِى
الْمُلْكِ وَخَلَقَ كُلَّ شَىْءٍ فَقَدَّرَهُ تَقْدِيرًا ﴿٢﴾ وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ اٰلِهَةً لاَ
يَخْلُقُونَ شَيْئًا وَهُمْ يُخْلَقُونَ وَلاَ يَمْلِكُونَ لِأَنْفُسِهِمْ ضَرًّا وَلاَ نَفْعًا وَلاَ
يَمْلِكُونَ مَوْتًا وَلاَ حَيٰوةً وَلاَ نُشُورًا ﴿٣﴾ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هٰذَا إِلاَّ
إِفْكٌ افْتَرٰيهُ وَأَعَانَهُ عَلَيْهِ قَوْمٌ اٰخَرُونَ فَقَدْ جَاؤُ ظُلْمًا وَزُورًا ﴿٤﴾
وَقَالُوا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ اكْتَتَبَهَا فَهِىَ تُمْلٰى عَلَيْهِ بُكْرَةً وَأَصِيلاً ﴿٥﴾ قُلْ
أَنْزَلَهُ الَّذِى يَعْلَمُ السِّرَّ فِى السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ إِنَّهُ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا
﴿٦﴾ وَقَالُوا مَالِ هٰذَا الرَّسُولِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ وَيَمْشِى فِى الْأَسْوَاقِ لَوْلاَ
أُنْزِلَ إِلَيْهِ مَلَكٌ فَيَكُونَ مَعَهُ نَذِيرًا ﴿٧﴾

Meali:

1. Âlemlere uyarıcı olsun diye kuluna Furkan'ı indiren *(Allah)* pek kutludur.

2. Göklerin ve yerin mülkü onundur. O, çocuk edinmemiştir. Mül künde ortağı yoktur. Herşeyi yaratmış, ona ölçü, biçim ve düzen vermiştir.

3. Ondan ayrı olarak hiçbir şey yaratmayan, kendileri yaratılan ve kendilerine bile ne zarar ne de fayda veremeyen, öldüremeyen, yaşatamayan, *(ölüleri, diriltip)* kaldıramayan bir takım tanrılan edindi-

ler.

4. İnkâr edenler: Bu *(Kur'an)* olsa olsa onun *(Muhammed'in)* uydurduğu bir yalandır. Başka bir zümre de bu hususta kendisine yardım etmiştir" dediler. Kesin bir haksızlığa ve iftiraya başvurdular.

5. Yine onlar dediler ki: *(Bu ayetler)*, eskilerin masallarıdır ki onu bir kâtibe yazdırmıştır. Çünkü o, sabah akşam kendisine okunurda *(onu ezberler)*

6. *(Rasûlüm!)* deki: *"Onu göklerdeki ve yerdeki gizlilikleri bilen Allah indirdi."* Şüphesiz ki o, çok bağışlayıcıdır, engin merhamet sahibidir.

7. Onlar şöyle dediler: *"Bu ne biçim peygamber, yemek yiyor, ça rşılar da geziyor? Ona, kendisiyle beraber uyarıcı olarak bir melek indirilmeli değil miydi?"*

Tefsiri

١- ﴿ تَبَارَكَ الَّذِى نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلَى عَبْدِهِ لِيَكُونَ لِلْعَالَمِينَ نَذِيرًا ﴾

1- Âlemlere uyarıcı olsun diye kuluna Furkân'ı indiren (Allah) **pek kutludur.**

«تَبَارَكَ», «بَرَكَةٌ» kelimesinin «تَفَاعَلَ» babındandır. Hayrın çokluğu ve artışı demektir.

Mana; *"Allah kutlu oldu, hayrı arttı, çoğaldı."*

Yada *"sıfatlarında ve fiillerinde herşeyden çok ve herşeyden yüce oldu,"* demektir.

«تَبَارَكَ» tazim kelimesidir. Sadece Allah için kullanılır. Ve sadece mazisi kullanılır. «فُرْقَانٌ» mastardır. İki şeyin arasını ayırdığında «فَرَّقَ بَيْنَ الشَّيْئَيْنِ» denir.

Kur'an bununla isimlendirilmiştir. Hak ile batılın, helâl ile haramın arasını ayırdığı için, yada bir defa da toptan indirilmeyip parça

parça ara ara indirilmesinden dolayı bu şekilde isimlendiril-miştir.

"İnsanlara dura dura okuman için parçalara ayırdığımız ve parça parça indirdiğimiz Kur'an" ayetini görmüyor musun? Kuldan maksat Muhammed (a.s.)'dır. *"Âlemler için uyarıcı olsun diye"* deki *"uyarıcı"* kul ya da Furkan'dır. Âlemlerden kasıt, cinler ve insanlardır. Peygamberliğin umumi olması Peygamber (s.a.v.)'in özelliklerindendir.

«نَذِيرًا» uyarıcı, yani korkutucu manasına yada inkâr manasında ki «نَكِيرٌ» gibi uyarıcı manasınadır. *"Benim azabım ve korkutmam nasılmış"* ayeti de bundandır.

٢- ﴿ اَلَّذِى لَهُ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِى الْمُلْكِ وَخَلَقَ كُلَّ شَىْءٍ فَقَدَّرَهُ تَقْدِيرًا ﴾

2- Göklerin ve yerin mülkü onundur. O, çocuk edinmemiştir. Mülkünde ortağı yoktur. Herşeyi yaratmış, ona ölçü, biçim ve düzen vermiştir.

«اَلَّذِى» Hazfedilmiş mübtedanın haberi olarak merfudur. Ya da «اَلَّذِى نَزَّلَ» den bedel olarak merfudur. Bedelle, bedel olunan arasında fasılanın olması caiz görülmüştür. « لِيَكُونَ » de böyledir. Sılası « نَزَّلَ » onun kendisinden bedel kıldığı fiildir. «لِيَكُونَ» Onun illetidir. Sanki kendisinden bedel kılınan ancak onunla tamamlanmıştır.

Yada «اَلَّذِى» medih olarak mensuptur. Göklerin ve yerin mülkü sadece ona aittir. Yahudi ve Hıristiyanların Üzeyr ve Mesih (a.s.) hakkında zannettikleri gibi o, çocuk edinmemiştir. Putperestlerin zannettikleri gibi mülkünde ortağı yoktur. Herşeyi tek başına yarattı. Mecusilerin ve putperestlerin dedikleri gibi ışık, karanlık, yezdan ve ehrimen tarafından değil. *"Şüphesiz ki Allah şeydir" "Kur'an mahluktur"* diyenlerin bu hususta bir şüpheleri yoktur. Çünkü fail, bütün sıfatlarıyla meful olamaz.

Şey lafzı, «وَخَلَقَ» *"Ve yarattı"* karinesiyle yaratılması caiz olan lara mahsus kılınmıştır. Bu, kulların fiillerinin yaratılması caiz olanlara mahsus kılınmıştır. Bu, kulların fiillerinin yaratılması hususunda bizim için Mutezileye karşı bir delildir. Onu, elverişli olduğu şey için pürüzsüz olarak hazırladı. İnsanı gördüğün süret ve şekilde yarattığı gibi. Onu, din ve dünya ile ilgili hususlarda kendisiyle ilgili tekliflere ve maslahatlara uygun olarak düzenledi. Ya da onun, malum bir süreye kadar kalmasını takdir etti, demektir.

٣- ﴿وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ آلِهَةً لَا يَخْلُقُونَ شَيْئًا وَهُمْ يُخْلَقُونَ وَلَا يَمْلِكُونَ لِأَنْفُسِهِمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا وَلَا يَمْلِكُونَ مَوْتًا وَلَا حَيٰوةً وَلَا نُشُورًا﴾

3- Ondan ayrı olarak hiçbir şey yaratmayan, kendileri yaratı lan ve kendilerine bile ne zarar ne de fayda veremeyen, öldüremeyen, yaşatamayan, (ölüleri, diriltip) **kaldıramayan bir takım tanrılar edindiler.**

«وَاتَّخَذُوا» deki zamir, âlemler kavramının içerisinde olduklarından ya da «نَذِيرًا» (uyarıcı) kelimesinin delaletinden dolayı kâfirlere aittir. Çünkü onlar uyarılanlardır. ***"Bir takım tanrılar"*** dan maksat, putlardır. O kâfirler, hiçbir şeyi yaratmaya güç getiremeyen, kendileri yaratılan acizlere ibadeti, ilâhlıkta, hükümranlıkta, yaratıcılıkta ve takdirde tek olanın ibadetine tercih etmişlerdir. O putlar, herhangi bir zararı kendilerinden defedemezler, herhangi bir menfaati de kendilerine kazandıramazlar. Öldürmeye, diriltmeye ve ölümden sonra ki diriltmeye güçleri yetmez. Onlara ibadet edenlerin inancından dolayı Allah, onları akıllılara benzetti.

٤- ﴿وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هٰذَا إِلَّا إِفْكٌ افْتَرٰيهُ وَأَعَانَهُ عَلَيْهِ قَوْمٌ اٰخَرُونَ فَقَدْ جَاؤُ ظُلْمًا وَزُورًا﴾

4- İnkâr edenler: Bu (Kur'an) **olsa olsa onun** (Muhammed'in) **bir uydurduğu bir yalandır. Başka bir zümre de bu hususta kendisine yardım etmiştir" dediler. Kesin bir haksızlığa ve iftiraya baş vurdular.**

İnkâr edenler: *"Bu Kur'an, Muhammed'in, kendinden uydurduğu yalandan başka bir şey değildir. Bu hususta ona Yahudiler, Addas, Yesar ve Ebu Fakihe er Rumi yardım etti"* dediler. Bu sözü, Nadr b. Haris söyledi. Kesin bir haksızlığa ve zulme başvurdular. Bu, Allah'u Teâlâ'nın kâfirlere cevap mahiyetindeki bir ihbarıdır.

«جَاؤُ» daki zamir kafirlere döner «جَاءَ» fiili *"Yaptı"* manasında da kullanılmaktadır. Ve o haliyle geçişli olmaktadır. Ya da «ظُلْمًا» in başındaki «بِ» harfi ceri hazfedilmiştir. Meful direk fiile bitiştirilmiştir. Onların zulmü, bütün Arap ediplerini fesahatiyle susturan Arapça bir sözü, Arap olan birinin Arap olmayan Rumlardan aldığını söylemeleridir. Yalanları ise, onu kendisiyle hiç alakası olmayan bir şeye nisbet etmeleridir.

٥- ﴿وَقَالُوا اَسَاطِيرُ الْاَوَّلِينَ اكْتَتَبَهَا فَهِيَ تُمْلٰى عَلَيْهِ بُكْرَةً وَاَصِيلاً﴾

5- Yine onlar dediler ki: (bu ayetler), **eskilerin masallarıdır ki onu bir kâtibe yazdırmıştır. Çünkü o, sabah akşam kendisine okunurda** (onu ezberler)

Bu, Rüstem ve sair geçmişlerin sözler ve yazdıklarıdır. «اَسَاطِيرُ» , «اَسْطَارُ» ve «اُسْطُورَةٌ» *(efsane, masal)* kelimelerin çoğuludur. «اُحْدُوثَةٌ» da bunun gibidir. Sabah akşam kitabından kendisine yazdırılıyor da , kendisi için yazıyor, kendisine bu yazdırılanları ezberliyor sonra da bize okuyor.

٦- ﴿قُلْ اَنْزَلَهُ الَّذِي يَعْلَمُ السِّرَّ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ اِنَّهُ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا﴾

6- (Rasûlüm!) **deki "Onu göklerdeki ve yerdeki gizlilikleri bilen Allah indirdi. Şüphesiz ki o, çok bağışlayıcıdır, engin merhamet sahibidir.**

Ey Muhammed! Deki: *"O Kur'an'ı göklerdeki ve yerdeki bütün gizlilikleri bilen indirdi."*

Yani Kur'an, Muhammed'in, normalde öğrenmek sizin bilmesi mümkün olmayan gizlilikleri içerdiğinden, bu, onun, gizlillikleri bilen Allah katından geldiğine delalet etmektedir. Allah, çok bağışlayıcı ve çok esirgeciyidir. Kibir göstermeleri yüzünden hakettilerse de O, onlara, mühlet verir ve azap hususunda acele etmez.

٧- ﴿وَقَالُوا مَالِ هٰذَا الرَّسُولِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ وَيَمْشِي فِي الْأَسْوَاقِ لَوْلَا أُنْزِلَ إِلَيْهِ مَلَكٌ فَيَكُونَ مَعَهُ نَذِيرًا﴾

7- Onlar şöyle dediler: "Bu ne biçim peygamber, yemek yiyor, çarşılar da geziyor? Ona, kendisiyle beraber uyarıcı olarak bir melek indirilmeli değil miydi?"

«مَالِ» deki «لِ» ana mushafta «هـ» dan ayrı yazıldığı için sünnete riayet ederek değiştirilmeksizin bu şekilde ayrı yazılmıştır. Onu, peygamber diye adlandırmaları alay etmek içindir. Sanki onlar: *"Hangi şey, kendini peygamber zanneden bu kişinin lehinedir?"* demişlerdir.

« يَأْكُلُ الطَّعَامَ وَيَمْشِي فِي الْأَسْوَاقِ » haldir. Bundaki âmil «هٰذَا» dir.

❁ ❁ ❁

8. – 17. ÂYETLER

أَوْ يُلْقَىٰ إِلَيْهِ كَنْزٌ أَوْ تَكُونُ لَهُ جَنَّةٌ يَأْكُلُ مِنْهَا ۚ وَقَالَ الظَّالِمُونَ إِنْ
تَتَّبِعُونَ إِلَّا رَجُلًا مَسْحُورًا ﴿٨﴾ انْظُرْ كَيْفَ ضَرَبُوا لَكَ الْأَمْثَالَ فَضَلُّوا
فَلَا يَسْتَطِيعُونَ سَبِيلًا ﴿٩﴾ تَبَارَكَ الَّذِي إِنْ شَاءَ جَعَلَ لَكَ خَيْرًا مِنْ
ذَٰلِكَ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ وَيَجْعَلْ لَكَ قُصُورًا ﴿١٠﴾ بَلْ
كَذَّبُوا بِالسَّاعَةِ وَأَعْتَدْنَا لِمَنْ كَذَّبَ بِالسَّاعَةِ سَعِيرًا ﴿١١﴾ إِذَا رَأَتْهُمْ مِنْ
مَكَانٍ بَعِيدٍ سَمِعُوا لَهَا تَغَيُّظًا وَزَفِيرًا ﴿١٢﴾ وَإِذَا أُلْقُوا مِنْهَا مَكَانًا ضَيِّقًا
مُقَرَّنِينَ دَعَوْا هُنَالِكَ ثُبُورًا ﴿١٣﴾ لَا تَدْعُوا الْيَوْمَ ثُبُورًا وَاحِدًا وَادْعُوا
ثُبُورًا كَثِيرًا ﴿١٤﴾ قُلْ أَذَٰلِكَ خَيْرٌ أَمْ جَنَّةُ الْخُلْدِ الَّتِي وُعِدَ الْمُتَّقُونَ ۚ
كَانَتْ لَهُمْ جَزَاءً وَمَصِيرًا ﴿١٥﴾ لَهُمْ فِيهَا مَا يَشَاءُونَ خَالِدِينَ ۚ كَانَ عَلَىٰ
رَبِّكَ وَعْدًا مَسْئُولًا ﴿١٦﴾ وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ فَيَقُولُ
أَأَنْتُمْ أَضْلَلْتُمْ عِبَادِي هَٰؤُلَاءِ أَمْ هُمْ ضَلُّوا السَّبِيلَ ﴿١٧﴾

Meâli

8. "Yahut kendisine bir hazine verilmesi veya içinden yeyip *(meşakkatsizce geçimini sağlayacağı)* bir bahçesi olmalı değil miydi?" O zalimler; *(müminlere): "Siz olsa olsa büyüye tutulmuş bir adama uymaktasınız"* dediler.

9. *(Rasûlüm!)* Bak senin hakkında ne biçim temsil getirdiler. Böy lece onlar sapmışlardır. Ve artık *(hidayete)* hiçbir yol bulamazlar.

10. *(Allahın şânı)* yücedir ki O, dilerse sana bunlardan daha iyi-

sini, altlarından ırmaklar akan bahçeleri verir. Ve sana saraylar ihsan eder.

11. Onlar, üstelik o saati *(kıyameti)* de yalan saydılar. Biz ise, o vakti yalan sayanlar için alevli bir ateş hazırladık.

12. Cehennem ateşi uzak bir mesafeden kendilerine görününce, onun müthiş kaynamasını ve uğultusunu işitirler.

13. Elleri boyunlarına bağlı olarak onun dar bir yerine atıldıkları zaman oracıkta yok olmayı isterler.

14. Bugün bir defa yok olmayı istemeyin. Aksine bir çok defalar yok olmayı isteyin.

15. Deki: *"Bu mu daha iyi yoksa takva sahiplerine vadedilen ebe dilik cenneti mi?"* Çünkü orası, onlar için bir mükafattır ve bir varış yeridir.

16. Onlar için orada ebedi kalıcılar olarak diledikleri herşey mev cuttur. Çünkü bu, Rabbinden yerine getirilmesi istenen bir vaaddir.

17. O gün Rabb'in onları ve Allah'tan başka taptıkları şeyleri top lar da der ki: *"Şu kullarımı siz mi saptırdınız? Yoksa kendileri mi yol- dan çıktılar?"*

Tefsiri

٨- ﴿ أَوْ يُلْقَىٰ إِلَيْهِ كَنْزٌ أَوْ تَكُونُ لَهُ جَنَّةٌ يَأْكُلُ مِنْهَا ۚ وَقَالَ الظَّالِمُونَ إِنْ تَتَّبِعُونَ إِلَّا رَجُلًا مَسْحُورًا ﴾

8- "Yahut kendisine bir hazine verilmesi veya içinden yeyip (meşakkatsizce geçimini sağlayacağı) **bir bahçesi olmalı değil miy di?" O zalimler,** (müminlere)**: "Siz olsa olsa büyüye tutulmuş bir adama uymaktasınız" dediler.**

Eğer onun Allah'ın Resûlü olduğu doğru olsaydı bizim yediğimiz gibi yemek yemez, bizim gezdiğimiz gibi çarşılarda gezmezdi. Bununla, onun, yemekten ve geçim derdinden uzak melek olması gerektiğini kastediyorlardı. Sonra bu düşünceden onun yanında kendisine yardım etmesi gereken bir melek olması gerektiği fikrine geriledi-

ler. Sonra geçimi için çalışıp kazanmaya muhtaç bırakmayacak bir hazinenin kendisine gökten indirilmesi fikrine gerilediler. Daha sonra da *"Onun ve bizim içinden yiyeceğimiz bir bostanı olmalı değil miydi?"* demeye başladılar.

Nitekim Ali ve Hamza'ya göre «يَأْكُلُ» , «نَأْكُلُ» şeklindedir. Hasan «يُلْقَى» ve «تَكُونَ» ya aralarına bir muzari yani «يَكُونَ» girdiği için «اُنْزِلَ» üzerine atfedilmiştir. Meşhur okuşuya göre «فَيَكُونَ» mensuptur. Çünkü «هَلَّا» (değil mi?) manasına olan «لَوْلَا» nın cevabıdır. Onun hükmü sorunun hükmüdür.

«وَقَالَ الظَّالِمُونَ» sözündeki zalimlerle onları kastetmiştir. Şu kadar var ki onların, dediklerinde zalim olduklarını tescil için gizli yerine açık getirmiştir. Onlar Kureyş kâfirleridir. *"Siz ancak sihir yapılmış, cinlenmiş birine yada sihir yapan, cin sahibi birine tabi oluyorsunuz"* dediler. Bununla onun melek olmadığını insan olduğunu kastettiler.

٩- ﴿اُنْظُرْ كَيْفَ ضَرَبُوا لَكَ الْاَمْثَالَ فَضَلُّوا فَلَا يَسْتَطِيعُونَ سَبِيلاً﴾

9- (Rasûlüm!) **Bak senin hakkında ne biçim temsil getirdiler. Böylece onlar sapmışlardır. Ve artık** (hidayete) **hiçbir yol bulamazlar.**

Senin hakkında bu sözleri söylediler. Ve senin için *"Onu kendi uydurdu"* *"ona yazdırıldı"* ve *"cinlendi"* gibi sıfatları ve halleri uydurdular da haktan saptılar. Artık bir daha ona yol bulamazlar.

١٠- ﴿تَبَارَكَ الَّذٖى اِنْ شَٓاءَ جَعَلَ لَكَ خَيْرًا مِنْ ذٰلِكَ جَنَّاتٍ تَجْرٖى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ وَيَجْعَلْ لَكَ قُصُورًا﴾

10- (Allah'ın şânı) **yücedir ki O, dilerse sana bunlardan daha iyisini, altlarından ırmaklar akan bahçeleri verir. Ve sana saraylar ihsan eder.**

Onun hayrı çoktur. Dilerse sana, onların söylediklerinden daha hayırlısını ihsan eder. O da sana, ahirette vadettiği cennetlerin ve sa-

rayların bir benzerini vermesidir. «جَنَّاتٍ» , «خَيْرًا» den bedeldir. Mekkî, Şamî ve Ebubekir'e göre «يَجْعَلُ» merfudur. Çünkü şart, mazi olarak geldiğinde, cevabının cezimli ya da merfu olması caizdir.

١١- ﴿كَذَّبُوا بِالسَّاعَةِ وَأَعْتَدْنَا لِمَنْ كَذَّبَ بِالسَّاعَةِ سَعِيرًا﴾

11. Onlar, üstelik o saati (kıyameti) **de yalan saydılar. Biz ise, o vakti yalan sayanlar için alevli bir ateş hazırladık.**

Bu cümle hikâye edilenler üzerine atıftır. Bütün bunlardan daha acaibini söylediler. O da, kıyameti yalanlamalarıdır. Ya da bu cümle, kendisinden sonra gelene bitişiktir. Sanki o şöyle demiştir:

"Bilakis onlar kıyameti yalanladılar. Bu cevaba nasıl iltifat etsinler? Onlar ahirete inanmıyorlar ki sana orada vadedilenin bir benzerini verilmesini tasdik etsinler?"

١٢- ﴿إِذَا رَأَتْهُمْ مِنْ مَكَانٍ بَعِيدٍ سَمِعُوا لَهَا تَغَيُّظًا وَزَفِيرًا﴾

12. Cehennem ateşi uzak bir mesafeden kendilerine görününce, onun müthiş kaynamasını ve uğultusunu işitirler.

Cehennem onları uzak bir yerden görünce, onlarla karşılaşınca, yani cehennem uzaktan bakanların görüş alanına girince, onun kaynamasını işitirler, demektir. Bu sesi, öfkeli birinin sesine benzetti. Ya da cehennem zebanileri onları gördüğünde gazapla o kâfirlere karşı öfkelenirler ve homurdanırlar.

١٣- ﴿وَإِذَا أُلْقُوا مِنْهَا مَكَانًا ضَيِّقًا مُقَرَّنِينَ دَعَوْا هُنَالِكَ ثُبُورًا﴾

13. Elleri boyunlarına bağlı olarak onun dar bir yerine atıldıkları zaman oracıkta yok olmayı isterler.

Mekkî'ye göre «ضَيْقًا» , «ضَيِّقًا» şeklindedir. Sevinç, genişlikle beraber olduğu gibi, üzüntü de darlıkla berabedir. Bu sebepten cennet, eni, gökler ve yer kadar olan, şeklinde vasıflandırılmıştır.

İbni Abbas'tan rivayet edildiğine göre o: *"Mızraktaki dip demiri sıktığı gibi o da onları sıkar"* demiştir. Onlar, bu darlık halinde iken

zincirlerle bağlanmışlardır. Elleri kelepçelerle boyunlarına bağlanmıştır. Yada her kâfirle şeytan aynı zincirle bağlanmıştır. Ayaklarında da kelepçeler vardır. İşte o zaman orada yok olmayı isterler. Yani *"Ey ölümüm! Gel, yetiş"* derler. O zaman onlara şöyle denir:

١٤- ﴿لَا تَدْعُوا الْيَوْمَ ثُبُورًا وَاحِدًا وَادْعُوا ثُبُورًا كَثِيرًا﴾

14. Bugün bir defa yok olmayı istemeyin. Aksine bir çok defalar yok olmayı isteyin.

Siz ölümünüzün tek bir defa olmayacağı bir yere düştünüz. Hakikaten o, birçok ölümdür.

١٥- ﴿قُلْ اَذٰلِكَ خَيْرٌ اَمْ جَنَّةُ الْخُلْدِ الَّتِى وُعِدَ الْمُتَّقُونَ كَانَتْ لَهُمْ جَزَٓاءً وَمَصِيرًا﴾

15. Deki: "Bu mu daha iyi yoksa takva sahiplerine vadedilen ebedilik cenneti mi?" Çünkü orası, onlar için bir mükafattır ve bir varış yeridir.

Cehennemin zikredilen bu özellikleri mi daha hayırlı yoksa Allah'ın muttakilere vadettiği ebedilik cenneti mi? İsmi mevsule dönen zamir hazfedilmiştir. Kâfirleri azarlamak için, cehennemde hayır olmadığı halde *"Bu mu hayırlı?"* diye sormuştur. «كَانَتْ» şeklin de mazi kullanıldı. Çünkü Allah'ın vadettiği şey sanki gerçekleşmiş, olmuş bitmiştir. Ya da bu, Allah, onları yaratmadan önce Levh-i Mahfuz'da yazılmıştır.

١٦- ﴿لَهُمْ فِيهَا مَا يَشَٓاؤُنَ خَالِدِينَ كَانَ عَلٰى رَبِّكَ وَعْدًا مَسْؤُلًا﴾

16. Onlar için orada ebedi kalıcılar olarak diledikleri herşey mevcuttur. Çünkü bu, Rabbinden yerine getirilmesi istenen bir vaaddir.

«خَالِدِينَ» , «يَشَٓاؤُنَ» deki zamirden haldir. «كَانَ» deki zamir « مَا يَشَٓاؤُنَ» içindir. Bu, Rabbinin vadedilmiş istenen bir vâdidir. Ya da isten-

meye layık bir va'didir. Ya da müminlerin ve meleklerin dualarında istedikleri va'didir. *"Rabbimiz! Peygamberlerin vasıtasıyla bize va'dettiklerini ver." "Rabbimiz! Bize, dünyada iyilik, ahirette de iyilik ver" "Rabbimiz! Onları va'd ettiğin Adn cennetlerine girdir."*

١٧- ﴿ وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ فَيَقُولُ ءَاَنْتُمْ اَضْلَلْتُمْ عِبَادِى هٰٓؤُلَٓاءِ اَمْ هُمْ ضَلُّوا السَّبِيلَ ﴾

17. O gün Rabbin onları ve Allah'tan başka taptıkları şeyleri toplar da der ki: "Şu kullarımı siz mi saptırdınız? Yoksa kendileri mi yoldan çıktılar?"

«يَحْشُرُهُمْ» Mekkî, Yezid, Yakup ve Hafs'a göredir. Cumhûra göre ise «نَحْشُرُهُمْ» şeklindedir. Allah'tan başka tapılanlardan maksat; Melekler, Mesih İsa ve Üzeyr (a.s.)'dır. Kelbî'den yapılan bir rivayete göre: *"Putlardır. Allah onları konuşturur."* Denildiki: "Bu umûmidir. Akıllıları ve diğerlerini kapsar. Çünkü onunla, vasıf kastedildi. Sanki *"Onların ibadet ettikleri"* denilmiştir.

«فَيَقُولُ» Şamî'ye göre «فَنَقُولُ» şeklindedir. «ضَلُّوا السَّبِيلَ», kıyasa göre «ضَلُّوا عَنِ السَّبِيلِ» şeklindedir. Ancak onlar, harf-i ceri, «هَدَاهُ الطَّرِيقَ» de terkettikleri gibi terkettiler. Onun da aslı «اِلَى الطَّرِيقِ» ya da «لِلطَّرِيقِ» şeklindedir. «ضَلَّ» , «اَضَلَّهُ» nun mutavaatıdır.

Mana şudur: *"Onları siz mi bir takım şüpheler sokmak suretiyle doğru yoldan uzaklaştırıp sapıklığa düşürdünüz? Yoksa onlar, kendileri mi saptılar?"*

"Bu kullarımı saptırdınız mı, yoksa saptılar mı?" şeklinde demedi. "siz" ve "onlar" kelimeleri ziyade kılındı. Çünkü soru fiille ve onun varlığıyla ilgili değil. Zaten onun varlığı olmasaydı bu azar olmayacaktı. O soru onu yapan hakkındadır. Bu sebepten onun zikri ve onun sorulduğunun bilinmesi için de soru zamirinden sonra gelmesi gerekmektedir. Sorduğunu bilmesine rağmen Allah'u Teâlâ'nın onlara sormasının faydası, ibadet edenleri, ibadet edilenlerin yalanlamalarıyla azarlamak ve bu sayede onların pişmanlıklarını arttırmaktır.

18. – 20. ÂYETLER

قَالُوا سُبْحَانَكَ مَا كَانَ يَنْبَغِى لَنَٓا اَنْ نَتَّخِذَ مِنْ دُونِكَ مِنْ اَوْلِيَٓاءَ وَلٰكِنْ مَتَّعْتَهُمْ وَاٰبَٓاءَهُمْ حَتّٰى نَسُوا الذِّكْرَۚ وَكَانُوا قَوْمًا بُورًا ﴿١٨﴾ فَقَدْ كَذَّبُوكُمْ بِمَا تَقُولُونَۙ فَمَا تَسْتَطِيعُونَ صَرْفًا وَلَا نَصْرًاۚ وَمَنْ يَظْلِمْ مِنْكُمْ نُذِقْهُ عَذَابًا كَبِيرًا ﴿١٩﴾ وَمَٓا اَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنَ الْمُرْسَلِينَ اِلَّٓا اِنَّهُمْ لَيَاْكُلُونَ الطَّعَامَ وَيَمْشُونَ فِى الْاَسْوَاقِۜ وَجَعَلْنَا بَعْضَكُمْ لِبَعْضٍ فِتْنَةًۜ اَتَصْبِرُونَۚ وَكَانَ رَبُّكَ بَصِيرًا ﴿٢٠﴾

Meâli

18. Onlar "Seni tenzih ederiz. Seni bırakıp da başka dostlar edinmek bize yaraşmaz. Fakat sen onlara ve atalarına o kadar bol nimet verdin ki, sonunda *(seni)* anmayı unuttular ve helâki hak eden bir kavim oldular" derler.

19. İşte *(taptıklarınız!)* Söyledikleriniz de sizi yalancı çıkardılar. Artık ne *(azabınızı)* geri çevirebilir, ne de bir yardım temin edebilirsiniz. İçinizden kim zulmederse, ona, büyük bir azap tattıracağız.

20. Senden önce gönderdiğimiz bütün peygamberler de yemek yerler, çarşılarda dolaşırlardı, sizin bir kısmınızı, diğer kısmınıza imtihan *(vesilesi)* kıldık. *(Bakalım)* sabredecek misiniz? Rabbin herşeyi hakkıyla görmektedir.

Tefsiri

١٨– ﴿قَالُوا سُبْحَانَكَ مَا كَانَ يَنْبَغِى لَنَٓا اَنْ نَتَّخِذَ مِنْ دُونِكَ مِنْ اَوْلِيَٓاءَ وَلٰكِنْ مَتَّعْتَهُمْ وَاٰبَٓاءَهُمْ حَتّٰى نَسُوا الذِّكْرَۚ وَكَانُوا قَوْمًا بُورًا﴾

18. Onlar "Seni tenzih ederiz. Seni bırakıp da başka dostlar

edinmek bize yaraşmaz. Fakat sen onlara ve atalarına o kadar bol nimet verdin ki, sonunda (seni) anmayı unuttular ve helâki hak eden bir kavim oldular" derler.

«سُبْحَانَكَ» sözü, onlara söylenene karşı, onların şaşkınlığının ifadesidir. Bununla, onu, ortaklardan tenzih etmeyi ve hiçbir peygamberin, meleğin ya da başka bir şeyin onun eşi benzeri olamayacağını kastetmişlerdir. Sonra şöyle dediler: *"Senden başka birini dost edinmek bizim için ne mümkün ne de doğrudur. Bizden başkalarının seni bırakıp da bizi dost edinmelerini kabullenmek ise nasıl mümkün olur?"*

«نَتَّخِذَ» Yezid'e göre «نُتَّخَذَ» şeklindedir. «اتَّخَذَ» fiili, bazan tek, ba-zan iki mef'ul olur. *"Dost edindi"* ve *"Filanı dost edindi"* gibi. Allah'u Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Yeryüzünde ilâhlar mı edindiler?"* *"Allah, İbrahim'i dost edindi."* Birinci okuyuş tek mef'ul almıştır. O da «مِنْ اَوْلِيَاءَ» dir.

Bunun aslı «اَنْ نَتَّخِذَ اَوْلِيَاءَ» şeklindedir. Olumsuzluk manasını pekiştirmek için «مِنْ» ilâve edilmiştir.

İkinci okuyuş ise, iki mef'ul almıştır. Birinci mef'ul, fiilin kendisi için bina edildiği şeydir. İki mef'ul almıştır. Birinci mef'ul, fiilin kendisi için bina edildiği şeydir.

İkincisi ise «مِنْ اَوْلِيَاءَ» dir. «مِنْ» tebğiz içindir. Yani, bir takım dost lar edinmeyiz, demektir. Çünkü «مِنْ» ikinci mef'ulde ziyade kılınmaz, birinci de kılınır.

Sen «مَا اتَّخَذْتُ مِنْ اَحَدٍ وَلِيًّا» (kimseyi dost edinmedim) dersin ama «مَا اتَّخَذْتُ اَحَدًا مِنْ وَلِيٍّ» demezsin.

Fakat sen, onları ve babalarını, mallarla, çocuklarla, uzun ömürle ve azaptan salim kalmakla nimetlendirdin de onlar Allah'ın zikrini, ona imanı, Kur'anı ve şeriatları unuttular ve Allah katında helâki hak eden bir ka-

vim oldular. «بُورًا» , «بَائِرٌ» (helâk) in çoğuludur. «عُوذٌ» ve «عَائِذٌ» da olduğu gibi. Bundan sonra, gaipten muhatap sıgasına geçilerek kâfirlere şöyle denir;

١٩- ﴿ فَقَدْ كَذَّبُوكُمْ بِمَا تَقُولُونَ فَمَا تَسْتَطِيعُونَ صَرْفًا وَلَا نَصْرًا وَمَنْ يَظْلِمْ مِنْكُمْ نُذِقْهُ عَذَابًا كَبِيرًا ﴾

19. İşte (taptıklarınız!) **Söyledikleriniz de sizi yalancı çıkardılar. Artık ne** (azabınızı) **geri çevirebilir, ne de bir yardım temin edebilirsiniz. İçinizden kim zulmederse, ona, büyük bir azap tattıracağız.**

Bu şekilde bir hızlı delillendirme ve köşeye sıkıştırma güzel bir uslüptur. Özellikle muhatap sıgasıyla ve sözün hazfiyle olursa. Bunun bir benzeri, *"Ey kitap ehli, belli bir aradan sonra size açıklayan elçi-miz geldi" "Size müjdeleyici ve uyarıcı geldi"* şairin sözü de bunun bir benzeridir.

Dediler ki: Horasan sefer yapmamız istenen en uzak yerdir. Şüphesiz geldik Horosanımıza.

Onlar hakkında *"Onlar ilâhlar"* dır, şeklindeki sözlerinizi yalanladılar.

Burada ki «بِ» , «بَلْ كَذَّبُوا بِالْحَقِّ» *"Hakkı yalanladılar"* ayetindeki gibidir. Cer ve mecrur, zamirden bedeldir. Sanki *"dediklerinizi yalanladılar"* denilmiştir.

«تَقُولُونَ» İbni Kesir'e göre «يَقُولُونَ» şeklindedir.

Manası; onlar *"Seni tenzih ederiz. Seni bırakıp da başka dostlar edinmek bize yaraşmaz"* sözleriyle sizi yalanladılar. Öyle olunca «بِ» , «كَتَبْتُ بِالْقَلَمِ» *"kalemle yazdım"* sözündeki gibidir. «فَمَا يَسْتَطِيعُونَ» yani, sizin ilahlarınız, ne sizden azabı giderebilir, ne de size yardım edebilir. Hafs'a göre «فَمَا تَسْتَطِيعُونَ» şeklindedir.

Yani; *Ey kâfirler, sizler ne azabı kendinizden giderebilir, ne de*

kendinize yardım edebilirsiniz. Daha sonra, bütün mükelleflere genel olarak şu sözüyle hitap etti. İçinizden kim, zulmedip şirk koşarsa ona büyük bir azap tattıracağız. Zulüm, bir şeyi yerinin dışına koymaktır. Kim de, yaratılanı yaratanının ortağı kılarsa şüphesiz zulmetmiştir. Bunu şu âyet-i kerime teyid etmektedir. *"Şüphesiz ki şirk, büyük bir zulumdür." "Büyük azap"* cehennemde sonsuz kalmakla tefsir edilmiştir. O da fasıklara değil de müşriklere layıktır. Mutezile ve Hariciler aksi görüştedir.

٢٠- ﴿وَمَا أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنَ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا إِنَّهُمْ لَيَأْكُلُونَ الطَّعَامَ وَيَمْشُونَ فِي الْأَسْوَاقِ وَجَعَلْنَا بَعْضَكُمْ لِبَعْضٍ فِتْنَةً أَتَصْبِرُونَ وَكَانَ رَبُّكَ بَصِيرًا﴾

20. Senden önce gönderdiğimiz bütün peygamberler de yemek yerler, çarşılarda dolaşırlardı, sizin bir kısmınızı, diğer kısmınıza imtihan (vesilesi) **kıldık.** (Bakalım) **sabredecek misiniz? Rabbin herşeyi hakkıyla görmektedir.**

«إِنَّهُمْ» daki «إِنَّ» haberine «لِ» dahil olduğu için «إِنَّ» şeklindedir. «إِلَّا» dan sonraki cümle hazfedilmiş mevsufun sıfatıdır. Mana; senden önce hiçbir peygamber göndermedik ki onlar yemesinler ve çarşılarda dolaşmasınlar. Cer mecrurla yani «مِنَ الْمُرْسَلِينَ» lafzıyla yetinilerek «أَحَدًا» lafzı hazfedilmiştir.

"Bizden yoktur ki, onun bilinen bir makamı olmasın" sözü bunun gibidir. Yani, *"Bizden hiç kimse yoktur ki, onun bilinen bir makamı olmasın"* demektir. Denildiki: *"Bu peygambere ne oluyor ki yemek yiyor, çarşılarda geziyor"* sözünü söyleyene karşı bir delildir. Nebi (s.a.v.) içinde tesellidir, *"sizi birbirinize imtihan vesilesi kıldık."* Bu ifade Resûlullah (s.a.v.)'e, fakirlikle ve çarşılarda gezmekle ayıplamalarına karşı sabrı telkin etmektedir. Yani o, zenginleri fakirler için fitne kıldı. Bu sebepten o, dilediğini zenginleştirir, dilediğini fakirleştirir. Bakalım bu fitneye sabredip ecire hak kazanacak mısınız? Yoksa sabretmeyip da tasanızı artıracak mısınız?

Anlatıldığına göre salihlerden biri geçim sıkıntısından usanmış.

Sıkılarak dışarı çıkmış. Bu arada insanlar arasında hasiy olan *(erkeklik yumurtaları çıkarılmış)* birini görmüş ve kalbine bazı düşünceler arız olmuş. Bu esnada biri bu ayeti okumuş. Bunu duyunca *"Elbette sabr edeceğiz ey Rabbimiz"* demiş. Ya da mana; seni, onlar için fitne kıldım, demektir. Çünkü sen hazineler sahibi zengin biri olsaydın, onların sana itaati dünya için olacaktı. Ya da dünya ile karışık olacaktı. Ama biz, seni, sadece bizim için itaat edilesin diye fakir olarak gönderdik. Rabbin herşeyi görendir. İmtihan ettiği husustaki doğruyu bilendir. Ya da o, kimin sabredeceğini, kimin de mızmızlanacağını bilendir, demektir.

21. - 26. ÂYETLER

وَقَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْنَا الْمَلَائِكَةُ أَوْ نَرَى
رَبَّنَا لَقَدِ اسْتَكْبَرُوا فِي أَنْفُسِهِمْ وَعَتَوْ عُتُوًّا كَبِيرًا ﴿٢١﴾ يَوْمَ يَرَوْنَ
الْمَلَائِكَةَ لَا بُشْرَى يَوْمَئِذٍ لِلْمُجْرِمِينَ وَيَقُولُونَ حِجْرًا مَحْجُورًا ﴿٢٢﴾
وَقَدِمْنَا إِلَى مَا عَمِلُوا مِنْ عَمَلٍ فَجَعَلْنَاهُ هَبَاءً مَنْثُورًا ﴿٢٣﴾ أَصْحَابُ
الْجَنَّةِ يَوْمَئِذٍ خَيْرٌ مُسْتَقَرًّا وَأَحْسَنُ مَقِيلًا ﴿٢٤﴾ وَيَوْمَ تَشَقَّقُ السَّمَاءُ
بِالْغَمَامِ وَنُزِّلَ الْمَلَائِكَةُ تَنْزِيلًا ﴿٢٥﴾ اَلْمُلْكُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ لِلرَّحْمٰنِ ۚ
وَكَانَ يَوْمًا عَلَى الْكَافِرِينَ عَسِيرًا ﴿٢٦﴾

Meâli

21. Bize kavuşmayı ummayanlar, *"Bize melekler indirilmeliydi, yahut Rabbimizi görmeliydik, değil mi?"* dediler. Andolsun ki onlar, kendileri hakkında kibire kapılmışlar ve azgınlıkta pek ileri gitmişlerdir.

22. Melekleri gördükleri gün, işte o gün günahkârlara hiçbir sevinç haberi yoktur. Ve *"size sevinmek yasaktır, yasak"* derler.

23. Onların yaptıkları herbir *(iyi)* işi dikkate alırız. Fakat onu saçılmış zerreler haline getiririz.

24. O gün cennetliklerin kalacakları yer çok iyi, dinlenecekleri yer çok güzeldir.

25. Göğü bulutların parçaladığı, meleklerin bölük bölük indirildiği gün.

26. İşte o gün, gerçek hükümranlık, çok merhametli olan Allah ındır. Kâfirler için ise, o pek çetin bir gündür.

Tefsiri

٢١- ﴿وَقَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْنَا الْمَلٰٓئِكَةُ أَوْ نَرٰى رَبَّنَا ۖ لَقَدِ اسْتَكْبَرُوا فِي أَنْفُسِهِمْ وَعَتَوْ عُتُوًّا كَبِيرًا﴾

21. Bize kavuşmayı ummayanlar, *"Bize melekler indirilmeliy di, yahut Rabbimizi görmeliydik, değil mi?"* dediler. Andolsun ki onlar, kendileri hakkında kibire kapılmışlar ve azgınlıkta pek ileri gitmişlerdir.

Onlar, hayırla karşılaşacaklarını ummazlar. Çünkü onlar inkârcılardır. Öldükten sonraya dirilmeye inanmazlar. Yada onlar, azabımızdan korkmazlar. Bu, ya umanın umduğu şey hususunda, korkan bir kişi gibi üzüntü içinde olmasından, ya da Tihame kabilesinin lûgatında da olduğu üzere korku içerisinde olmasındandır. Bize peygamber olarak insanlar değil melekler gönderilmeli değil miydi? Ya da onun peygamberliğine ve peygamberlik davasına şahit olmak üzere melekler gönderilmeli değil miydi? Ya da biz, Rabbimizi, açıkça görüp, o bize onun peygamberliğini ve ona tabi olmayı haber vermeli değil miydi? Hakikaten onlar içlerinde Hakka karşı kibir beslediler. O kibir, onların kalplerindeki küfür ve inattır. Zulümde haddi aştılar. Haddi aşmayı "büyük" lafzıyla sıfatlandırdı. Böylece ifratta mübalağa yapmış oldu. Yani onlar, bu büyük sözü söylemeye, kibirin son haddine ve haddi aşmanın son noktasına vardıkları için cesaret edebilmişlerdir.

«لَقَدْ» deki «لـ» hazfedilmiş bir yeminin cevabıdır.

٢٢- ﴿يَوْمَ يَرَوْنَ الْمَلٰٓئِكَةَ لَا بُشْرٰى يَوْمَئِذٍ لِلْمُجْرِمِينَ وَيَقُولُونَ حِجْرًا مَحْجُورًا﴾

22. Melekleri gördükleri gün, işte o gün günahkârlara hiçbir sevinç haberi yoktur. Ve "(size sevinmek) yasaktır, yasak" derler.

Melekleri, ölüm günü ya da diriliş günü görürler. «يَوْمَ», «لَا بُشْرٰى» nun delaletiyle mansuptur. Yani, melekleri gördükleri gün, müjdeden menedilirler. «يَوْمَئِذٍ» (işte o gün) «يَوْمَ»yi pekiştirmek için gelmiştir.

Ya da «يَوْمَ» gizli bir «أُذْكُرْ» (zikret) lafzıyla mansuptur. Yani, melekleri görecekleri günü zikret. Sonra haber verdi ve şöyle dedi: *"O gün, cennette müjde yoktur"* «يَوْمَئِذٍ», «يَرَوْنَ» ile mansup değildir. Çünkü muzafun ileyh, muzafta amel etmez. «بُشْرَى» ile de mansup değildir. Çünkü o, mastardır. Mastar, kendisinden öncesinde amel etmez. «لا» ile olumsuz olan da, «لا» nın öncesinde amel etmez.

"Günahkârlara" sözünü, zamir yerine açık açık zikretti. Ya da bu sözle bütün günahkârlar kastedilmiştir. Bundan da maksat, kâfirlerdir. Çünkü mutlak olarak kullanılan isimler, isimlendirilenlerin en üst noktasındakileri ifade ederler. Melekler onlara: *"Size müjde yasak kılınmıştır, yasak"* derler.

Yani Allah, bunu, onlara haram kılmıştır. Müjde ise müminler içindir. «حِجْرًا» mastardır. Kesra ve fetha ile okunuşu ayrı lûgatlardır. İkisiyle de okunmuştur. *"Onu menetti"* sözünden gelmektedir. Açıktan ifadesi terkedilmiş fiillerde mansup kılınmış mastarlardandır. «مَحْجُورًا» ise, «حِجْرًا» in manasını pekiştirmek için gelmiştir. *"Ölüm öldürücüdür"* sözünde olduğu gibi.

٢٣- ﴿وَقَدِمْنَا إِلَى مَا عَمِلُوا مِنْ عَمَلٍ فَجَعَلْنَاهُ هَبَاءً مَنْثُورًا﴾

23. Onların yaptıkları herbir (iyi) **işi dikkate alırız. Fakat onu saçılmış zerreler haline getiririz.**

«مَنْثُورًا» sıfattır. «قَدِمْنَا» sözünde mana itibarıyla *"öne geçiş"* yoktur. Ancak onların halleri ve küfür halindeyken yaptıkları sıla-i rahim, muhtaçlara yardım ve misafir ağırlamak gibi amelleri temsil getirilmiştir. Bu, sultana muhalefen eden, karşı gelen, eşyasına ve elinin altındakilere kasteden, onları parça parça edip mahveden ve onlardan hiçbir iz bırakmayan kişinin halidir. Mensur ise; parçalanmış demektir. Bu, onun, biraraya gelemeyecek ve kendisinden istifade edilemeyecek bir şekle getirilmesinden istiaredir. Bundan sonra, cennetliklerin cehennemlikler üzerine olan üstünlüğünü açıkladı, şöyle dedi;

٢٤- ﴿أَصْحَابُ الْجَنَّةِ يَوْمَئِذٍ خَيْرٌ مُسْتَقَرًّا وَأَحْسَنُ مَقِيلًا﴾

24. O gün cennetliklerin kalacakları yer çok iyi dinlenecekleri yer çok güzeldir.

«مُسْتَقَرًّا» temyizdir. Müstekar: zamanlarının çoğunda, içinde bulundukları, oturdukları ve konuştukları yerdir. «مَقِيلًا» eşleriyle bir ara ya gelmek için sığındıkları yerdir. Cennette uyku yoktur. Ancak hurilerle biraraya gelme yeri benzetme yoluyla "Mekîl" olarak adlandırılmıştır.

Rivayet edildiğine göre, kişi bu günün yarısında hesaptan kurtulur. Cennetlikler cennete, cehennemlikler de cehenneme giderler. «أَحْسَنُ» lafzında onları yüceltmek vardır.

٢٥- ﴿وَيَوْمَ تَشَقَّقُ السَّمَاءُ بِالْغَمَامِ وَنُزِّلَ الْمَلَٰئِكَةُ تَنْزِيلًا﴾

25. Göğü, bulutların parçaladığı, meleklerin bölük bölük indirdildiği gün.

Göğün, bulutlarla parçalandığı günü zikret. «تَشَقَّقُ» nun aslı, «تَتَشَقَّقُ» dur. Kûfî ve Ebu Amr'a göre «ت» hazfedilmiştir. Diğerleri ise onu «ش» a idğam etmişlerdir. Göğün yarılması, bulutun doğması sebebiyle olduğundan, bulutu, göğü, bizzat parçalayan gibi kılmıştır. "*Hörgücü bıçakla parçaladım, onunla parçalandı*" sözünde olduğu gibi. «نُزِّلَ» Mekkî'ye göre «نُنْزِلُ» şeklindedir. «تَنْزِيلًا» fiilinin lafzından ayrı bir mastardır.

Mana; gök, kendisinden çıkan beyaz bir bulutla açılır. Bulutun içinde inen melekler vardır. Ellerinde de kulların amellerini içeren sahifeler vardır.

٢٦- ﴿اَلْمُلْكُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ لِلرَّحْمٰنِ ۚ وَكَانَ يَوْمًا عَلَى الْكَافِرِينَ عَسِيرًا﴾

26. İşte o gün, gerçek hükümranlık, çok merhametli olan Allah'ındır. Kâfirler için ise, o pek çetin bir gündür.

«اَلْمُلْكُ» mübtedadır. «يَوْمَئِذٍ» onun zarfıdır. «اَلْحَقُّ» onun sıfatıdır. Sabit manasına gelmektedir. Çünkü o gün bütün hükümranlıklar yok olur. Sadece onun hükümranlığı kalır. «لِلرَّحْمٰنِ» , «اَلْمُلْكُ» nun haberidir. O gün kâfirler için pek şiddetli bir gündür. *"Ona sıkıntılı geldi"* denir. O da «عَسِيرٌ» ve «عَسِرٌ» (sıkıntı) dır. Bundan, o günün müminler için rahat geçeceği anlaşılmaktadır.

Nitekim hadis-i şerifte: *"Kıyamet günü müminlere kolay gelir. Hatta onlara dünyada kıldıkları farz bir namazdan daha hafif olur."*

❁ ❁ ❁

27. – 35. ÂYETLER

وَيَوْمَ يَعَضُّ الظَّالِمُ عَلَى يَدَيْهِ يَقُولُ يَا لَيْتَنِي اتَّخَذْتُ مَعَ الرَّسُولِ
سَبِيلًا ﴿٢٧﴾ يَا وَيْلَتٰى لَيْتَنِي لَمْ اَتَّخِذْ فُلَانًا خَلِيلًا ﴿٢٨﴾ لَقَدْ اَضَلَّنِي
عَنِ الذِّكْرِ بَعْدَ اِذْ جَٓاءَنِي وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِلْاِنْسَانِ خَذُولًا ﴿٢٩﴾
وَقَالَ الرَّسُولُ يَا رَبِّ اِنَّ قَوْمِي اتَّخَذُوا هٰذَا الْقُرْاٰنَ مَهْجُورًا ﴿٣٠﴾
وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا مِنَ الْمُجْرِمِينَ وَكَفٰى بِرَبِّكَ هَادِيًا
وَنَصِيرًا ﴿٣١﴾ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ الْقُرْاٰنُ جُمْلَةً وَاحِدَةً
كَذٰلِكَ لِنُثَبِّتَ بِهِ فُؤَادَكَ وَرَتَّلْنَاهُ تَرْتِيلًا ﴿٣٢﴾ وَلَا يَأْتُونَكَ بِمَثَلٍ اِلَّا
جِئْنَاكَ بِالْحَقِّ وَاَحْسَنَ تَفْسِيرًا ﴿٣٣﴾ اَلَّذِينَ يُحْشَرُونَ عَلٰى وُجُوهِهِمْ
اِلٰى جَهَنَّمَ اُولٰٓئِكَ شَرٌّ مَكَانًا وَاَضَلُّ سَبِيلًا ﴿٣٤﴾ وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسَى
الْكِتَابَ وَجَعَلْنَا مَعَهُٓ اَخَاهُ هٰرُونَ وَزِيرًا ﴿٣٥﴾

Meâli

27. O gün zalim ellerini ısırıp *"Ne olaydı, keşke ben elçiyle beraber bir yol edineyim"* der.

28. Ne yazık bana! Keşke falancayı dost edinmeseydim.

29. O beni, bana gelen zikirden (Kur'an'dan) saptırdı. Zaten şeytan, insanı yapayalnız ve yardımcısız bırakır.

30. Peygamber dedi ki: *"Ya Rab! Kavmim bu Kur'an'ı terkedilmiş bıraktılar."*

31. *(Rasûlüm!)* İşte biz, böylece her peygamber için günahkârlar

dan düşmanlar peyda ederiz. Hidayet verici ve yardımcı olarak Rabbin yeter.

32. İnkâr edenler: *"Kur'an ona topluca indirilmeli değil miydi?"* dediler. Biz onu senin kalbine iyice yerleştirmek için böyle *(indirdik)* ve onu tane tane okuduk.

33. Onların sana karşı getirdikleri hiçbir temsil yoktur ki, *(onun karşılığında)* sana doğrusunu ve daha açığını getirmeyelim.

34. Yüzü koyun cehenneme (sürülüp) toplanacak olanlar var ya, işte onlar, yerleri en kötü, yolları en sapık olanlardır.

35. Andolsun ki Musa'ya Kitab'ı verdik. Kardeşi Harun'u da ona yardımcı yaptık.

Tefsiri

٢٧- ﴿وَيَوْمَ يَعَضُّ الظَّالِمُ عَلَى يَدَيْهِ يَقُولُ يَا لَيْتَنِى اتَّخَذْتُ مَعَ الرَّسُولِ سَبِيلاً﴾

27- O gün zalim ellerini ısırıp "Ne olaydı, keşke ben elçiyle beraber bir yol edineyim" der.

Elleri ısırmak; öfkeden ve pişmanlıktan kinayedir. Çünkü o, onlardan sonra yapılan şeylerdendir. Sonradan gelenin zikredilmesi, ondan öncekine delalet etmektedir. Ve onunla sözün edebi kalitesi yükselir. Onu işiten kişi, onu işittiğinde nefsinde duyduğu hazzı, kendisinden kinaye olunan lafzın zikredilmesinde duymaz.

«الظَّالِمُ» daki, «ال» ahdi zihni içindir. Bununla Ukbe b. Ebi Muayt kastedilmiştir. Hakikat kendisine ayan olunca bunu yapmıştır. Ya da «ال» cins içindir. Ukbe ve diğer kâfirleri içermektedir.

"Ne olaydı, keşke bende dünyada Muhammed (a.s.) la beraber kurtuluşa ve cennete giden yola girseydim" der. O yol imandır.

٢٨- ﴿يَا وَيْلَتٰى لَيْتَنِى لَمْ اَتَّخِذْ فُلَانًا خَلِيلًا﴾

28- Ne yazık bana! Keşke falancayı dost edinmeseydim.

«يَا وَيْلَتِى» , «يَا وَيْلَتَى» şeklinde de okunmuştur. Asıl olan budur. Çünkü kişi kendi helâkini çağırır. Ona *"gel, bu senin gelmen gereken anlardır"* der.

«ى» «صَحَارَى» ve «مَدَارَى» da olduğu gibi elife dönüştürülmüştür.

«فُلَانًا» kelimesi, kavmin ulularından kinayedir. Şayet zalim kelimesiyle Ukbe kastedilmişse, mana, *"Keşke ben Ubey b. Halef'i dost edinmeseydim"* olur. Ve onun isminden kinaye yapılmış olur.

Rivayete göre; Ukbe bir ziyafet verdi. Ziyafete, Resulullah (s.a.v.)'i de davet etti. O, onun yemeğinden kelime-i şehadet getirinceye kadar yemedi. O da getirdi. Dostu Ubey b. Halef ona: *"Bu dinden dönmediğin müddetçe yüzüm yüzüne haramdır. (seninle konuşmam)"* dedi. O da döndü. Eğer zalim kelimesiyle cins kastedilmişse, o zaman o zalimler, her saptırıcıyı dost edinenlerdir. Onun dostunun muayyen bir ismi vardır. Ama «فُلَانًا» kelimesini ondan kinaye kıldı.

Denildiki: O, şeytandan kinayedir.

٢٩- ﴿لَقَدْ اَضَلَّنِى عَنِ الذِّكْرِ بَعْدَ اِذْ جَٓاءَنِى وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِلْاِنْسَانِ خَذُولًا﴾

29- O beni, bana gelen zikirden (Kur'an'dan) saptırdı. Zaten şeytan, insanı yapayalnız ve yardımcısı bırakır.

O beni, bana Allah'tan gelen zikirden saptırdı. Zikirden maksat; Allah'ın zikri, yada Kur'an, ya da imandır. Zaten şeytan, kendisine tabi olanı insanı yapayalnız, hor ve hakir bir şekilde bırakır, şeytandan maksat; dostudur. Onu şeytan olarak adlandırdı. Çünkü o, onu şeytanın saptırdığı gibi saptırdı. Ya da şeytandan maksat iblistir. Çünkü onu, saptıranla dost olmaya ve peygambere muhalif olmaya sevkeden odur.

«خَذُولاً» kelimesi, «خذلان» *"Birine yardım etmeyip, onu, hor ve hakir bir şekilde terketmek"* dan mübalağadır. Bu, ya Allah'ın sözünün yada zalimin sözünün hikayesidir.

٣٠- ﴿وَقَالَ الرَّسُولُ يَا رَبِّ إِنَّ قَوْمِي اتَّخَذُوا هٰذَا الْقُرْاٰنَ مَهْجُورًا﴾

30- Peygamber dedi ki: "Ya Rab! Kavmim bu Kur'anı terk edilmiş bıraktılar."

Kavim, Kureyş kavmidir. Yani, onu terkettiler ve ona inanmadılar.

«مَهْجُورًا» , «هجْرَان» (kesmek, terketmek) den gelir. Bu, «اتَّخَذَ» nin ikinci mefulüdür. Bunda, şikayet için tazim, kavmi içinde korkutma vardır. Çünkü peygamberler, kavimlerini, Allah'a şikayet ettiklerinde onların üzerine azap iner. Ve onlara mühlet tanınmaz. Bundan sonra ona teselli ederek yöneldi ve ona, karşı zaferi vadetti. Şöyle dedi:

٣١- ﴿وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا مِنَ الْمُجْرِمِينَ وَكَفٰى بِرَبِّكَ هَادِيًا وَنَصِيرًا﴾

31- (Rasûlüm!) **İşte biz, böylece her peygamber için günahkârlardan düşmanlar peyda ederiz. Hidayet verici ve yardımcı olarak Rabbin yeter.**

İşte bu şekilde senden önceki bütün peygamberler, kavimlerinin düşmanlığına maruz kalmışlardır. Onları mahvetme ve onlara karşı zafer kazanma yoluna seni hidayet edici ve sana yardım edici olarak ben yeterim. Düşmanın bir kişi ya da birden çok olması mümkündür. «بِرَبِّكَ» deki «ب» zaittir. Yani, hidayet edici olarak Rabbin yeter, demektir. «هَادِيًا» temyizdir.

٣٢- ﴿وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ الْقُرْاٰنُ جُمْلَةً وَاحِدَةً كَذٰلِكَ لِنُثَبِّتَ بِهِ فُؤَادَكَ وَرَتَّلْنَاهُ تَرْتِيلًا﴾

32- İnkâr edenler: "Kur'an ona topluca indirilmeli değil miydi?" dediler. Biz onu senin kalbime iyice yerleştirmek için böyle (indirdik) **ve onu tane tane okuduk.**

İnkâr edenler Kureyş'liler ya da yahudilerdir. «جُمْلَةً» , «اَلْقُرْاٰنُ» dan haldir.

Yani, Kur'an, ona diğer üç kitabın indirildiği gibi bir defada indirilmesi değilmiydi? Ona ne oluyor ki parça parça indiriliyor. Bu fuzuli bir söz ve faydası bir çıkıştır. Çünkü aciz bırakma ve onunla delil getirme işi, bir defada ya da parça parça olarak inmesiyle farklılık arz etmez.

Buradaki «نُزِّلَ» , «أُنْزِلَ» (bir kerede indirildi) manasınadır.

Değilse, parça parça indirildi manasına olacağından bu itiraz boş bir itiraz olurdu. *"bir kerede indirildi"* manasına geldiğine "bir defa da" cümlesinin kullanılması delalet etmektedir. Onlar, en küçük sûrelerden birine nazire yazmak istediler de acizlikleri yüzüstüne çıktı, sonunda savaşa sığındılar. Canlarını ve sevdikleri şeyleri sonuna kadar bu uğurda harcadılar. İşte bu şekilde yirmi sene ya da yirmi üç sene zarfında parça parça indirildi.

«كَذٰلِكَ» deki «ذٰلِكَ» *"Kur'an, ona bir defada indirilmeli değil miydi?"* sözünün delalet ettiği şeye işarettir.

Çünkü manası; Kur'an'ı, senin üzerine parça parça indirmemiz, senin kalbine iyice yerleştirmemiz içindir. Taki onu koruyasın ve ezberleyesin. Çünkü telkin olunanın kalbi, bilgiyi, ancak mesele mesele parça parça ezberleyebilir. Eğer ona bir defada indirilseydi, onu ezberlemekten aciz kalırdı. Ya da kalbini sıkıntıya karşı sağlamlaştırmak için böyle indirdik. Yani inişi ardarda yaptık ve Resûl de onu takip etti. Ayrıca seven sevdiğinin kitaplarının ulaşmasıyla tatmin olur.

«وَرَتَّلْنَاهُ تَرْتِيلًا» , «كَذٰلِكَ» nin taalluk ettiği fiil üzerine atıftır. Sanki şöyle demiştir:

Bu şekilde onu parçalara ayırdık ve tane tane okuduk. Yani onu ayet ayet şeklinde takdir ettik. Ya da onu, tane tane okumamızı bize emretti.

Nitekim ayet-i kerime de: *"Kur'anı tane tane oku"* buyurulmaktadır. Yani onu, tane tane, dura dura oku, demektir. Ya da onu, bir güzel açıkladık, demektir.

Tertil; tane tane ve dura dura okumada aşikâr olmaktır.

٣٣- ﴿وَلَا يَأْتُونَكَ بِمَثَلٍ إِلَّا جِئْنَاكَ بِالْحَقِّ وَأَحْسَنَ تَفْسِيرًا﴾

33- Onların sana karşı getirdikleri hiçbir temsil yoktur ki, (onun karşılığında) **sana doğrusunu ve daha açığını getirmeyelim.**

Getirilen temsiller, onların batıl sorularıdır. Sanki onlar, batıl olma hususunda darb-ı mesel haline gelmişlerdir. Onların sordukları hiçbir batıl soru yoktur ki, sana, onun, kaçışı olmayan doğru cevabını ve mana olarak da en güzel açıklamasını vermeyelim.

«بِمَثَلٍ» den sonra «مِنْ مِثْلِهِمْ» (onların temsillerinden, yani, sorularından) sözü hazfedilmiştir. Çünkü cümlede buna delil vardır. Senin, *"Zeyd ve Amr'ı gördüm. Amr'ın yüzü daha güzeldi"* sözünde, "Zeyd den" daha güzel olduğunu kastetmiş olduğundan, onun manasının yerine konulmuştur. *"Bu sözün açıklaması şöyle şöyledir. Ya da manası şu şu şekildedir."* Denir. Ya da onlar, sana, *"Kur'an, sana bir defada indirilmeli değil miydi?"* diyerek acaip bir hal ve sıfatla gelmezler ki, biz, sana, hikmetimiz gereği, sana verilmesi layık olan hali ve getirdiğin hususu en güzel şekilde açıklayacak ve onun parça parça indirilişinin doğruluğuna ve bu parçalardan birinin bile bir benzerinin getirilemeyeceği hususunda onlara karşı meydan okumaya delalet edecek en güzel şeyi vermeyelim. Hepsinin toptan indirilişi bir tarafa, ona ait herşey, inişinde, icazı *(muhatapları aciz bırakma)* gerçekleştirmektedir.

٣٤- ﴿الَّذِينَ يُحْشَرُونَ عَلَى وُجُوهِهِمْ إِلَى جَهَنَّمَ أُولَئِكَ شَرٌّ مَكَانًا وَأَضَلُّ سَبِيلًا﴾

34- Yüzü koyun cehenneme (sürülüp) toplanacak olanlar var ya, işte onlar, yerleri en kötü, yolları en sapık olanlardır.

«الَّذِينَ» mübtedadır. «أُولَئِكَ» ikinci mübtedadır. «شَرٌّ» , «أُولَئِكَ»

nin haberidir. «أُولَئِكَ شَرٌّ» , «اَلَّذِينَ» nin haberidir. Ya da takdir, « هُمْ اَلَّذِينَ» (onlar o kimselerdir ki) yada «أَعْنِى الَّذِينَ» (o kimseleri kasdediyorum ki) şeklindedir. «أُولَئِكَ» başlangıç içindir.

"Yerleri" sözünden maksat; makam ve derecesi ya da mesken ve evidir. Yolun sapıklıkla nitelenmesi, mecazi isnaddandır.

Mana, *"sizi, bu soruları sormaya sevkedenlerin yollarını sapık görüyorsunuz, mekan ve makamlarını küçümsüyorsunuz. Eğer insaflı bir gözle baksaydınız -ki yüzü koyun cehenneme sürükleneceklerden olduğunuz halde- kendi mekanlarınızın, onları mekanından daha kötü, kendi yolunuzun onların yolundan daha sapık olduğunu bilirdiniz."*

Nitekim ayet-i kerime de: "De ki: *"size, Allah katında sevapça bundan daha kötüsünü haber vereyim mi? Allah'ın lanet ve gazap ettiği kişidir."*

Nebi (s.a.v.) den de şöyle rivayet olunmuştur: *"Kıyamet gününde insanlar üç sınıf halinde haşrolunurlar. Bir sınıf hayvanlar üzerinde, bir sınıf da yüzleri üzerinde."* Denildi ki: *"Ya Resulullah, onlar yüzleri üzerinde nasıl yürürler?"* şöyle buyurdu: *"sizi ayaklarınız üzerinde yürüten, onları da yüzleri üzerinde yürütür."*

٣٥- ﴿وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَجَعَلْنَا مَعَهُ اَخَاهُ هٰرُونَ وَزِيرًا﴾

35- Andolsun ki Musa'ya Kitab'ı verdik. Kardeşi Harun'u da ona yardımcı yaptık.

Sana, Kur'an'ı verdiğimiz gibi, Musa'ya da Tevrat'ı verdik. «هٰرُونَ» , bedel ya da atıf beyandır. «وَزِيرًا» lügatte, sığınılacak yer, demektir. «وِزْرٌ» *"bir şeyi yüklenmek, vezir olmak"* kelimesinden gelmektedir. Yardımcı olmak, peygamberliği ortadan kaldırmaz. Aynı anda birçok peygamber gönderiliyor ve onlar, birbirlerine yardımcı olmakla emrolunuyorlardı.

❁ ❁ ❁

36. – 46. ÂYETLER

فَقُلْنَا اذْهَبَآ إِلَى الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا ۘ فَدَمَّرْنَاهُمْ تَدْمِيرًا ۘ ﴿٣٦﴾
وَقَوْمَ نُوحٍ لَمَّا كَذَّبُوا الرُّسُلَ اَغْرَقْنَاهُمْ وَجَعَلْنَاهُمْ لِلنَّاسِ اٰيَةً ۘ
وَاَعْتَدْنَا لِلظَّالِمِينَ عَذَابًا اَلِيمًا ۚ ﴿٣٧﴾ وَعَادًا وَثَمُودَا۟ وَاَصْحَابَ الرَّسِّ
وَقُرُونًا بَيْنَ ذٰلِكَ كَثِيرًا ﴿٣٨﴾ وَكُلًّا ضَرَبْنَا لَهُ الْاَمْثَالَ ۖ وَكُلًّا تَبَّرْنَا
تَتْبِيرًا ﴿٣٩﴾ وَلَقَدْ اَتَوْا عَلَى الْقَرْيَةِ الَّتِى اُمْطِرَتْ مَطَرَ السَّوْءِ ۘ اَفَلَمْ
يَكُونُوا يَرَوْنَهَا ۚ بَلْ كَانُوا لَا يَرْجُونَ نُشُورًا ﴿٤٠﴾ وَإِذَا رَاَوْكَ إِنْ
يَتَّخِذُونَكَ إِلَّا هُزُوًا ۘ اَهٰذَا الَّذِى بَعَثَ اللّٰهُ رَسُولًا ﴿٤١﴾ إِنْ كَادَ
لَيُضِلُّنَا عَنْ اٰلِهَتِنَا لَوْلَآ اَنْ صَبَرْنَا عَلَيْهَا ۘ وَسَوْفَ يَعْلَمُونَ حِينَ
يَرَوْنَ الْعَذَابَ مَنْ اَضَلُّ سَبِيلًا ﴿٤٢﴾ اَرَاَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلٰهَهُ هَوٰيهُ ۘ
اَفَاَنْتَ تَكُونُ عَلَيْهِ وَكِيلًا ﴿٤٣﴾ اَمْ تَحْسَبُ اَنَّ اَكْثَرَهُمْ يَسْمَعُونَ اَوْ
يَعْقِلُونَ ۘ إِنْ هُمْ إِلَّا كَالْاَنْعَامِ بَلْ هُمْ اَضَلُّ سَبِيلًا ﴿٤٤﴾ اَلَمْ تَرَ إِلَى
رَبِّكَ كَيْفَ مَدَّ الظِّلَّ ۚ وَلَوْ شَاءَ لَجَعَلَهُ سَاكِنًا ۚ ثُمَّ جَعَلْنَا الشَّمْسَ
عَلَيْهِ دَلِيلًا ﴿٤٥﴾ ثُمَّ قَبَضْنَاهُ إِلَيْنَا قَبْضًا يَسِيرًا ﴿٤٦﴾

Meâli

36. *"Âyetlerimizi yalan sayan kavme gidin"* dedik. Sonunda *(yola gelmedikleri için)* onları yerle bir ediverdik.

37. Nuh kavmine gelince, peygamberleri yalanladıkları vakit, onları da boğduk ve onları insanlara bir ibret yaptık. Zalimlere acı bir

azap hazırladık.

38. Âdı, Semûdu, Ress halkını ve bunlar arasında daha birçok nesilleri de *(helâk ettik.)*

39. Onların herbirine misaller getirdik. *(ama öğüt almadıkları için)* hepsini kırdık geçirdik.

40. *(Şu Mekkeli müşrikler)* bela yağmuruna tutulmuş olan o beldeye uğramışlardır. Onun durumunu görmüyorlar mıydı *(ki ibret alsınlar)* hayır. Onlar tekrar dirilip kalkmayı ummamaktadırlar.

41. Seni gördükleri zaman *"bunu Allah'ın peygamber olarak gönderdiği"* diye seni alaya alıyorlar.

42. *"Şayet tanrılarımıza inanmakta sebat göstermeseydik, neredeyse bizi tanrılarımızdan saptıracaktı"* diyorlar. Azabı gördükleri zaman, kimin yolunun sapık olduğunu bilecekler.

43. Kötü duygularını kendisine tanrı edinen kimseyi gördün mü? Şimdi ona sen mi vekil olacaksın?

44. Yoksa sen onların çoğunun gerçekten söz dinleyeceğini yahut akıllanacağını mı sanıyorsun? Gerçekte onlar, hayvanlar gibidir. Hatta onlar yolca daha sapıktırlar.

45. Rabbinin gölgeyi nasıl uzattığını görmedin mi? Eğer dileseydi onu elbette hareketsiz kılardı. Sonra biz güneşi ona delil kıldık.

46. Sonra *(güneş yükseldikçe)* onu yavaş yavaş çekip aldık.

Tefsiri

٣٦- ﴿ فَقُلْنَا اذْهَبَا إِلَى الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا ۖ فَدَمَّرْنَاهُمْ تَدْمِيرًا ۖ ﴾

36- "Âyetlerimizi yalan sayan kavme gidin" dedik. Sonunda (yola gelmedikleri için) **onları yerle bir ediverdik.**

Firavun ve kavmine gidin. Takdiri şöyledir: İkisi onlara gittiler. Onları uyardılar. Fakat onlar o ikisini yalanladılar. İşte bu sebepten onları, acaip bir şekilde yerle bir ediverdik. Kıssayı kısaltmayı diledi. Bu sebepten başını ve sonunu zikretti. Çünkü kıssada anlatılmak istenen yerler buralardır. Yani, peygamberlerin gönderilmesiyle delilin

getirilmiş olması ve onların yalanlamaları sebebiyle de yok edilmeyi hak etmiş olmaları kastedilmiştir.

٣٧- ﴿وَقَوْمَ نُوحٍ لَمَّا كَذَّبُوا الرُّسُلَ اَغْرَقْنَاهُمْ وَجَعَلْنَاهُمْ لِلنَّاسِ اٰيَةً وَاَعْتَدْنَا لِلظَّالِمِينَ عَذَابًا اَلِيمًا﴾

37- Nuh kavmine gelince, peygamberleri yalanladıkları vakit, onları da boğduk ve onları insanlara bir ibret yaptık. Zalimlere acı bir azap hazırladık.

Nuh kavmini de, Nuh'u, İdris'i ve Şit'i yalanladıklarında helâk etti. Ya da onların onlardan birini yalanlaması hepsini yalanlamaları manasına geldiğinden bu şekilde ifade edilmiştir. Onları tufanla boğduk. Onların boğulmasını ya da hikâyesini, ders alsınlar diye insanlara ibret kıldık. Buradaki zalimlerden maksat, Nuh kavmidir. Bunun aslı, onlar için azap hazırladık, şeklindedir. Ancak Allah, onlara zalimliği nispet etmeyi diledi ve bunu açıkça ifade etti. Ya da bu ifade şirk koşma zulmünü işleyen herkese şamildir. Genel manada olması sebebiyle de hepsini kapsar. Acı azap, ateştir.

٣٨- ﴿وَعَادًا وَثَمُودَا وَاَصْحَابَ الرَّسِّ وَقُرُونًا بَيْنَ ذٰلِكَ كَثِيرًا﴾

38. Âdı, Semûdu, Ress halkını ve bunlar arasında daha birçok nesilleri de (helâk ettik.)

«ثَمُودَ» Hamza ve Hafs'a göre kabile manasındadır. «ثَمُودَ» şeklindedir. Diğerlerine göre ise, mahal manasına olduğu ya da büyük babalarının adı olduğu için «ثَمُودًا» şeklindedir.

Ashab-ı Ress; Şuayb'ın kavmidir. Putlara tapıyorlardı. Şuayb'ı yalanladılar. Onlar, örülmemiş bir kuyunun etrafında iken, kuyu onlarla birlikte çöktü. Onlar da yurtları da çöktü.

Denildi ki: Ress; peygamberlerini öldüren ve bu sebepten helâk edilen bir köydür. Ya da onlar, Ashab-ı Uhduddur.

Uhdud; hendek, çukur, demektir. Bu zikredilenler arasında Allah'tan başka kimsenin bilmediği nice ümmetleri helâk ettik. Onlara

peygamberler gönderildi de onları yalanladılar. Bu sebepten de helâk edildiler.

٣٩- ﴿وَكُلًّا ضَرَبْنَا لَهُ الْأَمْثَالَ وَكُلًّا تَبَّرْنَا تَتْبِيرًا﴾

39. Onların herbirine misaller getirdik. (ama öğüt almadıkları için) **hepsini kırdık geçirdik.**

Öncekilerin hikâyelerinden şaşkınlık veren nicelerini onlara açıkladık.

Birinci «كُلًّا» , «ضَرَبْنَا لَهُ الْأَمْثَالَ» sözünün delaletiyle mensuptur. Onlara misaller getirdik yani, onları uyardık ya da sakındırdık, demektir.

İkinci «كُلًّا» ise «تَبَّرْنَا» ile mensuptur. Çünkü o, ona müsaittir.

٤٠- ﴿وَلَقَدْ أَتَوْا عَلَى الْقَرْيَةِ الَّتِي أُمْطِرَتْ مَطَرَ السَّوْءِ أَفَلَمْ يَكُونُوا يَرَوْنَهَا بَلْ كَانُوا لَا يَرْجُونَ نُشُورًا﴾

40. (Şu Mekkeli müşrikler) **belâ yağmuruna tutulmuş olan o beldeye uğramışlardır. Onun durumunu görmüyorlar mıydı** (ki ibret alsınlar) **hayır. Onlar tekrar dirilip kalkmayı ummamaktadırlar.**

Belde Sedomdur. Lût kavminin en büyük şehirlerindendir. Beşte dördünü Allah, ahalisiyle birlikte helâk etti. Allah, onlara taş yağdırdı. Yani, Kureyş ticaret için Şam'a giderken gökten taş yağmuruna tutularak helâk edilen bu beldeye birçok defa uğramıştır, demektir.

«مَطَرَ السَّوْءِ» ikinci mefuldur. Aslı, beldeye yağmur yağdırıldı, şeklindedir. Yada zaid harfleri hazfedilmiş mastardır.

Yani «امْطَارُ السَّوْءِ» *"belânın yağması"* şeklindedir. Şam'a giderken gözleriyle bunu görmediler mi ki, düşünsünler de iman etsinler. Bilakis onlar, dirilişi inkâr eden bir kavmidir. Dirilişten korkmuyorlar. Dolayısıyla da iman etmiyorlar. Ya da onlar, dirilişi, müminlerin, amellerinin sevabına ulaşma arzularından dolayı umduğu gibi ummuyorlar.

٤١- ﴿وَإِذَا رَأَوْكَ إِنْ يَتَّخِذُونَكَ إِلاَّ هُزُوًا أَهٰذَا الَّذِى بَعَثَ اللّٰهُ رَسُولاً﴾

41- Seni gördükleri zaman "bunu Allah'ın peygamber olarak gönderdiği" diye seni alaya alıyorlar.

«إنْ» olumsuz kılan «إنْ» dir. «اتَّخَذَهُ هُزُوًا» *"onunla alay etti"* manasınadır. Aslı, onu alay yeri edindi. Yada onu, alaya alınan biri edindi, şeklindedir. *"bu mu Allah'ın peygamber olarak gönderdiği"* sözü, kapalı sözden sonra hikâye olunandır. Bu söz, küçük görme ve alaya almadır. Yani, onlar *"bu mu Allahın peygamber olarak gönderdiği?"* diyerek seni alaya alırlar.

Hazfedilen «قَائِلِينَ» (diyerek) sözü, haldir. «الَّذِى» ye dönen zamir de hazfedilmiştir. O da «بَعَثَهُ» şeklinde idi.

٤٢- ﴿إِنْ كَادَ لَيُضِلُّنَا عَنْ اٰلِهَتِنَا لَوْلاَ أَنْ صَبَرْنَا عَلَيْهَا وَسَوْفَ يَعْلَمُونَ حِينَ يَرَوْنَ الْعَذَابَ مَنْ أَضَلُّ سَبِيلاً﴾

42- "Şayet tanrılarımıza inanmakta sebat göstermeseydik, neredeyse bizi tanrılarımızdan saptıracaktı" diyorlar. Azabı gördükeri zaman, kimin yolunun sapık olduğunu bilecekler.

«إنْ» , «إنَّ» den hafifletilmiştir. «ل» farikadır. O lam, Resûlüllah (s.a.v.)'in davetindeki gayretinin ve onlara gösterdiği mucizelerin çokluğuna delildir. Öyle ki, kendi düşüncelerine göre, aşırı inatları ve tanrılarının ibadetine sımsık yapışmaları olmasaydı, neredeyse dinlerini terkedip İslam'a gireceklerdi. *"Azabı gördükleri zaman kimin yolunun sapık olduğunu bilecekler"* Bu bir tehdittir. Mühlet müddeti uzasa da onların buna maruz kalacaklarına delalet etmektedir. Bu, onların *"şayet tanrılarımızdan saptıracaktı"* sözüne cevap gibidir. Çünkü bu söz Resûlüllah (s.a.v.)'i sapıklığa nisbet etmektedir. Ancak o, kendisi sapanlar müstesna kimseyi saptırmaz.

٤٣- ﴿أَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلٰهَهُ هَوٰيهُ أَفَأَنْتَ تَكُونُ عَلَيْهِ وَكِيلاً﴾

43- Kötü duygularını kendisine tanrı edinen kimseyi gördün mü? Şimdi ona sen mi vekil olacaksın?

Yaptığı ve yapmadığı hususlarda hevasına tabi olanı gördün mü? O, hevasının kuludur. Ve onu tanrı edinmiştir. Allah'u Teâlâ Resulüne şöyle buyuruyor: *"Hevasından başka tanrı tanımayan bu kişiyi hidayete çağırmaya nasıl güç getireceksin?"*

Rivayete göre, cahiliyye halkından biri taşa tapıyordu. Daha güzel bir taş bulursa öncekini terkediyor, ikinciye tapıyordu. Hasan' dan yapılan rivayete göre bu, hevasına tabi olan herkes hakkındadır. Şimdi *"Ona, sen mi, hevasına tabi olmaktan ve heveslerine kul olmaktan onu koruyan muhafız olacaksın? Sen mi, ona vekil olacaksın da onu hevasından uzaklaştırıp hidayete sevkedeceksin?"* burada Allah, Resûlullah'a (s.a.v.), ona sadece tebliğ yapmasını bildirmiştir.

٤٤- ﴿أَمْ تَحْسَبُ أَنَّ أَكْثَرَهُمْ يَسْمَعُونَ أَوْ يَعْقِلُونَ إِنْ هُمْ إِلَّا كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ سَبِيلًا﴾

44- Yoksa sen onların çoğunun gerçekten söz dinleyeceğini yahut akıllanacağını mı sanıyorsun? Gerçekte onlar, hayvanlar gibidir. Hatta onlar yolca daha sapıktırlar.

« أَمْ » munkatıadır. *"Yoksa sanıyor musun?"* anlamındadır.

Sanki buradaki aşağılama yukarıdakinden daha şiddetlidir. Öyle ki onu bırakmış buna geçmiş. Bu da onların işitme ve düşünme yetilerinin alınmış olmasıdır. Çünkü onlar, hakka, kulak vermezler, onu düşünmezler. Gaflet ve şaşkınlık hususunda mesel haline gelmiş hayvanlara benzerler. Düşünmeyi terkettikleri için şeytan, onların dizginlerini aşağılayarak ele geçirmiştir. Sonra onlar, o hayvanlardan daha şaşkındırlar. Çünkü onlar, Rablerini tesbih ederler. Ona secde ederler. Onlara yiyecek verene tabi olurlar. Kendilerine iyilik ya da kötülük yapanı tanırlar. Fayda vereni isterler, zarar verenden kaçınırlar. Otlaklara ve su bulunan yerlere giderler. Ama ya diğerleri. Onlar Rablerine boyun eğmezler. Düşmanları şeytanın kötülüklerine karşı onun iyiliklerini tanımazlar. Faydaların en büyüğü olan sevabı istemezler. Zararların en kötüsü olan azaptan korunmazlar. Hazmı kolay tatlı kaynağa yani hakka gitmezler.

Denildi ki: "Melekler, ruh ve akıldan; hayvanlar, nefis ve hevadan ibarettir. İnsanlar ise imtihan sebebiyle bütün bu hasletlerin toplandığı yerdir. Dolayısıyla, insanda, nefis ve heva galip gelirse hay-

vanlar ondan üstün olur. Ruh ve akıl galip gelirse, o melaike-i kiramdan üstün olur."

Ayette *"Onların çoğu"* denildi. Çünkü onlar arasında İslam'dan uzaklaştırmayanlar da var. Kimi başkanlık sevgisinden -ki o, ona müzmin bir hastalık olarak yeter- dolayı onlar arasındadır. Kimi de iman ettiği halde onlarla yaşamaktadır.

٤٥- ﴿أَلَمْ تَرَ إِلَى رَبِّكَ كَيْفَ مَدَّ الظِّلَّ وَلَوْ شَاءَ لَجَعَلَهُ سَاكِنًا ثُمَّ جَعَلْنَا الشَّمْسَ عَلَيْهِ دَلِيلًا﴾

45- Rabbinin gölgeyi nasıl uzattığını görmedin mi? Eğer dileseydi onu elbette hareketsiz kılardı. Sonra biz güneşi ona delil kıldık.

Rabbinin yaptıklarına ve kudretine bakmadın mı? Gölgeyi nasıl yaydığını ve onun yeri nasıl kapladığını görmedin mi?

Cumhura göre bu, fecir vaktinden, güneş doğuşu anına kadar olan zaman dilimidir. Çünkü o, uzatılmış, yayılmış bir gölgedir. Orada ne güneş ne de karanlık vardır. Bu, cennetin gölgesi hakkında *"uzatılmış gölge"* buyurulduğu gibidir. Zira orada ne güneş, ne de karanlık vardır. Eğer Allah dileseydi onu, her daim hareketsiz bırakırdı. Güneş de onu gideremezdi. Sonra biz güneşi o gölgeye delil kıldık. Çünkü, gölge güneşle bilinir. Güneş olmasaydı, gölge bilinmezdi. Nitekim eşya, zıddıyla bilinir.

٤٦- ﴿ثُمَّ قَبَضْنَاهُ إِلَيْنَا قَبْضًا يَسِيرًا﴾

46- Sonra (güneş yükseldikçe) **onu yavaş yavaş çekip aldık.**

Sonra bu uzatılmış gölgeyi, kolayca dilediğimiz yere çektik. «يَسِيرًا» kelimesi, zor olmayan kolay bir şekilde demektir. Ya da az az, yani, üzerine düşen güneş vasıtasıyla onu, parça parça çektik, demektir.

«ثُمَّ» kelimesini, işlerin kendi aralarındaki üstünlüğünden dolayı getirdi. Sanki ikinci birinciden, üçüncü de ikinciden daha büyüktür. İkisi arasındaki üstünlük farkını, hadiselerin kendi aralarındaki zaman farkına benzetti.

47. – 55. ÂYETLER

وَهُوَ الَّذٖى جَعَلَ لَكُمُ الَّيْلَ لِبَاسًا وَالنَّوْمَ سُبَاتًا وَجَعَلَ النَّهَارَ
نُشُورًا ﴿٤٧﴾ وَهُوَ الَّذٖٓى اَرْسَلَ الرِّيَاحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَىْ رَحْمَتِهٖ
وَاَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَٓاءِ مَٓاءً طَهُورًا ﴿٤٨﴾ لِنُحْيِىَ بِهٖ بَلْدَةً مَيْتًا وَنُسْقِيَهُ
مِمَّا خَلَقْنَٓا اَنْعَامًا وَاَنَاسِىَّ كَثٖيرًا ﴿٤٩﴾ وَلَقَدْ صَرَّفْنَاهُ بَيْنَهُمْ لِيَذَّكَّرُوا
فَاَبٰٓى اَكْثَرُ النَّاسِ اِلَّا كُفُورًا ﴿٥٠﴾ وَلَوْ شِئْنَا لَبَعَثْنَا فٖى كُلِّ قَرْيَةٍ
نَذٖيرًا ﴿٥١﴾ فَلَا تُطِعِ الْكَافِرٖينَ وَجَاهِدْهُمْ بِهٖ جِهَادًا كَبٖيرًا ﴿٥٢﴾ وَهُوَ
الَّذٖى مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ هٰذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ وَهٰذَا مِلْحٌ اُجَاجٌ وَجَعَلَ
بَيْنَهُمَا بَرْزَخًا وَحِجْرًا مَحْجُورًا ﴿٥٣﴾ وَهُوَ الَّذٖى خَلَقَ مِنَ الْمَٓاءِ بَشَرًا
فَجَعَلَهُ نَسَبًا وَصِهْرًا وَكَانَ رَبُّكَ قَدٖيرًا ﴿٥٤﴾ وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ
مَا لَا يَنْفَعُهُمْ وَلَا يَضُرُّهُمْ وَكَانَ الْكَافِرُ عَلٰى رَبِّهٖ ظَهٖيرًا ﴿٥٥﴾

Meâli

47. Sizin için geceyi örtü, uykuyu istirahat kılan, gündüzü yayılıp çalışma *(zamanı)* yapan odur.

48- 49. Rüzgârları rahmetinin önünde müjdeci olarak gönderen odur. Biz, ölü toprağa can vermek, yarattığımız nice hayvanlara ve insanlara su sağlamak için gökten tertemiz su indirdik.

50. Andolsun bunu, insanların öğüt almaları için, aralarında çeşit çeşit şekillerde anlattık, ama insanların çoğu nankörlükte direnmektedir.

51. Şayet dileseydik elbette her kasabaya bir uyarıcı gönderirdik.

52. O halde kâfirlere boyun eğme. Ve bununla *(Kur'an'la)* onlara karşı olanca gücünle cihad et.

53. Birinin suyu tatlı ve susuzluğu giderici, diğerinin ki tuzlu ve acı iki denizi salıveren ve aralarına bir engel, aşılmaz bir perde koyan odur.

54. *O (hakir)* sudan bir insan yaratıp onu hesap ve sihriyet akrabalıklarına dönüştüren O'dur. Rabbinin herşeye gücü yeter.

55. Allah'ı bırakıp kendilerine ne fayda ne de zarar veremeyen şeylere kulluk ediyorlar. İnkârcı olan kimse Rabbine karşı uğraşıp durmaktadır.

Tefsiri

٤٧- ﴿وَهُوَ الَّذِى جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ لِبَاسًا وَالنَّوْمَ سُبَاتًا وَجَعَلَ النَّهَارَ نُشُورًا﴾

47. Sizin için geceyi örtü, uykuyu istirahat kılan, gündüzü yayılıp çalışma (zamanı) **yapan odur.**

Karanlığı, elbise gibi örtücü kıldı. Uykuyu, bedenleriniz için rahatlık ve işleriniz için paydos kıldı. «السَّبْتُ» kesmek, demektir. Uyu-yan ise kesilmiş demektir. Çünkü onun, işlemesi ve hareket etmesi kesilmiştir.

Denildi ki: «السُّبَاتُ» ölümdür, «مَسْبُوتٌ» ise ölüdür. Çünkü o, hayatı kesilmiş demektir.

Bu; Allah'u Teala'nın *"O, sizi gecede öldürür"* ayetinde olduğu gibidir. Bunu, mukabilinde «نُشُورًا» kelimesinin zikredilmesi kuvvetlendirmektedir. «نُشُورٌ» mahlukat, geçimi için uyanır, kalkar.

Bu ayet, Allah'u Teâlâ'nın kudretine delalet ettiği gibi, onun mahlukatına bahşettiği nimetleri de açığa çıkarmaktadır. Çünkü gecenin örtüsüyle örtünme de bir takım dinî ve dünyevî faydalar vardır.

Ölüme ve hayata benzeyen uyku ve uyanıklıkta ibret alacaklar için dersler vardır. Lokman, oğluna şöyle dedi: *"Uyuduğun gibi uyanırsın"* öldüğün gibi dirilirsin sözü de bu şekildedir.

٤٨- ﴿وَهُوَ الَّذِي أَرْسَلَ الرِّيَاحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً طَهُورًا﴾

٤٩- ﴿لِنُحْيِيَ بِهِ بَلْدَةً مَيْتًا وَنُسْقِيَهُ مِمَّا خَلَقْنَا أَنْعَامًا وَأَنَاسِيَّ كَثِيرًا﴾

48- 49. Rüzgârları rahmetinin önünde müjdeci olarak gönderen odur. Biz, ölü toprağa can vermek, yarattığımız nice hayvanlara ve insanlara su sağlamak için gökten tertemiz su indirdik.

Mekkî'ye göre «الرِّيَاحَ» , «الرِّيحَ» şeklindedir. Bununla kastedilen cinstir. «بُشْرًا» , «بُشُرًا» kelimesinin hafifletilmiş şeklidir. «بَشُورٌ» *"yağmuru müjdeleyen rüzgâr"* ın çoğuludur. Rahmetten maksat, yağmurdur. Çünkü rahmet, önce rüzgâr, sonra bulut, sonra da yağmurdur. Bu, güzel bir istiaredir. Gökten son derece temiz yağmuru indirdik. «طَهُورًا» senin, *"temiz su"* sözünde olduğu gibi sıfattır. Kendisiyle abdest alındığı için *"abdest suyu"* kendisiyle ateş yakıldığı için "yakacak" denildiği gibi, kendisiyle temizlenilen şeye de «طَهُورٌ» (temizleyici) denir. Dolayısıyla *"Tahûr"* isimdir. Aynı zamanda senin, «تَطَهَّرْتُ طَهُورًا حَسَنًا» (Güzel bir şekilde temizlendim) sözünde olduğu gibi *"temizlemek-temizlenmek"* manasına gelen bir mastardır.

Peygamber (s.av.)'ın şu sözü de ondandır. *"Temizlenme olmadan namaz olmaz"* yani, namaz ancak temizlenmeyle olur. Saleb'ten şöyle rivayet olunmuştur: *"Zatında temiz olan şey, başkası için temizleyicidir."* Bu, Allah rahmet eylesin Şafiî'nin mezhebidir.

Eğer bu, temizliğin artışının beyanı ise güzeldir. Ve bunu Allah'u Teâlâ'nın *"Üzerinize, gökten, sizi kendisiyle temizlemek için su indirir"* ayeti desteklemektedir.

Değilse, «فَعُولٌ» vezni müteaddi değildir. Bunun «قَطُوعٌ» (çok çok

kesen) ve «مَنُوعٍ» (çok çok meneden) gibi müteaddi fiillerden türetilmiş kelimelere kıyas edilmesi doğru değildir. Çünkü «فَعُولٌ» nun binası mubalağa içindir. «فَعُولٌ» fiil, müteaddi olursa müteaddi, lazım olursa lazım olur. «بَلْدَةً» kelimesini «بَلَدٌ» (şehir) ya da «مَكَانٌ» (yer) manasına aldığından «مَيْتًا» kelimesini müzekker olarak zikretmiştir.

«مِمَّا خَلَقْنَا» , «أَنْعَامًا وَأَنَاسِيَّ» den haldir. Yani yarattıklarımızdan oldukları halde hayvanlara ve insanlara su sağlamak için, demektir. «سَقَى» ve «أَسْقَى» iki ayrı lügattir. Mufaddal ve el-Bercemî «نَسْقِيَهُ» şeklinde okumuşlardır. «أَنَاسِيَّ» kıyasa göre, «إِنْسِيٌّ» un çoğuludur. «كُرْسِيٌّ» ve «كَرَاسِيُّ» de olduğu gibi. Ya da «إِنْسَانٌ» un çoğuludur. Aslı «أَنَاسِينُ» dur. «سِرْحَانٌ» ve «سَرَاحِينُ» da olduğu gibi. «ن» , «ى» ye dönüştürüldü, sonra da önceki harfe idğam edildi.

Yeryüzünün diriltilmesi, hayvanların ve insanların suvarılmasından önce zikredildi. Çünkü yeryüzünün canlılığı, onların yaşama sebebidir. Su içen hayvanlardan davar cinsinin özellikle zikredilmesi, insanların istifadesine olan şeylerin genelinin onlarla ilişkisinin olmasındandır. Sanki hayvanların suvarılması, onların suvarılması gibidir.

«أَنْعَامٌ» ve «أَنَاسِيَّ» kelimelerinin nekra kılınması ve insanların çoklukla nitelendirilmesi, insanların birçoğunun vadi ve nehirlere yakın yerlere yerleşmelerindendir. Oralarda yaşayanlar, yağmur suyuna ve onun birikintilerine muhtaç değildirler. Çünkü onlar çokturlar ve Allah'ın, rahmetinden indirdikleriyle yaşarlar.

«بَلْدَةً» kelimesinin nekra kılınması, bu beldelerin su kaynakların dan uzak bölgelerde olduğunu ifade içindir. İnsanlar için suyun indirilmesi ve onun temiz ve temizleyici olarak vasfedilmesi, onlara ikramdır ve onların zahiren ve batınen temizlenmeleri gerektiğine dair beyandır. Çünkü temizlik, diriltmenin şartıdır.

٥٠- ﴿وَلَقَدْ صَرَّفْنَاهُ بَيْنَهُمْ لِيَذَّكَّرُوا فَأَبَى أَكْثَرُ النَّاسِ إِلاَّ كُفُورًا﴾

50- Andolsun bunu, insanların öğüt almaları için, aralarında çeşit çeşit şekillerde anlattık, ama insanların çoğu nankörlükte direnmektedir.

«لِيَذَّكَّرُوا» Hamza ve Ali'ye göre «لِيَذْكُرُوا» şeklindedir.

Bu sözü, insanlar arasına çevirip çevirip anlattık. Kur'an'da ve peygamberlere indirilen diğer kitaplarda bunu, çeşitli şekillerde anlattık. Bu söz, düşünsünler, ibret alsınlar ve nimetin hakkını tanısınlar da şükretsinler diye. Bulutların yaratılması ve yağmur damlalarının indirilmesinin zikridir. Onların çoğu ancak nankörlükte direnirler, nimeti inkâr ederler ve nimete aldırış etmezler. Ya da yağmuru, çeşitli beldelere, farklı vakitlerde, sağanak, çisinti ve çiğ gibi farklı şekillerde indiririz. Onlar ancak nankörlük ettiler. Ve *"Biz falan yıldızın sayesinde yağmura kavuştuk"* derler. Allah'ın yarattığını ve onun rahmetini zikretmezler.

İbni Abbas (r.a.)'dan rivayet edildiğine göre, o *"Hiçbir yılın yağmuru diğer yıllardan az değildir. Ancak Allah, onu, dilediği yere yağdırır"* dedi ve bu ayeti okudu.

Rivayet olduğunduğuna göre melekler, her yıl inen yağmur damlalarının sayısını ve miktarını bilirler. Çünkü o, değişir. Yağdığı beldeler de değişir.

Burada «بَلْدَةً» , «أَنْعَامًا» ve «أَنَاسِيَّ» kelimelerinin nekra olması hususunda bir cevap çıkmaktadır. Yağmurların, yıldızlara nisbet edilmesi ve yağmurların ve yıldızların Allah'u Teâlâ'nın mahlukatından olduklarını inkâr küfürdür. Eğer Allah'u Teâlâ'nın onları yaratttığını ve yıldızları onlara delalet eden işaretler kıldığını kabul ederse küfre girmez.

٥١- ﴿وَلَوْ شِئْنَا لَبَعَثْنَا فِي كُلِّ قَرْيَةٍ نَذِيرًا﴾

51- Şayet dileseydik elbette her kasabaya bir uyarıcı gönderirdik.

Şayet dileseydik, bütün beldelerin uyarıcılığı yükünü senden kal-

dırırdık. Ve her beldeye, kendilerini uyaran bir peygamber gönderirdik. Lakin biz, seni, bütün âlemlere elçi olarak göndermekle, sende, bütün peygamberlerin üstünlüklerini toplamayı diledik. Bu sebepten işi sana hasrettik. Tek başına, onların hepsi gibi olman için seni, onunla yücelttik. Bu sebepten, çoğul sıgayla *"Ey peygamberler"* şeklinde muhatap alındı. O da bunu teşekkür, sabır ve sebatla mukabele etti.

٥٢- فَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَجَاهِدْهُمْ بِهِ جِهَادًا كَبِيرًا

52- O halde kâfirlere boyun eğme. Ve bununla (Kur'an'la) **onlara karşı olanca gücünle cihad et.**

Seni, uyuşmalarından ve ikiyüzlülüklerinden dolayı kendisine davet ettikleri hususlarda kâfirlere uyma. Seni büyün peygamberlere tercih ettiğim gibi, sen de, benim rızamı bütün heveslere tercih et. Bununla, onu ve müminleri heveslendirmeyi ve harekete geçirmeyi murad ediyorum. Onlara karşı Allah ile, yani Allah'ın yardımı ve tevfiki ile cihad et. Ya da Kur'an ile cihad et. Yani, onunla onlara karşı cihad et. Ve onlara aciz bırakarak durdur. Cihad esnasında bir takım zorluklar çekildiğinden, Allah katında mevkii yüksek manasına « جِهَادًا كَبِيرًا» denmiştir.

«بِهِ» deki zamirin, bütün beldelerin uyarıcısı olmasından dolayı, *"şayet dileseydik elbette her beldeye bir uyarıcı gönderirdik"* ayetinin delalet ettiği şeye gitmesi caizdir. Çünkü her beldeye bir uyarıcı gönderilseydi, her uyarıcıya beldesiyle mücadele vacip olacaktı. İşte Allah'ın Resûlünde bu mücadeler birleşmiş oldu. ve onun cihadı bu sebepten büyüdü, yüceldi. İşte bu sebepten ona: *"Onlarla bütün beldelerin uyarıcısı olman sebebiyle, bütün mücadeleleri ihtiva eden büyük bir cihad yap"* demiştir.

٥٣- ﴿وَهُوَ الَّذِى مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ هٰذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ وَهٰذَا مِلْحٌ اُجَاجٌ وَجَعَلَ بَيْنَهُمَا بَرْزَخًا وَحِجْرًا مَحْجُورًا﴾

53. Birinin suyu tatlı ve susuzluğu giderici, diğerinin ki tuzlu ve acı iki denizi salıveren ve aralarına bir engel, aşılmaz bir perde koyan odur.

O, yanyana bitişik olan iki denizi birbirine salmıştır. Otlaması için hayvanı saldığında «مَرَجْتُ الدَّابَّةَ» dersin. Çok ve geniş olan iki su, iki deniz olarak adlandırılmıştır. «فُرَاتٌ» , «عَذْبٌ» un sıfatıdır. Yani, neredeyse helva gibi, çok tatlı, demektir. «أُجَاجٌ» , «مِلْحٌ» un sıfatıdır. Çok tuzlu, demektir. İkisinin arasına, ikisinin arasını ayıran ve karışmayı önleyen bir perde koymuştur. Görünüşte ikisi karışmıştır. Hakikatte ise ayrıdırlar. *"gizli örtü"* sözünde olduğu gibi «حِجْرًا مَحْجُورًا» da, gözlerin göremediği bir perdedir.

٥٤- ﴿وَهُوَ الَّذِى خَلَقَ مِنَ الْمَآءِ بَشَرًا فَجَعَلَهُ نَسَبًا وَصِهْرًا ۖ وَكَانَ رَبُّكَ قَدِيرًا﴾

54. O (hakir) **sudan bir insan yaratıp onu hesap ve sihriyet akrabalıklarına dönüştüren O'dur. Rabbinin herşeye gücü yeter.**

İnsanı iki kısma ayırdı. Nesep sahibi, yani çocukların *"falan oğlu falan veya falan kızı falan"* şeklinde kendisine nispet edileceği erkek, ile sıhriyet sahibi, yani kendisiyle hısımlık kurulan kadındır.

Nitekim Ayet-i Kerime'de *"Ondan erkek ve kadın olarak iki eş kıldı"* buyurulmuştur. Rabbinin herşeye gücü yeter. Tek bir nutfeden (spremden) erkek ve kadın şeklinde iki çeşit insan yaratır. Denildiki: *"Nesep, akrabalık"* demektir. Çünkü, birleşme neseple ve sıhriyetle meydana geliyor. Nesil vermek de o ikisiyle oluyor.

٥٥- ﴿وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللهِ مَا لَا يَنْفَعُهُمْ وَلَا يَضُرُّهُمْ ۗ وَكَانَ الْكَافِرُ عَلَى رَبِّهِ ظَهِيرًا﴾

55. Allah'ı bırakıp kendilerine ne fayda ne de zarar veremeyen şeylere kulluk ediyorlar. İnkârcı olan kimse Rabbine karşı uğraşıp durmaktadır.

Allah'tan başka, kendilerine ibadet ettiklerinde, yarar etmediklerinde de zarar vermeyecek şeylere tapıyorlar. Kâfir, Rabbine karşı isyana yardımcıdır.

«ظَهِيرٌ» , «مُفَاعِيلٌ» manasına olan «فَعِيلٌ» veznindendir. «ظَهِيرٌ» ve «مُظَاهِرٌ», «عَوِينٌ» ve «مُعَاوِنٌ» gibidir. Muzaharet, karşılıklı yardımlaşmadır. Mana; kâfir, putlara ibadet etmekle şeytana tabi oluyor ve Rahmana karşı isyan hususunda ona yardım ediyor, demektir.

56. – 63. ÂYETLER

وَمَٓا اَرْسَلْنَاكَ اِلَّا مُبَشِّرًا وَنَذٖيرًا ﴿٥٦﴾ قُلْ مَٓا اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ اَجْرٍ
اِلَّا مَنْ شَٓاءَ اَنْ يَتَّخِذَ اِلٰى رَبِّهٖ سَبٖيلًا ﴿٥٧﴾ وَتَوَكَّلْ عَلَى الْحَيِّ الَّذٖى
لَا يَمُوتُ وَسَبِّحْ بِحَمْدِهٖ وَكَفٰى بِهٖ بِذُنُوبِ عِبَادِهٖ خَبٖيرًا ﴿٥٨﴾
اَلَّذٖى خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فٖى سِتَّةِ اَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰى
عَلَى الْعَرْشِ اَلرَّحْمٰنُ فَاسْـَٔلْ بِهٖ خَبٖيرًا ﴿٥٩﴾ وَاِذَا قٖيلَ لَهُمُ اسْجُدُوا
لِلرَّحْمٰنِ قَالُوا وَمَا الرَّحْمٰنُ اَنَسْجُدُ لِمَا تَاْمُرُنَا وَزَادَهُمْ نُفُورًا ﴿٦٠﴾
تَبَارَكَ الَّذٖى جَعَلَ فِى السَّمَٓاءِ بُرُوجًا وَجَعَلَ فٖيهَا سِرَاجًا وَقَمَرًا
مُنٖيرًا ﴿٦١﴾ وَهُوَ الَّذٖى جَعَلَ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ خِلْفَةً لِمَنْ اَرَادَ اَنْ يَذَّكَّرَ
اَوْ اَرَادَ شُكُورًا ﴿٦٢﴾ وَعِبَادُ الرَّحْمٰنِ الَّذٖينَ يَمْشُونَ عَلَى الْاَرْضِ
هَوْنًا وَاِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا ﴿٦٣﴾

Meâli

56. Biz seni ancak müjdeci ve uyarıcı olarak gönderdik.

57. De ki: "Buna karşı sizden, Rabbine doğru bir yol tutmayı dileyen kimseler *(olmanız)* dışında herhangi bir ücret istemiyorum."

58. Sen ölümsüz ve daima diri olan Allah'a güvenip dayan. Onu hamd ile tesbih et. Kullarının günahlarından haberdar olarak O yeter.

59. Gökleri, yeri ve ikisinin arasındakileri altı günde yaratan sonra arşa yerleşen *(ona hükmeden)* Rahmandır. Bunu bir bilene sor.

60. Onlara *"Rahmana secde edin"*[1] dendiği *zaman "Rahman da neymiş? Senin bize emrettiğine secde edermiyiz hiç"* derler ve bu emir onların nefretini artırır.

61. Gökte burçları var eden, onların içinde bir çerağ *(güneş)* ve nurlu bir ay barındıran Allah, yüceler yücesidir.

62. İbret almak ve şükretmek isteyen kimseler için gece ile gündüzü ardarda getiren de odur.

63. Rahmanın kulları, öyle kimselerdir ki, yerüyüznde mütevazi olarak yürürler. Cahiller kendilerine laf attığında *"selâm"* derler.

Tefsiri

٥٦- ﴿وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلاَّ مُبَشِّرًا وَنَذِيرًا﴾

56- Biz seni ancak müjdeci ve uyarıcı olarak gönderdik.

Biz, seni müminler için müjdeci, kâfirler için de uyarıcı olarak gönderdik.

٥٧- قُلْ مَا أَسْئَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِلاَّ مَنْ شَاءَ أَنْ يَتَّخِذَ إِلَى رَبِّهِ سَبِيلاً

57- De ki: "Buna karşı sizden, Rabbine doğru bir yol tutmayı dileyen kimseler (olmanız) **dışında herhangi bir ücret istemiyorum."**

Bu tebliğ için sizden bir ücret istemiyorum. Ancak Rabbine doğru bir yol tutmayı dileyen kimsenin işini işlemenizi istiyorum. Onun «أجر» kelimesinden istisnası, mal tahsilinde senin için çalışmış şefkat sahibinin, *"senden, çalıştığıma karşılık, bu malı koruman ve onu kayb etmemenden başka hiçbir ücret istemiyorum"* sözü gibidir. Malı, kendin için muhafaza etmen, ücretin cinsinden değildir. Fakat onu ücret şeklinde tasvir etti. Sanki o, *"eğer malını korursan, senin bu koruman, sevaba girenin rızası gibi, benim ücretim ve rızam olmuş olur."* Allaha yemin olsun ki Nebi (s.a.v.)'in, ümmetine karşı durumu bu şekildedir. Allaha yol tutmanın manası; ona, iman ve taatla, ya da sadaka

[1] Secde Ayetidir

ve nafakayla yaklaşmaktır. Denildiki: *"Lakin, infakla Rabbinin rızasına yol bulmak isteyenler bunu yapsın,"* demektir. Yine takdirinin şöyle olduğu söylendi: *"Sizden, sizi davet ettiğim şey için, davet olunanın, Rabbine taatiyle yol bulması dışında, bir ücret istemiyorum. Benim ücretim budur. Çünkü Allah, beni buna göre mükafatlandıracak."*

٥٨- ﴿وَتَوَكَّلْ عَلَى الْحَيِّ الَّذِى لَا يَمُوتُ وَسَبِّحْ بِحَمْدِهِ وَكَفٰى بِهِ بِذُنُوبِ عِبَادِهِ خَبِيرًا﴾

58- Sen ölümsüz ve daima diri olan Allah'a güvenip dayan. Onu hamd ile tesbih et. Kullarının günahlarından haberdar olarak O yeter.

Ölmeyen zatı vekil edin ki, seni, zelil olarak ölen birinin insafına terketmesin. Yani kötülerin kötülüklerini defetmede ona güven, işini ona dayandır. Ölümlü dirilere güvenme. Salihlerden biri bu ayeti okudu da şöyle dedi: *"Bu ayetten sonra, akıl sahibi hiç kimsenin mahlukata güvenmesi doğru olmaz."*

Tevekkül; her işte ona itimad etmektir. Kendisine tevekül edeni, başkasının insafına terketmeyen zatı, hamdi gerektiren tevfiki sebebiyle tesbih et.

Ya da «سُبْحَانَ اللّٰهِ وَبِحَمْدِهِ» *"Allah'ı hamdiyle noksan sıfatlardan tenzih ederim"* de. Ya da onu övürerek bütün kusurlardan tenzih eyle, demektir. Kullarının günahlarını onun bilmesi yeter, yani O, onların hallerini bilir. Amellerini cezalandırmada onlara yeter, demektir.

٥٩- ﴿اَلَّذِى خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِى سِتَّةِ اَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ اَلرَّحْمٰنُ فَاسْئَلْ بِهِ خَبِيرًا﴾

59- Gökleri, yeri ve ikisinin arasındakileri altı günde yaratan sonra arşa yerleşen (ona hükmeden) Rahmandır. Bunu bir bilene sor.

Altı gün ile, bu zaman dilimi kadar bir müddet kastedilmiştir. Çünkü o vakit gece ve gündüz yoktu.

Mücahid'den rivayet edildiğine göre, *"O günlerin ilki Pazar, sonuncusu da Cuma günüdür."* Onları, mahlukatına merhameti ve sabrı öğretmek için bir anda yaratmaya kadir olduğu halde altı günde yarattı. O Rahmandır, Rahman hazfedilmişbir mübtedanın haberidir.

Ya da «اسْتَوٰى» fiilindeki zamirden bedeldir. Ya da «الَّذى خَلَقَ» mübteda «الرَّحْمٰنُ» onun haberidir. «فَسْئَلْ» Mekkî ve Ali'ye göre «فَسَلْ» şeklindedir. «بِه» , «سَئَلَ سَائِلٌ بِعَذَابٍ وَاقِعٍ» *"Vaki olacak azabı sorucu sordu"* ayetinde «بِ» ile, «ثُمَّ لَتُسْئَلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ» ayetinde de «عن» ile olduğu gibi. «سَلْ» in sılasıdır. «سَاَلَ بِه» *"Onu sordu"* sözü, ona önem verdi, onunla meşgul oldu, sözleri gibidir. «سَاَلَ عَنْهُ» ise, onu aradı, onu araştırdı, sözleri gibidir.

Ya da «بِه» , «خَبِيرًا» in sılası, «خَبِيرًا» de «سَلْ» in mef'ulüdur. Yani, onu, bilen birine sor ki, sana onun rahmetini haber versin. Ya da onu ve rahmetini bilen adama sor. Ya da Rahman, Allah'u Teâlâ'nın isimlerinden biridir. Önceki kitaplarda zikredilmiştir. O bilmeyenlere, inkâr edenler onu tanısın diye *"bu ismi, sana ehl-i kitaptan bildirecek olanlara sor"* denildi.

Nitekim onlar *"Biz Rahmanı tanımıyoruz. Sadece Yemâme'de, kendisine Rahmanu'l-Yemâme denilen kişiyi tanıyoruz"* diyorlardı. O kişiyle Müseyleme'yi kastediyorlardı.

٦٠- ﴿وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اسْجُدُوا لِلرَّحْمٰنِ قَالُوا وَمَا الرَّحْمٰنُ أَنَسْجُدُ لِمَا تَأْمُرُنَا وَزَادَهُمْ نُفُورًا﴾

60- Onlara "Rahmana secde edin" dendiği zaman "Rahman da neymiş?" senin bize emrettiğine secde edermiyiz hiç" derler ve bu emir onların nefretini artırır.

Muhammed (a.s.) müşriklere *"Rahmana secde edin"* yani, *"Allah için namaz kılın, ona boyun eğin"* dediğinde *"Rahman da neymiş? Onu tanımıyoruz ki secde edelim"* derler. Bu, onunla (Rahmanla) isim

lendirilen hakkında sorulan bir sorudur. Çünkü onlar, onu, bu isimle tanımıyorlardı. Çünkü onlar, Rahîm, Râhim ve Râhûm kelimelerini kullanıyorlar, ama Rahman kelimesini kullanmıyorlardı. *"Senin, bize, kendisine secde etmekle emrettiğin kişiye secde mi edeceğiz?"* Ya da *"Ey Muhammed! Tanımadığımız birine secde ile emrettiğin için mi secde edeceğiz?"*

« تَأْمُرُنَا » Ali ve Hamza'ya göre « يَأْمُرُنَا » şeklindedir. Sanki onların bir kısmı diğerlerine, *"Muhammedin, bize emrettiği kişiye mi secde edeceğiz?"* Ya da bize daha ne olduğunu bilmediğimiz ve Rahman diye adlandırılan birine emrediyor, demektir. Hakikaten inad ettiler. Çünkü onun, lûgat uzmanları katındaki manası, *"Rahmet hususunda son noktaya varmış rahmet sahibi"* demektir.

Çünkü «فَعْلَانْ» vezni, mubalağa sığalarındandır. Biri son derece susadığında «رَجُلٌ عَطْشَانْ» (son derece susamış adam) dersin. Onun, onlara *"Rahmana secde edin"* demesi, onların nefretini ve imandan uzaklaşmasını artırır.

٦١- ﴿ تَبَارَكَ الَّذِى جَعَلَ فِى السَّمَٓاءِ بُرُوجًا وَجَعَلَ فِيهَا سِرَاجًا وَقَمَرًا مُنِيرًا ﴾

61- Gökte burçları var eden, onların içinde bir çerağ (güneş) **ve nurlu bir ay barındıran Allah, yüceler yücesidir.**

Burûc, gezegenlerin yörüngeleridir. Her gezegen için durumunu içlerinde düzelttiği iki burcu vardır. Güneş ve ay için ise birer burç vardır. Koç ve Akrep, Merihin iki burcudur. Boğa ve Terazi, Zühreninin iki burcudur. İkizler ve Başak, Utaritin iki burcudur. Yengeç, ayın burcu, Aslan da, Güneşin burcudur. Yay ve Balık, Müşteri'nin iki burcudur. Oğlak ve Kova, Zuhal'in iki burcudur. Bu burçlar, dört unsura bölünmüşlerdir. Ve herbiri üç burca isabet eder. Koş, Aslan ve Yay burçları ateşe ait üçlüdür. Boğa, Başak ve Oğlak burçları toprağa ait üçlüdür. İkizler, Terazi ve Kova burçları havaya ait üçlüdür. Yengeç, Akrep ve Balık burçları suya ait üçlüdür. Menziller, burçlar şeklinde adlandırılmıştır ki onlar yüksek saraylardır. Çünkü onlar, bu gezegenler için oturanların evleri gibidir.

«بُرُوجْ» kelimesinin «تَبَرُّجْ» (görünme) ten türetilmesi, ortaya çıktığı ve göründüğü içindir. Hasan, Katade ve Mücahid: *"Burçlar, görünen büyük yıldızlardır"* dediler. O, gökte, parlaması için güneşi ve geceyi aydınlatan ayı var etti.

Hamza ve Ali'ye göre «سِرَاجًا» , «سُرُجًا» şeklindedir, *"yıldızlar"* manasına gelmektedir.

٦٢- ﴿الَّذِى جَعَلَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ خِلْفَةً لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يَذَّكَّرَ أَوْ أَرَادَ شُكُورًا﴾

62. İbret almak ve şükretmek isteyen kimseler için gece ile gündüzü ardarda getiren de odur.

«خِلْفَةً» , «خَلَفَ» fiilindendir «فِعْلَةً» veznindendir. «رَكِبَ» den gelen «رِكْبَةً» da bunun gibidir.

Bu, gece ve gündüzden herbirini, birbiri ardınca getirdiği bir durumdur. Mana, o ikisini, birbirini izleyen ve biri gittiğinde diğerini, onun yerini alan kıldı. Yada virdden kaçırdığını kaza hususunda ona bir diğerini verir. O ikisinin boyun eğdirilmesi ve peşpeşe gelmeleri hususunda düşünüpde onları idare edeni tanımayı isteyen kimseler için, yine o ikisi hususunda kendisine bahşedilen Rabbisinin nimetlerine şükretmek isteyen kimseler için gece ile gündüzü ardarda getirdi.

Hamza ve Halefe göre «يَذَّكَّرَ» , «يَذْكُرَ» şeklindedir. Yani, Allahı zikretmeyi, yada unutulanı hatırlayıp da kaza etmeyi dileyen kimseler için, demektir.

٦٣- ﴿وَعِبَادُ الرَّحْمٰنِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْنًا وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا﴾

63. Rahmanın kulları, öyle kimselerdir ki, yerüyüznde mütevazi olarak yürürler. Cahiller kendilerine laf attığında "selâm" **derler.**

« عِبَادُ الرَّحْمٰنِ» Mübtedadır, haberi «اَلَّذِينَ يَمْشُونَ » dir. Ya da «اُولٰئِكَ يُجْزَوْنَ» haber, «اَلَّذِينَ يَمْشُونَ » ve ondan sonrası da sıfattır. Kulların, Rahmana izafe edilmesi, tahsis ve üstün kılma içindir. Düşmanlarını tavsiften sonra dostlarını tavsif etti. «هَوْنًا» haldir. Ya da «يَمْشُونَ» nin sıfatıdır. Yani, mütevazi oldukları halde ya da mütevazi bir yürüyüşle, demektir.

«هَوْنٌ» merhamet ve yumuşaklık demektir. Yani, havalı, gururlu ve kibirli bir şekilde değil vakar, teenni ve tevâzu ile yürürler. Ayaklarını yere vurmazlar. Gururlu ve kibirli bir şekilde ayakkabı-larıyla ses çıkarmazlar. Bundan ve *"çarşılarda yürürler"* ayetinden dolayı alimlerin bir kısmı çarşılarda hayvana binmeyi mekruh görmüşlerdir. Aşağılık kimseler, onlara, çirkin gördükleri sözlerle hitap ederlerse, onlar, sözü kesmek için *"selâm"* derler. Ve o hususta ezadan ve iftiradan kurtulurlar.

Ya da sizden aldığımız bu sözünüzden dolayı sizi terkediyoruz ve size karşı bir cahillikte bulunmuyoruz, demektir. *"selâm"* kelimesi, selâm alma yerine kullanılmıştır. Denildiki *"bunu, sevap ayeti neshetmiştir"* Halbuki buna ihtiyaç yoktur. Aşağılık kimseleri görmezlikten gelmek şer'an ve insanlık açısından iyi görülmüştür. Bu, onların gündüz vakti ile ilgili vasfıdır. Daha sonra şu sözüyle onların gecelerini vasfetti.

64. – 74. ÂYETLER

وَالَّذِينَ يَبِيتُونَ لِرَبِّهِمْ سُجَّدًا وَقِيَامًا ﴿٦٤﴾ وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا اصْرِفْ عَنَّا عَذَابَ جَهَنَّمَ إِنَّ عَذَابَهَا كَانَ غَرَامًا ﴿٦٥﴾ إِنَّهَا سَاءَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا ﴿٦٦﴾ وَالَّذِينَ إِذَا أَنْفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ ذٰلِكَ قَوَامًا ﴿٦٧﴾ وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِى حَرَّمَ اللّٰهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ يَلْقَ أَثَامًا ﴿٦٨﴾ يُضَاعَفْ لَهُ الْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَيَخْلُدْ فِيهِ مُهَانًا ﴿٦٩﴾ إِلَّا مَنْ تَابَ وَاٰمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا فَأُولٰٓئِكَ يُبَدِّلُ اللّٰهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٧٠﴾ وَمَنْ تَابَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَإِنَّهُ يَتُوبُ إِلَى اللّٰهِ مَتَابًا ﴿٧١﴾ وَالَّذِينَ لَا يَشْهَدُونَ الزُّورَ وَإِذَا مَرُّوا بِاللَّغْوِ مَرُّوا كِرَامًا ﴿٧٢﴾ وَالَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُوا بِاٰيَاتِ رَبِّهِمْ لَمْ يَخِرُّوا عَلَيْهَا صُمًّا وَعُمْيَانًا ﴿٧٣﴾ وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا ﴿٧٤﴾

Meâli

64. Onlar ki, gecelerini Rablerine secde ederek ve kıyam durarak geçirirler.

65. Onlar ki şöyle derler: *"Rabbimiz, cehennem azabını üzerimiz den sav. Doğrusu onun azabı, gelip geçici bir şey değildir."*

66. Orası ne kötü bir karargâh ve ne kötü bir makamdır.

67. Ve onlar ki, harcadıklarında ne israf ne de cimrilik ederler. İkisi arasında orta yol tutarlar.

68. Ve onlar, Allah ile beraber başka bir tanrıya yalvarmazlar. Allah'ın haram kıldığı cana haksız yere kıymazlar ve zina etmezler. Kim bunları yaparsa cezasını bulur.

69. Kıyamet günü azabı kat kat olur. Ve orada alçaltılmış olarak temelli kalır.

70. Ancak tevbe ve iman edip iyi davranışta bulunanlar başka. Allah, onların kötülüklerini iyiliklere çevirir. Allah çok bağışlayıcıdır. Engin merhamet sahibidir.

71. Kim tevbe edip salih amel işlerse, şüphesiz ki o, tevbesi kabul edilmiş olarak Allaha döner.

72. Onlar ki yalan yere şahitlik etmezler. Boş bir şeye rastladıklarında vakar ile *(oradan)* geçip giderler.

73. Kendilerine Rablerinin ayetleri hatırlatıldığında ise, onlara karşı sağır ve kör olarak secdeye kapanmazlar. *(sağır ve kör davranmazlar.)*

74. Ve onlar ki: *"Rabbimiz! Bize gözümüzü aydınlatacak eşler ve zürriyetler bağışla ve bizi takva sahiplerine önder kıl"* derler.

Tefsiri

٦٤- ﴿وَالَّذِينَ يَبِيتُونَ لِرَبِّهِمْ سُجَّدًا وَقِيَامًا﴾

64- Onlar ki, gecelerini Rablerine secde ederek ve kıyam durarak geçirirler.

«سُجَّدًا» , «سَاجِدٌ» *"secde eden"* in çoğuludur. «قِيَامًا» , «قَائِمٌ» *"kıyama duran"* ın çoğuludur.

« بَيْتُوتَتْ » rahatlığın zıddıdır. O, gecenin, sana, uyurken yada uyanık olduğun halde ulaşmasıdır.

Denildiki: *"Kim, namazda, az da olsa Kur'an'dan bir şey okursa, o Allah'a secde eden ve kıyam duran olarak gecelemiştir."*

Yine denildiki: *"O ikisi, akşam ve yatsıdan sonra kılınan iki rekat namazdır."* Ayetin zahirine göre onlar, gecenin tamamını ya da çoğunu ihya etmekle nitelendirilmiştir.

٦٥- ﴿وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا اصْرِفْ عَنَّا عَذَابَ جَهَنَّمَ إِنَّ عَذَابَهَا كَانَ غَرَامًا﴾

65- Onlar ki şöyle derler: "Rabbimiz, cehennem azabını üzerimizden sav. Doğrusu onun azabı, gelip geçici bir şey değildir."

«غَرَامًا» gerekli helâk demektir. «غَرِيمٌ» *"alacaklı"* da bundandır. Borçlunun ensesine bindiğinden dolayı kullanılmıştır. Onları, geceyi, secde ve kıyam ederek ihya etmekle nitelendirdi. Sonra da onların duasını zikrederek, onların, bu kadar gayrete rağmen, korktuklarını ve azabın kendilerinden uzaklaştırılması için Allah'a yanayakıla yalvardıklarını haber vermiştir.

٦٦- ﴿إِنَّهَا سَاءَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا﴾

66- Orası ne kötü bir karargah ve ne kötü bir makamdır.

«سَائَتْ», «بِئْسَتْ» hükmündedir. Onda «مُسْتَقَرًّا» kelimesinin açıkladığı gizli bir zamir vardır. Mahsus « بِالزَّمِّ » (kötülenen) hazfedilmiştir.

Manası, *"O ne kötü bir karargah ve ne kötü bir makamdır"* şeklindedir. Bu zamir, cümleyi «انَّ» nin ismine bağlamış ve onu, ona haber kılmıştır. Ya da « سَاءَتْ » mahzun kıldı, manasınadır. Bunda «انَّ» nin ismine ait zamir vardır. «مُسْتَقَرًّا» hal ya da temyizdir. Her iki ta'lilin içiçe ve eş manada olması mümkündür. Ayrıca Allah'u Teâlâ'nın, onların sözlerini hikâye eden sözleri olmaları da mümkündür.

٦٧- ﴿وَالَّذِينَ إِذَا أَنْفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ ذٰلِكَ قَوَامًا﴾

67- Ve onlar ki, harcadıklarında ne israf ne de cimrilik eder-

ler. İkisi arasında orta yol tutarlar.

Nafaka hususunda haddi aşmazlar. Yada zevk-u sefa için yemezler, büyüklenmek için giyinmezler.

İbni Abbas (r.a.)'dan yapılan rivayete göre; o, *"Günaha harcamazlar"* demiştir. İsraf; ihtiyaç miktarını aşmak, demektir.

Adamın biri, birinin *"İsrafta hayır yoktur"* sözünü işitmiş de *"Hayır da israf olmaz"* demiştir.

Nitekim Resülûllah (s.a.v) de: *"Kim ihtiyaç miktarını menederse nafakayı kısmıştır. Kim de ihtiyaç olmayan yerde harcarsa israf etmiş demektir.*

«يَقْتُرُوا» Kûfi'ye göredir. Medenî ve Şamî'ye göre «يُقْتِرُوا» şeklinde, Mekkî ve Basri'ye göre «يَقْتِرُوا» şeklindedir. «قَتْر» , «اقْتَار» ve «تَقْتِير» israfın zıddı olan kısma manasına gelmektedir. Onların harcaması, israf ile kısma arasında orta yolludur. «قَوَام» iki şey arasında orta yoldur. «بَيْنَ ذَلِكَ» ve «قَوَامًا» iki ayrı haberdir. Allah'u Teâlâ, onları, israf ve cimrilik arasında adaletle nitelendirmiş ve Nebi (s.a.v.) de bunun bir benzeriyle emretmiştir. Ayet-i Kerime'de de *"Elini boynuna bağlı kılma (cimrilik yapma)"* buyurmuştur.

Abdülmelik b. Mervan; kızını vereceği zaman Ömer b. Abdül aziz'e harcamasını sordu. O *"İki kötü arasındaki güzel şekil"* deyince Abdülmelik, onun bu ayette zikredileni kastettiğini anladı. Denildiki: Onlar, Muhammed (a.s.)'ın ashabıdır. Lezzet almak için zevk-u sefa için yemek yemezler. Güzellik ve süs için elbise giymezler. Onlar ancak açlığı gidermek için yerler, avret yerlerini örtmek, sıcak ve soğuktan korunmak için giyerler. Ömer (r.a.): *"Kişinin, iştahı çektiği bir şeyi yemesi israf olarak yeter"* demiştir.

٦٨- ﴿وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِى حَرَّمَ اللّٰهُ اِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ يَلْقَ اَثَامًا﴾

68- Ve onlar, Allah ile beraber başka bir ilaha yalvarmazlar.

Allah'ın haram kıldığı cana haksız yere kıymazlar ve zina etmezler. Kim bunları yaparsa cezasını bulur.

Onlar, Allah'a şirk koşmazlar. Kısas, recm, dinden dönme, Allah'a şirk koşma ve yeryüzünü fesada vermeye çalışma gibi sebepler müstesna Allah'ın öldürülmesini haram kıldığı cana kıymazlar. « إِلاَّ بِالْحَقِّ» "Hak bir sebep müstesna" sözü, hazfedilmiş «قَتْل» "öldürmek" kelimesine yada «لاَ يَقْتُلُونَ» ye taalluk etmektedir. Bu büyük günahların, salih kullarda olmadığının ifadesi, onların düşmanı Kureyş ve diğerlerinin durumlarından kinayedir. Sanki şöyle denilmiştir: *"Onlar o kimselerdir ki Allah, onları, sizin üzerinde bulunduğunuz halden korumuştur, temizlemiştir."* Kim bu zikredilenleri yaparsa günahının cezasını bulur.

٦٩- ﴿يُضَاعَفْ لَهُ الْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَيَخْلُدْ فِيهِ مُهَانًا﴾

69- Kıyamet günü azabı kat kat olur. Ve orada alçaltılmış olarak temelli kalır.

«يُضَاعَفْ» , «يَلْقَ» den bedeldir. Çünkü ikisi de aynı manadadır. Zira azabın kat kat olması, günahlarla karşılaşmak demektir. Şu sözde olduğu gibi

مَتَى تَأْتِنَا تُلْمِمْ بِنَا فِي دِيَارِنَا

تَجِدْ حَطَبًا جَزْلاً وَنَارًا تَأَجَّجَا

Ne zaman bize getir, ziyaret edersen vatanımızda

Odun, kütük ve dahi yanan ateş bulursun.

«تُلْمِمْ» lafzını sakin kıldı. Çünkü o, «تَأْتِنَا» manasındadır. Zira «الإِتْيَان» "gelmek" «الإِلْمَام» demektir. «يُضَاعَفْ» Mekkî, Yezid ve Yakub'a göre «يُضَعَّفْ» şeklinde, Şami'ye göre, «يُضَعَّفُ» şeklinde ve Ebubekir'e göre de başlangıç cümlesi olarak ya da hal olarak «يُضَاعَفُ» şeklin-

dedir. *"Kıyamet günü azabı kat kat olur"* sözünden maksat, ahirette, her geçen gün azap üzerine azapla eziyet edilmeleridir. Denildiki: *"Şirk koşan biri, günah işlediğinde, şirk için ayrı, günah için ayrı olarak azap görür. Bu sebepten ceza, günahların çokluğu sebebiyle kat kat artar."*

«يُضَاعَفْ» kelimesini cezmeden «يَخْلُدْ» kelimesini de cezmetmiştir. Onu merfu okuyan diğerini de merfu okumuştur. Çünkü o, ona atfedilmiştir. O, azap içerisinde zelil olarak temelli kalır. Mekkî ve Hafs'a göre «فيه» , «فيهِى» şeklinde işba'la okunur. Hafs, işba'ı tehditte mübalağa olsun diye bu kelimeye tahsis etmiştir. Araplar, kinaye «ـه» sında asıl, işba' olduğu halde mübalağa için uzatmışlardır. «مُهَانًا» haldir. Zelil olarak demektir.

٧٠- ﴿إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا فَأُولَٰئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ ۗ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا﴾

70- Ancak tevbe ve iman edip iyi davranışta bulunanlar başka. Allah, onların kötülüklerini iyiliklere çevirir. Allah çok bağışlayıcıdır. Engin merhamet sahibidir.

Ancak şirkten tevbe edip Muhammed (a.s.)'a inananlar ve tevbesinden sonra salih ameller işleyenler müstesna. «إِلَّا مَنْ تَابَ» Nasb makamında cinsten istisnadır. Allah, onların kötülüklerini iyiliğe çevirir. Yani, Allah, onları, çirkinliklerden sonra iyilikler yapmaya muvaffak kılar. Ya da o, kötülükleri tevbe ile yok eder. Ve onun yerine iman ve taat gibi iyilikleri getirir. Bununla, günahın, bizzat kendisinin iyilik olduğunu kastetmedi. Kastı bizim anlattığımız şekildir.

Bercemîye göre «يُبَدِّلُ» , «يُبْدِلُ» şeklindedir. Allah, günahları örterek bağışlayan ve onları iyiliğe çevirmek suretiyle merhamet edendir.

٧١- ﴿وَمَنْ تَابَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَإِنَّهُ يَتُوبُ إِلَى اللَّهِ مَتَابًا﴾

71- Kim tevbe edip salih amel işlerse, şüphesiz ki o, tevbesi

kabul edilmiş olarak Allah'a döner.

Kim tevbe eder ve tevbesini ameli salih yapmak suretiyle sağlam laştırırsa şüphesiz ki o, Allah'a, tevbesi kabul edilmiş, günahları örtülmüş, sevapları kazanmış ve Allah katında rıza makamına çıkmış biri olarak döner.

٧٢- ﴿وَالَّذِينَ لَا يَشْهَدُونَ الزُّورَ وَإِذَا مَرُّوا بِاللَّغْوِ مَرُّوا كِرَامًا﴾

72- Onlar ki yalan yere şahitlik etmezler. Boş bir şeye rastladıklarında vakar ile (oradan) geçip giderler.

«الزُّورْ» yalan, demektir. Yani, yalancıların ve sahtekârların meclislerinden kaçarlar. Kötülüğe bulaşmamak için onlara ve onların meclislerine yaklaşmazlar. Çünkü batılla tanık olmak ona ortak olmak demektir. Aynı şekilde şeriatın cevaz vermediği şeylere de bakanlar, o günahlara ortak olmuşlardır. Çünkü onların orada hazır olmaları, ve ona bakmaları, ona razı olduklarına dair bir delildir ve onun artmasına da bir sebebtir. İsa (a.s.)'ın öğütlerinde *"sahtekârlarla oturmaktan kaçının?"* buyurulmaktadır. Ya da muzafın hazfına göre «شَهَادَةَ الزُّورِ» şeklindedir. Yani, yalan yere şehadet etmezler, demektir.

Katade'den yapılan rivayete göre: Murat; *"boş meclislerdir."* İbni Hanefiyye'den yapılan rivayete göre: *"Eğlence ve müziğe şahit olmazlar"* demektir. «لَغْوِ» fuhuş ve terkedilmesi, atılması gereken herşeydir. Mana; bu tür boş işlerle uğraşanlarla karşılaştıklarında nefislerini pisliğe bulaşmaktan alıkoyarak geçip giderler, demektir. Bu *"boş söz işittikleri zaman ondan yüz çevirirler"* ayetindeki gibidir. Bekir (r.a.) rivayet edildiğine göre *"Avret yerlerini zikrettiklerinde, onlardan kinaye yapmışlardır"* demiştir.

٧٣- ﴿وَالَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ لَمْ يَخِرُّوا عَلَيْهَا صُمًّا وَعُمْيَانًا﴾

73- Kendilerine Rablerinin ayetleri hatırlatıldığında ise, onlara karşı sağır ve kör olarak secdeye kapanmazlar. (sağır ve kör davranmazlar.)

Onlara Kur'an okunduğunda yada onlara Kur'anla vaaz edildiğinde, onlara karşı sağır ve kör davranmazlar. Bu, secde etmediklerini

ifade etmiyor. Bilakis secde ettiklerini ispat ediyor. Sağırlığı ve körlüğü olumsuzluyor. *"Zeyd beni selâmla karşılamadı"* sözünde olduğu gibi. Bu, selâmın olmadığını ifade ediyor, karşılaşmanın değil. Yani onlara, o ayetler zikredildiği vakit, emredildiklerinde de menedildiklerinde de ağlayarak, dikkatli kulaklarla dinleyerek ve dikkatli gözlerle bakarak secdeye kapanırlar. Münafıklar ve benzerleri gibi yapmazlar. Bunun delili de: *"İşte bunlar, Allah'ın nimet verdiği peygamberlerden, Adem neslinden, Nuh ile beraber gemide taşıdıklarımızın neslinden, İbrahim ve İsmail (Yakub) neslinden, yol gösterdiğimiz kimselerdendir. Onlara rahmanın ayetleri okunduğu zaman ağlayarak secdeye kapanırlardı"* ayetidir.

٧٤- ﴿وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا﴾

74- Ve onlar ki: "Rabbimiz! Bize gözümüzü aydınlatacak eşler ve zürriyetler bağışla ve bizi takva sahiplerine önder kıl" derler.

«مِنْ» beyan içindir. «هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا» sözüyle sanki, "bize göz aydınlığı ver" denilmiştir. Bundan sonra "göz aydınlığı" kelimesi beyan edilmiş ve « مِنْ أَزْوَاجِنَا » "eşlerimizden" sözüyle tefsir edilmiştir. Manası, Allah'ın, onları, onlar için göz aydınlığı kılması, demektir. Bu « رَأَيْتُ مِنْكَ أَسَدًا» sözüyle aynı kategoridedir. Yani "sen aslansın" demektir. Ya da «مِنْ» ibtida içindir. O zaman da mana; bize, onlar vasıtasıyla taat ve dürüstlük yönüyle gözümüzü aydınlatacakları ver. Hafs dışındaki Kûfeli'lere ve Ebu Amr'a göre « ذُرِّيَّاتِنَا » , cins kastedildiği için « ذُرِّيَّتِنَا » şeklindedir. «أَعْيُنٍ» , «قُرَّةَ» nekra olduğu için nekra kılınmıştır. Çünkü muzaf, ancak muzafun ileyh'in nekra oluşuyla nekra kılınmıştır. Burada sanki, "bize onlardan sevinç ve ferahlık ver" demiştir. « أَعْيُنٍ » azlık kipin de gelmiştir. «عُيُونٌ» şeklinde gelmemiştir. Çünkü maksat, muttakilerin gökleridir. Onlar da diğerlerinin gözlerine nazaran azdır.

Nitekim ayet-i Kerimede, *"Kullarımdan şükreden azdır"* buyurulmuştur.

«أَعْيُن» kelimesinin nekra kılınması hususunda *"Onlar seçkinlerin, yani muttakilerin gözleridir"* denilmesi mümkündür.

Mana; Onlar, Rablerinden, kendilerini, Allah için amel eden, eşlerle ve nesillerle rızıklandırmasını istemişlerdir. Durumlarıyla sevin dikleri ve gözaydınlığı hissettikleri eşler ve nesillerdir. Denildiki: "mümin için hiçbir şey, eşini ve çocuklarını Allah'a itaat eder halde görmek kadar gözaydınlığı olamaz."

İbni Abbas'tan (r.a.) rivayete göre, o *"O fıkhı yazarken gördüğü çocuğudur"* demiştir. Onları, din hususunda bize tabi olan imamlar kıl. Ya da, her birimizi imam kıl, demektir. «إِمَامًا» lafzını, cinse delalet ettiği ve kapalı durumu da olmadığı için tekil olarak zikretti.

Denildiki: *"Ayet-i Kerimede, din hususunda başkanlığın istenmesinin ve buna gayret gösterilmesinin vacib olduğuna dair delil vardır."*

❁ ❁ ❁

75. – 77. ÂYETLER

أُولٰئِكَ يُجْزَوْنَ الْغُرْفَةَ بِمَا صَبَرُوا وَيُلَقَّوْنَ فِيهَا تَحِيَّةً وَسَلَامًا ﴿٧٥﴾ خَالِدِينَ فِيهَا حَسُنَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا ﴿٧٦﴾ قُلْ مَا يَعْبَؤُا بِكُمْ رَبِّي لَوْلَا دُعَاؤُكُمْ فَقَدْ كَذَّبْتُمْ فَسَوْفَ يَكُونُ لِزَامًا ﴿٧٧﴾

Meâli

75. İşte onlar, sabretmelerine karşılık cennetin en yüksek makam larıyla mükafatlandırılacaklar, orada hürmet ve selâmla karşılanacaklardır.

76. Onda ebedi kalacaklardır. Orası ne güzel konak ve ne güzel bir makamdır.

77. Deki: *"Yalvarmanız olmasa Rabbim size ne diye değer versin?"* (size bildirdiklerimi) yalanladınız. Bu yüzden cezalandırılmanız gerekecektir.

Tefsiri

٧٥- ﴿ أُولٰئِكَ يُجْزَوْنَ الْغُرْفَةَ بِمَا صَبَرُوا وَيُلَقَّوْنَ فِيهَا تَحِيَّةً وَسَلَامًا ﴾

75. İşte onlar, sabretmelerine karşılık cennetin en yüksek makamlarıyla mükafatlandırılacaklar, orada hürmet ve selâmla karşılanacaklardır.

«غُرْفَة» , «غُرُفَات» yani cennetteki yüksek odalar, demektir. Cinse delalet eden tekille yetinerek tekil kılmıştır. Bunun delili: *"Onlar yüksek odalarda güven içindedirler"* ayeti kerimesidir. İbadet etmeye, şehvetten kaçmaya, kâfirlerin ezalarına karşı dayanmaya, onlara karşı mücadele etmeye, fakirliğe ve sair hususlara karşı sabretmelerinden dolayı cennetin en yüksek odalarıyla mükafatlandırılacaklardır.

«يُلَقَّوْنَ» Hafs'ın dışındaki Kûfe'lilere göre «يَلْقَوْنَ» şeklindedir. Tahiyye, uzun ömürle yapılan duadır. Selâm ise, esenlikle yapılan

duadır. Yani, melekler, onları tahiyye ve selâm ile selâmlarlar. Ya da onlar, birbirlerini tahiyye ve selâmla selâmlarlar, demektir.

٧٦- ﴿خَالِدِينَ فِيهَا حَسُنَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا﴾

76. Onda ebedi kalacaklardır. Orası ne güzel konak ve ne güzel bir makamdır.

«خَالِدِينَ فِيهَا» haldir. «مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا» karar kılınan yer ve ikamet yeri manasına gelmektedir. «حَسُنَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا» , « سَاءَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا» *"Orası ne kötü bir konak ve ne kötü bir makamadır"* cümlesinin karşılığıdır.

٧٧- ﴿قُلْ مَا يَعْبَؤُا بِكُمْ رَبِّى لَوْلَا دُعَآؤُكُمْ فَقَدْ كَذَّبْتُمْ فَسَوْفَ يَكُونُ لِزَامًا﴾

77. Deki: "Yalvarmanız olmasa Rabbim size ne diye değer versin?" (size bildirdiklerimi) **yalanladınız. Bu yüzden cezalandırılmanız gerekecektir.**

«مَا» Soru manasını içermektedir. Mahallen mensuptur. Manası; *"Onun, sizi İslam'a çağırması olmasa Rabbim sizi ne yapsın? Ya da kendisine ibadetiniz olmasa sizi ne yapsın?"* demektir. Yani, O, sizi, kendisine ibadet etmeniz için yarattı.

Nitekim ayet-i kerime'de: *"İnsanları ve cinleri ancak bana ibadet etsinler diye yarattım"* buyurulmuştur.

Yani, Rabbinizin katında itibara alınan, sizin ibadetinizdir. Ya da, onunla birlikte ilâhlara ibadet etmezseniz Rabbiniz size niye azap etsin demektir. Bu Allah'u Teâlâ'nın şu ayeti kerimesinde olduğu gibidir: *"Eğer şükrederseniz, Allah size azap etmeyip ne yapacak? Ey Mekke halkı, siz, benim peygamberimi yalanladınız. Onun için azap yakanızı bırakmayacaktır."* «لِزَامًا» kendisinden ayrılmayan bir şeye sahip olan, ya da ayrılmayan şey, demektir. «لَازَمَ» fiilinin mastarı, fail yerine konulmuştur. Dehhâk şöyle demiştir: *"Kendisiyle birklikte başka bir ilâh'a ibadetiniz olmasa, O, sizi kolayca bağışlar."*

Sûre - 26

ŞUARÂ SÛRESİ

Bu sûre Mekke'de nazil olmuştur;
227 âyettir.

Cüz - 19

1. – 11. ÂYETLER

بسم الله الرحمن الرحيم

طسٓمٓ ﴿١﴾ تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ الْمُبِينِ ﴿٢﴾ لَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَفْسَكَ اَلَّا
يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ ﴿٣﴾ اِنْ نَشَاْ نُنَزِّلْ عَلَيْهِمْ مِنَ السَّمَٓاءِ اٰيَةً فَظَلَّتْ
اَعْنَاقُهُمْ لَهَا خَاضِعِينَ ﴿٤﴾ وَمَا يَاْتِيهِمْ مِنْ ذِكْرٍ مِنَ الرَّحْمٰنِ مُحْدَثٍ اِلَّا
كَانُوا عَنْهُ مُعْرِضِينَ ﴿٥﴾ فَقَدْ كَذَّبُوا فَسَيَاْتِيهِمْ اَنْبٰٓؤُا مَا كَانُوا بِهٖ
يَسْتَهْزِؤُنَ ﴿٦﴾ اَوَلَمْ يَرَوْا اِلَى الْاَرْضِ كَمْ اَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ كَرِيمٍ
﴿٧﴾ اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَةً وَمَا كَانَ اَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٨﴾ وَاِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ
الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿٩﴾ وَاِذْ نَادٰى رَبُّكَ مُوسٰٓى اَنِ ائْتِ الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿١٠﴾
قَوْمَ فِرْعَوْنَ اَلَا يَتَّقُونَ ﴿١١﴾

Meâli

1. Tâ Sîn Mîm.

2. Bunlar, apaçık kitabın ayetleridir.

3. Onlar iman etmiyorlar, diye adeta kendine kıyacaksın.

4. Biz dilesek, onların üzerine gökten bir mucize indiririz de, ona boyun eğmek zorunda kalırlar.

5. Kendilerine, O çok esirgeyici Allah'dan yeni bir öğüt gelmeye dursun, ille ondan yüz çevirirler.

6. Üstelik yalanladılar. Fakat alay edip durdukları şeylerin haber leri yakında onlara gelecektir.

7. Yeryüzüne bir bakmadılar mı ki, orada her güzel çiftten nice bitkiler yetiştirmişiz!

8. Şüphesiz bunlarda *(Allah'ın kudretine)* birer nişâne vardır. Ama çoğu iman etmezler.

9. Şüphe yokki Rabbin, mutlak galip ve engin merhamet sahibidir.

10-11. Hani Rabbin Musa'ya *"O zalimler gurûhuna, Firavun'un kavmine git. Hâlâ sakınmayacaklar mi onlar?"* diye nidâ etmişti.

Tefsiri

١- ﴿ طٰسٓمٓ ﴾

1- Tâ Sîn Mîm.

A'şa, Bercemî ve Hafs'ın dışındaki Kûfeli'ler imale ile okumuşlardır. Yezid ve Hamza «م» ın yanındaki «ن» u açık okumuş, diğerleri ise onu, «م» e idğam etmişlerdir.

٢- ﴿ تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ الْمُبِينِ ﴾

2- Bunlar, apaçık kitabın ayetleridir.

İcazı ve Allah katından gelişinin doğruluğu açıktır. Bununla kast olunan sûre ya da Kur'an'dır. Mana, bu yaygın harflerden oluşmuş ayetler, apaçık kitabın ayetleridir.

٣- ﴿ لَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَفْسَكَ اَلَّا يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ ﴾

3- Onlar iman etmiyorlar, diye adeta kendine kıyacaksın.

«لعلّ» işfak içindir. Yani, neredeyse, kavmin İslam'a girmedi diye hasret ve üzüntüden kendini öldüreceksin. İman etmiyorlar diye, ya da iman etmesi mümkün olmadığı için ya da iman etmeyecekleri korkusundan dolayı adeta kendine kıyacaksın.

٤- ﴿ اِنْ نَشَاْ نُنَزِّلْ عَلَيْهِمْ مِنَ السَّمَاۤءِ اٰيَةً فَظَلَّتْ اَعْنَاقُهُمْ لَهَا خَاضِعِينَ ﴾

4- Biz dilesek, onların üzerine gökten bir mucize indiririz de, ona boyun eğmek zorunda kalırlar.

Biz, onların iman etmelerini dilesek üzerlerine apaçık mucizeler indiririz de boyunları ona eğilir. Şartın cezasında gelen mazi lafzı gelemeyecek manasınadır.

«اِنْ زُرْتَنِى اَكْرَمْتُكَ» *"Beni ziyaret edersen, ben de sana ikram ederim"* dersin. Aynı şekilde Zeccac'da bunu demiştir. "Boyunları" yani başları, ya da ileri gelenleri, yada cemaatleri, demektir. İnsanlardan bir grup için "insanlardan bir boyun bize geldi" denir.

İbni Abbas (r.a.)'dan rivayet edildiğine göre şöyle demiştir: *"Bu ayet, idarenin onlar aleyhine bizim lehimize olması, bir takım zorluklardan sonra onların bize boyun eğmesi ve üstünlükten sonra düşüklüğü kendilerine ulaşması için, bizimle Ümeyye oğulları hakkında inmiştir."*

٥- ﴿وَمَا يَأْتِيهِمْ مِنْ ذِكْرٍ مِنَ الرَّحْمٰنِ مُحْدَثٍ اِلَّا كَانُوا عَنْهُ مُعْرِضِينَ﴾

5- Kendilerine, O çok esirgeyici Allah'dan yeni bir öğüt gelmeye dursun, ille ondan yüz çevirirler.

Allah onlara vahyi ile öğüt ve hatırlatmayı yenilemez ki onlar, mutlaka ondan yüz çevirmelerini ve onu inkâr etmelerini yenilemesinler.

٦- ﴿فَقَدْ كَذَّبُوا فَسَيَأْتِيهِمْ اَنْبٰٓؤُا مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِؤُنَ﴾

6- Üstelik yalanladılar. Fakat alay edip durdukları şeylerin haberleri yakında onlara gelecektir.

Muhammed (s.a.v)'i, kendilerine getirdiği hususlarda yalanladılar. Fakat onlar, alay edip durdukları şeylerin haberlerini yakında bilecekler. Bu, onlar için bir tehdit ve bir uyarıdır. Bedir günü ya da kıyamet günü Allah'ın azabın kendilerine dokunduğunda o alaya aldıkları şeyin, yani Kur'an'ın ne olduğunu bilecekler ve o zaman onlara, onun kendilerine gizli kalmış haberleri ve halleri gelecektir.

٧- ﴿اَوَلَمْ يَرَوْا اِلَى الْاَرْضِ كَمْ اَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ كَرِيمٍ﴾

7- Yeryüzüne bir bakmadılar mı ki, orada her güzel çiftten nice bitkiler yetiştirmişiz!

«كَمْ» , «أَنْبَتْنَا» fiili ile mensuptur. *"Her çiftten"* maksat, her sınıf bitkiden, demektir. «كَرِيمٍ» övülen, menfaatı çok ve insanlarla hayvanların yediği şey, demektir. Kerîm olan sözünde olduğu gibi. Yani, faydası umumî olan adam, demektir.

Çokluk ve kapsama kelimelerinin bir araya gelmelerindeki fayda şudur «كُلّ» kelimesi, bütün bitki çiftlerini ayrı ayrı kapsamaya delalet etmektedir. «كَمْ» ise, bu kapsayanın artışına ve aşırı çokluğuna delalet etmektedir. İşte, bununla, Allah, kudretinin büyüklüğüne dikkat çekmiştir.

٨- ﴿إِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَةً وَمَا كَانَ اَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ﴾

8- Şüphesiz bunlarda (Allah'ın kudretine) birer nişâne vardır. Ama çoğu iman etmezler.

Bu sınıf bitkileri bitirmekte, onları bitirenin ölüleri diriltmeye takdir olduğuna dair bir alâmet vardır. Allah, onların bir çoğunun kalp lerinin mühürlü olduğunu ve iman etmelerinin mümkün olmadığını bilmektedir.

٩- ﴿وَاِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ﴾

9- Şüphe yokki Rabbin, mutlak galip ve engin merhamet sahi bidir.

Rabbin, kâfirlerden intikam alma hususunda mutlak galiptir. İman edenler için de engin merhamet sahibidir. Yukarıdaki ayette, bit kilerin çokluğunu haber verdiği halde «اٰيَةً» kelimesini tekil kıldı. Çünkü bununla «أَنْبَتْنَا» nun mastarına işaret edilmiştir. Ya da bundan maksat, bu çiftlerin herbiri hakkında ayrı ayrı birer alamet var, demektir.

١٠ - ﴿وَإِذْ نَادٰى رَبُّكَ مُوسٰى اَنِ ائْتِ الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴾

١١ - ﴿قَوْمَ فِرْعَوْنَ اَلَا يَتَّقُونَ ﴾

10-11- Hani Rabbin Musa'ya "O zalimler gurûhuna, Firavunun kavmine git. Hâlâ sakınmayacaklar mi onlar?" diye nidâ etmişti.

«وَاِذْ» Mef'ulun bihdir. Yani nida ettiğini, çağırdığını hatırla, demektir. «اَنْ» , «اَيْ» (yani) manasınadır. İnkâr etmek, İsrail oğullarını köleleştirmek ve erkek çocuklarını kesmek suretiyle nefislerine zûlmeden o kavme git, onların zûlümlerini tescil ettikten sonra "Firavunun kavmine" diyerek atf-ı beyanla onlara atıf yaptı. Sanki, zalim kavmin manası ve tercümesi Firavun kavmidir. Sanki, ikisi de tek bir manadan ibarettir. Onlara, menederek git. Çünkü artık onların sakınma vakti geldi.

Bu teşvik sözüdür. «الظَّالِمِينَ» deki zamirden hal olma ihtimali vardır. Yani onlar, Allah'tan ve azabından sakınmadıkları halde zûlmediyorlar, demektir. İnkâr hemzesi hal üzerine gelmiştir.

❁ ❁ ❁

12. – 26. ÂYETLER

قَالَ رَبِّ إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُكَذِّبُونِ ﴿١٢﴾ وَيَضِيقُ صَدْرِي وَلَا يَنْطَلِقُ
لِسَانِي فَأَرْسِلْ إِلَى هٰرُونَ ﴿١٣﴾ وَلَهُمْ عَلَيَّ ذَنْبٌ فَأَخَافُ أَنْ
يَقْتُلُونِ ﴿١٤﴾ قَالَ كَلَّا فَاذْهَبَا بِاٰيَاتِنَا إِنَّا مَعَكُمْ مُسْتَمِعُونَ ﴿١٥﴾ فَأْتِيَا
فِرْعَوْنَ فَقُولَا إِنَّا رَسُولُ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٦﴾ أَنْ أَرْسِلْ مَعَنَا بَنِي
إِسْرَائِيلَ ﴿١٧﴾ قَالَ أَلَمْ نُرَبِّكَ فِينَا وَلِيدًا وَلَبِثْتَ فِينَا مِنْ عُمُرِكَ
سِنِينَ ﴿١٨﴾ وَفَعَلْتَ فَعْلَتَكَ الَّتِي فَعَلْتَ وَأَنْتَ مِنَ الْكَافِرِينَ ﴿١٩﴾
قَالَ فَعَلْتُهَا إِذًا وَأَنَا مِنَ الضَّالِّينَ ﴿٢٠﴾ فَفَرَرْتُ مِنْكُمْ لَمَّا خِفْتُكُمْ
فَوَهَبَ لِي رَبِّي حُكْمًا وَجَعَلَنِي مِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿٢١﴾ وَتِلْكَ نِعْمَةٌ
تَمُنُّهَا عَلَيَّ أَنْ عَبَّدْتَ بَنِي إِسْرَائِيلَ ﴿٢٢﴾ قَالَ فِرْعَوْنُ وَمَا رَبُّ
الْعَالَمِينَ ﴿٢٣﴾ قَالَ رَبُّ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا إِنْ كُنْتُمْ
مُوقِنِينَ ﴿٢٤﴾ قَالَ لِمَنْ حَوْلَهُ أَلَا تَسْتَمِعُونَ ﴿٢٥﴾ قَالَ رَبُّكُمْ وَرَبُّ
اٰبَائِكُمُ الْأَوَّلِينَ ﴿٢٦﴾

Meâli

12. *(Musa)*: *"Rabbim, ben onların beni yalanlamalarından korku yorum"* dedi.

13. *"Benim göğsüm daralır, dilim dönmez, onun için Harun'a da elçilik ver."*

14. "Hem benim üzerimde onlara karşı işlediğim bir suç da var.

Onların beni öldürmelerinden korkuyorum."

15. *(Allah)* "Hayır *(seni öldüremezler) İkiniz mucizelerimizle gidin. Şüphesiz ki biz, sizinle beraberiz. (Olanları) işitiyoruz"* dedi.

16. Haydi, Firavun'a gidin deyin ki: *"Gerçekten biz, alemlerin Rabbinin elçisiyiz."*

17. İsrail oğullarını bizimle beraber gönder.

18. (Firavun) dedi ki: *"Biz seni çocukken himayemize alıp büyütmedik mi? Hayatının birçok yıllarını aramızda geçirmedin mi?"*

19. Sonunda o yaptığın işi de yaptın. Sen nankörün birisin.

20. (Musa): *"Onu yaptığım zaman cahillerden idim"* dedi.

21. *"Sizden korkunca da hemen aranızdan kaçtım. Sonra Rabbim bana hikmet bahşetti ve beni peygamberlerden kıldı."*

22. O nimet diye başıma kaktığın ise, İsrail oğullarını kendine kul köle yapman *(yüzünden)* dir.

23. Firavun şöyle dedi: *"Âlemlerin Rabbi nedir?"*

24. (Musa): *"Göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunan herşeyin Rabbidir. Eğer gerçekten inanan kimselerseniz (bunu anlarsınız)"* dedi.

25. (Firavun) etrafında bulunanlara: *"İşitiyormusunuz?"* dedi.

26. (Musa) *"O, sizin de Rabbiniz, önceki atalarınızın da Rabbidir"* dedi.

Tefsiri

١٢- ﴿قَالَ رَبِّ إِنِّى أَخَافُ أَنْ يُكَذِّبُونِ﴾

12- (Musa): **"Rabbim, ben onların beni yalanlamalarından korkuyorum" dedi.**

Korku; meydana gelecek bir iş için insana arız olan kederdir.

١٣- ﴿وَيَضِيقُ صَدْرِى وَلاَ يَنْطَلِقُ لِسَانِى فَأَرْسِلْ إِلَى هٰرُونَ﴾

13- "Benim göğsüm daralır, dilim dönmez, onun için Haruna da elçilik ver."

Onların beni yalanlamaları sebebiyle gönlüm daralıyor. Gördüğüm işlerden ve işittiğim tartışmalardan dolayı da bana, sinir hakim oluyor ve bu sebepten dilim dönmüyor.

«يَضِيقُ صَدْرِى» başlangıç cümlesidir. Ya da «أَخَافُ» üzerine atıftır.

Yakub'a göre «يَضِيقَ» ve «لاَ يَنْطَلِقَ» , «يُكَذِّبُونِ» ya atıf olmak üzere mensupturlar.

Bu takdire göre korku, bu üçüne taalluk etmektedir. Merfu olması takdirine göre ise sadece yalanlamaya taalluk etmektedir. Harun'a Cebrail'i gönder ve onu risalete yardım eden peygamber kıl. Musa, peygamber olarak gönderildiğinde Şam'daydı. Harun ise Mısır'daydı. Musa (a.s.)'ın bu iltiması, onu takip etmesi şartına bağlı değildir. Bilakis bu, risaleti tebliğ hususunda kendisine yardım etmesi için yapılan bir iltimastır. Bir işin yerine getirilmesi için yapılan muayyen iltimas ile ilgili özrün kabülü, o işin takibi şartına bağlı değildir. Yardım talebi, onu kabul ettiğine dair delildir, bahane ileri sürmek değildir.

١٤- ﴿وَلَهُمْ عَلَىَّ ذَنْبٌ فَأَخَافُ أَنْ يَقْتُلُونِ ۚ﴾

14- "Hem benim üzerimde onlara karşı işlediğim bir suç da var. Onların beni öldürmelerinden korkuyorum."

Üzerimde Kıpti'yi öldürmek suretiyle işlediğim suçun takibi var. Muzaf hafzedilmiştir. Ya da suç takibi, suç olarak adlandırılmıştır. Kötülüğünde cezası, kötülük olarak adlandırıldığı gibi. Beni, ona karşı kısas olarak öldürmelerinden korkuyorum. Aynı şekilde bu da mazeret ileri sürme değildir. Bilakis, bu beklenen bir belanın defedilmesini istemek ve risalet görevini eda etmeden önce öldürülmekten korkmaktır. Bu sebepten Allah, ona, onu koruyacağını ve belaları ondan def edeceğini hayır kelimesiyle vadetmiştir.

١٥- ﴿قَالَ كَلاَّ ۚ فَاذْهَبَا بِاٰيَاتِنَا اِنَّا مَعَكُمْ مُسْتَمِعُونَ﴾

15- (Allah) **"Hayır** (seni öldüremezler) **İkiniz mucizelerimizle**

gidin. Şüphesiz ki biz, sizinle beraberiz. (Olanları) **işitiyoruz" dedi.**

Bu ayet-i kerime de iki duanın kabulünü biraraya getirmiştir. Çünkü o, onlardan gelecek belayı defetmesini istemişti. Allah da, onu korkudan emin kılacağını ve belaları ondan defedeceğini hayır sözüyle vadetmiştir. Kardeşinin peygamberliğiyle ilgili yaptığı iltiması da «اذْهَبَا» "gidin" sözüyle kabul etmiştir. Yani, onu senin birlikte Rasûl kıldım, gidin, demektir.

«فَاذْهَبَا» , «كَلَّا» nın delalet ettiği fiil üzerine atıftır. Sanki şöyle demiştir: *"Ey Musa, o düşündüklerinde müsterih ol. Ve derhal sen ve Harun gidin,"* demektir. Mucizeler; el, asa ve diğerleridir. Sizinle birlikteyiz. Yani, yardımla, ikinizle birlikteyiz. İlim ve kudretle de o gönderildiğiniz kişiyle birlikteyiz, demektir.

«مُسْتَمِعُونَ» , «إِنَّ» nin haberidir. «مَعَكُمْ» un irabta mahalli yoktur. Ya da ikisi birlikte iki ayrı haberdir. «مُسْتَمِعُونَ» işitiyoruz, demektir. Buranın haricindeki istima; işitmek için kulak vermek, demektir. "Fülan, sözüne kulak verdi" denir. Yani, onu dinledi, demektir. Burada bu manaya hamletmek caiz olmadığı için işitmeye hamledildi.

١٦- ﴿ فَأْتِيَا فِرْعَوْنَ فَقُولَا إِنَّا رَسُولُ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴾

16- Haydi, Firavun'a gidin deyin ki: "Gerçekten biz, âlemlerin Rabbinin elçisiyiz."

"Biz Rabbinin iki peygamberiyiz" ayetinde olduğu gibi burada «الرَّسُولُ» kelimesini tesniye (iki) getirmedi. Çünkü Rasûl kelimesi bazan peygamber, bazan de delege manalarına gelmektedir. Orada peygamber manasına kullandı. Ve onun tesniye olarak getirilmesi gerekli oldu. Burada ise delege manasına kullandı. Tekil, ikili ve çoğulun onunla vasfedilmeleri eşittir. Ya da o ikisi tek bir şeriat üzerinde birleştikleri için tek bir peygamber gibi olmuşlardır. Ya da «إِنَّا» ile bizden herbiri manası kastedilmiştir.

١٧- ﴿أَنْ أَرْسِلْ مَعَنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ﴾

17- İsrail oğullarını bizimle beraber gönder.

Rasûl kelimesi, kendisinde söz manası bulunan göndermek mana sını içerdiğinden dolayı "gönder" denilmiştir. *"Onları salıver ki bizim le birlikte Filistin'e gitsinler,"* denilmek istenmiştir. Filistin, o ikisinin yaşadığı yerdir. Firavun'un kapısına geldiler. Onlara bir sene izin verilmedi. Nihayet kapıcı *"Burada kendisinin, alemlerin Rabbinin elçisi olduğunu zanneden biri var"* dedi. Firavun: *"İzin ver ona, belki de güler, eğleniriz"* dedi. Ona karşı daveti yerine getirdiler. Bu esnada Firavun, Musa'yı tanıdı.

١٨- ﴿قَالَ أَلَمْ نُرَبِّكَ فِينَا وَلِيدًا وَلَبِثْتَ فِينَا مِنْ عُمُرِكَ سِنِينَ﴾

18- (Firavun) **dedi ki: "Biz seni çocukken himayemize alıp büyütmedik mi? Hayatının birçok yıllarını aramızda geçirmedin mi?"**

Firavun'a geldiler. Sözünü hazfetti ve kısaltarak şöyle dedi: Velîd: doğumu üzerinden fazla geçmemiş bebektir. Yani *"seni küçük yaş ta iken terbiye etmedik mi? hayatının birçok yılını aramızda geçirmedin mi?"* Denildiki: *"Onların yanında otuz yıl geçirdi."*

١٩- ﴿وَفَعَلْتَ فَعْلَتَكَ الَّتِي فَعَلْتَ وَأَنْتَ مِنَ الْكَافِرِينَ﴾

19- Sonunda o yaptığın işi de yaptın. Sen nankörün birisin.

Musa (a.s.) Kıbti'yi öldürdü. Firavun da bunu hükümdar iken ortaya koydu. Sen, ekmekçi mi öldürmek suretiyle nimetimi inkâr edenlerden biri oldun. Ya da sen, küfür kaydığın bu dinimizde idin, demektir. Bu, onun Musa (a.s.) a iftirasıdır. Çünkü o, küfürden uzaktır, onlar la takiyye ile yaşıyordu.

٢٠- ﴿قَالَ فَعَلْتُهَا إِذًا وَأَنَا مِنَ الضَّالِّينَ﴾

20- (Musa): "Onu yaptığım zaman cahillerden idim" dedi.

O vakit, onun ölüme varacağını bilemeyecek kadar cahildim. Bir şeyden sapan demek; bilgisinden giden ya da unutan, demektir. Nitekim ayet-i kerime de: *"Taki kadınlardan biri şaşırırsa, diğeri ona ha-*

tırlatsın" buyurulmuştur. Musa (a.s.) kendinden küfür nitelemesini def etmiş yerine cahillik ve şaşkınlık nitelemesini getirmiştir. «» hem cevap hem de cezadır. Bu söz, Firavun'a cevap ve ceza olarak söylenmiştir. Çünkü Firavun'un "yapacağını yaptın" sözünün manası, nimetine, bu yaptığın şeyle karşılık verdin, demektir. Musa (a.s.) da ona: *"Evet, onu senin nimetine karşılık yaptım"* diyerek onun sözünü kabul etmiştir. Çünkü onun nimeti, bu şekilde bir karşılığa layıktı.

٢١- ﴿فَفَرَرْتُ مِنْكُمْ لَمَّا خِفْتُكُمْ فَوَهَبَ لِي رَبِّي حُكْمًا وَجَعَلَنِي مِنَ الْمُرْسَلِينَ﴾

21- "Sizden korkunca da hemen aranızdan kaçtım. Sonra Rabbim bana hikmet bahşetti ve beni peygamberlerden kıldı."

Beni öldürmenizden korkunca Medyen'e kaçtım. Bu korku, Firavun ailesinden iman eden zatın ona *"Ey Musa, ileri gelenler seni öldürmek için aralarında konuşuyorlar. Sen çık (git)"* dediğinde oluşmuştu. Rabbim bana peygamberlik ve ilim bahşetti de cehalet ve şaşkınlık benden gitti. Ve beni peygamberler topluluğundan kıldı.

٢٢- ﴿وَتِلْكَ نِعْمَةٌ تَمُنُّهَا عَلَيَّ أَنْ عَبَّدْتَ بَنِي إِسْرَائِيلَ﴾

22- O nimet diye başıma kaktığın ise, İsrail oğullarını kendine kul köle yapman (yüzünden) dir.

Onun kendisini terbiye etmesiyle ilgili başa kakmasını tekrar ele aldı. Ve onu kökünden iptal etti. Onu nimet olarak adlandırmaktan kaçındı. Çünkü o, cezadır. Şöyle açıkladı: Onun, onu nimetlendirmesinin hakikati, İsrail oğullarının köleleştirilmesidir. Çünkü onların köleleştirilmesi ve erkek çocuklarının öldürülmesine teşebbüs edilmesi, onun anında bulunmasının ve terbiye edilmesinin sebebidir. Eğer onları ken di haline bıraksaydı, onu, anababası terbiye edecekti. Sanki Firavun, kavmini köleleştirmesini ve onu ana babasının kucağından çekip almasını Musa (a.s.)'ın başına kakmış oldu. Onların köleleştirilmesini, aşağılanması ve köle haline getirilmesidir.

« تَمُنُّهَا » ve «عَبَّدْتَ» lafızlarında zamiri tekil kıldı. «مِنْكُمْ» ve «خِفْتُكُمْ» lafızlarında ise çoğul kıldı. Çünkü korku ve kaçış sadece on-

dan olmadı. Ondan ve onun öldürülmesini aralarında konuşan ileri gelenlerden oldu.

Nitekim Ayet-i Kerime'de: *"İleri gelenler, seni öldürmek için aralarında konuşuyorlar"* buyurulmuştur. Başa kakma ise sadece ondan kaynaklandı. Köleleştirme de aynı şekilde ondan kaynaklandı. «تِلْكَ» ne olduğu bilinmeyen kapalı çirkin bir şeye işarettir.

« اَنْ عَبَّدْتَ » sözü, mahallen merfudur. «تِلْكَ » nın atfı beyanıdır. Yani, İsrail oğullarını köleleştirmen, başıma kaktığın nimettir, demek tir.

٢٣- ﴿قَالَ فِرْعَوْنُ وَمَا رَبُّ الْعَالَمِينَ﴾

23. Firavun şöyle dedi: "Âlemlerin Rabbi nedir?"

Sen âlemlerin Rabbinin elçisi olduğunu iddia ediyorsun. Onun özellikleri nedir? Çünkü sen Zeydin özelliklerini sormak istediğinde *"Zeyd nedir (kimdir?)"* dersin. Bununla onun uzun, kısa, fakih, doktor olup olmadığını kastedersin. *Keşşaf* sahibi ve diğerleri buna delil getir mişlerdir.

٢٤- ﴿قَالَ رَبُّ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا إِنْ كُنْتُمْ مُوقِنِينَ﴾

24. (Musa): "Göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunan herşeyin Rabbidir. Eğer gerçekten inanan kimselerseniz (bunu anlarsınız)" dedi.

Musa (a.s.) onun sorusuna uygun şekilde cevap verdi: göklerin, yerin ve o ikisinin arasındaki şeylerin Rabbidir. Eğer eşyayı delili ile tanıyorsanız, size delil olarak bu eşyanın yaratılışı yeter. Ya da doğru bakış sebebiyle meydana gelen îkânın sizde hasıl olacağı umularsa, bu cevap size fayda verir. Değilse vermez. Îkân: düşünce sonucu öğrenilen ilimdir. Bu sebepten *"Allah îkân sahibidir"* denmez.

٢٥- ﴿قَالَ لِمَنْ حَوْلَهُ اَلَا تَسْتَمِعُونَ﴾

25. (Firavun) etrafında bulunanlara: "İşitiyor musunuz?" dedi.

Firavun'un etrafındakiler kavminin eşrafından olan beşyüz adam dı. Onların üzerinde sultanlara mahsus olan bilezikler bulunuyordu. Onun cevabına karşı kavmini hayrete düşürmek için *"İşitiyor musunuz?"* dedi. Çünkü onlar, onun, o ikisine değer verdiğini düşünüyorlar ve onların bu çıkışlarını ve ikisinin bir tek Rabbi olduğunu kabul etmiyorlardı. Musa (a.s.) onların, varlığına ve yokluğuna şahit oldukları ile delil getirme ihtiyacı hissetti.

٢٦- ﴿قَالَ رَبُّكُمْ وَرَبُّ اٰبَائِكُمُ الْاَوَّلِينَ﴾

26. (Musa) o, sizin de Rabbiniz, önceki atalarınızın da Rabbidir" dedi.

O sizi ve babalarınızı yaratandır. Sizden başkalarını düşünüp yola gelmiyorsunuz. Bari kendinizi düşünüp de yola gelin. *"Babalarınızın Rabbi"* dedi. Çünkü Firavun, sadece kendi asrında yaşayanların ilâhı olduğunu iddia ediyordu. Onlardan öncekilerin değil.

❁ ❁ ❁

27. – 48. ÂYETLER

قَالَ اِنَّ رَسُولَكُمُ الَّذٖٓى اُرْسِلَ اِلَيْكُمْ لَمَجْنُونٌ ﴿٧﴾ قَالَ رَبُّ
الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَمَا بَيْنَهُمَاۜ اِنْ كُنْتُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٨﴾ قَالَ لَئِنِ
اتَّخَذْتَ اِلٰهًا غَيْرٖى لَاَجْعَلَنَّكَ مِنَ الْمَسْجُونٖينَ ﴿٩﴾ قَالَ اَوَلَوْ
جِئْتُكَ بِشَیْءٍ مُبٖينٍ ﴿٣٠﴾ قَالَ فَأْتِ بِهٖٓ اِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقٖينَ ﴿٣١﴾
فَاَلْقٰى عَصَاهُ فَاِذَا هِیَ ثُعْبَانٌ مُبٖينٌۚ ﴿٢﴾ وَنَزَعَ يَدَهُ فَاِذَا هِیَ بَيْضَٓاءُ
لِلنَّاظِرٖينَ ۟ ﴿٣٣﴾ قَالَ لِلْمَلَاِ حَوْلَهُٓ اِنَّ هٰذَا لَسَاحِرٌ عَلٖيمٌۙ ﴿٤﴾ يُرٖيدُ
اَنْ يُخْرِجَكُمْ مِنْ اَرْضِكُمْ بِسِحْرِهٖ فَمَاذَا تَاْمُرُونَ ﴿٥﴾ قَالُٓوا اَرْجِهْ
وَاَخَاهُ وَابْعَثْ فِی الْمَدَٓائِنِ حَاشِرٖينَۙ ﴿٦﴾ يَاْتُوكَ بِكُلِّ سَحَّارٍ عَلٖيمٍ
﴿٣٧﴾ فَجُمِعَ السَّحَرَةُ لِمٖيقَاتِ يَوْمٍ مَعْلُومٍۙ ﴿٨﴾ وَقٖيلَ لِلنَّاسِ هَلْ اَنْتُمْ
مُجْتَمِعُونَۙ ﴿٣٩﴾ لَعَلَّنَا نَتَّبِعُ السَّحَرَةَ اِنْ كَانُوا هُمُ الْغَالِبٖينَ ﴿٤٠﴾
فَلَمَّا جَٓاءَ السَّحَرَةُ قَالُوا لِفِرْعَوْنَ اَئِنَّ لَنَا لَاَجْرًا اِنْ كُنَّا نَحْنُ
الْغَالِبٖينَ ﴿٤١﴾ قَالَ نَعَمْ وَاِنَّكُمْ اِذًا لَمِنَ الْمُقَرَّبٖينَ ﴿٢﴾ قَالَ لَهُمْ مُوسٰى
اَلْقُوا مَٓا اَنْتُمْ مُلْقُونَ ﴿٤٣﴾ فَاَلْقَوْا حِبَالَهُمْ وَعِصِيَّهُمْ وَقَالُوا بِعِزَّةِ
فِرْعَوْنَ اِنَّا لَنَحْنُ الْغَالِبُونَ ﴿٤﴾ فَاَلْقٰى مُوسٰى عَصَاهُ فَاِذَا هِیَ تَلْقَفُ
مَا يَاْفِكُونَۚ ﴿٤٥﴾ فَاُلْقِیَ السَّحَرَةُ سَاجِدٖينَۙ ﴿٦﴾ قَالُٓوا اٰمَنَّا بِرَبِّ
الْعَالَمٖينَۙ ﴿٤٧﴾ رَبِّ مُوسٰى وَهٰرُونَ ﴿٤٨﴾

Meâli

27. (Firavun) *"Size gönderilen bu bu elçiniz mutlaka delidir"* dedi.

28. (Musa): *"Şayet aklınızı kullansanız (anlarsınız ki) o, doğunun, batının ve ikisi arasında bulunanların Rabbidir"* dedi.

29. *"Benden başkasını tanrı edinirsen, seni mutlaka zindana atılanlardan yapacağım"* dedi.

30. Sana apaçık bir şey getirmiş olsam da mı? dedi.

31. (Firavun): *"Eğer doğrulardansan onu getir (bakalım)"* dedi.

32. Bunun üzerine Musa, âsâsını atıverdi. Birde ne görsünler, asâ apaşikar koca bir yılan oluvermiş!

33. Elini de (koynundan) çıkardı. O da temâşâ edenlere bembeyaz *(görünen, nur saçan bir şey)* oluvermiş.

34. (Firavun) çevresinde bulunan ileri gelenlere *"Bu, doğrusu çok bilgili bir sihirbaz"* dedi.

35. Sizi sihriyle yurdunuzdan çıkarmak istiyor, şimdi ne buyurur sunuz?

36. *"Onu ve kardeşini eğle ve şehirlere toplayıcılar gönder"* dediler.

37. *"Ne kadar bilgili sihirbaz varsa sana getirsinler."*

38. Böylece, sihirbazlar belli bir günün tayin edilen vaktinde bir araya getirildi.

39. Halka, *"Sizde toplanıyor musunuz? (haydi çabuk olun)"* denildi.

40. *"Üstün gelirlerse, herhalde sihirbazlara uyarız"* dediler.

41. Sihirbazlar geldiklerinde Firavun'a *"Şayet biz üstün gelirsek, muhakkak bize bir ücret vardır değil mi?"* dediler.

42. (Firavun): *"Evet. Hem o taktirde siz (bana) yakınlardan olacaksınız"* dedi.

43. Musa onlara: "Atacağınızı atın" dedi.

44. Bunun üzerine iplerini ve değneklerini attılar ve "Firavun'un kudreti hakkı için elbette bizler galip geleceğiz" dediler.

45. Musa da asasını attı. Bir de ne görsünler, o, onların uydurduk larını yutuyor.

46. Sihirbazlar derhal secdeye kapandılar.

47. *"Âlemlerin Rabbine inandık"* dediler.

48. *"Musa'nın ve Harun'un Rabbine."*

Tefsiri

٢٧- ﴿قَالَ إِنَّ رَسُولَكُمُ الَّذِى أُرْسِلَ إِلَيْكُمْ لَمَجْنُونٌ﴾

27- (Firavun) "Size gönderilen bu bu elçiniz mutlaka delidir" dedi.

Çünkü o, benden başka bir ilâhın varlığını kabul ediyor. Firavun, kendisinden başkasının ilâhlığını kabul etmiyordu.

٢٨- ﴿قَالَ رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَمَا بَيْنَهُمَا ۗ إِنْ كُنْتُمْ تَعْقِلُونَ﴾

28. (Musa): "Şayet aklınızı kullansanız (anlarsınız ki) o, doğu nun, batının ve ikisi arasında bulunanların Rabbidir" dedi.

Benim söylediklerimi düşünseniz Rabbinizi tanıyacaksınız. Bu, irşadın son noktasıdır. Şöyle ki; önce, göklerin, yerin ve ikisi arasındakilerin yaratılışıyla ilgili genel bir çerçeve çizdi. Sonra kendi nefislerini ve babalarını zikrederek genelden özele geçti. Çünkü doğumun dan ölümüne kadar insan aklının üzerinde düşünceyi ilk şeyler, kendisi babası ve onun halleri ile ilgili onda gördüğü şeylerdir. Sonra da doğu ve batıyı zikretti. Çünkü güneşin, senenin mevsimleri içerisinde doğru bir takdir ve düzgün delil olacak en açık şeylerdendir. Açıklığın dan dolayı Halilü'r-Rahman İbrahim (a.s.) da Nemrud b. Kenana karşı diriltme ve öldürme ile ilgili delili bırakıp buna yönelmiştir.

Denildi ki: Firavun ona, onun mahiyetini, cevabını bilmeyerek sordu. Musa (a.s.) gerçek cevabı verince o, Musa cevap vermekten kaçındı zannetti. Çünkü o mahiyetini sormuş. Musa ise, onun Rabliğin den ve yarattığı eserlerden bahsetmişti. Bu sebeple Musa'nın cevabına

şaşarak, etrafındakilere: *"İşitiyormusunuz?"* demiştir. Daha sonra Musa, birinci sözünün bir benzerini söyledi. Bu sefer Firavun, onu cevap vermekten kaçtığını zannederek, delilikle itham etti. Musa üçüncü olarak, ferdi hakikinin ancak sıfatlarla tanınabileceğini ve mahiyet hakkındaki bir sorunun manasız olduğunu açıklayarak birinci sözünün bir benzerini daha söyledi. *"Şayet aklınızı kullanırsanız"* sözündeki işaret de bunadır. Yani, onun bilinmesinin ancak bu yolla olacağını size bildiren bir aklınız varsa, demektir. Firavun mat olunca ve ona karşı kendini müdafaa edecek herhangi bir eserini gösteremeyince;

٢٩- ﴿قَالَ لَئِنِ اتَّخَذْتَ اِلٰهًا غَيْرِى لَاَجْعَلَنَّكَ مِنَ الْمَسْجُونِينَ﴾

29. "Benden başkasını tanrı edinirsen, seni mutlaka zindana atılanlardan yapacağım" dedi.

"Seni, zindanlarımada, hallerini bildiğin kişilerden biri yapacağım" dedi. onun adeti, hapse atmak istediğini, tek başına derin bir kuyuya atmaktı. O atılan orada ne bir şey görür ne de herhangi bir ses işitir. Bu, öldürülmekten de beterdi. "Seni hapse atacağım" deseydi, ifade yönünden kısa olsa da bu manayı vermezdi.

٣٠- ﴿قَالَ اَوَلَوْ جِئْتُكَ بِشَيْءٍ مُبِينٍ﴾

30. Sana apaçık bir şey getirmiş olsam da mı? dedi.

«و» hal içindir. Başına soru hemzesi gelmiştir. Yani, sana apaçık bir şey getirsem de mi, bunu bana yapacaksın? demektir. Yani mucize getirsem de mi? demektir.

٣١- ﴿قَالَ فَأْتِ بِهٖٓ اِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ﴾

31. (Firavun): **"Eğer doğrulardansan onu getir** (bakalım)" **dedi.**

Doğruluğunu açıklayan şeyi, eğer varsa kendi lehine olan delili getir bakalım. Şartın cevabı "Onu getir bakalım" şeklinde takdir olunmuştur.

٣٢- ﴿فَاَلْقٰى عَصَاهُ فَاِذَا هِىَ ثُعْبَانٌ مُبِينٌ﴾

32. Bunun üzerine Musa, âsâsını atıverdi. Bir de ne görsün-

ler, asâ apaşikar koca bir yılan oluvermiş!

Yılanlığı aşikar bir yılan. Göz bağcılık ve sihirle farklı gösterilen eşyada olduğu gibi hiçbir şey yılana benzemez. Rivayete göre; "Asâ, gökte bir mil kadar yükseldi sonra da Firavun'a yönelerek düşmeye ve şöyle demeye başladı. "Ey Musa bana dilediğini emret." Firavun da "Seni gönderenin hakkı için senden istiyorum şunu yakala" diyordu. Musa, onu aldı. O da asâya dönüştü.

٣٣- ﴿وَنَزَعَ يَدَهُ فَإِذَا هِىَ بَيْضَٓاءُ لِلنَّاظِر۪ينَ﴾

33. Elini de (koynundan) **çıkardı. O da temâşâ edenlere bembe yaz (görünen, nur saçan bir şey) oluvermiş.**

Bunda, onun beyazlığının, normalin dışında bir şey olduğundan dolayı, bakanların ona bakmak için bir araya geldikleri bir şey olduğuna dair delil vardır. Onun beyazlığı nur gibiydi. Rivayete göre Firavun, birinci mucizeyi gördüğünde, *"Başka var mı?"* diye sordu. O da elini çıkardı ve Firavun'a *"Bu nedir?"* diye sordu. Firavun: *"Elin"* dedi. Musa, onu koynuna soktu sonra da çıkardı. Onun, neredeyse gözleri alan ve ufku kaplayan bir ışığı vardı.

٣٤- ﴿قَالَ لِلْمَلَاِ حَوْلَهُٓ اِنَّ هٰذَا لَسَاحِرٌ عَل۪يمٌۙ﴾

34. (Firavun) **çevresinde bulunan ileri gelenlere "Bu, doğrusu çok bilgili bir sihirbaz" dedi.**

«حَوْلَهُ» iki şekilde mensuptur. Lafzen mensuptur. Ondaki amil zarfta takdir olunandır. Mahallen mensuptur. «مَلَا» kelimesinden hal olarak mensuptur. Yani, etrafında oldukları halde, demektir. Bundaki âmil ise «قَالَ» dir. Doğrusu bu, sihri iyi bilen bir sihirbazdır. Daha sonra kavmini Musa (a.s.) a karşı şu sözüyle azdırdı.

٣٥- ﴿يُر۪يدُ اَنْ يُخْرِجَكُمْ مِنْ اَرْضِكُمْ بِسِحْرِه۪ۗ فَمَاذَا تَأْمُرُونَ﴾

35. Sizi sihriyle yurdunuzdan çıkarmak istiyor, şimdi ne buyurur sunuz?

«فَمَاذَا» mensuptur. Çünkü o, mefulun bitirir. Senin "sana hayrı emrettim" sözünün bir benzeridir. Onun bu işinde hapsedilmesi ya da öldürülmesi ile ilgili olarak ne diyorsunuz? «تَأْمُرُونَ» , «مُؤَامَرَةٌ» dan gelmektedir. İstişare etmek demektir. Ya da «اْلأَمْرُ» *(Nehyin zıddı olan emir)* den gelmektedir. Firavun, iki mucizeyi görmekle hayrete düşünce, ilâhlık davasını zikretmekten vazgeçti, omuzlarından Rablik kibiri kalktı, korkuyla endişeye düştü ve zannınca kendilerine ilah olduğu ve kulları olan kavmiyle istişareye başladı. Ya da onları emir, kendisini memur kıldı.

٣٦- ﴿ قَالُوا أَرْجِهْ وَأَخَاهُ وَابْعَثْ فِى الْمَدَآئِنِ حَاشِرِينَ ﴾

36. "Onu ve kardeşini eğle ve şehirlere toplayıcılar gönder" dediler.

Onların işini geciktirir. Onları, fitneden korkarak acele ile öldürme. Şehirlere polisler gönder, sihirbazları toplasınlar.

٣٧- ﴿ يَأْتُوكَ بِكُلِّ سَحَّارٍ عَلِيمٍ ﴾

37. "Ne kadar bilgili sihirbaz varsa sana getirsinler."

Onlar, bu sözü Firavunun *"Doğrusu bu, bilgili bir sihirbazdır"* sözüne karşı muaraza (karşılık) olarak söylemişlerdir. Firavun'un endi şesini gidermek için de sözü kapsayıcı bir kelimeyle ve mübalağa sıgasıyla söylemişlerdir.

٣٨- ﴿ فَجُمِعَ السَّحَرَةُ لِمِيقَاتِ يَوْمٍ مَعْلُومٍ ﴾

38. Böylece, sihirbazlar belli bir günün tayin edilen vaktinde biraraya getirildi.

Bayram günü kuşluk vaktinde. Çünkü bu vakti onlara Musa (a.s.) tayin etti. Nitekim ayeti kerime de: (Musa) *"Buluşma zamanımız bayram günü ve insanların toplanacağı kuşluk vakti olsun"* dedi. buyurulmuştur.

«مِيقَاتٌ» , tayin edilen zaman ya da mekandır. «مَوَاقِيتُ اْلاِحْرَامِ»

(İhrama girilen yerler) de bunun gibidir.

٣٩- ﴿وَقِيلَ لِلنَّاسِ هَلْ أَنْتُمْ مُجْتَمِعُونَ﴾

39. Halka, "Sizde toplanıyor musunuz? (haydi çabuk olun)" **de nildi.**

Toplanın. Bu, onların toplanışını yavaş bulmaktır. Bundan maksat, onların acele etmeleridir.

٤٠- ﴿لَعَلَّنَا نَتَّبِعُ السَّحَرَةَ إِنْ كَانُوا هُمُ الْغَالِبِينَ﴾

40. "Üstün gelirlerse, herhalde sihirbazlara uyarız" dediler.

"Musa'ya dininde galip gelirlerse onların dinine uyarız" dediler. Onların maksadı sihirbazlara uymak değildir. Bütün maksatları, Musa'ya tabi olmamaktadır. Bu sebeple sözü, kinaye yoluyla söylediler. Çünkü onlar, onlara tabi olduklarında Musa'ya tabi olmamış olacaklar.

٤١- ﴿فَلَمَّا جَاءَ السَّحَرَةُ قَالُوا لِفِرْعَوْنَ أَئِنَّ لَنَا لَأَجْرًا إِنْ كُنَّا نَحْنُ الْغَالِبِينَ﴾

41. Sihirbazlar geldiklerinde Firavun'a "Şayet biz üstün gelirsek, muhakkak bize bir ücret vardır değil mi?" dediler.

٤٢- ﴿قَالَ نَعَمْ وَإِنَّكُمْ إِذًا لَمِنَ الْمُقَرَّبِينَ﴾

42. (Firavun): **"Evet. Hem o taktirde siz** (bana) **yakınlardan olacaksınız" dedi.**

Ali'ye göre «نَعَمْ» , «نَعِمْ» şeklindedir. O ikisi, iki ayrı kelimedir. Firavun: *"Evet sizin için benim nezdimde bir ücret vardır. Bununla birlikte siz makam ve mertebe itibarıyla bana yakınlardan olacaksınız. Benim yanıma ilk girenler ve son çıkanlar olacaksınız. Onların "Bize bir ücret var, değil mi?"* sözü, delaletinden dolayı, şartın cezası manasında olunca, onun, *"Hem o takdirde siz (bana) yakınlardan olacaksınız"* sözü ona atfedilmiş olur.

«اذا» size cevap ve ceza yönünle gerekli yere yerleşmiştir.

٤٣- ﴿قَالَ لَهُمْ مُوسَى اَلْقُوا مَا اَنْتُمْ مُلْقُونَ﴾

43- Musa onlara: "Atacağınızı atın" dedi.

Sihirden atacağınızı atın. Onun akibetini göreceksiniz.

٤٤- ﴿فَاَلْقَوْا حِبَالَهُمْ وَعِصِيَّهُمْ وَقَالُوا بِعِزَّةِ فِرْعَوْنَ اِنَّا لَنَحْنُ الْغَالِبُونَ﴾

44- Bunun üzerine iplerini ve değneklerini attılar ve "Fira-vun'un kudreti hakkı için elbette bizler galip geleceğiz" dediler.

Yetmiş bin ip ve yetmiş bin değnek attılar. Denildiki: İpler yet-miş ikibin tane idi. Değnekler de aynı sayıda idi. Firavun'un şeref ve kudretine yemin ettiler. Bu cahiliye yeminlerindendir.

٤٥- ﴿فَاَلْقَى مُوسَى عَصَاهُ فَاِذَا هِيَ تَلْقَفُ مَا يَأْفِكُونَ﴾

45- Musa da asasını attı. Bir de ne görsünler, o, onların uy-durduklarını yutuyor.

Birden o, onların şeklini ve hakikatini sihirleriyle ve süslemele-riyle değiştirdikleri şeyi yutmaya başladı. Onların, ipleri ve değnekle-ri, koşan yılanlar şeklinde görünüyordu.

٤٦- ﴿فَاُلْقِيَ السَّحَرَةُ سَاجِدِينَ﴾

46- Sihirbazlar derhal secdeye kapandılar.

Secdeye kapanmayı "Atıldılar" sözüyle müşakele yoluyla ifade etmiştir. (yani; değneklerini attıkları gibi kendilerini secdeye attılar, demektir) çünkü o, değneklerin atılmasıyla birlikte zikredilmiştir. Sec-deye kapanmalarının hızlılığından dolayı onlar, sanki kendilerini atmış oldular.

٤٧- ﴿قَالُوا اٰمَنَّا بِرَبِّ الْعَالَمِينَ﴾

47- Âlemlerin Rabbine inandık" dediler.

İkrime (r.a.)'dan rivayet edildiğine göre: *"(Onlar) sihirbaz olarak sabahladılar, şehid olarak akşamladılar"* buyurulmuştur.

٤٨- ﴿رَبِّ مُوسٰى وَهٰرُونَ﴾

48- "Musa'nın ve Harun'un Rabbine"

«رَبِّ مُوسٰى وَ هٰرُونَ» , «رَبِّ الْعَالَمِينَ» için atıf beyandır. Çünkü Firavun Rablik iddia ediyordu. Onlar da onu azletmeyi dilediler. Denildiki: "Firavun, onların *"Âlemlerin Rabbine inandık"* demelerini işitince, *"Beni mi kastettiniz?"* diye sordu. Onlar da: *"Musa ve Harunun Rabbine"* diye cevap verdiler.

❀ ❀ ❀

49. – 71. ÂYETLER

قَالَ اٰمَنْتُمْ لَهُ قَبْلَ اَنْ اٰذَنَ لَكُمْۚ اِنَّهُ لَكَب۪يرُكُمُ الَّذ۪ي عَلَّمَكُمُ السِّحْرَۚ فَلَسَوْفَ تَعْلَمُونَۜ لَاُقَطِّعَنَّ اَيْدِيَكُمْ وَاَرْجُلَكُمْ مِنْ خِلَافٍ وَلَاُصَلِّبَنَّكُمْ اَجْمَع۪ينَۚ ﴿٤٩﴾ قَالُوا لَا ضَيْرَ اِنَّٓا اِلٰى رَبِّنَا مُنْقَلِبُونَۚ ﴿٥٠﴾ اِنَّا نَطْمَعُ اَنْ يَغْفِرَ لَنَا رَبُّنَا خَطَايَانَٓا اَنْ كُنَّٓا اَوَّلَ الْمُؤْمِن۪ينَۜ ﴿٥١﴾ وَاَوْحَيْنَٓا اِلٰى مُوسٰٓى اَنْ اَسْرِ بِعِبَاد۪ٓي اِنَّكُمْ مُتَّبَعُونَ ﴿٥٢﴾ فَاَرْسَلَ فِرْعَوْنُ فِي الْمَدَٓائِنِ حَاشِر۪ينَۚ ﴿٥٣﴾ اِنَّ هٰٓؤُلَٓاءِ لَشِرْذِمَةٌ قَل۪يلُونَۙ ﴿٥٤﴾ وَاِنَّهُمْ لَنَا لَغَٓائِظُونَۙ ﴿٥٥﴾ وَاِنَّا لَجَم۪يعٌ حَاذِرُونَۜ ﴿٥٦﴾ فَاَخْرَجْنَاهُمْ مِنْ جَنَّاتٍ وَعُيُونٍۙ ﴿٥٧﴾ وَكُنُوزٍ وَمَقَامٍ كَر۪يمٍۙ ﴿٥٨﴾ كَذٰلِكَۜ وَاَوْرَثْنَاهَا بَن۪ٓي اِسْرَٓائ۪يلَۚ ﴿٥٩﴾ فَاَتْبَعُوهُمْ مُشْرِق۪ينَ ﴿٦٠﴾ فَلَمَّا تَرَٓاءَ الْجَمْعَانِ قَالَ اَصْحَابُ مُوسٰٓى اِنَّا لَمُدْرَكُونَۚ ﴿٦١﴾ قَالَ كَلَّاۚ اِنَّ مَعِيَ رَبّ۪ي سَيَهْد۪ينِ ﴿٦٢﴾ فَاَوْحَيْنَٓا اِلٰى مُوسٰٓى اَنِ اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْبَحْرَۜ فَانْفَلَقَ فَكَانَ كُلُّ فِرْقٍ كَالطَّوْدِ الْعَظ۪يمِۚ ﴿٦٣﴾ وَاَزْلَفْنَا ثَمَّ الْاٰخَر۪ينَۚ ﴿٦٤﴾ وَاَنْجَيْنَا مُوسٰى وَمَنْ مَعَهُٓ اَجْمَع۪ينَۚ ﴿٦٥﴾ ثُمَّ اَغْرَقْنَا الْاٰخَر۪ينَۜ ﴿٦٦﴾ اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَاٰيَةًۜ وَمَا كَانَ اَكْثَرُهُمْ مُؤْمِن۪ينَ ﴿٦٧﴾ وَاِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَز۪يزُ الرَّح۪يمُ ﴿٦٨﴾ وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَاَ اِبْرٰه۪يمَۢ ﴿٦٩﴾ اِذْ قَالَ لِاَب۪يهِ وَقَوْمِه۪ مَا تَعْبُدُونَ ﴿٧٠﴾ قَالُوا نَعْبُدُ اَصْنَامًا فَنَظَلُّ لَهَا عَاكِف۪ينَ ﴿٧١﴾

Meâli

49. (Firavun): "Ben size izin vermeden ona iman ettiniz ha! Doğrusu size sihri öğreten büyüğünüzmüş o. Ama şimdi bileceksiniz. And olsun ki, ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama keseceğim ve hepinizi asacağım" dedi.

50. *"Zararı yok, (nasıl olsa) Rabbimize döneceğiz"* dediler.

51. *"Biz, ilk iman edenler olduğumuz için, Rabbimizin hatalarımızı bağışlayacağını umarız."*

52. Musa'ya; *"Kullarımı geceleyin çıkar, çünkü takip edileceksiniz"* diye vahyettik.

53. 54. Firavun da şehirlere *(asker)* toplayıcılar gönderdi. *"Şunlar, az bir topluluktur"* dedi.

55. Artık bizi kızdırmaktadırlar.

56. Biz ise elbette uyanık bir cemaatiz.

57. 58. Ama biz onları, bahçelerden, pınarlardan, hazinelerden ve şerefli makamlardan çıkardık.

59. Böylece bunları İsrail oğullarına miras yaptık.

60. Gün doğumunda onların ardına düştüler.

61. İki topluluk birbirini görünce, Musa'nın adamları, *"Eyvah yakalandık"* dediler.

62. Musa: *"Hayır, Rabbim benimle beraberdir. Bana yol gösterecektir"* dedi.

63. Bunun üzerine Musa'ya *"Asân ile denize vur"* diye vahy ettik. Derhal yarıldı. Her parça koca bir dağ gibi oldu.

64. Ötekilerini de buraya yaklaştırdık.

65. Musa ve beraberinde bulunanların hepsini kurtardık.

66. Sonra ötekilerini suda boğduk.

67. Bunda şüphesiz bir ibret vardır. Ama çokları iman etmiş değildirler.

68. Şüphesiz ki Rabbin, işte üstün odur, merhamet eden odur.

69. Onlara İbrahim'in haberini de oku.

70. Hani o, babasına ve kavmine *"Neye tapıyorsunuz?"* demişti.

71. *"Putlara tapıyoruz. Ve onlara tapmaya devam edeceğiz"* dediler.

Tefsiri

٤٩- ﴿قَالَ اٰمَنْتُمْ لَهُ قَبْلَ اَنْ اٰذَنَ لَكُمْۚ اِنَّهُ لَكَبِيرُكُمُ الَّذٖى عَلَّمَكُمُ السِّحْرَۚ فَلَسَوْفَ تَعْلَمُونَ لَاُقَطِّعَنَّ اَيْدِيَكُمْ وَاَرْجُلَكُمْ مِنْ خِلَافٍ وَلَاُصَلِّبَنَّكُمْ اَجْمَعٖينَ﴾

49- (Firavun): "Ben size izin vermeden ona iman ettiniz ha! Doğrusu size sihri öğreten büyüğünüzmüş o. Ama şimdi bileceksiniz. Andolsun ki, ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama keseceğim ve hepinizi asacağım" dedi.

Ben size buna izin vermeden ona iman ettiniz ha! O, size sihri öğreten büyüğünüzdür. Ve siz, bu iş ve hile hususunda anlaştınız. Ama yaptığınızın vebalini bileceksiniz. Daha sonra onu açıkladı, şöyle dedi: *"Ortaya çıkan bu muhalefetinizden ötürü ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama keseceğim. Ve hepinizi asacağım."* Sanki bununla, iman hususunda onlara tabi olmasınlar diye umumu korkutmak istedi.

٥٠- ﴿قَالُوا لَا ضَيْرَ اِنَّا اِلٰى رَبِّنَا مُنْقَلِبُونَۚ﴾

50- "Zararı yok, (nasıl olsa) Rabbimize döneceğiz" dediler.

«لا» nın haberi hazfedilmiştir. Yani, bu hususta ya da bizim üzerimize bir zarar yok, demektir.

٥١- ﴿اِنَّا نَطْمَعُ اَنْ يَغْفِرَ لَنَا رَبُّنَا خَطَايَانَا اَنْ كُنَّا اَوَّلَ الْمُؤْمِنٖينَ﴾

51- "Biz, ilk iman edenler olduğumuz için, Rabbimizin hatalarımızı bağışlayacağını umarız."

Burada hazır bulunanlardan ya Firavun'un halkından ilk iman

edenler olduğumuz için. Onlar şöyle demek istediler. "Bu hususta aleyhimize bir zarar olması şöyle dursun, bilakis bizim lehimize olarak, Allah rızası için sabrettiğimizden dolayı, hataların bağışlanması şekilde hasıl olarak fayda daha büyüktür, ya da bizi kendisiyle tehdit ettiğin şey hususunda aleyhimize hiçbir zarar yoktur. Zira biz, ölüm sebeblerinden biriyle elbette Rabbimize gideceğiz. Öldürülme ise, onun sebeplerinden en kolayı ve en korkulanıdır. Ya da senin öldürmende aleyhimize bir zarar yoktur. Şüphesiz ki sen bizi öldürdüğünde biz, bizi, tez bir şekilde imanla rızıklandırdığından dolayı, onun bağışlamasını ve rahmetini dileyen kimsenin dönüşü ile Rabbimize döneriz.

٥٢- ﴿وَأَوْحَيْنَا إِلَى مُوسَى أَنْ أَسْرِ بِعِبَادِي إِنَّكُمْ مُتَّبَعُونَ﴾

52- Musa'ya; "Kullarımı geceleyin çıkar, çünkü takip edileceksiniz" diye vahyettik.

Hicazi'ye göre «أسْرِ» deki hemze vasl ile okunur. "Kullarımı" lafzından maksat, İsrail oğullarıdır. Onları, peygamberine iman ettiklerinden dolayı kulları olarak isimlendirdi. Onları geceleyin yürüt. Bu, sihirbazların imanından seneler sonradır. Firavun ve kavmi, sizi takip edecek. Gece yürütme emrinin sebebini "Firavunun ve ordusunun, onların izini takip edeceği" sözüyle açıkladı. Yani, ben sizin işinizi ve onların işini, sizin çıkmanız ve onların sizi takip etmesi şeklinde plânladım. Taki onlar, deniz yolunda sizin girdiğiniz yere girecekler ve ben de onları orada helâk edeceğim.

Rivayet edildiğine göre, o gecede onların evlerinin herbirinde bir erkek çocuk öldü. onlar, ölüleriyle meşgul olurken Musa kavmini çıkardı. Rivayete göre, Allah'u Teâlâ, Musa (a.s.)a, İsrailoğullarından her dört evi bir evde toplamasını, sonra keçi yavruları kestirmesini ve onların kanatlarını kapılarına sürmelerini (emretmiş) ve ben meleklere kapısında kan olan evlere girmemelerini ve kıbtilerin ilk çocuklarını öldürmelerini emredeceğim, sizde taze ekmek pişirin. Çünkü bu, en çabuk yapacağınız şeydir. Sonra da kullarımı denizin nihayetine kadar yürüt. Emrin sana (orada) gelecektir" diye vahyetmiştir.

٥٣- ﴿فَأَرْسَلَ فِرْعَوْنُ فِي الْمَدَائِنِ حَاشِرِينَ﴾

٥٤- ﴿إِنَّ هٰٓؤُلَٓاءِ لَشِرْذِمَةٌ قَلِيلُونَۙ﴾

53. 54- Firavun da şehirlere (asker) toplayıcılar gönderdi. "Şunlar, az bir topluluktur" dedi.

İnsanları zorla toplayanları. Toplandıklarında Firavun *"Şunlar az bir topluluktur"* dedi. « شِرْذِمَةٌ » Şirzime; az bir topluluk, demektir. Önce onlar, azlığa delalet eden isimle zikretti. Sonra onları "az" lafzıyla sıfatlandırdı. Sonra da "az" sözünü, çoğul getirdi. Böylece onlardan her bir gurubu az kılmış oldu. Azlık için olan cemi salimi seçti. Ya da azlıkla aşağılığı, zilleti kastetti, sayı azlığını değil. Yani onlar, azlıklarından dolayı önemsenmezler. Ve onların galip gelmesi düşünülmez. Musa'nın kavmi altıyüzyetmiş bin kişiydi. Yanında olanların çokluğundan dolayı bağımsız oldular. Dahhak'tan şöyle rivayet edilmiştir: *"Onlar, yedi milyon kişiydiler."*

٥٥- ﴿وَإِنَّهُمْ لَنَا لَغَٓائِظُونَۙ﴾

55- Artık bizi kızdırmaktadırlar.

Onlar, bizi kızdıran ve göğsümüzü daraltan işler yapıyorlar. O da: şehrimizden çıkmaları, süs eşyalarımızı almaları ve çocuklarımızı öldürmeleridir.

٥٦- ﴿وَإِنَّا لَجَمِيعٌ حَاذِرُونَۜ﴾

56- Biz ise elbette uyanık bir cemaatiz.

Şamî ve Kûfi'ye göre «حَاذِرُونَ» şeklinde, diğerlerine göre ise «حَذِرُونَ» şeklindedir. «حَذِرٌ» uyanık, demektir. «حَاذِرٌ» ise, devamlı sakınandır. Silah yönünün takviye olunandır" şeklinde de denildi. Bunu nefsini sakınmak ve ihtiyat için yapmaktadır. Yani biz, bütün işlerde adeti, uyanıklık ihtiyat ve basiretlilik olan bir toplumuz. Bize karşı çıkanlar olursa onun bozgunculuğunu kesmek için acele ederiz. Bunlar, kendisinde acizlik ve zayıflık olduğunu zannetmesinler diye şehirler halkına söylediği mazeretlerdir.

٥٧- ﴿فَاَخْرَجْنَاهُمْ مِنْ جَنَّاتٍ وَعُيُونٍۙ﴾

٥٨- ﴿وَكُنُوزٍ وَمَقَامٍ كَرِيمٍ﴾

57. 58- Ama biz onları, bahçelerden, pınarlardan, hazinelerden ve şerefli makamlardan çıkardık.

Onlar, bostanlarından, akan nehirlerden, altın ve gümüş gibi görünen mallardan ve güzel evlerden çıkardık. Altın ve gümüş gibi görünen malları, «كُنُوز» "hazineler" olarak adlandırdı. Çünkü onlar, onları, Allah'u Teâlâ'ya ibadet hususunda harcamıyorlardı.

İbni Abbas (r.a.)'dan yapılan rivayete göre şerefli makamlardan maksat, mimberlerdir.

٥٩- ﴿كَذٰلِكَ وَأَوْرَثْنَاهَا بَنِي إِسْرَائِيلَ﴾

59- Böylece bunları İsrail oğullarına miras yaptık.

Hasan'dan yapılan rivayete göre; nehri geçtiklerinde geri döndüler ve onların evlerini ve mallarını aldılar.

٦٠- ﴿فَأَتْبَعُوهُمْ مُشْرِقِينَ﴾

60- Gün doğumunda onların ardına düştüler.

Onlara yetiştiler. Yezid'e göre «فَاتَّبَعُوهُمْ» şeklindedir. «مُشْرِقِينَ» haldir. Yani, güneşin doğuş vaktine girdikleri halde, demektir. Firavun'un kavmi, Musa'ya ve kavmine güneşin doğuş vaktinde yetişti.

٦١- ﴿فَلَمَّا تَرَاءَ الْجَمْعَانِ قَالَ أَصْحَابُ مُوسَى إِنَّا لَمُدْرَكُونَ﴾

61- İki topluluk birbirini görünce, Musa'nın adamları, "Eyvah yakalandık" dediler.

Her grup diğerini görecek şekilde karşılaştılar. Gruplardan maksat İsrailoğulları ve Kıbtilerdir. «أَدْرَكَ» yaklaştı, demektir. Musa'nın adamları *"Düşmanımız bize yetişti. Önümüzde de deniz var"* dediler.

٦٢- ﴿قَالَ كَلَّا إِنَّ مَعِيَ رَبِّي سَيَهْدِينِ﴾

62- Musa: "Hayır, Rabbim benimle beraberdir. Bana yol gös-

terecektir" dedi.

Musa (a.s.) Allah'ın kendisine vadettiğine güvenerek *"Hayır Allah'a karşı su-i zanda bulunmaktan sakının. Elbette onlar, size ulaşamayacaklar. Rabbim, benimle beraberdir. Bana, onların yetişmelerine ve hareketlerine karşı kurtuluş yolunu gösterecektir."* Hafs'a göre «مَعِيَ» şeklindedir. « سَيَهْدِينِ » Yakub'a göre « سَيَهْدِينِي » şeklindedir.

٦٣- ﴿فَأَوْحَيْنَا إِلَى مُوسَى أَنِ اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْبَحْرَ فَانْفَلَقَ فَكَانَ كُلُّ فِرْقٍ كَالطَّوْدِ الْعَظِيمِ﴾

63- Bunun üzerine Musa'ya "Asân ile denize vur" diye vahy ettik. Derhal yarıldı. Her parça koca bir dağ gibi oldu.

Kızıl Denize ya da Nil nehrine. Musa vurdu, deniz yarıldı, parçalandı. Kabilelerin sayısına göre on iki parçaya ayrıldı. O denizden ayrılan her parça göklere uzanan koca bir dağ gibi oldu.

٦٤- ﴿وَأَزْلَفْنَا ثَمَّ الْآخَرِينَ﴾

64- Ötekilerini de buraya yaklaştırdık.

Denizin yarıldığı yere Firavun'un kavmini yaklaştırdık. Yani onları, İsrailoğullarına ya da denize yaklaştırdık, demektir.

٦٥- ﴿وَأَنْجَيْنَا مُوسَى وَمَنْ مَعَهُ أَجْمَعِينَ﴾

65- Musa ve beraberinde bulunanların hepsini kurtardık.

Boğulmaktan.

٦٦- ﴿ثُمَّ أَغْرَقْنَا الْآخَرِينَ﴾

66- Sonra ötekilerini suda boğduk.

Firavun'un ve kavmini. Bunda, yıldızların, eceller ve diğer hadiseler üzerinde etkili olduğunu söyleyen görüşün iptali vardır. Çünkü onlar, burçlarının farklılığına rağmen aynı anda ölmüşlerdir.

Rivayete göre Cebrail (a.s.) İsrail oğullarıyla, Firavun'un gurubu nun arasındaydı. İsrailoğullarına: *"Sonuncunuz evvelkinize yetişsin"* diyordu. Sonra da Kıbtilere dönüyor *"Yavaş olun, sonuncunuz evvel-*

kinize yetişsin" diyordu. Musa denize dayandığında Yuşa' Musa (a.s.)'a *"Emrolunduğun nerede? İşte deniz önünde. Firavun'un gurubu da seni sardı?"* diye sordu. Musa *"İşte burası"* dedi. Yuşa' suya daldı. Musa da asâsıyla denize vurdu. Ve girdiler.

Rivayete göre Musa (a.s.) o esnada şöyle dedi: *"Ey herşeyden önce varolan, herşeyi var eden ve herşeyden sonra var olmaya devam eden."*

٦٧- ﴿إِنَّ فِي ذٰلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ﴾

67- Bunda şüphesiz bir ibret vardır. Ama çokları iman etmiş değildirler.

Musa ve Firavun'u yaptıklarımızda nitelendirilemeyecek kadar acaip bir ibret vardır. "çokları" sözünden maksat boğulanlardır. Dediler ki: "Onlardan sadece Asiye, Firavun'un ailesinden olan mümin Hazgil ve Musa'ya Yusuf'un kabrini gösteren Meryem iman etmiştir.

٦٨- ﴿وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ﴾

68- Şüphesiz ki Rabbin, işte üstün odur, merhamet eden O'dur.

Düşmanlarına karşı intikamıyla galiptir. Dostlarına karşı da nimet vermesiyle merhamet edendir.

٦٩- ﴿وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ إِبْرٰهِيمَ﴾

69- Onlara İbrahim'in haberini de oku.

Kavim İbrahim'in ya da babasının kavmidir. *"Neye tapıyorsunuz?"* Yani, hangi şeye tapıyorsunuz?, demektir. İbrahim (a.s.) onların putlara taptığını biliyordu. Fakat onlara, o ibadet ettiklerinin ibadete layık olmadıklarını göstermek için sordu.

٧٠- ﴿إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ مَا تَعْبُدُونَ﴾

70- Hani o, babasına ve kavmine "Neye tapıyorsunuz?" demişti.

"Neye tapıyorsunuz?" un cevabı "putlara" sözü, "sana Allah yolunda ne vereceklerini soruyorlar;" Deki: *"İhtiyaç fazlasını"* ve Rab-

biniz ne buyurdu?

٧١- ﴿ قَالُوا نَعْبُدُ أَصْنَامًا فَنَظَلُّ لَهَا عَاكِفِينَ ﴾

71- "Putlara tapıyoruz. Ve onlara tapmaya devam edeceğiz" dediler.

Dediler ki: "Hakkı" ayetlerinde olduğu gibidir. Çünkü bu, ibadet edilen hakkında sorulan bir sorudur. İbadet hakkında değil. "İbadet ederiz" lafzını, onlara ibadetle iftihar ederek ve övünerek cevaba ilave etmişlerdir. Ve yine bu sebepten "ibadet ederiz" lafzı üzerine *"ve onlara tapmaya devam edeceğiz"* lafzını aftettiler. Yani, gündüz boyunca onlara tapacağız, demektir. Çünkü onlar, gündüz ibadet ediyor lardı, gece değil. Ya da «فَنَظَلُّ» nun manası, devam etmek, demektir.

❁ ❁ ❁

72. – 95. ÂYETLER

قَالَ هَلْ يَسْمَعُونَكُمْ إِذْ تَدْعُونَ ﴿٧٢﴾ اَوْ يَنْفَعُونَكُمْ اَوْ يَضُرُّونَ ﴿٧٣﴾
قَالُوا بَلْ وَجَدْنَا اٰبَاءَنَا كَذٰلِكَ يَفْعَلُونَ ﴿٧٤﴾ قَالَ اَفَرَاَيْتُمْ مَا كُنْتُمْ
تَعْبُدُونَ ﴿٧٥﴾ اَنْتُمْ وَاٰبَاؤُكُمُ الْاَقْدَمُونَ ﴿٧٦﴾ فَاِنَّهُمْ عَدُوٌّ لِي اِلَّا رَبَّ
الْعَالَمِينَ ﴿٧٧﴾ اَلَّذِي خَلَقَنِي فَهُوَ يَهْدِينِ ﴿٧٨﴾ وَالَّذِي هُوَ يُطْعِمُنِي
وَيَسْقِينِ ﴿٧٩﴾ وَاِذَا مَرِضْتُ فَهُوَ يَشْفِينِ ﴿٨٠﴾ وَالَّذِي يُمِيتُنِي ثُمَّ
يُحْيِينِ ﴿٨١﴾ وَالَّذِي اَطْمَعُ اَنْ يَغْفِرَ لِي خَطِيئَتِي يَوْمَ الدِّينِ ﴿٨٢﴾ رَبِّ
هَبْ لِي حُكْمًا وَاَلْحِقْنِي بِالصَّالِحِينَ ﴿٨٣﴾ وَاجْعَلْ لِي لِسَانَ صِدْقٍ فِي
الْاٰخِرِينَ ﴿٨٤﴾ وَاجْعَلْنِي مِنْ وَرَثَةِ جَنَّةِ النَّعِيمِ ﴿٨٥﴾ وَاغْفِرْ لِاَبِي اِنَّهُ
كَانَ مِنَ الضَّالِّينَ ﴿٨٦﴾ وَلَا تُخْزِنِي يَوْمَ يُبْعَثُونَ ﴿٨٧﴾ يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ
وَلَا بَنُونَ ﴿٨٨﴾ اِلَّا مَنْ اَتَى اللّٰهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ ﴿٨٩﴾ وَاُزْلِفَتِ الْجَنَّةُ
لِلْمُتَّقِينَ ﴿٩٠﴾ وَبُرِّزَتِ الْجَحِيمُ لِلْغَاوِينَ ﴿٩١﴾ وَقِيلَ لَهُمْ اَيْنَ مَا كُنْتُمْ
تَعْبُدُونَ ﴿٩٢﴾ مِنْ دُونِ اللّٰهِ هَلْ يَنْصُرُونَكُمْ اَوْ يَنْتَصِرُونَ ﴿٩٣﴾
فَكُبْكِبُوا فِيهَا هُمْ وَالْغَاوُنَ ﴿٩٤﴾ وَجُنُودُ اِبْلِيسَ اَجْمَعُونَ ﴿٩٥﴾

Meâli

72. (İbrahim): *"Peki, yalvardığınızda onlar sizi işitiyorlar mı?"* dedi.

73. Yahut size fayda ya da zarar verebiliyorlar mı?

74. *"Hayır, ama biz, babalarımızı böyle yaparken gördük"* de-

diler.

75. 76. *"İşte gördünüz mü? Siz ve eski atalarınız neye tapıyorsunuz"* dedi.

77. Şüphesiz onlar benim düşmanımdır. Ancak âlemlerin Rabbi *(benim dostumdur)*

78. Ki o beni yaratan ve bana doğru yolu gösterendir.

79. Beni yediren, içirendir.

80. Hastalandığım zaman bana şifa verendir.

81. Benim canımı alacak, sonra diriltecek olandır.

82. Ve ceza günü, hatamı bağışlayacağını umduğumdur.

83. "Rabbim! Bana hikmet ver ve beni salihler (zümresine) kat."

84. "Sonra gelecekler içinde beni doğrulukla anılanlardan eyle."

85. "Beni, nimeti bol cennetinin varislerinden kıl."

86. Babamı da bağışla. Çünkü o, sapmışlardandır.

87. (İnsanların) diriltileceği gün beni utandırma.

88. O gün ki ne mal, ne evlat fayda vermez.

89. Ancak Allah'a temiz bir kalple gelenler (fayda görür)

90. (O gün) cennet, takvâ sahiplerine yaklaştırılır.

91. Cehennem de azgınlara apaçık gösterilir.

92. 93. Onlara *"Allahtan başka taptıklarınız hani nerede? Size yardım edebiliyorlar mı veya kendilerine yardımları dokunuyor mu?"* denilir.

94. 95. Artık onlar, o azgınlar ve İblisin orduları, toptan tepetaklak oraya atılırlar.

Tefsiri

٧٢- ﴿قَالَ هَلْ يَسْمَعُونَكُمْ إِذْ تَدْعُونَ﴾

72- (İbrahim: **"Peki, yalvardığınızda onlar sizi işitiyorlar mı?" dedi.**

Duanızı istiyorlar mı? "Yalvardığınızda" sözünün delaletinden dolayı muzafın hazfi üzere gelmiştir.

٧٣- ﴿أَوْ يَنْفَعُونَكُمْ أَوْ يَضُرُّونَ﴾

73- Yahut size fayda ya da zarar verebiliyorlar mı?

Onlara ibadet ettiğinizde size fayda ya da onlara ibadeti terkettiği niz de size zarar verebiliyorlar mı?

٧٤- ﴿قَالُوا بَلْ وَجَدْنَا اٰبَاءَنَا كَذٰلِكَ يَفْعَلُونَ﴾

74- "Hayır, ama biz, babalarımızı böyle yaparken gördük" dediler.

«بَلْ» idraptır. (Kendisinden önceki kelimeden vazgeçildiği, sonra kine dönüş yapıldığı için idrap denmiştir.) yani onlar işitmez, fayda ve zarar vermezler. Biz ona bunlardan biri için ibadet etmiyoruz. Fakat babalarımızı böyle yaparken gördük de onları taklit ettik.

٧٥- ﴿قَالَ اَفَرَاَيْتُمْ مَا كُنْتُمْ تَعْبُدُونَ﴾

٧٦- ﴿اَنْتُمْ وَاٰبَاؤُكُمُ الْاَقْدَمُونَ﴾

75. 76- "İşte gördünüz mü? Siz ve eski atalarınız neye tapıyorsunuz" dedi.

٧٧- ﴿فَاِنَّهُمْ عَدُوٌّ لِي اِلَّا رَبَّ الْعَالَمِينَ﴾

77- Şüphesiz onlar benim düşmanımdır. Ancak âlemlerin Rabbi (benim dostumdur)

O putlar benim düşmanımdır. (Dost, arkadaş) kelimeleri, tekil manaya da çoğul manaya da gelirler. Yani, eğer onlara ibadet etseydim, kıyamet gününde bana düşman olurlardı.

Nitekim; *"Onlar, bunların tapmalarını inkar edecekler ve bunlara düşman olacaklardır"* ayeti kerimesinde buyurulduğu gibi.

Ferrâ şöyle demiştir: *"Bu, manası ters çevrilenlerdendir. Yani, ben onların düşmanıyım,"* demektir. "Sizin" değilse "benim düşmanımdırlar" demesi, kabule zemin hazırlasın diye söylenmiş artı bir nasihattır. Eğer *"onlar sizin düşmanınızdırlar"* deseydi, bu seviyede olmayacaktı.

«اِلَّا رَبَّ الْعَالَمِينَ» istisnai munkatı'dır. Çünkü o, düşmanlar sınıfına dahil olmamıştır. Sanki şöyle demiştir. *"Lakin, âlemlerin Rabbi (benim dostumdur)."*

٧٨- ﴿اَلَّذٖى خَلَقَنٖى فَهُوَ يَهْدٖينِۙ﴾

78- Ki o beni yaratan ve bana doğru yolu gösterendir.

Beni, tekvin (sıfatıyla) sağlam bir yerde yaratan ve dünyanın işlerini ve dinin menfaatlerini bana gösteren odur. İnayet zikredildiği için «يَهْدٖينٖى» de istikbal manası vardır.

Çünkü bu *"beni, daha önemli, daha üstün, daha eksiksiz ve daha olgun olana hidayet eder"* manasınadır. Ya da o, beni hizmet sebepleri için yaratmıştır ve beni kendisiyle dostluğun azabına hidayet eder, demektir.

٧٩- ﴿وَالَّذٖى هُوَ يُطْعِمُنٖى وَيَسْقٖينِۙ﴾

79- Beni yediren, içirendir.

Yedirmeyi, nimet verenin sahibine izafe etti. Çünkü sebeplere meyletmek hayvanların adetidir. İbni Atâ şöyle demiştir: *"Beni yiyeceğiyle yaşatan, içeceğiyle suya kandıran odur."*

٨٠- ﴿وَاِذَا مَرِضْتُ فَهُوَ يَشْفٖينِۙ﴾

80- Hastalandığım zaman bana şifa verendir.

"Beni hastalandırdığında" demedi. Çünkü bunu, zikir lisanıyla zikretti. Dolayısıyla zararı gerektiren şeyi ona izafe etmedi.

İbni Atâ şöyle demiştir: *"Mahlûkatı görmekle hastalandığımda hakkı müşahade ile bana şifa verir."*

Sadık şöyle demiştir: *"(Yaptığım hayırlı) fiilleri görmekle hastalandığımda o, yüceltme nimetini göstermekle bana şifa verir."*

٨١- ﴿وَالَّذِى يُمِيتُنِى ثُمَّ يُحْيِينِ﴾

81- Benim canımı alacak, sonra diriltecek olandır.

"Öldüğümde" demedi. Çünkü o, buluşma vaadinden dolayı, bela hapishanesinden ve fani dünyadan sonsuzluk bahçesine çıkıştır.

Yok etme işinden elçektiği için diriltme kelimesinin başına «ثُمَّ» getirmiştir. Hidayet ve şifa kelimelerinin başına «فَ» getirmiştir. Çünkü o ikisi, yaratma ve hastalanmayı takip etmektedirler. Onlarla beraber gelmemiştirler.

٨٢- ﴿وَالَّذِىٓ أَطْمَعُ أَنْ يَغْفِرَ لِى خَطِيٓـَٔتِى يَوْمَ الدِّينِ﴾

82- Ve ceza günü, hatamı bağışlayacağını umduğumdur.

Köle efendisinden ihsan umar. Yoksa ondan istemek hakkına sahip değildir. "hatamı" sözü için denildiki; *"O, onun "ben hastayım" "bilakis onu, büyükleri yaptı"* doğan ay güneş için *"bu benim rabbimdir"* ve Sare için *"bu benim kız kardeşimdir"* şeklinde söylediği sözleridir. Bunlar, caiz olan üstü kapalı sözlerdir. Tevbe edilmesi istenen hatalar değildir. Peygamberlerin istiğfarı, onların, Rablerine karşı teva zu, nefislerinin boyun eğişi ve bağışlanmayı istemeyi milletlere öğretmektir. Din günü, ceza günü demektir.

٨٣- ﴿رَبِّ هَبْ لِى حُكْمًا وَأَلْحِقْنِى بِالصَّالِحِينَ﴾

83- "Rabbim! Bana hikmet ver ve beni salihler (zümresine) **kat."**

«حُكْمًا» hikmet veya insanlar arasında hak ile hükmetmek veya peygamberliktir. Çünkü Nebi (s.a.v.), kullar arasında hikmet ve hüküm sahibiydi. Salihlerden maksat peygamberlerdir. Allah'u Teâlâ *"şüphesiz, o ahirette salihlerdendir"* sözüyle ona icabet etti.

٨٤- ﴿وَاجْعَلْ لِى لِسَانَ صِدْقٍ فِى الْاٰخِرِينَ﴾

84- "Sonra gelecekler içinde beni doğrulukla anılanlardan eyle."

Bundan sonra gelecek olan milletler arasında iyi bir övgü ve güzel bir şöhret nasip et. Bunlar ona verildi. Bütün (semavî) din inananları, onu dost edinirler ve onu överler.

«لِسَانَ» (dil) lafzı, «قَوْلٌ» (söz) yerine kullanılmıştır. Çünkü söz onunla söylenmektedir.

٨٥- ﴿وَاجْعَلْنِى مِنْ وَرَثَةِ جَنَّةِ النَّعِيمِ﴾

85- "Beni, nimeti bol cennetinin varislerinden kıl."

«مِنْ» Hazfedilmiş bir sözü, yani «وَارِثًا» kelimesine taalluk etmektedir. Beni orada devamlı kalanlardan eyle.

٨٦- ﴿وَاغْفِرْ لِاَبِى اِنَّهُ كَانَ مِنَ الضَّٓالِّينَ﴾

86- Babamı da bağışla. Çünkü o, sapmışlardandır.

İslam'ı vermek suretiyle onu bağışlananlardan eyle. Ondan ayrıldığı gün, ona İslam'ı vaadetmişti. "o, sapmışlardandır" yani, kâfirlerdendir.

٨٧- ﴿وَلَا تُخْزِنِى يَوْمَ يُبْعَثُونَ﴾

87- (İnsanların) **diriltileceği gün beni utandırma.**

«الْاِخْزَاءُ» (utandırmak), «خِزْىٌ» lafzından gelmektedir. Zelil olmak, demektir. Ya da utanma manasına gelen «خَزَايَةٌ» dan gelmektedir. Bu, beyan ettiğimiz gibi istiğfarın bir benzeridir. «يُبْعَثُونَ» (diriltilecekleri) deki zamir kullara aittir. Çünkü bu bilinen bir şeydir. Ya da «الضَّٓالِّينَ» (sapmışlar) ye aittir. O zaman da bu, onun babası için yapmış olduğu istiğfar cümlesinden kılınmış olur. Yani, babam içlerinde

olduğu halde sapmışların diriltileceği günde beni utandırma, demektir.

٨٨- ﴿يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ﴾

88- O gün ki ne mal, ne evlat fayda vermez.

«يَوْمَ» birinci «يَوْمَ» den bedeldir. Ne mal, ne de evlat, hiç kimseye fayda vermez.

٨٩- ﴿إِلَّا مَنْ أَتَى اللّٰهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ﴾

89- Ancak Allaha temiz bir kalple gelenler (fayda görür)

İnkârdan ve münafıklıktan uzak temiz bir kalple gelenler müstesna kafirin ve münafığın kalbi hastadır.

Nitekim ayet-i kerime de; *"Onların kalplerinde hastalık vardır"* buyurulmuştur. Yani, malı, iyilik yollarına harcarsa ve oğulları, salih kimseler olursa, o, malla ve kalb-i selim sahibi çocuklarla faydalanır. Ya da malı ve çocukları zenginlik manasında kullanılmıştır. Sanki şöyle demiştir: "Temiz bir kalple gelenin zenginliği hariç, hiçbir zenginliğin fayda vermeyeceği bir gün, çünkü kişinin dindeki zenginliği kalbinin temizliğiyledir. Dünyadaki zenginliğinin, malı ve çocuklarıyla olduğu gibi.

«مَنْ» lafzını, «يَنْفَعُ» ye mef'ul kılmıştır. *"Yani mal ve çocuklar fayda vermez."*

Ancak Allah yolunda harcadığı malı ve dine yönlendirdiği ve kendisine şer'i meseleleri öğrettiği çocuğu kalbi temiz adama fayda verir. Buna göre, *"mal ve evlat fitnesinden salim kalmış bir kalple gelenler müstesna"* yorumu da caizdir. Yüce Allah, Halil İbrahim'in istis nasını ona ikram olmak üzere tasvip etmiş, sonra da onu, ona şu ayet-i kerimesinde sıfat kılmıştır: *"İbrahim de onun kolundan idi. Zira Rabbine tertemiz bir kalple gelmişti."* İbrahim (a.s.)'ın müşriklere karşı söylediği sözü ne de güzel tertip olunmuş. Önce onlara, cevap almak için değil, tasdik ettirmek için ibadet ettikleri şeyler hakkında sordu. Sonra ilâhlarına döndü. Onların zarar ve fayda vermediğini, işitmediğini söyleyerek onların işini iptal etti. Bundan sonra eski atalarını taklit etmelerine yöneldi. Ve onu, delil olmak bir yana şüphe olmaktan

da çıkardı. Sonra, meseleyi, onları bırakıp kendi nefsinde şekillendirdi. Sonunda mesele Allah'ın zikrine yükseldi. Onun şanını yüceltti. Ahirette, rahmetinden umduğu şeylerle birlikte, yaratıldığı günden vefat anına kadar olan nimetlerini saydı. Sonra bunu, ihlas sahiplerinin dualarıyla ve Allah'a çokca yönelenlerin niyazlarıyla dua edip yalvararak devam ettirdi. Sonra bunu, kıyamet gününün zikriyle, Allah'ın sevabı ve azabıyla ve o gün müşriklerin, üzerinde bulundukları sapkınlığa karşı çektikleri pişmanlıkla ve iman ve itaat etmeleri için tekrar dünyaya gelmeyi temenni etmeleri yönünde çektikleri hasretle sonuçlandırdı.

٩٠- ﴿وَأُزْلِفَتِ الْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِينَ﴾

90- (O gün) **Cennet, takvâ sahiplerine yaklaştırılır.**

Cümleyi cümleye atfetti. Cennetliklerin durduğu yere yaklaştırılır da onlar, ona bakarlar.

٩١- ﴿وَبُرِّزَتِ الْجَحِيمُ لِلْغَاوِينَ﴾

91- Cehennem de azgınlara apaçık gösterilir.

Neredeyse alevleri onları yakalar. Azgınlardan maksat kâfirlerdir.

٩٢- ﴿وَقِيلَ لَهُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ تَعْبُدُونَ﴾

٩٣- ﴿مِنْ دُونِ اللّٰهِ هَلْ يَنْصُرُونَكُمْ أَوْ يَنْتَصِرُونَ﴾

92. 93. Onlara "Allahtan başka taptıklarınız hani nerede? Size yardım edebiliyorlar mı veya kendilerine yardımları dokunuyor mu?" denilir.

Şirk koştukları için azarlanırlar. Onlara: *"İlâhlarınız nerede? Size yardım edecek fayda sağlıyorlar mı?"* Ya da *"galip gelerek kendilerine faydalı oluyorlar mı?"* denilir. Çünkü onlar ve ilâhları, cehennem yakıtıdırlar.

٩٤- ﴿فَكُبْكِبُوا فِيهَا هُمْ وَالْغَاوُنَ﴾

٩٥- ﴿وَجُنُودُ إِبْلِيسَ أَجْمَعُونَ﴾

94. 95. Artık onlar, o azgınlar ve İblisin orduları, toptan tepe taklak oraya atılırlar.

İlâhlar, azgınlar, cehennemin kendilerine gösterildiği, putlara tapanlar ve iblisin orduları toptan birbiri üzerine başaşağı bir şekilde cehenneme atılırlar.

«كَبْكَبَة» *"Altüst olmak"*, «كَبّ» *"Yüzüstü yere düşmek"* kelimelerinin iki defa tekrarlanmış şeklidir. Tekrarın, lafızda olması, manada da tekrara delildir. Sanki o, cehenneme atıldığında, cehennemin dibini buluncaya kadar tekrar tekrar yuvarlanır. Bundan Allah'a sığınırız. İblisin orduları; şeytanlardır. Ya da ona tabi olan isyankâr insanlar ve cinlerdir.

❁ ❁ ❁

96. – 123. ÂYETLER

قَالُوا وَهُمْ فِيهَا يَخْتَصِمُونَ ﴿٩٦﴾ تَاللّٰهِ إِنْ كُنَّا لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٩٧﴾ إِذْ نُسَوِّيكُمْ بِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٩٨﴾ وَمَا أَضَلَّنَا إِلَّا الْمُجْرِمُونَ ﴿٩٩﴾ فَمَا لَنَا مِنْ شَافِعِينَ ﴿١٠٠﴾ وَلَا صَدِيقٍ حَمِيمٍ ﴿١٠١﴾ فَلَوْ أَنَّ لَنَا كَرَّةً فَنَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٠٢﴾ إِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٠٣﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٠٤﴾ كَذَّبَتْ قَوْمُ نُوحٍ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٠٥﴾ إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ نُوحٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٠٦﴾ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٠٧﴾ فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٠٨﴾ وَمَا أَسْئَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٠٩﴾ فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١١٠﴾ قَالُوا أَنُؤْمِنُ لَكَ وَاتَّبَعَكَ الْأَرْذَلُونَ ﴿١١١﴾ قَالَ وَمَا عِلْمِي بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١١٢﴾ إِنْ حِسَابُهُمْ إِلَّا عَلَى رَبِّي لَوْ تَشْعُرُونَ ﴿١١٣﴾ وَمَا أَنَا بِطَارِدِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١١٤﴾ إِنْ أَنَا إِلَّا نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿١١٥﴾ قَالُوا لَئِنْ لَمْ تَنْتَهِ يَا نُوحُ لَتَكُونَنَّ مِنَ الْمَرْجُومِينَ ﴿١١٦﴾ قَالَ رَبِّ إِنَّ قَوْمِي كَذَّبُونِ ﴿١١٧﴾ فَافْتَحْ بَيْنِي وَبَيْنَهُمْ فَتْحًا وَنَجِّنِي وَمَنْ مَعِيَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١١٨﴾ فَأَنْجَيْنَاهُ وَمَنْ مَعَهُ فِي الْفُلْكِ الْمَشْحُونِ ﴿١١٩﴾ ثُمَّ أَغْرَقْنَا بَعْدُ الْبَاقِينَ ﴿١٢٠﴾ إِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٢١﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٢٢﴾ كَذَّبَتْ عَادٌ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٢٣﴾

Meâli

96. Orada birbirleriyle çekişerek şöyle derler:

97. 98. Vallahi biz, gerçekten apaçık bir sapıklık içindeymişiz. Çünkü biz sizi âlemlerin Rabbi ile bir seviyede tutuyordu.

99. Bizi ancak o günahkârlar saptırdı.

100. *"Şimdi bizim, ne şefaatçimiz var."*

101. Ne de bir yakın dostumuz.

102. *"Ah keşke (dünyaya) bir kere daha dönebilsek de müminler den olsak."*

103. Bunda elbet bir ibret var. Ama yine çokları inanmazlar.

104. Şüphesiz Rabbin, işte o mutlak galip ve engin merhamet sahibidir.

105. Nuh kavmi de peygamberleri yalanladı.

106. Hani kardeşleri Nuh, onlara şöyle demişti: *"sakınmaz mısınız?"*

107. Ben sizin için güvenilir bir elçiyim.

108. Artık Allah'a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin.

109. Buna karşı sizden hiçbir ücret istemiyorum. Benim mükafatım, yalnız âlemlerin Rabbine aittir.

110. O halde Allah'tan korkun ve bana itaat edin.

111. Dediler ki: *"Sana düşük kimseler tabi olmakta iken biz sana iman edermiyiz?"*

112. (Nuh) dediki: *"Ben onların yaptıklarını bilmem."*

113. Anlayışımız olsa, onların hesabının Rabbime ait olduğunu bilirsiniz.

114. Ben o iman edenleri kovacak değilim.

115. Ben ancak apaçık bir uyarıcıyım.

116. Dediler ki: *"Ey Nuh (bu davadan) vazgeçmezsen, iyi bilki,*

taşa tutulanlardan olacaksın."

117. (Nuh): *"Rabbim! Kavmim beni yalancılıkla itham etti"* dedi.

118. *Artık benimle onların arasında sen hükmünü ver. Beni ve beraberimdeki müminleri kurtar."*

119. Bunun üzerine biz, onu ve beraberindekileri, yüklü geminin içinde *(taşıyarak)* kurtardık.

120. Sonra da, geri kalanları suda boğduk.

121. 122. Doğrusu bunda bir ders vardır. Ama çokları iman etmiş değillerdir. Şüphesiz Rabbin, işte üstün odur, merhamet eden odur.

123. Âd *(kavmi)* de peygamberleri yalanladı.

Tefsiri

٩٦- ﴿قَالُوا وَهُمْ فِيهَا يَخْتَصِمُونَ﴾

96- Orada birbirleriyle çekişerek şöyle derler:

Bu, ya konuşma ve çekişmenin olması için Allah'u Teâlâ'nın putları konuşturmasıdır. Ya da bu, isyankârlarla şeytanlar arasında cereyan etmektedir.

٩٧- ﴿تَاللّٰهِ إِنْ كُنَّا لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ﴾

٩٨- ﴿إِذْ نُسَوِّيكُمْ بِرَبِّ الْعَالَمِينَ﴾

97. 98- Vallahi biz, gerçekten apaçık bir sapıklık içindeymişiz. Çünkü biz sizi âlemlerin Rabbi ile bir seviyede tutuyordu.

Ey putlar! Biz, sizi, ibadet hususunda âlemlerin rabbine eş tutuyorduk.

٩٩- ﴿وَمَا أَضَلَّنَا إِلَّا الْمُجْرِمُونَ﴾

99- Bizi ancak o günahkârlar saptırdı.

"Günahkârlar" dan maksat; onları yoldan çıkaran reisleridir. Ya da İblis ordusu ve şirk yoluna girenlerdir.

١٠٠- ﴿فَمَا لَنَا مِنْ شَافِعِينَ﴾

100. "Şimdi bizim, ne şefaatçimiz var."

Müminler için peygamberler, veliler ve melekler olduğu gibi.

١٠١- ﴿وَلَا صَدِيقٍ حَمِيمٍ﴾

101. Ne de bir yakın dostumuz.

Onların arkadaşları olduğunu gördüğümüz gibi. Zira ahirette ancak müminler arkadaşlık yaparlar. Cehennemliklerin aralarında ise düşmanlık vardır.

Nitekim: *"O gün, muttakiler dışında dostlar, birbirine düşman dır" "Şimdi bizim ne şefaatçimiz var, ne de şefaatçi ve dost saydığımız kimselerden yakın bir dostumuz"* buyurulmuştur.

Çünkü onlar, putlar hakkında onların Allah katında kendilerinden şefaatçileri olacağına inanıyorlardı. Ve onların insan şeytanlarından arkadaşları vardı.

«حَمِيمٌ» Üzülmek, tasalanmak manasına gelen «اِحْتِمَامْ» dan gelmektedir. Yani seni üzen şeyin kendisini üzdüğü kişidir. Ya da «حَامَّة» dan gelmektedir. Seçkin manasınadır. O, seçkin arkadaştır. Normalda şefaatçiler çok olduğundan şefaatçiyi çoğul, arkadaşı tekil kıldı. Arkadaş; *"sana karşı sevgisinde dürüst olandır. Seni üzen şeyin kendisini üzdüğü kişidir."* Bu da azdır.

Hakîme arkadaştan soruldu da şöyle dedi: *"Manasız bir isimdir"* arkadaş kelimesiyle çoğul kastedilmesi de mümkündür.

١٠٢- ﴿فَلَوْ أَنَّ لَنَا كَرَّةً فَنَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾

102. "Ah keşke (dünyaya) **bir kere daha dönebilsek de mümin lerden olsak."**

«لَوْ» in cevabı hazfedilmiştir. O da *"şöyle şöyle yapardık"* ya da

benim için bunun bir benzeri olsa, demektir. Yani temenni manasınadır. «لَوْ» in ve «لَيْتَ» nin manaları arasında benzerlik olduğundan dolayı sanki şöyle denilmiştir: *"Keşke bizim için bir defa daha olsaydı."*

١٠٣- ﴿إِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَةً وَمَا كَانَ اَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ﴾

103. Bunda elbet bir ibret var. Ama yine çokları inanmazlar.

Bu zikredilen haberlerde ibret alacaklar için bir ibret vardır. Ama çokları ona inanmazlar. Ve onlardan ancak bir grup iman etti.

١٠٤- ﴿وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ﴾

104. Şüphesiz Rabbin, işte o mutlak galip ve engin merhamet sahibidir.

Rabbin, İbrahim'i yalanlayanlardan cehennem azabıyla intikam alıcıdır. Her temiz kalp sahibini de Naîm cennetine havale edendir.

١٠٥- ﴿كَذَّبَتْ قَوْمُ نُوحٍ الْمُرْسَلِينَ﴾

105. Nuh kavmi de peygamberleri yalanladı.

«قَوْمُ» kelimesi, müzekker ve müennes kılınmıştır. Denildiki: Nuh (a.s.) Adem (a.s.) zamanında doğdu. *"Peygamberler"* sözünden maksat, Nuh (a.s.)'dır. Bunun bir benzeri senin, tek bir hayvanı ve tek bir hırkası olan biri için, *"falan hayvanlara biner ve hırkalar giyer"* şeklindeki sözüdür. Yada esasen onlar peygamberlerin gönderilmesini inkâr ediyorlardı. İşte bu sebeple çoğul kılındı. Ya da onların birini inkâr eden hepsini inkâr etmiş demektir. Çünkü her peygamber, insanları, bütün peygamberlere imana çağırmaktadır. Aynı şekilde bu surede bulunan şeylerin hepsine de imana çağırmaktadır.

١٠٦- إِذْ قَالَ لَهُمْ اَخُوهُمْ نُوحٌ اَلَا تَتَّقُونَ

106. Hani kardeşleri Nuh, onlara şöyle demişti: "sakınmaz mısınız?"

Nuh, onların nesep yönünden kardeşidir, din yönünden değil. İn-

sanların yaratıcısından sakınmaz mısınız da putlara ibadeti terkedesiniz.

١٠٧- إِنّى لَكُمْ رَسُولٌ اَمِينٌ

107. Ben sizin için güvenilir bir elçiyim.

O, onlar arasında, Muhammed (a.s.) ın Kureyş arasındaki güvenilirliği gibi güvenilirlikle meşhurdu.

١٠٨- فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَطِيعُونِ

108. Artık Allah'a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin.

Size emrettiğim ve sizi davet ettiğim hakka ait hususlarda bana itaat edin.

١٠٩- وَمَا اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ اَجْرٍ اِنْ اَجْرِىَ اِلَّا عَلٰى رَبِّ الْعَالَمِينَ

109. Buna karşı sizden hiçbir ücret istemiyorum. Benim mükafatım, yalnız âlemlerin Rabbine aittir.

Bu iş için sizden hiçbir karşılık istemiyorum. Medenî, Şamî, Ebu Amr ve Hafs'a göre, «اَجْرِىَ» şeklinde fetha iledir. Ücretim, yalnız âlemlerin Rabbine aittir. İşte bu sebepten onu istiyorum.

١١٠- ﴿فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَطِيعُونِ﴾

110. O halde Allah'tan korkun ve bana itaat edin.

Bu sözü, kalplerine yerleştirmek için, her defasında, ayrı bir sebebe bağlayarak tekrar etti. Birinci sebep; onun, onlar arasında güvenilir olmasıdır. İkinci sebep; onun, onlara karşı beklenti içerisinde olmasıdır. Sanki o, şöyle demiştir: *"Peygamberliğimi ve güvenilirliğimi bildiğinizde Allah'tan sakının. Sonra benim ücretten sakınışımı bildiğinizde yine Allah'tan sakının."*

١١١- ﴿قَالُوا اَنُؤْمِنُ لَكَ وَاتَّبَعَكَ الْاَرْذَلُونَ﴾

111. Dediler ki: "Sana düşük kimseler tabi olmakta iken biz

sana iman edermiyiz?"

«وَاتَّبَعَكَ» deki vav hal içindir. Ondan sonra gizli bir «قَدْ» vardır. Delili de Yakub'un «وَاَتْبَاعُكَ» şeklindeki kıraatidir. «تَابِعٌ» (tabi olan) kelimesinin çoğuludur. «شَاهِدٌ » ve «اَشْهَادٌ»da olduğu gibi. Ya da « تَبَعٌ » (tabi olan) kelimesinin çoğuludur. «بَطَلٌ» ve «اَبْطَالٌ» da olduğu gibi. «سِفْلَةٌ» ve «رَذَالَةٌ» kelimeleri, düşüklük ve rezillik demektir. Onları düşük saymaları, neseplerinin zayıf olmasından ve dünyadaki nasiplerinin azlığındandır.

Denildiki: *"Onlar, düşük sanatlarla uğraşanlardı. Sanat da din edinmekle hafifsenmez. Zenginlik din zenginliğidir. Soy ise takva soyudur."* Müminin, insanların en fakiri de olsa, soy yönünden en zayıfı da olsa "Rezil" diye adlandırılması caiz değildir, peygamberlere tabi olanlar bu hal üzere devam edegelmişlerdir.

١١٢- ﴿قَالَ وَمَا عِلْمِى بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾

112. (Nuh) **dediki: "Ben onların yaptıklarını bilmem."**

Onların yaptıklarını bildiğim sanatlarla ilgili hiçbir bilgim yoktur. Ben onlardan sadece iman etmelerini istiyorum. Denildiki: "Onlar, onları, hor ve hakir görmeleriyle birlikte, onların, imanlarını da yalanladılar, şöyle dediler: *"Sana iman edenlerin kalplerinde, ortaya koydukları, bu şeyler yoktur."* Bu söz üzerine Nuh (a.s.): *"Bana düşen dış görünüşe itibara almaktır. Kalpleri teftiş etmek değil"* dedi.

١١٣- ﴿إِنْ حِسَابُهُمْ إِلاَّ عَلَى رَبِّى لَوْ تَشْعُرُونَ﴾

113. Anlayışımız olsa, onların hesabının Rabbime ait olduğunu bilirsiniz.

Şüphesiz Allah, onları, kalplerindekine göre hesaba çekecektir.

١١٤- ﴿وَمَا اَنَا بِطَارِدِ الْمُؤْمِنِينَ﴾

114. Ben o iman edenleri kovacak değilim.

Benim işim, iman etmeniz için müminleri kovmak suretiyle sizin heveslerinize uymak değildir.

﴿إِنْ أَنَا إِلَّا نَذِيرٌ مُبِينٌ﴾ -١١٥

115. Ben ancak apaçık bir uyarıcıyım.

Bana düşen, sizi ancak kendisiyle hakkın batıldan ayrıldığı sağlam delillerle apaçık bir şekilde uyarmaktır. Sonra siz kendi işinizi dahi iyi bilirsiniz.

﴿قَالُوا لَئِنْ لَمْ تَنْتَهِ يَا نُوحُ لَتَكُونَنَّ مِنَ الْمَرْجُومِينَ﴾ -١١٦

116. Dediler ki: "Ey Nuh (bu davadan) vezgeçmezsen, iyi bilki, taşa tutulanlardan olacaksın.

Bu dediklerinden vazgeçmezsen taşla öldürülenlerden olacaksın.

﴿قَالَ رَبِّ إِنَّ قَوْمِي كَذَّبُونِ﴾ -١١٧

117. (Nuh): "Rabbim! Kavmim beni yalancılıkla itham etti" dedi.

Görüneni ve görünmeyeni bilen (Allah) ın daha iyi bildiğini bildiği için onların bu yalanlamasını söylemesi haber verme değildir. Ancak o, bununla, onların kendisini, Allah'ın vahyi ve Allah'ın peygamberleri hususunda yalanladıkların kastetti.

﴿فَافْتَحْ بَيْنِي وَبَيْنَهُمْ فَتْحًا وَنَجِّنِي وَمَنْ مَعِيَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾ -١١٨

118. Artık benimle onların arasında sen hükmünü ver. Beni ve beraberimdeki müminleri kurtar."

Benimle onlar arasında hükmet. «الْفُتَاحَة» hükumet, yargı demektir. «الْفَتَّاحُ» ise hakim demektir. Çünkü o, zor meseleleri çözer. Hakime «فَيْصَلْ» da denmiştir. Çünkü o düşmanlıkların arasını ayırır. Hafs'a göre «مَعِيَ» , «مَعْيَ» şeklindedir. Onların yaptıklarının azabından beni ve beraberimdeki müminleri kurtar.

١١٩- ﴿ فَأَنْجَيْنَاهُ وَمَنْ مَعَهُ فِى الْفُلْكِ الْمَشْحُونِ ﴾

119. Bunun üzerine biz, onu ve beraberindekileri, yüklü gemi nin içinde (taşıyarak) kurtardık.

«فُلْك» gemi demektir. «فُعْل» veznindedir. Çoğulu ise «أَسَدْ» vezninde, «فَلَكْ» şeklindedir. «الْمَشْحُونِ» dolu demektir. «شِحْنَةُ الْبَلَدِ» (şehrin asayiş memuru) sözü buradan gelmektedir. Yani, onu kifayet miktarı asayişle) dolduran, demektir.

١٢٠- ﴿ ثُمَّ أَغْرَقْنَا بَعْدُ الْبَاقِينَ ﴾

120. Sonra da, geri kalanları suda boğduk.

Nuh'u ve iman edenleri kurtardıktan sonra kavminin geri kalanla rını boğduk.

١٢١- ﴿ إِنَّ فِى ذٰلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ ﴾

١٢٢- ﴿ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴾

121. 122- Doğrusu bunda bir ders vardır. Ama çokları iman etmiş değillerdir. Şüphesiz Rabbin, işte üstün odur, merhamet eden odur.

İnkâr edip ısrar eden kişileri, hor ve hakir kılarak intikam alandır. Birleyip diliyle ifade eden kişileri de yardımıyla nimetlendirendir.

١٢٣- ﴿ كَذَّبَتْ عَادٌ الْمُرْسَلِينَ ﴾

123- Âd (kavmi) de peygamberleri yalanladı.

Âd, bir kabiledir. Aslında kabilenin babası olan adamın adıdır.

124. – 140. ÂYETLER

إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ هُودٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٢٤﴾ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٢٥﴾ فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٢٦﴾ وَمَا أَسْئَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٢٧﴾ أَتَبْنُونَ بِكُلِّ رِيعٍ اٰيَةً تَعْبَثُونَ ﴿١٢٨﴾ وَتَتَّخِذُونَ مَصَانِعَ لَعَلَّكُمْ تَخْلُدُونَ ﴿١٢٩﴾ وَإِذَا بَطَشْتُمْ بَطَشْتُمْ جَبَّارِينَ ﴿١٣٠﴾ فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٣١﴾ وَاتَّقُوا الَّذِي أَمَدَّكُمْ بِمَا تَعْلَمُونَ ﴿١٣٢﴾ أَمَدَّكُمْ بِأَنْعَامٍ وَبَنِينَ ﴿١٣٣﴾ وَجَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿١٣٤﴾ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٣٥﴾ قَالُوا سَوَاءٌ عَلَيْنَا أَوَعَظْتَ أَمْ لَمْ تَكُنْ مِنَ الْوَاعِظِينَ ﴿١٣٦﴾ إِنْ هٰذَا إِلَّا خُلُقُ الْأَوَّلِينَ ﴿١٣٧﴾ وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِينَ ﴿١٣٨﴾ فَكَذَّبُوهُ فَأَهْلَكْنَاهُمْ إِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٣٩﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٤٠﴾

Meâli

124. 125. 126- Hani kardeşleri Hud onlara şöyle demişti: *"(Allah'a karşı) gelmekten sakınmaz mısınız?"*

"Biliniz ki, ben size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim."

"Artık Allah'a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin."

127. *"Buna karşı sizden hiçbir ücret istemiyorum. Benim mükafatımı verecek olan, ancak âlemlerin Rabbi Allah'tır."*

128. "Siz, her yüksek yere, bir alamet bina edip eğlenir durur mu sunuz?"

129. *"Temelli kalacağınızı umarak sağlam yapılar mı edinir siniz?"*

130. *"Yakaladığınız zaman, zorbalar gibi yakalıyorsunuz."*

131. *"Artık Allah'tan korkun ve bana itaat edin."*

132. *"Bildiğiniz şeyleri size veren* (Allah) *tan korkun."*

133. *"O, size davarlar, oğullar verdi."*

134. *"Bahçeler ve çeşmeler* (verdi)*"*

135. *"Doğrusu sizin hakkınızda büyük bir günün azabından endişe ediyorum."*

136. Dediler ki: *"Sen öğüt versen de, öğüt verenlerden olmasan da bizce birdir."*

137. *"Bu, öncekilerin geleneğinden başka bir şey değildir."*

138. Biz azaba uğratılacak değiliz.

139. Böylece onu yalanladılar. Biz de kendilerini helâk ettik. Doğrusu bunda ibret vardır. Ama çokları iman etmiş değildir.

140. Şüphesiz Rabbin, işte o üstündür, merhamet edendir.

Tefsiri

١٢٤- ﴿إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ هُودٌ أَلَا تَتَّقُونَ﴾

١٢٥- ﴿إِنِّى لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ﴾

١٢٦- ﴿فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَأَطِيعُونِ﴾

124. 125. 126- Hani kardeşleri Hud onlara şöyle demişti: "(Allah'a karşı) **gelmekten sakınmaz mısınız?"**

"Biliniz ki, ben size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim."

"Artık Allah'a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin."

Güvenilir elçileri yalanlama hususunda Allah'tan korkun.

١٢٧- ﴿وَمَا أَسْئَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾

127. "Buna karşı sizden hiçbir ücret istemiyorum. Benim mükafatımı verecek olan, ancak âlemlerin Rabbi Allah'tır."

١٢٨- ﴿أَتَبْنُونَ بِكُلِّ رِيعٍ آيَةً تَعْبَثُونَ﴾

128. "Siz, her yüksek yere, bir alamet bina edip eğlenir durur musunuz?"

Her yüksek yere, güvercin kuleleri ya da yüksekliği sebebiyle işaret gibi olan binalar kurarak, o binaların yanına gelenleri alaya alıyorlar ve onlarla eğleniyorlardı.

١٢٩- ﴿وَتَتَّخِذُونَ مَصَانِعَ لَعَلَّكُمْ تَخْلُدُونَ﴾

129. "Temelli kalacağınızı umarak sağlam yapılar mı edinir siniz?"

Dünyada ebedî kalmayı arzulayarak su bentleri, yada köşkler ya da saraylar bina ediyorsunuz.

١٣٠- ﴿وَإِذَا بَطَشْتُمْ بَطَشْتُمْ جَبَّارِينَ﴾

130. "Yakaladığınız zaman, zorbalar gibi yakalıyorsunuz."

Birini cezalandırdığınızda kılıçla öldürüyor ve kırbaçla vuruyor sunuz. Cebbar, yani zorba; gazapla öldüren ve döven kişidir.

١٣١- ﴿فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ﴾

131. "Artık Allah'tan korkun ve bana itaat edin."

Bu yakalama hususunda Allah'tan korkun ve sizi davet ettiğim şeyde bana itaat edin.

١٣٢- ﴿وَاتَّقُوا الَّذِي أَمَدَّكُمْ بِمَا تَعْلَمُونَ﴾

132. "Bildiğiniz şeyleri size veren (Allah) tan korkun."

Davarlardan bildiklerinizi sonra onları, onlara saydı. Şöyle dedi:

١٣٣- ﴿أَمَدَّكُمْ بِأَنْعَامٍ وَبَنِينَ﴾

133. "O, size davarlar, oğullar verdi."

Çocukları, davarlarla birlikte zikretti. Çünkü onlar, onlara, o hayvanların muhafazası ve idaresi için yardım ederler.

١٣٤- ﴿وَجَنَّاتٍ وَعُيُونٍ﴾

١٣٥- ﴿إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ﴾

134. "Bahçeler ve çeşmeler (verdi)"

135. "Doğrusu sizin hakkınızda büyük bir günün azabından endişe ediyorum."

Eğer bana isyan ederseniz.

١٣٦- ﴿قَالُوا سَوَآءٌ عَلَيْنَآ أَوَعَظْتَ أَمْ لَمْ تَكُنْ مِنَ الْوَاعِظِينَ﴾

136. Dediler ki: "Sen öğüt versen de, öğüt verenlerden olmasan da bizce birdir."

Öğüt versen de sussan da sözünü ve davetini kabul etmeyiz. Âyet sonlarının uygunlaşmasından dolayı «أَمْ لَمْ تَعِظْ» demedi.

١٣٧- ﴿إِنْ هَذَآ إِلاَّ خُلُقُ الأَوَّلِينَ﴾

137. "Bu, öncekilerin geleneğinden başka bir şey değildir."

Hayat, ölüm ve bina kurmak ile ilgili yaşattığımız şu adetler ancak öncekilerin adetleridir. Ya da üzerinde bulunduğumuz şey, öncekilerin dinidir.

Mekkî, Basrî, Yezid ve Ali'ye göre «خُلُقُ» , «خَلْقُ» şeklindedir. Yani, senin getirdiğin öncekilerin uydurması ve senden önce peygamberlik iddiasında bulunanların yalanlarıdır. Senin, "öncekilerin efsane leri" sözünde olduğu gibi. Ya da biz, öncekilerin yaratılışı gibi yaratıldık. Onların yaşadıkları gibi yaşar ve ölürüz.

١٣٨- ﴿وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِينَ﴾

138. Biz azaba uğratılacak değiliz.

Dünyada azaba uğratılacak değiliz. Diriliş ve hesap da zaten yok.

١٣٩- ﴿فَكَذَّبُوهُ فَاَهْلَكْنَاهُمْ إِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَةً وَمَا كَانَ اَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ﴾

139. Böylece onu yalanladılar. Biz de kendilerini helâk ettik. Doğrusu bunda ibret vardır. Ama çokları iman etmiş değildir.

Hud'u yalanladılar. Biz de onları, kasıp kavuran şiddetli bir rüzgârla helâk ettik.

١٤٠- ﴿وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ﴾

140. Şüphesiz Rabbin, işte o üstündür, merhamet edendir.

❁ ❁ ❁

141. - 159. ÂYETLER

كَذَّبَتْ ثَمُودُ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٤١﴾ إِذْ قَالَ لَهُمْ اَخُوهُمْ صَالِحٌ اَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٤٢﴾
إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ اَمِينٌ ﴿١٤٣﴾ فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَطِيعُونِ ﴿١٤٤﴾ وَمَا اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ
مِنْ اَجْرٍ اِنْ اَجْرِيَ اِلَّا عَلٰى رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٤٥﴾ اَتُتْرَكُونَ فِي مَا هٰهُنَا
اٰمِنِينَ ﴿١٤٦﴾ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿١٤٧﴾ وَزُرُوعٍ وَنَخْلٍ طَلْعُهَا هَضِيمٌ ﴿١٤٨﴾
وَتَنْحِتُونَ مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا فَارِهِينَ ﴿١٤٩﴾ فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَطِيعُونِ ﴿١٥٠﴾ وَلَا
تُطِيعُوا اَمْرَ الْمُسْرِفِينَ ﴿١٥١﴾ اَلَّذِينَ يُفْسِدُونَ فِي الْاَرْضِ وَلَا يُصْلِحُونَ
﴿١٥٢﴾ قَالُوا اِنَّمَا اَنْتَ مِنَ الْمُسَحَّرِينَ ﴿١٥٣﴾ مَا اَنْتَ اِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا فَأْتِ
بِاٰيَةٍ اِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿١٥٤﴾ قَالَ هٰذِهِ نَاقَةٌ لَهَا شِرْبٌ وَلَكُمْ شِرْبُ
يَوْمٍ مَعْلُومٍ ﴿١٥٥﴾ وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوءٍ فَيَأْخُذَكُمْ عَذَابُ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٥٦﴾
فَعَقَرُوهَا فَاَصْبَحُوا نَادِمِينَ ﴿١٥٧﴾ فَاَخَذَهُمُ الْعَذَابُ اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَةً
وَمَا كَانَ اَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٥٨﴾ وَاِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٥٩﴾

Meâli

141. Semud *(kavmi)* de peygamberleri yalanladı.

142. Hani kardeşleri Salih onlara şöyle demişti: *"Korunmaz mısınız?"*

143. *"Ben size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim."*

144. *"Artık Allah'tan korkun ve bana itaat edin."*

145. *"Buna karşı sizden hiçbir ücret istemiyorum. Benim ücre-*

timi verecek olan, ancak âlemlerin Rabbi Allah'tır."

146. *"Siz burada güven içerisinde bırakılacağınızı mı sanıyor sunuz?"*

147. *"Böyle bahçelerde, çeşme başlarında?"*

148. *"Ekinler ve salkımları sarkmış hurmalıklar arasında?"*

149. Dağlarda mahir ustalar olarak evler yontuyorsunuz.

150. Artık Allah'tan korkun ve bana itaat edin.

151. Müfritlerin emrine uymayın.

152. Yeryüzünde bozgunculuk yapıp dirlik düzen vermeyen *(o kimselere)* uymayın.

153. *"Hakikaten sen büyülenmişlerdensin"* dediler.

154. Sen de ancak bizim gibi bir beşersin. Eğer doğru söylüyorsan, haydi bize bir mucize getir.

155. (Salih) : *"İşte (mucize) bu dişi devedir. Su içme hakkı (bir gün) onundur, belli bir günün içme hakkı da sizin"* dedi.

156. Ona bir kötülükle ilişmeyin. Yoksa sizi muazzam bir günün azabı yakalayıverir.

157. Sonunda deveyi kestiler. Fakat pişman oldular.

158. Bunun üzerine onları azap yakaladı. Doğrusu bunda (alınacak) ders vardır. Ama çokları iman etmiş değildirler.

159. Şüphesiz Rabbin, işte O, mutlak galip ve engin merhamet sahibidir.

Tefsiri

١٤١- ﴿كَذَّبَتْ ثَمُودُ الْمُرْسَلِينَ﴾

١٤٢- ﴿إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ صَالِحٌ أَلَا تَتَّقُونَ﴾

١٤٣- ﴿إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ﴾

١٤٤- ﴿فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَطِيعُونِۚ﴾

١٤٥- ﴿وَمَٓا اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ اَجْرٍۚ اِنْ اَجْرِيَ اِلَّا عَلٰى رَبِّ الْعَالَمِينَۜ﴾

141- Semud (kavmi) de peygamberleri yalanladı.

142- Hani kardeşleri sâlih onlara şöyle demişti: "Korunmaz mısınız?"

143- "Ben size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim."

144- "Artık Allah'tan korkun ve bana itaat edin."

145- "Buna karşı sizden hiçbir ücret istemiyorum. Benim ücretimi verecek olan, ancak âlemlerin Rabbi Allah'tır."

١٤٦- ﴿اَتُتْرَكُونَ فِي مَا هٰهُنَٓا اٰمِنِينَۙ﴾

146. "Siz burada güven içerisinde bırakılacağınızı mı sanıyorsunuz?"

Sonsuza kadar nimetleri içerisinde bırakılacakları ve o nimetlerden ayrılmayacakları görüşünü inkârdır. Bu mekanda bulunan nimetler içerisinde, azaptan, yok olmaktan ve ölümden emin bir şekilde bırakılacağınızı mı sanıyorsunuz?

١٤٧- ﴿فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍۙ﴾

147. "Böyle bahçelerde, çeşme başlarında?"

Bu da aynı şekilde kısa özet ifadedir. Geniş izahat sonra geldi.

١٤٨- ﴿وَزُرُوعٍ وَنَخْلٍ طَلْعُهَا هَضِيمٌۚ﴾

148. "Ekinler ve salkımları sarkmış hurmalıklar arasında?"

Bahçe kelimesi, hurmayı da içermesine rağmen, hurmayı diğer ağaçlara üstün kılmak için «نَخْلٌ» (hurma) kelimesini, «جَنَّاتٌ» (bahçeler) kelimesi üzerine atfetmiştir. «طَلْعٌ » (salkım) kılıcın ucu gibi, hurmadan çıkan şey, demektir. «هَضِيمٌ» olgun, hurma demektir. Sanki; meyvesi olgunlaşmış hurma, demiştir.

١٤٩- ﴿ وَتَنْحِتُونَ مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا فَارِهِينَ ﴾

149. Dağlarda mahir ustalar olarak evler yontuyorsunuz.

Şamî ve Kufî'ye göre "mahir ustalar" manasına gelen «فَارِهِينَ» şeklindedir. Haldir.

Diğerlerine göre ise; aşırı sevinçli olanlar, şımarıklar" manasına gelen «فَرِهِينَ» şeklindedir. «فَرَاهَةٌ» zekâ ve çalışkanlık demektir.

١٥٠- ﴿ فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَطِيعُونِ ﴾

١٥١- ﴿ وَلَا تُطِيعُوا اَمْرَ الْمُسْرِفِينَ ﴾

150. Artık Allah'tan korkun ve bana itaat edin.

151. Müfritlerin emrine uymayın.

Kâfirlere ya da deveyi boğazlayan dokuz kişiye uymayın. Emri, mecazi hükmî olarak itaat edilen kıldı. Maksat ise; emir verendir. Bu, onların *"ilkbahar yeşilliği bitirdi"* sözünde olduğu gibi tevili gerektiren ve kendisiyle ifade olunan hükmü hafızadaki yerinden çıkaran cümlelerdendir.

١٥٢- ﴿ اَلَّذِينَ يُفْسِدُونَ فِي الْاَرْضِ وَلَا يُصْلِحُونَ ﴾

152. Yeryüzünde bozgunculuk yapıp dirlik düzen vermeyen (o kimselere) **uymayın.**

Yeryüzünde zûlüm ve inkârla bozgunculuk yapan, iman ve adalet le islah etmeyen kimselere uymayın.

Mana şöyledir: "Bazı bozguncuların haline biraz iyilik bulaşmıştır. Ama bunların bozgunculuğunda iyilik adına hiçbir şey yoktur. Tamamen bomboştur.

١٥٣- ﴿ قَالُوا اِنَّمَا اَنْتَ مِنَ الْمُسَحَّرِينَ ﴾

153. "Hakikaten sen büyülenmişlerdensin" dediler.

«مُسَحَّرٌ» ; aklı gidinceye kadar birçok defa büyülenmiş kişidir.

Denildiki: "O, insana, cinlerle yapılan büyüdendir."

١٥٤- ﴿مَا أَنْتَ إِلاَّ بَشَرٌ مِثْلُنَا فَأْتِ بِآيَةٍ إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ﴾

154. Sen de ancak bizim gibi bir beşersin. Eğer doğru söylüyorsan, haydi bize bir mucize getir.

Peygamberlik davasında doğru söyleyenlerden isen.

١٥٥- ﴿قَالَ هَذِهِ نَاقَةٌ لَهَا شِرْبٌ وَلَكُمْ شِرْبُ يَوْمٍ مَعْلُومٍ﴾

155. (Salih): **"İşte** (mucize) **bu dişi devedir. Su içme hakkı** (bir gün) **onundur, belli bir günün içme hakkı da sizin" dedi.**

Sudan ona ait ait bir pay var. Dolayısıyla o hususta ona zahmet vermeyin. Belli gündeki sizin hakkınızda da o size zahmet vermesin.

Rivayet edildiğine göre onlar, *"Bu taştan çıkan ve yavrusunu doğuran hamile bir deve istiyoruz"* dediler.

Salih (a.s.) düşünmeye başladı. Cebrail ona *"İki rekat namaz kıl ve Rabbinden dişi deveyi iste"* dedi. deve çıktı ve iriliği kendisi gibi olan bir yavru doğurdu. Göğsü altmış zira idi. İçme günü olduğunda onların suyunun tamamını içti. Onların gününde ise hiç su içmiyordu. Bu, karşılıklı anlaşmanın caiz olduğuna dair delildir. Çünkü onların, *"Onun için (bir gün) su içme hakkı var, belli bir günün içme hakkı da sizin"* sözü karşılıklı anlaşmadandır.

١٥٦- ﴿وَلاَ تَمَسُّوهَا بِسُوءٍ فَيَأْخُذَكُمْ عَذَابُ يَوْمٍ عَظِيمٍ﴾

156. Ona bir kötülükle ilişmeyin. Yoksa sizi muazzam bir günün azabı yakalayıverir.

Onu, dövmek, boğazlamak ya da başka bir kötülük yapmak suretiyle ilişmeyin. Günün büyüklüğü, onda azabın oluşundandır. Günü onunla (büyüklükle) nitelendirmesi, azapla nitelendirmesinden daha ebedidir. Çünkü vakit, onun sebebiyle büyüdüğünde, azabın durumu daha şiddetli olur.

١٥٧- ﴿فَعَقَرُوهَا فَأَصْبَحُوا نَادِمِينَ﴾

157. Sonunda deveyi kestiler. Fakat pişman oldular.

Onu bir deve kasabı kesti. Fakat onlar bu işe razı oldular. Bu sebepte kesme işi onlara izafe edildi.

Rivayete göre onu kesen "Hepiniz razı olmadıkça onu kesmem" dedi. Bunun üzerine çadır içindeki kadınlara dahi gittiler, "Razı oluyor musunuz?" diye sordular. Onlar da "Evet" dedi. aynı şekilde çocuklarına da sordular. Fakat üzerlerine azabın inmesinden korktukları için onu boğazladıklarına pişman oldular. Pişmanlıkları tevbe pişmanlığı değildi. Ya da pişmanlığın fayda vermediği bir anda, yani azabı gördükleri anda pişman oldular. Ya da yavruyu bıraktıkları için pişman oldular.

١٥٨- ﴿فَأَخَذَهُمُ الْعَذَابُ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ﴾

158. Bunun üzerine onları azap yakaladı. Doğrusu bunda (alınacak) **ders vardır. Ama çokları iman etmiş değildirler.**

Onları yukarıda zikri geçen azab yakaladı.

١٥٩- ﴿وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ﴾

159. Şüphesiz Rabbin, işte O, mutlak galip ve engin merhamet sahibidir.

❁ ❁ ❁

160. - 175. ÂYETLER

كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوطٍ الْمُرْسَلِينَ ﴿٦٠﴾ إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ لُوطٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿٦١﴾ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿٦٢﴾ فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٦٣﴾ وَمَا أَسْئَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٦٤﴾ أَتَأْتُونَ الذُّكْرَانَ مِنَ الْعَالَمِينَ ﴿٦٥﴾ وَتَذَرُونَ مَا خَلَقَ لَكُمْ رَبُّكُمْ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ عَادُونَ ﴿٦٦﴾ قَالُوا لَئِنْ لَمْ تَنْتَهِ يَا لُوطُ لَتَكُونَنَّ مِنَ الْمُخْرَجِينَ ﴿٦٧﴾ قَالَ إِنِّي لِعَمَلِكُمْ مِنَ الْقَالِينَ ﴿١٦٨﴾ رَبِّ نَجِّنِي وَأَهْلِي مِمَّا يَعْمَلُونَ ﴿٦٩﴾ فَنَجَّيْنَاهُ وَأَهْلَهُ أَجْمَعِينَ ﴿١٧٠﴾ إِلَّا عَجُوزًا فِي الْغَابِرِينَ ﴿١٧١﴾ ثُمَّ دَمَّرْنَا الْاٰخَرِينَ ﴿٧٢﴾ وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ مَطَرًا فَسَاءَ مَطَرُ الْمُنْذَرِينَ ﴿٧٣﴾ إِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٧٤﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿٧٥﴾

Meâli

160. Lût *(kavmi)* de peygamberleri yalanladı.

161. Hani kardeşleri Lût onlara şöyle demişti: *"Sakınmaz mısınız?"*

162. *"Bilin ki ben, size gönderilmiş güvenilir bir peygamberim."*

163. *"Artık Allah'a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin."*

164. *"Buna karşı sizden hiçbir ücret istemiyorm, benim ücretimi verecek olan, ancak âlemlerin Rabbi Allah'tır."*

165. *"Âlemlerin içinden erkeklere mi gidiyorsunuz?"*

166. *"Ve Rabbinizin sizin için yarattığı eşlerinizi bırakıyor sunuz? Doğrusu siz haddi aşmış bir kavimsiniz."*

167. Dediler ki: *"Ey Lût! Vazgeçmezsen, mutlaka sürülenlerden olacaksın."*

168. (Lût): *"Doğrusu ben, sizin bu işinize buğzedenlerdenim"* dedi.

169. *"Rabbim! Beni ve ailemi onların yapageldiklerin (in vebalinden) kurtar."*

170. 171. Bunun üzerine onu ve geride kalan yaşlı bir kadın dışın da bütün ailesini kurtardık.

172. Sonra, diğerlerini helâk ettik.

173. Üzerlerine de yağmur yağdırdık. Uyarılanların yağmuru ne de kötü idi.

174. Bunda elbette ibret var. Ancak çokları iman etmiş değildirler.

175. Şüphesiz Rabbin, işte o, mutlak galip ve engin merhamet sahibidir.

Tefsiri

١٦٠- ﴿كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوطٍ الْمُرْسَلِينَ﴾

160- Lût (kavmi) de peygamberleri yalanladı.

١٦١- ﴿إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ لُوطٌ أَلَا تَتَّقُونَ﴾

161- Hani kardeşleri Lût onlara şöyle demişti: "Sakınmaz mısınız?"

١٦٢- ﴿إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ﴾

162- "Bilin ki ben, size gönderilmiş güvenilir bir peygamberim."

١٦٣- ﴿فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَأَطِيعُونِ﴾

163- "Artık Allah'a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin."

١٦٤- ﴿وَمَا أَسْئَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِىَ إِلَّا عَلَى رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾

164- "Buna karşı sizden hiçbir ücret istemiyorm, benim ücretimi verecek olan, ancak âlemlerin Rabbi Allah'tır."

١٦٥- ﴿أَتَأْتُونَ الذُّكْرَانَ مِنَ الْعَالَمِينَ﴾

165- "Âlemlerin içinden erkeklere mi gidiyorsunuz?"

"Âlemler" kelimesiyle insanları kastetti. Kadınların çokluğuna rağmen insanların erkeklerle mi ilişkiye giriyorsunuz? Ya da siz, sizin dışındaki âlemler arasından erkeklerle mi ilişkiye giriyorsunuz? Demektir. Yani, siz, bu çirkin fiili tercih ediyorsunuz, demektir. Buna göre *"âlemler"* kelimesi, canlılardan ilişkiye girilebilecek herşeydir.

١٦٦- ﴿وَتَذَرُونَ مَا خَلَقَ لَكُمْ رَبُّكُمْ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ عَادُونَ﴾

166- "Ve Rabbinizin sizin için yarattığı eşlerinizi bırakıyor sunuz? Doğrusu siz haddi aşmış bir kavimsiniz."

« مِنْ» harfi ceri, «مَا خَلَقَ» yi açıklamak (beyan) içindir. Ya da teb'iz (ondan bir parçayı göstermek) içindir. *"Sizin için yarattığı"* sözünden maksat kadınlardaki mübah organdır. Onlar, onun benzerini kadınlarına da yapıyorlardı. Bunda, eşlere ve cariyelere dübürlerinden (arka yoldan) yanaşılmasını haram olduğuna dair delil vardır. Kim bunu caiz görürse çok büyük hata yapmış olur. «الْعَادِى » müfrit zulmün de haddi aşan, demektir. Yani, bilakis siz, bunun gibi büyük bir günahı işlemek suretiyle *"haddi aşanlar"* olarak nitelendirilmeye en layık olan bir kavimsiniz, demektir.

١٦٧- ﴿قَالُوا لَئِنْ لَمْ تَنْتَهِ يَا لُوطُ لَتَكُونَنَّ مِنَ الْمُخْرَجِينَ﴾

167- Dediler ki: "Ey Lût! Vazgeçmezsen, mutlaka sürülenlerden olacaksın."

Bizi ayıplayıp menetmekten ve işimizi kötülemekten vazgeçmez sen, mutlaka aramızdan çıkardığımız ve beldemizden kovduğumuz kimseler cümlesinden olacaksın. Belki de onlar, çıkardıkları kişiyi, sen kötü bir durumda çıkarıyorlardı.

١٦٨- ﴿قَالَ إِنِّي لِعَمَلِكُمْ مِنَ الْقَالِينَ﴾

168- (Lût): **"Doğrusu ben, sizin bu işinize buğzedenlerdenim" dedi.**

"Buğzedenlerdenim" sözü *"buğzedenim"* sözünden daha ebedidir. *"Falan alimlerdendir"* sözüde senin, *"falan alimdir"* sözünde daha edebidir. Çünkü sen, onun, ilimde onlara iştirak ettiğine şahitlik edi yorsun. «قِلًى» buğzetmek demektir. «يَقْلِى الْفُؤَادَ وَالْكَبِدَ» kalbi ve ciğeri yaktı demektir. Bunda, günahın büyüklüğüne dair delil vardır. Çünkü onun yanması din yüzündendir.

١٦٩- ﴿رَبِّ نَجِّنِي وَأَهْلِي مِمَّا يَعْمَلُونَ﴾

169- "Rabbim! Beni ve ailemi onların yapageldiklerin (in vebalinden) kurtar."

Onların amelinin cezasından kurtar.

١٧٠- ﴿فَنَجَّيْنَاهُ وَأَهْلَهُ أَجْمَعِينَ﴾

١٧١- ﴿إِلَّا عَجُوزًا فِي الْغَابِرِينَ﴾

170. 171- Bunun üzerine onu ve geride kalan yaşlı bir kadın dışında bütün ailesini kurtardık.

Kızlarını ve onunla birlikte iman edenleri kurtardık. Lût (a.s.)'ın karısı ihtiyar kadın hariç. O, buna razıydı. Günaha rıza gösteren, günahkâr hükmündedir. Aile iman ettiği halde kâfir kadının onlardan istisna edilmesi, onlara, imanda iştirak etmese de, bu isimde iştirak

ettiğinden dolayıdır.

«فِى الْغَابِرِينَ» (geride kalan) lafzı, kadının sıfatıdır. Yani o, azapta kalanlar içindir. Ondan kurtulmadı. Lugatta «غَابِرٌ» kalan demektir. Sanki şöyle denilmiştir: *"Geride kalan ihtiyar kadın hariç."* Yani, onun geride kalması taktir olunmuştur. Zira geride kalma onların kurtarılma vaktinde onun sıfatı olmadı.

١٧٢- ﴿ثُمَّ دَمَّرْنَا الْاٰخَرِينَۚ﴾

172- Sonra, diğerlerini helâk ettik.

Helak edilmelerinden maksat, alt üst çevrilmeleridir.

١٧٣-﴿وَاَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ مَطَرًاۚ فَسَٓاءَ مَطَرُ الْمُنْذَرِينَ﴾

173- Üzerlerine de yağmur yağdırdık. Uyarılanların yağmuru ne de kötü idi.

Katade'den yapılan bir rivayete göre; Allah şehirden çıkanlar üzerine gökten taş yağdırmış ve böylece onları helâk etmiştir. Denildiki: *"Allah, alt üst çevirmekle yetinmemiş, onun ardından taş yağdırmıştır."*

«فَسَاءَ» nin faili «مَطَرُ الْمُنْذَرِينَ» dir. Mahsus « بِئْسَ » *(kötülenen)* «مَطَرُهُمْ» dur. Hazfedilmiştir. *"Uyarılanlar"* sözüyle kavmin kendisini kast etmedi. Bilakis kafirleri kastetti.

١٧٤- ﴿اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَةًۜ وَمَا كَانَ اَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ﴾

174- Bunda elbette ibret var. Ancak çokları iman etmiş değildirler.

١٧٥- ﴿وَاِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُۚ﴾

175- Şüphesiz Rabbin, işte o, mutlak galip ve engin merhamet sahibidir.

176. – 195. ÂYETLER

كَذَّبَ اَصْحَابُ الْاَيْكَةِ الْمُرْسَلِينَۚ ﴿٧٦﴾ اِذْ قَالَ لَهُمْ شُعَيْبٌ اَلَا
تَتَّقُونَۚ ﴿١٧٧﴾ اِنّي لَكُمْ رَسُولٌ اَمِينٌۙ ﴿٧٨﴾ فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَطِيعُونِۚ ﴿١٧٩﴾
وَمَٓا اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ اَجْرٍۚ اِنْ اَجْرِيَ اِلَّا عَلٰى رَبِّ الْعَالَمِينَۜ ﴿١٨٠﴾
اَوْفُوا الْكَيْلَ وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُخْسِرِينَۚ ﴿٨١﴾ وَزِنُوا بِالْقِسْطَاسِ
الْمُسْتَقِيمِۚ ﴿١٨٢﴾ وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ اَشْيَٓاءَهُمْ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْاَرْضِ
مُفْسِدِينَۚ ﴿١٨٣﴾ وَاتَّقُوا الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالْجِبِلَّةَ الْاَوَّلِينَۜ ﴿٨٤﴾ قَالُٓوا
اِنَّمَٓا اَنْتَ مِنَ الْمُسَحَّرِينَۙ ﴿٨٥﴾ وَمَٓا اَنْتَ اِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا وَاِنْ نَظُنُّكَ
لَمِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿١٨٦﴾ فَاَسْقِطْ عَلَيْنَا كِسَفًا مِنَ السَّمَٓاءِ اِنْ كُنْتَ مِنَ
الصَّادِقِينَۜ ﴿١٨٧﴾ قَالَ رَبّي اَعْلَمُ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿٨٨﴾ فَكَذَّبُوهُ فَاَخَذَهُمْ
عَذَابُ يَوْمِ الظُّلَّةِۜ اِنَّهُ كَانَ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿٨٩﴾ اِنَّ فِي ذٰلِكَ
لَاٰيَةًۜ وَمَا كَانَ اَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٩٠﴾ وَاِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُۚ
﴿١٩١﴾ وَاِنَّهُ لَتَنْزِيلُ رَبِّ الْعَالَمِينَۜ ﴿٩٢﴾ نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْاَمِينُۙ ﴿١٩٣﴾
عَلٰى قَلْبِكَ لِتَكُونَ مِنَ الْمُنْذِرِينَۙ ﴿٩٤﴾ بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُبِينٍۜ ﴿٩٥﴾

Meâli

176. Eyke halkı da peygamberleri yalanladı.

177. Hani Şuayb onlara: *"Sakınmaz mısınız?"* demişti.

178. *"Bilin ki, ben size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim."*

179. *"Artık Allah'a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin."*

180. *"Buna karşı sizden hiçbir ücret istemiyorum. Benim ücretimi verecek olan, ancak âlemlerin Rabbi Allah'tır."*

181. *"Ölçeği tam ölçün, eksiltenlerden olmayın."*

182. Doğru terazi ile tartın.

183. İnsanların hakkı olan şeyleri kısmayın. Yeryüzünde bozgunculuk yaparak karışılık çıkarmayın.

184. Sizi ve önceki nesilleri yaratan (Allah) tan korkun.

185. Dediler ki: *"Sen iyice büyülenmişlerdensin."*

186. Ve sen de bizim gibi bir beşersin. Ve biz seni yalancılardan sayıyoruz.

187. *"Şayet doğru sözlülerden isen, üstümüze gökten parçalar düşür."*

188. (Şuayb): *"Rabbim, yaptıklarınızı en iyi bilendir"* dedi.

189. Onu yalanladılar da kendilerini o gölge gününün azabı yakalayıverdi. Gerçekten o büyük bir günün azabı idi.

190. Doğrusu bunda *(alınacak)* ders vardır. Ama çokları iman etmiş değildirler.

191. Şüphesiz Rabbin, işte o, mutlak galip ve engin merhamet sahibidir.

192. Muhakkak ki o *(Kur'an)* âlemlerin Rabbinin indirmesidir.

193. Onu, Ruhu'l-Emin indirdi.

194. Senin kalbine, uyarıcılardan olasın diye.

195. Apaçık Arapça bir dille.

Tefsiri

١٧٦- ﴿كَذَّبَ أَصْحَابُ الْأَيْكَةِ الْمُرْسَلِينَ﴾

176- Eyke halkı da peygamberleri yalanladı.

«لَيْكَةَ» hemze ve esre iledir. Halil'den yapılan rivayete göre Eyke yeşil taze yapraklı ağaçların olduğu ormandır. Hicazî ve Şamî'ye göre «لَيْكَةَ» şeklindedir. «ص» sûresindeki de böyledir. Belde adıdır. Denildiki: "Ashabu'l-Eyke; sıcaklık kendilerine vurduğunda ormana sığınan Medyen halkıdır." Doğru olanı ise, onların, ağaçlarının çoğu "ak günlük" bitkisi olan, çöldeki ormana inen başkaları olmasıdır. Bunun delili de "kardeşleri Şuayb'ı" dememesidir. Çünkü o, onların soyundan değildi. Medyen halkının soyundandı.

Hadis-i Şerif'te: Şuayb'ın, Medyen halkından olduğu ve onlara ve Ashabu'l-Eyke'ye gönderildiği bildirilmiştir.

١٧٧- ﴿إِذْ قَالَ لَهُمْ شُعَيْبٌ اَلاَ تَتَّقُونَ﴾

177- Hani Şuayb onlara: "Sakınmaz mısınız?" demişti.

١٧٨- ﴿إِنِّى لَكُمْ رَسُولٌ اَمِينٌ﴾

178- "Bilin ki, ben size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim."

١٧٩- ﴿فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَطِيعُونِ﴾

179- "Artık Allah'a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin."

١٨٠- ﴿وَمَٓا اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ اَجْرٍ اِنْ اَجْرِىَ اِلاَّ عَلٰى رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾

180- "Buna karşı sizden hiçbir ücret istemiyorum. Benim ücretimi verecek olan, ancak âlemlerin Rabbi Allah'tır."

١٨١- ﴿اَوْفُوا الْكَيْلَ وَلاَ تَكُونُوا مِنَ الْمُخْسِرِينَ﴾

181- "Ölçeği tam ölçün, eksiltenlerden olmayın."

Onu tamamlayın. İnsanların haklarını eksiltmeyin. Tam ölçek emredilmiştir. Eksiltmiş ölçek, yasaklanmıştır. Fazla olması hususunda ise hiçbir şey söylenmemiştir. Onun zikredilmemesi, onu yaparsa iyilik etmiş olacağına, yapmazsa üzerine hiçbir şey gerekmeyeceğine delildir.

١٨٢- ﴿وَزِنُوا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيمِ﴾

182- Doğru terazi ile tartın.

«قِسْطَاسِ» Ebubekir'in dışındaki Kûfeli'lere göre «ق» ın esresiyledir. Terazi ya da kantar demektir.

"Adalet" manasına gelen «قِسْطِ» kelimesinden geliyorsa aynel fiili tekrar edilmiş demektir.

Ve vezni de «فِعْلاَسِ» şeklindedir. Değilse o, rubaidir. (Dört harfli kelimelerdendir.)

١٨٣- ﴿وَلاَ تَبْخَسُوا النَّاسَ اَشْيَاءَهُمْ وَلاَ تَعْثَوْا فِى الأَرْضِ مُفْسِدِينَ﴾

183- İnsanların hakkı olan şeyleri kısmayın. Yeryüzünde bozgunculuk yaparak karışıklık çıkarmayın.

Birinin hakkını kıstığında «بَخَسَهُ حَقَّهُ» denir. *"İnsanların hakkı olan şeyleri kısmayın"* sözünden maksat; onların, dirhemlerini ve dinarlarını etraflarından kesmek suretiyle azaltmayın, demektir. Orada, yol kesmek, gece baskını yapmak ve ekinleri mahvetmek gibi bozgunculuklar yaparak haddi aşmayın. Onlar, bunu yapıyorlardı da bundan menedildiler.

Yer yüzünde bozgunculuk yaptığında «عَثَا فِى الأَرْضِ» ve « عَثِىَ فِى الأَرْضِ» denir. «عَثِىَ» , «عَثَا»'nın ayrı bir ifadesidir.

١٨٤- ﴿وَاتَّقُوا الَّذِى خَلَقَكُمْ وَالْجِبِلَّةَ الأَوَّلِينَ﴾

184- Sizi ve önceki nesilleri yaratan (Allah) tan korkun.

«جِبِلَّةَ» kelimesi «كُمْ» üzerine atıftır. Yani, sizi yaratan ve sizden öncekileri yaratan (Allah) tan korkun, demektir. Önceki nesillerden maksat; geçmiş nesillerdir.

١٨٥- ﴿قَالُوا إِنَّمَا أَنْتَ مِنَ الْمُسَحَّرِينَ﴾

185- Dediler ki: "Sen iyice büyülenmişlerdensin."

١٨٦- ﴿وَمَا أَنْتَ إِلاَّ بَشَرٌ مِثْلُنَا وَإِنْ نَظُنُّكَ لَمِنَ الْكَاذِبِينَ﴾

186- Ve sen de bizim gibi bir beşersin. Ve biz seni yalancılardan sayıyoruz.

"Sen iyice büyülenmişlerdensin" ve *"ve sen de bizim gibi bir beşersin"* sözleri arasına «و» harfinin getirilmesi, onlara göre peygamberliğe ters olan iki ayrı manayı ifade etmek içindir. Büyülenmiş olmak ve insan olmak. Semud kıssasında ise tek bir manayı, yani büyülenmişliği ifade etmek istediğinden bu vavı terketti. Onun kendisi gibi bir beşer olduğunu da daha sonra tekrarlandı.

«اِنْ» , «اِنَّ» den hafifletilmiştir. «لَمِنْ» deki «ل» onunla, olumsuzlayan «اِنْ» arasını ayırmak için gelmiştir. «ظَنَّ» fiilinin ve onun ikinci mef'ulunun başına geldiler. Çünkü onların aslı, mübteda ve haberin başına gelmektir.

«اِنْ زَيْدًا لَمُنْطَلِقٌ» (şüphesiz ki Zeyd ayrıldı) sözünde olduğu gibi «كَانَ» ve «ظَنَنْتُ» babları, mübteda ve haber babı cinsinden olduklarından bunu iki babta da yaptı. Bu sebeple «اِنْ كَانَ زَيْدٌ لَمُنْطَلِقٌ» *"Zeyd mutlaka ayrılmıştır"* ve «اِنْ ظَنَنْتُهُ لَمُنْطَلِقٌ» *"Onun mutlaka ayrıldığın sanıyorum"* denilmiştir.

١٨٧- ﴿فَاَسْقِطْ عَلَيْنَا كِسَفًا مِنَ السَّمَاءِ إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ﴾

187- "Şayet doğru sözlülerden isen, üstümüze gökten parçalar düşür."

«كِسْفًا» Hafs'a göre «كِسَفًا» şeklindedir. Her ikisi de «كِسْفَةٌ» kelimesinin çoğuludur. Parça demektir. «كَسَفَهُ» ise ona kesti, demek-

tir. Gökten yani, buluttan ya da gölgeden. Eğer sen, peygamber olduğuna dair sözünde doğru isen Allah'a dua et de üzerimize gökten parçalar düşürsün. Yani azap olarak gökten parçalar düşürsün, demektir.

۱۸۸- ﴿قَالَ رَبِّى أَعْلَمُ بِمَا تَعْمَلُونَ﴾

188- (Şuayb): "Rabbim, yaptıklarınızı en iyi bilendir" dedi.

Hicazî ve Amr'a göre «رَبِّىَ» , «رَبِّىَ» şeklindedir. Diğerlerine göre ise «ى» sakindir.

Şüphesiz ki Allah sizin amellerinizi ve onlara karşı hak ettiğiniz azabı daha iyi bilir. Gökten parçalar indirmek suretiyle size azap etmek isterse bunu yapar. Başka bir şekilde azap etmek isterse onu yapar. Hüküm ve irade ona aittir.

۱۸۹- ﴿فَكَذَّبُوهُ فَأَخَذَهُمْ عَذَابُ يَوْمِ الظُّلَّةِ إِنَّهُ كَانَ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ﴾

189- Onu yalanladılar da kendilerini o gölge gününün azabı yakalayıverdi. Gerçekten o büyük bir günün azabı idi.

«ظُلَّة» bir buluttur. Rüzgârdan mahrum bırakıldıktan ve yedi gün müddetince sıcakla azap edildikten sonra sıcaktan korunma amacıyla bu bulutun altında toplandılar oradan üzerlerine atış yağdırıldı da yandı gittiler.

۱۹۰- ﴿إِنَّ فِى ذٰلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ﴾

190- Doğrusu bunda *(alınacak)* ders vardır. Ama çokları iman etmiş değildirler.

۱۹۱- ﴿وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ﴾

191- Şüphesiz Rabbin, işte o, mutlak galip ve engin merhamet sahibidir.

Bu sûredeki bütün kıssaların başına ve sonuna, manaları kalplere yerleşsin ve nasihat ve tehdit açısından daha etkili olsun diye bu tek-

rarları getirdi. Çünkü ondaki her kıssa başlı başına bir konudur. Ve ondan alınarak ders diğerlerindeki gibidir. Bu sebebten, layık olan ona benzerindeki şeyle başlamak ve benzerindeki şeyle bitirmektir.

١٩٢- ﴿وَإِنَّهُ لَتَنْزِيلُ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾

192- Muhakkak ki o (Kur'an) âlemlerin Rabbinin indirmesidir.

Ondan indirilmiştir.

١٩٣- ﴿نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ﴾

193- Onu, Ruhu'l-Emin indirdi.

Yani Cebrail indirdi. Çünkü o, kendisinde hayat olan vahiy hususunda güvenilirdir. Hicâzî, Ebu Amr, Zeyd ve Hafs'a göre «نَزَلَ» şeklindedir.

Diğerlerine göre ise «نَزَّلَ» şeklinde şeddelidir ve «الرُّوحَ» kelimesi de mensubtur. Fail, Allah'u Teâlâ'dır. Yani, Allah, Ruhu'l-Emini onu indirmekle görevli kıldı, demektir. Her iki kıraate göre «ب» geçişlilik içindir.

١٩٤- ﴿عَلَى قَلْبِكَ لِتَكُونَ مِنَ الْمُنْذِرِينَ﴾

194- Senin kalbine, uyarıcılardan olasın diye.

Onu, senin hafızana ve anlayışına unutulmayan bir şeyin yerleştirilmesi gibi yerleştiririm. *"Sana okuyacağız da unutmaya-caksın"* ayetinde olduğu gibi.

١٩٥- ﴿بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُبِينٍ﴾

195- Apaçık Arapça bir dille.

Kureyş ve Cûrhûm diliyle. Mubîn; açık ve umumun yüz çevirdiği şeylerden arındırılmış, demektir. «ب» ye «مُنْذِرِينَ» ye ya da «نَزَلَ»

ye taalluk etmektedir. «منذرين» ye taalluk ederse, *"bu dille uyaranlar dan biri olasın diye"* manasına gelir. Bu dille uyaranlar; Hûd, Salih, Şuayb ve İsmail (a.s.) dır.

«نزل» ye taalluk ederse, *"Onunla uyarasın diye onu, Arapça ola rak indirdi"* manasına gelir. Çünkü onu yabancı bir dille indirmiş olsaydı, katiyetle ondan kaçarlar *"anlamadığımız şeyi ne yapalım?"* derler ve uyarı, bununla imkânsızlaşırdı. Bu açıdan bakıldığında, o Kuranın senin ve kavminin diliyle Arapça olarak indirilmesi, kalbine indirilmesi demektir. Çünkü sen ve kavmin onu anlarsınız. Eğer yaban cı bir dille olsaydı sadece kulağına inmiş olacaktı, kalbine değil. Çünkü sen harflerin seslerini işitirsin ama, manalarını ne anlarsın ne de idrak edersin. Bazıları birkaç dil bilirler. Ana diliyle dışındakilerle konuştuğunda ise, çok iyi bilse de, aklına, ilk önce lafızları, sonra manaları gelir. Bu, Allah'ın Kur'anı, onun kalbine açık bir Arapçayla indirmesinin açıklamasıdır.

❁ ❁ ❁

196. - 212. ÂYETLER

وَاِنَّهُ لَف۪ي زُبُرِ الْاَوَّل۪ينَ ﴿٩٦﴾ اَوَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ اٰيَةً اَنْ يَعْلَمَهُ عُلَمٰٓؤُ۬ا
بَن۪ٓي اِسْرَٓائ۪يلَ ﴿٩٧﴾ وَلَوْ نَزَّلْنَاهُ عَلٰى بَعْضِ الْاَعْجَم۪ينَ ﴿٩٨﴾ فَقَرَاَهُ
عَلَيْهِمْ مَا كَانُوا بِه۪ مُؤْمِن۪ينَ ﴿٩٩﴾ كَذٰلِكَ سَلَكْنَاهُ ف۪ي قُلُوبِ
الْمُجْرِم۪ينَ ﴿٢٠٠﴾ لَا يُؤْمِنُونَ بِه۪ حَتّٰى يَرَوُا الْعَذَابَ الْاَل۪يمَ ﴿٢٠١﴾
فَيَأْتِيَهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٢٠٢﴾ فَيَقُولُوا هَلْ نَحْنُ مُنْظَرُونَ
﴿٢٠٣﴾ اَفَبِعَذَابِنَا يَسْتَعْجِلُونَ ﴿٢٠٤﴾ اَفَرَاَيْتَ اِنْ مَتَّعْنَاهُمْ سِن۪ينَ ﴿٢٠٥﴾ ثُمَّ
جَٓاءَهُمْ مَا كَانُوا يُوعَدُونَ ﴿٢٠٦﴾ مَٓا اَغْنٰى عَنْهُمْ مَا كَانُوا يُمَتَّعُونَ
﴿٢٠٧﴾ وَمَٓا اَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ اِلَّا لَهَا مُنْذِرُونَ ﴿٢٠٨﴾ ذِكْرٰى وَمَا كُنَّا
ظَالِم۪ينَ ﴿٢٠٩﴾ وَمَا تَنَزَّلَتْ بِهِ الشَّيَاط۪ينُ ﴿٢١٠﴾ وَمَا يَنْبَغ۪ي لَهُمْ وَمَا
يَسْتَط۪يعُونَ ﴿٢١١﴾ اِنَّهُمْ عَنِ السَّمْعِ لَمَعْزُولُونَ ﴿٢١٢﴾

Meâli

196. Şüphesiz o, daha öncekilerin kitaplarında da vardır.

197. Beni İsrailoğullarının onu bilmesi, onlar için bir delil değil midir?

198. 199. Bizi onu Arapça bilmeyenlerden birine indirseydik de, bunu o okusaydı, yine de iman etmezlerdi.

200. Böylece onu günahkârların kalplerine soktuk.

201. Onun için acıklı azâbı görünceye kadar da ona iman etmezler.

202. İşte bu *(azap)* onlara, kendilerini farkında olmadan, ansızın

geliverecektir.

203. O zaman *"Bize (iman etmemiz için) mühlet verilir mi acaba?" diyeceklerdir.*

204. (Oysa dünyada iken) onlar, bizim azâbımızı çarçabuk istiyorlardı.

205. 206. Ne dersin! Eğer biz onları zevk içinde yaşatıp faydalandırsak, sonra kendilerine vadedilen *(azap)* gelse *(acaba durumları ne olur)?*

207. Edindikleri faydalar ve aldıkları zevkler onlara hiç yarar sağlamaz.

208. 209. Biz, hiçbir memleketi, öğüt vermek üzere (gönderdiğimiz) uyarıcıları (peygamberleri) olmaksızın yok etmemişizdir. Biz zalim değiliz.

210. Onu *(Kur'an'ı)* şeytanlar indirmedi.

211. Bu onlara düşmez. Zâten güçleri de yetmez.

212. Şüphesiz onlar, vahyi işitmekten uzak tutulmuşlardır.

Tefsiri

١٩٦- ﴿وَإِنَّهُ لَفِي زُبُرِ الْأَوَّلِينَ﴾

196- Şüphesiz o, daha öncekilerin kitaplarında davardır.

O Kur'an'ın zikri, diğer semâvi kitaplarda sabittir. Denildiki: Onlar da olan onun manalarıdır. Bunda, Kur'an'ın, arapça dışındaki diller de yapılan tercümelerinin de Kur'an olduğuna dair delil vardır. Bu sebeple bu, namazda Kur'an'ın, Farsça okunmasının câiz olduğuna dair delil olmaktadır.

١٩٧- ﴿أَوَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ آيَةً أَنْ يَعْلَمَهُ عُلَمَٰٓؤُا بَنِي إِسْرَآئِيلَ﴾

197- Beni İsrailoğullarının onu bilmesi, onlar için bir delil değil midir?

Şamî'ye göre «أَوَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ آيَةٌ» cümlesi «وَلَمْ تَكُنْ لَهُمْ آيَةٌ»

şeklindedir. «آيَةً» , «كَانَ» nin ismi kılınmıştır. Haberi de «أَنْ يَعْلَمَهُ» dur. Yani, Tevrat'ta zikri geçtiği için Kur'an'ı bilmeleri, demektir. Denildiki: «تَكُنْ» de zamiri kıssa vardır ve «آيَةٌ» öne geçmiş haberdir. Mübteda «أَنْ يَعْلَمَهُ» dur. Cümle de «كَانَ» nin haberidir. Yine şöyle denildi: «كَانَ» tam fiildir. Fâili «آيَةٌ» dur. «أَنْ يَعْلَمَهُ» , «آيَةٌ» dan bedeldir. Ya da hazfedilmiş bir mübtedanın haberidir. Yani, onlar için delil hasıl olmadı mı? demektir.

Diğerlerine göre ise «يَكُنْ» müzekker şekildedir. «آيَةٌ» onun ha beri olmak üzere mensuptur. «أَنْ يَعْلَمَهُ» da isimdir. Takdiri şöyledir: *"Onlar için Beni alimlerinin bilgisi delil olmadı mı?"* Beni İsrail alim lerinden maksat, Abdullah b. Selam ve diğerleridir.

Allah'u Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Onlara (Kur'an) okunduğunda: "Ona inandık. O Rabbimizden gelen hakikattir. Zaten biz, bundan önce de Müslümanlardık"* derler. «عُلَمَٰٓؤُا» kelimesi, mushafta eliften önce vavla yazılmıştır.

١٩٨- ﴿وَلَوْ نَزَّلْنَاهُ عَلَى بَعْضِ الْأَعْجَمِينَ﴾

١٩٩- ﴿فَقَرَأَهُ عَلَيْهِمْ مَا كَانُوا بِهِ مُؤْمِنِينَ﴾

198. 199- Biz onu Arapça bilmeyenlerden birine indirseydik de, bunu o okusaydı, yine de iman etmezlerdi.

«أَعْجَمِينَ» , «أَعْجَمُ» kelimesinin çoğuludur. O, açık konuşamayan dır.

«أَعْجَمِى» de böyledir. Ancak onda fazladan nispet yası olduğu için te'kid daha fazladır. Dillerinden başka bir dili konuşan sözünü anlamadıkları biri olduğunda ona "A'cem" ve "A'cemî" dediler. Ve onu açık açık konuşmayan, meramını anlatamayan kimselere benzettiler. A'cemî; düzgün konuşsa da acem cinsinden olan kişidir.

Hasan «أَعْجَمِينَ» şeklinde okumuştur. Denildiki: «أَعْجَمِينَ» kelimesi «أَعْجَمِيِّينَ» nin hafifletilmişidir. «أَشْعَرِيُّونَ» için nispet "ya" sını kaldırarak «أَشْعَرُونَ» dedikleri gibi.

Bu takdir olmazsa cem'i sâlimin çoğul kılınması caiz olmazdı. Çünkü bunun müennesi «عَجْمَاءُ» şeklindedir.

Mana şudur: Şüphesiz ki biz, Kur'an'ı Arapçası düzgün bir adama indirdik. Onu anladılar. Onun fesahatını ve icazını gördüler. Bütün bunlara, ondan önceki kitap ehli alimlerin onun indirilmesiyle ilgili müjdeye ve kitaplarındaki onun sıfatına dair ittifakı da ilave oldu. onların kitapları onun manalarını ve kıssalarını içerdiler. Bunlarla anlaşıldı ki bunlar, Allah katındandır. Onların zannettiği gibi masallar gibidir. Ona inanmadılar. Onu bazen şiir, bazan de sihir olarak adlandırdılar. Bu, Muhammed (s.a.v.) in uydurmasıdır, dediler. Şayet onu, onun bir benzerini söylemek bir yana, arapçayı güzel konuşamayan yabancı birine indirirsek de o, onu, onlara bu şekilde icazla okusaydı yine inanmadıkları gibi inanmazlar, inkarlarına bahane olsun diye ona hile karıştırırlar ve onu sihir olarak adlandırırlardı, sonra şöyle buyurdu:

٢٠٠- ﴿كَذٰلِكَ سَلَكْنَاهُ فِي قُلُوبِ الْمُجْرِمِينَ﴾

200- Böylece onu günahkârların kalplerine soktuk.

Yalanlamayı ya da inkârı soktuk. Bu *"ona inananlar olmadılar"* ayetinin delalet ettiği şeydir. Günahkarlardan maksat; küfrü ve küfürde ısrarı seçtiklerini bildiğimiz kâfirlerdir. Yani onların kalbine böyle bir sokuş soktuk. Ve onu orada yerleştirdik. Onlara, ne yapılırsa yapılsın ve işleri, nasıl ele alınırsa alınsın. Onları, üzerinde bulundukları inkârdan ve yalanlamadan saptırmak mümkün değildir.

Nitekim ayet-i Kerime de: *"Eğer sana kağıt üzerine yazılmış bir kitap indirseydik de onlar elleriyle onu tutmuş olsalardı, buna rağmen inkâr edenler" Bu apaçık büyüden başka bir şey değildir" derlerdi buyurulmuştur.* Bu, bizim, Mu'tezile'ye karşı, hayır ve şer yönüyle kulların fiillerinin yaratılması hususundaki delilimizdir.

٢٠١- ﴿لَا يُؤْمِنُونَ بِهِ حَتَّى يَرَوُا الْعَذَابَ الْأَلِيمَ﴾

201- Elem verici azâbı görünceye kadar da ona iman etmezler.

"O Kur'an'a iman etmezler" sözü "Onu, günahakârların kalplerine soktuk" sözünü açıklayıcı ve özetleyicidir. Çünkü o, onların kalbine, yalanlanmış ve inkâr edilmiş olarak yerleşmesi için sevkedilmiştir. Vad olundukları tehdidi gözleriyle görünceye kadar onu yalanlamaya ve inkara devam edeceklerine dair bu mananın ifade ettiği şey onu takip etmiştir. Bunun, hal olması caizdir. Yani, ona inanmadıkları halde onu kalplerine soktuk, demektir. "Elem verici azâbı görünceye kadar" sözünden maksat; ölüm anında azâbın görülmesidir. Bu iman-ı Ye'stir ki onlara fayda vermez.

٢٠٢- ﴿فَيَأْتِيَهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ﴾

202- İşte bu (azap) onlara, kendilerini farkında olmadan, ansızın geliverecektir.

Gelişini hissetmezler.

٢٠٣- ﴿فَيَقُولُوا هَلْ نَحْنُ مُنْظَرُونَ﴾

203- O zaman "Bize (iman etmemiz için) mühlet verilir mi acaba?"

«فَيَقُولُوا» ve «فَيَأْتِيَهُمْ» lafızları, «يَرَوْا» üzerine atfedilmiştir.

Onlar, göz açıp kapayıncaya kadar bir mühlet isterlerde buna icabet olunmaz.

٢٠٤- ﴿أَفَبِعَذَابِنَا يَسْتَعْجِلُونَ﴾

204- (Oysa dünyada iken) **onlar, bizim azâbımızı çarçabuk istiyorlardı.**

Bu, onların azarlanmasıdır. Ve onların *"üzerimize taş yağdır ya da bize elem verici azâbı getir (bakalım)"* sözünün ve benzeri sözlerinin inkârıdır.

٢٠٥- ﴿أَفَرَأَيْتَ إِنْ مَتَّعْنَاهُمْ سِنِينَ﴾

٢٠٦- ﴿ثُمَّ جَاءَهُمْ مَا كَانُوا يُوعَدُونَ﴾

205. 206- Ne dersin! Eğer biz onları zevk içinde yaşatıp faydalandırsak, sonra kendilerine va'dedilen (azap) **gelse** (acaba durumları ne olur?)

" *O yıllar, dünya hayatı müddeti içindeki yıllardır*" denildi.

٢٠٧- ﴿مَا أَغْنَى عَنْهُمْ مَا كَانُوا يُمَتَّعُونَ﴾

207- Edindikleri faydalar ve aldıkları zevkler onlara hiç yarar sağlamaz.

Bu yıllar içinde edindikleri faydalar ve aldıkları zevkler onlara fayda vermez. Yani, onların azabın gelmesini istemeleri; onların, onun olmayacağına ve onlara dokunmayacağına dair inançlarından kaynaklanmaktadır. Ayrıca onların, selâmet ve güven içerisinde uzun bir ömür yaşatılmalarından kaynaklanmaktadır.

Nitekim Allah'u Teâla şöyle buyurmuştur: "*(Onlar bunu) kibirlenerek, nimeti önemsemeyerek, alaya alarak ve uzun emele güvenerek (yapmışlardır)*" Sonra şöyle demiştir: "*Farzet ki iş, onların inandığı gibi uzun uzun yaşayacakları ve bol bol faydalandırılacakları şekilde olsun, peki ya bundan sonra bu tehdit onlara ulaşırsa, uzun ömürlerinden ya da güzel yaşamalarından hangisi onlara fayda verecek?*"

Yahya b. Muaz şöyle demiştir: "İnsanlardan gafleti en fazla olanlar; hayatıyla aldananlar, her arzu ettikleriyle lezzetlenenler ve nefsi alışkanlıklara devam edenlerdir. Halbuki Allah'u Teâlâ: "*Ne dersin! Eğer siz, onları, yıllarca zevk içinde yaşatıp faydalandırdıktan sonra kendilerine va'dedilen (azap) gelse (acaba durumları ne olur?) edindikleri faydalar ve aldıkları zevkler onlara hiç yarar sağlamaz.*"

Rivayete edildiğine göre, Meymun b. Mihrân buluşmak istediği Hasan'la tavaf esnasında karşılaşmıştı. Ona "*bana nasihat et*" dedi. o da "bu ayeti okumuş başka bir şey de ilave etmemişdi." Meymun "*nasihat ettin ve maksadı yerine getirdin*" dedi.

Rivâyete göre Ömer b. Abdülaziz hüküm vermek için makamına

oturduğunda bu âyeti okuyordu.

٢٠٨- ﴿وَمَا اَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ اِلاَّ لَهَا مُنْذِرُونَ﴾

٢٠٩- ﴿ذِكْرَى وَمَا كُنَّا ظَالِمِينَ﴾

208. 209- Biz, hiçbir memleketi, öğüt vermek üzere (gönderdiğimiz) **uyarıcıları olmaksızın yok etmemişizdir. Biz zalim değiliz.**

Kendilerini uyaran peygamberler olmadıkça hiçbir memleketi helak etmedik.

Burada «وَمَا اَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ اِلاَّ وَلَهَا كِتَابٌ مَعْلُومٌ» (kendisi hakkında (bizce) bilinen bir yazı yokken, hiçbir ülkeyi helak etmedik) ayetinde olduğu gibi «اِلاَّ» dan sonraki cümle üzerine «وَ» gelmemiştir. Çünkü asıl olan vav'ın olmamasıdır.

Çünkü cümle « قَرْيَةٍ » (memleket) kelimesinin sıfatıdır. Vav'ın getirilmesi te'kid içindir, sıfatı mevsûfa bağlamaktadır. «ذِكْرَى» mensuptur. "Uyarı" manasınadır. Çünkü «اَنْذَرَ » ve «ذَكَّرَ» (hatırlattı, uyardı) fiilleri manaca birbirilerine yakındır. Sanki şöyle denilmiştir: «مُذَكِّرُونَ تَذْكِرَةً» (uyarıcı yapanlar) ya da «ذِكْرَى» «مُنْذِرُونَ» (uyaranlar) daki zamirden haldir. Yani, onları uyarıcılar olarak uyarıyorlar, demektir.

Ya da onun mef'ulûn lehidir. Yani, uyarı ve öğüt olsun diye uyarıyorlar, demektir.

Ya da «ذِكْرَى» hazfedilmiş bir mübtedanın haberi olmak üzere merfudur. Bu bir uyarıdır, manasınadır. Bu halde cümle, itiraz cümlesidir. Ya da sıfattır. Uyarı sahibi uyarıcılar, manasına gelmektedir.

Ya da «ذِكْرَى» , «اَهْلَكْنَا» fiilinin meful'ûn lehidir. Buna göre mana; zalim bir memleket halkını, anacak, helâk edilmeleri, kendileri dışındaki için bir uyarı, bir ibret olsun da onlar gibi isyan etmesinler diye kendilerine uyarıcılar göndermektir. Biz, zalimler değiliz ki zulm

edenlerin dışındaki bir kavmi helak edelim.

٢١٠- ﴿ وَمَا تَنَزَّلَتْ بِهِ الشَّيَاطِينُ﴾

210- Onu (Kur'an'ı) **şeytanlar indirmedi.**

Müşrikler *"Bu Kur'an'ı, Muhammed'e, şeytanlar telkin ediyor"* dediklerinde bu ayet indirilmiştir.

٢١١- ﴿وَمَا يَنْبَغِي لَهُمْ وَمَا يَسْتَطِيعُونَ﴾

211- Bu onlara düşmez. Zaten güçleri de yetmez.

Bu onlara kolay gelmez. Buna güçleri de yetmez.

٢١٢- ﴿إِنَّهُمْ عَنِ السَّمْعِ لَمَعْزُولُونَ﴾

212- Şüphesiz onlar, vahyi işitmekten uzak tutulmuşlardır.

Yakıcı yıldızlar vesilesiyle menedilmişlerdir.

213. – 227. ÂYETLER

فَلَا تَدْعُ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ فَتَكُونَ مِنَ الْمُعَذَّبِينَ ﴿٢١٣﴾ وَاَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ
الْاَقْرَبِينَ ﴿٢١٤﴾ وَاخْفِضْ جَنَاحَكَ لِمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢١٥﴾ فَاِنْ
عَصَوْكَ فَقُلْ اِنّ۪ي بَر۪ٓيءٌ مِمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٢١٦﴾ وَتَوَكَّلْ عَلَى الْعَز۪يزِ الرَّح۪يمِ
﴿٢١٧﴾ اَلَّذ۪ي يَرٰيكَ ح۪ينَ تَقُومُ ﴿٢١٨﴾ وَتَقَلُّبَكَ فِي السَّاجِد۪ينَ ﴿٢١٩﴾ اِنَّهُ هُوَ
السَّم۪يعُ الْعَل۪يمُ ﴿٢٢٠﴾ هَلْ اُنَبِّئُكُمْ عَلٰى مَنْ تَنَزَّلُ الشَّيَاط۪ينُ ﴿٢٢١﴾ تَنَزَّلُ
عَلٰى كُلِّ اَفَّاكٍ اَث۪يمٍ ﴿٢٢٢﴾ يُلْقُونَ السَّمْعَ وَاَكْثَرُهُمْ كَاذِبُونَ ﴿٢٢٣﴾
وَالشُّعَرَٓاءُ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُنَ ﴿٢٢٤﴾ اَلَمْ تَرَ اَنَّهُمْ ف۪ي كُلِّ وَادٍ يَه۪يمُونَ ﴿٢٢٥﴾
وَاَنَّهُمْ يَقُولُونَ مَا لَا يَفْعَلُونَ ﴿٢٢٦﴾ اِلَّا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
وَذَكَرُوا اللّٰهَ كَث۪يرًا وَانْتَصَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا ظُلِمُوا وَسَيَعْلَمُ الَّذ۪ينَ ظَلَمُٓوا
اَيَّ مُنْقَلَبٍ يَنْقَلِبُونَ ﴿٢٢٧﴾

Meâli

213. O halde sakın Allah ile beraber başka tanrıya kulluk edip yalvarma, Yoksa azâba uğratılanlardan olursun!

214. En yakın akrabanı uyar.

215. Sana uyan mü'minlere kanadını indir.

216. Şayet sana karşı gelirlerse deki: *"Ben sizin yaptıklarınızdan muhakkak ki uzağım."*

217. O mutlak galip ve engin merhamet sahibine tevekkül et.

218. O ki *(gece namaza)* kalktığında seni görür.

219. Secde edenler arasında dolaşmanı da *(görür.)*

220. Herşeyi işiten, herşeyi bilen O'dur.

221. Şeytanların kime ineceğini size haber vereyim mi?

222. Onlar, günaha, iftiraya düşkün olan herkesin üstüne inerler.

223. (Bunlar) şeytanlara kulak verirler ve onların çoğu yalancıdır.

224. Şairler (e gelince), onlara da sapıklar uyarlar.

225. 226. Onların her va'dide şaşkın şaşkın dolaştıklarını ve gerçekte yapmadıkları şeyleri söylediklerini görmedin mi?

227. Ancak iman edip iyi işler yaparlar, Allah'ı çok çok anarlar ve haksızlığa uğratıldıklarında kendilerini savunanlar başkadır. Haksızlık edenler, hangi âkibete döndürüleceklerini yakında bilecekler.

Tefsiri

٢١٣- ﴿فَلَا تَدْعُ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ فَتَكُونَ مِنَ الْمُعَذَّبِينَ﴾

213- O halde sakın Allah ile beraber başka tanrıya kulluk edip yalvarma. Yoksa azaba uğratılanlardan olursun.

Bu nehiy, ta'riz olarak, ondan (Muhammed (a.s.) dan) başkası için gelmiştir. Onu da, ihlasını artırmaya teşvik etmektedir.

٢١٤- ﴿وَاَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْاَقْرَبِينَ﴾

214- En yakın akrabanı uyar.

Töhmeti ortadan kaldırmak için onları özellikle zikretti. Çünkü insan akrabasına karşı kolaylık gösterir. Ya da onun, Allah katında onlar lehine hiçbir fayda sağlayamayacağını ve kurtuluşun akrabalıkta değil, ona tâbi olmakta olduğunu bilsinler diye onları özellikle zikretti. Bu ayet inince Muhammed (a.s.) Safâ tepesine çıktı. Akrabalarını en yakınlarını çağırdı. Şöyle dedi: *"Ey Abdülmuttalip oğulları, Ey Haşim oğulları, Ey Abdu Menaf oğulları, Ey peygamberin amcası Abbas, Ey Allah'ın Resûlü'nun halası Safiye! Şüphesiz ki ben, Allah katında sizin lehinize hiçbir şeye sahip değilim."*

٢١٥- ﴿وَاخْفِضْ جَنَاحَكَ لِمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾

215- Sana uyan mü'minlere kanadını indir.

Etrafındakilere yumuşak davran, tevazu göster. Bunun aslı; alçalmak istediğinde kuşun, kanatlarını toplamasıdır. Uçmak istediğinde de kanatlarını kaldırır. Bu sebepten dolayı, alçalma anında kanatların toplanması, tevazuya ve etrafındakilere karşı yumuşaklığa misal olmuştur. Akrabandan olan ve olmayan bütün mü'minlere kanadını indir.

٢١٦- ﴿فَإِنْ عَصَوْكَ فَقُلْ إِنِّى بَرِىٓءٌ مِمَّا تَعْمَلُونَ﴾

216- Şayet sana karşı gelirlerse deki: "Ben sizin yaptıklarınızdan uzağım."

Yani, kavmini uyar. Eğer sana tabi olurlar ve itaat ederlerse onlara, şefkat kanadını indir. Ama eğer, sana isyan ederler ve tabi olmazlarsa, onlardan olup Allah'a şirk koşma ve şâir işlerinden uzaklaş.

٢١٧- ﴿وَتَوَكَّلْ عَلَى الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ﴾

217- O mutlak galip ve engin merhamet sahibine tevekkül et.

İzzetiyle düşmanlarını kahredene, onlara karşı sana merhametiyle yardım edene ve onlardan ve diğerlerinden sana isyan edenlerin kötülüğünü senden uzaklaştırana tevekkül et.

Tevekkül; kişinin, işini sahibine zarar ve fayda vermeye güç getirene havale etmesidir. Dediler ki: *"Tevekkül sahibi; başına bir iş geldiğinde onu, günah bir işle defetmeye çalışmayan kişidir."* Allah kendisinden razı olsun Cüneyd de şöyle demiştir: "Tevekkül; herşeyinle Allah'a yönelmen ve her şeyinle başkalarından yüz çevirmendir. Çünkü sen iki dünyada da ona muhtaçsın."

«فَتَوَكَّلْ» Medenî ve Şamî'ye göre «وَتَوَكَّلْ» şeklindedir. «فَقُلْ» ya da «فَلَا تَدْعُ» üzerine atıftır.

٢١٨- ﴿الَّذِى يَرٰيكَ حِينَ تَقُومُ﴾

218- O ki, (gece namaza) **kalktığında seni görür.**

Gece namazına kalkan olarak.

٢١٩- ﴿وَتَقَلُّبَكَ فِى السَّاجِدِينَ﴾

219- Secde edenler arasında dolaşmanı da (görür.)

Namaz kılanlar arasında dolaşmanı da görür. Peygamberine karşı merhametli oluşunun sebebini zikretti. O da; onun, gece yarısı teheccüde kalkması ve ashabından teheccüde kalkanların hallerini araştırmak ve onların Allah'a nasıl ibadet ettiklerini ve ahiretleri için nasıl çalıştıklarını öğrenmek için aralarında dolaşmasıdır. Denildiki: *"Onun manası, o, seni insanlara cemaatle namaz kıldırmak için kalktığında seni görür. Secde edenler arasında dolaşması ise; onlara imam olduğunda, onun; aralarındaki kıyamı, rukü, secdesi ve ettehiyyâtüye oturuşudur."*

Mukatil'den rivayet edildiğine göre o, Ebû Hanife'ye *"Kur'anda cemaatle namazı gördün mü?"* diye sormuş, o da ona bu âyeti okuyarak cevap vermiştir.

٢٢٠- ﴿إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ﴾

220- Herşeyi işiten, herşeyi bilen O'dur.

Söylediğini işitir, yüceltti̇ğini ve bildiğini de bilir. Kendisini gördüğünüzü haber vermek suretiyle, onu, ibadetin zorluklarından korumuş ve ona, işi hafifletmiştir. Çünkü Mevlâ'sının gözetimi altında amel ettiğini bilen biri için zorluk yoktur. Bu, senin *"Benim için tahammül edenlerin tahammül ettikleri şeyler gözümdedir"* sözünde olduğu gibidir. Müşriklerin *"Şüphesiz ki bu sözü, Muhammed'e şeytanlar getiriyorlar"* şeklindeki sözlerine cevap olarak şu âyet inmiştir:

٢٢١- ﴿هَلْ أُنَبِّئُكُمْ عَلَى مَنْ تَنَزَّلُ الشَّيَاطِينُ﴾

221- Şeytanların kime ineceğini size haber vereyim mi?

Ey Müşrikler! size, şeytanın kimler üzerine ineceğini haber vereyim mi? dedikten sonra haber vermiş, şöyle demiştir:

٢٢٢- ﴿تَنَزَّلُ عَلَى كُلِّ أَفَّاكٍ أَثِيمٍ﴾

222- Onlar, günaha, iftiraya düşkün olan herkesin üstüne inerler.

Günahları irtikap edenlere, ki onlar da kahinler ve sedîh, Tüleyha ve Müseyleme gibi peygamberlik taslayanlardır. Muhammed (s.a.v.) ise bu sahtekârları yeriyor ve aşağılıyor. O halde şeytanlar ona nasıl inerler.

٢٢٣- ﴿يُلْقُونَ السَّمْعَ وَأَكْثَرُهُمْ كَاذِبُونَ﴾

223- Onlar kulak verirler ve onların çoğu yalancıdır.

Onlar şeytanlardır. Taşlanmak suretiyle mendilmeden önce yüce meleklere kulak verirler ve onların gayba ait muttali oldukları ve konuştukları bazı şeyleri ezberlerler, sonra da onu dostlarına haber verirlerdi.

« يُلْقُونَ » fiili haldir. Yani onlar, kulak verdikleri şeyleri atarak inerler, demektir.

Ya da «يُلْقُونَ» «كُلِّ أَفَّاكٍ» in sıfatıdır. Çünkü o çoğul manasındadır. Dolayısıyla da ceza yerindedir. Ya da yeni bir başlangıç cümlesidir. İrapta mahalli yoktur. Ve sanki *"(o şeytanlar) niçin günaha düşkün olanlar üzerine inerler?"* denilmiştir. Onların çoğu, onlara haber verdikleri hususlarda yalancıdırlar. Çünkü onlar, onlardan, işitmedikleri şeyleri de işitmektedirler. *"O meleklerden duyduklarını dostlarına atarlar"* şeklinde olduğu söylendi. Yine *"O günaha düşkün olanlar, yalan söyleyerek ve şeytanlara iftira ederek onların kendilerine haber vermediği şeyleri onların üzerine atarlar"* şeklindedir de denilmiştir. «أَفَّاكٌ» çokca iftira atan kişidir. Bunların iftiradan başka bir söz söylemedikleri anlamına gelmez. Burada, cinlerden hikaye ettikleri hususlarda bu iftiracılardan çok azının doğru söylediği, çoklarının ise uydurmacı olduğu kastedilmiştir.

Hasan'dan yapılan rivayete göre ise "çoğu" sözünden maksat hepsidir. *"Şüphesiz ki o (Kur'an) âlemlerin Rabbinin indirmesidir" "Onu (Kur'an'ı) şeytanlar indirmedi ve şeytanların kime ineceğini size haber vereyim mi?"* yetleri kardeş oldukları halde araları ayrılmıştır. Kendilerinden olmayan ayetlerle araları ayrılıp daha sonra tek-

rar tekrar onlara dönülmesi onların önemine işaret etmektedir. Çünkü sen de gönlünde önem verdiğin bir şey varken konuştuğunda, onu tekrar tekrar zikredersin, ondan kopmazsın. Şu âyet, şiir söyleyen ve *"Biz de Muhammed'in söylediği gibi söyleriz"* diyenler ve kavimlerinden onlara tabi olup onların şiirlerine kulak verenler hakkında inmiştir.

٢٢٤- ﴿وَالشُّعَرَآءُ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُنَ﴾

224- Şairler (e gelince) **onlara da sapıklar uyarlar.**

«وَالشُّعَرَاءُ» mübtedadır. Haberi «يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُونَ» dir. Yani, onların uydurmalarına, yalanlarına, namus ve neseplere leke sürmelerine ve methe layık olmalayanları methetmelerine ancak sapıklar uyar ve onların bu işlerini ancak sapıklar güzel görür. Sapıklardan maksat; aşağılık insanlar veya bunları rivâyet edenler veya şeytanlar veya müşriklerdir.

Zeccâc şöyle demiştir: *"Şâirin biri yalan yere metheder ya da hicv eder, bir topluluk da bunu beğenir ve ona tabi olursa işte o topluluk yoldan çıkmıştır, sapıktır."*

Nafiye göre «يَتَّبِعُهُمْ» , «يَتْبَعُهُمْ» şeklindedir.

٢٢٥- ﴿أَلَمْ تَرَ أَنَّهُمْ فِي كُلِّ وَادٍ يَهِيمُونَ﴾

٢٢٦- ﴿وَأَنَّهُمْ يَقُولُونَ مَا لَا يَفْعَلُونَ﴾

225. 226- Onların her vadide şaşkın şaşkın dolaştıklarını ve gerçekte yapmadıkları şeyleri söylediklerini görmedin mi?

Onların her söz vadisinde dolaştıklarını görmedin mi? «يَهِيمُونَ» , «أنَّ» nin haberidir. Yani, onları yalanın her türlüsünü konuşurken ya da boş ve batıl şeylerin herbirine dalarken görmedin mi? demektir.

«هَائِمٌ» belirli bir hedefi olmaksızın burnu doğrultusunda giden, demektir. Bu, Antari'ye insanların en çok korkağı, Hakemi de insanların en cimrisi olarak kabul etme noktasına gelinceye kadar bütün sözlerinde zulme kayan kişiler için bir temsildir.

Rivâyete göre Süleyman b. Abdülmelik, Ferazdak'ın:

"(Kadınlar) iki yanımda yatarak gecelediler.

Ben de bekâret kapılarını açarak geceledim"

Sözünü işitince, "Ona had vâcib oldu" demiş. Farazdak ise: Allah'u Teâlâ *"Şüphesiz ki onlar, yalanla ve verdikleri sözde durmamakla vasfetmiştir. Dolayısıyla da benden haddi uzaklaştırmıştır"* demiştir.

٢٢٧- ﴿إِلَّا الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَذَكَرُوا اللّٰهَ كَثِيرًا وَانْتَصَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا ظُلِمُوا ۜ وَسَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا اَىَّ مُنْقَلَبٍ يَنْقَلِبُونَ﴾

227- Ancak iman edip salih ameller işleyenler, Allah'ı çok çok anânlar ve haksızlığa uğratıldıklarında kendilerini savunanlar başkadır. Haksızlık edenler, hangi akibete döndürüleceklerini yakında bilecekler.

Daha sonra *"iman edip sâlih ameller işleyenler ve Allah'ı çok çok ananlar bundan müstesnadır"* sözüyle Abdullah b. Revaha, Hassan b. Sabit, Ka'b b. Züheyr ve Ka'b b. Malik (r.a.) gibi sâlih Müslümanlar şairleri bundan istsina etmiştir. *"Allah'ı çok çok anarlar"* yani, Allah'ın zikrini ve Kur'an tilavetini şiirden daha çok yaparlar, demektir. Şiir söylediklerinde Allah'ın tevhidi, övgüsü, Allah Resûlûnün, sahabenin ve ümmetin sâlih kişilerinin medhi hususlarında, ayrıca hikmet, öğüt, zühd, edep ve benzeri günah olmayan hususlarda söylerler. Ebu Yezid şöyle demiştir: *"Çok çok zikir, sayıyla ve gafletle olan değil, huzuru kalple olandır." "Zulmedildikten sonra kendilerini savunanlar"* hicvedildikten sonra hicvedenlerdir. Yani, Resûlüllah (s.a.v.) ve Müslümanları hicvedenlerin hicvine cevap verenler, demektir. Mahlûkat içerisinde hicvedilmeye en layık kişi, Allah Resûlünu (s.a.v.) yalanlayan ve onu hicvedendir.

Rivayet edildiğine göre Resûlüllah (s.a.v.) Ka'b b. Malik'e *"Onları hicvet. Nefsimi kudret elinde bulundurana yemin olsun ki bu, onlara okdan daha tesirlidir"* demiştir.

Hassan'a da şöyle diyordu: *"Söyle. Muhakkak ki Cebrail seninle birliktedir."*

Sure, arkalarını dönenlerin ciğerlerini parçalayacak şeyle sona

eriyor. O da *"yakında bilecekler"* sözü ve ondaki açık tehdidle ilgili şey, *"haksızlık edenler"* sözü ve onun mutlak olarak kullanılması ve *"Hangi âkibete döndürüleceklerini"* sözü ve sözün kapalılığıdır. Bu âyeti, Ebu Bekir (r.a.) Ömer (r.a.) a hilâfeti devrederken okumuştu. Selef de bununla birbirine nasihatta bulunurdu.

İbni Ata şöyle demiştir: *"(Bunun manası) bizden yüz çeviren bizden neyi kaçırdığını yakında bilecek,"* (demektir)

«أَىَّ» , «يَعْلَم» fiili ile değil «يَنْقَلِبُونَ» fiili ile, mastar olarak, mensup kılınmıştır. Çünkü soru isimlerinde kendilerinden öncekileri amel etmezler. Yani, *"hani döndürülüşle döndürüleceklerini"* demektir.

Sûre - 27

NEML SÛRESİ

Bu sûre Mekke'de nazil olmuştur;
93 âyettir.

Cüz - 19

1. – 9. ÂYETLER

طٰسٓ تِلْكَ اٰيَاتُ الْقُرْاٰنِ وَكِتَابٍ مُبِينٍ ﴿١﴾ هُدًى وَبُشْرٰى لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٢﴾
الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلٰوةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ ﴿٣﴾ إِنَّ
الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ زَيَّنَّا لَهُمْ أَعْمَالَهُمْ فَهُمْ يَعْمَهُونَ ﴿٤﴾ أُولٰٓئِكَ
الَّذِينَ لَهُمْ سُوٓءُ الْعَذَابِ وَهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ هُمُ الْأَخْسَرُونَ ﴿٥﴾ وَإِنَّكَ
لَتُلَقَّى الْقُرْاٰنَ مِنْ لَدُنْ حَكِيمٍ عَلِيمٍ ﴿٦﴾ إِذْ قَالَ مُوسٰى لِأَهْلِهٖٓ إِنّ۪ٓي
اٰنَسْتُ نَارًا سَاٰتِيكُمْ مِنْهَا بِخَبَرٍ أَوْ اٰتِيكُمْ بِشِهَابٍ قَبَسٍ لَعَلَّكُمْ
تَصْطَلُونَ ﴿٧﴾ فَلَمَّا جَٓاءَهَا نُودِيَ أَنْ بُورِكَ مَنْ فِي النَّارِ وَمَنْ حَوْلَهَا
وَسُبْحَانَ اللّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٨﴾ يَا مُوسٰٓى إِنَّهُٓ أَنَا اللّٰهُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٩﴾

Meâli

1. Tâ sîn. Şunlar, Kur'an'ın ve apaçık bir kitâbın âyetleridir.

2. Mü'minler için yol gösterici ve müjdedir.

3. Onlar ki namazı kılarlar, zekatı verirler ve ahirete de kesin olarak inanırlar.

4. Ahirete inanmayanların işlerini kendilerine süsledik. Bu yüzden bocalar dururlar.

5. Onlar, öyle kimselerdir ki, en kötü azap kendileri içindir. Ahirette de en çok ziyana uğrayacaklar onlardır.

6. *(Rasûlüm!)* Bu Kur'an sana hikmet sahibi ve herşeyi bilen *(Allah)* tarafından verilmektedir.

7. Hani: Mûsa ailesine şöyle demişti: *"Hakîkaten ben bir ateş gördüm. (Gidip) size oradan bir haber getireceğim, yahut bir ateş ko-*

ru getireyim, umarım ki ısınırsınız!"

8. Oraya geldiğinde şöyle seslenilmişti: "Ateşin bulunduğu yerdeki ve çevresindekiler mübaret kılınmıştır! Alemlerin Rabbi olan Allah eksikliklerden münezzehtir!

9. *"Ey Musa! İyi bil ki ben, mutlak galip ve hikmet sahibi Allah'ım!"*

Tefsiri

١- ﴿طس تِلْكَ اٰيَاتُ الْقُرْاٰنِ وَكِتَابٍ مُبِينٍ﴾

1- Tâ sîn. Şunlar, Kur'an'ın ve apaçık bir kitabın ayetleridir.

"Şunlar" kelimesi, sûrenin ayetlerine işarettir. Apaçık kitap; levh tir. Onun âyetleri ise olmuş ve olacak herşeyin onda yazılmış olmasıdır. O, ona bakanlara âyetlerini açıklar. Ya da (o) Kur'an ve ayetleridir. Çünkü o ilimlere ve hikmetlere dair ona konulmuş şeyleri açıklamaktadır. Buna göre onun, "Kur'an" kelimesi üzerine atfedilmesi iki sıfattan birinin diğerine atfedilmesi gibidir. "Bu, eli açık, cömert kişinin işidir" sözünde olduğu gibi. "Kitap" kelimesi, daha edep olması için nekra kılınmıştır. Denildiki: *"Kitap kelimesini burada nekra, Hicr suresinde marife kıldı. Kur'an kelimesini ise burada marife, orada nekra kıldı."* Çünkü Kur'an ve kitap kelimeleri, Muhammed (a.s.)'a indirilene alem olan iki isimdir ve onun iki vasfıdır. Çünkü o, okunur ve yazılır. Dolayısıyla marife gelmesi halinde o alemdir. Nekra gelmesi halinde ise o vasıftır.

٢- ﴿هُدًى وَبُشْرٰى لِلْمُؤْمِنِينَ﴾

2- Mü'minler için yol gösterici ve müjdedir.

«هُدًى وَبُشْرٰى» , «اٰيَاتُ» kelimesinden hal olarak mahallen mensuptur. Yani yol gösterici ve müjdeci olarak, demektir. Buradaki Fâil "şunlar" daki işaret manasına olan şeydir. Ya da «هُدًى وَبُشْرٰى» , «كِتَابٍ» kelimesinden bedel olarak mecrurdur. Ya da onun sıfatıdır. Ya da *"o yol göstericidir ve müjdedir"* takdirinde merfudur. Ya da «تلك»

kelimesinden bedel olarak merfudur. Yani, şunlar âyetlerdir, sapıklığa karşı doğru yolu göstericidirler ve cennetle müjdeleyicidirler ve sadece mü'minler için müjdedir."

٣- ﴿اَلَّذٖينَ يُقٖيمُونَ الصَّلٰوةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ﴾

3- Onlar ki namazı kılarlar, zekatı verirler ve ahirete de kesin olarak inanırlar.

Namaz'ın farzlarına ve sünnetlerine devam ederler. Mallarının zekâtlarını verirler. «وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ» cümlesi, mevsulun sılası cümlesindendir. Bundan önce sılanın bitmesi ve bunun, yeni bir başlangıç cümlesi olması da muhtemeldir. O zaman sanki şöyle denilmiş olur. O, iman edip namaz kılmak ve zekât vermek suretiyle sâlih amelleri işleyenler, âhirete kesin olarak inananlardır. İsim cümlesi olarak getirilmesi ve «هُمْ» olan mübtedanın onda tekrar edilmesi buna delalet etmektedir. Böylece onun manası, âhirete kesin olarak inananlar, ancak iman ile sâlih ameli biraraya getirenlerdir, demektir. Çünkü âkibet korkusu, onları, zorlu işleri yüklenmeye sevketmektedir.

٤- ﴿إِنَّ الَّذٖينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ زَيَّنَّا لَهُمْ أَعْمَالَهُمْ فَهُمْ يَعْمَهُونَ﴾

4- Âhirete inanmayanların işlerini onlara süsledik. Bu yüzden bocalar dururlar.

Şehveti yaratmak suretiyle amellerini süsledik de sonunda, bunu, güzel görmeye başladılar. Allah'u Teâlâ'nın *"Kötü işi kendisine gösterilip de onu güzel gören kimse (kötülüğü hiç istemeyen kimseye benzer) mi?"* âyetinde buyurduğu gibi. Yolunu kaybeden kişinin halinde olduğu gibi onlar, sapıklıklarında bocalar dururlar.

٥- ﴿أُولٰٓئِكَ الَّذٖينَ لَهُمْ سُٓوءُ الْعَذَابِ وَهُمْ فِى الْاٰخِرَةِ هُمُ الْأَخْسَرُونَ﴾

5- Onlar, öyle kimselerdir ki, en kötü azap kendileri içindir. Ahirette de en çok ziyana uğrayacaklar onlardır.

Kötü amellerine karşılık onlar için Bedir günü, öldürülme ve esir edilme vardır. Ahiret'te de en çok ziyan eden insanlar onlardır. Çünkü onlar, iman etselerdi, bütün ümmetler üzerine şahitler olacaklardı. Ne

yazık ki, kurtuluşu ve Allah'ın sevabını kaybettikleri gibi bunu da kaybettiler.

٦- ﴿وَإِنَّكَ لَتُلَقَّى الْقُرْاٰنَ مِنْ لَدُنْ حَكِيمٍ عَلِيمٍ﴾

6- (Rasûlum!) **Bu Kur'an sana hikmet sahibi ve herşeyi bilen** (Allah) **tarafından verilmektedir.**

O sana kamil bir hikmet sahibi ve kamil bir bilici tarafından veriliyor ve telkin ediliyor. Bu, o ikisinin (hikmet sahibi ve bilen kelimelerinin) nekra şeklindeki manasıdır. Bu âyet, bundan sonra sevkedilecek olan kıssalar ve bu kıssalardaki hikmetine ve ilmine ait inceliklere dair şeyler için bir hazırlıktır.

٧- ﴿إِذْ قَالَ مُوسٰى لِاَهْلِهٖٓ إِنّ۪ٓي اٰنَسْتُ نَارًاۜ سَاٰت۪يكُمْ مِنْهَا بِخَبَرٍ اَوْ اٰت۪يكُمْ بِشِهَابٍ قَبَسٍ لَعَلَّكُمْ تَصْطَلُونَ﴾

7- Hani: Mûsa ailesine şöyle demişti: "Hakikaten ben bir ateş gördüm. (gidip) **size oradan bir haber getireceğim, yahut bir ateş koru getireyim, umarım ki ısınırsınız?"**

«إذْ» "hani" «اُذْكُرْ» "hatırla" fiiliyle mensuptur. Sanki o "Bundan sonra onun hikmetinin ve ilminin eserlerinden Mûsa (a.s.)'ın kıssasını al" demiştir. Mûsa Medyen'den Mısır'a gidişinde hanımına ve yanındakilere şöyle dedi: *"Hakîkaten ben bir ateş gördüm. Oradan size yolun durumu hakkında bir haber getireceğim"* Çünkü o, yolu kaybetmişti.

Kûfe'ye göre «شِهَابٍ» kelimesi tenvinlidir. Işık veren ateş demektir. «قَبَسٍ» ise alınmış, ayrılmış ateş demektir. Bedel ya da sıfattır. Kûfe'lilerin dışındakilere göre ise «بِشِهَابِ قَبَسٍ» şeklindedir, izafetledir. Çünkü o ateş parça halinde de bütün halinde de olur.

Burada *"size getireceğim"* sözüyle diğer kıssalardaki *"umulur ki size getiririm"* sözü arasında, yani birinde ümit ifade eden diğerinde de kesinlik ifade eden bir sözle olması arasında tezat yoktur. Çünkü ümit sahibinin ümidi güçlendiğinde olmama ihtimalini bilmekle bera-

ber o *"şöyle yapacağım ve şöyle olacak"* der. "Getireceğim" sözünü, gelecek zamana ait «سَ» ile söylemesi, onu onlara geç olsa da ya da mesafe uzak olsa da getireceğine dair ailesine verdiği bir sözdür.

Onu «أَوْ» ya da ile söylemesi ise, iki ihtiyacı birden göremezse de hiç olmazsa birini elde edeceği ümidi ifade etmektedir. O da ya yolun öğrenilmesi ya da ateşin alınmasıdır. Halbuki o, ateşin başında iki külli ihtiyacına -ki onlar dünya ve âhiret şerefidir- nâil olacağını bilmiyordu. Kıssa bir olduğu halde iki suredeki lafzî farklılıklar, hadisin, mana olarak rivâyetinin caiz olduğuna, ve nikah'ın evlilik lafzından başka lafızlarla caiz olduğuna dair delildir. Umulur ki size isabet eden soğuğa karışırsınız.

«تَصْطَلُونَ» deki «طـ» , «ص» dan dolayı, «اِفْتَعَلَ» babının «ت» sinden «طـ» ya dönüşmüştür.

٨- ﴿فَلَمَّا جَاۤءَهَا نُودِىَ اَنْ بُورِكَ مَنْ فِى النَّارِ وَمَنْ حَوْلَهَاۜ وَسُبْحَانَ اللّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾

8- Oraya geldiğinde şöyle seslenilmişti: "Ateşin bulunduğu yerdeki ve çevresindekiler mübârek kılınmıştır. Âlemlerin Rabbi olan Allah eksikliklerden münezzehtir."

Gördüğü ateşin yanına gelince Mûsaya nida edildi. «أَنْ» , «أَنَّ» dan hafifletilmiştir.

Takdiri ise «نُودِىَ بِأَنَّهُ بُورِكَ» şeklindedir. Zamir, zamiri şandır. Zemahşerî kabul etmese de karşılıksız olarak bu şekilde hazfi caizdir.

Çünkü «بُورِكَ» (mübarek kılındı) sözü duadır. Dua ise, bir çok hükümde başkasının yerine geçer. Ya da «أَنْ» açıklayıcı «أَنْ» dir.

Çünkü nidada söz manası vardır. Yani, ona *"mübarek kılındı"* denildi. Mübârek kılındı, yani takdis olundu, mukaddes kılındı, ya da orada bereket ve hayır kılındı, demektir. Ateşin bulunduğu yerdekiler

mübarek kılındı. Onlar meleklerdir. O ateşte dini bir iş tahakkuk ettiği için onun çevresindekiler de yani Mûsa da mubarek kılındı. O dini iş; "Allah'ın Mûsa ile konuşması, ona soru sorması ve onun üzerinde mucizelerini izhar etmesidir. *"Âlemlerin Rabbi olan Allah eksikliklerden münezzehtir"* sözü de nida edilenler cümlesindendir ki, Allah bununla kendi zatını kendine layık olmayan benzetme ve diğer noksan sıfatlardan tenzih etmiştir.

٩- ﴿يَا مُوسَىٰ إِنَّهُ أَنَا اللَّهُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾

9- "Ey Musa! İyi bil ki ben, mutlak galip ve hikmet sahibi Allah'ım."

«أَنَّهُ» daki zamir şan içindir. Şan ise «أنَا الله» dur. «أنَا الله» mübteda ve haberdir. «الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ» "Gâlip ve hikmet sahibi" lafızları haberin iki sıfatıdır. Ya da «أَنَّهُ» daki zamir, kendisinden önce ona delalet eden şeye döner. Yani, seninle konuşan benim, demektir. Lafzı da «الله» lafzının açıklamak içindir. «انا» açıklayıcı «الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ» lafzının iki sıfatıdır. Bu konuşma, onun elinde izhâr etmek istediği mucizeler için bir hazırlıktır.

❁ ❁ ❁

10. – 17. ÂYETLER

وَاَلْقِ عَصَاكَ ۜ فَلَمَّا رَاٰهَا تَهْتَزُّ كَاَنَّهَا جَٓانٌّ وَلّٰى مُدْبِرًا وَلَمْ يُعَقِّبْ ۜ يَا
مُوسٰى لَا تَخَفْ اِنّ۪ى لَا يَخَافُ لَدَيَّ الْمُرْسَلُونَ ﴿١٠﴾ اِلَّا مَنْ ظَلَمَ ثُمَّ
بَدَّلَ حُسْنًا بَعْدَ سُٓوءٍ فَاِنّ۪ى غَفُورٌ رَح۪يمٌ ﴿١١﴾ وَاَدْخِلْ يَدَكَ ف۪ى جَيْبِكَ
تَخْرُجْ بَيْضَٓاءَ مِنْ غَيْرِ سُٓوءٍ ف۪ى تِسْعِ اٰيَاتٍ اِلٰى فِرْعَوْنَ وَقَوْمِه۪ ۜ اِنَّهُمْ
كَانُوا قَوْمًا فَاسِق۪ينَ ﴿١٢﴾ فَلَمَّا جَٓاءَتْهُمْ اٰيَاتُنَا مُبْصِرَةً قَالُوا هٰذَا سِحْرٌ
مُب۪ينٌ ۚ ﴿١٣﴾ وَجَحَدُوا بِهَا وَاسْتَيْقَنَتْهَٓا اَنْفُسُهُمْ ظُلْمًا وَعُلُوًّا ۜ فَانْظُرْ
كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِد۪ينَ ۟ ﴿١٤﴾ وَلَقَدْ اٰتَيْنَا دَاوُ۫دَ وَسُلَيْمٰنَ عِلْمًا وَقَالَا
الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذ۪ى فَضَّلَنَا عَلٰى كَث۪يرٍ مِنْ عِبَادِهِ الْمُؤْمِن۪ينَ ﴿١٥﴾ وَوَرِثَ
سُلَيْمٰنُ دَاوُ۫دَ وَقَالَ يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ عُلِّمْنَا مَنْطِقَ الطَّيْرِ وَاُو۫ت۪ينَا مِنْ كُلِّ
شَيْءٍ ۜ اِنَّ هٰذَا لَهُوَ الْفَضْلُ الْمُب۪ينُ ﴿١٦﴾ وَحُشِرَ لِسُلَيْمٰنَ جُنُودُهُ مِنَ
الْجِنِّ وَالْاِنْسِ وَالطَّيْرِ فَهُمْ يُوزَعُونَ ﴿١٧﴾

Meâli

10. *"Asânı at"* (Mûsa âsâyı atıp) onu yılan gibi deprenir görünce dönüp arkasına bakmadan kaçtı. (Dedik ki:) *"Ey Mûsa! Korkma! Çünkü benim huzurumda peygamberler korkmaz."*

11. Ancak, kim haksızlık yapar, sonra yaptığı kötülüğü iyiliğe çevirirse, bilsin ki ben (ona karşı da) çok bağışlayıcıyım, çok merhamet sahibiyim.

12. Elini koynuna sok; kusursuz bembeyaz çıkacaktır. Dokuz mûcize ile Firâvun ve kavmine *(git)*. Çünkü onlar yoldan çıkmış bir

kavim olmuşlardır.

13. Âyetlerimiz onların gözleri önüne serilince *"Bu, apaçık bir sihirdir"* dediler.

14. Vicdanları da bunlar (ın *doğruluğuna)* tam bir kanaat getirdiği halde, zulüm ve kibirlerinden ötürü, onları bile bile inkâr ettiler. Bozguncuların sonunun nice olduğuna bir bak!

15. Andolsun ki biz, Davûd'a ve Süleymân'a ilim verdik. Onlar *"Bizi, mü'min kullarının birçoğundan üstün kılan Allah'a hamd olsun"* dediler.

16. Süleymân Dâvûd'a vâris oldu ve dediki: *"Ey İnsanlar! Bize kuş dili öğretildi ve bize herşeyden (nasip) verildi. Doğrusu bu apaçık bir lütûftur."*

17. Cinlerden, insanlardan ve kuşlardan müteşekkil orduları Süleymân'ın hizmetine toplandı, hepsi birarada *(onun tarafından)* düzenli olarak sevkediliyordu.

Tefsiri

١٠- ﴿وَاَلْقِ عَصَاكَ فَلَمَّا رَاٰهَا تَهْتَزُّ كَاَنَّهَا جَٓانٌّ وَلّٰى مُدْبِرًا وَلَمْ يُعَقِّبْ يَا مُوسٰى لَا تَخَفْ اِنّ۪ي لَا يَخَافُ لَدَيَّ الْمُرْسَلُونَ﴾

10- "Asanı at" (Mûsa âsayı atıp) **onu yılan gibi deprenir görünce dönüş arkasına bakmadan kaçtı.** (Dedik ki:) **"Ey Mûsa! Korkma! Çünkü benim huzurumda peygamberler korkmaz."**

Mucizeni bilmen ve ona alışman için âsanı at. «وَاَلْقِ عَصَاكَ» "âsânı at" cümlesi «بُورِكَ» "mübarek kılındı" üzerine atıftır. Çünkü mana; ona ateşin bulunduğu yerdekiler mûbarek kılındı ve âsanı at" diye nida olundu, şeklindedir. Her ikisi de nida olundu sözünün açıklamasıdır. Daha açık mana ise şu şekildedir. Ona "Ateşin bulunduğu yerdekiler mübarek kılındı" denildi ve ona "asanı at" denildi. Kasas Suresinde zikredilen şekil buna delalet etmektedir.

Orada «اَنْ يَا مُوسٰى اِنّ۪ي اَنَا اللّٰهُ» "Ey Mûsa bil ki ben Allah'ım" sö-

zünden sonra «وَاَنْ اَلْقِ عَصَاكَ» "Âsanı at" şeklinde açıklama harfi olan «اَنْ» in tekrarıyla gelmiştir. «يَهْتَزُّ» "deprenir, hareket eder" fiili «رَاٰهَا» "onu gördü" cümlesindeki «هَا» dan haldir.

«جَانٌّ» küçük yılan demektir. «تَهْتَزُّ» deki zamirden haldir. Musa, yılanın üzerine atılmasından korkarak ona arkasını dönüp kaçtı. «وَلَمْ يُعَقِّبْ» arkasına bakmadı ya da ona dönmedi, demektir. Kaçtıktan sonra savaşmaya tekrar dönünce «عَقَّبَ فُلاَنٌ» (falan döndü) denir.

Ona *"Ey Mûsa! Korkma! Çünkü benim huzurumda peygamberler, kendilerine hitap ettiğim halde iken korkmazlar"* ya da *"Benim huzurumda iken peygamberler benden başkasından korkmazlar"* diye nida olundu.

١١- ﴿اِلاَّ مَنْ ظَلَمَ ثُمَّ بَدَّلَ حُسْنًا بَعْدَ سُوٓءٍ فَاِنّ۪ي غَفُورٌ رَح۪يمٌ﴾

11- Ancak, kim haksızlık yapar, sonra yaptığı kötülüğü iyiliğe çevirirse, bilsin ki ben (ona karşı da) **çok bağışlayıcıyım, çok merhamet sahibiyim.**

Fakat onların dışında kim haksızlık yaparsa, demektir. Çünkü peygamberler haksızlık yapmazlar. Ya da onlardan kim, peygamberlerin zellesi gibi bir kusur işler ve Adem, Yunus, Davud ve Süleyman (a.s.) ile ilgili kusurlarda olduğu gibi peygamberlere caiz olup kendisine izin vermediğim şeylerden birini işlerse, demektir. Sonra, bu zelleden sonra tevbe ederse bilsin ki ben onun tevbesini kabul ederim, zellesini bağışlarım, ona merhamet ederim ve onun dileklerini gerçekleştiririm. Bu, sanki Musa'nın Kıpti'yi öldürdüğünde söylediği *"Rabbim, şüphesiz ki ben, nefsime zulmettim. Beni bağışla"* sözüne karşı bir cevap olmuştur. Ve onu bağışlamıştır.

١٢- ﴿وَاَدْخِلْ يَدَكَ ف۪ي جَيْبِكَ تَخْرُجْ بَيْضَٓاءَ مِنْ غَيْرِ سُوٓءٍ ف۪ي تِسْعِ اٰيَاتٍ اِلٰى فِرْعَوْنَ وَقَوْمِه۪ۜ اِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِق۪ينَ﴾

12- Elini koynuna sok; kusursuz bembeyaz çıkacaktır. Dokuz

mucize ile Firavun ve kavmine (git) **Çünkü onlar yoldan çıkmış bir kavim olmuşlardır.**

Elini gömleğinin cebine sok ve çıkar. Güneş ışığından daha parlak bir şekilde ve deri hastalığı olmaksızın çıkacaktır. «بَيْضَاءَ» ve «مِنْ غَيْرِ سُوءٍ» haldir. «فِى سَبْعِ اٰيَاتٍ» başlangıç sözüdür. «فِى» hazfedilmiş bir fiile taalluk etmektedir. Yani, dokuz mucize ile git, demektir.

Ya da, Âsanı at ve elini sok dokuz ayet, cümlesindendir, demektir. «اِلَى» harfi ceri hazfedilmiş «مُرْسَلاً» kelimesine taalluk etmektedir. Yani Firavuna ve kavmine gönderilmiş demektir. Onlar, Allah'ın emrinden çıkmış, inkârcı bir kavim olmuşlardır.

١٣- ﴿فَلَمَّا جَٓاءَتْهُمْ اٰيَاتُنَا مُبْصِرَةً قَالُوا هٰذَا سِحْرٌ مُبِينٌ﴾

13- Âyetlerimiz onların gözleri önüne serilince "Bu apaçık bir sihirdir" dediler.

Ayetlerimiz, yani mu'cizelerimiz «مُبْصِرَةً» haldir. Yani apaçık olarak, demektir. Gerçekte, düşünen için ve düşünmekle birlikte olduğu halde «مُبْصِرَةً» kelimesini, «ظَاهِرَةً» ve «بَيِّنَةً» "apaçık" kelimelerinin yerine kullanmıştır.

Ya da hidayet etmek için gösteriyormuş gibi kılındı. Çünkü ama başkasına hidayet etmek bir yana, kendi yolunu bulmaya bile güç yetiremez. «كَلِمَةٌ عَيْنَاءُ وَعَوْرَاءُ» "yıpranmış çirkin kelime" sözü de buradan gelmektedir. Çünkü güzel söz doğruya irşad eder, kötü söz ise saptırır. "Düşünen kimselere zahir olan o ki, bu bir sihirdir" dediler. «اَلْمُبْصِرَةُ» ve «اَلْمُبِينُ» kelimeleri karşılaştırılmıştı.

١٤- ﴿وَجَحَدُوا بِهَا وَاسْتَيْقَنَتْهَٓا اَنْفُسُهُمْ ظُلْمًا وَعُلُوًّاۜ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ﴾

14- Vicdanları da bunlar (ın doğruluğuna) **tam bir kanaat getirdiği halde, zulüm ve kibirlerinden ötürü, onları bile bile inkâr**

ettiler. Bozguncuların sonunun nice olduğuna bir bak.

"İnkâr ancak inkâr edenin ilminden kaynaklanmaktadır" denildi. Bu doğru değildir. Zira inkâr, kabul etmemektir. Bazan bir şeyi bilmemekten, bazan da bildikten sonra inattan dolayı olur. *Şerhu't-te'vilat ta*'da bu şekilde zikredilmiştir.

Divan adlı eserde «جَحَدَ حَقَّهُ» ve «جَحَدَ بِحَقِّهِ» *"Hakkını inkar etti"* cümlelerinin aynı manaya kullanıldığı zikredilmiştir. «وَاسْتَيْقَنَتْهَا» deki «وَ» hal içindir.

Kendisinden sonra gizli bir «قَدْ» vardır. «الاِسْتِيقَانُ» *"kanaat getirmek"* kelimesi, «الاِيقَانُ» kelimesinden manaca daha derindir. Onlar, ona kalpleriyle kesin olarak inandıkları halde onu, inkar ettiler.

«ظُلْمًا» kelimesi «جَحَدُوا» daki zamirden haldir. Hangi zulüm, onların Allah katından gelen âyetler olduğuna kesin olarak inanan sonra da onu apaçık bir sihir olarak adlandıran kişinin zulmünden daha çirkin olabilir? Mûsa'nın getirdiklerine iman etmekten kibirlenerek uzaklaştılar. Bozguncuların sonunun ne olduğuna bir bak. Burada boğulmak, orada yanmak.

١٥- ﴿وَلَقَدْ اٰتَيْنَا دَاوُدَ وَسُلَيْمٰنَ عِلْمًا وَقَالَا الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذٖى فَضَّلَنَا عَلٰى كَثٖيرٍ مِنْ عِبَادِهِ الْمُؤْمِنٖينَ﴾

15- Andolsun ki biz, Dâvûd'a ve Süleymana ilim verdik. Onlar "Bizi, mü'min kullarının birçoğundan üstün kılan Allaha hamd olsun" dediler.

Bir takım ilimler ya da çokca yüksek ilim verdik, demektir. Maksat; din ve hikmete dair ilimlerdir. Bu âyet, en uygun olanın terki hususunda mu'tezileye karşı bizim için delildir. Burada « وَ »'ın atfının sahih olması için hazfedilmiş bir cümle gerekmektedir. Eğer bu cümle takdir edilmezse o zaman «اَعْطَيْتُهُ فَشَكَرَ» *"ona verdim derhal teşekkür*

etti" sözünde olduğu gibi «و» «ف» yerinde olacaktı. Takdiri ise şöyledir: O ikisine ilim verdik. Onunla amel ettiler ve onu öğrettiler. Ondaki nimetin hakkını tanıdılar ve *"bizi üstün kılan Allah'a hamd olsun"* dediler. Üstün kılındıkları çoğunluk, kendilerine ilim verilmeyenlerdir. Ya da o ikisinin kendisine verilmeyenlerdir. Bunda, o ikisinin, bir çokları üzerine üstün kılındığı ve bir çoklarının da o ikisine üstün kılındığı manası vardır. Âyette ilmin üstünlüğüne, ilim sahiplerinin ve ilim ehlinin üstünlüğüne dair delil vardır. İlim nimeti, nimetlerin en büyüklerindendir. O, kime verilirse, ona, kullardan birçoğuna karşı üstünlük verilmiştir.

Resûlüllah (s.a.v.) onları, ancak onların şeref ve makamlarını vmek için *"Peygamberlerin vârisleri"* olarak adlandırmıştır. Çünkü onlar, kendisi sebebiyle gönderildikleri şeyi ayakta tutanlardır. Bunda, onlara bu yüksek nimet kendilerine verildiği için Allah'a hamdetmelerine ve âlimin, bir çoklarına karşı üstün olsa dahi, birçoklarının da kendisinden üstün olduğuna inanması gerektiğine dair bir işaret vardır. Hz. Ömer (r.a.)'ın; *"İnsanların hepsi Ömer'den daha anlayışlı"* sözü ne kadar da güzel.

١٦- ﴿وَوَرِثَ سُلَيْمٰنُ دَاوُدَ وَقَالَ يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ عُلِّمْنَا مَنْطِقَ الطَّيْرِ وَاُوتِينَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ ۜ اِنَّ هٰذَا لَهُوَ الْفَضْلُ الْمُبِينُ﴾

16- Süleymân Davûd'a vâris oldu ve dediki: "Ey İnsanlar! Bize kuş dili öğretildi ve bize herşeyden (nasip) **verildi. Doğrusu bu apaçık bir lutûftur."**

Diğer oğulları dışında o, ona peygamberlik ve hükümdarlık hususunda vâris oldu. diğer oğulları ondokuz taneydi. Ona babası gibi peygamberlik verildi. Bu sebebten o ona vâris gibi oldu. Değilse zaten peygamberlik miras kalmaz. O, Allah'ın nimetini açıklamak, nimetin yerini itiraf etmek ve insanları, kuş dilini bilme mucizesini zikretmek suretiyle tasdike çağırmak için "Ey insanlar! Bize kuş dili öğretildi" dedi. Konuşulan şey; tek ve birleşik anlaşılır ve anlaşılmaz şeylerin hepsidir. Süleyman (a.s.) onları, onlar birbirlerini anladıkları gibi anlıyordu.

Rivâyete göre Üveyik kuşu sahibi, onun *"keşke yaratılış sahipleri yaratılmasalardı"* dediğini, Tavus'un *"Borç verdiğin gibi borç*

alırsın" diye öttüğünü, Çavuş kuşunun *"Ey günâhkarlar! Allaha istiğfar edin"* dediğini, Kırlangıcın *"iyilik yapın ki onu bulasınız"* dediğini, Akbabanın, *"Ey yüce Rabbim! Gökler ve yer dolusunca noksan sıfatlardan tenzih ederim"* diye öttüğünü, Çaylağın *"Allah'tan başka herşey helak olacaktır"* dediğini, Kaya kuşunun *"Susan kurtulmuştur"* dediğini, Horoz'un *"Ey Gafiller Allah'ı zikredin"* dediğini, Kerkenez kuşunun *"Ey Ademoğlu! Dilediğin kadar yaşa, sonun ölümdür"* dediğini, Kartal'ın *"İnsanlardan uzaklaşmada selâmet vardır"* dediğini, Kurbağa'nın *"Kuddûs olan Allah'ı noksan sıfatlardan tenzih ederim"* dediğini haber vermiştir. *"Bize herşeyden verildi"* sözünden maksat verilen şeylerin çokluğudur. Senin *"Falan herşeyi biliyor"* sözünde olduğu gibi. *"Ona herşeyden verildi"* ayeti de bunun bir benzeridir. *"Doğrusu bu, apaçık bir lütûftur"* sözü, teşekkür yoluyla söylenmiştir.

"Ben Ademoğlu'nun efendisiyim, övünmüyorum" sözünde olduğu gibi. Yani ben bu sözü şükür için söylüyorum. Övünmek için değil, demektir. «عُلِّمْنَا» ve «وَأُوتِينَا» daki «نَا» itaat edilen tek kişi içindir. O itaat edilen bir sultandı da üzerinde bulunduğu hal üzere itaat ehliyle konuştu. Kibirlenme bunun gereklerinden değildir.

١٧- ﴿وَحُشِرَ لِسُلَيْمٰنَ جُنُودُهُ مِنَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ وَالطَّيْرِ فَهُمْ يُوزَعُونَ﴾

17- Cinlerden, insanlardan ve kuşlardan müteşekkil orduları Süleyman'ın hizmetine toplandı. Hepsi birarada (onun tarafından) **düzenli olarak sevkediliyordu.**

Rivayete göre onun kışlası yüze yüz fersahtı. Yirmi beş fersah cinler için, yirmi beş fersah insanlar için, yirmi beş fersah kuşlar için ve yirmi beş fersah da vahşi hayvanlar içindi. Onun, odun üzerine billurdan yapılmış bin evi vardı. O evlerde üçyüz nikahlısı ve yediyüz cariyesi vardı. Cinler, onu altın ve İbrişimden bire bir fersah kilim dokumuşlardı. Üzerine oturduğu altın ve gümüşten ma'mul tahtı onun ortasında bulunuyordu. Etrafında altın ve gümüşten ma'mul altıyüz bin koltuk bulunuyordu. Altından ma'mul koltuklara peygamberler oturuyor. Gümüşten ma'mûl koltuklara da âlimler oturuyordu. Onların etrafında insanlar, onların etrafında da cinler ve şeytanlar bulunuyordu. Güneş ışınları üzerine düşmesin diye kuşlar onu kanatlarıyla gölgeliyordu. Saba rüzgarı kilimi kaldırıyor ve onu bir aylık mesafeye götürüyordu.

Rivayet olunduğuna göre o, şiddetli rüzgara onu yüklenmesini, hafif esen rüzgara da onu götürmesini emrediyordu. O, gök ile yer arasında giderken Allah'u Teâlâ ona şöyle buyurdu: *"Şüphesiz ki ben, senin saltanatına, her kim bir şey konuşursa, onu, rüzgarın senin kulağına ulaştırmasını ilave ettim"*

Hikâye olunduğuna göre o çiftçinin yanından geçiyordu. Çiftçi: *"Davûd ailesine büyük bir saltanat verildi"* dedi. Rüzgar bunu ona ulaştırdı. Bunun üzerine o yere indi, çiftçiye doğru yürüdü ve *"Sana gücünün yetmeyeceği şeyleri temenni etmemen için geldim"* dedi. sonra da: *"Allah'u Teâlâ'nın kabul ettiği bir tesbih Davûd ailesine verilen şeylerden daha hayırlıdır"* dedi. Hepsi birarada düzenli olarak sevkediliyordu. Öndekiler, geridekiler için durduruluyordu. Yani derli toplu olmaları için geridekiler öndekilere yetişsin diye öndeki askerler durduruluyordu. Bu, çok büyük bir topluluk oldukları içindi. «اَلْوَزْعُ» menetmek demektir.

Osman (r.a.) 'ın *"Sultan, Kur'an'ın menettiği şeyden daha fazlasını menedemez"* sözünde olduğu gibidir.

❁ ❁ ❁

18. – 29. ÂYETLER

حَتّٰى إِذَآ أَتَوْا عَلٰى وَادِ النَّمْلِ قَالَتْ نَمْلَةٌ يَآ أَيُّهَا النَّمْلُ ادْخُلُوا
مَسَاكِنَكُمْ لاَ يَحْطِمَنَّكُمْ سُلَيْمٰنُ وَجُنُودُهُ وَهُمْ لاَ يَشْعُرُونَ ﴿١٨﴾
فَتَبَسَّمَ ضَاحِكًا مِنْ قَوْلِهَا وَقَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِى أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِى
أَنْعَمْتَ عَلَىَّ وَعَلٰى وَالِدَىَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضٰيهُ وَأَدْخِلْنِى
بِرَحْمَتِكَ فِى عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ ﴿١٩﴾ وَتَفَقَّدَ الطَّيْرَ فَقَالَ مَا لِىَ لآَ أَرَى
الْهُدْهُدَ أَمْ كَانَ مِنَ الْغَآئِبِينَ ﴿٢٠﴾ لَأُعَذِّبَنَّهُ عَذَابًا شَدِيدًا أَوْ لَأَاذْبَحَنَّهُ أَوْ
لَيَأْتِيَنِّى بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ ﴿٢١﴾ فَمَكَثَ غَيْرَ بَعِيدٍ فَقَالَ أَحَطْتُ بِمَا لَمْ
تُحِطْ بِهِ وَجِئْتُكَ مِنْ سَبَإٍ بِنَبَإٍ يَقِينٍ ﴿٢٢﴾ إِنِّى وَجَدْتُ امْرَأَةً تَمْلِكُهُمْ
وَأُوتِيَتْ مِنْ كُلِّ شَىْءٍ وَلَهَا عَرْشٌ عَظِيمٌ ﴿٢٣﴾ وَجَدْتُهَا وَقَوْمَهَا
يَسْجُدُونَ لِلشَّمْسِ مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ فَصَدَّهُمْ
عَنِ السَّبِيلِ فَهُمْ لاَ يَهْتَدُونَ ﴿٢٤﴾ أَلاَّ يَسْجُدُوا لِلّٰهِ الَّذِى يُخْرِجُ الْخَبْءَ
فِى السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَيَعْلَمُ مَا تُخْفُونَ وَمَا تُعْلِنُونَ ﴿٢٥﴾ اَللّٰهُ لآَ إِلٰهَ إِلاَّ
هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ﴿٢٦﴾ قَالَ سَنَنْظُرُ أَصَدَقْتَ أَمْ كُنْتَ مِنَ الْكَاذِبِينَ
﴿٢٧﴾ اذْهَبْ بِكِتَابِى هٰذَا فَأَلْقِهْ إِلَيْهِمْ ثُمَّ تَوَلَّ عَنْهُمْ فَانْظُرْ مَاذَا يَرْجِعُونَ
﴿٢٨﴾ قَالَتْ يَآ أَيُّهَا الْمَلَؤُا إِنِّى أُلْقِىَ إِلَىَّ كِتَابٌ كَرِيمٌ ﴿٢٩﴾

Meâli

18. Nihayet Karınca Vadisine geldikleri zaman, bir Karınca *"Ey karıncalar! Yuvalarınıza girin. Süleymân ve ordusu farkına varmadan sizi ezmesin."*

19. *(Süleymân)* Onun üzerine gülümseyerek dedi ki: *"Ey Rabbim, bana ve anababama verdiğin nîmete şükretmemi ve hoşnud olacağın iyi iş yapmamı gönlüme getir. Rahmetinle beni iyi kulların arasına kat."*

20. *(Süleymân)* kuşları gözden geçirdikten sonra şöyle dedi: *"Hüdhüdü niçin göremiyorum? Yoksa kayıplara mı karıştı?"*

21. *"Ya bana* (mazeretini gösteren) *apaçık bir delil getirecek ya da onu şiddetli bir azaba uğratacağım, yahut boğazlayacağım."*

22. Çok geçmeden (Hüdhüd) gelip *"Ben, senin bilmediğin bir şeyi öğrendim. Sebe'den sana çok doğru (ve önemli) bir haber getirdim"* dedi.

23. *"Gerçekten, onlara Sebe'lilere hükümdarlık eden, kendisine her türlü imkân verilmiş ve büyük bir tahta sahip olan bir kadınla karşılaştım."*

24. *"Onun ve kavminin, Allah'ı bırakıp güneşe secde ettiklerini gördüm. Şeytan, kendilerine, yaptıklarını süslü göstermiş de onları doğru yoldan alıkoymuş. Bunun için hidayete eremiyorlar."*

25. *"Göklerde ve yerde gizleneni açığa çıkaran, gizlediğinizi ve açıkladığınızı bilen Allah'a secde etmezler."*

26. *"(Halbuki) O, çok büyük arşın sahibi olan Allah'tan başka tapılacak yoktur."*[1]

27. (Süleymân Hüdhüd'e) dedi ki: *"Doğru mu söyledin, yoksa yalancılardan mısın, bakacağız."*

28. *"Şu mektubumu götür, onu kendilerine ver, sonra onlardan biraz çekil de ne sonuca varacaklarına bak."*

29. *"Beğler, Ulular! Bana çok önemli bir mektup bırakıldı"* dedi.

---

[1] Secde Ayetidir.

Tefsiri

١٨- ﴿حَتّٰىٓ إِذَآ أَتَوْا عَلٰى وَادِ النَّمْلِ قَالَتْ نَمْلَةٌ يَٓا أَيُّهَا النَّمْلُ ادْخُلُوا مَسَاكِنَكُمْ لَا يَحْطِمَنَّكُمْ سُلَيْمٰنُ وَجُنُودُهُ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ﴾

18- Nihayet Karınca Vadisine geldikleri zaman, bir Karınca "Ey karıncalar! Yuvalarınıza girin. Süleymân ve ordusu farkına varmadan sizi ezmesin.

Karınca Vadisine varıncaya kadar ilerlediler. Bu, Şamda Karıncası çok olan bir va'didir. «عَلٰى» harfi ceri ile müteaddi kılınmıştır. Çünkü onların gelişi yukarıdandı. Bu sebebten «عَلٰى » harfi ceriyle geldi. Karınca, "Tahiye" ya da "Münzire" diye adlandırılan topal bir karıncadır.

Rivayete göre, Katade Kûfe'ye geldi. İnsanlar etrafını sardı. O *"dilediğinizi sorun"* dedi. Allah kendisinden razı olsun genç yaşta olduğu halde Eb.Hanife, ona *"Süleymaân'ın (r.a.) karıncasının erkek mi, dişi mi"* olduğunu sordu. Katade de cevap veremedi. Bu sefer Ebu Hanife (r.a.) *"O dişi idi"* dedi. Ona *"Bunu nerden bildin?"* denildi.

O «قَالَتْ نَمْلَةٌ» *"Karınca dedi"* sözünden. Eğer erkek olsaydı « قَالَ نَمْلَةٌ» diyecekti. Karınca erkek ve dişi oluşu yönünden Güvercine benzemektedir. İkisinin (erkek ve dişi oluşunun) arası alametle anlaşılır.

Mesela erkek Güvercin, dişi Güvercin «هو» (o) «هي» (o) denir" dedi. «ادْخُلْنَ» *"Dişiler için girin"* demedi, «ادْخُلُوا» *"erkekler için girin"* dedi. Çünkü Karıncayı, söyleyen, Karıncaları da, akıllılarda onlara (dişilere) hitap erkeklere hitap gibi icra olunduğu gibi hitap edilen kıldı. Sizi ezmesin, yani sizi kırmasın demektir. «حَطْم» kırmak, demektir. «لَا يَحْطِمَنَّكُمْ» *"Sizi ezmesin"* başlangıç cümlesidir. Yasaklamadır. Görünüşe göre Süleymân (a.s.)'ı ezmekten mendir. Hakikatte ise Karıncaları ortaya çıkmaktan ve yolda durmaktan mendir. Sizi burada görmeyeyim. Yani bu yerde durmayın, demektir. Denildiki

"Bu, emrin cevabıdır" bu, te'kid nunun'un menettiği zayıf bir görüştür. Çünkü o şiir zaruretindendir. *"Süleymân ve ordusu lafzıyla, Süleyman'ın ordusu sizi ezmesin demeyi murad etmiştir"* denildi. Sonra da *"Farkına varmadan"* demek suretiyle çok edebi bir dil kullandı. Yani *"sizin yerinizi bilmeden"* demektir. *"Eğer bilselerdi bunu yapmazlardı"* demektir. Bunu özür olarak zikretti ve bununla Süleymân ve ordusunu adaletle tavsif etti. Süleymân da onun bu sözünü üç mil uzaklıktan duydu.

١٩- ﴿ فَتَبَسَّمَ ضَاحِكًا مِنْ قَوْلِهَا وَقَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَى وَالِدَيَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ وَأَدْخِلْنِي بِرَحْمَتِكَ فِي عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ ﴾

19- (Süleymân) **Onun üzerine gülümseyerek dedi ki: "Ey Rabbim, bana ve anababama verdiğin nimete şükretmemi ve hoşnud olacağın iyi iş yapmamı gönlüme getir. Rahmetinle beni iyi kulların arasına kat."**

Süleymân (a.s.) onun, bu sakındırmasına ve karıncaların faydası için onlara yol göstermesine ve nasihat etmesine hayret ederek ya da âdaletinin zuhûrundan dolayı sevinerek gülümsedi. «ضَاحِكًا» "gülerek" kelimesi haldir, tekittir. Çünkü tebessüm gülmek manasındadır. Peygamberlerin en çok gülüşü ise tebessümdür. Zeccâc da böyle demiştir. «أَوْزِعْنِي» bana ilham et, demektir.

Hakikâti ise; beni nîmetine şükretmekten başka herşeyden uzaklaştır, demektir. Bana, bana ve babama verdiğin peygamberlik, saltanat ve ilim nîmetine şükretmeyi ilham et. Anababayı nimetlendirmek çocuğu nimetlendirmek demektir. Bana ömrümün geri kalanında râzı olacağın salih ameli işlemeyi ilham et! Beni rahmetinle cennete girdik! Sâlih amelimle değil. Çünkü Hadis-i Şerifte de geçtiği üzere onun râhmeti olmadan cennete hiç kimse girmeyecektir. Peygamberler zümresi içerisinde ya da salih kullarınla birlikte girdir!

Rivâyete göre Karınca orduların sesini duydu ama onların hava da olduklarını bilemedi. Bu esnada Süleymân (a.s.) rüzgara emretti. Onları korkutmamak için, yuvalarına girinceye kadar havada durdular.

Daha sonra da bu duayla dua etti.

٢٠- ﴿وَتَفَقَّدَ الطَّيْرَ فَقَالَ مَا لِيَ لَا أَرَى الْهُدْهُدَ أَمْ كَانَ مِنَ الْغَائِبِينَ﴾

20- (Süleymân) kuşları gözden geçirdikten sonra şöyle dedi: "Hüdhüd'ü niçin göremiyorum? Yoksa kayıplara mı karıştı?"

«مَالِيَ» Mekkî, Ali ve Asıma göre «مَالِيَ» şeklinde diğerlerine göre «ى» nın sukûnuyladır. Tefakkud; göremediğin kişiye karşı şiddet göstermektir. «أمْ» bilakis manasınadır. Yani, o kuşları araştırdı. Onlar arasında Hüdhüd'ü bulamadı. Onun hazır olduğu ve kendisini zaten birşeyden ya da başka bir sebepten dolayı göremediği anlamaında *"onu niçin göremiyorum?"* dedi. sonra onun orada olmadığı ortaya çıktı. Bu sebepten birinci sözünden vazgeçti ve *"bilâkiş o, kaybolmuş"* dedi.

Zikredildiğine göre Süleymân (a.s.) haccettiğinde, Yemen'e doğru çıktı. Zeval vakti Sanâ'ya vardı. Namaz kılmak için yere indi. Su bulamadı, Hüdhüd onun yeraltındaki suyu tesbit eden elemanıydı. Suyu camda gördüğü vakit yeraltında da görüyordu. Şeytanlarda suyu çıkarıyorlardı. İşte bu sebepten onu araştırdı.

Yine zikredildiğine göre Süleymân (a.s.)'ın başına güneş ışınlarından bir nebze düştü. Bu sebepten o, yukarı baktı, Hüdhüd'ün yerinin boş olduğunu gördü. Kuşların en bilgilisi Kerkenezi çağırdı. Ona sordu. Onda, onun bilgisini bulamadı. Sonra kuşların reisi Kartala *"onu bana getir"* dedi. O yükseldi ve baktı. Onun geldiğini gördü. Ona saldırdı. O da Allah adına ondan aman diledi. O da onu bıraktı. Süleymân (a.s.) a yaklaştı ve *"Ey Allah'ın peygamberi! Allah'ın huzurundaki duruşunu hatırla"* dedi. Süleyman (a.s.) titredi ve onu afetti.

٢١- ﴿لَأُعَذِّبَنَّهُ عَذَابًا شَدِيدًا أَوْ لَأَذْبَحَنَّهُ أَوْ لَيَأْتِيَنِّي بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ﴾

21- "Ya bana (mazeretini gösteren) **apaçık bir delil getirecek ya da onu şiddetli bir azâba uğratacağım, yahut boğazlayacağım."**

Tüylerini yolmak ve güneşe koymak ya da onu arkadaşından ayırmak ya da onu akranlarına hizmet etme mecburiyeti getirmek ya

da kendisine düşman olanlarla birlikte hapsetmek suretiyle onu şiddetli bir azâba uğratacağım. Dediklerine göre düşmanlarla birlikte hapsedilmek en kötüsüdür. Ya da kafese koymak ya da yemeleri için karıncaların önüne atmak suretiyle onu azâba uğratacağım. Hayvanların ve kuşların yenilmesi ya da daha başka faydalar için kesilmesi helâl kılınmıştır. Kuşların onu hafife alması ancak cezâlandırma ya da siyaset yoluyla düzelir.

«لَيَأْتِيَنِّي» Lafzı «لَأُعَذِّبَنَّهُ» lafzına uyması için şeddeli nunla gelmiştir. İmad nunu da hafifletilmek için hazfedilmiştir. Mekkîye göre «لَيَأْتِيَنَّنِي» şeklinde iki nunladır.

Birinci nun te'kid için, ikinci nun ise imad nunudur. *"açık bir delil"* den maksat; kendisi için, içinde kayboluşuna dair açık bir mazeretin bulunduğu delil demektir. Burada anlaşılmayan karışık bir nokta var. O da şu; o üç şeyden biri üzerine yemin etti. Onlardan ikisi kendi işi ve bunda hiçbir söz yok. Üçüncüsü ise Hüdhüd'ün işidir ki, işte müşkil budur, çünkü o, onun delil getireceğini nereden biliyordu da *"Vallahi bana bir delil getirir"* dedi. bunun cevabı; onun azâp ve kesme işi olmayacak, demektir. Bu ikisinden biri de olmasa bu anlaşılır bir dua olmazdı.

٢٢- ﴿فَمَكَثَ غَيْرَ بَعِيدٍ فَقَالَ اَحَطْتُ بِمَا لَمْ تُحِطْ بِهِ وَجِئْتُكَ مِنْ سَبَإٍ بِنَبَإٍ يَقِينٍ﴾

22- Çok geçmeden (Hüdhüd) **gelip "Ben, senin bilmediğin birşeyi öğrendim. Sebe'den sana çok doğru** (ve önemli) **bir haber getirdim" dedi.**

Hüdhüd, Süleymân'ın kendisini aramasında sonra, çok geçmeden, yani kısa bir bekleyişten sonra veya «عَنْ قَرِيبٍ» (kısa zamanda) sözünde olduğu gibi uzun olmayan bir zamanda (geldi) Süleymân (a.s.) dan korktuğu için acele edişine delâlet etsin diye onun duruşunu vaktin kısalığı ile vasıflandırdı. Döndüğünde ona yok olduğu anlarda karşılaştığı şeylerden sordu.

O da ona *"Senin bilmediğin birşeyi her yönüyle öğrendim"* dedi. Allah, Hüdhüd'e ilham etti de, o, kendisine peygamberlik fazileti ve

birçok ilim verilmesine rağmen ilmi hususunda denenmesi için Süleymân (a.s.) a karşı bu sözle savunmada bulundu. Bundan, Rafizilerin "İmam'a hiçbir şey gizli kalmaz. Ve onun zamanında ondan daha bilgilisi olmaz" sözlerinin bâtıl olduğuna dair delil vardır.

«مَكَثَ» Asım, Sehl ve Yakubun dışındakilere göre «مَكُثَ» şeklinde kefin zammesiyledir, ikisi iki ayrı lugattır. Ebu Amr'a göre «سَبَأَ» kelimesi gayrı munsarıftır. Onu, kabile ya da şehir ismi olarak kabul etmiştir. Diğerleri ise, onu tenvinli okumuşlardır. Ve onu mahalle ya da en büyük atalarının ismi olarak kabul etmişlerdir. Nebe; önemli bir iş ile ilgili haberdir.

«مِنْ سَبَإٍ بِنَبَإٍ» "Sebe'den haber sözü, sözün güzelliğindendir. Bedî diye adlandırılır. Burada hem mâna ve hemde lafız yönüyle güzel ve bedî oldu. «نَبَإٍ» yerine doğru olduğu görülmüyor mu? Çünkü «نَبَإٍ» kelimesinde, durumun vasıflandırılmasının da kendisine uyduğu bir fazlalık vardır.

٢٣- ﴿ إِنِّى وَجَدْتُ امْرَأَةً تَمْلِكُهُمْ وَأُوتِيَتْ مِنْ كُلِّ شَىْءٍ وَلَهَا عَرْشٌ عَظِيمٌ ﴾

23- "Gerçekten, onlara (Sebe'lilere) **hükümdârlık eden, kendi sine her türlü imkân verilmiş ve büyük bir tahta sahip olan bir kadınla karşılaştım."**

O Şerahil kızı Belkıs'tır. Babası Yemen topraklarının sultanıydı. Erkek çocuğu yoktu. Sadece o vardı. Bu sebepten saltanatı o ele geçirdi. O ve kavmi mecusiydiler, güneşe tapıyorlardı. «تَمْلِكُهُمْ» daki zamir, kavim ya da şehir halkı manasına yorumlanmak suretiyle «سَبَأَ» kelimesine döner.

«وَأُوتِيَتْ» haldir, başında gizli bir «قَدْ» takdir olunmuştur. Her türlü imkandan maksat; dünya ve dünya hali ile ilgili sebeplerdir. Taht, büyük bir dîvandır. Denildiki: *"o seksene seksen zira idi. Yüksekliği de seksen zira idi. Altın ve gümüşten ma'mûldu. Türlü türlü*

mücevherlerle süslenmişti. Ayakları, kırmızı yakut, yeşil yakut, inci ve zümrüttendi. Üzerinde yedi kapı vardı. Her ev için kilitli bir kapı bulunuyordu." Hüdhüd, onun durumunu Süleymân (a.s.)'ın durumuna kıyasla küçümsedi ve bu sebepten bunu bildirmeyi önemsedi. Hakikâtten Allah'u Teâlâ bunu Süleymân (a.s.)'a, gerekli gördüğü bir maslahattan dolayı, Yusuf'un yerini Yakub'a gizlediği gibi gizledi.

٢٤-﴿وَجَدْتُهَا وَقَوْمَهَا يَسْجُدُونَ لِلشَّمْسِ مِنْ دُونِ اللهِ وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيلِ فَهُمْ لاَ يَهْتَدُونَ﴾

24- "Onun ve kavminin, Allah'ı bırakıp güneşe secde ettiklerini gördüm. Şeytan, kendilerine, yaptıklarını süslü göstermiş de onları doğru yoldan alıkoymuş. Bunun için hidayete eremiyorlar."

Doğru yoldan maksat, tevhid yoludur. Onlar, hakka yol bulamıyorlar. Hüdhüd kuşunun, ilham yoluyla Allah'u Teâlâ'yı bilmesi, ona secde edilmesinin gerekliliğine ve güneşe secde edilmesinin haramlığına vâkıf olması, onu, diğer kuşlara ve hayvanlara, akıl sahiplerinin bile bilmediği çok ince bilgilerin ilham edilişi gibi, imkânsız bir şey değildir.

٢٥-﴿أَلاَّ يَسْجُدُوا لِلّٰهِ الَّذِى يُخْرِجُ الْخَبْءَ فِى السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَيَعْلَمُ مَا تُخْفُونَ وَمَا تُعْلِنُونَ﴾

25- "Göklerde ve yerde gizleneni açığa çıkaran, gizlediğinizi ve açıkladığınızı bile Allah'a secde etmezler."

«أَلاَّ» şeddelidir. Yani onları, secde etmemeleri için yoldan çıkardı, demektir. Harfi cer «أَنْ» ile birlikte hazfedilmiş ve «ن» , «ل» a idğam edilmiştir. «لا» nın zâit olması da mümkündür. O zaman bana "onlar secde etmeye yol bulamıyorlar" demek olur. Yezid ve Ali'ye göre «أَلاَّ» secdesizdir. Takdiri de, "Hey sizler! Secde edin" şeklindedir. «أَلاَ» tenbih içindir «يَا» nidâ harfidir. Nida edilen hazfedilmiştir. Şeddeli okuyan «الْعَرْشِ الْعَظِيمِ» de durmuştur, şeddesiz okuyan ise « فَهُمْ

«لاَ يَهْتَدُونَ» de durmuş, sonra «اَلاَّ يَسْجُدُوا» ile başlamıştır. Ya da «اَلاَ يَا» da durmuş «اُسْجُدُوا» ile başlamıştır.

Zeccâc'ın dışındakilere göre her iki okuyuşta tilâvet secdesi vaciptir. Ona göre secdeli okunan tilâvetle secde vacib olmaz. Çünkü secde yerleri, ya onunla emredilen, ya onun yapılması övülen, ya da onu terkedenlerin kötülendiği yerlerdir. «اَلْخَبْءَ» "gizli" kelimesini, mastar şeklinde «خَبْءٌ» kelimesiyle ifade etmiştir. Katade *"Gökyüzünün gizlediği yağmurdur. Yerin gizlediği de ottur"* demiştir. Ali ve Hafsa göre «تُخْفُونَ» ve «تُعْلِنُونَ» nin ikisi de «ت» iledir.

٢٦- ﴿اَللّٰهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ﴾

26- "(Halbuki) O, çok büyük arşın sahibi Allah'tan başka tapılacak yoktur."

Hüdhüd'ün Allah'ın arşını "büyük" kelimesiyle vasıflandırması, göklerde ve yerde bulunan diğer mahlûkata nispetledir. Belkısın tahtını vasıflandırması ise, onun büyüklüğü, kendi cinsinden olan sultanların tahtlarına nispetledir. Hüdhüd'ün sözü burada bitti.

٢٧- ﴿قَالَ سَنَنْظُرُ اَصَدَقْتَ اَمْ كُنْتَ مِنَ الْكَاذِبِينَ﴾

27- (Süleymân Hüdhüd'e) **dedi ki: "Doğru mu söyledin, yoksa yalancılardan mısın, bakacağız."**

Sözünü bitirdikten sonra Süleymân (a.s.) Hüdhüd'e "Haber verdiğin hususta doğru mu söyledin yoksa yalancılardan mısın bakacağız" dedi.

«سَنَنْظُرُ» "bakacağız" lafzı, geniş düşünmek manasına olan «نَظَرَ» kelimesindendir. *"yalancılardan mısın"* sözü *"yalan mı söyledin"* sözünden daha ebedidir. Çünkü yalancıların yoluna girmekle tanınmış biri şüphesiz ki yalancıdır. Yalancı ise haber verdiği hususta zan altındadır, kendisine güvenilmez. Daha sonra Süleyman (a.s.):

"Allah'ın kulu Davûd oğlu Süleymândan Sebe Melikesi Belkıs'a.

Rahmân ve Rahîm olan Allahın adıyla. Hidayete tâbi olanlara selâm olsun. İmdi. Bana karşı gelmeyin. Bana, inananlar olarak gelin" şeklinde bir Mektup yazdı. Onu miskle kokulandırdı, mühürüyle mühürledi ve Hüdhüd'e şöyle dedi:

٢٨- ﴿اذْهَبْ بِكِتَابِى هٰذَا فَاَلْقِهْ إِلَيْهِمْ ثُمَّ تَوَلَّ عَنْهُمْ فَانْظُرْ مَاذَا يَرْجِعُونَ ﴾

28- "Şu mektubumu götür, onu kendilerine ver, sonra onlardan biraz çekil de ne sonuca varacaklarına bak."

«فَاَلْقِهْ» lafzı, Ebu Amr, Âsım ve Hamza'ya göre hafifletilmiş şekilde «ى» nın sukûnuyladır. Yezid, Kalun ve Yakub'a göre hazfedilmiş «ى » ya delâlet etmesi için esrelidir. Diğerlerine göre ise «فَاَلْقِهِى » şeklinde «ى» iledir. «إِلَيْهِمْ» *"onlara kendilerine"* sözünden maksat, *"Belkıs ve kavmidir. Çünkü onların erkekleri de onunla birliktedir. "onun ve kavminin güneşe secde ettiklerini gördüm"* âyetinde de birlikte zikredilmiştir. Bu sebepten dolayı da mektuptaki hitap şekli, çoğul lafzıyla gelmiştir. *"Sonra da dediklerini işitmek için onları gördüğün ama onların seni görmediği yakın bir yere çekil ve bak ne cevap veriyorlar."* Hüdhüd, mektubu gagasıyla aldı. Belkıs'ın olduğu yere aralıktan girdi. O uyurken mektubu boynunun üzerine bıraktı ve deliğe saklandı. Belkıs korkuyla uyandı. Ya da o, ona orduları etrafında iken geldi. Bir an uçtu ve mektubu onun kucağına bıraktı. Belkıs, okumasını biliyordu, mühürü görünce kavmine;

٢٩- ﴿قَالَتْ يَا اَيُّهَا الْمَلَؤُا إِنِّى اُلْقِىَ إِلَىَّ كِتَابٌ كَرِيمٌ﴾

29- "Beğler, ulular! Bana çok önemli bir mektup bırakıldı" dedi.

Alçak bir sesle korkarak dedi. Medeni'ye göre «انّى» , «انّىَ» şeklindedir. «كَرِيمٌ» muhteviyatı güzel ya da mühürlü demektir. Nebi (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Mektubun kıymeti, onun mührüdür" Denildi ki: *"Kim kardeşine bir mektup yazar da onu mühürlemezse onu hafife almış demektir."* Ya da «بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ، كَرِيمٌ» ile mastardır. Yada o, kerem sahibi bir sultan tarafından gönderilmiştir, manasınadır.

❀ ❀ ❀

30. – 38. ÂYETLER

إِنَّهُ مِنْ سُلَيْمٰنَ وَإِنَّهُ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ ﴿٣٠﴾ اَلَّا تَعْلُوا عَلَيَّ
وَأْتُونِي مُسْلِمِينَ ﴿٣١﴾ قَالَتْ يَٓا اَيُّهَا الْمَلَؤُا اَفْتُونِي فِي اَمْرِي مَا
كُنْتُ قَاطِعَةً اَمْرًا حَتّٰى تَشْهَدُونِ ﴿٣٢﴾ قَالُوا نَحْنُ اُولُوا قُوَّةٍ وَاُولُوا
بَأْسٍ شَدِيدٍ وَالْاَمْرُ اِلَيْكِ فَانْظُرِي مَاذَا تَأْمُرِينَ ﴿٣٣﴾ قَالَتْ اِنَّ الْمُلُوكَ
اِذَا دَخَلُوا قَرْيَةً اَفْسَدُوهَا وَجَعَلُوا اَعِزَّةَ اَهْلِهَا اَذِلَّةً وَكَذٰلِكَ يَفْعَلُونَ
٣٤ وَاِنِّي مُرْسِلَةٌ اِلَيْهِمْ بِهَدِيَّةٍ فَنَاظِرَةٌ بِمَ يَرْجِعُ الْمُرْسَلُونَ ﴿٣٥﴾ فَلَمَّا
جَٓاءَ سُلَيْمٰنَ قَالَ اَتُمِدُّونَنِ بِمَالٍ فَمَٓا اٰتٰينِيَ اللّٰهُ خَيْرٌ مِمَّٓا اٰتٰيكُمْ
بَلْ اَنْتُمْ بِهَدِيَّتِكُمْ تَفْرَحُونَ ﴿٣٦﴾ اِرْجِعْ اِلَيْهِمْ فَلَنَأْتِيَنَّهُمْ بِجُنُودٍ لَا
قِبَلَ لَهُمْ بِهَا وَلَنُخْرِجَنَّهُمْ مِنْهَٓا اَذِلَّةً وَهُمْ صَاغِرُونَ ﴿٣٧﴾ قَالَ يَٓا اَيُّهَا
الْمَلَؤُا اَيُّكُمْ يَأْتِينِي بِعَرْشِهَا قَبْلَ اَنْ يَأْتُونِي مُسْلِمِينَ ﴿٣٨﴾

Meâli

30. Mektup Süleymân'dandır. Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla (başlamakta) dır.

31. *"Bana karşı baş kaldırmayın, teslimiyet gösrererek bana gelin"* diye yazmaktadır.

32. *"Beğler, Ulular! Bu işimde bana bir fikir verin. (Bilirsiniz) siz yanımda olmadan hiçbir işi kestirip atmam"* dedi.

33. Onlar şöyle cevap verdiler: *"Biz, güçlü kuvvetli kimseleriz. Zorlu savaş erbabıyız. Buyruk ise senindir. Artık ne emredeceğini düşün taşın."*

34. Melike *"Hükümdarlar bir memlekete girdiler mi, orayı perişan ederler ve halkının ulularını hakir hâle getirirler. Onlar da böyle yapacaklardır"* dedi.

35. Ben onlara bir hediye göndereyim de, bakalım elçiler ne (gibi bir sonuç) ile dönecekler.

36. (Elçiler, hediyelerle) gelince Süleymân dedi ki: *"Siz bana mal ile yardım mı etmek istiyorsunuz? Allah'ın bana verdiği, size verdiğinden daha iyidir. Ama siz, hediyenizle böbürlenirsiniz."*

37. (Ey elçi) Onlara var (söyle); *"İyi bilsinler ki, kendilerine asla karşı koyamayacakları ordularla gelir, onları, muhakkak surette hor ve hakir bir halde oradan çıkarırız."*

38. Sonra Süleyman (müşavirlerine) dedi ki: *"Ey Ulular! Onlar teslimiyet gösterip bana gelmeden önce, hanginiz o melikenin tahtını bana getirebilir?"*

Tefsiri

٣٠- ﴿إِنَّهُ مِنْ سُلَيْمَٰنَ وَإِنَّهُ بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ﴾

30- Mektup Süleyman'dandır. Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla (başlamakta) **dır.**

Bu, kendisine atılan şeyi açıklamak içindir. Sanki "bana çok önemli bir mektup bırakıldı" dediğinde, ona "kimden ve içeriği nedir?" denildi de o "o Süleymân'dır. Ve o şöyle şöyledir?" dedi.

٣١- ﴿أَلَّا تَعْلُوا عَلَيَّ وَأْتُونِي مُسْلِمِينَ﴾

31- "Bana karşı baş kaldırmayın, teslimiyet gösrererek bana gelin" diye yazmaktadır.

«أَلَّا» daki «أَنْ» "Onlardan bir gurup, "yürüyün" diyerek fırladı" âyetinde olduğu gibi açıklayıcı «أَنْ» dir. Yani sultanların yaptıkları gibi bana karşı gelmeyin ve kibirlenmeyin. «مُسْلِمِينَ» mü'minler olarak ya da teslimiyet göstererek, demektir. Peygamberlerin mektupları kısa ve özlüdürler.

٣٢- ﴿قَالَتْ يَٓا اَيُّهَا الْمَلَؤُا اَفْتُونٖى فٖى اَمْرٖىۚ مَا كُنْتُ قَاطِعَةً اَمْرًا حَتّٰى تَشْهَدُونِ﴾

32- "Beğler, Ulular! Bu işimde bana bir fikir verin. (Bilirsiniz) siz yanımda olmadan hiçbir işi kestirip atmam" dedi.

Başıma gelen bu işte bana yol gösterin. Fetva, olaya dair cevaptır. İstiare yoluyla «الْفَتَاءِ» "gençlik" kelimesinden türemiştir. Buradaki «فْتُونٖى» dan maksat, bu husustaki görüşlerini ortaya koymalarıdır. Belkıs'ın onların istişaresine müracaat etmesi, onların gönüllerini hoş tutup kendisine meyletmelerini ve onunla birlikte hareket etmelerini sağlamaktır. "Kestirip atmam" dan maksat, hükmetmem ya da hükmü imzalamam, demektir. «تَشْهَدُونِ» deki «ن» esrelidir, üstün hareke hatadır.

Çünkü «ن» ref halinde üstün harekelidir. Bu işe nasp halindedir. Aslı «تَشْهَدُونَنِى» dir. Mensup olduğu için birinci «ن» hazfedildi. «ى» da, esre kendisine delâlet ettiği için hazfedildi. Yakûb'a göre vasıl halinde de vakıf halinde de «ى» iledir. «تَشْهَدُونِ» den maksat, yanımda olmadan ya da bana yol göstermeden ya da onun (görüşümün) doğru olduğuna katılmadan, demektir. Yani işi ancak sizin huzurunuzda hallu faslederim demektir, denildiki: *"Onun istişare heyeti üçyüz onüç adamdı. Her biri on bin kişinin başındaydı."*

٣٣- ﴿قَالُوا نَحْنُ اُولُوا قُوَّةٍ وَاُولُوا بَاْسٍ شَدٖيدٍ وَالْاَمْرُ اِلَيْكِ فَانْظُرٖى مَاذَا تَاْمُرٖينَ﴾

33- Onlar şöyle cevap verdiler: "Biz, güçlü kuvvetli kimseleriz. Zorlu savaş erbabıyız. Buyruk ise senindir. Artık ne emredeceğini düşün taşın."

Ona cevap vererek "Biz güçlü kuvvetli kimseleriz. Zorlu savaş erbabıyız" dediler. "Kuvvetle" insan ve alet kuvvetini, "zorlu savaş" la da harpteki kahramanlık ve tecrübelerini kastettiler. "buyruk se-

nindir" yani, sana bırakılmıştır. Biz ise, sana itaat ederiz. Bize emret ki sana itaat edelim ve sana muhalefet etmeyelim. Sanki onlar, ona savaşı önerdiler. Ya da bu sözleriyle "Biz savaş erleriyiz. Fikir ve istişare erleri değil. Görüş ve tedbir sahibi sensin. Düşün, sen ne uygun görürsen biz, ona tabi oluruz. Onların savaşmaya olan meylini görünce o, barışa meyletti. Cevabı sıralardı ve önce onların zikrettiklerini çürüttü. Ve o husustaki hatayı onlara gösterdi, şöyle ki:

٣٤- ﴿قَالَتْ إِنَّ الْمُلُوكَ إِذَا دَخَلُوا قَرْيَةً أَفْسَدُوهَا وَجَعَلُوا أَعِزَّةَ أَهْلِهَا أَذِلَّةً وَكَذَلِكَ يَفْعَلُونَ﴾

34- Melike "Hükümdârlar bir memlekete girdiler mi, orayı perişan ederler ve halkının ulularını hakir hale getirirler. Onlar da böyle yapacaklardır" dedi.

Hükümdârlar, bir memlekete şiddet ve kahrile girdiler mi? Orayı tahrib ederler. Ulularını zelil kılarlar, şeref sahiplerini alçaltırlar, öldürürler ve esir ederler. Onlara, harbin kötü neticesini zikretti sonra da "Onlar da böyle yapacaklardır" dedi. Bununla, bu onların devam edegelen değişmez âdetleridir" manasını kastetti. Çünkü o, eski bir hanedana mensuptu. Bunun benzerlerini işitmiş ve görmüştü. Bundan sonra hediye meselesini ve sağlam gördüğü görüşünü zikretti.

Denildiki: "Bu Allah'ın, onun sözünü tasdikidir" Yeryüzünü fesâda veren bu âyetle delil getirdi. Kim bir haramı mübah görürse küf re girmiştir. Haram'a, tahrif etmek suretiyle Kur'an'dan delil getirmek ise iki küfrü bir araya getirmek, demektir.

٣٥- ﴿وَإِنِّي مُرْسِلَةٌ إِلَيْهِمْ بِهَدِيَّةٍ فَنَاظِرَةٌ بِمَ يَرْجِعُ الْمُرْسَلُونَ﴾

35- Ben onlara bir hediyye göndereyim de, bakalım elçiler ne (gibi bir sonuç) **ile dönecekler.**

"Onlara hediye ile elçiler göndereyim de bekleyelim. Görelim elçiler, hediyenin kabulu ile mi reddi ile mi dönecekler? Çünkü hükümdârların âdeti ve hediyelerin onların katındaki hüsnü kabulu bilinmektedir. Eğer o hükümdârsa onları kabul eder ve barış yapar. Peygamberse onları reddeder ve bizden ancak kendi dinine tabi olmamızı ister" Bundan sonra üzerlerinde cariye elbisesi ve taçları olan beşyüz genç erkek gönderdi. Bunlar, ipek örtüyle örtülmüş, dizginleri ve eyeri

altından olan mücevhâratlarla süslenmiş atlara binmişti. Beşyüz cariye de erkek elbiseleri içinde kısrak atlara bindi. Altın ve gümüşten yapılmış bir gerdanlık ve yakut ve incilerle bezenmiş bir taç ve içinde deliksiz bir inci ile delikli bir boncuk olan cam bir kutu gönderdi. Münzir bin Amr başkanlığında elçiler gönderdi. Bunun delili; Allah'u Teâlâ'nın "Elçiler ne ile dönecekler" sözüdür. Belkıs, hediyelerin yazılı olduğu bir mektup yazdı ve orada şöyle dedi:

"Eğer peygambersen erkek ve kız hizmetçileri ayır. Cam kutunun içindekileri söyle. İnciyi insan ve cinin müdahalesi olmadan demir kullanılmaksızın del. Ve boncuğa da insan ve cinin müdahalesi olmadan ip geçir."

Belkıs Münzire şöyle dedi: *"Sana sinirli bir şekilde bakarsa o, hükümdârdır. Onun görünüşü seni korkutmasın. Ama eğer onu güler yüzlü lütufkar görürsen o, peygamberdir."*

Hüdhüd geri döndü ve herşeyi Süleymân (a.s.)'a bildirdi. Süleymân cinlere emretti, altın ve gümüş gerdanlıklar yaptılar ve onları onun önündeki meydana serdiler. Uzunluğu yedi fersahtı. Meydanın etrafını balkonu altından ve gümüşten mamul bir duvar yaptılar. Kara da ve denizdeki en güzel hayvanlara emretti. Onları o gerdanlıklar üzerine meydanın sağından ve solundan bağladılar. Sayıları çok olan cinnilere sağ ve solda durmalarını emretti. Sonra da tahtına oturdu. Tahtın iki yanında koltuklar vardı. Şeytanlar, insanlar, vahşi hayvanlar, yırtıcılar, kuşlar ve haşarâtlar, fersah fersah saf tutmuşlardı. Kavim yaklaşınca ve hayvanların gerdanlıklar üzerine pislediklerini görünce yanlarında olan hediyeleri attılar. Önünde durduklarında, Süleymân (a.s.) onlara güler yüzle baktı. Ona Melike'nin mektubunu verdiler. Ona baktı ve *"cam kutu nerede?"* dedi. Ağaç kurduna emr etti. O da bir tüy aldı ve inciyi deldi. Ve beyaz kurt, ipi ağzıyla aldı ve onu boncuğun içinden geçirdi. Sonra su getirtti. Cariyeler suyu bir eliyle alıyor diğeri ile birleştirdikten sonra yüzüne vuruyordu. Erkekler ise suyu aldıkları gibi yüzlerine vuruyorlardı. Sonra hediyeyi reddetti ve Münzire *"Onlara dön"* dedi.

٣٦- ﴿فَلَمَّا جَاءَ سُلَيْمٰنَ قَالَ اَتُمِدُّونَنِ بِمَالٍ فَمَا اٰتٰينِيَ اللّٰهُ خَيْرٌ مِمَّا اٰتٰيكُمْ بَلْ اَنْتُمْ بِهَدِيَّتِكُمْ تَفْرَحُونَ﴾

36- (Elçiler, hediyelerle) **gelince Süleymân dedi ki: "Siz bana**

mal ile yardım mı etmek istiyorsunuz? Allah'ın bana verdiği, size verdiğinden daha iyidir. Ama siz, hediyenizle böbürlenirsiniz."

Onun elçisi Münzir b. Amr gelince Süleymân (a.s.) *"Siz bana mal ile yardım mı etmek istiyorsunuz? Allah'ın bana verdiği peygamberlik, saltanat ve nîmet, size verdiği dünya zinetlerinden daha hayırlıdır"* dedi.

«اَتُمِدُّونَنِى» Mekkî ve Sehle göre iki nunludur. «ى» vakıf halinde de vasıl halinde de sabittir. Vasıl halinde, Medenî ve Ebu Amr, onlara iştirak etmiştir. Hamza ve Yakûb'a göre her iki halde de «اَتُمِدُّونِّى» şeklindedir. Diğerlerine göre ise iki nunlu ve her iki durumda da «ى» sızdır.

Bu hitap elçileredir. «آتَانِىَ» deki «ى» Medeni, Ebû Amr ve Hafsa göre fetha iledir. Hediyye; hediyye verilen şeyin ismidir. "Atiyye" nin verilen şey olduğu gibi. Hediyye, verene de verilene de izafe edilir. Sen *"Bu falanın hediyyesidir"* dersin. Bununla hediyye vereni yada hediyye verileni kastedersin. Mana şudur; benim yanımda en büyük hazzın ve en büyük zenginliğin olduğu dini vermesidir. Bana, dünyadan, artırılamayacak miktarı verdi. Öyletse benim gibi biri nasıl mal yardımına razı olur? Ancak siz dünya hayatının sadece dış yüzünü biliyorsunuz. Bu sebepten size verilenlerle ve hediye edilenlerle seviniyorsunuz. Çünkü bu sizin himmetinizin ulaştığı noktadır. Benim durumun ise sizin durumunuzun aksidir. Ben sizin imana gelmeniz ve mecûsiliği terketmeniz dışında sizden gelecek hiçbirşeye razı olmam ve onunla sevinmem.

«اَتُمِدُّونَنِى بِمَالٍ وَاَنَا اَغْنَى مِنْكُمْ» *"sizden daha zengin olduğum halde bana yardım mı ediyorsunuz?"* sözünü «و» ile ya da «ف» ile söylemen arasındaki fark şudur; onu vavla söylediğimde muhatabımı zenginliğim hususunda bilgili ve bununla birlikte bana malla yardım eder kılıyorum. «ف» ile dediğimde ise, onu, zenginlik durumum hususunda bilgisiz kılıyorum ve o anda ona, onun yardımına ihtiyacımın olmadığını bildiriyorum. Sanki ona şöyle diyorum: *"Yaptığın işi redde*

diyorum. Benim ona ihtiyacım yok."

Ayet de buna göre «فَمَا اٰتٰنِ َۦ اللّٰهُ» şeklinde gelmiştir. Bundan sonra Süleymân (a.s.) konuşu değiştirmiştir. O da şöyledir: Onların yardımını reddedince ve reddediş sebebini beyan edince bunu bıraktı ve onları buna sevkeden sebebin beyanına geçti. O da onların kabul ve mutluluk sebebi olarak dünya hazlarının kendilerine verilmesinden başka bir şey bilmedikleridir.

٣٧- ﴿اِرْجِعْ اِلَيْهِمْ فَلَنَاْتِيَنَّهُمْ بِجُنُودٍ لَا قِبَلَ لَهُمْ بِهَا وَلَنُخْرِجَنَّهُمْ مِنْهَٓا اَذِلَّةً وَهُمْ صَاغِرُونَ﴾

37- (Ey elçi) **Onlara var** (söyle) **"İyi bilsinler ki, kendilerine asla karşı koyamayacakları ordularla gelir, onları, muhakkak surette hor ve hakir bir halde oradan çıkarırız."**

"Onlara var" sözü elçiye ya da Belkıs ve kavminin gelmesi ile ilgili başka bir mektubu götüren Hüdhüdedir.

«لَا قِبَلَ لَهُمْ بِهَا» kendilerine güç getiremeyecekleri, demektir. «قِبَلَ» sözünün hakîkati; karşı koymak ve mukabele etmek manasınadır. Yani, onlara karşı mukabele etmeye güç yetiremezler, demektir. Onları "Oradan" yani Sebe'den çıkarırız. Zillet içinde bulundukları izzet ve saltanatın onlardan gitmesidir. Hakirlik ise, esaret ve köleliğe düşmeleridir. Elçisi ona hediyelerle döndüğünde ve hikayeyi ona anlattığında o *"O peygamberdir, ona karşı güç getiremeyiz"* dedi. son ra da tahtını yedi evin sonuncusuna koydu, kapıları kilitledi. Onu, korumaları için muhafızlara bıraktı. Süleyman (a.s.)'a *"Neye davet ettiğini bilmek için sana geliyorum"* diye haber gönderdi ve on iki bin kişiyle birlikte ona gitti. *"Her Sebe beyinin idaresi altında binlercesi vardı" denildi.* Belkıs Süleymân (a.s.) a bir fersah uzaklıktaki yere ulaşınca Süleyman;

٣٨- ﴿اَيُّهَا الْمَلَؤُا اَيُّكُمْ يَاْتِينِى بِعَرْشِهَا قَبْلَ اَنْ يَاْتُونِى مُسْلِمِينَ﴾

38- (Müşavirlerine) **dedi ki: "Ey Ulular! Onlar teslimiyet göste rip bana gelmeden önce, hanginiz o melikenin tahtını bana getirebilir?"**

Bununla Allah'u Teâlâ'nın, bazı acaip işlerin icrasını onun eliyle gerçekleştirdiği, Allah'u Teâlâ'nın kudretinin büyüklüğü ve Süleymân (a.s.) peygamberliği ile ilgili delillere muttali olmasından sonra ona göstermek istedi. Ya da tahtı, Belkıs Müslüman olmadan önce almak istedi. Çünkü o, Müslüman olduktan sonra onun malının alınmasının kendisine helal olmayacağını biliyordu. Ama bu, tahkik ehline göre uzak bir ihtimaldir. Ya da o, onu getirtip tanınmaz hale getirdikten ve değiştirdikten sonra bununla, onu tanıyıp tanımayacağına bakarak Belkıs'ın zekâsını denemek istiyordu.

❁ ❁ ❁

39. – 44. ÂYETLER

قَالَ عِفْرِيتٌ مِنَ الْجِنِّ أَنَا اٰتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ تَقُومَ مِنْ مَقَامِكَ وَإِنِّى عَلَيْهِ لَقَوِىٌّ أَمِينٌ ﴿٣٩﴾ قَالَ الَّذِى عِنْدَهُ عِلْمٌ مِنَ الْكِتَابِ أَنَا اٰتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ فَلَمَّا رَاٰهُ مُسْتَقِرًّا عِنْدَهُ قَالَ هٰذَا مِنْ فَضْلِ رَبِّى لِيَبْلُوَنِى ءَأَشْكُرُ أَمْ أَكْفُرُ وَمَنْ شَكَرَ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ رَبِّى غَنِىٌّ كَرِيمٌ ﴿٤٠﴾ قَالَ نَكِّرُوا لَهَا عَرْشَهَا نَنْظُرْ أَتَهْتَدِى أَمْ تَكُونُ مِنَ الَّذِينَ لَا يَهْتَدُونَ ﴿٤١﴾ فَلَمَّا جَاءَتْ قِيلَ أَهٰكَذَا عَرْشُكِ قَالَتْ كَأَنَّهُ هُوَ وَأُوتِينَا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهَا وَكُنَّا مُسْلِمِينَ ﴿٤٢﴾ وَصَدَّهَا مَا كَانَتْ تَعْبُدُ مِنْ دُونِ اللّٰهِ إِنَّهَا كَانَتْ مِنْ قَوْمٍ كَافِرِينَ ﴿٤٣﴾ قِيلَ لَهَا ادْخُلِى الصَّرْحَ فَلَمَّا رَأَتْهُ حَسِبَتْهُ لُجَّةً وَكَشَفَتْ عَنْ سَاقَيْهَا قَالَ إِنَّهُ صَرْحٌ مُمَرَّدٌ مِنْ قَوَارِيرَ قَالَتْ رَبِّ إِنِّى ظَلَمْتُ نَفْسِى وَأَسْلَمْتُ مَعَ سُلَيْمٰنَ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٤٤﴾

Meâli

39. Cinlerden ifrit *"Sen makamından kalkmadan ben onu sana getiririm. Gerçekten bu işe gücüm ve güvenim var"* dedi.

40. Kitaptan ilmi olan kimse ise *"Gözünü açıp kapamadan, ben onu sana getiririm" dedi. (Süleymân) onu (melikinin tahtını) yanıbaşına yerleştirmiş görünce "Bu, şükür mü edeceğim yoksa nankörlük mü edeceğim diye beni denemek üzere Rabbimin (gösterdiği) lutfundandır. Şükreden ancak kendisi için şükretmiş olur. Nankörlük edene*

gelince, o bilsin ki Rabbim müstağnîdir, çok kerem sahibidir" dedi.

41. (Süleymân) dedi ki: *"Onun tahtını bilemeyeceği bir vaziyete sokun. Getirin bakalım tanıyabilecek mi, yoksa tanımayanlardan mı olacak?"*

42. (Belkıs) gelince *"Senin tahtın da böyle mi?"* dendi. O şöyle cevap verdi: *"Sanki o. Zaten bize daha önce bilgi verilmiş ve biz teslimiyet göstermiştik."*

43. Onu, Allah'tan başka taptığı şeyler (tevhid dinine girmekten) alıkoymuştu. Çünkü kendisi inkarcı bir kavimdendi.

44. Ona *"Köşke gir"* dendi. (Belkıs) onu görünce derin bir su sandı ve eteğini çekti. Süleyman: *"Bu, billûrdan yapılmış, şeffaf bir ze mindir"* dedi. (Belkıs) *"Rabbim! Ben gerçekten kendime yazık etmişim Süleymân'ın maiyyetinde alemlerin Rabbi olan Allah'a teslim oldum"* dedi.

Tefsiri

٣٩- ﴿ قَالَ عِفْرِيتٌ مِنَ الْجِنِّ اَنَا اٰتِيكَ بِهِ قَبْلَ اَنْ تَقُومَ مِنْ مَقَامِكَ وَاِنّ۪ي عَلَيْهِ لَقَوِيٌّ اَم۪ينٌ ﴾

39. Cinlerden ifrit "Sen makamından kalkmadan ben onu sana getiririm. Gerçekten bu işe gücüm ve güvenim var" dedi.

O, pis ve azgın bir cindir. Adıda Zekrân'dır. *"sen makamından kalkmadan"* yani hüküm ve icra meclisinden kalkmadan" demektir. Bu işe yani, onu getirmeye demektir. Onu olduğu gibi ondan hiçbirşey almadan ve onu değiştirmeden sana getiririm. Süleymân (a.s.) *"Ben, bundan daha tez istiyorum"* dedi.

٤٠- ﴿ قَالَ الَّذ۪ي عِنْدَهُ عِلْمٌ مِنَ الْكِتَابِ اَنَا اٰتِيكَ بِه۪ قَبْلَ اَنْ يَرْتَدَّ اِلَيْكَ طَرْفُكَ فَلَمَّا رَاٰهُ مُسْتَقِرًّا عِنْدَهُ قَالَ هٰذَا مِنْ فَضْلِ رَبّ۪ي لِيَبْلُوَن۪ٓي ءَاَشْكُرُ اَمْ اَكْفُرُ وَمَنْ شَكَرَ فَاِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِه۪ وَمَنْ كَفَرَ فَاِنَّ رَبّ۪ي غَنِيٌّ كَر۪يمٌ ﴾

40. Kitaptan ilmi olan kimse ise "Gözünü açıp kapamadan, ben onu sana getiririm" dedi. (Süleyman) **onu** (melikenin tahtını)

yanıbaşına yerleştirmiş görünce "Bu, şükür mü edeceğim yoksa nankörlük mü edeceğim diye beni denemek üzere Rabbimin (gösterdiği) **lutfundandır. Şükreden ancak kendisi için şükretmiş olur. Nankörlük edene gelince, o bilsin ki Rabbim müstağnidir, çok kerem sahibidir" dedi.**

O Allah'ın ifrit, sözünü söylerken gönderdiği elinde miktarların kitabı olan bir melektir. Ya da Cebrail (a.s.) dır. Buna göre Kitap, levhi mahfuzdur. Ya da Hızırdır. Ya da Süleymân (a.s.)'ın katibi Asaf b. Berhıyadır ki, en doğrusu da budur. Çoğunlukta bu görüştedir. O, kendisiyle dua edildiğinde icabet olunan ismi azamı biliyordu. O da;

يَا حَىُّ يَا قَيُّومُ يَا ذَاالْجَلاَلِ وَالاِكْرَامِ .

"Ey diri, ey herşeyi ayakta tutan. Ey celâl ve ikrâm sahibi" sözüdür. Ya da *"Ey ilâhımız. Ve herşeyin ilâhı. Tek ilâh, senden başka ilâh yoktur"* sözüdür. Denildiki *"Onun, gaybe ait bilgisi vardı ve o ilhama muhataptı."* Onu yani arşı sana getiririm.

Her iki yerdeki «آتِيكَ» lafızlarının, fiil olması da, ismi fail olması da mümkündür. "Gözünü açıp kapamadan" sözünün manası sen bakışını bir şeye yöneltirsin ve onu oradan çevirmeden arşı önünde görürsün" demektir.

Rivayet edildiğine göre, Âsaf, Süleymân (a.s.)'a *"Gözlerin uzat ve bakabildiğin son noktaya bak"* dedi. o da gözlerini uzattı ve Yemen taraflarına baktı. Âsaf dua etti. Allah'ın kudretiyle taht, daha o bakışını geri almadan bulunduğu yerde battı sonra da Süleymân (a.s.)'ın meclisinde ortaya çıktı. Tahtın, bozulmamış bir halde yanında durduğunu görünce Âsaf "Muradımın meydana gelmesi -ki o göz açıp kapama müddeti içerisinde tahtın gelmesiydi- Rabbimin bana haketmediğim bir lütfû, bir ihsanıdır. Hatta o, karşılıksız ve maksatsız bir lütûftur. Bu, nimet verişine şükredip şükretmeyeceğime dair beni imtihan içindir." Çünkü vacip yükü nefisten şükürle kaldırılır. Şükür, onu nankörlüğe düşmekten korur. Şükürle daha fazlasını celbeder ve onunla daha fazlasını elde eder. Şükür, mevcut nimeti korur, olmayan nimeti de ele geçirir. Bazıları şöyle demiştir: *"Ni'mete karşı nankörlük helaktir. Çok defa ni'met çekilir de kaynağına döner. Kaçanları şükürle yakala ve etrafa iyilik yapmak suretiyle onu tutmaya devam*

et." Bilki sen, Allah'u Teâlâ'nın ni'metine şükretmezsen kısa zamanda bu bol ni'metin perdesi çekilir." Kim ni'mete şükrü terketmek suretiyle nankörlük karşı nankörlük edene ni'met vermek suretiyle de kerem sahibidir. Vâsıti şöyle demiştir: *"Bizim şükrümüz bizim içindir, onun nimeti de bizedir. Minnet onadır, lütûf bizedir."*

٤١- ﴿قَالَ نَكِّرُوا لَهَا عَرْشَهَا نَنْظُرْ أَتَهْتَدِي أَمْ تَكُونُ مِنَ الَّذِينَ لَا يَهْتَدُونَ﴾

41. (Süleymân) **dedi ki: "Onun tahtını bilemeyeceği bir vaziyete sokun. Getirin bakalım tanıyabilecek mi, yoksa tanımayanlardan mı olacak?"**

Onun tahtını değiştirin. Yani önünü arkasına, üstünü altına getirin. Bakalım o, tahtını tanıyabilecek mi? ya da ondan sorulduğunda o, doğru cevabı verebilecek mi? «نَنْظُرْ» cevap olarak cezimli gelmiştir.

٤٢- ﴿فَلَمَّا جَاءَتْ قِيلَ أَهٰكَذَا عَرْشُكِ قَالَتْ كَأَنَّهُ هُوَ وَأُوتِينَا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهَا وَكُنَّا مُسْلِمِينَ﴾

42. (Belkıs) **gelince "Senin tahtın da böyle mi?" dendi. O şöyle cevap verdi: "Sanki o. Zaten bize daha önce bilgi verilmiş ve biz teslimiyet göstermiştik."**

«ها» tenbih için «كَ» teşbih için ve «ذا» da ismi işarettir. "Bu senin tahtın mıdır?" demedi. Telkin olmasın diye "senin tahtın bunun gibi midir?" dendi. O da "sanki o" demek suretiyle en güzel cevabı verdi. "O, odur." Ya da "hayır o değildir" demedi. Bu onun zekâsının keskinliğindendir, iki şeye ihtimali olan bir hususta kesip atmadı. Ya da onlar" senin tahtında böyle mi?"sözleriyle ona benzettiler de o, onun kendi tahtı olduğu bildiği halde onlara, "sanki o" demek suretiyle benzetme yaptı. "Bize daha önce bilgi verilmişti" sözü, Belkıs'ın sözlerindendir. Yani, bu mucizeden yani tahtın getirilmesinden ya da bu durumdan önce, Allah'u Teâlâ'nın kudretine ve senin peygamberliğinin doğruluğuna dair ilim, Hüdhüd'ün ve elçilerin işleriyle ilgili geçmiş delillerle bize verilmişti. Biz sana boyun eğmiş ve senin emrine âmade olmuştuk. Ya da bu söz Süleymân (a.s.)'ın ve adamlarının

sözleridir. Kendi sözlerini onun sözlerine bitiştirmişlerdir. Allah'a, onun kudretine ve onun katından gelenlerin doğruluğuna dair ilim bize onun ilminden önce verildi. Ya da inananlar, Allah'ı birleyenler ve ona boyun eğenler olduğumuz halde bize onun Müslüman olacağına ve itaatkâr olarak geleceğine dair ilim onun gelişinden önce verildi.

٤٣- ﴿وَصَدَّهَا مَا كَانَتْ تَعْبُدُ مِنْ دُونِ اللّٰهِ إِنَّهَا كَانَتْ مِنْ قَوْمٍ كَافِرِينَ﴾

43. Onu, Allah'tan başka taptığı şeyler (tevhid dinine girmekten) **alıkoymuştu. Çünkü kendisi inkârcı bir kavimdendi.**

Bu, Süleymân (a.s.) ın sözüne bitişiktir. Yani o Belkıs, bizim bildiğimizi bilmemekten ya da İslam'a doğru ilerlemekten, güneşe tapması ve kâfirler arasında yerleşmesi alıkoydu. Sonra şu sözüyle onun kâfirler arasında büyüdüğünü açıkladı. "O inkârcı bir kavimdendi." Ya da bu söz başlangıç cümlesidir. Yani, Allah'u Teâlâ şöyle buyurdu: "Bundan önce ona, girdiği şeyden doğru yolu kaybetmesi alıkoydu. Ya da onu ibadet ettiği şeyden Allah, ya da harfi cerin hazfi ve fiilin bitiştirilmesi takdiriyle Süleymân (a.s.) alıkoydu, demektir.

٤٤- ﴿قِيلَ لَهَا ادْخُلِى الصَّرْحَ فَلَمَّا رَأَتْهُ حَسِبَتْهُ لُجَّةً وَكَشَفَتْ عَنْ سَاقَيْهَا قَالَ إِنَّهُ صَرْحٌ مُمَرَّدٌ مِنْ قَوَارِيرَ قَالَتْ رَبِّ إِنِّى ظَلَمْتُ نَفْسِى وَأَسْلَمْتُ مَعَ سُلَيْمٰنَ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾

44. Ona "Köşke gir" dendi. (Belkıs) **onu görünce derin bir su sandı ve eteğini çekti. Süleymân: "Bu, billûrdan yapılmış, şeffaf bir zemindir" dedi.** (Belkıs) **"Rabbim! Ben gerçekten kendime yazık etmişim Süleymân'ın maiyyetinde alemlerin Rabbi olan Allah'a teslim oldum" dedi.**

Sarh; köşk ya da evin avlusudur. Mekkîye göre «سَاقَيْهَا» lafzı «سَأْقَيْهَا» şeklinde hemzelidir. Rivayete göre, Süleymân (a.s.) Belkıs'ın geçeceği yol üzerine, o gelmeden evvel, kendisi için renksiz camdan bir köşk yapılmasını, altından su akıtılıp içine balık ve diğer su canlılarından konulmasını emretti. Tahtını onun ortasına koydu ve üzerine oturdu. Kuşlar cinler ve insanlar etrafında duruyorlardı. Bunu, durumunun büyüklüğünü ve peygamberliğinin gerçekliğini göstermek

için yapmıştı. Denildiki: "Cinler, onun Belkısla evlenmesini, cinlerin sırlarını ona söyler diye istememişlerdi. Çünkü o (Belkıs) bir perinin kızıydı. "Denildiki: "Onlar, onun, Belkıstan insan ve cin kabiliyetlerini cemetmiş bir çocuğunun olmasından ve Süleyman (a.s.)'ın mülkünden çıkıp daha kuvvetli birinin mülküne girmekten korktular da ona "onun zekâsı kıttır. Bacakları kıllıdır ve ayağı eşek ayağı gibidir" dediler. Tahtın değiştirilmesi suretiyle onun zekâsını denedi. Köşkü de bacak ve ayak durumunu öğrenmek için yaptı. Belkıs onları açtı. Ayak ve bacak yönüyle insanların en güzeli olduğu görüldü. Ancak onlar kıllıydı. Süleymân (a.s.) gözünü başka yöne çevirdi. Ve ona "O düz saydam bir zemindir. Camdan yapılmıştır" dedi.

Emred; «مُمَرَّدٌ» kelimesinden gelmektedir. Süleymân (a.s.) onunla evlenmek istedi. Ancak onun kıllarını çirkin gördü. Şeytanlar, onun için kıl dökücü bir ilaç hâtırladılar da onları yok etti. Süleymân (a.s.) da onu nikahına aldı. Onu çok sevdi ve onu mülkünde bıraktı. Ayda bir defa onu ziyaret ediyor ve onun yanında üç gün kalıyordu. O da ona çocuk doğurdu. Belkıs *"Rabbim! Güneşe ibadet etmekle gerçekten nefsime zulmetmişim"* dedi. Muhakkak âlimler *"Süleymân (a.s.)'ın, yabancı bir kadının bacaklarına bakmak için hile yapması muhtemel değildir. Benzeri sözleri söylemek caiz değildir"* demişlerdir.

❁ ❁ ❁

45. – 55. ÂYETLER

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَٓا اِلٰى ثَمُودَ اَخَاهُمْ صَالِحًا اَنِ اعْبُدُوا اللّٰهَ فَاِذَا هُمْ فَرِيقَانِ
يَخْتَصِمُونَ ﴿٤٥﴾ قَالَ يَا قَوْمِ لِمَ تَسْتَعْجِلُونَ بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ الْحَسَنَةِ
لَوْلَا تَسْتَغْفِرُونَ اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٤٦﴾ قَالُوا اطَّيَّرْنَا بِكَ وَبِمَنْ
مَعَكَ قَالَ طَٓائِرُكُمْ عِنْدَ اللّٰهِ بَلْ اَنْتُمْ قَوْمٌ تُفْتَنُونَ ﴿٤٧﴾ وَكَانَ فِى
الْمَدِينَةِ تِسْعَةُ رَهْطٍ يُفْسِدُونَ فِى الْاَرْضِ وَلَا يُصْلِحُونَ ﴿٤٨﴾ قَالُوا
تَقَاسَمُوا بِاللّٰهِ لَنُبَيِّتَنَّهُ وَاَهْلَهُ ثُمَّ لَنَقُولَنَّ لِوَلِيِّهِ مَا شَهِدْنَا مَهْلِكَ اَهْلِهِ
وَاِنَّا لَصَادِقُونَ ﴿٤٩﴾ وَمَكَرُوا مَكْرًا وَمَكَرْنَا مَكْرًا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٥٠﴾
فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ مَكْرِهِمْ اَنَّا دَمَّرْنَاهُمْ وَقَوْمَهُمْ اَجْمَعِينَ ﴿٥١﴾
فَتِلْكَ بُيُوتُهُمْ خَاوِيَةً بِمَا ظَلَمُوا اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٥٢﴾
وَاَنْجَيْنَا الَّذِينَ اٰمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ ﴿٥٣﴾ وَلُوطًا اِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ اَتَأْتُونَ
الْفَاحِشَةَ وَاَنْتُمْ تُبْصِرُونَ ﴿٥٤﴾ اَئِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ الرِّجَالَ شَهْوَةً مِنْ دُونِ
النِّسَٓاءِ بَلْ اَنْتُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ ﴿٥٥﴾

Meâli

45. Andolsun ki, Semûd kavmine *"Allah'a kulluk edin!"* (demesi için) kardeşleri Sâlih'i gönderdik. Hemen birbirleriyle çekişen iki zümre oluverdiler.

46. (Sâlih) dedi ki: *"Ey kavmim! İyilik dururken niçin kötülüğe koşuyorsunuz? Allah'tan mağfiret dilemeniz gerekmez mi? belki size merhamet edilirdi."*

47. Dediler ki: *"Senin ve beraberindekilerin yüzünden uğursuzluğa uğradık"* Sâlih *"Size gökten uğursuzluk (sebebi) Allah katında (yazılı) dır. Belki siz imtihana çekilen bir kavimsiniz"* dedi.

48. O şehirde dokuz kişi vardı ki, bunlar yeryüzünde bozgunculuk yapıyorlar; iyilik tarafına hiç yanaşmıyorlardı.

49. Allaha and içerek birbirlerine şöyle dediler: *"Gece ona ve ailesine baskın yapalım. (hepsini öldürelim) sonra da velisine "Biz o ailenin yok edilişi sırasında orada değildik, inanın ki doğru söylüyoruz"* diyelim.

50. Onlar böyle bir tuzak kurdular. Biz de kendileri farkında olmadan, onların planlarını alt üst ettik.

51. Bak işte, tuzaklarının akıbeti nice oldu. onları da *(kendilerine uyan)* kavimlerini de toptan helâk ettik.

52. İşte haksızlıkları yüzünden çökmüş evleri, bilen bir kavim için elbette bunda bir ibret vardır.

53. İman edip Allah'a karşı gelmekten sakınanları da kurtardık.

54. Lût'u da *(peygamber olarak kavmine gönderdik)* kavmine şöyle demişti: "Gözgöze göre hala o hayasızlığı yapacak mısınız?"

55. *(Bu ilahi ikazdan sonra hâlâ)* siz, ille de kadınları bırakıp şehvetle erkeklere yanaşacak mısınız? Doğrusu siz, beyinsizlikle devam edegelen bir kavimsiniz?

Tefsiri

٤٥– ﴿وَلَقَدْ أَرْسَلْنَآ إِلَى ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا أَنِ اعْبُدُوا اللّٰهَ فَإِذَا هُمْ فَرِيقَانِ يَخْتَصِمُونَ﴾

45- Andolsun ki, Semûd kavmine "Allah'a kulluk edin" (demesi için) **kardeşleri Sâlih'i gönderdik. Hemen birbirleriyle çekişen iki zümre oluverdiler.**

Nesep yönünden kardeşleri Sâlih'i gönderdik. «صَالِحًا» bedeldir.

Âsım, Hamza ve Basriye göre «اَنْ» in «نْ» geçiş halinde esre ile okunur. diğerlerine göre ise «ب» ye uyarak ötre ile okunur. Mana "Allah'a ibâdet edin ve onu birleyin" sözüyle demektir. «فَاذَا» mufacee içindir. «هُمْ» mübtedadır. «فَرِيقَانِ» haberdir. «يَخْتَصِمُونَ» sıfattır. «اِذَا» deki âmil budur. Mana, Sâlih'in kavmi, birden, ona inanan ve inanmayan, birbirleriyle çekişen iki gurup oldular. Her gurup, *"Doğru benimkisidir"* diyordu. Bu, "kavminin ileri gelenlerinden, büyüklük taslayanlar içlerinden zayıf görülen inananlara dediler ki *"Siz Sâlih'in gerçekten Rabbi tarafından gönderildiğini biliyor musunuz? (buna inanıyormusunuz?)* Onlar da *"Şüphesiz ki biz onunla gönderilene inananlarız"* dediler ayetinde, kâfir gurup şöyle dedi: *"Ey Sâlih! Eğer sen gerçekten peygamberlerdensen bizi tehdit ettiğin azabı getir"* dediler ayetinde açıklanmıştır.

٤٦- ﴿قَالَ يَا قَوْمِ لِمَ تَسْتَعْجِلُونَ بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ الْحَسَنَةِ لَوْلَا تَسْتَغْفِرُونَ اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ﴾

46. (Sâlih) dedi ki: "Ey kavmim! İyilik dururken niçin kötülüğe koşuyorsunuz? Allah'tan mağfiret dilemeniz gerekmez mi? belki size merhamet edilirdi."

İyilik dururken, yani tevbe dururken, kötülüğe yani vadedildiğiniz azâba niçin koşuyorsunuz. size azap inmeden önce tevbe ve îmanla küfrünüzün bağışlanmasını istemeniz gerekmez mi? belki siz bu talebinize icabetle merhamet edilirdi.

٤٧- ﴿قَالُوا اطَّيَّرْنَا بِكَ وَبِمَنْ مَعَكَ قَالَ طَٓائِرُكُمْ عِنْدَ اللّٰهِ بَلْ اَنْتُمْ قَوْمٌ تُفْتَنُونَ﴾

47. Dediler ki: "Senin ve beraberindekilerin yüzünden uğursuzluğa uğradık" Sâlih "Size gökten uğursuzluk (sebebi) **Allah katında** (yazık) **dır. Belki siz imtihana çekilen bir kavimsiniz" dedi.**

Seninle uğursuzluğa uğradık (dediler) Çünkü onlar onu, gönderil

diğinde, yalanlamalarından dolayı kıtlığa maruz kalmışlardı da bu kıtlığı onun gelişine nispet etmişlerdi. «اطَّيَّرْنَا» nın aslı «تَطَيَّرْنَا» dır. Ve bu şekilde de okunmuştur. «ت» , «ط» ye idğam olundu ve «ط» sakin olduğundan başına bir elif ilave edildi. "Beraberindekiler" yani, beraberindeki mü'minler, demektir. Hayır ve şerrinizin kendisinden geldiği sebep, Allah katındadır. Oda onun takdiri ve taksimatıdır. Ya da sizin ameliniz, Allah katında yazılmıştır. Üzerinize inen şey size bir ceza ve bir imtihandır." Her insanın amel defterini boynuna astık" ayeti de bundandır. Bunun aslı yolcunun fal bakmak için kuşun yanına gitmesi ve onu kovalamasıdır. Eğer kuş soldan sağa uçarsa bunu uğurlu sayması ve eğer sağdan sola doğru uçarsa bunu uğursuz saymasıdır. Hayrı ve şerri kuşa nispet ettiklerinden, bu o ikisinin sebebi olan Allah'ın takdir ve taksimatı için istiare olarak kullanılmıştır. Ya da kulun -ki Allah rahme ve gazap hususunda gerçek sebep odur- amelindendir. Bilakis siz, imtihana çekilen ya da günahlarınız sebebiyle azâba maruz kalan bir kavimsiniz.

٤٨- ﴿وَكَانَ فِى الْمَدِينَةِ تِسْعَةُ رَهْطٍ يُفْسِدُونَ فِى الْأَرْضِ وَلَا يُصْلِحُونَ﴾

48- O şehirde dokuz kişi vardı ki, bunlar yeryüzünde bozgunculuk yapıyorlar; iyilik tarafına hiç yanaşmıyorlardı.

Semûdun şehrinde o şehir Hicrdir. «رَهْط» *(üçten ona kadar olan erkek topluluğu)* tekili olmayan çoğul bir kelimedir. Bu sebepten bununla "dokuz" kelimesinin temyizi caizdir. Sanki, "dokuz kişi" denildi. Üçten ona kadardır. Ebu Davuddan yapılan rivayete göre, onların başı Kaddar b. Salifti. Onlar, devenin kesilmesi hususunda faaliyet gösterenlerdi. Eşrafın çocukları idiler. Bir kısım bozguncuların bazı iyi işler yaptıkları görüldüğü halde onların işi, iyilikten nasibini almamış katıksız bir bozgunculuktu.

Hasan'dan yapılan rivâyete göre; onlar insanlara zulmediyorlar ve zâlimleri zulmetmekten menetmiyorlardı. İbni Ata'dan rivâyete göre ise, onlar, imanların ayıplarını araştırıyorlar ve avret yerlerini örtmüyorlardı.

٤٩- ﴿قَالُوا تَقَاسَمُوا بِاللّٰهِ لَنُبَيِّتَنَّهُ وَأَهْلَهُ ثُمَّ لَنَقُولَنَّ لِوَلِيِّهِ مَا شَهِدْنَا مَهْلِكَ

أَهْلِهِ وَإِنَّا لَصَادِقُونَ﴾

49- Allah'a and içerek birbirlerine şöyle dediler: "Gece ona ve ailesine baskın yapalım. (hepsini öldürelim) **sonra da velisine "Biz o ailenin yok edilişi sırasında orada değildik, inanın ki doğru söylüyoruz" diyelim.**

«تَقَاسَمُوا» hal makamındaki bir haberdir. Başında gizli bir «قَدْ» vardır. Yani, yemin eder oldukları halde şöyle dediler, demektir. Ya da bu bir emirdir. Yani, bir kısmı diğerlerine yeminle emretmiştir, demektir. Gece vakti onu, oğlunu ve ona tabi olanları öldürelim. "Veli" den maksat; kan diyeti düşen velidir. Hamza ve Ali'ye göre «لَنُبَيِّتُنَّهُ», «لَتُبَيِّتُنَّهُ» şeklinde «ت» ile ve ikinci « ت » de ötre iledir. « لَنَقُولَنَّ » de « لَتَقُولُنَّ » şeklinde «ت » ile ve lamın ötresiyledir.

Hafsa göre «مَهْلِكَ أَهْلِهِ» şeklinde, Ebu Bekir, Hammad ve Mufaddal'a göre «مَهْلَكَ» den «مَنْهَلَكَ» şeklindedir. Birincisi helâk yeri demektir. İkincisi ise mastardır. Diğerlerine göre ise «أَهْلَكَ» den «مُهْلَكَ» demektir. Ya da, biz onun öldüğü yere gitmedik ki onu nasıl üzerimize olalım? Demektir. Ve biz bu zikrettiklerimizde doğru söylüyoruz.

٥٠- ﴿وَمَكَرُوا مَكْرًا وَمَكَرْنَا مَكْرًا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ﴾

50- Onlar böyle bir tuzak kurdular. Biz de kendileri farkında olmadan, onların planlarını alt üst ettik.

Onların tuzağı, Sâlih ve ailesine karşı saldırma planlarına dair gizledikleri şeydi. Allah'ın tuzağı ise, onları farkında olmadan yok etmeseydi. İstiare yoluyla tuzak kuranın tuzağına benzetti. Rivayete göre Hicrdeki bir vadide Sâlih (a.s.) ait bir mescid vardı. Orada Namaz kılardı. Dediler ki: *"Sâlih üç gün sonra bizden kurtulacağını sanıyor. Halbuki biz üçüncü günden önce ondan ve onun ailesinden kurtulacağız"* Derhal vadiye doğru yola çıktılar ve *"Namaz kılmak için geldiğinde onu öldüreceğiz. Sonra da ailesine dönüp onları da*

öldüreceğiz" dediler. Bu esnada Allah onlara doğru tepeden bir taş gönderdi. Kaçıştılar. Ama taş vaadinin ağzında onların üzerine düştü. Ne kavimleri onların nerede olduğunu, ne de onlar kavimlerine ne yapıldığını bilmediler. Allah onların herbirine yerinde azap etti ve Sâlih (a.s.)'ı ve beraberindekileri kurtardı.

٥١- ﴿فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ مَكْرِهِمْ أَنَّا دَمَّرْنَاهُمْ وَقَوْمَهُمْ أَجْمَعِينَ﴾

51- Bak işte, tuzaklarının akıbeti nice oldu. onları da (kendilerine uyan) **kavimlerini de toptan helâk ettik.**

Kûfi ve Sehl'e göre «أَنَّا» elifin üstünüyledir. Diğerlerine göre ise başlangıç cümlesi olarak esrelidir. Üstün okuyan onu «عَاقِبَةُ» kelimesinden bedel kılarak merfu kılmıştır. Ya da hazfedilmiş bir mübtedanın haberidir. Takdiri ise *"O, onların helâk edilmeleridir"* şeklindedir. Ya da *"Onları yok etmemiz için kurdukları tuzaklarının âkıbeti nice oldu"* manasına onu mansup kılmıştır. Ya da «كَانَ» nin haberi olması üzerine onu mensup kılmıştır. Bu da "Onların tuzaklarının akıbeti, helâk edilmekleriydi" şeklindedir. Kavimlerini de sesle toptan helâk ettik.

٥٢- ﴿فَتِلْكَ بُيُوتُهُمْ خَاوِيَةً بِمَا ظَلَمُوا إِنَّ فِي ذٰلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ﴾

52- İşte haksızlıkları yüzünden çökmüş evleri, bilen bir kavim için elbette bunda bir ibret vardır.

«خَاوِيَةً» Çökmüş, yıkılmış, demektir. «خَوَى النَّجْمُ» "Yıldız kayboldu" dan gelmektedir. Ya da «خَوَاءٌ» dan gelmektedir. Boş, manasınadır. Haldir. Onda «تِلْكَ» lafzının delalet ettiği şey amel etmiştir. İşte Semûda yapılan şeyde kudretimizi bilen ve öğüt alan bir kavim için elbet bir ibret vardır.

٥٣- ﴿وَأَنْجَيْنَا الَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ﴾

53- İman edip Allah'a karşı gelmekten sakınanları da kurtardık.

Sâlih'e iman edenleri kurtardık. Onlar, onun emirlerini terketmek ten sakınıyorlardı. Onlar, Sâlih'le birlikte azaptan kurtulan dört bin kişiydi.

٥٤- ﴿ وَلُوطًا إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ أَتَأْتُونَ الْفَاحِشَةَ وَأَنْتُمْ تُبْصِرُونَ ﴾

54. Lût'u da (peygamber olarak kavmine gönderdik) **kavmine şöyle demişti: "Gözgöze göre hala o hayasızlığı yapacak mısınız?"**

Lut'u da hatırla. «إِذْ» , «لُوطًا» kelimesinden bedeldir. Yani, Lûtun vaktini hatırla, demektir. Kimsenin yapmadığı bir hayasızlık olduğunu bile bile bu hayazılığı yapacak mısın? Yani, erkeklere gidecekmisiniz? «تُبْصِرُونَ» , «بَصَرَ الْقَلْبُ» (kalp gördü, bildi den gelmektedir. Ya da onlar bunu yaparken birbirlerini görüyorlardı. Çünkü onlar, bunu alenen yapıyorlardı. Birbirlerine karşı utanmıyorlar ve örtünmüyorlardı. Öylece günaha dalıyorlardı. Ya da sizden evvel ki günahkârların eserlerini ve onlara inen azâbı gördüğünüz halde bunu yapıyorsunuz, demektir. Sonra bunu açıkladı şöyle dedi;

٥٥- ﴿ أَئِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ الرِّجَالَ شَهْوَةً مِنْ دُونِ النِّسَاءِ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ ﴾

55- (Bu ilahi ikazdan sonra hala) **siz, ille de kadınları bırakıp şehvetle erkeklere yanaşacak mısınız? Doğrusu siz, beyinsizlikte devam edegelen bir kavimsiniz!**

«أَئِنَّكُمْ» Kûfi ve Şami'ye göre iki hemzelidir. Şehvetle, yani şehvet için demektir. Şüphesiz ki Allah, erkekler için kadınları yaratmıştır. Erkekleri erkekler için, kadınları da kadınlar için yaratmamıştır. Bu, Allah'ın hikmetine terstir. Doğrusu siz, bunun, hayasızlık olduğunu bilmeyenlerin işini bile bile yapıyorsunuz. Ya da "Cehl" kelimesiyle bunu yapan beyinsizler ve utanmazlar kastedilmektedir. *"Doğrusu siz, beyinsizlikte devam eden bir kavimsiniz"* ayetinde muhatap ve gaip sıgaları biraraya geldi. Muhatap sıgası, gaib sıgasına üstün gelmiştir. Çünkü o, daha kuvvetlidir. Zira aslolan, sözün, hazır olanlar arasında olmasıdır.

7. Cildin Sonu

NESEFİ TEFSİRİ

تفسير النسفي

مدارك التنزيل وحقائق التأويل

Tercüme

Şerafettin ŞENASLAN

Ömer Faruk HAZNEDAROĞLU

8

ravza YAYINLARI

İstanbul Kitap ve Kültür Merkezi
Büyük Reşit Paşa Cad. No: 22/42
Vezneciler/İSTANBUL
(0212) 528 46 17

بسم الله الرحمن الرحيم

Bu Ciltte Tefsiri Yapılan Sureler:

Neml Suresi	56 - 93
Kasas Suresi	1 - 88
Ankebut Suresi	1 - 69
Rum Suresi	1 - 60
Lokman Suresi	1 - 34
Secde Suresi	1 - 30
Ahzab Suresi	1 - 73
Sebe Suresi	1 - 54
Fatır Suresi	1 - 45
Yasin Suresi	1 - 83
Saffat Suresi	1 - 182

İÇİNDEKİLER

NEML SURESİ

KASAS SURESİ

ANKEBUT SURESİ

RUM SURESİ

LOKMAN SURESİ

SECDE SURESİ

AHZAB SURESİ

SEBE SURESİ

FATIR SURESİ

YASİN SURESİ

SAFFAT SURESİ

56. – 64. ÂYETLER

فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَنْ قَالُوا أَخْرِجُوا اٰلَ لُوطٍ مِنْ
قَرْيَتِكُمْ إِنَّهُمْ أُنَاسٌ يَتَطَهَّرُونَ ﴿٥٦﴾ فَأَنْجَيْنَاهُ وَأَهْلَهُ إِلَّا امْرَأَتَهُ
قَدَّرْنَاهَا مِنَ الْغَابِرِينَ ﴿٥٧﴾ وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ مَطَرًا فَسَاءَ مَطَرُ
الْمُنْذَرِينَ ﴿٥٨﴾ قُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ وَسَلَامٌ عَلَى عِبَادِهِ الَّذِينَ
اصْطَفَى آللّٰهُ خَيْرٌ أَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٥٩﴾ أَمَّنْ خَلَقَ السَّمٰوَاتِ
وَالْأَرْضَ وَأَنْزَلَ لَكُمْ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَنْبَتْنَا بِهِ حَدَائِقَ ذَاتَ
بَهْجَةٍ مَا كَانَ لَكُمْ أَنْ تُنْبِتُوا شَجَرَهَا ءَاِلٰهٌ مَعَ اللّٰهِ بَلْ هُمْ
قَوْمٌ يَعْدِلُونَ ﴿٦٠﴾ أَمَّنْ جَعَلَ الْأَرْضَ قَرَارًا وَجَعَلَ خِلَالَهَا
أَنْهَارًا وَجَعَلَ لَهَا رَوَاسِيَ وَجَعَلَ بَيْنَ الْبَحْرَيْنِ حَاجِزًا ءَاِلٰهٌ
مَعَ اللّٰهِ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٦١﴾ أَمَّنْ يُجِيبُ الْمُضْطَرَّ إِذَا
دَعَاهُ وَيَكْشِفُ السُّوءَ وَيَجْعَلُكُمْ خُلَفَاءَ الْأَرْضِ ءَاِلٰهٌ مَعَ اللّٰهِ
قَلِيلًا مَا تَذَكَّرُونَ ﴿٦٢﴾ أَمَّنْ يَهْدِيكُمْ فِي ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ
وَمَنْ يُرْسِلُ الرِّيَاحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ ءَاِلٰهٌ مَعَ اللّٰهِ تَعَالَى
اللّٰهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٦٣﴾ أَمَّنْ يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَمَنْ
يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ ءَاِلٰهٌ مَعَ اللّٰهِ قُلْ هَاتُوا
بُرْهَانَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٦٤﴾

Meâli

56. Bunun üzerine kavminin cevabı ancak şöyle demek oldu: "Lût'un ailesini memleketinizden çıkarın. Çünkü onlar temiz kalmak isteyen insanlarmış (!)"

57. Biz de onu ve ailesini kurtardık. Ancak karısını değil. Çünkü onun geride kalıp helâk olmasını takdir ettik.

58. Onların üzerine, bir yağmur yağdırdık. Uyarılanların yağmuru ne kötüydü!

59. *(Ey Muhammed!)* De ki: "Hamd Allah'a mahsustur. Selâm O'nun seçtiği kullarına." Allah mı daha hayırlıdır, yoksa onların ortak koştukları mı?

60. "O taptıkları şeyler mi daha hayırlıdır," yoksa gökleri ve yeri yaratan ve sizin için gökten su indiren mi? Ki biz o su ile sizin bir tek ağacını bile yetiştiremeyeceğiniz nice güzel bahçeler yetiştirdik. Allah'la birlikte başka ilah mı var? Hayır! Fakat onlar haktan uzaklaşan bir kavimdir.

61. Yahut yeryüzünü karar kılma yeri yapan, içinde nehirler akıtan, onun için oturaklı dağlar yapan ve iki denizin arasına bir engel koyan mı? Allah ile birlikte başka bir ilâh mı var!? Hayır, onların çoğu bilmiyor!

62. Yahut kendisine dua ettiği zaman zorda kalmışa cevap veren ve başa gelen kötülüğü kaldıran, sizi yeryüzünün halifeleri kılan mı? Allah ile birlikte başka ilâh mı var!? Ne kadar az düşünüyorsunuz!

63. Yahut karanın ve denizin karanlıklarında size yolunuzu gösteren ve rahmetinin önünden rüzgârları bir müjdeci olarak gönderen mi? Allah ile birlikte başka bir ilâh mı var!? Allah, onların ortak koştuklarından yücedir.

64. Yoksa başlangıçta yaratmayı yapan, sonra onu tekrarlayan ve sizi gökten ve yerden rızıklandıran mı? Allah ile birlikte başka bir ilâh mı var!? De ki, "Eğer doğru söyleyenler iseniz kesin delilinizi getirin."

Tefsiri

56 – Bunun üzerine kavminin cevabı ancak şöyle demek oldu: "Lût'un ailesini –yani Lut'u ve ona tabi olanları– **memleketinizden çıkarın. Çünkü onlar** –her türlü pislikten sakınan ve arınan ve böylece– **temiz kalmak isteyen insanlarmış (!)"**

Çünkü Lut ve kavmi, bizim işlediğimiz fiili pislik kabul ederlermiş. Onların bu davranışları, bizi kızdırıyor. Bir başka ifadeye göre de, tıpkı aşağıdaki ayette geçtiği gibi böylece alay ederlerdi:

﴿ إِنَّكَ لَأَنْتَ الْحَلِيمُ الرَّشِيدُ ﴾

"Oysa (Ey Şuayb!) sen, gerçekten herkes tarafından yumuşak huylu ve çok olgun olarak tanınan ve bilinen birisin." [1]

Bu ayette geçen « كَانَ » fiilinin haberi « جَوَابَ » kelimesidir. İsmi de « اَنْ قَالُوا » ibaresidir.

57 – **"Biz de onu** –Lut'u– **ve ailesini** –kavminin başına gelen azaptan– **kurtardık. Ancak karısını değil. Çünkü onun geride kalıp** –azap içinde kalarak– **helâk olmasını takdir ettik."**

Kıraat imamlarından Hammad ile Ebu Bekir dışında diğerleri burada geçen « قَدْرْنَاهَا » ibaresini şeddeli olarak, görüldüğü gibi « قَدَّرْنَاهَا » olarak kıraat etmişlerdir. Bu durumda mana, Yani *"biz, onun geride kalan karısını, azap görecek olanlar arasında kalıp azap görmesini takdir ettik"* demek olur.

58 – **"Onların üzerine,** –üzerlerinde adları yazılı bulunan ve hangi taşın kimi öldüreceğini gösteren– **bir yağmur** –gibi taş– **yağdırdık.** –Başlarına gelecekler konusunda– **uyarılanların** –ve bu uyarıyı kabul etmeyenlerin taş– **yağmuru ne kötüydü!"**

59 – (Ey Muhammed!) **De ki: "Hamd Allah'a mahsustur. Selâm onun seçtiği kullarına." Allah mı daha hayırlıdır, yoksa onların ortak koştukları mı?**

Ey Muhammed! *"De ki: 'Hamd Allah'a mahsustur. Selâm onun seçtiği kullarına."* Allah (cc), bu ayette, Hz. Muhammed (sav)'in kendisine hamd etmesini, sonra da kullarından seçtiklerine de selam getirmesini emir buyurmaktadır. Böylece Yüce Allah, aşağıda gelecek olan hususlarda, onun birliğine, kudret ve vahdaniyetine, her şeye kadir oldu-

---

[1] Hud, 87.

ğuna delalet eden konulara dair Resulullah'ı (sav) bilgilendirme konusunda bir hazırlık mahiyetindedir. Çünkü bu, önemli olan her hususta konuşan kimselere bir tür öğretmedir ve herhangi bir işe başlarken mutlaka bu iki şeye, Allah'a ham, salât ve selama sarılmalarını, bunu mutlaka okumalarını öğretiyor. Böylece hamd ile salât ve selam'ın ne kadar önemli olduğunu gösteriyor.

Ya da bu hitap Hz. Lut'a (as) yöneliktir. Ondan, Allah'ın, onun kavminin kâfir olanlarını helak etmesi sebebiyle, Allah'a hamd etmesini, onlardan ayırıp seçtiği, kâfirler gibi helak etmeyip kurtardığı, onların da aynı günahları işlemesinden koruduğu seçkin ve temiz kullarına da selam etmesini emrediyor.

"Allah mı daha hayırlıdır, yoksa onların ortak koştukları mı?" Esasen, müşriklerin Allah'a ortak koştukları şeylerde hiçbir hayır yoktur. Olmadığı için de, her şeyi yaratan ile hiçbir şey yaratmayan ve buna rağmen Allah'a ortak koştukları şey arasında bir denge, bir benzerlik bir eşitlik asla söz konusu değildir. Aslında bu ifade ile onlar ilzam edilmekte ve susturulmaktadır. Bir bakıma müşriklerin halleriyle dalga geçmektir. Çünkü müşrikler, putlara tapınmayı, Allah'a tapmaya, ona kullukta bulunmaya tercih etmişlerdir.

Oysa gerçek akıl sahipleri herhangi bir konuda bir tercihte bulunurlarken, tercih ettikleri veya edecekleri şeyde, kendilerine ne kadar yarar ve kar sağlayacağı, ne getirip ne götüreceğinin hesabını yaparak çıkarlarına olanı seçip tercih ederler. Bu itibarla onlara şöyle denilmektedir: *"Tercih ettikleri şeyde hayır ve menfaat olmadığını bildikleri halde nasıl böyle bir tercih yaparlar ki? İşin aslında onlar bir tercihi değil, sadece oyun, eğlence ve işe yaramayan abes şeylerle uğraşma yolunu tuttular."*

Böylece ifrata ve aşırılığa varan bu hataları ve cehaletleri sebebiyle düştükleri gülünç durum yüzünden kendilerini uyarma amacıyla bunlar dile getirilmektedir. Böylece bilsinler ki, gerçekten bir tercih yapılacaksa mutlaka bolluk, bereket getiren, iyilikte bir artış sağlayan, bir çıkar olan şeyler konusunda olur. Nitekim Resulullah (sav) bu ayeti okuduğunda şöyle demiş: *"Bilakis Allah daha hayırlıdır, daha bakidir, daha yücedir ve daha çok kerem sahibidir, cömerttir."*[2]

---

[2] Hafız İbn Hacer diyor ki: "Nitekim Salebî de bu ifadeyi herhangi bir isnad göstermeden zikrediyor. Salebî diyor ki bu rivayeti, Beyhaki, Şuab adlı eserinde Cabir el-Cufi'nin Ebu Cafer'den rivayetle, 9. bapta tahric etmiştir. Ebu Cafer demiş ki: "Ali b.

Burada ortak koşmak manasında olan « يُشْرِكُونَ » kelimesini, Basra Okulu ve Asım « ي » harfiyle aynen olduğu gibi « يُشْرِكُونَ » olarak kıraat etmişlerdir, « ت » harfiyle, yani « تُشْرِكُونَ » şeklinde değil.

Daha sonra Yüce Allah rahmetinin ve fazlının, ikramının eserleri olarak bütün hayırları ve faydalı, yararlı olan şeyleri bir bir sayarak aşağıdaki ayetlerde şöyle buyurmaktadır:

60 – O taptıkları, ortak koştukları şeyler mi daha hayırlıdır,– **"yoksa gökleri ve yeri yaratan ve sizin için gökten su indiren** – yağmur yağdıran– **mi?"**

Burada « أَمَّنْ خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضَ » diye başlayan bu ayetin başında yer alan « أَمْ » harfi ile bundan önceki ayetin sonunda yer alan « أَمَّا يُشْرِكُونَ » ibaresinde yer alan « أَمَّا » harfinin başında bulunan « أَمْ » arasındaki farka gelince, « أَمَّنْ خَلَقَ السَّمٰوَاتِ » ayetinin başında yer alan « أَمْ » harfine göre bir önceki ayette geçen muttasıldır. Yani ilgi zamiri manasınadır. Çünkü mana: *"Bu ikisinden hangisi daha hayırlıdır?"* demektir. Oysa bu ayetin başında yer alan « أَمْ » harfi munkatıdır. Çünkü kelime burada « بَلْ » manasınadır ki, bu ızrab içindir. Yani bir konudan bir başka konuya geçmek manasınadır ama bu arada « أ » manasını yani soru anlamında olan « أ »'yi de anlam olarak içinde barındırır.

Çünkü « آللهُ » – *"Allah mı daha hayırlıdır"* yoksa ilahlar mı? diye sorduğunda, buna cevap olarak şöyle buyurdu: *"Bilakis gökleri ve yeri yaratan mı" daha hayırlıdır?* Burada onlara karşı bir gerçeği ortaya koymaktadır. O da, şu âlemi, varlık dünyasını yaratan, elbette hiçbir şeyi yaratma gücü olmayan cansız varlıklardan çok daha hayırlıdır.

Hüseyin anlatırdı. Hz. Peygamber (sav), Kur'an'ı hatmedince, diye başlayan uzunca bir hadis rivayet ederdi ve o hadiste şu ifadeler de bulunuyordu: *'«Hamd Allah'a mahsustur. Selâm onun seçtiği kullarına.» Allah mı daha hayırlıdır, yoksa onların ortak koştukları mı? Bilakis onların ortak koştukları şeylerden Allah, daha büyük, daha hayırlı, daha baki, daha yüce ve daha çok kerem sahibidir, cömerttir.'"* Bak: Haşiyetul-Keşşaf, 3/363.

"Ki biz o su ile sizin bir tek ağacını bile yetiştiremeyeceğiniz nice güzel bahçeler yetiştirdik." Burada *"yetiştirdik"* anlamında olan kelime, « أَنْبَتْنَا » kelimesidir ki, yetiştirdik, (bitki) bitirdik, meydana getirdik gibi manalara gelir. İşte ayetin bu kısmıyla, artık söz gaip ifadeden, birinci şahsa dönüştürüldü ki, bu şekliyle söz konusu fiillerin yaratılmasının Yüce Allah'ın zatına özgü olduğuna, ona has olduğuna dikkat çekmek, bu yöndeki manayı pekiştirmek içindir. Yani Yüce Allah şunu bildirmek istiyor ve diyor ki, *"Farklı çeşit ve tatlardaki, renklerdeki bahçeleri, meyveleri, ağaçları, bitkileri yaratan, meydana getiren ve bitiren, bütün güzellikleriyle bir tek sudan var eden Allah'tır."*

Zaten ayette geçen « بِهِ » ifadesi, *"su ile su sayesinde"* demektir. « حَدَائِقَ » kelimesi de *"bahçeler"* demektir. Çoğul bir kelimedir, tekili de « الْحَدِيقَةُ » – *"bahçe"* kelimesidir.

« حَادِقَةٌ » : Çevresi duvarla örtülü olan bahçe demektir. Kelime kök itibariyle « الْاِحْدَاقُ » kelimesinden alınmadır. Bu da ihata etmek, çevirmek, kuşatmak manasına gelir. Yine ayette tekil olarak « ذَاتَ » kelimesi zikredildi, « ذَوَاتُ » kelimesi kullanılmamıştır. Çünkü mana « حَدَائِقَ » kelimesinin çoğul olması hasebiyledir. Örneğin: « النِّسَاءُ ذَهَبَتْ » yani kadınlar gitti, dediğin zaman, gitti, fiilini tekil olarak kullanmaktasın. Ayrıca çoğul kullanmaya gerek yoktur. Bu da aynen böyledir. « بَهْجَةٍ » kelimesi de güzel demektir. Çünkü o bahçeye bakanlar, güzelliğine hayran kalırlar. Daha sonra da şu ifade ile aidiyetlik manasını göstermek için de şöyle buyurdu:

"siz, bir tek ağacını bile yetiştiremezsiniz," sizin buna gücünüz yetmez. Burada geçen « كَيْنُونَةٌ » – *"oluş"* kelimesi, yaraşmak, yapmasının yakışık alması manasınadır. Burada demek istenen husus şu gerçektir: *"Bütün bunları, Allah'tan (cc) başkasının yapması muhaldir, olamazdır. Bu, sadece Allah'a (cc) özgü olan bir fiildir, ona hastır."*

"Allah'la birlikte başka ilah mı var? –Allah'tan (cc) başkalarını mı Allah (cc) ile denk tutuyor ve ona ortak mı koşuyorlar?– **Hayır! Fakat onlar haktan uzaklaşan bir kavimdir."** Bilakis onlar, başka

şeyleri Allah'a (cc) denk ilahlar kabul ediyorlar. Ya da onlar Haktan yani tevhid inancından dönüyorlar.

Yüze karşı olan hitaptan sonra gelen « بَلْ هُمْ » ibaresi, onların görüşlerinin yanlışlığını daha açık ve net bir şekilde ortaya koymuş olmaktadır.

61 – Yahut yeryüzünü –döşeyip– **karar kılma** –yaşanma ve kalma– **yeri yapan, içinde** –ortasında– **nehirler akıtan, onun için oturaklı** –yerin hareketini engelleyen– **dağlar yapan ve iki denizin arasına** –tatlı ve acı olmak üzere onun gibi– **bir engel koyan** –birbirlerine karışmamalarını sağlayan– **mı?** –daha hayırlıdır?– **Allah ile birlikte başka bir ilâh mı var!? Hayır, onların çoğu** –tevhidi– **bilmiyor!** –tanımıyor ve ona iman etmiyor!

Bu ayetin baş tarafında yer alan « أَمَّنْ جَعَلَ الْأَرْضَ » ibaresi ve sonrası / devamı, bundan önce geçen « أَمَّنْ خَلَقَ » ayetinden bedeldir, bu itibarla her ikisi de aynı hükme tabidirler. « خِلَالَهَا » zarftır ve aynı zamanda ikinci mefuldür. Birinci meful ise, « أَنْهَارًا » kelimesidir. « بَيْنَ الْبَحْرَيْنِ » de aynen onun gibidir.

62 – "Yahut kendisine dua ettiği zaman zorda kalmışa cevap veren.." Burada geçen « مُضْطَرُّ » – **"zorda kalan"** kelimesi, « افْتَعَلَ – افْتِعَالاً » kalıbında olan bir kelime olup « اِضْطِرَارٌ » kipinden alınmadır. Ki bu da zaruret ve zorunluluk, mecburiyet gibi manalara gelir. Bu, kişinin bir başkasına muhtaç olarak ona sığınmayı ifade eden durum manasınadır. Örneğin Araplar, « اضْطَرَّهُ إِلَى كَذَا » dediklerinde bununla, *"O filan kimseye sığınmak zorunda kaldı."* manasında kullanırlar. Burada da ifade böyledir. Bu durumda fail de mef'ul de Allah'a (cc) muhtaçtır. Muztar yani bir hastalık, bir yoksulluk veya herhangi bir felaket veya musibetin kişiyi Allah'a (cc) sığınmaya ve ona yalvarıp yakarmaya mecbur kılması demektir. Nitekim günahkâr ve suçlu da, Allah'tan (cc) mağfiret dilediğinde böyledir, haksızlığa uğrayan mazlum dua edip yakarınca bu haldedir. Ya da Rabbine ellerini kaldırdığında, elinde hasene (iyilik) olarak sadece tevhidin var olduğunu, elinde başka hiçbir şeyin kalmadığını görenin durumu da böyledir.

"Ve başa gelen kötülüğü –zulüm veya haksızlığı– kaldıran, sizi *yeryüzünün halifeleri kılan mı?"* söyler misiniz, hangisi daha hayırlıdır? Bu ise, Yüce Allah'ın kullarını yeryüzünün varisleri kılması, çağdan çağa tasarruf yetkisini dünyada hilafete layık olan salih kullarına verdiğini, vereceğini ifade ediyor. Ya da burada geçen hilafetten kasıt, mülk, egemenlik ve tasallut manası da olabilir. **"Allah ile birlikte başka ilâh mı var!? Ne kadar az düşünüyorsunuz!"**

Ayetin sonunda yer alan « تَذَّكَّرُونَ » fiilini, Ebu Amr, « ي » harfiyle « يَذَّكَّرُونَ » olarak şeddeli tarzda kıraat etmişlerdir. Ancak Hamza, Ali ve Hafs ise, aynı kelimeyi *Şeddesiz* olarak kıraat etmişlerdir. Bu kelimeden önce geçen « مَا » harfi ise, mezidedir. Buna göre mana: *"Ne kadar da çok az düşünüyorsunuz!"* demektir.

63 – "Yahut karanın ve denizin karanlıklarında –gece vakitlerinde, gündüzleri de yeryüzündeki bir takım alametler aracılığıyla– **size** –yıldızlar sayesinde– **yolunuzu gösteren ve rahmetinin** –yağmurun– **önünden rüzgârları bir müjdeci"** –(Bu kelime, « بُشْرَى » kelimesi olup, « بَشَارَةٌ » kelimesinden alınmadır. Daha önce *Araf Suresi, 57. ayet*te geçmişti.)– **"olarak gönderen mi? Allah ile birlikte başka bir ilâh mı var!? Allah, onların ortak koştuklarından yücedir."**

Bu ayette geçen « الرِّيَاحَ » – *"rüzgâr"* kelimesini, Mekke Okulu, Hamza ve Ali « الرِّيحَ » şeklinde kıraat etmişlerdir.

64 – "Yoksa başlangıçta yaratmayı yapan..." sonra da onlara şöyle denildi: **"...sonra onu tekrarlayan"** Çünkü bunlar yeniden dirilmeyi inkâr ederlerdi. Bu şekilde mesele gerekçelendirilmek suretiyle, gerçekler açık ve net olarak sunularak, bilgilendirilerek, ikrarları sağlanarak şüpheleri ve inatlarının ortadan kaldırılması sağlanmaya çalışıldı. Bundan böyle artık inkâr etmeleri için ellerinde herhangi bir mazeretleri kalmamış oldu. **"...ve sizi gökten** –yağmur ile– **ve yerden** –de bitirdikleriyle– **rızıklandıran mı?** –Kim söyler misiniz?– **Allah ile birlikte başka bir ilâh mı var!? De ki, 'Eğer...'** –Allah'tan başka ilahlar da var, davanızda– **doğru söyleyenler iseniz** –ortak koşmanız hakkındaki– **kesin delilinizi getirin."**

65. - 66. AYETLER

قُلْ لَا يَعْلَمُ مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ الْغَيْبَ إِلَّا اللّٰهُ وَمَا
يَشْعُرُونَ أَيَّانَ يُبْعَثُونَ ﴿٦٥﴾ بَلِ ادَّارَكَ عِلْمُهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ بَلْ
هُمْ فِي شَكٍّ مِنْهَا بَلْ هُمْ مِنْهَا عَمُونَ ﴿٦٦﴾

Meâli

65. De ki: "Göktekiler ve yerdekiler gaybı bilemezler, ancak Allah bilir. Onlar öldükten sonra ne zaman diriltileceklerinin de farkında değildirler."

66. Ahiret (gününün gerçekleşeceği) hakkında bilgi (peygamberler aracılığı ile) onlara peş peşe gelmiştir. Fakat onlar bu konuda şüphe içindedirler. Daha doğrusu onlar ahiretten yana kördürler.

Tefsiri

65 - De ki: "Göktekiler ve yerdekiler gaybı bilemezler, ancak Allah bilir. Onlar öldükten sonra ne zaman diriltileceklerinin de farkında değildirler."

Gayb: Hakkında herhangi bir delil ortaya konulamayan şeydir. Yaratılmışlardan hiçbirisi de gayb konusunda hiçbir şeye muttali olamaz, herhangi bir bilgiye sahip değillerdir. Bu itibarla mana: *"Allah'tan başka hiçbir kimse gaybı bilemez"* demektir. Evet, Yüce Allah göklerde ve yerde var olan her şeyden yücedir, münezzehtir.

Bu ayette yer alan *"gayb"* kelimesi, Araplardan Temim oğulları kabilesinin lehçesine göredir. Çünkü Temim oğulları munkati olan istisna ile muttasıl olan istisnayı aynı şekilde değerlendirirler, birini diğerinden ayırt etmezler. Bu itibarla tıpkı muttasıl isnada yaptıkları gibi munkati isnada da nasb ve bedel durumlarını caiz görürler.

Örneğin: « مَا فِى الدَّارِ اَحَدٌ اِلاَّ حِمَارٌ » – *"Evde bir eşekten başka hiçbir kimse yoktur"* demeleri ifadesi böyledir.

Hz. Aişe (rha) diyor ki: *"Kim, yarın neler olacağını bileceğini iddia ederse, o kimse Allah'a karşı en büyük iftirayı atmış olur."* [3]

Oysa yüce Allah şöyle buyuruyor:

"De ki: "Göktekiler ve yerdekiler gaybı bilemezler," Deniliyor ki bu ayet:

"Müşrikler, Resulullah'a (sav), kıyametin ne zaman kopacağını sorduklarında, bu ayet o zaman inmiştir."

"Onlar öldükten sonra ne zaman diriltileceklerinin de farkında değildirler," ne zaman diriltileceklerini de bilmezler.

Ayette yer alan « مَنْ » kelimesi, « يَعْلَمُ » fiilinin faili yani öznesidir. « اَلْغَيْبَ » kelimesi de bu fiilin mefulü yani tümlecidir. *"Allah"* lafzı da « مَنْ » kelimesine bedeldir.

66 – "Ahiret –gününün gerçekleşeceği– **hakkında bilgi** –peygamberler aracılığı ile– **onlara peş peşe gelmiştir."**

Ayetin başında yer alan « بَلِ ادَّارَكَ » ibaresini, Mekke ve Basra kıraat okulları ile Yezid ve Mufaddal, burada olduğu gibi « بَلِ ادَّارَكَ » olarak vasıl ile kıraat etmişlerdir. Kelime, mana olarak, sona erdi, kemale erdi, tamamlandı, meyve oldu, olgunlaştı gibi manalar taşır.

Kıraat imamlarından A'şa ise kelimeyi, « اِفْتَعَلَ – اِفْتِعَالاً » kalıbında olarak « اَدْرَكَ » diye okumuştur. Bunlar dışında kalanlar ise, « بَلْ اِدَّارَكَ » diye kıraat etmişlerdir. Bu da müstahkem oldu, sağlam hale geldi, demektir. Kelimenin aslı « تَدَارَكَ »'dir. « ت » harfiyle « د » harfinin mahreçleri birbirlerine yakın olması hasebiyle, « ت » harfi, « د » harfinin içine katıldı, yani idğam yapıldı. Konuşma sağlansın, kelime okunabilsin

[3] Müslim, İman, h: 287/177; Buharî, h: 3234–3235, 4612, 4855, 7380 ve 7531; Tirmizi, Sure 6, bap: 5; sure 53, bap: 3. Müslim, uzunca bir hadis içerisinde Hz. Aişe'den (rha) rivayetle hadisten bu bölümü de veriyor.

diye, başına fazladan bir elif harfi getirildi ve kelime, « ادّارَكَ » şeklini almış oldu.

"Ahiret hakkında bilgi" yani *"ahiretin durumu ve manası ile ilgili bilgi"* demektir. Buna göre mana: *"Konu ile ilgili bilgi sebeplerinin sağlamlığı ve mükemmel oluşu açısından kesinlikle kıyamet kopacaktır, bu durum onlar için gerçekleşmiştir ve kesinleşmiştir. Onlar bu konuda şüphe etseler ve işi bilmezden gelseler de, kıyamet hakkında edinilen bilgiler de sağlamdır."* İşte bu ifade ayetin şu bölümünün ifade ettiği manadır. Çünkü ayetin bu bölümünde deniliyor ki:

"Fakat onlar bu konuda şüphe içindedirler. Daha doğrusu onlar ahiretten yana kördürler."

Dikkat edilirse burada üç durum bildirilmektedir ki, onlar bu üç durumda da karasızdırlar. Ayet, onların bu üç halini dile getiriyor ve cehaletlerini tekrar ediyor. Çünkü ayette bunlar ilk önce, *"yeniden dirilme konusunda, bunun ne zaman olabileceği hususunda işin farkında olmamakla, meseleyi bilmemekle"* niteleniyorlar.

İkinci olarak da bunlar: *"Kıyametin vuku bulacağını bilmiyorlar"* diye nitelenmektedirler.

Üçüncü olarak da: *"Bunların şaşkınlık ve şüphe içinde oldukları, bir türlü bunu yenmedikleri"* nitelemesi yapılmaktadır. Oysa bunu her zaman yenebilecek güçte olmalarına rağmen şüphede ısrar etmektedirler. En son bir nitelik de; en kötü bir niteleme ve durum olan bunların ahiretten yana kör oldukları gerçeğidir.

Ahiret hayatı, onların üzerinde oldukları şey bakımından bunun menşei ve başlangıcı kılındı. Bu nedenle, « عَنْ » cer edatı ile değil de « مِنْ » cer edatıyla geçişli hale getirildi yani müteaddi kılındı. Çünkü akıbeti, cezayı ve orada cezalandırılmayı inkâr etmekle, bu durum artık onları bu konu hakkında düşünmekten, menediyor. Konunun bu ayetle bundan önce geçen ayet içeriğindeki uyuma gelince –ki bu, müşriklerin ahiret hayatını inkâr ile nitelenmelidir. Oysaki müşrikler, buna dair sağlam bilgi sebeplerine ve bu işi öğrenmeye sahiptirler– o da, gaybı bil-

menin sadece Yüce Allah'a has olduğu gerçeğidir. Çünkü kullardan hiçbirisi gayba ait bir bilgiye asla sahip değildirler.

Yüce Allah, kulların gaybı bilmeyeceklerine dair gerçeği bildirince, işte bu, onların acizliklerinin bir açıklaması ve ilimlerinin bu konuda sınırlı ve eksik olduğunun kanıtı oldu. Bunu, onunla bağlantılı kılması, bu konuda onların belirtilenden de daha büyük bir acizlik içinde olduğunu göstermektedir. Çünkü müşrikler kesin ve mutlak olarak olacak olan bir hadise için –ki bu, onların amellerinin cezalarını da görecekleri vakittir– şöyle diyorlar:

"Kıyametin vuku bulacağına dair bilgileri ve gerekçeleri ellerinde olduğu ve konu hakkında kesin ve sağlam bilgiye sahip oldukları halde, olmayacak diye söylemektedirler."

Burada onların konu hakkında bilgi sahibi oldukları ve kâmil manada bilgi edindikleri nitelemesi, bir bakıma onlarla alay etmek olduğunu göstermektedir. Örneğin en cahil bir adama, alay vari olarak: *"Gerçekten sen ne büyük bir âlimmişsin(!)"* ifadesine benzer bir anlatım tarzıdır. Çünkü adamlar yeniden dirilme konusu ile ilgili olarak şüphe içindedirler ve onu isbat konusunda da kördürler, gerçeği görmemektedirler. Çünkü gidilen yolu kişiye gösteren gözlerdir. Adamlar bir yola girmişler ve fakat önlerini görmüyorlar.

Burada « أَدْرَكَ » fiilinin manasının, sona erdi, bitti, yok oldu manasına gelmesi de caiz olabilir. Örneğin « أَدْرَكَتِ الثَّمَرَةُ » dediğin zaman, burada, meyveler olgunlaştı, artık olgunlaşma zamanını bitirdi, bu zaman sona erdi, demek olur. Çünkü bu, artık hedefin o noktada son bulduğu ve yok olduğu manasına gelir. Nitekim Hasan Basri de bu kelimeyi:

"Onların ahiret hakkındaki bilgileri artık son bulmuştur, daha ilerisine geçemezler." diye yorumlamıştır.

« تَدَارَكَ » fiili de, « تَدَارَكَ بَنُو فُلَانٍ » ifadesinden alınmadır ki, helak olmaları bakımından birbirlerini peş peşe izlediklerinde bu ifadeyi bu kelime ile kullanırlar.

67. – 75. AYETLER

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَئِذَا كُنَّا تُرَابًا وَآبَاؤُنَا أَئِنَّا لَمُخْرَجُونَ ﴿٦٧﴾
لَقَدْ وُعِدْنَا هٰذَا نَحْنُ وَآبَاؤُنَا مِنْ قَبْلُ إِنْ هٰذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ
الْأَوَّلِينَ ﴿٦٨﴾ قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ
الْمُجْرِمِينَ ﴿٦٩﴾ وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَلَا تَكُنْ فِي ضَيْقٍ مِمَّا
يَمْكُرُونَ ﴿٧٠﴾ وَيَقُولُونَ مَتٰى هٰذَا الْوَعْدُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٧١﴾
قُلْ عَسٰى أَنْ يَكُونَ رَدِفَ لَكُمْ بَعْضُ الَّذِي تَسْتَعْجِلُونَ ﴿٧٢﴾
وَإِنَّ رَبَّكَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا
يَشْكُرُونَ ﴿٧٣﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَيَعْلَمُ مَا تُكِنُّ صُدُورُهُمْ وَمَا يُعْلِنُونَ
﴿٧٤﴾ وَمَا مِنْ غَائِبَةٍ فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ ﴿٧٥﴾

Meâli

67. İnkâr edenler dediler ki: "Biz ve babalarımız toprak olmuş iken mi, gerçekten bızler mi (dırıltilip) çıkarılacağız?"

68. "Andolsun, bizler de bizden önce babalarımız da bununla tehdit edilmiştik. Bu, öncekilerin masallarından başka bır şey değildir."

69. De ki: "Yeryüzünde dolaşın da suçluların sonunun nasıl olduğuna bir bakın."

70. Onlardan yana üzülme. Kurdukları tuzaklardan ötürü de sıkıntıya düşme.

71. Onlar, "Eğer doğru söyleyenler iseniz, bu tehdit ne zaman gerçekleşecek?" diyorlar.

72. De ki: "Belki de acele gelmesini istediğiniz şeyin bir kısmı size çok yaklaşmıştır."

73. Şüphesiz senin Rabbin insanlara karşı lütuf sahibidir. Ancak onların çoğu şükretmezler.

74. Şüphesiz senin Rabbin, onların kalplerinin gizlediği şeyleri de, açığa çıkardıklarını da mutlaka bilir.

75. Gökte ve yerde (ğaib) gizli hiçbir şey yoktur ki apaçık bir Kitap'ta (Levh-i Mahfuz'da) olmasın.

Tefsiri

67 – İnkâr edenler dediler ki: "Biz ve babalarımız toprak olmuş iken mi, gerçekten bizler mi –kabirlerimizden dirilerek– **çıkarılacağız?"**

Ayette bulunan « اذا » ile « ان » harflerinin başında yer alan soru harflerinin yani « أئذا » ve « أئنا » diye tekrar edilmesi, Asım, Hamza ve Halef kıraatlerine göredir. İnkâr üzerine inkâr, redden sonra red manasını taşır. Bu ifade, gerçekten çok kesin ve abartılı bir küfrün delilidir.

« اذا » harfinde amil olan şey, « لَمُخْرَجُونَ » kelimesinin, ifade ettiği manadır ki o da « نُخْرَجُ » kelimesidir ve çıkarılırız demektir. Çünkü ister ismi fail yani etken sıfat fiil olsun, ister ismi meful yani edilgen sıfat fiil olsun, soru edatı olan « أ »'den veya « انّ » ve ibtida « ل »'ı denilen başlangıç « ل »'ından sonra gelmeleri durumunda makablinde yani kendilerinden önce gelen kelime üzerinde amel etmezler. Ya hepsi de bir ibarede bir arada bulunurlarsa o zaman nasıl amel etmiş olsunlar ki? Yani o durumda hiç amel edemezler.

« انّا » ifadesinde yer alan zamire gelince, bu zamir hem kendilerini ve hem de onların atalarını içermektedir. Çünkü toprak olmaları ifadesi hem onları ve hem de onların atalarını da kapsamaktadır. Ancak olay, hazır olanlar üzerinde değil de, mevcut olmayanlar, orada var olmayanlar üzerinde kurgulanmak suretiyle bu ifadeye baskınlık kazandırılmıştır. Yine « ابَاؤُنَا » ifadesi de, « كُنَّا » fiilindeki zamir üzerine atfedilmiştir. Çünkü mef'ul burada, te'kit yerine geçmiştir.

68 – "Andolsun, bizler de bizden önce –yani Muhammed'den (sav) önce– **babalarımız da bununla** –yani bu yeniden diriltilme olayı ile– **tehdit edilmişti."**

Bu ayette « هٰذَا » işaret ismi « نَحْنُ » ve « اٰبَٓاؤُنَا » ibaresinden önce getirildi, yani « هٰذَا » işaret ismi, bu ibareye takdim edildi. Müminun suresi 83. ayette ise « نَحْنُ» ve « اٰبَٓاؤُنَا » ibaresi, « هٰذَا » işaret ismine takdim edilmiş, öncelik ibareye verilmiştir. Böyle olmasındaki amaç, burada yani birincisinde üzerine vurgu yapılan şey, yeniden *diriltilme* olayıdır. Oysa Müminun suresinde dikkat çekilen nokta *diriltilenler*dir.

"Bu, öncekilerin masallarından başka bir şey değildir." Bu, öncekilerin boş sözlerinden ve yalanlarından ibaret olan bir söylentidir.

69 – De ki: "Yeryüzünde dolaşın da suçluların sonunun nasıl olduğuna bir bakın."

Ayette suçlu ifadesinin yer alması, suçları terk etme ve bu türden fiillere yaklaşmama olayı, Yüce Allah'ın Müslümanlara bir lütfudur. Tıpkı Rabbimizin şu kavline benzer bir anlatımdır:

﴿ فَدَمْدَمَ عَلَيْهِمْ رَبُّهُمْ بِذَنْبِهِمْ فَسَوّٰيهَا ﴾

"Bunun üzerine Rableri günahları sebebiyle onlara büyük felaket gönderip hepsini helak etti." [4]

Bir de şu ayette görüldüğü gibi cezalandırıldılar:

﴿ مِمَّا خَطٖيٓـَٔاتِهِمْ اُغْرِقُوا ﴾

"Bunlar, günahları yüzünden suda boğuldular." [5]

70 – Onlar sana uymadıkları için– **"Onlardan yana üzülme.** –Müslüman olmadılar, oysa Müslüman olsalardı, kurtulacakları diye de üzülme.– **Kurdukları tuzaklardan** –sana karşı giriştikleri hilelerden– **ötürü de sıkıntıya düşme.** Sakın göksün daralmasın. Çünkü Allah, seni insanları hile ve tuzaklarından koruyacaktır.

---

[4] Şems, 14.
[5] Nuh, 25.

Ayette geçen « ضَيْقٍ » kelimesi, « ض » harfinin fetha harekesiyle « ضَيْقٍ » olarak İbni Kesir dışındakilerin kıraatidir. İbni Kesir ise aynı kelimeyi esre hareke ile « ضِيقٍ » olarak kıraat etmiştir.

71 – Onlar, "Eğer –azap gelip yalanlayanları yakalayacak sözünde– **doğru söyleyenler iseniz, bu tehdit** –azabın geleceği tehdidi– **ne zaman gerçekleşecek?" diyorlar.**

72 – De ki: "Belki de acele gelmesini istediğiniz şeyin bir kısmı size çok yaklaşmıştır."

Çünkü onlar tehdit için ileri sürülen azabın bir an önce gelmesinde aceleci davranıyorlardı. Zira böyle bir beklenti içinde değillerdi. Bu nedenle onlara şöyle denildi: *"Belki de bir an önce gelmesini istemekte acele ettiğiniz azabın bir kısmının zamanı gelip çattı bile."* Çünkü bu Bedir'de uğrayacakları yenilgi azabı olacaktı.

Bu ayette yer alan « لَكُمْ » zamirindeki « ل » harfi, tıpkı Bakara, 195. ayette geçen ﴿ وَلَا تُلْقُوا بِاَيْدِيكُمْ اِلَى التَّهْلُكَةِ ﴾ ayetinde yer alan « بِاَيْدِيكُمْ »'deki « ب » harfi gibi tekit ve manaya güç kazandırmak amacıyla ziyadelik için eklenmiştir.

Ya da « دَنَا لَكُمْ » ve « اَزِفَ لَكُمْ » yani *"size uysun, tabi olsun"* ve *"Size kavuşsun, sizinle beraber olsun"* gibi ifadelerde olduğu gibi bu da « ل » harfiyle geçişlilik özelliği kazanan fiil manasını içermek içindir.

« عَسٰى », « لَعَلَّ » ve « سَوْفَ » kelimeleri, kralların söz verme veya tehdit içeren ifadelerinde yer aldığı zaman, o işin doğruluğa, mutlaka uygulanacağına, ciddi olduğuna delildir. İşte Yüce Allah'ın vadi ve tehdidi de bu tarzda cereyan eder.

73 – "Şüphesiz senin Rabbin insanlara karşı lütuf sahibidir." –Azabı hemen acele olarak göndermemekle, aceleci davranmamakla insanlara karşı lütuf ve ihsan sahibidir.– **"Ancak onların çoğu şükretmezler."** Yani çoğu gerektiği gibi nimetin hakkını bilip de takdir etmezler, buna şükretmezler ve bilgisizliklerinden ötürü bir an önce azap gelsin isterler.

74 – "Şüphesiz senin Rabbin, onların kalplerinin gizlediği şeyleri de, açığa çıkardıklarını da mutlaka bilir."

Allah onların ne söyledikleri, ne konuşup ne düşündüklerini çok iyi bilir, Allah'a gizli hiçbir şey yoktur. Azabın hemen gelmemiş olması, durumlarını gizlemeleri ve saklamaları sebebiyle değildir, ancak onun için belirlenmiş ve takdir edilmiş bir zaman var, o vakit beklenmektedir.

Ya da bunun manası, Yüce Allah, onların Resulullah (sav) hakkında gizledikleri düşmanlıklarını da, açıkladıklarını da, tuzak ve hilelerini de bilir. Bundan dolayı da Allah, onlar hak ettikleri cezayı da verir ve verecektir.

Ayette geçen « تُكِنُّ » kelimesi, « تَكُنُّ » olarak da okunmuştur. Nitekim herhangi bir şeyi saklı veya gizli tuttuğunda: « كَنَنْتُ الشَّيْءَ » ve « أَكْنَنْتُ الشَّيْءَ » dersin ki, her ikisi de, "Ben o şeyi gizledim" demektir.

75 – "Gökte ve yerde ğaib olan hiçbir şey yoktur ki apaçık bir Kitap'ta (Levh-i Mahfuz'da) **olmasın."**

Gizli kalan ve ortada olmayan şeye, ayette « غَائِبَةٍ » diye isim verilmiştir ki bu, gizli kalan, bilinemeyen manasında « خَافِيَةٍ » demektir. Bu iki kelimenin sonlarında bulunan « ـة » harfi, tıpkı « الْعَافِيَةُ » ve « الْعَاقِبَةُ » kelimelerinin sonlarında yer alan « ـة » harfi gibidir. Bu iki kelimenin benzerleri de « الرَّمِيَّةُ », « الذَّبِيحَةُ » ve « النَّطِيحَةُ » kelimeleridir. Çünkü bunlar sıfat değil, isim olan kelimelerdir. Ancak her iki kelimenin sıfat olmaları da caizdir. Sonlarında yer alan « ـة » harfleri ise, tıpkı « الرَّاوِيَةُ » gibi mübalağa, manasını bildirmek içindir.

Sanki burada şöyle der gibidir:

"Hiç bilinemeyecek ve bulunamayacak derecedeki bir güçlülükte olan bir kayıp yoktur ki, Allah onu bilmemiş ve ihata etmemiş, Levh-i mahfuzda onu kayda geçirip ortaya koymamış olsun."

« الْمُبِينِ » kelimesi: Meleklerden bakanlar için, her şeyin açık ve seçik olarak ortada olması, görülmesi, demektir.

76. – 81. AYETLER

إِنَّ هٰذَا الْقُرْاٰنَ يَقُصُّ عَلٰى بَنٖٓى إِسْرَٓائٖيلَ أَكْثَرَ الَّذٖى هُمْ فٖيهِ
يَخْتَلِفُونَ ﴿٧٦﴾ وَإِنَّهُ لَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِنٖينَ ﴿٧٧﴾ إِنَّ رَبَّكَ
يَقْضٖى بَيْنَهُمْ بِحُكْمِهٖ ۚ وَهُوَ الْعَزٖيزُ الْعَلٖيمُ ۚ ﴿٧٨﴾ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ
إِنَّكَ عَلَى الْحَقِّ الْمُبٖينِ ﴿٧٩﴾ إِنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتٰى وَلَا تُسْمِعُ
الصُّمَّ الدُّعَٓاءَ إِذَا وَلَّوْا مُدْبِرٖينَ ﴿٨٠﴾ وَمَٓا أَنْتَ بِهَادِى الْعُمْىِ عَنْ
ضَلَالَتِهِمْ ۜ إِنْ تُسْمِعُ إِلَّا مَنْ يُؤْمِنُ بِاٰيَاتِنَا فَهُمْ مُسْلِمُونَ ﴿٨١﴾

Meâli

76. Şüphesiz bu Kur'an, İsrail oğullarına üzerinde ayrılığa düştükleri şeylerin çoğunu açıklıyor.

77. Şüphesiz o, elbette müminler için bir hidayet ve bir rahmettir.

78. Şüphesiz senin Rabbin, onların arasında hükmünü verecektir. O, mutlak güç sahibidir, hakkıyla bilendir.

79. Öyle ise Allah'a tevekkül et. Çünkü sen apaçık bir hak üzere bulunuyorsun.

80. Şüphesiz sen ölülere duyuramazsın. Arkalarına dönüp kaçarlarken sağırlara da çağrıyı duyuramazsın.

81. Körleri sapıklıklarından vazgeçirip doğru yola getiremezsin. Ancak ayetlerimize inanıp da Müslüman olmuş olanlara duyurabilirsin.

Tefsiri

76 – "Şüphesiz bu Kur'an, İsrail oğullarına üzerinde ayrılığa düştükleri şeylerin çoğunu –onlara– **açıklıyor."** Çünkü İsrailoğulları Hz. İsa (as) hakkında anlaşmazlığa düştüler, bu amaçlara guruplara ayrılarak parçalandılar. Birçok konularda birbirlerini inkâr eder oldular, birinin inandığına ötekileri iman etmediler. Ötekilerin inandıklarına da berikiler iman etmediler. Daha da ileri gidip birbirlerine bela ve lanet okudular. Ancak Kur'an, onların anlaşmazlığa düştüğü şeyleri açıklayıp ortaya koydu. Keşke Yahudilerle Hıristiyanlar akıllarını başlarına alsalardı da, Kur'an'da gelen açıklamalara göre davranıp hareket etselerdi ve müslüman olabilselerdi.

77 – "Şüphesiz o, –Kur'an– **elbette müminler için bir hidayet ve bir rahmettir."** Akıllarını başlarına alıp da, hem İsrail oğulları ve hem de başkaları ona iman etmiş olsalardı, Kur'an hepsi için bir rahmet olurdu.

78 – "Şüphesiz senin Rabbin, onların –Kur'an'a iman edenlerle, onu inkâr edenler– **arasında** –adaletiyle– **hükmünü verecektir."** Çünkü Allah, sadece adaletle hükmeder. Burada mahkûmun bih yani hüküm giymiş olan için ifade olarak, hüküm kelimesine yer verildi.

Ya da hikmeti gereği olarak hükmünü verecektir. Çünkü böyle bir manasının da var olduğu hususu, ayeti, « بحكمه » diye kıraat edenler açısındandır. « حِكَمْ » kelimesi de « حِكْمَةٌ » – *hikmet* kelimesinin çoğuludur.

"O, mutlak güç sahibidir, –onun kazasını ve hükmünü geri çevirecek de yoktur,– **hakkıyla bilendir."** Yani kimin lehinde ve kimin aleyhinde hüküm ve karar verdiğini de kesin olarak bilendir. Bu itibarla ayarın haklı olan ile olmayanların arasını ayırt edecektir.

79 – "Öyle ise Allah'a tevekkül et." Burada Allah'a dayanılıp güvenilmesi emredilmektedir. Bu itibarla din düşmanlarına önem verilmemesine dikkat çekilmektedir. **"Çünkü sen apaçık bir hak üzere bulunuyorsun."** Burada tevekküle gerekçe olarak, kendisinin apaçık ve şüpheye yer vermeyen bir hak üzere olduğu gerçeği dile getiriliyor. Bu hak da açık ve net olan din olup, bunda asla herhangi bir kuşkuya yer yoktur. Burada bir başka noktaya da dikkat çekiliyor. O da, kendisini hak üzerinde olduğunu bilen bir kimseye yaraşacak olan şey, Allah'a güvenmesi ve O'nun yardımını beklemesidir. Çünkü O, kendisini zafere erdirecektir.

80 – "Şüphesiz sen ölülere duyuramazsın. Arkalarına dönüp kaçarlarken sağırlara da çağrıyı duyuramazsın."

81 – "Körleri sapıklıklarından vazgeçirip doğru yola getiremezsin." Mademki bunlar bir şeyi önemsemiyor ve dinlemiyorlar, bundan yararlanmak istemiyorlar, işte bu durumları nedeniyle bu kimseler, yaşıyor olmalarına ve duyu organlarında da bir sakatlık olamamasına rağmen ölülere ve sağırlara benzetildiler. Adeta duyu organları olmasına rağmen kendilerine seslenildiği halde duymuyorlar. Kör olarak nitelendiler. Çünkü doğru yolu şaşırmışlardır. Allah'tan başka hiçbir kimse onların bu hastalıklarını tedavi etmeye, onları görür ve işitir hale getirmeye kadir olamaz.

Daha sonra Yüce Allah sağır olan kimsenin durumunu, « إِذَا وَلَّوْا مُدْبِرِينَ » ibaresiyle nitelemektedir ki: *"Arkalarında dönüp kaçarlarken"* demektir. Çünkü bu kimseler, kendilerini çağıran ve davet edenlerden uzaklaştıkça, bu, o davetçilere karşı sırtını dönerek uzaklaşmakla olur. Böylece uzaklaştıkça, artık aradaki mesafe nedeniyle artık çağrıyı ve sesi duymaz olur.

Mekke Okulu mensupları « وَلَا تُسْمِعُ الصُّمَّ » ibaresini, « وَلَا يَسْمَعُ الصُّمُّ » diye kıraat etmişlerdir. Nitekim Rum suresi 52. ayette geçen benzer ayeti de Mekke Kıraat İmamları böyle kıraat etmişlerdir. Aynı şekilde Rum suresi, 53. ayeti yani « وَمَا أَنْتَ تَهْدِي الْعُمْيَ » ibaresini sadece Hamza bu şekilde kıraat etmiştir.

"Ancak ayetlerimize inanıp da Müslüman olmuş olanlara duyurabilirsin." Yani sen bunu sadece Yüce Allah'ın kendisinin, ayetlerine iman edeceklerini ve onları tasdik edeceklerini bildiği kimselere duyurabilirsin, başkalarına değil. Yani imanlarında ihlâs sahibi olanlara duyurabilirsin ki bu da Rabbimizin şu kavliyle şöyle ifade edilmiştir:

"Hayır, hayır! Kim samimi ve dürüst bir şekilde yüzünü ihsan sahibi bir müslüman olarak Allah'a döndürürse, ..." [6]

Yani tam bir teslimiyetle, Allah için samimi ve ihlâs sahibi olarak ona yönelirse, demektir.

---

[6] Bakara, 112.

82. – 86. AYETLER

وَإِذَا وَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ أَخْرَجْنَا لَهُمْ دَابَّةً مِنَ الْأَرْضِ
تُكَلِّمُهُمْ أَنَّ النَّاسَ كَانُوا بِآيَاتِنَا لَا يُوقِنُونَ ﴿٨٢﴾ وَيَوْمَ نَحْشُرُ
مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ فَوْجًا مِمَّنْ يُكَذِّبُ بِآيَاتِنَا فَهُمْ يُوزَعُونَ ﴿٨٣﴾ حَتَّى
إِذَا جَاءُوا قَالَ أَكَذَّبْتُمْ بِآيَاتِي وَلَمْ تُحِيطُوا بِهَا عِلْمًا أَمَّاذَا كُنْتُمْ
تَعْمَلُونَ ﴿٨٤﴾ وَوَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ بِمَا ظَلَمُوا فَهُمْ لَا يَنْطِقُونَ
﴿٨٥﴾ أَلَمْ يَرَوْا أَنَّا جَعَلْنَا اللَّيْلَ لِيَسْكُنُوا فِيهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا
إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٨٦﴾

Meâli

82. *(Kıyametin kopacağına dair)* o söz başlarına gelince, onlar için yerden kendilerine bir dâbbe *(canlı bir yaratık)* çıkarırız. O, onlara insanların ayetlerimize kesin olarak inanmadıklarını söyler.

83. Her ümmetten ayetlerimizi yalanlayanlarından bir grubu toplayacağımız ve bunların *(topluca hesap yerine)* sevk edilecekleri günü hatırla.

84. Hesap yerine geldiklerinde Allah şöyle der: "Siz benim âyetlerimi, onları ilmen kavramamışken yalanladınız öyle mi? Yoksa ne yapıyordunuz ki?!"

85. Zulümlerinden dolayı sözü edilen azap tepelerine iner de artık konuşamazlar.

86. Onlar görmüyorlar mı ki, biz geceyi içinde rahat etsinler diye, gündüzü de *(her şeyi)* gösterici *(aydınlık)* olarak yarattık. Şüphesiz bunda inanan bir toplum için elbette *(Allah'ın varlığını gösteren)* deliller vardır.

Tefsiri

82 – Kıyametin kopacağına dair– **"O söz başlarına gelince,"** yani sözkonusu olan anlatım ve bunun ifade ettiği mana, çünkü o manayı yüce Allah kıyametin kopması ve azap olarak onlara vadetmişti. *"Vaki olması"* demek, meydana gelmesi demektir. Bundan murat ise kıyametin meydana gelmesinin yakın olduğudur, kıyametin alametlerinin ortaya çıkması meselesidir. Ki o zaman tevbe etmenin herhangi bir yararı olmayacaktır.

"Onlar için yerden kendilerine bir dâbbe –canlı bir yaratık– **çıkarırız."** Bu canlı yaratığın, hadislerde *Cessase* olduğu söylenir. Boyu 60 arşın uzunluğunda olacaktır. Ona ulaşmak isteyen yetişemeyecek, ondan kaçmak isteyen de kaçamayacaktır. Onun dört ayağı, iki kanadı ve tüyleri vardır. [7]

Yine söylenenlere göre bunun kafası öküz kafası, gözleri domuz gözü, kulakları fil kulağına, boynuzları deve boynuzu, boynu devekuşu boynu, göğsü Arslan göğsü, rengi kaplan rengi, böğürleri kedi böğrü, kuyruğu, koç kuyruğu, ayakları, deve tabanı gibi olacaktır. İki mafsalının arası 12 arşın olacaktır. Safa Tepesi'nin olduğu yerden çıkacak ve Arapça konuşacak ve şöyle diyecektir:

"O, onlara insanların ayetlerimize kesin olarak inanmadıklarını söyler." Ya da insanlar benim çıkacağıma inanmazlardı, diyecektir. Çünkü Dabbe'nin çıkışı da Allah'ın ayetlerinden bir ayettir. Ve o şöyle diyecek: *"Dikkat edin! Allah'ın laneti zalimler üzerine olsun!"*

Ya da o, İslam dini dışında bütün dinlerin artık geçersiz ve batıl olduğu söyleyecektir. Ya da: *"Şu, mümindir, şu da kâfirdir"* diye söyleyecektir. Ayette geçen « أَنَّ » harfini üstün olarak « أَنَّ » tarzında Kufe okulu ile Sehl okumuşlar, bunu da cer edatının hazfine göre yapmışlardır. Yani bunlara göre ayet: « تُكَلِّمُهُمْ بِأَنَّ » tarzındadır.

Bunlar dışındakiler ise, « ا »'(hemze)nin esresiyle « إِنَّ » olarak kıraat etmişlerdir. Çünkü ifade: *"Kavl"* yani *"söz"* manasınadır. Zaten *kavl* maddesinden sonra « ان » maddesi esreli okunur. Yahut da burada

---

[7] **Hafız İbn Hacer diyor ki, Salebi, bu hadisi Huzeyfe'den rivayetle tahric etmiştir. Ancak burada *Cessase* adından söz edilmemektedir bak: Haşiyetu'l-Keşşaf, 3/371.**

"kavl" maddesi gizlidir, yani bu durumda cümle şöyledir: « تَقُولُ الدَّابَّةُ ذَلِكَ » Ya da o, bu durumda *"Yüce Allah'ın sözünü anlatmak, onu hikâye etmek"* manasında olur. Daha sonra da Rabbimiz kıyametin kopmasından söz ederek şöyle buyurmaktadır:

83 – "Her ümmetten –gönderdiğimiz peygamberlerimize indirilen– **ayetlerimizi yalanlayanlarından** –yani yalanlayan ümmetlerin her birinden– **bir grubu toplayacağımız ve bunların** (topluca hesap yerine) **sevk edilecekleri günü hatırla."**

Hepsi bir araya toplanana dek, en sondakileri en baştakilere yetişinceye dek, hapsedilip bekletilirler. Sonrasında da hesap yerine sevk edilerek gönderilirler. Bunun böyle ifade edilmesi, sayılarının oldukça fazla olmasından ileri gelecektir. Nitekim "Fevc" kelimesi, çok büyük kalabalıklar manasınadır.

Ayetin baş kısmı içerisinde yer alan « مِنْ كُلِّ » ifadesindeki « مِنْ » edatı, bazısı, bir kısmı manasında olmak üzere teb'iz içindir. Yani ümmetlerden her biri içerisinden toplayacağımız birer zümreyi hatırla, demektir.

« مِمَّنْ يُكَذِّبُ » ibaresinde yer alan « مِنْ » edatı ise, tebyin içindir. Yani bir şeyi açıklama manasınadır.

84 – "Hesap –ve sorgulanma– **yerine geldiklerinde** –bir tehdit olmak üzere– **Allah şöyle der: 'Siz benim** –peygamberlerime indirilen– **ayetlerimi, onları ilmen kavramamışken yalanladınız öyle mi?"**

Burada « وَلَمْ تُحِيطُوا » fiilinin başında yer alan « وَ » harfi, hal içindir. Sanki burada: *"Siz hiç düşünmeden, meseleyi enine boyuna ele almadan, künhüne tam olarak vakıf olmadan hemen duyar duymaz ayetlerimi yalanladınız öyle mi?' onların doğrulanmayı, tasdiki gerektiren ya da "yalanlanmayı icap ettiren olup olmadıklarını hiç düşünmeden mi yalanladınız, ret ettiniz."* demektir.

"Yoksa ne yapıyordunuz ki?!" Üzerinde düşünüp taşımanız, tefekkür etmeniz gerekmez miydi? Oysaki sizler boşuna yaratılmadınız!

85 – "Zulümlerinden dolayı sözü edilen azap tepelerine iner de artık konuşamazlar."

Yani zulüm ve haksızlıkları yüzünden tehdit edildikleri azap gelip onları yakalayı verir de haberleri bile olmaz. Bu zulümleri ise, Allah'ın ayetlerini yalanlamalarıdır. Azap gelince artık konuşamazlar, herhangi bir mazeret ve özür de beyan edecek bir durumda da olamazlar. Bu adeta şu ayette geçtiği gibidir:

﴿ هٰذَا يَوْمُ لَا يَنْطِقُونَ ﴾

"Bu, onların konuşamayacağı bir gündür." [8]

86 – Onlar görmüyorlar mı ki, biz geceyi içinde rahat etsinler diye, gündüzü de (her şeyi) **gösterici** (aydınlık) **olarak yarattık. Şüphesiz bunda inanan bir toplum için elbette Allah'ın varlığını gösteren deliller vardır.**

Burada geçen « مُبْصِرًا » kelimesi haldir. Gösterici - gösterme kelimesi de, gündüz için zikredildi. Bu da ehli açısından önemlidir. Karşılıklı ifadenin yer alması, manaya riayet içindir. Çünkü ayette geçen « مُبْصِرًا » kelimesi, insanların kazançlarını sağlayabilmeleri için gidiş geliş yollarını görebilmeleri manasınadır.

"Şüphesiz bunda inanan –tasdik edip de bundan ders çıkaran– *bir toplum için elbette Allah'ın varlığını gösteren deliller vardır."* –Bu, öldükten sonra yeniden dirilmenin sahih olduğuna dair delildir. Çünkü bunun manası şöyle olmaktadır:

"Hiç bilip görmüyorlar mı ki biz geceyi de gündüzü de, dünyadaki maişetlerini ve geçim imkânlarını sağlamaları için yarattık. İyice bilsinler ki, biz bunları boşuna yaratmadık. Aksine bunlar bir imtihan ve deneme içindir Mutlaka bu açıdan cezalandırma da, ödüllendirme de olacaktır. Eğer bu cezalandırma ve ödüllendirme bu dünyada olmasa bile, mutlaka ahirette sevap ve ceza olarak karşılarına çıkacaktır."

❀ ❀ ❀

[8] Mürselat, 35.

87. – 90. AYETLER

وَيَوْمَ يُنْفَخُ فِى الصُّورِ فَفَزِعَ مَنْ فِى السَّمٰوَاتِ وَمَنْ فِى الْاَرْضِ اِلَّا مَنْ شَٓاءَ اللّٰهُ وَكُلٌّ اَتَوْهُ دَاخِرِينَ ﴿٨٧﴾ وَتَرَى الْجِبَالَ تَحْسَبُهَا جَامِدَةً وَهِىَ تَمُرُّ مَرَّ السَّحَابِ صُنْعَ اللّٰهِ الَّذ۪ٓى اَتْقَنَ كُلَّ شَىْءٍ اِنَّهُ خَب۪يرٌ بِمَا تَفْعَلُونَ ﴿٨٨﴾ مَنْ جَٓاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مِنْهَا وَهُمْ مِنْ فَزَعٍ يَوْمَئِذٍ اٰمِنُونَ ﴿٨٩﴾ وَمَنْ جَٓاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَكُبَّتْ وُجُوهُهُمْ فِى النَّارِ هَلْ تُجْزَوْنَ اِلَّا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٩٠﴾

Meâli

87. Sur'a üfürüleceği ve Allah'ın dilediği kimselerden başka göklerdeki herkesin, yerdeki herkesin korkuya kapılacağı günü hatırla. Hepsi de boyunlarını bükerek O'na gelirler.

88. Dağları görürsün, onları hareketsiz sanırsın. Hâlbuki onlar bulutların geçişi gibi hareket ederler. Bunu, her şeyi sağlam ve yerli yerince yapan Allah yapmıştır. Şüphesiz O, yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır.

89. Her kim iyi amel getirirse, ona ondan daha hayırlısı vardır. Onlar o gün korkudan emindirler.

90. Kimler de kötü amel getirirse, yüzüstü ateşe atılırlar. (Onlara), "Ancak yaptıklarınızın karşılığını görüyorsunuz" (denir.)

Tefsiri

87 – Sur'a üfürüleceği ve Allah'ın dilediği kimselerden başka göklerdeki herkesin, yerdeki herkesin korkuya kapılacağı günü hatırla. Hepsi de boyunlarını bükerek O'na gelirler.

"Sur'a üfürüleceği ve Allah'ın dilediği kimselerden başka göklerdeki herkesin, yerdeki herkesin korkuya kapılacağı günü hatırla." Ayette geçen sur, kelimesi, boynuz manasınadır. Ya da kelime, suret kelimesinin çoğuludur. Sura üfürecek olan da büyük meleklerden İsrafil (as)'dir.

Ürperme manasına gelen kelime için ayette kullanılan fiil, « فَزِعَ» kelimesidir. Bu, fiilin, mazi kipidir. Muzari kip yani « يَفْزَعُ » (muzari) kipi yerine dili geçmiş zaman olan « فَزِعَ » kipinin tercih nedeni, olayın kesin olarak meydana geleceği ve vuku bulacağının sabit olması, kesin olarak gerçekleşeceği hasebiyledir. Bu, hiçbir kuşkuya yer kalmaksızın kesin olarak meydana gelecektir.

Bundan murat, ilk sur üflemesinde ürpererek ve korkularından yerinde donup kalacak olanlardır. Bunlardan *"Sadece Allah'ın diledikleri istisna edileceklerdir."* Yani meleklerden Allah'ın kalplerini sabit kıldığı, ürpermenin ve korkunun dışında tuttuğu melekler hariçtirler. Bunların da Cebrail, Mikail, İsrafil ve ölüm meleği denilen Azrail melekleridir -Allah'ın selamı üzerlerine olsun-.

Kimi yorumlara göre de bunlar şehitlerdir. Kimi yorumlara göre de Hurilerle, ateşi bekleyen hazinlerdir, Arşı yüklenen meleklerdir. Cabir'den (ra) rivayete göre, Hz. Musa (as) da onlardandır. Çünkü o zaten daha önceden bir defa baygın düşüp kalmıştı. Bu ayetin bir benzeri de şu ayettir:

﴿ وَنُفِخَ فِى الصُّورِ فَصَعِقَ مَنْ فِى السَّمٰوَاتِ وَمَنْ فِى الْاَرْضِ اِلَّا مَنْ شَٓاءَ اللّٰهُ ﴾

"Sur'a üfürülecek ve göklerde, yerde ne varsa, Allah'ın dilediğinden başka, hepsi cansız kalacak." [9]

[9] Zümer, 68.

Ayetin sonunda yer alan « وَكُلٌّ أَتَوْهُ » ibaresindeki « أَتَوْهُ » ifadesini, Hamza, Hafs ve Halef, « أَتَوْهُ » olarak okumuşlardır. Bunlar dışında kalan kıraat otoriteleri ise, aynı kelimeyi « أَتُوهُ » olarak kıraat etmişlerdir. Kelimenin aslı ise « أَتِيُوهُ »'dur. « دَاخِرِينَ » kelimesi de haldir ve küçülmüş, aşağılanmış olarak demektir. « الإتْيَانُ » kelimesinin manası, mahşer yerine getirilmeleri veya Allah'ın emrine dönmeleri ya da, Allah'a buyun eğmeleridir. Nitekim zaten ayetin sonu da öyle bitmektedir:

"Hepsi de boyunlarını bükerek O'na gelirler."

88 - Dağları görürsün, onları hareketsiz sanırsın. Hâlbuki onlar bulutların geçişi gibi hareket ederler. Bunu, her şeyi sağlam ve yerli yerince yapan Allah yapmıştır. Şüphesiz O, yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır.

"Dağları görürsün, onları hareketsiz sanırsın." Ayette geçen « تَحْسَبُهَا » kelimesini, Şam okulu, Hamza, Yezid ve Asım, « س » harfinin fethasıyla, görüldüğü gibi « تَحْسَبُهَا » olarak kıraat etmişlerdir. Bunlar dışında kalanlar ise « س » harfinin esresiyle, « تَحْسِبُهَا » olarak okumuşlardır. Ve kelime, muhataptan haldir.

Yine ayette yer alan « جَامِدَةً » kelimesi de, yerinde duran, hareketsiz olan, yerinde donup kalan, debelenmeyen demektir.

"Hâlbuki onlar bulutların geçişi gibi hareket ederler." Ayette geçen « وَهِيَ تَمُرُّ » ibaresi de « تَحْسَبُهَا » kelimesinde mansub olan zamirden hal olarak gelmiştir. Mana şöyle olmaktadır:

"Sur'a üfürüldüğü zaman sen, dağlara baktığında, azametleri ve büyüklükleri sebebiyle onları yerinde sabit olarak duruyor sanırsın. Oysaki onlar, adeta rüzgârın önünde hareket edip giden bulutların geçişi misali çok hızlı bir şekilde hareket edip giderler. Nitekim sayıca çok fazla olan diğer büyük cüsseli ve azametli her varlık aynı şekilde hareket ettiklerinde, neredeyse hareket edişlerini göremezsin." Tıpkı Şair Nabiga'nın bir orduyu tavsif etmesine benzer bir durum sergilerler. Nabiga diyor ki:

بأرعن مثل الطود تحسبُ انهم وقوفٌ لحاج والركابُ تَهْمَلَجُ

Büyük bir ordu ile savaştık ki,
sen onları ihtiyaç için duruyor sanırsın.
Halbuki onlar yürümektedir.

"Bunu, her şeyi sağlam ve yerli yerince yapan Allah yapmıştır." Ayette geçen « صُنْعَ » kelimesi, mastar olan bir kelimedir, bunda amil etkisi yapan ise, « تَمُرُّ » fiilinin delalet ettiği şeydir. Çünkü dağların geçişinin, bulutların geçişi gibi olması, Yüce Allah'ın fiilidir, O'nun yapmasıdır. Sanki burada: "Bu, Allah'ın yaptığı bir yapmadır" denir gibi bir ifade bulunmaktadır. Burada Yüce Allah'ın, ismine yer vermesi, daha önce, yer vermemesinden dolayıdır.

"Şüphesiz O, yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır." Burada yaptıklarınız manasında olan « تَفْعَلُونَ » kelimesini, Mekke okulu, Sehl dışında Basra okulu, Yahya dışında Ebu Bekir, « ي » harfiyle « يَفْعَلُونَ » olarak kıraat etmişlerdir. Bunlar dışında kalanlar ise, « ت » harfiyle « تَفْعَلُونَ » olarak kıraat etmişlerdir.

Yani Allah, kullarının yaptıklarını bilir, hepsinden de haberdardır ve kullarını işledikleri amellerine göre ödüllendirir. Daha sonra Rabbimiz şöyle buyurmaktadır:

89 – "Her kim iyi amel getirirse," Cumhura göre bu iyi amel, *"La ilahe İllallah"* kelimesidir. Kim bu kelimeyi söylerse, **"ona ondan daha hayırlısı vardır."** Yani söylediği o tevhid kelimesi sebebiyle ona bundan ötürü daha güzel ve daha iyi bir ödül verilecektir ki, bu da cennettir. Bu duruma göre ayette geçen « خَيْرٌ » kelimesi, daha faziletli manasına gelmez. Ayette geçen « مِنْهَا » ise, « خَيْرٌ » kelimesinin sıfatı olması hasebiyle ref' yerinde gelmiştir.

"Onlar o gün korkudan emindirler." Burada korku manasında olan « فَزَعٍ » kelimesini, Kufe okulu, tenvinli olarak « فَزَعٍ » diye oku-

muşlardır. Manası da çok büyük bir korkudan, dehşet saçsan bir korkudan manasına gelir ki, bu da cehennem ateşinden dolayı olan korkudur. Ya da az da olsa bu, herhangi bir korkudan manasına da gelebilir.

Kufe okulu dışında kalanlar ise, aynı kelimeyi tenvinsiz olarak « فَزَعِ » diye okumuşlardır. *"O gün"* manasına gelen « يَوْمَئِذٍ » kelimesini, Kufe ve Medine okulları mensupları, « م » harfinin fethasıyla « يَوْمَئِذٍ » diye okunuşlardır. Bunlar dışında kalanlar ise, « م » harfinin esresiyle, « يَوْمِئِذٍ » diye kıraat etmişlerdir. *'Gün'*den murat ise, kıyamet günüdür.

Ayetin sonunda yer alan « آمِنُونَ » fiili, « أَمِنَ » fiilinden alınmadır. Bu da her cer edatıyla ve hem kendi başına geçişli bir fiil olabilir. Nitekim şu ayet, buna örnektir:

﴿ أَفَأَمِنُوا مَكْرَ اللّٰهِ ﴾

"Allah'ın azabından emin mi oldular?" [10]

90 – "Kimler de kötü amel –Allah'a ortak koşmayı, şirki– **getirirse, yüzüstü ateşe atılırlar."** Atılmak manasında olan kelime, « كُبَّتْ » kelimesidir. Örneğin: « كَبَبْتُ الرَّجُلَ » denir ki bu, onu yüzükoyun veya yüz üstü attım, demektir. Yani onları başları üzerine cehennem ateşine atın, demektir. Ya da hepsi anlamında *"yüzü"* ifadesiyle dile getirildi. Çünkü baş ve boyun gövde mesabesindedir. Yani olduğu gibi ateşe atın demektir. Bu, onlar ateşe atılacağı sırada kendilerine söylenir.

Onlara– **"Ancak** –dünyada– **yaptıklarınızın** –işlediğiniz şirkin ve masiyetlerin, günahların– **karşılığını görüyorsunuz"** –denir.

❀ ❀ ❀

---

[10] Araf, 99.

91. – 93. AYETLER

إِنَّمَا أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ رَبَّ هٰذِهِ الْبَلْدَةِ الَّذِي حَرَّمَهَا وَلَهُ كُلُّ
شَيْءٍ وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٩١﴾ وَأَنْ أَتْلُوَ الْقُرْآنَ
فَمَنِ اهْتَدَى فَإِنَّمَا يَهْتَدِي لِنَفْسِهِ وَمَنْ ضَلَّ فَقُلْ إِنَّمَا أَنَا مِنَ
الْمُنْذِرِينَ ﴿٩٢﴾ وَقُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ سَيُرِيكُمْ آيَاتِهِ فَتَعْرِفُونَهَا وَمَا
رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٩٣﴾

Meâli

91. De ki: "Ben, sadece bu beldenin Rabbine ibadet etmekle emrolundum. Allah bu beldeyi saygı gösterilmesi gereken mukaddes bir yer kılmıştır. Her şey yalnız onundur. Ben, Müslümanlardan olmakla emrolundum."

92. De ki: "Bir de Kur'an okumakla (emrolundum). Kim hidayet yolunu tutarsa ancak kendisi için hidayet yolunu tutmuş olur." Kim de saparsa de ki: "Ben, ancak uyarıcılardanım."

93. De ki: "Hamd Allah'a mahsustur. O, ayetlerini size gösterecek ve siz de onları tanıyacaksınız. Rabbin, yaptıklarınızdan habersiz değildir."

Tefsiri

91 – De ki:– "**Ben, sadece bu beldenin** –Mekke'nin– **Rabbine ibadet etmekle emrolundum. Allah bu beldeyi saygı gösterilmesi gereken mukaddes** –güvenli, dokunulmaz– **bir yer kılmıştır.** –Buraya sığınan kimse güvende olur. Oranın otu ve dikenleri koparılmaz. Oraya sığınanlara dokunulmaz. Avları ürkütülmez. Bu belde de dâhil– **Her şey yalnız O'nundur.** –Çünkü O dünyanın da ahiretin de maliki ve sahibidir.– **Ben, müslümanlardan olmakla** –ona boyun eğmekle– **emrolundum.**"

92 – De ki: "Bir de Kur'an okumakla (emrolundum). **Kim hidayet yolunu tutarsa ancak kendisi için hidayet yolunu tutmuş olur." Kim de saparsa de ki: "Ben, ancak uyarıcılardanım."**

Burada okumak manasına gelen kelime, « أَتْلُوَ » kelimesidir ki, bu kelime ya « التِّلَاوَة » kelimesinden türemedir veya « التُّلُوّ » kelimesinden alınmadır.

Bu ibare, adeta:

﴿ وَاتَّبِعْ مَا يُوحَى اِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ ﴾

"Rabbinden sana vahyedilene uy," [11] ayetinde olduğu gibidir.

Allah (cc), burada, Resulü Hz. Muhammed'e (sav): *"Ben ibadetimi ve kulluğumu sadece Allah'a tahsis etmekle, O'na hiçbir şeyi ortak koşmamakla emrolundum. Yoksa Kureyş'in yaptığı gibi değil."* demesini emrediyor. Ve *"Aynı zamanda İslam dini üzere sebat eden Haniflerden olmakla, Kur'an okumakla da emrolundum."* demesini de buyurdu. Çünkü helal ve haramı öğrenmek ve onu hayatta uygulamak da Kur'an'ı okumaya bağlıdır. İslam'ın gerektirdiklerini yapmak da buna bağlıdır.

Diğer beldeleri sözkonusu etmeksizin sadece Mekke adını Yüce Allah'ın ismine izafe ederek, sırf bu isimden söz etmesi, Mekke'nin Resulullah'ın (sav) yanında farklı bir yerinin olması, onu çok sevmesi sebebiyledir. Çünkü Resulullah'a göre en değerli ve en büyük belde Mekke'dir. Nitekim bu beldeye « هذه » işaret ismiyle işaret etmesi de, buraya tazim ve saygı anlamında olan bir işarettir. Oraya yaklaşımını göstermektir. Bir de bu beldenin, Peygamberi Hz. Muhammed'in (sav) vatanı, doğduğu yer olması, kendisine vahyin ilk geldiği şehir olması hasebiyledir.

Aynı şekilde bu beldeyi harem - dokunulmaz vasfıyla zikretmesi, bu vasfın sadece buraya has olması sebebiyledir. Her şeyi, Yüce Allah'ın Rububiyeti ve melekûtu altında değerlendirmesi de böyledir. Burada adeta, tabi olan da aynı hükmün altına girmiş olmaktadır.

[11] Ahzab, 2.

"Kim hidayet yolunu tutarsa –Yani bu hususta bana tabi olur, Allah'ın birliği ve tevhid inancı bakımından benim gösterdiğim gibi hareket ederse, Hanif olan dine girerse, vahiy olarak bana indirilenlere uyarsa– *ancak kendisi için hidayet yolunu tutmuş olur."* Çünkü doğru yola girmesi ve hidayete ermesi sebebiyle elde edeceği menfaat, bana değil, o kimsenin kendisine dönecektir.– *"Kim de saparsa de ki: 'Ben, ancak uyarıcılardanım.'"* Yani her kim sapıtırsa, haktan saparsa ve bana uymazsa, artık benden vebal gitmiştir. Ben sadece bir uyarıcı elçiyimdir.– ***"Kaldı ki, peygambere düşen görev, apaçık tebliğden ibarettir."*** [12]

93 – De ki: "Hamd Allah'a mahsustur. O, ayetlerini size gösterecek ve siz de onları tanıyacaksınız. Rabbin, yaptıklarınızdan habersiz değildir."

Yüce Allah, elçisi Hz. Muhammed'e (sav), Rabbinin kendisine bahşettiği peygamberlik nimeti sebebiyle O'na hamd etmesini emrediyor. Çünkü verilen peygamberlik nimeti, hiçbir nimetle asla eşdeğer değildir.

Aynı zamanda Yüce Allah'ın düşmanlarına karşı, ahirette göstereceği ayetlerle de onları tehdit etmesini de emir buyuruyor. Çünkü Allah düşmanları ahirette göreceklerini gördüklerinde onlara kesin olarak inanacaklar ama bunun kendilerine bir yararı olmayacaktır.

Bir yoruma göre de, bu ayetlerin ayın yarılması, bir dumanın çıkması, dünyada Yüce Allah'ın bir tokadı ve intikamı olarak başlarına gelenler gibi şeylerdir. Bütün bunlardan kendileri için bir ders çıkarmaları gerekirken, onlar hiç umursamamışlardır.

"Rabbin, yaptıklarınızdan habersiz değildir."

Burada *"yaptıklarınızdan"* manasında olan kelime, « ت » harfiyle « تَعْمَلُونَ » kelimesidir ki bu kelimeyi Medine ve Şam okulları mensupları ile Hafs ve Yakub « تَعْمَلُونَ » olarak kıraat etmişlerdir. Bunlar dışında kalanlar ise « ي » harfiyle « يَعْمَلُونَ » diye okumuşlardır.

Yani işledikleri her türlü amellerini Yüce Allah kesin olarak bilir. Allah onlardan habersiz değildir. Gaflet ve yanılma gibi şeyler Allah hakkında asla caiz olan şeyler değildir.

---

[12] Nur, 54.

Sûre - 28

KASAS SÛRESİ

Bu sûre Mekke'de nazil olmuştur; 88 âyettir.

Cüz - 20

KASAS SÛRESİ

Kur'an-ı Kerim'in Mushaf tertibine göre 28. suresidir. Mekke'de inmiştir. Nüzul sırasına göre kırk dokuzuncu suredir. Neml Suresi'nden sonra, İsra suresinden önce inmiştir. 88 ayetten ibarettir.

Sure, adını *25. ayette* geçen *"el-Kasas"* kelimesinden almıştır. Kasas, kıssalar anlamında olup Kur'an'da geçen kıssa ve olaylar için kullanılır. Surede başlıca Hz. Musa'nın (as) çocukluğunu, peygamber oluşunu, Musevîleri Mısır'dan çıkarmasını ve Firavun ile ordusunun boğulmasını kapsayan süreç anlatılmaktadır. Ayrıca yine bu surede küfre saplanıp maddî servet ve kudrete bel bağlamanın kötü akıbetini vurgulamak üzere Karun kıssasına yer verilmektedir.

1. – 6. AYETLER

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

طٰسٓمٓ ﴿١﴾ تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ الْمُبِينِ ﴿٢﴾ نَتْلُوا عَلَيْكَ مِنْ نَبَإِ مُوسٰى وَفِرْعَوْنَ بِالْحَقِّ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٣﴾ اِنَّ فِرْعَوْنَ عَلَا فِي الْاَرْضِ وَجَعَلَ اَهْلَهَا شِيَعًا يَسْتَضْعِفُ طَٓائِفَةً مِنْهُمْ يُذَبِّحُ اَبْنَٓاءَهُمْ وَيَسْتَحْيٖي نِسَٓاءَهُمْۜ اِنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ ﴿٤﴾ وَنُرِيدُ اَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا فِي الْاَرْضِ وَنَجْعَلَهُمْ اَئِمَّةً وَنَجْعَلَهُمُ الْوَارِثِينَۙ ﴿٥﴾ وَنُمَكِّنَ لَهُمْ فِي الْاَرْضِ وَنُرِيَ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَجُنُودَهُمَا مِنْهُمْ مَا كَانُوا يَحْذَرُونَ ﴿٦﴾

Meâli

1. Tâ – Sîn – Mîm.

2. Bunlar apaçık Kitab'ın ayetleridir.

3. İman eden bir kavim için Musa ile Firavun'un haberlerinden bir kısmını sana gerçek olarak anlatacağız.

4. Şüphe yok ki, Firavun yeryüzünde (ülkesinde) büyüklük taslamış ve oranın halkını sınıflara ayırmıştı. Onlardan bir kesimi eziyor, oğullarını boğazlıyor, kadınlarını ise sağ bırakıyordu. Şüphesiz o, bozgunculardandı.

5. Biz ise, istiyorduk ki yeryüzünde ezilmekte olanlara lütufta bulunalım, onları önderler yapalım ve onları varisler kılalım.

6. Yeryüzünde onları kudret sahibi kılalım ve onların eliyle Firavun'a, Hâmân'a ve ordularına, çekinegeldikleri şeyleri gösterelim.

Tefsiri

1 – Tâ – Sîn – Mîm.

2 – "Bunlar apaçık Kitab'ın ayetleridir."

Ayette geçen ve *"apaçık"* manasına gelen « الْمُبِين » kelimesi, « بَانَ » ve « اَبَانَ » kökünden gelmektedir ki her ikisi de aynı manaya gelir. Nitekim « بَانَ الشَّيْءُ » ve « اَبَنْتُهُ » bu bakımdan aynı manaya gelirler ve dolayısıyla « اَبَانَ » fiili, hem lazım (geçişsiz) ve hem müteaddi (geçişli) olabilmektedir. Buna göre mana, *"hayrı ve bereketi açık ve net olan, ortada olan"* demektir. Ya da *"Helal ve haramı apaçık ortada olan, vadi ve vaidi (tehdidi), ihlâs ve tevhidi de ortada olan, gizli kalmayan"* demektir.

3 – "İman eden bir kavim –ezeli bilgimiz gereği mümin olacağını bildiklerimiz– **için** –çünkü bir şeyleri anlatmak ve açıklamak sadece inananlara yarar sağlar, inanmayanlara bir yarar getirmez.– **Musa ile Firavun'un haberlerinden bir kısmını sana gerçek olarak anlatacağız."**

Burada geçen *"anlatacağız"* manası verilen « نَتْلُوا » kelimesi aslında okuyacağız, sana okuyacağız, manasınadır ki bu zaten anlatacağız anlamını da içerir. Yani Cebrail (as) bizim emrimizle onu sana okuyup anlatacaktır. « نَتْلُوا » kelimesinin mefulü (tümleci), « مِنْ نَبَإِ مُوسٰى وَفِرْعَوْنَ » ibaresi olup *"Musa ile Firavun'un haberlerinden bir kısmını"* demektir. « بِالْحَقِّ » de, haldir ve *"gerçek olarak"* demektir.

4 – Şüphe yok ki, Firavun yeryüzünde (ülkesinde) **büyüklük taslamış ve oranın halkını sınıflara ayırmıştı. Onlardan bir kesimi eziyor, oğullarını boğazlıyor, kadınlarını ise sağ bırakıyordu. Şüphesiz o, bozgunculardandı.**

Ayetin başında yer alan *"Şüphe yok ki Firavun.."* ibaresi, yeni bir cümledir. Sanki burada mücmel olanı, (tam anlatılmamış olanı) tefsir eden, bir cümle konumundadır. Biri şöyle der gibidir:

– *"O ikisi ile ilgili haber nasıldı?"* O da:

– *"Firavun, yeryüzünde 'üstünlük taslamış' azgınlık ve taşkınlık göstermiş, zulüm ve haksızlık etmede haddini aşmış ya da büyüklük taslayarak kendini beğenmiş ve Allah'a karşı kulluğunu unutmuştu."*

"ve oranın halkını –dilediği gibi guruplara, fırkalara ve– *sınıflara ayırmıştı."* Hepsi ona itaat ediyorlardı. Kimse korkusundan, ona karşı başını bile arkasına çeviremezdi. Bir başka yoruma göre de Firavun idaresi altında bulunanları değişik guruplara ve fırkalara ayırmış, bunlardan dilediklerine ikramda bulunmuş, dilediklerini de aşağılamıştı. Kıptilere karşı saygılı ve fakat İsrail oğullarına karşı ise onları aşağılayıcı bir tavır ve uygulama içerisindeydi.

"Onlardan bir kesimi –İsrailoğullarını– *eziyor, oğullarını boğazlıyor, kadınlarını ise* –kendilerine hizmet etsinler diye– *sağ bırakıyordu."*

Firavun'un, İsrail oğullarının erkek çocuklarını öldürmesinin sebebi, kâhinin birinin ona söylediği bir yorumdur. Kâhinin, Firavun'a söylediğine göre, İsrailoğullarından bir çocuk dünyaya gelecek ve bu çocuk onun mülküne ve saltanatına son verecektir. Bu durum, Firavun'un ahmak bir adam olduğuna da bir delildir. Çünkü kâhinin söylediklerinin doğruluğunu kabul ediyorsa, bu takdirde çocukları öldürmekle, kendisi için sözkonusu olan tehlikenin önünü alamayacaktır er veya geç o çocuk eliyle saltanatı yok olacaktır. Eğer kâhin yalan söylüyorsa, o zaman da çocukları öldürmesinin bir manası yoktur.

Ayette geçen « يَسْتَضْعِفُ » kelimesi, « وَجَعَلَ » kelimesinin zamirinden haldir ya da « شِيَعًا » kelimesinin sıfatıdır. Veya yeni bir cümledir. « يُذَبِّحُ » kelimesi de, « يَسْتَضْعِفُ » kelimesinden bedeldir.

"Şüphesiz o, –orada– *bozgunculardandı."* Çünkü adam öldürmek zulüm ve haksızlıktır, bu da sadece bozgunculuk çıkaranların yapacağı bir iştir. Bu itibarla ister kâhini doğrulasın, ister yalanlasın, bunun bir başka anlamı da yoktur.

5 – Biz ise, istiyorduk ki yeryüzünde ezilmekte olanlara lütufta bulunalım, onları önderler yapalım ve onları varisler kılalım.

İşte bu, Allah'ın aslah olanı yani en iyi olanı yaratma meselesi konusunda bizim lehimize olan bir delildir. Aynı zamanda bu cümle: « إِنَّ فِرْعَوْنَ عَلَا فِى الْأَرْضِ » – *"Şüphe yok ki, Firavun yeryüzünde* –ülkesinde yani Mısır'da– *büyüklük taslamış."* ibaresi üzerine matuftur. Çünkü bu, Hz. Musa (as) ile Firavun'a dair haberi tefsir etme anlamında gelen benzer bir ibaredir, bir naziredir, ona karşılık olmak ve bir misillemede bulunmaktır.

Ya da bu, « يَسْتَضْعِفُ » fiilinden haldir. Yani: *"Firavun onları güçsüz ve savunmasız görüyordu. Biz de buna karşılık olarak onlara ikramda ve ihsanda bulunmak istedik. Allah'ın murat ettiği de mutlaka gerçekleşecektir."* Burada sanki İsrail oğullarının güçsüzlüklerine karşılık, böylesine bir ikram ile onlara taltifte bulunulmuştur.

"Onları önderler yapalım –İsrail oğullarından Allah'a iman edenleri, tevhid inancını hayata hâkim kılmak isteyenleri biz, böyle hayır ve iyilikte lider ve önderler kıldık, onların örnek alınmasını diledik. Ya da hayra davet eden, velayet yetkisi kullanacak olan kimseler, ya da krallar kıldık– *ve onları varisler kılalım."* Yani Firavun ve kavmine sahip, onlara ait olan her şeye varis kıldık.

6 – "Yeryüzünde –yani Mısır ve Şam toprakları üzerinde– **onları kudret sahibi kılalım."**

Ayette geçen ve kudret sahibi kılmak manasında olan « نُمَكِّنَ » kelimesi, « مَكَّنَ » fiilinden alınmadır. Bu kelime; bir kimseye üzerine oturup yerleşebileceği veya yatıp uyuyabileceği bir yer hazırlanması veya yer edinmesi manasınadır. [13]

Bu öylesine bir yerleştirmedir ki, bundan böyle Firavun'un gücü ve sultası buralara kadar uzayamaz, onlar üzerinde bir uygulamaya geçemez. Emri, buralarda geçersizdir.

"Ve onların eliyle Firavun'a, Hâmân'a ve ordularına, çekinegeldikleri şeyleri gösterelim." Gösterelim manasında olan « نُرِيَ » kelimesinin, « ن » harfi ötreli olup, Firavun ve sonrasında gelen kelimeler ise mansubturlar.

Aynı fiili « نُرِيَ » şeklinde « ن » harfiyle değil de, « ي » harfiyle okumak suretiyle, Firavun ve sonraki kelimeleri de merfu olarak okuyan kıraat imamları Ali ve Hamza'dırlar. Buna göre mana şöyle olmaktadır:

"Kendilerinden doğacak olan bir çocuğun eliyle mülkünün ve saltanatının gideceğine inandıkları ve çekindikleri o olayı onlardan göreceklerdir."

« يَرَى » fiili, mansub olan bir kelimeyi, tıpkı nun ile olan kıraatte olduğu gibi kendisinden önce geçen ve mansub olan bir şeye atfetmek kabilindendir. Ya da yeni bir cümleymiş gibi merfu olarak bu yeni cümle üzerine atfetmektir.

« مِنْهُمْ » onların eliyle yani İsrail oğullarının eliyle, demektir. Buradaki « مِنْ » cer edatı, « يَحْذَرُونَ » fiiline değil, « نُرِيَ » fiiline müteallіktir. Çünkü sıla yani ilgi cümleciği, mevsul üzerine geçmez, ona takaddüm etmez.

Çekinme manasında olan « الْحَذَرُ » kelimesi, zarardan sakınmak demektir.

---

[13] « مَكَّنَ », « تَمَكَّنَ » kelimesinin anlamları için Prof. M. Ali Sallabi'nin *Fıkhu'n-Nasr ve't-Temkin* isimli eserine bakınız.

7. – 14. AYETLER

وَأَوْحَيْنَآ إِلٰٓى أُمِّ مُوسٰٓى أَنْ أَرْضِعِيهِ ۚ فَإِذَا خِفْتِ عَلَيْهِ فَأَلْقِيهِ فِى الْيَمِّ وَلاَ تَخَافِى وَلاَ تَحْزَنِى ۚ إِنَّا رَآدُّوهُ إِلَيْكِ وَجَاعِلُوهُ مِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿٧﴾ فَالْتَقَطَهُٓ اٰلُ فِرْعَوْنَ لِيَكُونَ لَهُمْ عَدُوًّا وَحَزَنًا ۗ إِنَّ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَجُنُودَهُمَا كَانُوا خَاطِئِينَ ﴿٨﴾ وَقَالَتِ امْرَاَتُ فِرْعَوْنَ قُرَّتُ عَيْنٍ لِى وَلَكَ ۗ لاَ تَقْتُلُوهُ ۖ عَسٰٓى أَنْ يَنْفَعَنَآ أَوْ نَتَّخِذَهُ وَلَدًا وَهُمْ لاَ يَشْعُرُونَ ﴿٩﴾ وَأَصْبَحَ فُؤٰادُ أُمِّ مُوسٰى فَارِغًا ۗ إِنْ كَادَتْ لَتُبْدِى بِهِ لَوْلآ أَنْ رَبَطْنَا عَلَى قَلْبِهَا لِتَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٠﴾ وَقَالَتْ لِأُخْتِهِ قُصِّيهِ ۘ فَبَصُرَتْ بِهِ عَنْ جُنُبٍ وَهُمْ لاَ يَشْعُرُونَ ۙ ﴿١١﴾ وَحَرَّمْنَا عَلَيْهِ الْمَرَاضِعَ مِنْ قَبْلُ فَقَالَتْ هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلٰٓى أَهْلِ بَيْتٍ يَكْفُلُونَهُ لَكُمْ وَهُمْ لَهُ نَاصِحُونَ ﴿١٢﴾ فَرَدَدْنَاهُ إِلٰٓى أُمِّهِ كَىْ تَقَرَّ عَيْنُهَا وَلاَ تَحْزَنَ وَلِتَعْلَمَ أَنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ وَلٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لاَ يَعْلَمُونَ ۟ ﴿١٣﴾ وَلَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَاسْتَوٰٓى اٰتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا ۗ وَكَذٰلِكَ نَجْزِى الْمُحْسِنِينَ ﴿١٤﴾

Meâli

7. Musa'nın annesine, "Onu emzir, başına bir şey gelmesinden korktuğun zaman onu denize (Nil'e) bırak, korkma, üzülme. Çünkü biz onu sana döndüreceğiz ve onu peygamberlerden kılacağız" diye vahyettik.

8. Nihayet Firavun ailesi kendilerine düşman ve üzüntü kaynağı olacak olan o çocuğu bulup aldı. Şüphesiz Firavun, (veziri) Hâmân ve onların askerleri hata yapıyorlardı.

9. Firavun'un karısı şöyle dedi: "Bana da, sana da göz aydınlığı (bir çocuk)! Sakın onu öldürmeyin. Belki bize faydası dokunur, ya da onu evlat ediniriz." Oysaki onlar (olacak şeylerin) farkında değillerdi.

10. Musa'nın anasının kalbi bomboş kaldı. Eğer biz (çocuğu ile ilgili sözümüze) inancını koruması için kalbine güç vermeseydik, neredeyse bunu açıklayacaktı.

11. Annesi, Musa'nın kız kardeşine, "Onu takip et" dedi. O da Musa'yı, onlar farkına varmadan uzaktan gözledi.

12. Biz, daha önce onun, sütanalarının sütünü haram kıldık. Kız kardeşi, dedi ki: "Size onun bakımını, sizin adınıza üstlenecek ve ona içtenlik ve şefkatle davranacak bir aile göstereyim mi?"

13. Böylece biz, anasının gözü aydın olsun ve üzülmesin, Allah'ın vaadinin hak olduğunu bilsin diye onu anasına geri döndürdük. Fakat onların pek çoğu bunu bilmezler.

14. Musa, olgunluk çağına ulaşıp gelişimini tamamlayınca, biz ona hikmet ve ilim verdik. Biz, iyilik edenleri böyle mükâfatlandırırız.

Tefsiri

7 – Musa'nın annesine, "Onu emzir, başına bir şey gelmesinden korktuğun zaman onu denize (Nil'e) **bırak, korkma, üzülme. Çünkü biz onu sana döndüreceğiz ve onu peygamberlerden kılacağız" diye vahyettik.**

Ayette geçen *"emzir"* manasında olan « أَرْضِعِيهِ » kelimesinin başında yer alan « أَنْ » harfi, *"Ey"* anlamındadır ki bu, *"yani"* demektir. Ya da bu harf, mastar manasında olan bir edattır.

"başına bir şey gelmesinden –komşularının bebeğin sesini duyarak durumu ilgililere bildirebilecekleri ve bu yüzden de öldürülmesinden–

korktuğun zaman onu denize –Mısır'daki Nil nehrine– *bırak,* –boğulmasından ve kaybolmasından da– *korkma,* –ayrılığına da– *üzülme. Çünkü biz onu* –büyümesi ve yetişmesi için güzel bir şekilde, tatlı bir yüzlesana *döndüreceğiz ve onu peygamberlerden kılacağız' diye vahyettik."*

Burada geçen *"vahyettik"* ifadesi ilham yoluyla bildirdik, ya da rüya yoluyla veya bir melek aracılığıyla haber verdik, demektir. Nitekim Hz. İsa'nın annesi, Hz. Meryem'e de tıpkı bu şekilde ilham edilmişti. Vahiy denilen bu ilham, aslında risalet yani peygamberlik anlamında bir durum değildir. Çünkü kadınlar peygamber olamazlar. Bu itibarla Hz. Musa'nın annesi de bir resul değildi, nitekim Hz. Meryem de böyledir.

Bu ayette iki emir, iki yasak, iki haber ve iki müjde yer almaktadır. Emirlerin ikisi, *emzirme* ile *denize atma* emridir. İki nehiy, (yasak) *korkma* ve *üzülme* yasağıdır. Söz konusu iki haberden biri *"Musa'nın annesine vahyettik"* ve *"korktuğu zaman"* haberiydi. İki müjde ise: *"Musa'yı yeniden ailesine döndürmesi"* ve onun *"peygamber kılınacağı"* müjdeleriydi.

Korku (Havf) ile hüzün arasındaki fark şöyledir. *Korku* (Havf): Olabilecek bir fenalık sebebiyle duyulan tasa ve keder demektir. *Hüzün*: Meydana gelen bir olay yüzünden kişini düştüğü durum, tasa ve sıkıntı, demektir. Bu da, Hz. Musa'nın annesinin oğlundan ayrı kalması, onun sebebiyle sıkıntıya düşmesidir. Hz. Musa'nın annesi, bu her ikisinden de menediliyor. Ondan korkmaması ve üzülmemesi isteniyor. Çocuğunun yeniden kendisine döndürüleceğini ve onun peygamberlerden kılınacağını müjdeliyor.

Rivayete göre Firavun Musa'yı bulup öldürmek için doksan bin çocuk öldürmüştür.

Yine rivayete göre Hz. Musa'nın annesinin doğum sancıları başlayınca, İsrailoğulları kadınlarından gebe olmalarını takip ve doğum olaylarını gerçekleştirmekle görevli kılınan ebelerden biri doğum olayını gerçekleştirmek üzere gelip doğumu gerçekleştirir. Derken çocuk dünyaya gelir gelmez iki kaşı arasından ebeyi korkutan bir nur yayılır ve bundan dolayı ebe, dünyaya gelen bebeğe karşı sevgi dolmaya başlar, onu Firavun'a haber vermek istemez. Ebe, Hz. Musa'nın annesine;

"Ben, senin doğan bu çocuğunu öldürmekle görevli kılınarak buraya gönderildim. Buraya asıl geliş amacım onu öldürmek ve durumu Firavun'a bildirmekti. Ancak hiçbir bebeğe karşı duymadığım ve hissetmediğim bir duygu ve sevgiyi senin bu bebeğine karşı duymaya başladım. Onu iyi koru." diye uyardı.

Ebe, evden ayrılınca, Firavun'un casusları derhal eve geldiler. Hz. Musa'nın annesi hemen bebeği bir beze sarıp kızgın tandırın içine bırakıverdi. Gelen casusların korkusundan aklı başından gitmiştir, ne yaptığını bilmeden ve farkında olmadan bebeğini kızgın tandıra bırakmıştır. Gelenler çocuğu isterler ama onu bulamazlar. Umutlarını kesip evden ayrılan casuslardan sonra anne, çocuğu nereye bıraktığını bilemez, çünkü o esnada şaşkın bir haldeydi. Derken anne, bebeğinin ağlama sesini duyar ve sesin tandırdan geldiğini görür. Hemen ona doğru koşar. Vardığında, Allah (cc), ateşi gül gülistan kıldığını, soğuttuğunu görür.

Ancak Firavun yeni doğmuş olan bebeklerin peşini bırakmamada ısrarlı olunca, Yüce Allah, Hz. Musa'nın annesine, bebeğini denize (Nil nehrine) bırakmasını ilham etti. Bu olay, annesi, bebek olan Hz. Musa'yı üç ay emzirdikten sonra gerçekleşti.

8 – "Nihayet Firavun ailesi –sonunda– **kendilerine düşman** – olacak olan bebeği yani Musa'yı aldı. Oysa asıl amaçları, onun kendilerine düşman olmamasıydı, bu amaçla almışlardı.– Bu söz, Zeccac'ın da belirttiği gibi adeta şu ifadeye benzer:

"Ölmeleri için bir anne çocuk doğurmaz, nitekim Hz. Musa'nın annesi de çocuğu ölsün diye doğurmadı. Fakat gidiş ona doğrudur."

İşte buna dayanarak tefsir bilginleri der ki: « لِيَكُونَ » filinin başında yer alan « ل » harfi, *"Akıbet"* ve *"sayruret"* manasında olan bir « ل » harfidir. Keşşaf Tefsiri'nin sahibi olan Zemahşeri de diyor ki:

Bu « ل » harfi, *"için"* anlamında olan « كَيْ » manasına gelir ki, bunun da manası ta'lil yani illet ve sebep için olup gerekçe demektir. Örneğin: « جِئْتُكَ لِتُكْرِمَنِي » – *"Bana ikram edesin diye sana geldim"* cümlesinde olduğu gibi. Dolayısıyla buradaki « لِ » harfi ta'lil içindir ve gerekçe bildirir. Burada da, *"... edesin, için geldim"* manasını verdiren işte cümledeki « لِ » harfidir ve « كَيْ » manasınadır. Ancak burada ta'lil manası mecazi manada varit olmuştur. Çünkü Firavun ailesinin çocuğu almaları, öyle bir davet edilene, benzetildi ki, fail yapacağı işi ve eylemi onun için yapar, ki bu da sözkonusu olan davetçidir. Yani ikram olayıdır. Çünkü davet edilenin gelmesinin bir neticesi olarak da ikram gerçekleşmiş olmaktadır. Gelme olmasaydı, ikramdan da söz edilemezdi.

« حَزَنًا » – *"üzüntü"* kelimesini, kıraat imamlarından Ali ve Hamza, « حُزْنًا » olarak kıraat etmişlerdir. Her iki kelime de Arap dilinde bu manaya kullanılmaktadır. Kelime adeta « عُدْم » ve « عَدَم » kelimeleri gibidir. Çünkü bu ikisi de tıpkı diğer iki kelimeye benzerler. Araplar bu her iki kelimeyi de yokluk, yok olmak manasında kullanmaktadırlar.

"ve üzüntü kaynağı olacak olan o çocuğu bulup aldı." Zeccac diyor ki: Firavun, aslında *Fars ehlinden Istahr ailes*indendi.

"Şüphesiz Firavun, –veziri– *Hâmân ve onların askerleri hata yapıyorlardı."* Ebu Cafer, ayetin sonunda geçen ve *"hata yapıyorlardı"* manasında olan « خَاطِئِينَ » kelimesini « خَاطِينَ » olarak kıraat etmiştir. Mana olarak *"günah işliyorlardı, suç işliyorlardı"* demektir. Allah da onları, elleriyle büyüttükleri, düşmanları olacağı ve yok oluşları onların elinden olacağı ceza ile Firavun ve hanedanını cezalandırdı. Ya da: "Her konuda hatalıydılar ve hep suç işliyorlardı" demektir.

Hataları, kendi elleriyle büyüttükleri bir çocuğun onların arasından yeni bir icatla çıkmış olması manasında değildir. Cinayet işlemeleri ve hakkı inkâr etmeleri anlamındadır.

9 – "Firavun'un karısı şöyle dedi: 'Bana da, sana da göz aydınlığı (bir çocuk!)'" Rivayete göre, Firavun'un adamları çocuğun içinde bulunduğu tabutu Nil'den çıkardıklarında, tabutun ağzını açmaya çalışırlar, fakat açamazlar. Bu defa kırmaya uğraşırlar, bunda da yorgun düşerler, kıramazlar. Derken bu sırada Firavun'un hanımı Asiye tabutun yanına yaklaşır ve tabutun içinde bir nurun parladığını görür. Kendisi hemen gidip tabutu açmaya çalışır ve tabutu açar. Bir de ne görsün tabutun içinde bir bebek, kaşlarının arası nurdan parıldıyor. Bu defa onu sevmeye başlar. Firavun'un da abraş - alaca ten hastalığına yakalanmış bir kızı vardı. O da bebeğin yüzüne bakınca, alacaları iyileşiverir.

Firavun'un kavminden azgın ve acımasız olanları: *"İşte bu çocuk bizim sakındığımız ve sakıncalı gördüğümüz bebektir. Onu öldürmemiz için bize izin verin."* dediler ve hemen bebeği alıp öldürmek üzere harekete geçtiler. Bunun üzerine Firavun'un eşi Asiye, Firavun'a:

"İşte bana da, sana da göz aydınlığı bir çocuk!" diye söyledi. Ancak Firavun: *"Senin için gözaydınlığı olacak, benim için değil"* diye karşılık verdi. Nitekim bir hadiste şöyle geçer:

"Eğer Firavun da tıpkı eşi Asiye'nin dediği gibi, senin için göz aydınlığı olacağı gibi benim içinde olsun, demiş olsaydı, Yüce Allah Asiye'yi hidayette kıldığı gibi, Firavun'u da hidayette kılardı." [14]

Bunun manası: *"Eğer Firavun'un kalbi mühürlü olmasaydı, o da Asiye gibi düşünseydi, bu durumda Firavun da tıpkı eşi Asiye'nin dediğini derdi ve onun Müslüman olması gibi o da Müslüman olurdu."*

« قُرَّتُ » kelimesi, mahzuf bir mübtedanın haberidir. Yani, « هُوَ قُرَّتُ » demektir ki, *"O gözaydınlığıdır"* manasınadır. « لِي وَ لَكَ » – (sana ve bana) ibaresi de « قُرَّتُ » kelimesinin sıfatlarıdır.

Asiye, çocuğu öldürmek isteyen azgınlara, adeta kralların hitap edasıyla hitapta bulundu. **"Sakın onu öldürmeyin!"** Ya da azılılara seslendi, onu öldürmeyin, dedi. **"Belki bize faydası dokunur"**un manası onun yüzünde bereket emareleri ve fayda sağlayacak deliller görülüyor. Çünkü tabutu açtığında, onun kaşları arasında parlayan nuru ve alaca tenli kızın iyileşmesini görmesi sebebiyle söylemişti. **"ya da onu evlat ediniriz."** Kendimize oğul ediniriz demişti. Çünkü böylesi bir çocuk krallara evlat olmaya layık bir çocuktur. **"Oysaki onlar olacak şeylerin farkında değillerdi."** İfadesi hal cümlesidir. Zu hal (hal sahibi) ise Firavun ailesidir. Bu durumda ayetin manası şöyle olmaktadır:

"Nihayet Firavun ailesi kendilerine düşman ve üzüntü kaynağı olacak olan o çocuğu bulup aldı." [15]

Evet, Firavun'un hanımı böyle söylemişti. *"Oysa ki onlar olacak şeylerin farkında değillerdi."* O bebeği almakla büyük bir hata yaptıklarının, büyük bir yanlışın içinde olduklarının farkında değillerdi. Çünkü ondan bir fayda beklentisi içinde idiler ve onu kendilerine oğul edinmek istiyorlardı.

« انَّ فِرْعَوْنَ » diye başlayan ayet –ki bu surenin 4. ayetidir– ara cümlesi olup matuf ile matufun aleyh arasında yer almıştır ve onların hata etmelerinin manasını daha da güçlendirmektedir. Meani ve Beyan ilimlerinden anlayanlar için bu ifade ne kadar can alıcı güzel bir ifadedir.

10 – Musa'nın anasının kalbi bomboş kaldı. –Yani çocuğunun Firavun'un eline düştüğünü öğrenince büyük bir dehşete düştü ve adeta

---

[14] Hafız İbn Hacer diyor ki: *"Bu, Nesai tarafından rivayet edilen uzunca bir hadisin bir parçasıdır."* Haşiyetu'l-Keşşaf, 3/381.

[15] Kasas, 8.

aklını kaçırmış gibi oldu, ne yapacağım bilemez durumdaydı.– **Eğer biz** –çocuğu ile ilgili sözümüze olan– **inancını koruması için kalbine güç vermeseydik, neredeyse bunu açıklayacaktı.**" ortaya koyacaktı.

« لَتُبْدِى بِه » kelimesindeki zamir, Musa'ya racidir. Bundan kasıt, Musa ile ilgili durumu, onun kıssasını, onun kendisinin çocuğu olduğunu söyleyecekti.

Söylendiğine göre, Nil'deki dalgaların tabutla adeta oynadığını, bir o yana bir bu yana savurduğunu görünce, neredeyse şöyle bağıracaktı: *"Eyvah oğlum gitti!"*

Yine söylenenlere göre, Hz. Musa'nın annesi, oğlunun Firavun'un eline düştüğünü öğrendiğinde, şefkat ve merhamet duygusundan ötürü, *"Eyvah, oğlumu öldürecekler!"* diye bağıracaktı.

« إِنْ كَادَتْ » ayetinde yer alan « اِنْ » harfi, aslında şeddeli hali olan « اِنَّ » iken, şedde kaldırılarak, « اِنْ » diye gelmiştir, tahfif edilmiştir. Yani ibare: « إِنَّهَا كَادَتْ » demektir. Kalbi raptetmek ya da bağlamak demek, sabır ilham etmek suretiyle güç kazandırmak, onu takviye etmek, demektir. Bunu da: *"inancını koruması için"*, vadimizi ve sözümüzü tasdik edip doğrulaması için yaptık. Çünkü biz ona: *"Biz onu sana geri çevireceğiz"* demiş olduğumuz vadimiz gereği bunu yaptık.

« لَوْلَا » kelimesinin cevabı ise mahzuftur ve o da « لَأَبْدَتْهُ » – *"kesin olarak onu açığa vuracaktı"* ifadesidir.

Ya da mana şöyledir: *"Hz. Musa'nın annesi, oğlunun Firavun tarafından alındığını ve onu kendisine evlat edindiğini öğrenince artık hiçbir tasa ve endişesi kalmamıştı. Bundan dolayı neredeyse sevincinden, çocuğun kendisine ait olduğunu söyleyiverecekti. Çünkü sevincinden ve duyduklarından ötürü yaşadığı mutluluktan adeta kendinden geçmişti. Eğer gerçekten biz onun kalbine sükûnet ve huzur vermeseydik, sıkıntısını gidermeseydik, yaşadığı aşırı sevinç yüzünden ne yaptığının farkında olmadan çocuğunu açığa verecekti. Biz kalbine öyle bir güç kazandırdık ki, böylece annesini, Allah'ın vadine güvenen ve buna kesin inananlardan olsun istedik. Yoksa Firavun'un onu evlat edinmesi onun için bir güven değildi."*

Yusuf b. Hüseyin diyor ki: *"Musa'nın annesine iki emir verildi ve kendisine iki de yasak getirildi. İki de müjde verildi. Musa'nın annesi bütün bu konularda Allah'a güvenip dayanmadıkça, onu veli edinmedikçe, bunlar ona herhangi bir yarar sağlamadı, ne zamanki kalbini tümüyle Allah'a*

verince, Allah da onu koruması altına aldı ve onun kalbine takviye verdi, ona dayanma gücü verdi."

11 – **"Annesi, Musa'nın kız kardeşine,** –Musa'nın kız kardeşi Meryem'e– **Onu takip et,** –izle, onunla ilgili haber getir– **dedi. O da Musa'yı, onlar** –onun Musa'nın kız kardeşi olduğunun– **farkına varmadan uzaktan gözledi.**

Ayette geçen « فَبَصُرَتْ بِهِ » ibaresi, « اَبْصَرَتْ » manasına olup bu da uzaktan takip et, uzaktan gözetle, izle demektir. Aynı zamanda « عَنْ جُنُبٍ » ibaresi « بِهِ » zamirinden de haldir. Ya da « بَصُرَتْ » kelimesinde muzmar olan kelimeden haldir.

12 – **Biz, daha önce onun, sütanalarının sütünü haram kıldık. Kız kardeşi, dedi ki: "Size onun bakımını, sizin adınıza üstlenecek ve ona içtenlik ve şefkatle davranacak bir aile göstereyim mi?"**

Bu, *"Kız kardeşi izini takip ederek oraya varmadan önce veya bebeği annesine geri çevirmemizden önce onun, süt analarının sütünü haram kıldık."* demektir.

Burada geçen *"haram kılma"* ifadesi, emmemesini sağlamak manasınadır. Yoksa şer'i manada kesin haramlık ve yasak manasında bir haramlık demek değildir. Yani biz o bebeğe, annesi dışında başka yabancı kadınların memesini emmesini engellemek suretiyle, sadece annesinin memesini emmesini sağladık. Bebek Musa, başka kadınların memelerini emmeyince, bu durum, onları daha da bir zorladı, ona uygun bir sütanne arama çabasına düştüler.

Ayette geçen « اَلْمَرَاضِعَ » kelimesi, « مُرْضِعٌ » kelimesinin çoğuludur. Bu da emziren kadın, sütanne demektir. Ya da kelime « مَرْضَعٌ » kelimesinin çoğulu olup bu da emilen yer yani meme demektir ya da emzirme manasınadır.

Hz. Musa'nın kız kardeşi de, Firavun'un evine çağırılan sütanneler arasında, bir sütanne rolünde girmişti. Baktı ki kardeşi, hiçbir kadının memesini kabul etmemekte ve almamaktadır. *"Size onun* –Musa'nın– *bakımını, sizin adınıza üstlenecek ve ona içtenlikle ve şefkatle davranacak bir aile göstereyim mi?"*

Ayette geçen ve: *"Ona içtenlikle ve şefkatle davranacak"* manasında alınan « وَهُمْ لَهُ نَاصِحُونَ » ibaresinde yer alan nasihat kelimesi yani

« نَصَحَ » şu manaya gelmektedir: *"Yapacağı işi fesattan, kötülükten uzak ve samimi bir şekilde ihlâs ile yerine getiren"* demektir.

Rivayete göre Musa'nın kız kardeşi onlara: *"ve ona içtenlik ve şefkatle davranacak"* diye konuşunca, Firavun'un veziri olan Haman: *"Bu kadın, bebeği ve bebeğin ailesini tanıyor. Onu hemen yakalayın ve çocuk kimin nesidir, ondan öğrenin."* der.

Musa'nın kız kardeşi de: *"Siz, krala yol göstermeye gayret ederken, ben de böylece bir yardımım dokunsun istedim."* der. Musa'nın kız kardeşi hemen annesine gider ve onu alıp Firavun'un sarayına getirir. Bu sırada bebek Musa, Firavun'un kucağındadır. Ona olan şefkati sebebiyle onu susturmaya çalışıyordu ama bebek ağlıyordu, meme istiyordu. Ancak bebek annesinin kokusunu alınca sakinleşti ve hemen onun memesini emmeye başladı.

Firavun bu durum karşısında, Hz. Musa'nın annesine döner ve: *"Sen onun nesi olursun? Çünkü bu bebek, sana gelinceye dek, hiçbir kadının memesini ağzına almadı, sadece senin memeni emmeye başladı."* der.

Musa'nın annesi de: *"Ben hoş kokulu bir kadınım, tüm bebekler benden hoşlanırlar, sütüm de bebeklere iyi gelir. Ben ne zaman ve nerde bir bebek emzirmeye kalkışsam, hiç zorlanmadan hemen mememi kabul eder."* der.

Bunun üzerine Firavun, bebeği ona teslim eder ve bakımını üstlenmesini de ondan ister. O da bebeği alıp evine götürür. Yüce Allah böylece vadini yerine getirmiş oluyordu. Çünkü çocuğunu ona geri göndereceği vadini vermişti. Artık bebek annesinin yanında kalıyordu. Nihayetinde meselenin bu boyutunu gören anne, artık kesin olarak çocuğunu bir peygamber olacağı bilgisine sahip oluyordu. Zaten bu da şimdi gelecek olan ayette değinilen husustur.

13 – "Böylece biz, anasının gözü aydın olsun ve –onun ayrılığı yüzünden– **üzülmesin, Allah'ın vaadinin hak olduğunu** –yani daha önce bir haber olarak bildiği gerçeğin bu defa bizzat görerek ve müşahede ederek– **bilsin diye onu anasına geri döndürdük."** –Onunla kalmasını sağladık.

Ayette yer alan « وَلَا تَحْزَنَ » fiili, « تَقَرَّ » fiili üzerine atfedilmiştir.

Bu arada, Hz. Musa'nın annesinin Firavun ailesinden her gün için almış olduğu ücret de ona helal kılınmıştı. Nitekim Süddi de böyle söylemiştir. Çünkü alınan mal, harbi olan yani düşman olan birinden alındığı

için ona bu, helal kılınmıştı. Yoksa bebeğini emzirmeye karşılık olarak değildir.

"Fakat onların pek çoğu bunu bilmezler." Sadece işin mahiyetini Musa'nın annesi biliyordu. Yani: *"Allah'ın vadinin hak ve gerçek olduğunu bilesin diye, çünkü onların pek çoğu bunun hak olduğunu bilmezler, aksi takdirde şüpheye düşerlerdi."*

Yani Musa (as) ile ilgili haberi öğrenen anne, bu olay üzerine korku ve heyecana kapılınca, onun bu ifrat derecesine varan hali bir tür tariz tarzında verildi.

14 – "Musa, olgunluk çağına ulaşıp gelişimini tamamlayınca, –güçlü kuvvetli, aklı başında, olgun biri olunca– **biz ona hikmet** –peygamberlik– **ve ilim** –derin ve köklü bilgi, dünya ve ahiret maslahatlarıyla ilgili bilgi– **verdik."**

Ayetin başında yer alan « أَشُدَّهُ » kelimesi; nasıl ki, « أَنْعُم » kelimesi, « نِعْمَة » kelimesinin çoğulu ise, bu da, « شِدَّة » kelimesinin çoğuludur. « اسْتَوَى » kelimesi de, gelişimini tamamlamak, itidal haline gelmek, sağlam karakterli olmak, demektir. Bu da 40 yaş dolayıdır. Rivayete göre Hz. Musa (as), kırk yaşının başlarında peygamber olmuştur.

"Biz, iyilik edenleri böyle mükâfatlandırırız." Yani Musa ve annesine nasıl iyilikte bulunmuşsak, müminlere de öyle iyilikte bulunuruz.

Zeccac diyor ki: *"Yüce Allah, ilim ve hikmeti, ihsana karşılık bir ödül olarak vermektedir. Çünkü ilim ve hikmet, her ikisi de kişiyi cennete götürür. Zira cennet, ihsanda bulunanların ödülüdür. Hakim ve bilgin olan bir kimse, ilminin gereğini yerine getiren, ilmiyle amel eden kimsedir."* Çünkü Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَلَبِئْسَ مَا شَرَوْا بِهِ أَنْفُسَهُمْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴾

"Karşılığında canlarını satıp verdikleri şey, ne kötüdür! Keşke bunu bilselerdi!" [16]

İlimle amel etmedikleri için onları cahil olarak bildirmiştir.

[16] Bakara, 102.

15. – 21. AYETLER

وَدَخَلَ الْمَدِينَةَ عَلَى حِينِ غَفْلَةٍ مِنْ أَهْلِهَا فَوَجَدَ فِيهَا رَجُلَيْنِ يَقْتَتِلَانِ هٰذَا مِنْ شِيعَتِهِ وَهٰذَا مِنْ عَدُوِّهِ فَاسْتَغَاثَهُ الَّذِى مِنْ شِيعَتِهِ عَلَى الَّذِى مِنْ عَدُوِّهِ فَوَكَزَهُ مُوسٰى فَقَضٰى عَلَيْهِ قَالَ هٰذَا مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ عَدُوٌّ مُضِلٌّ مُبِينٌ ﴿١٥﴾ قَالَ رَبِّ إِنِّى ظَلَمْتُ نَفْسِى فَاغْفِرْلِى فَغَفَرَ لَهُ إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿١٦﴾ قَالَ رَبِّ بِمَآ أَنْعَمْتَ عَلَىَّ فَلَنْ أَكُونَ ظَهِيرًا لِلْمُجْرِمِينَ ﴿١٧﴾ فَأَصْبَحَ فِى الْمَدِينَةِ خَآئِفًا يَتَرَقَّبُ فَإِذَا الَّذِى اسْتَنْصَرَهُ بِالْأَمْسِ يَسْتَصْرِخُهُ قَالَ لَهُ مُوسٰٓى إِنَّكَ لَغَوِىٌّ مُبِينٌ ﴿١٨﴾ فَلَمَّآ أَنْ أَرَادَ أَنْ يَبْطِشَ بِالَّذِى هُوَ عَدُوٌّ لَهُمَا قَالَ يَا مُوسٰٓى أَتُرِيدُ أَنْ تَقْتُلَنِى كَمَا قَتَلْتَ نَفْسًا بِالْأَمْسِ إِنْ تُرِيدُ إِلَّآ أَنْ تَكُونَ جَبَّارًا فِى الْأَرْضِ وَمَا تُرِيدُ أَنْ تَكُونَ مِنَ الْمُصْلِحِينَ ﴿١٩﴾ وَجَآءَ رَجُلٌ مِنْ أَقْصَا الْمَدِينَةِ يَسْعٰى قَالَ يَا مُوسٰٓى إِنَّ الْمَلَأَ يَأْتَمِرُونَ بِكَ لِيَقْتُلُوكَ فَاخْرُجْ إِنِّى لَكَ مِنَ النَّاصِحِينَ ﴿٢٠﴾ فَخَرَجَ مِنْهَا خَآئِفًا يَتَرَقَّبُ قَالَ رَبِّ نَجِّنِى مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٢١﴾

Meâli

15. Musa, halkın habersiz olduğu bir sırada şehre girdi. Orada biri kendi tarafından, diğeri düşmanı tarafından; kavga eden iki adam gördü. Kendi tarafından olan, düşmanına karşı ondan yardım istedi. Musa da ona bir yumruk indirip onu öldürdü. Musa dedi ki: "Bu şeytanın işidir. O, gerçekten apaçık bir saptırıcı düşmandır."

16. Musa, dedi ki: "Rabbim! Şüphesiz ben nefsime zulmettim. Beni affet." Allah da onu affetti. Şüphesiz O, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.

17. Dedi ki: "Rabbim! Bana verdiğin nimetle asla suçlulara arka çıkmayacağım."

18. Korkarak, etrafı gözetleyerek şehirde sabahladı. Bir de ne görsün, dün kendisinden yardım isteyen yine feryat ederek ondan yardım istiyordu. Musa da ona şöyle dedi: "Belli ki sen azgın bir kimsesin."

19. Musa, ikisinin de düşmanı olan adamı yakalamak isteyince adam şöyle dedi: "Ey Musa! Dün birini öldürdüğün gibi, beni de öldürmek mi istiyorsun. Sen ancak yeryüzünde bir zorba olmak istiyorsun, arabuluculardan olmak istemiyorsun."

20. Şehrin öbür ucundan bir adam koşarak geldi ve dedi ki: "Ey Musa! İleri gelenler seni öldürmek için aralarında senin durumunu görüşüyorlar. Şehirden hemen çık. Şüphesiz ben sana öğüt verenlerdenim."

21. Musa, korku içinde etrafı gözetleyerek şehirden çıktı ve şöyle yakardı: "Ey Rabbim! Beni bu zalim kavimden kurtar."

Tefsiri

15 – Musa, halkın habersiz olduğu bir sırada şehre girdi. Orada biri kendi tarafından, diğeri düşmanı tarafından; kavga eden iki adam gördü. Kendi tarafından olan, düşmanına karşı ondan yardım istedi. Musa da ona bir yumruk indirip onu öldürdü. Musa dedi ki: "Bu şeytanın işidir. O, gerçekten apaçık bir saptırıcı düşmandır."

"Musa, halkın habersiz olduğu bir sırada şehre –Mısır'a– *girdi."* Cümle failden haldir. Yani gizli bir şekilde akşam ile yatsı arasında Mısır'a girdi veya gün ortasında herkes kaylule (kuşluk) uykusuna yattığı bir sırada geldi.

Söylenenlere göre, Musa, delikanlılık çağına geldiğinde, akılca da olgun biriydi. Halka hakkı ve gerçeği anlatıyor, yanlış yapanlara doğru yolda olmadıklarını hatırlatıyordu. Bunun üzerine onlar Musa'yı korkutmaya başladılar. Bu nedenle herkesin gözü önünde şehre, halkın arasına giremiyordu. Ancak herkesin dinlemeye çekildiği, uykuya yattığı bir sırada, çarşı - pazar ıssızken giriyordu.

İşte böyle ıssız bir durumda çarşıya indiğinde *"Orada biri kendi tarafından,"* –Yani İsrail oğullarından ve kendi inancında olan ki bunun da Samiri olduğu söylenir – *diğeri düşmanı tarafından;* –yani muhalifleri olan Kıptilerden biri ki bunun da Fatun adında bir Kıpti olduğundan söz edilir– *kavga eden iki adam gördü."*

Burada görüleceği gibi her ikisi için de « هذا » ve « وهذا » işaret isimleri geçmektedir. Gerçi her ikisini de gaip kipiyle hikâye yani aktarım yoluyla aktarılmıştır. Yani dışarıdan onlara bakanlar görürler ki şu adam Musa'nın taraftarlarından yani İsrail oğullarından, bu adam da Musa'nın düşmanının toplumundandır.

"Kendi tarafından olan, düşmanına karşı ondan yardım istedi. Musa da ona bir tokat attı ve adam öldü." –Yani ya yumruk indirdi veya parmaklarıyla bir tokat attı ve adam da öldü.– *"Musa dedi ki: 'Bu şeytanın işidir.'"* Yani bu meydana gelen öldürme olayı, benden kastımı aşan bir durumdur, ben öyle olsun istememiştim.

Dikkat edilirse kâfirin öldürülmesi, *"şeytanın işi"* olarak ifade edildi. Bunu da, kendi nefsine, kendisine yazık etmiş olmak diye niteledi. Bundan ötürü de Allah'tan mağfiret diledi. Çünkü kendisi onlar arasında emanla kalıyordu, onların verdiği güvence altında bulunuyordu. Bu itibarla harbi yani kendileriyle düşmanlık hali devam eden bir kâfiri öldürmesi helal ve uygun düşmezdi. Ya da bunun manası şu demektir:

"Musa, o şahsın öldürülmesine bir izin sözkonusu değilken kalkıp onu öldürdü." İbn Curayc'den rivayete göre demiştir ki:

"Hiçbir peygambere, bir başkasını öldürme emri olmadan, birini öldürme hakkı yoktur."

"O, gerçekten apaçık bir saptırıcı düşmandır." Düşmanlığı açıkça ortadadır.

16 – Musa, dedi ki: "Rabbim! Şüphesiz ben nefsime zulmettim. –Sonucu ölümle biten bir yanlış yaptım.– **Beni affet."** –Kusurumu ve yanılgımı bağışla.– **Allah da onu**–n hatasını, kusur ve yanılgısını– **affetti. Şüphesiz O,** –Allah, hata, kusur ve yanlışları silmekle– **çok bağışlayandır,** –utanç bir duruma düşürmekten ve yüzünü kara çıkarmaktan korumakla da– **çok merhamet edendir.**

17 – Dedi ki: "Rabbim! Bana verdiğin nimetle asla suçlulara arka çıkmayacağım."

« بِمَا أَنْعَمْتَ عَلَيَّ » – *"bana verdiğin nimetle"* manasına olup, cevabı mahzuftur ve cevabın takdiri de şöyledir:

–Tevbe etmem konusunda beni mağfiret buyurman için bana verdiğin nimet adına yemin ederim ki ben,– *asla suçlulara* –kâfirlere– *arka çıkmayacağım,* –yardımcı olmayacağım.

Ya da bu ifade bir yakarış ve merhamet dilemedir. Sanki burada Musa şöyle der gibidir: *"Rabbim! Bana inam ve ikramda bulunduğun mağfiret nimeti adına beni koru ki bundan böyle, eğer sen beni korursan ben, kâfirlere yardımcı olmayacağım."*

Hz. Musa (as) burada, *"mücrimlere, suçlulara ve kâfirlere yardımcı olmak"* ifadesiyle, Firavun'un sohbetinde ve onun meclisinde bulunmamayı, onların yanında yer almamayı, onların gücünü artırmamayı murat etmiştir. Çünkü O, adeta baba ile oğul gibi hareket ederek, onun ayağını bastığı yere kendisinin basması gibi bir şeyi asla yapmayacağını söylüyordu.

18 – Korkarak, etrafı gözetleyerek şehirde sabahladı. Bir de ne görsün, dün kendisinden yardım isteyen yine feryat ederek ondan yardım istiyordu. Musa da ona şöyle dedi: "Belli ki sen azgın bir kimsesin."

Yanlışlıkla Kıptiyi öldürmesi sebebiyle, kendisinin de öldürüleceği endişesini taşıyarak ve– *"Korkarak, etrafı gözetleyerek şehirde sabahladı."*

Ayette geçen ve *"gözetleme"* manasında olan « يَتَرَقَّبُ » kelimesi, nahiv yönünden haldir. Yani hiç de hoş olmayacak olan bir şeyin olabile-

ceğinden endişe ederek, ya da kısas edilmekten, ihbar edilmekten ya da hakkında söylenenlerden çekinerek, gibi endişeler yüzünden, demektir. İbn Ata da diyor ki: Kendi canından *"korkarak, endişe ederek"* Rabbinin yardımını *"gözeterek"* demektir.

Bu, bazı kimselerin dediği ve zannettiği gibi Allah'tan başkasından korkmanın, dinen bir vebalinin bulunmadığına da delildir. Çünkü kimileri, Allah'tan başkasından korkmak caiz olmaz görüşündeler. Burada bunun doğru olmadığı görülmektedir.

"Bir de ne görsün, dün kendisinden yardım isteyen yine feryat ederek ondan yardım istiyordu." Yani dün, Musa'nın kendisini kurtardığı ve yardım istediği İsrailli, bu gün yine ikinci defa bir başka Kıptiye karşı kendisinden yardım istemektedir.

Ayette yer alan « فَإِذَا الَّذِى » ifadesindeki « اِذَا » kelimesi, müfacie içindir, yani *"ansızın"* manasına gelir. Bu ifadeden sonrası ise, mübtedadır.

"Musa da ona –İsrailli'ye– *şöyle dedi: 'Belli ki sen azgın bir kimsesin.'"* Sen doğru yolu şaşırmış, açıkça azgın bir adamsın. Çünkü sen dün bir adamla kavga ettin, ben de senin yüzünden onu öldürdüm.

Tedbirinde Reşit Olmak: Kişinin kendisini ya da kendisinden yardım isteyen kimseyi sonunda belanın içine düşürecek bir yanlışa düşmemesi demektir.

19 - Musa, ikisinin de –yani hem kendisinin ve hem de İsraillinin– **düşmanı olan adamı yakalamak isteyince** –Çünkü adam, Musa ile İsrailli'nin dini inancına sahip olan biri değildi. Kaldı ki, Kıptiler İsrail oğullarının düşmanıydılar.– **Adam** –Hz. Musa'nın kendisine,– **Belli ki sen azgın bir kimsesin** –sözünden rahatsızlık duyarak ve bundan hareketle İsrailli, Musa'nın, Kıptiyi değil de kendisini yakalayıp gereken dersi vermesinden endişeye kapıldı ve Musa'ya– **şöyle dedi: "Ey Musa! Dün birini** –Kıptiyi– **öldürdüğün gibi, beni de öldürmek mi istiyorsun.** –Eğer sen, istediğini yapmak istiyorsan, o takdirde– **Sen, ancak yeryüzünde** –Mısır toprakları üzerinde öfkeyle adam öldüren– **bir zorba olmak istiyorsun,** –sen, öfkeni yenen– **arabuluculardan olmak istemiyorsun."** Çünkü dün öldürdüğü Kıpti olayını şehirde herkes duymuştu. Zira olay her tarafa yayılmıştı. Fakat öldüren gizli kalmıştı, bilen yoktu. Ancak İsrailli, Hz. Musa aleyhinde olarak bu durumu açıklayınca, orada

bulunan Kıpti durumu öğrendi ve katilin Musa olduğu ortaya çıkmış oldu. Hemen durumu Firavun'a haber verdiler. Onlar da Hz. Musa'yı öldürmek üzere harekete geçtiler.

20 – "Şehrin öbür ucundan –Firavun ailesinden inanmış olan– **bir adam** –(bu adam, Firavun'un amcaoğluydu.)– **koşarak..."** Bu, « يَسْعٰى » kelimesinin manasıdır ve bu kelime « رَجُلٌ » yani *"adam"* kelimesinin sıfatıdır ya da adam kelimesinden haldir. Çünkü bu, *"şehrin öbür ucundan"* manasına gelen, « مِنْ اَقْصَا الْمَدِينَةِ » ibaresinden sıfattır.

".. geldi ve dedi ki: 'Ey Musa! İleri gelenler seni öldürmek için aralarında senin durumunu görüşüyorlar." Yani ileri gelenler, aralarında seni öldürmeleri için birbirlerine emir verip duruyorlar. Ya da senin için bir araya gelmişler, istişarede bulunuyorlar.

İ'timar: Müşaverede bulunmak, danışmalarda bulunmak manasınadır. Örneğin Arapça da: « اَلرَّجُلاَنِ يَتَآمَرَانِ » ve « يَأْتَمِرَانِ » denilince, bu, iki adam da birbirlerine bir şeyler emredip duruyorlar, karşılıklı olarak birbirleriyle danışmalarda bulunuyorlar ya da biri diğerine bir konu hakkında akıl veriyor gibi manalara gelir.

"Şehirden hemen çık. Şüphesiz ben sana öğüt verenlerdenim." Ayette geçen « لَكَ » beyan içindir yani açıklama manasınadır. Yoksa sıla yani ilgi cümleciği değildir. Çünkü sıla mevsulden önce gelmez. Sanki burada: *"Doğrusu ben öğüt verenlerdenim"* der gibi bir mana içermektedir. Sonra da açıklama mahiyetinde: « لَكَ » – *"senin için"* demeyi ister gibidir. Bu adeta « سقيا لك » – *"suyu senin için getirdim"* ve « مَرْحَبًا لَكَ » – *"sana hoş geldin diyorum"* ifadesine benzer bir ifade gibidir.

21 – Musa, korku içinde etrafı gözetleyerek –birilerini karşısına çıkmasından veya kendisini öldürmek üzere gelip yakalamalarından endişe ederek– **şehirden çıktı ve şöyle yakardı: "Ey Rabbim! Beni bu zalim kavimden,** –Firavun'un kavminden– **kurtar."**

22. – 28. AYETLER

وَلَمَّا تَوَجَّهَ تِلْقَآءَ مَدْيَنَ قَالَ عَسَى رَبِّى أَنْ يَهْدِيَنِى سَوَآءَ السَّبِيلِ ﴿٢٢﴾ وَلَمَّا وَرَدَ مَآءَ مَدْيَنَ وَجَدَ عَلَيْهِ أُمَّةً مِنَ النَّاسِ يَسْقُونَ ز وَوَجَدَ مِنْ دُونِهِمُ امْرَأَتَيْنِ تَذُودَانِ ج قَالَ مَا خَطْبُكُمَا ط قَالَتَا لاَ نَسْقِى حَتَّى يُصْدِرَ الرِّعَآءُ وَأَبُونَا شَيْخٌ كَبِيرٌ ﴿٢٣﴾ فَسَقَى لَهُمَا ثُمَّ تَوَلَّى إِلَى الظِّلِّ فَقَالَ رَبِّ إِنِّى لِمَآ أَنْزَلْتَ إِلَىَّ مِنْ خَيْرٍ فَقِيرٌ ﴿٢٤﴾ فَجَآءَتْهُ إِحْدٰيهُمَا تَمْشِى عَلَى اسْتِحْيَآءِ ز قَالَتْ إِنَّ أَبِى يَدْعُوكَ لِيَجْزِيَكَ أَجْرَ مَا سَقَيْتَ لَنَا ط فَلَمَّا جَآءَهُ وَقَصَّ عَلَيْهِ الْقَصَصَ لا قَالَ لاَ تَخَفْ قف نَجَوْتَ مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٢٥﴾ قَالَتْ إِحْدٰيهُمَا يَآ أَبَتِ اسْتَأْجِرْهُ ز إِنَّ خَيْرَ مَنِ اسْتَأْجَرْتَ الْقَوِىُّ الْأَمِينُ ﴿٢٦﴾ قَالَ إِنِّى أُرِيدُ أَنْ أُنْكِحَكَ إِحْدَى ابْنَتَىَّ هَاتَيْنِ عَلَى أَنْ تَأْجُرَنِى ثَمَانِىَ حِجَجٍ ج فَإِنْ أَتْمَمْتَ عَشْرًا فَمِنْ عِنْدِكَ ج وَمَآ أُرِيدُ أَنْ أَشُقَّ عَلَيْكَ ط سَتَجِدُنِى إِنْ شَآءَ اللّٰهُ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٢٧﴾ قَالَ ذٰلِكَ بَيْنِى وَبَيْنَكَ ط أَيَّمَا الْأَجَلَيْنِ قَضَيْتُ فَلاَ عُدْوَانَ عَلَىَّ ط وَاللّٰهُ عَلَى مَا نَقُولُ وَكِيلٌ ﴿٢٨﴾

Meâli

22. (Musa Şehirden çıkıp) Medyen'e doğru yöneldiğinde dedi ki: "Umarım Rabbim beni doğru yola iletir."

23. Musa, Medyen suyuna ulaşınca, suyun başında (hayvanlarını) sulamakta olan bazı insanlar gördü. Bunların yanında da koyunlarını suya salmamak için uğraşan iki kız gördü. Musa onlara dedi ki: "(Koyunlarınızı burada tutmaktaki) maksadınız ne?" Onlarda şöyle dediler: "Çobanlar sulayıp çekilinceye kadar biz koyunlarımızı sulayamayız. Babamız ise çok yaşlı bir adamdır."

24. Bunun üzerine Musa onların koyunlarını suladı. Sonra gölgeye çekilip dedi ki: "Rabbim! Bana göndereceğin her hayra muhtacım."

25. Nihayet kızlardan biri utana utana yürüyerek ona gelip, şöyle dedi: "Bizim için koyunlarımızı sulamanın ücretini vermek üzere babam seni çağırıyor." Musa, onun (Şuayb'ın) yanına gelip başından geçenleri anlatınca Şuayb dedi ki: "Korkma, o zalim kavimden kurtuldun."

26. Kızlardan biri, babasına dedi ki: "Babacığım, onu ücretle tut. Herhâlde ücretle tuttuklarının en hayırlısı, güçlü ve güvenilir olan bu adam olacaktır."

27. Şuayb dedi ki: "Ben, sekiz yıl bana çalışmana karşılık, şu iki kızımdan birisini sana nikâhlamak istiyorum. Eğer sen bunu on yıla tamamlarsan, o da senden olur. Ben seni zora koşmak da istemiyorum. İnşaallah beni salih kimselerden bulacaksın."

28. Musa, şöyle dedi: "Bu, seninle benim aramda bir iş. İki süreden hangisini tamamlarsam bana bir husumet yok. Allah, söylediklerimize vekildir."

Tefsiri

22 – (Musa Şehirden çıkıp) **Medyen'e doğru yöneldiğinde dedi ki: "Umarım Rabbim beni doğru yola iletir."**

"Medyen" Hz. Şuayb'ın bulunduğu şehirdir. Hz. İbrahim'in oğlu Medyen'in adını almıştır. Burası Firavun'un egemenliğinde değildi. Burası ile Mısır arası, o günün şartları içerisinde sekiz günlük bir yol idi. Abdullah b. Abbas (rma) diyor ki:

"Musa (as) yola çıktı ama nereye ve hangi yöne gideceğini bilemiyordu. Ancak Rabbine karşı olan hüsnü zannı ve güveni ile yola çıktı."

"doğru yöneldiğinde..." yönelme manasına gelen « تَوَجَّهَ » kelimesi, bir şey üzerinde düşmek, bir şeye yönelip gitmek manasınadır.

Musa– *"dedi ki: 'Umarım Rabbim beni doğru yola iletir...'"* orta bir yola, gidişin sonunda güzel sonuç getirecek bir yola iletir. Derken yanına bir melek gelir ve birlikte Medyen şehrine giderler, yani melek ona bir bakıma yol gösterir.

23 – "Musa, Medyen suyuna –sularını sağladıkları suyun, kuyunun başına varıp– **ulaşınca, suyun** –kuyunun– **başında** –hayvanlarını– **sulamakta olan bazı insanlar** –birçok değişik kimseler– **gördü.** –Bu arada Musa– **Bunların yanında da** –koyunlarını ve hayvanlarını sulamakta olanların aşağısında kalan bir yerde– **koyunlarını suya salmamak için uğraşan iki kız gördü."** Çünkü suyun başında hayvanlarını sulamakta olanlar, bu kızlardan daha güçlü ve kuvvetli kimselerdi. Bu bakımdan onlar arasına girip koyunlarını sulama imkânını bulamıyorlardı. Ya da kendi koyunlarının onların koyunlarıyla karışmamasını istiyorlardı.

Ayette geçen « اَلذَّوْدُ » kelimesi, uzaklaştırmak, kovmak ve defetmek gibi manalara gelir.

"Musa onlara –kızlara– **dedi ki:** –Koyunlarınızı burada tutmaktaki– **maksadınız ne?** –Koyunlarınız, suyun başına gitmekten uzaklaştırmadaki amacınız nedir, diye sorması üzerine– **Onlar da şöyle dediler: 'Çobanlar** –hayvanlarını– **sulayıp çekilinceye kadar biz koyunlarımızı sulayamayız.'"**

Ayette geçen « يُصْدِرَ » kelimesini, Şam okulu mensupları, Yezid ve Ebu Amr « يَصْدُرَ » olarak kıraat etmişlerdir. Bu da, geri dönmek manasına gelir. Yine ayette yer alan ve *"çobanlar"* manasında olan « اَلرِّعَاءُ » kelimesi, « رَاعٍ » kelimesinin çoğuludur. Tıpkı « قَائِمٌ » ve « قِيَامٌ » kelimeleri gibidir.

"Babamız ise çok yaşlı bir adamdır." O haliyle koyunları sulayabilme gücüne sahip değildir. Ya da yaşının çok ilerlemiş olması sebebiyle koyunları güdebilecek güce sahip değildir. Kızlar böylece neden kendi başlarına koyunlarını sulamak zorunda kaldıklarını Hz. Musa'ya açıkladılar.

24 – "Bunun üzerine Musa onların koyunlarını suladı." Çünkü Hz. Musa iyilik yapmayı severdi, bunun için üzerine düşeni yaptı. Kaldı ki o, kendisinden yardım isteyenin yardımına koşan biridir. Rivayete göre Musa (as), kuyunun başında bulunan toplumu oradan uzaklaştırdı ve onlardan bir kova istedi. Onlar da kendi kovalarını ona verdiler ve: *"Al bununla kuyudan su çek"* dediler. Oysa o kovayı, ancak 40 kişi kuyudan çekebilirdi. Musa da kovayı aldı ve o kova ile kuyudan çektiği suyu havuza boşaltarak koyunları suladı ve artması, bereketli olması için de dua etti.

Dikkat edilirse ayette geçen « يَسْقُونَ », « تَذُودَانِ », « لاَ نَسْقِى » ve « فَسَقَى » fiillerinin mefullerine yer verilmemiştir. Çünkü burada amaç meful (tümleç) değil, fiildir. Görmez misin ki Musa (as) kızlara acıyor? Çünkü onların her ikisi de koyunlarını uzaklaştırmakla ilgileniyorlardı. Diğer çobanlar ise, hayvanlarını sulamakla meşgul idiler ve onlar kızlara merhamet etmiyorlardı. Kızların sudan uzak tutmak istedikleri koyundu, çobanların suladıkları hayvanlar ise deve idiler.

Nitekim « لاَ نَسْقِى » ve «فَسَقَى » fiillerinde de durum böyledir. Çünkü amaç suyu çekmektir, yoksa sulanan hayvanlar değildir. Burada işin mutabakat yönü, her iki kızın, Musa'nın sorusuna verdikleri cevaptır. Zira, Musa, kızlara, koyunlarını ne diye sudan menettiklerini, oradan uzak tutmak istediklerini sorunca, onlar da bunun sebebini şöyle açıkladılar:

"Biz, iki örtülü ve zayıf, güçsüz kızız. Kalabalık erkekler arasında biz sulama işini başaramayız. Erkeklerle iç içe olmaktan da hayâ ederiz. Bu nedenle mutlaka, orası boşalana dek, bizim burada bekleyip koyunlarımızı sulama işini ertelememiz gerekir."

Hz. Şuayb'ın (as), kızlarına hayvanları sulamaları için izin vermesi, rıza göstermesi, meselesine gelince işin aslında bu sakıncalı bir şey değildi. Din buna karışmaz. Fakat insanlık açısından ise, halk bu konuda farklı görüşlere sahiptirler. Bu konuda Arapların düşünce ve gelenek yapısı, Arap olmayanlarınkinden farklıdır. Bedevilerin bu konudaki anlayışları ile yerleşik durumda olan şehir halkının durum ve anlayışlarında birbirinden farklıdır. Özellikle de bir zaruret ve zorunluluk varsa, durum daha da farklılık gösterir.

Musa daha **"Sonra** –da bir ağaç altında– **gölgeye çekilip..."** Bu, dünyada tamamen el etek çekmekten yana olan ve bunu savunanların aksine dünyada istirahata çekilip dinlemenin caiz olduğuna delildir.

Hz. Musa (as) iyice bunalınca, bu defa sızlanmaya başladı. Çünkü bizler Mevla'ya şikâyetimiz, sızlanmamızı anlatmayız. Musa sızlanarak **"dedi ki: "Rabbim! Bana göndereceğin her hayra** –göndereceğin şey ne olursa olsun, ister az, ister çok, ister basit, ister önemli olsun, ben hepsine– **muhtacım."**

Ayette *"muhtaç"* manasına gelen « فَقِيرٌ » kelimesi, « لِ » harfiyle geçişli kılınmıştır. Çünkü kelime, "istiyorum, arıyorum, talep ediyorum" manalarını içermektedir. Söylenenlere göre, Hz. Musa, yedi gün bir şey yemeden yol almıştır. Neredeyse açlık yüzünden midesi sırtına yapışmış duruma gelmişti.

İhtimaldir ki, Hz. Musa şöyle de demiş olabilir: *"Senin dünya ve ahiret hayatı bakımından bana indirdiğin hayır ve bereket sebebiyle, ben, dünyalık açısından sana muhtacım, fakir ve yoksulum."* Çünkü Yüce Allah, onu, kurtarmıştı. Oysa daha önce Firavun'un sarayında iken varlık ve servet içerisinde bulunuyordu. Hz. Musa (as) böyle derken, yüce ve üstün adalete rıza göstererek, bundan mutluluk duyarak ve ona şükrederek söylemekteydi.

İbn Ata diyor ki: *"Hz. Musa, ubudiyetten, Rububiyete bakıyordu ve böylece muhtaç olanların diliyle konuşuyordu. Çünkü bu sırra mebni olarak birtakım nurlar vârit olmuştu."*

25 – Nihayet kızlardan biri utana utana yürüyerek ona gelip, şöyle dedi: "Bizim için koyunlarımızı sulamanın ücretini vermek üzere babam seni çağırıyor." Musa, onun (Şuayb'ın) **yanına gelip başından geçenleri ona anlatınca Şuayb dedi ki: "Korkma, o zalim kavimden kurtuldun."**

Burada *"utanarak"* manasına gelen « عَلَى اسْتِحْيَاءٍ » ifadesi hal yerinde olarak gelmiştir. Yani *"müstahiyyeten"* utanarak, çekingen bir halde olarak" demektir. Bu ifade, sözkonusu kızın, ne derece olgun ve mükemmel bir imana sahip olduğunun ve saygınlığının bir göstergesidir. Çünkü kız, Hz. Musa'yı, evine misafirliğe, konuk etmeye davet ediyordu

ve Musa'nın ona olumlu mu yoksa olumsuz mu cevap vereceğini de bilmiyordu. Üzerindeki elbisesinin yeniyle örtünerek ve utangaç bir vaziyette Hz. Musa'nın olduğu yere gelmişti.

« مَا سَقَيْتَ » ibaresindeki « مَا » harfi, mastar (kök fiil) anlamındadır. Bu durumda mana: *"Koyunlarımızı sulamana karşılık olarak"* demek oluyor.

Rivayete göre kızlar, önceki günlere nazaran o gün herkesten önce evlerine, babalarının yanına döndüklerinde, babaları kızlarına: *"Sizi, koyunların memeleri de süt dolu halde buraya erkenden getiren şey nedir?"* diye sorar. Kızlar da babaları Hz. Şuayb'a (as): *"Biz, bize acıyan salih bir adam gördük. O da bizim için koyunlarımız suladı."* diye cevap verirler. Bunun üzerine Şuayb, kızlarından birine: *"Ona git, onu, benim için buraya davet et."* der.

Musa da davete icabet eder ve kızı izlemeye başlar. Kız, Hz. Musa'nın önünden gittiği için, elbiseleri rüzgârın etkisiyle üzerine yapışıyor ve vücut hatları beliriyordu. Bunun üzerine Hz. Musa (as), kıza: *"Beni arkamdan takip et ve yolu da bana tarif et"* der.

Nihayet *"Musa,* –Şuayb (as)'ın– *yanına gelip başından geçenleri ona anlatınca* –Yani Firavun'la ilgili başından geçenleri ve olup biten hikâyesini anlatması üzerine– *Şuayb dedi ki: 'Korkma, o zalim kavimden kurtuldun."* Yani Firavun'un bizim topraklarımız üzerinde herhangi bir egemenliği yoktur, onun hükmü buralara geçmez. Ayette geçen « الْقَصَصَ » kelimesi, baştan geçenler manasında gelmiştir.

Ayetin bu kısmı, bir tek kişinin verdiği haberle yani vahid haberle amel etmek caiz olduğuna delildir. Hatta bu haberi veren biri köle veya kadın bile olsa yine de caizdir. Bu ayet, aynı zamanda yabancı bir kadınla yani kişinin kendisiyle evlenme yasağı olmayan bir kadınla, lazım gelen örtünme ve sakınma gibi ihtiyati tedbirlerini almasından sonra zaruret halinde bir erkekle birlikte yürümelerinin caiz olduğuna da delildir.

Ancak bir kimsenin iyilik olsun diye yapmış olduğu bir hizmete karşılık olarak ücret alınıp alınmaması meselesine gelince, ihtiyaç halinde, Hz. Musa'nın durumunda olduğu gibi olursa, alması caiz olabilir, denmiştir.

Gerçi rivayete göre kız, Hz. Musa'ya *"seni ödüllendirmek, ücretini vermek için"* diye söyleyince, Hz. Musa, bunu hoş karşılamamış ve uygun görmemişti. Ancak, Hz. Musa'nın, onun davetine icabet etmesi, onun hayal kırıklığına uğramaması içindi. Çünkü gelenin ve davet edenin bir saygınlığı vardır.

Hz. Şuayb, Hz. Musa'nın önüne sofrayı koyunca, Musa (as) kabul etmemiş ve Şuayb da ona: *"Sen aç değil misin?"* diye sormuştu. Hz. Musa da: *"Elbette açım, ama endişem, bunu bana, kızların için koyunlarını sulamam için olabilir, düşüncesidir. Çünkü biz, öyle bir aileye mensubuz ki, dinimizi dünyamız için satmayız. Yaptığımız bir iyiliğe karşı da bir şey istemeyiz."* der.

Hz. Şuayb da ona: *"Bu bizim âdetimizdir. Bize kim konuk olarak gelirse, biz onun önüne sofra koyarız."* demesi üzerine Hz. Musa da getirilen yemekten yemiştir.

26 – "Kızlardan biri, babasına dedi ki: 'Babacığım! O'nu ücretle tut.'" Koyunlarımızı gütmesi için onu ücretle tut. Rivayete göre büyük kızın adı Safra, küçük kızın adı da Sufeyra idi. Musa'yı çağırmaya gidip onu eve getiren de büyük kız Safra idi. Nitekim babasından onu ücretle tutmayı isteyen de bu kız idi. İşte Hz. Musa (as) bununla evlendi. Bu kız babasına devamla diyordu ki: **"Herhâlde ücretle tuttuklarının en hayırlısı, güçlü ve güvenilir olan bu adam olacaktır."** Babası Şuayb da kızına: *"Sen onun güçlü, kuvvetli ve güvenilir biri olduğunu da nereden biliyordun?"* diye sorar. Bunun üzerine kızı babasına, kuyudan kova ile suyu çekişini ve eve gelirken de arkasından yürümesini söylediğini aktarır.

Konu ile ilgili eylemleri gösteren fiillerin dili geçmiş zamanla ifade edilmesi, onun gerçekten güvenilir, emin, güçlü ve kuvvetli olduğunu gösteren delillerdendir.

Kızın: *"Herhâlde ücretle tuttuklarının en hayırlısı, güçlü ve güvenilir olan bu adam olacaktır"* ifadesi, her gerçeği içinde barındıran gerçekten derli toplu bir anlatımdır. Çünkü kendisine bir iş ve bir görev vereceğin kimsede bu iki haslet, yani *yeterlilik* ve *güven* varsa, bundan böyle aklın arkada kalmaz ve sen de istediğini elde etmiş olursun.

Bir diğer yoruma göre « اَلْقَوِيُّ » kelimesiyle dininde / inancında güçlü, kuvvetli ve « اَلْاَمِينُ » ifadesiyle de kendine sahip olma bakımından da güvenilir demektir. Bir atasözü gibi olmak üzere: *"Kuvveti ve emin oluşu sebebiyle onu ücretle tut"* ifadesi, ayette geçtiği gibi artık bir başka söze gerek duyurmamaktadır.

Abdullah b. Mesud'dan (ra) rivayete göre demiş ki:

"Halk arasında feraset sahibi olan üç kişi vardır; bunlardan biri Hz. Şuayb'ın kızı ve Musa'nın hanımı olan kadın, biri Hz. Yusuf'un sahibi, onu satın alan efendisidir. Çünkü o, Yusuf'u alınca hanımına: ***"Ona değer ver, ona güzel bak! Umulur ki bize faydası olur"*** *diyordu.*[17] *Üçüncüsü de, Hz. Ebu Bekir'in Hz. Ömer hakkındaki öngörüsü sebebiyle Hz. Ebu Bekir'dir."*

27 – Şuayb dedi ki: "Ben, sekiz yıl bana çalışmana karşılık, şu iki kızımdan birisini sana nikâhlamak istiyorum. Eğer sen bunu on yıla tamamlarsan, o da senden olur. Ben seni zora koşmak da istemiyorum. İnşaallah beni salih kimselerden bulacaksın."

Şuayb'– *"Dedi ki: 'Ben, sekiz yıl bana çalışmana karşılık, şu iki kızımdan birisini sana nikâhlamak* –seninle evlendirmek– *istiyorum.'"* bu ifadeden anlaşıldığına göre Hz. Şuayb'ın bu iki kızı dışında da kızları vardı. Hz. Şuayb'ın böyle bir teklifte bulunması, onun tarafından bir vaat ve karşılıklı görüşme olmaktadır. Çünkü bu söz, bir evlilik akdi ve sözleşmesi değildir. Eğer bu, bir akit olsaydı, o zaman Hz. Şuayb'ın: *"Ben sana nikâhladım, seni kızımla evlendirdim."* demesi gerekirdi.

Ayette geçen « عَلٰى اَنْ تَاْجُرَنِى » ibaresi, *"benim için ücretli olarak çalışman karşılığı"* demektir. Kelime, « اَجَارَ » fiilinden gelmektedir, ücretle çalıştırılan için « اَجَرْتُ » ifadesi kullanılır ki, *"ben onu ücretli olarak çalışsın, diye tuttum"* demektir. *"sekiz yıl"* manasında olan « ثَمَانِىَ حِجَجٍ » ifadesi zarftır. « اَلْحَجَّةُ », « اَلْحُجَّةُ » ya da « اَلْحِجَّةُ » yıl, sene demektir. « اَلْحِجَّةُ » kelimesinin çoğulu « اَلْحِجَجُ » gelir, nitekim diğerlerinin de çoğulu böyledir. Koyun gütmek koşuluyla evlenmek icma ile caizdir. Çünkü bu da evlilik ve koca olma görevini yerine getirmekle

[17] Yusuf, 21.

ilgili bir görevdir. Burada herhangi bir çelişki de yoktur. Ancak birine hizmet etmek koşulu ile evlilik caiz değildir.

"Eğer sen bunu on yıla tamamlarsan, o da senden olur." Yani o da senden bana bir iyilik, ikram olmuş olur. Yoksa on yıla tamamlamak zorunda değilsin, böyle bir mecburiyetin yok. Ben bunu sana dayatmıyorum. *"Ben seni zora koşmak da istemiyorum."* Bu iki süreden her ikisini de tamamlaman için seni mecbur bırakmıyorum. İşin zora koşulması ve ağır gelmesi, gerçekte her ikisi açısından da içine düşülerek sıkıntı ve zorluk manasınadır. Bazen tamam, gücüm yeter, yapabilirim dersin, bir zaman da olur ki, yapamam diyebilirsin. *"İnşaallah beni salih kimselerden bulacaksın."* Sana karşı güzel muamelede bulunanlardan kılacaksın.

Salih kimselerden olmak gibi, kullandığı ifadesinde Hz. Şuayb'ın meseleyi Allah'ın dilemesine havale etmesi, onun kendisini buna muvaffak kılması konusunda, tevekkülünü, Allah'ın yardımını beklediğini gösterir. Çünkü dilerse işi, on yıla tamamlar, dilemezse tamamlamaz.

28 – Musa, şöyle dedi: "Bu, seninle benim aramda bir iş. İki süreden hangisini tamamlarsam bana bir husumet yok. Allah, söylediklerimize vekildir."

"Musa, şöyle dedi: 'Bu, .." işaret ismi olan ve *"bu"* diye verdiğimiz « ذَلِكَ » kelimesi, mübtedadır. Bu da, Hz. Şuayb'ın üzerinde sözleşip anlaşma yaptığı şeye işaret eder. Bunun haberi de, *".. seninle benim aramda bir iş"* anlamında olan « بَيْنِي وَبَيْنَكَ » ibaresidir. Yani *"bu"* benim sana söylediğim ve senin de o konuda bana verdiğin, şart olarak ileri sürdüğün söz, tamamen aramızda geçerlidir. İkimizden herhangi birimiz dediğinden ve verdiği sözden caymayacaktır. Ne benim kendime şart olarak ileri sürdüğüm şeyde, ne de senin kendini bağlı kıldığın şartlarda ayrılmamız sözkonusu olmayacaktır.

Sonrasında da Şuayb dedi ki: *"İki süreden hangisini tamamlarsam bana bir husumet yok."* Yani ister on yıla tamamlayayım, ister sekiz yılda tamamlamış olayım, bu iki süreden herhangi birisi için aleyhimde bir şey olmasın.

« أَيَّمَا » kelimesinde yer alan « أَيَّ » kelimesi, « قَضَيْتُ » fiili ile mansubtur. « مَا » harfi ise, « أَيَّ » kelimesindeki müphemliği pekiştiren zait olan bir harftir ve « أَيَّ » şart manasınadır. Cevabı da: « فَلَا عُدْوَانَ عَلَيَّ » *"bana bir husumet, düşmanlık yok"* ibaresidir. Yani bundan böyle bir ilave şart koşarak bana herhangi bir haksızlıkta bulunma, demektir.

Müberred diyor ki: *"Gerçi o, o ikisinin en iyisini tamamlayacağı konusunda kendisine karşı bir haksızlık edilmeyeceğini biliyordu. Ancak her ikisi birlikte cemederek zikretmesi, vefa bakımından en azı en iyi olarak tamamlamış gibi göstermek için yapmıştır. Çünkü en fazla tamamlaması gerekene ilave yapmak nasıl ki bir haksızlık ve husumet olursa, en az olana da bir ilave yapmak da aynen o şekilde bir haksızlıktır."*

"Allah, söylediklerimize vekildir." Çünkü vekil: Kendisine herhangi bir iş havale edilendir. Bunun « عَلَى » cer edatı ile geçişli hale getirilmesinin, müteaddi yapılmasının sebebi, tanık yerinde ve belirlenmiş zaman anlamında değerlendirilmesinden ötürüdür.

Rivayete Hz. Şuayb'ın yanında peygamberlere ait asalar vardı. Bir gece Hz. Musa'ya: *"Şu eve - odaya gir, orada bulunan asalardan birini al."* der. Hz. Musa da, elini uzattığında, eline Hz. Âdem'in cennetten inerken beraberinde getirdiği asa gelir. Peygamberler o asayı elden ele birbirlerine miras olarak aktarıyorlardı. Böylece o asa miras olarak Hz. Şuayb'a geçti. Şuayb'ın (as), o sırada gözleri göremiyordu. Bu nedenle elini değneğe dokundurunca, o değneğin Hz. Âdem'e ait asa olduğunu fark etti. Bu sebeple Hz. Musa'ya, onu değiştirmesini, onun yerine bir başkasını almasını söyledi. Ancak her ne kadar değiştirmeye çalışmış ise de eline hep bu değnek geliyordu. Bu durumu yedi defa tekrarladı, her defasında da değnekler arasından eline bu değnek geldi. Bunun üzerine, Hz. Şuayb, bunda bir hikmet olabileceğini fark etti ve başka da bir şey söylemedi.

Sabah olunca, Hz. Şuayb, Musa'ya: *"Hayvanları otlatmak için yol ayrımına geldiğinde, sakın yolun sağ tarafına gitmeyesin. Sağ tarafta çok bol ot olsa bile, orada öyle bir ejderha / canavar var ki, onun koyunlara saldırıp onlara bir zarar vermesinden endişe ederim."* diyerek uyardı. Hz. Musa, koyunları önüne katıp çıktı. Fakat koyunlar, Hz. Şuayb'ın gidilmesini istemediği tarafa, sağa doğru hücum edip durdular. Musa, ne kadar

uğraştı ise de buna engel olamadı. Artık çaresiz bir şekilde o da, koyunların peşine takılıp gidilmemesi gereken yöne doğru gitti. Bir ne görsün, ot ve yeşillik diz boyudur, benzeri görülmüş değildir. Derken Musa uyuya kaldı. Tam bu sırada ejderha çıkageldi ve koyunlara saldırmak istedi. Bunun üzerine değnek hemen harekete geçti, onunla savaştı ve onu öldürdü. Öldürdükten sonra da değnek gelip uyumakta olan Musa'nın yanındaki yerini aldı. Fakat üzerinde kanlar vardı. Musa (as) uyanıp değneğin üzerindeki kanı görünce, ejderhanın yanıbaşında öldürülmüş halde olduğunu gördü. Hz. Musa, bundan ötürü rahat bir nefes aldı.

Musa, Şuayb'ın yanına koyunlarla döndüğünde, Şuayb, şöyle koyunlara bir dokundu ve baktı ki karınları iyice doymuş durumdalar ve memeleri de süt doludur. Hz. Musa olanları, Hz. Şuayb'a anlatınca, Şuayb çok sevindi, memnun kaldı. Bundan böyle hem Musa'da ve hem de değnekte bir hikmetin olabileceğini sezmeye başladı.

Bunun üzerine Hz. Şuayb, Hz. Musa'ya: *"Ben, bu yıl doğuracak olan koyunlarımın başları siyah, diğer tarafları ak olanlarını sana bağışladım"* dedi.

Bundan ötürü Allah, geceleyin Musa'nın uykusunda: *"koyunlarını suladığı sulağa* (havuza) *elinde bulunan asası ile vurmasını vahyetti."* Musa da buna uyarak istenileni yerine getirdi. Sonra da koyunlarını oradan suladı. O yıl bütün koyunlar başları siyah, diğer tarafları da ak dişi ve erkek kuzular doğurdular. Hz. Şuayb da, sözünü yerine getirdi, kuzuları olduğu gibi Musa'ya verdi.

29. - 32. AYETLER

فَلَمَّا قَضٰى مُوسَى الْاَجَلَ وَسَارَ بِاَهْلِه۪ٓ اٰنَسَ مِنْ جَانِبِ الطُّورِ
نَارًاۚ قَالَ لِاَهْلِهِ امْكُثُوٓا اِنّ۪يٓ اٰنَسْتُ نَارًا لَعَلّ۪يٓ اٰت۪يكُمْ مِنْهَا
بِخَبَرٍ اَوْ جَذْوَةٍ مِنَ النَّارِ لَعَلَّكُمْ تَصْطَلُونَ ﴿٢٩﴾ فَلَمَّٓا اَتٰيهَا
نُودِيَ مِنْ شَاطِئِ الْوَادِ الْاَيْمَنِ فِي الْبُقْعَةِ الْمُبَارَكَةِ مِنَ الشَّجَرَةِ
اَنْ يَا مُوسٰٓى اِنّ۪يٓ اَنَا اللّٰهُ رَبُّ الْعَالَم۪ينَۙ ﴿٣٠﴾ وَاَنْ اَلْقِ عَصَاكَۜ
فَلَمَّا رَاٰهَا تَهْتَزُّ كَاَنَّهَا جَٓانٌّ وَلّٰى مُدْبِرًا وَلَمْ يُعَقِّبْۜ يَا مُوسٰٓى
اَقْبِلْ وَلَا تَخَفْ اِنَّكَ مِنَ الْاٰمِن۪ينَ ﴿٣١﴾ اُسْلُكْ يَدَكَ ف۪ي جَيْبِكَ
تَخْرُجْ بَيْضَٓاءَ مِنْ غَيْرِ سُٓوءٍ وَاضْمُمْ اِلَيْكَ جَنَاحَكَ مِنَ
الرَّهْبِ فَذَانِكَ بُرْهَانَانِ مِنْ رَبِّكَ اِلٰى فِرْعَوْنَ وَمَلَا۬ئِه۪ۜ اِنَّهُمْ
كَانُوا قَوْمًا فَاسِق۪ينَ ﴿٣٢﴾

Meâli

29. Musa, süreyi tamamladı ve ailesiyle yola çıktı. Tur tarafında bir ateş gördü ve ailesine şöyle dedi: "Siz burada kalın, ben bir ateş gördüm, *(oraya gidiyorum)*. Umarım oradan size bir haber ya da ısınmanız için ateşten bir kor getiririm."

30. Musa, ateşin yanına gelince, o mübarek yerdeki vadinin sağ tarafındaki ağaçtan şöyle seslenildi: "Ey Musa! Şüphesiz ben, evet, ben âlemlerin Rabbi olan Allah'ım."

31. "Değneğini yere at." *(Musa, değneğini yere attı)*. Onu bir yılanmış gibi süratle hareket eder görünce, arkasına bakmadan dönüp kaçtı. *(Bu sefer şöyle seslenildi:)* "Ey Musa! Beri gel, korkma. Çünkü sen güvenlikte olanlardansın."

32. "Elini koynuna sok. *(Alaca hastalığı gibi)* bir hastalık sebebiyle olmaksızın bembeyaz bir hâlde çıksın. Korkudan açılan kolunu kendine çek, toparlan. İşte bunlar, Firavun ve ileri gelen adamlarına göstermen için Rabbin tarafından sana verilen iki delildir. Çünkü onlar fasık bir kavimdirler."

Tefsiri

29 – "Musa, süreyi tamamladı." Resulullah (sav) buyuruyor ki:

"Musa, o ikisine verdiği sözü yerine getirip, süreyi tamamladı ve küçük olan kızı ile evlendi." [18]

"ve ailesiyle" birlikte Mısır'a doğru *"yola çıktı."* İbn Ata diyor ki, sıkıntılı günler sona erip de buluşma ve yakınlaşma günleri yaklaşınca, artık peygamberlik nurları, işaretleri de belirmeye başlamıştı. Bu nedenle ailesini de yanına alarak, Rabbinin güzel ikramlarıyla olmak ve onunla beraber bulunmak üzere yola çıktı.

"Tur tarafında bir ateş gördü ve ailesine şöyle dedi: 'Siz burada kalın, ben bir ateş gördüm, –oraya gidiyorum–. **Umarım oradan size** –yolun durumu hakkında– **bir haber** –getirim. Çünkü Musa yolunu kaybetmişti,– **ya da ısınmanız için ateşten bir kor getiririm.'"**

30 – Musa, ateşin yanına gelince, o mübarek yerdeki vadinin –Musa'ya göre– **sağ tarafındaki ağaçtan** –Yüce Allah'ın onu konuşturması sebebiyle– **şöyle seslenildi: 'Ey Musa! Şüphesiz ben, evet, ben âlemlerin Rabbi olan Allah'ım.'"**

Söz konusu ağacın üzüm ağacı veya tekedikeni ağacı olması söz konusudur. « أَنْ يَا مُوسَى » ibaresinde bulunan « أَنْ » harfi, ya müfessiredir, açıklama içindir veya « أَنَّ » harfinin hafifletilmiş yani şeddesiz halidir.

Cafer diyor ki: *"Musa, kendisine, nurlara giden yolu gösteren bir ateş gördü. Çünkü Musa, görünen nuru, ateş gibi sandı. Ancak oraya yaklaşınca, kutsallığın nurları onu bütünüyle kuşatmıştı. Bu sayede tüm insanlık giysileri/örtüleri çevrelenmiş oldu. Kendisine en tatlı bir şekilde seslenildi Ondan en güzel cevaplar istedi ve aldı. Böylece Musa, Allah ile konuşma şerefine eren şerefli ve saygın bir kimse oldu. Korktuklarından da emin hale geldi, güvenini toparladı."*

---

[18] Heysemî, Mecmau'z-Zevaid, 7/88. (Mütercim)

Ayette yer alan « الْجَذْوَةِ » kelimesi Arap dilinde üç şekilde, yani: « الْجَذْوَةِ », « الْجُذْوَةِ » ve « الْجِذْوَةِ » tarzında ifade edilir ve hepsi de aynı manaya gelirler, her üç halde de kıraat imamları bunu okumuşlardır. Asım, « ج » harfinin üstün harekesiyle bu kelimeyi « الْجَذْوَةِ » olarak kıraat ederken, Hamza ile Halef aynı kelimeyi ötre hareke ile « الْجُذْوَةِ » diye okumuşlardır. Bunlar dışında kalanlar ise, « ج » harfinin esre harekesiyle « الْجِذْوَةِ » diye okumuşlardır.

Bu kelime, ucunda ateş bulunan ya da bulunmayan kalınca bir dal demektir. Ayette yer alan gerek ilk « مِنْ » harfi ve gerekse ikinci « مِنْ » harfi başlangıç noktasını bildiren manasında ibtidai gaye içindir. Yani bunun mana olarak ifadesi şöyledir: *"Musa'ya gelen ses vadi kenarından itibaren ağacın yanına dek olan noktadan geliyordu."*

Ayetteki « مِنَ الشَّجَرَةِ » ibaresi, « مِنْ شَاطِئِ الْوَادِ » ibaresinden bedeli iştimaldir. Çünkü ağaç, vadi kenarında bitmiştir, o noktada bulunmaktadır. Bu itibarla o alanı tümüyle kapsamaktadır.

31 – Musa'ya– **"Asanı yere at** –denildi, Musa, asasını yere attı. Allah da o asayı bir yılana dönüştürdü. Musa,– **Onu bir yılanmış gibi süratle hareket eder görünce,** –cüssesi itibariyle hareket eden bir yılan gibi hareket halinde olduğunu görmesi üzerine,– **arkasına bakmadan dönüp kaçtı** –ve geri dönmedi. Bunun üzerine kendisine şöyle seslenildi:– **'Ey Musa! Beri gel, korkma. Çünkü sen güvenlikte olanlardansın.'"** Yani yılandan dolayı sen güvencedesin, çünkü ondan sana herhangi bir zarar gelmeyecektir.

32 – "Elini koynuna sok. (Alaca hastalığı gibi) **bir hastalık sebebiyle olmaksızın bembeyaz bir hâlde çıksın. Korkudan açılan kolunu kendine çek, toparlan. İşte bunlar, Firavun ve ileri gelen adamlarına göstermen için Rabbin tarafından sana verilen iki delildir. Çünkü onlar fasık bir kavimdirler."**

Ey Musa! "*Elini* –gömleğinin cebine, yenine,– *koynuna sok.* –Ki, alaca hastalığı gibi– *bir hastalık sebebiyle olmaksızın* –adeta güneş ışınları misali– *bembeyaz bir hâlde çıksın. Korkudan açılan kolunu kendine çek, toparlan."*

Ayette geçen « اَلرَّهْبْ » kelimesini, Hicaz ve Basra kıraat okulları, iki fetha ile « اَلرَّهَبْ » olarak kıraat etmişlerdir. Hafs ise aynı kelimeyi, cezimli olarak « اَلرَّهْبْ » diye okumuştur. Bunlar dışındakiler de aynı kelimeyi « اَلرُّهْبْ » olarak kıraat etmişlerdir. Hepsi de aynı manaya, korku manasına gelmektedir. Bu durumda mana şöyle olmaktadır:

"Elini göğsünün üzerine koy ki, yılan sebebiyle oluşan korkun gitsin" İbn Abbas'tan (rma) gelen rivayete göre demiş ki:

"Her korkan bir kimse, elini göğsüne koyduğu takdirde, korkusu yok olur."

Yine söylenenlere göre *"kanadını çekmek, kendisine yapıştırmak"* demek şudur; Yüce Allah, Musa'nın elindeki değneğini yılana dönüştürünce, Musa (as) korkmaya başladı, ürktü. Bunun üzerine tıpkı bir şeyden korkup ürken birinin korktuğu şeyden kendisini korumaya çalıştığı gibi Musa (as) da eliyle kendisini yılana dönüşen değneğinden sakınmaya ve korunmaya başladı.

Nitekim ona şöyle söylendi: *"Doğrusu düşmanla karşılaştığın esnada, elinle kendini ondan sakınıp korumanda bir çabanın olması demektir. Sen o değneği yere attığında ve onun bir yılana dönüşmesinde olduğu gibi, ondan sakınman ve kaçman yerine hemen elini koltuğunun altına sok. Sonra da onu bembeyaz bir hale gelmiş durumda tekrar çıkar, göster ki, iki sonucu birden almış olasın. Birincisi sana zararının dokunacağını sandığın şeyin zararından kaçınman ve ikincisi de ikinci bir mucizen olsun."*

Ayette geçen ve kanat manasına gelen « جَنَاحَ » kelimesi, burada *el* manasınadır. Çünkü kuşlarda kanat ne ise, insanda da eller o demektir. Kişi sağ elini, sol elinin koltuğunun altına sokunca, bu durumda kanadını kendisine yapıştırmış, eklemiş olur. Ya da *"kanatlarını toplamaktan"* kasıt, değneğin yılana dönüşmesi sırasında elini güçlü hale getirmek ve nefsine hâkim olmaktır. Ki böylece herhangi bir rahatsızlık ve korkuya kapılmamış olsun. Bu itibarla, kanat ifadesi, kuşların kanadından istiare yoluyla insan eli için kullanılmıştır. Çünkü kuş, korkunca kanatlarını açar ve onları sarkıtır. Korkunun olmadığı esnada ise, kanatları yanlarına yapışık durumdadır.

Ayette geçen « مِنَ الرَّهْبِ » ifadesi, korktuğu için, korkmasından ötürü, demektir. Yani yılanı gördüğünde korkman halinde, kanatlarını, (ellerini) yanlarına yapıştır. Dikkat edilirse burada, sözkonusu olan korkunun gitmesi için ellerini yanlarına koymasına bir sebep, bir illet ve gerekçe kılındı. Bu itibarla ayetlerde geçen:

﴿ وَاضْمُمْ يَدَكَ اِلٰى جَنَاحِكَ ﴾ ayeti ile « اُسْلُكْ يَدَكَ فٖى جَيْبِكَ » ayeti, bir bakımından aynı manadadırlar. Ancak farklı amaçlar sebebiyle, aynı manaya gelen bu ibareler, farklı lafızlarla verildi. Çünkü bu ikisinden birinde amaç, bembeyaz elin ortaya çıkmasıdır, ikincisinde ise, korkuyu gizlemektir.

Ta - Ha suresinde geçen:

﴿ وَاضْمُمْ يَدَكَ اِلٰى جَنَاحِكَ ﴾

ayetinin manası: ***"sağ elini sol elinin altına sok"*** [19] demektir.

Yine ayette geçen ve şeddesiz olan « ذَانِكَ » kelimesi, « ذَاكَ » kelimesinin ikilidir. Mekke Okulu ve Ebu Amr aynı kelimeyi şeddeli olarak, « ذَانِّكَ » diye okumuşlardır. Bu da yine « ذَاكَ » kelimesinin ikilidir, tesniyesidir. Burada geçen her iki kelimedeki « ن » harfi, mahzuf olan « ل » yerine gelmiştir. Burada belirtilmek istenen ise *"el"* ve *"asa"*dır. Yine ayette yer alan « بُرْهَانَانِ » kelimesi, iki açık ve aydınlatıcı delil ve hüccet demektir. Burada, hüccet, « بُرْهَانٌ » ifadesiyle dile getirilirken, onun aydınlatıcı olması sebebiyledir. Nitekim beyaz tenli kadına da: « بَرَهْرَهَةٌ » denir.

"İşte bunlar, Firavun ve ileri gelen adamlarına –göstermen için– *Rabbin tarafından sana verilen iki delildir.* Yani seni Firavun ve adamlarının yanına bu iki ayet ve mucize ile gönderiyoruz.

"Çünkü onlar fasık –kâfir– *bir kavimdirler."*

---

[19] Ta-Ha, 22.

33. – 37. AYETLER

قَالَ رَبِّ إِنِّي قَتَلْتُ مِنْهُمْ نَفْسًا فَأَخَافُ أَنْ يَقْتُلُونِ ﴿٣٣﴾
وَأَخِي هٰرُونُ هُوَ أَفْصَحُ مِنِّي لِسَانًا فَأَرْسِلْهُ مَعِيَ رِدْءًا
يُصَدِّقُنِي إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُكَذِّبُونِ ﴿٣٤﴾ قَالَ سَنَشُدُّ عَضُدَكَ
بِأَخِيكَ وَنَجْعَلُ لَكُمَا سُلْطَانًا فَلَا يَصِلُونَ إِلَيْكُمَا بِاٰيَاتِنَا
أَنْتُمَا وَمَنِ اتَّبَعَكُمَا الْغَالِبُونَ ﴿٣٥﴾ فَلَمَّا جَاءَهُمْ مُوسٰى بِاٰيَاتِنَا
بَيِّنَاتٍ قَالُوا مَا هٰذَا إِلَّا سِحْرٌ مُفْتَرًى وَمَا سَمِعْنَا بِهٰذَا فِي
اٰبَائِنَا الْأَوَّلِينَ ﴿٣٦﴾ وَقَالَ مُوسٰى رَبِّي أَعْلَمُ بِمَنْ جَاءَ بِالْهُدٰى مِنْ
عِنْدِهِ وَمَنْ تَكُونُ لَهُ عَاقِبَةُ الدَّارِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ ﴿٣٧﴾

Meâli

33. Musa, şöyle dedi: "Ey Rabbim! Şüphesiz ben onlardan birisini öldürdüm. Onların da beni öldürmelerinden korkuyorum."

34. "Kardeşim Harun'un dili benimkinden daha düzgündür. Onu da benimle birlikte, beni doğrulayan bir yardımcı olarak gönder. Çünkü ben, onların beni yalanlamalarından korkuyorum."

35. Allah, buyurdu ki: "Seni kardeşinle destekleyeceğiz ve size bir iktidar vereceğiz de ayetlerimiz sayesinde size *(kötü bir amaçla)* ulaşamayacaklar. Siz ve size uyanlar, galip gelecek olanlardır."

36. Musa, onlara delillerimizi apaçık olarak getirince onlar, şöyle dediler: "Bu, ancak uydurulmuş bir sihirdir. Biz geçmiş atalarımızın zamanında böyle bir şeyin varlığını duymadık."

37. Musa da dedi ki: "Katından kimin hidayet getirdiğini ve bu yurdun *(güzel)* sonucunun kimin olacağını Rabbim daha iyi bilir. Doğrusu zalimler kurtuluşa eremezler."

Tefsiri

33 – Musa, şöyle dedi: "Ey Rabbim! Şüphesiz ben onlardan birisini öldürdüm. Onların da beni öldürmelerinden korkuyorum."

« أَنْ يَقْتُلُونِ » – *"onların öldürülmelerinden"* kelimesini Ya'kub « ي » harfiyle « أَنْ يَقْتُلُونِي » diye okumuştur

34 – "Kardeşim Harun'un dili benimkinden daha düzgündür. Onu da benimle birlikte, beni doğrulayan bir yardımcı olarak gönder."

Ayette yer alan ve *"benimle birlikte"* manasına gelen « مَعِيَ » kelimesini Hafs, « مَعِيَ » olarak okumuştur. « رِدْءًا » kelimesi de haldir ve yardımcı, demektir. « رَدَأْتُهُ » demek, *"ona yardım ettim"* demektir. Medine Okulu, bu kelimeyi hemzesiz olarak « رِدًا » diye okumuştur. Asım ile Hamza da « يُصَدِّقُنِي » kelimesini, burada yazdığımız gibi « يُصَدِّقُنِي » olarak okumuşlardır ve kelime sıfattır. Yani *"Beni doğrulayan bir yardımcı"* gönder. Asım ile Hamza dışındakiler ise, aynı kelimeyi cezimli olarak « يُصَدِّقْنِي » diye, « أَرْسِلْهُ » fiiline cevap olarak kıraat etmişlerdir. Kardeşi Harun'un, Musa'yı (as) tasdik etmesi demek, yani Musa'ya (as) dili bakımından çok daha açık ve net bir anlatımla, bir tartışma sırasında, ihtiyaç duyulması halinde, davasını kanıtlamak için, onun güzel ve düzgün konuşması ile daha çok yardımcı olması manasında zikredilmiştir. Yoksa kardeşi Harun'un gelip, Musa'ya (as), *"Ben seni tasdik ettim"* demesi manasında değildir. Onun şu ifadesini görmez misin? Bak Musa:

"Kardeşim Harun'un dili benimkinden daha düzgündür. Onu da benimle birlikte gönder" demiyor mu? Çünkü düzgün konuşmaya, istediğinde delil ve kanıt, burhan ortaya konmaya gerçekten ihtiyaç vardır. Yoksa onun, ben seni tasdik ettim, ifadesine ihtiyacı yoktur. Bu konuda

Sahban da, *Bakıl* da birdir, birinin diğerinden farkı yoktur. [20] Amaç düzgün ve güzel konuşmak, derdini en iyi olarak aktarmaktır. *"Çünkü ben, onların beni yalanlamalarından korkuyorum."* Burada yalanlama manasına gelen « يُكَذِّبُونِ » kelimesini, Yakub, iki şekilde yani hem « يُكَذِّبُونَ » olarak ve hem « يُكَذِّبُونِى » diye okumuştur.

35 – "Allah, buyurdu ki: 'Seni kardeşinle destekleyeceğiz..." takviye edeceğiz. Çünkü el, pazıların güçlü olması ile güç kazanır. Elin güçlü olmasını sağlar. Elin de güç kazanmasıyla işleri yapabilirler. **"ve size** –ikinize– **bir iktidar** –galebe, üstünlük, tasallut ve güç– **vereceğiz de** –düşmanlarınızın kalplerine korku ve heybet salacağız. Onlar– **ayetlerimiz sayesinde size** –kötü bir amaçla– **ulaşamayacaklar..."**

« بِآيَاتِنَا » ifadesinde yer alan « بِ » cer edatı, *"ulaşacaklar"* manasına gelen « يَصِلُونَ » fiiline müteallıktir. Yani ayetlerimiz ve mucizelerimiz sebebiyle onlar size ulaşamayacak ve size dokunamayacaklardır. Burada cümle bitmiş oluyor.

Ya da sözkonusu cer edatı, « وَنَجْعَلُ لَكُمَا سُلْطَانًا » *"ve size bir iktidar vereceğiz"* cümlesine müteallıktir. O zaman da mana şöyle olur: Ayetlerimizle, mucizelerimizle her ikinizi onların başına musallat kılacağız. Ya da burada mahzuf olan şeye müteallıktir. O mahzuf olan şey de *"ayetlerimizle ikiniz de ona gidin"* ibaresidir. Ya da o, « الْغَالِبُونَ » – *"galip geleceklere"* kelimesini açıklamak içindir, yoksa ilgi cümleciği değildir. Yahut da yemin manasınadır. Bunun da cevabı, daha önce geçen « لَا يَصِلُونَ » fiilidir.

"...Siz ve size uyanlar, galip gelecek olanlardır.'"

36 – "Musa, onlara delillerimizi apaçık olarak getirince onlar, şöyle dediler: 'Bu, ancak uydurulmuş bir sihirdir..." Yani bu senin kendiliğinden uydurduğun ve sonra da Allah'ın (cc) adını kullandığın uydurmandan ibaret bir şeydir. Ya da diğer uydurulan sihir ve büyüler

[20] **Sahban:** Rebia kabilesinden bir adamın adı olup, güzel konuşma, belagat ve beyan noktasında darbı mesel haline getirilmiş bir adamın ismidir. **Bakıl** da: İyi konuşamamada, kekelemede darbı mesel haline gelmiş bir adamın ismidir. (Mütercim)

kabilinden uydurulmakla nitelenmiş olan bir büyüdür. Yoksa Allah (cc) katından gelen bir mucize değildir. **"...Biz geçmiş atalarımızın zamanında böyle bir şeyin varlığını duymadık.'"**

Burada yer alan ve atalarımız manasında olan « فِي اٰبَائِنَا » ifadesi, « هٰذَا » işaret isminden mansub olan haldir. Yani atalarımızın zamanında olduğuna ilişkin, böyle bir şeyin onların zamanında olduğunu bize anlatan olmadı, bize böyle bir şey aktarılmadı, demektir.

37 – "Musa da dedi ki: "Katından kimin hidayet getirdiğini ve bu yurdun (güzel) **sonucunun kimin olacağını Rabbim daha iyi bilir."** Yani kimin en büyük felahta olacağını ve kimi peygamber kılacağını, buna kimin ehil olup olmadığını en iyi olarak Rabbim bilir. Kimi hidayetle göndereceğini, kime en güzel son vadettiğini en iyi olarak bizzat Rabbimin kendisi bilir. Eğer sizin ileri sürdüğünüz gibi büyü yapan bir sihirbaz olsaydı, kendiliğinden böyle bir sihri uydursaydı, Allah (cc), onu peygamberliğe ehil görmezdi ve peygamber kılmazdı. Çünkü Allah (cc), hikmet sahibidir, hiçbir şeye muhtaç değildir, büyüden ve sihirden müstağnidir. Bu itibarla Allah (cc), yalancıları peygamber olarak göndermez ve Allah katında zalimler de iflah olmazlar, felah bulmazlar. Zaten Allah (cc): **"Doğrusu zalimler kurtuluşa eremezler."** buyurarak bu gerçeği açıkça bildirmektedir.

Ayette geçen ve: *"bu yurdun* (güzel) *sonucunun kimin olacağı"* manasında olan « عَاقِبَةُ الدَّارِ » ibaresi, güzel ve övgüye değer son, demektir. Nitekim şu iki ayet de zaten bu gerçeği dile getiriyor:

﴿ اُولٰٓئِكَ لَهُمْ عُقْبَى الدَّارِ ۞ جَنَّاتُ عَدْنٍ ﴾

"İşte onlar var ya, ahiret yurdunun güzel sonu sadece onlarındır. O yurt Adn cennetleridir." [21]

Ayette sözkonusu edilen *"Darı dünya ve akıbeti"* ifadesinden murat, kulun son anında nefesini rahmetle ve Allah'ın (cc) hoşnutluğu ile Rabbine teslim etmesi, meleklerin müjdelerle, mağfiretle kendilerini karşılamalarıdır.

---

[21] Ra'd, 22–23.

« وَقَالَ مُوسَى » ibaresinde Mekke Okulu, ayetin başında « و » harfi olmadan, « قَالَ مُوسَى » diye kıraat etmişlerdir. Bu okuyuş tarzı da güzeldir. Çünkü burası konum itibariye soru sorma, araştırma ve soruşturma yeridir. Firavun ve adamları, yapılanların birer sihir olduğunu ileri sürmeleri ve bunu sihir olarak adlandırmaları, aslında bu türden büyük ve önemli olan şeyler için asla böyle bir şey denmemeliydi. Çünkü Firavun ve adamları, mucizeler için *"uydurulmuş sihir"* diyorlardı.

Bir başka yorum şekli de, Firavun ve adamları böyle söylediler ama Musa da söyleyeceklerini söyledi ki, böylece bulunanlar, iki konuşma ve olay arasında bir denge kursunlar, gerçeği görsünler istedi. Bu sayede iki taraftan birisinin yanlış, diğerinin de doğru olduğunu, görsünler diledi.

Hicaz Okulu ile Ebu Amr, « رَبِّ اَعْلَمُ » ibaresindeki « رَبِّ » kelimesini, « رَبِّى » olarak kıraat etmişlerdir. Hamza ile Ali de: « وَمَنْ تَكُونُ » ibaresinde yer alan « تَكُونُ » fiilini, « ي » harfiyle « يَكُونُ » olarak okumuşlardır.

38. – 43. AYETLER

وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَٓا اَيُّهَا الْمَلَاُ مَا عَلِمْتُ لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْرِيۚ
فَاَوْقِدْ لِي يَا هَامَانُ عَلَى الطِّينِ فَاجْعَلْ لِي صَرْحًا لَعَلِّٓي اَطَّلِعُ
اِلٰٓى اِلٰهِ مُوسٰىۙ وَاِنِّي لَاَظُنُّهُ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٣٨﴾ وَاسْتَكْبَرَ هُوَ
وَجُنُودُهُ فِي الْاَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَظَنُّٓوا اَنَّهُمْ اِلَيْنَا لَا يُرْجَعُونَ ﴿٣٩﴾
فَاَخَذْنَاهُ وَجُنُودَهُ فَنَبَذْنَاهُمْ فِي الْيَمِّۚ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ
عَاقِبَةُ الظَّالِمِينَ ﴿٤٠﴾ وَجَعَلْنَاهُمْ اَئِمَّةً يَدْعُونَ اِلَى النَّارِۚ وَيَوْمَ
الْقِيٰمَةِ لَا يُنْصَرُونَ ﴿٤١﴾ وَاَتْبَعْنَاهُمْ فِي هٰذِهِ الدُّنْيَا لَعْنَةًۚ يَوْمَ
الْقِيٰمَةِ هُمْ مِنَ الْمَقْبُوحِينَ ﴿٤٢﴾ وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ مِنْ
بَعْدِ مَٓا اَهْلَكْنَا الْقُرُونَ الْاُولٰى بَصَٓائِرَ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَرَحْمَةً
لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٤٣﴾

Meâli

38. Firavun, dedi ki: “Ey ileri gelenler! Sizin benden başka bir ilâhınız olduğunu bilmiyorum. Ey Hâmân! Benim için bir ateş yakıp tuğla pişir de bana bir kule yap! Belki Musa’nın ilâhına çıkar bakarım(!) Şüphesiz ben onun mutlaka yalancılardan olduğunu sanıyorum.”

39. O ve askerleri yeryüzünde haksız yere büyüklük tasladılar ve gerçekten bize döndürülmeyeceklerini sandılar.

40. Biz de onu ve askerlerini yakaladık ve onları denize attık *(Orada boğuldular)*. Zalimlerin sonunun nasıl olduğuna bak!

41. Biz onları, ateşe çağıran öncüler kıldık. Kıyamet günü de kendilerine yardım edilmeyecektir.

42. Bu dünyada onları lânete uğrattık. Kıyamet gününde de onlar iğrenç kılınmış kimselerden olacaklardır.

43. Andolsun, ilk nesilleri yok ettikten sonra Musa'ya –düşünüp ibret alsınlar diye– insanların kalp gözünü açan deliller ve bir hidayet rehberi, bir rahmet olarak Kitab'ı (*Tevrat'ı*) verdik.

Tefsiri

38 – Firavun, dedi ki: "Ey ileri gelenler! Sizin benden başka bir ilâhınız olduğunu bilmiyorum. Ey Hâmân! Benim için bir ateş yakıp tuğla pişir de bana bir kule yap! Belki Musa'nın ilâhına çıkar bakarım (!) Şüphesiz ben onun mutlaka yalancılardan olduğunu sanıyorum."

"Firavun, dedi ki: 'Ey ileri gelenler! Sizin benden başka bir ilâhınız olduğunu bilmiyorum.'" Firavun, ayette ifade edildiği üzere, başka bir ilahın olduğundan bilgisinin olmadığını söylemekle, ilahın varlığını kabul etmediğini söylemek istiyor ve: *"Sizin benim dışımda bir ilahınız yok."* demeye getiriyordu. Ya da burada belirtildiği gibi zahiri manasında söylüyordu. Yani bir başka ilahın var olup olmadığı hakkında bir bilgisinin bulunmadığını demeye getiriyordu.

Firavun sözlerine devamla: *"Ey Hâmân! Benim için bir ateş yakıp tuğla pişir de"* Yani benim için kireç pişir de ondan tuğla yap. Ancak, ilk defa kireçten tuğla yapan olması hasebiyle, söylediklerini bu amaçla söylemiş değildi. O, bu sözleriyle veziri Haman'a bu sanatı öğretiyor. Çünkü böyle söylemek daha fasih ve net bir ifade olmasının yanında, zalimlerin de sözlerine daha çok benzemesidir. Çünkü Firavun'un veziri Haman'a ateş yakmak suretiyle çamuru pişirme emrini vermesi ve söz arasında ona *"Ey Haman!"* diye seslenmesi, tazim ve ceberutluk, zalimlik delilidir. Bu nedenle o: *"bana* –yüksekçe bir saray– *bir kule yap! Belki Musa'nın ilâhına çıkar bakarım(!)"* Yani tırmanır da oradan bakarım. Çünkü « الطّلُعُ » ve « الاِطّلاَعُ », tırmanarak yükseğe çıkmak demektir. Firavun, sanıyordu ki, nasıl ki kendisinin bir yeri yurdu varsa, Allah'ın da bir mekânı var ve O, oradadır.

"Şüphesiz ben onun –Musa'nın peygamberlik davasında– *mutlaka yalancılardan olduğunu sanıyorum."* Yani bir ilahının olduğu ve Musa'yı da bize peygamber olarak gönderdiği davasında yalancı olduğunu sanıyorum.

Rezil adam Firavun, söyledikleriyle çelişkiye düşüyor. Çünkü o: *"Sizin benden başka bir ilâhınız olduğunu bilmiyorum"* diyor, sonra da Haman'a muhtaç olduğunu, ondan kendisine bir kule yapmasını istiyor. Musa'nın da bir ilahının olacağını sözleriyle ispat ediyor ve bu konuda da kararsız olduğunu, kesin bir bilgisini olmadığını, gerçekten söylediklerinin yalan mı değil mi bilmediğini söylüyordu. Böylece rezil olmuş bir halde çelişkiler içerisindeydi. Sanki Hz. Musa'nın (as) asasından korunmak için işleri birbiriyle karıştırır gibidir, kararsızdır. Çünkü: *"bana bir kule yap! Belki Musa'nın ilâhına çıkar bakarım(!)"* demektedir.

Rivayete göre Haman, tam elli bin usta toplar. Hiçbir kimsenin binasının ulaşamayacağı yükseklikte bir kule yaptırtır. Ancak Cebrail (as), kanadıyla kuleye vurur ve kule üç parçaya bölünüp parçalanır. Bir parçası Firavun'un ordusunun üzerine düşer ve tam bir milyon kişi yıkıntının altında kalıp can verir. Kulenin bir parçası da denize dökülür. Üçüncü parçası ise batıya düşer. Çalışan işçilerden hiçbiri de hayatta kalmaksızın helak olurlar.

39 – "O ve askerleri yeryüzünde –Mısır toprakları üzerinde– **haksız yere** –batıl uğruna– **büyüklük tasladılar"** Haksız yere Allah'a (cc) karşı büyüklük taslanması, hakikat üzerine büyüklenmek demektir. Yani şanının büyüklüğü ve yüceliği konusunda aşırıya gitmektir. Nitekim kudsi bir hadiste, Resulullah (sav) Yüce Allah'tan rivayetle buyuruyor ki:

"Kibriya / büyüklük benim ridamdır, azamet benim izarımdır. Kim bu hususlarda benimle yarışırsa onu cehennem ateşine atarım." [22]

İşte bu nedenle Allah'tan başka her kim büyüklük taslarsa, onun büyüklük taslaması haksız yeredir.

"ve gerçekten bize döndürülmeyeceklerini sandılar." Burada *"döndürülmeyecekler"* manasında olan kelime « لَا يُرْجَعُونَ » kelimesidir.

---

[22] Müslim, h: 2620; Ebu Davud, h: 4090; İbn Mace, h: 4174 ve Ahmed b. Hanbel, Müsned, 2/2620, h: 7376, 8881, 9701, 9348, 9504 Bu rivayetlerin hepsi de Ebu Hureyre'den geliyor. (Mütercim)

Ancak bu kelimeyi, kıraat imamlarından Nafi, Hamza, Ali, Halef ve Yakub « لاَيَرْجِعُونَ » olarak okumuşlardır.

40 – "Biz de onu ve askerlerini yakaladık ve onları denize attık." Orada boğuldular. Ayette kullanılan ifadeler, azamet ifade eden kelimeler olup, hepsi de Yüce Allah'ın şanına ve azametine delalet eden ifadelerdir. Sayılarının çokluğu sebebiyle, her ne kadar fazla da olsalar, hem onları aşağılamak ve hem onların sayılarına dikkat çekilerek, kendilerini çakıl taşlarına benzeterek, onları, birileri avuçlayıp alarak denize fırlattı ve onları denizde helak etti. Öyleyse ey Muhammed! **"Zalimlerin sonunun nasıl olduğuna bak!"** Kavmini de uyar. Çünkü sen onlara karşı zafer kazanacaksın.

41 – Biz onları, ateşe çağıran öncüler –liderler, komutanlar– **kıldık.** –Yani cehennemliklerin işleyeceği amellere çağıranlar kıldık. Nitekim– **Kıyamet günü de kendilerine yardım edilmeyecektir."** Yani azaptan kurtarılmayacaklardır. İbn Ata diyor ki:

"Allah onların sırlarından muvaffakiyet ve başarıyı, hakikat nurlarını çıkardı. Bu nedenle onlar nefislerinin karanlıklarında bocalayıp dururlar ve doğru yolu bulacak bir işe girişmezler."

Bu ayet, aynı zamanda, kulların fiillerinin yaratılmasına da delalet etmektedir.

42 – "Bu dünyada onları lânete uğrattık." Yani biz onları bu dünya da rahmet ve merhametten uzaklaştırıp kendilerini, inkârcılıktaki inatları sebebiyle buna mahkûm kıldık. Bir başka yoruma göre de, bu gibilerin yok olup gitmelerinden sonra bile biz onları, halkın her zaman kendilerine lanet okumalarına mahkûm kılmışızdır, demektir. **"Kıyamet gününde de onlar iğrenç kılınmış** –kovulmuş ve uzaklaştırılmış– **kimselerden olacaklardır."** Ya da helak edilmişlerden veya yüzleri ateşten yanıp kararmışlar, gözleri de mavileştirilip morarmışlardan olacaklardır.

Ayette yer alan « يَوْمَ » kelimesi « اَلْمَقْبُوحِينَ » kelimesine zarftır.

43 – Andolsun, ilk nesilleri –Nuh, Hud, Salih ve Lut peygamberlerin (Allah'ın salât ve selamı üzerlerine olsun) kavimlerini– **yok ettikten sonra Musa'ya -düşünüp ibret** –ve öğüt– **alsınlar diye- insanların**

kalp gözünü açan deliller ve bir hidayet –irşat– **rehberi,** –çünkü onlar sapıklıklarında debelenip duruyorlar, ona uyacak olanlar için de– **bir rahmet olarak Kitab'ı** –Tevrat'ı– **verdik.** –Çünkü onlar, Tevrat ile amel ettikleri takdirde, rahmete ereceklerdir, kurtulacaklardır. Evet, düşünüp ibret ve öğüt almaları için böyle yaptık.–

Ayette geçen « بَصَائِرَ لِلنَّاسِ » –*"insanların kalp gözünü açan deliller"* ibaresi « الْكِتَابَ » kelimesine haldir.

Basiret kelimesi: İnsanların, sayesinde doğru yolu, saadet yolunu bulabildikleri kalp gözü demektir. Nitekim baştaki gözler de, kendileriyle dış dünyayı görmemiz için olan bir nurdur.

Burada demek isteniyor ki: *"Biz, ona, kalpleri aydınlatan Tevrat'ı verdik."* Çünkü o kalpler, hakkı ve gerçeği görmekten kördürler, hakkı batıldan ayırt edebilecek özellikte değildirler.

44. - 47. AYETLER

وَمَا كُنْتَ بِجَانِبِ الْغَرْبِيِّ إِذْ قَضَيْنَآ إِلَى مُوسَى الْأَمْرَ وَمَا
كُنْتَ مِنَ الشَّاهِدِينَ ﴿٤٤﴾ وَلٰكِنَّآ أَنْشَأْنَا قُرُونًا فَتَطَاوَلَ عَلَيْهِمُ
الْعُمُرُ وَمَا كُنْتَ ثَاوِيًا فِي أَهْلِ مَدْيَنَ تَتْلُو عَلَيْهِمْ اٰيَاتِنَا
وَلٰكِنَّا كُنَّا مُرْسِلِينَ ﴿٤٥﴾ وَمَا كُنْتَ بِجَانِبِ الطُّورِ إِذْ نَادَيْنَا
وَلٰكِنْ رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ لِتُنْذِرَ قَوْمًا مَآ اَتٰيهُمْ مِنْ نَذِيرٍ مِنْ
قَبْلِكَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٤٦﴾ وَلَوْلَآ أَنْ تُصِيبَهُمْ مُصِيبَةٌ بِمَا
قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ فَيَقُولُوا رَبَّنَا لَوْلَآ أَرْسَلْتَ إِلَيْنَا رَسُولًا فَنَتَّبِعَ
اٰيَاتِكَ وَنَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٧﴾

Meâli

44. *(Ey Muhammed!)* Musa'ya o emri verdiğimiz zaman sen *(vadinin)* batı tarafında değildin. *(O olayı)* görenlerden de değildin.

45. Fakat biz *(Musa'dan sonra)* birçok nesiller meydana getirdik. Üzerlerinden uzun çağlar geçti. Sen Medyen halkı arasında yaşıyor değildin, ayetlerimizi onlardan okuyup öğreniyor da değildin. Fakat biz *(bu haberi)* göndereniz.

46. Yine biz *(Musa'ya)* seslendiğimiz zaman Tur'un yan tarafında da değildin. Fakat Rabbinden bir rahmet olarak, senden önce kendilerine hiçbir uyarıcı gelmeyen bir kavmi, düşünüp öğüt alsınlar diye uyarman için *(o haberleri)* sana bildiriyoruz.

47. Bizzat kendi elleriyle takdim ettikleri sebebiyle başlarına bir musibet geldiğinde de, şöyle derler: "Ey Rabbimiz! Bize bir Peygamber gönderseydin de ayetlerine uysaydık ve müminlerden olsaydık."

Tefsiri

44 – Ey Muhammed! **"Musa'ya o emri verdiğimiz** –kendisiyle konuştuğumuz– **zaman sen** –dağın ve vadinin– **batı tarafında değildin."** Burası batı yakasına düşen yer olup, Musa burada Rabbiyle sözleşti. Çünkü:

"Ve onu (Musa'yı), *fısıldaşan kimseler kadar kendimize yaklaştırdık."* [23] –ve sen o olayı– *"görenlerden de değildin."* Ona vahyedildiği sırada sen orada bulunmuyordun ki, sözleşilen yerde Musa (as) ile Rabbi arasında cereyan eden şeyi görecek, müşahede edecek tarafta bulunmuyordun.

45 – "Fakat biz –Musa'dan sonra– **birçok nesiller meydana getirdik. Üzerlerinden uzun çağlar geçti."** Yani ömürleri oldukça uzun geçti, aradan çağlar geçtiği halde uzun bir dönem peygamberler gelmedi. Artık gerçek manada haberler de ortadan kayboldu. İlimler yerini bilgisizliğe bıraktı. Birçok bilgilerde ve gerçeklerde tahrifat ve değişiklik yapıldı. İşte bu nedenle biz de sözkonusu gerçek bilgileri yeniden tazelemek, meydana getirilen tahrifatı ve değiştirmeleri açıklamak istedik. Peygamberlerin kıssalarına ait bilgileri sana verdik, Musa'nın (as) kıssasını da sana öğrettik. Oysa sen, Musa'nın (as) başından geçenlere tanıklık etmiş değildin ve olan olaylardan da haberdar değildin. Ancak biz sana vahiy yoluyla onları haber verdik. Bu arada aradaki boşluk / fetret döneminin uzamasını da anlattı ki bu, vahyin gelişine sebepti. Bu yoldan, yani sebepten hareketle kısaca müsebbebe, sebep olan şeye gidildi. İşte bu giriş, bundan sonra gelecek olan iki girişe benzemektedir.

"Sen Medyen halkı –yani Hz. Şuayb ile ona inananlar– **arasında yaşıyor** –ikamet ediyor biri– **değildin, ayetlerimizi onlardan okuyup öğreniyor da değildin."** Yani onlardan o ayetleri öğrenmek suretiyle başkalarına okuyor değildin. Burada sözü edilen ayetlerle denmek istenen, içinde Hz. Şuayb'ın (as) ve kavminin kıssalarının yer aldığı ayetlerdir.

Ayette geçen « تَتْلُوا » kelimesi, nasb yerinde gelmiştir ve ikinci haberdir. Ya da, « ثَاوِيًا » kelimesinde olan zamirden haldir.

---

[23] Meryem, 52.

"Fakat biz –bu haberi– *göndereniz."* Yani bunu sana haber verin biziz ve onu biz sana öğrettik.

46 – "Yine biz –Musa'ya, *"Kitab'a kuvvetlice tutun"* diye– **seslendiğimiz zaman Tur'un yan tarafında da değildin. Fakat Rabbinden bir rahmet olarak,** –sana öğrettik ve seni peygamber olarak gönderdik ki– **senden önce kendilerine hiçbir uyarıcı gelmeyen bir kavmi,** –seninle İsa arasındaki fetret/boşluk dönemindeki toplumu -ki bu, 550 yıllık bir zaman dilimiydi- – **düşünüp öğüt alsınlar diye uyarman için** –o haberleri– **sana bildiriyoruz."**

47 – "Bizzat kendi elleriyle takdim ettikleri –küfür ve zulüm– **sebebiyle...** –Mademki işlenen amellerin birçoğu elimizin eseridir.– Bu nedenle ayette de ameller, ellere nispet edilmiştir. Hatta işlenen şeyler, kalplerle ilgili de olsa yine ellere nispet edilmektedir. Bunun sebebi de, ellerin amellerin çoğuna galebe etmesi bakımındandır. **"...başlarına bir musibet** –bir ceza / azap– **geldiğinde de şöyle derler: 'Ey Rabbimiz! Bize bir Peygamber gönderseydin de ayetlerine uysaydık ve müminlerden olsaydık.'"** İşte o zaman da, seni peygamber olarak göndermezdik.

Ayette geçen birinci « لَوْلاَ » imtina; engeli ve maniyi göstermek içindir. Cevabı ise mahzuftur. İkinci « لَوْلاَ » ise teşvik içindir. Yine ayette yer alan birinci « فَ » harfi yani « فَيَقُولُ » kelimesinin başında bulunan « فَ » harfi, atıf içindir. İkincisi yani « فَنَتَّبِعَ » fiilinin başında yer alan « فَ » harfi, « لَوْلاَ » kelimesinin cevabıdır. Çünkü emir hükmündedir. Sebebi de, emrin, fiillerin başına gelmesidir. Bu nedenle buna sevk eden de, teşviki yapan da aynı vadidedirler. Kaldı fail (özne) de, emrin cevabına dâhil olur. Buna göre mana şöyle olmaktadır:

"Onlar, işledikleri şirk, isyan ve benzeri günahlar sebebiyle önden gönderdikleri ameller yüzünden cezalandırıldıkları sırada, 'Sen bize bir peygamber gönderseydin ya' demeyecek olsalardı, seni onlara peygamber olarak göndermezdik." Çünkü onlar, o zaman böyle bir bahanenin arkasına saklanacak, bunu bize karşı hüccet ve koz olarak kullanacaklardı. Yani peygamberlerin gönderiliş amacı, onların hüccetlerini susturmak ve mazeret olarak kullanmalarına fırsat vermemektir. Bu adeta şu ayetteki gibidir:

﴿ رُسُلاً مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ لِئَلاَّ يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ ﴾

"Müjdeleyici ve sakındırıcı olarak peygamberler gönderdik ki insanların peygamberlerden sonra Allah'a karşı bir bahaneleri olmasın!" [24]

Eğer, *"böyle bir mana da nereden çıktı"* diyecek olursan. Yani cezalandırma meselesi, peygamber gönderilmeye gerekçe kılınması niçindir? Bunun sebebi, imtina manasında olan, engelleyici olan « لَوْلاَ » harfinin gelmesi midir? dersen, benim buna vereceğim cevap şudur:

"Söz, aslında peygamber gönderilmesinde sebep olan asıl amaçtır. Ancak ayette cezadan söz edilmesi ise, mademki, bu da ilgili söz için ise, dolayısıyla berikisin varlığı, ötekisinin de varlığı için konmuştur. Sanki burada ukubet (cezalandırma) *meselesi, adeta peygamber gönderilmesi için bir sebep, bir gerekçe kılınmış gibidir. Zaten onun da manası netice de senin söylediğin kapıya çıkar: Eğer onların, başlarına musibet geldiğinde konuşacakları söz ve konuşmaları olmayacak olsaydı, biz de peygamber göndermezdik."*

❁ ❁ ❁

[24] Nisa, 165.

48. - 51. AYETLER

فَلَمَّا جَٓاءَهُمُ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِنَا قَالُوا لَوْلَٓا اُو۫تِيَ مِثْلَ مَٓا اُو۫تِيَ
مُوسٰى اَوَلَمْ يَكْفُرُوا بِمَٓا اُو۫تِيَ مُوسٰى مِنْ قَبْلُ قَالُوا سِحْرَانِ
تَظَاهَرَا وَقَالُوٓا اِنَّا بِكُلٍّ كَافِرُونَ ﴿٤٨﴾ قُلْ فَأْتُوا بِكِتَابٍ مِنْ
عِنْدِ اللّٰهِ هُوَ اَهْدٰى مِنْهُمَٓا اَتَّبِعْهُ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٤٩﴾ فَاِنْ لَمْ
يَسْتَجِيبُوا لَكَ فَاعْلَمْ اَنَّمَا يَتَّبِعُونَ اَهْوَٓاءَهُمْ وَمَنْ اَضَلُّ
مِمَّنِ اتَّبَعَ هَوٰيهُ بِغَيْرِ هُدًى مِنَ اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ
الظَّالِمِينَ ﴿٥٠﴾ وَلَقَدْ وَصَّلْنَا لَهُمُ الْقَوْلَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٥١﴾

Meâli

48. Onlara katımızdan gerçek gelince, şöyle dediler: "Musa'ya verilenlerin benzeri niçin buna da verilmedi." Onlar daha önce Musa'ya verilenleri inkâr etmemişler miydi? Onlar, dediler ki: "İki sihirbaz birbirlerine destek oluyorlar. Biz hepsini inkâr ediyoruz."

49. De ki: "Eğer doğru söyleyenler iseniz, Allah katından, hidayete *(doğruya)* bu ikisinden *(Tevrat ve Kur'an'dan)* daha çok ulaştıran bir kitap getirin de, ben ona uyayım."

50. Eğer sana cevap veremezlerse, bil ki onlar sadece kendi nefislerinin arzularına uymaktadırlar. Kim, Allah'tan bir yol gösterme olmaksızın kendi nefsinin arzusuna uyandan daha sapıktır. Şüphesiz Allah, zalimler toplumunu doğruya iletmez.

51. Andolsun, düşünüp öğüt alsınlar diye o sözü *(Kur'an ayetlerini)* onlara peş peşe ulaştırdık.

Tefsiri

48 – "Onlara katımızdan gerçek –Kur'an veya muciz olan bir kitabı doğrulayıcı olarak gönderilen Resul– **gelince, onlar** –Mekke kâfirleri– **şöyle dediler: 'Musa'ya verilenlerin benzeri niçin buna da** –bir defada indirilip– **verilmedi.' Onlar** –yani onların nesillerinden, soylarından gelen çocukları da– **daha önce** –yani Kur'an inmezden önce– **Musa'ya verilenleri inkâr etmemişler miydi?"** Çünkü öncekiler hangi yolda ve görüşte idiyseler, bunlar da aynen o görüştedirler, Öncekilerin inadı nasıl idiyse bunların da inatları aynıdır. Onlar da Musa (as) döneminde bulunan kâfirlerdi.

"Onlar, –Musa ile Harun (as) için– **dediler ki: 'İki sihirbaz birbirlerine destek oluyorlar."** Kufe okulu, ayette geçen « سِحْرَانِ » kelimesini aynen yazdığımız gibi okumuşlardır. Yani o ikisi büyücüdürler, sihir sahibidirler. Ya da her ikisini büyücü olarak göstermeleri, onları böyle nitelemeleri, onların çok büyük büyücüler olduklarını abartılı bir anlatımla ifade etmek içindir. Bunun üzerine onlar demişlerdi ki:

"Biz hepsini –yani o ikisinden her birini de ayrı ayrı– **inkâr ediyoruz."**

Yine deniliyor ki: *"Mekke halkı Hz. Muhammed* (sav) *ile Kur'an'ı inkâr ettiklerinde, aynı zamanda Hz. Musa* (as) *ve Tevrat'ı da inkâr ediyorlardı. Nitekim Mekkeli müşrikler, Hz. Musa* (as) *ile Hz. Muhammed* (sav) *için de: 'İki sihirbaz birbirlerine destek oluyorlar' demişlerdi. Yahut da, Tevrat ile Kur'an hakkında: 'İki sihirbaz birbirlerine destek oluyorlar' demişlerdi.*

Bu olay, Mekke müşrikleri, Medine'de yaşamakta olan Yahudi liderlerine bir heyet gönderip da onlardan Hz. Muhammed (sav) hakkında sordukları zaman gerçekleşmişti. Çünkü Medine'de bulunan Yahudiler, kitaplarında ondan söz edildiğini, gelen heyete haber vermişlerdi. Heyet Mekke'ye dönüp de durumu, Mekkelilere bildirdiklerinde, işte o zaman Mekkeliler de *"İki sihirbaz birbirlerine destek oluyorlar."* demişlerdi.

49 – "De ki: 'Eğer –o ikisinin büyücü olduklarına dair– **doğru söyleyenler iseniz, Allah katından, hidayete** –doğruya– **bu ikisinden** –Musa'ya indirilen Tevrat ve bana indirilen Kur'an'dan– **daha çok ulaştıran bir kitap getirin de, ben ona uyayım.'"**

Bu ayette geçen, « فَأْتُوا » – *"getirin"* kelimesinin cevabı, *"ben ona uyayım"* manasında olan « أَتَّبِعْهُ » ibaresidir.

50 – Eğer sana cevap veremezlerse, bil ki onlar sadece kendi nefislerinin arzularına uymaktadırlar. Kim, Allah'tan bir yol gösterme olmaksızın kendi nefsinin arzusuna uyandan daha sapıktır. Şüphesiz Allah, zalimler toplumunu doğruya iletmez.

"Eğer sana cevap veremezlerse, –yani en doğru yola ileten Kitabı getirip ortaya koyma konusunda sana cevap vermezlerse– *bil ki* –artık onlar kendilerini söyledikleriyle bağlamışlardır. Artık ellerinde bir kanıtları kalmamıştır, yalnızca hevalarına ve– *onlar sadece kendi nefislerinin arzularına uymaktadırlar. Kim, Allah'tan bir yol gösterme olmaksızın kendi nefsinin arzusuna uyandan daha sapıktır."* Yani dinde böylelerinden daha sapık, heva ve heveslerine uyan başka biri yoktur.

Ayette geçen « بِغَيْرِ هُدًى » ifadesi, haldir. Yani rezilce bir şekilde, kendisi ile hevası, nefsi arasında başka bir şeye yermeksizin, rezil halde, demektir.

"Şüphesiz Allah, zalimler toplumunu doğruya iletmez."

51 – "Andolsun, düşünüp öğüt alsınlar diye o sözü –Kur'an ayetlerini– **onlara peş peşe ulaştırdık."**

Bu ayette geçen « وَصَّلْنَا » kelimesi, ardı arası kesilmeksizin, tekrar tekrar ulaştırdık, demektir.

Yani Kur'an, ardı arkası kesilmeksizin onlara inip durdu. İçinde vaatları ve tehditleriyle, kıssaları ve ibretleriyle, öğütleriyle ardı arası kesilmeksizin inmeye devam etti. Ondan öğüt alsınlar da, kurtuluşa ersinler istendi.

❀ ❀ ❀

52. – 55. AYETLER

اَلَّذِينَ اٰتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِهِ هُمْ بِهِ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٢﴾ وَاِذَا يُتْلٰى
عَلَيْهِمْ قَالُوا اٰمَنَّا بِهِ اِنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّنَا اِنَّا كُنَّا مِنْ قَبْلِهِ
مُسْلِمِينَ ﴿٥٣﴾ اُولٰئِكَ يُؤْتَوْنَ اَجْرَهُمْ مَرَّتَيْنِ بِمَا صَبَرُوا وَيَدْرَؤُنَ
بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ﴿٥٤﴾ وَاِذَا سَمِعُوا اللَّغْوَ
اَعْرَضُوا عَنْهُ وَقَالُوا لَنَا اَعْمَالُنَا وَلَكُمْ اَعْمَالُكُمْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ
لَا نَبْتَغِي الْجَاهِلِينَ ﴿٥٥﴾

Meâli

52. Bu Kur'an'dan önce kendilerine kitap verdiklerimiz var ya, işte onlar ona da inanırlar.

53. Kur'an kendilerine okunduğu zaman, şöyle derler: "Ona inandık, şüphesiz o Rabbimizden gelen gerçektir. Şüphesiz biz ondan önce de müslümandık."

54. İşte onların, sabredip kötülüğü iyilikle savmaları ve kendilerine rızık olarak verdiklerimizden Allah yolunda harcamaları karşılığında, mükâfatları kendilerine iki kez verilecektir.

55. Boş sözü işittikleri vakit ondan yüz çevirirler ve şöyle derler: "Bizim işlerimiz bize, sizin işleriniz de size. Selâm olsun size. Biz cahilleri istemeyiz."

Tefsiri

52 – Bu Kur'an'dan önce kendilerine kitap verdiklerimiz var ya, işte onlar ona –Kur'an'a– **da inanırlar.**"

Bu ayette geçen « اَلَّذِينَ » ilgi zamirinin haberi, « هُمْ بِهِ يُؤْمِنُونَ » – *"işte onlar Kur'an'a da inanırlar"* cümlesidir.

53 – "Kur'an kendilerine okunduğu zaman, şöyle derler: "Ona inandık, şüphesiz o Rabbimizden gelen gerçektir. Şüphesiz biz ondan önce de –Kur'an inmezden önce de– **Müslümandık.'"** Yani İslam dini üzereydik. Muhammed'e (sav) inananlardandık.

Ayette yer alan « اِنَّهُ » kavli, Kur'an'a iman etmelerinin gerekçesidir, onun illetini göstermektedir. Çünkü mademki o Kur'an, Allah'tan gelen hak bir kitaptır, öyleyse ona inanılmaya değerdir.

Yine ayette geçen « اِنَّا » kavli de, « اٰمَنَّا » – *"inandık"* kavlini açıklamaktadır. Çünkü bu ifade ile hem yakın geçmişte inanmış olmaları ve hem de uzak geçmişte inanmış olmalarına da ihtimali bulunmaktadır. Böylece onların önceden iman ettiklerini haber vermiş olmaktadır.

54 – İşte onların, sabredip kötülüğü iyilikle savmaları ve kendilerine rızık olarak verdiklerimizden Allah yolunda harcamaları karşılığında, mükâfatları kendilerine iki kez verilecektir.

Yani hem Tevrat'a ve hem Kur'an'a iman etmede sabırlı olmaları, ya da Kur'an henüz inmezden önce ona iman etmede ve onu beklemede sabretmeleri ile indikten sonra da aynı sabrı devam ettirmeleri bakımından kendilerine ödülleri ikişer kez verilecektir. Ya da müşriklerle Kitap ehlinin eza ve cefalarına sabretmeleri sebebiyle mükâfatları iki kat olarak verilecektir. Çünkü onlar– *kötülüğü iyilikle savarlar.* –Yani taat yoluyla masiyeti ve hilm/yumuşaklık yoluyla da eza ve cefayı önlerler. Aynı zamanda:– *kendilerine rızık olarak verdiklerimizden Allah yolunda harcarlar."* zekâtlarını verirler.

55 – Müşriklerden sövgü ve küfür gibi **"Boş** –batıl ve asılsız– **sözü işittikleri vakit ondan yüz çevirirler ve** –o boş ve batıl söz söyleyenlere– **şöyle derler: 'Bizim işlerimiz bize, sizin işleriniz de size. Selâm olsun size,** –bizden size zarar gelmez. Sizin boş ve batıl sözleriniz yüzünden biz size saldıracak değiliz, size aynıyla karşılık da verecek değiliz, sizler, bizden yana güvencede ve emanımız altındasınız.– **Biz cahilleri istemeyiz.'"** Biz cahillerin arasına katılıp onlarla sohbet etmeyiz, içlerine karışmayız.

56. – 61. AYETLER

إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ ۚ وَهُوَ
أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴿٥٦﴾ وَقَالُوا إِنْ نَتَّبِعِ الْهُدٰى مَعَكَ نُتَخَطَّفْ مِنْ
أَرْضِنَا ۗ أَوَلَمْ نُمَكِّنْ لَهُمْ حَرَمًا اٰمِنًا يُجْبٰى إِلَيْهِ ثَمَرَاتُ كُلِّ
شَيْءٍ رِزْقًا مِنْ لَدُنَّا وَلٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٧﴾ وَكَمْ
أَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ بَطِرَتْ مَعِيشَتَهَا ۚ فَتِلْكَ مَسَاكِنُهُمْ لَمْ تُسْكَنْ
مِنْ بَعْدِهِمْ إِلَّا قَلِيلًا ۗ وَكُنَّا نَحْنُ الْوَارِثِينَ ﴿٥٨﴾ وَمَا كَانَ رَبُّكَ
مُهْلِكَ الْقُرٰى حَتّٰى يَبْعَثَ فِي أُمِّهَا رَسُولًا يَتْلُوا عَلَيْهِمْ اٰيَاتِنَا ۚ
وَمَا كُنَّا مُهْلِكِي الْقُرٰى إِلَّا وَأَهْلُهَا ظَالِمُونَ ﴿٥٩﴾ وَمَا أُوتِيتُمْ مِنْ
شَيْءٍ فَمَتَاعُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَزِينَتُهَا ۚ وَمَا عِنْدَ اللّٰهِ خَيْرٌ وَأَبْقٰى ۗ
أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٦٠﴾ أَفَمَنْ وَعَدْنَاهُ وَعْدًا حَسَنًا فَهُوَ لَاقِيهِ كَمَنْ
مَتَّعْنَاهُ مَتَاعَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ثُمَّ هُوَ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ مِنَ الْمُحْضَرِينَ ﴿٦١﴾

Meâli

56. Şüphesiz sen sevdiğin kimseyi doğru yola iletemezsin. Fakat Allah, dilediği kimseyi doğru yola eriştirir. O, doğru yola gelecekleri daha iyi bilir.

57. Onlar, dediler ki: "Sizinle beraber doğru yolu tutarsak, kendi yurdumuzdan koparılıp çıkarılırız." Biz onları tarafımızdan bir rızık olarak, her türlü meyve ve mahsullerin kendisinde toplandığı, saygın ve güvenlikli bir yere yerleştirmedik mi? Fakat onların çoğu bilmezler.

58. Biz nimetler içinde şımaran nice memleket halkını helâk etmişizdir. İşte yurtları! Kendilerinden sonra içlerinde pek az oturulmuş. *(O yurtlara)* biz varis olduk, biz.

59. Rabbin, ülkelerin merkezî yerlerine, kendilerine ayetlerimizi okuyan bir peygamber göndermedikçe oraları helâk edici değildir. Zaten biz, halkları zalim olmadıkça memleketleri helâk etmeyiz.

60. *(Dünyalık olarak)* size verilen her şey, dünya hayatının geçimliği ve süsüdür. Allah'ın katındaki ise daha hayırlı ve daha kalıcıdır. Hâlâ aklınızı kullanmıyor musunuz?

61. Kendisine güzel bir vaadde bulunduğumuz ve o vaad edilen şeye kavuşacak olan kimse, dünya hayatının geçimliklerinden yararlandırdığımız, sonra da kıyamet günü *(hesaba çekilmek için)* huzura getirilecek kimse gibi midir?

Tefsiri

56 – "Şüphesiz sen sevdiğin kimseyi doğru yola iletemezsin. –Yani ister senin kavminden olsun, ister olmasın sen, İslam'a girmeleri için onlardan hiçbirisini sokmaya kadir olamaz, güç yetiremezsin.– **Fakat Allah, dilediği kimseyi doğru yola eriştirir.** –Yani Allah, diledikleri için doğru yola girme fiilini yaratır. Çünkü– **O, doğru yola gelecekleri daha iyi bilir.**" Kim doğru yolu hidayeti seçecek, kim kabul edecek, delillerden ve ayetlerden kim öğüt alacaksa en iyisini sadece Allah bilir. Zeccac diyor ki:

"Tefsir âlimleri, bu ayetin, Hz. Peygamberin (sav) *amcası Ebu Talib hakkında indiği konusunda icma etmişlerdir. Bunun da sebebi, Ebu Talib'in ölüm döşeğinde iken şöyle demiş olmasıdır:*

– Ey Haşim oğulları! Muhammed'i tasdik edin, doğrulayın ki kurtuluşa eresiniz. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sav) *şöyle buyurur:*

– 'Amcacığım! Sen Haşim oğullarına bunu emrediyorsun ama, kendini bunun dışında tutuyorsun, Neden?!" Amcası da yeğeni Hz. Muhammed'e (sav)*:*

– Kardeşim oğlu! Söyle benden istediğin nedir? der. Resulullah da (sav) *şöyle buyurur:*

– 'Senden istediğim şey, Allah katında sana tanıklık etmem için, senin, La İlahe İllallah, demendir.' Ebu Talib de buna cevap olarak şöyle söyler:

– *Ben de senin doğru olduğunu biliyorum. Ancak ben, 'Ebu Talib, ölüm döşeğinde korktu da, Muhammed'e korkusundan iman etti' demelerinden korkuyorum."* [25]

Burada geçen « أَهْدِى » hidayet sigası / kipi her ne kadar genel / amm ise de, bu ayet, Mutezile aleyhinde bir delildir. Çünkü Mutezile'ye göre hidayet, beyan açıklamaktan ibarettir. Bu manasıyla tüm insanlar hidayettedirler. Ancak hidayete ermeme sebepleri, kendi kötü tercihleridir.

Bu da gösteriyor ki, beyanın, açıklamanın ötesinde olan şey, aslında hidayet diye isimlendirilendir. Bu da, doğruya ulaşmanın, hidayetin yaratılması, buna dair muvaffakiyetin ve kudretin verilmesi ve sağlanmasıdır.

57 – Onlar, dediler ki: "Sizinle beraber doğru yolu tutarsak, kendi yurdumuzdan koparılıp çıkarılırız." Biz onları tarafımızdan bir rızık olarak, her türlü meyve ve mahsullerin kendisinde toplandığı, saygın ve güvenlikli bir yere yerleştirmedik mi?

---

[25] Hafız İbn Hacer diyor ki: *"Ben bu ifadeye rastlayamadım. Ebu Talib'in ölümü ile ilgili kıssa Buhari ile Müslim'de Said b. Müseyyeb'den oğlu yoluyla farklı bir şekilde veya bundan çok daha muhtasar olarak özet bilgi tarzında verilmiştir."* Zemahşeri, Haşiyetu'l-Keşşaf, 3/408.

Bu rivayetin Keşşaf'ta yer alan tamamı şöyledir: "Ebu Talib ölüm döşeğinde iken demiş ki: *'Ey Haşim Oğulları topluluğu! Muhammed'e itaat edin, onu tasdik edin ki kurtuluşa eresiniz, doğru yolu bulasınız.'* Bunun üzerine Resulüllah (sav): *'Sen onlara nasihat edip emir veriyorsun ama kendini bunun dışında tutuyorsun, neden?!'* diye sorar. Amcası da: *'Kardeşim oğlu! İstediğin nedir?'* der. Resulüllah (sav) da şöyle buyurur: *'Senden istediğim bir tek kelimedir. Sen şu onda bu dünyadaki son günlerini ve demlerini yaşıyorsun. Sen La İlahe İllallah, diyeceksin. Ben de Allah katında senin için, lehinde tanıklık edeceğim.'* Ebu Talib de buna cevap olarak der ki: *'Yeğenim! Ben de senin kesin olarak doğru olduğunu ve doğru söylediğini bilmişimdir. Ancak benim rahatsız olduğum şey, «ölüm esnasında korktu da, ona inandı» demelerindendir. Eğer bu durum, ölümümden sonra senin ve senin dedelerinin aleyhine bir aşağılık, bir sövgü haline getirmeyeceklerini bilsem, kesin olarak o kelimeyi söylerdim. Şu ayrılık demlerinde onu ikrar etmekle gözünü aydın kılmak isterdim. Senin aşırı ısrarın, gayretin ve öğütlerin için bunu yapardım. Ancak bilmelisin ki ben, Abdulmuttalib, Haşim ve Abdulmenaf oğullarının büyüklerinin dinleri üzerinde öleceğim."* Zemahşeri, Keşşaf, 3/408.

Yukarıda belirttiğimiz gibi, İbn Hacer, bu uzun metni bulamadığını ve fakat Buhari ve Müslim'de özetin de özeti denebilecek bir rivayetin olduğundan söz etmiştir. (Çeviren)

Kureyşliler diyordu ki: *"Biz de senin hak üzere olduğunu kesinlikle biliyoruz. Bizim endişemiz, sana uymamız halinde, bu sebepten ötürü bütün Araplar bize karşı cephe alırlar ve bizi bulunduğumuz yerden, yurdumuzdan, Mekke'den çıkarıp atarlar."* Allah (cc) da, kâfir olmalarına rağmen onları Beytullah'ta, harem içerisinde onları her kötülükten güvencede kıldığını, Harem'de onları yerleştirdiğini, nitekim onun saygınlığı sayesinde, oradaki bitkileri, yetişen ürünleri de güvencede kıldığını, hemen her taraftan oraya meyveler devşirilip getirildiğini, bütün bu gerçekler karşısında onların oradan, Mekke'den koparılıp atılacaklarını, Beytullah'ın saygınlığına bir de İslam'ın saygınlığını eklediklerinde güvenlerinin yok olacağı konusu da nereden çıkarıyorlardı? Neye dayanarak bunu söylüyorlar, buyurarak bu hüccetle laflarını ağızlarına tıkadı ve onları susturdu. Güvencenin Harem halkına isnat edilmesi hakikattir, fakat Harem'e isnadı ise mecazdır.

Medine Okulu, Yakub ve Sehl, « يُجْبَى إِلَيْهِ » kavlindeki, kelimesini, « ت » harfiyle « تُجْبَى » olarak kıraat etmişlerdir. Yani, Mekke'ye celp edilirler, her şey oraya toplanıp gelir. Bu durumda, *"her türlü meyve ve mahsullerin kendisinde toplandığı"* ibaresinde belirtildiği gibi her yerden ve her bölgeden meyveler, ürünler Allah'ın (cc) bir lütfu ve ihsanı gereği oraya toplanır, oraya getirtilir. Ayette geçen « كُلِّ شَيْءٍ » *"külliyet / her şey"* ifadesiyle, *birçok şeyler* demek istenmiştir. Yani kesret / çokluk anlamınadır. Nitekim:

﴿ وَأُوتِيَتْ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ ﴾

"Her şey onun emrine verilmiş"[26] ayetindeki *"her şey"* ifadesi de böyledir.

Yine ayette geçen: « رِزْقًا مِنْ لَدُنَّا » – *"tarafımızdan bir rızık olarak"* ibaresinde yer alan, « رِزْقًا » – *"rızk"* kelimesi mastar/kök fiildir. Çünkü: « يُجْبَى إِلَيْهِ » – *"oraya toplanır"* kavlinin manası, « يُرْزَقُ » – *"rızıklandırılır"* demektir. Ya da bu ibare, mefulün leh'tir veya « ثَمَرَاتُ » kelimesinden haldir. Ancak, eğer « ثَمَرَاتُ » kelimesi, merzuk yani rızıklandırılmış olmak manasında olursa, böyledir. Çünkü bu durumda, ifade,

[26] Neml, 23.

izafete tahsis edilmiş olur. Nitekim kelime, sıfata tahsis edilen nekireden dolayı da mansub olabilir.

"Fakat onların çoğu bilmezler." Bu, « مِنْ لَدُنَّا » kavline müteallıktir. Yani onlardan çok azı, gelen bu rızkın Allah (cc) katından geldiğini bilir. Birçokları ise, cahildirler ve bunu bilmezler. Eğer gelen rızkın Allah (cc) katından geldiğini bilmiş olsalardı, o zaman korku ve güvencenin de Allah (cc) katından olduğunu bilirlerdi. O zaman buna iman etmeleri durumunda ise, artık oradan koparılıp atılacakları korku ve endişeleri de kalmazdı.

58 – Biz nimetler içinde şımaran nice memleket halkını helâk etmişizdir. İşte yurtları! Kendilerinden sonra içlerinde pek az oturulmuş. (O yurtlara) **biz varis olduk, biz.**

Biz nimetler içinde şımaran nice memleket halkını helâk etmişizdir.

Bununla Mekke halkı tehdit edilip akıbetlerinin kötü olacağı ile korkutuluyor. Çünkü durumları öyle olduğu halde, Allah'ın kendilerine ikramda bulunduğu nimetlere karşı şükretmemişler, o nimetler içerisinde şımararak nimeti nankörlükle karşılamışlardı. Allah (cc) da onları helak etmişti. İşte bunların da sonlarının öyle olacağıyla korkutuluyor ve bu nedenle tehdit ediliyorlardı.

Ayette yer alan « كَمْ » kelimesi, « أَهْلَكْنَا » fiiliyle mansub kılınmış, « مَعِيشَتَهَا » kelimesi de cer edanın hazfi ve fiile eklemekle mansub duruma gelmiştir. Yani kelime, « فِي مَعِيشَتِهَا » demektir.

« اَلْبَطَرُ » : Zenginliğin getirdiği kötü yükü taşımaktır, şımarmaktır. Bu da, varlıklı kişinin olması gereken konuda Allah'ın (cc) hakkını korumamasıdır.

"İşte yurtları! ..." Yani içinde yaşadıkları, hayatlarını geçirdikleri evlerinin izleri ve kalıntıları hala duruyor. Sizler de onları seferlerinizde görüyorsunuz. Semûd kavminin kaldığı yerlerin kalıntıları, harabeleri, Şuayb kavminin ve daha başkalarının geride bıraktıkları eserlerin kalıntıları hala ayaktadır.

"... kendilerinden sonra içlerinde pek az oturulmuş..." Yani kalan yerlerde orada gelip yerleşenler sadece yolcular, oradan gelip geçenler, bir gün veya kısa bir süre, bir saatlik bir zaman dilimi gibi kalarak geçip gitmişlerdir. Ayette geçen « لَمْ تُسْكَنْ » kavli, haldir. Burada amil de işaret ismidir.

İşte o yurtlara *"Biz varis olduk, biz."* Yani sakinlerin içinde yaşadıkları o yerleşim alanlarına bundan böyle biz varis olduk, hepsi de bize geçti. Artık bundan böyle oralarda bizden başkası tasarruf yetkisine sahip değildir.

59 – "Rabbin, ülkelerin merkezî yerlerine, kendilerine –her vakit ve her zaman– **ayetlerimizi okuyan bir peygamber göndermedikçe** –böylece onların gerekçelerini ellerinden alıp hüccetle susturmadıkça, mazeretlerini ellerinden almadıkça– **onları helâk edici değildir."**

Kıraat imalarından Hamza ve Ali ayette geçen, « أُمِّهَا » kelimesini, « ا » harfinin esre harekesiyle « إِمِّهَا » olarak kıraat etmişlerdir. Yani *"öyle bir ülkede helak ettik ki, orası diğer ülkelerin anası yani temeli, merkezi ve en önemli ve en büyük olanıdır. İşte oraya bir elçi göndermedikçe halkını helak edecek değildir."*

Veya mana şöyle de olabilir: *"Allah'ın hükmü ve hakkında kararı kesinleşmiş olan bir yerin halkını helak edici değildir. Ta ki Ümmül-Kura'ya* (Mekke'ye) *peygamber gönderinceye ve "kendilerine ayetlerimizi* –Kur'an'ı– *okuncaya dek. Ancak peygamber gönderdikten ve ayetlerimiz de kendilerine okunduktan sonra onları helak eder."* Çünkü dünya Mekke'nin altından, merkezinden itibaren döşenip yuvarlaştırılmıştır.

"Zaten biz, halkları zalim olmadıkça memleketleri helâk etmeyiz." Yani biz onlardan herhangi bir intikam ve öç almak için, bir toplumu ya da kavmi helak etmeyiz. Meğerki işledikleri zulümleri yüzünden azabı hak etmiş olsunlar. İşte o zaman onları helak ederiz. Zulümleri ise, küfür ve inkârlarıdır, hakka karşı direnip inat etmeleridir. Kendilerine her şey açıkladıktan, mazeretlerine bir diyecekleri kalmadıktan sonra da büyüklenmeye devam etmeleri ve bunda direnmeleridir.

60 – Dünyalık olarak– **"Size verilen her şey, dünya hayatının geçimliği ve süsüdür."** Yani dünya ile ilgili sebeplerden elinize her ne

geçerse, onlar sadece çok az bir süre oyalanıp eğlenmeniz için bir geçimliktir. Bu az süre de, sadece fani olan şu hayat süresinden başkası değildir. **"Allah'ın katındaki** –sevap ve ödül– **ise** –aslında dünyadaki her şeyden bizatihi– **daha hayırlı ve daha kalıcıdır.** –Daim ve süreklidir.– **Hâlâ aklınızı kullanmıyor musunuz?"** Sürekli ve kalıcı olanın fani ve geçici olandan daha hayırlı olduğuna dair, siz hala aklınızı başınıza devşirmeyecek misiniz?

Ayetin sonunda yer alan, « أَفَلَا تَعْقِلُونَ » kavlini, kıraat imamlarından Ebu Amr, « يَعْقِلُونَ » ve « تَعْقِلُونَ » olarak hem « ي » ve hem « ت » harfleriyle okumanın muhayyerliğine işaret etmiştir, öyle de böyle de okunabileceğini zikretmiştir. Ebu Amr dışındakilerin tamamı, sadece « ت » harfiyle, « تَعْقِلُونَ » olarak okunacağını, başka türlü okunmayacağını ileri sürmüşlerdir.

İbn Abbas'tan (rma) rivayete göre: *"Yüce Allah dünyayı yaratınca, onun için de yarattığı insanları da üç sınıf olarak, Mü'min, Münafık ve Kâfir olarak yaratmıştır. Mü'min; sadece bundan azığını alır, Münafık, süsüyle ilgilenip süslenir. Kâfir ise dünyadan yararlanır."* Sonra da şu ayeti okur:

61 – "Kendisine güzel bir vaadde –cennet vadinde– **bulunduğumuz..."** çünkü cennetten daha güzel bir şey yoktur. Zira cennet kalıcıdır, süreklidir. Nitekim bu nedenle cennete « الْحُسْنَى » adı verilmiştir. **"ve o vaad edilen şeye kavuşacak olan kimse,** –yani onu gören, onu elde eden, cennet kendisine isabet eden kimse,– **dünya hayatının geçimliklerinden yararlandırdığımız, sonra da kıyamet günü** –hesaba çekilmek, cehennem ateşine atılmaları için– **huzura getirilecek kimse gibi midir?"**

Bu ayetin bir benzeri de şöyledir:

﴿ فَكَذَّبُوهُ فَإِنَّهُمْ لَمُحْضَرُونَ ﴾

"Onlar (İlyas'ı) yalanladılar. Bu yüzden onların hepsi de cehenneme götürüleceklerdir." [27]

---

[27] Saffat, 127.

Bu (61.) ayet, Resulullah (sav) ile lanetli Ebu Cehil hakkında nazil olmuştur. Ya da Hz. Ali, Hz. Hamza (rma) ve Ebu Cehil hakkında inmiştir. Veya müminlerle kâfirler hakkında inmiştir.

Bu ayette geçen « أَفَمَنْ » kavlinin başındaki « فَ » harfi -ki ayetin başında yer alan ilk « فَ » harfidir-, bu ilk « فَ » harfinin manası şöyledir: Allah (cc), dünya hayatındaki şeyler ile Allah (cc) katında olan güzel nimetlerin birbirinden tamamen ayrı olduğunu açıkladıktan sonra, hemen bunun peşinden « أَفَمَنْ وَعَدْنَاهُ » diye devam eden ayetini getirdi.

Yani, *"İkisi arasındaki bu çok açık ve net olan farklılıktan sonra, hiç dünya ya sarılanlar ile ahiret hayatı için çalışanlar bir olur mu?"* demektir.

Sonra gelen ikinci « فَ » harfi yani « فَهُوَ » kavlinin başındaki « فَ » harfine gelince, bu sebep/neden bildirmek içindir. Çünkü vadedilene kavuşmak, verilen vaad yani söz sebebiyledir. Yine ayetteki « ثُمَّ » harfi de terahi içindir. Yani kıyamet gününde hazır bulundurulmaları, dünyadaki faydalanma olayından sonra, onun arkasından ötekisinin geleceğini ifade eder.

Kıraat otoritelerinden Ali, « ثُمَّ هُوَ » kavlini « ثُمَّ هْوَ » diye okumuştur. Nitekim tıpkı, « عَضُدٌ » kelimesini « عَضْدٌ » olarak okunması gibidir. Burada munfasıl (ayrı) durumda olan kelime, muttasıl (bitişik) olan kelimeye benzetildi.

❀ ❀ ❀

62. – 67. AYETLER

وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ أَيْنَ شُرَكَائِيَ الَّذِينَ كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿٦٢﴾
قَالَ الَّذِينَ حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ رَبَّنَا هٰؤُلَاءِ الَّذِينَ أَغْوَيْنَا
أَغْوَيْنَاهُمْ كَمَا غَوَيْنَا تَبَرَّأْنَا إِلَيْكَ مَا كَانُوا إِيَّانَا يَعْبُدُونَ ﴿٦٣﴾
وَقِيلَ ادْعُوا شُرَكَاءَكُمْ فَدَعَوْهُمْ فَلَمْ يَسْتَجِيبُوا لَهُمْ وَرَأَوُا
الْعَذَابَ لَوْ أَنَّهُمْ كَانُوا يَهْتَدُونَ ﴿٦٤﴾ وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ مَاذَا
أَجَبْتُمُ الْمُرْسَلِينَ ﴿٦٥﴾ فَعَمِيَتْ عَلَيْهِمُ الْأَنْبَاءُ يَوْمَئِذٍ فَهُمْ لَا
يَتَسَاءَلُونَ ﴿٦٦﴾ فَأَمَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَعَسَىٰ أَنْ
يَكُونَ مِنَ الْمُفْلِحِينَ ﴿٦٧﴾

Meâli

62. Allah, onlara seslenerek diyecek ki: "Hani benim, var olduğunu iddia ettiğiniz ortaklarım?"

63. Haklarında azap hükmü gerçekleşenler, şöyle diyecekler: "Ey Rabbimiz! İşte şunlar bizim azdırdıklarımızdır. Kendimiz azdığımız gibi onları da azdırdık. Şimdi de onlardan uzaklaşıp sana döndük. Zaten *(gerçekte)* onlar bize tapmıyorlardı."

64. Onlara, denir ki: "Haydi ortaklarınızı çağırın!" Onlar da çağırırlar fakat ortakları onlara cevap veremez. Azabı görürler. Keşke onlar *(dünyada iken)* doğru yola gelselerdi.

65. Allah, o gün onlara seslenerek diyecek ki: "Peygamberlere ne cevap verdiniz?"

66. O gün onlara karşı bütün haberler kapanmıştır. Artık birbirlerine de soramazlar.

67. Ama tövbe edip iman eden ve salih amel işleyen kimsenin kurtuluşa erenlerden olması umulur.

Tefsiri

62 – Allah, onlara seslenerek diyecek ki: "Hani benim, var olduğunu iddia ettiğiniz ortaklarım?"

"Allah, onlara –kâfirlere– *seslenerek, ..."* Bu sesleniş, onları kınama ve aşağılama anlamında olan bir sesleniş olacaktır. Bu ifade, daha önceki ayette geçen « يَوْمَ الْقِيَامَةِ » kavline matuftur. Ya da bu, hatırla manasına gelen ve metinde yer almayıp ve fakat var sayılan « اُذْكُرْ » kelimesiyle mansubtur.

"...diyecek ki: "Hani benim, var olduğunu iddia ettiğiniz ortaklarım?" Çünkü kâfirler böyle iddia ediyorlardı.

Ayette yer alan ve iddia etmek manasına gelen « تَزْعُمُونَ » kelimesinin her iki mefulü de mahzuftur. Bu itibarla cümlenin takdiri şöyledir: *"Siz, onların benim ortaklarım olduğunu ileri sürüyordunuz."* Öte taraftan bu « تَزْعُمُونَ » kelimesinin « ظَنَنْتُ » yani « ظَنَّ » kökünden olması hasebiyle, bu kelimenin her iki mefulünün mahzuf olması da caiz olur. Çünkü iki mefulden biriyle yetinmek delil olmak için caiz değildir.

63 – Haklarında azap hükmü gerçekleşenler, şöyle diyecekler: "Ey Rabbimiz! İşte şunlar bizim azdırdıklarımızdır. Kendimiz azdığımız gibi onları da azdırdık. Şimdi de onlardan uzaklaşıp sana döndük. Zaten (gerçekte) **onlar bize tapmıyorlardı."**

"Haklarında azap hükmü gerçekleşenler, –yani şeytanlar, küfür önderleri,– *şöyle diyecekler: ..."*

Burada geçen *"haklarında azap hükmü gerçekleşenler"* kavli, yaptıklarının gereği olarak suçları sabit olan ve haklarında ceza ve azap kesinleşmiş olanlar, demektir. Bu adeta Rabbimizin şu kavlinin ifade ettiği şey demektir. Allah buyuruyor ki:

﴿ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ اَجْمَعِينَ ﴾

"Cehennemi hem cinlerden ve hem insanlardan bir kısmıyla dolduracağım." [28]

"Ey Rabbimiz! İşte şunlar bizim azdırdıklarımızdır." Kendilerini sana ortak koşmaya davet ettiklerimizdir, kandırıp azdırdıklarımızdır. (Bu da onun sıfatıdır. Burada Mevsule raci olan kelime ise mahzuftur.) *"Kendimiz azdığımız gibi onları da azdırdık."* Bu ayette geçen ve *"İşte şunlar..."* manasında olan, « هٰؤُلَاءِ » kavli, mübtedadır. Bunun haberi de, « اَغْوَيْنَاهُمْ » kavlidir. « كَمَا غَوَيْنَا » kavlinde yer alan « كَ » harfi de mahzuf olan bir mastarın sıfatıdır.

Bunun da takdiri, şöyledir: « اَغْوَيْنَاهُمْ فَغَوَوْا غَيًّا مِثْلَ مَا غَوَيْنَا » demektir. Manası da şöyledir: *"Onları öylesine azdırdık ki, tıpkı bizim azmamız gibi azdırılmakla kaldılar."* Yani burada demek istiyorlar ki:

"Biz sadece kendi isteğimizle azdık, onlar da kendi istekleriyle azdılar. Çünkü bizim onları azdırmamız sadece bir vesveseden ve aldanmadan ibarettir O halde bizim azmamızla onların azmaları arasında herhangi bir fark yoktur. Eğer bizim onları yanıltarak ve aldatarak küfre çağırdığımız söz konusu ise, bunun karşılığında da Allah onları imana davet etmiştir. Çünkü Allah'ın verdiği bir akıl vardır, akıl deliline göre hareket etselerdi ya!? Allah, kendilerine peygamberler gönderdi, o peygamberlere kitaplar indirdi. Akıllarını kullansalardı ya!?"

Bu durum adeta Rabbimiz şu ayetinde ifadesini bulduğu gibidir:

﴿وَقَالَ الشَّيْطَانُ لَمَّا قُضِيَ الْاَمْرُ اِنَّ اللّٰهَ وَعَدَكُمْ وَعْدَ الْحَقِّ وَوَعَدْتُكُمْ فَاَخْلَفْتُكُمْ وَمَا كَانَ لِيَ عَلَيْكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ اِلَّا اَنْ دَعَوْتُكُمْ فَاسْتَجَبْتُمْ لِي فَلَا تَلُومُونِي وَلُومُوا اَنْفُسَكُمْ﴾

"(Hesapları görülüp) ***iş bitirilince, şeytan diyecek ki: 'Şüphesiz Allah size gerçek olanı vaat etti, ben de size vaat ettim ama, size yalancı çıktım. Zaten benim size karşı bir gücüm de yoktu. Ben sadece***

[28] Secde, 32/13.

sizi inkâra çağırdım. Siz de benim davetime hemen koştunuz. O halde beni yermeyin, kendinizi yerin." [29]

"Şimdi de onlardan –ve tercih ettikleri küfürden– *uzaklaşıp sana döndük. Zaten* –gerçekte– *onlar bize tapmıyorlardı."* Bilakis onlar kendi hevalarına tapıyorlar, şehvetlerine itaat ediyorlar. İki cümle arasında bir atıf / bağ edatının olmaması, aslında ikinci cümlenin de aynen birinci cümle manasında olması sebebiyledir.

64 – Onlara, –müşriklere, ortak koşanlara– **denir ki: "Haydi ortaklarınızı** –sizi azaptan kurtaracağınızı sandığınız putlarınızı– **çağırın!" Onlar da çağırırlar fakat ortakları onlara cevap veremez. Azabı görürler. Keşke onlar** –dünyada iken– **doğru yola gelselerdi.**

Burada « لَوْ » kelimesinin cevabı mahzuftur. Yani bu, *"azabı gördükleri zaman"* demektir.

65 – Allah, o gün onlara seslenerek diyecek ki: –Size gönderilen– **"Peygamberlere ne cevap verdiniz?"**

Burada önce Allah'a (cc) ortak koştukları şeylerden ötürü, Allah (cc) onları kınamakta ve aşağılamaktadır. Sonra da şeytanların veya küfürde önderlik edenlerin sözkonusu olan kınama ve aşağılama sebebiyle bunların söylediklerini aktardı. Çünkü putlara tapınmaları sebebiyle kınanıp kötülenince, bunun üzerine, aslında şeytanların kendilerini azdırıp doğru yoldan saptırdığını bir mazeret olarak ileri sürerler. Sonra da bunları daha da rezil eden şeye, tapındıkları ilahlarından medet beklemeleri, onlardan yardım istemeleri kendilerine söyleniyor. Onların, kendilerine tapmakta olanlara yardım etmekte aciz olduklarını, hiçbir şey yapmayacaklarını belirtiyor. Sonrasında da kendilerine gönderilen elçileri hüccet ve kanıt gösterilerek büsbütün susturulmaları sağlanıyor. Artık bir başka gerekçe bulmalarına fırsat tanınmıyor.

66 – "O gün onlara karşı bütün haberler kapanmıştır." Ellerinde hiçbir kanıtları, delil ve hüccetleri kalmamıştır veya bütün haber alma kapıları yüzlerine kapanmıştır. Yine denildiğine göre, verecek bir cevap bulamamışlardı. Çünkü akıllarında verebilecekleri bir cevap olmayınca, bundan böyle ne ile ve nasıl cevap vereceklerini bilmiyorlar.

---

[29] İbrahim, 22.

"Artık birbirlerine de soramazlar." Yani bir mazeret ve hüccet konusunda birbirlerine de soracakları bir şeyleri kalmamıştır. Çünkü arkadaşının da yanında geçerli bir mazeretini veya hüccetini olabileceği beklentisi de yoktur. Artık orada cevaptan aciz kalışları bakımından hepsi de eşit durumdadırlar, birbirlerine hiçbir üstünlükleri de yoktur.

67 – Ama –şirkten– **tevbe edip** –Rabbine ve O'nun katından gelene– **iman eden ve salih amel işleyen kimsenin** –Allah katında– **kurtuluşa erenlerden olması umulur.**

Ayette geçen ve *"Belki, umulur ki"* manasında olan « عَسَى » kelimesi ikramın ve cömertliğin gerçek olacağına işarettir. Bu ayette aynı zamanda İslam üzere devam eden müslümanlara da bir müjde, kâfirleri de iman etmeye teşvik bulunmaktadır.

❀ ❀ ❀

68. – 70. AYETLER

وَرَبُّكَ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَيَخْتَارُ مَا كَانَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ سُبْحَانَ اللّٰهِ وَتَعَالٰى عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٦٨﴾ وَرَبُّكَ يَعْلَمُ مَا تُكِنُّ صُدُورُهُمْ وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿٦٩﴾ وَهُوَ اللّٰهُ لَٓا إِلٰهَ إِلَّا هُوَ لَهُ الْحَمْدُ فِي الْاُولٰى وَالْاٰخِرَةِ وَلَهُ الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٧٠﴾

Meâli

68. Rabbin, dilediğini yaratır ve seçer. Onların ise seçim hakkı yoktur. Allah, onların ortak koştuklarından uzaktır ve yücedir.

69. Rabbin, onların sinelerinin gizlediğini de açığa vurduklarını da bilir.

70. O, Allah'tır. O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Dünyada da ahirette de hamd O'na mahsustur. Hüküm yalnızca o'nundur. Kesinlikle O'na döndürüleceksiniz.

Tefsiri

68 – Rabbin, dilediğini yaratır ve seçer. Onların ise seçim hakkı yoktur. Allah, onların ortak koştuklarından uzaktır ve yücedir.

Bu ayet, Velid b. Muğire'ye cevap olarak nazil olmuştur. Çünkü o ve benzerleri:

﴿ لَوْلَا نُزِّلَ هٰذَا الْقُرْاٰنُ عَلٰى رَجُلٍ مِنَ الْقَرْيَتَيْنِ عَظِيمٍ ﴾

"Bu Kur'an iki şehirden bir büyük adama indirilse olmaz mıydı?" diyorlardı. [30] Velid, burada kendisini veya Urve bin Mes'ud es-Sakafî'yi kast ediyordu.

---

[30] Zuhruf, 31.

"Rabbin, dilediğini yaratır..." Burada fiillerin yaratılmasına da delalet vardır. Burada *"...ve seçer"* anlamında olan « وَيَخْتَارُ » kelimesi üzerinde vakfedilir. Yani mana şöyle olmaktadır: *"Rabbin, dilediğini yaratır ve* –Rabbin dilediğini de– *seçer. Onların ise seçim hakkı yoktur."* Yani o inançsızların ve müşriklerin Allah (cc) üzerinde herhangi bir şekilde asla bir şey seçme hakları yoktur. Ancak Allah'ın (cc) onlar üzerinde seçim hakkı vardır. Burada, « مَا كَانَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ » kavlinin üzerine bir atıf yani bağ edatı gelmemiştir. Çünkü bu kavil, « يَخْتَارُ » kavlini açıklamaktadır. Mana şöyledir:

"Tercih ve seçim hakkı sadece yüce Allah'a (cc) hastır. Çünkü Allah (cc), yarattığı fiillerinde hikmet yönlerini en iyi kendisi bilir. Bu nedenle Allah'ın (cc) yaratmış olduğu herhangi bir varlığın Allah (cc) üzerinde ve O'na rağmen bir seçim hakkı yoktur."

Ancak bu manayı, « يَخْتَارُ » fiiline bağlayan ve vasledenler, yani *"onların da bu konu da seçim hakkı vardır"* tarzında bir anlama gidenler, amaçtan uzaklaşmış olurlar. Aksine « مَا » harfi, yaratılmışların böyle bir seçim haklarının olmadığını göstermektedir. Böylece seçim hakkının Allah'a (cc) has olduğunu kesin bir ifade ile aktarmış olmaktadır.

Eğer bir kimse bunun manası: *"Kulların da kendileri için hayır ve aslah olan şeyi seçmede hakkı var"* derse, bu durumda o kimse Mutezili bir düşünceye sapmış olur.

« اَلْخِيَرَةُ » kelimesi, « تَخَيَّرَ » kelimesinden alınmadır. Bu da mastar manasında kullanılır ki, bu da « اَلتَّخَيُّرُ » kelimesidir. Mana olarak ise, « مُتَخَيَّرٌ » demektir. Örneğin: « مُحَمَّدٌ خِيَرَةُ اللّٰهِ مِنْ خَلْقِهِ » ifadesi de böyledir. Yani, *"Muhammed, Allah'ın, kulları arasında seçtiği biridir."*

"Allah, onların ortak koştuklarından uzaktır ve yücedir." Yani Allah (cc), onların kendisine ortak koşmalarından berri ve uzaktır. Çünkü Allah (cc), herhangi bir kimseye seçim hakkı vermekten de münezzehtir.

69 – "Rabbin, onların sinelerinin gizlediğini de –Resulullah'a karşı gizledikleri düşmanlıklarını da, haset ettiklerini de– **açığa vurduklarını da** –açıkça olan ta'n ve dil uzatmalarını da– **bilir.** Çünkü müşrikler, ondan başkasını peygamber olarak gönderseydi ya, diyorlardı.

70 – O, Allah'tır. O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Dünyada da ahirette de hamd O'na mahsustur. Hüküm yalnızca O'nundur. Kesinlikle O'na döndürüleceksiniz.

"O, Allah'tır –İlahlık sadece ona hastır, ilah olmada tercih yalnız onundur.– *O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur."* Yani birinci cümleyi aynen tasdik anlamında bir ifadedir. Örneğin: Kâbe kıbledir. Kıble sadece Kâbe'dir, ifadesi de aynen böyledir. *"Dünyada da ahirette de hamd O'na mahsustur."* Bu ifade, onların şu ifadeleriyle aynı demektir:

﴿ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِى اَذْهَبَ عَنَّا الْحَزَنَ ﴾

"Bizden tasayı gideren Allah'a hamd olsun." [31] ve:

﴿ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِى صَدَقَنَا وَعْدَهُ ﴾

"Bize verdiği sözde sadık olan,... Allah'a hamd olsun." [32],

﴿ وَقِيلَ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴾

"Ve âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamd olsun, denilmiştir." [33] gibi.

Cennette Allah'a hamd etmek bir tür lezzettir, külfet değildir. –Kulları arasında yargılama hakkı ve– *"Hüküm yalnızca o'nundur.* –Ve dirildikten sonra– *Kesinlikle O'na döndürüleceksiniz."* Onun huzurunda toplanacaksınız. Kıraat imamlarından Yakub, « تُرْجَعُونَ » kelimesini, « ت » harfinin fethası ve « ج » harfinin de kesresiyle, « تَرْجِعُونَ » diye okumuştur.

❁ ❁ ❁

[31] Fatır, 34.
[32] Zümer, 74.
[33] Zümer, 75.

71. - 75. AYETLER

قُلْ اَرَاَيْتُمْ اِنْ جَعَلَ اللّٰهُ عَلَيْكُمُ الَّيْلَ سَرْمَدًا اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ مَنْ اِلٰهٌ غَيْرُ اللّٰهِ يَأْتِيكُمْ بِضِيَٓاءٍ اَفَلَا تَسْمَعُونَ ﴿٧١﴾ قُلْ اَرَاَيْتُمْ اِنْ جَعَلَ اللّٰهُ عَلَيْكُمُ النَّهَارَ سَرْمَدًا اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ مَنْ اِلٰهٌ غَيْرُ اللّٰهِ يَأْتِيكُمْ بِلَيْلٍ تَسْكُنُونَ فِيهِ اَفَلَا تُبْصِرُونَ ﴿٧٢﴾ وَمِنْ رَحْمَتِهِ جَعَلَ لَكُمُ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٧٣﴾ وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ اَيْنَ شُرَكَٓائِيَ الَّذِينَ كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿٧٤﴾ وَنَزَعْنَا مِنْ كُلِّ اُمَّةٍ شَهِيدًا فَقُلْنَا هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ فَعَلِمُٓوا اَنَّ الْحَقَّ لِلّٰهِ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٧٥﴾

Meâli

71. De ki: "Ne dersiniz? Allah, üzerinize geceyi kıyamete kadar sürekli kılsaydı, Allah'tan başka hangi ilâh size bir aydınlık getirir? Hâlâ duymayacak mısınız?"

72. De ki: "Ne dersiniz? Allah, üzerinize gündüzü kıyamete kadar sürekli kılsaydı, Allah'tan başka hangi ilâh size içinde dinleneceğiniz bir gece getirebilir? Hâlâ görmeyecek misiniz?"

73. Allah, rahmetinden ötürü geceyi içinde dinlenesiniz; gündüzü de, lütfundan isteyesiniz ve şükredesiniz diye sizin için yarattı.

74. Allah, onlara seslenerek diyecek ki: "Hani benim, var olduğunu iddia ettiğiniz ortaklarım?"

75. Her ümmetten bir şahit çıkarırız ve *(kâfirlere)*, deriz ki: "Kesin delilinizi getirin." Onlar da gerçeğin Allah'a ait olduğunu bilirler ve *(Allah'a ortak diye)* uydurdukları şeyler kendilerini yüzüstü bırakıp kaybolup gitmişlerdir.

Tefsiri

71 – De ki: "Ne dersiniz? Allah, üzerinize geceyi kıyamete kadar sürekli kılsaydı, Allah'tan başka hangi ilâh size bir aydınlık getirir? Hâlâ duymayacak mısınız?"

"De ki: 'Ne dersiniz?..." Bu manaya gelen « أَرَأَيْتُمْ » kavlini, Ali, « ا »'(hemze)siz olarak « أَرَيْتُمْ » okumuştur.

"Allah, üzerinize geceyi kıyamete kadar sürekli kılsaydı..." Ayette geçen, « سَرْمَدًا » kelimesi, « جَعَلَ » fiilinin ikinci mefulüdür. Bu da sürekli ve daimi olma manasınadır. « سَرْمَدًا » kelimesi « سَرْدٌ » kelimesinden alınmadır. Bu da peş peşe gelmek, aralıksız devam etmek demektir. Nitekim haram aylar için, *"Üçü Serd, biri ferttir."* denir ki bu, üç tanesi peş peşe gelir, sadece Recep ayı ferttir, tek olarak gelir. « سَرْمَدًا » kelimesindeki « م » harfi, zaittir. Kelime kalıp olarak « فَعْمَلٌ » tarzında « سَرْمَدٌ » olarak gelmiştir.

"Allah'tan başka hangi ilâh size bir aydınlık getirir? Hâlâ duymayacak mısınız?" Yani bana haber verin! Kim böyle bir şeye kadir olabilir? Kim güç yetirebilir?

72 – "De ki: "Ne dersiniz? Allah, üzerinize gündüzü kıyamete kadar sürekli kılsaydı, Allah'tan başka hangi ilâh size içinde dinleneceğiniz bir gece getirebilir?"

Bu ayette, Yüce Allah, *"size içinde dinleneceğiniz bir gece"* manasında « بِلَيْلٍ تَسْكُنُونَ فِيهِ » dediği gibi, « بِنَهَارٍ تَتَصَرَّفُونَ فِيهِ » yani *"içinde tasarrufta bulunabileceğiniz bir gündüzü"* demedi. Aksine orada

"Ziya / aydınlık" kelimesine yer verildi. Bu da, güneşin aydınlığı demektir. Çünkü güneşe bağlı olarak birçok yararlı şeyler bulunmaktadır. Oysa mesele, sadece yaşamak olarak tasarrufta bulunmak değildir. Ama karanlık böyle değildir. Bu nedenle orada *"aydınlık"* manasına gelen « أَلْضِّيَاءُ » kelimesini, *"Hala duymayacak mısınız?"* manasında olan « أَفَلَا تَسْمَعُونَ » kavliyle yan yana zikretti. Çünkü kulak, menfaatlerini anlatmada, niteliklerini tanıtmada gözün algılayamadıklarını, kavrayamadıklarını da hem algılar ve hem kavrar.

Nitekim gece de *"Hâlâ görmeyecek misiniz?"* manasına gelen « أَفَلَا تُبْصِرُونَ » kavliyle yakın olarak zikredilmiştir. Çünkü senden başkası, karanlığın yararlarını senden daha iyi görür. Oysa senin içinde yaşadığını, sükûnet bulduğun gündüzde göremediğini, başkası geceleyin görebilir. Bu ve benzeri şeyler...

73 – "Allah, rahmetinden ötürü geceyi içinde dinlenesiniz; gündüzü de, lütfundan isteyesiniz..." –Bu, *lef ve neşr* kabilinden bir anlatım ve sanat tarzıdır. [34] **".. ve** –Allah'ın nimetlerine– **şükredesiniz diye sizin için yarattı."**

Zeccac diyor ki buna şu şekilde mana vermek de caiz olabilir:

"Her iki durumda da, gece ve güz vakitlerinde de dinlenesiniz ve her ikisinde de Allah'ın fazlını ve ikramını, lütfunu arayasınız... diye yarattı." Yine mana şöyle olmaktadır:

"Zaman olarak gece ile gündüzü (sizin için yarattı) *ki, orada dinlenesiniz ve orada Allah'ın lütfundan isteyesiniz."*

74 – Allah, onlara seslenerek diyecek ki: "Hani benim, var olduğunu iddia ettiğiniz ortaklarım?"

Bu ayetin aynısı, daha önce de 62. ayet olarak bu sure de geçmişti. Allah (cc), müşrikleri kınamayı ve aşağılamayı dile getirmek için bu ayeti burada aynen tekrarlamış oldu. Çünkü Allah (cc), asla kendisine

---

[34] **Leffü Neşr:** Bedi sanatlarındandır. Birkaç şeyi sözün başında sıraladıktan sonra bunlarla ilgili nitelik veya özellikleri daha aşağıda zikretmekten ibaret olan bir sanattır. (Çeviren)

ortak koşulmasını sevmez, burada yeniden onlara hatırlatmada bulunarak, Allah'ın (cc) gazabını çeken en büyük günahın, Allah'a (cc) ortak koşmak olduğunu onlara bildirmektir. Nitekim Allah'ın (cc) rızasını kazanmanın da en etkili yolu, o tevhid inancını egemen kılmak için çalışmak ve tevhidi yaşamaktır. Bu, Allah'ın hoşuna en çok giden şeydir.

75 - Her ümmetten bir şahit –peygamberlerini şahit olarak– **çıkarırız.** –Çünkü peygamberler ümmetleri üzerinde tanıktırlar. Ümmetleri hangi amel üzerinde olmuşlarsa, ona tanıklık edeceklerdir.– **ve** –o kâfirler ümmetlere– **deriz ki:** –üzerinde bulunduğunuz şirk inancına ve Resulullah'a (sav) karşı çıkmaya ilişkin olarak– **Kesin delilinizi getirin.** –Bu durumda– **Onlar da gerçeğin** –hakkın ve tevhidin– **Allah'a ait olduğunu bilirler ve** –Allah'a ortak diye– **uydurdukları şeyler kendilerini yüzüstü bırakıp kaybolup gitmişlerdir.**

Oysa onlardan kendileri için şefaat edeceklerini bekliyorlardı ama çevrelerinde hiçbiri kalmamıştır. Hepsi de yok olup gitmişlerdir.

❁ ❁ ❁

76. – 78. AYETLER

إِنَّ قَارُونَ كَانَ مِنْ قَوْمِ مُوسٰى فَبَغٰى عَلَيْهِمْ وَاٰتَيْنَاهُ مِنَ الْكُنُوزِ مَٓا إِنَّ مَفَاتِحَهُ لَتَنُٓوأُ بِالْعُصْبَةِ أُولِى الْقُوَّةِ إِذْ قَالَ لَهُ قَوْمُهُ لَا تَفْرَحْ إِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِحِينَ ﴿٧٦﴾ وَابْتَغِ فِيمَٓا اٰتٰيكَ اللّٰهُ الدَّارَ الْاٰخِرَةَ وَلَا تَنْسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا وَاَحْسِنْ كَمَٓا أَحْسَنَ اللّٰهُ إِلَيْكَ وَلَا تَبْغِ الْفَسَادَ فِى الْأَرْضِ إِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ ﴿٧٧﴾ قَالَ إِنَّمَٓا أُوتِيتُهُ عَلٰى عِلْمٍ عِنْدِى أَوَلَمْ يَعْلَمْ أَنَّ اللّٰهَ قَدْ اَهْلَكَ مِنْ قَبْلِهِ مِنَ الْقُرُونِ مَنْ هُوَ أَشَدُّ مِنْهُ قُوَّةً وَاَكْثَرُ جَمْعًا وَلَا يُسْئَلُ عَنْ ذُنُوبِهِمُ الْمُجْرِمُونَ ﴿٧٨﴾

Meâli

76. Şüphesiz Karun, Musa'nın kavmindendi. Onlara karşı azgınlık etti. Biz ona, anahtarlarını *(bile taşımak)* güçlü bir topluluğa ağır gelecek hazineler verdik. Hani, kavmi kendisine şöyle demişti: "Böbürlenme! Çünkü Allah, böbürlenip şımaranları sevmez."

77. "Allah'ın sana verdiği şeylerde ahiret yurdunu ara. Dünyadan da nasibini unutma. Allah'ın sana iyilik yaptığı gibi sen de iyilik yap ve yeryüzünde bozgunculuk isteme. Çünkü Allah, bozguncuları sevmez."

78. Karun, dedi ki: "Bunlar bana bendeki bilgi ve beceriden dolayı verilmiştir." O, Allah'ın kendinden önceki nesillerden, ondan daha kuvvetli ve daha çok mal biriktirmiş kimseleri helâk etmiş olduğunu bilmiyor muydu? Suçlulukları kesinleşmiş olanlara günahları konusunda soru sorulmaz *(Çünkü Allah hepsini bilir)*.

Tefsiri

76 – Şüphesiz Karun, Musa'nın kavmindendi. Onlara karşı azgınlık etti. Biz ona, anahtarlarını (bile taşımak) **güçlü bir topluluğa ağır gelecek hazineler verdik. Hani, kavmi kendisine şöyle demişti: "Böbürlenme! Çünkü Allah, böbürlenip şımaranları sevmez."**

"Şüphesiz Karun, ..." Karun ismi hem Arapça bir kelime olmaması ve hem de özel isim olması hasebiyle gayrı munsarıftır. Gerçi kalıp olarak « فَاعُولاً » kalıbında olsa ve bir şeyin yakın olması manasında « قَرَنَ » kelimesinden türemiş olduğu var sayılsa Munsarıf olur.

"...Musa'nın kavmindendi." İsrail oğullarından biriydi ve Hz. Musa'nın (as) da amcası oğluydu.

Karun'un soy kütüğü de şöyledir: Karun b. Yashur b. Kahis b. Lavi b. Yakub ve Musa b. İmran b. Kahis. Yüzünün güzel olması sebebiyle *"münevver"* diye isim verilmiştir. İsrail oğulları arasında Tevrat'ı en iyi okuyandı. Ancak Samiri'nin münafıklık etmesi gibi o da münafıklık etti.

"Onlara karşı azgınlık etti." Azgınlık etmek manasında olan kelime, « بَغَى » kelimesi olup, bu da « بَغْى » kelimesinden türemedir. Mana olarak zulüm ve haksızlık etmek, demektir. Bir söylentiye göre de, Karun, Firavun tarafından İsrail oğullarının başına getirildi. O da onlara zulüm ve haksızlık etti.

« بَغْى » kelimesi, aynı zamanda büyüklenmek manasına da gelir. Karun mal varlığının ve çocuklarının çok oluşu sebebiyle onlara karşı büyüklük ve üstünlük taslamaya başladı. Ya da, İsrail oğullarına göre bir karış daha geniş olarak giysi giyerdi ve bununla üstünlük taslardı.

"Biz ona, anahtarlarını bile taşımak güçlü bir topluluğa ağır gelecek hazineler verdik." Ayette yer alan « مَا » kelimesi, « اَلَّذِى » manasına gelir ve « وَآتَيْنَا » fiili sebebiyle nasb mahallinde gelmiştir. Yine ayette geçen « انَّ » isim ve haberiyle birlikte, « اَلَّذِى » ismi mevsulunun sılasıdır. Bu nedenle « انَّ » harfi, esreli olarak « انَّ » okunmuştur. Yine « مَفَاتِحَ » kelimesi de, « مِفْتَحٌ » kelimesinin çoğuludur. Kendisi ile herhangi bir şey açılan açacak demektir. Ya da, kelime, « مَفْتَحٌ » keli-

mesinin çoğuludur, Bu da kasa demektir. En doğru olanı ise, bunun anahtarlar demek olduğudur. Yine, « لَتَنُوأُ » çok ağır gelmek manasınadır. « بالْعُصْبَةِ » kelimesinin başında yer alan « ب » harfi, müteaddi / geçişlilik içindir. « عُصْبَةٌ » kelimesi de, oldukça kalabalık olan topluk anlamına gelir. « نَاءَ » kelimesi, insanın belini bükecek derecede olan ağır yük taşımak manasınadır.

Anlatılanlara göre, Karun'un, sadece hazinelerinin anahtarlarını 60 katır taşırdı. Her hazinenin veya kasanın sadece bir tek anahtarı, vardı ve açacakların uzunluğu da bir parmağı geçmezdi. Hepsi de deriden mamul idiler.

"Hani, –mümin olan– *kavmi kendisine şöyle demişti:"* Söylenenlere göre kendisine söz söyleyen Hz. Musa (as) imiş. Ayette geçen « إذْ » kelimesi, « تَنُوأُ » fiili ile mansubtur.

"Böbürlenme!" mal varlığının çokluğuna güvenip de şımarma! Bu ifade şu ayetteki gibidir:

﴿ وَلاَ تَفْرَحُوا بِمَا اٰتَاكُمْ ﴾

"Allah'ın size verdiği nimetlerle şımarmayınız." [35]

Dünya ile ancak ona razı olan kimse sevinip şımarır, onunla tatmin bulur. Ancak kalbiyle ahirete yönelen ve bir gün gelecek, dünyayı yakında terk edeceğini kabul eden kimse, dünya ile sevinip mutlu olmaz.

"Çünkü Allah, –mal yüzünden– *böbürlenip şımaranları sevmez."*

77 – "Allah'ın sana verdiği şeylerde –zenginlik ve servette– **ahiret yurdunu ara.** –Yoksullara yardım et, tasaddukta bulun, akraba ile bağlarını kesme, varlığını hayır yollarına harca.– **Dünyadan da nasibini unutma.** –Sana ve ailene yetecek, seni ve aileni ıslah edecek kadarını al.

Bir başka yoruma göre de denilmiş ki:

"Dünyada edindiklerinle ahiretini iste. Çünkü müminin dünyada kazandıklarından payına düşecek olanı, ahireti için gönderdiğidir."

---

[35] Hadid, 23.

"Allah'ın sana iyilik yaptığı gibi sen de –Allah'ın kullarına– **iyilik yap** –ya da nasıl ki sana inam ve ikramda bulunarak iyilikte bulunmuş ise, sen de şükrün ve taatınla varlıkların yaratıcısına iyilikte bulun.– **ve yeryüzünde** –zulüm, haksızlık ve azgınlık ederek– **bozgunculuk isteme. Çünkü Allah, bozguncuları sevmez."**

78 - Karun, dedi ki: "Bunlar bana bendeki bilgi ve beceriden dolayı verilmiştir." O, Allah'ın kendinden önceki nesillerden, ondan daha kuvvetli ve daha çok mal biriktirmiş kimseleri helâk etmiş olduğunu bilmiyor muydu? Suçlulukları kesinleşmiş olanlara günahları konusunda soru sorulmaz (Çünkü Allah hepsini bilir).

"Karun, dedi ki: "Bunlar –bu mallar– *bana bendeki bilgi ve beceriden dolayı verilmiştir."* Böyle bir şeye hak kazanmış olmam, bilgim sayesindedir. Çünkü ben, bilgi yönünden halktan üstünümdür. Bu ilim ya Tevrat hakkında olan bilgisidir veya kimya hakkındaki bilgisidir. Çünkü kurşun ve bakır madenlerinden altın elde ederdi. Ya da ticaret olsun, ziraat olsun, kazanç yollarını çok iyi bilmesinden ileri geliyordu. Bu, onun değerlendirmesine göredir.

« عِنْدِي » kelimesi, « عِلْمٍ » kelimesinin sıfatıdır.

Sehl diyor ki: *"Kendine dönüp bakan biri yoktur ki, kurtulmamış olsun."*

Said / bahtiyar olan kimse, gözünü kendi fiillerinden ve sözlerinden çevrilen, tüm fiil ve sözlerinde Allah'a olan minnet yolu açılandır.

Bahtsız kimse ise; gözünde kendi fiilleri, sözleri ve durumları süslü gösterilendir. Böylece bunlarla övünerek, bütün olanları kendinden bilendir. Onun bu davranışı gün gelir, Karun'un helak edildiği gibi onu da helak eder. Çünkü Karun her başarıyı ve fazileti kendinden bilince, Allah Karun'u yerin dibine geçirerek helak etti.

"O, –yani Karun,– *Allah'ın kendinden önceki nesillerden, ondan daha kuvvetli ve daha çok mal biriktirmiş kimseleri helâk etmiş olduğunu bilmiyor muydu?"* Bu da gösteriyor ki, onun ilmi ve bilgisi açısından, Allah'ın (cc) ondan önce geçen milletlerden de birçok güçlü ve varlıklı kimseleri helak ettiğini, hem onların Karun'dan daha zengin, daha güçlü olduklarını okuyup öğrenmişti, bu gerçekleri bilirdi. Çünkü Karun, Tevrat'ta o gerçekleri okumuştu.

Sanki şöyle der gibidir: *"Karun, edinmiş olduğu bilgi cümlesinden olmak üzere, bu gerçekleri de öğrenmiş değil miydi? Bundan dolayı da mal varlığı ve gücü sebebiyle gurura kapılmaması gereken biri değil miydi?"*

Ya da bununla onun hiçbir şey bilmediğini gösteriyordur. Çünkü o: *"Bunlar* –bu mallar– *bana bendeki bilgi ve beceriden dolayı verilmiştir."* diye iddia ediyordu. Deniliyor ki:

"Onun ileri sürdüğü gibi gerçekten kendisinde öyle bir bilgi var mıydı? Neye dayanarak her nimete kendisini layık görüyor? Oysaki kendisi bilmesi gereken kendisine faydalı bilgiyi öğrenmemişti. Öğrenmiş olsaydı, o sayede kendisini, insanları helak eden tehlike kasırgasının içine atmazdı ve helak edilenlerden de olmazdı."

"Suçlulukları kesinleşmiş olanlara günahları konusunda soru sorulmaz." Çünkü Allah (cc) hepsini bilir. Aksine onlar cehennem ateşine hiç sorgulanmadan, hesaba çekilmeden sokulacaklardır. Yahut da, hiç sorguya çekilmeden durumlarını itiraf edeceklerdir. Ya da simalarından bilineceklerinden dolayı, onlar hiç hesaba çekilmeyeceklerdir. Veya mesele kendileri açısından bilindiğinden onlar sorgulanmadan cezaya ve azaba çarptırılacaklardır. Aksine sorgulanmaları bir tür aşağılanmaları, kınanmaları, kabahatlerinin yüzlerine vurulması anlamında sorgulanacaklardır. Yahut da bu ümmetten olan suçlular, daha önceden geçmiş günahlarından ötürü sorguya çekilmeyeceklerdir.

79. – 82. AYETLER

فَخَرَجَ عَلٰى قَوْمِه۪ ف۪ي ز۪ينَتِه۪ۜ قَالَ الَّذ۪ينَ يُر۪يدُونَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا
يَا لَيْتَ لَنَا مِثْلَ مَٓا اُو۫تِيَ قَارُونُۙ اِنَّهُ لَذُو حَظٍّ عَظ۪يمٍ ﴿٧٩﴾
وَقَالَ الَّذ۪ينَ اُو۫تُوا الْعِلْمَ وَيْلَكُمْ ثَوَابُ اللّٰهِ خَيْرٌ لِمَنْ اٰمَنَ وَعَمِلَ
صَالِحًاۚ وَلَا يُلَقّٰيهَٓا اِلَّا الصَّابِرُونَ ﴿٨٠﴾ فَخَسَفْنَا بِه۪
وَبِدَارِهِ الْاَرْضَ فَمَا كَانَ لَهُ مِنْ فِئَةٍ يَنْصُرُونَهُ مِنْ دُونِ اللّٰهِ
وَمَا كَانَ مِنَ الْمُنْتَصِر۪ينَ ﴿٨١﴾ وَاَصْبَحَ الَّذ۪ينَ تَمَنَّوْا مَكَانَهُ
بِالْاَمْسِ يَقُولُونَ وَيْكَاَنَّ اللّٰهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَٓاءُ مِنْ عِبَادِه۪
وَيَقْدِرُۚ لَوْلَٓا اَنْ مَنَّ اللّٰهُ عَلَيْنَا لَخَسَفَ بِنَاۜ وَيْكَاَنَّهُ لَا يُفْلِحُ
الْكَافِرُونَ ﴿٨٢﴾

Meâli

79. Karun, ziyneti ve görkemi içerisinde kavminin karşısına çıktı. Dünya hayatını arzu edenler, şöyle dediler: “Keşke Karun’a verilen gibi bizim de olsaydı. Şüphesiz o büyük bir servet sahibidir.”

80. Kendilerine ilim verilmiş olanlar ise dediler ki: “Yazıklar olsun size! İman edip de iyi işler yapanlara Allah’ın vereceği mükâfat daha hayırlıdır. Ona da ancak sabredenler kavuşturulur.”

81. Sonunda onu da, sarayını da yerin dibine batırdık. Allah’a karşı ona yardım edebilecek adamları da yoktu. Kendisini savunup kurtarabileceklerden de değildi!

82. Daha dün onun yerinde olmayı arzu edenler de şöyle dediler: "Vay! Demek ki Allah, kullarından dilediği kimselere rızkı bol verir ve *(dilediğine)* kısarmış. Allah, bize lütfetmiş olmasaydı, bizi de yerin dibine geçirirdi. Vay! Demek ki kâfirler iflah olmayacak."

Tefsiri

79 – Karun, ziyneti ve görkemi içerisinde kavminin karşısına çıktı. Dünya hayatını arzu edenler, şöyle dediler: "Keşke Karun'a verilen gibi bizim de olsaydı. Şüphesiz o büyük bir servet sahibidir."

"Karun, ziyneti ve görkemi içerisinde –kızılı ve sarısıyla– *kavminin karşısına çıktı."*

Söylenenlere göre Karun, bir cumartesi günü, gri tonlu katırının üzerinde, üzerinde Arguvan bir giysi ile çıktı. Katırın üzerinde altından bir eyer vardı. Yanında dört bin kişilik avenesiyle görkem ve ihtişamı ile geldi.

Bir başka söylentiye göre hem kendilerinin ve hem de atlarının üzerinde ipekten süs ve giysiler vardı. Sağında 300 genç veya köle, solunda ise üzerlerinde süslerle bezenmiş olan beyaz tenli cariyeler vardı.

« وَفِى زِينَتِهِ » kavli, « خَرَجَ » fiilinin failinden haldir. Yani süslenmiş bir halde çıkıp geldi, demektir.

"Dünya hayatını arzu edenler, şöyle dediler:" Söylenenlere göre, bunlar Müslüman kimselerdi. Doğal olarak beşer, böyle şeyleri hep temenni ederler. Onlar da Karun'un görkemli geçişini görünce ona rağbet anlamında, onun gibi bolluk içinde olmayı arzuladılar. Bir başka görüşe göre, Karun gibi zengin ve görkem içinde olmayı isteyenler, kâfirlerdi.

"Keşke Karun'a verilen –servet– *gibi bizim de* –servetimiz– *olsaydı."* Böyle diyenler, ona imrenerek bunu söylüyorlardı.

Gıpta etmek/imrenmek: İmrendiği kimsenin elinde olan veya sahip olduğu şey, onun elinden çıkmamak kaydıyla, kendisini de onun gibi olmasını istemektir, temenni etmektir. Nitekim bu ayette de öyle geçmektedir.

Haset etmek ise: Çekemediği kimsenin elinde bulunan şeylerin ondan alınıp kendisinin olmasını istemesidir. Bu da Rabbimizin şu kavlinde ifadesini bulmaktadır. Yüce Allah buyuruyor ki:

﴿ وَلَا تَتَمَنَّوْا مَا فَضَّلَ اللّٰهُ بِهِ بَعْضَكُمْ عَلَى بَعْضٍ ﴾

"Allah'ın sizi, birbirinizden üstün kıldığı şeyleri (başkasında olup da sizde olmayanı) ***hasetle arzu etmeyin."*** [36]

Resulullah'a (sav):

– Gıpta etmek, imrenmek zararlı mıdır? diye sorulmuş. Resulullah (sav) da:

– *"Hayır, ancak dikenli ağacın meyvesi devşirilirken ağaca vurulmasının ağaca verdiği zarar kadar zarar verir."* [37] diye cevaplamıştır.

"Şüphesiz o –Karun– *büyük bir servet sahibidir."* Ayette geçen « حَظّ » kelimesi: Ciddilik, baht ve devlet manalarına gelir, pay, servet ve nasip anlamını da taşır.

80 – Kendilerine ilim verilmiş olanlar ise dediler ki: "Yazıklar olsun size! İman edip de iyi işler yapanlara Allah'ın vereceği mükâfat daha hayırlıdır. Ona da ancak sabredenler kavuşturulur."

"Kendilerine –sevap, ikap, dünyanın faniliği ve ahiretin baki oluşu konusunda– *ilim verilmiş olanlar ise* –Karun'a gıpta edenlere– *dediler ki: 'Yazıklar olsun size!...'* Bu, « وَيْلَكُمْ » kavlinin manasıdır. Kelimenin aslı « وَيْلَكَ » sana yazıklar olsun, demektir. Beddua anlamında kullanılır, birinin helak olması için kullanılır. Daha sonra bu ifade, bir uyarı, bir men etme, reddetme, geri çevirme ve kabul etmeme manalarında kullanılır olmuştur. Hoşa gitmeyen bir şeyi terk konusunda uyarmaktır.

"et-Tibyan Fi İ'rabi'l-Kur'an" adlı eserde, bu ayette yer alan « وَيْلَكُمْ » kavli, mahzuf bir fiilin mefulüdür denir. Yani: « أَلْزَمَكُمُ اللّٰهُ

[36] Nisa, 32.

[37] Hafız İbn Hacer diyor ki: Bu rivayeti yapan Sabit es-Serakustî olup bunu, *"el-Ğarib"* kitabında herhangi bir isnada yer vermeden zikretmiştir. Ayrıca İbrahim el-Harbî'nin adı geçen eserde biraz farklı olarak İbn Ebu Hasan yoluyla rivayet etmiş, nitekim Taberani de, Ümmü Derda'dan aynı şekilde az bir farkla rivayet etmiştir. Bak. Zemahşerî, *Keşşaf* (Haşiye-Dipnot), 3/418, dipnot: 1 ve 2 (Çeviren.)

وَيْلَكُمْ » demektir. Allah (cc), sizin helak edilmenizi kesin duruma getirmiştir, demektir

"İman edip de iyi işler yapanlara Allah'ın vereceği mükâfat daha hayırlıdır. Ona da ancak –Taatlara devamda, şehvetlerden, dünya ziynetlerinden uzak durmada, Allah'ın (cc) kimine az, kimine çok olan taksimine rıza göstermede– *sabredenler kavuşturulur.* –Yani bu,– *Allah'ın vereceği mükâfat daha hayırlıdır."* ibaresi veya kelimesi, sadece sabredenlere telkin edilir.

81 – Sonunda onu da, sarayını da yerin dibine batırdık. Allah'a karşı ona yardım edebilecek adamları da yoktu. Kendisini savunup kurtarabileceklerden de değildi!

"Sonunda onu –Karun'u– *da, sarayını da yerin dibine batırdık."* Karun, Hz. Musa'ya (as), her zaman eza ve cefada bulunurdu. Ancak Hz. Musa (as), aralarındaki akrabalık sebebiyle pek ses çıkarmazdı. Bu durum zekât emri gelinceye kadar böyle sürdü. Bunun üzerine Hz. Musa (as), Karun ile, her bin dinara/altına bir dinar/altın ve her bin dirheme-gümüşe de bir dirhem/gümüş zekat alımında anlaştılar.

Karun, bir hesap yapar ve bunun, kendisince çok büyük bir miktar tutacağını düşünür ve çok görür. Cimriliği tutmaya başlar. Bunun üzerine İsrail oğullarını toplar ve onlara:

–Musa, ellerinizden mallarınızı almak istiyor." der. İsrail oğulları da:

– Sen bizim büyüğümüzsün, ne yapmamızı istiyorsan, emret yerine getirelim. derler. Karun da onlara:

– Hani, şu uygunsuz işler yapan kadın var ya, onu ayartalım. Musa'nın (as) kendisiyle yattığını söylesin, diye böyle iğrenç bir teklif getirir. Bunun üzerine İsrail oğulları, onun etrafından dağılırlar.

Karun da gidip, kadına bin dinar verdi veya altından mamul bir leğen verdi ya da onun üzerinde baskı uyguladı. Bayram günü gelince, Musa (as) ayağa kalkıp İsrail oğullarına şöyle seslendi:

– *"Ey İsrail oğulları! Kim hırsızlık ederse, keseriz. Kim de iftira ederse, celde vururuz, sopa çekeriz. Kim de zina ederse, eğer bekârsa, ona sopa atarız, celde vururuz, eğer başından evlilik geçmişse, taşa tutarak recmederiz."*

Bunun üzerine hemen Karun araya girerek:

– *Eğer zina eden sen olsan da mı?* dedi. Hz. Musa da:

– *"Evet, Eğer ben de olsam."* diye cevapladı. Bunun üzerine Karun:

– *İsrail oğulları senin filan kadınla beraber yattığını iddia ediyorlar.* dedi.

Bunun üzerine kadın oraya getirtildi ve Hz. Musa (as), kendisine:

– *"Denizi yaran ve Tevrat'ı indiren Allah (cc) adına doğruyu söylemen için sana yemin veriyorum"* der. Bunun üzerine kadın:

– *Karun, sana iftira atmam ve senin benimle yattığını söylemem için bana para verdi.* diyerek itirafta bulundu.

Bu durum karşısında Musa (as), secde etmek üzere derhal yere kapandı ve ağlamaya başladı, Rabbine şöyle yakardı:

– *"Ey Rabbim! Eğer ben senin elçin isem, benim için gazapta bulun!"* Allah (cc) da Hz. Musa (as)'a:

– *"Yere emret, ne istersen, o sana itaat edecek."* diye vahyetti.

Musa da (as), İsrail oğullarına dönerek:

– *"Ey İsrail oğulları! Allah, beni Firavun'a peygamber olarak gönderdiği gibi, Karun'a da gönderdi. Onun yanında yer almak isteyenler orada, oldukları yerde kalsınlar. Benimle birlikte hareket etmek isteyenler, onun yanından ayrılsınlar."* der. Bu çağrı üzerine iki kişi dışında hepsi ondan ayrılırlar. Daha sonra Hz. Musa (as):

– *"Ey yer! Onları al."* dedi. Bunun üzerine yer, onları dizlerine kadar yuttu. Yine Musa (as):

– *"Onları al."* diye tekrar söyledi. Bu defa yarı bellerine kadar, yer onları yutar. Tekrar onları içine çekmesi için yere:

– *"Onları al"* dedi. Bu defa boyunlarına kadar, yer onları yuttu. Bu arada Karun ve arkadaşları, Hz. Musa'ya (as) yalvarıp durmaktadırlar. Allah adına, akrabalık adına yemin verdirtiyorlar ama, Musa (as), öfkesinden onlara dönüp bakmıyordu bile. Sonra Hz. Musa yine yere:

– *"Artık yut onları!"* dedi. Böylece yer üzerlerine kapanıverir.

Yüce Allah, Hz. Musa' (as)'a:

– *"Sana defalarca yalvarıp yakardılar, ancak sen hiç onlara acımadın. İzzetim adına yemin olsun ki, eğer bir tek defa benden merhamet dilenselerdi, kesin olarak onlara rahmet ederdim."* buyurdu.

İsrail oğullarından biri şöyle dedi:

– *Musa, Karun'un mal varlığına sahip olmak için onu ortadan kaldırdı.* Bunun üzerine Hz. Musa (as), Allah'a (cc) dua etti, Allah (cc), Karun'un sarayını ve hazinelerini de yerin dibine geçiriverdi.

"Allah'a karşı ona yardım edebilecek –ve onu Allah'ın (cc) azabından kurtaracak, ona mani olacak– *adamları* –ve cemaati– *da yoktu. Kendisini savunup kurtarabileceklerden de değildi!"*

Musa'dan intikam alabileceklerden de değildi veya Allah'ın azabından kendisini kurtaracak kimseler de olmadı.

82 – Daha dün onun yerinde olmayı arzu edenler de şöyle dediler: "Vay! Demek ki Allah, kullarından dilediği kimselere rızkı bol verir ve (dilediğine) **kısarmış. Allah, bize lütfetmiş olmasaydı, bizi de yerin dibine geçirirdi. Vay! Demek ki kâfirler iflah olmayacak."**

"Daha dün –dünyada– *onun yerinde olmayı arzu edenler de şöyle dediler:"* Ayette geçen « بِالْأَمْسِ » kelimesi, « تَمَنَّوْا » fiilinin zarfıdır. Burada geçen *"dün"* ifadesi, bugünden önce geçen demek değildir. Ancak bununla yakın geçmiş kast edilmektedir, bir tür istiaredir.

"Vay! Demek ki Allah, kullarından dilediği kimselere rızkı bol verir ve –dilediğine– *kısarmış."* Ayette yer alan ve *"vay"* manasına gelen « وَيْكَاَنَّ » kavlinde yer alan « وَيْ » kelimesi, Basra Okulu mensuplarına göre, « كَاَنَّ » kelimesinden ayrıdır. Yani « وَيْ كَاَنَّ » diye okumuşlardır, « كَاَنَّ » kelimesini « وَيْ » kelimesinden ayırmışlardır.

Siybeveyh diyor ki: « وَيْ » kelimesi, içine düşülen hata sebebiyle duyulan pişmanlığı ifade eden bir uyarı kelimesidir. Pişman olan bir kimse, pişmanlığını açıkça söylemek için bu kelimeyi kullanır. Yani sözkonusu toplum, dün onun yerinde olmasını dileyenler ve: *"Keşke Karun'a verilen servetin bir misli de bize verilseydi."* diyerek, onun gibi

olmalarını arzu edenler hatalarının farkına varınca, hemen pişmanlık duyarak şöyle demişlerdir:

"Allah, –dün temenni etmiş olduğumuz şeyden dönmemizi– *bize lütfetmiş olmasaydı, bizi de yerin dibine geçirirdi."* Yerin dibine geçirmek manasına gelen « خَسَفَ » kelimesini, kıraat imamlarından Hafs, Yakub ve Sehl görüldüğü gibi noktalı « خ » harfinin ve « س » harfinin üstün harekesiyle « خَسَفَ » diye kıraat etmişlerdir. Başkaları ise aynı kelimeyi « خُسِفَ » diye okumuşlardır. Aynı zamanda kelimede Yüce Allah'a (cc) raci olan zamir vardır.

"Vay! Demek ki kâfirler iflah olmayacak." Yani *"Pişman oldular da sonrasında da demek ki inkârcılar iflah olmayacak, dediler."* demektir.

83. – 84. AYETLER

تِلْكَ الدَّارُ الْاٰخِرَةُ نَجْعَلُهَا لِلَّذٖينَ لَا يُرٖيدُونَ عُلُوًّا فِى الْاَرْضِ وَلَا فَسَادًا ۜ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقٖينَ ﴿٨٣﴾ مَنْ جَٓاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مِنْهَا ۚ وَمَنْ جَٓاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلَا يُجْزَى الَّذٖينَ عَمِلُوا السَّيِّاٰتِ اِلَّا مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٨٤﴾

Meâli

83. İşte ahiret yurdu. Biz, onu yeryüzünde büyüklük taslamayan ve bozgunculuk çıkarmak istemeyenlere has kılarız. Sonuç, Allah'a karşı gelmekten sakınanlarındır.

84. Kim bir iyilik getirirse, ona bundan daha hayırlısı vardır. Kim de bir kötülük getirirse, bilsin ki, kötülük işleyenler ancak yapmakta olduklarının cezasına çarptırılırlar.

Tefsiri

83 – İşte ahiret yurdu. Biz, onu yeryüzünde büyüklük taslamayan ve bozgunculuk çıkarmak istemeyenlere has kılarız. Sonuç, Allah'a karşı gelmekten sakınanlarındır.

"İşte ahiret yurdu." Burada işte manasına gelen « تِلْكَ » işaret ismi, ahiret yurdunu tazim ve onun şanını yücelten manada olan bir anlatım tarzıdır. Yani: *"Şu, hakkında konuşulanları işittiğin ve vasfı hakkında sana bilgileri ulaşan yurt."* demektir.

"Biz, onu yeryüzünde büyüklük taslamayan ve bozgunculuk çıkarmak istemeyenlere has kılarız." Burada geçen ve *"kılarız"* manasında olan « نَجْعَلُهَا » kavli, « تِلْكَ » kelimesinin haberidir. « اَلدَّارُ » kelimesi de, onun sıfatıdır.

"Büyüklük taslamayan" manasında olan « عُلُوًّا » kelimesini, *İbn Cubeyir,* "azgınlık çıkarmayan", *Dahhak* ise, zulüm ve haksızlık yapmayan diye yorumlamışlardır.

Yani isyan çıkararak, sürekli günah işleyerek, adam öldürerek, Allah'tan (cc) başkasına kulluğa çağırarak yeryüzünde büyüklük taslamayan ve bozgunculuk çıkarmayanlara ait kılmışız, demektir.

Bu ayette, vadedilen şeyi üstünlük taslamakla bozgunculuk çıkarmayı terk etmeye bağlı kılmadı. Ancak bu ikisini çıkarmak istemeyenlere, kalplerini böyle bir şeye meylettirmeyenlere ifadesiyle, böyle bir iradeyi terk etmeye taalluk ettirmiş oldu. Bu ifade adeta şu ayette söylenen gibidir. Rabbimiz buyuruyor ki:

﴿ وَلَا تَرْكَنُوا إِلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا فَتَمَسَّكُمُ النَّارُ ﴾

"Zalimlere meyletmeyin. Sonra size ateş dokunur." [38]

Görüldüğü gibi bu ayetteki tehdidi, *"zalimlere meyletmemeye"* bağladı.

Hz. Ali'den (ra) gelen rivayete göre demiş ki:

"Adam ayakkabısının bağının bile arkadaşının ayakkabı bağından daha iyi ve güzel olması hoşuna giderse, işte o da bu ayetteki hükmün içinde yer alır."

Fudayl'den gelen rivayete göre o, bu ayeti okur ve sonra da:

"Bütün kuruntular ve eman, şöylece yok olup gitti." dermiş.

Ömer b. Abdülaziz'den gelen rivayete göre o, ölünceye dek, hep bu ayeti okur durumuş.

Yine birileri de şöyle diyor; bu işin gerçeği şudur:

---

[38] Hud, 113.

"Yüce Allah'ın:

﴿ إِنَّ فِرْعَوْنَ عَلَا فِي الْأَرْضِ وَجَعَلَ أَهْلَهَا شِيَعًا ﴾

"Şüphe yok ki, Firavun yeryüzünde büyüklük tasladı ve ora halkını sınıflara ayırmıştı." [39] ayeti ile,

﴿ وَلَا تَبْغِ الْفَسَادَ فِي الْأَرْضِ ﴾

"yeryüzünde bozgunculuk isteme." [40] *ayetlerine bağlı kalarak Firavun ve Karun gibilerine uymaktan uzak durmaktır."*

İyi ve güzel *"Sonuç, Allah'a karşı gelmekten sakınanlarındır."*

84 – Kim bir iyilik getirirse, ona bundan daha hayırlısı vardır. Kim de bir kötülük getirirse, bilsin ki, kötülük işleyenler ancak yapmakta olduklarının cezasına çarptırılırlar.

"Kim bir iyilik getirirse, ona bundan daha hayırlısı vardır." Bu ayetin bu kısmı daha önce Neml, 89. ayetinde geçmişti.

"Kim de bir kötülük getirirse, bilsin ki, kötülük işleyenler ancak yapmakta olduklarının cezasına çarptırılırlar." Bu ayette geçen *"kötülük işleyenler"* manasında olan « الَّذِينَ عَمِلُوا السَّيِّئَاتِ » ibaresi, zamir yerine getirilmiştir. Çünkü kötülük işlenmesi işinin veya eyleminin bunlara isnadı, bunların durumlarını daha sert bir dille uyarmak ve aşağılamak, bunu duyanların gönüllerinde daha çok kötülüğe karşı bir kin bir nefret oluşsun amacıyla tekrar edilmiştir.

Ayette geçen, *"ancak yapmakta olduklarının"* manasında olan « إِلَّا مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ » ibaresi, tıpkı « مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ » ibaresi gibidir.

Buradaki en büyük ikram ve lutufa gelince, bak sana, kötülük işleyene sadece işlediği kötülüğün karşılığı ceza veriliyor, buna ilave bir ceza artışı olmuyor. Oysa yapılan bir iyiliğe karşılık, bire on ve hatta bire 700'lere varan ilave sevap artışı vardır. Bundan daha büyük bir fazilet olabilir mi?!

---

[39] Kasas, 4.
[40] Kasas, 77.

85. – 88. AYETLER

إِنَّ الَّذٖى فَرَضَ عَلَيْكَ الْقُرْاٰنَ لَرَٓادُّكَ إِلٰى مَعَادٍ قُلْ رَبّٖٓى أَعْلَمُ
مَنْ جَٓاءَ بِالْهُدٰى وَمَنْ هُوَ فٖى ضَلَالٍ مُبٖينٍ ﴿٨٥﴾ وَمَا كُنْتَ
تَرْجُٓوا أَنْ يُلْقٰٓى إِلَيْكَ الْكِتَابُ إِلَّا رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُونَنَّ
ظَهٖيرًا لِلْكَافِرٖينَ ﴿٨٦﴾ وَلَا يَصُدُّنَّكَ عَنْ اٰيَاتِ اللّٰهِ بَعْدَ إِذْ أُنْزِلَتْ
إِلَيْكَ وَادْعُ إِلٰى رَبِّكَ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُشْرِكٖينَ ﴿٨٧﴾ وَلَا تَدْعُ
مَعَ اللّٰهِ إِلٰهًا اٰخَرَ لَٓا إِلٰهَ إِلَّا هُوَ كُلُّ شَىْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ لَهُ
الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٨٨﴾

Meâli

85. Kur'an'ı sana farz kılan Allah, şüphesiz seni dönülecek bir yere döndürecektir. De ki: "Rabbim hidayetle geleni ve apaçık bir sapıklık içinde olanı daha iyi bilir."

86. Sen, bu kitabın sana verileceğini ummuyordun. Ancak o, Rabbinden bir rahmet olarak sana verildi. Öyle ise kâfirlere sakın arka çıkma.

87. Allah'ın ayetleri sana indirildikten sonra, sakın seni onlardan çevirmesinler. Rabbine çağır ve sakın Allah'a ortak koşanlardan olma!

88. Sen Allah ile beraber başka bir ilâha ibadet etme. O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. O'nun zatından başka her şey yok olacaktır. Hüküm yalnızca O'nundur ve kesinlikle O'na döndürüleceksiniz.

Tefsiri

85 – Kur'an'ı sana farz kılan Allah, şüphesiz seni dönülecek bir yere döndürecektir. De ki: "Rabbim hidayetle geleni ve apaçık bir sapıklık içinde olanı daha iyi bilir."

"Kur'an'ı –Kur'an okunmasını, tebliğini ve içindekilerle amel etmeni– *sana farz kılan Allah, şüphesiz seni* –ölümden sonra– *dönülecek bir yere döndürecektir."* Hem de öyle bir yere döndürecek ki, orası beşer içerisinde senden başkasına has olmayacaktır. Ayette böyle bir mananın elde edilmesi için « مَعَادٍ » kelimesi nekire olarak gelmiştir.

Ya da bu dönüş yerinden murat, Mekke olabilir. Onun oraya döndürülmesinden murat ise, Mekke'nin fethi günü demektir. Çünkü Resulullah'ın (sav) o gün Mekke'ye döndürülmüş olmasının çok büyük bir önemi vardır. Resulullah'ın (sav) galip gelmesi, halkına galebe çalması, İslam'ın ve Müslümanların izzet ve saygınlığı ile Mekke'ye dönmesi ile bütün bunlara bir hazırlıktır. Nitekim şirkin ve şirk taraftarlarının zelil olmaları da bu manada bir hazırlıktır.

Sure Mekki surelerdendir. Ancak bu ayet, ne Mekke'de, ne de Medine'de inmiştir. Sure, Resulullah'ın (sav) kendisinin ve babalarının doğum yeri olan yerlerin özlemini duyduğunda, Cuhfe denilen yerde nazil olmuştur.

Yüce Allah, Resulünü, döndürmek istediği yere döndürünce şöyle buyurdu:

"Müşriklere– *De ki: "Rabbim hidayetle geleni* –yani Resulullah'ın (sav) kendisini ve dönüş yerine döndürüldüğünde onun için hazırladığı sevabı– *ve apaçık bir sapıklık içinde olanı* –yani müşrikleri, döndürülecek yere dönüşlerinde kimin cezalandırılmayı daha çok hak ettiğini– *daha iyi bilir."*

Ayette geçen « مَنْ » kelimesi, muzmar (gizli) olan bir fiil ile mansubtur. O fiil de *"bilir"* manasına gelen « يَعْلَمُ » dur.

86 – "Sen, bu kitabın –Kur'an'ın– **sana verileceğini ummuyordun. Ancak o, Rabbinden bir rahmet olarak sana verildi."** Bu şu

manaya gelmektedir: *"Sana verilen, vahyedilen bu Kitap sadece Rabbinden sana bir rahmet olarak verildi."*

Ya da « إلا » harfi, istidrak manasına gelen « لكن » anlamındadır. Bu durumda mana: *"Ancak Rabbinden bir rahmet olsun için sana vahyedildi."* demektir.

"Öyle ise kâfirlere –inançlarından ötürü– **sakın arka çıkma."** –ve dinleri konusunda onlara yardımcı olma.

87 – "Allah'ın ayetleri sana indirildikten –indirilen vakitten– **sonra, sakın seni onlardan** –Onlar, Allah'ın (cc) sözkonusu ayetleriyle amel etmekten, gereğini yerine getirmekten sakın o ayetlerden, Kur'an'-dan seni– **çevirmesinler."** Burada ayet kelimesi çoğul olarak « آيات » şeklinde gelmiştir.

Ayette geçen « إذ » harfi, zaman isimlerine muzaf olan bir harftir. Bu adeta « حينئذ » ve « يومئذ » gibidir.

"Rabbine –Onu birlemeye, tevhid inancına ve ona ibadet ve kulluk etmeye– **çağır ve sakın Allah'a ortak koşanlardan olma!"**

88 – Sen Allah ile beraber başka bir ilâha ibadet etme. O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. O'nun zatından başka her şey yok olacaktır. Hüküm yalnızca O'nundur ve kesinlikle O'na döndürüleceksiniz.

"Sen Allah ile beraber başka bir ilâha ibadet etme." İbn Abbas (rma) diyor ki:

"Burada hitap, görünürde Hz. Peygamber (sav)'edir. Bundan asıl murat olunan mana, kendi din ehlinden olanlardır. Çünkü masumluk, nehye, yasaklamaya engel değildir.

Ayette geçen « آخر » kelimesi üzerinde vakfetmek, orada durmak gereklidir, mutlaka durulmalıdır. Çünkü bu kelime üzerinde durulmayıp sonrası yani devamı ile birleştirilir, vasledilirse, o takdirde ayetten, hoş olmayan şöyle durum belirir: *"'O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur.' Manasında olan,* « لا إله إلا هو » *cümlesi,* « إلها آخر » – *"bir başka ilaha" keli-*

mesinin sıfatı haline gelmiş olur. Çünkü bu durumda ayetin manası altüst olur, akide noktasından büyük yanlışlara sebep olur."

"O'nun zatından başka her şey yok olacaktır." Yani yalnızca O, kalacaktır. Burada *"zat"* diye verilen kelime, aslında « وَجْهَ » kelimesidir. Bu da, yüz ve sima manasına gelir. Bu nedenle, benzetmeden kaçınmak amacıyla, *"Allah'ın (cc) vechi / yüzü"* yerine, *"Allah'ın (cc) zatı"* ifadesi kullanılır. Yani « وَجْهَ » kelimesi, *zat* manasınca geçer.

Mücahid diyor ki: *"Kendisiyle, Allah'ın vechi murat edildiğinde bu, âlimlerin ilmi manasınadır."*

Yarattıkları hakkında *"Hüküm* –vermesi ve yargılaması– *yalnızca O'nundur* –Allah'a (cc) hastır– *ve kesinlikle O'na döndürüleceksiniz."*

Yine daha önceden de geçtiği gibi bu ayette de yer alan « تُرْجَعُونَ » kelimesini, Yakub, « ت » harfinin fethi ve « ج » harfinin kesriyle « تَرْجِعُونَ » olarak okumuştur.

❁ ❁ ❁

Sûre - 29

ANKEBUT SÛRESİ

Bu sûre Mekke'de nazil olmuştur;

69 âyettir.

Cüz - 20

ANKEBUT SÛRESİ

Mushaf tertibine göre Kur'an'ı Kerim'in **29.** suresidir. Nüzul sırasına göre ise, **85.** suredir. Mekke'de nazil olmuştur. Sure ittifakla **69** ayetten ibarettir. Mekke'de inen son surelerden biridir. Çünkü bu sureden sonra Mekke'de sadece Mutaffifin Suresi inmiştir.

Sure, adını 41. ayette geçen ve *"örümcek"* manasına gelen « اَلْعَنْكَبُوت » kelimesinden almıştır. Surede başlıca, Allah'ın (cc) birliği, peygamberlik, öldükten sonra dirilme gibi temel inanç konuları ile Nuh, İbrahim, Lût ve Şuayb (asm) gibi peygamberlerin ibret dolu kıssaları konu edilmektedir. Yine Âd ve Semûd gibi kavimlerle Kârûn ve Hâmân gibi tarihin azgın liderlerinin başlarına gelenlere dikkat çekmektedir. (Çeviren)

1. – 7. AYETLER

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

الٓمٓ ﴿١﴾ اَحَسِبَ النَّاسُ اَنْ يُتْرَكُوٓا اَنْ يَقُولُوٓا اٰمَنَّا وَهُمْ لَا يُفْتَنُونَ ﴿٢﴾ وَلَقَدْ فَتَنَّا الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَلَيَعْلَمَنَّ اللّٰهُ الَّذِينَ صَدَقُوا وَلَيَعْلَمَنَّ الْكَاذِبِينَ ﴿٣﴾ اَمْ حَسِبَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّـَٔاتِ اَنْ يَسْبِقُونَا سَٓاءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿٤﴾ مَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَٓاءَ اللّٰهِ فَاِنَّ اَجَلَ اللّٰهِ لَاٰتٍ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٥﴾ وَمَنْ

جَاهَدَ فَإِنَّمَا يُجَاهِدُ لِنَفْسِهِ ۜ إِنَّ اللّٰهَ لَغَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ ﴿٦﴾
وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّـَٔاتِهِمْ
وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَحْسَنَ الَّذِى كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٧﴾

Meâli

1. Elif – Lâm – Mîm.

2. İnsanlar, "İnandık" demekle imtihan edilmeden bırakılacaklarını mı zannederler?

3. Andolsun, biz onlardan öncekileri de imtihan etmiştik. Allah, doğru söyleyenleri de mutlaka bilir, yalancıları da mutlaka bilir.

4. Yoksa kötülük işleyenler, bizden kaçıp kurtulacaklarını mı sandılar. Ne kötü hükmediyorlar!

5. Her kim Allah'a kavuşmayı umarsa, bilsin ki Allah'ın tayin ettiği o vakit elbette gelecektir. O, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.

6. Her kim cihad ederse, ancak kendisi için cihad etmiş olur. Şüphesiz Allah, âlemlere muhtaç değildir.

7. İman edip salih amel işleyenlerin kötülüklerini elbette örteceğiz. Onları işlediklerinin daha güzeliyle mükâfatlandıracağız.

Tefsiri

1 – Elif – Lâm – Mîm.

2 – İnsanlar, "inandık" demekle imtihan edilmeden bırakılacaklarını mı zannederler?

Kök itibariyle « حَسِبَ » kelimesiyle aynı kökten gelen « اَلْحُسْبَانُ » kelimesi, tıpkı « اَلظَّنُّ » gibi iki çelişkiden, bir biriyle zıt olan iki şeyden birinin ötekisine karşı olan kuvveti ya da gücü demektir. Ancak bu, şüphe manasına gelen « اَلشَّكُّ » – *"şekk'in"* aksidir. Çünkü « الظَّنُّ » veya « اَلْحُسْبَانُ » kelimelerinde şüphe / şek söz konusu değildir. Şek ikisi ara-

sında durmaktır, kararsızlıktır. Oysa bilgi denen ilim ise, ikisinden biri hakkında kesin karar vermektir. Bu ikisinin müfredatın manalarına taallukları sahih değildir. Yani ilgili kelimelerin kendi manalarına takılıp kalınmaz. Bu kelimelerin içinde yer aldığı cümlelerin içeriğine bakılır.

Örneğin, eğer sen: « حَسِبْتُ زَيْدًا » ve « ظَنَنْتُ الْفَرَسَ » demiş olsan, bundan hiçbir mana çıkmış olmaz. Sadece: *"Zeyd'i sanmıştım."* ve *"Atı zannetmiştim, biliyordum."* manası anlaşılırdı ki, bu da bir şey ifade etmemektedir. Ancak sen: « حَسِبْتُ زَيْدًا عَالِمًا » ve « ظَنَنْتُ الْفَرَسَ جَوَّادًا » diyecek olursan, o zaman manası anlaşılır. Çünkü birinci cümle ile *"Zeyd'i âlim/bilgin sanmıştım."* demiş oluyorsun ve netice de anlamlı bir cümle ortaya çıkmış oluyor. Nitekim ikinci cümlenin de manası: *"Atı, süvari atı olarak biliyordum."* olur ki, bu da yine olumlu bir cümle halini alır ve anlamı da anlaşılır.

Senin: « زَيْدٌ عَالِمٌ » – *"Zeyd bilgindir"* ve « اَلْفَرَسُ جَوَّادٌ » – *"At hızlıdır"* diye kurduğun cümle, ifadenin içeriğine delalet eden, bir cümledir. Fakat sen, eğer yanında önceden var olan ve fakat kesin olmayan bir bilgiye dayanarak sözkonusu içerikten haber vermek istersen, o zaman sözkonusu olan cümlenin iki tarafından birine « حِسْبَانٌ » anlamındaki fiili yani « حَسِبَ » fiilini getirisin ki, böylece amacına ulaşmış olasın. Kaldı ki içeriğe delalet eden cümle, burada, bu ayette « حِسْبَانٌ » fiilinin gerektirdiği manadır. O da:

"İnsanlar, 'İnandık' demekle imtihan edilmeden bırakılacakları ..." cümlesinin ifade ettiğidir. Çünkü bu cümle: *"Onların sadece 'inandık' demeleri ile hiçbir denemeye tabi tutulmadan bırakılacaklarını mı sanıyorlar?"* takdirindedir. Burada geçen « اَلتَّرْكُ » –*"bırakılma"* kelimesi, « حَسِبَ » fiilinin iki mefulünden birincisidir ve aynı zamanda onların « اٰمَنَّا » – *"inandık"* sözleri de « حَسِبَ » fiilinin ikinci mefuldür ve aslında bu, mübteda ile haberdir.

« غَيْرُ مَفْتُونِينَ » – *"denenmeden"* ifadesi, « اَلتَّرْكُ » kelimesinin manasının tamamlayıcısıdır. Çünkü bu öylesi bir terk manasına gelmektedir

ki, bu, değişme, değişim gösterme, dönüşme manasına gelir. Nitekim aynı durum Antre'nin şu ifadesinde de yer almaktadır:

"Onun etten payını yırtıcılara bıraktım."

Görmez misin sen, baksana « حَسِبَ » fiilini getirmeden önce şöyle demeyi takdir ediyorsun:

"Onların sadece 'inandık' sözlerine bakarak, hiç denemeye tabi tutmadan terk etti." Bu ifade, « لِ » harfinden önce meydana gelen ve kararlaştırılan bir takdire göredir. O da yerme manasında olan bir soru edatıdır.

Çünkü *"fitne"* demek, ülkesinden ayrı düşmek, düşmanlarla cihada girişmek ve benzeri zor olan taat türü görevlerle karşı karşıya kalmak, şehvetleri terk etmek, fakirlik, yoksulluk, kıtlık, mal ve cana karşı meydana gelen türlü musibetler, kâfirlerin eza ve cefaları, hile ve tuzakları ile bir çok zorluklar ve sıkıntılar çekmek suretiyle denenmektir, imtihana çekilmektir ve sınamaktır.

Rivayet olunduğuna göre bu ayet, Resulullah'ın (sav) ashabından birtakımları hakkında nazil olmuştur. Çünkü bunlar müşriklerin eza ve cefalarından dolayı artık el-eman diyorlardı. Ya da ayet, Ammar b. Yasir (ra) hakkında nazil olmuştur. Çünkü kendisi Allah (cc) yolunda çok işkence gören ve azap edilen bir kimseydi.

3 – Andolsun, biz onlardan öncekileri de imtihan etmiştik. Allah, doğru söyleyenleri de mutlaka bilir, yalancıları da mutlaka bilir.

"Andolsun, biz onlardan öncekileri de –türlü fitnelerle– *imtihan etmiştik."*

"İmtihan etmiştik" anlamında olan, « فَتَنَّا » kelimesi, denemiştik, sınamıştık, denemeden geçirmiştik, gibi manalara gelir. Ve kelime, bundan önceki 2. ayette yer alan « أَحَسِبَ » ile veya « يُفْتَنُونَ » fiili ile ilintilidir, oraya bağlıdır. Onlardan kimilerinim başına testere dayatılıp ikiye bölünmek suretiyle inançları yolunda sınandılar da onlar, iki parçaya ayrılmayı kabullendiler ama yine de dinlerinden vazgeçmediler. Kimile-

rinin bedenleri demirden taraklarla parçalandı, ama bu, yine de onları dinlerinden döndürmedi.

"Allah, –iman ettiklerine dair– *doğru söyleyenleri de* –imtihan etmek suretiyle– *mutlaka bilir,* –Bu konuda doğru söylemeyen– *yalancıları da mutlaka bilir."*

Yüce Allah'ın *"Bilmesi"* ifadesinin manası şudur; Allah (cc) onları var etmeden ezeli bilgisiyle bildiği gibi, var edilmelerinden sonra da, varlıkları sırasında yine bilir. Çünkü hiçbir şey yok iken O (cc) yine vardı.

Mana şöyle olmaktadır: *"Allah (cc), kimin iman ettiğine dair doğru söylediğini, kimin de yalan söylediğini kesin olarak bir birinden ayırt edecektir."*

İbn Ata diyor ki:

"Kulun doğru söyleyip söylemediği, bolluk ve bela yani denenme sırasında anlaşılır. Eğer kişi bolluk ve rahatlık sırasında Rabbine şükreder, bela ve musibetlerle karşı karşıya kaldığında da bunlara sabır gösterirse, işte o kimse doğru söyleyenlerdendir. Kim de bolluk esnasında şımarır ve azarsa, fakat bela ve musibet günlerinde de feryat ederse, işte o kimse de yalancılardandır."

4 – Yoksa kötülük işleyenler, bizden kaçıp kurtulacaklarını mı sandılar. Ne kötü hükmediyorlar!

"Yoksa kötülük –şirk ve masiyet– *işleyenler, bizden kaçıp kurtulacaklarını mı sandılar."* Yani kesin olarak ceza gelip onları bulacaktır. Çünkü onlar kaçamayacaklardır.

Ayette geçen « أَنْ » harfinin, Müsned ile müsnedun ileyhin sılasını kapsaması, iki meful / tümleç yerine geçmesi açısındandır. Bu, Rabbimizin şu kavli gibidir:

﴿ أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ ﴾

"Yoksa cennete gireceğinizi mi sandınız?" [41] Çünkü burada da aynı şekilde « أَنْ » harfi bulunmaktadır.

[41] Bakara, 214; Al-i İmran, 142.

Burada, « حَسِبَ » fiilinin, « قَدَّرَ » – *"takdir etti"* anlamını kazanması da caizdir. Ayetteki « أَمْ » harfi ise munkatıadır ve ızrab manasını içerir. Bu itibarla bu ayetteki ızrab manası çerçevesinde, bu ayette geçen « حَسِبَ » yani « الحُسْبَانُ » kelimesi, daha önce geçen « الحُسْبَانُ » yönünden daha çok iptal edici (geçersiz kılıcı)dır. Çünkü önceki, imandan ötürü *imtihanın takdir* edilmeyeceğini bildirirken bu ayet ise, kötülük yapanların kötülüklerinden geçilmeyeceği zannını veriyor. Yine birincisinin müminler hakkında olduğunu, bu ayetin ise kâfirler hakkında olduğunu söylemişlerdir.

"Ne kötü hükmediyorlar!" ayetin bu kısmında yer alan « مَا » kelimesi, ref' yerinde gelmiştir. Çünkü bu durumda bu bölümün manası şöyle olur: *"Onların verdikleri hüküm ne kötü hükümdür."*

Ya da farklı bir değerlendirme açısından bu « مَا » mansubtur. Buna göre de mana şöyle olur: *"Verdikleri hüküm, hüküm olarak kötü oldu."* Burada mahsusun bizzem denen ve yergi ifade eden fiil mahzuftur. O da *"ne kötüdür"* anlamına gelen « بِئْسَ » kelimesidir. Bu durumda mana şöyle olmaktadır: *"Onların hüküm olarak verdikleri bu hüküm, ne kütü bir hüküm oldu."*

5 – "Her kim Allah'a kavuşmayı umarsa, –Allah'tan (cc) bir sevap beklentisi veya Allah'ın (cc) hesabından bir korkusu olursa– **bilsin ki Allah'ın** –sevap ve ceza için– **tayin ettiği o vakit** –hiçbir şüpheye yer kalmaksızın– **elbette gelecektir."** O halde, Allah'tan (cc) sevap beklentisi olan salih ameller işlemekte acele etsin, ertelemesin. Arzularını gerçekleştirsin. Ayetin başında yer alan *"reca"* kelimesi, hem sevap umudunu ve hem hesaba çekilme korkusunu, her ikisini de içerir.

"O, –Allah (cc), kullarının dediklerini– **hakkıyla işitendir,** –yapıp ettiklerini de– **hakkıyla bilendir."** Allah (cc) yapılanlardan hiçbirisini kaçırmaz, hepsini kayda geçer.

Zeccac diyor ki: Ayette geçen « مَنْ » kelimesi, şart manasına gelir ve mübteda olması hasebiyle de merfudur. Şartın cevabı da ayetin, « فَإِنَّ أَجَلَ اللّٰهِ لَاٰتٍ » – *"bilsin ki Allah'ın tayin ettiği vakit elbette gelecektir"*

ibaresidir. Bu ibare adeta: *"Eğer Zeyd evde idiyse, vadinde kesin doğru söylemiştir."* ifadesi gibidir.

6 – Her kim –kendini zorlayarak Allah'a (cc) itaatte ve taatta sabrederek, şeytanın vesveselerine karşı koyarak veya kâfirlere yönelik olarak– **cihad ederse, ancak kendisi için cihad etmiş olur.** –Çünkü bundan dolayı elde edeceği kazanç kendisine raci olacaktır.– **Şüphesiz Allah, âlemlere muhtaç değildir.** –Yani onların mücahedelerine, taatlarına Allah (cc) muhtaç değildir. Ancak Allah (cc), kullarına merhamet ederek onlara emir verir, yasak koyar.

7 – İman edip salih amel işleyenlerin kötülüklerini –iman ve tevbe etmeleri halinde, onların şirkten dolayı meydana gelen günahlarını ve masiyetlerini– **elbette örteceğiz. Onları işlediklerinin daha güzeliyle mükâfatlandıracağız.** –Yani, İslam için işlediklerini daha da üstünde en güzel bir şekilde ödüllendireceğiz.

8. – 13. AYETLER

وَوَصَّيْنَا الْاِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حُسْنًا ط وَاِنْ جَاهَدَاكَ لِتُشْرِكَ بِى مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا ط اِلَىَّ مَرْجِعُكُمْ فَاُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٨﴾ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُدْخِلَنَّهُمْ فِى الصَّالِحِينَ ﴿٩﴾ وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ فَاِذَٓا اُوذِىَ فِى اللّٰهِ جَعَلَ فِتْنَةَ النَّاسِ كَعَذَابِ اللّٰهِ ط وَلَئِنْ جَٓاءَ نَصْرٌ مِنْ رَبِّكَ لَيَقُولُنَّ اِنَّا كُنَّا مَعَكُمْ ط اَوَلَيْسَ اللّٰهُ بِاَعْلَمَ بِمَا فِى صُدُورِ الْعَالَمِينَ ﴿١٠﴾ وَلَيَعْلَمَنَّ اللّٰهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَلَيَعْلَمَنَّ الْمُنَافِقِينَ ﴿١١﴾ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ اٰمَنُوا اتَّبِعُوا سَبِيلَنَا وَلْنَحْمِلْ خَطَايَاكُمْ ط وَمَا هُمْ بِحَامِلِينَ مِنْ خَطَايَاهُمْ مِنْ شَىْءٍ ط اِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿١٢﴾ وَلَيَحْمِلُنَّ اَثْقَالَهُمْ وَاَثْقَالًا مَعَ اَثْقَالِهِمْ وَلَيُسْـَٔلُنَّ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ عَمَّا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿١٣﴾

Meâli

8. Biz, insana, ana-babasına iyilik etmesini emrettik. Şayet onlar seni, hakkında hiçbir bilgin olmayan bir şeyi bana ortak koşman için zorlarlarsa, bu takdirde onlara itaat etme. Dönüşünüz ancak bana olacaktır ve ben yapmakta olduklarınızı size haber vereceğim.

9. İman edip de salih amel işleyenler var ya, biz onları mutlaka salihler *(iyiler)* arasına sokacağız.

10. İnsanlardan öyleleri vardır ki, "Allah'a inandık" derler. Ama Allah uğrunda bir ezaya uğratılınca, insanlardan gördükleri baskı ve işkenceyi Allah'ın azabı gibi tutar. Andolsun, Rabbinden bir yardım gelecek olsa mutlaka, "Biz de sizinle beraberdik" derler. Allah, herkesin kalbinde olanı en iyi bilen değil midir?

11. Allah, elbette kendisine iman edenleri de bilir ve elbette münafıkları da bilir.

12. İnkâr edenler, iman edenlere derler ki: "Yolumuza uyun da sizin günahlarınızı yüklenelim." Hâlbuki onların günahlarından hiçbir şey yüklenecek değillerdir. Şüphesiz onlar kesinlikle yalancılardır.

13. Andolsun, onlar mutlaka kendi yüklerini ve kendi yükleriyle beraber nice ağır yükleri yükleneceklerdir. Uydurmakta oldukları şeylerden de kıyamet günü şüphesiz, sorguya çekileceklerdir.

Tefsiri

8 – Biz, insana, ana-babasına iyilik etmesini emrettik. Şayet onlar seni, hakkında hiçbir bilgin olmayan bir şeyi bana ortak koşman için zorlarlarsa, bu takdirde onlara itaat etme. Dönüşünüz ancak bana olacaktır ve ben yapmakta olduklarınızı size haber vereceğim.

"Biz, insana, ana-babasına iyilik etmesini emrettik." Ayetin başında yer alan « وَصَّيْنَا » kelimesi, « وَصَّى » fiilinden türemedir. Manası; vasiyet etmek, tavsiyede bulunmak olmakla birlikte, burada hüküm olarak « اَمَرَ » – *"emretti"* hükmündedir ve bu itibarla ayetteki manası *"emrettik"* demektir. Aynı zamanda kelime, tasarrufta bulunmak manasına da gelir. Örneğin: « وَصَّيْتُ زَيْدًا بِاَنْ يَفْعَلَ خَيْرًا » – *"Zeyd'e iyilik yapmasını tavsiye ettim, vasiyette bulundum."* demenle, « اَمَرْتُهُ بِاَنْ يَفْعَلَ » – *"böyle yapmasını emrettim"* demen aynı manaya gelir.

Nitekim Yüce Allah'ın şu kavlinde geçen ifade de bu manayadır:

﴿ وَوَصّٰى بِهَا اِبْرٰهٖيمُ بَنٖيهِ ﴾

"İbrahim, çocuklarına tevhid kelimesini vasiyetti, onlara bu kelimeyi yaşamalarını emretti." [42]

Örneğin: « وَصَّيْتُ زَيْداً بِعَمْرٍو » dediğinde, burada sen, Zeyd ismindeki kişiye bir sorumluluk veriyorsun, o da Amr adındaki kişinin haklarını koruması ve onu gözetmesidir. Yani burada diyorsun ki: *"Ben, Amr'ı, Zeyd'in sorumluluğuna verdim."* Nitekim Rabbimizin bu kavli de bu türden bir anlam taşır. Yüce Allah bu ayette:

« وَوَصَّيْنَا الْاِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حُسْنًا » diye buyururken, mana olarak diyor ki: *"Biz ona* (insana), *ana ve babasına iyilikte bulunmasını emrettik"* veya *"Biz ona, ana-babasına yakın ilgi göstermesini emir ve tavsiye ettik."* demektir. Yani *"ona, ana ve babasına güzellik ve iyilik içeren bir fiil ile ilgi göstermesini, yaklaşmasını..."* ya da: *"aslında güzel, çok iyi ve güzel olan şeyi haddi zatında güzel olması hasebiyle emrettik"* demektir. Bu tıpkı Rabbimizin şu kavli gibidir:

﴿ وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا ﴾

"İnsanlara güzel söyleyin." [43]

Yani, *"İnsanlara güzel söz ya da sözün güzelini söyleyin."* demektir. Bu ayette yer alan « حُسْنًا » kelimesinin, senin ifadelerinde kullandığın « زَيْداً » gibi olması da caiz olabilir. Bunu söylerken, bu sözcüğün başında yer alması gereken fiili izmar etmiş (gizlemiş) olmaktasın. O içinde gizlediğin kelime de « اضْرِبْ » – *"Döv"* kelimesidir. Yani sen, Zeyd'i, birini dövmeye hazır bir halde gördüğünde, sadece « زَيْداً » demekle yetiniyorsun, o da senin ne demek istediğini anlamış olmaktadır.

[42] Bakara, 132.
[43] Bakara, 83.

İşte ayette geçen « حُسْنًا » kelimesinin başında sen bir kelime gizlemektesin, o da *"O ikisine / ana-babana ver, yardımcı ol, gözet"* manasında olan « أَوْلِهِمَا » olup, cümlede gizlenmiştir. Belirttiğimiz gibi manası: *"ana-babana ilgi göster, onlara güzellikle muamelede bulun"* demektir. Zaten insana, ana-babasının tavsiye edilmesinin içeriğinde bu vardır. Tavsiye kelimesi bütün bu manaları içerir. Ayetin bundan sonra gelen devamı da buna mutabık olarak devam ediyor. Sanki şöyle der gibidir:

"Ana-babana güzel muamelede bulun, ilgi göster, onları gözet. Eğer seni şirk koşmak gibi herhangi bir fiile iterlerse, sakın o ikisine bu konuda itaat etme!"

Bu yoruma göre, bu ayet okunurken eğer ayette geçen « بِوَالِدَيْهِ » kelimesinin üzerinde durulur, yani « وَالِدَيْهْ » diye vakfedilirse, sonra da gelen « حُسْنًا » kelimesiyle başlayıp okumaya devam ederse, bu tarz bir vakf ve devam ediş gerçekten güzel olur.

İlk yoruma göre ise, mutlaka cümlenin başına bir « قَوْل » kelimesinin türevlerinden biri gizlenmiştir. Örneğin « قَالَ » kelimesi gibi. Bu durumda burada muzmar olan kelime de, « قُلْنَا » fiilidir. Buna göre mana şöyle olur: « وَقُلْنَا ﴿وَإِنْ جَاهَدَاكَ﴾ » Yani: *"Ve dedik ki: Ey insan!"*

"Şayet onlar senin, hakkında –ilah olup olmadığına ilişkin– *hiçbir bilgin olmayan bir şeyi bana ortak koşman için zorlarlarsa, bu takdirde onlara itaat etme."* Burada bilgisizlikten söz edilirken, aslında onlar tarafından ilah diye bilinenler ret olunmaktadır. Sanki burada şöyle denilir gibidir:

"Senin bana ortak koşman için –aslında hiçbir zaman ilah olmaları doğru olmayan herhangi bir şeyi, bana ortak koşman için baskı uygularlarsa, her şeye rağmen yine de bu hususta– *ana-babana itaat etme!"* Çünkü yaratılmışların yaratanına isyan etmeleri, halinde onlara itaat yoktur. Kaldı ki sizden iman edenleriniz olsun, bana şirk koşanlarınız olsun sonunda– *"Dönüşünüz ancak bana olacaktır ve ben yapmakta olduklarınızı size haber vereceğim."* Yaptıklarınızdan dolayı da, karşılığı hak ettiğiniz ceza ve mükâfat ne ise, sizi buna göre ya cezalandıracağım ya da ödüllendireceğim.

Ayette dönüşten ve tehditten söz edilmesi, Allah'a (cc) ortak koşma konusunda ana ve babaya uymaktan sakınılması ve onlardan bu konuda uzak durulması uyarısı yapılmaktadır. Aynı zamanda dinde sebat etmeye ve istikamet üzere devam etmeye de teşvikte bulunulmaktadır.

Rivayete göre: Sa'd b. Ebu Vakkas (ra), Müslüman olunca, annesi, kendisi üzerinde baskı uygulamış ve dininden dönmemesi durumunda, bundan böyle dinini terk edinceye dek açlık grevine başlayacağını söylemişti. Bu durum karşısında oğul Sa'd b. Ebi Vakkas (ra), Resulullah'a (sav) gelir ve şikâyetini bildirir. İşte bunun üzerine bu ayet, Lokman suresindeki 14. ayet ve Ahkaf suresindeki 15. ayet nazil olmuştur.

9 – İman edip de salih amel işleyenler var ya, –(Ayetin bu kısmı mübtedadır. Bundan sonra gelen kısmı da haber / yüklemdir.)– **biz onları mutlaka salihler, iyiler arasına sokacağız.**"

Salihlik, müminlerin en belirgin olan özelliklerinden biridir. Ki, peygamberler bile salihlerden olma temennisinde bulunmuşlardır. Nitekim Hz. Süleyman (as):

﴿ وَاَدْخِلْنِى بِرَحْمَتِكَ فِى عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ ﴾

"Rahmetinle beni salih kullarının arasına kat." [44]

Nitekim Hz. Yusuf (as) da şöyle yakarıyor:

﴿ تَوَفَّنِى مُسْلِمًا وَاَلْحِقْنِى بِالصَّالِحِينَ ﴾

"Beni Müslüman olarak öldür ve beni salihler arasına kat." [45]

Ya da beni salihlerin gireceği yere girdir ki burası da cennetten başkası değildir.

Şimdi gelen ayet münafıklar hakkında inmiştir.

10 – İnsanlardan öyleleri vardır ki, "Allah'a inandık" derler. Ama Allah uğrunda –o, inandık diye gözüken münafıklar, kâfirler tarafından– **bir ezaya uğratılınca, insanlardan gördükleri baskı ve işken-**

---

[44] Neml, 19.
[45] Yusuf, 101.

ceyi, Allah'ın azabı gibi tutar. –Yani Allah'ın (cc) azabından ürküp korktuğu gibi bundan da ürküp korkarlar.– **Andolsun, Rabbinden bir yardım gelecek olsa mutlaka, "Biz de sizinle beraberdik" derler.** –Yani Allah (cc), müminlere zafer ihsan eder ve ganimet elde etmelerini sağlarsa, hemen ileri atılırlar ve şöyle derler:– **Biz de sizinle beraberdik.** –Yani, dinde size tabiydik. Siz dinde nasıl sebat ettiyseniz biz de aynen öylece sebat ettik. Öyleyse ganimetlerden payımıza düşeni bize verin, derler.– **Allah, herkesin kalbinde olanı en iyi bilen değil midir?**

Yani elbette en iyi bilendir, demektir. Dolayısıyla Yüce Allah, herkesin gönlünden geçenleri en iyi bilen olduğuna göre, elbette sizin de ey münafıklar, içinizden geçenleri Allah (cc) en iyi bilendir. Aynı zamanda samimi müminlerin de kimler olduğunu da en iyi bilen yine Allah'tır (cc).

Bundan sonra gelen ayette ise Yüce Allah, müminlere vaatte bulunuyor ve münafıkları da tehdit ediyor ve şöyle buyuruyor:

11 – Allah, elbette kendisine iman edenleri de bilir ve elbette münafıkları da bilir.

Yani her iki tarafa da yaptıklarının karşılığını verecek olan Allah, her iki tarafın da durumlarını en iyi bilendir.

12 – "İnkâr edenler iman edenlere, derler ki: 'Yolumuza uyun da sizin günahlarınızı yüklenelim.'" İnkârcılar, inananlara, kendilerinin yoluna uymaları için onlara emrederler. Yani küfürde olanlar, nasıl bir yol izliyorlarsa, nasıl bir inanç sahibiyseler, müminlerin de kendileri gibi olmasını aynen isterler. Hatta bununla da kalmayıp emredercesine müminlerin üzerinde baskı kurarlar ve eğer ileride bir hata ve günah sözkonusu olacaksa, onları da yükleneceklerine dair inananlara söz veririler.

Dikkat edilirse ayette geçen emirler, birbirleri üzerine atfedilmişlerdir. Bununla istedikleri şey, eğer müminler, onların istediklerini yapar ve onların yollarından giderlerse, müminlerin hata ve günahlarını yarın kıyamet gününde üstleneceklerini dile getirmekle şunu demek istiyorlar:

"Eğer siz bizim gittiğimiz yolardan giderseniz, bizim yaptıklarımız yaparsanız, biz de sizin hata ve günahlarınızı yükleneceğiz."

Bu sözler Kureyş'in önde gelen azılı kâfirlerindendiler. Kendilerinden olan bazılarının Müslüman olması durumunda, onlara yönelik olarak şöyle konuşurlardı:

"Ne biz, ne de siz yeniden diriltileceksiniz. Eğer gerçekten öldükten sonra dirilme diye bir şey olacaksa, o zaman sizin günahlarınız bizler omuzlayacağız, üstleneceğiz."

"Hâlbuki onların günahlarından hiçbir şey yüklenecek değillerdir. Şüphesiz onlar kesinlikle yalancılardır." Çünkü onlar ağızlarıyla böyle konuşurlarken, kalpleri bunun aksini söylüyordu. Bunların bu halleri adeta yalancılar gibidir. Yalancılar görünürde bir şeyler vaat ederler ama içlerinden köşeyi döndükten sonra vaatlerini yerine getirmeyeceklerini dile getirirler. Dışları başka söyler, içleri daha başka konuşur. Çünkü niyetleri bozuktur.

13 – "Andolsun, onlar mutlaka kendi yüklerini –kendilerine özgü veballerini, küfürlerine ilişkin günahları yüklenecekler– **ve kendi yükleriyle beraber nice ağır yükleri yükleneceklerdir."** Yani kendi işledikleri günahları yüklenecekleri gibi, yoldan çevirmek için uğraştıkları müminlerin de günah ve veballerini yükleneceklerdir. Çünkü onların yüzünden müminlerin düştükleri hata sonucu işledikleri günahlar ve düştükleri dalalet yüzünden olan günahlar da onlara yükletilecektir. Nitekim durum dedikleri gibi olacaktır. Çünkü Rabbimiz şöyle buyurmaktadır:

﴿ لِيَحْمِلُوا اَوْزَارَهُمْ كَامِلَةً يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَمِنْ اَوْزَارِ الَّذِينَ يُضِلُّونَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ
اَلَا سَٓاءَ مَا يَزِرُونَ ﴾

"Kıyamet gününde kendi günahlarını tam olarak taşımaları ve bilgisizce saptırmakta oldukları kimselerin günahlarından da bir kısmını yüklenmeleri için öyle derler. Bak ki yüklenecekleri şey, ne kötüdür." [46]

Yalan yanlış olarak– **"Uydurmakta oldukları şeylerden** –batıl inanç ve işlerinden– **de kıyamet günü şüphesiz, sorguya çekileceklerdir."**

❁ ❁ ❁

[46] Nahl, 25.

14. - 15. AYETLER

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَى قَوْمِهِ فَلَبِثَ فِيهِمْ أَلْفَ سَنَةٍ إِلَّا خَمْسِينَ عَامًا فَأَخَذَهُمُ الطُّوفَانُ وَهُمْ ظَالِمُونَ ﴿١٤﴾ فَأَنْجَيْنَاهُ وَأَصْحَابَ السَّفِينَةِ وَجَعَلْنَاهَا آيَةً لِلْعَالَمِينَ ﴿١٥﴾

Meâli

14. Andolsun, biz, Nuh'u kendi kavmine peygamber olarak gönderdik. O da bin yıldan elli yıl eksik olarak onların arasında kaldı. Neticede onlar zulümlerini sürdürürlerken tufan kendilerini yakalayıverdi.

15. Biz de onu *(Nuh'u)* ve gemide bulunanları kurtardık ve bunu âlemlere bir ibret kıldık.

Tefsiri

14 – Andolsun, biz, Nuh'u kendi kavmine peygamber olarak gönderdik. O da bin yıldan elli yıl eksik olarak onların arasında kaldı. Neticede onlar zulümlerini sürdürürlerken tufan kendilerini yakalayıverdi.

"Andolsun, biz, Nuh'u kendi kavmine peygamber olarak gönderdik. O –Nuh– *da bin yıldan elli yıl eksik olarak onların arasında kaldı."*

Hz. Nuh'un yaşı, 1050 idi. 40 yaşlarında iken peygamberlik görevi verilmiş, kavmi arasında peygamber olarak tam 950 yıl kalmıştır. Tufandan sonra da Hz. Nuh (as) 60 yıl daha yaşamıştır. Böylece toplam olarak 1050 yıl yaşamıştır. [47]

---

[47] Hz. Nuh (as), beşerin ikinci atasıdır. İlk ataları ise Hz. Âdem'dir (as). Allah (cc), Hz. Âdem'den (as) sonra peygamber olarak yeryüzüne gönderilen ilk Resuldür ve bu bakımdan da Resullerin - peygamberlerin piridir. Kavmi putlara tapınca Allah (cc),

Vehb'ten gelen rivayete göre; Hz. Nuh (as), tam 1400 sene yaşamıştır. Ölüm meleği kendisine:

– *"Ey peygamber içerisinde en uzun ömür yaşayan Peygamber! Dünyayı nasıl buldun?"* diye sorar. O da:

– *"Dünyayı iki kapılı bir yurt, bir ev olarak gördüm. Bir kapıdan girdim, diğerinden de çıkıp gittim."* der.

Ayette Hz. Nuh'un ömründen söz ederken, 950 sene ifadesi kullanılmamıştır. Ayette: *"Bin yıldan elli yıl eksik"* ifadesine yer verilmiştir ki, 950 yıl demektir. Ayette direkt olarak 950 sayısının kullanılmamasının sebebi şudur. Eğer doğrudan bu sayı verilmiş olsaydı, tam olarak 950 ifadesi anlaşılamazdı, yaklaşık 950 yıl kadar gibi bir mana çıkabilirdi. İşte böyle bir ihtimalden kaçınmak için özellikle 1000 seneden 50 yıl eksik ifadesine yer verilmiştir. Bu nedenle bu ifadeye verilirken sanki şuna dikkat çekilmektedir. Nuh (as) kavmi arasında tam tamına peygamber olarak eksiksiz bir şekilde 950 yılını geçirdi.

Öte taraftan bu ifade daha muhtasar, söz dizimi bakımından daha tatlı ve daha çok yarar sağlayan bir anlatım tarzıdır. Çünkü bu kıssada, Hz. Nuh'un (as) kendi ümmetinden çektiklerinden söz edilmektedir. Bir de Hz. Peygambere (as) bir teselli olması için, onun 950 yıllık davet hizmetinde karşılaşmadığı, çekmediği bir sıkıntı olmamış, hepsine göğüs gererek sabretmiştir. Dolayısıyla Resulullah'ın da olabileceklere göğüs germesi ve sabretmesi istenmektedir. Bunun için 1000 sayısının zikredilmesi amaca daha uygun ve daha dikkat çekicidir. Hedefe varabilmek için de önemlidir. Yani sıkıntılar binlerce yıl sürmüş olsa bile davadan ve tebliğden vazgeçmek yoktur, anlamında bir dikkat çekmedir.

İfadenin ilk mümeyyezi (temyizi) *"sene"* sözcüğü ile ikincisi ise « عَامًا » – *"yıl"* kelimesiyle belirtilmiştir. Çünkü bir tek cümlede aynı kelimeyi iki defa tekrarlamak, belagat ve edebiyat açısından, güzel ko-

---

Hz. Nuh'u (as) elçi olarak göndermiştir. Hz. Nuh'un (as) soyundan birçok Nebi ve resul gönderilmiştir. Bu itibarla Hz. Nuh (as), Yüce Allah'ın (cc), Hz. Âdem'den (as) sonra, insanların kendi öz kızlarıyla, kız kardeşleriyle, hala, teyze ve benzeri yakın akraba ile evlenme yasağını da içeren bir peygamberlik görevliyle gönderilmiştir. Yani ilk defa bu yasak Hz. Nuh (as) ile başlamıştır. (Bkz.: Vehbe ez-Zuhayli, *et-Tefsiru'l-Münir*, Ali İmran, 3/82–84, c:3 / 211; Muhammed b. Abdullah el-Erumi, *Tefsiru Hadaiki'r-Ravhi ver-Reyhan Fi Revabi Ullumi'l-Kur'an*, Ali İmran, 3 / 35–36, c: 4 / 275) (Çeviren)

nuşma sanatı yönünden uygun düşmez. Bu nedenle cümlede, birincisi sene kelimesiyle, ikincisi de yıl kelimesiyle yani bin *seneden* elli *yıl* eksik diye aynı manada farklı iki kelime verilmiştir.

"Neticede onlar –küfürleri sebebiyle kendilerine karşı haksızlık ve– *zulümlerini sürdürürlerken tufan kendilerini yakalayıverdi."*

Tufan: Önü alınamayacak derecede her tarafı kaplayan ve hiçbir çıkış ve kaçış yolu bırakmayan dağ misali sel ve dalgaları, zifiri karanlık gece ve benzeri durumlara verilen isimdir.

15 – "Biz de onu (Nuh'u) **ve gemide bulunanları kurtardık ve bunu âlemlere bir ibret kıldık."**

Gemide bulunanların sayılarının, yarısı erkek ve yarısı da kadın olmak üzere 78 kişi olduğu belirtiliyor. Bunların arasında Hz. Nuh'un (as) Sam, Ham ve Yafes adlarındaki oğulları ve bunların eşleri de vardı.

Biz gemiyi, insanlar arasında bir ibret vesilesi kıldık ki, bundan kendilerine bir ders çıkarsınlar.

❀ ❀ ❀

16. – 23. AYETLER

وَإِبْرٰهِيمَ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ اعْبُدُوا اللّٰهَ وَاتَّقُوهُ ۜ ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ
كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١٦﴾ إِنَّمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ أَوْثَانًا وَتَخْلُقُونَ
إِفْكًا ۜ إِنَّ الَّذِينَ تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ لَا يَمْلِكُونَ لَكُمْ رِزْقًا
فَابْتَغُوا عِنْدَ اللّٰهِ الرِّزْقَ وَاعْبُدُوهُ وَاشْكُرُوا لَهُ ۜ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿١٧﴾
وَإِنْ تُكَذِّبُوا فَقَدْ كَذَّبَ أُمَمٌ مِنْ قَبْلِكُمْ ۜ وَمَا عَلَى الرَّسُولِ
إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿١٨﴾ أَوَلَمْ يَرَوْا كَيْفَ يُبْدِئُ اللّٰهُ الْخَلْقَ ثُمَّ
يُعِيدُهُ ۜ إِنَّ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيرٌ ﴿١٩﴾ قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ
فَانْظُرُوا كَيْفَ بَدَأَ الْخَلْقَ ثُمَّ اللّٰهُ يُنْشِئُ النَّشْأَةَ الْاٰخِرَةَ ۜ إِنَّ
اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ۚ ﴿٢٠﴾ يُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَيَرْحَمُ مَنْ
يَشَاءُ ۚ وَإِلَيْهِ تُقْلَبُونَ ﴿٢١﴾ وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ فِي الْأَرْضِ وَلَا
فِي السَّمَاءِ ۘ وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿٢٢﴾
وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَلِقَائِهِ أُولٰئِكَ يَئِسُوا مِنْ رَحْمَتِي
وَأُولٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٢٣﴾

Meâli

16. İbrahim'i de peygamber olarak gönderdik. Hani o, kavmine şöyle demişti: "Allah'a kulluk edin, O'na karşı gelmekten sakının. Eğer bilirseniz, bu sizin için daha hayırlıdır."

17. "Siz, Allah'ı bırakarak ancak putlara tapıyorsunuz ve yalan uyduruyorsunuz. Allah'ı bırakarak taptıklarınızın size hiçbir rızık vermeye güçleri yetmez. Öyle ise rızkı Allah'ın katında arayın. O'na kulluk edin ve O'na şükredin. Siz yalnız O'na döndürüleceksiniz."

18. "Eğer siz yalanlarsanız bilin ki, sizden önce geçen birtakım ümmetler de yalanlamışlardı. Peygambere düşen apaçık tebliğden başka bir şey değildir."

19. Onlar, Allah'ın başlangıçta yaratmayı nasıl yaptığını, sonra onu nasıl tekrarladığını görmüyorlar mı? Şüphesiz bu, Allah'a göre kolaydır.

20. De ki: "Yeryüzünde dolaşın da Allah'ın başlangıçta yaratmayı nasıl yaptığına bakın. Sonra Allah *(aynı şekilde)* sonraki yaratmayı da yapacaktır. *(Kıyametten sonra her şeyi tekrar yaratacaktır)* Şüphesiz Allah'ın gücü her şeye hakkıyla yeter."

21. O, dilediğine azap eder, dilediğine de merhamet eder. Ancak O'na döndürüleceksiniz.

22. Siz, yerde de gökte de Rabbinizi aciz bırakacak değilsiniz. Sizin Allah'tan başka ne bir dostunuz, ne de bir yardımcınız vardır.

23. Allah'ın ayetlerini ve O'na kavuşmayı inkâr edenler var ya; işte onlar benim rahmetimden ümit kesmişlerdir. İşte onlar için elem dolu bir azap vardır.

Tefsiri

16 – İbrahim'i de peygamber olarak gönderdik. Hani o, kavmine şöyle demişti: "Allah'a kulluk edin, O'na karşı gelmekten sakının. Eğer bilirseniz, bu sizin için daha hayırlıdır."

"İbrahim'i de peygamber olarak gönderdik." Ayetin başında yer alan « وَإِبْرٰهِيمَ » ifadesi, muzmar / gizli, var sayılan « اذْكُرْ » fiili ile mansubtur. Nitekim devamında yer alan, « إذْ قَالَ » ise, bundan bedeldir. Yani bedeli iştimaldir. Çünkü zaman olarak, burada yer alan hususları da kapsamaktadır. Ya da « وَإِبْرٰهِيمَ » ifadesi, bu surenin 14. ayetinde geçen « نُوحًا » üzerine matuf bulunmaktadır. Bu durumda mana, *"Biz Nuh'u nasıl peygamber olarak göndermiş isek, İbrahim'i de aynen o şekilde kendi kavmine*

peygamber olarak gönderdik." olur. Bu ayette geçen « إذْ » harfi ise, « أرْسَلْنَا » fiilinin zarfıdır. Yani mana şöyle olmaktadır:

"Yani İbrahim yaşça olsun ilim yönünden olsun, olgun bir döneme ulaşınca, içinde bulunduğu topluma öğütte bulunacak, vaaz verecek, Allah'a ibadet etmeleri ve takva üzere yaşamaları, yani Allah'ın yasaklarından uzak ve emirlerine de bağlı olarak yaşamaları için emir verebilecek bir konuma gelince İbrahim'i elçi olarak gönderdik."

İbrahim en-Nehai ile İmam-ı Azam Ebu Hanife (rhma) bu ayetin başında yer alan « وَإِبْرَٰهِيمَ » ifadesini merfu olarak « وَإِبْرَٰهِيمُ » diye okumuşlardır. Böyle okurlarken de gerekçeleri de bu ibarenin şu şekildeki bir manayı içerdiği olmuştur:

« وَمِنَ الْمُرْسَلِينَ اِبْرَاهِيمُ » Yani: *"İbrahim de gönderilen elçilerdendir."*

"Hani o, kavmine şöyle demişti: 'Allah'a kulluk edin, O'na karşı gelmekten sakının. Eğer bilirseniz, bu sizin için –küfürden– *daha hayırlıdır.'"* Yani eğer bilecek olursanız sizin şer ve kötülük olan şeyden, içinde sizin için hayır bulunan şeyler daha güzeldir.

17 – Siz, Allah'ı bırakarak ancak putlara tapıyorsunuz ve yalan uyduruyorsunuz." ve yapmacık davranışlar içine giriyorsunuz.

Ebu Hanife ile Sülemi (rhma) bu ayette geçen « تَخْلُقُونَ » kelimesini, « تَخَلَّقَ » kökünden olmak üzere « تَخَلَّقُونَ » olarak okumuşlardır. Bu da, çok yalan uydurmak, yapmacık davranışlar içine girmek gibi manalara gelir.

Yine bu ayette yer alan « إِفْكًا » kelimesi, « أَفِكًا » olarak da okunmuştur. Kelime mastardır. Bu kelime tıpkı « كَذِبَ » ve « لَعِبَ » fiillerine benzer. « أفْك » kelimesi şeddesiz olarak tıpkı « كَذِب » ve « لَعْب » kelimeleri gibidir. Yani bu iki kelimenin asılları dikkate alındığında aynen böyledir. Bura işin tartışmalı tarafı, müşriklerin putlarını ilah diye adlandırmalarıdır ve onları Allah'a (cc) ortak koşmalarıdır.

"Allah'ı bırakarak taptıklarınızın size hiçbir rızık vermeye güçleri yetmez." Yani hiçbir şekilde onlar size rızık verecek bir güce asla sahip değillerdir. *"Öyle ise* –her– *rızkı Allah'ın katında arayın."* Çünkü yegâne rızık veren Allah'tır. Ondan başkası size rızık verecek değildir. Öyleyse ne türden bir rızık isteyecekseniz onu sadece Allah'tan isteyin. *"O'na kulluk edin ve O'na şükredin. Siz yalnız O'na döndürüleceksiniz."* Yapacağınız ibadetlerinizle, nimetlerine şükretmekle ona kavuşacağınız güne hazırlık yapınız. Yine Yakub, « تُرْجَعُونَ » kelimesini, « ت » harfinin fethası ve « ج » harfinin de kesresiyle olmak üzere « تَرْجِعُونَ » olarak okumuştur.

18 – "Eğer siz yalanlarsanız bilin ki, sizden önce geçen birtakım ümmetler de yalanlamışlardı. Peygambere düşen apaçık tebliğden başka bir şey değildir."

Bu ayette deniliyor ki: *"Eğer siz beni yalanlayacak olursanız, iyi bilin ki siz beni yalanlamakla bana zarar verecek değilsiniz. Çünkü benden önce geçen peygamberler de ümmetleri tarafından yalanlanmışlardı. Fakat onlar o peygamberleri yalanlamakla onlara zarar veremediler ve veremezlerdi de. Sadece zararları kendilerine dokumuştur. Bu yalanlama sebeplerinden ötürü de azaba çarptırılmayı hak etmiş oldular, artık onlara azap edilmeleri helal oldu."*

Peygambere (sav) gelince o, görevini tamamlamıştır. Çünkü tebliğ etmesi gereken vazifesini açıkça tebliğ etmiştir. Böylece şüpheye de yer bırakılmamıştır. Yani Allah'ın (cc) ayetlerini ve mucizelerini göstermesidir ki, böylece şüpheye de yer bırakılmamış oluyor.

Ya da eğer siz aranızda olan şeyler hususunda beni yalanlıyorsanız, unutmamalısınız ki, benden önce geçen peygamberler bu konuda benim için örnektirler. Bu itibarla peygamberlere düşen görev, üzerlerine aldıkları işi tebliğ etmekten ibarettir. Tebliğini açıkça yapmasından sonra tasdik etmişler ya da etmemişler, hiçbir anlamı yoktur. Çünkü ben resul olarak üzerine düşen görevi eksiksiz yerine getirdim.

İşte bu ayetten itibaren bundan sonra 24. ayet olan ﴾فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ﴿ ayetine kadar olan ayetler (*18. ayet*ten itibaren *23. ayet* dâhil) ayetlerin, Hz. İbrahim'in (as), kavmine söylediği sözler olması ihtimali de vardır.

Ayette geçen daha önceki ümmetlerden kasıt, Şit, İdris, Nuh ve benzeri diğer peygamberlerin (asm) kavimleri demektir. Bu konuların devreye girmiş olması, Resulullah (sav) ile Kureyş'in ona karşı tavrı konusunda parantez cümlesi tarzında ayetler olmasıdır. Burada Hz. İbrahim (as) ile ilgili kıssanın baş tarafı ile son tarafını açıkladı.

Cümle-i mu'tarıza hangi konu ile ilgili olarak devreye girilmişse, itiraz cümlesinin de ona mutlaka bağlı olması, aynı konuyu işlemesi gerekir. Örneğin sen çıkıp da *"Mekke ve Zeyd ayaktadır, Allah'ın en hayırlı beldesidir"* der ve soruyu bu örnek bağlamında soracak olursan, benim cevap olarak buna diyeceğim şudur:

"Evet, mesele dediğin gibidir. Bunun açıklaması ise şöyledir: Burada Hz. İbrahim'in (as) kıssasını araya sokması, sadece Allah Resulüne (sav) rahat bir nefes aldırtmak ve ona bir teselli vermek içindir. Burada demek isteniyor ki, Hz. Peygamber (sav) nasıl müşriklerle bir imtihana tabi tutulmuş ise, Hz. Peygamber'in (sav) büyük atası İbrahim (as) de müşrik olan kendi kavmi ile öylece imtihan edildi. Mekke müşrikleri nasıl ki puta tapıyor idiyseler, Hz. İbrahim'in (as) kavmi de putlara tapıyorlardı."

Bu nedenle ayette: *"Eğer siz yalanlarsanız"* parantez cümlesi getirilmiştir." Bu, şu anlama gelir:

"Ey Kureyş topluluğu! Eğer siz Muhammed'i yalanlarsanız, İbrahim (as) da, kavmi tarafından yalanlandı ve her ümmet kendilerine gönderilen peygamberleri yalanladılar."

Çünkü ayette geçen: *"sizden önce geçen birtakım ümmetler de yalanlamışlardı"* kavlinin mutlaka Hz. İbrahim'in (as) ümmetini de kapsaması gerekir. O halde gördüğün gibi ayette bu anlam bağlamında herhangi bir durum sözkonusu değildir ve muterize cümlesi bu bakımdan muttasıl, aynı konuyu işlemektedir. Yani Mekke ve Zeyd örneğinde aralarında herhangi bir çeliş bulunmamaktadır. Kaldı ki bundan sonra gelen ayetler de aynen bu bağlamdadırlar. Çünkü hepsi de tevhid inancını ve buna ilişkin delilleri dile getiriyor. Nitekim şirki yıkan ve onun temellerini kökünden sarsan, basitliğini ortaya koyan delillere yer veriyor. Allah'ın (cc) kudret sıfatlarını, gücünü ve egemenliğini, konuya ilişkin hüccetin ve burhanın açık ve net oluşunu dile getiriyor.

19 – Onlar, Allah'ın başlangıçta yaratmayı nasıl yaptığını, sonra onu nasıl tekrarladığını görmüyorlar mı? Şüphesiz bu, Allah'a göre kolaydır.

"Onlar, Allah'ın başlangıçta yaratmayı nasıl yaptığını," Yani onlar bu gerçeği gördüler ve bildiler, demektir. *"sonra onu nasıl tekrarladığını görmüyorlar mı?"* Ayetin « ثُمَّ يُعِيدُهُ » kısmı, ayetin başında yer alan « يُبْدِئُ » fiili üzerine atfedilmiş değildir. Çünkü görme işi onlarla ilgili değildir. Ancak burada bunlarla ilgili olan husus, ölümden sonra yeniden dirilmenin kesin olarak meydana geleceğini bunlara haber vermektir. Nitekim bundan sonra gelecek olan 20. ayette de buna dikkat çekilmektedir. Orada:

"Yeryüzünde dolaşın da Allah'ın başlangıçta yaratmayı nasıl yaptığına bakın. Sonra Allah (aynı şekilde) sonraki yaratmayı da yapacaktır." denilmektedir.

Dolayısıyla burada ilk yaratmaya dikkat çekilmekte ve sonradan yaratılmaya dikkat çekilmemektedir. Çünkü ilk yaratan, elbette sonradan da yaratır, bunda kuşkuya yer yoktur.

Eğer sen: *"Bu, atıf harfiyle atfedilmiştir. Bu defa mutlaka matufun bir de matufun aleyhi olmalıdır. O halde o nerede?"*, diyecek olursan, derim ki: « أَوَلَمْ يَرَوْا كَيْفَ يُبْدِئُ اللّٰهُ الْخَلْقَ » cümlesidir.

"Şüphesiz bu, –yani yeniden diriltme– *Allah'a göre kolaydır."*

Bu ayette, kâinatta yaratma olayının aralıksız devam ettiği dile getirilmektedir ve aynı zamanda Yüce Allah'ın (cc) yaratma kudretine dikkat çekilmektedir. Çünkü bir canlı yok olurken yerini başka bir canlı almaktadır. Kaldı ki bu kanun, toplumsal hayatta da mükemmel bir uygulama alanı bulur. Milletlerin biri yok olurken, yerine bir başka millet geçer. Zaten bir sonraki ayette de işin bu yönü ön plana çıkarılmıştır. Sonuç olarak da ayetlerde öldükten sonra tekrar diriltilmenin gerçekleşeceğine işaret edilmiş olmaktadır.

Ayetin başında yer alan « أَوَلَمْ يَرَوْا » kelimesini, Hafs dışında Kufe okulu, « ت » harfiyle « أَوَلَمْ تَرَوْا » olarak okumuşlardır.

20 – De ki: "Yeryüzünde dolaşın da Allah'ın başlangıçta yaratmayı nasıl yaptığına bakın. Sonra Allah (aynı şekilde) **sonraki yaratmayı da yapacaktır.** (Kıyametten sonra her şeyi tekrar yaratacaktır) **Şüphesiz Allah'ın gücü her şeye hakkıyla yeter."**

Ey Muhammed!– *"De ki: ..."* Eğer bu ifade Hz. İbrahim'e (as) aitse o zaman bunun takdiri şöyle olur: *"(Biz İbrahim'e şöyle demesini vahyettik:)* "Yeryüzünde dolaşın da Allah'ın başlangıçta yaratmayı nasıl yaptığına bakın." Çünkü bu kadar çok yaratılmışları, durumlarının birbirlerinden farklılıklarını dikkate alarak hepsine şöyle bir bakın hele! Bakın ki, Allah'ın (cc) şaşkınlık ve hayret uyandıran yaratılış gerçeklerini görüp öğrenesiniz, müşahede edesiniz! Yine ayette geçen « بَدَأَ » kelimesi olsun, onun türevi olan « أَبْدَأَ » kelimesi olsun, her ikisi de mana olarak aynıdırlar.

"Sonra Allah –aynı şekilde– *sonraki yaratmayı da yapacaktır."* Yani kıyametten sonra her şeyi tekrar yaratacaktır. Mekke Okulu ve Ebu Amr « النَّشْأَةَ » kelimesini, « شَ » harfinin meddi yani uzatılmasıyla « النَّشَاءَةَ » diye okumuşlardır.

İşte bu da delil olarak gösteriyor ki iki yaratılış vardır, bunların her ikisi de inşa anlamında ademden / yokluktan var etmek, şu varlık alemine getirmek, yeniden baştan yaratmak ve icat etmek yani ibtida, ihtira' ve ihraç yani çıkarmak demektir. Ancak şu kadar ki ahiret yurdu kendisi gibi bir inşa, yeniden bir yaratılma olan âlemden sonra meydana gelen yeni bir inşa olayıdır. Oysa ilk yaratılış, sonraki yaratılış gibi değildir. Çünkü o, hiçbir örneği ve modeli ortada yok iken olan bir var ediş ve yaratmadır.

Oysa mesele kıyas açısından değerlendirilecek olunursa şöyle denmelidir: *"Allah başlangıçta yaratma işini, ilk yaratmayı nasıl yaptı da Allah, sonraki ikinci yaratmayı var etti, meydana getirdi?"*

Ancak denilen şu ki: *"İlk yaratmayı nasıl yaptı da sonra Allah (cc) sonraki yaratmayı yani ikinci yaratmayı meydana getirdi? Çünkü onlar hakkında söylenen şey, iade olayı ile ilgili olmaktadır?"*

Ayette belirtildiği gibi Yüce Allah, onların ilk yaratılışlarını kanıtlayınca, bunun bizzat Yüce Allah'ın bir yaratması olduğu gerçeğini ortaya koyunca, Yüce Allah, onların aleyhine olmak üzere, kendilerine o ilk yaratmayı bir hüccet olarak gösterdi. Böylece iadenin, yeniden ölenlere hayat vermesinin çok daha kolay ve basit olduğunu, adeta birinci yaratma olayında geçtiği gibi aralarında hiçbir fark bulunmadığını gösterdi. Mademki ilk yaratma olayı Allah'ı (cc) aciz bırakmamışsa, o halde ikinci yaratma (yeniden var etme) olayı elbette hiçbir zaman ilk yaratma gibi olmayacak ve bu ikincisi de Allah'ı (cc) asla aciz bırakmayacaktır

Sanki şöyle der gibidir: *"Hani şu ilk yaratma işini yapan zat var ya, işte son yaratma işini de yapacak olan zat yine o zattır."* İşte bu manaya dikkat çekmek için yüce Rabbimiz, ayetin ikinci bölümünde bizzat, Yüce Allah'ın ismine yer verdi ve orada:

"Sonra Allah –aynı şekilde– *sonraki yaratmayı da yapacaktır."* Yüce Allah ayetin bu kısmında bizzat, yüce ismini açık olarak zikrediyor ve bu ikini yaratma işini yapacak olan da, ilk yaratmayı yatığı gibi, Allah (cc) yapacaktır ve bu ona aittir, diyerek buna dikkat çekiyor.

"Şüphesiz Allah'ın gücü her şeye hakkıyla yeter." her şeye kadirdir.

21 – "O, –Allah, inançsızlıklarında direnenleri rezil etmek suretiyle– **dilediğine azap eder,** –kimisini de hidayete erdirerek böylece– **dilediğine de merhamet eder."** Ya da dilediklerine hırsları yüzünden azap eder, kanaat etmeleri sebebiyle de dilediklerine de rahmetiyle muamelede bulunur.

Ya da kötü ahlakları sebebiyle dilediklerine azap eder, güzel ahlaklarından ötürü de dilediklerine merhamet eder. Ya da Allah'tan (cc) yüz çevirmeleri nedeniyle dilediklerine azap eder, Allah'a (cc) yönelmeleri sebebiyle de dilediklerine de merhamet eder. Ya da bidatlere uymaları yüzünden dilediklerini cezalandırır, sünnete sarılmaları bakımından da istediklerini ödüllendirir.

"Ancak O'na –Allah'a– **döndürüleceksiniz."** O'na götürülecek, onun huzuruna çıkarılacaksınız.

22 – Siz, –şu geniş– **yerde de** –ve eğer orada olsaydınız yerden daha geniş olan, daha yaygın ve düzgün olan– **gökte de** –Rabbinizi– **aciz bırakacak değilsiniz.** –Yani siz Allah'ın hükmünden ve kazasından kaçmaya kalkışsanız bile, asla ondan kaçamayacaksınız.– **Sizin Allah'tan başka** –işlerinizi çekip çevirecek olan– **ne bir dostunuz, ne de** –sizden benim azabımı engelleyecek– **bir yardımcınız vardır.**

23 – Allah'ın ayetlerini –Yani vahdaniyetini gösteren delilleri, birliğine delalet eden kanıtları, gönderdiği kitapları, gösterdiği mucizeleri– **ve O'na kavuşmayı inkâr edenler var ya; işte onlar benim rahmetimden** –cennetimden– **ümit kesmişlerdir. İşte onlar için elem verici bir azap vardır.**

24. – 27. AYETLER

فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهٖٓ اِلَّٓا اَنْ قَالُوا اقْتُلُوهُ اَوْ حَرِّقُوهُ فَاَنْجٰيهُ
اللّٰهُ مِنَ النَّارِۜ اِنَّ فٖى ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٢٤﴾ وَقَالَ
اِنَّمَا اتَّخَذْتُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ اَوْثَانًاۙ مَوَدَّةَ بَيْنِكُمْ فِى الْحَيٰوةِ
الدُّنْيَاۚ ثُمَّ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ يَكْفُرُ بَعْضُكُمْ بِبَعْضٍ وَيَلْعَنُ بَعْضُكُمْ
بَعْضًاۘ وَمَاْوٰيكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُمْ مِنْ نَاصِرٖينَۗ ﴿٢٥﴾ فَاٰمَنَ لَهُ
لُوطٌۢ وَقَالَ اِنّٖى مُهَاجِرٌ اِلٰى رَبّٖىۜ اِنَّهُ هُوَ الْعَزٖيزُ الْحَكٖيمُ ﴿٢٦﴾
وَوَهَبْنَا لَهُٓ اِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ وَجَعَلْنَا فٖى ذُرِّيَّتِهِ النُّبُوَّةَ وَالْكِتَابَ
وَاٰتَيْنَاهُ اَجْرَهُ فِى الدُّنْيَاۚ وَاِنَّهُ فِى الْاٰخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحٖينَ ﴿٢٧﴾

Meâli

24. *(İbrahim'in)* kavminin cevabı, şöyle demekten ibaret oldu. "Onu öldürün veya yakın." Allah da onu ateşten kurtardı. Şüphesiz bunda inanan bir toplum için ibretler vardır.

25. İbrahim, onlara dedi ki: "Sırf aranızda dünya hayatına mahsus bir sevgi *(ve çıkar)* uğruna Allah'ı bırakıp birtakım putlar edindiniz. Sonra kıyamet gününde kiminiz kiminizi inkâr edip tanımayacak; kiminiz kiminize lânet edecektir. Barınağınız cehennem olacaktır. Yardımcılarınız da olmayacaktır."

26. Bunun üzerine Lût, ona *(İbrahim'e)* iman etti. İbrahim, dedi ki: "Ben, Rabbime *(gitmemi emrettiği yere)* hicret edeceğim. Şüphesiz O, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir."

27. Ona *(İbrahim'e)* İshak'ı ve Yakub'u bahşettik. Onun soyundan gelenlere peygamberlik ve kitap verdik. Ayrıca ona dünyada mükâfatını da verdik. Şüphesiz o, ahirette de salih kimselerdendir.

Tefsiri

24 – İbrahim, kavmini imana davet edince,– **"kavminin** –İbrahim'e– **cevabı, şöyle demekten ibaret oldu: "Onu öldürün veya yakın."** Yani birbirlerine veya içlerinden biri onlara böyle dedi. Susanlar ve ses çıkarmayanlar da bu tekliften memnun idiler. Bu itibarla hepsi de sanki o sözü söylemiş gibidirler ve hepsi de aynı hükme tabidirler. Sonunda hepsi de Hz. İbrahim'i (as) yakmaya, ateşe atmaya karar verdiler. Böylece Hz. İbrahim'in (as) kavmi onu ateşe attıklarında **"Allah da onu ateşten kurtardı. Şüphesiz bunda** –İbrahim'e ve bize karşı işledikleri bu davranışlarında– **inanan bir toplum için ibretler vardır."**

Rivayete göre, Hz. İbrahim'in (as) kavmi, onu ateşe attıkları gün, Allah (cc) onları ateşten yararlandırmadı, hiçbir ateşleri o gün yanmadı. Hatta yanan ateş ısı vermiyor, etrafını soğutup serinletiyordu.

25 – İbrahim, onlara dedi ki: "Sırf aranızda dünya hayatına mahsus bir sevgi (ve çıkar) **uğruna Allah'ı bırakıp birtakım putlar edindiniz. Sonra kıyamet gününde kiminiz kiminizi inkâr edip tanımayacak; kiminiz kiminize lânet edecektir. Barınağınız cehennem olacaktır. Yardımcılarınız da olmayacaktır."**

"İbrahim, onlara –kavmine– *dedi ki: "Sırf aranızda dünya hayatına mahsus bir sevgi* (ve çıkar) *uğruna Allah'ı bırakıp birtakım putlar edindiniz."*

Bu ayette geçen « مَوَدَّةً » kelimesini, Hamza ve Hafs, « مَوَدَّةَ بَيْنِكُمْ » olarak okurlarken, Medine ve Şam kıraat imamları ile Hammad, Yahya ve Halef bunu, « مَوَدَّةً بَيْنَكُمْ » diye okumuşlardır. Mekke ve Basra okulları ile Ali aynı kelimeyi merfu olarak « مَوَدَّةٌ بَيْنَكُمْ » diye okumuşlardır. Eş-Şemuni, Bercumi ise aynı kelimeyi « مَوَدَّةٌ بَيْنَكُمْ » diye okumuşlardır.

İki yorum açısından kelimenin mansub olarak okunması, sebep ve illet açısındandır. Buna göre mana şöyle olmaktadır:

"Nasıl ki insanlar herhangi bir mezhep ve görüş etrafında buluşuyorlarsa ve bu durum onların birbirlerini sevmelerine, bağlı kalmalarına neden olabiliyorsa, sizin de durumunuz aynen böyledir. Çünkü siz de aranızda karşılıklı çıkar için putlara ibaret ve tapınmada güya sevgi göstermeniz ve bu amaçla buluşmak üzere bir araya toplanmanız ve bu putlara tapma konusunda ittifak içinde olmanız da aynen böyledir."

Öte taraftan « مَوَدَّةً » kelimesinin aynı zamanda ikinci meful olması da mümkündür. Tıpkı ﴿ اتَّخَذَ إِلَهَهُ هَوَيهُ ﴾ [48] kavli gibidir. « اِنَّمَا » kelimesindeki « مَا » harfi, *kâffe*dir. Yani mana şöyle olmaktadır:

"Sizler putları aranızda bir sevgi bağı kıldınız, bir çıkar edindiniz." Buna göre bir mahzuf muzaf burada takdir edilir. Yani: *"Siz, o putları aranızda sevilmeye bir sebep yaptınız."* demektir. Bu da adeta şu ayetteki gibi olmaktadır:

﴿ وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَتَّخِذُ مِنْ دُونِ اللهِ أَنْدَادًا يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللهِ ﴾

"Öyle insanlar da vardır ki, Allah'tan başka varlıkları Allah'a denk varlıklar kabul ederler ve onları Allah'ı sever gibi severler." [49]

Ayetteki « مَوَدَّةً » kelimesinin mansub okunması halinde iki gerekçe ileri sürülerek değerlendirildiği gibi, merfu olarak okunması durumunda da yine iki yönden değerlendirilmek suretiyle yorumlanabilir. Bu durumda « مَوَدَّةُ » kelimesi « اِنَّ »'nin haberi olur ve « اِنَّمَا »'daki « مَا » ilgi zamiri yani mevsuledir. İkinci gerekçe ise « مَوَدَّةُ » kelimesi mahzuf bir mübtedanın haberidir.

Buna göre de mana şöyle olmaktadır: *"Doğrusu putlar aranızdaki sevgi bağıdır veya sebebidir."*

[48] Furkan, 43 ve Casiye, 23.
[49] Bakara, 265.

Ayette geçen « مَوَدَّةَ » kelimesini isim tamlaması olarak okuyan kimse, o takdirde, Meveddet kelimesini zarf olarak değil, isim olarak değerlendirmiş olur. Bu adeta: ﴿ شَهَادَةُ بَيْنِكُمْ ﴾ [50] kavli gibi olur.

Kelimeyi tenvinli olarak « مَوَدَّةً » diye okuyanlar ise, bu takdirde, « بَيْنِكُمْ » kavlini de mansub olarak « بَيْنَكُمْ » olarak zarf diye değerlendirmek suretiyle böyle okumuş olurlar.

"Sonra kıyamet gününde kiminiz kiminizi inkâr edip tanımayacak;" yani putlar, kendilerini ilah kabul edenleri kabul etmeyecek, onları red dedecek, kendilerinin de mabut olmadıklarını, ilah olmakla hiçbir ilgilerinin bulunmadığını söyleyecekler ve kendilerini ilah kabul edenlerden uzak duracaklardır, *"kiminiz kiminize lânet edecektir."* Kıyamet gününde aralarında lanetleşme meydana gelecek, taraflar suçu birbirilerinin üzerlerine atarak kendilerini güya aklamaya çalışacaklar, karşı tarafa lanet okuyacaklar ama bu da yarar sağlamayacaktır. Tabi (uydu olanlar), lider konumunda olanları lanetleyeceklerdir.

"Barınağınız –yani tapanların da, kendilerine tapılan putların da, tabi olanlar da, metbu olanların da yerleri – *cehennem olacaktır.* –Sizin orada– *Yardımcılarınız da olmayacaktır."*

26 – "Bunun üzerine –Hz. İbrahim'in (as) kardeşinin oğlu olan yeğeni– **Lût, ona** –İbrahim'e– **iman etti.** –Hz. Lut, ateşin, Hz. İbrahim'i (asm) yakmadığını görünce, ona ilk iman eden kişi oldu.– **İbrahim, dedi ki: 'Ben,** –Kevsa denilen bu yerden– **Rabbime** –Rabbimin benden gitmemi emrettiği yere– **hicret edeceğim."** Göçüp gideceğim.

Kevsa, Kufe'den itibaren Harran bölgesine kadar olan en büyük yerleşim bölgelerinden biriydi. Hz. İbrahim (as) daha sonra buradan da Filistin'e göç etti. Filistin Şam-Suriye topraklarına dâhil olan bir bölgeydi. İşte bunun içindir ki: *"Her peygamberin bir hicret ettiği yer vardır."* derler. Hz. İbrahim'in (as) ise iki hicreti olmuştur.

Birinci hicreti yanında Hz. Lut da olduğu halde Sare ile birlikte olan hicretidir ki, daha sonra Sare ile evlenmiştir.

---

[50] Maide, 106.

"Şüphesiz O, –düşmanlarımdan beni koruyan– **mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir."** Bunun için de Rabbim, bana sadece benim için hayırlı olanı emreder.

27 – Ona (İbrahim'e) **İshak'ı ve Yakub'u bahşettik. Onun soyundan gelenlere peygamberlik ve kitap verdik. Ayrıca ona dünyada mükâfatını da verdik. Şüphesiz o, ahirette de salih kimselerdendir.**

"Ona –İbrahim'e çocuk olarak– *İshak'ı ve* –torun olarak da İshak'ın oğlu– *Yakub'u bahşettik."* Burada Hz. İsmail'e yer verilmemesi, onun çok şöhret bulması, tanınmış olması hasebiyledir.

"Onun –İbrahim'in– *soyundan gelenlere peygamberlik* –verdik. Çünkü Hz. İbrahim (as) peygamberlerin soy ağacıdır.– *Ve* –ona– *kitap verdik."* Burada Kitap cins isimdir. Yani onun soyundan gelen peygamberlere Tevrat, İncil, Zebur ve Kur'an verdik.

"Ayrıca ona –İbrahim'e (as)– *dünyada mükâfatını da verdik."* Yani o, dünya ayakta kaldığı sürece hem güzellikle yâd edilecek, salât ve selam getirilecek ve tüm hak din mensupları onu hep seveceklerdir. Ya da onun kabrinin yanında konuk severliği hep devam edecektir. Bu durum, ondan başkasına nasip olmamıştır ve olmayacaktır.

"Şüphesiz o, ahirette de salih kimselerdendir." Yani cennet ehlindendir. Hasan Basri'den (ra) gelen rivayet de böyledir.

28. – 35. AYETLER

وَلُوطًا إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِٓ إِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ الْفَاحِشَةَ مَا سَبَقَكُمْ بِهَا مِنْ
أَحَدٍ مِنَ الْعَالَمِينَ ﴿٢٨﴾ أَئِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ الرِّجَالَ وَتَقْطَعُونَ السَّبِيلَ
وَتَأْتُونَ فِي نَادِيكُمُ الْمُنْكَرَ فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِٓ إِلَّآ أَنْ
قَالُوا ائْتِنَا بِعَذَابِ اللّٰهِ إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٢٩﴾ قَالَ رَبِّ
انْصُرْنِي عَلَى الْقَوْمِ الْمُفْسِدِينَ ﴿٣٠﴾ وَلَمَّا جَٓاءَتْ رُسُلُنَٓا إِبْرٰهِيمَ
بِالْبُشْرٰى قَالُٓوا إِنَّا مُهْلِكُٓوا أَهْلِ هٰذِهِ الْقَرْيَةِ إِنَّ أَهْلَهَا كَانُوا
ظَالِمِينَ ﴿٣١﴾ قَالَ إِنَّ فِيهَا لُوطًا قَالُوا نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَنْ فِيهَا
لَنُنَجِّيَنَّهُ وَأَهْلَهُٓ إِلَّا امْرَأَتَهُ كَانَتْ مِنَ الْغَابِرِينَ ﴿٣٢﴾ وَلَمَّٓا أَنْ
جَٓاءَتْ رُسُلُنَا لُوطًا سِٓيءَ بِهِمْ وَضَاقَ بِهِمْ ذَرْعًا وَقَالُوا لَا تَخَفْ
وَلَا تَحْزَنْ إِنَّا مُنَجُّوكَ وَأَهْلَكَ إِلَّا امْرَأَتَكَ كَانَتْ مِنَ الْغَابِرِينَ
﴿٣٣﴾ إِنَّا مُنْزِلُونَ عَلٰٓى أَهْلِ هٰذِهِ الْقَرْيَةِ رِجْزًا مِنَ السَّمَٓاءِ بِمَا
كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿٣٤﴾ وَلَقَدْ تَرَكْنَا مِنْهَٓا اٰيَةً بَيِّنَةً لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٣٥﴾

Meâli

28. Lût'u da peygamber olarak gönderdik. Hani o, kavmine şöyle demişti: "Gerçekten siz, sizden önce dünyada hiçbir toplumun yapmadığı bir hayâsızlığı işliyorsunuz."

29. "Siz hâlâ erkeklerle cinsel ilişkiye girecek, yol kesecek ve toplantılarınızda edepsizlik yapacak mısınız?" Kavminin cevabı da şöyle demekten ibaret oldu: "Eğer doğru söyleyenlerden isen, haydi Allah'ın azabını getir bize."

30. *(Lût)* Dedi ki: "Ey Rabbim! Şu bozguncu kavme karşı bana yardım et."

31. Elçilerimiz *(melekler)* İbrahim'e müjdeyi getirdiklerinde, ona dediler ki: "Biz, bu memleket halkını helâk edeceğiz, çünkü oranın ahalisi zalim kimselerdir."

32. İbrahim, dedi ki "Ama orada Lût var." Onlar, dediler ki: "Orada kimin bulunduğunu biz daha iyi biliriz. Biz, onu ve ailesini elbette kurtaracağız. Ancak karısını değil. O, geri kalıp helâk edilenlerden olacaktır."

33. Elçilerimiz Lût'a geldiklerinde, Lût, onlar yüzünden tasalandı, onlar hakkında çaresizlik içine düştü. Elçiler ona, şöyle dediler: "Korkma, üzülme. Biz, seni ve aileni kurtaracağız. Ancak karını değil. O, geride kalıp helâk edilenlerden olacaktır."

34. Şüphesiz biz, bu memleket halkı üzerine, fasıklık ettiklerinden dolayı gökten bir azap indireceğiz.

35. Andolsun biz, aklını kullanacak bir kavim için o memleketten ibret alınacak apaçık bir delil bıraktık.

Tefsiri

28 – Lût'u da –hatırla, onu da an. Çünkü onu da– **peygamber olarak gönderdik. Hani o, kavmine şöyle demişti: "Gerçekten siz, sizden önce dünyada hiçbir toplumun yapmadığı bir hayâsızlığı işliyorsunuz.**

Hayatta en iğrenç fiil olan livatayı işliyorsunuz. Oysa sizden önce geçen milletler arasında böyle bir iğrençliği işleyen olmuş değildi. Bu cümle, yeni bir ifade ve giriştir. İşlenen fiilin ne kadar iğrenç bir fiil olduğunu *"fahişe"* kelimesiyle ortaya koymuştur. Sanki burada şöyle der gibidir: *"Neden bu fiile Fahişe dendi?"* Çünkü bunlardan önce geçen hiçbir kavim bu iğrenç fiil işlenmiş değildi. Hatta derler ki:

"Hz. Lut'un (as) kavminden önce hiçbir erkeğin erkeklik organı bir başka erkeğin üzerine konmuş değildi."

29 – "Siz hâlâ erkeklerle cinsel ilişkiye girecek, yol kesecek ve toplantılarınızda edepsizlik yapacak mısınız?" Kavminin cevabı da şöyle demekten ibaret oldu: "Eğer doğru söyleyenlerden isen, haydi Allah'ın azabını getir bize."

"Siz hâlâ erkeklerle ilişkiye girecek, yol kesecek –yol kesenlerin yaptıkları gibi yol kesip adam öldürecek, mallarını yağmalayacak, yoldan gelip geçenleri bu fiile zorlayacak, ya denildiği gibi yollarda böyle iğrenç bir fiili işleyerek yola engel çıkaracak– *ve toplantılarınızda* –meclislerinizde– *edepsizlik* –edecek misiniz? Yani erkek erkeğe ilişkide bulunacak, birbirinizle küfürleşecek, şakalarınızda bile iğrenç sözler kullanacak, yoldan gelip geçenlere çakıl taşlarını fırlatacak mısınız? Ağızlarınızda sakız çiğneyecek, parmakları çıtlatacak veya kıtlatacak mısınız? Evet, bütün bu iğrençlikleri– *yapacak mısınız?"* Aslında, meclise, orada ehil olanlar bulunmadığı sürece, oraya meclis denmez, kötülük adına toplanılan yer denir.

İşte bunun üzerine– *"Kavminin* –Lut'a (as)– *cevabı da şöyle demekten ibaret oldu: 'Eğer doğru söyleyenlerden isen, haydi Allah'ın azabını getir bize."* Yani bize geleceğinden söz ettiğin vadini verdiğin azabı, eğer dediğinde samimi ve dürüst isem haydi o azabı bize getir, sözü oldu.

Bir önceki ayetin başında geçen « إِنَّكُمْ » kavli ile bu ayetin başında geçen « أَئِنَّكُمْ » kavlini Şam okulu ve Hafs, « إِنَّكُمْ » ve « أَئِنَّكُمْ » olarak okumuşlardır. Nitekim İmam olarak anılan asıl nüshada yani asıl Hz. Osman (ra) nüshasında yazılı bulunan şekil de böyledir.

Kufe okulu ise Hafs dışında her iki ayetin de başında yer alan bu kelimeyi ikişer hemzeli olarak « أَئِنَّكُمْ » diye okumuşlardır.

Ebu Amr ise, aynı kelimenin başında bulunan « أ »'yi med ederek (uzatarak) ve ondan sonra da esreli bir « ى » harfi getirerek « آيِنَّكُمْ » diye kıraat etmiştir.

Mekke Okulu, Kâlun dışında Nafi, Zeyd dışında Sehl ve Yakub hemze-i maksure ile ve esreli bir « ى » ile olmak üzere, « أَيِنَّكُمْ » diye okumuşlardır.

30 – Lût– **Dedi ki: 'Ey Rabbim! Şu bozguncu kavme karşı** – azabını indirerek– **bana yardım et.'** –Çünkü bunlar, halkı masiyet olan, fuhuş olan iğrenç işlere zorlamaktadırlar.

31 – Elçilerimiz (melekler) İbrahim'e müjdeyi getirdiklerinde, ona dediler ki: "Biz, bu memleket halkını helâk edeceğiz, çünkü oranın ahalisi zalim kimselerdir."

"Elçilerimiz –yani melekler– *İbrahim'e* –oğlu İshak'ın doğacağını ve ondan da bir torununun olacağını haber vermek amacıyla– *müjdeyi getirdiklerinde, ona* –İbrahim'e– *dediler ki: 'Biz, bu memleket halkını helâk edeceğiz,..."*

Burada ayette geçen « مُهْلِكُوٓا » kelimesinin izafet olarak gelmesi, marifelik ifade etmemiştir. Çünkü kelime istikbale yönelik bir mana içermektedir. Burada helaki sözkonusu olan memleket, Sodom'dur ki, halk arasında şöyle söylenmektedir: *"Sodom kendisinden daha zorbadır."*

Ayette yer alan *"Bu memleket"* kavli, yakını gösteren işaret ismiyle belirtilmiş olması, sözkonusu kasabanın Hz. İbrahim'in (as) bulunduğu yere yakın olduğu hissini veriyor. Hatta söylenenlere göre burası Hz. İbrahim'in (as) bulunduğu yere bir gün bir gece uzaklıkta olan bir yerdeymiş.

"...çünkü oranın ahalisi zalim kimselerdir." Yani zulüm onların içlerine işlemiştir. Onlar zaten öteden beri zulüm ve haksızlıkta hem ısrar edip durmuşlardır. Aynı zamanda küfre de girmişlerdir. Çünkü inkârcı bir toplum idiler ve türlü türlü isyanlar sergiliyorlardı, çeşit çeşit masiyet işliyorlardı.

32 – İbrahim,– **"Dedi ki: 'Ama orada Lût var.'** – Aralarında hiçbir suç ve günahı olmayan, zulüm ve haksızlıktan beri olan biri var, o da Lut peygamberdir (as). Bunun üzerine– **Onlar,** –melekler– **dediler ki: 'Orada kimin bulunduğunu biz** –senden– **daha iyi biliriz. Biz, onu ve ailesini elbette kurtaracağız. Ancak karısını değil. O, geri kalıp helâk edilenlerden olacaktır.'"** Ebedi olarak azap edilenlerden olacaktır.

Asım dışında, Yakub ve Kufe Okulu, « لَنُنْجِيَنَّهُ » olarak okumuşlardır.

Sonrasında ise, meleklerin Hz. İbrahim'in yanından ayrılmalarından sonra, gidecekleri yol istikametini bildirerek gelen ayette olay şöyle anlatılıyor:

33 – Elçilerimiz Lût'a geldiklerinde, Lût, onlar yüzünden tasalandı, onlar hakkında çaresizlik içine düştü. Elçiler ona, şöyle dediler: "Korkma, üzülme. Biz, seni ve aileni kurtaracağız. Ancak karını değil. O, geride kalıp helâk edilenlerden olacaktır."

"Elçilerimiz Lût'a geldiklerinde, Lût, onlar yüzünden tasalandı,.." meleklerin gelişi Hz. Lut'u (as) tedirgin etti.

Ayette geçen « أَنْ » harfi sıladır. İki fiilin varlığını tekit ediyor ve sanki iki fiilden biri diğeri üzerine terettüp ediyor olarak gösteriyor. Sanki her iki fiil de aynı zaman diliminde meydana gelmiş gibi gösterilmektedir. Burada şöyle denilir gibidir:

"Lut (as), evine konukların geldiğini görünce, kavminden onlara bir kötülük geleceği endişesiyle hiç beklemeksizin kendisini ani bir telaş sardı, ne yapacağını bilemiyordu. Çünkü misafirlerinin melek olduklarını bilmiyordu. Zira insan suretinde gelmişlerdi ve kavminin onlara bir kötülük yapabilecekleri endişesi ve telaşı kendisini sarmıştı."

Ayette geçen « سِيءَ » kelimesini Kufe, Şam okulları ve Ali burada görüldüğü gibi « سِيءَ » diye okumuşlardır.

"onlar hakkında çaresizlik içine düştü." Gelenlerin durumu onu iyice bunaltmıştı. Çaresizlik içerisindeydi. Çünkü kavmine karşı direnme gücü kalmamıştı.

Ayette geçen « ذَرْعًا » kelimesi, güç ve takat demektir. « ضِيقُ الذَّرْعِ » veya « ضِيقُ الذِّرَاعِ » güç kaybetme, güç yetirme demektir. Nitekim « رَحْبُ الذِّرَاعِ » da, güç yetirmek, takati kesilmez manasına gelir. Esasen bu ifade, kişinin ellerini uzun olması manasınadır. Bir kimsenin eğer eli, kolu uzunsa, eli ve kolu kısa olana göre daha yüksek yerlere ulaşabilir, ifadesinden alınan bir anlatım tarzıdır. Bu itibarla bu ifade, acizlik ve kudret konusunda bir darbı mesel (özdeyiş) halini almıştır ve « ذَرْعًا » kelimesi temyiz olarak da mansubtur.

"Elçiler ona, –Lut'a– *şöyle dediler: 'Korkma, üzülme. Biz, seni ve aileni kurtaracağız. Ancak karını değil. O, geride kalıp helâk edilenlerden olacaktır.'"*

Ayette geçen « مُنَجُّوكَ » kelimesini, Mekke Okulu ve Hafs dışında Kufe okulu şeddesiz olarak « مُنْجُوكَ » diye okumuşlardır. « مُنَجُّوكَ » kelimesinde yer alan « كَ » harfi, cer mahallinde gelmiştir ve « أَهْلَكَ » kelimesi de mahzuf olan bir fiil ile mansubtur. Yani bu « وَ نُنَجّي اَهْلَكَ » takdirindedir. Ki, *"aileni kurtaracağız ancak karını değil"*, demektir.

34 – Şüphesiz biz, bu memleket halkı üzerine, fasıklık ettiklerinden –ve bu yüzden de Allah (cc) ve Resulüne itaatten çıktıklarından– **dolayı gökten bir azap indireceğiz.**

Bu ayette geçen « مُنْزِلُونَ » kelimesini, Şam Okulu şeddeli olarak « مُنَزِّلُونَ » diye okumuşlardır.

35 – Andolsun biz, aklını kullanacak bir kavim için o memleketten ibret alınacak apaçık bir delil –olarak eserlerini, harabeye dönen ev ve yurtlarını, bir yoruma göre de yeryüzünde kararan suları– **bıraktık.**

Ayette yer alan « لِقَوْمٍ » kelimesinin başında bulunan « لِ » harfi ya « تَرَكْنَا » fiiline veya « بَيِّنَةً » kelimesine müteallıktir.

❁ ❁ ❁

36. – 40. AYETLER

وَإِلَى مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا فَقَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ وَارْجُوا الْيَوْمَ الْاٰخِرَ وَلَا تَعْثَوْا فِى الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿٣٦﴾ فَكَذَّبُوهُ فَأَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ فَأَصْبَحُوا فِى دَارِهِمْ جَاثِمِينَ ﴿٣٧﴾ وَعَادًا وَثَمُودَا وَقَدْ تَبَيَّنَ لَكُمْ مِنْ مَسَاكِنِهِمْ وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيلِ وَكَانُوا مُسْتَبْصِرِينَ ﴿٣٨﴾ وَقَارُونَ وَفِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مُوسٰى بِالْبَيِّنَاتِ فَاسْتَكْبَرُوا فِى الْأَرْضِ وَمَا كَانُوا سَابِقِينَ ﴿٣٩﴾ فَكُلًّا أَخَذْنَا بِذَنْبِهِ فَمِنْهُمْ مَنْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِ حَاصِبًا وَمِنْهُمْ مَنْ أَخَذَتْهُ الصَّيْحَةُ وَمِنْهُمْ مَنْ خَسَفْنَا بِهِ الْأَرْضَ وَمِنْهُمْ مَنْ أَغْرَقْنَا وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلٰكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٤٠﴾

Meâli

36. Medyen'e de kardeşleri Şu'ayb'ı peygamber olarak gönderdik. Şuayb, dedi ki: "Ey kavmim! Allah'a kulluk edin. Ahiret gününe ümit besleyin ve yeryüzünde bozgunculuk yaparak karışıklık çıkarmayın."

37. Kavmi, onu yalanladı. Bunun üzerine kendilerini o malum sarsıntı yakaladı da yurtlarında dizüstü çökekaldılar.

38. Âd ve Semûd kavimlerini de helâk ettik. Bu, onların *(harap olmuş)* yurtlarından size besbelli olmuştur. Şeytan, onlara işlerini süslemiş ve onları doğru yoldan alıkoymuştur. Hâlbuki onlar gözü açık kimselerdi.

39. Karun'u, Firavun'u ve Hâmân'ı da helâk ettik. Andolsun, Musa kendilerine apaçık mucizeler getirmişti de yeryüzünde büyüklük taslamışlardı. Oysa bizi geçip *(azabımızdan)* kurtulamazlardı.

40. Bunların her birini kendi günahları yüzünden yakaladık. Onlardan taş yağmuruna tuttuklarımız var. Onlardan o korkunç sesin yakaladığı kimseler var. Onlardan yerin dibine geçirdiklerimiz var. Onlardan suda boğduklarımız var. Allah, onlara zulmediyor değildi, fakat onlar kendilerine zulmediyorlardı.

Tefsiri

36 – Medyen'e de kardeşleri Şu'ayb'ı peygamber olarak gönderdik. Şuayb, dedi ki: "Ey kavmim! Allah'a kulluk edin. Ahiret gününe ümit besleyin –Akıbeti sevap olabilecek, sevap umudunu ve beklentisini sağlayacak olan işler yapın veya Allah'tan (cc) korkun.– **ve yeryüzünde bozgunculuk yaparak karışıklık çıkarmayın.** –Bozgunculuk amaçlayarak yanlış işlere kalkışmayın.–

37 – Kavmi, onu yalanladı. Bunun üzerine kendilerini o malum sarsıntı –o şiddetli deprem, titreme– **yakaladı da yurtlarında dizüstü çökekaldılar.**

Çünkü yerin o şiddetli sarsıntısı, kalplerini tir tir titretiyordu, adeta kalpleri yerlerinden fırlayacaktı. Bu yüzden bulundukları yerlerinde, yurtlarında ve toprakları üzerinde dizüstü çöktüler. Öylece ölüp kaldılar.

Ayette, « دَارْ » – *"ev, yurt"* kelimesi, tekil olarak geldi, çoğul olarak zikredilmedi. Yani « دِيَارْ » – *"evler, yurtlar"* tarzında gelmedi. Çünkü bir yurt, bütün yurtlar manasınadır. Bu itibarla giyilen bir şey değildir. Böyle olması hasebiyle hepsi de o evin yani toprakların üzerinde yaşadıklarından adeta tek ev hükmünde olarak zikredilmiştir.

38 – "Âd ve Semûd kavimlerini de helâk ettik. Bu, onların –yani helak olmak suretiyle harap olmuş diye tanıtılan– **yurtlarından** –yer ve yurtları yönünden– **size besbelli olmuştur."** Çünkü gezi ve seyahatlerinizde olsun, gidiş ve gelişlerinizde olsun siz oraları gayet açık ve seçik olarak gözlerinizle görmüştünüz. Zira Mekkeliler o taraflara doğru yaptıkları seferlerinde ve yolculuklarında oraları gözleriyle görüyorlardı.

"Şeytan, onlara işlerini –küfür ve günahlarını, masiyetlerini– **süslemiş ve onları** –emrolundukları ve gitmeleri gereken yoldan, yani Allah ve resullerine iman etmek olan bu yoldan, yani– **doğru yoldan alıkoymuştur. Hâlbuki onlar gözü açık kimselerdi."** Yani akıllı idiler, dikkatle baktıklarında olaylardan ders çıkarabilecek konumdaydılar, hak ile batılı birbirinden ayırt edebilecek haldeydiler ama onlar buna rağmen kendilerinden istenen bu şeyleri yapmadılar, yapmamakta direndiler.

Ayetin başında yer alan « عَادًا » kelimesi, muzmar (gizli) kalan « اَهْلَكْنَا هَا » – *"helak ettik"* fiiliyle mansubtur. Çünkü bir önceki ayette geçen: « فَاَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ » – *"Bunun üzerine kendilerini o malum sarsıntı yakaladı."* ibaresi, zaten buna delalet etmektedir. Çünkü bu, helak etmek, yok etmek manasına gelir. Ayrıca ayette geçen *"Semud"* kelimesini de Hamza, Hafs, Sehl ve Yakub « ثَمُودًا » olarak kıraat etmişlerdir.)

39 – Karun'u, Firavun'u ve Hâmân'ı da helâk ettik. Andolsun, Musa kendilerine apaçık mucizeler getirmişti de yeryüzünde büyüklük taslamışlardı. Oysa bizi geçip –azabımızdan– **kurtulamazlardı.**

Nerede olurlarsa olsunlar ve nerede bulunurlarsa bulunsunlar Allah'ın emri gelip onları yakalayacaktı ve kaçışları da olmayacaktı, zaten de öyle olmuştur.

40 – "Bunların her birini kendi günahları yüzünden yakaladık." Bu ayet, hiç suçu ve günahı olmadan da insanların cezalandırılacağını savunan ve bunu caiz görenleri reddetmektedir ve onlar aleyhine bir delildir. **"Onlardan taş yağmuruna tuttuklarımız var."** Öylesine bir kasırga ve hortum idi ki, içinde çakıl taşları da bulunuyordu. İşte böyle bir azap ve ceza ile Lut kavmini helak ettik. **"Onlardan o korkunç sesin yakaladığı kimseler var."** Bu ceza ile helak edilenler de Medyen halkı ile Semud kavmi idiler. **"Onlardan** –Karun gibi– **yerin dibine geçirdiklerimiz var. Onlardan** –Hz. Nuh'un (as) kavmi ve Firavun gibi– **suda boğduklarımız var. Allah, onlara** –suçsuz yere– **zulmediyor değildir. Fakat onlar** –küfürleri, azgınlık ve sapıklıkları sebebiyle– **kendilerine zulmediyorlardı."**

41. - 43. AYETLER

مَثَلُ الَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ اَوْلِيَٓاءَ كَمَثَلِ الْعَنْكَبُوتِۚ اتَّخَذَتْ بَيْتًاۜ وَاِنَّ اَوْهَنَ الْبُيُوتِ لَبَيْتُ الْعَنْكَبُوتِۢ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿٤١﴾ اِنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا يَدْعُونَ مِنْ دُونِه۪ مِنْ شَيْءٍۜ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٤٢﴾ وَتِلْكَ الْاَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِۚ وَمَا يَعْقِلُهَٓا اِلَّا الْعَالِمُونَ ﴿٤٣﴾

Meâli

41. Allah'tan başkalarını dost edinenlerin durumu, kendine bir ev edinen örümceğin durumu gibidir. Evlerin en dayanıksızı ise şüphesiz örümcek evidir. Keşke bilselerdi!

42. Şüphesiz Allah, onların, kendini bırakıp da başka ne tür şeylere taptıklarını biliyor. O, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.

43. İşte bu temsilleri biz insanlar için getiriyoruz. Onları ancak alimler düşünüp anlarlar.

Tefsiri

41 - Allah'tan başkalarını dost edinenlerin durumu, kendine bir ev edinen örümceğin durumu gibidir. Evlerin en dayanıksızı ise şüphesiz örümcek evidir. Keşke bilselerdi!

"Allah'tan başkalarını dost –ilahlar– *edinenlerin* –Yani Allah'a (cc) putları (ve heykelleri) eş ve ortak koşanların güçsüzlük, zayıflık ve kötü tercih yönünden– *durumu, kendine bir ev edinen örümceğin durumu gibidir.* –Yani kendisi için bir ev/barınak yapan veya edinen *örümceğin durumu gibidir.* Çünkü o ev, örümceği ne sıcaktan ve ne de soğuktan koruyabilir. Evlerin sahip olduğu koruma özelliğine sahip değil ki, onu koruyabilsin. Nitekim putlar da aynen böyledirler. Onlar dünyada olsun, ahirette olsun, asla kendilerine tapanlara bir fayda sağlamayacaktır.

Hatem, bu ayette geçen « اتَّخَذَتْ » kelimesini hal olarak değerlendirmiştir.

Kaldı ki *"Evlerin en dayanıksızı ise şüphesiz örümcek evidir."* O evden daha basit, daha önemsiz olan bir başka ev yoktur.

Hz. Ali'ye (ra) izafeten gelen bir rivayete göre demiş ki:

"Evlerinizi, örümcek ağlarından temizleyin. Çünkü evleri örümcek ağlarına terk etmek sonuçta fakirlik getirir, yoksulluk nedeni olur."

Putların peşinde koşturanlar bu gerçeği *"Keşke bilselerdi!"* Yani dinlerinin bu konuya bu derece önem verdiğini, puta tapmanın bu denli basit ve aşağılık bir şey olduğunu keşke bilmiş olsalardı.

Yine söylenen bir yoruma göre ayetin manası şöyledir: Allah'a ibadet eden ve kullukta bulunan bir mümine kıyasla putlara - putlaştırdığı şeylere tapan müşriklerin durumu, adeta evini depreme dayanıklı halde yapan veya bir kaya içinde yontarak ev yapan ile örümcek evinin kıyaslaması gibidir. Nitekim evleri tek tek elden geçirmek suretiyle en basit ve hiçbir işe yaramayan evleri araştırdığında, bu en basit özelliğe sahip olarak işe yaramayan ev konumunda olanı örümcek ağı olduğunu göreceksin. Nitekim dinler ve inançları birer birer araştırma ve incelemeden geçirdiğinde, işe yaramayan en basit inancın putlara tapmak olduğunu göreceksin. Bu itibarla *"keşke bu gerçeği bilselerdi."*

Zeccac bir toplulukta demiş ki, ayetin takdiri şöyledir:

"Allah'tan başkalarını dost edinenlerin durumu, örümceğin durumu gibidir. Keşke bilselerdi."

42 – "Şüphesiz Allah, onların, kendini bırakıp da başka ne tür şeylere taptıklarını –kullukta bulunduklarını– **biliyor. O,** –Yani Allah (cc), şeriki ve ortağı olmayan, asla yenilmeyen– **mutlak güç sahibidir,** –ceza vermede hiçbir zaman aceleci davranmayan– **hüküm ve hikmet sahibidir..."**

Ayetin bu kısmında onların cehaletlerine, bunaklıklarına işaret edilmektedir. Çünkü bunlar hiçbir bilgileri ve güçleri olmayan cansız varlıklara tapıyorlar. Her şeye kadir olan ve her şeye hükmeden, gücü bütün güçlerin üzerinde olan ve kadir olan Allah'a (cc) kulluğu ve ibadeti ise terk ediyorlar.

Oysaki Allah (cc), öyle bir– "...**Hakimdir**" –ki, her ne iş yaparsa mutlaka bir hikmet ve bir tedbir gereği olarak işler ve yapar.

(Bu ayette geçen « تَدْعُونَ » kelimesini, A'şa ve Bercumi dışında Basra okulu ile Asım burada görüldüğü gibi « ي » harfiyle « يَدْعُونَ » diye okumuşlardır. Yine burada geçen « مَا » kelimesi, « اَلَّذِي » manasınadır. « يَدْعُونَ » fiilinin mefulü mukadderdir ve: « يَدْعُونَهُ » demektir. Ayrıca « مِنْ شَيْءٍ » ibaresindeki « مِنْ » edatı, tebyin (açıklamak) anlamına gelir.

43 – "**İşte bu temsilleri biz insanlar...**" burada insanlardan kasıt, Kureyş'in ileri gelenleri olup, bunak ve cahil, her şeyden habersiz liderler demektir. Çünkü bu bunaklar diyorlardı ki:

"Muhammed'in Rabbi, sineklerden ve örümceklerden darbı mesel veriyor, örnekler sunuyor, böyle basit şeyleri misal getiriyor." diyerek gülüp eğlenirlerdi.

İşte asıl onların gülünçlüklerini göstermek– **için getiriyoruz.** –Bu bakımdan **da** şöyle buyurdu:– **Onları ancak** –Allah'ı, isim ve sıfatlarını bilen– **alimler düşünüp anlarlar.** –Yani bunun doğruluğunu, güzelliğini sözü edilen bunaklar anlamazlar, akletmezler, bunun faydalarını da kavramazlar, ancak o bilginler bu gerçeği bilirler.

Çünkü verilen örnekler ve yapılan benzetmeler, kapalı ve gizli kalan manaların yollarını öğrenmek için bir araç ve vasıtadırlar. Böylece o gizli kalan gerçekler ortaya çıkabilsin ve zihinlerde yer edebilsinler istenmiştir.

Nitekim sözkonusu benzetme ve tasvir olayı ile de müşrik olanlarla tevhid ehli olanların durumu bilinsin ve anlaşılsın diye gösterilmiştir. Hz. Peygamber'den (sav) gelen rivayete göre, kendileri bu ayeti okurlar ve sonrasında da şöyle buyururlardı:

"Âlim kişi, Allah'ı bilip tanıyan, ona itaat etmek suretiyle amel eden ve onun gazabından kaçınandır."

Bu ayet, ilmin akıldan daha üstün ve değerli olduğunu göstermekte ve buna delalet etmektedir.

Ayette geçen « اَلْأَمْثَالُ » kelimesi sıfattır. « نَضْرِبُهَا » da haberdir.

44. - 45. AYETLER

خَلَقَ اللّٰهُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّ اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَةً
لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٤﴾ اُتْلُ مَٓا اُوحِيَ اِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ وَاَقِمِ الصَّلٰوةَ
اِنَّ الصَّلٰوةَ تَنْهٰى عَنِ الْفَحْشَٓاءِ وَالْمُنْكَرِ وَلَذِكْرُ اللّٰهِ اَكْبَرُ
وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَا تَصْنَعُونَ ﴿٤٥﴾

Meâli

44. Allah, gökleri ve yeri hak ve hikmete uygun olarak yaratmıştır. İşte bunda inananlar için bir ibret vardır.

45. *(Ey Muhammed!)* Kitaptan sana vahyolunanı oku! Namazı da dosdoğru kıl. Çünkü namaz, insanı hayâsızlıktan ve kötülükten alıkor. Allah'ı anmak *(olan namaz)* elbette en büyük ibadettir. Allah, yaptıklarınızı biliyor.

Tefsiri

44 – "Allah, gökleri ve yeri hak –gerçek– **ve hikmete uygun olarak yaratmıştır."** Yani Allah (cc) yeri ve göğü boşuna yaratmamıştır. Aksine bir hikmete ve incelik gereği olarak yaratmıştır. Çünkü bunun her ikisi de kullarının mesken yerleridir ve bunlardan ibret alacaklar için de ibret yerleridirler. Aynı zamanda bu ikisi, kudretinin azametini gösteren delillerdir. Sen şu ifadeyi görmez misin? Bak Allah (cc) ne buyuruyor: **"İşte bunda inananlar için bir ibret vardır."** Özellikle burada *"inananlar"* ifadesine yer verilerek buna dikkat çekilmekte ve insanların bundan yararlanmaları istenmektedir.

45 – (Ey Muhammed!) **Kitaptan sana vahyolunanı oku! Namazı da dosdoğru kıl. Çünkü namaz, insanı hayâsızlıktan ve kötülükten alıkor. Allah'ı anmak** (olan namaz) **elbette en büyük ibadettir. Allah, yaptıklarınızı biliyor.**

Ey Muhammed! Yüce Allah'a yaklaşmak için, onun kelamını tilavet etmek suretiyle– *"Kitaptan sana vahyolunanı oku!* –O kitapta emredilen ve yasaklanan konular üzerinde dur ve düşün.– *Namazı da dosdoğru kıl.* –Namazı ikame etmek suretiyle ona devam ederek, ara vermeden hep kılmayı sürdür.– *Çünkü namaz, insanı* –örneğin zina gibi çirkinliklerden,– *hayâsızlıktan ve* –hem aklın ve hem şeriatın uygun görmediği şeylerden,– *kötülükten alıkor."* Deniliyor ki:

Kim namaza riayet eder ve ona gereğince devam ederse, bu, onu sonunda gün gelir, günahları terk etmesine sebep olur.

Rivayete göre, bir gün Resulullah'a (sav):

– *Filan kimse gündüzleri hep namaz kılar ama geceleri de hırsızlık yapar, diye söylenmiş. Bunun üzerine Resulullah da (sav) şöyle buyurmuştur:*

– *"Onun namazı, kesin olarak onu bıraktıracaktır."* [51]

Yine rivayete göre Ensar'dan bir genç, Hz. Peygamber (sav) ile birlikte namaz kılarmış, fakat buna rağmen ne kadar kötülükler varsa, onları işlemekten de geri kalmazmış. Bu durum, Resulullah'a (sav) haber verilince Resulullah (sav) şöyle buyurmuştur:

"Onun namazı pek yakında onu, o kötülüklerden uzaklaştıracaktır."

Nihayet aradan uzun bir zaman geçmez, o genç tevbe ederek doğru yola dönmüş yapar. [52]

Abdurrahman b. Avf diyor (ra) ki:

"Ayette geçen 'Namaz, kötülükten alıkor' kavli, şu manaya gelir: «Sen namaz kılarken ve namazda iken, o takdirde sen iyilik ve taat üzeresindir. Bu itibarla o namaz seni kötülüklerden, münkerden ve iğrenç işler işlemekten engeller.»"

---

[51] Ahmed b. Hanbel, İshak b. Rahuye, İbn Hibban, Bezzar ve Ebu Ya'la rivayet etmişlerdir. Bak: *Haşiyetu'l-Keşşaf*, 3/441, dipnot: 3 (Çeviren).

[52] Hafız İbn Hacer Askalani, *"Bu hadisi bulamadım"*, diyor. *Haşiyetu'l-Keşşaf*, 3/441–442, Dipnot: 1 (Çeviren).

Hasan Basri'den rivayete göre demiş ki:

"Bir kimsenin kılmakta olduğu namazı, onu kötülüklerden, fuhşiyattan ve iğrençliklerden menetmiyorsa, uzaklaştırmıyorsa, onun namazı namaz değil ve o namaz onun üzerinde bir vebaldir, bir yüktür, demektir."

"Allah'ı anmak olan namaz elbette en büyük ibadettir." Yani namaz ibadeti, Allah'a (cc) olan taat arasında taatların en büyüğüdür. Özellikle ayette, « وَلَذِكْرُ اللّٰهِ » – *"ve Allah'ı anmak"* kavli, gerekçe (illet) bakımından müstakil bir anlatım olsun için söylenmiştir. Sanki burada şöyle bir ifadeye yer verilir gibidir:

"Namaz daha büyük bir taat ve ibadettir. Çünkü namaz, Allah'ı anmaktır."

İbn Abbas (rma) diyor ki:

"Allah'ın rahmetiyle sizi anması var ya, işte o anma, sizin Allah'a taat ve ibadetle onu anmanızdan daha büyük ve daha önemlidir."

İbn Ata da diyor ki:

"Allah'ın sizi anması, sizin Allah'ı anmanızdan daha büyüktür. Çünkü Allah'ın anmasının bir gerekçesi, bir illet (sebebi) yoktur. Oysaki sizin onu anmanız birçok illetlerle, kuruntu ve beklentilerle şaibelidir. Kaldı ki Allah'ın anması bitmez, sizin anmanız ise baki ve sürekli değildir."

Selman da diyor ki:

"Allah'ı anmak her şeyden daha büyük ve daha değerlidir." Çünkü Resulullah (sav) şöyle buyurmuştur:

– *"Dikkat edin! Melikiniz katında amellerinizin en hayırlısını ve en çok temize çıkaranını, arındıranını, derecelerinizi en çok yükseltenini, altın ve gümüş verilmesinden daha hayırlı olanını, düşmanlarınızla karşı karşıya gelip de onların sizin boyunlarınızı, sizin onların boyunlarını vurmaktan da hayırlı olanını size haber vereyim ister misiniz?"*

Bunun üzerine sahabe:

– *Ey Allah'ın Resulü! Nedir o?* diye sorarlar. Resulullah da (sav):

– *"O, Allah'ı zikretmektir,"* buyurdu. [53]

[53] İmam Malik, Muvatta, 1/211; Tirmizi, Daavat, h: 3377; İbn Mace, h: 3790 (Çeviren).

Yine Resulullah'a (sav),

– *Hangi amel daha faziletlidir?* diye sorulduğunda şöyle buyurmuştur:

– *"Dünyadan ayrılırken, dilin hala Allah'ı anmak ıslaklığı ile ayrılmandır."* [54]

Ya da: *"Allah'ı anmak daha büyüktür."* kavli, aklınızın ve anlayışının hiçbir zaman anlayamayacağı ve kavrayamayacağı derecede büyüktür, demektir. Ya da Allah'ı (cc) anmanın büyüklüğünün yanında artık masiyete yer kalmayacak derecede olan bir büyüklük demektir. Ya da Allah'ı (cc) anmanın büyüklüğü, kötülükten, fuhşiyattan ve münker olan her fiilden menetmek açısından her şeyden daha yücedir, münezzehtir, demektir.

"Allah, yaptıklarınızı biliyor." Hayırlarınızı, taatınızı biliyor, hepsinden haberdardır ve bunlardan ötürü de sizi ödüllendirecektir.

❁ ❁ ❁

[54] İbn Şahin ve İbn Neccar rivayet etmişlerdir. Bak. Kenzu'l-Ummal, h: 3939. (Çeviren)

46. – 49. AYETLER

وَلَا تُجَادِلُوا أَهْلَ الْكِتَابِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ ۗ إِلَّا الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ وَقُولُوا آمَنَّا بِالَّذِي أُنْزِلَ إِلَيْنَا وَأُنْزِلَ إِلَيْكُمْ وَإِلٰهُنَا وَإِلٰهُكُمْ وَاحِدٌ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ ﴿٤٦﴾ وَكَذٰلِكَ أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ ۗ فَالَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يُؤْمِنُونَ بِهِ ۚ وَمِنْ هٰؤُلَاءِ مَنْ يُؤْمِنُ بِهِ ۗ وَمَا يَجْحَدُ بِآيَاتِنَا إِلَّا الْكَافِرُونَ ﴿٤٧﴾ وَمَا كُنْتَ تَتْلُو مِنْ قَبْلِهِ مِنْ كِتَابٍ وَلَا تَخُطُّهُ بِيَمِينِكَ إِذًا لَارْتَابَ الْمُبْطِلُونَ ﴿٤٨﴾ بَلْ هُوَ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ فِي صُدُورِ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ ۗ وَمَا يَجْحَدُ بِآيَاتِنَا إِلَّا الظَّالِمُونَ ﴿٤٩﴾

Meâli

46. İçlerinden zulmedenler hariç, Kitap ehli ile ancak en güzel bir yolla mücadele edin ve *(onlara)* şöyle deyin: "Biz, bize indirilene de, size indirilene de inandık. Bizim ilâhımız ve sizin ilâhınız birdir *(aynı ilâhtır)*. Biz sadece O'na teslim olmuş kimseleriz."

47. İşte böylece biz sana kitabı indirdik. Kendilerine kitap verdiklerimiz ona inanırlar. Şunlardan da ona inananlar vardır. Bizim ayetlerimizi ancak kâfirler inkâr ederler.

48. Sen şu Kur'an'dan önce hiçbir kitap okumuyor ve onu sağ elinle yazmıyordun. *(Okuyup yazsaydın)* o takdirde batıl peşinde koşanlar, şüpheye düşerlerdi.

49. Hayır, o, kendilerine ilim verilenlerin kalplerindeki apaçık ayetlerdir. Bizim ayetlerimizi ancak zalimler inkâr eder.

Tefsiri

46 – İçlerinden zulmedenler hariç, Kitap ehli ile ancak en güzel bir yolla mücadele edin ve (onlara) **şöyle deyin: "Biz, bize indirilene de, size indirilene de inandık. Bizim ilâhımız ve sizin ilâhınız birdir** (aynı ilâhtır)**. Biz sadece O'na teslim olmuş kimseleriz."**

"İçlerinden zulmedenler –mutedil olmayı bırakarak ifrata ve inada kaçanlar, öğüt kabul etmeyenler, kendilerine yumuşak davranılması etkili olmayanlar– *hariç,* –çünkü onlara karşı sert muamele etmek gerekir. İşte böyleleri dışında kalan– *Kitap ehli ile ancak en güzel bir yolla* –sertliğe karşılık yumuşaklıkla– *mücadele edin."*

Nitekim bir başka ayette de:

﴿ اِدْفَعْ بِالَّت۪ي هِيَ اَحْسَنُ ﴾

"Sen kötülükleri en güzel bir hasletle ve davranışla defet, önle." [55] buyrularak, orada da bu gerçeğe işaret edilmektedir. Ya da Resulullah'a (sav) eziyet edenler hariç veya Allah'a (cc) çocuk isnad eden ve ona ortak koşanlar ve Allah'ın iki eli de bağlıdır, diyenler hariç, Kitap ehliyle ancak en güzel bir yol ile mücadele edin, demektir.

Yahut da bunun manası şöyledir:

"Zimmet altında olup da vergilerini ödeyen kitap ehliyle ancak en güzel olan şekliyle mücadele edin, muamelede bulunun. Bunlardan sadece zulmedenler, haksızlıkta bulunup zimmeti terk edenler ve cizye vermemekte direnenler hariçtir. Çünkü bunlara karşı yürütülecek olan mücadele ancak kılıç iledir ve onlara karşı silah kullanılmasıdır."

Ayet, din konusunda kâfir ve inkârcılarla tartışmanın, münazarada bulunmanın caiz olduğuna delildir. Aynı zamanda ayet, kelam ilmini ders olarak okumanın da caiz olduğuna delalet etmektedir. Çünkü Kelam ilmi sayesinde kişi mücadelenin nasıl yapılması gerektiğini öğrenecektir.

"Ve –bu nedenle onlara– *şöyle deyin: "Biz, bize indirilene de, size indirilene de inandık. Bizim ilâhımız ve sizin ilâhınız birdir* –aynı ilâhtır.– *Biz sadece O'na teslim olmuş kimseleriz."* Çünkü inkârcılara bu şekilde karşılık verilmesi, onlarla en güzel yoldan yapılan mücadele türündendir. Nitekim Resulullah (sav) şöyle buyurmaktadır:

---

[55] Müminun, 96.

"Kitap ehlinin konuştuklarını ne doğrulayın ve ne de yalanlayın. Siz onlara karşı sadece: 'Biz, Allah'a, kitaplarına ve Resullerine (İman ettik, deyin). *Eğer onların söyledikleri batıl ve geçersiz ise, bu takdirde onların batıl şeylerini doğrulamamış olursunuz. Eğer söyledikleri şey hak-gerçek ise, o takdirde de onları yalanlamış olursunuz.'"* [56]

47 – İşte böylece biz –şu indirdiğimiz kitaplar gibi, önceki semavi kitapları tasdik eden bir kitabı veya senden öncekilere indirdiğimiz gibi– **sana** –da bu– **kitabı indirdik. Kendilerine kitap verdiklerimiz** –yani Abdullah b. Selam ve onunla beraber iman edenler gibileri de– **ona inanırlar. Şunlardan** –yani Mekke halkından veya çağdaşı olanlardan yani daha önce kendilerine kitap verilmiş bulunan kitap ehlinden olup– **da ona inananlar vardır.** –Nitekim Resulullah'ın (sav) zamanında bulundukları halde buna rağmen– **Bizim ayetlerimizi** –her şey açık ve ortada olduğu halde, ortada şüpheye yer olmadığı halde kabul etmeyecek olanlar kâfirlerdir. Yani– **ancak kâfirler inkâr ederler.**

Ancak Kaab b. Eşref ve benzerleri gibi küfür bataklığına saplanmış ve bunda direnen kimselerdir.

48 – "Sen şu Kur'an'dan önce hiçbir kitap okumuyor ve onu sağ elinle yazmıyordun." Özellikle ayette *"sağ el"* ifadesine yer verilmiş olması, genelde yazışmaların sağ el ile yapılmasından dolayıdır. Yani sen herhangi bir kitap okumadığın gibi, herhangi bir şey yazmışlığın da yoktu. Eğer sen okur ve yazar olsaydın– **o takdirde batıl peşinde koşanlar,** –yani kitap ehli kesin olarak– **şüpheye düşerlerdi.** –Ve: *'Bizim kitaplarımızda özelliklerini gördüğümüz kişi, onun ümmi olduğu, okur-yazar olmadığıdır. Bu ise okuryazardır. Beklenen peygamber bu değildir'* derlerdi.– Ya da Mekke müşrikleri kesinlikle bundan kuşkuya kapılırlar ve: *"Belki de gidip bunu bir yerlerden öğrendi veya kendisi yazıp uydurdu."* derlerdi.

Yüce Allah'ın onları « اَلْمُبْطِلُونَ » yani *"batıl peşinde koşanlar"* diye **isimlendirmesi, onların Hz.** Muhammed'in (sav) **peygamberliğini inkâr etmeleri sebebiyledir. Nitekim Mücahid ve Şabi'den rivayete göre:**

"Peygamber (sav) ölene dek okuma ve yazma bilmiyordu."

---

[56] Ahmed b. Hanbel, Müsned, 4/136; Ebu Davud, h: 3644. (Çeviren)

49 – "Hayır, o, –yani Kur'an,– **kendilerine** –Kur'an konusunda– **ilim verilenlerin** –ve onu hıfzeden hafızların– **kalplerindeki apaçık ayetlerdir."** Çünkü bu ikisi, Kur'an'a has olan özelliklerdir. Yani ayetlerinin açık ve mucize olması, herkesi benzerini getirmekten aciz bırakması ve kalplerde ezberlenmiş olarak muhafaza edilmesi, Kur'an özgü olan iki özelliktir. Oysa daha önce gelen kitaplarda böyle bir durum yoktur. Çünkü onlar mucize olmadıkları gibi, bir de sadece yazılı metinlerden yani sayfalardan okunurlardı, ezberden değil.

"Bizim –apaçık olan– **ayetlerimizi ancak** –zulüm bataklığına saplanmış olan– **zalimler inkâr eder."**

❀ ❀ ❀

50. – 55. AYETLER

وَقَالُوا لَوْلَٓا اُنْزِلَ عَلَيْهِ اٰيَاتٌ مِنْ رَبِّهِ ۜ قُلْ اِنَّمَا الْاٰيَاتُ عِنْدَ
اللّٰهِ ۜ وَاِنَّمَٓا اَنَا نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿٥٠﴾ اَوَلَمْ يَكْفِهِمْ اَنَّٓا اَنْزَلْنَا عَلَيْكَ
الْكِتَابَ يُتْلٰى عَلَيْهِمْ ۜ اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَرَحْمَةً وَذِكْرٰى لِقَوْمٍ
يُؤْمِنُونَ ﴿٥١﴾ قُلْ كَفٰى بِاللّٰهِ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ شَهِيدًا ۚ يَعْلَمُ مَا فِي
السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ ۜ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا بِالْبَاطِلِ وَكَفَرُوا بِاللّٰهِ ۙ
اُولٰٓئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٥٢﴾ وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ ۜ وَلَوْلَٓا
اَجَلٌ مُسَمًّى لَجَٓاءَهُمُ الْعَذَابُ ۜ وَلَيَأْتِيَنَّهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ لَا
يَشْعُرُونَ ﴿٥٣﴾ يَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ ۜ وَاِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ
بِالْكَافِرِينَ ۙ ﴿٥٤﴾ يَوْمَ يَغْشٰيهُمُ الْعَذَابُ مِنْ فَوْقِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ
اَرْجُلِهِمْ وَيَقُولُ ذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٥٥﴾

Meâli

50. Dediler ki: "Ona Rabbinden mucizeler indirilseydi ya!" De ki: "Mucizeler ancak Allah katındadır ve ben ancak apaçık bir uyarıcıyım."

51. Kendilerine okunan kitabı sana indirmiş olmamız onlara yetmedi mi? Şüphesiz bunda inanan bir kavim için bir rahmet ve bir öğüt vardır.

52. De ki: "Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah yeter. O, göklerde ve yerde olanları bilir. Batıla inanıp Allah'ı inkâr edenler var ya; işte onlar asıl ziyana uğrayanlardır."

53. Senden azabın çabucak gelmesini istiyorlar. *(Hikmet gereği)* belirlenmiş bir süre olmasaydı, azap onlara mutlaka gelirdi. Onlar farkında değillerken kendilerine ansızın elbette gelecektir.

54. Onlar senden bir an önce azabın indirilmesini istiyorlar. Hâlbuki cehennem kâfirleri çepeçevre kuşatacaktır.

55. Azap kendilerini tepelerinden ve ayaklarının altından sardığı gün Allah onlara: "Yaptıklarınızı tadın bakalım!" diyecektir.

Tefsiri

50 – "Dediler ki: 'Ona Rabbinden mucizeler indirilseydi ya!' –Yani Muhammed (sav)'e de Hz. Salih Peygamber'in (as) deve mucizesi gibi, ya da Hz. Musa'nın (as) asa mucizesi gibi, Hz. İsa'nın (as) sofra mucizesi ve benzeri mucizeler gibi bir mucize indirilseydi ya! İndirilemez miydi?– **De ki: 'Mucizeler ancak Allah katındadır,** –Allah hangisini dilerse onu indirir. Ben bunlardan hiçbir şeye kadir değilim ve sahip de değilim– **ve ben ancak apaçık bir uyarıcıyım."** Ben, sadece uyarmakla sorumlu kılındım ve bana verilen ayetleri açıkça anlatmakla görevliyim. Yoksa benim, Rabbime: *"Şu mucizeyi değil de, bana bu mucizeyi indir."* demek gibi bir hakkım ve görevim yoktur. Kaldı ki bildiğim bir gerçek olarak: Ayetlerden kasıt, delalet yönünden sabit olanlardır ve tüm ayetler, mucizeler bu konuda bir tek ayet ve mucize hükmündedirler.

Bu ayette geçen ve çoğul olarak gelen « أٰيَاتٌ » kelimesini, Hafs dışında Mekke ve Kufe okulları, « ا »'siz olarak « اٰيَةٌ » diye tekil ifade ile okumuşlardır. Bununla da şunu murat etmişlerdir: *"Yani Muhammed (sav)'e de Hz. Salih Peygamber (as)'in deve mucizesi gibi, ya da Hz. Musa (as)'ın asa mucizesi gibi, Hz. İsa (as)'ın sofra mucizesi ve benzeri mucizeler gibi bir mucize indirilseydi ya! İndirilemez miydi?"*

51 – "Kendilerine okunan kitabı sana indirmiş olmamız onlara yetmedi mi?" yani eğer hakkı ve gerçeği arıyorlarsa, inatçı değillerse o halde bu ayet, bu mucize onlara yetmiyor mu ki, başkaca mucizeler

istemeye kalkışıyorlar? Oysaki bu Kur'an, her zaman ve her yerde onlara hep okunup durmaktadır ve bu Kur'an onlarla birlikte devam eden ve edecek olan sabit bir mucize olarak da hep sürüp gidecektir. Hâlbuki her mucize gösterildikten sonra kaybolup gider, kaybolmayacak yegâne mucize Kur'an'dır. Çünkü o, süreklidir ve her yerde her zaman varlığı devam edecektir. **"Şüphesiz bunda** –yani şu var olan ve ortada bulunan, her yerde ve her zaman da var olacak olan, varlığı ta kıyamete dek de sürecek olan bu ayet, bu Kur'an mucizesinde, inat eden bir kavim için değil,– **inanan bir kavim için bir rahmet** –büyük bir nimet– **ve bir öğüt** –bir hatırlatma– **vardır."**

52 – "De ki: –İleri sürdüğüm risalet ve peygamberlik davamda, iddiamın doğruluğu konusunda, Kur'an'ı benim üzerime indirmesi ve sizi de yalanlaması hususunda– **Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah yeter. O, göklerde ve yerde olanları bilir.** –O benim durumumla ilgili durumdan da, sizin konumunuzla ilgili hususlardan da haberdardır, hepsine muttalidir. Benim hak üzere olduğumu, sizin de batıl üzerinde olduğunuzu da bilir.– **Batıla** –Yahudiliğe, şirke veya İblise– **inanıp Allah'ı** –Allah'ın ayetlerini– **inkâr edenler var ya; işte onlar asıl ziyana uğrayanlardır."** Davalarında asıl aldananlar onlardır. Çünkü onlar iman yerine küfrü satın aldılar. Ancak burada gelen anlatım, hakkı gözetmeye dayalı olarak gelen bir anlatım tarzıdır. Tıpkı şu ayette de geçtiği gibidir. Rabbimiz buyuruyor ki:

﴿ وَاِنَّٓا اَوْ اِيَّاكُمْ لَعَلٰى هُدًى اَوْ فٖي ضَلَالٍ مُبٖينٍ ﴾

"Öyleyse biz veya siz, ikimizden biri ya doğru yol üzerinde veya açık bir sapıklık içindedir." [57]

Rivayete göre Kaab b. Eşref ve adamları Hz. Muhammed (sav)'e:

"Ey Muhammed! Senin Allah'ın Resulü olduğuna dair kim sana şahitlikte bulunacak?" diye sormuşlar. İşte bunun üzerine aşağıdaki şu ayet inmiştir:

53 – "Senden –***'Üzerimize gökten taş yağdır'*** [58] sözleriyle kendilerine– **azabın çabucak gelmesini istiyorlar."** Hikmet gereği eğer–

---

[57] Sebe, 24.
[58] Enfal, 32.

belirlenmiş bir süre –kıyamet günü veya Bedir günü yahut da, ecelleriyle ölecekleri gün– **olmasaydı, azap onlara mutlaka gelirdi.**" bu durumda mana şöyle olmaktadır:

"Allah'ın belirlediği ve onların azap edilmeleri için Levh-i Mahfuz'da açıkladığı süre sözkonusu olmasaydı, hemen 'azap onlara mutlaka gelirdi.'" Belirlenen süre sebebiyle, azabın gelmesinin o süreye ertelenmesi gerekiyor.

"Onlar –azabın geleceği gün ve sürenin– **farkında değillerken** –azap o belirlenen sürede– **kendilerine ansızın elbette gelecektir."**

54 – Onlar senden bir an önce azabın indirilmesini istiyorlar. Hâlbuki cehennem kâfirleri çepeçevre kuşatacaktır.

Onların tamamını ihata edecektir.

55 – Azap kendilerini tepelerinden ve ayaklarının altından sardığı gün Allah onlara: "Yaptıklarınızı tadın bakalım!" diyecektir.

"Azap kendilerini tepelerinden ve ayaklarının altından sardığı gün..." tıpkı Yüce Allah'ın şu kavlinde geçtiği gibi:

﴿ مِنْ فَوْقِهِمْ ظُلَلٌ مِنَ النَّارِ وَمِنْ تَحْتِهِمْ ظُلَلٌ ﴾

"Onların üstlerinde ateşten tabakalar ve altlarında da ateşten öyle tabakalar var." [59]

Bundan önce geçen ayetin sonunda yer alan: « اَلْكَافِرِينَ » kelimesi üzerinde durulamaz. Çünkü bundan sonra gelen ayetin başında yer alan « يَوْمَ » kelimesi, zarftır, ateş onunla kendisini kuşatmıştır.

İşte o gün– *"Allah onlara: 'Yaptıklarınızı* –işlediğiniz amellerinizin karşılığını– *tadın bakalım!' diyecektir."* Burada *"diyecektir"* manasına gelen, « يَقُولُ » kelimesini, Kufe okulu ve Nafi « ى » harfiyle, görüldüğü gibi « يَقُولُ » olarak okumuşlardır.

---

[59] Zümer, 16.

56. - 60. AYETLER

يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ اٰمَنُوا إِنَّ أَرْضِي وَاسِعَةٌ فَإِيَّايَ فَاعْبُدُونِ ﴿٥٦﴾ كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ ثُمَّ إِلَيْنَا تُرْجَعُونَ ﴿٥٧﴾ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُبَوِّئَنَّهُمْ مِنَ الْجَنَّةِ غُرَفًا تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا نِعْمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ ﴿٥٨﴾ اَلَّذِينَ صَبَرُوا وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٥٩﴾ وَكَأَيِّنْ مِنْ دَابَّةٍ لَا تَحْمِلُ رِزْقَهَا اَللّٰهُ يَرْزُقُهَا وَإِيَّاكُمْ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٦٠﴾

Meâli

56. Ey iman eden kullarım! Şüphesiz ki benim arzım *(yeryüzü)* geniştir. O hâlde, ancak bana kulluk edin.

57. Her can ölümü tadacaktır. Sonra bize döndürüleceksiniz.

58. İman edip salih amel işleyenler var ya, onları içinde ebedî kalacakları cennet odalarına yerleştireceğiz ki onların zemininden ırmaklar akar ve orada ebedi olarak kalıcıdırlar. Çalışanların mükâfatı ne güzeldir!

59. Onlar, sabreden ve yalnız Rablerine tevekkül eden kimselerdir.

60. Nice canlılar vardır ki, rızıklarını taşımazlar *(yiyecek biriktirmezler)*. Onları da sizi de Allah rızıklandırır. O, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.

Tefsiri

56 – Ey iman eden kullarım! Şüphesiz ki benim arzım –yeryüzü– **geniştir. O hâlde, ancak bana kulluk edin.**

Bu ayette geçen « يَا عِبَادِيَ » kavlinin sonunda yer alan « ي » harfini, Asım dışında Basra ve Kufe okulları sakin olarak yani hareke vermeden « يَا عِبَادِي » diye okumuşlardır. Bu arada yine bu ayette geçen « أَرْضِي » kelimesini de, sonunda yer alan « ي » harfinin fetha harekesiyle olmak üzere Şam okulu mensupları okumuşlar ve « أَرْضِيَ » demişlerdir.

Bu durumda ayetin manası şöyle olmaktadır: *"Mümin için, eğer içinde yaşadığı yerde dinin yaşama ve ibadet etme, kulluğunu yerine getirme görevi ifa edilmezse, dini ile ilgili hizmet ve görevleri yerine getirilmesine izin verilmezse, o zaman bulunduğu o yerden, dinin gönülce daha rahat ve daha sağlıklı bir şekilde, daha çok ibadet edebileceği bir başka yere hicret etmesi gerekir. Çünkü bu açıdan bölgeler ve beldeler arasında çok büyük farklılıklar vardır."*

Bu konuda derler ki:

"Biz, Mekke'den daha çok nefsi engellemeye yardımcı olan, kalbi daha çok toparlayan, daha çok kanaate teşvik eden, daha çok şeytanı uzaklaştıran, fitneden daha çok uzak bulunan ve dini emirlere daha çok insanı bağlayan bir başka yer bulamadık." Allah (cc) Mekke'yi korusun!

Sehl'den rivayete göre:

"Bir yerde bidat ve masiyetler ortaya çıktığında, hemen oradan ayrılın ve halkı daha itaatkâr olan insanların bulunabileceği bir yere gidin."

Nitekim Resulullah (sa) buyurmuş ki:

"Kim dini uğrunda bir yerden bir başka yere ayrılmak zorunda kalırsa, ayrıldığı yer bir karış toprak bile olsa, o kimse için cennete girmek vacip olur. Kendisi İbrahim ile Muhammed'in arkadaşı olur." [60]

(Ayetin « فَإِيَّايَ فَاعْبُدُونِ » yani *"Ancak bana kulluk edin"* kavlini, Yakub « ي » harfiyle, « فَاعْبُدُونِي » diye okumuştur. Takdiri şöyledir:

---

[60] Hafız İbn Hacer diyor ki: *"Salebi, bu hadisi, Hasan Basri'nin mürsellerinden, Abbad b. Mansur et-Taci'den rivayetle tahric etmiştir."* Zemahşeri, Keşşaf, 1/543, dipnot: 1 ve 3/446, dipnot: 1 (Çeviren).

"'Ancak bana' kullukta bulunun." « فَاعْبُدُونِ » kelimesinin başına « فَ » harfinin gelmesi, mahzuf bir edatı şartın cevabı olması hasebiyledir. Çünkü ayetin manası şöyle olmaktadır: *"Doğrusu benim arzım geniştir. Eğer herhangi bir yerde samimi olarak benim için ibadet ve kulluk etme fırsatını bulamazsanız, o halde o ihlâsı bir başka yerde arayın."*

Daha sonra şart edatı hazfedilince, bu defa hazfin yerine mefule öncelik verildi. Çünkü mefulün takdim edilmesiyle yani mefule öncelik verilmesiyle hem hususiyet manası ve hem de ihlâs yani samimiyet manası elde edilmiş oldu.)

Daha sonra aşağıda gelen ayetle hicret edecek olana cesaret verildi. Bu ayette Rabbimiz buyuruyor ki:

57 – "Her can ölümü –yani ölümün acısını da, sıkıntısını da– **tadacaktır."** Bu, adeta bir şeyi tadan kimsenin tattığı şeyin tadını almasına benzer bir olaydır. Çünkü bir kimse kesin olarak öleceğini bilir ve inanırsa, o zaman ülkesinden ayrı düşmesi, vatanından uzak kalması kendisi için kolay gelir. Zira vatanından ayrı düşmek hiçbir zaman ölümle kıyaslanamaz.

Ölümden– **"Sonra** –sevap veya ceza için– **bize döndürüleceksiniz."** Ayetin bu son kısmını Yahya, « يُرْجَعُونَ » diye okumuş, Yakub ise, aynı kelimeyi, « تَرْجِعُونَ » diye kıraat etmiştir.

58 – İman edip salih amel işleyenler var ya, onları içinde ebedî kalacakları cennet odalarına yerleştireceğiz ki onların zemininden ırmaklar akar ve orada ebedi olarak kalıcıdırlar. Çalışanların mükâfatı ne güzeldir!

"İman edip salih amel işleyenler var ya, onları içinde ebedî kalacakları cennetteki odalarına yerleştireceğiz..." kendilerini yüksek köşkler ve saraylar halinde olan cennetlerde konuklayacağız.

Bu ayette geçen « لَنُبَوِّئَنَّهُمْ » kavlini, Asım dışında Kufe Okulu mensupları, « لَنُثْوِيَنَّهُمْ » olarak okumuşlardır. Bu da « اَلثَّوَاءُ » kökünden alınmadır ve kelime bir yerde ikamet etmek için oraya inmek, konuklanmak manasınadır. Eğer bu kelime, bir hemze eklenmesiyle geçişli hale

getirilirse, bu durumda sadece bir tek meful alır. Bunun müteaddi / geçişli kılınmasının sebebi de, müminlere ait zamire ve odalara / köşklere taaddi etmesindendir. Ya da bunun: « لَنُنْزِلَنَّهُمْ » yerinde ve manasında kullanılması sebebiyledir. Ki bu da: *"Onları indireceğiz, konuklandıracağız, yerleştireceğiz"* gibi manalara gelir. Ya da: « لَنُثْوِيَنَّهُمْ » – *"yerleştireceğiz"* manasınadır. Yahut da, cer edatı hazfedildi, yerine bir fiil getirildi veya vakit ifade eden zarfın müphem olan şeye benzetilmesi gibidir.

"...ki onların zemininden ırmaklar akar ve orada ebedi olarak kalıcıdırlar. Çalışanların mükâfatı ne güzeldir!"

Bu ayette geçen « الْعَامِلِينَ » kavli üzerinde durulur. Çünkü bundan sonra gelen:

59 – "Onlar, sabreden" (manasında olan « الَّذِينَ صَبَرُوا » kavli, mahzuf olan bir mübtedanın haberidir. Yani: « هُمُ الَّذِينَ صَبَرُوا » – *"Ki onlar sabredenler"* demektir. Yani ülkelerinden ayrı düşmeye, müşriklerden gördükleri eza ve cefaya, çektikleri sıkıntı ve musibetlere, Allah'a (cc) taata devam etmeye, masiyetlerden uzak kalmaya sabreden **"ve** –bütün bu hususlarda başkalarına değil sadece Allah'a (cc) ve– **yalnız Rablerine tevekkül eden kimselerdir."**

Bu ayette vâsletmek yani birleştirerek okumak daha çok güzeldir. Çünkü vasledilmesi durumunda, « الَّذِينَ » kavli « الْعَامِلِينَ » kavlinin sıfatı olmuş olur.

60 – Nice canlılar vardır ki, rızıklarını taşımazlar (yiyecek biriktirmezler). **Onları da sizi de Allah rızıklandırır. O, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.**

Resulullah (sav), Müslüman olan Mekkelilere hicret etmelerini emredince, fakir düşeceklerinden ve varlıkları kaybedeceklerinden endişe etmeye, korkmaya başladılar. İşte bunun üzerine bu ayet nazil olmuştur:

Yeryüzünde var olup da hareket eden ve debelenen nice varlıklar var ki aklı ersin veya ermesin, evet *"Nice canlılar vardır ki,* –güçsüz olmaları sebebiyle– *rızıklarını* –üzerlerinde ve sırtlarında– *taşımazlar*

–taşıyamazlar, çünkü buna güçleri yetmez. Bu nedenle yiyecek biriktirmezler.– *Onları da sizi de Allah rızıklandırır.*" Yani Ey akıllılar ve kendilerini akıllı sananlar! Bu güçsüz canlıları, sadece Allah (cc) rızıklandırır. Nitekim sizin rızkınızı da yalnızca Allah (cc) verir. Çünkü yegâne güçlü ve kuvvetli olan sadece Allah'tır (cc). Hatta siz, kendi rızkınızı taşımaya, yüklenmeye ve kazanmaya kadir olsanız, buna gücünüz yetse bile, asıl kadir olan Allah'tır (cc). Kaldı ki eğer Allah (cc), sizi güçlü kılmasaydı ve sizin için kazanç yollarını ve sebeplerini de takdir etmemiş olsaydı, bu durumda siz, hiçbir şey taşımaya, yüklenmeye güç yetiremeyen hayvanlardan da daha aciz bir duruma düşerdiniz.

Hasan Basri (ra)'den rivayete göre: "*Rızkını taşımaz, yüklenmez*" ibaresini, "*Biriktirip depolamaz, ancak sabahları kalkar ve bunun üzerine Allah da onun rızkını verir.*" demiştir.

Nitekim: "*Âdemoğlu, Fare ve karınca dışında hiçbir canlı ve hayvan yiyecek biriktirmez, depolamaz.*" diye de söylenmiştir.

"*O,* (cc) yoksul düşmekten ve varlığımız kaybetmekten diye söylediğiniz sözlerinizi– *hakkıyla işitendir,* –içinizde gizlediklerinizi de– *hakkıyla bilendir.*"

Bu ayette geçen ve "*nice canlılar vardır ki*" anlamında olan « وَكَأَيِّنْ مِنْ دَابَّةٍ » kavli, « وَكَمْ مِنْ دَابَّةٍ » diye açılır. Mekke Okulu ise bu kelimeyi, Med ederek (uzatarak) ve « ء » ile: « وَكَائِنْ » diye okumuştur.

Dabbe: Yeryüzünde hareket eden akıllı ya da akılsız olan her canlı demektir.

❁ ❁ ❁

61. – 63. AYETLER

وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضَ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ
وَالْقَمَرَ لَيَقُولُنَّ اللّٰهُ فَأَنّٰى يُؤْفَكُونَ ﴿٦١﴾ اَللّٰهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ
يَشَٓاءُ مِنْ عِبَادِه۪ وَيَقْدِرُ لَهُ إِنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٦٢﴾ وَلَئِنْ
سَأَلْتَهُمْ مَنْ نَزَّلَ مِنَ السَّمَٓاءِ مَٓاءً فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ مِنْ بَعْدِ
مَوْتِهَا لَيَقُولُنَّ اللّٰهُ قُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٦٣﴾

Meâli

61. Andolsun, eğer onlara, "Gökleri ve yeri kim yarattı, güneşi ve ayı hizmetinize kim verdi?" diye soracak olsan mutlaka, "Allah" diyeceklerdir. O hâlde nasıl *(haktan)* döndürülüyorlar?

62. Allah, kullarından dilediğine bol verir ve *(dilediğine)* kısar. Şüphesiz Allah, her şeyi hakkıyla bilendir.

63. Andolsun, eğer onlara, "Gökten yağmuru kim indirip de onunla yeryüzünü ölümünden sonra kim diriltti?" diye soracak olsan, mutlaka, "Allah" diyeceklerdir. De ki: "Hamd Allah'a mahsustur." Fakat onların çoğu akıllarını kullanmazlar.

Tefsiri

61 – Andolsun, eğer –sen– **onlara,** –büyüklüklerine, genişliklerine ve azametlerine rağmen– **"Gökleri ve yeri kim yarattı, güneşi ve ayı hizmetinize kim verdi?" diye soracak olsan mutlaka, "Allah" diyeceklerdir. O hâlde nasıl** (haktan) **döndürülüyorlar?"**

Bütün bu gerçekleri ikrar etmelerine ve kabul etmelerine rağmen nasıl da Allah'ı birlemekten ve tevhid inancına bağlı kalmaktan döndürülüp yan çiziyorlar.

62 – "Allah, kullarından dilediğine bol verir ve –dilediğine– **kısar."**

Burada geçen ve *"kısar"* manasına gelen, «يَقْدِرُ لَهُ» kavli, aslında «وَيَقْدِرُ لِمَنْ يَشَاءُ» demektir. Ayette yer alan «لَهُ» kavlindeki zamir, aslında «مَنْ يَشَاءُ» ifadesi yerinde gelmiştir. Çünkü «مَنْ يَشَاءُ» kavli, belirli olmayan müphem bir ifadedir. Bu itibarla «لَهُ» kavlindeki zamir de onun gibi müphem olarak gelmiştir. Aynı zamanda «قَدَرَ -يقدر- الرِّزْقَ» ibaresinde yer alan «قَدَرَ» kelimesi ile «قَتَرَ» kelimesi, mana olarak her ikisi de aynıdır ve bir şeyi sıkmak, sıkıştırmak ve daraltmak manasına gelirler.

"Şüphesiz Allah, her şeyi hakkıyla bilendir." Yani kullarının iyiliğine olacak, onları düzeltip ıslah edecek olan şeyleri de bilir, onları bozacak olan şeyleri de bilir.

Bir kudsi hadiste şöyle geçer:

"Kullarımdan öyleleri vardır ki, ancak zengin kalmaları halinde imanları sağlıklı kalır, eğer onları yoksulluğa düşürürsem, bu durum derhal onların imanını, bozar, saptırırlar. Yine kullarımdan öyleleri de var ki, yoksul kalmaları halinde imanları sağlıklı olarak devam eder. Eğer onlara zenginlik versem, bu durum hemen onları bozar, yoldan çıkarlar." [61]

63 – "Andolsun, eğer onlara, "Gökten yağmuru kim indirip de onunla yeryüzünü ölümünden sonra kim diriltti?" diye soracak olsan, mutlaka, "Allah" diyeceklerdir." Yani bu gerçeği ikrar edeceklerdir. **"De ki:** –yeryüzünü yeniden hayata geçirmek, ölü toprakları diriltmek için yağmur yağdıranadır hamd yani– **"Hamd Allah'a mahsustur."** Ya da bunların ikrarları gibi ikrarda bulunanlardan bu ikrarları ile Allah'ın (cc) birliğini bulanlar ve kendilerine bu ikrar faydalı olanlar için, şirkin içinde kalmayıp da ondan uzak düşen, müşriklerin ikrarı gibi geçersiz ve anlamsız bir ikrarda kalmayıp böylece Rablerine yönelmelerinden ötürü Allah'a (cc) hamd olsun. **"Fakat onların çoğu** –üzerinde düşünüp akıllarını çalıştırmaları ve ders çıkarmaları gereken şeylerde, bizim kendilerine gösterdiğimiz mucizeler üzerinde olsun, ortaya koyduğumuz deliller bakımından olsun hiç– **akıllarını kullanmazlar."** Ya da senin *"Allah'a hamd olsun."* ifaden ile ne demek istediğin üzerinde hiç düşünüp akletmezler.

---

[61] **Deylemî, Müsnedu'l-Firdevs, h: 8098 ve 8100, Hadisleri Hz. Ömer ve Enes (rma) rivayet etmişlerdir. (Çeviren)**

64. – 69. AYETLER

وَمَا هٰذِهِ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَآ إِلَّا لَهْوٌ وَلَعِبٌ وَإِنَّ الدَّارَ الْاٰخِرَةَ لَهِيَ
الْحَيَوَانُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿٦٤﴾ فَإِذَا رَكِبُوا فِي الْفُلْكِ دَعَوُا
اللّٰهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ فَلَمَّا نَجّٰيهُمْ إِلَى الْبَرِّ إِذَا هُمْ
يُشْرِكُونَ ﴿٦٥﴾ لِيَكْفُرُوا بِمَآ اٰتَيْنَاهُمْ وَلِيَتَمَتَّعُوا فَسَوْفَ
يَعْلَمُونَ ﴿٦٦﴾ أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا جَعَلْنَا حَرَمًا اٰمِنًا وَيُتَخَطَّفُ النَّاسُ
مِنْ حَوْلِهِمْ أَفَبِالْبَاطِلِ يُؤْمِنُونَ وَبِنِعْمَةِ اللّٰهِ يَكْفُرُونَ ﴿٦٧﴾ وَمَنْ
أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِالْحَقِّ لَمَّا جَآءَهُ
أَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِلْكَافِرِينَ ﴿٦٨﴾ وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا
لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا وَإِنَّ اللّٰهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٦٩﴾

Meâli

64. Bu dünya hayatı ancak bir eğlence ve oyundan ibarettir. Ahiret yurduna gelince, işte gerçek hayat odur. Keşke bilselerdi!

65. Gemiye bindikleri zaman dini Allah'a has kılarak O'na dua ederler. Onları kurtarıp karaya çıkardığı zaman ise bir de bakarsın ki, Allah'a ortak koşuyorlar.

66. Kendilerine verdiğimiz nimetlere nankörlük etsinler ve bir süre daha faydalansınlar bakalım! İleride bilecekler.

67. Çevrelerindeki insanlar kapılıp götürülürken, bizim, onların yurtlarını saygın ve güvenlikli bir yer kıldığımızı görmediler mi? Onlar hâlâ batıla inanıyorlar da Allah'ın nimetini inkâr mı ediyorlar?

68. Allah'a karşı yalan uyduran, yahut kendisine geldiğinde, gerçeği yalanlayandan daha zalim kimdir? Cehennemde kâfirler için bir yer mi yok?

69. Bizim uğrumuzda cihad edenler var ya, biz onları mutlaka yollarımıza ileteceğiz. Şüphesiz Allah, mutlaka iyilik yapanlarla beraberdir.

Tefsiri

64 – Bu dünya hayatı ancak bir eğlence ve oyundan ibarettir. Ahiret yurduna gelince, işte gerçek hayat odur. Keşke bilselerdi!

"Bu dünya hayatı ancak bir eğlence ve oyundan ibarettir." Yani çabucak elden çıkması, kaybolup gitmesi, ehlinin elinde bir şeyi bırakmaması, ölmeleri hali dünyanın, adeta bir anlık bir oyun ve eğlenceye dalan, sonra da oradan dağılıp giden oyun oynayan çocukların haline benzer. Burada dünyanın basitliği, hiçliği, dünya işlerinin de oldukça küçük ve basit olduğu dile getirilmiştir. Nasıl aşağılanmasın, küçük ve basit görülmesin ki, bu dünyanın bir sinek kanadı kadar olsun Allah katında hiçbir değeri yoktur.

Ayette geçen « لَهْوٌ » kelimesi; insanın haz alıp yararlandığı, bir süre oyalandığı ve fakat bir süre sonra da elinden kaçırdığı, elinden çıkıp gittiği şey, demektir.

"Ahiret yurduna gelince, işte gerçek hayat odur." Ayette geçen, « الْحَيَوَانُ » kelimesi, hayat demektir. Yani gerçek hayat, sürekli ve daimi olan, içinde ölümün yer almadığı hayat, ahiret yurdunun hayatıdır. Sanki ayette « لَهِيَ الْحَيَوَانُ » demekle, *"işte o, hayatın ta kendisidir"* der gibi bir ifadeyi haykırmaktadır. Burada geçen « الْحَيَوَانُ » kelimesi, « حَيِيَ » kelimesinin mastarı, (kök fiilidir). Esasen kural gereği, « حَيَيَانٌ » olması gerekirdi. Kelimedeki ikinci « ى » harfi, « و » harfine dönüştürülerek kelime « حَيَوَانٌ » şeklini almış oldu.

Ayette söz konusu kelime, « فَعَلَانٌ » kalıbında « لَهِيَ الْحَيَاةُ » denmedi. Çünkü « فَعَلَانٌ » kalıbında hareket ve gidip gelme manasınadır.

Fakat hayat, hareket demektir. Ölüm ise, sükûn, durağanlık demektir. Kelimenin, hareket manasına gelen bir kalıpta gelmesi, hayat manası itibariyle aşırı ve abartılı bir hareketi ifade etmesi içindir. Ayette geçen « الْحَيَوَانُ » kavli üzerinde vakfedilir. Çünkü cümlenin takdiri şöyledir:

"Keşke iki dünya gerçeğini gereğince bilebilselerdi. İşte o zaman oyun ve eğlenceden ibaret olan şu geçici ve fani olan dünyayı, bizzat hayatın ta kendisi olan sürekli hayata tercih etmezlerdi."

Eğer sözkonusu kelime üzerinde durmaz vaslederse, o takdirde « حَيَوَانُ » kelimesinin vasfı, onların bu gerçeği bilmeleri şartına bağlı kalırdı. Oysa mesele öyle değildir.

Evet, *"Keşke bilselerdi!"*

65 – "Gemiye bindikleri zaman..." Ayetin bu kısmı, mahzuf bir kelime ile bağlantılıdır. Çünkü bunun böyle olduğu, kendilerinin tanıtıldıkları, vasfedildikleri şey, bunu göstermektedir ve onların durumlarını açıklamaktadır. Bu itibarla da mana şöyle olmaktadır: *"Onlar hala o şirk ve inat özelliklerinde ısrarcıdırlar, o özelliklerinden kaybettikleri bir şeyleri yoktur.* İşte böylece **"gemiye bindikleri zaman dini Allah'a has kılarak O'na dua ederler."** Yani sanki samimi ve ihlâs sahibi, samimi müminlerden olan kimselermiş, dönek değillermiş gibi dua eder görünürler. Çünkü ihlâs sahibi olan müminler, yalnızca Allah'ı (cc) anarlar ve Allah (cc) ile birlikte başka bir ilah çağırmazlar. Allah (cc), **"Onları kurtarıp karaya çıkardığı zaman ise bir de bakarsın ki, Allah'a ortak koşuyorlar."** Yeniden eski şirk inançlarına dönerler.

66 – Kendilerine verdiğimiz nimetlere nankörlük etsinler ve bir süre daha faydalansınlar bakalım! İleride bilecekler.

"Kendilerine verdiğimiz nimetlere nankörlük etsinler ve bir süre daha faydalansınlar bakalım!" Ayetin başında yer alan « لِيَكْفُرُوا » kelimesinin başında bulunan « لِ » harfinin, « كَيْ » manasında olan « لِ » harfi olabileceği söylenmiştir. Nitekim devamında gelen « لِيَتَمَتَّعُوا » kelimesinin başında bulunan « لِ » harfi de, bu harfi kesre okuyanlar

açısından aynı « ل » harfi olabileceği ileri sürülmüştür. Yani bu durumda kelimeler: « لِكَيْ يَكْفُرُوا » ve « كَيْ يَتَمَتَّعُوا » şeklini almış olurlar. Bu durumda ise mana şöyle olur:

"Yeniden şirklerine dönerler ki, şirke dönmeleri sebebiyle de kurtuluşa ermelerini bu şirke dönüşleriyle nankörlüklerini sergilemiş olurlar, inkârcı olmuş olurlar. Çünkü amaçları dünyadan faydalanmak, nemalanmak, bundan lezzetlenmektir. Başka bir gayeleri de yoktur. Oysa bunların hali hiçbir zaman gerçekte samimi ve ihlâs sahibi olan müminlerin hallerine benzemezler. Çünkü ihlâs sahibi müminler, Allah'ın kendilerini boğulmaktan kurtarması halinde Allah'a şükrederler. Müminler, kurtuluş nimetini, Allah'a daha fazla taatta bulunmak için bir sebep sayarlar. Yoksa dünyadan faydalanmak, nemalanmak olarak değerlendirmezler."

Bu durumda ayetin sonunda yer alan, « يُشْرِكُونَ » kavli üzerinde vakfedilmez.

« لِيَتَمَتَّعُوا » kelimesinin başında yer alan, « ل » harfini, İbn Kesir, Hamza ve Ali kıraatlerine göre emir lamı olarak kabul etmeleri halinde, o takdirde « ل » harfinin sükûnu ile kelime, « وَلْيَتَمَتَّعُوا » olur. Bu takdirde kelime, tehdit anlamını içerir. Yani tıpkı şu ayette geçtiği gibi tehdit manasını içerir. Rabbimiz buyuruyor ki:

﴿ فَمَنْ شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَمَنْ شَاءَ فَلْيَكْفُرْ ﴾

"Öyleyse dileyen iman etsin, dileyen de inkâr etsin." [62]

Bunun detayları fıkıh usulünde görülebilir. İşte bu durumda, sözkonusu bu kelime üzerinde vakfedilir.

"İleride bilecekler." Yani artık yerle bir olmalarından sonra kötü davranışlarının sonunu elbette görecek ve bileceklerdir.

67 – Çevrelerindeki insanlar kapılıp götürülürken, –öldürülürlerken, soyulurlarken, esir edilirlerken– **bizim, onların yurtlarını saygın ve güvenlikli bir yer kıldığımızı** –dokunulmaz hale getirdiğimizi Mek-

[62] Kehf, 29.

keliler– **görmediler mi? Onlar hâlâ batıla** –şeytanlara ve putlara– **inanıyorlar da Allah'ın nimetini** –Yani Muhammed'in (as) peygamberliğini ve İslam'ı– **inkâr mı ediyorlar?**

68 – "Allah'a karşı –ona şirk koşmak suretiyle– **yalan uyduran yahut kendisine geldiğinde, gerçeği** –Muhammed'in (sav) peygamberliğini ve Kitabı– **yalanlayandan daha zalim kimdir?"** Yani gerçeği duyduktan sonra hiç duraklamadan, üzerinde düşünmeden yalanlayandan daha zalim kim olabilir ki? **"Cehennemde kâfirler için bir yer mi yok?"** Yani bu, onların cehenneme kesin olarak yerleştirileceklerini dile getiriyor. Çünkü cümlenin başında yer alan ve soru anlamına gelen bir edat olan « أ », olumsuz olan bir kelimenin başına geldiğinde, manayı olumlu hale getirir. Yani, böylesine Allah'a (cc) karşı yalan uyduran gibilerin gideceği yer cehennem ateşi olmayacak mı? Oysa onlar bu derece hakkı kesin bir dil ile yalanladılar. O halde elbette gidecekleri yer cehennem ateşi olacaktır.

Ya da: Onlar böyle bir yalanlamaya cüret ettiklerinde *"Cehennemde kâfirler için bir yerin var olduğunu..."* onlar doğrulamıyorlar mı ki böyle hareket ediyorlar?

Buradaki ayette geçen « مَثْوًى » kelimesi, daha önceki ayette geçen « لَنُبَوِّئَنَّهُمْ » kelimesine mukabil bir ifadedir. Bu da ikinci kıraatı teyid etmektedir.

69 – Bizim uğrumuzda cihad edenler var ya, biz onları mutlaka yollarımıza ileteceğiz. Şüphesiz Allah, mutlaka iyilik yapanlarla beraberdir.

"Bizim uğrumuzda cihad edenler var ya, biz onları mutlaka yollarımıza ileteceğiz." Burada geçen « مُجَاهَدَة » kelimesi, mutlak bir ifade olarak geçmektedir. Kelime, herhangi bir meful (tümleç) ile kayıtlanmamıştır. Sebebi, uğrunda cihad edilmesi gereken her şeyi kapsasın içindir. Yani hem nefisle olan cihadı, hem şeytanla olan cihadı ve hem din düşmanlarıyla olan cihatları kapsasın diyedir.

Yine ayette yer alan « فِينَا » kavli, bizim için, bizim hakkımızda, bizim uğrumuzda, sırf bizim rızamızı kazanmak için gibi manalar içerir.

Ebu Amr, « لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبْلَنَا » kavlini böyle okumuştur. Yani onları hayır olan yollara daha çok sevk ederiz, onlara daha çok başarı veririz.

Daranî diyor ki: *"Bildikleri konuda cihat edenleri, bilmedikleri konularda onlara yol gösterir, hidayette kılarız."* Nitekim: *"Bildikleriyle amel edenler, bilmediklerine muvaffak edilirler"* denilmiştir.

Yine deniliyor ki: *"Cehlimiz, bilgisizliğimiz yüzünden bilmediklerimiz, aslında bildiğimiz konulardaki eksikliğimizden ileri gelmektedir."*

Fudayl b. İyad diyor ki: *"İlim yolunda cihat ve gayret edenleri, biz de o ilimle amel etmeleri için onlara yol gösteririz amele yöneltiriz."*

Sehl de diyor ki: *"Sünneti ikame etmek ve yaşamak uğrunda cihat edenleri, biz de cennet yollarına yönlendiririz."*

İbn Ata'dan rivayete göre: *"Bizim rızamızı kazanmak yolunda cihat edip gayret gösterenleri, biz de kendilerini hoşnutluk, Rıdvan makamına erdiririz."*

İbn Abbas (rma) diyor ki: *"Bize itaat ve ibadet, kulluk konusunda cihat edenleri, biz de sevaba erme yollarına sevk ederiz."*

Cüneyd Bağdadi diyor ki: *"Tevbe etme yolunda cihat edenleri, ihlas yoluna sevk ederiz."*

Ya da: *"Bize hizmet için cihat edenleri, biz de onlara bizimle birlikte münacat ve yakarış yollarını ve kapılarını açarız, bizimle ünsiyet etmelerini sağlarız."*

Veya: *"Bizim rızamızı elde etmek için bizi arayan ve bu uğurda gayret ve çaba gösteren, cihat edenleri, biz de bize ulaşma yollarını kendilerine gösteririz."*

"Şüphesiz Allah, mutlaka iyilik yapanlarla beraberdir." Onlardan yardımını esirgememek, dünyada onlara yardım etmek, ahirette de kendilerine sevap ve mağfiret vermekle Allah (cc), onlarla beraberdir.

❀ ❀ ❀

Sûre -30

RUM SÛRESİ

Bu sûre Mekke'de nazil olmuştur; 60 âyettir.

Cüz - 21

1. – 7. ÂYETLER

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

الٓمٓ ﴿١﴾ غُلِبَتِ الرُّومُ ﴿٢﴾ فِى أَدْنَى الْأَرْضِ وَهُمْ مِنْ بَعْدِ غَلَبِهِمْ سَيَغْلِبُونَ ﴿٣﴾ فِى بِضْعِ سِنِينَ لِلّٰهِ الْأَمْرُ مِنْ قَبْلُ وَمِنْ بَعْدُ وَيَوْمَئِذٍ يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ ﴿٤﴾ بِنَصْرِ اللّٰهِ يَنْصُرُ مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿٥﴾ وَعْدَ اللّٰهِ لَا يُخْلِفُ اللّٰهُ وَعْدَهُ وَلٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٦﴾ يَعْلَمُونَ ظَاهِرًا مِنَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَهُمْ عَنِ الْاٰخِرَةِ هُمْ غَافِلُونَ ﴿٧﴾

Meâli

1. Elif – Lâm – Mîm.

2. – 5. Rumlar *(Arapların bulunduğu bölgeye)* en yakın bir yerde yenilgiye uğradılar. Halbuki onlar, bu yenilgilerinden sonra bir kaç *(üç ila dokuz)* yıl içinde galip geleceklerdir. Eninde sonunda emir Allah'ın-dır. O gün mü'minlerde Allah'ın yardımıyla sevineceklerdir. Allah dilediğine yardım eder. O mutlak galibtir, çok esirgeyicidir.

6. Bu Allah'ın va'didir. Allah va'dinden caymaz. Fakat insanların çoğu bilmezler.

7. Onlar, dünya hayatının görünen yüzünü bilirler. Ahiretten ise, onlar tamamen gafildirler.

Tefsiri

1– Elif – Lâm – Mîm.

2– / 5– Rumlar (Arapların bulunduğu bölgeye) **en yakın bir yerde yenilgiye uğradılar. Halbuki onlar, bu yenilgilerinden sonra birkaç** (üç ila dokuz) **yıl içinde galip geleceklerdir. Eninde sonunda emir Allah'ındır. O gün mü'minlerde Allah'ın yardımıyla sevineceklerdir. Allah dilediğine yardım eder. O mutlak galibtir, çok esirgeyicidir.**

Farslar, Rumları Araplara en yakın olan yerde yendiler. Çünkü Araplara göre *"yer"* denildiğinde kendi yerleri kastedilmiş demektir. manası; Rumlar, Arap topraklarına en yakın olan bir yerde -ki Şam topraklarıdır- yenildiler. Ya da « الأَرْض » kelimesinin başındaki « الْ » muzafun ileyhin yerine gelmiştir. Dolayısıyla *"onların toprakları"* manasını kastetmiştir. Yani, düşmanlarına en yakın olan topraklarında, demektir. O Rumlar, Farsların, kendilerini yenmelerinden sonra birkaç yıl içinde, onlara galip geleceklerdir.

« غَلَبِهِمْ » kelimesi « ل »'ın sükunuyla « غَلْبِهِمْ » şeklinde de okunmuştur. « غَلَبٌ » ve « غَلْبٌ » masdardırlar. Ve masdar, mef'ule muzaf kılınmıştır. « بِضْعِ سِنِينَ »'nin kendisine teallukundan dolayı « سَيَغْلِبُونَ »'den sonra durulmaz « فِي بِضْعِ سِنِينَ » (birkaç yıl) üç ilâ on yıl arasına denir. Denildi ki:

"Ezruat ile Basra arasında Farslarla Rumlar harbettiler. Farslar, Rumları yendi. O günlerde Fars hükümdarı, Kisra Perviz idi. Haber, Mekke'ye ulaşınca Resulullah'a (sav) ve mü'minlere ağır geldi. Çünkü Farslar, kitapsız mecûsi idiler. Rumlar ise, ehli kitaptı. Müşrikler bu habere sevindiler ve:

– Sizler ve Hıristiyanlar, ehli kitapsınız, bizler ve Farslar ise ümmileriz. Bizim kardeşlerimiz, sizin kardeşlerinizi yendi. Biz de sizin üzerinize galip geleceğiz, dediler. Bunun üzerine bu ayetler indi. Ebu Bekir (ra), onlara:

– Allah'a yemin olsun ki, birkaç sene sonra Rumlar, Farslılara galip gelecek, dedi. Ubey b. Halef:

– Yalan söylüyorsun, dedi. Bunun üzerine Hz. Ebu Bekir (ra) onlardan her biriyle on dişi devesine bahse girdi. Zamanı da üç yıl olarak tayin etti. Durumu Resulullah'a (sav) haber verince, Resulullah (sav):

– "Ödülü artır, zamanı uzat" dedi. Bunun üzerine dişi deveyi yüz'e, zamanı da dokuz yıla çıkardılar.

Ubey, Resulullah (sav)'in yaralamasından dolayı öldü. Rumlar, Hudeybiye ya da Bedir günü Farsları yendiler. Ebu Bekir (ra) de ödülünü, Ubey'in mirasçılarından aldı. Resulullah (sav):

– "Onu tasadduk et" [1] *dedi.*

Bu, O'nun (sav) peygamberliğinin doğruluğuna ve Kur'an'ın, Allah katından geldiğine dair en açık ayettir. Çünkü o, gaybtan haber vermektedir. Bu olay, kumarın yasaklanmasından önceydi."

Katade'den yapılan rivayete göre -ki Ebu Hanife ve Muhammed'in görüşleri de budur- faiz ve benzeri fasit anlaşmalar, darul harpte Müslümanlarla kâfirler arasında caizdir. Bu görüşün doğruluğuna da bu kıssayı delil getirmişlerdir.

"Eninde sonunda..." yani, her şeyden önce ve her şeyden sonra, ya da yenildiklerinde de önce -ki o, mağlup oldukları vakittir- ve mağlup olmalarından sonra -ki o, galip oldukları vakittir- yani, onların, önce mağlup, sonra galip olmaları, ancak Allah'ın (cc) emri ve kazasıyla olmaktadır. Nitekim ayeti kerimede:

﴿ وَتِلْكَ الْاَيَّامُ نُدَاوِلُهَا بَيْنَ النَّاسِ ﴾

"Şu günleri insanlar arasında çeviririz" [2] buyurulmuştur.

Rumların, Farsları, yendiği ve Allah'ın (cc) onların yeneceğine dair va'dinin gerçekleştiği gün, mü'minler, Allah'ın (cc) kitap ehlini, kitapsızlara karşı galip getirmesiyle sevinirler. Şimdi sevinen Mekke'li kâfirler de o zaman kedere boğulurlar. Denildi ki:

"Allah'ın yardımı, mü'minlerin, müşriklere, Rumların yeneceğine dair verdikleri haberdeki doğruluklarının ortaya çıkarılmasıdır."

---

[1] Tirmizi, 3194.
[2] Âl-i İmrân, 140.

« ب » harfi ceri « يَفْرَحُ » ya taalluk etmektedir. « الْمُؤْمِنُونَ »'den sonra değil « اللّٰهِ »'den sonra durulur. O, düşmanlarına karşı galiptir, dostlarına karşı merhametlidir.

6– Bu Allah'ın va'didir. Allah va'dinden caymaz. Fakat insanların çoğu bilmezler.

« وَعْدَ » tekid edici masdardır. Çünkü *"onlar, yenildikten sonra galip gelecekler"* sözü Allah'tan (cc) mü'minlere bir vaaddir. *"Bu Allah'ın va'didir"* sözü, bu, Allah'ın (cc) mü'minlere va'didir, manasınadır. Allah (cc), Farslara karşı Rumlara yardım edeceğine dair va'dinden caymaz. Fakat insanların çoğu bunu bilmezler.

7– Onlar, dünya hayatının görünen yüzünü bilirler. Ahiretten ise, onlar tamamen gafildirler.

« يَعْلَمُونَ » « لَا يَعْلَمُونَ »'nin bedeldir. Bunda, ilmin, hiç olmamasıyla, sadece dünya hayatını kazanmaya yönelik ilmin varlığı arasında hiçbir farkın olmadığına dair bir açıklama vardır.

"Dünya hayatının görünen yönünü bilirler." sözü; dünyanın görünen ve görünmeyen yönünün olduğunu ifade ediyor. Görüneni, cahillerin bilip tanıdığı süslü - yaldızlı hayatıdır. Görünmeyeni ise, onun, ahirete götüren bir köprü oluşudur. Buradan oraya götürmek üzere taat ve salih amellerle azıklanılır. Zahir (görünen) kelimesinin nekire (belirsiz) olarak getirilmesi, onların, birçok dış görünüşten de ancak bir tanesini bildiklerini ifade etmektedir.

"Ahiretten de onlar tamamen gafildirler." İkinci « هُمْ » (onlar) mübtedadır. « غَافِلُونَ » onun haberidir. Cümle, birinci « هُمْ »'ün haberidir. Bunda ahiret ve ahiret yurdu hakkında onların, gaflet abidesi olduklarına dair açıklama vardır.

❁ ❁ ❁

– Yalan söylüyorsun, dedi. Bunun üzerine Hz. Ebu Bekir (ra) onlardan her biriyle on dişi devesine bahse girdi. Zamanı da üç yıl olarak tayin etti. Durumu Resulullah'a (sav) haber verince, Resulullah (sav):

– "Ödülü artır, zamanı uzat" dedi. Bunun üzerine dişi deveyi yüz'e, zamanı da dokuz yıla çıkardılar.

Ubey, Resulullah (sav)'in yaralamasından dolayı öldü. Rumlar, Hudeybiye ya da Bedir günü Farsları yendiler. Ebu Bekir (ra) de ödülünü, Ubey'in mirasçılarından aldı. Resulullah (sav):

– "Onu tasadduk et" [1] *dedi.*

Bu, O'nun (sav) peygamberliğinin doğruluğuna ve Kur'an'ın, Allah katından geldiğine dair en açık ayettir. Çünkü o, gaybtan haber vermektedir. Bu olay, kumarın yasaklanmasından önceydi."

Katade'den yapılan rivayete göre -ki Ebu Hanife ve Muhammed'in görüşleri de budur- faiz ve benzeri fasit anlaşmalar, darul harpte Müslümanlarla kâfirler arasında caizdir. Bu görüşün doğruluğuna da bu kıssayı delil getirmişlerdir.

"Eninde sonunda..." yani, her şeyden önce ve her şeyden sonra, ya da yenildiklerinde de önce -ki o, mağlup oldukları vakittir- ve mağlup olmalarından sonra -ki o, galip oldukları vakittir- yani, onların, önce mağlup, sonra galip olmaları, ancak Allah'ın (cc) emri ve kazasıyla olmaktadır. Nitekim ayeti kerimede:

﴿ وَتِلْكَ الْاَيَّامُ نُدَاوِلُهَا بَيْنَ النَّاسِ ﴾

"Şu günleri insanlar arasında çeviririz" [2] buyurulmuştur.

Rumların, Farsları, yendiği ve Allah'ın (cc) onların yeneceğine dair va'dinin gerçekleştiği gün, mü'minler, Allah'ın (cc) kitap ehlini, kitapsızlara karşı galip getirmesiyle sevinirler. Şimdi sevinen Mekke'li kâfirler de o zaman kedere boğulurlar. Denildi ki:

"Allah'ın yardımı, mü'minlerin, müşriklere, Rumların yeneceğine dair verdikleri haberdeki doğruluklarının ortaya çıkarılmasıdır."

---

[1] Tirmizi, 3194.
[2] Âl-i İmrân, 140.

« ب » harfi ceri « يَفْرَحُ » ya taalluk etmektedir. « الْمُؤْمِنُونَ »'den sonra değil « اللّٰهِ »'den sonra durulur. O, düşmanlarına karşı galiptir, dostlarına karşı merhametlidir.

6– Bu Allah'ın va'didir. Allah va'dinden caymaz. Fakat insanların çoğu bilmezler.

« وَعْدَ » tekid edici masdardır. Çünkü *"onlar, yenildikten sonra galip gelecekler"* sözü Allah'tan (cc) mü'minlere bir vaaddir. *"Bu Allah'ın va'didir"* sözü, bu, Allah'ın (cc) mü'minlere va'didir, manasınadır. Allah (cc), Farslara karşı Rumlara yardım edeceğine dair va'dinden caymaz. Fakat insanların çoğu bunu bilmezler.

7– Onlar, dünya hayatının görünen yüzünü bilirler. Ahiretten ise, onlar tamamen gafildirler.

« يَعْلَمُونَ » « لَا يَعْلَمُونَ »'nin bedeldir. Bunda, ilmin, hiç olmamasıyla, sadece dünya hayatını kazanmaya yönelik ilmin varlığı arasında hiçbir farkın olmadığına dair bir açıklama vardır.

"Dünya hayatının görünen yönünü bilirler." sözü; dünyanın görünen ve görünmeyen yönünün olduğunu ifade ediyor. Görüneni, cahillerin bilip tanıdığı süslü - yaldızlı hayatıdır. Görünmeyeni ise, onun, ahirete götüren bir köprü oluşudur. Buradan oraya götürmek üzere taat ve salih amellerle azıklanılır. Zahir (görünen) kelimesinin nekire (belirsiz) olarak getirilmesi, onların, birçok dış görünüşten de ancak bir tanesini bildiklerini ifade etmektedir.

"Ahiretten de onlar tamamen gafildirler." İkinci « هُمْ » (onlar) mübtedadır. « غَافِلُونَ » onun haberidir. Cümle, birinci « هُمْ »'ün haberidir. Bunda ahiret ve ahiret yurdu hakkında onların, gaflet abidesi olduklarına dair açıklama vardır.

8. – 10. ÂYETLER

أَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوا فِي أَنْفُسِهِمْ مَا خَلَقَ اللّٰهُ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضَ
وَمَا بَيْنَهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ وَأَجَلٍ مُسَمًّى وَإِنَّ كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ
بِلِقَائِ رَبِّهِمْ لَكَافِرُونَ ﴿٨﴾ أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا
كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَانُوا أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً
وَأَثَارُوا الْأَرْضَ وَعَمَرُوهَا أَكْثَرَ مِمَّا عَمَرُوهَا وَجَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ
بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلٰكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ
يَظْلِمُونَ ﴿٩﴾ ثُمَّ كَانَ عَاقِبَةَ الَّذِينَ أَسَاؤُا السُّوآى أَنْ كَذَّبُوا
بِآيَاتِ اللّٰهِ وَكَانُوا بِهَا يَسْتَهْزِؤُنَ ﴿١٠﴾

Meâli

8. Kendi kendilerine, Allah'ın gökleri, yeri ve ikisinin arasında bulunanları ancak hak olarak ve muayyen bir süre için yarattığını hiç düşünmediler mi? İnsanların bir çoğu Rablerine kavuşmayı gerçekten inkâr etmektedirler.

9. Onlar yeryüzünde gezip de kendilerinden öncekilerin akibetlerinin nice olduğuna bakmadılar mi ki. Onlar kendilerinden daha güçlü idiler. Yeryüzünü kazıp altüst etmişler, onu bunların imar ettiklerinden daha çok imar etmişlerdi. Peygamberleri, onlara da nice açık deliller getirmişlerdi. Zaten Allah, onlara zulmedecek değildi. Fakat onlar, kendi kendilerine zulmetmekteydiler.

10. Sonunda Allah'ın ayetlerini yalan sayarak ve onları alaya alarak kötülük yapanların akibetleri pek fena oldu.

Tefsiri

8- Kendi kendilerine, Allah'ın gökleri, yeri ve ikisinin arasında bulunanları ancak hak olarak ve muayyen bir süre için yarattığını hiç düşünmediler mi? İnsanların bir çoğu Rablerine kavuşmayı gerçekten inkâr etmektedirler.

« فِىٓ أَنْفُسِهِمْ » – *"kendi kendilerine"* ifadesinin zarf olması muhtemeldir. Sanki: *"Nefislerinden yani, düşünceden boş olan kalplerinde düşünceyi yerleştirmediler mi?"* denilmiştir. Nitekim düşünce ancak kalpte olur. Fakat bu ifade, düşünenlerin hali ile ilgili tasviri genişletmiştir.

"Ona kalbinde (kalbinle) *inan"* sözünde olduğu gibi. *"Düşünce"* için sıla cümlesi olması da muhtemeldir. *"İş hakkında düşündü ve düşüncesini onda derinleştirdi."* sözünde olduğu gibi. Buna göre mana:

"Diğer mahlukata göre kendilerine daha yakın olan ve halini, diğerlerinin halinden daha iyi bildikleri kendi nefisleri hakkında düşünmediler mi, ki Allah'ın, yarattığı, düzensizliği değil, düzeni gösteren, nice görünen ve görünmeyen şaşırtıcı hikmetleri görsünler. Yine, iyiliğe karşı iyilikle, kötülüğe karşı da misliyle mukabele olunacağı bir sonun olması gerektiğini düşünmediler mi ki, o zaman diğer mahlukatın işlerinin de bir nizam - intizam içerisinde hikmetle yürüdüğünü bilsinler. Yine böyle bir vakte doğru gidişin olması gerektiğini düşünmediler mi?"

"Allah gökleri, yeri ve ikisinin arasında bulunanları ancak hak olarak ve muayyen bir süre için yarattı." cümlesi, hazfedilmiş bir « قَوْل »'e söze tealluk etmektedir. *"Onun da manası, düşünmediler mi ki bu sözü söyleyemediler?"* demektir. Denildi ki:

"Onun manası 'bilsinler ki' dir. Çünkü kelam buna delildir. Onları hikmetsiz ve ebedi olarak boş yere yaratmadı. Onları, muayyen bir süre için hak olarak hikmetle yarattı. O kaçınılmaz son, kıyametin kopmasıdır. Hesap, sevap ve ceza zamanıdır."

Nitekim *"Sizi boş yere yarattığımızı ve bize dönmeyeceğinizi mi sandınız?"* ayet-i kerimesi nasıl da *"abes"* diye isimlendirdi, görülmüyor mu? İnsanların çoğu, dirilmeyi ve mukafat ve cezaya uğratılmayı inkâr etmektedirler. Zeccâc:

"Yani, onlar Rablerine kavuşmayı inkâr etmektedirler." demiştir.

9– Onlar yeryüzünde gezip de kendilerinden öncekilerin akıbetlerinin nice olduğuna bakmadılar mı ki. Onlar kendilerinden daha güçlü idiler. Yeryüzünü kazıp altüst etmişler, onu bunların imar ettiklerinden daha çok imar etmişlerdi. Peygamberleri, onlara da nice açık deliller getirmişlerdi. Zaten Allah, onlara zulmedecek değildi. Fakat onlar, kendi kendilerine zulmetmekteydiler.

"Onlar, yeryüzünde gezip de kendilerinden öncekilerin akıbetlerinin nice olduğuna bakmadılar mı?" ayeti, onların beldelerdeki gezilerini ve helâk edilmiş Ad, Semûd ve diğer azgın milletlerin eserlerine baktıklarını ifade etmektedir. Yeryüzünü kazıp ekmişlerdi. Ve o helâk edilenler, onu Mekke halkının imarından daha çok imar etmişlerdi.

« أَكْثَرَ » hazfedilmiş bir masdarın sıfatıdır. « مِمَّا » daki « مَا » masdariyyedir.

"Peygamberleri, onlara nice açık deliller getirmişti." Burada mahzuf bir cümle vardır. Hazfin gerçekleşmesi için « بِالْبَيِّنَاتِ »'de durursun. Bu cümlenin takdiri şöyle olur: *"Ama onlar, iman etmediler, sonunda da helâk edildiler."* Onlar helâk edilmelerini gerektiren şeyi yaptıklarından dolayı kendi nefislerine zulmettiler.

10– Sonunda Allah'ın ayetlerini yalan sayarak ve onları alaya alarak kötülük yapanların akibetleri pek fena oldu.

« عَاقِبَةَ » kelimesi Şamî ve Kufî'ye göre mansuptur. « السُّوٓاٰى », « اَلْاَسْوَأ »nin müennesidir. Manası ise *"En çirkin"* demektir. « اَلْحُسْنٰى »'nın « اَلْاَحْسَنُ »'nun müennesi olduğu gibi. « عَاقِبَةَ »'yi haber yaparak naspedenlere göre, « اَلَّذِينَ », « كَانَ »'nin ismi olmak üzere mahallen merfudur. Onu merfu kılanlara göre ise « اَلَّذِينَ » mansuptur. Mana: *"Onlar dünyada helâk edilmek suretiyle cezalandırıldılar. Daha sonra da akıbetleri pek fena oldu."*

« الَّذِينَ أَسَاؤُا » – *"kötülük yapanlar"* sözü, zamir yerine gelmiştir. Yani, ahiretteki cezaların en kötüsü demektir ki, o da kafirler için hazırlanmış ateştir. « أَنْ كَذَّبُوا » yalan saymalarından dolayı ya da yalan saymalarıyla, demektir. Bu, *"kötülük yapanlar"*ın manasının, *"inkar edenler"* şeklinde olduğuna dair delildir. Sonra Allah'ın (cc) ayetlerini yalanlamalarından ve onları alaya almalarından dolayı kafirlerin akibeti ateş oldu.

❁ ❁ ❁

11. – 16. ÂYETLER

اَللّٰهُ يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ ثُمَّ اِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿١١﴾ وَيَوْمَ تَقُومُ
السَّاعَةُ يُبْلِسُ الْمُجْرِمُونَ ﴿١٢﴾ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ مِنْ شُرَكَٓائِهِمْ
شُفَعٰٓؤُا وَكَانُوا بِشُرَكَٓائِهِمْ كَافِرِينَ ﴿١٣﴾ وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ
يَوْمَئِذٍ يَتَفَرَّقُونَ ﴿١٤﴾ فَاَمَّا الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَهُمْ
فِي رَوْضَةٍ يُحْبَرُونَ ﴿١٥﴾ وَاَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا
وَلِقَٓائِ الْاٰخِرَةِ فَاُولٰٓئِكَ فِي الْعَذَابِ مُحْضَرُونَ ﴿١٦﴾

Meâli

11. Allah, ilkin mahlukatını yaratır. *(Ölümden sonra bunu (yaratmayı)* tekrarlar. Sonunda hep O'na döndürüleceksiniz.

12. Kıyametin kopacağı gün, günahkarlar *(ümitsizlik içinde)* susacaklardır.

13. *(Allah'a koştukları)* ortaklardan kendilerine hiçbir şefaatçi çıkmayacaktır. Zaten onlar, ortaklarını da inkâr edeceklerdir.

14. Kıyametin kopacağı gün, işte o gün *(mü'minlerle inkârcılar)* birbirlerinden ayrılacaklardır.

15. İman edip salih ameller işleyenlere gelince, onlar, cennette *(nimetlere mazhar olacaklar)* onunla sevineceklerdi.

16. İnkâr edenlere ayetlerimizi ve ahiret buluşmasını yalan sayanlara gelince, işte onlar azapla yüzyüze bırakılacaklardır.

Tefsiri

11– Allah, ilkin mahlûkatını yaratır. (Ölümden sonra bunu yani yaratmayı) **tekrarlar. Sonunda hep O'na döndürüleceksiniz.**

Allah, mahlukatı yoktan var eder, sonra da onları, ölümden sonra diriltir. « تُرْجَعُونَ » Ebu Amr ve Sehl'e göre « ى » ile « يُرْجَعُونَ » şeklinde okunur.

12– Kıyametin kopacağı gün, günahkârlar (ümitsizlik içinde) **susacaklardır.**

« يُبْلِسُ » kelimesi *"ümidi keser, şaşar kalır"*, demektir. Tartışılan kişilerden birisi susup kaldığında ve delil getirmekten aciz kaldığında, *"onunla tartıştım, şaştı kaldı"* denir. Günahkarlardan maksat müşriklerdir.

13– (Allah'a koştukları) **ortaklardan kendilerine hiçbir şefaatçi çıkmayacaktır. Zaten onlar, ortaklarını da inkâr edeceklerdir.**

Allah'tan (cc) başka kendilerine ibadet ettikleri ortaklardan, onlara, hiçbir şefaatçi çıkmayacaktır. « شُفَعَٰٓؤُا » mushafta (ا)'ten önce « و »'la yazılmıştır. « عُلَمَٰٓؤُا بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ » de yazıldığı gibi.

Aynı şekilde hemzenin, harekesinin, kendisinden olduğu harfin suretinde göstermek için « السُّوٓأَىٰ » da da « ى » den önce « ا »'le yazılmıştır. Onlar, ilahlarını inkâr edeceklerdir, ya da onlar, dünyada iken onlar sebebiyle inkârcı olmuşlardır, demektir.

14– Kıyametin kopacağı gün, işte o gün (mü'minlerle inkârcılar) **birbirlerinden ayrılacaklardır.**

« يَتَفَرَّقُونَ »'deki zamir, kendisinden sonra ki ona delâletinden dolayı, Müslümanlara ve kâfirlere aittir.

15– İman edip salih ameller işleyenlere gelince, onlar, cennette nimetlere mazhar olacaklardır.

« رَوْضَةٌ » kelimesi *bostan,* yani *cennet* demektir. Bunun nekire (belirsiz) olarak gelmesi, onun kapalılığı ve övülmesi dolayısıyladır. « يُحْبَرُونَ » sevinirler, demektir. Bir kişi mutlu olduğunda, yüzü gülüp üzerinde sevinç alameti belirdiğinde « حَبْرَةٌ » denir. Daha sonra sevinç sebepleri farklı olduğu için onda ihtilaf olundu.

Bu kelime için *"İkram olunurlar"* denildi *"takılarla bezenirler"* denildi. *"O cennetteki bir işitmedir."* denildi.

16– İnkâr edenlere, ayetlerimizi ve ahiret buluşmasını yalan sayanlara gelince, işte onlar azapla yüz yüze bırakılacaklardır.

"Ahiret buluşmasını..." yani, *"dirilişi"* demektir. İşte onlar, azap içerisinde kalacaklardır. O azabtan uzaklaştırılmayacaklar ve o azap onlardan hafifletilmeyecektir. Nitekim ayet-i kerime de:

﴿ وَمَا هُمْ بِخَارِجِينَ مِنْهَا ﴾

"Onlar oradan çıkıcı değillerdir." [3] buyurulmaktadır.

Vaad ve tehdidi zikrettikten sonra vaade ulaştıran ve tehditten kurtaran şeyi zikretti, şöyle buyurdu:

❀ ❀ ❀

[3] Maide, 37.

17. – 21. ÂYETLER

فَسُبْحَانَ اللّٰهِ حِينَ تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ ﴿١٧﴾ وَلَهُ الْحَمْدُ فِى
السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَعَشِيًّا وَحِينَ تُظْهِرُونَ ﴿١٨﴾ يُخْرِجُ الْحَىَّ
مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَىِّ وَيُحْيِى الْأَرْضَ بَعْدَ
مَوْتِهَا وَكَذٰلِكَ تُخْرَجُونَ ﴿١٩﴾ وَمِنْ اٰيَاتِه۪ٓ اَنْ خَلَقَكُمْ مِنْ
تُرَابٍ ثُمَّ إِذَٓا اَنْتُمْ بَشَرٌ تَنْتَشِرُونَ ﴿٢٠﴾ وَمِنْ اٰيَاتِه۪ٓ اَنْ خَلَقَ لَكُمْ
مِنْ اَنْفُسِكُمْ اَزْوَاجًا لِتَسْكُنُٓوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً
وَرَحْمَةً إِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٢١﴾

Meâli

17. – 18. Haydi siz, akşama ulaştığınızda, sabaha kavuştuğunuzda, gündüzün sonunda ve öğle vaktine eriştiğinizde Allah'ı -ki göklerde ve yerde hamd ona mahsustur- tesbih edin *(namazı kılın)*

19. Ölüden diriyi, diriden de ölüyü çıkarıyor. Yeryüzünü ölümünün ardından o canlandırıyor. İşte siz de *(kabirlerinizden)* böyle çıkarılacaksınız.

20. Sizi topraktan yaratması, onun *(varlığının)* delillerindendir. Sonra siz, *(her tarafa)* yayılan birer insan oluverdiniz.

21. Kaynaşmanız için size kendi *(cinsi)*nizden eşler yaratıp da aranızda sevgi ve merhamet peydâ etmesi de onun varlığının delillerindendir. Doğrusu bunda, iyi düşünen bir kavim için ibretler vardır.

Tefsiri

17– / 18– Haydi siz, akşama ulaştığında, sabaha kavuştuğunuzda, gündüzün sonunda ve öğle vaktine eriştiğinizde Allah'ı -ki göklerde ve yerde hamd O'na mahsustur- tesbih edin (namazı kılın).

Tesbihden maksat, tesbih etmek, demektir ki o da Allah'ın, apaçık nimetleri bu vakitlerde yenilendiği için, bu vakitlerde, O'na yakışmayan şeylerden tenzih etmek ve hayırla övmektir. Ya da tesbihten maksat, namazdır.

İbni Abbas'a (ra):

– *Kur'an'da beş vakit namazı görüyor musun? diye soruldu da, O:*

– *"Evet" dedi ve bu ayeti okudu.*

« سُبْحَانَ » kelimesi masdar olmak üzere mansuptur. Mana; *"O'nu, O'na layık olmayan şeylerden tenzih edin"*, ya da *"Allah (cc) için namaz kılın"*, demektir. Siz akşama ulaştığınızda *"Akşam ve Yatsı namazı"*, sabaha kavuştuğunuzda *"Sabah namazını kılın."*

"Göklerde ve yerde hamd O'na mahsustur." cümlesi, mu'tarıza cümlesidir. Manası; gök ve yer halkından olup iyiyi kötüden ayırabilen herkesin O'nu hamdetmeleri gereklidir, demektir. *"Göklerde"* sözü, *"hamd"* kelimesinden haldir. *"Gündüzün sonunda..."* ikindi namazını kılın. Bu, *"akşama ulaştığınızda"* sözü üzerine atfedilmiştir. Ve ona bitişiktir. *"Öğle vaktine eriştiğinizde..."* de öğle namazını kılın. Yani, *"öğle vaktine girdiğinizde"*, demektir. Çoğunluğa göre, beş vakit namaz, Mekke'de farz kılınmıştır.

19– Ölüden diriyi, diriden de ölüyü çıkarıyor. Yeryüzünü ölümünün ardından O canlandırıyor. İşte siz de (kabirlerinizden) **böyle çıkarılacaksınız.**

"Diriyi ölüden çıkarıyor." yani, kuşu yumurtadan, insanı nutfeden ya da mü'mini kafirden çıkarıyor, demektir. *"Ölüyü de diriden çıkarıyor."* Yani, yumurtayı kuştan, nutfeyi insandan ya da kafiri mü'minden çıkarıyor, demektir.

Mekke ve Şam kıraat ekolü ile Ebu Amr, Ebu Bekir ve Hammad'a göre « مَيِّت » kelimesi, her iki yerde de « مَيْت » şeklindedir, şeddesizdir.

Diğerlerine göre ise, şeddelidir. Yeri kuruduktan sonra yeşillikle O diriltir. « تُخْرَجُونَ » Hamza, Ali ve Halef'e göre bu kelime « تَخْرُجُونَ » şeklinde okunur. Yani bu çıkarılış biçiminde kabirlerinizden çıkarılırsınız, demektir. « كَذَلِكَ »'deki « كَ », « تُخْرَجُونَ » fiili ile mahallen mansuptur.

Manası ise: İbda (ilk kez yaratma ile) iade (yeniden diriltme) kudret (güç) bakımından müsavidirler. Aralarında fark yoktur. Zira bunları yapacak olan, diriden ölüyü çıkaran, ölüden de diriyi çıkaran (Yüce Allah)'dır.

İbni Abbas'tan (ra) rivayet edildiğine göre Nebi (sav) şöyle buyurmuştur:

"Kim her namazdan sonra « فَسُبْحَانَ اللّٰهِ حِينَ تُمْسُونَ » üç ayete kadar ve Saffat Suresinin sonuncu ayetini okursa, onun için gökte ki yıldızlar sayısınca, yağmur damlaları sayısınca, ağaç yaprakları sayısınca ve yeryüzünün (kumu) *toprağı sayısınca sevap yazılır. Öldüğünde de kabrinde onun için her harfe mukabil on sevap yazılır."*

"Yine Nebi (sav) şöyle buyurmuştur:

"Kim, sabahladığında « فَسُبْحَانَ اللّٰهِ حِينَ تُمْسُونَ » ayetini « وَكَذَلِكَ تُخْرَجُونَ »'ye kadar okursa, o günde kaybettiği şeyi bulur. Kim de bunu akşamladığında okursa o gece kaybettiği şeyi bulur.

20– Sizi topraktan yaratması, O'nun (varlığının) **delillerindendir. Sonra siz,** (her tarafa) **yayılan birer insan oluverdiniz.**

"Sizi" yani babanızı topraktan yaratması, O'nun Rabliğinin kudretinin alametlerindendir. Sonra *"Sizi"* yani, Adem'i (as) ve zürriyeti yaratması O'nun kudretinin delillerindendir. Ve siz geçiminizin olduğu yerde dolaşırsınız. Buradaki « إِذَا » mufacaa içindir. Takdiri, *"Yeryüzüne yayılmış bir insanlık haline geldiğiniz vakte gelip çattınız"* şeklindedir.

21– Kaynaşmanız için size kendi (cinsi)**nizden eşler yaratıp da aranızda sevgi ve merhamet peydâ etmesi de O'nun varlığının delillerindendir. Doğrusu bunda, iyi düşünen bir kavim için ibretler vardır.**

Yani Havva'yı yarattı. O Adem (as)'ın kaburga kemiğinden yaratılmıştır. Ondan sonraki kadınlarda erkeklerin sülbünden yaratılmışlardır.

Ya da sizin için, başka bir cinsten değil, sizin şeklinizden ve sizin cinsinizden eşler yaratmıştır. Çünkü aynı cinsteki ikililer arasında ülfet ve huzur vardır. Farklı cinsler arasında ise karşılıklı nefret ve anlaşmazlıklar vardır. Biri diğerine meylettiğinde, *"onu benimsedi"* denir. *"Aranızda sevgi ve merhamet peydâ etti"* demek, aranızda evlilik sebebiyle karşılıklı sevgiyi ve merhameti yarattı, demektir. Hasan'dan rivayet edildiğine göre:

"Sevgi, cinsi münasebete kinayedir. Merhamet ise çocuğa kinayedir." Denildi ki:

"Sevgi, gençler için, merhamet ise yaşlılar içindir."

Yine denildi ki:

"Sevgi ve merhamet, Allah'tandır. Buğz ise, şeytandandır." Yani kadının kocasına ve kocanın karısına karşı olan buğzu şeytandandır, demektir. Doğrusu bunda iyi düşünen ve nesil vermek suretiyle, Dünya'nın ayakta durduğunu idrak eden bir kavim için ibretler vardır.

❁ ❁ ❁

22. – 25. ÂYETLER

وَمِنْ اٰيَاتِه۪ خَلْقُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَاخْتِلَافُ اَلْسِنَتِكُمْ وَاَلْوَانِكُمْ ۜ اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِلْعَالِم۪ينَ ﴿٢٢﴾ وَمِنْ اٰيَاتِه۪ مَنَامُكُمْ بِالَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَابْتِغَٓاؤُ۬كُمْ مِنْ فَضْلِه۪ ۜ اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَسْمَعُونَ ﴿٢٣﴾ وَمِنْ اٰيَاتِه۪ يُر۪يكُمُ الْبَرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا وَيُنَزِّلُ مِنَ السَّمَٓاءِ مَٓاءً فَيُحْي۪ بِهِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا ۜ اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٢٤﴾ وَمِنْ اٰيَاتِه۪ٓ اَنْ تَقُومَ السَّمَٓاءُ وَالْاَرْضُ بِاَمْرِه۪ ۜ ثُمَّ اِذَا دَعَاكُمْ دَعْوَةً مِنَ الْاَرْضِ اِذَٓا اَنْتُمْ تَخْرُجُونَ ﴿٢٥﴾

Meâli

22. O'nun delillerinden biri de, gökleri ve yeri yaratması, lisanlarınızın ve renklerinizin değişik olmasıdır. Şüphesiz bunda bilenler için *(alınacak)* dersler vardır.

23. Geceleyin uyumanız, gündüzün Allah'ın lutfundan *(nasibinizi)* aramanız da O'nun *(varlığının)* delillerindendir. Gerçekten bunda, işiten bir kavim için dersler vardır.

24. Yine O'nun delillerindendir ki size korku ve ümit vermek üzere şimşeği gösteriyor. Gökten su indirip ölümünün ardından arzı, onunla diriltiyor. Doğrusu bunda, aklını kullanan bir kavim için dersler vardır.

25. Göğün ve yerin O'nun buyruğu ile durması da O'nun *(varlığının)* delillerindendir. Sonra sizi *(bulunduğunuz yerden)* bir çağırdı mı hemen topraktan *(kabirlerinizden)* çıkıverirsiniz.

Tefsiri

22– O'nun delillerinden biri de, gökleri ve yeri yaratması, lisanlarınızın ve renklerinizin değişik olmasıdır. Şüphesiz bunda bilenler için (alınacak) **dersler vardır.**

"Lisanlarınızın değişik olması..." demek dillerin, ya da konuşma türü ve şekillerinin değişik olması, demektir. *"Renklerinizin"* de siyah, beyaz ve bu ikisinden başka renklerde olması O'nun delillerindendir. Bunların farklı olması sayesinde tanıma meydana gelmektedir. Değilse, eğer birbirine benzeselerdi, tanıyamama ve birbirine karıştırma meydana gelecek, menfaatler suya düşecekti. Bunda apaçık bir ders vardır ki o da; tek bir babadan, sayısını ancak Allah'ın (cc) bildiği farklı farklı kişilerin dünyaya gelmesidir.

« عَالَمِينَ » kelimesi « عَالَمْ » kelimesinin çoğuludur. Bu kelime Hafs'a göre « لِ »'ın esresiyle « عَالِمِينَ » şeklinde okunur. Bunu da Allah'u Teala'nın:

﴿ وَمَا يَعْقِلُهَا اِلاَّ الْعَالِمُونَ ﴾

"Onu ancak âlimler anlar" [4] ayeti tasdik etmektedir.

23– Geceleyin uyumanız, gündüzün Allah'ın lutfundan (nasibinizi) **aramanız da O'nun** (varlığının) **delillerindendir. Gerçekten bunda, işiten bir kavim için dersler vardır.**

Bu, bir araya toplama babındandır. Yani iki atıfla iki zamanı ve iki fiili bir araya getirmiştir. Buna göre mana, *"Gece ve gündüzde uyumanız ve Allah'ın (cc) lutfundan* (nasibinizi) *aramanız, O'nun ayetlerindendir"*, şeklindedir. Ancak o, önceki alametle sonraki alametin arası ayrılmıştır. Ya da (bu ayette) kastolunan, sizin her iki zamanda da uyumanız ve her ikisinde de (nasibinizi) aramanızdır. Ancak cumhur'un görüşü, Kur'an'daki tekrarından ve manaların, Kur'an'ın delalet ettiği şeyi açıklamasından dolayı birinci mana üzerindedir. *"Bunda ibret alıcı kulaklarla düşünerek dinleyen bir kavim için gerçekten ibretler vardır."*

---

[4] Ankebût, 43.

24– Yine O'nun delillerindendir ki size korku ve ümit vermek üzere şimşeği gösteriyor. Gökten su indirip ölümünün ardından arzı, onunla diriltiyor. Doğrusu bunda, aklını kullanan bir kavim için dersler vardır.

« يُرِيكُمْ »'de iki durum vardır. Biri, İbni Mesud (ra)'ın lehçesinde olduğu gibi. « أَنْ »'in gizlenmesi, diğeri de fiilin, masdar makamına getirilmesidir. « تَسْمَعُ بِالْمُعَيْدِيِّ خَيْرٌ مِنْ أَنْ تَرَاهُ » – *"Muaydîyi işitmen onu görmenden hayırlıdır"* [5] darbı meseli, bu ikisiyle açıklanmıştır. (Burada « تَسْمَعُ » kelimesi « أَنْ تَسْمَعَ » anlamındadır. Başında bir « أَنْ » gizlidir.)

"Korku..." yıldırımlardan ya da vaadini yerine getirememektendir. *"Ümit..."* ise, yağmur beklentisi sebebiyledir. Ya da korku yolcu içindir, ümit ise mukim içindir. « خَوْفًا وَطَمَعًا » – (korku ve ümit) kelimeleri, muzafın hazfi ve muzafun ileyhin onun yerine geçmesi takdiri üzere mef'ulun leh olarak mansuptur. Yani *"korku vermek ve ümit vermek için"*, demektir. Ya da her iki kelime de haldirler. Yani korkar ve ümid eder olduğunuz halde, demektir.

« يُنَزِّلُ » Mekke ve Basra kıraat imamlarına göre « يُنْزِلُ » şeklinde şeddesizdir. « مَاءً » – *"Su"* kelimesinden maksat yağmurdur. *"Bunda, aklını kullanan, yani akıllarıyla düşünen bir kavim için dersler vardır."*

25– Göğün ve yerin O'nun buyruğu ile durması da O'nun (varlığının) **delillerindendir. Sonra sizi bir çağırdı mı hemen topraktan** (kabirlerinizden) **çıkıverirsiniz.**

Göğün direksiz olarak, ayakta durması, O'nun varlığının delillerindendir. Ya da mana *"O'nun tedbiri ve hikmetiyledir."* yönetmesi ve hikmetiyle ayakta durması O'nun delillerindendir. Sonra sizi diriliş için çağırdı mı derhal topraktan yani kabirlerinizden çıkıverirsiniz. Bu, cümleyi, mana yönünden tekil yerine getirmede « يُرِيكُمْ » ifadesinde olduğu gibidir. Sanki şöyle demiştir: *"Göklerin ve yerin ayakta durması, göklerin*

---

[5] El-Meydanî, 1 / 129.

direksiz olarak ayakta tutulması, sonra da ölülerin bir tek davetle 'Ey kabir ehli! Çıkınız' davetiyle kabirlerinden çıkışı O'nun delillerindendir."

Burada kastolunan, bunun, beklemeksizin meydana geliş hızıdır. Bu « ثُمَّ » (sonra) ile göklerin ve yerin ayakta durmasına atfedilmiştir. Bunu, bu meyadana gelen işin büyüklüğünü açıklamak ve *"Ey kabir halkı! Kalkın!"* demek suretiyle bunun bir benzerini yapabileceğini açıklamak için yapmıştır. « ثُمَّ نُفِخَ فِيهِ اُخْرٰى فَاِذَاهُمْ قِيَامٌ يَنْظُرُونَ » – **"Ne öncekilerden, ne de sonrakilerden hiç kimse geri kalmaz, kalkar bakırlar."**[6] ayetinde olduğu gibi.

Birinci « اِذَا » şart için, ikincisi ise mufacee içindir. Bu ikinci « اِذَا » şartın cevabındaki « فَ » yerine gelmiştir. « مِنَ الْاَرْضِ » (topraktan) fiile taalluk etmektedir, masdara değil. *"Onu falan yerden çağırdım."* sözündeki gibi *"falan yerden"* dediğinde, o yerin senin yerin olması da arkadaşının yeri olması da mümkündür.

❁ ❁ ❁

[6] Zümer, 68.

26. – 29. ÂYETLER

وَلَهُ مَنْ فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ كُلٌّ لَهُ قَانِتُونَ ﴿٢٦﴾ وَهُوَ
الَّذِى يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَهُوَ اَهْوَنُ عَلَيْهِ وَلَهُ الْمَثَلُ
الْاَعْلٰى فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٢٧﴾
ضَرَبَ لَكُمْ مَثَلًا مِنْ اَنْفُسِكُمْ هَلْ لَكُمْ مِنْ مَا مَلَكَتْ
اَيْمَانُكُمْ مِنْ شُرَكَاءَ فِى مَا رَزَقْنَاكُمْ فَاَنْتُمْ فِيهِ سَوَاءٌ
تَخَافُونَهُمْ كَخِيفَتِكُمْ اَنْفُسَكُمْ كَذٰلِكَ نُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ
يَعْقِلُونَ ﴿٢٨﴾ بَلِ اتَّبَعَ الَّذِينَ ظَلَمُوا اَهْوَاءَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ فَمَنْ
يَهْدِى مَنْ اَضَلَّ اللّٰهُ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ ﴿٢٩﴾

Meâli

26. Göklerde ve yerde olanlar hep O'nundur. Hepsi O'na boyun eğmiştir.

27. İlkin mahlukunu yaratıp *(ölümden)* sonra bunu *(yaratmayı)* tekrarlayan O'dur ki, bu O'nun için pek kolaydır. Göklerde ve yerde bulunan en yüce sıfatlar onundur. O, mutlak güç ve hikmet sahibidir.

28. Allah size kendisinizden bir temsil getirmektedir. Mülkiyetiniz altında bulunan köleler içinde, size verdiğimiz rızıklarda birbirinizden çekindiğiniz gibi kendilerinden çekineceğiniz derecede sizinle eşit *(haklara sahip)* ortaklarınız var mı? işte biz, ayetlerimizi, aklını kullanacak bir kavim için böylece açıklıyoruz.

29. Bilakis haksızlık edenler, bilgisiz olarak kötü arzularına uydular. Allah'ın saptırdığını kim hidayete erdirir? Onlar için herhangi bir yardımcı yoktur.

Tefsiri

26. Göklerde ve yerde olanlar hep O'nundur. Hepsi O'na boyun eğmiştir.

O'nun, kendilerinde var ettiği fiillerine boyun eğerler. Bundan imtina edemezler, demektir. Ya da, onlar kullukta karar kılmışlardır, demektir.

27– İlkin mahlûkunu yaratıp (ölümden) **sonra bunu** (yaratmayı) **tekrarlayan O'dur ki, bu O'nun için pek kolaydır. Göklerde ve yerde bulunan en yüce sıfatlar O'nundur. O, mutlak güç ve hikmet sahibidir.**

Onları yoktan var eder, sonra da diriliş için bunu tekrarlar. Size göre bu diriltme daha kolaydır. Daha önce sizi bir örneği olmadan yaratmasına kıyasla –size göre– yeniden size iade etmesi, diriltmesi daha kolaydır. Öyleyse tekrar yaratılışı niçin inkâr ediyorsunuz! « وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ » – *"Bu onun için kolaydır."* sözünde sıla cümlesi, sonra getirilmiştir.

﴿ وَهُوَ عَلَيَّ هَيِّنٌ ﴾

"Bu benim için kolaydır." [7] ayetinde ise, bunun sadece O'na mahsus olduğunu kastetmek için öne alınmıştır. Bu ayette ise, sadece O'na ait olma manası yoktur.

Ebu Ubeyde, Zeccac ve diğerleri şöyle demişlerdir:

« أَهْوَنُ » kelimesi, *"kolay"* manasına *"Allah en büyüktür."* dedikleri gibi, *"Bu, Allah'a kolaydır."* manasınadır. Tekrar yaratma haddi zatında büyük bir şeydir.

"Ama o, en baştan emsalsiz yaratmaya kıyasla daha kolaydır." Ya da o, mahlukata, baştan yaratmaya göre daha kolaydır, demektir. Çünkü

[7] Meryem, 9.

onların, tekbir sayha ile dirilişi, önce sperm sonra embriyo, sonra biçimlenen ve biçimlenmeyen bir çiğnem et parçası haline gelmelerine ve yaratılışlarının tamamlanmasına kadar olan diğer bütün merhalelerden geçmelerine göre daha kolaydır. En yüce vasıflar, O'ndan başkasına değil, O'na (yüce Allah'a) aittir. O, bununla bilindi. Göklerdeki ve yerdeki mahlukların, delillerin diliyle O, bununla vasıflandı. O, emsalsiz yaratmaktan, tekrar yaratmaktan ve takdir edilen diğer yaratış biçimlerinden aciz olmayan kadir-i mutlak'tır.

"O, mutlak güç sahibidir." sözü de buna delâlet etmektedir. Yani, her takdir edilene gücü yeter, demektir. O, her fiilini, hikmeti ve ilminin gerektirdiği şekilde yapar.

« الْمَثَلُ الأَعْلَى » – *"En yüksek sıfatları"*, İbni Abbas (ra):

﴿ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ﴾

"O'nun benzeri yoktur. O işiten ve bilendir." [8] ayetiyle tefsir etmiştir.

Mücahid ise: *"En yüksek sıfattan maksat* « لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ » – *"Allah'tan başka ilah yoktur."* demiştir. O taktirde mana şöyle olur; *"En yüksek sıfat O'na aittir ki, O da; O'nun, vahdaniyet sıfatıyla sıfatlanmasıdır."* Bunu, *"Allah size kendinizden bir temsil getirmektedir."* sözü teyid etmektedir.

28– Allah size kendisinizden bir temsil getirmektedir. Mülkiyetiniz altında bulunan köleler içinde, size verdiğimiz rızıklarda birbirinizden çekindiğiniz gibi kendilerinden çekineceğiniz derecede sizinle eşit (haklara sahip) ortaklarınız var mı? işte biz, ayetlerimizi, aklını kullanacak bir kavim için böylece açıklıyoruz.

Bu, Allah'u Teala'nın, mahlûkatından, kendisine ortak koşanlar için verdiği bir misaldir. « مِنْ » başlangıç içindir. Ve sanki *"Bir misal aldı, ve onu size, yani sizin nefsinize en yakın olan şeyden ayırarak aldı."* demiştir. Ey hürler topluluğu! Mülkiyetiniz altında bulunan köleleriniz

[8] Şura, 11.

içinde sizinle eşit haklara sahip olanlar var mı? « مِنْ مَا » deki « مِنْ » teb'iz içindir ve *"bir kısmı"*, demektir.

« مِنْ شُرَكَاءَ » deki « مِنْ » olumsuzluk manası içeren soruyu tekid için gelmiş zait bir kelimedir. Manası; insanlık ve kulluk yönünden benzerleriniz olan kölelerinizden bazılarının, sizinle ortak olmasını ister-misiniz, şeklindedir. *"Size verdiğimiz rızıklarda..."* yani, mal ve diğer-lerinde demektir. Siz ey hürler ve köleler! Bu rızık hususunda eşit misiniz? Köleleriniz, sizin mallarınızda, hür ve köle arasında herhangi bir ayrım olmaksızın sizin gibi hükmedebiliyorlar mı?

« تَخَافُونَهُمْ » kavli « سَوَاءٌ » deki faili zamirinden haldir. Yani, *"mal hususunda bazınızın bazınıza eşit seviyede ortak olmasından kork-tuğunuz halde"*, demektir. Mana; *"O hususta efendilerin kölelerinize karış-masından korkarsanız da, bu hususta onlardan gelebilecek bir azardan korkarak onların izni olmaksızın herhangi bir hükme varamazsınız."* Bir-birinizden çekindiğiniz gibi, yani, aralarındaki müşterek hususlarda bazı hürlerin bazı hürlerden çekindiği gibi, demektir. Kendi aranızda buna razı olmuyorsunuz da terbiye edicilerin terbiye edicisi ve bütün hürlerin ve kölelerin sahibine, O'nun kullarından bazılarını nasıl ortaklar koşuyor-sunuz? Darbı meseller hususunda düşünen bir kavim için, ayetleri böyle açıklıyoruz. Çünkü temsil, manaları açan ve açıklayan şeylerdendir. Bunu da *"aklını kullanan* (düşünen) *bir kavim için"* ifadesiyle açıklıyor. Yani bu misallerden ibret alanlar için açıklıyoruz demektir.

29– Bilakis haksızlık edenler, bilgisiz olarak kötü arzularına uydular. Allah'ın saptırdığını kim hidayete erdirir? Onlar için her-hangi bir yardımcı yoktur.

Allah'u Teala'nın, *"Şüphesiz ki şirk büyük bir zulümdür."* Buyur-duğu gibi, şirk koşmak suretiyle nefislerine zulmedenler, bilgisizce heva ve heveslerine tabi oldular. Yani, cahilce hevalarına uydular, demektir. *"Allah'ın saptırdığına kim hidayet edebilir?"* Yani, onu, Allah'u Teala saptırmıştır. Onlar için azaba karşı bir yardımcı da yoktur.

30. – 32. ÂYETLER

فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَتَ اللّٰهِ الَّتِى فَطَرَ النَّاسَ
عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللّٰهِ ذٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلٰكِنَّ أَكْثَرَ
النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٠﴾ مُنِيبِينَ إِلَيْهِ وَاتَّقُوهُ وَأَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَلَا
تَكُونُوا مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿٣١﴾ مِنَ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا
شِيَعًا كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ ﴿٣٢﴾

Meâli

30. *(Rasulüm!)* Sen yüzünü "hanif" olarak dine, Allah insanları hangi fıtrat üzere yaratmış ise, o fıtrata çevir. Allah'ın yaratışında değişme yoktur. İşte dosdoğru din budur. Fakat insanların çoğu bilmezler.

31. Hepiniz O'na yönelerek O'na karşı gelmekten sakının. Namazı kılın. Müşriklerden olmayın.

32. Ki onlardan dinlerini parçalayanlar ve kendileri de bölük bölük olanlar vardır. *(Bunlardan)* her fırka, kendi yanındakiyle böbürlenmektedir.

Tefsiri

30– (Resulüm!) **Sen yüzünü "hanif" olarak dine, Allah insanları hangi fıtrat üzere yaratmış ise, o fıtrata çevir. Allah'ın yaratışında değişme yoktur. İşte dosdoğru din budur. Fakat insanların çoğu bilmezler.**

Yüzünü sağa ya da yola döndürmeksizin O'na çevir. Bu, kişinin dine yönelmesi, istikametini ona göre ayarlaması ve O'nun sebeplerine yapışması için getirilmiş bir temsildir. Çünkü kim bir şeye önem verirse, yüzünü ona döner ve bakışını ona diker.

« حَنِيفًا» kelimesi emredilen şeyden yada « لِلدِّينِ» kelimesinden haldir. *"Allah'ın yaratışına..."* yani, Allah'ın (cc) yaratışına sarılın, demektir. Fıtrat, yaratma demektir. Allah'u Teala'nın *"Allah'ın yaratışında hiçbir değişme yoktur."* sözünü görmüyor musun? O halde mana; *"O, onları, tevhidi ve İslamı kabule müsait olarak yarattı. O'ndan yüz çevirmeye ve O'nu inkar etmeye müsait olarak değil. Çünkü O akla ve doğru düşünceye hitap eder. Öyle ki onlar, kendi başlarına bırakıldıklarında, O'na karşı başka bir dini seçmezler. Onlardan yoldan çıkanlar ise, cin ve insan şeytanlarının yoldan çıkarmasıyla çıkmışlardır."*

Nitekim şu Hadis-i Kudsi de bunu ifade etmektedir.

"Bütün kullarımı hanif olarak yarattım. Ama şeytanlar, onları, dinlerinden saptırdılar. Ve onlara başkalarını, bana ortak koşmalarını emrettiler." [9] Yine başka bir Hadisi Şerifte:

"Her doğan İslam fıtratı üzere doğar. Ama onun ana-babası, onu Yahudileştirir veya Hıristiyanlaştırır." [10] buyurulmuştur.

Zeccac şöyle demiştir:

"Bunun manası, *"Şüphesiz ki Allah (cc) onları, Adem'in sülbünden zerre gibi çıkardı ve onları, O'nun, kendilerinin yaratıcısı olduğuna şahit tuttu."* hadisinde de geçtiği üzere Allah'u Teala, mahlukatı, kendisine iman üzere yaratmıştır."

Yine, *"Rabbin Ademoğullarından, onların bellerinden zürriyetlerini aldı ve onları kendilerine şahit tuttu.* [11] *Ve dedi ki: **'Ben sizin Rabbiniz değil miyim?'** (Onlar da) **'Evet (Rabbimiz olduğuna) şahit olduk'*** dediler." [12] ayeti de bunu ifade etmektedir.

Her doğan, Allah'u Teala'nın, kendisinin yaratıcısı olduğuna şehadet eden bu zürriyettendir. *"Allah'ın fıtratı"* Allah'ın dini, manasınadır. *"Allah'ın yaratışında değişme yoktur."* Yani, bu yaratışın ne tamamen ne de kısmen değişmesi gerekmez. Zeccac şöyle demiştir:

---

[9] Müslim, 2865.
[10] Buhari, 1359; Müslim, 2658, Müsned, 2/393,
[11] Ahmed b. Hanbel, Müsned, 1/272.
[12] El-A'raf, 172.

"Bunun manası şudur: 'Allah'ın dininde değişme yoktur. Bu, bundan sonrasına delâlet etmektedir ki, o da «İşte dosdoğru din budur» sözüdür. Fakat insanların çoğu bunun hakîkatini bilmezler'."

31– Hepiniz O'na yönelerek O'na karşı gelmekten sakının. Namazı kılın. Müşriklerden olmayın.

« مُنِيبِينَ إِلَيْهِ » O'na dönerek, demektir. « وَاتَّقُوهُ – وَاَقِيمُوا » ve « لاَ تَكُونُوا » sözleri, bu zamire atfedilmişlerdir. Ya da « مُنِيبِينَ – وَاَقِمْ وَجْهَكَ اِلَيْهِ » den haldir. Çünkü Nebi (sav) için olan emir, ümmet için de emirdir. Sanki, "*yüzlerinizi O'na dönerek namaz kılın.*" demiştir. Veya « وَلاَ تَكُونُوا » – "*olmayın*" sözünün delaletiyle "*ona yönelenler olun*" şeklinde takdir olunur. Namazları, vaktinde eda edin. Ve ibadet hususunda başkasını O'na ortak koşanlardan olmayın.

32– Ki onlardan dinlerini parçalayanlar ve kendileri de bölük bölük olanlar vardır. (Bunlardan) **her fırka, kendi yanındakiyle böbürlenmektedir.**

« مِنَ الَّذِينَ » harfi cerin tekrarıyla « الْمُشْرِكِينَ » den bedel kılınmıştır. "*Dinlerini parçaladılar.*" yani, onu heva ve heveslerine göre farklı dinler haline getirdiler, demektir. « فَرَّقُوا » Hamza ve Ali'ye göre « فَارَقُوا » şeklinde kıraat edilir. Ali (ra)'ın okuyuş şekli de budur. O taktirde de "*İslam dinini terkettiler*" manasına gelmektedir. Gurup gurup oldular. Her biri, kendilerini saptıran önderlerine tabi olurlar, onun gittiği yoldan gitmekle büyük bir sevinç duyarlar ve onun batıl yolunu hak yol zannederler.

33. – 37. ÂYETLER

وَإِذَا مَسَّ النَّاسَ ضُرٌّ دَعَوْا رَبَّهُمْ مُنِيبِينَ إِلَيْهِ ثُمَّ إِذَٓا أَذَاقَهُمْ مِنْهُ
رَحْمَةً إِذَا فَرِيقٌ مِنْهُمْ بِرَبِّهِمْ يُشْرِكُونَ ﴿٣٣﴾ لِيَكْفُرُوا بِمَٓا
اٰتَيْنَاهُمْ فَتَمَتَّعُوا فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٣٤﴾ أَمْ أَنْزَلْنَا عَلَيْهِمْ
سُلْطَانًا فَهُوَ يَتَكَلَّمُ بِمَا كَانُوا بِهِ يُشْرِكُونَ ﴿٣٥﴾ وَإِذَٓا أَذَقْنَا
النَّاسَ رَحْمَةً فَرِحُوا بِهَا وَإِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ
إِذَا هُمْ يَقْنَطُونَ ﴿٣٦﴾ أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللّٰهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَٓاءُ
وَيَقْدِرُ إِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٣٧﴾

Meâli

33. İnsanlar bir darlığa uğrayınca Rablerine yönelerek O'na yalvarırlar. Sonra Allah, kendi katından onlara bir rahmet *(nimet ve bolluk)* tattırınca, bakarsınız ki onlardan bir gurup Rablerine ortak koşup durmaktadırlar.

34. Kendilerine verdiklerimize nankörlük etsinler bakalım! Haydi safa sürün, ama yakında bileceksiniz!

35. Yoksa onlara bir delil indirdik de, o delil, müşrik olmalarını mı söylüyor?

36. İnsanlara bir rahmet tattırdığımız da ona sevinirler. Şayet yaptıklarından ötürü başlarına bir fenalık gelse, hemen ümitsizliğe düşüverirler.

37. Görmediler mi ki Allah, rızkı dilediğine geniş geniş vermekte, dilediğinin rızkını da daraltmaktadır. Şüphesiz, imanlı bir kavim için bunda, ibretler vardır.

Tefsiri

33– İnsanlar bir darlığa uğrayınca Rablerine yönelerek O'na yalvarırlar. Sonra Allah, kendi katından onlara bir rahmet (nimet ve bolluk) **tattırınca, bakarsınız ki onlardan bir gurup Rablerine ortak koşup durmaktadırlar.**

Zayıflık, hastalık, kuraklık ya da daha başka bir musibet insanlara dokununca, Rablerine yönelerek O'na yalvarırlar. Onları, bu sıkıntıdan kurtardıktan sonra, bakarsın ki, onlardan bir gurup, ibadette Rablerine ortak koşmaktadırlar.

34– Kendilerine verdiklerimize nankörlük etsinler bakalım! Haydi safa sürün, ama yakında bileceksiniz!

« لِيَكْفُرُوا » daki « ل » için manasına gelen « ل »'dır. Tehdit için olan emir lamıdır da denilmiştir. Kendilerine verdiğimiz nimetlere nankörlük etsinler bakalım. *"İnkârınızla az bir müddet safa sürün."* Bu, tehdîdi bir emirdir. Nasıl olsa safanızın vebâlini yakında bileceksiniz.

35– Yoksa onlara bir delil indirdik de, o delil, müşrik olmalarını mı söylüyor?

Delilin söylenmesi *"onun kitabı böyle söylüyor."* Ve *"Bu Kuran'ın söylediği şeylerdendir."* sözlerindeki gibi mecazdır. Şehadet etmek manasınadır. Sanki *"O onların şirk koşmasına ve onun sağlamlığına şehadet ediyor"* demiştir.

« بِمَا »'daki « ما », ma-i masdariyedir. Yani, onların, Allah'a şirk koşmalarını mı söylüyor, demektir. Ya da « ما » ismi mevsûldür. Zamir de ona dönmektedir. Yani, o kendisi sebebiyle şirk koştukları bir işi mi söylüyor, demektir. Ya da ayetin manası şöyledir:

"Yoksa onlara bir delil sahibi mi, yani yanında delil olan bir melek mi gönderdik de o melek, kendisi sebebiyle ortak koştukları o delili söylüyor."

36– İnsanlara bir rahmet tattırdığımız da ona sevinirler. Şayet yaptıklarından ötürü başlarına bir fenalık gelse, hemen ümitsizliğe düşüverirler.

İnsanlara, yağmur, genişlik ya da sıhhat gibi nimetleri tattırdığımızda bunlarla sevinir ve bunlar sebebiyle şımarırlar. Günahlarının uğursuzluğu sebebiyle kendilerine kıtlık, darlık ya da hastalık gibi belâlar isabet edince de derhal rahmetten ümidi keserler. « إِذَا » Şartın cevabıdır. İkisi *"peşpeşe"* anlamına geldiğinden « فَ » yerine gelmiştir.

37- Görmediler mi ki Allah, rızkı dilediğine geniş geniş vermekte, dilediğinin rızkını da daraltmaktadır. Şüphesiz, imanlı bir kavim için bunda, ibretler vardır.

Onların, rızkı kısanın ve verenin Allah olduğunu bildiklerini ifade etmek suretiyle onları azarlamıştır. Onların, O'nun rahmetinden ümidi kesmemeleri gerektiğini ve rahmetini kendilerine tekrar vermesi için, kendileri sebebiyle musibetlere maruz kaldıkları günahlardan tevbe edip dönmelerini bildirmiştir. Kötülüklerin, kendi yaptıkları şeyler sebebiyle başlarına geldiğini zikrettikten sonra, yapmaları ve terketmeleri gereken şeyleri zikretmiş ve şöyle buyurmuştur:

38. – 41. ÂYETLER

فَاٰتِ ذَا الْقُرْبٰى حَقَّهُ وَالْمِسْكٖينَ وَابْنَ السَّبٖيلِ ذٰلِكَ خَيْرٌ
لِلَّذٖينَ يُرٖيدُونَ وَجْهَ اللّٰهِ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٣٨﴾ وَمَٓا اٰتَيْتُمْ
مِنْ رِبًا لِيَرْبُوَا فٖٓى اَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَرْبُوا عِنْدَ اللّٰهِ وَمَٓا اٰتَيْتُمْ
مِنْ زَكٰوةٍ تُرٖيدُونَ وَجْهَ اللّٰهِ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُضْعِفُونَ ﴿٣٩﴾ اَللّٰهُ
الَّذٖى خَلَقَكُمْ ثُمَّ رَزَقَكُمْ ثُمَّ يُمٖيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيٖيكُمْ هَلْ مِنْ
شُرَكَٓائِكُمْ مَنْ يَفْعَلُ مِنْ ذٰلِكُمْ مِنْ شَیْءٍ سُبْحَانَهُ وَتَعَالٰى
عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٤٠﴾ ظَهَرَ الْفَسَادُ فِى الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ
اَيْدِى النَّاسِ لِيُذٖيقَهُمْ بَعْضَ الَّذٖى عَمِلُوا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٤١﴾

Meâli

38. O halde sen, akrabaya, yoksula, yolda kalmışa hakkını ver. Allah'ın rızasını isteyenler için bu, en iyisidir. İşte onlar kurtuluşa erenlerdir.

39. İnsanların mallarında artış olsun diye verdiğiniz *(herhangi)* bir faiz, Allah katında artmaz. Allah'ın rızasını isteyerek verdiğiniz zekâta gelince, işte *(zekâtı veren)* o kimseler, evet onlar, *(sevaplarını ve mallarını)* kat kat artıranlardır.

40. Allah *(O yüce varlıktır)* ki sizi yaratmış, sonra rızıklandırmıştır. Sonra O, hayatınızı sona erdirecek, daha sonra da sizi *(tekrar)* diriltecektir. Peki sizin *(Allah'a eş tuttuğunuz)* ortaklarınız içinde bunlardan birini yapabilecek olan var mı? Allah onların ortak koştuklarından münezzehtir, yücedir.

41. İnsanların elleriyle işledikleri *(yüzünden)* karada ve denizde fesat belirdi. *(Allah)* belki dönerler diye onlara yaptıklarının bir kısmını tattırıyor.

Tefsiri

38– O halde sen, akrabaya, yoksula, yolda kalmışa hakkını ver. Allah'ın rızasını isteyenler için bu, en iyisidir. İşte onlar kurtuluşa erenlerdir.

İyilik etmek ve sılaı rahim yapmak suretiyle akrabaya hakkını ver. Yoksul ve yolda kalmışa da, onlar için tayin edilmiş sadakayı ver. Bunda, yakın akrabaya nafaka verilmesinin vacip olduğuna dair delil vardır. Mezhebimizin görüşü de budur. Onların haklarının verilmesi, Allah'ın (cc) zatını isteyenler, yani, iyilikleriyle sadece O'nu kastedenler için en hayırlısıdır.

39– İnsanların mallarında artış olsun diye verdiğiniz (herhangi) **bir faiz, Allah katında artmaz. Allah'ın rızasını isteyerek verdiğiniz zekâta gelince, işte** (zekâtı veren) **o kimseler, evet onlar,** (sevaplarını ve mallarını) **kat kat artıranlardır.**

Onların mallarında artış olsun diye bir parça faiz verseniz, bu, Allah katında temiz olmaz, bereketli de olmaz. Denildiki:

"Bu helâl olan fazlalıktır. Yani daha çoğunu almak için verdiğimiz hediyedir. İşte bu, Allah (cc) katında artmaz. Çünkü siz, bununla Allah'ın (cc) rızasını kastetmediniz."

Karşılık beklemeksizin, gösteriş yapmaksızın ve desinlere kaçmaksızın sadece ve sadece Allah'ın rızasını umarak verdiğiniz sadakaya gelince, işte O'nu verenler, iyilikleri kat kat artıranlardır.

Kuvvet sahibi için « مُقْوِى » ve imkan sahibi için de « مُوسِرٌ » kelimelerinin kullanılışı « مُضْعِفٌ » un bir benzeridir.

Mekke kıraat imamlarına göre « اٰتَيْتُمْ » medsiz olarak « أَتَيْتُمْ » şeklinde kıraat edilir. Yani faiz verme hususunda geldiğiniz nokta, demektir.

Medine kıraat imamlarına göre « لِيَرْبُوَا », « لِتُرْبُوَا » şeklinde okunur. Yani, *"Mallarınızı artırmanız için"*, demektir. İşte onlar, *"evet on-*

lar, kat kat artıranlardır" sözü, güzel bir yöneliştir. Çünkü o, geneli ifade etmektedir. Sanki o şöyle demiştir: *"Bunu kim yaparsa, onun yolu, bu muhatapların yoludur. Mana, onlar, onu kat kat artıranlardır"*, şeklindedir. Çünkü ismi mevsul olan « مَا »'ya dönen bir zamir gerekmektedir. « فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُضْعِفُونَ » sözü hakkında Zeccâc şöyle demiştir:

"Yani, onun ehli, kat kat artıranlardır. Yani, onlar için sevap kat kat verilir. Kendilerine, bir iyiliğe karşı on misli verilir, demektir." Daha sonra onların tanrılarının acizliğine işaret etti ve şöyle buyurdu.

40- Allah (O yüce varlıktır) **ki sizi yaratmış, sonra rızıklandırmıştır. Sonra O, hayatınızı sona erdirecek, daha sonra da sizi** (tekrar) **diriltecektir. Peki, sizin** (Allah'a eş tuttuğunuz) **ortaklarınız içinde bunlardan birini yapabilecek olan var mı? Allah onların ortak koştuklarından münezzehtir, yücedir.**

« اَللّٰهُ الَّذ۪ي خَلَقَكُمْ » cümlesi mübteda ve haberdir. Yaratma, rızık verme, öldürme ve diriltme sadece O'na mahsustur. Sizin, Allah'ın ortakları olduğunu zannettiğiniz putlarınız içinde, bu işlerden birini, yani yaratma, rızık verme, öldürme ve diriltme işlerinden birini yapabilecek var mı? Bu soruya acizliklerinden cevap veremezler. Bunun üzerine Allah (cc), bunun mümkün olmadığını ifade için *"Allah, onların ortak koştuklarından münezzehtir, yücedir."* buyuruyor. Birinci, ikinci ve üçüncü « مِنْ »'in herbiri, onların ortak koştuklarının acizliğini ve onlara ibadet edenlerin cehaletini tekid için müstakil olarak gelmiştir.

41- İnsanların elleriyle işledikleri (günahlar yüzünden) **karada ve denizde fesat belirdi.** (Allah) **belki dönerler diye onlara yaptıklarının bir kısmını tattırıyor.**

Kuraklık, yağmurun azlığı, zirai mahsuslerdeki verim düşüklüğü, ticaretteki kârın azalışı, insanlar ve hayvanlarda taun hastalığının meydana gelişi, yangın ve boğulmaların çoğalışı, herşeyden bereketin kalkışı, onların günah işlemeleri ve ortak koşmaları sebebiyledir. Nitekim şöyle buyurulmuştur:

﴿ وَمَا اَصَابَكُمْ مِنْ مُصِيبَةٍ فَبِمَا كَسَبَتْ اَيْدِيكُمْ ﴾

"Başınıza gelen herhangi bir musibet kendi ellerinizin yaptığı** (işler) **yüzündendir" [13]

Allah, onları, ahirette bütün amellerine karşılık cezalandırmadan önce, dünyada da onlara, bazı amellerinin cezasını tattırır.

Umulur ki üzerinde oldukları günahlardan dönerler. Sonra bu günahların, Allah'ın gazabına ve azabına sebebiyet vereceğini tekidle şöyle buyurdu:

❁ ❁ ❁

[13] Şura, 30.

42. – 45. ÂYETLER

قُلْ سِيرُوا فِى الْأَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلُ كَانَ اَكْثَرُهُمْ مُشْرِكِينَ ﴿٤٢﴾ فَاَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ الْقَيِّمِ مِنْ قَبْلِ اَنْ يَأْتِىَ يَوْمٌ لَا مَرَدَّ لَهُ مِنَ اللّٰهِ يَوْمَئِذٍ يَصَّدَّعُونَ ﴿٤٣﴾ مَنْ كَفَرَ فَعَلَيْهِ كُفْرُهُ وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِاَنْفُسِهِمْ يَمْهَدُونَ ﴿٤٤﴾ لِيَجْزِىَ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْ فَضْلِهِ اِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ ﴿٤٥﴾

Meâli

42. *(Rasulüm)* deki: "Yeryüzünde gezip dolaşında daha öncekilerin akıbetleri nice oldu, görün. Çünkü onların çoğu müşrik idi.

43. Allah katından, geri dönüşü olmayan bir gün *(kıyamet günü)* gelmeden önce yönünü dosdoğru dine çevir. O gün *(insanlar)* bölük bölük ayrılacaklardır.

44. Kim inkar ederse, inkarı kendi aleyhine olur. İyi işler yapanlara gelince, onlar da *(cennetteki)* yerlerini sırf kendileri için hazırlarlar.

45. Zira Allah, iman edip iyi işler yapanlara kendi lutfundan karşılık verecektir. Şüphesiz o, kafirleri sevmez.

Tefsiri

42- (Rasulüm) **deki: "Yeryüzünde gezip dolaşında daha öncekilerin akıbetleri nice oldu, görün. Çünkü onların çoğu müşrik idi.**

Onlara, gezip dolaşmalarını ve neticede Allah'ın, (azgın) milletleri nasıl helâk ettiğini ve onlara, günahlarına karşılık kötü azabı nasıl tattırdığını görmelerini emretti.

43- Allah katından, geri dönüşü olmayan bir gün (kıyamet günü) **gelmeden önce yönünü dosdoğru dine çevir. O gün** (insanlar) **bölük bölük ayrılacaklardır.**

Yönünü, kendisine hiçbir eğriliğin ulaşamadığı dosdoğru dine çevir. « مَرَدَّ » kelimesi masdardır. Reddetmek, demektir. « مِنَ اللّٰهِ » kavli « يَأْتِيَ » fiiline taalluk etmektedir. Mana, Allah'tan, hiçkimsenin reddedemeyeceği birgün gelmeden önce, demektir. Bu aynı:

﴿فَلَا يَسْتَطِيعُونَ رَدَّهَا﴾

"Onu reddetmeye güçleri yetmez." [14] ayetinde olduğu gibidir.

Ya da o, onu getirdikten sonra geri çevirmez ve onun, O'nun tarafından geri dönüşü yoktur, manasına « مَرَدَّ » kelimesine taalluk etmektedir. Sonra onlardan müstağni olduğuna işaret etti ve şöyle buyurdu.

44- Kim inkâr ederse, inkârı kendi aleyhine olur. İyi işler yapanlara gelince, onlar da (cennetteki) **yerlerini sırf kendileri için hazırlarlar.**

Kim inkar ederse, inkarının vebali onun üzerinedir. *"Kendileri için hazırlarlar."* demek kendileri için düzeltirler, demektir. Çünkü kişi, kendisi için yatağını düzeltir, yani, yattığı yerde onu rahatsız edecek tümsek ya da daha başka bozuklukların bulunmaması için onu düzeltir, demektir. Mana şudur: *"Amelleri sebebiyle onlara cennet hazırlanır."* Dola-

---

[14] Enbiya, 40.

yısıyla cennetin bu hazırlanışı onlara izafe edilmiştir. Her iki yerde de zarfın öne alınması, küfrün zararının ancak kafire, iman ve salih amelin de faydasının haddi aşana değil, ancak mü'mine döneceğine delâlet etmesi içindir.

45- Zira Allah, iman edip iyi işler yapanlara kendi lutfundan karşılık verecektir. Şüphesiz O, kâfirleri sevmez.

« لِيَجْزِيَ » kavli « يَمْهَدُونَ » ye taalluk etmektedir. Onun sebebidir.

« الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ » cümlesinin tekrar edilmesi ve zamirin terkedilip açık ifadeye başvurulması, O'nun katında ancak mü'minin kurtulacağını ifade etmek içindir.

"O, kafirleri sevmez." sözü, onların terkedileceklerine ve mü'minlerin aksine muamele göreceklerine dair ifadeden sonraki ifadedir.

❀ ❀ ❀

46. – 50. ÂYETLER

وَمِنْ اٰيَاتِهِٓ اَنْ يُرْسِلَ الرِّيَاحَ مُبَشِّرَاتٍ وَلِيُذِيقَكُمْ مِنْ رَحْمَتِهِ
وَلِتَجْرِيَ الْفُلْكُ بِاَمْرِهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ
تَشْكُرُونَ ﴿٤٦﴾ وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ رُسُلاً اِلٰى قَوْمِهِمْ
فَجَٓاؤُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَانْتَقَمْنَا مِنَ الَّذِينَ اَجْرَمُوا ؕ وَكَانَ حَقًّا
عَلَيْنَا نَصْرُ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٧﴾ اَللّٰهُ الَّذِى يُرْسِلُ الرِّيَاحَ فَتُثِيرُ سَحَابًا
فَيَبْسُطُهُ فِى السَّمَٓاءِ كَيْفَ يَشَٓاءُ وَيَجْعَلُهُ كِسَفًا فَتَرَى الْوَدْقَ
يَخْرُجُ مِنْ خِلَالِهِ ۚ فَاِذَٓا اَصَابَ بِهِ مَنْ يَشَٓاءُ مِنْ عِبَادِهِٓ اِذَا هُمْ
يَسْتَبْشِرُونَ ﴿٤٨﴾ وَاِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلِ اَنْ يُنَزَّلَ عَلَيْهِمْ مِنْ قَبْلِهِ
لَمُبْلِسِينَ ﴿٤٩﴾ فَانْظُرْ اِلٰٓى اٰثَارِ رَحْمَتِ اللّٰهِ كَيْفَ يُحْيِي الْاَرْضَ
بَعْدَ مَوْتِهَا ؕ اِنَّ ذٰلِكَ لَمُحْيِي الْمَوْتٰى ۚ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ
قَدِيرٌ ﴿٥٠﴾

Meâli

46. Size rahmetinden tattırsın, emriyle gemiler yüzsün, fazlından *(nasibinizi)* arayasınız ve olur ki şükredersenize diye, *(hayat ve bereket)* müjdecileri olarak rüzgarları göndermesi de, Allah'ın *(varlık ve kudretinin)* delillerindendir.

47. Andolsun ki biz, senden önce kendi kavimlerine nice peygamberler gönderdik de, onlara açık deliller getirdiler. *(Onları dinlemeyip)* günaha dolanların ise cezalarını hakkıyla verdik. Mü'minlere yardım etmek de bize hak olmuştur.

48. Allah O'dur ki, rüzgarları gönderir, bunlar da bulutu kaldırır derken Allah, onu gökte dilediği gibi yayar ve parça parça eder. Nihayet

arasından yağmurun çıktığını görürsün. Allah dilediği kullarına yağmuru nasip edince, sevinirler.

49. Oysa onlar daha önce, üzerlerine *(yağmur)* yağdırılmasından iyice ümitlerini kesmişlerdir.

50. Allah'ın rahmetinin eserlerine bir bak. Arzı ölümünün ardından nasıl diriltiyor? Şüphesiz O, ölüleri de mutlaka diriltecekler. O, herşeye Kadir'dir.

Tefsiri

46– Size rahmetinden tattırsın, emriyle gemiler yüzsün, fazlından (nasibinizi) **arayasınız ve olur ki şükrederseniz diye,** (hayat ve bereket) **müjdecileri olarak rüzgarları göndermesi de Allah'ın** (varlık ve kudretinin) **delillerindendir.**

"Onun delillerinden..." yani O'nun kudretinin delillerindendir.

« رِيَاحَ » ile kastedilen güney, kuzey ve saba rüzgârlarıdır. Onlar, rahmet rüzgârlarıdır. « الدَّبُورُ » ise, azap rüzgârıdır. Nitekim Nebi (sav) 'in sözü de bunu ifade etmektedir.

"Allah'ım! Onu, rüzgârlar « رِيَاحَ » eyle. Rüzgâr « رِيحٌ » eyleme." [15]

Onların gönderilmesindeki faydaları saymış, şöyle buyurmuştur:

"Müjdeleyici olarak," yani, onları, yağmurun müjdecisi olarak gönder.

Rahmet: Yağmurun yağması, ondan sonra bolluk ve bereketin meydana gelmesi, rüzgarların esmesiyle, yerin temizlenmesiyle ve diğer sebeplerin meydana gelmesiyle gelen refahtır.

Manaya göre « وَلِيُذِيقَكُمْ » kavli « مُبَشِّرَاتٍ » üzerine atfedilmiştir. Sanki *"sizi müjdelemek ve size tattırmak için"* denilmiştir.

"Emriyle gemiler yüzsün..." yani, *"O'nun planlaması ve yaratmasıyla estiğinde denizdeki gemiler yüzsün"* demektir. Nitekim:

---

[15] Ebu Ya'la, 2456; Taberanî, *Mecmeu'z-Zevaid*, 10 / 135-136.

﴿ اِنَّمَا اَمْرُهُ اِذَا اَرَادَ شَيْـًٔا اَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ ﴾

"O'nun işi, bir şey yaratmak istediğinde sadece 'ol' demektir." [16] ayeti de bunun gibidir.

"Fazlından (nasibinizi) *arayasınız diye..."* Bu sözle deniz ticaretini kastetmektedir. *"Olur ki şükredersiniz diye..."* Yani, Allah'ın (cc) bu husustaki nimetine şükredersiniz diye, demektir.

47– Andolsun ki biz, senden önce kendi kavimlerine nice peygamberler gönderdik de, onlara açık deliller getirdiler. (Onları dinlemeyip) **günaha dolanların ise cezalarını hakkıyla verdik. Mü'minlere yardım etmek de bize hak olmuştur.**

Bir grup onlara iman etti. Bir grup da onları inkar etti. Buna *"günaha dalanlardan intikam aldık"* sözü delalet etmektedir. Yani o inkar edenleri, daha dünyada iken helak etmek suretiyle cezalandırdık, demektir. Peygamberleriyle birlikte kurtarılmaları suretiyle Müslümanlara yardım etmek, bize hak olmuştur. « حَقًّا » kelimesinde durulmaktadır. O zaman mana; onlardan intikam almak haktır, şeklinde olur. Sonra da *"Mü'minlere yardım etmek bizim üzerimizedir..."* şeklinde başlar. Ama birincisi en doğrusudur.

48– Allah O'dur ki, rüzgarları gönderir, bunlar da bulutu kaldırır derken Allah, onu gökte dilediği gibi yayar ve parça parça eder. Nihayet arasından yağmurun çıktığını görürsün. Allah dilediği kullarına yağmuru nasip edince, sevinirler.

« رِيَاحَ » kelimesi, Mekke kıraat imamlarına göre « رِيحَ » şeklinde kıraat edilmiştir. Derken Allah (cc), onu, kuzey, güney, Debûr ya da Saba rüzgarlarıyla, dilediği gibi göğün boşluğunda yayar. Bu:

﴿ اَلَمْ تَرَ كَيْفَ ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا كَلِمَةً طَيِّبَةً كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ اَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِى السَّمَاءِ ﴾

"Allah, güzel bir sözü, kökü sabit, dalları gökte olan bir ağaca *(benzetti).***"** [17] ayetinde olduğu gibidir.

[16] Yasin, 82.
[17] İbrahim, 24.

« كِسَفًا » kelimesi « كِسْفَةٌ » kelimesinin çoğuludur. Yani onu, bazen gökyüzünü tutacak şekilde yaygın hale getirir.

Yezid ve İbni Zekvan'a göre « كِسَفًا », « كِسْفًا » şeklindedir. Nihayet her iki halde de yağmurun onun ortasından çıktığını görürsün. O yağmuru, dilediği kullarının beldesine ve arazisine yağdırınca, onlar sevinirler.

49- Oysa onlar daha önce, üzerlerine (yağmur) yağdırılmasından iyice ümitlerini kesmişlerdir.

« قَبْلِ » kelimesini tekit için tekrar etti.

﴿ فَكَانَ عَاقِبَتَهُمَا اَنَّهُمَا فِى النَّارِ خَالِدَيْنِ فِيهَا ﴾

"Nihayet ikisinin sonu içinde ebedi kalacakları ateş olacaktır." [18] ayetinde olduğu gibi.

Buradaki tekidin manası, yağmurun yağma süresinin uzunluğuna ve korkularının artışına delâlettir. Sevinçleri, bundaki üzüntü ve kederleri miktarıncadır.

50- Allah'ın rahmetinin eserlerine bir bak. Arzı ölümünün ardından nasıl diriltiyor? Şüphesiz O, ölüleri de mutlaka diriltecekler. O, herşeye kadirdir.

Allah'ın rahmeti, yağmurdur. Ölümünün ardından arzı, otlarla ve diğer ürünlerle nasıl diriltiyor, bir bak. İşte Allah, ölüleri mutlaka diriltecektir. Yani, ölümünden sonra arzı diriltmeye kadir olan, ölüm-lerinden sonra insanları diriltecektir. Bu, ölü arazinin diriltilmesinden, ölülerinde diriltileceğine dair delil çıkarmadır. O, her güç getirilebilen şeye kadirdir. Bu da, emsalsiz yaratma deliliyle, güç getirilebilenler cümlesindendir. Şam, Ebu Bekir'in dışında Kûfeliler « آثَارِ » şeklinde okumuşlardır. Bunların dışındakiler ise « أَثَرِ » şeklinde okumuşlardır.

[18] Haşr, 17.

51. – 54. ÂYETLER

وَلَئِنْ اَرْسَلْنَا رِيحًا فَرَاَوْهُ مُصْفَرًّا لَظَلُّوا مِنْ بَعْدِهِ يَكْفُرُونَ ﴿٥١﴾ فَإِنَّكَ لاَ تُسْمِعُ الْمَوْتٰى وَلاَ تُسْمِعُ الصُّمَّ الدُّعَاءَ إِذَا وَلَّوْا مُدْبِرِينَ ﴿٥٢﴾ وَمَا اَنْتَ بِهَادِ الْعُمْيِ عَنْ ضَلاَلَتِهِمْ إِنْ تُسْمِعُ إِلاَّ مَنْ يُؤْمِنُ بِاٰيَاتِنَا فَهُمْ مُسْلِمُونَ ﴿٥٣﴾ اَللّٰهُ الَّذِى خَلَقَكُمْ مِنْ ضَعْفٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْ بَعْدِ ضَعْفٍ قُوَّةً ثُمَّ جَعَلَ مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ ضَعْفًا وَشَيْبَةً يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَهُوَ الْعَلِيمُ الْقَدِيرُ ﴿٥٤﴾

Meâli

51. Andolsun bir rüzgar göndersek onu *(ekini)* sararmış görseler, ardından muhakkak nankörlüğe başlarlar.

52. *(Resulüm!)* Elbette sen ölülere duyuramazsın. Arkalarını dönüp giden sağırlara o daveti işittiremezsin.

53. Körleri de sapıklıklarından *(vazgeçirip)* doğru yola iletemezsin. Ancak *(canu gönülden)* teslimiyet gösteren ve ayetlerimize iman edenlere duyurabilirsin.

54. Sizi güçsüzlükten yaratan, sonra güçsüzlüğün ardından kuvvet veren, sonra kuvvetin ardından güçsüzlük ve ihtiyarlık veren, Allah'tır. Çünkü O, dilediğini yaratır. Hakkıyla bilen ve üstün kudret sahibi olan ancak O'dur.

Tefsiri

51– Andolsun bir rüzgar göndersek onu (ekini) **sararmış görseler, ardından muhakkak nankörlüğe başlarlar.**

Rüzgardan maksat, *"Debûr"*dur. *"onu görseler"* yani, Allah'ın (cc) rahmetinin eserini görseler, demektir. çünkü Allah'ın (cc) rahmeti, yağmur ve onun da eseri yeşilliktir. *"Rüzgar"* kelimesini çoğul okuyan, zamiri, manasına döndürmüştür. Çünkü rahmetinin eserinin manası, yeşilliktir. Yeşillik ismi, aza da çoğa da şamildir. Çünkü o, yerden biten şeylerin kendisiyle isimlendirildiği masdardır. *"Sararmış"* yani, yeşil oluşundan sonra sararmış olarak görseler, demektir. *"Sararmış"* dedi. Çünkü o, meydana gelmiş bir şeyin sarılığıdır. Denildiki:

"'Onlar, bulutu sararmış görseler...'" demektir. Çünkü sarı bulut yağmur yağdırmaz."

« وَلَئِنْ » deki « لَ » yemin yerindedir. Şart ifade eden harfin başına gelmiştir. Yeminin ve şartın iki cevabının yerine « لَظَلُّوا » gelmiştir. Manası, *"muhakkak başlarlar"*, demektir.

"Ardından nankörlük ederler." yani, onun sararmasından sonra, ya da sevinçten sonra, demektir. Allah'u Teala, onları, onlardan yağmuru kestiğinde onun rahmetinden ümidi kesmeleri ve çenelerini ümitsizce göğüsleri üzerine koymaları sebebiyle yermiştir. Onlara rahmetini gönderip yağmurla rızıklandırınca da sevinirler. Debûr rüzgarını gönderip ekinlerini sarartınca feryadı basarlar. Ve Allah'ın (cc) nimetini inkar ederler. Onlar, bu durumların hepsinde de yerilmiş sıfatlar üzeredirler. Onlara düşen Allah'a (cc) ve O'nun lütfuna tevekkül etmekti. Fakat onlar, ümitsizliğe düştüler. Onlara düşen O'nun nimetine şükretmek ve o nimet için O'na hamd etmekti. Fakat onlar, şımardılar. Yine onlara düşen O'nun belâlarına karşı sabretmekti. Fakat onlar, inkar ettiler.

52– (Resulüm!) **Elbette sen ölülere duyuramazsın. Arkalarını dönüp giden sağırlara o daveti işittiremezsin.**

Yani, ölü kalplere işittiremezsin demektir. Yada onlar, ölüler hükmündedir. Dolayısıyla seni kabullenmelerini arzulama, demektir.

« وَلَا تُسْمِعُ الصُّمَّ » Mekke kıraat imamlarına göre « وَلَا يَسْمَعُ الصُّمَّ » – *"Sağır işitmez."* şeklindedir.

– *"Sağır önünü de dönse, arkasını da dönse işitmez."* Öyleyse *"arkasını dönüp giden"* şeklinde bir tahsisin yapılmasındaki (özellikle bu ifadenin seçilmesindeki) fayda nedir?" dersen. Derim ki:

– *"O, önü dönük olduğunda manayı işaretlerden anlar. Arkasını döndüğünde ise ne işitir ne de işaretleri anlar."*

53– Körleri de sapıklıklarından (vazgeçirip) **doğru yola iletemezsin. Ancak** (canu gönülden) **teslimiyet gösteren ve ayetlerimize iman edenlere duyurabilirsin.**

Yani, kalpleri kör olanları hidayet edemezsin, demektir. Hamza'ya göre ayet « وَمَآ أَنْتَ تَهْدِى الْعُمْىِ » şeklindedir. Yani körü, kaybettiği yola bir işaretle yola getiremezsin, demektir. Ancak sen Allah'u Teala'nın emirlerine boyun eğenlere duyurabilirsin.

54– Sizi güçsüzlükten yaratan, sonra güçsüzlüğün ardından kuvvet veren, sonra kuvvetin ardından güçsüzlük ve ihtiyarlık veren, Allah'tır. Çünkü O, dilediğini yaratır. Hakkıyla bilen ve üstün kudret sahibi olan ancak O'dur.

"Güçsüzlükten.." yani, spermlerden, demektir.

﴿ أَلَمْ نَخْلُقْكُمْ مِنْ مَاءٍ مَهِينٍ ﴾

"Biz sizi hakir bir sudan yaratmadık mı?" [19] ayetinde olduğu gibi.

"Güçsüzlüğün ardından kuvvet veren.." yani, gençlik halini ve kemâl çağını veren, demektir. *"Güçsüzlük ve ihtiyarlık veren.."* yani, ihtiyarlık halini ve düşkünlüğü veren, demektir. O, zayıflık - kuvvet, gençlik - ihtiyarlık yönünden dilediğini yaratır. Onların hallerini bilen ve onları değiştirmekte olan O'dur. Haller arasındaki bu gidiş geliş, bilen ve kudret sahibi muktedir olan yaratıcıya gösteren en açık delildir.

Kıraat imamlarından Asım ve Hamza, « ض » harfini hepsinde fetha okumuştur. Diğerleri ise ötre okumuşlardır. Hafs'ın görüşü de budur. [20] O ikisi iki ayrı lugattır. Harekenin ötre olması, kıraatte daha güçlüdür. Çünkü İbni Ömer'den (ra) yapılan rivayete göre o, şöyle demiştir:

"Onu, Resulullah (sav)'e « مِنْ ضَعْفٍ » şeklinde okudum. Ancak o, onu, bana, « مِنْ ضُعْفٍ » şeklinde okuttu."

---

[19] Murselat, 20.
[20] Mu'cemü'l-Kıraati'l-Kur'aniyye, 5/77.

55. – 60. ÂYETLER

وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُقْسِمُ الْمُجْرِمُونَ مَا لَبِثُوا غَيْرَ سَاعَةٍ
كَذٰلِكَ كَانُوا يُؤْفَكُونَ ﴿٥٥﴾ وَقَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ وَالْإِيمَانَ
لَقَدْ لَبِثْتُمْ فِي كِتَابِ اللّٰهِ إِلٰى يَوْمِ الْبَعْثِ فَهٰذَا يَوْمُ الْبَعْثِ
وَلٰكِنَّكُمْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٥٦﴾ فَيَوْمَئِذٍ لَا يَنْفَعُ الَّذِينَ ظَلَمُوا
مَعْذِرَتُهُمْ وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ ﴿٥٧﴾ وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِي هٰذَا
الْقُرْاٰنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ وَلَئِنْ جِئْتَهُمْ بِاٰيَةٍ لَيَقُولَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا
إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا مُبْطِلُونَ ﴿٥٨﴾ كَذٰلِكَ يَطْبَعُ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوبِ الَّذِينَ
لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٩﴾ فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ وَلَا يَسْتَخِفَّنَّكَ الَّذِينَ
لَا يُوقِنُونَ ﴿٦٠﴾

Meâli

55. Kıyamet koptuğu gün, günahkarlar, *(dünyada)* ancak pek kısa bir sure kaldıklarına yemin ederler. İşte onlar, *(dünyada haktan)* böyle döndürülüyorlardı.

56. Kendilerine ilim ve iman verilenler şöyle derler: "Andolsun ki siz, Allah'ın yazısında *(kine uygun olarak)* yeniden dirilme gününe kadar kaldınız. İşte bugün yeniden dirilme günüdür. Fakat siz onu tanımıyordunuz."

57. Artık o gün, zulmedenlerin *(beyan edecekleri)* mazeretleri fayda vermeyeceği gibi, onlardan Allah'ı hoşnut etmeye çalışmaları da istenmez.

58. Andolsun ki biz, bu Kur'an'da insanlar için herçeşit misale yer vermişizdir. Şayet onlara bir mucize getirsen inkârcılar kesinlikle şöyle diyecek. "Siz ancak batıl şeylerle uğraşanlarsınız."

59. İşte bilmeyenlerin *(hakkı tanımayanların)* kalplerini Allah böylece mühürler.

60. *(Rasulüm!)* Şimdi sabret. Bil ki Allah'ın va'di gerçektir. *(Buna)* iyice inanmamış olanlar, sakın seni *(üzüntü ve)* gevşekliğe sevketmesin."

Tefsiri

55– Kıyamet koptuğu gün, günahkarlar, (dünyada) **ancak pek kısa bir sure kaldıklarına yemin ederler. İşte onlar,** (dünyada haktan) **böyle döndürülüyorlardı.**

Burada Kıyamet *"saat"* kelimesiyle isimlendirilmiştir. Çünkü o, dünyanın en son saatinde kopar. Ya da ansızın meydana geldiği için bu şekilde isimlendirilmiştir. Nitekim sen acele ettiğin birine *"Bir saat, yani bir saniye"* dersin. Ayrıca artık o, ona alem olmuştur. Yıldız kelimesinin Süreyya'ya alem olduğu gibi.

« يُقْسِمُ الْمُجْرِمُونَ » – *"Günahkârlar yemin ederler..."* yani kâfirler yemin ederler.

« الْمُجْرِمُونَ » de durulmaz. Çünkü « مَا لَبِثُوا غَيْرَ سَاعَةٍ » cümlesi yeminin cevabıdır. Kabirlerinde ya da dünyada ancak pek kısa bir süre kaldıklarına yemin ederler. Kabirdeki ya da dünyadaki kalış sürelerini, kıyametin dehşetinden ve sıkıntılı yerlerinde uzun uzadıya kalışlarından dolayı az görürler. Ya da unuturlar ya da yalan söylerler. İşte onlar, dünya da iken doğruluktan yalana bu şekilde çevriliyorlar. *"Onlar: 'Bizim için sadece dünya hayatı var ve biz tekrar gönderilmeyeceğiz.' diyorlardı."*

56– Kendilerine ilim ve iman verilenler şöyle derler: "Andolsun ki siz, Allah'ın yazısında (kine uygun olarak) **yeniden dirilme gününe kadar kaldınız. İşte bugün yeniden dirilme günüdür. Fakat siz onu tanımıyordunuz."**

"Kendilerine ilim ve iman verilenler", peygamberler, melekler ve mü'minlerdir. *"Allah'ın yazısındakine uygun olarak..."* yani, Allah'ın

(cc) hükmüne ve kazasına uygun olarak demektir. Onlar, onların dediklerini reddettiler, ona yemin ettiler ve onlara gerçeği gösterdiler. Bundan sonra, *"İşte bu gün yeniden dirilme günüdür. Fakat siz, dünyada hakkı arama ve ona tabi olma hususundaki gevşekliğinizden dolayı onun hak olduğunu bilmiyordunuz."* sözleriyle, yeniden dirilişi inkar edişlerini, onların başına kaktılar. « ف » kelamın delâlet ettiği şartın cevabı içindir. Takdiri şöyledir: *"Eğer yeniden dirilişi inkâr ediyor idiyseniz, işte bu gün inkâr ettiğiniz diriliş günüdür."*

57– Artık o gün, zulmedenlerin (beyan edecekleri) **mazeretleri fayda vermeyeceği gibi, onlardan Allah'ı hoşnut etmeye çalışmaları da istenmez.**

Kûfelilere göre « يَنْفَعُ » şeklinde « ي » iledir. *"Zulmedenler"*den maksat, kafirlerdir. Onlara, tevbe etmek suretiyle Rabbinizi razı kılın denmez.

Bu tıpkı şu sözde ifade edildiği gibidir. « يُسْتَعْتَبُونَ » « اسْتَعْتَبَنِي فُلَانٌ فَأَعْتَبْتُهُ » Yani *"Falan, benden, kendisini razı kılmamı istedi, ben de onu razı kıldım."*

58– Andolsun ki biz, bu Kur'an'da insanlar için herçeşit misale yer vermişizdir. Şayet onlara bir mucize getirsen inkârcılar kesinlikle şöyle diyeceklerdir: "Siz ancak batıl şeyler ortaya atmaktasınız."

Yani, onlara, gariplikleririnde darbı mesel haline gelmiş bütün sıfatları vasfettik. Onlara, kıyamet gününde tekrar diriltilenlerin sıfatı, hikayeleri, dedikleri, onlara denilenler, özürlerinin fayda vermemesi ve kendilerinden özür beklenmemesi gibi şaşkınlık veren kıssaları hikaye ettik. Fakat sen, onlara, Kur'an ayetlerinden birini getirdiğinde, kalplerinin katılığından dolayı *"Bize yalan ve boş şeyler getirdin."* derler.

59– İşte bilmeyenlerin (hakkı tanımayanların) **kalplerini Allah böylece mühürler.**

Yani Allah (cc), bunun gibi bir mührü, yoldan çıkışı seçeceğini bildiği cahillerin kalpleri üzerine vurur. Sonunda onlar, *"azaba hak kazananlar"* ve *"Hak davayı boşa çıkaranlar"* olarak isimlendirilirler. Onlar, bu sıfatlarda Allah'u Teala'nın mahlukatının en köklüleridir.

60– (Rasulüm!) **Şimdi sabret. Bil ki Allah'ın va'di gerçektir.** (Buna) **iyice inanmamış olanlar, sakın seni** (üzüntü ve) **gevşekliğe sevketmesin."**

Şu, ahirete inananlar, seni, onlar aleyhine azapla dua hususunda aceleye getirmesinler. Ya da seni, dedikleriyle ve yaptıklarıyla ümitsizliğe, aceleye ve üzüntüye sevketmesinler, demektir. Çünkü onlar, yoldan çıkmış şakilerdir. Bu tip şeyler onlarda garip karşılanmaz. Yakub'a göre « وَلَا يَسْتَخِفَّنَّكَ » kavli « وَلَا يَسْتَخِفَّنْكَ » şeklinde « ن »'un sukünüyladır. Doğruya muvaffak kılan Allah'tır (cc).

❁ ❁ ❁

Sûre - 31

LOKMAN SÛRESİ

Bu sûre Mekke'de nazil olmuştur;

34 âyettir.

Cüz - 21

1. – 7. ÂYETLER

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحٖيمِ

الۤمۤ ﴿١﴾ تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ الْحَكٖيمِۙ ﴿٢﴾ هُدًى وَرَحْمَةً
لِلْمُحْسِنٖينَۙ ﴿٣﴾ اَلَّذٖينَ يُقٖيمُونَ الصَّلٰوةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ وَهُمْ
بِالْاٰخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَؕ ﴿٤﴾ اُو۬لٰٓئِكَ عَلٰى هُدًى مِنْ رَبِّهِمْ وَاُو۬لٰٓئِكَ
هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٥﴾ وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَشْتَرٖي لَهْوَ الْحَدٖيثِ
لِيُضِلَّ عَنْ سَبٖيلِ اللّٰهِ بِغَيْرِ عِلْمٍۗ وَيَتَّخِذَهَا هُزُوًاؕ اُو۬لٰٓئِكَ لَهُمْ
عَذَابٌ مُهٖينٌ ﴿٦﴾ وَاِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِ اٰيَاتُنَا وَلّٰى مُسْتَكْبِرًا كَاَنْ لَمْ
يَسْمَعْهَا كَاَنَّ فٖٓي اُذُنَيْهِ وَقْرًاۚ فَبَشِّرْهُ بِعَذَابٍ اَلٖيمٍ ﴿٧﴾

Meâli

1. Elif. Lâm. Mîm.

2. İşte bu ayetler, hikmet dolu kitabın ayetleridir.

3. – 4. Güzel davrananlar için bir hidayet rehberi ve rahmet olmak üzere *(indirilmiştir) (Onlar)* namazı kılarlar, zekatı verirler ve ahirete de kesin olarak inanırlar.

5. İşte onlar, Rableri tarafından gösterilmiş doğru yol üzeredirler ve onlar kurtuluşa erenlerdir.

6. İnsanlardan öyleleri var ki, herhangi bir ilmi delile dayanmadan Allah yolundan saptırmak ve sonra da onunla alay etmek için boş lafı satın alır. İşte onlara rüsvay edici bir azap vardır.

7. Ona ayetlerimiz okunduğu zaman, sanki bunları işitmemiş, sanki kulaklarında ağırlık varmış gibi büyüklük taslayarak yüz çevirir. Sen de ona acıklı bir azabın müjdesini ver.

Tefsiri

1 – Elif. Lâm. Mîm.

2 – İşte bu ayetler, hikmet dolu kitabın ayetleridir.

Yani, hikmetli kitabın ayetleridir, demektir. ya da, isnadı mecazi olarak Allah'u Teala'nın sıfatıyla sıfatlanmıştır.

3 – / 4 – Güzel davrananlar için bir hidayet rehberi ve rahmet olmak üzere (indirilmiştir) (Onlar) **namazı kılarlar, zekatı verirler ve ahirete de kesin olarak inanırlar.**

« هُدًى » ve « وَرَحْمَةً » kelimeleri « اٰيَاتُ » kelimesinden haldirler. Amil ise, « تِلْكَ »'deki işaretin manasıdır. Hamza'ya göre « هُدًى » merfudur, şöyle ki: « تِلْكَ » mübtedâ « اٰيَاتُ الْكِتَابِ » onun haberidir. « هُدًى » haberden sonra haberdir. Ya da hazfedilmiş bir mübtedanın haberidir. Yani *"o, hidayet rehberi ve rahmettir"* demektir.

"Güzel davrananlar için..." yani *"namazı kılarlar, zekatı verirler ve ahirete de kesin olarak inanırlar."* ayetinde zikredilen güzel işleri işleyenler için, demektir. bunun bir benzeri Evsin sözüdür.

اَلْاَلْمَعِيُّ الَّذِى يَظُنُّ بِكَ الظَّنَّ كَاَنْ قَدْ رَاَى وَقَدْ سَمِعَا

Elmaî, görünüş ve işitmesi gibi
Seni töhmet altında bırakandır.

Ya da *"bütün güzel işleri işleyenler için"*, demektir. Sonra faziletlerinden dolayı onlardan bu üçüncü (namazı, zekatı ve ahirete imanı) tahsis etti.

5 – İşte onlar, Rableri tarafından gösterilmiş doğru yol üzeredirler ve onlar kurtuluşa erenlerdir.

« أُولٰئِكَ عَلٰى هُدًى » Mübteda ve haberdir. « مِنْ رَبِّهِمْ » kavli ise « هُدًى »'in sıfatıdır. « وَأُولٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ » birinci « أُولٰئِكَ » üzerine atfedilmiştir.

6 – İnsanlardan öyleleri var ki, herhangi bir ilmi delile dayanmadan Allah yolundan saptırmak ve sonra da onunla alay etmek için boş lafı satın alırlar. İşte onlara rüsvay edici bir azap vardır.

Bu ayet, Nadr b. Hars hakkında nazil oldu. O, İran Kisralarının hikayelerini içeren kitapları satın alır ve:

– *Muhammed, Ad ve Semud kıssalarından parçalar anlatıyor, ben de size Kisraların hikayelerini anlatacağım*, derdi.

İnsanlar onun sözüne meylederler, Kur'an dinlemeyi terkederlerdi. « لَهْوَ » hayır ve faydadan uzak her bir batıl şeydir. « لَهْوَ الْحَدِيثِ » ise, aslı astarı olmayan efsanelerin anlatıldığı sohbetler ve müziktir. İbni Mesud (ra) ve İbni Abbas (ra) onun, müzik olduğuna dair yemin ediyorlardı.

Denildi ki:

"Müzik kalbi bozar, malı yok eder ve Rabbi kızdırır." Rivayete göre Resulullah (sav) şöyle buyurmuştur:

"Musiki ile sesini yükselten hiçbir kimse yoktur ki, Allah, ona iki Şeytan göndermesin. Biri bir omuzuna, diğeri de diğer omuzuna çıkar. O kişi susuncaya kadar ayaklarıyla vurmaya (tepinmeye) *devam ederler."* [1]

« اشْتَرٰى » kelimesi, *"satın almak"* sözünden türemiştir. Nadr'la ilgili rivayette olduğu gibi. Ya da « اشْتَرَوُا الْكُفْرَ بِالْاِيمَانِ » – *"küfrü, imana karşı satın aldılar"* [2] ayetinde olduğu gibi. Yani, *"Onu, ona değiştirdiler, onu, ona tercih ettiler."* demektir. Onlar, boş sözü hak söze tercih ediyorlardı.

« لَهْوَ » kelimesinin « حَدِيثِ » kelimesine izafeti, açıklama içindir. Açıklama « مِنْ »'in manasını da içermektedir. Çünkü *"lehv"*, sözde de olur, başka şeyde de olur. Dolayısıyla onu *"söz"* kelimesiyle açıkladı.

[1] Mecmeu'z-Zevâid, 7/119
[2] Al-i İmran, 177

*"Söz"*den maksat, hadiste geçtiği üzere *"kötü sözdür."* Aynı Peygamberimiz'in (sav) bir hadis-i şerifinde geldiği üzere:

«اَلْحَدِيثُ فِى الْمَسْجِدِ يَأْكُلُ الْحَسَنَاتِ كَمَا تَأْكُلُ الْبَهِيمَةُ الْحَشِيشَ»

"Mescidde konuşmak, iyilikleri, hayvanın otu yediği gibi yer (bitirir)." [3]

Ya da *"lehvin"*, *"söze"* izafeti, teb'iz içindir. Sanki şöyle denilmiştir: *"İnsanlardan öyleleri var ki, bazı boş sözleri satın alırlar."*

"Allah yolundan saptırmak için..." yani insanları, İslam'a girmekten ve Kur'an dinlemekten saptırmak için demektir.

Mekke ekolü ve Ebu Amr'a göre « لِيُضِلَّ » kelimesi « لِيَضِلَّ » şeklindedir. Yani, üzerinde bulunduğu sapıklıkta kalmak ve onu artırmak için, demektir.

"Herhangi bir ilmi delile dayanmadan..." yani, o vesileyle kendisine yüklenen günahı bilmeksizin, demektir. « وَيَتَّخِذَهَا » Ebu Bekir dışındaki Kufelilere göre « لِيُضِلَّ »'ye atfen mansuptur. Merfu kılanlar ise onu « يَشْتَرِى »'ye atfetmişlerdir.

« هُزُواً » Hamza'ya göre, « ز »'nin ve « ا » (elif)'in sukûnuyladır. [4] Hafs'a göre « ز »'nin ötresiyledir, « ا »'sizdir. Diğerlerine göre ise « ز » ve « ا »'in ötresiyledir.

"Onlar için, onları alçaltan bir azap vardır." « مَنْ » tekil için de çoğul içinde kullanılan kapalı bir kelimedir. Nadr ve benzerlerini içermektedir.

7 – Ona ayetlerimiz okunduğu zaman, sanki bunları işitmemiş, sanki kulaklarında ağırlık varmış gibi büyüklük taslayarak yüz çevirir. Sen de ona acıklı bir azabın müjdesini ver.

---

[3] Bakınız: Keşfu'l Hafa, 1,453

[4] Müellif (rahimehullah) « هُزْءاً » olarak okunmasını isbat etmektedir.

Ona ayetlerimiz okunduğunda, onları düşünmeksizin, kibirlenerek ve kendi nefsini Kur'an dinlemekten üstün görerek yüz çevirdi.

"Sanki bunları işitmemiş..." yani onun, bu husustaki hali, onu hiç işitmemiş kişinin haline benzemektedir.

« كَأَنْ لَمْ يَسْمَعْهَا » kelimesi « مُسْتَكْبِرًا » kelimesinden haldir. Aslı « كَأَنَّهُ »'dur. Zamir; zamiri şandır. « كَأَنَّ فِى أُذُنَيْهِ وَقْرًا » cümlesi, « لَمْ يَسْمَعْهَا »'dan haldir. Nafi'ye göre « أُذْنَيْهِ » kavli « أُذُنَيْهِ » şeklindedir.

❀ ❀ ❀

8. – 12. ÂYETLER

إِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ جَنَّاتُ النَّعِيمِ ﴿٨﴾
خَالِدِينَ فِيهَا وَعْدَ اللّٰهِ حَقًّا وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٩﴾ خَلَقَ
السَّمٰوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا وَاَلْقٰى فِي الْاَرْضِ رَوَاسِيَ اَنْ
تَمِيدَ بِكُمْ وَبَثَّ فِيهَا مِنْ كُلِّ دَٓابَّةٍ وَاَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَٓاءِ مَٓاءً
فَاَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ كَرِيمٍ ﴿١٠﴾ هٰذَا خَلْقُ اللّٰهِ فَاَرُونِي
مَاذَا خَلَقَ الَّذِينَ مِنْ دُونِهِ بَلِ الظَّالِمُونَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ
﴿١١﴾ وَلَقَدْ اٰتَيْنَا لُقْمٰنَ الْحِكْمَةَ اَنِ اشْكُرْ لِلّٰهِ وَمَنْ يَشْكُرْ
فَاِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ وَمَنْ كَفَرَ فَاِنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ حَمِيدٌ ﴿١٢﴾

Meâli

8. – 9. Şüphesiz iman edip de salih amellerde bulunanlar için, içinde devamlı kalacakları ve nimetleri bol cennetler vardır. Bu, Allah'ın verdiği sözdür ve gerçektir. O, mutlak güç ve hikmet sahibidir.

10. O, gökleri görebildiğiniz bir direk olmaksızın yarattı. Sizi sarsmasın diye yere de ulu dağlar koydu. Ve orada her çeşit canlıyı yaydı. Biz gökyüzünden su indirip, orada her hoş nebattan çift çift bitirdik.

11. İşte bunlar Allah'ın yarattıklarıdır. Şimdi sen, "Ondan başkasının ne yarattığını bana göster" *(de)*! Hayır *(gösteremezler)*! zira zalimler açık sapıklık içindedirler.

12. Andolsun ki biz Lokman'a: "Allaha şükret." diyerek hikmet verdik. Şükreden ancak kendisi için şükretmiş olur. Nankörlük eden de bilsin ki Allah müstağnidir. Her türlü övgüye layıktır.

Tefsiri

8– / 9– Şüphesiz iman edip de salih amellerde bulunanlar için, içinde devamlı kalacakları ve nimetleri bol cennetler vardır. Bu, Allah'ın verdiği sözdür ve gerçektir. O, mutlak güç ve hikmet sahibidir.

« نَعِيم » kelimesinden sonra durulmaz. Çünkü « خَالِدِينَ فِيهَا » cümlesi, « لَهُمْ »'deki zamirden haldir.

« وَعْدَ » ve « حَقًّا » kelimeleri, tekid edici iki masdardır. Birincisi kendi kendini tekid etmektedir. İkincisi ise, başkasını tekid etmektedir. Zira « لَهُمْ جَنَّاتُ النَّعِيمِ » cümlesi, *"Allah (cc) onlara Naim cennetlerini vadetti"*, manasınadır. Dolayısıyla vaad manasını, vaad kelimesiyle tekid etmiştir.

« لَهُمْ جَنَّاتُ النَّعِيمِ » cümlesi ise, vaadin gerçek olduğuna delalet etmektedir. Dolayısıyla da bununla vaad etmişlerdir.

"O hiçbir şeyin, kendisine galip gelemeyeceği mutlak güçtür." Dolayısıyla o, düşmanlarını rüsvay edici bir azapla alçaltır. Yine o, yaptığı işlerde hikmet sahibidir. Bu sebeple de dostlarına, kalıcı olan nimeti verir.

10 – O, gökleri görebildiğiniz bir direk olmaksızın yarattı. Sizi sarsmasın diye yere de ulu dağlar koydu. Ve orada her çeşit canlıyı yaydı. Biz gökyüzünden su indirip, orada her hoş nebattan çift çift bitirdik.

« عَمَد » kelimesi « عِمَاد » (direk) kelimesinin çoğuludur. « تَرَوْنَهَا »'-daki zamir « السَّمٰوَات » –(gökler)'e gider. Bu, *"direksiz olarak"* sözüyle, onları, o gökleri, direksiz olarak gördüklerine dair şahit tutmaktır. Arkadaşına *"gördüğün gibi kılıçsız ve mızraksızım"* dediğin gibi.

« تَرَوْنَهَا »'nın irapta mahalli yoktur. Çünkü o, başlangıç cümlesidir. Ya da o, mahallen mecrurdur. « عَمَد » kelimesinin sıfatıdır. Yani, *"görülen direkler olmaksızın"*, demektir. Yani o, onu görülmeyen direklerle dikti, demektir. o da onu kudretiyle tutmasıdır. Yere de sabit dağlar koydu.

"Orada her güzel çiftten bitirdik." Yani her sınıftan çifter çifter bitirdik.

11 – İşte bunlar Allah'ın yarattıklarıdır. Şimdi sen, "Ondan başkasının ne yarattığını bana göster! (de)" Hayır (gösteremezler)! Zira zalimler açık sapıklık içindedirler.

« هذا » mahlukatından zikredilenlere işarettir. Ondan başkasının, yani onların tanrılarının ne yarattığını bana göster. Bu azametli şeylerin, Allah'u Teala'nın yarattığı şeylerden olduğunu söylemek suretiyle onları azarladı. *"Sizin tanrılarınız ne yarattılar ki sizin katınızda ibadeti hakettiler. Bana gösterin."*

"Bilakis zalimler, açık bir sapıklık içindedirler." Onları azarlamayı bırakıp ötesi olmayan bir sapıklıkta çıkmaza girdiklerini tescile girişti.

12 – Andolsun ki biz Lokman'a: "Allah'a şükret" diyerek hikmet verdik. Şükreden ancak kendisi için şükretmiş olur. Nankörlük eden de bilsin ki Allah müstağnidir. Her türlü övgüye layıktır.

Lokman; Eyyüb (as)'ın kızkardeşinin oğlu Baura'nın oğludur. Ya da Eyyüb (as)'ın teyzesinin oğludur. Denildi ki:

"O Âzer'in oğullarındandı. Bin sene yaşadı. Davud (as)'a yetişti. Ondan ilim aldı. Davud (as)'ın gönderilişinden önce fetva veriyordu. Gönderildikten sonra fetva vermeyi bıraktı. Ona sorulduğunda şöyle dedi:

– *'Yeterli birinin yerime geçmesi halinde yetinmeyeyim mi?'*

"O terziydi" denildi. *"Marangozdu"* denildi. *"Çobandı"* denildi. Hasılı başka şeylerde denildi.

İsrail oğulları arasında kadılık yaptı. İkrime ve Şa'bi, onun peygamber olduğunu söylediler. Cumhur'un görüşü ise, onun, hikmet ehli biri olduğu, peygamber olmadığı yönündedir. Denildi ki:

"O, peygamberlikle hikmet arasında muhayyer bırakıldıda o, hikmeti seçti."

Hikmet: Sözde ve işte isabettir.

"O, bin peygambere öğrencilik yaptı, bin peygamber de ona öğrenci oldu." denildi.

« أَنِ اشْكُرْ لِلّٰهِ »'deki « أَنْ » açıklayıcı « أَنْ »'dir. Mana; *"Yani Allah'a (cc) şükret."* şeklindedir. Çünkü hikmetin verilmesi, sözün manası içindedir. Allah'u Teala, hikmetin verilmesini, şükre teşvikle tefsir etmek suretiyle, asıl hikmetin ve gerçek ilmin, o ikisiyle amel etmek, Allah'a (cc) ibadet etmek ve ona şükretmek olduğuna dikkat çekmiştir. Denildi ki:

"Kişi, sözünde, işinde, karşılıklı ilişkisinde ve sohbetinde hikmet ehli olmadıkça, hikmet ehli olamaz." Sırrı Sakati [5] şöyle demiştir:

"Şükür, Allah'a, nimetiyle isyan etmemektir."

Cüneyd şöyle demiştir:

"Şükür, nimetinde ona şirk koşmamandır."

"O, şükürden acizliği ikrardır" denildi. Hasılı, kalbin şükrü marifettir. Dilin şükrü hamdetmektedir. Azaların şükrü ibadet etmektir. Hepsindeki acizliği görmek hepsinin kabulünün delilidir.

"Şükreden ancak kendisi için şürketmiş olur." Çünkü onun menfaati kendisine döner. Netice de o daha fazlasını değildir. Nimeti inkar eden de bilsin ki, Allah (cc), şükredilmeye muhtaç değildir. Hiç kimse tarafından övülmediği takdir de bile, o, övülmeye layıktır.

---

[5] *Sırrı Sakati:* Tasavvuf ehlinin büyüklerindendir. Cüneyd-i Bağdadi'nin dayısı ve hocasıdır. 253. hicri yılında Bağdat'ta vefat etmiştir.

13. – 15. ÂYETLER

وَإِذْ قَالَ لُقْمٰنُ لِابْنِهٖ وَهُوَ يَعِظُهُ يَا بُنَيَّ لَا تُشْرِكْ بِاللّٰهِ ۜ إِنَّ
الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ ﴿١٣﴾ وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ ۚ حَمَلَتْهُ أُمُّهُ
وَهْنًا عَلٰى وَهْنٍ وَفِصَالُهُ فِي عَامَيْنِ أَنِ اشْكُرْ لِي وَلِوَالِدَيْكَ ۜ
إِلَيَّ الْمَصِيرُ ﴿١٤﴾ وَإِنْ جَاهَدَاكَ عَلٰى أَنْ تُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ
بِهٖ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا وَصَاحِبْهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا ۘ وَاتَّبِعْ
سَبِيلَ مَنْ أَنَابَ إِلَيَّ ۚ ثُمَّ إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ
تَعْمَلُونَ ﴿١٥﴾

Meâli

13. Lokman, oğluna öğüt vererek: "Yavrucuğum! Allah'a ortak koşma! Doğrusu şirk, büyük bir zulümdür, demişti.

14. Biz insana, ana-babasına iyi davranmasını tavsiye ettik. Çünkü anası, onu, nice sıkıntılarla taşımıştır. Sütten ayrılması da iki yıl içinde olur. *(İşte bunun için)* önce bana, sonra da ana-babana şükret diye tavsiyede bulunduk. Dönüş ancak banadır.

15. Eğer onlar seni, hakkında bilgin olmayan bir şeyi (körü körüne) bana ortak koşman için zorlarlarsa, onlara itaat etme. Onlarla dünyada iyi geçin. Bana yönelenlerin yoluna uy. Sonunda dönüşünüz ancak banadır. O zaman size, yapmış olduklarınızı haber veririm.

Tefsiri

13 – Lokman, oğluna öğüt vererek: "Yavrucuğum! Allah'a ortak koşma! Doğrusu şirk, büyük bir zulümdür", demişti.

Hatırla, hani Lokman (as) oğlu En'am'a ya da Eşkem'e öğüt vererek: *"Oğulcuğum! Allah'a ortak koşma. Doğrusu şirk büyük bir zulümdür."* demişti. Çünkü o, nimetin ancak kendisinden geldiği kişiyle, asla hiçbir nimete sahip olmayan kişiyi bir tutmaktır.

« بُنَيَّ » kelimesi, Mekke kıraat imamlarına göre « بَنِى » şeklinde « ى »'nın sükunuyladır. Hafsa göre ise Kur'an'ın her yerinde « بُنَيَّ » kelimesi, « ى »'nın üstünüyledir.

14 – Biz insana, ana-babasına iyi davranmasını tavsiye ettik. Çünkü anası, onu, nice sıkıntılarla taşımıştır. Sütten ayrılması da iki yıl içinde olur. (İşte bunun için) **önce bana, sonra da ana-babana şükret diye tavsiyede bulunduk. Dönüş ancak banadır.**

Anası, onu, zorluk üzerine zorluk çekerek taşımıştır. Yani, zayıflık üzerine zayıflık çekerek, demektir. Zayıflığı artarak ve katlanarak, demektir. Sütten kesilmesi de iki yılın tamamındadır.

"Önce bana, sonra da ana-babasına şükretmesini tavsiye ettik." demektir.

"Anası, onu, nice sıkıntılarla taşımıştır. Sütten ayrılması da iki yıl içinde olur." sözü, açıklanan ve açıklayan cümleler arasına girmiş mutarıza cümlesidir. Çünkü ana-babaya iyi davranılmasını tavsiye ettiğinde tek başına ananın büyük hakkını zikretmek için, onun çektiklerini, hamileliği esnasında karşılaştığı sıkıntıları ve uzun müddetten sonra çocuğun sütten kesilmesini zikretti. Rivayete göre, İbni Uyeyne şöyle demiştir:

"Kim beş vakit namazı kılarsa Allah'a şükretmiş olur. Kim de beş vakit namazın sonunda ana-babasına dua ederse onlara şükretmiş olur."

"Dönüş banadır." Yani, dönüşün banadır. Hesabında benim üzerimedir, demektir.

15 – Eğer onlar seni, hakkında bilgin olmayan bir şeyi (körü körünce) **bana ortak koşman için zorlarlarsa, onlara itaat etme. Onlarla dünyadap iyi geçin. Bana yönelenlerin yoluna uy. Sonunda dönüşünüz ancak banadır. O zaman size, yapmış olduklarınızı haber veririm.**

Onun bilinmesinin olumsuzlanmasıyla onun olumsuzluğunu kastetmiştir. Yani, putları kasdederek, hiçbirşey olmayan şeyleri bana ortak koşma demektir. Şirk hususunda onlara itaat etme.

« مَعْرُوفًا » hilim, sabır, ihsan ve sıla-i rahim ile güzel bir arkadaşlık yap, demektir.

"Bana yönelenlerin yoluna uy." Yani, dinindeki inanaların yoluna uy. Dünyada iken o ikisiyle güzel geçinme ile emredildiysen de, o hususta o ikisine uyma, demektir.

İbni Ata şöyle demiştir:

"Bunun manası: Bana hizmetin nurlarını üzerinde gördüğün kişiyle dost ol, şeklindedir."

"Sonunda dönüşünüz ancak banadır." Senin ve o ikisinin dönüşü ancak banadır, demektir. İşte o zaman size yaptıklarınızı haber veririm ve seni imanına göre mükafatlandırırım. Onları da inkarlarına göre cezalandırırım. Bu, Lokman'ın (as) vasiyyetindeki *"şirkten nehyi"* te'kid etmiştir. Yani, andolsun ki biz, ona ana-babasını tavsiye ettik. Ona, son derece zorlasalar dahi çirkinliğinden dolayı şirk hsusunda o ikisine tabi olmamasını emrettik, demektir.

16. – 19. ÂYETLER

يَا بُنَيَّ إِنَّهَآ إِنْ تَكُ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ فَتَكُنْ فِي صَخْرَةٍ
أَوْ فِي السَّمٰوَاتِ أَوْ فِي الْأَرْضِ يَأْتِ بِهَا اللّٰهُ ۜ إِنَّ اللّٰهَ لَطِيفٌ
خَبِيرٌ ﴿١٦﴾ يَا بُنَيَّ أَقِمِ الصَّلٰوةَ وَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَانْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ
وَاصْبِرْ عَلٰى مَآ أَصَابَكَ ۜ إِنَّ ذٰلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ ۚ ﴿١٧﴾ وَلَا
تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا ۜ إِنَّ اللّٰهَ لَا
يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ ۚ ﴿١٨﴾ وَاقْصِدْ فِي مَشْيِكَ وَاغْضُضْ
مِنْ صَوْتِكَ ۜ إِنَّ أَنْكَرَ الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ ﴿١٩﴾

Meâli

16. "Yavrucuğum! Yaptığın iş bir hardal tanesi ağırlığınca olsa bile ve bu, bir kayanın içinde veya göklerde yahut yer*(in derinliklerin)* de bulunsa, yine de Allah onu *(senin karşına)* getirir. Doğrusu Allah, çok lutûfkardır, herşeyden haberdardır.

17. Yavrucuğum! Namazı kıl, iyiliği emret, kötülükten vazgeçirmeye çalış, başına gelenlere sabret. Doğrusu bunlar, azmedilmeye değer işlerdir.

18. Küçümseyerek insanlardan yüz çevirme ve yeryüzünde böbürlenerek yürüme. Zira Allah, kendini beğenmiş övünen kimseleri sevmez.

19. Yürüyüşünde tabii ol. Sesini alçalt. Unutma ki seslerin en çirkini *(avaz avaz bağıran)* merkeplerin sesidir.

Tefsiri

16 – "Yavrucuğum! Yaptığın iş bir hardal tanesi ağırlığınca olsa bile ve bu, bir kayanın içinde veya göklerde yahut yer(in derinliklerin) de bulunsa, yine de Allah onu (senin karşına) **getirir. Doğrusu Allah, çok lutûfkardır, herşeyden haberdardır.**

« مِثْقَالَ » Medine kıraat imamlarına göre merfudur. « إِنَّهَا »'daki zamir, kıssaya aittir. « مِثْقَالَ » kelimesini « حَبَّةَ » kelimesine izafetinden dolayı müennes kılmıştır. « كَمَا شَرِقَتْ صَدْرُ الْقَنَاةِ مِنَ الدَّمِ » – *"kan damarlarının başı tıkandığı gibi..."* sözünde olduğu gibi.

« كَانَ » tam fiildir, bu sebeple habere ihtiyacı yoktur. Diğerlerine göre ise « مِثْقَالَ » kelimesi mansuptur. « إِنَّهَا »'deki zamir kötülük ve iyiliğin en küçüğü içindir. Yani, küçüklükte hardal tanesi gibi olsa bile, demektir. Ve bu, bu küçüklüğü ile birlikte bir kayanın içi gibi en gizli ve en korumalı bir yerde olsa, ya da yukarı alemlerde ya da onu aşağı alemlerde olsa Allah (cc), kıyamet gününde onu getirir. Ve onunla onu işleyeni hesaba çeker. Çoğunluk, onun, yeryüzünün üzerinde olduğu şey kanaatindedir. O da, kafirlerin amellerinin, içine yazıldığı siccîndir. O siccîn, yeryüzüne ait değildir. Doğrusu Allah (cc), her gizli şeye, ilminin, ulaşmasıyla latiftir. Her gizli şeyin künhünü bilir. Ya da mana:

"O (cc), onları, açığa çıkarmak suretiyle lutûfkardır, bulundukları yeri bilir.", şeklindedir.

17 – Yavrucuğum! Namazı kıl, iyiliği emret, kötülükten vazgeçirmeye çalış, başına gelenlere sabret. Doğrusu bunlar, azmedilmeye değer işlerdir.

İyilikle emrettiğin ve kötülükten menettiğin vakit Allah'u Teala'nın zatı uğrunda başına gelenlere sabret. Ya da başına gelen zorluklara sabret, çünkü onlar mükafatlara sebep olurlar, demektir. Doğrusu bu sana tavsiye ettiğim, Allah'ın (cc) emrettiği işlerdendir. Yani, bunu, kesin bir emirle emretmiş, demektir. Bu, mef'ulün, masdar şeklinde isimlendirilmesindendir. Aslı « مِنْ مَعْزُومَاتِ الْأُمُورِ » şeklindedir. Yani *"kesinleştir-*

diği ve emrettiği işlerdendir" demektir. Bu, bu taatların, diğer ümmetlerde de emredilmiş olduğuna dair delildir.

18 – Küçümseyerek insanlardan yüz çevirme, yeryüzünde böbürlenerek yürüme. Zira Allah, kendini beğenmiş övünen kimseleri sevmez.

Onlardan, büyüklenerek yüz çevirme. Ebu Amr, Nafi ve Ebu Ali'ye göre « تُصَعِّرْ » kelimesi « تُصَاعِرْ » şeklindedir. Bu da « تُصَعِّرْ » manasındadır.

« الصَّعَرُ » deveye isabet eden bir hastalıktır ki, deve de bu sebeple boynunu eğik tutar. Mana şudur: *"İnsanlara tevazu ile, yüzünle yönel. Onlara, kibir sahiplerinin yaptığı gibi yüzünün yanını dönme."*

"Yeryüzünde böbürlenerek yürüme." Yani, kibirli bir şekilde yürüme, demektir. Ya da masdarı hal makamında getirmiştir. O zaman mana, kibirli olarak yürüme, şeklinde olur. Ya da mana, kibir ve taşkınlık için yürüme, şeklindedir.

"Allah, kendini beğenmiş övünen kimseleri sevmez." yani kibirlenen ve uzun uzun hayat hikayeleri anlatanları sevmez, demektir.

19 – Yürüyüşünde tabii ol. Sesini alçalt. Unutma ki seslerin en çirkini (avaz avaz bağıran) **merkeplerin sesidir.**

« الْقَصْدُ » uzatma ve kısaltma arası orta yoldur. Yani, yürüyüşünde mutedil ol. Ta ki yürüşün, iki yürüyüşün ortası olsun. Ne ölü adımlarla yürü, ne de ahlaksızların zıplayışı gibi zıplayarak yürü. Peygamber (sav):

"Hızlı yürüyüş, mü'minin vakarını götürür." [6] buyurmuştur. Hz. Ömer (ra) hakkında da Hz. Aişe (ra) şöyle buyurmuştur:

"Yürüdüğünde süratli yürürdü." [7] Bununla, ölü yürüyüşünden fazla olan sürati kastetmiştir.

İbni Mesud (ra)'dan şöyle rivayet edilmiştir:

---

[6] Ebu Naim, Hilye 10/290.
[7] İbni Esir, El-Bidâye ve'n-Nihaye

"Onlar, Yahudilerin çabukluğundan ve Hıristiyanların yavaşlığından menediliyorlar. Ve sadece bu ikisi arası bir yürüyüşle emrolunuyorlardı."

Denildi ki:

"Bunun manası, mütevazi bir şekilde ayak uçlarına bas, demektir."

"Sesini azalt." Yani sesini kıs. Zira seslerin en çirkini, yani en kabası eşeklerin sesidir. Çünkü cehennem halkının sesi gibi, onun, öncesi inilti, sonu da solumadır. Süfyan-ı Sevrî'den şöyle rivayet edilmiştir:

"Eşek hariç herşeyin bağırması tesbihtir. Çünkü o, şeytanı gördüğü için bağırır."

İşte bu sebepten Allah (cc), onu, çirkin olarak adlandırmıştır.

Seslerini yükseltenlerin, eşeklere ve onların seslerinin de eşek sesine benzetilmesinde, seslerin yükseltilmesinin son derece çirkin bir iş olduğuna dair tenbih vardır. Bunu, *"Nebi (as) 'kişinin alçak sesli olmasından hoşlanır, yüksek sesli olmasını da çirkin görürdü.'"* şeklindeki rivayet te'kid etmektedir.

Eşeklerin sesini tekil getirdi. Çoğul getirmedi. Çünkü bu cinsin herbir ferdinin sesini zikretmek istemedi ki, bu kelime çoğul kılınsın. Bilakis burada kastedilen; her cins hayvanın bir sesi vardır ve bu seslerin en çirkini de bu cinsin (eşeğin) sesidir. Dolayısıyla onun (ses kelime-sinin) tekil getirilmesi gerekti.

❀ ❀ ❀

20. – 21. ÂYETLER

اَلَمْ تَرَوْا اَنَّ اللّٰهَ سَخَّرَ لَكُمْ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ وَاَسْبَغَ عَلَيْكُمْ نِعَمَهُ ظَاهِرَةً وَبَاطِنَةً وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُجَادِلُ فِى اللّٰهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَلَا هُدًى وَلَا كِتَابٍ مُنِيرٍ ﴿٢٠﴾ وَاِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّبِعُوا مَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ قَالُوا بَلْ نَتَّبِعُ مَا وَجَدْنَا عَلَيْهِ اٰبَٓاءَنَا اَوَلَوْ كَانَ الشَّيْطَانُ يَدْعُوهُمْ اِلٰى عَذَابِ السَّعِيرِ ﴿٢١﴾

Meâli

20. Allah'ın, göklerde ve yerdeki *(nice varlık ve imkanları)* sizin emrinize verdiğini, nimetlerini açık ve gizli olarak size bolca ihsan ettiğini görmediniz mi? Yine de insanlar içinde ne bilgisi, ne rehberi ve ne de aydınlatıcı bir kitabı yokken Allah hakkında tartışan kimseler vardır.

21. Onlara: "Allah'ın indirdiğine uyun" dendiğinde, "Hayır, biz, babalarımızı, üzerinde bulduğumuz yola uyarız" derler. Ya şeytan, onları, alevli ateşin azabına çağırıyor idiyse?

Tefsiri

20. Allah'ın, göklerde ve yerdeki (nice varlık ve imkanları) **sizin emrinize verdiğini, nimetlerini açık ve gizli olarak size bolca ihsan ettiğini görmediniz mi? Yine de insanlar içinde ne bilgisi, ne rehberi ve ne de aydınlatıcı bir kitabı yokken Allah hakkında tartışan kimseler vardır.**

Allah'ın (cc) göklerdeki şeyleri, yani güneşi, ayı, yıldızları, bulutları vesair şeyleri ve yerdeki şeyleri, yani, denizleri, nehirleri, madenleri, hayvanları ve sair şeyleri sizin emrinize verdiğini ve size, nimetlerini açık ve gizli olarak tamamladığını görmediğiniz mi?

Medine kıraat imamları, Ebu Amr, Sehl ve Hafs'a göre « نِعَمَهُ » şeklindedir, diğerlerine göre ise « نِعْمَةً » şeklindedir.

Nimet; kendisiyle ihsan kastedilen her faydalı şeydir. Zahir, gözle görünendir. *Batın ise;* ancak delille bilinebilen şeydir. Şöyle de denildi:

"Zahir, göz, kulak, dil ve diğer görünen organlardır. Batın ise, kalp, akıl, anlayış ve benzerleridir."

Musa (as)'ın duasında şöyle dediği rivayet edildi:

"İlahi, bana, kullarına olan en gizli nimetini göster." Bu dua üzerine Allah (cc), O'na (as):

"Onlara olan en gizli nimetim, nefestir." buyurdu.

Denildi ki:

"Bu, şeriatlerin hafifletilmesi, sebeplerin artırılması, güzel ahlak, ihsanlara nail olma, belâların def'i, mahlukatın kabulu ve Rabbin rızasıdır."

İbni Abbas şöyle demiştir:

"Zahire; Allah'ın senin yaratılışında düzenlediği (organlar)dır. Batıne ise; ayıplarından gizlediklerindir."

"İnsanlar içinde, ne bilgisi, ne rehberi ve ne de aydınlatıcı bir kitabı yokken Allah hakkında tartışan kimseler vardır." ayeti, Hac Suresi'nde geçtiği üzere Nadır b. Haris hakkında nazil olmuştur.

21. Onlara: "Allah'ın indirdiğine uyun" dendiğinde, "Hayır, biz, babalarımızı, üzerinde bulduğumuz yola uyarız" derler. Ya şeytan, onları, alevli ateşin azabına çağırıyor idiyse?

Manası; onları azaba şeytan çağırsa da mı ona tabi olacaklar. Yani, şeytanın, onları, azaba çağırması halinde de mi onlara tabi olacaklar, demektir.

22. – 24. ÂYETLER

وَمَنْ يُسْلِمْ وَجْهَهُ إِلَى اللهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَى ۗ وَإِلَى اللهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ ﴿٢٢﴾ وَمَنْ كَفَرَ فَلَا يَحْزُنْكَ كُفْرُهُ ۚ إِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ فَنُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوا ۚ إِنَّ اللهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٢٣﴾ نُمَتِّعُهُمْ قَلِيلًا ثُمَّ نَضْطَرُّهُمْ إِلَى عَذَابٍ غَلِيظٍ ﴿٢٤﴾

Meâli

22. O'nu görüyormuşcasına ve iyi davranışlar içinde kendini Allah'a veren kimse, gerçekten en sağlam kulpa yapışmıştır. Sonunda bütün işler Allah'ın huzuruna varıp dönecektir.

23. *(Rasulüm!)* inkar edenin inkarı seni üzmesin. Onların dönüşü ancak bizedir. İşte o zaman, yaptıklarını kendilerine haber veririz. Allah kalplerde olanı şüphesiz çok iyi bilir.

24. Onları biraz faydalandırırız. Sonra kendilerini ağır bir azaba sürükleriz.

Tefsiri

22. O'nu görüyormuşcasına ve iyi davranışlar içinde kendini Allah'a veren kimse, gerçekten en sağlam kulpa yapışmıştır. Sonunda bütün işler Allah'ın huzuruna varıp dönecektir.

« اَسْلَمَ » kelimesi burada « إِلَى » harfi cer ile « بَلٰى مَنْ اَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلّٰهِ » ayetinde ise « لِ » ile müteaddi kılındı. « لِ » ile olduğunda manası, *"yüzünü yani zatını ve nefsini Allah'a döndüren, yani sadece O'na yönelen"* demektir. « إِلَى » ile olduğunda ise, *"birine malın teslim*

anında ki ilişkisi gibi, nefsin, O'na, teslim edilişi", demektir. Kastedilen O'na tevekkül ve O'na havaledir. Kim işlediği hususlarda iyi biri olduğu halde kendini Allah'a (cc) verirse gerçekten en sağlam kulpa yapışmış asılmıştır.

Urve (kulp): Herhangi bir şeyin kendisiyle asıldığı şeydir. « وُثْقَى », « أَوْثَقُ » kelimesinin müennesidir. Tevekkül edenin halini, yardan sarkmak ve kopmayacağından emin olunan sağlam bir ip gibi en sağlam bir kulpa tutunmak suretiyle, nefsini korumak isteyenin haline benzetti. Bütün işlerin sonu Allah'adır (cc). Yani onlar, O'na dönecektir. O (cc) da, onlara göre karşılık verecektir, demektir.

23. (Rasulüm!) **inkâr edenin inkârı seni üzmesin. Onların dönüşü ancak bizedir. İşte o zaman, yaptıklarını kendilerine haber veririz. Allah kalplerde olanı şüphesiz çok iyi bilir.**

İnkâr eden ve nefsini Allah'a (cc) döndürmeyen kişinin küfrü, seni üzmesin.

« يَحْزُنْكَ » « حَزَنَ » dendir. Nafi'ye göre « يُحْزِنْكَ » şeklindedir. « أَحْزَنَ »'dendir. Yani inkar edenin inkarı seni üzmesin, demektir. Onların dönüşü ancak bizedir. İşte o zaman yaptıklarını kendilerine haber veririz ve onları amellerine göre cezalandırırız. Şüphesiz ki Allah (cc), kullarının kalplerinde olanı bilir ve onlara, ona göre muamele eder.

24. Onlara biraz faydalandırırız, sonra kendilerini ağır bir azaba sürükleriz.

Onları dünyalarında az bir zaman faydalandırırız. Sonra da onları, şiddetli bir azaba sokarız. Onlara, azabın gerekli olması ve onlara, taşıyamayacakları güçlüklerin yüklenmesi, bir şeye mecbur kalanın durumuna benzetilmiştir. *'Galiz'* kelimesi, kuvvetli maddelerden kinayedir. Maksat; azap edilen kişi üzerine uygulanan şiddet ve ağırlıktır.

❀ ❀ ❀

25. – 28. ÂYETLER

وَلَئِنْ سَاَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللّٰهُ قُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ بَلْ اَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٥﴾ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ اِنَّ اللّٰهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴿٢٦﴾ وَلَوْ اَنَّ مَا فِي الْاَرْضِ مِنْ شَجَرَةٍ اَقْلَامٌ وَالْبَحْرُ يَمُدُّهُ مِنْ بَعْدِهِ سَبْعَةُ اَبْحُرٍ مَا نَفِدَتْ كَلِمَاتُ اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٧﴾ مَا خَلْقُكُمْ وَلَا بَعْثُكُمْ اِلَّا كَنَفْسٍ وَاحِدَةٍ اِنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ ﴿٢٨﴾

Meâli

25. Andolsun ki, onlara: "Gökleri ve yeri kim yarattı?" diye sorsan, mutlaka: "Allah" derler. De ki: "Öyleyse övgü de yalnız Allah'a mahsustur." Ama onların çoğu bilmezler.

26. Göklerde ve yerde ne varsa, hepsi Allah'ındır. Bilinmeli ki Allah, asıl müstağnî ve övülmeye layık olandır.

27. Şayet yeryüzündeki ağaçlar kalem, deniz de mürekkep olsa ve hatta buna yedi deniz daha eklense, yine Allah'ın sözleri yazmakla tükenmez. Şüphe yok ki Allah mutlak galip ve hikmet sahibidir.

28. Sizin yaratılmanız ve diriltilmeniz, ancak tek bir kişinin *(yaratılması ve diriltilmesi)* gibidir. Unutulmasın ki Allah, işiten ve görendir.

Tefsiri

25 – Andolsun ki, onlara: "Gökleri ve yeri kim yarattı?" diye sorsan, mutlaka "Allah" derler. De ki: "Öyleyse övgü de yalnız Allah'a mahsustur." Ama onların çoğu bilmezler.

"De ki (öyleyse) *övgü de yalnız Allah'a mahsustur."* sözü, onların, *"Göklerin ve yerin yaratıcısı tek başına Allah'tır."* ikrarına karşı onları mat etmekte ve hamd ve şükrün ancak O'na mahsus olduğunu ve O'nunla birlikte O'ndan başkasına ibadet edilmemesini gerekli kılmaktadır. Sonra da, *"Ama onların çoğu bilmezler."* demektir.

26 – Göklerde ve yerde ne varsa, hepsi Allah'ındır. Bilinmeli ki Allah, asıl müstağnî ve övülmeye layık olandır.

Şüphesiz ki Allah (cc), hamdedenlerin hamdine muhtaç değildir. Hamd etmeseler de hamde müstehak O'dur (cc). Müşrikler:

"Bu (vahiy) *bitecek bir sözdür."* dediler de Allah (cc), sözünün bitmez olduğunu şu sözüyle bildirdi.

27 – Şayet yeryüzündeki ağaçlar kalem, deniz de mürekkep olsa ve hatta buna yedi deniz daha eklense, yine Allah'ın sözleri yazmakla tükenmez. Şüphe yok ki Allah mutlak galip ve hikmet sahibidir.

Ebu Amr ve Ebu yakub'a göre « وَالْبَحْرُ » kelimesi « إِنَّ »'nin ismi « ما » üzerine atfen mansuptur. Merfu halinde ise « إِنَّ » ve mamulünün mahalli üzerine atıftır.

Yani, ağaçların kalem olması, denizin de mürekkep olması sabit olsa ve buna yedi deniz de eklense, demektir. Ya da « الْبَحْرُ » kelimesi mübteda olarak merfudur. « و » hal içinde. O zamanda mana, denizler mürekkep olduğu halde ağaçlar da kalem olsa şeklindedir.

« يَمُدُّهُ » kavli « يُمِدُّهُ » şeklinde de okunmuştur. Sözün muktezası, *"ağaçlar kalem ve denizler mürekkep olsa..."* şeklinde söylenmesiydi. Fakat « يَمُدُّهُ » sözü « مِدَادٌ » – *"mürekkep"* kelimesinin zikredilmesine ihtiyaç bırakmadı. Çünkü o, senin « مَدَّ الدَّوَاةَ وَأَمَدَّهَا » – *"mürekkebi artırdı ve mürekkep verdi"* sözündeki gibidir.

Bu ifade en büyük denizi *hokka* menzilesine koydu. Yedi denizi de mürekkep dolu kıldı. Öyle ki, o (denizler) orada mürekkebini ebedi olarak kesintisizce döküyor. Mana şudur:

"Yeryüzünün ağaçları kalem olsa, deniz de yedi deniz ilavesiyle mürekkep olsa ve bu kalemlerle ve bu mürekkeple Allah'ın (cc) kelimeleri yazılsa, kalemler ve mürekkep biter O'nun kelimeleri bitmez."

Bu, O'nun (cc) şu ayeti gibidir:

﴿ قُلْ لَوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا لِكَلِمَاتِ رَبِّي لَنَفِدَ الْبَحْرُ قَبْلَ اَنْ تَنْفَدَ كَلِمَاتُ رَبِّي ﴾

"De ki, şayet deniz, Rabbimin kelimeleri için mürekkep olsa, Rabbimin kelimeleri bitmeden deniz biter." [8]

Eğer:

– *"« الْبَحْرُ يَمُدُّهُ » sözünün ref halinin iki yönünden birinde hal olduğunu söylüyorsun, halbuki onda hal sahibine dönen bir zamir yok."* dersen; Derim ki:

– *"Bu senin « جِئْتُ وَالْجَيْشُ مُصْطَفٌ » – 'Ordu seçildiği halde geldim.' sözünde olduğu gibidir. Hükmü, zarfların hükmü gibi olan buna benzer nice haller vardır."*

"Ağaç" kelimesini, tekil olarak zikretti. Çünkü burada *"ağaç"* cinsinin tafsili ve ağaç cinsinden hiçbirşey kalmamacasına tek tek ele alınması ve herbirinin kalem olarak yontulması murad edilmiştir. Azın çoğulu olduğu halde « كَلِمَات » kelimesi, çoğun çoğulu olan « كَلِم » kelimesi üzerine tercih edilmiştir. Çünkü onun manası, denizlerin yazmasıyla azın çoğulu olan kelimeler bile bitmiyorsa ya çoğun çoğulu olan kelimeler nasıl bitecek? Şüphe yok ki Allah'ı (cc), hiçbirşey aciz bırakamaz. O'nun ilminden ve hikmetinden hiçbirşey dışarı çıkamaz. Dolayısıyla da O'nun kelimeleri ve hikmetleri bitip tükenmez.

28 – Sizin yaratılmanız ve diriltilmeniz, ancak tek bir kişinin (yaratılması ve diriltilmesi) **gibidir. Unutulmasın ki Allah, işiten ve görendir.**

Sizin yaratılmanız ve diriltilmeniz, ancak tek bir kişiyi yaratmak ve tek bir kişiyi diriltmek gibidir. Tek bir kişiyi diriltmek sözü, tek kişiyi yaratmak sözüyle bilindiği için hazfedilmiştir. Yani, O'nun (cc) kudretinde az ile çok birdir, O'nu hiçbir iş diğer işten alıkoymaz. Şüphesiz ki Allah (cc) müşriklerin: *"Diriliş yoktur."* şeklindeki sözünü işiten ve yaptıklarını görendir. Dolayısıyla da onları, ona göre cezalandıracaktır.

[8] Kehf, 109.

29. – 30. ÂYETLER

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللّٰهَ يُولِجُ الَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي الَّيْلِ
وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي إِلٰى أَجَلٍ مُسَمًّى وَأَنَّ اللّٰهَ
بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٢٩﴾ ذٰلِكَ بِأَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّ مَا يَدْعُونَ
مِنْ دُونِهِ الْبَاطِلُ وَأَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ ﴿٣٠﴾

Meâli

29. Bilmez misin ki Allah, geceyi gündüze ve gündüzü geceye katmakta, her biri belli bir vadeye doğru akıp giden güneşi ve ayı buyruğu altında tutmaktadır. Ve Allah, yaptıklarınızdan tamamen haberdardır.

30. Bu böyledir. Çünkü Allah, hakkın ta kendisidir. O'ndan başka taptıkları ise hiç şüphesiz batıldır. Gerçekten Allah, çok yüce, çok uludur.

Tefsiri

29 – Bilmez misin ki Allah, geceyi gündüze ve gündüzü geceye katmakta, her biri belli bir vadeye doğru akıp giden güneşi ve ayı buyruğu altında tutmaktadır. Ve Allah, yaptıklarınızdan tamamen haberdardır.

Görmez misin ki Allah (cc), gece geldiğinde gecenin karanlığını, gündüzün ışığına sokuyor, gündüzü de geceye sokuyor. Güneş ve ayı, kulların menfaatine musahhar kılmıştır. Güneş ve aydan her biri, kıyamet gününe kadar ya da güneş, sene sonuna kadar olan belli vaktine kadar, ya da ay sonuna kadar yörüngesinde yüzer ve onu kateder. Şüphesiz ki Allah (cc), yaptıklarınızdan haberdardır.

Ayaş'a göre « تَعْمَلُونَ » kelimesi « ى » ile « يَعْمَلُونَ » şeklindedir.

Aynı şekilde bu, gecenin ve gündüzün birbirini takip ettiğini, her ikisinin uzayıp kısaldığını ve güneş ve ayın belli bir takdir ve hesaba göre yörüngelerinde yürüdüğünü bildiğine ve kudretinin büyüklüğü ve hikmetinin kemâliyle mahlukatın bütün amellerini ilmiyle ihata ettiğine delâlet etmektedir.

30 – Bu böyledir. Çünkü Allah, hakkın ta kendisidir. Ondan başka taptıkları ise hiç şüphesiz batıldır. Gerçekten Allah, çok yüce, çok uludur.

Ebubekir'in dışındaki Iraklılara göre « يَدْعُونَ » fiili « ى » iledir. Allah'ın (cc), kendisini vasfettiği bu vasıf, O'nun (cc), kudretinin acaibliklerinden ve hikmetinin üstünlüklerindendir. Kudret sahibi, bilgili diriler bile bundan aciz kalmışken, Allah'tan (cc) başka taptıkları cansızlar, nasıl aciz kalmasın? Bu, O'nun (cc), ilahlığı sabit, Hak olması sebebiyle ve O'ndan başkasının tanrılığının da batıl olması sebebiyledir. Şüphesiz ki O, şanı yüce ve saltanatı büyük olandır.

31. – 34. ÂYETLER

أَلَمْ تَرَ أَنَّ الْفُلْكَ تَجْرِى فِى الْبَحْرِ بِنِعْمَتِ اللّٰهِ لِيُرِيَكُمْ مِنْ
اٰيَاتِهِ ۗ إِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿٣١﴾ وَإِذَا غَشِيَهُمْ
مَوْجٌ كَالظُّلَلِ دَعَوُا اللّٰهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ ۚ فَلَمَّا نَجّٰيهُمْ إِلَى
الْبَرِّ فَمِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ ۗ وَمَا يَجْحَدُ بِاٰيَاتِنَا إِلَّا كُلُّ خَتَّارٍ كَفُورٍ ﴿٣٢﴾
يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْ وَاخْشَوْا يَوْمًا لَا يَجْزِى وَالِدٌ عَنْ
وَلَدِهِ ۘ وَلَا مَوْلُودٌ هُوَ جَازٍ عَنْ وَالِدِهِ شَيْـًٔا ۗ إِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ
فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا قف وَلَا يَغُرَّنَّكُمْ بِاللّٰهِ الْغَرُورُ ﴿٣٣﴾ إِنَّ
اللّٰهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ ۚ وَيُنَزِّلُ الْغَيْثَ ۚ وَيَعْلَمُ مَا فِى الْأَرْحَامِ ۗ
وَمَا تَدْرِى نَفْسٌ مَاذَا تَكْسِبُ غَدًا ۗ وَمَا تَدْرِى نَفْسٌ بِأَىِّ
أَرْضٍ تَمُوتُ ۗ إِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴿٣٤﴾

Meâli

31. Gemilerin denizde Allah'ın lütfuyla yüzdüğünü görmedin mi? Bu, size varlığının delillerini göstermek içindir. Şüphesiz ki bunda, çok sabreden, çok şükreden herkes için ibretler vardır.

32. Dağlar gibi dalgalar onları kuşattığı zaman, dini, tamamen Allah'a has kılarak *(ihlasla)* O'na yalvarırlar. Allah onları karaya çıkararak kurtardığı vakit, içlerinden bir kısmı orta yolu tutar. Zaten bizim ayetlerimizi, ancak nankör gaddarlar *(bilerek)* inkâr eder.

33. Ey insanlar! Rabbinize karşı gelmekten sakının. Ne babanın evladı, ne evladın babası için bir şey ödeyemeyeceği günden çekinin. Bilin ki Allah'ın verdiği söz gerçektir. Sakın dünya hayatı sizi aldatmasın, şeytan Allah'ın affına güvendirerek sizi kandırmasın.

34. Kıyamet vakti hakkında bilgi, ancak Allah'ın katındadır. Yağmuru O yağdırır. Rahimlerde olanı da bilir. Hiç kimse yarın ne kazanacağını bilemez. Yine hiç kimse nerede öleceğini bilemez. Şüpesiz ki Allah, her şeyi bilendir, herşeyden haberdardır.

Tefsiri

31 – Gemilerin denizde Allah'ın lütfuyla yüzdüğünü görmedin mi? bu, size varlığının delillerini göstermek içindir. Şüphesiz ki bunda, çok sabreden, çok şükreden herkes için ibretler vardır.

« فُلْكُ » kelimesi « فُلُكُ » şeklinde de okunmuştur. Her « فُعْلٌ » veznindeki kelimeleri « فُعُلٌ » şeklinde okumak caiz olduğu gibi, her « فُعُلٌ » vezninde de « فُعْلٌ » okumak caizdir.

"Allah'ın lutfuyla..." yani, ihsanı ve rahmetiyle, ya da rüzgarla, demektir. Çünkü rüzgar da Allah'ın (cc) nimetlerindendir. Bu, ona bindiğinde size denizdeki kudretinin üstünlüklerini göstermek içindir. Şüphesiz ki bunda belâlarına karşı çok sabreden ve nimetleri için çok şükreden herkes için ibretler vardır. Sabır ve şükür, mü'minin iki sıfatıdır. İman, iki kısımdır. Biri, şükür, diğeri sabırdır. Sanki şöyle demiştir: *"Şüphesiz ki bunda her mü'min için ibretler vardır."*

32 – Dağlar gibi dalgalar onları kuşattığı zaman, dini, tamamen Allah'a has kılarak (ihlasla) **O'na yalvarırlar. Allah onları karaya çıkararak kurtardığı vakit, içlerinden bir kısmı orta yolu tutar. Zaten bizim ayetlerimizi, ancak nankör gaddarlar** (bilerek) **inkâr eder.**

"Onları" yani kafirleri kuşattığı zaman, demektir. Dalga yükselir ve dağlar misali geri döner. « ظُلَّةٌ » dağ, bulut ve sair seni gölgelendiren herşeye denir.

"Onlardan bir kısmı orta yolu tutar." yani, iman ve ihlasları üzere devam ederler. Küfre geri dönmezler, demektir. Ya da denizde, kork-

tukları anda kendilerinde meydana gelen ihlas, hiç kimsede de kalmaz. Orta yolu tutan da çok nadirdir.

« خَتَّار » – *"Hile ve entrika ile ihanet eden gaddar"* demektir.

« خَتْر » İhanetin en çirkinidir. Ayetlerimizin hakikatini ancak Rabbini inkâr eden gaddarlar inkâr eder.

33 – Ey insanlar! Rabbinize karşı gelmekten sakının. Ne babanın evladı, ne evladın babası için bir şey ödeyemeyeceği günden çekinin. Bilin ki Allah'ın verdiği söz gerçektir. Sakın dünya hayatı sizi aldatmasın. Şeytan, Allah'ın affına güvendirerek sizi kandırmasın.

Ne baba ne de evlat diğeri adına hiçbirşey ödeyemez. Mana; *"o günde ödeyemez"*, şeklindedir ki bu, hazfedilmiştir.

"Ne de evladın babası için bir şey ödeyemeyeceği..." sözü te'kit yoluyla gelmiştir. Üzerine atfedildiği cümle gibi gelmemiştir. Çünkü isim cümlesi fiil cümlesinden daha çok te'kid edicidir. Ayrıca buna « هُوَ » – *"o"* ve « مَوْلُودٌ » – *"evlat"* kelimeleri de eklenmiştir. Bundaki sebep ise, hitabın mü'minlere yönelik olması ve onların babalarının küfür üzere ölmüş olmasıdır. Bu sebeple, bununla, onların babalarına, ahirette şefaat etmek suretiyle fayda verme arzuları kesilmek istenmiştir. Te'kidin manası; *"evlat"* sözüdür. Eğer onlardan biri, kendisinden peydahlandığı ilk babasına bile şefaat etse, onun şefaatı kabul edilmeyecektir. Nerde kaldı dedeleri?

"Veled" sözü, çocuk ve torun için kullanılır, ama *"mevlud"* kelimesi böyle değildir. O, senden doğan için kullanılır. Keşşaf'ta da böyledir. Şüphesiz ki Allah'ın (cc), diriliş, hesap ve ceza ile ilgili vadi gerçektir. Sakın dünya hayatı sizi zinetiyle aldatmasın. Çünkü onun nimeti düşük, lezzeti de geçicidir. Şeytan ya da dünya ya da emel, sizi, Allah'ın (cc) affına güvendirerek kandırmasın.

34 – Kıyamet vakti hakkında bilgi, ancak Allah'ın katındadır. Yağmuru O yağdırır. Rahimlerde olanı da bilir. Hiç kimse yarın ne kazanacağını bilemez. Yine hiç kimse nerede öleceğini bilemez. Şüphesiz ki Allah, her şeyi bilendir, herşeyden haberdardır.

Kıyametin kopuş vakti ile ilgili bilgi ancak Allah (cc) katındadır.

« يُنَزِّلُ » Şam ve Medine kıraat imamları ile Asım'a göre şeddelidir ve fiil olan zarfın gerektirdiği şey üzerine atıftır. Takdiri şöyledir:

"Kıyamet hakkında ki bilgi Allah (cc) katında sabittir ve yağmuru zamanında, önce ve sonraya almaksızın o yağdırır. Rahimlerde olanın erkek mi dişi mi, kusursuz mu, tam mı ya da sakat mı olduğunu O bilir. İyi ya da kötü hiç kimse, yarın, hayır ya da şer yönünden ne kazanacağını bilmez. Niceleri hayır işlemeye azmederler de şer işlerler. Şer işlemeye azmederler de hayır işlerler. Yine hiç kimse nerede öleceğini bilmez. Niceleri var ki, bir yere yerleşmiş, herşeyini oraya bağlamış, sonra da buradan ayrılmam demiştir. Ancak kaderin cilvesi, onu aklına bile gelmeyen bir yere atar da orada ölür."

Rivayet edildiğine göre, Azrail (as), Süleyman (as)'ın yanına geldi. onun yanında oturanlardan birine bakmaya başladı. Adam:

– Bu kimdir? dedi. Süleyman (as) ona:

– *"Ölüm meleği"* diye cevap verdi. Adam:

– Sanki o, beni istiyor, dedi ve Süleyman (as)'dan kendisini rüzgar vasıtasıyla Hindistan'a göndermesini istedi. Süleyman (as) da bunu yaptı. Bundan sonra ölüm meleği, Süleyman (as)'a:

– *"Ona devamlı bakmamın sebebi şaşkınlığımdandı. Çünkü ben onun ruhunu Hindistan'da almakla emrolunmuştum. Halbuki o senin yanındaydı."* dedi.

İlmi, Allah'a (cc), dirayeti de kullara ait kıldı. Çünkü dirayette aldatma ve hile manası vardır. Mana şudur:

"Bunlar, onlara mahsus hileler işletilse bile bilinemez. İnsan için çalışmasından ve akıbetinden özel hiçbir şey olamaz. Onları bilebilmeye herhangi bir yol bulamıyorsa, onlardan başkasına yol bulması daha da uzak olacaktır.

Yağmur vaktini ve ölümü haber veren müneccime gelince, o, tecrübe ve mutalaa ile inceleme neticesinde bunu söylüyor delil ile bilinen şeyler gayb olmazlar. Ancak zan şeklindedirler. Ve zan da ilmin dışındadır."

Nebi (sav)'den rivayet edildiğine göre o (sav):

"Gaybın anahtarları beştir." [9] demiş ve sonra da bu ayeti okumuştur.

Rivayet edildiğine göre İbni Abbas (ra) şöyle demiştir:

"Kim bu beş şeyi bildiğini iddia ederse yalan söylemiştir."

Halife Mansur, rüyasında ölüm meleğini gördü ve ona ne kadar yaşayacağını sordu. O da ona beş parmağıyla işaret etti. Tabirciler bunu beş sene beş ay ve beş gün olarak tabir ettiler. Ebu Hanife ise:

– *"O, bu ayete işarettir."* dedi. Çünkü bu beş ilmi Allah'tan (cc) başka kimse bilmez.

Zühri (rh)'den şöyle rivayet edilmiştir:

"Lokman suresini çok çok okuyun. Çünkü onda hayrette bırakan şeyler vardır."

Allah (cc), en iyi bilendir.

❁ ❁ ❁

[9] Buhari, 4697; Ahmed b. Hanbel, 2/24.

Sûre - 32

SECDE SÛRESİ

Bu sûre Mekke'de nazil olmuştur; 30 âyettir.

Cüz - 21

1. – 6. ÂYETLER

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

الٓمٓ ﴿١﴾ تَنْز۪يلُ الْكِتَابِ لَا رَيْبَ ف۪يهِ مِنْ رَبِّ الْعَالَم۪ينَ ﴿٢﴾ اَمْ يَقُولُونَ افْتَرٰيهُ بَلْ هُوَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ لِتُنْذِرَ قَوْمًا مَٓا اَتٰيهُمْ مِنْ نَذ۪يرٍ مِنْ قَبْلِكَ لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ ﴿٣﴾ اَللّٰهُ الَّذ۪ي خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا ف۪ي سِتَّةِ اَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ مَا لَكُمْ مِنْ دُونِه۪ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا شَف۪يعٍ اَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ ﴿٤﴾ يُدَبِّرُ الْاَمْرَ مِنَ السَّمَٓاءِ اِلَى الْاَرْضِ ثُمَّ يَعْرُجُ اِلَيْهِ ف۪ي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُٓ اَلْفَ سَنَةٍ مِمَّا تَعُدُّونَ ﴿٥﴾ ذٰلِكَ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْعَز۪يزُ الرَّح۪يمُ ﴿٦﴾

Meâli

1. Elif. Lâm. Mîm.

2. Kitabın, âlemlerin Rabbi tarafından indirilmesinde asla şüphe yoktur.

3. "Onu uydurdu" mu diyorlar? Bilakis o senden önce kendilerine hiçbir uyarıcı gelmemiş bir kavmi uyarman için Rabbinden gönderilen hak *(kitaptır)*. Umulur ki doğru yolu bulurlar.

4. Gökleri, yeri ve bunların arasındakileri altı günde yaratan, sonra arşa istiva eden Allah'tır. Ondan başka ne bir dost ne de bir şefaatçınız vardır. Artık düşünüp öğüt almazmısınız?

5. *(Allah)*, gökten yere kadar her işi düzenleyip yönetir. Sonra *(bütün bu işler)* sizin saydığınız hesap ile bin yıl tutan bir günde O'nun nezdine çıkar.

6. İşte, görülmeyeni de görüleni de bilen, mutlak galip ve merhamet sahibi O'dur.

Tefsiri

1 – Elif. Lâm. Mîm.

2 – Kitabın, âlemlerin Rabbi tarafından indirilmesinde asla şüphe yoktur.

« الٓمٓ » suresinin ismi olmak üzere mübtedadır. Haberi ise « تَنْزِيلُ الْكِتَابِ » – *"kitabın indirilmesi"* dir. Eğer onu « الٓمٓ » dikkat çekmek için söylenmiş bir söz kılarsan, o zaman « تَنْزِيلُ » kelimesi, hazfedilmiş bir mübtedanın haberi olmak üzer merfu olur. Ya da o « تَنْزِيلُ » mübtedadır. Haberi ise « لَا رَيْبَ فِيهِ » – *"onda hiçbir şüphe yoktur"* cümlesidir. Ya da mübteda olarak merfudur, haberi de « مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ » – *"Alemlerin rabbi tarafındandır"* cümlesidir. O zaman « لَا رَيْبَ فِيهِ » cümlesi, cümle-i mu'tarıza olur ki onun da irapda mahalli yoktur. « فِيهِ »'deki zamir, cümlenin manasına gider. Sanki şöyle denilmiştir:

"Bunda, yani onun alemlerin Rabbi tarafından indirilmiş olmasında hiçbir şüphe yoktur. Çünkü o insanığı aciz bırakmıştır. Ve onun misli şüpheden en uzak şeydir." Daha sonra bunu bıraktı ve şu söze döndü.

3 – "Onu uydurdu" mu diyorlar? Bilakis o senden önce kendilerine hiçbir uyarıcı gelmemiş bir kavmi uyarman için Rabbinden gönderilen hak (kitaptır). Umulur ki doğru yolu bulurlar.

"Yoksa onu uydurdu mu diyorlar?" Yani *"Muhammed (sav) onu uydurdu mu diyorlar"*, demektir. Çünkü « أَمْ » ve « بَلْ », *"bilakis"* « أ » *"mı, mi"* manasına olan ve bir önceki sözü kesen bir kelimedir. Mana şudur:

Onların sözünü inkâr için ve onların ediplerinin, onun üç ayetinin bir benzerini bile ortaya koymaktan aciz kaldığı durum ortaya çıktığından,

onların, bu durumlarına şaşkınlık ifadesi olsun diye "onu uydurdu mu diyorlar?"

Daha sonra *"Bilakis o, Rabbinden gönderilen hak* (kitap)*tır"* sözüyle, onun hak olduğunu ve onların inatla ve cehâletle dedikleri gibi, Muhammed (sav)'in, onu uydurmadığını beyan ederek inkârdan ispata yöneldi.

"Senden önce kendilerine hiçbir uyarıcının gelmediği kavim..." Araplardır. « مَا اَتٰيهُمْ » deki « مَا » olumsuzluk içindir. Cümle « قَوْمًا » kelimesinin sıfatıdır.

"Umulur ki doğru yolu bulurlar." sözündeki ümid, Resulullah (sav) tarafındandır. « لَعَلَّهُ يَتَذَكَّرُ » – *"Umulur ki o öğüt alır."* [1] ümidinin Musa ve Harun (as) tarafından olduğu gibi.

4 – Gökleri, yeri ve bunların arasındakileri altı günde (devirde) **yaratan, sonra arşa istiva eden Allah'tır. Ondan başka ne bir dost ne de bir şefaatçiniz vardır. Artık düşünüp öğüt almaz mısınız?**

"Arşa istiva eden... –yani onu yaratmasıyla hükmü altına alan. Rızasına ters düştüğünüzde kendiniz için,– *Ondan başka ne bir dost ne de bir şefaatçınız vardır.* –Allah'tan (cc) başka hiçbir dost yani size yardım edecek hiçbir yardımcı ve size şefaat edecek hiçbir şefaatçi bulamazsın.– *Artık düşünüp,* –Allah'ın öğütleriyle– *öğüt almaz mısınız?"*

5 – (Allah) **gökten yere kadar her işi düzenleyip yönetir. Sonra** (bütün bu işler) **sizin saydığınız hesap ile bin yıl tutan bir günde O'nun nezdine çıkar.**

Dünya işini, kıyamet kopuncaya dek gökten yere kadar düzenler, sonra bütün bu işler, onlarda hükmetmesi için O'na döner.

"Binyıl tutan gün..." kıyamet günüdür. *"Sizin saydığınız"*dan maksat, dünya günleridir. « إِلَيْهِ » – *"O'nun nezdine"* sözüyle, yön ispatı hususunda müşebbihe'ye katılma. Çünkü bunun manası; razı olduğu ya da emrettiği yere demektir. Nitekim şu ayetlerde de cihet (yön) tesbit etme.

---

[1] Taha, 44

﴿ اِنّ۪ي ذَاهِبٌ اِلٰى رَبّ۪ي ﴾

"Şüphesiz ki ben Rabbime gidiciyim" [2],

﴿ اِنّ۪ي مُهَاجِرٌ اِلٰى رَبّ۪ي ﴾

"Şüphesiz ki ben Rabbime hicret ediyorum" [3] ve

﴿ وَمَنْ يَخْرُجْ مِنْ بَيْتِه۪ مُهَاجِرًا اِلَى اللّٰهِ ﴾

"Kim evinden Allah'a hicret ederek çıkarsa..." [4]

6 – İşte, görülmeyeni de görüleni de bilen, mutlak galip ve merhamet sahibi O'dur.

Yani O, önceden de geçtiği üzere mahlukatın gördüğü ve göremediği şeyleri bilir. O işinde galiptir, son derece lutufkardır ve son derece kolaylaştırıcıdır. Denildi ki:

"Burada durulmaz çünkü « اَلَّذ۪ي » O'nun sıfatıdır."

❁ ❁ ❁

[2] Saffat, 99.
[3] Ankebut, 26.
[4] Nisâ, 100.

7. – 10. ÂYETLER

اَلَّذٖى اَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهُ وَبَدَاَ خَلْقَ الْاِنْسَانِ مِنْ طٖينٍ ﴿٧﴾ ثُمَّ جَعَلَ نَسْلَهُ مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ مَاءٍ مَهٖينٍ ﴿٨﴾ ثُمَّ سَوّٰيهُ وَنَفَخَ فٖيهِ مِنْ رُوحِهٖ وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْاَبْصَارَ وَالْاَفْئِدَةَ قَلٖيلًا مَا تَشْكُرُونَ ﴿٩﴾ وَقَالُوا ءَاِذَا ضَلَلْنَا فِى الْاَرْضِ اَئِنَّا لَفٖى خَلْقٍ جَدٖيدٍ بَلْ هُمْ بِلِقَاءِ رَبِّهِمْ كَافِرُونَ ﴿١٠﴾ قُلْ يَتَوَفّٰيكُمْ مَلَكُ الْمَوْتِ الَّذٖى وُكِّلَ بِكُمْ ثُمَّ اِلٰى رَبِّكُمْ تُرْجَعُونَ ﴿١١﴾

Meâli

7. O *(Allah)* ki, yarattığı herşeyi güzel yapmış ve ilk başta insanı çamurdan yaratmıştır.

8. Sonra onun zürriyetini nutfeden, hakîr bir sudan yapmıştır.

9. Sonra onu şekillendirmiş, ona kendi ruhundan üflemiştir. Ve sizin için kulak*(lar)*, gözler, kalpler yaratmıştır. Ne kadar az şükrediyorsunuz.

10. "Toprağın içinde kaybolduğumuz zaman, gerçekten *(o vakit)* biz mi yeniden yaratılacağız?" derler. Doğrusu onlar, Rablerine kavuşmayı inkâr etmektedirler.

11. De ki: "Size vekil kılınan ölüm meleği canınızı alacak, sonra Rabbinize döndürüleceksiniz."

Tefsiri

7 – O (Allah) **ki, yarattığı herşeyi güzel yapmış ve ilk başta insanı çamurdan yaratmıştır.**

Onu güzel yapmıştır. Çünkü herşey hikmetin gerektiği şekilde tertip olunmuştur.

« خَلَقَهُ » Kûfi, Nafi ve Sehl'in görüşüdür. Yani yarattığı herşeyi güzel yaratmıştır. Diğerlerine göre ise « خَلْقَهُ » şeklindedir. Yani, herşeyin yaratılışını güzel yapmıştır, demektir. İnsandan maksat, Adem (as)'dır.

8 – Sonra onun zürriyetini nutfeden, hakîr bir sudan yapmıştır.

"Su" dan maksat, menidir. « مَاءٍ » – *"su"* kelimesi « سُلَالَةٍ » – *"nutfe"* kelimesinden bedeldir. « مَهِينٍ » *kelimesi "âdi, önemsiz, zayıf"*, demektir.

9 – Sonra onu şekillendirmiş, ona kendi ruhundan üflemiştir. Ve sizin için kulak(lar), gözler, kalpler yaratmıştır. Ne kadar az şükrediyorsunuz.

Sonra onu düzgün bir şekilde düzenledi.

﴿ لَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ فِي اَحْسَنِ تَقْوِيمٍ ﴾

"İnsanı en güzel şekilde yarattık" [5] ayetinde olduğu gibi.

"Üfledi" girdirdi demektir. *"Ruhundan"* sözündeki izafet ihtisas içindir. Sanki şöyle demiştir: *"Kendine ve kendi ilmine mahsus kıldığı şeyden ona üfürdü."*

İşitmeniz, görmeniz ve düşünmeniz için sizde– *"kulak(lar), gözler ve kalpler yaratmıştır."*

10 – "Toprağın içinde kaybolduğumuz zaman, gerçekten (o vakit) biz mi yeniden yaratılacağız?" derler. Doğrusu onlar, Rablerine kavuşmayı inkâr etmektedirler.

Bunu diyen Ubey b. Halef'tir. Onun sözüne rıza gösterdikleri için hepsine isnad edilmiştir. Toprak olduğumuzda ve yeryüzünün toprağına karışıp gittiğimizde mi? Suyun, sütün içinde kaybolduğu gibi ondan ayrılmadığımız da mı? Ya da defnedebilmek suretiyle yeryüzünde kaybolup gittiğimizde mi? demektir.

---

[5] Tîn, 4.

« ضَلَلْنَا »'yı Ali « ل »'ın esresiyle « ضَلِلْنَا » şeklinde okumuştur. « ضَلَّ – يَضِلُّ » ve « ضَلَّ - يَضَلُّ » denir. Her iki şekilde de gelmektedir. « اِذَا ضَلَلْنَا »'daki zarf, « أَئِنَّا لَفِي خَلْقٍ جَدِيدٍ » cümlesi, içerdiği fiile « نُبْعَثُ »'ye mensuptur.

"Yeniden yaratılış" bizim tekrardan diriltilişimizdir. Onların, yeniden dirilişi inkar ettiklerini zikrettikten sonra bundan daha açık olana yöneldi. O da, onların sadece dirilişi değil, ölümden sonraki bütün şeyleri inkâr ettikleridir.

11 – De ki: "Size vekil kılınan ölüm meleği canınızı alacak, sonra Rabbinize döndürüleceksiniz."

Ruhlarınızı almakla görevlendirilen ölüm meleği sizin canınızı alacak. Sonra da hesap ve ceza için diriltileceksiniz. İşte Allah (cc) ile karşılaşmanın manası budur.

« تَوَفِّي »: nefsi yani ruhu kabzetmektir. Yani o, hepinizin ruhlarını kabzeder. Bu, noksansız bir şekilde tam olarak aldığında söylediğin « تَوَفَّيْتُ حَقِّي مِنْ فَلَانٍ » – *"Hakkımı falandan aldım."* sözündeki gibidir. Mücahid şöyle demiştir:

"Yeryüzü ölüm meleği için dürülmüştür. Onun için tabak gibi kılınmıştır. Oradan dilediği gibi alır." Denildi ki:

"Ölüm meleği ruhları çağırır. Onlar da ona icabet ederler, sonra o yardımcılarına onları kabzetmelerini emreder."

Aslında bütün bunları emreden Allah'u Teala'dır. Mahlukatın fiillerini yaratan O'dur. Bu sebeple bu ayet, ***"Elçilerimiz onun canını alırlar."*** [6] ayeti ve ***"Allah, ölümü esnasında canları alır."*** [7] ayeti çoğula nisbet edilmiştir.

❀ ❀ ❀

[6] En'am, 61.
[7] Zümer, 42.

12. – 14. ÂYETLER

وَلَوْ تَرٰٓى اِذِ الْمُجْرِمُونَ نَاكِسُوا رُؤُ۫سِهِمْ عِنْدَ رَبِّهِمْۜ رَبَّنَٓا
اَبْصَرْنَا وَسَمِعْنَا فَارْجِعْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا اِنَّا مُوقِنُونَ ﴿١٢﴾ وَلَوْ
شِئْنَا لَاٰتَيْنَا كُلَّ نَفْسٍ هُدٰيهَا وَلٰكِنْ حَقَّ الْقَوْلُ مِنّ۪ي لَاَمْلَئَنَّ
جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ اَجْمَعِينَ ﴿١٣﴾ فَذُوقُوا بِمَا نَسِيتُمْ لِقَٓاءَ
يَوْمِكُمْ هٰذَاۚ اِنَّا نَسِينَاكُمْ وَذُوقُوا عَذَابَ الْخُلْدِ بِمَا كُنْتُمْ
تَعْمَلُونَ ﴿١٤﴾

Meâli

12. O günahkarların, Rablerinin huzurunda başları öne eğik halde "Rabbimiz! Gördük, duyduk. Şimdi bizi *(dünyaya)* geri döndür de iyi işler yapalım. Artık kesin olarak inandık." diyecekleri zamanı bir görsen.

13. Biz dilesek, elbette herkese hidayet verirdik. Fakat "cehennemi cinlerden ve insanlardan bir kısmıyla dolduracağım" diye benden kesin söz çıkmıştır.

14. *(O gün onlara şöyle diyeceğiz)* "Bu güne kavuşmayı unutmanızın cezasını şimdi tadın bakalım! Doğrusu biz de sizi unuttuk. Yaptıklarınızdan ötürü ebedî azabı tadın."

Tefsiri

12 – O günahkarların, Rablerinin huzurunda başları öne eğik halde "Rabbimiz! Gördük, duyduk. Şimdi bizi (dünyaya) geri döndür de iyi işler yapalım. Artık kesin olarak inandık." diyecekleri zamanı bir görsen.

Hitap Rasulullah (sav)'e ya da herkesedir. « لَوْ » imtinaiyyedir. Cevabı hazfedilmiştir. Yani *"büyük bir iş görecektin"*, demektir.

Günahkarlar, *"Biz yeryüzü toprağında kaybolup gittiğimizde mi?"* diyenlerdir.

« لَوْ » ve « إِذْ » kelimeleri geçmiş zaman içindir. Ancak bu şekli de caizdir. Çünkü Allah'tan (cc) olması beklenen iş, olmuş mesabesindedir. Burada *"Onun ihtiva ettiği şeyi göreceksin."* cümlesi takdir olunmaz. Sanki *"Eğer senin görüşün olsaydı..."* denilmiştir. « إِذْ » onun zarfıdır.

"Rabbleri huzurunda..., –yani Rablerinin hesaba çekmesi esnasında– *başları*, –zillet, utanç ve pişmanlıktan dolayı– *öne eğik haldedir."* Hazif hakkı için burada durulur. Çünkü onun takdiri « يَقُولُونَ » – *"derler"* şeklindedir.

"Rabbimiz! –Va'dinin ve tehdinin doğruluğunu– *gördük.* –Peygamberimizin doğruluğunu senden– *işittik,..."* ya da *"Biz körler ve sağırlar idik de şimdi gördük ve işittik."*, demektir. *"Bizi* –dünyaya– *geri döndür de iyi işler yapalım* –iman edip taat işleyelim.– *Artık* –bir, dirilişe ve hesaba– *kesin olarak inandık."*

13 – Biz dilesek, elbette herkese hidayet verirdik. Fakat "cehennemi cinlerden ve insanlardan bir kısmıyla dolduracağım" diye benden kesin söz çıkmıştır.

"Biz dilesek elbette herkese –dünyada– *hidayet verirdik."* Yani dileseydik katımızda ki lütuftan -ki bunu isteselerdi- herkese verirdik, onlar da hidayete ererdi. Lakin, onların, lütfu tercih edip seçeceklerini bildiğimiz için bu lutfu onlara vermedik.

Bu, Mutezile'ye karşı delildir. Çünkü onlara göre Allah (cc) her nefse kendisiyle hidayet olacakları şeyi vermeyi dilemiş ve vermiştir. Fakat onlar, hidayete ulaşamamışlardır. Onlar, bu ayeti, zorlamayı dilemekle tevil etmişlerdir. Bu ise, deliller üzerinde gereği gibi düşünüldüğünde bilindiği üzere fasit bir te'vildir.

"Fakat –onlardan cehennemi gerektirici şeylerin meydana geleceğini bilmem hasebiyle– *'cehennemi cinlerden ve insanlardan bir kısmıyla dolduracağım' diye benden kesin bir söz çıkmıştır."* Bilinen şeyde, onların red ve yalanlamayı seçecekleridir. İnsanların ve cinlerin tahsisinde, onun, meleklerini, cehennemi gerektirici ameli işlemekten koruyacağına işaret vardır.

14 – (O gün onlara şöyle diyeceğiz:) **"Bu güne kavuşmayı unutmanızın cezasını şimdi tadın bakalım! Doğrusu biz de sizi unuttuk. Yaptıklarınızdan ötürü ebedî azabı tadın."**

Bu kavuşma gününüzün amelini -ki o, ona imandır- terketmenizin azabını tadın bakalım. Doğrusu biz de, sizi, azabta unutulmuş gibi bıraktık. İşlediğiniz küfür ve günahlardan dolayı daimi kesintisiz azabı tadın!

15. – 17. ÂYETLER

إِنَّمَا يُؤْمِنُ بِاٰيَاتِنَا الَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُوا بِهَا خَرُّوا سُجَّدًا وَسَبَّحُوا
بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ ﴿١٥﴾ ﴿سجده﴾ تَتَجَافٰى جُنُوبُهُمْ
عَنِ الْمَضَاجِعِ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ
يُنْفِقُونَ ﴿١٦﴾ فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَٓا اُخْفِيَ لَهُمْ مِنْ قُرَّةِ اَعْيُنٍ جَزَٓاءً
بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٧﴾

Meâli

15. Bizim ayetlerimize ancak o kimseler inanırlar ki, bu ayetlerle kendilerine öğüt verildiğinde, büyüklük taslamadan secdeye kapanırlar ve Rablerini hamd ile tesbih ederler.

16. Onlar, yanları yataklarından kalkarak, korkuyla, umutla Rabblerine yalvarırlar ve kendilerine verdiğimiz rızıktan Allah yolunda harcarlar.

17. Yaptıklarına karşılık olarak onlar için nice sevindirici ve göz aydınlatıcı nimetler saklandığını hiç kimse bilemez.

Tefsiri

15 – Bizim ayetlerimize ancak o kimseler inanırlar ki, bu ayetlerle kendilerine öğüt verildiğinde, büyüklük taslamadan secdeye kapanırlar ve Rablerini hamd ile tesbih ederler. [8]

---

[8] Dikkat: Bu ayet secde ayetidir.

Bu ayetlerle kendilerine öğüt verildiğinde tevazu ve huşu içerisinde İslam'a ait verdiği rızıklara şükrederek Allah'a (cc) secde ederler. İman ve secde hususunda kibirlenmeksizin Allah'ı (cc), O'na layık olmayan şeylerden tenzih ederler ve O'nu, O'na hamd ederek överler.

16 - Onlar, yanları yataklarından kalkarak, korkuyla, umutla Rablerine yalvarırlar ve kendilerine verdiğimiz rızıktan Allah yolunda harcarlar.

Yanlar, yataklarını ve uyudukları yerleri terkeder. Sehl şöyle demiştir:

"Bir kavme hibe verildi. O da kendilerine, münacaatın nasip edilmesi ve onların onun ehli kılınmasıydı."

Sonra Allah (cc), onları methetti ve *"yanlarını yataklardan ayırırlar"* buyurdu. Onlar Rablerine ibadet ederek yalvarırlar.

« خَوْفًا وَطَمَعًا » mefulun lehtir. Yani, *"O'nun* (cc) *azabından korktukları ve rahmetini umdukları için"*, demektir. Onlar, teheccüde kalkanlardır. Bunun tefsiri hakkında: *"Onun, kulun gece namazına kalkışı olduğu"* [9] Nebi (sav)'den rivayet edilmiştir.

İbni Ata şöyle demiştir:

"Onların yanları, gaflet yaygısı üzerinde sukunet bulmaktan kaçınmış ve yakınlık yaygısını yani gece namazını talep etmiştir."

Enes (ra)'den şöyle rivayet edilmiştir:

"Nebi (sav)'in, ashabından bir kısmı, akşamdan yatsının son vaktine kadar namaz kılardı. İşte bu ayet onlar hakkında nazil olmuştur." [10]

Denildi ki:

"Onlar, gecenin ilk üçte birini namaz kılarak geçirenler, uyumayanlardır."

Kendilerine verdiğimiz rızıktan Allah'u Teala'nın taatinde harcarlar.

---

[9] Ahmed b. Hanbel, Müsned, 5/232.
[10] İbni Merdviye rivayet etmiştir. Haşiyetü'l Keşşaf, 3/512

17 – Yaptıklarına karşılık olarak onlar için nice sevindirici ve göz aydınlatıcı nimetler saklandığını hiç kimse bilemez.

Burada geçen « مَا » kavli « اَلَّذِى » – *"O şeyi ki"* manasınadır. « اُخْفِىَ » Hamza ve Yakub'a göre « اُخْفِى » şeklindedir. *"Onlar için ne gibi güzellikler hazırlanmış hiç kimse bilmiyor"*, demektir. « جَزَاءً » mastardır. Yani, karşılıkları kendilerine verilir, demektir.

Hasan (ra)'dan şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir grup, dünyada iken amellerini gizlemiştir. Bu sebeple Allah (cc) da, onlar için gözlerin görmediği, kulakların işitmediği şeyleri gizlemiştir." Bunda, kastedilenin, cezanın uygunluğu için -gece yarısı kılınan namaz olduğuna dair delil vardır.

Daha sonra Allah (cc), taat ve iman nuru içerisinde olanla, inkar ve isyan karanlığında olanın eşit olmayacağını şu sözüyle beyan etmiştir.

18. – 20. ÂYETLER

أَفَمَنْ كَانَ مُؤْمِنًا كَمَنْ كَانَ فَاسِقًا لَا يَسْتَوُنَ ﴿١٨﴾ أَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ جَنَّاتُ الْمَأْوَى نُزُلًا بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٩﴾ وَأَمَّا الَّذِينَ فَسَقُوا فَمَأْوَيهُمُ النَّارُ كُلَّمَا أَرَادُوا أَنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا أُعِيدُوا فِيهَا وَقِيلَ لَهُمْ ذُوقُوا عَذَابَ النَّارِ الَّذِى كُنْتُمْ بِهِ تُكَذِّبُونَ ﴿٢٠﴾

Meâli

18. Öyle ya mü'min olan, yoldan çıkmış kimse gibi midir? Bunlar, elbette eşit olamazlar.

19. İman edip iyi işler yapanlara gelince, onlar için yaptıklarına karşılık olarak varıp kalacakları Me'va cennetleri vardır.

20. Yoldan çıkanlara gelince, onların varacakları yer ateştir. Oradan çıkmak istedikleri her defasında geri çevrilirler. Ve kendilerine "Yalandır, deyip durduğunuz cehennem azabını tadın." denir.

Tefsiri

18 – Öyle ya mü'min olan, yoldan çıkmış kimse gibi midir? Bunlar, elbette eşit olamazlar.

"Yoldan çıkmış" (fasık)tan maksat, kafirdir. « مَنْ » – *"bir olmazlar"* sözü bir sonraki ayetin delâletiyle « لَا يَسْتَوُنَ »'deki mana üzerine çoğul gelmiştir.

19 – İman edip iyi işler yapanlara gelince, onlar için yaptıklarına karşılık olarak varıp kalacakları Me'va cennetleri vardır.

"Me'va cennetleri" cennetlerin bir çeşididir ki oraya şehitlerin ruhları sığınır. Denildi ki:

"O (me'va cennetleri) arşın sağ tarafındadır."

"Yaptıklarına karşılık..." yani, amellerine karşılık bağış olarak, demektir.

Nuzûl; misafir ve ikram edilen şeydir ki bu zamanla umumileşti ve herkese şamil oldu.

20 – Yoldan çıkanlara gelince, onların varacakları yer ateştir. Oradan çıkmak istedikleri her defasında geri çevrilirler. Ve kendilerine "Yalandır, deyip durduğunuz cehennem azabını tadın." denir.

Onların sığınakları ve menzilleri ateştir, cehennem bekçileri onlara *"Yalanladığınız cehennem azabını tadın"* der. Bu, yoldan çıkan (fasık) kelimesiyle kafirin kastedildiğine dair bir delildir. Zira yalanlama imana mukabildir.

21. – 22. ÂYETLER

وَلَنُذِيقَنَّهُمْ مِنَ الْعَذَابِ الْأَدْنٰى دُونَ الْعَذَابِ الْأَكْبَرِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٢١﴾ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ ذُكِّرَ بِاٰيَاتِ رَبِّهِ ثُمَّ أَعْرَضَ عَنْهَا إِنَّا مِنَ الْمُجْرِمِينَ مُنْتَقِمُونَ ﴿٢٢﴾

Meâli

21. En büyük azabtan önce, onlara mutlaka en yakın azabtan tattıracağız. Olur ki *(imana)* dönerler.

22. Kendisine Rabbinin ayetleri hatırlatıldıktan sonra, onlardan yüz çevirenden daha zalim kim olabilir? Muhakkak ki biz, günahkarlardan intikam alıcıyız.

Tefsiri

21 – En büyük azabtan önce, onlara mutlaka en yakın azabtan tattıracağız. Olur ki (imana) **dönerler.**

"En yakın azap..." esaret ve yedi yıl süren kuraklık gibi çektikleri dünya azabıdır. *"En büyük azap"* ise, ahiret azabıdır. Yani, onlara, ahirete gitmeden önce dünya azabını tattıracağız, demektir. Dârûnî'den yapılan rivayete göre şöyle demiştir:

"En yakın azap, hor ve zelil bir şekilde terkedilmek, en büyük azap ise, ateşlerde ebedi kalmaktır."

"En yakın azap, kabir azabıdır." da denildi.

"Umulur ki –o en yakın azapla azaplananlar, küfürden tevbe ederek, *dönerler."*

22 – Kendisine Rabbinin ayetleri hatırlatıldıktan sonra, onlardan yüz çevirenden daha zalim kim olabilir? Muhakkak ki biz, günahkarlara, ettiklerinin karşılığı olan cezayı vereceğiz.

"Kendisine Rabbinin ayetleri ile –yani Kur'an'la– *nasihat edildikten sonra onlardan yüz çevirip,* –onlar hakkında düşünmeyen kimseden– *daha zalim kim olabilir?"* Yani, bu gibi, doğru yola ve başarıya en büyük saadetle yol gösteren, açık ve aydınlatıcı ayetler kendilerine hatırlatıldıktan sonra, onlardan yüz çevirmek akılsızlıktır, demektir. Arkadaşına fırsatı terketmesini akılsızlık olarak görerek *"Böyle bir fırsatı buldun, sonra da onu terkediyorsun?"* dediğin gibi.

« مِنَ الْمُجْرِمِينَ » – *"Günahkarlara..."* dedi, « مِنْهُ » – *"ona"* demedi. Çünkü onu bütün zalimlerin zalimi kıldıktan sonra, günahkârları, topundan intikam almakla tehdit etmesi, intikamın çoğunun, en zalimleri üzerine isabet edeceğine delâlet etmektedir.

"Ona" şeklinde zamirle söyleseydi bu mana anlaşılmayacaktı.

❀ ❀ ❀

23. - 25. ÂYETLER

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَلَا تَكُنْ فِي مِرْيَةٍ مِنْ لِقَٓائِهِ
وَجَعَلْنَاهُ هُدًى لِبَنِٓي اِسْرَٓائِيلَ ﴿٢٣﴾ وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ اَئِمَّةً يَهْدُونَ
بِاَمْرِنَا لَمَّا صَبَرُوا وَكَانُوا بِاٰيَاتِنَا يُوقِنُونَ ﴿٢٤﴾ اِنَّ رَبَّكَ هُوَ
يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿٢٥﴾

Meâli

23. Andolsun biz Musa'ya kitap verdik, *(Resulüm)* sen ona kavuşacağından şüphe etme" dedik. Ve onu İsrailoğullarına hidayet rehberi kıldık.

24. Sabrettikleri ve ayetlerimize kesinlikle inandıkları zaman, onların içinden, buyruğumuzla doğru yola ileten rehberler tayin etmiştik.

25. Muhakkak ki Rabbin, ihtilaf etmekte oldukları şeyler hakkında kıyamet günü onların aralarında hükmedecektir.

Tefsiri

23 - Andolsun biz Musa'ya kitap verdik. "(Resulüm) sen ona kavuşacağından şüphe etme" dedik. Ve onu İsrailoğullarına hidayet rehberi kıldık.

"Kitap"'tan maksat Tevrat'tır.

"Ona kavuşacağından..." yani Musa'nın (as) kitaba kavuşacağından, ya da Mirac Gecesi ya da kıyamet günü Musa'ya (as) kavuşacağından, ya da Nebi (sav)'den de rivayet edildiği gibi, Musa'nın (as), ahirette Rabbi ile kavuşacağından, demektir.

Musa'ya (as) indirilen bu kitabı, kavmi– *İsrailoğulları* –için– *hidayet rehberi kıldık."*

24 – Sabrettikleri ve ayetlerimize kesinlikle inandıkları zaman, onların içinden, buyruğumuzla doğru yola ileten rehberler tayin etmiştik.

« أَئِمَّة » Kûfe ve Şam kıraatına göre iki « أ »'dir.

Onlardan, bununla, insanları *"doğru yola ileten* –ve onları, Allah'ın (cc) Tevrat'taki dinine ve şeriatına çağıran– *rehberler tayin etmiştik."*

"Buyruğumuzla..." Yani bunu onlara emrimizle, demektir. *"Sabrettikleri zaman..."* yani, Allah'a (cc) taat ya da günahlardan kaçmak suretiyle, hak üzere sabrettiklerinde, demektir.

« لَمَّا صَبَرُوا » Hamza ve Ali'ye göre « لِمَا صَبَرُوا » şeklindedir. Yani, dünyadan kaçmak suretiyle. Burada sabrın meyvesi, *'insanlara imam olmak'* diye delil vardır.

25 – Muhakkak ki Rabbin, ihtilaf etmekte oldukları şeyler hakkında, kıyamet günü onların aralarında hükmedecektir.

Peygamberlerle ümmetleri arasında, ya da mü'minlerle müşrikler arasında hükmedecektir de hak sahibini inkarcıya galip getirecekler.

26. – 30. ÂYETLER

أَوَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ كَمْ أَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنَ الْقُرُونِ يَمْشُونَ فِي
مَسَاكِنِهِمْ إِنَّ فِي ذٰلِكَ لَآيَاتٍ أَفَلَا يَسْمَعُونَ ﴿٢٦﴾ أَوَلَمْ يَرَوْا
أَنَّا نَسُوقُ الْمَاءَ إِلَى الْأَرْضِ الْجُرُزِ فَنُخْرِجُ بِهِ زَرْعًا تَأْكُلُ
مِنْهُ أَنْعَامُهُمْ وَأَنْفُسُهُمْ أَفَلَا يُبْصِرُونَ ﴿٢٧﴾ وَيَقُولُونَ مَتٰى هٰذَا
الْفَتْحُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٨﴾ قُلْ يَوْمَ الْفَتْحِ لَا يَنْفَعُ الَّذِينَ
كَفَرُوا إِيمَانُهُمْ وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ ﴿٢٩﴾ فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ وَانْتَظِرْ إِنَّهُمْ
مُنْتَظِرُونَ ﴿٣٠﴾

Meâli

26. Kendilerinden önce yaşamış, halen yurtlarında gezip dolaştıkları, nice nesilleri helâk edişimiz onları doğru yola sevketmedi mi? Bunlarda elbette ibretler vardır. Hâlâ kulak vermezler mi?

27. Kupkuru yerlere suyu ulaştırdığımızı, onunla gerek hayvanlarının gerekse kendilerinin yiyegeldikleri ekini çıkarmakta olduğumuzu da görmediler mi? Hâlâ da göremeyecekler mi?

28. Eğer doğru söylüyorsanız, bu fetih *(ve hüküm)* günü hani ne zaman? derler.

29. De ki: "Fetih ve hüküm gününde inkarcılara imanları fayda vermeyecek ve kendilerine mühlet de tanınmayacaktır."

30. Artık sen onları bırak ve bekle. Zaten onlar da beklemektedirler.

Tefsiri

26 – Kendilerinden önce yaşamış, halen yurtlarında gezip dolaştıkları, nice nesilleri helâk edişimiz onları doğru yola sevketmedi mi? Bunlarda elbette ibretler vardır. Hâlâ kulak vermezler mi?

« أَوَلَمْ » deki « و » atfedilenin cinsinden olması niyet edilen bir matufun aleyhin üzerine atıftır. Yani *"çağırmadı mı?"* demektir. Zeyd'in Yakup'tan rivayetle « نَهْدِ » *"sevketmedik mi"* şeklinde okuyuşu deliliyle *"sevketmedi mi"*nin, yani *"açıklamadı mı"*nın faili, Allah'tır (cc).

"Onları" yani Mekke halkını demektir.

« كَمْ »'in, « يَهْدِ »'nin faili olması caiz değildir. Çünkü « كَمْ » istifham içindir. Dolayısıyla onda, kendinden önceki amel etmez. « كَمْ », « اَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنَ الْقُرُونِ » – *"onlardan önce nice nesilleri helak ettik"* sözüyle mahallen mansuptur. Onlardan önce Ad, Semud, ve Lut kavmi gibi nice nesilleri helak ettik.

"Yurtlarında gezip dolaştıkları..." Yani, Mekke halkı ticaretlerinde onların evlerine ve yurtlarına uğramaktadırlar, demektir. Bunlarda elbette ibretler vardır. Hâlâ bu öğütlere kulak vermezler mi ki öğüt alsınlar.

27 – Kupkuru yerlere suyu ulaştırdığımızı, onunla gerek hayvanlarının gerekse kendilerinin yiye geldikleri ekini çıkarmakta olduğumuzu da görmediler mi? Hâlâ da göremeyecekler mi?

"Suyu sevkettiğimizi..." Yani, yağmuru ve nehirleri akıttığımızı demektir. *"Kuru yer"*, bitkisi olmayan yani kesilmiş olan yer, demektir. Bu ya suyun olmamasından, ya da otlanmasından dolayıdır.

"Onunla" yani o suyla *"ekini çıkarırız"* sözünün delâletiyle çorak gibi ot bitmeyen yerlere «جُرُزْ » denmez.

"Hayvanlarınız", o ekinin yapraklarından, samanından *"siz de tanesinden yersiniz."*

"Hâlâ gözleriyle görmeyecekler mi?" ki bununla O'nun ölüleri diriltmeye kadir olduğuna yol bulsunlar.

28 – Eğer doğru söylüyorsanız, bu fetih (ve hüküm) **günü hani ne zaman? derler.**

Fetih: Zafer ya da ﴿ رَبَّنَا افْتَحْ بَيْنَنَا ﴾ – ***"Rabbimiz aramızda hükmet"*** [11] sözünde olduğu gibi, hüketmek demektir. Müslümanlar:

– *"Şüphesiz ki Allah, bizim lehimize, müşriklerin aleyhine hükmedecek,"* ya da *"bizimle onlar arasında hükmedecek"* diyorlardı da, müşrikler bunu duyunca:

– *"Onun olacağı hususunda doğru söylüyorsanız bu hüküm ne zaman?"*, yani *"Bu ne zaman olacak?"* dediler.

29 – De ki: "Fetih ve hüküm gününde inkârcılara imanları fayda vermeyecek ve kendilerine mühlet de tanınmayacaktır."

"Fetih günü", yani ahiret günü, mü'minlerle düşmanları arasındaki hüküm günüdür. Ya da onların onlara karşı zafer günüdür. Ya da Bedir günüdür. Ya da Mekke'nin fethi günüdür.

"İnkarcılara imanları fayda vermeyecek ve kendilerine mühlet de tanınmayacaktır." sözü, zahiren bakıldığında onların sorularına uygun bir cevap değildir. Ancak onların, fethin vakti ile ilgili sorularındaki maksatları, alelecele yalanlama ve dalga geçme olduğundan, onlara sorularındaki bilinen maksatlarına göre cevap verildi. Onlara şöyle denildi:

"Acele etmeyin ve dalga geçmeyin. Muhakkak ki o güne ulaşacaksınız ve iman edeceksiniz. Ama iman size fayda vermeyecek."

Ya da *"Azaba ulaşma hususunda mühlet istediniz ama size mühlet verilmeyecek."* Onu, *fetih günü* ya da *Bedir günü* şeklinde tefsir edenler:

"Bununla, onlardan öldürülenleri kastediyor ki boğulması esnasında Firavun'a imanı fayda vermediği gibi bunlara da öldürülüşleri esnasındaki imanları fayda vermez." demişlerdir.

30 – Artık sen onları bırak ve bekle. Zaten onlar da beklemektedirler.

Zaferi ve onların helâkini– *"bekle. Onlar da* –size galip gelmeyi ve sizin helâkinizi– *beklemektedir."*

---

[11] A'raf, 89.

Resulullah (sav), Secde Suresi'ni ve Mülk Suresi'ni okumadan uyumazdı. Şöyle buyurmuştur:

*"Kim « ...الٓمٓ * تَنْزِيلُ » Secde Suresini evinde okursa, üç gün boyunca oraya şeytan giremez."* [12] İbni Mesud (ra)'den yapılan rivayete göre şöyle demiştir:

"Secde Suresi koruyucudur. Kabir azabından korur."

Allah en iyisini bilir.

❀ ❀ ❀

[12] Hafız aslını bulamadım demiştir. Haşiyetü'l-Keşşaf, 3/517

Sûre - 33

AHZAB SÛRESİ

Bu sûre Medine'de nazil olmuştur; 73 âyettir.

Cüz - 21

1. – 3. ÂYETLER

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

يَٓا اَيُّهَا النَّبِيُّ اتَّقِ اللّٰهَ وَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١﴾ وَاتَّبِعْ مَا يُوحٰى اِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿٢﴾ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَكِيلًا ﴿٣﴾

Meâli

1. Ey Peygamber! Allah'tan kork. Kafir ve münafıklara uyma. Elbette Allah herşeyi bilmekte ve yerli yerince yapmaktadır.

2. Rabbinden sana vahyedilene uy. Şüphesiz ki Allah, bütün yaptıklarınızdan haberdardır.

3. Allah'a güvenip dayan. Vekil olarak Allah yeter.

Tefsiri

1 – Ey Peygamber! Allah'tan kork. Kafir ve münafıklara uyma. Elbette Allah herşeyi bilmekte ve yerli yerince yapmaktadır.

Ubey b. Ka'b, Zer'e (rhm):

– *Ahzab Suresini kaç ayet sayıyorsunuz?* diye sordu. O da:

– *Yetmiş üç,* dedi. Ubey (ra):

– *"Ubey'in yemin ettiği zata andolsun ki o, Bakara suresine muadildi ya da ondan daha uzundu. Şüphesiz ki biz, onda recm ayetini – 'Yaşlı erkek ve yaşlı kadın zina ettiklerinde Allah'tan ceza olmak üzere o ikisini recmedin. Allah Aziz'dir, hikmet sahibidir.* 'i okuduk.

Ubey, bunun Kur'an'dan neshedilenler cümlesinden olduğunu kastetti. Bu ziyadenin, Aişe (ra)'nın evindeki nüshada olduğu ve onu bir devenin yediği şeklinde hikaye edilen şey ise, inkarcıların ve rafizilerin uydurmalarındandır.

« النَّبِيُّ » Nafi'ye göre « ا »'lidir. *"Ey peygamber!"* yani, *"Ey bizden haber veren, sırlarımız hususunda güvenilen, hitabımızı sevdiklerimize tebliğ eden"*, demektir. O'nun şeref ve faziletini yüceltmek için, *"Ey Âdem"* ve *"Ey Musa"* dediği gibi *"Ey Muhammed"* demedi.

﴿ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللّٰهِ ﴾

"Muhammed, Allah'ın Resulu'dur." [1] ayetinde ve benzeri ayetlerde onun isminin açıkça ifadesi, onun, Allah'ın (cc) Resulu olduğunun, insanlara öğretilmesi içindir.

"Allah'tan kork." Allah'ın (cc) takvası üzere sabit dur, ona devam et ve onu artır. Bu, boyutu idrak edilemeyecek bir konudur. *"Kâfir ve münafıklara uyma."* onlara hiçbir şey hususunda yardım etme ve onlardan korun. Çünkü onlar, Allah'ın (cc) ve mü'minlerin düşmanlarıdırlar.

Rivayet edildiğine göre, Ebu Sufyan, İkrime b. Ebu Cehil ve Ebu'l A'ver es-Sülemî, Uhud harbinden sonra Medine'ye geldiler. Abdullah b. Ubey'e misafir oldular. Nebi (sav) onlara onunla konuşmaları için eman verdi. Şöyle dediler:

"İlahlarımızı kötülemeyi bırak. Onlar fayda verir, şefaat eder" de.

Müslümanlar da onları öldürmek istediler. Bunun üzerine bu ayet indi.

*"Kâfirler"*den kasıt Mekke halkıdır. *"Münafıklar"*dan kasıt ise Medine halkından olan münafıklardır. Elbette Allah (cc), onların amellerinin çirkinliğini bilmekte ve elbette onların öldürülmeleri emrini geciktirmede hikmet sahibidir.

---

[1] Feth, 29.

2 – Rabbinden sana vahyedilene uy. Şüphesiz ki Allah, bütün yaptıklarınızdan haberdardır.

Takva üzere sabit durma, kafir ve münafıklara itaati terketme hususunda, Rabbinden sana vahyedilene uy. Şüphesiz sana vahyeden Allah (cc), onların amellerini de sizin amellerinizi de bilmektedir. Denildi ki:

"Bu çoğul kılındı. Çünkü 'uy' sözünden maksat, o ve ashabıdır."

Ebu Amr'a göre « تَعْمَلُونَ », « ى » ile « يَعْمَلُونَ » şeklindedir. Yani, kafirlerin ve münafıkların hilelerini ve onların size karşı kurdukları tuzakları bilir, demektir.

3 – Allah'a güvenip dayan. Vekil olarak Allah yeter.

İşini O'na dayandır. Ve O'nun idaresine O'nu vekil kıl. Her işin kendisine havale edildiği koruyucu olarak Allah (cc) yeter. Zeccac şöyle demiştir:

"Bunun lafzı haber şeklinde de olsa mana, vekil olarak Allah ile yetin", şeklindedir.

4. – 5. ÂYETLER

مَا جَعَلَ اللّٰهُ لِرَجُلٍ مِنْ قَلْبَيْنِ فِي جَوْفِهِ وَمَا جَعَلَ اَزْوَاجَكُمُ
اللَّٰٓئِي تُظَاهِرُونَ مِنْهُنَّ اُمَّهَاتِكُمْ وَمَا جَعَلَ اَدْعِيَٓاءَكُمْ
اَبْنَٓاءَكُمْ ذٰلِكُمْ قَوْلُكُمْ بِاَفْوَاهِكُمْ وَاللّٰهُ يَقُولُ الْحَقَّ وَهُوَ
يَهْدِي السَّبِيلَ ﴿٤﴾ اُدْعُوهُمْ لِاٰبَٓائِهِمْ هُوَ اَقْسَطُ عِنْدَ اللّٰهِ فَاِنْ
لَمْ تَعْلَمُٓوا اٰبَٓاءَهُمْ فَاِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ وَمَوَالِيكُمْ وَلَيْسَ
عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ فِيمَٓا اَخْطَاْتُمْ بِهِ وَلٰكِنْ مَا تَعَمَّدَتْ قُلُوبُكُمْ
وَكَانَ اللّٰهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٥﴾

Meâli

4. Allah, bir adamın içinde iki kalp yaratmadığı gibi, zıhar yaptığınız eşlerinizi de analarınız yerinde tutmadı ve evlatlıklarınızı da öz oğullarınız olarak tanımadı. Bunlar sizin ağızlarınıza geliveren sözlerden ibarettir. Allah ise gerçeği söyler ve doğru yola O eriştirir.

5. Onları *(evlat edindiklerinizi)* babalarına nispet ederek çağırın. Allah katında en doğrusu budur. Eğer babalarının kim olduğunu bilmiyorsanız, bu takdirde onları din kardeşleriniz ve görüp gözettiğiniz kimseler olarak kabul edin. Yanılarak yaptıklarınızda size vebal yoktur. Fakat kalplerinizin bile bile yöneldiğinde günah vardır. Allah çok bağışlayıcı, çok esirgeyicidir.

Tefsiri

4 – Allah, bir adamın içinde iki kalp yaratmadığı gibi, zıhar yaptığınız eşlerinizi de analarınız yerinde tutmadı ve evlatlıklarınızı da öz oğullarınız olarak tanımadı. Bunlar sizin ağızlarınıza geliveren sözlerden ibarettir. Allah ise gerçeği söyler ve doğru yola O eriştirir.

Yani Allah (cc), bir karın boşluğunda iki kalbi, bir kadında, hem zevceliği ve hem de kocasının anneliği, bir adamda hem oğul olmayı ve hemde evlatlık olmayı bir araya getirmedi. Mana şudur:

Allah'u Teala, bir insana iki kalp vermediği gibi -çünkü ya biri diğerinin yaptığını yapacak, o zaman da biri fazla olacak ve kendisine ihtiyaç olmayacak. Ya da diğerinin yaptığından başka işler yapacak. Bu da bütünü, tek bir durum hususunda hem isteyen, hem reddeden, hem bilen, hem zanneden, hem yakınen inanan, hem de şüphe duyan bir yapıya götürür ki böyle bir şey de muhaldir.- Aynı şekilde bir kadının da bir adamın hem annesi hem de zevcesi olmasına hükmetmemiştir. Çünkü anne hizmet edilendir. Zevce ise hizmet edendir. Dolayısıyla aralarında tezat vardır.

Yine Allah (cc), bir adamın kendi çocuğunu evlatlık edinmesine de hükmetmemiştir. Çünkü gerçek oğul olma durumu asıldır. Evlatlık olma durumu ise sadece isimlendirmeyle sonradan oluşmaktadır. Haddi zatında tek bir şeyde asıl olanla olmayan bir araya gelmez. Bu, Allah'u Teala'nın Zeyd b. Harise hakkında verdiği misaldir. O Kelb kabilesindi. Küçük yaşta esir edildi. Hakim b. Huzam, onu halası Hatice (rha) için satın aldı. Resulullah (sav) onunla evlenince onu, O'na (sav) hibe etti. Daha sonra Zeyd'in babası ve amcası onu istediler. Zeyd muhayyer bırakıldı. O da Resulullah (sav)'i seçti. O da onu azad etti ve evlat edindi. Ona, *"Muhammed oğlu Zeyd"* diyorlardı. Nebi (sav) Zeynep ile evlenince -ki o daha önce Zeyd'in tahtı nikahında idi- münafıklar:

– *Muhammed, menettiği halde oğlunun karısıyla evlendi.* dediler. Yine şöyle denildi:

"Ebu Ma'mer, Arabın en hafızalısı idi. Bu sebeple ona 'iki kalpli' deniliyordu da Allah, onların sözünün yalanladı ve onu zıhar ve evlatlık hususunda misal verdi."

« رَجُلٍ » kelimesinin nekre getirilmesi « قَلْبَيْنِ » kelimesinin başına istiğrakıyye « مِنْ »'in getirilmesi ve karın boşluğu kelimesinin zikredilmesi tekid içindir.

« اللاَّئِى » Kûfe ve Şam kıraat imamlarına göre her yerde « ء » sonrası « ى »'lidir. Nâfi, Yakub ve Sehl'e göre ise çoğul olarak « اللاَّءِ » şeklindedir.

Asım'a göre « تُظَاهِرُونَ », « ظَاهَرَ » – *"zıhar yaptı"*dan gelmektedir. *"Sen bana anamın sırtı gibisin,"* dediğinde « ظَاهَرَ » denir.

Ali, Hamza ve Halefe göre « تَظَاهَرُونَ » şeklindedir.

Şam ekolüne göre « تَظَّاهَرُونَ » şeklindedir. « تَظَاهَرَ » manasına gelen « ظَاهَرَ »'dan gelmektedir. Diğerlerine göre ise « تَظَّهَّرُونَ » şeklindedir. « تَظَّهَّرَ » – *"zıhar yaptı"* manasına gelen « اظَّهَّرَ »'dan gelmektedir. Uzaklaşma manasını içerdiğinden « مِنْ » ile müteaddi kılınır. Çünkü o, cahiliyede talak (boşama) idi. Uzaklaşma manasını içerdiğinde « مِنْ » ile müteaddi kılınan « آلَى » bunun bir benzeridir. « آلَى مِنْ اِمْرَأَتِهِ » – *"karısından uzaklaştı"* denir. Hâlbuki « آلَى »'nın asıl manası, yemin etmek demektir. Bu ise onun hükmü gibi değildir.

« الدَّعِيّ » mef'ul manasına « فَعِيل » veznindedir. Kendisine çocuk nispet eden, demektir. Söz olarak fail manasındaki « تَقِيّ », « اَتْقِيَاء » ve « شَقِيّ » « اَشْقِيَاء » da olduğu gibi « اَفْعِلَاء » vezninde çoğul kılınmıştır. Çünkü onun babı ondan değildir. Ama bu lafzı bir benzeme olsa da « رَمِيّ » ve « سَمِيّ » gibilerinde olmaz.

"Bunlar, sizin ağızlarınıza geliveren sözlerden ibarettir." Yani sizin, zevce için, ana, evlatlık için, oğul demeniz, dillerinizle söylediğiniz sözden ibarettir. Hiçbir hakikati yoktur. Zira oğul doğurmakla doğurtmakla olur. Ve O, doğru yola iletir. Daha sonra Allah (cc), gerçek olanın ve doğru yola iletenin ne olduğunu şu sözüyle zikretti.

5 – Onları (evlat edindiklerinizi) **babalarına nispet ederek çağırın. Allah katında en doğrusu budur. Eğer babalarının kim olduğunu bilmiyorsanız, bu takdirde onları din kardeşleriniz ve görüp gözettiğiniz kimseler olarak kabul edin. Yanılarak yaptıklarınızda size vebal yoktur. Fakat kalplerinizin bile bile yöneldiğinde günah vardır. Allah çok bağışlayıcı, çok esirgeyicidir.**

Onları babalarına nispet ederek çağırın. Bu, Allah (cc) katında daha adildir. Onların, babalarına nisbet edilerek çağırılmasının, doğruluk ve adalet hususunda iki işten en doğrusu olduğunu beyan etti. Denildiki:

"Cahiliyye döneminde biri, bir başkasının çocuğunu sevdiğinde onu bağrına basar ve ona mirasından erkek oğullarından birinin alacağı miktarda bir pay ayırırdı. Çocuk da ona nispet edilir ve 'falan oğlu falan' diye çağırılırdı."

Şu ayetin fesahatına bir bak. Önce talep cümlesini getirdi. Sonra ondan haber cümlesini ayırdı. Ve onun arasına soktu. Sonra ondan isim cümlesini ayırdı ve onu da onun arasına soktu. En sonunda da talep cümlesini ayırdı.

"Eğer babalarını bilmiyorsanız," yani onların, kendilerine nispet edeceğiniz babalarını bilmiyorsanız, demektir. Bu taktirde onları dinde ki kardeşleriniz ve dostlarınız addedin ve din kardeşliğini ve dostluğunu kastederek. *"Bu benim kardeşim"*, *"Bu benim dostum"*, *"Ey kardeşim!"*, ve *"Ey dostum!"* deyin. Bu hususta yasaklanmadan önce bilmeden yaptığınız hatalar yüzünden size vebal yoktur. Fakat yasaklandıktan sonra kasten yaptıklarınızda size günah vardır.

Ya da sizden başkasının çocuğuna hata ve dil sürçmesi yollu *"ey Oğlum"* derseniz, üzerinize günah yoktur. Ancak bunu kasıtlı olarak dediğiniz de vardır demektir.

Cer makamındaki « ما » ilk « ما »'ya atıftır. Genel olarak kasıt dışındaki hata için affın kastedilmesi caizdir. Daha sonra evlatlık edinmenin, hatalı ve kasıtlı olmasını bunun geneli içine aldı. Evlatlık edinme varsa ve evlatlık edinilen kişinin nesebi bilinmiyorsa, yaşı da evlatlık edinenden küçükse nesebi ondan sabit olur. Eğer onun kölesiyse azad olur. Ama eğer evlatlık edinilen edinenden büyükse nesep sabit olmaz. Ama köleyse Ebu Hanife'ye göre azad olur. Nesebi belli olanın ise, nesebi evlatlık edinmekle sabit olmaz. Ama eğer köle ise azad olur.

"Allah çok bağışlayıcı, çok merhamet edicidir." Sizi hatanızdan dolayı cezalandırmaz ve kasıtlı olanların da tevbesini kabul eder.

6. – 8. ÂYETLER

اَلنَّبِيُّ اَوْلٰى بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ اَنْفُسِهِمْ وَاَزْوَاجُهُ اُمَّهَاتُهُمْ وَاُولُو
الْاَرْحَامِ بَعْضُهُمْ اَوْلٰى بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللّٰهِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ
وَالْمُهَاجِرِينَ اِلَّا اَنْ تَفْعَلُوا اِلٰى اَوْلِيَائِكُمْ مَعْرُوفًا كَانَ ذٰلِكَ
فِي الْكِتَابِ مَسْطُورًا ﴿٦﴾ وَاِذْ اَخَذْنَا مِنَ النَّبِيِّينَ مِيثَاقَهُمْ
وَمِنْكَ وَمِنْ نُوحٍ وَاِبْرٰهِيمَ وَمُوسٰى وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ
وَاَخَذْنَا مِنْهُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا ﴿٧﴾ لِيَسْـَٔلَ الصَّادِقِينَ عَنْ
صِدْقِهِمْ وَاَعَدَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا اَلِيمًا ﴿٨﴾

Meâli

6. Peygamber, mü'minlere kendi canlarından üstündür. Hanımları, onların analarıdır. Akraba olanlar, Allah'ın kitabına göre *(mirasçılık bakımından)* birbirlerine muhacirlerden ve ensardan daha yakındırlar. Ancak dostlarınıza uygun bir vasiyyet yapmanız müstesnadır. Bunlar kitapta yazılı bulunmaktadır.

7. Hani biz peygamberlerden söz almıştık, senden, Nuh'tan, İbrahim'den, Musa'dan ve Meryem oğlu İsa'dan *(evet)* biz onlardan pek sağlam bir söz aldık.

8. *(Allah)* bu sözü, doğrulayıcılara, sadâkâtlerinden sormak için aldı. Kafirler için de çok acıklı bir azap hazırladı.

Tefsiri

6 – Peygamber, mü'minlere kendi canlarından üstündür. Eşleri, onların analarıdır. Akraba olanlar, Allah'ın kitabına göre (mirasçılık bakımından) **birbirlerine muhacirlerden ve ensardan daha yakındırlar. Ancak dostlarınıza uygun bir vasiyyet yapmanız müstesnadır. Bunlar kitapta yazılı bulunmaktadır.**

Peygamber, mü'minlere kendi canlarından üstündür. Yani din ve dünyaya ait her hususta, onlara karşı en çok hak sahibi odur. Onlar üzerinde, onun hükmü kendi nefislerinin hükmünden daha çok geçerlidir. Dolayısıyla onlara düşen nefislerini onun için kullanmaları ve onun için feda etmeleridir. Ya da o, onlara karşı daha merhametli, daha lütufkar ve daha faydalıdır, demektir. Nitekim ayet-i kerime de:

﴿ بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤُفٌ رَحِيمٌ ﴾

"O, mü'minlere karşı çok şefkatli ve çok merhametlidir." [2] buyurulmaktadır.

İbni Mesud'un kıraatında da *"Peygamber, mü'minlere babaları olarak kendi nefislerinden daha üstündür."* şeklindedir. Mücahit şöyle demiştir:

"Her peygamber ümmetinin babasıdır. Mü'minler, bu sebepten kardeş olmuşlardır. Çünkü Nebi (sav) onların dindeki babasıdır."

"Eşleri, onların analarıdır." Yani, nikahlarının yasaklığı ve onlara karşı hürmetin gerekliliği hususunda eşleri, onların analarıdır. Bunun dışında onlar, miras ve benzeri hususlarda diğer yabancı kadınlar gibidir. Bu sebepten de yasak onların kızlarına geçmemiştir.

"Allah'ın kitabına göre." Yani, Allah'ın (cc) hükmüne ve kazasına, ya da levhi mahfuza göre Allah'ın (cc) farz kıldığı şeye göre, miras alma hususunda, akraba olanlar, birbirlerine mü'min muhacirlerden daha yakındırlar. İslamın başlangıcında Müslümanlar, birbirlerine, dindeki velayetlerinden dolayı mirasçı oluyorlardı. Akrabalıkla değil. Daha sonra bu neshedildi ve mirasçılık akrabalık hakkı olarak tanındı.

---

[2] Tevbe, 128.

"Mü'minlerden ve muhacirlerden..." sözü, *"akraba olanlar"* sözü için açıklama olması caizdir. Yani bunlardan olan akrabalar, diğer yabancılara göre birbirlerine mirasçı olmaya daha layıktırlar, demektir. Ya da bu söz sonun başlangıcı içindir. Yani miras hususunda, akrabalar, birbirlerine akrabalık hakkı dolayısıyla mü'minlerden daha yakındır. Miras hususunda, akrabalık hakkı, ensarın dindeki velayet hakkından ve muhacirlerin de hicret hakkından daha üstündür, demektir.

"Ancak dostlarınıza uygun bir vasiyet yapmanız müstesnadır." İstisna, cinsin zıddındandır. Yani, ancak sizin dostlarınıza yaptığınız belirli güzel işiniz caizdir. O da bu kişilerden sevdiklerinize herhangi birşeyi vasiyet etmenizdir. Ki o zaman bu, vasiyet olur, miras değil.

« تَفْعَلُوا » fiili « إِلَى » ile müteaddi kılınmıştır. Çünkü o yapmak, kuvvetlendirmek manasınadır. *"Dostlarınıza"*dan maksat, dindeki velayet dolayısıyla mü'minler ve muhacirlerdir.

"Bunlar kitapta yazılıdır." Yani, akrabanın birbirine mirasçı olması, levh-i mahfuzda yazılıdır, demektir.

7 – Hani biz peygamberlerden söz almıştık, senden, Nuh'tan, İbrahim'den, Musa'dan ve Meryem oğlu İsa'dan (evet) **biz onlardan pek sağlam bir söz aldık.**

Peygamberlerden, risaletin tebliği ve dosdoğru dine çağırma hususunda söz aldığımızı hatırla. Hususen senden, Nuh'tan, İbrahim'den, Musa'dan ve Meryem oğlu İsa'dan, Resulullah, Nuh ve ondan sonraki peygamberlerden önce zikredildi. Çünkü bu atıf zinciri, onların faziletlerini açıklamak içindir. Çünkü onlar, Ulu'l-Azm peygamberlerdir ve onlar, şeriat sahipleridir. Muhammed (sav) onların en üstünü olduğundan onlardan önce zikredildi. Böyle olmasaydı, zamanı önce olan önce zikredilirdi.

"Onlardan pek sağlam bir söz aldık." "Pek sağlam" sıfatını ilave için *"söz"* kelimesini tekrarladı.

8 – (Allah) **bu sözü, doğrulayıcı, sadâkâtlerinden sormak için aldı. Kafirler için de çok acıklı bir azap hazırladı.**

Bunu, peygamberlere, kavimlerine dedikleri şeyler hakkında sormak için yaptı, ya da peygamberleri tasdik edenlere tasdikleri hakkında sormak için yaptı, demektir. Çünkü kim doğru söyleyen birine *"doğru*

söyledin" derse, o sözünde doğru biri olur. Ya da peygamberlere, ümmetlerinin, kendilerine nasıl cevap verdiğini sormak için yaptı, demektir. Nitekim ayet-i kerime de:

﴿ يَوْمَ يَجْمَعُ اللهُ الرُّسُلَ فَيَقُولُ مَاذَا اُجِبْتُمْ ﴾

"Allah, peygamberleri topladığı gün, *(onlara)* ***'ne cevap aldınız' der."*** [3]

"Peygamberleri inkar edenler için elim bir azap hazırladı." Bu *"aldık"* sözü üzerine atıftır. Çünkü mana, şüphesiz ki Allah (cc), inananları mükafatlandırmak için, peygamberlere dinine daveti yinelemiştir. Bu kafirler içinde acıklı bir azab hazırlamıştır, şeklindedir. Ya da *"doğrulayıcılara sormak için"* sözünün delâlet ettiği şey üzerine atıftır. Sanki *"mü'minlere mükafat verdi. Kafirler için de acıklı bir azabı hazırladı"* denilmiştir.

❁ ❁ ❁

---

[3] Maide, 109.

9. – 10. ÂYETLER

يَآ أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَآءَتْكُمْ
جُنُودٌ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا وَجُنُودًا لَمْ تَرَوْهَا وَكَانَ اللّٰهُ بِمَا
تَعْمَلُونَ بَصِيرًا ﴿٩﴾ إِذْ جَآؤُكُمْ مِنْ فَوْقِكُمْ وَمِنْ أَسْفَلَ مِنْكُمْ
وَإِذْ زَاغَتِ الْأَبْصَارُ وَبَلَغَتِ الْقُلُوبُ الْحَنَاجِرَ وَتَظُنُّونَ بِاللّٰهِ
الظُّنُونَا ﴿١٠﴾

Meâli

9. Ey iman edenler! Allah'ın size olan nimetini hatırlayın. Hani size ordular saldırmıştı da, biz onlara karşı bir rüzgar ve sizin görmediğiniz ordular göndermiştik. Allah da ne yaptığınızı çok iyi görmekteydi.

10. Onlar hem yukarınızdan hem aşağı tarafınızdan *(vadinin üstünden ve alt yanından)* üzerinize geldikleri zaman, gözler yılmış, yürekler ağızlara gelmişti. Ve siz Allah hakkında türlü türlü şeyler düşünüyordunuz.

Tefsiri

9 – Ey iman edenler! Allah'ın size olan nimetini hatırlayın. Hani size ordular saldırmıştı da, biz onlara karşı bir rüzgar ve sizin görmediğiniz ordular göndermiştik. Allah da ne yaptığınızı çok iyi görmekteydi.

Allah'ın, size olan –Ahzab günü– *in'am ettiği şeyi hatırlayın."* Ahzab günü; *Hendek günü*dür. Uhud'dan bir sene sonra vuku bulmuştur. Hani size grup grup ordular saldırmıştı. Onlar; Kureyş, Gatafan, Kureyza ve Nadir oğullarıydı. Biz de onlara karşı Saba rüzgarını göndermiştik. Nebi (sav) şöyle buyurdular:

"Ben Saba rüzgarı ile yardım olundum. Ad, Debûr ile helak edildiler." [4]

"Ve sizin görmediğiniz ordular göndermiştik." Onlar, meleklerdir. Sayıları bindi. Üzerlerinde zırhlarla, soğuk bir gecede Allah (cc) tarafından gönderildiler. Onların yanına geldiler ve yüzlerine toprak saçtılar. Daha sonra meleklere emredildi de onların çadır kazıklarını söktüler, iplerini kopardılar, ateşlerini söndürdüler, kaplarını devirdiler. Atları birbirlerine karıştı. Kalplerine korku salındı ve melekler, karargahlarının herbir tarafında tekbir getirdiler. Sonunda onlar, savaşmaksızın hezimete uğradılar.

Resulullah (sav) onların (düşmanların) gelişini işittiğinde Selman-ı Farisi'nin işaretiyle, Medine önüne hendek kazdı. Daha sonra Müslümanlardan oluşan üç bin kişi ile çıktı ve hendek, düşmanla onun arasında kalacak şekilde karargahını kurdu. Çocukların ve kadınların yüksek binalara yerleştirilmesini emretti. Korku arttı.

Kureyş, çeşitli gruplardan, Beni Kinane'den ve Tihâme halkından oluşan on bin kişilik bir grupla gelmişti. Komutanları Ebu Süfyan'dı. Gatafan, bin kişi ve Necd halkından kendilerine tabi olanlarla gelmişti. Yahudilerden Kureyza ve Nadr oğulları da onlarla birlikteydi. İki grup üzerinden yaklaşık bir ay geçti. Allah, yardımını gönderinceye kadar, aralarında ok ve taş atmaktan başka hiçbir harb olmadı.

"Allah ne yaptığınızı çok iyi görmekteydi." Yani, ey mü'minler! Sizin hendekle korunma ve peygamber (sav)'e yardımda sebat etme gibi işlerinizi görmekteydi.

Ebu Amr'a göre « تَعْمَلُونَ » kelimesi « ي » ile « يَعْمَلُونَ » şeklinde okunur. Yani, Allah'ın (cc) nurunu söndürmek için kafirlerin yaptığı azgınlıkları ve çalışmaları Allah (cc) görüyordu, demektir.

10 – Onlar hem yukarınızdan hem aşağı tarafınızdan (vadinin üstünden ve alt yanından) **üzerinize geldikleri zaman, gözler yılmış, yürekler ağızlara gelmişti ve siz Allah hakkında türlü türlü şeyler düşünüyordunuz.**

« إِذْ جَاؤُكُمْ » cümlesi « إِذْ جَاءَتْكُمْ » den bedeldir.

[4] Buhari, 4105; Müslim, 900; Müsned, 1/228.

"Yukarınızdan" Yani, doğu tarafındaki, vadinin üstünden Gatafan oğulları, *"aşağı tarafınızdan"* yani batı tarafındaki, vadinin aşağısından Kureyş, üzerinize yürüdüğünde *"gözler yılmış."* Yani, yerinden kaymış ve şaşkınlıktan bakışlar donakalmıştı. Ya da herşeyden uzaklaşmış. Korkunun şiddetinden düşmandan başka hiçbir şeye bakmamıştı, demektir. *"Yürekler hançerelere* (ağızlara) *gelmişti..."*

Hançere; gırtlağın başıdır. O da boğazın sonudur. Boğaz da yiyecek ve içeceğin giriş yeridir..Dediler ki:

"Korkunun ya da gazabın şiddetinden akciğer şiştiğinde genişler. Kalp de onun şişmesiyle hançerenin başına kadar yükselir." Denildi ki:

"Gerçekte kalp hançereye kadar ulaşmasa da, bu kalplerin çarpıntısı hususunda verilmiş bir misaldir."

Rivayete göre Müslümanlar, Resulullah (sav)'e:

– *Okuyabileceğimiz bir şey var mı? Zira kalpler hançerelere vardı,* demişlerdi de Resulullah (sav) şöyle buyurdu:

– *"Evet, şöyle deyiniz. Allah'ım! Gediklerimizi kapat. Korkumuzu da teskin et."*

"Allah hakkında türlü türlü şeyler düşünüyordunuz." Hitap iman edenleredir. Onlardan, kiminin kalbi ve ayakları sabit, kiminin de kalbi zayıftı. Onlar da (zayıf olanlar) dinin kıyısında kenarında gezenlerle münafıklardır. Birinciler, Allah'ın (cc) kendilerini imtihan edeceğini bildiler de günaha düşmekten ve sorumluluğa karşı güç yetirememekten korktular. İkinciler ise, kendilerinden hikaye olunanları düşündüler.

Ebu Amr ve Hamza « الظُّنُونَا »'yı duruş halinde de geçiş halinde de « الظُّنُونَ » şeklinde « ا »'siz olarak okudular. Kıyas da budur. Medine ekolü, Şam ekolü ve Ebu Bekir geçişi duruş şeklinde okudular. Mekke ekolü, Alî ve Hafs ise duruş halinde « ا »'le okudular. Bunun benzeri « الرَّسُولاَ » ve « السَّبِيلاَ » kelimeleridir. Kafiye için ziyade kılındıkları gibi, duruşta da ziyade kılınmışlardır.

« أَقِلِّي اللَّوْمَ عَاذِلَ وَالْعِتَابَا » – *"Ey kınayıcı levmi ve kınamayı azalt."* sözünde olduğu gibi. Bunların hepsi ana nüshada « ا »'ledir.

11. – 13. ÂYETLER

هُنَالِكَ ابْتُلِيَ الْمُؤْمِنُونَ وَزُلْزِلُوا زِلْزَالاً شَدِيدًا ﴿١١﴾ وَإِذْ يَقُولُ
الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ مَا وَعَدَنَا اللّٰهُ وَرَسُولُهُ
إِلاَّ غُرُورًا ﴿١٢﴾ وَإِذْ قَالَتْ طَآئِفَةٌ مِنْهُمْ يَآ أَهْلَ يَثْرِبَ لاَ مُقَامَ
لَكُمْ فَارْجِعُوا ۚ وَيَسْتَأْذِنُ فَرِيقٌ مِنْهُمُ النَّبِيَّ يَقُولُونَ إِنَّ بُيُوتَنَا
عَوْرَةٌ وَمَا هِيَ بِعَوْرَةٍ ۛ إِنْ يُرِيدُونَ إِلاَّ فِرَارًا ﴿١٣﴾

Meâli

11. İşte orada iman sahipleri imtihandan geçirildi ve şiddetli bir sarsıntıyla sarsıldılar.

12. Ve o zaman, münafıklar ile kalplerinde hastalık *(iman za'fiyeti)* bulunanlar, "Allah ve Resulu, meğer bize sadece boş vaadlerde bulunmuşlar" diyorlardı.

13. Onlardan bir gurupda demişti ki: "Ey Yesribli'ler! *(Medineliler)*! Artık sizin için durmanın sırası değil, haydi dönün! İçlerinden bir kısmı ise "gerçekten evlerimiz emiyette değil" diyerek Peygamberden izin istiyordu. Oysa evleri tehlikede değildi, sadece kaçmayı arzuluyorlardı.

Tefsiri

11 – İşte orada iman sahipleri imtihandan geçirildi ve şiddetli bir sarsıntıyla sarsıldılar.

İman sahipleri sabırlarıyla imtihana çekilmişler ve korkuyla son derece sarsılmışlardı.

12 – Ve o zaman, münafıklar ile kalplerinde hastalık (iman za'fiyeti) **bulunanlar, "Allah ve Resulu, meğer bize sadece boş vaadlerde bulunmuşlar" diyorlardı.**

« وَإِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ », İlki üzerine atıftır. « وَالَّذِينَ فِى قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ » cümlesi için *"o, « و » ile münafıkların sıfatıdır"* denilmiştir.

اِلَى الْمَلِكِ الْقَوْمِ وَابْنِ الْهُمَامِ وَلَيْثِ الْكَتِيبَةِ فِى الْمُزْدَحَمِ

Cömert ve cesur kişinin oğlu,

Savaş anında süvarilerin aslanı yiğit sultana...

sözünde olduğu gibi. Denildi ki:

"Onlar, din hususunda basireti olmayanlardır. Münafıklar, bir takım şüpheler sokmak suretiyle onları saptırmak istiyorlardı."

"Allah ve Resulu, meğer bize sadece boş vaadlerde bulunmuşlar..." Rivayete göre Mu'attib b. Kuşeyr, grup grup onları gördüğünde:

"Muhammed bize İran'ın ve Bizans'ın fethini vaad ediyor. Halbuki bizim içimize bile korkudan ortaya çıkamıyor. Bu ancak boş bir vaaddir." demişti.

13 – Onlardan bir gurupda demişti ki: "Ey Yesribli'ler! (Medineliler)**! Artık sizin için durmanın sırası değil, haydi dönün! İçlerinden bir kısmı ise, "gerçekten evlerimiz emiyette değil" diyerek Peygamberden izin istiyordu. Oysa evleri tehlikede değildi, sadece kaçmayı arzuluyorlardı.**

"Onlardan" maksat münafıklardır. Onlar: Abdullah b. Ubey ve arkadaşlarıydı. Yesrib halkı, Medine halkıdır. « مُقَامَ » Hafs'a göre « م »'in ötresiyledir. Yani, sizin için burası ne karar kılma yeri ne'de oturacağınız ya da ikamet edeceğiniz bir yer var," demektir.

"Dönün" yani imandan küfre dönün. Ya da Resulullah'ın (as) askeri olmaktan çıkın Medine'ye dönün demektir.

"İçlerinden bir kısmı...." Yani Harise oğulları.

« عَوْرَةٌ » – *Avret; "açıklık, gediği açığı olan yer"*, demektir. Bu « ذَاتُ الْعَوْرَة » – İbni Mesud'un kıraatidir. Bir yerde gedik görüldüğünde, oradan gelebilecek düşman ya da hırsızdan korkuluyorsa « عَوِرَ الْمَكَانُ عَوْرًا» – *"Mekan öylesine açık ki"* denir.

« عَوْرَةٌ » kelimesinin « عَوِرَةٌ » kelimesininin hafifletilmiş şekli olması caizdir. Evlerinin, düşmanın ve hırsızın hedefi olduğunu, çünkü onların korunmasız olduğunu söyleyerek özür beyan ettiler. Onları korumak ve daha sonra geri dönmek için Resululah'dan (sav) izin istediler. Fakat Allah (cc), onların, bundan korkmadıklarını ancak onların, savaştan kaçmak istediklerini beyan ederek onları yalanladı.

❁ ❁ ❁

14. – 17. ÂYETLER

وَلَوْ دُخِلَتْ عَلَيْهِمْ مِنْ اَقْطَارِهَا ثُمَّ سُئِلُوا الْفِتْنَةَ لَاٰتَوْهَا وَمَا
تَلَبَّثُوا بِهَٓا اِلَّا يَسِيرًا ﴿١٤﴾ وَلَقَدْ كَانُوا عَاهَدُوا اللّٰهَ مِنْ قَبْلُ لَا
يُوَلُّونَ الْاَدْبَارَ وَكَانَ عَهْدُ اللّٰهِ مَسْؤُلًا ﴿١٥﴾ قُلْ لَنْ يَنْفَعَكُمُ
الْفِرَارُ اِنْ فَرَرْتُمْ مِنَ الْمَوْتِ اَوِ الْقَتْلِ وَاِذًا لَا تُمَتَّعُونَ اِلَّا قَلِيلًا
﴿١٦﴾ قُلْ مَنْ ذَا الَّذٖي يَعْصِمُكُمْ مِنَ اللّٰهِ اِنْ اَرَادَ بِكُمْ سُٓوءًا اَوْ
اَرَادَ بِكُمْ رَحْمَةً وَلَا يَجِدُونَ لَهُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَلِيًّا وَلَا
نَصٖيرًا ﴿١٧﴾

Meâli

14. Eğer *(Medine)*'nin her yanından üzerlerine saldırılsaydı da o zaman fitne çıkarmaları istenseydi, şüphesiz hemen fitnecilere katılırlar ve *(evlerini düşünmez)* vakit kaybetmezlerdi.

15. Andolsun ki daha önce onlar, sırt çevirip kaçmayacaklarına dair Allah'a söz vermişlerdi. Allah'a verilen söz mesuliyeti gerektirir.

16. *(Resulüm!)* de ki: "Eğer ölümden veya öldürülmekten kaçıyorsanız, kaçmanın size asla faydası olmaz. *(Eceliniz gelmemiş ise)* o taktirde de, yaşatılacağınız sure çok değildir."

17. De ki: "Allah size bir kötülük dilerse, ona karşı sizi kim korur, ya da size rahmet dilerse *(size kim zarar verebilir?)* Onlar, kendilerine Allah'tan başka ne bir dost bulurlar ne de bir yardımcı.

Tefsiri

14 – Eğer (Medine)**'nin her yanından üzerlerine saldırılsaydı da o zaman savaşmaları istenseydi, şüphesiz hemen savaşa katılırlar ve evlerinde pek eğlenmezlerdi.**

Eğer Medine'ye ya da *"falanın evine girdim"* sözünde olduğu gibi evlerine her yandan girilseydi, yani, eğer kendilerinden korkarak kaçtıkları bu bölük bölük ordular, onların şehrine ya da evlerine her yandan girseydi, onların halkı ve çocukları üzerine saldırırlar, onları, yağmalar, köle haline getirirlerdi. Sonra bu korku anında onlardan, dinden çıkmaları, küfre dönmeleri ve müminlere karşı savaşmaları istenseydi, elbette bunu yaparlardı.

Hicazi'ye göre « لَآتَوْهَا», medsiz « لَأَتَوْهَا» şeklindedir. Yani *"ona gelirler ve onu yaparlardı"*, demektir. Buna icabette pek ağır davranmazlardı. Yani istek ve ona verilen cevap bir anda, beklemeksizin olurdu, demektir. Ya da dinlerinden döndükten sonra Medine'de çok az kalırdı. Çünkü Allah (cc), onları helâk ederdi, demektir. Mana:

"Onlar Resulullah (sav)'in ve Müslümanların zaferinden ve kendilerine ürküntü ve korku veren bölük, bölük orduların dizilişinden kaçmak için evlerinin açık olduğunu ileri sürüyorlar. Eğer bu ordular oldukları gibi onların arazilerini ve evlerini bassalardı, onlara küfrü arzetselerdi ve (bu arada) onlara, 'Müslümanlara karşı olun" denilseydi, elbette ona koşarlar ve hiçbir şeyi bahane etmezlerdi. Bu, ancak onların İslama karşı nefretinden ve küfre karşı sevgilerinden kaynaklanmaktadır."

15 – Andolsun ki daha önce onlar, sırt çevirip kaçmayacaklarına dair Allah'a söz vermişlerdi. Allah'a verilen söz mesuliyeti gerektirir.

Hendek harbinden önce ya da bölük, bölük orduları görmelerinden önce Hariseoğulları hezimete uğramış oldukları halde sırt çevirip kaçmayacaklarına dair Allah'a (cc) söz vermişlerdi. Allah'a (cc) verilen sözün yerine getirilmesi istenir.

16 – (Resulüm!) **de ki: "Eğer ölümden veya öldürülmekten kaçıyorsanız, kaçmanın size asla faydası olmaz.** (Eceliniz gelmemiş ise) **o takdirde de, yaşatılacağınız sure çok değildir."**

Yani, eğer eceliniz gelmişse kaçış size fayda vermeyecektir. Ve eğer gelmemişse de kaçmışsanız, o taktirde de dünyada çok az yaşatılacaksınız, demektir. bu da ömrünüz müddetincedir. O da çok azdır. Rivayete göre Mervanilerden biri, meyilli bir duvarın yanından geçiyordu da acele etti. Bunun üzerine ona, bu ayet okundu, o da:

"İşte ben bu azı istiyorum." diye cevap verdi.

17 - De ki: "Allah size bir kötülük dilerse, ona karşı sizi kim korur, ya da size rahmet dilerse (size kim zarar verebilir?) **Onlar, kendilerine Allah'tan başka ne bir dost bulurlar ne de bir yardımcı.**

Eğer Allah (cc), öldürülmenizi ya da daha başka kötülüklere maruz kalmanızı dilerse, O'nun üzerinize indirmeyi dilediği bu şeyden sizi kim koruyabilir? Ya da size rahmet dilerse, yani afiyet ve selâmet içerisinde uzun bir ömür yaşamanızı dilerse, demektir. Yani, eğer Allah (cc), size rahmet etmek isterse, onu, size merhamet etmekten kim menedebilir, demektir. Çünkü ismet kelimesinde menetme manası vardır.

18. – 19. ÂYETLER

قَدْ يَعْلَمُ اللّٰهُ الْمُعَوِّقِينَ مِنْكُمْ وَالْقَٓائِلِينَ لِإِخْوَانِهِمْ هَلُمَّ إِلَيْنَاۚ وَلَا يَأْتُونَ الْبَأْسَ إِلَّا قَلِيلاًۙ ﴿١٨﴾ أَشِحَّةً عَلَيْكُمْۚ فَإِذَا جَٓاءَ الْخَوْفُ رَأَيْتَهُمْ يَنْظُرُونَ إِلَيْكَ تَدُورُ أَعْيُنُهُمْ كَالَّذ۪ي يُغْشٰى عَلَيْهِ مِنَ الْمَوْتِۚ فَإِذَا ذَهَبَ الْخَوْفُ سَلَقُوكُمْ بِأَلْسِنَةٍ حِدَادٍ أَشِحَّةً عَلَى الْخَيْرِۜ أُو۬لٰٓئِكَ لَمْ يُؤْمِنُوا فَأَحْبَطَ اللّٰهُ أَعْمَالَهُمْۜ وَكَانَ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَس۪يراً ﴿١٩﴾

Meâli

18. Allah, içinizden *(savaştan)* alıkoyanları ve yârânına "bize katılın" diyenleri gerçekten biliyor. Zaten bunların sadece pek azı savaşa gelir.

19. *(Gelseler de)* size karşı pek hasistirler. Hele korku gelip çattı mı, üzerine ölüm baygınlığı çökmüş gibi dönerek sana baktıklarını görürsün. Korku gidince de mala düşkünlük göstererek sizi sivri dilleri ile incitirler. Onlar *(gerçekten)* iman etmiş değillerdir. Bunun için Allah, onların yaptıklarını boşa çıkarmıştır. Bu, Allah'a göre kolaydır.

Tefsiri

18 – Allah, içinizden (savaştan) **alıkoyanları ve yârânına "bize katılın" diyenleri gerçekten biliyor. Zaten bunların sadece pek azı savaşa gelir.**

Resulullah (sav)'ın zaferinden menedenleri biliyor, kelimesinin manası, münafık oldukları halde menedenleri biliyor, demektir. Zahirde kardeşleri olan Müslümanlara *"Bize katılın"* yani bizimle birlikte olun, Muhammed'i (sav) terkedin, demektir.

Bu « هَلُمَّ » kelimesi Hicaz halkının dilidir. Onlar, bunda (tekil ve çoğulu aynı şekilde ifade ederler. Temim kabilesi ise « هَلُمَّ يَا رَجُلُ » – *"Ey adam gel, katıl"* ve « هَلُمُّوا يَا رِجَالُ » – *"ey adamlar gelin, katılın"* şeklinde derler. Bu, kendisiyle *"getir, yaklaştır"* gibi müteaddi bir fiilin ifade edildiği kelimedir.

"Zaten bunların sadece pek azı savaşa gelir." Yani onlar, gösteriş için gelirler. Ve orda hazır olanlar kendilerini görecek kadar bir miktar beklerler. Sonra da çeker giderler.

19 – (Gelseler de) **size karşı pek hasistirler. Hele korku gelip çattı mı, üzerine ölüm baygınlığı çökmüş gibi dönerek sana baktıklarını görürsün. Korku gidince de mala düşkünlük göstererek sizi sivri dilleri ile incitirler. Onlar** (gerçekten) **iman etmiş değillerdir. Bunun için Allah, onların yaptıklarını boşa çıkarmıştır. Bu, Allah'a göre kolaydır.**

« أَشِحَّةً » kelimesi « شَحِيحٌ » kelimesinin çoğuludur. *Cimri, hasis* demektir. « يَأْتُونَ »'deki zamirden hal olmak üzere mansup kılınmıştır. Yani, harbe, zafer ve ganimet hususunda size karşı cimri oldukları halde gelirler, demektir.

Düşman tarafından ya da Nebi (as) tarafından herhangi bir korku gelip çattı mı, onların bu durumda, ölüm sarhoşluğunun galebe çalışından dolayı, sakınarak, korkarak ve sana sığınarak, sekeratü'l-mevt konumundaki hastanın baktığı gibi, gözleri sağa sola döndüğü halde sana baktıklarını görürsün. Bu korku gidip emniyet geldiğinde ve ganimetler toplandığında ise sizi sivri dilleri ile incitirler. Yani size karşı sert konuşmalar yaparlar. Ve size sözle eziyet verirler.

« خَطِيبٌ مِسْلَقٌ »; *"fasih konuşan adam"*dır « رَجُلٌ مِسْلَاقٌ » ise, *"sözünde mübalağa yapan"*dır. Yani onlar, mal ve ganimete düşkünlük göstererek: *"Payımızı artırın. Çünkü biz, sizinle birlikte idik, sizinle birlikte savaştık. Düşmanınızı bizimle birlikte yendiniz."* derler.

« أَشِحَّةً » kelimesi « سَلَقُوكُمْ »'un failinden haldir. Onlar, hakikatte iman etmediler. Bilakis dilleriyle iman ettiklerini teleffuz ettiler. Bunun için Allah (cc), açıktan açığa yaptıkları amelleri, gizledikleri küfürle boşa çıkarmıştır. Onların amellerinin boşa çıkarılması Allah'a (cc) göre kolaydır.

20. - 22. ÂYETLER

يَحْسَبُونَ الْأَحْزَابَ لَمْ يَذْهَبُوا ۚ وَإِنْ يَأْتِ الْأَحْزَابُ يَوَدُّوا لَوْ
أَنَّهُمْ بَادُونَ فِي الْأَعْرَابِ يَسْأَلُونَ عَنْ أَنْبَائِكُمْ ۖ وَلَوْ كَانُوا
فِيكُمْ مَا قَاتَلُوا إِلَّا قَلِيلًا ﴿٢٠﴾ لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ
أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنْ كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ
كَثِيرًا ﴿٢١﴾ وَلَمَّا رَأَى الْمُؤْمِنُونَ الْأَحْزَابَ قَالُوا هَٰذَا مَا وَعَدَنَا
اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَصَدَقَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ ۚ وَمَا زَادَهُمْ إِلَّا إِيمَانًا
وَتَسْلِيمًا ﴿٢٢﴾

Meâli

20. Bunlar, düşman birliklerinin bozulup gitmedikleri evhamı içindedirler. Müttefikler ordusu yine gelecek olsa, isterler ki, çölde göçebe Araplar içinde bulunsunlar da, sizin haberlerinizi *(uzaktan)* sorsunlar. Zaten içinizde bulunsalarda pek az savaşırlardı.

21. Andolsun ki, Resulullah'ta sizin için, Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı umanlar ve Allah'ı çok zikredenler için en mükemmel bir örnek vardır.

22. Mü'minler ise, düşman birliklerini gördüklerinde "İşte Allah ve Rasulü'nün bize vaad ettiği! Allah ve Resulu doğru söylemiştir" dediler. Bu *(orduların gelişi)* ancak onların imanlarını ve Allah'a bağlılıklarını arttırdı.

Tefsiri

20 – Bunlar, düşman birliklerinin bozulup gitmedikleri evhamı içindedirler. Müttefikler ordusu yine gelecek olsa, isterler ki, çölde göçebe Araplar içinde bulunsunlar da, sizin haberlerinizi (uzaktan) sorsunlar. Zaten içinizde bulunsalarda pek az savaşırlardı.

Yani onlar, müttefikler ordusunun hezimete uğramadığını ve çekip gittiği halde çekip gitmediğini zannediyorlar. Müttefikler ordusu, ikinci kez gelecek olsa, isterler ki, çöldeki bedeviler içinde bulunsunlar.

« الْبَادُونَ » kavli « بَادِى » – *"çölde ikamet eden"* kelimesinin çoğuludur. Yani, münafıklar korkularından dolayı Medine'den çöle çıkmayı, kendilerini emniyete almak için bedeviler arasında kalmayı ve savaş korkusundan uzaklaşmayı isterler. Kendilerinden olup da Medine tarafından gelen herkese, sizin haberlerinizi ve sizin başınızdan geçenleri sormayı isterler. Zaten (bu ikinci kez) içinizde bulunsalardı dahi Medine'ye dönmeyecekler ve riya, gösteriş için olduğu halde çok az savaşacaklardı.

21 – Andolsun ki, Resulullah'ta sizin için, Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı umanlar, Allah'ı çok zikredenler için en mükemmel bir örnek vardır.

Asım'a göre « أُسْوَةٌ » kelimesi her yerde ötre iledir. Manası ise asıl, örnek, demektir. *"örnek alınan, kendisine uyulan"* demektir. « فِى الْبَيْضَةِ عِشْرُونَ مَنًّا حَدِيدًا » dediğin gibi. Yani, onun kendisi bu kadar demirden oluşuyor, demektir. Ya da onda uyulmaya değer bir haslet vardır, demektir. O da bizzat savaşmasıdır.

"Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı umanlar için" yani Allah'tan (cc) ve ahiret gününden korkanlar için, ya da Allah'ın (cc) sevabını ve ahiret gününün nimetlerini umanlar için, demektir.

« لِمَنْ » kelimesinin « لَكُمْ »'den bedel olduğu söylenmiştir. Ancak bunda zayıflık vardır. Çünkü muhatap zamirinden bedel olmaz. Yani, Allah'ı (cc) ve ahiret gününü umanlar için olan güzel bir örnek vardır, demektir.

"Allah'ı çokça zikredenler için.." Yani korkuda, ümidde, darlıkda ve rahatlıkta Allah'ı (cc) çokca zikredenler için, demektir.

22 – Mü'minler ise, düşman birliklerini gördüklerinde "İşte Allah ve Rasulü'nün bize vaad ettiği! Allah ve Resulu doğru söylemiştir" dediler. Bu (orduların gelişi) **ancak onların imanlarını ve Allah'a bağlılıklarını arttırdı.**

Allah'ın (cc) onlara vadi kendisinden imdat ve yardım isteyinceye kadar sarılacaklarıdır. Nitekim ayet-i kerime de:

﴿ أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَأْتِكُمْ مَثَلُ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ ﴾

"Yoksa siz, sizden önce gelip geçmiş kavimlerin başlarına gelenler size de gelmeden cennete gireceğinizi mi sandınız?" [5]

"İşte Allah ve Rasülü'nün bize vaadettiği Allah ve Resulü doğru söylemiştir." dediler. Bildiler ki, galibiyet ve zafer, kendileri lehine vacib olmuştur.

İbni Abbas (ra) dan yapılan rivayete göre Nebi (sav) ashabına:

"Müttefik orduları sonunda üzerinize yürüyecektir." buyurmuştur.

Mü'minler, müşrik ordusunun vadedilen gündeki gelişini gördüklerinde bu sözü söylediler. Bu, önemli bir hususa ve imtihana işarettir. Müttefik ordularının toplanıp üzerlerine gelmesi, ancak onların, Allah'a (cc) ve O'nun va'dine olan imanlarını, ayrıca O'nun kaza ve kaderine olan teslimiyetlerini artırmıştır.

❁ ❁ ❁

[5] Bakara, 214.

23. – 24. ÂYETLER

مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللّٰهَ عَلَيْهِ فَمِنْهُمْ مَنْ قَضٰى نَحْبَهُ وَمِنْهُمْ مَنْ يَنْتَظِرُ وَمَا بَدَّلُوا تَبْدِيلاً ﴿٢٣﴾ لِيَجْزِىَ اللّٰهُ الصَّادِقِينَ بِصِدْقِهِمْ وَيُعَذِّبَ الْمُنَافِقِينَ إِنْ شَٓاءَ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ إِنَّ اللّٰهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٢٤﴾

Meâli

23. Mü'minler içinde Allah'a verdikleri sözde duran nice erler vardır ki İşte onlardan kimi, sözünü yerine getirip o yolda canını vermiştir. Kimi de *(şehitliği)* beklemektedir. Onlar hiçbir şekilde *(sözlerini)* değiştirmemişlerdir.

24. Çünkü Allah sadakat gösterenleri sadakatları sebebiyle mükafatlandıracak, münafıklara -dilerse- azab edecek, yahut da *(tevbe ederlerse)* tevbelerini kabul edecektir. Şüphesiz ki Allah, çok bağışlayan, çok merhamet edendir.

Tefsiri

23 – Mü'minler içinde Allah'a verdikleri sözde duran nice erler vardır. İşte onlardan kimi, sözünü yerine getirip o yolda canını vermiştir. Kimi de (şehitliği) **beklemektedir. Onlar hiçbir şekilde** (sözlerini) **değiştirmediler.**

« ما »'dan önceki harfi cer « صَدَّقَنِى سِنَّ بَكْرِهِ » darbı meselinde olduğu gibi hazfedilmiştir. Yani bu « صَدَّقَنِى فِى سِنِّ بَكْرِهِ » – *"Bana genç yaşında inandı"* şeklindedir. Bu harfi cerin atılması ve fiilin mefulune bitiştirilmesiyle meydana gelmiştir.

Sahabeden bazıları, Resulullah (sav) ile birlikte savaşa katıldıklarında sebat edeceklerine ve şehid oluncaya kadar savaşacaklarına dair söz verdiler. Onlar, Osman b. Afvan, Talha, Sad b. Zeyd, Hamza, Musa'ab b. Umeyr ve diğerleriydi (rhm).

"Onlardan kimi sözünü yerine getirmiştir." Yani Hamza ve Mus'ab gibileri (rhm) şehid olarak ölmüşlerdir.

« قَضَاءُ النَّحْبِ » – *"Sözün yerine getirilmesi"* ölümle ilgili bir ifade oldu. Çünkü her canlı sonradan olanlardandır. Ölmesi gerekir. Sanki bu onun boynunda gerekli bir nezirdir. Öldüğünde ise sözünü yani nezrini yerine getirmiş olur. *"Kimi de beklemektedir."* Yani, Osman ve Talha gibileri (rhm) de şehadet üzere ölümü beklemektedirler. Onlar verdikleri sözü ne tamamen ne de kısmen değiştirmemişlerdir. Ne şehadet şerbetini içen ne de bekleyen. Bunda, ayet-i kerimede de geçtiği üzere verdikleri sözü değiştiren nifak sahiplerine ve kalbi hastalara tariz vardır:

"Daha önce Allah'a arkalarını dönüp kaçmayacaklarına dair söz vermişlerdir."

24 – Çünkü Allah sadakat gösterenleri sadakatları sebebiyle mükâfatlandıracak, münafıklara -dilerse- azab edecek yahut da (tevbe ederlerse) **tevbelerini kabul edecektir. Şüphesiz ki Allah, çok bağışlayan, çok merhamet edendir.**

"Sadakatları sebebiyle" yani, verdikleri sözü yerine getirmeleri sebebiyle, demektir. Tevbe etmedikleri takdirde, münafıklara azap edecek, tevbe ettikleri takdirde ise onların tevbelerini kabul edecektir. Şüphesiz ki Allah (cc), tevbeleri kabul etmek suretiyle çok çok bağışlayandır, Günahları bağışlamak suretiyle de merhamet edendir.

Münafıkları, sanki kötü akıbeti kasteden ve sözlerini değiştirmek suretiyle onu isteyen kişiler olarak niteledi. Sadakat gösterenlerin, vefa göstermek suretiyle doğru bir akibeti kastettikleri gibi. Çünkü her iki gurup, mükafat ve ceza veya onun kendi akıbetine doğru gidiyor. Sanki her ikisi de, akibetinin talebinde ve onun tahsilindeki çalışmada eşit seviyededir.

25. – 27. ÂYETLER

وَرَدَّ اللّٰهُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِغَيْظِهِمْ لَمْ يَنَالُوا خَيْرًا ۚ وَكَفَى اللّٰهُ
الْمُؤْمِنِينَ الْقِتَالَ ۚ وَكَانَ اللّٰهُ قَوِيًّا عَزِيزًا ﴿٢٥﴾ وَأَنْزَلَ الَّذِينَ
ظَاهَرُوهُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مِنْ صَيَاصِيهِمْ وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ
الرُّعْبَ فَرِيقًا تَقْتُلُونَ وَتَأْسِرُونَ فَرِيقًا ﴿٢٦﴾ وَأَوْرَثَكُمْ أَرْضَهُمْ
وَدِيَارَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ وَأَرْضًا لَمْ تَطَؤُهَا ۚ وَكَانَ اللّٰهُ عَلَى كُلِّ
شَيْءٍ قَدِيرًا ﴿٢٧﴾

Meâli

25. Allah, o inkar edenleri hiçbirşey elde etmeden öfkeleriyle geri çevirdi. Allah*(ın yardımı)* savaşta mü'minlere yetti. Allah güçlüdür, mutlak galiptir.

26. Allah, ehli kitaptan, onlara *(müşrik ordularına)* yardım edenleri kalelerinden indirdi ve kalplerine korku düşürdü. Bir kısmını öldürüyor, bir kısmını da esir alıyordunuz.

27. Allah, onların yerlerine, yurtlarına, mallarına ve daha önce ayak basmadığınız topraklara sizi mirasçı yaptı. Allah'ın herşeye gücü yeter.

Tefsiri

25 – Allah, o inkar edenleri hiçbirşey elde etmeden öfkeleriyle geri çevirdi. Allah(ın yardımı**) savaşta mü'minlere yetti. Allah güçlüdür, mutlak galiptir.**

"İnkar edenler" yani, *"müttefik ordularını"* demektir.

« بِغَيْظِهِمْ » haldir. Yani öfkeli oldukları halde demektir.

﴿ تَنْبُتُ بِالدُّهْنِ ﴾ – *"yağ verir"* [6] ayetinde olduğu gibi.

« خَيْرًا », *zafer*dir. Yani *"Müslümanlara karşı zafer kazanamadılar"*, demektir. Onu, onların düşüncesine göre *"hayır"* olarak adlandırdı. « لَمْ يَنَالُوا خَيْرًا » haldir. Yani, *"zafer kazanamadıkları halde"*, demektir. Allah (cc), savaşta rüzgar ve meleklerle mü'minlere yetti. Allah (cc) Kadir'dir, mutlak galiptir.

26 – Allah, ehli kitaptan, onlara (müşrik ordularına) **yardım edenleri kalelerinden indirdi ve kalplerine korku düşürdü. Bir kısmını öldürüyor, bir kısmını da esir alıyordunuz.**

Ehli kitaptan, müttefik ordularına yardım eden Kureyza oğullarını kalelerinden indirdi.

« الصَّيْصِيَةُ » kendisiyle korunulan şeydir.

Rivayet olunduğuna göre Cebrail (as) müttefik ordularının hezimete uğradığı gecenin sabahında Resulullah (sav)'e geldi. Müslümanlar Medine'ye dönmüş, silahlarını çıkarmışlardı. Cebrail (as), atının sırtındaydı. Atının yüzünde ve eyerinde tozlar vardı. Nebi (as):

– *"Ey Cebrail bu* (hal) *nedir?"* diye sordu. Cebrail:

– *"Kureyşi takip ettiğimizden* (böyle oldu)*."* dedi, sonra da:

– *"Ey Allah'ın Resulu! Şüphesiz ki Allah, sana Kureyza üzerine yürümeni emrediyor. Ben onlara gidiyorum. Hakikaten Allah, onları düz bir taş üzerindeki küçük bir yumurta gibi zayıf kıldı. Onlar, sizin için ganimettir. İnsanlara haber ver. İşiten ve itaat edenler, ikindi namazını ancak Kureyza oğulları topraklarında kılsın."* dedi.

Onları yirmi beş gün muhasara ettiler. Resulullah (sav):

---

[6] Müminun, 20.

– *"Benim hükmetmem şartıyla iniyormusunuz?"* dedi. Bunu kabul etmediler.

– *"Sad b. Muaz'ın hükmetmesi üzere* (iniyor musunuz)?" dedi. Onu kabul ettiler. Sad (ra):

– *"Onlar hakkında savaşçılarının öldürülmesi, kadın ve çocuklarının da esir edilmesi üzerine hükmettim."* dedi. Nebi (sav) tekbir getirdi ve:

– *"Gerçekten sen, Allah'ın yedi kat gökler üstündeki hükmüyle hükmettin."* dedi. Sonra onlardan inmelerini istedi. Şehrin çarşısına hendek kazıldı. Onları oraya getirtti ve boyunlarını vurdurdu. Sekizyüz ila dokuzyüz kişiydiler. Denildi ki:

"Onlar altıyüz savaşçı, yediyüz esirdi."

« رُعْبَ » Şam kıraat imamları ve Ali'ye göre « ع »'ın ötresiyledir. « فَرِيقًا » kelimesi, « تَقْتُلُونَ » fiiliyle mansup kılınmıştır. Onlar, erkeklerdi.

"Bir kısmını da esir alıyordunuz." onlar da kadınlar ve çocuklardı.

27 – Allah, onların yerlerine, yurtlarına, mallarına ve daha önce ayak basmadığınız topraklara sizi mirasçı yaptı. Allah'ın herşeye gücü yeter.

"Mallarına..." yani, hayvanlarına, paralarına ve kullandıkları eşyalara sizi mirasçı yaptı. Rivayete göre Nebi (sav), onların akarını, muhacirlere tahsis etti. Ensara bir şey vermedi ve onlara:

"Sizler evlerinizdesiniz" buyurdu.

"Ayak basmadığınız topraklara" yani, savaş kastıyla basmadığınız topraklara, demektir. Onlar da Mekke, İran ve Bizans topraklarıdır. Yahut da Hayber toprağıdır, ya da kıyamete kadar fethedilecek bütün topraklardır.

* * *

28. – 30. ÂYETLER

يَٓا اَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِاَزْوَاجِكَ اِنْ كُنْتُنَّ تُرِدْنَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا فَتَعَالَيْنَ اُمَتِّعْكُنَّ وَاُسَرِّحْكُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا ﴿٢٨﴾ وَاِنْ كُنْتُنَّ تُرِدْنَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَالدَّارَ الْاٰخِرَةَ فَاِنَّ اللّٰهَ اَعَدَّ لِلْمُحْسِنَاتِ مِنْكُنَّ اَجْرًا عَظِيمًا ﴿٢٩﴾ يَا نِسَٓاءَ النَّبِيِّ مَنْ يَأْتِ مِنْكُنَّ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ يُضَاعَفْ لَهَا الْعَذَابُ ضِعْفَيْنِ وَكَانَ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيرًا ﴿٣٠﴾

Meâli

28. Ey peygamber! Eşlerine söyle: "Eğer dünya dirliğini ve süsünü istiyorsanız, gelin size boşanma bedellerinizi vereyim de, sizi güzellikle salıvereyim.

29. Eğer Allah'ı, Rasülünü ve ahiret yurdunu diliyorşanız, bilin ki, Allah içinizden güzel davrananlar için büyük bir mükafat hazırlamıştır."

30. Ey Peygamber hanımları! Sizden kim açık bir hayasızlık yaparsa, onun azabı iki katına çıkarılır. Bu, Allah'a göre kolaydır.

Tefsiri

28 – Ey peygamber! Eşlerine söyle: "Eğer dünya dirliğini ve süsünü istiyorsanız, gelin size boşanma bedellerinizi vereyim de, sizi güzellikle salıvereyim.

"Dünya dirliğini ve süsünü istiyorsanız..." yani, dünya saadetini ve mal çokluğunu istiyorsanız, demektir. « تَعَالَ » aslen üst makamdaki kişi tarafından aşağı makamdaki kişiye kullanılmaktaydı. Daha sonra bunun kullanışı arttı. Ve eşit seviyede her yerde kullanılmaya başlandı.

« تَعَالَيْنَ »'nin manası; *'arzunuzla ve iki işten birini seçerek gelin'*, demektir. Onların, ona karşı kendi başlarına ayaklanmalarını istemedi. *"Beni tehdit ederek ayağa kalktı."* sözünde olduğu gibi.

"Boşanma bedellerinizi vereyim." Yani size boşanma nafakasını vereyim demektir. Kendisiyle ilişkinin olmadığı, boşama işi kendisine bırakılmış kadın hariç her boşanan kadın için nafaka vermek müstehabtır. *"Sizi salıvereyim"* sizi boşayayım, demektir. Onlar dünyalıktan elbise ve nafaka artırımı istemişler ve değişmişlerdi. Bu durum Rasulullah (sav)'ı tasalandırmıştı. Derhal ayet indi. Rasulullah (sav), Aişe (rha)'dan başladı. O da Allah'ı, Rasulü'nü ve ahiret yurdunu seçti. Bu sebepten Resulullah (sav)'in yüzünde sevinç izleri görüldü. Daha sonra onların tümü, Allah'ı (cc), Resulü'nü ve ahiret yurdunu seçtiler.

Rivayete göre Rasulullah (sav), Aişe'ye (rha):

– *"Sana bir şey hatırlatayım. Ebeveyninle istişare edinceye kadar bu işte acele etmemen aleyhine olmaz."* demiş. Ve ona Kur'an'ı okumuştur. Aişe de:

– *Bu hususta ebeveynimle mi istişare yapacağım? Elbette ben Allah'ı, Rasulü'nü ve ahiret yurdunu istiyorum.* [7] demiştir.

Talak hususunda muhayyer bırakılmanın hükmü, koca karısına *"seç"* dediğinde, o da *"kendimi seçtim"* derse, kadın bir bain talakla boş olmuş olur. Kocasını seçerse hiçbirşey vaki olmaz.

Rivayete göre Ali (ra):

"Kocasını seçerse bir ric'i talak vaki olur. kendisini seçerse bir bain talak vaki olur." demiştir.

---

[7] Buhari, 4785. Müslim, 1475.

29 – Eğer Allah'ı, Rasulü'nü ve ahiret yurdunuz diliyorsanız, bilin ki, Allah içinizden güzel davrananlar için büyük bir mükafat hazırlamıştır.

« مِنْ » teb'iz için değil, beyan içindir.

30 – Ey Peygamber hanımları! Sizden kim açık bir hâyâsızlık yaparsa, onun azabı iki katına çıkarılır. Bu, Allah'a göre kolaydır.

"Hâyâsızlık", "çirkinlik ve kötülüğün son haddi" demektir. *"açık"* yani hayasızlığı açık, demektir. « تَبَيَّنَ » – *"ortaya çıktı"* manasına olan « بَيَّنَ » fiilinden gelmektedir.

Mekkeliler ve Ebubekir'e göre « مُبَيَّنَة » şeklinde « ى »'nın üstünüyledir. Denildi ki:

"O, onların, Resulullah (sav)'e, karşı isyanları ve itaatsizlikleridir."

Yine şöyle denildi:

"O zinadır. Ancak Allah, Rasülü'nü bundan korumuştur."

« يُضَاعَفْ لَهَا الْعَذَابُ » Mekkî ve Şâmî'ye göre « يُضَعِّفْ لَهَا الْعَذَابَ » şeklindedir. Ebu Amr, Yezid ve Yakub'a göre « يُضَعَّفْ » şeklindedir.

"İki kat" yani, onların dışındaki kadınların azabının iki katı demektir. Çünkü diğer kadınlar tarafından işlenen çirkinlikler, onlar tarafından işlendiğinde daha da çirkin olur. günahın çirkinliğinin artması, faziletin ziyadeliğine bağlıdır. Kadınlardan hiçbiri, fazilette, Nebi (sav)'in hanımları gibi değildir. Bu sebepten isyankar alim için yapılan kötüleme, isyankar cahile göre daha şiddetlidir. Çünkü alim tarafından işlenen günah daha çirkindir. Bu sebepten hür kişilerin had cezası, kölelerin had cezasından daha ağırdır. Kafir de (bu sebepten) recmedilmez. Onlar üzerine azabın kat kat artırılması Allah'a (cc) göre kolaydır.

31. – 34. ÂYETLER

وَمَنْ يَقْنُتْ مِنْكُنَّ لِلّٰهِ وَرَسُولِهِ وَتَعْمَلْ صَالِحًا نُؤْتِهَا اَجْرَهَا
مَرَّتَيْنِۙ وَاَعْتَدْنَا لَهَا رِزْقًا كَرِيمًا ﴿٣١﴾ يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ لَسْتُنَّ
كَاَحَدٍ مِنَ النِّسَاءِ اِنِ اتَّقَيْتُنَّ فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ
الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ وَقُلْنَ قَوْلًا مَعْرُوفًاۚ ﴿٣٢﴾ وَقَرْنَ فِي
بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْاُولٰى وَاَقِمْنَ الصَّلٰوةَ
وَاٰتِينَ الزَّكٰوةَ وَاَطِعْنَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُۜ اِنَّمَا يُرِيدُ اللّٰهُ لِيُذْهِبَ
عَنْكُمُ الرِّجْسَ اَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًاۚ ﴿٣٣﴾ وَاذْكُرْنَ مَا
يُتْلٰى فِي بُيُوتِكُنَّ مِنْ اٰيَاتِ اللّٰهِ وَالْحِكْمَةِۜ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ لَطِيفًا
خَبِيرًا ﴿٣٤﴾

Meâli

31. Sizden kim, Allah'a ve Resülü'ne iman ile itaat eder ve yararlı iş yaparsa, ona, mükafatını iki kat veririz. Ayrıca biz ona bol bir rızık hazırlamışızdır.

32. Ey Peygamber hanımları! Siz, kadınlardan herhangi biri gibi değilsiniz. Eğer *(Allah'tan)* korkuyorsanız, sözü *(yabancı erkeklere karşı)* yumuşak söylemeyin ki kalbinde hastalık bulunan kimse kötü ümide kapılmasın. Güzel ve münasib sözler söyleyin.

33. Evlerinizde vakarınızla oturun. İlk cahiliyye *(devri kadınlarının açılıp saçılarak, zinetlerini göstererek)* yürüyüşü gibi yürümeyin. Namazı kılın, zekatı verin, Allah'a ve Resulüne itaat edin. Ey ehli Beyt! Allah sizden sadece kiri (günahı) gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor.

34. Evlerinizde okunan Allah'ın ayetlerini ve hikmeti hatırlayın. Şüphesiz Allah, herşeyin içyüzünü bilendir. Ve herşeyden haberi olandır.

Tefsiri

31 – Sizden kim, Allah'a ve Rasülü'ne iman ile itaat eder ve yararlı iş yaparsa, ona, mükâfatını iki kat veririz. Ayrıca biz ona bol bir rızık hazırlamışızdır.

« اَلْقُنُوتُ », taat, demektir. Hamza ve Ali'ye göre « يَعْمَلْ » ve « يُؤْتِهَا » şeklinde her iki fiil de « ى » iledir.

"iki kât..." Yani, başkasına verilen sevabın iki katı, demektir. *"Biz ona bol rızık hazırladık"* yani, kadri yüce cenneti hazırladık, demektir.

32 – Ey Peygamber hanımları! Siz, kadınlardan herhangi biri gibi değilsiniz. Eğer (Allah'tan) **korkuyorsanız, sözü** (yabancı erkeklere karşı) **yumuşak söylemeyin ki kalbinde hastalık bulunan kimse kötü ümide kapılmasın. Güzel ve münasib sözler söyleyin.**

"Siz, kadınlardan herhangi biri gibi değilsiniz." Yani siz, kadın topluluklarından herhangi biri gibi değilsiniz. Kadın milleti, gurup gurup incelense fazilette size eşit hiçbir gurup bulunmaz.

« اَحَدْ » aslen « وَحَدْ » manasınadır. O da « وَاحِدْ » – *"bir"*dir. Daha sonra bu kelime, erkek ve dişi, tekil ve çoğul için eşit şekilde genel olumsuzluk manasına kullanıldı.

"Eğer korkuyorsanız..." yani sakınmayı istiyorsanız ya da eğer sakınan korunan kadınlar iseniz demektir. *"Sözü yumuşak söylemeyin..."* yani perde arkasından erkeklerle konuştuğunuzda sözünüzü töhmet altındaki kadınların sözü gibi edâlı bir şekilde yumuşak söylemeyin, demektir.

« فَيَطْمَعَ » nehyin cevabı olmak üzere mansuptur. *"Kalbinde hastalık bulunan kimse..."* Yani kalbinde şüphe ve fucur bulunan kimse demektir. *"Güzel söz söyleyin"* Yani, yumuşak olmamakla birlikte güzel söz söyleyin, demektir.

33 – Evlerinizde vakarınızla oturun. İlk cahiliyye (devri kadınlarının açılıp saçılarak, zinetlerini göstererek) **yürüyüşü gibi yürümeyin. Namazı kılın, zekatı verin, Allah'a ve Resülü'ne itaat edin. Ey ehli Beyt! Allah sizden sadece kiri** (günahı) **gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor.**

« قَرْنَ » Hubeyre'nin dışındaki Medine'lilere ve Asım'a göredir. Aslı « اِقْرَرْنَ »'dir. Hafifletilmek için « ر » hazfedilmiş ve fetha kendisinden öncekine verilmişir. Ya da aslı « قَارَ – يَقَارُ » – *"toplandı"*'dır. Diğerleri ise « قِرْنَ »'dir. « وَقَرَ – يَقِرُ – وَقَارًا »'den, veya « قَرَّ – يَقِرُّ »'-den gelmektedir. « اِقْرِرْنَ »'nin iki « ر »'sından ilki tekrardan dolayı hazfedildi. Esresi de « ق » nakledildi.

« بُيُوتِكُنَّ » Basra ve Medine ekolü, ve Hafsa göre « ب »'nin ötresiyledir. *"İlk cahiliyye..."* yani eski cahiliyye demektir. Takdiri; *"İlk cahiliyyedeki kadınların, zinetlerini göstererek kırıta kırıta yürümeleri, gibi yürümeyin"* şeklindedir.

İlk cahiliyye; İbrahim (as)'ın doğduğu zamandır. Ya da Adem ile Nuh (asm) arasındaki zamandır. Ya da Davud ve Süleyman (asm)'ın zamanıdır. Son cahiliyye ise; İsa ve Muhammed (asm) arasındaki zamandır. Ya da ilk cahiliyye, İslam'dan önceki küfrün cahiliyyetidir. Son cahiliyye de İslam geldikten sonra işlenen fısku fücûrdür.

"Namazı kılın, zekatı verin, Allah'a ve Rasülü'ne itaat edin." üstünlüklerinden dolayı önce namazı ve zekatı emirle tahsis etti. Sonra da genel olarak bütün taatları zikretti. Çünkü kim o ikisine devam ederse, onlar, onu, diğerlerine götürür.

« أَهْلَ الْبَيْتِ » nida ya da medih olarak mansup kılınmıştır. Bunda, onun (as) hanımlarının onun ehli beytinden olduğuna delil vardır. « عَنْكُمْ »

dedi, çünkü « وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا » – *"sizi tertemiz yapmak istiyor"* sözünün de delâletiyle « اَهْلَ » – *"onun ehli"* kelimesiyle erkekler ve kadınlar kastedilmiştir.

"Allah (cc) sizi günah pisliğinden tertemiz yapmak istiyor."

Daha sonra Resulullah (sav)'in ev halkı, günahlara yaklaşmasın ve onlardan takva ile korunsun diye onları menettiğini, onlara emrettiğini ve onlara öğüt verdiğini beyan etti. Günahları pisliğe, takvayı da temizliğe benzetmek suretiyle istiare yaptı. Çünkü çirkin işleri işleyen kadınlarla evlenmek, bedenin, pisliklerle kirlenmesi gibi, kişiyi lekeler. Temiz kadınlarla evlilik ise, temiz elbise gibi temizdir. Bunda, akıl sahiplerini, kötülüklere karşı nefret ettirme, emirlerine karşı da teşvik vardır.

34 – Evlerinizde okunan Allah'ın ayetlerini ve hikmeti hatırlayın. Şüphesiz Allah, herşeyin içyüzünü bilendir. Ve herşeyden haberi olandır.

"Allah'ın ayetlerini..." yani Kur'an'ı, *"hikmeti"* yani sünneti, ya da Kur'an'ın manalarının açıklamasını. Şüphesiz ki Allah (cc), eşyanın kapalılıklarını ve hakikatini bilendir. Yani O, sizi işlerinizi ve sözlerinizi bilir. O halde O'nun emrine ve nehyine muhalefet etmekten ve Rasülüne isyan etmekten sakının.

Nebi (sav)'in hanımları ile ilgili ayetler inince Müslümanların hanımları:

– *"Bizim hakkımızda hiçbirşey inmedi"* dediler. Bunun üzerine şu ayet indi.

❁ ❁ ❁

35. ÂYET

إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْقَانِتِينَ
وَالْقَانِتَاتِ وَالصَّادِقِينَ وَالصَّادِقَاتِ وَالصَّابِرِينَ وَالصَّابِرَاتِ
وَالْخَاشِعِينَ وَالْخَاشِعَاتِ وَالْمُتَصَدِّقِينَ وَالْمُتَصَدِّقَاتِ وَالصَّائِمِينَ
وَالصَّائِمَاتِ وَالْحَافِظِينَ فُرُوجَهُمْ وَالْحَافِظَاتِ وَالذَّاكِرِينَ اللّٰهَ
كَثِيرًا وَالذَّاكِرَاتِ أَعَدَّ اللّٰهُ لَهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا ﴿٣٥﴾

Meâli

35. Şüphesiz *(Allah'ın emrine uyan)* Müslüman erkekler ve Müslüman kadınlar, mü'min erkekler ve mü'min kadınlar, taata devam eden erkekler ve taata devam eden kadınlar *(niyet, söz ve hareketlerinde)* doğru erkekler ve doğru kadınlar, sabreden erkekler ve sabreden kadınlar, hakkıyla Allah'tan korkan erkekler ve hakkıyla Allah'tan korkan kadınlar, sadaka veren erkekler ve sadaka veren kadınlar, oruç tutan erkekler ve oruç tutan kadınlar, ırzlarını koruyan erkekler ve *(ırzlarını)* koruyan kadınlar, *(tesbih, tahmid, tehlil, tekbir, Kur'an tilaveti ve ilimle)* Allah'ı çok zikreden erkekler ve zikreden kadınlar, *(işte)* Allah, bunlar için bir mağfiret ve büyük bir mükafat hazırlamıştır.

Tefsiri

35 – Şüphesiz (Allah'ın emrine uyan) **Müslüman erkekler ve Müslüman kadınlar, mü'min erkekler ve mü'min kadınlar, taata devam eden erkekler ve taata devam eden kadınlar** (niyet, söz ve hareketlerinde) **doğru erkekler ve doğru kadınlar, sabreden erkekler ve sabreden kadınlar, hakkıyla Allah'tan korkan erkekler ve hakkıyla**

Allah'tan korkan kadınlar, sadaka veren erkekler ve sadaka veren kadınlar, oruç tutan erkekler ve oruç tutan kadınlar, ırzlarını koruyan erkekler ve (ırzlarını) koruyan kadınlar, (tesbih, tahmid, tehlil, tekbir, Kur'an tilaveti ve ilimle) **Allah'ı çok zikreden erkekler ve zikreden kadınlar,** (işte) **Allah, bunlar için bir mağfiret ve büyük bir mükafat hazırlamıştır.**

« اَلْمُسْلِم » – *"Müslim"*, boyun eğilen karşı konulmaz bir harpten sonra barışa girendir. Ya da; işini, Allah'a ısmarlayan, O'na tevekkül eden ve yüzünü O'na döndürendir. Mü'minler Allah'ı, Rasülü'nü ve tasdik edilmesi gerekli şeyleri tasdik edenlerdir.

« اَلْقَانِتِينَ »; taat edenlerdir.

« اَلصَّادِقِينَ »; niyet, söz ve amellerinde doğru olanlardır.

« اَلصَّابِرِينَ »; ibadetleri yerine getirme ve kötülüklerden kaçma hususunda sabredenlerdir.

« اَلْخَاشِعِينَ »; korkanlardır.

Tasadduk edenler; farz ve nafile olarak verenlerdir.

Oruç tutanlar; farz ve nafile olarak oruç tutanlardır. Denildi ki:

"Kim her hafta bir dirhem tasadduk ederse, o tasadduk edenlerdendir. Kim de her ay 'eyyamı bi'd'de (her ayın 13. 14. ve 15. günleri) *oruç tutarsa, o oruç tutanlardandır."*

Irzlarını koruyanlar ve Allah'ı çok çok zikredenler, O'nu tesbih, tahmid, tehlil, tekbir ve Kur'an tilavetiyle zikredenlerdir. İlimle meşgul olmak da zikirdendir. Mana; *"Irzlarını koruyan kadınlar"* ve *"Allah'ı zikreden kadınlar"* manalarını da içermektedir. Çünkü bunlar bir önceki lafızların delâletiyle hazfedilmiştir. Kadınların, erkekler üzerine atfedilmesiyle eşlerin, diğer eşler üzerine atfedilmesi arasında fark vardır. Çünkü birincisi, şu ayeti kerimenin bir benzeridir.

﴿ ثَيِّبَاتٍ وَأَبْكَارًا ﴾ – *"(Rabbi ona)* ***dullar ve bakire eşler*** *(verebilir.)"* [8]

Bu ikisi ayrı ayrı cinslerdir. Tek bir hükümle bir araya gelmişlerdir. Dolayısıyla da aralarında atfın kullanılması gerekmiştir. İkincisi ise sıfatın, sıfat üzerine çoğul harfiyle atfedilmesidir. Manası ise; *"bu taatları bir araya getiren erkekler ve kadınlar"* şeklindedir. Allah (cc), taatlarından dolayı onlara, bağışlanma ve büyük bir mükafat hazırlamıştır.

Resulullah (sav) halası Umeyme'nin kızı Zeynep binti Cahş'ı (rha), azadlı kölesi Zeyd b. Harise'ye (ra) istedi o ve kardeşi Abdullah (rhm), bunu kabul etmediler. Bunun üzerine şu ayet indi.

[8] Tahrim, 5.

36. – 37. ÂYETLER

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللّٰهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ ۗ وَمَنْ يَعْصِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا مُبِينًا ﴿٣٦﴾ وَإِذْ تَقُولُ لِلَّذِي أَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيْهِ وَأَنْعَمْتَ عَلَيْهِ أَمْسِكْ عَلَيْكَ زَوْجَكَ وَاتَّقِ اللّٰهَ وَتُخْفِي فِي نَفْسِكَ مَا اللّٰهُ مُبْدِيهِ وَتَخْشَى النَّاسَ ۚ وَاللّٰهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَاهُ ۖ فَلَمَّا قَضَى زَيْدٌ مِنْهَا وَطَرًا زَوَّجْنَاكَهَا لِكَيْ لَا يَكُونَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ حَرَجٌ فِي أَزْوَاجِ أَدْعِيَائِهِمْ إِذَا قَضَوْا مِنْهُنَّ وَطَرًا ۚ وَكَانَ أَمْرُ اللّٰهِ مَفْعُولًا ﴿٣٧﴾

Meâli

36. Allah ve Resulü bir işe hüküm verdiği zaman, inanmış erkek ve kadına o işi kendi isteklerine göre seçme hakkı yoktur. Her kim Allah ve Resulüne karşı gelirse, apaçık bir sapıklığa düşmüş olur.

37. *(Habibim)* Allah'ın nimet verdiği, senin de kendisine ikram edip *(hürriyete kavuşturduğun)* kimseye: "Eşini yanında tut. Allah'tan kork." diyordun. Halbuki Allah'ın açığa vuracağı şeyi, insanlardan çekinerek içinde gizliyordun. Öyle asıl korkmaya layık olan Allah'tır. Zeyd, o kadından ilişkisini kesince biz onu sana nikahladık ki *(bundan böyle)* evlatlıkları, karılarıyla ilişkilerini kestikleri *(onları boşadıkları)* zaman o kadınlarla evlenmek hususunda mü'minlere bir güçlük olmasın. Allah'ın emri yerine getirilmiştir.

Tefsiri

36 – Allah ve Resulü bir işe hüküm verdiği zaman, inanmış bir erkek ve kadına o işi kendi isteklerine göre seçme hakkı yoktur. Her kim Allah ve Resulüne karşı gelirse, apaçık bir sapıklığa düşmüş olur.

İnanan erkek ve inanan kadın için, Allah (cc) ve Resulullah (sav), herhangi bir işe hüküm verdiğinde diledikleri gibi hareket etmeleri doğru olmaz. Bilakis onlara düşen, kendi görüşlerini onun görüşüne, kendi seçimlerini onun seçimine uydurmaktır.

Bunun üzerine ikisi:

"Razı olduk ey Allah'ın Resulu" dediler. Resulullah (sav), Zeyneb'i Zeyd'e (rhm) nikahladı. Onun adına mehrini kendisine verdi.

« لَهُمْ »'deki zamir, tekil kılınması gerektiği halde çoğul kılındı. Çünkü zikredilen *"erkek ve kadın"* olumsuzlukla geldiler. Bu sebeple de inanan bütün erkek ve kadını kapsadılar. Zamir de lafza değil manaya döndü.

« يَكُونَ » Kufe ehline göre « ى » iledir. « خِيَرَةُ » seçilen şeyi, demektir. bu, emrin vücup için olduğuna delâlet etmektedir.

"Kim de Allah ve Rasulü'ne karşı gelirse apaçık bir sapıklığa düşmüş olur."

Eğer isyan, reddetme ve kabulden imtina etme şeklinde olursa, bu sapıklık ve küfürdür. Ve eğer kabul etmekle ve vucubiyetine inanmakla birlikte yapmamak suretiyle yapılan bir isyansa, sapıklık, hata ve fısktan ibarettir.

37 – (Ey Muhammed!) **Allah'ın nimet verdiği, senin de kendisine ikram edip** (hürriyete kavuşturduğun) **kimseye: "Eşini yanında tut. Allahtan kork." diyordun. Halbuki Allah'ın açığa vuracağı şeyi, insanlardan çekinerek içinde gizliyordun. Asıl korkmaya layık olan Allah'tır. Zeyd, o kadından ilişkisini kesince biz onu sana nikâhladık ki** (bundan böyle) **evlatlıkları, karılarıyla ilişkilerini kestikleri** (onları boşadıkları) **zaman o kadınlarla evlenmek hususunda müminlere bir güçlük olmasın. Allah'ın emri yerine getirilmiştir.**

Allah'ın (cc) en büyük nimet İslam'la şereflendirdiği ve senin de, kendisini azad etmek ve evlatlık edinmek suretiyle ikram ettiğin kişiye *"eşini,* –yani Zeyneb binti Cahş'ı– *yanında tut"* diyordun. Allah'ın (cc) nimeti ve Resulü'nün (sav) nimeti içerisinde yüzen bu kişi Zeyd b. Harise (ra)'dir.

Resulullah (sav), Zeynep b. Cahş'ı (azatlı kölesi) Zeyd b. Harise'ye (rhm) nikahladı. (Onuruna düşkün olan Zeynep (rha) kendine denk görmediği Zeyd'le (ra) evlenmeyi istememiş ancak Resulullah (sav)'in ısrarıyla evet demişti. Fakat Zeyd'e (ra) bir türlü ısınamadı.

Zeyneb b. Cahş, Zeyd'e karşı (şeref ve asaletiyle iftihar edip) büyüklenince Allahu Teala'da Zeyd'in kalbine Zeyneb'le birlikte sabahlamayı çirkin gösterdi ve Resulullah lehine ona karşı olan rağbetini kesti. Resulullah (sav)'e:

– *Eşimden ayrılmak istiyorum, dedi. Resulullah* (sav):

– *Ne oldu. Seni şüpheye sevkeden bir şey mi var?* dedi. Zeyd:

– *Hayır, vallahi ondan hayırdan başka bir şey görmedim. Ancak o, bana karşı asaletiyle büyükleniyor da bu beni incitiyor,* dedi. Resulullah (sav)'de ona:

– *"Eşini yanında tut."* dedi.

"Allah'tan kork (onu boşama)." Bu, tenzihi bir nehiydir. (Tahrîmî değil). Açıklama *"onu boşama"* şeklindedir. Çünkü ilk cümle boşamamasıyla ilgilidir. Ya da *"Allah'tan kork* (onu kibirle ve eşine eziyet vermekle suçlama)." demektir.

"Allah'ın açığa vuracağı şeyi içinde gizliyordun." Yani, Zeyd (ra) onu boşarsa, onu nikahlayacağını gizliyordun.

« وَتُخْفِى فِى نَفْسِكَ » ile « وَتَخْشَى النَّاسَ » ve « وَاللّٰهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشٰيهُ »'deki « و »'lar hal « و »'ıdırlar. Yani insanların konuşmasından korktuğunu gizleyerek, bu hususta en layık olanı sadece Allah'tan (cc) korkman iken insanlardan korkarak ve nefsinde, onu tutmasını isteyerek Zeyd'e (ra): *"Eşini yanında tut."* diyordun. Aişe (ra)'den yapılan bir rivayete göre şöyle demiştir:

"Resulullah (sav) Allah'ın, ona vahyettiği şeylerden birini gizleseydi, bu ayeti gizlerdi."

« وَطَرٌ »; *ihtiyaç,* demektir. birinin, kendisine ait, arzuladığı bir şeydeki ihtiyacını gidermesi durumunda kullanılır. *"Ondaki ihtiyacını, hevesini giderdi."* denilir.

Mana; *"Zeyd'in Zeyneb'e (rhm) karşı ihtiyacı kalmayınca, ona karşı arzusu da kalmadı. Ve onu boşadı. İddet vakti sona erince de onu sana nikahladık."* Rivayete göre, o iddetini tamamladığında Resulullah (sav) Zeyd'e (ra):

– *"Nefsim için senden daha güvenilir birini bilmiyorum. Zeyneb'i bana iste."* dedi. Zeyd:

– *Gittim ve ona: 'Ey Zeyneb! Müjdeler olsun! Resulullah seni istiyor.' dedim, sevindi.*

Ve Resulullah (sav) onunla evlendi. Diğer hanımlarının hiçbirinin düğününde onda verdiği kadar ziyafet vermedi. Bir koyun kesti ve insanlara gün uzayıncaya kadar ekmek ve et yedirdi. Denildi ki:

« قَضَاءُ الْوَطَرِ »; ihtiyaca nail olmak ve ondaki muradına ulaşmaktır. Buradaki mana Allah'ın, olmasını istediği iş (emir) kaçısı olmayan bir şekilde muhakkak olur, (demektir.) Bu, Resulullah'ın (sav) Zeyneb'le evlendirilmesi gibi, olmasını arzu ettiği şeyler için misal olmuştur.

Siyer ve hadislerde Zeyneb'in Zeyd'i (rhm) küçümsediği kölelikten azat edildiği için onu hor gördüğü, bundan dolayı Zeyd'in (ra) de ondan ayrılmak istediği belirtilir.

Kafirlerin ve müşriklerin evlatlığının karısını görünce aşık olup onu boşandırıp almaya kalktığı zannı doğrulmaya çalışılmıştır. Bu sürenin baş taraflarında evlatlık müessesesi yıkılırken burada da evlatlığın hanımı ile evlenmenin izni ortaya konuyor.

38. – 40. ÂYETLER

مَا كَانَ عَلَى النَّبِيِّ مِنْ حَرَجٍ فِيمَا فَرَضَ اللّٰهُ لَهُ ط سُنَّةَ اللّٰهِ فِي
الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلُ ط وَكَانَ اَمْرُ اللّٰهِ قَدَرًا مَقْدُورًا ﴿٣٨﴾ الَّذِينَ
يُبَلِّغُونَ رِسَالَاتِ اللّٰهِ وَيَخْشَوْنَهُ وَلَا يَخْشَوْنَ اَحَدًا اِلَّا اللّٰهَ ط
وَكَفٰى بِاللّٰهِ حَسِيبًا ﴿٣٩﴾ مَا كَانَ مُحَمَّدٌ اَبَٓا اَحَدٍ مِنْ رِجَالِكُمْ
وَلٰكِنْ رَسُولَ اللّٰهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّنَ ط وَكَانَ اللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ
عَلِيمًا ﴿٤٠﴾

Meâli

38. Allah'ın kendisine helal kıldığı bir şeyi yerine getirmekte, peygambere herhangi bir vebâl yoktur. Önce geçen *(peygamberler)* arasında da Allah'ın âdeti *(kanunu)* böyle idi. Allah'ın emri mutlaka yerine gelecek, yazılmış bir kaderdir.

39. O peygamberler ki, Allah'ın gönderdiği emirleri duyururlar, Allah'tan korkarlar ve O'ndan başka kimseden korkmazlar. Hesap görücü olarak Allah, herkese yeter.

40. Muhammed, erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir. Fakat o Allah'ın Resulü ve peygamberlerin sonuncusudur. Allah, herşeyi hakkıyla bilir.

Tefsiri

38 – Allah'ın kendisine helal kıldığı bir şeyi yerine getirmekte, peygambere herhangi bir vebâl yoktur. Önce geçen (peygamberler) **arasında da Allah'ın âdeti** (kanunu) **böyle idi. Allah'ın emri mutlaka yerine gelecek, yazılmış bir kaderdir.**

Allah'ın (cc), kendisine helâl kıldığı ve emrettiği bir hususta -ki o, evlatlığı Zeyd'in boşadığı Zeyneb'in nikahıdır, ya da onun için taktir edilen kadın sayısıdır- Peygamber'e (sav) herhangi bir vebal yoktur.

« سُنَّةَ » kelimesi mastar yerine konulmuş isimdir. « تُرَابًا وَجَنْدَلاً » - *"Toprak olan, taş olan"* sözünde olduğ gibi. Bu, *"peygamber üzerine herhangi bir vebâl yoktur."* sözünü te'kid etmektedir. Sanki şöyle denilmiştir:

"Allah, bunu, geçmiş peygamberlerde adet kılmıştı. O da, kendilerine mubah kılınan şeylere yönelmelerinde, üzerlerine, herhangi bir vebalin olmaması, nikah ve diğer hususlarda da kendilerine kolaylık getirilmesidir. Onların, hanımları ve cariyeleri vardı. Davûd (as)'ın yüz hanımı, üçyüz cariyesi vardı. Süleyman (as)'ın üç yüz hanımı, yediyüz cariyesi vardı."

"Önce geçenler arasında..." Yani daha önce geçen peygamberler arasında, demektir. Allah'ın (cc) emri, yerine gelmesi kesin bir hükümdür.

39 – O peygamberler ki, Allah'ın gönderdiği emirleri duyururlar, Allah'tan korkarlar ve O'ndan başka kimseden korkmazlar. Hesap görücü olarak Allah, herkese yeter.

« اَلَّذِينَ »'yi, ilk « اَلَّذِينَ »'den bedel kılarsan burada durulmaz. Ama onu mahallen merfu ya da medih üzere mansup kılarsan olur. Yani, onlar tebliğ edenlerdir, ya da tebliğ edenleri kastediyorum, demektir.

"Allah'tan başka kimseden korkmazlar." Peygamberleri, Allah'tan (cc) başka hiç kimseden korkmamakla tavsif etti. Bu, ***"İnsanlardan korkuyorsun, halbuki Allah, korkulması en layık olandır."*** sözündeki açıklamadan sonra söylenmiş kinayedir. Allah (cc) bütün korkulara yeter. Küçük büyük herşeyin hesabını soracaktır. Dolayısıyla o, kendisinden korkulmaya layık olandır.

40 – Muhammed, erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir. Fakat o Allah'ın Resulü ve peygamberlerin sonuncusudur. Allah, herşeyi hakkıyla bilir.

Muhammed (sav) gerçekte sizden hiçbir erkeğin babası olmadı ki, babayla oğlu arasında sabit olan hürmeti musahara ve nikah, onunla onun arasında sabit olsun.

"Erkeklerinizden" sözünden maksat, buluğ çağına varan erkeklerdir. O zaman Hasan ve Hüseyin (rhma) bulûğ çağına varmamıştı. Tahir, Tayyip, Kasım ve İbrahim'de küçük yaşta ölmüşlerdi. Fakat o, Allah'ın (cc) peygamberidir. Baba ve çocuklar arasında sabit olan diğer hükümler açısından değil de, kendilerine hürmet ve tazim gösterilmesi açısından, onların da, onlara şefkat ve nasihat etmesi açısından her peygamber, ümmetinin babasıdır. Zeyd (ra) de, gerçekte onun çocuğu olmayan erkeklerinizden biridir. Onun hükmü de sizin hükmünüz gibidir. Evlatlık edinmek, tercih etmek, yaklaştırmak babındandır. Başka bir şey için değildir.

Asım'a göre « خَاتَمَ », « ت »'nin üstünüyledir. *Mühür* manasınadır. Yani o, onların sonuncusudur. Ondan sonra hiç kimse gaybtan haber vermeyecektir, demektir. İsa (as) ondan önceki haber verenlerdendir. İndiğinde Muhammed (sav)'in şeriatine göre onun ümmetinden biri gibi amel eder.

Asım'ın dışındakilere göre « ت »'nin esresiyledir. *Mühürleyen*, manasınadır.

İbni Mesud'un:

"Fakat o, peygamberleri sonlandıran peygamberdir." şeklindeki kıraatı da bunu güçlendirmektedir.

"Allah herşeyi hakkıyla bilendir."

❀ ❀ ❀

41. – 44. ÂYETLER

يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اذْكُرُوا اللّٰهَ ذِكْرًا كَث۪يرًاۙ ﴿٤١﴾ وَسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَاَص۪يلًا ﴿٤٢﴾ هُوَ الَّذ۪ي يُصَلّ۪ي عَلَيْكُمْ وَمَلٰٓئِكَتُهُ لِيُخْرِجَكُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ اِلَى النُّورِۜ وَكَانَ بِالْمُؤْمِن۪ينَ رَح۪يمًا ﴿٤٣﴾ تَحِيَّتُهُمْ يَوْمَ يَلْقَوْنَهُ سَلَامٌۚ وَاَعَدَّ لَهُمْ اَجْرًا كَر۪يمًا ﴿٤٤﴾

Meâli

41. Ey inananlar, Allah'ı çokca zikredin.

42. Ve O'nu sabah akşam tesbih edin.

43. Sizleri karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için Allah size rahmet bahşeder. Melekler de dua *(istiğfar)* ederler.

44. Kendisine kavuştukları gün, Allah'ın onlara iltifatı "selam" dır. Allah onlara çok değerli mükafatlar hazırlamıştır.

Tefsiri

41 – Ey inananlar, Allah'ı çokca zikredin.

O'nu, övgülerle yüceltin ve bunu çokca yapın.

42 – Ve onu sabah akşam tesbih edin.

« بُكْرَةً »; *'gündüzün evveli'*ne denir, « اَص۪يلًا » ise *gündüzün sonu*dur. İkisi özellikle zikredildi. Çünkü gece ve gündüz melekleri bu iki vakitte bir araya gelirler. Katade'den şöyle rivayet olunmuştur:

"Sübhanellahi vel hamdülillahi ve lâ ilahe illallahu vellahu ekber velâ havle velâ kuvvete illâ billahil aliyyil azim" deyiniz.

"Allah'ı zikredin" ve *"O'nu tesbih edin"* fiilleri sabah ve akşama yöneliktir. Tesbih, zikir kapsamındadır. Ancak onu, diğer zikirler üzerine olan üstünlüğünü göstermek için Cebrail (as) ve Mikâil'in (as) diğer meleklerden seçilişi gibi seçti, ayırdı. Çünkü onun manası; O'nun (cc) zatı-

nın, kendisine layık olmayan sıfatlardan tenzihidir. Zikirden ve onun çokca yapılmasından, taat ve ibadetlerin artırılmasının kastedilmesi caizdir. Çünkü onlar da zikir kapsamındadır. Sonra teşbih de sabah ve akşamı zikretti. Buna göre « بُكْرَةً »; sabah namazıdır. « أَصِيلاً » de, öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazıdır. Ya da sabah, akşam, yatsı namazlarıdır.

43 – Sizleri karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için Allah size rahmet bahşeder. Melekler de dua (istiğfar) **ederler.**

Namaz kılan kişi, ruku ve secdesinde eğilip kalktığından, bu hastaya karşı merhamet gösteren ziyaretçi ve çocuğuna karşı merhametinden tekrar evlenmeyen kadın gibi, başkalarına karşı şefkat ve merhamet gösteren kişiler için istiare kılınmıştır. Daha sonra bunun kullanılışı arttı ve sonunda şefkat ve merhamet hususunda kullanılır oldu. « صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْكَ » sözü bundandır. Yani *"Allah, sana şefkat ve merhamet göstersin."* demektir.

Meleklerin salâtından maksat; onların *"Allah'ım! Mü'minlere rahmet et"* sözleridir. Duası kabul olunanlardan olduklarından, sanki hayra çağırdığında size merhamet eden ve şefkat gösteren O'dur. Size, zikri artırmanızı, namaz ve taati da çoğaltmanızı emreden O'dur.

"Karanlıklardan aydınlığa..." yani, günah karanlıklarından taat nuruna, demektir. *"Mü'minlere karşı çok merhametlidir."* Bu, namazla kastedilenin rahmet olduğuna delildir. Rivayete göre:

"Şüphesiz ki Allah ve melekleri peygamber üzerine salat ederler." [9] ayeti nazil olduğunda Ebu Bekir (ra):

– *Ey Allah'ın Resulu, muhakkak ki Allah, sana tahsis ettiği her şerefe bizi de ortak etmiştir.* dedi de bunun üzerine şu ayet nazil oldu.

44 – Kendisine kavuştukları gün, Allah'ın onlara iltifatı "selam" dır. Allah onlara çok değerli mükâfatlar hazırlamıştır.

« تَحِيَّتُهُمْ »'de mastar, mef'ulüne izafet kılınmıştır. Yani, *"Allah'ın selamı onlara"*, demektir. Kendisini gördükleri gün, Allah Tebareke ve Teala *"selam size"* der. O, onlara cenneti hazırlamıştır.

[9] Ahzab, 56.

45. - 48. ÂYETLER

يَٓا اَيُّهَا النَّبِيُّ اِنَّٓا اَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًاۙ ﴿٤٥﴾ وَدَاعِيًا اِلَى اللّٰهِ بِاِذْنِهٖ وَسِرَاجًا مُنٖيرًا ﴿٤٦﴾ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنٖينَ بِاَنَّ لَهُمْ مِنَ اللّٰهِ فَضْلًا كَبٖيرًا ﴿٤٧﴾ وَلَا تُطِعِ الْكَافِرٖينَ وَالْمُنَافِقٖينَ وَدَعْ اَذٰيهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِۜ وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَكٖيلًا ﴿٤٨﴾

Meâli

45. Ey Peygamber! Biz seni hakikaten bir şahit, bir müjdeci ve bir uyarıcı olarak gönderdik.

46. Allah'ın izniyle, bir davetçi ve nûr saçan bir lamba olarak *(gönderdik)*

47. Allah'tan büyük bir lûtfa ereceklerini mü'minlere müjdele.

48. Kafirlere ve münafıklara itaat etme. Onların eziyetlerine *(şimdilik)* aldırma. Allah'a güvenip dayan. Vekil ve destek olarak Allah sana yeter.

Tefsiri

45 – Ey Peygamber! Biz seni hakikaten bir şahit, bir müjdeci ve bir uyarıcı olarak gönderdik.

Ey Peygamber! Biz, seni, kendilerine gönderildiklerinin üzerine, yalanlamalarına ve tasdik etmelerine karşı şahit olarak gönderdik. Yani Allah (cc) katında onlar lehine ve aleyhine senin sözün makbuldur. Hüküm verme de adil bir şahidin sözü kabul edildiği gibi.

« شَاهِدًا », mukadder bir haldir. *"Şahinle avlanan bir adama uğradım."* sözünde olduğu gibi. Yani bununla yarın ki av takdir edilmiş olabilir. Seni, mü'minleri, cennetle müjdeleyici ve kafirleri ateşle uyarıcı olarak gönderdik.

46 – Allah'ın izniyle, bir davetçi ve nûr saçan bir lamba olarak (gönderdik).

"Allah'ın izniyle..." yani, O'nun emri ya da kolaylaştışmasıyla demektir. Hepsi « شَاهِدًا », « مُبَشِّرًا », « نَذِيرًا », « دَاعِيًا » ve « سِرَاجًا » hal üzere mansuptur.

"Nur saçan bir lamba olarak..." yani, Allah'ın (cc) şirk karanlıklarını kendisiyle aydınlattığı ve yolunu kaybedenlerin onunla yolunu bulduğu bir lamba, demektir. Gecenin karanlığının ışık saçan bir lamba ile aydınlandığı ve onunla yol bulunduğu gibi. Cumhura göre bu, Kur'-an'dır. O zaman bunun takdiri şöyle olur: *"Nur saçan bir lamba sahibi olarak ya da nur saçan lambayı okuyucu olarak..."*

"Nur saçan" diye nitelendirildi. Çünkü yağı azaldığında ve fitili inceldiğinde bazı lambalar ışık vermezler. Ya da seni, birliğimize şahit, rahmetimizi müjdeleyici, azabımıza karşı uyarıcı, ibadetimize doğru davetçi ve bizim için de bir lamba bir açık delil olarak gönderdik, demektir.

47 – Allah'tan büyük bir lûtfa ereceklerini mü'minlere müjdele.

Büyük bir sevaba ereceklerini müjdele.

48 – Kafirlere ve münafıklara itaat etme. Onların eziyetlerine (şimdilik) **aldırma. Allah'a güvenip dayan. Vekil ve destek olarak Allah sana yeter.**

"Kafirlere ve münafıklara itaat etme." Bundan maksat; teşviktir. Ya da bulunduğu hal üzere devam ve sebatıdır.

"Eziyetlerine aldırma..." Yani eziyet vermelerine aldırma, demektir. « أَذَيهُمْ »'un faile muzaf olması caizdir. Yani onların sana verdikleri eziyetlere aldırma ve onların eziyetlerinden korkma, demektir.

Ya da mef'ule muzaftır. Yani, savunma amaçlı olarak onlara verdiğin eziyetleri bırak, terket demektir.

"Allah'a güven..." Çünkü onlar hakkında sana O (cc) yeter. İşlerin kendisine havele edildiği biri olarak yeter. Denildi ki:

"Allah'u Teala, peygamberini, beş vasıfla vasıflandırdı ve bu vasıfların her birine uygun bir hitapla mukabele de bulundu.

«Şahit» vasfına 'mü'minleri müjdele' hitabıyla mukabelede bulundu. Çünkü o, kendi ümmeti üzerine şahittir. Onlar da hep beraber, diğer ümmetler üzerine şahitler olurlar. Bu, büyük bir üstünlüktür.

«Müjdeleyici» vasfına 'kafirlerden ve münafıklardan yüz çevir' hitabıyla mukabelede bulundu. Çünkü onlardan yüz çevirdiğinde bütün yönelişi mü'minler üzerine olacaktır. Bu da müjde için en uygun olanıdır.

«Uyarıcı» vasfına 'onların eziyetlerine aldırma' hitabıyla mukabele de bulundu. Çünkü o, onların, hali hazırdaki eziyetlerine karşılık vermediğinde, onlara, er ya da geç bir cezanın gelmesi gerekli oluyor ki, onlar gelecek hakkında bununla uyarılıyorlar.

«Kolaylaştırmasıyla» Allah'a (cc) davet eden vasfına karşı 'Allah'a tevekkül et' hitabıyla mukabelede bulundu. Çünkü kim Allah'a (cc) tevekkül ederse, ona her zorluk kolaylaştırılır.

«Nur saçan bir lamba» vasfına da 'vekil olarak Allah yeter' hitabıyla mukabelede bulundu. Çünkü Allah, mahlukatı hakkında her kime bir delil verirse, ona yaraşan, O'nun, bütün mahlukatından uzaklaşmak ve O'nu vekil edinmektir."

49. – 50. ÂYETLER

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا إِذَا نَكَحْتُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمَسُّوهُنَّ فَمَا لَكُمْ عَلَيْهِنَّ مِنْ عِدَّةٍ تَعْتَدُّونَهَا ۚ فَمَتِّعُوهُنَّ وَسَرِّحُوهُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا ﴿٤٩﴾ يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَحْلَلْنَا لَكَ أَزْوَاجَكَ اللَّاتِي اٰتَيْتَ أُجُورَهُنَّ وَمَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ مِمَّا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَيْكَ وَبَنَاتِ عَمِّكَ وَبَنَاتِ عَمَّاتِكَ وَبَنَاتِ خَالِكَ وَبَنَاتِ خَالَاتِكَ اللَّاتِي هَاجَرْنَ مَعَكَ ۚ وَامْرَأَةً مُؤْمِنَةً إِنْ وَهَبَتْ نَفْسَهَا لِلنَّبِيِّ إِنْ أَرَادَ النَّبِيُّ أَنْ يَسْتَنْكِحَهَا خَالِصَةً لَكَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ ۗ قَدْ عَلِمْنَا مَا فَرَضْنَا عَلَيْهِمْ فِي أَزْوَاجِهِمْ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ لِكَيْلَا يَكُونَ عَلَيْكَ حَرَجٌ ۗ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٥٠﴾

Meâli

49. Ey iman edenler! Mü'min kadınları nikahlayıp da henüz dokunmadan onları boşarsanız, onları iddet müddetince bekletmeniz gerekmez. O halde onları faydalandırın. Ve onları güzel bir şekilde serbest bırakın.

50. Ey Peygamber! Ücretlerini *(mehirlerini)* verdiğin hanımlarını, Allah'ın sana ganimet olarak verdiği ve elinin altında bulunan *(cariye)*-leri, seninle beraber göç eden amca kızlarını, hala kızlarını, dayı ve teyze kızlarını sana helâl kıldık. Bir de kendisini *(mehirsiz)* olarak peygambere

hibe eden ve peygamberin de kendisini almayı dilediği mümin kadını, diğer mü'minlere değil, sırf sana mahsus olmak üzere *(helâl kıldık)*. Biz hanımları ve elleri altında bulunan *(cariyeleri)* hakkında mü'minlere neyi farz kıldığımızı bildirdik ki, sana bir zorluk olmasın. Allah, çok bağışlayan, çok merhamet edendir.

Tefsiri

49 - Ey iman edenler! mümin kadınları nikahlayıp da henüz dokunmadan onları boşarsanız, onları, iddet müddetince bekletmeniz gerekmez. O halde onları faydalandırın. Ve onları güzel bir şekilde serbest bırakın.

"Nikahlayıp..." yani evlenip, demektir. Aslında nikah; ilişki demektir. Evlilik akdinin nikah olarak adlandırılması, akdin ona götüren bir yol olması sebebiyle onu kapsamasındandır. Şarabın, *"günah"* olarak adlandırılması gibi. Çünkü o, onun sebebidir. Racizin sözündeki gibi:

"Develerin hörgüçleri buluttadır." Suyu, develerin hörgüçleri diye adlandırdı. Çünkü o su, develerin hörgüçlerinin gelişmesi sebebidir.

Nikah lafzı, Kur'an'ı Kerim'de sadece nikah akdi manasında kullanılmıştır. Çünkü *"ilişki kurmak"* manasında açıklık vardır. Kur'an'ın âdâbı ise, ona dokunmak, temas kurmak, yaklaşmak, örtmek ve gelmek lafızlarıyla kinayeli bir şekilde ifade şeklindedir.

Ehli kitap kadınları, bu hükümde, mü'min kadınlarla eşit olmasına rağmen, özellikle mü'min kadınların zikredilmesi, mü'mine, öncelikle mü'min kadınlarla evlenmesine dair bir işarettir.

"Henüz dokunmadan..." İlişkiye girmeden. Sahih bir halvet de (başbaşa kalmak da) ilişkiye girmek gibidir.

"Onları, iddet müddetince bekletmeniz gerekmez." Bunda, iddetin, kadınlara, erkekler için gerekli olduğuna dair delil vardır.

« تَعْتَدُّونَهَا »'nın manası, *'iddetlerini tamamladıklarını gördüğünüzde'*, şeklindedir.

"Onları faydalandırın." İlişkiye girmeden önce boşanılan ve mehir de zikredilmemiş olan kadın için bu vacibtir, diğerleri için değil.

"Onları güzel bir şekilde serbest bırakın." Yani, zarar vermek için onları tutmayın ve onları evlerinizden dışarı çıkarın. Çünkü onların sizin için bekleyecekleri bir iddetleri yoktur.

50 – Ey Peygamber! Ücretlerini (mehirlerini) **verdiğin hanımlarını, Allah'ın sana ganimet olarak verdiği ve elinin altında bulunan** (cariye)**leri, seninle beraber göç eden amca kızlarını, hala kızlarını, dayı ve teyze kızlarını sana helâl kıldık. Bir de kendisini** (mehirsiz) **olarak peygambere hibe eden ve peygamberin de kendisini almayı dilediği mü'min kadını, diğer mü'minlere değil, sırf sana mahsus olmak üzere** (helâl kıldık). **Biz hanımları ve elleri altında bulunan** (cariyeleri) **hakkında mü'minlere neyi farz kıldığımızı bildirdik ki, sana bir zorluk olmasın. Allah, çok bağışlayan, çok merhamet edendir.**

"Ücretlerini..." yani mehirlerini, demektir. Çünkü mehir, cinsel organ için verilen ücrettir. Bu sebeple Kerhî:

"Kira lafzıyla söylenen nikah, caizdir" der. Biz de deriz ki:

"Ebedîlik nikahın şartındandır. Belirli bir zamana aitlik de kiranın şartlarındandır. İkisi arasında da tezat vardır."

Onun verilmesi, peşinen verilmesidir. Ya da onun belirlenmesi ve akit esnasında zikredilmesidir.

Allah'ın (cc), ganimet olarak verdiği ve elinin altında bulunan cariyeler, *Safiyye* ve *Cuveyriyye* (r.anhüm)'dir. İkisini de azad etti ve onlarla evlendi.

"Seninle beraber göç eden..." yani, seninle birlikte ve seninle birlikte olmadığı halde göç edenler, demektir. Bilakis hicret, tek başına yeterlidir.

﴿ وَأَسْلَمْتُ مَعَ سُلَيْمَانَ ﴾

"Süleymanla birlikte Müslüman oldum." [10] ayetinde olduğu gibi.

---

[10] Neml, 44.

Ebu Talib'in kızı Ümmü Hani'den (rhma) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resulullah (sav) beni istedi. Ona özür beyan ettim. Özrümü kabul etti de Allah, bu ayeti indirdi. Ben ona helâl olmamıştım. Çünkü ben, onunla birlikte hicret etmemiştim." [11]

"Mü'min bir kadın, kendini, peygambere hibe ederse..." Mü'min kadınlardan herhangi biri, kendini, sana hibe eder ve mehir de istemezse, bu hususta ittifak edilirse, onu sana helâl kıldık, demektir. Çünkü *"kadın"* kelimesi, belirsiz olarak getirilmiştir.

İbni Abbas (ra) şöyle demiştir:

"Bu, gelecekteki bir hükmün beyanıdır. Onun yanındaki hanımlarından hiçbiri hibe ile gelmemiştir." Denildi ki,

"Nefsini hibe eden, Meymûne binti Haris idi, ya da Zeynep Binti Huzeyme idi ya da Ümmü şerik binti Cabir idi, ya da Havle binti Hakîm (rhm) idi."

Hasan « إِنْ » lafzını, « أَنْ » şeklinde « لِ »'ın hazfinin takdirine göre sebep olarak üstünle okumuştur. İbni Mesud (ra) ise, « إِنْ »'siz okumuştur.

"Peygamberin de kendisini almayı dilediği..." Peygamberin (sas), onu nikah altına alması, o, onu isterken almasıdır.

« نَكَحَ » ve « اِسْتَنْكَحَ » fiilleri aynı manayadır denildi. İkinci şart, birinci şartla mukayyettir. Kadının helal kılınmasında, onun kendisini hibesi, hibeden sonra da Resulullah (sav)'in onu nikah etmeyi arzulaması şartı vardır. Sanki şöyle demiştir:

"Eğer kendini sana hibe eder ve sen de onu nikah altına almayı arzularsan onu sana helal kıldık."

Çünkü O'nun (peygamberin) (sav) arzusu, hibeyi kabuldur. Ve hibenin kendisiyle tamam olduğu şeydir. Bunda, hibe lafzıyla nikahın caiz olacağına dair delil vardır. Çünkü Resulullah (sav) ve ümmeti hükümlerde eşittirler. Ancak delillerin, onu tahsis ettiği hususlar müstesna.

---

[11] Tirmizi, 3214.

« خَالِصَةً » yani mehirsiz, demektir. « وَهَبَتْ »'deki zamirden haldır. Ya da yineleyici mastardır. Yani, sana helal kıldıklarımız, sadece sana helaldir, demektir. Sadece ona ait olma manasınadır. « فَاعِلَة » vezninin mastarlarda kullanımı nadir değildir. « عَافِيَة » ve « كَاذِبَة »'de olduğu gibi.

"Diğer mü'minlere değil." Bilakis senden başkaları için mehir, zikredilmese de istenilmese de vacibtir.

"Peygamber isterse..." sözünde hitap ikinci şahıstan üçüncü şahısa geçti. Daha sonra da yine ikinci şahısa geçti. Bunu, bu özel ayrımın, ona, peygamberliği sebebiyle yapılan bir ikram olduğunu ve *"Peygamber"* kelimesini tekrar tekrar zikredilişinin de onu, övmek için olduğunun göstermek içindir.

"Biz hanımları ve elleri altında bulunan cariyeleri hakkında mü'minlere, neyi farz kıldığımızı bildirdik." Yani senin ümmetine eşleri için, mehirden neyi vacib kıldığımızı bildirdik. Ya da onlara, eşlerinin haklarına dair neyi vacib kıldığımızı bildirdik, demektir. Cariyeleri hakkında da, onlara sahip olunması ile ilgili satın alma ve diğer hususları bildirdik.

« حَرَجٌ » zorluk, darlık demektir. Ve *"Diğer mü'minlere değil sırf sana mahsus olmak üzere* (helal kıldık)*"* cümlesine bağlıdır.

"Biz hanımları ve ellerinin altında bulunan cariyeleri hakkında mü'minlere neyi farz kıldığımızı bildirdik." cümlesi, cümle-i mutarızadır. (Parantez cümlesidir)

"Allah (cc) çok çok bağışlayan –ve kulları üzerine genişlik vermek suretiyle– *çok çok merhamet edendir."*

51. - 52. ÂYETLER

تُرْجِى مَنْ تَشَآءُ مِنْهُنَّ وَتُؤْوِى إِلَيْكَ مَنْ تَشَآءُ ۖ وَمَنِ ابْتَغَيْتَ
مِمَّنْ عَزَلْتَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكَ ۚ ذٰلِكَ أَدْنٰى أَنْ تَقَرَّ أَعْيُنُهُنَّ وَلَا
يَحْزَنَّ وَيَرْضَيْنَ بِمَآ اٰتَيْتَهُنَّ كُلُّهُنَّ ۚ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَا فِى
قُلُوبِكُمْ ۚ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيمًا حَلِيمًا ﴿٥١﴾ لَا يَحِلُّ لَكَ النِّسَآءُ مِنْ
بَعْدُ وَلَآ أَنْ تَبَدَّلَ بِهِنَّ مِنْ أَزْوَاجٍ وَلَوْ أَعْجَبَكَ حُسْنُهُنَّ إِلَّا مَا
مَلَكَتْ يَمِينُكَ ۗ وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ رَقِيبًا ﴿٥٢﴾

Meâli

51. Onlardan *(hanımlarından)* dilediğini geri bırakır, dilediğini de yanına alırsın. Kendilerinden uzak durduğun kadınlarından arzu ettiğini tekrar yanına almanda, senin üzerine bir günah yoktur. Öyle yapman, onların gözlerinin aydın olmasına, üzülmemelerine ve hepsinin, senin verdiklerine razı olmalarına daha uygundur, Allah, kalplerinizde olanı bilir. Allah, hakkıyla bilen, ceza da acele etmeyendir.

52. Bundan sonra artık başka kadınlarla evlenmen, bunları başka hanımlarla değiştirmen, güzellikleri hoşuna gitse bile sana helâl değildir. Ancak elinin altında bulunan *(cariyeler)* hariç, başka kadınlar alamazsın. Allah herşeyi gözetler.

Tefsiri

51 – Onların (hanımlarından) **dilediğini geri bırakır, dilediğini de yanına alırsın. Kendilerinden uzak durduğun kadınlarından arzu ettiğini tekrar yanına almanda, senin üzerine bir günah yoktur. Öyle**

yapman onların gözlerinin aydın olmasına, üzülmemelerine ve hepsinin senin verdiklerine razı olmalarına daha uygundur, Allah, kalplerinizde olanı bilir. Allah, hakkıyla bilen, (Halîm)dir (ceza da acele etmeyendir).

« تُرْجِى » Medine kıraat imamları, Hamza, Ali, Halef ve Hafs'a göre « ء »'sizdir. Diğerlerine göre « ء »'lidir. *Geri bırakırsın*, demektir.

"Dilediğini geri bırakır, dilediğini de yanına alırsın." Yani onlardan dilediğinle yatmayı terkedersin, dilediğinle de yatarsın. Ya da dilediğini boşar dilediğini de tutarsın. Ya da onlardan dilediğin için gün taksimatı yapmazsın, dilediğin için de yaparsın, ya da, ümmetinin kadınlarından dilediğinle evlenmez, dilediğinle evlenirsin demektir. Bu, maksat için kapsamlı bir taksimattır. Çünkü ya boşar ya da yanında tutar. Tutarsa ya birlikte olur, ya da olmaz. Ya gün taksimatına sokar, ya da sokmaz. Boşadığında veya uzaklaştırdığında da uzaklaştırılan kadın o taksimatı ya aramaz ya da arar.

Rivayete göre o (sav) onlardan bir kısmını geri bırakmıştı. Onlar, *Cüveyriye, Sevde, Safiyye, Meymûne* ve *Ümmü Habibe* (rhm) idi. Onlar için dilediği kadar gün taksimi yapıyordu. Bir kısmı da yanına aldıklarıydı. Onlar; *Aişe, Hafsa, Ümmü Seleme* ve *Zeynep* (rhm)idi. Beşini geri bırakmış, dördünü yanına almıştı.

Rivayete göre, o muhayyer bırakılmasına rağmen Sevde (rha) hariç diğerlerine eşit muamele yapıyordu. Çünkü o, kendine ait geceyi Aişe'ye (rha) vermişti. Şöyle demişti:

"Beni boşama ki senin hanımların zümresi içerisinde haşrolayım."

"Kendilerinden uzak durduğun kadınlarından arzu ettiğini yanına almanda üzerine bir günah yoktur." Yani geri bırakmak suretiyle nefsinden uzaklaştırdığın hanımlarından birini yatağına çağırmanda ve sohbetini talep etmende hiçbir günah yoktur. Yani onu uzaklaştırdıysan, onu kendine geri çevirmen caiz değildir, diye bir şey yoktur.

« مَنْ » mübteda olarak merfudur. Haberi « فَلَا جُنَاحَ » – *"günah yoktur"* cümlesidir. Bu, sana bırakılmış bir şeydir.

Öyle yapman, onların gözlerinin aydın olmasına, üzülmemelerine ve hepsinin senin verdiklerine razı olmalarına daha uygundur." Yani onların gözbebeklerine, az üzülmelerine ve toptan razı olmalarına daha

yakındır demektir. Çünkü onlar, bu serbestiyetin Allah (cc) tarafından olduğunu bildiklerinde kalpleri rahatlar. Ayrılık gayrılık gider, razılık meydana gelir ve gözler aydın olur.

« كُلُّهُنَّ » merfudur. « يَرْضَيْنَ »'nin « ن »'u te'kid için gelmiştir. « كُلَّهُنَّ » öne geçirilerek « وَيَرْضَيْنَ كُلَّهُنَّ بِمَا آتَيْتَهُنَّ » şeklinde de okunmuştur. Yine « كُلَّهُنَّ » şâz olarak « آتَيْتَهُنَّ »'deki « هُنَّ »'yi te'kid için mensup olarak da okunmuştur.

"Allah kalplerinizde olanı bilir." Bunda, Allah'ın (cc), peygamberinin (sav) dilemesine terkettiği şey hususunda o kadınlardan razı olmayanlar için bir tehdir vardır. Allah (cc), kalplerindekini hakkıyla bilendir. Ceza vermede acele etmez. Dolayısıyla O, korkulmaya ve sakınılmaya layık olandır.

52 - Bundan sonra artık başka kadınlarla evlenmen, bunları başka hanımlarla değiştirmen, güzellikleri hoşuna gitse bile sana helâl değildir. Ancak elinin altında bulunan (cariyeler) **hariç, başka kadınlar alamazsın. Allah herşeyi gözetler.**

« يَحِلُّ » Ebu Amr ve Yakub'a göre « ت » iledir. Diğerlerine göre müzekkerdir. Çünkü çoğulun müennes kılınması hakiki değildir. Bu, fasılsız caiz olursa fasılla haydi haydi olur.

"Bundan sonra..." yani dokuzdan sonra, demektir. Çünkü dokuz, Resulullah (sav)'in eşler hususundaki nisabıydı. Ümmetinin nisabı dört olduğu gibi.

"...bunları başka hanımlarla değiştirmen helal değildir." Yani ikram olsun diye bu dokuz, toptan ya da tek tek başka eşlerle değiştirilmesi delal değildir. Resulullah (sav) onlarla devam etti. Öldüğünde de onlar dokuzdular. *Aişe, Hafsa, Ümmü Habibe, Sevde, Ümmü Seleme, Safiyye, Meymûne, Zeyneb binti Cahş ve Cüveyriye* (rahm).

« مِنْ أَزْوَاجٍ »'deki « مِنْ » olumsuzluğu te'kid içindir. Faydası da yasaklamanın eşlerin cinsinin tamamını kapsamasıdır.

« وَلَوْ أَعْجَبَكَ حُسْنُهُنَّ » cümlesi « تَبَدَّلَ »'nin failinden -ki o zamirdir- haldir. « تَبَدَّلَ » bir şeyi başka bir şeye karşılık almak, demektir. Nekra olduğundan dolayı mef'ulden, yani « مِنْ أَزْوَاجٍ »'den hal değildir. Bunun takdiri, *"onların hoşuna gitmesi tasavvur edildiği halde"*, demektir. denildi ki:

"O Cafer b. Ebi Talib'in hanımı Esma binti Umeyr idi. Güzelliği, onun hoşuna gidenlerdendi." Aişe ve Ümmü Seleme'den (rhma) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resulullah (sav) kadınlardan, dilediği ile evlenmesi, kendisine helal kılınmadan ölmedi."

Yani bu ayet, neshedilmiştir. Onun neshi, ya sünnetle ya da ***"Biz sana eşleri helal kıldık."*** ayetiyle olmuştur. Kur'an'ın iniş düzeni, mushaftaki yazılış düzenine göre değildir.

"Ancak elinin altında bulunan cariyeler hariç..." cariyeler, ona haram kılınanlardan istisna edilmiştir.

« ما » mahallen merfudur. « النِّسَاءُ »'den bedeldir. Allah (cc) herşeyi gözetler, korur. Bu, haddini aşmaya karşı bir uyarıdır.

-53. – 54. ÂYETLER

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ اِلَّٓا اَنْ يُؤْذَنَ لَكُمْ اِلٰى طَعَامٍ غَيْرَ نَاظِر۪ينَ اِنٰيهُۙ وَلٰكِنْ اِذَا دُع۪يتُمْ فَادْخُلُوا فَاِذَا طَعِمْتُمْ فَانْتَشِرُوا وَلَا مُسْتَأْنِس۪ينَ لِحَد۪يثٍۜ اِنَّ ذٰلِكُمْ كَانَ يُؤْذِي النَّبِيَّ فَيَسْتَحْي۪ مِنْكُمْۘ وَاللّٰهُ لَا يَسْتَحْي۪ مِنَ الْحَقِّۜ وَاِذَا سَاَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَسْـَٔلُوهُنَّ مِنْ وَرَٓاءِ حِجَابٍۜ ذٰلِكُمْ اَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّۜ وَمَا كَانَ لَكُمْ اَنْ تُؤْذُوا رَسُولَ اللّٰهِ وَلَٓا اَنْ تَنْكِحُٓوا اَزْوَاجَهُ مِنْ بَعْدِه۪ٓ اَبَدًاۜ اِنَّ ذٰلِكُمْ كَانَ عِنْدَ اللّٰهِ عَظ۪يمًا ﴿٥٣﴾ اِنْ تُبْدُوا شَيْـًٔا اَوْ تُخْفُوهُ فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَل۪يمًا ﴿٥٤﴾

Meâli

53. Ey iman edenler! bir yemek için size izin verilmiş olması hali müstesna, peygamberin evlerine girmeyin. *(Yemeğe çağırılıp da girdiğiniz vakit de)* yemek vaktini gözetlemeyin. Davet edildiğiniz vakit girin. Yemeği yediğinizde hemen dağılın. *(Yemekten sonra)* sohbete dalmayın. Çünkü bu hareketiniz peygamberi üzüyor. Fakat o *(size bunu söylemekten)* utanıyor. Ama Allah, hakkı söylemekten çekinmez. Peygamberin hanımlarından bir şey istediğiniz zaman perde arkasından isteyin. Bu hem sizin kalpleriniz, hem de onların kalpleri için daha temiz bir davranıştır. Sizin, Allah'ın Resülü'nü üzmeniz ve kendisinden sonra onun hanımlarını nikahlamanız asla caiz olamaz. Çünkü bu, Allah katında büyük *(bir günah)*tır.

54. Bir şeyi açığa vursanız da, gizleseniz de şüphe yok ki Allah, herşeyi gayet iyi bilmektedir.

Tefsiri

53 – Ey iman edenler! bir yemek için size izin verilmiş olması hali müstesna, peygamberin evlerine girmeyin. (Yemeğe çağırılıp da girdiğiniz vakit de) **yemek vaktini gözetlemeyin. Davet edildiğiniz vakit girin. Yemeği yediğinizde hemen dağılın.** (Yemekten sonra) **sohbete dalmayın. Çünkü bu hareketiniz peygamberi üzüyor. Fakat o** (size bunu söylemekten) **utanıyor. Ama Allah, hakkı söylemekten çekinmez. Peygamberin hanımlarından bir şey istediğiniz zaman perde arkasından isteyin. Bu hem sizin kalpleriniz, hem de onların kalpleri için daha temiz bir davranıştır. Sizin, Allah'ın Resulü'nü üzmeniz ve kendisinden sonra onun hanımlarını nikahlamanız asla caiz olamaz. Çünkü bu, Allah katında büyük** (bir günah)**tır.**

« اَنْ يُؤْذَنَ لَكُمْ » cümlesi hal makamındadır. Yani, size izin verilmesi hali müstesna, girmeyin, demektir. Ya da zarf makamındadır. Takdiri de; *'size izin verilmesi ânı müstesna'*, şeklindedir.

« غَيْرَ نَاظِرِينَ » cümlesi « لَا تَدْخُلُوا »'dan haldir. İstisna, halin ve vaktin üzerine birlikte vaki olmuştur. Sanki şöyle denilmiştir: *"Peygamberin evlerine ancak izin verdiği vakit girin ve oralara ancak bekleyici olmaksızın girin."* Onlar, Resulullah (sav)'in yemeğini gözleyen bir topluluktur. Giriyorlar, oturuyorlar ve yemeğin gelmesini bekliyorlardı. Manası, *"Ey yemek bekleyiciler! Size, yemek kabını gözetlemeksizin, yemek için izin verilmesi hali müstesna girmeyin"*, şeklindedir.

« انى الطَّعَامُ », *yemeğin gelmesi*dir. Onun için « انَى الطَّعَامُ » – *"yemek vakti geldi"*, denir. « قَلاَهُ قلى » – *"Ona kızdı ve terketti."* sözünde olduğu gibi.

Denildi ki: « اَنَاهُ » *onun vaktidir. Yani yemek vaktini yemek yeme saatini beklemeksizin demektir.*

Rivayete göre Peygamber (sav) Zeyneb'in (rha) düğününde hurma, sevik ve bir koyundan oluşan bir ziyafet verdi. Bir gurup yiyor, çıkıyor. Sonra diğer gurup giriyordu. Bu durum, Enes'in:

– *Ya Resulallah! herkesi çağırdım. Çağıracak başka kimse kalmadı."* deyinceye kadar sürdü. Bunun üzerine Peygamber (as):

– *"Yemeğinizi kaldırın"* dedi. İnsanlar ayrıldılar. Sadece konuşan üç kişi kaldı. Sözü uzattılar. Resulullah (sav) çıkmaları için ayağa kalktı. Odaları gezdi. Hanımlarına selam verdi. O'na (sav) dua ettiler. Sonra geri döndü. O üç kişi hala oturmuş konuşuyorlardı. Resulullah (sav) büyük hâyâ sahibi idi de geri döndü ve bu ayet indi. [12]

« وَلَا مُسْتَأْنِسِينَ » mecrurdur. « نَاظِرِينَ » üzerine atıftır. Ya da mansuptur. Yani söze dalmak için oraya girmeyin, demektir. Oturmayı uzatmaktan menedildiler. Bazısı bazısıyla konuşmak için oturuyor, bu peygambere eziyet veriyor ve o sizi evden çıkarmaktan utanıyordu. Ama Allah, hakkı söylemekten çekinmez. Yani sizin çıkarılmanız haktır. Ve ondan utanılması da gerekmez. Haya, haya sahibini bazı işleri yapmaktan menedince *"hakkı yapmaktan utanmasın"* denir. Yani, sizden utangaç olanlar, onu terketmesin ve ondan imtina etmesin, demektir. Bu, Allah'ın bazı kişileri kendisiyle edeplendirdiği edeptir.

Aişe (ra)'den şöyle rivayet olunmuştur:

"Bazı kişiler hakkında Allah'ın, onlara gazablanmaması ve 'yediğinizde dağılın' demesi yeter."

« سَأَلْتُمُوهُنَّ »'deki zamir, *"peygamberin evleri"* sözünün delaletiyle Resulullah (sav)'in hanımlarına gider. Çünkü oralarda onun hanımları vardır. Bir metayı, ödünç olarak ya da ihtiyaçtan dolayı istediğiniz de perde arkasından isteyin. Bu, şeytanın vesvesesine ve fitnelerin çıkışına karşı, hem sizin kalpleriniz, hem de onların kalpleri için daha temiz bir davranıştır.

Bu ayetin inişinden önce kadınlar, erkeklere görünürlerdi. Ömer (ra) üzerlerine örtü örtünmelerini istiyor ve bu hususta ayet inmesini bekliyordu.

– *"Ey Allah'ın Resulu! Senin yanına iyi de giriyor, günahkar da mü'minlerin analarına örtünmelerini emretsen."* dedi ve bu ayet indi. [13]

---

[12] Buhari, 4794, Müslim, 1428, Müsned, 3/98.
[13] Buhari, 4790.

Zikredildiğine göre biri:

— *Amca kızlarımızla ancak perde arkasından mı konuşacağız, eğer Muhammed ölürse falanca hanımla evleneceğim."* dedi de bu ayet indi. [14]

"Sizin Allah'ın Resulünü üzmeniz ve kendisinden sonra onun hanımlarını nikahlamanız asla caiz olamaz." Yani Resulullah (sav)'e eziyet vermek sizin için caiz değildir. Ölümünden sonra da hanımlarını nikah etmeniz caiz olmaz. Bu, Allah (cc) katında büyük bir günahtır.

54 – Bir şeyi açığa vursanız da, gizleseniz de şüphe yok ki Allah, herşeyi gayet iyi bilmektedir.

Peygambere eziyet verilmesiyle ya da onlarla evlenilmesiyle ilgili birşeyi açığa vursanız da bunu nefislerinize de gizleseniz de şüphe yok ki Allah (cc), herşeyi bilmektedir. Dolayısıyla da sizi onunla cezalandıracaktır.

Hicap ayeti indiğinde babalar, oğullar ve akrabalar *"Ya Resulallah! biz de onlarla perde arkasından mı konuşacağız?"* dediler, şu ayet indi:

---

[14] İbni Said, Vakidî'den rivayet etmiştir. Haşiyetü'l-Keşşaf, 3/556.

55. – 56. ÂYETLER

لَا جُنَاحَ عَلَيْهِنَّ فِي اٰبَٓائِهِنَّ وَلَٓا اَبْنَٓائِهِنَّ وَلَٓا اِخْوَانِهِنَّ وَلَٓا اَبْنَٓاءِ اِخْوَانِهِنَّ وَلَٓا اَبْنَٓاءِ اَخَوَاتِهِنَّ وَلَا نِسَٓائِهِنَّ وَلَا مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُهُنَّۚ وَاتَّق۪ينَ اللّٰهَۜ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ شَه۪يدًا ﴿٥٥﴾ اِنَّ اللّٰهَ وَمَلٰٓئِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّۜ يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْل۪يمًا ﴿٥٦﴾

Meâli

55. O hanımlara babaları, oğulları, kardeşleri, kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, kadınları *(mü'min kadınlar)* ve ellerinin altında bulunan *(cariye)*leri hakkında bir günah yoktur. Bununla beraber *(Ey Peygamber hanımları!)* Allah'tan korkun. Şüphesiz ki Allah, herşeye şahittir.

56. Muhakkak Allah ve melekleri, peygambere çok salat ederler. *(onun şerefini gözetmeye, şanını yüceltmeye özen gösterirler.)* Ey mü'minler! Siz de ona salat edin ve tam bir teslimiyetle selam verin.

Tefsiri

55 – O hanımlara babaları, oğulları, kardeşleri, kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, kadınları (mü'min kadınlar) **ve ellerinin altında bulunan** (cariye)**leri hakkında bir günah yoktur. Bununla beraber** (Ey Peygamber hanımları!) **Allah'tan korkun. Şüphesiz ki Allah, herşeye şahittir.**

"Kadınları" yani, mü'min kadınları demektir. Yani bunlara karşı örtünmemelerinden dolayı onlar üzerine hiçbir günah yoktur, demektir. Amca ve dayıyı zikretmedi. Çünkü o ikisi ana-baba makamındadır. Amcanın *"baba"* olarak adlandırılması Kur'an'da geçmektedir. Allah'u Teala şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَإِلٰهَ اٰبَٓائِكَ إِبْرٰهِيمَ وَإِسْمٰعِيلَ وَإِسْحٰقَ ﴾

"Bunların, "İbrahim, İsmail ve İshak'ın ilahı." [15]

Halbuki İsmail (as), Yakub'un (as) amcasıdır. Cumhura göre onların köleleri, yabancılar gibidir. Daha sonra sözü üçüncü şahıstan ikinci şahısa geçirdi. Bu geçişte onlar lehine büyük bir üstünlük vardır. Sanki şöyle demiştir:

"Örtünmeyle ilgili emrolunduğunuz şey hususunda Allah'tan korkun." Bu hususta vahiy, perdelenmeyle ve çepe çevre korunmakla ilgili olarak inmiştir. Şüphesiz ki Allah (cc), herşeyi bilmektedir. İbni Ata şöyle demiştir:

"Şahîd organların hareketlerini bildiği gibi, kalplerden geçen hatıraları da bilendir."

56 – Muhakkak Allah ve melekleri, peygambere çok salât ederler. (Onun şerefini gözetmeye, şanını yüceltmeye özen gösterirler.) **Ey mü'minler! Siz de ona salat edin ve tam bir teslimiyetle selam verin.**

"Ona salat edin" yani « اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰى مُحَمَّدٍ » ya da « صَلَّى اللّٰهُ عَلٰى مُحَمَّدٍ » deyin, demektir. *"Selam verin"* yani, « اَللّٰهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ عَلٰى مُحَمَّدٍ » deyin. Ya da *"onun emrine ve hükmüne tam olarak boyun eğin"* demektir. Resulullah (sav)'e bu ayet soruldu da şöyle cevap verdi:

"Şüphesiz ki Allah, benim için iki melek tayin etmiştir. Müslüman bir kulun yanında zikredilirim de bana salâvat getirir. O iki melek de 'Allah seni bağışlasın' derler. Allah ve melekleri de bu iki meleğe cevaben 'Âmin.'

[15] Bakara, 133.

derler. Yine Müslüman bir kulun yanında zikredilirim de bana salâvat getirmez. Bu sefer o iki melek 'Allah seni bağışlamasın' derler. Allah ve melekleri de bu iki meleğe cevaben 'Âmin' derler." [16]

Tahavi'ye göre ömürde bir defa salâvat getirmek vacibtir. Kerhî'ye göre ise her ismi zikredildiğinde getirmek vacibtir. İhtiyat budur. Cumhur da bu görüştedir.

"Allah, peygambere ve âline salât etsin." şeklinde peygambere salavat getirdikten sonra ona atfen başkası üzerine de salavat getirilirse, bunda hiçbir sakınca ve söz yoktur. Ama ondan başkasına mesela ehli beyte tek başına salavat getirilirse, bu mekruhtur. Bu Rafîzîlerin alametlerindendir.

❁ ❁ ❁

[16] Heysemi, Mecmeü'z-Zevaid, 7/93.

57. – 58. ÂYETLER

إِنَّ الَّذِينَ يُؤْذُونَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ لَعَنَهُمُ اللّٰهُ فِى الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَأَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا مُهِينًا ﴿٥٧﴾ وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ بِغَيْرِ مَا اكْتَسَبُوا فَقَدِ احْتَمَلُوا بُهْتَانًا وَإِثْمًا مُبِينًا ﴿٥٨﴾

Meâli

57. Allah ve Resulü'nü incitenlere Allah, dünyada da ve ahirette lanet etmiş ve onlar için horlayıcı bir azap hazırlamıştır.

58. Mü'min erkeklere ve mü'min kadınlara, yapmadıkları bir şeyden dolayı eziyet edenler, şüphesiz bir iftira ve apaçık bir günah yüklenmişlerdir.

Tefsiri

57 – Allah ve Resulü'nü incitenlere Allah, dünyada da ve ahirette lanet etmiş ve onlar için horlayıcı bir azap hazırlamıştır.

Yani Allah'ın (cc) peygamberini incitenler, demektir. Allah'ın (cc) isminin zikredilmesi, onu şereflendirmek içindir. Ya da *"Allah'ı ve Resulü'nün incitenler"* sözüyle, Allah'ı (cc) ve peygamberliği inkar gibi Allah'ın (cc) ve Resulünün (sav) razı olmadığı fiiller mezacen kastedilmiştir. Her ikisi içinde mecâzi anlamdadır. Çünkü sadece Allah Resulü hakkında (sav) eziyet görmenin hakikati düşünülebilir.

Ki bir lafızda hem hakikat hem de mecaz biraraya toplanmaması için *"Allah onları dünyada da ahirette de lanetlemiştir."* Yani onları her iki dünyada da rahmetinden kovmuştur. (Ayrıca) ahirette de onlar için horlayıcı bir azap hazırlamıştır.

58 – Mü'min erkeklere ve mü'min kadınlara, yapmadıkları bir şeyden dolayı eziyet edenler, şüphesiz bir iftira ve apaçık bir günah yüklenmişlerdir.

Allah'a (cc) ve Resulü'ne (sav) eziyet verilmesi mutlak olarak kullanılmıştır. Mü'min erkek ve kadınlara eziyet verilmesi ise kayıt altına alınmıştır. Çünkü Allah (cc) ve Resulü'ne (sav) verilen eziyet, kesinlikle haksızdır. Diğerinde ise had ve tazir gibi hak olanlar da var, batıl olanlar da. Denildi ki:

"Bu ayet, Hz. Ali (ra)'a eziyet veren ve ona ad takan münafıklardan bir gurup hakkında nazil oldu."

"İstemedikleri halde kadınlara takılan zinakar hakkında nazil oldu" da denildi. Fudayl şöyle demiştir:

"Haksız yere köpeğe ve domuza bile eziyet vermen helâl olmazken mü'min erkek ve kadınlara eziyet vermen nasıl caiz olur?"

Şüphesiz ki onlar büyük bir yalan ve apaçık bir günah yüklenmişlerdir.

59. – 62. ÂYETLER

يَٓا اَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِاَزْوَاجِكَ وَبَنَاتِكَ وَنِسَٓاءِ الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ
عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلَابِيبِهِنَّ ذٰلِكَ اَدْنٰٓى اَنْ يُعْرَفْنَ فَلَا يُؤْذَيْنَ
وَكَانَ اللّٰهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٥٩﴾ لَئِنْ لَمْ يَنْتَهِ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ
فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ وَالْمُرْجِفُونَ فِي الْمَدِينَةِ لَنُغْرِيَنَّكَ بِهِمْ ثُمَّ
لَا يُجَاوِرُونَكَ فِيهَٓا اِلَّا قَلِيلًا ﴿٦٠﴾ مَلْعُونِينَ اَيْنَ مَا ثُقِفُٓوا
اُخِذُوا وَقُتِّلُوا تَقْتِيلًا ﴿٦١﴾ سُنَّةَ اللّٰهِ فِي الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلُ
وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللّٰهِ تَبْدِيلًا ﴿٦٢﴾

Meâli

59. Ey Peygamber! Hanımlarına, kızlarına ve mü'minlerin kadınlarına *(bir ihtiyaç için dışarı çıktıkları zaman)* üzerlerine cilbablarını (çarşaflarını) almalarını söyle. Bu onların tanınıp da incitilmemesi için en elverişli olandır. Allah, çok bağışlayan, çok merhamet edendir.

60. Andolsun ki, münafıklar, kalplerinde hastalık bulunanlar, şehirde kötü haber yayanlar, *(bu hallerinden)* vaz geçmezlerse, mutlaka seni, onlara musallat ederiz. Sonra orada, senin yanında ancak az bir zaman kalabilirler.

61. Hepsi de lanetlenmiş *(Allah'ın rahmetinden kovulmuş olarak)* nerede ele geçirilirse, yakalanır ve öldürülürler.

62. Allah'ın önceden geçen *(millet)* ler hakkındaki kanunu budur. Allah'ın kanununu değiştirmeye asla *(imkan)* bulamazsın.

Tefsiri

59 – Ey Peygamber! Hanımlarına, kızlarına ve mü'minlerin kadınlarına (bir ihtiyaç için dışarı çıktıkları zaman) **üzerlerine cilbablarını** (çarşaflarını) **almalarını söyle. Bu onların tanınıp da incitilmemesi için en elverişli olandır. Allah, çok bağışlayan, çok merhamet edendir.** [17]

Cilbab; Müberid'den naklen; dışarı çıkıldığında giyilen üstlük gibi her tarafı örten şeydir. (Çarşaf gibi).

"Cilbablarını üzerlerine almalarını söyle." cümlesinin manası; *"üstlerine sarkıtmalarını ve onlarla yüzlerini örtmelerini söyle"*, demektir. Denir ki:

"Kadının yüzündeki örtü kaydığında, senin elbisen yüzüne gelir."

« مِنْ » teb'iz içindir. Yani örtünün bir kısmı salıverilir, artan kısmı ile yüze örtülür. Cariyelerden ayırdedilecek şekilde örtünür. Ya da maksat, kendilerine ait örtülerin bir kısmıyla örtünmeleri ve günlük elbiseler ve baş örtüsü içerisinde cariyeler gibi bayağı kıyafetli olmamalarıdır. Çünkü çok defa onların evlerinde iki örtüsü olur.

İslam'ın başlangıcında kadınlar, cahiliyyedeki adetleri üzerine bayağı kıyafetler giyiyorlar ev elbisesi ve baş örtüsü içinde dışarı çıkıyor-

---

[17] Ayet-i Kerime'de geçen cilbab kelimesini türkçe olarak tefsir yazan müfessirlerden Konyalı Mehmed Vehbi *"çarşaf"* olarak tercüme etmiştir. Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır ise bu kelimeyi şöyle açıklamıştır:

"Cilbab" tabirinde iki vecih vardır. Birisi; cilbablarından birisiyle bütün bedenini sıkıca örtmek. Diğeri de Cilbabın bir tarafıyla başından yüzünü örtmek. İki türlü örtünme şekli vardır. Birisi: Kaşlarına kadar başını örttükten sonra büküp yüzünü de örtmek, yalnız tek bir gözünü açık bırakmak. İkincisi ise: Alnının üzerinden sıkıca sardıktan sonra burnunun üzerinden dolayıp gözlerin ikisi de açık kalsa bile yüzün kısm-ı azamını (büyük kısmını) ve göğsü tamamen örtmüş bulunmaktır.

Ümmü Seleme (rha) diyor ki: *"Bu ayet nazil olduğunda ensar kadınları üzerlerine siyah elbiseler giyerek öyle bir sekinet ile çıkmışlardı ki sanki başları üzerinde kuşlar varmış gibiydi."*

Merhum Elmalılı Hamdi Yazır Hazretleri, bu ifadelerin altına şu dipnotu düşmüştür:

"Ben 1310'da İstanbul'a geldiğim zaman, İstanbul hanımlarının bir peçe ilave edilmek ve elde açık bir şemsiyye bulunmak şartıyla tesettür tarzları bu idi." (Hak Dini Kur'an Dili, 6 / 3928, Eser Neşriyat, İstanbul.)

lardı. Hür ile cariye arasında hiçbir fark yoktu. Gençler, geceleri, hurmalıklara ve arazilere ihtiyaçlarını gidermek üzere gelen cariyeleri rahatsız ediyorlardı. Bazan de cariye zannıyla hür kadınlara saldırıyorlardı. Bu sebepten hür Müslüman kadınlar vücudu örten dış elbisesi giymek, başları ve yüzleri örtmek suretiyle cariye kıyafetinden farklı bir kıyafete bürünmeleriyle emrolundular. Böyle örtünsünler ki onlara hiç kimse tamah etmesin.

"Onların tanınması ve incitilmemesi için en elverişli olan budur." ayeti de bunu ifade etmektedir. Yani, kendilerine saldırılmaması için evlâ ve layık olan (cariyelerden ayırdedilmeleri) tanınmalarıdır. Allah (cc), geçmiş taşkınlıkları çok çok bağışlayandır, güzel ahlakı öğretmek suretiyle de çok çok esirgeyendir.

60 – Andolsun ki, münafıklar, kalplerinde hastalık bulunanlar, şehirde kötü haber yayanlar, (bu hallerinden) **vazgeçmezlerse mutlaka seni, onlara musallat ederiz. Sonra orada, senin yanında ancak az bir zaman kalabilirler.**

"Kalplerinde hastalık olanlar..." günahkarlar, zinakarlar.

﴿ فَيَطْمَعَ الَّذِى فِى قَلْبِهِ مَرَضٌ ﴾

"Kalbinde hastalık bulunan kişi tamah eder,"[18] ayeti de bunu ifade etmektedir.

"Şehir de kötü haber yayanlar," onlar Resulullah (sav)'in seriyyeleri hakkında kötü haber uyduruyorlardı. *"Hezimete uğradılar, öldürüldüler, onlar üzerine şu şu kadar atlı gönderildi."* diyorlar, bununla da mü'minlerin maneviyatını kırıyorlardı.

Yalan yere haber verdiğinde « أَرْجَفَ بِكَذَا » denir. Çünkü o, sabit olmayan, sallanan bir haberdir. « رَجْفَةٌ », *"zelzele"* kelimesinden gelmektedir.

"Seni onlara musallat ederiz..." Sana onların ezilmelerini emrederiz. Ya da seni, onlar üzerine göndeririz, demektir. *"Sonra orada az bir zaman kalabilirler."* yani Medine'de.

---

[18] Ahzab, 32.

Bu cümle « لَنُغْرِيَنَّكَ » olduğu için, bununla, yemine cevap verilmesi caizdir. Vatandan sürülmek, bütün musibetlerin en büyüğü olduğundan, hali atfedildiği halden çok uzak olduğu için « ثُمَّ » ile atfedilmiştir. Mana şudur:

"Münafıklar, düşmanlıklarından ve hilelerinden, fasıklar işledikleri günahlardan yalan haber yayıcıları, kötü haber uydurmaktan vazgeçmezlerse, sana onları mahveden işleri yapmanı emredeceğiz. Sonra onları, Medine'den sürülmeyi istemeye ve yola çıkıncaya kadar az bir zaman seninle orada kalmaya talep etmeye zorlayacaksın."

Bu, mecaz yollu, o insanların arasını bozmaya teşviktir.

61 – Hepsi de lanetlenmiş (Allah'ın rahmetinden kovulmuş olarak) **nerede ele geçirilirse, yakalanır ve öldürülürler.**

« مَلْعُونِينَ » kötüleme üzerine mansuptur. Ya da haldir. Yani *"seninle ancak lanetlenmişler olarak yaşarlar"*, demektir.

İstisna; geçtiği üzere, zarf ve hal üzerine birlikte gelmiştir. « أُخِذُوا » ile mansup kılınmamıştır. Çünkü şart harflerinden sonra gelenler, ondan öncesinde amel etmezler.

"Nerede ele geçirilirlerse..." yani nerede bulunurlarsa, demektir. « قُتِّلُوا » nun tef'il babından olması çokluğa delâlet etmektedir.

62 – Allah'ın önceden geçen (millet)**ler hakkındaki kanunu budur. Allah'ın kanununu değiştirmeye asla** (imkân) **bulamazsın.**

« سُنَّةَ » mastar makamındadır. Yineleyicidir. Yani Allah (cc), peygamberlere karşı, iki yüzlülük yapanlar hakkında her nerede bulunurlarsa bulunsunlar öldürülmelerine hükmetmiştir. Allah kanununu değiştirmez. Bilakis onu, bütün ümmetlerde aynı şekilde icra eder.

❀ ❀ ❀

63. – 68. ÂYETLER

يَسْـَٔلُكَ النَّاسُ عَنِ السَّاعَةِ ۖ قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ اللّٰهِ ۖ وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّ السَّاعَةَ تَكُونُ قَرِيبًا ﴿٦٣﴾ إِنَّ اللّٰهَ لَعَنَ الْكَافِرِينَ وَأَعَدَّ لَهُمْ سَعِيرًا ۙ ﴿٦٤﴾ خَالِدِينَ فِيهَٓا أَبَدًا ۚ لَا يَجِدُونَ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ۚ ﴿٦٥﴾ يَوْمَ تُقَلَّبُ وُجُوهُهُمْ فِي النَّارِ يَقُولُونَ يَا لَيْتَنَٓا أَطَعْنَا اللّٰهَ وَأَطَعْنَا الرَّسُولَا ﴿٦٦﴾ وَقَالُوا رَبَّنَٓا إِنَّٓا أَطَعْنَا سَادَتَنَا وَكُبَرَٓاءَنَا فَأَضَلُّونَا السَّبِيلَا ﴿٦٧﴾ رَبَّنَٓا اٰتِهِمْ ضِعْفَيْنِ مِنَ الْعَذَابِ وَالْعَنْهُمْ لَعْنًا كَبِيرًا ۟ ﴿٦٨﴾

Meâli

63. İnsanlar sana *(kıyametin)* zamanını soruyorlar. De ki: "Onun bilgisi Allah'ın yanındadır. Ne bilirsin. Belki de zamanı yakındır."

64. Şu muhakkak ki Allah kafirleri rahmetinden kovmuş ve onlara çılgın bir ateş hazırlamıştır.

65. Orada ebedî olarak kalacaklar. *(Kendilerini koruyacak)* ne bir dost, ne de bir yardımcı bulacaklardır.

66. Yüzleri ateşe evrilip çevrildiği gün: "Eyvah bize! Keşke Allah'a itaat etseydik, peygambere itaat etseydik." derler.

67. "Ey Rabbimiz! Biz reislerimize ve büyüklerimize uyduk da onlar bizi yoldan saptırdılar." derler.

68. "Rabbimiz! Onlara iki kat azap ver ve onları büyük bir lanetle rahmetinden kov."

Tefsiri

63 – İnsanlar sana (kıyametin) zamanını soruyorlar. De ki: "Onun bilgisi Allah'ın yanındadır. Ne bilirsin. Belki de zamanı yakındır."

Müşrikler, Resulullah (sav)'e, alay yollu, acele gelmesini isteyerek, kıyametin vaktinden soruyorlardı. Yahudiler de onu imtihan etmek için soruyorlardı. Çünkü Allah'u Teala ne Tevrat'ta ne de diğer kitaplarda onun vaktini bildirmiş değildi. Allah (cc), peygamberine, onun Allah'ın (cc) kendine mahsus bir ilim olduğunu onlara bildirmesini emretti. Sonra da acele edenler için tehdit olsun, imtihan edenler için de susturucu bir cevap olsun diye peygamberine onun vukuunun yakın olduğunu şu sözüyle beyan etti.

"De ki: 'Onun bilgisi, Allah'ın katındadır. Ne bilirsin belki de zamanı yakındır.'" Yani belki de o yakın bir şeydir. Ya da kıyamet, yakın bir zamanda olur, demektir.

64 – Şu muhakkak ki Allah kafirleri rahmetinden kovmuş ve onlara çılgın bir ateş hazırlamıştır.

« سَعِيرًا» şiddetle yanan ateştir.

65 – Orada ebedî olarak kalacaklar. (kendilerini koruyacak) **ne bir dost, ne de bir yardımcı bulacaklardır.**

"Orada edebî olarak kalacaklar" bu, Cehmiyye mezhebini reddetmektedir. Çünkü onlar, cennet ve cehennemin sona ereceğini zannetmektedirler.

« سَعِيرًا »'dan sonra vakfe yoktur. Çünkü «خَالِدِينَ فِيهَا» – *"orada kalacaklardır"* sözü, « لَهُمْ »'deki zamirden haldir. Ne bir dost, ne de onlardan azabı menedecek bir yardımcı bulamazlar.

66 – Yüzleri ateşte evrilip çevrildiği gün "Eyvah bize! Keşke Allah'a itaat etseydik, peygambere itaat etseydik" derler.

Yüzleri ateşte evrilip çevrildiği günü zikret. Tencere içinde, kaynadığında, dönüp dolaşan parçaları gördüğün gibi onlar, her yerde evrilip çevrilirler.

Özellikle *"yüz"*ü zikretti. Çünkü yüz, insan bedenindeki en mükerrem organdır. Ya da yüzden maksat, bütün bedendir.

« يَقُولُونَ » haldir. *"Keşke Allah'a (cc) itaat etseydik, peygambere itaat etseydik de bu azaptan kurtulsaydık"*, derler. Temenninin, kendilerine fayda vermediği bir anda temenni de bulunurlar.

67 – "Ey Rabbimiz! Biz reislerimize ve büyüklerimize uyduk da onlar bizi yoldan saptırdılar." derler.

« سَادَتَنَا » kavli « سَيِّدٌ » – *"reis"* kelimesinin çoğuludur. Şam, Sehl ve Yakub'a göre çoğulun çoğulu olarak « سَادَاتِنَا » şeklindedir. Maksat; *"onlara küfrü telkin eden ve onu, onlara güzel gösteren kafir reisleridir"*.

"Büyüklerimize..." yani, yaşlılarımıza ya da alimlerimize, demektir.

"Bizi yoldan saptırdılar..." 'yolu sapıttı onu da saptırdı' denir. « السَّبِيلَا »'nın sonundaki « ا » sadece ses içindir. Şiirin kafiyelerinde olduğu gibi, ayetlerin fasılalarında zikredilmiştir. Faydası, duruştur. Sözün bittiğine ve kendisinden sonraki sözün başlayacağına işarettir.

68 – "Rabbimiz! Onlara iki kat azap ver ve onları büyük bir lanetle rahmetinden kov."

Rabbimiz! Onlara saptıkları ve saptırdıkları için iki kat azap ver. Lanetin en büyüğüne ve en şiddetlisine delâlet etmesi için Asım'a göre « ب » ile « كَبِيرًا » şeklindedir. Diğerlerine göre ise, lânet sayılarını çoğaltmak için « ث » ile « كَثِيرًا » şeklindedir.

❀ ❀ ❀

69. – 71. ÂYETLER

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لَا تَكُونُوا كَالَّذ۪ينَ اٰذَوْا مُوسٰى فَبَرَّاَهُ اللّٰهُ مِمَّا قَالُواۜ وَكَانَ عِنْدَ اللّٰهِ وَج۪يهًاۜ ﴿٦٩﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَد۪يدًاۙ ﴿٧٠﴾ يُصْلِحْ لَكُمْ اَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْۜ وَمَنْ يُطِعِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظ۪يمًا ﴿٧١﴾

Meâli

69. Ey iman edenler! siz de Musa'yı incitenler gibi olmayın. Nihayet Allah, onu, dedikleri şeyden temize çıkardı. O, Allah katında göz de *(itibarlı)* idi.

70. Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve doğru söz söyleyin.

71. *(Çünkü böyle davranırsanız)*, Allah işlerinizi düzeltir ve günahlarınızı bağışlar. Kim Allah ve Resulü'ne itaat ederse büyük bir kurtuluşa ermiş olur.

Tefsiri

69 – Ey iman edenler! siz de Musa'yı incitenler gibi olmayın. Nihayet Allah, onu, dedikleri şeyden temize çıkardı. O, Allah katında göz de (itibarlı) idi.

Bu ayet, Zeyd, Zeyneb ve bazılarının bu husustaki işitilen dedikoduları hakkında inmiştir. « ما » mastariyye ya da mevsûledir. Herhangisi olursa olsun maksat, bu sözün içeriğinden ve ortaya koyduğundan -ki o ayıplı bir iştir- beraattir. Musa'nın (as) incitilmesi bir fahişenin sözüdür ki, Karun, ondan Musa (as) ile birlikte olduğunu söylemesini istemiştir; ya da onların, Musa'nın (as) Harun'u öldürdüğü, fakat Allah'ın (cc) onu dirilttiği şeklindeki ithamlarıdır. Allah'u Teala onlara:

"Muhammed, sizin erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir." sözüyle Peygamber (sav)'i temize çıkardığı gibi, Musa (as)'ın da beraatını bildirmiştir. O, Allah (cc) katında makam ve itibar sahibi idi. Duası makbuldu.

İbni Mesud ve A'meş « وَكَانَ عَبْدَ اللّهِ وَجِيهًا » şeklinde okumuşlardır.

70 – Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve doğru söz söyleyin.

Doğru söz, ya da hakka yönelik söz söyleyin. « اَلسَّدَادُ » Hakka ve adaletle söz söylemeye yönelmektir. Maksat; onları, Zeyneb'in sözüyle ilgili, kasıtsızca yalan yanlış olarak daldıkları şeyden menetmek ve onları, her konuda, sözlerini düzeltmeye sevketmektir. Çünkü dilin muhafazası ve sözün doğru söylenmesi, her hayrın başıdır. « سَدِيدًا » de durma. Çünkü emrin cevabı « يُصْلِحْ لَكُمْ اَعْمَالَكُمْ » sözüdür.

71 – (Çünkü böyle davranırsanız), **Allah işlerinizi düzeltir ve günahlarınızı bağışlar. Kim Allah ve Resulü'ne itaat ederse büyük bir kurtuluşa ermiş olur.**

"İşlerinizi düzeltir" yani, taatınızı kabul eder. Ya da *"sizi salih amel işlemeye muvaffak kılar"*, demektir. *"Günahlarınızı bağışlar"* yani onları mahveder, demektir. Mana şudur:

"Dillerinizin muhafazası ve sözlerinizin düzgünlüğü hususunda Allah'tan korkun. Çünkü eğer bunu yaparsanız, Allah (cc), size iyiliklerinizin kabul edilmesi, onlara karşı sevap verilmesi, günahlarınızın bağışlanması ve örtülmesi gibi isteklerinizin en iyisini verecektir."

Bu ayet, emir ve nehyi birlikte içersin diye, kendinden önceki Resulullah (sav)'e eziyet vermekten men etmek üzerine, bina edilmiş ayeti ve dilin muhafazası hususunda Allah'tan (cc) korkmayı emreden ayet-i açıklamaktadır. Yasağa tabi olmakla, Musa (as)'ın kıssasında olduğu gibi, tehdidin içerdiği şey vardır. Açık bir vaad içeren emire uymak da eziyet vermekten alıkoyanı ve onu terke çağıranı güçlendirir. *"Kim Allah ve Resulü'ne itaat ederse, o, büyük bir kurtuluşa ermiş olur"* sözüyle taati, *"büyük kurtuluşa"* bağladıktan sonra şöyle devam etti:

72. – 73. ÂYETLER

إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ ۖ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا ﴿٧٢﴾ لِيُعَذِّبَ اللّٰهُ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْمُشْرِكِينَ وَالْمُشْرِكَاتِ وَيَتُوبَ اللّٰهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ ۗ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٧٣﴾

Meâli

72. Biz, emaneti, göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar, bunu yüklenmekten çekindiler *(sorumluluğundan)* korktular. Onu, insan yüklendi. *(Bununla beraber onun hakkını da tam olarak yerine getirmedi)* Çünkü o, çok zalim çok cahildir.

73. Allah, münafık erkeklere ve münafık kadınlara, müşrik erkeklere ve müşrik kadınlara azap edecek, inanan erkeklerin ve inanan kadınların da tevbesini kabul edecektir. Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir.

Tefsiri

72 – Biz, emaneti, göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar, bunu yüklenmekten çekindiler (sorumluluğundan) **korktular. Onu, insan yüklendi.** (Bununla beraber onun hakkını da tam olarak yerine getirmedi) **çünkü o, çok zalim çok cahildir.**

"Emanet" kelimesiyle Allah'a (cc) taati; *"emanetin yüklenilmesi"*yle de hiyaneti kastediyor. « فلان حامل للأمانة ومحتمل لها » denir. Yani, *"onu sahibine bırakmaz ki, zimmetinden düşsün"*, demektir. Çünkü emanet, sanki emanet bırakılan üzerine binmiştir de o, onu taşıyordur. Bu sebepten şöyle denir:

"Üzerine borçlar bindi. Benim onun üzerinde alacağım var." Eda ettiğinde ise, artık ona binen kalmamıştır.

O da onu taşımaz, yani gökler, yer ve dağlar gibi büyük varlıklar bu şekilde *"Allah'ın emrine boyun eğdiler."* Onlar, O'nun dilemesinden iradesinden, yaratmasından, oluşturmasından, çeşitli şekillere ve özelliklere göre düzenlemesinden kaçınmamak suretiyle kendilerine layık bir şekilde itaat ettiler. Nitekim ayet-i kerime de:

﴿ ثُمَّ اسْتَوٰى إِلَى السَّمَاءِ وَهِيَ دُخَانٌ فَقَالَ لَهَا وَلِلْأَرْضِ ائْتِيَا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا قَالَتَا أَتَيْنَا طَائِعِينَ ﴾

"Sonra duman halinde olan göğe yöneldi. Ona ve yerküreye 'isteyerek veya istemeyerek gelin' dedi. İkisi de 'isteyerek geldik' dediler." [19]

Allah'u Teâlâ, güneşin, ayın, dağların, ağaçların ve hayvanların Allah'a secde ettiğini bildirmektedir. Nitekim şu ayet Allah korkusundan yuvarlanan taşları haber vermektedir.

﴿ وَإِنَّ مِنْهَا لَمَا يَهْبِطُ مِنْ خَشْيَةِ اللّٰهِ ﴾

"Çünkü (taşlardan) öylesi var ki, Allah korkusuyla yukarıdan aşağı yuvarlanır." [20]

İnsanın, akıllı ve teklife müsait bir canlı olarak, Allah'ın emirlerine ve yasalarına boyun eğmedeki ve itaat göstermedeki durumu, bu cansızların durumu gibi değildir. Bu şu ayet-i kerime'nin manasıdır:

---

[19] Fussilet, 11.
[20] Bakara, 74.

".. bunu yüklenmekten çekindiler..." Yani bu hususta hiyanet etmekten ve onu yerine getirememekten kaçındılar, demektir.

"Korktular." Yani, bu hususta hiyanet etmekten korktular, demektir.

"Onu insan yüklendi." Yani, bu hususta hiyanet etti. Ve onu eda edememekten kaçınmadı (korkmadı) demektir. Hakikaten o emaneti eda etmeyi terkettiği için çok çok zalimdir. Ve o, gücü yettiği halde kendisine yardımcı olacak şeyi, yani onun edasını gerçekleştirmediği için çok çok cahildir. Zeccac şöyle demiştir:

"Kafirler ve münafıklar hıyanet ettiler, itaat etmediler. İtaat eden peygamberler ve mü'minler için ise, 'çok zalim ve çok cahildir' denmez."

Denildi ki:

"Ayetin manası; insanın yüklendiği şey o kadar büyük ki, o Allah'ın yarattığı en büyük ve en kuvvetli varlıklara teklif edildi de onlar, onu yüklenmekten kaçındılar ve korktular. Onu, zayıf olmasına rağmen insan yüklendi."

"Hakikaten o, çok zalim, çok cahildir." şöyle ki; önce emaneti yüklendi, sonra da onu ifa etmedi. Önce onu zimmetine aldı, sonra da ondaki zimmetini bozdu. Arap dilinde buna benzer sözler çoktur. Kur'an da onların uslubu üzerine gelmiştir. Onların şu sözü de bundandır.

"İç yağına nereye gidiyorsun?" diye sorulsa, *"Eğrileri düzeltmeye!"* derdi.

73 – Allah, münafık erkeklere ve münafık kadınlara, müşrik erkeklere ve müşrik kadınlara azap edecek, inanan erkeklerin ve inanan kadınların da tevbesini kabul edecektir. Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir.

« لِيُعَذِّبَ »'deki « ل » ta'lil (illet) içindir. Çünkü buradaki azaplandırma senin « ضَرَبْتُهُ لِلتَّأْدِيبِ » – *"onu edeplendirmek için dövdüm"* sözündeki edeplendirmenin bir benzeridir. « جَهُولاً »'den sonra durulmaz.

A'maş « يَتُوبَ »'yi illeti, emanete hıyanet edenlerin fiili üzerine hasretmek ve « يَتُوبَ اللّٰهُ » cümlesi ile başlangıç yapmak için « يَتُوبُ »

şeklinde merfu okumuştur. Meşhur mana; *"Allah, emanete hiyanet edene azap etmek ve diğer hiyanet emeyenleri de bağışlamak için..."* şeklindedir. Çünkü emaneti ifa edenin bağışlanması da hıyanet edene bir tür azaptır.

Ya da « ل » sonuç içindir. Yani, onu insan yüklendi, sonunda iş kötülerin cezalandırılmasına ve iyiliklerin tevbelerinin kabulüne geldi dayandı, demektir. Allah (cc), tevbe edenleri çok çok bağışlayan ve mümin kullarına çok çok merhamet edendir. Doğruya muvaffak kılan Allah'tır (cc).

❁ ❁ ❁

Sûre - 34

SEBE SÛRESİ

Bu sûre 6. âyet hariç Mekke'de nazil olmuştur; 54 âyettir.

Cüz - 22

1. – 6. ÂYETLER

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذ۪ي لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَلَهُ الْحَمْدُ فِي الْاٰخِرَةِ وَهُوَ الْحَك۪يمُ الْخَب۪يرُ ﴿١﴾ يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي الْاَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَٓاءِ وَمَا يَعْرُجُ ف۪يهَا وَهُوَ الرَّح۪يمُ الْغَفُورُ ﴿٢﴾ وَقَالَ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا لَا تَأْت۪ينَا السَّاعَةُ قُلْ بَلٰى وَرَبّ۪ي لَتَأْتِيَنَّكُمْ عَالِمِ الْغَيْبِ لَا يَعْزُبُ عَنْهُ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ فِي السَّمٰوَاتِ وَلَا فِي الْاَرْضِ وَلَٓا اَصْغَرُ مِنْ ذٰلِكَ وَلَٓا اَكْبَرُ اِلَّا ف۪ي كِتَابٍ مُب۪ينٍ ﴿٣﴾ لِيَجْزِيَ الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ اُو۬لٰٓئِكَ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَر۪يمٌ ﴿٤﴾ وَالَّذ۪ينَ سَعَوْ ف۪ٓي اٰيَاتِنَا مُعَاجِز۪ينَ اُو۬لٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مِنْ رِجْزٍ اَل۪يمٌ ﴿٥﴾ وَيَرَى الَّذ۪ينَ اُو۫تُوا الْعِلْمَ الَّذ۪ٓي اُنْزِلَ اِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ هُوَ الْحَقَّ وَيَهْد۪ٓي اِلٰى صِرَاطِ الْعَز۪يزِ الْحَم۪يدِ ﴿٦﴾

Meâli

1. Hamd, göklerde ve yerde bulunanların hepsi kendisinin olan Allah'a mahsustur. Ahirette de hamd O'na mahsustur. O, hikmet sahibidir. *(Her şeyden)* haberdardır.

2. Yerin içine gireni ve ondan çıkanı, gökten ineni, oraya çıkanı bilir. O, çok merhamet eden, çok bağışlayandır.

3. İnkarcılar: "*(kıyamet)* saati bize gelmeyecek" dediler. De ki: "Hayır! Gaybı bilen Rabbim hakkı için o, mutlaka size gelecektir. Göklerde ve yer de zerre miktarı hiçbir şey, O'ndan gizli kalmaz. Bundan daha küçük ve daha büyüğü de şüphesiz, apaçık bir kitapta *(yazılı)*dır."

4. İnanıp iyi işler yapanları mükafatlandırmak için *(her şeyi açık bir kitapta tesbit etmiştir)* onlar için büyük bir mağfiret ve güzel bir rızık vardır.

5. Ayetlerimizi hükümsüz bırakmak için yarışırcasına uğraşanlar içinde iğrenç ve acıklı bir azap vardır.

6. Kendilerine bilgi verilenler, Rabbinden sana indirilenin *(Kur'-an'ın)* gerçek olduğunu bilirler. O'nun mutlak galip ve övgüye layık olan *(Allah'ın)* yoluna ilettiğini görürler.

Tefsiri

1 - Hamd, göklerde ve yerde bulunanların hepsi kendisinin olan Allah'a mahsustur. Ahirette de hamd O'na mahsustur. O, hikmet sahibidir. (Herşeyden) **haberdardır.**

Hamd; eğer ahdi zihni için kılınırsa, o kendisini övdüğü şeyle övülmüştür, demek olur. Eğer istiğrak için kılınırsa, her hamdeden kendisine ait bir istihkak var, demek olur.

« لِلّٰه » kavlindeki « لِ », temlik « لِ »'ıyladır. Çünkü O, yaratıcıdır ve hamdin aslî konuşucusudur. Hamde sahip olması dolayısıyla da hamdedilmeye ehil olmuştur. Yaratma, sahip olma ve yok etme yönüyle gökler ve yer O'na aittir. Dolayısıyla O, gizlilik ve aleniyette hamd edilmeye layıktır. Hamd, dünyada O'na ait olduğu gibi, ahirette de O'na mahsustur. Çünkü iki cihanın nimetleri Mevlâ tarafındandır. Şu kadar var ki, burada hamdetmek vacibtir. Çünkü dünya sorumluluk yeridir. Orası (ahiret) ise değil. Orada teklif (sorumluluk) yoktur. Cennet halkı nimetlere karşı sevinçlerinden ve büyük mükafatlardan aldıkları lezzetlerden dolayı hamdederler. Nitekim onlar şöyle derler:

﴿ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذ۪ي صَدَقَنَا وَعْدَهُ ﴾

"Bize verdiği söz de sadık olan Allah'a hamdolsun." [1]

---

[1] Zümer, 74.

﴿ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِى اَذْهَبَ عَنَّا الْحَزَنَ ﴾

"Bizden hüznü gideren Allah'a hamdolsun" [2]

O, göklerde ve yerdeki şeyleri idare etmek suretiyle hikmet sahibidir. Ceza ve arz günü için kendisine hamdedenlerin kalplerini bilicidir.

2 – Yerin içine gireni ve ondan çıkanı, gökten ineni, oraya çıkanı bilir. O, çok merhamet eden, çok bağışlayandır.

« يَعْلَمُ » kelimesi Cümle başlangıcıdır. Ölüler ve defineler gibi yere gireni, ot, mücevherat ve madenler gibi yerden çıkanı, yağmurlar ve çeşitli bereketler gibi gökten ineni ve melekler ve dualar gibi göklere çıkanı bilir. O (cc), kendisine ihtiyaç duyulan şeyleri indirmek suretiyle çok çok merhamet edendir. Ve O (cc), kulların cür'et edip işledikleri günahları çok çok bağışlayandır.

3 – İnkârcılar: "(kıyamet) **saati bize gelmeyecek" dediler. De ki: "Hayır! Gaybı bilen Rabbim hakkı için o, mutlaka size gelecektir. Göklerde ve yer de zerre miktarı hiçbir şey, O'ndan gizli kalmaz. Bundan daha küçük ve daha büyüğü de şüphesiz, apaçık bir kitapta** (yazılıdır).

"İnkarcılar..."'la kast olunan dirilişi inkar edenlerdir. *'"Kıyamet saati bize gelmeyecek' dediler."* Bu, dirilişi yok saymak ve kıyametin kopacağını inkar etmek demektir. Onların yok saymasından sonra, *'iş ancak onun vuku bulmasıdır'*, manasına « بَلٰى » *"hayır"* kelimesiyle, onun vuku bulacağını ifade etti.

Sonra bu ifadeyi te'kidin son noktası olan Allah (cc) üzerine yeminle te'kid etti. Daha sonra da bu yeminli te'kidi *"gaybı bilen"* sözüyle vasfederek kuvvetlendirdi. Çünkü kendisiyle yemin edilenin halinin büyüklüğü üzerine, yemin edilen şeyin halinin kuvvetini ve kesinlik ve doğruluğunun şiddetini bildirir. O, vakıa üzerine delil getirme mesabesindedir. Kendisiyle şehadette bulunulanın derecesinin yüksek oluşu, şehadetin daha kuvvetli ve daha te'kitli olduğunu ve şehadette bulunulan

---

[2] Fatır, 34.

şeyin de daha kesin ve daha sağlam olduğunu gösterir. Kıyametin kopuşu, Allah'ın gizli kıldığı gaybi işlerden olunca gaybın bilinmesiyle ilgili sıfatın zikredilmesi de en layıkı ve en doğrusu olacaktır.

Medine ve Şam kıraat imamlarına göre «عَالِمُ الْغَيْبِ» şeklindedir. Yani *"O, gaybı bilendir"*, demektir.

Hamza ve Ali'ye göre ise, mübalağa sıgasıyla « عَلَّامُ الْغَيْبِ » şeklindedir. Ali'ye göre « يَعْزُبُ »'deki « ز »'nin esresiyle « يَعْزِبُ » şeklindedir. Bir şey uzaklaştığında ve kalbolunduğunda « يَعْزِبُ - يَعْزُبُ - عَزَبَ » kullanılır.

"Zerre miktarı" yani, en küçük bir karınca miktarı demektir. *"Bundan daha küçük ve daha büyüğü;"* yani zerre miktarından daha küçüğü ve büyüğü, demektir. *"Apaçık kitap"* ise levhi mahfuzdur.

« وَلَا أَصْغَرُ وَلَا أَكْبَرُ » merfudur. « مِثْقَالُ ذَرَّةٍ » üzerine atıftır. « إلَّا » lâkin manasınadır. Ya da « وَلَا أَصْغَرُ وَلَا أَكْبَرُ » mübteda olarak merfudur. Haberi ise « فِي كِتَابٍ »'dir.

4 – İnanıp iyi işler yapanları mükâfatlandırmak için (her şeyi açık bir kitapta tesbit etmiştir) **onlar için büyük bir mağfiret ve güzel bir rızık vardır.**

« لِيَجْزِيَ »'deki « ل » o kitaba, iman mertebelerinden geçirdikleri şeyler içindir. İhsan metbelerinden, sabrettikleri şeyler için de onlara güzel bir rızık vardır. Bu ayet « لَتَأْتِيَنَّكُمْ » fiiline illet olarak taalluk etmektedir.

5 – Ayetlerimizi hükümsüz bırakmak için yarışırcasına uğraşanlar içinde iğrenç ve acıklı bir azap vardır.

Kur'an'ı reddetmek hususunda bizi yok edeceklerine inanarak yarışırcasına gayret gösterenler için çok acıklı bir azap vardır. Mekke kıraat imamları ve Ebu Amr'a göre « مُعَاجِزِينَ » kelimesi « مُعَجِّزِينَ » şeklindedir. Yani, insanları, o ayetlere tabi olmaktan ve onları düşünmekten alıkoyarak, ya da Allah'a (cc) acziyeti nisbet ederek, demektir.

« أَلِيمٌ » kelimesi ötrelidir. Mekke, Hafs ve Yakub'a göre « أَلِيمٌ » kelimesi « عَذَابٌ » kelimesinin sıfatıdır. Yani azabın en kötüsü elîm bir azap demektir. Katade:

"Ricz; azabın kötüsüdür." demiştir.

Diğerlerine göre « أَلِيمٍ » esrelidir. « رِجْزٍ » kelimesinin sıfatıdır.

6 – Kendilerine bilgi verilenler, Rabbinden sana indirilenin (Kur'an'ın) **gerçek olduğunu bilirler, onun mutlak galip ve övgüye layık olan** (Allah'ın) **yoluna ilettiğini görürler.**

« وَيَرَى » kelimesi başlangıç olarak mahallen merfudur. Anlamı *"bilirler"* demektir. *"Kendilerine bilgi verilenler..."* ile Resulullah (sav)'in ashabını ve ümmetinden onlara tabi olanları kastediyor. Ya da Abdullah b. Selam ve arkadaşları (rhm) gibi Müslüman olan ehli kitabı kastediyor.

« وَيَرَى » fiilinin birinci mef'ulü « أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ » – *"Rabbinden sana indirilen"* cümlesidir. Bununla Kur'an'ı kastediyor.

"...Gerçek olduğunu..." yani doğru olduğunu bilirler. « هُوَ » iki şeyi birbirinden ayırmak için gelmiştir. « الْحَقَّ » ikinci mef'uldür. Ya da mahallen mansuptur. « لِيَجْزِيَ » üzerine atfedilmiştir. Yani, ilim sahipleri, kıyametin gelişinde onun hak olduğunu en yakin bir ilimle bilsinler diye, demektir. Allah'ın (cc) ya da sana indirilenlerin, mutlak galip ve övgüye layık olan Allah'ın (cc) yoluna, yani Allah'ın (cc) dinine ilettiğini görürler.

❀ ❀ ❀

7. – 9. ÂYETLER

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا هَلْ نَدُلُّكُمْ عَلٰى رَجُلٍ يُنَبِّئُكُمْ إِذَا مُزِّقْتُمْ
كُلَّ مُمَزَّقٍ إِنَّكُمْ لَفِي خَلْقٍ جَدِيدٍ ﴿٧﴾ أَفْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ
كَذِبًا أَمْ بِهِ جِنَّةٌ بَلِ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ فِي الْعَذَابِ
وَالضَّلَالِ الْبَعِيدِ ﴿٨﴾ أَفَلَمْ يَرَوْا إِلٰى مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا
خَلْفَهُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِنْ نَشَأْ نَخْسِفْ بِهِمُ الْأَرْضَ
أَوْ نُسْقِطْ عَلَيْهِمْ كِسَفًا مِنَ السَّمَاءِ إِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِكُلِّ
عَبْدٍ مُنِيبٍ ﴿٩﴾

Meâli

7. Hakkı inkar edip kafir olanlar kendi aralarında şöyle dediler. "Siz öldükten sonra didik didik parçalandığınız vakit, yeniden dirileceğinizi söyleyerek size bir takım haberler veren kişiyi gösterelim mi?

8. Acaba o Allah'a karşı yalan yere iftira mı etmiştir? Yoksa kendisinde delilik mi var? *(dediler)*" Hayır! Ahirete inanmayanlar azapta ve *(haktan)* uzak bir sapıklık içindedirler.

9. Onlar, gökten ve yerden, önlerinde ve arkalarında bulunanı görmüyorlar mı? Dilesek onları yere batırırız. Ya da üzerlerine gökten parçalar düşürürüz. Şüphesiz bunda *(Rabbine)* yönelen her kul için bir ibret vardır.

Tefsiri

7 – Hakkı inkâr edip kâfir olanlar kendi aralarında şöyle dediler. "Siz öldükten sonra didik didik parçalandığınız vakit, yeniden dirileceğinizi söyleyerek size bir takım haberler veren kişiyi gösterelim mi?

Kureyş'ten bazıları, bazılarına; *"Size... kişiyi gösterelim mi?"* dediler. *"Kişi"* sözüyle Muhammed (sav)'i kastediyorlardı. Kureyş içerisinde tanınan bilinen biri olduğu halde ve onun, yeniden dirilişi haber verdiği onlar tarafından bilinen bir şey olduğu halde, onu ve işini tanımazdan gelerek onu belirsiz bir kelimeyle ifade ettiler. Bilmezlikten gelmek, belağat ilmine ve onun sihrine ait bir husustur.

"Siz öldükten sonra didik didik parçalandığınız vakit yeniden dirileceğinizi söyleyerek size bir takım haberler veren." Yani toz toprak olmanızdan, çürümüş cesetlerinizin paramparça olmasından sonra, dirileceğinize ve yeni bir yaratılışla yaratılacağınıza dair çok acaip haberler veren, demektir.

« مُفَرَّقٌ » dağıtmak, izini yok etmek manalarına gelen bir mastardır. « اذا »'daki amil, « إِنَّكُمْ لَفِى خَلْقٍ جَدِيد » – *"Şüphesiz ki siz yeni bir yaratılışla diriltileceksiniz"* cümlesinin delâlet ettiği gibi. « اذا »'daki « انَّ »'nin haberinde « ل » olduğu için hemzenin üstün olması caiz değildir.

8 – Acaba o Allah'a karşı yalan yere iftira mı etmiştir? Yoksa kendisinde delilik mi var?" (dediler) **Hayır! Ahirete inanmayanlar azapta ve** (haktan) **uzak bir sapıklık içindedirler.**

Allah'a (cc) nisbet ettiği bu hususta o, Allah'a (cc), yalan yere iftira atan biri mi? « ا » (hemze) istifham içindir. Kendisine ihtiyaç kalmadığı için vasıl « ا » (hemze)si hazfedilmiştir.

"Yoksa onda delilik mi var?" ki önce bunu vehmediyor, sonra diliyle söylüyor. Bundan sonra Allah'u Teâlâ:

"Muhammed'de iftira ve delilikten hiçbirşey yoktur. O, ikisinden de beridir. Bilakis dirilişi inkâr eden ve bu sözleri söyleyenler cehennem azabına düçar olacaklardır. Ve onlar bundan gafil oldukları halde, kendilerini cehenneme sürükleyen, haktan uzak bir sapıklık içerisindedirler. İşte bu deliliğin de deliliğidir." buyurmuş oluyor.

Onların azaba düşmelerini, sapıklığa düşmelerinin sonucu kıldı. Sanki bu ikisi aynı vakitte meydana gelmiş gibidir. Azap sapıklığın gereği olunca ikisi beraber gibi kılındı.

"Sapıklık" kelimesinin *"uzak"* kelimesiyle nitelendirilmesi, mecazi bir isimdir. Çünkü *"uzak"* vasfı, doğru yoldan uzaklaşan sapan kişinin sıfatıdır.

9 – Onlar, gökten ve yerden, önlerinde ve arkalarında bulunanı görmüyorlar mı? Dilesek onları yere batırırız. Ya da üzerlerine gökten parçalar düşürürüz. Şüphesiz bunda (Rabbine) yönelen her kul için bir ibret vardır.

Ali'ye göre « ف » ile « ب » arasında yakınlık olduğundan « نَخْسِفْ بِهِمْ » idğam iledir. « ب »'ye göre « ف »'deki ses çokluğundan dolayı bazısı bunu zayıf görmüştür. Asım dışındaki Kufeli'lere göre *"Allah'a karşı yalan yere iftira mı etmiştir"* sözünden dolayı üç fiil de « نَشَأْ – نَخْسِفْ – نُسْقِطْ », « ى » iledir. Hafs'a göre « كِسَفًا » şeklindedir. *"Onlar körleşti de göğe ve yere bakmadılar"* demektir.

Nerede olurlarsa olsunlar, nereye giderlerse gitsinler, o ikisi önlerinden arkalarından onları kuşatmıştır. Onların sınırlarından ve içinde bulundukları, Allah'ın (cc) mülkünden dışarı çıkamazlar. Onlar, Allah'ın (cc), kendilerini yere batırmasından korkmadılar. Ya da Karun ve ashabı Eyke'nin yaptığı gibi ayetleri yalanlamalarından, Peygamberi ve getirdiklerini inkâr etmelerinden dolayı üzerlerine parçalar düşürmesinden korkmadılar. Bu, göğe ve yere bakışta, onlar üzerinde düşünmede ve Allah'ın (cc) kudretiyle ilgili delalet ettikleri şeyler de her yönelen kul için bir işaret vardır.

Münîb; *"Rabbine dönen, O'na itaat eden"*, demektir. Çünkü münîb; Allah'ın (cc) ayetlerine bakmaktan uzak kalmaz. O'nun diriltme ve kendisini (cc) inkar edenleri cezalandırma gibi her şeye kadir olduğunu bilir.

❁ ❁ ❁

10. - 11. ÂYETLER

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا دَاوُدَ مِنَّا فَضْلًاۜ يَا جِبَالُ اَوِّبٖي مَعَهُ وَالطَّيْرَۚ وَاَلَنَّا لَهُ الْحَدٖيدَۙ ﴿١٠﴾ اَنِ اعْمَلْ سَابِغَاتٍ وَقَدِّرْ فِي السَّرْدِ وَاعْمَلُوا صَالِحًاۜ اِنّٖي بِمَا تَعْمَلُونَ بَصٖيرٌ ﴿١١﴾

Meâli

10. Andolsun Davud'a tarafımızdan bir üstünlük verdik. "Ey dağlar ve kuşlar! Onunla beraber tesbih edin" dedik. Ona demiri yumuşattık.

11. "Geniş zırhlar imal et, dokumasını ölçülü yap. *(Ey Davud hanedanı!)* iyi işler yapın. Çünkü ben yaptıklarınızı görmekteyim." diye *(vahyettik).*

Tefsiri

10 - Andolsun Davud'a tarafımızdan bir üstünlük verdik. "Ey dağlar ve kuşlar! Onunla beraber tesbih edin" dedik. Ona demiri yumuşattık.

« يَا جِبَالُ » *"Ey dağlar"* sözünden önce, *"sözümüz"* ya da *"dedik"* kelimelerinin takdiri ile « يَا جِبَالُ » kavli « فَضْلًا » ya da « اٰتَيْنَا » kelimesinden bedeldir. « اَوِّبٖي » kavli « تَأْوِيبٌ » kelimesinden gelmektedir. Onunla beraber tesbih et, demektir. Dağların tesbihinin manası:

"Allah'u Teala'nın, onlarda tesbihi yaratması ve Davud (as)'ın bir mucizesi olarak bu tesbihin, ondan, tesbih getiren kişiden işitildiği gibi işitilmesidir."

« طَيْرَ » kelimesi « جِبَالُ » kelimesinin mahalline atıftır.

« طَيْرُ » şeklinde okunduğunda ise « جِبَالُ » kelimesi üzerine atıftır. Bu ifade de gizli olmayan bir muhteşemlik var. Şöyle ki; dağları kendilerine emredildiğinde itaat eden, çağırıldığında da icabet eden akıllılar derecesine yükseltti. Bununla, her bir hayvan ve cansızın ancak Allah'ın

(cc) dilemesine boyun eğdiğini ifade etmek istemiştir. Eğer bu cümleyi *"Davud'a tarafımızdan bir üstünlük verdik. Dağların tesbihini ve onunla birlikte kuşların tesbihini verdik."* şeklinde deseydi, onda, bu muhteşemlik olmazdı.

"Ona demiri yumuşattık." O'nun için onu, ateş macunu haline getirdik. Denildi ki:

"Demir, onun elinde, ona verilen kuvvetin şiddetinden dolayı yumuşamıştır."

11 – "Geniş zırhlar imal et, dokumasını ölçülü yap. (Ey Davud ve hanedanı!) **iyi işler yapın. Çünkü ben yaptıklarınızı görmekteyim"** diye (vahyettik).

« أَنْ »; *yani* manasınadır. Ya da ona yapmasını emrettik manasını vermektedir. « سَابِغَاتٍ » dört dörtlük geniş zırhlar demektir. Davud (as) ilk zırh yapan kişidir. Bir zırhı dört bin dirheme satıyordu. Bundan kendisine ve ailesine harcıyor, fakirlere de tasadduk ediyordu. Denildi ki:

"Davud (as) kıyafet değiştirerek dışarı çıkar, insanlara kendisi hakkında sorardı. Onlara:

– *Davud hakkında ne dersiniz?* diye sorardı. Onlar da onu överlerdi. Bu arada Allah'u Teala, O'na Ademoğlu suretinde bir melek gönderdi. Davud (as) adeti üzere ona da sordu. O:

– *"Bir hasleti var ki o olmasa iyi bir adam. O, ailesini Beytül Mal'dan geçindiriyor."* dedi.

Bu söz üzerine Davud (as) Rabbinden, kendisini Beytül Mal'a muhtaç bırakmayacak bir sebep istedi. O da ona zırh yapma sanatını öğretti."

"Dokumasını ölçülü yap" yani çivileri ince yapma ki oynamasınlar, kalın yapma ki halkaları eğmesinler, demektir. « سَرْد » zırhların dokunmasıdır.

« اعْمَلُوا » – *"yapın"*daki zamir, Davud (as) ve onun hanedanı içindir. *"İyi işler."* Yani, kabule elverişli, sadece Allah (cc) rızasının kastedildiği işler, demektir. *"Şüphesiz ki ben sizin yaptıklarınızı görmekteyim."* Dolayısıyla sizi ona göre cezalandıracağım.

12. - 14. ÂYETLER

وَلِسُلَيْمٰنَ الرِّيحَ غُدُوُّهَا شَهْرٌ وَرَوَاحُهَا شَهْرٌ ۚ وَاَسَلْنَا لَهُ عَيْنَ الْقِطْرِ ۖ وَمِنَ الْجِنِّ مَنْ يَعْمَلُ بَيْنَ يَدَيْهِ بِاِذْنِ رَبِّهٖ ۖ وَمَنْ يَزِغْ مِنْهُمْ عَنْ اَمْرِنَا نُذِقْهُ مِنْ عَذَابِ السَّعِيرِ ﴿١٢﴾ يَعْمَلُونَ لَهُ مَا يَشَٓاءُ مِنْ مَحَارِيبَ وَتَمَاثِيلَ وَجِفَانٍ كَالْجَوَابِ وَقُدُورٍ رَاسِيَاتٍ ۖ اِعْمَلُٓوا اٰلَ دَاوُدَ شُكْرًا ۖ وَقَلِيلٌ مِنْ عِبَادِيَ الشَّكُورُ ﴿١٣﴾ فَلَمَّا قَضَيْنَا عَلَيْهِ الْمَوْتَ مَا دَلَّهُمْ عَلٰى مَوْتِهٖٓ اِلَّا دَٓابَّةُ الْاَرْضِ تَأْكُلُ مِنْسَاَتَهُ ۚ فَلَمَّا خَرَّ تَبَيَّنَتِ الْجِنُّ اَنْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ الْغَيْبَ مَا لَبِثُوا فِي الْعَذَابِ الْمُهِينِ ﴿١٤﴾

Meâli

12. Süleyman'a da sabah gidişi bir aylık mesafe, akşam dönüşü de bir aylık mesafe olan rüzgarı verdik *(emrine âmâde kıldık)* Ve onun için *(erimiş)* bakırı da kaynağından sel gibi akıttık. Rabbinin izniyle cinlerden bir kısmı, onun önünde çalışırdı. Onlardan kim emrimizden sapsa, ona alevli azabı tattırırdık.

13. Onlar Süleyman'a kalelerden, heykellerden, havuzlar kadar *(geniş)* leğenlerden, sabit kazanlardan ne dilerse yaparlardı. Ey Davud ailesi! Şükretmeye çalışın. Kullarımdan şükreden azdır.

14. *(Süleyman'ın)* ölümüne hükmettiğimiz zaman, onun öldüğünü, ancak değneğini yiyen bir ağaç kurdu gösterdi. Bu suretle yere kapanıp yıkılınca öldüğü anlaşıldı. Eğer cinler, gaybı bilselerdi, o küçük düşürücü azap içinde kalmazlardı.

Tefsiri

12 – Süleyman'a da sabah gidişi bir aylık mesafe, akşam dönüşü de bir aylık mesafe olan rüzgârı verdik (emrine âmâde kıldık) **Ve onun için** (erimiş) **bakırı da kaynağından sel gibi akıttık. Rabbinin izniyle cinlerden bir kısmı, onun önünde çalışırdı. Onlardan kim emrimizden sapsa, ona alevli azabı tattırırdık.**

Süleyman'a (as) Saba rüzgarını müsahhar kıldık. « الرِّيحُ » kelimesini, Ebubekir, Hammad ve Fadl ötreli okudular. Yani, rüzgar Süleyman'a (as) musahhar kılındı demektir.

"Sabah gidişi de bir aylık mesafe, akşam dönüşü de bir aylık mesafe..." Yani sabah gidişi bir aylık mesafe, aynı şekilde akşam gelişi de bir aylık mesafedir. Sabah Şam'dan çıkıyor, Kaylûle vakti İran'ın İstahr şehrinde kaylule yapıyordu. İkisi arasında bir aylık mesafe vardır. İstahr şehrinden yola çıkıyor Kabil'de geceliyordu. İkisi arasında da hızlı giden bir atlı için bir aylık mesafe vardır. Denildi ki:

"Sabah yemeğini Rey'de, akşam yemeğini de Semerkant'ta yiyordu."

"Onun için (erimiş) *bakırı da kaynağından sel gibi akıttık."* Yani bakır madenini akıttık demektir.

Kıtr; sarı bakırdır. Ancak Allah (cc) onu akıttı. O, ayda üçgün su gibi akıyordu. Süleyman (as)'dan önce ise erimiyordu. Onu, sonradan dönüştüğü şeyin adıyla « عَيْنَ الْقِطْرِ » – *"bakır kaynağı gözesesi"* olarak isimlendirdi.

« وَمِنَ الْجِنِّ مَنْ »'deki « مَنْ » mahallen mansuptur. Yani onun önünde çalışan bir kısım cinleri, musahhar kıldık demektir.

"Rabbinin izniyle" Rabbinin emriyle, demektir. Onlardan kim, Süleyman'a itaat hususundaki emrimizden saparsa, ona, alevli ateşin azabından tattırırdık. Denildi ki:

"Onun yanında, elinde ateşten kırbaç olan bir melek vardır. Kim Süleyman'ın emrinden saparsa, ona bir darbe vurur, onu yakardı."

13 – Onlar Süleyman'a kalelerden, heykellerden, havuzlar kadar (geniş) **leğenlerden, sabit kazanlardan ne dilerse yaparlardı. Ey Davud ailesi! Şükretmeye çalışın. Kullarımdan şükreden azdır.**

"Mehârib" kaleler ya da evler, demektir. *"Heykeller"* yırtıcı hayvanların ve kuşların suretleridir. Rivayete göre onlar, onun kürsüsünün altına iki aslan, üstüne de iki kerkenez kuşu yapmışlardı. Yükselmek istediğinde aslanlar, onun için çömeliyorlardı. Oturduğunda da kerkenez kuşları onu kanatlarıyla gölgelendiriyorlardı. O zaman tasvir yapmak mübahtı.

« وَجِفَانٍ » kelimesi « جَفْنَة » kelimesinin çoğuludur. « جَوَابِ » de « جَابِيَة » kelimesinin çoğuludur. *Büyük havuzlar*, demektir. Denildi ki:

"Bir leğenin içine bin adam oturuyordu."

"Mekke, Yakub ve Sehl'e göre vasıl halinde de vakıf halinde de « كَالْجَوَابِ » kavli « كَالْجَوَابِي » şeklindedir. Vasıl halinde, onlara Ebu Amr da muvafakat etmiştir.

"Sabit kazanlar" saçayakları üzerine sabitlenmiş kazanlardır. Büyüklüklerinden dolayı onun üzerinden düşmezler. Denildi ki:

"Onlar, Yemen'de hâlâ durmaktadırlar."

Onlara dedik ki; *"Ey Davud ailesi şükretmeye çalışın."* yani beldelerin halkına merhametle davranın. Rabbinizin fazlından afiyeti isteyin.

« شُكْراً » mefulun lehtir. Ya da haldir. Yani *şükrederek*, ya da *şükür için çalışın*, demektir. Çünkü « اعْمَلُوا » fiilinde şükredin manası vardır. Zira nimet veren için amel etmek ona şükretmektir. Ya da mef'ulun bih'tir. Yani, *"Size cinleri musahhar kıldık. Onlar, dilediğiniz kadar çalışıyorlar. Bu sebeple siz de şükredin."*, demektir. Cüneyd'e şükür hakkında soruldu da, *"Ma'bud önünde gayretleri sarfetmektir."* dedi.

« عِبَادِيَ »'deki « ي » Hamza'ya göre sakindir. Diğerlerine göre ise fethalıdır.

« الشَّكُورُ » – *Şekûr*; şükrün edasını artıran, o hususta gayretini artıran, itikat, itiraf ve çalışma yönüyle de kalbi, dili ve azaları onunla meşgul olan kişidir.

İbni Abbas (ra)'den şöyle rivayet edilmiştir:

"Şekur, her haline şükreden kişidir." Denildi ki:

"Şekûr, şükürden aciz olduğunu bilen kişidir." Hikaye edildiğine göre Davud (as) gece ve gündüz saatlerini aile halkı arasında böldü. Hiçbir an olmasın ki, onda Davud ailesinden biri namaz kılıyor olmasın.

14 – (Süleyman'ın) ölümüne hükmettiğimiz zaman, onun öldüğünü, ancak değneğini yiyen bir ağaç kurdu gösterdi. Bu suretle yere kapanıp yıkılınca öldüğü anlaşıldı. Eğer cinler, gaybı bilselerdi, o küçük düşürücü azap içinde kalmazlardı.

Süleyman'ın (as) ölümüne hükmettiğimiz de. Onun öldüğünü, onlara, yani cinlere ve Davud ailesine ancak değneğini yiyen ağaç kurdu gösterdi. O, yaprak kurdu denilen kurtçuktu.

« الأَرْضِ » kelimesi, onun fiilidir ki ona izafe edilmiştir. Ağaç kurdu odunu yediğinde *"ağaç yendi"* denir. « مِنْسَأَة — عَصًا » diye de adlandırlır. Çünkü onunla (istenmeyen şeyler) uzaklaştırılır. Medeni ve Ebu Amr'a göre « مِنْسَأَتَهُ » kavli « ا » (hemze)sizdir.

Süleyman (as) yere düşünce çokluklarına rağmen cinlerin tamamı, iş kendilerine karışık olduktan sonra açık bir şekilde anladılar. Eğer gaybı bilselerdi Süleyman (as)'ın ölümünden sonra o küçük düşürücü azap içinde kalmazlardı.

Rivayete göre Davud (as), Musa (as)'ın çadırının yerinde Beyti Makdis'in binasını kurdu. Onu tamamlamadan önce vefat etti. Onu tamamlamasını, Süleyman (as)'a vasiyyet etti. Süleyman (as)'da, şeytanlara, onu tamamlamalarını emretti. Ömründen geriye bir yıl kaldığında Rabbinden, binayı bitirmeleri ve gaybı bildiklerine dair iddialarının asılsızlığının ortaya çıkması için ölümünün, binayı bitirinceye kadar onlardan gizli kalmasını istedi. Süleyman (as)'ın ömrü elli üç yıldı. On üç yaşında sultan oldu. Kırk yıl hakimiyette kaldı. Beytül Makdis'in binasına, hâkimiyete geçtikten dört sene sonra başladı. Rivayete göre Efriden, onun kürsüsüne çıkmak için geldi, ona yaklaştığında iki aslan, onun ayağına vurdu ve ayağını kırdı. Bundan sonra hiçbir kimse ona yaklaşmaya cesaret edemedi.

15. – 17. ÂYETLER

لَقَدْ كَانَ لِسَبَاٍ فِى مَسْكَنِهِمْ اٰيَةٌ ۚ جَنَّتَانِ عَنْ يَمِينٍ وَشِمَالٍ ۖ كُلُوا مِنْ رِزْقِ رَبِّكُمْ وَاشْكُرُوا لَهُ ۖ بَلْدَةٌ طَيِّبَةٌ وَرَبٌّ غَفُورٌ ﴿١٥﴾ فَاَعْرَضُوا فَاَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ سَيْلَ الْعَرِمِ وَبَدَّلْنَاهُمْ بِجَنَّتَيْهِمْ جَنَّتَيْنِ ذَوَاتَىْ اُكُلٍ خَمْطٍ وَاَثْلٍ وَشَىْءٍ مِنْ سِدْرٍ قَلِيلٍ ﴿١٦﴾ ذٰلِكَ جَزَيْنَاهُمْ بِمَا كَفَرُوا ۖ وَهَلْ نُجَازِى اِلَّا الْكَفُورَ ﴿١٧﴾

Meâli

15. Andolsun, Sebe kavminin oturduğu yerlerde büyük bir ibret vardır. İşte bu *(evlerinin)* sağdan soldan iki bahçe *(ile çevrili olmasıdır.)* Onlara: "Rabbinizin rızkından yiyin ve O'na şükredin" denildi. *(Çünkü onlar için)* güzel bir belde ve çokça bağışlayan bir Rab *(var denildi.)*

16. Ama onlar yüz çevirdiler. Bu yüzden üzerlerine Arim selini gönderdik. Onların *(çok güzel olan)* iki bahçesini, buruk yemişli, acı ılgınlı ve içinde biraz da sedir ağacı bulunan iki *(harap)* bahçeye çevirdik.

17. Nankörlük ettikleri için onları cezalandırdık. Biz nankörden başkasını cezalandırır mıyız?

Tefsiri

15 – Andolsun, Sebe kavminin oturduğu yerlerde büyük bir ibret vardır. İşte bu (evlerinin) **sağdan soldan iki bahçe** (ile çevrili olmasıdır) **Onlara: "Rabbinizin rızkından yiyin ve O'na şükredin" denildi.** (Çünkü onlar için) **güzel bir belde ve çokça bağışlayan bir Rab** (var denildi.)

"Sebe" kelimesi, mahalle ismi teviliyle cer ve tenvin almıştır. Ebu Amr'a göre kabile ismi teviliyle gayri munsariftir, cer ve tenvin kabul etmez. Hamza ve Hafs'a göre « فِى مَسْكَنِهِمْ » şeklindedir. Ali ve Halef'e göre « مَسْكِنِهِمْ » şeklindedir. O da, onların yerleşme yeri olan beldesidir. Yemen de ikamet ettikleri yerleridir. Ya da onların herbirinin evidir. Diğerlerine göre ise « مَسَاكِنِهِمْ » şeklindedir. « اٰيَةٌ » kelimesi « كَانَ »'nin ismidir. « جَنَّتَانِ » kelimesi « اٰيَةٌ »'den bedeldir. Ya da hazfedilmiş bir mübtedanın haberidir. Takdiri de; *"ibret, iki bahçedir"* şeklinde olur. O ikisinin ibret olmasının manası şudur; oranın halkı Allah'a (cc) şükürden yüz çevirdiklerinde, Allah (cc) ibret ve öğüt almaları ve üzerinde bulundukları nimete karşı şükürsüzlüğe tekrar dönmemeleri için onlardan nimeti çekip aldı. Ya da o ikisini (iki bahçeyi) ibret kıldı. Yani Allah (cc), onları, kudretine, ihsanına ve O'na şükrün gerekliliğine delâlet eden alamet kıldı.

"Sağdan soldan iki bahçe..." bununla iki gurup bahçeyi kastetmektedir. Bir gurubu, onların beldesinin sağ tarafında, diğerleri de sol tarafında. Guruplardan her biri, yakınlıkta ve bitişiklikte sanki tek bir bahçe gibiydi. Hamr beldelerin bahçelerinde olduğu gibi. Ya da onlardan her birinin, evinin sağında ve solunda kendisine ait iki bahçesi olduğunu kastetmektedir.

"Onlara Rabbinizin rızkından yeyin ve O'na şükredin denildi." sözü, kendilerine gönderilen peygamberlerin, ya da hal lisanını onlara söylediklerinin hikayesidir. Ya da onlar, kendilerine, bu sözün söylenmesini hak etmişlerdi. Bununla emrettikten sonra sözünü şöyle devam ettirdi:

"Güzel bir belde ve çokca bağışlayan bir Rab." yani rızkınızın olduğu bu belde güzel bir beldedir. Sizi rızıklandıran ve şükretmenizi isteyen Rabbiniz, kendisine şükredeni bağışlayan Rab'dir.

İbni Abbas (ra) şöyle demiştir:

"Sebe, San'a'dan üç fersah uzaklıktaydı. Beldelerin en verimlisiydi. Herhangi bir kadın, başında zembille çıkar, eliyle çalışır, ağaçlar arasında yürürdü. Bu esnada zembil, ağaçlardan düşen meyvelerle dolardı. Temizliğine gelince orada ne sinek, ne sivrisinek, ne pire, ne akrep ve ne de yılan vardı. Oraya uğrayan yabancıların bitleri havanın temizliğinden ölüyordu."

16 – Ama onlar yüz çevirdiler. Bu yüzden üzerlerine Arim selini gönderdik. Onların (çok güzel olan) **iki bahçesini, buruk yemişli, acı ılgınlı ve içinde biraz da sedir ağacı bulunan iki** (harap) **bahçeye çevirdik.**

Peygamberlerinin davetinden– *"yüz çevirdiler"* –de onları yalanladılar. *"Üzerimiz de Allah'a (cc) ait bir nimet taşımıyoruz"* dediler. *"Bu yüzden üzerlerine Arim selini gönderdik."* Yani şiddetli yağmuru gönderdik, demektir. Ya da *Arim*, vadi ismidir. Ya da su bendini delen faredir. Taşkınlık yaptıklarında Allah (cc), onlara fareyi musallat etti. O da, bendi, alt tarafından deldi. Böylece Allah (cc), onları suda boğdu.

Onların zikredilen bu– *"iki bahçesini, buruk yemişli, acı ilgınlı ve içinde biraz da sedir ağacı bulunan iki bahçeye çevirdik."*

Bedel olarak getirilenin *"iki bahçe"* şeklinde isimlendirilmesi, ikisi arasında uygunluk kurmak ve sözü birbirine benzetmek içindir. Bu Yüce Allah'ın şu kavlindeki gibidir:

﴿ وَجَزَٰٓؤُا۟ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِّثْلُهَا ﴾

"Bir kötülüğün karşılığı, onun gibi bir kötülüktür *(ona denk bir cezadır)."* [3]

Nitekim « أُكُل » meyve, demektir « كْ » harekeli de harekesiz de okunmuştur. Harekesiz olan, Nafi ve Mekke okuyuşudur.

« خَمْط », *misvak ağacıdır.* Denildi ki: *"Dikenli her ağaç, hamt'tır."*

« الأَثْل », ılgın ağacına benzeyen ondan daha büyük ve odunu ondan daha iyi olan bir ağaçtır. « أُكُل » kelimesini tenvinli okuyan kişiler -ki onlar, Ebu Amr'ın dışındakilerdir- bunun aslını « ذَوَاتَيْ أُكُلٍ أُكُلِ خَمْطٍ » şeklinde takdir etmişlerdir. Buna göre muzaf hazfedilmiş, muzafun ileyh de onun yerine geçmiştir.

Ya da « أُكُل » kelimesinin «خَمْط » ile vasfedilmesi suretiyle sanki *"tadı kötü yemişli"* denilmiştir.

---

[3] Şura, 40.

Ebu Amr'a göre ise « أكل خمط », *"misvak ağacının yeni çıkan taze yemişi"*, manasınadır. Sanki, "Berîr (misvak ağacının yeni çıkmış yemişi)li" denilmiştir.

« أثل » ve « سدر » kelimeleri « أكل » üzerine atfedilmişlerdir. « خمط » üzerine değil.

Çünkü ılgın ağacının meyvesi yoktur. Hasan'dan şöyle rivayet edilmiştir:

"Sedir ağacını azalttı. Çünkü o, bedel olarak kendilerine verilenlerin en iyisidir. Zira o, meyveliklerde olur."

17 – Nankörlük ettikleri için onları cezalandırdık. Biz nankörden başkasını cezalandırır mıyız?

Nankörlükleri sebebiyle onları bu şekilde cezalandırdık, demektir.

« ذلك » öne geçmiş ikinci mefuldur. Ebu Bekir'in dışındaki Kûfe'lilere göre « وَهَلْ نُجَازِي إِلاَّ الْكَفُورَ » – *"nankörden başkasını cezalandırır mıyız?"* şeklindedir. Diğerlerine göre ise « وَهَلْ يُجَازَى إِلاَّ الْكَفُورُ » – *"nankörden başkası cezalandırılır mı?"* şeklindedir. Yani bu tür bir karşılıkla, ancak küfranı nimet edene ve o nimete şükretmeyene. Ya da Allah'ı (cc) inkar edene karşılık veririz, demektir. Ya da karşılık vermek, *"cezalandırmak"* manasınadır. Çünkü ceza kelimesi, genel olduğunda cezalandırma ve sevap verme manalarında kullanılır. Özel olarak kullanıldığında ise sadece ceza manasınadır. Dahhak'tan şöyle rivayet edilmiştir:

"Onlar, İsa ile Muhammed (as) arasındaki fetret devrinde yaşamışlardı."

18. – 19. ÂYETLER

وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ الْقُرَى الَّتِى بَارَكْنَا فِيهَا قُرًى ظَاهِرَةً
وَقَدَّرْنَا فِيهَا السَّيْرَ سِيرُوا فِيهَا لَيَالِىَ وَأَيَّامًا آمِنِينَ ﴿١٨﴾
فَقَالُوا رَبَّنَا بَاعِدْ بَيْنَ أَسْفَارِنَا وَظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ فَجَعَلْنَاهُمْ
أَحَادِيثَ وَمَزَّقْنَاهُمْ كُلَّ مُمَزَّقٍ إِنَّ فِى ذٰلِكَ لَآيَاتٍ لِكُلِّ
صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿١٩﴾

Meâli

18. Onların yurdu ile, içine feyz ve bereket verdiğimiz beldeler arasında, sırt sırta nice şehirler varettik. Ve bunlar arasında yürümeyi mesafelere ayırdık. "Oralarda geceleri, gündüzleri korkusuzca gezin, dolaşın" dedik.

19. Bunun üzerine: "Ey Rabbimiz! Aralarında yolculuk yaptığımız şehirlerin arasını uzaklaştır" dediler. Ve davranışlarıyla kendilerine yazık ettiler. Biz de onları, *(insanlar arasında söylenen)* hayret verici masallara çevirdik. Onları darmadağın ettik. Şüphesiz bunda, çok sabreden ve çok şükreden herkes için ibretler vardır.

Tefsiri

18 – Onların yurdu ile içine feyz ve bereket verdiğimiz beldeler arasında, sırt sırta nice şehirler varettik. Ve bunlar arasında yürümeyi mesafelere ayırdık. "Oralarda geceleri, gündüzleri korkusuzca gezin, dolaşın" dedik.

Sebe ile nimetler ve sular hususunda halkına genişlik verdiğimiz Şam köyleri arasında yakınlığından dolayı birbirini gören, bitişik köyler

varettik. Onlar, bakanların gözünde bitişik görünür. Ya da onların yollarından fazla uzaklaşmamış, yolcular için kaybolup görünmeyinceye kadar bitişik görünürler. Onlar, Sebe'den Şam'a kadar dört bin yediyüz köydür.

"Bunlar arasında yürümeyi mesafelere ayırdık." Yani, bu köyleri Şam'a varıncaya kadar belli bir miktarda kıldık. Öyle ki yolcular, birinde gündüz, diğerinde de gece dinleniyordu. Onlara gece-gündüz emin olarak gezin, dolaşın dedik.

Orada (metinde) *"dedik"* sözü yok. Ancak onlar, bu seferleri yapabildiklerinde ve sefer sebepleri onlara kolaylaştırıldığında sanki onlara bu emredilmiş gibi oldu. Yani onlara, *"Orada ister gece ister gündüz gezin, dolaşın. Zira oradaki emniyet, zamanın değişmesiyle değişmez."* denilmiş oldu. Yani yolculuk müddetiniz uzasa, günlerce devam etse de orada düşmandan, açlıktan ve susuzluktan korkmaksızın emin bir şekilde gezin, dolaşın, demektir.

19 - Bunun üzerine: "Ey Rabbimiz! Aralarında yolculuk yaptığımız şehirlerin arasını uzaklaştır." dediler ve davranışlarıyla kendilerine yazık ettiler. Biz de onları, (insanlar arasında söylenen) **hayret verici masallara çevirdik. Onları darmadağın ettik. Şüphesiz bunda, çok sabreden ve çok şükreden herkes için ibretler vardır.**

"Keşke birbirine uzak olsalardı da en güzel şekilde seyrü sefer yapsaydık, alışverişte daha çok kazansaydık. Hayvanlar ve araçlar hususunda da başkalarına karşı övünseydik." dediler. Nimet bolluğundan şımardılar ve rahatlıktan sıkıldılar da şiddet, sıkıntı ve yorgunluğu istediler. Dedikleriyle kendilerine yazık ettiler. Biz de onları, kendileri hakkında insanların konuştuğu ve durumlarına şaştığı masallar haline getirdik. Onları, darmadağın ettik. İnsanlar, onları darbı mesel edindiler de şöyle dediler.

"Sebe'nin saltanatı, toparlanamamacasına parçalandı."

Gassan, Şam'a, Enmar, Medine'ye, Cüzam, Tihane'ye ve Ezd de Amman'a yerleşti. Bunda, günahlardan sabırla uzaklaşan ve nimetlere çok çok şükreden kişiler için ibretler vardır. Ya da bunda, her bir mü'min için ibretler vardır. Çünkü iman iki kısımdır. Biri şükür, diğeri de sabırdır.

20. – 21. ÂYETLER

وَلَقَدْ صَدَّقَ عَلَيْهِمْ إِبْلِيسُ ظَنَّهُ فَاتَّبَعُوهُ إِلاَّ فَرِيقًا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢٠﴾ وَمَا كَانَ لَهُ عَلَيْهِمْ مِنْ سُلْطَانٍ إِلاَّ لِنَعْلَمَ مَنْ يُؤْمِنُ بِالاْخِرَةِ مِمَّنْ هُوَ مِنْهَا فِى شَكٍّ وَرَبُّكَ عَلَى كُلِّ شَىْءٍ حَفِيظٌ ﴿٢١﴾

Meâli

20. Andolsun İblis, onlar hakkındaki zannını gerçekleştirdi. İnanan bir zümrenin dışında *(hepsi)* ona uydular.

21. Halbuki şeytanın onlar üzerinde hiçbir nüfuzu yoktu. Ancak ahirete inananı, şüphe içinde kalandan ayırd edip bilelim diye *(ona bu fırsatı verdi)* Rabbin gerçekten herşeyi gözetleyen ve kollayandır.

Tefsiri

20 – Andolsun İblis, onlar hakkındaki zannını gerçekleştirdi. İnanan bir zümrenin dışında (hepsi) **ona uydular.**

Kufe'lilere göre « صَدَّقَ » şeddelidir. Yani, *"onlar aleyhindeki zannını gerçekleştirdi"*, ya da *"o zannının doğru olduğunu gördü."* demektir. diğerlerine göre ise şeddesizdir. Zannında doğru söyledi, demektir.

« عَلَيْهِمْ »'deki ve « اتَّبَعُوهُ »'daki zamir, Sebe halkına ya da Ademoğullarına aittir.

« إِلاَّ فَرِيقًا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ » – *"inanan bir zümrenin dışında"* sözüyle azlıklarından dolayı mü'minleri az göstermiştir. Buna karşın kafirleri, *"Onların çoğunu şükredenler olarak göremezsin."* sözüyle çok olarak ifade etmiştir.

21 – Hâlbuki şeytanın onlar üzerinde hiçbir nüfuzu yoktu. Ancak ahirete inananı, şüphe içinde kalandan ayırd edip bilelim diye (ona bu fırsatı verdi.) **Rabbin gerçekten herşeyi gözetleyen ve kollayandır.**

Halbuki kendileriyle ilgili zannı doğru çıkan şeytanın, onlar üzerinde vesvese vermek suretiyle, hiçbir gücü ve hiçbir hakimiyeti yoktur. Ancak yok iken bildiğimiz şeyi var iken bilelim diye (ona bu fırsatı verdik). Değişiklik bilinen şeydedir, ilimde değil.

"Rabbin, herşeyi gözetendir."

« فَعِيلٌ » ve « مُفَاعِلٌ » vezinleri aynı manaya gelen iki kardeştirler.

❁ ❁ ❁

22. – 23. ÂYETLER

قُلِ ادْعُوا الَّذِينَ زَعَمْتُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ لَا يَمْلِكُونَ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ
فِي السَّمٰوَاتِ وَلَا فِي الْاَرْضِ وَمَا لَهُمْ فِيهِمَا مِنْ شِرْكٍ وَمَا لَهُ
مِنْهُمْ مِنْ ظَهِيرٍ ﴿٢٢﴾ وَلَا تَنْفَعُ الشَّفَاعَةُ عِنْدَهُ اِلَّا لِمَنْ اَذِنَ لَهُ
حَتّٰى اِذَا فُزِّعَ عَنْ قُلُوبِهِمْ قَالُوا مَاذَا قَالَ رَبُّكُمْ قَالُوا الْحَقَّ
وَهُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ ﴿٢٣﴾

Meâli

22. *(Müşriklere)* de ki: "Allah'tan başka ilah saydığınız şeyleri çağırın! Çünkü onlar ne göklerde ve ne de yerde zerre ağırlığınca bir şeye sahip değillerdir. Onların buralarda hiçbir ortaklıkları yoktur. Ve Allah'ın onlardan bir yardımcısı da yoktur.

23. Allah'ın huzurunda, kendisinin izin verdiği kimselerden başkasının şefaati fayda vermez. Nihayet onların yüreklerinden korku giderilince *(birbirlerine)*: "Rabbiniz *(şefaat hakkında)* ne buyurdu?" dediler. *(Şefaat edecek durumda olanlar)*: "Hak olanı buyurdu" dediler. O, yücedir, büyüktür."

Tefsiri

22 – (Müşriklere) **de ki: "Allah'tan başka ilah saydığınız şeyleri çağırın! Çünkü onlar ne göklerde ve ne de yerde zerre ağırlığınca bir şeye sahip değillerdir. Onların buralarda hiçbir ortaklıkları yoktur. Ve Allah'ın onlardan bir yardımcısı da yoktur."**

Kavminin müşriklerine de ki: *"Allah'tan başka ilah olduğunu zannettiklerinizi çağırın!"* birinci mef'ul, ismi mevsule dönen zamirdir.

﴿ اَهٰذَا الَّذٖى بَعَثَ اللّٰهُ رَسُولًا ﴾ – *"Allah'ın Resul olarak gönderdiği bu mu?"* [4] ayetinde olduğu gibi, ismi mevsul, sılasıyla birlikte uzun olduğundan dolayı hafifletilmek üzere hazfedilmiştir.

İkinci mef'ul ise « آلِهَةً » – *"ilahlar"*dır. Bu da hazfedilmiştir. Çünkü bu, mevsuftur. Sıfatı da « مِنْ دُونِ اللّٰهِ » – *"Allah'tan başka"* cümlesidir. Eğer mana anlaşılıyorsa mevsufun, hazfedilmesi ve sıfatın onun yerine geçirilmesi caizdir.

Demek ki, « زَعَمَ » fiilinin iki mef'ulü, iki ayrı sebebten dolayı hazfedilmiştir. Mana şudur:

"Putlar ve melekler gibi, Allah'tan başka taptıklarınızı ve onun ismiyle isimlendirdiklerinizi çağırın! Sizi üzen şey hususunda ona sığındığınız gibi onlara da sığının! Onun, duanıza icabetini beklediğiniz gibi onlarında icabetlerini bekleyin!"

Daha sonra Allah (cc), onlar hakkında şu sözüyle cevap verdi:

"Onlar, ne göklerde ne de yerde hayır ve şer yönüyle, menfaat ve zarar yönüyle zerre ağırlığınca bir şeye sahip değildirler. Onların, şu iki cinste ne yaratma, ne de sahip olma hususunda hiçbir ortaklıkları yoktur. Mahlukatın idaresi hususunda Allah'u Teala'nın, onların ilahlarından, kendisine yardım eden hiçbir yardımcısı yoktur. Burada, onlar bu aciz sıfatlara sahipken, onlara nasıl Allah'a dua edildiği gibi dua ediliyor ve nasıl Allah'tan ümid edildiği gibi ümid besleniyor." manasını kastetmiştir.

23 – Allah'ın huzurunda, kendisinin izin verdiği kimselerden başkasının şefaati fayda vermez. Nihayet onların yüreklerinden korku giderilince (birbirlerine): **"Rabbiniz** (şefaat hakkında) **ne buyurdu?" dediler.** (Şefaat edecek durumda olanlar): **"Hak olanı buyurdu" dediler. O, yücedir, büyüktür."**

Allah'ın lehine izin verdiği kişi, yani şefaatçiye, kendisi için izin verilen kişi, demektir. İkinci « لِ », Zeyd'e Amr için izin verildi « أَذِنَ لِزَيْدٍ لِعَمْرٍو » sözündeki gibidir. Bu, onların, *"Bunlar Allah katında bizim şefaatçilerimizdir."* şeklindeki sözlerini yalanlamadır.

---

[4] Furkan, 41.

Kufe'liler « أَذِنَ لَهُ » şeklinde okumuşlardır. Nihayet izzetin Rabbi Allah'ın izin verilmesiyle ilgili konuştuğu söz vesilesiyle şefaat edenlerin ve şefaat edilenlerin kalplerinden korku kaldırılınca bazısı bazısına sorar.

"Rabbiniz ne dedi?" derler. Onlar da: *"Hak sözü -ki o da, razı olduğu kişiler için şefaate izin vermesidir- söyledi"* derler. O, yücelik ve ululuk sahibidir. Hiçbir sultana ve hiçbir peygambere o gün O'nun izni olmaksızın konuşmak ve razı olduğundan başkası için şefaat etmek yoktur.

Şamlılara göre « فُزِّعَ », « فَزَّعَ » şeklindedir. Yani Allah'u Teala korkuyu giderdiğinde demektir. « تَفْزِيع », *"korkunun giderilmesi"*dir.

« حَتَّى » orada şefaat isteyenlerin ve şefaatçilerin onlara izin verilecek mi verilmeyecek mi diye izin için beklemelerinin, ayakta durmalarının ve korkmalarının nihayetidir. Sanki şöyle denilmiştir:

"Uzun bir müddet korkarak beklerler. Nihayet kalplerinden korku giderilince birbirlerine 'Rabbiniz (şefaat hakkında) *ne buyurdu' derler."*

24. – 27. ÂYETLER

قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ ۖ قُلِ اللّٰهُ ۙ وَإِنَّا أَوْ
إِيَّاكُمْ لَعَلٰى هُدًى أَوْ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٢٤﴾ قُلْ لَا تُسْأَلُونَ عَمَّا
أَجْرَمْنَا وَلَا نُسْأَلُ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٢٥﴾ قُلْ يَجْمَعُ بَيْنَنَا رَبُّنَا ثُمَّ
يَفْتَحُ بَيْنَنَا بِالْحَقِّ ۖ وَهُوَ الْفَتَّاحُ الْعَلِيمُ ﴿٢٦﴾ قُلْ أَرُونِيَ الَّذِينَ
أَلْحَقْتُمْ بِهِ شُرَكَاءَ كَلَّا ۖ بَلْ هُوَ اللّٰهُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٢٧﴾

Meâli

24. *(Ey Muhammed!)* De ki: "Göklerden ve yerden size rızık veren kimdir? De ki: "Allah, o halde biz veya siz, ikimizden biri, ya doğru yol üzerinde veya açık bir sapıklık içindedir."

25. De ki: "Bizim işlediğimiz suçtan siz sorumlu değilsiniz. Biz de sizin işlediğinizden sorulacak değiliz."

26. De ki: "Rabbimiz *(kıyamet günü)* hepimizi bir araya toplayacak. Sonra aramızda hak ile hükmedecektir. O, en adil hüküm veren *(herşeyi)* hakkıyla bilendir."

27. De ki: "İbadette Allah'a ortak koştuklarınızı bana gösterin. Hayır! Şu anda onları gösteremezsiniz. Bilakis, yegâne gâlip ve herşeyi hikmetle idare eden ancak Allah'tır."

Tefsiri

24 – (Ey Muhammed!) **De ki: "Göklerden ve yerden size rızık veren kimdir?" De ki: "Allah, o halde biz veya siz, ikimizden biri, ya doğru yol üzerinde veya açık bir sapıklık içindedir."**

"Sizi kim rızıklandırıyor?" sözüyle onlara, gerçeği ikrar ettirmesini emretti. Sonra da ona, cevabı ve ikrarı onlar adına, *"Sizi Allah rızıklandırıyor."* sözüyle üstlenmesini emretti. Bu onların bunu kalpleriyle ikrar ettiklerini ima etmektedir. Ancak onlar, bunu ifade etmekten kaçınmaktadırlar. Çünkü onlar, kendilerine rızık verenin Allah (cc) olduğunu ifade ederlerse, o zaman onlara *"Öyleyse size ne oluyor ki size rızık verene ibadet etmiyorsunuz ve rızık vermeye güç getiremeyenleri O'na tercih ediyorsunuz?"* sorusu sorulur.

Daha sonra, dilleriyle ikrar etmeseler de, bu yeterli ilzamdan sonra onlara, *"Biz veya siz ikimizden biri doğru yol üzerinde veya açık bir sapıklık içindedir."* demesini emretti. Mana şudur:

"Tevhid ve şirk ehli, iki guruptan her biri iki işten biri üzeredir. Ya hidayet veya sapıklık. Bu, onu işiten iyi kötü herkesin, hitap edilene: 'Arkadaşın sana insaf etmiştir' diyeceği adil bir sözdür. Yukarıda geçen ifadelerin uslubunda, iki guruptan birinin hidayet üzere, diğerinin de açık bir sapıklık üzere olduğuna dair, gizli olmayan bir işaret vardır. Fakat sözü kinaye yollu söylemek insanları maksadına kavuşturur. Yalancıya söylediğin 'bizden biri yalancı' sözünde olduğu gibi."

« هُدًى » ve « ضَلَال » kelimelerinin başına gelen harfi cerler farklı getirildi. Çünkü hidayet sahibi, sanki soylu bir ata binmiş, onu istediği gibi koşturmakta, sapık ise karanlıklara batmış nereye yöneleceğini bilmemektedir.

25 – **De ki: "Bizim işlediğimiz suçtan siz sorumlu değilsiniz. Biz de sizin işlediğinizden sorulacak değiliz."**

Bu *"siz"*, insaf hususunda öncekinden de ilerdedir. Şöyle ki; men edilen, sakındırılan günahı hitap edenlere, emredilen, övülen ameli de hitap edilenlere nispet etmiştir.

26 - De ki: "Rabbimiz (kıyamet günü) **hepimizi bir araya toplayacak. Sonra aramızda hak ile hükmedecektir. O, en adil hüküm veren** (herşeyi) **hakkıyla bilendir."**

Rabbimiz, kıyamet günü hepimizi bir araya toplayacak. Sonra aramızda zulüm ve sapma olmaksızın hak ile hükmedecektir. O, hükmedendir, hükmetmeyi bilendir.

27 - De ki: "İbadette Allah'a ortak koştuklarınızı bana götserin." Hayır! Şu anda onları gösteremezsiniz. Bilakis, yegâne gâlip ve herşeyi hikmetle idare eden ancak Allah'tır.

"De ki: 'İbadette Allah'a (cc) eş koştuklarını bana gösterin.'" "Bana gösterin" sözü onlara, Allah'a (cc) ortak koşma hususundaki büyük hatayı göstermeyi ve onları, O'na ortak koşma haline muttali kılmayı amaçlamaktadır.

« كَلَّا » –*"hayır"* ret ve uyarıdır. Yani, bu sözden geri durun ve sapıklığınızdan uyanın, demektir. Bilakis, O Allah (cc) galiptir. O'na hiç kimse ortak olamaz. İdaresinde de hikmet sahibidir.

« هُوَ », *"O"*, zamiri şandır.

❁ ❁ ❁

28. – 30. ÂYETLER

وَمَٓا اَرْسَلْنَاكَ اِلَّا كَٓافَّةً لِلنَّاسِ بَشٖيرًا وَنَذٖيرًا وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٨﴾ وَيَقُولُونَ مَتٰى هٰذَا الْوَعْدُ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقٖينَ ﴿٢٩﴾ قُلْ لَكُمْ مٖيعَادُ يَوْمٍ لَا تَسْتَأْخِرُونَ عَنْهُ سَاعَةً وَلَا تَسْتَقْدِمُونَ ﴿٣٠﴾

Meâli

28. Seni, bütün insanlara ancak müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik. Fakat insanların çoğu bunu bilmezler.

29. "Eğer sözünüz de doğru iseniz bu tehdit mahiyetinde va'dettiğiniz *(kıyamet)* ne zaman kopacak?" derler.

30. De ki: size va'dolunan öyle bir günün va'didir ki siz ondan ne bir saat geri kalırsınız, ne de ileri geçebilirsiniz.

Tefsiri

28 – Seni, bütün insanlara ancak müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik. Fakat insanların çoğu bunu bilmezler.

Seni, onlara, ancak umumi (herkese hitap eden) bir gönderişle, onları kapsayan bir gönderişle gönderdik. Bu şekildeki gönderiliş onların tümüne şamil olunca onlardan birinin bile bu kapsamın dışında kalmasına imkan yoktur. Zeccac şöyle demiştir:

"« كَافَّةً »'in lugattaki manası, 'ihatadır.' Mana: 'Seni uyarı ve tebliğ hususunda bütün insanlara gönderdik', demektir."

Onu, « كَ »'ten hal kıldı. « ة » ise, « رَاوِيَةٌ » ve « عَلَّامَةٌ » kelimelerinde olduğu gibi mubalağa içindir.

"Müjdeleyici..." yani, kabul edeni üstünlükle müjdeleyici, demektir. *"Uyarıcı..."* yani, ısrar edeni de adaletle uyarıcı, demektir. Fakat insanların çoğu bunu bilmezler. Dolayısıyla da onların cehaleti, onları, sana muhalefet etmeye sürüklemektedir.

29 – "Eğer sözünüz de doğru iseniz bu tehdit mahiyetinde va'dettiğiniz (kıyamet) ne zaman kopacak?" derler.

"Rabbimiz (kıyamet günü) *hepimizi bir araya toplayacak."* sözünde işaret edilen kıyamet ne zaman? derler.

30 – De ki: Size va'dolunan öyle bir günün va'didir ki siz ondan ne bir saat geri kalırsınız, ne de ileri geçebilirsiniz.

« مِيعَادُ » mekan ya da zaman yönüyle *"va'din"* zarfıdır. Burada zamandır. Buna « مِيعَادٌ يَوْمٌ » şeklinde « يَوْمٌ »'i, « مِيعَادٌ »'dan bedel olarak okuyanların okuyuşu delâlet etmektedir. İzafetle olduğunda ise izafet « بَعِيرُ سَانِيَةٍ » – *"dolaba koşulan deve"* sözünde olduğu gibi açıklama izafetidir.

"Siz ondan ne bir saat geri kalırsınız ne de ileri geçebilirsiniz." Yani, siz ne mühlet istemek suretiyle ondan geri kalabilirsiniz ne de acele olmasını istemek suretiyle ona yaklaşabilirsiniz. Bu cevabın onların sorularına uygunluk yönü şudur: Onlar, bunu inkar ederek inat olsun diye sordular. Hakikati bulmak için değil. Dolayısıyla cevap da soruya uygun bir şekilde inkar ve inat üzere, tehdit yollu gelmiş ve onların, kendilerine ani gelen ve ne geciktirmeye ne de öne almaya güç getiremedikleri bir günü karşılayacaklarını beyan etmiştir.

31. – 33. ÂYETLER

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَنْ نُؤْمِنَ بِهٰذَا الْقُرْاٰنِ وَلَا بِالَّذٖى بَيْنَ
يَدَيْهِ ۜ وَلَوْ تَرٰى اِذِ الظَّالِمُونَ مَوْقُوفُونَ عِنْدَ رَبِّهِمْ ۚ يَرْجِعُ
بَعْضُهُمْ اِلٰى بَعْضٍ الْقَوْلَ ۚ يَقُولُ الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا لِلَّذِينَ
اسْتَكْبَرُوا لَوْلَٓا اَنْتُمْ لَكُنَّا مُؤْمِنِينَ ﴿٣١﴾ قَالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا
لِلَّذِينَ اسْتُضْعِفُٓوا اَنَحْنُ صَدَدْنَاكُمْ عَنِ الْهُدٰى بَعْدَ اِذْ جَٓاءَكُمْ
بَلْ كُنْتُمْ مُجْرِمِينَ ﴿٣٢﴾ وَقَالَ الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا لِلَّذِينَ
اسْتَكْبَرُوا بَلْ مَكْرُ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ اِذْ تَأْمُرُونَنَٓا اَنْ نَكْفُرَ بِاللّٰهِ
وَنَجْعَلَ لَهُٓ اَنْدَادًا ۜ وَاَسَرُّوا النَّدَامَةَ لَمَّا رَاَوُا الْعَذَابَ ۜ
وَجَعَلْنَا الْاَغْلَالَ فٖٓى اَعْنَاقِ الَّذِينَ كَفَرُوا ۜ هَلْ يُجْزَوْنَ اِلَّا مَا
كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٣٣﴾

Meâli

31. İnkar edip kafir olanlar dediler ki: "Biz hiçbir zaman bu Kur'an'a ve bundan önce gelen kitaplara inanmayacağız." Sen o zalimleri, Rablerinin huzurunda tutuklanmış, birbirlerini suçlayarak söz atarlarken bir görsen! Zayıf sayılanlar, büyüklük taslayanlara: "Siz olmasaydınız, elbette biz inanan insanlar olurduk" derler.

32. *(Dünyada)* büyüklük taslayanlar, zayıf sayılanlara *(kıyamet gününde)*: "Size hidayet geldikten sonra sizi ondan biz mi çevirdik? Bilakis siz suç işliyordunuz" derler.

33. *(Buna karşılık)* zayıf kılınanlar, büyüklük taslayanlara: "Hayır! Gece gündüz *(işiniz)* hile ve tuzak kurmaktı. Siz daima Allah'ı inkar etmemizi ona ortaklar koşmamızı bize emrederdiniz." derler. Artık azabı gördüklerinde pişmanlıklarını içlerine atarlar. Biz de o inkar edenlerin boyunlarına *(ateşten)* demir halkalar takarız. Onlar ancak yapmakta oldukları günahlar ile cezalandırılır.

Tefsiri

31 – İnkâr edip kâfir olanlar dediler ki: "Biz hiçbir zaman bu Kur'an'a ve bundan önce gelen kitaplara inanmayacağız." Sen o zalimleri, Rablerinin huzurunda tutuklanmış, birbirlerini suçlayarak söz atarlarken bir görsen! Zayıf sayılanlar, büyüklük taslayanlara: "Siz olmasaydınız, elbette biz inanan insanlar olurduk." derler.

İnkar edenler Ebu Cehil ve taraftarlarıdır. *"Bu Kur'an'a ve Kur'an'dan önce indirilen, Allah'ın (cc) kitaplarına inanmayacağız."* Ya da, *"Bu Kur'an'a ve kıyamet, cennet ve cehenneme inanmayacağız"*, dediler. Hatta onlar, Kur'an'ın Allah tarafından indirildiğini, mükafat ve ceza için tekrar dirilişle ilgili şeylerin gerçek olduğunu inkar ettiler.

"Sen o zalimleri, Rablerinin huzurunda tutuklanmış, birbirlerini suçlayarak söz atarlarken bir görsen..." cümlesi onların işlerinin sonu ve ahiretteki akibetleri hakkında haber verdi. Resulullah (sav)'e ya da muhataba, *"Eğer onların ahirette ki durumlarını, birbirleriyle tam bir tartışma içinde oldukları halde onları görseydin çok acaib bir şey görmüş olacaktın."* (Burada) cevap hazfedilmiştir. Zayıf kılınanlar, yani tabi olanlar, büyüklük taslayanlara yani başlara ve önderlere *"Sizin, bizi küfre çağırmanız olmasaydı, elbette biz Allah'a ve Resulü'ne inanan insanlar olacaktık."* derler.

32 – (Dünyada) **büyüklük taslayanlar, zayıf sayılanlara** (kıyamet gününde): **"Size hidayet geldikten sonra sizi ondan biz mi çevirdik? Bilakis biz suç işliyordunuz." derler.**

İsim üzerine yani « أَنَحْنُ » – *"biz"* üzerine inkar harfini getirdiler. Çünkü murat, kendilerinin onları iman etmekten alıkoyanlar olduğunu inkar ve onların, kendi istekleriyle yoldan çıktıklarını ve kendi istekleriyle geldiklerini ispattır.

« إِذْ » ve « إِذَا » kelimeleri zarfiyye için gerekli zarflardan olsalar da « إِذْ » muzafun ileyh olarak gelmiştir. Çünkü başka birşeyde genişlemeyen zamanda genişler. Dolayısıyla ona, zaman izafe edilmiştir. Bilakis siz, hidayete karşı sapıklığı, bizim sözümüzle ve bizim teşvikimizle değil, kendiniz seçerek ve kendiniz tercih ederek kafir olmuştunuz.

33 – (Buna karşılık) zayıf kılınanlar, büyüklük taslayanlara: "Hayır! Gece gündüz (işiniz) hile ve tuzak kurmaktı. Siz daima Allah'ı inkâr etmemizi ona ortaklar koşmamızı bize emrederdiniz." derler. Artık azabı gördüklerinde pişmanlıklarını içlerine atarlar. Biz de o inkâr edenlerin boyunlarına (ateşten) demir halkalar takarız. Onlar ancak yapmakta oldukları günahlar ile cezalandırılır.

« وَقَالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا » de atıf harfini getirmedi.

« وَقَالَ الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا »'da getirdi. Çünkü zayıf kılınanların sözü önceden geçmişti. Dolayısıyla da cevap, başlangıç cümlesi olarak atıf harfinin hazfıyla getirildi. Daha sonra, zayıf kılınanlara ait başka bir söz getirildi ve o onların ilk sözleri üzerine atfedildi.

"Hayır, bilakis gece gündüz işiniz bize karşı tuzak kurmaktı."

« مَكْرُ » kelimesi, mef'ulün bihte amel ettiği gibi zarfta amel etmiştir. « مَكْرُ » kelimesinin zarfa izafeti, mastarın mef'ulüne izafeti gibidir. Ya da onların gece ve gündüzünü, isnadı mecazi üzere hile yapanlar kılmıştır. Gündüzde selametin uzun sürmesi bizi aldattı. Sonunda biz sizin hak üzere olduğunuzu zannettik, demektir.

"Siz daima Allah'ı inkar etmemizi, O'na, eşler, ortaklar koşmamızı bize emrederdiniz." Mana şöyledir:

"Büyüklük taslayanlar, 'sizi biz mi çevirdik?' sözleriyle zayıf kılınanların küfrüne sebep olanların kendileri olmadığını ve 'bilakis siz suç işliyordunuz' sözleriyle de onların inkarının kendi çalışmaları ve kendi seçimleri neticesinde olduğunu ifade ettiklerinde, zayıf kılınanlar, onlara: 'Hayır! (sizin işiniz) *gece gündüz tuzak kurmaktı' sözüyle cevap vermek suretiyle onların bu işten beri oldukları ifadesini boşa çıkardılar. Sanki onlar şöyle*

dediler: 'Günah işlememiz kendi kendiliğimizden değildir. Bilakis, sizin gece gündüz devamlı surette bize karşı yaptığınız hileler sebebiyle, bizi şirke ve eş koşmaya sürüklemeniz sebebiyle idi.'"

"Pişmanlıklarını içlerine atarlar." Yani onu gizlerler ya da açığa çıkarırlar.

« الْأَسَرَّة » ; iki zıt manaya gelen bir kelimedir. Onlar zalimlerdir. Nitekim; *"Sen o zalimleri, Rablerinin huzurunda tutuklanmış, birbirlerini suçlayarak söz atarlarken bir görsen..."* ayetinde de bu ifade edilmiştir. Büyüklük taslayanlar, saptıkları ve saptırdıkları için, zayıf kılınanlar da saptıkları ve saptıranlara uydukları için pişman olurlar.

"Azabı gördüklerinde..." sözündeki *"azap"*tan maksat cehennemdir. *"Biz de inkâr edenlerin boyunlarına demir halkalar takarız."* Yani, onların boyunlarına demektir. *"İnkâr edenlerin"* şeklinde açık bir ifadeyle getirilmesi, demir halkaları hak ettikleri şeyi göstermesi içindir. Onlar, dünyada ancak yapmakta oldukları günahlar ile cezalandırılır.

❀ ❀ ❀

34. – 39. ÂYETLER

وَمَا أَرْسَلْنَا فِي قَرْيَةٍ مِنْ نَذِيرٍ إِلَّا قَالَ مُتْرَفُوهَا إِنَّا بِمَا
أُرْسِلْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ ﴿٣٤﴾ وَقَالُوا نَحْنُ أَكْثَرُ أَمْوَالًا وَأَوْلَادًا وَمَا
نَحْنُ بِمُعَذَّبِينَ ﴿٣٥﴾ قُلْ إِنَّ رَبِّي يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ
وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٦﴾ وَمَا أَمْوَالُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ
بِالَّتِي تُقَرِّبُكُمْ عِنْدَنَا زُلْفَىٰ إِلَّا مَنْ آمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَأُولَٰئِكَ
لَهُمْ جَزَاءُ الضِّعْفِ بِمَا عَمِلُوا وَهُمْ فِي الْغُرُفَاتِ آمِنُونَ ﴿٣٧﴾
وَالَّذِينَ يَسْعَوْنَ فِي آيَاتِنَا مُعَاجِزِينَ أُولَٰئِكَ فِي الْعَذَابِ
مُحْضَرُونَ ﴿٣٨﴾ قُلْ إِنَّ رَبِّي يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ
وَيَقْدِرُ لَهُ وَمَا أَنْفَقْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَهُوَ يُخْلِفُهُ وَهُوَ خَيْرُ
الرَّازِقِينَ ﴿٣٩﴾

Meâli

34. Biz hangi ülkeye bir uyarıcı göndermişsek mutlaka oranın varlıklı ve şımarık kişileri: “Biz, sizinle gönderilmiş olan şeyi inkar ediyoruz.” dediler.

35. Ve ilave ettiler: “Biz malca ve evlatça daha çoğuz. Biz azaba uğratılacak da değiliz.”

36. De ki: “Rabbim, dilediğine bol rızık verir ve *(dilediğinden)* kısar.” Fakat insanların çoğu bilmezler.

37. Hiçbirinizin malları ve evlatları, huzurumuzda size bir yakınlık sağlamaz. İman edip salih amellerde bulunanlar müstesna. Ancak onlara yaptıklarının kat kat fazlası mükafat vardır. Onlar *(cennet)* odalarında güven *(ve huzur)* içindedirler.

38. *(İnat ederek)* ayetlerimizi boşa çıkarmaya çalışanlara gelince, onlar da azapla yüz yüze bırakılacaklardır.

39. De ki: Rabbim, kullarından dilediğine bol rızık verir ve *(dilediğinden de)* kısar. Siz, Allah için ne verirseniz, Allah onun yerine *(daha iyisini)* verir. O, rızık verenlerin en hayırlısıdır.

Tefsiri

34 – Biz hangi ülkeye bir uyarıcı göndermişsek mutlaka oranın varlıklı ve şımarık kişileri: "Biz, sizinle gönderilmiş olan şeyi inkâr ediyoruz" dediler.

"Uyarıcı" peygamberdir. *"Varlıklı ve şımarık kişileri..."* oranın nimet içinde yüzenleri ve reisleridir. Bu söz, Nebi (sav) için, getirdiklerini yalanlayan ve inkar eden kavminin yaptıklarının bir imtihan olduğunu ve hangi memlekete bir uyarıcı gönderilmişse ona, Mekke halkının Resulullah (sav)'e dediklerinin bir benzerini dediklerini ve ona karşı mal ve evlat çokluğuyla övündüklerini ifade eden teselli sözüdür.

35 – Ve ilave ettiler: "Biz malca ve evlatça daha çoğuz. Biz azaba uğratılacak da değiliz."

Bu sözle, dünyadaki hallerine bakarak, Allah'ın (cc) kendilerine azap etmeyeceğini kastettiler. Zannettiler ki, onlar, Allah (cc) katında üstün kişiler olmasalardı Allah (cc) onları rızıklandırmazdı. Müminler de O'nun katında zelil kişiler olmasalardı, onları mahrum etmezdi. Allah (cc), onların bu zannını, rızkın Allah'ın (cc) bir fazlı olduğunu ve onu dilediği gibi taksim ettiğini ifade etmek suretiyle boşa çıkarmıştır. Zira rızık, bazen isyankarlara artırılır, itaatkarlara kısılır. Bazen tersi olur. Bazen de ikisine de artırılır ya da kısılır. Dolayısıyla sevap-günah işi bu ikisine (mal ve evlat) kıyas edilmez.

36 – De ki: "Rabbim, dilediğine bol rızık verir ve (dilediğinden) **kısar." Fakat insanların çoğu bilmezler.**

Rızkın kısılması, daraltılmasıdır. Nitekim Allah'u Teala:

﴿ وَمَنْ قُدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ ﴾ – **"Rızkı daraltılmış bulunan da..."** [5] şeklinde buyurmaktadır.

Fakat insanların çoğu bunu bilmezler.

37 – Hiçbirinizin malları ve evlatları, huzurumuzda size bir yakınlık sağlamaz. İman edip salih amellerde bulunanlar müstesna. Ancak onlara yaptıklarının kat kat fazlası mükafat vardır. Onlar (cennet) **odalarında güven** (ve huzur) **içindedirler.**

"Mallarınızın" ve *"evlatlarınızın"* kelimelerinin başında « جَمَاعَة » – *"topluluk"* kelimesi takdir edilir. Bu, cemi mükesserin (kırk çoğul) akıllılarının ve akılsızlarının, müenneslik hükmünde eşit olmasındandır.

Bu « زُلْفَى » ve « زُلْفَة », « قُرْبَى » ve « قُرْبَة » gibidir. « زُلْفَى » mastar olarak mahallen mensuptur. Yani:

﴿ اَنْبَتَكُمْ مِنَ الْاَرْضِ نَبَاتًا ﴾ – **"Allah, sizi yerden ot** (bitirir) **gibi bitirmiştir."** [6] ayetinde olduğu gibi.

"...sizi yakınlaştırmak..." İstisna, « تُقَرِّبُكُمْ » deki « كُمْ »'dendir. Yani, mallar onları Allah yolunda infak eden salih mü'min dışında hiç kimseyi yakınlaştırmaz. Çocuklarıda, kendilerine hayrı öğreten, onları, din hususunda bilgi sahibi yapan ve onları, dürüstlük ve ibadet için terbiye eden kişi dışında hiç kimseyi yakınlaştırmaz. İbni Abbas'tan şöyle rivayet edilmiştir:

"« إِلَّا » lâkin manasınadır.."

« مَنْ » de cevabın şartıdır. « جَزَاءُ الضِّعْفِ » mastarın, mefulune izafetindendir. Aslı şudur, önce *"onlar kat kat mükafatlandırılacaktır"*

[5] Talak, 7.
[6] Nuh, 17.

Sonra, *"onlar için kat kat fazlası vardır."* Daha sonra da *"onlar için kat be kat fazlası vardır"*

« جَزَاءُ الضِّعْفِ »'nin manası, onlar için tek iyiliklerinin on kat artırılmasıdır. Yakub « فَاُولٰٓئِكَ لَهُمْ الضِّعْفُ جَزَآءً » – *"onlar için karşılık olarak kat kat fazlası vardır"* manası üzere « جَزَآءً الضِّعْفُ » şeklinde okumuştur. Onlar, cennet köşklerinin odalarında her korkudan ve her meşguliyyetten emindirler.

Hamza'ya göre « الْغُرُفَاتِ » kelimesi « الْغُرْفَةِ » şeklindedir.

38 – (İnat ederek) **ayetlerimizi boşa çıkarmaya çalışanlara gelince, onlar da azapla yüz yüze bırakılacaklardır.**

"Ayetlerimizi boşa çıkarmaya çalışanlara gelince..." yani ayetlerimizi iptal etmeye çalışanlara gelince, demektir.

39 – De ki: Rabbim, kullarından dilediğine bol rızık verir ve (dilediğinden de) **kısar. Siz, Allah için ne verirseniz, Allah onun yerine** (daha iyisini) **verir. O, rızık verenlerin en hayırlısıdır.**

« وَمَا اَنْفَقْتُمْ »'deki « مَا » şartiyyedir, mahallen mansuptur. « مِنْ شَيْءٍ » onun beyanıdır. *"O, onun yerine verir."* Yani, ona bedel verir. O'ndan başka da bedel veren yoktur. Ya mal olarak acilen verir, ya da sevap olarak geciktirerek verir.

"O, rızık verenlerin en hayırlısıdır." yani, yedirenlerin en hayırlısı, demektir. Çünkü sultan ve efendi gibi başkasına yedirenlerin yedirmesi, Allah'ın (cc) rızkındandır ki O, bunu onların eliyle icra etmektedir. O, rızkı yaratandır, rızıklananın, rızıklanmak suretiyle faydalandığı sebepleri de yaratandır. Bazıları şöyle demiştir:

"Hamd, bana bulduran ve beni iştah sahibi kimselerden kılan Allah'adır. Nice iştah sahipleri var ki bulamıyor ve nice bulanlar var ki iştahları yok."

40. – 42. ÂYETLER

وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ يَقُولُ لِلْمَلَٓئِكَةِ أَهَٓؤُلَٓاءِ إِيَّاكُمْ كَانُوا يَعْبُدُونَ ﴿٤٠﴾ قَالُوا سُبْحَانَكَ أَنْتَ وَلِيُّنَا مِنْ دُونِهِمْ بَلْ كَانُوا يَعْبُدُونَ الْجِنَّ أَكْثَرُهُمْ بِهِمْ مُؤْمِنُونَ ﴿٤١﴾ فَالْيَوْمَ لَا يَمْلِكُ بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ نَفْعًا وَلَا ضَرًّا وَنَقُولُ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذُوقُوا عَذَابَ النَّارِ الَّتِي كُنْتُمْ بِهَا تُكَذِّبُونَ ﴿٤٢﴾

Meâli

40. O gün Allah onların hepsini *(idare edenleri ve edilenleri)* mahşere toplayacak, sonra meleklere "Bunlar size mi tapıyorlardı?" diyecek.

41. *(Melekler de:)* "Sen yücesin. Bizim velimiz *(koruyucumuz)* onlar değil, sensin. Belki onlar cinlere *(şeytanlara)* tapıyorlardı. Çoğu onlara inanmıştı." diyecekler.

42. Bugün birinizin diğerinize bir fayda ya da bir zarar vermeye gücü yetmez. Biz haksız davranıp zalim olanlara "yalanlamakta olduğunuz ateş azabını tadın" diyeceğiz.

Tefsiri

40 – O gün Allah onların hepsini (idare edenleri ve edilenleri) **mahşere toplayacak, sonra meleklere "Bunlar size mi tapıyorlardı?" diyecek.**

Çünkü o gün emir sadece Allah'a (cc) aittir. O günde hiç kimse, hiç kimseye menfaat ve zarar veremez. Çünkü o yurt, sevap ve azap yurdudur. Sevap veren de azap eden de Allah'tır (cc). Onların hali, sorumluluk yurdu olan dünyadaki hallerinin zıddıdır. Çünkü orada insanlar, serbest bırakılmışlardır. Birbirlerine zarar ve menfaat verirler. Kastolu-

nan; o günde ondan başka zarar ve menfaat verecek hiç kimsenin olmayacağıdır. Daha sonra, ibadeti yapılması gerekenden başkasına yapmak suretiyle zulmeden zalimlere, *"dünya da iken yalanlamakta olduğunuz ateş azabını tadın"* diyeceğiz sözüyle zalimlerin akıbetini zikretti.

« وَنَقُولُ » , « لَا يَمْلِكُ » üzerine atfedilmiştir.

41 – (Melekler de:) **"Sen yücesin. Bizim velimiz** (koruyucumuz) **onlar değil, sensin. Belki onlar cinlere** (şeytanlara) **tapıyorlardı. Çoğu onlara inanmıştı" diyecekler.**

Onlara Kur'an açık açık okuduğunda müşrikler:

"Bu Muhammed, sizi babalarınızın taptığı şeylerden çevirmek isteyen bir adamdan başkası değildir. Bu Kur'an da uydurulmuş yalandan başkası değildir." dediler.

« قَالَ » – *"dedi"* sözü dediler manasınadır. *"Dedi"* şeklinde ifade edilmesi büyük bir inkarın ve şiddetli bir gazabın delilidir. *"Hakkı"* yani Kur'an'ı ya da peygamberlikle ilgili herşeyi, demektir. Hak kendilerine geldiğinde onun bir benzerini getirmekten aciz kaldılar. Ve *"Bu hak ancak apaçık bir büyüdür."* dediler. Onun sihir olduğuna hükmettiler. Sonra da onun apaçık olduğuna ve onun hakkında düşünen her akıllının onu sihir olarak isimlendireceğine hükmettiler.

42 – Bugün birinizin diğerinize bir fayda ya da bir zarar vermeye gücü yetmez. Biz haksız davranıp zalim olanlara "yalanlamakta olduğunuz ateş azabını tadın" diyeceğiz.

Çünkü o gün emir sadece Allah'a (cc) aittir. O günde hiç kimse hiç kimseye menfaat ve zarar veremez. Çünkü o yurt, sevap ve azab yurdudur. Sevap veren de azap eden de Allah'tır (cc). Onların hali, sorumluluk yurdu olan dünyadaki hallerinin zıddıdır. Çünkü orada insanlar, sebest bırakılmışlardır. Birbirlerine zarar ve menfaat verirler. Kastolunan; o günde ondan başka zarar ve menfaat verecek hiç kimsenin olmayacağıdır.

Daha sonra, ibadeti yapılması gerekenden başkasına yapmak suretiyle zulmeden zalimlere, *"dünyada iken yalanlamakta olduğunuz ateş azabını tadın"* diyeceğiz sözüyle zalimlerin akıbetini zikretti. « وَنَقُولُ » , « لَا يَمْلِكُ » üzerine atfedilmiştir.

43. – 45. ÂYETLER

وَإِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِمْ اٰيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالُوا مَا هٰذَٓا إِلَّا رَجُلٌ يُرِيدُ أَنْ يَصُدَّكُمْ عَمَّا كَانَ يَعْبُدُ اٰبَٓاؤُكُمْ وَقَالُوا مَا هٰذَٓا إِلَّٓا إِفْكٌ مُفْتَرًى وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلْحَقِّ لَمَّا جَٓاءَهُمْ إِنْ هٰذَٓا إِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ ﴿٤٣﴾ وَمَٓا اٰتَيْنَاهُمْ مِنْ كُتُبٍ يَدْرُسُونَهَا وَمَٓا أَرْسَلْنَٓا إِلَيْهِمْ قَبْلَكَ مِنْ نَذِيرٍ ﴿٤٤﴾ وَكَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَمَا بَلَغُوا مِعْشَارَ مَٓا اٰتَيْنَاهُمْ فَكَذَّبُوا رُسُلِي فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿٤٥﴾

Meâli

43. Onlara açık açık ayetlerimiz okunduğu zaman demişlerdi ki: "Bu, sizi babalarınızın taptığı *(putlardan)* çevirmek isteyen bir adamdan başkası değildir. Bu *(Kur'an)* da uydurulmuş bir yalandan başka bir şey değildir" Hak kendilerine geldiğinde hakkı inkar edenler: "Bu apaçık bir büyüdür, başka bir şey değildir" dediler.

44. Halbuki biz onlara öyle *(okuyup)* ders alacakları kitaplar vermediğimiz gibi senden önce onlara bir uyarıcı *(peygamber)* da göndermemiştik.

45. Onlardan öncekiler de *(peygamberlerini)* inkar etmişlerdi. Bunlar, öbürlerine verdiklerimizin onda birine erişmemişlerdir. *(Böyle iken)* öncekiler peygamberlerini yalanladılar. Benim de inkarım nasıl oldu.

Tefsiri

43 – Onlara açık açık ayetlerimiz okunduğu zaman demişlerdi ki: "Bu, sizi babalarınızın taptığı (putlardan) **çevirmek isteyen bir adamdan başkası değildir. Bu** (Kur'an) **da uydurulmuş bir yalandan başka bir şey değildir." Hak kendilerine geldiğinde hakkı inkâr edenler: "Bu apaçık bir büyüdür, başka bir şey değildir" dediler.**

Onlara Kur'an açık açık okunduğunda müşrikler: *"Bu Muhammed, sizi babalarınızın taptığı şeylerden çevirmek isteyen bir adamdan başkası değildir. Bu Kur'an da uydurulmuş yalandan başkası değildir."* dediler.

« قَالَ » dedi sözü, *"dediler"* manasınadır. *"Dedi"* şeklinde ifade edilmesi büyük bir inkarın ve şiddetli bir gazabın delilidir. *"Hakkı"* yani Kur'anı ya da peygamberlikle ilgili herşeyi, demektir. Hak kendilerine geldiğinde onun bir benzerini getirmekten aciz kaldılar. Ve *"Bu hak ancak apaçık bir büyüdür."* dediler. Onun sihir olduğuna hükmettiler. Sonra da onun apaçık olduğunu ve onun hakkında düşünen her akıllının onu sihir olarak isimlendireceğine hükmettiler.

44 - Hâlbuki biz onlara öyle (okuyup) **ders alacakları kitaplar vermediğimiz gibi, senden önce onlara bir uyarıcı** (peygamber) **da göndermemiştik.**

Mekke müşriklerine, içinde şirkin doğruluğuna dair delil bulunan, okuyacakları kitaplar vermedik. Ve onlara şirk koşmamaları için azapla korkutan bir uyarıcı daha önce göndermedik.

45 - Onlardan öncekiler de (peygamberlerini) **inkâr etmişlerdi. Bunlar, öbürlerine verdiklerimizin onda birine erişmemişlerdir.** (Böyle iken) **öncekiler peygamberlerini yalanladılar ama benim de inkârım nasıl oldu.**

Daha sonra *"onlardan öncekiler de yalanlamıştı"* sözüyle, onları yalanlamaları hususunda tehdit etti. Yani, onlardan önce gelen, geçmiş ümmetler ve geçip gitmiş nesiller peygamberlerini, onların yalanlaması gibi yalanlamışlardı. Mekke halkı, uzun ömür, beden kuvveti, mal ve evlat çokluğu yönünden öncekilere verilenlerin onda birine bile ulaşamamıştır. Böyle iken peygamberlerimi yalanladılar. Ama benim de önceki yalanlayalanlara karşı inkarım nasıl oldu! O halde onun benzerini yapmaktan sakınsınlar.

Yakub'a göre vasıl halinde de vakıf halinde de « نَكِيرِ » kelimesi « ى » iledir. Yani, *"Onlar peygamberlerini yalanladıklarında mahvetmek suretiyle inkarım onlara geldi. Korumalarla korunmaları kendilerine fayda vermedi. Ya bunların hali ne olacak?"* sözünün manası "onlardan öncekiler de yalanlama fiilini işlemişler ve ona yönelmişlerdi" şeklinde olunca, peygamberlerin yalanlanması, bu yalanlama fiilini işlemelerinden kaynaklanmış olacaktır. Bu, *"Falan, küfre yöneldi ve Muhammed (sav)'i inkar etti."* şeklinde söyleyenin sözü gibidir.

46. – 50. ÂYETLER

قُلْ إِنَّمَا أَعِظُكُمْ بِوَاحِدَةٍ أَنْ تَقُومُوا لِلّٰهِ مَثْنٰى وَفُرَادٰى ثُمَّ تَتَفَكَّرُوا مَا بِصَاحِبِكُمْ مِنْ جِنَّةٍ إِنْ هُوَ إِلَّا نَذِيرٌ لَكُمْ بَيْنَ يَدَيْ عَذَابٍ شَدِيدٍ ﴿٤٦﴾ قُلْ مَا سَأَلْتُكُمْ مِنْ أَجْرٍ فَهُوَ لَكُمْ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى اللّٰهِ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴿٤٧﴾ قُلْ إِنَّ رَبِّي يَقْذِفُ بِالْحَقِّ عَلَّامُ الْغُيُوبِ ﴿٤٨﴾ قُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَمَا يُبْدِئُ الْبَاطِلُ وَمَا يُعِيدُ ﴿٤٩﴾ قُلْ إِنْ ضَلَلْتُ فَإِنَّمَا أَضِلُّ عَلٰى نَفْسِي وَإِنِ اهْتَدَيْتُ فَبِمَا يُوحِي إِلَيَّ رَبِّي إِنَّهُ سَمِيعٌ قَرِيبٌ ﴿٥٠﴾

Meâli

46. De ki: "Size bir şeyi öğütleyeyim. Allah için ikişer ikişer ve teker teker durup düşününüz! Arkadaşınızda delilikten eser yoktur. O çetin bir azabın arefesinde sizin için bir uyarıcıdır.

47. De ki: "Ben sizden bir ücret istemişsem o sizin olsun. Benim ücretim yalnız Allah'a aittir. O, herşeye şahittir."

48. De ki: "Her türlü gizliyi noksansız bilen Rabbim, hakkı *(peygamberliği)* yerine koyar."

49. De ki: "Hak geldi. Artık batıl ne bir şey ortaya çıkarabilir, ne de geri getirebilir."

50. De ki: "Eğer *(haktan)* saparsam, kendi aleyhime sapmış olurum. Eğer doğru yolu bulursam, bu da Rabbimin bana vahyettiği *(Kur'an)* sayesindedir. Şüphesiz ki O, yakındır, işitendir."

Tefsiri

46 - De ki: "Size bir şeyi öğütleyeyim. Allah için ikişer ikişer ve teker teker durup düşününüz! Arkadaşınızda delilikten eser yoktur. O çetin bir azabın arefesinde sizin için bir uyarıcıdır.

"Bir şeyi" yani bir hasleti, demektir. Onu « بِوَاحِدَةٍ » onun atfı beyanı olarak « أَنْ تَقُومُوا » – *"durup"* sözüyle açıkladı. Onun yani « أَنْ تَقُومُوا »'nun bedel olduğu da söylendi. Her iki duruma göre o, mahallen mecrurdur. Denildi ki:

"O, « وَهِيَ أَنْ تَقُومُوا *» (o durmanızdır) takdirine göre mahallen merfudur. 'Kastediyorum' takdirine göre de mahallen mansuptur."*

"Durup" kelimesiyle, Resulullah (sav)'in meclisinden kalkmaları ve onun yanında topluluklarından uzaklaşmaları kastedilmiştir. Ya da bu, bir şeye karşı niyetin oluşmasıdır. Ayağa kalkılması ve dikilinmesi değil. Mana şudur:

"Size bir şeyi öğreteyim, eğer onu yaparsanız hakka isabet etmiş ve kurtulmuş olursunuz. O da, hamiyyet ve asabiyyet için değil, bilakis sadece Allah rızası için, hakkın talebi için ikişer ikişer ve teker teker durmanız ve bundan sonra Muhammed (sav)'in işi ve getirdiği şeyler hususunda düşünmenizdir. İki kişiye gelince, ikisi düşünür, ve herbiri düşüncesini arkadaşına arzeder. Ona doğru ve insaflı bir bakışla bakarlar. Sonunda bu doğru bakış onları hakka götürür. Aynı şekilde tek kişi de kendi başına adalet ve insaf ölçülerine göre düşünür ve fikrini akıl terazisine vurur."

Onların *"ikişer ikişer"* ve *"teker teker"* diye ayrılmalarının manası şudur: Kalabalık kişilerin toplantısı, zihni bulandıran, basiret nurunu körleten ve düşünceden alıkoyan şeylerdendir. Orada insaf az, haksızlık çok olur. Taassup gürültüsü yayılır. Ve ancak hakim görüş dinlenir.

« تَتَفَكَّرُوا » kelimesi « تَقُومُوا » üzerine atfedilmiştir. *"Arkadaşınızda"* yani Muhammed (sav)'de delilikten eser yoktur. Mana şudur:

"Sonra düşünün ve arkadaşınızda delilikten eser olmadığını görün."

"Çetin azap" ise ahiret azabıdır.

« بَيْنَ يَدَيْ عَذَابٍ » – *"çetin bir azabın arefesinde"* ayetinin uslubu,

Hz. Peygamber (sav)'in « بُعِثْتُ بَيْنَ يَدَيِ السَّاعَةِ » – *"kıyametin arefesinde gönderildim"* hadisinin uslubu gibidir. Daha sonra şu sözüyle uyarı için hiçbir ücret istemediğini açıklamıştır.

47 – De ki: "Ben sizden bir ücret istemişsem o sizin olsun. Benim ücretim yalnız Allah'a aittir. O, herşeye şahittir."

İkazımı ve risaleti tebliğim için sizden bir şey istemişsem, o sizin olsun.

« فَهُوَ لَكُمْ » – *"o sizin olsun"* şartın cezasıdır. Takdiri; *"ücret olarak sizden hangi şeyi istemişsem"* şeklindedir.

﴿ مَا يَفْتَحِ اللّٰهُ لِلنَّاسِ مِنْ رَحْمَةٍ ﴾

"Allah, insanlara herhangi bir rahmet** (kapısı) **açarsa onu kimse tutup** (kapat)**amaz." [7] ayetinde olduğu gibi.

Bunun manası: Vasıtasız (karşılıksız) olarak ücret istenmemesidir. Bu « مَالِى فِى هٰذَا فَهُوَ لَكَ » – *"Bunda benim için ne varsa senin olsun"* sözü gibidir. Yani, onda hiçbir şey yok, demektir.

Medine ve Şam kıraatı ile Ebu Bekir ve Hafs'a göre « إِنْ أَجْرِىَ » şeklindedir. Diğerlerine göre ise « ى »'nın sukûnüyladır. O, herşeye şahittir. Dolayısıyla da sizin uyarılmanız ve sizin O'na çağrılmanız için ancak O'ndan ücret istediğimi bilin.

48 – Her türlü gizliyi noksansız bilen Rabbim, hakkı (peygamberliği) **yerine koyar.**

"Hakkı" yani vahyi, demektir.

« قَذْفٌ »; ok ve benzerinin kasıtlı bir şekilde atılması, gönderilmesidir.

İlka etmek, salmak manası içinde istiare olarak kullanılır.

---

[7] Fatır, 2.

﴿ وَقَذَفَ فِى قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ ﴾

"Onların kalplerine korku saldı." [8]

﴿ اَنِ اقْذِفِيهِ فِى التَّابُوتِ ﴾

"O onu sandığa koy." [9] Ayetleri bundandır.

"Hakkı yerine koyar..." cümlesinin manası; *"Onu, peygamberlerine ilka eder, indirir"* şeklindedir. Ya da onu, *"Batılın üzrine atar da o, onun beynini parçalar, onu yok eder"*, şeklindedir.

« عَلاَّمُ الْغُيُوبِ », « يَقْذِفُ »'deki, zamirden bedel olarak ya da hazfedilmiş bir mübtedanın haberi olarak merfûdur.

49 – De ki: "Hak geldi. Artık batıl ne bir şey ortaya çıkarabilir, ne de geri getirebilir."

"Hak", 'İslam ve Kur'an' demektir. Batıl zail oldu, yok oldu. Çünkü birşeyi yoktan var etmek ve tekrardan vucudu getirmek hay (diri) olan Allah'ın sıfatlarındandır. Bu ikisinin yokluğu helak demektir. Manası; *"Hak geldi, batıl yıkılıp gitti."* şeklindedir.

﴿ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ ﴾

"Hak geldi, batıl yıkılıp gitti" [10] ayetinde olduğu gibi.

İbni Mesud (ra)'den şöyle rivayet edilmiştir.

"Nebi (sav) etrafında putlar olduğu halde Kabe'ye girdi. Yanındaki bir değnekle onları dürtüyor ve 'Hak geldi, batıl yıkılıp gitti. Zira batıl gidicidir' diyordu."

"Batıl, putlardır" denildi. Yine:

"Batıl, şeytandır. Çünkü batılın sahibi odur." Ya da:

---

[8] Ahzab, 26; Haşr, 2.
[9] Ta-Ha, 39.
[10] İsra, 18.

"O, yok olucudur. Yok olduğunda ona « شاطَ » – 'helak oldu' fiilinden gelen « شَيْطان » – 'şeytan' denildiği gibi," denildi.

Yani: *"Ne şeytan, ne de putlar hiçbir kimseyi yaratamazlar. Hiçbir kimseyi tekrardan diriltemezler. Yoktan var eden ve dirilten ancak Allah'tır."* Onlar:

"Sen babalarının dinini terketmek suretiyle sapıttın." dediklerinde Allah'u Teala şöyle buyurdu:

50 – De ki: "Eğer (haktan) **saparsam, kendi aleyhime sapmış olurum. Eğer doğru yolu bulursam, bu da Rabbimin bana vahyettiği** (Kur'an) **sayesindedir. Şüphesiz ki o, yakındır, işitendir.**

Eğer haktan saparsam kendi aleyhime sapmış olurum. Eğer saparsam bu, bendendir ve benim aleyhimedir. Eğer doğru yolu bulursam bu da, Rabbimin, beni, vahiyle doğru yola yöneltmesi sayesindedir. Karşılaştırmaya göre kıyas: *"Eğer doğru yolu bulursam bu, onun (nefsimin) lehinedir."* şeklinde denilmesiydi.

﴿ فَمَنِ اهْتَدٰى فَلِنَفْسِهٖۚ وَمَنْ ضَلَّ فَاِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَاۚ ﴾

"Kim hidayet yolunu seçerse, bunu ancak kendi iyiliği için seçmiş olur. Kim de doğruluktan saparsa kendi zararına sapmış olur." [11] ayetinde olduğu gibi.

Ancak bu ikisi mana olarak birbirini karşılamaktadır. Çünkü nefsin aleyhine olan ve nefse zarar veren herşey kendindendir, kendi sebebiyledir. Çünkü o, kötülüğü emreder. Onun lehine olan faydalı şeyler ise Rabbinin hidayeti ve tevfiki iledir. Bu, her mükellef için genel hükümdür. Çünkü Allah (cc), peygamberine onu, nefsine isnad etmesini emretti. Mevkiinin yüceliğine ve yaşayışının düzgünlüğüne rağmen peygamber bile bu hükmün altına giriyorsa, ondan başkaları haydi haydi girer. O, size dediğim şeyleri bilir. Ve o, bana ve size yakındır. Bana da karşılığımı verecektir, size de.

❁ ❁ ❁

[11] Zümer, 41.

51. – 54. ÂYETLER

وَلَوْ تَرَى إِذْ فَزِعُوا فَلَا فَوْتَ وَأُخِذُوا مِنْ مَكَانٍ قَرِيبٍ ﴿٥١﴾
وَقَالُوا آمَنَّا بِهِ وَأَنَّى لَهُمُ التَّنَاوُشُ مِنْ مَكَانٍ بَعِيدٍ ﴿٥٢﴾ وَقَدْ
كَفَرُوا بِهِ مِنْ قَبْلُ وَيَقْذِفُونَ بِالْغَيْبِ مِنْ مَكَانٍ بَعِيدٍ ﴿٥٣﴾
وَحِيلَ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ مَا يَشْتَهُونَ كَمَا فُعِلَ بِأَشْيَاعِهِمْ مِنْ قَبْلُ
إِنَّهُمْ كَانُوا فِي شَكٍّ مُرِيبٍ ﴿٥٤﴾

Meâli

51. *(Ey Muhammed!)* Telaşa düştükleri zaman onları bir görsen! Hiç kaçacak yerleri yoktur. Yakın bir yerden yakalanmışlardır.

52. *(İş işten geçtikten sonra)* ona *(Muhammed'e)* inandık dediler. ama uzak yerden *(ta dünyadan)* imana kavuşmak onlar için nasıl mümkün olur?

53. Halbuki daha önce onu *(Hz. Muhammed'i ve azabı)* inkar etmişlerdi. Gayba uzak bir yerden atıp tutuyorlardı.

54. Artık kendileriyle, arzu ettikleri şey arasına perde çekilmiştir. Tıpkı bundan önce benzerlerine yapıldığı gibi. Çünkü onlar, kendilerini endişeye düşüren bir korku içindeydiler.

Tefsiri

51 – (Ey Muhammed!) **Telaşa düştükleri zaman onları bir görsen! Hiç kaçacak yerleri yoktur. Yakın bir yerden yakalanmışlardır.**

« وَلَوْ تَرَى »'nın cevabı hazfedilmiştir. Takdiri; *"Büyük bir iş ve korku veren bir durum görecektin"*, şeklindedir. Telaşa düştükleri diriliş anında ya da ölüm anında ya da Bedir gününde onları bir görsen *"Kaça-*

cak yerleri yoktur" Yani kaçacakları yer yoktur. Ya da ondan kaçışları kurtuluşları yoktur, demektir.

« وَأُخِذُوا », « فَزِعُوا » üzerine atıftır. Yani telaşlandıkları ve yakalandıklarında onları bir görsen. Kaçacakları yerleri yoktur. Ya da telaşlandıklarından kaçamadılar, yakalandılar manasına kaçışları yoktur, demektir.

"Yakın bir yerden yakalandılar." yani diriltildiklerinde, mahşer yerinden cehenneme ya da öldüklerinde, yeryüzünün üstünden altına ya da Bedir sahrasından kuyuya alındılar.

52 – (İş işten geçtikten sonra) **ona** (Muhammed'e) **inandık dediler. Ama uzak yerden** (ta dünyadan) **imana kavuşmak onlar için nasıl mümkün olur?**

Azabı gördüklerinde ona yani Muhammed (sav)'a ya da Allah'a (cc) inandık derler.

"O'na" şeklinde zamirle getirmesi *"arkadaşınızda delilikten eser yoktur"* ayetinde zikri geçtiği içindir.

« التَّنَاوُشُ », ele geçirmek demektir. yani, *"Kendilerinden uzaklaştığı halde tevbeyi nasıl ele geçirecekler?"* demektir. Bununla, tevbenin, dünyada iken onlardan kabul olunduğunu, ancak dünyanın da çekip gittiğini ve ahiretten uzaklaştığını kastediyor. Denildi ki:

"Bu, onların olmayacak birşeyi istemeleri ile ilgili bir temsildir. O olmayacak şey de; dünyada iken iman eden mü'minlerin imanının fayda verdiği gibi, bu vakitte ki imanlarının kendilerine fayda vermesidir. Allah (cc), onların halini, birşeyi, kol mesafesinden alanın aldığı gibi, ok atımı mesafeden almak isteyenin haline benzetti."

Ebu Amr'a ve Hafsın dışındaki Kufe'lilere göre « التَّنَاوُشُ », « ء » ile « التَّنَاؤُشُ » şeklindedir. « و », « ء » kılındı. Çünkü her ötreli « و »'ın ötresi, lazimedir. Dilersen onu « و »'ye çevirirsin, dilersen çevirmezsin.

« أَدْوُرٌ وَتَقَاوُمٌ » sözünde olduğu gibi. İstersen bunu « أَدْؤُرٌ وَتَقَاؤُمٌ » şeklinde de söyleyebilirsin. Sa'leb'ten şöyle rivayet edilmiştir:

« التَّنَاوُشُ » kelimesi, « ء » ile olduğunda, *uzaktan almak*, « ء »'siz olduğunda ise, *yakından almak*, demektir.

53 – Hâlbuki daha önce onu (Hz. Muhammed'i ve azab'a) **inkâr etmişlerdi. Gayba uzak bir yerden atıp tutuyorlardı.**

"Daha önce..." yani, azaptan önce ya da dünyada iken, demektir.

« وَيَقْذِفُونَ بِالْغَيْبِ » geçmiş halin hikayesi olarak « وَقَدْ كَفَرُوا » üzerine atfedilmiştir. Yani, gayb hakkında konuşuyorlardı, ya da gaybe ait işleri konuşuyorlardı. *"'Diriliş, hesap, cennet ve cehennem yoktur' diyorlardı"*, demektir.

"Uzak bir yerden..." yani, doğruluktan uzak ya da haktan hakikatten uzak demektir. Ya da o, onların Resulullah (sav) hakkında *"şairdir, büyücüdür, yalancıdır"* şeklinde söyledikleri sözüdür. Bu, gayb hususunda ve gizli bir iş hususunda konuşmaktır. Çünkü onlar ondan ne sihir, ne şiir ve ne de yalan işitmiş, görmüşlerdir. Onun haline en uzak bir cihetten gayba girdiler. Çünkü onun getirdiklerine en uzak olan şey sihir ve şiirdir. Alışkanlıkları ile ilgili olarak, onlar arasında bileneni ve tecrübe edileni onun, en uzak olduğu şeyin yalan olduğudur.

Ebu Amr'dan yapılan rivayete göre « يَقْذِفُونَ », « يُقْذَفُونَ » şeklinde meçhuldur. Yani, onu onlara şeytanları getiriyor ve onu, onlara onlar telkin ediyor. Dilersen onu « وَقَالُوا آمَنَّا بِهِ » cümlesine bağla.

Allah'u Teala, dünyada iken kazanmadıkları imanı, ahirette *"inandık"* demek suretiyle kazanmak istemeleri hususunda onlara temsil getirdi. Bu, uzaktan atan kişi için imkansız bir konudur. Çünkü kendisine gaib ve uzak olduğu için, o hususa isabet ettirilmek istenen zannın ulaşması mümkün değildir. « آمَنَّا بِهِ »'deki zamirin *"çetin bir azabın arefesinde.."* ayetindeki « عَذَابٍ شَدِيدٍ » ait olması mümkündür.

Ahiret işini dünya işine kıyas ederek, *"Eğer iş sizin dediğiniz gibi, kıyametin kopacağı cezalandırma ve mükafatlandırma olacağı şekilde olsa bile, biz, azaba maruz kalmayacağız. Çünkü biz, Allah katında bize azap etmeyeceği kadar üstünüz"* dediler. Gayb olduğu halde ve ona, uzak bir cihetten atıp tuttukları halde, onların gaybla ilgili atıp tuttuğu şeydir. Çünkü mükafat ve ceza yurdu, teklif yurduna kıyas olunmaz.

54 – Artık kendileriyle, arzu ettikleri şey arasına perde çekilmiştir. Tıpkı bundan önce benzerlerine yapıldığı gibi. Çünkü onlar, kendilerini endişeye düşüren bir korku içindeydiler.

O gün, kendileriyle arzu ettikleri şey arasına perde çekilmiştir. Arzu ettikleri şeyi imanın fayda vermesi, onunla cehennemden kurtuluş ve cennetin kazanılmasıdır. Ya da:

﴿ فَارْجِعْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا ﴾

"Bizi geri döndür de salih ameller işleyelim." [12] ayetinde hikaye edildiği gibi dünyaya geri döndürülmeleridir.

« فَزِعُوا », « اخِذُوا » ve « حِيلَ » fiillerinin hepsi, Allah (cc) katında meydana gelişleri sabit olduğundan mazi olarak geldiler. Ancak bunlarla kastedilen gelecektir.

"Benzerlerine yapıldığı gibi..." yani benzerleri olan kafirlere yapıldığı gibi, demektir. Onlar, peygamberleri işi ve diriliş hakkında kendilerini şüpheye düşüren bir korku içindeydiler.

« مُرِيب », birini şüpheye düşürdüğünde kullanılan « أَرَابَهُ » – *"Onu şüpheye düşürdü."* babından gelmektedir. Bu:

"Allah, şüphe üzerine (şüphe ile amel edene) *azap etmez."* şeklinde inananlara karşı bir cevaptır. Allah (cc) en iyi bilendir.

❀ ❀ ❀

[12] Secde, 12.

Sûre - 35

FATIR SÛRESİ

Bu sûre Mekke'de nazil olmuştur; 45 âyettir.

Cüz - 22

1. – 3. ÂYETLER

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ فَاطِرِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ جَاعِلِ الْمَلٰٓئِكَةِ رُسُلًا اُو۬ل۪ٓي اَجْنِحَةٍ مَثْنٰى وَثُلٰثَ وَرُبَاعَۜ يَز۪يدُ فِي الْخَلْقِ مَا يَشَٓاءُۜ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَد۪يرٌ ﴿١﴾ مَا يَفْتَحِ اللّٰهُ لِلنَّاسِ مِنْ رَحْمَةٍ فَلَا مُمْسِكَ لَهَاۚ وَمَا يُمْسِكْۙ فَلَا مُرْسِلَ لَهُ مِنْ بَعْدِه۪ۜ وَهُوَ الْعَز۪يزُ الْحَك۪يمُ ﴿٢﴾ يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ اذْكُرُوا نِعْمَتَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْۜ هَلْ مِنْ خَالِقٍ غَيْرُ اللّٰهِ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَٓاءِ وَالْاَرْضِۜ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَۘ فَاَنّٰى تُؤْفَكُونَ ﴿٣﴾

Meâli

1. Gökleri ve yeri yaratan, melekleri, ikişer, üçer dörder kanatlı elçiler yapan Allah'a hamd olsun. O yaratmada *(istediğine)* dilediği kadar fazla verir. Şüphesiz Allah, herşeye gücü yetendir.

2. Allah'ın, insanlara açacağı herhangi bir rahmeti tutup hapseden olamaz. O'nun tuttuğunu O'ndan sonra salıverecek de yoktur. O, üstündür, hikmet sahibidir.

3. Ey insanlar! Allah'ın size olan nimetini hatırlayın. Allah'tan başka size gökten ve yerden rızık verecek bir yaratıcı var mı? O'ndan başka ilah yoktur, nasıl oluyor da *(tevhidden küfre)* çevriliyorsunuz?

Tefsiri

1– Gökleri ve yeri yaratan, melekleri, ikişer, üçer dörder kanatlı elçiler yapan Allah'a hamd olsun. O yaratmada (istediğine) dilediği kadar fazla verir. Şüphesiz Allah, herşeye gücü yetendir.

Allah'u Teala, talim ve tazim için zatını övmüştür.

"Gökleri ve yeri yaratan.." onları ilk defa yaratan ve yoktan var eden, demektir. İbni Abbas (ra) şöyle demiştir:

– *"Fatır kelimesinin manasını bilmiyordum. Bir kuyu hakkında ihtilafa düşen iki bedevi bana müracaat etmişti. Onlardan biri:*

– Onu ilk defa ben kazdım deyince öğrendim."

"Elçiler..." yani kullarına gönderilenler, demektir.

« أُولِى » kelimesi « ذُو »'nun çoğulu « ذَوِى» manasınadır. *"sahip, -lı, -li,"* manalarına gelmektedir. « رُسُلًا » kelimesinden bedeldir. Ya da onun sıfatıdır. « أَجْنِحَة » kelimesi « جَنَاحٌ » – *"kanat"* kelimesinin çoğuludur. « مَثْنَى », « ثُلَث » ve « رُبَاعَ » kelimeleri « أَجْنِحَة » kelimesinin sıfatıdırlar. Lafızları değiştiği için tenvin ve cer kabul etmediler. Bu, onların asıl lafızlarından başka bir şekle dönüştürülmesi sebebiyledir. « عُمَرُ » lafzının « عَامِرٌ » lafzından dönüştürülmesi gibi. Yine tekrarlı lafızdan « اِثْنَيْنِ اِثْنَيْنِ » – *"iki iki"* tekrarsız lafza « مَثْنَى » – *"ikişer"* dönüştürülmeleri sebebiyledir.

Denildi ki: *"Lafzı değişti, sıfat olduğu ve ona dayandığı için gayri munsariftir."* Mana şudur:

"Meleklerin bir kısmının kanatları ikişerdir. Yani herbirinin iki kanadı vardır. Bir kısmının kanatları üçerdir ve herhalde üçüncü kanat iki kanat arasında, sırtın ortasındadır, iki kanata yardım eder. Bir kısmının kanatları da dörderdir. O, kanatları ve diğerlerini yaratmada dilediği kadar artırır."

Denildi ki: *"O güzel yüzdür, güzel sestir, güzel saçtır, güzel yazıdır ve gözlerdeki hoşluktur."*

Ayet mutlaktır. Onun için bunlar, uzun bağ, mûtedil endam, aza tamlığı, beden kuvveti, akıl sağlamlığı, görüş tutarlılığı, dil belağatı, mü'minlerin kalplerindeki sevgi ve benzeri, yaratmada her ziyadeyi içine alan ne varsa tamamını kapsar.

2 – Allah'ın, insanlara açacağı herhangi bir rahmeti tutup hapseden olamaz. O'nun tuttuğunu O'ndan sonra salıverecek de yoktur. O, üstündür, hikmet sahibidir.

Yaygınlığından ve kapalılığından dolayı rahmeti tutup hapseden olamaz. O'nun (cc) tuttuğunu O'ndan (cc) sonra salıverecek de yoktur. O (cc), üstündür, hikmet sahibidir. Açacağı rızık, yağmur, sıhhat ve sair rahmetlerden herhangi birini tutup hapseden (engelleyen) olamaz. Hiç kimsenin onu tutmaya ve onu hapsetmeye gücü yetmez.

"Açmak" kelimesi, salıvermek ve göndermek manalarına istiare olarak kullanılmıştır. Allah Teala'nın tutup hapsettiğini, O'nun (cc) tutmasından sonra salıverecek yoktur. Şart manası içeren isme dönen zamiri *"rahmet"* manası üzere müennes kıldı. Sonra onu, ona dönen lafız üzerine hamlederek müzekker kıldı. Zira onda müenneslik yoktur. Birincisi *"rahmet"*'le tefsir edildi. Zamirin tefsire tabi olması da güzel bir şeydir. İkincisi ise tefsir edilmedi ve aslı üzere müzekker olarak bırakıldı. Muaz'dan merfu olarak şöyle rivayet edilmiştir:

"Seçkinleri kölelerine yumuşaklıkla muamele ettikçe iyileri günahkarlarını ululamadıkça ve alimleri Allah'a isyan hususunda idarecilerine yardım etmedikçe Allah'ın eli, bu ümmet üzerinde açık olmaya devam eder. Bunları yaptıklarında ise, Allah elini onlardan çeker." [1]

O galiptir, salıvermeye de tutmaya da kadirdir. Hikmetin, salıverilmesini ve tutulmasını gerektirdiği şeyleri salıveren ve tutan hikmet sahibidir.

3 – Ey insanlar! Allah'ın size olan nimetini hatırlayın. Allah'tan başka size gökten ve yerden rızık verecek bir yaratıcı var mı? O'ndan başka ilah yoktur, nasıl oluyor da (tevhidden küfre) **çevriliyorsunuz?**

---

[1] Bu hadis-i İmam Gazali (rh) *İhya*'da zikretmiştir. Bkz: 2 / 150.

Allah'ın (cc) üzerinize olan nimetini dil ve kalp ile hatırlayın. Onlar, daha önce zikri geçen yerin döşek gibi yayılması, göğün direksiz yükseltilmesi, Allah'a davet ve O'na yakınlık yolunu açıklamak için peygamberlerin gönderilmesi, yasaklama da güzelliklerin artırılması ve rızık kapılarının açılması gibi nimetlerdir. Daha sonra, *"Allah'tan başka sizi, gökten yağmurla ve yerden de türlü türlü bitkilerle rızıklandıran bir yaratıcı var mı?"* sözüyle nimetlerin başına -ki o da, nimet verenin tek oluşudur- dikkat çekti.

« غَيْرُ » kelimesi, sıfat olarak merfudur. Çünkü « خَالِقٍ » kelimesi mübtedadır. Haberi ise hazfedilmiştir. Takdiri de, « لَكُمْ» – *"sizin için"* kelimesidir.

Ali ve Hamza'ya göre « غَيْرِ » kelimesi, sıfat olarak lafzen mecrurdur. « يَرْزُقُكُمْ » cümlesinin başlangıç cümlesi olması da « خَالِقٍ » kelimesinin sıfatı olması da mümkündür. « لَا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ » ara cümlesidir. İrapta mahalli yoktur.

Hangi yüzle tevhidden küfre döndürülüyorsunuz?

❁ ❁ ❁

4. – 6. ÂYETLER

وَإِنْ يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كُذِّبَتْ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِكَ ۗ وَإِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ ﴿٤﴾ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا ۖ وَلَا يَغُرَّنَّكُمْ بِاللّٰهِ الْغَرُورُ ﴿٥﴾ إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمْ عَدُوٌّ فَاتَّخِذُوهُ عَدُوًّا ۗ إِنَّمَا يَدْعُوا حِزْبَهُ لِيَكُونُوا مِنْ أَصْحَابِ السَّعِيرِ ۗ ﴿٦﴾

Meâli

4. Eğer seni yalanlıyorlarsa *(üzülme)* senden önceki peygamberler de yalanlandı. Bütün işler yalnızca Allah'a döndürülecektir.

5. Ey insanlar! Allah'ın *(haşr ve ceza ile ilgili diriltme)* va'di gerçektir. Sakın dünya hayatı sizi aldatmasın ve o aldatıcı *(şeytan)* da Allah'ın *(affına güvendirmek suretiyle)* sizi kandırmasın.

6. Çünkü şeytan, sizin amansız bir düşmanınızdır. Siz de onu düşman sayın. O, kendisine uyan taraftarlarını ancak ateş ehlinden olmaya çağırır.

Tefsiri

4 – Eğer seni yalanlıyorlarsa (üzülme) **senden önceki peygamberler de yalanlandı. Bütün işler yalnızca Allah'a döndürülecektir.**

Bununla, Kureyş'in, Allah'ın (cc) ayetlerine karşı kötü propagandalarını ve onları yalanlamalarını haber vermiş ve ondan önceki peygamberlerde, Muhammed (sav) için örnekler olduğunu ifade etmek suretiyle

peygamberini teselli etmiştir. Bu sebeple « رُسُلٌ » kelimesini nekre (belirsiz) kılmıştır. Yani, onlar sayıları çok olan elçilerdir, mucize sahipleridir, uyarıcıdırlar, uzun ömür sahipleridir, sabır ve azim ashabıdırlar demektir. Onun nekre olarak getirilmesi, Muhammed (sav) için daha çok teselli vericidir. Sözün takdiri şöyledir:

"Eğer seni yalanlıyorlarsa, senden önceki peygamberlerin yalanlanmasını örnek al ve onlarla teselli bul." Bunun takdiri bu şekildedir. Çünkü ceza şartı takip eder. Eğer zahire göre icra edilseydi ceza cümlesi şart cümlesinden önce gelecekti. *"Senden önceki peygamberler de yalanlandı."* cümlesi, *"müsterih ol, sabret"* cümlesinin yerine getirilmiştir.

Sebebi ifade ettiği için sebebin neticesini ifade etmemiştir. Yani ondan önceki peygamberlerin yalanlanmasını ifade ettiği için *"müsterih ol, sabret"* ifadesini kullanmamıştır.

"Bütün işler yalnızca Allah'a döndürülecektir." sözü, bütün işlerin O'nun hükmüne döndürüleceğine ve yalanlayanın da yalanlananın da hakettikleri karşılıkla karşılık göreceklerini vaad ve tehdit içermektedir.

Şam kıraat ekolü, Hamza, Ali, Yakub, Halef ve Sehl'e göre « تُرْجَعُ » kelimesi « ت »'nin üstünüyle « تَرْجِعُ » şeklindedir.

5 – Ey insanlar! Allah'ın (haşr ve ceza ile ilgili diriltme) **va'di gerçektir. Sakın dünya hayatı sizi aldatmasın ve o aldatıcı** (şeytan) **da Allah'ın** (affına güvendirmek suretiyle) **sizi kandırmasın.**

"Allah'ın, diriliş ve ceza ile ilgili va'di haktır, gerçekleşecektir." "...Sakın dünya hayatı sizi aldatmasın." Yani, dünya sizi aldatmasın, ondan istifade etmek ve onun menfaatleriyle lezzetlenmek, sizi ahirete ait amellerden ve Allah katındaki şeyleri istemekten alıkoymasın, demektir. Şeytan da sizi Allah (cc) ile aldatmasın. Çünkü o, sizi boş kuruntulara sevkeder ve *"Allah'ın, senin ibadetine ihtiyacı yoktur, senin yalanlamanın O'na hiçbir zararı olmaz."* der.

6 – Çünkü şeytan, sizin amansız bir düşmanınızdır. Siz de onu düşman sayın. O, kendisine uyan taraftarlarını ancak ateş ehlinden olmaya çağırır.

Şeytan, düşmanlığı açık bir düşmandır. Babanıza (Adem'e) yaptığını yapmıştır. Siz ise ona karşı onun hallerini bilmeyen biri gibi muamele ediyorsunuz. Artık siz de onu, inançlarınızda ve amelleriniz de düşman edinin. Sizden, gizli ve açıkta ona karşı ancak düşmanlığa delalet eden şeyler görülsün.

Daha sonra Allah (cc), *"...O, kendisine uyan taraftarlarını ancak ateş ehlinden olmaya çağırır."* sözüyle, şeytanın işinin gizliliğini ve ona tabi olanların hatasını özetledi, taraftarlarını çağırma hususundaki kastının, onları helak yollarına sevketmek olduğunu açıkladı. Daha sonra da örtüyü kaldırdı, bütün işi imana ve onun terki üzerine kurdu ve şöyle buyurdu:

❁ ❁ ❁

7. – 11. ÂYETLER

الَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا
الصَّالِحَاتِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ ﴿٧﴾ أَفَمَنْ زُيِّنَ لَهُ سُوءُ
عَمَلِهِ فَرَاٰهُ حَسَنًا فَإِنَّ اللّٰهَ يُضِلُّ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ
يَشَاءُ فَلَا تَذْهَبْ نَفْسُكَ عَلَيْهِمْ حَسَرَاتٍ إِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌ بِمَا
يَصْنَعُونَ ﴿٨﴾ وَاللّٰهُ الَّذِي أَرْسَلَ الرِّيَاحَ فَتُثِيرُ سَحَابًا فَسُقْنَاهُ
إِلَى بَلَدٍ مَيِّتٍ فَأَحْيَيْنَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا كَذٰلِكَ
النُّشُورُ ﴿٩﴾ مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعِزَّةَ فَلِلّٰهِ الْعِزَّةُ جَمِيعًا إِلَيْهِ يَصْعَدُ
الْكَلِمُ الطَّيِّبُ وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ وَالَّذِينَ يَمْكُرُونَ
السَّيِّئَاتِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَمَكْرُ أُولٰئِكَ هُوَ يَبُورُ ﴿١٠﴾ وَاللّٰهُ
خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ جَعَلَكُمْ أَزْوَاجًا وَمَا
تَحْمِلُ مِنْ أُنْثٰى وَلَا تَضَعُ إِلَّا بِعِلْمِهِ وَمَا يُعَمَّرُ مِنْ مُعَمَّرٍ وَلَا
يُنْقَصُ مِنْ عُمُرِهِ إِلَّا فِي كِتَابٍ إِنَّ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيرٌ ﴿١١﴾

Meâli

7. İnkâr edenler için şüphesiz çetin bir azap var, iman edip iyi işler yapanlara da mağfiret ve büyük bir mükafat vardır.

8. Kötü işi kendisine güzel gösterilip de onu güzel gören kimse, *(kötülüğü hiç istemeyen kimseye benzer)* mi? Allah, dilediğini sapıklığa

yöneltir, dilediğini doğru yola iletir. O halde ruhun, onlar hakkında bir takım üzüntülere dalarak yıpranmasın. Allah, onların ne yaptıklarını biliyor.

9. Rüzgarları gönderip de bulutları harekete geçiren Allah'tır. İşte bu şekilde biz onları ölü bir bölgeye göndeririz de ölümünden sonra toprağa onunla hayat veririz. Ölülerin yeniden dirilmesi de böyle olacaktır.

10. Kim izzet ve şeref istiyor idiyse, bilsin ki, izzet ve şerefin hepsi Allah'ındır. Ona ancak güzel sözler yükselir. Onları da Allah'a amel-i salih ulaştırır. Kötülükleri tuzak yapanlara gelince, onlar için çetin bir azap vardır. Ve onların tuzağı bozulur.

11. Allah sizi *(önce)* topraktan, sonra meniden yarattı. Sonra sizi çiftler *(erkek-dişi)* kıldı. Bir dişinin gebe kalması ve doğurması hep onun bilgisiyledir. Bir canlıya ömür vermesi de, O'nun ömründen azaltılması da mutlaka bir kitapta *(yazılı)* dır. Şüphesiz bunlar, Allah'a kolaydır.

Tefsiri

7 – İnkâr edenler için şüphesiz çetin bir azap var, iman edip iyi işler yapanlara da mağfiret ve büyük bir mükâfat vardır.

(Şeytan) çağırdığında ona icabet edenler için çetin bir azap vardır. Çünkü o, artık onun taraftarlarından, yani onun tabilerinden olmuştur. İman edip salih amelleri işleyenler ve ona icabet etmeyenler ise onun taraftarlarından değil, bilakis onun düşmanı olmuşlardır. Gayretlerinin büyüklüğünden dolayı onlar için büyük bir mükafat vardır. Her iki gurubu zikrettikten sonra Allah (cc), Peygamber'ine (sav) şöyle buyurmuştur:

8 – Kötü işi kendisine güzel gösterilip de onu güzel gören kimse, (kötülüğü hiç istemeyen kimseye benzer) **mi? Allah, dilediğini sapıklığa yöneltir, dilediğini doğru yola iletir. O halde ruhun, onlar hakkında bir takım üzüntülere dalarak yıpranmasın. Allah, onların ne yaptıklarını biliyor.**

Kötü işi kendisine şeytanın süslemesiyle güzel gösterilip de onu güzel gören kişi, kendisine süslü gösterilmeyen kişi gibi olur mu? Sanki burada Resulullah (sav), *"Hayır"* demiştir de, Allah (cc), şöyle devam etmiştir:

"Allah dilediğini sapıklığa yöneltir. Dilediğini de doğru yola iletir. O halde ruhun onlar hakkında bir takım üzüntülere dalarak yıpranmasın."

Zeccac, mananın şu şekilde olduğunu zikretmiştir:

"Kötü ameli kendisine süslü gösterilen kişi için mi nefsin üzüntü duyuyor?"

"Nefsi üzüntü duymasın." cümlesi, ona delalet ettiği için cevap hazfedilmiştir. Ya da mana:

"Kötü ameli kendisine süslü gösterilen kişi, Allah'ın hidayet ettiği kişi midir?" şeklindedir. Buna göre cevap:

"Allah dilediğini sapıklığa yöneltir, dilediğini de doğru yola iletir." cümlesi, ona delâlet ettiği için hazfedilmiştir.

Yezid'e göre « فَلَا تَذْهَبْ نَفْسُكَ », *"nefsini harap etme"* manasına « فَلَا تُذْهِبْ نَفْسَكَ » şeklindedir. « حَسَرَاتٍ » mef'ulün lehtir. Yani *"üzüntü için nefsini harap etme"*, demektir. « عَلَيْهِمْ » kelimesi, « تَذْهَبْ »'in sılasıdır. « هَلَكَ عَلَيْهِ حُبًّا وَمَاتَ عَلَيْهِ حُزْنًا » – *"Onu sevdiği için helak oldu ve ona üzüldüğü için öldü."* cümlesinde olduğu gibi.

« عَلَيْهِمْ » kelimesinin, « حَسَرَاتٍ »'e taalluku caiz değildir. Çünkü mastarın sılası, mastardan önce gelmez.

"Allah, onların ne yaptıklarını biliyor." cümlesi, yaptıkları kötü işlere karşı azaba uğratılacaklarına dair bir tehdittir.

9 – Rüzgârları gönderip de bulutları harekete geçiren Allah'tır. İşte bu şekilde biz onları ölü bir bölgeye göndeririz de ölümünden sonra toprağa onunla hayat veririz. Ölülerin yeniden dirilmesi de böyle olacaktır.

« الرِّيَاحَ » Mekke, Hamza ve Ali'ye göre « الرِّيحَ » şeklindedir.

« مَيِّتٍ » Medine, Hamza, Ali ve Hafs'a göre şeddelidir, diğerlerine göre ise şeddesizdir. Ölümünden yani kurumasından sonra toprağa onun-

la yani, yağmurla hayat veririz. Çünkü işaret yoluyla (bulut kelimesinin zikredilmesiyle) onun zikri geçmişti. Rüzgarların sevkettiği bulutların, sevkediliş halinin hikayesi için ve kudreti Rabbaniyyeye delalet eden şeyin zihinlere gelmesini temin için « فَتُثِيرُ » fiili muzari kipinde getirildi. Belirsiz bir iş yada garip bir iş anlatılırken de bu şekilde yapılır. Bulutların ölü beldeye sevkedilmesi ve toprağın, ölümünden sonra diritilmesi de böyledir. Hayrette bırakan kudrete delâlet ettiği için gaip kipinden çıkılarak aidiyyet ifadelerini daha çok içeren ve kudretin kemaline daha çok delalet eden mütekellim kipine geçildi ve « فَسُقْنَاهُ » – *"sevkettik"* ve « وَأَحْيَيْنَا » – *"diriltik"* denildi. « كَذَلِكَ »'deki « كَ » mahallen merfudur. Yani, ölülerin diritilmesi, ölü toprakların diritilmesi gaibdir, demekti. Denildi ki:

"Allah, mahlukatı, arşın altından gönderdiği suyla diriltir. Mahlukatın cesetleri, erkeklerin erlik suyundan vucuda geldiği gibi."

10 – Kim izzet ve şeref istiyor idiyse, bilsin ki, izzet ve şerefin hepsi Allah'ındır. O'na ancak güzel sözler yükselir. Onları da Allah'a amel-i salih ulaştırır. Kötülükleri tuzak yapanlara gelince, onlar için çetin bir azap vardır. Ve onların tuzağı bozulur.

İzzetin hepsi Allah'a aittir. Dünya izzeti de, ahiret izzeti de. Kafirler, putlarıyla büyükleniyorlardı. Nitekim ayet-i kerime de, bu:

﴿ وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللهِ اٰلِهَةً لِيَكُونُوا لَهُمْ عِزًّا ﴾

"Onlar, kendilerine bir itibar ve kuvvet** (vesilesi) **olsun diye Allah'tan başka tanrılar edindiler." [2] şeklinde beyan edilmiştir.

Sadece dilleriyle iman edenler de müşriklerle büyükleniyorlardı. Bu, ayet-i kerime de:

---

[2] Meryem, 81.

﴿ اَلَّذِينَ يَتَّخِذُونَ الْكَافِرِينَ اَوْلِيَٓاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَۜ اَيَبْتَغُونَ عِنْدَهُمُ الْعِزَّةَ فَاِنَّ الْعِزَّةَ لِلّٰهِ جَمِيعًاۜ ﴾

"Mü'minleri bırakıp da kafirleri dost edinenler, onların yanında izzet ve şeref mi arıyorlar? Bilsinler ki, bütün izzet, yalnızca Allah'a aittir." [3]

Şeklinde ifade edilmiş ve izzetin ancak Allah'a (cc) ait olduğu beyan edilmiştir. Mana: *"Kim izzet ve şeref istiyorsa, onu, Allah katında arasın, şeklindedir."*

"İzzet ve şeref Allah'a aittir" sözü onun yerine gelmiş ve ona delalet ettiği içinde ona ihtiyaç bırakmamıştır. Çünkü bir şey ancak sahibi ve maliki katında aranır. Bunun bir benzeri, senin *"Kim nasihat isterse, o, iyilerin yanındadır."* şeklindeki sözündür. Bu sözünle sen, *"onu, onların yanında ara"* demek istiyorsun. Ama bunu demeyip ona delalet eden bir şeyi onun yerine koyuyorsun. Hadis-i şerifte:

"Şüphesiz ki Rabbiniz, her gün: 'Ben Azizim. Kim dünya ve ahiret izzetini isterse Azize ibadet etsin.' buyurmaktadır."

Daha sonra Allah (cc), izzetin, kendisiyle isteneceği şeyi bildirmiş ve *"O'na ancak güzel sözler yükselir. Onları da Allah'a ameli salih ulaştırır."* sözüyle onun, iman ve ameli salih olduğunu beyan etmiştir.

"O'na" sözünün manası, kabul ve rıza mahalline, demektir. kabul ile vasıflanan herşey, yükseklikle ve yükselişle vasıflanmıştır. Ya da mana; ancak O'nun hükmünün geçerli olduğu yere, demektir. *"Güzel sözler..."* ise, tevhid kelimeleridir. Yani « لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ »'dır. Kıyasa göre « الطَّيِّبُ » kelimesi « الطَّيِّبَةُ » şeklinde olmalıydı. Ancak kendisi ile tekili arasında « ت »'den başka bir fark olmayan çoğullar, müennes için de müzekker içinde kullanılırlar. Ameli salih ise, sırf Allah (cc) için yapılan ibadettir. Amel-i salihi, güzel sözler yükseltir. Yükselten, sözlerdir. Yükseltilen ise amellerdir. Çünkü amel, ancak tevhid ehlinden kabul olunur. Denildi ki:

[3] Nisa, 139.

"Yükselten Allah'tır. Yükseltilen amellerdir." Yani, ameli salihi, Allah (cc) yükseltir, demektir. Bunda, amelin, yükseltilmek için beklediğine, güzel sözlerin ise kendi başına yükseldiğine dair işaret vardır. Denildi ki:

"Amel-i salih, onu işleyeni yükseltir ve onu şereflendirir." Yani, kim izzeti isterse demektir. Salih amel sözündeki « السَّيِّئَاتِ » hazfedilmiş bir mastarın sıfatıdır. Yani *"kötü tuzakları"* şeklindedir. Çünkü « مَكَرَ » müteaddi (geçişli) olmayan bir fiildir. Onun için « مَكَرَ فُلاَنٌ عَمَلَهُ » denmez. Kastedilen, Daru'n-Nedve'de toplandıklarında, Peygamber (sav)'e karşı Kureyş'in kurduğu tuzaktır. Nitekim Allah'u Teala şöyle buyurmuştur:

﴿ وَإِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِيُثْبِتُوكَ أَوْ يَقْتُلُوكَ أَوْ يُخْرِجُوكَ ﴾

"Hatırla ki, kafirler seni tutup bağlamaları veya öldürülmeleri yahut da seni *(yurdundan)* ***çıkarmaları için sana tuzak kuruyorlardı."*** [4]

Onlar için ahirette çetin bir azap vardır. « وَمَكْرُ أُولَئِكَ » mübtedadır, « هُوَ » zamir-i fasıldır « يَبُورُ » da haberdir. Yani; o tuzak kuranların tuzağı, hasseten o, daha Allah (cc) onlara tuzak kurmadan, onları Mekke'den çıkarmadan, onları öldürmeden ve onları Bedir kuyularına yerleştirmeden bozulur, yok olur gider. Onların tuzaklarının tamamı, kendi başlarına geçirilir. Nitekim Allah'u Teala:

﴿ وَيَمْكُرُونَ وَيَمْكُرُ اللهُ وَاللهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ ﴾

"Onlar tuzak kuruyor. Allah da *(onlara)* ***tuzak kuruyor. Çünkü Allah, tuzak kuranların*** *(tuzakları kendi başlarına çevirenlerin)* ***en hayırlısıdır."*** [5]

﴿ وَلاَ يَحِيقُ الْمَكْرُ السَّيِّئُ إِلاَّ بِأَهْلِهِ ﴾

"Halbuki kötü tuzak ancak sahibine dolanır." [6] buyurmuştur.

---

[4] Enfal, 30.
[5] Enfal, 30.
[6] Fatır, 43.

11 – Allah sizi (önce) **topraktan, sonra meniden yarattı. Sonra sizi çiftler** (erkek-dişi) **kıldı. Bir dişinin gebe kalması ve doğurması hep O'nun bilgisiyledir. Bir canlıya ömür vermesi de, O'nun ömründen azaltılması da mutlaka bir kitapta** (yazılı)**dır. Şüphesiz bunlar, Allah'a kolaydır.**

Yani, Allah (cc), babanızı topraktan yarattı. Sonra sizi spermden inşa etti. Daha sonra da sizi sınıflara ayırdı. Ya da erkekler ve dişiler kıldı.

« إِلاَّ بِعِلْمِهْ » hal makamındadır. Yani, O'nun (cc) bilgisi çerçevesinde olduğu halde, demektir. Ömrü uzatılan kişiyi *"muammer"* olarak kendisine doğru gittiği şeyle isimlendirdi. *"Kitap"*tan maksat; levhi mahfuz ya da insanların amel defterleridir.

Zeyd'e göre « يُنْقَصُ », « يَنْقُصُ » şeklindedir.

Eğer:

– *"Bir insan ya uzun ömürlüdür, ya da kısa ömürlüdür. Onun ömrünün, aynı anda uzatılması ve kısaltılması da muhaldir. Dolayısıyla 'Bir canlının ömrünün uzatılması da kısaltılması da mutlaka kitapta* (yazılı)*dır.' sözü nasıl doğru olur? dersen. Derim ki:*

– *Bu, te'vili hususunda dinleyicinin anlayışına güvenilerek ve onun manasını, akıllarıyla doğru bir şekilde anlayacaklarına itimad edilerek söylenmiş kolaylaştırılmış bir sözdür. Bu da; tek bir ömürde uzama ve kısaltma olmasının onlara karışık gelmemesidir. Bu tip sözleri insanlar da kullanırlar, şöyle derler: 'Allah, kulu ancak hak ile mükafatlandırır ve hak ile cezalandırır."*

Ya da ayetin te'vili şöyledir:

"Sayfada onun ömrünün şu kadar sene olduğu yazılır, sonra bunun altına 'bir gün gitti, iki gün gitti' şeklinde sonuna gelinceye kadar yazılır. İşte bu, onun ömrünün kısalmasıdır."

Katade'den şöyle rivayet edilmiştir:

"Uzun ömürlü kişi, altmış yaşına basan kişidir. Kısa ömürlü ise, altmıştan önce ölen kişidir."

Şüphesiz ki onun sayılması ya da ömrün artırılıp eksiltilmesi Allah'a (cc) kolaydır.

12. – 14. ÂYETLER

وَمَا يَسْتَوِى الْبَحْرَانِ هٰذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ سَٓائِغٌ شَرَابُهُ وَهٰذَا
مِلْحٌ اُجَاجٌ وَمِنْ كُلٍّ تَأْكُلُونَ لَحْمًا طَرِيًّا وَتَسْتَخْرِجُونَ حِلْيَةً
تَلْبَسُونَهَا وَتَرَى الْفُلْكَ فِيهِ مَوَاخِرَ لِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ
وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٢﴾ يُولِجُ الَّيْلَ فِى النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ
فِى الَّيْلِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِى لِأَجَلٍ مُسَمًّى
ذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ وَالَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ مَا
يَمْلِكُونَ مِنْ قِطْمِيرٍ ﴿١٣﴾ اِنْ تَدْعُوهُمْ لَا يَسْمَعُوا دُعَٓاءَكُمْ وَلَوْ
سَمِعُوا مَا اسْتَجَابُوا لَكُمْ وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ يَكْفُرُونَ بِشِرْكِكُمْ
وَلَا يُنَبِّئُكَ مِثْلُ خَبِيرٍ ﴿١٤﴾

Meâli

12. İki deniz birbirine eşit olmaz. Şu, çok tatlıdır, susuzluğu keser, içilmesi kolaydır. Şu da çok tuzludur, acıdır *(boğazı yakar)* Hepsinden de taze et *(balık)* yersiniz ve takmakta olduğunuz süs eşyası çıkarırsınız. *(Allah'ın)* lutfundan *(nasibinizi)* arayıp şürketmeniz için gemilerin, denizi yarıp gittiğini görürsün.

13. Allah, geceyi gündüzün içine sokar, gündüzü de gecenin içine sokar. Güneş ve ayı emri altına almıştır. Her biri belirtilmiş bir sureye kadar akıp gider. İşte *(bütün bunları yapan)* Rabbiniz Allah'tır. Mülk O'nundur. Onu bırakıp da kendilerine taptıklarınız ise, bir çekirdek kabuğuna bile sahip değillerdir.

14. Eğer onları *(putları)* çağırsanız, sizin çağırmanızı işitmezler. Faraza işitseler bile size cevap veremezler. Kıyamet günü de sizin *(onları Allah'a)* ortak koşmanızı reddederler. *(Bu gerçeği)* sana, herşeyden haberi olan *(Allah'tan)* başka hiç kimse haber veremez.

Tefsiri

12 – İki deniz birbirine eşit olmaz. Şu, çok tatlıdır, susuzluğu keser, içilmesi kolaydır. Şu da çok tuzludur, acıdır (boğazı yakar) **Hepsinden de taze et** (balık) **yersiniz ve takmakta olduğunuz süs eşyası çıkarırsınız.** (Allah'ın) **lutfundan** (nasibinizi) **arayıp şürketmeniz için gemilerin, denizi yarıp gittiğini görürsün.**

İki deniz birbirine eşit değildir. İkisinden biri tatlıdır, furattır. *Furat;* son derece tatlı, demektir. denildi ki:

"Furat; susuzluğu kesen şeydir."

"Tatlılığından dolayı içimi ve hazmı kolaydır." Onu içenler onunla faydalanırlar.

"Şu da son derece tuzludur." Denildi ki:

"Ucac; tuzluluğuyla yakan şeydir."

"Her ikisinden de taze et yani balık yersiniz."

"Süs eşyası" inci ve mercandır.

"Bütün denizlerde gemilerin akıp gitmeleriyle suyu yardıklarını görürsün." « مَخَرَتِ السَّفِينَةُ الْمَاءَ » – *"Gemi suyu yardı, gitti"* denir.

« مَوَاخِرَ » kelimesi « مَاخِرَةٌ » kelimesinin çoğuludur.

"Lütfundan.." yani, Allah'ın (cc) lutfundan, demektir. Ayette Allah'ın (cc) zikri geçmedi. Ancak ondan önce geçmişti. Ondan önce geçmeseydi dahi mananın delâletinden dolayı yine de müşkilat çıkmayacaktı.

"Şükretmeniz için..." yani, fazlından size verdikleri için Allah'a (cc) şükredersiniz diye, demektir. Tatlı ve tuzlu denizi, mü'min ve kafir için misal verdi. Sonra konuyu değiştirmek suretiyle denizlerin sıfatını ve ikisine ait, Allah'ın (cc) nimetlerini ve lutfunu zikretti. Konunun değişmemiş olması da muhtemeldir. O da; önce ilk cinsi, iki denize benzetmesiyle sonra da acı denizi, balık, inci ve gemilerin, üstünde akıp gitmesi

gibi faydaları yönüyle tatlı denize eş tutmak suretiyle kafire üstün kılmasıdır. Kafir ise tamemen faydasızdır. O Allah'u Teala'nın şu sözü istikametindedir:

﴿ ثُمَّ قَسَتْ قُلُوبُكُمْ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ فَهِيَ كَالْحِجَارَةِ اَوْ اَشَدُّ قَسْوَةً ﴾

"Ne var ki, bunlardan sonra yine kalpleriniz katılaştı. İşte onlar** (kalpleriniz) **şimdi katılıkta taş gibi yahut daha da ileri." [7]

13 – Allah, geceyi gündüzün içine sokar, gündüzü de gecenin içine sokar. Güneş ve ayı emri altına almıştır. Her biri belirtilmiş bir süreye kadar akıp gider. İşte (bütün bunları yapan) **Rabbiniz Allah'tır. Mülk O'nundur. O'nu bırakıp da kendilerine taptıklarınız ise, bir çekirdek kabuğuna bile sahip değillerdir.**

Biri onbeş diğeri dokuz saat oluncaya kadar ikisinden birinin saatinden diğerine geçirir.

"Güneş ve ayı emri altına almıştır." Yani seyrinin düzgünlüğünden dolayı şekillerinin ışıklarına boyun eğdirdi, demektir. Her biri kıyamet gününe kadar akıp gider. Kıyamet günü, onların seyri kesilir.

« ذٰلِكُمْ » mübtedadır. « اللّٰهُ », « رَبُّكُمْ » ve « لَهُ الْمُلْكُ » eş anlamlı haberlerdir. Ya da « اللّٰهُ » ve « رَبُّكُمْ » iki ayrı haberdir. « لَهُ الْمُلْكُ » ise «وَالَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ مَا يَمْلِكُونَ مِنْ قِطْمِيرٍ» cümlesinin bitiştiğine gelmiş başlangıç cümlesidir.

"O'ndan başka kendilerine taptıklarınız ise, bir çekirdek kabuğuna bile sahip değildirler." Yani Allah'tan (cc) başka taptığınız putlar ise, bir çekirdek kabuğuna bile sahip değildirler, demektir. Onlar, o putlardan büyük şeyler istiyorlardı. Halbuki onlar, tohumun üzerindeki ince kabuğa bile sahip değildirler.

14 – Eğer onları (putları) **çağırsanız, sizin çağırmanızı işitmezler. Faraza işitseler bile size cevap veremezler. Kıyamet günü de sizin** (onları Allah'a) **ortak koşmanızı reddederler.** (Bu gerçeği) **sana, herşeyden haberi olan** (Allah'tan) **başka hiç kimse haber veremez.**

---

[7] Bakara, 74.

Eğer o putları çağırsanız, sizin çağrınızı işitmezler. Çünkü onlar cansız cisimlerdir. Faraza işitseler, size, yine cevap veremezler. Çünkü onlar, sizin onlar için iddia ettiğiniz ilahlığı iddia etmiyorlar ve onlar, onu kabul de etmiyorlar. Kıyamet gününde sizin, onları, Allah'a (cc) ortak koşmanızı ve onlara, ibadet etmenizi reddedecekler ve *"siz bize tapmıyordunuz"* diyecekler. Ey kendini gurura kaptırmış kişi! Sana, her işin inceliklerini bilen Allah (cc) gibi hiç kimse haber veremez. Yani, hiçbir haberci, işi, onu bilen gibi haber veremez, demektir. Bu sözle de işi bilenin, diğer haberciler değil, sana, hakikatı haber veren kişi olduğunu kastetmektedir. Mana şudur:

"Putların haliyle ilgili ise haber verdiğim bu şey haktır, gerçektir. Çünkü ben haber verdiğim şeyleri bilenim."

15. – 18. ÂYETLER

يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ اَنْتُمُ الْفُقَرَٓاءُ اِلَى اللّٰهِۚ وَاللّٰهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمٖيدُ ﴿١٥﴾
اِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ وَيَأْتِ بِخَلْقٍ جَدٖيدٍۚ ﴿١٦﴾ وَمَا ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ
بِعَزٖيزٍ ﴿١٧﴾ وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ اُخْرٰىۜ وَاِنْ تَدْعُ مُثْقَلَةٌ اِلٰى
حِمْلِهَا لَا يُحْمَلْ مِنْهُ شَيْءٌ وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبٰىۜ اِنَّمَا تُنْذِرُ
الَّذٖينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَيْبِ وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَۜ وَمَنْ تَزَكّٰى
فَاِنَّمَا يَتَزَكّٰى لِنَفْسِهٖۜ وَاِلَى اللّٰهِ الْمَصٖيرُ ﴿١٨﴾

Meâli

15. Ey insanlar! Siz Allah'a muhtaçsınız. Zengin ve övülmeye layık olan ancak O'dur.

16. Allah dilerse sizi yok eder ve yerinize yeni halk getirir.

17. Bu *(yok etme ve yaratma)* Allah'a zor değildir.

18. Hiçbir günahkar başkasının günahını yüklenmez. Eğer yükü *günahı)* ağır gelen kimse onu taşımak için *(başkasını)* çağırsa, bu çağırdığı akrabası da olsa, bir şey *(alıp)* taşımaz, sen ancak görmeden Rablerinden korkanları ve namazı kılanları uyarırsın. Kim *(günahlardan)* temizlenirse o, kendi menfaatine temizlenmiş olur. dönüş Allah'adır.

Tefsiri

15 – Ey insanlar! Siz Allah'a muhtaçsınız. Zengin ve övülmeye layık olan ancak O'dur.

Zünnûn şöyle demiştir:

"Mahlukat, her nefeste, her anda ve her lahzada O'na muhtaçtır. Nasıl olmasın ki, O'nun yaratmasıyla var oldular ve O'nun yardımıyla varlıklarını idame ettiriyorlar. Allah, hiçbir şeye muhtaç değildir. O, her lisanla övülendir, insanları 'muhtaçlar' olarak isimlendirmesi tahkir için değildir. Bilakis kendisinin muhtaç olmadığını beyan için kinaye yollu isimlendirmiştir. Bu sebepten kendisini, zenginleri yediren 'gani' (zengin) *olarak vasfetmiştir. Kendisinin zenginliğiyle, mahlukatına faydalı ve onları nimetlendiren cömert zengin olduğuna delalet etsin diye* « الْحَمِيدُ » – *"övülen" ismini zikretmiştir. Zira her zengin, zenginliğiyle başkasına fayda vermez. Ancak zengin, cömert ve yedirici olur da cömertlik eder yedirirse, yedirilenler onu överler."*

Sehl şöyle demiştir:

"Allah, mahlukatı yarattığında nefsi için zenginlikle, onlar içinde fakirlikle hükmetti. Kim zenginlik iddiasında bulunursa Allah'tan mahrum kalır. Kim de fakirliğini izhar ederse bu onu O'na ulaştırır. O halde kula gereken kalben ona yönelmek ve başkasından ilgiyi kesmektir. Ta ki kulluğu halis bir kulluk olsun."

Kulluk; tevazu göstermek ve boyun eğmektir. Alameti de hiç kimseden bir şey istememektedir. Vasifî şöyle demiştir:

"Kim Allah ile, başkasından müstağni olursa, muhtaç kalmaz. Kim de Allah ile yücelik ararsa zelil olmaz."

Hüseyin şöyle demiştir:

"Kul için fakirlik, zenginlikten hayırlıdır. Çünkü tevazu fakirliktedir. Kibirlenmede zenginliktedir. Allah'a dönüş ise tevazu iledir. Tevazu, çok amel işlemek suretiyle olan dönüşten daha hayırlıdır."

Denildi ki:

"Evliyanın vasfı üçtür: her şeyde Allah'a güven, herşeyde O'na ihtiyaç arzetmek ve herşeyden O'na dönmek."

16 – Allah dilerse sizi yok eder ve yerinize yeni halk getirir.

Dilerse topunuzu yoka çıkarır. Çünkü onun zenginliği, ezelden beri zatıyladır, sizinle değil. Sizin övgünüz olmasa da o, övgücüler olduğu halde yeni halklar getirir.

17 – Bu (yok etme ve yaratma) **Allah'a zor değildir.**

Bu yaratma ve yok etme Allah için imkansız değildir. İbni Abbas'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Sizden sonra O'na ibadet eden ve O'na hiçbirşeyi ortak koşmayan kimseleri yaratır."

18 – Hiçbir günahkâr başkasının günahını yüklenmez. Eğer yükü (günahı) **ağır gelen kimse onu taşımak için** (başkasını) **çağırsa, bu çağırdığı akrabası da olsa, bir şey** (alıp) **taşımaz, sen ancak görmeden Rablerinden korkanları ve namazı kılanları uyarırsın. Kim** (günahlardan) **temizlenirse o, kendi menfaatine temizlenmiş olur. dönüş Allah'adır.**

Hiçbir günahkar nefis, başkasının günahını yüklenmez. « وِزْرٌ » ve « وِقْرٌ » aynı manaya gelen iki kardeş kelimedir. Birşeyi yüklendiğinde « وَزَرَ الشَّيْءَ » denir. « اَلْوَازِرَةُ » – *"yüklenen"* kişinin sıfatıdır. Mana şudur; kıyamet gününde herkes, ancak işlediği günahı yüklenir. Dünya zalimlerinin, dostu dost için, komşuyu komşu için yakalaması gibi hiçbir kimse bir başkasının günahı için yakalanmaz.

« وَازِرَةٌ » dendi. « وَلَا تَزِرُ نَفْسٌ وِزْرَ اُخْرٰى » denmedi. Çünkü mana; *"günah yüklenen kişilerden hiçbirini, bir başkasının günahını taşırken göremezsin, ancak kendi günahını taşırken görürsün"*, şeklindedir.

﴿ وَلَيَحْمِلُنَّ اَثْقَالَهُمْ وَاَثْقَالًا مَعَ اَثْقَالِهِمْ ﴾

"Elbette kendi günahlarını yüklenecekler. Ayrıca kendi yükleriyle birlikte (başka) yükler de yüklenecekler." [8] ayeti ise, sapanlar ve saptıranlar hakkındadır.

[8] Ankebut, 13.

Dolayısıyla onlar, kendi sapıklıklarının günahlarıyla birlikte, insanları saptırmaları vesilesiyle kazandıkları günahları da yüklenecekler. Bütün bunlar, onların kendi günahlarıdır. Onlar arasında başkasına ait hiçbir günah yoktur. Görmüyor musun, Allah'u Teala,

﴿ اتَّبِعُوا سَبِيلَنَا وَلْنَحْمِلْ خَطَايَاكُمْ وَمَا هُمْ بِحَامِلِينَ مِنْ خَطَايَاهُمْ مِنْ شَيْءٍ ﴾

"'...Bizim yolumuza uyun, biz de sizin günahlarınızı yüklenelim' derler. Onların günahlarından hiçbirşey yüklenecek değillerdir" [9] ayetiyle onları nasıl da yalanlıyor?

Eğer günahı ağır gelen kişi, günahından bir kısmını taşıması için birini çağırsa ve bu çağırılan baba, evlat ve kardeş gibi yakın kişiler de olsa, ondan hiçbirşey alınıp taşınmaz.

« وَلَوْ كَانَ »'den sonra « الْمَدْعُوُّ » – *"çağırılan"* kelimesi gizlenmiştir. « انْ تَدْعُ » sözünden anlaşılan budur.

"Kimse kimsenin günahını yüklenmez." ayeti ile *"Eğer günahı ağır gelen kişi, onu taşımak için bir başkasını çağırsa ondan bir şey alınıp taşınmaz..."* ayetinin manaları arasındaki fark şudur:

Birincisi; Allah'ın, hükmündeki adaletine ve günahsız yere hiçbir kimseyi cezalandırmayacağına delalet etmektedir.

İkincisi ise; O günde yardım çağıran için herhangi bir yardımcının olmadığını beyandır. Mana: *"Herhangi birine günahları ağır gelse ve o, günahlarından bir kısmını hafifletilmesi için dua etse duasına icabet etmeyiz. O'na başkaları da -ki onlar, bazı akrabaları da olsa- yardım etmez."*

Senin korkutmandan ancak, görmeden Rab'lerinden korkanlar ve namazı vakitlerinde kılanlar istifade ederler.

« بِالْغَيْبِ » kelimesi failden yada mefulden haldir. Yani, Rabblerinin azabını görmedikleri halde korkanları, demektir. Ya da kendilerine görünmediği halde O'nun azabından korkanları, demektir.

---

[9] **Ankebut, 12.**

Denildi ki: « بِالْغَيْبِ » – *"Başkalarının muttali olamadığı gizlilik içerisinde..."* demektir.

"Kim taat işlemek ve günahları terketmek suretiyle temizlenirse, o, kendi menfaati için temizlenmiş olur." Bu, onların korkusunu ve onların namaz kılışını te'kid eden parantez cümlesidir. Çünkü onların ikisi de (korku ve namaz) temizlenme kapsamına dahildir.

"Dönüş Allah'adır." Bu, nefsini temizlemek suretiyle sevaba nail olan kişi için bir vaaddir.

❁ ❁ ❁

19. – 26. ÂYETLER

وَمَا يَسْتَوِى الْأَعْمٰى وَالْبَصِيرُ ﴿١٩﴾ وَلَا الظُّلُمَاتُ وَلَا النُّورُ ﴿٢٠﴾
وَلَا الظِّلُّ وَلَا الْحَرُورُ ﴿٢١﴾ وَمَا يَسْتَوِى الْأَحْيَٓاءُ وَلَا الْأَمْوَاتُ
إِنَّ اللّٰهَ يُسْمِعُ مَنْ يَشَٓاءُ وَمَٓا أَنْتَ بِمُسْمِعٍ مَنْ فِى الْقُبُورِ ﴿٢٢﴾
إِنْ أَنْتَ إِلَّا نَذِيرٌ ﴿٢٣﴾ إِنَّٓا أَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَإِنْ
مِنْ أُمَّةٍ إِلَّا خَلَا فِيهَا نَذِيرٌ ﴿٢٤﴾ وَإِنْ يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كَذَّبَ الَّذِينَ
مِنْ قَبْلِهِمْ جَٓاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ وَبِالزُّبُرِ وَبِالْكِتَابِ
الْمُنِيرِ ﴿٢٥﴾ ثُمَّ أَخَذْتُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿٢٦﴾

Meâli

19. Körle gören bir olmaz.

20. Karanlıkla aydınlık *(bir olmaz)*.

21. Gölge ile sıcaklık da *(bir olmaz)*.

22. Dirilerle öldüler de bir olmaz. Şüphesiz Allah, dilediğine işittirir. Elbette sen kabirlerdekilere işittiremezsin.

23. Sen sadece bir uyarıcısın.

24. Biz seni hak ile müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik. Her millet için de mutlaka bir uyarıcı *(peygamber)* bulunmuştur.

25. Eğer seni yalanlıyorlarsa, *(üzülme çünkü)* kendilerinden öncekiler de peygamberlerini, kendilerine açık ayetler *(mucizeler)*.sahifeler ve aydınlatıcı kitaplar getirdikten sonra yalanladılar.

26. Sonra ben o inkar edenleri yakaladım. Benim *(onları)* inkarım *(cezalandırışım)* nasıl oldu?

Tefsiri

19 – Körle gören bir olmaz.

Bunu, kafir ve mü'min için, ya da cahil ve alim için temsil getirdi.

20 – Karanlıkla aydınlık (bir olmaz).

Karanlığı küfür için, aydınlığı da iman için temsil getirdi.

21 – Gölge ile sıcaklık da (bir olmaz).

Hak ile batıl, yada cenet ile cehennem bir olmaz, demektir.

« الْحَرُورُ » – *Harûr;* semûm gibi sıcak rüzgârdır. Ancak semûm gündüz olur. Harûr ise gece ve gündüz olur.

22 – Dirilerle öldüler de bir olmaz. Şüphesiz Allah, dilediğine işittirir. Elbette sen kabirlerdekilere işittiremezsin.

Ferra'dan yapılan rivayete göre, *"Dirilerle ölüler de bir olmaz."* ayetinde; İslam'a girenlerle girmeyenlere temsil getirilmiştir.

« لا »'nın ilavesi olumsuzluk manasını kuvvetlendirmek içindir. « و »'lar arasındaki fark; onların bir kısmının çiftleri birbirine bağlaması, bir kısmının da tekleri birbirine bağlamasıdır.

"Şüphesiz Allah, dilediğine işittirir. Elbette ki sen kabirlerindekilere işittiremezsin." Yani, o İslam'a girecek olanla girmeyecek olanı bilir. Buna göre dilediğine hidayet eder. Sana gelince, onların işi sana gizlidir. Bu sebeple de sen hidayete gelmeyecek, terkedilmiş bir kavmin İslam'a girmesi için çalışıp duruyorsun. Kâfirleri, kendilerine duyurulan şeylerden istifade edemeyen ölülere benzetti.

23 – Sen sadece bir uyarıcısın.

Yani, sana düşen ancak tebliğ etmek ve uyarmaktır. Şayet uyarılan uyarıyı işitenlerdense, bu ona fayda verir. Şayet, o küfürde ısrar edenlerdense o zamanda senin üzerine bir vebal yoktur.

24 - Biz seni hak ile müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik. Her millet için de mutlaka bir uyarıcı (peygamber) **bulunmuştur.**

« بِالْحَقِّ » iki zamirden biri için haldir. Yani hakkı gerçekleştirici olarak ya da hakkı gerçekleştirenler olarak gönderdik, demektir. Ya da gizli bir mastarın « إرْسالا » sıfatıdır. Yani, *"Biz seni hak olan bir gönderişle gönderdik"*, demektir. Vaadle müjdeleyici, vaidle (tehditle) uyarıcı olarak gönderdik. Senin ümmetinden önce hiçbir ümmet yoktur ki, onlara, sapkınlığın kötü neticesiyle ve inkarın kötü sonucuyla uyaran bir uyarıcı gelmesin.

Ümmet; kalabalık topluluk demektir.

﴿ وَجَدَ عَلَيْهِ أُمَّةً مِنَ النَّاسِ ﴾

"Onun başında insanlardan bir topluluk buldu." [10] ayetinde olduğu gibi.

Aynı asırda yaşayanlar için de *"ümmet"* kelimesi kullanılır. Buradaki maksat; aynı asırda yaşayanlardır. İsa (as) ile Muhammed (sav) arasındaki zaman zarfında uyarının eserleri var olduğu için o asırdaki milletlere uyarıcı gelmemiştir. İsa (as)'ın uyarısının eserleri silinince Muhammed (sav) gönderilmiştir.

"Müjdeleyici" ve *"uyarıcı"* kelimelerini zikrettikten sonra ayetin sonunda *"müjdeleyici"* kelimesini zikretmeksizin, *"uyarıcı"* kelimesini zikretti. Çünkü uyarı, müjde ile birliktedir. Dolayısıyla da uyarının zikredilmesi müjdenin de zikredildiğine delalet eder.

25 - Eğer seni yalanlıyorlarsa, (üzülme çünkü) **kendilerinden öncekiler de peygamberlerini, kendilerine açık ayetler** (mucizeler) **sahifeler ve aydınlatıcı kitaplar getirdikten sonra yalanladılar.**

"Onlardan öncekiler de peygamberlerini ...yalanladılar."

« جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ » haldir. Bundan önce gizli bir « قَدْ » vardır. Açık ayetler; mucizelerdir, Zebur sahifelerdir. Aydınlatıcı kitap ise, Tevrat,

[10] Kasas, 23.

İncil ve Zebur'dur. Bütün bu şeyler, onlarda (peygamberlerde) bulunduğundan onların getirilmesini, onlara mutlak olarak isnad etmiştir. Halbuki onların bir kısmı -ki açık ayetler (mucizeler)dir- herbir peygamberde vardır. Bir kısmı da -ki sahifeler ve aydınlatıcı kitaptır- bazılarında vardır. Bu ayette Resulullah (sav) için teselli vardır.

26 - Sonra ben o inkâr edenleri yakaladım. Benim (onları) **inkarım** (cezalandırışım) **nasıl oldu?**

Sonra o inkar edenleri çeşitli cezalarla cezalandırdım. Benim onlara karşı inkarım ve onları cezalandırmam nasılmış görsünler bakalım.

27. – 30. ÂYETLER

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللّٰهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ ثَمَرَاتٍ
مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهَا وَمِنَ الْجِبَالِ جُدَدٌ بِيضٌ وَحُمْرٌ مُخْتَلِفٌ
أَلْوَانُهَا وَغَرَابِيبُ سُودٌ ﴿٢٧﴾ وَمِنَ النَّاسِ وَالدَّوَابِّ وَالْأَنْعَامِ
مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ كَذٰلِكَ إِنَّمَا يَخْشَى اللّٰهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمٰٓؤُا
إِنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ غَفُورٌ ﴿٢٨﴾ إِنَّ الَّذِينَ يَتْلُونَ كِتَابَ اللّٰهِ وَأَقَامُوا
الصَّلٰوةَ وَأَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً يَرْجُونَ تِجَارَةً لَنْ
تَبُورَ ﴿٢٩﴾ لِيُوَفِّيَهُمْ أُجُورَهُمْ وَيَزِيدَهُمْ مِنْ فَضْلِهِ إِنَّهُ غَفُورٌ
شَكُورٌ ﴿٣٠﴾

Meâli

27. Allah'ın gökten indirdiği suyu görmedin mi? Biz onunla renkleri çeşit çeşit meyvalar çıkardık. Dağlardan *(geçen)* beyaz, kırmızı, değişik renkler de ve simsiyah yollar *(yaptık.)*

28. İnsanlardan hayvanlardan ve davarlardan da yine böyle türlü renkte olanlar var. Kulları içinden ancak alimler, Allah'tan *(gereğince)* korkar. Şüphesiz ki Allah, daima üstündür, çok bağışlayandır.

29. Allah'ın kitabını okuyanlar namazı kılanlar ve kendilerine verdiğimiz rızıktan *(Allah için)* gizli ve açık sarfedenler, asla zarara uğramayacak bir kazanç umarlar.

30. Çünkü Allah, onların mükafatlarını tam öder ve lutfundan onlara fazlasını da verir. Çünkü O, çok bağışlayan şükrün karşılığını bol bol verendir.

Tefsiri

27 – Allah'ın gökten indirdiği suyu görmedin mi? Biz onunla renkleri çeşit çeşit meyvalar çıkardık. Dağlardan (geçen) **beyaz, kırmızı, değişik renkler de ve simsiyah yollar** (yaptık.)

Biz, o suyla nar, elma, incir ve üzüm gibi sayılamayacak kadar çok çeşit çeşit meyvalar çıkardık. Ya da kırmızı, sarı, yeşil vesair renklerde çeşit çeşit meyvalar çıkardık, demektir.

« جُدَدٌ » – *"muhtelif yollar"*, demektir. Tekili « جُدَّةٌ »'dür. « مُدَّةٌ », « مُدَدٌ »'de olduğu gibi. « غَرَابِيبُ » de « غَرْبِيبُ »'nun çoğuludur. Koyu siyah demekir. « اَسْوَدُ غَرْبِيبُ » – *"kapkara"* denir. Bu, son derece siyah, demektir. « غُرَابٌ » – *"karga"* kelimesi de buradan gelmektedir. Te'kidin hakkı, « اَصْفَرُ فَاقِعٌ » – *"sapsarı"* kelimesinde olduğu gibi. Te'kid edilenden sonra gelmektir. Ancak burada te'kid edilen gizlendi. Kendisinden sonra gelen ise, gizleneni açıklamaktadır. Bu, te'kidi kuvvetlendirmek için yapılır. Şöyle ki; bu hem açık hem de kapalı yolla aynı manaya delalet etmektedir.

« وَمِنَ الْجِبَالِ جُدَدٌ » sözünde « وَمِنَ الْجِبَالِ ذُو جُدَدٌ » şeklinde hazfedilmiş bir muzafın takdiri gerekir. Yani *"Renkleri muhtelif meyveler"* sözünde olduğu gibi.

"Dağlardan renkleri muhtelif şeyi (yolları)*"* şeklinde bir tevilin yapılabilmesi için, *"dağlarda beyaz, kırmızı ve siyah renkli yollar* (var ettik)*"* manasınadır.

28 – İnsanlardan hayvanlardan ve davarlardan da yine böyle türlü renkte olanlar var. Kulları içinden ancak âlimler, Allah'tan (gereğince) **korkar. Şüphesiz ki Allah, daima üstündür, çok bağışlayandır.**

"Onlardan da meyvelerde ve dağlarda olduğu gibi muhtelif renklerde olanlar var." "Allah'ın gökten indirdiği suyu görmedin mi?" dedikten sonra Allah'ın (cc) ayetlerini, kudretinin alametlerini, sanatının izlerini, yaratılışları farklı mahlukatını ve kendisine, sıfatlarına delalet eden şeyleri saydıktan sonra *"Kulları içinden ancak alimler Allah'tan*

(gereğince) *korkarlar"* dedi. Yani O'nu (cc) bilenler, O'nu (cc) sıfatlarıyla tanıyanlar ve O'nu (cc) yüceltenlerdir. Kimin de O'nun (cc) hakkındaki bilgisi artarsa, onun O'na (cc) karşı korkusu artar. Kimin de O'nun (cc) hakkındaki bilgisi azalırsa o, O'ndan (cc) emin olur. Nitekim Hadis-i Şerifte:

"Sizin Allah'ı en çok bileniniz, O'ndan en çok korkanınızdır." [11] buyurulmuştur. Allah'u Teala'nın isminin önce zikredilmesi ve *"alimler"* kelimesinin sonradan zikredilmesi, mananın şu şekilde olduğunu bildirmektedir.

"Kulları arasında Allah'tan korkanlar alimlerdir, diğerleri değil." Tersi olsaydı (yani önce *"alimler"* sözü gelseydi) o zaman mana:

﴿ وَلَا يَخْشَوْنَ اَحَدًا اِلَّا اللّٰهَ ﴾

"Allah'tan başka hiç kimseden korkmazlar." [12] ayetinde olduğu gibi, *"Onlar Allah'tan başka hiç kimseden korkmazlar."* şeklinde olurdu. Bu ikisi arasındaki fark çok açıktır.

Birincisinde korkanların alimler olduğu beyan edilmektedir. İkincisinde ise, kendisinden korkulanın Allah'u Teala olduğu beyan edilmektedir. Allah kendilerinden razı olsun Ebu Hanife, Ömer bin Abdülaziz ve İbni Sirin, bu ayeti « إِنَّمَا يَخْشَى اللّٰهُ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءَ » şeklinde okumuşlardır. Bu okuyuşa göre *"korku"* istiaredir (yüceltmeye benzetilmiştir). Buna göre mana:

"Şüphesiz ki Allah daima üstündür, çok çok bağışlayandır." sözü, isyankarların cezalandırılacağına ve perişan edileceğine; taat ehlinin de mükafatlandırılacağına ve bağışlanacağına delalet ettiği için, ayrıca cezalandıran ve mükafatlandıran zat hakkında layık olanın ondan korkulması gereğine delalet ettiği için korkunun gerekliliği için sebep kılmıştır.

29 – Allah'ın kitabını okuyanlar namazı kılanlar ve kendilerine verdiğimiz rızıktan (Allah için) **gizli ve açık sarfedenler, asla zarara uğramayacak bir kazanç umarlar.**

---

[11] Hafız bu şekliyle hadisin aslını bulamadığını söylüyor. Ancak Sahih-i Buhari'de şu rivayet vardır. *"Ben sizden Allah'ı (cc) en iyi bileniniz ve O'ndan en çok korkanınızım."* Bkz: Haşiyetü'l-Keşşaf, 3 / 611.

[12] Ahzab, 39.

"Allah'ın kitabını okuyanlar..." yani Kur'an okumaya müdavim olanlar, demektir.

"Kendilerine verdiğimiz rızıktan gizli ve açık sarfedenler..." Yani, nafileleri gizli, farzları açık açık işleyenler, demektir. Yani: *"Onlar Kur'an'la amel etme lezzetini bırakıp onu okumakla iktifa etmezler"*, demektir.

« يَرْجُونَ », « اِنَّ »'nin haberdir.

"Kazanç umarlar." İfadesi, ibadet etmek suretiyle sevap talep etmek demektir.

"Asla zarara uğramayacak..." yani kesâdın uğratmadığı ve Allah katında kazançlı bir ticaret demektir.

30 – Çünkü Allah, onların mükâfatlarını tam öder ve lutfundan onlara fazlasını da verir. Çünkü O, çok bağışlayan şükrün karşılığını bol bol verendir.

« لِيُوَفِّيَهُمْ » kavli « لَنْ تَبُورَ »'ya tallauk etmektedir. Yani, *"O'nun katındaki kazancını onlara ödemek için"* demektir.

"Mükafatlarını..." yani amellerinin karşılığını, sevabını, demektir. Fazlından onlara, kabirlerinin genişletilmesi, ya da kendilerine iyilik edenler için şefaatçı kılınmaları ya da iyiliklerinin kat kat artırılması ya da O'na mülâki olacaklarına dair va'dinin gerçekleştirilmesi sureti ile fazlasını da verir.

Veya « يَرْجُونَ » mahallen mansuptur, haldir. Yani *"ümid eder oldukları halde"*, demektir.

« لِيُوَفِّيَهُمْ »'deki « لِ » da « يَتْلُونَ »'ye ve sonrasına taalluk eder. Yani, Kur'an okumak, namaz kılmak ve infak etmek gibi ibadetlerin, tamamını bu maksat için yapmışlardır. « اِنَّ »'nin haberi, « إِنَّهُ غَفُورٌ » cümlesidir. O, onların taşkınlıklarını çok çok bağışlayan, az amele karşı çok çok verendir.

❁ ❁ ❁

31. - 32. ÂYETLER

وَالَّذِى أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ هُوَ الْحَقُّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ إِنَّ اللّٰهَ بِعِبَادِهِ لَخَبِيرٌ بَصِيرٌ ﴿٣١﴾ ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْكِتَابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِنَفْسِهِ وَمِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ وَمِنْهُمْ سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ بِإِذْنِ اللّٰهِ ذٰلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيرُ ﴿٣٢﴾

Meâli

31. Kitaptan sana vahyettiğimiz, kendinden önceki semavi kitapları doğrulayıcı olarak gelen gerçektir. Allah kullarının *(her halini)* bilendir, görendir.

32. Sonra kitabı, kullarımız arasından seçtiklerimize miras verdik. Onlardan kimi, kendisine zulmeder, kimi orta *(yolda)* gider, kimi de Allah'ın izniyle hayırlarda öne geçmek için yarışır. İşte büyük fazilet budur.

Tefsiri

31 – Kitaptan sana vahyettiğimiz, kendinden önceki semavi kitapları doğrulayıcı olarak gelen gerçektir. Allah kullarının (her halini) **bilendir, görendir.**

"Kitaptan" maksat Kur'an'dır. « مِنْ » tebyin içindir. « مُصَدِّقًا » te'kid edici haldir. Çünkü hak bu tasdikten ayrılmaz.

"Kendisinden öncekileri..." yani, kendisinden önce gelen kitapları, demektir. Şüphesiz ki Allah (cc), kullarının her halini bilendir, görendir. Dolayısıyla da O, seni tanımakta, senin hallerini görmekte ve diğer bütün kitaplar için ölçü olan böylebir muciz kitabı sana indirmeye, seni ehil görmektedir.

32 – Sonra kitabı, kullarımız arasından seçtiklerimize miras verdik. Onlardan kimi, kendisine zulmeder, kimi orta (yolda) **gider. Kimi de Allah'ın izniyle hayırlarda öne geçmek için yarışır. İşte büyük fazilet budur.**

Kur'an'ı sana vahyettik. Sonra onu, senden sonrakilere miras bıraktık. Yani, *"onun nesilden nesile intikaline hükmettik"*, demektir. *"Kullarımız arasından seçtiklerimize..."* Yani: Onlar, onun ümmetine mensup, sahabe, tabiin, tebeüttabin ve kıyamete kadar gelecek olan diğer kişilerdir. Çünkü Allah (cc), onları, diğer ümmetlere karşı üstün kılmıştır. Onları, insanlar üzerine şahitler olsun diye orta bir ümmet kılmıştır. Peygamberlerin en üstününe ümmet olma şerefini onlara bahşetmiştir. Daha sonra Allah (cc), onları, mertebelere ayırmış ve şöyle demiştir:

"Onlardan kimi, nefsine zulmeder." Bu, işi Allah'ın (cc) emrine kalmış kişidir.

"Kimi, orta (yolda) *gider."* Bu, salih ameli de kötü fiili de işleyen kişidir. *"Kimi de Allah'ın izniyle hayırlarda öne geçmek için yarışır."* Bu te'vil Kur'an'a uygundur. Nitekim Allah'u Teala şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَالسَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ ﴾

"(İslam dinine girme hususunda) ***öne geçen ilk muhacirler ve ensar.."*** [13]

﴿ وَاٰخَرُونَ اعْتَرَفُوا بِذُنُوبِهِمْ ﴾

"Diğerleri de *(Tebuk seferinden geri kalmalarından dolayı)* ***günahlarını itiraf ettiler."*** [14]

﴿ وَاٰخَرُونَ مُرْجَوْنَ لِأَمْرِ اللّٰهِ ﴾

"ve (sefere katılmayanlardan) ***diğer bir Taife de Allah'ın emrine bırakılmışlardır*** *(Onların işi Allah'a kalmıştır)."* [15]

Bu tevil, hadise de uygundur. Rivayet edildiğine göre Ömer (ra) minber üzerinde bu ayet-i okuduktan sonra şöyle demiştir:

"Resulullah (sav) şöyle buyurmuştur: '(Hayırda) yarışanlarımız öne geçmiştir. Orta yolda gidenlerimiz kurtulmuştur. (Nefsine) zulmedenlerimiz bağışlanmıştır.'" [16]

---

[13] Tevbe, 100.
[14] Tevbe, 102.
[15] Tevbe, 106.
[16] Ed-Dürrü'l-Mensur, 7 / 25; Kurtubi, Tefsir, 14 / 346.

Resulullah (sav)'den şöyle dediği rivayet edilmiştir:

"(Hayırda) yarışan hesapsız olarak cennete girer, orta yolda giden kolay bir muhasebeden geçer, sonra cennete girer, (nefsine) zulmeden ise hapsedilir, öyle ki onun kurtuluşa eremeyeceği zannedilir. Sonra ona rahmet ulaşır da bu sebeple cennete girer." [17] Bu hadisi Ebu'd-Derda rivayet etmiştir.

Bu te'vil, sahabeden rivayet edilen esere de uygundur. İbni Abbas'ın şöyle dediği rivayet edilmiştir:

"Hayırda yarışan ihlas sahibi kişidir. Orta yolu takibeden gösterişçidir. Zalim ise inkar etmeksizin küfranı nimet edendir. Zira bu üçün cennete gireceklerine hükmedilmiştir."

Bu tevil selef-i salihinin sözüne de uygundur; Rab'i b. Enes şöyle demiştir:

"Nefsine zulmeden, büyük günahların sahibidir, orta yolu takib eden küçük günahların sahibidir, hayırda yarışan ise her ikisinden de sakınandır."

Hasan Basri (rh) şöyle demiştir:

"Nefsine zulmeden, kötülükleri çok olandır. Hayırda yarışan iyilikleri çok olandır. Orta yoldaki ise, iyilikleri ve kötülükleri eşit olandır."

Allah rahmet etsin Ebu Yusuf'a bu ayet hakkında soruldu da o, şöyle dedi:

*"Onların hepsi mü'mindir. Kafirlerin sıfatı bundan çok çok uzaktır. O da **«inkar edenler için cehennem ateşi vardır»** ayetidir. Bu üç tabaka da, Allah'ın kulları arasından seçip yükselttiği kimselerdir. Çünkü ayet-i kerime de 'onlardan kimi', 'kimi' ve 'kimi de' şeklinde buyurulmuştur ki bunların hepsi, 'kullarımız arasından seçtiklerimize' sözüne dönmektedir. Onların hepsi iman ehlidir. Cumhur'un görüşü de budur. Çokluklarını bildirmek için 'nefislerine zulmedenler'i öne aldı. 'Orta yollu takip edenler' onlara göre azdır. 'Hayırda yarışanlar' ise, o azdan da azdır."*

İbni Ata (rh) şöyle demiştir:

"(Nefsine zulmeden) *zalim, Allah'ın fazlından ümidi kesmesin diye Allah, onu öne almıştır."*

---

[17] Ahmed b. Hanbel, Müsned, 5 / 198; Mecmeu'z-Zevaid, 7 / 95. İbni Kesir, 3 / 563.

Denildi ki:

"Günahının, onu Rabbinden uzaklaştırmadığını bildirmek için onu öne almıştır."

Denildi ki:

"Hallerin ilki masiyettir, sonra tevbedir, sonra da istikamettir."

Sehl (rh) şöyle demiştir:

"Hayırda yarışan alimdir, orta yolu takibeden talebedir, nefsine zulmeden ise ahiretini bırakıp dünyasıyla meşgul olandır."

Denildi ki:

"Nefsine zulmeden; Allah'a, gaflet ve alışkanlık üzere ibadet edendir. Orta yolu takibeden; Allah'a, korku ve ümit üzere ibadet edendir. Hayırda yarışan ise; Allah'a, heybeti ve hak sahibi olduğu için ibadet edendir."

Denildi ki:

"Nefsine zulmeden, helal haram demeden dünyadan nasiplenen kişidir. Orta yolu takip eden; dünyada ancak helal yoldan nasiplenmeye çalışan kişidir. Hayırda yarışan ise; dünyanın tamamından yüz çeviren kişidir."

Denildi ki:

"Nefsine zulmeden, dünyayı talep edendir, orta yolu takib eden, ahireti talep edendir, hayırda yarışan ise mevlayı talep edendir."

"Allah'ın izniyle..." yani, O'nun emriyle ya da O'nun ilmiyle ya da O'nun tevfikiyle, demektir.

"İşte büyük fazilet budur." yani, kitabın nesilden nesile intikal ettirilmesi büyük bir fazilettir, demektir.

❀ ❀ ❀

33. – 37. ÂYETLER

جَنَّاتُ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ
وَلُؤْلُؤًا ۚ وَلِبَاسُهُمْ فِيهَا حَرِيرٌ ﴿٣٣﴾ وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي
أَذْهَبَ عَنَّا الْحَزَنَ ۖ إِنَّ رَبَّنَا لَغَفُورٌ شَكُورٌ ﴿٣٤﴾ الَّذِي أَحَلَّنَا دَارَ
الْمُقَامَةِ مِنْ فَضْلِهِ ۚ لَا يَمَسُّنَا فِيهَا نَصَبٌ وَلَا يَمَسُّنَا فِيهَا
لُغُوبٌ ﴿٣٥﴾ وَالَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ نَارُ جَهَنَّمَ ۚ لَا يُقْضَىٰ عَلَيْهِمْ
فَيَمُوتُوا وَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُمْ مِنْ عَذَابِهَا ۖ كَذَٰلِكَ نَجْزِي كُلَّ
كَفُورٍ ﴿٣٦﴾ وَهُمْ يَصْطَرِخُونَ فِيهَا ۚ رَبَّنَا أَخْرِجْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا
غَيْرَ الَّذِي كُنَّا نَعْمَلُ ۖ أَوَلَمْ نُعَمِّرْكُمْ مَا يَتَذَكَّرُ فِيهِ مَنْ تَذَكَّرَ
وَجَاءَكُمُ النَّذِيرُ ۖ فَذُوقُوا فَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ نَصِيرٍ ﴿٣٧﴾

Meâli

33. *(Onların mükafatı)* içine girecekleri Adn cennetleridir. Zira orada altın bilezikler takarlar ve incilerle süslenirler. Orada giyecekleri elbiseleri de ipektir.

34. Cennette şöyle derler: "Bizden tasayı gideren Allah'a hamdolsun. Doğrusu Rabbimiz çok bağışlayan, çok nimet verendir.

35. O *(Rab)* ki lutfuyla bizi gerçek ikamet evine *(cennete)* yerleştirdi. Artık orada bize ne bir yorgunluk dokunacak, ne de orada bize bir usanç gelecektir.

36. İnkar edenlere de cehennem ateşi vardır. Öldürülmezler ki ölsünler. Cehennem azabı da biraz olsun hafifletilmez. İşte biz küfürde ileri giden her kafiri böyle cezalandırırız.

37. Onlar orada "Rabbimiz! Bizi çıkar, *(önce)* yaptığımızdan başkasını yapalım" diye feryad ederler. Size düşünecek kimsenin düşünebileceği, öğüt alabileceği kadar bir ömür vermedik mi? Size uyarıcı da gelmişti? *(Fakat inanmadınız)* öyle ise tadın *(azabı)*, zalimlerin yardımcısı yoktur.

Tefsiri

33 – (Onların mükâfatı) **içine girecekleri Adn cennetleridir. Zira orada altın bilezikler takarlar ve incilerle süslenirler. Orada giyecekleri elbiseleri de ipektir.**

« جَنَّاتُ عَدْنٍ », « ذَلِكَ »'nin ikinci haberidir. Ya da hazfedilmiş bir mübtedanın haberidir. Ya da mübtedadır. Haberi de « يَدْخُلُونَهَا »'dır.

"İçine girecekleri..." yani, bu üç gurup oraya girecekler demektir. Ebu Amr'a göre « يُدْخَلُونَهَا » – *"girdirilecekler"* şeklindedir.

« أَسَاوِرَ » kelimesi « سِوَارٌ » kelimesinin çoğulu olan « أَسْوِرَةٌ » kelimesinin çoğuludur. Bilezikler demektir. Onlar inci ile bezenmiş altın bilezikler takarlar. Nafi ve Hafsa göre « وَلُؤْلُؤًا » kelimesi « مِنْ أَسَاوِرَ »'nın mahalli üzerine atıf olmak üzere mansuptur ve « ء » iledir. Yani bilezikler ve inciler takarlar demektir. Orada giyecekleri elbiseleri de hoşa giden ve zinet olan ipektir.

34 – Cennette şöyle derler: "Bizden tasayı gideren Allah'a hamdolsun. Doğrusu Rabbimiz çok bağışlayan, çok nimet verendir.

"Tasayı" yani, ateş korkusunu ya da ölüm korkusunu ya da dünyevi üzüntüleri, demektir. *"Doğrusu Rabbimiz çok bağışlayandır..."* Yani, çok olsa da günahları bağışlar, demektir. *"Çok çok nimet verendir."* Yani, az olsa da taatleri kabul eder, demektir.

35 – O (Rab) **ki lutfuyla bizi gerçek ikamet evine** (cennete) **yerleştirdi. Artık orada bize ne bir yorgunluk dokunacak, ne de orada bize bir usanç gelecektir.**

O ikamet evinden (yurdundan) çıkmayacağız. Oradan ayrılmayacağız. « أَقَمْتُ اِقَامَةً وَمُقَامًا وَمُقَامَةً » – *"İkamet ettim."* manasına üç halde de kullanılır.

"Lütfuyla" yani, hak ettiğimiz için değil, lutfu ve ihsanıyla, demektir. « نَصَبٌ » yorgunluk ve meşakkat demektir. « لُغُوبٌ » ise, yorgunluk sebebiyle oluşan takatsizlik ve zayıflık, demektir. Ebu Abdurrahman Sülemî « ل »' üstünüyle « لَغُوبٌ » şeklinde okumuştur. Bu okuyuşa göre mana *"yorgunluğa düşüren şey"* demektir. Yani yorgunluk veren bir işle mükellef olmayız, demektir.

36 – İnkâr edenlere de cehennem ateşi vardır. Öldürülmezler ki ölsünler, Cehennem azabı da biraz olsun hafifletilmez. İşte biz küfürde ileri giden her kâfiri böyle cezalandırırız.

« فَيَمُوتُوا » – *"Nehyin* ('öldürülmezler ki' sözünün)*"* cevabıdır. Onlar için ikinci bir ölümle hükmedilmez ki (ölsünler de) rahatlasınlar. Cehennem ateşinin azabı da hafifletilmez. İşte biz, küfürde ileri giden her nankörü böyle bir ceza ile cezalandırırız.

Ebu Amr'a göre « يُجْزَى كُلُّ كَفُورٍ » – *"her kafir böyle cezalandırılır"* şeklindedir.

37 – Onlar orada "Rabbimiz! Bizi çıkar, (önce) yaptığımızdan başkasını yapalım" diye feryad ederler. Size düşünecek kimsenin düşünebileceği, öğüt alabileceği kadar bir ömür vermedik mi? Size uyarıcı da gelmemişti? (Fakat inanmadınız) öyle ise tadın (azabı), zalimlerin yardımcısı yoktur.

Onlar orada feryad ederek yardım isterler.

« يَصْطَرِخُونَ », « صُرَاخٌ »'dan gelmektedir. « اِفْتِعَالٌ » babındandır. Zorluk ve meşakkat içerisinde bağırmak, feryad etmek demektir. Yardım isteme hususunda yardım isteyen kişinin sesinin yüksekliği için kullanımıştır.

"Ey Rabbimiz! Bizi ateşten çıkar, dünyaya döndür. İnkar etmek yerine inanalım ve (önceki) *isyandan sonra itaat edelim."* derler. Dünyanın ömrü kadar bir müddet geçtikten sonra onlara cevap verilir.

« مَا يَتَذَكَّرُ »'deki « مَا »'nın mevsuf bir nekre olması mümkündür. Yani, *"düşünecek bir kimsenin, düşünebileceği bir ömür"*, demektir. Bu, kısa da olsa, mükellefin işini ıslah edebileceği her ömrü içermektedir. Ancak uzun ömürdeki azarlanan daha büyüktür. Sonra:

"'Düşünecek kimsenin düşünebileceği, öğüt alabileceği bir ömür' on sekiz yıldır." dendi.

"Kırktır." dendi.

"Altmış yıldır." dendi.

"Size uyarıcı da..", yani o Peygamber de (sav) ya da ihtiyarlık da *"gelmedi mi?"* Bu, *"size ömür vermedik mi?"* cümlesinin manası üzerine atıftır. Çünkü onun lafzı, soru şeklindedir. Manası ise haber verme şeklindedir. Sanki şöyle denilmiştir. *"Size uzun ömür verdik ve size uyarıcı geldi öyleyse tadın azabı."*

Zalimler için, kendilerine yardım edecek bir yardımcı da yoktur.

38. – 40. ÂYETLER

إِنَّ اللّٰهَ عَالِمُ غَيْبِ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ
الصُّدُورِ ﴿٣٨﴾ هُوَ الَّذِى جَعَلَكُمْ خَلَٓائِفَ فِى الْأَرْضِ ۚ فَمَنْ كَفَرَ
فَعَلَيْهِ كُفْرُهُ ۚ وَلَا يَزِيدُ الْكَافِرِينَ كُفْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ إِلَّا مَقْتًا ۖ
وَلَا يَزِيدُ الْكَافِرِينَ كُفْرُهُمْ إِلَّا خَسَارًا ﴿٣٩﴾ قُلْ أَرَاَيْتُمْ شُرَكَٓاءَ
كُمُ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ ۚ أَرُونِى مَاذَا خَلَقُوا مِنَ الْأَرْضِ
أَمْ لَهُمْ شِرْكٌ فِى السَّمٰوَاتِ ۖ أَمْ اٰتَيْنَاهُمْ كِتَابًا فَهُمْ عَلٰى بَيِّنَةٍ
مِنْهُ ۖ بَلْ إِنْ يَعِدُ الظَّالِمُونَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا إِلَّا غُرُورًا ﴿٤٠﴾

Meâli

38. Muhakkak Allah, göklerin ve yerin gaybını bilendir. O kalplerde ne varsa onu da hakkıyla bilendir.

39. Sizi yeryüzünde halifeler *(yöneticiler, yeryüzünün tasarruf ve hakimiyetini elinde bulunduran kimseler)* yapan O'dur. O'nun için kim inkar ederse, inkarı kendi zararınadır. Kafirlerin küfrü, Rableri yanında *(kendilerine)* gazabtan başka bir şey artırmaz. Kafirlerin küfrü, *(kendilerine)* ziyandan başka birşeyi çoğaltmaz.

40. De ki: Siz, Allah'tan başka taptığınız şu tanrıları gördünüz mü? Haydi gösterin bana! Onlar yerden hangi şeyi yarattılar? Yoksa onların, göklerin yaratılmasında ortaklıkları mı var? Yahut biz onlara *(taptıkları putları bize ortak koşmalarını söyleyen)* bir kitap mı verdik? Bu sebeple onlar, o kitaptan aldıkları bir delil üzerinde mi bulunuyorlar? Hayır! O zalimler birbirlerine, aldatmadan başka birşey vadetmiyorlar.

Tefsiri

38 – Muhakkak Allah, göklerin ve yerin gaybını bilendir. O kalplerde ne varsa onu da hakkıyla bilendir.

Allah, göklerde ve yerde size gizli olan şeyleri bilendir.

"O, kalplerde ne varsa onu da hakkıyla bilendir." sözü illet gibidir. Çünkü varlıkların en gizlisi olduğu halde, kalplerindekini bilirse, alemdeki bütün gizlilikleri de bilir, demektir.

« بِذَاتِ الصُّدُورِ » – *"kalplerdeki gizliliklerdir".*

« ذَاتِ » kelimesi « ذُو »'nun müennesidir. Ebubekir (ra)'ın sözünde olduğu gibi:

« ذُو بَطْنِ خَارِجَةَ جَارِيَةٌ » – *"Haricenin karnı geçicidir."* [18] Yani onun karnında hamilelik yoktur. Çünkü hamilelik karınla olur.

Aynı şekilde kalplerdeki gizlilikler de kalplerle birliktedir. « ذُو مَوْضُوعٍ » tamlaması da sohbet manasınadır.

39 – Sizi yeryüzünde halifeler (yöneticiler, yeryüzünün tasarruf ve hâkimiyetini elinde bulunduran kimseler) **yapan O'dur. O'nun için kim inkâr ederse inkârı kendi zararınadır. Kâfirlerin küfrü, Rableri yanında** (kendilerine) **gazabtan başka bir şey artırmaz. Kâfirlerin küfrü,** (kendilerine) **ziyandan başka birşeyi çoğaltmaz.**

Vekil bırakılan için *"halife"* denir. Halife « خَلَائِفُ » şeklinde çoğul kılınır. Mana, *"o sizi arzında halifeler kıldı, size orada tasarruf yetkisi verdi. Ve sizi orada olan şeyler üzerine hakim kıldı. Tevhid ve taatla O'na şükretmeniz için onun faydalarından istifade etmeyi size mübah kıldı."*

Artık sizden kim inkar eder ve bu gibi büyük bir nimete şükretmezse, onun küfrünün vebali kendisine dönecektir. Bu da, Allah'ın gazabı ve ahiretinin mahvolması, demektir. Nitekim Allah (cc) şöyle buyurmuştur:

---

[18] Muvatta, 2 / 752.

"Kafirlerin küfrü, Rableri yanında (kendilerine) *gazabtan başka bir şey artırmaz."* Gazap, kin ve nefretin en şiddetlisidir. Kafirlerin küfrü ziyandan, yani helak ve hüsrandan başka birşeyi çoğaltmaz.

40 – De ki: siz, Allah'tan başka taptığınız şu tanrıları gördünüz mü? Haydi, gösterin bana! Onlar yerden hangi şeyi yarattılar? Yoksa onların, göklerin yaratılmasında ortaklıkları mı var? Yahut biz onlara (taptıkları putları bize ortak koşmalarını söyleyen) **bir kitap mı verdik? Bu sebeple onlar, o kitaptan aldıkları bir delil üzerinde mi bulunuyorlar? Hayır! O zalimler birbirlerine, aldatmadan başka birşey vadetmiyorlar.**

« شُرَكَاءَكُمْ » yani *"ortak koştuğunuz ilahlarınızı"*, demektir.

« أَرُونِي », « أَرَأَيْتُمْ »'den bedeldir. Çünkü « أَرَأَيْتُمْ »'ün manası *bana bildirin*, demektir. Sanki şöyle denilmiştir:

"Bana şu ortak (koşulan tanrı)*lardan ve onların ortak olmaya hak kazandıkları şeyden haber verin."*

"Bana gösterin." Yani: Allah'ın (cc) değilde onların tek başlarına yarattıkları yeryüzünün bir parçasını gösterin. Yoksa göklerin yaratılmasında da Allah (cc) ile bir ortaklığı mı var? Yoksa onların yanında, onların O'nun ortağı olduğunu söyleyen, Allah (cc) katından gelmiş bir kitap mı var? dolayısıyla onlar o kitaptan aldıkları delil ve burhan üzere bulunuyorlar?

Ali, İbni Amir, Nafi ve Ebu Bekir'e göre « بَيِّنَةٍ » kelimesi « بَيِّنَاتٍ » şeklindedir. « إِنْ » ise « مَا » manasınadır. « بَعْضُهُمْ » kelimesi « الظَّالِمُونَ »'den bedeldir. Onlar, reisleridir. « بَعْضًا » ise, tabi olanlardır. Yani *"O reisler tabilere aldatmaktan başka bir şey vaadetmiyorlar"*, demektir. O aldatma da onların:

﴿ هَٰؤُلَاءِ شُفَعَاؤُنَا عِنْدَ اللَّهِ ﴾

"Bunlar, Allah katında bizim şefaatçilerimizdir." [19] şeklindeki sözleridir.

---

[19] Yunus, 18.

41. – 43. ÂYETLER

إِنَّ اللّٰهَ يُمْسِكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ اَنْ تَزُولَا ۚ وَلَئِنْ زَالَتَا إِنْ
أَمْسَكَهُمَا مِنْ أَحَدٍ مِنْ بَعْدِهِ ۗ إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا ﴿٤١﴾
وَأَقْسَمُوا بِاللّٰهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَئِنْ جَاءَهُمْ نَذِيرٌ لَيَكُونُنَّ أَهْدٰى
مِنْ إِحْدَى الْاُمَمِ ۚ فَلَمَّا جَاءَهُمْ نَذِيرٌ مَا زَادَهُمْ إِلَّا نُفُورًا ۙ ﴿٤٢﴾
اسْتِكْبَارًا فِي الْاَرْضِ وَمَكْرَ السَّيِّئِ ۗ وَلَا يَحِيقُ الْمَكْرُ السَّيِّئُ
إِلَّا بِأَهْلِهِ ۗ فَهَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا سُنَّتَ الْاَوَّلِينَ ۚ فَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّتِ
اللّٰهِ تَبْدِيلًا ۚ وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّتِ اللّٰهِ تَحْوِيلًا ﴿٤٣﴾

Meâli

41. Şüphesiz ki Allah, gökleri ve yeri, nizamları bozulmasın diye tutuyor. Andolsun ki onların nizamı eğer bir bozulursa kendisinden sonra hiç kimse onları tutamaz. Şüphesiz O, Halim'dir *(cezalandırmada aceleci değildir)* çok bağışlayıcıdır.

42. Bütün güçleriyle eğer kendilerine bir uyarıcı *(peygamber)* gelirse herhangi bir milletten daha çok doğru yolda olacaklarına dair Allah'a yemin ettiler. Fakat kendilerine uyarıcı *(Muhammed)* gelince bu, onların haktan uzaklaşmalarından başka birşeyi artırmadı.

43. Çünkü onlar yeryüzünde büyüklük taslamak ve kötü tuzaklar kurmak *(istiyorlar)* Halbuki kötü tuzak ancak sahibine dolanır. Onlar öncekilerin kanunundan (*onlara uygulanandan*) başkasını mı bekliyorlar? Allah'ın kanununda ne bir değişme bulursun; ne de Allah'ın kanununda bir sapma bulursun.

Tefsiri

41 - Şüphesiz ki Allah, gökleri ve yeri, nizamları bozulmasın diye tutuyor. Andolsun ki onların nizamı eğer bir bozulursa kendisinden sonra hiç kimse onları tutamaz. Şüphesiz O, Halim'dir (cezalandırmada aceleci değildir) **çok bağışlayıcıdır.**

"Şüphesiz ki Allah, gökleri ve yeri, nizamları bozulmasın diye tutuyor." Demek *"o ikisini düzeninden kaymaktan menediyor"*, demektir. Çünkü *imsak*; menetmek, muhafaza etmek, demektir. Farzedelim ki o ikisinin düzeni bozuldu. İşte o zaman o ikisini, O'nun tutuşundan sonra kimse tutamaz (düzenine oturtamaz).

Birinci « مِنْ » olumsuzluğun tekidi için gelmiştir. İkinci « مِنْ » ise, başlangıç içindir.

"Şüphesiz ki O, ceza verme hususunda aceleci değildir." O ikisini düzenli bir şekilde tutar. Layık olan, ortaklıkla ilgili sözlerin büyüklüğünden dolayı o ikisinin darmadağın olmasıydı. Nitekim Allah'u Teala şöyle buyurmaktadır:

﴿ تَكَادُ السَّمٰوَاتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْهُ وَتَنْشَقُّ الْأَرْضُ ﴾

"Bundan dolayı neredeyse gökler çatlayacak, yer yarılacak, dağlar yıkılıp dağılacaktır." [20]

42 - Bütün güçleriyle eğer kendilerine bir uyarıcı (peygamber) **gelirse herhangi bir milletten daha çok doğru yolda olacaklarına dair Allah'a yemin ettiler. Fakat kendilerine uyarıcı** (Muhammed) **gelince bu, onların haktan uzaklaşmalarından başka birşeyi artırmadı.**

« جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ » mastar olmak üzere mansuptur. Yani *"son derece kuvvetli bir yeminle yemin ettiler"*, demektir. Ya da hal üzere mansuptur. Yani, *"yeminlerinde gayret gösterir oldukları halde"*, demektir. Nebi (sav) gönderilmezden evvel, Kureyş'e kitap ehlinin, peygamberlerini yalanladıkları haberi ulaşmıştı. Bunun üzerine onlar:

---

[20] Meryem, 90.

"Allah, Yahudi ve Hıristiyanlara lanet etsin. Kendilerine peygamberler geldi de onları yalanladılar. Allah'a yemin olsun ki eğer bize bir peygamber gelirse, elbette biz, herhangi bir milletten daha çok doğru yolda oluruz." dediler.

Yani, kendileri hakkında *"Bu millet, hidayet ve istikamet hususunda başkalarına göre daha üstün olan milletlerden biridir."* diyorlardı.

Büyük felaketler için de « هِىَ اِحْدَى الدَّوَاهِى » – *"O büyük, felaketlerden biridir"* denildiği gibi. Resulullah (sav) kendilerine gönderilince, Peygamber (sav)'in gelişi, onların haktan uzaklaşmalarından başka birşeyi artırmadı. Bu, mecazî bir isnaddır.

43 – Çünkü onlar yeryüzünde büyüklük taslamak ve kötü tuzaklar kurmak (istiyorlar.) **Hâlbuki kötü tuzak ancak sahibine dolanır. Onlar öncekilerin kanunundan** (onlara uygulanandan) **başkasını mı bekliyorlar? Allah'ın kanununda ne bir değişme bulursun; ne de Allah'ın kanununda bir sapma bulursun.**

« اِسْتِكْبَارًا فِى الْأَرْضِ » mef'ulün lehtir. Aynı şekilde « وَمَكْرَ السَّيِّئِ » de mefulun lehtir. Mana, *"Büyüklük taslamaları ve çirkin tuzaklar kurmaları için bu, ancak onların nefretini artırdı."* şeklindedir.

Ya da her ikisi de haldir. Yani; *"Resulullah* (sav)*'a karşı büyüklük taslar oldukları halde ve ona karşı çirkin tuzaklar kurar oldukları halde"*, demektir.

« وَمَكْرَ السَّيِّئِ » sözünün aslı « وَاَنْ مَكَرُوا السَّيِّئَ »'dir. Yani « اَلْمَكْرَ السَّيِّئَ »'dir. Sonra « مَكْرًا السَّيِّئَ » oldu. Daha sonra da « مَكْرَ السَّيِّئِ » oldu. Bunun delili;

« وَلَا يَحِيقُ الْمَكْرُ السَّيِّئُ » sözüdür. *"Halbuki kötü tuzak ancak sahibine dolanır."*

"Dolanır." yani çepeçevre kuşatır, iner manalarınadır. Nitekim Bedir günü tuzakları, kendilerine dolanmıştır. Darbı Meselde de:

"Kim kardeşinin kuyusunu kazarsa, oraya kendisi yüzüstü düşer." [21] şeklinde geçmiştir.

"Onlar, öncekilerin kanunundan başkasını mı bekliyorlar." Bu kanun, kendilerinden önce peygamberlerini yalanlayan milletler üzerine azabın indirilişidir. Mana şudur:

"Onlar, seni yalanladıktan sonra, kendilerinden önce peygamberlerini yalanlayan milletlere indiği gibi, azabın kendilerine inmesini mi bekliyorlar."

"Azaba doğru yönelişlerini", onu beklemeleri şeklinde ifade etmiştir.

"Allah'ın kanununda ne bir değişme bulursun, ne de Allah'ın kanununda bir sapma bulursun." Allah'u Teala bir kanununu açıkladı. O da peygamberleri yalanlayanlardan intikam alınmasıdır ki, bu kanun asla değiştirilmez. Vaktinden şaşmaz ve kaçarsız gerçekleşmiş demektir.

[21] Zamahşeri, El-Müsteska Fi Emsali'l-Arab,1302.

44. - 45. ÂYETLER

أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِى الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَكَانُوا أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً ۖ وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُعْجِزَهُ مِنْ شَىْءٍ فِى السَّمٰوَاتِ وَلَا فِى الْأَرْضِ ۖ إِنَّهُ كَانَ عَلِيمًا قَدِيرًا ﴿٤٤﴾ وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللّٰهُ النَّاسَ بِمَا كَسَبُوا مَا تَرَكَ عَلٰى ظَهْرِهَا مِنْ دَآبَّةٍ وَلٰكِنْ يُؤَخِّرُهُمْ إِلٰٓى أَجَلٍ مُسَمًّى ۚ فَإِذَا جَآءَ أَجَلُهُمْ فَإِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِعِبَادِهِ بَصِيرًا ﴿٤٥﴾

Meâli

44. *(Onlar)* kendilerinden öncekilerin sonunun nasıl olduğunu görmek için yeryüzünde hiç gezip dolaşmadılar mı? Halbuki onlar, bunlardan daha güçlü idiler. Ne göklerde ne de yerde Allah'ı aciz bırakacak bir güç yoktur. O, bilir ve güçlüdür.

45. Eğer Allah yaptıkları yüzünden insanları *(hemen)* cezalandırsaydı, yeryüzünde hiçbir canlı yaratık bırakmazdı. Fakat, Allah onları belirtilmiş bir süreye kadar erteliyor. Vakitleri gelince *(gerekeni yapar)* zira Allah, kullarını görmektedir. *(gözetlemektedir.)*

Tefsiri

44 – (Onlar) **kendilerinden öncekilerin sonunun nasıl olduğunu görmek için yeryüzünde hiç gezip dolaşmadılar mı? Hâlbuki onlar, bunlardan daha güçlü idiler. Ne göklerde ne de yerde Allah'ı aciz bırakacak bir güç yoktur. O, bilir ve güçlüdür.**

Şam'a, Yemen'e ve Irak'a yaptıkları seferlerde geçmiş ümmetlere ait eserlerden ve onların helak edildiklerine dair izlerden gördükleri şeylerle onlara delil getirmektedir. Halbuki onlar Mekke halkından daha güçlü idiler. Buna rağmen kaçamadılar.

"Allah'ı aciz bırakacak bir güç yoktur." Yani hiç bir şey O'nu geride bırakamaz, geçemez. Allah (cc), onları bilir ve onlara karşı Kadir'dir.

45 – Eğer Allah yaptıkları yüzünden insanları (hemen) **cezalandırsaydı, yeryüzünde hiçbir canlı yaratık bırakmazdı. Fakat Allah onları belirtilmiş bir süreye kadar erteliyor. Vakitleri gelince** (gerekeni yapar) **zira Allah, kullarını görmektedir.**

Eğer Allah (cc), işledikleri günahlar yüzünden insanları hemen cezalandırsaydı, yeryüzünde hiçbir canlı bırakmazdı. « ظَهْرِهَا »'daki « هَا » « أَرْضٌ » – *"yerüyüzü"* manasınadır. Çünkü « أَرْضٌ » kelimesi, bir önceki ayette « لِيُعْجِزَهُ مِنْ شَيْءٍ فِي السَّمٰوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ » şeklinde geçmişti.

"Hiçbir canlı (Dabbe)*"* yani yeryüzünde hareket eden her bir canlı yaratık, demektir. Fakat Allah (cc), onları, belirli bir süreye kadar, yani kıyamete kadar erteliyor.

"Allah, kullarını görmektedir." Yani: Onların yaptıkları hiçbir işin hakikati ve verdikleri hiçbir hükmün inceliği O'na gizli kalmaz. Doğruya muvaffak kılan Allah'tır (cc).

❀ ❀ ❀

Sûre - 36

YASİN SÛRESİ

Bu sûre Mekke'de nazil olmuştur;

83 âyettir.

Cüz - 22

1. – 7. ÂYETLER

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

يٰسٓ ﴿١﴾ وَالْقُرْاٰنِ الْحَك۪يمِۙ ﴿٢﴾ اِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَل۪ينَۙ ﴿٣﴾ عَلٰى صِرَاطٍ مُسْتَق۪يمٍۜ ﴿٤﴾ تَنْز۪يلَ الْعَز۪يزِ الرَّح۪يمِۙ ﴿٥﴾ لِتُنْذِرَ قَوْمًا مَٓا اُنْذِرَ اٰبَٓاؤُ۬هُمْ فَهُمْ غَافِلُونَ ﴿٦﴾ لَقَدْ حَقَّ الْقَوْلُ عَلٰٓى اَكْثَرِهِمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٧﴾

Meâli

1. Yâ – Sîn

2. Hikmet dolu Kur'ân'a yemin olsun ki.

3. – 4. Sen, doğru yol üzerine gönderilmiş peygamberlerdensin.

5. *(Bu Kur'an)* üstün ve çok merhametli Allah tarafından indirilmiştir.

6. O kitap sana, ataları uyarılmamış, bu yüzden kendileri de gaflet içinde kalmış bir toplumu uyarman için indirilmiştir.

7. Andolsun ki onların çoğu hakkında azap ile hükmetmek hak oldu. Çünkü onların çoğu iman etmeyecekler.

Tefsiri

1 –Yâ - Sîn.

İbni Abbas (ra)'dan rivayet edildiğine göre manası; Tay kabilesi nin dilinde *"Ey insan"* demektir. İbni Hanefiyye'den rivayet edildiğine göre ise: *"Ey Muhammed"* demektir. Hadisi şerifte şöyle buyurulmuştur:

"Allah, beni Kur'an'da yedi isimle isimlendirdi: Muhammed, Ahmed, Tâhâ, Yâsin, Müzzemmil, Müddessir ve Abdullah." [1]

Manasının; *"Ey Seyyid"* şeklinde olduğu da söylendi. Ali, Hamza, Halef, Hammad ve Yahya'ya göre « يس » imale iledir.

2 – Hikmet dolu Kur'an'a yemin olsun ki.

« وَالْقُرْآنِ » yemindir. « حَكِيمٍ » hikmet sahibi demektir. Ya da hikmetle konuşan bir delil olduğu için, ya da hikmet içeren bir söz olduğu için onunla (hikmetle) konuşan şeklinde nitelendirildi.

3 – / 4 – Sen, doğru yol üzerine gönderilmiş peygamberlerdensin.

Bu yeminin cevabıdır. *"Sen peygamber değilsin"* dediklerinde kâfirlere verilmiş bir cevaptır. « عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ » Haberden sonraki haberdir. Ya da « الْمُرْسَلِينَ » kelimesinin sılasıdır. Yani, dosdoğru yol -ki İslam'dır- üzerine gönderilmiş kişilerdensin demektir.

5 – (Bu Kur'an) **üstün ve çok merhametli Allah tarafından indirilmiştir.**

Şam ve Ebubekir'in dışındaki Kufe'lilere göre « اقْرَأْ تَنْزِيلَ » – *"İndirilen Kur'an'ı oku."* takdirine ya da « نَزَّلَ تَنْزِيلَ » – *"indirilen Kuran'ı"* indirdi takdirine göre « لَ »'ın üstünüyledir. Diğerlerine göre hazfedilmiş bir mübtedanın haberidir. Yani *o indirilenler*, demektir. Mastar « تَنْزِيلُ » mef'ul manasınadır. « الْعَزِيزِ » kitabın ibaresindeki fesahatla galip olan demektir. Ya da *"inat sahibini mahzun eden"* demektir.

---

[1] Bu hadisin benzerini İbni Adiy ve İbni Asakir rivayet etmiştir. (Kenzü'l-Ummal, 32169)

« الرَّحِيمِ » hitabındaki mananın letafetiyle olgun kişilerin kalplerini celbeden demektir.

6 – O kitap sana, ataları uyarılmamış, bu yüzden kendileri de gaflet içinde kalmış bir toplumu uyarman için indirilmiştir.

« لِتُنْذِرَ » kelimesindeki « لِ », « الْمُرْسَلِينَ » kelimesinin manasına bitişmiştir. Yani, *"Sen babaları uyarılmamış bir kavmi uyarmak için gönderildin."* demektir. « مَا » Cumhura göre (mâ-i nafiye) olumsuzlayan « مَا »'dır. Sıfattır. Yani babaları uyarılmamış bir kavme demektir. Bunun delili de:

﴿ لِتُنْذِرَ قَوْمًا مَا اَتَاهُمْ مِنْ نَذِيرٍ مِنْ قَبْلِكَ ﴾

"Senden önce kendilerine hiçbir uyarıcı gelmemiş bir kavmi uyarman için" [2] ayeti ve

﴿ وَمَا اَرْسَلْنَا اِلَيْهِمْ قَبْلَكَ مِنْ نَذِيرٍ ﴾

"Senden önce onlara hiçbir uyarıcı göndermedik." [3] Ayetidir.

Ya da « مَا » ismi mevsuldur. İkinci mef'ul olmak üzere mansuptur. Yani, *"babalarının uyarıldığı azap"* demektir.

﴿ اِنَّا اَنْذَرْنَاكُمْ عَذَابًا قَرِيبًا ﴾

"Gerçekten biz sizi yakın bir azapla uyardık" [4] ayetinde olduğu gibi.

Ya da « مَا » mastariyyedir. Yani kavmi, babalarının uyarıldığı gibi uyarman için demektir. « مَا »'yı olumsuzlayan « مَا » (mâ-i nafiye) kılarsan «فَهُمْ غَافِلُونَ» olumsuzluğa taalluk eder. Yani *"gafil oldukları halde*

[2] Kasas, 46; Secde, 3.
[3] Sebe, 44.
[4] Nebe, 40.

uyarılmadılar", demektir. Değilse « إِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ لِتُنْذِرَ » – *"Gerçekten sen uyarmak için gönderilmiş peygamberlerdensin."* sözüne taalluk etmektedir. *"Seni, uyarman için falana gönderdim. Çünkü o gafildir."* Ya da *"seni falan gafili uyarman için gönderdim"* dediğin gibi.

7 – Andolsun ki onların çoğu hakkında azap ile hükmetmek hak oldu. Çünkü onların çoğu iman etmeyecekler.

Onlar iman etmezler. Yani:

﴿ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ ﴾

"Cehennemi cinlerin ve insanların bir kısmıyla tamamen dolduracağım." [5]

Bu söz, onlarla ilgilidir ve onların aleyhine sabit olmuştur. Çünkü onlar küfür üzere ölecekleri bilinenlerdendir. Daha sonra bununla, onların küfür üzerine kat'i ısrarlarını ve onların güzellikle küfürden yüz çevirmeyeceklerini beyan etmiştir. Boyunlarına halkalar geçirilmiş, kafaları yukarı kalkık kişiler gibi oldukları için hakka dönemiyorlar. Boyunlarını ona doğru çeviremiyorlar ve başlarını ona eğemiyorlar. Yine onlar, iki duvar arasında bulunup önünü ve arkasını göremeyen kişiler gibi olduklarından, ne bir düşünceye ne de bir görüşe sahiptirler. Onlar, Allahu Teâlâ'nın ayetlerine bakıp düşünmekten yana körlük göstermektedirler.

---

[5] **Hud, 119; Secde, 13.**

8. – 12. ÂYETLER

إِنَّا جَعَلْنَا فٖى أَعْنَاقِهِمْ أَغْلاَلاً فَهِىَ إِلَى الْأَذْقَانِ فَهُمْ
مُقْمَحُونَ ﴿٨﴾ وَجَعَلْنَا مِنْ بَيْنِ أَيْدٖيهِمْ سَدًّا وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا
فَأَغْشَيْنَاهُمْ فَهُمْ لاَ يُبْصِرُونَ ﴿٩﴾ وَسَوَٓاءٌ عَلَيْهِمْ ءَأَنْذَرْتَهُمْ أَمْ
لَمْ تُنْذِرْهُمْ لاَ يُؤْمِنُونَ ﴿١٠﴾ إِنَّمَا تُنْذِرُ مَنِ اتَّبَعَ الذِّكْرَ وَخَشِىَ
الرَّحْمٰنَ بِالْغَيْبِ ۚ فَبَشِّرْهُ بِمَغْفِرَةٍ وَأَجْرٍ كَرٖيمٍ ﴿١١﴾ إِنَّا نَحْنُ
نُحْيِى الْمَوْتٰى وَنَكْتُبُ مَا قَدَّمُوا وَاٰثَارَهُمْ ۗ وَكُلَّ شَىْءٍ
اَحْصَيْنَاهُ فٖى إِمَامٍ مُبٖينٍ ۚ قف ﴿١٢﴾

Meâli

8. Biz, onların boyunlarına bir takım halkalar geçirdik. O halkalar çenelerine, kadar dayanmıştır. Onun için kafaları yukarı kalkıktır.

9. Önlerinden bir set ve arkalarından bir set çektik de onları kapattık. Artık görmezler.

10. Onları uyarsan da uyarmasan da onlar için birdir, artık inanmazlar.

11. Sen ancak Kur'an'a uyan ve görmeden Rahman'dan korkan kimseyi uyarabilirsin. İşte böylesini bir mağfiretle ve güzel bir mükâfatla müjdele.

12. Şüphesiz ölüleri ancak biz diriltiriz. Önden gönderdikleri işleri ve bıraktıkları eserleri yazarız. Zaten biz, herşeyi apaçık bir kitap *(olan levhi mahfuzda)* sayıp yazmışızdır.

Tefsiri

8 – Biz, onların boyunlarına bir takım halkalar geçirdik. O halkalar çenelerine kadar dayanmıştır. Onun için kafaları yukarı kalkıktır.

Manası; *"halkalar, çenelere ulaşmış, onlara dayanmıştır"*, şeklindedir.

"Kafaları yukarı kalkıktır." başları yukarı kalkıktır. Deve su içip başını kaldırdığında « قَمَحَ الْبَعِيرُ » denir. Bunun böyle olması, halkalanmış olanın boyundaki halkanın tasması, iki elin çene altında birleştiği yerde olmasından ve o halkadan çeneye doğru çıkan bir çıkıntının, onu, başını aşağı eğmeye bırakmamasındandır. Bu sebeple o, devamlı olarak başı kalkık bulunmaktadır.

9 – Önlerinden bir set ve arkalarından bir set çektik de onları kapattık. Artık görmezler.

« سَدًّا » kelimesi, Hamza, Ali ve Hafs'a göre «س »'in üstünüyledir. Denildi ki:

"İnsanların yaptığı bir şey (set, duvar v.s.) *olursa üstün okunur. Dağ gibi Allah'ın yarattığı bir şey olursa ötre okunur."*

"Gözlerini örttük." Yani, *"onlar üzerine perde çektik"*, demektir. Artık onlar hak ve doğruyu görmezler. Denildi ki:

"Bu ayet, Ben-i Mahzum hakkında inmiştir. Bu şöyle olmuştu:

Ebu Cehil, Muhammed (sav)'i *namaz kılarken görürse başını taşla ezeceğine dair yemin etmişti. Namaz kılarken ona geldi. Yanında onun başına vurup yaracağı taş vardı. Fakat elini kaldırdığında eli boynuna yapıştı. Taş da eline yapışmıştı. Öyle ki o taşı ondan zorla ayırdılar, daha sonra o kavmine döndü. Bu olayı onlara anlattı. Başka bir Mahzumî:*

– Ben onu bu taşla öldürürüm, dedi ve gitti. Allah da onun gözünü kör etti."

10 - Onları uyarsan da uyarmasan da onlar için birdir, inanmazlar.

Yani uyarılmaları ya da uyarılmamaları birdir. Mana şudur; *"Allah kimi bu şekilde saptırırsa ona uyarılma fayda vermez"*.

Rivayet edildiğine göre:

"Ömer b. Abdülaziz bu ayeti Gaylan el- Kaderî'ye okudu da. O:

- Sanki ben bu ayeti hiç okumadım. Seni şahit tutuyorum ki ben, kader hususundaki görüşümden tevbe ediyorum, dedi. Ömer de şöyle dedi:

- "Allah'ım! Eğer doğru söylüyorsa onun tevbesini kabul et. Eğer yalan söylüyorsa ona, ona merhamet etmeyen birini musallat kıl." Hişam b. Abdülmelik onu onun yanından aldı, ellerini ve ayaklarını kestirdi ve onu Şam kapısına astırdı."

11 - Sen ancak zikre (Kur'an'a) **uyan ve görmeden Rahman'dan korkan kimseyi uyarabilirsin. İşte böylesini bir mağfiret ve güzel bir mükâfatla müjdele.**

Yani, senin uyarmanla ancak Kur'an'a tabi olanlar fayda görür. *"Görmeden Rahman'dan korkan..."* yani görmediği halde Allah'ın azabından korkan demektir. *"Mağfiret"* günahların affedilmesidir. Güzel mükâfat ise, cennettir.

12 - Şüphesiz ölüleri ancak biz diriltiriz. Önden gönderdikleri işleri ve bıraktıkları eserleri yazarız. Zaten biz, herşeyi apaçık bir kitap (olan levhi mahfuzda) **sayıp yazmışızdır.**

"Ölüleri –ölümlerinden sonra– *ancak biz diriltiriz."* Ya da *"onları şirkten imana biz çıkarırız"*, demektir. Onların salih olan ya da olmayan amellerini yazarız. Öğrettikleri ilim gibi, yazdıkları kitap gibi, vakfettikleri vakıf gibi, inşa ettikleri kale ve mescid gibi bıraktıkları iyi eserleri ve bazı zalimlerin emrinde çalışmak gibi kötü işleri de yazarız. Aynı şekilde uyulan her iyi ya da kötü adetleri de yazarız. Allah'u Teâlâ'nın şu ayeti kerimesi de bunun bir benzeridir:

﴿ يُنَبَّؤُا الْاِنْسَانُ يَوْمَئِذٍ بِمَا قَدَّمَ وَاَخَّرَ ﴾

"İnsanın yapıp öne sürdüğü ve geride bıraktığı herşey kendisine haber verilir." [6]

Yani yaptığı amelleri ve geride bıraktığı eserleri, demektir.

Denildi ki: *"Bu, onların cumaya ya da cemaate giderken attıkları adımlardır."*

« اَحْصَيْنَاهُ » – *"saydık, döktük, açıkladık"* demektir.

"Apaçık bir kitapta..." Yani *"levhi mahfuzda"* demektir. Çünkü o, kitapların ve tabiilerinin aslıdır.

❀ ❀ ❀

[6] Kıyame, 13.

13. - 17. ÂYETLER

وَاضْرِبْ لَهُمْ مَثَلاً أَصْحَابَ الْقَرْيَةِ إِذْ جَاءَهَا الْمُرْسَلُونَ ﴿١٣﴾
إِذْ أَرْسَلْنَا إِلَيْهِمُ اثْنَيْنِ فَكَذَّبُوهُمَا فَعَزَّزْنَا بِثَالِثٍ فَقَالُوا إِنَّا
إِلَيْكُمْ مُرْسَلُونَ ﴿١٤﴾ قَالُوا مَا أَنْتُمْ إِلاَّ بَشَرٌ مِثْلُنَا وَمَا أَنْزَلَ
الرَّحْمٰنُ مِنْ شَيْءٍ إِنْ أَنْتُمْ إِلاَّ تَكْذِبُونَ ﴿١٥﴾ قَالُوا رَبُّنَا يَعْلَمُ
إِنَّا إِلَيْكُمْ لَمُرْسَلُونَ ﴿١٦﴾ وَمَا عَلَيْنَا إِلاَّ الْبَلاَغُ الْمُبِينُ ﴿١٧﴾

Meâli

13. Onlara, şu şehir halkını misal getir. Hani onlara elçiler gelmişti.

14. İşte o zaman biz, onlara iki elçi göndermiştik. Derhal onları yalanladılar. Biz de hemen bir üçüncü elçiyi gönderdik. Onlar hep beraber "Biz, size gönderilmiş Allah elçileriyiz" dediler.

15. Onlar elçilere dediler ki: "Siz bizim gibi insandan başka bir şey değilsiniz. Rahman herhangi bir şey indirmedi. O halde siz ancak yalan söylüyorsunuz.

16. *(Elçiler de)* dediler ki: "Rabbimiz biliyor, biz gerçekten size gönderilmiş elçileriz.

17. Bizim vazifemiz, açık bir şekilde Allah'ın buyruklarını size tebliğ etmekten başka bir şey değildir."

Tefsiri

13 - Onlara, şu şehir halkını misal getir. Hani onlara elçiler gelmişti:

"Onlara misal getir." sözü « عِنْدِى مِنْ هٰذَا الضَّرْبُ كَذَا » sözündeki gibidir. Yani, *"yanımda bu misalden şu var"*, demektir. Yine, *"Bu şeyler tek tip üzeredirler."* sözündeki gibidir. Mana; *"Onlara şehir halkının yani Antakya halkının kıssasını zikret. Onlara o şehir halkının şaşkınlık veren kıssasını anlat."*

İkinci « مَثَلًا » birinciyi beyandır. « إِذْ » mansuptur. Çünkü « أَصْحَابَ الْقَرْيَةِ »'den bedeldir.

"Elçiler" İsa (as)'ın o şehir halkına gönderdiği elçilerdir. Onları hakka davet etsinler diye göndermişti. Çünkü onlar putperesttiler.

14 - İşte o zaman biz, onlara iki elçi göndermiştik. Derhal onları yalanladılar. Biz de hemen bir üçüncü elçiyi gönderdik. Onlar hep beraber "Biz, size gönderilmiş Allah elçileriyiz" dediler.

Buradaki « إِذْ », birinci « إِذْ »'den bedeldir.

"Onlara göndermiştik" yani bizim emrimizle İsa (as) gönderilmişti, demektir. Doğru söyleyen ve güvenilen iki kişi gönderdik. Şehre yanaştıklarında koyunlarını otlatan bir ihtiyar gördüler.

O, *Habib-i Neccar*'dı. (Habib-i Neccar) o ikisine durumlarını sordu.

– *"Biz İsa'nın elçileriyiz. Sizi, putlara ibadeti terkedip Rahman'a ibadete çağırıyoruz."* dediler. (Habib-i Neccar:)

– *Yanınızda herhangi bir mucize var mı?* diye sordu.

– *"Hastaları iyileştiririz, körleri ve baras hastalarını ,iyi ederiz."* dediler. Habib-i Neccar'ın iki yıldan beri hasta olan bir oğlu vardı. Onu meshettiler de ayağa kalktı. Bunun Habib, iman etti. Haber derhal yayıldı. O ikisinin elinde birçok kimse şifa buldu. Sultan o ikisini çağırdı ve onlara:

– *İlahlarımızdan başka bir ilahınız mı var?* diye sordu.

– *"Evet, seni ve ilahlarını yaratan."* dediler. (Sultan):

– *İşinizi bir düşüneyim?* dedi. İnsanlar o ikisini takip ettiler ve onlara vurdular. Denildi ki:

Hapsedildiler. Sonra İsa (as) Şem'un'u gönderdi. Şem'un kendisini tanıtmaksızın şehre girdi. Sultanın çevresiyle temas kurdu. Onu benimsediler. Onu sultana tanıttılar. Sultan da onu benimsedi. Günün birinde Şem'un sultana:

– *Senin, iki adamı haspettiğin bana ulaştı. Onların sözünü hiç dinledin mi?* diye sordu. Sultan:

– *Hayır*, dedi ve o ikisini çağırdı. Şem'un onlara:

– *Sizi kim gönderdi?* diye sordu.

– *"Herşeyi yaratan, her canlıyı rızıklandıran ve ortağı olmayan Allah"* dediler.

– *Onu kısaca anlatın*, dedi.

– *"Dilediğini yapar ve dilediği gibi hükmeder."* dediler.

– *Delilin̈iz var mı?* dedi.

– *"Sultanın dilediği şeydir"* dediler. Sultan bir kör çocuk getirtti. Allah'a dua ettiler, çocuk derhal gördü. Şem'un sultana:

– *İlahından bunun benzerini yapmasını istesende bu olsa ve o da şeref sahibi olsa*, dedi. Sultan:

– *Benim senden sakladığım bir şey yok. Bizim ilahımız işitmez, görmez, zarar ve fayda da vermez.* dedi. Sonra şöyle dedi:

– *Eğer sizin ilahınız, ölüyü diriltmeye güç getirirse O'na iman ederiz.* Yedi gün önce ölmüş bir çocuk cesedi getirdiler. (Çocuk) derhal ayağa kalktı ve şöyle dedi:

– *"Şirk üzere öldüğümden dolayı yedi ateş içerisine sokuldum. Bu sebeple ben sizi bulunduğunuz halde kalmaktan sakındırırım. İman ediniz."* sonra şöyle dedi:

– *"Gök kapıları açıldı. Gördüm ki güzel yüzlü bir genç bu üç kişiye şefaat ediyor."* Sultan:

– *Kim onlar?* diye sordu. Genç:

– *"Şem'un ve bu ikisi."* diye cevap verdi. Sultan bu işe hayret etti. Şem'un sözünün tesir edeceğini anladığında ona nasihat etti. O ve bir gurup iman etti. İman etmeyenlere gelince, onlara Cebrail (as) bir sayha attı, derhal öldüler."

"Şehir halkı elçileri yalanladı. Biz de o ikisini güçlendirdik."

Ebu Bekir'e göre « عَزَزْنَا » « يَعِزُّ — عَزَّ » fiilinden gelmektedir. « عَزَزْنَا » şeklindedir. Yani, *"galebe çaldık, kahrettik"*, demektir. *"Üçüncüsüyle."* Üçüncü elçi Şem'un'dur.

Mef'ulü bihi zikretmeyi terketti. Çünkü murat, kendisiyle güçlendirilen -ki o Şem'un'dur- ve hakkı azîz, batılı zelil kılan tedbiri içeren lutuftur. Eğer söz bir sebep için söylenmişse devamını da ona göre getirir. Ve sanki ondan başkası yokmuş gibi sadece ona yönelir.

"Biz, size gönderilmiş elçileriz." dediler. Yani bu üç kişi (bunu) şehir halkına dediler.

15 – Onlar elçilere dediler ki: "Siz bizim gibi insandan başka bir şey değilsiniz. Rahman herhangi bir şey indirmedi. O halde siz ancak yalan söylüyorsunuz.

"Dediler:" Yani şehir halkı dedi. « بَشَرٌ » merfudur.

﴿ مَا هَذَا بَشَرًا ﴾ [7] ayetinde ise olumsuzluk « إِلَّا » ile bozulduğundan mansuptur. Çünkü « لَيْسَ »'ye benzeyen bir şey kalmamıştır. Ameli gerektiren de odur.

"Rahman herhangi bir şey indirmedi." Yani herhangi bir vahiy indirmedi, demektir. Siz ancak yalancılarsınız.

16 – (Elçiler de) **"Rabbimiz biliyor ki biz gerçekten size gönderilmiş elçileriz.**

17 – Bizim vazifemiz, açık bir şekilde (Allah'ın size buyruklarını) **tebliğ etmekten başka bir şey değildir" dediler.**

[7] Yusuf, 31.

İkinci « مُرْسَلُونَ » kelimesini « لَ » ile te'kit etti. Birincisi etmemişti. Çünkü birincisi, bildirmek içindir. İkinci ise inkâra karşı cevaptır. Dolayısıyla fazladan olarak te'kide muhtaçtır.

« رَبُّنَا يَعْلَمُ » – *"Rabbimiz biliyor"* sözü te'kid hususunda yemin yerine geçmektedir. « شَهِدَ اللّٰهُ » – *"Allah görüyor"* « عَلِمَ اللّٰهُ » – *"Allah biliyor"* sözleri de böyledir. Bize düşen doğruluğuna şehadet eden mucizelerle desteklenmiş bir tebliğdir.

❁ ❁ ❁

18. – 20. ÂYETLER

قَالُوٓا إِنَّا تَطَيَّرْنَا بِكُمْۚ لَئِنْ لَمْ تَنْتَهُوا لَنَرْجُمَنَّكُمْ وَلَيَمَسَّنَّكُمْ مِنَّا عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٨﴾ قَالُوا طَٓائِرُكُمْ مَعَكُمْۜ أَئِنْ ذُكِّرْتُمْۜ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ مُسْرِفُونَ ﴿١٩﴾ وَجَٓاءَ مِنْ أَقْصَى الْمَدِينَةِ رَجُلٌ يَسْعٰى قَالَ يَا قَوْمِ اتَّبِعُوا الْمُرْسَلِينَۙ ﴿٢٠﴾

Meâli

18. "Doğrusu sizin yüzünüzden uğursuzluğa düçar olduk. Eğer bu işten vazgeçmezseniz, andolsun ki sizi taşlarız. Ve bizden size mutlaka acıklı bir işkence ve kötülük dokunur" dediler.

19. *(Elçiler şöyle cevap)* verdiler: "Sizin uğursuzluğunuz sizinle beraberdir. *(O bizden değil, sizdendir.)* Size öğüt verildiği için mi? Hayır! Siz (aşırı giden) haddi aşan bir milletsiniz."

20. *(Bu esnada o)* şehrin öbür ucundan koşarak bir adam geldi. "Ey kavmim! Bu elçilere uyunuz." dedi.

Tefsiri

18 – "Doğrusu sizin yüzünüzden uğursuzluğa düçar olduk. Eğer bu işten vazgeçmezseniz, andolsun ki sizi taşlarız. Ve bizden size mutlaka acıklı bir işkence ve kötülük dokunur" dediler.

Bizim uğursuzluğumuz sizinledir. Onlar, onların dinlerini çirkin görmüşler ve nefisleri ondan kaçınmıştı. Cahillerin âdeti, meylettikleri ve tabiatlarının kabul ettiği herşeyi uğurlu saymak, nefret ettikleri ve çirkin gördükleri şeyleri de uğursuz saymaktır. Eğer kendilerine bela ya da nimet isabet ederse, *"Bu, şunun uğursuzluğundan"*, *"şunun bereketinden"* derler. Denildi ki:

"Onlara yağmur yağdırılmadı da onlar bu sözü söylediler."

"Eğer vazgeçmezseniz..." yani bu sözlerinizi söylemekten vazgeçmezseniz elbette sizi öldürürüz. Ya da sizi tard eder, kovarız. Ya da size

söver sayarız ve elbette ki size ateş azabı dokunur ki o, azapların en şiddetlisidir.

19 – (Elçiler şöyle cevap) **verdiler: "Sizin uğursuzluğunuz sizinle beraberdir.** (O bizden değil, sizdendir.) **Size öğüt verildiği için mi? Hayır!** (Siz aşırı giden) **haddi aşan bir milletsiniz."**

Yani sizin uğursuzluğunuzun sebebi sizinledir. O da küfürdür. Kûfe ve Şam kıraat imamlarına göre « أَئِنْ » soru « ا »'si ve şart edatıyladır. Nasihat edildiğiniz ve İslam'a davet edildiğiniz için mi? Şartın cevabı gizlidir. Takdiri ise, *"uğursuzluğa uğruyorsunuz"*, şeklindedir.

Ebu Amr'a göre « آيِنْ » şeklinde uzun « ا »'le ve esreli « ي » iledir. Mekke ve Nafi'ye göre ise « أَيِنْ » şeklinde kısa « ا » ile ve esreli « ي » iledir. Yezid'e göre « ذُكِرْتُمْ » şeddesizdir.

"Bilakis siz, isyan hususunda haddi aşıyorsunuz. Bu sebepten dolayı da uğursuzluk size sizin tarafınızdan gelmektedir. Allah'ın elçileri ve onların hatırlatması sebebiyle değil."

Ya da *"Bilakis siz, sapkınlığınızda ve kininizde haddi aştınız. Öyle ki siz, kendileriyle teberrük olunması vacip olan Allah'ın elçilerini bile uğursuz sayıyorsunuz."*

20 – (Bu esnada o) **şehrin öbür ucundan koşarak bir adam geldi. "Ey kavmim! Bu elçilere uyunuz" dedi.**

O, Habib-i Neccar'dır. Dağdaki bir mağarada Allah'a ibadet ediyordu. Peygamberlerin haberi ona ulaştığında onlara geldi ve dinini açıkladı. Şöyle dedi:

– *"Size getirilen bu şey için sizden ücret isteniyor mu?"*

– *Hayır,* dediler. O da:

– *"Ey kavmim! Bu elçilere tabi olun. Sizden herhangi bir ücret istemeyen bu kimselere tabi olun. Onların sözlerine kulak verin. Çünkü onlar hidayete ermiş kimselerdir"*, dedi.

21. – 27. ÂYETLER

اتَّبِعُوا مَنْ لَا يَسْـَٔلُكُمْ اَجْرًا وَهُمْ مُهْتَدُونَ ﴿٢١﴾ وَمَا لِيَ لَٓا اَعْبُدُ
الَّذ۪ي فَطَرَن۪ي وَاِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٢٢﴾ ءَاَتَّخِذُ مِنْ دُونِه۪ٓ اٰلِهَةً اِنْ يُرِدْنِ
الرَّحْمٰنُ بِضُرٍّ لَا تُغْنِ عَنّ۪ي شَفَاعَتُهُمْ شَيْـًٔا وَلَا يُنْقِذُونِ ﴿٢٣﴾
اِنّ۪ٓي اِذًا لَف۪ي ضَلَالٍ مُب۪ينٍ ﴿٢٤﴾ اِنّ۪ٓي اٰمَنْتُ بِرَبِّكُمْ فَاسْمَعُونِ ﴿٢٥﴾
ق۪يلَ ادْخُلِ الْجَنَّةَ قَالَ يَا لَيْتَ قَوْم۪ي يَعْلَمُونَ ﴿٢٦﴾ بِمَا غَفَرَ
ل۪ي رَبّ۪ي وَجَعَلَن۪ي مِنَ الْمُكْرَم۪ينَ ﴿٢٧﴾

Meâli

21. Sizden herhangi bir ücret istemeyen bu kimselere tabi olun. *(Onların sözlerine kulak verin.)* Çünkü onlar hidayete ermiş kimselerdir.

22. Bana ne olmuş ki beni yaratana ibadet etmeyecek mişim! Şunu iyi biliniz ki, hepiniz O'na döndürülecek. *(Ona götürüleceksiniz.)*

23. Ben, O'ndan başka tanrılar edinir miyim hiç? Çünkü O çok esirgeyici Allah, eğer bana bir zarar dilerse o sizin putlarınızın şefaati bana hiçbir faide vermez. Onlar beni asla kurtaramazlar.

24. İşte o zaman ben apaçık bir sapıklığın ta içine gömülmüş olurum.

25. Ben sizin Rabbiniz olan Allah'a inandım. Beni işitin.

26. Gir cennete denildi. *(Bu ilahi müjdeyi duyan zat)* "Keşke kavmim bunu bilseydi" dedi.

27. Rabbimin, beni bağışladığını ve beni ikrama mazhar olanlardan kıldığını anlasalardı!

Tefsiri

21 – Sizden herhangi bir ücret istemeyen bu kimselere tabi olun. (Onların sözlerine kulak verin.) **Çünkü onlar hidayete ermiş kimselerdir.**

Risaletin tebliği için sizden herhangi bir ücret istemeyenlere tabi olun. *"Onlar"* yani elçiler, hidayete ermiş kimselerdir. Dediler ki:

"Sen de bunların dininden misin?" diye sorduklarında şöyle dedi:

22 – Bana ne olmuş ki beni yaratana ibadet etmeyecek mişim! (Şunu iyi biliniz ki) **hepiniz O'na döndürülecek** (O'na götürüleceksiniz.)

Dönüşümüz O'nadır. Hamza'ya göre « مَالِيَ », « ى »'nin sukunuyla « مَا لِى » şeklindedir.

23 – Ben, O'ndan başka ilahlar edinir miyim hiç? Çünkü O Rahman olan Allah, eğer bana bir zarar dilerse o sizin putlarınızın şefaati bana hiçbir faide vermez. Onlar beni asla kurtaramazlar.

Kûfe okuyuşuna göre « أَأَتَّخِذُ » iki « ا »'lidir. *"Allah'tan başka ilahlar yani, putlar mı edineceğim?"* manasınadır.

"Rahman eğer bana bir zarar dilerse..." cümlesi şarttır. Cevabı ise, *"O sizin putlarınızın şefaati bana hiçbir fayda vermez ve onlar beni asla kötü durumdan kurtaramazlar"*dır. Yakub'a göre « وَلَا يُنْقِذُونِي », « فَاسْمَعُونِي » şeklinde « ى » iledir.

24 – İşte o zaman ben apaçık bir sapıklığın ta içine gömülmüş olurum.

"İşte o zaman..." yani putları ilah edindiğimde apaçık bir dalalet içinde olurum. Habibi Neccar, kavmine nasihat ettiğinde onu taşlamaya başladılar. O, öldürülmeden önce peygamberlere doğru koştu ve onlara şöyle dedi:

25 – Ben sizin Rabbiniz olan Allah'a inandım. Beni işitin.

Benim lehime onunla şehadet etmeniz için benim imanımı işitin, dedi. Öldürülünce ona;

26 – Gir cennete denildi. (Bu ilahi müjdeyi duyan zat) **"Keşke kavmim bunu bilseydi" dedi.**

Habib-i Neccar'ın kabri Antakya çarşısındadır. Çünkü söz, söyleniIeni açıklamak için sevkedildi. Bilindiği halde söylenilen kişiyi açıklamak için değil. Bu ayette cennetin yaratılmış olduğuna delalet vardır. Hasan şöyle demiştir:

"Kavmi onu öldürmek istediğinde Allah onu kendi katına yükseltmiştir. O, cennettedir. Ancak göklerin ve yerin yok olmasıyla ölecektir. Cennete girdiğinde ve onun nimetlerini gördüğünde şöyle dedi:

– 'Keşke kavmim, Rabbimin beni bağışladığını ve beni ikrama mazhar kıldıklarından eylediğini bilseydiler.'"

27 – Rabbimin, beni bağışladığını ve beni ikrama mazhar olanlardan kıldığını anlasalardı!

Rabbimin beni bağışladığını ya da beni bağışladığı şeyi bilselerdi. Ve beni cennetle ikram olunanlardan kıldığını bilselerdi.

28. - 32. ÂYETLER

وَمَا أَنْزَلْنَا عَلَى قَوْمِهِ مِنْ بَعْدِهِ مِنْ جُنْدٍ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا كُنَّا
مُنْزِلِينَ ﴿٢٨﴾ إِنْ كَانَتْ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً فَإِذَا هُمْ خَامِدُونَ ﴿٢٩﴾
يَا حَسْرَةً عَلَى الْعِبَادِ مَا يَأْتِيهِمْ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا كَانُوا بِهِ
يَسْتَهْزِؤُنَ ﴿٣٠﴾ أَلَمْ يَرَوْا كَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنَ الْقُرُونِ أَنَّهُمْ
إِلَيْهِمْ لَا يَرْجِعُونَ ﴿٣١﴾ وَإِنْ كُلٌّ لَمَّا جَمِيعٌ لَدَيْنَا مُحْضَرُونَ ﴿٣٢﴾

Meâli

28. Biz ondan sonra, onun milletini helak etmek için üzerlerine gökten herhangi bir asker indirmedik ve indirecek de değildik.

29. Çünkü *(onların helakı,)* sadece bir tek saydadan başka bir şey değildi. İşte o azgınlar *(bu sayha ile)* bir anda sönüverdiler.

30. Yazıklar olsun o kullara! Çünkü onlara bir peygamber gelmeye dursun, onlar illede onunla alay etmeye kalkışırlar.

31. Görmüyorlar mı *(müşrikler)* kendilerinden önce nice kavimleri helak ettik. Çünkü onlar, muhakkak onlar bir daha onlara geri dönmüyorlar.

32. Elbette onların hepsi karşımıza hazır olacaklar.

Tefsiri

28 - Biz ondan sonra, onun milletini helak etmek için üzerlerine gökten herhangi bir asker indirmedik ve indirecek de değildik.

« ما » olumsuzluk « ما »'sıdır. *"Onun"* yani Habib-i Neccar'ın kavmine, onun öldürülmesinden ya da yükseltilmesinden sonra onlara azap vermek için gökten bir ordu indirmedik. İndirecek de değildik. Habib'in kavmini helâk için gökten ordular indirmek hikmetimize uygun olmadı. Çünkü Allah'u Teala kavimleri bir tek şekilde değil, onu gerekli kılan hikmeti icabı farklı farklı şekillerde helak eder.

29 – (Çünkü onların helakı) sadece bir tek saydadan başka bir şey değildi. İşte o azgınlar (bu sayha ile) bir anda sönüverdiler.

Onların yakalanması ya da cezalandırılması ancak Cebrail (as)'ın bir tek sayha atmasıyla idi. Birden onlar ateşin sönüşü gibi sönüverdiler, öldüler. Mana, şüphesiz ki Allah, onlara meleğin sayhasıyla kifayet eder, şeklindedir. Bedir ve Hendek günlerinde yaptığı gibi onların helakı için gökten ordular indirmedi.

30 – Yazıklar olsun o kullara! Çünkü onlara bir peygamber gelmeye dursun, onlar illede onunla alay etmeye kalkışırlar.

Hasret, pişmanlığın son haddidir. Bu, onlar aleyhine hasrete bir nidadır. Sanki ona (hasrete) şöyle denmiştir:

"Ey hasret gel gel. Bu,- senin hazır olmaya layık olduğun bir durumdur. Bu da onların, peygamberleri alaya almaları durumudur."

Mana; onlar, hasret çekenlerin ve ahu vah edenlerin hasretine ve ahu vah etmesine en layık olanlardır. Ya da onlar, melekler tarafından insanlar ve cinlerden oluşan inananlar tarafından hasretle anılanlardır.

31 – Görmüyorlar mı (müşrikler) kendilerinden önce nice kavimler helak ettik. Muhakkak onlar bir daha onlara geri dönmüyorlar.

"Görmüyorlar mı?" yani bilmiyorlar mı demektir. « كَمْ » kelimesi « أَهْلَكْنَا » fiili ile mansuptur. « يَرَوْا »'de « كَمْ » amel etmemiştir. Çünkü istifham içinde olsa haber içinde olsa « كَمْ »'de kendisinden önceki amil amel etmez. Çünkü onun aslı istifhamdır. Şu kadar var ki onun manası cümlede geçerlidir. *"Muhakkak onlar bir daha onlara geri dönmüyorlar"* sözü *"nice kavimleri helak ettik"* cümlesinden mana olarak bedeldir, lafız olarak değil. Takdiri şöyledir:

"Kendilerinden önce helak ettiğimiz kavimlerin çokluğunu görmüyorlar mı? Onlar, onlara (peygamberlere) *dönmüyorlardı."*

32 – Elbette onların hepsi karşımıza hazır edilecekler.

« لَمَّا » Şam kıraat imamları, Asım ve Hamza'ya göre « إلاّ » manasına şeddelidir. « إِنْ » olumsuzluk içindir. Diğerlerine göre « مَا » te'kidin sılası olmak üzere şeddesizdir. « إِنْ » ise « إِنَّ »'den hafifletilmiştir. Bu da kesin olarak « لِ » ile bilinmektedir. « كُلٌّ »'deki tenvin muzafun ileyhin yerine gelmiştir. Mana; *"onların hepsi hesap için toptan haşrolacaklar ya da onların hepsi toptan azab edilecekler".*

« كُلٌّ » hakkında « جَمِيعٌ »'u kullandı. Çünkü « كُلٌّ » ihata manasını içermektedir. « جَمِيعٌ » ise « فَعِيلٌ » veznindedir. Mef'ul manasınadır. Manası da toplanmaktır. Yani mahşer onları toplayacak demektir.

❁ ❁ ❁

33. – 36. ÂYETLER

وَآيَةٌ لَهُمُ الْأَرْضُ الْمَيْتَةُ ۚ أَحْيَيْنَاهَا وَأَخْرَجْنَا مِنْهَا حَبًّا فَمِنْهُ
يَأْكُلُونَ ﴿٣٣﴾ وَجَعَلْنَا فِيهَا جَنَّاتٍ مِنْ نَخِيلٍ وَأَعْنَابٍ وَفَجَّرْنَا
فِيهَا مِنَ الْعُيُونِ ﴿٣٤﴾ لِيَأْكُلُوا مِنْ ثَمَرِهِ وَمَا عَمِلَتْهُ أَيْدِيهِمْ
أَفَلَا يَشْكُرُونَ ﴿٣٥﴾ سُبْحَانَ الَّذِي خَلَقَ الْأَزْوَاجَ كُلَّهَا مِمَّا
تُنْبِتُ الْأَرْضُ وَمِنْ أَنْفُسِهِمْ وَمِمَّا لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٦﴾

Meâli

33. *(Kendisine hayat verdiğimiz)* ölü toprak hakikatte onlar için bir ibret ayetidir. Çünkü biz onu *(yağmurla)* dirilttik de ondan pek çok *(taneler)* çıkardık. İşte onlar bunlardan yerler.

34. Biz orada *(yeryüzünde)* nice nice hurma bahçeleri, üzüm bağları yarattık ve oralarda birçok pınarlar kaynattık.

35. Onların meyvelerinden ve elleriyle bunlardan imal ettiklerinden yemeleri için *(bu nimetleri verdik.)* Hal böyle iken onlar şükretmezler mi?

36. Yerin bitirdiklerinden insanoğlunun kendi varlığından ve henüz mahiyetini bilmedikleri şeylerden bütün çiftleri yaratan Allah'ı tesbih ve takdis ederim.

Tefsiri

33 – (Kendisine hayat verdiğimiz) **ölü toprak hakikatte onlar için bir ibret ayetidir. Çünkü biz onu** (yağmurla) **dirilttik de ondan pek çok** (taneler) **çıkardık. İşte onlar bunlardan yerler.**

« وَآيَةٌ لَهُمُ » Mübteda ve haberdir. Yani, Allah'ın (cc) ölüleri diriltmesine delalet eden alamet ölü toprağı diriltmesidir. « آيَةٌ » kelime-

sinin mübteda olmak üzere merfu olması caizdir. « لَهُمْ » onun sıfatı olur. Haberi de « الْأَرْضُ الْمَيْتَةُ » – *"ölü toprak"*tır. Ölü toprak, kuru toprak demektir. Medeni okuyuşuna göre « مَيِّتَةُ » şeklinde şeddelidir.

"Onu yağmurla diriltir." Bu, ölü toprağın bir ibret olduğunu açıklamak üzere başlangıç cümlesidir. « نَسْلَخُ » – *"sıyırırız"* kelimesi de böyledir. Yer ve gece kelimelerinin fiille vasfedilmeleri caizdir. Çünkü onların ikisiyle de mutlak iki cins kastedilmiştir. Yer ve gecenin kendileri değil. Bu sebeple fiille ve benzerleriyle sıfatlanmalarında nekre muamelesine tabi tutuldular. Bunun benzeri ise: « وَلَقَدْ اَمُرُّ عَلَى اللَّئِيمِ يَسُبُّنِى » – *"Bana, küfreden alçak bana acı verdi."* gibidir.

« حَبًّا » – *"Tane"* kelimesiyle cins kastedilmiştir. Yaşamın büyük ölçüde taneye taalluk ettiğine ve insanın ayakta kalabilmesinin ondan rızıklanmaya bağlı olduğuna delalet etsin diye zarfı öne aldı. Çünkü tane azaldığında kıtlık gelir ve zarar ortaya çıkar. Yok olduğunda da ölümler gelir, belalar iner.

34 – Biz orada (yeryüzünde) **nice nice hurma bahçeleri, üzüm bağları yarattık ve oralarda birçok pınarlar kaynattık.**

"Orada" yani yeryüzünde demektir. « جَنَّاتٍ »'den maksat bahçeler, bostanlardır. « مِنْ » Ahfeş'e göre zaittir. Diğerlerine göre hazfedilmiş mef'uldur. Takdiri bu, *"kendisiyle istifade olunan şeyi"* şeklindedir.

35 – Onların meyvelerinden ve elleriyle bunlardan imal ettiklerinden yemeleri için (bu nimetleri verdik.) **Hal böyle iken onlar şükretmezler mi?**

« مِنْ ثَمَرِهِ »'deki zamir Allah'u Teâlâ içindir. Yani Allah'ın yarattığı mahsullerden yesinler diye, demektir. Hamza ve Ali'ye göre « ثُمُرِهِ » şeklindedir. Elleriyle iman ettiklerinden yani diktiklerinden, suladıklarından, aşıladıklarından ve mahsul alıncaya kadar elleriyle yaptıkları bütün işlerden, demektir. Yani mahsul, aslen Allah'ın (cc) bir fiili ve bir mahsuludur. Onda Ademoğlunun zahmet ve meşakkat çektiği izler vardır. Onun aslı « مِنْ ثَمَرِنَا » – *"bizim mahsulümüzden"* şeklindedir. *"Kıldık"*

"akıttık" dediği gibi. Orada söz iltifat yoluyla mütekellim sıgasından gaip sıgasına geçmiştir.

Zamirin « نَخِيل » kelimesine raci olması da caizdir. O zaman « أَعْنَاب » kelimesi kendisine dönen bir şey olmaksızın terkedilir. Çünkü onun da meyvesinin yenilmesi yönüyle «نَخِيل» hükmünde olduğu bilinmektedir. *"Zikredilenin mahsulünden..."* şeklinde kastedilmesi de caizdir ki o da bostanlardır. Ru'be'nin dediği gibi:

فِيهَا خُطُوطٌ مِنْ بَيَاضٍ وَبَلَقْ كَأَنَّهُ فِي الْجِلْدِ تَوْلِيعُ الْبَهَقْ

Onlarda** (atlarda ya da sığırlarda) **beyaz ve siyah çizgiler vardır. Sanki o cildde beyazla renklendirmedir.

Ona (Rube'ye) soruldu da o « كَأَنَّ ذَاكَ » – *"'sanki şu' manasını kastettim"* dedi.

Hafs'ın dışındaki Kufe'lilere göre « وَمَا عَمِلَتْ » şeklindedir. Kufe halkının mushaflarında da bu şekildedir. Mekke, Medine, Basra ve Şam halkının mushaflarında ise zamirledir. Denildi ki:

« مَا » nafiyedir. Zira mahsul Allah'ın (cc) mahlûku olduğu, onda insan elinin işlemediği ve onu yapmaya güç getiremedikleri için olumsuzluk « مَا »'sıdır. *"Hal böyle iken hâlâ şükretmezler mi?"* cümlesi nimete karşı şükrün azlığına işarettir ve nimete karşı şükre teşviktir.

36 - Yerin bitirdiklerinden insanoğlunun kendi varlığından ve henüz mahiyetini bilmedikleri şeylerden bütün çiftleri yaratan Allah'ı tesbih ve takdis ederim.

"Çiftleri..." yani sınıfları *"yerin bitirdiklerinden..."* yani, hurma ağacı, ağaç, ekin ve mahsullerden demektir. *"Kendi nefislerinden..."* yani, kız ve erkek çocuklarından *"bilmedikleri..."* yani, Allah'ın (cc), kendilerini muttali kılmadığı ve onları tanımaya yol bulamadıkları çiftlerden, demektir. Nehirlerde ve denizler de insanların bilmediği birçok şey vardır.

37. - 40. ÂYETLER

وَاٰيَةٌ لَهُمُ الَّيْلُ ۚ نَسْلَخُ مِنْهُ النَّهَارَ فَإِذَا هُمْ مُظْلِمُونَ ﴿٣٧﴾ وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا ۜ ذٰلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ ﴿٣٨﴾ وَالْقَمَرَ قَدَّرْنَاهُ مَنَازِلَ حَتّٰى عَادَ كَالْعُرْجُونِ الْقَدِيمِ ﴿٣٩﴾ لَا الشَّمْسُ يَنْبَغِي لَهَا أَنْ تُدْرِكَ الْقَمَرَ وَلَا الَّيْلُ سَابِقُ النَّهَارِ ۜ وَكُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ ﴿٤٠﴾

Meâli

37. Gece de onlar için bir ibret ayetidir. Biz ondan gündüzü sıyırıp çekeriz de onlar karanlıklara gömülürler.

38. Güneş, kendine mahsus yörüngesinde akıp gitmektedir. İşte bu, Aziz ve Âlim olan Allah'ın takdiridir.

39. Ay içinde bir takım menziller *(yörüngeler)* tayin ettik. Nihayet o, eğri hurma dalı gibi *(hilal)* olur da geri döner.

40. Ne güneş aya yetişebilir, ne de gece gündüzün önüne geçebilir. Bunlardan herbiri belli bir yörüngede yüzmeye *(akıp gitmeye)* devam ederler.

Tefsiri

37 – Gece de onlar için bir ibret ayetidir. Biz ondan gündüzü sıyırıp çekeriz de onlar karanlıklara gömülürler.

Ondan gündüzü çıkarırız da onda gündüzün ışığından hiçbirşey kalmaz. Ya da ondan ışığı, beyaz elbisenin çıkarıldığı gibi çıkarırız da o zaman zenci bir şahıs gibi (siyah bir şekilde) çıplak kalır. Gökle yer arasındaki hava aslen karanlıktır. Onun bir kısmı güneş ışığını giyinir. İçinde lamba yakılan karanlık bir ev gibidir. Lamba söndüğünde karanlığa bürünür. Bir de bakarsın ki onlar karanlığa girmişler.

38 – Güneş, kendine mahsus yörüngesinde akıp gitmektedir. İşte bu, Aziz ve Âlim olan Allah'ın takdiridir.

Yörüngesinde hareket eden güneş onlar için bir ayettir. Onun için yörüngesinde hareket ederek sene sonunda ulaştığı bir sınırı ve takdir edilen bir vakti vardır.

« مُسْتَقَرٍّ » – *"yörünge"* kelimesini, yolunu kateden yolcuya benzetti. Ya da onun *"güneşin"* hergün gözümüzün önünde katettiği belirli yolunda demektir. O da akşam vaktidir. Ya da dünyanın yok oluşu esnasında işinin bitmesine kadar, demektir. Bu takdir ve ince hesap üzere olan bu akış, her takdir olunan şeye kudretiyle galip olanın ve her bilineni bilenin takdiridir.

39 – Ay içinde bir takım menziller (yörüngeler) **tayin ettik. Nihayet o, eğri hurma dalı gibi** (hilal) **olur da geri döner.**

« وَالْقَمَرَ » kelimesi « قَدَّرْنَاهُ » fiilinin açıkladığı bir fiille mansuptur. Mekke, Nafi ve Ebu Amr ve Sehl'e göre mübteda olmak üzere merfudur. Haberi ise « قَدَّرْنَاهُ »'dur. Ya da « وَآيَةٌ لَهُمُ الْقَمَرُ » – *"onlar için ay bir ayettir"* şeklinde olmak üzere merfudur. Ay içinde bir takım menziller tayin ettik. Menziller yirmi sekiz tanedir. Ay her gece bir menzile iner. Onlardan birini ne atlar, ne de vazgeçer. Eşit bir takdirle hilalli bir gece ile başlar, yirmi sekizinci geceye kadar akar gider. Sonra iki gece gizlenir, ya da ay kısaldığında bir gece gizlenir. « قَدَّرْنَاهُ مَنَازِلَ » cümlesinde bir muzaf takdiri gerekmektedir. Çünkü, ayın kendisine menziller tayin edilmesinde hiçbir mana yoktur. Yani onun kendisine menziller tayin ettik, artıyor ve eksiliyor, şeklindedir. Ya da onun yörüngesine menziller tayin ettik, şeklindedir. Bu şekilde olunca zarf olmaktadır. Son

menzilinde olunca ay incelir ve yay şeklini alır. « عُرْجُون » *"kuruyan ve eğrilen hurma dalı"*dır. Vezni « فعْلون »'dir. « انْعِرَاج »'dan gelmektedir. O da bükülmek, katlanmak, demektir. « قَدِيم » *"değişime uğramış, eski"*, demektir. Hurma dalı eski olduğunda incelir, eğrilir ve sararır. Dolayısıyla ayı üç yönden ona benzetmiş oldu.

40 – Ne güneş aya yetişebilir, ne de gece gündüzün önüne geçebilir. Bunlardan herbiri belli bir yörüngede yüzmeye (akıp gitmeye) **devam ederler.**

Güneş için aya yetişmek kolay değildir. Mümkün de değildir. Aynı anda onunla biraraya gelmesi, ışığına karışması ve nurunu yok etmesi mümkün değildir. Çünkü ay ve güneşin her birinin kendine göre ışığı vardır. Güneşin ışığı gündüzdedir. Ayın ışığı ise gecededir. Gece de gündüzü geçemez. Yani *"gecenin ayeti gündüzün ayetini geçemez"*, demektir. Onlar da güneş ve aydır. Kıyamet kopuncaya kadar iş bu minval üzere devam eder. Kıyamet vakti gelince de Allah (cc), güneş ve ayı biraraya getirir ve güneş batıdan doğar.

« كُلٌّ »'deki tenvin, muzafun ileyhin yerine gelmiştir. Yani « كُلُّهُمْ » *"onların hepsi"* demektir. Zamir ise, güneşlere ve aylara gitmektedir. Onların herbiri yörüngelerinde akıp gitmektedirler.

41. - 44. ÂYETLER

وَاٰيَةٌ لَهُمْ اَنَّا حَمَلْنَا ذُرِّيَّتَهُمْ فِى الْفُلْكِ الْمَشْحُونِۙ ﴿٤١﴾ وَخَلَقْنَا لَهُمْ مِنْ مِثْلِه۪ مَا يَرْكَبُونَ ﴿٤٢﴾ وَاِنْ نَشَاْ نُغْرِقْهُمْ فَلَا صَر۪يخَ لَهُمْ وَلَا هُمْ يُنْقَذُونَۙ ﴿٤٣﴾ اِلَّا رَحْمَةً مِنَّا وَمَتَاعًا اِلٰى ح۪ينٍ ﴿٤٤﴾

Meâli

41. Onların zürriyetlerini dopdolu bir gemide taşımamız da onlar için büyük bir ibret ayetidir.

42. *(Gemilerin benzerlerinden)* binmekte oldukları ve ileride binecekleri şeyleri onlar için biz yarattık.

43. Eğer biz dileseydik onları suda boğardık. O zaman ne onların imdadına koşan olurdu, ne de kurtarılırlardı.

44. Ancak bizim tarafımızdan bir rahmet onları kurtardı. Ve belli bir zamana kadar dünyadan faydalanmaları uygun görüldü.

Tefsiri

41 - Onların zürriyetlerini dopdolu bir gemide taşımamız da onlar için büyük bir ibret ayetidir.

Medine ve Şam kıraatına göre « ذُرِّيَّاتِهِمْ » – *"zürriyetlerini"* şeklindedir. « مَشْحُونِ » *dopdolu* demektir. Zürriyetten maksat; çocuklar ve taşınmasına önem verdikleri kişilerdir. Onlar, onları, karada ve denizde ticaret için gönderiyorlardı. Ya da zürriyetten maksat babalardr. Çünkü bu kelime ezdattandır (zıt manalı kelimelerdendir). Buna göre gemi, Nuh (as)'ın gemisidir. Denildi ki:

"Allah'ın, onların zürriyetini orada (gemide) *taşımasının manası; orada çok önceki babalarını, zürriyetleri sulblerinde olduğu halde taşımasıdır. Onların zürriyetlerini zikretti, kendilerini değil. Bu, onlara nimeti hatırlatma açısından daha beliğdir."*

42 – (Gemilerin benzerlerinden) **binmekte oldukları ve ileride binecekleri şeyleri onlar için biz yarattık.**

Onlar için gemilerin benzerlerinden deve gibi -ki onlar kara gemileridir- binecekleri şeyleri yarattık.

43 – Eğer biz dileseydik onları suda boğardık. O zaman ne onların imdadına koşan olurdu, ne de kurtarılırlardı.

Eğer dilesek onları denizde boğarız. Onlar için bir kurtarıcı ya da bir yardımcı olmaz.

44 – Ancak bizim tarafımızdan bir rahmet onları kurtardı. Ve belli bir zamana kadar dünyadan faydalanmaları uygun görüldü.

Yani onlar, ancak bizden bir rahmetle ve ecel günü gelip çatıncaya kadar yaşamakla faydalandırmamızla kurtulurlar. Her ikisi de mefulun leh olmak üzere mansupturlar.

❁ ❁ ❁

45. - 47. ÂYETLER

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّقُوا مَا بَيْنَ أَيْدِيكُمْ وَمَا خَلْفَكُمْ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٤٥﴾ وَمَا تَأْتِيهِمْ مِنْ آيَةٍ مِنْ آيَاتِ رَبِّهِمْ إِلَّا كَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَ ﴿٤٦﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ أَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنُطْعِمُ مَنْ لَوْ يَشَاءُ اللَّهُ أَطْعَمَهُ إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٤٧﴾

Meâli

45. Onlara, "önünüzdeki ve arkanızdaki *(sizden önce ve sizden sonra gelecek)* olaylardan sakının ki merhamet olunasınız, denilince *(aldırış etmezler).*

46. Rablerinin ayetlerinden bir ayet geldikçe mütemadiyen ondan uzaklaşıyorlardı.

47. "Allah'ın size rızık olarak verdiklerinden hayra sarfediniz" denildiğinde, kâfirler, mü'minlere dediler ki: "Allah'ın, dileseydi doyuracağı kimseleri biz mi doyuralım! Siz gerçekten sapıtmış kimselersiniz."

Tefsiri

45 - Onlara, "önünüzdeki ve arkanızdaki (sizden önce ve sizden sonra gelecek) **olaylardan sakının ki merhamet olunasınız, denilince** (aldırış etmezler).

Yani işlediğiniz ve henüz işlemediğiniz günahlarınızdan, demektir. ya da peygamberlerini yalanlayan ümmetlerin başna gelen belaların ben-

zerinden ve geride kalan kıyametten, ya da dünya fitnesi ve ahiret azabından, demektir. Allah'ın (cc) rahmetini ümid edenler olmanız için « إذا »'nın cevabı gizlidir. Yani, *"yüz çevirdiler."*

Hazfedilmesi caizdir. Çünkü, *"Rablerinin ayetlerinden bir ayet geldikçe mütemadiyen ondan uzaklaşıyorlardı."* ayeti buna delalet etmektedir.

46 – Rablerinin ayetlerinden bir ayet geldikçe mütemadiyen ondan uzaklaşıyorlardı.

Birinci « مِنْ » olumsuzluğun te'kidi içindir. İkincisi ise teb'iz içindir. Yani, onların âdeti her ayette ve her nasihatta yüz çevirmektir.

47 – "Allah'ın size rızık olarak verdiklerinden hayra sarfediniz" denildiğinde, kâfirler mü'minlere dediler ki: "Allah'ın, dileseydi doyuracağı kimseleri biz mi doyuralım! Siz gerçekten sapıtmış kimselersiniz."

"Onlara... –yani Mekke müşriklerine,– *'Allah'ın sizi rızıklandırdığı şeylerden fakirlere infak edin' denildiğinde kâfirler mü'minlere dediler ki: 'Allah'ın, dileseydi doğuracağı kimseleri biz mi doyuralım?'"*

İbni Abbas (ra)'dan şöyle rivayet edilmiştir:

"Mekke'de zındıklar vardı. Fakirlere sadaka vermekle emrolunduklarında şöyle dediler:

– Hayır vallahi, Allah'ın fakir kıldığını biz mi doyuracağız?"

"Siz gerçekten sapıtmış kimselerdiniz." sözü Allah'ın (cc) onlara hitabıdır. Ya da müminlerin onlara söylediği sözün hikâyesidir. Ya da onların mü'minlere verdiği cevabın devamıdır.

❀ ❀ ❀

48. – 50. ÂYETLER

وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْوَعْدُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٤٨﴾ مَا يَنْظُرُونَ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً تَأْخُذُهُمْ وَهُمْ يَخِصِّمُونَ ﴿٤٩﴾ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ تَوْصِيَةً وَلَا إِلَى أَهْلِهِمْ يَرْجِعُونَ ﴿٥٠﴾

Meâli

48. Onlar "Eğer siz gerçekten doğru iseniz söyleyin bakalım! O sözünü ettiğiniz tehdit ve felâket ne zaman gelecek?"derler.

49. Onlar birbirleriyle gürültü ve şamata ederken kendilerini ansızın yakalayacak bir tek sayhayı bekliyorlar.

50. İşte o anda onlar ne bir tavsiyede bulunabilirler, ne de ailelerine dönebilirler.

Tefsiri

48 – Onlar "Eğer siz gerçekten doğru iseniz söyleyin bakalım! O sözünü ettiğiniz tehdit ve felâket ne zaman gelecek?"derler.

Dediğiniz hususlarda eğer doğrulardan iseniz söyleyin bakalım. Diriliş ve kıyamet ne zaman? Hitap peygambere ve ashabınadır.

49 – Onlar birbirleriyle gürültü ve şamata ederken kendilerini ansızın yakalayacak bir tek sayhayı bekliyorlar.

"Bir tek sayha" yani sura ilk üfürülüşü, demektir.

Hamza'ya göre « يَخِصِّمُونَ », « خَصَمَ » fiilindendir. « يَخْصِمُونَ » şeklindedir. Husumet ve niza edip kazanmak, demektir. Diğerleri ise, « يَخْتَصِمُونَ » şeklinde « ت »'yi ve « ص »'a idğam ederek « ص »'ı şeddeli okudular. Ancak Mekke kıraat imamları idğam edilen « ت »'nin harekesini nakletmek suretiyle « خ »'yı üstün okudu. Medeni'ye göre « خ » sakindir. Yahya'ya göre « ى » ve « خ » esrelidir. Diğerlerine göre ise « ى »'nın üstünü « خ »'nın esresiyledir. Mana; *"Muamelelerinde bir kısmı bir kısmıyla çekişirken onları yakalar."*, şeklindedir.

50 – İşte o anda onlar ne bir tavsiyede bulunabilirler, ne de ailelerine dönebilirler.

Kendilerine ait işlerden biri hakkında vasiyette bulunamazlar. Evlerine dönmeye de güçleri yetmez. Bilakis o sayhayı duydukları yerde ölürler.

❁ ❁ ❁

51. – 55. ÂYETLER

وَنُفِخَ فِى الصُّورِ فَإِذَا هُمْ مِنَ الْأَجْدَاثِ إِلٰى رَبِّهِمْ يَنْسِلُونَ ﴿٥١﴾ قَالُوا يَا وَيْلَنَا مَنْ بَعَثَنَا مِنْ مَرْقَدِنَا هٰذَا مَا وَعَدَ الرَّحْمٰنُ وَصَدَقَ الْمُرْسَلُونَ ﴿٥٢﴾ إِنْ كَانَتْ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً فَإِذَا هُمْ جَمِيعٌ لَدَيْنَا مُحْضَرُونَ ﴿٥٣﴾ فَالْيَوْمَ لَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَلَا تُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٥٤﴾ إِنَّ أَصْحَابَ الْجَنَّةِ الْيَوْمَ فِى شُغُلٍ فَاكِهُونَ ﴿٥٥﴾

Meâli

51. Sur'a üflendi. Birde ne göresin, onlar, kabirlerinden kalkıp koşarak Rablerine gelirler.

52. İşte o zaman "Eyvah, eyvah! Bizi kabirimizden kim çıkarıp diriltti? Bu Rahman'ın va'didir. Peygamberler gerçekten doğru söylemişler" derler.

53. Bu, bir tek sayhadan başka bir şey değildir. İşte ondan sonra hepsi toplanıp huzurumuza dizilirler.

54. Artık bu gün hiçbir kimse en ufak bir haksızlığa uğramaz. Siz orada ancak dünyada yaptıklarınıza karşılık alırsınız.

55. Bu gün *(ahirette)* cennetlikler, nimetler içerisinde safa sürerler.

Tefsiri

51 – Sur'a üflendi. Birde ne göresin, onlar, kabirlerinden kalkıp koşarak Rablerine gelirler.

Bu ikinci üfürüştür. « الصُّورِ » – *"Sur"*; boynuz, demektir ya da « صُورَة » – *"suret, şekil"* kelimesinin çoğuludur. « اَجْدَاث » Kabirler, demektir. « يَنْسِلُونَ » fiili « سِ »'in esresi ve ötresiyledir.

52 – İşte o zaman "Eyvah, eyvah! Bizi kabirimizden kim çıkarıp diriltti? Bu Rahman'ın va'didir. Peygamberler gerçekten doğru söylemişler" derler.

Kâfirler derler ki: *"Bizi yattığımız yerden kim diriltti, kim yaydı?"* Hafs'a göre « مَرْقَدِنَا »'da vakfı lazım vardır. Küçük bir duruşla durulur. Mücahit'ten şöyle nakledilmiştir:

"Kâfirler için içinde uykunun tadını buldukları yataklar vardır. Kabir halkının kalkışı için sura üfürüldüğünde 'bizi kim diriltti?' derler."

"Bu, Rahman'ın va'didir. Peygamberler gerçekten doğru söylemişlerdir." Bu, meleklerin ya da muttakilerin sözüdür. Ya da bu, risaletle ilgili işittiklerini hatırlayan kâfirlerin kendi kendilerine söyledikleri ya da birbirlerine söyledikleri sözdür.

« مَا » mastariyyedir. Manası; *"Bu, Rahman'ın vadi ve peygamberlerin doğrulanan haberidir."* Orada va'd olunan, vad olarak doğrulanan da sıdk olarak adlandırılmıştır.

Ya da « مَا » ismi mevsuldur. O zaman takdiri şöyledir:

"Bu, Rahman'ın va'dettiği ve peygamberlerin doğru söylediği şeydir. Yani bu, onda peygamberlerin doğru söylediği şeydir", demektir.

53 – Bu, bir tek sayhadan başka bir şey değildir. İşte ondan sonra hepsi toplanıp huzurumuza dizilirler.

Bu son üfürüş, tek bir sayhadan başka bir şey değildir. Bir de bakarsın ki onlar toptan hesap için huzurumuza gelmiştir. Daha sonra (Allah (cc)), o günde onlara söylenen şeyi zikretti.

54 – Artık bu gün hiçbir kimse en ufak bir haksızlığa uğramaz. Siz orada ancak dünyada yaptıklarınıza karşılık alırsınız.

55 – Bu gün (ahirette) **cennetlikler, nimetler içerisinde safa sürerler.**

« شُغُل » Kûfe ve Şam kıraat imamlarına göre iki ötrelidir. Mekke, Nafi ve Ebu Amr'a göre örte ve sükûnladır. Mana şudur; *"'Onlar' vasfedilemeyen bir meşguliyet içerisindedirler. O da; ağaçların altında, nehir kıyısında bakirelerle birleşmektir."* Ya da *"çalgı aletlerinin tellerine vurmaktır"*. Ya da *"Cebbar* (olan Allah'ın (cc)) *ziyafetidir."*

« فَاكِهُونَ » ikinci haberdir. Yezid'e göre « فَكِهُونَ » şeklindedir. « فَاكِهٌ » ve « فَكِهٌ » nimetlenip lezzet alan demektir. « فَاكِهَة » kelimesi bundandır. Çünkü o, kendisiyle lezzet alınan şeydir. « فُكَاهَة » – *"latife"* de böyledir.

56. - 62. ÂYETLER

هُمْ وَأَزْوَاجُهُمْ فِي ظِلَالٍ عَلَى الْأَرَائِكِ مُتَّكِئُونَ ﴿٥٦﴾ لَهُمْ فِيهَا فَاكِهَةٌ وَلَهُمْ مَا يَدَّعُونَ ﴿٥٧﴾ سَلَامٌ قَوْلًا مِنْ رَبٍّ رَحِيمٍ ﴿٥٨﴾ وَامْتَازُوا الْيَوْمَ أَيُّهَا الْمُجْرِمُونَ ﴿٥٩﴾ أَلَمْ أَعْهَدْ إِلَيْكُمْ يَا بَنِي آدَمَ أَنْ لَا تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ ﴿٦٠﴾ وَأَنِ اعْبُدُونِي هَٰذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ ﴿٦١﴾ وَلَقَدْ أَضَلَّ مِنْكُمْ جِبِلًّا كَثِيرًا أَفَلَمْ تَكُونُوا تَعْقِلُونَ ﴿٦٢﴾

Meâli

56. Onlar ve eşleri gölgeler altında tahtlara kurulurlar.

57. Orada her çeşit meyve onlar içindir. Bütün arzuları yerine getirilir.

58. Bağışlayıcı bir Rab olan Allah'tan onlara söz olarak selâm gelir.

59. Ayrılın bir tarafa bugün ey günahkârlar!

60. Ey İnsanoğlu! "Şeytana tapmayın, çünkü o, sizin apaçık bir düşmanınızdır" diye size and vermedim mi? *(Bunu size peygamberlerim vasıtasıyla açık açık bildirmedim mi?)*

61. *(Ve demedim mi?)* Sadece bana ibadet ve kulluk ediniz. Çünkü dosdoğru yol budur.

62. Şeytan sizden pek çok milleti kandırıp saptırdı. Siz aklınızı kullanmıyor musunuz?

Tefsiri

56 – Onlar ve eşleri gölgeler altında tahtlara kurulurlar.

« هُمْ » Mübtedadır. « وَأَزْوَاجُهُمْ » onun üzerine atıftır. « فِي ظِلاَلٍ » haldir. « ظِلّ » kelimesinin çoğuludur. Güneşin, üzerine düşmediği yerdir. « ذِئْبٌ » ve « ذِئَابٌ »'da olduğu gibidir. Ya da « ظُلَّةٌ » kelimesinin çoğuludur. « بُرْمَةٌ » « بِرَامٌ »'da olduğu gibi. Bunun delili de Hamza ve Ali'nin kıraatıdır. « ظُلَلٌ » « ظُلَّةٌ » kelimesinin çoğuludur. Seni güneşten koruyan şeydir. «أَرَائِكُ» kelimesi «أَرِيكَةٌ» kelimesinin çoğuludur. Gelin odasındaki divan ya da gelin odasındaki yaygı demektir. « مُتَّكِئُونَ» haberdir. Ya da « فِي ظِلاَلٍ» haberdir. « عَلَى الأَرَائِكُ » başlangıç cümlesidir.

57 – Orada her çeşit meyve onlar içindir. Bütün arzuları yerine getirilir.

Yaptıkları dualar onlar içindir. (kabul edilir) yani cennet halkının yaptığı bütün dualar (istekler) kabul edilir. Ya da temenni ettikleri şeyler onlara verilir, demektir. Bu, onların «اِدَّعِ عَلَيَّ مَا شِئْتَ» – *"aleyhime dilediğini nisbet et"* sözündeki gibi. Yani onu aleyhime temenni et, demektir. Ferra'dan rivayet edildiğine göre o «يَدَّعُونَ», « دَعْوَى» kelimesindendir. *"Onlar hak sahibi olmadıkları şeyleri temenni etmezler."* demiştir.

58 – Bağışlayıcı bir Rab olan Allah'tan onlara söz olarak selâm gelir.

« سَلاَمٌ », « مَا يَدَّعُونَ »'den bedeldir. Sanki onlara *"Allah"* (cc) selam demiştir. Rahim olan Rab'den onlara söz olarak *"selam"* denir. Mana; *"Şüphesiz ki Allah onlara, onları yüceltmek için melekler vasıtasıyla, ya da vasıtasız olarak selam verir. Bu, onların temenni ettiği şeydir. Bu, onların hakkıdır. Bundan mahrum edilmezler."*

İbni Abbas şöyle demiştir: *"Melekler, onların yanına âlemlerin Rabbi tarafından gönderilmiş selamla girerler."*

59 – Ayrılın bir tarafa bugün ey günahkârlar!

"Mü'minlerden ayrılın. Ayrı olun." Bu mü'minler haşrolunduğunda ve cennete doğru götürüldüklerinde (söylenir). Dehhak'tan şöyle rivayet edilmiştir:

"Her kâfirin (içinde bulunduğu) *ateşten bir evi vardır. Ebedi olarak ne bir kimseyi görür, ne de görülür."* kıyamet günü onlara şöyle denir.

60 – Ey İnsanoğlu! "Şeytana tapmayın, çünkü o, sizin apaçık bir düşmanınızdır" diye size and vermedim mi? (Bunu size peygamberlerim vasıtasıyla açık açık bildirmedim mi?)

« الْعَهْدُ », *vasiyyet* demektir. Vasiyyet ettiğinde « عَهِدَ إِلَيْهِ » – *"vasiyyeti yerine getirmesini istedi"* denir. Allah (cc) da onlardan onlar da var ettiği aklî delilleri ve onlara indirdiği vahyi delilleri kullanmalarını istemiştir. Şeytana ibadet ise kendilerine vesvese verdiği ve süslü gösterdiği hususlarda ona itaat etmeleridir.

61 – (Ve demedim mi?) Sadece bana ibadet ve kulluk edin. Çünkü dosdoğru yol budur.

Beni birleyin ve bana itaat edin. « هَذَا » – *"bu"* kelimesi, Allah'ın (cc) şeytana isyan ve Rahman'a itaat hususunda onlara tavsiye ettiği şeye işarettir. *"Sırat-ı Müstakim"*; yani istikameti düzgün yol demektir ki ondan daha düzgün hiçbir yol yoktur.

62 – Şeytan sizden pek çok milleti kandırıp saptırdı. Siz aklınızı kullanmıyor musunuz?

Medineliler, Asım ve Sehl'e göre « جِبِلًّا »'de « ج » ve « ب » esreli, « ل » şeddelidir. Yakub'a göre « ج » ve « ب » örteli, « ل » şeddelidir. Şamlılar ve Ebu Amr'a göre « جُبْلًا » şeklindedir. Diğerlerine göre ise « ج » ve « ب » ötreli, « ل » şeddesizdir. Bunlar, *"mahlûkat"* manasına gelen kelimelerdir. *"Akledecek akla sahip değil misiniz?"* Bu, aklı kullanmayı terkettikleri için sorulmuş azar sorusudur.

63. – 67. ÂYETLER

هٰذِهِ جَهَنَّمُ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ ﴿٦٣﴾ اِصْلَوْهَا الْيَوْمَ بِمَا كُنْتُمْ
تَكْفُرُونَ ﴿٦٤﴾ اَلْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلٰى اَفْوَاهِهِمْ وَتُكَلِّمُنَا اَيْدِيهِمْ
وَتَشْهَدُ اَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٦٥﴾ وَلَوْ نَشَاءُ لَطَمَسْنَا
عَلٰى اَعْيُنِهِمْ فَاسْتَبَقُوا الصِّرَاطَ فَاَنّٰى يُبْصِرُونَ ﴿٦٦﴾ وَلَوْ
نَشَاءُ لَمَسَخْنَاهُمْ عَلٰى مَكَانَتِهِمْ فَمَا اسْتَطَاعُوا مُضِيًّا وَلَا
يَرْجِعُونَ ﴿٦٧﴾

Meâli

63. İşte bu, size vaad edilen cehennemdir.

64. Küfür ve inkârınız sebebiyle bugün girin oraya!

65. O gün onların ağızlarını mühürleriz. Kazandıklarını *(yaptıkları iyi ya da kötü amelleri)* bize elleri anlatır. Ayakları da şehadet eder.

66. Dilersek gözlerini büsbütün kör ederiz. Bu sefer de yolda itişip kakışırlar. Çünkü yolu göremezler.

67. Eğer biz dileseydik oldukları yerde onların bünyelerini şekillerini değiştirirdik. Ne ileriye gitmeye güçleri yeterdi, ne de geri dönmeye.

Tefsiri

63 – İşte bu, size vaad edilen cehennemdir.

64 – Küfür ve inkârınız sebebiyle bugün girin oraya!

Küfür ve inkârınız sebebiyle bugün oraya girin!

65 – O gün onların ağızlarını mühürleriz. Kazandıklarını (yaptıkları iyi ya da kötü amelleri) **bize elleri anlatır. Ayakları da şehadet eder.**

Yani, onları söz söylemekten men ederiz. Rivayet edildiğine göre:

"Onlar, inkâr edip mücadeleye başlarlar. Komşuları, aileleri, aşiretleri, onlar aleyhine şahitlik yaparlar. Ancak onlar, yine de müşrik olmadıklarına dair yemin ederler. İşte o zaman ağızları mühürlenir, elleri ve ayakları konuşur." Nitekim Hadis-i Şerifte şöyle buyurulmuştur:

"Kıyamet gününde kul şöyle der:

– 'Ben aleyhime benden olan bir şahitten başkasını kabul etmem.' Bunun üzerine ağzı mühürlenir ve azalarına şöyle denir:

– Konuş. O da yaptığını söyler. Sonra konuşmasına müsaade edilir de şöyle der:

– 'Kahrolasılar! Ben sizin için mücadele veriyorum.'" [8]

66 – Dilersek gözlerini büsbütün kör ederiz. Bu sefer de yolda itişip kakışırlar. Çünkü yolu göremezler.

Dileseydik onları kör ederdik ve onların gözlerini giderirdik. « اَلطَّمْسُ », *"ortadan kaybolacak şekilde gözün yarığının kapanması, silinmesidir."* « فَاسْتَبَقُوا الصِّرَاطَ » harfi cer hazfedilmiş ve fiil bitişik kılınmıştır. Aslı « فَاسْتَبَقُوا اِلَى الصِّرَاطِ » şeklindedir. O zaman da mana; *"Gözlerini sildiğimiz halde nasıl görecekler?"* şeklindedir.

[8] Müslim, 2969.

67 – Eğer biz dileseydik oldukları yerde onların bünyelerini şekillerini değiştirirdik, ne ileriye gitmeye güçleri yeterdi, ne de geri dönmeye.

Dileseydik onları maymunlara, ya da domuzlara, ya da taşlara dönüştürürdük. Ebubekir ve Hammad'a göre « عَلٰى مَكَانَاتِهِمْ» şeklindedir. « مَكَانَةً» ve « الْمَكَانُ » aynı manayadır. « مُقَامَةٌ » ve « مُقَامَ » kelimelerinin bir benzeridir. Yani, onları günahları işledikleri evlerinde dönüştürürdük, demektir. Ne gitmeye ne de gelmeye güç getiremezlerdi. Ya da ne önlerine doğru ilerleyebilirler ne de arkalarına dönebilirlerdi.

68. – 73. ÂYETLER

وَمَنْ نُعَمِّرْهُ نُنَكِّسْهُ فِى الْخَلْقِ أَفَلاَ يَعْقِلُونَ ﴿٦٨﴾ وَمَا عَلَّمْنَاهُ
الشِّعْرَ وَمَا يَنْبَغِى لَهُ إِنْ هُوَ إِلاَّ ذِكْرٌ وَقُرْآنٌ مُبِينٌ ﴿٦٩﴾ لِيُنْذِرَ
مَنْ كَانَ حَيًّا وَيَحِقَّ الْقَوْلُ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٧٠﴾ أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا
خَلَقْنَا لَهُمْ مِمَّا عَمِلَتْ أَيْدِينَا أَنْعَامًا فَهُمْ لَهَا مَالِكُونَ ﴿٧١﴾
وَذَلَّلْنَاهَا لَهُمْ فَمِنْهَا رَكُوبُهُمْ وَمِنْهَا يَأْكُلُونَ ﴿٧٢﴾ وَلَهُمْ فِيهَا
مَنَافِعُ وَمَشَارِبُ أَفَلاَ يَشْكُرُونَ ﴿٧٣﴾

Meâli

68. Kime uzun ömür verirsek biz onun yaratılışını *(gençliğini, güzelliğini bozar, beli bükük hale getiririz.)* Onlar bunu hiç düşünmezler mi?

69. Biz ona *(peygambere)* şiir öğretmedik. Hem bu ona gerekli de değildir. Onun söyledikleri ancak Allah'tan gelmiş bir hatırlatma, açık bir Kur'an'dır.

70. *(Bununla)* onun, diri olanları uyarmasını ve kâfirlere *(cezanın)* hak olduğunu *(söylemesini istedik).*

71. Onlar bakıp görmediler mi ki, biz azimüşşan, kudretimizin eseri olmak üzere pekçok faydalı hayvanlar yarattık. Ve onlar da bunlara malik ve sahip oldular.

72. Bu hayvanları onların emrine amade kıldık. Onların bazısını binek olarak kullanırlar, bazısını besin olarak yerler.

73. Bu hayvanlarda onlar için içecek *(sütler)* ve daha nice faydalar vardır. Hala şükretmezler mi?

Tefsiri

68 – Kime uzun ömür verirsek biz onun yaratılışını (gençliğini, güzelliğini bozar, beli büküк hale getiririz.) **Onlar bunu hiç düşünmezler mi?**

Asım ve Hamza'ya göre « نُنَكِّسْهُ » şeklindedir. « التَّنْكِيسُ » birşeyin üstünü altına getirmektir. Diğerlerine göre « نَنْكُسْهُ » şeklindedir. Yani onun yaratılışını tersine çeviririz demektir. Mana şudur: *"Ömrünü uzun kıldığımız kişinin yaratılışını tersine çeviririz de kuvvetin yerini zayıflık, gençliğin yerini yaşlılık alır."* Bu şöyledir:

"Biz onu zayıf bir bünye ile yarattık. Aklı ve ilmi yoktu. Sonra onu, güçlü kuvvetli vaktine ulaşıncaya kadar zamanla kapasitesini artırdık. Kuvvetinin kemale ulaşmasını, aklını kullanmasını, lehinde ve aleyhinde olan şeyleri bilmesini sağladık. Yaşlılık sınırına geldiğinde de onun yaratılışını tersine çevirdik. Onun bünyesinin zayıflığı, aklının azlığı ve ilmi olmamasıyla küçük bir çocuğun haline benzeyen bir hale dönünceye kadar kapasitesini azaltırız. Okun dönüşü gibi ki o üstünü altına getirir."

Nitekim Allah (cc) şöyle buyurmuştur:

﴿ وَمِنْكُمْ مَنْ يُرَدُّ إِلَى أَرْذَلِ الْعُمُرِ لِكَيْلَا يَعْلَمَ مِنْ بَعْدِ عِلْمٍ شَيْئًا ﴾

"Sizden kimi de ömrün en kötü çağına** (ihtiyarlığa) **itilir ki bilirken bir şey bilmez hale gelsin." [9]

"Hiç düşünmüyorlar mı?" Onları gençlikten ihtiyarlığa, kuvvetten zayıflığa, akıl keskinliğinden karıştırmaya ve temyiz kabiliyetinin azalmasına nakletmeye kadir olan, onların gözlerini de silmeye ve kendilerini de mekanlarında (başka bir şeye) dönüştürmeye Kadir'dir. Ve onları öldükten sonra diriltmeye de Kadir'dir.

Medine, Yakub ve Sehl'e göre « ت » ile « تَعْقِلُونَ » şeklindedir.

69 – Biz ona (peygambere) **şiir öğretmedik. Hem bu ona gerekli de değildir. Onun söyledikleri ancak Allah'tan gelmiş bir hatırlatma, açık bir Kur'an'dır.**

---

[9] Hac, 5.

Allah'ın Resulü (sav) için *"şairdir"* diyorlardı da bu ayet indi. Yani, *"Nebi*'ye (sav) *şairlerin sözünü öğretmedik"*, demektir. Ya da Kur'an şiir değildir manasına ona Kur'an öğretmekle şiiri öğretmedik, demektir. O şiir, bir manaya delalet eden vezinli ve kafiyeli bir sözdür. Öyleyse Kur'an da nerede vezin, nerede kafiye? Eğer araştırırsan onunla şiir arasında hiçbir münasebetin olmadığını göreceksin. Bu, onun için uygun olmaz. Onun haline layık da değildir. İstese de bunu yapamaz. Yani *"O'nu* (sav) *şiir söylemek istesede bunu başaramayacak ve ona kolay gelmeyecek biri kıldık"*, demektir. Delil daha sağlam ve şüphe tamamen iptal olsun diye onu yazı yazmayı bilmeyen bir ümmi kıldığımız gibi.

اَنَا النَّبِىُّ لاَ كَذِبَ   اَنَا ابْنُ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ

Ben peygamberim yalan yok.

Ben Abdülmuttalibin oğluyum (torunuyum)

هَلْ اَنْتِ اِلاَّ اِصْبَعٌ دُمِيتِ   وَفِى سَبِيلِ اللّٰهِ مَا لَقِيتِ

Sen ancak kan akan (yaralı) bir parmaksın.

Karşılaştığın şeyler Allah yolundadır.

sözleri ise sanat içermeyen ve zorlanmaksızın düzgün bir şekilde söylediği sözlerindendir. Ancak insanların konuşmalarında, mektupların da ve sohbetlerinde birçok söz vezinli geldiği gibi böyle bir şeyi kastetmeksizin ve böyle birşeye yönelmeksizin söz vezinli gelmiştir. Bunu hiç kimse şiir olarak adlandırmaz. Çünkü onun sahibi vezni kastetmemiştir ki, bu şiir için gerekli birşeydir.

Resulullah (sav) sükûnla « لَقِيتْ » demiştir. « كَذِبَ »'de de « بَ »'yi üstün kılmıştır. « الْمُطَّلِبِ »'de de « بِ »'yi esre kılmıştır. Kur'an'ın şiir cinsinden olduğunu iptal ettikten sonra şöyle dedi:

"O öğretilen şey ancak insanların ve cinlerin onunla öğüt aldığı, Allah tarafından gönderilmiş bir zikirdir (hatırlatmadır.) *O Kur'an, ancak mihraplarda okunan mabedlerde tilavet olunan, tilaveti ve onunla amel edilmesi sebebiyle iki cihanda başarıya ulaşılan semavi bir kitaptır. Onunla şeytanın dürtmelerinden olan şiir arasında ne kadar da fark var."*

70 – (Bununla) **onun, diri olanları uyarmasını ve kâfirlere** (cezanın) **hak olduğunu** (söylemesini istedik).

Kur'an'ın ya da peygamberin uyarmasını. *"Diri olanları"* yani akıllı düşünen kimseleri, demektir. Çünkü gafil, ölü gibidir. Ya da kalben diri olanları demektir. Ölüler hükmünde olan düşünmeyen kâfirler üzerine *"söz hak olsun diye"* demektir.

71 – Onlar bakıp görmediler mi ki, biz, kudretimizin eseri olmak üzere pekçok faydalı hayvanlar yarattık. Ve onlar da bunlara malik ve sahip oldular.

Yani, yaratılması, bizzat bizim üstlenip başardığımız şeylerdendir. Bizden başka hiç kimse onların yaratılmasını üstlenmeye güç getiremedi. *"Onlar da bunlara sahip oldular."* Yani onları onlar için yarattık ve onları onların mülkiyetine verdik. Onlardan faydalanmak üzere onlarda mülkiyet tasarrufuyla tasarruf ederler. Ya da onlar, onları tutup hâkimiyetleri altına alanlardır.

72 – Bu hayvanları onların emrine amade kıldık. Onların bazısını binek olarak kullanırlar, bazısını besin olarak yerler.

Onları, onların emrine amade kıldık. Allah'u Teâlâ'nın onları zelil kılması ve emre amade kılması olmasaydı buna kimin gücü yeterdi? Bu sebepten Allah'u Teâlâ biniciye bu nimete şükretmesini ve:

﴿ سُبْحَانَ الَّذِى سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ ﴾

"Bunu bizim hizmetimize vereni tesbih ve takdis ederiz, yoksa biz bunlara güç yetiremezdik." [10] sözüyle tesbih getirmesini gerekli kıldı.

« رَكُوبُ » binilen şey, demektir. Yani, onların, sırtlarına binsinler ve etlerinden yesinler diye onlara boyun eğdirdik, demektir.

[10] Zuhruf, 13.

73 – Bu hayvanlarda onlar için içecek (sütler) **ve daha nice faydalar vardır. Hala şükretmezler mi?**

O hayvanlarda onlar için menfaatler ve içilecek sütler vardır. Derilerinden, tüylerinden, yünlerinden ve daha başka faydalarından istifade ederler.

« وَمَشَارِبُ » kelimesi « مَشْرَبٌ » kelimesinin çoğuludur. O da içme yeri veya içilecek şeyin yeri demektir. Hayvanları ihsan ettiği için Allah'a (cc) hâlâ şükretmezler mi?

74. – 76. ÂYETLER

وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ اٰلِهَةً لَعَلَّهُمْ يُنْصَرُونَ ﴿٧٤﴾ لَا يَسْتَطٖيعُونَ
نَصْرَهُمْ وَهُمْ لَهُمْ جُنْدٌ مُحْضَرُونَ ﴿٧٥﴾ فَلَا يَحْزُنْكَ قَوْلُهُمْ اِنَّا
نَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿٧٦﴾

Meâli

74. *(Kendilerine bu kadar nimetler verildiği halde yine)* onlar, yardımlarını umarak Allah'tan başka ilahlar edindiler.

75. *(Hâlbuki o mabut edindikleri putların)* onlara yardım etmeye asla güçleri yetmez. Bilakis onlar, bu mabutlar için yardıma hazır askerlerdir.

76. *(Ey Muhammed!)* onların sözleri sakın seni üzmesin. Çünkü biz, onların gizlemekte olduklarını da açığa vurduklarını da biliyoruz.

Tefsiri

74 – (Kendilerine bu kadar nimetler verildiği halde yine) **onlar, yardımlarını umarak Allah'tan başka ilahlar edindiler.**

Kendilerine bela isabet ettiğinde putları onlara yardım eder umuduyla Allah'tan başka ilahlar edindiler.

75 – (Hâlbuki o mabut edindikleri putların) **onlara yardım etmeye asla güçleri yetmez. Bilakis onlar, bu mabutlar için yardıma hazır askerlerdir.**

Onların ilahları, kendilerine ibadet edenlere yardıma güç getiremezler. Bilakis o kâfirler, putlara hizmet eden, onları koruyan yardım-

cılar ve taraftarlardır. Ya da Allah (cc) katında kendilerine yardım etsin, şefaatçi olsun diye onları ilahlar edindiler. Hâlbuki iş onların zannettiğinin tam tersinedir. Şöyle ki; o putlar kıyamet gününde onlar (kâfirler) için hazırlanmış, onlara azap etmek için getirilmiş ordulardır. Çünkü onlar, ateş yakıtı haline getirileceklerdir.

76 – (Ey Muhammed!) **onların sözleri sakın seni üzmesin. Çünkü biz, onların gizlemekte olduklarını da açığa vurduklarını da biliyoruz.**

Nafi'ye göre « ى » ötreli « ز » esrelidir. « يُحْزِنْكَ » şeklindedir. « حَزَنَ » fiilinden, « أَحْزَنَ » babındandır. Yani *"Onların yalanlamaları eza ve cefa vermeleri seni üzmesin."*, demektir.

"Biz, onların gizlemekte oldukları düşmanlıklarını da açığa çıkardıklarını da biliriz." Ve biz, onları ona göre cezalandırırız. Senin gibi birinin kederinin gitmesi ve üzüntünün kendisini kaplamaması için, bu tehditle teselli bulması ve ahiretteki kendi durumunu ve onların durumunu düşünmesi gerekir.

Kim "« إِنَّا نَعْلَمُ » *şeklinde* « ا » (hemze)*nin üstünüyle okursa namazı bozulur ve manasına inanırsa küfre girer"*, derse hata etmiştir. Çünkü onun, sebep bildiren « ل »'ın hazfi üzerine hamledilmesi mümkündür. Bu, Kur'an da, şiirde ve her tür sözde çokca geçmektedir. Resulullah (sav)'in telbiyesi de böyledir. « إِنَّ الْحَمْدَ وَالنِّعْمَةَ لَكَ » şeklinde.[11]

Ebu Hanife (rh) « إِنَّ »'i esreyle okudu. Şafii (rh) ise üstünle okudu. Allah'ın rahmeti her ikisinin de üzerine olsun. Her ikisinin de sözü sebep içindir. Eğer üstün olursa bu « قَوْلُهُمْ » sözünden bedel olur.

Sanki « فَلَا يَحْزُنْكَ قَوْلُهُمْ إِنَّا نَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ » – *"Onların 'biz onların gizlemekte olduklarını da açığa vurduklarını da biliyoruz'"* dersen derim ki; « قَوْلُ » kelimesine mef'ul kılarsan bu mana « أَنَّا »'da da oluşur. Ortaya çıktı ki hüznün, Allah'u Teâlâ'nın âlim olmasına taalluk edip etmemesi « إِنَّ » ya da « أَنَّ » olması ile alakalı birşey değildir.

[11] Buhari, 1549; Müslim, 1184.

Bu senin takdirine göredir. « إنّ » şeklinde okuduğunda mef'ul manası değilde ta'lil manası takdir ettiğin gibi, « أنّ » şeklinde okuduğunda da ta'lil manasını takdir edersin bedel manasını değil. Yine konuşanın meseleyi büyüttüğü şey üzerine esre ya da üstün okutan bir şey takdir edersen, o zamanda bu, Allah'u Teâlâ'nın, onların gizlisini ve açığını bildiğine üzülmekten Resulullah (sav)'in menedilmesidir. Onun üzülmekten men edilmesi üzüldüğünü göstermez. Nitekim;

﴿ فَلَا تَكُونَنَّ ظَهِيرًا لِلْكَافِرِينَ ﴾

"Sakın kâfirlere arka çıkma!" [12]

﴿ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴾

"Müşriklerden olma!" [13] ve

﴿ وَلَا تَدْعُ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ ﴾

"Allah ile beraber başka bir ibadet etme" [14] ayetleri de böyledir.

❁ ❁ ❁

[12] Kasas, 86.
[13] Enam, 16; Yunus, 105; Kasas, 87.
[14] Kasas, 88.

77. – 83. AYETLER

أَوَلَمْ يَرَ الْاِنْسَانُ اَنَّا خَلَقْنَاهُ مِنْ نُطْفَةٍ فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ
مُبِينٌ ﴿٧٧﴾ وَضَرَبَ لَنَا مَثَلًا وَنَسِيَ خَلْقَهُ قَالَ مَنْ يُحْيِي الْعِظَامَ
وَهِيَ رَمِيمٌ ﴿٧٨﴾ قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي اَنْشَاَهَا اَوَّلَ مَرَّةٍ وَهُوَ بِكُلِّ
خَلْقٍ عَلِيمٌ ﴿٧٩﴾ اَلَّذِي جَعَلَ لَكُمْ مِنَ الشَّجَرِ الْاَخْضَرِ نَارًا فَإِذَا
اَنْتُمْ مِنْهُ تُوقِدُونَ ﴿٨٠﴾ اَوَلَيْسَ الَّذِي خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ
بِقَادِرٍ عَلَى اَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ بَلَى وَهُوَ الْخَلَّاقُ الْعَلِيمُ ﴿٨١﴾
إِنَّمَا اَمْرُهُ إِذَا اَرَادَ شَيْئًا اَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٨٢﴾
فَسُبْحَانَ الَّذِي بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٨٣﴾

Meâli

77. İnsan görmüyor mu ki, biz onu nutfeden *(sperma)* yarattık. Bir de bakıyorsun ki apaçık düşman kesiliyor.

78. Kendi yaratılışını unutarak bize karşı misal iradına kalkışıyor. Ve "şu çürümüş kemikleri kim diriltecek?" diyor.

79. De ki onları ilk defa yaratmış olan diriltir. Çünkü O, her türlü yaratmayı gayet iyi bilir.

80. Yeşil ağaçtan sizin için ateş çıkaran O'dur, işte siz ateşi ondan yakıyorsunuz.

81. Semavat ve arzı yaratan, onların benzerlerini yaratmaya kadir değil midir? Evet, ***(onların benzerini yaratmaya her zaman elbette)*** Kadir'dir. O, herşeyi hakkıyla bilen bir yaratıcıdır.

82. O'nun işi, birşey yaratmak istediği vakit ona sadece "ol" demektir ve o şey derhal olur.

83. Herşeyin mülkü kendi elinde olan Allah bütün noksanlardan münezzehtir. Siz O'na döndürüleceksiniz.

Tefsiri

77 – İnsan görmüyor mu ki, biz onu nutfeden (sperma) **yarattık. Bir de bakıyorsun ki apaçık düşman kesiliyor.**

Bu ayet, çürümüş bir kemiği eline alıp ufalayan ve:

– *Ey Muhammed! Ne dersin, Allah bunu çürüdükten sonra diriltecek mi?* diyen Ubey b. Halef hakkında nazil olmuştur. Resulullah (sav) de ona:

– *"Evet, seni de diriltecek ve cehenneme sokacak."* cevabını vermiştir.[15]

« نُطْفَة » (Nutfe) pislik kanalı olan sidik yolundan çıkan bir pisliktir. *"Bir de bakıyorsun ki apaçık hasım kesiliyor?"* Yani düşmanlığı açık biri haline gelir. Yani o hala aslının zelilliği ve evvelinin düşüklüğü üzeredir. Rabbine karşı düşmanlık üzere baş kaldırıyor. O'nun, kemikleri çürüdükten sonra ölüyü diriltmeye Kadir olduğunu inkâr ediyor. Sonra da kendisinin en önemli vasfı hususunda bile O'nun düşmanı kesiliyor. O da, onun ölüden inşa edilmesidir. Buna rağmen o, ölüden inşa edileceğini inkâr ediyor. Bu da inatlaşmanın son haddidir.

78 – Kendi yaratılışını unutarak bize karşı misal iradına kalkışıyor. Ve "şu çürümüş kemikleri kim diriltecek?" diyor.

Kemiği ufalamak suretiyle bize misal vermeye kalkışıyor ve kendisinin meniden yaratıldığını unutuyor. Bu, kemiği diriltmekten daha gariptir. « خَلْقَهُ »'da mastar, mef'ula muzaf olmuştur. Yani bu « خَلْقَنَا اِيَّاهُ » – *"bizim onu yaratışımızı"* demektir. « رَمِيمٌ » – *"çürümüş kemiklere verilen bir isimdir."*

[15] El-Vâhidi, Esbab-ı Nuzûl, 246.

« رِمَّةٌ » ve « رُفَاتٌ » gibi sıfat değildir. Bu sebepten müennes kılınamaz. Burada müennes için haber olarak gelmiştir. Kemiklerde canlılık olduğu iddiasında bulunan ve *"Ölünün kemikleri necistir. Çünkü kendisinde canlılık var olduğu cihetle ölüm, onda da tesirini icra etmiştir."* diyen kişi bu ayete yapışmaktadır. O kemik bize göre temizdir. Aynı şekilde saç ve sinir de temizdir. Çünkü canlılık onlarda karar kılmaz. Dolayısıyla da ölüm onlarda tesirini icra etmez. Ayette geçen *"kemiklerin diriltilmesi"*nden maksat; onların canlı hassas bir bedenle bulundukları eski, yumuşak ve taze hale dönüştürülmesidir.

79 – De ki onları ilk defa yaratmış olan diriltir. Çünkü O, her türlü yaratmayı gayet iyi bilir.

"İlk defa" yani ilk olarak, demektir. O bütün mahlûkatı bilir. Onun hiçbir parçası O'na gizli kalmaz. Eğer karada ve denizde paramparça olsa onu toplar bir araya getirir ve onu önceden olduğu gibi kendine kul edinir.

80 – Yeşil ağaçtan sizin için ateş çıkaran O'dur, işte siz ateşi ondan yakıyorsunuz.

Bundan sonra mahlûkatın harikulade olanlarından bahsetti. Ateş, suyun zıddı olduğu ve onu söndürdüğü halde yeşil ağaçtan ateş yakılmasıdır. Bu, bedevilerin tutuşturdukları *zinad*'dır. Onun çoğunluğu *marh* ve *afardan*dır. Onların atasözlerinde de şöyle denilmiştir:

* فِى كُلِّ شَجَرٍ نَارٌ وَاسْتَمْجَدَ الْمَرْخُ وَالْعَفَارُ *

"Her ağaçta ateş vardır. Mahr ve Afar daha çok ateşi toplamış ve şerefi kendilerine has kılmıştır." [16]

Marh; çabuk tutuşan bir ağaçtır. *Afar* ise kendisiyle ağaç yakılan ağaçtır. Adam ikisinden de misvak büyüklüğünde dal keser -o ikisi yeşildir ve ikisinden de su damlamaktadır-. Marhı -ki o erkektir- Afara sürter -bu dişidir- Allah'ın izniyle derhal ateş yanar.

İbni Abbas (ra)'dan şöyle rivayet edilmiştir:

"Hiçbir ağaç yoktur ki onda ateş olmasın (yanmasın) *ancak elbiselerin inceltilmesinde kullanılan hünnep ağacı müstesna."*

---

[16] Faslül-Makal Fi Şerhi Kütubi'l-Emsal, 202.

Kim suyu ve ateşi bir arada tutmaya güç getirebiliyorsa, o insanda da ölümü ve hayatı peşpeşe getirebilir. İki zıttan birinin diğerinden sonra getirilmesi aklen ikisini bir araya getirmekten daha kolaydır.

« الأَخْضَرِ » kelimesi lafza göre müzekker gelmiştir. Ama manaya göre « الْخَضْرَاءِ » şeklinde de okunmuşur. Daha sonra tüm azametiyle birlikte gökleri ve yeri yaratmaya kadir olanın insanları da yaratmaya kadir olduğunu şu sözüyle beyan etti.

81 – Semavat ve arzı yaratan, onların benzerlerini yaratmaya kadir değil midir? Evet, (onların benzerini yaratmaya her zaman elbette) **Kadir'dir. O, herşeyi hakkıyla bilen bir yaratıcıdır.**

Göklere ve yere nisbeten küçüklükte onların bir benzerini yaratmaya Kadir değil midir? Ya da onları tekrardan yaratmaya Kadir değil midir? Çünkü dönüş yeri birincinin bir benzeridir. Ya da onun aynı (kendisi) değildir.

"Evet! –Yani De ki: 'Bilakis O, buna– *kadirdir.* –O birçok mahlukatı yaratandır, birçok malumatı– *bilendir.'"*

82 – Onun işi, birşey yaratmak istediği vakit ona sadece "ol" demektir ve o şey derhal olur.

Yani o, çaresiz mevcut olur. Kısaca; kâinat O'nun yaratmasıyla meydana gelmiştir. Ancak var etmesini, kendisinden « ك » ve « ن » harfleri sadır olmaksızın « كُنْ » sözüyle ifade etmiştir. Gerçekte bu, yaratışın hızlılığını beyandır. Sanki o şöyle demektedir:

"« كُنْ » sözünü söylemek size nasıl ağır gelmiyorsa aynı şekilde mahlûkatı ilk baştan yaratmak ve onları tekrardan yaratmak da Allah'a ağır gelmez."

Şam kıraat imamları ve Ali'ye göre « فَيَكُونَ » şeklindedir. « يَقُولَ » üzere atıftır. Ötre olması ise mübteda ve haberden oluşan cümle olmasındandır. Takdiri de « فَهُوَ يَكُونُ » şeklindedir. Benzeri üzerine atfedilmiştir. O da « أَمْرُهُ أَنْ يَقُولَ لَهُ » cümlesidir.

83 – Herşeyin mülkü kendi elinde olan Allah bütün noksanlıklardan münezzehtir. Siz O'na döndürüleceksiniz.

« فَسُبْحَانَ » kelimesi, O'nu (Allah'ı) müşriklerin vasfettikleri şeyden tenzihtir. Ve O'nun hakkında onların dediklerini demeyi yadırgamaktır. O herşeye sahiptir. « مَلَكُوت » kelimesindeki « و » ve « ت » harfleri mübalağa içindir. Yani, *"O (cc), herşeyin sahibidir"*, demektir.

"–Öldükten sonra firesiz– *O'na döndürüleceksiniz."* Yakub'a göre « تَرْجِعُونَ » şe klindedir.

Nebi (sav) şöyle buyurmuştur:

"Herşeyin bir kalbi vardır. Kur'an'ın kalbi de Yâ-Sîn Suresidir. Kim Allah'ın rızasını dileyerek Yâ-Sîn'i okursa Allah onu bağışlar ve ona ecir olarak Kur'an'ı yirmi iki defa okumuş gibi sevap verir." [17]

"Kim haceti esnasında Yâ-Sîn'i okursa haceti giderilir." [18]

"Onu okuyan eğer aç ise, Allah onu doyurur. Eğer susuzsa Allah onu suya kandırır. Eğer çıplaksa Allah onu giydirir. Eğer korkuyorsa Allah onu emin kılar. Eğer yalnızlık hissediyorsa Allah ona ünsiyet verir. Eğer fakirse Allah onu zengin kılar. Eğer hapishanedeyse Allah onu çıkarır. Eğer esirse Allah onu kurtarır. Eğer yoldan çıkmışsa Allah ona hidayet verir. Eğer borçluysa Allah onun borcunu hazinesinden öder."

Yasin Suresi « دَافِعَة » ve « قَاضِيَة » olarak da adlandırılır. Çünkü o okuyana arız olabilecek her kötülüğü defeder ve onun her hacetini yerine getirir.

Allah'u Alem.

❁ ❁ ❁

[17] Tirmizi, 2887.
[18] Darimî, Ata b. Ebi Rebah'tan rivayet etmiştir. Ed-Dürrül-Mensur, 7 / 38.

Sûre - 37

SAFFAT SÛRESİ

Bu sûre Mekke'de nazil olmuştur; 182 âyettir.

Cüz - 23

SAFFAT SÛRESİ

Kur'an-ı Kerim'in Mushaf tertibine göre 37. suresidir. Mekke'de inmiştir. Nüzul sırasına göre elli altıncı suredir. 181 ya da 182 ayetten ibarettir.

Bu sure-i celile *"saffat"* kelimesiyle başladığından bu adı almıştır.

1. – 10. ÂYETLER

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

وَالصَّٓافَّاتِ صَفًّاۙ ﴿١﴾ فَالزَّاجِرَاتِ زَجْرًاۙ ﴿٢﴾ فَالتَّالِيَاتِ ذِكْرًاۙ ﴿٣﴾
إِنَّ إِلٰهَكُمْ لَوَاحِدٌۜ ﴿٤﴾ رَبُّ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَرَبُّ
الْمَشَارِقِۜ ﴿٥﴾ إِنَّا زَيَّنَّا السَّمَٓاءَ الدُّنْيَا بِزِينَةٍ الْكَوَاكِبِۙ ﴿٦﴾
وَحِفْظًا مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ مَارِدٍۚ ﴿٧﴾ لَا يَسَّمَّعُونَ إِلَى الْمَلَإِ
الْأَعْلٰى وَيُقْذَفُونَ مِنْ كُلِّ جَانِبٍ ﴿٨﴾ دُحُورًا وَلَهُمْ عَذَابٌ
وَاصِبٌۙ ﴿٩﴾ إِلَّا مَنْ خَطِفَ الْخَطْفَةَ فَأَتْبَعَهُ شِهَابٌ ثَاقِبٌ ﴿١٠﴾

Meâli

1. – 4. Saf saf dizilmişlere, toplayıp sürenlere, zikir okuyanlara yemin ederim ki, ilahınız birdir.

5. O, göklerin, yerin ve ikisi arasındakilerin Rabbi, hem de doğuların *(ve doğuşların)* Rabbidir.

6. Biz, yakın göğü, bir süsle, yıldızlarla süsledik.

7. Ve itaat dışına çıkan her şeytandan *(yıldızlarla)* gökyüzünü koruduk.

8. Onlar, artık mele-i âlâda olup bitenleri dinleyemezler. (Dinlemeye kalkışsalar) her taraftan taşlanırlar.

9. Kovulup atılırlar. Ve onlar için sürekli bir azap vardır.

10. Ancak *(meleklerin konuşmalarından)* bir söz kapan olursa, onu da delen ve yakan bir alev takip eder.

Tefsiri

1– / 4– Saf saf dizilmişlere, toplayıp sürenlere, zikir okuyanlara yemin ederim ki, ilahınız birdir.

Allah'u Teala, melekler taifesiyle yemin etmiştir. Ya da namazda ayakları saf saf dizilenlerin nefisleriyle yemin etmiştir. Bulutları sevkedenlere yemin olsun. Ya da ilham yoluyla günahlardan ménedenlere yemin olsun. İndirilmiş kitaplardan ve diğerlerinden Allah'ın (cc) kelamını okuyanlara yemin olsun. Bu, İbni Abbas, İbni Mes'ud ve Mücahid'in görüşüdür. Ya da teheccüd namazında ve diğer namazlarda ayakları saf saf dizilen, ilmiyle amil âlimlerin nefislerine yemin etmiştir. Öğüt ve nasihatlerle (günaha düşmekten) menedenlere yemin olsun. Allah'ın (cc) ayetlerini ve O'nun şer'i emirlerini okuyanlara yemin olsun. Ya da Allah (cc) yolunda savaşan, saf saf dizilen, atları cihad için sevkeden ve bu halde bile Kur'an okuyan gazilerin nefislerine yemin etmiştir.

« صَفًّا » tekid edici mastardır. « زَجْرًا » de böyledir. « فَ » sıfatların birbirlerine karşı üstünlüklerindeki tertibe delalet etmektedir. Faziletin, önce safa, sonra sevketmeye, sonra da tilavete ait olduğunu ifade etmektedir. Ya da tam tersidir. Yeminin cevabı « إِنَّ إِلَهَكُمْ لَوَاحِدٌ » –*"ilahınız birdir"* cümlesidir. Denildi ki:

"Bu, onların ***'o tanrıları tek bir ilah mı yapmış?'*** [1] sözlerinin cevabıdır."

5 – O, göklerin, yerin ve ikisi arasındakilerin Rabbi, hem de doğuların (ve doğuşların) **Rabbidir.**

« رَبُّ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ » haberden sonra haberdir. Ya da hazfedilmiş bir mübtedanın haberidir. Yani « هُوَ رَبُّ » – *"o ... Rabbidir"* şeklindedir. « الْمَشَارِقِ » güneşin doğuş yerleridir. Üç yüz altmış tane doğuş yeri vardır. Batış yerleri de böyledir. Güneş, her gün o doğuş yerlerinin

[1] Sad, 5.

birinden doğar batış yerlerinin birinden batar. Onların birinden iki gün üst üste ne doğar, ne de batar.

﴿ رَبُّ الْمَشْرِقَيْنِ وَرَبُّ الْمَغْرِبَيْنِ ﴾

"İki doğunun ve iki batının Rabbidir" [2] ayetine gelince, onda yaz ve kıştaki doğuş-batış yerlerini kastetmiştir.

﴿ رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ ﴾

"Doğunun ve batının Rabbi." [3] ayetinde ise yönü kastetmiştir. Doğu bir yöndür, batı da bir yöndür.

6 – Biz, yakın göğü, bir süsle, yıldızlarla süsledik.

Size en yakın göğü süsledik. « الدُّنْيَا » kelimesi, « أَدْنَى »'nın müennesidir. Hafs ve Hamza'ya göre « زِينَة »'den bedel olmak üzere « بِزِينَةٍ الْكَوَاكِبِ » şeklindedir. Mana, *"en alt göğü yıldızlarla süsledik"*, şeklindedir.

Ebu Bekir'e göre « بِزِينَةٍ »'in mahallinden bedel olmak üzere « بِزِينَةٍ الْكَوَاكِبَ » şeklindedir. Ya da *"kastediyorum"* kelimesinin gizliliği üzere, ya da mastarı nunlayarak mef'ulde amel ettirmek üzere « بِزِينَةٍ الْكَوَاكِبَ » şeklindedir.

Diğerlerine göre, mastarın faile izafeti ile, « بِزِينَةِ الْكَوَاكِبِ » şeklindedir. Yani, yıldızların onu süslemesiyle, demektir. Aslı « بِزِينَةِ الْكَوَاكِبُ » şeklindedir. Ya da mefule izafetiyledir. Yani « بِأَنْ زَانَ اللّٰهُ الْكَوَاكِبَ » – *"Allah'ın, yıldızları bezemesi ve onları güzelleştirmesiyle"* demektir. Çünkü gökyüzü, onların kendi güzelliğinden dolayı süslenmiş olmaktadır. Ebu Bekir'in kıraatından dolayı aslı « بِزِينَةٍ الْكَوَاكِبَ » şeklindedir.

7 – Ve itaat dışına çıkan her şeytandan (yıldızlarla) **gökyüzünü koruduk.**

---

[2] Rahman, 17.
[3] Şuara, 28; Müzzemmil, 9.

« حفظا » mana üzerine atfedilmiştir. Çünkü mana: *"Gerçekten biz, yıldızları, gökyüzü için bir süs ve şeytanlara karşı da koruma olarak yarattık"* şeklindedir.

﴿ وَلَقَدْ زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحَ وَجَعَلْنَاهَا رُجُومًا لِلشَّيَاطِينِ ﴾

"Andolsun biz, en yakın göğü lambalarla donattık ve onları şeytanlar için taşlamalar yaptık." [4] buyurulduğu gibi. Ya da illet bildiren bir fiil takdir olunmuştur. Sanki şöyle demiştir: *"Her şeytandan koruduk, onu yıldızlarla süsledik."* ya da manası, *"onu tamamen koruduk"*, şeklindedir.

« مَارِدٍ » itaat dışına çıkan, demektir.

8 – Onlar, artık mele-i âlâda olup bitenleri dinleyemezler. (Dinlemeye kalkışsalar) **her taraftan taşlanırlar.**

« لَا يَسَّمَّعُونَ »'deki zamir « كُلِّ شَيْطَانٍ » – *"her şeytana"* gider. Çünkü o, şeytanlar manasınadır. Ebu Bekir'in dışındaki Kufe'liler « يَسْمَعُونَ » şeklinde okumuşlardır. Aslı « يَتَسَمَّعُونَ »'dir. « التَّسَمُّعُ », *işitmeyi istemek*, demektir. *"İşitmeyi istedi de işitti ya da işitmedi."* denir. Ayrı bir söz olması gerekir. Onda gizlice dinlemeyi isteyenin hali olduğundan hikaye edilerek gelmiştir. Mübtedadır. Onlar, meleklerin sözlerini işitmeye, ya da dinlemeye güç getiremezler. Denildi ki:

"Onun aslı « لِئَلَّا يَسَّمَّعُوا » – *"dinlenmemeleri için"* şeklindedir. « ل » harfi « جِئْتُكَ اَنْ تُكْرِمَنِي » – *"Bana ikram etmen için sana geldim."* cümlesinde olduğu gibi hazfedilmiştir. Geriye « اَنْ لَا يَسَّمَّعُوا » kalmıştır. « اَنْ » de hazfedilmiş ve ameli de iptal edilmiştir.

* اَلَا اَيُّهٰذَا الزَّاجِرِى اَحْضُرَ الْوَغٰى *

"Ey savaşa katılması için teşvik ettiğim kişi" sözünde olduğu gibi.

---

[4] Mülk, 5.

Bunda zorlama vardır. Kur'an'ın bunun benzerlerinden korunması gereklidir. Zira hazfetme işinden herbiri tek başına reddedilmez. Ancak ikisinin birlikte hazfedilmesi kabul edilmemiştir.

« سَمِعْتُ فُلَانًا يَتَحَدَّثُ » – *"konuşan falan* (adamı) *işittim"*, « سَمِعْتُ إِلَيْهِ يَتَحَدَّثُ » – *"konuşan* (adam)*a kulak verdim"*, « سَمِعْتُ حَدِيثَهُ » – *"sözünü işittim"* ve « سَمِعْتُ إِلَى حَدِيثِهِ » – *"sözüne kulak verdim"* sözleri arasındaki fark şudur:

Harfi cersiz müteaddi olanlar anlamayı ifade etmektedir. « إِلَى » harfi cer ile müteaddi olanlar ise anlamayla birlikte kulak verip dinlemeyi de ifade etmektedir.

Mele-i Ala, meleklerdir. Çünkü onlar gökyüzü sakinleridir. İnsanlar ve cinler ise mele-i esfeldir. Çünkü onlar yeryüzü sakinleridir. Çalmak için her nereden çıkarlarsa çıksınlar onlara gökyüzünün her cihetinden parlak yıldızlar atılır.

9 – Kovulup atılırlar. Ve onlar için sürekli bir azap vardır.

« دُحُورًا », mef'ulün lehtir. Yani, kovalamak için taşlanırlar, demektir. « دُحُورًا », *kovmak, tardetmek*, demektir. Ya da hal olmak üzere *"kovularak"* demektir. Ya da sanki terkedilirler ya da taşlanırlar denilmiştir. Çünkü kazf ve tard kelimeleri manası birbirine yakındır.

"Onlar için sürekli bir azap vardır." « وَاصِبٌ » kelimesi, « وُصُوبٌ »'dan gelmektedir. Daimi demektir. Yani, *"Onlar dünyada parlak yıldızlarla taşlanırlar. Ahirette de onlar için kesintisiz olan sürekli bir azap hazırlanmıştır."*

10 – Ancak (meleklerin konuşmalarından) **bir söz kapan olursa, onu da delen ve yakan bir alev takip eder.**

« إِلَّا مَنْ » deki « مَنْ » mahallen merfudur. « لَا يَسَّمَّعُونَ »'daki « و » 'dan bedeldir. Yani, şeytanlar, onları (melekleri) dinleyemezler. Süratle onların sözlerinden bir şey kapan şeytan hariç. Onu da derhal atılan delici parlak bir yıldız takip eder. « شِهَابٌ » atılan yıldız demektir.

11. – 19. ÂYETLER

فَاسْتَفْتِهِمْ اَهُمْ اَشَدُّ خَلْقًا اَمْ مَنْ خَلَقْنَا ۜ اِنَّا خَلَقْنَاهُمْ مِنْ طِينٍ
لَازِبٍ ﴿١١﴾ بَلْ عَجِبْتَ وَيَسْخَرُونَ ﴿١٢﴾ وَاِذَا ذُكِّرُوا لَا
يَذْكُرُونَ ﴿١٣﴾ وَاِذَا رَاَوْا اٰيَةً يَسْتَسْخِرُونَ ﴿١٤﴾ وَقَالُوا اِنْ هٰذَا اِلَّا
سِحْرٌ مُبِينٌ ﴿١٥﴾ ءَاِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا ءَاِنَّا لَمَبْعُوثُونَ
﴿١٦﴾ اَوَاٰبَاؤُنَا الْاَوَّلُونَ ﴿١٧﴾ قُلْ نَعَمْ وَاَنْتُمْ دَاخِرُونَ ﴿١٨﴾ فَاِنَّمَا
هِيَ زَجْرَةٌ وَاحِدَةٌ فَاِذَا هُمْ يَنْظُرُونَ ﴿١٩﴾

Meâli

11. Şimdi sor onlara! Yaratılış bakımından kendilerini yaratmak mı daha zor, yoksa bizim yarattıklarımız mı? Biz onları yapışkan bir çamurdan yarattık.

12. Belki de sen *(bu muhteşem kudreti inkârlarına)* şaşırdın. Hâlbuki onlar *(seninle ve Kur'an'la)* alay ediyorlar.

13. Kendilerine öğüt verildiği vakit, düşünüp öğüt almazlar.

14. Bir mucize görseler alay ederler.

15. Bu ancak apaçık bir büyüdür" derler.

16. "Biz öldüğümüz, toprak ve kemik olduğumuz zaman mı diriltileceğiz"

17. "İlk atalarımız da mı *(diriltilecek?)*"

18. De ki: "Evet siz de hor ve hakir olarak *(diriltileceksiniz)*."

19. O *(dirilme işi)* sadece korkunç bir sesten ibaret olacak. O anda hemen onların gözleri birden bire açılıp etrafa bakacaklar."

Tefsiri

11 – Şimdi sor onlara! Yaratılış bakımından kendilerini yaratmak mı daha zor, yoksa bizim yarattıklarımız mı? Biz onları yapışkan bir çamurdan yarattık.

Mekke kâfirlerine bir sor. Mahlûk olarak onlar mı daha güçlü?

« أَشَدُّ خَلْقًا » onların « شَدِيدُ الْخَلْقِ » – *"yaratılışı güçlü"* ve « فِي خَلْقِهِ شِدَّةٌ » – *"yaratılışında güçlülük var"* cümlelerinden gelmektedir. Ya da mana, *"Onları yaratmak mı daha zor, daha meşakkatlidir?"* Şeklindedir. Bu, onların dirilişi inkârına cevap manası taşımaktır. Çünkü bu kadar büyük mahlûkatı yaratmak kendisine kolay gelen ve onu sıfırdan yaratmak kendisine zor gelmeyen zata, insanı yaratmak daha kolay gelir.

"Bizim yarattıklarımız"'la mahlûkatından zikrettiği melekleri, gökleri, yeri ve arasındakileri kastetmektedir. Akıllılar için diğerlerine karşı üstünlük olduğundan « مَنْ » edatıyla getirildi. « أَمْ مَنْ عَدَدْنَا » – *"yoksa sayıp döktüklerimiz mi?"* şeklinde okuyanın kıraatı da buna delalet etmektedir.

« عَدَدْنَا » şeddeli ve şeddesiz olarak okunmuştur. « لَازِبٍ » yapışan ya da ayrılmayan demektir ki bu şekilde de, yani « لَازِمٍ » şeklinde de okunmuştur. Bu, onların zayıflığına şehadettir. Çünkü çamurdan yaratılan bir şey güçlü ve kuvvetli olmakla vasıflandırılamaz. Ya da yaratıldıkları o yapışkan çamurun toprak olduğu cümlesiyle onlara karşı delil getirmiştir. Çünkü *"toprak olduktan sonra mı?"* demeleriyle, benzeri bir topraktan yaratılacaklarını nasıl inkâr ediyorlar? Bu manayı, onların dirilişi inkâr etmeleri hususunun zikredilmesi desteklemektedir.

12 – Belki de sen (bu muhteşem kudreti inkârlarına) **şaşırdın. Hâlbuki onlar** (seninle ve Kur'an'la) **alay ediyorlar.**

Belki de Sen, onların Seni inkârına şaşırdın. Onlar seninle ve senin şaşkınlığınla alay ediyorlar. Ya da sen, onların, dirilişi alaya alarak inkâr etmelerine şaşırdın.

Hamza ve Ali'ye göre « بَلْ عَجِبْتُ » şeklindedir. Yani yadırgadın, demektir.

« عَجِبْتَ »: *"Bir şeye karşı şaşkınlık gösterdiğinde insanı kaplayan korkudur."* Allah'u Teâlâ için şaşkınlık gösterme manası söz konusu değildir. Çünkü korkunun O'na (cc) atfedilmesi caiz değildir. Ya da manası; *"Ey Muhammed! De ki: Bilakis Ben şaşırdım."* şeklindedir.

13 – Kendilerine öğüt verildiği vakit, düşünüp öğüt almazlar.

Onların âdeti, kendilerine öğüt verildiğinde öğüt almamaktı.

14 – Bir mucize görseler alay ederler.

Ayın yarılması ve benzeri mucizeleri gördüklerinde alaya almak için birbirlerini çağırırlar. Ya da alaya alma hususunda mübalağa ederler.

15 – "Bu ancak apaçık bir büyüdür" derler.

« مُبِينٌ » Apaçık demektir.

16 – "Biz öldüğümüz, toprak ve kemik olduğumuz zaman mı diriltileceğiz"

« أَئِذَا », inkâr sorusudur. *"Toprak ve kemik olduktan sonra mı diriltileceğiz?"*

17 – "İlk atalarımız da mı (diriltilecek?)"

« أَوَآبَاؤُنَا » kavli, « إنَّ »'nin isminin mahalli üzerine atıftır. Ya da « مَبْعُوثُونَ »'deki zamir üzerine atıftır.

Mana; *"Aynı şekilde babalarımız da mı diriltilecek?"* şeklindedir. Bunu, çok uzak gördükleri için söylüyorlar. Bununla, onların daha eski olduğunu kastetmişlerdir. « أَوَآبَاؤُنَا »'daki « و » Medine ve Şam kıraat imamlarına göre sakindir. Yani inkârda mübalağa ederek *"Bizden biri diriltilecek mi?"* demektir. *"İlk atalarımız da mı?"* yani, önceki eski atalarımızda mı? demektir.

18 – De ki: "Evet siz de hor ve hakir olarak (diriltileceksiniz)."

Evet, onlar da diriltilecekler. Ali'ye göre « نَعَمْ » şeklindedir. Her ikisi de ayrı bir lehçedir.

19 – O (dirilme işi) **sadece korkunç bir sesten ibaret olacak. O anda hemen onların gözleri birden bire açılıp etrafa bakacaklar.**

« فَإِنَّمَا هِيَ » – Mukadder bir şartın cevabıdır. Takdiri de *"böyle olduğunda"* şeklindedir. O ancak tek bir sesten ibarettir. « هِيَ » hiçbir şeye raci değildir. « إِنَّمَا هِيَ » lafzı kapalıdır. Onu açıklayan haberidir. Mananın, o diriliş tek bir sesten ibarettir, şeklinde olması caizdir. O da ikinci üfürüştür. « زَجْرَةٌ », ses demektir. Bu, hayvanlara seslendiğinde *"çoban develeri ya da koyunları sürdü"* sözündendir.

"Bir de bakarsın ki onlar, diri ve görür bir şekilde amellerinin kötülüğüne bakıyorlar." Ya da *"onlar kendilerine inecek olan* (azabı) *bekliyorlar."*

20. – 26. ÂYETLER

وَقَالُوا يَا وَيْلَنَا هٰذَا يَوْمُ الدِّينِ ﴿٢٠﴾ هٰذَا يَوْمُ الْفَصْلِ الَّذِى كُنْتُمْ بِهِ تُكَذِّبُونَ ﴿٢١﴾ اُحْشُرُوا الَّذِينَ ظَلَمُوا وَاَزْوَاجَهُمْ وَمَا كَانُوا يَعْبُدُونَ ﴿٢٢﴾ مِنْ دُونِ اللّٰهِ فَاهْدُوهُمْ إِلٰى صِرَاطِ الْجَحِيمِ ﴿٢٣﴾ وَقِفُوهُمْ إِنَّهُمْ مَسْؤُلُونَ ﴿٢٤﴾ مَا لَكُمْ لَا تَنَاصَرُونَ ﴿٢٥﴾ بَلْ هُمُ الْيَوْمَ مُسْتَسْلِمُونَ ﴿٢٦﴾

Meâli

20. (*Bu durumu gören kâfirler:*) "Eyvah bize! Bu, ceza günüdür" derler.

21. "İşte bu, yalanlamış olduğunuz ayrışma *(hüküm)* günüdür.

22. – 24. *(Allah meleklerine emreder)*: "Zalimleri, onların aynı yoldaki arkadaşlarını ve Allah'tan başka tapmış oldukları putları toplayın. Onlara cehennem yolunu gösterin. Böylece onları durdurun çünkü onlar sorgulanacaklar.

25. Size ne oldu ki yardımlaşmıyorsunuz?

26. Evet onlar o gün zilletle boyun eğecekdir.

Tefsiri

20 – (Bu durumu gören kâfirler): **"Eyvah bize! Bu, ceza günüdür" derler.**

« وَيْلٌ » kişinin, helak vaktinde söylediği bir kelimedir. Bu, kendisinde hesaba çekildiğimiz gündür. Yani, amellerimize göre karşılık gördüğümüz gündür.

21 – İşte bu, yalanlamış olduğunuz ayrışma (hüküm) **günüdür.**

Bugün, hüküm günüdür, hidayet grupları ile sapkın grupların arasının ayrılması günüdür. « هٰذَا يَوْمُ الدِّينِ »'den itibaren « اُحْشُرُوا »'ya kadar

olan cümlenin, kâfirlerin birbirlerine söyledikleri bir söz olması da, meleklerin onlara söyledikleri bir söz olması da muhtemeldir. Ya da *"Eyvah bize. Bu, ceza günüdür!"* kâfirlerin sözüdür. *"İşte bu, yalanlamış olduğunuz hüküm günüdür."* sözü de meleklerin onlara cevaben söylediği bir sözdür.

22– / 24– (Allah meleklerine emreder:) **"Zalimleri, onların aynı yoldaki arkadaşlarını ve Allah'tan başka tapmış oldukları putları toplayın. Onlara cehennem yolunu gösterin. Böylece onları durdurun. Çünkü onlar sorgulanacaklar."**

"Toplayın" sözü Allah'ın (cc) meleklere hitabıdır. *"Zalimleri"* yani inkâr edenler *"onların eşlerini, arkadaşlarını"* yani şeytanlardan olan benzerlerini ve arkadaşlarını, ya da kâfir olan karılarını, demektir. « و » harfi « مَعَ » manasınadır. Atıf için olduğu da söylenmiştir. « ظَلَمُوا »'-deki zamir üzerine atfen merfu olarak da okunmuştur. Allah'tan (cc) başka tapmış oldukları şeyler, putlardır. Esmai'den şöyle nakledilmiştir:

"Din hususunda yol gösterilmesi « هُدَى » kelimesiyle, normal yol gösterilmesi « هِدَايَة » kelimesiyledir."

"Onları hapsedin." Çünkü onlara sözleri ve fiillerinden sorulacaklar.

25 – Size ne oldu ki yardımlaşmıyorsunuz?

Yani bazınız bazınıza yardım etmiyor? Bu, dünyada iken birbirlerine yardım etmelerinden sonra, onların birbirlerine yardım etmekten aciz olduklarını ifade ile onların azarlanmasıdır. Denildi ki:

"Bu, Bedir günü 'Biz, birbirine yardım eden bir topluluğuz.' diyen Ebu Cehil'e cevaptır."

Hal olmak üzere mahallen mansuptur. Yani *"Size ne oluyor ki birbirinize yardım etmiyorsunuz?"* demektir.

26 – Evet, onlar o gün zilletle boyun eğecekdir.

Boyun eğerler. Ya da onların bir kısmı diğer kısmını aciz kalmaktan dolayı perişan edecek, aşağılayacaktır. Onların hepsi boyun eğmiştir. Hiçbiri karşı gelememiştir.

27. – 37. ÂYETLER

وَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلٰى بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ ﴿٢٧﴾ قَالُوا إِنَّكُمْ كُنْتُمْ
تَأْتُونَنَا عَنِ الْيَمِينِ ﴿٢٨﴾ قَالُوا بَلْ لَمْ تَكُونُوا مُؤْمِنِينَ ﴿٢٩﴾ وَمَا
كَانَ لَنَا عَلَيْكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ بَلْ كُنْتُمْ قَوْمًا طَاغِينَ ﴿٣٠﴾ فَحَقَّ
عَلَيْنَا قَوْلُ رَبِّنَا إِنَّا لَذَائِقُونَ ﴿٣١﴾ فَأَغْوَيْنَاكُمْ إِنَّا كُنَّا غَاوِينَ ﴿٣٢﴾
فَإِنَّهُمْ يَوْمَئِذٍ فِي الْعَذَابِ مُشْتَرِكُونَ ﴿٣٣﴾ إِنَّا كَذٰلِكَ نَفْعَلُ
بِالْمُجْرِمِينَ ﴿٣٤﴾ إِنَّهُمْ كَانُوا إِذَا قِيلَ لَهُمْ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ
يَسْتَكْبِرُونَ ﴿٣٥﴾ وَيَقُولُونَ أَئِنَّا لَتَارِكُوا اٰلِهَتِنَا لِشَاعِرٍ مَجْنُونٍ
بَلْ جَاءَ بِالْحَقِّ وَصَدَّقَ الْمُرْسَلِينَ ﴿٣٦﴾ ﴿٣٧﴾

Meâli

27. Onlardan bir kısmı, diğerlerine yönelir, birbirlerini sorumlu tutmaya çalışırlar.

28. "Siz bize sağdan gelirdiniz *(vesvese verirdiniz.)*" derler.

29. – 30. *(Diğerleri de:)* "Yok, siz kendiniz inanan kimseler değildiniz. Bizim sizi zorlayacak bir gücümüz de yoktu. Fakat siz azmış bir kavimdiniz." derler.

31. Onun için Rabbimizin azabı üzerimize hak oldu. Muhakkak hepimiz onu tadacağız.

32. *(Evet biz)* sizi azdırdık. Çünkü kendimiz de azmıştık.

33. O halde, o gün onlar azapta ortaktırlar.

34. İşte biz suçlulara böyle yaparız.

35. Çünkü onlar, "Lâ ilâhe illellah" denildiği zaman kafa tutarlardı.

36. "Biz, deli bir şair için ilahlarımızı bırakacak mıyız?" derlerdi.

37. Hayır! O, hak ile geldi ve peygamberleri tasdik etti.

Tefsiri

27 – Onlardan bir kısmı, diğerlerine yönelir, birbirlerini sorumlu tutmaya çalışırlar.

Tabi olanlar tabi olunanlara yönelir, onlarla çekişirler.

28 – "Siz bize sağdan gelirdiniz (vesvese verirdiniz.)**" derler.**

Tabi olanlar tabi olunanlara şöyle derler: *"Sağdan gelirdiniz"* yani kuvvet ve zorla üstün gelerek gelirdiniz, demektir. Çünkü « اَلْيَمِين » – *"sağ"* kelimesi kuvvetle nitelendirilmiştir. Tutup almak onunla olur. Yani *"sizler bizi sapıklığa sürüklüyordunuz ve bizi zorluyordunuz"* demektir.

29– / 30– (Diğerleri de:) **"Yok, siz kendiniz inanan kimseler değildiniz. Bizim sizi zorlayacak bir gücümüz de yoktu. Fakat siz azmış bir kavimdiniz." derler.**

Reisleri der ki: *"Bilakis iman etmekten siz kaçındınız ve ondan siz yüz çevirdiniz. Ona inanabilir ve onu küfre tercih edebilirdiniz, küfre sığınmazdınız. Sizin kararlılığınızı ve seçiminizi çekip alabileceğimiz bir gücümüz yoktu. Bilakis siz, azgınlığı seçen bir kavimdiniz."*

31 – Onun için Rabbimizin azabı üzerimize hak oldu. Muhakkak hepimiz onu tadacağız.

Toptan hepimize hak oldu. Hepimiz tadacağız. Yani bu Allah'ın, halimizi bildiği için azabını, çaresiz tadacağımıza dair tehdididir. Eğer tehdidi olduğu gibi hikâye etseydi *"sizler tadacaksınız"* derdi. Ancak ondan mütekellim sıgasına geçti. Çünkü onlar bununla kendilerinden bahsediyorlardı. Şu söz de onun bir benzeridir. « فَقَدْ زَعَمَتْ هَوَازِنُ قَلَّ مَالِي » – *"Hevazin, malımın azaldığını söyledi."* Hevazinin sözünü hikâye etseydi « قَلَّ مَالُكَ » – *"malın azaldı"* derdi.

32 – (Evet biz) **sizi azdırdık. Çünkü kendimiz de azmıştık.**

Benzerimiz olmanız için sizi azdırdık. Yani sizi azgınlığa davet ettik. Azgınlaşmanızı istedik.

33 – O halde, o gün onlar azapta ortaktırlar.

Onlar, yani tabi olanlar ve tabi olunanların hepsi, o kıyamet gününde azgınlıkta ortak oldukları gibi azapta ortaktırlar.

34 – İşte biz suçlulara böyle yaparız.

Suçlulara, yani müşriklere. Hakikaten biz her suçluya böyle davranırız.

35 – Çünkü onlar, "Lâ ilâhe illellah" denildiği zaman kafa tutarlardı.

Onlar, kelime-i tevhidi duyduklarında büyüklük taslarlar ve şirk hariç onlardan kaçınırlardı.

36 – "Biz, deli bir şair için ilahlarımızı bırakacak mıyız?" derlerdi.

« أئنّا » Şam ve Kufelilere göre iki hemzelidir. *"Mecnun bir şair"* sözüyle Muhammed (as)'ı kastediyorlardı.

37 – Hayır! O, hak ile geldi ve peygamberleri tasdik etti.

Bu, müşriklere bir cevaptır. *"Peygamberleri tasdik etti."* sözü *"...**kendisinden öncekileri tasdik eden...**"* [5] sözü gibidir.

❀ ❀ ❀

[5] Bakara, 97; Al-i İmran, 3; Maide, 46 ve 48; Fatır, 31; Ahkaf, 30; Meryem, 62.

38. – 49. ÂYETLER

إِنَّكُمْ لَذَٓائِقُوا الْعَذَابِ الْأَلِيمِۚ ﴿٣٨﴾ وَمَا تُجْزَوْنَ اِلَّا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَۙ ﴿٣٩﴾ اِلَّا عِبَادَ اللّٰهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿٤٠﴾ اُو۬لٰٓئِكَ لَهُمْ رِزْقٌ مَعْلُومٌۙ ﴿٤١﴾ فَوَاكِهُۚ وَهُمْ مُكْرَمُونَۙ ﴿٤٢﴾ ف۪ي جَنَّاتِ النَّع۪يمِۙ ﴿٤٣﴾ عَلٰى سُرُرٍ مُتَقَابِل۪ينَ ﴿٤٤﴾ يُطَافُ عَلَيْهِمْ بِكَاْسٍ مِنْ مَع۪ينٍۙ ﴿٤٥﴾ بَيْضَٓاءَ لَذَّةٍ لِلشَّارِب۪ينَۚ ﴿٤٦﴾ لَا ف۪يهَا غَوْلٌ وَلَا هُمْ عَنْهَا يُنْزَفُونَ ﴿٤٧﴾ وَعِنْدَهُمْ قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ ع۪ينٌۙ ﴿٤٨﴾ كَاَنَّهُنَّ بَيْضٌ مَكْنُونٌ ﴿٤٩﴾

Meâli

38. – 39. Elbette siz o acı azabı tadacaksınız. Başka değil sadece yaptığınız amellerinizle cezalandırılacaksınız.

40. *(Bu azabtan)* ancak Allah'ın halis kulları istisna edilecektir.

41. – 44. Onlar için belirli bir rızık ve türlü meyveler vardır. Naim cennetlerinde karşılıklı tahtlar üzerine kurulmuş oldukları halde kendilerine ikram edilir.

45. Kendilerine akan kaynaktan kadehler dolaştırılır.

46. Bembeyaz, içenlere lezzet verir.

47. Onda ne sersemletme vardır, ne de başlarına vurur.

48. Yanlarında bakışlarını yalnız kendilerine tahsis etmiş, iri gözlü eşler vardır.

49. Sanki onlar, sedefler içine yerleştirilmiş incilerdir.

Tefsiri

38– / 39– Elbette siz o acı azabı tadacaksınız. Başka değil sadece yaptığınız amellerinizle cezalandırılacaksınız.

Fazlası olmaksızın.

40 – (Bu azabtan) **ancak Allah'ın halis kulları istisna edilecektir.**

« الْمُخْلَصِينَ » Kûfe ve Medinelilere göre « ل »'ın üstünüyledir. « إلاَّ »'dan sonrası da aynı şekilde üstündür. Yani *"Ancak Allah'ın (cc) kulları müstesnadır."* sözü istisnai munkatıdır.

41– / 44– Onlar için belirli bir rızık ve türlü meyveler vardır. Naim cennetlerinde karşılıklı tahtlar üzerine kurulmuş oldukları halde kendilerine ikram edilir.

"Bilinen bir rızık" ibaresini « فَوَاكِهُ » kelimesiyle tefsir etmiştir. O da, kendisiyle lezzet alınan ve bedenin korunması için yenmeyen şeylerdir. Yani, onların bütün rızkı fevakihtir (meyvelerdir) çünkü onlar (cennettekiler) sıhhatlerini yiyeceklerle korumaktan müstağnidirler. Zira onların cesetleri sağlamdır. Ebedi olmak üzere yaratılmışlardır. Yedikleri şeyler sadece lezzet almak içindir. Güzel tat, güzel lezzet ve güzel görüntü özelliklerine sahip bilinen bir rızkın kastedilmesi caizdir. Denildi ki:

"Vakti bilinen bir rızık, demektir."

﴿ وَلَهُمْ رِزْقُهُمْ فِيهَا بُكْرَةً وَعَشِيًّا ﴾

"Orada onlar için sabah akşam rızıkları vardır." [6] ayetinde olduğu gibi. Nefis ona meyleder.

"...İkram edilirler" yani nimetlendirilirler. *"Naim cennetlerinde..."* ibaresinin zarf olmas, hal olması ve haberden sonra haber olması caizdir. *"Karşılıklı koltuklar üzerine kurulmuş oldukları halde..."* ibaresinin de zarf olması, hal olması ve haberden sonra haber olması caizdir. Karşı karşıya olmak sevinç ve ünsiyetin son haddidir.

---

[6] Meryem, 62.

45 – Kendilerine akan kaynaktan kadehler dolaştırılır.

« كَأْسٍ» Ebu Amr ve Hamza'ya göre vakf halinde « أ »'(hemze)-sizdir. Diğerlerine göre « أ »'(hemze)lidir. İçinde şarap olan bardağa *"ke's"* denir. Şarabın kendisi de *"ke's"* diye adlandırılır. Ahfeş'ten şöyle rivayet edilmiştir:

"Kur'an'da geçen her 'ke's' kelimesi şaraptır."

İbni Abbas (ra)'ın tefsirinde de bu şekildedir.

« مِنْ مَعِينٍ », *"akıtılmış içecekten"* ya da *"akıtılmış nehirden"*, demektir. O da, yerin üzerinde akan, gözlere görünen şeydir. Suyun kendisiyle vasfedildiği şeyle vasfedildi. Çünkü o, suyun aktığı gibi cennette nehirler de akar. Allah'u Teâlâ şöyle buyurmuştur:

﴿ وَأَنْهَارٌ مِنْ خَمْرٍ ﴾ – ***"şaraptan nehirler."*** [7]

46 – Bembeyaz, içenlere lezzet verir.

« بَيْضَاءَ » kelimesi, « كَأْسٍ » kelimesinin sıfatıdır. Lezzetle vasfedildi. Sanki o, lezzetin kendisidir. Ya da lezzetli manasınadır.

47 – Onda ne sersemletme vardır, ne de başlarına vurur.

Dünya şarapları gibi onların akıllarını almaz. « غَالَ – يَغُولُ – غَوْلاً » babından gelmektedir. Helak etmek, ifsat etmek manalarına gelmektedir. « يُنْزَفُونَ », « نُزِفَ الشَّارِبُ » cümlesindendir. Bu, içenin aklı gittiğinde kullanılır. Sarhoş için « نَزِيفٌ » ve « مَنْزُوفٌ » denir.

Ali ve Hamza'ya göre « يُنْزِفُونَ » şeklindedir. Yani *"sarhoş olmazlar"* demektir. Ya da onların içkisi tükenmez, demektir. Bunlar da, aklı gittiğinde ya da içeceği bittiğinde söylenen « أَنْزَفَ الشَّارِبُ » fiilinden gelmektedir.

---

[7] Muhammed, 15.

48 – Yanlarında bakışlarını yalnız kendilerine tahsis etmiş, iri gözlü eşler vardır.

Gözlerini eşlerine dikerler. Onlardan başkasına göz ucuyla bile dönüp bakmazlar. « عِينٌ » kelimesi, « عَيْنَاءُ » kelimesinin çoğuludur. *İri gözlü*, demektir.

49 – Sanki onlar, sedefler içine yerleştirilmiş incilerdir.

« مَكْنُونٌ » korunmuş, demektir. Onları, safilikte korunmuş deve kuşu yumurtalarına benzetti. Araplar da kadınları bunlara benzetir ve onları mahfelerin yumurtaları diye isimlendirirler.

❁ ❁ ❁

50. – 61. ÂYETLER

فَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلٰى بَعْضٍ يَتَسَٓاءَلُونَ ﴿٥٠﴾ قَالَ قَٓائِلٌ مِنْهُمْ إِنّ۪ي كَانَ ل۪ي قَر۪ينٌۙ ﴿٥١﴾ يَقُولُ أَئِنَّكَ لَمِنَ الْمُصَدِّق۪ينَ ﴿٥٢﴾ أَئِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا أَئِنَّا لَمَد۪ينُونَ ﴿٥٣﴾ قَالَ هَلْ أَنْتُمْ مُطَّلِعُونَ ﴿٥٤﴾ فَاطَّلَعَ فَرَاٰهُ ف۪ي سَوَٓاءِ الْجَح۪يمِ ﴿٥٥﴾ قَالَ تَاللّٰهِ إِنْ كِدْتَ لَتُرْد۪ينِۙ ﴿٥٦﴾ وَلَوْلَا نِعْمَةُ رَبّ۪ي لَكُنْتُ مِنَ الْمُحْضَر۪ينَ ﴿٥٧﴾ أَفَمَا نَحْنُ بِمَيِّت۪ينَۙ ﴿٥٨﴾ إِلَّا مَوْتَتَنَا الْأُو۫لٰى وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّب۪ينَ ﴿٥٩﴾ إِنَّ هٰذَا لَهُوَ الْفَوْزُ الْعَظ۪يمُ ﴿٦٠﴾ لِمِثْلِ هٰذَا فَلْيَعْمَلِ الْعَامِلُونَ ﴿٦١﴾

Meâli

50. Derken birbirlerine dönüp soruşturuyorlar.

51. İçlerinden bir sözcü: "Benim bir arkadaşım vardı" der.

52. Derdi ki: "Sen de cidden inananlardan mısın?

53. – Biz ölüp, kemik olduğumuz, sonra da toprak haline geldiğimiz zaman *(diriltilip)* cezalanacak mıyız?"

54. – *(O kişi, cennetteki arkadaşlarına der ki:)* "Siz işin gerçeğine vakıf mısınız?"

55. İşte o zaman konuşan baktı, arkadaşını cehennemin ortasında gördü.

56. "Yemin ederim ki, sen az daha beni de helak edecektin." dedi.

57. Rabbimin nimeti olmasıydı, ben de, bu getirilenlerden olacaktım.

58. – 61. Birinci ölümümüz hariç bir daha ölecek değiliz? Bir daha azaba uğrayacak değiliz? Şüphesiz ki bu, o büyük kurtuluştur. Böyle bir kurtuluş için çalışsın çalışanlar.

Tefsiri

50 – Derken birbirlerine dönüp soruşturuyorlar.

Bu ayet, « يُطَافُ عَلَيْهِمْ » üzerine atfedilmiştir. "*...Birbirlerine...*" yani cennet ahalisi birbirlerine dönüp sorarlar. Mana; içenlerin âdeti olduğu üzere içerler ve içki üzerine sohbet ederler. Şair şöyle demiştir:

وَمَا بَقِيَتْ مِنَ اللَّذَّاتِ اِلاَّ أَحَادِيثُ الْكِرَامِ عَلَى الْمُدَامِ

Kerem sahiplerinin konuşmasından
Başka hiçbir lezzet kalmadı.

Birbirlerine dönerler ve dünyada iken iyi ya da kötü, başlarından geçeni sorarlar. Ancak (Allah (cc)) onu, haberlerinde bilindiği üzere mazi olarak getirdi.

51 – İçlerinden bir sözcü: "Benim bir arkadaşım vardı" der.

52 – Derdi ki: "Sen de cidden inananlardan mısın?

53 – Biz ölüp, kemik olduğumuz, sonra da toprak haline geldiğimiz zaman (diriltilip) cezalanacak mıyız?"

« أَئِنَّكَ » Şam ve Kûfe'lilere göre iki « ء » iledir. . .

"Sen de din gününü doğrulayanlardan mısın?" « مَدِينُونَ», « الدِّينُ » kelimesindendir. O da, ceza demektir.

54 – (O kişi, cennetteki arkadaşlarına der ki:) **"Siz işin gerçeğine vakıf mısınız?"**

55 – İşte o zaman konuşan baktı, arkadaşını cehennemin ortasında gördü.

Bu konuşan *"Siz cehennemi görüyor musunuz? Size o arkadaşı göstereyim."* dedi. Denildi ki:

"Cennette bir delik vardır ki cennet ahalisi oradan cehennem ahalisine bakarlar."

Ya da Allah'u Teâlâ cennet ahalisine şöyle der:

"Siz cehennemi görüyor musunuz ki durumunuzla cehennem ahalisinin durumu arasındaki farkı bilesiniz." Bunun üzerine Müslüman baktı ve onu (arkadaşını) cehennemin ortasında gördü.

56 – "Yemin ederim ki, sen az daha beni de helak edecektin." dedi.

57 – Rabbimin nimeti olmasıydı, ben de, bu getirilenlerden olacaktım.

« إِنْ » kavli « أَنْ »'den hafifiletilmiştir. O « كَانَ »'nin başına geldiği gibi « كَادَ »'nin başına da gelir. « لَتُرْدِينِ »'deki « ل » onunla, (« كَادَ »'nin başına gelen « إِنْ » ile) olumsuzlayan « إِنْ »'i ayırmaktadır. « اِرْدَاء » kelimesi *"yok etmek"* manasınadır. Yakub'a göre her iki halde de (vakf ve vasl hali) « لَتُرْدِينِى » şeklinde « ى »'lıdır.

"Rabbimin nimeti olmasaydı –yani İslam kulpuna sıkı sıkıya sarılma hususundaki koruması ve tevfiki olmasaydı– *getirilenlerden olurdum."* senin ve emsalinin getirildiği gibi bende azaba getirilenlerden olurdum.

58– / 61– Birinci ölümümüz hariç bir daha ölecek değiliz? Bir daha azaba uğrayacak değiliz? Şüphesiz ki bu, o büyük kurtuluştur. Böyle bir kurtuluş için çalışsın çalışanlar.

« ف » mahzuf (bir cümle) üzerine atıftır. Takdiri « اَنَحْنُ مُخَلَّدُونَ مُنْعَمُونَ فَمَا نَحْنُ بِمَيِّتِينَ وَلَا مُعَذَّبِينَ » – *"Ebedi olarak nimetlenecek miyiz. Ölmeyecek ve azap görmeyecek miyiz?"* şeklindedir. Mana:

"Bu, mü'minlerin halidir. O da; kâfirlerin hılafına ancak ilk ölümü tatmalarıdır. Çünkü onlar kâfirler her an ölümü temenni ettikleri bir durumdadırlar."

Hakim'in birine şöyle soruldu:

– *Ölümden daha kötü bir şey nedir?*

– *"İçinde ölümü istediği şeydir."* diye cevap verdi.

Mü'minin, Allah'ın (cc) nimetini anarak söylediği bu sözü, arkadaşı, daha fazla azap olsun diye azar olarak işitir.

« مَوْتَتَنَا » mastar olarak mansuptur, istisna-i muttasıldır. Takdiri, *"ancak bir defa ölürüz"*, şeklindedir. Ya da istisna-i munkatıadır. O zaman da takdiri, *"lakin ilk ölüm dünyada idi"*, şeklindedir. Bundan sonra serzenişte bulunmak için arkadaşına şöyle dedi:

"İçinde bulunduğumuz bu durum büyük kurtuluştur." Sonra Aziz ve Celil olan Allah şöyle buyurdu:

"Böylesi bir kurtuluş için çalışanlar çalışsın." Denildi ki:

"Bu da (bu söz de) *onun* (cennetteki kişinin) *sözüdür."*

62. – 70. ÂYETLER

أَذٰلِكَ خَيْرٌ نُزُلاً أَمْ شَجَرَةُ الزَّقُّومِ ﴿٦٢﴾ إِنَّا جَعَلْنَاهَا فِتْنَةً لِلظَّالِمِينَ ﴿٦٣﴾ إِنَّهَا شَجَرَةٌ تَخْرُجُ فِي أَصْلِ الْجَحِيمِ ﴿٦٤﴾ طَلْعُهَا كَأَنَّهُ رُؤُسُ الشَّيَاطِينِ ﴿٦٥﴾ فَإِنَّهُمْ لَاٰكِلُونَ مِنْهَا فَمَالِؤُنَ مِنْهَا الْبُطُونَ ﴿٦٦﴾ ثُمَّ إِنَّ لَهُمْ عَلَيْهَا لَشَوْبًا مِنْ حَمِيمٍ ﴿٦٧﴾ ثُمَّ إِنَّ مَرْجِعَهُمْ لَاِلَى الْجَحِيمِ ﴿٦٨﴾ إِنَّهُمْ أَلْفَوْا اٰبَاءَهُمْ ضَالِّينَ ﴿٦٩﴾ فَهُمْ عَلٰى اٰثَارِهِمْ يُهْرَعُونَ ﴿٧٠﴾

Meâli

62. – 63. *(Allah buyurdu:)* "Bu mu daha iyi bir ikram, yoksa zakkum ağacı mı? Biz onu *(zakkumu)* zalimler için bir fitne kıldık.

64. Zira o cehennemin dibinden çıkan bir ağaçtır.

65. Tomurcukları sanki şeytanların başları gibidir.

66. Ondan yerler ve karınlarını ondan doldururlar.

67. Sonra arkasından onlar için kaynar su karıştırılmış bir içecek vardır.

68. Sonra dönüşleri, çılgın ateşe olacaktır.

69. Çünkü onlar babalarını dalalette *(sapıklık içinde)* buldular.

70. Ve hemen onların izinden koştular.

Tefsiri

62– / 63– (Allah buyurdu:) **"Bu mu daha iyi bir ikram, yoksa zakkum ağacı mı? Biz onu** (zakkumu) **zalimler için bir fitne kıldık.**

« نُزُلًا » Temyizdir. *"İkamet yeri olarak cennet nimetleri ve oradaki lezzetler, yiyecekler içecekler mi daha hayırlı, yoksa zakkum ağacı mı daha hayırlı?"* « نُزُل » bir mekânda misafir için hazırlanan rızıktır. Zakkum, Tihame bölgesinde bulunan acı bir ağaçtır. *"Biz, onu ahirette onlar için sıkıntı ve azap kıldık."* Ya da *"onu, dünyada iken onlar için imtihan kıldık"*, demektir. Bu da, onların *"Ateş içerisinde nasıl ağaç olur ki? Ateş ağacı yakar."* diyerek yalanlamalarıdır.

64 – Zira o cehennemin dibinden çıkan bir ağaçtır.

Denildi ki:

"Onun bittiği yer, cehennemin dibidir. Onun dalları cehennemin derecelerine (katlarına) *yükselir."*

65 – Tomurcukları sanki şeytanların başları gibidir.

« الطَّلْعُ » hurma ağacı için kullanılır. Zakkum ağacından tomurcuklanan şeye istiare yoluyla hamledilmiştir. İğrençliğin son haddine ve çirkin görünüşe delalet ettiği içinde şeytanların başlarına benzetilmiştir. Çünkü şeytan, insanlar nezdinde *"o sırf kötülüktür, inancından dolayı iğrençtir, çirkindir."*

Denildi ki:

"Şeytan, görünüşü çirkin, korkutucu, saçlı bir yılandır."

66 – Ondan yerler ve karınlarını ondan doldururlar,

"Ondan" yani ağaçtan, yani ağacın tomurcuğundan, şiddetli açlık onlara galebe çaldığında karınlarını onunla doldururlar.

67 – Sonra arkasından onlar için kaynar su karıştırılmış bir içecek vardır.

"Onun üzerine..." onun yenilmesi üzerine. « شَوْبًا », *karışım* demektir. « حَمِيم », *"onların yüzlerini kavuran ve bağırsaklarını parçalayan sıcak sudur"*. Cennet ahalisinin içeceğinin özelliği hakkında:

﴿ وَمِزَاجُهُ مِنْ تَسْنِيمٍ ﴾ – ***"karışımı tensimdendir"*** [8] dediği gibi.

« لَشَوْبًا مِنْ حَمِيمٍ », "kaynar su karıştırılmış" demiştir. Mana; *"Sonra onlar, karınlarını zakkum ağacından doldururlar. O, sıcaktır. Karınlarını yakar. Ve onları susatır. Bu susuzluk da onlara azap olsun diye* (onlar) *uzun bir zaman içirilmezler. Sonra da ondan daha sıcak olan şey kendilerine içirilir. O da, sıcak su karıştırılmış içecektir."*

68 – Sonra dönüşleri, çılgın ateşe olacaktır.

Yani onlar, cehennemdeki karar yerlerinden ve menzillerinden -ki onlar kaldıkları derekelerdir (tabakalardır)- zakkum ağacına götürülürler. Doyana kadar yerler, bundan sonra içirilirler. Sonra da derekelerine döndülürler. Bunda bıkkınlık manası açıktır.

69 – Çünkü onlar babalarını dalalette (sapıklık içinde) **buldular.**

70 – Ve hemen onların izinden koştular.

Bu şiddetlere maruz kalmaya hak kazanmalarını, dinde, babalarını taklid etmeleri, sapıklıkta onlara uymaları ve delili terketmeleriyle illetlendirildi.

« اهْرَاع »: *"çok hızlı koşmak"* demektir. Sanki onlar birbirlerini teşvik ediyorlar, kışkırtıyorlar.

[8] Mutaffifîn, 27.

71. – 82. ÂYETLER

وَلَقَدْ ضَلَّ قَبْلَهُمْ اَكْثَرُ الْاَوَّلِينَۙ ﴿٧١﴾ وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا فِيهِمْ
مُنْذِرِينَ ﴿٧٢﴾ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُنْذَرِينَۙ ﴿٧٣﴾ اِلَّا عِبَادَ
اللّٰهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿٧٤﴾ وَلَقَدْ نَادٰينَا نُوحٌ فَلَنِعْمَ الْمُجِيبُونَ ﴿٧٥﴾
وَنَجَّيْنَاهُ وَاَهْلَهُ مِنَ الْكَرْبِ الْعَظِيمِ ﴿٧٦﴾ وَجَعَلْنَا ذُرِّيَّتَهُ هُمُ
الْبَاقِينَ ﴿٧٧﴾ وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْاٰخِرِينَ ﴿٧٨﴾ سَلَامٌ عَلٰى نُوحٍ فِي
الْعَالَمِينَ ﴿٧٩﴾ اِنَّا كَذٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿٨٠﴾ اِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا
الْمُؤْمِنِينَ ﴿٨١﴾ ثُمَّ اَغْرَقْنَا الْاٰخَرِينَ ﴿٨٢﴾

Meâli

71. Muhakkak ki onlardan önce gelip geçenlerin çoğu da dalâlete düştü.

72. Muhakkak ki, biz onların içinden kendilerine uyarıcılar gönderdik.

73. Bak *(Ey Muhammed!)* Ve düşün; uyarılanların akıbeti ne oldu?

74. Allah'ın muhlis kulları müstesna.

75. Nuh bize dua edip, niyazda bulundu. Biz onun duasını güzelce kabul ettik.

76. Kendisini ve ailesini büyük sıkıntıdan *(felaketten)* kurtardık.

77. Biz yalnız Nuh'un zürriyetini kalıcılar kıldık.

78. Sonradan gelenler içinde ona *(iyi bir ün)* bıraktık.

79. Bütün âlemler içinde Nuh'a selam olsun!

80. İşte biz muhsinleri *(doğruları)* böyle mükâfatlandırırız.

81. Zira o, bizim mü'min kullarımızdandı.

82. Nihayet ötekilerini suda boğduk.

Tefsiri

71 – Muhakkak ki onlardan önce gelip geçenlerin çoğu da dalâlete düştü.

"Onlardan önce..." Kureyş kavminden önce, *"gelip geçenlerin çoğu..."* Yani geçmiş milletlerin çoğu, taklit sebebiyle, araştırma ve düşünmeyi terketmekle yoldan saptılar.

72 – Muhakkak ki, biz onların içinden kendilerine uyarıcılar gönderdik.

"Uyarıcılar..." onları karşılaşacakları kötü sondan sakındıran peygamberlerdir.

73 – Bak (Ey Muhammed!) **Ve düşün; uyarılanların akıbeti ne oldu?**

Yani uyarılıp sakındırılanların akibeti nasılmış. Zira onlar toptan helâk edildiler.

74 – Allah'ın muhlis kulları müstesna.

Onlardan iman edip dinlerini yalnızca Allah'a (cc) has kılanlar müstesna. Ya da Allah'ın (cc), din için kendilerini ihlâslı kıldığı kişiler hariç. Bu iki mana, iki ayrı kıraata göredir. Geçmiş ümmetlere uyarıcıların gönderilişini ve o uyarılanların kötü akibetini zikrettikten sonra buna Nuh'un (as) zikri ve kavminden ümidini kestiğinde Allah'a yaptığı duayı ekledi.

75 – Nuh bize dua edip, niyazda bulundu. Biz onun duasını güzelce kabul ettik.

Onu boğulmaktan kurtarmamız için bize dua etti. Denildi ki:

"Bununla ***'Hakikaten ben mağlup oldum, yardım et'*** [9] *sözü kastedilmiştir."*

« نَعْمَ »'nin başına gelen « لَ » hazfedilmiş bir yeminin cevabıdır. Mahsus bil medh hazfedilmiştir. Takdiri de, Nuh (as) bize dua etti, vallahi biz (duaya) ne güzel icabet edenleriz, demektir.

"Biz" şeklinde çoğul olarak kullanılması azamet ve büyüklüğün delilidir. Mana; *"Biz ona en güzel şekilde icabet ettik. Ona, düşmanlarına karşı yardım ettik. Ve onlardan olabilecek en üst seviyede intikam aldık."*

76 – Kendisini ve ailesini büyük sıkıntıdan (felaketten) **kurtardık.**

Ona iman edenleri ve çocuklarını da kurtardık. *"Büyük sıkıntı"* boğulmaktır.

77 – Biz yalnız Nuh'un zürriyetini kalıcılar kıldık.

Diğerleri yok oldular. Katade şöyle dedi:

"İnsanların tümü Nuh'un (as) *zürriyetindendir. Nuh* (as)*'ın üç oğlu vardı.* ***'Sam'****, Arapların, Farsların ve rumların babası,* ***'Ham'****, doğudan batıya sudanların babası ve* ***'Yafes'****, Türklerin babası."*

78 – Sonradan gelenler içinde ona (iyi bir ün) **bıraktık.**

"Sonradan gelenler..." sonradan gelen ümmetlerdi. Yani sonradan gelenlere bu kelimeyi yani *"Nuh'a selam olsun"*'u bıraktık.

79 – Bütün âlemler içinde Nuh'a selam olsun!

Yani ona selam verirler ve onun için dua ederler. Bu, hikâye olunan sözdendir.

« اَنْزَلْنَاهَا » – *"'Onu indirdik' sözlerini okudum"* sözünde olduğu gibi. Yani bu selam, onların tamamının içinde sabit olmuştur. Onlardan hiçbiri bundan biri değildir. Sanki şöyle denilmiştir:

---

[9] Kamer, 10.

"Allah, Nuh (as)'a selamı, melekler, insanlar ve cinler arasında sabit ve devamlı kılmıştır. Sonuncusuna kadar ona selam verirler."

80 – İşte biz muhsinleri (doğruları) **böyle mükâfatlandırırız.**

Bu üstün ihsanla mükâfatlandırmasını, onun ihsan sahibi olmasıyla illetlendirdi.

81 – Zira o, bizim mü'min kullarımızdandı.

Sonra, iman mahallinin büyüklüğünü göstermek için, mü'minleri bir kul oluşuyla illetlendirdi. Bu da, övgü ve yüceltme sıfatlarının son noktasıdır.

82 – Nihayet ötekilerini suda boğduk.

"Ötekileri..." yani kâfirleri.

❁ ❁ ❁

83. – 88. ÂYETLER

وَإِنَّ مِنْ شِيعَتِهِ لَاِبْرٰهِيمَ ﴿٨٣﴾ إِذْ جَٓاءَ رَبَّهُ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ ﴿٨٤﴾
إِذْ قَالَ لِاَبِيهِ وَقَوْمِهِ مَاذَا تَعْبُدُونَ ﴿٨٥﴾ اَئِفْكًا اٰلِهَةً دُونَ اللّٰهِ
تُرِيدُونَ ﴿٨٦﴾ فَمَا ظَنُّكُمْ بِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٨٧﴾ فَنَظَرَ نَظْرَةً فِي
النُّجُومِ ﴿٨٨﴾

Meâli

83. Şüphesiz İbrahim de onun *(Nuh'un)* milletindendi.

84. Rabbine kalbi selim ile geldiği vakit,

85. Babasına ve kavmine: "Siz kime kulluk ediyorsunuz?" demişti.

86. Allah'tan başka bir takım ilahlar mı istiyorsunuz?

87. "O halde âlemlerin Rabbi hakkında neler düşünüyorsunuz?"

88. Ve yıldızlara bir göz attı.

Tefsiri

83 – Şüphesiz İbrahim de onun (Nuh'un) **milletindendi.**

Yani Nuh'un (as) milletindendi. Yani dinin aslı üzere onu takip edenlerdendi. Ya da Allah'ın (cc) dini üzere devamlılıkta ve yalanlayıcılara karşı sabretmede onu takip edenlerdendi. Nuh ile İbrahim (as) arasında iki bin altı yüz kırk yıl vardır. İkisi arasında iki peygamber vardır. Hud ve Salih (asm).

84 – Rabbine kalbi selim ile geldiği vakit,

« إِذْ » kelimesi « شِيعَتِهِ » kelimesindeki tabi olma manasına taalluk etmektedir. Yani, o İbrahim şirkten ya da kalp afetlerinden uzak bir kalple Rabbine geldiğinde onu (Nuh'u) dini ve takvası üzere takip edenlerden olmuştur. Ya da « إِذْ » mahzuf bir kelime -ki o « اُذْكُرْ » *"hatırla"*dır.- Taalluk etmektedir. Kalbiyle Rabbine gelişinin manası; kalbini Allah'a

(cc) vermesidir. Allah (cc) da bunu bildiği için onun bu gelişini misal olarak vermiştir.

85 – Babasına ve kavmine: "Siz kime kulluk ediyorsunuz?" demişti.

Buradaki « إِذْ » Birinci « إِذْ »'den bedeldir.

86 – Allah'tan başka bir takım ilahlar mı istiyorsunuz?

« أَئِفْكًا » mef'ulun leh'tir. Takdiri *"Uydurma olsun diye Allah'tan (cc) başka ilahlar mı istiyorsunuz?"* şeklindedir. Mef'ulun bih, önemine binaen fiilden önce gelmiştir. Mef'ulun leh, mef'ulun bih üzerine takdim edilmiştir. Çünkü O'nun katında ehem olan, iftira ve batıl üzere şirk koşmaları sebebiyle onlarla mücadeledir.

« أَفْكًا » kelimesinin mef'ulun bih olması caizdir. Yani *"iftirayı mı istiyorsunuz"*, demektir. Sonra « افْكًا » – *"Allah'tan başka ilahlar"* sözüyle zatları itibarıyla uydurma olmalarına binaen tefsir etmiştir.

Ya da « أَفْكًا » kelimesi halidir. Yani, *"İftira ederek Allah'tan (cc) başka ilahlar mı istiyorsunuz?"* demektir.

87 – "O halde âlemlerin Rabbi hakkında neler düşünüyorsunuz?"

O'ndan başkasına ibadet ettiğiniz halde âlemlerin Rabbine karşı zannınız nedir?

« مَا » başta olduğundan merfudur, mübtedadır. Haber « ظَنُّكُمْ »'dur. Veya *"Ondan başkasına ibadet ettiğiniz ve O'nun gerçek nimetlendirici olduğunu bildiğiniz dolayısıyla da O'nun ibadete hak sahibi olduğunu bildiğiniz halde O'na karşı zannınız nedir? Size ne yapacak ve sizi nasıl cezalandıracak?"*

88 – Ve yıldızlara bir göz attı.

Yani nasıl bir çare bulacağını düşünerek gözünü gökyüzüne çevirip yıldızlara baktı. Ya da onlar, yıldız ilmine inandıkları için kendisinin yıldızlara baktığını onlara gösterdi ve onlara kendisinin hastalanacağına dair bir işaret bulduğu vehmini verdi.

89. – 98. ÂYETLER

فَقَالَ إِنِّى سَقِيمٌ ﴿٨٩﴾ فَتَوَلَّوْا عَنْهُ مُدْبِرِينَ ﴿٩٠﴾ فَرَاغَ إِلَٓى اٰلِهَتِهِمْ
فَقَالَ اَلَا تَأْكُلُونَ ﴿٩١﴾ مَا لَكُمْ لَا تَنْطِقُونَ ﴿٩٢﴾ فَرَاغَ عَلَيْهِمْ
ضَرْبًا بِالْيَمِينِ ﴿٩٣﴾ فَاَقْبَلُٓوا اِلَيْهِ يَزِفُّونَ ﴿٩٤﴾ قَالَ اَتَعْبُدُونَ مَا
تَنْحِتُونَ ﴿٩٥﴾ وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ ﴿٩٦﴾ قَالُوا ابْنُوا لَهُ
بُنْيَانًا فَاَلْقُوهُ فِى الْجَحِيمِ ﴿٩٧﴾ فَاَرَادُوا بِهِ كَيْدًا فَجَعَلْنَاهُمُ
الْاَسْفَلِينَ ﴿٩٨﴾

Meâli

89. – 90. "Ben hastayım" dedi. Ona arkalarını dönüp gittiler.

91. – 92. Yavaşça onların putlarının yanına vardı. "Yemiyor musunuz? Hem niçin konuşmuyorsunuz?" dedi.

93. Arkasından, yanlarına gelip sağ eliyle vurdu *(kırdı)*.

94. *(Kavmi)* koşarak İbrahim'e geldiler.

95. – 96. *(İbrahim, onlara:)* "Yonttuğunuz şeylere mi tapıyorsunuz? Oysaki sizi ve yapmakta olduklarınızı Allah yarattı" dedi.

97. *(Onlar birbirlerine:)* "Onun için bir bina yapın ve derhal onu ateşe atın" dediler.

98. Böylece ona bir tuzak kurmak istediler. Biz de onları alçaklardan kıldık.

Tefsiri

89– / 90– "Ben hastayım" dedi. Ona arkalarını dönüp gittiler.

Yani hastalanmak üzereyim. O da taundur. Çünkü o, onların ençok yakalandığı bir hastalıktı. (Bu hastalık bulaşıcı olduğundan) hastalığın kendilerine sirayet etmesinden korkuyorlardı. Ondan ayrılıp, kaçtılar.

Bayram yerine gittiler. Onu puthanede bıraktılar. Yanında da hiç kimse yoktu. O da putlara yapacağını yaptı.

"Yıldız ilmi ile uğraşmak mübah idi. Sonra onu öğrenmek için uğraşmak menedildi. Yalan, -tariz müstesna- haramdır. İbrahim (as)'ın söylediği üstü kapalı bir sözdür. Yani "Hastalanacağım" demiştir. Ya da ensesinde ölüm (kılıcı) *olan kişi hastadır, manasınadır. Şu atasözü de ondandır. 'Hastalık olarak selamet yeter.'*

Bir adam aniden ölmüştü. Sapasağlam olduğu halde öldü, dediler de bir bedevi şöyle dedi:

"Ensesinde ölüm (kılıcı) olan sağlam mıdır?" Ya da:

"Şu husustan dolayı kalbim rahatsız." denildiği gibi.

"Sizin küfrünüzden dolayı benim nefsim rahatsız." manasını kastetmiştir.

91– / 92– Yavaşça onların putlarının yanına vardı. "Yemiyor musunuz? Hem niçin konuşmuyorsunuz?" dedi.

Gizlice onlara meyletti ve alaya alarak *"yemiyormusunuz?"* dedi. Onların yanında yiyecekler vardı. Çoğul « و » ve « ن »'la getirildi. Çünkü o, onların akıllılara hitap edildiği gibi hitap etti.

93– Arkasından, yanlarına gelip sağ eliyle vurdu (kırdı).

Onlara gelince yöneldi. Sanki Allah (cc) şöyle dedi: *"Onlara öyle bir vurdu ki (onları kırıp döktü)."*

Çünkü: « فَرَاغَ عَلَيْهِمْ »: *"Onları dövdü"* manasınadır. Ya da *"onlara vurarak yöneldi"*, demektir. « يَمِين » kuvvetle vurulan şiddetli vuruş demektir. Çünkü sağ el, iki organdan daha güçlü olanıdır.

Ya da « يَمِين » kuvvetle ve metanetle, demektir. Ya da yapmış olduğu yemin sebebiyle demektir. O da onun, ***"Allah'a andolsun ki, sizin putlarınıza tuzak kuracağım."*** [10] sözüdür.

94 – (Kavmi) **koşarak İbrahim'e geldiler.**

[10] Enbiya, 57.

« يَزِفُّونَ », « زَفِيفٌ »'dendir. O da *koşmak* demektir. Hamza'ya göre süratle gidildiğinde kullanılan « اَزَّفَ – ازْفَافًا » babındandır. « يَزِفُّونَ » şeklindedir. Sanki bazıları onu (İbrahim'i) putları kırarken gördü, bazıları görmedi. Onu görenler süratle ona doğru koştular. Sonra da onu kırarken görmeyenler geldiler de sanki onu görmüş gibi:

"İlahlarımıza bunu kim yaptı? Gerçekten o zalimlerdendir." [11] dediler. Diğerleri:

"Onları diline dolayan bir genç duyduk. Ona İbrahim deniyor." [12] diyerek tariz yollu cevap verdiler. Sonra da hep birlikte şöyle dediler:

– Biz onlara ibadet ediyoruz. Sen onları kınıyorsun. İbrahim (as) onlara şu sözüyle cevap verdi;

95– / 96– (İbrahim, onlara:) **"Yonttuğunuz şeylere mi tapıyorsunuz? Oysaki sizi ve yapmakta olduklarınızı Allah yarattı" dedi.**

Ellerinizle yonttuğunuz şeylere mi ibadet ediyorsunuz? Yaptığınız putları Allah yarattı.

Ya da « مَا » mastar manası veren « مَا »'dır. Yani *"sizin amellerinizi yarattı"* demektir. Bu, fiillerin yaratılması hususunda bizim delilimizdir. Yani Allah (cc), sizin yaratıcınızdır, sizin amellerinizin de yaratıcısıdır. Öyleyse niçin O'ndan başkasına ibadet ediyorsunuz?

97 – (Onlar birbirlerine:) **"Onun için bir bina yapın ve derhal onu ateşe atın" dediler.**

"Onun için taştan, uzunluğu otuz, genişliği yirmi zira olan bir bina yapın ve onu şiddetli ateşe atın" dediler. Denildi ki:

"Parçaları üst üste kat kat yanan her ateş cehimdir."

98 – Böylece ona bir tuzak kurmak istediler. Biz de onları alçaklardan kıldık.

Ateşe atmak suretiyle ona tuzak kurmayı dilediler. Ancak biz onları (İbrahim'i ateşe) atmaları esnasında kahredilenler içinde kıldık. Çünkü o (İbrahim) ateşten (sağ salim) çıktı.

---

[11] Enbiya, 59.
[12] Enbiya, 60.

99. – 113. ÂYETLER

وَقَالَ اِنّ۪ي ذَاهِبٌ اِلٰى رَبّ۪ي سَيَهْد۪ينِ ﴿٩٩﴾ رَبِّ هَبْ ل۪ي مِنَ
الصَّالِح۪ينَ ﴿١٠٠﴾ فَبَشَّرْنَاهُ بِغُلَامٍ حَل۪يمٍ ﴿١٠١﴾ فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ السَّعْيَ
قَالَ يَا بُنَيَّ اِنّ۪ي اَرٰى فِي الْمَنَامِ اَنّ۪ي اَذْبَحُكَ فَانْظُرْ مَاذَا
تَرٰىۜ قَالَ يَٓا اَبَتِ افْعَلْ مَا تُؤْمَرُۘ سَتَجِدُن۪ٓي اِنْ شَٓاءَ اللّٰهُ مِنَ
الصَّابِر۪ينَ ﴿١٠٢﴾ فَلَمَّٓا اَسْلَمَا وَتَلَّهُ لِلْجَب۪ينِۚ ﴿١٠٣﴾ وَنَادَيْنَاهُ اَنْ يَٓا
اِبْرٰه۪يمُۙ ﴿١٠٤﴾ قَدْ صَدَّقْتَ الرُّؤْيَاۚ اِنَّا كَذٰلِكَ نَجْزِي
الْمُحْسِن۪ينَ ﴿١٠٥﴾ اِنَّ هٰذَا لَهُوَ الْبَلٰٓؤُا الْمُب۪ينُ ﴿١٠٦﴾ وَفَدَيْنَاهُ بِذِبْحٍ
عَظ۪يمٍ ﴿١٠٧﴾ وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْاٰخِر۪ينَ ﴿١٠٨﴾ سَلَامٌ عَلٰٓى اِبْرٰه۪يمَ ﴿١٠٩﴾
كَذٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِن۪ينَ ﴿١١٠﴾ اِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِن۪ينَ ﴿١١١﴾
وَبَشَّرْنَاهُ بِاِسْحٰقَ نَبِيًّا مِنَ الصَّالِح۪ينَ ﴿١١٢﴾ وَبَارَكْنَا عَلَيْهِ وَعَلٰٓى
اِسْحٰقَۜ وَمِنْ ذُرِّيَّتِهِمَا مُحْسِنٌ وَظَالِمٌ لِنَفْسِه۪ مُب۪ينٌ ﴿١١٣﴾

Meâli

99. – 100. *(İbrahim:)* "Ben Rabbime gidiyorum. O, beni doğru yola eriştirir. Rabbim! Bana salihlerden *(olacak birini)* ver" dedi.

101. Biz de ona halim selim bir oğul ile müjdeledik.

102. (Çocuk) kendisiyle beraber yürümeye başlayınca, "Yavrucuğum! Rüyada seni boğazladığımı görüyorum. Bir düşün ne dersin?" dedi. (O da:) "Ey babacığım! Emrolunduğun şeyi yap. İnşallah beni sabredenlerden bulacaksın" dedi.

103. – 106. Her ikisi de teslim olup, onu alnı üzere yatırınca "Ey İbrahim! Rüyayı doğruladın. Biz muhsinleri böyle mükâfatlandırırız. Doğrusu bu, apaçık bir imtihandır" dedik.

107. – 111. Ona fidye olarak büyük bir kurban verdik. Geriden gelecekler arasında ona *(bir ün)* bıraktık. "İbrahim'e selam" dedik. Biz muhsinleri böyle mükâfatlandırırız. Çünkü o, bizim mü'min kullarımızdandı.

112. – 113. Salihlerden bir peygamber olarak ona İshak'ı müjdeledik. Kendisini ve İshak'ı mübarek kıldık. İkisinin soyundan da iyi olan da vardır, açıktan açığa kendisine zulmeden de vardır.

Tefsiri

99– / 100– (İbrahim:) **"Ben Rabbime gidiyorum. O, beni doğru yola eriştirir. Rabbim! Bana salihlerden** (olacak birini) **ver" dedi.**

Ben, Rabbimin bana gitmemi emrettiği yere gidiyorum. O, beni benim hususunda kurtuluşumun kendisinde olduğu şeye irşat edecektir. Beni yüceltecek ve beni muvaffak kılacaktır. Yakub'a göre her iki halde de (vasl ve vakf) « سَيَهْدِينِى » şeklindedir. *"Salihlerden* (olacak bir evlat)*"* sözüyle erkek çocuğu kastediyor: Çünkü hibe kelimesinin erkek çocuk için kullanılması galiptir.

101 – Biz de ona halim selim bir oğul ile müjdeledik.

Müjde üç şeyi kapsamaktır. Çocuğun erkek olduğu, rüyalanma yaşlarında olduğu ve hilm sahibi olduğu, rüyalanma yaşlarındadır. Çünkü çocuk, hilm ile vasıflandırılamaz. Hilm sahibi olmasına gidince hangi hilm onun hilminden büyüktür ki? Babası kesme işini ona arzettiğinde *"inşallah beni sabredenlerden bulacaksın"* demiş, sonra da bu iş için kendisini teslim etmişti.

102 – (Çocuk) **kendisiyle beraber yürümeye başlayınca, "Yavrucuğum! Rüyada seni boğazladığımı görüyorum. Bir düşün ne dersin?" dedi.** (O da:) **"Ey babacığım! Emrolunduğun şeyi yap. İnşallah beni sabredenlerden bulacaksın" dedi.**

Meşguliyetlerinde ve ihtiyaçlarında babasıyla birlikte çalışma yaşına ulaştığında « مَعَهُ » çalışma yaşına birlikte ulaştıkları manasını gerektireceği için « بَلَغَ »'ya taalluk etmez. « السَّعْيَ »'ye de taalluk etmez. Çünkü, mastarın sılası kendisinden önce gelmez. Geriye beyan olması kaldı. Sanki *"çalışabileceği çağa ulaştığında"* dediğinde, ona *"kiminle"* denildi de *"babasıyla"* dedi. O zamanlar onüç yaşındaydı.

Hafs'a göre « بُنَيَّ » şeklindedir. Diğerlerine göre « ى »'nın esresiyledir. Hicaz kıraatı ve Ebu Amr'a göre her ikisinde de, « ى »'nın fethasıyladır.

Ona uykuda *"oğlunu boğazla"* dendi. Peygamberlerin rüyası uyanıklık halindeki vahiy gibidir. *"Gördüm"* demedi. Çünkü o aynı rüyayı birkaç defa görmüştü. Denildi ki:

"Terviye günü - gecesi gördü ki biri ona 'Allah, sana bu oğlunu kesmeyi emrediyor' diyor. Sabahladığında sabahtan akşama kadar bu hususta düşünüyor. Bu rüya Allah'tan mı yoksa şeytandan mı? Bu sebeple o gün terviye günü olarak adlandırdı. Gecelediğinde aynı rüyayı tekrar gördü. Anladı ki bu Allah'tandır. Bu sebeple o gün arafe günü olarak adlandırıldı. Sonra üçüncü gece aynı rüyayı tekrar gördü. Bundan sonra onu kesmeye azmetti. Bu sebeple o gün boğazlama günü olarak adlandırıldı."

"Bak ne görüyorsun?" (ne dersin?) Bu, istifade yoluyla olan görüştür. Normal gözün görmesi değil. Bunu, görüşüne dönmesi için söyledi. Ali ve Hamza'ya göre « تُرِى » şeklindedir. Yani, "(bakalım) *görüşünden neye sabredecek ve neyi ortaya koyacaksın"*, demektir.

« مَا تُؤْمَرُ مَا تُؤْمَرُ بِهِ » şeklinde de okunmuştur. Boğazlanma hususunda beni inşaallah sabredenlerden bulacaksın.

Rivayet edildiğine göre boğazlanma esnasında babasına şöyle dedi:

– *"Babacığım! Alnımı tut ve omuzlarımın arasına otur ki bıcak kestiğinde sana eziyet vermeyeyim. Yüzüme bakarak beni kesme. Olur ki bana merhamet eder, acırsın. Yüzümü yere doğru çevir."*

Şöyle de rivayet olundu:

"Beni secde halinde iken boğazla. Anama selam söyle eğer gömleğimi anama götürmeyi dilersen bunu yap. İnşallah bu ona daha kolay gelir."

103– / 106– Her ikisi de teslim olup, onu alnı üzere yatırınca "Ey İbrahim! Rüyayı doğruladın. Biz muhsinleri böyle mükâfatlandırırız. Doğrusu bu, apaçık bir imtihandır" dedik.

Allah'ın emrine uyup boyun eğdiler. Katade'den şöyle rivayet edilmiştir:

"Oğlu ve kendisi boyun eğdi. Onu alnı üzerine yıktı. Bıçağı boğazına dayadı. Ama bıçak kesmedi. Sonra bıçağı ensesine dayadı. Bıçak ters döndü ve ona şöyle nida edildi: 'Ey İbrahim! Rüyayı doğruladın.'"

Rivayet edildiğine göre bu mekân Mina'daki büyük kayanın yanıdır.

« لَمَّا »'nın cevabı hazfedilmiştir. Takdiri:

"Her ikisi de teslim olup, onu alnı üzerine yatırınca ona: 'Ey İbrahim! Rüyayı doğruladın. Yani rüyada sana çocuğun kesilmesiyle ilgili emrimizi doğruladın. Halin konuşabileceği ve kelimelerin ifade edemiyeceği müjdelenmeleri, Allah'a hamd etmeleri ve başlarına gelen bu büyük imtihanın kaldırılmasından dolayı kendilerine olan bu nimete şükretmeleri gibi işler oldu", şeklindedir."

Ya da cevap ondan kabul ettik, şeklindedir. « نَادَيْنَاهُ » da onun üzerine atıftır.

"Biz Muhsinleri böyle mükâfatlandırırız." Sıkıntıdan sonra her ikisine de, ihsan sahibi olmaları nedeniyle gelen rahatlığın sebebidir. Bu, ihlâs sahiplerinin, diğerlerinden ayrıldığı apaçık bir imtihandır. Ya da apaçık bir sıkıntıdır.

107– / 111– Ona fidye olarak büyük bir kurban verdik. Geriden gelecekler arasında ona (bir ün) **bıraktık. "İbrahim'e selam" dedik. Biz muhsinleri böyle mükâfatlandırırız. Çünkü o, bizim mü'min kullarımızdandı.**

« ذِبْحٍ » kesilen şeydir. İbni Abbas'tan şöyle rivayet olunmuştur.

"O, Habil'in kestiği koçtur. Ondan kabul edildi ve İsmail'e fidye kılınıncaya kadar cennette otlatılıyordu." Yine ondan şöyle rivayet olunmuştur:

"Eğer bu boğazlanma tamamlansaydı, sünnet olacaktı ve insanlar oğullarını boğazlayacaklardı."

« عظيم » yani, iri cüsseli, semiz, kurbanlarda sünnet olan da budur. Rivayet edildiğine göre, *"O, cemre mevkinde* (şeytanın taşladığı yer) *İbrahim'den kaçtı da o ona yedi taş attı. Sonunda yakaladı. Bu da taş atmada sünnet olarak kaldı."*

Yine, rivayet edildiğine göre O (İsmail (as)), boğazladığında Cebrail (as):

– *"Allahu Ekber, Allahu Ekber."* dedi. Boğazlanan:

– *"La ilahe illallahü vallahü ekber."* dedi. İbrahim (as) de:

– *"Allahu Ekber ve lillahil hamd."* dedi. Bu da sünnet olarak kaldı.

Ebu Hanife (rh) bu ayete dayanarak oğlunu kurban etmeyi adayan kişinin bir koyun kesmesini gerekli görmüştür. En açık olan boğazlananın İsmail (as) olmasıdır ki Peygamber (as)'ın:

"Ben iki boğazlananın oğluyum" [13] sözü de bunu desteklemektedir.

Ebu Bekir'in, İbni Abbas'ın, İbni Ömer'in ve tabiinden bir topluluğun (ra) görüşü budur. Biri, dedesi İsmail (as) diğeri babası Abdullah'tır. O da şöyle olmuştu:

Abdülmuttalib, erkek çocukları ona ulaştırsa sonuncusunu kurban olarak keseceğine dair bir adak adamıştı. Abdullah b. Abdulmuttalib sonuncuydu. Onun için yüz deve fidye verdi. Yine Haccac ve Abdullah b. Zübeyr zamanında Kâbe'nin yıkılışma kadar koçun iki boynuzunun İsmail oğulları elinde Kâbe'de asılı durması da bunun bir delilidir. Esmai'den şöyle rivayet edilmiştir:

"Ebu Amr b. A'laya, boğazlanan kişi hakkında sordum da şöyle dedi:

– Ey Esmai! Aklın nereye gitti? İshak ne zaman Mekke'deydi. İsmail Mekke'deydi. Babasıyla birlikte Kâbe'yi bina eden o idi. Boğazlanma yeri de Mekke'dedir."

Ali, İbni Mes'ud, Abbas ve tabiinden bir topluluğun (ra) görüşü ise onun İshak (as) olduğudur. Buna, Yakub'un (as), Yusuf (as)'a gönderdiği

[13] Hakim, Müstedrek, 2 / 554.

mektup delalet etmektedir: *"Allah'ın halili İbrahim'in oğlu Allah'ın kurbanlığı İshak'ın oğlu, Allah'ın İsraili Yakub'tan."*

« فَدَيْنَاهُ » dendi. Çünkü kurtaran İbrahim (as) olsa da gerçekte kendisinden fidye alınan Allah'u Teâlâ'dır. Çünkü boğazlamakla emreden O'dur (cc). Zira onu kurtarmak için koçu Allah'u Teâlâ hibe etmiştir. Burada bir problem var. O da İbrahim (as)'ın baştan sona yaptığı işler ve bıçağı onun boğazına dayaması boğazlama hükmünde midir, değil midir? Eğer boğazlama hükmündeyse fidye verilmesinin manası nedir? Fidye vermek; birinin, boğazlanmaktan (öldürülmekten) bedel karşılığı kurtarılmasıdır. Eğer böyle değilse *"Rüyayı doğruladın"* sözünün manası nedir? Eğer ondan aslen ya da bedelen boğazlama meydana gelse, o zaman onu tasdik etmiş olur. O da olmadı? Cevap şudur:

"İbrahim (as) gayretini harcadı. Ve boğazlayan kişinin yapacağı herşeyi yaptı. Fakat Allah'u Teâlâ, bıçağı kesmekten meneden şeyi getirdi. Bu ise, İbrahim (as)'ın yaptığına zarar vermez. Allah ona kesmesi için İsmail'in bedeninde icra edeceği hakikata bedel bir koç hibe etti. Bazılarının dediği gibi bu, hükmün kendisi tarafından neshi değildir. Bilakis bu hüküm sabitti. Ancak ona izafe edilen mahalle hüküm, fidye yoluyla değil, nesh yoluyla gelmiştir.

Bu, boğazlanma musibeti karşılığında fidye olarak ikram olunması ve iş ortaya çıkıncaya kadar sabır ve mücahede ile imtihan olunması hükmüne nisbeple, çocuk hakkında ondan istenen emir hükmünün muhatap nezdinde son ana kadar bulunması için (gerçekleştirilmiş) bir imtihandır. Nesh, emirle kastedilenin vukuundan sonra olmuştur. Öncesinde değil. Bu sebeple de kitapta nesh olarak değil de fidye olarak adlandırılmıştır."

« فِى الْاٰخِرِينَ » de durulmaz. Çünkü « سَلَامٌ عَلٰى اِبْرٰهِيمَ » cümlesi « تَرَكْنَا »'nın mefuludur. Başka yerde olduğu gibi burada da « اِنَّا كَذٰلِكَ » demedi. Çünkü bu, bu kıssada geçmişti. Dolayısıyla onu atmak suretiyle bir defayla yetinip ikinci defa zikretmekten kaçınarak (metni) hafifletmeyi kastetti.

112– / 113– Salihlerden bir peygamber olarak ona İshak'ı müjdeledik. Kendisini ve İshak'ı mübarek kıldık. İkisinin soyundan da iyi olan da vardır, açıktan açığa kendisine zulmeden de vardır.

« نَبِيًّا » kelimesi, « اِسْحٰق »'den takdir olunmuş haldir. Burada hazfedilmiş bir muzafın takdiri gereklidir. Yani onu, İshak'ın nebi olarak var oluşuyla müjdeledik, şeklindedir. Yani peygamberliği takdir edilmiş olarak var edilişiyle, demektir. Haldeki amil « الْوُجُودُ »'dur. « بَشَارَة » değildir. « مِنَ الصَّالِحِينَ » ikinci haldir. Bunun gelişi övgü yoluyladır. Çünkü her peygamberin salihlerden olması zaten gereklidir.

"Kendisini ve İshak'ı mübarek eyledik." yani her ikisi üzerinde de din ve dünya bereketlerini akıttık. Denildi ki:

"İbrahim'e çocukları hususunda bereket verdik. İshak ise onun neslinden ilki Yakub sonuncusu İsa (as) olan tam bin peygamber çıkarmakla bereket verdik.."

"Muhsin" yani mü'min, *"kötülük eden"* yani kâfir. Ya da insanlara iyilik eden ve şer'i sınırları tecavüz etmesi sebebiyle nefsine zulmeden demektir. Bu ayet-i kerime de iyi ve kötü kişilerin işlerinin irsî olarak nesillerine intikal etmeyeceğine tenbih vardır. Zira iyiden kötü, kötüden de iyi doğar. Bu, karakter ve irsîlik hususunu yıkıp yok eden şeylerdendir. Zulmün, onların hemen akabinde gelmesi onlar aleyhine bir kusur, bir noksanlık sayılmaz. Çünkü kişi yaptığı işin kötülüğüyle ayıplanır ve kendi yaptıklarıyla cezalandırılır. Ataları ya da torunlarıyla değil.

❁ ❁ ❁

114. - 123. ÂYETLER

وَلَقَدْ مَنَنَّا عَلٰى مُوسٰى وَهٰرُونَ ﴿١١٤﴾ وَنَجَّيْنَاهُمَا وَقَوْمَهُمَا مِنَ الْكَرْبِ الْعَظِيمِ ﴿١١٥﴾ وَنَصَرْنَاهُمْ فَكَانُوا هُمُ الْغَالِبِينَ ﴿١١٦﴾ وَاٰتَيْنَاهُمَا الْكِتَابَ الْمُسْتَبِينَ ﴿١١٧﴾ وَهَدَيْنَاهُمَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ ﴿١١٨﴾ وَتَرَكْنَا عَلَيْهِمَا فِي الْاٰخِرِينَ ﴿١١٩﴾ سَلَامٌ عَلٰى مُوسٰى وَهٰرُونَ ﴿١٢٠﴾ اِنَّا كَذٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿١٢١﴾ اِنَّهُمَا مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٢٢﴾ وَاِنَّ اِلْيَاسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٢٣﴾

Meâli

114. Andolsun Musa ve Harun'a da nimetler verdik.

115. Hem onları, hem de kavimlerini büyük bir sıkıntıdan kurtardık.

116. Onlara yardım ettik de gâlip geldiler.

117. Her ikisine de apaçık anlaşılan kitabı verdik.

118. Her ikisini de doğru yola eriştirdik.

119. – 123. Sonra gelenler içinde "Musa ve Harun'a selam" olsun diye *(bir ün)* bıraktık. Doğrusu biz, iyileri böylece mükâfatlandırırız. Onların ikisi de şüphesiz mümin kullarımızdandı. İlyas da, gönderilmiş peygamberlerdendi.

Tefsiri

114 – Andolsun Musa ve Harun'a da nimetler verdik.

Peygamberlikle nimetlendirdik.

115 – Hem onları, hem de kavimlerini büyük bir sıkıntıdan kurtardık.

"Kavimlerini" yani İsrailoğullarını *"büyük sıkıntıdan"* boğulmaktan ya da Firavun'un ve kavminin hâkimiyetinden, zulmünden kurtardık.

116 – Onlara yardım ettik de gâlip geldiler.

Musa'ya, Harun'a ve kavimlerine yardım ettik de Firavun'a ve kavmine karşı galip gelenler onlar oldular.

117 – Her ikisine de apaçık anlaşılan kitabı verdik.

İfadesi açık kitabı verdik. O da Tevrat'tır.

118 – Her ikisini de doğru yola eriştirdik.

Ehli İslamın yoluna. O da Allah, kendilerini nimetlendirdiği kişilerin yoludur. Gazaba uğrayanların ve dalalette kalmışların yolu değil.

119– / 123– Sonra gelenler içinde "Musa ve Harun'a selam" olsun diye (bir ün) bıraktık. Doğrusu biz, iyileri böylece mükâfatlandırırız. Onların ikisi de şüphesiz mümin kullarımızdandı. İlyas da, gönderilmiş peygamberlerdendi.

O, İlyas b. Yasin'dir. Musa'nın kardeşi Harun'un evladındandır. Denildi ki:

"O, İdris Peygamber'dir (as)."

İbni Mesud (ra) da :

« إِلْيَاسَ » yerine « إِدْرِيسَ » okumuştur.

124. – 138. ÂYETLER

إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٢٤﴾ أَتَدْعُونَ بَعْلًا وَتَذَرُونَ أَحْسَنَ
الْخَالِقِينَ ﴿١٢٥﴾ اللَّهَ رَبَّكُمْ وَرَبَّ آبَائِكُمُ الْأَوَّلِينَ ﴿١٢٦﴾ فَكَذَّبُوهُ
فَإِنَّهُمْ لَمُحْضَرُونَ ﴿١٢٧﴾ إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿١٢٨﴾ وَتَرَكْنَا
عَلَيْهِ فِي الْآخِرِينَ ﴿١٢٩﴾ سَلَامٌ عَلَىٰ إِلْيَاسِينَ ﴿١٣٠﴾ إِنَّا كَذَٰلِكَ
نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿١٣١﴾ إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٣٢﴾ وَإِنَّ لُوطًا
لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٣٣﴾ إِذْ نَجَّيْنَاهُ وَأَهْلَهُ أَجْمَعِينَ ﴿١٣٤﴾ إِلَّا عَجُوزًا
فِي الْغَابِرِينَ ﴿١٣٥﴾ ثُمَّ دَمَّرْنَا الْآخَرِينَ ﴿١٣٦﴾ وَإِنَّكُمْ لَتَمُرُّونَ عَلَيْهِمْ
مُصْبِحِينَ ﴿١٣٧﴾ وَبِاللَّيْلِ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٣٨﴾

Meâli

124. – 126. *(İlyas)* milletine: "Allah'a karşı gelmekten sakınmaz mısınız? Yaratanların en iyisi olan, sizin de Rabbiniz, önceki babalarınızın da Rabbi olan Allah'ı bırakıp da Ba'le mi taparsınız" demişti.

127. – 128. Bunun üzerine O'nu yalanladılar. Allah'ın ihlaslı kulları müstesna onların hepsi *(cehenneme)* götürüleceklerdir.

129. – 130. Sonra gelenler içinde, "İlyas'a selam olsun" diye bir ün bıraktık.

131. – 136. Doğrusu biz, iyileri işte böyle mükâfatlandırırız. Çünkü o, bizim mümin kullarımızdandı. Şüphesiz Lut da gönderilmiş peygamberlerdendi. Geridekiler arasında kalan yaşlı bir kadın dışında, Lut'u ve ailesinin tamamını kurtardık. Sonra diğerlerini yok ettik.

137. – 138. Elbette siz de sabah akşam onlara uğruyorsunuz. Hâlâ aklınızı kullanmayacak mısınız?

Tefsiri

124– / 126– (İlyas) **milletine: "Allah'a karşı gelmekten sakınmaz mısınız? Yaratanların en iyisi olan, sizin de Rabbiniz, önceki babalarınızın da Rabbi olan Allah'ı bırakıp da Ba'le mi taparsınız" demişti.**

Allah'tan korkmaz mısınız? *Ba'l*, put ismidir. Bu put altından imal edilmişti. Uzunluğu yirmi zira idi ve dört tane yüzü vardı. Ona meftun oldular ve onu yücelttiler. Öyle ki ona dört yüz hikmeti verdiler ve peygamber yaptılar. Bulunduğu yere *"bek"* denirdi. Bu ikisi terkip edildi. *"Ba'lebek"* oldu. O da Şam beldelerindendir.

İlyas ve Hızır hakkında, *"onlar diridir"* denildi. Yine:

"Hızır denizlere müvekkel kılındığı gibi İlyas da karalara müvekkel kılındı." denilmiştir. Hasan:

"Hızır ve İlyas ölmüştür" derdi. İnsanların dediği gibi *"onlar diridir"* demezdi.

"Yaratanların en iyisi olan Allah'ı bırakıyorsunuz..." yani takdir edicilerin en iyisi olan Allah'a ibadeti terkediyorsunuz, demektir.

« اللّٰهَ رَبَّكُمْ وَرَبَّ » ayetinin tamamı, Ebu Bekir ve Ebu Amr'ın dışındaki Iraklılara göre « أَحْسَنَ »'den bedel olmak üzere mansuptur. Diğerlerine göre başlangıç cümlesi olmak üzere merfudur.

127– / 128– Bunun üzerine yalanladılar. Allah'ın ihlâslı kulları müstesna onların hepsi (cehenneme) **götürüleceklerdir.**

Cehenneme götürüleceklerdir. Ancak kavminden Allah'ın ihlâslı kulları hariç.

129– / 130– Sonra gelenler içinde, "İlyas'a selam olsun" diye bir ün bıraktık.

"İlyas'ın" yani İlyas ve inanan kavmi, demektir. Ebu Hubeyb Abdullah b. Zübeyr ve kavmini kastederek *"Habibün"* dedikleri gibi.

Şam kıraat imamları ve Nafi'ye göre « آلْ يَاسِينَ » şeklindedir. Çünkü « يَاسِينَ » İlyas'ın babasının ismidir. « آلْ » kelimesi de ona muzaf kılınmıştır.

131– / 136– Doğrusu Biz iyileri işte böyle mükâfatlandırırız. Çünkü o, bizim mü'min kullarımızdandı. Şüphesiz Lut da gönderilmiş peygamberlerdendi. Geridekiler arasında kalan yaşlı bir kadın dışında, Lut'u ve ailesinin tamamını kurtardık. Sonra diğerlerini yok ettik.

« الْغَابِرِينَ » Geride kalanlar, demektir. « دَمَّرْنَا » helak ettik, demektir.

137– / 138– Elbette siz de sabah akşam onlara uğruyorsunuz. Hâlâ aklınızı kullanmayacak mısınız?

"Siz" Ey Mekke halkı, demektir. « مُصْبِحِينَ », *"sabaha girerken"*, demektir. « بِاللَّيْلِ » de vakf-ı mutlak vardır, durulmalıdır. *"Hâlâ aklınızı kullanmayacak mısınız?"*

"Ticaretiniz için Şam'a giderken gece ve gündüzde onların konaklarına rastlıyorsunuz. Sizden bunlardan ibret alacak hiç mi yok."

Lut ve Yunus (asm) kıssasını, onlardan öncekilerin kıssalarında olduğu gibi selamla bitirmedi. Çünkü Allah'u Teâlâ surenin sonunda bütün peygamberlere selam göndermiştir. Bu sebeple de her birine tek tek selam vermek yerine bununla iktifa etmiştir.

139. – 148. ÂYETLER

وَإِنَّ يُونُسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٣٩﴾ إِذْ أَبَقَ إِلَى الْفُلْكِ الْمَشْحُونِ
﴿١٤٠﴾ فَسَاهَمَ فَكَانَ مِنَ الْمُدْحَضِينَ ﴿١٤١﴾ فَالْتَقَمَهُ الْحُوتُ وَهُوَ
مُلِيمٌ ﴿١٤٢﴾ فَلَوْلَا أَنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُسَبِّحِينَ ﴿١٤٣﴾ لَلَبِثَ فِي بَطْنِهِ
إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿١٤٤﴾ فَنَبَذْنَاهُ بِالْعَرَاءِ وَهُوَ سَقِيمٌ ﴿١٤٥﴾ وَأَنْبَتْنَا
عَلَيْهِ شَجَرَةً مِنْ يَقْطِينٍ ﴿١٤٦﴾ وَأَرْسَلْنَاهُ إِلَى مِئَةِ أَلْفٍ أَوْ
يَزِيدُونَ ﴿١٤٧﴾ فَآمَنُوا فَمَتَّعْنَاهُمْ إِلَى حِينٍ ﴿١٤٨﴾

Meâli

139. – 140. Doğrusu Yunus da peygamberlerdendi. Hani o, dolu bir gemiye kaçmıştı.

141. Gemi de olanlarla karşılıklı kura çekmişti de yenilenlerden olmuştu.

142. Yunus kendisini kötülerken onu bir balık yuttu.

143. – 144. Eğer Allah'ı tesbih edenlerden olmasaydı, tekrar dirilecekleri güne kadar onun karnında kalırdı.

145. Onu, hasta bir haldeyken çorak bir sahile attık.

146. Üzerine örtmesi için geniş yapraklı bir bitki bitirdik.

147. Onu, yüzbin veya daha çok kişiye peygamber olarak gönderdik.

148. Sonunda ona iman ettiler. Biz de onları bir süreye kadar güzelce geçindirdik.

Tefsiri

139– / 140– Doğrusu Yunus da peygamberlerdendi. Hani o, dolu bir gemiye kaçmıştı.

« إِبَاقٌ »: *"Nereye gittiğini bilmeden rastgele kaçmak"*, demektir. Onun, Rabbinin izni olmaksızın kavminden kaçışı mecazen kaçış olarak adlandırdı.

« مَشْحُونٌ »: *"dolu"*, demektir.

Yunus (as) kavmine azabın geleceğini va'detmişti. Azabın onlara gelişi gecikince onlardan gizlenerek (şehirden) çıktı. Denize yöneldi ve gemiye bindi. Gemi durdu, hareket etmedi.

– *"Burada efendisinden kaçan bir köle var."* dediler. Denizciler, gemide efendisinden kaçan bir köle olduğunda geminin hareket etmeyeceğine inanıyorlardı. Kur'a çektiler. Kur'a, Yunus (as)'a çıktı. O (as):

– *"Kaçan benim."* dedi ve kendisini suya attı. Bu, Onun (Allah Teala'nın) şu sözüdür.

141 – Gemi de olanlarla karşılıklı kur'a çekmişti de yenilenlerden olmuştu.

Kur'a oklarıyla ya da üç defa kur'a çektiler. « مُسَاهَمَةٌ », *"kur'a çekmek üzere kur'a oklarının atılması"*, demektir. Kur'a'da yenilenlerden oldu.

142 – Yunus kendisini kötülerken onu bir balık yuttu.

Kötülemeye başlamışken. (kendini ayıplayıp yererken)

143– / 144– Eğer Allah'ı tesbih edenlerden olmasaydı, tekrar dirilecekleri güne kadar onun karnında kalırdı

Allah'ı tesbih etmekle çok çok zikredenlerden olmasaydı. Ya da ﴿ لَا اِلٰهَ اِلَّا اَنْتَ سُبْحَانَكَ اِنّ۪ي كُنْتُ مِنَ الظَّالِم۪ينَ ﴾ [14] diyenlerden olmasaydı. Ya da *"bundan önce namaz kılanlardan olmasaydı"*, demektir.

[14] Enbiya, 87.

İbni Abbas (ra.)'dan şöyle rivayet edilmiştir:

"Kur'an da geçen her tesbih namazdır."

"Ameli salih, sahibini tökezlediğinde tutup kaldırır." denir.

"Tekrar diriltilecekleri güne kadar onun karnında kalırdı." Anlaşılan, onun karnında kıyamete kadar diri olarak kalacağıdır. Katade'den şöyle nakledilmiştir:

"Balığın karnı kıyamete dek onun kabri olurdu." Onun karnında üç ya da dört ya da kırk gün kalmıştır. Şa'bi'den şöyle nakledilmiştir:

"Onu kuşluk vakti yuttu, akşam vakti çıkardı."

145 – Onu, hasta bir haldeyken çorak bir sahile attık.

Onu ağac ve otun olmadığı bir mekâna attık.

"...halsiz hasta vaziyette..." yani balığın yutması sebebiyle maruz kaldığı hastalıklı halde, demektir. Onun bedenini, doğduğu andaki çocuk gibi olduğu rivayet edilmiştir.

146 – Ve üzerine örtmesi için geniş yapraklı bir bitki bitirdik.

Yani, ey insanlar üzerine örüldüğü gibi gölgelik olsun diye onun üzerine nebatı bitirdik.

Cumhura göre « يَقْطِينٍ » kabaktır. Faydası; sinekler onda toplanmaz ve bitkiler arasında en çabuk uzayan ve yükselen ot olmasıdır. Resulullah (sav)'e:

– *Sen kabağı çok seviyorsun?* dediklerinde:

– *"Evet, o kardeşim Yunus'un ağacıdır."* demiştir.

147 – Onu, yüzbin veya daha çok kişiye peygamber olarak gönderdik.

Bundan kasıt, yutulmadan önce kendilerine gönderildiği kavimdir. Ki « قَدْ » tahkik edatı buna bağlı olarak gizli olabilsin.

"Veya daha çok kişiye..." bakan kişinin gözünde daha çok kişiye, demektir. Yani bakan kişi onları gördüğünde, *"Bunlar yüzbin ya da daha çoktur"* der. Zeccac şöyle demiştir:

"Birden çok kişi 'onun manası bilakis daha çoktur' şeklindedir demişlerdir."

Bunu Ferra ve Ebu Ubeyde demiştir. İbni Abbas (ra)'danda bu şekilde nakledilmiştir.

148 – Sonunda ona iman ettiler. Biz de onları bir süreye kadar güzelce geçindirdik.

Ona ve onunla gönderilen şeylere iman ettiler. Biz de onları ecellerinin sonuna kadar yaşattık.

149. – 160. ÂYETLER

فَاسْتَفْتِهِمْ اَلِرَبِّكَ الْبَنَاتُ وَلَهُمُ الْبَنُونَۙ ﴿١٤٩﴾ اَمْ خَلَقْنَا الْمَلٰٓئِكَةَ
اِنَاثًا وَهُمْ شَاهِدُونَ ﴿١٥٠﴾ اَلَٓا اِنَّهُمْ مِنْ اِفْكِهِمْ لَيَقُولُونَۙ ﴿١٥١﴾ وَلَدَ
اللّٰهُۙ وَاِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿١٥٢﴾ اَصْطَفَى الْبَنَاتِ عَلَى الْبَن۪ينَۜ ﴿١٥٣﴾ مَا
لَكُمْࣞ كَيْفَ تَحْكُمُونَ ﴿١٥٤﴾ اَفَلَا تَذَكَّرُونَۚ ﴿١٥٥﴾ اَمْ لَكُمْ سُلْطَانٌ
مُب۪ينٌۙ ﴿١٥٦﴾ فَأْتُوا بِكِتَابِكُمْ اِنْ كُنْتُمْ صَادِق۪ينَ ﴿١٥٧﴾ وَجَعَلُوا بَيْنَهُ
وَبَيْنَ الْجِنَّةِ نَسَبًاۜ وَلَقَدْ عَلِمَتِ الْجِنَّةُ اِنَّهُمْ لَمُحْضَرُونَۙ ﴿١٥٨﴾
سُبْحَانَ اللّٰهِ عَمَّا يَصِفُونَۙ ﴿١٥٩﴾ اِلَّا عِبَادَ اللّٰهِ الْمُخْلَص۪ينَ ﴿١٦٠﴾

Meâli

149. Onlardan sor: “Kızlar Rabbinin de, erkekler onların mı?”

150. Yoksa biz melekleri kız olarak yarattığımız da onlar hazır mı idiler?

151. – 152. Dikkat edin. Doğrusu onlar yalan uydurup söylüyorlar. “Allah doğurdu” diyorlar. Onlar şüphesiz yalancılardır.

153. Allah, kızları oğullara tercih mi etmiş?

154. Ne oluyor size? Nasıl hükmediyorsunuz?

155. Hiç düşünmüyor musunuz?

156. Yoksa sizin apaçık bir deliliniz mi var?

157. Doğru sözlülerden iseniz kitabınızı getirin.

158. Allah ile cinler arasında da bir soy bağı uydurdular. Andolsun cinler de kendilerinin hesap yerine götürüleceklerini bilirler.

159. Allah, onların isnad edegeldiklerinden münezzehtir.

160. Allah'ın ihlâsa erdirilmiş kulları bunun dışındadır.

Tefsiri

149 – Onlardan (Putperestlere) **sor: "Kızlar Rabbinin de erkekler onların mı?"**

Aralarındaki mesafe uzasa da surenin başındaki benzeri üzerine atıftır. Yani, *"Onlara sor, onların yaratılışı mı daha güçlü?"* sözü üzerine atıftır. Allah (cc), Resulullah (sav)'e, ilk önce dirilişin inkârı hakkında Kureyş'e sormakla emrediyor. Sonra sözü birbirine bitiştirerek devam ettiriyor. Sonra da ona, yaptıkları haksız taksimat hakkında onlara sormasını emrediyor. Şöyle ki; onlar, dişileri Allah'u Teâlâ'ya, erkekleri de kendilerine ait kılıyorlardı. Sözlerinde *"Melekler Allah'ın kızlarıdır."* diyorlardı. Hâlbuki onlar, onları (kızları) çok düşük görüyorlar. Onları toprağa gömüyorlar ve onları ağızlarına almaktan kaçınıyorlardı.

150 – Yoksa biz melekleri kız olarak yarattığımız da onlar hazır mı idiler?

Onların ilminin müşahadeyle tahsis edilmesi, onların alaya alınması ve onların cehaletle nitelendirilmesidir. Çünkü onlar, bunu bizzat görerek öğrenmedikleri gibi, Allah'u Teâlâ'nın, onların kalbinde onun ilmini yaratmasıyla da, sadık bir habercinin haber vermesiyle de, delil ve inceleme yoluyla da öğrenemediler. Ya da manası, onlar, bunu ifrat derecedeki cehaletleri sebebiyle sanki onların yaratılışına şahit olmuşlar gibi kendilerine güvenerek söylemektedirler.

151– / 152– Dikkat edin. Doğrusu onlar yalan uydurup söylüyorlar. "Allah doğurdu" diyorlar. Onlar şüphesiz yalancılardır.

Onlar, sözlerinde şüphesiz yalancılardır.

153 – Allah, kızları oğullara tercih mi etmiş?

Soru olduğu için « ا »'nin üstünüyledir. Bu azar sorusudur. Soru « ا »'sinden dolayı gerek kalmadığından dolayı « ا »'si hazfedildi.

154 – Ne oluyor size? Nasıl hükmediyorsunuz?

Bu bozuk hükme nasıl varıyorsunuz?

155 – Hiç düşünmüyor musunuz?

Hamza, Ali ve Hafsa göre « تَذْكُرُونَ » şeklinde « ذ » şeddesizdir.

156 – Yoksa sizin apaçık bir deliliniz mi var?

Meleklerin Allah'ın kızları olduğuna dair size gökten inmiş bir delil mi var?

157 – Doğru sözlülerden iseniz kitabınızı getirin.

Davanızda doğrulardan iseniz siz indirilen kitabı getirin.

158 – Allah ile cinler arasında da bir soy bağı uydurdular. Andolsun cinler de kendilerinin hesap yerine götürüleceklerini bilirler.

"Cinler..." Yani melekler. Görünmedikleri için böyle denmiştir. *"soy bağı..."* bu onların *"onlar O'nun kızlarıdırlar"* şeklindeki yanlış inancıdır. Ya da onlar:

"Allah, cinlerden biriyle evlendi de o, O'na melekleri doğurdu." dediler. Elbette melekler bilirler ki, bu sözü söyleyenler kesin olarak cehenneme götürüleceklerdir.

159 – Allah, onların isnad edegeldiklerinden, münezzehtir.

Allah'u Teâlâ kendini, çocuk ve eş edinmekten tenzih etti.

160 – Allah'ın ihlâsa erdirilmiş kulları bunun dışındadır.

« مُحْضَرِينَ »'den istisnai munkatıdır. Manası, lakin ihlâsa erdirilmiş kullar ateşten kurtulacaklardır.

« سُبْحَانَ اللّٰهِ » istisna edilen ile kendisinden istisna olunan arasına girmiş cümle-i mutarızadır. (Ara cümlesidir) istisnanın « يَصِفُونَ »'deki « و »'dan olması da caizdir. Yani onlar O'nu bununla vasfediyorlar. Lakin ihlâsa erdirilmiş kullar O'nu bununla vasfetmekten beridirler.

161. – 170. ÂYETLER

فَإِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ ﴿١٦١﴾ مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ بِفَاتِنِينَ ﴿١٦٢﴾ إِلَّا مَنْ
هُوَ صَالِ الْجَحِيمِ ﴿١٦٣﴾ وَمَا مِنَّا إِلَّا لَهُ مَقَامٌ مَعْلُومٌ ﴿١٦٤﴾ وَإِنَّا
لَنَحْنُ الصَّافُّونَ ﴿١٦٥﴾ وَإِنَّا لَنَحْنُ الْمُسَبِّحُونَ ﴿١٦٦﴾ وَإِنْ كَانُوا
لَيَقُولُونَ ﴿١٦٧﴾ لَوْ أَنَّ عِنْدَنَا ذِكْرًا مِنَ الْأَوَّلِينَ ﴿١٦٨﴾ لَكُنَّا عِبَادَ
اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿١٦٩﴾ فَكَفَرُوا بِهِ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿١٧٠﴾

Meâli

161. – 163. Siz ve taptığınız şeyler, cehenneme girecek kimseden başkasını azdırıp saptıramazsınız.

164. *(Melekler şöyle derler)* "Bizim her birimiz için bilinen bir makam vardır.

165. Şüphesiz biz saf saf duranlarız.

166. Şüphesiz Allah'ı tesbih ederiz.

167. – 169. *(Putperestler)*: "Eğer öncekilere verilenlerden bizde de bir kitap olsaydı, Allah'ın ihlâslı kulları olurduk" diyorlardı.

170. Böyle iken onu inkâr ettiler. Ama ileride bilecekler.

Tefsiri

161– / 163– Siz ve taptığınız şeyler, cehenneme girecek kimseden başkasını karşı azdırıp saptıramazsınız.

"Sizler ve taptığınız şeyler" yani Ey Mekke halkı, sizler ve ma'butlarınız, *"Ona karşı"* yani Allah'a (cc) karşı «صَالِ» kelimesi «ل»'ın esresiyledir, yani *"Sizler, onun, (Allah'ın (cc)) ilminde kötü amelleri sebebiyle*

cehenneme girmeyi kendilerine vacib kıldıkları bilinen cehennemlikler hariç saptıramazsınız."

"Falan, falanın karısını azdırdı." denir. *"Ona karşı onu mahvetti"* dediğin gibi.

Hasan şöyle demiştir:

"Eğer bu sözü söyleyenler, sizler ve sizin putlardan taptıklarınız, hiçbiriniz, cehenneme atılacakları yani ateşe girecekleri takdir olunanlar hariç, hiç kimseyi putlara ibadete saptıramazsınız."

Denildi ki:

"Sizler, ilmi ezeli de sapıtma kendilerine vacib kılındığı kimseler hariç saptıramazsınız."

« مَا أَنْتُمْ »'deki « مَا » olumsuzlayan « مَا » (mâ-i nafiye)dır. « مَنْ » kavli « بِفَاتِنِينَ » ile mahallen mansuptur. Hasan « لِ »'ın ötresiyle « صَالُ » şeklinde okumuştur. Bu, onun çoğul şeklidir. İzafetten dolayı « ن » hazfedilmiştir. İki sakin « و » ve « ل » biraraya geldiği için de « و » hazfedilmiştir. « مَنْ »'in lafzı tekildir, manası çoğuldur. Bu sebepten « هُوَ » onun lafzına, « صَالُونَ » de manasına hamledilmiştir.

164 – (Melekler şöyle derler) **"Bizim her birimiz için bilinen bir makam vardır.**

İbadet hususunda herbirimizin tecavüz edemeyeceği bilinen bir makamı vardır. Mevsuf hazfedilmiş ve sıfat onun yerine getirilmiştir.

165 – Şüphesiz biz saf saf duranlarız.

Namazda ayaklarımızı bir hizaya getiririz. Ya da arşın etrafında müminlere dua ederek saf saf diziliriz.

166 – Şüphesiz Allahı tesbih ederiz.

"Allah'ı tenzih edenleriz." Ya da *"namaz kılanlarız"*. Bu ve bundan öncekilerin, *"Andolsun melekler de bilirler."* sözündeki zikirlerine bitişmesi için meleklerin sözü olan *"Allah'ı (onların) vasfettiklerinden tenzih ederiz."* sözünden olması muhtemeldir. Sanki şöyle denilmiştir:

"Melekler bilmişler ve şahit olmuşlardır ki, müşrikler, şanı yüce olan izzetin Rabbi ile kendi aralarında nesep bağı kurarak aleyhlerine iftira atmaktadırlar. Bunun için melekler:

– "Allah'ı noksan sıfatlardan tenzih ederiz" demişlerdir. O'nu bundan tenzih etmişlerdir. Allah'ın, ihlâs sahibi kullarını da istisna etmişler, onları bundan beri kılmışlardır. Kâfirlere şöyle demişlerdir:

– "Bu, doğru olunca siz ve ilahlarınız, Allah'a karşı O'nun mahlûkatından cehennemlik olanlar hariç hiç kimseyi azdıramazsınız, saptıramazsınız. Bizim ile izzetin Rabbi arasında nasıl sebep bağı olabilir? Hâlbuki biz, O'nun önünde ancak aciz kullardan ibaretiz. Ve her birimizin, ibadetten O'nun azameti sebebiyle, yapmaya muktedir olamayacağı bilinen bir makamı vardır. Rablerine karşı bütün kullara vacib olduğu gibi O'na ibadet için ayaklarımızı bir hizaya getirir, saf saf diziliriz. O'nu yücelterek tesbih ederiz."

Denildi ki:

"Bu, Resulullah (sav)'ın sözündendir. Yani Müslümanlardan hiç kimse yoktur ki, kıyamet gününde onun, ameli miktarınca bilinen bir makamı olmasın." Nitekim Allah'u Teala:

﴿ عَسٰٓى اَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَحْمُودًا ﴾

"Rabbinin, seni güzel bir makama ulaştırması umulur." [15] Buyurmuştur.

Sonra (Resulullah (sav)) onların amellerini zikretmiş ve onların namazda saf saf dizildiklerini, Allah'ı (cc) tenzih ettiklerini ve onu, kendisine isnadı caiz olmayan şeylerden tenzih ettiklerini beyan etmiştir.

167– / 169– Onlar (Putperestler): **"Eğer öncekilere verilenlerden bizde de bir kitap olsaydı, Allah'ın ihlâslı kulları olurduk" diyorlardı.**

Kureyş müşrikleri, Resulullah (sav) gönderilmezden önce (böyle) diyorlardı.

"Öncekilere verilenlerden bir kitap,..." öncekilere indirilen kitaplardan biri ki, onlara Tevrat ve İncil indirilmişti.

---

[15] İsra, 79.

"Allah'ın, ihlâslı kulları olurduk." İbadeti Allah'a mahsus kılardık. Yalanladıkları gibi yalanlamaz, muhalefet ettikleri gibi muhalefet etmezdik. Kitapların şahı olan kitap, bütün kitapların en aciz bırakanı, en susturucusu olan kitap kendilerine geldi.

170 – Böyle iken onu inkâr ettiler. Ama ileride bilecekler.

Yalanlamalarının neticesini ve kendilerinden alınacak intikamı bilecekler. « إنْ » kavli, « إنَّ »'den hafifletilmiştir. « ل » ise onu ayıran « لَ »'dır. Bu hususta onlar sözü yineleyecek, azimle söylüyorlardı. Önceki durumlarıyla sonra ki durumları arasında ne kadar da fark var.

❁ ❁ ❁

171. – 179. ÂYETLER

وَلَقَدْ سَبَقَتْ كَلِمَتُنَا لِعِبَادِنَا الْمُرْسَلِينَ ﴿١٧١﴾ إِنَّهُمْ لَهُمُ
الْمَنْصُورُونَ ﴿١٧٢﴾ وَإِنَّ جُنْدَنَا لَهُمُ الْغَالِبُونَ ﴿١٧٣﴾ فَتَوَلَّ عَنْهُمْ
حَتّٰى حِينٍ ﴿١٧٤﴾ وَأَبْصِرْهُمْ فَسَوْفَ يُبْصِرُونَ ﴿١٧٥﴾ أَفَبِعَذَابِنَا
يَسْتَعْجِلُونَ ﴿١٧٦﴾ فَإِذَا نَزَلَ بِسَاحَتِهِمْ فَسَاءَ صَبَاحُ الْمُنْذَرِينَ ﴿١٧٧﴾
وَتَوَلَّ عَنْهُمْ حَتّٰى حِينٍ ﴿١٧٨﴾ وَأَبْصِرْ فَسَوْفَ يُبْصِرُونَ ﴿١٧٩﴾

Meâli

171. Andolsun ki peygamber kullarımıza söz vermişizdir.

172. – 173. Şüphesiz onlar, yardım göreceklerdir. Bizim ordumuz şüphesiz üstün gelecektir.

174. Onun için sen bir süreye kadar onlardan yüz çevir.

175. Onlara inecek azabı gözetle. Onlar da göreceklerdir.

176. Şimdi onlar azabımızı acele mi istiyorlar?

177. O *(azap)* yurtlarına indiğinde, uyarılmış olup da yola gelmeyenlerin sabahı ne kötü olur!

178. Sen bir zamana kadar onlardan yüz çevir.

179. İnecek azabı gözetle, onlar da göreceklerdir.

Tefsiri

171 – Andolsun ki peygamber kullarımıza söz vermişizdir.

Sözü, şu sözüdür.

172– / 173– Şüphesiz onlar, yardım görecekledir. Bizim ordumuz şüphesiz üstün gelecektir.

Kelimelerden ibaret olduğu halde onu *"kelime"* (söz) olarak adlandırmıştır. Çünkü onlar, tek bir mana için bir araya geldiklerinde tek bir kelime hükmünde olurlar. Kastedilen onların dünyada tartışma ortamında ve savaş meydanlarında düşmanlarına galip gelecekleri ve ahirette de galip gelecekleridir. Hasan'dan şöyle nakledilmiştir:

"Hiçbir peygamber harpte yenilmemiştir." İbni Abbas'tan (ra) şöyle nakledilmiştir:

"Dünyada galip gelmezlerse ahirette galip gelirler."

Hasılı; onların işinin kuralı ve esası, bunlar arasına karışan bela ve zorluklar olsa da zafer ve yardımın galip olmasıdır. İtibar da galip olanadır.

174 – Onun için sen bir süreye kadar onlardan yüz çevir.

Az bir zamana kadar. O da mühlet verildikleri müddettir. Ya da Bedir gününe kadar, ya da Mekke'nin fethine kadar.

175 – Onlara inecek azabı gözetle. Onlarda göreceklerdir.

O günde onlara dokunacak olan şeyi gözetle. Onlar da bunu göreceklerdir. Bu, tehdit içindir. Uzak olduğu manasını ifade etmek için değil. Ya da azap edildiklerinde onlara bak, onlar da inkâr ettikleri şeyi görecekler. Ya da onlara bildir, onlar bilecekler.

176 – Şimdi onlar azabımızı acele mi istiyorlar?

Zamanından önce.

177 – O (azap) **yurtlarına indiğinde, uyarılmış olup da yola gelmeyenlerin sabahı ne kötü olur!**

« الْمُنْذَرِينَ »'deki « لِ » uyarılan kişilerin cinsi hakkında mübhemdir. Çünkü « سَاءَ» ve « بِئْسَ » bunu gerektirmektedir. Denildiki:

"Bu (iniş) Resulullah (sav)'in Fetih günü Mekke'ye girişidir."

Uyarıldıktan ve inkâr ettikten sonra onlara inen azabı, bir nasihatçinin, kavmini bir ordunun hucum edeceğine dair uyarması, fakat onların onun uyarısına iltifat etmemesi, sonunda da o ordunun onların mülküne aniden girmesi ve onlara baskın yapması şeklinde temsil getirmiştir. Onların âdeti, baskını sabah vakti gerçekleştirmekti. Dolayısıyla baskın başka bir zamanda da gerçekleşse sabah olarak isimlendirilmiştir.

178 – Sen bir zamana kadar onlardan yüz çevir.

179 – İnecek azabı gözetle, onlar da göreceklerdir.

Teselli üzerine teselli olsun diye ve tehdidin gerçekleşeceğine dair tehdit üzerine tehdit olsun diye iki defa tekrarladı. Bunda fazladan bir fayda daha vardır. O da her iki fiilin de mef'ulle kayıt altına alınmadan mutlak olarak kullanılmasıdır. O da; *"sözün ihata edemeyeceği iyi ve kötü birçok şeyi onun ve onların göreceğidir."* Denildi ki:

"Bunların biriyle dünya azabı, diğeriyle ahiret azabı kastedilmiştir."

❀ ❀ ❀

180. – 182. ÂYETLER

سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿١٨٠﴾ وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ ﴿١٨١﴾ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٨٢﴾

Meâli

180. Senin kudret ve şeref sahibi Rabbin, onların nitelendirmelerinden yücedir, münezzehtir.

181. Peygamberlere selam olsun.

182. Ve âlemlerin Rabbi Allah'a hamdolsun.

Tefsiri

180 – Senin kudret ve şeref sahibi Rabbin, onların nitelendirmelerinden yücedir, münezzehtir.

« رَبِّ » kelimesi kendisine ait olduğu için « عِزَّة » kelimesine muzaf kılınmıştır. Sanki *"izzet sahibi"* denilmiştir. Doğruluğu benimseyen kişi için *"doğruluk sahibi"* dediğin gibi. Bununla, *"Hiç kimseye ait hiçbir izzet yoktur ki onun Rabbi ve sahibi O olmasın"* denilmesi de mümkündür. Aynen Rabb'imizin (cc):

"Dilediğini yüceltir." [16] Ayetinde olduğu gibi.

"Onların isnad etmekte oldukları vasıflardan..." yani çocuk, eş ve ortak sahibi olmak gibi vasıflardan.

[16] Ali İmran, 26.

181 – Peygamberlere selam olsun.

Surede selamı, bir kısım peygamberlere tahsis etti, sonra da bütün peygamberlere şamil kıldı. Çünkü onların herbirinin (isminin) zikredilmesi suretiyle (yapılacak) tahsiste uzatma vardır.

182 – Ve âlemlerin Rabbi Allah'a hamdolsun.

Düşmanları helak etmesi ve peygamberlere yardım etmesi sebebiyle Allah'a (cc) hamd olsun. Sûre, müşriklerin Allah (cc) hakkında dediklerinden, münezzeh olduğu şeylerden ona nisbet ettiklerini, peygamberlerin bu husustaki mücadelelerini ve sonuçta onlara karşı zaferle taltif edildiklerini içermektedir. Sûreyi, müşriklerin vasfettiklerinden zatını tenzih, peygamberlere selam ve onlara güzel akibeti nasib ettiği için âlemlerin rabbi Allah'a (cc) hamd ile bunların tamamıyla bitirdi. Maksat; bunu söylemelerini, bundan uzak kalmamalarını, Kur'an-ı Kerim'in içeriğinden ve Kur'an'ı Mecid'in vaadlerinden gafil kalmamalarını mü'minlere öğretmektir.

Hz. Ali (ra)'den şöyle rivayet edilmiştir:

"Kim kıyamet gününde terazisinin dolu dolu olmasını isterse meclisinden kalktığında son sözü şu olsun:

«سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ * وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ *
وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ »

❁ ❁ ❁

Sekizinci Cildin Sonu

Dokuzuncu Cild. «Sad Sûresi 1. — 3.» Ayetlerin Tefsiri ile Başlayacaktır...

NESEFİ TEFSİRİ

تفسير النسفي

مدارك التنزيل وحقائق التأويل

Tercüme

Şerafettin ŞENASLAN

Ömer Faruk HAZNEDAROĞLI

9

rauza YAYINLARI

İstanbul Kitap ve Kültür Merkezi
Büyük Reşit Paşa Cad. No: 22/42
Vezneciler/İSTANBUL
☎ : (0212) 528 46 17

بسم الله الرحمن الرحيم

Bu Ciltte Tefsiri Yapılan Ayetler:

Sad Suresi	1 – 88
Zümer Suresi	1 – 75
Mü'min Suresi	1 – 85
Fussilet Suresi	1 – 54
Şura Suresi	1 – 53
Duhan Suresi	1 – 89
Zuhruf Suresi	1 – 59
Casiye Suresi	1 – 37
Ahkaf Suresi	1 – 35
Muhammed Suresi	1 – 38
Feth Suresi	1 – 29
Hucurât Suresi	1 – 18
Kâf Suresi	1 – 45
Zâriyât Suresi	1 – 60

İÇİNDEKİLER

SAD SURESİ

ZÜMER SURESİ

MÜ'MİN SURESİ

FUSSİLET SURESİ

ŞÛRÂ SURESİ

ZUHRUF SURESİ

DUHÂN SURESİ

CASİYE SURESİ

AHKAF SURESİ

MUHAMMED SURESİ

FETİH SURESİ

HUCURÂT SURESİ

KÂF SURESİ

ZÂRİYÂT SURESİ

Sûre - 38

SÂD SÛRESİ

Bu sûre Mekke'de nazil olmuştur; 88 âyettir.

Cüz - 23

SÂD SÛRESİ

Mekke'de nazil olmuştur. Kûfe ekolüne göre seksen sekiz, Basra'ya göre seksen dokuz, Medine kıraatine göre seksen altı ayettir.

1. – 3. ÂYETLER

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

صٓ وَالْقُرْاٰنِ ذِي الذِّكْرِۜ ﴿١﴾ بَلِ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا ف۪ي عِزَّةٍ وَشِقَاقٍ ﴿٢﴾
كَمْ اَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ قَرْنٍ فَنَادَوْا وَلَاتَ ح۪ينَ مَنَاصٍ ﴿٣﴾

Meâli

1. Sâd. Öğüt veren o Kur'an'a andolsun ki.

2. İnkar edenler bir gurur ve ayrılık içindedirler.

3. Onlardan önce nice nesilleri helâk ettik de feryâd ettiler, ancak artık kurtuluş zamanı değildi.

Tefsiri

1 – Sâd. Öğüt veren o Kur'an'a andolsun ki.

Hurufu mukattadan olan bu harf, meydan okuma ve icaza tenbih yoluyla zikredilmiştir. Daha sonra bunu, meydan okumaya delâlet etsin diye cevabı hazfedilmiş bir yemin takip etmiştir. Sanki:

"Şeref sahibi Kur'an'a yemin olsun ki o muciz (aciz bırakılan) *bir kelamdır."* demiştir.

« ص »'ın suresinin ismi olmak üzere, hazfedilmiş bir mübtedanın haberi olması caizdir. Sanki şöyle denmiştir:

"Bu « ص »'dır. Yani arabı aciz bırakan bu sure « ص » (suresi)'dir.

"O şanlı Kur'an'a ederim ki" sözü *"vallahi bu cömertliğiyle meşhur kişidir"* manasını kastederek *"vallahi bu Hatem'dir"* sözünde olduğu gibidir. Onunla yemin edince de sanki şöyle demiştir:

"Sad'la ve şeref sahibi Kur'an'la yemin ederim ki o mucizdir (aciz bırakandır)." Sonra şöyle dedi:

2 – İnkâr edenler bir gurur ve ayrılık içindedirler.

İnkar edenler, buna karşı boyun eğme ve hakkı kabul etme hususunda tekebbür içindedirler.

« شقاق », *"Allah'a ve Rasulü'ne karşı muhalefet"*tir. « عِزَّة» ve « شقاق » kelimelerinin nekre getirilmesi onların şiddetli ve zorlu oluşuna delâlet etmektedir. « فِي غِرَّة » şeklinde de okunmuştur. Bu da, kendilerine gereken incelemeden ve hakka tabi olmaktan yana gaflet içerisindedirler, manasındadır.

3 – Onlardan önce nice nesilleri helâk ettik de feryâd ettiler, ancak artık kurtuluş zamanı değildi.

"Nice nesilleri helak ettik" sözü, gurur ve muhalefet sahibleri için bir tehdittir. *"Onlardan önce"*, yani senin kavminden önce *"nesilleri"* yani ümmetleri. *"Feryat ettiler"* azabı gördüklerinde dua edip yardım dilediler. « لاَتَ » kavli « لَيْسَ »'ye benzeyen « لا »'dır. « رُبَّ » ve « ثُمَّ » kelimelerine te'kid için ilave edildiği gibi, buna müenneslik « ت »'si ilave edilmiştir. Bununla da hükmü değişmiştir. Şöyle ki, bu ancak « حِينَ »

kelimesi üzerine gelir ve onu gerektirenlerden ancak biri açığa çıkar. (Bunlarda) ya isim, ya da haberdir. Bu ikisinin birlikte açığa çıkması mümkün değildir. Bu Halil ve Sibeveyh'in görüşüdür.

Ahfeş'e göre: O cinsinden hükmünü nefyeden « لا »'dır. Ona « ت » ilave edilmiştir ve « حِينَ » kelimesinin olumsuzlanmasına mahsus kılınmıştır. « حِينَ مَنَاصٍ » sözü, onlunla mansubtur. Sanki sen, *"Onlar için kurtuluş zamanı değil."* dedin.

Diğer ikisine göre ise, nasb *"zaman, kurtuluş zamanı değil"* takdirine göredir.

❁ ❁ ❁

4. – 11. ÂYETLER

وَعَجِبُوا أَنْ جَاءَهُمْ مُنْذِرٌ مِنْهُمْ وَقَالَ الْكَافِرُونَ هٰذَا سَاحِرٌ
كَذَّابٌ ﴿٤﴾ أَجَعَلَ الْآلِهَةَ إِلٰهًا وَاحِدًا إِنَّ هٰذَا لَشَيْءٌ عُجَابٌ
﴿٥﴾ وَانْطَلَقَ الْمَلَأُ مِنْهُمْ أَنِ امْشُوا وَاصْبِرُوا عَلٰى آلِهَتِكُمْ إِنَّ
هٰذَا لَشَيْءٌ يُرَادُ ﴿٦﴾ مَا سَمِعْنَا بِهٰذَا فِي الْمِلَّةِ الْآخِرَةِ إِنْ هٰذَا
إِلَّا اخْتِلَاقٌ ﴿٧﴾ أَأُنْزِلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ مِنْ بَيْنِنَا بَلْ هُمْ فِي
شَكٍّ مِنْ ذِكْرِي بَلْ لَمَّا يَذُوقُوا عَذَابِ ﴿٨﴾ أَمْ عِنْدَهُمْ خَزَائِنُ
رَحْمَةِ رَبِّكَ الْعَزِيزِ الْوَهَّابِ ﴿٩﴾ أَمْ لَهُمْ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ
وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا فَلْيَرْتَقُوا فِي الْأَسْبَابِ ﴿١٠﴾ جُنْدٌ مَا
هُنَالِكَ مَهْزُومٌ مِنَ الْأَحْزَابِ ﴿١١﴾

Meâli

4. – 5. İçlerinden kendilerine bir uyarıcının gelmesine şaştılar ve kafirler dediler ki: “Bu pek yalancı bir sihirbazdır. İlahları tek bir ilah mı yaptı? Doğrusu bu tuhaf birşeydir.”

6. – 8. Onlardan önde gelen bir grup: “Yürüyün, ilahlarınıza bağlılıkta direnin. Sizden istenen şüphesiz budur. Son dinde de bunu işitmedik. Bu, ancak bir uydurmadır. Kur’an, aramızdan O’na mı indirilmeliydi?” diyerek kalkıp yürüdüler. Bilakis onlar, Kur’an’ın hakkında şüphe içine düştüler. Hayır! Azabımı henüz tatmadılar.

9. Yoksa Aziz ve lütufkar olan Rabbinin rahmet hazineleri onların yanında mıdır?

10. Yahut göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunanların hükümranlığı onların elinde midir? öyleyse sebeplerine tevessül etsinler de *(hükümranlığı ele geçirsinler).*

11. Onlar derme çatma hiziplerden müteşekkil bir ordudur ki, işte şurada bozguna uğratılmışlardır.

Tefsiri

4– / 5– İçlerinden kendilerine bir uyarıcının gelmesine şaştılar ve kâfirler dediler ki: "Bu pek yalancı bir sihirbazdır. İlahları tek bir ilah mı yaptı? Doğrusu bu tuhaf bir şeydir."

Onlara, kendilerinden kendilerini uyaran bir peygamberin gelmesine şaştılar. Yani onlar, Peygamberin insanlardan olmasını uzak gördüler, yadırgadılar.

Onlara karşı gazabı izhar etmek için ve bu sözü ancak küfürde derinleşen ve sapkınlığa batan kafirlerin söylemeye cesaret edeceğine delalet etmesi için « قالوا » (dediler) şeklinde demedi. Zira Allah'ın (cc) doğruladığı birini *"yalancı, sihirbaz"* diye nitelendirmelerinden, dosdoğru hak olduğu halde, tevhid (esaslarına) karşı şaşkınlık göstermelerinden ve eğri büğrü batıl olduğu halde, şirki benimsemelerinden daha büyük bir küfür yoktur.

Rivayete göre, Ömer (ra), Müslüman olduğunda, bu Müslümanları sevindirmiş, kafirleri ise zora sokmuştu. Derhal onların en katılarından yirmi beş kişi biraraya gelip, Ebu Talib'e gittiler ve:

– Sen bizim büyüğümüzsün -İslam'a girenleri kastederek- şu aşağılık kişilerin yaptıklarını biliyorsun. Sana, bizimle kardeşin oğlu arasında hükmetmen için geldik, dediler.

Ebu Talib, Allah'ın Rasulü'nün (sav) çağırılmasını istedi. Ona şöyle dedi:

– *Ey kardeşimin oğlu! Bunlar senin kavmindir. Senden mütedil davranmanı ve kavmine tamamen yüklenmemeni istiyorlar.* Nebi (sav) ise:

– *"Benden ne istiyorlar?"* dedi. Onlar şöyle dediler:

– *Bizi ve ilahlarımızı* (kötülükle) *anmayı terket. Biz de seni ve ilahını bırakalım.* Nebi (sav) şöyle dedi:

– *"Bana, onunla bütün Arapları hâkimiyet altına alacağınız ve onunla Arap olmayanların size boyun eğeceği bir tek sözü söylemeyi taahhüt ediyor musunuz?*

– *Evet onunla birlikte bir on söz daha söylemeyi taahhüt ediyoruz,* dediler. Şöyle dedi:

– *"Allah'tan başka ilah yoktur"* deyin. Derhal kalktılar ve:

– *Tanrıları tek bir tanrı mı yaptın?* (Yani onları tek bir tanrıya mı dönüştürdün?) dediler. *Doğrusu bu tuhaf bir şeydir."*

Denildi ki: « عجبٌ » benzeri olan tuhaf birşeydir. « عُجَابٌ » ise, benzeri olmayan tuhaf bir şeydir.

6– / 8– Onlardan önde gelen bir grup: "Yürüyün, ilahlarınıza bağlılıkta direnin. Sizden istenen şüphesiz budur. Son dinde de bunu işitmedik. Bu, ancak bir uydurmadır. Kur'an, aramızdan O'na mı indirilmeliydi?" diyerek kalkıp yürüdüler. Bilakis onlar, Kur'an'ın hakkında şüphe içine düştüler. Hayır! Azabımı henüz tatmadılar.

Rasulullah (sav) kendilerini hazır cevapla susturduktan sonra Kureyş eşrafı, birbirlerine *"yürüyün"* diyerek Ebu Talib'in meclisinden ayrıldılar.

« أَنْ » lafzı *"yani"* manasınadır. Çünkü konuşma meclisinden ayrılanların, konuşmaları ve lehlerine cereyan eden hususta anlaşmaları gerekmektedir. Dolayısıyla da onların ayrılışı konuşma manasını içermektedir. Tanrılarınıza ibadet hususunda direnin. Sizden istenen bu iştir. Yani:

"Allah'u Teâlâ bunu istiyor. Ve icrasıyla da (buna) *hükmediyor. Dolayısıyla bundan kaçış yok ve bu hususta ancak direnme fayda verir".* Ya da:

"Bu iş, bize yönelik zamanın musibetlerinden biridir. Dolayısıyla bizim için ondan kaçış yok. Bu tevhidi, son din olan İsa'nın (as) dininden de işitmedik. Çünkü Hıristiyanlar tevhidi değil teslisi söylüyorlar". Ya da:

"Babalarımızdan öğrendiğimiz Kureyş'in dininden de işitmedik", demektir.

"Bu, ancak Muhammed'in (sav) kendi nefsinden uydurduğu bir yalandır."

"Kur'an aramızdan ona mı indirildi?" Şerefin ileri gelenlerinden sadece ona ait olmasını ve aralarından sadece ona kitap indirilmesini hasetle inkar ettiler. Bilakis henüz azabımı tatmadılar. Tattıklarında ise onlardaki şüphe ve haset gider. Yani *"Onlar kendilerine azap dokunmadıkça ona inanmazlar. Ancak dokununca inanırlar"*, demektir.

9 - Yoksa Aziz ve lütufkâr olan Rabbinin rahmet hazineleri onların yanında mıdır?

Yani, onlar, rahmet hazinelerinin maliki değiller ki onları dilediklerine versinler, dilediklerine vermesinler. Peygamberlik için ileri gelenlerini seçsinler de Muhammed'i (sav) azletsinler. Rahmete ve rahmet hazinelerine malik olan, aziz olan, mahlukatına karşı güçlü olan, birçok bağışta bulunan ve onları yerli yerine ulaştıran (Allah (cc))'dır. O onları hikmetinin gerektirdiği şekilde taksim eder. Sonra bu manayı destekleyerek, şöyle buyurdu:

10 - Yahut göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunanların hükümranlığı onların elinde midir? Öyleyse sebeplerine tevessül etsinler de (hükümranlığı ele geçirsinler).

Göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunanların hükümranlığı onların elinde midir ki onlar, izzet ve şerefin, ululuğun rabbine ait olan rabbani işler ve ilahi tedbirler hakkında konuşuyorlar. Daha sonra (Allah (cc)) onları son derece alaycı bir tavırla alaya alıyor ve şöyle buyuruyor:

"Eğer onlar, mahlukatın idaresini ve rahmetin taksimatı hususundaki tasarrufları gerçekleştirebiliyorlarsa merdivenlerde ve yollarda yükselsinler. Onlarla göklere yükselsinler de alemin ve Allah'ın (cc) melekutunun işlerini idare etsinler ve vahyi seçtiklerine indirsinler."

Sonra (Allah (cc)), peygamberlerine (asm), onlara karşı şu sözüyle zaferi vaad etti.

11 - Onlar derme çatma hiziplerden müteşekkil bir ordudur ki, işte şurada bozguna uğratılmışlardır.

« جُنْدٌ » Mübtedadır. « مَا » nekre olan mübtedayı güçlendiren sıladır. « هُنَالِكَ », Bedir'e ve yenildikleri yerlere işarettir. Ya da bu gibi büyük bir sözü alelacele söylemek suretiyle kendilerini getirip koydukları noktaya işarettir. Bu söz, ehli olmadığı bir işe koşan kişiye *"yerin burası değil"* sözündendir. Mübtedanın haberi « مَهْزُومٌ »'dur. « مِنْ » harfi ceri « جُنْدٌ »'e ya da « مَهْزُومٌ »'e tealluk etmektedir. Onların, Allah'ın (cc), Rasulü'ne karşı guruplaşmış kafirlerden oluşmuş bir ordu olduklarını, yakında da hezimete uğrayacaklarını dolayısıyla sen onların dediklerine aldırma, kesip atmalarına üzülme, demek istiyor.

❁ ❁ ❁

12. – 16. ÂYETLER

كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَعَادٌ وَفِرْعَوْنُ ذُو الْأَوْتَادِ ﴿١٢﴾ وَثَمُودُ وَقَوْمُ لُوطٍ وَأَصْحَابُ لْـَٔيْكَةِ أُولَٰئِكَ الْأَحْزَابُ ﴿١٣﴾ إِنْ كُلٌّ إِلَّا كَذَّبَ الرُّسُلَ فَحَقَّ عِقَابِ ﴿١٤﴾ وَمَا يَنْظُرُ هَٰؤُلَاءِ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً مَا لَهَا مِنْ فَوَاقٍ ﴿١٥﴾ وَقَالُوا رَبَّنَا عَجِّلْ لَنَا قِطَّنَا قَبْلَ يَوْمِ الْحِسَابِ ﴿١٦﴾

Meâli

12. – 13. Onlardan önce Nuh kavmi, Ad kavmi, kazıklar sahibi Firavun, Semud, Lut kavmi ve Eyke halkı da yalanladılar. İşte bunlar da *(peygamberlere karşı)* birleşen topluluklardır.

14. Onların her biri peygamberleri yalanladılar da bu yüzden azabım hak oldu.

15. Bunlar da ancak bir an gecikmesi olmayan tek bir çığlık beklemektedirler.

16. "Rabbimiz! Bizim payımızı hesap gününden önce ver" dediler.

Tefsiri

12– / 13– Onlardan önce Nuh kavmi, Ad kavmi, kazıklar sahibi Firavun, Semud, Lut kavmi ve Eyke halkı da yalanladılar. İşte bunlar da (peygamberlere karşı) **birleşen topluluklardır.**

Mekke halkından önce Nuh kavmi Hz. Nuh'u, Ad kavmi Hz. Hud'u, Firavun da Hz. Musa'yı (asm) yalanladı. Denildi ki:

"Onun, önünde oynanılan kazıkları ve ipleri vardı." Yine denildi ki:

"İşkence edilen kişiler iki elinden ve iki ayağından olmak üzere dört kazıkla kazıklanıyordu."

Semud: *"Salih'in kavmidir. Salih'i yalanladı. Lut kavmi Lut'u, ağacı bol Eyke halkı Şuayb'ı yalanladı."*

"İşte bunlar..." bir işaretle, onların hezimete uğratılmış ordular haline getirilen guruplar olduğunu ve kendilerinden yalanlama sadır olanlar olduğunu bildirmeyi murad etti.

14 – Onların her biri peygamberleri yalanladılar da bu yüzden azabım hak oldu.

Önce haber cümlesinde kapalı bir şekilde onların yalanlamasını zikretti. Yalanlananı açıklamadı. Sonra istisna cümlesi getirdi ve onu orada açıkladı. Yalanlananı beyan etti: Onlar da peygamberlerdir. Bu gurupların her birinin bütün peygamberleri yalanladığını zikretti. Çünkü davetleri bir olduğu için onlardan birinin yalanlanmasında hepinin yalanlanması vardır. Yalanlamanın tekrarlanması, kapalılıktan sonra açıklanması ve önce haber cümlesiyle sonra da istisna cümlesiyle çeşitlendirilerek tekrarlanması, ayrıca istisna cümlesinin te'kit yönüyle olan durumu, onların en şiddetli ve en kötü azabı hak ettiklerinin, çeşitli mübalağa yollarıyla tescil edilişidir.

Sonra, *"kendilerine azabım hak oldu"* dedi. Yani bu sebepten dolayı hakettikleri cezayla onları cezalandırmam vacib oldu demektir.

Yakub'a göre iki halde de (vakf ve vasl hali) « عَذَابِي » ve « عِقَابِي » şeklindedir.

15 – Bunlar da ancak bir an gecikmesi olmayan tek bir çığlık beklemektedirler.

"Bunlar..." yani Mekke halkı. Bunun bütün guruplara işaret olması da caizdir. *"Tek bir çığlık;"* yani ilk üfürüş. O da en büyük korkudur.

« فُوَاق » Hamza ve Ali'ye göre damme iledir. Yani, fevak miktarı bir duruş bile olmaz, demektir.

« فَوَاقٍ » – *"Fevak"*; iki sağım arasındaki zamandır. Yani onun vakti geldiğinde bu kadar bir zaman bile gecikmez.

İbni Abbas (ra)'dan şöyle rivayet edilmiştir:

"Onun için dönüş ve tekrar yoktur."

Hasta iyileştiğinde kullanılan « اَفَاقَ »'dan gelmiştir. Devenin bir saatlik süt sağım aralığında süt memeye döner. İşte bunun tek bir üfürüş olduğunu kastetmektedir. Bu, ne ikilenir ne de reddolunur.

16 – "Rabbimiz! Bizim payımızı hesap gününden önce ver" dediler.

"Payımızı..." cennetteki payımızı demektir. Çünkü Nebi (as) Allah'ın, mü'minlere, cenneti vadettiğini zikretti. Onlar da alay yollu şöyle dediler:

"Ondaki nasibimizi bize acele ver."

Ya da *"vadettiğin azabtan nasibimizi acele ver"*, demektir.

﴿ وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ ﴾

"Senden azabı acele ile istiyorlar." [1] ayetinde olduğu gibi.

« قِطَّ » kelimesinin aslı, bir şeydeki paydır. Çünkü o, kestiğinde paydan bir parçadır. Bağış kâğıdına « قِطَّ » (pay denir) çünkü o bir kâğıt parçasıdır.

✿ ✿ ✿

[1] Hacc, 47; Ankebut, 53.

17. - 20. ÂYETLER

اصْبِرْ عَلٰى مَا يَقُولُونَ وَاذْكُرْ عَبْدَنَا دَاوُدَ ذَا الْأَيْدِ إِنَّهُ أَوَّابٌ ﴿١٧﴾ إِنَّا سَخَّرْنَا الْجِبَالَ مَعَهُ يُسَبِّحْنَ بِالْعَشِيِّ وَالْإِشْرَاقِ ﴿١٨﴾ وَالطَّيْرَ مَحْشُورَةً كُلٌّ لَهُ أَوَّابٌ ﴿١٩﴾ وَشَدَدْنَا مُلْكَهُ وَاٰتَيْنَاهُ الْحِكْمَةَ وَفَصْلَ الْخِطَابِ ﴿٢٠﴾

Meâli

17. *(Ey Muhammed!)* Onların söylediklerine sabret. Kulumuz Davud'u, o kuvvet sahibi zatı hatırla. Çünkü o, daima Allah'a yönelendi.

18. – 19. Doğrusu biz akşam sabah onunla beraber tesbih eden dağları, toplu halde kuşları onun emrine vermiştik. Herbiri O'na yönelmekteydi.

20. Onun hükümranlığını kuvvetlendirmiş, ona hikmet, açık ve güzel konuşma vermiştik.

Tefsiri

17 – (Ey Muhammed!) **Onların söylediklerine sabret. Kulumuz Davud'u, o kuvvet sahibi zatı hatırla. Çünkü o, daima Allah'a yönelendi.**

Senin hakkında söylediklerine sabret. Onlara karşı sabır ve eziyetlerine tahammül gösterme hususunda sorumlu kılındığın hususlarda hata etmekten nefsini koru. Davud'u ve onun Allah katındaki değerini hatırla. O bile nasıl da bir hataya düşmüştü de Allah'tan (cc) itabı görmüştü.

Kuvvet sahibi..." yani din hususunda kuvvetli. « أَيْد »'in din hususunda kuvvet olduğuna « انَّهُ أَوَّابٌ » – (o Allah'a yönelendi) yani *"o Allah'ın* (cc) *rızasını umandı"*, sözü delalet etmektedir. Bu kuvvet sahibi için talildir. Rivayet olunduğuna göre o bir gün oruç tutar bir gün yerdi. O da en zorlu oruçtu. Gece yarısı da kalkar (ibadet eder)di.

18– / 19– Doğrusu biz akşam sabah onunla beraber tesbih eden dağları, toplu halde kuşları onun emrine vermiştik. Her biri ona yönelmekteydi.

"Emri altına verdik." boyun eğdirdik. Denildi ki:

"Onların, onun emri altına verilmesi, onların dilediği yere dilediğinde onunla birlikte yürümesidir."

« يُسَبِّحْنَ », hal olarak « مُسَبِّحَاتٌ » – *"tesbih edenler oldukları halde"* manasınadır. « يُسَبِّحْنَ » kelimesini tesbihin dağlardan parça parça ve değişik hallerde meydana geldiğine delalet etsin diye « مُسَبِّحَاتٌ » kelimesine tercih etti. « بِالْعَشِيِّ وَالْأِشْرَاقِ » – *"gündüzün iki tarafında"* demektir. « عَشِيِّ », geceye kadar olan ikindi vaktidir. « إِشْرَاقِ » ise işrak vaktidir. O da güneşin ışık verdiği zamandır. Güneş aydınlatmadığı halde sen, *'güneş doğdu'* dersin.

İbni Abbas (ra)'dan şöyle rivayet dilmiştir:

"Duha namazının (vaktini) *ancak bu ayetle öğrendim."* Her taraftan toplanmış kuşları onun emri altına verdik.

İbni Abbas (ra) şöyle rivayet etmiştir:

"Davud tesbih getirdiğinde dağlar da tesbihle cevap verirdi. Kuşlar da onun yanına toplanır, tesbih ederlerdi. İşte onların toplanması budur."

"Her biri ona yönelmekteydi." dağlardan ve kuşlardan her biri Davud (as)'a yönelmekteydi. Yani onlardan her biri o tesbih getirdiği için tesbih getirirdi. Çünkü onlar, onun tesbihinden dolayı tesbih getiriyorlardı.

« مُسَبِّحٌ » – *"tesbih getiren"* yerine « أَوَّابٌ » kelimesini getirdi. Çünkü *"evvab"* çok çok tesbih eden, Allah'ı (cc) çok çok zikreden, tesbihe ve takdise devam eden demektir. Denildi ki:

« لَهُ »'deki zamir Allah'a (cc) aittir. Yani Davud (as), dağlar ve kuşlardan her biri Allah'a (cc) yönelir. Yani onlardan her biri, O'nu (cc) tesbih edendir, tesbihi tekrarlayandır.

20 – Onun hükümranlığını kuvvetlendirmiş, ona hikmet, açık ve güzel konuşma vermiştik.

Denildi ki: *"O mescidin etrafında geceliyor, otuz üç bin adamda onu koruyordu."*

"Hikmet", yani Zebur ve şeriat ilmi. Denildi ki:

"Hakka uyan her söz hikmettir."

« فَصْلَ الْخِطَابِ », yani hükmetme, düşmanlıkları bıraktırma ve hak ile batıl arasını ayırma ilmi.

« فَصْلٌ » – *"Fasl"*; iki şeyin arasını ayırmak demektir. Fasih söz için, « ضَرْبُ الأَمِيرِ » sözünde olduğu gibi manası açık anlaşılan manasına fasl denmiştir. Apaçık fasih söz; manası, konuşulan kimseye açık olan, karışık olmayan özlü sözdür. Fasl kelimesinin, « صَوْمٌ » – *"Oruç"* ve « زَوْرٌ » – *"yalan"* sözlerinde olduğu gibi fasleden, ayıran manasına olması da caizdir. « فَصْلَ الْخِطَابِ » sözüyle kastedilen, doğru ve yanlışın arasını, hak ile batılın arasını ayıran sözdür. O da; onun davalardaki hükümlerdeki, devlet işlerindeki ve istişarelerindeki sözüdür. Ali (ra)'den şöyle rivayet edilmiştir:

"O iddia sahibine delil, davalıya da yemin gerektiğine dair hükümdür."

O, *"hak ile batılın arasını ayırmaktan"*dır. Şabi'den şöyle rivayet edilmiştir:

"O, « امّا بَعْدُ » – 'bundan sonra' sözüdür".

"O" « امّا بَعْدُ » sözünü ilk önce söyleyendir. Önemli bir hususta konuşan kişi, Allah'ın (cc) zikri ve hamdiyle başlar. Söylemek istediği maksada gelmek istediğinde de onunla Allah'ın (cc) zikrinin arasını « امّا بَعْدُ » sözü ile ayırır.

❁ ❁ ❁

21. – 25. ÂYETLER

وَهَلْ اَتٰيكَ نَبَؤُا الْخَصْمِۢ اِذْ تَسَوَّرُوا الْمِحْرَابَۙ ﴿٢١﴾ اِذْ دَخَلُوا
عَلٰى دَاوُ۫دَ فَفَزِعَ مِنْهُمْ قَالُوا لَا تَخَفْۚ خَصْمَانِ بَغٰى بَعْضُنَا
عَلٰى بَعْضٍ فَاحْكُمْ بَيْنَنَا بِالْحَقِّ وَلَا تُشْطِطْ وَاهْدِنَٓا اِلٰى سَوَٓاءِ
الصِّرَاطِ ﴿٢٢﴾ اِنَّ هٰذَٓا اَخ۪ي لَهُ تِسْعٌ وَتِسْعُونَ نَعْجَةً وَلِيَ نَعْجَةٌ
وَاحِدَةٌ فَقَالَ اَكْفِلْنِيهَا وَعَزَّن۪ي فِي الْخِطَابِ ﴿٢٣﴾ قَالَ لَقَدْ
ظَلَمَكَ بِسُؤَالِ نَعْجَتِكَ اِلٰى نِعَاجِه۪ۜ وَاِنَّ كَث۪يرًا مِنَ الْخُلَطَٓاءِ
لَيَبْغ۪ي بَعْضُهُمْ عَلٰى بَعْضٍ اِلَّا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
وَقَل۪يلٌ مَا هُمْۜ وَظَنَّ دَاوُ۫دُ اَنَّمَا فَتَنَّاهُ فَاسْتَغْفَرَ رَبَّهُ وَخَرَّ رَاكِعًا
وَاَنَابَ ۩ ﴿سجده﴾ ﴿٢٤﴾ فَغَفَرْنَا لَهُ ذٰلِكَۜ وَاِنَّ لَهُ عِنْدَنَا لَزُلْفٰى
وَحُسْنَ مَاٰبٍ ﴿٢٥﴾

Meâli

21. – 22. *(Ey Muhammed!)* sana davacıların haberi ulaştı mı? Mâbedin duvarına tırmanıp Davud'un yanına girmişlerdi de Davud onlardan ürkmüştü. "Korkma, biz birbirine hasım iki davacıyız. Aramızda adaletle hükmet. Haksızlık etme, bizi doğru yolun ortasına götür" dediler.

23. *(İçlerinden biri)*: "Bu kardeşimin doksan dokuz koyunu var. Benimse bir tek koyunum var. Böyle iken, "onu da bana ver" dedi ve tartışmada beni yendi."

24. Davud: "Andolsun ki senin koyununu kendi koyunlarına katmak istemekle sana haksızlıkta bulunmuştur. Doğrusu ortakçıların çoğu birbirlerinin haklarına tecavüz ederler. Yalnız iman edip de iyi işler yapanlar müstesna. Bunlar ne kadar da az." dedi. Davud, kendisini denediğimizi sandı da Rabbinden mağfiret dileyerek eğilip secdeye kapandı, tevbe edip Allah'a yöneldi.

25. Böylece onu bağışladık. Yanımızda onun yüksek bir makamı ve güzel bir geleceği vardır.

Tefsiri

21– / 22– (Ey Muhammed!) **Sana davacıların haberi ulaştı mı? Mâbedin duvarına tırmanıp Davud'un yanına girmişlerdi de Davud onlardan ürkmüştü. "Korkma, biz birbirine hasım iki davacıyız. Aramızda adaletle hükmet. Haksızlık etme, bizi doğru yolun ortasına götür" dediler.**

"Sana davacıların haberi ulaştı mı?" Bunun zahiri sorudur. Manası ise; onun şaşkınlık veren haberlerden oluşuna delalettir.

« خَصْمُ» ve « خُصَمَاءُ » te'kid için de çoğul içinde kullanılır. Çünkü o, aslen mastardır. « خَاصَمَهُ خَصْمًا » – *"Onunla nizalaştı, kavgalaştı"* dersin.

« إِذْ » hazfedilmiş bir fiil ile mansubtur. Takdiri; *"Davacıların davalaştığı haber sana ulaştı mı?"* şeklindedir. Ya da « الْخَصْمُ » kelimesiyle mansuptur. Çünkü onda fiil manası vardır.

"Mabede tırmandılar." Onun duvarına tırmandılar ve mabede girdiler. « السُّورُ », yüksek duvardır. « مِحْرَابُ » oda ya da mescid ya da mescidin ön tarafıdır. İkinci « إِذْ » birinciden bedeldir.

Rivayete göre Allah'u Teâlâ, ona insan şeklinde iki melek gönderdi. Onun yanına girmeyi istediler. Ancak O'na (as), onun ibadet gününde gelmişlerdi. Muhafızlar onları içeri girmekten menettiler. Onlar da mabedin duvarına tırmandılar. Ancak yanına vardıklarında onların farkına vardı. Onlardan korktu. Çünkü onlar mahkeme gününün dışında

mabede gelmişlerdi, etrafındaki muhafızlar da kimsenin girmesine müsaade etmiyorlardı.

« خَصْمَانِ » hazfedilmiş bir mübtedanın haberidir. Yani *"biz iki hasımız"* demektir. Birimiz diğerine karşı zulmetti. *"Aramızda adaletle hükmet, haksızlık etme"* haksızlığa sapma. Bu haddi aşmak ve hakkı çiğnemektir. *"Bizi yolun ortasına götür."* bizi düzgün yola, doğru yola irşad et. Bundan maksat hakkın kendisine, özüne ilet demektir.

Rivayete edildiğine göre, Hz. Davud (as) devrinde yaşayan insanlardan biri, diğerinin hanımını görüp beğendiğinde onu kendisi için boşamasını ondan isterdi. Onların böyle bir yardımlaşma adetleri vardı. Ensar da muhacire karşı böyle bir yardımda bulunmuştu. Davud (as), Urya'dan hanımını boşamasını istemiştir. Urya da kendisini reddetmekten utandığı için bunu yapmıştı. Davud (as) da onunla evlenmişti.

O Süleyman (as)'ın annesidir. Ona şöyle denildi:

"Makamının büyüklüğüne ve hanımlarının çokluğuna rağmen bir tek hanımı olan bir adamın hanımını istememeliydin. Bilakis sana gereken arzunu dizginlemek, nefsini kahretmek ve sınandığın şeye sabretmekti."

Denildi ki:

"Onu Urya nişanladı, sonra da Davud (as) nişanladı, o da onu tercih etti. Hanımlarının çokluğuna rağmen mü'min kardeşinin nişanlısını nikahlaması onun zellesiydi."

Davud (as)'ın Urya'yı defalarca Belka savaşına gönderdiği, hanımını almak için öldürülmesini istediği şeklinde hikâye edilen şeyin, değil peygamberlerin büyüklerinden birine, salah ehli Müslümanlardan birine bile isnad edilmesi layık değildir.

Ali (ra) şöyle demiştir:

"Sizden kim, Davud (as)'ın hikayesini kıssacıların anlattığı şekilde anlatırsa ona yüz altmış değnek vururum."

Bu peygamberlere karşı iftira edenlerin haddidir. Rivayete göre bunu Ömer b. Abdulaziz (rhm) anlattı. Yanında hak ehlinden biri vardı da bu anlatılanı yalanladı, şöyle dedi:

– *Eğer hikâye Allah'ın kitabında olduğu gibi ise onun hilafına gidilmesi caiz değildir. Ve o ondan başkasının denilmesinden de yücedir. Eğer bu*

söylenildiği gibi ise ve Allah, peygamberinin (zellesini) örtmek için bundan bahsetmediyse o zamanda bunun açıklanması caiz değildir. Bunun üzerine Ömer b. Abdulaziz (rhm) şöyle dedi:

– *Bu sözü işitmek, bana güneşin üzerine doğduğu şeylerden daha hayırlıdır.*

Allah'u Teâlâ'nın onun kıssasıyla verdiği misal, onun kadının kocasından, hanımını kendi lehine boşamasını istemesi delalet etmektedir, başka birşeye değil. Bu daha fazla azarlama içerdiğinden temsil ve tariz yoluyla söylenmiştir. Açık açık söylenmemiştir. Çünkü düşünmek, onu tariz olunan şeyi anlamaya sevkettiğinde bu açık açık söylemeyi terketmek suretiyle güzel ahlak (kurallarına) riayet ettiğinden daha tesirli ve daha kalıcı olur. Ondaki etkisini de daha büyük kılar.

23 – (İçlerinden biri:) **"Bu kardeşimin doksan dokuz koyunu var. Benimse bir tek koyunum var. Böyle iken 'onu da bana ver' dedi ve tartışmada beni yendi."**

« أَخِي » kelimesi « هَذَا »'dan bedeldir. Ya da « إِنَّ »'nin haberidir. Kastolunan din kardeşliğidir. Ya da sadakat ve ülfet kardeşliği, ya da ortaklık ve birliktelik kardeşliğidir. Nitekim ayet-i kerime de:

"Birlikte olanların birçoğu..." şeklinde buyurulmuştur.

Hafs'a göre « وَلِيَ » şeklindedir. *"Koyun"* kadından kinayedir. Bu, meselenin tasviri ve temsili olunca, meleklerin, kendilerini misal göstermesi uygunsuz olmaz. Senin, *"Benim kırk koyunum var, senin de kırk koyunun var. Onları birbirine karıştırdık. Kırktan ikinize* (zekât olarak) *ne azı ne de çoğu yoktur."* dediğin gibi.

"Onu da bana ver" beni ona sahip kıl. Bunun hakikati, elimin altındakilere baktığım gibi onu da bakmaya beni yetkili kıl, şeklindedir.

İbni Abbas (ra)'dan şöyle rivayet edilmiştir:

"Onu benim kiflim, yani nasibim kıl."

« عَزَّنِي», *'beni yendi'*, demektir. « عَزَّهُ – يَعُزُّهُ » – *"ona karşı galebe çaldı, onu yendi"* denir. *"Tartışmada..."*, yani *"O, delil getirme hususunda benden daha güçlüydü." "Tartışma"* sözüyle, delil getiren, müca-

dele eden kişinin tartışmasını kastetmiştir. Ya da kadını ben nişanladım, o da nişanladı. Sonunda o, beni nişan hususunda yendi, bana galebe çaldı. Şöyle ki; benden önce onunla o evlendi, demeyi kastetti. Temsil şöyledir:

"Urya'nın, Davud (as) ile olan kıssası, tek bir koyunu olan ve ortağının da doksandokuz koyunu olan adamın kıssasıyla temsil getirilmiştir. Arkadaşı yüzü tamamlayanı da istemiş, ortağının koyununa göz dikmiştir. Ondan onu mülkünden çıkarmasını istemiş, bu hususta maksadına ulaşmak içinde hırsla tartışmıştır. Bu hükmettiği şeyle, 'andolsun ki senin koyununu kendi koyunlarına katmak istemekle, sana haksızlıkta bulunmuştur.' sözüyle hükmetmesi için ona müracaat etmeleri şeklinde idi. Taki kendi hükmüyle kendisine karşı delil getirilmiş olsun."

24 - Davud: "Andolsun ki senin koyununu kendi koyunlarına katmak istemekle sana haksızlıkta bulunmuştur. Doğrusu ortakçıların çoğu birbirlerinin haklarına tecavüz ederler. Yalnız iman edip de iyi işler yapanlar müstesna. Bunlar ne kadar da az." dedi. Davud, kendisini denediğimizi sandı da Rabbinden mağfiret dileyerek eğilip secdeye kapandı, tevbe edip Allah'a yöneldi.

Bu, hazfedilmiş bir yeminin cevabıdır. Bunda ortağının fiilini inkâr vardır. « سُؤَالِ », mastardır. Mef'ule muzaftır. İzafet manasını içermektedir. İkinci bir mefule müteaddi kılınmıştır. Sanki şöyle denilmiştir:

"Sormak ve istemek suretiyle senin koyununu kendi koyunlarına katmakla sana zulmetmiştir."

Hasmı bunu kabul edince diğeri de zulmü gerçekleştirmiş oldu. Ancak bu Kur'an'dan hikâye olunmadı. Çünkü bu, bilinmektedir. Onun şöyle dediği rivayet olundu:

– *Ben onu ondan almak ve koyunlarını yüze tamamlamak istiyorum.* Davud şöyle dedi:

– *Bunu arzularsan senin şuralarına şuralarına* -burun ve alın tarafına işaret etti- *vururuz.* Bu sefer şöyle dedi:

– *Ey Davud! Şuralarına şuralarına vurulmaya daha layık olan sensin. Sen şöyle şöyle yaptın.* Daha sonra Davud (as) baktı. Kimseyi göremedi. Kendisi hakkında gerçekleşen şeyi anladı.

« خُلَطَاءُ », *"ortaklar, arkadaşlar"*, demektir. İstisna edilen istisna edildiği şeyin cinsindendir, mansubtur. İstina edildiği « بَعْضُهُمْ »'dur. « مَا » ibham içindir. « هُمْ », mübtedadır. «قَلِيلٌ » onun haberidir.

"Sandı" yani bildi ve yakinen inandı. Onun için istiare olundu. Çünkü zatını galip ilme köprü kurar. Davud (as), onu sınadığımızı anladı da zellesinden dolayı Rabbine istiğfar getirdi, secdeye kapandı. Yani Allah (cc) için secde ederek yüzü üzere kapandı. Bunda namazda rukuunun niyet ettiğinde secde yerine geçeceğine dair delil vardır. Çünkü istenen bu tilavetin yanında tevazuya uygun olanı göstermektedir. Na-mazdaki ruku bu ameli işler. Namazın dışında ki ruku ise bunun hılafınadır.

« أَنَابَ », *"Allah'a tevbe ile yöneldi."* demektir. Denildi ki:

"O kırk gün kırk gece secde halinde kaldı. Farz namazlar dışında hiçbirşey için başını kaldırmadı. Gözyaşı dinmedi. Öyle ki, gözyaşından dolayı otlar bitti. İçtiği suyun üçte biri de gözyaşıydı."

25 - Böylece onu bağışladık. Yanımızda onun yüksek bir makamı ve güzel bir geleceği vardır.

Onun zellesini bağışladık. Katımızda onun için yakınlık ve güzel bir dönüş yeri vardır. O da cennettir.

❁ ❁ ❁

26. ÂYET

يَا دَاوُدُ إِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِي الْأَرْضِ فَاحْكُمْ بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوٰى فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ إِنَّ الَّذِينَ يَضِلُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ بِمَا نَسُوا يَوْمَ الْحِسَابِ ﴿٢٦﴾

Tefsiri

26. Ey Davud! Biz seni yeryüzünde halife yaptık. O halde insanlar arasında hak ve adaletle hükmet. Heva ve hevese uyma. Yoksa bu, seni Allah'ın yolundan saptırır. Doğrusu Allah'ın yolundan sapanlara hesap gününü unutmalarına karşılık çetin bir azap vardır.

Yani yeryüzündeki hâkimiyeti sana verdik. Ya da seni, senden önceki, hakkı ayakta tutan peygamberlere halife kıldık, demektir. Bunda, tevbeden sonraki halinin, önceki hal üzere devam ettiğine, değişmediğine delil vardır. İnsanlar arasında hakla, yani Allah'ın (cc) hükmüyle hükmet. Çünkü sen O'nun (cc) halifesi oldun. Ya da adaletle hükmet, demektir.

"Heva ve hevese uyma." yani yargılarken nefsine uyma, demektir. Yoksa o heva ve heves seni, Allah (cc) yolunda saptırır.

"Allah'ın yolu" O'nun dinidir. *"Hesap gününü unutmalarına karşılık..."* yani hesap gününü unutmaları sebebiyle.

27. - 29. ÂYETLER

وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا بَاطِلًا ذٰلِكَ ظَنُّ
الَّذِينَ كَفَرُوا فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مِنَ النَّارِ ﴿٢٧﴾ أَمْ نَجْعَلُ
الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَالْمُفْسِدِينَ فِي الْأَرْضِ أَمْ
نَجْعَلُ الْمُتَّقِينَ كَالْفُجَّارِ ﴿٢٨﴾ كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ مُبَارَكٌ
لِيَدَّبَّرُوا اٰيَاتِهِ وَلِيَتَذَكَّرَ أُولُوا الْأَلْبَابِ ﴿٢٩﴾

Meâli

27. Göğü, yeri ve ikisi arasındakileri boş yere yaratmadık. Bu inkar edenlerin zannıdır. Bu yüzden inkar edenlere ateşten bir helâk vardır.

28. Yoksa biz iman edip de iyi işler yapanları, yeryüzünde bozgunculuk yapanlar gibi mi tutacağız? Veya Allah'tan korkanları yoldan çıkanlar gibi mi sayacağız?

29. *(Ey Muhammed!)* sana bu mübarek kitabı, ayetlerini düşünsünler ve aklı olanlar öğüt alsınlar diye indirdik.

Tefsiri

27 – Göğü, yeri ve ikisi arasındakileri boş yere yaratmadık. Bu inkâr edenlerin zannıdır. Bu yüzden inkâr edenlere ateşten bir helâk vardır.

Göğü, yeri ve ikisi arasındaki mahlûkatı, hikmetsizce boş bir yaratışla yaratmadık. Ya da batılla uğraşanlar, eğlenenler olarak yaratmadık, demektir.

﴿ وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا لَاعِبِينَ ﴾

"Göğü, yeri ve arasındakileri oyuncular** (işi, eğlencesi) **olarak yaratmadık." [2] ayetinde olduğu gibi.

Onun takdiri, *'batıl sahibi'*, şeklindedir. Ya da *'abes olarak'*, demektir ki; *"batıl"* sözü onun yerine konulmuştur. Yani, *"O ikisi ve arasındakileri abes olarak, eğlence olsun diye yaratmadık, lakin apaçık hak için yarattık."*, demektir. O (hak) da: *"Biz nefisleri yarattık, onlara aklı emanet ettik. Onlara güç verdik. Hastalıklarını bertaraf ettik. Sonra onları teklifle büyük menfaatlere sevkettik. Onlar için amellerine göre bir akibet ve karşılık hazırladık"*dır.

« ذَلِكَ » onların boş yere yarattığı (şeklindeki görüşlerine) işarettir. « ظَنُّ » zannedilen manasınadır. Yani onların hikmet için değil de boş yere yaratıldığı inkâr edenlerin zannıdır. Onlar:

﴿ وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللّٰهُ ﴾

"Onlara gökleri ve yeri kim yarattı diye sorarsan elbette 'Allah' diyecekler..." ayetinde olduğu gibi.

O'nun (cc), gökleri, yeri ve arasındakileri yarattığını kabul etmelerine rağmen, O'nun (cc) onları hikmet icabı değil de boş yere yarattığını zannedenler olarak nitelendirildiler. Çünkü onların, dirilişi, hesabı, sevabı ve cezayı inkârları, onların boş yere yaratıldığına götürdüğünden sanki bunu zannediyorlar ve bunu söylüyorlarmış gibi nitelendirildiler. Çünkü ceza, âlemin yaratılışındaki hikmetin gerektiği şeydir. Onu inkâr eden âlemin yaratılışındaki hikmeti de inkâr etmiştir.

28 - Yoksa biz iman edip de iyi işler yapanları, yeryüzünde bozgunculuk yapanlar gibi mi tutacağız? Veya Allah'tan korkanları yoldan çıkanlar gibi mi sayacağız?

« أَمْ » munkatıadır. Soruda inkâr manası vardır. Kastedilen, eğer kâfirlerin dediği gibi ceza olmasaydı iyilik yapanla kötülük yapanın,

[2] Enbiya, 16.

takva sahibiyle günahkârın durumu eşit olacaktı. Bunların arasını eşitleyen de hikmet sahibi değil, anlayışsız biridir.

29 - (Ey Muhammed!) **sana bu mübarek kitabı, ayetlerini düşünsünler ve aklı olanlar öğüt alsınlar diye indirdik.**

Bu Kur'an sana indirdiğimiz mübarek bir kitaptır. « مُبَارَكٌ » ikinci bir sıfattır. « لِيَدَّبَّرُوا »'nun aslı, « لِيَتَدَبَّرُوا »'dur. Bu şekilde de okunmuştur. Manası; *"onlar hakkında düşünsünler de o* (kitaptaki) *şeylere vakıf olsunlar ve onlarla amel etsinler diye..."*, şeklindedir.

Hasan'dan şöyle rivayet edilmiştir:

"Bu Kur'an'ı onun tevilini bilmeyenler köleler ve çocuklar da okudular. Harflerini ezberlediler (ancak) *manalarını zayi ettiler."*

Yezid'e göre iki « ت »'den birinin hazfedilmesi suretiyle muhatab sigası olarak « لِتَدَبَّرُوا » şeklindedir. *"Aklı olanlar öğüt alsınlar"* diye.

❁ ❁ ❁

30. – 33. ÂYETLER

وَوَهَبْنَا لِدَاوُدَ سُلَيْمٰنَ ۚ نِعْمَ الْعَبْدُ ۖ إِنَّهُ أَوَّابٌ ۖ ﴿٣٠﴾ إِذْ عُرِضَ عَلَيْهِ بِالْعَشِيِّ الصَّافِنَاتُ الْجِيَادُ ۙ ﴿٣١﴾ فَقَالَ إِنِّي أَحْبَبْتُ حُبَّ الْخَيْرِ عَنْ ذِكْرِ رَبِّي ۚ حَتَّى تَوَارَتْ بِالْحِجَابِ ۟ ﴿٣٢﴾ رُدُّوهَا عَلَيَّ ۖ فَطَفِقَ مَسْحًا بِالسُّوقِ وَالْأَعْنَاقِ ﴿٣٣﴾

Meâli

30. Biz, Davud'a, Süleyman'ı verdik. *(Süleyman)* ne güzel bir kuldu. Doğrusu o, daima Allah'a yönelirdi.

31. Akşama doğru kendisine üç ayağının üzerinde durup bir ayağını yere diken çalımlı ve safkan koşu atları sunulmuştu.

32. – 33. Süleyman, "Gerçekte ben mal sevgisine, Rabbimi anmayı sağladığı için düştüm." dedi. Nihayet bu atlar perdenin arkasında gizlendiler. "Onları bana getirin" dedi. Bacaklarını ve boyunlarını sıvazlamaya başladı.

Tefsiri

30 – Biz, Davud'a, Süleyman'ı verdik. (Süleyman) **ne güzel bir kuldu. Doğrusu o, daima Allah'a yönelirdi.**

"O ne güzel bir kuldu." yani Süleyman (as). Davud (as) olduğu da denildi. Bu kesin değildir. Çünkü methedilen hazfedilmiştir. *"O daima Allah'a yönelirdi."* övülen biri olmasını da Allah'a (cc) yönelen biri olmasına bağladı. Yani Allah'u Teâlâ'ya çok çok yönelen biri olmasına.

31 – Akşama doğru kendisine üç ayağının üzerinde durup bir ayağını yere diken çalımlı ve safkan koşu atları sunulmuştu.

"Kendisine..." Süleyman (as)'a.

« الصَّافِنَاتُ », "Üç ayağı üzerinde duran diğerini de tırnağı üzerine basan" atlardır.

« الْجِيَادُ » hızlı demektir. « جَوَادٌ »'un çoğuludur. Çünkü o suratle gider. Onları, bir ayağını tırnağı üzere dikip diğer üç ayağı üzerine durmakla vasfetti. Çünkü bu cinsi bozuk atlarda olmaz. Safkan Arap atlarında olur.

Denildi ki: *"Onları, onların duruş ve koşu hallerindeki iki güzel vasfını bir arada zikretmek için bir ayağını tırnağı üzere dikip diğer üç ayağı üzerine durmakla ve süratle koşmakla vasıflandırdı. Yani durduklarında sakindirler. Yerlerinde sabittirler. Koştuklarında da süratlidirler, hafiftirler."*

Denildi ki: « جِيَاءٌ », *"boynu uzun"*, demektir. « جِيدٌ »'den gelmektedir. Rivayete göre Süleyman (as) Şam ve Nusayb'in halkına karşı gaza etti de (onlardan) bin at ele geçirdi. Denildi ki:

"Onlar ona babasından miras kalmıştı. Babası da onları Amelika'dan ele geçirmişti." Denildi ki:

"Onlar denizden çıkmıştı. Kanatları da vardı. (Süleyman (as)) *bir gün öğle namazını kıldıktan sonra sandalyesine oturdu ve onların kendisine gösterilmelerini emretti. Atlar ona gösterilirken güneş battı.* (Süleyman (as)) *ikindiyi kaçırmıştı. Hâlbuki o ona farzdı. İkindiyi kaçırdığından dolayı üzüldü ve onların tekrar getirilmelerini emretti. Onları Allah (cc) için bağışladı. Geriye yüz tane kaldı. İnsanların elinde olan safkan Arap atları onların neslinden gelenlerdir."*

Denildi ki: *"O (as), onları boğazlayınca Allah (cc), ona onlardan daha hayırlısını emriyle hareket eden rüzgârı verdi."*

32– / 33– Süleyman, "Gerçekte ben mal sevgisine, Rabbimi anmayı sağladığı için düştüm." dedi. Nihayet bu atlar perdenin arkasında gizlendiler. "Onları bana getirin" dedi. Bacaklarını ve boyunlarını sıvazlamaya başladı.

Yani at sevgisini Rabbimin zikrinden dolayı tercih ettim.

Zeccac'dan bu şekilde rivayet edilmiştir.

« أَحْبَبْتُ », *'tercih ettim'*, manasındadır.

﴿ فَاسْتَحَبُّوا الْعَمٰى عَلَى الْهُدٰى ﴾

"Hidayete karşı körlüğü tercih ettiler." [3] ayetinde olduğu gibi.

« عَنْ », « عَلٰى » manasınadır. *'Atlar'*, hayır olarak adlandırıldı. Sanki onlar kendilerine hayır tealluk ettiğinden dolayı hayrın kendisi gibidir. Nebi (as)'ın:

"Atların alınlarına kıymate dek hayır bağlanmıştır." sözünde olduğu gibi.

Ebu Ali « أَحْبَبْتُ », *oturdum*, manasınadır demiştir. « اِحْبَابُ الْبَعِيرِ » – *"Devenin oturuşu."* kelimesinden gelmektedir.

« خَيْرِ » mal demektir. « حُبَّ » mefulun lehtir. Mefule muzaftır. *"Gözden kaybolunca..."* Yani: Güneş gözden kaybolunca... Zamirin güneşe ait olduğuna delalet eden şey, öğleden sonra kelimesinin zikrinin geçmesidir. Zamir için daha önce zikrinin geçmiş olması ya da delilin zikrinin geçmiş olması gerekmektedir. Ya da zamir « صَافِنَاتُ » (üç ayağının üzerinde durup bir ayağını yere diken atlar) kelimesine aittir. Yani onlar, gecenin örtüsüyle, ani karanlık sebebiyle gözden kayboldukларında, şeklindedir.

"Onları bana getirin..." Yani meleklere *"ikindiyi kılmam için güneşi bana geri getirin"* dedi. Güneş geri getirildi ve o ikindiyi kıldı. Ya da Safkan atları geri getirin, demektir.

"Bacaklarını ve boyunlarını sıvazlamaya başladı." yani kılıçla onların boyunlarını sıvazlamaya yani kesmeye başladı. Çünkü onlar,

---

[3] Fussılet, 17.

namazdan alıkoymuştu. « اَلسُّوق », « دَارٌ » ve « دُورٌ » da olduğu gibi « سَاقٌ » kelimesinin çoğuludur. Birinin boynu vurulduğunda « مُسِحَ عِلاَوَتُهُ» – *“başı meshedildi”* dersin. Ciltci kitabın etrafını bıçağıyla kestiğinde « مَسَخَ الْمُسَفِّرُ الْكِتَاب » – *“ciltci kitabı traşladı”* dersin.

Denildi ki:

“O (as) bunu namaza keffaret olsun diye ya da güneşin geri dönüşüne şükür olsun diye yaptı. Onun şeriatında atlar yeniliyordu. Bu sebeple bu, itlaf olmadı.”

Denildi ki: *“O, onların eliyle güzellikle ve beğenerek meshetti.”*

❁ ❁ ❁

34. – 40. ÂYETLER

وَلَقَدْ فَتَنَّا سُلَيْمٰنَ وَاَلْقَيْنَا عَلٰى كُرْسِيِّه۪ جَسَدًا ثُمَّ اَنَابَ ﴿٣٤﴾
قَالَ رَبِّ اغْفِرْ ل۪ي وَهَبْ ل۪ي مُلْكًا لَا يَنْبَغ۪ي لِاَحَدٍ مِنْ بَعْد۪يۚ
اِنَّكَ اَنْتَ الْوَهَّابُ ﴿٣٥﴾ فَسَخَّرْنَا لَهُ الرّ۪يحَ تَجْر۪ي بِاَمْرِه۪ رُخَٓاءً
حَيْثُ اَصَابَۙ ﴿٣٦﴾ وَالشَّيَاط۪ينَ كُلَّ بَنَّٓاءٍ وَغَوَّاصٍۙ ﴿٣٧﴾ وَاٰخَر۪ينَ
مُقَرَّن۪ينَ فِي الْاَصْفَادِ ﴿٣٨﴾ هٰذَا عَطَٓاؤُ۬نَا فَامْنُنْ اَوْ اَمْسِكْ بِغَيْرِ
حِسَابٍ ﴿٣٩﴾ وَاِنَّ لَهُ عِنْدَنَا لَزُلْفٰى وَحُسْنَ مَاٰبٍ ﴿٤٠﴾

Meâli

34. Andolsun ki biz Süleyman'ı imtihan ettik. Tahtının üzerine bir ceset bıraktık, sonra yine o eski haline döndü.

35. Süleyman, "Rabbim beni bağışla, bana benden sonra kimsenin ulaşamayacağı bir hükümranlık ver. Şüphesiz ki sen, daima bağışta bulunansın." dedi.

36. – 38. Bunun üzerine Biz de, istediği yere onun emriyle kolayca giden rüzgarı, bina kuran ve dalgıçlık yapan şeytanları, demir halkalarla bağlı diğer yaratıkları onun emrine verdik.

39. "İşte bizim bağışımız budur. İster ver, ister tut, hesapsızdır *(dedik.)*"

40. Doğrusu onun, bizim katımızda büyük bir değeri ve güzel bir yeri vardır.

Tefsiri

34 - Andolsun ki biz Süleyman'ı imtihan ettik. Tahtının üzerine bir ceset bıraktık, sonra yine o eski haline döndü.

"Süleyman'ı imtihan ettik." O'nu (as) denedik. *"Tahtının üzerine..."* saltanat tahtının üzerine.

"Sonra o eski haline döndü." O Allah'a (cc) yöneldi, ona döndü. Denildi ki:

"Süleyman yirmi yıl hüküm sürdükten sonra imtihan edildi. İmtihan edildikten sonra da yirmi yıl hüküm sürdü. Onun imtihanı şöyle idi:

Onun bir oğlu olmuştu. Şeytanlar:

- 'Eğer yaşarsa onu alaya almaktan geri durmayacağız, yolumuz onu öldürmek ya da delirtmektir'. dediler. Süleyman (as) bunu öğrendi. Ona, şeytanlardan bir zarar gelmesinden korkarak bulutların arasında saklıyor, orada terbiye ediyordu. Çocuğunu, tahtının üzerinde ölü olarak buldu da Rabbine tevekkül etmediği hususundaki zellesinin farkına vardı."

Nebi (sav) den şöyle riayet edilmiştir:

"Süleyman:

- 'Bu gece yetmiş hanımı gezeceğim. Onlardan her biri Allah yolunda cihad edecek bir süvari doğuracak.' dedi. «Allah dilerse» demedi. Onları gezdi. Ancak onlardan sadece biri hamile kaldı. O da yarım bir çocuk doğurdu. O tahtı üzerindeyken onun kucağına kondu. Muhammed'in nefsini kudret elinde tutana yemin olsun ki eğer «inşallah» deseydi onların tamamı Allah yolunda süvariler olarak cihad edeceklerdi." [4]

Yüzük, şeytan ve Süleyman (as)'ın evinde puta ibadetle ilgili rivayet edilen haberler yahudilerin uydurmalarındandır.

35 - Süleyman, "Rabbim beni bağışla, bana, benden sonra kimsenin ulaşamayacağı bir hükümranlık ver. Şüphesiz ki sen, daima bağışta bulunansın." dedi.

Peygamberlerin ve salihlerin, istiğfarı duaya takdim etmeleri âdetine göre istiğfarı mülk ve saltanat talebi üzerine takdim etti.

---

[4] Buhari, 3424.

"Kimsenin ulaşamayacağı..." kimseye kolay gelmeyen, mümkün olmayan. *"Benden sonra kimseye..."* Benden başkasına...

Medine ekolü ve Ebu Amr'a göre « بَعْدِيَ » şeklinde « ى »'nın üstünüyledir. Bu vasfı, haset için değil, kendisi için bir mucize olsun diye istedi. Ondan dönünce rüzgâr ve şeytanlar onun emrine verildi. Mucize de harikulade olmayınca mucize olmaz.

36– / 38– Bunun üzerine bizde, istediği yere onun emriyle kolayca giden rüzgârı, bina kuran ve dalgıçlık yapan şeytanları, demir halkalarla bağlı diğer yaratıkları onun emrine verdik.

Ebu Cafer'e göre « رِيَاحَ » şeklindedir. « تَجْرِى » kelimesi « رِيحَ »'den haldir.

"Onun emriyle..." Süleyman (as)'ın emriyle...

« رُخَاءً », sarsmadan, yumuşak bir şekilde güzelce, demektir. « تَجْرِى »'nin zamirinden haldir. « حَيْثُ », « تَجْرِى »'nin zarfıdır.

"İstediği yere..." kastettiği, dilediği yere. Araplar « اَصَابَ الصَّوَابَ فَاَخْطَاَ الْجَوَابَ » – *"Doğruyu arzuladı ancak cevabı tutturamadı."* derler.

« اَلشَّيَاطِينَ » kelimesi « اَلرِّيحَ » üzerine atıftır. Yani, şeytanları onun emrine verdik, demektir. « كُلَّ بَنَّاءٍ » kavli « اَلشَّيَاطِينَ »'den bedeldir. Onlar, onun için dilediği şekilde binalar yapıyorlardı.

"Dalgıçlık yapan şeytanlar..." Onlar, ona inci çıkarmak için denize dalıyorlardı. O denizden ilk inci çıkarandır. Mana: *"Bina kuran ve dalgıçlık yapan her şeytanı onun emrine verdik"*, şeklindedir.

« وَاٰخَرِينَ » kelimesi « كُلَّ بَنَّاءٍ » üzerine atıftır. Bedel hükmüne dâhildir.

"Demir halkalarla bağlı..." azılı şeytanlar cezalandırılmak ve fesat işlemekten menedilmek için, bukağılar ve halkalar içinde birbirlerine bağlanıyorlardı. « اَلصَّفَدُ » bu kişiyi bağlar. Ali (ra)'ın sözü de bundandır:

"Sana iyilik eden seni esir almıştır. Sana eziyet veren ise seni azad etmiştir."

39 – İşte bizim bağışımız budur. İster ver, ister tut, hesapsızdır" (dedik).

Saltanat, mal ve kuvvetten yana sana bu verdiklerimiz, bizim bağışımızdır. Ondan dilediğini ver. « فَامْنُنْ » kelimesi « مِنَّة »'den gelmektedir. O da, bağış, hibe, demektir.

"İster tut..." bağış yapma. Başkasının hilafına verdiğinde sevap kazanır, vermediğinde de günaha girmezdi.

« بِغَيْرِ حِسَابٍ », « عَطَاؤُنَا »'ya tealluk etmektedir. Denildi ki:

"O haldir. Yani bu bizim miktarı takdir olunamayacak kadar çok sayıdaki bağışımızdır. Ya da bu, emre verme bizim bağışımızdır. Şeytanlardan dilediğine yol vermekte iyilikte bulun. Ya da onlardan dilediğini hesap vermeksizin bukağılarında tut. Yani bu hususta sana hesap verme (sorumluluğu) *yoktur."*

40 – Doğrusu onun, bizim katımızda büyük bir değeri ve güzel bir yeri vardır.

« لَزُلْفَى » kelimesi « إِنَّ »'nin ismidir. Haberi « لَهُ »'dur. « عِنْدَ »'deki amil haberdir.

41. – 44. ÂYETLER

وَاذْكُرْ عَبْدَنَا أَيُّوبَ إِذْ نَادٰى رَبَّهُ أَنِّى مَسَّنِىَ الشَّيْطَانُ بِنُصْبٍ وَعَذَابٍ ﴿٤١﴾ اُرْكُضْ بِرِجْلِكَ هٰذَا مُغْتَسَلٌ بَارِدٌ وَشَرَابٌ ﴿٤٢﴾ وَوَهَبْنَا لَهُ أَهْلَهُ وَمِثْلَهُمْ مَعَهُمْ رَحْمَةً مِنَّا وَذِكْرٰى لِأُولِى الْأَلْبَابِ ﴿٤٣﴾ وَخُذْ بِيَدِكَ ضِغْثًا فَاضْرِبْ بِهِ وَلَا تَحْنَثْ إِنَّا وَجَدْنَاهُ صَابِرًا نِعْمَ الْعَبْدُ إِنَّهُ أَوَّابٌ ﴿٤٤﴾

Meâli

41. *(Ey Muhammed!)* Kulumuz Eyyub'u da an. O, Rabbine nida etmiş ve "doğrusu şeytan bana bir yorgunluk ve azapla dokundu" diye seslenmişti.

42. Ayağını yere vur. İşte yıkanacak ve içilecek soğuk bir su" *(dedik).*

43. Bizden bir rahmet ve olgun akıl sahibleri için de bir ibret olmak üzere ona hem ailesini hem de onlarla beraber bir mislini bağışladık.

44. Eline bir demet sap alda onunla vur. Yeminini bozma, *(dedik.)* Gerçekten biz, Eyyub'u sabırlı bulmuştuk. O ne iyi bir kuldu. Daima Allah'a yönelirdi.

Tefsiri

41 – (Ey Muhammed!) **Kulumuz Eyyub'u da an. O, Rabbine nida etmiş ve "doğrusu şeytan bana bir yorgunluk ve azapla dokundu" diye seslenmişti.**

« أَيُّوبَ » kelimesi « عَبْدَنَا »'dan bedeldir. Ya da atfı beyandır. « إِذْ », ondan bedeli iştimaldir. "

Rabbine nida etmiş.." O'na (cc) dua etmiş. Kendisi için dua ettiği sözüyle hikâye ederek, *"şeytan bana bir yorgunluk ve azab verdi"* de-

miştir. Eğer hikâye etmeseydi, *"ona bir yorgunluk ve azapla dokundu"* diyecekti. Çünkü o gaibtir.

Umumun kıraatı « بِنُصْبٍ » şeklindedir. Yezid'e göre « بِنُصْبٍ » şeklindedir. Yakub'a göre « بِنَصْبٍ » şeklindedir. Yakub'a göre « نُصْبٌ »'in ağırlaştırılmış hali ile « رُشْدٌ » ve « رَشَدٌ » de olduğu gibi « بِنَصَبٍ » şeklindedir. Hubeyre'ye göre mastar olmak üzere «بِنَصْبٍ » şeklindedir. Hepsinde de mana birdir. O da, yorgunluk ve meşakkattir. *"Azap"* sözüyle hastalığını ve onda tahammül gösterdiği çeşitli ağrıları kastetmektedir.

Denildi ki: *"O (as), bununla hastalığı sırasında kendisine inen belanın büyük olduğuna dair (şeytanın) vesvesesini ve kendisinin bunu çirkin görmeye, ya da onun def'ine, ya da güzel bir sabırla karşılamaya muvaffak kılmak suretiyle ona yardım edeceği hususunda Allah'a sığındı."*

Rivayet olduğunuda göre, onu mü'minlerden üç kişi ziyaret ediyordu, onlardan biri dinden döndü. Eyyub (as) ona sordu da. O'na, *"'şeytan ona, Allah, peygamberleri ve salih kişileri imtihana tabi tutmaz' şeklinde vesvese verdi"*, dendi. Belaya çarptırılmasının sebebi hakkında; onun bir koyun boğazladığı ve komşusu açken onu yediği zikredilmiştir. Ya da bir kötülüğü gördüğü halde ona karşı suskun kaldığı zikredilmiştir. Ya da Allah (cc), onu ondan hiçbir zelle sadır olmadığı halde (sadece) derecesinin yükselmesi için imtihana tabi tutmuştur.

42 - Ayağını yere vur. İşte yıkanacak ve içilecek soğuk bir su" (dedik).

Eyyub (as)'a verilen cevabın hikâyesidir. Yani ona Cebrail (as)'ı gönderdik de *"ayağını yere vur"*, yani ayağınla yere vur dedi. O, cabiye toprağıdır. Ona vurdu ve (ondan) göze kaynadı. Ona, *"bu yıkanacak ve içilecek soğuk bir su"* denildi. Yani bu kendisiyle yıkanacağın ve ondan içeceğin kadar, içinde dışında (bununla) temizlenecek. Denildi ki:

"Onun için iki göze kaynadı. Birinden yıkandı, diğerinden içti. Allah'ın izniyle hastalık dışından da içinden de gitti."

43 - Bizden bir rahmet ve olgun akıl sahibleri için de bir ibret olmak üzere ona hem ailesini hem de onlarla beraber bir mislini bağışladık.

Denildi ki: *"Allah'u Teâlâ onların kendilerini diriltti. Ve ona onların bir mislini daha verdi."*

« رَحْمَةً » ve « ذِكْرَى » ikisi de mef'ulun lehtir. Yani hibe, ona rahmet akıl sahiblerine de ibret içindi. Çünkü onlar, ona sabrından dolayı Yüce Allah'ın ihsan ettiği şeyleri işittiklerinde, bu onları belaya karşı sabra teşvik eder.

44 – Eline bir demet sap al da onunla vur. Yeminini bozma, (dedik.) **Gerçekten biz, Eyyub'u sabırlı bulmuştuk. O ne iyi bir kuldu. Daima Allah'a yönelirdi.**

« خُذْ » kelimesi « ارْكُضْ » üzerine atfedilmiştir. *"Bir demet sap"* haşhaş otundan, ya da reyhandan ya da başka bir şeyden meydana gelen küçük bir demet.

İbni Abbas (ra) dan rivayet edildiğine göre, bu bir tutam ağaç (dalıdır).

"Yeminini bozma." hastalığı esnasında iyileşiğinde karısına yüz (değnek) vuracağına dair yemin etmişti. Allah, Eyyub (as)'a ve Eyyub'a güzel hizmet ettiğinden dolayı hanımına kolay gelen şeyi yeminine keffaret kıldı.

Bu ruhsat bakidir. Yüz (çubuktan) her birinin vurulana değmesi gerekmektedir. Yemin etmesinin sebebi ise, hanımı bir ihtiyaç için gitmiş ve geç kalmıştı. Onun da göğsü daralmıştı. Gerçekten biz onu belaya karşı sabırlı bulmuştuk. Yani onun belaya karşı sabırlı olduğunu bilmiştik. Evet, o Allah'a (cc) kendisinde olanı şikâyet etti. Ondan kendisine rahmet etmesini istedi. Ancak Allah'a (cc) yapılan şikâyet, sabırsızlık gösterip, feryadı basma olarak adlandırılmaz. Nitekim Yakub (as) da:

"Ben üzüntü ve tasamı yalnız Allah'a arzederim." [5] demişti.

Ayrıca o şifayı kavminin fitneye maruz kalmasından korktuğu için istiyordu. Çünkü şeytan onlara *"eğer o peygamber olsaydı bu maruz kaldığı şeye maruz kalmazdı"* diye vesvese veriyordu. İbadet etmek için kuvvet istiyordu. Çünkü onda kalp ve dilden başka hiçbirşey kalmamıştı.

"O ne iyi bir kuldu" ile Eyyüb (as) kastedilmektedir.

---

[5] Yusuf, 86.

45. - 48. ÂYETLER

وَاذْكُرْ عِبَادَنَآ اِبْرٰهِيمَ وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ اُولِى الْاَيْدٖى
وَالْاَبْصَارِ ﴿٤٥﴾ اِنَّآ اَخْلَصْنَاهُمْ بِخَالِصَةٍ ذِكْرَى الدَّارِ ﴿٤٦﴾ وَاِنَّهُمْ
عِنْدَنَا لَمِنَ الْمُصْطَفَيْنَ الْاَخْيَارِ ﴿٤٧﴾ وَاذْكُرْ اِسْمٰعٖيلَ وَالْيَسَعَ
وَذَا الْكِفْلِ وَكُلٌّ مِنَ الْاَخْيَارِ ﴿٤٨﴾

Meâli

45. *(Ey Muhammed!)* kuvvetli ve basiretli kullarımız İbrahim'i İshak ve Yakub'u an.

46. Biz onları ahiret yurdunu düşünen ihlaslı kimseler kıldık.

47. Doğrusu onlar bizim katımızda seçkin ve hayırlı kimselerdendirler.

48. İsmail'i, Elyesa'yı Zülkifl'i de an. Hepsi de iyilerdendir.

Tefsiri

45 – (Ey Muhammed!) **kuvvetli ve basiretli kullarımız İbrahim'i İshak ve Yakub'u an.**

Mekke ekolüne göre « عَبْدَنَا » şeklindedir. « عِبَادَنَا » şeklinde çoğul okuyanlar « عِبَادَنَا » ve ondan sonrakileri « عَبْدَنَا » üzerine atfı beyan kılmışlardır. « عَبْدَنَا » şeklinde tekil okuyanlar ise « اِبْرٰهِيمَ »'yi tek başına atfı beyan kılmışlar. Onun zürriyetlerini de « عَبْدَنَا » üzerine atıf kımışlardır. İşlerin çoğu elle yapıldığından (işlerin yapılması ifadesinde elin kullanılması) galip olmuştur.

Nitekim hemen bir işte *"bu onların el emeğidir"* denir. Yapılmasında elin direkt olarak iştirak etmediği iş de olsa, ya da elleri olmayan işçiler tarafından yapılmış dünyevi işlere ve uhrevi düşüncelere sahip demektir. Ahiret işleriyle uğraşmayanlar. Allah (cc) yolunda mücahede etmeyenler ve dini meseleler hakkında düşünmeyenler, sanki arzularını kullanmayan, aklı alınmış, basiretsiz kötürüm kişiler hükmündedirler. Bunda, Allah (cc) için mücahede etmeyenler ve Allah'ın (cc) dini hakkında basiret ve görüş sahibi olmayanlar için bir tariz, güçleri yettiği halde mücahedeyi ve düşünmeyi terketmelerinden dolayı da (onlar için) azar vardır.

46 – Biz onları ahiret yurdunu düşünen ihlâslı kimseler kıldık.

Onları bizim için ihlâslı kişiler kıldık. İçinde hiçbir karışımın olmadığı halis hasletli kişiler. « ذِكْرَى » mahallen mansubtur. Ya da gizli bir « أَعْنِي » – *'kastediyorum'* ile ya da gizli bir « هِيَ » ile merfudur. Ya da « خَالِصَة »'den bedel olmak üzere mecrurdur. Mana; *"Ahiret yurdunu hatırlamaları sebebiyle onları ihlâs sahibi kıldık."*, şeklindedir.

Buradaki « دَار », ahiret yurdudur. Yani onları, peygamberlerin (as) âdeti üzere insanlara ahiret yurdunu hatırlatan ve onları dünyaya karşı zahit olmaya teşvik eden kimseler kılmak suretiyle ihlâs sahibleri kıldı. Ya da manası; onlar ahireti çok çok hatırlıyor ve Allah'a (cc) yöneliyorlar. Dünyayı hatırlamayı unutuyorlar, şeklindedir.

Medine kıraatı ve Nafi'ye göre « بِخَالِصَةِ ذِكْرَى الدَّارِ » şeklinde izafetledir. Bu bir şeyin kendisini açıklayan birşeye izafetidir. Çünkü temiz haslet, ahiret yurdu düşüncesi olsa da olur olmasa da. « ذِكْرَى » mastardır, Mef'ule muzaftır. Yani ahiret yurdunu hatırlatmalarındaki ihlâslı halleri sebebiyle, demektir. Denildi ki: « خَالِصَة », halis ve safi olmak manasınadır. O failine muzaftır. Yani onlar ahiret yurdunun düşüncesini başka bir düşünceyle karıştırmadıkları ve sadece ahiret yurdu düşüncesine sahip oldukları için şeklindedir. Yani onların derdi ahiret yurdu düşüncesidir, başkası değil. Denildi ki:

« ذِكْرَى الدَّارِ » – *"dünya da güzel övgüdür."* Bu Allah'ın (cc) onlara has kıldığı birşeydir. Onlardan başkası dünyada onlar kadar anılmamıştır. Bunu şu ayeti kerime takviye etmektedir:

﴿ وَجَعَلْنَا لَهُمْ لِسَانَ صِدْقٍ عَلِيًّا ﴾

"Kendilerine güzel ve üstün bir şan-şöhret nasib ettik." [6]

47 – Doğrusu onlar bizim katımızda seçkin ve hayırlı kimselerdendirler.

Kendi cinslerinin çocukları arasından seçilmişlerdir.

« الأَخْيَارِ » kelimesi « مَيِّتٌ » ya da « مَيْتٌ » »'un çoğulu « أَمْوَاتٌ » gibi « خَيِّرٌ » ya da « خَيْرٌ » »'un çoğuludur.

48 – İsmail'i, Elyesa'yı Zülkifl'i de an. Hepsi de iyilerdendir.

Sanki harfi tarif « ال », « يَسَعَ » kelimesinin başına gelmiştir. « كُلٌّ »'deki tenvin muzafun ileyhin yerine gelmiştir. Yani « كُلُّهُمْ » (onların hepsi) demektir.

❁ ❁ ❁

[6] Meryem, 50.

49. - 54. ÂYETLER

هٰذَا ذِكْرٌ وَإِنَّ لِلْمُتَّقِينَ لَحُسْنَ مَاٰبٍ ﴿٤٩﴾ جَنَّاتِ عَدْنٍ مُفَتَّحَةً
لَهُمُ الْأَبْوَابُ ﴿٥٠﴾ مُتَّكِئِينَ فِيهَا يَدْعُونَ فِيهَا بِفَاكِهَةٍ كَثِيرَةٍ
وَشَرَابٍ ﴿٥١﴾ وَعِنْدَهُمْ قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ أَتْرَابٌ ﴿٥٢﴾ هٰذَا مَا
تُوعَدُونَ لِيَوْمِ الْحِسَابِ ﴿٥٣﴾ إِنَّ هٰذَا لَرِزْقُنَا مَا لَهُ مِنْ نَفَادٍ ﴿٥٤﴾

Meâli

49. İşte bu, bir hatırlatmadır. Doğrusu Allah'a karşı gelmekten sakınanlara güzel bir gelecek vardır.

50. Kapıları yalnızca kendilerine açılmış Adn cennetleri vardır.

51. Onlar koltuklara yaslanıp kurularak orada birçok meyveler ve içecekler isterler.

52. Yanlarında bakışlarını eşlerine diken yaşıt güzeller vardır.

53. İşte hesap günü için size vadolunan şeyler bunlardır.

54. Şüphesiz bu bizim rızkımızdır. O hiç bitip tükenmezdir.

Tefsiri

49 – İşte bu, bir hatırlatmadır. Doğrusu Allah'a karşı gelmekten sakınanlara güzel bir gelecek vardır.

Bu, ebedi olarak kendisiyle anılacak güzel bir şan-şereftir. Bununla birlikte onlar için güzel bir dönüş yeri vardır. Yani onlar, dünyada gü-

zellikle yâd edilirler. Ahirette de Celil olan Rabbin mağfiretine nail olurlar.

Sonra bu dönüş yerinin güzelliğinin keyfiyyetini açıkladı. Şöyle dedi:

50 – Kapıları yalnızca kendilerine açılmış Adn cennetleri vardır.

« جَنَّاتِ عَدْنٍ » kavli « حُسْنَ مَاٰبٍ »'den bedeldir. « مُفَتَّحَةً » kelimesi « جَنَّاتِ »'den haldir. Çünkü o isim olan « عَدْنٍ » kelimesine muzaf kılındığından marifedir. Ondaki amil « لِلْمُتَّقِينَ »'deki fiil manasıdır. « الْأَبْوَابُ », « مُفَتَّحَةً»'in faili olması sebebiyle merfudur. Dönen (zamir) hazfedilmiştir. Yani « مُفَتَّحَةً لَهُمُ الْأَبْوَابُ مِنْهَا » şeklindedir.

﴿ فَاِنَّ الْجَح۪يمَ هِيَ الْمَأْوٰى ﴾ — *"Onların barınağı cehennemdir."* [7] ayetinde hazfedildiği gibi hazfedilmiştir.

Yani « هِيَ الْمَأْوٰى لَهُمْ » şeklindedir. Ya da « مُفَتَّحَةً لَهُمُ الْأَبْوَابُ أَبْوَابُهَا » şeklindedir. Ancak birinci şekil daha doğrudur.

Veya « مُفَتَّحَةً »'deki bir zamirden bedeldir. O (zamir de) « جَنَّاتِ »'in zamiridir. Takdiri de « مُفَتَّحَةً هِيَ الْأَبْوَابُ » şeklindedir. O da bedeli iştimaldendir.

51 – Onlar koltuklara yaslanıp kurularak orada birçok meyveler ve içecekler isterler.

« مُتَّكِئِينَ », « لَهُمْ »'deki mecrurdan ve onun amili « مُفَتَّحَةً »'den haldir. *"Birçok meyveler ve içecekler"* yani birçok içecekler, demektir. Birçok kelimesi, birincisiyle yetinilerek hazfedilmiştir.

52 – Yanlarında bakışlarını eşlerine diken yaşıt güzeller vardır.

Yani, bakışlarını eşlerine dikerler. « أَتْرَابٌ » yaşıtlar, yaşları onların yaşı gibidir. Çünkü akranlar arasındaki sevgi-muhabbet daha kuvvetlidir.

---

[7] Naziat, 39.

Sanki « تُرَابٌ », toprak onlara aynı anda dokunmuş gibi (ölüm onlara aynı anda gelmiş gibi) « أَتْرَابٌ » – *'yaşıtlar'* olarak adlandırıldılar.

53 – İşte hesap günü için size vadolunan şeyler bunlardır.

Mekke kıraat ekolü ve Amr'a göre « يُوعَدُونَ » şeklinde « ى » iledir. *"Hesap günü için..."* yani her nefsin yaptığı şeylerle karşılık gördüğü gün için.

54 – Şüphesiz bu bizim rızkımızdır. O hiç bitip tükenmezdir.

Kesintisizdir. Cümle « رِزْق » kelimesinden haldir. Amili ise ismi işarettir.

❁ ❁ ❁

55. - 64. ÂYETLER

هَذَا وَإِنَّ لِلطَّاغِينَ لَشَرَّ مَآبٍ ﴿٥٥﴾ جَهَنَّمَ يَصْلَوْنَهَا فَبِئْسَ
الْمِهَادُ ﴿٥٦﴾ هَذَا فَلْيَذُوقُوهُ حَمِيمٌ وَغَسَّاقٌ ﴿٥٧﴾ وَآخَرُ مِنْ
شَكْلِهِ أَزْوَاجٌ ﴿٥٨﴾ هَذَا فَوْجٌ مُقْتَحِمٌ مَعَكُمْ لَا مَرْحَبًا بِهِمْ
إِنَّهُمْ صَالُوا النَّارِ ﴿٥٩﴾ قَالُوا بَلْ أَنْتُمْ لَا مَرْحَبًا بِكُمْ أَنْتُمْ
قَدَّمْتُمُوهُ لَنَا فَبِئْسَ الْقَرَارُ ﴿٦٠﴾ قَالُوا رَبَّنَا مَنْ قَدَّمَ لَنَا هَذَا
فَزِدْهُ عَذَابًا ضِعْفًا فِي النَّارِ ﴿٦١﴾ وَقَالُوا مَا لَنَا لَا نَرَى رِجَالًا
كُنَّا نَعُدُّهُمْ مِنَ الْأَشْرَارِ ﴿٦٢﴾ أَتَّخَذْنَاهُمْ سِخْرِيًّا أَمْ زَاغَتْ
عَنْهُمُ الْأَبْصَارُ ﴿٦٣﴾ إِنَّ ذَلِكَ لَحَقٌّ تَخَاصُمُ أَهْلِ النَّارِ ﴿٦٤﴾

Meâli

55. Bu böyle ama azgınlara kötü bir gelecek vardır.

56. Onlar cehenneme girecekler. Orası ne kötü bir yatma yeridir.

57. İşte bu, kaynar su ve irin. Artık onu tatsınlar.

58. Bunlara benzer daha başkaları da vardır.

59. İnkarcıların ileri gelenlerine: "İşte bu topluluk sizinle birlikte dalan *(giren)*lerdir. Onlar rahat yüzü görmesin. Onlar mutlaka ateşe gireceklerdir, denir.

60. "Hayır! Asıl siz rahat yüzü görmeyin. Bizi buraya süren sizsiniz. Ne kötü bir yermiş burası." derler.

61. *(Yine onlar)*: "Rabbimiz bunu bizim başımıza kim getirdiyse onun ateşteki azabını iki kat artır" derler.

62. "Bize ne oluyor ki, kendilerini dünyada iken kötü saydığımız kimseleri burada niçin görmüyoruz?" derler.

63. "Onları alaya alırdık. Yoksa gözlerimiz onlardan uzaklaşıp kaydı mı?"

64. İşte bu cehennem halkının tartışması, kesin bir gerçektir.

Tefsiri

55 – Bu böyle ama azgınlara kötü bir gelecek vardır.

« هٰذَا » haberdir. Mübteda hazfedilmiştir. Yani iş böyledir, demektir. Ya da bu zikredildiği gibidir, demektir. *"Kötü bir gelecek..."* kötü bir dönüş yeri.

56 – Onlar cehenneme girecekler. Orası ne kötü bir yatma yeridir.

« جَهَنَّمَ » kelimesi « مَئَابٍ »'den bedeldir. Altlarındaki ateş, uyuyan kişinin kullandığı yatağa benzetilmiştir.

57 – İşte bu, kaynar su ve irin. Artık onu tatsınlar.

Yani bu, kaynar su ve irindir, tadın onu.

« هٰذَا » mübtedadır. « حَمِيمٌ », haberdir. « غَسَّاقٌ » Hamza, Ali ve Hafs'a göre şeddelidir. Şeddeli ve şeddesiz « غَسَاقٌ », *"cehennem ahalisinin yaralarından akan sarı su"* manasınadır. Gözyaşı aktığında « غَسَقَتِ الْعَيْنُ » denir. Denildi ki:

"Hamim, sıcaklığıyla yakar, gassak ise soğukluğuyla yakar."

58 – Bunlara benzer daha başkaları da vardır.

Yani başka niyetler ya da tadılacak başka şeyler de var.

"Benzer..." zikredilen azabın benzeri. Basra ekolüne göre « أُخَرُ » şeklindedir. Yani şiddet ve çirkinlikte bu tadılan şeyin benzeri tadılacaklar da var.

« أَزْوَاجٌ » kelimesi « أُخَرُ »'nun sıfatıdır. Çünkü onun misli olması caizdir.

59 – İnkârcıların ileri gelenlerine: "İşte bu topluluk sizinle birlikte dalan (giren)lerdir. **Onlar rahat yüzü görmesin. Onlar mutlaka ateşe gireceklerdir, denir.**

Bu kalabalık topluluk sizinle birlikte ateşe daldılar. Yani sizin arkadaşlarınız da ateşe girdiler.

« اقْتِحَامٌ », *'birşeye şiddetle girmek'*, demektir. « قُحْمَةٌ » şiddet, demektir. Bu azgınların birbirlerine söyledikleri sözün hikâyesidir. Yani onlar bunu söylüyorlar demektir. « فَوْجٌ »'dan maksat onlarla birlikte sapkınlığa dalan ve azaba da onlarla birlikte dalan tabilerdir.

"Onlar rahat yüzü görmesin." Bu onların tabilerine yaptıkları bedduadır. Dua ettiğin birine, *'merhaba* (hoş geldin)*'* dersin. Yani geniş bir beldeye geldin, dar yere değil. Ya da belden (yerin) olabildiğince geniş olsun manasınadır. Sonra sen, beddua halinde onun başına « لَا » getirirsin. « بِهِمْ » Kendilerine beddua edilenleri beyan için gelmiştir.

"Onlar mutlaka ateşe girecekler..." yani oraya giricidirler. Bu onların bedduayı hakettiklerinin delillendirilmesidir. Denildi ki:

"'Bu topluluk gerçeğe karşı direnenlerdir' sözü, cehennem bekçilerinin kâfirlerinin reislerine tabileri hakkında söyledikleri sözdür."

"Onlar rahat yüzü görmesin. Onlar mutlaka ateşe gireceklerdir." sözü, reislerin sözüdür. Denildi ki:

"Bunların tamamı, cehennem bekçilerinin sözüdür."

60 – "Hayır! Asıl siz rahat yüzü görmeyin. Bizi buraya süren sizsiniz. Ne kötü bir durak" derler.

Yani tabi olanlar der ki: *"Asıl siz rahat yüzü görmeyin."* yani: Aleyhimize yaptığınız duaya siz daha çok layıksınız. Bunu *"bizi buraya süren sizsiniz"* sözüyle delillendirdiler.

« قَدَّمْتُمُوهُ »'deki zamir, azaba ya da cehenneme atılmalarına aittir. Yani siz, bizi ona davet ettiniz de biz size tabi olmak suretiyle inkâr ettik. *"Ne kötü bir durak..."* yani cehennem.

61 – (Yine onlar:) **"Rabbimiz bunu bizim başımıza kim getirdiyse onun ateşteki azabını iki kat artır" derler.**

Yani tabi olanlar der ki: *"(onların azabını) kat kat artır."*

﴿ رَبَّنَا هٰٓؤُلَٓاءِ اَضَلُّونَا فَاٰتِهِمْ عَذَابًا ضِعْفًا ﴾

"Rabbimiz! Bunlar bizi saptırdılar. Onlara iki kat azab ver."[8] sözü de bunun bir benzeridir. « عَذَابًا ضِعْفًا » azab üzerine azabın bir o kadar daha artırılmasıdır.

62 – "Bize ne oluyor ki; kendilerini dünyada iken kötü saydığımız kimseleri burada niçin görmüyoruz" derler.

« قَالُوا »'daki zamir kâfirlerin reislerine aittir.

"Kötü saydığımız kimseleri..." Müslümanların fakirlerini kastediyorlar. Dünyada iken kötü saydığımız, yani ne hayrı ne de ihsanı olmayan aşağılık kimseleri görmüyoruz.

63 – "Onları alaya alırdık. Yoksa gözlerimiz onlardan uzaklaşıp kaydı mı?"

Asım dışında ki Iraklılara göre « اتَّخَذْنَاهُمْ » – *"kötü saydığımız kişileri"* sözünde olduğu gibi « رِجَالاً »'e sıfat olmak üzere ihbar lafzıyla gelmiştir. Diğerlerine göre, onları alaya alma hususunda kendi kendilerine karşı inkâr olmak üzere « أَتَّخَذْنَاهُمْ » şeklinde soru « ا »'siyledir. Medine, Hamza, Ali Halef ve Mufaddal'a göre « سُخْرِيًّا » şeklindedir.

"Yoksa gözlerimiz onlardan uzaklaşıp kaydı mı?" sözü *"kötü saydığımız kimseleri burada niçin göremiyoruz?"* sözüne bitişiktir. Yani, orada değillermiş gibi onları cehennemde niçin göremiyoruz? Bilakis

---

[8] A'raf, 38.

gözlerimiz onlardan uzaklaşıp kaydığı için orada oldukları halde onları göremiyoruz. İşlerini cennetlik olmakla cehennemlik olmak arasında böldüler. Ancak onların yeri onlara gizli kaldı.

64 – İşte bu cehennem halkının tartışması, kesin bir gerçektir.

Yani onlar hakkında hikâye ettiğimiz şey *"gerçektir"* doğrudur, olacaktır. Kesin olarak onu konuşacaklardır. Sonra onun ne olduğunu açıkladı. Şöyle dedi:

"O cehennem halkının tartışmasıdır." Tartışmalarını ve aralarında geçen sual-cevap faslını iki düşman arasında geçenlere benzetti de onu « تَخَاصُمُ » – *'düşmanlık'* olarak adlandırdı. Çünkü reislerin *"onlar rahat yüzü görmesin"* sözü ve tabi olanların *"hayır, asıl siz rahat yüzü görmeyin"* sözü düşmanlık babındandır. Dolayısıyla tartışmanın tümü bunu (düşmanlığı) kapsadığından « تَخَاصُمُ » olarak adlandırılmıştır.

❁ ❁ ❁

65. - 70. ÂYETLER

قُلْ إِنَّمَآ أَنَا مُنْذِرٌ وَمَا مِنْ اِلٰهٍ إِلَّا اللّٰهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ﴿٦٥﴾ رَبُّ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا الْعَزِيزُ الْغَفَّارُ ﴿٦٦﴾ قُلْ هُوَ نَبَؤٌا عَظِيمٌ ﴿٦٧﴾ أَنْتُمْ عَنْهُ مُعْرِضُونَ ﴿٦٨﴾ مَا كَانَ لِيَ مِنْ عِلْمٍ بِالْمَلَإِ الْأَعْلٰى إِذْ يَخْتَصِمُونَ ﴿٦٩﴾ إِنْ يُوحٰى إِلَيَّ إِلَّآ أَنَّمَآ أَنَا نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿٧٠﴾

Meâli

65. *(Ey Muhammed!)* De ki: "Ben ancak bir uyarıcıyım. Tek ve kahhar olan Allah'tan başka bir ilah yoktur."

66. Göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunanların Rabbi olan Allah daima üstündür, çok bağışlayıcıdır.

67, 68. De ki: "Bu büyük bir haberdir. Ama siz ondan yüz çeviriyorsunuz."

69. Mele-i a'la'da kendi aralarındaki tartışmalarına dair benim hiçbir bilgim yoktur.

70. Ben ancak gelecek tehlikeleri apaçık haber verici olduğum içindir ki, bana vahyolunuyor.

Tefsiri

65 – (Ey Muhammed!) **De ki: "Ben ancak bir uyarıcıyım. Tek ve kahhar olan Allah'tan başka bir ilah yoktur."**

Ey Muhammed! Mekke müşriklerine deki: *"Ben ancak bir uyarıcıyım."* Ben ancak uyarıcı bir peygamberim. Sizi Allah'u Teâlâ'nın azabına karşı uyarıyorum ve size şöyle diyorum: *"Hak din Allah'ın birlemesi ve ondan başka ilahın olmadığına inanmanızdır."*

"Tek" benzersiz ve ortaksız", *"kahhar"* her şeye galip.

66 – Göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunanların Rabbi olan Allah daima üstündür, çok bağışlayıcıdır.

Âlemin tamamında mülk ve rablık O'na aittir. *"Üstündür"* cezalandırdığında yenilmeyendir. *"Çok bağışlacıyıdır"* kendisine iltica edenlerin günahlarını bağışlacıyıdır.

67– / 68– De ki: "Bu büyük bir haberdir. Ama siz ondan yüz çeviriyorsunuz."

"Bu" yani benim uyarıcı bir peygamber olduğuma ve Allah'ın (cc) ortağı olmayan *"bir"* olduğuna dair size haber verdiğim bu şey *"büyük bir haber"*dir. Bunun benzerinden ancak derin gaflet içinde olanlar yüz çevirirler. Sonra *"siz, O'ndan yüz çeviriyorsunuz."* O'na karşı gafilsiniz.

69 – Mele-i a'la'da kendi aralarındaki tartışmalarına dair benim hiçbir bilgim yoktur.

Hafs'a göre « لِيَ » şeklindedir. Peygamberliğinin doğruluğuna, mele-i a'la'da ve onların tartışmaları hakkında haber verdiği şeyin, kendisinin, asla bilgisi olmadığı bir iş olmasıyla delil getirdi. Onu daha sonra öğrendi. Ancak insanların bilmedikleri şeyleri öğrenme hususunda girdikleri yola -ki o ilmi ilim sahiblerinden öğrenmek ve kitap okumaktır- girerek öğrenmedi. Artık bilindi ki, bu bilgi ancak Allah'u Teâlâ tarafından verilen bir vahiyle meydana geldi.

70 – Ben ancak gelecek tehlikeleri apaçık haber verici olduğum içindir ki, bana vahyolunuyor.

*"Apaçık bir uyarıcı olduğum için"*in manası: *'Bana ancak uyarmam için vahyolunuyor'* demektir. « أَنَّمَا »'nın başındaki « لِ » hazfedildi. Fiil kendisine ulaştığı için masup oldu. Bana ancak bu vahyolundu. O da

uyarmam, tebliğ etmem ve bunda aşırı gitmememdir. Manasına göre merfu olması da caizdir. Yani ben ancak bu işle emrolundum, başkasıyla değil.

Yezid'e göre hikâye olmak üzere « إِنَّمَا » şeklinde esrelidir. Yani bana ancak bu söz vahyolundu. O da size benim apaçık bir uyarıcı olduğumu söylemem ve başka birşeyde iddia etmememdir. Denildi ki:

"Büyük haberi Adem'in kıssaları ve hiç kimseden işitmeksizin onların haber verilmesidir." İbni Abbas'tan onun, *"Kur'an"* olduğu rivayet edilmiştir. Hasan'dan *"kıyamet günü olduğu"* rivayet edilmiştir. Mele-i A'la'dan maksat; kıssa sahipleridir. Melekler, Adem ve iblis, çünkü onlar gökteydiler ve tartışma aralarında cereyan etmişti.

« إِذْ يَخْتَصِمُونَ » hazfedilmiş bir kelimeye teallauk etmektedir. Zira mana, aralarında tartıştıkları vakit mele-i a'la'nın sözlerine dair benim hiçbir bilgim yoktu, şeklindedir.

❁ ❁ ❁

71. – 85. ÂYETLER

إِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰٓئِكَةِ إِنِّى خَالِقٌ بَشَرًا مِنْ طِينٍ ﴿٧١﴾ فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِى فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ ﴿٧٢﴾ فَسَجَدَ الْمَلٰٓئِكَةُ كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ ﴿٧٣﴾ إِلَّآ إِبْلِيسَ اسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ ﴿٧٤﴾ قَالَ يَآ إِبْلِيسُ مَا مَنَعَكَ أَنْ تَسْجُدَ لِمَا خَلَقْتُ بِيَدَىَّ أَسْتَكْبَرْتَ أَمْ كُنْتَ مِنَ الْعَالِينَ ﴿٧٥﴾ قَالَ أَنَا خَيْرٌ مِنْهُ خَلَقْتَنِى مِنْ نَارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ ﴿٧٦﴾ قَالَ فَاخْرُجْ مِنْهَا فَإِنَّكَ رَجِيمٌ ﴿٧٧﴾ وَإِنَّ عَلَيْكَ لَعْنَتِى إِلَى يَوْمِ الدِّينِ ﴿٧٨﴾ قَالَ رَبِّ فَأَنْظِرْنِى إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿٧٩﴾ قَالَ فَإِنَّكَ مِنَ الْمُنْظَرِينَ ﴿٨٠﴾ إِلَى يَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ ﴿٨١﴾ قَالَ فَبِعِزَّتِكَ لَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٨٢﴾ إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ ﴿٨٣﴾ قَالَ فَالْحَقُّ وَالْحَقَّ أَقُولُ ﴿٨٤﴾ لَأَمْلَئَنَّ جَهَنَّمَ مِنْكَ وَمِمَّنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٨٥﴾

Meâli

71. Hani Rabbin meleklere demişti ki: "Ben muhakkak çamurdan bir insan yaratacağım."

72. Onu tamamlayıp içine ruhumdan üfürdüğüm zaman, derhal ona secdeye kapanın.

73. Bütün melekler toptan secde ettiler.

74. Yalnız İblis secde etmedi. Zira o büyüklük tasladı ve kafirlerden oldu.

75. Allah: "Ey İblis! İki elimle yarattığıma secde etmekten seni meneden nedir? Böbürlendin *(kibirlendin)* mi, yoksa yücelenlerden mi oldun?" dedi.

76. İblis: "Ben ondan hayırlıyım. Beni ateşten, onu ise çamurdan yarattın." dedi.

77. – 78. Allah "Çık oradan. Sen artık kovulmuş birisin. Ceza gününe kadar lanetim senin üzerindedir." buyurdu.

79. – 81. İblis: "Ey Rabbim! O halde tekrar diriltilecekleri güne kadar bana mühlet ver" dedi. Allah "Haydi, sen bilinen güne kadar mühlet verilenlerdensin." buyurdu.

82. – 83. İblis: "Senin mutlak kudretine andolsun ki, onlardan ihlasa erdirilmiş kulların hariç yana hepsini mutlaka azdıracağım." dedi.

84. – 85. Allah: "İşte bu haktır, ben hakikati söylüyorum. Andolsun ki; sen ve sana uyanların tümüyle cehennemi dolduracağım." dedi.

Tefsiri

71 – Hani Rabbin meleklere demişti ki: "Ben muhakkak çamurdan bir insan yaratacağım."

« إِذْ قَالَ رَبُّكَ » kelimesi « إِذْ يَخْتَصِمُونَ »'den bedeldir. Yani Allah'u Teâlâ, melek vasıtasıyla meleklere, Adem'in durumu hakkında, *"Muhakkak ki ben çamurdan bir insan yaratacağım."* dediğinde, *"Orada bozgunculuk yapan, kan döken birisini mi halife yapacaksın?"* dediler.

72 – Onu tamamlayıp içine ruhumdan üfürdüğüm zaman, derhal ona secdeye kapanın.

Onun yaratılışını tamamlayıp düzenlediğimde *"ruhumdan"* üfürdüğümde demesi, yüceltmek içindir. Onu kendine izafe etti. Allah'ın evi, Allah'ın devesi sözlerinde olduğu gibi. Mana, *"onu dirilttim ve onu nefes alan, hisseden biri kıldım."*

« فَقَعُوا », « وَقَعَ يَقَعُ » fiilinden gelen bir emirdir. Yani, yere kapanın. Mana, secde edin, şeklindedir. Denildiki:

"Bu tevazuya delalet eden bir eğiliştir." Yine şöyle denildi:

"Bu Allah için yapılan bir secdeydi. Ya da selam secdesiydi."

73 – Bütün melekler toptan secde ettiler.

"Bütün" kelimesi itham içindir. *"Toptan"* sözü ise birliktelik içindir. Sonuncusuna varana kadar onların tamamının çeşitli anlarda değil, aynı anda secde ettiklerini ifade etmiştir.

74 – Yalnız İblis secde etmedi. Zira o büyüklük tasladı ve kâfirlerden oldu.

"Büyüklük tasladı" kendini secde etmekten yüce gördü. Emri uygulamaktan kaçınmakla kâfirlerden oldu.

75 – Allah: "Ey İblis! İki elimle yarattığıma secde etmekten seni meneden nedir? Böbürlendin (kibirlendin) **mi, yoksa yücelenlerden mi oldun?" dedi.**

Emrime uymak ve hitabımı yüceltmek için secde etmekten seni ne men etti?

"İki elimle yarattığıma:" Yani vasıtasız olarak. Daha önce elleri olan kişinin, birçok işini eliyle yaptığı, ancak ellerin dışındaki azalarla yapılan işler içinde elle yapıldığı ancak ellerin dışındaki azalarla yapılan işler içinde elle yapılan ifadesinin galip olduğu söylenmişti. Hatta kalbin ameli hakkında bile, *"o ellerinin yaptığı şeydir"* denir. Kendi düştüğü musibete karşı yardım isteyen fakat yardım edilmeyen kişiye de *"tutan elin ağladı, ağzın üfürdü"* denir.

"Ellerimizin yaptıklarından." [9] Ayeti ve ***"iki elimle yarattığım"*** ayeti de bundandır.

"Böbürlendin mi?" inkâr sorusudur. *"Yücelenlerden"* yücelen ve üstün olan kişilerden. Denildi ki:

"Şu anda mı böbürlendin yoksa böbürlenenlerden olduğun andan beri mi böbürlenenlerdensin?"

---

[9] Ya-Sin, 71.

76 – İblis: "Ben ondan hayırlıyım. Beni ateşten, onu ise çamurdan yarattın." dedi.

Yani eğer o ateşten yaratılmış olsaydı ona secde etmezdim. Çünkü o da benim gibi yaratılmıştır. Hal böyleyken benden aşağı olan birine nasıl secde ederim. Çünkü o, atıf şeklinde gelmiştir. Birinci cümlenin -ki o *"beni ateşten yarattın"* cümlesidir- atfı beyan ve izahıdır.

77– / 78– Allah: "Çık oradan. Sen artık kovulmuş birisin. Ceza gününe kadar lanetim senin üzerindedir" buyurdu.

"Çık oradan" Yani cennetten, ya da göklerden ya da içinde bulunduğun yaratılıştan. Çünkü o, yaratılışıyla övünüyordu. Allah (cc) onun yaratılışını değiştirdi. Beyaz iken siyahlaştı, güzel iken çirkinleşti, nurani iken karardı.

"Kovulmuş...." tardedilmiş. İblis, çamurdan yaratılan birisine secde etmekten kaçındı ve doğrudan saptı. Allah (cc) bununla meleklerine emretti. Onlar da hitabını, emrini yüceltmek için Onun emrine tabi oldular. Şeytan, Allah'ın (cc) emrini terkettiği için tardedildi. Lanetlendi.

Medine kıraatine göre « لَعْنَتِيَ » şeklinde « ى »'nin üstünüyledir. Yani *"bütün hayırlardan uzaklaştırmam senin üzerine olsun"*, demektir.

"Ceza gününe kadar..." Onun lanetinin ceza günü son bulduğu, sonra kesildiği düşünülmesin. Çünkü bunun manası, dünyada iken ona sadece lanet vardır. Ceza günü olduğunda ise lanete azap arkadaşlık eder, tekliği kalmaz. Ya da rahmet vakitlerinde bile lanet, onun üzerine olunca, rahmet vakitlerinin dışındaki zamanlarda lanetin onun üzerine olması daha evladır. Allah'u Teâlâ:

﴿ فَاَذَّنَ مُؤَذِّنٌ بَيْنَهُمْ اَنْ لَعْنَةُ اللّٰهِ عَلَى الظَّالِمِينَ ﴾

"Aralarında bir münadi şöyle nida eder: 'Allah'ın laneti zalimlerin üzerine olsun'" [10] buyurmuşken ona olan lanet nasıl kesilsin ki?

79– / 81– İblis: "Ey Rabbim! O halde tekrar diriltilecekleri güne kadar bana mühlet ver." dedi. Allah, "Haydi, sen bilinen güne kadar mühlet verilenlerdensin." buyurdu.

[10] A'raf, 44.

Bilinen vakit, birinci üfürüşün meydana geldiği vakittir. Onun günü ise, üfürüşün vakti, onun bir parçası olan gündür. *"Bilinen"*in manası: Onun Allah (cc) katında bilinmesi ileri geri gitmemesi, muayyen olmasıdır.

82– / 83– İblis: "Senin mutlak kudretine andolsun ki, onlardan ihlâsa erdirilmiş kulların hariç hepsini mutlaka azdıracağım." dedi.

O Allah'ın (cc) izzetiyle yemin etti. O da onun hâkimiyeti ve galebesidir. Mekke, Basra ve Şam kıraatine göre « الْمُخْلَصِينَ »'deki « ل » esrelidir.

84– / 85– Allah: "İşte bu haktır, ben hakikati söylüyorum. Andolsun ki, sen ve sana uyanların tümüyle cehennemi dolduracağım." dedi.

Ali dışındaki Kufelilere göre, « فَالْحَقُّ » mübteda olmak üzere merfudur. Yani *"hak benim yeminimdir"*. Ya da haber olmak üzere merfudur. Yani *"ben hakkım"* demektir. Diğerlerine göre kendisiyle yemin edilen söz olduğu için mansubtur. « اَللّٰهَ لَاَفْعَلَنَّ كَذَا » – *"Allah'a andolsun ki şunu yapacağım."* sözünde olduğu gibi. Yani « ب », ondan hazfedilince o mansub oldu. Cevabı « لَاَمْلَاَنَّ » – *"dolduracağım"*dır. *"Ben hakikati söylüyorum"* sözü yeminle yemin edilen şey arasına girmiş mutarıza (parantez) cümlesidir. « اَقُولُ », fiiliyle mansubtur. Manası:

"Ben ancak hakkı söylerim", şeklindedir. Hak kelimesiyle kastolunan ya Aziz ve Celil olan ismidir. ***"Şüphesiz ki Allah haktır."*** [11] Ayetinde olduğu gibi. Ya da batılın zıddı olan haktır ki Allah (cc) onunla yemin etmek suretiyle, onun kadrini yüceltmiştir. Senin cinsinden olanlarla -ki onlar şeytanlardır- ve Adem'in (as) zürriyetinden sana tabi olanlarla cehennemi dolduracağım. *"Tümüyle..."* yani cehennemi tabi olunan ve olanların tamamıyla dolduracağım. Onlardan hiçbirini bırakmayacağım, demektir.

---

[11] Nur, 25.

86. – 88. ÂYETLER

قُلْ مَآ أَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ وَمَآ أَنَا مِنَ الْمُتَكَلِّفِينَ ﴿٨٦﴾ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ ﴿٨٧﴾ وَلَتَعْلَمُنَّ نَبَأَهُ بَعْدَ حِينٍ ﴿٨٨﴾

Meâli

86. *(Ey Muhammed!)* Deki: "Buna karşılık ben sizden bir ücret istemiyorum ve ben kendiliğimden bir şey teklif edenlerden de değilim."

87. O, ancak alemler için bir öğüttür.

88. Onun verdiği haberin doğruluğunu bir zaman sonra mutlaka öğreneceksiniz.

Tefsiri

86 – (Ey Muhammed!) **Deki: "Buna karşılık ben sizden bir ücret istemiyorum ve ben kendiliğimden bir şey teklif edenlerden de değilim."**

« عَلَيْهِ » deki zamir, Kur'an'a ya da vahye aittir. Ben, kendisini üstün gösteren ve ehli olmadığı işlerle övünen kişilerden değilim. Beni, asla kendini üstün gösteren ve yanında olmadığı şeyi iddia eden biri olarak tanımadınız ki peygamberlik uydurayım ve Kur'an'ı yalan bir şekilde düzeyim.

87 – O, ancak âlemler için bir öğüttür.

Bu Kur'an Allah tarafından âlemler için gönderilmiş bir öğüttür. *"Âlemler için,"* insanlar ve cinler için. O bana vahyolundu. Ben de onu tebliğ ediyorum. Rasulullah (sav)'den şöyle nakledilmiştir:

"Mütekellifin üç alameti vardır: Kendisinden üstün olanlarla çatışır, nail olamayacağı şeyler için mücadele eder ve bilmediği şeyi söyler." [12]

88 - Onun verdiği haberin doğruluğunu bir zaman sonra mutlaka öğreneceksiniz.

"Onun verdiği haberin doğruluğunu..." Kuran'ın ve ondaki vaad tehdit ve yeniden dirilişin ve hususa gelişin zikri ile ilgili şeyleri. Bir zaman sonra, *"öldükten sonra"* ya da Bedir gününde ya da kıyamet gününde.

Sure zikirle başladığı gibi zikirle bitti. Muvaffak kılan Allah'tır (cc).

❁ ❁ ❁

[12] Sa'lebi, *Haşiyetü'l-Keşşaf*, 4, 109.

Sûre - 39

ZÜMER SÛRESİ

Bu sûre Mekke'de nazil olmuştur; 75 âyettir.

Cüz - 23

1. – 4. ÂYETLER

بِسْــــمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيــــمِ

تَنْزِيلُ الْكِتَابِ مِنَ اللّٰهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ ﴿١﴾ إِنَّآ أَنْزَلْنَآ إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ فَاعْبُدِ اللّٰهَ مُخْلِصًا لَهُ الدِّينَ ﴿٢﴾ أَلَا لِلّٰهِ الدِّينُ الْخَالِصُ وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِٓ أَوْلِيَآءَ مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَآ إِلَى اللّٰهِ زُلْفٰى إِنَّ اللّٰهَ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ فِي مَا هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ إِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ كَاذِبٌ كَفَّارٌ ﴿٣﴾ لَوْ أَرَادَ اللّٰهُ أَنْ يَتَّخِذَ وَلَدًا لَاصْطَفٰى مِمَّا يَخْلُقُ مَا يَشَآءُ سُبْحَانَهُ هُوَ اللّٰهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ﴿٤﴾

Meâli

1. Bu kitabın indirilişi, aziz ve hikmet sahibi Allah katındandır.

2. *(Ey Muhammed!)* Şüphesiz ki kitabı sana hak olarak indirdik. O halde sen de dini Allah'a has kılarak ihlas ile ibadet et.

3. Dikkat et. Halis din yalnız Allah'a aittir. O'nu bırakıp kendilerine bir takım dostlar edinenler, "onlara, bizi Allah'a yaklaştırsınlar diye kulluk ediyoruz" derler. Doğrusu Allah, ayrılığa düştükleri şeylerde aralarında hüküm verecektir. Şüphesiz ki Allah, yalancı ve İnkârcı kimseyi hidayete erdirmez.

4. Eğer Allah evlat edinmek isteseydi elbette yarattıklarından dilediğini seçerdi. O, Allah tektir ve kahhardır.

Tefsiri

1 – Bu kitabın indirilişi, aziz ve hikmet sahibi Allah katındandır.

"Kitap" yani Kur'an « تَنْزِيلُ » mübtedadır. Haberi « مِنَ اللهِ »'dir. Yani Allah (cc) tarafından indirilmiş, demektir. Ya da « تَنْزِيلُ » hazfedilmiş bir mübtedanın haberidir. « مِنْ » harfi ceri « تَنْزِيلُ »'un sılasıdır. Ya da sıladan başka bir şeydir. Yani haberden sonra haberdir. Ya da hazfedilmiş bir mübtedanın haberidir. Takdiri de *"Bu kitabın inidirilişidir. Bu, Allah tarafındandır"*, şeklindedir. Saltanatında güçlü ve planlamasında hikmet sahibi Allah tarafından.

2 – (Ey Muhammed!) **Şüphesiz ki kitabı sana hak olarak indirdik. O halde sen de dini Allah'a has kılarak ihlâs ile ibadet et.**

Bu bir tekrar değildir. Çünkü ilki kitabın başlığı gibidir. İkincisi ise, kitapta olan şeyi açıklamak içindir. « مُخْلِصًا » haldir. Yani tevhidle ve kalbin tasfiyesi ile şirkten ve gösterişten uzaklaşmak suretiyle dini sadece O'na (Allah'a) has kılarak, demektir.

« الدِّينَ » kelimesi « مُخْلِصًا » ile mansubtur. Merfu da okunmuştur. Ancak merfu okuyan kişi « مُخْلِصًا »'ı « لِ »'ın üstünüyle okumalıdır.

3 – Dikkat et. Halis din yalnız Allah'a aittir. O'nu bırakıp kendilerine bir takım dostlar edinenler, "onlara, bizi Allah'a yaklaştırsınlar diye kulluk ediyoruz" derler. Doğrusu Allah, ayrılığa düştükleri şeylerde aralarında hüküm verecektir. Şüphesiz ki Allah, yalancı ve inkârcı kimseyi hidayete erdirmez.

Yani o gizliliklere ve sırlara muttali olduğu için, bütün manevi bir karışımlarından uzaklaşıp ibadeti sadece O'na mahsus kılmak suretiyle, dinin kendisine mahsus kılması vacib olandır.

Katade'den şöyle rivayet edilmiştir:

"Halis din, Allah'tan başka ilah olmadığına şahadet etmektir."

Hasan'dan, onun *"İslam"* olduğu nakledilmiştir.

"Dostlar" yani ilahlar. « وَالَّذِينَ » haberi hazfedilmiş mübtedadır. Takdiri: "Putlara ibadet edenler, onlara' *"Bizi Allah'a yaklaştırsınlar diye kulluk ediyoruz."* diyorlar, şeklindedir.

« زُلْفَى » mastardır. Yakınlaştırmak, demektir. *"Allah aralarında hüküm verecektir."* Yani Müslümanlarla müşrikler arasında. Denildi ki:

"Müslümanlar onlara:

– 'Öyleyse putlara niçin ibadet ediyor sunuz?' diye sorduğunda, onlar:

– 'Biz onlara ancak bizi Allah'a yaklaştırsınlar diye ibadet ediyoruz." diyorlardı. Mana, 'Allah (cc) kıyamet gününde tartışma yapan bu iki grup arasında hüküm verecektir', şeklindedir.

Allah (cc) kendi ilminde küfrü seçeceğini bildiği kişilere hidayet vermez. Yani onu hidayete muvaffak kılmaz. Küfrü seçtiği vakitte ona yardım etmez, onu küfürde bırakır. Onların yalanı, Allah'tan (cc) başka ilahlar edindikleri kimseler hakkında, *"bunlar Allah'ın kızlarıdır"* demeleridir. Bu sebebten dolayı Allah (cc): *"Eğer Allah evlat edinmek isteseydi elbette yarattıklarından dilediğini seçerdi."* sözüyle onların bu hükmünü yalana çıkarmıştır.

4 – Eğer Allah evlat edinmek isteseydi elbette yarattıklarından dilediğini seçerdi. O, Allah tektir ve kahhardır.

Yani eğer onların zannetikleri gibi evlat edinmesi caiz olsaydı, yarattıklarında dilediğini kendisi için seçerdi. Sizin seçtiklerinizi ve sizin dilediklerinizi değil. Allah (cc) onların O'na nisbet ettikleri dostları (putlar) ve evlatları edinmekten kendini tenzih etmiştir ve bunu *"O gücü herşeye yeten tek Allah'tır"* sözüyle ileri bir safhaya taşımıştır. Yani, O birdir, adetlerin (sayıların) ilavesinden beridir. Parçalanmaktan ve doğurmaktan münezzehtir. Herşeye gücü yetendir. Herşeye galiptir. Onların ilahları da bu *"şeyler"* cümlesindendir. Dolaysıyla onlar O'na nasıl dostlar ve ortaklar olabilirler?

❁ ❁ ❁

5. – 6. ÂYETLER

خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ يُكَوِّرُ اللَّيْلَ عَلَى النَّهَارِ
وَيُكَوِّرُ النَّهَارَ عَلَى اللَّيْلِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ
يَجْرِي لِأَجَلٍ مُسَمًّى أَلَا هُوَ الْعَزِيزُ الْغَفَّارُ ﴿٥﴾ خَلَقَكُمْ مِنْ
نَفْسٍ وَاحِدَةٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَأَنْزَلَ لَكُمْ مِنَ الْأَنْعَامِ
ثَمَانِيَةَ أَزْوَاجٍ يَخْلُقُكُمْ فِي بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ خَلْقًا مِنْ بَعْدِ
خَلْقٍ فِي ظُلُمَاتٍ ثَلٰثٍ ذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ لَا إِلٰهَ
إِلَّا هُوَ فَأَنّٰى تُصْرَفُونَ ﴿٦﴾

Meâli

5. Allah gökleri ve yeri hak ile yarattı. Geceyi gündüzün üzerine örtüyor, gündüzü de gecenin üzerine seriyor. Her biri belli bir süreye kadar akıp giden güneş ve ayı emri altına almıştır. Dikkat et! O Aziz'dir ve çok bağışlayandır.

6. Allah sizi tek bir nefisten *(Adem'den)* yaratmış, sonra ondan eşini var etmiştir. Sizin için hayvanlardan sekiz çift meydana getirmiştir. Sizi annelerinizin karınlarında üç türlü karanlık içinde, yaratılıştan yaratılışa geçirerek yaratmıştır. İşte bu yaratıcı Rabbiniz olan Allah'tır. Mülk O'nundur. O'ndan başka ilah yoktur. Öyleyken nasıl oluyor da *(O'na kulluktan)* çevriliyorsunuz?

Tefsiri

5 – Allah gökleri ve yeri hak ile yarattı. Geceyi gündüzün üzerine örtüyor, gündüzü de gecenin üzerine seriyor. Her biri belli bir süreye kadar akıp giden güneş ve ayı emri altına almıştır. Dikkat et! O Aziz'dir ve çok bağışlayandır.

Göklerin ve yerin yaratılışını, geceyle gündüzün, birbirini örtmesini, ay ile güneşin emri altına alınmasını ve belirli bir sureye kadar yörüngelerindeki akışını, bu kadar çok insanın tek bir nefisten yaratılışını ve hayvanların yaratılışını, O'nun (cc) bir olduğuna, ortağı olmadığına güç ve kuvvet sahibi olduğuna ve yenilmez olduğuna delil olarak getirmiştir.

« اَلتَّكْوِيرُ » – *'Sarmak, dürmek'*, demektir. Nitekim: « كَارَ الْعِمَامَةَ عَلٰى رَأْسِهِ وَ كَوَّرَهَا » – *"Başına sarık sardı."* denir. Mana:

'O ikisinden her biri üstüne geldiğinde diğerini örter.'

Birinin diğerini yok etmesinde, yok eden, diğerini örtmek suretiyle gözlerden saklayan görünen birşeye benzetilmiştir. Ya da birbiri üzerine devamlı olarak gelirler, manasınadır. Bu da sarığın bir kısmının diğer kısımları üzerine üstüste gelmesine benzetilmiştir.

"Belirli bir süreye kadar..." kıyamete kadar. *"Aziz'dir..."* güç sahibidir. Güneşin ve ayın boyun eğdirilmesine itibar etmeyen, inanmayan kişilerin cezalandırılmasına Kadir'dir. *"Bağışlayıcıdır..."* düşünüp ibret alan ve ikisini idare edene iman eden kişileri bağışlayıcıdır.

6 – Allah sizi tek bir nefisten (Âdem'den) **yaratmış, sonra ondan eşini var etmiştir. Sizin için hayvanlardan sekiz çift meydana getirmiştir. Sizi annelerinizin karınlarında üç türlü karanlık içinde, yaratılıştan yaratılışa geçirerek yaratmıştır. İşte bu yaratıcı Rabbiniz olan Allah'tır. Mülk O'nundur. O'ndan başka tanrı yoktur. Öyleyken nasıl oluyor da** (O'na kulluktan) **çevriliyorsunuz?**

"Bir tek nefisten..." yani Adem (as) dan *"eşini"* yani Havva'yı, onun alt kaburga kemiğinden yarattı. Denildiki:

"Adem'in zürriyeti onun sırtından küçük karıncalar gibi çıkarıldılar? Bundan sonra da düzgün bir şekilde yaratıldılar?" Hasan'dan şöyle nakledilmiştir:

"Ya da onları Adem (as) ile birlikte cennette yarattı, sonra indirdi." Ya da onlar, ancak bitkilerle yaşıyordu. Bitkiler de su ile yaşıyordu. Bu sebeple suyu indirdi. Böylece sanki onları indirmiş oldu.

"Sekiz çift..." En'am suresinde beyan edildiği gibi erkek ve dişi develer, sığırlar, koyunlar ve keçiler.

Zevc (eş) kendisiyle birlikte bir başkasının da olduğu tek şey için isimdir. Tek kaldığında tek olur.

"Yaratılıştan yaratılışa..." sperm, sonra alaka, sonra bir çiğnem yaratılışın tamamlanmasına. *"Üç türlü karanlık içinde..."* karın, rahim ve çocuk kesesinin karanlığı. Ya da omurganın, karnın ve rahmin karanlığıdır. O bu işlerin sahibidir. O Rabbiniz Allah'tır (cc). O'ndan (cc) başka ilah yoktur. *"Nasıl oluyor da çevirliyor sunuz?"* Ona kulluktan başkasına kulluğa nasıl da dönüyorsunuz? Sonra onlara muhtaç olmadığını şu sözüyle beyan etti.

7. – 8. ÂYETLER

إِنْ تَكْفُرُوا فَإِنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ عَنْكُمْ وَلَا يَرْضٰى لِعِبَادِهِ الْكُفْرَ وَإِنْ
تَشْكُرُوا يَرْضَهُ لَكُمْ وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرٰى ثُمَّ إِلٰى
رَبِّكُمْ مَرْجِعُكُمْ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ
الصُّدُورِ ﴿٧﴾ وَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ ضُرٌّ دَعَا رَبَّهُ مُنِيبًا إِلَيْهِ ثُمَّ إِذَا
خَوَّلَهُ نِعْمَةً مِنْهُ نَسِيَ مَا كَانَ يَدْعُوا إِلَيْهِ مِنْ قَبْلُ وَجَعَلَ لِلّٰهِ
أَنْدَادًا لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِهِ قُلْ تَمَتَّعْ بِكُفْرِكَ قَلِيلًا إِنَّكَ مِنْ
أَصْحَابِ النَّارِ ﴿٨﴾

Meâli

7. Eğer inkar ederseniz, şüphesiz ki Allah size muhtaç değildir. Bununla beraber O kullarının küfrüne razı olmaz. Eğer şükrederseniz bundan hoşnut olur. Hiç bir günahkar diğerinin günahını çekmez. Nihayet hepsinizin dönüp gidişi, Rabbinizedir. Yaptıklarınızı O size haber verir. Çünkü O, göğüslerin içindeki her gizliyi hakkıyla bilendir.

8. İnsan başına bir sıkıntı gelince Rabbine yönelerek yalvarır. Sonra Allah ona nimet verince önceden yalvarmış olduğunu unutur. Allah'ın yolundan sapmak için O'na eşler koşar. *(Ey Muhammed!)* de ki: küfrünle biraz eğlenedur. Çünkü sen muhakkak cehennem ehlindensin..

Tefsiri

7 – Eğer inkâr ederseniz, şüphesiz ki Allah size muhtaç değildir. Bununla beraber O kullarının küfrüne razı olmaz. Eğer şükrederseniz bundan hoşnut olur. Hiçbir günahkâr diğerinin günahını çekmez. Nihayet hepsinizin dönüp gidişi, Rabbinizedir. Yaptıklarınızı O size haber verir. Çünkü O, göğüslerin içindeki her gizliyi hakkıyla bilendir.

"Size..." sizin imanınıza. İnkar etmekle zarar gördüğünüz, iman etmekle faydalandığınız için asıl siz O'na muhtaçsınız. *"O kulların küfrüne razı olmaz."* Çünkü kafir, Allah'ın (cc) iradesiyle olsa da rızasıyla değildir. *"Eğer şükrederseniz..."* şükredip iman ederseniz *"bundan hoşnut olur"* yani, sizin şükrünüze razı olur. Çünkü O, sizin kurtuluşunuzun sebebidir. Buna karşılık Allah (cc), sizi cennetle mükafatlandırır.

Mekke kıraati ve Ali'ye göre « يَرْضَهُ »'deki « ه »'nin ötresi ve işba iledir. Nafi, Hişam ve Asım'a göre « ه » ötre iledir, işbasızdır. Yahya ve Hammad'ın dışında diğerlerine göre « يَرْضَهْ » şeklindedir. « ه » sakindir. *"Hiçbir günahkar diğerinin günahını çekmez."* Yani hiç kimse diğerinin işlediği günahla cezalandırılmaz. *"Hepinizin dönüşü Rabbinizedir."* Dönüşünüz, Rabbinizin vereceği karşılığadır. Size yaptıklarınızı bildirir de size ona göre karşılık verir.

"Göğüslerin içindekini..." kalplerin gizlediklerini.

8 – İnsan başına bir sıkıntı gelince Rabbine yönelerek yalvarır. Sonra Allah, ona nimet verince önceden yalvarmış olduğunu unutur. Allah'ın yolundan sapmak için O'na eşler koşar. (Ey Muhammed!) **de ki: "Küfrünle biraz eğlenedur. Çünkü sen muhakkak cehennem ehlindensin."**

"İnsan..." Ebu Cehil'dir. Ya da bütün kafirlerdir. *"Sıkıntı..."* bela ve şiddet. Araz olan şeylerde dokunma mecazdır. *"Rabbine yönelerek yalvarır."* Rabbine döner de dua eder. O'ndan başkasına dua etmez. *"O'ndan..."* Aziz ve Celil olan Allah'tan. *"Önceden yolu varmış olduğunu unutur."* Yani kendisine yalvardığı Rabbini unutur. « ما », « مَنْ » manasınadır.

﴿ وَمَا خَلَقَ الذَّكَرَ وَالْأُنْثَى ﴾

"Erkeği ve dişiyi yaratana andolsun ki." [13] ayetinde olduğu gibi.

Ya da kaldırılması için Allah'a (cc) dua ettiği sıkıntıyı unutur, demektir.

« أَنْدَادًا », eşler, demektir. Mekke kıraati, Ebu Amr ve Yakub'a göre « لِيَضِلَّ » şeklindedir.

"Yolundan..." yani İslam'dan.

"Deki:" Ey Muhammed...

"Eğlenedur..." tehdit içeren emirdir.

"Biraz..." yani dünyada biraz eğlen. Zira sen *"Cehennem ashabındansın."* cehennem ehlindensin.

❁ ❁ ❁

[13] Leyl, 3.

9. – 12. ÂYETLER

أَمَّنْ هُوَ قَانِتٌ اٰنَآءَ الَّيْلِ سَاجِدًا وَقَآئِمًا يَحْذَرُ الْاٰخِرَةَ وَيَرْجُوا رَحْمَةَ رَبِّه۪ قُلْ هَلْ يَسْتَوِى الَّذ۪ينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذ۪ينَ لَا يَعْلَمُونَ اِنَّمَا يَتَذَكَّرُ اُولُوا الْاَلْبَابِ ﴿٩﴾ قُلْ يَا عِبَادِ الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا رَبَّكُمْ لِلَّذ۪ينَ اَحْسَنُوا ف۪ى هٰذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ وَاَرْضُ اللّٰهِ وَاسِعَةٌ اِنَّمَا يُوَفَّى الصَّابِرُونَ اَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿١٠﴾ قُلْ اِنّ۪ى اُمِرْتُ اَنْ اَعْبُدَ اللّٰهَ مُخْلِصًا لَهُ الدّ۪ينَ ﴿١١﴾ وَاُمِرْتُ لِاَنْ اَكُونَ اَوَّلَ الْمُسْلِم۪ينَ ﴿١٢﴾

Meâli

9. Yoksa o geceleyin secde ederek ve kıyamda durarak ibadet eden, ahiretten çekinen ve Rabbinin rahmetini dileyen kimse *(gibi)* mi? *(Ey Muhammed!)* De ki: "Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?" Doğrusu ancak akıl sahibleri bunları hakkıyla düşünür.

10. *(Rasulüm! Şu sözümü)* söyle: "Ey inanan kullarım! Rabbinize karşı gelmekten sakının. Bu dünyada iyilik yapanlara iyilik var. Allah'ın yarattığı yeryüzü geniştir. Yalnız sabredenlere, mükâfatları hesapsız ödenecektir."

11. De ki: "Ben dini Allah'a halis kılarak O'na kulluk etmekle emrolundum."

12. "Müslümanların ilki olmakla emrolundum."

Tefsiri

9 – Yoksa o geceleyin secde ederek ve kıyamda durarak ibadet eden, ahiretten çekinen ve Rabbinin rahmetini dileyen kimse (gibi) **mi?** (Ey Muhammed!) **De ki: "Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?" Doğrusu ancak akıl sahibleri bunları hakkıyla düşünür.**

Mekke kıraat imamları, Nafi ve Hamza soru « أ »'sini « مَنْ » üzerine getirerek şeddesiz olarak okumuşlardır. Diğerleri ise, onun üzerine « أَمْ » getirerek şeddeli okumuşlardır. « مَنْ » mübtedadır. Haberi hazfedilmiştir. Takdiri: *"Yoksa o, gece ibadet eden başkası gibi mi?"* şeklindedir. Yani yoksa o itaatkâr olan asi olan gibi mi?

« قَانِتٌ », *"Allah'a itaat eden"*, demektir. Sözün delaletinden dolayı hazfedilmiştir. O da *"kâfir"* sözünün bundan önce zikredilmesi ve ondan sonra da *"Deki: 'hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?'"* sözünün gelmesidir.

"Geceleyin..." gece saatlerinde. « سَاجِدًا وَقَائِمًا », « قَانِتٌ »'deki zamirden haldirler.

"Ahiretten çekinen..." yani ahiret azabından çekinen. *"Rabbinin rahmetini dileyen..."* yani cenneti. Ayet, mü'minin korku ve ümit arasında olması, Allah'ın (cc) rahmetini umması, ameline güvenmemesi ve amelindeki kusurdan dolayı da Allah'ın (cc) azabından çekinmesi gerektiğine delalet etmektedir.

Ümit, sınırını aşınca güven halini alır. Korku da sınırını aşınca ümitsizlik halini alır. Allah'u Teala şöyle buyurmuştur:

﴿ فَلَا يَأْمَنُ مَكْرَ اللّٰهِ اِلَّا الْقَوْمُ الْخَاسِرُونَ ﴾

"Allah'ın azabından ancak hüsrana uğrayan topluluk emin olur." [14]

Ve yine şöyle buyurmuştur:

---

[14] A'raf, 99.

﴿ إِنَّهُ لَا يَايْئَسُ مِنْ رَوْحِ اللهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْكَافِرُونَ ﴾

"Allah'ın rahmetinden ancak inkar eden topluluk ümidi keser." [15]

Dolayısıyla hiçbirinin kendi sınırını aşmaması gerekmektedir.

"De ki, hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?" Yani bilen ve onunla amel edenler demektir. Burada sanki amel etmeyen kişiyi bilgisiz saymıştır. Bunda önce ilim öğrenen, sonra amel etmeyen ve o hususta sadece konuşan, sonra da dünyaya aldanan kişiler için büyük bir aşağılama vardır. Onlar, Allah (cc) katında cahildirler. Şöyle ki: Allah'a (cc) itaat edenler, alimler olarak adlandırıldı. Ya da bununla teşbih kastedilmiştir. Yani alim ile cahil bir olmadığı gibi, itaat edenle asi de bir olmaz, manasınadır.

« اَلْبَابُ » kelimesi « لُبٌّ » kelimesinin çoğuludur. Yani Allah'ın (cc) nasihatinden ancak akıl sahibleri öğüt alırlar.

10 – (Rasulüm! Şu sözümü) **söyle: "Ey inanan kullarım! Rabbinize karşı gelmekten sakının. Bu dünyada iyilik yapanlara iyilik var. Allah'ın yarattığı yeryüzü geniştir. Yalnız sabredenlere, mükâfatları hesapsız ödenecektir."**

« عِبَادِ » kelimesi çoğunluğa göre « ى » iledir.

"Rabbinizden sakının." Emirlerine uymak ve menettiklerinden kaçınmak suretiyle. *"Bu dünyada iyilik yapanlara..."* yani bu dünyada Allah'a (cc) itaat edenlere. « فِي » harfi ceri « أَحْسَنُوا »'ya tealluk etmektedir. « حَسَنَةٌ »'e değil, manası; bu dünyada iyilik yapanlar için ahirette iyilik vardır. O da cennete girmektir. Yani vasfedilemeyen iyilik demektir. Süddi, onu « حَسَنَةٌ »'e tealluk ettirmiştir ve « حَسَنَةٌ »'ü sıhhat ve afiyet olarak tefsir etmiştir.

"Allah'ın yarattığı yeryüzü geniştir." Yani iyilik yapma hususunda tefrite koşanlar için vatanlarında iyilik işlemeye imkân bulamadıkları şeklinde mazeret beyan ederlerse, elbette özür hakkı yoktur.

---

[15] Yusuf, 87.

Onlara *"Allah'ın arzı geniştir."* Beldeleri çoktur. Öyleyse başka bir beldeye göçün. İyiliklerine iyilik, taatlarına taat katmak için beldeleri dışındaki yerlere göç eden peygamberlere ve salihlere uyun denir. *"Sabredenlere..."* vatanlarının aşiretlerinin, Allah'a (cc) itaat ve hayrı çoğaltma hususunda çektikleri sıknıtıların, yüklendikleri belaların farklılıklarına göre. *"Mükafatları hesapsız ödenecektir."*

İbni Abbas (ra) den şöyle nakledilmiştir:

"Hesap umanların hesabı ona ulaşmaz ve (miktarı) *bilinmez."*

« بِغَيْرِ حِسَابٍ » kavli « أَجْرَ » kelimesinden haldir. Bol bol olduğu halde, demektir.

11 – De ki: Ben dini Allah'a halis kılarak O'na kulluk etmekle emrolundum.

« أَنْ أَعْبُدَ اللّٰهَ » cümlesi « بِأَنْ أَعْبُدَ اللّٰهَ » – *"Allah'a kulluk etmekle..."* demektir. *"Dini ona halis kılarak... –*Yani, dini halis kılmakla– *emrolundum."* demektir.

12 – Müslümanların ilki olmakla emrolundum.

Müslümanların ilki olması için bununla emrolundum. Yani onların dünya ve ahiret öncüsü, selefi olmam için. Mana: Dinde halislik için öncelik vardır. Kim ihlas sahibi olursa öne geçer. İlkinde ihlasla birlikte ibadet etmekle emretti. İkincisinde öne geçmekle. Konuları farklı olduğu için farklı iki şey durumuna düştüler. Halbuki birinin diğerine atfedilmesi sahihtir.

13. - 16. ÂYETLER

قُلْ إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٣﴾ قُلِ اللّٰهَ
أَعْبُدُ مُخْلِصًا لَهُ دِينِي ﴿١٤﴾ فَاعْبُدُوا مَا شِئْتُمْ مِنْ دُونِهِ قُلْ إِنَّ
الْخَاسِرِينَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ وَأَهْلِيهِمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ أَلَا
ذٰلِكَ هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُبِينُ ﴿١٥﴾ لَهُمْ مِنْ فَوْقِهِمْ ظُلَلٌ مِنَ النَّارِ
وَمِنْ تَحْتِهِمْ ظُلَلٌ ذٰلِكَ يُخَوِّفُ اللّٰهُ بِهِ عِبَادَهُ يَا عِبَادِ
فَاتَّقُونِ ﴿١٦﴾

Meâli

13. De ki: "Rabbime karşı gelirsem doğrusu büyük günün azabından korkarım."

14. De ki: "Ben, dinimde ihlas ile ancak Allah'a ibadet ederim."

15. Siz de O'ndan başka dilediğinize tapın. De ki: "Gerçekten hüsrana uğrayanlar, kıyamet günü hem kendilerini, hem de ailelerini ziyana sokanlardır. Dikkat edin, işte bu apaçık hüsrandır."

16. Onların üstlerinde ateşten tabakalar, altlarında da ateşten tabakalar vardır. İşte Allah, kullarını bununla korkutuyor. Ey kullarım! Yalnızca benden korkun.

Tefsiri

13 – De ki: Rabbime karşı gelirsem doğrusu büyük günün azabından korkarım.

Seni babalarının dinine dönmeye çağıran kişiye, *"Deki: –Ben,– Rabbime karşı gelirsem, doğrusu büyük günün azabından korkarım."* Bu ayet, Kureyş kafirleri, Peygamber (as)'a:

"Lat'a ve Uzza'ya ibadet eden babanı, dedeni ve kavminin ulularını görmüyor musun?" dediklerinde onlara cevap olarak inmiştir.

14 – De ki: Ben, dinimde ihlâs ile ancak Allah'a ibadet ederim.

Bu ayet, onun dini yalnızca Ona -başkasına değil- halis kılarak Allah'ı (cc) seçtiğini bildirmektedir. Birincisi ibadet ve ihlasla emrolunduğuna dair ihbardır. Söz, birinci de aynı fiille gelmiştir, ikincide de fiilin kendisi için yapıldığı şeyde gelmiştir. Bu sebepten dolayı bundan sonra şu ayet getirilmiştir.

15 – Siz de O'ndan başka dilediğinize tapın. De ki: "Gerçekten hüsrana uğrayanlar, kıyamet günü hem kendilerini, hem de ailelerini ziyana sokanlardır. Dikkat edin, işte bu apaçık hüsrandır."

Bu tehdit içeren bir emirdir. Peygamber (sav)'e:

– *Babalarının dinine muhalefet edersen hüsrana uğrarsın.* denildi de:

"De ki: Gerçekten hüsrana uğrayanlar kıyamet günü hem kendilerini, hem de ailelerini ziyana sokanlardır." ayeti indi.

"Kendilerini ziyana sokanlar" bunu cehennemde nefislerini mahvetmek suretiyle yaparlar. *"Ailelerini..."* yani ailelerini ziyana sokanlardır. Çünkü onlar, onları saptırdılar da (aileleri) bu sebeple cehenneme yöneldiler. Onların hüsranını *"dikkat edin! İşte bu apaçık hüsrandır"* sözüyle son derece kötü bir şekilde vasfetti. Şöyle ki: Cümleye uyarı ile başladı. Mübteda ile haberin arasına bir fasıla soktu *"hüsran"* kelimesini marife kıldı ve onu *"apaçık"* sözüyle sıfatlandırdı. Bu onların cenneti cehenneme, dereceleri de derekelere tercih etmeleri sebebiyledir.

16 – Onların üstlerinde ateşten tabakalar, altlarında da ateşten tabakalar vardır. İşte Allah, kullarını bununla korkutuyor. Ey kullarım! Yalnızca benden korkun.

« ظُلَلٌ », tabakalar, demektir. *"Tabakalar"* ateşten tabakalar. Onlar diğerleri için (alttaki münafıklar için) tabakalardır. Yani ateş onları kuşatmıştır. Bununla vasfedilen bu azapla. Ya da bu tabakalarla. O'na inansınlar ve yasaklarından kaçınsınlar diye Allah kullarını bununla korkutuyor.

"Ey kullarım! Yalnızca benden korkun" ve gazabımı gerektiren şeylere yönelmeyin. Önce onları ateşle korkuttu, sonra da kendinden sakındırdı.

17. ÂYET

وَالَّذِينَ اجْتَنَبُوا الطَّاغُوتَ أَنْ يَعْبُدُوهَا وَأَنَابُوا إِلَى اللّٰهِ لَهُمُ الْبُشْرٰى فَبَشِّرْ عِبَادِ ﴿١٧﴾

Tefsiri

17- Tağut'a kulluk etmekten kaçınıp Allah'a yönelenlere müjde var.

"Tağuta..." şeytanlara. « طغيان » zulumde haddi aşma kelimesinden gelmektedir. « مَلَكُوتُ » ve « رَحَمُوتُ » gibi « فَعَلُوتُ » veznindedir. Ancak burada lamel fiili, aynel fiilden önce getirmek suretiyle kalb vardır. « الطَّاغُوتَ » kelimesi mastar olduğundan şeytan ya da şeytanlar için kullanılmıştır. Bunda birkaç mübalağa vardır. Onlar da sanki şeytanın kendisi tuğyanmış gibi mastarla isimlendirilmesi, kelimenin yapısının mübalağa vezninde olmasındandır. Çünkü « رَحَمُوتُ », bol rahmettir. « مَلَكُوتُ » da yayılmış meleklerdir. Harflerin değiştirilmesi -ki bu, ait kılmak içindir. Zira bu şeytandan başkası için kullanılmaz- Buradaki *"tağut"* ile kastedilen çoğuldur. « طَوَاغِيتَ » tağutlar şeklinde de okunmuştur. « أَنْ يَعْبُدُوهَا », « طَاغُوتَ » kelimesinden bedeli iştimaldir. Yani onlara ibadet etmekten, demektir.

"Allah'a yönelenlere" Allah'a (cc) dönenlere, *"müjde"* bu sevapla müjdelemektir. Ölüm anında ve diriltildiklerinde melekler onları müjdeleyerek karşılar. *"Dinleyip de sözün en güzeline uyan kullarımı müjdele."* Onlar, sakınanlar ve yönelenlerdir.

Onların sakınma ve yönelmeleri ile birlikte bu sıfatlar üzere olmalarını dilemiştir. « عِبَادِ » kelimesini zamir yerine getirmiştir. Din hususunda inceleyici araştırıcı olmalarını, iyi ile daha iyiyi, üstün ile daha

üstünü ayırabilmelerini istemiştir. Bunun neticesi olarak da onlar vacib ile mendup olan iki hususta karşılaştıklarında vacibi seçeceklerdir. Mübah ve mendupta Allah'a (cc) en yakın olanı, sevabı en çok olanı isteyeceklerdir.

Ya da mana, Kur'an'a ve başkasına kulak verecekler de Kur'an'a tabi olacaklar demektir.

Veya Allah'ın emirlerine kulak verecekler de onun en güzeline uyacaklar demektir. Mesela, kısas etmek ya da affetmek ve benzerlerinde olduğu gibi. Ya da içinde iyi ve kötü kişilerin olduğu bir toplulukta sözü dinler de işittiği en güzel şeye uyar, Ondan başkasından da el çeker, demektir. *"Onlar akıl sahibleridir."* yani onlar akıllarından istifade edenlerdir.

18. - 20. ÂYETLER

اَلَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ ۚ أُولٰٓئِكَ الَّذِينَ هَدٰيهُمُ اللّٰهُ وَ أُولٰٓئِكَ هُمْ أُولُوا الْأَلْبَابِ ﴿١٨﴾ أَفَمَنْ حَقَّ عَلَيْهِ كَلِمَةُ الْعَذَابِ ۚ أَفَأَنْتَ تُنْقِذُ مَنْ فِى النَّارِ ۚ ﴿١٩﴾ لٰكِنِ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ لَهُمْ غُرَفٌ مِنْ فَوْقِهَا غُرَفٌ مَبْنِيَّةٌ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ۚ وَعْدَ اللّٰهِ ۚ لَا يُخْلِفُ اللّٰهُ الْمِيعَادَ ﴿٢٠﴾

Meâli

18. O kullarımı ki, onlar sözü dinlerler, sonra da en güzeline uyarlar. İşte onlar, Allah'ın doğru yola ilettiği kimselerdir. Gerçek akıl sahipleri de onlardır.

19. *(Ey Muhammed!)* hakkında azap hükmü gerçekleşmiş kimseyi ve ateşte olanı sen mi kurtaracaksın?

20. Fakat Rablerinden sakınanlara, üstüste yapılmış, altlarından ırmaklar akan köşkler vardır. Bu, Allah'ın verdiği sözdür. Allah, verdiği sözden caymaz.

Tefsiri

18 – O kullarımı ki, onlar sözü dinlerler, sonra da en güzeline uyarlar. İşte onlar, Allah'ın doğru yola ilettiği kimselerdir. Gerçek akıl sahipleri de onlardır.

19 – (Ey Muhammed!) **Hakkında azap hükmü gerçekleşmiş kimseyi ve ateşte olanı sen mi kurtaracaksın?**

Sözün aslı « اَمَّنْ حَقَّ عَلَيْهِ كَلِمَةُ الْعَذَابِ » – *"hakkında azap hükmü gerçekleşmiş yani vacib olmuş kimseye mi?"* şeklindedir.

« اَفَاَنْتَ تُنْقِذُ » şart cümlesidir. Başına inkâr « ا »'si gelmiştir. « فَ » ceza « فَ »'sidir. Birinci « فَ » hazfedilmiş bir cümle üzerine atıf için gelmiştir. Takdiri, *"Onların işinin sahibi sen misin? Hakkında azap hükmü vacib olmuş kişiyi sen mi kurtaracaksın?"* şeklindedir. İkinci hemze, inkâr manasını te'kid için tekrar edilmiştir. « مَنْ فِى النَّارِ » zamir yerine gelmiştir. Yani « تُنْقِذُهُ » şeklindedir. Buna göre ayet tekbir cümledir. Ya da manası, hakkında azap hükmü vacib olmuş kişi mi ondan kurtulacak? Onu sen mi kurtaracaksın? Yani Allah'ın saptırdığı ve onun ilminde cehennem ehlinden olduğu belli olan birini hiç kimse kurtaramaz.

20 – Fakat Rablerinden sakınanlara, üstüste yapılmış, altların dan ırmaklar akan köşkler vardır. Bu, Allah'ın verdiği sözdür. Allah, verdiği sözden caymaz.

Yani onlar için cennette yüksek evler vardır. Onların üstünde de onlardan daha yüksek evler vardır. Yani kafirler için ateş tabakaları müttakiler için de köşkler vardır *"altlarından ırmaklar akan."* Yani evlerinin altından. « وَعْدَ اللّٰهِ » te'kid edici mastardır. Çünkü *"onlar için kökler vardır"* sözü, Allah (cc) onlara bunu vaad etti, manasınadır.

❁ ❁ ❁

21. – 23. ÂYETLER

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللّٰهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَسَلَكَهُ يَنَابِيعَ فِي الْأَرْضِ ثُمَّ يُخْرِجُ بِهِ زَرْعًا مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهُ ثُمَّ يَهِيجُ فَتَرَيهُ مُصْفَرًّا ثُمَّ يَجْعَلُهُ حُطَامًا ۚ إِنَّ فِي ذٰلِكَ لَذِكْرٰى لِأُولِي الْأَلْبَابِ ﴿٢١﴾ أَفَمَنْ شَرَحَ اللّٰهُ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ فَهُوَ عَلٰى نُورٍ مِنْ رَبِّهِ ۚ فَوَيْلٌ لِلْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُمْ مِنْ ذِكْرِ اللّٰهِ ۚ أُولٰئِكَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٢٢﴾ اَللّٰهُ نَزَّلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ كِتَابًا مُتَشَابِهًا مَثَانِيَ تَقْشَعِرُّ مِنْهُ جُلُودُ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ ۚ ثُمَّ تَلِينُ جُلُودُهُمْ وَقُلُوبُهُمْ إِلٰى ذِكْرِ اللّٰهِ ۚ ذٰلِكَ هُدَى اللّٰهِ يَهْدِي بِهِ مَنْ يَشَاءُ ۚ وَمَنْ يُضْلِلِ اللّٰهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ ﴿٢٣﴾

Meâli

21. Allah'ın, gökten su indirip, onu yerdeki kaynaklara yerleştiren, sonra da onunla türlü türlü renklerde ekinler yetiştiren olduğunu görmez misin? Sonra onlar kurur da sapsarı olduklarını görürsün. Sonra da onu kuru bir çerçöp yapar. Şüphesiz bunlarda akıl sahibleri için bir öğüt vardır.

22. Allah kimin gönlünü İslama açmışsa o, Rabbinden bir nur üzerinde olmaz mı? Kalpleri Allah'ı anmak hususunda katılaşmış olanlara yazıklar olsun? İşte bunlar apaçık bir sapıklık içerisindedirler.

23. Allah, ayetleri birbirine benzeyen ve mükerreren gelen kitabı, sözlerin en güzeli olarak indirmiştir. Rablerinden korkanların derileri bu kitaptan ürperir, sonra hem derileri hem de kalpleri, Allah'ın zikrine ısınıp yumuşar. İşte bu kitap, Allah'ın dilediğini onunla doğru yola ilettiği hidayet rehberidir. Allah kimi de saptırırsa artık ona yol gösteren olmaz.

Tefsiri

21 - Allah'ın, gökten su indirip, onu yerdeki kaynaklara yerleştiren, sonra da onunla türlü türlü renklerde ekinler yetiştiren olduğunu görmez misin? Sonra onlar kurur da sapsarı olduklarını görürsün. Sonra da onu kuru bir çerçöp yapar. Şüphesiz bunlarda akıl sahibleri için bir öğüt vardır.

"Su" ile yağmuru kastediyor. Denildi ki:

"Yeryüzündeki bütün sular gökten yeryüzüne iner. Sonra Allah onu taksim eder."

"Yerleştiren..." girdiren *"yeryüzündeki kaynaklara"* gözelere, kanallara, bedendeki damarlar gibi olan yealtı nehirlerine.

« يَنَابِيعَ » hal ya da zarf olmak üzere mansubtur. « فِى الْأَرْضِ », « يَنَابِيعَ »'nın sıfatıdır.

"Onunla..." suyla *"türlü türlü renklerde ekinler..."* görünüşü yeşil, kırmızı, sarı ve beyaz olan ekinle ya da kahve çekirdeği, arpa, susam ve sair çeşitli ekinler. « يَهِيجُ » – *"kurur"*, kurursa parlaklığı ve güzelliğinden sonra onun *"sapsarı olduğunu görürsün"*.

« حُطَامًا » – *"ufantı, kırıntı"*, *Hutam*; at ve sair şeylerden ufanan ve kırıntı haline gelen şeylerdir.

"Bunlarda..." suyun indirilmesinde ve ekinin bitirilmesinde akıl sahibleri için, bunların hikmet sahibi bir yaratıcısı olması gerektiğine, bunların -ihmalle ve durağanlıkla değil- bir takdir ve ve tedbirle meydana geldiğine dair bir hatırlatma ve uyarı vardır.

22 - Allah, kimin gönlünü İslam'a açmışsa o, Rabbinden bir nur üzerinde olmaz mı? Kalpleri Allah'ı anmak hususunda katılaşmış olanlara yazıklar olsun? İşte bunlar apaçık bir sapıklık içerisindedirler.

"Allah, kimin gönlünü İslam'a açmışsa..." kimin gönlünü İslam'a karşı genişletmişse o da hidayete gelmişse.

Resulullah (sav)'e şarh'ten (gönlün İslam'a açılmasından) soruldu da o şöyle buyurdu:

– *"Nur, kalbe girdiğinde* (kalp) *açılır, ferahlar."*

– *Bunun bir alameti var mı?* denildi. Şöyle buyurdu.

– *"Evet,* (var) *ahiret yurduna yöneliş, aldanma yurdundan* (dünyadan) *uzaklaşma ve ölüm gelmezden evvel ölüme hazırlık."* [16]

"Nur" beyan ve idrak kuvveti demektir. Mana:

"Allah'ın gönlünü İslama açması sebebiyle hidayete eren kişi, mühürlenmesi sebebiyle kalbi katılaşmış kişi gibi olur mu?" Bu hazfedildi. Çünkü *"kalpleri, Allah'ı anmak hususunda katılaşmış olanlara yazıklar olsun?"* sözü buna delalet etmektedir. *"Allah'ı anma hususunda."* Yani Allah'ın (cc) zikrini terketmeleri sebebiyle. Ya da Allah'ın (cc) zikredilmesi sebebiyle, demektir. Yani onların yanında Allah (cc) ya da onun ayetleri zikredildiğinde kalplerinin katılığı artar.

﴿ فَزَادَتْهُمْ رِجْسًا اِلَى رِجْسِهِمْ ﴾

"Bu onların pisliklerine pislik katar" [17] ayetinde olduğu gibi.

"İşte onlar apaçık bir sapıklık" apaçık bir azgınlık içindedirler.

23 - Allah, ayetleri birbirine benzeyen ve mükerreren gelen kitabı, sözlerin en güzeli olarak indirmiştir. Rablerinden korkanların derileri bu kitaptan ürperir, sonra hem derileri hem de kalpleri, Allah'ın zikrine ısınıp yumuşar. İşte bu kitap, Allah'ın dilediğini onunla doğru yola ilettiği hidayet rehberidir. Allah kimi de saptırırsa artık ona yol gösteren olmaz.

---

[16] Tirmizi, *Nevâdiru'l-Usul,* 127; İbni Kesir, *Tefsir,* 2, 180; *Ed-Dürru'l-Mensur,* 355.
[17] Tevbe, 125.

« اَللّٰهُ » İsminin mübteda olarak getirilmesinde ve « نَزَّلَ »'nin onun üzerine bina edilmesinde sözlerin en güzeli için tazim vardır. « كِتَابًا » « أَحْسَنَ الْحَدِيثِ »'den bedeldir. Ya da ondan haldir.

"Birbirine benzeyen..." doğruluk, beyan, öğüt, hikmet i'caz ve diğer hususlarda birbirine benzeyen demektir.

« مَثَانِيَ » kelimesi « كِتَابًا »'in sıfatıdır ve « مَثْنَى » kelimesinin çoğuludur. *'Tekrarlanan'*, manasınadır. Onun tekrarlanan kıssaları, haberleri, hükümleri, emirleri, nehiyleri, vaadleri, tehditleri ve öğütleri benzer olması hesabiyle beyandır. Çünkü tekrar edilen kıssalar ve diğerleri ancak benzer olurlar. Denildi ki:

"O çok çok okunur, ancak bıkkınlık vermez." Tekilin çoğul ile sıfatlanması caizdir. Çünkü kitap, parçaları olan bir bütündür. Bir şeyin parçaları bütünüdür. Sen: *"Kur'an'ın yedide biri, beşte biri, sureleri ve ayetleri"* dediğini görmüyor musun? Aynı şekilde sen: *"kıssaları, hükümleri, öğütleri ve tekrarları"* da diyorsun. Ya da « مَثَانِيَ », « مُتَشَابِهًا »'ın temyizi olmak üzere mensubtur.

« رَأَيْتُ رَجُلًا حَسَنًا شَمَائِلَ » – *"şemaili güzel bir adam gördüm"* dediğin gibi. O zaman da mana, tekrarları birbirine benzer, demektir. *"Ürperir..."* hareketlenir. Deri aşırı şekilde toplanıp büzüştüğünde « اقْشَعَرَّ الْجِلْدُ » denir. Mana: *"Kur'an'ı ve onun tehdit içeren ayetlerini işittiklerinde onlara, o sebeple derilerinin ürperip büzüştüğü bir korku isabet eder."* Nitekim hadisi şerifte şöyle buyurulmuştur:

"Mü'minin derisi, Allah korkusundan dolayı ürperip büzüştüğünde, günahları, kuru ağacın yapraklarının dökülüşü gibi dökülür." [18]

"Sonra hem derileri, hem de kalpleri Allah'ın zikrine ısınıp yumuşar." yani rahmet ayetleri okunduğunda derileri ve kalpleri yumuşar, onlardaki korku ve ürperti kalkar.

---

[18] Mecmeu'z-Zevâid, 10, 310.

« إِلَى » ile fiili müteaddi manası içerdiğinden « إِلَى » ile müteaddi kılınmıştır. Sanki şöyle denilmiştir: *"Ürpertisiz, yumuşamış bir halde Allah'ın zikriyle huzur buldu."*

Rahmeti zikretmeksizin sadece Allah'ın (cc) zikri ifadesini kullandı. Çünkü O'nun (cc) rahmeti gazabını geçmiştir. Rahmetinin asıl olması sebebiyle Allah (cc) zikredildiğinde kalbe ancak O'nun (cc) şefkatli ve merhametli olması gelir.

Önce sadece *"deriler"* zikredildi. Sonra ikinci olarak onunla birlikte *"kalpler"* zikredildi. Çünkü korku mahalli kalbtir. Dolayısıyla derilerin zikredilmesi kalplerin zikredilmesini de içermektedir.

« ذَلِكَ » kitaba işarettir. O da, Allah'ın (cc) kullarından dilediğini, yani hidayeti seçeceğini bildiği kişileri, onunla doğru yola ilettiği hidayet rehberidir.

"Allah kimi de saptırırsa..." Yani onda sapıklığı yaratırsa. Artık onu hakka götüren olmaz.

❁ ❁ ❁

24. – 26. ÂYETLER

أَفَمَنْ يَتَّقِي بِوَجْهِهِ سُوءَ الْعَذَابِ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ۚ وَقِيلَ لِلظَّالِمِينَ ذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَكْسِبُونَ ﴿٢٤﴾ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَأَتٰيهُمُ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٢٥﴾ فَأَذَاقَهُمُ اللّٰهُ الْخِزْيَ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ۚ وَلَعَذَابُ الْاٰخِرَةِ أَكْبَرُ ۘ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿٢٦﴾

Meâli

24. Zalimlere: "Kazandığınızın cezasını tadın!" denilirken kıyamet günü yüzünü o feci azaptan kim koruyacak?

25. Onlardan öncekiler de *(peygamberleri)* yalanladılar da farkına varmadıkları bir yerden azab onlara çattı.

26. Bu suretle Allah, dünya hayatında onlara rezilliği tattırdı. Ahiret azabı daha büyüktür. Bunu bilselerdi.

Tefsiri

24 – Zalimlere: "Kazandığınızın cezasını tadın!" denilirken kıyamet günü yüzünü o feci azaptan kim koruyacak?

Azaptan emin olan kimse gibi. Haber, benzerlerinde olduğu gibi gibi hazfedilmiştir. *"Feci azab"* onun hiddetli olmasıdır. Manası, insan korkulu şeylerden biriyle karşılaştığında onu eliyle karşılar ve onunla yüzünü korumaya çalışır. Çünkü o, ona göre en önemli azasıdır. Ateşe atılan kişi ise, elleri boynuna kelepçelenmiş olarak atılır. Artık tehlikelere karşı diğer azalarla koruduğu yüzüyle ateşten sakınması düşünülemez.

"Zalimlere –cehennem bekçileri– *kazandığınız şeylerin vebalini tadın"* derler.

25 – Onlardan öncekiler de (peygamberleri) **yalanladılar da farkına varmadıkları bir yerden azab onlara çattı.**

"Onlardan öncekiler..." Kureyş"ten öncekiler. *"Farkına varmadıkları bir yerden..."* hesap etmedikleri ve belanın oradan geleceğine dair hiç düşünmedikleri bir yerden. Onlar güven içinde iken birden güvendikleri yerden baskına uğradılar.

26 – Bu suretle Allah, dünya hayatında onlara rezilliği tattırdı. Ahiret azabı daha büyüktür. Bunu bilselerdi.

"Rezilliği..." Allah'ın (cc) azabından suretin değiştirilmesi, toprak tarafından yutulma, öldürülme, sürülme ve benzeri zilleti ve aşağılanmayı demektir. Ahiret azabı dünya azabından daha büyüktür. Bunu bilselerdi iman ederlerdi.

27. – 31. ÂYETLER

وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِي هٰذَا الْقُرْاٰنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَۚ ﴿٢٧﴾ قُرْاٰنًا عَرَبِيًّا غَيْرَ ذ۪ي عِوَجٍ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿٢٨﴾ ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا رَجُلًا ف۪يهِ شُرَكَٓاءُ مُتَشَاكِسُونَ وَرَجُلًا سَلَمًا لِرَجُلٍۜ هَلْ يَسْتَوِيَانِ مَثَلًاۜ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِۚ بَلْ اَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٩﴾ اِنَّكَ مَيِّتٌ وَاِنَّهُمْ مَيِّتُونَ ﴿٣٠﴾ ثُمَّ اِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ عِنْدَ رَبِّكُمْ تَخْتَصِمُونَ ﴿٣١﴾

Meâli

27. Andolsun ki biz bu Kur'an da insanlara her türlü misali, belki öğüt alırlar diye verdik.

28. Pürüzsüz arapça bir Kur'an indirdik ki böylece korunsunlar.

29. Allah, çekişip duran birçok ortakların sahib olduğu bir adam *(köle)* ile yalnız bir kişiye bağlı olan bir adamı *(mü'mini)* misal olarak verir. Bu ikisi eşit midir? Hamd Allah'a mahsustur. Fakat onların çoğu bilmezler.

30. Muhakkak sen de öleceksin, onlar da ölecekler.

31. Sonra şüphesiz ki siz, kıyamet gününde, Rabbinizin huzurunda muhakeme olacaksınız.

Tefsiri

27 - Andolsun ki biz bu Kur'an da insanlara her türlü misali, belki öğüt alırlar diye verdik.

"Belki öğüt alırlar" demek, öğüt almaları için, demektir.

28 - Pürüzsüz Arapça bir Kur'an indirdik ki böylece korunsunlar.

« عَرَبِيًّا », Te'kid edici haldir. « جَائَنِي زَيْدٌ رَجُلاً صَالِحًا وَاِنْسَانًا عَاقِلاً » – *"Zeyd bana dürüst bir adam, akıllı bir insan olarak geldi"*, sözünde olduğu gibi. « رَجُلاً » ya da « اِنْسَانًا » kelimelerini te'kid olarak zikredersin. Ya da « عَرَبِيًّا » medih olmak üzere mansubtur.

"Pürüszüz..." dosdoğru tezat ve ihtilaflardan uzak.

Onda hiçbir eğriliğin bulunmadığını belirtmek için « مُسْتَقِيمًا » – *"dosdoğru"* demedi. Denildiki « عِوَجٍ » pürüz sözüyle kastedilen *"şüphe"*dir. Böylece küfürden korunsunlar.

29 - Allah, çekişip duran birçok ortakların sahib olduğu bir adam (köle) **ile yalnız bir kişiye bağlı olan bir adamı** (mü'mini) **misal olarak verir. Bu ikisi eşit midir? Hamd Allah'a mahsustur. Fakat onların çoğu bilmezler.**

« رَجُلاً » bedeldir. *"Çekişip duran bir çok ortaklar..."* kavgalaşan ve ihtilaf eden bir çok ortaklar. « سَلَمًا », « سَلِمَ » fiilinin mastarıdır. Mana, *"selamet sahibi"*, şeklindedir.

"Bir kişiye bağlı..." Ortak olmayan, sadece bir kişiye ait olan demektir. Mekke kıraati ve Ebu Amr'a göre « سَالِمًا » şeklindedir. Yani *"sadece ona ait"*, demektir. *"Bu ikisinin durumu eşit midir?"*

« مَثَلاً » temyizdir. Mana, *"o ikisinin durumu ve hali eşit midir?"* şeklindedir. Temyizi, cinsin ifadesi olmak üzere tekil getirdi. « مَثَلَيْنِ » şeklinde de okunmuştur.

"Hamd, O'ndan başka ilah olmayan Allah'a mahsustur. Fakat onların çoğu bilmiyorlar..." da O'na (cc) O'ndan (cc) başkasını ortak koşuyorlar. Kafiri ve mabutlarını, aralarında birçok kavga ve ihtilaf olan ortakların sahib olduğu bir köleye benzetti.

Onlardan her biri, onun kendi kölesi olduğunu iddia ediyor ve onun hakkında çekişiyorlar. Onu her birisinden biri zor işlere sokuyorlar. O ise şaşkınlık içindedir. Hizmetiyle hangisini razı edeceğini, ihtiyaçlarında hangisine dayanacağını, rızkını kimden isteyeceğini, merhameti kimden dileneceğini bilemez. Himmeti dağınıktır, kalbi parça parçadır. Mü'mini de tek bir efendisi olan köleye benzetti. Onun himmeti birdir ve kalbi derli topludur.

30 – Muhakkak sen de öleceksin, onlar da ölecekler.

« إِنَّكَ مَيِّتٌ » yani öleceksin. « مَيِّتٌ » ise, ölümün kendisine gelip çattığı kişidir. Halil, Ebu Amr'ın şu şiiri söylediğini nakletmiştir.

وَتَسْأَلُنِى تَفْسِيرَ مَيْتٍ وَمَيِّتٍ   فَدُونَكَ قَدْ فَسَّرْتُ اِنْ كُنْتَ تَعْقِلُ

فَمَنْ كَانَ ذَا رُوحٍ فَذَلِكَ مَيِّتٌ   وَمَا الْمَيْتُ اِلاَّ مَنْ اِلَى الْقَبْرِ يُحْمَلُ

Bana "meyt" ve "meyyit" in açıklamasını soruyorsun.

Buyur al. Açıkladım. Eğer anlarsan

Hayatta olan kişi, işte o "meyyit" dir.

"Meyt" ise, ancak kabre taşınandır.

Onlar, Resulullah (sav)'in ölümünü gözlüyorlardı da Allah'u Teala, ölümün onların herbirine şamil olduğunu, dolayısıyla da ölümü gözetlemenin ve ölümlünün, ölümlü kişinin ölümüyle sevinmesinin hiçbir manasının olmadğını haber verdi.

Katade'den şöyle nakledilmiştir:

"Peygamberine öleceğini bildirmişti. Size de öleceğinizi bildirmişti." Yani sen ve onlar ölüler kapsamındadır. Çünkü kesin olacak şey olmuş gibidir.

31 – Sonra şüphesiz siz de kıyamet günü Rabbinizin huzurunda muhakeme olacaksınız.

"Siz" yani sen ve onlar. Muhatab zamiri gayb zamirine galip kılınmıştır. *"Rabbinizin huzurunda muhakeme olunacaksınız."* da sen, onlar aleyhine, tebliğ ettiğine ama onların yalanladığına, davet hususunda gayret gösterdiğine ama onların inatta devam ettiğine dair delil getireceksin. Onlar da hiçbir faydası olmayan şeyleri mazeret gösterecekler. Tabi olanlar:

– *"Önderlerimize, büyüklerimize uyduk"* diyecekler. Önderler de:

– *"Bizi de şeytanlar ve önceki atalarımız saptırdı."* diyecekler.

Ashab-ı Kiram (rhm) hep birlikte:

– *"Din kardeşleri olduğumuz halde,* (birbirimize karşı) *düşmanlığımız olmaz."* dediler. Osman (ra) öldürülünce de:

– *"Bu bizim düşmanlığımızdır."* dediler.

Ebu'l-Aliye'den şöyle nakledilmiştir:

"Bu ayet, kıble ehli hakkında inmiştir. Bu, onlar arasında cereyan eden kan davaları ve haksızlıklar hakkındadır." Ancak doğru olan birincisidir.

"Allah'a karşı yalan uydurandan daha zalim kimdir?" ve ***"Doğruyu getiren ve onu doğrulayanlar..."*** ayetlerini görmüyor musun?" Bu aralarında düşmanlık olan kişiler için beyan ve açıklamadan ibarettir.

32. – 35. ÂYETLER

فَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنْ كَذَبَ عَلَى اللّٰهِ وَكَذَّبَ بِالصِّدْقِ اِذْ جَٓاءَهُۜ
اَلَيْسَ ف۪ي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِلْكَافِر۪ينَ ﴿٣٢﴾ وَالَّذ۪ي جَٓاءَ بِالصِّدْقِ
وَصَدَّقَ بِه۪ٓ اُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ ﴿٣٣﴾ لَهُمْ مَا يَشَٓاؤُ۫نَ عِنْدَ رَبِّهِمْۜ
ذٰلِكَ جَزٰٓؤُا الْمُحْسِن۪ينَۚ ﴿٣٤﴾ لِيُكَفِّرَ اللّٰهُ عَنْهُمْ اَسْوَاَ الَّذ۪ي
عَمِلُوا وَيَجْزِيَهُمْ اَجْرَهُمْ بِاَحْسَنِ الَّذ۪ي كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٣٥﴾

Meâli

32. Allah'a karşı yalan uyduran, kendisine gelen gerçeği yalan sayandan daha zalim kimdir? Kafirler için cehennemde bir yer mi yoktur?

33. Doğruyu getiren ve onu doğrulayanlar. İşte onlar, Allah'a karşı gelmekten sakınan muttakilerdir.

34. – 35. Rableri yanında dileyecekleri her şey onlarındır. İşte bu muhsinlerin mükafatıdır. Böylece Allah, onların geçmişte yaptıkları en kötü amel ve hareketleri bile örtecek. Yaptıklarının en güzeliyle onların mükafatlarını ihsan edecektir.

Tefsiri

32 – Allah'a karşı yalan uyduran, kendisine gelen gerçeği yalan sayandan daha zalim kimdir? Kâfirler için cehennemde bir yer mi yoktur?

"Allah'a karşı yalan uyduran..." Ona çocuk ve ortak isnad etmek suretiyle iftira atan. *"Gerçeği..."* aynıyla gerçek olan işi. O da Muhammed (sav)'in getirdiği şeydir. *"Kendisine geldiğinde..."* onu işittiğinde insaf sahibi kişilerin işittiklerinde yaptığı gibi durup düşünmeden ya da hak ile batılın arasını ayırmaya ihtimam göstermeden yalanladı. *"Cehennemde kâfirler için yer mi yok?"* yani Allah'a iftira eden ve gerçeği yalanlayan bu kişiler için yer mi yok.

« لِلْكَافِرِينَ » deki « لِ » onlara işarettir.

33 – Doğruyu getiren ve onu doğrulayanlar. İşte onlar, Allah'a karşı gelmekten sakınan muttakilerdir.

"Doğruyu getiren ve onu doğrulayan...." O Muhammed (sav)'dir. Hakkı getirmiş ve ona iman etmiştir.

﴿ وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ ﴾

"Doğru yolu bulsunlar diye biz Musa'ya kitabı** (tevratı) **verdik." [19] ayetinde Musa'yı ve kavmini kastettiği gibi bununla da onu (Muhammed (as)) ve ona tabi olanları kastetmiştir. Bu sebepten Allah'u Teala: *"işte onlar müttakilerdir."* buyurmuştur.

Zeccac şöyle demiştir:

"Ali (ra) in şöyle dediği rivayet edilmiştir:

'Doğruyu getiren Allah'ın resulü Muhammed (sav)'dir. Onu tasdik edende Ebubekir Sıddık (ra)'dir.' Diğer bir şekilde rivayet edildiğine göre 'doğruyu getiren Allah'ın Rasulu Muhammed (sav)'dir. Onu tasdik edenler de mü'minlerdir.'" Bunların hepsi doğrudur.

Zeccac da şöyle demiştir:

"Dediler ki: 'Arapçada doğru olan « جاء » ve « صَدَّقَ » fiillerinin tek bir faile ait olmasıdır. Çünkü başka başka kişilere ait olmaları « الَّذِي »'nin gizli olmasını gerektirmektedir ki bu caiz değildir. Ya da önceden zikredilmediği halde failin gizli olmasını gerektirmektedir ki, bu caiz değildir. Ya da

[19] Mü'minun, 49.

önceden zikredilmediği halde failin gizli olmasını gerektirmektedir ki bu da uzaktır."

34– / 35– Rableri yanında dileyecekleri her şey onlarındır. İşte bu muhsinlerin mükâfatıdır. Böylece Allah onların geçmişte yaptıkları en kötü amel ve hareketleri bile örtecek. Yaptıklarının en güzeliyle onların mükâfatlarını ihsan edecektir.

« أَسْوَأَ » – *"En kötü"* ve « أَحْسَنِ » – *"En güzel"* kelimelerinin izafeti, birşeyin parçasına, ona karşı üstün olmaksızın izafeti kabilindendir.

"Eşec, mervanoğullarının adilidir." sözünde olduğu gibi. Yani bunlar, ismi tafdil sigasında oldukları halde *"en kötü"* ve *"en iyi"* manasını içermezler. *"İyi"* ve *"kötü"* manasındadırlar.

❁ ❁ ❁

36. – 40. ÂYETLER

أَلَيْسَ اللّٰهُ بِكَافٍ عَبْدَهُ ۜ وَيُخَوِّفُونَكَ بِالَّذِينَ مِنْ دُونِهِ ۜ وَمَنْ يُضْلِلِ اللّٰهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ ۚ ﴿٣٦﴾ وَمَنْ يَهْدِ اللّٰهُ فَمَا لَهُ مِنْ مُضِلٍّ ۜ أَلَيْسَ اللّٰهُ بِعَزِيزٍ ذِي انْتِقَامٍ ﴿٣٧﴾ وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللّٰهُ ۜ قُلْ أَفَرَأَيْتُمْ مَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ إِنْ أَرَادَنِيَ اللّٰهُ بِضُرٍّ هَلْ هُنَّ كَاشِفَاتُ ضُرِّهِ أَوْ أَرَادَنِي بِرَحْمَةٍ هَلْ هُنَّ مُمْسِكَاتُ رَحْمَتِهِ ۜ قُلْ حَسْبِيَ اللّٰهُ ۜ عَلَيْهِ يَتَوَكَّلُ الْمُتَوَكِّلُونَ ﴿٣٨﴾ قُلْ يَا قَوْمِ اعْمَلُوا عَلٰى مَكَانَتِكُمْ إِنِّي عَامِلٌ ۚ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ۙ ﴿٣٩﴾ مَنْ يَأْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَيَحِلُّ عَلَيْهِ عَذَابٌ مُقِيمٌ ﴿٤٠﴾

Meâli

36. Allah kuluna kafi değil mi? Seni O'ndan başkalarıyla *(putlarla)* korkutuyorlar. Allah, kimi saptırırsa artık onun yolunu doğrultucu biri yoktur.

37. Allah kime de hidayet ederse, artık onu saptıracak yoktur. Allah, mutlak güç sahibi ve kötülüklere karşılık veren değil midir?

38. Andolsun ki, onlara: "Gökleri ve yeri kim yarattı?" diye sorsan muhakkak: "Allah'tır" derler. Deki: "Öyleyse bana bildirin, Allah bana bir zarar vermek isterse, Allah'ı bırakıp da taptıklarınız O'nun verdiği

zararı giderebilirler mi? Yahut Allah, bana bir rahmet dilerse onlar onun bu rahmetini önleyebilirler mi?" Deki: "Bana Allah yeter" Güvenip dayananlar ancak O'na güvenip dayanırlar.

39. – 40. De ki: "Ey Kavmim! Durumunuzun gerektirdiğini yapın. Doğrusu ben de yapacağım. Kendisini rezil edecek azap kime gelecek, kime sürekli azap inecek, yakında bileceksiniz."

Tefsiri

36 – Allah kuluna kâfi değil mi? Seni O'ndan başkalarıyla (putlarla) **korkutuyorlar. Allah, kimi saptırırsa artık onun yolunu doğrultucu biri yoktur.**

Olumsuzluk edatının başına inkar « أ »'si getirilmiştir. Bununla yeterliliğin ispatı ve onun tayini manası kastedilmiştir.

*"Kuluna..."*dan kasıt, Muhammed (sav)'edir.

Hamza ve Ali'ye göre « عِبَادَهُ » şeklindedir. Yani peygamberlere ve Mü'minlere demektir. Bu:

﴿ اِنَّا كَفَيْنَاكَ الْمُسْتَهْزِئِينَ ﴾

"Alaya alanlara karşı biz ona yeteriz." [20] ayeti gibidir.

"O'ndan başkalarıyla..." O'ndan başka ilah edindikleri putlarla. Bu da; Kureyş'in, Rasulullah'a (sav):

"Korkarız ki ilahlarımız seni delirtir. Korkarız ki onları ayıplamandan dolayı onların sana bir zararı dokunur." şeklinde söylemeleriydi.

37 – Allah kime de hidayet ederse, artık onu saptıracak yoktur. Allah, mutlak güç sahibi ve kötülüklere karşılık veren değil midir?

"Aziz..." galip gelen, meneden" intikam sahibi. Düşmanlarından intikam alan demektir. Bunda Kureyş'e tehdit vardır. Mü'minlere de onlardan onların intikamını alacağına ve onlara karşı onlara yardım edece-

[20] Hicr, 95.

ğine dair vaad vardır. Daha sonra, putlara ibadet etmelerine rağmen onların, Allah'u Teala'nın gökleri ve yeri yarattığını kabul ettiklerini şu sözüyle açıkladı.

38 - Andolsun ki, onlara: "Gökleri ve yeri kim yarattı?" diye sorsan muhakkak: "Allah'tır" derler. De ki: "Öyleyse bana bildirin, Allah bana bir zarar vermek isterse Allah'ı bırakıp da taptıklarınız O'nun verdiği zararı giderebilirler mi? Yahut Allah, bana bir rahmet dilerse onlar O'nun bu rahmetini önleyebilirler mi?" Deki: "Bana Allah yeter." Güvenip dayananlar ancak O'na güvenip dayanırlar.

Hamza dışındakilere göre, « أَرَادَنِيَ », « ى »'nın üstünüyledir.

"Zarar..." hastalık ya da fakirlik ya da başka bir şey. *"Onlar O'nun verdiği zararı giderebilir mi?"* O'nun verdiği musibeti benden defedebilirler mi?

"Rahmet..." sıhhat ya da zenginlik ya da benzeri şeylerdir.

Basralılara göre « كَاشِفَاتٌ » ve « مُمْسِكَاتٌ » şeklindedir. Aslına göre tenvinlidir. Misali müşrikler hakkında değil de kendisi hakkında verdi. (yani 'Allah (cc) bana bir zarar vermek isterse...' dedi. 'Size bir zarar vermek isterse...' demedi.) Çünkü onlar, onu putların vereceği musibetlere ve putların delirtmesiyle korkutuyorlardı. Bu sebepten o önce onlara alemin yaratıcısının tek başına Allah (cc) olduğunu ikrar ettirmekle, bu ikrardan sonra da, onlara *"Eğer alemin ikrar ettiğiniz yaratıcısı bana bir zarar ya da rahmet dokundurmak isterse onlar bunun zıddına güç getirebilirler mi?"* demekle emrolunmuştur. Onları susturunca da Allah'u Teala şöyle buyurdu:

"Deki: Bana Allah yeter." Onların vereceği belalara karşı kafi olarak yeter. Rivayet olunduğuna göre peygamber (sav) onlara bunu sorunca onlar sustular da: ***"De ki bana Allah yeter."*** ayeti indi.

« يُخَوِّفُونَكَ الَّذِينَ مِنْ دُونِهِ » – *"Seni ondan başkalarıyla korkutuyorlar"* sözünden sonra « كَاشِفَاتٌ » ve « مُمْسِكَاتٌ » şeklinde müennes olarak getirmiştir. Çünkü onlar müennestirler. Onlar Lat, Uzza ve Menat'tır. Bunda onları ve onların ma'budlarını aşağılama vardır.

39- / 40- De ki: "Ey Kavmim! Durumunuzun gerektirdiğini yapın. Doğrusu ben de yapacağım. Kendisini rezil edecek azap kime gelecek, kime sürekli azap inecek, yakında bileceksiniz."

"Durumunuzun gerektirdiği..." üzerinde bulunduğunuz hale ve güç getirebildiğiniz düşmanlığın durumuna göre. « مَكَانَة », mekan manasınadır. Ancak « هُنَا » ve « حَيْثُ » mekan için oldukları halde zaman için istiare olarak kullanıldığı gibi « مَكَانَة »'de hal, durum manasına istiare olarak kullanılmıştır. *"Doğrusu ben de yapacağım."* yani durumuma uygun olanı yapacağım, demektir. Kısaltmak için hazfedilmiştir. Daha çok tehdidi, her geçen gün ve gece arttığına dair daha etkili duyuruyu içerdiği için hazfedilmiştir. Çünkü Allah'u Teala onun yardımcısıdır.

"Kendisini rezil edecek azap kime gelecek, kime sürekli azap inecek yakında bileceksiniz" sözünü görmüyor musun? Onları, dünya ve ahirette Müslümanlara yardım edeceği ve kafirlere galebe çalacağı şekilde nasıl da tehdit etmiştir. Çünkü onlara, rezillik ve azap geldiğinde bu, onun kuvveti ve galebesidir. Şöyle ki, galebe, dostların yüceltilmesi ve düşmanların zelil kılınmasıyla tamamlanır.

« يُخْزِيهِ مُقِيمٌ » kavli « عَذَابٌ »'un sıfatıdır. Yani, zelil kılan azaptır, bu Bedir günüdür ve daimi azaptır, bu da cehennem azabıdır. Ebubekir ve Hammad'a göre « مَكَانَاتِكُمْ » şeklindedir.

❁ ❁ ❁

41. - 42. ÂYETLER

إِنَّا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ لِلنَّاسِ بِالْحَقِّ فَمَنِ اهْتَدٰى فَلِنَفْسِهِ
وَمَنْ ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا وَمَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِوَكِيلٍ ﴿٤١﴾
اَللّٰهُ يَتَوَفَّى الْأَنْفُسَ حِينَ مَوْتِهَا وَالَّتِي لَمْ تَمُتْ فِي مَنَامِهَا
فَيُمْسِكُ الَّتِي قَضٰى عَلَيْهَا الْمَوْتَ وَيُرْسِلُ الْأُخْرٰى إِلٰى أَجَلٍ
مُسَمًّى إِنَّ فِي ذٰلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٤٢﴾

Meâli

41. *(Ey Muhammed!)* Şüphesiz biz, bu kitabı sana insanlar için hak *(gerçek)* olarak indirdik. Artık kim doğru yolu seçerse kendi lehinedir. Kim de sapıtırsa ancak kendi aleyhine sapmış olur. Sen onlar üzerinde vekil değilsin.

42. Allah, ölenin ölüm zamanı gelince, ölmeyenin de, uykusunda ruhunu alır. Bu suretle hakkında ölümle hükmettiği *(ruhu)* tutar. Ötekini muayyen bir vakte kadar salıverir. Şüphe yok ki bunda iyi düşünen bir kavim için ibretler vardır.

Tefsiri

41 - (Ey Muhammed!) **Şüphesiz biz, bu kitabı sana insanlar için hak** (gerçek) **olarak indirdik. Artık kim doğru yolu seçerse kendi lehinedir. Kim de sapıtırsa ancak kendi aleyhine sapmış olur. Sen onlar üzerinde vekil değilsin.**

Kitabı, onlar için ve onların ona olan ihtiyacı için indirdik. Müjdelenmeleri ve korkutulmaları ve bu sebeple de onların, günah yerine taati seçme sebeplerinin güçlenmesi için. Artık kim de sapıklığı seçerse, o kendine zarar vermiştir.

"Vekil" koruyucu demektir. Daha sonra şu sözüyle korucuyu ve onlara karşı güçlü olduğunu bildirmiştir:

42 – Allah, ölenin ölüm zamanı gelince, ölmeyenin de, uykusunda ruhunu alır. Bu suretle hakkında ölümle hükmettiği (ruhu) **tutar. Ötekini muayyen bir vakte kadar salıverir. Şüphe yok ki bunda iyi düşünen bir kavim için ibretler vardır.**

Ruhları olduğu gibi tamamen alır. Kişilerin ruhlarının alınması, onların öldürülmesidir. O da, canlılık, hissediş ve idrak edişin, kendisiyle birlikte olduğu şeyin çekilip alınmasıdır.

"Ölmeyenin de uykusunda ruhunu alır." Ölmeyenlerin ruhlarını uykularında alır. Yani uyuduklarında onların ruhlarını alır. Uyuyanlar ölülere benzetilmiştir. Şöyle ki: Ölülerde olduğu gibi onlar, hiçbir şeyin farkına varamazlar ve hiçbir tasarrufta bulunamazlar. Allah'u Teala'nın:

﴿ وَهُوَ الَّذِى يَتَوَفّٰيكُمْ بِالَّيْلِ ﴾

"Geceleyin sizi öldüren O'dur." [21] sözü de ondandır. Hakkında hakiki ölümle hükmettiği ruhları tutar.

Hamza ve Ali'ye göre ayetin okunuşu « قُضِىَ » şeklindedir. Yani, ruhları diri olması için vaktinde göndermez, demektir.

"Ötekini..." uyuyanı. *"Muayyen bir vakte kadar..."* demektir. Ölümü için tayin edilmiş bir vakte kadar. Denildi ki:

"Ruhları alır ve onları tutar. Onlar, kendisiyle birlikte hayat ve hareketin olduğu ruhlardır. Ölmeyen kişilerin ruhları da makamlarında alınır. Onlar da (kendilerine) *temyiz kabiliyeti olan ruhlardır."*

Dediler ki:

---

[21] En'am, 60.

"Uykuda alınanlar, temyiz kabiliyeti olan ruhlardır, hayat kabiliyeti olan ruhlar değil. Çünkü hayat kabiliyeti olan ruhlar yok olduğunda nefes de gider. Halbuki uyuyan kişi nefes olmaktadır, her insanın iki ruhu vardır. biri hayat kabiliyeti olan ruh, o ölüm anında ayrılandır. Diğeri ise temyiz kabiliyeti olan ruhtur. O da uyuduğunda ayrılandır."

İbni Abbas (ra)'dan şöyle rivayet olunmuştur:

"Adem oğlunda nefis ve ruh vardır. Onlar arasında güneş ışınları gibi ışınlar vardır. Nefis, akıl ve temyiz kabiliyetinin kendisiyle birlikte olduğu şeydir. Kul, uyuduğunda Allah onun nefsini tutar alır, ruhunu almaz."

Nakledildiğine göre Ali (ra) şöyle demiştir:

"Ruh uyku esnasında çıkar. Onun ışımları cesette kalır. İşte bu sebeple rüya görülür. Uykudan uyandığında da ruh bir andan daha tez olmak üzere bedenine döner." Yine ondan şöyle rivayet edilmiştir:

"Uyuyanın gözünün gökte gördüğü şey sadık rüyadır. Geri döndürüldükten sonra gördüğü şey ise şeytan telkin etmiştir, yalancı rüyadır."

Said b. Cubeyr'den şöyle nakledilmiştir:

"Dirilerin ve ölülerin ruhları uykuda karşılaşırlar. Onlardan, Allah'ın tanışmasını diledikleri birbirileriyle tanışırlar. Haklarında ölümle hükmedilenler tutulur. Diğerleri hayatlarının sonuna kadar bedenlerine gönderilirler."

Rivayete göre, mü'minlerin ruhları uyku esnasında göklere yükselir. Onlardan temiz olanlara secde için izin verilir, temiz olmayanlara verilmez.

Bunda, yani, ruhların uyku ve ölüm halinde iken alınmasında ve onların bir kısmının tutulmasında, bir kısmının da ecel vaktine kadar salıverilmesinde Allah'ın (cc) kudretine ve ilmine delalet eden deliller vardır. O hususta fikrini harekete geçiren ve ibret alan bir kavim için.

43. – 45. ÂYETLER

أَمِ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ شُفَعَٓاءَ ۜ قُلْ أَوَلَوْ كَانُوا لَا يَمْلِكُونَ شَيْـًٔا وَلَا يَعْقِلُونَ ﴿٤٣﴾ قُلْ لِلّٰهِ الشَّفَاعَةُ جَمِيعًا ۜ لَهُ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ ۜ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٤٤﴾ وَإِذَا ذُكِرَ اللّٰهُ وَحْدَهُ اشْمَأَزَّتْ قُلُوبُ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ ۚ وَإِذَا ذُكِرَ الَّذِينَ مِنْ دُونِهِ إِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿٤٥﴾

Meâli

43. Yoksa onlar Allah'tan başkasını şefaatçiler mi edindiler? Deki: "Onlar hiçbir şeye güç yetiremezler ve akıl erdiremezlerse de mi?"

44. De ki: "Bütün şefaat Allah'ın iznine bağlıdır. Göklerin ve yerin hükümranlığı O'nundur. Sonra O'na döndürüleceksiniz."

45. Allah tek olarak anıldığı zaman ahirete inanmayanların kalpleri tiksinir. Ama Allah'tan başkası anıldığı zaman hemen yüzleri güler.

Tefsiri

43 – Yoksa onlar Allah'tan başkasını şefaatçiler mi edindiler? Deki: "Onlar hiçbir şeye güç yetiremezler ve akıl erdiremezlerse de mi?"

Bilakis ﴿ هٰٓؤُلَٓاءِ شُفَعَٓاؤُ۬نَا عِنْدَ اللّٰهِ ﴾ – ***"Bunlar, Allah katında bizim şefaatçilerimizdir."*** [22] dedikleri vakit Allah'tan (cc) başkasını, O'nun (cc) izni olmaksızın şefaatçileri edinmiş oldular. Halbuki O'nun (cc) katında hiç kimse O'nun (cc) izni olmaksızın şefaat edemez.

---

[22] Yunus, 18.

« أ » inkâr içindir. *"Deki: Onlar için hiçbir şeye güç yetiremezler ve akıl erdiremezlerse de mi?"* manası, *"Hiçbir şeye sahip olmasalar ve akılları da olmasa yine şefaat edecekler mi?"* şeklindedir.

44 – De ki: Bütün şefaat Allah'ın iznine bağlıdır. Göklerin ve yerin hükümranlığı O'nundur. Sonra O'na döndürüleceksiniz.

"De ki: 'Bütün şefaat Allah'ın iznine bağlıdır..." yani onun maliki O'dur (cc). O'nun (cc) izni olmaksızın hiç kimse şefaat edemez.

« جَمِيعًا » hal üzere mansubtur. *"Göklerin ve yerin hükümranlığı O'nundur..."* sözü *"Bütün şefaat Allah'ın iznine bağlıdır."* sözünü açıklamaktadır. Çünkü bütün hükümranlık O'nun (cc) olunca şefaat da hükümranlıktan olduğundan, şefaata da malik olmaktadır.

"Sonra O'na döndürüleceksiniz." Manası; *"Bugün göklerin ve yerin hükümranlığı O'na aittir. Sonra kıyamet gününde de O'na döndürüleceksiniz. O günde de hükümranlık ancak O'na ait olacak. Dolayısıyla dünya ve ahiretin hükümranlığı sadece O'na aittir."*

45 – Allah tek olarak anıldığı zaman ahirete inanmayanların kalpleri tiksinir. Ama Allah'tan başkası anıldığı zaman hemen yüzleri güler.

Mananın yoğunlaştığı nokta « وَحْدَهُ » – *"tek olarak"* sözüdür. Yani Allah (cc) tek olarak zikredildiğinde ve O'nunla (cc) birlikte onların ilahları zikredilmediğinde, demektir.

"Kalpleri tiksinir." nefret ederler, sıkılırlar. *"O'ndan başkası anıldığında..."* Allah'ın (cc) kendileriyle birlikte zikredildiği ya da zikredilmediği ilahlarını kastediyor. *"Hemen yüzleri güler."* Bu, onlarla fitneye düşmelerinden dolayıdır. *"Allah'tan başka ilah yoktur. Tektir, ortağı yoktur."* denildiğinde nefret ederler. Çünkü onda ilahlarının kaybedilmesi vardır. Sevinç ve nefret birbirine karşı gelmiştir. Zira onlardan her biri kendi sahasında son noktadır. Sevinç; yüzün derisi yaygınlaşıncaya ve aydınlanıncaya kadar kalbin mutlulukla dolmasıdır. Nefret ise, çehrede sıkkınlık görülünceye kadar kalbin gam ve kinle dolmasıdır. « وَإِذَا ذُكِرَ »'daki amil, muhafece « إِذَا »'sındaki amildir. Takdiri şöyledir; *"O'ndan başkaları zikredildiği vakit birden sevinç vaktiyle karşılaşırlar."*

46. – 48. ÂYETLER

قُلِ اللّٰهُمَّ فَاطِرَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ عَالِمَ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ أَنْتَ
تَحْكُمُ بَيْنَ عِبَادِكَ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿٤٦﴾ وَلَوْ أَنَّ
لِلَّذِينَ ظَلَمُوا مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا وَمِثْلَهُ مَعَهُ لَافْتَدَوْا بِهِ مِنْ
سُوءِ الْعَذَابِ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَبَدَا لَهُمْ مِنَ اللّٰهِ مَا لَمْ يَكُونُوا
يَحْتَسِبُونَ ﴿٤٧﴾ وَبَدَا لَهُمْ سَيِّئَاتُ مَا كَسَبُوا وَحَاقَ بِهِمْ مَا
كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِؤُنَ ﴿٤٨﴾

Meâli

46. De ki: Ey gökleri ve yeri yaratan, gizliyi de aşikarı da bilen Allah'ım! Kullarının arasında ayrılığa düştükleri şeyin hükmünü ancak sen vereceksin.

47. Eğer yer de ne varsa hepsi ve onunla birlikte bir misli daha o zulmedenlerin olsaydı, kıyamet gününde azabın fenalığından *(kurtulmak için)* elbette bunları feda ederlerdi. Halbuki o gün onlar için Allah tarafından hiç hesaba katmadıkları şeyler karşılarına çıkmıştır.

48. Onların *(dünyada)* kazandıkları kötülükler *(o gün)* açığa çıkmış, alaya aldıkları şey kendilerini sarmıştır.

Tefsiri

46 – De ki: Ey gökleri ve yeri yaratan, gizliyi de aşikârı da bilen Allah'ım! Kullarının arasında ayrılığa düştükleri şeyin hükmünü ancak sen vereceksin.

« فَاطِرَ » – *"Ey yoktan var eden"*, demektir. Müberrid ve Ferra'nın dediği gibi sıfat değildir.

"Ayrılığa düştükleri şey..." hidayet ve delalet hususundadır. Denildi ki:

"Bu müşriklerin, peygamber (sav) tarafından Allah'ın huzuruna çağırılmasıdır."

İbnu'l-Müseyyeb'den şöyle nakledilmiştir:

"Okunan ve yanında dua edilen hiçbir ayet bilmiyorum ki onun karşılığı verilmesin." Rebi b. Heysem hakkında şöyle nakledilmiştir:

"Az konuşan biriydi. Hüseyin (ra)'ın öldürülmesi haberi kendisine verildiğinde:

– Şimdi konuşur" dediler. Ancak o:

– Ah ya da bunu gerçekten yaptılar. dedi ve bu ayeti okudu. Rivayete göre o onun ardından:

– 'Rasulullah (sav)'in kucağına oturttuğu, ağzından öptüğü kişi öldürüldü.' dedi."

47 – Eğer yeryüzün de ne varsa hepsi ve onunla birlikte bir misli daha o zulmedenlerin olsaydı, kıyamet gününde azabın fenalığından (kurtulmak için) **elbette bunları feda ederlerdi. Hâlbuki o gün onlar için Allah tarafından hiç hesaba katmadıkları şeyler karşılarına çıkmıştır.**

« مَعَهُ »'deki « ـه », « ما »'ya döner.

"Fenalığından..." şiddetinden. *"Hiç hesaba katmadıkları şeyler ortaya çıkmıştır."* Allah'ın (cc) gazabından ve azabından hiç hesap etmedikleri ve hatırlarına hiç getirmedikleri şeyleri onların kötülük olduğunu gördüler. Süfyan-ı Sevri bu ayeti okuduğu ve:

– *"Gösterişçilere yazıklar olsun."* dediği rivayet edilmiştir.

Muhammed b. Münkedir, ölümü esnasında endişeye düştü de ona bu (endişesinin sebebi) sorulduğunda:

– *Allah'ın kitabındaki şu ayetten dolayı endişeleniyorum.* dedi ve bu ayeti okudu. Sonra da:

– *Allah tarafından karşıma hiç hesap etmediğim şeylerin çıkmasından korkuyorum.* dedi.

48 – Onların (dünyada) **kazandıkları kötülükler** (o gün) **açığa çıkmış, alaya aldıkları şey kendilerini sarmıştır.**

"Kazandıkları kötülükler..." yani kazandıkları amellerin kötülükleri ya da kazandıklarının kötülükleri. Ameldefterleri verildiğinde kazandıklarının kötülüğü açığa çıkmıştır. Halbuki daha önce onlara gizli idi. Ya da bunun azabı açığa çıkmış, demektir.

"Kendilerini sarmıştır." onlara inmiş ve kuşatmıştır. *"Alaya aldıkları şey"* alaya almalarının cezası.

49. – 52. ÂYETLER

فَإِذَا مَسَّ الْانْسَانَ ضُرٌّ دَعَانَا ثُمَّ إِذَا خَوَّلْنَاهُ نِعْمَةً مِنَّا قَالَ
إِنَّمَآ أُوتِيتُهُ عَلٰى عِلْمٍ بَلْ هِىَ فِتْنَةٌ وَلٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا
يَعْلَمُونَ ﴿٤٩﴾ قَدْ قَالَهَا الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَمَآ أَغْنٰى عَنْهُمْ مَا
كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٥٠﴾ فَأَصَابَهُمْ سَيِّئَاتُ مَا كَسَبُوا وَالَّذِينَ
ظَلَمُوا مِنْ هٰٓؤُلَٓاءِ سَيُصِيبُهُمْ سَيِّئَاتُ مَا كَسَبُوا وَمَا هُمْ
بِمُعْجِزِينَ ﴿٥١﴾ أَوَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللّٰهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَآءُ
وَيَقْدِرُ إِنَّ فِى ذٰلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٢﴾

Meâli

49. İnsana bir zarar dokunduğu zaman bize yalvarır. Sonra kendisine tarafımızdan bir nimet verdiğimiz vakit: "Bu bana ancak bilgimden dolayı verilmiştir" der. Hayır, o, bir imtihandır. Fakat çokları bilmezler.

50. Bunu onlardan öncekiler de söylemişti. Ancak kazandıkları şeyler onlara fayda vermedi.

51. Bunun için işledikleri kötülükler onları musibete uğrattı. Bunların içinde zulmedenlerin de işledikleri kötülükler başlarına gelecektir. Bu hususta Allah'ı aciz bırakamazlar.

52. Bilmediler mi ki, Allah, rızkı dilediğine bol bol verir, dilediğinden de kısar. Şüphesiz bunda inanan bir kavim için ibretler vardır.

Tefsiri

49 – İnsana bir zarar dokunduğu zaman bize yalvarır. Sonra kendisine tarafımızdan bir nimet verdiğimiz vakit: "Bu bana ancak bilgimden dolayı verilmiştir" der. Hayır, o, bir imtihandır. Fakat çokları bilmezler.

"Kendisine nimet verdiğimiz vakit:" ihsan olarak kendisine verdiğimizde. Karşılıksız olarak sana verdiğinde « خَوَّلَنِي » *"Bana ihsan olarak verdi."* dersin. « مِنَّا »'dan sonra durma. Çünkü « اِذَا »'nın cevabı « قَالَ اِنَّمَا اُوتِيتُهُ عَلَى عِلْمٍ »'dir. Bu ancak bendeki bir bilgiden dolayı verilmiştir. O bana ancak üstünlüğümden ve hak sahibi olmamdan dolayı verilmiştir. Ya da kazanç yollarını bilmemden dolayı verilmiştir. Karun'un: ***"Bu bana bende bulunan bilgi sayesinde verilmiştir."*** [23] dediği gibi.

« اُوتِيتُهُ »'deki zamir, « نِعْمَةً »'ç ait olmasına rağmen manaya bakarak müzekker kılınmıştır. Çünkü « نِعْمَةً » sözü, nimetin bir parçası, bir kısmıdır.

Denildi ki: « اِنَّمَا »'daki « مَا » ismi mevsuldur. Kaffe (engel) « ما »'sı değildir. Zamir ona dönmektedir. Yani « اِنَّ الَّذِينَ اُوتِيتُهُ عَلَى عِلْمٍ » şeklindedir.

"Hayır o bir imtihandır." Onu inkardır. Sanki şöyle demiştir: *"Nimeti sana dediğin şey için vermedik. Bilakis o bir fitnedir."* Yani *"Bu senin için bir deneme ve imtihandır. Şükür mü edeceksin, nankörlük mü?"*

Haber müennes olduğundan dolayı « فِتْنَةٌ »'ü kastediyorum, mübtedayı müennes olarak getirdi. « اِنَّمَا اُوتِيتُهُ »'ya uygun şekilde « بَلْ هُوَ فِتْنَةٌ » şeklindede okunmuştur. Fakat çokları O'nun imtihan olduğunu bilmezler. Surenin başında bir benzeri « وَ » ile atfedildiği halde bu ayetin « فَ » ile atfedilmesinin sebebi, *"Onlar Allah'ın zikredilmesinden dolayı nefret ederler, ilahların zikredilmesinden dolayı da sevinirler."* manası üzere « وَاِذَا ذُكِرَ اللّٰهُ وَحْدَهُ اشْمَاَزَّتْ » sözü ile kendisi arasında sebep bağının bulunmasıdır. Onlardan birine bir zarar dokunduğunda -Allah'ın zikredilmesiyle sevinenler değil- onun zikredilmesiyle nefret edenler O'na dua ederler. Bu iki ayet arasındakiler mutarıza (parantez) cümlesidirler. Eğer:

– *"Mutarıza cümlesinin hakkı arasında bulunduğu cümleleri tekid etmesidir"* dersen derim ki:

---

[23] Kasas, 78.

– *"Mutrıza cümlesindeki, Rasullah (sav)'in Rabbine, Allah'ın (cc) emriyle yaptığı dua, 'sen kulların arasında hükmedersin' sözü ve sonra da onu takip eden büyük tehdit, onların nefretlerinin, sevinçlerinin ve musibete maruz kaldıklarında –ilahlarına değil de- Allah'a dönüşlerinin inkârını te'kittir."*

Sanki şöyle denilmiştir: *"Ya Rabbi! Benimle, sana karşı böyle bir cüreti işleyen bu kişiler arasında ancak sen hükmedersin."*

« وَلَوْ اَنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا » – *"Eğer yerde ne varsa hepsi ve onunla birlikte bir misli daha o zulmedenlerin olsaydı..."* Ayeti onları ve -umumi kılınırsa- bütün zalimleri içermektedir. Ya da onunla onları kastettiğinde özellikle onları içerir. Sanki şöyle denilmiştir:

"Eğer yeryüzündeki şeylerin tamamı ve onunla birlikte bir misli daha bu zalimlerin olsaydı kötü azapla aleyhlerine hükmedildiğinde onu feda ederlerdi."

İlk ayetle ondan önceki ayet arasında sebep bağı bulunmadığından, sadece aralarında benzerlik bulunduğundan dolayı ona « و »'la atfedilmiştir. *"Zeyd kalktı, Amr oturdu"* gibi. Sebep bağı bulunmasının açıklaması şudur: Sen:

– *"Zeyd Allah'a inanıyor, ona bir zarar isabet ettiğinde de O'na iltica ediyor."* Dediğinde öncekinde de olduğu gibi bunda da « ف » ile getirirsin. Sanki mü'minin ilticası gibi. Allah'a (cc) iltica ettiğinde, kafirin küfrü, ilticasına sebep kılması hususunda iman makamına getirip yerleştirmiştir.

50 – Bunu onlardan öncekiler de söylemişti. Ancak kazandıkları şeyler onlara fayda vermedi.

"Bunu" bu sözü. O da *"bu bana ancak bilgimden dolayı verilmiştir"* sözüdür. *"Onlardan öncekiler de...."* Yani Karun ve Kavmi de. Karun şöyle demişti:

﴿ اِنَّمَا اُوتِيتُهُ عَلٰى عِلْمٍ عِنْدِى ﴾

"Bu, bana ancak bendeki bir bilgiden dolayı verilmiştir." Kavmi de buna rıza göstermişlerdi. Dolayısıyla onlar da sanki onu demiş

oldular. Önceki ümmetlerde bunun benzerini söyleyen başka kişilerin de olması mümkündür.

"Kazandıkları şeyler..." Dünya malından kazandıkları ve biriktirdikleri şeyler.

51 – Bunun için işledikleri kötülükler onları musibete uğrattı. Bunların içinde zulmedenlerin de işledikleri kötülükler başlarına gelecektir. Bu hususta Allah'ı aciz bırakamazlar.

"İşledikleri kötülükler onlara isabet etti." İşledikleri kötülüklerin cezası. Ya da:

﴿ وَجَزَٓاءُ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِثْلُهَا ﴾

"Kötülüğün cezası misliyle kötülüktür" [24] ayetinde olduğu gibi.

Birlikte zikredildiklerinden dolayı *"kötülüğün cezası"*, *"kötülük"* olarak adlandırılmıştır. *"Zulmedenler..."* inkar edenler. Bunlardan yani kavminin müşriklerinden, işledikleri kötülükler onlara isabet edecektir. Yani diğerlerine isabet edenin bir benzeri onlara da isabet edecektir, demektir.

Nitekim onların büyükleri Bedir'de öldürüldü. Rızıkları da kesildi de yedi yıl kuraklık çektiler.

"Onlar Allah'ı aciz bırakamazlar." Allah'ın (cc) azabından kaçamazlar. Sonra onlara rızkı yaydı da yedi yıl sonra (muhtaç oldukları yağmurlar) kendilerine yağdırıldı.

52 – Bilmediler mi ki, Allah, rızkı dilediğine bol bol verir, dilediğinden de kısar. Şüphesiz bunda inanan bir kavim için ibretler vardır.

"Kısar" daraltır. Denildi ki:

"Onu yaşayacak miktarda kılar. Bunda, rızkı kısanın ve artıranın ancak Aziz ve Celil olan Allah olduğuna inanan bir kavim için ibretler vardır."

---

[24] Şura, 40.

53. – 59. ÂYETLER

قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِنْ
رَحْمَةِ اللّٰهِ ۜ إِنَّ اللّٰهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا ۜ إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ
الرَّحِيمُ ﴿٥٣﴾ وَأَنِيبُوا إِلَى رَبِّكُمْ وَأَسْلِمُوا لَهُ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَكُمُ
الْعَذَابُ ثُمَّ لَا تُنْصَرُونَ ﴿٥٤﴾ وَاتَّبِعُوا أَحْسَنَ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكُمْ مِنْ
رَبِّكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَكُمُ الْعَذَابُ بَغْتَةً وَأَنْتُمْ لَا تَشْعُرُونَ ۙ ﴿٥٥﴾
أَنْ تَقُولَ نَفْسٌ يَا حَسْرَتَى عَلَى مَا فَرَّطْتُ فِي جَنْبِ اللّٰهِ وَإِنْ
كُنْتُ لَمِنَ السَّاخِرِينَ ۙ ﴿٥٦﴾ أَوْ تَقُولَ لَوْ أَنَّ اللّٰهَ هَدَانِي لَكُنْتُ
مِنَ الْمُتَّقِينَ ۙ ﴿٥٧﴾ أَوْ تَقُولَ حِينَ تَرَى الْعَذَابَ لَوْ أَنَّ لِي كَرَّةً
فَأَكُونَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٥٨﴾ بَلَى قَدْ جَاءَتْكَ آيَاتِي فَكَذَّبْتَ بِهَا
وَاسْتَكْبَرْتَ وَكُنْتَ مِنَ الْكَافِرِينَ ﴿٥٩﴾

Meâli

53. De ki: "Ey kendi nefisleri aleyhine haddi aşan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü Allah bütün günahları bağışlar. Şüphesiz O çok mağfiret eden ve çok merhamet edendir.

54. Size azap gelip çatmadan evvel Rabbinize dönün. O'na teslim olun. Sonra size yardım edilmez."

55. Kendiniz farkında olmayarak, ansızın başınıza azap gelmeden önce Rabbinizden size indirilenin en güzeline tabi olun.

56. Kişinin: "Allah'a karşı aşırı gitmemden dolayı bana yazıklar olsun! Gerçekten ben alay edenlerdendim." diyeceği günden sakının.

57. Ya da "Allah, beni hidayete eriştirmiş olsaydı, Allah'tan korkup kötülüklerden sakınanlardan olurdum" demiş olmasın!

58. Veya azabı gördüğünde: "Dünya hayatına bir dönsem, sadece iyi işler yaparım" demiş olmasın!

59. Evet ayetlerim sana gelmişti de sen onları yalanlamış, kibirlenmeye kalkışmış ve inkârcılardan olmuştun.

Tefsiri

53 – De ki: "Ey kendi nefisleri aleyhine haddi aşan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü Allah bütün günahları bağışlar. Şüphesiz O çok mağfiret eden ve çok merhamet edendir.

Basra ekolü, Hamza ve Ali'ye göre «عِبَادِى» şeklinde «ى»'nın sukunuyladır.

"Kendi nefisleri aleyhine haddi aşan kullarım." Günahları işleme hususunda haddi aşmak ve taşkınlık göstermek suretiyle nefislerine karşı cinayet işleyen kullarım. *"Ümidi kesmeyin."* Yeise düşmeyin. Ali ve Basralılara göre « لَا تَقْنَطُوا », « ن »'un esresiyledir.

Şüphesiz ki Allah (cc) -şirk hariç- bütün günahları affetmek suretiyle başışlar. Peygamber (as)'ın kıraatında:

"Bütün günahları bağışlar, aldırmaz." şeklindedir. Önem vermenin olumsuzlanmasının bir benzeri:

﴿ وَلَا يَخَافُ عُقْبَاهَا ﴾

"Allah, bu şekilde azap etmenin akibetinden korkmaz." [25] ayetindeki korkunun olumsuzlanmasıdır.

Denildi ki:

"Bu ayet, Hamza (ra)'nın katili Vahşi hakkında inmiştir."

Resulullah (sav)'den şöyle rivayet edilmiştir:

"Bu ayete karşılık olarak dünya ve içindekilerinin benim olmasını istemem." [26]

---

[25] Şems, 15.
[26] Mecmeu'z-Zevâid, 7, 100.

O günahların, büyüklerini bile örtmek suretiyle çok bağışlayan ve son derece kötü kederleri kaldırmak suretiyle de çok rahmet edendir.

54 - Size azap gelip çatmadan evvel Rabbinize dönün. O'na teslim olun. Sonra size yardım edilmez.

"Rabbinize dönün." O'na tevbe edin *"O'na teslim olun."* ibadeti sırf O'nun (cc) için yapın. Eğer azabın inişinden önce tevbe etmediyseniz size yardım edilmez.

55 - Kendiniz farkında olmayarak, ansızın başınıza azap gelmeden önce Rabbinizden size indirilenin en güzeline tabi olun.

"Rabbinizden size indirilenin en güzeline tabi olun," ayeti ***"Sözü dinlerler de onun en güzeline tabi olurlar."*** [27] ayetinin bir benzeridir.

"Kendiniz farkında olmayarak, ansızın başınıza azap gelmezden önce...." Yani siz farkında olmadığınız halde o size aniden gelir. Sanki siz aşırı gafletinizden dolayı hiçbir şeyden korkmuyorsunuz.

56 - Kişinin: "Allah'a karşı aşırı gitmemden dolayı bana yazıklar olsun! Gerçekten ben alay edenlerdendim." diyeceği günden sakının.

Kişi (bunu) demesin diye. Nefis kelimesi nekre kılındı. Çünkü bununla kastolunan bazı nefislerdir. O da kafirin nefsidir. (olumsuzlukla) temayüz etmiş nefislerin kastedilmesi mümkündür. Bu, ya inkar hususunda şiddetli ısrarla ya da büyük bir azapla olur. Çokluğun kastedilmesi de mümkündür. « حَسْرَتَى »'daki « ا » mütekellim « ى »'sından bedeldir. Aslı üzere « حَسْرَتِي» şeklinde ve bedel olan ve olunan arasında çoğul üzere « حَسْرَتَايَ» şeklinde de okunmuştur.

"Aşırı gitmesinden dolayı..." kusur işlememden dolayı.

« عَلَى مَا فَرَّطْتُ »'deki « مَا » mastariyyedir. Onun bir benzeri ﴿ بِمَا رَحُبَتْ ﴾ - ***"genişliğiyle..."*** [28] deki « ما »'dır.

[27] Bu Surenin 18. ayetidir.
[28] Tevbe, 25 ve 118.

"Allah'a karşı..." Allah'ın (cc) emri hususunda ya da Allah'a (cc) ibadet hususunda ya da onun zatı hususunda...

Abdullah'ın kıraatında « فِي ذِكْرِ اللهِ » – *"Allah'ın zikrinde"* şeklindedir.

« جَنْبُ », yan, taraf, demektir. *"Ben falanın yanındayım...", "Falanın yan* (organları) *yumuşaktır."* denir. Daha sonra *"hak"* manasını kastederek, *"hakkını alma hususunda güçsüz kaldı, kaybetti"* dediler. Bu kinaye babındandır. Çünkü sen kişinin yeri -mekânı hakkında bu işi sabitlediğinde bunda da sabitlemiş olursun. Nitekim şu hadis-i şerif de ondandır.

"Kişinin diğer bir kişi için namaz kılması gizli şirktendir." [29]

Zeccac şöyle demiştir:

"Onun manası, Allah'ın yolu hususunda kusurda bulunulmasıdır. O da onun tevhidi ve Muhammed (sav)'in peygamberliğinin ikrarıdır."

"Alay edenlerdendim..." istihza edenlerdendim. Katade şöyle demiştir:

"Allah'a ibadeti zayi etmesi oda yetmedi de sonunda onun ehlini alaya aldı."

« وَإِنْ كُنْتُ » hal olmak üzere mahallen mansubtur. Sanki şöyle demiştir: *"Alaya alırken kusur işledim."* yani alaya alışımda kusur işledim, demektir.

57 – Ya da "Allah, beni hidayete erdirseydi –Bana doğru yolu gösterseydi,– **Allah'tan korkup kötülüklerden** –şirkten– **sakınanlardan olurdum," demiş olmasın!**

Ebu Mansur Maturidi (rh) bu ayetin açıklaması babında diyor ki:

"İşte bu kâfir var ya bu, Allah'ın insanları hidayete erdireceği meselesini Mutezile mensuplarından çok daha iyi biliyor."

Öte taraftan bu kâfirler, kendilerine tabi olanlara:

﴿ لَوْ هَدٰينَا اللّٰهُ لَهَدَيْنَاكُمْ ﴾

"Allah, bizi hidayete erdirseydi, biz de sizi hidayete erdirirdik." [30] derler. *"Evet, eğer Allah, bizi hidayet yoluna muvaffak kılsaydı ve*

[29] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 4, 181.

bizi doğru yola erdirmiş olsaydı, mutlaka biz de sizi o yola davet ederdik. Fakat bizim ezel ilminde dalaleti ve azgınlığı seçeceğimiz bilinmiyordu. Bu nedenle de biz, rezil olduk ve muvaffak olamadık."

Mutezileye gelince onlar da şöyle diyorlar:

"Aksine Allah, onları doğru yola erdirdi ve onlara muvaffakiyet de verdi. Fakat onların kendileri doğru yolu istemediler, aramadılar."

Özetle demek gerekirse: *"Esasen Allah, lütuf sahibidir. Lütfundan kime ihsanda bulunulursa o, hidayete ermiş olur. Kime de ondan verilmezse o da sapıtır ve azar, sapıklığın içine batar. Bütün bu söylenen hidayeti elde etmeleri mümkün iken onlar azabı seçmeleri ve hakkı zayi etmeleri bu yüzdendir."*

58 – Veya azabı gördüğünde: "–Dünya hayatına yeniden– **bir dönsem, sadece iyi işler yaparım"** –muvahhitlerden olurum– **demiş olmasın!**

59 – "Evet ayetlerim sana gelmişti de sen onları yalanlamış, kibirlenmeye kalkışmış ve inkârcılardan olmuştun."

« بَلَى » Allah (cc) tarafından ona verilen cevaptır. Sanki şöyle demektedir:

"Evet, ayetlerim sana geldi. Sana sapıklığa karşı hidayeti, batıla karşı hak yolu açıkladım. Sana sapıklığa karşı hidayeti seçme, batıla karşı hakkı seçme kabiliyeti verdim. Lakin sen bunları terkettin, zayi ettin. Onu kabul etmekten kibirlenerek kaçındın. Hidayete karşı dalaleti seçtin. Emredildiğin şeyin zıddıyla ilgilendin. Kaybetme işi senin, tarafından geldi. Öyleyse sana bahane de yok."

« بَلَى » ve « أَوْ » takdir edatıyla meydana gelen olumsuzluğa karşı cevaptır. Çünkü: *"Allah bana hidayet verseydi.."* sözünün manası *"hidayet vermedi"*dir. Cevap ona bitişik olarak getirilmedi. Çünkü kişinin sözlerinin hikâyesinin, tertibine göre yapılması gerekmektedir. Daha sonra da aralarında cevabı gerektirenlere cevabın verilmesi gerekmektedir.

[30] İbrahim, 21.

60. – 61. ÂYETLER

وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ تَرَى الَّذٖينَ كَذَبُوا عَلَى اللّٰهِ وُجُوهُهُمْ مُسْوَدَّةٌ اَلَيْسَ فٖى جَهَنَّمَ مَثْوًى لِلْمُتَكَبِّرٖينَ ﴿٦٠﴾ وَيُنَجِّى اللّٰهُ الَّذٖينَ اتَّقَوْا بِمَفَازَتِهِمْ لَا يَمَسُّهُمُ السُّٓوءُ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٦١﴾

Meâli

60. Kıyamet gününde Allah hakkında yalan söyleyenleri görürsün. Onların yüzleri kararmıştır. Kibirlenenler için cehennemde barınacak bir yer mi yok!

61. Allah, takva sahiplerini imanları sebebiyle kurtuluşa erdirir. Onlara hiçbir fenalık dokunmaz. Onlar mahzun da olmazlar.

Tefsiri

60 – Kıyamet gününde Allah hakkında yalan söyleyenleri görürsün. Onların yüzleri kararmıştır. Kibirlenenler için cehennemde barınacak bir yer mi yok!

"Allah hakkında yalan söyleyenler: 'Ortak koşma ve çocuk edinme gibi O'na isnad edilmesi caiz olmayan şeylerle O'nu vasfedenler'"

« وُجُوهُهُمْ » mübtedadır. « مُسْوَدَّةٌ » haberdir. Görme normal gözle olursa cümle hal olmak üzere mahallen mansubtur. Kalp ile olursa ikinci mef'uldur.

"Barınacak bir yer." kalman yer, menzil.

"Kibirlenenler için..." bu « اسْتَكْبَرْتَ » – *"Kibirlenmiştin."* sözüne işarettir.

61 – Allah, takva sahiplerini imanları sebebiyle kurtuluşa erdirir. Onlara hiçbir fenalık dokunmaz. Onlar mahzun da olmazlar.

Rehv yoluyla yapılan rivayetle Yakub'a göre « وَيُنَجِّي » şeklindedir. *"Takva sahiplerini..."* şirkten korunanları. Allah (cc), şirkten sakınanları felaha erdikleri halde yani kötülük ve üzüntüden uzak oldukları halde kurtarır. Bir şeyle kurtuluşa erdiğinde ve ondaki muradına nail olduğunda « فَازَ بِكَذَا » denir. « بِمَفَازَةٍ »'in tefsiri; onlara hiçbir fenalık dokunmaz ve onlar mahzun da olmazlar, şeklindedir.

"Fenalık..." ateş. Sanki *'Onların kurtuluşu nedir?'* denilmiştir de, *"Onlara fenalık dokunmaz."* yani kötülük ve üzüntüyü onlardan uzaklaştırmak suretiyle onları kurtarır, demektir. Yani, onların bedenlerine eza kalplerine de tahkir dokunmaz.

Ya da kurtuluşları (zaferleri) sebebiyle onları kurtarır, demektir. Nitekim ayeti kerimede:

﴿ فَلَا تَحْسَبَنَّهُمْ بِمَفَازَةٍ مِنَ الْعَذَابِ ﴾

"Onların azaptan kurtulacaklarını zannetme." [31] buyurulmuştur.

Yani onların ateşten necat bulacaklarını zannetme, demektir. Çünkü necat, felahın (kurtuluşun) en büyüğündendir. Onların kurtuluş sebebi salih ameldir.

Bu sebepten dolayı İbni Abbas (ra):

« بِمَفَازَةٍ» kelimesini *"iyi ameller"* şeklinde tefsir etmiştir.

"Kurtuluşları sebebiyle..." şeklinde yapılan bir tefsir de caizdir. Çünkü salih ameller kurtuluş sebebidir. O da cennete girmektir. Salih amelinde *"kurtuluş"* olarak adlandırılması caizdir. Çünkü o, onun sebebidir. Birinci tefsire göre « لَا يَمَسُّهُمْ » – *"Onlara dokunmaz"* cümlesinin irapta yeri yoktur. Çünkü o başlangıç sözüdür.

İkincisine göre ise hal olmak üzere mahallen mansubtur. Hafs'ın dışındaki Kufe'lilere göre « بِمَفَازَاتِهِمْ » şeklindedir.

[31] Al-i İmran, 188.

62. – 66. ÂYETLER

اَللّٰهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ ﴿٦٢﴾ لَهُ مَقَالِيدُ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِاٰيَاتِ اللّٰهِ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٦٣﴾ قُلْ اَفَغَيْرَ اللّٰهِ تَأْمُرُوٓنِّي اَعْبُدُ اَيُّهَا الْجَاهِلُونَ ﴿٦٤﴾ وَلَقَدْ اُوحِيَ اِلَيْكَ وَاِلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكَ لَئِنْ اَشْرَكْتَ لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ وَلَتَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٦٥﴾ بَلِ اللّٰهَ فَاعْبُدْ وَكُنْ مِنَ الشَّاكِرِينَ ﴿٦٦﴾

Meâli

62. Allah herşeyin yaratanıdır ve O, herşeye vekildir.

63. Göklerin ve yerin anahtarları O'nundur. Allah'ın ayetlerini inkâr edenler, işte onlar hüsrana uğrayanlardır.

64. Deki: "Ey cahiller! Bana Allah'tan başkasına kulluk etmemi mi emrediyorsunuz?"

65. *(Ey Muhammed!)* andolsun ki sana da senden önceki *(peygamber)*lere de (şu husus) vahyolunmuştur. Andolsun ki *(eğer)* Allah'a ortak koşarsan, işlerin şüphesiz boşa gider ve hüsranda kalanlardan olursun.

66. Hayır! Yalnız Allah'a kulluk et ve şükredenlerden ol.

Tefsiri

62 – Allah her şeyin yaratanıdır ve O, her şeye vekildir.

"Allah herşeyin yaratıcısıdır." Mutezile'ye ve Seneviyye fırkasına cevaptır. *"Herşeye vekildir..."* herşeyin koruyucusudur.

63 - Göklerin ve yerin anahtarları O'nundur. Allah'ın ayetlerini inkâr edenler, işte onlar hüsrana uğrayanlardır.

Allah (cc), onların işinin sahibidir ve O (cc), onların koruyucusudur. Bu kinaye babındandır. Çünkü hazinelerin koruyucusu ve onların işini düzenleyen, onların anahtarlarına sahib olandır. Onların *"falana mülkün anahtarlarını attım"* sözü de bundandır. « مَقَالِيدُ » anahtarlar, demektir. Tekili « مِقْلِيدٌ »'dur. Denildiki:

"Bu lafızdan onun tekili yoktur." Kelimenin aslı Farsça'dır.

"Allah'ın ayetlerini inkar edenler, işte onlar hüsrana uğrayanlardır." sözü *"Allah takva sahiblerini kurtuluşa erdirir."* sözüne bitişiktir.

Yani Allah (cc), salih amelleri sebebiyle takva sahiblerini kurtuluşa erdirir, inkar edenler ise hüsrana uğrayanlardır, demektir. İkisi arasına *"O'nun herşeyin yaratıcısı olduğu.."* (cümlesini) sokmuştur. Dolayısıyla O (cc) herşeyi gözetleyendir. Mükelleflerin oradaki amellerinden ve onlara mukabil görecekleri ceza ya da mükâfattan ve kapısını açanın Allah (cc) olduğuna dair onu takip eden şeyi ikisi arasına sokmuştur. İşin böyle olduğunu inkar edenler ise, işte onlar hüsrana uğrayanlardır. Denildi ki:

Osman (ra) Rasulullah (sav)'den: ***'Göklerin ve yerin anahtarı O'nundur.'*** ayetinin tefsirini sordu da Rasulullah (sav) şöyle buyurdu:

– *"Ey Osman! Senden önce bana onun hakkında hiç kimse sormadı. Onun tefsiri: 'Allah'tan başka ilah yoktur, Allah en büyüktür, Allah'ı hamdiyle tesbih ederim, Allah'tan bağışlanmamı talep ederim, kuvvet ve kudret ancak Allah'a aittir. O evveldir, ahirdir, zahirdir, batındır, hayır O'nun yedi kudretindedir. Diriltir ve öldürür. O herşeye kadirdir."* [32]

Buna göre tevili, bu kelimeler Allah'a (cc) aittir. Onlarla birlenir ve övülür. Onlar, göklerin ve yerin hayrının anahtarıdır. Müttakilerden kim onları okursa karşılığını görür. Allah'ın (cc) ayetlerini, birleme ve övme kelimelerini inkar edenler ise, işte onlar hüsrana uğrayanlardır.

64 - Deki: "Ey cahiller! Bana Allah'tan başkasına kulluk etmemi mi emrediyorsunuz?"

Seni babalarının dinine çağıran kişiye de ki.

---

[32] Beyhaki, *El-Esma ve's-Sıfat*,1, 41; Heysemi, *Mecmeü'z-Zevâid*, 1, 115.

Mekke kıraatine göre « تَأْمُرُونِّى » şeklindedir. Şam kıraatine göre, « تَأْمُرُونَنِى » şeklindedir. Medine kıraatine göre de « تَأْمُرُونِيَ » şeklindedir. « أَفَغَيْرَ اللّٰه » kavli « أَعْبُدُ » ile mensubtur. «تَأْمُرُونِّى» ara cümledir. Manası: *"Bu açıklamadan sonra sizin emrinizle Allah'tan (cc) başkasına mı kulluk edeyim?"* şeklindedir.

"Ey cahiller..." Allah'ın (cc) birliğini bilmeyenler.

65 – (Ey Muhammed!) **Andolsun ki sana da senden önceki** (peygamber)**lere de** (şu husus) **vahyolunmuştur. Andolsun ki** (eğer) **Allah'a ortak koşarsan, işlerin şüphesiz boşa gider ve hüsranda kalanlardan olursun.**

"Senden öncekilere..." senden önceki peygamberlere (asm) Allah'a (cc) ortak koşarsan ortak koşmadan önce işlediğin ameller boşa gider.

Kendilerine vahyedilenler topluluk olmalarına rağmen tekil olarak *"Allah'a ortak koşarsan..."* denildi. Çünkü manası, sana vahyolundu ki, eğer ortak koşarsan amelin boşa gider. Senden öncekilere de böyle vahyolundu, şeklindedir. Birinci « ل » hazfedilmiş yeminin göstergesidir. İkinci « ل » ise cevap « ل »'ıdır. Bu cevap, iki cevap yerine geçmektedir. Yeminin ve şartın cevaplarını kastediyorum. Peygamberlerinin ortak koşmayacağını bildiği halde Allah'u Teâlâ'nın bu sözü söylemesi doğrudur. Çünkü hitap Peygamber (sav)'edir. Bununla kastedilen ise, ondan başkasıdır. Çünkü bu farzedilmesi şeklindedir. Muhal olan şeylerin farzedilmesi doğrudur.

"Sır hakkında benden başkasına bilgi verirsen aramızdaki sır kalkar." denilmiştir.

66 – Hayır! Yalnız Allah'a kulluk et ve şükredenlerden ol.

İlahlarına ibadet edilmesiyle ilgili emrettikleri şeye cevaptır. Sanki şöyle demiştir:

"Sana ibadet etmeni emrettikleri şeye ibadet etme. Bilakis ibadet edersen Allah'a ibadet et."

Şart hazfedildi, onun yerine meful öne geçirildi. Allah'ın seni, Ademoğlunun efendisi kılması ile ilgili ihsan ettiği nimete karşı şükredenlerden ol.

67. ÂYET

وَمَا قَدَرُوا اللّٰهَ حَقَّ قَدْرِهِ وَالْأَرْضُ جَميعًا قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَالسَّمٰوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ بِيَمينِهِ سُبْحَانَهُ وَتَعَالٰى عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٦٧﴾

Tefsiri

67 – Onlar, Allah'ı gereği takdir edemediler. Hâlbuki kıyamet günü bütün yeryüzü O'nun tasarrufundadır. Gökler, O'nun sağ eliyle dürülmüş olacaktır. O müşriklerin ortak koşmalarından yüce ve münezzehtir.

"Onlar, Allah'ı gereği ve layıkı vechile takdir etmediler." O'nu (cc) hakkıyla tazim etmediler, yüceltmediler. Zira onlar, seni, O'ndan (cc) başkasına çağırdılar. İnsan, büyük bir şeyi tanıyıp yüceltirse: *"Allah'ı gereği ve layıkı vechile takdir etmediler."* denir. Daha sonra tasvir yoluyla onların dikkatini azametine ve şanının büyüklüğüne çekti. Şöyle buyurdu:

"Kıyamet günü bütün yeryüzü O'nun tasarrufundandır. Gökler onun sağ eliyle dürülmüş olacaktır." Bu sözle kastedilen *"tutma"* ve *"sağ el"* gibi kavramları ne hakiki manasına ne de mecazi manasına yormaksızın, tamamını ele aldığında göreceksin ki Allah'ın (cc) azametinin tasviridir ve O'nun (cc) kuvvetinin mahiyetini bildirmektir, başkası değil.

*"Yeryüzü"*nden maksat yedi kat yerdir.

Buna « جَميعًا » – *"bütün"* « وَالسَّمٰوَاتُ » – *"gökler"* sözleri ve yerin tazim yeri olması -ki o mübalağayı gerektirmektedir- şahitlik etmektedir. « وَالْأَرْضُ » mübteda, « قَبْضَتُهُ » haberdir. « جَميعًا » hal üzere mansubtur. Yani kıyamet gününde yeryüzü, O'nun (cc) tutmasıyla dürülmüş olduğu halde, demektir.

« قَبْضَةٌ » bir sıkma, bir tutma demektir. « قُبْضَةٌ », avuçla tutulan miktar, tutam demektir. *"Bana şundan bir tutam ver"* denir. Mastar ola-

rak söylenmesine rağmen bununla kabze (tutam) manası kastedilmiştir. Her iki mana da muhtemeldir. Mana; yerlerin tamamı O'nun (cc) kabzasıdır. Yani, onların tamamı O'nun (cc) tek bir tutumuyla tutulmuştur. Yani büyüklüğüne ve genişliğine rağmen yerler O'nun (cc) tutmalarından ancak birine ulaşabiliyor. Sanki O (cc) onları tek bir avuçla, bir tutumla tutuyor. *"Deve Lokman'ın yiyeceğidir."* dediğin gibi. Yani, *"Onun yiyeceğidir."* sözüyle, onun yiyeceklerinden sadece birini kastediyorsun, demektir.

"Kabza" manası, kastedildiğinde bu (mana) açıktır. Çünkü mana, yerlerin tamamı, tek bir avuçla tuttuğu miktardır, şeklindedir. « مَطْوِيَّاتٌ » – *"yaymak"* kelimesinin zıddı *"dürmek"* kelimesindendir.

﴿ يَوْمَ نَطْوِى السَّمَٓاءَ كَطَىِّ السِّجِلِّ لِلْكُتُبِۜ ﴾

"O gün göğü yazı tomarlarını dürer gibi düreriz." [33] Kavli şerifindeki gibi... Yazı tomarlarını dürenin âdeti onu sağ eliyle dürmesidir. Denildi ki:

"O'nun kabzası, men edeni ve karşı geleni olmaksızın O'nun (cc) mülküdür."

"Sağ eliyle..." sözü de O'nun (cc) kudretiyle demektir. Yine denildi ki:

"Sağ eliyle dürülmüştür." (sözü) *'yeminiyle yok olacaktır'*, manasınadır. Çünkü o, onların yok olacağına yemin etmiştir.

"O müşriklerin ortak koşmalarından yüce ve münezzehtir." O'nun (cc) kudreti ve azameti onların ortak koşmasından ne kadar da uzak. O (cc) kendisine izafe edilen ortaklardan ne kadar da yüce.

---

[33] Enbiya, 104.

68. – 72. ÂYETLER

وَنُفِخَ فِى الصُّورِ فَصَعِقَ مَنْ فِى السَّمٰوَاتِ وَمَنْ فِى الْأَرْضِ إِلاَّ مَنْ شَاۤءَ اللّٰهُ ثُمَّ نُفِخَ فِيهِ أُخْرٰى فَإِذَا هُمْ قِيَامٌ يَنْظُرُونَ ﴿٦٨﴾ وَأَشْرَقَتِ الْأَرْضُ بِنُورِ رَبِّهَا وَوُضِعَ الْكِتَابُ وَجِيۤءَ بِالنَّبِيِّينَ وَالشُّهَدَاۤءِ وَقُضِىَ بَيْنَهُمْ بِالْحَقِّ وَهُمْ لاَ يُظْلَمُونَ ﴿٦٩﴾ وَوُفِّيَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَا عَمِلَتْ وَهُوَ أَعْلَمُ بِمَا يَفْعَلُونَ ﴿٧٠﴾ وَسِيقَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِلٰى جَهَنَّمَ زُمَرًا حَتّٰى إِذَا جَاۤؤُهَا فُتِحَتْ أَبْوَابُهَا وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَاۤ أَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِنْكُمْ يَتْلُونَ عَلَيْكُمْ اٰيَاتِ رَبِّكُمْ وَيُنْذِرُونَكُمْ لِقَاۤءَ يَوْمِكُمْ هٰذَا قَالُوا بَلٰى وَلٰكِنْ حَقَّتْ كَلِمَةُ الْعَذَابِ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٧١﴾ قِيلَ ادْخُلُوا أَبْوَابَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا فَبِئْسَ مَثْوَى الْمُتَكَبِّرِينَ ﴿٧٢﴾

Meâli

68. Sur'a üflenince Allah'ın diledikleri müstesna olmak üzere göklerde ve yerde kim varsa hepsi düşüp ölmüş olacaktır. Sonra ona bir daha üflenince hemen ayağa kalkıp bakakalacaklardır.

69. Yeryüzü Rabbinin nuru ile aydınlanır. Kitap ortaya konur, peygamberler ve şahitler getirilir ve aralarında hakkaniyetle hüküm verilir. Onlara asla zulmedilmez.

70. Herkes ne yaptıysa, tamamen karşılığı verilir. Aslında Allah, onların ne yaptıklarını en iyi bilendir.

71. O inkar edenler, bölükler halinde cehenneme sürülürler. Oraya geldikleri zaman oranın kapıları açılır. Bekçileri onlara: "Size içinizden Rabbinizin ayetlerini okuyan ve bugüne kavuşacağınızı ihtar eden peygamberler gelmedi mi?" derler. (İnkarcılar da:) "Evet geldi." derler. Ama azap sözü kafirlerin üzerine hak olmuştur.

72. Onlara: "içinde ebedi kalacağınız cehennemin kapılarından girin. Kibirlenenlerin yeri ne kötü." denilir.

Tefsiri

68 – Sur'a üflenince Allah'ın diledikleri müstesna olmak üzere göklerde ve yerde kim varsa hepsi düşüp ölmüş olacaktır. Sonra ona bir daha üflenince hemen ayağa kalkıp bakakalacaklardır.

"Allah'ın diledikleri..." yani Cebrail, Mikail, İsrafil ve Ölüm Meleği (asm). Denildi ki:

"Onlar arşı taşıyan melekler, Rıdvan, Huriler, Malik ve Zebanilerdir."

« ثُمَّ نُفِخَ فِيهِ أُخْرٰى » cümlesi mahallen merfudur. Çünkü mana; *"Sur'a bir üfürüş üflendi, sonra ona ikinci bir üfürüş üflendi"*, şeklindedir. « نَفْخَةٌ » – *"üfürüş"* kelimesi, « أُخْرٰى » kelimesinin ona delaletinden ve mekânının dışında zikredilmesi sebebiyle bilinmesinden dolayı hazfedildi.

"Hemen ayağa kalkıp bakakalacaklardır." önemli bir meseleyle karşılaştıklarında dehşete düşen kişilerin bakışıyla gözlerini etrafa gezdirirler. Ya da Allah'ın (cc) haklarındaki emrini gözlerler.

Ayet üfürüşün iki kere olacağına delalet etmektedir. Birincisi korku içindir. Nitekim ayet-i kerime de:

﴿ وَيَوْمَ يُنْفَخُ فِى الصُّورِ فَفَزِعَ ﴾

"Sur'a üfleneceği gün Allah'ın diledikleri dışında göklerde ve yerde bulunanların herbiri korku içinde kalır." buyurulmuştur. İkincisi ölüm için, üçüncüsü de diriliş içindir.

69 – Yeryüzü Rabbinin nuru ile aydınlanır. Kitap konular, peygamberler ve şahitler getirilir ve aralarında hakkaniyetle hüküm verilir. Onlara asla zulmedilmez.

"Rabbinin nuru ile..." adaletiyle. Adaletli hükümdar için istiare yoluyla şöyle denir: *"Adaletinle ufuklar aydınlandı. Adaletinle dünya aydınlandı." "Falanın zulmüyle beldeler karardı."* denildiği gibi. Rasulullah (sav) şöyle buyurmuştur:

"Zulüm kıyamet gününde zulmetlerin sebebidir."

İsmini yeryüzüne izafe etmesi, onda adaletini yayması, adalet terazilerini kurması ve halkı arasında hakla hükmetmesi suretiyle onu süslemesi sebebiyledir. Beldeler için adaletten daha üstün bir süs, ondan daha üstün mamur kılan bir şey yoktur. İmam Ebu Mansur Maturidi (ra) şöyle diyor:

"Allah'ın bir nur yaratması ve onunla arasat meydanını aydınlatması mümkündür."

Onun Allah'u Teala'ya izafesi, Allah'ın (cc) evi, Allah'ın (cc) devesi sözlerinde olduğu gibi tahsis içindir.

"Kitap" amel defterleri demektir. Ancak cins ismi söylemekle yetindi. Ya da levhi mahfuzdur. Peygamberler, risaletin tebliği ve kavimlerinin kendilerine verdiği cevap hakkında rableri kendilerine sorsun diye getirilirler.

"Şahitler" hafaza melekleridir. Denildi ki:

"Onlar, yaşadıkları devirdeki halka şahit olan iyi kimselerdir."

"Aralarında..." kullar arasında *"hakkaniyetle"* adaletle..

"Onlara asla zulmedilmez" ayeti adaletin ispatıyla başlattığı gibi zulmun yokluğuyla bitirdi.

70 – Herkes ne yaptıysa, tamamen karşılığı verilir. Aslında Allah, onların ne yaptıklarını en iyi bilendir.

Herkese yaptığının karşılığını verilir. Aslında Allah (cc), kitap ve şahit olmaksızın onların yaptıklarını en iyi bilendir. Denildi ki:

"Bu ayet 'onlara asla zulmedilmez' sözünün açıklamasıdır. Yani, herkese hayır ve şer olarak yaptıklarının karşılığı verilir. Ne şerre ilave edilir, ne de hayırdan azaltılır."

71 – O inkâr edenler, bölükler halinde cehenneme sürülürler. Oraya geldikleri zaman oranın kapıları açılır. Bekçileri onlara "size içinizden Rabbinizin ayetlerini okuyan ve bugüne kavuşacağınızı ihtar eden peygamberler gelmedi mi?" derler. (İnkârcılar da:) "Evet, geldi." derler. Ama azap sözü kâfirlerin üzerine hak olmuştur.

İnkar edenler sert bir şekilde cehenneme sürülürler. Hapse ya da öldürülmeye sevkedildiklerinde esirlere ve sultana karşı gelenlere yapıldığı gibi.

« زُمَرًا » haldir. Yani birbiri peşi sıra ayrı ayrı gruplar halinde oldukları halde demektir. Kûfelilere göre her ikisinde de « فتحت » şeklinde şeddesizdir.

"Kapıları..." onlar yedi tanedir. *"Bekçileri..."* yani cehennemin muhafızları. Onlar cehennemliklere azab etmekle görevli meleklerdir. *"İçinizden..."* ademoğullarından *"bu güne..."* bu vakte. Bu onların cehenneme girme vaktidir, kıyamet günü değil.

"Evet... –bize geldiler ve bize okudular– *derler. Ama azap sözü kafirler üzerine hak olmuştur."* Yani onlar Allah'ın (cc), ***"cehennemi dolduracağım"*** sözü amellerinizin kötülüğü sebebiyle bize vacib olmuştur, derler.

﴿ غَلَبَتْ عَلَيْنَا شِقْوَتُنَا وَكُنَّا قَوْمًا ضَآلِّينَ ﴾

"Bahtsızlığımız bizi yendi. Biz, sapık bir topluluk olduk." [34] dedikleri gibi, azap kelimesini gerektiren amellerini zikrettiler. O da, inkar ve sapıklıktır.

72 – Onlara: "içinde ebedi kalacağınız cehennemin kapılarından girin. Kibirlenenlerin yeri ne kötü." denilir.

« خَالِدِينَ فِيهَا » haldir. Takdir edildiği halde, demektir. Yani ebedilikleri takdir edilenler olarak, demektir. « مُتَكَبِّرِينَ »'deki « ال » cins içindir. Çünkü « مَثْوَى الْمُتَكَبِّرِينَ », « بِئْسَ »'nin failidir. « بِئْسَ »'nin fiili de cins için olan « ال » ile marife olur. Ya da onun bir benzerine muzaf olur. Mahsus bizzem hazfedilmiştir. Takdiri ise, *"Kibirlenenlerin yeri cehennem ne kötü."* şeklindedir.

---

[34] Mü'minun, 106.

73. - 75. ÂYETLER

وَسِيقَ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ إِلَى الْجَنَّةِ زُمَرًا ۖ حَتَّى إِذَا جَاؤُهَا
وَفُتِحَتْ أَبْوَابُهَا وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَا سَلَامٌ عَلَيْكُمْ طِبْتُمْ
فَادْخُلُوهَا خَالِدِينَ ﴿٧٣﴾ وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي صَدَقَنَا وَعْدَهُ
وَأَوْرَثَنَا الْأَرْضَ نَتَبَوَّأُ مِنَ الْجَنَّةِ حَيْثُ نَشَاءُ ۚ فَنِعْمَ أَجْرُ
الْعَامِلِينَ ﴿٧٤﴾ وَتَرَى الْمَلَائِكَةَ حَافِّينَ مِنْ حَوْلِ الْعَرْشِ يُسَبِّحُونَ
بِحَمْدِ رَبِّهِمْ ۚ وَقُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْحَقِّ وَقِيلَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ
الْعَالَمِينَ ﴿٧٥﴾

Meâli

73. Rablerine karşı gelmekten sakınanlar ise bölük bölük cennete sevkedilir. Oraya varıp da kapıları açıldığında onlara: "Selam size! Tertemiz geldiniz. Artık ebedi kalmak üzere girin buraya." derler.

74. Onlar: "Bize verdiği sözde sadık olan ve bizi dilediğimiz yerinde oturacağımız bu cennet yurduna varis kılan Allah'a hamd olsun. İyi amelde bulunanların mükafatı ne güzelmiş." derler.

75. Melekleri görürsün ki, Rablerine hamd ile tesbih ederek arşın etrafını kuşatmışlardır. Artık aralarında adaletle hükmolunmuş ve "Alemlerin Rabbi olan Allah'a hamd olsun." denilmiştir.

Tefsiri

73 – Rablerine karşı gelmekten sakınanlar ise bölük bölük cennete sevkedilir. Oraya varıp da kapıları açıldığında onlara: "Selam size! Tertemiz geldiniz. Artık ebedi kalmak üzere girin buraya." derler.

"Rablerine karşı gelmekten sakınanlar ise bölük bölük cennete sevkedilirler." Kastolunan, onların binitlerinin sevkidir. Çünkü onlar, bazı sultanlar nezdinde ikram ve itibar gören heyetlere yapıldığı gibi ikram ve razılık yurduna ancak binitlerine binmiş olarak götürülürler. Bu « حَتّٰى » kendisinden sonra cümlelerin hikâye olunduğu şeydir. (yani «حَتّٰى» burada başlangıç edatıdır. Kendisinden sonra gelen cümle de başlangıç cümlesidir, irap yönüyle kendisinden öncesine taalluku yoktur) ondan sonra hikaye olunan cümle şart cümlesidir. Ancak onun cevabı hazfedilmiştir. Çünkü o, cennet ehlinin sevabı niteliğindedir. Dolayısıyla onun hazfedilmesi, onun nitelendirilemeyecek bir şey olduğuna delil kılınmıştır. Zeccac şöyle demiştir: "Bunun takdiri; oraya varıp da kapıları açıldığında bekçileri onlara: "Selam size, tertemiz geldiniz. Artık ebedi kalmak üzere girin buraya" derler. Onlar da oraya girerler, şeklindedir." "Oraya girerler" sözü hazfedilmiştir. Çünkü sözde buna delil vardır. Bir gurup da: "Oraya geldiklerinde gelirler ve onun kapıları açılır" demiştir.

Onlara göre« جَاؤُهَا» – *"Oraya gelirler"* sözü hazfedilmiştir. Mana; oraya vardıklarında, onların varışıyla onun (cennetin) kapılarının açılışı birlikte meydana gelir, şeklindedir. Denildi ki: "Cehennem kapıları, ancak cehennem halkının oraya girişi esnasında açılır. Cennet kapıları ise (onlar oraya gelmeden) daha önce açılır.

Nitekim ayeti kerime de:

﴿ جَنَّاتُ عَدْنٍ مُفَتَّحَةً لَهُمُ الْاَبْوَابُ ﴾

"Kapıları yalnızca kendilerine açılmış Adn cennetleri vardır." [35] buyurulmuştur. Bu sebepten dolayı « و »'la getirildi. Sanki şöyle buyurdu:

---

[35] Sad, 50.

"Oraya vardıklarında ve (cennet) *kapıları açıldığında isyan kirlerinden tertemiz olduğunuz ve hata pisliklerinden temizlendiniz."*

Zeccac şöyle demiştir:

"Yani, siz dünyada temiz kişilerdiniz. Yani siz pis işlerin sahibi olmadınız, demektir."

İbni Abbas şöyle demiştir:

"Cennet size mübarek olsun."

Cennete girişe, faziletli olmayı ve temizliği sebep kıldı. Çünkü orası faziletli kişilerin yurdu ve temiz kişilerin mekanıdır. Allah (cc) orayı her türlü pislikten ve her türlü kirlilikten salim kılmıştır. Dolayısıyla oraya ancak ona uygun olan ve onun sıfatıyla sıfatlanmış olanlar girebilir.

74 – Onlar: "Bize verdiği sözde sadık olan ve bizi dilediğimiz yerinde oturacağımız bu cennet yurduna varis kılan Allah'a hamd olsun. İyi amelde bulunanların mükâfatı ne güzelmiş." derler.

Dünyada iken ahiret nimetlerine dair bize vaadettiği vadini yerine getirdi.

« أَرْضَ » (burada) cennet yurdudur. Oraya varis olurlar. Yani oraya sahip olurlar ve oranın sahipleri kılınırlar. Varisin haline, miras aldığı şeydeki tasarrufuna ve ondaki serbestliğine benzetilerek, oradaki tasarrufları kayıt ve şart altına alınmamıştır, diledikleri şekilde (tasarruf etmeleri) serbest bırakılmıştır.

« نَتَبَوَّأُ » haldir. *"Dilediğimiz yerinde oturacağım bu cennet."* Yani herbir kişi için genişliği ve ihtiyaca göre artırımı vasıflanamayan bir cennet vardır. İşte kişi o cennette dilediği yere yerleşir, karar kılar. Dünyada iken iyi amelde bulunanların mükafatı cennet ne güzelmiş.

75 – Melekleri görürsün ki Rablerine hamd ile tesbih ederek arşın etrafını kuşatmışlardır. Artık aralarında adaletle hükmolunmuş ve "Âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamd olsun." denilmiştir.

«حَافِّينَ» kelimesi « الْمَلٰٓئِكَةَ »'den haldir. Yani arşın etrafını kuşatmış oldukları halde demektir. « مِنْ » sonun başlangıcı içindir. « يُسَبِّحُونَ » « حَافِّينَ»'deki zamirden haldir.

"Rablerine hamd ile..." Yani « سُبْحَانَ اللهِ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ وَلَا اِلٰهَ اِلَّا اللهُ وَاللهُ اَكْبَرُ » derler. Ya da « سُبُّوحٌ قُدُّوسٌ رَبُّ الْمَلٰٓئِكَةِ وَالرُّوحِ » derler. Bu, mükellef olmadıklarından dolayı ibadet için değildir, lezzet almak içindir.

"Aralarında..." Peygamberlerle ümmetleri arasında ya da cennet ahalisiyle cehennemlikler arasında, *"hakla"* yani adaletle hükmedilmiştir. *"Alemlerin Rabbi olan Allah'a hamd olsun."* denilmiştir. Yani cennet ahalisi cennete girdiklerinde şükür olsun diye (bunu) derler. Artık Allah'ın (cc):

﴿ وَاٰخِرُ دَعْوٰيهُمْ اَنِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴾

"Dualarının sonu da 'Âlemlerin Rabbi Allah'a hamd olsun' demeleridir." [36] buyurduğu gibi, onlara verdiği vaad tamamlanmıştır.

Resulullah (sav), her gece Beni İsrail ve Zümer surelerini okurdu. [37]

❁ ❁ ❁

[36] Yunus, 10.

[37] Tirmizi, 6, 68; Tirmizi, 3402; Hakîm, 2, 434.

Sûre - 40

MÜ'MİN SÛRESİ

Bu sûre Mekke'de nazil olmuştur;
85 âyettir.

Cüz - 24

MÜ'MİN SÛRESİ

Mü'min Suresi Mekke'de nazil olmuştur. Seksen beş ayettir. İbni Abbas (ra)'dan yapılan rivayete göre « حم » le başlayan yedi surenin hepsi Mekke'de nazil olmuştur.

1. – 3. ÂYETLER

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

حٰمٓ ﴿١﴾ تَنْزِيلُ الْكِتَابِ مِنَ اللّٰهِ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ ﴿٢﴾ غَافِرِ الذَّنْبِ وَقَابِلِ التَّوْبِ شَدِيدِ الْعِقَابِ ذِى الطَّوْلِ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ اِلَيْهِ الْمَصِيرُ ﴿٣﴾

Meâli

1. Ha mim.

2. – 3. Bu kitabın indirilmesi, mutlak galip, hakkıyla bilen, günahı bağışlayan tevbeyi kabul eden, azabı çetin, lütuf sahibi Allah tarafındandır. O'ndan başka hiçbir ilah yoktur, dönüş de ancak O'nadır.

Tefsiri

1– Ha – Mîm.

Hamza, Ali, Halef, Yahya ve Hammad'a göre bu ve bundan sonraki « حـٰـم »'ler imale iledir. Medine ekolüne göre üstün ile esre arasında okunur. diğerlerine göre ise, üstün okunur.

İbni Abbas (ra)'den:

"O Allah'ın ismi azamıdır." diye rivayet edilmiştir.

2– / 3– Bu kitabın indirilmesi, mutlak galip, hakkıyla bilen, günahı bağışlayan tevbeyi kabul eden, azabı çetin, lütuf sahibi Allah tarafındandır. O'ndan başka hiçbir ilah yoktur, dönüş ancak O'nadır.

"Kitabın indirilmesi..." yani bu kitabın indirilmesidir. *"...Mutlak galip..."* Yalan uyduranları O'na (cc) karşı yalan uydurmaktan hakim gücüyle menedendir. *"...Hakkıyla bilen..."* onu tasdik edeni ve yalanlayanı bilen. Bu, müşrikler için bir tehdit, müminler için de bir müjdedir. *"...Günahı bağışlayan..."* mü'minlerin günahını örten *"...tevbeyi kabul eden..."* dönenlerin tevbesini kabul eden. *"...Azabı çetin..."* muhalif olanlara karşı azabı çetin. *"...Lütuf sahibi..."* ariflere karşı ihsan sahibi, ya da her şeyde zenginlik sahibidir.

İbni Abbas (ra) şöyle rivayet etmiştir:

"Günahı bağışlayan ve tevbeyi kabul eden (sözleri) *Allah'tan başka ilah yoktur diyenler içindir. Azabı çetin sözü ise Allah'tan başka ilah yoktur sözünü söylemeyenler içindir."*

"« تَوْبٌ » ile « ثَوْبٌ » ve « اَوْبٌ » kelimeleri, dönüş manasına gelen kardeş kelimelerdir. « الطَّول » da zenginlik ve fazilet olarak nasıl farklı farklı geldiler?" dersen derim ki:

"« غَافِرِ الذَّنْب » ve « قَابِلِ التَّوْب » sözleri marifedirler. Çünkü o ikisiyle fiilin meydana gelişi kastedilmemiştir ki « ذَنْب » ve « تَوْب » kelimeleri mef'ul takdirinde olsun. Dolayısıyla onların izafeti hakiki değildir. Bununla bunun varlığı ve devamı kastedilmiştir.

'Azabı çetin' sözü ise, « شَدِيدٌ عِقَابُهُ » – *'azabı şiddetli'* takdirindedir. Dolayısıyla nekre arasında bulduğunda onların hepsinin sıfat değil bedel olduğunu bildiririm, denilmiştir."

Yine: *"Bir nekreyi marifeler arasında bulduğunda onların hepsinin sıfat değil bedel olduğunu bildiririm"* denilmiştir.

« قَابِلِ التَّوْبِ » sözünün başına « وَ »'ın getirilmesi bir nükteden dolayıdır. O da; tevbekar günahkar için iki rahmetin bir araya getirilişinin ifadesidir. Tevbesini kabul edip onun (günahlarının) lehine sevap olarak yazması ve onun (tevbeyi) hiç işlenmemiş gibi günahları silip süpüren kılmasıdır. Sanki şöyle demiştir:

"Marifeti ve tevbenin kabulünü bir araya getiren."

Rivayet edildiğine göre Hz. Ömer (ra), Şam halkından olan güçlü kuvvetli birini kaybetmişti. Onu aradı (ve kendisinden haber aldı.) Hz. Ömer'e (ra):

– *İçkiye dadandı.* denildi. Ömer (ra), katibine:

– *"Yaz Ömer'den falana: 'Sana selam olsun. Kendisinden başka ilah olmayan Allah'ı, sana övüyorum. Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla. Hâ – Mim. Dönüş ancak O'nadır."* dedi. Mektubu mühürledi ve elçisine:

– *"Bunu onu ancak ayık bulduğunda ver."* dedi. Sonra yanındakilere onun tevbe etmesi için dua etmelerini emretti. Mektup ona geldiğinde bir taraftan onu okuyor, diğer taraftan da:

– *Allah bana beni bağışlayacağını vadetti ve beni azabından sakındırdı,* diyordu. Bunu defalarca tekrarladı. Sonunda ağlamaya başladı. Sonra bu işi bıraktı. Güzel de bıraktı ve tevbesini de güzel yaptı. Onun işi Ömer (ra)'e ulaşınca:

– *"Kardeşinizin ayağının kaydığını gördüğünüz de işte böyle yapın. Onu tutun. Durdurun, bağışlaması için Allah'a dua edin. Onun aleyhine şeytana yardımcı olmayın."* [38]

« لَا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ » de aynı şekilde « ذِى الطَّوْلِ »'nin sıfatıdır. Başlangıç cümlesi olması da mümkündür. « مَصِيرُ » dönüş demektir.

❁ ❁ ❁

[38] Ebu Nuaym, *Hilye*, 4, 97.

4. – 6. ÂYETLER

مَا يُجَادِلُ فِي اٰيَاتِ اللّٰهِ اِلَّا الَّذٖينَ كَفَرُوا فَلَا يَغْرُرْكَ تَقَلُّبُهُمْ فِي الْبِلَادِ ﴿٤﴾ كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَالْاَحْزَابُ مِنْ بَعْدِهِمْ وَهَمَّتْ كُلُّ اُمَّةٍ بِرَسُولِهِمْ لِيَأْخُذُوهُ وَجَادَلُوا بِالْبَاطِلِ لِيُدْحِضُوا بِهِ الْحَقَّ فَاَخَذْتُهُمْ فَكَيْفَ كَانَ عِقَابِ ﴿٥﴾ وَكَذٰلِكَ حَقَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ عَلَى الَّذٖينَ كَفَرُوا اَنَّهُمْ اَصْحَابُ النَّارِ ﴿٦﴾

Meâli

4. İnkar edenler müstesna hiç kimse Allah'ın ayetleri hakkında tartışmaz. Öyle ise onların şehirlerde gezip dolaşması seni aldatmasın.

5. Onlardan önce, Nuh kavmi ve bunlardan sonraki topluluklar da *(peygamberlerini)* yalanlamış, her ümmet kendi peygamberini yakalamaya azmetmişti. Batılı hakkın yerine koymak için mücadele etmişlerdi. Bunun üzerine ben onları yakaladım. İşte *(bak)* cezalandırmam nasılmış gör.

6. İnkar edenlerin cehenem ehli olduklarına dair Rabbinin sözü böylece gerçekleşti.

Tefsiri

4 – İnkâr edenler müstesna hiç kimse Allah'ın ayetleri hakkında tartışmaz. Öyle ise onların şehirlerde gezip dolaşması seni aldatmasın.

Onları yalanlamak ve inkâr etmek suretiyle ayetler hakkında tartışmaz. Nitekim ayeti kerimedeki:

"Hakkı batılla gidermek için boş yere mücadele ettiler." sözü de buna delalet etmektedir. Ancak karışıklıklarını izah etmek, müşkillerini çizmek, manalarını açığa çıkarmak ve onlarla sapıkları reddetmek için onlar hakkında yapılan tartışmalar Allah (cc) yolunda yapılan en büyük cihaddır. *"Onların şehirlerde dolaşması seni aldatmasın."* Onların canlı alışverişlerle ve kârlı kazançlarla çok kâr elde etmiş olarak sağ salim dolaşması seni aldatmasın, çünkü onların işinin akibeti azaba gitmektedir. Daha sonra bunun nasıl olduğunu açıklayarak onlardan önceki yalanlayan milletlerin helak edildiğini bildirdi ve şöyle buyurdu:

5 - Onlardan önce, Nuh kavmi ve bunlardan sonraki topluluklar da (peygamberlerini) **yalanladılar, her ümmet kendi peygamberini yakalamaya azmetmişti. Batılı hakkın yerine koymak için mücadele ettiler. Bunun üzerine ben onları yakaladım. İşte** (bak) **cezalandırmam nasılmış gör.**

Nuh kavmi, Nuh (as)'ı yalanladı. *"Sonraki topluluklar..."* Nuh kavminden sonra peygamberlere karşı guruplaşan ve onlara harp ilan edenlerdir. Onlar; Ad, Semud, Lut kavmi ve onlardan başkalarıdır. *"Her ümmet peygamberini yakalamaya azmetmişti."* Bu ümmetlerden her biri -ki onlar; Nuh (as) kavmi ve sonraki topluluklardır- peygamberlerine karşı gelip öldürmeye azmetmişti. « الأخيذ », esir, demektir. *"Bâtılı hakkın yerine koymak için..."* imanı küfürle gidermek için.

Mekke ekolü ve Hafs'a göre « فأخذتهم » deki « ذ » idgamsızdır. Şunu kasdetmektedir: *"Onlar, onu* (peygamberlerini) *yakalamayı kastettiler. Bunun üzerine ben de onların cezasını, peygamberleri yakalamayı istemelerine uygun bir şekilde onları yakalamak ve cezalandırmak şeklinde verdim."*

Yakub'a göre « عقابي » şeklinde « ى » iledir. *"İşte bak cezalandırmam nasılmış gör."* Yani sizler, onların beldelerine uğruyorsunuz ve onların işlerini görüyorsunuz demektir. Bu içinde şaşkınlık veren bir mananın bulunduğu açıklamadır. (Müşriklerin hala ders almamasından dolayı işitenlere şaşkınlık veren bir mana.)

6 – İnkâr edenlerin cehennem ehli olduklarına dair Rabbinin sözü böylece gerçekleşti.

Medine ve Şam kıraatine göre « كَلِمَاتُ رَبِّكَ » şeklindedir. « أَنَّهُمْ أَصْحَابُ النَّارِ » mahallen merfudur. « كَلِمَتُ رَبِّكَ »'den bedeldir. Yani, kâfirlere cehennem ashabıdan olmaları bu gereklilikler gibi gerekli olmuştur. Manası; *"Dünyada iken kökünden koparıp atan bir azapla yok edildikleri gibi, ahirette de cehennem azabıyla azap edilmeleri vacib olmuştur"*, şeklindedir.

Ya da sebep « لِ »'ımn hafsı ve fiilin bitiştirilmesi ile mahallen mensubtur. *"İnkar edenler..."* Kureyş'tir. Manası; *"O ümmetlerin helak edilmesi vacib olduğu gibi, aynı şekilde bunların da helak edilmeleri vacib olmuştur."* Çünkü onları tek bir sebep biraya toplamaktadır. O da onların cehennem ashabından olmalarıdır. «النَّارِ »'den sonra durulmalıdır. Çünkü eğer geçilirse *"Onlar, arşı taşıyan, cehennem ashabıdır."* manası ortaya çıkar. Yani, arşı taşıyanlar ve onun etrafını kuşatanlar -ki onlar da meleklerin büyükleri için kerubiyyun'dur- cehennem ashabı için sıfat olurlar. Bunun yanlışlığı da ortadadır.

7. – 9. ÂYETLER

اَلَّذِينَ يَحْمِلُونَ الْعَرْشَ وَمَنْ حَوْلَهُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيُؤْمِنُونَ بِهِ وَيَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِينَ اٰمَنُوا رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَحْمَةً وَعِلْمًا فَاغْفِرْ لِلَّذِينَ تَابُوا وَاتَّبَعُوا سَبِيلَكَ وَقِهِمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ ﴿٧﴾ رَبَّنَا وَاَدْخِلْهُمْ جَنَّاتِ عَدْنٍ الَّتِي وَعَدْتَهُمْ وَمَنْ صَلَحَ مِنْ اٰبَائِهِمْ وَاَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ اِنَّكَ اَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٨﴾ وَقِهِمُ السَّيِّئَاتِ وَمَنْ تَقِ السَّيِّئَاتِ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمْتَهُ وَذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٩﴾

Meâli

7. Arş'ı yüklenenler ve bir de onun çevresinde bulunan *(melekler)* Rablerini hamdile tesbih ederler. O'na iman ederler. Mü'minlerin de bağışlanmasını isterler. "Ey Rabbimiz! Senin rahmet ve ilmin herşeyi kuşatmıştır. O halde tevbe eden ve senin yoluna gidenleri bağışla. Onları cehennem azabından koru *(derler)*."

8. Rabbimiz! Onları da onların atalarından, zevcelerinden, nesillerinden iyi olanları da kendilerine vadettiğin Adn cennetlerine koy. Şüphesiz Aziz ve Hakim olan sensin.

9. Bir de onları her türlü kötülüklerden koru. Sen kimi kötülüklerden korursan o gün muhakkak ki onu rahmetine mazhar kılmışsındır. Bu en büyük kurtuluştur.

Tefsiri

7 - Arş'ı yüklenenler ve bir de onun çevresinde bulunan (melekler) **Rablerini hamdile tesbih ederler. O'na iman ederler. Mü'minlerin de bağışlanmasını isterler. "Ey Rabbimiz! Senin rahmet ve ilmin herşeyi kuşatmıştır. O halde tevbe eden ve senin yoluna gidenleri bağışla. Onları cehennem azabından koru** (derler)."

Rivayet edildiğine göre arş'ı taşıyan meleklerin ayakları en aşağı arzda, başları da arş'ı delip geçmiştir. Böyle oldukları halde onlar huşu sahibidirler, gözlerini kaldırıp bakmazlar. Nitekim hadis-i şerifte şöyle buyurulmuştur:

"Allah'u Teala bütün meleklere, diğer meleklere karşı üstün olmaları sebebiyle arşı taşıyan meleklere sabah akşam selam vermelerini emretmiştir."

Denildi ki:

"Arşın etrafında tehlil ve tekbir getirerek tavaf eden yetmiş bin sâf melek vardır. Onların gerisinde ellerini omuzlarına koymuş, ayakta tehlil ve tekbir getiren yetmiş bin sâf melek vardır. Onların gerisinde de sağ ellerini sol elleri üzerine koymuş, her biri birbirinden farklı, tesbihlerle tesbih eden yüz bin saf (daha) *vardır."*

« يُسَبِّحُونَ », mübtedanın haberidir. O da « اَلَّذِينَ »'dir.

"Rablerini hamd ile..." yani O'nun hamdiyle birlikte, demektir. Çünkü « بِ » onların tesbihlerinin hamd ile olduğuna delalet etmektedir. *"Ona iman edenler..."* Arşı taşıyan ve arşın etrafında hamdiyle tesbih eden meleklerin iman ettiğini bildiğimiz halde bunun (zikredilmesinin) faydası, imanın şerefini ve üstünlüğünü ortaya koymak ve O'na tesbih etmektir. Bu sebeple peygamberleri Kur'an'ın birçok yerinde dürüstlükle vasfetmiştir.

﴿ ثُمَّ كَانَ مِنَ الَّذِينَ اٰمَنُوا ﴾

"Sonra inanıp birbirlerine sabır tavsiye eden ve merhamet tavsiye edenlerden olmak..." ayetinde olduğu gibi (imanı) hayır işlerinin akabinde getirmiştir. Bununla imanın üstünlüğünü beyan etmiştir.

"O'na iman ederler, mü'minlerin de bağışlanmasını isterler." sözünde, tenasuba riayet olunmuştur. Sanki şöyle denilmiştir:

"O'na iman ederler ve halleri kendi halleri gibi olanlar içinde istiğfar ederler." Bunda iman hususundaki ortaklığın, cinsler ve mekanlar farklı olsa da nasihat ve şefkate en çok götüren şey olması gerektiğine dair delil vardır.

"Ey Rabimiz," derler. Burada hazfedilen « هُمْ » – *'onlar'* vardır. Bu söz haldir. *"Senin rahmet ve ilmin herşeyi kuşatmıştır."* Mana da herşeyi kuşatan rahmet ve ilimdir. Zira aslı, senin rahmetin ve ilmin herşeyi kuşatmıştır, şeklindedir. Lakin fiil, rahmetin ve ilmin sahibine isnad edilmek suretiyle ve O'nun, rahmet ve ilimle nitelendirilmesi hususunda mübalağa olsun diye temyiz olmak üzere mansup kılınmaları suretiyle söz aslından kaydırıldı. *"O halde tevbe edenleri bağışla."* Yani rahmet ve ilmin zikrine uygun olması için onlardan tevbe edeceğini bildiğin kişileri bağışla. *"Senin yoluna girenleri..."* yani davet ettiğin hidayet yoluna girenleri demektir.

8 – Rabbimiz! Onları da onların atalarından, zevcelerinden, nesillerinden iyi olanları da kendilerine vadettiğin Adn cennetlerine koy. Şüphesiz Aziz ve Hakim olan sensin.

« مَنْ » Nasb makamındadır. « وَأَدْخِلْهُمْ »'deki ya da « وَعَدْتَهُمْ » deki « هُمْ » üzerine atıftır. Mana; *"onlara vadettiğin, onların babalarından salih olanlara da vadettiğin..."* şeklindedir.

"Aziz ve Hakim olan sensin." Yani mağlub olmayan sultansın. İktidar ve kudretine rağmen sen hikmetsiz hiçbirşey yapmazsın. Senin hikmetinin icabı da vadini yerine getirmektir.

9 – Bir de onları her türlü kötülüklerden koru. Sen kimi kötülüklerden korursan o gün muhakkak ki onu rahmetine mazhar kılmışsındır. Bu en büyük kurtuluştur.

Kötülüklerin karşılığından kurtulmuşsundur ki, o da cehennem azabıdır. *"Bu en büyük kurtuluştur."* yani azabın kaldırılması en büyük kurtuluştur.

10. – 14. ÂYETLER

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يُنَادَوْنَ لَمَقْتُ اللّٰهِ أَكْبَرُ مِنْ مَقْتِكُمْ أَنْفُسَكُمْ
إِذْ تُدْعَوْنَ إِلَى الْاِيمَانِ فَتَكْفُرُونَ ﴿١٠﴾ قَالُوا رَبَّنَا أَمَتَّنَا اثْنَتَيْنِ
وَأَحْيَيْتَنَا اثْنَتَيْنِ فَاعْتَرَفْنَا بِذُنُوبِنَا فَهَلْ إِلَى خُرُوجٍ مِنْ سَبِيلٍ
﴿١١﴾ ذٰلِكُمْ بِأَنَّهُ إِذَا دُعِيَ اللّٰهُ وَحْدَهُ كَفَرْتُمْ وَإِنْ يُشْرَكْ بِهِ
تُؤْمِنُوا فَالْحُكْمُ لِلّٰهِ الْعَلِيِّ الْكَبِيرِ ﴿١٢﴾ هُوَ الَّذِي يُرِيكُمْ آيَاتِهِ
وَيُنَزِّلُ لَكُمْ مِنَ السَّمَاءِ رِزْقًا وَمَا يَتَذَكَّرُ إِلَّا مَنْ يُنِيبُ ﴿١٣﴾
فَادْعُوا اللّٰهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ ﴿١٤﴾

Meâli

10. İnkâr edenlere şöyle nida edilir: "Allah'ın gazabı, sizin kendinize olan gazabınızdan daha büyüktür. Zira siz imana davet ediliyorsunuz, fakat inkar ediyorsunuz."

11. Onlar: "Rabbimiz! Bizi iki defa öldürdün, iki defa dirilttin. Biz de günahlarımızı itiraf ettik. Bir daha *(bu ateşten)* çıkmaya yol var mı?" derler.

12. Onlara "Bir olan Allah'a çağrıldığınız zaman inkar ettiniz. O'na ortak koşulunca inanıp tasdik ediyorsunuz. Artık hüküm, yücelerin yücesi Allah'ındır. *(denir)*"

13. Size ayetlerini gösteren, sizin için gökten rızık indiren O'dur. *(Allah'a)* yönelenden başkası ibret almaz.

14. Kafirlerin hoşuna gitmese de Allah'a, O'nun için dindar ve muhlis olarak dua edin.

Tefsiri

10 – İnkâr edenlere şöyle nida edilir: Allah'ın gazabı, sizin kendinize olan gazabınızdan daha büyüktür. Zira siz imana davet ediliyorsunuz, fakat inkâr ediyorsunuz.

"İnkar edenlere..." kıyamet gününde cehenneme girdiklerinde ve nefislerine kızdıklarında cehennem muhafızları onlara şöyle nida eder: *"Allah'ın gazabı, sizin kendinize olan gazabınızdan daha büyüktür."* Yani, Allah'ın (cc) sizin nefislerinize karşı olan gazabı, sizin kendi nefislerinize karşı olan kızgınlığınızdan daha büyüktür. Bunu bir defa söylemekle yetindi.

« مَقْتُ », buğzun en şiddetlisidir. Zemahşeriye göre, « اِذْ تُدْعَوْنَ اِلَى الْاِيمَانِ » cümlesi birinci « مَقْتُ » ile mansubtur. Mana: *"Onlara kıyamet gününde şöyle denir: Peygamberler sizi imana çağırdığında siz onu kabulden imtina ediyor ve ona karşı küfrü seçiyordunuz. İşte Allah'ın sizin kötülüğü ve inkârı emreden nefsinize karşı o zaman ki buğzu isteklerine uymak suretiyle cehenneme girdiğiniz bugün, cehennem de olduğunuz halde sizin onlara olan buğzunuzdan daha şiddetlidir."* Denildi ki:

"Allah'ın şu an size olan buğzu, sizin birbirinize olan buğzunuzdan daha büyüktür." Nitekim ayeti kerime de de:

﴿ ثُمَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكْفُرُ بَعْضُكُمْ بِبَعْضٍ وَيَلْعَنُ بَعْضُكُمْ بَعْضًا ﴾

"Daha sonra kıyamet gününde birbirinizi inkar eder ve birbirinizi lanetlersiniz." [39] buyurulmuştur.

"Zira siz imana davet ediliyorsunuz." sözü sebeptir. Camiul İslam ve başka kitaplarda şöyle denilmiştir: « اِذْ » gizli bir fiille mansubtur. Buna « لَمَقْتُ اللّٰهِ» sözü delalet etmektedir. Yani imana çağırılıp inkar ettiklerinde Allah (cc) onlara buğzeder. Birinci « مَقْتُ » ile mansub olmaz. Çünkü « لَمَقْتُ اللّٰهِ » mastar olduğu halde mübtedadır. Haberi de « اَكْبَرُ مِنْ مَقْتِكُمْ اَنْفُسَكُمْ »'dur. Bu da « اِذْ تُدْعَوْنَ » de amel etmez. Çünkü

[39] Ankebut, 25.

mastardan haber verildiğinde ona sılası olacak hiçbirşeyin taalluku için caiz değildir. Ondan haber vermek tamamını bildirmektir. Ona taalluk eden şey ise noksanını haber verir. Zamanlar farklı olduğu için ikinci « مَقْتُ » ile de mansub olmaz. İşte onlar, cehennemde nefislerine buğzederler. Hâlbuki dünyada iken imana davet edilmişlerdi de inkar etmişler, küfür üzerinde ısrar etmişlerdi.

11 - Onlar: "Rabbimiz! Bizi iki defa öldürdün, iki defa dirilttin. Biz de günahlarımızı itiraf ettik. Bir daha (bu ateşten) **çıkmaya yol var mı?" derler.**

"Bizi iki defa öldürdün, iki defa diriltin." Yani iki öldürmeyle ve iki diriltmeyle. Ya da iki ölümle ve iki hayatla, demektir. İki öldürmeyle, onların önce ölü olarak yaratılmalarını sonra da ecelleri geldiğinde öldürülmelerini kastetmiştir. Ölü olarak yaratılmalarının « اماتة » olarak adlandırılması doğrudur. *"Sivrisineğin cismini küçülten, filin cismini büyülten zatı tesbih ederim."* denilmesinin doğru olduğu gibi. Orada büyülttü sözünden küçülttüye, küçülttü sözünden büyülttüye doğru bir nakil söz konusu değildir. Bunun sebebi de büyüklüğün ve küçüklüğün yapılmış tek bir şeyde caiz olmasıdır. Yapan kişi caiz olandan birinci seçtiğinde yapılan şeyi caiz olan diğerinden değiştirmiş olur. Onu değiştirmesi, onu ondan nakletmesi gibidir. İki diriltme ile de birinci diriltilişin dünyada, ikinci diriltilişin diriliş gününde olduğunu kastetmiştir. Buna:

﴿ وَكُنْتُمْ اَمْوَاتًا فَاَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ ﴾

"Sizler ölü idiniz sizi diriltti, sonra sizi öldürdü, sonra sizi** (tekrar)* ***diriltti" [40] ayeti delalet etmektedir.

Denildi ki: *"Birinci ölüm dünyadadır. İkincisi ise sual için diriltildikten sonra kabirdedir."*

Birinci diriltme, ölümden sonra sual için kabirdeki diriltmedir, ikincisi ise diriliş (günü) için olandır.

---

[40] Bakara, 28.

"Günahlarımızı itiraf ettik." öldürme ve diriltme fiillerinin, üzerlerinde tekerrür ettiğini gördüklerinde Allah'ın (cc), sıfırdan yaratmaya kadir olduğu gibi tekrar yaratmaya da kadir olduğunu bildiler. Diriliğin inkarı ile ilgili işledikleri günahları ve ona tabi olan diğer isyanlarını itiraf ettiler. *"Bu ateşten çıkmaya yol var mı?"* dediler. Yani, 'Er ya da geç kurtulmamız için herhangi bir kesin çıkış yolu var mı?' dediler. Ya da ümitsizlik bundan başkası için meydana gelmiştir. O da, çıkış da yoktur, çıkışa yol da. Bu kendilerine ümitsizlik galebe çalmış kişilerin sözüdür. Bunu şaşkınlık içinde söylerler. Bu sebepten dolayı da cevap buna göre gelmiştir. O da şudur:

12 – Onlara: "Bir olan Allah'a çağrıldığınız zaman inkâr ettiniz. O'na ortak koşulunca inanıp tasdik ediyorsunuz. Artık hüküm, yücelerin yücesi Allah'ındır." (denir)

İşte içinde bulunduğunuz şey budur. Sizin Allah'ın (cc) birliğini inkar etmeniz ve O'na şirk koşmaya iman etmeniz sebebiyle çıkışa asla bir yol yoktur. *"Hüküm Allah'ındır."* Size sürekli azapla hükmedecektir.

« عَلِيّ » – *"şanı yücedir, hükmü reddolunmaz."* « الْكَبِير » – *"hakimiyeti büyüktür, karşılık vermesi* (mükâfat ceza vermesi) *sınırlandırılamaz."* Denildi ki:

"Hariciler, sanki 'hüküm ancak Allah'a aittir' sözlerini bundan almışlardır." Katade şöyle demiştir:

"Hariciler isyan ettiğinde Ali (ra):

– *Bunlar kimlerdir?* diye sordu.

– *Muhakkimundur,* (hüküm ancak Allah'a aittir diyenlerdir), denildi. Bunun üzerine Ali (ra):

– *'Bu kendisiyle batılın kastedildiği hak sözdür.'* demiştir.

13 – Size ayetlerini gösteren, sizin için gökten rızık indiren O'dur. Allah'a yönelenden başkası ibret almaz.

"Ayetlerini..." rüzgâr, bulut, gök gürültüsü, şimşek, yıldırımlar ve benzerlerini Mekke ve Basra kıraatine göre « يُنْزِلُ » şeklindedir.

"Rızık..." yağmuru çünkü o rızkın sebebidir. *"Allah'a yönelenden başkası ibret almaz."* Allah'ın (cc) ayetleriyle ancak şirkten tevbe edip Allah'a (cc) dönenler öğüt ve ibret alırlar. Çünkü inatçı kişi ne düşünür ne de öğüt alır. Bundan sonra Allah'a (cc) yönelenlere şöyle buyurmuştur:

14 – Kâfirlerin hoşuna gitmese de Allah'a, O'nun için dindar ve muhlis olarak dua edin.

"Allah'a dua edin." O'na (cc) ibadet edin. Dini şirkten arındırıp yalnız O'na halis kılarak ibadet edin demektir. *"Kâfirlerin hoşuna gitmese de..."* demek, bu sizden olmayanları gazaba getirse de demektir.

❁ ❁ ❁

15. – 17. ÂYETLER

رَفِيعُ الدَّرَجَاتِ ذُو الْعَرْشِ يُلْقِى الرُّوحَ مِنْ أَمْرِهِ عَلَى مَنْ يَشَآءُ مِنْ عِبَادِهِ لِيُنْذِرَ يَوْمَ التَّلَاقِ ﴿١٥﴾ يَوْمَ هُمْ بَارِزُونَ لَا يَخْفَى عَلَى اللّٰهِ مِنْهُمْ شَيْءٌ لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ لِلّٰهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ ﴿١٦﴾ اَلْيَوْمَ تُجْزٰى كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ لَا ظُلْمَ الْيَوْمَ إِنَّ اللّٰهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿١٧﴾

Meâli

15. Dereceleri yükselten, arşın sahibi Allah, buluşma gününe karşı uyarmak için emrinden olan ruhu, kullarından dilediğine indirir.

16. O gün onlar *(kabirlerinden)* meydana çıkarlar. Onların hiçbir şeyi Allah'a gizli kalmaz. *(Allah onlara sorar ve cevabını verir)*: "Bugün hükümranlık kimindir?" Kahhar olan tek Allah'ındır."

17. Bugün herkese kazandığının karşılığı verilir. Bugün haksızlık yoktur. Şüphesiz Allah hesabı çarçabuk görendir.

Tefsiri

15 – Dereceleri yükselten, arşın sahibi Allah, buluşma gününe karşı uyarmak için emrinden olan ruhu, kullarından dilediğine indirir.

"Dereceleri yükseltendir." "Arşın sahibidir." "Ruhu indirir." cümleleri «الَّذِى يُرِيكُمْ» cümlesine ait üç haberdir. Ya da bunlar, hazfedilmiş, bir mübtedanın haberleridir.

"Dereceleri yükseltendir..." sözünün manası, gökleri birbiri üstüne yükselten ya da kullarının dünyadaki makamlarını yükselten. Ya da onların cennetteki konaklarını yükselten, demektir.

"Arşın sahibi..." sözünün manası, göklerin fevkindeki arşının sahibidir. Mülküne muhtaç olmaması ile birlikte onu, azametini göstermek için meleklerin tavaf yeri olarak yarattı.

"Ruh" Cebrail (as)'dır. Ya da kalplerin kendisiyle hayata kavuştuğu vahiydir. *"Emrinden..."* emri için, ya da emriyle demektir. *"Uyarmak için..."* Allah (cc), ya da üzerine ruhun indirildiği kişi ki o da Nebi (as)'dır. Buna yakub'un « لِتُنْذِرَ », *"uyarman için"* şeklindeki kıraatı delalet etmektedir. *"Buluşma günü..."* kıyamet günüdür. Çünkü onda gök ehli ile yer ehli, öncekilerle sonrakiler biraraya gelirler. Mekke kıraat imamları ve Yakub'a göre « التَّلَاقِي » şeklindedir.

16 – O gün onlar (kabirlerinden) **meydana çıkarlar. Onların hiçbir şeyi Allah'a gizli kalmaz.** (Allah onlara sorar ve cevabını verir): **"Bugün hükümranlık kimindir?" "Kahhar olan tek Allah'ındır."**

"Meydana çıkarlar." ortaya çıkarlar. Onları, ne dağ, ne tepe, ne de bina hiçbir şey örtmez. *"Onların hiçbiri Allah'a gizli kalmaz"* yani onların amellerinden ve hallerinden hiçbirşey. *"Bu gün hükümranlık kimindir?"* Yani Allah'u Teala bunu hiç kimsenin cevap veremediği bir anda sorar. Daha sonra da *"Kahhar olan tek Allah'ındır."* diyerek kendisi cevap verir. Kahhar; muhatabı ölümle mahveden, demektir.

« الْيَوْمَ » kelimesi « لِمَنِ »'in delaletiyle mansubtur. Yani bugün hükümranlık kim için sabit oldu, demektir. Denildi ki:

"Bir münadi nida ederek:

– 'Bu gün hükümranlık kimindir?' der. Mahşer halkı da ona:

– 'Kahhar olan tek Allah'ındır.' diye cevap verir."

17 – Bugün herkese kazandığının karşılığı verilir. Bugün haksızlık yoktur. Şüphesiz Allah hesabı çarçabuk görendir.

O günde hükümranlığı sadece Allah'a (cc) ait olduğuna itaat ettikten sonra bunun neticelerini saydı. Onlar da, her nefis dünyada iken işlediği hayır ya da şerrin karşılığını görecektir. O'ndan zulüm sadır olmaz. Çünkü O kullarına zulmedici değildir. Hesabı güç görmez. Çünkü birini hesaba çekmek O'nu, diğerini hesaba çekmekten alıkoymaz. Mahlûkatın tamamını aynı anda hesaba çeker. O hesaba çekenlerin en hızlısıdır.

18. - 20. ÂYETLER

وَأَنْذِرْهُمْ يَوْمَ الْآزِفَةِ إِذِ الْقُلُوبُ لَدَى الْحَنَاجِرِ كَاظِمِينَ ۚ مَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ حَمِيمٍ وَلَا شَفِيعٍ يُطَاعُ ﴿١٨﴾ يَعْلَمُ خَائِنَةَ الْأَعْيُنِ وَمَا تُخْفِي الصُّدُورُ ﴿١٩﴾ وَاللَّهُ يَقْضِي بِالْحَقِّ ۖ وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ لَا يَقْضُونَ بِشَيْءٍ ۗ إِنَّ اللَّهَ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ﴿٢٠﴾

Meâli

18. Onlara yaklaşan günün tehlikesini anlat. O zaman gamla dolu ve yutkunur oldukları halde, yürekleri gırtlaklara dayanmıştır. Zalimlerin ne dostu, ne de itaat edilecek şefaatçisi vardır.

19. Allah, gözlerin hain bakışını ve kalplerin gizlediğini bilir.

20. Allah adaletle hükmeder. O'nu bırakıp taptıkları ise hiçbir şeye hükmedemezler. Şüphesiz Allah, hakkıyla işiten ve görendir.

Tefsiri

18 – Onlara yaklaşan günün tehlikesini anlat. O zaman gamla dolu ve yutkunur oldukları halde, yürekleri gırtlaklara dayanmıştır. Zalimlerin ne dostu, ne de itaat edilecek şefaatçisi vardır.

"Yaklaşan gün..." kıyamettir. Yakınlığından dolayı bununla isimlendirilmiştir.

« إِذِ الْقُلُوبُ لَدَى الْحَنَاجِرِ » cümlesi, « يَوْمَ الْآزِفَةِ »'den bedel kılınmıştır.

"Yürekleri gırtlaklara dayanmıştır." Yani gırtlaklara yükselmiştir. Onların kalpleri yerlerinden yükselir, gırtlaklarına dayanır. Çıkmaz ki ölsünler, yerine de dönmez ki nefes alsınlar ve rahatlasınlar. *"Gamla dolu ve yutkunur oldukları halde..."* gırtlaklarıyla yutkunur oldukları halde.

« كَظَمَ القِرْبَةَ » – *"Tulumun ağzını bağladı."* sözünde olduğu gibi. « القُلُوبُ » kelimesinden haldir. Kalplerin sahiblerine hamledilmiştir. « كَاظِمَ », cemi salim olarak çoğul « الكَظْمِ » – *"öfkeyi belirtmeyip yutkunmak"* ile nitelendirdi.

*"Zalimler..."*den kasıt kafirlerdir. *"Dost..."* şefkatli bir dost. *"itaat edilecek şefaatçi..."* Yani şefaat edemez, demektir. *"İtaat edilecek"* sözü *"itaat"* kelimesinden mecazdır. Çünkü gerçekte itaat ancak üstteki kişi için olur. kastolunan şefaatin ve itaatin olmayacağıdır.

« وَلَا تَرَى الضَّبَّ بِهَا يَنْجَحِرُ » – *"Orada çölde kelerin deliğine girdiğini göremezsin."* sözünde olduğu gibi. Burada hem keleri hem de onun deliğine girişini nefyetmiştir. Lafız, şefaatin değil de itaatin olmayacağına ihtimal taşısa da her ikisini de nefyetmektedir.

Hasan'dan şöyle rivayet edilmiştir:

"Vallahi onlar için elbette şefaatçi yoktur."

19 – Allah, gözlerin hain bakışını ve kalplerin gizlediğini bilir.

« خَائِنَةَ », mastardır. *'Hıyanet'* manasına gelmektedir. Hastalıktan kurtarmak manasına gelen « فَاعِيَةَ » veznindedir. Nazarın helal olmayana çevrilmesidir. *"Kalplerin gizlediği..."* kalplerin gizlediği emaneti ve hıyaneti. Denildi ki:

"O yabancı bir kadına şehvetle gizlice bakması, sonra da kalbiyle onun güzelliğini düşünmesidir. Bu bakışı ve düşünüşü esnasında yanında kimler olduğunu bile bilmez. Ama Allah (cc) bunların tamamını bilir."

« يَعْلَمُ خَائِنَةَ الأَعْيُنِ », « يُلْقِي الرُّوحَ » gibi. « هُوَ الَّذِى يُرِيكُمْ اٰيَاتِه » deki « هُوَ »'nin haberlerinden biridir. Ancak « لِيُنْذِرَ يَوْمَ التَّلَاقِ » sözüyle « يُلْقِي الرُّوحَ »'nın illetini bildirdi. Daha sonra *"itaat edilecek bir şefaatçi*

yoktur" sözüne kadar da buluşma gününün ahvalini zikretmek suretiyle başka bir konuya girdi. Bu sebepten dolayı da kardeşlerinden (haber olanlardan) uzak oldu.

20 – Allah adaletle hükmeder. O'nu bırakıp taptıkları ise hiçbir şeye hükmedemezler. Şüphesiz Allah, hakkıyla işiten ve görendir.

"Adaletle..." yani bu sıfatıyla. O ancak adaletle hükmeder. Onların ilahları hiçbir şeye hükmedemez. Bu onları alaya almaktır. Çünkü kudretle nitelendirilmeyen bir şey için o hükmeder ya da hükmedemez denilmez.

Nafi'ye göre « تَدْعُونَ » şeklindedir. *"Şüphesiz Allah, hakkıyla işiten ve görendir."* sözü *"Allah gözlerin hain bakışını ve kalplerin gizlediğini bilir."* ayetini açıklamaktadır ve onların dediklerini işittiğine ve yaptıklarını gördüğüne ve onları buna göre cezalandıracağına dair tehdittir. Ayrıca ondan başka taptıklarını da işitmezler ve görmezler şeklinde nitelenmiştir.

21. - 22. ÂYETLER

أَوَ لَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ كَانُوا مِنْ قَبْلِهِمْ ۚ كَانُوا هُمْ أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَآثَارًا فِي الْأَرْضِ فَأَخَذَهُمُ اللَّهُ بِذُنُوبِهِمْ وَمَا كَانَ لَهُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ وَاقٍ ﴿٢١﴾ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ كَانَتْ تَأْتِيهِمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَكَفَرُوا فَأَخَذَهُمُ اللَّهُ ۚ إِنَّهُ قَوِيٌّ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٢٢﴾

Meâli

21. Onlar yeryüzünde gezip dolaşmadılar mı ki, kendilerinden öncekilerin akibetinin nasıl olduğunu görsünler. Onlar kuvvet yönünden ve yeryüzünde eserler bakımından bunlardan daha üstündüler. Böyleyken Allah onları günahları yüzünden yakaladı. Onları Allah'ın azabından koruyan da olmadı.

22. Bunun sebebi, peygamberleri kendilerine apaçık mucizeler getirdikleri halde inkâr etmeleri idi. Allah da kendilerini tutup yakalayıverdi. Doğrusu O, kuvvetlidir. Azabı da pek çetindir.

Tefsiri

21 – Onlar yeryüzünde gezip dolaşmadılar mı ki, kendilerinden öncekilerin akibetinin nasıl olduğunu görsünler. Onlar kuvvet yönünden ve yeryüzünde eserler bakımından bunlardan daha üstündüler. Böyleyken Allah, onları günahları yüzünden yakaladı. Onları Allah'ın azabından koruyan da olmadı.

"Kendilerinden öncekilerin akibetinin nasıl olduğunu..." yani, kendilerinden önce peygamberleri yalanlayanların işinin sonunun nasıl olduğunu demektir. « هُمْ » ayırma edatıdır. Onun hakkı iki marife arasına gelmektir. Ancak « أَشَدَّ مِنْهُمْ », « ال »'ın başına gelmemesi hususunda marifeye benzemektedir. Dolayısıyla da onun yerine geçmiştir. Şam kıraatine göre « مِنْكُمْ » şeklindedir. *"Eserler..."* yani kaleler ve saraylar. *"Allah onları günahları yüzünden yakaladı."* onları günahları sebebiyle cezalandırdı. Onları, Allah'ın azabından koruyan hiçbirşey de olmadı.

22 – Bunun sebebi, peygamberleri kendilerine apaçık mucizeler getirdikleri halde inkâr etmeleri idi. Allah da kendilerini tutup yakalayıverdi. Doğrusu O, kuvvetlidir. Azabı da pek çetindir.

Cezalandırılmaları, onların peygamberlerini, kendilerine apaçık mucizeler getirdikleri halde inkâr etmeleri sebebiyle idi. *"Kuvvetlidir"* herşeye Kadir'dir. Cezalandırdığında *"Azabı pek çetindir."*.

❁ ❁ ❁

23. - 27. ÂYETLER

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسٰى بِاٰيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُبِينٍۙ ﴿٢٣﴾ إِلٰى فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَقَارُونَ فَقَالُوا سَاحِرٌ كَذَّابٌ ﴿٢٤﴾ فَلَمَّا جَٓاءَهُمْ بِالْحَقِّ مِنْ عِنْدِنَا قَالُوا اقْتُلُوٓا أَبْنَٓاءَ الَّذِينَ اٰمَنُوا مَعَهُ وَاسْتَحْيُوا نِسَٓاءَهُمْۜ وَمَا كَيْدُ الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي ضَلَالٍ ﴿٢٥﴾ وَقَالَ فِرْعَوْنُ ذَرُونِٓي أَقْتُلْ مُوسٰى وَلْيَدْعُ رَبَّهُۚ إِنِّٓي أَخَافُ أَنْ يُبَدِّلَ دِينَكُمْ أَوْ أَنْ يُظْهِرَ فِي الْأَرْضِ الْفَسَادَ ﴿٢٦﴾ وَقَالَ مُوسٰٓى إِنِّي عُذْتُ بِرَبِّي وَرَبِّكُمْ مِنْ كُلِّ مُتَكَبِّرٍ لَا يُؤْمِنُ بِيَوْمِ الْحِسَابِ ﴿٢٧﴾

Meâli

23. – 24. Andolsun ki, biz Musa'yı mucizelerimiz ve apaçık hüccetle Firavun, Hâmân ve Karun'a gönderdik. Onlar: "Bu, çok yalancı bir sihirbazdır." dediler.

25. İşte o *(Musa)* tarafımızdan kendilerine hakkı getirince: "Onunla beraber iman edenlerin oğullarını öldürün, kadınlarını sağ bırakın" dediler. Ancak kafirlerin tuzağı elbette boşa çıkar.

26. Firavun: "Bırakın beni Musa'yı öldüreyim, varsın Rabbine yalvarsın. Çünkü ben onun sizin dininizi değiştireceğinden, yahut yeryüzünde fesat çıkaracağından korkuyorum." dedi.

27. Musa da: "Ben hesap gününe inanmayan her kibirliden, benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz *(olan Allah'a)* sığındım." dedi.

Tefsiri

23– / 24– Andolsun ki, biz Musa'yı mucizelerimiz ve apaçık hüccetle Firavun, Hamân ve Karun'a gönderdik. Onlar: "Bu, çok yalancı bir sihirbazdır." dediler.

*"Mucizelerimiz..."*den kasıt dokuz mucizedir. *"Apaçık hüccetle..."* açık delille demektir. Bu çok yalancı bir sihirbazdır, dediler de apaçık delili sihir ve yalan olarak adlandırdılar.

25 – İşte o (Musa) **tarafımızdan kendilerine hakkı getirince: "Onunla beraber iman edenlerin oğullarını öldürün, kadınlarını sağ bırakın." dediler. Ancak kâfirlerin tuzağı elbette boşa çıkar.**

"Hakkı..." nübüvveti. *"Onunla beraber iman edenlerin oğullarını öldürün, kadınlarını sağ bırakın."* Yani önceden olduğu gibi öldürme işini tekrarlayın. *"Kadınlarını da* –hizmet etmeleri için– *sağ bırakın." "Kafirlerin, tuzağı elbette boşa çıkar"* yani telef olur, gider. Onlar evvela onların öldürülmesine girişmişlerdi de bu, onlara fayda vermemişti. Allah'ın (cc) kazası, korktukları kimsenin ortaya çıkışıyla neticelendi. Bu ikinci öldürme de, onlara fayda sağlamayacaktır.

Firavun, çocukları öldürmeyi bırakmıştı. Musa (as) gönderildiğinde, onun ortaya çıktığını anlayınca kinle ve Musa (as)'a arka çıkanları bununla menederim zannıyla bu işe tekrar girişti. Ancak o tuzağının ikinci bir defa toptan boşa çıkacağını bilemedi.

26 – Firavun: "Bırakın beni Musa'yı öldüreyim, varsın Rabbine yalvarsın. Çünkü ben onun sizin dininizi değiştireceğinden yahut yeryüzünde fesat çıkaracağından korkuyorum." dedi.

Firavun, adamlarına: *"Bırakın beni Musa'yı öldüreyim"* deyip onu öldürmek istediğinde: *'O senin korkacağın biri değildir. Sadece bir sihirbazdır. Onu öldürdüğünde insanları şüpheye sevketmiş olursun. Sonra onlar senin, ona karşı delil getirmekten aciz kaldığına inanırlar."* diyerek onu bundan menettiler. Gerçekte ise, Firavun, onun peygamber olduğuna ve getirdiklerinin, sihir değil mucizeler olduğuna kesin olarak inanı-yordu. Ancak o hilekar biriydi. En küçük bir şey için bile adam öldüren, kan döken biriydi. Saltanatını yok edeceğine inandığı birini niçin öldür-mesin ki? Lakin o, onu öldürmeye teşebbüsü ederse tezden öleceğinden korkuyordu. Nitekim onun, *"Rabbine yalvarın"* sözü, onun Musa (as) dan ve onun Rabbine yapacağı duasından şiddetle korktuğunun sadık şahididir. Onun, *"bırakın beni Musa'yı öldüreyim"* sözü, kavmine işi değişik göstermek ve onlara, kendisini, onların menettiği izlenimini vermek içindir. Halbuki onu sadece kalbindeki korku menetmişti. Eğer onu öldürmezsem *"dininizi değiştireceğinden"* korkuyorum. Yani üzerinde bulunduğunuzu

değiştireceğinden korkuyorum, demektir. Onlar Firavun'a ve putlara tapıyorlardı.

Ya da *'Musa'nın yeryüzünde fesat çıkaracağından korkuyorum'*, Medine, Basra ve Hafs'a göre « يُظْهِرَ »'daki « ي »'nin harekesi ötre « فَسَادَ »'deki « د »'ın harekesi üstündür. Diğerlerine göre ise « ي »'nın harekesi üstün « د »'ın harekesi ötredir. Ancak « يُبَدِّلَ »'ye uygunluğundan dolayı birinci görüş savaşma ve çatışmadır. Ekim dikim alanları, iş yerleri, ve kazanç yerleri boşalır. İnsanlar öldürülmek ve kaybolmak suretiyle helak olurlar. Sanki şöyle demiştir: *"Ben bunun sizi dinine çağırmak suretiyle dininize zarar vermesinden korkuyorum."* Ya da *"onun sebebiyle çıkacak fitneler vesilesiyle dünyanıza zarar vermesinden korkuyorum"* Kufelilerin dışındakiler « وَأَنْ » şeklinde okumuşlardır. Bunun manası, muhakkak ki ben, sizin hem dininizin ve hem de dünyanızın birlikte fesada uğrayacağından korkuyorum, şeklindedir.

27 – Musa da: "Ben hesap gününe inanmayan her kibirliden, benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz (olan Allah'a) **sığındım." dedi.**

Musa (as), bunu katledilmesiyle ilgili Firavun'un sözünü işittiğinde konuşarak söyledi. *"Sizin de Rabbiniz"* sözünde, onları kendisine tabi olmaya, Allah'ın (cc) korumasına sığınmaya ve O'na tam bir tevekkülle bağlanmaya teşvik vardır. -Sığınması, Firavun'u ve diğer zalimleri toplasın ve kinaye yollu olsun da daha etkili ve daha kapsamlı olsundiye *"her kibirliden"* dedi. Tekebbür sözüyle büyüklenmeyi kastetti. Bu sözün sahibinin alçaklığına ve zulmünün aşırılığına delil getirdi. Şöyle dedi: *"Hesap gününe inanmayan."* Çünkü bir adam da kibir, ahireti inkar ve akibeti hakkında vurdumduymazlık bir araya gelirse, taş yürekliliğin ve Allah'a, (cc), O'nun kullarına karşı hücum edip saldırmanın sebepleri tamamlanmış demektir. Artık hiçbir büyük günah kalmaz ki onu işlemesin. « عُذْتُ » – *"sığındım"* ve « لُذْتُ » manaca kardeş kelimelerdir. Ebu Amr, Hamza ve Ali'ye göre « عُتُّ » şeklinde idğam iledir.

28. - 29. ÂYETLER

وَقَالَ رَجُلٌ مُؤْمِنٌ مِنْ اٰلِ فِرْعَوْنَ يَكْتُمُ اِيمَانَهُٓ اَتَقْتُلُونَ رَجُلاً
اَنْ يَقُولَ رَبِّيَ اللّٰهُ وَقَدْ جَٓاءَكُمْ بِالْبَيِّنَاتِ مِنْ رَبِّكُمْ ط وَاِنْ يَكُ
كَاذِبًا فَعَلَيْهِ كَذِبُهُ ج وَاِنْ يَكُ صَادِقًا يُصِبْكُمْ بَعْضُ الَّذ۪ى
يَعِدُكُمْ ط اِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْد۪ى مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ كَذَّابٌ ﴿٢٨﴾ يَا قَوْمِ
لَكُمُ الْمُلْكُ الْيَوْمَ ظَاهِر۪ينَ فِى الْاَرْضِ ز فَمَنْ يَنْصُرُنَا مِنْ بَأْسِ
اللّٰهِ اِنْ جَٓاءَنَا ط قَالَ فِرْعَوْنُ مَٓا اُر۪يكُمْ اِلَّا مَٓا اَرٰى وَمَٓا اَهْد۪يكُمْ
اِلَّا سَب۪يلَ الرَّشَادِ ﴿٢٩﴾

Meâli

28. Firavun ailesinden olup imanını gizlemekte bulunan bir mü'min adam şöyle dedi: "Siz bir adamı, Rabbim Allah'tır, demesiyle öldürür müsünüz? Halbuki o size Rabbinizden apaçık mucizeler de getirmiştir. Bununla beraber eğer o yalancı ise yalanı kendisinedir. Eğer o doğru sözlü ise sizi tehdit edegeldiği *(azab)*'ın bir kısmı olsun sizi çarpar. Şüphesiz ki Allah, haddi aşan, yalancı kimseyi hidayete erdirmez.

29. Ey Kavmim! Bugün bu yerde başta olan kimseler olarak hükümranlık sizindir. Ama Allah'ın hışmı bize gelip çatarsa kim bize yardım eder? Firavun: "Ben size kendi görüşümden başkasını işaret etmiyorum. Ben size ancak doğru yolu gösteriyorum." dedi.

Tefsiri

28 - Firavun ailesinden olup imanını gizlemekte bulunan bir mü'min adam şöyle dedi: "Siz bir adamı, rabbim Allah'tır, demesiyle öldürür müsünüz? Hâlbuki o size Rabbinizden apaçık mucizeler de getirmiştir. Bununla beraber eğer o yalancı ise yalanı kendisinedir. Eğer o doğru sözlü ise sizi tehdit edegeldiği (azab)**ın bir kısmı olsun sizi çarpar. Şüphesiz ki Allah, haddi aşan, yalancı kimseyi hidayete erdirmez.**

Denildi ki: *"O Firavun'un amcasının oğluydu, Kıpti idi. Gizlice Musa'ya iman etmişti."*

« مِنْ اٰلِ فِرْعَوْنَ » kavli « رَجُلٌ » kelimesinin sıfatıdır. Yine şöyle denildi:

"O İsrailoğullarındandı."

« مِنْ اٰلِ فِرْعَوْنَ » kavli « يَكْتُمُ »'nun sılasıdır. Yani *'imanını Firavun ailesinden koruyan mü'min adam,'* demektir. İsmi Sem'an ya da Habib ya da Harbil ya da Hazbil'dir. Kuvvetli olan ise ilkidir.

"Bir adamı Rabbim Allah'tır demesinden dolayı öldürür müsünüz?" Bu ondan sadır olan büyük bir inkardır. Sanki şöyle demiştir:

"Suçsuz birini öldürmek gibi çirkin bir fiili mi işliyorsunuz? Bahaneniz de sadece hak sözü söylemesi. O da 'Rabbim Allah'tır' sözü. O sadece onun Rabbi değil, sizin de Rabbinizdir."

« وَقَدْ جَاءَكُمْ » cümlesi haldir. *"O size Rabbinizden apaçık mucizeler de getirmiştir"* dedi. Yani o sözünün doğruluğunu tasdik için bir tek mucizeyle değil, kendisine rububiyetin nisbet edildiği zat katından birçok mucizelerle gelmiştir. Bu (söz) onları onu kabule yavaş yavaş sevketmektedir.

"Eğer yalancı ise yalanı kendinedir, eğer doğru sözlü ise sizi tehdit edegeldiği (azab)*'ın bir kısmı olsun sizi çarpar."* İkiye taksim yoluyla onlara delil getirdi. O da, onun ya yalancı olacağı ya da doğru sözlü olacağıdır. Eğer yalancıysa yalanın vebali ona aittir ve o vebal ona yapışır. Eğer doğru sözlüyse sizi tehdit edegeldiği azabın bir kısmı olsun size isabet eder.

Doğru sözlü bir peygamberden sadır olan bir tehdit olduğu halde, onlara karşı yumuşak davranıp şerlerinden korunmak ve orta yolu takip etmek için *"Tehdit edegeldiği azabın tamamı"* demedi. Kabul etmeyeceği manası da yoktur. Sanki o, onlara şöyle dedi:

"Onun doğru sözlülüğü halinde size isabet edecek olan şeyin en azı, onun tehdit ettiği şeyin bir kısmıdır. O da tez azaptır. Bunda da sizin helakiniz vardır."

Onları dünya ve ahiret azabıyla tehdit etti. *"Eğer yalacıysa"* sözünü *"doğru sözlüyse"* sözünden önce söylemesi de bu kabildendir. Parçanın bütün ile tefsiri onun bozukluğunu göstermektir.

« مُسْرِفٌ », *haddi aşan*, demektir. *"Yalancı"* iddiasında yalancı olan, bu da aynı şekilde yumuşak davranma babındandır. Mana, eğer o haddi aşan yalancı biriyse Allah (cc) onu kendi haline bırakmak suretiyle başarısız kılar ve onu helak eder. Böylece siz de ondan kurtulursunuz. Ya da eğer haddi aşan, yalancı biri olsaydı elbette Allah onu peygamberliğe hidayet etmezdi ve elbette onu mucizelerle desteklemezdi, şeklindedir. Denildi ki:

"Müsrif (haddi aşan) *kelimesiyle Musa (as)'ı kastettiği zannedildi, halbuki o bununla firavunu kastetti."*

29 – Ey Kavmim! Bugün bu yerde başta olan kimseler olarak hükümranlık sizindir. Ama Allah'ın hışmı bize gelip çatarsa kim bize yardım eder? Firavun: "Ben size kendi görüşümden başkasını işaret etmiyorum. Ben size ancak doğru yolu gösteriyorum" dedi.

"Başta olan kimseler olarak" demek üstün kimseler olarak demektir.

« ظَاهِرِينَ » kelimesi « لَكُمْ »'deki « كُمْ »'den bedeldir.

"Bu yerde" Mısır toprağında. *"Allah'ın hışmı bize gelip çatarsa bize kim yardım eder?"* Şunu kastediyor: Mısır'ın hükümranlığı size aittir. Kasan'lara galip geldiniz. Onları zelil kıldınız. Artık işinizi kendi aleyhinize bozmayın. Allah'ın (cc) azabına yönelmeyin. Çünkü eğer O (cc), size gelirse sizin O'na (cc) karşı gücünüz yetmez ve O'nu (cc) sizden hiç kimse alıkoymaz.

"Bize kim yardım eder" ve *"bize gelirse"* dedi. Çünkü akrabalık yönüyle o onlardandı. Ve o, onlara nasihat edeninde bu hususta kendilerine ortak olduğunu bildirmek istiyordu. *"Firavun ben size ancak kendi görüşümü işaret ediyorum,"* dedi. Yani size onun öldürülmesiyle ilgili görüşümü işaret ediyorum. Onun öldürülmesinden başka hiçbirşeyi tasvip etmiyorum. Sizin bu söyledikleriniz de doğru değil. Bu görüşle de size ancak doğru yolu gösteriyorum. Yani doğru, uygun şeyi gizlemiyorum. Açıkladığımın hilafına sizden hiçbir şey saklamıyorum, şeklindedir. Dilinin ve kalbinin, dediği hususta uyum içinde olduğunu kastediyor. Halbuki o, yalan söylüyor. Musa (as)'dan gelebilecek musibetlere karşı içinde şiddetli bir korku taşıyordu. Ancak o yalandan kahramanlık gösterisi yapıyordu. Eğer o gizli korku olmasaydı hiç kim-seye danışmaz ve işi işaret noktasında durdurmazdı.

30. – 35. ÂYETLER

وَقَالَ الَّذٖٓى اٰمَنَ يَا قَوْمِ اِنّٖٓى اَخَافُ عَلَيْكُمْ مِثْلَ يَوْمِ الْاَحْزَابِ ۙ
﴿٣٠﴾ مِثْلَ دَأْبِ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ وَالَّذٖينَ مِنْ بَعْدِهِمْ ۜ وَمَا
اللّٰهُ يُرٖيدُ ظُلْمًا لِلْعِبَادِ ﴿٣١﴾ وَيَا قَوْمِ اِنّٖٓى اَخَافُ عَلَيْكُمْ يَوْمَ
التَّنَادِ ۙ ﴿٣٢﴾ يَوْمَ تُوَلُّونَ مُدْبِرٖينَ ۚ مَا لَكُمْ مِنَ اللّٰهِ مِنْ عَاصِمٍ ۚ
وَمَنْ يُضْلِلِ اللّٰهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ ﴿٣٣﴾ وَلَقَدْ جَٓاءَكُمْ يُوسُفُ مِنْ
قَبْلُ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا زِلْتُمْ فٖى شَكٍّ مِمَّا جَٓاءَكُمْ بِهٖ ۜ حَتّٰٓى اِذَا
هَلَكَ قُلْتُمْ لَنْ يَبْعَثَ اللّٰهُ مِنْ بَعْدِهٖ رَسُولًا ۜ كَذٰلِكَ يُضِلُّ اللّٰهُ
مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ مُرْتَابٌ ۚ ﴿٣٤﴾ اَلَّذٖينَ يُجَادِلُونَ فٖٓى اٰيَاتِ اللّٰهِ بِغَيْرِ
سُلْطَانٍ اَتٰيهُمْ ۜ كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللّٰهِ وَعِنْدَ الَّذٖينَ اٰمَنُوا ۜ كَذٰلِكَ
يَطْبَعُ اللّٰهُ عَلٰى كُلِّ قَلْبِ مُتَكَبِّرٍ جَبَّارٍ ﴿٣٥﴾

Meâli

30. – 31. İman eden *(adam)* dedi ki: “Doğrusu ben sizin için Nuh kavminin, Ad, Semud ve onlardan sonra gelenlerin durumu gibi, peygamberleri yalanlayan toplulukların uğradıkları bir günün benzerinden korkuyorum. Allah, kullarına bir zulüm dileyecek değildir.”

32. Ey kavmim! Gerçekten sizin için o bağırışıp çağrışma gününden *(kıyametten)* korkuyorum.

33. Arkanıza dönüp kaçacağınız gün, sizi Allah *(ın azabın)*dan kurtaracak kimse yoktur. Allah kimi saptırırsa artık onu doğru yola iletecek de yoktur.

34. Andolsun ki *(Musa'dan)* önce Yusuf da size açık burhanlar getirmişti. O vakit de onun size getirdiği şeyler hakkında şüphe edip durmuştunuz. Hatta o vefat edince de: "Allah, ondan sonra peygamber göndermez." dediniz. İşte Allah o aşırı giden şüphecileri böyle şaşırtır.

35. Onlar, kendilerine gelmiş hiçbir hüccet olmadığı halde Allah'ın ayetleri halkında mücadele edenlerdir. Gerek Allah yanında, gerekse iman edenler yanında bu davranışa karşı kin ve öfke büyümüştür. Allah büyüklük taslayan her zorbanın kalbini işte böyle mühürler.

Tefsiri

30– / 31– İman eden olan (adam) **dedi ki: "Doğrusu ben sizin için Nuh kavminin, Ad, Semud ve onlardan sonra gelenlerin durumu gibi, peygamberleri yalanlayan toplulukların uğradıkları bir günün benzerinden korkuyorum. Allah, kullarına bir zulüm dileyecek değildir."**

"Bir günün benzerinden." Günlerinin benzerlerinden demektir. Çünkü onu (günü) topluluklara muzaf kıldığı, onları *"Nuh kavminin, Ad, Semud ve onlardan sonra gelenlerin durumu gibi"* sözüyle açıkladığı ve onlardan her bir topluluğun bir helak edilme günü olduğu şüphesiz anlaşıldığı için çoğul yerine tekil getirmiştir. Onlar inkar yalanlama ve diğer günahlarla ilgili alışkanlıklarına devam ettiler. Bunu adet haline getirmesi ona devam etmeleri ve ondan geri kalmamaları sebebiyledir.

Burada kastedilmiş bir muzaf gerekmektedir. Yani « مِثْلَ جَزَاءِ دَأْبِهِمْ » – *"onların alışkanlıklarının cezası gibi"* ikinci « مِثْلَ » birinci « مِثْلَ » nin atfı beyanı olduğu için mansubtur. *"Allah, kullarına bir zulüm dileyecek değildir."* Yani Allah (cc), kullarına zulüm dilemez ki onları suçsuz yere azaplandırsın. Ya da hakettikleri azabın daha fazlasını versin. Yani onların helak edilmeleri adaletin neticesi idi. Çünkü onlar, onu yaptıklarıyla haketmişlerdi. Bu:

﴿ وَمَا رَبُّكَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ ﴾

"Rabbin kullarına zulmedici değildir" [41] ayetinden daha beliğdir.

[41] Fussılet, 46.

Şöyle ki:

O (cc) herhangi bir zulmü dilemeyi dahi nefyetti. Kullarına karşı zulüm dilemekten dahi uzak olan zat, onlara zulmetmekten daha da çok uzaktır. Mutezilenin yaptığı: *"O, onların zulmetmelerini istemez."* Şeklindeki tefsir uzak bir tefsirdir. Çünkü şöyle derler:

"Bir adam diğerine « لَا أُرِيدُ ظُلْمًا لَكَ » *derse bunun manası, 'sana zulmetmek istemiyorum', şeklindedir."* Bu dünya azabıyla korkutmadır. Daha sonra onları ahiret azabıyla korkuttu.

32 - Ey kavmim! Gerçekten sizin için o bağırışıp çağrışma gününden (kıyametten) **korkuyorum.**

"Bağırışıp çağrışma günü." Yani kıyamet günü, Mekke kıraati ve Yakub'a göre her iki halde de (vakf ve vasl hali) « التَّنَادِ » şeklindedir « ى »'nın hazf olması nedeniyle güzeldir. Çünkü esre « ى »'ya delalet etmektedir ve bu surelerin sonu « د » ile bitmektedir. Bu Allah'u Teala'nın A'raf suresinde hikaye ettiği şeydir:

﴿ وَنَادٰى اَصْحَابُ الْجَنَّةِ اَصْحَابَ النَّارِ ﴾

"Cennet halkı cehennem halkına seslendi..." [42]

﴿ وَنَادٰى اَصْحَابُ النَّارِ اَصْحَابَ الْجَنَّةِ ﴾

"Cehennem halkı cennet halkına seslendi..." [43]

﴿ وَنَادٰى اَصْحَابُ الْاَعْرَافِ ﴾

"Araf halkı seslendi..." [44]

Denildi ki: *"Bir münadi nida eder: 'Ayık olsun! Falan saadete ulaşmıştır. Bundan sonra ebedi olarak bedbaht olmaz. Agah olsun! Falan bedbaht olmuştur. Ebedi olarak saadete ulaşmaz.'"*

---

[42] A'raf, 44.
[43] A'raf, 50.
[44] A'raf, 48.

33 - Arkanıza dönüp kaçacağınız gün, sizi Allah(ın azabın)**dan kurtaracak kimse yoktur. Allah kimi saptırırsa artık onu doğru yola iletecek de yoktur.**

Hesap yerinden sapıp cehenneme doğru meylederek koşacağınız gün *"Allah'tan* –Allah'ın (cc) azabından– *koruyacak* –menedecek, def edecek– *doğru yola iletecek"* doğru yola irşad edecek.

34 - Andolsun ki (Musa'dan) **önce Yusuf da size açık burhanlar getirmişti. O vakit de onun size getirdiği şeyler hakkında şüphe edip durmuştunuz. Hatta o vefat edince de: "Allah, ondan sonra peygamber göndermez." dediniz. İşte Allah o aşırı giden şüphecileri böyle şaşırtır.**

"Yusuf.." o Yakub oğlu Yusuf'tur (asm). Denildi ki:

"O Yakub oğlu Yusuf oğlu Efrayim oğlu Yusuf'tur. Onlar arasında peygamber olarak yirmi yıl kaldı." Denildi ki:

"Musa'nın Firavun'u Yusuf'un Firavun'udur. Onun zamanına kadar yaşamıştır." Denildi ki:

"O başka bir Firavun'dur. Allah (cc), 'Onlar, size mucizelerle Musa'dan önce Yusuf gelmişti' diye azarladı. Onlar hakkında da şüpheye düşmüş, şüphe içinde kalmaya devam etmiştiniz."

"O vefat edince de... –kendi nefsinizde delilsiz olarak hükmedip,– *Allah ondan sonra peygamber göndermez* –dediniz. Yani bunu küfrünüzün üzerine ikame ettiniz ve size tekrardan delil getirilmeyeceğini zannettiniz.– *İşte Allah, o haddi aşan şüphecileri böyle saptırır."* Yani Allah, isyanında haddi aşan ve dininde şüpheye düşen herkesi böyle bir saptırmayla saptırır.

35 - Onlar, kendilerine gelmiş hiçbir hüccet olmadığı halde Allah'ın ayetleri hakkında mücadele edenlerdir. Gerek Allah yanında, gerekse iman edenler yanında bu davranışa karşı kin ve öfke büyümüştür. Allah büyüklük taslayan her zorbanın kalbini işte böyle mühürler.

« اَلَّذِينَ يُجَادِلُونَ » kavli « مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ »'den bedeldir. Çoğul olduğu halde, ondan bedel kılınması caizdir. Çünkü orada haddi aşan tek

bir kişiyi değil, bütün haddi aşanları kastetmiştir. *"Allah'ın ayetleri hususunda..."* onların defedilmesi ve iptal edilmesi hususunda. Sultan huccet, delil demektir. *"Kin ve öfke büyümüştür."* Yani buğz büyümüştür.

« كَبُرَ »'nın faili « مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ »'un zamiridir. O mana olarak çoğul, lafız olarak tekildir. Bedel manası üzerine hamlolundu. Ona dönen zamir ise lafız üzerine hamlolundu. « اَلَّذِينَ »'nin mübteda olarak merfu olması da caizdir. Bu şekilde olunca « كَبُرَ »'daki zamirin, kendisine döneceği bir muzaf takdiri gerekmektedir. Onun takdiri de şöyledir:

"Allah'ın ayetleri hususunda mücadele edenlerin mücadelesi, Allah katında kin ve öfke bakımından büyük olmuştur."

Ebu Amr'a göre « قَلْبٍ » şeklinde tenvinlidir. Kalp, büyüklük taslama ve zorbalık yapma ile vasfedilmiştir. Çünkü o, o ikisinin menbaıdır. *"Kulağı işittim"* sözünde olduğu gibi. Günahkâr olan, bütün beden olduğu halde, ﴿ فَاِنَّهُ اٰثِمٌ قَلْبُهُ ﴾ – ***"Onu gizleyenin kalbi günahkardır."*** [45] ayeti de böyledir.

❁ ❁ ❁

[45] Bakara, 283.

36. - 37. ÂYETLER

وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَا هَامَانُ ابْنِ لِي صَرْحًا لَعَلِّي أَبْلُغُ الْأَسْبَابَ ﴿٣٦﴾ أَسْبَابَ السَّمٰوَاتِ فَأَطَّلِعَ إِلٰى إِلٰهِ مُوسٰى وَإِنِّي لَأَظُنُّهُ كَاذِبًا وَكَذٰلِكَ زُيِّنَ لِفِرْعَوْنَ سُوءُ عَمَلِهِ وَصُدَّ عَنِ السَّبِيلِ وَمَا كَيْدُ فِرْعَوْنَ إِلَّا فِي تَبَابٍ ﴿٣٧﴾

Meâli

36. - 37. Firavun: "Ey Haman! Bana yüksek bir kule yap. Belki yollara, göklerin yollarına erişirim de Musa'nın ilahına yükselip çıkarım. Doğrusu ben, onu yalancı sanıyorum." dedi. Böylece Firavun'a yaptığı kötü işi süslendi ve yoldan saptırıldı. Firavun'un tuzağı tamamen boşa çıktı.

Tefsiri

36- / 37- Firavun: "Ey Haman! Bana yüksek bir kule yap. Belki yollara, göklerin yollarına erişirim de Musa'nın ilahına yükselip çıkarım. Doğrusu ben, onu yalancı sanıyorum." dedi. Böylece Firavun'a yaptığı kötü işi süslendi ve yoldan saptırıldı. Firavun'un tuzağı tamamen boşa çıktı.

Firavun, kavminin kafasını karıştırmak için, ya da cehaletinden dolayı: *"Ey Haman! Bana yüksek bir kule yap."* dedi. Yani köşk yap. Denildi ki:

"Sarh (kule) uzakta olsa da bakan kişiye gizli kalmayan görünen binadır." Bir şey göründüğünde, açığa çıktığında « صَرَّحَ الشَّيْءُ » denilmesi de bundandır. Hicaz ve Şam ekolü ile Ebu Amr'a göre « لَعَلِّيَ » şeklindedir.

"Yollara erişirim..." dedikten sonra, onun durumunun büyüklüğünü göstermek ve büyük bir işi kastettiğini açıklamak için, *"göklerin yollarına"* sözünü ondan bedel kaldı. Yani, onların yollarına, kapılarına ve onlara götüren şeylere demektir. Seni bir şeye götüren her bir şey sebeptir. İp ve benzerleri gibi.

Hafs'a göre « فَأَطَّلِعَ » kelimesi nasb iledir. Tereccinin (meydana gelme imkânının şart koşulması) temenniye (talebe) benzetilmesi suretiyle « لَعَلِّي »'nin cevabı olmak üzere *"yükselip çıkarım."* Mana, 'çıkayım da ona bakayım' şeklindedir. *"Musa'nın ilahına yükselip çıkarım"* Mana; *"çıkayım da ona bakayım"*, şeklindedir.

"Onu, –Musa'yı (as), O'nun benden başka ilahı olduğuna dair sözü hususunda– *yalancı sanıyorum." "Böylece.."* bu şekilde bir süslemeyle ve yüz çevirmeyle Firavun'a yaptığı işi süslendi. *"Yoldan..."* doğru yoldan.

Kûfeliler ve Yakub'a göre « صُدَّ » şeklinde «ص »'ın üstünüyledir. Yani kendisinden başkasını yoldan saptırdı. Ya da o kendisi yoldan saptı, demektir. Süslü gösteren ise, ona vesvese vermesiyle şeytandır.

﴿ وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيلِ ﴾

"Şeytan onlara işlerini süsledi de onları yoldan çevirdi." [46] ayetinde olduğu gibi. Ya da süslü gösteren Allah'u Teala'dır.

﴿ زَيَّنَّا لَهُمْ أَعْمَالَهُمْ فَهُمْ يَعْمَهُونَ ﴾

"Kendilerine amellerini süsledik de onlar körü körüne bocalayıp dururlar." [47] ayeti onun bir benzeridir.

"Boşa çıktı." ziyana ve başarısızlığı uğradı.

❁ ❁ ❁

[46] Neml, 24.
[47] Neml, 4.

38. – 40. ÂYETLER

وَقَالَ الَّذٖى اٰمَنَ يَا قَوْمِ اتَّبِعُونِ اَهْدِكُمْ سَبٖيلَ الرَّشَادِۚ ﴿٣٨﴾ يَا قَوْمِ اِنَّمَا هٰذِهِ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا مَتَاعٌۘ وَاِنَّ الْاٰخِرَةَ هِىَ دَارُ الْقَرَارِ ﴿٣٩﴾ مَنْ عَمِلَ سَيِّئَةً فَلَا يُجْزٰى اِلَّا مِثْلَهَاۚ وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِنْ ذَكَرٍ اَوْ اُنْثٰى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَاُولٰٓئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ يُرْزَقُونَ فٖيهَا بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٤٠﴾

Meâli

38. O iman eden kimse: "Ey kavmim! Siz bana uyun, sizi doğru yola götüreceğim." dedi.

39. "Ey kavmim! Şüphesiz bu dünya hayatı geçici bir eğlencedir. Ama ahiret gerçekten kalınacak yurttur."

40. Kim bir kötülük işlerse onun kadar ceza görür. Kim de kadın veya erkek mü'min olarak faydalı bir iş yaparsa, onlar kendilerine hesapsız rızık verilmek üzere cennete girerler.

Tefsiri

38 – O iman eden kimse: "Ey kavmim! Siz bana uyun, sizi doğru yola götüreceğim." dedi.

Mekke, Yakub ve Sehl'e göre « اتَّبِعُونِ » şeklindedir, her iki halde de « ى » iledir.

"Doğru yola..." Bu azgınlığın zıddıdır. Bunda Firavun ve kavminin azgınlık yolunda olduklarına dair açık beyana kadar kinaye vardır. Önce kısaca söyledi. Sonra açıkladı. Dünyayı kötülemekle ve onun zannını küçültmekle giriş yaptı.

39 – "Ey kavmim! Şüphesiz bu dünya hayatı geçici bir eğlencedir. Ama ahiret gerçekten kalınacak yurttur."

Dünya hayatı kısa bir geçinmedir. Ona meyletmek de şerrin ta kendisi ve fitnelerin menbaıdır.

İkinci olarak ahireti yüceltti. *"Ahiret gerçekten kalınacak yurttur."* Sözüyle onun gerçek yurt olduğunu, karar kılınacak yer olduğunu beyan etti. Daha sonra telef eden şeyden uzaklaştırmak ve yakınlaştıran şeye teşvik için amellerin iyisini, kötüsünü ve onların herbirinin akibetini şu sözüyle zikretti.

40 – Kim bir kötülük işlerse onun kadar ceza görür. Kim de kadın veya erkek mü'min olarak faydalı bir iş yaparsa, onlar kendilerine hesapsız rızık verilmek üzere cennete girerler.

Mekke ve Basra kıraat imamları ile Yezid ve Ebu Bekir'e göre « يُدْخَلُونَ » – *"girdirilirler"* şeklindedir. Daha sonra şu sözüyle iki davet arasını karşılaştırdı. Onun, meyvesi cennetler olan Allah'ın (cc) dinine davetini ve onların, akibeti cehennem olan uzak koşmaya davetini.

41. – 46. ÂYETLER

وَيَا قَوْمِ مَا لِي أَدْعُوكُمْ إِلَى النَّجٰوةِ وَتَدْعُونَنِي إِلَى النَّارِ ﴿٤١﴾ تَدْعُونَنِي لِأَكْفُرَ بِاللّٰهِ وَأُشْرِكَ بِهِ مَا لَيْسَ لِي بِهِ عِلْمٌ وَأَنَا أَدْعُوكُمْ إِلَى الْعَزِيزِ الْغَفَّارِ ﴿٤٢﴾ لَا جَرَمَ أَنَّمَا تَدْعُونَنِي إِلَيْهِ لَيْسَ لَهُ دَعْوَةٌ فِي الدُّنْيَا وَلَا فِي الْاٰخِرَةِ وَأَنَّ مَرَدَّنَا إِلَى اللّٰهِ وَأَنَّ الْمُسْرِفِينَ هُمْ أَصْحَابُ النَّارِ ﴿٤٣﴾ فَسَتَذْكُرُونَ مَا أَقُولُ لَكُمْ وَأُفَوِّضُ أَمْرِي إِلَى اللّٰهِ إِنَّ اللّٰهَ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ ﴿٤٤﴾ فَوَقٰيهُ اللّٰهُ سَيِّئَاتِ مَا مَكَرُوا وَحَاقَ بِاٰلِ فِرْعَوْنَ سُوٓءُ الْعَذَابِ ﴿٤٥﴾ اَلنَّارُ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا غُدُوًّا وَعَشِيًّا وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ أَدْخِلُوٓا اٰلَ فِرْعَوْنَ أَشَدَّ الْعَذَابِ ﴿٤٦﴾

Meâli

41. "Ey kavmim! Nedir bu hal? Ben sizi kurtuluşa çağırıyorum, siz beni ateşe çağırıyorsunuz?

42. Siz beni Allah'ı inkar etmeye ve hiç tanımadığım şeyleri O'na ortak koşmaya çağırıyorsunuz. Ben ise sizi O Aziz ve çok bağışlayan Allah'a davet ediyorum.

43. Sizin, beni davet ettiğiniz şeyin dünyada da ahirette de hiçbir davete yetkisi yoktur. Gerçekte dönüşümüz Allah'adır. Aşırı gidenlere gelince, işte onlar ateş ehlidirler.

44. Size söylediklerimi yakında hatırlayacaksınız. Ben işimi Allah'a ısmarlıyorum. Çünkü Allah kullarını çok iyi görendir."

45. Nihayet Allah, onların kurdukları tuzakların kötülüklerinden onu korudu ve Firavun'un kavmini ise kötü azap kuşatıverdi.

46. Bir ateştir ki, onlar sabah akşam buna sokulurlar, kıyametin kopacağı günde: "Firavun ailesini azabın en çetinine sokun" *(denilir).*

Tefsiri

41 – "Ey kavmim! Nedir bu hal? Ben sizi kurtuluşa çağırıyorum, siz beni ateşe çağırıyorsunuz?

Hicaz kıraati ve Ebu Amr'a göre «مَالِيَ» şeklindedir. « ىَ »'nın üstünüyledir.

"Kurtuluşa" yani cennete.

42 – Siz, beni, Allah'ı inkâr etmeye ve hiç tanımadığım şeyleri O'na ortak koşmaya çağırıyorsunuz, ben ise sizi, O Aziz ve çok bağışlayan Allah'a davet ediyorum.

« تَدْعُونَنِي لِأَكْفُرَ بِاللّٰهِ » cümlesi, birinci « تَدْعُونَنِي »'den bedeldir. « هَدَاهُ اِلَى الطَّرِيقِ » ve « هَدَاهُ لَهُ » (onu yola irşad etti) denildiği gibi. « دَعَاهُ لَهُ » ve « دَعَاهُ اِلَى كَذَا » – *"onu şuna davet etti"* denir.

"Hiç tanımadığım..." Rabliği hususunda hiçbir bilgim olmayan bilginin olmamasıyla kastedilen bilinenin olmadığıdır. Sanki şöyle demiştir: *"Siz beni, O'na ilah olmayan şeyleri ortak koşmaya çağırıyorsunuz. İlah olmayan şeyin de ilah olarak bilinmesi nasıl sahih olur."*

"Ben ise sizi O Aziz ve çok bağışlayıcıya (Allah'a) *davet ediyorum."* O Allah'tır (cc). Onu noksan sıfatlardan tenzih ediyorum. O onların isnad ettiklerinden çok yücedir.

"Ey kavmim..." şeklindeki nidanın tekrarı, onlara yapılan uyarının şiddetini artırmak ve onları gaflet uykusundan uyarmak içindir. Bunda, onların onun kavmi olduğu ve onun Firavun hanedanından olduğu manası vardır. İkinci nidada değil de üçüncü nidada « و » getirildi. Çünkü ikincisi, üçüncüsü hilafına mücmeli beyan eden söze dahildir. Onun tefsiridir.

43 – Sizin, beni davet ettiğiniz şeyin dünyada da ahirette de hiçbir davete yetkisi yoktur. Gerçekte dönüşümüz Allah'adır. Aşırı gidenlere gelince, işte onlar ateş ehlidirler.

Basra'lılara göre « لا » kavminin, onu kendisine davet ettikleri şeyin reddidir. « جَرَمَ » – *"hak oldu"*, manasına fiildir. Devamında gelen « أن » ise onun failidir. Yani onun davetinin batıllığı hak ve vacib oldu, demektir. Manası, *"Beni gerçek mabud, kulları kendisine taate çağırıyor. Sizin kendisine ve ibadet edilmesine çağırdığınız şeyler ise buna çağırmıyor, rablik iddiasında da bulunmuyorlar."*

Ya da manası; o ne dünyada ne de ahirette dualara icabet edemez. Ya da onun kabul gören bir daveti yoktur, demektir. Karşılığı ve mefaati olmayan davet, davet kılınmıştır. Ya da karşılık bulması davet ismiyle isimlendirilmiştir. *"Yaptığın şekilde cezalanırsın."* [48] sözünde olduğu gibi. Karşılığı verilen bir fiilin ceza olarak adlandırıldığı gibi.

« مَرَدَّنَا », *'dönüşümüz'* demektir.

"Aşırı gidenler..." şirk koşanlar.

44 – Size söylediklerimi yakında hatırlayacaksınız. Ben işimi Allah'a ısmarlıyorum. Çünkü Allah kullarını çok iyi görendir.

Azabın inişi anında size söylediğim bu nasihatı hatırlayacaksınız. *"İşimi Allah'a ısmarlıyorum."* teslim ediyorum, bırakıyorum, dedi. Çünkü onlar onu tehdit etmişlerdi.

Medine ekolü ve Ebu Amr'a göre « أمْرِيَ » şeklinde « ى »'nın üstünüyledir. Allah (cc), kullarının amellerini ve gidecekleri yeri çok iyi görendir.

45 – Nihayet Allah, onların kurdukları tuzakların kötülüklerinden onu korudu ve Firavun'un kavmini ise kötü azap kuşatıverdi.

Tuzaklarının belalarından ve kendilerine muhalefet edenlere uyguladıkları çeşitli işkencelerden ona uygulamak istediklerinden korudu. Denildi ki:

---

[48] Mecmuu'l-Emsâl, 2, 155.

"O, onların yanından çıktı ve dağa kaçtı. Onu yakalamak için bine yakın kişi gönderildi de onlardan bir kısmını yırtıcı hayvanlar yedi, geri dönenleri de Firavun astı."

"Kuşatıverdi." indi demektir.

46 – Bir ateştir ki, onlar sabah akşam buna sokulurlar, kıyametin kopacağı günde "Firavun ailesini azabın en çetinine sokun" (denilir).

« اَلنَّارُ » kelimesi « سُوءُ الْعَذَابِ »'den bedeldir. Ya da hazfedilmiş bir mübtedanın haberidir. Sanki *"o kötü azap nedir?"* denişmiştir de, *"o ateştir"* denilmiştir.

Ya da mübtedadır. Haberi de « يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا »'dır. Onların ona arzedilmesi, onunla yakılmasıdır. İmam, esirleri kılıçla öldürdüğünde, *"imam, esirleri kılıca arzetti"* denilir.

"Sabah - akşam" yani bu iki vakitte ateşle azap edilirler. Bu ikisi arasında ya başka bir şeyle azap edilirler ya da onlara nefes aldırılır. Sabah - akşam sözünün *"devamlı"* manasına olması da mümkündür. Bu dünyadadır. Kıyametin kopacağı günde cehennem bekçilerine *"Firavun'un hanedanını cehennem azabına sokun."* denir.

« أَدْخِلُوا » fiili Medine ekolü, Hamza, Ali, Hafs, Halef ve Yakub'a göre if'al babındandır. Diğerlerine göre ise « اُدْخُلُوا » şeklindedir. Yani onlara *"Ey Firavun hanedanı! Cehennem azabına girin."* denir. Bu ayet kabir azabının delilidir.

47. – 50. ÂYETLER

وَإِذْ يَتَحَاجُّونَ فِى النَّارِ فَيَقُولُ الضُّعَفَؤُا لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا
كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا فَهَلْ اَنْتُمْ مُغْنُونَ عَنَّا نَصِيبًا مِنَ النَّارِ ﴿٤٧﴾ قَالَ
الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا كُلٌّ فِيهَا إِنَّ اللّٰهَ قَدْ حَكَمَ بَيْنَ الْعِبَادِ ﴿٤٨﴾
وَقَالَ الَّذِينَ فِى النَّارِ لِخَزَنَةِ جَهَنَّمَ ادْعُوا رَبَّكُمْ يُخَفِّفْ عَنَّا
يَوْمًا مِنَ الْعَذَابِ ﴿٤٩﴾ قَالُوا أَوَلَمْ تَكُ تَأْتِيكُمْ رُسُلُكُمْ
بِالْبَيِّنَاتِ ط قَالُوا بَلٰى ط قَالُوا فَادْعُوا ج وَمَا دُعٰٓؤُا الْكَافِرِينَ إِلَّا
فِى ضَلَالٍ قف ﴿٥٠﴾

Meâli

47. *(Kafirler)* ateşin içinde birbirleriyle çekişirlerken mustaz'aflar, o müstekbirlere: "Biz size uymuştuk. Şimdi ateşin birazını bizden savabilir misiniz?" derler.

48. O büyüklük taslayanlar ise: "Doğrusu hepimiz bunun içindeyiz. Şüphe yok ki Allah kulları arasında vereceği hükmü verdi." derler.

49. Ateşte bulunanlar cehennem bekçilerine: "Rabbinize dua edin. Bizden bir gün olsun azabı hafifletsin." diyecekler.

50. *(Bekçiler):* "Size peygamberleriniz apaçık delil getirmediler mi?" derler. Onlar da: "Evet getirdiler" derler. *(Bekçiler):* "O halde kendiniz yalvarın." derler. Halbuki kafirlerin duası heder olmaktan başka hiçbir değeri haiz değildir,

Tefsiri

47 – (Kâfirler) **ateşin içinde birbirleriyle çekişirlerken zayıf olanlar, o büyüklük taslayanlara: "Biz size uymuştuk. Şimdi ateşin birazını bizden savabilir misiniz?" derler.**

"Birbirleriyle çekişirlerken..." onların birbirlerine karşı düşmanlık yaptıkları vakti hatırla. *"Büyüklük taslayanlar"*la reisleri kastediyor.

« تَبَعًا » ve « تَبَاعًا » – *"Tabi olanlar"* demektir. « خَادِمٌ »'in çoğulu « خَدَمٌ » olduğu gibi.

"Savabilir misiniz? –Defedebilir misiniz?– *Birazını"* bir parçasını.

48 – O büyüklük taslayanlar ise: "Doğrusu hepimiz bunun içindeyiz. Şüphe yok ki Allah kulları arasında vereceği hükmü verdi." derler.

«كُلٌّ»'deki tenvin, muzafun ileyhin yerine gelmiştir. Yani her birimiz oradayız. Kimse kimseyi kurtaramaz. *"Şüphe yok ki Allah kulları arasında vereceği hükmü verdi."* Onlar arasında cennet halkının cennete, cehennem halkının da cehenneme girdirilmesine hükmetti.

49 – Ateşte bulunanlar cehennem bekçilerine: "Rabbinize dua edin. Bizden bir gün olsun azabı hafifletsin." diyecekler.

"Cehennem bekçilerine" cehennem halkına azap edenlere demektir.

"Onun bekçilerine.." demedi. Çünkü cehennemin zikredilmesinde korkutma vardır. Cehennemin, narın en derin yeri olması da muhtemeldir. En derin kuyu manasına *"Cihinnam kuyusu"* dedikleri gibi. Kâfirlerin en azılı zorbaları oradadır. Bunlara azap etmekle görevli meleklerin, Allah'u Teala'ya aşırı yakınlıklarından dolayı, dualarına daha ziyade icabet edileceğinden cehennem halkı kendileri için dua talebiyle onlara yönelmişlerdir. *"Bir gün..."* dünya günüyle bir gün miktarı kadar.

50 – (Bekçiler:) **"Size peygamberleriniz apaçık delil getirmediler mi?" derler. Onlar da: "Evet getirdiler" derler.** (Bekçiler:) **"O halde kendiniz yalvarın." derler. Hâlbuki kâfirlerin duası heder olmaktan başka hiçbir değeri haiz değildir.**

Bekçiler onlara uzun bir müddet geçtikten sonra azar olsun diye *"Kıssa vuku bulmadı mı?"* derler. *'Peygamberleriniz size gelmedi mi?'* sözü, kıssanın tefsiridir. *"Açık delillerle"* mucizelerle. Kafirler de: *"Evet geldiler..."* derler. Bekçiler de onları alaya alarak: *"O halde siz dua edin."* Ancak duanıza icabet olunmaz. *"Kafirlerin duası heder olmaktan yani boşa çıkmaktan başka hiçbir değeri haiz değildir."* Bu Allah'u Teala'nın sözünden veya cehennem bekçilerinin sözünden olması da muhtemeldir.

51. - 56. ÂYETLER

إِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنَا وَالَّذِينَ اٰمَنُوا فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَيَوْمَ يَقُومُ الْأَشْهَادُ ﴿٥١﴾ يَوْمَ لَا يَنْفَعُ الظَّالِمِينَ مَعْذِرَتُهُمْ وَلَهُمُ اللَّعْنَةُ وَلَهُمْ سُوءُ الدَّارِ ﴿٥٢﴾ وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسَى الْهُدٰى وَاَوْرَثْنَا بَنِي إِسْرَآئِيلَ الْكِتَابَ ﴿٥٣﴾ هُدًى وَذِكْرٰى لِأُولِي الْأَلْبَابِ ﴿٥٤﴾ فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ بِالْعَشِيِّ وَالْإِبْكَارِ ﴿٥٥﴾ إِنَّ الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي اٰيَاتِ اللّٰهِ بِغَيْرِ سُلْطَانٍ اَتٰيهُمْ إِنْ فِي صُدُورِهِمْ إِلَّا كِبْرٌ مَا هُمْ بِبَالِغِيهِ فَاسْتَعِذْ بِاللّٰهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ﴿٥٦﴾

Meâli

51. Şüphesiz peygamberlerimize iman edenlere, hem dünya hayatında, hem şahitlerin *(şahitlik)* edecekleri günde yardım ederiz.

52. O gün zalimlere özür dilemeleri hiçbir fayda sağlamaz. Artık lanet de kötü yurd da onlarındır.

53. – 54. Andolsun ki biz Musa'ya hidayeti verdik ve İsrailoğullarına da akıl sahibleri için bir öğüt ve doğruluk rehberi olan kitabı miras bıraktık.

55. *(Ey Muhammed!)* şimdi sen sabret. Çünkü Allah'ın vadi gerçektir. Günahının bağışlanmasını iste. Akşam sabah Rabbini hamd ile tesbih et.

56. Kendilerine gelmiş kat'i bir delil olmaksızın, Allah'ın ayetleri hakkında münakaşa edenlerin kalplerinde hiç şüphe yok ki asla yetişemeyecekleri bir büyüklük hevesinden başka bir şey yoktur. Sen Allah'a sığın. Çünkü O, işiten ve görendir.

Tefsiri

51 – Şüphesiz peygamberlerimize iman edenlere, hem dünya hayatında, hem şahitlerin (şahitlik) **edecekleri günde yardım ederiz.**

Onları hem dünyada hem de ahirette muhaliflerine karşı delille ve zaferle galib kılacağını kastediyor. Dünyada bazı vakitlerde imtihan olmak üzere mağlup kılınsalar da akıbet onlarındır. Allah (cc) bir zaman sonra da olsa düşmanlarından intikam almalarım kolaylaştırır.

« يَوْمَ » mansuptur. « جِئْتُكَ فِى اَمْسِ وَالْيَوْمَ » – *"Sana dün ve bugün geldim."* sözünde olduğu gibi. Car ve mecrur makamına hamlolunmuştur.

« اَشْهَادٌ » kelimesi « شَاهِدٌ » kelimesinin çoğuludur. « صَاحِبٌ » ve « اَصْحَابٌ » gibi. Peygamberleri ve hafaza meleklerini kastetmektedir. Peygamberler Rabbü izzetin katında kafirler aleyhine yalanladıklarına dair şehadette bulunurlar. Hafaza melekleri de âdemoğulları için işledikleri amellere dair şehadette bulunurlar. Razi'nin, Hişam'dan yaptığı rivayete göre « تَقُومُ » şeklinde « ت » iledir.

52 – O gün zalimlere özür dilemeleri hiçbir fayda sağlamaz. Artık lanet de kötü yurd da onlarındır.

« يَوْمَ لاَ يَنْفَعُ الظَّالِمِينَ مَعْذِرَتُهُمْ » cümlesi, « يَوْمَ يَقُومُ »'dan bedeldir. Yani *"onların özürleri kabul olunmaz"*.

Kûfe ekolü ve Nafi'ye göre « لاَ يَنْفَعُ » şeklindedir.

"Lanet" Allah'ın rahmetinden uzaklaşma.

"Kötü yurd da onlarındır." yani ahiret yurdunun kötülüğü ki o da onun azabıdır.

53– / 54– Andolsun ki biz Musa'ya hidayeti verdik ve İsrailoğullarına da akıl sahibleri için bir öğüt ve doğruluk rehberi olan kitabı miras bıraktık.

"Hidayeti..." bununla ona verilen mucizeler, Tevrat ve şer'i kuralların tamamını kastetmektedir. *"Kitabı..."* yani Tevrat ve İncil'i. Çünkü kitap cinstir. Yani kitabı, bundan sonra şunu miras bıraktık, demektir. *"Hidayet ve öğüt,"* irşad ve hatırlatma.

« هُدًى » ve « ذِكْرَى » kelimeleri mef'ulun leh olmak üzere ya da hal olmak üzere mansupturlar.

"Ulu'l-elbab", akıl sahibleri demektir.

55 - (Ey Muhammed!) Şimdi sen sabret. Çünkü Allah'ın vadi gerçektir. Günahının bağışlanmasını iste. Akşam sabah Rabbini hamd ile tesbih et.

Kavminin sana çektirdiği gama sabret.

"Allah'ın vadi gerçektir." Senin zaferinle ve senin sözünü yüceltmesiyle ilgili geçen va'dinin hak olduğunu kastediyor. *"Günahının bağışlanmasını iste."* Yani ümmetinin günahlarının. *"Akşam sabah Rabbini hamd ile tesbih et."* Yani Rabbine ibadet etmeye ve O'nu övmeye devam et.

"O ikisi; ikindi ve sabah namazlarıdır" denildi.

« سُبْحَانَ اللهِ وَبِحَمْدِهِ »'dir de denildi.

56 - Kendilerine gelmiş kat'i bir delil olmaksızın, Allah'ın ayetleri hakkında münakaşa edenlerin kalplerinde hiç şüphe yok ki asla yetişemeyecekleri bir büyüklük hevesinden başka bir şey yoktur. Sen Allah'a sığın. Çünkü O, işiten ve görendir.

« اَتيهُمْ »'de vakf yoktur. Çünkü « انَّ »'nin haberi, « إِنْ فِى صُدُورِهِمْ إِلاَّ كِبْرٌ »'dur.

"Büyüklük..." büyüklenme. O da öne geçme, baş olma, kendilerinin fevkinde hiç kimsenin olmaması arzusudur. Bu sebepten dolayı sana düşmanlık yaptılar, onları geçmenden ve senin elinin altında, yani emrinin ve nehyinin altında olmaktan korktukları için ayetlerini savdılar. Çünkü her sultan ve her saltanat, peygamberliğinin altındadır. Ya da haset ve azgınlık sebebiyle peygamberliğin ona değil de kendilerine ait olmasını istemektir.

﴿ لَوْ كَانَ خَيْرًا مَا سَبَقُونَا اِلَيْهِ ﴾

"Eğer hayır olsaydı, ona inanmada bizi geçemezlerdi." [49] ayeti de buna delalet etmektedir.

Ya da mücadele etmek suretiyle ayetleri savmayı istemektir.

"Asla yetişemeyecekleri..." kibrin gerektirdiğine ulaşamayacaklardır. O da arzuladıkları başkanlık, ya da peygamberlik ya da ayetlerin savılmasıdır.

"Allah'a sığın." sana haset edenlerin ve sana karşı haddi aşanların tuzaklarından Allah'a sığın. Çünkü o, senin dediklerini ve onların dediklerini işitendir. Senin yaptıklarını ve onların yapacaklarını görendir. Dolayısıyla da O, onlara karşı sana yardım edecektir ve onların şerrinden seni koruyacaktır.

❁ ❁ ❁

[49] Ahkaf, 11.

57. – 59. ÂYETLER

لَخَلْقُ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ أَكْبَرُ مِنْ خَلْقِ النَّاسِ وَلٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٧﴾ وَمَا يَسْتَوِي الْأَعْمٰى وَالْبَصِيرُ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَلَا الْمُسِيءُ قَلِيلًا مَا تَتَذَكَّرُونَ ﴿٥٨﴾ إِنَّ السَّاعَةَ لَاٰتِيَةٌ لَا رَيْبَ فِيهَا وَلٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٥٩﴾

Meâli

57. Göklerin ve yerin yaratılması, insanların yaratılmasından elbette daha büyük birşeydir. Fakat insanların çoğu bilmezler.

58. Körle, gören; inanıp iyi amellerde bulunanla, kötülük yapan bir olmaz. Ne kadar az düşünüyorsunuz?

59. Kıyamet günü mutlaka gelecektir. Bunda hiç şüphe yoktur. Fakat insanların çoğu buna inanmazlar.

Tefsiri

57 – Göklerin ve yerin yaratılması, insanların yaratılmasından elbette daha büyük birşeydir. Fakat insanların çoğu bilmezler.

Onların, Allah'ın (cc) ayetleri hususundaki mücadelelelerini, yeniden diriliği inkar da kapsadığından -ki o mücadelenin aslı ve mihveridir- onlara göklerin ve yerin yaratılışıyla delil getirdi. Çünkü onlar, onları yaratanın Allah (cc) olduğunu ikrar ediyorlardı. Dolayısıyla büyüklük-

lerine rağmen onları yaratmaya Kadir olan zat, hakirliğine rağmen insanı yaratmaya daha da çok kadirdir. *"Fakat insanların çoğu bilmezler."* çünkü onlar gafletin galebesinden dolayı düşünmezler.

58 – Körle gören, inanıp iyi amellerde bulunanla kötülük yapan bir olmaz. Ne kadar az düşünüyorsunuz?

« وَلَا الْمُسِيءُ »'deki « لَا » zaittir.

"Düşünüyorsunuz..." öğüt alıyorsunuz.

Kûfe ekolüne göre « تَتَذَكَّرُونَ » şeklinde iki « ت »'lidir. Diğerlerine göre ise « ى » ve « ت » iledir.

« قَلِيلًا » hazfedilmiş bir mastarın sıfatıdır. Yani « تَذَكُّرًا قَلِيلًا يَتَذَكَّرُونَ » şeklindedir. « مَا » zait bir sıladır.

59 – Kıyamet günü mutlaka gelecektir. Bunda hiç şüphe yoktur. Fakat insanların çoğu buna inanmazlar.

Kıyametin gelişi kesindir. Onda hiçbir şüphe yoktur. Çünkü mahlukatın yaratılışı, hassaten yok olmaları için olmasın diye ceza gerekmektedir.

"Fakat insanların çoğu buna inanmazlar." onu tasdik etmezler.

60. ÂYET

وَقَالَ رَبُّكُمُ ادْعُونِى أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِى سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ ﴿٦٠﴾

Meâli

60. Rabbiniz şöyle buyurdu: "Bana dua edin, size icabet edeyim. Çünkü bana ibadeti bırakıp büyüklük taslayanlar aşağılanarak cehenneme gireceklerdir."

Tefsiri

"Bana dua edin size icabet edeyim." Size sevap vereyim. İbadet etme manasına gelen *"dua"* Kur'an da çokca geçmektedir.

"Bana ibadeti bırakıp büyüklük taslayanlar ..." sözü buna (ibadet manasına olduğuna) delalet etmektedir. Nitekim Peygamber (sav) da:

"Dua ibadettir." [50] buyurmuş ve bu ayeti okumuştur.

İbni Abbas (rhm)'dan şöyle rivayet olunmuştur:

"Beni birleyin, sizi bağışlayayım." Bu önce duanın ibadetle, sonra da ibadetin birlemeyle tefsiridir. Denildi ki:

"Benden isteyin, size vereyim."

Mekke ekolü ve Ebu Amr'a göre « سَيُدْخَلُونَ » – *"Girdirilecek-lerdir."* şeklindedir.

"Aşağılanarak..." tahkir edilerek.

---

[50] Ebu Davud, 1479; Tirmizi, 3247; İbni Mace, 3828.

61. – 65. ÂYETLER

اَللّٰهُ الَّذ۪ي جَعَلَ لَكُمُ الَّيْلَ لِتَسْكُنُوا ف۪يهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًاۜ اِنَّ
اللّٰهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٦١﴾
ذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمْ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍۢ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَۘ فَاَنّٰى
تُؤْفَكُونَ ﴿٦٢﴾ كَذٰلِكَ يُؤْفَكُ الَّذ۪ينَ كَانُوا بِاٰيَاتِ اللّٰهِ يَجْحَدُونَ
﴿٦٣﴾ اَللّٰهُ الَّذ۪ي جَعَلَ لَكُمُ الْاَرْضَ قَرَارًا وَالسَّمَٓاءَ بِنَٓاءً وَصَوَّرَكُمْ
فَاَحْسَنَ صُوَرَكُمْ وَرَزَقَكُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِۜ ذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمْۚ
فَتَبَارَكَ اللّٰهُ رَبُّ الْعَالَم۪ينَ ﴿٦٤﴾ هُوَ الْحَيُّ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ فَادْعُوهُ
مُخْلِص۪ينَ لَهُ الدّ۪ينَۜ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَم۪ينَ ﴿٦٥﴾

Meâli

61. Allah, geceyi dinlenmeniz için *(karanlık)* gündüzü de *(işinizi)* görmeniz için aydınlık yapandır. Şüphesiz Allah, insanlara karşı lütufkârdır. Fakat insanların çoğu şükretmezler.

62. İşte O, herşeyin yaratıcısı olan Rabbinizdir. O'ndan başka ilah yoktur. O halde nasıl olup da döndürülüyorsunuz?

63. Allah'ın ayetlerini bilerek inkar edenler işte *(haktan)* böyle döndürülür.

64. Allah, yeri sizin için bir mesken, göğü de kubbemsi bir yapı gibi bina eden, size şekil verip de şeklinizi güzel yapan ve sizi temiz besinlerle rızıklandırandır. İşte O Allah, Rabbinizdir. Alemlerin Rabbi olan Allah yücelerden yücedir.

65. O daima diridir. O'ndan başka ilah yoktur. O halde dinde ihlas ve samimiyet erbabı olarak O'na dua edin. Övmek ve övülmek alemlerin rabbi Allah'a mahsustur.

Tefsiri

61 - Allah, geceyi dinlenmeniz için (karanlık) **gündüzü de** (işinizi) **görmeniz için aydınlık yapandır. Şüphesiz Allah, insanlara karşı lutüfkardır. Fakat insanların çoğu şükretmezler.**

Bu isnadı mecazidendir. Yani onda görmeniz için demektir. Çünkü hakikatte, görmek gündüzdeki kişiler içindir.

« اللَّيْلَ » kelimesi mef'ulün leh ile, « النَّهَارَ » kelimesi de hal ile mukabele hakkına riayet için yanyana getirildi.

İki hal, ya da iki meful olmadılar. Çünkü ikisi mana yönüyle karşı karşıyadırlar. Çünkü onlardan her biri diğerinin yerine gelir. Yine « لِتُبْصِرُوا فِيهِ » – *"onda görmeniz için"* denseydi isnadı mecazideki fesahat ortadan kalkardı. Şayet « سَاكِنًا » – *"sakin olarak"* deseydi hakikat mecazdan ayrılmazdı. Zira gece hakikat olarak sükünla nitelendirilmektedir.

Onların, « لَيْلٌ سَاجٍ » yani *"rüzgârın olmadığı sakin gece"* sözlerini görmüyor musun?"

"Allah insanlara karşı lütufkardır." « مُفَضِّلٌ » ya da « مُتَفَضِّلٌ » demedi. Çünkü murad, lütfun belirsizleştirilmesi ve onu, hiçbir lütfun kendisinden üstün olmadığı bir lütuf kılmaktır. Bu da izafetle olur.

"Fakat insanların çoğu şükretmezler." 'İnsanlar' kelimesinin tekrarlanmaması için *'onların çoğu'* demedi. Çünkü bu tekrar da küfranı nimeti onlara tahsis vardır. Allah'ın (cc) lütfuna, küfranı nimet edenlerin ve O'na (cc) şükretmeyenlerin de onlar olduğu belirtilmiştir. Nitekim:

﴿ اِنَّ الْاِنْسَانَ لَكَفُورٌ ﴾

"Gerçekten insan çok nankördür." [51]

---

[51] Hacc, 66.

﴿ اِنَّ الْاِنْسَانَ لَظَلُومٌ كَفَّارٌ ﴾

"İnsan çok haksızlık edendir, çok nankördür." [52] ayetlerinde olduğu gibi.

62 – İşte O, herşeyin yaratıcısı olan Rabbinizdir. O'ndan başka ilah yoktur. O halde nasıl olup da döndürülüyorsunuz?

İşte sizin için geceyi ve gündüzü yaratan Allah'tır (cc).

« اَللّٰهُ رَبُّكُمْ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ لَا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ » Bunlar eş manalı haberlerdir. Yani O, bütün rububiyyet, uluhiyyet, herşeyin yaratıcılığı ve vahdaniyyet sıfatlarını haizdir. O halde O'na ibadet etmekten putlara ibadete hangi sebeple döndürülüyorsunuz?

63 – Allah'ın ayetlerini bilerek inkâr edenler işte (haktan) **böyle döndürülür.**

Yani Allah'ın (cc) ayetlerini inkar eden, onları düşünmeyen ve hakkı arzulamayan kişilerin tamamı da bunların döndürüldüğü gibi döndürülür.

64 – Allah, yeri sizin için bir mesken, göğü de kubbemsi bir yapı gibi bina eden, size şekil verip de şeklinizi güzel yapan ve sizi temiz besinlerle rızıklandırandır. İşte O Allah, Rabbinizdir. Âlemlerin Rabbi olan Allah yücelerden yücedir.

« قَرَارًا », *"istikrar yeri, mesken"* demektir. *"Bina"* üzerinde tavan. *"Size şekil verip de şeklinizi güzel yapan."* Denildi ki:

"Allah, insandan daha güzel surette hiçbir canlı yaratmadı." Yine denildi ki:

"Onları hayvanlar gibi yüz üstü yaratmadı."

"Temiz besinler..." lezzetli besinler.

---

[52] İbrahim, 34.

65 – O daima diridir. O'ndan başka ilah yoktur. O halde dinde ihlâs ve samimiyet erbabı olarak O'na dua edin. Övmek ve övülmek âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur.

"O'na dua edin." Yani, O'na (cc) ibadet edin. *"Dinde ihlas ve samimiyet erbabı olarak..."* Yani şirk ve riyadan uzak bir şekilde *"Elhamdulillahi rabbil alemin"* diyerek ibadeti O'na has kılın.

İbni Abbas (ra)'den şöyle rivayet edilmiştir:

"Kim « لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ » – 'Allah'tan başka bir ilah yoktur.' derse hemen akabinde « اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ » – 'Bütün hamdler âlemlerin Rabbi olan Allah'adır.' desin.

Kafirler, peygamber (as)'dan putlara ibadet etmeyi talep edince şu ayet indi:

❁ ❁ ❁

66. – 68. ÂYETLER

قُلْ إِنِّى نُهِيتُ أَنْ أَعْبُدَ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ لَمَّا جَٓاءَنِىَ الْبَيِّنَاتُ مِنْ رَبِّى وَأُمِرْتُ أَنْ أُسْلِمَ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٦٦﴾ هُوَ الَّذِى خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ يُخْرِجُكُمْ طِفْلاً ثُمَّ لِتَبْلُغُٓوا أَشُدَّكُمْ ثُمَّ لِتَكُونُوا شُيُوخًا وَمِنْكُمْ مَنْ يُتَوَفّٰى مِنْ قَبْلُ وَلِتَبْلُغُٓوا أَجَلاً مُسَمًّى وَلَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٦٧﴾ هُوَ الَّذِى يُحْيِى وَيُمِيتُ فَإِذَا قَضٰٓى أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٦٨﴾

Meâli

66. *(Ey Muhammed!)* De ki: "Bana Rabbimden apaçık deliller gelince, o sizin, Allah'ı bırakıp taptıklarınıza kulluk etmem bana yasaklanmıştır. Ben alemlerin Rabbine teslim olmakla emrolundum."

67. O sizi bir cins topraktan sonra bir meniden, sonra bir kan pıhtısından yaratan, sonra bebek olarak çıkaran, sonra sizi güçlü kuvvetli bir çağa erişmeniz sonra da yaşlılar olmanız için yaşatandır. İçinizden kimi de daha evvel öldürülmektedir. Allah yaşatmayı belli bir vakte ulaşmanız ve olur ki aklınızı kullanmanız için yapar.

68. O hem dirilten hem de öldürendir. O herhangi bir işin olmasını dilediği zaman yalnız "ol" der, o da oluverir.

Tefsiri

66 – (Ey Muhammed!) **De ki: "Bana Rabbimden apaçık deliller gelince, o sizin Allah'ı bırakıp taptıklarınıza kulluk etmem bana yasaklanmıştır. Ben âlemlerin rabbine teslim olmakla emrolundum."**

"Açık deliller..." Onlar, Kur'an'dır. Denildi ki:

"Onlar, akıl ve vahiydir."

"Alemlerin Rabbine teslim olmakla emrolundum." Dosdoğru olmakla ve boyun eğmekle.

67 – O sizi bir cins topraktan sonra bir meniden, sonra bir kan pıhtısından yaratır, sonra bebek olarak çıkaran, sonra sizi güçlü kuvvetli bir çağa erişmeniz sonra da yaşlılar olmanız için yaşatandır. İçinizden kimi de daha evvel öldürülmektedir. Allah yaşatmayı belli bir vakte ulaşmanız ve olur ki aklınızı kullanmanız için yapar.

"Sizi..." yani aslınızı. (Toprak, meni, kan pıhtısı ve bebek şeklinde) tekil olarak söyledi. Çünkü maksat, cinsin beyanıdır.

« لِتَبْلُغُوا أَشُدَّكُمْ », hazfedilmiş bir fiile talluk etmektedir. Takdiri de *"sonra erişmeniz için sizi bırakır* (yaşatır)*"* şeklindedir.

Mekke ekolü, Hamza, Ali, Hammad, Yahya ve A'şa'ya göre « شِيُوخًا » kelimesi, « ش »'ın esresiyledir.

"İçinizden kimi de daha evvel öldürülmektedir." Yani güçlü kuvvetli çağa ulaşmadan evvel ya da yaşlılık çağına ulaşmadan evvel. *"Belli bir vakte ulaşmanız için..."* manası, bütün bunları belirlenmiş bir vakte ulaşmanız için yapar. O da ölüm vaktidir. Ya da kıyamet vaktidir. Bundaki ibretleri ve delilleri aklınızı kullanıp anlamanız için böyle yapıyor.

68 – O hem dirilten hem de öldürendir. O herhangi bir işin olmasını dilediği zaman yalnız "ol" der, o da oluverir.

Yani o, külfetsiz bir şekilde seri olarak yaratır.

❀ ❀ ❀

69. – 76. ÂYETLER

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِ اللّٰهِ أَنّٰى يُصْرَفُونَ
﴿٦٩﴾ اَلَّذِينَ كَذَّبُوا بِالْكِتَابِ وَبِمَا أَرْسَلْنَا بِهِ رُسُلَنَا فَسَوْفَ
يَعْلَمُونَ ﴿٧٠﴾ إِذِ الْأَغْلَالُ فِي أَعْنَاقِهِمْ وَالسَّلَاسِلُ يُسْحَبُونَ
﴿٧١﴾ فِي الْحَمِيمِ ثُمَّ فِي النَّارِ يُسْجَرُونَ ﴿٧٢﴾ ثُمَّ قِيلَ لَهُمْ أَيْنَ
مَا كُنْتُمْ تُشْرِكُونَ ﴿٧٣﴾ مِنْ دُونِ اللّٰهِ قَالُوا ضَلُّوا عَنَّا بَلْ لَمْ
نَكُنْ نَدْعُو مِنْ قَبْلُ شَيْئًا كَذٰلِكَ يُضِلُّ اللّٰهُ الْكَافِرِينَ ﴿٧٤﴾
ذٰلِكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَفْرَحُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَبِمَا كُنْتُمْ
تَمْرَحُونَ ﴿٧٥﴾ اُدْخُلُوا أَبْوَابَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا فَبِئْسَ
مَثْوَى الْمُتَكَبِّرِينَ ﴿٧٦﴾

Meâli

69. Allah'ın ayetleri *(Kur'an)* hakkında tartışanlara bakmadın mı? nasıl döndürülüyorlar.

70. Onlar, kitabı ve peygamberlerimize gönderdiğimiz şeyleri yalanlayanlardır. Onlar yakında anlayacaklar.

71. – 72. Boyunlarında demir halkalar ve zincirler olduğu halde *(önce)* sıcak suya *(sürüklenecekler)* sonra ateşte yakılacaklardır.

73. – 74. Sonra onlara: "Allah'ı bırakıpta ortak koştuklarınız nerede?" denilecek. Onlar da: "Bizden uzaklaştılar zaten biz önceleri hiçbir şeye tapmıyorduk", diyecekler. İşte Allah, kafirleri böyle şaşırtır.

75. Bu sizin yeryüzünde haksız olarak şımarmanızdan ve aşırı derecede sevinip böbürlenmenizden ötürüdür.

76. İçinde ebedi kalmak üzere cehennemin kapılarından girin. Kibirlenenlerin dönüp gidecekleri yer ne çirkindir.

Tefsiri

69 - Allah'ın ayetleri (Kur'an) **hakkında tartışanlara bakmadın mı? Nasıl döndürülüyorlar.**

Bu sürede « جِدَالْ » – *"tartışma"* kelimesini üç yerde zikretti. Bunun üç ayrı kavim ya da üç ayrı gurup hakkında olması mümkündür. Ya da tekid içindir.

70 - Onlar, kitabı ve peygamberlerimize gönderdiğimiz şeyleri yalanlayanlardır. Onlar yakında anlayacaklar.

Kur'an'ı ve kitaptaki kuralları yalanladılar.

71- / 72 - Boyunlarında demir halkalar ve zincirler olduğu halde (önce) **sıcak suya** (sürüklenecekler) **sonra ateşte yakılacaklardır.**

« إِذْ » geçmiş zaman zarfıdır. Ancak burada kastedilen istikbaldir. ***"Yakında gerçeği anlayacaklar."*** ayetinde olduğu gibi. Bu böyledir. Çünkü geleceğe dair işler Allah'u Teala'nın haberlerinde, kesinlik ifade ettiği için « كَانَ » ve « وُجِدَ » lafızlarıyla ifade olunurlar.

73– / 74– Sonra onlara: "Allah'ı bırakıpta ortak koştuklarınız nerede?" denilecek. Onlar da: "Bizden uzaklaştılar zaten biz önceleri hiçbir şeye tapmıyorduk", diyecekler. İşte Allah, kâfirleri böyle şaşırtır.

« أَيْنَ مَا كُنْتُمْ تُشْرِكُونَ »'dan maksat tapmış oldukları putlardır. « قَالُوا ضَلُّوا عَنَّا » – *"Onlar bizden uzaklaştı"*, onlar gözlerimizin önünden kayboldu. Artık onları görmüyoruz ve artık onlardan bir menfaat elde edemiyoruz. « بَلْ لَمْ نَكُنْ نَدْعُو مِنْ قَبْلُ شَيْئًا » –*"Zaten biz önceleri hiçbir*

şeye tapmıyorduk" yani bugün bize göründü ki o putlar hiçbir şey değillermiş ve biz de onlara hiçbirşeyle ibadet ediyor değilmişiz.

Nitekim; *"Ben filan adamı bir şey zannediyorum."* dersin. Ama o adamla ilgili (onun hiç bir değerinin olmadığına ilişkin) bir haber aldığında artık sen onun yanında bir hayır aramazsın.

"İşte Allah kafirleri böyle şaşırtır." İlahları onları şaşırttığı gibi.

75 - Bu sizin yeryüzünde haksız olarak şımarmanızdan ve aşırı derecede sevinip böbürlenmenizden ötürüdür.

76 - İçinde ebedi kalmak üzere cehennemin kapılarından girin. Kibirlenenlerin dönüp gidecekleri yer ne çirkindir.

"Bu" yani sizin üzerinize inen azap, *"sizin yeryüzünde haksız yere şımarmanızdan ve aşırı derecede sevinip böbürlenmenizdendir."* Yani size inen azabın sebebi siz yeryüzünde mutlu idiniz. Allah'a (cc) ortak koşup putlara tapınarak haksız yere böbürlenip geziyordunuz. Bunun için onlara şöyle denilecek:

"Cehennemin kapılarından girin." Size ayrılmış cehennemin yedi kapısından girin. Yüce Allah şöyle buyuruyor:

﴿ لَهَا سَبْعَةُ أَبْوَابٍ لِكُلِّ بَابٍ مِنْهُمْ جُزْءٌ مَقْسُومٌ ﴾

"Onun yedi kapısı vardır her bir kapı için onlardan bir grup taksim edilmiştir." [53]

"İçinde ebedi kalmak üzere..." onlar için orada ebedi olarak takdir edilmiştir. *"Kibirlilerin dönüp gideceği yer ne çirkindir."* Haktan dönüp cehenneme gitmek ne kötüdür.

❁ ❁ ❁

[53] Hicr, 44.

77. – 78. ÂYETLER

فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ فَإِمَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذٖى نَعِدُهُمْ أَوْ
نَتَوَفَّيَنَّكَ فَإِلَيْنَا يُرْجَعُونَ ﴿٧٧﴾ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلاً مِنْ قَبْلِكَ
مِنْهُمْ مَنْ قَصَصْنَا عَلَيْكَ وَمِنْهُمْ مَنْ لَمْ نَقْصُصْ عَلَيْكَ وَمَا
كَانَ لِرَسُولٍ أَنْ يَأْتِىَ بِاٰيَةٍ إِلاَّ بِإِذْنِ اللّٰهِ فَإِذَا جَٓاءَ أَمْرُ اللّٰهِ قُضِىَ
بِالْحَقِّ وَخَسِرَ هُنَالِكَ الْمُبْطِلُونَ ﴿٧٨﴾

Meâli

77. *(Ey Muhammed!)* onun için sabret. Şüphesiz Allah'ın va'di gerçektir. Onlara söz verdiğimiz azabın bir kısmını ya sana gösteririz ya da seni daha önce vefat ettiririz. Nasıl olsa onlar bize döndürülecekler.

78. Şüphesiz ki senden önce de peygamberler gönderdik. Onlardan sana kıssalarını anlattığımız kimseler de var, durumlarını sana bildirmediğimiz kimseler de. Hiçbir peygamber Allah'ın izni olmadan herhangi bir ayeti kendiliğinden getiremez. Allah'ın emri gelince de hak uygulanır ve o zaman bâtılı seçenler hüsrana uğrarlar.

Tefsiri

77 – (Ey Muhammed!) **onun için sabret. Şüphesiz Allah'ın va'di gerçektir. Onlara söz verdiğimiz azabın bir kısmını ya sana gösteririz ya da seni daha önce vefat ettiririz. Nasıl olsa onlar bize döndürülecekler.**

"Ey Muhammed sabret! –Muhakkak ki kafirleri helak edileceğine ilişkin– *Allah'ın va'di* –haktır, muhakkak– *gerçek* –leşecek–tir.

« فَإِمَّا نُرِيَنَّكَ », bunun aslı « فانْ نُرِيَكَ »'dir. « فَإِمَّا »'daki « مَا » şartın manasını te'kid etmek için gelen zaiddir. Yine bunun için tekid nunu fiilin sonuna eklenmiştir. Görmezmisin ki! Sen: « اِنْ تُكْرِمْنِى اَكْرِمْكَ » demezsin de, « اِمَّا تُكْرِمْنِى اَكْرِمْكَ » dersin.

« بَعْضَ الَّذِى نَعِدُهُمْ اَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ فَإِلَيْنَا يُرْجَعُونَ » bu, ceza « نَتَوَفَّيَنَّكَ » fiiline müteallıktir. « نُرِيَكَ » fiilin cezası ise mahzuftur. Takdiri ise şöyledir:

"Eğer onlara vaad ettiğimiz azapların bazısını -Bedir günü öldürülmeleri gibi- *sana gösterirsek, İşte bu odur. Eğer seni Bedir gününden önce vefat ettirirsek nasıl olsa kıyamet gününde bize döndürülecekler. İşte biz de o zaman en şiddetli bir şekilde onlardan intikam alacağız."*

78 – "Şüphesiz ki senden önce de peygamberler gönderdik. Onlardan sana kıssalarını anlattığımız kimseler de var, durumlarını sana bildirmediğimiz kimseler de. Hiçbir peygamber, Allah'ın izni olmadan herhangi bir ayeti kendiliğinden getiremez. Allah'ın emri gelince de hak uygulanır ve o zaman bâtılı seçenler hüsrana uğrarlar.

"Senden önce de peygamberler –i içinde yaşamış oldukları milletlere– *gönderdik.* –Ki– *Onlardan bazılarının kıssalarını sana anlattık, bazılarını da anlatmadık."* Denildi ki:

"Yüce Allah 8.000 peygamber göndermiştir. Onlardan 4.000'i İsrâiloğullarına gönderilmiştir. Diğer dört bini de İsrâiloğulları dışındaki tüm insanlığa gönderilmiştir."

Hz. Ali (ra)'den rivayet edildiğine göre, Yüce Allah Kur'an da kıssasını zikretmediği siyah bir peygamber göndermiştir.

"Allah'ın izni olmaksızın hiçbirşey peygamber kendiliğinden bir ayet getiremez." Bu onların inatları yüzünden ayetleri inkar etmelerinin cevabıdır. Bunun manası şudur:

"Biz bundan öncede bir çok peygamber gönderdik. Onlardan herbiri getirdikleri herbir ayeti ancak, Allah'ın (cc) izniyle getirmişlerdir. O halde ben nereden sizin bilerek inkâr ettiğiniz ayeti getireyim. Ancak Allah dilerse ve getirilmesine izin verse o zaman gelir."

"Allah'ın emri –yani kıyamet günü– *gelince..."* Ki bu muhakkak vadolunmuştur, gelecektir. Onların ayetleri inkar etmelerinin akabinde onların bu düşüncelerini reddeden ayet geliyor:

"Hak uygulanır ve bâtılı seçenler hüsrana uğrar." O inatçı kafirler ki ayetleri gerçek olduğunu bile bile inkar edeler.

79. – 81. ÂYETLER

اَللّٰهُ الَّذٖى جَعَلَ لَكُمُ الْاَنْعَامَ لِتَرْكَبُوا مِنْهَا وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿٧٩﴾ وَلَكُمْ فٖيهَا مَنَافِعُ وَلِتَبْلُغُوا عَلَيْهَا حَاجَةً فٖى صُدُورِكُمْ وَعَلَيْهَا وَعَلَى الْفُلْكِ تُحْمَلُونَ ﴿٨٠﴾ وَيُرٖيكُمْ اٰيَاتِهٖ فَاَىَّ اٰيَاتِ اللّٰهِ تُنْكِرُونَ ﴿٨١﴾

Meâli

79. Allah kimine binesiniz, kimini yiyesiniz diye sizin için hayvanları yaratandır.

80. Onlar da sizin için nice faydalar vardır. Gönlünüzdeki ihtiyaca onlara binerek ulaşırsınız. Onların ve gemilerin üzerinde taşınırsınız."

81. Allah size ayetlerini *(böylece)* gösteriyor. Allah'ın ayetlerinin hangisini -onun katından geldiğini- inkar edebilirsiniz.

Tefsiri

79 – Allah kimine binesiniz, kimini yiyesiniz diye sizin için hayvanları yaratandır.

–O öyle bir Allah'tır (cc) ki– *sizin için hayvanları* –develeri– *yarattı. Bir kısmına binmeniz, bir kısmını da yemeniz için.*

80 – Onlar da sizin için nice faydalar vardır. Gönlünüzdeki ihtiyaca onlara binerek ulaşırsınız. Onların ve gemilerin üzerinde taşınırsınız."

Süt vermeleri ve benzeri faydalar vardır.

Yine onların üzerine binerek ihtiyaç duyduğunuz işlerinize ulaşırsınız.

Kendi başınıza taşıyamayacağınız ağır yüklerinizi karada hayvanların üzerine yükleyip taşırsınız. Denizde de gemilere yüklersiniz.

81 - Allah size ayetlerini (böylece) **gösteriyor. Allah'ın ayetlerinin hangisini -onun katından geldiğini- inkâr edebilirsiniz.**

« أَىَّ » kelimesi, « تُنْكِرُونَ » fiili ile mensuptur. « أَىَّ »'nin bu şekilde gelmesi münteşir olan kullanıma göredir. (Galatı meşhurdur.)

« فَأَيَّةَ آيَاتِ اللّٰهِ » şeklide, yani « أَىَّ »'nin müennes olarak « أَيَّةَ » şeklinde kullanımı çok azdır. Zira sıfat olanlar hariç isimlerde kelimelerin müzekker ve müennes diye ayrılması gariptir. Mesela « حِمَارٌ » ve « حِمَارَةٌ » gibi. (Bu kelimenin « حِمَارَةٌ » şeklinde kullanımı yoktur. Bu « أَىَّ » kelimesinde ise daha gariptir. Çünkü bu kelime daha müphem (kapalı)dir.

❁ ❁ ❁

82. – 85. ÂYETLER

أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِى الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَانُوا أَكْثَرَ مِنْهُمْ وَأَشَدَّ قُوَّةً وَاٰثَارًا فِى الْأَرْضِ فَمَا أَغْنٰى عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٨٢﴾ فَلَمَّا جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَرِحُوا بِمَا عِنْدَهُمْ مِنَ الْعِلْمِ وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِؤُنَ ﴿٨٣﴾ فَلَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا قَالُوا اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَحْدَهُ وَكَفَرْنَا بِمَا كُنَّا بِهِ مُشْرِكِينَ ﴿٨٤﴾ فَلَمْ يَكُ يَنْفَعُهُمْ إِيمَانُهُمْ لَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا سُنَّتَ اللّٰهِ الَّتِى قَدْ خَلَتْ فِى عِبَادِهِ وَخَسِرَ هُنَالِكَ الْكَافِرُونَ ﴿٨٥﴾

Meâli

82. Onlar yeryüzünde dolaşıp da kendilerinden önce gelip geçenlerin akıbetlerinin ne olduğunu görmediler mi? Onlar hem sayıca daha fazla, hem de kuvvet ve yeryüzündeki eserleri yönünden daha üstün idiler. Fakat kazandıkları şeylerin kendilerine *(azaba karşı)* bir yararı olmadı.

83. Peygamberleri kendilerine apaçık delilller getirdiği zaman onlar kendilerindeki bilgiden dolayı şımardılar, sonunda alaya aldıkları şey kendilerini kuşatıverdi.

84. Azabımızı gördüklerinde: "Bir olan Allah'a iman ettik. O'na şirk koştuğumuz şeyleri de inkar ettik." dediler.

85. Fakat azabımızı gördükleri zaman imanları kendilerine hiçbir yarar sağlamadı. Bu Allah'ın kulları arasında sürüp giden sünnetidir. İşte kafirler o zaman hüsrana uğramıştır.

Tefsiri

82 – Onlar yeryüzünde dolaşıpta kendilerinden önce gelip geçenlerin akıbetlerinin ne olduğunu görmediler mi? Onlar hem sayıca daha fazla, hem de kuvvet ve yeryüzündeki eserleri yönünden daha üstün idiler. Fakat kazandıkları şeylerin kendilerine (azaba karşı) **bir yararı olmadı.**

Ayette geçen « اٰثَارًا » – *"eserler"* kelimesi büyük yapılar, saraylar anlamındadır. « اَكْثَرَ » –*"çok"* kelimesi aded, sayı bakımından üstün, fazla anlamındadır.

83 – Peygamberleri kendilerine apaçık deliller getirdiği zaman onlar kendilerindeki bilgiden dolayı şımardılar, sonunda alaya aldıkları şey kendilerini kuşatıverdi.

Onların ilimden maksatları dünya işleriyle ilgili, dünyadaki işlerin sevk ve idaresiyle alakalı bilgilerdir. Nitekim başka bir ayeti kerime de Yüce Allah şöyle buyuruyor:

﴿ يَعْلَمُونَ ظَاهِرًا مِنَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَهُمْ عَنِ الْاٰخِرَةِ هُمْ غَافِلُونَ ﴾

"Onlar dünya hayatının dış görünüşünü bilirler. Ahiretten ise tamamen gafildirler." [54]

Peygamberler, onlara, dini / uhrevi ilimlerle gelince -ki o ilimler onlar için en uzak olan bilgilerdir. Zira o bilgiler dünyayı karalıyor, onun lezzetlerinden ve şehvetlerinden el çekmeyi istiyordu- ona iltifat etmediler ve onu küçük gördüler, onunla alay ettiler ve şöyle inandılar:

"Kendi ilimlerinden –daha faydalı ve kendi yaptıklarından daha menfaatli bir ilim yoktur. Bu inançlarıyla da– *şımardılar."* Yahut bunun manası şöyledir:

Bu felsefecilerin ve Dehriyyuncuların ilmidir. Çünkü bunlar (feslefeciler ve Dehriyyuncular) Allah'ın (cc) vahyini işittiklerinde ona karşı koydular ve Peygamberlerin ilmini, kendi bilgilerine kıyaslayıp küçük gördüler.

---

[54] Rum, 7.

Sokrat, Hz. Musa (as)'ın peygamber olarak gönderildiğini işittiğinde kendisine:

– *Gidip onu görsen*, denilince Sokrat:

– *"Biz temizlenmiş bir kavimiz, bizi temizleyecek birine ihtiyacımız yoktur."* diye cevap vermiştir.

Bu ayetin diğer bir şekilde de anlamı şudur:

"Müşrikler peygambere gelen ilimle alay ederek ve gülerek şımarıklık gösterdiler." Sanki ayet şöyle diyor:

Onlar ayetlerle / mucizelerle ve peygamberlerinin getirdiği vahiyle alay edip şımarıklık gösterdiler. Bu hususa Yüce Allah'ın şu ayeti delalet eder:

﴿ وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِؤُنَ ﴾

"O alay ettikleri şey kendilerini saracaktır." [55]

Ya da buradan kasıt peygamberlerdir, zira onların cehaletini, hakkı alaya almalarını görünce peygamberler, onlarla alay ettiler. Zira onların cahillikleri ve alayları neticesi başlarına gelecek belaları bildiler ve (bundan dolayı) kendilerine verilen ilimle sevindiler, Allah'a (cc) şükrettiler. Kafirleri de cehaletlerinde ısrarları ve alay etmeleri kuşattı.

84 – Azabımızı gördüklerinde "bir olan Allah'a iman ettik. O'na şirk koştuğumuz şeyleri de inkâr ettik" dediler.

Ayette geçen « بَأْسَنَا » kelimesi « شِدَّةَ عَذَابِنَا » – *"azabımızın şiddeti"* anlamındadır.

85 – Fakat azabımızı gördükleri zaman imanları kendilerine hiçbir yarar sağlamadı. Bu, Allah'ın, kulları arasında sürüp giden sünnetidir. İşte kâfirler o zaman hüsrana uğramıştır.

Yani imanları sahih olmadı, imanları kendilerine fayda sağlayacak istikamette olmadı.

[55] Hud, 8.

« سُنَّتَ اللهِ » kelimesi, « مَنْزِلَةَ وَعْدَ اللهِ » ve benzerleri te'kid masdarı makamındadır.

"Allah'ın kulları arasında sürüp gelen sünneti..." azap indiğinde iman fayda vermez ve peygamberleri inkar edenlere muhakkak azap iner.

"İşte o zaman kafirler hüsrana uğrarlar." Aslında kafirler her zaman hüsran içerisindedirler. Ama azabı bizzat gözleriyle gördüklerinde bu hüsranları ortaya çıkar.

« فَمَا أَغْنَى عَنْهُمْ » – *"Onlara bir fayda vermedi."* cümlesi « كَانُوا أَكْثَرَ مِنْهُمْ » cümlesinin neticesidir.

« فَلَمَّا جَاءَتْهُمْ » cümlesi « فَلَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا » – *"Azabımızı gördüklerinde"* cümlesinin tefsir ve beyanı gibidir. Nitekim şöyle denir:

"Zeyd mal ile rızıklandırıldı. Ancak iyiliği engelledi ve fakirlere ihsanda bulunmadı."

« فَلَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا » – *"Azabımızı gördüklerinde..."* cümlesi « فَلَمَّا جَاءَتْهُمْ » sözüne tabidir. Sanki şöyle diyor:

"İnkar ettiler ancak azabımızı gördükleri anda iman ettiler."

Aynı şekilde « فَلَمْ يَكُ يَنْفَعُهُمْ » – *"Kendilerine bir fayda vermeyecek."* cümlesi, « فَلَمَّا رَأَى بَأْسَنَا » cümlesine tabidir.

Sûre - 41

FUSSILET SÛRESİ

Bu sûre Mekke'de nazil olmuştur; 54 âyettir.

Cüz - 24

FUSSILET SÛRESİ

Mushaf'taki sıralamaya göre 41. suredir. Sure Mekke'de inmiştir. 54. ayetten ibarettir. Bu surenin bir adı da *Secde Suresi*'dir. Sureye başka isimler de verilmiştir. Fussılet Suresi, Ğafir-Mü'min Suresi'nden sonra ve Zuhruf Suresi'nden önce nazil olmuştur. Nüzul sırasına göre Kur'an'ı Kerim'in 61. suresidir.

Sure adını üçüncü ayette geçen ve Kur'an ayetlerini niteleyen *"fussılet"* ifadesinden almıştır. Fussılet, kelimesi, *"genişçe açıklandı"* demektir. Sure, ayrıca yukarıda da belirttiğimiz gibi *"Hâ - Mîm es-Secde"* diye de anılır.

Surede başlıca hakka davet, batılda ısrar edenlerin uyarılması, vahyin insanlar üzerindeki ahlaki ve manevi etkileri konu edilmektedir.

1. — 8. ÂYETLER

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

حٰمٓ ﴿١﴾ تَنْز۪يلٌ مِنَ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِۚ ﴿٢﴾ كِتَابٌ فُصِّلَتْ اٰيَاتُهُ
قُرْاٰنًا عَرَبِيًّا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَۙ ﴿٣﴾ بَش۪يرًا وَنَذ۪يرًاۚ فَاَعْرَضَ اَكْثَرُهُمْ
فَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ ﴿٤﴾ وَقَالُوا قُلُوبُنَا ف۪ٓي اَكِنَّةٍ مِمَّا تَدْعُونَٓا اِلَيْهِ
وَف۪ٓي اٰذَانِنَا وَقْرٌ وَمِنْ بَيْنِنَا وَبَيْنِكَ حِجَابٌ فَاعْمَلْ اِنَّنَا

عَامِلُونَ ﴿٥﴾ قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُوحَى إِلَيَّ أَنَّمَا إِلٰهُكُمْ
إِلٰهٌ وَاحِدٌ فَاسْتَقِيمُوا إِلَيْهِ وَاسْتَغْفِرُوهُ وَوَيْلٌ لِلْمُشْرِكِينَ ﴿٦﴾
اَلَّذِينَ لَا يُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ ﴿٧﴾ إِنَّ الَّذِينَ
اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ﴿٨﴾

Meali

1. Hâ - Mîm.

2. Bu Kur'an, Rahman ve Rahîm olan Allah'tan indirilmedir.

3. Bu, bilen bir toplum için Arapça bir Kur'an olarak ayetleri genişçe açıklanmış bir kitaptır.

4. Müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderilmiştir. Fakat onların çoğu yüz çevirmiştir. Artık onlar işitmezler.

5. Dediler ki: "Ey Muhammed! 'Bizi çağırdığın şeye Tevhide karşı' kalplerimiz örtüler içerisindedir, kulaklarımızda bir ağırlık, seninle bizim aramızda da bir perde vardır. O hâlde sen *(istediğini)* yap, şüphesiz biz de *(istediğimizi)* yapacağız."

6. De ki: "Ben de ancak sizin gibi bir insanım. Fakat bana ilâhınızın yalnızca bir tek ilâh olduğu vahyediliyor. Artık O'na yönelin ve O'ndan bağışlanma dileyin. Allah'a ortak koşanların vay hâline!"

7. Onlar zekâtı vermeyen kimselerdir. Onlar ahireti de inkâr ederler.

8. Şüphesiz iman edip salih ameller işleyenler için ise kesintisiz bir mükâfat vardır.

Tefsiri

1 – "Hâ – Mîm."

Eğer harflerden oluşan bu ayeti, surenin ismi olarak kabul edersek, o takdirde mübteda olur.

2 – "Bu Kur'an, Rahman ve Rahîm olan Allah'tan indirilmedir."

Bu ayetin başında yer alan « تَنْزِيلٌ » kelimesi de birinci ayette surenin ismi olarak mübteda kabul ettiğimiz « حم »'in haberi olur. Eğer, bu birinci ayetin harf sayılarından oluştuğunu kabul edersek, o takdirde, « تَنْزِيلٌ » kelimesi mahzuf bir mübtedanın haberi olur. Üçüncü ayetin başında yer alan « كِتَابٌ » kelimesi de, ikinci ayetin başında yer alan « تَنْزِيلٌ » kelimesinden bedeldir.

Ya da ilk haberden - yüklemden sonra ikinci bir haberdir veya mahzuf bir mübtedanın haberidir.

Yahut da, « تَنْزِيلٌ »kelimesi, « مِنَ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ » kavlinden mübtedadır. « كِتَابٌ » kelimesi ise, onun sıfatı, « فُصِّلَتْ » kavli de onun haberidir.

3 – "Bu, bilen bir toplum için Arapça bir Kur'an olarak ayetleri genişçe açıklanmış bir kitaptır."

Bu ayette geçen « فُصِّلَتْ » kelimesi, değişik hükümleri içeren manada birçok detayları ihtiva eden şey genişçe olarak açıklandı, demektir ki, bunlar da Kur'an'da yer alan ahkâm, darbı meseller, örneklemeler, öğütler, vaatler, tehdit ve uyarılar ile daha nice şeylerin açıklanması anlamındadır.

"Arapça bir Kur'an" manasında olan « قُرْاٰنًا عَرَبِيًّا » kavli, ihtisas ve medih üzere mansubtur. Yani: *"Oldukça detaylı olan bu Kitap ile murat ettiğim şey, şu ve şu nitelikleri taşıyan* (Bir Kur'an'dır.)*"*

Ya da hal olarak mansub kılınmıştır. Buna göre de mana şöyle olmaktadır:

"Bu, Arapça bir Kur'an olduğu halde, bilen bir toplum için ayetleri genişçe açıklanmış olan bir kitaptır."

Burada bilen toplumdan kasıt Arap olan bir toplum olup, onlar kendilerine genişçe ayetler halinde inen bu gerçekleri biliyorlardı. Ki, her şeyi onların Arapça olan dilleriyle açıklamaktadır.

Ayette geçen « لِقَوْمٍ » kavlindeki « لِ » harfi, ya « تَنْزِيلٌ » veya « فُصِّلَتْ » kelimelerine taalluk etmektedir. Yani: *"Bu, onlar için Allah tarafından indirilmiştir"* ya da: *"Ayetleri onlar için gayet genişçe olarak anlatılmıştır"* demektir.

Burada en doğru olan husus, bunun makabli ile mabadı gibi sıfat olmasıdır. Yani: *"Arap olan bir topluma, Arapça bir Kur'an olarak indirdik"* demektir.

4 – "Müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderilmiştir. Fakat onların çoğu yüz çevirmiştir. Artık onlar işitmezler."

« بَشِيرًا وَنَذِيرًا » kelimeleri, Kur'an'a ait iki sıfattırlar.

Yani kabul etmezler. Bu ifade adeta *"Filan kimseden şefaatçilik etmesini istedim, sözümü duymazdan geldi"* ifadesine benzer. Oysa bu, *"sözümü işitti, ama hala kabul etmiş değil ve gereğini de yerine getiriyor değildir."* Böyle olunca da, adeta söyleneni hiç işitmemiş gibi davranmaktadır.

5 – Dediler ki: "Ey Muhammed! 'Bizi çağırdığın şeye Tevhide karşı' kalplerimiz örtüler içerisindedir, kulaklarımızda bir ağırlık, seninle bizim aramızda da bir perde vardır. O hâlde sen (istediğini) **yap, şüphesiz biz de** (istediğimizi) **yapacağız."**

Ayette geçen « أَكِنَّةٍ » kelimesi, « كِنَانْ » kelimesinin çoğuludur ve örtüler, perdeler manasınadır.

"Kulaklarımızda –senin bize söylediklerini işitmemize engel olan– *"bir ağırlık, seninle bizim aramızda da bir perde vardır."* Aslında bu örnekler, temsili manada olan örneklerdir. Çünkü bu kimselerin hakkı kabul etmekten, hakkın gösterdiği doğrultuda tevhid inancını yaşamaktan ne kadar uzak olduklarını göstermektedir. Sanki bunların kalpleri kılıflar ve örtüler içerisindedir de, buraya hakkın ve tevhid inancının nüfuz etmesini engelliyor gibidir. Kulaklarını hakkı duymaktan engellemiş, adeta sağır imiş gibiler hale getirmiştir. Böylece sözkonusu iki görüş ve kavrayışın, iki tür din anlayışının birbirlerinden olan uzaklıkları, adeta hiçbir zaman buluşamayacaklarını ifade eden bir vakıadır. Sanki bunların dava edindikleri, savundukları şey ve üzerinde oldukları inanç ile Rasulüllah (sav) ile onun dava edindikleri şey arasında bir perde, bir engel

varmış gibidir. Sanki aralarında dağlardan oluşan bir engel varmış veya benzer bir mani varmış gibi, birinin ötekisiyle kavuşmasına ya da birinin diğerini görmesine engel oluyor gibidir.

"O hâlde sen –istediğini yap, inancına ve dinine göre amel et. Bu çerçevede ne istersen onu– *yap, şüphesiz biz de* –dinimize ve inancımıza göre istediğimizi– *yapacağız."*

Ya da: *"Sen bizim inancımızı ortadan kaldırmak, iptal etmek için elinden geleni yap, biz de senin işini, davanı elimizden geldiğince iptal etmeye, geçersiz kılmaya çalışacağız"* demektir.

Ayette geçen « مِنْ بَيْنِنَا » kavlindeki « مِنْ » cer edatının ziyade edilişindeki fayda şunu belirtiyor: *"Perdeleme, engel ister önce bizden başlamış olsun, ister bu engelleme önce senden gelmiş olsun, inancımızda herhangi bir değişme olmayacaktır. Sözkonusu olan orta mesafe ya da aralık ister bizim tarafımızdan olsun, ister senin tarafından olsun, örtü ile tamamen kaplanmış, çevresi sarılmış vaziyettedir. Orada herhangi bir boşluk da yoktur."*

Eğer; *"Bizimle senin aranda hicap var, örtü bulunmaktadır"* denmiş olsaydı, bu takdirde mana şöyle olurdu: *"Hicap ve engel iki tarafında ortasındadır, engel tam orta yerdedir."* demek olurdu.

6 – De ki: "Ben de ancak sizin gibi bir insanım. Fakat bana ilâhınızın yalnızca bir tek ilâh olduğu vahyediliyor. Artık O'na yönelin ve O'ndan bağışlanma dileyin. Allah'a ortak koşanların vay hâline!"

Müşriklerin, *"Kalplerimiz örtüler içerisindedir"* ifadesine karşılık verilen cevap: *"De ki: 'Ben de ancak sizin gibi bir insanım. Fakat bana ilâhınızın yalnızca bir tek ilâh olduğu vahyediliyor"* kavlidir. Bunun açıklaması ve yorumu şöyledir:

Rasulüllah (sav)*'onlara dedi ki: "Ben bir melek değilim. Ben de sadece sizin gibi bir beşerim, bir insanım. Sizden farkım, bana sadece vahyin gelmesidir. Benim size peygamber olarak gönderildiğimin doğruluğu vahiyle sabittir. Ben, bir beşerim, bir insanım. Mademki benim peygamber olduğum sahih ve gerçekti, sizin de bana uymanız, tabi olmanız farzdır. Çünkü sizin ilahınız bir tek ilahtır."*

"Artık –Tevhid inancına bağlı kalarak ona dönünün. Hiç sağa sola sapmadan samimi ve ihlâs ile kulluğunuzu Allah (cc)'a yapın. Birtakım kimseleri veliler ve şefaatçiler, aracılar edinerek şeytanın sizi saptırdığı, size gösterdiği yollara sapmayın, ona aldanmayın ve– *"O'na yönelin ve* –şirk koşmaktan ötürü– *O'ndan bağışlanma dileyin. Allah'a ortak koşanların vay hâline!"*

7 – Onlar zekâtı vermeyen kimselerdir. Onlar ahireti de inkâr ederler.

"Onlar zekâtı vermeyen –zekâtın farz olduğuna inanmayan ve bu nedenle de zekât vermeyen– *kimselerdir."* Ya da kendilerini arındıracak olan şeyleri yapmıyorlar. Kaldı ki kendilerini arındıracak olan şey de iman etmeleridir. *"Onlar ahireti* –öldükten sonra yeniden dirilmeyi, sevabı ve ikabı, cezalandırılmayı– *de inkâr ederler."*

Ayette zekât ile ilgili konunun kâfirlikle bir arada zikredilmesi ise, şu sebeptendir. İnsan için en sevdiği şey malıdır. Mal, onun ruhunun öz kardeşidir, öteki yarısıdır ya da mal canın yongasıdır. Kişi, eğer malını Allah (cc) yolunda harcarsa, bu, onun istikamet üzere olduğunda, doğru yolda olduğuna en büyük delil ve kanıttır. Niyetinin samimiliğini ve dürüstlüğünü gösterir. Kalbinin saflığını ve arılığını ortaya koyar. İçinde herhangi bir aldatmanın, bir dalaverenin yer almadığını ifade eder. Çünkü kalpleri İslam'a ısındırılanlar, sadece ağızlarındaki kırıntıları yalamakla aldanırlar. Nitekim Hanif oğullarının irtidat etmeleri, dinden dönme sebepleri, zekât vermemekte direnmeleri olmuştur. Bu nedenle bu noktaya dikkat çekiliyor.

Burada aynı zamanda mü'minleri, zekât vermeye teşvik manası olduğu gibi, zekât vermeye engel olmaya, olanlara karşı da çok şiddetli bir korkutma ve tehdit ifadesi yer almaktadır.

8 – "Şüphesiz iman edip salih ameller işleyenler için ise kesintisiz bir mükâfat vardır."

Denildiğine göre bu ayet, hasta olanlar veya yatalak durumda bulunanlar, yaşlılar, ibadet ve taat görevlerini yerine getirmede güçleri yetersiz olanlar hakkındadır. Bunlar için de ecirleri, adeta o görevlerini yaparcasına ve yapmışçasına verilecek ve defterlerine öylece yazılacaktır. Yani sağlıklı halde iken nasıl yazılacak idiyse, hastalık ve benzeri durumlarda da aynen yazılmaya devam edecektir.

9. — 12. ÂYETLER

قُلْ أَئِنَّكُمْ لَتَكْفُرُونَ بِالَّذِى خَلَقَ الْأَرْضَ فِى يَوْمَيْنِ
وَتَجْعَلُونَ لَهُٓ أَنْدَادًا ذٰلِكَ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿٩﴾ وَجَعَلَ فِيهَا
رَوَاسِىَ مِنْ فَوْقِهَا وَبَارَكَ فِيهَا وَقَدَّرَ فِيهَٓا أَقْوَاتَهَا فِىٓ أَرْبَعَةِ
أَيَّامٍ سَوَٓاءً لِلسَّٓائِلِينَ ﴿١٠﴾ ثُمَّ اسْتَوٰىٓ إِلَى السَّمَٓاءِ وَهِىَ دُخَانٌ
فَقَالَ لَهَا وَلِلْأَرْضِ ائْتِيَا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا قَالَتَٓا أَتَيْنَا طَٓائِعِينَ
﴿١١﴾ فَقَضٰيهُنَّ سَبْعَ سَمٰوَاتٍ فِى يَوْمَيْنِ وَأَوْحٰى فِى كُلِّ سَمَٓاءٍ
أَمْرَهَا وَزَيَّنَّا السَّمَٓاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحَ وَحِفْظًا ذٰلِكَ تَقْدِيرُ
الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ ﴿١٢﴾

Meali

9. De ki: "Siz mi yeri iki günde yaratanı inkâr ediyor ve O'na ortaklar koşuyorsunuz? O, âlemlerin Rabbidir."

10. O, yeryüzünde yükselen sabit dağlar dikti, orada bolluk ve bereket meydana getirdi ve orada arayanların ihtiyaçlarını gidermeleri için eşit olarak tam dört günde gıdalar takdir etti.

11. Sonra duman hâlinde bulunan göğe yöneldi; ona ve yeryüzüne, "İsteyerek veya istemeyerek gelin" dedi. İkisi de, "İsteyerek geldik" dediler.

12. Böylece onları, iki günde yedi gök olarak yarattı ve her göğe kendi işini bildirdi. En yakın göğü kandillerle süsledik ve onu koruduk. İşte bu, mutlak güç sahibi ve hakkıyla bilen Allah'ın takdiridir.

Tefsiri

9 – De ki: "Siz mi yeri iki günde yaratanı inkâr ediyor ve O'na ortaklar koşuyorsunuz? O, âlemlerin Rabbidir."

"De ki: 'Siz mi yeri iki günde' –yani Pazar ve Pazartesi günlerinde– *'yaratanı inkâr ediyor...'* Burada Rabbimizin *"iki günde"* ifadesine yer vermesi, acele etmemeyi, her işi teenniyle yapmayı kullarına öğretmesi içindir. Yoksa Yüce Allah, dilese herhangi bir şeyi veya fiili anında yaratır. Bunda asla kuşkuya yer yoktur *'ve O'na ortaklar'* –denk ilahlar– *"'koşuyorsunuz?' O,"* –yani daha önce belirtilen şeyleri yaratan Allah (cc)– *âlemlerin* –tüm var edilen mevcudatın– *Rabbidir,"* efendisidir, onları yetiştiren, var eden mürebbisidir.

10 – O, yeryüzünde yükselen sabit dağlar dikti, orada bolluk ve bereket meydana getirdi ve orada arayanların ihtiyaçlarını gidermeleri için eşit olarak tam dört günde gıdalar takdir etti.

"O, yeryüzünde yükselen sabit dağlar dikti,.." Yüce Allah'ın dağları yeryüzünde dikmesini tercih sebebi, böylece dağlardan sağlanacak olan yararların, arayanlar için açıkça ortaya çıksın ve gözüksün, diyedir. Böylece gerek yeryüzü olsun ve gerekse dağlar olsun, ağırlık üzerine ağırlık olduğunu görsünler istemiştir. Çünkü her biri, ayrı ayrı kendilerini ayakta tutacak ve durduracak bir şeye muhtaçtırlar. Elbet ki hepsini de ayakta tutan da Aziz ve Celil olan yüce Allah'tır (cc).

"Orada –yani yeryüzünde su, yağmur, ziraatçılık, ağaç ve meyveleriyle– *bolluk ve bereket meydana getirdi* –bir başka yoruma göre ise orada bolluk, bereket ve hayrı artırdı– *ve orada arayanların ihtiyaçlarını gidermeleri için* –aile ve bireylerinin rızıklarını sağlamaları, maişetlerini temin etmeleri, kendilerine yarayacak olan iş ve hizmetlerini yürütebilmeleri için– *"eşit olarak tam dört günde gıdalar takdir etti."*

İbn Mesud (ra) bu ayette geçen « وَقَدَّرَ فِيهَا اَقْوَاتَهَا » kavlini, « وَقَسَّمَ فِيهَا اَقْوَاتَهَا » diye okumuştur. Mana olarak: *"Yeryüzünde rızıklarını taksim etti, bölüştürdü, paylarını ayırdı"* gibi manalara gelir.

Ayette yer alan *"dört günde"* kavli, yani kalan dört günde demektir. Çünkü açıklamada yer alan « تَتِمَّة » kelimesi, geçen iki güne ilaveten,

o iki güne ek olarak kalan dört günde de bunları takdir etti, demektir. Çünkü daha önce geçen ayette, yeri iki günde, iki evrede, iki zaman diliminde yarattı, ifadesi geçmişti. Burada da dört gün ilavesiyle tamamı altı gün yani dönem, evre ve zaman dilimi gibi, mahiyetini ancak yüce Allah'ın (cc) bildiği bir zaman diliminde yarattı, demektir.

Örneğin: *"Basra'dan Bağdat'a on gün yürüdüm, Kufe'ye varışım ise on beş gün oldu."* denildiğinde bu, *"Ben Basra'dan Bağdat'a, on günde ulaştım, Bağdat'tan da Kufe'ye beş günde vardım ki, toplam on beş gün eder."* demektir. İşte ayette geçen anlatım tarzı da böyle bir anlatımdır.

Çünkü mutlaka meselenin böyle değerlendirilmesi ve takdiri gerekir. Aksi takdirde eğer ilk bakışta görüldüğü gibi bir değerlendirilmeye gidilseydi, o takdirde günler sekize çıkardı. Çünkü Yüce Allah, *"Yeryüzünü iki günde yarattı"* diye bir önceki ayette buyurmuş, daha sonra da bu ayette de *"Onların gıdalarını tam dört günde takdir etti"* diye buyurmuştur. Bundan sonra da gelecek olan 12. ayette de: ***"Böylece onları, iki günde yedi gök olarak yarattı"*** diye buyurmuş ki bu, Kur'an'ın birkaç suresinde birkaç defa yer alan *"Altı günde yarattı"* ifadesinin hilafına olan bir ifadedir.

Bir hadiste şöyle buyrulmuştur: *"Doğrusu Allah, yeryüzünü Pazar ve Pazartesi günlerinde, dağları Salı gününde, Ağaçları* (ormanlıkları), *suyu, uygarlıkları ve harabeleri, yıkımları da Çarşamba gününde yaratmıştır. Bunların tamamı dört gün eder. Perşembe günü göğü yaratmış ve Cuma günü de yıldızları, gezegenleri, güneşi, ayı, melekleri yaratmış, Cuma gününün son anında da Hz. Âdem'i yaratmıştır."* [1]

Söylenenlere göre, Hz. Âdem (as)'in yaratıldığı saat, aynı zamanda kıyametin de kopacağı andır.

Ayette geçen « سَوَاءً » kelimesini, Yakub, bunu « أَيَّامٍ » kelimesinin sıfatı olarak kabul ettiğinden dolayı, kelimeyi « سَوَاءٍ » olarak okumuştur. Buna göre mana şöyle olmaktadır: *"Eşit olan tam dört günde."*

Yezid ise bu kelimeyi: « سَوَاءٌ » diye okumuştur. Bu da: *"Yani o günler eşit olan günlerdir"* demektir. Yakub ve Yezid dışında kalanlar ise

---

[1] Müslim, H: 789; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 2/327.

kelimeyi mastar olarak okuyup değerlendirmişlerdir. Yani bu durumda: *"gözetilen bir eşitlikle eşit olarak yarattı"* demektir. Yani aynı uygunlukta demektir.

Kimileri de « سَوَاءً » kelimesini, « السَّائِلِينَ » kelimesine hal olarak değerlendirmişlerdir. Bu da « قَدَّرَ » fiiline müteallıktir. Yani o günlerde, arayanlar için, ihtiyaç duyanlar için onların rızıklarını, gıdalarını yarattı. Çünkü her yaratılan mutlaka bir rızık ister ve onu sorar, demektir.

Ya da burada bir mahzuf kelime vardır. Sanki şöyle denir gibidir, böyle bir hasr ve özet ifadeyle, *"yeryüzü ve içinde bulunanlar kaç günde yaratıldı?"* diye soranlar için özlü bir anlatım olmaktadır.

11 – Sonra duman hâlinde bulunan göğe yöneldi; ona ve yeryüzüne, "İsteyerek veya istemeyerek gelin" dedi. İkisi de, "İsteyerek geldik" dediler.

Bu sözler, Yüce Allah'ın göğü yaratmasını murat etmesi ile ilgili olarak mecazi bir anlatımdır. Nitekim Araplar konuşmalarında bu tarz ifadelere yer verirler. Örneğin: « فَعَلَ فُلاَنٌ كَذَا، ثُمَّ اسْتَوَى إِلَى عَمَلٍ كَذَا » dediklerinde, bunu ile şunu demek isterler: *"O ilk şeyi tamamladı, ikincisine başladı."*

Burada da ayetten anlaşılan şudur: *"Allah yeryüzünü yarattıktan sonra bu defa göğü yarattı."* Nitekim İbn Abbas (ra) da ayeti böyle anlamıştır. İbn Abbas (ra)'tan rivayete göre demiş ki:

"Yüce Allah'ın ilk yarattığı şey, bir cevher-öz olup uzunluğu ile genişliği, on bin yıllık bir yol mesafesi içersinde, bin yıllık bir yol mesafesindedir. Yüce Allah o cevhere şöyle heybetle bir nazar edip baktı, hemen erimeye ve rahatsız olmaya, titremeye başladı. Daha sonra üzerine bir ateşin musallat olmasıyla kendisinden bir duman yükselmeye başladı. Su üzerinde bir köpük toplandı ve bu köpük sonunda yeryüzüne dönüştü, duman ise gök haline geldi."

Yüce Allah'ın gök ile yere emredip, ***"her ikisinin de kendisine gelmelerini istemesi ve her ikisinin de bu emre uyarak gelmeleri"*** ifadesinin manası, Allah, her ikisinin de oluşmasını, meydana gelmesini onlardan istedi. Bunun üzerine gök ile yer bu emre karşı koymadan ve kaçınmadan

hemen uydular. Allah (cc) da o ikisini yani gök ile yeri istediği ve murat ettiği gibi buldu. Bu durumda yer ile gök, adeta kendisine emir verilen itaatkâr bir memur gibi hareket ettiler. Çünkü bir memura, bir görev verilince itaatkâr olan memur onu derhal yerine getirir.

Ayette yeryüzü gök ile birlikte sözkonusu edildi ve Allah (cc)'ın *"gel"* emri, her ikisine birden verildi. Oysa yeryüzü, gökyüzünden iki gün önce yaratılmıştı. Çünkü Allah (cc) önce yeryüzünü yuvarlak olarak elips şeklinde yayıp döşeyerek yaratmamıştı, Allah (cc) gökyüzünü de yarattıktan sonra yeryüzünü yayıp döşeyerek yuvarlak / elips şekline getirip yarattı. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَالْاَرْضَ بَعْدَ ذٰلِكَ دَحٰيهَا ﴾

"Ondan sonra da yerküreyi yuvarlayıp yayarak döşedi." [2]

Buna göre ayetin manası şöyle olmaktadır: *"Ey yer ile gök, size yakışan şekilde, olmanız gereken özellikte gelin. Ey yerküre! Sen yuvarlak hale gelerek yayılıp döşenerek üzerinde karar kılınacak ve üzerinde yaşamak durumunda olanlar için bir karargâh ve yerleşim merkezi olabilecek şekle dönerek gel! Ey gök, sen de onların üstlerinde onlar için bir tavan görevi yaparak bir kubbe şekline gelerek onları koru."*

Ayette geçen *"gelme"* ifadesi, *"meydana gelmek, vaki olmak"* demektir. Nitekim bu senin: *"işini isteyerek yaptı"* ifadene benzer bir ifade tarzıdır. Yani onlar da isteyerek geldiler, demektir.

Yine ayette geçen *"isteyerek ya da istemeyerek"* ifadesine gelince, Yüce Allah'ın (cc) bu ikisi yani yer ile gök üzerindeki etkisini açıklamak içindir. Çünkü varlıkları Allah'ın (cc) elinde bulunan bu iki şeyin, Allah'ın (cc) emrinden kaçınmaları asla sözkonusu değildir. Böyle bir şey muhaldir, olamazdır. Çünkü bu durum tıpkı şu örneğe benzer. Düşün bir kez, emrinde çalışan bir kişi var ve sen ona: *"Şu işi istesen de kaçsan da mutlaka yapacaksın"* ve *"istesen de istemesen de mutlaka yerine getireceksin"* diye söylemene benzer.

Her iki kelime de, *"her ikisi de itaat ederek veya itaat etmeyerek"* manasında olmak üzere hal olarak mansub kılınmışlardır. Ayette sözlü

---

[2] Naziat, 30.

olarak, « طَائِعَتَيْنِ » veya mana olarak, « طَائِعَاتٌ » diye söylemedi. Çünkü gök bir tek gök olmayıp gökler manasınadır ve yer de bir tek yer olmayıp yerler manasınadır. Çünkü bunlar bir muhatap olarak ve kendilerinden cevap alınan şeyler olarak değerlendirildiğinde, bu manası itibariyle *"isteyerek ve istemeyerek"* özellikleriyle nitelendiler. Gerçi, « طَائِعِينَ » olarak gelmesi, aslında « طَائِعَاتٌ » yerinde gelmişlerdir. Bu adeta Yusuf, Suresi, 4. ayetinde geçen: ﴿سَاجِدِينَ﴾ / **"Secde ediciler"** kavli gibidir.

12 – Böylece onları, iki günde yedi gök olarak yarattı ve her göğe kendi işini bildirdi. En yakın göğü kandillerle süsledik ve onu koruduk. İşte bu, mutlak güç sahibi ve hakkıyla bilen Allah'ın takdiridir.

"Böylece onları, iki günde yedi gök olarak yarattı" Yani onları en sağlam bir şekilde var etti. Ayette geçen « فَقَضٰيهُنَّ » kavlindeki, « هُنَّ » zamiri, semaya yani göğe racidir ve sema cins isimdir. Bu zamirin aynı zamanda, *"yedi gök"* kavliyle tefsir olunan mübhem bir zamir olması ihtimali de vardır. İki nasb hali arasındaki fark ise, birinci duruma göre hal olarak mansub olması, ikincisine göre ise « فِي يَوْمَيْنِ » kavlinden temyiz olarak mansub kılınmasıdır. Sözkonusu iki gün ise Perşembe ile Cuma günleridir.

"Ve her göğe kendi işini bildirdi." Yani orada neler yapılacak, üzerinde neler işlenecekse, bunları bildirdi. Meleklerin yaratılmasından tutun da ateşin ve daha başka şeylerin yaratılmasına varana dek, hepsi için gereken emri verdi. *"En yakın göğü kandillerle* –dünya semasını yıldızlarla– *süsledik ve onu* –yani o göğü de, oradan bilgi hırsızlığını yapacak olanlara karşı yıldızlarla– *koruduk. İşte bu,* –asla yenilmeyen ve yenilmeyecek olan galip ve– *mutlak güç sahibi ve* –her şeyi, her işin yerlerini– *hakkıyla bilen Allah'ın takdiridir."*

❀ ❀ ❀

13. — 18. ÂYETLER

فَإِنْ أَعْرَضُوا فَقُلْ أَنْذَرْتُكُمْ صَاعِقَةً مِثْلَ صَاعِقَةِ عَادٍ
وَثَمُودَ ﴿١٣﴾ إِذْ جَاءَتْهُمُ الرُّسُلُ مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ
أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللّٰهَ قَالُوا لَوْ شَاءَ رَبُّنَا لَأَنْزَلَ مَلٰئِكَةً فَإِنَّا بِمَا
أُرْسِلْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ ﴿١٤﴾ فَأَمَّا عَادٌ فَاسْتَكْبَرُوا فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ
الْحَقِّ وَقَالُوا مَنْ أَشَدُّ مِنَّا قُوَّةً أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللّٰهَ الَّذِي
خَلَقَهُمْ هُوَ أَشَدُّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يَجْحَدُونَ ﴿١٥﴾
فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا صَرْصَرًا فِي أَيَّامٍ نَحِسَاتٍ لِنُذِيقَهُمْ
عَذَابَ الْخِزْيِ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَخْزَى
وَهُمْ لَا يُنْصَرُونَ ﴿١٦﴾ وَأَمَّا ثَمُودُ فَهَدَيْنَاهُمْ فَاسْتَحَبُّوا الْعَمَى
عَلَى الْهُدَى فَأَخَذَتْهُمْ صَاعِقَةُ الْعَذَابِ الْهُونِ بِمَا كَانُوا
يَكْسِبُونَ ﴿١٧﴾ وَنَجَّيْنَا الَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ ﴿١٨﴾

Meâli

13. Eğer yüz çevirirlerse, onlara de ki: "Ben sizi Âd ve Semûd kavimlerini çarpan yıldırım gibi bir yıldırıma karşı uyardım."

14. Hani onlara peygamberler önlerinden ve arkalarından gelmiş, "Allah'tan başkasına ibadet etmeyin" demişlerdi. Onlar da, "Eğer Rabbimiz dileseydi melekleri *(Peygamber olarak)* indirirdi. Bu sebeple, biz sizinle gönderilenleri inkâr ediyoruz" demişlerdi.

15. Âd kavmi ise yeryüzünde haksız olarak büyüklük taslamış, "Bizden daha güçlü kim var?" demişlerdi. Onlar, kendilerini yaratan Allah'ın onlardan daha güçlü olduğunu görmediler mi? Onlar bizim ayetlerimizi inkâr ediyorlardı.

16. Biz de onlara dünya hayatında zillet azabını tattırmak için o mutsuz kara günlerde üzerlerine dondurucu bir rüzgâr gönderdik. Ahiret azabı elbette daha rezil edicidir. Onlara yardım da edilmez.

17. Semûd kavmine gelince, biz onlara doğru yolu göstermiştik. Ama onlar körlüğü hidayete tercih etmişler ve yaptıklarına karşılık, alçaltıcı azap yıldırımı onları çarpmıştı.

18. İnananları ve Allah'a karşı gelmekten sakınanları kurtardık.

Tefsiri

13 – Eğer yüz çevirirlerse, onlara de ki: "Ben sizi Âd ve Semûd kavimlerini çarpan yıldırım gibi bir yıldırıma karşı uyardım."

"Eğer –bütün bu gerçeklerden sonra iman etmekten– *yüz çevirirlerse, onlara de ki: 'Ben sizi Âd ve Semûd kavimlerini çarpan yıldırım gibi bir yıldırıma karşı uyardım.'"* Yani öylesine gerçekleşecek olan şiddetli olacak bir azap ile korkuttum ki, adeta yıldırımlar gibi şiddetli olacak bir azaptır o.

Ayette geçen « صَاعِقَة » – *"saika"* kelimesi, beraberinde ateş çıkan bir yıldırım, bir gök gürlemesi demektir. Çünkü bu yıldırım: *"Âd ve Semûd kavimlerini çarpan yıldırım gibi bir yıldırımdır."* İşte ben, sizi böyle bir azaba karşı uyarıp onunla korkuttum.

14 – Hani onlara peygamberler önlerinden ve arkalarından gelmiş, "Allah'tan başkasına ibadet etmeyin" demişlerdi. Onlar da, "Eğer Rabbimiz dileseydi melekleri (Peygamber olarak) **indirirdi. Bu sebeple, biz sizinle gönderilenleri inkâr ediyoruz" demişlerdi.**

"Hani –her taraftan– *onlara peygamberler önlerinden ve arkalarından gelmiş,...* –aralarında, onları doğruya iletmek için her yolu denemişler ve fakat kavimlerinin onlara karşı tavır ve tutumları yüz çevirmek ve onlara karşı koymak olmuştur.–

Hasan Basri'den (ra) rivayete göre, peygamberleri, kavimlerine, onlardan önce geçen milletlerin ve toplumların peygamberlerine karşı gelmeleri ve hakkı inkârda ısrar etmeleri sebebiyle onların başlarına ne gibi cezalar ve olaylar gelmişse, onlar da kendi kavimlerini bu gibi durumlardan haberdar etmişler, ahirette karşılaşacakları azabı haber vermişler ama hiçbir uyarıları, onlara fayda etmemiştir.

Ayette geçen « أَنْ » harfi, « أَىْ » – *"ey"* manasınadır veya şeddeli yani « أَنَّ » iken, hafifletilerek « أَنْ » haline getirilmiştir. Bu itibarla aslı: « بِأَنَّهُ لَا تَعْبُدُوا اِلَّا اللّٰهَ » demektir. Yani: *"Allah'tan başkasına ibadet etmeyin, demişlerdi."*

"Onlar da, –yani kavimleri de– *Eğer Rabbimiz dileseydi melekleri* –peygamber olarak– *indirirdi* –gönderirdi.–

Ayette geçen « شَاءَ » fiilinin mefulü mahzuftur.

İşte *"Bu sebeple, 'biz sizinle gönderilenleri inkâr ediyoruz' demişlerdi."* Bu durumda ayetin manası şöyle olmaktadır:

"Mademki siz beşersiniz, insansınız, melek değilsiniz. Öyleyse biz, size de, sizin getirdiklerinize de iman etmeyiz."

Yine ayette yer alan: « أُرْسِلْتُمْ بِهِ » – *"sizinle gönderilenleri"* kavli, peygamber olarak gönderilmeyi ikrar eden bir ifade değildir. Bu, gönderilen peygamberlerin konuştukları üzerine söylenen bir ifadedir. Bu ifadenin altında aynı zamanda bir alaycılık ifadesi de yatmaktadır. Nitekim Firavun da alaycı bir eda ile Hz. Musa (as) için kavmine ve adamlarına şöyle sesleniyor ve:

﴿ إِنَّ رَسُولَكُمُ الَّذِى أُرْسِلَ إِلَيْكُمْ لَمَجْنُونٌ ﴾

"Size gönderilen elçi gerçekten aklını yitirmiş bir delidir" [3]

diyordu.

Nitekim: *"Bu sebeple, biz sizinle gönderilenleri inkâr ediyoruz"* kavli, inanmayan o toplumların peygamberi Hz. Hud'a, Hz. Salih'e (asm)

---

[3] Şuara, 27.

ve diğer peygamberlere yönelik olarak söyledikleri sözdür. Çünkü sözkonusu bu peygamberler, kavimlerini, kendilerine iman etmeye davet ediyorlardı.

Rivayete göre, Kureyş, içlerinde en iyi bir hatip ve konuşmacı olan Utbe b. Rebia'yı, kendisiyle görüşmesi için Hz. Peygamber (sav)'e göndermişlerdi. O da gidip onunla konuşacak ve ondan sorduklarına karşılık nasıl bir cevap alacağını öğrenecekti. Rasulullah (sav)'ın, Hatim'de bulunduğu bir sırada yanına gider ve Rasulullah (sav)'tan her ne sormuşsa, sorduklarının cevaplarını alır. Konuşmasının sonunda Rasulullah (sav) bu sureyi ona okumaya başlar ve nihayet Rasulullah (sav)'da:

"Ben sizi Âd ve Semûd kavimlerini çarpan yıldırım gibi bir yıldırıma karşı uyardım" mealindeki bu ayete kadar olan 13 ayeti okurken, buraya geldiğinde korkuya kapılır ve Rasulullah (sav)'tan akrabalık adına merhamet dilenir ve elini Rasulullah (sav)'ın ağzına kapatarak okumamasını ister. Üzerlerine Allah'tan (cc) bir azap gelir korku ve heyecanıyla derhal oradan hızlıca uzaklaşır ve olan biteni Kureyş ileri gelenlerine haber verir ve şöyle konuşur:

– *"Ben sihrin de, şiirin de ne olduğunu çok iyi bilirim. Allah adına yemin olsun ki Muhammed, ne bir büyücüdür, ne de bir şairdir."*

Bunun üzerine Kureyş ileri gelenleri:

– *"Sen de sapıtıp dininden çıkmışsın. Bir kelime olsun, ondan anlayabildiğin bir şey olmadı mı?"* diye tepkilerini gösterdiler. Bunun üzerine Utbe de onlara:

– *"Hayır, ona verebilecek bir cevap bulamadım."* der. Bunun üzerine Osman b. Maz'un onlara:

– *"Allah adına yemin ederim ki, onun âlemlerin Rabbi olan Allah'tan olduğunu bilmelisiniz"* diye konuşur.

Daha sonra da gelen ayetlerle Ad ve Semud kavimlerini çarpan yıldırımdan söz ederek Rabbimiz şöyle buyurdu:

15 – Âd kavmi ise yeryüzünde haksız olarak büyüklük taslamış, "Bizden daha güçlü kim var?" demişlerdi. Onlar, kendilerini yaratan Allah'ın onlardan daha güçlü olduğunu görmediler mi? Onlar bizim ayetlerimizi inkâr ediyorlardı.

"Âd kavmi ise yeryüzünde haksız olarak büyüklük taslamış, –yani bulundukları yerde, içindeki toplumlarına karşı büyüklük taslamışlar ve hiç hak etmedikleri şekilde büyüklenmeye başlamışlardı. Bu ise kendilerini güçlü ve kuvvetli kabul etmeleri, çok büyük cürümler işlemeleri ve hiç hak etmedikleri halde yeryüzünde velayet yetkisine sahip olduklarını ileri sürerek yeryüzünü, bulundukları yerleri istila etmeye kalkışmaları olmuştu. Bu nedenle kendilerini yenecek hiçbir gücün olmadığını ileri sürüyorlardı. Nitekim bu nedenle,– *'bizden daha güçlü kim var' demişlerdi.* –Çünkü çok iri yarı yapılı kimselerdi, kemik yapıları gayet gelişmiş durumdaydı.

Hatta onların gücü ve kuvveti için şöyle derler: *"Elleriyle dağdan kayaları koparıp çıkarırlardı."*

"Onlar, kendilerini yaratan Allah'ın onlardan daha güçlü olduğunu görmediler mi? –yani onlara, gerçeği adeta görürcesine bildirecek ve öğretecek bir bilgiye sahip olmadılar mı? Oysaki Allah (cc), onlardan daha güçlü ve her şeye kadirdir. Hâlbuki o inkârcılar sadece birtakım şeylere kadirdirler. Buna rağmen– *Onlar bizim ayetlerimizi inkâr ediyorlardı."*

Bu cümle daha önce geçen « فَاسْتَكْبَرُوا » kavline matuftur.

Yani, *"O inkârcı olan toplumlar, bütün bunların hak ve gerçek olduğunu biliyorlar ama yine de inkâr etmekten geri durmuyorlar. Bunların durumları tıpkı, birisine emanet olarak bırakılan şeyi, sahibi geldiğinde, ona karşı emaneti inkâr etmeleri gibidir."*

16 – Biz de onlara dünya hayatında zillet azabını tattırmak için o mutsuz kara günlerde üzerlerine dondurucu bir rüzgâr gönderdik. Ahiret azabı elbette daha rezil edicidir. Onlara yardım da edilmez.

"Biz de onlara dünya hayatında zillet azabını tattırmak için o mutsuz kara –uğursuz– *günlerde üzerlerine dondurucu bir rüzgâr gönderdik."*

Ayette geçen « رِيحًا صَرْصَرًا » kavli, dondurucu rüzgâr, şiddetli kasırga, şiddetli ve dondurucu soğukluğu ile her şeyi yakıp kavuran, estiğinde insanı çileden çıkaracak manada öterek ses çıkaran, içinde rahmet

ve yağmur taşımayan kuru rüzgâr ve dondurucu ayaz demektir. Bir başka ifadeye göre bu rüzgârın batıdan esen kavurucu bir rüzgâr olduğudur.

« صَرْصَرٌ » kelimesi, « صَرٌّ » kelimesinin tekrarıdır. Bu da soğuk, demektir.

Ayette geçen, « نَحِسَاتٍ » kelimesini, Mekke ve Basra okulları ile Nafi, « نَحْسَاتٍ » olarak okumuştur. Kelime « نَحَسًا - نُحِسَ » ve « نَاحِسٌ » kökünden alınmadır ve « سَعْدًا - سَعِدَ » kelimesinin zıttı bir mana ifade eder.

« نَحْسٌ » kelimesine gelince bu kelime, ya « نَاحِسٌ » kelimesinin hafifletilmiş şeklidir. Ya da « فَعْلٌ » kalıbında bir sıfattır. Veya mastar olarak bir sıfattır.

Burada sözü edilen mutsuz ve uğursuz kara günlerden kasıt, şevval ayının sonlarındaki bir çarşambadan ikinci çarşambaya kadar devam eden sekiz günlük bir zaman dilimidir. Bu günlerin yarısı şubatın son günleri ile diğer yarısı da Mart ayının ilk günleridir. Nerede ve ne zaman bir toplum helak olmuşsa, mutlaka Çarşamba gününe denk getirilmiştir.

Yine bu ayette geçen ve *"zillet azabı"* diye verilen ifade, « عَذَابَ الْخِزْيِ » kavlidir. Burada azap kelimesi, « الْخِزْيِ » kelimesine izafe edilmiştir ki, bu da zillet, rezalet, kepazelik manalarına gelir. Çünkü kelime, azap kelimesini nitelemektedir. Sanki bu: *"Rezil ve kepaze edici bir azap, belini doğrultmaya fırsat vermeyen, zillete düşüren azap."* der gibi bir mana içermektedir. Bu ifade senin, *"kötü iş"* diye söylediğin bir anlatıma benzer ki bununla sen, kötü bir fiilin işlenmesini dile getirmek istiyorsundur. Zaten, *"Ahiret azabı elbette daha rezil edicidir"* kavli de bunu gösteriyor. Bu ifade, mecazi manada bir isnattır. Çünkü azabın, *"rezillik"* ile nitelenmesi, onları böyle bir vasıfla tanıtmak açısından daha beliğ ve daha net bir anlatım, aynı zamanda rezalette abartılı bir ifadedir.

Nitekim senin, *"o bir şairdir"* ifaden ile *"onun için bir şairin şiiri vardır"* ifaden arasında dağlar kadar fark vardır. İşte bu da öyledir.

"Onlara yardım da edilmez." Yani, tapmakta oldukları putları aracılığıyla onlara herhangi bir yardım da yapılmaz. Onlar, putlarından böyle bir beklenti içerisinde olsalar bile, yine de onlar için böyle bir yardım sözkonusu olmaz.

17 - Semûd kavmine gelince, biz onlara doğru yolu göstermiştik. Ama onlar körlüğü hidayete tercih etmişler ve yaptıklarına karşılık, alçaltıcı azap yıldırımı onları çarpmıştı.

"Semûd kavmine gelince," Semud, ismi burada mübtedadır ve merfudur. Yani « ثَمُودُ » şeklindedir. Fasih olanı da böyle olmasıdır. Çünkü « ثَمُود » kelimesi, ibtida harfinden yani « وَ أَمَّا » harfinden sonra gelmiştir. Bunun haberi de *"biz onlara doğru yolu göstermiştik"* kavlidir.

Ancak *el-Mufaddal* ise, bu kelimeyi yani « ثَمُود » kelimesini, nasb ile « ثَمُودَ » diye okumuştur. O burada, bunu tefsir eden bir fiilinin gizli olarak yani muzmar halde var olduğunu kabul ederek böyle okumuştur. Ki bunu da, « فَهَدَيْنَاهُمْ » – *"biz onlara doğru yolu göstermiştik"* kavli ortaya koymaktadır. Evet, biz onlara doğru yolu açıkladık *"ama onlar körlüğü hidayete"* küfrü imana *"tercih etmişler ve yaptıklarına karşılık, alçaltıcı azap yıldırımı onları çarpmıştı."*

Ayette geçen, « الْهُون » kelimesi, « الْهَوَان » demektir ki, bu da alçaltmak, aşağılamak manasına gelir. Bu kelime ile azabın ne derece şiddetli olduğunun niteliği abartılı bir ifade ile anlatmış olmaktadır. Ya da kelime, « بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ » – *"yaptıklarına karşılık"* ibaresinden bedeldir. Yaptıkları şeyler ise, Allah'a ortak koşmaları ve masiyet işlemeleridir.

Şeyh Ebu Mansur Maturidi diyor ki:

"Burada sözü edilen hidayetin, ihtimaldir ki, bizim açıkladığımız gibi, açıklamak manasınadır. Ya da, hidayete ermelerinin onlarda yaratılmasıdır. Hidayetin kendilerinde yaratılmasıyla önce doğru yolu buldular. Ancak daha sonra onlar hidayet yolunu terk edip küfür yolunu seçtiler ve kâfir oldular. Böylece deveyi kesip öldürdüler. Kelimenin bu manalara ihti-

mali olması da mümkündür. Çünkü hidayetin yaratılmışlara izafe edilmesi durumunda, kelime, sadece açıklamak manasına gelir, bir başka anlam içermez."

Nitekim Keşşaf sahibi Zemahşeri bu konuda diyor ki:

"Sen birine: 'Ben onu hidayete erdirdim, ona doğru yolu gösterdim' dediğinde bu ifadenle sen, 'Onda hidayet duygusunu ben geliştirdim' demiyor musun?"

Onun aleyhine delil, senin: *"Ben ona doğru yolu gösterdim, o da o yolda gitmeyi kabul etti, doğru yolu buldu"* sözünle, *"bir talebi, bir isteği elde etmendir ve onun meydana gelmesidir."* Nitekim bu, senin: *"Ben onu engelledim, o da engellendi"* gibi olan ifadene benzer bir durumdur. Böyle olunca nasıl olur da, bu kelime, soyut şeylere delalet etmede caiz olabilsin ki?

Benim buna vereceğim cevap şudur:

"Burada meselenin konuya delalet yönü, onun o şeyde sağlam kalması, onda sebat etmesidir. Böylece ortada hiçbir sebep bırakmaması, tüm illetleri ortadan kaldırarak, kendileri için özür dileyecekleri bir şey bırakmamalarıdır. Sanki talep ve istek, onların içlerinde, gerekli olan şeyi elde etmeleri sebebiyle meydana gelmiş olması gibidir."

18 – İnananları ve Allah'a karşı gelmekten sakınanları kurtardık.

Sözkonusu yıldırımdan ötürü, körlüğü bırakıp hidayeti seçmeleri sebebiyle *"İnananları ve Allah'a karşı gelmekten sakınanları"* hidayeti, körlüğe tercih etmeyenleri *"kurtardık."*

❁ ❁ ❁

19. — 25. ÂYETLER

وَيَوْمَ يُحْشَرُ أَعْدَآءُ اللّٰهِ إِلَى النَّارِ فَهُمْ يُوزَعُونَ ﴿١٩﴾ حَتّٰى إِذَا مَا
جَٓاؤُهَا شَهِدَ عَلَيْهِمْ سَمْعُهُمْ وَأَبْصَارُهُمْ وَجُلُودُهُمْ بِمَا كَانُوا
يَعْمَلُونَ ﴿٢٠﴾ وَقَالُوا لِجُلُودِهِمْ لِمَ شَهِدْتُمْ عَلَيْنَا ط قَالُٓوا أَنْطَقَنَا
اللّٰهُ الَّذ۪ٓي أَنْطَقَ كُلَّ شَيْءٍ وَهُوَ خَلَقَكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَإِلَيْهِ
تُرْجَعُونَ ﴿٢١﴾ وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَتِرُونَ أَنْ يَشْهَدَ عَلَيْكُمْ سَمْعُكُمْ
وَلَٓا أَبْصَارُكُمْ وَلَا جُلُودُكُمْ وَلٰكِنْ ظَنَنْتُمْ أَنَّ اللّٰهَ لَا يَعْلَمُ
كَث۪يرًا مِمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٢٢﴾ وَذٰلِكُمْ ظَنُّكُمُ الَّذ۪ي ظَنَنْتُمْ بِرَبِّكُمْ
أَرْدٰيكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ مِنَ الْخَاسِر۪ينَ ﴿٢٣﴾ فَإِنْ يَصْبِرُوا فَالنَّارُ
مَثْوًى لَهُمْ ج وَإِنْ يَسْتَعْتِبُوا فَمَا هُمْ مِنَ الْمُعْتَب۪ينَ ﴿٢٤﴾ وَقَيَّضْنَا
لَهُمْ قُرَنَٓاءَ فَزَيَّنُوا لَهُمْ مَا بَيْنَ أَيْد۪يهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَحَقَّ
عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ ف۪ٓي أُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمْ مِنَ الْجِنِّ
وَالْإِنْسِ ج إِنَّهُمْ كَانُوا خَاسِر۪ينَ قف ﴿٢٥﴾

Meâli

19. Allah'ın düşmanlarının, toplanıp yığın yığın cehenneme sevk edilecekleri günü hatırla!

20. Nihayet cehenneme vardıklarında, kulakları, gözleri ve derileri, yapmış oldukları işler hakkında, kendileri aleyhine şahitlik ederler.

21. Onlar derilerine, "Niçin aleyhimize şahitlik ettiniz?" derler. Derileri de der ki; "Bizi her şeyi konuşturan Allah konuşturdu. İlk defa sizi O yaratmıştı ve yine yalnızca O'na döndürülüyorsunuz."

22. "Siz *(günahları işlerken)* kulaklarınızın, gözlerinizin ve derilerinizin, aleyhinize şahitlik etmesinden sakınmıyordunuz. Lâkin yaptıklarınızın çoğunu Allah'ın bilmediğini sanıyordunuz."

23. "İşte bu sizin, Rabbiniz hakkında beslediğiniz zannınızdır. O zannınız, sizi mahvetti de ziyana uğrayanlardan oldunuz."

24. Şimdi eğer dayanabilirlerse, artık cehennem onların yeridir! Eğer Allah'ın rızasını kazandıracak amelleri işlemeye izin isteseler, onlara izin verilmez.

25. Biz onların başına birtakım arkadaşlar sardık da bu arkadaşlar onlara geçmişlerini ve geleceklerini süslü gösterdiler. Böylece kendilerinden önce gelip geçmiş olan cin ve insan toplulukları ile ilgili o söz (azap), onlar için de gerçekleşti. Çünkü onlar ziyana uğrayanlardı.

Tefsiri

19 – Allah'ın düşmanlarının, toplanıp yığın yığın cehenneme sevk edilecekleri günü hatırla!

"Allah'ın düşmanlarının, –yani ta en baştan itibaren kâfir olanlarla en son küfrü seçenler baştan sona– *toplanıp yığın yığın cehenneme sevk edilecekleri günü hatırla!"* Yani en sondakilerin en baştakilere ulaşmaları için bekletilmelerini bir düşün. Çünkü mahşer yerine sevk edilirlerken, en sonda kalanların en baştakilere yetişmeleri için, öndekiler durdurulup bekletileceklerdir. Burada böyle bir ifadeye yer verilmesi, cehennemliklerin oldukça sayıca kalabalık olması sebebiyledir.

Ayette geçen « يُوزَعُونَ » kelimesi, « وَزَعَ » fiilinden alınmadır ki, bu da menetmek, engellemek, bekletmek ve durdurmak gibi manalar taşır. Çünkü: « وَزَعْتُهُ » demek, « كَفَفْتُهُ » anlamına gelir ki bu da, *"Ben ona engel oldum, onu durdurdum."* gibi manalara gelir.

Ayrıca, « يَوْمَ يُحْشَرُ اَعْدَآءُ اللّٰهِ اِلَى النَّارِ فَهُمْ يُوزَعُونَ » kavlini, Nafi ve Yakub, « يَوْمَ نَحْشُرُ اَعْدَآءَ اللّٰهِ » diye okumuşlardır.

20 - Nihayet cehenneme vardıklarında, kulakları, gözleri ve derileri, yapmış oldukları işler hakkında, kendileri aleyhine şahitlik ederler.

"Nihayet cehenneme vardıklarında, –cehennemde hazır duruma getirdiklerinde, cehennemle karşı karşıya geldiklerinde, (ayette yer alan « مَا » harfi, zaidedir ve tekit için gelmiştir) yani onların ateşe, cehenneme getirildikleri vakitte, şüphesiz bu vakit ve o an, onlar için kendilerinin aleyhlerine tanıklık edileceği andır. Bu nedenle onlar hiçbir şekilde bundan kurtulacak değillerdir. Çünkü o anda– *kulakları, gözleri ve derileri, yapmış oldukları işler hakkında, kendileri aleyhine şahitlik ederler."* Kişinin derisinin kendisi aleyhinde tanıklık etmesi demek, derilerin haram bulaşması ve dokunması, teması demektir. Esasen bu ifade, haram olarak yapılan cinsel ilişkiden bir kinayedir.

21 - Onlar derilerine, "Niçin aleyhimize şahitlik ettiniz?" derler. Derileri de der ki; "Bizi her şeyi konuşturan Allah konuşturdu. İlk defa sizi O yaratmıştı ve yine yalnızca O'na döndürülüyorsunuz."

"Onlar derilerine, 'Niçin aleyhimize şahitlik ettiniz?' derler. –Yani insanların kendi derilerinin kendileri aleyhinde tanıklıkta bulunması sebebiyle bu durum, onların çok ağırlarına gidecektir. Bu nedenle de böyle bir tepkide bulunacaklardır.– *Derileri de der ki; 'Bizi, her şeyi* –her canlıyı, her varlığı– *"konuşturan Allah konuşturdu.'"* Kaldı ki bizim konuşmamız, Allah'ın kudreti ve gücü karşısında şaşılacak ve hayret edilecek bir şey de değildir. Çünkü her şeyi ve her canlıyı, her hayvanı konuşturmaya kadir olan Allah, bizi de konuşturmaya kadirdir. *"İlk defa sizi O yaratmıştı ve yine yalnızca O'na döndürülüyorsunuz."* Yani ilk defa sizi yaratan odur, dolayısıyla sizi yeniden yaratmaya da elbette kadir olan yine odur. Bu nedenle siz, yaptıklarınızın karşılığını görmek ve cezanızı çekmek için onun huzuruna döndürüleceksiniz.

22 - "Siz (günahları işlerken) **kulaklarınızın, gözlerinizin ve derilerinizin, aleyhinize şahitlik etmesinden sakınmıyordunuz. Lâkin yaptıklarınızın çoğunu Allah'ın bilmediğini sanıyordunuz."**

"Siz –günahları işlerken– *kulaklarınızın, gözlerinizin ve derilerinizin, aleyhinize şahitlik etmesinden sakınmıyordunuz."* Yani sizler günah işlerken kapalı kapılar arkasında, örtüler altında gizlenip saklanarak bu fiilleri işliyordunuz. Sizin bu örtünmeniz ve saklanmanız, sizin organ-

larınızın sizin aleyhinize şahitlik edeceğinden korktuğunuzdan kaynaklanmıyordu. Çünkü siz, kendi organlarınızın sizim aleyhinizde şahitlik edeceğini bilmiyordunuz. Aksine siz öldükten sonra dirilmeyi de inkâr ediyordunuz. Oysa aslolan yaptıklarınızın karşılığını görmenizdir. *"Lâkin yaptıklarınızın çoğunu Allah'ın bilmediğini sanıyordunuz."* Fakat siz, *"nasıl olsa Allah yaptıklarımızın birçoğunu bilmez"* diye zannediyordunuz. Ki o yaptıklarınız, başkalarından gizledikleriniz şeylerdi ama mesele sizin zannettiğiniz gibi olmadı.

23 – "İşte bu sizin, Rabbiniz hakkında beslediğiniz zannınızdır. O zannınız, sizi mahvetti de ziyana uğrayanlardan oldunuz."

"İşte bu sizin, Rabbiniz hakkında beslediğiniz zannınızdır. O zannınız, sizi mahvetti de ziyana uğrayanlardan oldunuz." Yani sizin o zannınız var ya, işte sizi helak eden şey, o zannınızdır.

« ذٰلِكُمْ » mübtedadır, « ظَنُّكُمُ » haberdir. « اَلَّذِى ظَنَنْتُمْ بِرَبِّكُمْ » kavli de, onun sıfatıdır. « اَرْدٰيكُمْ » ise ikinci haberdir. Ya da « ظَنُّكُمُ » kavli, « ذٰلِكُمْ » kavlinden bedeldir. « اَرْدٰيكُمْ » ise haberdir.)

24 – Şimdi eğer dayanabilirlerse, artık cehennem onların yeridir! Eğer Allah'ın rızasını kazandıracak amelleri işlemeye izin isteseler, onlara izin verilmez.

"Şimdi eğer dayanabilirlerse, artık cehennem onların yeridir!" yani sabredip dayanabilseler bile, bu sabırları onlara bir yarar getirmeyecektir ve onların cehennem ateşine girmelerine mani olmayacak, ateş yine de onların varacağı yer olacaktır. *"Eğer Allah'ın rızasını kazandıracak amelleri işlemeye izin isteseler, onlara izin verilmez."* Eğer bir rıza ve hoşnutluk talebinde bulunsalar, onlar kendilerinden memnun ve hoşnut kalacak bir amel, bir yardımcı bulamayacaklardır. Ya da içinde bulundukları korkulu ve dehşet saçan durumdan kurtulmak maksadıyla güzel ameller işlemek için geri dönmek isteseler, onlara bu geri dönüş fırsatı verilmeyecek ve kendilerine cevap bile verilmeyecektir.

25 – Biz onların başına birtakım arkadaşlar sardık da bu arkadaşlar onlara geçmişlerini ve geleceklerini süslü gösterdiler. Böylece kendilerinden önce gelip geçmiş olan cin ve insan toplulukları ile ilgili o söz (azap), **onlar için de gerçekleşti. Çünkü onlar ziyana uğrayanlardı.**

"Biz onların başına birtakım arkadaşlar sardık da" Biz Mekke müşriklerinin başlarına şeytanlardan oluşan birtakım arkadaşlar, yandaşlar musallat kıldık. Ayette geçen ve arkadaş manasına gelen « قُرَنَاءَ » kelimesi, « قَرِينٍ » kelimesinin çoğuludur. Bu, aynen Rabbimizin şu kavli gibidir:

﴿ وَمَنْ يَعْشُ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمٰنِ نُقَيِّضْ لَهُ شَيْطَانًا فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ ﴾

"Kim, Rahman'ı Zikretmeyi görmezlikten gelirse, biz onun başına bir şeytan sararız. Artık o, onun ayrılmaz dostudur." [4]

"Bu arkadaşlar onlara geçmişlerini ve geleceklerini süslü gösterdiler." Yani daha önceden işledikleri amelleri ve sonradan yatıklarını onlara süslü gösterdiler.

Ya da: *"Dünya ile ilgili işler hususunda, şehevi isteklerine uymada olsun, arkalarında gelecek olan akıbetleri konusunda yaptıkları şeyler kendilerine hep süslü gösterildi. Çünkü öldükten sonra dirilme de yok, hesap da yok, diyorlardı."*

"Böylece kendilerinden önce –yani Mekkelilerden önce– *gelip geçmiş olan cin ve insan toplulukları ile ilgili o söz* –yani azap sözü,– *onlar için de gerçekleşti. Çünkü onlar ziyana uğrayanlardı."* Bu, onların neden dolayı azap çekmeyi halk ettiklerinin bir gerekçesidir. Burada sözkonusu olan zamir, hem bu kimselere ve hem daha önce geçen ümmetlere racidir.

Ayette geçen « فِي أُمَمٍ » kavli mahallen mansubtur. Çünkü « عَلَيْهِمْ » kavlindeki zamirden haldir. Buna göre mana şöyle olmaktadır:

"Mekkelilerden önce gelip geçmiş olan cin ve insan toplulukları ile ilgili olmak üzere, onlara azap sözü nasıl gerçekleşmiş ise, bunlar için de aynen öylece azap sözü gerçekleşmiştir."

❁ ❁ ❁

---

4 Zuhruf, 36.

26. — 29. ÂYETLER

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَسْمَعُوا لِهٰذَا الْقُرْاٰنِ وَالْغَوْا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَغْلِبُونَ ﴿٢٦﴾ فَلَنُذِيقَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا عَذَابًا شَدِيدًا وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَسْوَأَ الَّذِى كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢٧﴾ ذٰلِكَ جَزَٓاءُ أَعْدَٓاءِ اللّٰهِ النَّارُ لَهُمْ فِيهَا دَارُ الْخُلْدِ جَزَٓاءً بِمَا كَانُوا بِاٰيَاتِنَا يَجْحَدُونَ ﴿٢٨﴾ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا رَبَّنَٓا أَرِنَا الَّذَيْنِ أَضَلَّانَا مِنَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ نَجْعَلْهُمَا تَحْتَ أَقْدَامِنَا لِيَكُونَا مِنَ الْأَسْفَلِينَ ﴿٢٩﴾

Meali

26. İnkâr edenler dediler ki: "Bu Kur'an'ı dinlemeyin. Galip gelmek için o okunurken yaygara koparın."

27. İnkâr edenlere mutlaka şiddetli bir azabı tattıracağız ve onları yaptıklarınm en kötüsü ile cezalandıracağız.

28. İşte böyle, Allah düşmanlarının cezası ateştir. Ayetlerimizi inkâr etmelerinin cezası olarak orada onlar için ebedîlik yurdu *(cehennem)* vardır.

29. *(Ateşe giren)* inkârcılar şöyle derler: "Rabbimiz! Cinlerden ve insanlardan bizi saptıranları bize göster de onları ayaklarımızın altına alalım ki en aşağılıklardan olsunlar."

Tefsiri

26 – İnkâr edenler dediler ki: "Bu Kur'an'ı dinlemeyin. Galip gelmez için o okunurken yaygara koparın."

"İnkâr edenler dediler ki: –okunduğu ve okunmaya başlandığı zaman– *Bu Kur'an'ı dinlemeyin. Baskın çıkmak için o okunurken yaygara koparın."* Kur'an okunduğu sırada birtakım anlamsız sesler çıkararak ona karşı koyun ve onu anlaşılmaz duruma getirin ki, dinleyenler ne dediğini anlamasınlar.

« اللغو » – *Lağıv kelimesi;* anlaşılmaz, boş söz ve lakırdı demektir.

27 – İnkâr edenlere mutlaka şiddetli bir azabı tattıracağız ve onları yaptıklarının en kötüsü ile cezalandıracağız.

"İnkâr edenlere mutlaka şiddetli bir azabı tattıracağız..."

Ayette geçen, *"inkâr edenler"* ifadesinden, Kur'an okunduğu sırada gürültü çıkararak onu anlaşılmaz kılmaya gayret edenlerin olabileceği de mümkündür, bunların olması da caiz olabilir. Özellikle de böyle yapılmasını emredenler olabilir. Ancak *"inkâr edenler"* ifadesinin genel olarak zikredilmesi, tüm inkârcıların yanında bu türden bir inkâra kalkışanları da kapsasın içindir.

"Ve onları yaptıklarının en kötüsü ile cezalandıracağız." Yani işledikleri en kötü amelleri sebebiyle onları en ağır bir ceza ile cezalandıracağız. Sözkonusu en kötü amel de küfürden başkası değildir.

28 – İşte böyle, Allah düşmanlarının cezası ateştir. Ayetlerimizi inkâr etmelerinin cezası olarak orada onlar için ebedîlik yurdu (cehennem) **vardır.**

"İşte böyle, Allah düşmanlarının cezası ateştir." Ayetin başında yer alan « ذلك » işaret ismi, bir önceki ayette geçen « أسْوَأ » – *"en kötü"* kavlini işaret etmektedir. Bu durumda mana şöyle olabilir: *"Onları yaptıklarının en kötüsü–* cezalarının en kötüsü *–ile cezalandıracağız."* Böyle olmalıdır ki, işaret isminin işaret ettiği şey doğru olarak anlaşılabilsin.

Ayette geçen « اَلنَّارُ » kelimesi, yine ayette yer alan « جَزَاءُ » kelimesinin atfı beyanıdır. Ya da bu kelime, mahzuf bir mübtedanın haberidir.

"Ayetlerimizi inkâr etmelerinin cezası olarak orada –cehennemde– *onlar için ebedîlik yurdu vardır."* Yani bizzat ateşin kendisi ebedilik yurdudur, o ateşin içerisinde ebedi olarak kalıcıdırlar, demektir. Bu anlatım tarzı tıpkı senin: *"bu yurt, senin mutluluk yurdundur"* demen gibidir. Çünkü sen, böyle bir ifade ile zaten aynı evi, ayı yurdu demek istiyorsun, ikinci bir yurttan söz etmiyorsun. Bu nedenle, *"Bizim ayetlerimizi inkâr etmelerinin bir cezası ve karşılığı olarak bu şekilde cezalandırılacaklardır."*

29 – (Ateşe giren) **inkârcılar şöyle derler: "Rabbimiz! Cinlerden ve insanlardan bizi saptıranları bize göster de onları ayaklarımızın altına alalım ki en aşağılıklardan olsunlar."**

Ateşe giren *"inkârcılar şöyle derler: 'Rabbimiz! Cinlerden ve insanlardan'* –olan ve– *bizi saptıranları* –cinlerden ve insanlardan şeytanları– *bize göster de onları ayaklarımızın altına alalım ki* –bizleri saptırmalarının cezası olarak, ateşe atılanlar içerisinde ateşe atılanların– *en aşağılıklarından olsunlar."* Çünkü insanları saptıran şeytanlar ikiye ayrılırlar, insanlardan oluşan şeytanlar ve bir de cinlerden olan şeytanlar diye ayrılırlar. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَيَاطِينَ الْإِنْسِ وَالْجِنِّ ﴾

"Böylece biz, her peygambere insan ve cin şeytanlarını düşman kıldık." [5]

(Bu 29. ayette geçen ve göster manasına gelen « أَرِنَا » kelimesini, Mekke ile Şam okulları ve Ebu Bekir, kesre harekesini ağır kabul ettiklerinden, kelimenin « ر » harfini, kesre harekesi ile değil de, sükûn ile « أَرْنَا » diye okumuşlardır. Nitekim « فَخِذ » kelimesini, « فَخْذ » diye söylemeleri gibi değerlendirmişlerdir. Ebu Amr ise bunu ihtilas ile okumuştur.)

❁ ❁ ❁

[5] Enam, 112.

30. — 32. ÂYETLER

إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللّٰهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلٰٓئِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِى كُنْتُمْ تُوعَدُونَ ﴿٣٠﴾ نَحْنُ أَوْلِيَآؤُكُمْ فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَفِى الْاٰخِرَةِ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَشْتَهِىٓ أَنْفُسُكُمْ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَدَّعُونَ ﴿٣١﴾ نُزُلًا مِنْ غَفُورٍ رَحِيمٍ ﴿٣٢﴾

Meâli

30. Şüphesiz "Rabbimiz Allah'tır" deyip de, sonra dosdoğru olanlar var ya, onların üzerine akın akın melekler iner ve derler ki: "Korkmayın, üzülmeyin, size *(dünyada iken)* va'dedilmekte olan cennetle sevinin!"

31. Biz dünya hayatında da âhirette de sizin dostlarınızız. Orada size canlarınızın çektiği her şey var. Orada istediğiniz her şeyi bulursunuz.

32. Bütün bunlar çok bağışlayanın ve çok esirgeyenin bir lütfu ve ihsanıdır.

Tefsiri

30 – Şüphesiz "Rabbimiz Allah'tır" deyip de, sonra dosdoğru olanlar var ya, onların üzerine akın akın melekler iner ve derler ki: "Korkmayın, üzülmeyin, size (dünyada iken) **va'dedilmekte olan cennetle sevinin!"**

"Şüphesiz "Rabbimiz Allah'tır" deyip de, –Tevhide bağlı kalarak inancını dile getirip de– *sonra dosdoğru olanlar* –ikrarlarında ve sözlerinde sebat ederek gereğini yerine getirenler– *var ya ..."*

Bu konuda Ebu Bekir Sıddik (ra)'ten rivayete göre şöyle demiş:

"Fiilen ve eylem olarak doğru, dürüst olduğu gibi sözünde de doğru ve dürüst olanlardır."

Yine Ebu Bekir (ra)'den rivayete göre, o, bu ayeti okumuş, sonra da çevresindekilere:

– *"Bu ayet hakkında ne düşünürsünüz?"* demiş. Onlar da:

– *"Günah işlemeyenlerdir"* diye cevaplamışlardır. Hz. Ebu Bekir (ra): ise onlara:

– *"Siz, yorumu yokuşa sürdünüz, en ağır olan şeye yorumladınız"* der. Bu defa çevresinde bulunanlar:

– *"O halde senin bu ayet hakkındaki yorumun nedir?"* diye sorarlar. Hz. Ebu Bekir (ra) de şöyle der:

– *"Bundan böyle yeniden puta tapmaya dönmeyenlerdir."*

Hz. Ömer (ra)'den rivayete göre bu ayetin yorumuyla ilgili olarak demiş ki:

"Tilki kurnazlıklarıyla kurnazlık yollarına başvurmayanlardır." Yani münafıkça davranışlardan sakınanlar, demektir.

Hz. Osman (ra) ise: *"İhlâsa dayalı amel işlenmesini emirdir."* demiştir.

Hz. Ali (ra) de: *"Farzları eda edin."* demektir, diye yorumlamıştır.

Fudayl b. İyad ise: *"Fani olandan el-etek çekin ve baki olana rağbet edin."* diye yorumlamıştır.

Yine söylendiğine göre gerçek manada İstikamet: *"İkrardan sonra karar kılıp sebat etmektir, yoksa ikrardan sonra firar etmek değildir."* demektir.

"Onların üzerine –ölümleri sırasında– *akın akın melekler iner ve* –onlara– *derler ki:* –daha önceden gönderdiğiniz amellerinizden ötürü– *Korkmayın,* –geride bıraktıklarınız için de– *üzülmeyin..."*

Korkmayın manasında olan, « أَلاَّ تَخَافُوا » kavlindeki, « أَنْ » harfi, « أَيْ » manasında *"yani"* anlamındadır. Ya da « أَنْ » harfi, « أَنَّ » harfinin şeddesiz halidir. Bu bakımdan bunun aslı: « بِأَنَّهُ (لاَ تَخَافُوا) » demek olup manası da, *"İşte bundan dolayı korkmayın"* demek olur. « بِأَنَّهُ » kavlindeki « هُ » harfi de, şan / dikkat çekme zamiridir. Yani: *"Daha önceden gönderdiğiniz ve takdim ettiğiniz amellerinizden dolayı korkmayın, geride bıraktıklarınız için de üzülmeyin."* demektir.

« خَوْفٌ » – *Korku;* İstenmeyen ve arzu edilmeyen bir olayın meydana gelmesi sebebiyle, insanın içine düştüğü tasa ve keder demektir.

« حُزْنٌ » – *Üzüntü:* Faydalı olan bir şeyi elden kaçırması veya zarar veren bir şeyin meydana gelmesi yüzünden, insanın içine düştüğü tasa ve kederdir. Bu durumda ayetin manası şöyle olmaktadır:

"Allah, tasa ve kederin her çeşidinden sizi emniyette ve güvencede kılmış, size bu konularda emin olmayı yazmıştır. Siz o tasaları tatmayacaksınız."

"Size –dünyada iken– *va'dedilmekte olan cennetle sevinin!"*

Muhammed b. Ali et-Tirmizi, ayetin yorumu ile ilgili olarak diyor ki:

"Ruhlar bedenlerden ayrıldığında, Rahman olan Allah'ın melekleri onların üzerine inerler. Bu nedenle imanlarının alınmasından korkmamalarını ve daha önceden içine düştükleri isyan yüzünden de üzülmemelerini bildireceklerdir. Çok eskiden beri size vadedilen cennetlere girmekle de sevinin, diyeceklerdir."

31 – Biz dünya hayatında da âhirette de sizin dostlarınızız. Orada size canlarınızın çektiği her şey var. Orada istediğiniz her şeyi bulursunuz.

"Biz dünya hayatında da âhirette de sizin dostlarınızız. –Nitekim şeytanlar da asilerin yakınları, dostları ve yandaş kardeşleridir. Nitekim melekler de, Allah'ın emir ve yasakları doğrultusunda hareket eden takva sahibi kimselerin velileri, dostları ve her iki dünyada da sevdikleri, ahbaplarıdırlar– *orada size canlarınızın çektiği her şey* –her nimet–

var. Orada istediğiniz –temenni ettiğiniz ve arzuladığınız– *her şeyi bulursunuz."*

32 – Bütün bunlar çok bağışlayanın ve çok esirgeyenin bir lütfu ve ihsanıdır.

"Bütün bunlar çok bağışlayanın ve çok esirgeyenin bir lütfu ve ihsanıdır." Yani bir konuğa ikram edilecek, sunulacak şeylerdir. Çünkü: *"Nüzül"* kelimesi, konuğa özgü olan rızık demektir. Kelime, mahzuf olan « هـ » harfinden hal olarak mansub kılınmıştır. Ya da bir önceki ayette geçen « مَا » harfinden haldir. « مِنْ غَفُورٍ رَحِيمٍ » kavli de onun sıfatıdır.

33. — 36. ÂYETLER

وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلاً مِمَّنْ دَعَآ إِلَى اللهِ وَعَمِلَ صَالِحًا وَقَالَ إِنَّنِى مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٣٣﴾ وَلاَ تَسْتَوِى الْحَسَنَةُ وَلاَ السَّيِّئَةُ ادْفَعْ بِالَّتِى هِىَ أَحْسَنُ فَإِذَا الَّذِى بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ كَأَنَّهُ وَلِىٌّ حَمِيمٌ ﴿٣٤﴾ وَمَا يُلَقَّيهَآ إِلاَّ الَّذِينَ صَبَرُوا وَمَا يُلَقَّيهَآ إِلاَّ ذُو حَظٍّ عَظِيمٍ ﴿٣٥﴾ وَإِمَّا يَنْزَغَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٣٦﴾

Meâli

33. Allah'a çağıran, salih amel işleyen ve "Kuşkusuz ben Müslümanlardanım" diyenden daha güzel sözlü kimdir?

34. İyilikle kötülük bir olmaz. Kötülüğü en güzel bir şekilde sav. Bir de bakarsın ki, seninle arasında düşmanlık bulunan kimse sanki sıcak bir dost oluvermiştir.

35. Bu güzel davranışa ancak sabredenler kavuşturulur. Buna ancak *(hayırdan ve olgunluktan)* büyük payı olanlar kavuşturulur.

36. Eğer şeytandan gelen kötü bir düşünce seni dürtecek olursa, hemen Allah'a sığın. Çünkü O, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.

Tefsiri

33 – Allah'a çağıran, salih amel işleyen ve "Kuşkusuz ben Müslümanlardanım" diyenden daha güzel sözlü kimdir?

"Allah'a çağıran,.." Bu, Rasulullah'tan (sav)'başkası değildir. Çünkü Rasulullah (sav) halkı, tevhid inancına davet ediyordu. Aynı zamanda ihlâs ile samimi olarak *"salih amel işleyen ve "Kuşkusuz 'ben Müslümanlardanım' diyenden daha güzel sözlü kimdir?"* Yani İslam'ı Müslümanlığı ile övünen ve inanç olarak bunu seçenlerden daha güzel sözlü kim olabilir ya da Rasulullah'ın (sav) ashabından olanlardan demektir.

Yahut da bundan kasıt müezzinlerdir Ya da: *"Hidayette olan ve Allah'ın yoluna davet eden herkes demektir."*

34 – İyilikle kötülük bir olmaz. Kötülüğü en güzel bir şekilde sav. Bir de bakarsın ki, seninle arasında düşmanlık bulunan kimse sanki sıcak bir dost oluvermiştir.

"İyilikle kötülük bir olmaz. Kötülüğü en güzel bir şekilde sav." Yani kötülükle iyilik, aslında her ikisi de birbirine zıt olan iki şeydir. Örneğin iyiliği bir ele alalım. Eğer karşına iki iyilik çıkarsa, bunlardan birini yerine getirmek diğerine göre daha iyi olur. Çünkü sen o iyilikle, kimi, düşmanlarından sana gelebilecek olan kötülüğü defetmiş, önlemiş olmaktasın. Mesela herhangi biri sana bir kötülük etse, iyilik, sana o kötülüğü yapanı, senin onu bağışlamandır. Bu iyilikten daha güzeli ise, sana kötülükte bulunan kimseye, senin ona iyilik yaparak karşılık vermendir. Örneğin o seni hep kötüleyip dururken senin onu övmendir.

Ya da o senin çocuğunu öldürdüğü halde, senin onun çocuğunu, düşmanının elinden kurtarmandır. İşte o zaman *"Bir de bakarsın ki, seninle arasında düşmanlık bulunan kimse sanki sıcak bir dost oluvermiştir."* Senin böyle yapman durumunda, sana karşı zorlu ve acımasız olan düşmanın, sana karşı çok samimi ve dürüst, candan sıcak bir dost oluvermiştir. Sonra da Rabbimiz şöyle buyuruyor:

35 – Bu güzel davranışa ancak sabredenler kavuşturulur. Buna ancak (hayırdan ve olgunluktan) **büyük payı olanlar kavuşturulur.**

"Bu güzel davranışa –yani kötülüğe karşı iyilikle karşılık verme hasletine– *ancak sabredenler* –sabır ehli olanlar– *kavuşturulur. Buna ancak* –hayırdan ve olgunluktan– *büyük payı olanlar kavuşturulur."* Yani iyilik adamı olanlar, çünkü iyilik adamları yaptıkları iyilikle büyük bir hazza ve paya sahip olurlar.

Yine deniliyor ki, ayette: « فَادْفَعْ بِالَّتِى هِىَ اَحْسَنُ » şeklinde, ibarenin başına bir « فَ » harfi getirerek değil de, sadece « ...ادْفَعْ بِالَّتِى » diye söyledi. Neden? Çünkü bu ibarenin takdiri şöyledir:

"Herhangi birileri diyor ki; 'Öyleyse ne yapayım, nasıl davranayım?' İşte onun bu sorusuna karşılık olarak da kendisine: « فَادْفَعْ بِالَّتِى هِىَ اَحْسَنُ » denilmiştir. Yani 'Kötülüğü en güzel bir şekilde sav' demektir.

Yine deniliyor ki, önceki ayette geçen « لا » harfi, tekit ve pekiştirme anlamında olan zaide bir harftir. Buna göre mana: *"İyilikte kötülük asla bir olmaz"* olur. Bu yoruma göre kural: *"Kötülüğü daha güzel olan bir şekilde sav."* demek olur.

Ancak burada, « اَلَّتِى هِىَ اَحْسَنُ ...» kavli, hasene yerine konularak getirildi ki, böylece kötülüğü iyilikle savmanın daha abartılı bir ifade anlatılmış olsun, daha beliğ bir anlatımla ortaya konsun istenmiştir. Çünkü kötülüğü en güzel olan şeyle önlemesi durumunda, insana ondan daha basit olan şeyleri önlemesi çok daha hafif gelir.

Nitekim İbn Abbas'tan (ra) rivayete göre « بِالَّتِى هِىَ اَحْسَنُ » ile ilgili olarak ayeti şöyle yorumlamıştır:

"Öfke ve gazap anında sabretmek, cahillik, bilmezlik durumunda ise hilm ile yumuşaklıkla yaklaşmaktır. Kötülük yapılması durumunda da affetmektir."

Bu arada ayette geçen ve *"pay, hisse, nasip"* diye çevrilen « حَظٌّ » kelimesi de sevap olarak yorumlanmıştır.

Hasan Basri diyor ki: *"Allah adına yemin olsun ki, cennetten daha güzel bir sevap, bir karşılık yoktur."*

Yine söylenenlere göre ayet, Ebu Süfyan b. Harb (ra) hakkında inmiştir. Çünkü kendisi Hz. Peygambere (sav) eza ve cefa veren en azılı bir düşman idi. Daha sonra, Rasulullah'ın (sav) ona karşı yaptıklarından ötürü, en candan ve en içten dostu olmuştur.

36 – Eğer şeytandan gelen kötü bir düşünce seni dürtecek olursa, hemen Allah'a sığın. Çünkü O, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.

"Eğer şeytandan gelen kötü bir düşünce seni dürtecek olursa," Ayette geçen, kötü bir düşüncenin dürtmesi manasında olan « نَزْغٌ » kelimesi, « نَخْس » benzeri bir kelimedir. Çünkü şeytan, insana vesvese verir, sürekli dürtükler durur. Sanki şeytan dürtüklemesiyle hep onu kötülüğe sevk ediyor gibidir. Şeytan böylece onu, ona yakışmayacak şeylere sürükleyip durur. Ayette geçen « نَزْغٌ » kelimesinin, « نَازِغٌ » anlamında değerlendirilmiştir ki, *"dürtüklemek"*, *"fitlemek"* demektir. Bu ifade tıpkı « جِدُّهُ - جَدَّ » kavli gibidir. Ki, *"tamamen ciddi mana bu işe koyuldu"*, manasına gelir. Şeytan da kendini bütünüyle bu türden kötülüklere adamıştır.

Ya da: « وَاِمَّا يَنْزَغَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْغٌ » kavliyle demek istenen şey, bu kelimenin, bir mastar olarak şeytana vasıf olmasıdır. Ya da şeytanın insanı kandırması manasınadır. Bu durumda mana şöyle olmaktadır:

"Eğer şeytan, kötülükleri en güzel olan şekilde sav, diye sana tavsiye edilenden seni geri çevirmek, vazgeçirmek isterse, o takdirde sen, onun şerrinden, kötülüklerinden– 'hemen Allah'a sığın.' –Sen yumuşak huyluluğunla yoluna devam et, sakın ona itaat etme!– "Çünkü O," –Allah, senin kendisine sığınmanı– "hakkıyla işitendir"– ve şeytanın dürtmesini, vesvesesini de– "hakkıyla bilendir."

❁ ❁ ❁

37. — 39. ÂYETLER

وَمِنْ اٰيَاتِهِ اللَّيْلُ وَالنَّهَارُ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ لَا تَسْجُدُوا لِلشَّمْسِ وَلَا لِلْقَمَرِ وَاسْجُدُوا لِلّٰهِ الَّذ۪ي خَلَقَهُنَّ اِنْ كُنْتُمْ اِيَّاهُ تَعْبُدُونَ ﴿٣٧﴾ فَاِنِ اسْتَكْبَرُوا فَالَّذ۪ينَ عِنْدَ رَبِّكَ يُسَبِّحُونَ لَهُ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَهُمْ لَا يَسْـَٔمُونَ ﴿٣٨﴾ ﴿سجده﴾ وَمِنْ اٰيَاتِهِ اَنَّكَ تَرَى الْاَرْضَ خَاشِعَةً فَاِذَٓا اَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَٓاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ اِنَّ الَّذ۪ٓي اَحْيَاهَا لَمُحْيِ الْمَوْتٰى اِنَّهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَد۪يرٌ ﴿٣٩﴾

Meâli

37. Gece ile gündüz, güneş ve ay Allah'ın varlığının delillerindendir. Güneşe ve aya secde etmeyin. Eğer gerçekten Allah'a kulluk ediyorsanız, onları yaratan Allah'a secde edin.

38. Eğer onlar büyüklük taslarlarsa, bilsinler ki Rabbinin katında bulunanlar *(melekler)*, gece gündüz hiç usanmadan O'nu tespih ederler.

39. Allah'ın varlığının delillerinden biri de şudur: Sen yeryüzünü boynu bükük *(kupkuru)* görürsün. Onun üzerine yağmuru indirdiğimiz zaman kıpırdar kabarır. Şüphesiz ki, onu dirilten, elbette ölüleri de diriltir. Şüphesiz O, her şeye gücü hakkıyla yetendir.

Tefsiri

37 – Gece ile gündüz, güneş ve ay Allah'ın varlığının delillerindendir. Güneşe ve aya secde etmeyin. Eğer gerçekten Allah'a kulluk ediyorsanız, onları yaratan Allah'a secde edin.

"Gece ile gündüz, –Allah'ın (cc) birliğinin ve vahdaniyetinin delillerindendir. Nitekim– *"güneş ve ay* –da, bilinen bir sınır çerçevesinde

birbirlerini izlemeleri ve belirlenen bir ölçü dâhilinde dönüşümlü olarak rotalarını izlemeleri de– *Allah'ın varlığının delillerindendir."* Çünkü her ikisinin de kendilerine özgü izledikleri bir yörüngesi vardır ve kararlaştırılmış bir nurları, aydınlıkları vardır. Sakın *"Güneşe ve aya secde etmeyin."* Her ikisinin birçok yararları olmakla birlikte güneş de, ay da Allah'ın (cc) yarattığı şeylerdendir. Bu itibarla yaratılmışlara asla tapınılmaz. *"Eğer gerçekten Allah'a kulluk ediyorsanız, onları"* o ayetleri ve delilleri *"yaratan Allah'a secde edin."*

Bu ayette geçen, « خَلَقَهُنَّ » kavlindeki müennes zamiri, ya ayetlere veya gece ile gündüze ya da güneş ile aya aittir. Çünkü akıl sahibi olmayan varlıklar dişil ya da dişiller hükmündedirler. Örneğin:

« الأقلام بريتها » veya « وبريتهن » denir ki, *"kalemleri açtım - onları açtım"* manasındaki bu cümlede geçen « أقلام » – *"kalemler"* kelimesi, hem çoğuldur, hem de akılsız varlıklardandır. Bu nedenle zamir de tekil müennes yani « ها » olarak kullanıldığı gibi çoğul müennes yani « هُنَّ » olarak da kullanılmıştır.

Belki de insanlar içerisinden güneşe ve aya secde edenler olabilmiştir. Örneğin, Sabiilerin yıldızlara tapmaları buna örnek teşkil eder. Bunların güneşe ve aya, yıldızlara secde etmelerindeki savları ve gerekçeleri, bunlara secde etmenin aslında Allah'a (cc) secde etmek olduğunu ileri sürmeleridir.

İşte ayette, bu türden aracılara tapınmak yasaklanmış, sadece bir tek Allah'a (cc) secde etmeleri ve sırf onun rızasını kazanmak için ona tapınmaları emredilmiştir. Evet, eğer gerçekten secdeleri Allah (cc) adına ise ve bu görüşlerinde samimi iseler, o takdirde aradaki vasıtaları ve aracıları kaldırmalıdırlar. Evet, eğer Allah'ı (cc) birleyen muvahhitler iseler, müşrik değilseler o takdirde yalnızca Allah'a (cc) secde etmelidirler. Çünkü Allah'a (cc) ibadet ve kullukta bulunurken, birlikte başka şeylere de taparlarsa, bu durumda olanlar aslında Allah'a (cc) kulluk etmemiş ve ona tapmamış demektir.

38 – Eğer onlar büyüklük taslarlarsa, bilsinler ki Rabbinin katında bulunanlar (melekler), **gece gündüz hiç usanmadan O'nu tespih ederler.** [6]

---

[6] Dikkat: Bu ayet *"secde ayeti"*'dir.

"Eğer onlar büyüklük taslarlarsa, bilsinler ki Rabbinin katında bulunanlar –yani melekler,– *gece gündüz hiç usanmadan O'nu tespih ederler."* Bu durumda mana şöyle olmaktadır:

"Eğer büyüklük taslarlar ve Allah'ın kendilerine emrettiği şeylere tutunmazlarsa ve hakkı kabulden uzak dururlar da, illa da aracılar ortaya sokmak isterlerse, bu durumda onları da, gittikleri yollarını da bırak, ne halleri varsa görsünler. Çünkü Allah (cc), *samimi olarak ihlâs ile ibadet eden, secde eden bir kulunu yok etmez. Çünkü Allah'ın* (cc) *mukarreb kulları var ki, onlar hiç durmaksızın gece ve gündüz, Allah'a ortak koşmaktan ve ona denk ilahlar edinmekten onu tenzih ederler."*

Bu durum, Rabbinin yanında yakınlığı, yeri ve saygınlığı, değeri olanlar içindir. Biz Hanefilere göre secde mahalli, yani secdeye varılacak an, bu ayetin sonunda geçen « لَا يَسْـَٔمُونَ » kelimesinin okunmasıyla başlar. Şafii'ye göre ise, bu ayetten önce geçen ve « تَعْبُدُونَ » diye biten ibareden sonra hemen secdeye varılır. Ancak ihtiyata en değer olan ise, birincisidir yani bizim Hanefilerin görüşüdür.

39 – Allah'ın varlığının delillerinden biri de şudur: Sen yeryüzünü boynu bükük (kupkuru) görürsün. Onun üzerine yağmuru indirdiğimiz zaman kıpırdar kabarır. Şüphesiz ki, onu dirilten, elbette ölüleri de diriltir. Şüphesiz O, her şeye gücü hakkıyla yetendir.

"Allah'ın varlığının delillerinden biri de şudur: Sen yeryüzünü boynu bükük" kupkuru, toz - toprak halinde *"görürsün."*

Ayette geçen « خَاشِعَةً » / *Huşu* kelimesi: Zelil olmak, boynu bükük kalmak, demektir. Yeryüzünde kıtlık baş gösterip bitkilerden, ürünlerden eser kalmaz hale gelince, bu ifade, istiare yoluyla yeryüzü için kullanılır.

"Onun üzerine yağmuru indirdiğimiz zaman –yeryüzü bitkileriyle– *kıpırdar kabarır* –ve şişer.– *Şüphesiz ki, onu* –yeryüzünün– *dirilten, elbette ölüleri de diriltir. Şüphesiz O, her şeye gücü hakkıyla yetendir."* Bu itibarla gayet zaruri olarak bilindiği gibi öldükten sonra diriltmeye de kadir olan yine Allah'tır.

40. — 43. ÂYETLER

إِنَّ الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِى اٰيَاتِنَا لَا يَخْفَوْنَ عَلَيْنَا ۜ أَفَمَنْ يُلْقٰى فِى
النَّارِ خَيْرٌ أَمْ مَنْ يَأْتٖى اٰمِنًا يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ۜ اِعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ ۙ إِنَّهُ
بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٤٠﴾ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِالذِّكْرِ لَمَّا جَٓاءَهُمْ ۚ وَإِنَّهُ
لَكِتَابٌ عَزِيزٌ ۙ ﴿٤١﴾ لَا يَأْتِيهِ الْبَاطِلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهِ ۜ
تَنْزِيلٌ مِنْ حَكِيمٍ حَمِيدٍ ﴿٤٢﴾ مَا يُقَالُ لَكَ إِلَّا مَا قَدْ قِيلَ
لِلرُّسُلِ مِنْ قَبْلِكَ ۜ إِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ وَذُو عِقَابٍ أَلِيمٍ ﴿٤٣﴾

Meâli

40. Doğrusu Ayetlerimiz konusunda *(yalanlama amacıyla)* doğruluktan sapanlar bize gizli kalmaz. O hâlde kıyamet gününde ateşe atılan mı, yoksa güven içinde gelen kimse mi daha iyidir? Dilediğinizi yapın. Şüphesiz O, yaptıklarınızı hakkıyla görmektedir.

41. Kur'an kendilerine geldiğinde onu inkâr edenler mutlaka cezalarını göreceklerdir. Şüphesiz o, çok değerli ve sağlam bir kitaptır.

42. Ona ne önünden ne de ardından batıl gelemez. O, hüküm ve hikmet sahibi, övülmeye lâyık olan Allah tarafından indirilmiştir.

43. Sana ancak, senden önceki peygamberlere söylenenler söylenmektedir. Hiç şüphesiz senin Rabbin hem bağışlama sahibidir, hem de elem dolu bir azap sahibidir.

Tefsiri

40 – Doğrusu Ayetlerimiz konusunda (yalanlama amacıyla) **doğruluktan sapanlar bize gizli kalmaz. O hâlde kıyamet gününde ateşe atılan mı, yoksa güven içinde gelen kimse mi daha iyidir? Dilediğinizi yapın. Şüphesiz O, yaptıklarınızı hakkıyla görmektedir.**

"Doğrusu ayetlerimiz –delillerimiz– *konusunda* –yalanlamak amacıyla haktan– *doğruluktan sapanlar bize gizli kalmaz."*

Burada geçen *ilhad* kelimesi, doğruluktan ayrılmak, yan çizmek, bir kenara ayrılmak gibi manalara gelir. Bu nedenle sözkonusu bu kelime, Kur'an ayetlerinin gösterdiği doğru yoldan, sağlıklı olan çizgiden sapma anlamında istiare yoluyla alınmıştır. Ki, ilhad kelimesi, inhiraf manasınadır. Bu da sapmak, doğru çizgiden ayrılmak demektir. Aslında ayette geçen ve *"doğruluktan sapanlar bize gizli kalmaz"* kavli, sözkonusu edilen kimselerin tahrifleri sebebiyle, bu, onlar için bir tehdit, bir uyarı ifadesidir.

(Hamza, « يُلْحِدُونَ » kelimesini, « يَلْحَدُونَ » olarak kıraat etmiştir.)

"O hâlde kıyamet gününde ateşe atılan mı, yoksa güven içinde gelen kimse mi daha iyidir?" Bu ifade kâfir ile mü'mini temsil anlamında olan bir ifadedir. *"Dilediğinizi yapın."* Bu ifade tarzı, çok daha ağır bir tehdit içeren bir ifadedir ve aynı zamanda oldukça da abartılı, dozu daha da şiddetli olan bir anlatımdır. *"Şüphesiz O, yaptıklarınızı hakkıyla görmektedir"* ve bu yaptıklarınızdan ötürü de sizi cezalandıracaktır.

41 – Kur'an kendilerine geldiğinde onu inkâr edenler mutlaka cezalarını göreceklerdir. Şüphesiz o, çok değerli ve sağlam bir kitaptır.

"Kur'an kendilerine geldiğinde onu inkâr edenler mutlaka cezalarını göreceklerdir." Çünkü Zikir yani Kur'an kendilerine inenler, onu inkâr etmeleri sebebiyle ona dil uzatarak hakaret ediyorlardı ve Kur'an kendilerine geldiğinde de onun yorumunu da tahrif ederek değiştiriyorlardı.

Ayette geçen « إنَّ » harfinin haberi mahzuftur. Yani *"azap olunurlar"* veya *"helak olurlar"* demektir.

Ya da bu harfin haberi, bu surenin 44. ayetinde gelecek olan ve: ***"Sanki onlara uzak bir yerden sesleniliyor da anlamıyorlar"*** manasında olan ﴿أُوْلَٰئِكَ يُنَادَوْنَ مِنْ مَكَانٍ بَعِيدٍ﴾ kavlidir. Bu ikisi arasında yer alan ifadeler ise, parantez cümlesidir.

"Şüphesiz o, çok değerli ve sağlam bir kitaptır." Allah'ın (cc) himayesinde ve koruması altında olan, muciz bir kitaptır.

42 – Ona ne önünden ne de ardından batıl gelemez. O, hüküm ve hikmet sahibi, övülmeye lâyık olan Allah tarafından indirilmiştir.

"Ona –Kur'an'a hiçbir şekilde– *ne önünden ne de ardından batıl* –tebdil, değiştirme ve çelişki– *gelemez. O, hüküm ve hikmet sahibi, övülmeye lâyık olan Allah tarafından indirilmiştir."*

43 – Sana ancak, senden önceki peygamberlere söylenenler söylenmektedir. Hiç şüphesiz senin Rabbin hem bağışlama sahibidir, hem de elem dolu bir azap sahibidir.

Kavminin kâfirleri tarafından söylenenler, *"Sana ancak, senden önceki peygamberlere söylenenler söylenmektedir."* Senden önce geçen peygamberlerin inkârcı kavimleri onlara her ne söylemişlerse, ne türden eza ve cefa veren sözler sarf etmişlerse, daha önce indirilen Kitaplara nasıl dil uzatmışlarsa senin kavminin kâfirleri de tıpkı önceki kâfirler gibi davranmaktadırlar. *"Hiç şüphesiz senin Rabbin hem bağışlama sahibidir,* –Peygamberlerine merhamet eder– *hem de"* o peygamberlerin düşmanlarına karşı– *elem dolu bir azap sahibidir."*

Bu ifadenin şöyle olması da caiz olabilir: *"Allah, ancak önceki Rasullere ne söylemişse, sana da söylenenler aynen öyledir."* Söylenen ifade ise Rabbimizin: *"Hiç şüphesiz senin Rabbin hem bağışlama sahibidir, hem de elem dolu bir azap sahibidir."* kavlidir.

❁ ❁ ❁

44. — 46. ÂYETLER

وَلَوْ جَعَلْنَاهُ قُرْاٰنًا اَعْجَمِيًّا لَقَالُوا لَوْلَا فُصِّلَتْ اٰيَاتُهُ ءَاَعْجَمِيٌّ
وَعَرَبِيٌّ قُلْ هُوَ لِلَّذِينَ اٰمَنُوا هُدًى وَشِفَٓاءٌ وَالَّذِينَ لَا
يُؤْمِنُونَ فِٓي اٰذَانِهِمْ وَقْرٌ وَهُوَ عَلَيْهِمْ عَمًى اُولٰٓئِكَ يُنَادَوْنَ مِنْ
مَكَانٍ بَعِيدٍ ﴿٤٤﴾ وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَاخْتُلِفَ فِيهِ
وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ وَاِنَّهُمْ لَفِي شَكٍّ
مِنْهُ مُرِيبٍ ﴿٤٥﴾ مَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ اَسَٓاءَ فَعَلَيْهَا
وَمَا رَبُّكَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ ﴿٤٦﴾

Meâli

44. Eğer biz onu başka dilde bir Kur'an yapsaydık onlar mutlaka, "Onun ayetleri genişçe açıklanmalı değil miydi? Başka dilde bir kitap ve Araplar *(bir peygamber)* öyle mi?" derlerdi. De ki: "O, inananlar için bir hidayet ve şifadır. İnanmayanların kulaklarında bir ağırlık vardır ve Kur'-an onlara kapalı ve anlaşılmaz gelir. *(Sanki)* onlara uzak bir yerden sesleniliyor *(da anlamıyorlar).*"

45. Andolsun! Biz, Musa'ya Kitab'ı *(Tevrat'ı)* vermiştik de, onda ayrılığa düşmüşlerdi. Eğer *(azabın ertelenmesi ile ilgili olarak ezelde)* Rabbinden bir söz geçmiş olmasaydı, aralarında derhal hüküm verilirdi. Şüphesiz onlar Kur'an hakkında derin bir şüphe içindedirler.

46. Kim ameli salih işlerse kendi lehinedir. Kim de kötülük yaparsa kendi aleyhinedir. Rabbin, kullara *(zerre kadar)* zulmedici değildir.

Tefsiri

44 - Eğer biz onu başka dilde bir Kur'an yapsaydık onlar mutlaka, "Onun ayetleri genişçe açıklanmalı değil miydi? Başka dilde bir kitap ve Araplar (bir peygamber) **öyle mi?" derlerdi. De ki: "O, inananlar için bir hidayet ve şifadır. İnanmayanların kulaklarında bir ağırlık vardır ve Kur'an onlara kapalı ve anlaşılmaz gelir.** (Sanki) **onlara uzak bir yerden sesleniliyor** (da anlamıyorlar)."

"Eğer biz onu –o zikri, o kitabı– *başka dilde* –Arapça olmayan bir yabancı dilde– *bir Kur'an yapsaydık onlar mutlaka,* –inatları sebebiyle:– *'Bu Kur'an Arapça dışında indirilmemeli değil miydi?'* –derler. Yine söylendiğine göre, eğer istedikleri gibi indirilseydi bu defa da– *'Onun ayetleri genişçe açıklanmalı değil miydi?'* –Yani anlayabilmemiz için Arapça bir Kitap olarak genişçe ve detaylı olması lazım gelmez miydi? Bunu sırf inatları sebebiyle söylerler ve aynı zamanda– *'Başka dilde bir kitap ve Arap bir peygamber öyle mi?' derlerdi."* Bu defa böyle itiraz ederlerdi.

(« ءَأَعْجَمِيٌّ » kelimesini Kufe Okulu ve Hafs iki hemze ile burada da görüldüğü gibi, « ءَأَعْجَمِيٌّ » olarak okumuşlardır.) Hemze, inkâr manasınadır. Yani *"Kesinlikle inkâr ederlerdi ve 'Başka dilde bir kitap ve Arap bir peygamber öyle mi?'"* derlerdi. Ya da Arap olmayan bir topluma Arapça bir Kitap öyle mi?

Kufe okul ve Hafs dışında kalanlar ise, sözkonusu kelimeyi, bir tek hemze ile ve fakat hemzeyi uzatarak, içinde soru anlamı olduğunu ifade edecek tarzda « آعْجَمِيٌّ » diye okurlar.)

« أَعْجَمِيٌّ » – **A'cemi**: Yabancı, dil bilmeyen, Arap olsun ya da olmasın fasih, açık ve net konuşamayan, söylediği sözler anlaşılamayan kimse demektir.

« عَجَمِيٌّ » – **Acemiy**: Fasih olsun ya da olmasın yabancı bir topluma mensup olan demektir. Bu durumda ayetin manası şöyle olmaktadır:

"Doğrusu yüce Allah'ın ayetleri hangi şekilde ve hangi yoldan gelirse gelsin, hemen orada o ayetlere karşı inatlaşan bir toplum ortaya çıkar.

Çünkü onlar hakkı isteyen ve arayan toplumlar değillerdir. Onlar ancak heva ve isteklerine uymaktadırlar."

Burada aynı zamanda şu hususa da işaret edilmektedir: Eğer bu Kitap Arapça bir kitap olarak değil de, Allah (cc) onu başka bir dilde, Arap olmayan bir dilde indirmiş olsaydı, o kitap yine de Kur'an olurdu. Nitekim bu, aynı zamanda Ebu Hanife açısından, herhangi bir kimse namaz kılarken Kur'an'ı orijinal şekliyle değil de, Farsça (kişinin kendisine ait olan diliyle, örneğin bir Türkün Türkçe, bir İngiliz'in İngilizce) okumasının caiz olduğunu da göstermektedir, Ebu Hanife bunu delil almaktadır. [7]

"De ki: 'O,' yani Kur'an, *'inananlar için bir hidayet'* –Hak yolunu gösteren, hakka irşat eden bir Kitaptır– *'ve'* –gönüllerde, sinelerde bulunan şüpheyi yok etmek için de bir– *'şifadır.'* –Çünkü şüphecilik de bir hastalıktır. Ona– *'İnanmayanların kulaklarında bir ağırlık vardır'*

(Bu ibare cer yerindedir. Çünkü bu ibare, bundan önce geçen: *'inananlar için bir hidayet ve şifadır'"* kavli üzerine matuftur. Yani mana:

"O Kur'an, inananlar için hem hidayettir, hem şifadır ve o Kur'an, iman etmeyenler için de kulaklarında bir sağırlıktır, bir ağırlıktır." demek olur. Ancak burada amiller üzerine atıf yapılmıştır. Bu şekildeki bir durum da Ahfeş'e göre caizdir.

Ya da ref' yerinde gelmiştir. Buna göre ayetin takdiri şöyle olmaktadır: *"İnanmayanlar var ya, işte onların kulakların da ağırlık bulunmaktadır."* Bu durumda mübteda mahzuftur.

Yahut da mana şöyle olabilmektedir: *"Bundan dolayı onların kulaklarında bir ağırlık vardır* ***'ve Kur'an onlara kapalı ve anlaşılmaz'*** *zulmet ve şüpheli* ***'gelir. Sanki onlara uzak bir yerden sesleniliyor'*** *da anlamıyorlar."*

Yani Kur'an'ı kabul etmemeleri ve ondan yararlanmamaları sebebiyle, adeta uzak bir mesafeden, duyulamayacak olan bir yerden onları imana ve Kur'an'a çağırmak gibidir.

---

[7] Parantez içerisindeki açıklama tarafımdan eklenmiştir. Eğer Farsça olarak namaz kılmak Ebu Hanife'ye göre caiz ise, neden öteki dillerde caiz olmasın? Bu, üzerinde düşünülmesi gereken bir konudur. Ancak, benim kanaatim ve inancım, ibadetin Kur'an'ın orijinal metniyle olabileceğidir. Aksi takdirde, tercüme Kur'an olmadığından, onu Kur'an haline getirmek olur ki bu da orijinal lafzın ortadan kalkmasına neden olur. (H. Ünal (çeviren))

Yine bir diğer yoruma göre de denilmiş ki: *"Kıyamet gününde oldukça uzak mesafeden iğrenç isimlerle bu gibilerine seslenirler."*

45 - Andolsun! Biz, Musa'ya Kitab'ı (Tevrat'ı) **vermiştik de, onda ayrılığa düşmüşlerdi. Eğer** (azabın ertelenmesi ile ilgili olarak ezelde) **Rabbinden bir söz geçmiş olmasaydı, aralarında derhal hüküm verilirdi. Şüphesiz onlar Kur'an hakkında derin bir şüphe içindedirler.**

"Andolsun! Biz, Musa'ya Kitab'ı –Tevrat'ı– *vermiştik de, onda ayrılığa düşmüşlerdi."* Tıpkı senin kavminin, senin Kitabın hakkında anlaşmazlığa düştükleri gibi, onlar da anlaşmazlığa düşmüşlerdi. Çünkü kimisi Tevrat'a haktır, derken, kimisi de ona batıl olduğunu, asılsız olduğunu söylemişlerdir. *"Eğer* –azabın ertelenmesi ile ilgili olarak– *ezelde Rabbinden bir söz geçmiş olmasaydı,* –helak edilmeleri ve köklerinin kazınması için– *aralarında derhal hüküm verilirdi."*

Ayette geçen *"ezelde geçen bir söz"* kavli ile demek istenen şey, kıyamet gününe kadar verilen süre, mühlet, bekleme süresi, demektir. Çünkü kıyamet gününde her türlü düşmanlıklar ve anlaşmazlıklar çözülmüş olacaktır. İşte verilen o mühlet ve bekleme süresi olmamış olsaydı, dünyada derhal haklarında verilmesi gereken ceza anında verilir ve işleri bitirilirdi.

"Şüphesiz onlar –o kâfirler– *Kur'an hakkında derin bir şüphe içindedirler."*

46 - Kim ameli salih işlerse kendi lehinedir. Kim de kötülük yaparsa kendi aleyhinedir. Rabbin, kullara (zerre kadar) **zulmedici değildir.**

"Kim ameli salih yaparsa kendi lehinedir. –Kazancı ve yararı kendisinedir.– *Kim de kötülük yaparsa* –kötülüğü ve zararı– *kendi aleyhinedir. Rabbin, kullara* –zerre kadar– *zulmedici değildir."* Allah (cc) suçsuz yere kimseye azap etmez.

❁ ❁ ❁

47. — 48. ÂYETLER

إِلَيْهِ يُرَدُّ عِلْمُ السَّاعَةِ ۚ وَمَا تَخْرُجُ مِنْ ثَمَرَاتٍ مِنْ أَكْمَامِهَا وَمَا
تَحْمِلُ مِنْ أُنْثَىٰ وَلَا تَضَعُ إِلَّا بِعِلْمِهِ ۚ وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ أَيْنَ
شُرَكَائِي قَالُوا آذَنَّاكَ مَا مِنَّا مِنْ شَهِيدٍ ﴿٤٧﴾ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا
كَانُوا يَدْعُونَ مِنْ قَبْلُ وَظَنُّوا مَا لَهُمْ مِنْ مَحِيصٍ ﴿٤٨﴾

Meâli

47. Kıyametin ne zaman kopacağına ilişkin bilgi O'na havale edilir. Meyveler tomurcuklarından ancak O'nun bilgisi altında çıkar, dişi ancak O'nun bilgisi altında hamile kalır ve doğurur. Allah onlara, "Nerede bana ortak koştuklarınız?" diye seslendiği gün şöyle derler: "Sana arz ederiz ki, içimizden onları gören hiçbir şahidiniz yok."

48. Daha önce yalvardıkları *(tanrılar)* onları yüzüstü bırakıp uzaklaşmıştır. Kendileri için kaçacak bir yer olmadığını anlamışlardır.

Tefsiri

47 – Kıyametin ne zaman kopacağına ilişkin bilgi O'na havale edilir. Meyveler tomurcuklarından ancak O'nun bilgisi altında çıkar, dişi ancak O'nun bilgisi altında hamile kalır ve doğurur. Allah onlara, "Nerede bana ortak koştuklarınız?" diye seslendiği gün şöyle derler: "Sana arz ederiz ki, içimizden onları gören hiçbir şahidiniz yok."

"Kıyametin ne zaman kopacağına ilişkin bilgi O'na havale edilir." Bu konuda bilgi sadece Allah'a (cc) aittir. Kimsenin kıyamet hakkında bilgisi yoktur. Bu nedenle, herhangi bir kimseye, kıyametin kopmasıyla, ne zaman olacağı ile alakalı olarak bir soru sorulduğunda, onun sadece: *"Bunun bilgisi Allah'a aittir, bunu sadece Allah bilir"* demesi gerekir.

"Meyveler tomurcuklarından –yarılmadan önce kapçıklarından– *ancak O'nun bilgisi altında çıkar,"* .

(Ayette tomurcuklar manasında geçen kelime, « أَكْمَامٍ » kelimesi olup, bu da « كُمٌّ » kelimesinin çoğuludur.

"Dişi ancak O'nun bilgisi altında hamile kalır ve doğurur." Yani ister bir meyvenin çıkması olsun, ister bir dişinin gebe kalması olsun veya doğurması olsun, bütün bunlar Allah'ın (cc) bilgisi içerisinde cereyan eder. Allah (cc), gebenin ne kadar süre ile gebeliğini sürdüreceğini, hangi saatte doğuracağını, onların tüm durumlarını, doğacak olan şeyin eksik mi, tamamı mı, dişi mi, erkek mi, güzel mi, çirkin mi, kısaca hepsini bilir.

"Allah onlara, 'Nerede bana ortak koştuklarınız?' diye seslendiği gün..."

Ayette görüldüğü gibi, Yüce Allah (cc), *'ortaklarım'* diye, kendisine ortak koşulan varlıkları zatına izafe ederek ifade etmiştir. Çünkü müşrikler böyle ileri sürüyorlardı, Allah (cc) da, onların iddiaları doğrultusunda durumu dile getirmiştir. Nitekim bunun açıklaması:

﴿ أَيْنَ شُرَكَآئِيَ ٱلَّذِينَ كُنتُمْ تَزْعُمُونَ ﴾

"Ortaklarım diye ileri sürdükleriniz nerede?" [8] ayeti bunu açıklamaktadır.

Bu ifadeler bir türlü aşağılamadır, müşrikleri azarlamadır. Onlar da *"şöyle derler: "Sana"* bildirir, haber verir ve *"arz ederiz ki,.."* Burada en doğru ifade « أَعْلَمْنَاكَ » *"sana bildiririz"* kelimesinin, « آذَنَّاكَ » - *"sana haber veririz ki"* ifadesidir. Çünkü Yüce Allah (cc), zaten onların durumlarını bilmektedir. Dolayısıyla bilene, bildiği şeyi bildirmek muhaldir, olamazdır.

Ancak bilen, âlim olan birine bir şeyi haber vermek, ona, bildiği şeyin gerçekleşmiş olduğunu söylemektir. Aksi takdirde ayetin manası şöyle olur:

---

[8] Kasas, 74.

"Sen, doğrusu içimizdekileri henüz yeni öğrendin, bildin: Biz böyle batıl ve yanlış bir tanıklığa şahitlik etmeyiz." demek olur. Çünkü eğer onların içlerindekini biliyorsa, bu adeta, o kimselerin içlerinden geçeni Allah'a (cc) bildirmiş olmaları gibi bir durumdur, yani onların:

"İçimizden onları gören hiçbir şahid yok" diye bildirmeleridir. Yani bunun manası:

"İçimizden hiçbirimizin, senin herhangi bir ortağının olduğuna şahitlik edecek hiçbir kimse yoktur. İçimizden ancak senin bir ve tek olduğuna, birliğine tanıklık edecekler vardır." demektir.

Ya da bunun manası şöyledir: *"İçimizden onlara şahitlik edecek tek bir kimse bile yoktur. Çünkü onlar, onlardan uzaklaştılar, ilahları da onlardan uzaklaştılar, kaybolup gittiler. Onların azar işittikleri sırada, onlar, onları görmezler."*

Bir diğer yoruma göre de bu ifadenin ortakların sözleri olabileceğidir. Yani: *"içimizden"* onların bize izafe ettikleri şirk ve ortak koşma olayına tanıklık eden ve *"onları gören hiçbir kimse yok."*

(Bu ayette geçen « ثَمَرَاتٍ » kelimesini, Medine, Şam okulları ve Hafs, görüldüğü gibi, elif harfi ile « ثَمَرَاتٍ » diye çoğul olarak kıraat etmişlerdir. Bunlar dışındakiler ise, « ا » harfi olmaksızın, « ثَمَرَتٍ » diye tekil okumuşlardır.)

48 – Daha önce yalvardıkları (tanrılar) **onları yüzüstü bırakıp uzaklaşmıştır. Kendileri için kaçacak bir yer olmadığını anlamışlardır.**

"Daha önce –dünyada iken– *yalvardıkları* –taptıkları ve kulluk ettikleri tanrılar– *onları yüzüstü bırakıp uzaklaşmıştır. Kendileri için kaçacak bir yer olmadığını* –kesin olarak– *anlamışlardır."*

❁ ❁ ❁

49. — 51. ÂYETLER

لَا يَسْـَٔمُ الْاِنْسَانُ مِنْ دُعَٓاءِ الْخَيْرِۘ وَاِنْ مَسَّهُ الشَّرُّ فَيَؤُ۫سٌ قَنُوطٌ ﴿٤٩﴾ وَلَئِنْ اَذَقْنَاهُ رَحْمَةً مِنَّا مِنْ بَعْدِ ضَرَّٓاءَ مَسَّتْهُ لَيَقُولَنَّ هٰذَا لِي وَمَٓا اَظُنُّ السَّاعَةَ قَٓائِمَةًۙ وَلَئِنْ رُجِعْتُ اِلٰى رَبّ۪ٓي اِنَّ لِي عِنْدَهُ لَلْحُسْنٰىۚ فَلَنُنَبِّئَنَّ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا بِمَا عَمِلُواۘ وَلَنُذ۪يقَنَّهُمْ مِنْ عَذَابٍ غَل۪يظٍ ﴿٥٠﴾ وَاِذَٓا اَنْعَمْنَا عَلَى الْاِنْسَانِ اَعْرَضَ وَنَاٰ بِجَانِبِه۪ۚ وَاِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ فَذُو دُعَٓاءٍ عَر۪يضٍ ﴿٥١﴾

Meâli

49. İnsan, hayır *(mal, mülk, genişlik)* istemekten usanmaz. Fakat başına bir kötülük gelince üzülür, umutsuzluğa düşer.

50. Andolsun! Başına gelen bir zarardan sonra kendisine tarafımızdan bir rahmet tattırsak mutlaka "Bu benim hakkımdır, Kıyametin kopacağını da sanmıyorum. Andolsun, Rabbime döndürülürsem, şüphesiz O'nun yanında benim için daha güzel şeyler vardır" der. Andolsun, biz inkâr edenlere yaptıklarını mutlaka haber vereceğiz ve andolsun, onlara mutlaka ağır azaptan tattıracağız.

51. İnsana nimet verdiğimizde yüz çevirir ve yan çizer. Başına bir kötülük gelince de yalvarmaya koyulur.

Tefsiri

49 – İnsan, hayır (mal, mülk, genişlik) **istemekten usanmaz. Fakat başına bir kötülük gelince üzülür, umutsuzluğa düşer.**

"İnsan," kâfir *"hayır"* mal, mülk, genişlik ve servet *"istemekten usanmaz."* Çünkü bir başka ayette:

﴿ وَمَا اَظُنُّ السَّاعَةَ قَائِمَةً ﴾

"Kıyamet in kopacağını sanmıyorum" [9] buyrularak bu gerçeğe işaret edilmiştir.

Ayette geçen « مِنْ دُعَاءِ الْخَيْرِ » ibaresi, « مِنْ دُعَآئِهِ الْخَيْرَ » demektir. Burada fail hazfedilmiş ve mefulü bih ona izafe edilmiştir.

"Fakat başına bir kötülük –fakirlik ve yoksulluk– *gelince* –mal, mülk ve servetten ötürü– *üzülür,* –Allah'ın (cc) rahmetinden de– *umutsuzluğa düşer."*

Görüldüğü gibi, ayetin sonunda iki yönden de mübalağalı yani abartılı bir ifade kullanıldı. İki yoldan biri « يَؤُسٌ » ve « قَنُوطٌ » kelimelerinin « فَعُولٌ » kalıbında gelmesidir. İkincisi de bu kalıbın tekrar edilmesidir.

« قَنُوطٌ » – *Kanut:* Kişinin üzerinde umutsuzluk belirtilerinin açıkça görülmesi, bundan dolayı hayal kırıklığına uğrayarak gücünü, maneviyatını tamamen yitirmesidir. Yani kişi, Allah'tan (cc) tamamen umudunu kesmiş, artık onun kendisine merhamet etmeyeceğine inanmıştır. Böylesi bir özellik kâfirlere has olan bir özelliktir. Çünkü Yüce Allah (cc) şöyle buyurmaktadır:

﴿ إِنَّهُ لاَ يَايْئَسُ مِنْ رَوْحِ اللهِ إِلاَّ الْقَوْمُ الْكَافِرُونَ ﴾

"Doğrusu kâfirler topluluğundan başkası Allah'ın rahmetinden umudunu kesmez." [10]

50 – Andolsun! Başına gelen bir zarardan sonra kendisine tarafımızdan bir rahmet tattırsak mutlaka "Bu benim hakkımdır,

---

[9] Kehf, 36.
[10] Yusuf, 87.

Kıyametin kopacağını da sanmıyorum. Andolsun, Rabbime döndürülürsem, şüphesiz O'nun yanında benim için daha güzel şeyler vardır" der. Andolsun, biz inkâr edenlere yaptıklarını mutlaka haber vereceğiz ve andolsun, onlara mutlaka ağır azaptan tattıracağız.

"Andolsun! Başına gelen bir zarardan –bir hastalıktan sonra veya bir darlık ve sıkıntıdan– *sonra kendisine tarafımızdan bir rahmet tattırsak mutlaka 'Bu benim hakkımdır'* –ve o hak da gelip bana ulaşmıştır. Çünkü ben bunları, bende olan bir varlık ve imkân sayesinde, faziletli olmam, iyi işler yapmam sebebiyle edindim, der.

Ya da: *'Bu bana aittir ve bana ait olan bu şeyler yok olacak da değildir,'* der ve *"'Kıyametin kopacağını da sanmıyorum.'"* Yani kıyametin kopması diye bir olayın gerçekleşeceğine de inanmıyorum.

"Andolsun, –Müslümanların söyledikleri gibi eğer ben– *'Rabbime döndürülürsem, şüphesiz O'nun'* Allah'ın (cc) *'yanında benim için daha güzel şeyler'* –cennet– *'vardır' der."*

Ya da güzellik hali saygınlıktan ve nimet içerisinde yaşamaktan ileri gelir, der. Çünkü adam, dünyadaki yaşantısına, ahireti de kıyaslayarak değerlendiriyor.

"Andolsun, biz inkâr edenlere yaptıklarını –yani işledikleri ameller sebebiyle azabı gerektiren gerçek amellerini kendilerine kesinlikle ve– *mutlaka haber vereceğiz ve andolsun, onlara mutlaka ağır* –en şiddetli olan– *azaptan tattıracağız* –ve o azap onlardan hiç ayrılmayacaktır, hep azap içinde olacaklardır.

51 – İnsana nimet verdiğimizde yüz çevirir ve yan çizer. Başına bir kötülük gelince de yalvarmaya koyulur.

"İnsana nimet verdiğimizde yüz çevirir..." Bu örnekte insanın içine düştüğü azgınlığı sergileyen bir başka örnektir. Çünkü Allah (cc), kendisine bir nimet verdiğinde, bu nimet yüzünden şımarır ve asıl nimeti vereni, Allah'ı unutur ve O'na şükretmekten yüz çevirir. *"ve yan çizer."* Allah'ı zikretmekten ve O'nu anmaktan uzaklaşır. O'na dua etmez olur Ya da kendini unutur, kim olduğunu, ne için yaratıldığını aklına bile getirmez, büyüklenmeye başlar. Azamet gösterinde bulunur.

Bunun gerçekleşmesi de şöyle olur; yalnızca kendi varlığını ve kendisini düşünür, konumunu dikkate alır. Çünkü herhangi bir şeyin yeri,

onun yöneldiği ve önem verdiği yerdir. Bu da adeta onun zatı, onun kendisi konumunda demektir. Nitekim devlet kademesindeki biri, ya da önemli mevkide olan biri, yine önemli mevkide olan birine bir şeyler yazarken burada şu ifadeye dikkat çekerler:

"Onun katına yazdım, onun yüce makamına diye hitapta bulundum." Bu ifadelerle onlar: *"Ben onun zatına hitaben yazdım, onun kendisine seslenerek yazdım"* demek isterler. Bu nedenle sanki burada: *"Kendi zatını bir kenara çekti, kendisine ayrıcalık tanıdı"* der gibidir.

"Başına bir kötülük –bir zarar, bir fakirlik ve yoksulluk– *gelince de* –çokça– *yalvarmaya koyulur."* Yani hep dua eder, yakarır durur. Alçak gönüllülük gösterisinde bulunur, sürekli dua etmeye başlar.

Ayette *"geniş"* anlamına gelen « عَرِيضٍ » kelimesi zikredildi. Bu çokça dua etmek ve sürekli dua etmek anlamında bir istiaredir ve bu, suçluların, cürüm işleyenlerin de belirgin bir özelliğidir. Nitekim aşırı azap, şiddetli azap anlamında « غَلِيظٍ » kelimesi istiare yoluyla kullanılmaktadır. Bu nedenle daha önce geçen « فَيَؤُسٌ قَنُوطٌ » kavli ile « فَذُو دُعَاءٍ عَرِيضٍ » arasında herhangi bir zıtlık ve çelişki yoktur. Çünkü birincisi de vasıf olarak bir toplum içindir, ikincisi de bir toplum içindir.

Ya da: *"Karada iken Allah'tan umutlarını keserler, Allah'ı hiç akıllarına getirmezler. Fakat denizde / gemide alabora olmaya başladıklarında ise, Allah'ı dillerinden düşürmezler"* demektir.

Yahut da: *"Kalpten umutsuzdurlar, içlerinde imandan eser yoktur. Fakat dilden hep dua eder gözükürler"* demektir. Ya da: *"Putlardan umutsuzdurlar, hep Allah'a yakarırlar"* demektir.

52. — 54. ÂYETLER

قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ كَانَ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ ثُمَّ كَفَرْتُمْ بِهِ مَنْ أَضَلُّ مِمَّنْ هُوَ فِي شِقَاقٍ بَعِيدٍ ﴿٥٢﴾ سَنُرِيهِمْ اٰيَاتِنَا فِي الْاٰفَاقِ وَفِي أَنْفُسِهِمْ حَتّٰى يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ أَوَلَمْ يَكْفِ بِرَبِّكَ أَنَّهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴿٥٣﴾ أَلَا إِنَّهُمْ فِي مِرْيَةٍ مِنْ لِقَاءِ رَبِّهِمْ أَلَا إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ مُحِيطٌ ﴿٥٤﴾

Meâli

52. De ki: "Ne dersiniz? Eğer o *(Kur'an)* Allah katından olup da siz de onu inkâr etmişseniz, o zaman derin bir ayrılık içinde bulunan kimseden daha sapık kim olabilir?"

53. Varlığımızın delillerini, *(kâinattaki uçsuz bucaksız)* ufuklarda ve kendi nefislerinde onlara göstereceğiz ki, o Kur'an'ın gerçek olduğu onlara iyice belli olsun. Rabbinin, her şeye şahit olması yetmez mi?

54. İyi bilin ki, onlar Rablerine kavuşma konusunda şüphe içindedirler. İyi bilin ki, O, her şeyi kuşatandır.

Tefsiri

52 – De ki: "Ne dersiniz? Eğer o (Kur'an) **Allah katından olup da siz de onu inkâr etmişseniz, o zaman derin bir ayrılık içinde bulunan kimseden daha sapık kim olabilir?"**

"De ki: 'Ne dersiniz? Eğer o' –Kur'an– *"'Allah katından olup da siz de onu inkâr etmişseniz,'* –Sonra da onun Allah (cc) katından olduğunu inkâr ettiyseniz– *"'o zaman derin bir ayrılık içinde bulunan kimseden'* –sizden– *"'daha sapık kim olabilir?'"*

Ancak burada, « مِمَّنْ هُوَ فِي شِقَاقٍ بَعِيدٍ » kavli, bunların durumlarını ve özelliğini açıklamak için « مِنْكُمْ » yerinde değerlendirilmiştir.

53 – Varlığımızın delillerini, (kâinattaki uçsuz bucaksız) **ufuklarda ve kendi nefislerinde onlara göstereceğiz ki, o Kur'an'ın gerçek olduğu onlara iyice belli olsun. Rabbinin, her şeye şahit olması yetmez mi?**

"Varlığımızın delillerini, –kâinattaki uçsuz bucaksız– *ufuklarda* –doğu ve batıda yapılacak olan ülke fetihlerinde, sağlanacak fetihlerde– *ve kendi nefislerinde* –içlerinde, Mekke'nin fethinde– *onlara göstereceğiz ki, o Kur'an'ın* –veya İslam'ın– *gerçek olduğu onlara iyice belli olsun. Rabbinin, her şeye şahit olması yetmez mi?"*

(Bu ayette geçen « بِرَبِّكَ » kavli, fail olması itibariyle mahallen merfudur. Mefulü ise mahzuftur. Nitekim « وَاَنَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ » kavli de bundan bedeldir.)

Bu durumda ayetin manası şöyle takdir olunur: *"Şüphesiz Rabbinin her şeye şahit olması onlara yetmez mi?"* Yani, *"Rabbinin, her şey konusunda onlara şehadet etmesi yetmeyecek mi?"* demektir.

Mana şöyledir: *"Yani Allah'ın* (cc) *vadedilen şu ayetlerin dış âlemde ve onların içlerinde kendilerine gösterilmesi var ya, işte onlar bütün bu gerçekleri görecekler, buna tanık olacaklar. Böyle bir anda da artık gönderilen bu Kur'an'ın, gaybı bilen Allah* (cc) *tarafından bir indirilme olduğunu, indirilen bir kitap olduğunu açıklayacaklar, bunu dile getireceklerdir. Ki gaybı bilen Allah* (cc) *her şeye şahittir."*

54 – İyi bilin ki, onlar Rablerine kavuşma konusunda şüphe içindedirler. İyi bilin ki, O, her şeyi kuşatandır.

"İyi bilin ki, onlar Rablerine kavuşma konusunda şüphe içindedirler. İyi bilin ki, O, her şeyi kuşatandır." Allah (cc) eşyayı hem toptan, mücmel olarak bildiği gibi, onların detaylarına varana dek hepsini de bilir. Dışlarını da bilir, içlerini de. Allah'a (cc) gizli olan hiçbir şey asla gizli kalacak değildir. Bu nedenle Allah (cc), küfür ve inkârları yüzünden, bir de Rablerine kavuşmadaki kuşkuları sebebiyle onları cezalandıracaktır.

Sûre - 42

ŞÛRA SÛRESİ

Bu sûre Mekke'de nazil olmuştur; 53 âyettir.

Cüz - 25

1. — 6. ÂYETLER

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

حٰمٓ ﴿١﴾ عٓسٓقٓ ﴿٢﴾ كَذٰلِكَ يُوح۪ٓي اِلَيْكَ وَاِلَى الَّذ۪ينَ مِنْ قَبْلِكَۙ اللّٰهُ الْعَز۪يزُ الْحَك۪يمُ ﴿٣﴾ لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِۜ وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظ۪يمُ ﴿٤﴾ تَكَادُ السَّمٰوَاتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْ فَوْقِهِنَّ وَالْمَلٰٓئِكَةُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيَسْتَغْفِرُونَ لِمَنْ فِي الْاَرْضِۜ اَلَٓا اِنَّ اللّٰهَ هُوَ الْغَفُورُ الرَّح۪يمُ ﴿٥﴾ وَالَّذ۪ينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِه۪ٓ اَوْلِيَٓاءَ اللّٰهُ حَف۪يظٌ عَلَيْهِمْۘ وَمَٓا اَنْتَ عَلَيْهِمْ بِوَك۪يلٍ ﴿٦﴾

Meâli

1. Hâ – Mîm.

2. Ayn – Sîn – Kâf

3. *(Ey Muhammed!)* Mutlak güç sahibi, hüküm ve hikmet sahibi olan Allah, sana ve senden öncekilere işte böyle vahyeder.

4. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. O, yücedir, büyüktür.

5. Neredeyse gökler *(O'nun azametinden)* üstlerinden çatlayacaklar. Melekler ise, Rablerini hamd ile tespih ederler ve yeryüzündekiler için bağışlanma dilerler. İyi bilin ki Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.

6. Allah'tan başka dostlar edinenlere gelince, Allah onları daima gözetlemektedir. Sen onlara vekil değilsin.

Tefsiri

1 – Hâ – Mîm.

2 – Ayn – Sîn – Kâf

Bu iki ayet, daha önce geçen Meryem Suresi'nin birinci ayetine görüldüğü gibi « كهيعص » gibi bir tek ayet şeklinde « حمعسق » diye yazılmadı. Onun gibi tek bir ayet olarak sayılmadı. Görüldüğü gibi « حم » bir ayet olarak, « عسق » da ayrı bir ayet olarak yazılmıştır. Çünkü her ikisi ayrı birer ayet olduklarından, ayrı birer ayet olarak yazılmışlardır.

3 – (Ey Muhammed!) Mutlak güç sahibi, hüküm ve hikmet sahibi olan Allah, sana ve senden öncekilere işte böyle vahyeder.

Ey Muhammed! *"Mutlak güç sahibi,* –gücüyle her şeye üstün gelen– *hüküm ve hikmet sahibi olan* –fiiliyle ve kavliyle doğruya isabet eden– *Allah, sana* –bu şekilde vahyettiği gibi veya sana vahyedilen bu kitap– *ve senden öncekilere* –senden önce geçen peygamberlere (asm)– *işte böyle vahyeder."*

Yani bu surenin ihtiva ettiği manaların benzerini aynen başka surelerde de yine sana vahyetmiştir. Nitekim senden önce geçen peygamberlerine de (Aleyhimü's-Selâm) Allah (cc) bunları vahyetmiştir.

Mana şöyledir: *"Allah bütün bu manaları Kur'an'da tekrar ettiği gibi, semavi olan tüm kitaplarında da aynen tekrar etmiştir. Çünkü böyle yapılmasında çok net ve beliğ bir uyarı, gerçeğe dikkat çekme vardır. Bir de kullarına karşı büyük bir lütuf ve ihsan bulunmaktadır."*

Abdullah b. Abbas'tan (ra) rivayete göre, Kitap sahibi bir peygamber olmasın ki, Yüce Allah (cc) mutlaka onlara da, « حم », « عسق » diye vahyetmiştir.

Bu ayette geçen « يُوحِى » kelimesini, Mekke Okulu, « ح » harfinin fetha harekesiyle, « يُوحَى » diye okumuşlar ve *"Allah"* lafzını ya da ismini de merfu / ötreli okumuşlardır. Çünkü bu okuyuşa göre, « يُوحَى » kelimesi buna delalet etmektedir. Çünkü: sanki burada biri, *"Kim vahyediyor?"* diye sorar gibidir. Buna verilen cevap da: *"Allah"* olmaktadır. Bu nedenle Allah lafzı celali fail konumunda olmaktadır.

4 – Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. O, yücedir, büyüktür.

"Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. O'–nun şanı– *yücedir,* –ortaya koyduğu burhanı da– *büyüktür."*

5 – Neredeyse gökler (O'nun azametinden) **üstlerinden çatlayacaklar. Melekler ise, Rablerini hamd ile tespih ederler ve yeryüzündekiler için bağışlanma dilerler. İyi bilin ki Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.**

"Neredeyse gökler –Şanı Yüce olan Allah'ın (cc) azametinden dolayı– *üstlerinden çatlayacaklar."* Çünkü bu mananın böyle olduğunu, bu ayetten önce geçen ayetteki, *"O, yücedir, büyüktür"* kavli delalet etmektedir.

Bir yoruma göre de *"Allah'a* (cc) *çocuk isnat etmekten Allah* (cc) *yücedir, uludur, münezzehtir."* demektir.

Bu ayet adeta Rabbimizin şu kavli gibidir:

﴿تَكَادُ السَّمٰوَاتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْهُ وَتَنْشَقُّ الْأَرْضُ وَتَخِرُّ الْجِبَالُ هَدًّا﴾

"Bundan dolayı, neredeyse gökler çatlayacak, yer yarılacak ve dağlar yıkılıp dağılacaktır." [11]

Ayette geçen ve: *"üstlerinden"* manasına gelen « مِنْ فَوْقِهِنَّ » kavli ile şöyle denmek istenmiştir: *"Çatlama olayı, onların üst taraflarından itibaren başlayacaktır."* Esasen kural olarak şöyle denmeliydi:

"Çatlama olayı onların altlarından yani küfür kelimesinin geldiği taraftan, inkârcılığın geldiği cihetten başlayacaktır." Çünkü o, göklerin altında olanlardan gelmektedir. Ancak burada meselenin abartılı olarak anlatılması için, olayın daha etkin olduğunu göstermek anlamında, *"üst taraf"* ifadesine yer verilmiştir.

Burada sanki şöyle der gibidir:

"Bırak altların çatlamasını, neredeyse inkârları sebebiyle üstlerindeki tavan, gök kubbe çatlayacaktır."

---

[11] Meryem, 90.

Bir yoruma göre de:

"«Üstlerinden» demek, yerin üstünden, demektir. Buradaki kinaye, yeryüzüne racidir. Çünkü bu, bir tek yeryüzü demek değildir, tüm yeryüzünden yani yerin tüm katmanlarından ve tabakalarından demektir."

Bir yoruma göre de, göklerde bulunan melekler sebebiyle gökler üstlerinden yarılacak, demektir. Nitekim Rasulullah (sav) bir hadislerinde şöyle buyurmuşlardır:

"Doğrusu sizin göremediğiniz gerçekleri ben görüyor ve sizin duyamadığınız sesleri ben duyuyorum. Gök adeta gıcırdayarak ses çıkarmaya başladı, aslında böyle bir ses çıkarması da hakkıdır. Çünkü gökte bir ayak basacak yer yoktur ki orada kıyamda duran veya rükûda bulunan ya da secde halinde olan bir melek bulunmamış olsun." [12]

(« تَكَادُ » kelimesini, Nafi ve Ali, « يـ » harfiyle, « يَكَادُ » olarak okumuşlardır. Yine ayetteki, « يَتَفَطَّرْنَ » kelimesini, Basra okulu mensupları ve Ebu Bekir, « يَنْفَطِرْنَ » olarak kıraat etmişlerdir.)

"Melekler ise, –Rablerinin azameti dolayısıyla gördükleri gerçeklerden ötürü– *Rablerini hamd ile tespih ederler ve yeryüzündekiler* –yeryüzünde bulunanlardan mü'min olanlar– *için bağışlanma dilerler."* Nitekim Rabbimizin şu kavlinde şöyle buyrulmaktadır:

﴿ وَيَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِينَ اٰمَنُوا ﴾

"Mü'minlerin bağışlanması için mağfiret dilerler." [13]

Çünkü melekler, mü'minlerin Allah'ın (cc) azabına uğramalarından korkup endişe duyarak, onlar için Allah'tan (cc) af ve mağfiret dilerler. Ya da Allah'ı (cc) birlerler ve Allah (cc) hakkında caiz olmayan sıfatlarla Allah'ı (cc) anmaktan, O'nu tenzih ederler. Allah'ın (cc) kendilerine lütuf ve ihsanı sebebiyle de Allah'a (cc) hamd ederler. Allah'ın (cc) gazabına uğrayanları gördüklerinden ötürü de şaşkınlık duyarlar.

Bir yoruma göre de, melekler, sözkonusu kelimeden aklanmaları, uzak kalmaları için yeryüzündeki mü'minler için de mağfiret isterler.

---

[12] Tirmizi, Zühd, H: 2312; İbn Mace, Zühd, H: 4190; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 5/173, H: 21848/21516

[13] Ğafir-Mü'min, 7.

Yahut da, Allah'tan, (cc) yeryüzündekilere yumuşak davranmasını, onları cezalandırmada acele etmemesini dilerler.

"İyi bilin ki Allah, –onları– *çok bağışlayandır, çok merhamet edendir."*

6 – Allah'tan başka dostlar edinenlere gelince, Allah onları daima gözetlemektedir. Sen onlara vekil değilsin.

"Allah'tan başka dostlar edinenlere –yani O'na ortak koşanlara, O'na denk ilah edinenlere– *gelince, Allah onları daima gözetlemektedir."* Onların durumlarını ve yaptıklarını hep gözetim altında tutmaktadır. Allah (cc), onların durumları ve amelleri ile alakalı olarak hiçbir şeyi kaçırmaz ve bundan dolayı da onları cezalandırır.

Ey Muhammed! *"Sen onlara vekil değilsin."* Sen onlar üzerine vekil olarak atanmış değilsin, onların işleri sana havale edilmiş de değildir. Sen sadece ve sadece bir uyarıcısın.

7. — 12. ÂYETLER

وَكَذٰلِكَ أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ قُرْاٰنًا عَرَبِيًّا لِتُنْذِرَ أُمَّ الْقُرٰى وَمَنْ
حَوْلَهَا وَتُنْذِرَ يَوْمَ الْجَمْعِ لاَ رَيْبَ فِيهِ ؕ فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ
وَفَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ ﴿٧﴾ وَلَوْ شَآءَ اللّٰهُ لَجَعَلَهُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلٰكِنْ
يُدْخِلُ مَنْ يَشَآءُ فِي رَحْمَتِهِ ۗ وَالظَّالِمُونَ مَا لَهُمْ مِنْ وَلِيٍّ وَلاَ
نَصِيرٍ ﴿٨﴾ أَمِ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِٓ أَوْلِيَآءَ ۚ فَاللّٰهُ هُوَ الْوَلِيُّ وَهُوَ
يُحْيِي الْمَوْتٰى ۘ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ۧ ﴿٩﴾ وَمَا اخْتَلَفْتُمْ
فِيهِ مِنْ شَيْءٍ فَحُكْمُهُٓ إِلَى اللّٰهِ ؕ ذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبِّي عَلَيْهِ
تَوَكَّلْتُ ۖ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ ﴿١٠﴾ فَاطِرُ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ ؕ جَعَلَ
لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا ۚ وَمِنَ الْأَنْعَامِ أَزْوَاجًا يَذْرَؤُكُمْ فِيهِ ؕ
لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ ۚ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ﴿١١﴾ لَهُ مَقَالِيدُ
السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَآءُ وَيَقْدِرُ ؕ إِنَّهُ بِكُلِّ
شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١٢﴾

Meâli

7. Böylece biz sana Arapça bir Kur'an vahyettik ki, şehirlerin anası olan Mekke'de ve çevresinde bulunanları uyarasın. Hakkında asla şüphe olmayan toplanma günüyle onları korkutasın. Bir grup cennette, bir grup ise cehennemdedir.

8. Allah dileseydi, onları *(aynı dine mensup)* bir tek ümmet yapardı. Fakat O, dilediğini rahmetine sokar. Zalimlerin ise bir dost ve yardımcısı yoktur.

9. Yoksa onlar Allah'tan başka dostlar mı edindiler? Hâlbuki gerçek dost Allah'tır. O, ölüleri diriltir. O, her şeye hakkıyla gücü yetendir.

10. Hakkında ayrılığa düştüğünüz herhangi bir şeyin hükmü Allah'a aittir. İşte bu, Rabbim Allah'tır. Yalnız O'na tevekkül ettim ve ancak O'na yöneliyorum.

11. O, gökleri ve yeri yaratandır. Size kendinizden eşler, hayvanlardan da (kendilerine) eşler yaratmıştır. Bu suretle sizi üretiyor. O'nun benzeri hiçbir şey yoktur. O, hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir.

12. Göklerin ve yerin anahtarları O'nundur. Dilediğine rızkı bol verir ve *(dilediğine)* kısar. Şüphesiz O, her şeyi hakkıyla bilendir.

Tefsiri

7 – Böylece biz sana Arapça bir Kur'an vahyettik ki, şehirlerin anası olan Mekke'de ve çevresinde bulunanları uyarasın. Hakkında asla şüphe olmayan toplanma günüyle onları korkutasın. Bir grup cennette, bir grup ise cehennemdedir.

"Böylece –aynen bunun gibi– *biz sana Arapça bir Kur'an..."* Burada geçen *"Arapça Kur'an"* ibaresi mefulü bihtir. Yani mana olarak: *"Biz sana apaçık Arapça bir Kur'an olmak üzere bu Kitabı '...vahyettik'"* demektir.

Burada, bir önce geçen ayetin manasına işaret edilmektedir. Çünkü bir önceki ayette, insanlar üzerinde gözetenin, onları murakabe edenin kendisi olduğunu, Hz. Muhammed (sav) olmadığını Allah (cc) belirtiyordu. Onun sadece bir uyarıcı olduğuna dikkat çekiliyordu. Çünkü Yüce Allah (cc) bu manayı Kitabında hep tekrarlamıştır.

« ذَلِكَ » işaret ismi ilgili manaya işaret ederken, « كَ » harfi de, ayette geçen « أَوْحَيْنَا » – *"vahyettik"* kelimesinin mefulü bihi yani tümlecidir.

"...ki, şehirlerin anası olan Mekke'de..." Çünkü yeryüzü Mekke'nin altından itibaren, Merkez Mekke olmak üzere onu yayıp döşendi. Ya da Mekke, yeryüzü bölgelerinin ve toprağının en şerefli bölgesi olması itibariyle böyle denmiştir. Asıl söylenmek istenen ise, şehirlerin anası ve merkezi denilen yerin halkıdır, burada yaşayanları– *ve çevresinde bulunanları* –Arapları– *"uyarasın. Hakkında asla şüphe olmayan toplanma* –kıyamet– *günüyle onları uyarasın."* Çünkü yaratılmışlar o günde toplanacaklardır.

Burada geçen ve *"asla şüphe olmayan"* manasına gelen « لَا رَيْبَ فِيهِ » cümlesi, parantez cümlesidir ve iraptan mahalli yoktur. Örneğin « أَنْذَرْتُهُ كَذَا » ve « أَنْذَرْتُهُ بِكَذَا » denince burada şöyle bir duruma dikkat çekilmektedir. Ayette geçen ilk « لِتُنْذِرَ » kelimesi yani « لِتُنْذِرَ أُمَّ الْقُرَى » ibaresindeki « لِتُنْذِرَ » kelimesi, birinci mefule müteaddidir. « وَتُنْذِرَ يَوْمَ الْجَمْعِ » ibaresinde bulunan « تُنْذِرَ » kelimesi ise ikinci mefule müteaddidir.

Bundan böyle onlardan, *"Bir grup cennette, bir grup ise cehennemdedir."* Zamir her ikisine de racidir. Çünkü o gün, yaratılmışların toplanacakları gündür.

8 – Allah dileseydi, onları (aynı dine mensup) **bir tek ümmet yapardı. Fakat O, dilediğini rahmetine sokar. Zalimlerin ise bir dost ve yardımcısı yoktur.**

Eğer *"Allah dileseydi, onları* –insanların tamamını aynı dine mensup– *bir tek ümmet yapardı. Fakat O, dilediğini rahmetine* –yani dilediklerine rahmetiyle muamelede bulunarak onları İslam'a– *sokar. Zalimlerin* –kâfirlerin ve inkârcıların– *ise bir dost* –şefaatçi– *ve yardımcısı* –azaplarını önleyecek bir kimsesi– *yoktur."*

9 – Yoksa onlar Allah'tan başka dostlar mı edindiler? Hâlbuki gerçek dost Allah'tır. O, ölüleri diriltir. O, her şeye hakkıyla gücü yetendir.

"Yoksa onlar Allah'tan başka dostlar mı edindiler? Hâlbuki gerçek dost Allah'tır." Burada geçen « فَاللّٰهُ » Lafzı celaldeki « فَ » harf, bir şartın mukadder cevabıdır. Sanki burada, Allah'tan (cc) başka bütün dostlar, aracılar, şefaatçi kabul edilenler ret ve inkâr edildikten sonra, şöyle bir mana bulunmaktadır:

"Eğer hakkıyla ve gerçek manada bir veli, bir dost istiyorlarsa, işte o yani gerçek dost, Allah'tan başkası değildir. Asıl dost edinilmesi gereken ve farz olan sadece ve sadece bir tek O'dur, O'ndan başka bir veli ve dost yoktur."

"O, ölüleri diriltir. O, her şeye hakkıyla gücü yetendir." Öyleyse asıl veli ve dost edinmeye layık olan, her şeye gücü yeten Allah'tır (cc). Gücü yetmeyenler asla veli ve dost edinilmezler.

10 – Hakkında ayrılığa düştüğünüz herhangi bir şeyin hükmü Allah'a aittir. İşte bu, Rabbim Allah'tır. Yalnız O'na tevekkül ettim ve ancak O'na yöneliyorum.

"Hakkında ayrılığa düştüğünüz" Bu ifade, Rasulüllah'ın (sav) sözünün mü'minlere aktarılmasıdır, hikâye edilmesidir. Yani:

"Kitap ehlinden olsun, müşriklerden olsun size muhalefet eden bu kâfirlerle, eğer siz din ile ilgili herhangi bir konuda ayrılığa ve anlaşmazlığa düşerseniz, işte bu konudaki 'herhangi bir şeyin hükmü Allah'a aittir.'" Üzerinde anlaşmazlığa düştüğünüz şeyin hükmünü Allah'a (cc) bırakın, O'na havale edin. Çünkü bu konuda haklı olanı ödüllendirecek, onlara sevap verecek olan Allah'tır (cc) ve batılda ısrar edenleri cezalandıracak olan da Allah'tır (cc).

"İşte –aranızda hüküm verecek olan– *bu* –Hâkim,– *Rabbim Allah'-tır. Yalnız O'na tevekkül ettim."* Bu ifade ile din düşmanlarına ve onların tuzaklarına reddiye vardır. *"Ve* –onların şerrinden korunmak için de– *ancak O'na yöneliyorum."* Çünkü O, bana yeter.

Bir yoruma göre de deniliyor ki: *"Sizinle ilgisi bulunmayan ve alakası da olmayan herhangi bir ilim veya ilimler konusunda anlaşmazlığa düşerseniz, o ilmi ve bilgiyi öğrenme konusunda herhangi bir çıkış yolunuz yoksa, o zaman 'En iyisini Allah* (cc) *bilir.' deyip işin içersinden çıkın."*

Örneğin ruh ve benzeri konularda bilgi edinme meselesi böyledir. Bu ve benzeri hususları Allah'a (cc) bırakın.

11 - O, gökleri ve yeri yaratandır. Size kendinizden eşler, hayvanlardan da (kendilerine) **eşler yaratmıştır. Bu suretle sizi üretiyor. O'nun benzeri hiçbir şey yoktur. O, hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir.**

"O, gökleri ve yeri yaratandır." Bu ayette geçen « فَاطِرُ » kelimesinin merfu yani ötreli olması, bundan önce geçen ayetteki « ذَٰلِكُمْ » kavlinin bir haberi olabilir, bundan ötürü merfu kılınmış olabilir.

Ya da bu kelime, mahzuf bir mübtedanın haberi olabilir.

"Size kendinizden –sizin gibi insanlar cinsinden– *eşler* –yarattı,– *hayvanlardan da* –kendilerine– *eşler..."* yani nasıl ki sizin cinsinizden tıpkı sizin gibi eşler size yaratmış ise, hayvanlar için de, onların cinsinden olmak üzere onlara eşler– *yaratmıştır. Bu suretle* –böyle bir tedbir yoluyla– *sizi üretiyor.* –Çoğaltıyor.

Çünkü « ذَرَأَ » kelimesi, artırmak ve çoğaltmak, yaymak gibi manalara gelir. Dolayısıyla Yüce Allah (cc) insanları ve hayvanları bu şekilde çift yaratarak onların üremelerini sağlamıştır. Böyle yaratmış ki, erkekle dişi arasında birleşme olabilsin ve böylece nesiller üresin dilemiştir.

Buradaki ayette geçen « يَذْرَؤُكُمْ فِيهِ » cümlesinde, « بِهِ » yerine « فِيهِ » kavli tercih edilmiştir. Çünkü böylesi bir tedbir ve önlem, adeta yayılıp çoğalma konusunda bir memba, bir maden gibi gösterilmiştir.

« يَذْرَؤُكُمْ » cümlesindeki, zamir ise, hep muhataplara, insanlar ve hem de hayvanlara racidir. Burada muhataplar akıl sahibi varlıklar olmaları dolayısıyla, gaip olanlara yani akılsız olan varlıklara, hayvanlara galebe çalması, üstün gelmeleri sebebiyle muhatap zamirine yer verilmiştir.

"O'nun benzeri hiçbir şey yoktur." Deniliyor ki, burada teşbih kelimesinin tekrar edilmesi aslında, benzetmeleri reddetmek içindir. Bu itibarla ayetin takdiri şöyledir: *"Onun gibi hiçbir şey yoktur."*

Bir yoruma göre de, ayette yer alan « مِثْلِ » kelimesi ziyadedir, fazladır. Bu durumda ayetin mana olarak takdiri şöyledir: *"Onun gibi hiçbir şey yoktur."* Bu durum adeta Allah Teâlâ'nın şu kavlindeki gibidir:

﴿ فَاِنْ اٰمَنُوا بِمِثْلِ مَا اٰمَنْتُمْ بِهٖ فَقَدِ اهْتَدَوْاۚ ﴾

"Şayet onlar da tıpkı sizin iman ettiğiniz gibi iman ederlerse, mutlaka dosdoğru yolu bulmuş olurlar." [14]

Ayeti gibidir. Çünkü burada istenen şey, misliyeti, benzerliği reddetmektir.

Eğer ayette yer alan « كَ » harfi ile « مِثْلِ » kelimesinden biri zait kabul edilmeseydi, o takdirde, benzerinin olabileceği gibi bir mana anlaşılabilirdi. Bir yoruma göre de bunun manasının: *"Onun zatına benzer hiçbir şey yoktur"* şeklinde olduğudur. Çünkü Araplar arasında: *"Senin gibi birisi cimrilik edemez."* diye bir tabir vardır. Araplar bu ifade ile Sözkonusu zatın cimri olmadığını göstermek için kullanırlar. Böylece bu konuda abartılı bir anlatımla, kinaye yollu meseleyi dile getirmeyi kast ederler. Çünkü onlar, onun yerine geçebilecek olandan bunu reddedince, böylece bizzat onun kendisinde böyle bir durumun olmayacağını reddetmiş olurlar. Artık söylenenin kinaye yoluyla söylendiği bilinince, bu durumda:

« لَيْسَ كَاللّٰهِ شَيْءٌ » – *"Allah gibi hiçbir şey yoktur"* ibaresiyle, « لَيْسَ كَمِثْلِهٖ شَيْءٌ » – *"Onun benzeri hiçbir şey yoktur"* ibaresi arasında herhangi bir fark olamaz. Sadece bunun yararı, senin ona yüklediğin kinayedir. Sanki o ikisi, aynı manaya gelen ve fakat birbirini izleyen iki ibare gibidirler. Oysa zatı itibariyle Allah'ın (cc) hiçbir benzerinin olmadığı ve asla olmayacağıdır. Nitekim bunun benzeri:

﴿ بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ ﴾

"Allah'ın elleri açıktır." [15] ayetidir.

Yani ayetin manası: *"Aksine O, hiçbir elin tasavvur edemeyeceği manada cömerttir, onun elinin açıklığının önüne hiçbir kuvvet geçemez. Çünkü*

---

[14] Bakara, 137.
[15] Maide, 64.

bizatihi cömertliğin ta kendisidir." Hatta bu yönüyle Araplar bunu, elleri olmayan için de kullanır oldular. İşte burada bunu, kendisinin bir benzerinin var olduğu hakkında kullandıkları gibi, hiçbir benzerinin var olmadığı ve olmayacağı manasında da kullandılar.

"O, –kulak olmadan da duyulabilecek ve işitilebilecek olan her şeyi– *hakkıyla işitendir,* –Nitekim göz olmadan da görülecek olan her şeyi– *hakkıyla görendir."* Sanki burada bu her iki organdan söz edilmesinin sebebi, herhangi bir kimsenin, benzerinin olmadığı gibi, herhangi bir sıfatı ve özelliği de yoktur, türünden bir yargıya varmaması içindir.

12 – Göklerin ve yerin anahtarları O'nundur. Dilediğine rızkı bol verir ve (dilediğine) **kısar. Şüphesiz O, her şeyi hakkıyla bilendir.**

"Göklerin ve yerin anahtarları O'nundur." Bu daha önce *Zümer Suresi*'nde de geçmişti. *"Dilediğine rızkı bol verir ve* –dilediğine– *kısar. Şüphesiz O, her şeyi hakkıyla bilendir."*

13. — 14. ÂYETLER

شَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدِّينِ مَا وَصّٰى بِهٖ نُوحًا وَالَّذٖٓى اَوْحَيْنَٓا اِلَيْكَ
وَمَا وَصَّيْنَا بِهٖٓ اِبْرٰهٖيمَ وَمُوسٰى وَعٖيسٰٓى اَنْ اَقٖيمُوا الدّٖينَ وَلَا
تَتَفَرَّقُوا فٖيهِ كَبُرَ عَلَى الْمُشْرِكٖينَ مَا تَدْعُوهُمْ اِلَيْهِ اَللّٰهُ
يَجْتَبٖٓى اِلَيْهِ مَنْ يَشَٓاءُ وَيَهْدٖٓى اِلَيْهِ مَنْ يُنٖيبُ ﴿١٣﴾ وَمَا تَفَرَّقُوٓا
اِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَٓاءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ
مِنْ رَبِّكَ اِلٰٓى اَجَلٍ مُسَمًّى لَقُضِىَ بَيْنَهُمْ وَاِنَّ الَّذٖينَ اُورِثُوا
الْكِتَابَ مِنْ بَعْدِهِمْ لَفٖى شَكٍّ مِنْهُ مُرٖيبٍ ﴿١٤﴾

Meâli

13. "Dini dosdoğru tutun ve onda ayrılığa düşmeyin!" diye Nuh'a emrettiğini, sana vahyettiğini, İbrahim'e, Musa'ya ve İsa'ya emrettiğini size de din kıldı. Fakat senin kendilerini çağırdığın şey *(İslâm dini)*, Allah'a ortak koşanlara ağır geldi. Allah, ona dilediğini seçer. İçtenlikle kendine yönelenleri de ona ulaştırır.

14. Onlar, kendilerine bilgi geldikten sonra, aralarındaki kıskançlık yüzünden ayrılığa düştüler. Eğer *(azabın)* belli bir süreye kadar *(ertelenmesi ile ilgili olarak)* Rabbinden bir söz geçmiş olmasaydı, aralarında hemen hüküm verilirdi. Onlardan sonra Kitab'a mirasçı kılınanlar da, onun hakkında derin bir şüphe içindedirler.

Tefsiri

13 – "Dini dosdoğru tutun ve onda ayrılığa düşmeyin!" diye Nuh'a emrettiğini, sana vahyettiğini, İbrahim'e, Musa'ya ve İsa'ya emrettiğini size de din kıldı. Fakat senin kendilerini çağırdığın şey (İslâm dini), **Allah'a ortak koşanlara ağır geldi. Allah, ona dilediğini seçer. İçtenlikle kendine yönelenleri de ona ulaştırır.**

"«Dini dosdoğru tutun ve onda ayrılığa düşmeyin!» diye Nuh'a emrettiğini, sana vahyettiğini, İbrahim'e, Musa'ya ve İsa'ya emrettiğini size de din kıldı."

Bu ayette geçen « شَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدِّينِ » – *"Size de din kıldı,"* ibaresiyle demek istenen şudur. Hz. Nuh'un (as), Hz. Muhammed'in (sav) ve ikisi arasında geçen tüm peygamberlerin dinini açıklayıp ortaya koyun, çünkü Allah (cc), din olarak sizin için bunu emretti. Daha sonra meşru kılınan yani şeriat olarak ortaya konan şeyi açıklayarak, bunun, şu bayrak peygamberler olan bütün peygamberlerin dinlerinde ortak olan noktayı da şu şekilde açıklamaktadır:

"O dini dosdoğru ikame edin, ayakta tutun, egemen kılın" diye, « أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ » buyurdu. Burada ikame edilmesi, egemen kılınması ve ayakta tutulması istenen dinden murat, İslam'dan başkası değildir. Bu da Allah'ı (cc) birlemek, tevhid inancını hâkim kılmaktır. O'na (cc) taatta bulunmak, ibadet ve kulluk görevini yerine getirmektir. Aynı şekilde peygamberlerine, kitaplarına, ceza gününe, bir de kişinin yerine getirmesi, ikame etmesi durumunda onu Müslüman kılacak olan diğer hususlara da iman etmektir. Burada bütün şeriatleri murat etmiş değildir. Çünkü şeraitler değişiktir. Nitekim Yüce Allah (cc) şöyle buyurmaktadır:

﴿ لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنْكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا ﴾

"Her birinize bir şeriat ve bir yol verdik." [16]

---

[16] Maide, 48.

Bu ayette geçen « اَنْ اَقِيمُوا » kavli, ya « شَرَعَ » filinin mefulünden ve buna atfedilen iki matuftan bedel olması bakımından mansub kılınmıştır. Ya da yeni bir cümle kabul edilmesinden ötürü merfudur. Sanki burada: *"Şeriat olarak öngörülen şey nedir?"* diye bir soru yöneltilmiş gibi dikkate alınmış ve buna da şu şekilde cevap verilmiştir:

"O, şeriat olarak öngörülen şey, dini ikame etmek, egemen kılmak, devlet haline getirmektir."

Evet, bunu ikame edin *"ve onda* –yani egemen kılmak istediğiniz dinde– *ayrılığa düşmeyin!"* Nitekim Hz. Ali (ra) ayetin bu kısmını şöyle yorumlamıştır:

"Sakın ayrılığa düşmeyin, bölünüp parçalanmayın. Çünkü cemaat halinde olmak, birlik halinde yaşamak rahmettir, ayrılıkta ise azap vardır."

"Fakat senin kendilerini çağırdığın şey –yani İslâm dini, Allah'ın (cc) dinin devlet haline getirerek ikame etme işi ve görevi, tevhid inancını egemen kılma vazifesi– *Allah'a ortak koşanlara* –putlarını ve rejimlerini Allah'ın (cc) hükmünün üzerinde görerek hareket eden müşriklere İslam dininin devlet olarak egemen kılma emri– *ağır geldi."* Bundan dolayı onlar sıkıntı yaşamaya başladılar, zorlanır oldular. *"Allah, ona* –o dini tebliğ etmeye, yaymaya ve egemen kılmaya– *dilediğini seçer."* Onu bunda muvaffak kılar, doğru olarak egemen olmasını sağlar ve bunun üzerinde onları toplar. *"İçtenlikle kendine yönelenleri de ona* –kendisine itaat etme konusunda o işe yönelmeye onu– *ulaştırır."*

14 - Onlar, kendilerine bilgi geldikten sonra, aralarındaki kıskançlık yüzünden ayrılığa düştüler. Eğer (azabın) **belli bir süreye kadar** (ertelenmesi ile ilgili olarak) **Rabbinden bir söz geçmiş olmasaydı, aralarında hemen hüküm verilirdi. Onlardan sonra Kitab'a mirasçı kılınanlar da, onun hakkında derin bir şüphe içindedirler.**

"Onlar, –yani kedilerine Kitap gönderilenler, Yahudiler ve Hıristiyanlar, kısaca Kitap ehli peygamberlerinden sonra, yani– *kendilerine bilgi geldikten* –ayrılığa düşmenin sapıklık olduğunu öğrendikten, peygamberlerin dilinden kendilerine anlatılan korkutucu ve tehdit içeren emirden– *sonra, aralarındaki kıskançlık* –koltuk kavgası ve haksız yere

üstünlük taslamaları– *yüzünden ayrılığa düştüler. Eğer* –azabın– *belli bir süreye kadar* –ertelenmesi ile ilgili olarak– *Rabbinden bir söz geçmiş olmasaydı* –Ki o söz de Rabbimiz'in (cc) şu kavlinde yer alan şu sözdür:

﴿ بَلِ السَّاعَةُ مَوْعِدُهُمْ وَالسَّاعَةُ أَدْهَى وَأَمَرُّ ﴾

"Bilakis kıyamet onlara vadedilen saattir ve o saat daha belalı ve daha acıdır." [17]

Evet, eğer bu söz olmasaydı işte o zaman– *aralarında hemen hüküm verilirdi.* –Yani ayrılığa düştükleri şeyin büyüklüğü ve azameti yüzünden derhal o andan itibaren helak edilirlerdi.– *Onlardan sonra Kitab'a mirasçı kılınanlar* –Ki bunlar Hz. Peygamberin (sav) zamanında olan kitap ehli Yahudilerle Hıristiyanlardır, işte onlar– *da, onun hakkında* –ya da kendi kitaplarında– *derin bir şüphe içindedirler.* –Çünkü bu durumda kendi kitaplarına bile inanmaları gerektiği gibi hakkıyla iman etmemektedirler. Bir yoruma göre de mana şöyledir:

"Kitap ehli olanlar, Hz. Muhammed'in (sav) *Allah'ın* (cc) *Rasulü olarak gönderilmesinden, kendilerine bu ilim geldikten sonra ayrılığa ve anlaşmazlığa düştüler."*

Bu durum aynen şu ayette yer alan ifadeye benzemektedir. Çünkü Yüce Allah (cc) şöyle buyurmuştur:

﴿ وَمَا تَفَرَّقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمُ الْبَيِّنَةُ ﴾

"Kendilerine kitap verilenler ancak apaçık delil (peygamber) **kendilerine geldikten sonra ayrılığa düştüler."** [18]

"Onlardan sonra Kitab'a mirasçı kılınanlar" ibaresinden kasıt, müşriklerdir. Çünkü Kitap ehli Tevrat ve İncil'e mirasçı kılındıkları gibi bunlardan sonra da müşrikler de Kur'an'a mirasçı kılınmışlardı. Ancak onlar da tıpkı Ehli Kitap gibi onu bir kenara ittiler.

❁ ❁ ❁

[17] Kamer, 46.
[18] Beyine, 4.

15. — 19. ÂYETLER

فَلِذٰلِكَ فَادْعُ وَاسْتَقِمْ كَمَآ اُمِرْتَ وَلَا تَتَّبِعْ اَهْوَآءَهُمْ وَقُلْ
اٰمَنْتُ بِمَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ مِنْ كِتَابٍ وَاُمِرْتُ لِاَعْدِلَ بَيْنَكُمْ اَللّٰهُ
رَبُّنَا وَرَبُّكُمْ لَنَآ اَعْمَالُنَا وَلَكُمْ اَعْمَالُكُمْ لَا حُجَّةَ بَيْنَنَا
وَبَيْنَكُمْ اَللّٰهُ يَجْمَعُ بَيْنَنَا وَاِلَيْهِ الْمَصِيرُ ﴿١٥﴾ وَالَّذِينَ
يُحَآجُّونَ فِى اللّٰهِ مِنْ بَعْدِ مَا اسْتُجِيبَ لَهُ حُجَّتُهُمْ دَاحِضَةٌ
عِنْدَ رَبِّهِمْ وَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ ﴿١٦﴾ اَللّٰهُ الَّذِى
اَنْزَلَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ وَالْمِيزَانَ وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّ السَّاعَةَ
قَرِيبٌ ﴿١٧﴾ يَسْتَعْجِلُ بِهَا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِهَا وَالَّذِينَ اٰمَنُوا
مُشْفِقُونَ مِنْهَا وَيَعْلَمُونَ اَنَّهَا الْحَقُّ اَلَآ اِنَّ الَّذِينَ يُمَارُونَ
فِى السَّاعَةِ لَفِى ضَلَالٍ بَعِيدٍ ﴿١٨﴾ اَللّٰهُ لَطِيفٌ بِعِبَادِهِ يَرْزُقُ مَنْ
يَشَآءُ وَهُوَ الْقَوِىُّ الْعَزِيزُ ﴿١٩﴾

Meâli

15. *(Ey Muhammed!)* Bundan dolayı sen *(İslam'a)* davete devam et ve emrolunduğun gibi dosdoğru ol. Onların hevâ ve heveslerine uyma ve şöyle de: "Ben, Allah'ın indirdiği her kitaba inandım ve aranızda adaleti gerçekleştirmekle emrolundum. Allah bizim de Rabbimiz, sizin de Rabbinizdir. Bizim işlediklerimiz bize, sizin işledikleriniz sizedir. Bizimle sizin aranızda tartışılacak bir şey yoktur. Allah, hepimizi bir araya toplayacaktır. Dönüş de ancak O'nadır."

16. Allah'ın çağrısına uyulduktan sonra O'nun hakkında tartışmaya girenlerin hüccetleri Rableri katında batıldır. Onlara bir gazap vardır. Onlar için çetin bir azap vardır.

17. Allah, hak olarak Kitab'ı ve mizanı indirendir. Sen nereden bileceksin belki de o saat *(kıyamet)* yakındır.

18. Kıyamete inanmayanlar, onun çabuk kopmasını isterler. İnananlar ise, ondan korkarlar ve onun gerçek olduğunu bilirler. İyi bilin ki, Kıyamet günü hakkında tartışanlar derin bir sapıklık içindedirler.

19. Allah, kullarına çok lütufkârdır, dilediğini rızıklandırır. O, kuvvetlidir, mutlak güç sahibidir.

Tefsiri

15 – (Ey Muhammed!) **Bundan dolayı sen** (İslam'a) **davete devam et ve emrolunduğun gibi dosdoğru ol. Onların hevâ ve heveslerine uyma ve şöyle de: "Ben, Allah'ın indirdiği her kitaba inandım ve aramzda adaleti gerçekleştirmekle emrolundum. Allah bizim de Rabbimiz, sizin de Rabbinizdir. Bizim işlediklerimiz bize, sizin işlediklerimiz sizedir. Bizimle sizin aranızda tartışılacak bir şey yoktur. Allah, hepimizi bir araya toplayacaktır. Dönüş de ancak O'nadır."**

Ey Muhammed (sav)! *"Bundan dolayı* –yani onların ayrılığa düşmelerinden, küfrün bu sebepten dolayı birçok guruplara ayrılmalarından ötürü yine de– *sen* –Tek Allah (cc) inancına, tevhid dinine, bunda ittifak etmeye ve bunun üzerine anlaşmaları için onları hakka, en eski olan Hanif dinine– *çağrıya devam et. Ve emrolunduğun* –Allah'ın (cc) sana emrettiği– *gibi* –o inançta ve ona davet etmede– *dosdoğru ol. Onların hevâ ve heveslerine.* –üzerinde anlaşamadıkları, ihtilafa düştükleri batıl inançlarına da– *uyma ve şöyle de: «Ben, Allah'ın indirdiği...* –Yani Allah (cc) tarafından gönderildiklerinin doğruluğu ortaya konan ve bu manada gerçek olan– *her kitaba inandım.»"* –Yani Allah (cc) tarafından indirilen bütün kitaplara iman ettim. Çünkü aralarında ayrılığa ve anlaşmazlığa düşenler, bir kısmına inandılar ve bir kısmını da inkâr ettiler.

Nitekim bu husus tıpkı şu ayette ifade edildiği gibidir. Çünkü Rabbimiz şöyle buyurmuştur:

﴿ إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيُرِيدُونَ أَنْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ اللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيَقُولُونَ نُؤْمِنُ بِبَعْضٍ وَنَكْفُرُ بِبَعْضٍ وَيُرِيدُونَ أَنْ يَتَّخِذُوا بَيْنَ ذَلِكَ سَبِيلًا ۞ أُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ حَقًّا وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا ﴾

"Allah'ı ve peygamberini inkâr edenler, inanma konusunda Allah ile peygamberlerini birbirinden ayırmak isteyen ve: 'Bir kısmına iman ederiz, ama bir kısmına inanmayız' diyenler, bunlar yani iman ile küfür arasında bir yol tutmak isteyenler yok mu?

İşte gerçekten kâfirler bunlardır. Ve biz, kâfirlere alçaltıcı bir azap hazırlamışızdır." [19]

"Ve –anlaşmazlığa düştüğünüzde ve hakem olarak bana başvurduğunuzda ben,– *aranızda adaleti gerçekleştirmekle emrolundum. Allah bizim de Rabbimiz, sizin de Rabbinizdir.* –Biz hepimiz onun kullarıyız.– *Bizim işlediklerimiz,* –amellerimiz– *bize, sizin işledikleriniz,* –amelleriniz de– *sizedir."* Bu ibare aynen şu ayette geçen ifade gibidir. Rabbimiz (cc) buyuruyor ki:

﴿ لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِىَ دِينِ ﴾

"Sizin diniz size, benim dinim de banadır." [20]

Bu ayetin şöyle yorumlanması da caizdir: *"Doğrusu sizin yaptıklarınız yüzünden biz hesaba çekilmeyeceğiz, nitekim siz de bizim işlediklerimiz yüzünden hesaba çekilecek değilsiniz."*

"Bizimle sizin aranızda tartışılacak bir şey yoktur." Herhangi bir husumete ve çekişmeye gerek yoktur. Çünkü hak ortaya çıkmıştır. Bundan dolayı artık hüccet ve kanıt sizin önünüze konmuştur. Bu nedenle artık çekişmeye ve tartışmaya da gerek kalmamıştır. Bunun manası şöyle olmaktadır:

---

[19] Nisa, 150 - 151.
[20] Kâfirun, 6.

"Bundan böyle aramızda birbirimize hüccet ve kanıt sunmaya gerek kalmamıştır. Çünkü karşılıklı olarak çatışanların delilleri ve kanıtları ortadadır. İşte bizim gerçeğimiz, işte sizin batılınız meydanda, artık tartışma ve sürtüşmeye gerek yoktur."

Kaldı ki kıyamet gününde *"Allah, hepimizi bir araya toplayacaktır.* –Yargılamanın gerçekleşmesi ve gerçeğin ortaya çıkması için– *Dönüş de ancak O'nadır."* Allah (cc) o gün aramızda ayırıcı hükmünü verecek ve lehimizde olmak üzere bizim intikamımızı sizden alacaktır.

16 – Allah'ın çağrısına uyulduktan sonra O'nun hakkında tartışmaya girenlerin hüccetleri Rableri katında batıldır. Onlara bir gazap vardır. Onlar için çetin bir azap vardır.

"Allah'ın çağrısına uyulduktan –halkın İslam davetine icabet etmelerinden ve İslam'a girmelerinden– *sonra* –halkı yeniden cahiliye inançlarına, şirk düzenlerine döndürmek amacıyla– *O'nun..* –dini– *hakkında tartışmaya girenlerin hüccetleri Rabbleri katında batıldır."* Burada anlatılan hususlar tıpkı Rabbimizin şu kavlinde bildirilen hususlar gibidir. Yüce Allah (cc) şöyle buyurmaktadır:

﴿وَدَّ كَثِيرٌ مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ لَوْ يَرُدُّونَكُمْ مِنْ بَعْدِ اِيمَانِكُمْ كُفَّاراًۚ حَسَداً مِنْ عِنْدِ اَنْفُسِهِمْ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْحَقُّۚ﴾

"Kitap ehlinden birçoğu hak ve gerçek kendilerine açıkça belli olduktan sonra sırf içlerindeki hasetleri yüzünden, siz, iman ettikten sonra sizi, yeniden kâfir olarak geriye döndürmeyi istediler." [21]

Çünkü kitap ehli olan Yahudi ve Hıristiyanlar mü'minlere: *"Bizim kitabımız sizin kitabınızdan daha önce indirildi, nitekim bizim peygamberimiz de sizin peygamberinizden daha önce gönderildi. Bu nedenle biz sizden daha hayırlıyız ve daha doğrudayız. Hakka ehil olan, layık olan da bizleriz."* diyerek karşı çıkıyorlardı.

---

[21] Bakara, 109.

Bir yoruma göre de: *"Onun çağrısına uyulduktan sonra"* kavlinin yorumu: *"Bedir gününde kendisine icabet edilmesinden sonra, müşriklerin ona kendi batıl inançlarına çağırması..."* demektir, denmiştir.

Bu nedenle: *"hüccetleri Rableri katında batıldır,"* gerekçelerinin hiçbir anlamı yoktur, hepsi de boştur. Ayetin bu kısmında, müşriklerin ve tevhid düşmanlarının ileri sürdükleri delillerinin, delil olmamasına rağmen hüccet/kanıt diye ifade edilmesi, içinde şüphe barındıran bir şey olsa da, onların böyle savunmaları sebebiyle denmiştir. Yoksa aslında hüccet ve kanıt olmaktan uzak şeylerdir.

"Onlara –küfürleri sebebiyle– *bir gazap vardır. Onlar için* –ahirette– *çetin bir azap vardır."*

17 – Allah, hak olarak Kitab'ı ve mizanı indirendir. Sen nereden bileceksin belki de o saat (kıyamet) **yakındır.**

"Allah, hak –doğru ve doğruyu içeren– *olarak Kitab'*ı –burada geçen kitap kelimesi cins anlamında olması itibariyle gönderilen bütün kitapları– *ve mizanı* –adaleti, eşitliği, herkese eşit olarak muamele etmeyi– *indirendir."*

Burada *"Adaleti indirmekten.."* murat, Yani Allah (cc), indirdiği tüm kitaplarında adaleti ve adaletle muameleyi öngörmüştür, manasında bir ifadedir.

Ayette geçen, *"mizan/terazi"* kelimesi de, gerçekten mizan ve terazi manasmdadır, diye de yorumlayanlar olmuştur. Allah (cc) bu mizanı ya da teraziyi Hz. Nuh (as) zamanında indirmişti.

"Sen nereden bileceksin belki de o saat –kıyamet– *yakındır."* Yani kıyamet denen o an belki de sana çok yakındır, ama sen hala onu bilemiyorsun. Bundan murat, saatin yani kıyametin gelmesidir. Esasen burada geçen *"saat"* kelimesi, öldükten sonra yeniden dirilme diye yorumlanmıştır. Kıyametin/saatin yakılığının kitapların ve mizanın indirilmesiyle olan münasebetine gelince, saat denen kıyamet günü, hesap günüdür. O günde teraziler, mizan ve ölçü adaletle ortaya konacaktır, demektir. Bu nedenle sanki burada şöyle denilir gibidir:

"Allah size, adaleti ve eşit davranmayı, şeriat esaslarına göre de amel etmenizi emretti. O halde, hesap günü ve amellerinizin tartılacağı gün size ansızın gelmeden önce Kitaba göre amel edin ve adaletten ayrılmayın."

18 – Kıyamete inanmayanlar, onun çabuk kopmasını isterler. İnananlar ise, ondan korkarlar ve onun gerçek olduğunu bilirler. İyi bilin ki, Kıyamet günü hakkında tartışanlar derin bir sapıklık içindedirler.

"Kıyamete inanmayanlar, –onunla alay edenler– *onun çabuk kopmasını isterler. İnananlar ise, ondan* –onun dehşetinden– *korkarlar ve onun* –hiç şüpheye yer bırakmayan bir– *gerçek olduğunu bilirler. İyi bilin ki, Kıyamet günü hakkında tartışanlar* –yani o günde herkes yanındaki arkadaşının düşünce ve inancına ve o güne şüphe ile bakanlar– *derin bir sapıklık içindedirler."* Haktan büsbütün uzaklaşmışlardır. Çünkü kıyametin kopması, Yüce Allah'ın (cc) kudreti dışında olan, uzak olan bir şey değildir. Kaldı ki hem Kitap ve hem Sünnet bunun meydana geleceğini haber vermiştir. Zaten akıl da, kendi açısından bir ceza gününün olabileceğine tanıklık etmektedir.

19 – Allah, kullarına çok lütufkârdır, dilediğini rızıklandırır. O, kuvvetlidir, mutlak güç sahibidir.

"Allah, kullarına çok lütufkârdır,..." bu itibarla onların yararına olacak şeyleri onlara ulaştırır ve zararlarına olacak şeyleri, belaları da kendilerinden uzaklaştırır. Hem de onların konuyu algılayabilecekleri bir güzellikle ve letafetle bunu yapar. Bu nedenle onlara en net bir şekilde iyilikte bulunur ve böylece iyiliğini herkese ulaştırır. Bir diğer yoruma göre de, ezeli ilminde gizli olan şeylerle onlara lütufta bulunmasıdır, Allah'ın (cc) hilmi cürüm ve suç işleyenlere karşı daha üstündür. Ya da menakıbı yaymaktan ve kötülükleri gizlemekten dolayı ihsanı yücedir. Ya da hata edenleri bağışlar, kimi kullarına olması gerekenden çok daha fazla rızık verir, ona takati dışında olmamak kaydıyla ondan itaat ister.

Cüneyd Bağdadi de (ra):

"Allah, dost olan kullarına ikramda bulunur ve onlar da bunu bilirler. Eğer düşmanlarına lütufta bunsaydı, düşmanları onu inkâr etmezlerdi." diye yorumlamaktadır.

Allah, (cc) *"...dilediğini rızıklandırır."* Yani Allah'ın (cc) maslahat olduğunu bildiği bir şeyde, kullarından dilediklerinin rızıklarını genişletir. Çünkü bir hadiste şöyle buyrulmuştur:

"Mü'min kullarımdan öyleleri var ki, ancak zengin kalmaları halinde imanları sağlam kalır. Eğer ellerinden zenginliklerini alıp fakir kılsaydım, bu durum kesinlikle onları bozar, yoldan çıkarırdı. Mü'min kullarımdan öyleleri de var ki, onların imanlarının sağlıklı kalması, fakir kalmalarına bağlıdır. Eğer onları zengin kılsaydım, kesinlikle bozulurlar ve yoldan çıkarlardı." [22]

"O, kuvvetlidir, –Allah'ın gücü açık ve ortadadır, her şeye galip gelendir, her şeyi yenendir,– *mutlak güç sahibidir."* O'nun gücüne karşı koyacak hiçbir güç ve kuvvet yoktur, o asla yenilmez.

❁ ❁ ❁

[22] Deylemi, Müsnedu'l-Firdevs, H: 8098

20. — 26. ÂYETLER

مَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الْاٰخِرَةِ نَزِدْ لَهُ فٖى حَرْثِهٖ ۚ وَمَنْ كَانَ يُرِيدُ
حَرْثَ الدُّنْيَا نُؤْتِهٖ مِنْهَا وَمَا لَهُ فِى الْاٰخِرَةِ مِنْ نَصٖيبٍ ﴿٢٠﴾ أَمْ
لَهُمْ شُرَكٰٓؤُا شَرَعُوا لَهُمْ مِنَ الدّٖينِ مَا لَمْ يَأْذَنْ بِهِ اللّٰهُ ۜ وَلَوْلَا
كَلِمَةُ الْفَصْلِ لَقُضِىَ بَيْنَهُمْ ۜ وَإِنَّ الظَّالِمٖينَ لَهُمْ عَذَابٌ اَلٖيمٌ
﴿٢١﴾ تَرَى الظَّالِمٖينَ مُشْفِقٖينَ مِمَّا كَسَبُوا وَهُوَ وَاقِعٌ بِهِمْ ۜ وَالَّذٖينَ
اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فٖى رَوْضَاتِ الْجَنَّاتِ ۚ لَهُمْ مَا
يَشَٓاؤُنَ عِنْدَ رَبِّهِمْ ۜ ذٰلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبٖيرُ ﴿٢٢﴾ ذٰلِكَ الَّذٖى
يُبَشِّرُ اللّٰهُ عِبَادَهُ الَّذٖينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ۜ قُلْ لَٓا
أَسْئَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِى الْقُرْبٰى ۜ وَمَنْ يَقْتَرِفْ
حَسَنَةً نَزِدْ لَهُ فٖيهَا حُسْنًا ۜ إِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ شَكُورٌ ﴿٢٣﴾ أَمْ
يَقُولُونَ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا ۚ فَإِنْ يَشَاِ اللّٰهُ يَخْتِمْ عَلٰى
قَلْبِكَ ۜ وَيَمْحُ اللّٰهُ الْبَاطِلَ وَيُحِقُّ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهٖ ۜ إِنَّهُ عَلٖيمٌ
بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٢٤﴾ وَهُوَ الَّذٖى يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهٖ وَيَعْفُوا
عَنِ السَّيِّئَاتِ وَيَعْلَمُ مَا تَفْعَلُونَ ۙ ﴿٢٥﴾ وَيَسْتَجٖيبُ الَّذٖينَ اٰمَنُوا
وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَيَزٖيدُهُمْ مِنْ فَضْلِهٖ ۜ وَالْكَافِرُونَ لَهُمْ
عَذَابٌ شَدٖيدٌ ﴿٢٦﴾

Meâli

20. Kim âhiret tarlasını *(kazancını)* isterse, onun kazancını artırırız. Kim de dünya kazancını isterse, ona da istediğinden veririz, fakat onun ahirette hiçbir payı yoktur.

21. Yoksa Allah'ın izin vermediği bir dini kendilerine tutulacak yol kılan ortakları mı var? Eğer *(cezaların ertelenmesine dair)* kesin hüküm olmasaydı, derhal aralarında hüküm verilirdi. Şüphesiz, zalimler için elem dolu bir azap vardır.

22. Sen, zalimlerin yaptıkları şeyler *(tepelerine)* inerken *(bu yüzden)* korku ile titrediklerini göreceksin. İnanıp yararlı işler yapanlar da cennet bahçelerindedirler. Onlar için Rableri katında diledikleri her şey vardır. İşte bu büyük lütuftur.

23. İşte bu, Allah'ın, inanıp salih ameller işleyen kullarına müjdelediği şeydir. De ki: "Ben buna *(yaptığım tebliğ görevine)* karşılık sizden, akrabalıktan doğan sevgiden başka bir ücret istemiyorum." Kim güzel bir iş yaparsa, onun iyiliğini artırırız. Şüphesiz Allah, çok bağışlayandır, şükrün karşılığını verendir.

24. Yoksa "Yalan uydurup Allah'a iftira etti" mi diyorlar. Eğer Allah dilerse senin kalbini mühürler. Allah batılı yok eder, hakkı sözleriyle gerçekleştirir. Şüphesiz O, göğüslerin özünü *(kalplerde olanları)* hakkıyla bilendir.

25. O, kullarından tövbeyi kabul eden, kötülükleri bağışlayan ve yaptıklarınızı bilendir.

26. Allah, iman edip salih ameller işleyenlerin dualarına karşılık verir; lütfundan onlara fazlasını da verir. Kâfirler için ise çetin bir azap vardır.

Tefsiri

20 – Kim âhiret tarlasını (kazancını) **isterse, onun kazancını artırırız. Kim de dünya kazancını isterse, ona da istediğinden veririz, fakat onun ahirette hiçbir payı yoktur.**

"Kim âhiret tarlasını isterse,.." görüldüğü gibi, çalışan kimsenin çalıştığı işten fayda sağlaması beklentisi, ayette tarla ve ekin olarak me-

cazi manada isimlendirilmiştir. Biz de *"...onun kazancını* –onu işinde başarılı kılmak suretiyle veya iyiliklerini katlamakla yahut da hem dünya ve hem ahiret isteklerine erdirmekle– *artırırız. Kim de dünya kazancını isterse,* –Yani kim de ahirete inanmayıp sadece dünyada yaptıklarının karşılığını isterse– *ona da istediğinden* –dünyadan istediklerinden sadece bir şeyler– *veririz,..."*

Burada *"sadece bir şeyler veririz"* ifadesi, bu manayı ifade eden « مِنْ » edatından almaktayız. Bu da onun için ayrılan rızkından başkası değildir. Yoksa her istediği ve arzu ettiğinin verileceği manasında demek değildir.

Ve *"fakat onun ahirette hiçbir payı yoktur."* Yani ahirette onun için asla bir pay, bir nasip yoktur ve olmayacaktır.

Ahiretle ilgili çalışmalar için burada, onların belirlenmiş olan rızıklarının kendilerine ulaştırılacağı konusunda herhangi bir şeyden söz etmedi. Bunun sebebi de dünyadakilerin basitliği yanında o temiz amelden ve ileride elde edeceği başarıdan söz edilmemiştir.

21 – Yoksa Allah'ın izin vermediği bir dini kendilerine tutulacak yol kılan ortakları mı var? Eğer (cezaların ertelenmesine dair) **kesin hüküm olmasaydı, derhal aralarında hüküm verilirdi. Şüphesiz, zalimler için elem dolu bir azap vardır.**

"Yoksa Allah'ın izin vermediği bir dini kendilerine tutulacak yol kılan ortakları mı var?" Ayetin başında yer alan ve *"yoksa"* manasına gelen « أَمْ » harfi, munkatıa harfidir. Ayet, *"Aksine onların ortakları mı var?"* takdirindedir.

Bir diğer yoruma göre de, « أَمْ » harfi, soru edatı olan « ا » harfinin muadili bir harftir. Bu cümlede bir izmar, kapalı bir nokta vardır. Bu itibarla cümlenin takdiri şöyledir: *"Onlar, Allah'ın din olarak gönderdiği şeriati mi kabul edecekler?"*

"Yoksa Allah'ın izin vermediği –o konuda bir emir vermediği– *bir dini kendilerine tutulacak yol kılan ortakları* –ilahları– *mı var?"*

"Eğer –cezaların ertelenmesine dair– *kesin hükmü olmasaydı,* –ya da aralarındaki ayrılma ve haklarında ayırıcı kararın verileceği kıyamet gününe dair yargı bulunmasaydı,– *derhal* –kâfirlerle mü'minler konu-

sunda– *aralarında hüküm verilirdi.*" Yahut da cezalandırılmaları konusunda kesinlikle acele edilirdi. Her ne kadar bu dünya hayatında onların azapları ve cezalandırılmaları ertelenmiş olsa bile. "*Şüphesiz, zalimler* –müşrikler– *için* –ahirette– *elem dolu bir azap vardır.*"

22 – Sen, zalimlerin yaptıkları şeyler (tepelerine) **inerken** (bu yüzden) **korku ile titrediklerini göreceksin. İnanıp yararlı işler yapanlar da cennet bahçelerindedirler. Onlar için Rableri katında diledikleri her şey vardır. İşte bu büyük lütuftur.**

"*Sen,* –ahirette– *zalimlerin* –müşriklerin– *yaptıkları şeyler* –işledikleri küfürlerinin cezasını görmeleri için o ceza– *tepelerine inerken* –bu olay kesin olarak onlar hakkında şüpheye yer bırakmayacak derecede azap başlarına inecektir. İster korksun, ister korkmasınlar, işlediklerinin karşılığını mutlaka göreceklerdir ve sen de onların– *bu yüzden korku ile titrediklerini göreceksin. İnanıp yararlı işler yapanlar da cennet bahçelerindedirler.*" Mü'minin oradaki yeri, yerlerin en iyisi ve en güzeli, en nezih olan yer olacaktır. "*Onlar için Rableri katında diledikleri her şey vardır.*"

Burada '*rableri katında*' ibaresi « يَشَاؤُنَ » fiiliyle değil, zarf olması yönüyle mansubtur.

"*İşte bu* –az amele karşılık– *büyük lütuftur.*"

23 – İşte bu, Allah'ın, inanıp salih ameller işleyen kullarına müjdelediği şeydir. De ki: "Ben buna (yaptığım tebliğ görevine) **karşılık sizden, akrabalıktan doğan sevgiden başka bir ücret istemiyorum." Kim güzel bir iş yaparsa, onun iyiliğini artırırız. Şüphesiz Allah, çok bağışlayandır, şükrün karşılığını verendir.**

"*İşte bu,* –yani bu büyük ikram ve ihsan– *Allah'ın, inanıp...*" (ayetin bu kısmında « بِهِ » mahzuf bulunmaktadır. Ancak cer edatı olan « بِ » harfi hazfedilmiştir. Bu durum, tıpkı Mevla Teâlâ'nın şu kavline benzemektedir:

﴿وَاخْتَارَ مُوسَى قَوْمَهُ﴾

"Musa kavminden** (tayin ettiğimiz vakitte yetmiş adam) **seçti." [23]

---

[23] El-A'raf, 155.

Burada da cer edatı hazfedilmiştir. Daha sonra da ismi mevsule yani ilgi zamirine raci olan hazfedilmiş bulunmaktadır. Tıpkı Mevla Teâlâ'nın:

﴿ اَهٰذَا الَّذ۪ى بَعَثَ اللّٰهُ رَسُولاً ﴾

"(Seni gördüklerinde) ***Bu mu Allah'ın peygamber olarak gönderdiği*** *(diye seni hep alaya alıyorlar)"* [24] kavlinde olduğu gibi olmuştur.

"Salih ameller işleyen kullarına müjdelediği şeydir."

(Ayette geçen ve müjdelemek manasına gelen « يُبَشِّرُ » kelimesini, Mekke okulu mensupları ile Ebu Amr, Hamza ve Ali « يَبْشُرُ » olarak okumuşlardır.)

Müşrikler, *"Muhammed risaleti tebliğ ettiği için bir ücret mi istiyor?"* dediklerinde, bunun üzerine işte bu ayet inmiştir, Allah (cc) buyuruyor ki:

"De ki: 'Ben buna –yaptığım tebliğ görevine– *karşılık sizden, akrabalıktan doğan sevgiden başka bir ücret istemiyorum.'"*

Bu ayette geçen « اِلاَّ الْمَوَدَّةَ فِى الْقُرْبٰى » kavlinin muttasıl istisna olması da caiz olabilir. Bu durumda mana: *"Ben sizden herhangi bir ücret istiyor değilim, tek istediğim şudur: Benim sizden istediğim, akrabalıktan dolayı doğan sevgi sebebiyle bu akrabalık bağını gözetmenizdir."* Bu ibarenin munkati istisna olması da caiz olabilir. Bu durumda da mana şöyle olur:

"Ben, asla ve hiçbir zaman sizden bir ücret istemiyorum. Fakat sizden istediğim şey, benim sizinle olan akrabalık bağlarımıza riayet etmenizdir, bunu gözetmenizdir. Çünkü onları gözetmeniz, aynı zaman da sizin de akrabalığınızın bir gereğidir. Onlara eziyet etmeyin."

Bu ibarede, « اِلاَّ الْمَوَدَّةَ فِى الْقُرْبٰى » buyurdu, fakat « اِلاَّ مَوَدَّةَ الْقُرْبٰى » veya « الْمَوَدَّةَ لِلْقُرْبٰى » demedi. Bunun sebebi, bu toplumun *'akrabalığa verdikleri öneme'* ve bir de onun toplumdaki yerleşme hususuna dikkat çekilmektedir. Örneğin: *"Benim filan aile konusunda bir sevgi bağım vardır."* ve *"benim onlar konusunda çok aşırı derece bir sevgi bağlılığım vardır"*

---

[24] Furkan, 41.

denilir ki, bununla sen: *"Ben onları, o toplumu, o aileyi veya kabileyi seviyorum. Onların benim içimde yeri vardır, sevgisi vardır."* demiş oluyorsun. Ayette yer alan « فِي » cer edatı, yine kendisi gibi bir cer edatı olan « لِ » harfi gibi « الْمَوَدَّةَ » kelimesinin sılası değildir.

Yani sen, « الاَّ الْمَوَدَّةَ لِلْقُرْبٰى » dediğin zaman, bu durumda bu, mahzuf olan bir şeye taalluk ediyor demektir. Buna da adeta: « اَلْمَالُ فِي الْكِيْسِ » – *"Mal kesenin* (kasanın) *içindedir"* cümlesinde olduğu gibi zarfın buna taalluk ettiğini gösterir. Buna göre ayetin bu kısmının takdiri şöyledir:

"Akrabalıktan dolayı –sabit olan– *sevgiden başka* –ve onda yerleşen güçten başka, istediğim bir şey yoktur.

Ayette geçen « اَلْقُرْبٰى » kelimesi, tıpkı « اَلزُّلْفٰى » ve « اَلْبُشْرٰى » kelimeleri gibi mastardır ve kelime akrabalık, yakınlık manasınadır. Mana olarak demek istenen de: *"akrabalarınız arasından biri olarak"* demektir.

Rivayete göre bu ayet indiği zaman, Rasulullah'a (sav):

– *"Ey Allah'ın Rasulü! Bizim kendilerini sevmemiz gereken akraban ve yakınların kimlerdir?"* diye sorulunca, Rasulullah da (sav):

– *"Ali ile Fatıma ve onların iki oğullarıdır"* diye buyurur.

Yine ayetin manası şöyledir diye de söylenmiştir:

"Yalnızca istediğim şey, sizin akrabanız olmam dolayısıyla, sadece bunun için bana sevgi göstermenizdir, bana eza etmemenizdir, benim aleyhime saldırıya geçmemeniz ve benimle alay etmemenizdir."

Çünkü Kureyş kabileleri ile Rasulullah (sav) arasında bir yakınlık ve akrabalık bağı bulunmaktaydı.

Yine yorum olarak deniliyor ki: « اَلْقُرْبٰى » kelimesi, Yüce Allah'a (cc) yakın olmaktır. Buna göre mana şöyledir:

"Sizden isteten şey, Allah'a (cc) *taat ve ibadet yoluyla, salih ameller işleyerek yaklaşarak Allah'ı* (cc) *ve Rasulü'nü* (sav) *sevmenizdir."*

"Kim güzel bir iş –taat ve amel– *yaparsa, onun iyiliğini* –katlayarak– *artırırız."*

Süddi'den (rh) rivayete göre, ayette sözkonusu olan sevgi, Rasulullah'ın (sav) ailesi ve Ehli Beyti içindir. Ayet, Hz. Ebu Bekir (ra) ve bu konularda onu sevmekle ilgili olarak inmiştir.

Ancak işin aslı ve açıkçası ayetin bu manasıyla genel bir mana içerdiği ve umumi olduğudur. Bu itibarla iyiliğin ve güzelliğin hepsini ayet kapsamaktadır. Şu farkla ki ayet, öncelikli olarak, akrabalık bağı dolayısıyla sevgiyi öne çıkarırken, genel manada her türlü iyilik ve güzelliği de içermektedir. Bundan ötürü ayet, adeta Bakara, 245. ayeti gibidir. Çünkü orada şöyle buyrulmuştur:

﴿مَنْ ذَا الَّذِى يُقْرِضُ اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ اَضْعَافًا كَثِيرَةً﴾

"Verdiğinin kat kat fazlasını kendisine ödemesi için Allah'a güzel bir borç** (isteyene faizsiz ödünç) **verecek yok mu? [25]

Kelime, adeta « بُشْرٰى » kelimesi gibi, « حُسْنٰى » olarak da okunmuştur. Çünkü onun gibi mastar olan bir kelimedir. Zamir ise, « حَسَنَة» kelimesine yani iyilik ve güzellik manasına gelen kelimeye veya cennete racidir.

"Şüphesiz Allah, –gücü ve kuvveti, her şeye sahip olması itibariyle günah işleyenleri– *çok bağışlayandır,* –kendisine itaat edenlere de fazlıyla– *şükrün karşılığını verendir."* Yine tevbeleri kabul eden, tevbeye sevk edendir, diye de yorumlanmıştır.

Yine deniliyor ki Yüce Allah'ın (cc) sıfatlarından olan « شَكُورٌ » kelimesi, taat yoluyla hazırlanmaktan, sevaplarını eksiksiz olarak vermekten, sevaplarına karşılık daha fazla sevap vermekten ibaret olan bir manayı kapsar.

24 – Yoksa "Yalan uydurup Allah'a iftira etti" mi diyorlar. Eğer Allah dilerse senin kalbini mühürler. Allah batılı yok eder, hakkı sözleriyle gerçekleştirir. Şüphesiz O, göğüslerin özünü (kalplerde olanları) **hakkıyla bilendir.**

[25] Bakara, 245.

"Yoksa 'Yalan uydurup Allah'a iftira etti' mi diyorlar." Yine burada geçen ve *"yoksa"* manasında olan « أَمْ » harfi, munkatıadır. Hemzenin manası ise tevbih yani kötülemek ve yermek içindir. Burada sanki şöyle deniliyor gibidir:

"Böylesi bir iftiraya kimler nispet edilirler ki? Sonra da kalkıp Allah'a karşı iftira edip yalan uyduracaklar. Doğrusu böyle bir şey en büyük bir iftira ve en fahiş bir yalan olmaz mı?"

"Eğer Allah dilerse senin kalbini mühürler." Mücahit diyor ki:

"Onların eza ve cefalarına karşı, Allah (cc) *senin kalbini sabırla bağlı kıldığı gibi onların, 'Allah'a karşı yalan uyduruyor' sözlerine karşı da sana sabır vermiş ki, onların yalanlamaları sebebiyle oraya herhangi bir sıkıntı girmesin istemiştir."*

Ve *"Allah batılı* –şirki, şirk koşulmasını da– *yok eder,* –Bu yani,– *Allah batılı yok eder* –manasına gelen– « وَيَمْحُ اللّٰهُ الْبَاطِلَ » kavli, bir başlangıç cümlesi olduğundan, bundan önce geçen « يَخْتِمْ » fiili üzerine atfedilmiş değildir. Çünkü batılın, şirkin yok edilmesi, herhangi bir şarta bağlı değildir. Aksine o, mutlak olan vaattir. Bunun delili de, ayette Yüce Allah'ın (cc) isminin tekrar edilmesi ve bir de « وَيُحِقُّ » kelimesinin merfu kılınmasıdır.

O zaman, neden dolayı « و » harfi "hattan/yazıdan düşürüldü?" diye sorulursa, ancak buna diyeceğim o ki, hattan yani yazıdan « و » harfinin düşürülmesi, tıpkı Mevla Teâlâ'nın:

﴿ وَيَدْعُ الْإِنْسَانُ بِالشَّرِّ دُعَٓاءَهُ بِالْخَيْرِ ﴾

"İnsan hayra dua ettiği gibi şerre de dua eder " [26] ile

﴿ سَنَدْعُ الزَّبَانِيَةَ ﴾

"Biz de zebanileri çağıracağız" [27]

---

[26] İsra, 11.
[27] Alak, 18.

Ayetlerindeki « و » harflerinin düşmesi gibidir. Çünkü bu « و » harfleri Nafi'in ve bazı Mushaflarda sabit olarak bulunmasıdır.

"Hakkı –İslam'ı– *sözleriyle gerçekleştirir,* –ortaya çıkanır ve ispat eder. Yani Peygamberi'nin (sav) diliyle indirdiği kitabını ortaya koyarak onu egemen kılar. Nitekim Allah (cc) bunu da gerçekleştirmiştir. Çünkü Allah (cc), onların batıllarını ve şirklerini yok etmiş ve İslam'ı da egemen kılmıştır.

"Şüphesiz O, göğüslerin özünü –kalplerde olanları– *hakkıyla bilendir."* Yani senin kalbinde olanı da, onların kalplerinde olanları da hakkıyla bilendir ve işleri de buna göre icra eder.

25 – O, kullarından tövbeyi kabul eden, kötülükleri bağışlayan ve yaptıklarınızı bilendir.

"O, kullarından tövbeyi kabul eden,..." örneğin *'ondan kabul ettim'* dediğinde, ondan / birinden geleni aldığın zaman, onu benim kabul etmemin mebdei, prensip haline getirmen durumunda bunu söylersin. Nitekim *'onu, ondan kabul ettim'* dendiğinde, *'onu, ondan ayırdım ve onun için açıkladım'* demek olur.

Tevbe: Çirkin ve kötü olan şeyden geri dönmek, vazgeçmek, farz olan bir şeyi ihlal etmek olup, bu ikisinden pişmanlık duyarak yanlışları terk etmek ve bir daha o kötülüklere yeniden dönmemek demektir. Eğer bu gibi hususlarda bir kulun alacağı bir hakkı varsa, onun bu yolda herhangi bir kurtuluşu olamaz.

Hz. Ali (ra) diyor ki:

"Bu yani tevbe, altı kadar manayı içeren bir isimdir. Geçmişte işlenen günahlara pişmanlık duymaktır. Zayi ettiği farzları yeniden iade etmektir. Haksızlıkta bulunduğu kimselerden helallik dilenmektir. Nefsi nasıl ki masiyette büyütmüşse bu defa aynı şekilde nefsi Allah'a (cc) taat ve ibadetlerle eritmektir. Nitekim nefse masiyetin tatlılığını tattırdığı gibi, ona taatın acılığını da tattırmalıdır. Her güldüğüne karşılık ağlamayı sürdürmelidir."

Süddi de diyor ki: *"Günahları terk etme konusunda azimet ve kararlılıkta doğruluğunu kanıtlamaktır. Gönülden her şeyi bilen Allamu'l-Ğuyub olan Yüce Allah'a (cc) yönelip tevbe etmektir."*

Başkası da diyor ki: *"Günahtan söz edildiğinde onun tadını ve hazzını gönülde yaşıyor olmamaktır."*

Sehl de diyor ki: *"Kötü hallerden iyi hallere dönüş yapmaktır."*

Cüneyd Bağdadi (ra) de diyor ki: *"Allah'tan* (cc) *başkalarından yüz çevirmektir, sadece Allah'a* (cc) *yönelmektir."*

Ve şirk dışında kalan *"kötülükleri* –herhangi biri tevbe sözkonusu olmaksızın diledikleri için onları– *bağışlayan ve yaptıklarınızı bilendir."* Yani kimin tevbe ettiğini, kimin tevbesinde samimi olduğunu ya da olmadığını, masiyetlerini hakkıyla bilendir.

Ayetin sonunda yere alan « تَفْعَلُونَ » fiilini, Ebu Bekir dışında Kufe okulu mensupları, görüldüğü gibi « تَ » harfiyle « تَفْعَلُونَ » olarak okumuşlardır. Atıf sebebiyle ve manalarının birlik olması açısından, ayrıca burada vakfetmeye yani durmaya gerek yoktur.

26 – Allah, iman edip salih ameller işleyenlerin dualarına karşılık verir; lütfundan onlara fazlasını da verir. Kâfirler için ise çetin bir azap vardır.

"Allah, iman edip salih ameller işleyenlerin dualarına karşılık verir; lütfundan onlara fazlasını da verir." Yani dua etmeleri halinde dualarına icabet eder, kabul buyurur, istediklerini verir, hatta istediklerinden fazlasını da ihsan eder.

Ayette geçen « اسْتَجَابَ » kelimesi ile « اَجَابَ » kelimesi aynı manaya gelirler. Bu türden fiillerde « س » harfinin yer alması, fiilin manasını pekiştirmek içindir. Tıpkı « تَعَظَّمَ » ve « اسْتَعْظَمَ » gibidirler. Her ikisi de mana yönünden aynı manayı ifade ederler. Buna göre ayetin mana olarak takdiri şöyledir:

"Allah (cc) *iman edenlerin dualarına icabet eder, dualarını kabul buyurur."*

Bir yoruma göre de manasının şöyle olduğu söylenmiştir:

"Allah,...karşılık verir." Manasında « وَيَسْتَجِيبُ لِلَّذِينَ » demektir. Burada görüldüğü gibi ayette « ل » harfi hazfedilmiştir. *"Tevbe etmeleri*

halinde Allah onların tevbelerini kabul etmek suretiyle kendilerine ihsanda bulunur. Onların günahlarını affeder, dua etmeleri halinde dualarına karşılık verir."

İbrahim b. Edhem'den (rh):

– *"Şu kadar dua ettiğimiz halde, ne diye dualarımıza icabet olunmuyor?"* diye sorulur. O da:

– *"Çünkü Allah* (cc) *sizi dinine davet etti, fakat siz onun davetine icabet etmediniz."* diye cevaplar.

"Kâfirler için ise –ahirette– *çetin bir azap vardır."*

❁ ❁ ❁

27. — 36. ÂYETLER

وَلَوْ بَسَطَ اللّٰهُ الرِّزْقَ لِعِبَادِه۪ لَبَغَوْا فِى الْاَرْضِ وَلٰكِنْ يُنَزِّلُ
بِقَدَرٍ مَا يَشَٓاءُۜ اِنَّهُ بِعِبَادِه۪ خَب۪يرٌ بَص۪يرٌ ﴿٢٧﴾ وَهُوَ الَّذ۪ى يُنَزِّلُ
الْغَيْثَ مِنْ بَعْدِ مَا قَنَطُوا وَيَنْشُرُ رَحْمَتَهُۜ وَهُوَ الْوَلِىُّ الْحَم۪يدُ
﴿٢٨﴾ وَمِنْ اٰيَاتِه۪ خَلْقُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَثَّ ف۪يهِمَا مِنْ
دَٓابَّةٍۜ وَهُوَ عَلٰى جَمْعِهِمْ اِذَا يَشَٓاءُ قَد۪يرٌ ﴿٢٩﴾ وَمَٓا اَصَابَكُمْ مِنْ
مُص۪يبَةٍ فَبِمَا كَسَبَتْ اَيْد۪يكُمْ وَيَعْفُو عَنْ كَث۪يرٍۜ ﴿٣٠﴾ وَمَٓا اَنْتُمْ
بِمُعْجِز۪ينَ فِى الْاَرْضِۚ وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مِنْ وَلِىٍّ وَلَا
نَص۪يرٍ ﴿٣١﴾ وَمِنْ اٰيَاتِهِ الْجَوَارِ فِى الْبَحْرِ كَالْاَعْلَامِۜ ﴿٣٢﴾ اِنْ يَشَأْ
يُسْكِنِ الرّ۪يحَ فَيَظْلَلْنَ رَوَاكِدَ عَلٰى ظَهْرِه۪ۜ اِنَّ ف۪ى ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ
لِكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍۙ ﴿٣٣﴾ اَوْ يُوبِقْهُنَّ بِمَا كَسَبُوا وَيَعْفُ عَنْ
كَث۪يرٍۘ ﴿٣٤﴾ وَيَعْلَمَ الَّذ۪ينَ يُجَادِلُونَ ف۪ٓى اٰيَاتِنَاۜ مَا لَهُمْ مِنْ
مَح۪يصٍ ﴿٣٥﴾ فَمَٓا اُو۫ت۪يتُمْ مِنْ شَیْءٍ فَمَتَاعُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَاۚ وَمَا
عِنْدَ اللّٰهِ خَيْرٌ وَاَبْقٰى لِلَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَعَلٰى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَۚ ﴿٣٦﴾

Meâli

27. Allah, kullarına *(tümüne birden)* rızkı bol bol verseydi, yeryüzünde mutlaka azgınlık ederlerdi. Fakat O, rızkı dilediği ölçüde indirir. Şüphesiz O, kullarından hakkıyla haberdardır ve onları hakkıyla görendir.

28. O, insanlar umutlarını kestikten sonra yağmuru indiren, rahmetini her tarafa yayandır. O, dost olandır, övülmeye lâyık olandır.

29. Gökleri, yeri ve bu ikisi içinde yaydığı canlıları yaratması, O'nun varlığının delillerindendir. O, dilediği zaman, onları bir araya getirmeye de gücü yetendir.

30. Başınıza her ne musibet gelirse, kendi yaptıklarınız yüzündendir. O, yine de çoğunu affeder.

31. Yeryüzünde O'nu aciz bırakamazsınız. Sizin için Allah'tan başka hiçbir dost ve yardımcı yoktur.

32. Denizde dağlar gibi yüzen gemiler, O'nun varlığının delillerindendir.

33. O, dilerse rüzgârı durdurur da onlar denizin üstünde durakalırlar. Elbette bunda çok sabreden, çok şükreden herkes için ibretler vardır.

34. Yahut *(içlerindekilerin)* yaptıklarından dolayı onları helâk eder, birçoğunu da affeder.

35. Allah, böyle yapar ki, ayetlerimiz hakkında tartışanlar, kendileri için kaçacak bir yer olmadığını bilsinler.

36. Size verilen şey, yalnızca dünya hayatının geçici çıkarıdır. Allah'ın katında bulunanlar ise, daha iyi ve daha süreklidir. Bu mükâfat iman edenler ve Rablerine dayanıp güvenenler içindir.

Tefsiri

27 – Allah, kullarına (tümüne birden) **rızkı bol bol verseydi, yeryüzünde mutlaka azgınlık ederlerdi. Fakat O, rızkı dilediği ölçüde indirir. Şüphesiz O, kullarından hakkıyla haberdardır ve onları hakkıyla görendir.**

"Allah, kullarına –tümüne birden– *rızkı bol bol verseydi,* –hepsini de zengin kılsaydı,– *yeryüzünde mutlaka azgınlık ederlerdi."*

Ayette geçen ve *"azgınlık ederlerdi"* manasına gelen, « بَغَوْا » kelimesi « الْبَغْى » kelimesinden türemedir, bu da zulüm, azgınlık ve haksızlık etmek manasına gelir. Yani: *"Bunlar şundan dolayı, şunlar da bundan ötürü azgınlık ve taşkınlık ederlerdi."* demektir. Çünkü zenginlik kişiyi şımartır, kimseyi tanımaz hale getirir. Nitekim bu konuda ibret almak ve ders çıkarmak için karun ile firavunun durumu yeterli olur. Bir de « الْبَغْى » kelimesi, aynı zamanda büyüklenmek, kibirlilik taslamak manasına da gelir. Bu durumda mana: *"Yeryüzünde mutlaka büyüklük taslarlardı."* olur.

• *"Fakat O, rızkı dilediği ölçüde* –takdir ettiği kadarıyla– *indirir."* Çünkü « تَقْدِيرٌ », « قَدَّرَ », « قَدْرٌ » ve «قَدَرٌ » kelimeleri hep aynı manaya gelirler.

Burada geçen ve *indirir* manasında olan « يُنَزِّلُ » fiilini Mekke okulu mensupları ile Ebu Amr şeddesiz olarak « يُنْزِلُ » diye okumuşlardır.

"Şüphesiz O, kullarından hakkıyla haberdardır ve onları hakkıyla görendir." Allah (cc), onların durumlarını bilir, hikmeti, neyi gerektiriyorsa onu takdir buyurur. Dilerse yoksul ve fakir bırakır, dilerse zengin kılar, dilerse vermez, dilerse de verir, kiminin rızkını kısarken kiminin de bollaştırır. Eğer hepsini de zengin kılsaydı, kesinlikle hepsi de azıp saparlardı, şımarıp kendilerinden geçerlerdi. Eğer hepsini fakir ve yoksul kılsaydı, bu takdirde hepsi de helak olurlardı. Baksana kendilerine genişlik ve bolluk verilenlerden azanların ne kadar çok olduğunu, rızıkları bol verilmeyenlerden ise azıp sapanların ne kadar az olduğunu görmez misin? Kuşkusuz fakirlik içerisinde olanlar Arasında azıp sapanlar oldukça az sayıda kalırken, varlıklılar arasında azıp sapanların ne kadar fazla olduklarını, sayıca çoğunluk teşkil ettiklerini göreceksin.

28 – O, insanlar umutlarını kestikten sonra yağmuru indiren, rahmetini her tarafa yayandır. O, dost olandır, övülmeye lâyık olandır.

"O, insanlar umutlarını kestikten..." Burada *"kesmek"* manasına gelen, « قَنَطُوا » kelimesi, aynı zamanda « قَنِطُوا » diye de okunmuştur, mana aynıdır. *"...sonra yağmuru indiren,..."* yağdıran, (Yine burada ge-

çen « يُنْزِلُ » kelimesini, Medine ve Şam kıraat okulları mensupları ile Asım şeddeli olarak görüldüğü gibi « يُنَزِّلُ » diye okumuşlardır.) "*...rahmetini her tarafa yayandır.*" Bolluk ve bereketini, yararlarına olabilecek şeyleri ve rahmet sayesinde oluşacak olan bolluğu her yana yayandır.

Nitekim Hz. Ömer'e (ra):

– "*Kıtlık şiddetini artırdı, insanlar umutlarını kestiler.*" denildiğinde o da kendilerine:

– "*O halde yağmur duası edin.*" diyerek, bu ayeti veya Allah'ın (cc) rahmetinin her şeyi kuşattığını hatırlatır.

"*O, dost olandır,* –yani ihsan ve ikramıyla kullarına karşı dostluğunu sürdürendir,– *övülmeye lâyık olandır.*" Çünkü kendisine taati ve kulluğu prensip ve görev edinmiş olanlar hep onu överek ona hamd ederler.

29 – Gökleri, yeri ve bu ikisi içinde yaydığı canlıları yaratması, O'nun varlığının delillerindendir. O, dilediği zaman, onları bir araya getirmeye de gücü yetendir.

"*Gökleri, yeri* –her ikisinin de azameti ve büyüklüklerine rağmen– *ve bu ikisi* –yani gökler ile yer– *içinde yaydığı canlıları yaratması, O'nun varlığının,* –kudretinin alamet ve– *delillerindendir.*"

Ayetin « وَ مَا بَثَّ » kavlinde yer alan « مَا » harfinin merfu olması caiz olabileceği gibi muzaf veya muzafun ileyhe hamledilmek suretiyle mecrur olması da caizdir.

Ayette geçen ve "*canlılar*" manasına gelen « الدَّابَّةُ » kelimesi, « الدَّوَابُّ » – "*canlılar*" demektir. Canlılar ise sadece yeryüzünde olabilir. Ancak her ne kadar kimisi kimisine karışmış olsa ve iç içe bulunsalar bile sözkonusu anlatılan şeylerin bütününe nispet edilmesi de caizdir.

Örneğin; "*Temim oğulları arasında çok değerli bir şair vardır ama ancak o, sözkonusu Temim oğullarının içerisinden bir koluna aittir.*"[28]

---

[28] Aşiretin en küçük yapısı, *Fahz* yani *kol* denir. Bundan büyük olanına *batın* yani *oba* gelir. Obadan daha büyük olan aile yapısına, *Umara* veya *Amare*, ya da *İmare* denir

Nitekim Yüce Allah'ın (cc) şu kavli de böyledir. Rabbimiz buyuruyor ki:

﴿ يَخْرُجُ مِنْهُمَا اللُّؤْلُؤُ وَالْمَرْجَانُ ﴾

*"İkisinden (iki denizden) **de inci ve mercan çıkar.**"* [29]

Çünkü her ikisi de tuzdan elde edilir.

Ancak tefsirini yapmakta olduğumuz ayette şu olasılık da gözden uzak tutulmamalıdır. Yüce Allah (cc), göklerde de tıpkı yeryüzünde yürüyen ve hareket eden insanlar ve canlılar misali canlılar ve varlıklar yaratmış olabilir. Ya da meleklerin uçma kabiliyetleri yanında yürüme yetenekleri de olabilir. Burada tıpkı insanların canlılar olarak nitelenmeleri gibi, onlar da bu şekilde nitelenmiş olabilir.

"O, –yani Allah (cc)– *dilediği zaman,* –kıyamet gününde– *onları bir araya getirmeye de gücü yetendir."*

« اذا » harfi, mazi olan fiillerin başına geldiği gibi, muzari olan fiillerin de başına gelebilir. Nitekim Yüce Allah (cc):

﴿ وَاللَّيْلِ اذَا يَغْشٰى ﴾

*"(Karanlığı ile etrafı) **bürüyüp örttüğü zaman geceye...** (yemin olsun)"* [30] buyurmaktadır ve burada muzari fiilinin başına « اذا » harfi getirilmiştir.

30 – Başınıza her ne musibet gelirse, kendi yaptıklarınız yüzündendir. O, yine de çoğunu affeder.

"Başınıza her ne musibet –tasa, keder, acı ve hoşlanılmayan bir şey– *gelirse, kendi yaptıklarınız yüzündendir."* Yani işlemiş olduğunuz suçtan dolayı olup onun cezasım ve karşılığını görüp çekeceksiniz ve çekmektesiniz.

---

ki küçük kabile demektir. Bundan sonra *Fasile,* Fasileden sonra *Kabile,* bundan sonra da büyüklük bakımından en büyük olarak da *Şa'b* - millet gelir. (H.Ünal)

[29] Rahman, 22.

[30] Leyl, 1.

(Medine ve Şam okulları, « فَبِمَا كَسَبَتْ » kavlini, « فَ » harfi olmaksızın « بِمَا كَسَبَتْ » diye okumuşlardır. Burada « مَا » harfini mübteda kabul etmişler, « بِمَا كَسَبَتْ » kavlini de, herhangi bir şart manası öngörmeksizin haber kabul etmişlerdir. « فَ » harfi ile yani « فَبِمَا » diye okuyanlar ise, buna şart manasını öngörmektedirler.)

Tenasüh inancını savunanlar bu ayete tutunmaktadırlar ve diyorlar ki:

"Eğer çocukların bundan önceki durumları konusunda yaşadıkları bir şey olmamış olsaydı, o zaman elem ve acı duymazlardı. Demek ki daha önce yaşadıkları bir zaman dilimi olmuştur."

Biz de bu iddiaya cevap olarak deriz ki:

"Ayetin sibak ve siyakı yani öncesi ve sonrası dikkate alındığında bunun mükellef dediğimiz sorumlu kişilere has ve özgü bir durum olduğunu görürüz." O da Rabbimizin, *"O, yine de.."* işledikleri günahlarının bir *"çoğunu affeder."* kavlidir. Ve bundan dolayı da onları cezalandırmaz. Çünkü artık onları affetmiştir. Ya da, *"Birçok insanları bağışlamıştır. Bundan böyle onlara ceza vermede acele etmez."*

İbn Ata (rh) diyor ki:

"Bir kimse başına gelen musibetlerin ve karşı karşıya kaldığı fitnelerin kendi yaptıklarının cezası ve karşılığı olduğunu ve Rabbinin affettiklerinin de daha çok olduğunu bilmez ve takdir etmezse, o kimse Rabbinin kendisine ihsanını takdir eden biri olmadığı, kıt görüşlü olduğunu gösterir."

Muhammed b. Hamid de diyor ki:

"Kul, her zaman ve zeminde suç işlemeye müsaittir. Kulun Allah'a (cc) *itaat konusunda işledikleri suçlar, Allah'a* (cc) *isyan noktasında işlediği suçlardan daha çoktur. Çünkü masiyet noktasından işlenen suçlar tek yönlüdür. Oysaki Allah'a* (cc) *taat noktasında işlenen suçlar birçok yöndendir. Allah* (cc)*, kulunu farklı ve değişik musibetlerle deneyerek onu cinayetlerden ve suçlardan arındırır. Ki kıyamet günündeki günah yükü hafiflensin ister. Eğer Allah'ın* (cc) *affı ve rahmeti olmamış olsaydı, daha ilk adımda kul, helak olurdu."*

Hz. Ali (ra) diyor ki:

"Bu ayet, mü'minler için en çok umut veren bir ayettir. Çünkü Kerim ve cömert olan Allah (cc)*, kulunu bir kere cezalandırınca, artık ikinci bir*

defa onu cezalandırmaz. Affettiği zaman da, artık bir daha sözünden geri dönmez, onu öylece bağışlar."

31 – Yeryüzünde O'nu aciz bırakamazsınız. Sizin için Allah'tan başka hiçbir dost ve yardımcı yoktur.

"Yeryüzünde O'nu aciz bırakamazsınız." Yani hakkınızda karar verilen musibetlerin kaçırılması, Allah'ın (cc) onları gözden kaçırması asla sözkonusu değildir ve olamaz. *"Sizin için Allah'tan başka* –size rahmetiyle muamele edecek olan– *hiçbir dost ve* –başınıza herhangi bir azabın gelmesi kesinleşmişse, onu sizden önleyecek ondan başka bir– *yardımcı yoktur."*

32 – Denizde dağlar gibi yüzen gemiler, O'nun varlığının delillerindendir.

"Denizde dağlar gibi yüzen gemiler, O'nun varlığının delillerindendir." Bu ayette geçen ve gemi manasında olan « اَلْجَوَارِ » kelimesi, « جَارِيَةٌ » kelimesinin çoğuludur. Kelime belirttiğimiz gibi gemi demektir.

(Bu kelimeyi yani « اَلْجَوَارِ » kelimesi Mekke okulu mensupları ile Sehl ve Yakub iki şekilde, biri « اَلْجَوَارِ » diğeri de « اَلْجَوَارِىَ » diye okumuşlardır. Nitekim Medine Okulu mensupları ile Ebu Amr bu konuda onlara vasl / geçiş halinde muvafakat etmiştir.

33 – O, dilerse rüzgârı durdurur da onlar denizin üstünde durakalırlar. Elbette bunda çok sabreden, çok şükreden herkes için ibretler vardır.

"O, dilerse rüzgârı durdurur da onlar –gemiler– *denizin üstünde durakalırlar.* –ve hareket edemez olurlar.– *Elbette bunda* –Allah'ın (cc) imtihan için verdiği belalara ve musibetlere– *çok sabreden,* –verdiği nimetlerine de– *çok şükreden herkes için* –her samimi ve ihlâs sahibi mü'min için– *ibretler vardır."* İman ikiye ayrılır, yarısı şükürdür ve yarsısı da sabırdır. Ya da Allah'a (cc) kulluk ve itaat etmede, ibadet etmede *"çok sabreden"* ve nimetlerine de *"çok şükreden"* herkes için ibretler ve dersler vardır.

(Medine Okulu mensupları burada geçen ve rüzgâr manasına gelen « الرِّيحَ » kelimesini, aynı manaya gelen kelime ile « الرِّيَاحَ » olarak okumuşlardır.)

34 – Yahut (içlerindekilerin) **yaptıklarından dolayı onları helâk eder, birçoğunu da affeder.**

"Yahut (içlerindekilerin) *yaptıklarından dolayı onları helâk eder, birçoğunu da affeder."* Ayetin başında yer alan ve helak etme manasına gelen, « يُوبِقْهُنَّ » kelimesi, « يُسْكِنْ » fiili üzerine atfedilmiştir. Bu durumda mana:

"İşledikleri günahlar yüzünden eğer Allah (cc)*, dilerse rüzgârı dindirir ve onları orada durdurur, deniz ortasında bırakır Ya da bir kasırga ve fırtına çıkarır, o kasırga ve fırtına sebebiyle batıp boğulurlar. Ancak Allah* (cc)*, onların işledikleri birçok günahları da bağışlar, bundan ötürü onları cezalandırmaz."* olur.

Burada affetmeyi de helak etme hükmü içerisinde gösterdi ki, Allah (cc), bir şeye karar verdiyse, onu kesinlikle yerine getirir, demek içindir. Çünkü mana şöyle olmaktadır: *"Ya da dilerse birtakım insanları helak eder ve onlardan bir kısmını da affetmek suretiyle kurtarır.*

35 – Allah, böyle yapar ki, ayetlerimiz hakkında tartışanlar, kendileri için kaçacak bir yer olmadığını bilsinler.

"Allah, böyle yapar ki, ayetlerimiz hakkında tartışanlar, kendileri için –azabımızdan– *kaçacak bir yer olmadığını bilsinler."*

Ayetin başında yer alan « وَيَعْلَمَ » filinin mansub kılınması mahzuf olan bir illete ve gerekçeye dayanmaktadır. Bunun da takdiri şöyledir:

"Onlardan intikam alması amacıyla bilsinler" diye, demektir. Yani: *"Ayetlerimizi geçersiz kılmak ve ortadan kaldırmak, önlemek için bizimle mücadele edenler, tartışanlar, kendilerinden mutlaka intikam ve öç alacağımızı bilsinler."* diyedir.

« وَيَعْلَمَ » kelimesini, başlangıç cümlesi kabul eden Medine ve Şam okulları mensupları « وَيَعْلَمُ » olarak okumuşlardır.)

36 – Size verilen şey, yalnızca dünya hayatının geçici çıkarıdır. Allah'ın katında bulunanlar –sevaplar– **ise, daha iyi ve daha süreklidir. Bu mükâfat iman edenler ve Rablerine dayanıp güvenenler içindir.**

Ayetin başında geçen ilk « مَا » harfi yani « فَمَا » kavlindeki « مَا » harfi, şart manasını içerir. Bu nedenle cevabında « فَ » harfi gelmiştir. Oysaki ikinci « مَا » harfi yani « مَا عِنْدَ » kavlindeki « مَا » harfi öyle değildir.

Ayet Hz. Ebu Bekir Sıddik (ra) hakkında inmiştir. Çünkü Hz. Ebu Bekir (ra), bütün mal varlığını Allah (cc) yolunda sadaka olarak verince, insanlar tarafından kınanmıştı.

37. — 43. ÂYETLER

وَالَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَٓائِرَ الْاِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ وَاِذَا مَا غَضِبُوا هُمْ
يَغْفِرُونَ ﴿٣٧﴾ وَالَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَاَمْرُهُمْ
شُورٰى بَيْنَهُمْ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ﴿٣٨﴾ وَالَّذِينَ اِذَٓا اَصَابَهُمُ
الْبَغْيُ هُمْ يَنْتَصِرُونَ ﴿٣٩﴾ وَجَزٰٓؤُا سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِثْلُهَا فَمَنْ عَفَا
وَاَصْلَحَ فَاَجْرُهُ عَلَى اللّٰهِ اِنَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ ﴿٤٠﴾ وَلَمَنِ
انْتَصَرَ بَعْدَ ظُلْمِهِ فَاُولٰٓئِكَ مَا عَلَيْهِمْ مِنْ سَبِيلٍ ﴿٤١﴾ اِنَّمَا
السَّبِيلُ عَلَى الَّذِينَ يَظْلِمُونَ النَّاسَ وَيَبْغُونَ فِى الْاَرْضِ بِغَيْرِ
الْحَقِّ اُولٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿٤٢﴾ وَلَمَنْ صَبَرَ وَغَفَرَ اِنَّ ذٰلِكَ
لَمِنْ عَزْمِ الْاُمُورِ ﴿٤٣﴾

Meâli

37. Onlar, büyük günahlardan ve hayâsızlıktan kaçınırlar; kızdıkları zaman da kusurları bağışlarlar.

38. Yine onlar, Rablerinin davetine icabet ederler ve namazı kılarlar. Onların işleri, aralarında danışma iledir. Kendilerine verdiğimiz rızıktan da harcarlar.

39. Bir haksızlığa uğradıkları zaman, yardımlaşırlar.

40. Bir kötülüğün karşılığı, onun gibi bir kötülüktür *(ona denk bir cezadır)*. Ama kim affeder ve arayı düzeltirse, onun mükâfatı Allah'a aittir. Şüphesiz O, zalimleri sevmez.

41. Zulme uğradıktan sonra, kendini savunup hakkını alan kimseye *(ceza vermek için)* bir yol yoktur.

42. Ceza yolu ancak insanlara zulmedenler ve yeryüzünde haksız yere taşkınlık edenler içindir. İşte onlar için elem dolu bir azap vardır.

43. Her kim de sabreder ve bağışlarsa, işte bu, gerçekten azmedilmesi gereken bir davranıştır.

Tefsiri

37 – Onlar, büyük günahlardan ve hayâsızlıktan kaçınırlar; kızdıkları zaman da kusurları bağışlarlar.

"Onlar, büyük günahlardan..." yani büyük günah cinsinden olan günahlardan demektir. Nitekim İbni Abbas (rha), büyük günahın Allah'a (cc) ortak / şirk koşmak olduğunu söylemiştir.

(Öte taraftan, *"büyük günahlar"* manasında olan « كَبَائِرَ الْاِثْمِ » kavlini, Ali ile Hamza « كَبِيرَ الْاِثْمِ » olarak tekil okumuşlardır.)

"..ve hayâsızlıktan.." Burada *"hayâsızlık"* olarak verilen kelime, « الْفَوَاحِشَ » kelimesidir ki bu, çirkinliği, kötülüğü ve iğrençliği büyük olan her türden kötülük demektir ki buna fahişe denir. Nitekim zina fiili de bu türden bir çirkin fiildir.

"...kaçınırlar;" Bu ayet, bundan önce geçen ayetteki, « لِلَّذِينَ اٰمَنُوا » üzerine matuftur. Nitekim mabadı da öyledir. Bunlar dünyaları ile alakalı bir konuda birilerine *"kızdıkları zaman da* –bu öfkeli ve kızgınlık hallerinde de olsa– *kusurları bağışlarlar."* Çünkü bunlar özellikleri itibariyle sadece affetmekle tanınırlar.

İşte burada « هُمْ » zamirini getirmesi ve bunu mübteda kılması, « يَغْفِرُونَ » kavlini de buna isnad etmesi tümüyle böyle bir güzel manayı elde etmek ve bu faydayı sağlamak içindir. Nitekim bu, adeta « هُمْ يَنْتَصِرُونَ » kavli gibidir ki, *"Zafere erecek olan, yardım görecek olanlar, yardımlaşanlar işte onların ta kedileridir."* demektir.

38 – Yine onlar, Rablerinin davetine icabet ederler ve namazı kılarlar. Onların işleri, aralarında danışma iledir. Kendilerine verdiğimiz rızıktan da harcarlar.

"Yine onlar, Rablerinin davetine icabet ederler..." Ayet, Ensar hakkında nazil olmuştur. Çünkü Yüce Allah (cc) onları kendisine iman etmeye, taata ve kulluğa davet etti, onlar da kendisine iman ederek ve ona itaatte bulunarak çağrısına icabet etmişlerdi. *"ve* –beş vakit– *namazı kılarlar. Onların işleri, aralarında danışma iledir."* Yani işleri istişareye dayanır. Çünkü onlar bireysel bir görüşle hareket etmezler. Hepsi konu hakkında ittifak etmek için hep birbirleriyle danışıp görüşürler.

Nitekim Hasan Basri (rh) diyor ki:

"Bir toplum aralarında danışmış olmasınlar ki, mutlaka işleri konusunda en doğru olanına yönlendirilirler."

« شُورَى » – *"Şura"* sözcüğü tıpkı « فُتْيَا » sözcüğü gibi mastar / kök olan bir kelimedir ve danışmak, görüşmek ve istişarede bulunmak demektir.

"Kendilerine verdiğimiz rızıktan da harcarlar," tasaddukta bulunurlar, sadaka olarak yardım yaparlar.

39 – Bir haksızlığa uğradıkları zaman, yardımlaşırlar.

"Bir –zulme ve– *haksızlığa uğradıkları zaman,* –zulmedenlerden, haksızlıkta bulunanlardan intikam almak için– *yardımlaşırlar."* Yani Allah'ın (cc) kendilerine verdiği güzellik sebebiyle, güzel ahlakları ile sadece yardımlaşma üzerinde ve haksızlıklara karşı koymada hizmet görürler, hiçbir zaman hadlerini aşmazlar, kendilerini basit düşürmekten, şahsiyetsizlikten hiç hoşlanmazlar. Fasıklar, üzerlerine saldırsalar bile, kendilerini onlara denk tutup, onları dikkate almazlar, dönüp bakmazlar. Sadece Allah'ın (cc) kendilerini muzaffer kılması ve başarıya erdirmesi sebebiyle Allah'a (cc) hamd ve sena ederler. Çünkü yardım alan, zafere eren ve hakkını eline geçiren bir kimse, bu konuda artık Allah'ın (cc) koymuş olduğu sınırları çiğnemez. Aşırıya giderek haksızlıkla adam öldürmez, hatta dem sahibi olsa bile, yani yakınlarından birini öldürmüş olan bir katile karşı bile haktan ayrılmaz. O konuda da sadece Allah'a (cc) itaat eder. Bu itibarla Allah'a (cc) itaat eden her kimse de sevilir, övgüye değerdir.

40 – Bir kötülüğün karşılığı, onun gibi bir kötülüktür (ona denk bir cezadır). **Ama kim affeder ve arayı düzeltirse, onun mükâfatı Allah'a aittir. Şüphesiz O, zalimleri sevmez.**

Daha sonra da Yüce Allah (cc), intikam almanın sınırını açıklayarak şöyle buyuruyor: *"Bir kötülüğün karşılığı, onun gibi bir kötülüktür."* ona denk bir cezadır. Yani ayette yer alan birinci kötülük « سَيِّئَة » – *"Seyyie"* gerçek olan kötülüktür. İkincisi ise, değildir. Çünkü ikincisini bu ismi alması, haksızlığa uğrayan kişinin, kendisine haksızlık edene aynıyla karşılık vermesidir ki, bu yönüyle kötülük denmiştir. Zira haksızlığa uğrayan kendisidir. Ya da, karşısındaki kendisine nasıl bir kötülükte bulunduysa o çerçevede bir karşılık verir. Eğer birincisi kötülük olarak kabul edilmese, bu defa ikinci davranış kötülük olarak değerlendirilir ki, bu da asıl kötülüğe uğrayan kimsenin zarar görmesi manasına gelir. Bu itibarla bu türden bir kötülük, başkası için bir hasene yani bir iyilik olur. Ya da ikincisini *seyyie* yani kötülük diye isimlendirilmesi ile affetmenin güzel olduğuna işaret etmesi açısındandır.

Bu durumda mana şöyle olur: *"Eğer bir kötülüğe mukabele edilip karşı konulacaksa, aşırıya kaçmadan yapılan kötülüğe denk bir şekilde karşı koyulması gerekir."*

"Ama kim affeder ve arayı düzeltirse, –Yani kim kendisiyle hasmı arasında affetmekle ve hatalarını görmemekle onu bağışlarsa– *onun mükâfatı Allah'a aittir.* –Bu, üstü kapalı olan bir vaattir ki, bunun büyüklük bakımından ecri ve durumu başka hiçbir şeyle kıyaslanamaz.– *"Şüphesiz O,* –yani Allah (cc)– *zalimleri sevmez."* Yani zulüm ve haksızlığı ilk başlatanları sevmez. Ya da yardımlaşma sınırını aşanları Allah (cc) sevmez. Nitekim bir hadiste şöyle buyrulmuştur:

"Kıyamet gününde bir münadi: 'Kim Allah'tan bir ecir alacağı varsa, hemen ayağa kalksın!' diye seslenir. Bunun üzerine başkaları değil, sadece suçu bağışlayanlar ayağa kalkacaklardır." [31]

---

[31] Ukayli, Duafa, 3/447–448; Taberani, *Mekarimu'l-Ahlak* kitabında, Ebu Nuaym, *Hilye* adlı eserinde, Beyhaki de *Şuab* kitabında 57. bölümde zikretmiş, hepsi de Fadl b. Yesar yoluyla Galib el-Attar'dan, o da Hasan b. Enes'ten merfu olarak rivayet etmiştir. Keşşafta, 4/223, dipnot-3'te uzunca verilen bu hadisi, Salebi de bir başka

41 - Zulme uğradıktan sonra, kendini savunup hakkını alan kimseye (ceza vermek için) **bir yol yoktur.**

"Zulme uğradıktan sonra,..." (Bu cümle, mastarın meful olan kelimeye izafesi durumundadır.) *"...kendini savunup hakkını alan kimseye* –ceza vermek için– *bir yol yoktur."* Yani haksızlığa uğradıktan sonra hakkını almışsa, artık bir başka şey yapma hakkı yoktur. Bu nedenle yeniden bir cezalandırmaya, azarlamaya, ayıplamaya kalkışamaz.

Ayette yer alan « أُولٰئِكَ » işaret ismi, « مَنْ » kelimesinin lafzına değil, manasına işaret etmektedir.

42 - Ceza yolu ancak insanlara zulmedenler ve yeryüzünde haksız yere taşkınlık edenler içindir. İşte onlar için elem dolu bir azap vardır.

"Ceza yolu ancak insanlara zulmedenler –yani insanlara karşı zulmü ilk başlatanlar– *ve yeryüzünde haksız yere taşkınlık edenler* –orada büyüklük taslayanlar, üstünlük gösterisinde bulunanlar ve bozgunculuk edenler– *"içindir. İşte onlar için elem dolu bir azap vardır."* Burada yol anlamında olan *"sebil"* kelimesi, hüccet, kanıt ve sorumluluk diye yorumlanmıştır.

43 - Her kim de sabreder ve bağışlarsa, işte bu, gerçekten azmedilmesi gereken bir davranıştır.

"Her kim de –eza, cefa, zulüm ve haksızlıklara– *sabreder ve* –intikam peşinde olmadan– *bağışlarsa, işte bu,* –yani sabretme, intikam almadan bağışlama yolunu seçmek var ya bu,– *gerçekten azmedilmesi gereken bir davranıştır."* Yani yönelinmesi gereken güzel işlerdendir. Ya da gerçekten akıl sahibi olan bir kimsenin kendisi adına uyması gereken bir güzel yoldur. Bunu terk etmeye de izin ve ruhsat yoktur.

Burada raci hazfedilmiştir. O da « مِنْهُ » kavlidir. Nitekim bu, « اَلسَّمْنُ مَنَوَانِ بِدِرْهَمٍ » kavline benzer ki bu, *"Yağın iki batmanı bir*

---

tarikten rivayet etmiştir. Nihayetinde Beyhaki: *"Hadis metin bakımından garip ve isnad yönünden ise zayıftır."* demektedir.

dirhemedir." demektir ki burada « مِنْهُ » mahzuftur. Bu da, *"Ondan, iki batmanı bir dirhemedir."* demektir.

Ebu Said el-Kuraşî diyor ki:

"Hoşlanılmayan şeylere dayanıp sabır göstermek, uyanıklığın ve dikkatli olmanın alametlerindendir. Kim kendisine isabet eden hoşlanılmayan, rahatsızlık veren bir şeye karşı sabır ve direnme gösterir, feryat edip şikâyet etmezse, Allah (cc), *onu rıza yani memnuniyet ve hoşnutluk durumuna mirasçı kılar. İşte bu durum, en yüce ve üstün durumlardandır. Kim de musibetlere karşı feryat eder ve şikâyette bulunursa, Allah* (cc) *onu kendi nefsine havale eder. Sonrasında da artık şikâyeti ona bir fayda sağlamaz."*

44. — 46. ÂYETLER

وَمَنْ يُضْلِلِ اللّٰهُ فَمَا لَهُ مِنْ وَلِيٍّ مِنْ بَعْدِهِ ۜ وَتَرَى الظَّالِمِينَ
لَمَّا رَاَوُا الْعَذَابَ يَقُولُونَ هَلْ اِلٰى مَرَدٍّ مِنْ سَبِيلٍ ۚ ﴿٤٤﴾ وَتَرٰيهُمْ
يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا خَاشِعِينَ مِنَ الذُّلِّ يَنْظُرُونَ مِنْ طَرْفٍ خَفِيٍّ ۜ
وَقَالَ الَّذِينَ اٰمَنُوا اِنَّ الْخَاسِرِينَ الَّذِينَ خَسِرُوا اَنْفُسَهُمْ
وَاَهْلِيهِمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ۜ اَلَا اِنَّ الظَّالِمِينَ فِي عَذَابٍ مُقِيمٍ ﴿٤٥﴾
وَمَا كَانَ لَهُمْ مِنْ اَوْلِيَاءَ يَنْصُرُونَهُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ ۜ وَمَنْ يُضْلِلِ
اللّٰهُ فَمَا لَهُ مِنْ سَبِيلٍ ۜ ﴿٤٦﴾

Meâli

44. Allah, kimi saptırırsa artık bundan sonra onun hiçbir dostu yoktur. Azabı gördüklerinde zalimlerin, "*(Dünyaya)* dönmek için bir yol var mı?" dediklerini görürsün.

45. Ateşe sunulurken onların zilletten başlarını öne eğmiş, göz ucuyla gizli gizli baktıklarını görürsün. İnananlar da, "İşte asıl ziyana uğrayanlar, kıyamet günü kendilerini ve ailelerini ziyana sokanlar bunlardır" diyecekler. İyi bilin ki zalimler, sürekli bir azap içindedirler.

46. Onların Allah'tan başka kendilerine yardım edecek dostları da yoktur. Allah, kimi saptırırsa artık onun için hiçbir çıkar yol yoktur.

Tefsiri

44 – Allah, kimi saptırırsa artık bundan sonra onun hiçbir dostu yoktur. Azabı gördüklerinde zalimlerin, "(Dünyaya)** dönmek için bir yol var mı?" dediklerini görürsün.**

"Allah, kimi saptırırsa artık bundan sonra onun hiçbir dostu yoktur." Allah'ın (cc) emrini dinlememeleri ve küfürde inat edip direnmeleri yüzünden Allah'ın (cc) kendilerini saptırdığı bu kimseleri bundan böyle hidayete erdirecek hiçbir velisi, dostu ve yardımcısı olmayacak ve ondan azabı engelleyecek bir kimsesi de bulunmayacaktır.

Kıyamet gününde *"Azabı gördüklerinde..."* -burada dili geçmiş zamanın kullanılmış olması, azabın kesin olarak gerçekleşeceğinden ötürüdür- *"...zalimlerin, 'Dünyaya dönmek için'* –Rablerinden dünyaya tekrar dönüp iman etmeleri için– *'bir yol var mı?' dediklerini* –diye sorduklarını– *görürsün."*

45 – Ateşe sunulurken onların zilletten başlarını öne eğmiş, göz ucuyla gizli gizli baktıklarını görürsün. İnananlar da, "İşte asıl ziyana uğrayanlar, kıyamet günü kendilerini ve ailelerini ziyana sokanlar bunlardır" diyecekler. İyi bilin ki zalimler, sürekli bir azap içindedirler.

"Ateşe sunulurken –Çünkü azap bunu gösterir ve buna delalet eder.– *onların zilletten* –içine düştükleri alçaltıcı, küçültücü ve onlara ulaşan aşağılayıcı durumdan– *başlarını öne eğmiş, göz ucuyla* –adeta boynu vurulacak olan kimsenin gizli bakışlarla kılıca bakmaları gibi zayıf ve hırsızlama bakışlarla– *gizli gizli* –cehennem ateşine– *baktıklarını görürsün. İnananlar da, 'İşte asıl ziyana uğrayanlar, kıyamet günü kendilerini ve ailelerini ziyana sokanlar bunlardır' diyecekler."*

Ayette yer alan ve gün manasına gelen « يَوْمَ » kelimesi, « خَسِرُوا » fiiline müteallıktir. Mü'minlerin söyledikleri şey, dünyada gerçekleşecektir.

Ya da: « قَالَ » – *"dedi"* ifadesiyle şunu diyecekler, demektir:

Kıyamet gününde mü'minler, inkârcıları o halde gördüklerinde diyecekler ki: *"İyi bilin ki zalimler, sürekli bir azap içindedirler."*

46 – Onların Allah'tan başka kendilerine yardım edecek dostları da yoktur. Allah, kimi saptırırsa artık onun için hiçbir çıkar yol yoktur.

"Onların Allah'tan başka kendilerine yardım edecek dostları da yoktur." Yani onları, Allah'ın (cc) azabından kurtaracak Allah'tan (cc) başka dost ve yardımcıları yoktur. *"Allah, kimi saptırırsa artık onun için* –onu kurtaracak– *hiçbir çıkar yol yoktur.*

47. — 50. ÂYETLER

اِسْتَجِيبُوا لِرَبِّكُمْ مِنْ قَبْلِ اَنْ يَأْتِىَ يَوْمٌ لَا مَرَدَّ لَهُ مِنَ اللّٰهِ ط مَا
لَكُمْ مِنْ مَلْجَاٍ يَوْمَئِذٍ وَمَا لَكُمْ مِنْ نَكِيرٍ ﴿٤٧﴾ فَاِنْ اَعْرَضُوا
فَمَٓا اَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا ط اِنْ عَلَيْكَ اِلَّا الْبَلَاغُ ط وَاِنَّٓا اِذَٓا
اَذَقْنَا الْاِنْسَانَ مِنَّا رَحْمَةً فَرِحَ بِهَا ط وَاِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ بِمَا
قَدَّمَتْ اَيْدِيهِمْ فَاِنَّ الْاِنْسَانَ كَفُورٌ ﴿٤٨﴾ لِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ
وَالْاَرْضِ ط يَخْلُقُ مَا يَشَٓاءُ ط يَهَبُ لِمَنْ يَشَٓاءُ اِنَاثًا وَيَهَبُ لِمَنْ
يَشَٓاءُ الذُّكُورَ ﴿٤٩﴾ اَوْ يُزَوِّجُهُمْ ذُكْرَانًا وَاِنَاثًا ج وَيَجْعَلُ مَنْ
يَشَٓاءُ عَقِيمًا ط اِنَّهُ عَلِيمٌ قَدِيرٌ ﴿٥٠﴾

Meâli

47. Allah'tan, geri çevrilmesi imkânsız olan bir gün gelmeden önce, Rabbinizin çağrısına uyun. O gün sizin için ne sığınacak bir yer vardır, ne de *(günahlarınızı)* inkâr edebilirsiniz!

48. Eğer yüz çevirirlerse *(bilesin ki)*, biz seni onlara bekçi göndermedik. Sana düşen, sadece tebliğdir. Gerçekten biz insana katımızdan bir rahmet tattırdığımızda ona sevinir; ama elleriyle yaptıkları işler yüzünden onlara bir kötülük dokunursa, o zaman da insan pek nankördür.

49. Göklerin ve yerin mülkü *(hükümranlığı)* Allah'ındır. O, dilediğini yaratır. Dilediğine kız çocukları, dilediğine erkek çocukları verir.

50. Yahut o çocukları erkekler, dişiler olmak üzere çift verir, dilediği kimseyi de kısır yapar. Şüphesiz O, her şeyi hakkıyla bilendir, hakkıyla gücü yetendir.

Tefsiri

47 – Allah'tan, geri çevrilmesi imkânsız olan bir gün gelmeden önce, Rabbinizin çağrısına uyun. O gün sizin için ne sığınacak bir yer vardır, ne de (günahlarınızı) **inkâr edebilirsiniz!**

"Allah'tan, geri çevrilmesi imkânsız olan bir gün –kıyamet günü– *gelmeden önce, Rabbinizin çağrısına uyun."* Rabbinizin sizi davet ettiği şeye icabet edin, katılın.

Ayette yer alan, « مِنَ اللّٰهِ » kavlindeki « مِنْ » harfi, « لَا مَرَدَّ » kavliyle irtibatlıdır, buna göre mana: *"Allah, bir konuda hüküm verdikten sonra artık bundan böyle o hükmü geri çevirecek yoktur"* demektir.

Ya da « يَأْتِيَ » kavliyle irtibatlıdır. Bu durumda mana: *"Allah'tan başka hiçbir kimsenin ve gücün geri çeviremeyeceği, güç yetiremeyeceği gün gelmezden önce.."* demek olur.

"O gün sizin için ne sığınacak bir yer vardır, ne de –günahlarınızı– *inkâr edebilirsiniz!"* Yani sizi, azaptan kurtaracak hiçbir güç ve kuvvet yoktur, olmayacaktır. Bu arada işlemiş olduğunuz suçları ve cinayetleri de hiçbir zaman inkâr edebilecek bir güce de sahip olmayacaksınız. Çünkü bütün suçlarınız ve günahlarınız, sizin amel defterlerinizde derlenip toplanmıştır.

Ayette geçen « نَكِيرٍ » kelimesi de, inkâr etmek demektir.

48 – Eğer yüz çevirirlerse (bilesin ki), **biz seni onlara bekçi göndermedik. Sana düşen, sadece tebliğdir. Gerçekten biz insana katımızdan bir rahmet tattırdığımızda ona sevinir; ama elleriyle yaptıkları işler yüzünden onlara bir kötülük dokunursa, o zaman da insan pek nankördür.**

"Eğer –iman etmekten– *yüz çevirirlerse* –bilesin ki,– *biz seni onlara bekçi* –gözetmen olarak– *göndermedik. Sana düşen, sadece tebliğdir."* Yani senin görevin sadece tebliğ etmekten ibarettir ve sen zaten o tebliğ

görevini de yerine getirdin. *"Gerçekten biz insana* –burada insan ile bütün insanlar demek isteniyor, yani insanlara– *katımızdan bir rahmet* – bir nimet, bir genişlik, bir güven ve sağlık– *tattırdığımızda ona sevinir;* – bundan ötürü şımarır, kendinden geçer– *ama elleriyle yaptıkları işler* – masiyetler– *yüzünden onlara bir kötülük dokunursa,* –hastalanırlar, fakir düşerler veya benzeri durumlarla karşılaşırlarsa– *o zaman da insan pek nankördür."*

Ayette, « فَرِحَ » kelimesindeki zamirin tekil olarak getirilmesi, *"insan"* kelimesinin lafız itibariyle tekil olmasındandır. Ancak « وَاِنْ تُصِبْهُمْ » kelimesinde zamirin çoğul olarak getirilmiş olması, insan lafzının mana itibariyle çoğul yani insanlar anlamında olması itibariyledir.

"O zaman da insan pek nankördür" manasında olan; « فَاِنَّ الْاِنْسَانَ كَفُورٌ » kavline gelince, burada « فَاِنَّهُ كَفُورٌ » demedi. Bunun sebebi, insan cinsinin esasen nankörlük sebebiyle damgalanmış olmasından dolayıdır. Nitekim:

﴿ اِنَّ الْاِنْسَانَ لَظَلُومٌ كَفَّارٌ ﴾

"Doğrusu insan çok zalim, çok nankördür." [32] mealindeki bu ayet de öyledir.

« الْكَفُورُ » : Nankörlüğü açık seçik ortada olan demektir. Buna göre mana şöyle oluyor: *"O, belaları hatırlar, fakat nimetleri de inkâr eder ve onları küçümser."*

Bir diğer yoruma göre de bunun, nankörlük olduğudur. Bir yoruma göre de, Allah'ı (cc) inkâr manasında olan bir nankörlük manasında olduğudur.

49 – Göklerin ve yerin mülkü (hükümranlığı) **Allah'ındır. O, dilediğini yaratır. Dilediğine kız çocukları, dilediğine erkek çocukları verir.**

[32] İbrahim, 34.

"Göklerin ve yerin mülkü –hükümranlığı– *Allah'ındır. O, dilediğini yaratır. Dilediğine kız çocukları, dilediğine erkek çocukları verir."*

50 – Yahut o çocukları erkekler, dişiler olmak üzere çift verir, dilediği kimseyi de kısır yapar. Şüphesiz O, her şeyi hakkıyla bilendir, hakkıyla gücü yetendir.

"Yahut o, çocukları erkekler, dişiler olmak üzere çift verir, –birbirine yakın verir,– *dilediği kimseyi de kısır yapar."* Yüce Allah (cc), insanlara rahmetini tattırmayı ve onun zıddı ile karşı karşıya kalınma durumunu zikrettikten sonra, peşinden de bunu ekledi. Mülkün ve hükümranlığın sadece Yüce Allah'a (cc) ait olduğunu, nimetleri ve belaları dilediği gibi taksim edenin kendisi olduğunu bildirdi. Nitekim kullarına dilediği gibi çocuk bağışlaması, kimisine kız, kimisine erkek çocuk vermesi, kimisine de hem kız, hem erkek çocuk bahşetmesi de böyledir. Kimisini de kısır kılmıştır.

Ayette geçen ve *"kısır"* manasına gelen, « عَقِيم » kelimesi ile doğuramayan kadın manasınadır. Nitekim erkek de kısır olabilir. Çünkü bir erkeğin kendisi sebebiyle çocuğu olmayınca, o da kısırdır, demektir.

Ayette öncelik kız çocuğuna ya da dişiye verilmiştir. Önce dişiye, sonra erkeğe yer verilmiş bulunmaktadır. Çünkü cümlenin gelişi, dilediğini yapma konusunda fail olan Allah'tır (cc), yoksa insan değildir. Yani Allah (cc) dilediğini gerçekleştirir, insan ise dilediğini gerçekleştiremeyebilir.

Bu durumda önceliğin dişilere, kızlara verilmesinin sebebi, insanların buna öncelik vermede istekli olmamaları ve dilememeleri sebebiyledir. Bu bakımdan önemlidir. Önemli olan bir şeyin de mutlak öncelik hakkı olması gerekir. İşte bu nedenle kızlar erkeklere takdim edilmiştir.

Burada Arapların bela ve yüzkarası olarak gördükleri kız çocuklarına öncelik vermesi, bu nedenledir. Öncelikli olarak kendilerinden söz edilmeleri gerekenler erkek çocuklar olması gerekirken, onları ertelemesi, kızlardan sonra onlara yer vermesi, sözkonusu nefreti önlemek içindir. Fakat erkekleri ertelerken, onları marife olan bir anlatım tarzıyla

« الذُّكُور » ibaresiyle vermiştir ki, böylece erkeklerin değerine de yer verilmiş ve onların hakkı da yerine getirilmiştir. Çünkü bir kelimenin harfi tarif dediğimiz belirtme takısıyla gelmiş olması, onun büyüklüğüne, azametine ve şöhretine delildir.

Daha sonra da Yüce Allah (cc) her iki cinse de, yani kızlara da erkeklere de öncelik ve sonralık, takdim ve tehir noktasından haklarını vermiştir. Burada, kızları öne geçirmiş olması ile önceliğin onlara ait olduğunu değil, fakat bir başka nedenle önceliğin onlara ait olduğunu da bize öğretmiş olmaktadır. Nitekim: *"erkekler ve dişiler olmak üzere.."* ibaresi bunu dile getirmektedir.

Bir yoruma göre de bu ayet peygamberler -Allah'ın selamı üzerlerine olsun- hakkında inmiştir. Çünkü Yüce Allah (cc), Hz. Lut (as) ile Hz. Şuayb (as)'a kız çocukları bağışlamıştır. Hz. İbrahim (as)'e ise, sadece erkek çocuk vermiştir. Hz. Muhammed'e (sav) ise, hem erkek ve hem kız çocukları bahşeylemiştir. Hz. Yahya (as) ile Hz. İsa'ya (as) da çocuk vermemiştir.

"Şüphesiz O, her şeyi hakkıyla bilendir, hakkıyla.." her şeye *"gücü yetendir."*

❁ ❁ ❁

51. — 53. ÂYETLER

وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ اَنْ يُكَلِّمَهُ اللّٰهُ اِلَّا وَحْيًا اَوْ مِنْ وَرَآئِ حِجَابٍ
اَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ بِاِذْنِهِ مَا يَشَآءُ اِنَّهُ عَلِيٌّ حَكِيمٌ ﴿٥١﴾
وَكَذٰلِكَ اَوْحَيْنَآ اِلَيْكَ رُوحًا مِنْ اَمْرِنَا مَا كُنْتَ تَدْرِى مَا
الْكِتَابُ وَلَا الْاِيمَانُ وَلٰكِنْ جَعَلْنَاهُ نُورًا نَهْدِى بِهِ مَنْ نَشَآءُ
مِنْ عِبَادِنَا وَاِنَّكَ لَتَهْدِى اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٥٢﴾ صِرَاطِ اللّٰهِ
الَّذِى لَهُ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ اَلَا اِلَى اللّٰهِ تَصِيرُ
الْاُمُورُ ﴿٥٣﴾

Meâli

51. Allah, bir insanla ancak vahiy yoluyla yahut perde arkasından konuşur. Yahut bir elçi gönderip, izniyle ona dilediğini vahyeder. Şüphesiz O yücedir, hüküm ve hikmet sahibidir.

52. *(Ey Muhammed!)* İşte böylece sana da emrimizle ruhu vahyettik. Sen kitap nedir iman nedir bilmezdin. Fakat biz onu, kullarımızdan dilediğimizi kendisiyle doğru yola eriştirdiğimiz bir nur kıldık. Şüphesiz ki sen doğru bir yolu göstermektesin.

53. O yol, göklerin ve yerin sahibi olan Allah'ın yoludur. Dikkat edin, bütün işler sonunda Allah'a döner.

Tefsiri

51 - Allah, bir insanla ancak vahiy yoluyla yahut perde arkasından konuşur. Yahut bir elçi gönderip, izniyle ona dilediğini vahyeder. Şüphesiz O yücedir, hüküm ve hikmet sahibidir.

"Allah, bir insanla ancak vahiy –ilhâm– *yoluyla yahut perde arkasından konuşur. Yahut bir elçi gönderip, izniyle ona dilediğini vahyeder."* Yani hiçbir beşerin, belirtilenler dışında Allah (cc) ile konuşması doğru değildir. Burada geçen *"vahiyle"* ifadesi, ilham yoluyla demektir. Nitekim: *"Kalbime üflendi"* [33] hadisi buna işaret eder.

Ya da uykuda rüya halinde olur. Nitekim Rasulullah'ın (sav): *"Peygamberlerin rüyası vahiydir"* [34] diye buyurmuş olması bunun delilidir. Nitekim Hz. İbrahim'e (as) oğlu İsmail (as)'i kurban etmesi, kendisine rüyada bildirilmiştir.

"Yahut perde arkasından konuşur." Yani perde gerisinden Allah'-tan (cc) duyulan sözler işitir. Nitekim Hz. Musa (as), kendisine sözünü duyuran kim olduğunu göremeden onun sözlerini duymuştur.

Bu ayette geçen *"perde"* ifadesinden, Allah'ın (cc) perdelenmesi, perde gerisinde olması demek değildir. Çünkü cisimler için caiz olan ve perdelenmeleri, perde gerilerinde bulunmaları mümkün olan şeyler, Allah (cc) hakkında asla caiz olmaz. Ancak burada denmek istenen şey, sözü duyan kimse, dünya gözüyle onu görmekten perdelenmiştir, bu dünya gözüyle görme imkânı verilmemiştir.

"Yahut bir elçi gönderip..." Yani Allah (cc) bir melek gönderir, melek de getirdiği vahyi, o peygambere iletir ve söyler.

Ayette geçen *'vahiy yoluyla'* ifadesi ile denmek istenen şey, *"Allah* (cc) *melekler aracılığıyla peygamberlere vahyettiği gibi..."* veya: *"bir peygamber gönderdiği gibi"* Allah (cc) peygamberler topluluğuna nasıl ki onların dilleriyle konuşmuşsa, öylece konuşmuştur, demektir.

Bu arada « وَحْيًا » kelimesi ile « اَنْ يُرْسِلَ » kelimesi, hal olarak gelen iki mastardırlar. Çünkü « اَنْ يُرْسِلَ » kelimesi, *irsal* manasında

[33] Ahmed b. Hanbel, Müsned, 3/50
[34] Buhari, H: 859

mastardır. « مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ » kavli de hal olarak gelen bir zarftır. Bu da tıpkı Mevla Teâlâ'nın:

﴿ عَلَى جُنُوبِهِمْ ﴾ / *"Yanları üzerine..."* [35] kavli gibidir.

Ayetin takdiri şöyledir: *"Allah'ın biriyle konuşması ancak vahiy yoluyla, ya da perde gerisinden ses duymakla veya bir peygamber göndermekle sahih olur."*

Nitekim şöyle olması da caiz olabilir: *"Allah'ın herhangi bir beşerle konuşması ya ona vahyetmekle* (بِاَنْ يُوحِيَ), *ya da perde gerisinden sesini duyurmakla* (اَنْ يُسْمِعَ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ), *ya da bir elçi göndermekle* (اَنْ يُرْسِلَ رَسُولاً)*"* olur. Bu yorum, Halil b. Ahmed'in yorumuna göre olan tercihidir.

Yahut da: « اَوْ يُرْسِلُ رَسُولاً فَيُوحِي » merfu olarak Nafi kıraatine göredir. Burada da bir « اَوْ » harfini takdir etmekle olur ki, buna göre mana şöyle olur: *"Ya da o* (Allah) *bir elçi gönderir de, Allah izniyle ona dilediğini vahyeder."*

"Şüphesiz O yücedir, –gücü her şeyin üstündedir, gücüne karşı koyabilecek bir kuvvet yoktur,– *hüküm ve hikmet sahibidir."* Sözlerinde olsun, fiillerinde olsun hep isabetlidir ve sözlerinde çelişki yoktur.

52 – İşte böylece sana da emrimizle ruhu vahyettik. Sen kitap nedir iman nedir bilmezdin. Fakat biz onu, kullarımızdan dilediğimizi kendisiyle doğru yola eriştirdiğimiz bir nur kıldık. Şüphesiz ki sen doğru bir yolu göstermektesin.

"İşte böylece –senden önce geçen peygamberlere vahyettiğimiz gibi ya da sana anlattığımız gibi biz– *sana da emrimizle ruhu* –aynı şekilde– *vahyettik."* Burada belirtilmek istenen şey, ona vahyedilen şeydir. Çünkü bedenlerin ya da cesetlerin ruh ile can bulmaları gibi, insanlar da dinleri konusunda O'nun vahyi yoluyla canlanacaklardır, yeniden dirilip hayat bulacaklardır.

[35] Ali İmran, 191.

"Sen kitap –Kur'an– *nedir, iman* –bunun öngördüğü şeriatler– *nedir bilmezdin."* Bu ayette geçen ve *'sen bilmezdin'* manasında olan « مَا كُنْتَ تَدْرِي » kavli, cümle olarak, « إِلَيْكَ » kelimesindeki « كَ » harfinden haldir.

Sen aynı zamanda Kitaba iman etmenin ne olduğunu da bilmezdin. Çünkü bir kimse, bir kitabın kendisine indiğini bilmezse, o takdirde o kitabın ne olduğunu da bilemez.

Yine yorum olarak deniliyor ki: *"İman, birtakım şeyleri kapsar. Bunların kimisi, akıl yoluyla bilinir, kimisi de işitme yoluyla olabilir. İşin bu yönü sadece kulağı duymayı ilgilendirir, aklı değil. Bu yoldan da ilim elde olunur ama meğerki vahiy yoluyla kazanılmış olsun."*

"Fakat biz onu, –o kitabı– *kullarımızdan dilediğimizi kendisiyle doğru yola* –İslam'a– *eriştirdiğimiz* –davet edip çağırdığımız– *bir nur kıldık. Şüphesiz ki sen doğru bir yolu göstermektesin."*

Ayette geçen « لَتَهْدِي » kelimesi, « لَتَدْعُو » diye de okunmuştur.

53 – O yol, göklerin ve yerin sahibi olan Allah'ın yoludur. Dikkat edin, bütün işler sonunda Allah'a döner.

"O yol, –hem mülk olarak ve hem otorite olarak– *göklerin ve yerin sahibi olan Allah'ın yoludur. Dikkat edin, bütün işler sonunda Allah'a döner."* Burada cehennemle tehdit ve cennet nimetleriyle de vaat yer almaktadır. Ayetin başında yer alan ve *'yol'* manasına gelen « صِرَاطِ » kelimesi, bundan önceki ayette geçen « صِرَاطٍ » kelimesinden bedeldir.

❁ ❁ ❁

Sûre - 43

ZUHRUF SÛRESİ

Bu sûre Mekke'de nazil olmuştur;

89 âyettir.

Cüz - 25

ZUHRUF SÛRESİ

Mushaf tertibine göre Kur'an-ı Kerim'in 43. Suresidir. Sure Mekki surelerdendir. Nüzul sırasına göre Kur'an'ın 62. suresidir. Sure, Duhan suresinden önce ve Fussilet Suresin'den sonra nazil olmuştur ve 89 ayetten ibaret olan bir suredir.

Sure adını 35. ayette geçen *"Zuhruf"* kelimesinden almaktadır. Zuhruf; yaldız, mücevher, dünya hayatının geçici menfaati anlamlarına gelir. Surede başlıca tevhit, iman ve vahyin getirdiği hakikatler ile insanların bu hakikatlere ters düşecek şekilde sırf geçici dünya menfaatlerine bağlanarak sergiledikleri çelişki vurgulanmakta, batıla karşı çıkan ve hakkı tutan şahsiyetler olarak Hz. İbrahim, Hz. Musa ve Hz. İsa peygamberlerden (asm) söz etmektedir.

1. — 8. ÂYETLER

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

حٰمٓ ﴿١﴾ وَالْكِتَابِ الْمُبِينِ ﴿٢﴾ اِنَّا جَعَلْنَاهُ قُرْاٰنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٣﴾ وَاِنَّهُ فٖٓي اُمِّ الْكِتَابِ لَدَيْنَا لَعَلِيٌّ حَكِيمٌ ﴿٤﴾ اَفَنَضْرِبُ عَنْكُمُ الذِّكْرَ صَفْحًا اَنْ كُنْتُمْ قَوْمًا مُسْرِفِينَ ﴿٥﴾ وَكَمْ اَرْسَلْنَا مِنْ نَبِيٍّ فِي الْاَوَّلِينَ ﴿٦﴾ وَمَا يَأْتِيهِمْ مِنْ نَبِيٍّ اِلَّا كَانُوا بِهٖ يَسْتَهْزِؤُنَ ﴿٧﴾ فَاَهْلَكْنَٓا اَشَدَّ مِنْهُمْ بَطْشًا وَمَضٰى مَثَلُ الْاَوَّلِينَ ﴿٨﴾

Meali

1. Hâ - Mîm.

2. Apaçık Kitab'a andolsun ki,

3. İyice anlayasınız diye biz, onu Arapça bir Kur'an yaptık.

4. Şüphesiz o, katımızdaki ana kitapta *(Levh-i Mahfuz'da)* mevcuttur, çok yücedir, hikmetlerle doludur.

5. Haddi aşan bir topluluk oldunuz diye, vazgeçip Zikir'le *(Kur'an'la)* sizi uyarmaktan geri mi duralım?

6. Hâlbuki daha önceki toplumlara da nice peygamberler göndermiştik.

7. *(Onlar da)* kendilerine gelen her peygamberle mutlaka alay ediyorlardı.

8. Biz, onlardan daha çetinlerini de helâk ettik. Öncekilerin misali geçti!

Tefsiri

1 – Hâ - Mîm.

2 – Apaçık Kitab'a andolsun ki,

"Apaçık Kitab'a" Kur'an'a *"andolsun ki,"* yemin ederim ki,

3 – İyice anlayasınız diye biz, onu Arapça bir Kur'an yaptık.

"İyice anlayasınız diye biz, onu Arapça bir Kur'an yaptık." Bu ayetin, « إِنَّا جَعَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا » kısmı, yeminin cevabıdır. Bu tür yeminler, bedii ve güzel kabul edilen yeminlerdir. Böylece yemin edenle üzerine yemin edilen arasında sözkonusu olan güzel münasebetten bu güzellik ileri gelmektedir.

İkinci ayetin sonunda yer alan « الْمُبِينِ » kelimesi, kendilerine kitap indirilenler açısından apaçık olan demektir. Çünkü bu Kur'an onların diliyle ve onların üslubuna göre inmiştir. Ya da bu Kitap üzerinde durup

düşünenler için çok açık bir Kitap demektir. Yahut da hidayet yolunu gösterip onu dalalet yolundan ayırıp açıklayan Kitap demektir. Aynı zamanda dini konularda ümmetin ihtiyaç duyduğu her şeyi açıklayan demektir.

"İyice anlayasınız" yani manalarını anlamanız için size apaçık bir kitap olarak indirdi.

4 – Şüphesiz o, katımızdaki ana kitapta (Levh-i Mahfuz'da) **mevcuttur, çok yücedir, hikmetlerle doludur.**

"Şüphesiz o, katımızdaki ana kitapta..." Levh-i Mahfuz'da *"mevcuttur,"* Doğrusu Kur'an Allah katında olan Levh-i Mahfuz'da mevcuttur, sabittir. Bunun delili de:

﴿ بَلْ هُوَ قُرْاٰنٌ مَجِيدٌ ۞ فِي لَوْحٍ مَحْفُوظٍ ﴾

"Aslında o, aslı Levh-i Mahfuz'da bulunan şerefli Kur'an'dır." [36]

Kitab'a-Kur'an'a *"Ümmü'l-Kitab"* diye isim verilmesi, bunun asıl Kitap olması hasebiyledir. Çünkü bütün kitapların aslı, ilk nüshaları orada muhafaza edilmekte ve sabit olarak bulunmaktadır. Daha sonra buradan intikal yoluyla, istinsah edilerek, kopyalanarak indirilmişlerdir.

Ali ile Hamza, « أُمِّ الْكِتَابِ » kavlini, « ا » harfinin esre harekesiyle, « إِمِّ الْكِتَابِ » olarak okumuşlardır.

İşte bu Kitap *"çok yücedir,"* Burada *"çok yücedir"* manasına gelen « لَعَلِيٌّ » kavli, « اِنَّ » harfinin haberidir. Manası ise şöyledir: *"Bu Kur'an belagat tabakalarının en üst kısımlarındadır ya da, diğer kitaplar arasında bunun şanı yücedir. Çünkü öteki kitaplar arasında mucize kitap olarak yegâne bu Kitap-Kur'an vardır."*

"hikmetlerle doludur." Üstün hikmetler içeren bir kitaptır.

[36] Buruc, 21 – 22.

5 – Haddi aşan bir topluluk oldunuz diye, vazgeçip Zikir'le (Kur'an'la) **sizi uyarmaktan geri mi duralım?**

"Haddi aşan bir topluluk oldunuz diye, vazgeçip Zikir'le –Kur'an'la– *sizi uyarmaktan geri mi duralım?"* Yani Kur'an'la sizi uyarmayalım mı? Onu sizden uzakta mı tutalım? Bu, bir mecazi anlatımdır. Bu adeta şu özdeyişe benzer: « ضَرَبَ الْغَرَائِبَ عَنِ الْحَوْضِ » yani; *"Deve sahibi, yabancı develeri havuzdan uzaklaştırdı."* Burada « ضَرَبَ » kelimesinin uzaklaştırma anlamında mecazi olarak kullanıldığı gösterilmektedir. Nitekim ayette de aynı kelime kullanılmıştır. Fiilin başında yer alan « فَ » harfi yani « أَفَنَضْرِبُ » kelimesinin başında bulunan « فَ » harfi, mahzuf olan bir kelimeye atıf için gelmiştir. Buna göre cümlenin takdiri şöyledir:

"Yani sizi ihmal mi edelim? Size indirilen bu kitabı, inkâr etmenizden dolayı, artık bunu bir kenara bırakıp, onun yerine bir başka kitap mı indirelim? Bizi böyle bir yola mı sevk etmek istiyorsunuz? Oysaki Allah, anlayasınız ve gereğiyle amel edesiniz diye onu Arapça olan sizin dilinizle indirdi."

Ayette geçen « صَفْحًا » kelimesi, *birinden yüz çevirmek, birine yüz vermemek* manasında olan « صَفَحَ عَنْهُ » ibaresinden mastar bir kelimedir. Çünkü herhangi bir şeyden yüz çevirmek, ya da bir şeye arka çevirmek istendiğinde bu kelime kullanılmaktadır. Kelimenin mansub olmasına gelince, mefulün leh olması hasebiyledir. Bu yönüyle mana şöyle olmaktadır: *"Yani sizin yüzünüzden Kur'an'ı indirmekten uzak mı duralım, onu indirmeyelim mi? Yani bunu ileri sürerek böylece bizi susturup sizi irşat etmeyelim mi?"*

Burada demek isteniyor ki: *"Siz istemiyorsunuz, karşı çıkıyorsunuz diye bir irşat görevini terk edecek ve ihmal edecek değiliz."*

Baştaki durumun hilafına olarak da yine bu kelimenin mastar olması caizdir. Örneğin; « ضَرَبْتُ عَنْهُ » dendiğinde, bu, « أَعْرَضْتُ عَنْهُ » demektir ki, manası *"ondan yüz çevirdim"*. Nitekim İmam Ferra da böyle söylemiştir.

Yine ayetimizde yer alan « أَنْ كُنْتُمْ » ibaresi, « لأَنْ كُنْتُمْ » takdirindedir. Ancak Medine Okulu mensupları ile Hamza ve Ali, « أ » harfinin esre harekesiyle okumuşlar yani « أَنْ » olarak değil, « إِنْ » olarak okumuşlardır. Bu durumda da bir şart edatı olmaktadır. Ki o şart eldeki vesikalardan ortaya çıkmakta ve o da, sabit olması gerçekleşmiş olan bir işin doğruluğunu ortaya koymaktadır.

Bu anlatım tarzı tıpkı şu cümlenin anlatım tarzına benzer bir ifadedir. Şöyle ki adam birine:

"Eğer ben, senin için çalışırsam, öyleyse hakkımı eksiksiz ver" diyor. Oysa aslında adam hakkının eksiksiz olarak verileceğini biliyor, ama yine de bunu söylüyor. İşte buradaki anlatım da tıpkı böyledir.

"Haddi aşan bir topluluk oldunuz, diye..." Yani, "Cehalette aşırıya gittiniz, ifrata kaçtınız, dalalet ve sapıklıkta haddinizi aştınız diye, sizi bırakacağımızı mı sanıyorsunuz?" demektir.

6 – Hâlbuki daha önceki toplumlara da nice peygamberler göndermiştik.

"Hâlbuki daha önceki toplumlara da nice peygamberler göndermiştik." Yani senden önce gelip geçmiş olan ümmetlere de nice peygamberler göndermişizdir.

7 – (Onlar da) **kendilerine gelen her peygamberle mutlaka alay ediyorlardı.**

O toplumlar da *"Kendilerine gelen her peygamberle mutlaka alay ediyorlardı."* Bu, geçmiş ve devam eden bir halin hikâyesidir, anlatımıdır. Yani halen de inatlarından vazgeçmiş değiller ve yine de alay etmeye devam ediyorlar. Geçen milletlerin kendi peygamberleriyle alay ettikleri gibi, Kureyş toplumu da Hz. Peygamber'le (sav) alay ediyordu. Burada böylece Hz. Peygamber (sav) teselli ediliyor ve üzülmemesi gerektiği, bütün toplumlarda bunun görüldüğünü bildiriyor. Rasulüllah'ın (sav) üzülmemesini sağlıyor.

8 – Biz, onlardan daha çetinlerini de helâk ettik. Öncekilerin örneği geçti!

"Biz, onlardan daha çetinlerini de helâk ettik." Burada geçen « بَطْشًا » kelimesi, temyizdir. Zamir ise, hadlerini aşanlara, yani « مُسْرِفِينَ » kelimesine racidir. Çünkü burada onlara hitap dönülerek Rasulüllah'a (sav) hitap başlamıştır ve onlarla ilgili durumu Rasulüllah'a (sav) haber vermektedir.

"Öncekilerin örneği geçti!" Yani bu Kur'an'da, onların durumlarını ve kıssalarını ifade eden birçok örnekler geçti. Onların şaşkınlık uyandıran durumu, adeta darbı mesel olmasıdır. Bu ifade ile Rasulüllah'a vaat vardır, ona karşı olanlara da tehdit içermektedir.

9. — 14. ÂYETLER

وَلَئِنْ سَاَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ لَيَقُولُنَّ خَلَقَهُنَّ
الْعَزِيزُ الْعَلِيمُ ﴿٩﴾ اَلَّذٖى جَعَلَ لَكُمُ الْاَرْضَ مَهْدًا وَجَعَلَ لَكُمْ
فٖيهَا سُبُلًا لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٠﴾ وَالَّذٖى نَزَّلَ مِنَ السَّمَٓاءِ مَٓاءً
بِقَدَرٍ فَاَنْشَرْنَا بِهٖ بَلْدَةً مَيْتًا كَذٰلِكَ تُخْرَجُونَ ﴿١١﴾ وَالَّذٖى خَلَقَ
الْاَزْوَاجَ كُلَّهَا وَجَعَلَ لَكُمْ مِنَ الْفُلْكِ وَالْاَنْعَامِ مَا تَرْكَبُونَ ﴿١٢﴾
لِتَسْتَوُا عَلٰى ظُهُورِهٖ ثُمَّ تَذْكُرُوا نِعْمَةَ رَبِّكُمْ اِذَا اسْتَوَيْتُمْ عَلَيْهِ
وَتَقُولُوا سُبْحَانَ الَّذٖى سَخَّرَ لَنَا هٰذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنٖينَ ﴿١٣﴾
وَاِنَّٓا اِلٰى رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ ﴿١٤﴾

Meali

9. Andolsun, onlara, “Gökleri ve yeri kim yarattı?” diye sorsan, mutlaka, “Onları mutlak güç sahibi, hakkıyla bilen *(Allah)* yarattı” diyeceklerdir.

10. O, yeryüzünü size beşik yapan ve gideceğiniz yere ulaşasınız diye sizin için orada yollar var edendir.

11. O, gökten bir ölçüye göre yağmur indirendir. Biz onunla ölü araziyi canlandırdık. İşte siz de, böyle diriltileceksiniz *(çıkacaksınız)*.

12. Ve O ki bütün çiftleri yarattı ve binmeniz için size gemiler ve hayvanlar meydana getirdi.

13. Sırtlarında rahatlıkla oturasınız, sonra da Rabbinizin nimetini hatırlayıp, "O Allah ne yücedir, O'nu tenzih ederiz ki, bunları emrimize verdi, yoksa biz onları asla kendimize boyun eğdiremezdik;

14. Ve herhalde biz Rabbimize döneceğiz!" diyesiniz diye.

Tefsiri

9 – Andolsun, onlara, "Gökleri ve yeri kim yarattı?" diye sorsan, mutlaka, "Onları mutlak güç sahibi, hakkıyla bilen (Allah) **yarattı" diyeceklerdir.**

"Andolsun, onlara, –müşriklere– *'Gökleri ve yeri kim yarattı?'* –*diye sorsan, mutlaka, 'Onları mutlak güç sahibi, hakkıyla bilen* (Allah) *yarattı' diyeceklerdir."*

10 – O, yeryüzünü size beşik yapan ve gideceğiniz yere ulaşasınız diye sizin için orada yollar var edendir.

"O, yeryüzünü size beşik yapan –yerleşebilmeniz ve başka şeyler için yayıp döşeyen– *"ve gideceğiniz yere ulaşasınız* –yol bulasınız– *diye sizin için orada yollar var edendir."*

« مَهْد » – *"Mehd"* kelimesi, karar kılma, yerleşme ve başka şeylerin yerleşmesi manasına gelirken, « مِهَاد » – *"Mihad"* kelimesi de karar kılma yeri manasınadır.

(Kufe Kıraat Okulu « مَهْدًا » diye okurlarken « مِهَادًا » diye kıraat edenler de vardır.)

11 – O, gökten bir ölçüye göre yağmur indirendir. Biz onunla ölü araziyi canlandırdık. İşte siz de, böyle diriltileceksiniz.

Kendisiyle kulları huzur bulabilsinler, ülkeler ihtiyaç duydukları şeyleri elde edebilsinler diye *"O, gökten bir ölçüye göre yağmur indirendir."* Bundan önceki ibarede gaip kipleri kullanılmışken, bundan sonra gelen *"Biz onunla ölü araziyi canlandırdık"* bu cümle ile muhataba dönülmüştür. Çünkü hitaptan murat, gerçeğin haber verilmesinin bildirilmesidir. *"İşte siz de,* –kabirlerinizden– *böyle diriltileceksiniz."*

(Ayette yer alan ve ölü manasına gelen « مَيْتًا » kelimesini, Yezid, « مَيِّتًا » olarak okumuştur. Hamza ile Ali de, « تُخْرَجُونَ » kelimesini, « تَخْرُجُونَ » diye okumuşlardır. Daha önce geçen dokuzuncu ayetin sonunda yer alan « الْعَلِيمُ » kelimesi üzerinde vakfedilmez. Çünkü bundan sonra gelen ve onuncu ayetin başında yer alan « الَّذِى » bunun sıfatıdır. Ancak Ebu Hatim, « الَّذِى » kelimesinin başına bir « هُوَ » takdir ederek, yani « هُوَ الَّذِى » diye okuyarak « الْعَلِيمُ » kelimesi üzerinde vakfetmiştir.) Bunun sebebi ise sözkonusu vasıfların, kâfirlerin söylediği sözlerden olmamasıdır. Zira kâfirler kabirlerden diriltilip çıkarılmayı inkâr etmektedirler. Böyle olunca nasıl olur da kâfirler: *"İşte siz de böyle diriltileceksiniz?"* demiş olsunlar? Aksine bu ayet, kâfirlerin öldükten sonra yeniden dirilmeyi inkâr etmiş olmaları sebebiyle, onların aleyhinde bir delil, bir hüccet ve kanıttır.

12 – Ve O ki bütün çiftleri yarattı ve binmeniz için size gemiler ve hayvanlar meydana getirdi.

"Ve O ki bütün çiftleri –çeşitleri ve sınıfları, türleri– *yarattı ve* –ona– *binmeniz için size gemiler ve hayvanlar meydana getirdi."* Nitekim « رَكِبُوا فِى الْفُلْكِ » ve « رَكِبُوا الْأَنْعَامَ » diye söylenir. Burada Nahivle ilgili birtakım kurallara değinmek istemiş olmakla birlikte, bu konuda detaya girmeye gerek yoktur. Çünkü her iki kullanış açısından fiillerde müteaddilik yönünden bir terslik sözkonusu değildir. Kelime, « تَرْكَبُونَهُ » diye de okunmuştur.

13 – Sırtlarında rahatlıkla oturasınız, sonra da Rabbinizin nimetini hatırlayıp, "O Allah ne yücedir, O'nu tenzih ederiz ki, bunları emrimize verdi, yoksa biz onları asla kendimize boyun eğdiremezdik;

Gemiler olsun, hayvanlar olsun bindiğiniz şeylerin üzerinde ve– *"Sırtlarında rahatlıkla oturasınız, sonra da"* –kalplerinizde– *"Rabbinizin nimetini hatırlayıp,"* –dillerinizle de:– *'O Allah ne yücedir,*

O'nu tenzih ederiz ki, –üzerine bindiğimiz– *bunları* –bu şeyleri– *emrimize verdi,* –bize boyun eğdirdi,– *yoksa biz onları asla kendimize boyun eğdiremezdik;"* –buna güç de yetiremezdik.

"İkran" kelimesi, bir şeye güç yetirmek, demektir. Çünkü gerçekte bu kelime, bir şeyi hemen yanında, yakınında bulmak manasına gelir. Zira zor ve güç olan bir şeyi, kişi zayıf olması hasebiyle yanında ve yakınında bulamaz.

14 – Ve herhalde biz ona döneceğiz!'" diyesiniz diye.

Deniliyor ki onlar, dünyadaki binitlerine bindiklerinde, bu anda binecekleri son bineklerini hatırlarlar. O da cenazedir, tabuttur. Hz. Peygamber'den (sav) rivayete göre, ayağını bineğe binmek için üzengiye koyduğunda, « بِسْمِ اللّٰهِ » derdi. Bineğinin üzerinde yerleşip oturduğunda ise, « اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِى عَلٰى كُلِّ حَالٍ » – *"Her halükarda Allah'a hamd olsun"* der, sonra da:

﴿ سُبْحَانَ الَّذِى سَخَّرَ لَنَا هٰذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ ۝ وَاِنَّا اِلٰى رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ ﴾

"O Allah ne yücedir ki, bunları emrimize verdi, yoksa biz onları asla kendimize boyun eğdirmezdik. Ve herhalde biz ona döneceğiz!" [37] Diyerek bu iki ayeti de okurdu.

Bundan sonra da üç defa *tekbir* getirir ve üç defa da « لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ » derdi." [38]

Yine, gemiye bindiğinde de şu ayeti okuduğunu söylemişlerdir:

﴿ بِسْمِ اللّٰهِ مَجْرٰيهَا وَمُرْسٰيهَا اِنَّ رَبّى لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴾

"O geminin hareket edip yüzmesi de, durması da Allah'ın adıyladır. Şüphesiz benim Rabbim çok bağışlayan ve pek merhamet edendir." [39]

Anlatıldığına göre, bir toplum binitlerine binerler ve:

---

[37] Zuhruf, 13–14.
[38] Ebu Davud, H: 2602; Tirmizi, H: 3446.
[39] Hud, 41.

– *"O Allah ne yücedir ki, bunları emrimize verdi, yoksa biz onları asla kendimize boyun eğdiremezdik ve herhalde biz ona döneceğiz!"* [40] Mealindeki ayetleri okudular. İçlerinde, güçsüzlükten hareket edemeyen bir devenin üzerinde bir adam bulunuyordu. Adam:

– *"Ben bunun hakkından gelebilirim"* deyince, deve öyle bir sıçrayıp atladı ki, adam deveden düşüp boynu kırıldı."

Burada akıllı bir insana düşen görev, sırf haz almak, o hayvanı istediği gibi ezmek düşünce ve inancıyla kullanmamalı, Aksine, bundan bir ders çıkararak binmelidir. Şunu hiç aklından çıkarmamalı, öyle bir an gelir ki, o binit onu helak eder. Çünkü olabilecek şeyden asla kurtulamayıp Allah'a (cc) dönecektir.

❁ ❁ ❁

[40] Zuhruf, 13–14.

15. — 25. ÂYETLER

وَجَعَلُوا لَهُ مِنْ عِبَادِهِ جُزْءًا ۚ إِنَّ الْإِنْسَانَ لَكَفُورٌ مُبِينٌ ۚ ﴿١٥﴾ أَمِ اتَّخَذَ مِمَّا يَخْلُقُ بَنَاتٍ وَأَصْفَيكُمْ بِالْبَنِينَ ﴿١٦﴾ وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُمْ بِمَا ضَرَبَ لِلرَّحْمٰنِ مَثَلًا ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ ﴿١٧﴾ أَوَمَنْ يُنَشَّؤُا فِي الْحِلْيَةِ وَهُوَ فِي الْخِصَامِ غَيْرُ مُبِينٍ ﴿١٨﴾ وَجَعَلُوا الْمَلٰئِكَةَ الَّذِينَ هُمْ عِبَادُ الرَّحْمٰنِ إِنَاثًا ۚ أَشَهِدُوا خَلْقَهُمْ ۚ سَتُكْتَبُ شَهَادَتُهُمْ وَيُسْئَلُونَ ﴿١٩﴾ وَقَالُوا لَوْ شَاءَ الرَّحْمٰنُ مَا عَبَدْنَاهُمْ ۚ مَا لَهُمْ بِذٰلِكَ مِنْ عِلْمٍ ۖ إِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ ۚ ﴿٢٠﴾ أَمْ اٰتَيْنَاهُمْ كِتَابًا مِنْ قَبْلِهِ فَهُمْ بِهِ مُسْتَمْسِكُونَ ﴿٢١﴾ بَلْ قَالُوا إِنَّا وَجَدْنَا اٰبَاءَنَا عَلٰى أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلٰى اٰثَارِهِمْ مُهْتَدُونَ ﴿٢٢﴾ وَكَذٰلِكَ مَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ فِي قَرْيَةٍ مِنْ نَذِيرٍ إِلَّا قَالَ مُتْرَفُوهَا ۙ إِنَّا وَجَدْنَا اٰبَاءَنَا عَلٰى أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلٰى اٰثَارِهِمْ مُقْتَدُونَ ﴿٢٣﴾ قَالَ أَوَلَوْ جِئْتُكُمْ بِأَهْدٰى مِمَّا وَجَدْتُمْ عَلَيْهِ اٰبَاءَكُمْ ۚ قَالُوا إِنَّا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ ﴿٢٤﴾ فَانْتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ ﴿٢٥﴾

Meali

15. Böyle iken *("melekler Allah'ın kızlarıdır" demek suretiyle)* kullarından bir kısmını O'nun parçası saydılar. Şüphesiz insan apaçık bir nankördür.

16. Yoksa Allah, yarattıklarından kendisine kızlar edindi de, oğulları size mi seçip ayırdı?

17. Onlardan biri, Rahman'a yakıştırdığı *(isnad ettiği kız çocuğu)* ile müjdelendiği zaman, öfkesinden yüzü simsiyah kesilir.

18. Süs içerisinde *(narin bir biçimde)* yetiştirilen ve tartışmada *(delilini erkekler gibi)* açıklayamayanı mı Allah'a isnad ediyorlar?

19. Onlar, Rahman'ın kulları olan melekleri de dişi saydılar. Onların yaratılışına şahit mi oldular? Onların *(yalan)* şahitlikleri yazılacak ve sorgulanacaklardır.

20. "Eğer Rahman dileseydi, biz onlara kulluk etmezdik" dediler. Bu konuda hiçbir bilgileri yoktur. Onlar sadece yalan söylüyorlar.

21. Yoksa bundan önce onlara bir kitap verdik de ona mı sarılıyorlar?

22. Hayır! Onlar sadece, "Şüphesiz biz babalarımızı bir din üzerinde bulduk ve biz onların izlerinden gitmekteyiz" dediler.

23. İşte böyle, biz senden önce hiçbir memlekete bir uyarıcı göndermedik ki, oranın şımarık zenginleri, "Şüphe yok ki biz babalarımızı bir din üzerinde bulduk. Biz de elbette onların izlerinden gitmekteyiz" demiş olmasınlar.

24. *(Gönderilen uyarıcı,)* "Ben size, babalarınızı üzerinde bulduğunuz dinden daha doğrusunu getirmiş olsam da mı?" dedi. Onlar, "Biz kesinlikle sizinle gönderilen şeyi inkâr ediyoruz" dediler.

25. Biz de onlardan intikam aldık. Yalanlayanların sonu, bak nasıl oldu!

Tefsiri

15 – Böyle iken ("melekler Allah'ın kızlarıdır" demek suretiyle) **kullarından bir kısmını O'nun parçası saydılar. Şüphesiz insan apaçık bir nankördür.**

"Böyle iken kullarından bir kısmını O'nun parçası saydılar." Bu ayet, daha önce geçen ve *"Eğer onlara sorarsan..."* diye başlayan bu surenin **9.** ayetiyle irtibatlıdır. Yani: *"Eğer sen, gökleri ve yeri yaratan kimdir?"* diye soracak olursan, kesinlikle bunu itiraf ederek, Allah'ın (cc) yarattığını belirteceklerdir. Ama bu itiraflarıyla birlikte yine de kullarının bir kısmının, onun bir parçası olduğunu da söyleyeceklerdir. Yani bunlar, *"melekler Allah'ın kızlarıdır"* demek suretiyle, melekleri Allah'ın (cc) bir parçası olarak, ondan bir cüz olarak belirteceklerdir. Tıpkı bir çocuğun babasının bir parçası olması gibi bunu da öyle söyleyeceklerdir.

(Ebu Bekir ve Hammad, « جُزْءًا » kelimesini, « جُزُؤًا » diye okumuşlardır.)

"Şüphesiz insan apaçık bir nankördür." Çünkü Allah'ın (cc) ihsan ettiği nimetlere karşı nankörlükte bulunur. Bu itibarla nankörlüğü açık, seçik ortadadır. Çünkü Allah'a (cc) çocuk nispet etmek küfürdür. Küfür yani inkârcılık ise, bütün nankörlüklerin aslı ve temelidir.

16 – Yoksa Allah, yarattıklarından kendisine kızlar edindi de, oğulları size mi seçip ayırdı?

Ayette geçen « أَمِ اتَّخَذَ » ibaresi, « بَلْ اتَّخَذَ » takdirindedir. « ا » harfi ise, onların cehaletini gösterme, durumlarına karşılık olan şaşkınlıklarını ortaya koyma anlamında inkâr manasınadır. Çünkü bu türden bir tercih ve seçimle Allah (cc), –onların anlayışına göre– en basit olanını kendi zatına, en üstün olanları yani erkekleri de onlar için tercih etmiş oluyor.

17 – Onlardan biri, Rahman'a yakıştırdığı (isnad ettiği kız çocuğu) **ile müjdelendiği zaman, öfkesinden yüzü simsiyah kesilir.**

"Onlardan biri, Rahman'a yakıştırdığı –isnad ettiği kız çocuğu– *"ile müjdelendiği zaman,* –sözkonusu olan kız-kadın cinsi, o kimseler

benzer olarak kendilerine isnat edildiğinde– *öfkesinden yüzü simsiyah kesilir."* Çünkü bunlar melekleri Allah'ın (cc) bir cüzü, ondan bir parça olarak, böyle bir isnatta ve benzetmede bulunurken, melekleri Allah'ın (cc) bir cinsi ve ona benzer, ona denk bir şey olarak kabul ederken yüzleri kızarmıyor. Çünkü doğan çocuk mutlaka babasından cinsinden olur. Melekler de Allah'tan (cc) bir parça olduklarına göre, bu anlayışa göre, onların da –hâşâ– ilah olmaları lazım gelir.

Evet, kızlar kendilerine nispet edilmekle *"öfkesinden yüzü simsiyah kesilir."* Yani bunlara kız çocuğu nispet edildiğinde öfkesinden çıldırası gelir. Örneğin; bunlardan herhangi birine bir kız çocuğunun dünyaya geldiği haber verildiğinde, üzülür, kederlenir, öfkesinden yüzü adeta üzerine toprak saçılmışçasına bembeyaz olur. Artık öfkesinden, utancından ve üzüntüsünden çılgına dönmüştür.

Ayette geçen « ظَلَّ » kelimesi, « صَيْرُورَة » manasına geldiğinden, dönüşmek demektir.

18 – Süs içerisinde (narin bir biçimde) **yetiştirilen ve tartışmada** (delilini erkekler gibi) **açıklayamayanı mı Allah'a isnad ediyorlar?**

"Süs içerisinde –narin bir biçimde– *yetiştirilen ve tartışmada* – delilini erkekler gibi– *"açıklayamayanı mı Allah'a isnad ediyorlar?"* Yani şu kötü niteliklere sahip olan kimselerin Rahman olan Allah'a çocuk nispet etmeleri gibi mi? Oysaki o *"süs içerisinde yetiştirildiği"* halde yani ziynet, nimet ve benzeri şeyler içerisinde geliştirilip yetiştirildiği halde böylesini mi Allah'a (cc) isnat ediyorlar? Oysaki o, hasımlarıyla tartışmada olsun, erkeklerle olanda olsun, açıkça ne yapacağını bilemez ve dizleri üzerinde çöker kalır. Çünkü elinde bir açıklama yapabilecek bir gücü ve bir kanıtı, delili de yoktur. Bu, onların yani kadınların, kızların akıl yönünden zayıf olmalarından kaynaklanır.

Mukatil (rh) diyor ki: *"Bir kadın konuşmaya başlamasın ki, konuşması mutlaka kendi aleyhine döner."*

Bunun nedeni, ziynet ve süs içinde büyümenin, kişi için kusur sayılacak şeyler olmasındandır. Bu itibarla kadınlara özgü olan bir özellikten erkeklerin sakınmaları ve takva elbisesiyle süslenmesi gerekir.

Ayetin başında yer alan « مَنْ » harfi, mahallen mansubtur. Bu durumda mana: *"Yoksa onlar süs içerisinde yetişip büyüyenleri mi Aziz ve Celil olan yüce Allah'a nispet ettiler?"* olur.

(Hamza, Ali ve Hafs, « يُنَشَّؤُا » kelimesini, « يُنْشَأُ » olarak okumuşlardır.)

Böyle diyenler, bir küfürle üç küfrü dile getirmiş olmaktadırlar. Birincisi Allah'a (cc) çocuk isnat etmeleri küfrüdür. İkincisi iki türün en basitini, en zayıf olanını Allah'a (cc) nispet etmeleri küfrüdür. Üçüncüsü de Allah'a (cc) nispet ettikleri şeyin de Allah'a (cc) en yakın olan Mukarreb melekler olarak ifade etmeleri küfrüdür. Yani melekleri Allah'ın (cc) kızları olarak kabul etmeleridir. Böylece melekleri de aşağılamış ve onları alaya almış olmaktadırlar ve küfre giriyorlar.

19 – Onlar, Rahman'ın kulları olan melekleri de dişi saydılar. Onların yaratılışına şahit mi oldular? Onların (yalan) **şahitlikleri yazılacak ve sorgulanacaklardır.**

"Onlar, Rahman'ın kulları olan melekleri de dişi saydılar." Yani Allah'ın (cc) kızları olarak adlandırdılar.

(Mekke, Medine ve Şam okulları mensupları, « عِبَادُ الرَّحْمنِ » ibaresini, « عِنْدَ الرَّحْمنِ » diye okumuşlardır.)

Buna göre yer ve mekân sözkonusu olmadığı halde ona yer ve mekân bakımından onlara bir indiyet verdiler. Ayet geçen ve *kul* manasına gelen « عَبْدٌ » kelimesi, « عِبَادٌ » kelimesinin çoğuludur. Bu da, inatçı olan kesime karşı olan hücceti ortaya koymada daha çok bağlayıcı ve ilzam edicidir, susturucudur. Çünkü kulluk ile çocuk edinme arasında zıtlık vardır. Kul olan bir varlık, Allah'ın (cc) çocuğu asla olamaz.

"Onların yaratılışına şahit mi oldular?" Bu ifade bir bakıma, böyle bir şeyi Allah'a nispet edenleri susturan ve aşağılayan bir anlatım tarzıdır. Yani onlar, böyle bir şeyi söylerken, ellerinde herhangi bir delil olmaksızın ve kanıta dayanmadan bilgisizce söylemektedirler. Çünkü Allah (cc), onların bu konuda bir bilgi edinmeleri konusunda, onları buna mecbur kılmamıştır. Kaldı ki böylece bir delile ulaşma imkânları da yoktur. Ayrıca bilgi gerektirecek, ilim olarak kabul edilebilecek herhangi

bir habere dayalı olarak da bir şey ihata etmiş değiller, bir bilgiye ulaşmış değillerdir. Bu nedenle meleklerin nasıl yaratıldığını görüp müşahede etmemişlerdir ki, müşahedelerini, gördükleri şeyleri haber vermiş olsunlar.

"Onların –meleklerin kız veya Allah'ın kızları olduğuna ilişkin uydurageldikleri yalan– *şahitlikleri* –aleyhlerine– *yazılacak ve* –ve onlar bundan dolayı– *"sorgulanacaklardır."* Bu ifade aynı zamanda bir tehdittir.

20 – "Eğer Rahman dileseydi, biz onlara kulluk etmezdik" dediler. Bu konuda hiçbir bilgileri yoktur. Onlar sadece yalan söylüyorlar.

O müşrikler, *"'Eğer Rahman dileseydi, biz onlara kulluk etmezdik' dediler."* Mutezile mezhebi mensupları bu ayetin zahirine takılıp kaldılar ve *"Allah* (cc)*, kâfirin küfrünü dilemedi, onların iman etmelerini istedi"* dediler. Çünkü kâfirlerin iddialarına göre, Allah (cc), onların küfrünü, inkâr etmelerini dilemiştir. Onlardan putlara tapmayı terk etmemelerini istemiştir. Çünkü onlar: *"Eğer Rahman dileseydi, biz onlara kulluk etmezdik, dediler."* Yani Allah (cc) bizden, putlara tapmayı terk etmemizi isteseydi, bu durumda bizim, onlara tapmamızı kesin olarak menederdi. Fakat Allah (cc), bizden putlara tapmamızı diledi. İşte Yüce Allah onların bu sözlerini ve batıl inançlarını şu kavliyle onların yüzüne çarpıyor:

"Bu konuda –söyledikleri bu sözler konusunda onların– *hiçbir bilgileri yoktur. Onlar sadece yalan söylüyorlar."*

Ancak bize göre (Hanefilere, Ehli Sünnete göre) ayetin manası şöyledir:

"Onlar, meşiet yani dileme ifadesiyle, rızayı, memnunluğu ve hoşnut kalmayı murat ettiler ve bunun için de dediler ki: 'Eğer Allah buna rıza göstermeseydi, mutlaka bizi cezalandırmada acele ederdi, hemen cezalandırırdı.' Ya da 'Bizi, kahredici, zorlayıcı bir yasaklama ile bundan menederdi ve bizi buna mecbur bırakırdı. Mademki böyle bir şey yapmamıştır, o takdirde Allah (cc) *buna rıza göstermiştir.'"*

İşte Yüce Allah da onlara: *"Bu konuda hiçbir bilgileri yoktur. Onlar sadece yalan söylüyorlar"* kavliyle cevap vermiştir.

Ya da o inkârcılar bu söyledikleri, alay etmek için söylediler, bunu ciddiye alarak ve inanarak söylemediler. Bunun için de Yüce Allah, onla-

rı yalanladı ve bunu inanarak söylemedikleri için de onların cehaletlerini ortaya koydu, bunu gösterdi. Nitekim Allah onlar hakkında şöyle haber veriyor:

﴿ أَنُطْعِمُ مَنْ لَوْ يَشَاءُ اللّٰهُ أَطْعَمَهُ ﴾

"Allah'ın dilediği takdirde doyuracağı kimseleri biz mi doyuracağız?" [41]

Esasen bu hak olan sözdür, gerçektir. Fakat onlar bu sözü, sırf alay ve eğlenmek amacıyla söyleyince, Yüce Allah da şu kavliyle onları yalanlamış oldu:

﴿ إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴾

"Siz gerçekten apaçık bir sapıklık içindesiniz." [42]

Nitekim yüce Allah bir başka yerde de şöyle buyurmaktadır:

﴿ إِذَا جَاءَكَ الْمُنَافِقُونَ قَالُوا نَشْهَدُ إِنَّكَ لَرَسُولُ اللّٰهِ ﴾

"Münafıklar sana geldiklerinde: 'Şahitlik ederiz ki sen Allah'ın peygamberisin' derler." [43]

Daha sonra Rabbimiz bu ayetin devamında:

﴿ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ إِنَّكَ لَرَسُولُهُ وَاللّٰهُ يَشْهَدُ إِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَكَاذِبُونَ ﴾

"Allah da bilir ki sen elbette O'nun peygamberisin Allah münafıkların kesinlikle yalancı olduklarını bilmektedir." [44]

Çünkü onlar inanmadıklarından ötürü bunu söylüyor değillerdi, aynı zamanda alay etmek için söylüyorlardı. Böylece meşiet yani dileme meselesini, kendi seçimleriyle böyle bir tercihe gittiklerinden ötürü, bunu kendilerinin lehine bir hüccet saydılar, Allah'ın dilemesi sebebiyle yaptıkları şeyden dolayı Allah'ın (cc) kendilerini cezalandırmayacağını zan-

---

[41] Yasin, 47.
[42] Yasin, 47.
[43] Münafikun, 1.
[44] Münafikun, 1.

nettiler ve bu konuda kendilerini mazur saydılar. İşte bu nedenle de Allah onlara işin öyle olmadığını cevap olarak bildirdi.

21 – Yoksa bundan önce onlara bir kitap verdik de ona mı sarılıyorlar?

"Yoksa bundan önce –Kur'an'dan önce ya da onların söyledikleri bu sizden önce– *onlara bir kitap verdik de ona mı sarılıyorlar?"* Onunla mı amel ediyorlar, ona mı tutuyorlar?

Bir yoruma göre de deniliyor ki burada takdim ve tehir vardır. Bu durumda ibare şöyle olmaktadır: *"Onların yaratılışına şahit mi oldular, tanıklık mı ettiler? Yoksa onlara, içinde meleklerin kız olduklarını yazan bir Kitap mı verdik?!"*

22 – Hayır! Onlar sadece, "Şüphesiz biz babalarımızı bir din üzerinde bulduk ve biz onların izlerinden gitmekteyiz" dediler.

"Hayır!" Bilakis onların tutunacakları bir hüccetleri ve kanıtları yoktur, ne açıkça olarak ne de akıl yönünden ve ne de duyguya dayalı olarak bir kanıtları yoktur. *"Onlar sadece, 'Şüphesiz biz babalarımızı bir din üzerinde bulduk'"* ve onları bu konuda taklit ettik.

Ayette yer alan « أُمَّة » kelimesi, « أَمّ » kelimesinden alınmadır. Bu da kastetmek, yönelmek gibi manalara gelir. *"Ümmet"*; yönelinen ve amaçlanan yol, demektir.

"'Ve biz onların izlerinden gitmekteyiz' dediler." Zarf, burada « مُهْتَدُونَ » kelimesinin sılasıdır veya her ikisi de haberdirler.

23 – İşte böyle, biz senden önce hiçbir memlekete bir uyarıcı göndermedik ki, oranın şımarık zenginleri, "Şüphe yok ki biz babalarımızı bir din üzerinde bulduk. Biz de elbette onların izlerinden gitmekteyiz" demiş olmasınlar.

"İşte böyle, biz senden önce hiçbir memlekete bir uyarıcı –bir peygamber– *göndermedik ki, oranın şımarık zenginleri,* –nimet içinde varlıklarını sürdürenleri, yani nimetle başları döndürülenler, nimet sebebiyle şımaranlar, sadece kendi şehevi isteklerini tatmin için hareket ederler, tek istekleri ve hedefleri budur. Oyun ve eğlenceyi severler. Dininin

sıkıntılarını ve dinin onlara yüklediği sorumluluğu tanımazlar. İşte bunlar:– *'Şüphe yok ki biz babalarımızı bir din üzerinde bulduk. Biz de elbette onların izlerinden gitmekteyiz' demiş olmasınlar."*

Burada Hz. Peygamber (sav), teselli edilmekte ve atalarını taklit etmenin çok eskiye dayalı bir gelenek olduğu gerçeği açıklanmış bulunulmaktadır.

24 – (Gönderilen uyarıcı,) **"Ben size, babalarınızı üzerinde bulduğunuz dinden daha doğrusunu getirmiş olsam da mı?" dedi. Onlar, "Biz kesinlikle sizinle gönderilen şeyi inkâr ediyoruz" dediler.**

Gönderilen uyarıcı,– *"Ben size, babalarınızı üzerinde bulduğunuz dinden daha doğrusunu getirmiş olsam da mı?"* Yani, «Ben size atalarınızın dininden daha doğru bir din getirmiş olsam bile siz yinede mi atalarınıza uyacaksınız?»– *"dedi. Onlar, 'Biz kesinlikle sizinle gönderilen şeyi inkâr ediyoruz' dediler."*

Ayetin başında yer alan « قَالَ » kelimesini, Şam okulu mensupları ile Hafs, « قَالَ » diye okumuşlardır. Bu durumda mana: *"Uyarıcı dedi ki"* olur. Ancak bunlar dışında kalanlar ise aynı kelimeyi « قُلْ » diye okumuşlardır. Bu durumda mana, *"Uyarıcıya: 'de ki' denildi"* olur.

25 – Biz de onlardan intikam aldık. Yalanlayanların sonu, bak nasıl oldu!

"Biz de onlardan intikam aldık. –Küfürde ısrarları yüzünden hak ettikleri ceza ile kendilerini cezalandırdık.– *"Yalanlayanların sonu, bak nasıl oldu!"*

26. — 35. ÂYETLER

وَإِذْ قَالَ إِبْرٰهِيمُ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ إِنَّنِى بَرَآءٌ مِمَّا تَعْبُدُونَ ﴿٢٦﴾ إِلَّا
الَّذِى فَطَرَنِى فَإِنَّهُ سَيَهْدِينِ ﴿٢٧﴾ وَجَعَلَهَا كَلِمَةً بَاقِيَةً فِى عَقِبِهِ
لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٢٨﴾ بَلْ مَتَّعْتُ هٰٓؤُلَٓاءِ وَاٰبَٓاءَهُمْ حَتّٰى جَٓاءَهُمُ
الْحَقُّ وَرَسُولٌ مُبِينٌ ﴿٢٩﴾ وَلَمَّا جَٓاءَهُمُ الْحَقُّ قَالُوا هٰذَا سِحْرٌ
وَإِنَّا بِهِ كَافِرُونَ ﴿٣٠﴾ وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ هٰذَا الْقُرْاٰنُ عَلٰى رَجُلٍ
مِنَ الْقَرْيَتَيْنِ عَظِيمٍ ﴿٣١﴾ أَهُمْ يَقْسِمُونَ رَحْمَةَ رَبِّكَ نَحْنُ
قَسَمْنَا بَيْنَهُمْ مَعِيشَتَهُمْ فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ
فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِيَتَّخِذَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا سُخْرِيًّا وَرَحْمَتُ
رَبِّكَ خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعُونَ ﴿٣٢﴾ وَلَوْلَٓا أَنْ يَكُونَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً
لَجَعَلْنَا لِمَنْ يَكْفُرُ بِالرَّحْمٰنِ لِبُيُوتِهِمْ سُقُفًا مِنْ فِضَّةٍ وَمَعَارِجَ
عَلَيْهَا يَظْهَرُونَ ﴿٣٣﴾ وَلِبُيُوتِهِمْ أَبْوَابًا وَسُرُرًا عَلَيْهَا يَتَّكِؤُنَ ﴿٣٤﴾
وَزُخْرُفًا وَإِنْ كُلُّ ذٰلِكَ لَمَّا مَتَاعُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةُ
عِنْدَ رَبِّكَ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٣٥﴾

Meali

26. Hani İbrahim, babasına ve kavmine şöyle demişti: "Şüphesiz ben sizin taptıklarınızdan uzağım."

27. "Ben ancak O'na, beni yaratana taparım. Şüphesiz O beni doğru yola iletecektir."

28. İbrahim bunu, belki dönerler diye, ardından gelecekler arasında kalıcı bir söz yaptı.

29. Doğrusu onları *(Mekke müşriklerini)* ve atalarını kendilerine hak olan Kur'an ve onu açıklayan bir peygamber gelinceye kadar *(dünya nimetlerinden)* yararlandırırım.

30. Fakat kendilerine Hak gelince, "Bu bir büyüdür, biz onu kesinlikle inkâr ediyoruz" dediler.

31. "Bu Kur'an, iki şehrin birinden bir büyük adama indirilseydi ya!" dediler.

32. Rabbinin rahmetini onlar mı bölüştürüyorlar? Dünya hayatında onların geçimliklerini aralarında biz paylaştırdık. Birbirlerine iş gördürmeleri için, *(çeşitli alanlarda)* kimini kimine, derece derece üstün kıldık. Rabbinin rahmeti, onların biriktirdikleri *(dünyalık)* şeylerden daha hayırlıdır.

33. Eğer bütün insanlar *(kâfirlere verdiğimiz nimetlere bakıp küfürde birleşen)* bir tek ümmet olacak olmasalardı, Rahman'ı inkâr edenlerin evlerine gümüşten tavanlar ve üzerine çıkacakları merdivenler yapardık.

34. Evlerine *(gümüşten)* kapılar, üzerine yaslanacakları koltuklar ve *(altın)* süslemeler yapardık.

35. Ve onları ziynetlere boğardık. Bütün bunlar sadece dünya hayatının geçici metaıdır. Ahiret ise, Rabbinin katında, Allah'ın azabından korunup rahmetine sığınanlara mahsustur.

Tefsiri

26 - Hani İbrahim, babasına ve kavmine şöyle demişti: "Şüphesiz ben sizin taptıklarınızdan uzağım."

Hatırla! *"Hani İbrahim, babasına ve kavmine şöyle demişti: 'Şüphesiz ben sizin taptıklarınızdan uzağım.'"* Ayette geçen « بَرَاءٌ » kelimesi, « بَرِيءٌ » demektir. Bu da uzak olmak, beri olmak, ilgisi olmak gibi manalara gelir. Kelime mastardır ve hem tekil, hem ikil ve hem çoğul, manasında olduğu gibi aynı zamanda eril ve dişil olması manasında da eşit bir kelimedir.

Örneğin: « رَجُلٌ عَدْلٌ » ile « اِمْرَاَةٌ عَدْلٌ » ve « قَوْمٌ عَدْلٌ » cümlelerindeki « عَدْلٌ » kelimesinin hepsinde aynı olması gibidir. Yani kelimenin tekil veya çoğul olması ile eril veya dişil olmasıyla, « عَدْلٌ » kelimesi hep aynıdır, değişmez. Manası da, adalet sahibi erkek ve adalet sahibi kadın demektir. Nitekim « بَرَاءٌ » kelimesi de böyledir.

27 – "Ben ancak O'na, beni yaratana taparım. Şüphesiz O beni doğru yola iletecektir."

"Ben ancak O'na, beni yaratana taparım." bu ifade, « اِلَّا الَّذِي فَطَرَنِي » ibaresinin manasıdır ki, munkati istisnadır. Sanki burada, *"Ancak beni yaratana..."* der gibi, bir ifade yer almaktadır. *"Şüphesiz O beni doğru yola iletecektir."* Doğru yolda beni sabit kılacaktır.

28 – İbrahim bunu, belki dönerler diye, ardından gelecekler arasında kalıcı bir söz yaptı.

"İbrahim bunu," –söylediği tevhit kelimesini -ki o– *"Şüphesiz ben sizin taptıklarınızdan uzağım. Ben ancak O'na, beni yaratana taparım"* -sözüdür- içlerinden şirk koşmuş olanlardan kimileri, içlerinden tevhit inancına bağlı olanların daveti sebebiyle– *belki dönerler diye, ardından gelecekler* –gelecek olan soyu– *arasında kalıcı bir söz yaptı."* Çünkü onun soyundan gelecekler arasında kesin olarak tevhit inancını devam ettirecek ve ona davette bulunacaklar hep olacaktır.

Aslında böyle bir temennide bulunan Hz. İbrahim (as)'dir.

29 – Doğrusu onları (Mekke müşriklerini) **ve atalarını kendilerine hak olan Kur'an ve onu açıklayan bir peygamber gelinceye kadar** (dünya nimetlerinden) **yararlandırırım.**

"Doğrusu onları –Mekke müşriklerini, çünkü bunlar Hz. İbrahim'in (as) soyundandırlar.– *ve atalarını* –ömürlerini uzun kılmakla ve nimet sunmakla– *kendilerine hak olan Kur'an ve onu açıklayan bir peygamber* –Hz. Muhammed (sav)– *gelinceye kadar* –dünya nimetlerinden– *yararlandırırım."* Fakat onlar, kendilerine mühlet vermeme aldandılar, nimetler içinde kendilerinden geçtiler. Şehevi isteklerinin peşinden koşturdular. Şeytana itaat ederek, tevhit kelimesini söylemediler, tevhit inancını kabul etmediler. Getirdiği ayetlerle peygamberliği açık seçik ortada olan peygamber gelene dek hep yararlandırdım. Yine aymadılar, uyanmadılar.

30 – Fakat kendilerine Hak –Kur'an– **gelince, "Bu bir büyüdür, biz onu kesinlikle inkâr ediyoruz" dediler.**

31 – "Bu Kur'an, iki şehrin birinden bir büyük adama indirilseydi ya!" dediler.

Yine batıllarında ısrar ederek tahakkümde bulunup *"Bu Kur'an,* –burada Kur'an'ı basit görmek ve onu hafife almak manası yatmaktadır.– *iki şehrin birinden bir büyük adama indirilseydi ya!' dediler."* Bu ifade, adeta:

﴿ يَخْرُجُ مِنْهُمَا اللُّؤْلُؤُ وَالْمَرْجَانُ ﴾

"O ikisinden de inci ve mercan çıkar." [45] ayetindeki ifadeye benzer gibidir.

Yani sözkonusu iki adamdan biri, demektir. Ayette sözü edilen iki şehirden murat *Mekke* ile *Taif* şehirleridir. Mekke'nin büyüğünden, ileri geleninden kasıt *Velid b. Muğire*'dir. Taif'in ileri gelen büyüğünden kasıt da *Urve b. Mesud es-Sakafî*'dir. Burada ileri gelen büyük kimse ile demek istedikleri kişi de mal, varlık ve mevkice toplum arasında ileri gelen olarak kabul görenlerdir. Oysa asıl büyük olan kimsenin Allah katında büyük olan kişi olduğunu bilmiyorlardı.

32 – Rabbinin rahmetini onlar mı bölüştürüyorlar? Dünya hayatında onların geçimliklerini aralarında biz paylaştırdık. Birbirlerine iş gördürmeleri için, (çeşitli alanlarda) **kimini kimine, derece derece üstün kıldık. Rabbinin rahmeti, onların biriktirdikleri** (dünyalık) **şeylerden daha hayırlıdır.**

---

[45] Rahman, 22.

"Rabbinin rahmetini –peygamberliği– *onlar mı bölüştürüyorlar?"* Ayetin başında yer alan ve soru anlamına gelen hemze, inkâr içindir. Ki cehalette üzerine olmayan, peygamberliğe kimin ehliyetli olabileceği ve seçimi, tercihi konusunda tahakkümde bulunanlara karşı şaşkınlığı ve hayreti ifade etmektedir. Böylece kimsenin böyle bir seçim haklarının olmadığı gerçeğini bu soru göstermektedir.

"Dünya hayatında onların geçimliklerini –geçinebilecekleri şeyleri -ki bu onların rızıklarıdır- – *aralarında biz paylaştırdık."* Yani onlara en basit olan şeylerini yani rızıklarını bile aralarında biz bölüştürürken, hiç peygamberlik gibi bir üstün dereceyi onlara bırakır mıyız? Bu olacak bir şey mi? Ya da rızık bakımından kimilerine göre nasıl ki üstün kılmış isem, aynı şekilde peygamberliği de dilediğime tahsis etmekle üstün kılarım. Bunu size bırakacak değilim.

"Birbirlerine iş gördürmeleri için, –çeşitli alanlarda birbirlerine iş gördürmeleri, hizmetlerinde ve sanatlarında çalıştırmaları, iş ve uğraşlarında emirleri altına girmeleri ve çıkarları elde etmeleri için– *kimini kimine, derece derece* –kimlerini mallarıyla kimilerini de yaptıkları iş ve hizmetleriyle– *üstün kıldık."* Yani kimilerini güçlü, kimilerini zengin, kimilerini de mevali kıldık. Kimisini de zayıf, yoksul ve hizmetçi kimseler kıldık.

"Rabbinin rahmeti, –Yani peygamberlik veya Allah'ın (cc) dini ve buna bağlı olarak gelecekte kendilerini kurtaracak şeyler,– *onların biriktirdikleri* –dünyalık– *şeylerden daha hayırlıdır."* Yani bu kimselerin edindikleri tüm dünyalık şeylerden çok daha hayırlıdır.

33 – Eğer bütün insanlar (kâfirlere verdiğimiz nimetlere bakıp küfürde birleşen) **bir tek ümmet olacak olmasalardı, Rahman'ı inkâr edenlerin evlerine gümüşten tavanlar ve üzerine çıkacakları merdivenler yapardık.**

Yüce Allah, dünyanın basitliğini, hiçliğini ortaya koyduktan ve onu aşağıladıktan sonra, hemen bunun peşinden, katında dünyanın hiçbir öneminin bulunmadığını vurgulayarak şöyle buyurdu:

"Eğer bütün insanlar –kâfirlere verdiğimiz nimetlere bakıp küfürde birleşen– *bir tek ümmet olacak olmasalardı,* –Yani küfür üzerinde birleşme rahatsızlığı ve ona abanma endişesi olmasaydı, katımızda dünyanın çok basit ve aşağılık bir şey olması hasebiyle– *Rahman'ı inkâr edenlerin evlerine* –mutlaka– *gümüşten tavanlar ve üzerine çıkacakları merdivenler yapardık."*

34 – Evlerine (gümüşten) **kapılar, üzerine yaslanacakları koltuklar ve** (altın) **süslemeler yapardık.**

35 – Ve onları ziynetlere boğardık. Bütün bunlar sadece dünya hayatının geçici metaıdır. Ahiret ise, Rabbinin katında, Allah'ın azabından korunup rahmetine sığınanlara mahsustur.

"Ve onları ziynetlere boğardık." Yani kâfirler için tamamı gümüşten imal edilen tavanlar, merdivenler, kapılar ve koltuklar, yataklar, süslemeler yapardık ve hepsini de her şey konusunda altınlara ve süslere boğardık.

Ayette geçen « زُخْرُفًا » – *"Zuhruf"* kelimesi, altın ve süs eşyası demektir. Aslın yani tavanın gümüşten ve süsten olması da caiz olabilir. Yani bir kısmı gümüşten ve bir kısmı da altından olabilir.

(Ayette yer alan « زُخْرُفًا » kelimesi, « مِنْ فِضَّةٍ » ibaresinin mahalline atfen mansub kılınmıştır. « لِبُيُوتِهِمْ » kavli, « لِمَنْ يَكْفُرُ » kavlinden bedeli iştimaldir. Cins manasında olarak « سُقُوفًا » kelimesini, Mekke okulu Ebu Amr ve Yezid, görüldüğü gibi « سَقْفًا » olarak kıraat etmişlerdir. « مَعَارِجَ » kelimesi de « مَعْرَجٌ » kelimesinin çoğuludur. Bu da yükseğe tırmanmak manasınadır.)

"Bütün bunlar sadece dünya hayatının geçici metaıdır." Ayetin başında yer alan « اِنْ » edatı, nefiy yani olumsuzluk manasınadır. « لَمَّا » ise, « اِلَّا » manasınadır. Dolayısıyla mana: *"Bütün bu şeyler sadece dünya hayatının geçici metaından başka bir şey değildir."* demektir. Nitekim ayet, « لَمَّا » yerine « اِلَّا » ile de kıraat edilmiştir.

Asım ile Hamza dışında kalanlar « لَمَّا » kelimesini, « لَمَا » diye şeddesiz olarak da okumuşlardır. Böylece « لَمَا » harfinin baş tarafında yer alan « لَ » harfini, şeddesiz olan « اِنْ » harfi ile nefiy manasına gelen « اِنْ » harfini ayırt etmek için getirilmiştir. « مَا » harfi ise sıladır. Bu durumda mana şöyle olmaktadır: *"Bütün bunlar kesinlikle dünya hayatının metaıdırlar."*

"Ahiret –sevabı– *ise, Rabbinin katında, Allah'ın azabından* –şirkten– *"korunup rahmetine sığınanlara mahsustur."*

❁ ❁ ❁

36. — 45. ÂYETLER

وَمَنْ يَعْشُ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمٰنِ نُقَيِّضْ لَهُ شَيْطَانًا فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ
﴿٣٦﴾ وَإِنَّهُمْ لَيَصُدُّونَهُمْ عَنِ السَّبِيلِ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ مُهْتَدُونَ
﴿٣٧﴾ حَتّٰى إِذَا جَاءَنَا قَالَ يَا لَيْتَ بَيْنِي وَبَيْنَكَ بُعْدَ الْمَشْرِقَيْنِ
فَبِئْسَ الْقَرِينُ ﴿٣٨﴾ وَلَنْ يَنْفَعَكُمُ الْيَوْمَ إِذْ ظَلَمْتُمْ أَنَّكُمْ فِي
الْعَذَابِ مُشْتَرِكُونَ ﴿٣٩﴾ أَفَأَنْتَ تُسْمِعُ الصُّمَّ أَوْ تَهْدِي الْعُمْيَ
وَمَنْ كَانَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٤٠﴾ فَإِمَّا نَذْهَبَنَّ بِكَ فَإِنَّا مِنْهُمْ
مُنْتَقِمُونَ ﴿٤١﴾ أَوْ نُرِيَنَّكَ الَّذِي وَعَدْنَاهُمْ فَإِنَّا عَلَيْهِمْ
مُقْتَدِرُونَ ﴿٤٢﴾ فَاسْتَمْسِكْ بِالَّذِي أُوحِيَ إِلَيْكَ إِنَّكَ عَلٰى
صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٤٣﴾ وَإِنَّهُ لَذِكْرٌ لَكَ وَلِقَوْمِكَ وَسَوْفَ تُسْأَلُونَ
﴿٤٤﴾ وَاسْأَلْ مَنْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رُسُلِنَا أَجَعَلْنَا مِنْ دُونِ
الرَّحْمٰنِ اٰلِهَةً يُعْبَدُونَ ﴿٤٥﴾

Meali

36. Kim, Rahman'ın Zikri'ni görmezlikten gelirse, biz onun başına bir şeytan sararız. Artık o, onun ayrılmaz dostudur.

37. Şüphesiz bu şeytanlar onları doğru yoldan saptırırlar. Onlar ise doğru yolda olduklarını sanırlar.

38. Sonunda bize geldiğinde, arkadaşına, "Keşke benimle senin aranda doğu ile batı arası kadar uzaklık olsaydı! Ne kötü arkadaşmışsın!" der.

39. Onlara, "(Bu temenniniz) bugün size asla fayda vermez. Çünkü zulmettiniz. Hepiniz azapta ortaksınız" denir.

40. Sağırlara sen mi duyuracaksın yahut körleri ve apaçık bir sapıklık içinde olanları sen mi doğru yola ileteceksin?

41. Ya biz seni *(bu dünyadan)* alır götürürüz de, onlardan intikam alırız.

42. Yahut da, onlara yaptığımız tehdidi sana gösteririz ki, bizim onlara gücümüz yeter.

43. Öyle ise sana vahyedilene sımsıkı sarıl. Şüphesiz sen doğru bir yol üzeresin.

44. Şüphesiz bu Kur'an, sana ve kavmine bir öğüt ve bir şereftir, ondan hesaba çekileceksiniz.

45. Senden önce gönderdiğimiz elçilerimize sor: Rahman'dan başka kulluk edilecek ilâhlar var etmiş miyiz?

Tefsiri

36 – Kim, Rahman'ın Zikri'ni görmezlikten gelirse, biz onun başına bir şeytan sararız. Artık o, onun ayrılmaz dostudur.

"Kim, Rahman'ın Zikri'ni görmezlikten gelirse,..." Bu ayette geçen ve görmezlikten gelmek manasına olan « يَعْشُ » kelimesi, aynı zamanda « يَعْشَ » olarak da okunmuştur. İki okuyuş arasındaki fark, eğer kişinin gözünde bir rahatsızlık varsa, bu durumda kelime, « عَشِيَ » – « يَعْشَى » kökünden alınmadır. Fakat kişi bakış açısından adeta gözünde rahatsızlık varmış gibi bakar ve gözünde de bir rahatsızlık yoksa bu takdirde kelime, « عَشَا » – « يَعْشُو » kökünden alınmadır. Kelimenin fetha harekesiyle « يَعْشَى » olarak okunması halinde manası: *"Kim, Rahman'ın zikrine* (Kur'an'a) *kör olarak bakarsa, onu görmezse"* olur. Bu, tıpkı:

﴿ صُمٌّ بُكْمٌ عُمْيٌ ﴾ ***"Onlar sağır, dilsiz ve kördürler"*** [46] ayeti gibidir.

Ayette geçen « يَعْشُ » kelimesini görüldüğü gibi zammeli yani ötre hareke ile « يَعْشُو » olarak okunması halinde Mana şöyle olur: *"Kim, Rahman'ın zikrini görmezlikten gelirse"* yani, *"onun hak olduğunu bildiği halde, bilmezlikten gelir ve bilmez gibi davranırsa"* demektir ki, bu da, Rabbimizin şu kavli gibidir:

﴿ وَجَحَدُوا بِهَا وَاسْتَيْقَنَتْهَا اَنْفُسُهُمْ ﴾

"Vicdanları da doğruluklarını kesin olarak inandığı ve bildiği halde, onları inatla ve ısrarla inkâr ettiler, kabul etmediler." [47]

Bu durumda *"Biz, onun başına bir şeytan sararız. Artık o, onun ayrılmaz dostudur."* İbn Abbas (rha) bu ayetin tefsiri hakkında:

"Biz ona bir şeytan musallat kılarız da o, hem bu dünyada ve hem ahirette hep onunla birlikte olur ve onu masiyet ve günah olan işlere sürükler." yorumunu yapar. Burada şuna da işaret bulunmaktadır:

"Kim de Kur'an okumaya devam ederse, onu hayatında tatbik etmeye gayret ederse, şeytan ona yaklaşmaz."

37 - Şüphesiz bu şeytanlar onları doğru yoldan saptırırlar. Onlar ise doğru yolda olduklarını sanırlar.

"Şüphesiz bu şeytanlar onları –Kur'an'ı görmezlikten gelenleri– *doğru yoldan saptırırlar. Onlar* –görmezlikten gelenler, kör gibi hareket edenler– *ise doğru yolda olduklarını sanırlar."*

« مَنْ » edatıyla ilgili zamir ile Şeytana ait olan zamir çoğul olarak geldiler. Çünkü « مَنْ » kör cinsinden olanları ifade eden mübhem bir kelimedir. Bu itibarla onlara yine aynı cinsten olan müphem bir şeytan musallat kılınmıştır. Gerçi zamirin her ikisine birden raci olması da caizdir.

---

[46] Bakara, 18.
[47] Neml, 14.

38 - Sonunda bize geldiğinde, arkadaşına, "Keşke benimle senin aranda doğu ile batı arası kadar uzaklık olsaydı! Ne kötü arkadaşmışsın!" der.

"Sonunda –kör olan veya kör gibi davranan– *bize geldiğinde, ..."* Burada geçen « جَاءَ » – *"gelme"* fiilini, Ebu Bekir dışında Iraklılar, kelimeyi tekil olarak « جَاءَنَا » diye okumuşlardır. Bu durumda mana: *"kör olan veya kör gibi davranan bize geldiğinde"* tarzında olur. Başkaları ise, aynı kelimeyi ikil olarak « جَاءَانَا » tarzında okumuşlardır. Buna göre mana: *"Kör olan veya kör gibi davranan ile onun ayrılmaz dostu olan şeytan bize geldiklerinde..."* tarzında olur.

Kör olan ya da kör gibi davranan kişi,– *"arkadaşına, 'Keşke benimle senin aranda iki doğu* –batı ile doğu– *arası kadar uzaklık olsaydı!'"* Ayette geçen iki doğu ifadesinden murat, doğu ile batı arası demektir. Genelde doğu kullanıldığı için, galebe çalması itibariyle ikisine birden iki doğu denmiştir. Nitekim bu, adeta « الْعُمَرَانِ » – *"İki Ömer"* ve « الْقَمَرَانِ » – *"İki ay"* [48] ifadesine benzer bir ifadedir. Asıl demek istenen ise doğunun batıdan olan uzaklığı ve batının doğuya olan uzaklığıdır.

Sen– *"'Ne kötü arkadaşmışsın!' der."*

39 - Onlara, "(Bu temenniniz) **bugün size asla fayda vermez. Çünkü zulmettiniz. Hepiniz azapta ortaksınız" denir.**

"Onlara, –bu temenniniz– *'bugün size asla fayda vermez. Çünkü zulmettiniz...'"* Çünkü siz gerçekten zulüm ve haksızlık ettiniz, siz gerçekten kâfirdiniz, inkâr ediyordunuz. Artık gerçek ortaya çıkmıştır. Bundan böyle sizin için veya herhangi biri için, sizin gerçekten zalim ve kâfir kimseler olduğunuza dair hiçbir kimsenin asla bir şüpheleri kalmamıştır.

Ayette geçen « إِذْ ظَلَمْتُمْ » ibaresinin başında yer alan « إِذْ » harfi, « الْيَوْمَ » kelimesinden bedeldir.

"'Hepiniz azapta ortaksınız' denir."

---

[48] İki Ömer'den kasıt, Hz. Ömer ile Ömer b. Abdülaziz *(Radıyallahu Anhüm)* kast olunmaktadır. İki ay ile de güneş ile ay kast edilmektedir. (Çeviren)

Burada geçen « أَنَّكُمْ » kavli, fail olması hasebiyle mahallen merfudur. Buna göre mana: *"Azapta ortak olmanız size bir fayda sağlayacak değildir."* ya da: *"Siz azapta ortaksınız"* olur.

Bu, adeta dünyada yaygın bir felaketin veya kederin kalpleri hoş tutmaya benzer bir durumdur. Yani herkesin başına gelen felaket sebebiyle, hepsi aynı şekilde üzüntü duyduklarından bu, bir tür teselli gibi olur.

Örneğin büyük Arap şairlerinden olan Hansa'nın (h: 645/1247m) kardeşleri Muaviye ile Sahr'ın öldürülmeleri ve Kadisiye Savaşı'nda kaybettiği dört oğlu üzerine söylediği mersiyeler meşhurdur. Nitekim kardeşleriyle ilgili şu mersiyesi buna bir misal oluşturur. Hansa diyor ki:

ولولا كثرة الباكين حولى   على اخوانهم لقتلت نفسى

ولا يبكون مثل أخى ولكن   أعزى النفس عنه بالتأسى

Güneşin doğuşu hatırlatır bana hep Sahr'ı
Batışıyla güneşin hep hatırlarım onu

Eğer çevremde kardeşlerinin ölümüne ağlayanlar
Olmasaydı kesinlikle kıyardım canıma ben

Kimse ağlamaz kardeşim gibi
Başkalarının acılarına bakarak bulurum teselli

Ancak cehennemde ve azapta ortak olarak bir arada olan sözkonusu kimselerin beraberliği kendileri için bir teselli sebebi, acılarını hafifleten bir sebep değildir. Bu durumda birliktelikleri içlerine bir serinlik serpmez.

Yine burada, failin yani öznenin muzmer / gizli olduğu belirtilmiştir. Yani: *"Sözkonusu temenni size bir yarar sağlamaz"* demektir. Ya da: *"Sizin azapta müşterek olmanız size bir fayda getirmez. Çünkü siz, bu azaba sebep olan şeyde de ortaktınız ki o da, sizin küfrünüz ve inkârınızdı."* demektir. Nitekim « أَنَّكُمْ » zamirinin, « إِنَّكُمْ » olarak okunması da bu manayı destekler durumdadır.

40 – Sağırlara sen mi duyuracaksın yahut körleri ve apaçık bir sapıklık içinde olanları sen mi doğru yola ileteceksin?

"Sağırlara –duyma gerçeğine akıllarını kapalı tutanlara, duyma özelliğini yitirmiş olanlara– *sen mi duyuracaksın yahut körleri* –görme özelliğini yitirenleri– *ve* –yüce Allah'ın ezeli bilgisinde– *apaçık bir sapıklık içinde olanları* –sapıklıkları içinde ölüp gidecekleri– *sen mi doğru yola ileteceksin?"*

41 – Ya biz seni (bu dünyadan) **alır götürürüz de, onlardan intikam alırız.**

"Ya biz seni, –onlara karşı zafere erdirmeden, onların kötülüklerinden ötürü mü'minlerin göğüslerine şifa serpmemizden önce bu dünyadan– *alır götürürüz de,* –vefat ettiririz de– *onlardan* –ahirette en ağır ve en şiddetli bir– *intikam alırız."*

(Bu ayetin başında yer alan « فَإِمَّا » kavlinde yer alan ve bir şart edatı olan « إِنْ » edatının başına bir « مَا » harfi getirildi. Bunun nedeni şartı tekit ve pekiştirmek içindir. Nitekim yine bu ayette yer alan, « نَذْهَبَنَّ بِكَ » kavline de şeddeli bir nun harfinin getirilmesi de tekit içindir.)

42 – Yahut da, onlara yaptığımız tehdidi sana gösteririz ki, bizim onlara gücümüz yeter.

"Yahut da, –seni vefat ettirmezden önce Bedir gününde– *onlara yaptığımız tehdidi* –tehdit vadimizi– *sana gösteririz ki, bizim onlara gücümüz yeter."* Biz buna kadiriz.

Rabbimiz daha önce bu surede geçen 40. ayette:

﴿ أَفَأَنْتَ تُسْمِعُ الصُّمَّ ﴾ ***"Sağırlara sen mi duyuracaksın, ..."*** diye devam eden kavliyle, bu kimselerin küfür ve sapıklıkta ne kadar dirençli olduklarını söylemekle onların inattaki özelliklerini gösterdi.

Daha sonra da 41. ayette geçen, ﴿ فَإِمَّا نَذْهَبَنَّ بِكَ ﴾ ***"Ya biz seni alır götürürüz de*** (vefat ettiririz de)*"* diye devam eden kavliyle de onları tehdit buyurdu.

43 – Öyle ise sana vahyedilene sımsıkı sarıl. Şüphesiz sen doğru bir yol üzeresin.

"Öyle ise sana vahyedilene –Kur'an'a– *sımsıkı sarıl* –ve onunla amel et. Çünkü– *Şüphesiz sen* –hiçbir eğriliği ve büğrülüğü olmayan– *doğru bir yol* –din– *üzeresin."*

44 – Şüphesiz bu Kur'an, sana ve kavmine bir öğüt ve bir şereftir, ondan hesaba çekileceksiniz.

"Şüphesiz –sana vahyedilen– *bu Kur'an, sana ve kavmine* –ümmetine– *bir öğüt ve bir şereftir,* –kıyamet gününde, hakkıyla onu yerine getirip getirmediğiniz hususunda, nimetlerine tazim edip etmemeniz konusunda ve bu nimete karşı olan şükretmiş olmanızda veya şükretmemenizden ötürü– *ondan hesaba çekileceksiniz."*

45 – Senden önce gönderdiğimiz elçilerimize sor: Rahman'dan başka kulluk edilecek ilâhlar var etmiş miyiz?

Bu ayette gönderilen elçilerden sorma ifadesinden kasıt gerçek manada onlardan sormak demek değildir. Ancak mecazi manada, senden önce geçen peygamberlerin dinlerine dön de bir bak, onların dinlerini, ümmetlerini bir incele. Peygamberlerden herhangi birinin getirdiği bir dinde putlara tapmak hiç var mı? Bu hususu bir incele hele.

Bir mucize ve muciz olan bu kitabı, Kur'an'ı dikkatle incelemek, araştırmak onun bu konuda bilgi sahibi olması için yeterlidir. Bu, ona kâfi gelir. Çünkü bu Kur'an, kendisinden önce gelenleri doğruluyor, tasdik ediyor ve Allah şu ayetiyle onların bu konudaki durumlarını haber veriyor:

﴿ وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانًا وَمَا لَيْسَ لَهُمْ بِهِ عِلْمٌ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ نَصِيرٍ ﴾

"Onlar, Allah'ı bırakıp, Allah'ın kendisine hiçbir delil indirmediği, kendilerinin dahi hakkında bilgi sahibi olmadıkları şeylere tapıyorlar. Zalimlerin hiç yardımcısı yoktur." [49]

İşte sadece bu ayetin kendisi bile delil olarak yeterlidir, bunun dışında bir başka şeye ihtiyaç yoktur.

[49] Hac, 71.

Yine denilir ki: *"İsra gecesinde, bütün peygamberler Hz. Peygamber'in (sav) çevresinde toplandılar, Rasulüllah (sav) da, onlara imam oldu. Ve kendisine: 'Onlara sor" denildi. Ancak Rasulüllah (sav) hiçbir kuşku duymadığından onlara bir şey sormadı.'"*

Yine denilir ki bunun manası: *"Daha önce gönderdiğimiz ve kendileri de kitap ehli olan ümmetlere, kendilerine Tevrat ve İncil gönderdiklerimize sor. Çünkü onlar, önceki peygamberlere gönderilen kitaplardan ona haber ve bilgi verirler. Onlara sorması halinde, sanki onların peygamberlerine sormuş gibi olur"* demektir.

Bu sorma meselesinden kasıt, puta tapanların, batıl üzerinde olduklarını ikrar ettirmek ve kanıtlamak içindir.

(Mekke kıraat okulu ile Ali, « وَسْئَلْ » kelimesini, hemzesiz olarak « وَسَلْ » diye okumuşlardır. Ebu Amr da « رُسُلَنَا » kavlini, « رُسْلَنَا » olarak okumuştur.)

❁ ❁ ❁

46. — 56. ÂYETLER

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسٰى بِاٰيَاتِنَآ إِلٰى فِرْعَوْنَ وَمَلَائِهِ فَقَالَ إِنِّى
رَسُولُ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٤٦﴾ فَلَمَّا جَآءَهُمْ بِاٰيَاتِنَآ إِذَا هُمْ مِنْهَا
يَضْحَكُونَ ﴿٤٧﴾ وَمَا نُرِيهِمْ مِنْ اٰيَةٍ إِلَّا هِىَ أَكْبَرُ مِنْ أُخْتِهَا
وَأَخَذْنَاهُمْ بِالْعَذَابِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٤٨﴾ وَقَالُوا يَآ أَيُّهَا السَّاحِرُ
ادْعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ عِنْدَكَ إِنَّنَا لَمُهْتَدُونَ ﴿٤٩﴾ فَلَمَّا كَشَفْنَا
عَنْهُمُ الْعَذَابَ إِذَا هُمْ يَنْكُثُونَ ﴿٥٠﴾ وَنَادٰى فِرْعَوْنُ فِى قَوْمِهِ
قَالَ يَا قَوْمِ أَلَيْسَ لِى مُلْكُ مِصْرَ وَهٰذِهِ الْأَنْهَارُ تَجْرِى مِنْ
تَحْتِى أَفَلَا تُبْصِرُونَ ﴿٥١﴾ أَمْ أَنَا خَيْرٌ مِنْ هٰذَا الَّذِى هُوَ
مَهِينٌ وَلَا يَكَادُ يُبِينُ ﴿٥٢﴾ فَلَوْلَآ أُلْقِىَ عَلَيْهِ أَسْوِرَةٌ مِنْ ذَهَبٍ
أَوْ جَآءَ مَعَهُ الْمَلٰٓئِكَةُ مُقْتَرِنِينَ ﴿٥٣﴾ فَاسْتَخَفَّ قَوْمَهُ
فَأَطَاعُوهُ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ ﴿٥٤﴾ فَلَمَّآ اٰسَفُونَا انْتَقَمْنَا
مِنْهُمْ فَأَغْرَقْنَاهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٥٥﴾ فَجَعَلْنَاهُمْ سَلَفًا وَمَثَلًا
لِلْاٰخِرِينَ ﴿٥٦﴾

Meali

46. Andolsun, biz Musa'yı mucizelerimizle Firavun'a ve ileri gelen adamlarına göndermiştik de o, "Şüphesiz ben âlemlerin Rabbinin elçisiyim" demişti.

47. *(Musa)* mucizelerimizi kendilerine getirince, bir de bakmışsın, o mucizelere gülüyorlar!

48. Onlara gösterdiğimiz her bir mucize önceki benzerinden daha büyüktü. Doğru yola dönsünler diye, onları azaba uğrattık.

49. *(Onlar azabı görünce)* "Ey büyücü! Sana verdiği söze dayanarak, bizim için Rabbine dua et. Çünkü biz artık doğru yola gireceğiz" dediler.

50. Fakat biz onlardan azabı kaldırınca bir de bakmışsın sözleinden dönüyorlar.

51. Firavun, kavmine seslenerek dedi ki: "Ey kavmim! Mısır hükümdarlığı benim değil mi? Şu nehirler de benim altımdan akıyor *(değil mi?)* Hâlâ görmüyor musunuz?"

52. "Yoksa ben, şu zavallı, nerede ise maksadını anlatamayacak durumda olan bu adamdan daha hayırlı değil miyim?"

53. "*(Eğer doğru söylüyorsa)* ona altın bilezikler atılmalı yahut onunla beraber bulunmak üzere melekler gelmeli değil miydi?"

54. Firavun, kavmini küçük düşürdü *(ezdi)*. Onlar da kendisine itaat ettiler. Çünkü onlar yoldan çıkmış bir toplumdu.

55. Onlar bizi bu şekilde öfkelendirince biz de onlardan öç aldık, hepsini suda boğduk.

56. Onları, sonradan gelecek inkârcılara, geçmiş bir ibret ve bir örnek kıldık.

Tefsiri

Daha sonra Yüce Allah, Rasulü'nü (sav) şu kavliyle teselli buyurmaktadır:

46 – Andolsun, biz Musa'yı mucizelerimizle Firavun'a ve ileri gelen adamlarına göndermiştik de o, "Şüphesiz ben âlemlerin Rabbinin elçisiyim" demişti.

Burada bu ayetin: *"Şüphesiz ben âlemlerin Rabbinin elçisiyim"* ifadesi esnasında Firavun ve adamlarının Hz. Musa'ya (as) cevapları mahzuftur, burada yer almamıştır. Çünkü bundan sonra gelen ayet, zaten buna delalet etmektedir.

47 - (Musa) mucizelerimizi kendilerine getirince, bir de bakışsın, o mucizelere gülüyorlar!

Musa– *"Mucizelerimizi kendilerine getirince,* –Hz. Musa'nın (as) davasını kanıtlamak babında, karşı tarafın bizzat beyyine, kanıt istemeleri üzerine, Hz. Musa da istenen beyyineyi, mucizeyi getirmesi, ayeti ibraz etmesi üzerine– *bir de bakmışsın, o mucizelere gülüyorlar!"* Yani o ayetle, o mucize ile alay ederek onu eğlence ediniyorlar ve buna da büyü diyorlar.

Ayette geçen « إذا » harfi, mufacee yani ansızın manasınadır ve ayetin başında geçen « فلما » kelimesinin cevabıdır. Çünkü bu kelimenin yanında ansızın manasını ifade eden mufacee fiili mukadderdir. Bu itibarla « إذا » harfini mahallen nasb eden amildir. Burada sanki şöyle denir gibidir: *"Musa onlara bizim ayetlerimizi, mucizelerimizi getirince, kendilerinde ansızın bir gülmedir başladı."*

48 - Onlara gösterdiğimiz her bir mucize önceki benzerinden daha büyüktü. Doğru yola dönsünler diye, onları azaba uğrattık.

"Onlara gösterdiğimiz her bir ayet –mucize– *önceki benzerinden daha büyüktü."* Yani bir sonra gönderilen mucize, bir önce gönderilene göre çok daha büyük çapta olan bir mucize olurdu ki bu, olağanüstü olan bir olaydı. Ayetten açıkça anlaşılan o ki, *"bir sonra gönderilen mucize ya da ayet, bir öncekine göre daha büyüktü"* gibi bir mana çıkmaktadır. Oysa mesele böyle değildir. Aksine burada demek istenen şey şudur:

"O mucizelerin tamamı büyük olan mucizeler demektir. Neredeyse biri diğerinden ayırt edilemeyecek özellikteki önemli mucizelerdi." Nitekim halk arasında, *"İkisi de kardeştirler"* diye bir deyim vardır ki, her ikisi de tıpa tıp aynıdır, biri ötekisinden ayırt edilemez, biri diğerine göre çok daha değerli ve üstündür, saygındır, demektir.

"Doğru yola –küfürden imana– *dönsünler diye, onları azaba uğrattık."* Bu hususlar yüce Allah'ın şu buyrukları, kavilleri gibidir. Rabbimiz şöyle buyurmaktadır:

﴿وَلَقَدْ اَخَذْنَٓا اٰلَ فِرْعَوْنَ بِالسِّن۪ينَ وَنَقْصٍ مِنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ﴾

"Andolsun ki, biz de Firavun'a uyanları, ders alsınlar diye yıllarca kuraklık ve mahsul kıtlığı ile cezalandırdık." [50]

﴿فَاَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الطُّوفَانَ وَالْجَرَادَ وَالْقُمَّلَ وَالضَّفَادِعَ وَالدَّمَ اٰيَاتٍ مُفَصَّلَاتٍ فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا مُجْرِم۪ينَ﴾

"Biz de kudretimizin ayrı ayrı mucizeleri olarak onların üzerlerine tufan, çekirge, haşere, kurbağalar ve kan gönderdik. Yine de büyüklük taslayıp suçlu bir topluluk oldular." [51]

49 – (Onlar azabı görünce) **"Ey büyücü! Sana verdiği söze dayanarak, bizim için Rabbine dua et. Çünkü biz artık doğru yola gireceğiz" dediler.**

Onlar azabı görünce *"Dediler ki: 'Ey büyücü!'"* Çünkü o toplum, büyü ilmine değer verdiklerinden ötürü, alanında kendini kanıtlamış olan bilim adamlarına büyücü derlerdi.

(Şam Okulu mensupları, ayetin başında yer alan « يَا اَيُّهَا السَّاحِرُ » ibaresini, « يَا اَيُّهُ السَّاحِرُ » diye « ـه » harfinin ötresiyle « ـا » (elif) olmaksızın okurlar. Gerekçe olarak da, bu harf, « ا » harfinden önce gelmesi durumunda meftuh yani üstünlü olarak okunur. İki sakin yani harekesiz harfin bir araya gelmesi, yan yana olması halinde, bu durumda sözkonusu harfin harekesi, kendisinden önce gelen harfin harekesine tabi olur.)

"Sana verdiği söze dayanarak, bizim için Rabbine dua et." Zira Allah (cc), senin duanı kabul edeceğine dair sana söz vermiştir. Ya da sana verdiği peygamberlik görevi gereği olarak duanı kabul edeceğine ilişkin sana söz vermiştir. Bu itibarla bizim için Rabbine dua buyur.

Ya da: *"Sana verdiği söze dayanarak"* ifadesinden hareketle doğru yola girenlerden azabı kaldıracağını Rabbin sana söz vermiştir. Bu ne-

[50] Araf, 130.
[51] Araf, 133.

denle bu azabı bizden kaldırsın, *"Çünkü biz artık doğru yola gireceğiz."* Bundan böyle iman edeceğiz.

50 – Fakat biz onlardan azabı kaldırınca bir de bakmışsın sözlerinden dönüyorlar.

İman edeceklerine ilişkin vermiş oldukları sözlerinden dönüyorlar, sözlerinde durmuyorlar.

51 – Firavun, kavmine seslenerek dedi ki: "Ey kavmim! Mısır hükümdarlığı benim değil mi? Şu nehirler de benim altımdan akıyor (değil mi?) **Hâlâ görmüyor musunuz?"**

"Firavun, kavmine seslenerek dedi ki:" Bizzat Firavun'un kendisi Kıptilerin ileri gelenlerine seslenip dedi ki, ya da; bir ünleyiciye emir verip onun aracılığıyla seslenip dedi ki, demektir. Bu ifade, adeta yetkilinin kesin bir emri vermesi üzerine: *"Emir, ya da yetkili, hırsız hakkında kesin konuştu"* tarzında bir ifade tarzıdır.

"Kavmine" ifadesiyle de, emrin kimlere yönelik olduğunu, kimlere seslenildiğini gösterir.

"Ey kavmim! Mısır hükümdarlığı benim değil mi? Şu nehirler de..." Nil nehrine akan ve onu besleyen kollar demektir ki, bunlarsın en önemlileri dört tane idiler. *"...benim altımdan* –sarayımın altından– *akıyor"* değil mi?

Yine bir yoruma göre de denilir ki: *"Benim bahçelerimde, önümde ve ellerimin altında akan nehirler değiller mi?"*

Ayette yer alan « وَهٰذِهِ » ibaresindeki « وَ » harfi, atıf / bağ edatıdır ve bunu, « مُلْكُ مِصْرَ » ibaresi üzerine atfeder, oraya bağlar. « تَجْرِي » kelimesi de bundan hal olması hasebiyle mansubtur. Ya da söz konusu « وَ » harfi, *vav-ı haliye*dir. İşaret ismi de mübteda olur.

« الْأَنْهَارُ » kelimesi de, işaret isminin sıfatıdır. « تَجْرِي » kelimesi, mübtedanın haberidir.

Harun Reşit'ten rivayete göre, o, bu ayeti okuduğunda demiş ki:

"Ben bunun için kesin olarak en sıradan kölelerimi göreve getirip Firavunun sarayında onlara yetki vereceğim, demiş. Bunun üzerine de abdest

suyu ile ilgili hizmetlerinde bulunan hizmetçisi Hasib'i sözkonusu göreve atamıştır."

Abdullah b. Tahir'den rivayete göre:

"Harun Reşit kölesini sözkonusu saraya veli olarak tayin etti. Bunun üzerine o da denilen saraya gitti. Oraya girip şöyle üstten bir bakınca şöyle konuştu:

*–Yani Firavun'un kendisiyle üstünlük tasladığı şehir bu mu ki, kalkıp da: **'Ey kavmim! Mısır hükümdarlığı benim değil mi?'** dediği yer ve saltanat da burası mı? Allah adına yemin olsun ki burası benim katımda, içine bile girmeye değmeyecek olan bir yerdir, der ve bunun üzerine atını serbest bırakıp dörtnala oradan uzaklaşır."*

"Hâlâ –benim ne kadar güçlü olduğumu, Musa'nın da zayıf ve güçsüzlüğünü, benim varlıklı oluşumu, Musa'nın da yoksulluğunu– *görmüyor musunuz?"*

52 – "Yoksa ben, şu zavallı, nerede ise maksadım anlatamayacak durumda olan bu adamdan daha hayırlı değil miyim?"

"Yoksa ben, – -ki sizin de gördüğünüz gibi durumun ve halim ortadadır- böyleyken– *şu zavallı,* –güçsüz, basit, sıradan biri olan ve– *nerede ise* –dilindeki kekemelik yüzünden– *maksadını anlatamayacak durumda olan bu adamdan daha hayırlı değil miyim?"*

Ayetin başında yer alan « أَمْ » harfi, *"belki, bilakis"* manasına gelen ve aynı zamanda soru edatı olan hemzeyi de bünyesinde taşıyan bu harf, Munkatıa olabilir. Bu durumda sanki şöyle der gibidir: *"Sizce de sabit olmadı mı? Benin kesin olarak ondan daha hayırlı ve üstün biri olduğum gerçeği ortada değil mi? Oysaki benim durumun ortada ve gözlerinizin önündedir..."*

53 – "(Eğer doğru söylüyorsa) **ona altın bilezikler atılmalı yahut onunla beraber bulunmak üzere melekler gelmeli değil miydi?"**

Eğer doğru söylüyorsa– *Ona altın bilezikler atılmalı yahut onunla beraber bulunmak* –ve yürümek– *üzere melekler gelmeli değil miydi?"* Melekler ona, o meleklere destek vererek, birbirlerine sırt vermeleri, yardım etmeleri gerekmez miydi? Melekler ona arka çıkmalı ve yardım etmeleri gerekmez miydi?

(Ayette geçen ve *"bilezikler"* manasına gelen « أَسْوِرَةٌ » kelimesini, Hafs, Yakub ve Sehl, görüldüğü gibi « أَسْوِرَةٌ » olarak okumuşlardır. Bu kelime de, « سِوَارٌ » kelimesinin çoğuludur. Bunlar dışında kalanlar ise, aynı kelimeyi, « أَسْوَارٌ » kelimesinin çoğulu olarak, « أَسَاوِرَةٌ » olarak okumuşlardır. Bu da « سِوَارٌ » yüzük demektir. « أَسَاوِيرُ » kelimesinden, « ي » harfi hazfedilerek kaldırıldı, bunun yerine kelimenin sonuna bir « ة » harfi getirildi.)

Ayette, *"Ona altın bilezikler atılmalı değil miydi?"* ifadesiyle vurgulanmak istenen şey, *"Ona krallık nişaneleri, gerdanlıkları sunulmalı değil miydi? Bir kral gibi olması lazım gelmez miydi?"* anlamında söylenen bir ifade tarzıdır. Çünkü cahili ve Firavni toplumlar, bir kimseye bir makam ve mevki verdiklerinde, onu gerdanlıklara, süslere, takılara boğarlar, altından gerdanlıklarla halkın karşısına çıkarırlardı, dolayısıyla Hz. Musa (as)'ı da öyle görmek ve göstermek çabasını güderek böyle bir şeye sahip olmadığına göre *"o da kim oluyor?"* dercesine bir tavır sergilemiş oluyorlar.

54 - Firavun, kavmini küçük düşürdü (ezdi). **Onlar da kendisine itaat ettiler. Çünkü onlar yoldan çıkmış bir toplumdu.**

"Firavun, kavmini küçük düşürdü," sözleriyle onları ezdi, onları basit gördü ve haklarında söylenmeyecek sözleri söyledi. Yine yorum olarak deniliyor ki:

"Firavun onlara, kendisine itaatte kusur etmediler, o, ne istediyse hemen koşup yerine getirdiler."

Her şeye rağmen– *Onlar da kendisine itaat ettiler. Çünkü onlar yoldan çıkmış bir toplumdu.* –Allah'ın dinini tanımıyorlardı, din dışı hareket ediyorlardı.

55 - Onlar bizi bu şekilde öfkelendirince biz de onlardan öç aldık, hepsini suda boğduk.

Ayette geçen ve öfkelendirme manası verilen, « آسَفَ » kelimesi, « أَسِفَ – أَسَفًا » kelimesinden nakledilmiş, alınmıştır. Bu da öfkenin kabarması ve şiddetli bir şekilde kızmak manasına gelir. Buna göre mana şöyle oluyor:

"Onlar masiyet ve günahta aşırıya, ifrata kaçtılar, bu nedenle de hemen azabımızın kendilerine ulaşması gereği de kesinleşmiş oldu, zorunluluk kazandı. Hemen onlardan intikam ve öç almamız, kendilerine karşı asla yumuşak davranmamamız lazım geldi."

56 – Onları, sonradan gelecek inkârcılara, geçmiş bir ibret ve bir örnek kıldık.

"Onları, sonradan –onlardan sonraki dönemlerde– *gelecek inkârcılara, geçmiş bir ibret ve bir örnek* –durumları ve konumları hakkında şaşkınlık ve hayret uyandıran konuşmalar yapılacak, darbı mesel– *kıldık."* Böylece bir konuda örnek verilmesi gerektiğinde bunlar darbımesel olarak getirilir. Mesela sizin bu haliniz adeta Firavunun kavminin hali gibidir, demek gibi söylenir.

(Bu ayette geçen ve geçmiş manasına gelen, « سَلَفًا » kelimesi, « سَالِفٌ » kelimesinin çoğuludur. Adeta « خَادِمٌ » ve « خَدَمٌ » kelimeleri gibidir.)

Ayetin manası şöyle olmaktadır:

"Biz onları, daha sonra gelecek olan kâfir kuşaklara örnek kıldık. Çünkü aynı cezaya çarptırılmaları konusunda, kendilerine onları örnek edinmişlerdi. Tıpkı onlar gibi fiiller işlemişlerdi. Öncekilerin halleri her devirde konuşan bir mesel olmuştu, bunların da durumları aynı olacaktır. Do-laysıyla geçmiş kâfir toplumlara ne türden cezalar verilmiş ve azaplar inmişse, bunlara da aynısı olacaktır.

❁ ❁ ❁

57. — 66. ÂYETLER

وَلَمَّا ضُرِبَ ابْنُ مَرْيَمَ مَثَلاً إِذَا قَوْمُكَ مِنْهُ يَصِدُّونَ ﴿٥٧﴾ وَقَالُوا ءَأٰلِهَتُنَا خَيْرٌ أَمْ هُوَ ط مَا ضَرَبُوهُ لَكَ إِلاَّ جَدَلاً ط بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِمُونَ ﴿٥٨﴾ إِنْ هُوَ إِلاَّ عَبْدٌ أَنْعَمْنَا عَلَيْهِ وَجَعَلْنَاهُ مَثَلاً لِبَنِى إِسْرَآئِيلَ ط ﴿٥٩﴾ وَلَوْ نَشَآءُ لَجَعَلْنَا مِنْكُمْ مَلٰئِكَةً فِى الْأَرْضِ يَخْلُفُونَ ﴿٦٠﴾ وَإِنَّهُ لَعِلْمٌ لِلسَّاعَةِ فَلاَ تَمْتَرُنَّ بِهَا وَاتَّبِعُونِ ط هٰذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ ﴿٦١﴾ وَلاَ يَصُدَّنَّكُمُ الشَّيْطَانُ ج إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ ﴿٦٢﴾ وَلَمَّا جَآءَ عِيسٰى بِالْبَيِّنَاتِ قَالَ قَدْ جِئْتُكُمْ بِالْحِكْمَةِ وَلِأُبَيِّنَ لَكُمْ بَعْضَ الَّذِى تَخْتَلِفُونَ فِيهِ ج فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَأَطِيعُونِ ﴿٦٣﴾ إِنَّ اللّٰهَ هُوَ رَبِّى وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ ط هٰذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ ﴿٦٤﴾ فَاخْتَلَفَ الْأَحْزَابُ مِنْ بَيْنِهِمْ ج فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْ عَذَابِ يَوْمٍ أَلِيمٍ ﴿٦٥﴾ هَلْ يَنْظُرُونَ إِلاَّ السَّاعَةَ أَنْ تَأْتِيَهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ لاَ يَشْعُرُونَ ﴿٦٦﴾

Meali

57. Meryem oğlu İsa bir örnek olarak anlatılınca bir de ne göresin, senin kavmin *(seni susturacak bir delil buldukları zannıyla)* hemen şamata etmeye başlar.

58. "Bizim tanrılarımız mı hayırlı, yoksa İsa mı?" dediler. Bunu sadece seninle tartışmak için ortaya attılar. Şüphesiz onlar kavgacı bir toplumdur.

59. İsa, sadece, kendisine nimet verdiğimiz ve İsrail oğulları'na örnek kıldığımız bir kuldur.

60. Eğer dileseydik, içinizden yeryüzünde sizin yerinize geçecek melekler yaratırdık.

61. Şüphesiz o Kıyametin *(kopacağının)* bir bilgisidir. Artık onun hakkında asla şüphe etmeyin, bana uyun, bu doğru bir yoldur.

62. Sakın şeytan sizi yoldan çevirmesin. Çünkü o, size apaçık bir düşmandır.

63. İsa, apaçık mucizeleri getirdiği zaman şöyle demişti: "Ben size hikmeti getirdim ve hakkında ayrılığa düştüğünüz şeylerden bir kısmını size açıklamak için geldim. Öyle ise, Allah'a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin."

64. Şüphesiz Allah, benim de Rabbim, sizin de Rabbinizdir. Öyleyse O'na kulluk edin, işte bu doğru bir yoldur.

65. Ama aralarından çıkan gruplar ayrılığa düştüler. Elem dolu bir günün azabından vay o zulmedenlerin hâline!

66. Onlar *(bu tavırlarıyla)* ancak, kıyamet gününün kendilerine ansızın gelmesini beklemektedirler, hâlbuki bunun farkında değillerdir.

Tefsiri

57 – Meryem oğlu İsa bir örnek olarak anlatılınca bir de ne göresin, senin kavmin –seni susturacak bir delil buldukları zannıyla– **hemen şamata etmeye başlar.**

Hz. Peygamber (sav), Kureyşlilere:

﴿ اِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ ﴾

"Siz ve Allah dışında taptığınız şeyler cehennem yakıtısınız. Siz oraya gireceksiniz." [52] mealindeki bu ayeti okuyunca çok kızmışlardı. Bunun üzerine Abdullah İbn Zeba'ri şöyle konuştu:

– *Bu söylediğin sadece bizim ve ilahlarımıza mı özgüdür? Yoksa tüm ümmetlere mi özgüdür?* Rasulüllah (sav) da bunun üzerine ona şu cevabı verdiler:

– *"Bu durum, size, ilahlarınıza ve tüm ümmetlere özgü olan bir durumdur."* Bu defa İbn Zeba'ri:

– *Peki, sen, Meryem oğlu İsa'nın peygamber olduğunu ileri sürmüyor musun? Onu hayırla yâd ederek, ümmetini de övmüyor musun? Senin de bildiğin gibi Hıristiyanlar ona ve annesine tapıyorlar. Kendisine tapınılan bir Aziz! Çünkü Yahudiler Uzeyr'e taptılar. Tapınılan melekler. Zira Melih oğulları da meleklere taptılar. Evet, eğer bütün bunlar cehennem ateşinde olacaklarsa, biz ve ilahlarımız da birlikte hepimiz orada olmaya razıyız.* dedi.

Bunun üzerine orada bulunanlar gülüşüp Rasulüllah (sav) ile alay ettiler. Rasulüllah (sav) da bir süre sessiz kaldı. Bu olay üzerine Yüce Allah şu ayeti indirdi:

﴿ إِنَّ الَّذِينَ سَبَقَتْ لَهُمْ مِنَّا الْحُسْنٰى اُولٰٓئِكَ عَنْهَا مُبْعَدُونَ ﴾

"Tarafımızdan kendilerine güzel akıbet takdir edilmiş olanlara gelince, işte bunlar cehennemden uzak tutulurlar." [53] [54]

---

[52] Enbiya, 98.

[53] Enbiya, 101.

[54] Hafız Askalani diyor ki: *"Bunu Salebi ve Begavi rivayet ettiler. Salebi bunu böylece rivayet etmiş, sonra da Begavi herhangi bir isnada dayanmaksızın bunu rivayet etmiştir. Ancak ben, bu rivayeti bu tarzda bulamadım, sadece farklı rivayetlerle karıştırılarak, telfik yapılarak gelen bir rivayettir. Bu rivayetin baş tarafı, Taberani'nin Mucem'i Sağir kitabında, İbn Abbas tarafından rivayet edilen hadisin sonlarında yer almaktadır."* İbn Abbas (ra) demiş ki: *"Mekke'nin fethi gününde Rasulüllah (sav) Mekke'ye girdiğinde, Kâbe'nin üzerinde 360 put bulunuyordu. Hepsi de ayaklarından Kâbe'nin üzerine kurşun ile sağlamca monte edilmişlerdi."* diye rivayet devam ediyor. Ancak *"Kureyş ileri gelenleri"* diye başlayan kısım ise, bir başka kıssa olup, bunu da İbn İshak *"el-Megazi"* adlı eserinde zikretmiştir. Taberi de o yoldan rivayet etmiştir ve demiş ki: *"Rasulüllah (sav), bir keresinde Kureyş'ten bazı kimselerle bir-*

Bu durumda mana şöyle olmaktadır:

"İbn Zeba'ri, Hz. İsa'yı (as) *kendi ilahları ile alakalı olarak örnek gösterip, Hıristiyan toplumun da ona tapmakta olduklarını ileri sürüp Rasulüllah* (sav) *ile tartıştı ve 'Senin kavmin Kureyşliler de ondandır,' dedi. Yani tıpkı İsa örneğinde olduğu gibidir. Bundan ötürü sevinçten kahkaha attılar."* Yani bu konuşma üzerine, Rasulüllah'ın sustuğunu gördükle-

---

likte Mescid'de/Kâbe'de oturuyordu. Derken bu sırada Nadr b. Haris çıkagelir. Rasulüllah (sav) kendisiyle konuşur ve onu susturur." Böylece burada anlatılan kıssanın benzerini sonuna dek aktarır. Rivayette şu ifadeler bulunmaktadır: *"Allah'tan başkalarına tapmayı sevenler ve isteyenler, taptıklarıyla birlikte onlar ancak şeytanlara tapmış olurlar."* İbn Merduye ve Vahidi de Ebu Zerr (ra)'in yoluyla Ebu Yahya'dan (ra), o da İbn Abbas'tan (ra) rivayetle, İbn Abbas demiş ki: ***"Siz ve Allah dışında taptığınız şeyler cehennem yakıtısınız. Siz oraya gireceksiniz."*** (Enbiya, 98) mealindeki bu ayet nazil olunca, bu, Kureyşlilerin zoruna gitti, kendilerine çok ağır geldi ve:

– *"Bu, ilahlarımıza sataşıyor"* dediler. Derken bu esnada İbn Zeba'ri gelir ve:

– *"Ey Muhammed, senin bu hakaretin sadece bizim ilahlarımıza mı hastır, yoksa Allah'tan başkasına tapan her toplum için de geçerli midir?"* diye sorar. Rasulüllah (sav) da:

– ***"Allah'tan başkasına tapan herkes ve her toplum için geçerlidir"*** buyurur. İbn Zeba'ri de:

– *"Kâbe'nin Rabbine andolsun ki, bu konuda seninle tartışacağım"* der ve olay yukarıda anlatıldığı gibi cereyan eder.

Burada iki noktaya dikkat çekmek isterim.

Birincisi: Arap olmayan birçok ilim adamlarının dillerinde ve kitaplarında yaygın olan şey, güya Rasulüllah (sav) bu kıssa ile alakalı olarak İbn Zeba'ri'ye demiş ki:

– *"Yuh sana! Sen kavminin dilini bile bilmiyorsun! Çünkü ben:* « مَا تَعْبُدُونَ » – *'Taptığınız şeyler' dedim ve ben,* « مَنْ تَعْبُدُونَ » – *'Taptığınız kimseler' demedim,"*

Bu, aslı esası olmayan uydurma bir rivayettir. Ne müsned olarak ne de müsnedsiz bu rivayete rastlanılmamıştır.

İkincisi de: Süheyli, *"İbn Zeba'ri'nin itirazının gereksiz olduğunu"* söylemiş ve:

– *"Çünkü burada hitap, Kureyşlilerle onların taptıkları putlara dairdir. Bunun içindir ki, ifade* « مَنْ » *edatı ile değil, akılsız varlıklar için kullanılan* « مَا » *harfi ile getirilmiştir."* demiştir.

Kaldı ki burada yer verilen İbn Abbas (ra) hadisi, bu yorumu nakzediyor, doğru olmadığını belirtiyor. Çünkü hadis, amacın, Allah (cc)'tan başka tapınılan tüm şeylerin olduğu gerçeğini açıkça göstermektedir. (Bak: Zemahşeri, Keşşaf, 3/132–133, Enbiya, 98–99. ayetler, (Çev.)

rinde öylesine sevinmişlerdi ki, bu nedenle kahkaha atmaktan kendilerini alamıyorlardı.

Medine ve Şam Okulları mensupları ile Ali ve A'şa, ayette yer alan « يَصِدُّونَ » kelimesini, « يَصُدُّونَ » olarak okumuşlardır. Kelime, « الصُّدُودُ » kökünden alınmadır. Bu durumda mana şöyle olmaktadır: *"İşte verilen bu örnek sebebiyle haktan döndüler ve ondan yüz çevirdiler."*

Bir rivayete göre de, sözkonusu kelime, « الصَّدِيدُ » kökünden alınmadır. Bu durumda kelime gürültü ve şamata çıkarmak manasınadır. Bu iki kök itibariyle de kelime, tıpkı « يَعْكِفُ » ve « يَعْكُفُ » kelimeleri gibi, iki şekilde kullanılan kelimeler türündendir.

58 – "Bizim tanrılarımız mı hayırlı, yoksa İsa mı?" dediler. Bunu sadece seninle tartışmak için ortaya attılar. Şüphesiz onlar kavgacı bir toplumdur.

"'Bizim tanrılarımız mı hayırlı, yoksa İsa mı?' dediler." Yani demek istiyorlardı ki: *"Senin iddiana göre mademki bizim ilahlarımız, putlarımız İsa'dan daha hayırlı ve daha değerli değiller. İsa da cehennem odunu olacağına göre, bizim ilahlarımızın işi o kadar da zor değildir."* Aslında o müşrikler,– *bunu* –bu İsa (as) örneğini– *sadece seninle tartışmak* –sözleriyle sana üstün gelmek, seni yenip susturmak– *için ortaya attılar.* –Yoksa hak ile batıl ortaya çıksın diye bunu ileri sürmediler.– *Şüphesiz onlar kavgacı bir toplumdur."* Onların davranışları acımasızca bir kavga ortamı oluşturmak içindir, Çünkü kendileri acımasız bir kavgacı toplumdurlar.

Bunun sebebi, Yüce Allah'ın: ﴿اِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ﴾ – *"Siz ve taptığınız şeyler"* kavli, sadece putları konu edinen bir ibaredir. Nitekim ayette yer alan, ***şey*** ve ***şeyler*** manasına gelen « مَا » harfi, akılsız olan varlıklar içindir.

Ancak Abdullah b. Zeba'ri, işin hile tarafına kaçarak, aldatmaca bir yola başvurdu. Çünkü kendisi, « مَا » harfinin genel manada olan bir lafız olması hasebiyle, işin bu muhtemel olan yönünü dikkate alarak konuştu. Oysaki kendisi de ayette yer alan « مَا » harfiyle, demek istenen şeyin sadece onların putları olduğunu, bir başka mana içermediğini çok iyi

biliyordu. Ancak işin hilesi bakımından kendisine burada bir yol bulmuştu. Sırf bir tartışma ortamı oluşturmak için, kelimeyi genel manasıyla, şümul, ihata ve kapsam açısından ele aldı ve asıl manasından kelimeyi uzaklaştırdı ve kelimeyi Allah (cc)'tan başka tapınılan tüm varlıkları bu kapsama soktu. Çünkü üstün gelmek ve yenmek arzusu, büyüklenme duygusu aklını başından almıştı. Bu konuda yüzsüzlük ve hayâsızlık edip konuştu. Nihayet Rasulüllah (sav)'a, Rabb'inden kendisine cevap gelene dek, Rasulüllah (sav) vakarını ve ciddiyetini korudu.

59 – İsa, –başka değil– **sadece, kendisine nimet** –peygamberlik– **verdiğimiz ve İsrail oğulları'na** –adeta darbı meseller gibi– **örnek kıldığımız** –öteki kullarımız gibi– **bir kuldur.**

60 – Eğer dileseydik, içinizden yeryüzünde sizin yerinize geçecek melekler yaratırdık.

Nitekim Zeccac da böyle söylemiştir. *Camiu'l-Ulum* adlı eserde de:

"Size karşılık, sizin yerinize melekleri geçirirdik" ifadesine yer vermiştir. Ayette geçen « مِنْ » harfi, *"Bedel, yerine, karşılık"* manasınadır.

Yine ayette yer alan, « يَخْلُفُونَ » kelimesi, Sizi yeryüzünde halife kılardık veya melekelerin bir kısmı diğerlerine halife olurdu.

Bir yoruma göre de denilmiştir ki: *"Eğer dileseydik, birçok şaşkınlık uyandıracak şeylere kadir olmamız hasebiyle, ey adamlar! Nasıl ki çocuklarınızı size halife ve halef kılmış isek, yeryüzünde melekleri de üzerinize halife kılardık, halife olarak seçerdik. Bu nedenle ey adamlar! Sizden, içinizden de öyle melekler dünyaya getirirdik, doğurturduk ki, onları yeryüzünde size halife kılardık.*

Nitekim biz, babasız olarak İsa'yı, bir kadından dünyaya getirmiştik ki, böylece nelere gücümüzün yettiğini, apaçık olan kudretimizi görüp öğrensinler, gerçeği ayırt edebilsinler istedik. Yine istedik ki, melekler de cisimdirler, bu itibarla onlar da kendileri gibi cisim olan şeylerden doğacaklarını bilsinler. Kadim olan Yüce Allah bütün bunlar yücedir, münezzehtir."

61 – Şüphesiz o Kıyametin (kopacağının) **bir bilgisidir. Artık onun hakkında asla şüphe etmeyin, bana uyun, bu doğru bir yoldur.**

"Şüphesiz o Kıyametin –kopacağının– *bir bilgisidir.* –Yani İsa (as)'ın gelmesi, artık kıyametin kopmasının yakın olduğunun bir belirtisidir, işaretidir. Nitekim İbn Abbas (rha), ayette geçen, « لَعِلْمٌ » kelimesini, « لَعَلَمٌ » diye okumuştur. Bu da alamet, belirti, işaret demektir. Çünkü Hz. İsa'nın (as) nüzulü yani inmesi, kıyametin kopmasının alametidir.[55]

"Artık onun hakkında asla şüphe etmeyin," Şüphe etmek anlamında olan, « تَمْتَرُنَّ » kelimesi, « الْمِرْيَةُ » kelimesinden alınmadır. Bu da *şek, kuşku* ve *şüphe* manasına gelir. *"bana uyun,"* (Sehl ve Yakub her ikisinde de, « وَاتَّبِعُونِي » diye « ي » harfiyle okumuşlardır. Yani, *"Benim hidayetime ve şeriatıma uyun"* ya da *"Benim Rasulüme uyun"* demektir. Yahut da, bu, Rasulüllah'a (sav), *"bu doğru bir yoldur"* demesi için bir emirdir. Yani sizi davet ettiğim bu yol, doğru bir yoldur, demektir.[56]

62 – "Sakın şeytan sizi yoldan –kıyametin kopmasına iman etme gerçeğinden ya da hakka tabi olmaktan– **çevirmesin. Çünkü o, size apaçık bir düşmandır."** Düşmanlığı size karşı çok açık ve ortada olan biridir. Çünkü atanız Âdem'i (as) cennetten çıkarmıştır, ondan nur libasını, takva elbisesini sıyırmıştır.

63 – "İsa, apaçık mucizeleri –ya da İncil'in ayetlerini, apaçık olan şeriatları– **getirdiği zaman şöyle demişti: "Ben size hikmeti**

---

[55] Bu konu, tartışmalıdır. Müfessir burada kendi yorumuna öncelik vermiştir. Bu nedenle konu farklı tefsirlerden ve ilgili kaynaklardan araştırılmalı, doğru ve gerçekçi olan bilgiye ulaşmalıdır. (Çeviren)

[56] Ayetin başında geçen « إِنَّهُ » kavlindeki « ـهُ » zamiri, aslında Kur'an'a raci olmasına rağmen, hep, Hz. İsa'nın (as) inmesiyle ilişkilendirilmiş ve bu zamir Hz. İsa'ya (as) raci bir zamir olarak kabul edilmiştir. Burada demek istenen şey, Kur'an'm inmeye başlaması, kıyametin kopmasının ve yakınlığının alameti olduğudur. Kaldı ki Hasan Basri, Katade ve Said b. Cubeyir de bu zamirin Kur'an'a raci olduğunu belirtmişlerdir. Yine İbn Abbas'tan (as), Mücahit ve Katade'den gelen bir rivayete göre sözkonusu bu zamirin Hz. İsa'ya (as) raci olduğunu ileri sürmüşler ve Hz. İsa'nın (as) inmesinin kıyametin alameti olarak ayeti tevil etmişlerdi. Fakat bu, oldukça uzak bir tevildir. Çünkü burada bir muzaf takdir ediliyor ki, bu, herhangi bir delile dayanmayan bir takdirdir. Daha fazla bilgi için ilgili kaynaklara bakılabilir. (Çeviren)

–İncil'i ve şeriati– **getirdim ve hakkında ayrılığa düştüğünüz şeylerden** –dünya ile değil, din ile ilgili konulardan– **bir kısmını size açıklamak için geldim. Öyle ise, Allah'a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin."**

64 – Şüphesiz Allah, benim de Rabbim, sizin de Rabbinizdir. Öyleyse O'na kulluk edin, işte bu doğru bir yoldur.

Burada Hz. İsa'nın (as) tüm söyledikleri tamamlanıyor.

65 – "Ama –Hz. İsa'dan sonra Hıristiyanlar– **aralarından çıkan** –Yakubiye, Nesturi'ye, Melkaniye ve Şem'uniye gibi– **gruplar** –parçalanıp– **ayrılığa düştüler. Elem dolu bir günün** –kıyamet gününün– **azabından vay o zulmedenlerin hâline!** –Çünkü bunlar, Hz. İsa (as) hakkında kendilerini küfre düşürecek olan iddialar ileri sürdüler.

66 – "Onlar –bu tavırlarıyla, (çünkü zamir ya Hz. İsa'nın (as) kavmine veya tüm kâfirlere racidir,)– **ancak, kıyamet gününün kendilerine ansızın gelmesini beklemektedirler, hâlbuki bunun farkında değillerdir."**

Ayette yer alan « أَنْ تَأْتِيَهُمْ » kavli, *"Saat / Kıyamet"* kelimesinden bedeldir. Yani, *"Bunlar, hiç farkında olmaksızın kıyametin ancak kendilerine ansızın gelmesini bekliyorlar"* demektir. Bu ifade adeta Rabbimizin (cc):

﴿ مَا يَنْظُرُونَ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً تَأْخُذُهُمْ وَهُمْ يَخِصِّمُونَ ﴾

"Onlar, birbirleriyle çekişip dururken kendilerini ansızın yakalayacak korkunç bir sesi bekliyorlar" [57] kavli gibidir.

❁ ❁ ❁

[57] Yasin, 49.

67. — 73. ÂYETLER

الْأَخِلَّاءُ يَوْمَئِذٍ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ إِلَّا الْمُتَّقِينَ ﴿٦٧﴾ يَا عِبَادِ
لَا خَوْفٌ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ وَلَا أَنْتُمْ تَحْزَنُونَ ﴿٦٨﴾ الَّذِينَ آمَنُوا
بِآيَاتِنَا وَكَانُوا مُسْلِمِينَ ﴿٦٩﴾ ادْخُلُوا الْجَنَّةَ أَنْتُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ
تُحْبَرُونَ ﴿٧٠﴾ يُطَافُ عَلَيْهِمْ بِصِحَافٍ مِنْ ذَهَبٍ وَأَكْوَابٍ
وَفِيهَا مَا تَشْتَهِيهِ الْأَنْفُسُ وَتَلَذُّ الْأَعْيُنُ وَأَنْتُمْ فِيهَا خَالِدُونَ
﴿٧١﴾ وَتِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِي أُورِثْتُمُوهَا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٧٢﴾ لَكُمْ
فِيهَا فَاكِهَةٌ كَثِيرَةٌ مِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿٧٣﴾

Meali

67. O gün Allah'a karşı gelmekten sakınanlar dışında, dostlar birbirine düşman olurlar.

68. *(Onlara denilecek ki:)* ey kullarım! Bu gün size bir korku yoktur, üzülmeyeceksiniz de.

69. Ayetlerimize inanıp bize teslimiyet gösterenlere *(şöyle denilecek)*:

70. "Siz ve eşleriniz sevinç ve mutluluk içinde cennete giriniz."

71. Onlar için altın tepsiler ve kadehler dolaştırılır. Canlarının istediği ve gözlerinin hoşlandığı her şey oradadır. Siz orada ebedî olarak kalacaksınız.

72. İşte bu, yapmakta olduklarınıza karşılık size miras verilen cennettir.

73. Orada sizin için bol bol meyve var, onlardan yersiniz.

Tefsiri

67 – **"O gün** –kıyamet günü– **Allah'a karşı gelmekten sakınanlar** –inananlar– **dışında, dostlar birbirine düşman olurlar."**

(Ayette geçen ve *dostlar* manasına gelen, « الْأَخِلَّاءُ » kelimesi, « خَلِيل » kelimesinin çoğuludur. « يَوْمَئِذٍ » kelimesi de, « عَدُوٌّ » kelimesiyle mansub kılınmıştır.)

Yani o günde, Allah'ın zatı dışındaki bir amaçla birbirini sevenler, birbirlerine dost olanların tüm sevgileri ve dostlukları kesilir, hepsi düşmanlığa ve kine dönüşür. Sadece ortada samimi ve dürüst olarak birbirlerini Allah için sevenlerin dostlukları o günde baki kalacaktır.

68 – –Onlara denilecek ki:– **"Ey kullarım! Bu gün size bir korku yoktur, üzülmeyeceksiniz de."** Allah için birbirlerini sevmiş olup da Allah'ın emir ve yasakları doğrultusunda hareket edenlere kıyamet gününde nasıl çağrılacaklarına dair bir hikâye, ifade tarzıdır.

(Ayetin başında yer alan ve *"Ey kullarım!"* manasına gelen « يَا عِبَادِ » kavlindeki « عِبَادِ » kelimesini, Medine ve Şam okulları ile Ebu Amr hem vasl yani geçiş halinde ve hem de vakf yani duruş halinde hep « ي » ile « عِبَادِى » olarak okumuşlardır. Ebu Bekir ise, « ي » harfinin fetha harekesiyle, « عِبَادِيَ » olarak okumuştur. Bunlar dışında kalanlar ise, « ي » harfini hazfederek, « عِبَادِ » diye okumuşlardır.)

69 – **Ayetlerimize inanıp** –tasdik eden ve– **bize teslimiyet gösterenlere** –boyun eğenlere şöyle denilecek:–

(Ayetin başında yer alan, « الَّذِينَ » kelimesi, « عِبَادِى » kelimesinin sıfatı olması hasebiyle mahallen mansubtur. Çünkü muzaf olan bir münadadır.)

70 – Dünyada iken inanmış olan– **"Siz ve eşleriniz sevinç ve mutluluk içinde cennete giriniz."** –Yüzlerinizde sevinç ve mutluluğunuzun eseri parlar halde cennete girin.–

71 – **"Onlar için altın tepsiler ve** –altın– **kadehler dolaştırılır. Canlarının istediği ve gözlerinin hoşlandığı..."** Burada nimetlerin çok çeşitliliği nedeniyle ifadede hasra gidilmiştir. Çünkü kimi zaman gönlün ya da kalplerin arzuladıkları, kimi zaman da gözlerin hoşnutluk duyacağı nimetlerden her türü vardır. **"...her şey oradadır.** –Yani cennette her şey vardır ve– **Siz orada ebedî olarak kalacaksınız."**

(Ayette geçen « أَكْوَابٍ » kelimesi, « الْكُوبُ » kelimesinin çoğuludur. Bu da kulpsuz kadeh ve tas demektir. Yine ayette yer alan « تَشْتَهِيهِ » kavlindeki « هُ » harfini, Medine ve Şam Okulu mensupları ile Hafs, ilgi zamirine ait ve ona raci olan « هُ » zamirini ispat ederek, yani okuyarak, bunların dışındakiler ise, Fiil, fail ve Mefulün uzaması nedeniyle « هُ » harfini hazf ederek kıraat etmişlerdir.)

72 – İşte bu, yapmakta olduklarınıza karşılık size miras verilen cennettir.

(Ayette yer alan, « تِلْكَ » kelimesi ile sözkonusu cennete işaret edilmektedir ve kelime mübtedadır. « الْجَنَّةُ » ise bunun haberidir.

« الَّتِي اُورِثْتُمُوهَا » ibaresi de, « الْجَنَّةُ » kelimesinin ya sıfatıdır ya da « الَّتِي اُورِثْتُمُوهَا » ibaresinin kendisi sıfattır. « بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ » ibaresi de haberdir. « بِمَا » da yer alan « بِ » harfi. Mahzuf olan bir kelimeye taalluk etmektedir ki, o kelime de « حَاصِلَةٌ » veya « كَائِنَةٌ » kelimesidir. Nitekim haber olarak gelen zarflarda durum böyledir. Birinci duruma göre, « بِ » harfi, « اُورِثْتُمُوهَا » kavline taalluk etmektedir.)

Bunun bakiliği konusu ise, mirasa ehil olan kimselerin varlığı açısından, kalan miras, geride bırakılan mirasçılara benzetilmiştir.

73 – Orada sizin için bol bol meyve var, onlardan yersiniz.

Ayette geçen « مِنْ » harfi *teb'iz* içindir, *bir kısmı* demektir ki, mana, *"Cennette bulunan nimetlerden sadece bir kısmını yiyebilirler. Arta kalanları ise ağaçlarında baki kalır ve o ağaçlar ebedi olarak hep meyvelerle süslü kalırlar."*

Nitekim bir hadiste şöyle geçmektedir:

"Herhangi bir kimse cennet meyvelerinden çıkarmamış ve almamış ol-sun ki, kesin olarak o alınanların benzeri anında biter, yeniden yerine gelir." [58]

[58] Bezzar rivayet etmiştir. Nitekim Heysemi'nin "Keşfu'l-Estar" kitabında da böyle geçer. Bak: Age Hadis: 3530.

74. — 80. ÂYETLER

إِنَّ الْمُجْرِمِينَ فِي عَذَابِ جَهَنَّمَ خَالِدُونَ ﴿٧٤﴾ لَا يُفَتَّرُ عَنْهُمْ
وَهُمْ فِيهِ مُبْلِسُونَ ﴿٧٥﴾ وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلٰكِنْ كَانُوا هُمُ
الظَّالِمِينَ ﴿٧٦﴾ وَنَادَوْا يَا مَالِكُ لِيَقْضِ عَلَيْنَا رَبُّكَ قَالَ إِنَّكُمْ
مَاكِثُونَ ﴿٧٧﴾ لَقَدْ جِئْنَاكُمْ بِالْحَقِّ وَلٰكِنَّ أَكْثَرَكُمْ لِلْحَقِّ
كَارِهُونَ ﴿٧٨﴾ أَمْ أَبْرَمُوا أَمْرًا فَإِنَّا مُبْرِمُونَ ﴿٧٩﴾ أَمْ يَحْسَبُونَ أَنَّا
لَا نَسْمَعُ سِرَّهُمْ وَنَجْوٰيهُمْ بَلٰى وَرُسُلُنَا لَدَيْهِمْ يَكْتُبُونَ ﴿٨٠﴾

Meali

74. Şüphesiz suçlular cehennem azabında devamlı kalacaklardır.

75. Azapları hafifletilmeyecektir. Onlar azap içinde ümitsizdirler.

76. Biz onlara zulmetmedik. Fakat onlar, kendileri zalim idiler.

77. *(Görevli meleğe şöyle seslenirler:)* “Ey Malik! Rabbin bizim işimizi bitirsin.” O da, “Siz hep böyle kalacaksınız” der.

78. Andolsun, size hakkı getirdik. Fakat çoğunuz haktan hoşlanmayanlarsınız.

79. Yoksa *(gerçeği kabul etmeme konusunda)* bir işe kesin karar mı verdiler? Şüphesiz biz de *(onları cezalandırmakta)* kararlıyız.

80. Yoksa onların sırlarını ve gizli konuşmalarını duymadığımızı mı sanıyorlar? Hayır, öyle değil, yanlarındaki elçilerimiz *(melekler)* yazmaktadırlar.

Tefsiri

74 – Şüphesiz suçlular cehennem azabında devamlı kalacaklardır.

Burada haberden sonra haber vardır.

75 – "Azapları hafifletilmeyecektir –ve eksiltilmeyecektir.– **Onlar azap içinde** –kurtulmaktan– **ümitsizdirler** –ve şaşkınlık içindedirler.–"

(Bu ayetin başında yer alan, « لاَ يُفَتَّرُ » cümlesi, bir başka haberdir.)

76 – Biz onlara –azap ile– **zulmetmedik. Fakat onlar, kendileri zalim idiler.**

Burada yer alan, « هُمْ » zamiri, zamiri fasldır.

77 – (Görevli meleğe şöyle seslenirler:) **"Ey Malik! Rabbin bizim işimizi bitirsin." O da, "Siz hep böyle kalacaksınız" der.**

Azabın kesilmeyeceğinden umut kesenler, azabın sürekli devam edeceğini görenler, görevli meleğe şöyle seslenirler: *"Ey Malik! Rabbin bizim işimizi bitirsin."* Yani bizi öldürsün. Çünkü Allah (cc) birini öldürdüğünde onun için « قَضَى عَلَيْهِ » denir. Nitekim bu durum şu ayette geçen ifadeye benzer:

﴿ فَوَكَزَهُ مُوسَى فَقَضَى عَلَيْهِ ﴾

"Musa da ötekine bir yumruk vurup adamın ölümüne sebep oldu." [59]

Burada *"Ölümüne sebep olma"* cümlesi, « فَقَضَى عَلَيْهِ » ibaresidir.

Ayetin manası şöyle olmaktadır: *"Bizi öldürmesi için, Rabbinden bizim adımıza istekte bulun."*

"O da, –Yani Cehennemde görevli baş meleği Malik de onlara:– *'Siz hep böyle'* –azap içinde ebedi– *kalacaksınız* –ve ölmek suretiyle bundan kurtulacak değilsiniz. Sizin için azaba ara vermek yoktur,– *der."*

[59] Kasas, 15.

Ayette adı geçen *Malik,* cehennemdeki görevli baş melektir. İbn Abbas'a (rha), İbn Mesud (ra), bu ayette geçen, « يَا مَالِكُ » ibaresini, kısaca « يَا مَالِ » diye okuduğu sorulmuş, bunun üzerine İbn Abbas (ra) da:

"Cehennem ehlinin terhim yapacakları, (kelimeyi kısaltmakla meşgul olacakları) *bir zamanları yoktur"* der.

78 – Andolsun, size hakkı getirdik. Fakat çoğunuz haktan hoşlanmayanlarsınız.

Melekler de onlara:– *"Andolsun, size hakkı* –Yüce Allah'ın sözünü– *getirdik."*

Ayette geçen « قَالَ » fiilindeki zamirin yüce Allah'a raci olması gerekir. Çünkü cehennemdekiler, baş melek Malik'ten, Allah'tan (cc) kendilerini öldürmesi konusunda aracılık etmesini istediklerinde, o da onlara ayette görüldüğü şekliyle cevap vermiştir. Gerçi, bunun Malik'in sözü ile bağlantılı olduğu da söylenmiştir. Yani sözkonusu zamir'in baş melek Malik'e raci olduğunu da ileri sürenler olmuştur.

Yine ayette geçen, *"size getirdik"* kavliyle, melekler murad olunmuştur. Çünkü melekler Allah'ın (cc) elçileridirler. Nitekim Malik de o elçi meleklerden biridir.

"Fakat çoğunuz haktan hoşlanmayanlarsınız." derler. Yani hakkı kabul etmezsiniz, haktan hep kaçar ve uzak durursunuz. Çünkü Hakta yorulmak vardır, batılda ise terk sözkonusudur.

79 – "Yoksa –gerçeği kabul etmeme konusunda Mekke müşrikleri, hile ve tuzakları yoluyla– **bir işe** –Hz. Muhammed (sav) aleyhine– **kesin karar mı verdiler? Şüphesiz biz de** –onların hile ve tuzaklarında kararlı oldukları gibi, onları cezalandırmakta, onlara hile ve tuzak kurmakta– **kararlıyız."**

80 – Yoksa onların sırlarını ve gizli konuşmalarını duymadığımızı mı sanıyorlar? Hayır, öyle değil, yanlarındaki elçilerimiz (melekler) **yazmaktadırlar.**

Mekke müşrikleri, *Daru'n-nedve* denilen küfür ve fesat meclisinde Rasulüllah'ın (sav) meselesi ile alakalı olarak aralarında konuşup görüşüyor ve fısıldaşıyorlardı. İşte bunun üzerine bu ayet inmiştir.

"Yoksa onların sırlarını –kendi içlerinde geçirdiklerini– *ve gizli konuşmalarını* –aralarında gizlice konuşup başkalarından saklı tuttuklarını– *duymadığımızı mı sanıyorlar? Hayır, öyle değil,* –biz onların içlerinde sır olarak sakladıklarını da, aralarında gizlice konuştukları hile ve tuzaklarını da duymuşuzdur ve aynı zamanda hepsine de muttaliyiz, hepsinden de haberdarız ve– *yanlarındaki elçilerimiz* –melekler de– *yazmaktadırlar."*

Yahya b. Muaz'dan (ra) rivayete göre demiş ki:

"Kim, günahlarını halktan gizlerse ve kendisine hiçbir gizli, asla gizli kalmayana karşı ortaya çıkarır, gizlemezse, Allah da onu, kendisine en az önem verilenlerden, en basitlerden kılar. Bunlar da münafıklık alametlerindendir."

81. — 89. ÂYETLER

قُلْ إِنْ كَانَ لِلرَّحْمٰنِ وَلَدٌ فَأَنَا أَوَّلُ الْعَابِدِينَ ﴿٨١﴾ سُبْحَانَ
رَبِّ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿٨٢﴾ فَذَرْهُمْ
يَخُوضُوا وَيَلْعَبُوا حَتّٰى يُلَاقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِي يُوعَدُونَ ﴿٨٣﴾ وَهُوَ
الَّذِي فِي السَّمَاءِ إِلٰهٌ وَفِي الْأَرْضِ إِلٰهٌ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْعَلِيمُ
﴿٨٤﴾ وَتَبَارَكَ الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا
وَعِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٨٥﴾ وَلَا يَمْلِكُ الَّذِينَ
يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ الشَّفَاعَةَ إِلَّا مَنْ شَهِدَ بِالْحَقِّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٨٦﴾
وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَهُمْ لَيَقُولُنَّ اللّٰهُ فَأَنّٰى يُؤْفَكُونَ ﴿٨٧﴾
وَقِيلِهِ يَا رَبِّ إِنَّ هٰؤُلَاءِ قَوْمٌ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٨٨﴾ فَاصْفَحْ عَنْهُمْ وَقُلْ
سَلَامٌ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٨٩﴾

Meali

81. *(Ey Muhammed!)* De ki: "Eğer Rahman'ın bir çocuğu olsaydı, ona kulluk edenlerin ilki ben olurdum."

82. Göklerin ve yerin Rabbi, Arş'ın da Rabbi olan Allah, onların nitelendirmelerinden uzaktır.

83. Bırak onları, tehdit edildikleri güne kavuşana kadar, *(batıl inançlarına)* dalsınlar ve *(dünya hayatlarında)* oynayadursunlar.

84. O, gökte de ilâh olandır, yerde de ilâh olandır. O, hüküm ve hikmet sahibidir, hakkıyla bilendir.

85. Göklerin, yerin ve ikisi arasındaki her şeyin hükümranlığı kendisine ait olan Allah yücedir! Kıyametin bilgisi de yalnız O'nun katındadır ve yalnızca O'na döndürüleceksiniz.

86. O'nu bırakıp taptıkları şeyler şefaat edemezler. Ancak bilerek hakka şahitlik edenler şefaat edebilirler.

87. Andolsun, onlara kendilerini kimin yarattığını sorsan elbette, "Allah" derler. Öyleyken nasıl döndürülüyorlar?

88. Onun *(Muhammed'in),* "Ya Rabbi! Şüphesiz bunlar iman etmeyen bir kavimdir." demesini de *(Allah biliyor).*

89. Şimdilik sen onları hoş gör ve "size selâm olsun" de. Yakında bilecekler.

Tefsiri

81 – Ey Muhammed!– **"De ki: 'Eğer Rahman'ın** –Rahman olan Allah'ın delil ve kanıtlara dayalı olarak– **bir çocuğu olsaydı, ona kulluk edenlerin ilki ben olurdum.'"** Nasıl ki insanlar kendi ülkelerinin krallarının çocuğuna, o kralın hatırına ve ona olan saygıdan dolayı saygı ve tazim gösterirlerse, işte ben de o çocuğa ilk tazim eden, saygı gösterecek olan kimse olurdum ve ona itaat etmek, ona boyun eğmek için sizden önce ben harekete geçerdim.

Bu söz, aslında bir varsayıma dayalı olarak konuşulan, söylenen bir sözdür. Asıl burada vurgulanmak ve söylenmek istenen şey, Rahman olan Allah'ın asla bir çocuğunun olmayacağıdır, bunun muhal olduğu gerçeğidir. Çünkü bu durumda ibadet ve kulluk meselesi çocuğun varlığına bağlı kılınmaktadır. Böyle bir şey, zaten haddi zatında ve aslında olamaz olan, muhal olan bir şeydir. Nitekim meseleyi böyle bir şeye, benzer olarak bağlı kılmak da aslında muhaldir, olamazdır.

Bunun benzeri, Said b. Cubeyr'in Haccac'a söylediği söz gibidir. Said b. Cubeyir, Haccac'a diyor ki: *"Allah'a yemin olsun ki, seni dünyada tutuşmuş olan bir ateşe dönüştüreceğim. Eğer bunun, sana dönüp gelmek olacağını bilmiş olsaydım, senden başka asla bir ilaha tapmazdım."*

Yine deniliyor ki: *"Eğer iddianıza göre Rahman olan Allah'ın bir çocuğu olsaydı, ona ilk ibadet ve kulluk eden ben olurdum"* ayetinin manası şöyledir: *"Yani Allah'ı birleyerek ona ilk kulluk eden ben olurdum ve ona çocuk izafe etme gibi sözlerinizi de ilk yalanlayan olurdum."*

Deniliyor ki: *"Eğer ileri sürdüğünüze göre Rahman olan Allah'ın çocuğu olsaydı, bu durumda ben, onun bir çocuğunun olmayacağı konusunda ilk acele eden ben olurdum"* diye de yorumlanmıştır.

« أَنِفَ » kelimesi tıpkı « عَبِدَ - يَعْبَدُ » gibi bir köktendir. Bir kimsenin sevgisi ve bağlılığı artınca, böyle denir ki o, böylece kulluk eden ve ibadet eden olur. « عَابِدِينَ » kelimesi, « عَبِدِينَ » diye de okunmuştur. Ayette geçen « إِنْ » harfinin *"nefiy"* içindir, diyenler de vardır. Yani, *"Rahman'ın bir çocuğu olmadı, aksi takdirde ben de onu söyleyen, ona tapan ve bu manada onu birleyen olurdum."* demektir.

Rivayete göre Nadr b. Abduddar b. Kusay demiş ki:

– *"Melekler Allah'ın kızlarıdır."* İşte bunun üzerine bu ayet nazil olmuştur. Ayetin inmesi üzerine Nadr şöyle diyor:

– *"Görmüyor musunuz? Baksana o da beni doğrulamaktadır."*

Velid b. Muğire de ona diyor ki:

– *"O seni doğrulamıyor ve fakat o şöyle diyor; 'Rahman olan Allah'ın bir çocuğu olmadı. Ve ben Mekke halkı içerisinde, onun asla bir çocuğunun olmadığı konusunda tevhid inancını ilan edenlerin ilkiyim.'"*

Ayette geçen « وَلَدٌ » kelimesini, Hamza ve Ali « وُلْدٌ » olarak okumuşlardır. Daha sonra Yüce Allah, kendisini göklerin, yerin ve Arşın sahibi ve Rabbi olduğunu belirterek, zatını bu şekilde tenzih ediyor ve onun çocuk sahibi olmasının sözkonusu olmadığını belirtiyor. Çünkü çocuk edinmenin cisim olan şeylere özgü bir durum olduğunu göstermek adına bu ifadeye yer vermiş oluyor.

Bu nedenle Rabbimiz buyuruyor ki:

82 – Göklerin ve yerin Rabbi, Arş'ın da Rabbi olan Allah, onların nitelendirmelerinden uzaktır.

Yani o, göklerin, yerin ve Arş'ın Rabbidir. O bir cisim olamaz. Eğer Allah (cc) cisim olsaydı, o takdirde bu âlemi yaratmaya kadir olamazdı ve onu idare etmeye de gücü yetmezdi. Mademki Allah (cc), bir cisim değildir, bu takdirde O'nun bir çocuğunun olması da asla sözkonusu değildir. Çünkü doğum denen olay, cisimlere özgü olan bir niteliktir.

83 - Bırak onları, tehdit edildikleri güne -kıyamet gününe- **kavuşana kadar,** -batıl inançlarına- **dalsınlar ve** -dünya hayatlarında- **oynayadursunlar.**

Bütün bunlar gösteriyor ki, bunların konuşup durdukları şeyler, cehalet kabilindendir. Bilmedikleri konulara dalıp duruyorlar, oynayıp eğleniyorlar.

84 - O, gökte de ilâh olandır, yerde de ilâh olandır. O, hüküm ve hikmet sahibidir, hakkıyla bilendir.

"O, gökte de ilâh olandır, yerde de ilâh olandır." Yüce Allah'ın adı, vasıf manasını içermektedir. Bunun içindir ki « فِي السَّمَاءِ » ve « فِي الأَرْضِ » ibaresinde, zarf taalluk etmiştir. Bu, tıpkı şu ifadeye benzer; *"O, Tay kabilesinde de yine Hatem'dir ve Tağlib kabilesinde de Hatem'dir."* Ki burada, Hatem'in cömertlikte olan şöhretine işaret edilmektedir. Çünkü bunda cömertlik manası kendiliğinden yer almaktadır. Sanki sen söylediklerinle: *"Hatem, tay kabilesinde de cömert olan Hatem'dir, Tağlib kabilesinde de cömert olan Hatem'dir."*

Ayet « وَهُوَ الَّذِى فِي السَّمَاءِ اللّٰهُ وَفِي الأَرْضِ اللّٰهُ » diye de okunmuştur. Manası: *"O gökte de Allah'tır, yerde de Allah'tır"* demektir. Nite-kim Enam suresinde geçen:

﴿ وَهُوَ اللّٰهُ فِي السَّمٰوَاتِ وَفِي الأَرْضِ ﴾

"O göklerde de, yerde de tek Allah'tır." [60] kavli gibidir.

Sanki burada, mabut manasını tazmin eder gibidir. Cümlenin uzaması sebebiyle, mevsula ait olan zamir hazfedilmiştir. Bu, Arapların şu kavline benzer gibidir: *"Ben sana bir şey diyecek değilim."* Ayetin mana olarak takdiri şöyle olmaktadır: *"O ki, gökte de ilah olan O zattır."*

(« اِلٰهٌ » muzmar olan bir mübtedanın haberi olarak merfudur. Çünkü « اِلٰهٌ » - *"ilah"* kelimesi, mübteda olarak merfu kılınmaz. « فِي السَّمَاءِ »

[60] Enam, 3.

kelimesi haberdir. Çünkü sıladan halidir, sılası yoktur. Yani mevsule raci olan ya da ait olan bir zamiri bulunmamaktadır.

"O, –sözlerinde ve fiillerinde– *hüküm ve hikmet sahibidir,* –olmuş olanları ve ileride olabilecekleri de– *hakkıyla bilendir."*

85 – Göklerin, yerin ve ikisi arasındaki her şeyin hükümranlığı kendisine ait olan Allah yücedir! Kıyametin bilgisi de yalnız O'nun katındadır ve yalnızca O'na döndürüleceksiniz.

Mekke Okulu, Hamza ve Ali, « تُرْجَعُونَ » kelimesini, « يُرْجَعُونَ » olarak okumuşlardır.

86 – "O'nu –Allah'ı (cc)– **bırakıp** –ondan başka– **taptıkları şeyler** –ilahlar ve tanrılar, kendilerinin ileri sürdükleri gibi asla onlara– **şefaat edemezler.** –Çünkü müşrikler, ilahlarının Allah katında kendilerine şefaat edeceklerini iddia ediyorlardı.– **Ancak** –kendileri de Yüce Allah'ın onların gerçek Rabb'leri olduğunu– **bilerek hakka şahitlik edenler** –yani tevhit kelimesine ve tevhit inancına bağlı kalanlar, buna inananlar şefaat edebilecek olanın Allah olduğunu kesin bilenler– **müstesna"**

Buradaki istisna ya Munkati istisnadır veya muttasıl istisnadır. Çünkü: *"Allah'tan* (cc) *başka taptıkları şeyler"* cümlesi içerisinde melekler de vardır.

87 – "Andolsun, onlara –müşriklere,– **kendilerini kimin yarattığını sorsan elbette, 'Allah' derler.** –Hiçbir zaman putlar ve melekler demezler.– **Öyleyken nasıl döndürülüyorlar?"** Söyledikleri ve ikrarda bulundukları gerçeğe rağmen nasıl da tevhit inancından döndürülüyorlar, bu, olacak şey mi?

88 – Onun –Muhammed'in (sav),– **"Ya Rabbi!** –veya kıyametin bilgisi katında olan Allah'a (cc) yemin olsun ki,– **şüphesiz bunlar iman etmeyen bir kavimdir." demesini de** (Allah biliyor).

Asım ve Hamza, ayetin başında yer alan « وَقِيلِهِ » kavlini, burada görüldüğü gibi okumuşlardır. Bu durumda mana: *"Katında kıyametin veya Muhammed'in* (sav) *'Ey Rabbim' dediğinin bilgisi olan Allah'a yemin olsun ki"* demektir.

« قِيلِهِ » kavlindeki « هِ » harfi, daha bu surenin 81. ayetinde geçen Muhammed'e (sav) racidir. Ayette şöyle deniyordu:

﴿ قُلْ إِنْ كَانَ لِلرَّحْمٰنِ وَلَدٌ فَأَنَا أَوَّلُ الْعَابِدِينَ ﴾

"(Ey Muhammed!) ***De ki: 'Eğer Rahman'ın bir çocuğu olsaydı, ona kulluk edenlerin ilki ben olurdum.'"***

Asım ile Hamza dışındakiler ise, kelimeyi, « السَّاعَةَ » kelimesinin mahalline atfederek nasb ile « قِيلَهُ » diye okumuşlardır. Buna göre mana: *"O, kıyameti de, Muhammed'in söylediklerini de bilir"* olur. Çünkü « الْقِيلَ », « الْقَوْلَ », « الْقَالَ » ve « الْمَقَالَ » kelimeleri hep aynı manayadırlar. Aynı zamanda yemin harfini gizlemek ve hazfetmek suretiyle bu kelimenin mecrur ve mansub olması da caiz olabilir. Yeminin cevabı da: *"Andolsun ki, şüphesiz bunlar iman etmeyen bir kavimdir."* kavlidir. Sanki burada: *"Ben Muhammed'in 'Ey Rabbim! andolsun ki, şüphesiz bunlar iman etmeyen bir kavimdir.' demesine yemin ederim."* denilmektedir. Yüce Allah'ın, Hz. Peygamber'in (sav) söylediklerine yemin etmiş olması onun derecesinin üstünlüğüne ve duasının tazim ve önemine, ona sığınmasına, iltica etmesine işarettir.

89 – "Şimdilik sen onları hoş gör –onların iman etmeyeceklerinden, artık umudunu kesmiş olarak onları davet etmekten geri dur. Onları öylece bırak ve terk et.– **ve 'size selâm olsun' de.** –Yani sizden yana artık bir mütarekeye girişiyorum bundan böyle yolunuzda devam edin, diye söyle. Çünkü– **Yakında bilecekler.**"

Bu, yüce Allah tarafından çok büyük bir tehdittir, Rasulüllah (sav) için de bir tesellidir.

(Şam ve Medine Okulları, « فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ » kavlini, « تَ » harfiyle, « تَعْلَمُونَ » diye okumuşlardır. Bu durumda mana: *"Yakında bileceksiniz"* olur.)

❁ ❁ ❁

Sûre - 44

DUHÂN SÛRESİ

Bu sûre Mekke'de nazil olmuştur; 59 âyettir.

Cüz - 25

DUHÂN SÛRESİ

Sure, Mekke'de nazil olmuştur. Mushaf'taki sıralamaya göre Kur'an'ı Kerim'in 44. suresidir. 59. ayetten ibarettir. Nüzul sırasına göre ise, Kur'an'ı Kerim'in 63. suresidir. Sure, Zuhruf sûresinden sonra ve Casiye sûresinden önce nazil olmuştur.

Sure, adım onuncu ayette geçen *"ed-Duhân"* kelimesinden almıştır. Duhân, duman demektir. Sûrede başlıca, Kur'an'ın indirilişi, müşriklerin ona karşı tutumu, Firavun ve halkının başlarına gelen azaplar, Kureyş'in, Hz. Peygamber (sav)'i yalanlaması, iyilerin ve kötülerin karşılaşacakları akıbet konu edilmektedir.

1. — 9. ÂYETLER

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

حٰمٓ ﴿١﴾ وَالْكِتَابِ الْمُبِينِ ﴿٢﴾ اِنَّٓا اَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةٍ مُبَارَكَةٍ اِنَّا كُنَّا مُنْذِرِينَ ﴿٣﴾ فِيهَا يُفْرَقُ كُلُّ اَمْرٍ حَكِيمٍ ﴿٤﴾ اَمْرًا مِنْ عِنْدِنَا اِنَّا كُنَّا مُرْسِلِينَ ﴿٥﴾ رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ اِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٦﴾ رَبِّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا اِنْ كُنْتُمْ مُوقِنِينَ ﴿٧﴾ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ يُحْيِي وَيُمِيتُ رَبُّكُمْ وَرَبُّ اٰبَٓائِكُمُ الْاَوَّلِينَ ﴿٨﴾ بَلْ هُمْ فِي شَكٍّ يَلْعَبُونَ ﴿٩﴾

Meali

1. Ha Mim.

2. Apaçık olan Kitab'a yemin ederim ki,

3. Biz onu mübarek bir gecede indirmeye başladık. Şüphesiz biz insanları uyarmaktayız.

4. O gece her hikmetli iş bir bir karara bağlanır,

5. Tarafımızdan gelen bir emirle; Biz gerçekten peygamberler gönderdik.

6. Rabb'in tarafından bir rahmet olarak; şüphesiz o, işitendir, bilendir.

7. Göklerin, yerin ve ikisi arasındaki şeylerin Rabbi tarafından, eğer kesin olarak inanıp kavrıyorsanız.

8. O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Yaşatır, öldürür. O, sizin de Rabb'iniz, önceki atalarınızın da Rabb'idir.

9. Fakat onlar, şüphe içinde eğlenip duruyorlar.

Tefsiri

Bir haberde (hadiste) şöyle denilmektedir: *"Kim bu sureyi cuma geceleri okursa, sabaha mağfirete ermiş olarak girer."* [61]

---

[61] Hadisi Tirmizi rivayet etmiştir. Ancak konu ile ilgili Tirmizi'de yer alan iki hadis bulunmaktadır ve manaları da şöyledir: *"Kim bir gecede Ha-mim ed-Duhan suresini okursa, sabaha yetmiş bin meleğin kendisi için mağfiret diler olarak girer."* Tirmizi, Fezail, H: 2888.

Diğeri de şöyledir: *"Kim Cuma gecesi Ha-mim ed-Duhan suresini okursa, bağışlanır."* Tirmizi, Fezail, H: 2889.

Hadislerin her ikisi de Ebu Hureyre (ra)'den rivayetle gelmektedir. Tirmizi, *2888* numaralı hadis için: Bu, garib bir hadistir, bunu ancak bu yönüyle bilmekteyiz. Nitekim bu hadisin ravileri arasında yer alan Ömer b. Ebu Has'am, oldukça zayıf bir ravi olarak kabul edilmektedir. Nitekim Muhammed, onun rivayet ettiği hadisler

1 – "Ha - Mîm.

2 – "Apaçık olan Kitab'a –Kur'an'a– **yemin ederim ki,"**

Ayette geçen Kitap kelimesinden önce yer alan « و » harfi, eğer, ilk ayette geçen « حم » ayetini, mukatta' harfler veya surenin adı olarak kabul eder ve mahzuf olan mübtedanın haberi olarak merfu bir şekilde değerlendirirsen, bu « و » harfi, o takdirde yemin manasınadır. Eğer « حم » harflerini, kendisiyle yemin edilen harfler olarak değerlendirirsen, o takdirde de « و » harfi, atıf edatı olur. Yeminin cevabı da bu takdirde, bundan sonra gelen, *"Biz onu mübarek bir gecede indirdik."* ibaresi olur.

3 – Biz onu mübarek bir gecede indirmeye başladık. Şüphesiz biz insanları uyarmaktayız.

"Biz onu mübarek bir gecede –Kadir gecesinde veya Şaban ayının yarısı gecesinde, yani berat gecesinde– *indirmeye başladık."* Nitekim Şaban ayının yarısı gecesi yani berat gecesi ile Kadir gecesi arasında kırk gece vardır, denilmiştir. Ancak Cumhur yani İslam âlimlerinin çoğunluğuna göre, burada sözü edilen mübarek geceden kasıt, kadir gecesidir. Çünkü Kadir Suresi'nde:

﴿ اِنَّا اَنْزَلْنَاهُ فِى لَيْلَةِ الْقَدْرِ ﴾

"Biz onu (Kur'an'ı) ***kadir gecesinde indirdik"*** [62] Bir de:

﴿ شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذٖى اُنْزِلَ فٖيهِ الْقُرْاٰنُ ﴾

---

münkerdir, demiştir. Yani ret olunur. Kaldı ki, *Elbani* de hadis mevzudur, demektedir.

Tirmizi, *2889* numaralı hadis için de diyor ki: Bu, sadece bu yönüyle bildiğimiz, öğrendiğimiz bir hadistir. Raviler arasında bulunan Hişam Ebul-Mikdam oldukça zayıf kabul edilen biridir. Hişam hadisi, Hasan'dan rivayet ettiğini belirtiyor, oysa Hasan, Ebu Hureyre'den bizzat bunu dinlemiş ve duymuş değildir. Nitekim bununla ilgili olarak Eyyub, Yunus b. Ubeyd ve Ali b. Zeyd de böyle demişlerdir. *Elbani* de, hadis için, mevzudur, diyor.

[62] Kadir, 1.

"Ramazan ayı ki, Kur'an o ayda indirildi." [63] buyrulmuştur. Cumhur bu iki ayete dayanarak, sözkonusu bu gecenin Berat gecesi değil, Kadir gecesi olduğunu açıkça belirtmişlerdir.

Doğrusu ve gerçek olanı da budur. Birçok görüşlere göre Kadir Gecesi, Ramazan ayı içerisinde bulunan bir gecedir. Yine ilim adamları derler ki, Kur'an toplu olarak, Allah tarafından Levh-i Mahfuz'dan dünya semasına indirilmiştir. Daha sonra da Cebrail (as) gerektikçe bu ayetleri ve sureleri peyderpey Rasulüllah Hz. Muhammed'e (sav) indirmiştir. Yine, ilk defa Kur'an'ın inmeye başlaması, Kadir Gecesi'ndedir, diye de söylenmiştir.

Ayette geçen *"mübarek"* kelimesi, bol, bereketli, çok hayırlı gibi manaları içerir. Çünkü Kur'an'ın inmesiyle birlikte birçok hayır ve bereket de inmiştir ve bu gecede aynı hayır ve bereket devam eder. Yine bu gecede yapılan dualar makbuldür. Kaldı ki, bu gecede hiçbir hayır ve bereket olmasa bile sadece Kur'an'ın bu gecede indirilmiş olması tüm hatır ve bereketlerin üzerinde yeterli olacak olan, hayır ve bereket dolu bir kitaptır. Bir toplum için O kitabı hayatlarında uygulamaları halinde hayır ve bereket olarak başka hiçbir şeye gerek duyurmaz.

"Şüphesiz biz insanları uyarmaktayız."

4 – O gece her hikmetli iş bir bir karara bağlanır,

Bu ayette iç içe girmiş iki cümle bulunmaktadır. Yeminin cevabı, bu ikisiyle yorumlanmaktadır. Sanki şöyle denmektedir:

"Onu biz indirdik, çünkü uyarmak ve cezaya çarptırılmaktan sakındırmak bizim şanımızdandır. Özellikle Kur'an'ı bu gecede indirmiş olmamız böyledir. Kaldı ki Kur'an'ın indirilmesi gerçeği de hikmeti dolu olan şeylerdendir. Sözkonusu olan bu mübarek gece ise, her hikmetli işin karara bağlandığı, ayırt edilip ortaya konduğu bir gecedir."

Ayette geçen, « يُفْرَقُ » kelimesi, detaylandırılır, yazıya geçirilir, demektir. Yani: *"Her hikmetli iş tarafımızdan detaylandırılıp kayda geçilir."* Kulların rızıklarından tutun da, ecellerine varana dek, onlara ait her türlü iş bu geceden itibaren gelecek olan yılın Kadir gecesine dek olabilecek her şey tek tek kayda alınır. Ki hepsi de hikmeti, incelik ve

[63] Bakara, 185.

hassasiyeti gerektiren ve içeren şeylerdir. Bu ifade bir tür mecazi bir isnad kabilindendir. Çünkü *hakîm*lik, ya da *hakîm* olma durumu, gerçekte işin sahibi olan zatın bir özelliğidir. Bu itibarla işin sahibi olan zatın böyle bir şekilde nitelenmesi bir mecazi anlatımdır.

5 – Tarafımızdan gelen bir emirle; Biz gerçekten peygamberler gönderdik.

"Tarafımızdan gelen bir emirle;" (Bu ayetteki « أَمْرًا » kelimesi, ihtisas üzere mansub kılınmıştır.) Her önemli şeyi bol, bereketli ve değerli kılması, o şeyin *"hakîmlikle"* nitelenmesinden anlaşılmaktadır. Sonrasında yine onun bolluğunu, azametini artırarak şöyle buyurdu:

"Benim bu işten / emirden kastım, (o işin tarafımızdan ve katımızdan) *meydana gelen bir iş olması hasebiyledir. Kaldı ki ilmimiz ve tedbirimiz de bunu gerektirir."*

"Biz gerçekten peygamberler gönderdik." Bu ibare, daha önce bu surede 3. ayette geçen, *"Şüphesiz biz insanları uyarmaktayız"* ibaresinden bedeldir.

6 – Rabbin tarafından bir rahmet olarak; şüphesiz o, işitendir, bilendir.

"Rabbin tarafından bir rahmet olarak;" Burada geçen, « رَحْمَةً » – *"rahmet olarak"* kelimesi, mefulü lehtir. Çünkü mana şöyledir: *"Şüphesiz Kur'an'ı biz indirdik. Çünkü bizim şanımızın gereği olarak kendilerine kitaplar vermek suretiyle kullarımıza peygamberler göndermektir ki bu da, onlara rahmet ve merhamet olsun içindir."*

Ya da bu ifade: *"katımızdan bir emirdir"* kavlinin gerekçesidir. Bu durumda « رَحْمَةً » kelimesi de mefulü bihtir. Burada rahmet meselesi, peygamber göndermekle vasfedilmiş, nitekim Rabb'imizin (cc) şu kavlinde de aynı şekilde vasıflanmıştır. Çünkü Rabbimiz (cc) buyuruyor ki:

﴿ مَا يَفْتَحِ اللّٰهُ لِلنَّاسِ مِنْ رَحْمَةٍ فَلَا مُمْسِكَ لَهَا وَمَا يُمْسِكْ فَلَا مُرْسِلَ لَهُ مِنْ بَعْدِهِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴾

"Allah, insanlara rahmetinden herhangi bir nimeti ihsan ederse, onu kimse durduramaz. Neyi de tutar göndermezse, artık ondan sonra kimse onu gönderemez. O üstündür, hikmet sahibidir." [64]

Esasen ayet: *"Şüphesiz biz, bizden bir rahmet olarak peygamberler göndeririz."* demektir. Burada zamir kullanılması gerekirken, doğrudan belirtilmesi gereken zahir isme yer vermiştir. Çünkü böylece Rububiyetin, yani Rab olmanın gereği, terbiye edeceği, bir disipline sokacağı kulları açısından bir rahmet ve merhamet gereğinin olduğunu göstermek içindir.

"Şüphesiz O, –onların sözlerini– *işitendir,* –durumlarını ve hallerini de– *bilendir."*

7 – Göklerin, yerin ve ikisi arasındaki şeylerin Rabbi tarafından, eğer kesin olarak inanıp kavrıyorsanız.

Bu ayetin başında yer alan, « رَبِّ » kavli, daha önce 6. ayette geçen, « رَبِّكَ » kavlinden bedeldir. Kufe okulu da kelimeyi « رَبِّ » diye okumuşlardır. Başkaları ise, bunu ötre hareke ile « رَبُّ » diye okumuşlardır. Buna göre mana: O, *"Göklerin, yerin ve ikisi arasındaki şeylerin Rabbi tarafından"*dır.

"Eğer kesin olarak inanıp kavrıyorsanız." Şart ifadesinin manası ise şöyledir:

"O müşrikler, göklerin ve yerin bir Rabbinin, yaratıcısının olduğunu ikrar ediyorlar." Bunun üzerine onlara şöyle denildi:

"Doğrusu peygamberlerin gönderilmesi ve kitapların indirilmesi de Rab olan Allah'tan bir rahmettir." Sonra da şöyle denildi:

"İşte bu Rab, bizzat her söyleneni işiten ve her şeyi de bilen Raptır. Ki siz de bunu ikrar ederek kabul ediyorsunuz ve O'nun göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunan her şeyin Rabbi olduğunu itiraf ediyorsunuz. Eğer gerçekten bu ikrarınız bir bilgiye dayalı ise, bilerek ve kesin inanarak, kavrayarak söylüyorsanız, bunu ikrar ediyorsunuz, demektir." Bu adeta:

"Bu şeyler, Zeyd adındaki kişinin inam ve ikramıdır. Ki o, halka kendisinin cömert biri olduğunu duyurmaktadır demeye benzer." Eğer onunla ilgili bir mesele sana ulaşmışsa ve sen de bu kıssadan söz edersen, böyle dersin. Bu ifade de adeta böyledir.

[64] Fatır, 3.

8 – O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Yaşatır, öldürür. O, sizin de Rabbiniz, önceki atalarınızın da Rabbidir.

Burada cümleleri bir birine atfettikten sonra, bu defa onların kesin bilgi sahibi olmalarını, imanlarını ret ederek şu ifadeyle onlara cevap veriyor ve buyuruyor ki:

9 – Fakat onlar, şüphe içinde eğlenip duruyorlar.

Yani onların ikrarları bilgiye ve inanca dayalı kesin bir ikrar ve kabul değildir. Aksine alaylı, oyun ve eğlenmeye dayalı olan bir ifade ve anlatım tarzıdır.

10. — 16. ÂYETLER

فَارْتَقِبْ يَوْمَ تَأْتِي السَّمَاۤءُ بِدُخَانٍ مُبِينٍۙ ﴿١٠﴾ يَغْشَى النَّاسَۜ
هٰذَا عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿١١﴾ رَبَّنَا اكْشِفْ عَنَّا الْعَذَابَ اِنَّا مُؤْمِنُونَ ﴿١٢﴾
اَنّٰى لَهُمُ الذِّكْرٰى وَقَدْ جَاۤءَهُمْ رَسُولٌ مُبِينٌۙ ﴿١٣﴾ ثُمَّ تَوَلَّوْا عَنْهُ
وَقَالُوا مُعَلَّمٌ مَجْنُونٌۘ ﴿١٤﴾ اِنَّا كَاشِفُوا الْعَذَابِ قَلِيلًا اِنَّكُمْ
عَاۤئِدُونَۢ ﴿١٥﴾ يَوْمَ نَبْطِشُ الْبَطْشَةَ الْكُبْرٰىۚ اِنَّا مُنْتَقِمُونَ ﴿١٦﴾

Meali

10. Göğün açık bir duman getireceği günü bekle.

11. *(O duman)* insanları bürür. Bu, elem dolu bir azaptır.

12. İnsanlar, "Rabbimiz! Bu azabı bizden kaldır, çünkü biz artık inanıyoruz" derler.

13. Nerede onlarda öğüt almak?! Oysa kendilerine *(gerçeği)* açıklayan bir peygamber gelmişti.

14. Sonra ondan yüz çevirdiler ve "Bu bir öğretilmiş, bu bir deli!" dediler.

15. Biz bu azabı kısa bir süre kaldıracağız, siz de yine *(eski hâlinize)* döneceksiniz.

16. Onları o en şiddetli yakalayışla yakalayacağımız günü *(hatırla)*. Şüphesiz biz öcümüzü alırız.

Tefsiri

10 – "Göğün açık bir duman getireceği günü –yani kıyamet kopmazdan önce gelecek ve duman getirecek olan o günü– **bekle.**"

Kâfirlerin kulaklarından girecek, öyle ki bir kişinin başı adeta pişmiş kelleye dönüşecektir. Mü'min bu olaydan sanki gribe yakalanmış gibi bir kolaylıkla atlatacaktır. Yeryüzü adeta içinde ateş yakılan ve içinde ihtiyaca cevap verecek hiçbir şey bulunmayan tek bir ev haline dönüşecektir.

Yine söylendiğine göre, Kureyşliler, Hz. Peygamber'e (sav) karşı geldiklerinde, Rasulüllah (sav) da onlara bedduada bulunmuş ve şöyle yakarmıştır:

"Allah'ım! Mudar kabilesi üzerindeki baskını ve şiddetini artır. Onları, Hz. Yusuf'un döneminde meydana gelen kıtlık yılları gibi kıtlık içinde bırak ve kıtlıkla terbiye et."

Bu beddua üzerine kıtlık ile karşı karşıya kalmışlar, o kadar kıtlık yaşamışlar ki, cife ve leşleri, *ilhizi* bile yemek zorunda kalmışlar. [65] Kişi, o kadar aç kalır ki, açlık sebebiyle gözlerinde oluşan zafiyet bakımından gök ile yer arasında duman olduğunu sanır ve her tarafı toz-duman içinde görmeye başlar. Hatta öylesine bir durum olur ki, adam konuşmaya başlar ve fakat orada bulunan kimse konuşulanı duyar, ancak konuşanın kendisini dumandan göremez olur. [66]

Hatta bu duman o kadar açıktır ki, hiçbir kimse onun duman olduğunda bir şüpheye kapılmayacaktır.

11 – / 12 – (O duman) **insanları bürür. Bu, elem dolu bir azaptır. İnsanlar, "Rabbimiz! Bu azabı bizden kaldır, çünkü biz artık inanıyoruz" derler.**

O duman *"insanları bürür."* Herkesi kuşatır ve herkesi içine alır. (bu ibare, « دُخَانٍ » kelimesinin sıfatı olarak cer mahallinde gelmiştir.) Öte taraftan *"Bu, elem dolu bir azaptır"* kavli ile *"İnsanlar, "Rabbimiz! Bu azabı bizden kaldır, çünkü biz artık inanıyoruz"* kavli, muzmar/gizli

[65] **İlhiz:** Bir yiyecek olup, açlık dönemlerinde devenin kanı ile gübresinin karışımından elde edilen bir yiyecek türüdür.

[66] Buhari, H: 4824; Müslim, H: 2798/39; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 1/441.

olan bir fiil ile mahallen mansubtur. O fiil de, bu ayetin sonuna eklediğimiz *"derler"* kavlidir. « يَقُولُونَ » kelimesi, hal olarak mahallen mansubtur. Yani: *"Eğer azap bizden kaldırılırsa, biz iman edeceğiz."* diye bu ifadeyi söylerler.

13 – "Nerede onlarda öğüt almak?! –Onlar nasıl öğüt alacaklar, nerde nasihat dinleyecekler ki? Azabın kendilerinden kaldırılması halinde bu vaatlerini nasıl yerine getirecekler ki?!– **Oysa kendilerine** –gerçeği– **açıklayan bir peygamber gelmişti.**"

14 – Sonra ondan yüz çevirdiler ve "Bu bir öğretilmiş, bu bir deli!" dediler.

Onlara en büyük gerçek olan geldiği halde, yine de inatlarından geçmediler. Hatırlatmanın, öğütte bulunmanın önemi ve gerekliliği, dumanın kaldırılması için bir zorunluluk olarak ileri sürdüler.

Bunlar da, Rasulüllah'ın (sav) sebebiyle açıkça gösterilen mucizeler ve herkesi aciz bırakan Kitaptan beyine, delillerin ve daha başka şeylerin gösterilmesi, sunulmasıdır. Fakat onlar, bu gösterilenlerden kendileri için bir ders çıkarmadılar, öğüt almadılar, ondan yüz çevirdiler ve ona iftira attılar. Bu iftiraya göre, Arap olmayan ve Sakif oğullarından birisini, kölesi olan Addas'ın, ona bir şeyler öğrettiğini ileri sürdüler ve dahası onun deli olduğunu söylediler.

15 – "Biz bu azabı kısa bir süre kaldıracağız, siz de (yine eski hâlinize) –içinde bulunduğunuz küfrünüze ve inkârcılığınıza veya azaba– **döneceksiniz.**"

16 – "Onları o en şiddetli yakalayışla yakalayacağımız günü –kıyamet gününü veya yenildikleri Bedir gününü– (hatırla). **Şüphesiz biz** –o gün onlardan– **öcümüzü alırız.**"

Bu ayette geçen « يَوْمَ » kelimesi, « اُذْكُرْ » kelimesiyle ya da, « اِنَّا مُنْتَقِمُونَ » ibaresinin delalet ettiği şey ile mansub kılınmıştır ki, sözkonusu ibarenin delalet ettiği şey de « نَنْتَقِمُ » – *"öç alırız"* kelimesidir. Yoksa « مُنْتَقِمُونَ » kelimesiyle değildir. « اِنَّ » Çünkü edatının mabadı, makablinde amel etmez.

17. — 33. ÂYETLER

وَلَقَدْ فَتَنَّا قَبْلَهُمْ قَوْمَ فِرْعَوْنَ وَجَآءَهُمْ رَسُولٌ كَرِيمٌ ﴿١٧﴾ أَنْ
أَدُّوا إِلَيَّ عِبَادَ اللّٰهِ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٨﴾ وَأَنْ لَا تَعْلُوا
عَلَى اللّٰهِ إِنِّي اٰتِيكُمْ بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ ﴿١٩﴾ وَإِنِّي عُذْتُ بِرَبِّي
وَرَبِّكُمْ أَنْ تَرْجُمُونِ ﴿٢٠﴾ وَإِنْ لَمْ تُؤْمِنُوا لِي فَاعْتَزِلُونِ ﴿٢١﴾
فَدَعَا رَبَّهُ أَنَّ هٰؤُلَآءِ قَوْمٌ مُجْرِمُونَ ﴿٢٢﴾ فَأَسْرِ بِعِبَادِي لَيْلًا
إِنَّكُمْ مُتَّبَعُونَ ﴿٢٣﴾ وَاتْرُكِ الْبَحْرَ رَهْوًا إِنَّهُمْ جُنْدٌ مُغْرَقُونَ ﴿٢٤﴾
كَمْ تَرَكُوا مِنْ جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿٢٥﴾ وَزُرُوعٍ وَمَقَامٍ كَرِيمٍ ﴿٢٦﴾
وَنَعْمَةٍ كَانُوا فِيهَا فَاكِهِينَ ﴿٢٧﴾ كَذٰلِكَ وَأَوْرَثْنَاهَا قَوْمًا
اٰخَرِينَ ﴿٢٨﴾ فَمَا بَكَتْ عَلَيْهِمُ السَّمَآءُ وَالْأَرْضُ وَمَا كَانُوا
مُنْظَرِينَ ﴿٢٩﴾ وَلَقَدْ نَجَّيْنَا بَنِي إِسْرَآئِيلَ مِنَ الْعَذَابِ الْمُهِينِ
﴿٣٠﴾ مِنْ فِرْعَوْنَ إِنَّهُ كَانَ عَالِيًا مِنَ الْمُسْرِفِينَ ﴿٣١﴾ وَلَقَدِ
اخْتَرْنَاهُمْ عَلَى عِلْمٍ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿٣٢﴾ وَاٰتَيْنَاهُمْ مِنَ الْاٰيَاتِ
مَا فِيهِ بَلٰٓؤٌا مُبِينٌ ﴿٣٣﴾

Meali

17. Andolsun, onlardan önce Firavun kavmini sınamıştık. Onlara değerli bir peygamber *(Musa)* gelmişti.

18. O, şöyle demişti: "Allah'ın kullarını *(esaret altındaki İsrail oğullarını)* bana teslim edin. Çünkü ben size gönderilen güvenilir bir peygamberim."

19. "Allah'a karşı ululuk taslamayın. Çünkü ben size apaçık bir delil *(mucize)* getiriyorum."

20. "Şüphesiz ki ben, beni taşlamanızdan, benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olan Allah'a sığındım."

21. "Bana inanmadınızsa benden uzak durun."

22. Sonra Musa, Rabbine, "Bunlar günahkâr bir toplumdur" diye seslendi.

23. Allah da şöyle dedi: "O hâlde kullarımı geceleyin yola çıkar, çünkü takip edileceksiniz."

24. "Denizi açık hâlde bırak." Çünkü onlar boğulacak bir ordudur.

25. Onlar geride nice bahçeler, nice pınarlar bıraktılar.

26. Nice ekinler, nice güzel konaklar!

27. Zevk ve sefasını sürdükleri nice nimetler!

28. İşte böyle! Onları başka bir topluma miras bıraktık.

29. Gök ve yer onların ardından ağlamadı; onlara mühlet de verilmedi.

30. Şüphesiz, İsrail oğullarını o horlayıcı işkenceden biz kurtardık;

31. Firavundan. O, gerçekten hiçbir ölçü ve sınır tanımayan azgınların da en azgınıydı.

32. Andolsun, onları, bir bilgi üzerine *(dönemlerinde)* âlemlere üstün kıldık.

33. Onlara, içinde açık bir imtihan bulunan mucizeler verdik.

Tefsiri

17 – "Andolsun, onlardan –Bu Mekke müşriklerinden– **önce Firavun kavmini sınamıştık.** –Böylece bir sınava tabi tutulanlar gibi kendilerini denedik ki, içlerindeki gerçek dışarı çıksın.– **Onlara** –Allah (cc) nezdinde ve inanan kulları yanında– **değerli bir peygamber** –Musa (as)– **gelmişti.**" Ya da haddi zatında değerli, soylu, nesebi belli değerli bir peygamber gelmişti. Çünkü Allah (cc), bir peygamber gönderirken, kesin olarak o toplumun en saygın, en değerli ve soylu olanları içerinden seçip gönderir.

18 – O, şöyle demişti: "Allah'ın kullarını (esaret altındaki İsrail oğullarını) **bana teslim edin. Çünkü ben size gönderilen güvenilir bir peygamberim."**

"O, şöyle demişti: 'Allah'ın kullarını –esaret altındaki İsrail oğullarını– *bana teslim edin."* (Burada geçen « أَنْ أَدُّوا » kavlindeki, « أَنْ » harfi, müfessiredir.) Çünkü bir peygamberin, gönderildiği kavme karşı söyleyeceği şeyler vardır. Bu nedenle, aynı zamanda "*kavl* / söz söyleme" gerçeğini de içerir. Çünkü peygamber bir kavme geldiğinde ancak onlara müjde vermek, onları uyarmak ve onları Allah'a (cc) davet etmek için gönderilir, gelir. Ya da sözkonusu olan « أَنْ » edatı, şeddeli olan « أَنَّ » edatının şeddesizleştirilmiş halidir. Manası da şöyle olmaktadır: *"Peygamber onlara geldi de, vaziyet ve durum, Allah'ın kullarını bana teslim edin, diye gelmiştir."*

« عِبَادَ اللّٰهِ » – *"Allah'ın kulları"* kavli, mefulü bihtir. Burada sözkonusu edilen Allah'ın (cc) kullarından murat da İsrail oğullarıdır. Musa (as) onlara: *"Onları bana teslim edin ve onları benimle gönderin."* dedi. Bu ifade adeta:

﴿ فَأَرْسِلْ مَعَنَا بَنِي إِسْرَآئِيلَ وَلَا تُعَذِّبْهُمْ ﴾

"İsrail oğullarını hemen bizimle beraber gönder, onlara eziyet etme!" [67] ayeti gibidir.

Ayrıca bunun onlara bir çağrı olması da caiz olabilir. Bu durumda mana şöyle olur: *"Ey Allah'ın kulları! Bana iman etmenizin farz olmasının, davetimi kabul etmenizin, yoluma uymanızın farz olmasının bir gereği olarak onları bana teslim edin."* Bu konuşmasını da:

"Çünkü ben size gönderilen güvenilir bir peygamberim" mealindeki bu gerekçeye bağladı. Yani risaletim ve mesajım konusunda güvenilir ve itham edilmemiş olan bir elçiyim.

19 – "Allah'a karşı ululuk taslamayın. Çünkü ben size apaçık bir delil (mucize) **getiriyorum."**

---

[67] Taha, 47.

"Allah'a karşı ululuk taslamayın." İki yorum açısından bu, ilk yorumdur. Yani Allah'a (cc) karşı, Yüce Allah'ın Rasulü'nü ve vahyini basite ve hafife alarak büyüklük taslamayın. Ya da Allah'ın (cc) peygamberine karşı büyüklük taslamayın. *"Çünkü ben size apaçık bir delil – mucize– getiriyorum."* Yani benim peygamber olduğuma dair ve bunu gösteren çok açık, net bir hüccet ve kanıt ortaya koyuyorum.

20 – "**Şüphesiz ki ben, beni taşlamanızdan,** –taşlayarak öldürmenizden– **benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olan Allah'a sığındım.**" Bunun manası şöyledir:

"O peygamber (sav), *Rabbine sığınıyor, onu, müşriklerden ve onların kuracağı tuzaktan koruması için Rabbine tevekkül ederek O'na dayanıp güveniyor. Bu nedenle o peygamber* (sav), *düşmanlarının kendisini taşlamak ve öldürmekle korkutmalarına önem vermiyor, dediklerine aldırmıyor."*

(Ayette geçen « عُذْتُ » kelimesi, idğamlı olarak « عُدْتُ » diye Ebu Amr, Hamza ve Ali tarafından okunmuştur.)

21 – "Bana inanmadınızsa benden uzak durun."

Yani eğer bana iman etmemişseniz, o takdirde benimle bana iman etmeyenler arasında herhangi bir dostluk sözkonusu değildir, olamaz da. Bu nedenle artık benden uzak durun. Ya da ister lehimde ve ister aleyhimde olsun, bana yaklaşmayın yeter. Kötülüklerinizle ve eziyetlerinizle bana saldırmayın. Çünkü sizin davet ettiğiniz şeyde herhangi bir hüküm, bir değer sözkonusu değildir.

(Bir önceki ayette geçen « تَرْجُمُون » kelimesi ile bu ayette geçen « فَاعْتَزِلُون » kelimesini Yakub, « تَرْجُمُونِي » ve « فَاعْتَزِلُونِي » diye « ي » harfi ilavesiyle okumuştur.)

22 – "**Sonra Musa,** –kavmini şikâyet amacıyla– **Rabbine, 'Bunlar günahkâr bir toplumdur' diye seslendi.**" Yani böylece Rabbine dua etti. Hatta söylenenlere göre Hz. Musa (as) onlara şu şekilde dua / bedduada bulunmuştur:

"Allah'ım! Bunların hak ettikleri cezayı, işledikleri suçlar sebebiyle vermekte acele et." Bir diğer rivayete göre de onun duası şu idi:

﴿ رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴾

"Ey Rabbimiz! Bizi, zalim bir topluluğun fitne ve işkence konusu yapma!" [68]

(Ayetin başında yer alan « أَنَّ » harfi, « قَوْلٌ » kelimesi var sayılmasıyla esreli olarak « إِنَّ » diye de okunmuştur.) Yani Musa (as) Rabbine dua etti ve: « أَنَّ هٰؤُلَاءِ » dedi.

23 – **"Allah da** –Musa (as)'a– **şöyle dedi: 'O hâlde kullarımı'** –İsrail oğullarını– **geceleyin yola çıkar, çünkü takip edileceksiniz."** Yani Allah (cc), tedbir almalarını ve düşmanlarınızdan önce harekete geçmenizi söyledi. Çünkü Firavun ve ordusu sizi izleyecek ve peşinize düşecektir. Bu itibarla önceden hareket edenleri Allah kurtaracak, onları arkadan izleyen düşmanlarını da denizde boğacaktır.

(Ayette geçen ve geceleyin çıkar, yürüt manasına gelen « فَاَسْرِ » kelimesi, « اَسْرٰى » kökünden gelmedir. Hicaz Okulu mensupları ise, sözkonusu kelimeyi vasl ile « فَاسْرِ » diye okumuşlardır ki bu durumda kelime, « سَرٰى » kökünden alınmadır. Çünkü « فَ » harfinden sonra *"kavl"* kelimesi gizlidir. Yani: « فَقَالَ اَسْرِ بِعِبَادِى » demektir. Mana olarak: *"Bunun üzerine dedi ki geceleyin kullarımı çıkar."*)

24 – "Denizi açık hâlde bırak." Çünkü onlar boğulacak bir ordudur.

"Denizi açık –ve sakin– *hâlde bırak."* terk et. Hz. Musa (as), denizden çıkıp kurtulunca elinde bulunan asa ile denize vurup, denizin kabarmasını ve coşmasını istemişti. Bunun üzerine ona hiç dokunmaması, olduğu gibi sakin vaziyette bırakılması, onu kendi halinde kabarmaya ve yükselmeye terk etmesi istendi. Zira yol kupkuru idi. Bu durumda olan bir yere asası ile vurulmaz. Denizin hiçbir hali değişmemeli, olduğu gibi kalmalı ki, kıptiler de oradan yola girmiş olsunlar. Nihayet yola girdikten sonra da Allah (cc) denizi üzerlerine kapatıverdi. Ayette geçen ve açık, sakin manası verilen **"Rehv"** kelimesi, çok geniş olan bir

[68] Yunus, 85.

gedik, bir açıklık ve çıkış demektir, diye de yorumlanmıştır. Yani: *"O denizi, açılmış ve yarılmış haliyle bırak"* demektir. *"Çünkü* –sen, denizden çıkıp kurtulduktan sonra– *onlar boğulacak bir ordudur."*

(Ayette geçen « إِنَّهُمْ » kavli, « أَنَّهُمْ » olarak « أ » harfinin fetha harekesiyle de okunmuştur. Bu durumda ibare « لِأَنَّهُمْ » demektir.)

25 – "Onlar geride nice bahçeler, nice pınarlar bıraktılar."

26 – Nice ekinler, nice güzel konaklar!

Yani onlar sahip oldukları nice güzel evleri, yerleri ve sarayları, minberleri bırakıp gideceklerdir.

(25. ayette geçen « كَمْ » nicelik manasına gelip çokluk ifade eder. Ve « كَمْ » kelimesi, kendisinden sonra gelen ve devamında 26. ayette de yer alan ibare ile mansub kılınmıştır.)

27 – Zevk ve sefasını sürdükleri nice nimetler!

Evet, her şeylerini kaybedecekler.

28 – "İşte böyle! –İşin sonu işte böyle bitecektir.– **Onları** –kendileriyle hiçbir şekilde yakın bir bağları bulunmayan, akrabalıkları, dindaşlıkları ve üzerlerinde velayet yetkileri olmayan– **başka bir topluma** –İsrail oğullarına– **miras bıraktık.**"

(Ayette geçen « كَذٰلِكَ » kelimesindeki « كَ » harfi, muzmar olan bir mübtedanın haberi olması yönüyle mahallen merfudur.

29 – "Gök ve yer onların –firavun ve ordusunu– **ardından ağlamadı;** –çünkü onlar kâfirler olarak ölüp gittiler. Çünkü bir mü'min öldüğü zaman arkasından gök ve yer ağlar, hatta mü'min için, konulduğu musallası, namazgâhı bile ağlar. Gökte ise, amelini yükselip gittiği yer ağlar.– **onlara** –o kâfirlere– **mühlet de verilmedi.**" Yani bir başka vakte kadar herhangi bir süre de tanınmadı, kendilerine bir mühlet de verilmedi.

30 – "Şüphesiz, İsrail oğullarını o horlayıcı işkenceden –hizmetçilik etmekten, köle kılınmaktan, çocuklarını öldürülmekten– **biz kurtardık;"**

31 – Firavundan. O, gerçekten hiçbir ölçü ve sınır tanımayan azgınların da en azgınıydı.

"Firavundan." –kurtardık.

« مِنْ فِرْعَوْنَ », cer edatının tekrarı ile bundan önce geçen « مِنَ الْعَذَابِ الْمُهِينِ » ibaresinden bedeldir.) Zira sanki Firavun'un kendisi bile başlı başına horlayıcı bir azap ve işkence idi. Çünkü Firavun, İsrail oğullarına akla gelmedik işkenceler yapıyor ve onları aşağılıyordu. Ya da Firavun kelimesi, mahzuf bir mübtedanın haberidir. Yani; *"Bu şey Firavundan kaynaklanmaktadır."* demektir.

"O, gerçekten hiçbir ölçü ve sınır tanımayan azgınların da en azgınıydı." (İbarenin bu kısmı da ikinci bir haberdir.) Yani o çok büyüklenen ve hiçbir şeyde ölçü tanımayan biriydi, demektir.

32 – "Andolsun, onları, –İsrail oğullarını– **bir bilgi üzerine** – kendi dönemlerindeki– **âlemlere** –tercih ederek– **üstün kıldık.**"

(Ayette geçen « عَلَى عِلْمٍ » – *"bir bilgi üzerine"* ibaresi, failin yani öznenin zamirinden haldir.) Yani şu demektir: *"Tercih edilecekleri yeri bilerek. Çünkü onlar, seçilmeye ve tercih edilmeye hak kazanmışlardı."*

33 – "Onlara, içinde açık bir imtihan –veya nimet– **bulunan mucizeler verdik."** Ki, ne yapacaklarını görelim istedik. Örneğin denizi yardık, bulutlarla gölgeledik, kudret helvası ve Bıldırcın kuşu indirdik ve daha nice nimetler verdik.

❁ ❁ ❁

34. — 39. ÂYETLER

إِنَّ هٰؤُلَٓاءِ لَيَقُولُونَ ﴿٣٤﴾ إِنْ هِيَ إِلَّا مَوْتَتُنَا الْأُولٰى وَمَا نَحْنُ بِمُنْشَرِينَ ﴿٣٥﴾ فَأْتُوا بِاٰبَٓائِنَٓا إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٣٦﴾ أَهُمْ خَيْرٌ أَمْ قَوْمُ تُبَّعٍ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ أَهْلَكْنَاهُمْ إِنَّهُمْ كَانُوا مُجْرِمِينَ ﴿٣٧﴾ وَمَا خَلَقْنَا السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا لَاعِبِينَ ﴿٣٨﴾ مَا خَلَقْنَاهُمَٓا إِلَّا بِالْحَقِّ وَلٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٩﴾

Meali

34. Şüphesiz müşrikler diyorlardı ki:

35. "Bu, bizim ilk ölümümüzdür ve biz yeniden dirilip kaldırılmayacağız.

36. Eğer doğru söyleyenler iseniz atalarımızı getirin."

37. Bunlar mı daha hayırlı, yoksa Tübba' kavmi ile onlardan öncekiler mi? Onları helâk ettik. Çünkü onlar suçlu kimselerdi.

38. Biz, gökleri, yeri ve bunlar arasında bulunanları, eğlenmek için yaratmadık.

39. Biz onları ancak hak ve hikmete uygun olarak yarattık. Ama onların çoğu bilmiyorlar.

Tefsiri

34 – Şüphesiz müşrikler –Kureyş– **diyorlardı ki:**

35 – "Bu, bizim ilk ölümümüzdür ve biz yeniden dirilip kaldırılmayacağız.

"Bu –ölüm,– *bizim ilk ölümümüzdür..."* Burada problem, sözkonusu olan ikinci hayattır, bununla ilgili olarak gelmiştir. Ölüm hakkında değil. Peki ya burada: *"Bu, bizim ilk hayatımızdır?"* denilemez miydi? Bu itibarla *"ilk"* ifadesini zikretmenin manası ne olabilir? Sanki burada onlara, inkâr etmeye kalkıştıkları ikinci bir ölüm vaat ediliyor gibidir. Bu nedenle ilk ölüme burada vurgu yapılmaktadır.

Buna verilecek cevap şudur: Onlara deniliyor ki, Siz, ilerisinde yeniden dirilme olan bir ölümle öleceksiniz. Çünkü daha önce de ölümden sonra siz bir hayata kavuşturulmuştunuz. Bu husus yüce Allah'ın şu ayetinde yer alan gerçekleri hatırlatıyor:

﴿ وَكُنْتُمْ اَمْوَاتًا فَاَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ اِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴾

"Hâlbuki siz, ölüler idiniz. Sizi O diriltti. Sonra öldürecek, sonra tekrar diriltecektir. Nihayet O'na döndürüleceksiniz." [69]

Bunun üzerine onlar: *"Bu, bizim ilk ölümümüzdür, başka değil"* dediler. Onlar şöyle demek istiyorlar: *"Bu ölüm, arkasından yeniden hayat olan bir ölüm değildir. Sadece bir tek ölüm vardır."* O halde, bu ifade ile Casiye suresinde geçen:

﴿ اِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا ﴾

"Hayat ancak bizim bu dünyada yaşadığımızdır." [70] mealindeki bu ayetteki ifade arasında bir fark yoktur. Manaca her ikisi de aynıdır. Ayrıca aşağıda mealini sunacağımız ayette ifade edilen gerçeği inkâr etmeleri ihtimali de vardır. Çünkü Rabbimiz şöyle buyurmaktadır:

﴿ رَبَّنَا اَمَتَّنَا اثْنَتَيْنِ وَاَحْيَيْتَنَا اثْنَتَيْنِ ﴾

"Rabbimiz, bizi iki defa öldürdün, iki defa dirilttin." [71] Yani bu ayette ifade olunan gerçeği reddetme olasılığı da olabilir.

---

[69] Bakara, 28.
[70] Casiye, 24.
[71] Ğafir-Mü'min, 11.

"...ve biz yeniden dirilip kaldırılmayacağız." Çünkü Allah'ın (cc) insanları yeniden diriltmesine « أَنْشَرَ اللّٰهُ » denir, bu ifade ile belirtilir.

36 – "Eğer doğru söyleyenler iseniz –Yani söylediklerinizde doğru iseniz, o halde Rabbinizden isteyiniz de O, bize tez elden, ölen atalarımızı getirsin. Ki bu, sizin ileri sürdüğünüze göre kıyametin kopacağına ve öldükten sonra dirilmenin de hal olduğuna bir delil olabilsin. Bu nedenle size diyoruz ki: bize– **atalarımızı getirin."**

Bu hitap, öldükten sonra yeniden dirilmenin Rasulüllah (sav)'den ve mü'minlerden olduğunu ileri sürenleredir.

37 – Bunlar mı daha hayırlı, yoksa Tübba' kavmi ile onlardan öncekiler mi? Onları helâk ettik. Çünkü onlar suçlu kimselerdi.

Kuvvet, güçte ve engellemede, varlıklı olmada– *"Bunlar mı daha hayırlı, yoksa Tübba' kavmi..."* Tübba', Himyerililerden olan bir kimsedir. Bu zat iman etmişti ve fakat kavmi kâfirdiler. Bir rivayete göre ise, peygamber olduğu söylenmiştir. Bir hadiste şöyle geçer:

"Bunun Peygamber olan Tübba' mı yoksa peygamber olmayan mı olduğunu bilmiyorum." [72]

İşte bu kavim– *"ile onlardan öncekiler mi?"* Bu ibare, bundan önce geçen « قَوْمُ تُبَّعٍ » kavline atıfla merfu kılınmıştır.

"Onları helâk ettik. Çünkü onlar suçlu –mücrim ve kâfir– *kimselerdi."* Zira öldükten sonra yeniden dirilmeyi inkâr ederlerdi.

---

[72] İbn Hacer diyor ki: "Salebi, bu hadisi Abdurrezzak yoluyla, Ma'mer'den, o da Ebu Zi'b'ten, bu da Makburi'den, o da Ebu Hureyre' den (ra) bu şekilde rivayet etmiştir. Esasen bu isnad ile bilinen bu hadisi, Ebu Davud, şu ifadelerle tahric etmiştir. Hadisi Ebu Hureyre (ra) rivayet ediyor ve diyor ki, Rasulüllah (sav) buyurdu: *"Tübba', Allah'ın rahmetinden uzaklaştırılan lanetli bir kimse midir, değil midir, bilmiyorum. Üzeyir de peygamber midir, değil midir onu da bilmiyorum."* Ebu Davud, Sünnet, H: 4674.

Bu, sahih bir hadistir. Nitekim Hâkim de, Müstedrek kitabında böylece rivayet etmiş ve fakat orada, *"Üzeyir"* yerine, *"Zülkarneyn"* ismi geçmektedir. Darekutni diyor ki, "Bu rivayette Abdurrezzak tektir, yalnızdır. Ancak onun dışındakiler bunun mürsel bir hadis olduğunu söylemişlerdir." Bak: Zemahşeri, Keşşaf, 4/272, Dipnot:2; Hâkim, Müstedrek, İman, H: 104 ve 2174.

38– Biz, gökleri, yeri ve bunlar –bu iki cins– **arasında bulunanları, eğlenmek için yaratmadık.**

(Burada geçen « لاَعِبِينَ » kelimesi, haldir.) Eğer öldükten sonra dirilme, hesap ve sevap olmasaydı, Sadece bu yaratılmışların yaratılmaları, o takdirde oyun ve eğlenceden ibaret olurdu.

39– Biz onları ancak hak ve hikmete uygun olarak –ciddi manada, oyun ve eğlence ile hiçbir ilgileri bulunmaksızın– **yarattık. Ama onların çoğu** –bu gerçek için yaratıldıklarını– **bilmiyorlar.**

❁ ❁ ❁

40. — 50. ÂYETLER

إِنَّ يَوْمَ الْفَصْلِ مِيقَاتُهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٤٠﴾ يَوْمَ لَا يُغْنِي مَوْلًى عَنْ
مَوْلًى شَيْئًا وَلَا هُمْ يُنْصَرُونَ ﴿٤١﴾ إِلَّا مَنْ رَحِمَ اللّٰهُ إِنَّهُ هُوَ
الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿٤٢﴾ إِنَّ شَجَرَةَ الزَّقُّومِ ﴿٤٣﴾ طَعَامُ الْأَثِيمِ ﴿٤٤﴾
كَالْمُهْلِ يَغْلِي فِي الْبُطُونِ ﴿٤٥﴾ كَغَلْيِ الْحَمِيمِ ﴿٤٦﴾ خُذُوهُ
فَاعْتِلُوهُ إِلَى سَوَاءِ الْجَحِيمِ ﴿٤٧﴾ ثُمَّ صُبُّوا فَوْقَ رَأْسِهِ مِنْ
عَذَابِ الْحَمِيمِ ﴿٤٨﴾ ذُقْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْكَرِيمُ ﴿٤٩﴾ إِنَّ
هٰذَا مَا كُنْتُمْ بِهِ تَمْتَرُونَ ﴿٥٠﴾

Meali

40. Şüphesiz, hüküm günü, hepsinin bir arada buluşacağı zamandır.

41. O gün dostun dosta hiçbir faydası olmaz. Kendilerine yardım da edilmez.

42. Yalnız, Allah'ın yardım ettiği kimseler bunların dışındadır. Şüphesiz O, mutlak güç sahibidir, çok merhamet edendir.

43. Şüphesiz, zakkum ağacı,

44. Günahkârların yemeğidir.

45. O, maden eriyiği gibi karınlarında kaynayacaktır.

46. Adeta kaynar suyun kaynayışı gibi.

47. *(Allah, görevli meleklere şöyle der:)* "Tutun onu, cehennemin ortasına sürükleyin."

48. "Sonra başının üstüne kaynar su azabından dökün."

49. *(Deyin ki:)* "Tat bakalım! Hani sen güçlüydün, şerefliydin!?"

50. "İşte bu, şüphelenip durduğunuz şeydir!"

Tefsiri

40 – "Şüphesiz, hüküm günü, –haklı ile haksızın ayırt edilecek olan günde, yani kıyamet gününde onların– **hepsinin bir arada buluşacağı zamandır.**" Hepsi için vaat olunan zamandır.

41 – "O gün dostun dosta hiçbir faydası olmaz. –Hangi dost olursa olsun ve hangi taraftan olursa olsun, kimsenin kimseye o gün bir yararı dokunmayacaktır, bir fayda sağlamayacaktır. Hatta az da olsa– **Kendilerine yardım da edilmez.**"

Ayette geçen « يُنْصَرُونَ » kelimesindeki zamir, *mevaliye* yani dostlara racidir. Çünkü bu, mana itibariyle çok şeyler ifade eder. Çünkü lafzın mübhem olan şeyleri içine alması hasebiyle, her türden dostu kapsamına alır.

42 – Yalnız, Allah'ın yardım ettiği kimseler bunların dışındadır. Şüphesiz O, mutlak güç sahibidir, çok merhamet edendir.

"Yalnız, Allah'ın yardım ettiği kimseler bunların dışındadır." Buradaki « اِلَّا مَنْ رَحِمَ اللّٰهُ » kavli, bundan önceki ayette geçen, « يُنْصَرُونَ » fiilindeki « و » harfinden bedel olmak üzere mahallen merfudur. Yani, Allah'ın (cc) kendilerine rahmetiyle muamele edip yardım ettikleri dışında hiçbir kimse, bir başkasından azabı engelleyemez.

"*Şüphesiz O,* –Allah, düşmanlarına karşı– *mutlak güç sahibidir,* –dostlarına karşı da– *çok merhamet edendir.*"

43 – Şüphesiz, zakkum ağacı, ...

Bu da tıpkı dünyadaki ağaçlar gibidir, tek farkı ateşte, cehennemde yetişmesidir. Zakkum, ise, bu ağacın meyvesidir. Bir de insana ağır gelen ve iğrenilen her türden yiyecektir.

44 – ... Günahkârların yemeğidir.

Bu, çok günah işleyen, fasıklık ve facirlikle hayatını geçiren– *"günahkârların yemeğidir."* Ebu Derda (ra)'dan rivayete göre, kendisi adamın birine Kur'an okuturmuş, adam, bu ayeti, « طَعَامُ الْاَثِيمِ » yerine « طَعَامُ الْاَ يَتِيمِ » diye okurmuş. Bunun üzerine Ebu Derda (ra) kendisine:

"Be adam, « طَعَامُ الْفَاجِرِ » diye oku!" diyerek uyarır.

İşte buna dayanılarak, bir kelime yerine, eğer asıl kelimenin ifade ettiği manayı ifade edecekse, o takdirde bir başka kelime kullanmanın caiz olabileceğini delil göstermişlerdir. [73]

Nitekim Ebu Hanife (rh) de buna dayanarak, okuyucu, okurken manada hiçbir şekilde herhangi bir eksiklik sözkonusu olmaksızın ifade eder tarzda Farsça (Arapça dışında bir başka dilde) Kur'an okumanın caiz olduğunu söylemiştir. İşte bu şarta dayanarak kimileri de, bu ifade, bütünüyle herhangi bir durum sözkonusu olmaksızın bir başka dilde (Arapça dışında) Kur'an okumanın tamamen caiz olabileceği görüşünü savunmuşlardır ve bunu şahit olarak göstermişlerdir. Çünkü Arap dilinde, –özellikle fesahatiyle, nazmının garabeti ve üslubu ile muciz olan, herkesi aciz bırakan Kur'an sözkonusu ise– manalarının latifliği ve dakikliği gibi konularda Farsça ve benzeri başka dillerde Arapçadan bağımsız bir dilde edası sözkonusu olamaz. Ancak Ebu Hanife *(Rahmetullahi Aleyh)*'in, bu görüşünden döndüğünü ve İmameynin yani İmam Ebu Yusuf ile İmam Muhammed'in (rha) görüşüne katıldığı da rivayet edilir. Nitekim delil de buna göredir.

45 – "O, maden eriyiği –zeytinyağı– **gibi karınlarında kaynayacaktır."**

(Ayetin başında yer alan « كَالْمُهْلِ » kelimesinin başında yer alan « كَ » harfi, haberden sonra haber olarak merfudur. Mekke Okulu ve Hafs, « يَغْلِي » kelimesini görüldüğü gibi « يَغْلِي » olarak okumuşlardır. Nitekim sözkonusu bu kelimeyi « ت » harfiyle, Nafi, Ebu Amr, İbn Amir, Kisai, Asım, Halef ve başkaları da « تَغْلِي » olarak okumuşlardır.

[73] Ahmed b. El-Münir el-İskenderi, *"el-İntisaf"* adlı eserde diyor ki: "Bu konuda, bu, delil olamaz. Çünkü Ebu Derda (ra)'ın demek istediği şey, manayı açıklamaya dayalı bir izah tarzıdır. Böylece bir şeyler öğrenmek isteyen kimseye, Kur'an'ı indirildiği gibi öğretme konusunda ona yardımcı olmaktır. Nitekim Kadı Ebu Bekir de *"el-İntisar"* adlı eserde meseleyi bu şekilde yorumlamıştır. İşin doğrusu da budur. Yine de Allah (cc) en iyisini bilir. Bak: Zemahşeri, Keşşaf, 4/273, Dipnot: 1.

Kelimeyi « ي » harfiyle « يَغْلِي » diye okuma durumunda zamir, yiyeceğe raci olur. Ancak « ت » harfiyle « تَغْلِي » diye okuma durumunda ise, zamir zakkum ağacına raci olur.)

46 – Adeta kaynar suyun kaynayışı gibi.

Yani tıpkı fokur fokur kaynayan kaynar su gibi. Manası: *"Öyle bir kaynama ki, 'adeta kaynar suyun fokurdayarak kaynaması gibi' kaynar" olur.*

(Ayetin başında yer alan, « كَغَلْيِ » kelimesinin başındaki « كَ » harfi, mahallen mansubtur.)

47 – Daha sonra Zebanilere / görevli meleklere şöyle denilir:– "**Tutun onu,** –o günahkâr adamı,– **cehennemin ortasına** –en zor ve şiddetli olan yerine, üzerinde şiddet ve baskı uygulayarak, sertlik göstererek– **sürükleyin.**"

(Ayette geçen, « فَاعْتِلُوهُ » kelimesini, Mekke Okulu, Nafi, Şam Okulu, Sehl ve Yakub, « فَاعْتُلُوهُ » olarak okumuşlardır.)

48 – "Sonra başının üstüne kaynar su azabından dökün."

Başlarının üzerinden dökülecek olan, kaynar sudur. Yoksa azap değildir. Ancak başlarının üstünden üzerlerine kaynar su dökülünce, böylece üzerlerine azapları da dökülmüş ve baskı, şiddet uygulanmış olur. Çünkü "*azabın dökülmesi*" ifadesi, bir istiaredir. Bu esnada kendisine şöyle denilir:

49 – (Deyin ki:) "**Tat bakalım! Hani sen güçlüydün, şerefliydin!?**"

Bu ifadeler, ona alay yollu ve aşağılanmak amacıyla söylenir. (Ayette geçen, « إِنَّكَ » kavlini, Ali, « أَنَّكَ » diye okumuştur ki bu, « لِأَنَّكَ » takdirindedir.)

50 – "İşte bu, –yani azap ya da bu iş, bu mesele sizin– şüphelenip durduğunuz şeydir!"

51. — 59. ÂYETLER

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي مَقَامٍ أَمِينٍ ﴿٥١﴾ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿٥٢﴾
يَلْبَسُونَ مِنْ سُنْدُسٍ وَإِسْتَبْرَقٍ مُتَقَابِلِينَ ﴿٥٣﴾ كَذٰلِكَ
وَزَوَّجْنَاهُمْ بِحُورٍ عِينٍ ﴿٥٤﴾ يَدْعُونَ فِيهَا بِكُلِّ فَاكِهَةٍ اٰمِنِينَ
﴿٥٥﴾ لَا يَذُوقُونَ فِيهَا الْمَوْتَ إِلَّا الْمَوْتَةَ الْأُولٰى وَوَقٰيهُمْ عَذَابَ
الْجَحِيمِ ﴿٥٦﴾ فَضْلًا مِنْ رَبِّكَ ذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٥٧﴾
فَإِنَّمَا يَسَّرْنَاهُ بِلِسَانِكَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٥٨﴾ فَارْتَقِبْ إِنَّهُمْ
مُرْتَقِبُونَ ﴿٥٩﴾

Meali

51. Allah'a karşı gelmekten sakınanlar ise güvenli bir yerdedirler.

52. Bahçelerde ve pınar başlarındadırlar.

53. İnce ipekten ve parlak atlastan elbiseler giyinerek karşılıklı otururlar.

54. İşte böyle. Ayrıca onları iri siyah gözlü hurilerle evlendirmişizdir.

55. Orada güven içinde her türlü meyveyi isterler.

56. Orada ilk ölümden başka bir ölüm tatmazlar. Allah, onları cehennem azabından korumuştur.

57. Bunlar, Rabbinden bir lütuf olarak verilmiştir. İşte bu büyük başarıdır.

58. *(Ey Muhammed!)* Biz Onu *(Kur'an'ı)* senin dilinle kolaylaştırdık ki, düşünüp öğüt alsınlar.

59. Artık sen *(onların başına gelecekleri)* bekle; onlar da beklemektedirler.

Tefsiri

51 – Allah'a karşı gelmekten sakınanlar ise güvenli bir yerdedirler.

(Bu ayette geçen, « مَقَامٍ » kelimesi, fetha hareke ile « مَقَامٍ » diye okumuştur ki, bu durumda mana, kıyam yani ayakta durulacak yer demektir. Zaten bundan murat mekân yani yer demektir. Bu kelime, umum yerinde kullanılan özel-hass olan kelimelerdendir. Medine ve Şam Okulu mensupları ise, sözkonusu kelimeyi ötre hareke ile « مُقَامٍ » diye okumuşlardır. Bu da ikamet yeri, kalınacak yer manasına gelir.)

Yine ayette geçen ve güvenli manasına gelen, « اَمِينٌ » kelimesi, « اَمِنَ », « اَمَانَةٌ » ve « اَمِينٌ » kökünden alınmadır ki, güvenli olmak demek olup, ihanetin zıttı ve karşıtıdır. Sözkonusu yer, istiare yoluyla bu şekilde nitelendirildi. Çünkü korkunç olan yer, sanki sahibine ihanet eder gibi gelir, o yerde bir kötü olayla karşılaşacak gibi olunur.

52 – Bahçelerde ve pınar başlarındadırlar.

Bu ibare, bir önceki ayette geçen, « فِى مَقَامٍ اَمِينٌ » kavlinden bedeldir.

53 – Orada, Cennette– "**İnce ipekten ve parlak** –kalın– **atlastan elbiseler giyinerek** –meclislerinde– **karşılıklı oturdurlar.**" Çünkü böylesi bir beraberlik, birbirlerine daha çok yakınlaşmalarını sağlar.

Öte taraftan ayette geçen ve kalın atlas manasına gelen, « اِسْتَبْرَقٍ » kelimesi, « اِسْتَبْرِ » kelimesinin Arapçalaşmış olan yabancı kökenli kelimedir.

Çünkü köken itibariyle aslında Arapça olmayan bir kelime, Arapçalaştırıldığında, artık o kelime yabancı bir kelime olmaktan çıkar. Çünkü Arapçalaşmış olmak demek, o kelime üzerinde artık Arap dili gramerine göre tasarrufta bulunmak ve onu asıl kendi metodundan, asli uygulamasından değiştirmek, Arap dili kurallarına, irabına göre icra etmek demektir. Böylece bu kelimenin de Arapça olarak indirilen Kur'an'da kullanılması caiz olmuş olur.

54 – İşte böyle. Ayrıca onları iri siyah gözlü hurilerle evlendirmişizdir.

54 – "İşte böyle. –Yani iş ve mesele böyledir.– **Ayrıca onları iri siyah gözlü hurilerle evlendirmişizdir."** Onları evlendirip birbirlerine yaklaştırırız. Bu nedenle « زَوَّجَ » kelimesi, « بِ » harfiyle geçişli hale gelmiştir. « حُورٌ » kelimesi, « حَوْرَاءُ » kelimesinin çoğulu olup bu da çevresi bembeyaz ve içi simsiyah gözlü huriler demektir.

« عِينٌ » « عَيْنَاءُ » kelimesinin çoğulu olup, gözler demektir. Bu da geniş gözlü, demektir.

(Ayetin başında geçen « كَذٰلِكَ »'deki « كَ » harfi merfudur.)

55 – "Orada –cennette, yok olma endişesini taşımaksızın, nimetlerin kesilmesi gibi bir dert yaşamaksızın, sayıların artması ile zarar görme gibi bir huzursuzluk sözkonusu olmaksızın– **güven içinde her türlü meyveyi isterler.**"

56 – "Orada –cennette kesinlikle– **ilk ölümden başka** –yani dünyada iken tattıkları ilk ölüm dışında– **bir ölüm tatmazlar.** –Yine fakat tattıkları ilk ölüm, dünyada tatmış oldukları ölümdür, denmiştir.– **Allah, onları cehennem azabından korumuştur.**"

57 – Bunlar, Rabbinden bir lütuf olarak verilmiştir. İşte bu büyük başarıdır.

"Bunlar, Rabbinden bir lütuf olarak verilmiştir." Yani bir ikram, ihsan ve lütuf olsun içindir.

« فَضْلاً » kelimesi, ya mefulü lehtir veya makablini tekit eden bir mastardır. Çünkü bundan önceki ayetin sonunda geçen, *"Allah, onları cehennem azabından korumuştur"* kavli, Allah (cc)'dan onlara bir ikram ve lütuftur. Çünkü hiçbir kulun, Allah (cc) üzerinde hak etmiş olduğu bir hakkı yoktur. Olanlar bir lütuf ve ihsandır.

"İşte bu –yani azaptan kurtulmuş olmak ve cennete girmek bir– *büyük başarıdır."*

58 – Ey Muhammed!– "**Biz Onu** –Kitabı, Kur'an'ı -ki bununla ilgili durum surenin başında geçmişti- – **senin dilinle kolaylaştırdık ki, düşünüp öğüt alsınlar**."

59 – **Artık sen** –onların başına gelecekleri– **bekle; onlar da** –dönüp dolaşıp senin başına gelecekleri– **beklemektedirler.**

❁ ❁ ❁

Sûre - 45

CÂSİYE SÛRESİ

Bu sûre Mekke'de nazil olmuştur;

37 âyettir.

Cüz - 25

CÂSİYE SÛRESİ

Sûre, Mushaf'taki sıralamaya göre Kur'an'ı Kerim'in 45. sûresidir. Mekki olan sûrelerdendir. 37 ayetten ibarettir. Nüzul sırasına göre, Kur'an'ın 64. sûresidir. Duhân sûresinden sonra ve Ahkaf sûresinden önce inmiştir.

Sûre, adını bu sûrenin 28. ayetinde geçen *"Câsiye"* kelimesinden almıştır. Bu kelime Kur'an'ın bir başka yerinde geçmemektedir. Nitekim sûrenin 18. ayetinde, *"şeriat"* kelimesinin geçmesi sebebiyle de, sûreye *"Şeriat"* sûresi adı da verilmiştir. Câsiye, diz üstü çöken demektir. Sûrede başlıca, Kur'an'ın indirilmesi, dış âlemde Allah'ın (cc) varlığını ve birliğini gösteren deliller, Allah'ın (cc) kullarına bahşettiği nimetler, İsrailoğullarının kendilerine verilen nimetleri inkâr ve isyanla karşılık vermeleri konu edilmektedir.

1. — 6. ÂYETLER

بِسْــــمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيــــمِ

حٰمٓ ﴿١﴾ تَنْزِيلُ الْكِتَابِ مِنَ اللّٰهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ ﴿٢﴾ اِنَّ فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ لَاٰيَاتٍ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٣﴾ وَفِى خَلْقِكُمْ وَمَا يَبُثُّ مِنْ دَٓابَّةٍ اٰيَاتٌ لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴿٤﴾ وَاخْتِلَافِ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَمَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ مِنَ السَّمَٓاءِ مِنْ رِزْقٍ فَاَحْيَا بِهِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَتَصْرِيفِ الرِّيَاحِ اٰيَاتٌ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٥﴾ تِلْكَ اٰيَاتُ اللّٰهِ نَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ فَبِاَىِّ حَدِيثٍ بَعْدَ اللّٰهِ وَاٰيَاتِهِ يُؤْمِنُونَ ﴿٦﴾

Meali

1. Ha - Mîm.

2. Kitab'ın indirilişi, mutlak güç sahibi, hüküm ve hikmet sahibi Allah tarafındandır.

3. Şüphesiz, göklerde ve yerde, inananlar için *(Allah'ın varlığını ve birliğini gösteren)* nice deliller vardır.

4. Sizin yaratılışınızda ve Allah'ın *(yeryüzüne)* yaydığı her bir canlıda da kesin olarak inanan bir toplum için elbette nice deliller vardır.

5. Geceyle gündüzün birbiri ardınca gelişinde, Allah'ın gökten rızık *(sebebi olarak yağmur)* indirip, onunla yeryüzünü ölümünden sonra diriltmesinde, rüzgârları evirip çevirmesinde aklını kullanan bir toplum için deliller vardır.

6. İşte bunlar, Allah'ın ayetleridir. Onları sana gerçek olarak okuyoruz. Artık Allah'tan ve O'nun ayetlerinden sonra hangi söze inanacaklar?

Tefsiri

1 - Ha - Mîm.

« حمٓ » Eğer bu harfleri surenin ismi olarak kabul edersek, o takdirde mübteda olarak merfudur. Haberi ise bundan sonra gelen ikinci ayettir. Yani, *"Kitabın indirilişi"* ibaresidir.

2 - "Kitab'ın indirilişi, –İntikam almada– **mutlak güç sahibi,** –tedbirlerinde de– **hüküm ve hikmet sahib** –olan– **Allah tarafındandır.**"

Ayette geçen « مِنَ اللّٰهِ » kavli ise, « تَنْزِيلُ » kelimesinin sılasıdır. Eğer bu harfleri mukattaa harfler olarak kabul edersek, bu durumda, « تَنْزِيلُ الْكِتَابِ » kavli, mübteda olur. Zarf da haber olur.

3 - "Şüphesiz, göklerde ve yerde, inananlar için" –Allah'ın varlığını ve birliğini gösteren– **nice deliller vardır.**"

Ayrıca mananın şöyle olması da caiz olabilir: *"Şüphesiz göklerin ve yerin yaratılmasında inananlar için nice deliller vardır."* Çünkü bundan sonra gelen:

4 – "Sizin yaratılışınızda –kavli, bunun delilidir.– **ve Allah'ın** –yeryüzüne– **yaydığı her bir canlıda da kesin olarak inanan bir toplum için elbette nice deliller vardır."**

(Buradaki « وَمَا يَبُثُّ مِنْ دَآبَّةٍ » kavli, muzaf olan *"yaratma"* kavli üzerine atfedilmiştir. Çünkü muzafun ileyh olan kelime, hem mecrur ve hem muttasıl olan bir zamirdir. Bu itibarla zamir üzerine atfedilmesi uygun görülmez. Yine, « اٰيَاتٌ » kelimesini, Hamza ve Ali, Nasb ile « اٰيَاتٍ » diye okumuşlar. Başkaları ise, bunu raf' ile okumuşlardır. Bu adeta senin: « اِنَّ زَيْدًا فِى الدَّارِ وَعَمْرًا فِى السُّوقِ » – *"Muhakkak Zeyd evde Amr da sokaktadır."* veya « عَمْرًا فِى السُّوقِ » – *"Amr sokaktadır."* demene benzer bir ifadedir.)

5 – "Geceyle gündüzün birbiri ardınca gelişinde, Allah'ın gökten rızık –sebebi olarak yağmur– **indirip, onunla yeryüzünü ölümünden sonra diriltmesinde,** –çünkü yağmur rızkın sebebidir,– **rüzgârları evirip çevirmesinde aklını kullanan bir toplum için deliller vardır."**

(Rüzgârlar manasına gelen « الرِّيَاحِ » kelimesini, Hamza ve Ali, « الرِّيحِ » rüzgâr diye okumuşlardır. « اٰيَاتٌ » kelimesini Ali ile Hamza Nasb ile okurken, bu ikisi dışındakiler ise raf' ile okumuşlardır. İster nasb ile okunsun, ister raf' ile okunsun fark etmez. Çünkü bu, iki amil üzere atfedilmiştir. Kaldı ki o iki amil den biri « اِنَّ » harfidir, ötekisi de « فِى » harfidir. Bu iki amil, eğer nasb görevi görürlerse, bu takdirde « وَ » harfi her ikisinin de yerine geçer. Buna göre bu « وَ » harfi, « فِى اخْتِلَافِ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ » ibaresinde cer amelini yani görevini yapar.

« اٰيَاتٌ » kelimesinde ise bu defa « وَ » harfi, Nasb görevini yapar. Merfu olarak okunması halinde sözkonusu iki amil yani ibtida oluş ile cer edatı olan « فِى » harfi sebebiyle « وَ » harfi, « اٰيَاتٌ » kelimesinde raf' görevini yaparken, « وَاخْتِلَافِ » kelimesinde ise cer görevini yapar. Bu görüş, *Ahfeş'*e aittir. Çünkü Ahfeş her iki amil üzerine de atfı caiz görmektedir. *İmam Siybeveyh* ise, bunu caiz görmemektedir. İmam Siybeveyh'in gerekçesi, burada bir « فِى » harfi muzmardır. Onun uygun bul-

duğu şey, « فِي » harfinin bundan önce geçen iki ayette sözkonusu olmasıdır. Nitekim İbn Mesud'un (ra) «وَفِي اخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ» kıraati de bunu desteklemektedir.

Bu arada mecrur olan kelimenin makabline matuf olmasından veya birinci defa geçen « آيَاتٌ » kelimesini tekit amacıyla tekrardan sonra « آيَاتٌ » kelimesinin ihtisasen mansub olması da caiz olabilir. Bu durumda sanki « آيَاتٍ آيَاتٍ » der gibidir. Merfu olması ise, o da « هِيَ » zamirinin izmarı iledir. O takdirde de, « وَاخْتِلَافُ اللَّيْلِ » olarak merfu okunur.)

İman olayının *İykan* üzerine takdimin manasına gelince; yani iykandan önce imana yer verilmesi, yani peş peşe gelen üç ayetten ilkinde –ki bu, üçüncü ayettir–, mü'minler yani inananlar, ikincisinde yani ortadaki ayette –ki bu da dördüncü ayettir– bu ayette kesin inananlar manasında iykan kelimesinin getirilmesi ve üçüncü ayette de –ki bu da beşinci ayettir–, aklını kullananlar ifadesine yer verilmiştir.

Buna göre insaf sahibi kullar, göklere ve yeryüzüne sağlıklı bir bakış açısıyla dikkatle bakıp izlediklerinde, mutlaka bunların yapılmış olduğunu görür, bunlar yapıldığına göre mutlaka bunları yapan bir ustasının olduğunu kabul eder. Bunu kabul edince de Allah'a (cc) iman eder. Nitekim kendisinin bizzat nasıl yaratıldığına dikkatle bakıp incelediğinde, bir halden bir başka hale nasıl dönüştüğünü gördüğünde de durum aynıdır. Nitekim yeryüzünde var olan her türden canlı - cansız ne varsa, dikkatle incelendiğinde giderek imanı ve inancı artacaktır. Bu defa bu iman *İykan* haline yani kesin inanca dönüşür. Bir de her an ve zaman durmaksızın yenilenen diğer olaylara dönüp baktıklarında, örneğin gece ile gündüzün art arda gelmesi, yağmurun yağması, ölü olan yeryüzünün yeniden canlanması, rüzgârların güneyden, kuzeyden evrilip çevrilerek esmesi, önden, arkadan, doğudan, güneyden esmesini değerlendirdiklerinde, bu defa akletmeye, düşünmeye başlarlar. Kesin bilgi edinirler. Bu defa yakin manasındaki imanları samimiyet ve ihlâs kazanır.

6 – İşte bunlar, Allah'ın ayetleridir. Onları sana gerçek olarak okuyoruz. Artık Allah'tan ve O'nun ayetlerinden sonra hangi söze inanacaklar?

"İşte bunlar, –sözkonusu olan ve az önce anlatılan ayetler, deliller– *Allah'ın ayetleridir. Onlarvsana gerçek olarak okuyoruz."*

(Ayette geçen, « نَتْلُوهَا » kavli, hal konumundadır. Yani okunan, demektir. Amil ise, « تِلْكَ » işaret isminde var olan işaret manası buna delalet etmektedir.)

"Artık Allah'tan –Allah'ın ayetlerinden– *ve O'nun ayetlerinden sonra hangi söze inanacaklar?"*

Bu ifade Arapların: « اَعْجَبَنِي زَيْدٌ وَكَرَمُهُ » – *"Zeyd ve cömertliği hoşuma gitti"* kavline benzer ki bununla: « اَعْجَبَنِي وَكَرَمُهُ » – *"Onun cömertliği hoşuma gitti, beni şaşırttı."* demek isterler.

(Ayetin sonunda gelen, « يُؤْمِنُونَ » kavlini, Hicaz Okulu mensupları ile Ebu Amr, Sehl ve Hafs, « ي » harfiyle « يُؤْمِنُونَ » diye okumuşlardır. Başkaları ise, « ت » harfiyle « تُؤْمِنُونَ » diye okumuşlardır. Bu durumda: *"Ey Muhammed de ki:"* ifadesi takdir edilir.

❁ ❁ ❁

7. — 11. ÂYETLER

وَيْلٌ لِكُلِّ اَفَّاكٍ اَثِيمٍۙ ﴿٧﴾ يَسْمَعُ اٰيَاتِ اللّٰهِ تُتْلٰى عَلَيْهِ ثُمَّ يُصِرُّ مُسْتَكْبِرًا كَاَنْ لَمْ يَسْمَعْهَاۚ فَبَشِّرْهُ بِعَذَابٍ اَلِيمٍ ﴿٨﴾ وَاِذَا عَلِمَ مِنْ اٰيَاتِنَا شَيْـًٔا اتَّخَذَهَا هُزُوًاۜ اُو۬لٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُهِينٌۜ ﴿٩﴾ مِنْ وَرَٓائِهِمْ جَهَنَّمُۚ وَلَا يُغْنِي عَنْهُمْ مَا كَسَبُوا شَيْـًٔا وَلَا مَا اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ اَوْلِيَٓاءَۚ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌۜ ﴿١٠﴾ هٰذَا هُدًىۚ وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِاٰيَاتِ رَبِّهِمْ لَهُمْ عَذَابٌ مِنْ رِجْزٍ اَلِيمٌ ﴿١١﴾

Meali

7. Her yalancı günahkârın vay hâline!

8. Kendisine Allah'ın ayetlerinin okunduğunu işitir de, sonra büyüklük taslayarak sanki onları hiç duymamış gibi direnir. İşte onu elem dolu bir azap ile müjdele!

9. Ayetlerimizden bir şey öğrenince onu alaya alır. Onlar için alçaltıcı bir azap vardır!

10. Arkalarında da cehennem vardır. Dünyada kazandıkları ve Allah'tan başka edindikleri dostlar onlara hiçbir fayda vermez. Onlar için elbette büyük bir azap vardır.

11. İşte bu *(Kur'an)* bir hidayettir. Rablerinin ayetlerini inkâr edenlere ise elem dolu çok kötü bir azap vardır.

Tefsiri

7 – Her yalancı günahkârın vay hâline!

Günah işleyenlerin durumları abartılı bir şekilde aktarılmaktadır.

8 – "Kendisine Allah'ın ayetlerinin okunduğunu işitir de, sonra büyüklük taslayarak sanki onları hiç duymamış gibi direnir. İşte onu elem dolu bir azap ile müjdele!"

"Kendisine Allah'ın ayetlerinin okunduğunu işitir de, sonra –Allah'ın (cc) ayetlerine iman etmekten, onun konuşarak ortaya koyduğu haktan, hakkı dinlemekten uzak durarak, küçümseyip aşağılayarak, kendi sapık ve sakat düşüncesiyle böbürlenerek ve– *büyüklük taslayarak sanki onları hiç duymamış gibi* –küfründe direnerek ve onda ısrar ederek– *direnir."*

Söylendiğine göre bu ayet Nadr b. Haris ve onun Arap olmayan unsurlarla ilgili olarak anlattığı hikâyeler hakkında nazil olmuştur. Böylece halkın Kur'an dinlemelerini önlemek istiyordu. Aslında ayet, din aleyhinde olan ve dine zarar veren herkes hakkındadır, bu manasıyla ayet amm yani geneldir.

Ayette « ثُمَّ » harfinin kullanılması, şundan dolayıdır. Kişinin sapıklıkta ısrarı, Kur'an'ı dinlerken ona iman etme konusunda büyüklük taslamaları, akıl açısından adeta imkânsız gibidir. Bütün gerçeklere rağmen hakka kulak tıkamaktadırlar. İşte sözkonusu harf, bu noktaya dikkat çekmektedir.

(Ayetin, « يَسْمَعُ اٰيَاتِ اللّٰهِ » kavli, cer mahallinde « تُتْلٰى عَلَيْهِ » kavlinin sıfatıdır. « تُتْلٰى عَلَيْهِ » kavli de, « اٰيَاتِ اللّٰهِ » kavlinden haldir. « كَاَنْ » kavli, aslında « كَاَنَّ » halinin şeddesiz, hafifletilmiş halidir. Çünkü aslında bu « كَاَنَّهُ » idi, Zamir ise, zamiri şandır, dikkat çekmek içindir. Cümle hal olarak mahallen mansubtur.)

"İşte onu elem dolu bir azap ile müjdele!" Ona öyle bir haber ver ki, eseri üzerinde görülebilsin.

9 – Ayetlerimizden bir şey öğrenince onu alaya alır. Onlar için alçaltıcı bir azap vardır!

"Ayetlerimizden bir şey –kendilerine ulaşınca ve onların da bizim ayetlerimizden olduğunu– *öğrenince 'onu'* –o ayetleri– *alaya alır."*

Burada *müennes / dişil* zamiriyle « اتَّخَذَهَا » ifadesine yer verdi ve fakat *müzekker / eril* zamiriyle « اتَّخَذَهُ » demedi. Bunun sebebi, sözkonusu inkârcılar kullanılan ifadelerden, o şeyin ayetler, mucizeler cümlesinden olduğunun farkına vardığında, hemen onu alaya aldıklarını bildirmek ve bunu duyurmak içindir. Çünkü bu şekilde bütün ayetleri alaya almaya dalar, hepsiyle istihzada bulunur. Sadece kendisine ulaşan ayetlerle alay etmekle yetinmez. Öte taraftan sözkonusu zamirin « شَيْئًا » – *"şey"* ifadesine raci olması da caiz olabilir. Çünkü ayette geçen *"şey"* kelimesi, zaten ayet manasınadır. Bu, adeta Ebu Atahiye'nin şu kavlindeki ifadeye benzer:

❁ نَفْسِي بِشَيْءٍ مِنَ الدُّنْيَا مُعَلَّقَةٌ اَللّٰهُ وَالْقَائِمُ الْمَهْدِيُّ يَكْفِيهَا ❁

Bu şiirde geçen « شَيْءٍ » ile kastedilen kinaye yollu bir anlatım tarzıyla, Utbe adındaki Mehdi'nin sevgililerinden ya da odalıklarından biridir. Bu nedenle « يَكْفِيهَا » kavlindeki zamiri *müennes / dişil* olarak getirmiştir. Yine şiirde yer alan, « مِنَ الدُّنْيَا » ibaresiyle de, dünyada ondan başkasını istemediğini ima etmektedir. « الْقَائِمُ » kelimesiyle de, şeriatin emrini icra eden, yerine getiren demektir. « يَكْفِيهَا » kavli ile de; ihtiyaç olarak sadece bu bana yeter demek olabileceği gibi, nefsimin istediği bu şey bana yeter, demektir. Çünkü o, burada Utbe'yi demek istemektedir.

"Onlar için alçaltıcı bir azap vardır!" Burada *"onlar için"* manasına gelen, « اُولٰئِكَ » işaret ismiyle, daha önce bu surede geçen ve: *"Her yalancı günahkârın vay hâline!"* mealindeki 7. ayete işaret etmektedir. Çünkü ayette geçen effak kelimesi, tüm yalancıları kapsaması hasebiyledir.

10 – Arkalarında da cehennem vardır. Dünyada kazandıkları ve Allah'tan başka edindikleri dostlar onlara hiçbir fayda vermez. Onlar için elbette büyük bir azap vardır.

"Arkalarında da –ilerilerinde de– *cehennem vardır."* Ayette geçen ve arkalarında manasına gelen, « وَرَائِهِمْ » kelimesi, önden veya arkadan kişiyi arkasından veya ilerisinde bekleyen şey demektir.

"Dünyada kazandıkları –mallar– *ve Allah'tan başka edindikleri dostlar* –putlar– *onlara hiçbir fayda vermez* –onları Allah'ın azabından kurtarmaz–.

Ayette yer alan her iki kelimedeki « مَا » harfi de ya mastariyedir veya mevsuledir.

"Onlar için –cehennemde– *elbette büyük bir azap vardır."*

11 – İşte bu (Kur'an) **bir hidayettir. Rablerinin ayetlerini inkâr edenlere ise elem dolu çok kötü bir azap vardır.**

"İşte bu, –yani Kur'an,– *bir hidayettir."* Çünkü « هَذَا » işaret ismi, Kur'an'a işaret etmekte ve ona delalet etmektedir.

"Rablerinin ayetlerini inkâr edenlere ise..." Zira Rabbimizin ayetlerinden kasıt, Kur'an'dır. Yani bu Kur'an, en mükemmel hidayet kitabıdır. Bu ifade adeta, *"Zeyd, adam gibi adamdır."* ifadesine benzer bir anlatım tarzıdır. Bu anlatım tarzıyla demek istenen şey, *"Adamlıkta o mükemmel biridir, onun üzerinde mükemmeli yoktur."* manasınadır.

"...elem dolu çok kötü bir azap vardır." Çünkü « رِجْزٌ » kelimesi, en şiddetli azap demektir.

(Ayette geçen « أَلِيمٌ » kelimesini, Mekke okulu, Yakub ve Hafs, « عَذَابٌ » kelimesinin sıfatı kabul ederek, merfu okumuşlardır. Bunlar dışındakiler ise, aynı kelimeyi, « رِجْزٍ » kelimesinin sıfatı kabul ederek, meksur olarak, « أَلِيمٍ » diye okumuşlardır.)

12. — 15. ÂYETLER

اَللّٰهُ الَّذ۪ي سَخَّرَ لَكُمُ الْبَحْرَ لِتَجْرِيَ الْفُلْكُ ف۪يهِ بِاَمْرِه۪
وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِه۪ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَۚ ﴿١٢﴾ وَسَخَّرَ لَكُمْ مَا ف۪ي
السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ جَم۪يعًا مِنْهُۜ اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ
لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿١٣﴾ قُلْ لِلَّذ۪ينَ اٰمَنُوا يَغْفِرُوا لِلَّذ۪ينَ لَا يَرْجُونَ
اَيَّامَ اللّٰهِ لِيَجْزِيَ قَوْمًا بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿١٤﴾ مَنْ عَمِلَ صَالِحًا
فَلِنَفْسِه۪ۚ وَمَنْ اَسَٓاءَ فَعَلَيْهَاۘ ثُمَّ اِلٰى رَبِّكُمْ تُرْجَعُونَ ﴿١٥﴾

Meali

12. Allah, içinde gemilerin, emriyle akıp gitmesi, O'nun lütfunu aramanız ve şükretmeniz için denizi sizin hizmetinize verendir.

13. Göklerdeki ve yerdeki her şeyi kendi katından *(bir nimet olarak)* sizin hizmetinize verendir. Elbette bunda düşünen bir toplum için deliller vardır.

14. İnananlara söyle, Allah'ın *(ceza)* günlerinin geleceğini ummayanları *(şimdilik)* bağışlasınlar ki Allah herhangi bir kavme *(bir topluma kendi)* kazandığının karşılığını versin.

15. Kim salih bir amel işlerse, kendi lehine işlemiş olur. Kim de kötülük yaparsa, kendi aleyhine yapmış olur. Sonra Rabbinize döndürüleceksiniz.

Tefsiri

12 – "Allah, içinde gemilerin, emriyle –onun izin vermesiyle– **akıp gitmesi,** –ticaret yapmak, ya da denize dalarak oradan inci ve mercan çıkarmak ya da oradan taptaze et elde etmek için– **O'nun lütfunu aramanız ve şükretmeniz için denizi sizin hizmetinize verendir.**"

13 – Göklerdeki ve yerdeki her şeyi kendi katından (bir nimet olarak) **sizin hizmetinize verendir. Elbette bunda düşünen bir toplum için deliller vardır.**

"Göklerdeki ve yerdeki her şeyi kendi katından –bir nimet olarak– *sizin hizmetinize verendir."* Bu, bir önceki ayeti pekiştiren bir ifadedir.

(Ayette geçen « مَا فِى السَّمٰوَاتِ » kavli, « سَخَّرَ » fiilinin mefulü yani tümlecidir. Ayrıca, « جَمِيعًا » kelimesinin hal olarak mansub kılındığı da söylenmiştir. Nitekim « مِنْهُ » kavli de haldir.) Buna göre mana: *"Şu eşyayı sizin emrinize ve hizmetinize sunması, O'nun tarafından meydana gelen bir gerçektir."* olur. (Ya da bu, mahzuf bir mübtedanın haberidir.) O zaman da mana: *"Bütün bu nimetler sadece O'nun tarafındandır."* demek olur. (Yahut da bir mastarın sıfatıdır.) Yani: *"O'nun tarafından emrinize verilmekle"* demek olur.

"Elbette bunda düşünen bir toplum için deliller vardır."

14 – İnananlara söyle, Allah'ın (ceza) **günlerinin geleceğini ummayanları** (şimdilik) **bağışlasınlar ki Allah herhangi bir kavme** (bir topluma kendi) **kazandığının karşılığını versin.**

"İnananlara söyle, Allah'ın –ceza– *günlerinin geleceğini ummayanları* –şimdilik– *bağışlasınlar ki..."* Yani onlara, bağışlayın, diye söyle ki, bağışlasınlar. Bu ibarede söylenen söz, hazfedilmiştir. Çünkü cevap zaten o söylenenin ne olduğunu göstermektedir. Ayette geçen, « يَغْفِرُ » – *"mağfiret etsinler"* kelimesi, Affetsinler, bağışlasınlar, manasınadır.

Bir yoruma göre ise, sözkonusu kelime, muzmar / gizli bir « لِ » harfiyle meczum kılınmıştır. Çünkü bu, « لِيَغْفِرُوا » takdirindedir ve yeni

bir emirdir. Gerçi emre delalet etmesi sebebiyle « ل » harfinin hazfedilmesi de caizdir.

"Allah'ın –ceza– *günlerinin geleceğini ummayanları..."* Yani Allah'ın (cc) düşmanlarına göndereceği azabı ve cezayı beklemeyi ummayanları, böyle bir beklenti içinde bulunmayanları, demektir. Nitekim onlar Arapların savaşlarla ilgili olan dönemler için, ***"Eyyamul Arab"*** – *"Arap günleri"* tabirini kullanırlar.

Bir yoruma göre de deniliyor ki; *"Allah'ın mü'minlere sevap vermek ve o günlerde onları kurtarmak için belirlediği ve vadettiği zamanları ve vakitleri ummazlar, böyle bir beklenti içinde olmazlar."* demektir.

Bir diğer yoruma göre ayet, Ğıfar kabilesinden olan müşrik bir kimsenin Hz. Ömer'e (ra) sataşması ve hakarette bulunması üzerine, Hz. Ömer (ra) de ona tokat atmak ve onu dövmek istemiş, işte ayet bunun hakkında nazil olmuştur.

"Allah herhangi bir kavme –topluma kendi– *kazandığının karşılığını versin."* Ayette geçen ve karşılığını vermek manasında olan « لِيَجْزِيَ » fiili, mağfiret ve bağışlama konusu ile ilgili gerekçedir. Yani: *"Onlar, kıyamet gününde bağışlansınlar diye, kendilerine karşı hatalı davrananları bağışlamakla emrolundular."* demektir. Yine ayette geçen « قَوْماً » kelimesinin nekre olarak gelmesi, onları methetmek ve övmek içindir.

Sanki burada deniyor ki: *"Öyle bir toplumu ödüllendirsin ki, o toplum, düşmanlarının kendilerine ezalarına karşı sabırlıdırlar."*

« لِيَجْزِيَ » kelimesini, Şam Okulu mensupları, Hamza ve Ali, « لِنَجْزِيَ » olarak okumuşlardır. Yezid ise aynı kelimeyi, « لِيُجْزَى » diye okumuştur. Yani, *"Bir toplum, hayırla ödüllendirilsin için"* demektir. Sözün gelişi, *"hayır / iyilik"* manasını içerdiğinden, ayrıca *"hayır / iyilik"* kelimesine yer verilmemiştir. Bu durum adeta,

﴿ حَتّٰى تَوَارَتْ بِالْحِجَابِ ﴾

"Nihayet toz bulutlarıyla perdelendi" [1]

---

1 Sad, 32.

ayetinde güneşi gizleyip bu kelimeye açıkça yer verilmemesi gibidir. Çünkü toz bulutlarıyla perdelen veya batan şey güneştir. Zaten manadan da böyle anlaşılmaktadır. Çünkü aynı surenin 31. ayetinde geçen:

﴿ اِذْ عُرِضَ عَلَيْهِ بِالْعَشِيِّ ﴾

"Akşama doğru kendisine, ... sunuldu" kavli, güneşin örtülmesine, batmasına delildir.

Bu nedenle ibare, « لِيَجْزِيَ الْجَزَاءُ قَوْمًا » demek değildir. Çünkü elinde sahih olan bir meful dururken, mastar olan bir kelime, fail yerine geçmez. Ancak ikinci bir mefulün fail yerine geçmesi caizdir. Bu itibarla sen, « جَزَاكَ اللّٰهُ خَيْرًا » (بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ) *"kazandığının karşılığını –hayır olarak– versin,"* ihsan etsin, diyebilirsin. Çünkü bunu söylemek caizdir.

15 – "Kim salih bir amel işlerse, –onun için– **kendi lehine** –sevap– **işlemiş olur. Kim de kötülük yaparsa, kendi aleyhine** –kötülük ve ceza– **yapmış olur. Sonra Rabbinize** –onun ödüllendirmesine veya cezalandırmasına– **döndürüleceksiniz."**

16. — 20. ÂYETLER

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا بَنٖٓى اِسْرَٓائٖيلَ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ
وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى الْعَالَمٖينَ ﴿١٦﴾
وَاٰتَيْنَاهُمْ بَيِّنَاتٍ مِنَ الْاَمْرِ فَمَا اخْتَلَفُٓوا اِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا
جَٓاءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ اِنَّ رَبَّكَ يَقْضٖى بَيْنَهُمْ يَوْمَ
الْقِيٰمَةِ فٖيمَا كَانُوا فٖيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿١٧﴾ ثُمَّ جَعَلْنَاكَ عَلٰى
شَرٖيعَةٍ مِنَ الْاَمْرِ فَاتَّبِعْهَا وَلَا تَتَّبِعْ اَهْوَٓاءَ الَّذٖينَ لَا يَعْلَمُونَ
﴿١٨﴾ اِنَّهُمْ لَنْ يُغْنُوا عَنْكَ مِنَ اللّٰهِ شَيْـًٔا وَاِنَّ الظَّالِمٖينَ بَعْضُهُمْ
اَوْلِيَٓاءُ بَعْضٍ وَاللّٰهُ وَلِيُّ الْمُتَّقٖينَ ﴿١٩﴾ هٰذَا بَصَٓائِرُ لِلنَّاسِ
وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴿٢٠﴾

Meali

16. Andolsun biz, İsrail oğullarına kitap, hükümranlık ve peygamberlik verdik. Onları güzel ve temiz yiyeceklerle rızıklandırdık ve onları *(dönemlerinde)* âlemlere üstün kıldık.

17. Onlara din işi konusunda açık deliller verdik. Ama onlar ancak kendilerine bilgi geldikten sonra, aralarındaki hasetten dolayı ayrılığa düştüler. Şüphesiz Rabbin, hakkında ayrılığa düştükleri şeyler konusunda kıyamet günü, aralarında hüküm verecektir.

18. Sonra da seni din konusunda açık bir şeriat üzere kıldık. Sen ona uy, bilmeyenlerin heva ve heveslerine uyma.

19. Çünkü onlar, Allah'a karşı sana asla bir fayda sağlayamazlar. Şüphesiz zalimler birbirinin dostlarıdır. Allah ise kendisine karşı gelmekten sakınanların dostudur.

20. Bu Kur'an, insanlar için kalp gözleri *(konumundaki bir nur)*, kesin olarak inanan bir toplum için de bir hidayet ve bir rahmettir.

Tefsiri

16 – Andolsun biz, İsrail oğullarına kitap, hükümranlık ve peygamberlik verdik. Onları güzel ve temiz yiyeceklerle rızıklandırdık ve onları (dönemlerinde) **âlemlere üstün kıldık.**

"Andolsun biz, İsrail oğullarına kitap –Tevrat,– *hükümranlık* – hikmet, bilgi, anlayış, kavrama, halk arasındaki anlaşmazlıkları karara bağlama imkânını verdik. Çünkü kral onlardandı ve mülk de onlardaydı.– *ve peygamberlik verdik."* Burada özellikle peygamberlik meselesine vurgu yapılması, gönderilen peygamberlerin -Allah'ın selamı hepsinin üzerlerine olsun- en fazla onların arasından seçilip gönderilmesi sebebiyledir.

"Onları güzel ve temiz –Allah'ın kendileri için helal, temiz kıldığı rızık ve– *yiyeceklerle rızıklandırdık ve onları* –dönemlerinde ve zamanlarındaki– *âlemlere üstün kıldık."*

17 – Onlara din işi konusunda açık deliller verdik. Ama onlar ancak kendilerine bilgi geldikten sonra, aralarındaki hasetten dolayı ayrılığa düştüler. Şüphesiz Rabbin, hakkında ayrılığa düştükleri şeyler konusunda kıyamet günü, aralarında hüküm verecektir.

"Onlara din işi konusunda açık deliller –ayetler ve mucizeler– *verdik. Ama onlar ancak kendilerine* –din konusunda– *bilgi geldikten sonra, aralarındaki hasetten dolayı ayrılığa düştüler."* Aslında önceden aralarında bir anlaşmazlık yoktu, ne zaman ki kendilerine anlaşmazlığı ortadan kaldıracak olan ilim ve bilgi gelince, işte o zaman aralarında meydana gelen haset ve düşmanlık yüzünden anlaşmazlığa düştüler. *"Şüphesiz Rab-*

bin, hakkında ayrılığa düştükleri şeyler konusunda kıyamet günü, aralarında hüküm verecektir." Deniliyor ki bu anlaşmazlıktan murat, Tevrat'ta yer alan Allah'ın (cc) emir ve yasakları konusundadır. Çünkü riyaset adına, başa geçmek adına birbirlerini çekemeyip haset etmişlerdir. Yoksa bilmeden ve cehalete dayalı insan mazur sayacak bir nedene dayalı değildir.

18 – Kitap ehlinin anlaşmazlıklarından– "**Sonra da seni din konusunda açık bir şeriat** –bir metod– **üzere kıldık. Sen** –hüccet ve delillerle kanıtlanan sabit şeriatine tabi ol,– **ona uy, bilmeyenlerin heva ve heveslerine uyma.**"

Yani cahillerin, kendini bilmezlerin hevalarına, isteklerine, heva ve hevese, bid'atlere dayalı dinlerine uyma! Sözü edilen bu kimseler, Kureyş'in önde gelen azılılarıdırlar. Çünkü bunlar, Hz. Peygamber (sav)'e: *"Sen yeniden atalarının dinine, onların inançlarına dön"* diye baskı uygulamaktaydılar.

19 – "**Çünkü onlar,** –o kâfirler,– **Allah'a karşı sana asla bir fayda sağlayamazlar. Şüphesiz zalimler birbirinin dostlarıdır. Allah ise kendisine karşı gelmekten sakınanların dostudur.**"

Allah (cc), onları koruyup himaye eder, onların yanında olur. İki dostluk arasında faziletçe ne kadar büyük bir farklılık vardır. Biri Allah'ın (cc) dostluğu, diğeri de kâfirlerin yandaşlığıdır.

20 – "**Bu Kur'an, insanlar için kalp gözleri** –konumundaki bir nurdur. Allah, Kur'an'da yer alan dini esasları, şeriat prensiplerini, nasıl ki bir hayat ve bir can bağışlıyorlarsa burada da tıpkı kalp gözleri mesabesinde göstermektedir.– **kesin olarak inanan** –ve öldükten sonra dirilmeyi de kesin kabul eden– **bir toplum için de bir hidayet** –dalalet ve sapıklıktan arınma– **ve** –azaptan kurtulmak için de– **bir rahmettir.**"

❁ ❁ ❁

21. — 23. ÂYETLER

اَمْ حَسِبَ الَّذٖينَ اجْتَرَحُوا السَّيِّئَاتِ اَنْ نَجْعَلَهُمْ كَالَّذٖينَ
اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَوَاءً مَحْيَاهُمْ وَمَمَاتُهُمْ سَاءَ
مَا يَحْكُمُونَ ﴿٢١﴾ وَخَلَقَ اللّٰهُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّ
وَلِتُجْزٰى كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٢٢﴾
اَفَرَاَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ اِلٰهَهُ هَوٰيهُ وَاَضَلَّهُ اللّٰهُ عَلٰى عِلْمٍ وَخَتَمَ
عَلٰى سَمْعِهٖ وَقَلْبِهٖ وَجَعَلَ عَلٰى بَصَرِهٖ غِشَاوَةً فَمَنْ يَهْدٖيهِ
مِنْ بَعْدِ اللّٰهِ اَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٢٣﴾

Meali

21. Yoksa kötülük işleyenler, kendilerini, inanıp salih amel işleyenler gibi kılacağımızı; hayatlarının ve ölümlerinin bir olacağını mı sanıyorlar? Ne kötü hüküm veriyorlar!

22. Allah, gökleri ve yeri, hak ve hikmete uygun olarak, herkese kazandığının karşılığı verilsin diye yaratmıştır. Onlara zulmedilmez.

23. Nefsinin arzusunu ilâh edinen, Allah'ın; *(hâlini)* bildiği için saptırdığı, kulağını ve kalbini mühürlediği, gözüne de perde çektiği kimseyi gördün mü? Şimdi onu Allah'tan başka kim doğru yola eriştirebilir? Hâlâ düşünüp ibret almayacak mısınız?

Tefsiri

21 - Yoksa kötülük işleyenler, kendilerini, inanıp salih amel işleyenler gibi kılacağımızı; hayatlarının ve ölümlerinin bir olacağını mı sanıyorlar? Ne kötü hüküm veriyorlar!

"Yoksa kötülük işleyenler, –masiyet işleyip küfre dalanlar,– *kendilerini, inanıp salih amel işleyenler gibi kılacağımızı; hayatlarının ve ölümlerinin bir olacağını mı sanıyorlar?"*

(Ayetin başında yer alan « أَمْ » harfi, munkatıadır. Baştaki *hemzenin* manası, sözkonusu sanmayı inkâr demektir. « جَوَارِحْ » kelimesi de, ayette geçen « اجْتَرَحُوا » kelimesinden alınmadır. Örneğin, « فُلَانٌ جَارِحَةُ اَهْلِهِ » dendiğinde, « كَاسِبُهُمْ » demek olup *"Ailesini giydiriyor, yediriyor, onlar için kazanıyor."* manasınadır. Yine ayette geçen « نَجْعَلُ » fiili, « نُصَيِّرُ » demek olup, değiştirmek, kılmak manasınadır. Bu kelime yani « جَعَلَ » fiili, iki meful alan kelimelerdendir. Bu nedenle ilk meful, zamirdir, ikinci meful ise, « كَالَّذِينَ اٰمَنُوا... » diye devam eden ibarenin başında yer alan « كَ » harfidir. Bu arada, « سَوَاءً مَحْيَاهُمْ وَمَمَاتُهُمْ » cümlesi de yine « كَ » harfinden bedeldir. Çünkü cümle ikinci meful konumundadır. Bu itibarla cümle tek kelime hükmündedir.

« سَوَاءً » kelimesini, Ali, Hamza ve Hafs, « نَجْعَلَهُمْ » kelimesindeki zamirden hal kabul ederek nasb ile « سَوَاءً » diye okumuşlardır. Böylece, « مَحْيَاهُمْ وَمَمَاتُهُمْ » ibaresi de, « سَوَاءً » kelimesiyle merfu kılınmıştır. A'meş ise « مَمَاتُهُمْ » kavlini nasb ile « مَمَاتَهُمْ » diye okumuştur. Böylece « مَحْيَاهُمْ وَمَمَاتُهُمْ » kelimelerini zarf olarak kabul etmiştir. Yani: *"Onlar hayatlarının ve ölümlerinin bir mi olacağını sanıyorlar?"* olur. Bu durumda mana şöyle olmaktadır:

"Kötülük işleyenlerle iyilik ve güzel amel işleyenlerin ister hayatlarında olsun, ister ölümlerinde olsun bir olmayacakları, eşit sayılmayacaklarıdır. Çünkü iyilik yapanların hayatta iken yaşantılarının farklı olmasıdır. Zira berikiler salih amel işlerken, Allah'a (cc) *itaat ederlerken, ötekiler kö-*

tülük işlemekteydiler. Ölümlerinde farklı olmaları, bir olmamaları ise, salih amel işleyen ve itaatte devam edenler, öldüklerinde rahmetle ve ikramla müjdelenmiş olarak ölecekler. Ötekiler ise, Rahmetten umutları kesilmiş ve pişmanlık duyarak hayatlarına son vereceklerdir. Dolayısıyla bu ikisi hiçbir olurlar mı?"

Yine bir yoruma göre de deniliyor ki mana şöyledir: *"Hayatlarında nasıl ki sağlık, sıhhat ve rızık yönünden eşit değiller idiyse, ölümlerinde de eşit ve aynı olmayacaklardır."*

Temimüd-Dari'den (ra) rivayete göre, Hz. Peygamber (sav), kendisi bir gece Makam-ı İbrahim'de, namaz kılarken, namazda okuduğu ayetlerden bu ayete gelince, ağlamaya başlar ve sabaha kadar bu ayeti tekrar eder durur.

Fudayl b. İyad'dan gelen rivayete göre, o da bu ayete geldiğinde, ayeti tekrar eder durur ve kendi kendisine: *"Ey Fudayl! Vah başıma gelenler, keşke gerçeği bilebilseydin, sen acaba hangi guruptan olacaksın?"* dermiş.

"Ne kötü hüküm veriyorlar!" Verdikleri hüküm ne de fena bir hükümdür! Çünkü bu zavallılar da, kendilerinin mü'minler gibi olacağını sanmaktadırlar. Hiç, kabul döşeğinde oturtulan ile muhalefet minderine oturtulan eşit olabilir mi? Aksine, biz onları birbirinden ayırır ve mü'-minlerin makamını yüceltir, kâfirleri de rezil ederiz.

22 – "Allah, gökleri ve yeri, –kudretine delalet etsin ve göstersin diye– **hak ve hikmete uygun olarak, herkese kazandığının karşılığı verilsin diye yaratmıştır. Onlara zulmedilmez."**

Burada geçen « وَلِتُجْزٰى » kavli, mahzuf olan talil üzerine atfedilmiştir ki, o da: « خَلَقَ اللّٰهُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ » takdirindedir. Bununla kudretini göstersin ve her nefsin, yaptıklarının karşılığı verilsin gerçeğine işaret etsin diyedir.

23 – Nefsinin arzusunu ilâh edinen, Allah'ın; (hâlini) **bildiği için saptırdığı, kulağını ve kalbini mühürlediği, gözüne de perde çektiği kimseyi gördün mü? Şimdi onu Allah'tan başka kim doğru yola eriştirebilir? Hâlâ düşünüp ibret almayacak mısınız?**

"Nefsinin arzusunu ilâh edinen, –onun istediği gibi ona itaat edip hareket edenin ve her arzusuna uyan kimsenin, -sanki bu kimse, mü'minin Rabbine kulluk ettiği gibi, o da nefsine, heva ve hevesine kulluk ediyordur.– *Allah'ın;* –hâlini– *bildiği için* –kendi isteğiyle sapıklık yolunu seçeceğini bilmesinden ötürü– *saptırdığı* –ya da– *Allah'ın bildiği* –bir sebepten ötürü onda yaratmış olduğu dalalet fiili sebebiyle saptırdığı– *kulağını ve kalbini mühürlediği,* –yani vaaz ve nasihat dinlemeye kulağını tıkayıp gerçeği kabul etmediği, kalben de hakka da inanmadığı– *gözüne de perde çektiği* –ibretle bakmadığı– *kimseyi gördün mü? Şimdi* – Allah'ın kesin olarak sapacağını bildiği kimseyi, sapmasından sonra– *onu Allah'tan başka kim doğru yola eriştirebilir? Hâlâ düşünüp ibret almayacak mısınız?"*

(Ayette geçen, « غِشَاوَةً » kelimesini, Hamza ile Ali « غَشْوَةً » diye okumuşlardır. « تَذَكَّرُونَ » kelimesini, Hamza, Ali ve Hafs, şeddesiz olarak, « تَذْكُرُونَ » diye okumuşlardır. Başkaları ise, şeddeli olarak, « تَذَّكَّرُونَ » diye okumuşlardır.

Aslında *"şer"*, heva ve hevese uymaktır. *"Hayır"* ise, tamamen bunun karşıtı olan güzelliklerdir. Nitekim Şair ne güzel söylemiş:

اذا طلبتكَ النفسُ يومًا بالشهوة وكان إليها للخلاف طريقُ

فدعْها وخالفْ ما هويتَ فإنما هواكَ عدوٌّ والخلافُ صديقُ

Günün birinde nefis isterse senden bir şehvet

Ona karşı koymak için bir yol var, bil bunu

Bırak onu, ona muhalefet et ve istediğine de

Çünkü heva düşmanındır, ona muhalefet dostundur

❁ ❁ ❁

24. — 32. ÂYETLER

وَقَالُوا مَا هِىَ اِلاَّ حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا يُهْلِكُنَآ اِلاَّ الدَّهْرُ ۚ وَمَا لَهُمْ بِذٰلِكَ مِنْ عِلْمٍ ۚ اِنْ هُمْ اِلاَّ يَظُنُّونَ ﴿٢٤﴾ وَاِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِمْ اٰيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ مَا كَانَ حُجَّتَهُمْ اِلآَّ اَنْ قَالُوا ائْتُوا بِاٰبَآئِنَآ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٥﴾ قُلِ اللّٰهُ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يَجْمَعُكُمْ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ لاَ رَيْبَ فِيهِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لاَ يَعْلَمُونَ ۖ ﴿٢٦﴾ وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ ۗ وَيَومَ تَقُومُ السَّاعَةُ يَوْمَئِذٍ يَخْسَرُ الْمُبْطِلُونَ ﴿٢٧﴾ وَتَرٰى كُلَّ اُمَّةٍ جَاثِيَةً ۖ كُلُّ اُمَّةٍ تُدْعٰٓى اِلٰى كِتَابِهَا ۗ اَلْيَوْمَ تُجْزَوْنَ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٨﴾ هٰذَا كِتَابُنَا يَنْطِقُ عَلَيْكُمْ بِالْحَقِّ ۗ اِنَّا كُنَّا نَسْتَنْسِخُ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٩﴾ فَاَمَّا الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَيُدْخِلُهُمْ رَبُّهُمْ فِى رَحْمَتِهِ ۗ ذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْمُبِينُ ﴿٣٠﴾ وَاَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا ۖ اَفَلَمْ تَكُنْ اٰيَاتِى تُتْلٰى عَلَيْكُمْ فَاسْتَكْبَرْتُمْ وَكُنْتُمْ قَوْمًا مُجْرِمِينَ ﴿٣١﴾ وَاِذَا قِيلَ اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ وَالسَّاعَةُ لاَ رَيْبَ فِيهَا قُلْتُمْ مَا نَدْرِى مَا السَّاعَةُ ۙ اِنْ نَظُنُّ اِلاَّ ظَنًّا وَمَا نَحْنُ بِمُسْتَيْقِنِينَ ﴿٣٢﴾

Meali

24. Dediler ki: "Dünya hayatımızdan başka hayat yoktur. Ölürüz ve yaşarız. Bizi ancak zaman yok eder." Bu hususta onların bir bilgisi yoktur. Onlar sadece zanda bulunuyorlar.

25. Onlara ayetlerimiz açıkça okunduğu zaman onların delilleri ancak, "Doğru söyleyenler iseniz babalarımızı getirin" demek oldu.

26. De ki: "Allah sizi yaşatıyor. Sonra sizi öldürecek, sonra da kendisinde şüphe olmayan Kıyamet gününde sizi bir araya getirecek, ama insanların çoğu bilmezler."

27. Göklerin ve yerin hükümranlığı Allah'ındır. Kıyamet kopacağı gün, işte o gün batıla sapanlar hüsrana uğrayacaklardır.

28. O gün her ümmeti diz çökmüş görürsün. Her ümmet kendi kitabına çağrılır. *(Onlara şöyle denilir:)* "Bugün *(yalnızca)* yaptıklarınızın karşılığı verilecektir."

29. İşte kitabımız, size karşı gerçeği söylüyor. Çünkü biz yapmakta olduklarınızı kaydediyorduk.

30. İnanıp salih ameller işleyenlere gelince, Rableri onları rahmetine sokacaktır. İşte bu apaçık kurtuluştur.

31. İnkâr edenlere gelince *(onlara şöyle denilir)*: "Âyetlerim sizlere okunmadı mı, siz de büyük taslayıp günahkâr kimseler olmadınız mı?"

32. "Şüphesiz, Allah'ın va'di gerçektir, kıyamet hakkında hiçbir şüphe yoktur" dendiği zaman ise; "Kıyametin ne olduğunu bilmiyoruz, sadece zannediyoruz. Biz bu konuda kesin kanaat sahibi değiliz" demiştiniz.

Tefsiri

24 - Dediler ki: "Dünya hayatımızdan başka hayat yoktur. Ölürüz ve yaşarız. Bizi ancak zaman yok eder." Bu hususta onların bir bilgisi yoktur. Onlar sadece zanda bulunuyorlar.

Kendilerine ikinci bir hayat vadedilmesi sebebiyle– *"Dediler ki:* – içinde yaşamakta olduğumuz bu– *Dünya hayatımızdan başka hayat yoktur. Ölürüz ve yaşarız."* Biz ölürüz, bizden sonra çocuklarımız yaşamaya devam ederler. Ya da bir kısmınız ölür, bir kısmımız hayatta kalırlar.

Yahut da babalarımızın sulbünde nutfe / sperm olarak ölüyüzdür, daha sonra diriliriz. Ya da bize ölüm de, hayat da isabet eder. Böylece bu söyledikleriyle dünyadaki hayatı murat ediyorlar, bundan sonrasını da ölüm olarak demek istiyorlar. Bunun ötesinde bir başka hayatın olduğunu kabul etmiyorlar.

Bir yoruma göre ise, tenasüh inancına sahip olanlar reenkarnasyona yani ruh göçüne inananlar böyle demektedirler. Yani adam ölür, sonra onun ruhu ölüler arasında bir başkasının bedenine girer ve onu hayata getirir, derler.

"Bizi ancak zaman yok eder." Bunların savlarına göre günlerin ve gecelerin geçip gitmesi, insanların helak olmalarında ve ölmelerinde etkindir. Bu itibarla ölüm meleğini ve onun, Allah'ın (cc) emri gereği ruhları kabzetmesini inkâr ederler. Meydana gelen her olayı, dehre, zamana izafe ederler. Fakat şiirlerinde hem zamandan yakındıklarını görürsün.

Nitekim bir hadislerinde Rasulüllah (sav) şöyle buyurmaktadır:

"Dehre, zamana sövmeyin, çünkü Dehr, Allah'ın yarattığı gerçektir." [2]

Çünkü olayları yaratan, meydana getiren Allah'tır (cc), Dehr denen zaman değildir.

"Bu hususta onların bir bilgisi yoktur. Onlar sadece zanda bulunuyorlar." Onlar bu söylediklerini bilerek, herhangi kesin bir bilgiye dayanarak söylemiyorlar. Fakat hep tahmine ve zanna dayanarak söylediklerini söylüyorlar.

25 – "Onlara ayetlerimiz –Kur'an yani orada sözü edilen ölümden sonra yeniden dirilme olayı– **açıkça okunduğu zaman onların delilleri** –müşriklerin ve inkârcıların söylemleri delil olmamasına rağmen delil diye belirtilmesi, onların açısından delil olarak görülmesi iddiası sebebiyledir. Evet, delilleri– **ancak,** –bu yeniden dirilme davasında– **Doğru söyleyenler iseniz babalarımızı getirin** –yani onları diriltin– **demek oldu.**"

(Ayette geçen, « حُجَّتَهُمْ » kavli, « كَانَ » fiilinin haberidir. « كَانَ » fiilinin ismi ise, « اَنْ قَالُوا » kavlidir.) Bu durumda mana şöyle olmak-

2 Buhari, H: 6181; Müslim, H: 2246.

tadır: *"Onların delilleri sadece babalarımızı, atalarımızı getirin."* Sözünden ibaret olur.

(Öte taraftan, « حُجَّتَهُمْ » kavlini, « كَانَ » fiilinin ismi kabul ederek, bunu merfu olarak, « حُجَّتُهُمْ » diye de okuyanlar olmuştur. Buna göre, « أَنْ قَالُوا » kavlini de « كَانَ » fiilinin haberi kabul etmişlerdir.)

26 – "De ki: 'Allah sizi' –bu dünyada diriltip– **yaşatıyor. Sonra** –ömürleriniz bitince– **sizi öldürecek, sonra da kendisinde** –toplayıp bir araya getirmesinde– **şüphe olmayan Kıyamet gününde** –hepinizi yeniden dirilterek– **sizi bir araya getirecek.'** –Bu itibarla buna kadir olan, gücü yeten Allah (cc), zaruri olarak, isteseler de istenmeseler de onları yeniden diriltmeye ve getirmeye kadirdir.– **ama insanların çoğu** –Allah'ın (cc) yeniden diriltmeye kadir olacağını– **bilmezler."** Çünkü konu ile ilgili deliller üzerinde düşünmekten kaçarlar.

27 – Göklerin ve yerin hükümranlığı Allah'ındır. Kıyamet kopacağı gün, işte o gün batıla sapanlar hüsrana uğrayacaklardır.

(Bu ayette, « يَوْمَ تَقُومُ » kavlini nasb etmede amil olan kelime, « يَخْسَرُ » kelimesidir. « يَوْمَئِذٍ » kavli ise, « يَوْمَ تَقُومُ » kavlinden bedeldir.)

28 – "O gün her ümmeti diz çökmüş görürsün. Her ümmet kendi –işlediği amellerinin– **kitabına** –sayfalarına– **çağrılır.** –(Burada sadece cins isimle yetinilmiştir.) Onlara şöyle denilir:– **Bugün** –size, yalnızca dünyada– **yaptıklarınızın karşılığı verilecektir."**

(Ayette geçen « جَاثِيَةً » kelimesi, dizleri üzerinde çökmek manasınadır. Nitekim bir kimsenin diz çökmesi durumunda, « جَثَا فُلاَنٌ يَجْثُو » cümlesi kullanılır ki bu, *"dizleri üzerinde çöküp oturdu"* demektir. Ayrıca, toparlanmak, toplanmak manasında da kullanılmıştır.

Yine ayette geçen, « كُلُّ أُمَّةٍ » kavlini, söz başı olarak, mübteda olarak merfu okuyanlar da olmuştur. Yakub da ayette geçen ikinci, « كُلَّ » kelimesini, ayetin başında geçen « كُلَّ أُمَّةٍ » kavlinden bedel yaparak, « كُلَّ » diye mansub okumuştur.)

29 – İşte kitabımız, size karşı gerçeği söylüyor. Çünkü biz yapmakta olduklarınızı kaydediyorduk.

"İşte kitabımız, ..." Burada sözkonusu kitap kendilerine izafe edilmektedir. Çünkü o kitapla ilgisi olanlar kendileridir. Zira yapıp ettikleri her şey orada tespit edilmiştir. Mesele Allah'a (cc) kalmıştır. Çünkü onun sahibi ve maliki sadece Allah'tır (cc). Burada kullarının amellerini yazmaları için meleklere emri veren de bizzat Yüce Allah'tır. *"... size karşı gerçeği söylüyor."* Çünkü yapıp ettiklerinize ilişkin, herhangi bir ilave ve eksiltmeye mahal bırakmaksızın onlar aleyhinizde tanıklık ediyor.

"Çünkü biz yapmakta olduklarınızı kaydediyorduk." Amellerinizi yazmaları için meleklerimizi görevlendirmiştik. Arapçada « نَسَخْتُ » ve « اِسْتَنْسَخْتُ » kelimeleri aynı manaya gelirler. Bu, bir şeyi bir kitaptan diğerine aktarmak manasında değil, aksine bu, tespit etmek, kayda geçirmek demektir.

30 – "İnamp salih ameller işleyenlere gelince, Rableri onları rahmetine –cennetine– **sokacaktır. İşte bu apaçık kurtuluştur."**

31 – İnkâr edenlere gelince (onlara şöyle denilir): **"Size âyetlerim okunduğunda büyüklük taslayıp suçlu - günahkâr bir kavim olanlar sizler değil miydiniz?"**

"İnkâr edenlere gelince –onlara şöyle denir:– *Ayetlerim size okunmadı mı?"* Buradaki mana: *"Peygamberlerim size gelmedi mi, ayetlerim sizlere okunmadı mı?"* şeklindedir. Burada *"Ayetlerim size okunmadı mı?"* cümlesi üzerine atfedilen *'Peygamberlerim size gelmedi mi?'* cümlesi hazfedilmiştir.

O ayetlere iman etmeye– *"büyüklük taslayıp suçlu - günahkâr bir kavim olanlar sizler değil miydiniz."*

32 – "Şüphesiz, Allah'ın va'di gerçektir, kıyamet hakkında hiçbir şüphe yoktur" dendiği zaman ise; "Kıyametin ne olduğunu bilmiyoruz, sadece zannediyoruz. Biz bu konuda kesin kanaat sahibi değiliz" demiştiniz.

"Allah'ın va'di –mükâfat ve ceza vereceğine dair vadi.– *gerçektir..."*

« اَلسَّاعَةُ » merfudur. « اِنَّ » ve isminin mahalli üzerine atıftır. Hamza'ya göre « وَعْدَ اللّٰهِ » üzerine atıf olmak üzere « وَالسَّاعَةَ » şeklinde mensuptur.

"*.. kıyamet hakkında hiçbir şüphe yoktur dendiği zaman ise;* –siz– *demiştiniz ki: 'Kıyametin ne olduğunu biz bilmiyoruz,'* –O nasıl bir şeydir? Çünkü biz,– *sadece zannediyoruz...*"

« اِنْ نَظُنُّ اِلاَّ ظَنًّا » cümlesinin aslı « نَظُنُّ ظَنًّا » – *'Biz öyle bir zan ile zannediyoruz ki'* demek olup, manası, sadece zannın ispatıdır. Zannın dışındaki şeylerin nefyi ve zannın ispatı için olumsuzluk ve istisna edatı getirilmiştir. *"onun hakkında kesin bir bilgi elde etmiş değiliz"* sözü de zannın dışındaki şeylerin nefyini tekid için ziyade kılındı.

❁ ❁ ❁

33. — 37. ÂYETLER

وَبَدَا لَهُمْ سَيِّئَاتُ مَا عَمِلُوا وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ
يَسْتَهْزِؤُنَ ﴿٣٣﴾ وَقِيلَ الْيَوْمَ نَنْسٰيكُمْ كَمَا نَسِيتُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ
هٰذَا وَمَاْوٰيكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُمْ مِنْ نَاصِرِينَ ﴿٣٤﴾ ذٰلِكُمْ بِاَنَّكُمُ
اتَّخَذْتُمْ اٰيَاتِ اللّٰهِ هُزُوًا وَغَرَّتْكُمُ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا ج فَالْيَوْمَ لَا
يُخْرَجُونَ مِنْهَا وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ ﴿٣٥﴾ فَلِلّٰهِ الْحَمْدُ رَبِّ
السَّمٰوَاتِ وَرَبِّ الْاَرْضِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٣٦﴾ وَلَهُ الْكِبْرِيَاءُ فِي
السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ ص وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٣٧﴾

Meâli

33. Yaptıklarının kötülükleri karşılarına dikilmiş ve alay edip durdukları şey, kendilerini kuşatıvermiştir.

34. Onlara şöyle denir: "Bugüne kavuşacağınızı unuttuğunuz gibi, bu gün biz de sizi unutuyoruz. Barınağınız ateştir. Yardımcılarınız da yoktur."

35. "Bunun sebebi, Allah'ın ayetlerini alaya almanız ve dünya hayatının sizi aldatmasıdır." Artık bugün ateşten çıkarılmazlar ve Allah'ın rızasını kazandıracak amelleri işleme istekleri kabul edilmez.

36. Hamd, göklerin Rabbi ve yerin Rabbi, âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur.

37. Göklerde ve yerde ululuk O'na aittir. O, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.

Tefsiri

33 - Yaptıklarının kötülükleri karşılarına dikilmiş ve alay edip durdukları şey, kendilerini kuşatıvermiştir.

Sözkonusu olan bu kâfirlerin *"Yaptıklarının* –işledikleri amellerinin– *kötülükleri* –veya işledikleri kötü amellerinin cezaları– *karşılarına dikilmiş..."* bu mesele tıpkı:

﴿ وَجَزٰٓؤُا سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِثْلُهَا ﴾

"Bir kötülüğün cezası, ona denk bir kötülüktür." [3] kavli gibidir.

"...ve alay edip durdukları şey, kendilerini kuşatıvermiştir." Alay ettikleri şeyin cezası gelip kendilerini bulmuştur.

34 – Onlara şöyle denir: "Bugüne kavuşacağınızı unuttuğunuz gibi, bu gün biz de sizi unutuyoruz. Barınağınız ateştir. Yardımcılarınız da yoktur."

"Onlara şöyle denir: 'Bugüne kavuşacağınızı unuttuğunuz gibi, bu gün biz de sizi unutuyoruz." Yani sizin bugününüze kavuşmak için hazırlanmayı terk ettiğiniz gibi biz de sizi azap içinde terk ettik. Burada sözü edilen hazırlık konusu, Allah'a (cc) olan itaat konusudur. Kavuşma olayının yevm / gün olayına izafe edilmesi, hile ve tuzağın:

﴿ بَلْ مَكْرُ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ ﴾

"Hayır, asıl suç gece ve gündüz yapmış olduğunuz tuzaklardadır." [4] ayetinde geçen gece ile gündüze izafesi kabilindendir.

Yani: Siz, o günlerinizde Yüce Allah'a ve onun sizi cezalandırmasına kavuşmayı unuttunuz, bu nedenle– *"Barınağınız* –varacağınız yer– *ateştir. Yardımcılarınız da yoktur.'"*

35 – "'Bunun –sizin bu azabınızın– **sebebi, Allah'ın ayetlerini alaya almanız ve dünya hayatının sizi aldatmasıdır.' Artık bugün ateşten çıkarılmazlar ve Allah'ın rızasını kazandıracak amelleri işleme**

---

[3] Şura, 40.
[4] Sebe, 33.

istekleri kabul edilmez." Onların Rabb'lerini memnun etmek ve rızasını kazanmak için olan isteklerinin bir anlamı olmaz, çünkü kendilerinden böyle bir istek kabul edilmeyecektir.

(Bu ayette geçen « يُخْرَجُونَ » kelimesini, Hamza ve Ali, « يَخْرُجُونَ » olarak okumuşlardır.)

36 – Hamd, göklerin Rabbi ve yerin Rabbi, âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur.

Yani O Allah'a hamd edin ki O, sizin Rabb'iniz olduğu gibi, göklerin, yerin ve âlemlerin de Rabb'idir. Bu itibarla böylesi bir Rububiyete, Rab oluşa, herkes için kendisine Rab olan o zata hamd etmesi ve ona övgüde bulunması gerekir, bu, farzdır.

37 – "**Göklerde ve yerde ululuk O'na aittir.** –Onu yüceltin, ona tazim edin. Çünkü onun yüceliğinin ve azametinin eserleri göklerde ve yerde açıkça görülmektedir.– **O,** –intikamını ve öcünü almada– **mutlak güç sahibidir,** –yargılamalarında– **hüküm ve hikmet sahibidir.**"

❁ ❁ ❁

Sûre -46

AHKAF SÛRESİ

Bu sûre Mekke'de nazil olmuştur;
35 âyettir.

Cüz - 26

1. – 9. ÂYETLER

بسم الله الرحمن الرحيم

حم ﴿١﴾ تنزيل الكتاب من الله العزيز الحكيم ﴿٢﴾ ما خلقنا السموات والأرض وما بينهما إلا بالحق وأجل مسمى ۚ والذين كفروا عما أنذروا معرضون ﴿٣﴾ قل أرأيتم ما تدعون من دون الله أروني ماذا خلقوا من الأرض أم لهم شرك في السموات ۖ ائتوني بكتاب من قبل هذا أو أثارة من علم إن كنتم صادقين ﴿٤﴾ ومن أضل ممن يدعوا من دون الله من لا يستجيب له إلى يوم القيامة وهم عن دعائهم غافلون ﴿٥﴾ وإذا حشر الناس كانوا لهم أعداء وكانوا بعبادتهم كافرين ﴿٦﴾ وإذا تتلى عليهم آياتنا بينات قال الذين كفروا للحق لما جاءهم هذا سحر مبين ﴿٧﴾ أم يقولون افتراه ۖ قل إن افتريته فلا تملكون لي من الله شيئا ۖ هو أعلم بما تفيضون فيه ۖ كفى به شهيدا بيني وبينكم ۖ وهو الغفور الرحيم ﴿٨﴾ قل ما كنت بدعا من الرسل وما أدري ما يفعل بي ولا بكم ۖ إن أتبع إلا ما يوحى إلي وما أنا إلا نذير مبين ﴿٩﴾

Meâli

1. Hâ – Mîm.

2. Kitabın indirilişi Aziz, Hakim olan Allah tarafındandır.

3. Gökleri yeri ve ikisi arasında bulunanları, biz, ancak hak ile ve belli bir süre için yarattık, inkâr edenler, uyarıldıkları şeylerden yüz çevirmektedirler.

4. De ki: dikkat edip baktınız mı hiç, Allah'ı bırakıp taptığınız şeyler yeryüzünde ne yaratmışlar, göstersenize bana! Yoksa onların ortaklıkları göklere midir? Eğer doğru söyleyenlerden iseniz, size indirilmiş bir kitap yahut bir bilgi kalıntısı varsa onu bana getirin.

5. Allah'ı bırakıp da kıyamet gününe kadar kendisine cevap veremeyecek şeylere tapandan daha sapık kim olabilir. Oysa onlar, bunların tapmasından habersizdirler.

6. İnsanlar bir araya toplandıkları zaman *(bunlar)* onlara düşman kesilirler. Ve onların kendilerine yaptıkları ibadeti inkâr ederler.

7. Onlara ayetlerimiz okunduğu zaman, hak olan Kur'an'ı inkâr edenler hak kendilerine gelince "bu apaçık bir büyüdür" dediler.

8. Yoksa "onu uydurdu mu" diyorlar? De ki: eğer ben onu uydurmuşsam Allah'tan bana gelecek cezayı savmaya sizin gücünüz yetmez. O sizin yaptığınız taşkınlıkları çok daha iyi bilir. Benimle sizin aranızda şahit olarak O yeter. O, bağışlayan esirgeyendir.

9. De ki: ben peygamberlerin ilki değilim. Bana ve size ne yapılacağını da bilmem. Ben sadece bana vahyedilene uyarım. Ve ben apaçık bir uyarıcıyım.

Tefsiri

1 – Hâ - Mîm.

2 – Kitabın indirilişi Aziz, Hakim olan Allah tarafındandır.

3 – Gökleri yeri ve ikisi arasında bulunanları, biz, ancak hak ile ve belli bir süre için yarattık, inkâr edenler, uyarıldıkları şeylerden yüz çevirmektedirler.

"Hak ile" hikmet ile karışmış olarak. *"belli bir süre için"* kendisine varılan belli bir süre takdiriyledir. O da kıyamet günüdür. Onlar her mahlûkatın mutlaka varacağı bugünün dehşetine dair uyarıldıkları şeyden yüz çevirmektedirler. Yani ona iman etmemektedirler ve ona hazırlanmaya önem vermemektedirler. « ما » nın mastariye olması mümkündür. O zaman mana: *"Bugünle korkutulmalarından yüz çevirmektedirler"*, şeklinde olur.

4 – Deki: dikkat edip baktınız mı hiç, Allah'ı bırakıp taptığınız şeyler yeryüzünde ne yaratmışlar, göstersenize bana! Yoksa onların ortaklıkları göklere midir? Eğer doğru söyleyenlerden iseniz, size indirilmiş bir kitap yahut bir bilgi kalıntısı varsa onu bana getirin.

Bana haber verin, Allah'tan başka taptığınız putlar eğer ilah iseler yeryüzündeki hangi şeyi yaratmışlar? Yoksa göklerin ve yerin yaratılmasında onların Allah ile ortaklıkları mı var?

"Bundan önce indirilmiş bir kitap" bu kitaptan –ki o Kur'an'dır– önce indirilmiş bir kitap şunu kastediyor:

"Bu kitap tevhidi ve şirkin kaldırılmasını söylemektedir. Bundan önce indirilen, Allah'ın kitaplarından her biri de bunun bir benzerini söylemektedir. Öyleyse Allah'tan başkasına ibadet etme ile ilgili üzerinde bulunduğunuz şeyin doğruluğuna şahit, bundan önce indirilmiş tek bir kitap olsun getirin. Ya da önceliklerin ilminden size intilal etmiş bir bilgi kalıntısı olsun getirin. Eğer Allah'ın size putlara ibadeti emrettiğine dair doğru söyleyenlerden iseniz" (getirin).

5 – Allah'ı bırakıp da kıymat gününe kadar kendisine cevap veremeyecek şeylere tapandan daha sapık kim olabilir. Oysa onlar, bunların tapmasından habersizdirler.

Onlar, bunların tapmasından ebediyyen habersizdirler.

6 – İnsanlar bir araya toplandıkları zaman (bunlar) **onlara düşman kesilirler. Ve onların kendilerine yaptıkları ibadeti inkâr ederler.**

Yani putlar kendilerine tapanlara düşman kesilirler ve putlar, kendilerine tapanların tapınmalarını inkâr ederler. *"Onları bize tapınmaya davet etmedik"* derler.

« مَنْ أَضَلُّ » daki istifhamın manası, herşeye gücü yeten, işiten ve icabet edeni bırakıp ondan başka kendilerine icabet etmeyen ve kıyamete kadar da dünya var oldukça onlardan hiç kimseye icabet etmeye güç getiremeyen cansızlara yalvaran putperestlerden daha sapık birilerinin olduğunu inkârdır. Kıyamet koptuğu ve insanlar haşrolduğu zaman onlar, onlara düşmanı kesilirler, onlara muhalif olurlar. Onlar, her iki cihanda da faydasızdırlar, zarardan ibarettirler. Dünyada icabet etmek suretiyle onlara dostluk göstermezler. Ahirette de onlara düşman kesilirler. Ve kendilerine yaptıkları ibadeti inkâr ederler. İcabet etmek ve gaflet etmek gibi, ilim sahiplerine isnad edilen şeyler onlara isnad edildiği için « مَنْ » ve « هُمْ » denildi ve onların icabeti terketmekle ve gaflet göstermekle nitelendirilmesi, onları ve onlara tapanları alaya alma yolludur.

Bunun bir benzeri Allahu Teâlâ'nın:

﴿ إِنْ تَدْعُوهُمْ لَا يَسْمَعُوا دُعَاءَكُمْ وَلَوْ سَمِعُوا مَا اسْتَجَابُوا لَكُمْ وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ يَكْفُرُونَ بِشِرْكِكُمْ ﴾

"Eğer onları** (putları) **çağırsanız sizin çağırmanızı işitmezler. Faraza işitseler bile size cevap veremezler. Kıyamet günü de sizin** (onları Allah'a) **ortak koşmanızı reddederler." [5] ayetidir.

7 – Onlara ayetlerimiz okunduğu zaman, hak olan Kur'anı inkâr edenler hak kendilerine gelince "bu apaçık bir büyüdür" dediler.

Buradaki « بَيِّنَاتٌ », « بَيِّنَةٌ » kelimesinin çoğuludur. O da, *delil* ve *şahit* demektir. Ya da *açık* ve *açıklayıcı* demektir.

"Hak" kelimesiyle kastolunan ayetlerdir.

"İnkâr edenler" sözüyle kastolunan kendilerine okunanlardır. Onların küfrünü ve okunanın hak olduğunu tescil için iki zamir yerine kelimeleri açık açık getirdi.

"Kendilerine gelince" yani kendilerine geldiği anda işitir işitmez düşünmeden bakmadan inkârla karşılık verdiler, demektir.

---

[5] Fatır, 14.

"Bu apaçık bir büyüdür" yani batıl olduğu hususundaki durumu açık, bunda hiç şüphe yok, manasınadır.

8 – Yoksa "ona uydurdu mu" diyorlar? De ki: eğer ben onu uydurmuşsam Allah'tan bana gelecek cezayı savmaya sizin gücünüz yetmez. O sizin yaptığınız taşkınlıkları çok daha iyi bilir. Benimle sizin aranızda şahit olarak O yeter. O, bağışlayan esirgeyendir.

"Yoksa onu uydurdu mu diyorlar" onların ayetleri sihir olarak adlandırmasını zikrettikten sonra onların *"Onu, Muhammed* (as) *uydurdu"* yani *"onu uydurdu ve onu yalan olarak Allah'a isnad etti"* şeklinde sözlerine geçmiştir.

« اِفْتَرَاهُ »'deki zamir « حَقّ » kelimesine aittir. Bununla kastedilen ayetlerdir.

"De ki eğer ben onu uydurmuşsam Allah'tan bana gelecek cezayı savmaya sizin gücünüz yetmez" yani farzı mahal ben onu uydurmuşsam, Allah kendisine iftiranın cezasıyla beni derhal cezalandırır ve beni derhal cezalandırmasına siz de mani olamazsınız ve O'nun azabından hiçbirşeyi defetmeye takat getiremezsiniz. Böyleyken ben nasıl olurda O'na iftira atar ve O'nun azabına kendimi atarım?

"O sizin yaptığınız taşkınlıkları çok daha iyi bilir" Yani bazan *"sihir"* ve bazan da *"uydurdu"* diye adlandırmak suretiyle, Allah'ın vahyini kötülemenize ve ayetlerini yalanlamanıza dair yaptıklarınızı daha iyi bilir.

"Benimle sizin aranızda şahit olarak O yeter" benim lehime doğruluk ve tebliği ifa ile şehadet eder. İlim ve şehadetin zikredilmesinin manası, yaptıkları taşkınlıkların cezalandırılmasıyla tehditti.

"O bağışlayandır, esirgeyendir" eğer küfürden tevbe edip iman ederlerse af ve merhamet göreceklerini vaad eder.

9 – De ki: ben peygamberlerin ilki değilim. Bana ve size ne yapılacağını da bilmem. Ben sadece bana vahyedilene uyarım. Ve ben apaçık bir uyarıcıyım.

« بِدْعًا – بَدِيعًا » *"örneksiz ihdas olunmuş şey"* manasınadır.

« خَفِيفٌ » hafif manasına gelen « خِفٌّ » gibidir. Mana, *"Ben ilk peygamber değilim ki benim peygamberliğimi inkâr edesiniz."*

"Bana ve size ne yapılacağını da bilmem" Mekke'yi terk mi edeceğim yoksa rüyamda bana gösterilen ağaçlı hurmalık yere gitmekle mi emrolunacağım, demişti.

« مَا يُفْعَلُ » deki « مَا »'nın mansup (ismi mevsul olması mümkündür, merfu istifham edatı olması da mümkündür. « يُفْعَلُ » müspet mana içerdiği ve « مَا اَدْرِى » deki « مَا » ve onun yerindeki hem de olumsuzluk manası içerdiği için « وَلَا بِكُمْ » sözünde « لَا » gelmiştir.

❁ ❁ ❁

10. – 17. ÂYETLER

قُلْ اَرَاَيْتُمْ اِنْ كَانَ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ وَكَفَرْتُمْ بِهٖ وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِنْ
بَنٖٓي اِسْرَٓائٖيلَ عَلٰى مِثْلِهٖ فَاٰمَنَ وَاسْتَكْبَرْتُمْؕ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِي
الْقَوْمَ الظَّالِمٖينَ ۟ ﴿١٠﴾ وَقَالَ الَّذٖينَ كَفَرُوا لِلَّذٖينَ اٰمَنُوا لَوْ كَانَ
خَيْرًا مَا سَبَقُونَٓا اِلَيْهِؕ وَاِذْ لَمْ يَهْتَدُوا بِهٖ فَسَيَقُولُونَ هٰذَٓا
اِفْكٌ قَدٖيمٌ ﴿١١﴾ وَمِنْ قَبْلِهٖ كِتَابُ مُوسٰٓى اِمَامًا وَرَحْمَةًؕ وَهٰذَا
كِتَابٌ مُصَدِّقٌ لِسَانًا عَرَبِيًّا لِيُنْذِرَ الَّذٖينَ ظَلَمُواۗ وَبُشْرٰى
لِلْمُحْسِنٖينَ ﴿١٢﴾ اِنَّ الَّذٖينَ قَالُوا رَبُّنَا اللّٰهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا فَلَا
خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَۚ ﴿١٣﴾ اُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ الْجَنَّةِ
خَالِدٖينَ فٖيهَاۚ جَزَٓاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٤﴾ وَوَصَّيْنَا الْاِنْسَانَ
بِوَالِدَيْهِ اِحْسَانًاؕ حَمَلَتْهُ اُمُّهُ كُرْهًا وَوَضَعَتْهُ كُرْهًاؕ وَحَمْلُهُ
وَفِصَالُهُ ثَلٰثُونَ شَهْرًاؕ حَتّٰٓى اِذَا بَلَغَ اَشُدَّهُ وَبَلَغَ اَرْبَعٖينَ سَنَةًۙ
قَالَ رَبِّ اَوْزِعْنٖٓي اَنْ اَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتٖٓي اَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلٰى
وَالِدَيَّ وَاَنْ اَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضٰيهُ وَاَصْلِحْ لٖي فٖي ذُرِّيَّتٖيۚ اِنّٖي
تُبْتُ اِلَيْكَ وَاِنّٖي مِنَ الْمُسْلِمٖينَ ﴿١٥﴾ اُولٰٓئِكَ الَّذٖينَ نَتَقَبَّلُ
عَنْهُمْ اَحْسَنَ مَا عَمِلُوا وَنَتَجَاوَزُ عَنْ سَيِّـَٔاتِهِمْ فٖٓي اَصْحَابِ

الْجَنَّةِ وَعْدَ الصِّدْقِ الَّذِي كَانُوا يُوعَدُونَ ﴿١٦﴾ وَالَّذِي قَالَ
لِوَالِدَيْهِ أُفٍّ لَكُمَا أَتَعِدَانِنِي أَنْ أُخْرَجَ وَقَدْ خَلَتِ الْقُرُونُ مِنْ
قَبْلِي وَهُمَا يَسْتَغِيثَانِ اللَّهَ وَيْلَكَ آمِنْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ
فَيَقُولُ مَا هَٰذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿١٧﴾

Meali

10. Deki: "Hiç düşündünüz mü? Şayet bu Allah katından ise ve siz de onu inkâr etmişseniz, İsrailoğullarından bir şahit de bunun benzerini görüp inandığı halde siz yine de büyüklük taslamışsanız, şüphesiz Allah zalimler topluluğunu doğru yola iletmez."

11. İnkâr edenler, iman edenler için dediler ki. "Bu işde bir hayır olsaydı onlar bizi geçemezlerdi. Fakat onlar bununla doğru yola girmek arzusunda olmadıkları için" bu eski bir yalandır" diyecekler.

12. Ondan önce de bir rahmet ve rehber olarak Musa'nın kitabı vardır. Bu da zulmedenleri uyarmak ve iyilik yapanlara müjde olmak üzere Arap lisanıyla indirilmiş doğrulayıcı bir kitaptır.

13. "Rabbimiz Allah'tır" deyip sonra dosdoğru yaşayanlara korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir.

14. Onlar cennet ehlidirler. Yapmakta olduklarına karşılık orada ebedi kalacaklardır.

15. Biz insana, ana babasına iyilik etmesini tavsiye ettik. Annesi onu zahmetle taşıdı ve zahmetle doğurdu. Taşıması ile sütten kesilmesi cem'an otuz ay sürer. Nihayet insan güçlü çağına erip kırk yaşına varınca der ki: "Rabbim! Bana anne babama verdiğin nimete şükretmemi ve razı olacağın yararlı iş yapmamı nasip et. Benim için de zürriyetim içinde iyiliği devam ettir. Ben sana döndüm. Ve elbetteki ben Müslümanlardanım."

16. İşte onlar *(öyle kimselerdir ki)* biz onların yaptıklarının en güzelini kabul ederiz. Günahlarını da bağışlarız. Onlar cennet ashabı içindedirler. Bu kendilerine vaad edilmiş dosdoğru bir sözdür.

17. Ana babasına: "Öf be size! Benden önce nice nesiller gelip geçmişken beni mi tekrar dirilmekle tehdit ediyorsunuz" diyen kimseye, anne ve babası Allah'a sığınarak: "Yazıklar olsun sana! İman et. Allah'ın vadi gerçektir" dedikleri halde o: "Bu eskilerin masallarından başka bir şey değildir" der.

Tefsiri

10 – De ki: "Hiç düşündünüz mü? Şayet bu Allah katından ise ve sizde onu inkâr etmişseniz, İsrailoğullarından bir şahit de bunun benzerini görüp inandığı halde siz yine de büyüklük taslamışsanız, şüphesiz Allah zalimler topluluğunu doğru yola iletmez.

"Bu" yani Kur'an.

"İsrailoğullarından bir şahit" O, Cumhura göre Abdullah b. Selam'dır. Bu sebepten dolayı, bu ayet medenidir. Çünkü Abdullah b. Selam'ın İslam'a girişi Medine'de olmuştur dendi.

Rivayete göre o Rasulullah (sav) Medine'ye gelince, onun yüzüne baktı da onun yalancı yüzü olmadığını anladı ona şöyle dedi:

"Muhakkak ki ben, Sana ancak bir peygamberin bilebileceği üç şey soracağım. Kıyamet alametlerinin ilki hangisidir. Cennet halkının yediği ilk yiyecek hangisidir ve çocuk babasına ya da anasına niçin çeker?"

Rasulullah (sav) şöyle buyurdu:

"Kıyamet alametlerini ilki onları (insanları) *doğudan batıya doğru sevkeden bir ateştir. Cennet halkının yiyeceği ilk yiyecek balık ciğerinin kenarıdır. Çocuk ise erkeğin* (babasının) *suyu galip gelirse ona, kadının* (anasının) *suyu galip gelirse ona çeker."*

Bu cevaplar üzerine Abdullah b. Selam:

"Senin Allah'ın hak peygamberi olduğuna şahitlik ederim" dedi.

« مِثْلِهِ »'deki zamir Kur'an'a aittir. Yani manaca *"onun bir benzerini görüp inandığı halde"* demektir. O da; tevhid vaad, tehdit ve sair hususlarda Kur'an manalarına uygun düşen Tevrat'taki manalardır.

Mananın; *"Eğer Allah katındansa ve bir şahit de bunun bir benzerine, yani onun Allah katından olduğuna şahitlik ettiği halde siz de onu inkâr ediyorsanız"*, şeklinde olması mümkündür.

"İnandığı halde" şahit inandığı halde *"büyüklük tasladınız"* ona iman hususunda büyüklük tasladınız. Şartın cevabı hazfedilmiştir. Takdiri: *"Eğer Kur'an Allah katından ise ve siz de bunu inkâr ediyorsanız* (o zaman sizler) *zalimler değil misiniz?"* şeklindedir.

Hazfedilen bu manaya *"Allah zalimler topluluğunu doğru yola iletmez."* Sözü delalet etmektedir. Birinci « وَ » harfi « كَفَرْتُمْ » kelimesini şart « شَهِدَ شَاهِدٌ » üzerine atfetmektedir.

« وَشَهِدَ » deki « وَ », « اسْتَكْبَرْتُمْ » kelimesini « شَهِدَ شَاهِدٌ مِنْ بَنِي اِسْرَآئِيلَ عَلَى مِثْلِهِ فَامَنَ وَاسْتَكْبَرْتُمْ » cümlesini « كَانَ مِنْ عِنْدِ اللهِ وَكَفَرْتُمْ بِهِ » cümlesi üzerine atfetmektedir. Mana:

"De ki: bana haber verin. Eğer onu inkâr etmenize rağmen Kur'an, Allah katından indirilmişse ve sizin ona karşı büyüklük taslamanıza ve sizin iman etmekten yüz çevirmenize rağmen İsrailoğullarının en bilgilisinin onun bir benzerinin inişine şehadeti ona imani bir araya gelirse, sizler, insanların en sapığı ve en zalimi olmazmısınız?" şeklindedir.

11 – İnkâr edenler, iman edenler için dediler ki: "Bu işde bir hayır olsaydı onlar bizi geçemezlerdi. Fakat onlar bununla doğru yola girmek arzusunda olmadıkları için, bu eski bir yalandır" diyecekler.

"İman edenler için" onlar hakkında. Bu Mekke kâfirlerinin sözüdür. Ammar, Süheyb ve İbni Mesud (rhm) gibi fakirleri kasdederek, *"Muhammed'e tabi olanların geneli önemsiz, düşük kimselerdir"* demişlerdi.

"Bu işde hayır olsaydı bizi geçemezlerdi." Eğer Muhammed'in (sav) getirdiği şeyde hayır olsaydı, bunlar ona ulaşmada bizi geçemezlerdi. « إذْ »'deki amil, sözün ona delaletinden dolayı hazfedilmiştir. Takdiri: *"Bununla doğru yola girmek arzusunda olmadıkları için inatları ortaya çıktı"*, şeklindedir.

"Bu eski bir yalandır" yani geçmiş bir yalandır. Onların bu sözü onların *"öncekilerin efsaneleridir"* sözü gibidir.

12 – Ondan önce de bir rahmet ve rehber olarak Musa'nın kitabı vardır. Bu da zulmedenleri uyarmak ve iyilik yapanlara müjde olmak üzere arap lisanıyla indirilmiş doğrulayıcı bir kitaptır.

"Ondan önce de" Kur'an'dan önce de *"Musa'nın kitabı"* yani Tevrat.

O (كِتَابُ) kelimesi müptedadır. « مِنْ قَبْلِهِ » öne geçmiş bir haber olarak zarftır. Hal olmak üzere « اِمَامًا » kelimesini naspetmektedir. « فِى الدَّارِ زَيْدٌ قَائِمًا » - (Zeyd ayakta olduğu halde evdedir) cümlesinde olduğu gibi.

« اِمَامًا » kelimesinin manası, *"İmama uyulduğu gibi Allah'ın dininde ve* (o dinin) *şer'i esaslarında kendisine uyulan önder"* demektir. Ona inanan ve içindekilerle amel edenler için bir rahmettir. Bu Kur'an Musa'nın kitabını ya da kendisinden önceki bütün kitapları tasdik eden bir kitaptır.

« لِسَانًا عَرَبِيًّا », « مُصَدِّقٌ »'deki kitabın zamirinden haldir ve onda amel eden « مُصَدِّقٌ »'dur. Ya da sıfat almak suretiyle özellik kazandığından dolayı « كِتَابٌ »'den haldir. Onda işaret manası amel etmektedir.

« مُصَدِّقٌ »'un mefulu olması da caiz görülmüştür. Yani Arapça lisanına sahip olanı –ki o Peygamber (as)'dır– tasdik eden demektir.

"Zulmedenleri uyarmak üzere" yani kitap inkâr edenleri uyarsın diye demektir.

Hicaz ve Şam kıraat ekolüne göre « لِتُنْذِرَ » şeklindedir. « وَبُشْرَى » mahallen mensuptur. « لِيُنْذِرَ »'nin mahalli üzerine atıftır. Çünkü o « لِلْمُحْسِنِينَ »' nin mefulu lehidir.

"İyilik yapanlara" itat eden mü'minlere.

13 – "Rabbimiz Allah'tır" deyip sonra dosdoğru yaşayanlara korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir.

Allah'ın tevhidi ve peygamberi Muhammed (sav)'in şeriatı üzere dosdoğru yaşayanlara kıyamette korku yoktur. Onlar, ölüm esnasında mahzun da olmayacaklardır.

14 – Onlar cennet ehlidirler. Yapmakta olduklarına karşılık orada ebedi kalacaklardır.

« خَالِدِينَ فِيهَا », « اَصْحَابُ الْجَنَّةِ »'den haldir. Bundaki amil « اُولٰئِكَ »'nin delalet ettiği işaret manasıdır. « جَزَاءً » sözün kendisine delalet ettiği fiil için mastardır. Yani « جُوزُوا جَزَاءً » *(yaptıklarına karşılık cezalandırıldılar)* demektir.

15 – Biz insana, ana babasına iyilik etmesini tavsiye ettik. Annesi onu zahmetle taşıdı ve zahmetle doğurdu. Taşıması ile sütten kesilmesi cem'an otuz ay sürer. Nihayet insan güçlü çağma erip kırk yaşına varınca der ki: Rabbim! Bana anne babama verdiğin nimete şükretmemi ve razı olacağın yararlı iş yapmamı nasip et. Benim için de zürriyetim içinde iyiliği devam ettir. Ben Sana döndüm. Ve elbetteki ben Müslümanlardanım.

Kufe kıraat ekolüne göre « اِحْسَانًا » şeklindedir. Yani *"ona ana babasına iyilik etmesini tavsiye ettik"*, demektir. Diğerlerine göre « حُسْنًا » şeklindedir. Yani *"ona güzel bir iş olarak ana babasını tavsiye ettik,"* ya da *"ona ana babasını, güzel bir işi tavsiye ettik"*, demektir. O zaman bu « بِوَالِدَيْهِ » sözünden bedeli iştimaldir.

Hicaz kıraat imamları ve Ebu Amr'a göre her iki « كَرْهًا »'deki « كَ »'ler fetha iledir. Her ikisi de meşakkat manasında iki ayrı kelimedir. Hal olmak üzere mansuptur. Yani *meşakat sahibi olarak* demektir.

Ya da o mastar için sıfat olmak üzere mensuptur. Yani *"meşakkatli bir taşımayla taşıdı"* demektir.

"Taşıması ve sütten kesilmesi" onun taşınma ve kesilme müddeti *"otuz aydır"* bunda hamilelik müddetinin en azının altı ay olduğuna delil vardır. Çünkü süt emzirme müddeti Allahu Teâlâ'nın:

﴿ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ ﴾ ***"Anneler çocuklarını iki tam yıl emzirirler"*** [6] ayeti gereğince iki tam yıl olunca hamilelik için geriye altı ay kalır. Allah (cc) her ikisine de rahmet etsin Ebu Yusuf ve Muhammed (rha) bunu demişlerdir. Ebu Hanife (rh) ise *"bununla kastolunan elle taşımadır"* demiştir.

---

6 Bakara, 233.

Yakub'a göre « وَفُصْلُهُ » şeklindedir. « فَصْلُ » ve « فِصَالُ » yapı ve mana itibariyle « فَطْمٌ » ve « فِطَامٌ » gibidir.

« اَشُدَّ » kelimesi çoğuldur. Kendi lafzından tekili yoktur. Sivebeyh *"onun tekili « شِدَّةٌ »'dur* diyordu. Güçlü kuvvetli çağa varması, olgunluk çağına gelmesi ve gücünün, aklının kuvvetlendiği yaşa varmasıdır. Bu da otuzu aştığı, kırka yaklaştığı zamanlardır. Katade'den şöyle nakledilmiştir:

"Bu otuzüçüncü yıldır. Bu güçlü kuvvetli çağın evvelidir. Sonu kırktır."

"Temin et" ilham et.

"Bana ana ve babama verdiğin nimete" bununla kastolunn tevhid ve İslam nimetidir. Kendisine verilen nimet, babasına verilen nimete şükrü birleştirdi. Çünkü o ikisine verilen nimet ona verilen nimettir.

"Razı olacağın yararlı iş yapmam" denildi ki o beş vakit namazdır.

"Benim içinde zürriyetim içinde iyiliği devam ettir" yani zürriyetimi kendilerinde düşünüldüğü kişiler kıl, bütün günahlardan sana tevbe ettim ve ben ihlâs sahibi Müslümanlardanım.

16 – İşte onlar (öyle kimselerdir ki) **biz onların yaptıklarının en güzelini kabul ederiz. Günahlarını da bağışlarız. Onlar cennet ashabı içindedirler. Bu kendilerine vaad edilmiş dosdoğru bir sözdür.**

Hamza, Ali ve Hafsa göre « أُولَئِكَ الَّذِينَ نَتَقَبَّلُ عَنْهُمْ اَحْسَنَ مَا عَمِلُوا وَنَتَجَاوَزُ عَنْ سَيِّاتِهِمْ » şeklindedir.

Diğerlerine göre ise « يُتَقَبَّلُ وَيُتَجَاوَزُ اَحْسَنُ » şeklindedir. Bu senin, *"bana onlardan ikram olunanlardan arasında ikram etti ve beni onlardan biri saydı"* manasını kasdederek *"emir arkadaşlarından oluşan insanlar arasında bana ikram etti"* sözünde olduğu gibidir. *"Cennet ahalisi arasında oldukları ve onlar içinde kabul edildikleri halde"* manası üzere hal olmak üzere mahallen mansuptur.

« وَعْدَ الصِّدْقِ » tekid edici mastardır. Çünkü « نَتَقَبَّلُ » ve « نَتَجَاوَزُ » Allah'ın, onlara kabul ve bağışlama vadidir.

Denildi ki: Bu ayet, Ebu Bekir Sıdık (ra) babası Ebu Kuhafe annesi Ümmül Hayr, çocukları ve onun onlar hakkındaki duasının kabulu hakkında nazil olmuştur. Zira o, otuz sekiz yaşında iken Peygamber (sav)'e iman etmiş ve ana babası için kırk yaşındayken dua etmiştir. Muhacir ve ensardan, Ebu Bekir (ra) dışında kendisi ana babası erkek ve kız çocukları Müslüman olan hiçbir sahabe yoktur. Onlar dünyada iken doğru bir vaadle vaad olunuyorlardı.

17 – Ana babasına, "Öf be size! Benden önce nice nesiller gelip geçmişken beni mi tekrar dirilmekle tehdit ediyorsunuz" diyen kimseye, anne ve babası Allah'a sığınarak, "Yazıklar olsun sana! İman et. Allah'ın vaadi gerçektir." dedikleri halde o "Bu eskilerin masallarından başka bir şey değildir" der.

« وَالَّذِى قَالَ لِوَالِدَيْهِ » müptedadır. Haberi « اُولَئِكَ الَّذِينَ حَقَّ عَلَيْهِمُ » الْقَوْلُ اَلَّذِى قَالَ (diyen kimse) ile kastolunan bu sözü söyleyen kişi ya da kişilerdir. Bu sebeple haber çoğul olarak gelmiştir. Bu ana babasına karşı gelen, dirilişi inkâr eden kâfir hakkındadır. Denildi ki:

"Bu ayet Müslüman olmadan önce Abdurrahman b. Ebu Bekir (ra) hakkında nazil olmuştur. Ancak bunun asılsız olduğuna, insanlara Yezid'e biat etmesini emretmesi için Muaviye'nin (ra) Mervan'a gönderdiği mektup şahitlik etmektedir. Abdurrahman b. Ebubekir (ra):

– Siz Rum sultanlarının âdetini getirdiniz. Çocuklarınıza biat mi ediyorsunuz? deyince Mervan:

– Ey insanlar bu Allah Teâlâ'nın kendisi hakkında 'ana babasına öf be size' diyen.. kişidir" demiş. Hz. Aişe (ra) da bunu işitmiş sinirlenmiş ve şöyle demişti:

– Vallahi o onun hakkında değildir. Eğer ismini söylemeyi isteseydim, söylerdim. Lakin Allah Teâlâ senin babana, sen de onun sülbünde olduğun halde lanet etmiştir. Dolayısıyla da sen Allah'ın lanetinin bir parçasısın."

Medine kıraat imamları ve Hafs'a göre « اُفٍّ لَكُمَا » şeklinde; Mekke ve Şam kıraat imamlarına göre « اُفَّ » şeklinde, diğerlerine göre ise, « اُفٍّ » şeklindedir. Bu insanın onu çıkardığında sıkıldığının anlaşıldığı sestir. "*Hassi*" dediğinde acı duyduğu bilindiği gibi.

« لَكُمَا »'daki « لِ » beyan içindir. Yani bu oflayıp puflama özellikle ikiniz içindir başkası için değil, demektir.

"Beni tekrar dirilmekle mi, yani diriltilip topraktan çıkarılmakla mı tehdit ediyorsunuz? Hâlbuki benden önce nice nesiller gelip geçti. Onlardan hiçbiri tekrar diriltilmedi." Ana babası, Allah'a sığınarak yani:

"Senden ve senin sözünden Allah'a sığınırız" diyerek –bu onun sözünü yadırgadıkları içindir– Ona *"yazıklar olsun sana"* dediler. Bu helak için yapılan bir bedduadır. Ama bununla kastolunan imana teşviktir, gerçek helak değildir.

Allah'a ve yeniden dirilişe iman et. Çünkü Allah'ın yeniden dirilişle ilgili vaadi gerçektir, doğrudur. O, ikisine, *"bu, eskilerin masallarından başka bir şey değildir"* der.

❁ ❁ ❁

18. - 20. ÂYETLER

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ فِي أُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمْ
مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ إِنَّهُمْ كَانُوا خَاسِرِينَ ﴿١٨﴾ وَلِكُلٍّ دَرَجَاتٌ
مِمَّا عَمِلُوا وَلِيُوَفِّيَهُمْ أَعْمَالَهُمْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١٩﴾ وَيَوْمَ
يُعْرَضُ الَّذِينَ كَفَرُوا عَلَى النَّارِ أَذْهَبْتُمْ طَيِّبَاتِكُمْ فِي
حَيَاتِكُمُ الدُّنْيَا وَاسْتَمْتَعْتُمْ بِهَا فَالْيَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذَابَ الْهُونِ
بِمَا كُنْتُمْ تَسْتَكْبِرُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَبِمَا كُنْتُمْ
تَفْسُقُونَ ﴿٢٠﴾

Meâli

18. İşte onlar kendilerinden önce cinlerden ve insanlardan gelip geçmiş topluluklar içinde, haklarında azap sabit olmuş kimselerdir. Gerçekten onlar, ziyana uğrayanlardır.

19. Herkesin yaptıklarına göre dereceleri vardır. Allah onlara yaptıklarının "karşılığını verir, asla kendilerine haksızlık yapılmaz."

20. İnkâr edenler ateşe arzolundukları gün: "Dünyadaki hayatınızda bütün güzel şeyleri harcadınız onların zevkini sürdünüz. Bugün ise yeryüzünde haksız yere büyüklük taslamanızdan ve yoldan çıkmanızdan dolayı alçaltıcı bir azap göreceksiniz!" denir.

Tefsiri

18 – İşte onlar kendilerinden önce cinlerden ve insanlardan gelip geçmiş topluluklar içinde, haklarında azap sabit olmuş kimselerdir. Gerçekten onlar, ziyana uğrayanlardır.

"Haklarında azap sözü sabit olmuş kimseler" yani cehennemi dolduracağım şeklinde haklarında azap sözü sabit olmuş kimseler, demektir. *"Gelip geçmiş topluluklar içinde"* yani gelip geçmiş toplulukların tamamı içinde.

19 – Herkesin yaptıklarına göre dereceleri vardır. Allah onlara yaptıklarının karşılığını verir, asla kendilerine haksızlık yapılmaz.

Zikredilen iyi günahkâr her iki cinsin, yaptıklarına göre dereceleri vardır. Yani hayrı ve şerri işleyenlerin karşılığı menziller ve derekeler vardır. Ya da "onları işlemeleri sebebiyle onlar içi menziller ve derekeler vardır" demektir. Hadisi şerifte:

"Cennet derece derecedir. Cehennem de derece derecedir" buyurulduğu halde *"dereceler"* demesi derecenin galip olması sebebiyledir.

Mekke ekolü, Basra ekolü ve Asım'a göre « ى » ile « لِيُوَفِّيَهُمْ » şeklindedir. Yani *"onlara amellerinin karşılığını verir. Ve onların haklarına zulmetmez"* demektir. Onların karşılığını amellerinin miktarına göre takdir etmiştir. Sevabı derece derece, azabı da dereke dereke kılmıştır.

« لِيُوَفِّيَهُمْ »'deki « و » bir mahfaza delalet etmektedir. Takdiri: *"Allah onlara amellerinin karşılığını vermek için bunu kılmıştır, şeklindedir."*

20 – İnkâr edenler ateşe arzolundukları gün "Dünyadaki hayatınızda bütün güzel şeyleri harcadınız onların zevkini sürdünüz. Bugün ise yeryüzünde haksız yere büyüklük taslamanızdan ve yoldan çıkmanızdan dolayı alçaltıcı bir azap göreceksiniz?" denir.

Onların ateşe arzolunmaları onunla azap olunmalarıdır. Kılıçla öldürüldüklerinde *"falan oğulları kılıca arzolundular"* sözünde olduğu gibi.

Denildi ki: *"Kastolunan ateşin onlara arzedilmesidir. Bu havuzun derekelere arzedilmesini kastederek kelimelerin yerlerini değiştirip 'develer havuza arzedildiler' şeklinde denilmesi gibidir."*

"Harcadınız" yani bunlara: harcadınız, denir. Bu zarfı nasbeden amildir.

"Dünya hayatında bütün güzel şeyleri harcadınız" yani sizin için takdir edilen her bir güzelliğin hazzına dünyanızda nail oldunuz, onu alıp götürdünüz. Artık sizin için hazzını aldıktan sonra ondan hiçbirşey kalmadı. Ömer (ra)'ın şöyle dediği nakledilmiştir:

"Eğer dileseydim yiyecek ve giyecek hususunda sizin en iyiniz ve en güzeliniz olurdum. Ancak ben güzelliklerimi sonraya bırakmak istiyorum."

"Onların zevkini sürdünüz" güzelliklerle zevku safa ettiniz.

« هُون », « هَوَان » (alçaltıcı) demektir. Bu şekilde de okunmuştur.

"Büyüklük taslamanızdan ve yoldan çıkmanızdan" yani kibirlenmeniz ve günah işlemeniz sebebiyle, demektir.

21. – 23. ÂYETLER

وَاذْكُرْ أَخَا عَادٍ إِذْ أَنْذَرَ قَوْمَهُ بِالْأَحْقَافِ وَقَدْ خَلَتِ النُّذُرُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللّٰهَ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿٢١﴾ قَالُوا أَجِئْتَنَا لِتَأْفِكَنَا عَنْ اٰلِهَتِنَا فَأْتِنَا بِمَا تَعِدُنَا إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٢٢﴾ قَالَ إِنَّمَا الْعِلْمُ عِنْدَ اللّٰهِ وَأُبَلِّغُكُمْ مَا أُرْسِلْتُ بِهِ وَلٰكِنِّي أَرٰيكُمْ قَوْمًا تَجْهَلُونَ ﴿٢٣﴾

Meâli

21. Ad kavminin kardeşini *(Hud'u)* an. Zira o Ahkaf'ta kavmini uyardı. Kendinden önce ve sonra *(başka)* uyarıcılar da gelmiş olan kavmine: "Allah'tan başkasına kulluk etmeyin. Ben sizin için büyük bir günün azabına uğramanızdan korkuyorum." demişti.

22. "Sen bizi tanrılarımızdan çevirmek için mi geldin. Hadi doğru söyleyenlerden isen bizi tehdit ettiğin şeyi başımıza getir." dediler.

23. Hud da: "Bilgi ancak Allah katındadır. Ben kendisi ile gönderildiğim şeyi *(İslam'ı)* size duyuracağım. Fakat sizi cahil bir kavim olarak görüyorum." dedi.

Tefsiri

21 – Ad kavminin kardeşini (Hud'u) **an. Zira o Ahkaf'ta kavmini uyardı. Kendinden önce ve sonra** (başka) **uyarıcılar da gelmiş olan kavmine: "Allah'tan başkasına kulluk etmeyin. Ben sizin için büyük bir günün azabına uğramanızdan korkuyorum." demişti.**

"Ad kavminin kardeşini an" yani Hud'u an.

« اَحْقَافٌ », « حِقْفٌ » kelimesinin çoğuludur. O da, kendisinde eğim bulunan *uzun ve yüksek kum tepesi*dir. Bir şey eğrildiğinde, meyilli olduğunda kullanılan « اِحْقَوْقَفَ » sözünden gelmektedir.

İbni Abbas (ra)'den şöyle nakledilmiştir:

"O Amman ile Mehre arasında bir vadidir."

« نُذُرٌ », « نَذِيرٌ » kelimesinin çoğuludur, *uyarıcı* ya da *uyarı* manasındadır.

"Kendinden önce ve sonra" Hud'dan önce ve sonra.

« وَقَدْ خَلَتِ النُّذُرُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ » cümlesi « اَنْذَرَ قَوْمَهُ » ile « اَلاَّ تَعْبُدُوا اِلاَّ اللّٰهَ » cümlesi arasına mutarıza cümlesi olarak girmiştir. Mana:

"Hud'un kavmini şirkin akibetine ve büyük azaba karşı uyarışını an. Ondan önce ve ondan sonra gelen peygamberler de bunun gibi uyarmıştı." şeklindedir.

22 – "Sen bizi tanrılarımızdan çevirmek için mi geldin. Hadi doğru söyleyenlerden isen bizi tehdit ettiğin şeyi başımıza getir" dediler.

Hud'un kavmi: *"Sen bizi tanrılarımıza ibaet etmekten döndürmek için mi geldin?"* dediler.

« اَفَكَ » döndürmek demektir. « اَفَكَهُ عَنْ رَأْيِهِ » *(onu görüşünden döndürdü)* denir. *"Eğer tehdidinde doğrulardan isen şirke karşı tek azap verileceğine dair bizi tehdit ettiğin şeyi getir."*

23 – Hud da: "Bilgi ancak Allah katındadır. Ben kendisi ile gönderildiğim şeyi (İslam'ı) size duyuracağım. Fakat sizi cahil bir kavim olarak görüyorum." dedi.

"Bilgi –azabın geliş vaktine dair bilgi– *Allah katındadır. Azap edileceğiniz vakit hakkında benim hiçbir bilgim yok."*

Ebu Amr'a göre « اُبْلِغُكُمْ » şeklindedir, şeddesizdir. Yani, *"Benim için ise kendisiyle gönderildiğim uyarı ve korkutmayı size tebliğ etmektir. Fakat siz peygamberlerin kendilerine izin verilen şeyin dışında teklifler getirenler ve isteklerde bulunanlar olarak değil uyarıcılar olarak gönderildiğini bilmeyen cahil kimselersiniz."*

24. – 26. ÂYETLER

فَلَمَّا رَاَوْهُ عَارِضًا مُسْتَقْبِلَ اَوْدِيَتِهِمْ قَالُوا هٰذَا عَارِضٌ
مُمْطِرُنَا بَلْ هُوَ مَا اسْتَعْجَلْتُمْ بِهِ رِيحٌ فِيهَا عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿٢٤﴾
تُدَمِّرُ كُلَّ شَيْءٍ بِاَمْرِ رَبِّهَا فَاَصْبَحُوا لَا يُرٰى اِلَّا مَسَاكِنُهُمْ
كَذٰلِكَ نَجْزِي الْقَوْمَ الْمُجْرِمِينَ ﴿٢٥﴾ وَلَقَدْ مَكَّنَّاهُمْ فِيمَا اِنْ
مَكَّنَّاكُمْ فِيهِ وَجَعَلْنَا لَهُمْ سَمْعًا وَاَبْصَارًا وَاَفْئِدَةً فَمَا اَغْنٰى
عَنْهُمْ سَمْعُهُمْ وَلَا اَبْصَارُهُمْ وَلَا اَفْئِدَتُهُمْ مِنْ شَيْءٍ اِذْ كَانُوا
يَجْحَدُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِؤُنَ ﴿٢٦﴾

Meâli

24. Nihayet onu vadilerine doğru yayılan *(bir bulut)* şeklinde görünce de: "Bu bize yağmur yağdıracak yaygın bir buluttur." dediler. Hayır! O sizin acele gelmesini istediğiniz şeydir. İçinde acı azap bulunan bir rüzgârdır.

25. O Rabbi'nin emriyle herşeyi yıkar, mahveder. Bunun üzerine onların evlerinden başka bir şey görülmez oldu. İşte biz suç işleyen toplumu böyle cezalandırırız.

26. Andolsun ki onlara da size vermediğimiz kudret ve kuvveti vermiştik. Kendilerine kulaklar, gözler ve kalpler vermiştik. Fakat kulakları, gözleri ve kalpleri kendilerine bir fayda sağlamadı. Zira bile bile Allah'ın ayetlerini inkâr ediyorlardı. Alay edip durdukları şey, kendilerini kuşatıverdi.

Tefsiri

24 – Nihayet onu vadilerine doğru yayılan (bir bulut) **şeklinde görünce de: "Bu bize yağmur yağdıracak yaygın bir buluttur." dediler. Hayır! O sizin acele gelmesini istediğiniz şeydir. İçinde acı azap bulunan bir rüzgârdır.**

« رَأَوْهُ » deki zamir, « مَا تَعِدُنَا »'ya gider. Ya da o durumu « عَارِضًا » (yayılan) sözüyle açığa kavuşan kapalı bir kelimedir.

« عَارِضًا » ya temyiz ya da haldir. Manası: *Gökyüzünün ufkunda yayılan bulut* demektir.

Rivayet edildiğine göre kendilerine (uzun bir müddet) yağmur yağdırılmadı. Vadilerine doğru gelen bir bulut gördüler de *"bu bize yağmur getiren buluttur"* dediler ve bundan dolayı sevinçlerini izhar ettiler.

« مُسْتَقْبِلَ » ve « مُمْطِرُ » kelimelerinin izafeti mecazi (lafzi)dir. Marifeye muzaf oldukları halde nekreye sıfat olarak vuku bulmaları deliliyle marife değildirler.

"Hayır! O" yani Hud şöyle dedi: *"Hayır! O sizin acele gelmesini istediğiniz şeydir."* Buna « قَالَ هُودٌ بَلْ هُوَ » şeklinde okuyanın okuyuşu delalet etmektedir.

"Acele gelmesini istediğiniz şeydir" yani azaptan acele gelmesini istediğiniz şeydir demektir. Bunu daha sonra açıkladı. Şöyle buyurdu: *"İçinde acı azap bulunan rüzgârdır."*

25 – O Rabbi'nin emriyle herşeyi yıkar, mahveder. Bunun üzerine onların evlerinden başka bir şey görülmez oldu. İşte biz suç işleyen toplumu böyle cezalandırırız.

Ad kavmine mensup olanlardan ve onların mallarından birçoğunu helak eder. *"Herşeyi"* sözü çokluktan kinaye olarak kullanıldı.

"Rabbinin emriyle" rüzgârın Rabbi'nin emriyle.

Asımç Hamza ve Halef/e göre, « لَايُرَى اِلَّا مَسَاكِنُهُمْ » şeklindedir. Yani *"onların evlerinden başka hiçbirşey görülmemektedir"*, demektir. Di-

ğerlerine göre ise « لَا تُرَى اِلَّا مَسَاكِنُهُمْ » *"Onların evlerinden başka hiçbirşey göremezsin"* şeklindedir. Hitap bakan herhangi biri içindir.

"İşte biz suç işleyen toplumu böyle cezalandırırız." Yani onların günahı gibi günah işleyen kişiyi ya da kişileri böyle cezalandırırız, demektir. Bu Arap müşrikleri için bir sakındırmadır. İbni Abbas (ra)'dan şöyle nakledilmiştir:

"Hud (as) ve beraberindekiler bir ağıla çekildiler ve onlara bu rüzgârdan nefislerinin hoşuna giden şeyden başkası isabet etmedi. O yer ile gök arasında mahfe içindeki Ad'a mensup kişilere geliyor ve onların kafa kemiklerini taşla kırıyordu."

26 – Andolsun ki onlara da size vermediğimiz kudret ve kuvveti vermiştik. Kendilerine kulaklar, gözler ve kalpler vermiştik. Fakat kulakları, gözleri ve kalpleri kendilerine bir fayda sağlamadı. Zira bile bile Allah'ın ayetlerini inkâr ediyorlardı. Alay edip durdukları şey, kendilerini kuşatıverdi.

« اِنْ » Nafiyedir. Yani size vermediğimizi, demektir. Ancak « اِنْ », « مَا »'nın benzeriyle bir araya gelmesi sırasında çirkin görülen tekrardan dolayı lâfzen daha güzeldir.

« مَهْمَا »'nın aslının « مَامَا » olduğu tekrarın çirkinliğinden dolayı da elifin « هـ »'ye çevrildiği görülmüyor mu? « اِنْ » sıla kılınıp, *"Biz onlara size verdiğimiz kudret ve serveti vermiştik"* şeklinde de tevil edilmiştir. Ancak doğru olan « مَا » maa ilkidir. Nitekim Allahu Teâlâ:

﴿ هُمْ اَحْسَنُ اَثَاثًا وَرِئْيًا ﴾

"Onlar eşya ve görünüş bakımından daha güzeldi..." [7]

﴿ كَانُوا اَكْثَرَ مِنْهُمْ وَاَشَدَّ قُوَّةً وَاٰثَارًا ﴾

"Onlar onlardan daha çoktu ve kuvvet, eser yönünden de daha kuvvetliydiç" [8] buyurmuştur.

---

[7] Meryem, 74.
[8] Ğafir, 82.

« مَا », « اَلَّذِينَ » manasınadır. Ya da sıfatlanmış nekradır.

"Kendilerine kulaklar gözler ve kalpler vermiştik." Yani idrak edip anlama aletlerini vermiştik. *"Kendilerine hiçbir fayda sağlamadı."* Yani faydadan hiçbirşey demektir. O da o faydadan az bir şeydir.

« اِذْ », « فَمَا اَغْنَى » sözüyle mansup kılınmıştır.

« ضَرَبْتُهُ لاِسَاءَتِهِ » *"kötülük yaptığı için onu dövdüm"* ve « اِذْ ضَرَبْتُهُ اَسَاءَ » sözlerinde sebep edatı ile zarf eşit olduğu için zarf sebep edatı yerine geçmiştir. Çünkü *"sen onu kötülük yaptığı vakitte dövdüğünde ona o vakitte kötülük yaptığı için dövdün"*, demektir. Ancak « اِذْ » ve « حَيْثُ » bu hususta galip kılınmışlardır, diğer zarflar değil.

"Kendilerini kuşatıverdi" kendilerine iniverdi, *"alay edip durdukları şey"* alaya almalarının cezası.

Bu Mekke kâfirleri için tehdittir. Daha sonra, *"Andolsun biz çevrenizdeki memleketleride yok ettik"* sözüyle onlara karşı tehdidi artırdı.

❁ ❁ ❁

27. – 35. ÂYETLER

وَلَقَدْ أَهْلَكْنَا مَا حَوْلَكُمْ مِنَ الْقُرٰى وَصَرَّفْنَا الْاٰيَاتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٢٧﴾ فَلَوْلَا نَصَرَهُمُ الَّذٖينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ قُرْبَانًا اٰلِهَةًۜ بَلْ ضَلُّوا عَنْهُمْۚ وَذٰلِكَ اِفْكُهُمْ وَمَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٢٨﴾ وَاِذْ صَرَفْنَٓا اِلَيْكَ نَفَرًا مِنَ الْجِنِّ يَسْتَمِعُونَ الْقُرْاٰنَۚ فَلَمَّا حَضَرُوهُ قَالُٓوا اَنْصِتُواۚ فَلَمَّا قُضِيَ وَلَّوْا اِلٰى قَوْمِهِمْ مُنْذِرٖينَ ﴿٢٩﴾ قَالُوا يَا قَوْمَنَٓا اِنَّا سَمِعْنَا كِتَابًا اُنْزِلَ مِنْ بَعْدِ مُوسٰى مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ يَهْدٖٓي اِلَى الْحَقِّ وَاِلٰى طَرٖيقٍ مُسْتَقٖيمٍ ﴿٣٠﴾ يَا قَوْمَنَٓا اَجٖيبُوا دَاعِيَ اللّٰهِ وَاٰمِنُوا بِهٖ يَغْفِرْ لَكُمْ مِنْ ذُنُوبِكُمْ وَيُجِرْكُمْ مِنْ عَذَابٍ اَلٖيمٍ ﴿٣١﴾ وَمَنْ لَا يُجِبْ دَاعِيَ اللّٰهِ فَلَيْسَ بِمُعْجِزٍ فِي الْاَرْضِ وَلَيْسَ لَهُ مِنْ دُونِهٖٓ اَوْلِيَٓاءُۜ اُولٰٓئِكَ فٖي ضَلَالٍ مُبٖينٍ ﴿٣٢﴾ اَوَلَمْ يَرَوْا اَنَّ اللّٰهَ الَّذٖي خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ وَلَمْ يَعْيَ بِخَلْقِهِنَّ بِقَادِرٍ عَلٰٓى اَنْ يُحْيِيَ الْمَوْتٰىۜ بَلٰٓى اِنَّهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدٖيرٌ ﴿٣٣﴾ وَيَوْمَ يُعْرَضُ الَّذٖينَ كَفَرُوا عَلَى

النَّارِ أَلَيْسَ هٰذَا بِالْحَقِّ قَالُوا بَلٰى وَرَبِّنَا قَالَ فَذُوقُوا
الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿٣٤﴾ فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرَ أُولُوا الْعَزْمِ
مِنَ الرُّسُلِ وَلَا تَسْتَعْجِلْ لَهُمْ كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَ مَا يُوعَدُونَ
لَمْ يَلْبَثُوا إِلَّا سَاعَةً مِنْ نَهَارٍ بَلَاغٌ فَهَلْ يُهْلَكُ إِلَّا الْقَوْمُ
الْفَاسِقُونَ ﴿٣٥﴾

Meâli

27. Andolsun biz, çevrenizdeki memleketleri de yok ettik. Belki doğru yola dönerler diye ayetleri tekrar tekrar açıkladık.

28. Andolsun ki kendilerine yakınlık sağlamak için Allah'tan başka tanrı edindikleri şeyler, kendilerine yardım etselerdi ya! Hayır, onlardan kaybolup gittiler bu onların yalan olarak uydurup durdukları şeydir.

29. Hani cinlerden bir gurubu Kur'an'ı dinlemeleri için sana yöneltmiştik. Kur'an'ı dinlemeye hazır olduklarında *(birbirlerine)* "susun" dediler. Kur'an taman olunca da uyarıcılar olarak kavimlerine dönmüşlerdi.

30. Ey kavmimiz dediler. Doğrusu biz Musa'dan sonra indirilen kendinden öncekini doğrulayan, Hakka ve doğru yola ileten bir kitap dinledik.

31. Ey kavmimiz! Allah'ın davetçisine uyun. Ona iman edin ki Allah da sizin günahlarınızdan bir kısmını bağışlasın ve sizi acı bir azaptan korusun.

32. Allah'ın davetçisine uymayan kimse, yeryüzünde Allah'ı aciz bırakacak değildir. Kendisi için Allah'tan başka dostlar da bulunmaz. İşte böylesiler apaçık bir sapıklık içindedirler.

33. Gökleri ve yeri yaratan bunları yaratmakla yorulmayan Allah'ın ölüleri diriltmeye de gücünün yettiğini görmüyorlar mı? Evet, O herşeye Kadirdir.

34. İnkâr edenler ateşe sunulacakları gün, "Nasıl bu gerçek değil miymiş?" denildiğinde, "Evet Rabbimiz andolsun ki gerçekmiş" derler. O da: "Öyleyse inkâr etmenizden dolayı azabı tadın" der.

35. O halde peygamberlerden azim sahibi olanların sabrettiği gibi sende sabret. Onlar hakkında acele etme. Onlar vadedildikleri azabı gördükleri gün sanki dünyada gündüzün sadece bir saati kadar kaldıklarını sanırlar. Bu bir tebliğdir. Yoldan çıkmış topluluktan başkası helak edilir mi hiç?

Tefsiri

27 – Andolsun biz, çevrenizdeki memleketleri de yok ettik. Belki doğru yola dönerler diye ayetleri tekrar tekrar açıkladık.

Ey Mekke halkı! Andolsun ki biz çevrenizdeki Semud'un Hicrin ve Lut kavminin şehirleri gibi şehirleri de yok ettik.

Kastolunan şehirlerin halkıdır. Bu sebepten *"doğru yola dönerler diye ayetleri tekrar tekrar açıkladık"* buyurmuştur. Yani azgınlıktan imana dönerler diye onlar delilleri ve envai çeşit ibretleri tekrar tekrar getirdik, ama yine de dönmediler.

28 – Andolsun ki kendilerine yakınlık sağlamak için Allah'tan başka tanrı edindikleri şeyler, kendilerine yardım etselerdi ya! Hayır, onlardan kaybolup gittiler bu onların yalan olarak uydurup durdukları şeydir.

"Yardım etselerdi ya" yardım etmeli değil miydi?

Kurban kendisiyle Allah Teâlâya yaklaşılan şeydir. Yani, onları kendilerini Allah'a ulaştıran şeyler edindiler. Ve ***"Bunlar Allah katında şefaatçilerimizdir."*** [9] dediler.

« اتَّخَذُ »'nin iki mefulunden « الَّذِينَ »'ye döneni hazfedilmiştir. Yani *"onları edindiler"* demektir. İkincisi « آلِهَةً »'dir.

« قُرْبَانًا » haldir.

[9] Yunus, 18.

"Hayır, onlardan kaybolup gittiler" onlara yardım etmekten uzaklaştılar.

« ذَلِكَ » (bu) sözü, tanrılarının yardımının mümkün olmamasına ve onlardan uzaklaşmalarına işarettir. Yani bu onların uydurması -ki o onların putları tanrı edinmeleridir– ve Allah (cc) ortak koşmalarının ve Allah'a (cc) yalan uydurmalarının semeresidir.

29 - Hani cinlerden bir gurubu Kur'an'ı dinlemeleri için sana yöneltmiştik. Kur'an'ı dinlemeye hazır olduklarında (birbirlerine) **"susun" dediler. Kur'an taman olunca da uyarıcılar olarak kavimlerine dönmüşlerdi.**

"Hani cinlerden bir gurubu sana yöneltmiştik." Nusaybin cinlerden bir gurubu sana meylettirmiş ve sana yönlendirmiştik. Nefer: Ondan az kişidir.

"Kur'an'ı dinlemeleri için" Peygamber (sav)'den: *"hazır olduklarında"* Peygamber (sav)'in yanına geldiklerinde ya da Kur'an'ı ondan dinlemeye hazır olduklarında demektir.

Bir kısmı diğerlerine dinleyerek *"susun"* dediler.

Rivayet olunduğuna göre cinler haber çalıyorlardı. Gökyüzü kararmaya başlanınca ve onlar yakıcı ateşlerle taşlanınca: *"Bu ancak meydana gelen bir olay sebebiyledir"* dediler. Aralarında reisleri Zevbea olduğu halde Nusaybin ya da Ninova cinlerinin büyüklerinden yedi ya da dokuz kişiden oluşan bir gurup kalktılar. Tihameye varıncaya kadar gittiler. Daha sonra Nahle vadisine doğru süratle yürüdüler. Orada Rasulullah (sav) ile karşılaştılar. Ayaktaydı. Gece yarısı namaz kılıyordu. Ya da sabah namazını kılıyordu. Okuyuşuna kulak verdiler. Said b. Cübeyr'den (ra) şöyle nakledilmiştir:

"Rasulullah (sav) cinlere bir şey okumadı ve onları görmedi. O namazında okuyordu. Onlarda ona geliyorlar durup dinliyorlardı. Hâlbuki o bunu bilmiyordu. Daha sonra Allah ona onların (kendisini) *dinlediklerini haber verdi.*

Denildi ki: *"Bilakis Allah (cc), Peygamberine (sav) cinleri uyarmasını ve onlara Kur'an'dan okumasını emretmiştir. Bu sebeple ona onlardan bir gurup yönelmiştir."*

Peygamber (sav) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Ben bu gece cinlere Kur'an okumakla emrolundum. Bana kim arkadaşlık eder?" bunu üç kere söyledi. Abdullah b. Mesud (ra) dışında herkes başını öne eğerek sustu. O (ra) şöyle dedi:

"Cin gecesi benden başka kimse gitmedi. Ayrıldık. Hacun yolunda Mekke'nin en üst taraflarına çıktık. Rasulullah benim için bir çizgi çizdi ve 'Sana dönünceye kadar buradan dışarı çıkma' dedi. Daha sonra Kur'an okumaya başladı. Anlaşılmaz şiddetli sesler duydum. Rasulullah (sav) bana:

– Bir şey gördün mü? dedi. Ben:

– Evet kara adamlar, dedim.

– Onlar Nusaybin cinleridir onikibin kişiydiler, dedi.

Onlara okuduğu süre ise Alak suresiydi."

"Kur'an tamam olunca..." Peygamber Efendimiz (sav) okuyuşunu bitirince *"uyarıcı olarak kavimlerine dönmüşlerdi."* Onların uyarıcıları olarak...

30 – Ey kavmimiz dediler. Doğrusu biz Musa'dan sonra indirilen kendinden öncekini doğrulayan, Hakka ve doğru yola ileten bir kitap dinledik.

"Musa'dan sonra" dediler. Çünkü onlar Yahudi dini üzere idiler. İbni Abbas (ra)'dan şöyle nakledilmiştir:

"Cinler, İsa (as)'ın hadisesini işitmemişlerdi."

Kendinden önceki kitapları doğrulayan, Hakka yani Allah Teâlâ'ya ve doğru yola ileten bir kitap dinledik.

31 – Ey kavmimiz! Allah'ın davetçisine uyun. Ona iman edin ki Allah da sizin günahlarınızdan bir kısmını bağışlasın ve sizi acı bir azaptan korusun.

"Allah'ın davetçisine" yani Muhammed (sav)'e. Ebu Hanife (rh) bu ayetten dolayı:

"Onlar için sevap yoktur. Ancak cehennemden kurtuluş vardır." Demiştir. Malik, İbni Ebi Leyla Ebu Yusuf ve Muhammed (Allah onlara rahmet etsin):

"Onlar cennete girerler. Yerler ve içerler." dediği nakledilmiştir.

32 – Allah'ın davetçisine uymayan kimse, yeryüzünde Allah'ı aciz bırakacak değildir. Kendisi için Allah'tan başka dostlar da bulunmaz. İşte böylesiler apaçık bir sapıklık içindedirler.

"Allah'ın davetçisine uymayan kimse yeryüzünde Allah'ı aciz bırakacak değildir." Yani kaçtığı hiçbir yer onu O'ndan kurtaramaz.

33 – Gökleri ve yeri yaratan bunları yaratmakla yorulmayan Allah'ın ölüleri diriltmeye de gücünün yettiğini görmüyorlar mı? Evet, O herşeye Kadirdir.

"Bunları yaratmakla yorulmayan..." bu:

﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَا السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ وَمَا مَسَّنَا مِنْ لُغُوبٍ﴾

"Andolsun ki biz gökleri ve yeri ikisi arasındakileri altı günde yarattık. Bize hiçbir yorgunluk dokunmadı." [10] ayetindeki gibidir.

Bir işin yapılış şeklini bilemediğinde « عَيِيتُ بِالْأَمْرِ » – *'İşi yapmaktan aciz kaldım, apışıp kaldım'* denir. « بِقَادِرٍ » mahallen merfudur.

Çünkü o « انّ »'nin haberidir. Abdullah b. Mesud'un (ra) « قَادِرٌ » şeklinde ki kıraatı buna delalet etmektedir. Ayetin başında « انّ » ve onun devamındakiler üzerine olumsuzluk geldiği için « ب » gelmiştir.

Zeccac şöyle demiştir:

"Eğer « مَا ظَنَنْتُ اَنَّ زَيْدًا بِقَادِرٍ » – 'Zeyd'in ayakta olduğuna inanma-dım' deseydim caiz olurdu."

Sanki *"Allah Kadir değil midir?* Denilmiştir. « بَلَى » kelimesinin onların görmeleri için değil de, diriliş ve diğer hadiseler gibi herşey üzerine kudretini tescil için geldiği görülmüyor mu? « بَلَى » *"Evet"* kelimesi olumsuzluğun cevabıdır.

[10] Kaf, 38.

34 – İnkâr edenler ateşe sunulacakları gün "Nasıl bu gerçek değil miymiş?" denildiğinde "Evet Rabbimiz andolsun ki gerçekmiş" derler. O da "Öyleyse inkâr etmenizden dolayı azabı tadın" der.

"İnkâr edenler" ateşe sunulacakları gün onlara *"Bu hak değilmiymiş?* denir.

Zarfı (يَوْمَ) nasbeden amil, gizli *"dedi"* sözüdür. *"Nasıl bu gerçek değil miymiş?"* sözü azaba işarettir. *"İnkâr etmenizden dolayı"* dünyadaki inkârınız sebebiyle.

35 – O halde peygamberlerden azim sahibi olanların sabrettiği gibi sen de sabret. Onlar hakkında acele etme. Onlar vadedildikleri azabı gördükleri gün sanki dünyada gündüzün sadece bir saati kadar kaldıklarını sanırlar. Bu bir tebliğdir. Yoldan çıkmış topluluktan başkası helak edilir mi hiç?

"Azim sahibi" ciddiyet sebat ve sabır sahibi « مِنَ الرُّسُلِ » deki « مِنْ » teb'iz içindir. Azim sahibleri ile kastolunan, Ahzap süresinde zikrolunanlardır:

﴿ وَإِذْ أَخَذْنَا مِنَ النَّبِيِّينَ مِيثَاقَهُمْ وَمِنْكَ وَمِنْ نُوحٍ وَإِبْرٰهِيمَ وَمُوسٰى وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ ﴾

"Hani biz peygmaberlerden söz almıştık. Senden, Nuh'tan, İbrahim'den, Musa'dan ve Meryem oğlu İsa'dan" [11]

Yunus (as) onlardan değildir. Nitekim Allahu Teâlâ Hazretleri:

﴿ وَلَا تَكُنْ كَصَاحِبِ الْحُوتِ ﴾

"Balık sahibi *(Yunus (as))* ***gibi olma"*** buyurmuştur.

Ve aynı şekilde Hz. Adem (as) onlardan değildir. Mevla Teâlâ'nın şu kavlinde buyurduğu gibi:

[11] Ahzâb, 7.

﴿وَلَمْ نَجِدْ لَهُ عَزْمًا﴾ – **"Onda azim bulamadık"** [12]

Ya da buradaki « مِن » beyan içindir. O zaman da « أُولُو الْعَزْمِ » bütün peygamberlerin sıfatı olur.

"Onlar hakkında acele etme" Kureyş hususunda azap edilmesi hususunda acele etme. Yani onun acele inmesi hususunda onlara beddua etme zira o gecikse de kesin olarak onlara inecektir.

"Onlar vadedildikleri azabı gördükleri gün sanki dünyada gündüzün bir saati kadar kaldıklarını sanırlar." Yani onlar o zaman dünyada kaldıkları müddeti az görürler. Öyle ki onu gündüzün ancak bir saati gibi hesap ederler.

"Bu bir tebliğdir" yani size edilen bu nasihat, öğüt hususunda yeterlidir. Ya da bu peygamberlerden bir tebliğdir. Ya da bu peygamberlerden bir tebliğ demektir. Yoldan çıkmış topluluklardan başkası azap helakı ile helak edilir mi hiç? Mana onunla öğüt almaktan ve gerekleriyle amel etmekten uzaklaşan müşriklerden başkası Allah'ın azabıyla elbette helak edilmeyecektir, şeklindedir. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur:

"Kim Ahkaf Suresini okursa Allah (cc) *ona dünyadaki her kum sayısınca on iyilik yazar."*

❀ ❀ ❀

[12] Ta-Ha, 115.

Sûre - 47

MUHAMMED SÛRESİ

Bu sûre Medine'de nazil olmuştur; 38 âyettir.

Cüz - 26

MUHAMMED SÛRESİ

Bu sure Kıtal suresi diye de isimlendirilmiştir. Medine'de nazil olmuştur.

Mekke'de nazil olduğu da söylendi. Otuz sekiz ya da otuz dokuz ayettir.

1. – 2. ÂYETLER

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

اَلَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ أَضَلَّ أَعْمَالَهُمْ ﴿١﴾ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَاٰمَنُوا بِمَا نُزِّلَ عَلٰى مُحَمَّدٍ وَهُوَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ كَفَّرَ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَأَصْلَحَ بَالَهُمْ ﴿٢﴾

Meâli

1. İnkâr edenlerin ve Allah yolundan alıkoyanların işlerini Allah boşa çıkarmıştır.

2. İman edip salih ameller işleyenlerin Rableri tarafından hak olarak Muhammed'e indirilen gerçeğe inananların günahlarını Allah örtmüş ve hallerini düzeltmiştir.

Tefsiri

1 – İnkâr edenlerin ve Allah yolundan alıkoyanların işlerini Allah boşa çıkarmıştır.

Yani İslam'a girmekten yüz çevirip kaçınanların, ya da İslam'dan başkalarını kaçındıranların işlerini Allah boşa çıkarmıştır. Cevheri şöyle demiştir:

« صَدَّ عَنْهُ يَصُدُّ صُدُودًا » – *'Yüz çevirdi'*, « صَدَّهُ عَنِ الْاَمْرِ صَدًّا » – *"Menetti, sakındırdı" demektir. Onlar, Bedir günü yemek yedirenlerdi. Ya da ehli kitaptır ya da inkâr edip yoldan saptıran her bir kimse hakkında geneldir."*

"Amellerini boşa çıkarmıştır." Onları iptal etmiş heder etmiştir. Bunun hakikati onları zayi kılmıştır. Onları kabul eden ve onlara sevap veren hiç kimse yoktur, onlar kayıp develer gibidir. Onların amelleri inkâr içinde oldukları halde işledikleri, sılaı rahim, yemek yedirme ve Mescidi Haram'ın tamiri gibi amellerdir. Ya da Rasulullah (sav)'e tuzak kurma ve Allah yolundan menetme gibi işledikleri amellerdir.

2 – İman edip salih ameller işleyenlerin Rabbleri tarafından hak olarak Muhammed'e indirilen gerçeğe inananların günahlarını Allah örtmüş ve hallerini düzeltmiştir.

"İman edip salih ameller işleyenler..." onlar Kureyş'ten veya ensardan ya da ehli kitaptan olan insanlardır. Ya da geneldir.

"Muhammed'e indirilen gerçeğe..." O Kur'an'dır. İmanın kendisine inanılması gerekenler arasından Rasulüne indirilene tahsisi onun şanının yüceltilmesi içindir. Bunu muarıza cümlesiyle –ki o da o (Kur'an) haktır. Rableri tarafındandır– sözüdür ile tekid etti. Denildi ki:

"Muhammed'in (sav) *dini gerçek olandır. Zira o diğerlerini neshettiği halde ona nesh gelmez."*

"Günahını örtmüştür," döndükleri ve tevbe ettikleri için imanları ve salih amelleri sebebiyle onlardan geçmişde sudur eden küfrü ve günahları örtmüştür.

"Hallerini düzeltmiştir," Yani din işlerinde muvaffak kılmasıyla ve yardım etmek suretiyle dünyaya hâkim kılmasıyla hallerini ve durumlarını düzeltmiştir.

3. – 4. ÂYETLER

ذٰلِكَ بِاَنَّ الَّذٖينَ كَفَرُوا اتَّبَعُوا الْبَاطِلَ وَاَنَّ الَّذٖينَ اٰمَنُوا اتَّبَعُوا
الْحَقَّ مِنْ رَبِّهِمْۜ كَذٰلِكَ يَضْرِبُ اللّٰهُ لِلنَّاسِ اَمْثَالَهُمْ ﴿٣﴾ فَاِذَا
لَقٖيتُمُ الَّذٖينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِۜ حَتّٰٓى اِذَٓا اَثْخَنْتُمُوهُمْ
فَشُدُّوا الْوَثَاقَۙ فَاِمَّا مَنًّا بَعْدُ وَاِمَّا فِدَٓاءً حَتّٰى تَضَعَ الْحَرْبُ
اَوْزَارَهَاۚ ذٰلِكَۜ وَلَوْ يَشَٓاءُ اللّٰهُ لَانْتَصَرَ مِنْهُمْۙ وَلٰكِنْ لِيَبْلُوَا۟
بَعْضَكُمْ بِبَعْضٍۜ وَالَّذٖينَ قُتِلُوا فٖى سَبٖيلِ اللّٰهِ فَلَنْ يُضِلَّ
اَعْمَالَهُمْ ﴿٤﴾

Meâli

3. Bunun sebebi inkâr edenlerin batıla uymaları, inananların da rablerinden gelen hakka uymuş olmalarıdır. İşte böylece Allah insanlara kendi davranışlarını anlatır.

4. *(Savaşta)* İnkâr edenlerle karşılaştığınız zaman boyunlarını vurun. Nihayet onları iyice vurup sindirince bağı sıkıca bağlayın. Savaş sona erince de artık ya karşılıksız ya da fidye karşılığı salıverin. Harp ağırlığını kaybedip sona erinceye kadar *(kâfirlere böyle davranın)*. Emir budur. Durum şu ki Allah dileseydi onlardan intikam alırdı. Fakat sizi birbirinizle denemek ister. Allah yolunda öldürülenlere gelince Allah onların yaptıklarını boşa çıkarmaz.

Tefsir

3 – Bunun sebebi inkâr edenlerin batıla uymaları, inananların da rablerinden gelen hakka uymuş olmalarıdır. İşte böylece Allah insanlara kendi davranışlarını anlatır.

« ذَلِكَ » mübtedadır. Ondan sonrası onun haberidir. Yani bu iş –ki o iki guruptan birinin amellerinin boşa çıkarılması ve ikincilerin günahlarının örtülmesi ve hallerinin ıslahıdır– kimilerinin batıla –ki o şeytandır– tabi olmaları kiminin de hakka –ki o Kur'an'dır- tabi olmaları sebebiyledir.

"İşte böylece" böyle bir misalle *"anlatır"* açıklar. « أَمْثَالَهُمْ »'deki zamir « لِلنَّاسِ »'ye döner.

Ya da ibret almaları için insanlara böyle misaller getirir manası üzere zikredilen iki guruba döner. Batıla tabi olmayı kâfirlerin ameline, hakka tabi olmayı da mü'minlerin ameline misal kıldı. Ya da kâfirlerin, amellerinin yok olmasını, kâfirlerin hüsranını mü'minlerin günahlarının, bağışlanmasını da iyilerin başarısına misal kıldı.

4 – (Savaşta) **İnkâr edenlerle karşılaştığımız zaman boyunlarını vurun. Nihayet onları iyice vurup sindirince bağı çıkıca bağlayın. Savaş sona erince de artık ya karşılıksız ya da fidye karşılığı salıverin. Harp ağırlığını kaybedip sona erinceye kadar** (kâfirlere böyle davranın). **Emir budur. Durum şu ki Allah dileseydi onlardan intikam alırdı. Fakat sizi birbirinizle denemek ister. Allah yolunda öldürülenlere gelince Allah onların yaptıklarını boşa çıkarmaz.**

« لَقِيتُمْ », « اللِّقَاءُ » (karşılaşma) kelimesindendir. O da harftir. « فَضَرْبَ الرِّقَابِ » cümlesinin aslı « فَاضْرِبُوا الرِّقَابَ ضَرْبًا »'dir. Fiil hazfedilmiş mastar öne geçirilmiş ve mefule muzaf olarak onun yerine geçmiştir. Bunda tekit manası vermekle birlikte kısaltma vardır. Çünkü sen mastarı zikredersin ve ondaki nasbla fiili gösterirsin. Boyunların vurulması savaştan kinayedir. Diğer azaların değilde özellikle boyunların vurulmasının gerekliliği kastedilmektedir. Çünkü inanın öldürülüşü başka

yerlerine vurulsa da çok defa boynuna vurulmasıyla olur. Dolayısıyla bu öldürmekten kinaye olarak vaki olmuştur.

"Onlara iyice vurup sindirince" onları öldürmeyi çoğaltınca *"bağı sıkıca bağlayın"* onları esir alın.

« وَثَاقَ », « وِ »'ın üstünü ve esresiyledir. Kendisiyle bağlanan şeyin ismidir. Mana: *"Esirlerin iplerini sıkı bağlayın ki sizden kurtulup kaçmasınlar,"* demektir. Onları esir aldıktan sonra da ya karşılıksız ya da kinaye karşılığı olarak salıverin.

« مَنًّا » ve « فِدَاءً » kelimeleri iki gizli fiille mensupturlar. Yani ya karşılıksız olarak iyilik yapın ya da fidye karşılığı olarak serbest bırakın, demektir. Mana: *"Esir aldıktan sonra iki iş arasında* (karşılıksız olarak salıvermekle fidye karşılığı olarak salıvermek arasında) *muhayyerliktir."*

Bize göre müşrik esirlerin hükmü öldürülmek ya da köle haline getirilmektir. Ayette zikredilen karşılıksız ve fidye karşılığı olarak Salıvermek ﴿ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ ﴾ ***"müşrikleri öldürün"*** [13] ayetiyle neshedilmiştir. Çünkü Berae Suresi en son inen surelerdendir. Mücahid'den şöyle nakledilmiştir:

"Gün karşılıksız ve fidye karşılığı salıverme günü değildir. Gün, Müslüman olması ya da boynunun vurulması günüdür."

Ya da cizyeyi ve Müslüman esirlerine karşı esirlerini değişmeyi kabul ettikleri için bırakırlar. Tahavi bunu İmameyn'in kavli olduğu halde Ebu Hanife'den (rh) mezhep olarak rivayet etmiştir. Meşhur olan onun (Ebu Hanife'nin (rh)) onların tekrar bize karşı harbetmemeleri için ne mal ne de başka bir şey karşılığı salıverilmesini kabul etmediğidir.

Şafii ye göre imam (devlet başkanı) dört şeyden birini seçebilir öldürme, köle haline getirme, Müslüman esirler karşılığında salıverme ve karşılıksız salıverme.

"Savaş ağırlıklarını bırakınca" silah ve at gibi ancak kendisiyle savaşın yapıldığı ağırlıklar ve aletler terkedince demektir. Denildi ki:

---

[13] Tevbe, 5.

« أَوْزَارَهَا » günahlarını demektir. Yani savaşan müşrikler Müslüman olmak suretiyle şirklerini terkedince demektir. « شُدُّ ضَرْبَ حَتَّى » kelimelerini ya da « مَنًّا » ve « فِدَاءً » kelimelerine taalluk etmektedir. Her iki taalluka göre manası Şafii'ye (rh) göre onlar müşriklerle harp olmayıncaya kadar ebedi olarak bu şekilde devam ederler. Bu da onların gücünün kalmadığı zamandır.

İsa (as)'ın indiği zamandır da denildi. Ebu Hanife (rh)'ye göre ise « ضَرْبَ » ve « شُدُّ » kelimelerine taalluk ederse mana: *"Harp ağırlıklarını bırakıncaya kadar öldürür ve esir alırsınız."* Bu da müşriklerin gücünün kalmadığı zamandır.

« مَنًّا » ve « فِدَاءً » kelimelerine taalluk ederse mana Bedir Harbi ağırlıklarını bırakınca onları karşılıksız olarak ve fidye karşılığında Salıverirsiniz demektir. Ancak bu mana « مَنًّا » ve « فِدَاءً » kelimelerinin zikrettiğimiz tevil üzere tevil edilmesiyle gerçekleşir.

« ذَلِكَ », « الْأَمْرُ ذَلِكَ » – *"durum budur"* demektir. O zaman da « ذَلِكَ » mahallen mansubtur. Allah (cc) dileseydi yere batırma ya da gürültü ve zelzele, ya da daha başka yok etme sebepleriyle onlardan savaşmaksızın intikam alırdı. Lakin O (cc) sizi birbirinizle yani, mü'minleri kâfirlerle denemek için, mü'minleri arındırmak kâfirleri de helak etmek için size savaşmayı emretti.

Basra kıraat imamları ve Hafs'a göre « قُتِلُوا » şeklinde diğerlerine göre ise « قَاتَلُوا » şeklindedir.

5. – 6. ÂYETLER

سَيَهْدِيهِمْ وَيُصْلِحُ بَالَهُمْ ۚ ﴿٥﴾ وَيُدْخِلُهُمُ الْجَنَّةَ عَرَّفَهَا لَهُمْ ﴿٦﴾

Meâli

5. Allah onları hidayete iletecek ve durumlarını düzeltecek.

6. Onları kendilerine tanıttığı cennete sokacak.

Tefsiri

5 – Allah onları hidayete iletecek ve durumlarını düzeltecek.

Allah onları cennet yoluna hidayet edecek ya da münker ve nekir meleklerine cevap vermede doğruya hidayet edecek demektir. *"Durumlarını düzeltecek"* hasımlarını razı kılacak ve amellerini kabul edecek.

6 – Onları kendilerine tanıttığı cennete sokacak.

Mücahid'den şöyle nakledilmiştir:

"Onlara oradaki meskenlerini tanıtmıştır. Öyle ki onlar meskenlerini sormaya bile ihtiyaç duymazlar."

Ya da onları kendileri için güzelleştirdiği cennete sokacak demektir.

« عَرَّفَ » güzel koku manasına gelen « عَرْفٌ » kelimesindendir.

❁ ❁ ❁

7. – 12. ÂYETLER

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوٓا اِنْ تَنْصُرُوا اللّٰهَ يَنْصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ
اَقْدَامَكُمْ ﴿٧﴾ وَالَّذ۪ينَ كَفَرُوا فَتَعْسًا لَهُمْ وَاَضَلَّ اَعْمَالَهُمْ ﴿٨﴾
ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَرِهُوا مَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ فَاَحْبَطَ اَعْمَالَهُمْ ﴿٩﴾ اَفَلَمْ
يَس۪يرُوا فِي الْاَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذ۪ينَ مِنْ
قَبْلِهِمْ ط دَمَّرَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ ز وَلِلْكَافِر۪ينَ اَمْثَالُهَا ﴿١٠﴾ ذٰلِكَ بِاَنَّ
اللّٰهَ مَوْلَى الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَاَنَّ الْكَافِر۪ينَ لَا مَوْلٰى لَهُمْ ع ﴿١١﴾ اِنَّ
اللّٰهَ يُدْخِلُ الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْر۪ي مِنْ
تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ ط وَالَّذ۪ينَ كَفَرُوا يَتَمَتَّعُونَ وَيَأْكُلُونَ كَمَا
تَأْكُلُ الْاَنْعَامُ وَالنَّارُ مَثْوًى لَهُمْ ﴿١٢﴾

Meâli

7. Ey iman edenler! Eğer siz Allah*(ın dinin)*e yardım ederseniz Allah da size yardım eder. Ayaklarınızı sağlam tutar.

8. İnkâr edenlere gelince onların hakkı yıkımdır. Allah onların yaptıklarını boşa çıkarmıştır.

9. Bunun sebebi Allah'ın indirdiğini beğenmemeleridir. Allah da onların amellerini boşa çıkarmıştır.

10. Onlar yeryüzünde gezip dolaşmadılar mı ki, kendilerinden öncekilerin sonunun nasıl olduğunu görsünler? Allah onları yere batırmıştır. Kâfirlere de onların benzeri vardır.

11. Bu Allah'ın inananların yardımcısı olmasından dolayıdır. Kâfirlere gelince onların yardımcıları yoktur.

12. Muhakkak ki Allah inanıp salih amel işleyenleri altlarından ırmaklar akan cennetlere sokar. İnkâr edenler ise *(dünyada)* zevklenirler. Hayvanların yediği gibi yerler. Onların yeri ateştir.

Tefsiri

7 – Ey iman edenler! Eğer siz Allah(ın dinin)**e yardım ederseniz Allah da size yardım eder. Ayaklarınızı sağlam tutar.**

"Allah'a yardım ederseniz" yani Allah'ın (cc) dinine ve peygamberine yardım ederseniz, Allah (cc) da düşmanlarınıza karşı size yardım ve imdat eder. Harp meydanlarında ayaklarınızı sağlam tutar. Veya İslam yolu üzere ayaklarınızı sağlam tutar demektir.

8 – İnkâr edenlere gelince onların hakkı yıkımdır. Allah onların yaptıklarını boşa çıkarmıştır.

« وَالَّذِينَ كَفَرُوا » mahallen merfudur, mübtedadır. Haberi « فَتَعْسًا لَهُمْ »'dur. « وَاَضَلَّ اَعْمَالَهُمْ » sözü « تَعْسًا » nasbeden fiil üzerine atfedilmiştir. Çünkü mana, *"kahrolsunlar"* şeklindedir.

« تَعْسٌ » yüz üstü yıkılmak demektir. İbni Abbas (ra)'dan şöyle nakledilmiştir:

"Dünyada öldürülmeleri ahirette de cehheneme yuvarlanmalarını kastetmektedir."

9 – Bunun sebebi Allah'ın indirdiğini beğenmemeleridir. Allah da onların amellerini boşa çıkarmıştır.

Bunun sebebi yüz üstü yıkılmalarının ve yoldan çıkmalarının, sebebi *"Allah'ın indirdiğini"* yani Kur'an'ı beğenmemeleridir.

10 – Onlar yeryüzünde gezip dolaşmadılar mı ki, kendilerinden öncekilerin sonunun nasıl olduğunu görsünler? Allah onları yere batırmıştır. Kâfirlere de onların benzeri vardır.

"Onlar" yani ümmetinin kâfirleri. *"Allah onları yere batırmıştır"* onları kökten yok etmiştir. *"Kâfirlere de onların benzeri vardır"* Kureyş müşriklerine de bu helakın benzeri vardır, demektir. Çünkü yere batırma sözü buna delalet etmektedir.

11 – Bu Allah'ın inananların yardımcısı olmasından dolayıdır. Kâfirlere gelince onların yardımcıları yoktur.

"Bu" yani mü'minlere yardım edilmesi ve kâfirlerin akibetlerinin kötü olması. *"İnananların yardımcısı"* onların dostu ve yardımcısı.

"Kâfirlere gelince onların mevlası yoktur" yani yardımcıları yoktur. Zira Allah (cc) yaratma sahip olma ve üzerlerinde tasarruf etme cihetlerinden bütün kulların mevlasıdır. Yardım cihetinden ise hassaten mü'minlerin mevlasıdır.

12 – Muhakkak ki Allah inanıp salih amel işleyenleri altlarından ırmaklar akan cennetlere sokar. İnkâr edenler ise (dünyada) **zevklenirler. Hayvanların yediği gibi yerler. Onların yeri ateştir.**

"İnkâr edenler zevklenirler..." dünya hayatının metaıyla az bir zaman faydalanırlar. *"Hayvanların yediği gibi yerler"* hayvanların yemliklerinde ve otlaklarında yakında kesileceklerinden gafil olarak yemesi gibi, onlar da akibetlerini düşünmeksizin gafil bir şekilde yerler. *"onların yeri ateştir"* kalacakları yer ve makam ateştir.

13. – 15. ÂYETLER

وَكَاَيِّنْ مِنْ قَرْيَةٍ هِيَ اَشَدُّ قُوَّةً مِنْ قَرْيَتِكَ الَّتِي اَخْرَجَتْكَ ج
اَهْلَكْنَاهُمْ فَلَا نَاصِرَ لَهُمْ ﴿١٣﴾ اَفَمَنْ كَانَ عَلٰى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّهِ
كَمَنْ زُيِّنَ لَهُ سُوءُ عَمَلِهِ وَاتَّبَعُوا اَهْوَاءَهُمْ ﴿١٤﴾ مَثَلُ الْجَنَّةِ
الَّتِي وُعِدَ الْمُتَّقُونَ ط فِيهَا اَنْهَارٌ مِنْ مَاءٍ غَيْرِ اٰسِنٍ ج وَاَنْهَارٌ
مِنْ لَبَنٍ لَمْ يَتَغَيَّرْ طَعْمُهُ ج وَاَنْهَارٌ مِنْ خَمْرٍ لَذَّةٍ لِلشَّارِبِينَ ج
وَاَنْهَارٌ مِنْ عَسَلٍ مُصَفًّى ط وَلَهُمْ فِيهَا مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ
وَمَغْفِرَةٌ مِنْ رَبِّهِمْ ط كَمَنْ هُوَ خَالِدٌ فِي النَّارِ وَسُقُوا مَاءً
حَمِيمًا فَقَطَّعَ اَمْعَاءَهُمْ ﴿١٥﴾

Meali

13. Biz halkı seni yurdundan çıkaran şehirden daha kuvvetli nice şehirleri yok ettik. Fakat onlara bir yardım eden çıkmadı.

14. Rabbinden apaçık bir delil üzerinde bulunan kimse, kötü işi kendisine süslendirilen ve kötü arzularına uyan kimse gibi olur mu?

15. Muttakilere vaadolunan cennetin durumu şöyledir: İçinde bozulmayan sudan ırmaklar tadı değişmeyen sütten ırmaklar, içenlere lezzet veren şaraptan ırmaklar ve süzme baldan ırmaklar vardır. Orada meyvelerin her çeşidi onlarındır. Bunların da ötesi, Rabblerinden bir bağışlama vardır. Bu ateşte ebedi kalan ve bağırsaklarını parça parça edecek kaynar su içirilen kimselerin durumu gibi olur mu hiç?

Tefsiri

13 – Biz halkı seni yurdundan çıkaran şehirden daha kuvvetli nice şehirleri yok ettik. Fakat onlara bir yardım eden çıkmadı.

« وَكَأَيِّنْ مِنْ قَرْيَةٍ » yani nice şehirleri demektir. Çokluk içindir. *"şehirler"* sözüyle halkını kasdetmiştir. Bu sebepten dolayı « أَهْلَكْنَاهُمْ » demiştir.

"Seni çıkaran..." yani senin çıkışına sebeb olan kavimden daha kuvvetli nice şehirleri yok ettik. *"Fakat onlara yardım eden çıkmadı"* yani onlara yardım eden ve onlardan azabı defeden hiç kimse olmadı.

14 – Rabbinden apaçık bir delil üzerinde bulunan kimse, kötü işi kendisine süslendirilen ve kötü arzularına uyan kimse gibi olur mu?

"Rabbinden apaçık bir delil üzerinde bulunan kimse" yani O'nun katından bir delil ve burhan –ki o kâfirleri aciz bırakan Kur'an ve diğer mucizelerdir– üzere olan kimse demektir. Bununla Rasulullah (sav)'i kastetmektedir.

"Kötü işi kendisine süslü gösterilen ve kötü arzularına uyan kimse" bunlar şeytanın kendilerine ortak koşmalarını Allah ve Rasulune karşı düşmanlıklarını güçlü gösterdiği Mekke halkıdır.

« مَنْ »'in hem lafzı ve hem de manası üzere « سُوءُ عَمَلِهِ وَاتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُمْ » demiştir.

15 – Muttakilere vadolunan cennetin durumu şöyledir: İçinde bozulmayan sudan ırmaklar tadı değişmeyen sütten ırmaklar, içenlere lezzet veren şaraptan ırmaklar ve süzme baldan ırmaklar vardır. Orada meyvelerin her çeşidi onlarındır. Bunların da ötesi Rabblerinden bir bağışlama vardır. Bu ateşte ebedi kalan ve bağırsaklarını parça parça edecek kaynar su içirilen kimselerin durumu gibi olur mu hiç?

"Cennetin durumu" tabiatı şaşkınlık veren cennetin durumu.

"Muttakilere" şirkten sakınanlara. « فِيهَا اَنْهَارٌ » sılanın hükmüne dâhildir. Onun tekrarı gibidir. Senin « اَلَّتِى فِيهَا اَنْهَارٌ » sözünün doğruluğu görülmüyor mu?

Ya da « فِيهَا اَنْهَارٌ » haldir. Yani « مُسْتَقَرَّةً فِيهَا اَنْهَارٌ » – *"orada ırmaklar var olduğu halde"* demektir.

"Bozulmaya sudan" rengi kokusu ve tadı değişmeyen. Suyun tadı ve kokusu değiştiğinde « اَسَنَ الْمَاءُ » denir. Mekke kıraat imamlarına göre « اسِن » şeklindedir.

"Tadı değişmeyen sütten" dünya sütlerinin ekşimesi ve diğer değişikliklere uğraması gibi ekşimez ve bozulmaz. « لَذَّة » kelimesi « لَذّ » kelimesinin müennesidir. O da lezzet veren demektir.

"İçenlere lezzet veren" yani sırf lezzetlenmedir. Bununla birlikte aklın gitmesi sarhoşluk, baş ağrısı ve şarabın diğer afetlerinden herhangi biri yoktur. *"Süzme baldan ırmaklar"* arının karnından çıkmadı ki ona bal mumu ve diğer şeyler karışsın.

« مَثَلُ » mübtedadır. Haberi « كَمَنْ هُوَ خَالِدٌ فِى الدُّنْيَا » cümlesidir.

"Kaynar su" son derece sıcak. Takdir şudur: *"Cennetin durumu, cehennemde ebedi kalacak kişinin cezasının durumu gibi midir?"*

İnkâr edatıyla başlayan sözün hükmü altına girdiği ve onun yerine geldiği için bu, manası olumsuz, şekli olumlu olan bir sözdür.

İnkâr edatıyla başlayan söz de « اَفَمَنْ كَانَ عَلَى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّهِ كَمَنْ هُوَ زُيِّنَ لَهُ سُوءُ عَمَلِهِ » ayetidir. İnkâr edatının hazfedilmesi faydası, delil ile bağlanan kişi ile hevasına tabi olan kişinin arasını bir kılan kişinin inadını ziyadesiyle tasvir ve onun, ırmakların içinde aktığı cennetle, halkına kaynar sular içirilen cehennem arasında eşitliği savunan kişi durumunda olduğunu ifadedir.

❁ ❁ ❁

16. – 19. ÂYETLER

وَمِنْهُمْ مَنْ يَسْتَمِعُ اِلَيْكَۚ حَتّٰٓى اِذَا خَرَجُوا مِنْ عِنْدِكَ قَالُوا
لِلَّذ۪ينَ اُو۫تُوا الْعِلْمَ مَاذَا قَالَ اٰنِفًاࣞ اُو۬لٰٓئِكَ الَّذ۪ينَ طَبَعَ اللّٰهُ
عَلٰى قُلُوبِهِمْ وَاتَّبَعُٓوا اَهْوَٓاءَهُمْ ﴿١٦﴾ وَالَّذ۪ينَ اهْتَدَوْا زَادَهُمْ هُدًى
وَاٰتٰيهُمْ تَقْوٰيهُمْ ﴿١٧﴾ فَهَلْ يَنْظُرُونَ اِلَّا السَّاعَةَ اَنْ تَأْتِيَهُمْ بَغْتَةًۚ
فَقَدْ جَٓاءَ اَشْرَاطُهَاۚ فَاَنّٰى لَهُمْ اِذَا جَٓاءَتْهُمْ ذِكْرٰيهُمْ ﴿١٨﴾ فَاعْلَمْ
اَنَّهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ وَلِلْمُؤْمِن۪ينَ وَالْمُؤْمِنَاتِۜ
وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مُتَقَلَّبَكُمْ وَمَثْوٰيكُمْ ﴿١٩﴾

Meâli

16. Onların aralarında öyleleri vardır ki seni dinler. Fakat senin yanından çıkınca kendilerine bilgi verilmiş olanlara "az önce ne demişti?" diye sorarlar. Onlar Allah'ın kalplerini mühürlediği heva ve heveslerine uyan kimselerdir.

17. Doğru yolu bulanlara gelince Allah onların hidayetlerini artırır ve onlara takvasını *(ateşten nasıl korunacaklarını)* öğretir.

18. Onlar kıyamet zamanının ansızın gelip çatmasından başka bir şey mi bekliyorlar? Şüphesiz onun alametleri belirmiştir. Kendilerine gelip çatınca ibret almaları neye yarar?

19. Bil ki Allah'tan başka ilah yoktur. *(Ey Muhammed)* hem kendilerinin hem de mü'min erkeklerin ve mü'mine kadınların günahının bağışlanmasını dile. Allah gezip dolaştığınız yeri de duracağınız yeri de bilir.

Tefsiri

16 – Onların aralarında öyleleri vardır ki seni dinler. Fakat senin yanından çıkınca kendilerine bilgi verilmiş olanlara "az önce ne demişti?" diye sorarlar. Onlar Allah'ın kalplerini mühürlediği heva ve heveslerine uyan kimselerdir.

Onlar munafıklardır. Rasulullah (sav)'in meclisine geliyorlar sözlerini işitiyorlar, fakat küçümsedikleri için dikkat etmiyorlar ve fikir vermiyorlardı. Dışarı çıktıklarında da sahabeden ilim sahiplerine alay yollu *"biraz önce ne dedi?"* diyorlardı.

17 – Doğru yolu bulanlara gelince Allah onların hidayetlerini artırır ve onlara takvasını (ateşten nasıl korunacaklarını) **öğretir.**

İman etmek ve Kur'an dinlemek suretiyle doğru yolu bulanlara gelince Allah (cc) onların hidayetini, yani basiret ve ilmini artırır. Ya da onların göğüslerini genişletir. *"Onlara takvasını verir"* yani takva hususunda onlara yardım eder ya da onlara takvalarının karşılığını verir ya da onlara korunacakları şeyi açıklar, demektir.

18 – Onlar kıyamet zamanının ansızın gelip çatmasından başka bir şey mi bekliyorlar? Şüphesiz onun alametleri belirmiştir. Kendilerine gelip çatınca ibret almaları neye yarar?

« يَنْظُرُونَ » bekliyorlar manasınadır. « اَنْ تَاْتِيَهُمْ » onun onlara gelmesini beklemektir. Bu « اَلسَّاعَة » kelimesinden bedeli iştimaldir. *"Ansızın"* birden *"onun alametleri belirmiştir"* o da Muhammed (as)'in gönderilişi, ayın yarılması ve dumandır. Denilmiştir ki:

"Onun alametleri akraba ile ilişkinin kesilmesi, iyilerin azalması ve kötülerin çoğalmasıdır."

Ahfeş: « فَاَنّٰى لَهُمْ اِذَا جَائَتْهُمْ ذِكْرَاهُمْ » cümlesinin takdiri « فَاَنّٰى لَهُمْ ذِكْرَاهُمْ اِذَا جَاءَتْهُمْ » – *"kendilerine gelip çatınca ibret almaları neye yarar?"* şeklindedir demiştir.

19 – Bil ki Allah'tan başka ilâh yoktur. (Ey Muhammed) **Hem kendilerinin hem de mü'min erkeklerin ve mü'mine kadınların günahının bağışlanmasını dile. Allah gezip dolaştığınız yeri de duracağınız yeri de bilir.**

« أَنَّهُ »'deki « ه » zamiri şandır. Mana: *"Allah'ın birliğine dair üzerinde bulunduğu ilim üzere sabit olur. Senin günahının ve senin dinin üzere bulunanların günahlarının bağışlanmasını istemek suretiyle tevazu ve alçak gönüllülük üzere sabit olur."*

Te'vilat şerhinde şöyle denilmiştir:

"Onun günahının olması caizdir. Bu sebeple Allah ona onun bağışlanmasını istemesini emretmiştir. Fakat biz onu bilmiyoruz. Şu kadar var ki peygamberlerin günahı efdal olanın terkidir. Çirkin işin işlenmesi değildir. Bizim günahımız ise küçük büyük çirkinliklerin işlenmesidir."

Denildi ki bu ayetlerdeki « فَ »'ler aralarında bitişiklik olan cümlelerin birbirine bağlanması içindir.

"Allah gezip dolaştığınız yeri bilir" geçimliğiniz ve ticaretiniz için gezip dolaştığınız yeri bilir, duracağınız yeri de kaldığınız evleri de bilir, demektir. Ya da hayatınızda gezip dolaştığınız yerleri ve kabirlerde kalacağınız yeri bilir. Ya da amellerinizde gezip dolaştığınız yerleri ve cennette ya da cehennemde kalacağınız yeri bilir, demektir. Allah'ın sakınılmaya, korkulmaya ve istiğfar edilmeye layık olması, bunun bir benzeridir. Süfyan b. Uyeyne'ye ilmin üstünlüğünden soruldu da o:

"Bil ki 'Allah'tan başka ilah yoktur hem kendinin hem de mü'min erkeklerin ve mü'mine kadınların günahının bağışlanmasını dile', ayetini işitmedin mi? (orada) *ilimden sonra amelle emretti"* *diye cevap verdi.*

❁ ❁ ❁

20. – 22. ÂYETLER

وَيَقُولُ الَّذِينَ اٰمَنُوا لَوْلَا نُزِّلَتْ سُورَةٌ ۚ فَإِذَٓا أُنْزِلَتْ سُورَةٌ مُحْكَمَةٌ وَذُكِرَ فِيهَا الْقِتَالُ ۙ رَأَيْتَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ يَنْظُرُونَ إِلَيْكَ نَظَرَ الْمَغْشِيِّ عَلَيْهِ مِنَ الْمَوْتِ ۜ فَأَوْلٰى لَهُمْ ۚ ﴿٢٠﴾ طَاعَةٌ وَقَوْلٌ مَعْرُوفٌ ۟ فَإِذَا عَزَمَ الْأَمْرُ ۟ فَلَوْ صَدَقُوا اللّٰهَ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ ۚ ﴿٢١﴾ فَهَلْ عَسَيْتُمْ إِنْ تَوَلَّيْتُمْ أَنْ تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ وَتُقَطِّعُوا أَرْحَامَكُمْ ﴿٢٢﴾

Meâli

20. İman etmiş olanlar "keşke cihad halkında bir süre indirilmiş olsaydı derler. Ama hükmü açık bir süre indirilip de onda savaştan söz edilince kalplerinde hastalık olanların, ölüm baygınlığı geçiren kimsenin bakışı gibi sana baktıklarını görürsün. Onlara yakışan da budur!

21. *(Onların vazifesi)* İtaat ve güzel sözdür. İş ciddiye bindiği zaman Allah'a sadakat gösterselerdi elbette kendileri için daha hayırlı olurdu.

22. Demek sizler iş başına gelecek olursanız yeryüzünde bozgunculuk yapacak akrabalık bağlarını da koparacaksınız öyle mi?

Tefsiri

20 – İman etmiş olanlar "keşke cihad halkında bir süre indirilmiş olsaydı derler. Ama hükmü açık bir süre indirilip de onda savaştan söz edilince kalplerinde hastalık olanların, ölüm baygınlığı geçiren kimsenin bakışı gibi sana baktıklarını görürsün. Onlara yakışan da budur!

İman edenler *"içinde cihadın zikredildiği bir süre indirilseydi"* derler. Cihad manasındaki muhkem sure inince ve onda savaştan söz edilince, yani onda cihad emredilince kalplerinde nifak olanların sana ölüm baygınlığı geçiren kimsenin bakışı gibi baktığını görürsün. Yani münafıkların kendi aralarında bundan rahatsız olduklarını, daraldıklarını, korku ve endişeden dolayı da ölüm esnasında kendisine baygınlık isabet etmiş kişinin bakışı gibi gözlerinin donduğunu görürsün.

Muhkemdir, yani manası açıktır. Müteşabih olmayan, savaşın gerekliliğinden başka hiçbir yoruma ihtimali olmayandır.

Katade'den şöyle nakledilmiştir:

"İçinde savaş zikri geçen her süre muhkemdir. Bunlar üzerinde nesih varid olmamıştır. Hükümleri kıyamete dek bakidir."

"Onlara yakışan da budur!" 'vay onların haline' manasına tehdittir.

« وَلْيٌ » kelimesinden ismi tafdildir. O da yaklaşmak demektir. Manası istenmeyen şeyin onlara isabet etmesiyle onlar aleyhine yapılan bedduadır.

21 – (Onların vazifesi) **İtaat ve güzel sözdür. İş ciddiye bindiği zaman Allah'a sadakat gösterselerdi elbette kendileri için daha hayırlı olurdu.**

"İtaat ve güzel sözdür" bu başlangıç cümlesidir. Yani, *"itaat ve güzel söz onlar için daha hayırlıdır"* demektir. İş ciddiye bindiğinde ve savaş onlara farz olduğunda iman ve taat hususunda Allah'a sadakat gösterselerdi, sadakat onlar için cihadın çirkin görülmesinden daha hayırlı olurdu.

Daha sonra azarlamak ve korkutmak suretiyle gaib sıgasından muhatap sıgasına geçti. Şöyle buyurdu:

22 – Demek sizler iş başına gelecek olursanız yeryüzünde bozgunculuk yapacak akrabalık bağlarını da koparacaksınız öyle mi?

Yani: *"Şayet siz, Allah Rasulü'nün (sav) dininden ve sünnetinden yüz çevirirseniz, o halde sizden, cahiliye döneminde, üzerinde bulunduğunuz çapulculuk yağmacılık, akrabaların birbirini öldürmesi ve kız çocuklarının diri diri toprağa gömülmesi gibi işleri yapmaya dönmeniz umulur."*

« عَسَى »'nın haberi « اَنْ تُفْسِدُوا »'dur. Şart isim ve haber arasında mutarıza cümlesidir. Takdiri:

« فَهَلْ عَسَيْتُمْ اَنْ تُفْسِدُوا فِى الْاَرْضِ وَتُقَطِّعُوا اَرْحَامَكُمْ اِنْ تَوَلَّيْتُمْ » şeklindedir.

❁ ❁ ❁

23. – 29. ÂYETLER

أُولٰۤئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللّٰهُ فَأَصَمَّهُمْ وَأَعْمٰۤى أَبْصَارَهُمْ ﴿٢٣﴾ أَفَلَا
يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْاٰنَ أَمْ عَلٰى قُلُوبٍ أَقْفَالُهَا ﴿٢٤﴾ إِنَّ الَّذِينَ ارْتَدُّوا
عَلٰۤى أَدْبَارِهِمْ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْهُدَى الشَّيْطَانُ سَوَّلَ
لَهُمْ وَأَمْلٰى لَهُمْ ﴿٢٥﴾ ذٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا لِلَّذِينَ كَرِهُوا مَا نَزَّلَ
اللّٰهُ سَنُطِيعُكُمْ فِي بَعْضِ الْأَمْرِ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ إِسْرَارَهُمْ ﴿٢٦﴾
فَكَيْفَ إِذَا تَوَفَّتْهُمُ الْمَلٰۤئِكَةُ يَضْرِبُونَ وُجُوهَهُمْ وَأَدْبَارَهُمْ ﴿٢٧﴾
ذٰلِكَ بِأَنَّهُمُ اتَّبَعُوا مَۤا أَسْخَطَ اللّٰهَ وَكَرِهُوا رِضْوَانَهُ فَأَحْبَطَ
أَعْمَالَهُمْ ﴿٢٨﴾ أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ أَنْ لَنْ يُخْرِجَ
اللّٰهُ أَضْغَانَهُمْ ﴿٢٩﴾

Meâli

23. İşte bunlar, Allah'ın kendilerini lânetlediği, sağır kıldığı ve gözlerini kör ettiği kimselerdir.

24. Onlar Kur'an'ı düşünmüyorlar mı? Yoksa kalpleri kilitli mi?

25. Şüphesiz ki kendilerine doğru yol belli olduktan sonra ona arkalarını dönenleri şeytan sürüklemiş ve kendilerine ümit vermişlerdir.

26. Bunun sebebi onların Allah'ın indirdiğinden hoşlanmayanlara "bazı hususlarda size itaat edeceğiz" demeleridir. Oysa Allah onların gizlediklerini biliyor.

27. Ya melekler onların yüzlerine ve sırtlarına vurarak canlarını alırken durumları nasıl olacak?

28. Ona sebep onların Allah'ı gazaplandıran şeylerin ardınca gitmeleri ve O'nu razı edecek şeylerden hoşlanmamalarıdır. Bu yüzden Allah onların işlerini boşa çıkarmıştır.

29. Kalplerinde hastalık olanlar, yoksa Allah'ın besledikleri kinlerini ortaya çıkarmayacağını mı sandılar?

Tefsiri

23 – İşte bunlar, Allah'ın kendilerini lânetlediği, sağır kıldığı ve gözlerini kör ettiği kimselerdir.

"İşte bunlar" zikredilenlere işarettir. *"Allah'ın kendilerine lanetlediği"* kendilerini rahmetinden uzaklaştırdığı. *"Kendilerini sağır kıldığı"* öğüt dinleme hususunda sağır kıldığı. *"Gözlerini kör kıldığı"* gözlerin hidayet yolunu görmekten kör kıldığı kimselerdir.

24 – Onlar Kur'an'ı düşünmüyorlar mı? Yoksa kalpleri kilitli mi?

"Onlar Kur'an'ı düşünmüyorlar mı?" ki ondaki öğütleri yasakları da isyankârlara karşı yapılan tehditleri bilip isyan etmeye cesaret etmeseler.

"Yoksa kalpleri kilitli mi" sözündeki « أَمْ », 'evet' manasındadır. Tekdir hemzesi onların kalplerinin kilitli olduğunu ve onlara zikrin ulaşamayacağını tescil için gelmiştir. *"Kalpler"* sözü nekra kılınmıştır. Çünkü kastolunan bu hususta durumu kapalı katı kalplerdir. *"Kilitler"* kalplere isnad edilmiştir. Çünkü kastolunan onlara mahsus olan kilitlerdir. O da açılması zor olan inkâr kilitleridir.

Ayetlerde geçen « رَانَ » – *"kötülükler kalplerini paslandırmıştır"* « خَتَمَ » – *"Allah onların kalplerini mühürlemiştir"* ve « طَبَعَ » – *"kalplerini mühürlemiştir"* gibidir, açılmaz.

25 – Şüphesiz ki kendilerine doğru yol belli olduktan sonra ona arkalarını dönenleri şeytan sürüklemiş ve kendilerine ümit vermişlerdir.

Yani münafıklar hak kendilerine açık olduktan sonra gizlice küfre döndüler.

"Sürüklemiş" güzel göstermiş mübteda ve haberden oluşan cümle « انّ »'nin haberi olarak vaki olmuştur.

« انّ زَيْدًا عَمْرًا مَرَّ به » – 'Zeyd'e Amr uğradı' cümlesinde olduğu gibi.

"Kendilerine ümit vermiştir." Onların emellerini ve arzularını artırmıştır.

Ebu Amr'a göre « وَأُمْلِىَ » şeklindedir. Yani, kendilerine mühlet verilmiş, ömürleri uzatılmıştır, şeklindedir.

26 – Bunun sebebi onların Allah'ın indirdiğinden hoşlanmayanlara "bazı hususlarda size itaat edeceğiz" demeleridir. Oysa Allah onların gizlediklerini biliyor.

Munafıklar, Yahudilere: *"Bazı hususlarda size itaat edeceğiz"* demişlerdir. Yani Muhammed'e (sav) düşmanlık ve ona yardım etmekten geri kalma hususunda size itaat edeceğiz demektir.

Hamza Ali ve Hafsa göre « اِسْرَارَهُمْ », « اَسَرَّ » fiilinden mastar olarak « اِسْرَارَهُمْ » şeklindedir. Diğerlerine göre « سِرّ » kelimesinin çoğulu olarak « اَسْرَارَهُمْ » şeklindedir.

27 – Ya melekler onların yüzlerine ve sırtlarına vurarak canlarını alırken durumları nasıl olacak?

Yani o zaman onlar ne yapacaklar, hileleri ne olacak? İbni Abbas (ra)'den şöyle nakledilmiştir:

"Günah üzere hiçbir kimse yoktur ki, melekler onun yüzüne ve sırtına vurmasın."

28 – Ona sebep onların Allah'ı gazaplandıran şeylerin ardınca gitmeleri ve O'nu razı edecek şeylerden hoşlanmamalarıdır. Bu yüzden Allah onların işlerini boşa çıkarmıştır.

« ذَلِكَ » bu kastedilen ölüme işarettir. Bu onların kâfirlere yardım etmek gibi Allah'ı (cc) gazaplandıran şeylerin ardınca gitmeleri ve mü'-minlere yardım etmeleri gibi. Allah'ı (cc) razı edecek şeylerden hoşlanmamaları sebebiyledir.

29 – Kalplerinde hastalık olanlar, yoksa Allah'ın besledikleri kinlerini ortaya çıkarmayacağını mı sandılar?

"Kinlerini" – hınçlarını... Mana: *"Münafıklar Allahu Teâlâ'nın onların mü'minlere karşı besledikleri kini ve düşmanlığı ortaya çıkar-mayacağını mı zannettiler?"* şeklindedir.

❁ ❁ ❁

30. – 35. ÂYETLER

وَلَوْ نَشَاءُ لَأَرَيْنَاكَهُمْ فَلَعَرَفْتَهُمْ بِسِيمَاهُمْ وَلَتَعْرِفَنَّهُمْ فِي
لَحْنِ الْقَوْلِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ أَعْمَالَكُمْ ﴿٣٠﴾ وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ حَتَّى نَعْلَمَ
الْمُجَاهِدِينَ مِنْكُمْ وَالصَّابِرِينَ وَنَبْلُوَا أَخْبَارَكُمْ ﴿٣١﴾ إِنَّ الَّذِينَ
كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَشَاقُّوا الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ
لَهُمُ الْهُدَى لَنْ يَضُرُّوا اللَّهَ شَيْئًا وَسَيُحْبِطُ أَعْمَالَهُمْ ﴿٣٢﴾ يَا
أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَلَا تُبْطِلُوا
أَعْمَالَكُمْ ﴿٣٣﴾ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ مَاتُوا
وَهُمْ كُفَّارٌ فَلَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ ﴿٣٤﴾ فَلَا تَهِنُوا وَتَدْعُوا إِلَى
السَّلْمِ وَأَنْتُمُ الْأَعْلَوْنَ وَاللَّهُ مَعَكُمْ وَلَنْ يَتِرَكُمْ أَعْمَالَكُمْ ﴿٣٥﴾

Meali

30. Biz isteseydik onları sana gösterirdik de sen onları yüzlerinden tanırdın. Andolsun ki sen onları konuşma usluplarından tanırsın Allah bütün işlediklerinizi bilir.

31. Andolsun ki içinizden cihad edenlerle sabredenleri belirleyinceye kadar ve haberlerinizi açıklayıncaya kadar sizi imtihan edeceğiz.

32. İnkâr edenler, Allah yolundan alıkoyanlar ve kendilerine doğru yol belli olduktan sonra peygambere karşı gelenler Allah'a hiçbir zarar veremezler. Hâlbuki Allah onların yaptıklarını boşa çıkaracaktır.

33. Ey iman edenler: Allah'a itaat edin, peygambere itaat edin. İşlerinizi boşa çıkarmayın.

34. İnkâr edip Allah yolundan alıkoyanları ve sonra da kâfir olarak ölenleri Allah asla bağışlamaz.

35. *(Ey iman edenler:)* Sakın gevşemeyin. Üstün olduğunuz halde barışa davet etmeyin. Allah sizinle beraberdir. O amellerinizi asla eksiltmez.

Tefsiri

30 – Biz isteseydik onları sana gösterirdik de sen onları yüzlerinden tanırdın. Andolsun ki sen onları konuşma usluplarından tanırsın Allah bütün işlediklerinizi bilir.

"Onları sana gösterirdik" onları sana tanıtır ve gösterirdik. *"Sen onları yüzlerinden tanırdın."* O da Allah'ın onları kendisiyle tanındıkları alametle damgalanmasıdır. Enes (ra)'dan şöyle nakledilmiştir:

"Bu ayetin nuzulunden sonra Rasulullah (sav)'e münafıklardan hiçbiri gizli kalmamıştır. O onları simalarından tanırdı."

"Sen onları konuşma usluplarından tanırsın" onlar sözlerindeki gaybi güzel üslüptan tanırsın. (çünkü onlar Rasulullah'ın (sav) huzurunda Müslümanları incitici üstü kapalı sözler sarfediyorlardı.) Çünkü onlar kaplerindekini gizlemeye güç getiremiyorlardı.

« فَلَعَرَفْتَهُمْ »'deki « ل », « لَاَرَيْنَاكَهُمْ »'deki « لَوْ »'in cevabına dahildir, atfedilen kelimede tekrar edilmiştir.

« وَلَتَعْرِفَنَّهُمْ »'deki « ل » ise hazfedilmiş yeminin cevabında « ن » ile birlikte gelen « ل »'dır.

"Allah bütün işlediklerinizi bilir" dolayısıyla da onların hayırlısını şerlisinden ayırır.

31 – Andolsun ki içinizden cihad edenlerle sabredenleri belirleyinceye kadar ve haberlerinizi açıklayıncaya kadar sizi imtihan edeceğiz.

Sizi savaşla öğrenmek için değil, bildirmek için imtihan edeceğiz. Ya da adaletinle en mükemmel şekilde gerçekleşsin diye size imtihan edenin muamelesi gibi muamele edeceğiz.

"İçinizden cihad edenlerle sabredenleri belirleyinceye kadar..." cihad edenlerle cihad üzere sabredenleri bilinceye kadar. Yani olacağını bildiğimiz şeyin olduğunu bilinceye kadar demektir.

"Haberlerinizi açıklatıncaya kadar..." gizli işlerinizi açıklayıncaya kadar. Ebu Bekire göre:

« وَلَيَبْلُوَنَّكُمْ حَتَّى يَعْلَمَ وَيَبْلُوَ » şeklindedir. Fudayl b. İyazın bu ayeti okuduğunda ağladığı ve:

"Allah'ım bizi imtihan etme çünkü sen eğer bizi imtihan edersen bizi rezil rüsvay etmiş, gizlilik perdelerimizi yırtmış ve bize azap etmiş olursun." dediği nakledilmiştir.

32 – inkâr edenler Allah yolundan alıkoyanlar ve kendilerine doğru yol belli olduktan sonra peygambere karşı gelenler Allah'a hiçbir zarar veremezler. Hâlbuki Allah onların yaptıklarını boşa çıkaracaktır.

"Peygambere karşı gelenler..." O'na (sav) düşmanlık edenler. Bedir günü yemek verenleri kastediyor. Bu daha önce geçmişti. *"Kendilerine doğru yol belli olduktan sonra..."* onun hak olduğu kendilerine zahir olduktan ve peygamberi tanıdıklarından sonra. *"Allah onların yaptıklarını boşa çıkaracaktır."* Peygamber'e (sav) zorluk çıkarma hususunda yaptıkları işleri boşa çıkaracaktır. Yani onları iptal edecek de onlar onlardan maksatlarına ulaşamayacaklardır.

33 – Ey iman edenler: Allah'a itaat edin, peygambere itaat edin. İşlerinizi boşa çıkarmayın.

Amellerinizi münafıklık yapmak ya da gösteriş yapmak suretiyle boşa çıkarmayın.

34 – İnkâr edip Allah yolundan alıkoyanları ve sonra da kâfir olarak ölenleri Allah asla bağışlamaz.

Denildi ki: *"Onlar Bedir Savaşı'nda öldürülüp bir çukura atılan müşriklerdir."* Ancak açık olan ayetin genel oluşudur.

35 – (Ey iman edenler:) **Sakın gevşemeyin. Üstün olduğunuz halde barışa davet etmeyin. Allah sizinle beraberdir. O amellerinizi asla eksiltmez.**

"Sakın gevşemeyin" ki zayıflamayasınız ve düşmana karşı zelil olmayasınız. « السَّلْم » Hamza ve Ebubekir'e göre esre ile yani « السِّلْم » şeklinde okunmuştur. Her iki kelime de barış demektir. Yani, *"üstün olduğunuz halde yani galip gelenler olduğunuz halde kâfirleri barışa davet etmeyin,"* demektir. Nehiy hükmüne dâhil olduğu için « وَتَدْعُوا » cezmedilmiştir.

"Allah sizinle beraberdir" yardım etmek süretiyle sizinle beraberdir. Yani o sizin yardımcınızdır demektir. *"amellerinizi asla eksiltmez"* amellerinizin karşılığını asla eksiltmez.

❁ ❁ ❁

36. – 38. ÂYETLER

إِنَّمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهْوٌ ۜ وَإِنْ تُؤْمِنُوا وَتَتَّقُوا يُؤْتِكُمْ
أُجُورَكُمْ وَلَا يَسْـَٔلْكُمْ أَمْوَالَكُمْ ﴿٣٦﴾ إِنْ يَسْـَٔلْكُمُوهَا فَيُحْفِكُمْ
تَبْخَلُوا وَيُخْرِجْ أَضْغَانَكُمْ ﴿٣٧﴾ هَٓاَنْتُمْ هٰٓؤُلَٓاءِ تُدْعَوْنَ لِتُنْفِقُوا
فِي سَبِيلِ اللّٰهِ ۚ فَمِنْكُمْ مَنْ يَبْخَلُ ۚ وَمَنْ يَبْخَلْ فَإِنَّمَا يَبْخَلُ
عَنْ نَفْسِهِ ۜ وَاللّٰهُ الْغَنِيُّ وَأَنْتُمُ الْفُقَرَٓاءُ ۚ وَإِنْ تَتَوَلَّوْا يَسْتَبْدِلْ
قَوْمًا غَيْرَكُمْ ۙ ثُمَّ لَا يَكُونُوٓا أَمْثَالَكُمْ ﴿٣٨﴾

Meâli

36. Doğrusu dünya hayatı ancak bir oyun ve eğlencedir. Eğer iman eder ve sakınırsanız Allah size mükafâtınızı verir. Ve sizden mallarınızı tamamen sarfetmenizi istemez.

37. Eğer onları isteseydi ve sizi zorlasaydı cimrilik ederdiniz ve bu da sizin kinlerinizi ortaya çıkarırdı.

38. İşte sizler, Allah yolunda harcamaya çağrılıyorsunuz, içinizden kiminiz cimrilik ediyor. Allah zengindir. Siz ise fakirsiniz. Eğer ondan yüz çevirirseniz, yerinize sizden başka bir toplum getirir. Sonra da onlar, sizin benzerleriniz olmazlar.

Tefsiri

36 – Doğrusu dünya hayatı ancak bir oyun ve eğlencedir. Eğer iman eder ve sakınırsanız Allah size mükafâtınızı verir. Ve sizden mallarınızı tamamen sarfetmenizi istemez.

"Doğrusu dünya hayatı ancak bir oyun ve eğlencedir." Çabucak biter. Eğer Allah'a ve Rasulü'ne iman eder ve şirkten sakınırsınız Allah size imanınızın ve takvanızın karşılığını verir.

"Sizden mallarınızı tamamen sarfetmenizi istemez." yani sizden onların tamamını istemez sadece kırkta birini ister. Fail Allah (cc) ya da Rasul (sav)'dur. Süfyan b. Uyeyne: *"Çoktan azı ister demektir"* demiştir.

37 – Eğer onları isteseydi ve sizi zorlasaydı cimrilik ederdiniz ve bu da sizin kinlerinizi ortaya çıkarırdı.

"Eğer onları isteseydi ve sizi zorlasaydı..." yani tamamını istemek kudretiyle sizi zora soksaydı demektir.

« إحْفَاءُ » mübalağa ve herşeyde sana ulaşma demektir. Yapabildiği bütün ısrarı yaptığında « أحْفَاهُ فِي الْمَسْئَلَةِ » *'İmasele hususunda üsteledi de üsteledi'* denir. Bıyığını dibinden kestiğinde « أحْفَى شَارِبَهُ » denir.

"Bu da sizin kinlerinizi ortaya çıkarırdı" Allah (cc) ya da cimrilik, vermeme esnasında ya da hepsinin istenmesi esnasında sizin kininizi ortaya çıkarırdı. Çünkü malın istenmesi esnasında düşmanlık ve kin ortaya çıkar.

38 – İşte sizler, Allah yolunda harcamaya çağrılıyorsunuz, içinizden kiminiz cimrilik ediyor. Allah zengindir. Siz ise fakirsiniz. Eğer ondan yüz çevirirseniz, yerinize sizden başka bir toplum getirir. Sonra da onlar, sizin benzerleriniz olmazlar.

« هَا » tenbih içindir. « هَؤُلاَءِ », « الَّذِينَ » manasına ismi mevsuldur. Sılası « تُدْعَوْنَ »'dir. Yani *"sizler çağrılanlarsınız"* demektir.

"Allah yolunda harcamaya..." bu gazadaki nafaka ya da zekâttır. Sanki şöyle denilmiştir: *"Eğer sizi zorlasaydı cimrilik edecek ve vermeyi çirkin görecektiniz. Siz kırkta biri vermeye çağrılıyorsunuz."* Bunun delili de *"içinizden kiminiz cimrilik ediyor"* cümlesidir.

« يَبْخَلُ » merfudur. Çünkü bu « مَنْ » şart için değildir. Yani sizden onu vermeyen, cimrilik eden insanlar var demektir. Sadaka ve farzların edası hususunda kim cimrilik ederse nefsi sebebiyle cimrilik eder, Rabbi sebebiyle değil. Manası: *"Nefsine karşı cimrilik etmiş olur."* şeklindedir. Çünkü « بَخِلْتُ عَلَيْهِ وَعَنْهُ » *'ona karşı cimrilik etti vermedi'* denir.

"Allah zengindir, siz ise fakirsiniz." Yani O, ona ihtiyacı olduğundan dolayı bunu emretmiyor. Çünkü O, ihtiyaç duymaktan müstağnidir. Fakat O sizin sevaba olan ihtiyacınızdan dolayı bunu emrediyor.

"Eğer ondan yüz çevirirseniz:..." 'Ey Araplar! Eğer ona itaatten, Rasulü'ne (sav) itaatten ve onun yolunda infak etmekten yüz çevirirseniz...'

Bu cümle « وَاِنْ تُؤْمِنُوا وَتَتَّقُوا » cümlesine atfedilmiştir.

"...yerinize sizden başka bir toplum getirir." Sizden daha hayırlı ve daha itaatkâr olan bir toplum yaratır.

Onlar Farslardır. Rasulullah (sav)'e bu toplum hakkında sorulmuştu. Selman-ı Farisi (ra) O'nun (sav) yanındaydı. Dizine dokundu ve:

"Bu ve kavmidir. Nefsim yedi kudretinde olana andolsun ki eğer iman, Süreyya Yıldızı'nda asılı olsaydı onu Farslardan olan adamlar alırlardı." buyurdu.

"Sonra da onlar sizin benzeriniz olmazlar." Yani; sonra taat hususunda sizin benzeriniz olmazlar, sizden daha itaatkâr olurlar.

Sûre - 48

FETİH SÛRESİ

Bu sûre Medine'de nazil olmuştur; 29 âyettir.

Cüz - 26

1. ÂYET

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا ﴿١﴾

Meâli

1. Biz sana doğrusu apaçık bir fetih ihsan ettik.

Tefsiri

Fetih: Bir beldeyi zorla ya da sulh yoluyla, harbederek veya harbetmeden ele geçirmektir. Çünkü o ele geçirilmediği müddetçe kapalıdır. Ele geçirildiğinde fethedilmiş açılmış olur. Denildi ki:

"Bu, Mekke'nin fethidir. Rasulullah (sav) Hudeybiye yılı Mekke'ye gitmekten vazgeçip geri dödüğü yerde fethe hazırlansın diye nazil olmuştur."

Geçmiş fiil lafzıyla söylenmiştir. Çünkü o gerçekleşmesi hususunda meydana gelmiş fiil derecesindedir. Bunda (bu uslupta) kendisinden haber verilen şeyin şanının ve kadrinin yüceliğine delalet vardır. O (kendisinden haber verilen şey) de bilindiği üzere fetihtir. Denildi ki:

"Bu Hudeybiye fethidir. Onda şiddetli çarpışma olmamıştı. Ancak iki gurup arasında ok ve taşlarla atışmalar olmuştu. (müşrikler Müslümanlara atmışlar) *Müslümanlar da müşriklere atmışlar, onları beldelerine sokmuşlardı. Onlar da sulh istemişlerdi. İşte bu apaçık bir fetihti."*

Zeccac şöyle demiştir:

"Hudeybiye fethinden Müslümanlar için büyük bir mucize vardır. O da onun kuyusunun suyu tamamen tükenmişti orada bir damla su bile kalmamıştı. Rasulullah (sav) suyu ağzında çalkaladı sonra onu kuyuya tükürdü. Kuyu derhal su ile doldu. Öyle ki bütün insanlar içtiler."

"Bu (fetih) *Hayberin fethidir"* denildi.

Denildi ki:

"Bunun manası senin lehine Mekke halkının de aleyhine olmak üzere gelecek yıl senin ve ashabının Beytu'l-Haram'ı tavaf etmek için Mekke'ye girmesine açık bir şekilde hükmettik." demektir.

Fetih kelimesi « فُتَاحَةٌ » kelimesinden gelmektedir. O da hükmetmek, demektir.

2. – 6. ÂYETLER

لِيَغْفِرَ لَكَ اللّٰهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ وَيُتِمَّ نِعْمَتَهُ
عَلَيْكَ وَيَهْدِيَكَ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا ﴿٢﴾ وَيَنْصُرَكَ اللّٰهُ نَصْرًا
عَزِيزًا ﴿٣﴾ هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ السَّكِينَةَ فِي قُلُوبِ الْمُؤْمِنِينَ
لِيَزْدَادُوا إِيمَانًا مَعَ إِيمَانِهِمْ وَلِلّٰهِ جُنُودُ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ
وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿٤﴾ لِيُدْخِلَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ
جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَيُكَفِّرَ عَنْهُمْ
سَيِّئَاتِهِمْ وَكَانَ ذٰلِكَ عِنْدَ اللّٰهِ فَوْزًا عَظِيمًا ﴿٥﴾ وَيُعَذِّبَ
الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْمُشْرِكِينَ وَالْمُشْرِكَاتِ الظَّانِّينَ بِاللّٰهِ
ظَنَّ السَّوْءِ عَلَيْهِمْ دَائِرَةُ السَّوْءِ وَغَضِبَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ وَلَعَنَهُمْ
وَأَعَدَّ لَهُمْ جَهَنَّمَ وَسَاءَتْ مَصِيرًا ﴿٦﴾

Meali

2. Böylece Allah senin geçmiş ve gelecek günahını bağışlar. Sana olan nimetini tamamlar ve seni doğru bir yola iletir.

3. Ve sana şanlı bir zaferle yardım eder.

4. İmanlarına iman katsınlar diye mü'minlerin kalplerine güven indiren O'dur. Göklerin ve yerin orduları Allah'ındır. Allah bilendir, herşeyi hikmetle yapandır.

5. *(Bütün bu lütuflar)* Mü'min erkeklerle mü'min kadınlara, içinde ebedi kalacakları, zemininden ırmaklar akan cennetlere koyması, onların günahlarını örtmesi içindir. İşte bu Allah katında büyük bir kurtuluştur.

6. *(Bir de bunlar)* Allah hakkında kötü zanda bulunan münafık erkeklere ve münafık kadınlara, Allah'a ortak koşan erkeklere ve ortak koşan kadınlara azap etmesi içindir. Kötülük onların başlarına gelmiştir. Allah onlara gazap etmiş, lanetlemiş ve cehennemi kendilerine hazırlamıştır. Orası ne kötü bir yerdir.

Tefsiri

2 – Böylece Allah senin geçmiş ve gelecek günahını bağışlar. Sana olan nimetini tamamlar ve seni doğru bir yola iletir.

Denildi ki: *"Fetih bağışlanmanın sebebi değildir."* Takdir: *"Biz sana apaçık bir fetih ihsan ettik. Dolayısıyla Allah'ın seni bağışlaması için istiğfar et şeklindedir."* Bunun bir benzeri:

﴿إِذَا جَآءَ نَصْرُ اللّٰهِ وَالْفَتْحُ ۝ وَرَأَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِى دِينِ اللّٰهِ أَفْوَاجًا ۝
فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا﴾

"Allah'ın yardımı ve fethi gelip de insanların bölük bölük Allah'ın dinine girmekte olduklarını gördüğün vakit rabbine hamdederek O'nu tesbih et ve ondan mağfiret dile. Çünkü O tevbeleri fazlaca kabul edendir." [14] Ayetleridir.

Mekke fethinin düşmana karşı cihad olması hasebiyle bağışlanmaya sebep olması da mümkündür.

Denildi ki: *"Fetih onun bağışlanması için olmamıştır. Bilakis nimetin doğru yola hidayetin ve büyük yardımın tamamlanması için olmuştur. Ancak O bu nimetleri ona saydığında onları nimetlerin en büyüğüne bitiştirdi."*

Sanki şöyle denildi: *"Mekke fethini sana kolaylaştırdık."* Ya da:

"Senin için dünya ve ahiret izzetinin, öncelikli ve önceliksiz hedeflerin bir araya toplanmasını kolaylaştırdık..."

---

[14] Nasr, 1- 3.

"Senin geçmiş ve gelecek günahını bağışlar." Senden meydana gelenlerin tamamını... Ya da Mariye olayıyla ilgili önceki; Zeyd'in hanımı ile ilgili sonraki olayı kastediyor.

"Sana olan nimetini tamamlar." dinini yüceltmek ve senin elinle beldeleri fethetmek suretiyle sana olan nimetini tamamlar. "seni doğru yola iletir" ve seni razı olduğu din üzere sabit kılar.

3 – Ve sana şanlı bir zaferle yardım eder.

Kendisinden sonra asla zilletin olmadığı güçlü kuvvetli bir yardımla sana yardım eder.

4 – İmanlarına iman katsınlar diye mü'minlerin kalplerine gü--ven indiren O'dur. Göklerin ve yerin orduları Allah'ındır. Allah bilendir, herşeyi hikmetle yapandır.

« اَلسَّكِينَةُ » – *Sekinet:* Sukun demektir. « اَلْبَهِيتَةُ »'nin « اَلْبُهْتَانُ » – *buhtan* manasına gelmesi gibi. Yani Allah (cc) yakinleri artsın diye barış sebebiyle onların kalplerine sukunu ve iç huzurunu indirmiştir, demektir.

Denildi ki: *"Sekinet; Allah'ın* (cc) *emrettiği şeylere karşı sabır, va'dine karşı güven ve O'nun* (cc) *emrine karşı tazimdir."*

"Göklerin ve yerin orduları Allah'ındır." Onları, ilminin ve hikmetinin gerektirdiği şekilde birbirine musallat kılar. Hudeybiye sulhuyla mü'minlerin kalplerinin güvene ulaşması ve onlara fethin vadedilmesi O'nun hükmündedir. Mü'minler ondaki (hükümdeki) Allah'ın (cc) nimetini bilsinler ve ona şükretsinler, bana karşılık da Allah (cc) onlara sevap versin diye, mü'minlerin yakininin artmasından dolayı onlara kin besledikleri, yakin gördükleri için kâfir ve münafıklara da azap etsin diye buna hükmetti.

5 – (Bütün bu lütüflar) **Mü'min erkelere mü'min kadınlara içinde ebedi kalacakları, zemininden ırmaklar akan cennetlere koyması, onların günahlarını örtmesi içindir. İşte bu Allah katında büyük bir kurtuluştur.**

6 – (Bir de bunlar) **Allah hakkında kötü zanda bulunan münafık erkeklere ve münafık kadınlara, Allah'a ortak koşan erkeklere ve ortak koşan kadınlara azap etmesi içindir. Kötülük onların başlarına gelmiştir. Allah onlara gazap etmiş, lanetlemiş ve cehennemi kendilerine hazırlamıştır. Orası ne kötü bir yerdir.**

"Allah hakkında kötü zanda bulunan..." « *Kötü* » kelimesi bir şeyin düşüklüğünden ve fesadından kinaye olarak gelmiştir. *"Kötü fiil"* denir. Yani gazaplanılan bozuk fiil demektir. Kastolunan Allah Teâlâ'nın peygambere ve mü'minlere yardım etmeyeceği, onları zafer sahip-leri ve fatihler olarak kuvvet zoruyla ve savaşla Mekke'ye döndürme-yeceği şeklindeki zanlarıdır.

Mekke ekolü ve Ebu Amra göre « دَائِرَةُ السُّوءِ » şeklindedir. Yani mü'minler için düşündükleri ve bekledikleri şey onları kuşatmıştır ve onların başına gelmiştir. « سُوء » helak ve yok oluş demektir. Diğerlerine göre ise « دَائِرَةُ السَّوْءِ » şeklinde üstün iledir. Yani kötülükleri ve hoşlanmadıkları hezimet felaket demektir. « اَلسُّوءُ » ve « اَلسَّوْءُ » kelimeleri « اَلْكُرْهُ » ve « اَلْكَرْهُ » ve « اَلضُّعْفُ » ve « اَلضَّعْفُ » kelimeleri gibidir. Ancak kötülen-mesi arzulanan her bir şeyin ona isnadında galip olan üstün okunmasıdır.

"Kötülük" hayrın zıddı olan *"şerr"*in yerine gelmiştir. Orası yani cehennem ne kötü bir yerdir.

❁ ❁ ❁

7. – 10. ÂYETLER

وَلِلّٰهِ جُنُودُ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ وَكَانَ اللّٰهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿٧﴾
إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ﴿٨﴾ لِتُؤْمِنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهِ
وَتُعَزِّرُوهُ وَتُوَقِّرُوهُ ۚ وَتُسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ﴿٩﴾ إِنَّ الَّذِينَ
يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللّٰهَ ۚ يَدُ اللّٰهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ ۚ فَمَنْ نَكَثَ
فَإِنَّمَا يَنْكُثُ عَلَى نَفْسِهِ ۚ وَمَنْ أَوْفَى بِمَا عَاهَدَ عَلَيْهُ اللّٰهَ
فَسَيُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿١٠﴾

Meali

7. Göklerin ve yerin orduları Allah'ındır. Allah Aziz'dir, Hakim'dir.

8. Şüphesiz biz seni şahit müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik.

9. Ki Allah'a ve Rasulü'ne inanasınız O'na *(O'nun dinine)* destek olasınız O'na saygı gösteresiniz ve sabah akşam onu tesbih edesiniz.

10. Muhakkak ki, Sana biat edenler, Allah'a biat etmektedirler. Allah'ın eli onların eli üzerinedir. Kim ahdini bozarsa ancak kendi aleyhine bozmuş olur. Kim de Allah'a verdiği ahde vefa gösterirse Allah ona büyük bir mükâfat verecektir.

Tefsiri

7 – Göklerin ve yerin orduları Allah'ındır Allah Aziz'dir, Hakim'dir.

"Göklerin ve yerin orduları Allah'ındır." Dolayısıyla Peygamberine (as) ve mü'minlere karşı düşmanlık yapanların tuzaklarını onlar-

dan dilediği ile defeder. *"Allah Aziz'dir,"* galebe çalandır. O'nun (cc) gönderdiği musibete karşı konulmaz. *"Hakim'dir"* planladığı işlerde hikmet sahibidir.

8 – Şüphesiz Biz seni şahit müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik.

"Şüphesiz Biz seni şahit... (olarak gönderdik)." Kıyamet gününde ümmetine şahitlik eden bir şahit olarak, bu takdir edilmiş bir durumdur. *"...müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik."* Mü'minleri cennetle müjdeleyici ve kâfirleri de cehenneme karşı uyarıcı olarak gönderdik.

9 – Ki Allah'a ve Rasulü'ne inanasınız O'na (O'nun dinine) **destek olasınız O'na saygı gösteresiniz ve sabah akşam onu tesbih edesiniz.**

"Ki Allah'a ve Rasulü'ne inanasınız..." Hitap Rasulullah (sav)'e ve ümmetinedir. *"ona destek olasınız..."* yardım etmek suretiyle O'nu (cc) güçlendiresiniz, *"O'na saygı gösteresiniz..."* O'nu (cc) yüceltesiniz, *"sabah akşam O'nu tesbih edesiniz."*

« بُكْرَةً » sabah namazıdır. « اَصِيلاً » dört vakit namazdır.

« تُسَبِّحُوهُ » – *"O'nu tesbih edesiniz."* « تَسْبِيحٌ » – *tesbih* Allah'ı (cc) noksan sıfatlardan tenzih etmek ya da « سُبْحَةٌ» – *dua / namaz* kelimesinden gelmektir.

"O'na" ve *"O'nu"* şeklindeki zamirler Allahu Teâlâ'ya aittir. Allah'ın (cc) yüceltilmesiyle kastedilen dininin ve peygamberinin yüceltilmesidir. Zamirleri ayırıp ilk ikisini Peygamber (sav)'e ait kılan manadan uzaklaşmıştır.

Mekke kıraat imamları ve Ebu Amr'a göre « لِيُؤْمِنُوا » – *"iman etmeleri için"* şeklindedir. Zamir insanlara aittir. Aynı şekilde onlara göre diğer üç fiil de « ى » iledir.

10 – Muhakkak ki, Sana biat edenler, Allah'a biat etmektedirler. Allah'ın eli onların eli üzerinedir. Kim ahdini bozarsa ancak kendi aleyhine bozmuş olur. Kim de Allah'a verdiği ahde vefa gösterirse Allah ona büyük bir mükâfat verecektir.

"Muhakkak ki, Sana biat edenler..." yani Rıdvan biatını edenler. *"Allah'a biat etmektedirler."* Dediğinde hayallendirme yoluyla onu tekid etmiş Allah (cc) azalardan ve cisimlerinden sıfatlarından münezzeh olduğu halde biat edenlerin ellerinin üzerindeki Rasulullah (sav)'in elinin Allah'ın (cc) eli oluğunu kastederek *"Allah'ın eli onların ellerinin üzerindedir."* demiştir. Mana: *"Peygamber* (sav) *ile yapılan anlaşmanın aralarında hiçbir fark olmaksızın Allah ile yapılan anlaşma gibi olduğunun ifadesidir."*

﴿مَنْ يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ اَطَاعَ اللّٰهَ﴾

"Rasule itaat eden Allah'a itaat etmiştir." [15] ayetinde olduğu gibi.

« اِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللّٰهَ » cümlesi « اِنَّ »'nin haberidir. Kim ahdi bozar ve biatın gereğini ifa etmezse ahdi bozmasının zararı ancak kendine döner.

Cabir b. Abdullah şöyle demiştir: *"Ağacın altında ölüm ve kaçmama üzerine Rasulullah (sav)'e biat ettik. Bizden hiç kimse biatı bozmadı. Sadece Cud b. Kays -ki o münafıktı- devesinin altına gizlenmiş toplulukla hareket etmemişti.*

« وَفَيْتُ بِالْعَهْدِ » ve « اَوْفَيْتُ بِهِ وَمِنْهُ » – *"Ahdi yerine getirdim."* denir. Nitekim Allah Teâlâ hazretleri kavli şerifinde:

﴿ اَوْفُوا بِالْعُقُودِ ﴾ – ***"Akidleri yerine getirin."*** [16] ve yine:

﴿ وَالْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ ﴾ – ***"Anlaşma yaptıkları zaman sözlerini yerine getirirler."*** [17] buyurmuştur.

Hafs'a göre « عَلَيْهُ » şeklindedir. « فَسَيُؤْتِيهِ » Hicaz ve Şam kıraat imamlarına göre « ن » ile yani « فَسَنُؤْتِيهِ » şeklindedir.

"Büyük bir mükâfat" cennet demektir.

❁ ❁ ❁

---

[15] Nisa, 80.
[16] Maide, 1.
[17] Bakara, 177.

11. ÂYET

سَيَقُولُ لَكَ الْمُخَلَّفُونَ مِنَ الْأَعْرَابِ شَغَلَتْنَا أَمْوَالُنَا وَأَهْلُونَا
فَاسْتَغْفِرْ لَنَا يَقُولُونَ بِأَلْسِنَتِهِمْ مَا لَيْسَ فِي قُلُوبِهِمْ قُلْ
فَمَنْ يَمْلِكُ لَكُمْ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا إِنْ أَرَادَ بِكُمْ ضَرًّا أَوْ أَرَادَ بِكُمْ
نَفْعًا بَلْ كَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿١١﴾

Meali

11. Bedevilerden geri kalmış onlar sana diyecekler ki, "Mallarımız ve ailelerimiz bizi alıkoydu. Allah'tan bizim bağışlanmamızı dile." Onlar kalplerinde olmayanı dilleriyle söylerler. De ki: "Allah size bir zarar gelmesini dilerse veya bir fayda elde etmenizi isterse ona karşı kimin bir şeye gücü yetebilir? Hayır! Allah yaptıklarınızdan haberdardır."

Tefsiri

"Bedevilerden geri kalmış olanlar sana diyecekler ki:" Hudeybiye'den döndüğünde sana diyecekler. Onlar o Bedeviler Hudeybiye'den geri kalanlardır. Onlar Gıfar, Müzeyne, Cüheyne, Eslem, Eşca ve Duil kabilelerine mensup bedevilerdir. Rasulullah (sav) Hudeybiye yılı umre için Mekkeye gitmeyi arzuladığında Kureyş'in onunla harbetmesinden ya da Rasulullah'ı (sav) ziyaretten menetmesinden korkarak kendisiyle birlikte çıkmaları için Medine civarındaki bedevileri ve çöl halkını davet etmiş ihrama girmiş, harbi istemediği bilinsin diye beraberinde kurbanlıkları sevketmişti. Ancak bedevilerden birçoğu yerlerinde kaldılar ve: *"Medinede ki evinin dibinde kendisine karşı savaşanlara ve arkadaşlarını öldürenlere karşı gidiyor, onlara karşı savaşacak."* dediler. Onun helak olacağını ve Medine ye geri dönemeyeceğini sandılar.

« أَهْلُونَ », « أَهْلٌ » –*"aile"* kelimesinin çoğuludur. Aileleriyle ve mallarıyla meşgul olmayı ve onlarla meşgul olacak başka kimselerin olmadığını bahane ettiler.

"Allah'tan bizim bağışlanmamızı dile." Allah'tan (cc) seninle gitmekten geri kalmamızı bağışlaması için bağışlanmamızı dile.

"Onlar kalplerinde olmayanı dilleriyle söylerler." Bu onların özürlerini yalanlama ve bunun arkasında olan şeyin, dedikleri olmadığının ifadesidir. Gerçekte o (bunun arkasında olan şey) Allah (cc) hakkında şüphe ve nifak içinde olmalarıdır. Bu sebeple onların bağışlanmayı istemeleri de aynı şekilde gerçekten sadır olmuş değildir.

"De ki: 'Allah size bir zarar gelmesini dilerse veya bir fayda elde etmenizi isterse O'na karşı kimin gücü yetebilir.'" Allah (cc) sizin öldürülmenizi ya da ganimet ve zafer şeklinde fayda elde etmenizi isterse, Allah'ın (cc) dilemesinden ve hükmünü icrasından sizi kim kurtarabilir?

« ضَرًّا » Hamza ve Ali ye göre « ضُرًّا » şeklindedir.

❁ ❁ ❁

12. - 14. ÂYETLER

بَلْ ظَنَنْتُمْ أَنْ لَنْ يَنْقَلِبَ الرَّسُولُ وَالْمُؤْمِنُونَ إِلَى أَهْلِيهِمْ أَبَدًا
وَزُيِّنَ ذَلِكَ فِي قُلُوبِكُمْ وَظَنَنْتُمْ ظَنَّ السَّوْءِ وَكُنْتُمْ قَوْمًا بُورًا
﴿١٢﴾ وَمَنْ لَمْ يُؤْمِنْ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ فَإِنَّا أَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ سَعِيرًا
﴿١٣﴾ وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ يَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ
مَنْ يَشَاءُ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿١٤﴾

Meali

12. Aslında siz peygamberin ve mü'minlerin, ailelerine bir daha dönmeyeceklerini sanmıştınız. Bu sizin gönüllerinize güzel göründü de kötü zanda bulundunuz ve helaki hak etmiş bir topluluk oldunuz.

13. Kim Allah'a ve Rasulü'ne iman etmezse şüphesiz biz kâfirler için çılgın bir ateş hazırlamışızdır.

14. Göklerin ve yerin mülkü Allah'ındır. O dilediğini bağışlar dilediğini azaplandırır. Allah çok bağışlayan çok merhamet edendir.

Tefsiri

12 - Aslında siz peygamberin ve mü'minlerin ailelerine bir daha dönmeyeceklerini sanmıştınız. Bu sizin gönüllerinize güzel göründü de kötü zanda bulundunuz ve helaki hak etmiş bir topluluk oldunuz.

"Bu sizin gönüllerinize güzel göründü..." onu şeytan süsledi güzel gösterdi. *"Kötü zanda bulundunuz."* küfrün yüceleceği ve fesadın ortaya çıkacağı şeklinde kötü zanda bulundunuz.

« بُورًا », « بَائِرٌ » – *"helak olmuş"* kelimesinin çoğuludur. Yeni doğmuş deve, ceylan vs için kullanılan « فَائِدٌ » ve « عُوذٌ » kelimelerinde olduğu gibi. « بَارَ الشَّيْءُ » – *"bu şey yok oldu fesada uğradı"* fiilinden gelmektedir. Yani siz nefisleri kalpleri ve niyetleri bozuk olan bir topluluk oldunuz. Siz de hayır yoktur, ya da Allah (cc) katında helaka uğrayan O'nun gazabına ve azabına müstehak olan bir topluluk oldunuz, demektir.

13 – Kim Allah'a ve Rasulü'ne iman etmezse şüphesiz biz kâfirler için çılgın bir ateş hazırlamışızdır.

"Kâfirler için..." yani onlar için demektir. İki imanı yani Allah'a (cc) imanı ve Rasulü'ne (sav) imanı bir araya getirmeyen kişinin kâfir olduğunu bildirmek için zamir yerine *"onlar için"* değil de *"kâfirler için"* şeklinde açık açık ifade edilmiştir.

« سَعِيرًا » kelimesi ﴿ فَاَنْذَرْتُكُمْ نَارًا تَلَظّٰى ﴾ – ***"Yanan bir ateşle sizi uyardım."*** [18] ayetinde nekra kılındığı gibi nekra kılınmıştır. Çünkü o özel bir ateştir.

14 – Göklerin ve yerin mülkü Allah'ındır. O dilediğini bağışlar dilediğini azaplandırır. Allah çok bağışlayan çok merhamet edendir.

"Göklerin ve yerin mülkü Allah'ındır." O'nu (mülkü) kudret ve hikmet sahibinin idare ettiği gibi idare eder. *"O, dilediğini bağışlar dilediğini azaplandırır."* dilemesi ve hikmetiyle bağışlar veya azap eder. O'nun (cc) hikmeti mü'minleri bağışlamak kâfirleri de azaplandırmaktır. *"Allah çok bağışlayan çok merhamet edendir."* rahmeti gazabını geçmiştir.

[18] Leyl, 14.

15. – 16. ÂYETLER

سَيَقُولُ الْمُخَلَّفُونَ إِذَا انْطَلَقْتُمْ إِلٰى مَغَانِمَ لِتَأْخُذُوهَا ذَرُونَا
نَتَّبِعْكُمْ ج يُرِيدُونَ أَنْ يُبَدِّلُوا كَلَامَ اللّٰهِ ط قُلْ لَنْ تَتَّبِعُونَا
كَذٰلِكُمْ قَالَ اللّٰهُ مِنْ قَبْلُ ج فَسَيَقُولُونَ بَلْ تَحْسُدُونَنَا ط بَلْ
كَانُوا لَا يَفْقَهُونَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿١٥﴾ قُلْ لِلْمُخَلَّفِينَ مِنَ الْأَعْرَابِ
سَتُدْعَوْنَ إِلٰى قَوْمٍ أُولِي بَأْسٍ شَدِيدٍ تُقَاتِلُونَهُمْ أَوْ يُسْلِمُونَ ج
فَإِنْ تُطِيعُوا يُؤْتِكُمُ اللّٰهُ أَجْرًا حَسَنًا ج وَإِنْ تَتَوَلَّوْا كَمَا تَوَلَّيْتُمْ
مِنْ قَبْلُ يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٦﴾

Meali

15. Siz ganimetleri almak için gittiğinizde, *(savaştan)* geri kalanlar: “Bırakın biz de arkanıza düşelim.” diyeceklerdir. Onlar Allah’ın sözünü değiştirmek isterler. De ki: “Siz bizimle asla gelmeyeceksiniz Allah daha önce böyle buyurmuştur.” Onlar size “bizi kıskanıyorsunuz” diyeceklerdir. Bilakis onlar pek az anlayan kimselerdir.

16. Bedevilerden geri kalmış olanlara de ki: siz yakında çok kuvvetli bir kavme karşı savaşmaya çağırılacaksınız. Onlarla savaşırsınız veya Müslüman olurlar. Eğer itaat ederseniz Allah size güzel bir mükâfat verir. Ama önceden döndüğünüz gibi yine dönecek olursanız sizi acıklı bir azaba uğratır.

Tefsiri

15 – Siz ganimetleri almak için gittiğinizde (savaştan) **geri kalanlar: "Bırakın biz de arkanıza düşelim" diyeceklerdir. Onlar Allah'ın sözünü değiştirmek isterler. De ki: "Siz bizimle asla gelmeyeceksiniz Allah daha önce böyle buyurmuştur." Onlar size "bizi kıskanıyorsunuz" diyeceklerdir. Bilakis onlar pek az anlayan kimselerdir.**

"Geri kalanlar" Hudeybiyeden geri kalan kişiler *"ganimetleri almaya"* Hayber ganimetlerini almaya.

Hamza ve Ali'ye göre « كَلِمَ اللّٰهِ » şeklindedir. Yani onlar Allah'ın (cc) Hudeybiye ashabı için olan vaadini değiştirmeyi istiyorlar demektir. Bu anlaşma yaparak hiçbirşey kazanmadan döndüklerinde Allah'ın (cc) Mekke ganimetleri yerine Hayber ganimetlerinin başkalarına değil, Hubeybiye'ye katılanlara ait olduğunu buyurmuştur.

"Bizi kıskanıyorsunuz..." yani bunu size Allah (cc) emretmemiştir, bilakis ganimetlerde size ortak olmamızı kıskanıyorsunuz.

"Bilakis onlar pek az anlayan kimselerdir." bilakis onlar Allah'ın kelamından az bir şey –mücerred sözü kastediyor– anlayan kimselerdir. İki rest arasındaki fark şudur: Birincisi Allah'ın (cc) hükmünün onların onlarla birlikte gitmeyeceği şeklinde olduğunun inkârı ve kıskançlığın var olduğudur. İkincisi ise onların mü'minlere kıskançlık isnad etmek suretiyle yaptıkları nitelendirmeden uzaklaşıp onları ondan daha ileri olanla nitelendirmeye gidiştir. O da cehalet ve anlayış kıltığıdır.

16 – Bedevilerden geri kalmış olanlara de ki: siz yakında çok kuvvetli bir kavme karşı savaşmaya çağırılacaksınız. Onlarla savaşırsınız veya Müslüman olurlar. Eğer itaat ederseniz Allah size güzel bir mükâfat verir. Ama önceden döndüğünüz gibi yine dönecek olursanız sizi acıklı bir azaba uğratır.

"Geri kalmış olanlar..." onlar Hudeybiye'den geri kalanlardır.

"Çok kuvvetli bir kavme karşı..." Ebu Bekir (ra)'ın savaştığı Müseyleme'nin kabilesi Beni Hanife'yi ve dinden dönen diğer kabileleri kastediyor. Çünkü Arap müşrikleri ve mürtedler ya Müslüman olurlar ya da öldürülürler.

Denildi ki: *"Onlar Farslardır. Bedevileri onlara karşı Ömer* (ra) *davet etmiştir."*

"Onlarla savaşırsanız veya Müslüman olurlar..." yani iki işten biri gerçekleşir. Ya savaş ya da Müslüman olma. Bu tevil üzere *"Müslüman olurlar"* sözünün manası, boyun eğerler şeklindedir. Çünkü Mecusi Farslardan cizye kabul edilmektedir. Ayette iki şahsın hilafinin sıhhatine delalet vardır. Şöyle ki: *"Eğer itaat ederseniz Allah size güzel bir mükâfat verir."* sözüyle davet ettiğinde davet edene itaat edilmesine sevap vaadedilmiştir. Onunla savaşmaya sizi davet edene itaat ederseniz Allah (cc) size güzel bir mükâfat verir dolayısıyla bu davetçinin davetine icabet farz olmuştur.

"Önceden döndüğünüz gibi yine dönecek olursanız..." Yani Hudeybiye'den yüz çevirdiğiniz gibi yüz çevirirseniz Allah (cc) size ahirette acıklı bir azaba uğratır.

17. – 20. ÂYETLER

لَيْسَ عَلَى الْأَعْمٰى حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرَجٌ وَلَا عَلَى
الْمَرِيضِ حَرَجٌ ۜ وَمَنْ يُطِعِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي
مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ۚ وَمَنْ يَتَوَلَّ يُعَذِّبْهُ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٧﴾ لَقَدْ
رَضِيَ اللّٰهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ فَعَلِمَ مَا
فِي قُلُوبِهِمْ فَأَنْزَلَ السَّكِينَةَ عَلَيْهِمْ وَأَثَابَهُمْ فَتْحًا قَرِيبًا ۙ ﴿١٨﴾
وَمَغَانِمَ كَثِيرَةً يَأْخُذُونَهَا ۜ وَكَانَ اللّٰهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿١٩﴾
وَعَدَكُمُ اللّٰهُ مَغَانِمَ كَثِيرَةً تَأْخُذُونَهَا فَعَجَّلَ لَكُمْ هٰذِهِ وَكَفَّ
أَيْدِيَ النَّاسِ عَنْكُمْ ۚ وَلِتَكُونَ اٰيَةً لِلْمُؤْمِنِينَ وَيَهْدِيَكُمْ صِرَاطًا
مُسْتَقِيمًا ۙ ﴿٢٠﴾

Meali

17. Köre vebal yoktur. Topala da vebal yoktur. Hastaya da vebal yoktur. *(Bunlar savaşa katılmak zorunda değillerdir.)* Kim Allah'a ve peygamberine itaat ederse Allah onu altından ırmaklar akan cennetlere sokar. Kim de geri kalırsa onu acı bir azaba uğratır.

18. Andolsun ki Allah, o ağacın altında sana biat eden mü'minlerden razı olmuştur. Kalplerinde olanı bilmiş, onlara güven indirmiş ve onları pek yakın bir fetihle mükâfatlandırmıştır.

19. Allah onları elde edecekleri birçok ganimetlerle de mükâfatlandırdı. Allah üstündür hikmet sahibidir.

20. Allah size elde edeceğiniz birçok ganimetler vadetmişti. Bunu size hemen vermiş ve insanların ellerini sizden çekmiştir ki bu mü'minlere bir işaret olsun ve Allah sizi dosdoğru yola iletsin.

Tefsiri

17 – Köre vebal yoktur. Topala da vebal yoktur. Hastaya da vebal yoktur. (Bunlar savaşa katılmak zorunda değillerdir.) **Kim Allah'a ve peygamberine itaat ederse Allah onu altından ırmaklar akan cennetlere sokar. Kim de geri kalırsa onu acı bir azaba uğratır.**

Gazadan geri kalma hususunda özürlülenlerden zorluğu kaldırdı. *"Kim Allah'a ve Rasulü'ne itaat ederse..."* cihad ve sair hususlarda *"kim de geri kalırsa..."* itaat etmekten yüz çevirirse.

Medine ve Şam kıraat ekolüne göre « نُدْخِلْهُ » ve « نُعَذِّبْهُ » şeklindedir.

18 – Andolsun ki Allah, o ağacın altında sana biat eden mü'minlerden razı olmuştur. Kalplerinde olanı bilmiş, onlara güven indirmiş ve onları pek yakın bir fetihle mükâfatlandırmıştır.

Bu Biatü'r Rıdvandır. Bu ayette bu isimle isimlendirilmiştir. Kıssası şöyledir:

Peygamber (sav) Hudeybiye'ye indiğinde Hiraş b. Ümeyye el-Huzai'yi (ra) Mekke'ye elçi olarak göndermişti. Onlar onu öldürmek istemişler ancak çeşitli kabilelere mensup kişiler onu korumuşlardı. Geri döndüğünde göndermek için Hz. Ömer (ra)'i çağırdı. Hz. Ömer (ra):

"Onlara karşı düşmanlığımı bildikleri için nefsime kıymalarından korkarım" dedi. Bunun üzerine harp için gelmediğini, sadece Beytullah'ın ziyaretçisi olarak geldiğini bildirmesi için, Osman b. Affan'ı (ra) gönderdi. Onlar ona hürmet gösterdiler ve yanlarında hapsettiler. Onu öldürdüklerine dair uydurma bir haber Müslümanlar arasında yayıldı. Rasulullah (sav):

"Bu topluluklar savaşmadıkça geri durmayacağız." dedi ve insanları biata davet etti. Kureyş'e karşı savaşacakları ve kaçmayacakları üzere ağaç altında ona biat ettiler. Ağaç *Semure* ağacıydı. Biat edenlerin sayısı da bin dörtyüzdü.

"Kalplerinde olanı bilmiş..." ona biat ettikleri hususta kalplerindeki ihlâsı ve doğruluğu bilmiştir. *"Onlara güven indirmiş..."* yani sulh sebebiyle onların kalplerinde iç huzuru ve güven indirmiştir. *"Onları pek yakın bir fetihle mükâfatlandırmıştır."* O Mekke dönüşünden hemen sonra gerçekleşen Hayber'in fethidir.

19 – Allah onları elde edecekleri birçok ganimetlerle de mükâfatlandırdı. Allah Aziz'dir hikmet sahibidir.

Onlar Hayber ganimetleridir. Hayber menkul ve gayrimenkul malların bulunduğu bir yerdi. Allah (cc) onları taksim etti. *"Allah Aziz'dir."* güçlüdür, mağlup olmaz. *"Hikmet sahibidir."* Hükmettiği hususlarda hikmet sahibidir karşı çıkılmaz.

20 – Allah size elde edeceğiniz birçok ganimetler vadetmiştir. Bunu size hemen vermiş ve insanların ellerini sizden çekmiştir ki bu mü'minlere bir işaret olsun ve Allah sizi dosdoğru yola iletsin.

"Allah size elde edeceğiniz birçok ganimetler vadetmiştir." Onlar Peygamber (sav) ile ve ondan sonra kıyamete kadar kazanacakları şeylerdir. *"Bunu size hemen vermiş..."* bu ganimetleri, yani Hayber ganimetlerini kastediyor. *"İnsanların ellerini sizden çekmiştir..."* Hayber halkını ve onların müttefikleri Esed'i ve Katafan'ı kastediyor. Onlar onlara yardım için geldiklerinde Allah (cc) onların kalplerine korku salmış onlar da çekip gitmişlerdi.

Denildi ki: *"Barış yoluyla Mekke halkının ellerini sizden çekmiştir demektir."*

"Bu mü'minler için bir işaret olsun..." Bu (insanların ellerinin onlardan çekilmesi) mü'minlerin Allah (cc) katında bir makama sahip olduklarını ve kendilerine yardım ve fetih garantisi verildiğini, kendisiyle bildikleri bir örnek olsun. *"Allah sizi dosdoğru yola iletsin."* Sizin basiretlerinizi yakininizi ve Allah'ın (cc) fazlına karşı güveninizi artırsın.

21. – 23. ÂYETLER

وَأُخْرٰى لَمْ تَقْدِرُوا عَلَيْهَا قَدْ اَحَاطَ اللّٰهُ بِهَا وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرًا ﴿٢١﴾ وَلَوْ قَاتَلَكُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوَلَّوُا الْاَدْبَارَ ثُمَّ لَا يَجِدُونَ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿٢٢﴾ سُنَّةَ اللّٰهِ الَّتِي قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلُ وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللّٰهِ تَبْدِيلًا ﴿٢٣﴾

Meali

21. Bundan başka sizin güç yetiremediğiniz ama Allah'ın sizin için kuşattığı ganimetler de vardır. Allah herşeye Kadir'dir.

22. Eğer kâfirler sizinle savaşsalardı arkalarına dönüp kaçarlardı. Sonra bir dost ve yardımcıda bulamazlardı.

23. Allah'ın öteden beri süregelen kanunu budur. Allah'ın kanununda asla bir değişiklik bulamazsın.

Tefsiri

21 – Bundan başka sizin güç yetiremediğiniz ama Allah'ın sizin için kuşattığı ganimetler de vardır. Allah herşeye Kadir'dir.

« وَاُخْرٰى », « هٰذِه » üzerine atfedilmiştir. Yani bu ganimetleri size ihsan etti ve daha başka ganimetler de ihsan etti demektir. Onlar da Huneyn gazasındaki Hevazin ganimetleridir.

"Sizin güç getiremediğiniz..." düşmanların çokluğu ebebiyle tekrar tekrar savaş olacağı için güç getiremediğiniz. *"...Allah'ın sizin için kuşattığı..."* yani ona kadir olduğu hâkimiyeti altına aldığı ve sizi üzerle-

rine galip kıldığı demektir. « اُخْرٰى »'nın *"Allah'ın sizin için kuşattığı"* cümlesinin açıkladığı gizli bir fiille mansup olması mümkündür. Takdiri *"Allah ihata ettiği başka* (ganimet)*lere de hükmetmiştir."* şeklindedir.

« لَمْ تَقْدِرُوا عَلَيْهَا », « اُخْرٰى »'nın sıfatıdır. « لَمْ تَقْدِرُا » ile sıfatlanmış olduğu için mübteda olmak üzere merfudur. « قَدْ اَحَاطَ اللّٰهُ بِهَا » da mübtedanın haberidir. *"Allah herşeye Kadir'dir."* gücü yetendir.

22 – Eğer kâfirler sizinle savaşsalardı arkalarına dönüp kaçarlardı. Sonra bir dost ve yardımcıda bulamazlardı.

Eğer Mekke halkı sizinle savaşsaydı barış yapmasaydı ya da Hayber halkının müttefikleri sizinle savaşsaydı mağlup olacaklar ve hezimete uğrayacaklardı. Sonra da işlerine bakacak bir dost ve kendilerine yardım edecek bir yardımcı bulamayacaklardı.

23 – Allah'ın öteden beri süregelen kanunu budur. Allah'ın kanununda asla bir değişiklik bulamazsın.

« سُنَّةَ » tekid edici mantar makamındadır. Yani Allah (cc) peygamberlerinin galebesini kanun kıldı demektir. O da O'nun (cc) :

﴿ لَاَغْلِبَنَّ اَنَا وَرُسُلِى ﴾

"Elbette ben ve elçilerim galip geleceğiz." [19] sözüdür..

❁ ❁ ❁

[19] Mücadele, 21.

24. - 25. ÂYETLER

وَهُوَ الَّذِى كَفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ عَنْهُمْ بِبَطْنِ مَكَّةَ مِنْ بَعْدِ أَنْ أَظْفَرَكُمْ عَلَيْهِمْ ۚ وَكَانَ اللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرًا ﴿٢٤﴾ هُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَالْهَدْىَ مَعْكُوفًا أَنْ يَبْلُغَ مَحِلَّهُ ۚ وَلَوْلَا رِجَالٌ مُؤْمِنُونَ وَنِسَاۤءٌ مُؤْمِنَاتٌ لَمْ تَعْلَمُوهُمْ أَنْ تَطَؤُهُمْ فَتُصِيبَكُمْ مِنْهُمْ مَعَرَّةٌ بِغَيْرِ عِلْمٍ ۚ لِيُدْخِلَ اللّٰهُ فِى رَحْمَتِهِ مَنْ يَشَاۤءُ ۚ لَوْ تَزَيَّلُوا لَعَذَّبْنَا الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿٢٥﴾

Meali

24. O sizi onlara karşı muzaffer kıldıktan sonra, Mekke'nin göbeğinde onların elini sizden, sizin ellerinizi de onlardan çekendir. Allah yaptıklarınızı görendir.

25. Onlar, inkâr edenler sizin Mescid-i Haram'a ziyaretinizi ve bekletilen kurbanların yerlerine ulaşmasını menedenlerdir. Eğer (Mekke de) kendilerini henüz tanımadığınız mü'min erkeklerle mü'min kadınları bilmeyerek ezmek suretiyle, bir vebalin altında kalmanız ihtimali olmasaydı, Allah savaşı önlemezdi. Dilediklerine rahmet etmek için Allah böyle yapmıştır. Eğer onlar birbirinden ayrılmış olsalardı ebette onlardan inkâr edenleri elemli bir azaba çarptırırdık.

Tefsiri

24 – O sizi onlara karşı muzaffer kıldıktan sonra, Mekke'nin göbeğinde onların elini sizden, sizin ellerinizi de onlardan çekendir. Allah yaptıklarınızı görendir.

"Onların ellerini..." Mekke halkının ellerini... *"sizin ellerinizi de onlardan..."* Mekke halkından şunu kastediyor: *"Onlara karşı size ihsan ettiği zafer ve galebeden sonra onlarla sizin aranızda karşılıklı el çekmeye ve karşılıklı savaşmamaya hükmetmiştir. Bu fetih günüdür."*

Ebu Hanife (ra) Mekke'nin sulh ile değil savaşla fethedildiğine bununla delil getirmiştir. Denildi ki bu Hudeybiye Gazvesi'ndeydi. Nitekim rivayete göre İkrime b. Ebu Cehil beşyüz kişiyle birlikte Mekke'den çıkmış Rasulullah (sav) de onu hezimete uğratan kişiyi göndermiştir. O da onu Mekke'nin binaları içine girdirmişti. İbni Abbas (ra)'dan şöyle nakledilmiştir:

"Allah Müslümanları onlara taşlarla galip kıldı da onları evlere girdirdiler."

"Mekkenin göbeğinde..." yani Mekke'de ya da Hudeybiye'de çünkü onun bir kısmı Hareme dâhildir.

"...sizi onlara karşı muzaffer kıldıktan sonra..." yani sizi onlar üzerine kadir ve musallat kıldıktan sonra. Ebu Amr'a göre « يَعْمَلُون » şeklinde « ى » iledir.

25 – Onlar, inkâr edenler, sizin Mescid-i Haram'a ziyaretinizi ve bekletilen kurbanların yerlerine ulaşmasını menedenlerdir. Eğer Mekke de kendilerini henüz tanımadığınız mü'min erkeklerle mü'min kadınları bilmeyerek ezmek suretiyle, bir vebalin altında kalmanız ihtimali olmasaydı, Allah savaşı önlemezdi. Diledikleriine rahmet etmek için Allah böyle yapmıştır. Eğer onlar birbirinden ayrılmış olsalardı ebette onlardan inkâr edenleri elemli bir azaba çarptırırdık.

Hedy: Kabeye sevkedilen şey demektir. « اَلْهَدْىَ » kelimesini « صَدُّوكُمْ » deki « كُمْ » üzerine atfen naspetmiştir. Yani, *"Onlar hedyi de menedenlerdir."* demektir.

"Bekletilen..." hapsedilen. Burada « مَعْكُوفًا » haldir. Peygamber (sav) yetmiş deve sevketmişti.

"...yerlerine..." kesilmesi orada helal olan yani orada vacib olan demektir. Bu muhsarın (alıkonanın) kurban yerinin Harem bölgesi olduğuna delildir. Bununla kastolunan da bilinen yerdir ki o da Mina'dır.

"Eğer mü'min kadınlar ve mü'min erkekler olmasaydı..." Yani Mekke de olmasaydı. « لَمْ تَعْلَمُوهُمْ » *"tanımadığınız..."* sözü erkekler ve kadınların tamamı için sıfattır. « اَنْ تَطَؤُهُمْ », 'onlardan' ya da « تَعْلَمُوهُمْ »'-deki mansup zamirden bedeli iştimaldir. *"Vebal"* günah ve şiddet.

« مَعَرَّةٌ » çirkin gördüğü ve kendisine ağır gelen bir şey kendisine isabet ettiğinde kullanılan « عَرَاهُ » – "onu kâbus gibi bastı, başına bir iş geldi" manasındaki « عَرَّهُ » fiilindendir. « مَفْعَلَةٌ » veznindenddir. O *"kendisine ağır gelen şey"* de onu hata yollu öldürdüğünde verilen kefaret ve müşriklerin *"onlar dindaşlarına* -ayırmaksızın- *hile yaptıklarını yaptılar"* şeklindeki dedikodusudur. *Günah* ise kusur işlendiğindedir.

« بِغَيْرِ عِلْمٍ » sözü « اَنْ تَطَؤُهُمْ » taalluk etmektedir. Yani *"onları bilmeyerek ezmek suretiyle"* demektir.

« وَطْءٌ » cima etmek ve yok etmekten kinayedir. Mana: *"Mekke'de müşriklerle karışık, onlardan ayrılması mümkün olmayan Müslüman bir topluluğun olduğu şeklindedir."*

Denildi ki: *"Eğer müşrikler arasında yaşayan inanmış insanları bilmeksizin helak etmeniz, onların helakıyle istenmeyen ve külfet getiren meşakkatin size dokunmasının çirkinliği olmasaydı, sizin ellerinizi onlardan çekmezdi."*

"Dilediklerine rahmet etmek için Allah böyle yapmıştır." Bu aralarındaki mü'minlerin korunması için, Mekke halkından el çekilmesi ve onların öldürülmesinin yasaklanması şeklinde, ayetin delalet ettiği ve kendisi için sevkedildiği şeyin sebebidir. Sanki şöyle *denilmiştir:*

"El çekilmesi ve sıkıntı vermenin menedilmesi, Allah'ın rahmet şemsiyesi altına sokması içindir. Yani onlar arasındaki mü'minleri hayır ve taati artırmaya muvaffak kılmak içindir. Ya da onlar arasındaki müşriklerden isteyenlerin islama sokulması içindir."

"Eğer bir birinden ayrılmış olsalardı..." onlar ayrılsalardı ve mü'minler kâfirlerden ayırt edilseydi demektir. « لَوْلاَ »'nın cevabı hazfedilmiştir. « لَوْ »'in cevabı onu karşılamaktadır. Aynı manaya geldikleri için « لَوْ تَزَيَّلُوا » – *"ayrılmış olsalardı"*'nın « لَوْلاَ رِجَالٌ مُؤْمِنُونَ » – *"inanmış erkekler olmasaydı"*'nın tekrarı olması mümkündür. *"Elbette onlardan* -yani Mekke halkından- *inkâr edenleri elemli bir azaba çarptırırdık."* cümlesi cevap olur. Takdiri şöyledir:

"Eğer mü'min erkekler ve mü'min kadınları basıp geçmeniz olmasaydı ve eğer onlar ayırt edilselerdi onlara kâfirlere kılıçla azap ederdik."

❁ ❁ ❁

26. ÂYET

إِذْ جَعَلَ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي قُلُوبِهِمُ الْحَمِيَّةَ حَمِيَّةَ الْجَاهِلِيَّةِ فَأَنْزَلَ اللّٰهُ سَكِينَتَهُ عَلٰى رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَأَلْزَمَهُمْ كَلِمَةَ التَّقْوٰى وَكَانُوا أَحَقَّ بِهَا وَأَهْلَهَا وَكَانَ اللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ﴿٢٦﴾

Meali

26. O zaman inkâr edenler, kalplerine taassubu *(cahiliyet taassubunu)* yerleştirmişlerdi. Allah da elçisine ve mü'minlere sukunet ve güvenini indirdi. Onlar takva sözü üzerine durdurdu. Zaten onlar buna pek layık ve ehil kimselerdi. Allah herşeyi bilendir.

Tefsiri

« اذْ جَعَلَ الَّذِينَ كَفَرُوا »'deki amil « لَعَذَّبْنَا »'dır. *"İnkâr edenler"* yani Kureyş. Mana; *'onlara bu vakitte azap ederek'* demektir. Ya da hatırla demektir.

"İnkâr edenlerin taassubu" ile kastolunan kibirlenmeleri ve Müslüman olmaktan kaçınmalarıdır. Mü'min'lerin üzerine sekinet ve güveni indirmesinden kastolunan da saygılı ve yumuşak davranmalarıdır.

Rivayete göre Rasulullah (sav) Hudeybiye'ye indiğinde, Kureyş, Suheyl b. Amr, Huveytib b. Abdul-Uzza ve Mikrez b. Hafs'ı, Peygamber (sav) bu yıl geri dönmesini, gelecek yıl onun için üç günlüğüne boşaltacağını ve o zaman bu ziyareti gerçekleştirebileceğini söylemek üzere göndermişti. Aralarında anlaşma metnini yazdılar. Rasulullah (sav), Hz. Ali'ye (ra):

– *"Bismillahirrahmanirrahim yaz"* dedi. Süheyl b. Amr ve arkadaşları buna karşı:

– *"Bunu bilmiyoruz. Fakat bismikellahumme* (Allahım senin adınla başlarım) *şeklinde yaz."* dediler. Daha sonra Peygamber (sav) :

– *"Yaz. Bu Allah'ın Rasulü'nün Mekke halkı ile yaptığı antlaşmadır."* dedi. Onlar:

– *"Eğer senin Allah'ın Rasulü olduğuna inansaydık Beytullahı ziyaretten seni menetmez ve seninle savaşmazdık. Ancak şöyle yaz, "Bu Abdullah oğlu Muhammed'in Mekke halkıyla yaptığı antlaşmadır""* dediler. Bunun üzerine Allah (cc), Peygamber'i (sav) üzerine sekineti indirdi de onlar ona karşı saygılı ve yumuşak davrandılar.

"Onları takva sözü üzerinde durdurdu." Cumhur onun kelime-i şehadet olduğu görüşündedir. Denildi ki:

"O 'bismillahirrahmanirrahimdir' onun takvaya nisbet edilmesi şirkten dolayısıyla da cehennemden korunma sebebi ve o korunmanın aslı olması itibariyledir." Yine Denildi ki:

"Onları takva sahiplerinin sözü üzerinde durdurdu." şeklindedir. Mü'minler diğerlerine göre buna daha layık ve Allah'ın onları ehil kılması sebebiyle daha ehil kimselerdi.

"Allah herşeyi bilendir." dolayısıyla işleri faydası üzere icra eder.

❁ ❁ ❁

27. ÂYET

لَقَدْ صَدَقَ اللّٰهُ رَسُولَهُ الرُّؤْيَا بِالْحَقِّ لَتَدْخُلُنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ إِنْ شَٓاءَ اللّٰهُ اٰمِنِينَ مُحَلِّقِينَ رُؤُسَكُمْ وَمُقَصِّرِينَ لَا تَخَافُونَ فَعَلِمَ مَا لَمْ تَعْلَمُوا فَجَعَلَ مِنْ دُونِ ذٰلِكَ فَتْحًا قَرِيبًا ﴿٢٧﴾

Meali

27. Andolsun ki Allah, elçisinin rüyasını doğru çıkardı. Allah dilerse siz güven içinde başlarınızı traş etmiş ve kısaltmış olarak, korkmadan Mescid-i Haram'a gireceksiniz. Allah sizin bilmediğinizi bilir. İşte bundan önce size yakın bir fetih verdi.

Tefsiri

"Andolsun k,i Allah elçisinin rüyasını doğru çıkardı." Yani rüyası hususunda doğruladı yalanlamadı. Allah (cc) yalan atmaktan beridir.

« صَدَقَ اللّٰهُ رَسُولَهُ الرُّءيَا » - *"Allah elçisinin rüyasını doğru çıkardı"*

sözü « صَدَقَهُ فِي رُؤْيَاهُ » şeklinde idi. Harfi cer hazfedildi ve meful fiile bitiştirildi. Bu aynı:

﴿ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللّٰهَ عَلَيْهِ ﴾ – ***"Allah'a verdiği sözde duran..."*** [20] ayetinde olduğu gibi. Rivayet edildiğine göre, Rasulullah (sav) Hudeybiye seferine çıkmadan önce bir rüya görmüştü. Rüyada kendisi ve ashabı emin bir şekilde, Mekke'ye girmişler bir kısmı başlarını traş etmiş, bir

---

[20] Ahzab, 23.

kısmı da saçlarını kısaltmışlardı. Rasulullah (sav) rüyayı ashabına anlattı onlar da sevindiler ve içinde bulundukları yıl oraya gireceklerini zannettiler ve:

– *"Rasulullah (sav)'in rüyası gerçektir."* dediler. Rüyanın gerçekleşmesi gecikince Abdullah b. Ubey ve diğerleri:

– *"Vallahi ne traş olduk, ne saçımızdan aldık, ne de Mescid-i Haram'ı gördük."* dediler. Bunun üzerine bu ayet indi.

« بِالْحَقِّ » kelimesi « صَدَقَ »'ye taalluk etmektedir. Yani *"Onu gördüğünde ve o gördüğünün büyük hikmetler içeren gerçek bir rüya olduğunda onu doğruladı."* demektir. Bu (büyük hikmetler) de ondaki imtihan ve gerçek mü'minler ile kalbinde hastalık bulunan kişilerin arasının ayrılmasıdır. « بِالْحَقِّ »'nin yemin olması da mümkündür. Ya batılın zıddı olan hak ile yemindir. Ya da Allah'ın isimlerinden olan hakk ile yemindir. Bunun (yeminin) de cevabı « لَتَدْخُلُنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ » – *"elbette mescidi harama gireceksiniz"* cümlesidir. İlk yoruma göre bu hazfedilmiş bir yeminin cevabıdır.

"Allah dilerse..." sözü Rasulü'n ashabına dediği ve anlattığı, senin Allah'u Teâlâ tarafından hikâyesidir. Ya da bunun benzerini işlerinde Allah'ın (cc) edebiyle edeplenerek ve onun sünnetine uyarak söylemeleri için kullarına talimdir. Burada « امنين » haldir. Şart cümlesi *"Allah dilerse"* cümlesi mutarıza cümlesidir. « محلقين », « امنين »'deki zamirden haldir.

"...başlarınızı traş etmiş..." yani bütün saçlarınızı kesmiş *'kısaltmış'*. *"Allah sizin bilmediğinizi bilir."* Yani Mekke'nin fethinin gelecek yıla geciktirilmesindeki hikmeti bilir.

"...bundan önce..." Mekke fethinden önce size yakın bir fetih verdi. O da vadedilen fetih gerçekleşinceye kadar mü'minlerin kalplerinin mutmain olup huzura kavuşması için Hayber'in fethidir.

❁ ❁ ❁

28. – 29. ÂYETLER

هُوَ الَّذٖٓى اَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدٰى وَدٖينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى
الدّٖينِ كُلِّهٖ وَكَفٰى بِاللّٰهِ شَهٖيدًا ﴿٢٨﴾ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللّٰهِ
وَالَّذٖينَ مَعَهُٓ اَشِدَّٓاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَٓاءُ بَيْنَهُمْ تَرٰيهُمْ رُكَّعًا
سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللّٰهِ وَرِضْوَانًا سٖيمَاهُمْ فٖى وُجُوهِهِمْ
مِنْ اَثَرِ السُّجُودِ ذٰلِكَ مَثَلُهُمْ فِى التَّوْرٰيةِ وَمَثَلُهُمْ فِى
الْاِنْجٖيلِ كَزَرْعٍ اَخْرَجَ شَطْئَهُ فَاٰزَرَهُ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوٰى
عَلٰى سُوقِهٖ يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ لِيَغٖيظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ وَعَدَ اللّٰهُ الَّذٖينَ
اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْهُمْ مَغْفِرَةً وَاَجْرًا عَظٖيمًا ﴿٢٩﴾

Meali

28. Bütün dinlerden üstün kılmak üzere peygamberini hidayet ve hak din ile gönderen O'dur. Şahit olarak Allah yeter.

29. Muhammed, Allah'ın Rasulü'dür. Beraberinde bulunanlar kâfirlere karşı çetin kendi aralarında merhametlidirler. Onları rukua varırken secde ederken görürsün. Allah'tan lutuf ve rıza isterler. Yüzlerinde secdelerin izinden nişanları vardır. Bu onların Tevrat'ta ki vasıflarıdır. İncil deki vasifları da şöyledir: Onlar filizi yarıp çıkarmış, gittikçe onu kuvvetlendirerek kalınlaşmış gövdesi üzerine dikilmiş bir ekine benzerler ki bu ziraatçilerinde hoşuna gider. Allah böylece onları çoğaltıp kuvvetlendirmekle kâfirleri öfkelendirir. Allah inanıp salih amel işleyenlere mağfiret ve büyük mükâfat vaadetmiştir.

Tefsiri

28 – Bütün dinlerden üstün kılmak üzere peygamberini hidayet ve hak din ile gönderen O'dur. Şahit olarak Allah yeter.

"Hidayet ve hak din ile..." tevhid ve İslam ile. *"bütün dinlerden üstün kılmak üzere"* yani onu dinin bütün türleri üzerine galip kılmak için demektir. Şirk koşanların ve ehli kitabın mensup olduğu çeşitli dinleri kastediyor. Nitekim noksan sıfatlardan tenzih ederiz Allah Teâlâ bunu gerçekleştirmiştir. Zira sen hiçbir din görmezsin ki İslam'ın izzeti ve galibiyeti onun üzerinde olmasın.

Denildi ki: *"Bu İsa* (as)*'ın inişinden sonra yeryüzünde hiçbir kâfirin kalmamasıdır."* yine denildi ki:

"Bu İslam'ın delil ve mucizelerle galip gelmesidir."

Vaadinin gerçekleşeceğine dair *"şahit olarak Allah yeter."*

Hasan'dan şöyle nakledilmiştir: *"O dinini galip kılacağına dair zatına şahitlik etmiştir."* takdiri ona şahit olarak Allah (cc) yeter, şeklindedir. Burada « شَهِيدًا » temyiz ya da haldir.

29 – Muhammed Allah'ın Rasulü'dür. Beraberinde bulu-nanlar kâfirlere karşı çetin kendi aralarında merhametlidirler. Onları rukua varırken secde ederken görürsün. Allah'tan lutuf ve rıza isterler. Yüzlerinde secdelerin izinden nişanları vardır. Bu onların Tevrat'ta ki vasıflarıdır. İncil deki vasıfları da şöyledir: Onlar filizi yarıp çıkarmış, gittikçe onu kuvvetlendirerek kalınlaşmış gövdesi üzerine dikilmiş bir ekine benzerler ki bu ziraatçilerinde hoşuna gider. Allah böylece onları çoğaltıp kuvvetlendirmekle kâfirleri öfkelendirir. Allah inanıp salih amel işleyenlere mağfiret ve büyük mükâfat vadetmiştir.

« مُحَمَّدٌ » mübtedanın haberidir. Yani *"peygamberini hidayet ve hak din ile gönderen odur"* sözünün öne geçmesinden dolayı « هُوَ مُحَمَّدٌ »: o Muhammed (sav)'dir demektir. Ya da « مُحَمَّدٌ » mübtedadır. Haberi « رَسُولُ اللّٰهِ » Allah'ın elçisidir sözüdür. Nusayr burada vakfetmiştir.

"Beraberinde olanlar..." yani ashabı « وَالَّذِينَ مَعَهُ » mübteda üzerine atıftır. « اَشِدَّاءُ » tamamının haberidir. *"Çetindirler"* kelimesinin manası serttirler, kabadırlar şeklindedir. *"kendi aralarında merhametlidirler"* şefkatlidirler.

« رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ » ikinci haberdir. Bu ikisi bir arada şiddetlidirler ve merhametlidirler şeklindedir. Bunun bir benzeri:

﴿ أَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٍ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴾

"...Mü'minlere karşı alçak gönüllü kâfirlere karşı onurlu (ve zorlu bir toplum getirecektir)*"* [21] ayetidir.

Kâfirlere karşı uyguladıkları sertlik hususunda onları elbiselerinin kâfirlerin elbiselerine bedenlerinin kâfirlerin bedenlerine değmemesi için sakındıkları bize ulaşmıştır. Aralarındaki şefkat hususunda da her bir mü'minin gördüğü diğer mü'minle musafaha ettiği sanıldığı bize ulaşmıştır. Onları ruku ve secde halinde görürsün. « يَبْتَغُونَ », « رُكَّعًا » ve « سُجَّدًا » gibi haldir. *"Nişanları"* alametleri *"yüzlerinde secdelerin izinden nişanları vardır."* Yani secdelerin meydana getirdiği izden nişanları vardır.

Ata'dan şöyle nakledilmiştir: *"Kimin gece namazı çok olursa gündüz yüzü güzel olur."* hadisinden dolayı gece uzun uzun kıldıkları namazlardan dolayı yüzleri parlar.

"Bu" yani bu zikredilenler, onların Tevrat'ta geçen vasıflarıdır. « فِي التَّوْرَاةِ »'de vakıf vardır « وَمَثَلُهُمْ فِي الْإِنْجِيلِ » mübtedadır. Haberi « كَزَرْعٍ أَخْرَجَ شَطْأَهُ »'dur.

"Filizini" dallarını. Ağaç ekin v.s. taze filiz çıkardığında « أَشْطَأَ الزَّرْعُ » denir. *"Onu kuvvetlendirerek kalınlaşmış"* inceden kalına doğru gelişmiş.

Şam kıraatine göre « فَـآزَرَهُ », « فَأَزَرَهُ » şeklindedir.

"Gövdesi üzerine dikilmiş..." kamışı üzere dik durmuş « سُوقٌ » kelimesi « سَاقٌ » *'ağaç gövdesi'* kelimesinin çoğuludur.

---

[21] Maide, 54.

"Ziraatçilerin de hoşuna gider..." kuvvetine hayran kalırlar.

Denildi ki: *"İncil de şöyle yazılıdır. 'Ziraat ekini gibi biten iyiliği emreden ve kötülükten meneden bir kavim gelecektir.'"*

İkrime'nin, *"filizini çıkardı"*yı Ebu Bekir'le *"onu kuvvetlendirmiş"* Ömer'le *"kalınlaşmış"* Osman'la *"gövdesi üzerine dikilmiş"*i Ali (rhm) ile tefsir ettiği nakledilmiştir. Bu Allah'u Teâlâ'nın İslam'ın başlangıcı ve kuvvetleninceye ve hâkim oluncaya kadar ki yükselişi için verdiği misaldir. Çünkü Peygamber (sav) tek başına dikildi. Sonra Allah'u Teâlâ onu ona iman edenlerle kuvvetlendirdi. İlk çubuğun kendinden çıkan ve kendisini soranlarla ziraatçilerin hoşuna gidecek şekilde kuvvetlendiği gibi.

"Kâfirleri öfkelendirmek için" Bu, sayıca artıp kuvvetlenmeleri hususunda gelişip güçlenen ekine benzetilmelerinin, delalet ettiği şey için sebeptir.

"Allah inanıp salih amel işleyenlere mağfiret ve büyük mükâfat vaadetmiştir." ayeti için de sebep olması mümkündür. Çünkü kâfirler dünyada mü'minleri yücelten şeyleri duyduklarında da öfkelendikleri gibi onlar için ahirette hazırlanmış şeyleri duyduklarında öfkelenirler.

« مِنْهُمْ »'deki « مِنْ » beyan içindir.

﴿ فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْاَوْثَانِ ﴾

"O halde pislik olan putlardan sakının" [22] ayetinde olduğu gibi.

Şunu kastediyor: *"Putlardan ibaret olan pislikten sakının."*

« اَنْفِقْ مِنَ الدَّرَاهِمِ » – *"dirhemlerden harca"* sözünde olduğu gibi. Yani; *'nafakanı bu cinsten kıl'* demektir. Bu ayet Rafizilerin: *"Onlar* (ashabı kiram) *Peygamber Efendimiz'in* (sav) *vefatından sonra küfre girdiler. Zira onlar için olan bağışlama ve büyük bir ecir onun hayatında üzerinde bulundukları durum üzere sabit kalsalardı olacaktı."* şeklinde ki sözlerini reddetmektedir.

---

[22] Hacc, 30.

Sûre -49

HUCURAT SÛRESİ

Bu sûre Medine'de nazil olmuştur; 18 âyettir.

Cüz - 26

1. – 5. ÂYETLER

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لَا تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيِ اللّٰهِ وَرَسُولِه۪ وَاتَّقُوا اللّٰهَۜ اِنَّ اللّٰهَ سَم۪يعٌ عَل۪يمٌ ﴿١﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لَا تَرْفَعُٓوا اَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ وَلَا تَجْهَرُوا لَهُ بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ اَنْ تَحْبَطَ اَعْمَالُكُمْ وَاَنْتُمْ لَا تَشْعُرُونَ ﴿٢﴾ اِنَّ الَّذ۪ينَ يَغُضُّونَ اَصْوَاتَهُمْ عِنْدَ رَسُولِ اللّٰهِ اُو۬لٰٓئِكَ الَّذ۪ينَ امْتَحَنَ اللّٰهُ قُلُوبَهُمْ لِلتَّقْوٰىۜ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَاَجْرٌ عَظ۪يمٌ ﴿٣﴾ اِنَّ الَّذ۪ينَ يُنَادُونَكَ مِنْ وَرَٓاءِ الْحُجُرَاتِ اَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٤﴾ وَلَوْ اَنَّهُمْ صَبَرُوا حَتّٰى تَخْرُجَ اِلَيْهِمْ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْۜ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَح۪يمٌ ﴿٥﴾

Meali

1. Ey iman edenler! Allah'ın ve Rasulü'nün huzurunda öne geçmeyin. Allah'tan korkun. Şüphesiz Allah işitendir, bilendir.

2. Ey iman edenler seslerinizi peygamberin sesinden fazla yükseltmeyin. Birbirinize bağırdığınız gibi peygambere yüksek sesle bağırmayın. Öyle yaparsanız siz farkına varmadan amelleriniz boşa gider.

3. Allah'ın elçisinin huzurunda seslerini kısanlar şüphesiz Allah'ın kalplerini takva ile imthan ettiği kimselerdir. Onlara mağfiret ve büyük bir mükâfat vardır.

4. Rasulüm sana odaların arkasından bağıranların çokları aklı ermez kimselerdir.

5. Eğer onlar sen yanlarına çıkıncaya kadar sabretselerdi elbette kendileri için daha iyi olurdu. Allah çok bağışlayan çok esirgeyendir.

Tefsiri

1 – Ey iman edenler! Allah'ın ve Rasulü'nün huzurunda öne geçmeyin. Allah'tan korkun. Şüphesiz Allah işitendir, bilendir.

« قَدَّمَهُ » ve « أَقْدَمَهُ » fiilleri şeddelenmek ve hemzelenmek suretiyle « تَقَدَّمَ » manasına gelen « قَدَمَهُ » kelimesinden nakledilmiştir. Nitekim ayeti kerime de ﴿ يَقْدُمُ قَوْمَهُ ﴾ – ***"kavminin önüne düşecek"*** [23] şeklinde buyurulmuştur. Kişinin nefsinde cereyan edip öne geçirilen bütün söz ya da fiilleri içermesi için meful hazfedilmiştir. ﴿ هُوَ الَّذِى يُحْيِى وَيُمِيتُ ﴾ – ***"o diriltir ve öldürür"*** [24] ayetinde olduğu gibi mefulun kastolunmaması ve nehyin öne geçmenin kendisine yönelik olması da mümkündür. Ya da o « تَوَجَّهَ » yöneldi manasına gelen « وَجَّهَ » de olduğu gibi « تَقَدَّمَ » – *"öne geçti"* manasına olan « قَدَّمَ » fiilindendir.

« مُقَدِّمَةُ الْجَيْشِ » – *"öncü ordu"* sözü de bundandır. Bu ordunun öncü koludur.. bunu Yakub'un « تَتَقَدَّمُوا »'nun iki « ت » sinden birinin hazfedilmesi süretiyle « لاَ تَقَدَّمُوا » şeklindeki okuyuşu teyid etmektedir.

"Allah'ın ve Rasulü'nün huzurunda..." 'Falanın huzurunda oturdum' sözünün hakikati kişiye yakın bir şekilde tam karşısına oturmandır. Bir şey birlikte olduğu şeyin ismini aldığı gibi. Kendisine yakın ve karşısında olduğu için iki yön (sağ ve sol) kolaylık olsun diye iki el diye adlandırılmıştır. Bu ibarede temsili istiare diye adlandırılan mecazdan bir örnek vardır. Bunda büyük bir fayda vardır. O da menedildikleri herhangi bir işte kitap ve sünnetin örneklerine uymaksızın öne geçmelerinde ki kusur ve çirkinliğin tasviridir. Senin, *'Beni Zeyd ve güzel hali sevindirdi'* Yani beni Zeyd'in güzel hali sevindirdi sözündeki gibi olması da mümkündür. Aynı şekilde burada *"Allah'ın Rasulü'nün önünde..."* manası vardır. Bu uslubun manası, ihtisasın bir şeyi veya birini birşeye ya da birine has kılmak kuvvetine delalettir. Rasulullah (sav) bu işe Allah (cc) tarafından seçildiğinden dolayı bu yüce makamdadır. Bunda seslerini onun sesinden daha çok çıkarmaları hususunda onları ayıplamaya ön hazırlık vardır. Çünkü Allah (cc), kimi bu alametlerle üstün kılar, bu şekilde kendine has kılarsa ona karşı yapılması gereken en küçük saygı ve tazim onun huzurunda sesin kısılmasıdır. Hasan'dan şöyle nakledilmiştir:

[23] Hud, 98.
[24] Gâfir – Mü'min, 68.

"İnsanlar kurban bayramı günü bayram namazından önce kurbanlarını kestiler de bu (sebeple) *ayet indi. Rasulullah (sav) onlara başka bir kurban kesmelerini emretti."* Aişe (ra)'dan şöyle nakledilmiştir:

"O şüphe günü (şaban ayının son günü) *oruç tutulmasının yasaklanması hususunda inmiştir."*

"Allah'tan korkun." Zira siz ondan korkar sakınırsanız takva da sizi yasaklanan öne geçmekten meneder. Allah (cc) dediklerinizi işitendir, yaptıklarınızı bilendir. O'nun gibi olanın hakkı da kendisinin korkulması ve sakındırılmasıdır.

2 – Ey iman edenler seslerinizi peygamberin sesinden fazla yükseltmeyin. Birbirinize bağırdığınız gibi peygambere yüksek sesle bağırmayın. Öyle yaparsanız siz farkına varmadan amelleriniz boşa gider.

"Ey iman edenler..." Nidanın haberi varit olan her hitap esnasında onları dikkatlerini tazelemeye çağrı ve onları düşünmekten gafil olmamaları için uyarıdır. *"seslerinizi peygamberin sesinden fazla yükseltmeyin."* Yani konuştuğunda ve konuştuğunuzda sizin üzerinize düşen, seslerinizi onun ses sınırının altına çekmek ve seslerinizi kısmaktır. Şöyle ki onun sesi, sizin sesinizden daha yüksek olsun ki, onun size olan üstünlüğü görünsün ve katınızdaki öncülüğü anlaşılsın. *"birbirinize bağırdığınız gibi peygambere yükek sesle bağırmayın."* Yani o susarken onunla konuştuğunuzda sesin yükseltilmesiyle ilgili yasağı çiğnemekten sakının. Bilakis size gereken, sesinizi aranızda konuştuğunuzda olduğu gibi yükseltmemek ve onunla konuştuğunuzda sesli konuşmanın zıddı olan fısıltıya yakın olan yumuşak bir sesle konuşmaya çalışmaktır.

Ya da ona *"Ey Muhammed, Ey Ahmed!"* demeyin. Ona –onu peygamberliğe nisbet ederek– sükünetle ve vakarla hitap edin bu ayet indiğinde Ebu Bekir ve Ömer (rhma), Peygamber (sav)'e karşı ancak sır dostları gibi konuştular. İbni Abbas (ra)'dan şöyle nakledilmiştir:

"Bu ayet Sabit b. Kays b. Şemmas hakkında nazil olmuştur. Ağır işitiyordu ve sesi yüksek çıkıyordu. Konuştuğunda sesini yükseltiyordu. Belki de Peygamber (sav) ile konuşuyordu da onun sesiyle Peygamber (sav) rahatsız oluyordu."

Benzetme « ك »'i mahallen mensubtur. Yani *"Ona karşı birbirinize karşı sesinizi yükselttiğiniz gibi sesinizi yükseltmeyin."* demektir. Bunda onlar onunla mutlak manada sesli konuşmaktan –tamamen sessiz olacak şekilde- men edilmemiştir. Onlar ancak belli olan sesli konuşmadan men

edildiler. Aralarında adet olan konuşmaya benzer sesli konuşma kastedilmiştir o da peygamberlik şanını ve yüceliğini gözetmeksizin yapılan konuşmadır.

« أَنْ تَحْبَطَ اَعْمَالُكُمْ » sözü mefulun leh olmak üzere mahallen mansubtur. Nehiy manasına taalluk etmektedir. Mana amellerinizin boşa gitmesinden dolayı menedildiğiniz şeyden el çekin şeklindedir. Yani muzafın hazfedilmesi takdiri üzere amellerinizin boşa gitmesi korkusundan dolayı demektir.

3 – Allah'ın elçisinin huzurunda seslerini kısanlar şüphesiz Allah'ın kalplerini takva ile imtihan ettiği kimselerdir. Onlara mağfiret ve büyük bir mükâfat vardır.

« اِنَّ »'nin ismi « رَسُولِ اللّٰهِ » sözünde tamamlanmaktadır. Mana, *'Meclisinde Ona tazim için seslerini alçaltanlar.'* demektir. « اُولٰئِكَ » mübtedadır. Haberi « اَلَّذِينَ امْتَحَنَ اللّٰهُ قُلُوبَهُمْ لِلتَّقْوٰى » cümlesidir. « اَلَّذِينَ »'nin sılası « لِلتَّقْوٰى » da tamamlanmaktadır. « اُولٰئِكَ » haberiyle birlikte « اِنَّ»'nin haberidir. *"Takva için kalplerini temizledi."* şeklindedir. Altını erittiğinde ve safı karışığından ayırıp temizlediğinde « امْتَحَنَ الذَّهَبَ وَفَتَنَهُ » denir. Bunun hakikati, onlara imtihan edenin muamelesi gibi muamele yapmıştır. Onları ihlâs sahibi bulmuştur. Ömer (ra)'dan:

"Şehvetleri onlardan (kalplerden) *gidermiştir."* şeklinde nakledilmiştir. « اَلْامْتِحَانَ » kelimesi « مَحْنَة »'dan gelmektedir. « افْتِعَال » babındandır. *'Zorla imtihan'* ya da *'zorla bela'* demektir.

"Onlara mağfiret ve büyük bir mükâfat vardır." cümlesi ayrı bir cümledir. Denildi ki:

"Bu ayet seslerini kıstıklarından dolayı Ebu Bekir ve Ömer (ra) hakkında nazil olmuştur."

"Seslerini kısanların" tekid edici « اِنَّ »'nin isim olması onun haberinin her ikisi de marife olan mübteda ve haberden oluşan bir cümle olması, ikinci mübtedanın ismi işaret olması ikinci cümlenin onların amellerine karşılık olan şeylerle başlaması ve karşılığın (mükâfatın) durumu kapalı nekre olarak gelmesi seslerin lisanların fiilleriyle son derece büyük

mazhariyyete ve rızayı nail olduklarına delalet etmektedir. Bunda seslerini yükseltenlerin işledikleri fiilin (kötülüğün) büyüklüğüne dair kinaye vardır.

4 - Rasulüm sana odaların arkasından bağıranların çokları aklı ermez kimselerdir.

Bu ayet Rasulullah (sav)'e öğle vakti uyurken gelen Temim oğulları heyeti hakkında nazil olmuştur. Aralarında Akra' bin Habis ve Uyeyne b. Hısn da vardır. Odalarının arkasından (evin dışından) peygamber (sav)'e bağırdılar:

– *"Ey Muhammed! Bize çık zira bizim övgümüz zinettir. Kötülememiz de çirkinliktir."* dediler. Peygamber (sav) uyandı ve dışarı çıktı.

« اَلْوَرَاءُ » kişinin önden veya arkadan bedeniyle senden örtüp gizlediği yöndür. « مِنْ » sonun başlangıcı içindir. Yani nida bu mekândan çıkmış demektir. Hücre (oda) etrafı duvarla çevrilmiş sarılmış toprak parçasıdır. « فُعْلَة » veznindedir. « قَبْضَة » gibi. « مَفْعُولَة » manasınadır. Çoğulu iki ötre ile « حُجُرَاتٌ »'dur. « جـ »'in üstünüyle « حُجَرَاتٌ » şekli Yezid'in kıraatıdır. Kastolunan Rasulullah (sav)'in eşlerinin odalarıdır. Onlardan herbirine ait bir oda vardı. Onların odaların dışından çağırmaları herhalde Rasulullah (sav)'i talep ile odalara dağılmaları şeklindeydi.

Ya da peygamber (sav)'in bulunduğu odanın dışından onu çağırıyorlardı. Ancak kelime Rasulullah (sav)'i yüceltmek için (odalar şeklinde) çoğul olarak ifade edildi. Fiil onların tamamına isnad edilse de onların bir kısmının bu işi yapmış olması mümkündür. Diğerleri buna razı oldukları için de sanki bu işi topluca yapmış gibi oldular.

".. onların çoğu aklı ermez kimselerdir." Bununla onlar, içinde istisnası kastedilen kişilerin olması muhtemeldir. Kastolunanın genel bir olumsuzluk olması da muhtemeldir. Zira azlık olumsuzluk yerine geçmektedir. Ayetin varit olduğu farz üzerinde gelmesinde Rasulullah (sav)'in bulunduğu yerin yüceltilmesine dair gizli kalmayan hususlar vardır. Onu yüksek sesle çağıranların akılsızlık ve cehaletle nitelendirilmesi onlardandır.

".. odalar..." lafzının onun eşleriyle başbaşa kaldığı ve onlarla sohbet ettiği yer için kinaye olarak kullanılması onlardandır.

".. odalar..." lafzının « ال » ile marife kılınması onlardandır. Sûrenin başından bu ayetin sonuna kadar biri düşünse elbette bunları aynı

şekilde bulacaktır. Bir düşün, Allah'a ve Rasulü'ne dayanan işlerin -diğer bütün işlere karşı- kayıtsız şartsız öncelikli işler olması gerektiğiyle nasıl başladı. Sonra öne geçmenin bir türü olan sesin yüksetlilmesi ve aşikâr kılınması hususundaki yasağı getirdi. Sanki birincisi ikincisi için bir hazırlık oldu. Sonra Allah katındaki mevkiinin büyüklüğüne delalet etsin diye seslerini kısanları övdü. Daha sonra da, cesaret ettikleri şeyin çirkinliğine dikkat çekmek için, makamca en düşük insanların çağırıldığı gibi Rasulullah (sav)'in halvet anında, duvarlar arkasından çağırılmasına dair en büyük musibeti ve onun dört dörtlük çirkinliğini ifade etti. Çünkü Allah'u Teâlâ'nın yanında seslerin yükseltilmesini yasaklamak süretiyle kadrini yücelttiği kişiye karşı bunların yaptıkları çirkinlik de son hadde varmış kötülüklerdendir.

5 - Eğer onlar sen yanlarına çıkıncaya kadar sabretselerdi elbette kendileri için daha iyi olurdu. Allah çok bağışlayan çok esirgeyendir.

"Eğer onlar .. sabretselerdi..." Yani sabırları sabit olsaydı...

« أَنَّهُمْ صَبَرُوا » fail olmak üzre mahallen merfudur. Sabır nefsi hevasına bağlanmaktan menetmektir. Nitekim Allah'u Teâlâ:

﴿ وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ ﴾

"Sabah akşam rablerine sırf onun rızasını dileyerek dua edenlerle birlikte sen de sabret." [25] buyurmuştur.

Onların « صَبَرَ عَنْ كَذَا » sözünde meful hazfedilmiştir. O da nefistir. Yani şundan nefsini alıkoydu demektir. Denildi ki: sabır acıdır. Onu ancak hür kişi tadar. Yanlarına çıkıncaya kadar" sözü, eğer dışarı çıksa ve onun dışarı çıkışı onlar için değilse, onlara gereken onun onlar için çıkışını bilinceye kadar sabretmeleridir.

"Kendileri için daha iyi olurdu." Sabır dinleri hakkında daha iyi olurdu.

"Allah çok bağışlayan çok esirgeyendir." bağışlaması ve merhameti boldur. Onları geniş çaplı kılmıştır. Eğer tevbe eder ve Allah'a yönelirlerse elbette bu kişilere karşı da bağışlamasını ve rahmetini daraltmaz.

---

[25] Kehf, 28.

6. – 8. ÂYETLER

يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُوٓا اِنْ جَٓاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَاٍ فَتَبَيَّنُوٓا اَنْ تُصٖيبُوا قَوْمًا بِجَهَالَةٍ فَتُصْبِحُوا عَلٰى مَا فَعَلْتُمْ نَادِمٖينَ ﴿٦﴾ وَاعْلَمُوٓا اَنَّ فٖيكُمْ رَسُولَ اللّٰهِ لَوْ يُطٖيعُكُمْ فٖى كَثٖيرٍ مِنَ الْاَمْرِ لَعَنِتُّمْ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ حَبَّبَ اِلَيْكُمُ الْاٖيمَانَ وَزَيَّنَهُ فٖى قُلُوبِكُمْ وَكَرَّهَ اِلَيْكُمُ الْكُفْرَ وَالْفُسُوقَ وَالْعِصْيَانَ اُولٰٓئِكَ هُمُ الرَّاشِدُونَ ﴿٧﴾ فَضْلًا مِنَ اللّٰهِ وَنِعْمَةً وَاللّٰهُ عَلٖيمٌ حَكٖيمٌ ﴿٨﴾

Meali

6. Ey iman edenler! Eğer fasıkın biri size bir haber getirirse onun doğruluğunu araştırın. Yoksa bilmeden bir topluluğa sataşırsınız da, sonra yaptığınıza pişman olursunuz.

7. Hem bilin ki içinizde Allah'ın elçisi vardır. Şayet o birçok işlerde size uysaydı sıkıntıya düşerdiniz. Fakat Allah size imanı sevdirmiş ve onu kalplerinize ziynet yapmıştır. Küfrü fıskı ve isyanı da size çirkin göstermiştir. İşte doğru yolda olanlar bunlardır.

8. Bu Allah'tan bir lütüf ve nimettir. Allah Alim'dir, Hakim'dir.

Tefsiri

6 – Ey iman edenler! Eğer fasıkın biri size bir haber getirirse onun doğruluğunu araştırın. Yoksa bilmeden bir topluluğa sataşırsınız da, sonra yaptığınıza pişman olursunuz.

Bu ayetin Velid b. Ukbe hakkında nazil olduğu hususunda âlimler ittifak etmiştir. Rasulullah (sav) onu beni Mustalik kabilesine zekât toplayıcısı olarak göndermişti. Onunla onlar arasında cahiliyye devrinde düşmanlık vardır. Onların beldesine yaklaştığında ona doğru süvari olarak

yöneldiler. O da onların kendisini öldüreceklerini zannedip geri döndü. Rasulullah (sav)'e:

– *"Dinden döndüler ve zekâtı vermediler."* dedi. Bunun üzerine Rasulullah (sav), Halid b. Velid'i (ra) gönderdi. O onları namaz kılar vaziyette buldu. Zekâtları ona verdiler. O da aldı geri döndü.

Burada *"fasık"* ve *"haber"* kelimelerinin nekra olarak getirilmesinde bütün fasıklar ve haberler için genelleme vardır. Sanki *"Hangi fasık size hangi haberi getirirse getirsin..."* demiştir.

"Doğruluğunu araştırın," o hususta durum ve işin gerçeğin açığa çıkmasını isteyin. Fasığın sözüne itimat etmeyin. Çünkü kim fasık türünden korunmazsa, onun bir çeşidi olan yalandan korunmaz.

Ayette adalet sahibi birinin haberinin kabulune delalet vardır. Çünkü eğer biz onun getirdiği haberde de duraksarsak onu fasık ile bir kılmış oluruz ve bu hükmün ona tahsisi de faydasız olmuş olur.

« الْفُسُوقُ »; *'bir şeyden çıkmak'* demektir. « فَسَقَتِ الرُّطَبَةُ عَنْ قِشْرِهَا » – *"yonca kabuğundan çıktı"* denir. Harfleri değiştirilmiş şekilde yumurtayı kırdığında ve içindekini çıkardığında « فَقَسَتِ الْبَيْضَةَ » denir. Yine harfleri değiştirilmiş şekilde sahibinin elinden birşeyi gasbeder gibi çekip aldığında « قَفَسْتُ الشَّيْءَ » denir. Daha sonra büyük günahların işlenmesiyle adaletten ayrılma hususunda kullanılmıştır.

Hamza ve Ali'ye göre « فَتَثَبَّتُوا » şeklindedir. « فَتَثَبَّتْ » ve « تَبَيَّنْ » yakın manadadırlar. O da sebatın araştırmanın ve öğrenmenin istenmesidir.

".. bir topluluğa sataşırsınız..." Sataşmamanız için « بِجَهَالَةٍ » haldir. Yani işin hakikatini ve kıssanın mahiyetini bilmez olduğunuz halde demektir. Pişmanlık kederin bir çeşididir. O da olmamasını arzu ettiğin bir şeyin senden meydana gelmesine üzülmen kederlenmendir. Bu insandan uzun süre ayrılmayan bir kederdir.

7 – Hem bilin ki içinizde Allah'ın elçisi vardır. Şayet o birçok işlerde size uysaydı sıkıntıya düşerdiniz. Fakat Allah size imanı sevdirmiş ve onu kalplerinize ziynet yapmıştır. Küfrü fıskı ve isyanı da size çirkin göstermiştir. İşte doğru yolda olanlar bunlardır.

"Bilin ki içinizde Allah'ın elçisi vardır," dolayısıyla yalan söylemeyin. Çünkü Allah (cc) ona bildirir de yalancının örtüsü parçalanır. Ya da ona dönün ve onun görüşünü isteyin. Daha sonra başlangıç cümlesi olarak şöyle buyurdu:

"Şayet o birçok işlerde size uysaydı sıkıntıya düşerdiniz." Yani sıkıntı ve helake düşerdiniz. Bu bazı Müslümanların Rasulüllah (sav)'e beni Mustalik'a karşı savaşmayı ve Velid'in sözüne inanmayı güzel göstermeye çalıştıklarına ve bazılarının da onları himaye ettiklerine delalet etmektedir. Onları buna cesaret etmekten, takva hususundaki samimiyetleri menediyordu. Onlar Allah'ın: *"Fakat Allah size imanı sevdirmiş ve onu kalplerinize zinet yapmıştır."* sözüyle istisna ettiği kişilerdir.

Denildi ki: *"Onlar, Allah'ın (cc) takva hususunda kalplerini imtihan ettiği kişilerdir."*

Allah'ın (cc) kendilerine imanı sevdirdiği kişilerin sıfatı, zikri geçenlerin sıfatından başka olunca tam ortasında başlangıç cümlesi olarak « لَكِنَّ » geldi. Bu sonra olanın olumsuzluk ve olumluluk yönünden kendisinden önce olana muhalefetidir.

"Küfrü.." bu Allah'ın (cc) nimetlerini örtmek ve inkâr etmek suretiyle onlara şükretmemektir.

"Fıskı.." bu büyük günahları işlemek suretiyle iman yolundan çıkıştır.

"İsyanı..." bu şeriat sahibinin emrettiği şeye boyun eğmeyi terk etmektir.

"İşte doğru yolda olanlar onlardır." Yani o istisna edilenler doğru yolda olanlardır. Hak yola isabet edenleri ve istikametten ayrılmayanları kastediyor.

Rüşd; ısrarlı bir şekilde hak yol üzere istikamettir. « رَشَادَة » kelimesinden gelmektedir. O da *'taş'* demektir.

8 – Bu Allah'tan bir lütüf ve nimettir. Allah âlimdir, hakimdir.

Lutüf ve nimet, ihsan etmek, nimet vermek manasınadır. Mefulun leh olmak üzere mansupturlar. Yani lutuf ve nimet olsun diye, size sevdirdi ve küfrü de çirkin gösterdi demektir. Allah (cc), mü'minlerin hallerini, aralarındaki farklılıkları ve üstünlükleri bilendir. Fazilet sahibi kişilere, onları muvaffak kılmak suretiyle ihsan ve inamda bulunduğunda da hikmet sahibidir.

9. – 11. ÂYETLER

وَإِنْ طَآئِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا فَإِنْ
بَغَتْ إِحْدٰيهُمَا عَلَى الْأُخْرٰى فَقَاتِلُوا الَّتِى تَبْغِى حَتّٰى تَفِىٓءَ إِلٰٓى
أَمْرِ اللّٰهِ فَإِنْ فَآءَتْ فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ وَأَقْسِطُوا إِنَّ
اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ ﴿٩﴾ إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ
أَخَوَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿١٠﴾ يَآ أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا
لَا يَسْخَرْ قَوْمٌ مِنْ قَوْمٍ عَسٰٓى أَنْ يَكُونُوا خَيْرًا مِنْهُمْ وَلَا نِسَآءٌ
مِنْ نِسَآءٍ عَسٰٓى أَنْ يَكُنَّ خَيْرًا مِنْهُنَّ وَلَا تَلْمِزُوٓا أَنْفُسَكُمْ وَلَا
تَنَابَزُوا بِالْأَلْقَابِ بِئْسَ الِاسْمُ الْفُسُوقُ بَعْدَ الْاِيمَانِ وَمَنْ لَمْ
يَتُبْ فَأُولٰٓئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿١١﴾

Meali

9. Eğer mü'minlerden iki gurup birbirleriyle vuruşurlarsa aralarını düzeltin. Şayet biri ötekine saldırırsa, Allah'ın buyruğuna dönünceye kadar saldıran tarafla savaşın. Eğer dönerse artık aralarını adaletle düzeltin ve *(her işte)* adaletli davranın. Şüphesiz ki Allah adil davrananları sever.

10. Ancak mü'minler kardeştirler. Öyleyse kardeşlerinizin arasını düzeltin ve Allah'tan korkun ki esirgenesiniz.

11. Ey mü'minler! Bir topluluk diğer bir topluğu alaya almasın. Belki de onlar kendilerinden daha iyidirler. Kadınlar da kadınları alaya almasınlar. Belki onlar kendilerinden daha iyidirler. Kendi kendinizi ayıplamayın, birbirinizi kötü lakaplarla çağırmayın. İmandan sonra fasıklık ne kötü bir isimdir. Kim de tevbe etmezse işte böylesi kimseler zalimdirler.

Tefsiri

9 – Eğer mü'minlerden iki gurup birbirleriyle vuruşurlarsa aralarını düzeltin. Şayet biri ötekine saldırırsa, Allah'ın buyruğuna dönünceye kadar saldıran tarafla savaşın. Eğer dönerse artık aralarını adaletle düzeltin ve (her işte) **adaletli davranın. Şüphesiz ki Allah adil davrananları sever.**

Rasulullah (sav) eşek üzerinde olduğu halde ensardan birkaç kişinin oluşturduğu bir meclisde durdu. Bu arada eşek işedi. Abdullah b. Ubey burnunu tuttu ve:

– *Eşeğine yol ver onun kokusu bizi rahatsız etti,* dedi. Buna karşılık Abdullah b. Revaha:

– *Vallahi, onun eşeğinin sidiği senden daha iyidir,* dedi ve oradan ayrıldı. Tartışma büyüdü. Birbirlerine sövmeye ve vurmaya başladılar. Evs ve Hazrecden adamlar geldi. Sopalarla birbirlerine girdiler.

"Ellerle ayakkabılarla ve yapraklı hurma dallarıyla birbirlerine vurdular." denildi.

Bunun üzerine Rasulullah (sav) geri geldi ve onların arasını düzeltti. Bu olay üzerine bu ayet nazil oldu.

« اقْتَتَلُوا » kelimesi mana üzerine hamledilerek çoğul kılınmıştır. Çünkü iki gurup topluluk ve insanlar manasınadır. « فَاَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا » da lafza bakılarak tesniye getirilmiştir.

Bağy: Haddi aşmakta ileri gitmek, zulmetmek ve barıştan kaçınmak demektir.

"Allah'ın buyruğuna dönünceye kadar saldıran tarafla savaşın." Yani Allah'ın kitabında zikrolunan barışa ve düşmanlığın gitmesi ile ilgili buyruğuna dönünceye kadar.

« الفَيْئُ » Dönüş demektir. Gölge ve ganimet bununla adlandırılmıştır. Çünkü gölge, güneşin onu silmesinden sonra geri döner. Ganimet de kâfirlerin mallarından Müslümanlara dönen şeydir. Saldıran gurubun hükmü, savaştığı müddetçe kendilerine karşı savaşılmasının gerekliliğidir. Savaşmayı bıraktığında ise bırakılırlar. Eğer savaşmayı kesip Allah'-

ın (cc) emrine dönerlerse artık aralarını adaletle düzeltin. *"Adaletli davranın"* adaletli olun. Bu araların bulunmasında adaletle emredildikten sonra, genel yollu adaletin kullanılmasıyla emirdir.

"Adil davrananları..." adaleti olanları... « اَلْقِسْطُ » zülüm « اَلْقَسْطُ » ise adalet demektir. Fiil de bundandır. « اِفْعَالْ » babındandır. Hemzesi ayırma içindir. Yani adalet zail oldu demektir. O da zülumdur.

10 – Ancak mü'minler kardeştirler. Öyleyse kardeşlerinizin arasım düzeltin ve Allah'tan korkun ki esirgenesiniz.

"Ancak mü'minler kardeştirler. Öyleyse kardeşlerinizin arasını düzeltin." Bu aralarında ayrılık meydana gelen mü'minlerin arasının islah edilmesi gerektiğine dair açıklamadır. Ayrıca imanın iman ehli arasında kardeşliğe üstün olması da ondan aşağı kalmayan yakın dostluklar ve bitişik akrabalıklar kurduğunu beyandır. Sonra âdete göre bunun bir benzeri şey, kardeşleri arasında meydana gelse diğerleri onu kaldırmaya ve onların arasını barış ile bulmaya çalışırlar. Din kardeşliği ise buna daha layıktır.

Yakub'a göre « اِخْوَتِكُمْ » – *"kardeşleriniz"* şeklindedir.

"Allah'tan korkun ki esirgenesiniz." yani Allah'tan (cc) korkun. Takva sizi ittifaka ve birleşmeye götürür. Bunu yaptığınızda Allah'ın rahmetinin size ulaşması umulur. Ayet, haddi tecavüz etmenin, iman ismini kaldırmadığına delalet etmektedir. Çünkü onlar haddi tecavüzlerinin mevcudiyetiyle bilrikte mü'minler olarak adlandırılmışlardır.

11 – Ey mü'minler! Bir topluluk diğer bir topluğu alaya almasın. Belki de onlar kendilerinden daha iyidirler. Kadınlar da kadınları alaya almasınlar. Belki onlar kendilerinden daha iyidirler. Kendi kendinizi ayıplamayın, birbirinizi kötü lakaplarla çağırmayın. İmandan sonra fasıklık ne kötü bir isimdir. Kim de tevbe etmezse işte böylesi kimseler zalimdirler.

Kavim (topluluk) kelimesi özellikle erkeklerdir. Çünkü onlar kendilerinin işlerini görüp nafakalarını temin ederler. Nitekim Allah'u Teâlâ:

﴿ اَلرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ ﴾

"Erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudur." [26] buyurmuştur.

O aslen « صَائِمٌ » ve « زَائِرٌ » kelimelerinin çoğulu « صَوْمٌ » ve « زَوْرٌ » olduğu gibi « قَائِمٌ » kelimesinin çoğuludur. Kavim (topluluk) kelimesinin erkeklere has kılınması, ayette açıktır, zira eğer kadınlar kavim kelimesine dâhil olsalardı *"kadınlar da kadınları alaya almasınlar"* demezdi. Züheyr bunu şu sözünde ifade etmektedir.

وَمَا اَدْرِى وَسَوْفَ اِخَالُ اَدْرِى اَقَوْمٌ اٰلُ حِصْنٍ اَمْ نِسَاءٌ

(Şuan) ***bilmiyorum.*** *(Ama)* ***ileride bileceğim***

Evin reisi erkekler mi yoksa kadınlar mı?

"Firavun'un kavmi" ve ad kavmi sözlerindeki kavim kelimesi erkekleri ve dişileri içermektedir. Aslında *"kavim"* lafzı iki gurubu içermemektedir. Ve bunlarda sadece erkekler kastedildi, dişlerin zikri terk edildi. Çünkü onlar erkeklerine tabidirler. *"Kavim"* ve *"kadınlar"* kelimelerinin nekra kılınmasının iki manaya ihtimali ardır. Mü'min erkek ve kadınların bir kısmının bir kısmını alaya almamalarının kastedilmesi veya genel bir ifadenin kastedilmesi ki bu da onlardan her bir gurubun alaya almaktan menedilmesidir. Erkeklerin ve kadınların alaya alma işini tek başına yapmadıklarını bildirmek ve üzerinde bulundukları durumun kötülüğünü göstermek için tek kişi üzere *"bir adam bir adamı ve bir kadın bir kadını alaya almasın"* demedi.

"Belki onlar kendilerinden daha iyidirler" sözü, yasağın sebebini soran kişiye verilen cevabın yerine geçen başlangıç cümlesidir. Değilse onun hakkı kendisinden öncesine « فَ » ile bağlanmaktır. Mana; onların her birinin kendisiyle alay edilen kişinin, Allah (cc) katında alaya alan kişiden daha hayırlı olabileceğine inanmaları gerektiğidir. Zira insanlar ancak görünüşe muttali olabilirler. Gizlilikleri bilemezler. Allah (cc)

[26] Nisa, 34.

katında ağır basan ise kalplerin safiyetidir. Dolayısıyla da Allah'u Teâlâ'-nın değer verdiği kişiyi küçük görmek suretiyle kişi nefsine zulmetmiş olur. İbni Mesud (ra)'dan şöyle nakledilmiştir:

"Bela size bağlı kılınmıştır. Bir köpekle alay etsem köpeğe dönüşmekten korkarım."

"Kendi kendinizi ayıplamayın." dindaşlarınızı ayıplamayın.

« اَللَّمْزُ » — *"lemz"* ayıplamak ve dille çatmak demektir. Yakub ve Sehle göre « وَلَا تَلْمُزُوا » şeklindedir. Mü'minler tek bir nefis gibidir. Bir mü'min bir mü'mini ayıpladığında sanki kendisini ayıplamış olur.

Denildi ki: *"Bunun manası kendisiyle ayıplandığınız şeyi yapmayın demektir. Zira kim birini ayıpladığında sanki kendisini ayıplamış olur."* demektir. Yasaklanan lakap, kusur isnad etmek ve kötülemek için söylendiğinden, kendisine lakap takılan tarafından çirkin görülen lakaptır. Sevdiği lakap hususunda ise bir beis yoktur.

Rivayete göre Beni Temim den bir grup Bilal, Habbab, Ammar ve Süheybi alaya almıştı da bu ayet bu yüzden nazil olmuştu.

Hz. Aişe den *(Radıyallahu Anha)* rivayet edildiğine göre o, Zeynep binti Hüzeyme'nin kısalığını alaya almıştı.

Enes (ra)'den yapılan rivayete göre Peygamber (sav)'in eşleri ümmü Seleme'nin kısalığını alaya almışlardı.

Yine rivayete göre bu ayet Sabih b. Kays hakkında nazil olmuştur. O ağır işitiyordu. Bu sebeple işitmesi için Rasulullah'ın (sav) meclisinde ona yer ayırıyorlardı. Bir gün yol açın diyerek geldi. Rasulullah (sav)'ın yanına vardı. Birine:

– *"Toplan da oturalam,* dedi. O da:

– *Bu kim?* diye sordu. Adam:

– *Ben falanım,* dedi. Bunun üzerine Sabit:

– *Bilakis sen falanca kadının oğlusun"*, dedi. Bu sözüyle cahiliye devrinde kendisiyle ayıplandığı annesini kastediyordu. Adam utandı. Bunun üzerine bu ayet nazil oldu. Daha sonra Sabit:

"Bundan sonra ebedi olarak soy hususunda kimseye karşı övünmeyeceğim" dedi.

"İmandan sonra fasıklık ne kötü bir isimdir." Buradaki isim zikredilme demektir. Bu; *"İnsanlar arasında ismi keremle ya da kötülükle uçtu."* sözündendir. Hakikati onun zikri yükseldi ve insanlar arasında yüceldi demektir. Sanki şöyle denilmiştir: *"Mü'minler için bu günahları işleme sebebiyle fısk ile yüksek bir şekilde zikredilmek ne kötüdür."*

"İmandan sonra" sözü iman ile imanın sakındırdığı fıskın bir arada bulunmasını çirkin göstermektir. *"Yaşlılıktan sonra hevaya meyil ne kötü bir durumdur"* sözünde olduğu gibi.

Denildi ki: Yahudi iken Müslüman olanlara karşı övdükleri *"ey yahudi" "ey fasık"* şeklindeydi de bundan menedildiler ve onlara *"Bir adamı imandan sonra, fısk ve yahudilikle zikretmeniz ne kötü bir zikretmedir"* denildi.

"Kim de menedildiği şeyden tevbe etmezse, işte böylesi kimseler zalimlerdir"

« لَمْ يَتُبْ » de « مَنْ »'in lafzından dolayı tekil kıldı « وَاُولٰئِكَ » de manasından dolayı çoğul kıldı.

❁ ❁ ❁

12. ÂYET

يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثٖيرًا مِنَ الظَّنِّۘ اِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ اِثْمٌ وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا يَغْتَبْ بَعْضُكُمْ بَعْضًاۜ اَيُحِبُّ اَحَدُكُمْ اَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ اَخٖيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُۜ وَاتَّقُوا اللّٰهَۜ اِنَّ اللّٰهَ تَوَّابٌ رَحٖيمٌ ﴿١٢﴾

Meali

12. Ey iman edenler! Zandan çokca kaçının. Çünkü zannın bir kısmı günahtır. Birbirinizin kusurunu araştırmayın. Biriniz diğerinizi arkasından çekiştirmesin. Biriniz ölmüş kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz. O halde Allah'tan korkun. Şüphesiz ki Allah tevbeyi çok kabul edendir, çok esirgeyendir.

Tefsiri

Şerden uzaklaştırdığında « ذَنَّبَهُ الشَّرَّ » – *"onu şerden uzaklaştırdı"* denir. Onun hakikati onu bir tarafa çekti demektir. « جَنَّبَ » fiili iki meful alır. Nitekim Allah'u Teâlâ:

﴿ وَاِذْ قَالَ اِبْرٰهٖيمُ رَبِّ اجْعَلْ هٰذَا الْبَلَدَ اٰمِنًا وَاجْنُبْنٖى وَبَنِىَّ اَنْ نَعْبُدَ الْاَصْنَامَۜ ﴾

"Hatırla ki İbrahim şöyle demişti: Rabbim beni ve oğullarımı putlara tapmaktan uzak tut" buyurmuştur.

Mutavaat için olduğunda « اجْتَنَبَ الشَّرَّ » de olduğu gibi bir meful alır. Kaçınılması emrolunan zannın bir kısmıdır. Bu bir kısım da çoklukla sıfatlanmıştır.

"O senin hayır sahipleri hakkındaki kötü düşüncendir. Günahkârlar için ise, bize düşen onlar hakkında yaptıkları fillere göre düşünmektir."

Ya da ayetin manası çokca kaçının, ya da bir kısmından sakınma mümkün olsun diye çoğundan sakının demektir.

"Günah sahibi" azaba müstehak olan günahtır. Günahın karşılığı (ceza) için « تَكَالٌ » ve « عَذَابٌ » gibi « فَعَالٌ » vezninde « أَثَامٌ » de denilmiştir.

"Birbirinizin kusurunu araştırmayın." Yani Müslümanların gizliliklerini ve ayıplarını araştırmayın. Bir işi arzuladığında ve onu araştırdığında « تَجَسَّسَ الأَمْرَ » – *"işi araştırdı"* denir. « جَسَّ » fiilindendir. « تَفَعُّلٌ » vezninde dir. Mücahitten şöyle nakledilmiştir:

"Allah kulları üzerine örttüğü müddetçe kusurları araştırmayın, demektir."

"Biriniz diğerini arkasından çekiştirmesin."

Gıybet: kişiyi yokluğunda ayıplayarak zikretmektir « غِيْبَةٌ » – *"Cinayet / adam öldürme"* kelimesi « اغْتِيَالٌ » kelimesinden geldiği gibi. « اغْتِيَابٌ » kelimesinden gelmektedir. Hadisi şerifte:

"O kardeşini çirkin gördüğü şeyle zikretmendir. Eğer o, onda varsa, o gıybettir. Değilse o bühtandır" buyurulmuştur.

İbni Abbas (ra)'dan şöyle nakledilmiştir:

"Gıybet insan köpeklerinin katığıdır."

Medine kıraatine göre « مَيْتًا » ve « مَيِّتًا » şeklindedir.

"Biriniz ölmüş kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı?" Bu gıybet edenin gıybetini yaptığı kişinin şerefine dil uzatmasının, en çirkin bir surette mübalağalarla örneklendirilmesi ve tasviridir. Şunlar o mübalağalardandır: Manası itirafa zorlayan sonu son derece çirkin olan şeyin sevgi kelimesine bitiştirilmesi, fiilin *"sizden biriniz"* şeklinde bir kişiye isnad edilmesi, bu birlerden hiç birinin bunu sevmediğini bildirmesi. Gıybeti, insan eti yemek şeklinde örneklendirmesi, kardeş kılmak suretiyle temsil getirdi. Onu da kardeş eti noktasında bırakmadı ölü kardeş kıldı. Katade'den şöyle nakledilmiştir:

"Kurtlanmış leşi bulduğunda ondan yemeyi çirkin gördüğün gibi din kardeşinin etini yemeği de aynı şekilde çirkin gör demektir."

« مَيْتًا » kelimesi « لَحْمَ » kelimesinden, ya da « اَخيه »'den hal olmak üzere mansuptur. Onlardan hiçbirinin kardeşinin ölüsünü yemeyi sevmediğini onlara kabul ettirdikten sonra, *"işte bundan tiksindiniz"* dedi. Yani sizin onu çirkin görmeniz akıl düzgünlüğüyle gerçekleşti. O halde bunun bir benzeri olan gıybeti çirkin görmeniz de din düzgünlüğüyle gerçekleşsin.

Tevvab: Tevbenin kabulu hususunda son hadde varan demektir. Mana:

"Sakınmakla emrolunduğunuz şeyleri terketmekle ve bunlardan işlediğiniz şeylere pişman olmakla Allah'tan sakının. Çünkü siz eğer sakınırsanız Allah sizin tevbenizi kabul eder ve size tevbe eden müttakilerin sevabını verir."

Rivayet edildiğine göre Selmanı Farisi (ra) sahabeden iki kişiye hizmet ediyordu. Onların yemeklerini pişiriyordu. Birgün uyudu işinden geri kaldı. Onu kendileri için katık istemek üzere Rasulullah (sav)'e gönderdiler. Rasulullah (sav)'in kilerinin başında Üsame b. Zeyd (ra) vardı.

– *Yanımda bir şey yok* dedi. Selman (ra) o iki sahabeye bunu haber verdi. Onlar:

– *Eğer onu samiha kuyusuna göndersek onun suyu kurur"* dediler. Rasulullah (sav)'in huzuruna geldiklerinde Rasulullah (sav) ikisine:

– *"Bana ne oluyor ki ağızlarınızda et yeşilliği* [27] *görüyorum."* buyurdu. Onlar:

– *Et yemedik*, dediler. Rasulullah (sav):

– *"Gerekten siz ikiniz gıybet ettiniz. Kim bir mü'minin gıybetini ederse onun etini yemiştir"* buyurdu. Sonra da bu ayeti okudu. Denildi ki:

"Halkın gıybeti, haktan uzak kalmaktan olur."

❁ ❁ ❁

---

[27] Ölü eti olduğunu kastetmek için *"yeşilliği"* demiştir.

13. ÂYET

يَآ أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثٰى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَآئِلَ لِتَعَارَفُوا ۚ إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللّٰهِ أَتْقٰيكُمْ ۚ إِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴿١٣﴾

Meali

13. Ey insanlar! Doğrusu biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık ve birbirinizle tanışmanız için sizi milletlere ve kabileler ayırdık. Muhakkak ki Allah yanında en değerli ve en üstün olanınız. O'ndan en çok korkanınızdır. Şüphesiz Allah bilendir haberi olandır.

Tefsiri

"...Sizi bir erkekle bir dişiden yarattık." Adem'den (as) ve Havva'dan, ya da her birinizi bir baba ve bir anadan yarattık. Dolayısıyla sizden hiçbir kimse yoktur ki; onun durumu diğerinin durumuna eşit olmasın. Dolayısıyla neseb hususunda övünme ve üstünlük taslamanın hiçbir manası yoktur.

"Sizi milletlere ve kabilelere ayırdık". Şa'b (millet) Arapların oluşturduğu altı tabakanın birincisidir. Onlar, Şa'b (millet) Kabile Amare (küçük kabile) Batn (oba) Fahz (akraba topluluğu ve fasile (aşiret)dir. Şab kabilelerden oluşur kabile amarelerden oluşur. Amare batınlardan oluşur. Fahz aşiretlerden oluşur.

Hüzeyme millettir. Kinane kabiledir. Kureyş amaredir. Kusay batındır. Haşim hafsdır. Abbas fasiledir.

Şuub (milletler) diye adlandırıldı. Çünkü kabileler ondan dağılmıştır.

"Tanışmanız için" sizi birbirinizin soyunu bilesiniz de babanızdan başkasına nispet iddia etmeyesiniz diye milletlere ve kabilelere ayırdı. Aba u ecdad ile övünmek ve soy hususunda üstünlük iddiasında bulunmak için değil. Bundan sonra tasanın kendisiyle diğerlerinden üstün olduğu, Allah katında kendisiyle şeref ve üstünlük kazandığı hasleti açıkladı.

"Allah katında en değerli ve en üstününüz, O'ndan en çok korkanızdır." buyurdu. Hadisi şerifte şöyle buyurulmuştur:

"Kimi insanların en üstünü olmak sevindirirse o Allah'tan korksun." İbni Abbas (ra) şöyle nakledilmiştir:

"Dünya üstünlüğü zenginliktir. Ahiret üstünlüğü takvadır."

Rivayet edildiğine göre Rasulullah (sav) Mekke'nin fethini övdü sonra da şöyle dedi:

"Sizden cahileye övüncünü ve kibrini gideren Allah'a hamd olsun. Ey insanlar! İnsanlar ikiye ayrılır: Mü'min / müttaki Allah katında üstündür, kâfir günahkâr Allah katında değersizdir." Sonra da ayeti okudu.

Yezid b. Şecere'den şöyle nakledilmiştir:

"Rasulullah (sav) *Medine çarşısına uğradı. Arkasından, 'beş vakit namazı kılmaktan beni menetmemek şartıyla beni kim satın alır' diyen zenci bir köle gördü. Onu biri satın aldı. Köle hastalandı. Rasulullah* (sav) *onu ziyaret etti. Daha sonra köle vefat etti. Rasulullah* (sav) *onun defnine geldi. Bu hususta ashab bazı şeyler söylediler de bunun üzerine:* ***'Şüphesiz ki Allah bilendir, haberdar olandır'*** *ayeti indi."*

Yani Allah kalplerin üstünlüğü ve takvasını bilendir. Nefislerin arzularındaki kasıtlarından da haberdar olandır.

❁ ❁ ❁

14. – 18. ÂYETLER

قَالَتِ الْاَعْرَابُ اٰمَنَّا ؕ قُلْ لَمْ تُؤْمِنُوا وَلٰكِنْ قُولُوا اَسْلَمْنَا وَلَمَّا
يَدْخُلِ الْاِيمَانُ فِي قُلُوبِكُمْ ؕ وَاِنْ تُطِيعُوا اللّٰهَ وَرَسُولَهُ لَا يَلِتْكُمْ
مِنْ اَعْمَالِكُمْ شَيْـًٔا ؕ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٤﴾ اِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ
الَّذِينَ اٰمَنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ لَمْ يَرْتَابُوا وَجَاهَدُوا بِاَمْوَالِهِمْ
وَاَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ اُولٰٓئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ ﴿١٥﴾ قُلْ اَتُعَلِّمُونَ
اللّٰهَ بِدِينِكُمْ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ؕ
وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١٦﴾ يَمُنُّونَ عَلَيْكَ اَنْ اَسْلَمُوا ؕ قُلْ لَا
تَمُنُّوا عَلَيَّ اِسْلَامَكُمْ ۚ بَلِ اللّٰهُ يَمُنُّ عَلَيْكُمْ اَنْ هَدٰيكُمْ لِلْاِيمَانِ
اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٧﴾ اِنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ غَيْبَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ ؕ
وَاللّٰهُ بَصِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٨﴾

Meali

14. Bedeviler "inandık" dediler. De ki: siz iman etmediniz, ama "islam olduk" deyin. Henüz iman kalplerinize yerleşmedi. Eğer Allah'a ve elçisine itaat ederseniz, Allah işlerinizden hiçbirşeyi eksiltmez. Çünkü Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir.

15. Gerçek mü'minler! Ancak Allah'a ve Rasulü'ne iman eden ondan sonra asla şüpheye düşmeyen, Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla savaşanlardır. İşte doğrular ancak onlardır.

16. De ki: siz dininizi Allah'a mı öğretiyorsunuz? Oysa Allah göklerde olanları da bilir, yerde olanları da, Allah herşeyi hakkıyla bilendir.

17. Onlar İslâm'a girdikleri için seni minnet altına sokuyorlar. De ki: Müslümanlığınızı benim başıma kakmayın. Eğer doğru kimselerseniz bilesiniz ki, sizi imana erdirdiği için asıl Allah size lütufta bulunmuştur.

18. Şüphesiz Allah göklerin ve yerin görülmeyen esrarını bilir. Allah yaptıklarınızı görendir.

Tefsiri

14 - Bedeviler "inandık" dediler. De ki: siz iman etmediniz, ama "islam olduk" deyin. Henüz iman kalplerinize yerleşmedi. Eğer Allah'a ve elçisine itaat ederseniz, Allah işlerinizden hiçbirşeyi eksiltmez. Çünkü Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir.

"Bedeviler inandık dediler" yani bazı bedeviler *"inandık"* dediler. Çünkü bedevilerden Allah'a ve ahiret gününe inananlar var. Onlar beni Esed bedevileridir. Kıtlık yılı Medine'ye gelmişler ve kelime-i şehadet getirerek Müslüman olmuşlardı. Sadaka istiyorlar ve Müslümanlıklarını boşa kakıyorlardı. *"İnandık dediler;"* yani zahiren ve batinen inandık Ey! Muhammed (sav) dediler. Sen onlara de ki: Siz kalplerinizle inanmadınız. Ancak siz *"islam olduk"* deyin. Zira iman tasdiktir. İslam ise şehadet getirmek suretiyle barışa giriştir ve Müslümanlar için harbi olmaktan çıkıştır. *"henüz iman kalplerinize yerleşmedi"* sözü görülmüyor mu? Bil ki kalbin muvafakatı olmaksızın dille ikrar edilen şey islamdır. Kalbin kendisine dile muvafakat ettiği şey ise imandır. Bu lugat itibariyledir. Şer'i yönden ise iman ve İslam bilindiği üzere birdir. « لَمَّا » da bir işin olmasını bekleme manası vardır. Oda onların bir kısmının daha sonra iman edeceklerine delalet etmektedir.

Ayet *"iman kalple değil dille olur"* diyen Kerramiyeti'nin görüşünü çürütmektedir. Eğer sen ayetin ibaresindeki *"iman ettik demeyin. Lakin islam olduk deyin."* Ya da *"De ki siz iman etmediniz. İslam oldunuz,"* şeklinde olmalıydı dersen derim ki: Bu ibare önce onların iddiasının yalan olduğunu ifade etmektedir. Dolayısıyla güzel bir edeple *"De ki: Siz iman etmediniz"* denildi. Açık açık *'yalan söylediniz'* demedi, var

olduğunu iddia ettikleri şeyin olmadığını ifade eden *'siz iman etmediniz.'* sözünü onun yerine getirdi. Manası imanı sözle ifade etmeyi yasaklayan bir lafızla muhatap kılınmalarını, çirkin karşıladı için *'iman ettik demeyin'* denilmesi yerine, *"siz iman etmediniz"* sözüyle yetinildi. Onların *"iman ettik"* sözünde zan ve iddianın çıkış noktasından hariç kalması için *'lakin siz İslam oldunuz'* da demedi. Eğer *'lakin siz İslam oldunuz'* denilseydi bu onların sözünün kabul edilmesi olurdu. Bu da kabul edilen bir şey değildir.

"Henüz iman kalplerinize girmedi" sözü, *"iman etmediniz"* sözünün manaca tekrarı değildir. Çünkü *"iman etmediniz"* sözünün faydası, onların iddiasını yalanlamadır. *"Henüz iman kalplerinize girmedi"* sözünün faydası ise, demekle emrolundukları şeyin vaktini beyandır. Sanki onlara şöyle denilmiştir:

"Kalbiniz dilinize muvafakat etmediğinde, 'lakin İslam göründük' deyin." Çünkü o « قولوا » – *"deyin"* sözündeki zamirden hal olarak vaki olan bir sözdür. Eğer Allah'a (cc) ve Rasulü'ne (sav) nifakı terketmek suretiyle gizli de itaat ederseniz Allah (cc) iyiliklerinizin sevabından hiçbirşey eksiltmez.

Basra kıraat ekolüne göre « لاَ يَأْلِتْكُمْ » şeklindedir. « اَلَتَ – يَأْلِتُ » « اَلاَتَ – يَلِيتُ » ve « لاَتَ – يَلِيتُ » fiilleri aynı manaya gelmektedirler. O da eksiltmek demektir. Şüphesiz ki Allah günahları örtmek suretiyle çok bağışlayan, onları kusurlardan tevbeye hidayet etmek suretiyle, çok esirgeyendir. Daha sonra Allah ihlâs sahibi mü'minleri vasfetti şöyle buyurdu:

15 – Gerçek mü'minler! Ancak Allah'a ve Rasulü'ne iman eden, ondan sonra asla şüpheye düşmeyen, Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla savaşanlardır. İşte doğrular ancak onlardır.

« اِرْتَابَ » fiili kişiyi töhmetle birlikte şüpheye düşürdüğünde kullanılan « رَابَهُ » fiilinin mutavatıdır. Mana; onlar iman ettiler sonra iman ettikleri, tasdik ettikleri hususta nefislerinde hiçbir şüphe meydana gelmedi. Yakin getirmek ve şüphe etmemek imanın özü olduğundan, makamını göstermek için imandan sonra, onu yalnız zikretti ve onu gele-

cek zamanlar içinde de dipdiri kaldığını bildirmek için « ثُمَّ » sonra kelimesiyle imana atfetti. *"Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla savaşanlardır."* Bununla kendisine karşı cihad edilenin kastedilmesi mümkündür. O da savaşan düşman ya da şeytan ya da nefsin hevasıdır.

« جَاهَدَ »'nin « جَهَدَ » fiilinden mübalağa olması da mümkündür. *"Canlarıyla savaşırlar,"* sözüyle savaşın kastolunması ve ibadetlerin tamamının ele alınması mümkündür. Malların bir benzerinin kastedilmesi zekâtın ve mala taalluk eden bütün salih amellerin ele alınması mümkündür. Mübteda olan « اَلْمُؤْمِنُونَ »'nin haberi « اُولَئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ »'dir. Yani *"iman ettik"* sözlerinde doğru söyleyenlerdir. Beni Esed bedevilerinin yalan söylediği gibi yalan söylemeyenlerdir. Ya da onlar imanları doğru ve gerçek olanlardır.

« اَلَّذِينَ اٰمَنُوا » sözü « هُمْ »'ün sıfatıdır. Bu ayet indiğinde bedeviler peygamber (sav)'e geldiler. Samimi olduklarına dair yemin ettiler. Bunun üzerine şu ayet nazil oldu.

16 - De ki: siz dininizi Allah'a mı öğretiyorsunuz? Oysa Allah göklerde olanları da bilir, yerde olanları da. Allah herşeyi hakkıyla bilendir.

Kalplerinizin tasdik ettiğini O'na mı bildiriyorsunuz? Allah nifakı ihlâs ı ve diğerlerini hakkıyla bilendir.

17 - Onlar İslâm'a girdikleri için seni minnet altına sokuyorlar. De ki: Müslümanlığınızı benim başıma kakmayın. Eğer doğru kimselerseniz bilesiniz ki, sizi imana erdirdiği için asıl Allah size lütufta bulunmuştur.

« اَنْ » yani « بِاَنْ » demektir. Müslüman olmalarını kastediyor: « اَلْمَنُّ » teşekkür edilsin diye nimet ve ihsanın zikredilmesidir.

".. bilesiniz ki, sizi imana erdirdiği için asıl Allah size lütufta bulunmuştur." yani başa kakma sizi karşı Allah'a aittir. « اَنْ هَدَاكُمْ » sizi imana erdirmesiyle ya da sizi iman erdirdiği için demektir.

"Eğer doğrulardan iseniz..." eğer zannınız doğruysa, iddianız doğrulanmışsa, ancak siz Allah'ın bunun zıddını bildiğine inanıyor ve iddia ediyorsanız şartın cevabı kendisinden öncesinin ve cehaletinizden dolayı hazfedilmiştir. Takdiri: *"Allah'a iman ettiğinize dair iddianızda eğer doğrulardansanız, öyleyse minnet size karşı Allah'a aittir"* şeklindedir.

« اِنْ هَدَاكُمْ » – *"eğer sizi imana erdirmişse"* şeklinde de okunmuştur.

18 – Şüphesiz Allah, göklerin ve yerin görülmeyen esrarını bilir. Allah yaptıklarınızı görendir.

Mekke kıraat imamlarına göre « يَعْمَلُونَ » şeklinde « ى » iledir. Bu onların davalarında doğrulardan olmadıklarını beyandır. Şunu kastediyor:

"Allah Teâlâ âlemdeki her gizliyi bilir. Gizli ve açıkta işlediğiniz her ameli görür. O'ndan hiçbirşey O'na gizli kalmaz. Dolayısıyla O gaybleri bilen olduğu halde sizin kalplerinizdeki şeyler O'na nasıl gizli kalır?"

Sûre - 50

KÂF SÛRESİ

Bu sûre Mekke'de nazil olmuştur;
45 âyettir.

Cüz - 26

1. – 11. ÂYETLER

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحٖيمِ

قٓ وَالْقُرْاٰنِ الْمَجٖيدِۚ ﴿١﴾ بَلْ عَجِبُٓوا اَنْ جَٓاءَهُمْ مُنْذِرٌ مِنْهُمْ
فَقَالَ الْكَافِرُونَ هٰذَا شَيْءٌ عَجٖيبٌۚ ﴿٢﴾ ءَاِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًاۚ
ذٰلِكَ رَجْعٌ بَعٖيدٌ ﴿٣﴾ قَدْ عَلِمْنَا مَا تَنْقُصُ الْاَرْضُ مِنْهُمْۚ
وَعِنْدَنَا كِتَابٌ حَفٖيظٌ ﴿٤﴾ بَلْ كَذَّبُوا بِالْحَقِّ لَمَّا جَٓاءَهُمْ فَهُمْ
فٖٓي اَمْرٍ مَرٖيجٍ ﴿٥﴾ اَفَلَمْ يَنْظُرُٓوا اِلَى السَّمَٓاءِ فَوْقَهُمْ كَيْفَ
بَنَيْنَاهَا وَزَيَّنَّاهَا وَمَا لَهَا مِنْ فُرُوجٍ ﴿٦﴾ وَالْاَرْضَ مَدَدْنَاهَا
وَاَلْقَيْنَا فٖيهَا رَوَاسِيَ وَاَنْبَتْنَا فٖيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ بَهٖيجٍۙ ﴿٧﴾
تَبْصِرَةً وَذِكْرٰى لِكُلِّ عَبْدٍ مُنٖيبٍ ﴿٨﴾ وَنَزَّلْنَا مِنَ السَّمَٓاءِ مَٓاءً
مُبَارَكًا فَاَنْبَتْنَا بِهٖ جَنَّاتٍ وَحَبَّ الْحَصٖيدِۙ ﴿٩﴾ وَالنَّخْلَ
بَاسِقَاتٍ لَهَا طَلْعٌ نَضٖيدٌۙ ﴿١٠﴾ رِزْقًا لِلْعِبَادِ وَاَحْيَيْنَا بِهٖ بَلْدَةً
مَيْتًاۜ كَذٰلِكَ الْخُرُوجُ ﴿١١﴾

Meali

1. Kâf. Şerefli Kur'an'a andolsun!

2. Kâfirler aralarından bir uyarıcının gelmesine şaştılar da, "Bu şaşılacak birşeydir" dediler.

3. Biz öldüğümüz ve toprak olduğumuz zaman mı *(dirileceğiz)* bu uzak bir dönüştür.

4. Biz toprağın onlardan neleri eksilttiğini kesinlikle bilmekteyiz. Yanımızda o bilgileri koruyan bir kitap vardır.

5. Bilakis onlar, Hak kendilerine gelince yalanladılar. Şimdi onlar şaşırmış bir haldedirler.

6. Üstlerindeki göğe bakmazlar mı ki, onu nasıl bina etmiş ve nasıl donatmışız, onda hiçbir çatlak da yok.

7. Yeryüzünü de döşedik ve ona sabit dağlar koyduk. Orada gönül açan her türden *(bitkiler)* yetiştirdik.

8. Allah'a yönelen her kula, gönül gözünü açmak ve ibret vermek için *(bütün bunları yaptık).*

9. Gökten bereketli bir su indirdik. Onunla bahçeler ve biçilecek taneler bitirdik.

10. – 11. Kullara rızık olması için birbirine girmiş, küme küme tomurcukları olan, uzun boylu hurma ağaçları yetiştirdik. Ve o su ile ölü bir toprağa can verdik. İşte hayata yeniden çıkış da böyledir.

Tefsiri

1 – Kaf. Şerefli Kur'an'a andolsun!

Üslupları aynı olduğundan dolayı « ق وَالْقُرْاٰنِ الْمَجِيدِ بَلْ عَجِبُوا » *"Kaf şerefli Kur'an'a andolsun. Kâfirler aralarından bir kurtarıcının gelmesine şaştılar."* Sözü « ص والْقُرْاٰنِ ذِى الذِّكْرِ بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا » – *"Sad o şanlı Kur'an'a andolsun küfredenler* (iddia ettiklerinin) *aksine bir gurur ve tefrika içindedirler."* sözü gibidir.

Mecid: Diğer kitaplara karşı şan ve şeref sahibi demektir. Kim onun manalarını ihata eder ve içindekilerle amel ederse, o Allah katında ve insanlar katınla şan ve şeref sahibi olur.

2 – Kâfirler aralarından bir uyarıcının gelmesine şaştılar da "bu şaşılacak birşeydir" dediler.

Mekke kâfirleri, aralarından bir kurtarıcının; yani Muhammed (sav)'in gelmesine şaştılar sözü, şaşkınlık verici bir şey olmayan şeye karşı şaşırmalarını inkârdır. O da adaletini ve güvenilirliğini bildikleri içlerinden bir adamın korkutucu şeyle onları uyarmasıdır. Böyle olan biri ancak kavmine nasihat eden ve onlara kötü birşeyin ulaşmasından korkan biri olur o korkutuldukları şeyin onları gölgelediğini bildiğinde de ona gereken onları uyarmaktır. Birde o tehlikelerin en tehlikelisi olunca nasıl olursa olsun, yine bu sözü söz onların, Allah'u Teâlâ'nın gökleri yeri ve ikisi arasındakileri yaratmaya, herşeyi icad etmeye Kadir olduğunu bildikleri ve ilk yaratılışı kabul ettikleri halde, aklın bir ceza yurdunun mutlaka olması gerektiğine şehadet etmesine rağmen, uyarıldıkları dirilişe karşı şaşkınlık göstermelerini inkârdır.

3 – Biz öldüğümüz ve toprak olduğumuz zaman mı (dirileceğiz) **bu uzak bir dönüştür.**

Daha sonra onların dirilişi uzak görmelerinin, daha uzak ve inkâra daha layık olduğuna delalet etsin diye; *"kâfirler, 'bu şaşılacak bir şeydir. Biz öldüğümüz ve toprak olduğumuz zaman mı* (dirileceğiz) *bu uzak bir dönüştür' dediler."* Sözüyle iki inkârdan birine dayandı. Bu sözleriyle büyük küfre girdiklerine şehadet olsun diye zamir yerine « كَافِرُونَ » – *"kâfirler"* sözünü açıktan getirdi. Yine bu ayet dönüşe işarettir. « إِذَا » gizli bir fiille mansubtur. Manası öldüğümüz ve çürüdüğümüz zaman mı döneceğiz demektir. Nafi, Ali, Hamza ve Hafsa göre « مِتْنَا » şeklindedir.

"Bu uzak bir dönüştür." uzak görülen kabul edilmez bir dönüştür. « هَذَا قَوْلٌ بَعِيدٌ » – *"bu uzak bir sözdür"* sözünde olduğu gibi. Yani fikir ve tatbikten uzaktır demektir. « رَجْعٌ » dönüş kelimesinin « مَرْجُوعٌ » manasına olması mümkündür. O da cevap demektir. O zaman bu onların uyarıldıkları dirilişi inkâr etmelerini uzak gören Allah'u Teâlâ'nın sözünden olur. Durak « تُرَابًا » üzerindedir. Bunun üzerinde olması güzeldir. « رَجْعٌ » kelimesi « مَرْجُوعٌ » cevap manasında olduğunda zarfı naspeden uyarıcının delalet ettiği uyarılan şeydir. O da diriliştir.

4 – Biz toprağın onlardan neleri eksilttiğini kesinlikle bilmekteyiz. Yanımızda o bilgileri koruyan bir kitap vardır.

"Biz toprağın onlardan neleri eksilttiğini kesinlikle bilmekteyiz." Bu onların dirilişi uzak görmelerine cevaptır. Çünkü ilmi dakik olan ve yerin ölülerin cesetlerinden neleri eksilttiğini, onların etlerinden ve kemiklerinden neleri yediğini bilen zat, elbette onları oldukları gibi diri olarak geri döndürmeye kadir olur.

"Yanımızda o bilgileri koruyan bir kitap vardır." O levh-i mahfuzdur. Ya da kendisine emanet ettiklerini ve içine yazdıklarını koruyan bir kitap vardır demektir.

5 – Bilakis onlar, Hak kendilerine gelince yalanladılar. Şimdi onlar şaşırmış bir haldedirler.

"Bilakis onlar, hak kendilerine gelince yalanladılar." Onların şaşkınlıklarından daha çirkin olanı getirdiklerine delalet etsin diye ilk « بَلْ » bilakis harfinden sonra ikinci « بَلْ »'i getirdi.

O çirkin olan şey de, hakkı –düşünmeden yalanlamalarıdır: *"Onlar şaşırmış haldedirler"* kararsız haldedirler. Yüzük geniş olduğundan dolayı oynadığında « مَرَجَ الْخَاتَمُ فِى الْاَصْبَعِ » – *"yüzük parmakla hareket ediyor, durmuyor"* denir. Bu sebeple onlar bazan *"şairdir"* bazen *"sihirbazdır"* bazen *"kâhindir"* derler. Tek bir şey üzerinde kalmazlar.

Denildi ki: *"Hak Kur'an'dır"* dirilişi bildirmektedir de denildi. Daha sonra Allah onlara yeniden dirilişe karşı kudretini gösterdi, şöyle buyurdu.

6 – Üstlerindeki göğe bakmazlar mı ki, onu nasıl bina etmiş ve nasıl donatmışız onda hiçbir çatlak da yok.

Dirilişi inkâr ettiklerinde Allah Teâlâ'nın âlemin yaratılışındaki kudret eserlerine bakmıyorlar mı? Onu gökyüzünü nasıl bina ettik direksiz nasıl yükselttik. Onu yıldızlarla nasıl süsledik. *"Onda hiçbir çatlak da yok"* onda hiçbir yarık da yok. Yani o ayıplardan selimdir. Onda hiçbir yarık hiçbir çatlak ve hiçbir gedik yoktur.

7 – Yeryüzünü de döşedik ve ona sabit dağlar koyduk. Orada gönül açan her türden (bitkiler) **yetiştirdik.**

"Yeryüzünü de döşedik..." Onu donattık, ona sabit dağlar koyduk, sabit dağlar. Eğer onlar olmasaydı yeryüzü kayardı. *"Her çiftten"* yani bir türden *"gönül açan"* güzelliğinden dolayı şad olurum.

8 - Allah'a yönelen her kula, gönül gözünü açmak ve ibret vermek için (bütün bunları yaptık).

"...gönül gözünü açmak ve ibret vermek için..." onunla göstermek hatırlatmak için. *"Allah'a yönelen her kula..."* Rabb'ine dönen yarattığı mükemmellikler hususunda düşünen her kula.

9 - Gökten bereketli bir su indirdik. Onunla bahçeler ve biçilecek taneler bitirdik.

"Bereketli bir su..." faydası çok *"biçilecek taneler"* yani buğday arpa v.s. gibi hasat olma özelliğine sahip ziraat taneleri.

10- / 11- Kullara rızık olması için birbirine girmiş, küme küme tomurcukları olan, uzun boylu hurma ağaçları yetiştirdik. Ve o su ile ölü bir toprağa can verdik. İşte hayata yeniden çıkış da böyledir.

"...uzun boylu..." göğe doğru uzanan... « طَلْعٌ » tomurcuk. Hurma meyvesinden ilk yetişen şeydir. *"Küme küme"* tomurcukların çokluğundan ve birbiri üzerine sıkışıp biriktiğinden dolayı ya da ondaki meyvenin çokluğundan dolayı bir kısmı diğerinin üzerinde demektir.

"Kullara rızık olması için..." yani onları kullara rızık olması için bitiştirdik demektir. Çünkü bitiştirmek rızık manasındadır. Dolayısıyla « رِزْقًا » fiilinin lafzının dışında mastar (mefulun mutlak) olur. Ya da o mefulun lehtir. Yani onları rızıklandırmak için bitirdik demektir.

"...onunla..." bu su ile. *"...ölü toprağa can verdik."* bitkisi kurumuş toprağa.

"İşte hayata yeniden çıkış da böyledir." Yani bu ölü beldeyi dirilttiğim gibi ölümünüzden sonra sizde aynı şekilde çıkacaksınız. Çünkü ölü toprağın diriltilmesi ölülerin diriltilmesi gibidir. « كَذٰلِكَ » deki « ذٰ » mübteda olmak üzere mahallen merfudur.

❁ ❁ ❁

12. – 15. ÂYETLER

كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَأَصْحَابُ الرَّسِّ وَثَمُودُ ﴿١٢﴾ وَعَادٌ وَفِرْعَوْنُ وَإِخْوَانُ لُوطٍ ﴿١٣﴾ وَأَصْحَابُ الْأَيْكَةِ وَقَوْمُ تُبَّعٍ كُلٌّ كَذَّبَ الرُّسُلَ فَحَقَّ وَعِيدِ ﴿١٤﴾ أَفَعَيِينَا بِالْخَلْقِ الْأَوَّلِ بَلْ هُمْ فِي لَبْسٍ مِنْ خَلْقٍ جَدِيدٍ ﴿١٥﴾

Meali

12. Onlardan önce Nuh kavmi, Ress halkı ve Semud'da yalanlamıştı.

13. Ad, Firavun, Lut'un kardeşleri de yalanladılar.

14. Eyke halkı ve Tubba' kavmi de, bütün bunlar peygamberleri yalanladılar da üzerlerine tehdidim hak oldu.

15. İlk yaratışta acizlik mi gösterdik. Hayır, onlar yeni bir yaratılıştan şüphe etmektedirler.

Tefsiri

12 – Onlardan önce Nuh kavmi, Ress halkı ve Semud'da yalanlamıştı.

"Onlardan önce" Kureyş'ten önce. *"Ress"* taşsız kuyu demektir. *Ashab-ı Ress* ise Yemame'de yaşamış bir topluluktur. Bunların ashabı Uhdud olduğu da söylendi.

13 – Ad Firavun Lut'un kardeşleri de yalanladılar.

"Firavun" sözüyle kavmini kastetmiştir.

﴿فَمَا آمَنَ لِمُوسَى إِلَّا ذُرِّيَّةٌ مِنْ قَوْمِهِ عَلَى خَوْفٍ مِنْ فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِمْ أَنْ يَفْتِنَهُمْ﴾

"Firavun ve kavminin kendilerine işlence etmesinden bir korkuya düşerek kavminden bir gurup gençten başka kimse Musa'ya iman etmedi" [28] ayetinde olduğu gibi.

Çünkü üzerine atfedilen Nuh'un kavmi atfedilenler de guruplardır. *"Lut'un kardeşleri"* de onları onun kardeşleri olarak adlandırdı. Çünkü onlarla onun arasında akrabalık bağı vardı.

14 – Eyke halkı ve Tubba' kavmi de, bütün bunlar peygamberleri yalanladılar da üzerlerine tehdidim hak oldu.

Tubba', Yemen de bir kraldır. Müslüman oldu ve kavmini İslam'a davet etti. Ama onu yalanladılar. Tabilerinin çokluğundan dolayı *"Tubba'"* ismiyle isimlendirildi.

"...bütün bunlar peygamberleri yalanladılar." Yani bunlardan her biri peygamberleri yalanladılar. Çünkü bir peygamberi yalanlayan onların tamamını yalanlamış demektir. *"...Üzerlerine tehdidim hak oldu."* Bu sebeple tehdidim gerekli ve helal oldu. Bunda Rasulullah (sav)'e teselli onlara tehdit vardır.

15 – İlk yaratışta acizlik mi gösterdik. Hayır, onlar yeni bir yaratılıştan şüphe etmektedirler.

Yapmak istediği işinin nasıl yapılacağını bilmeyip apışıp kaldığında « عَيِيَ بِالأَمْرِ » denir. « أَفَعَيِينَا »'daki hemze inkâr içindir.

"İlk yaratışta..." yani biz ilk yaratışta aciz kalmadık. İkincisinde nasıl aciz kalalım. Bunu (birincisini) itiraf ikincisini yani dirilişi itiraftır.

"Hayır onlar yeni bir yaratılıştan şüphe etmektedirler." Şaşkınlık ve şüphe içindedirler. Şeytan onları şüpheye soktu ve onları şaşkınlığa sevketti. Bu da ölülerin diriltilmesi normal olmayan bir iştir tezini onlara güzel göstermesidir. Onlar da buna dayanarak doğru istidlali terkettiler. O (doğru istidlal) de ilk defa yaratmaya Kadir olan zatın tekrar yaratmaya daha fazla Kadir olduğudur.

"...yeni bir yaratılıştan..." ölümden sonraki yeni yaratılıştan. Yeni yaratılış sözünü şanın büyüklüğüne, onu işiten yaraşanın korkmak ve ona önem vermek olduğuna delalet etsin diye nekra (belirsiz) kıldı.

---

[28] Yunus, 83.

16. – 29. ÂYETLER

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ وَنَعْلَمُ مَا تُوَسْوِسُ بِهٖ نَفْسُهُۚ وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ ﴿١٦﴾ إِذْ يَتَلَقَّى الْمُتَلَقِّيَانِ عَنِ الْيَمِينِ وَعَنِ الشِّمَالِ قَعِيدٌ ﴿١٧﴾ مَا يَلْفِظُ مِنْ قَوْلٍ إِلَّا لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ ﴿١٨﴾ وَجَٓاءَتْ سَكْرَةُ الْمَوْتِ بِالْحَقِّۜ ذٰلِكَ مَا كُنْتَ مِنْهُ تَحِيدُ ﴿١٩﴾ وَنُفِخَ فِي الصُّورِۜ ذٰلِكَ يَوْمُ الْوَعِيدِ ﴿٢٠﴾ وَجَٓاءَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَعَهَا سَٓائِقٌ وَشَهِيدٌ ﴿٢١﴾ لَقَدْ كُنْتَ فِي غَفْلَةٍ مِنْ هٰذَا فَكَشَفْنَا عَنْكَ غِطَٓاءَكَ فَبَصَرُكَ الْيَوْمَ حَدِيدٌ ﴿٢٢﴾ وَقَالَ قَرِينُهُ هٰذَا مَا لَدَيَّ عَتِيدٌۜ ﴿٢٣﴾ أَلْقِيَا فِي جَهَنَّمَ كُلَّ كَفَّارٍ عَنِيدٍۙ ﴿٢٤﴾ مَنَّاعٍ لِلْخَيْرِ مُعْتَدٍ مُرِيبٍۙ ﴿٢٥﴾ اَلَّذِي جَعَلَ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ فَأَلْقِيَاهُ فِي الْعَذَابِ الشَّدِيدِ ﴿٢٦﴾ قَالَ قَرِينُهُ رَبَّنَا مَٓا أَطْغَيْتُهُ وَلٰكِنْ كَانَ فِي ضَلَالٍ بَعِيدٍ ﴿٢٧﴾ قَالَ لَا تَخْتَصِمُوا لَدَيَّ وَقَدْ قَدَّمْتُ إِلَيْكُمْ بِالْوَعِيدِ ﴿٢٨﴾ مَا يُبَدَّلُ الْقَوْلُ لَدَيَّ وَمَٓا أَنَا بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ ﴿٢٩﴾

Meali

16. Andolsun insanı biz yarattık. Nefsinin ona ne vesveseler vermekla olduğunu da biliriz. Biz ona şah damarından daha yakınız.

17. Çünkü onun sağında ve solunda oturan, her davranışı yakalayıcı tesbit eden iki melek vardır.

18. İnsan hiçbir söz söylemez ki, yanında gözetleyen dediklerini zapteden *(bir)* melek hazır bulunmasın.

19. Ölüm sarhoşluğu birgün gerçekten gelir de, "İşte *(ey insan)* bu senin öteden beri korkup kaçtığın şeydir" denir.

20. Sura üfürüldü mü işte bu geleceği vadedilen gündür.

21. Herkes yanında bir sürücü ve bir de şahitle beraber gelmiştir.

22. Andolsun sen bundan gaflette idin. Derhal biz senin perdeni kaldırdık. Bugün artık gözün keskindir" *(denir).*

23 – 26. Yanındaki arkadaşı "işte bu yanımdaki *(amel defteri)* hazır, haydi ikiniz her inatçı kâfiri hayra bütün hızıyla engel olanı, azgın şüpheyici, Allah ile beraber başka ilah edineni şiddetli azaba birlikte atın" der.

27. Müşrikin arkadaşı şeytan der ki: "Rabbimiz! Ben onu azdırmadım. Fakat kendisi derin bir sapıklık içindeydi.

28. O esnada *(Allah)* buyurur: huzurumda çekişmeyin. Ben size daha önce uyarı göndermiştim.

29. Benim katımda söz değiştirilmez. Ben kullara asla zulmedici değilim.

Tefsiri

16 – Andolsun insanı biz yarattık. Nefsinin ona ne vesveseler vermekte olduğunu da biliriz. Biz ona şah damarından daha yakınız.

Vesvese, gizli ses demektir. Nefsin vesvesesi ise, insanın hatırına gelen ve nefsin sözünden kalbe ani gelen vesvesedir. « بِهِ »'deki « بِ »'nin bir benzeri « صَوَّتَ بِكَذَا » *"şöylece seslendi"* cümlesidir.

"Biz ona şah damarından daha yakınız." Cümlesi ile kastolunan ona dair bilgisinin yakınlığıdır. *"Şah damarı"* o aşırı yakınlık hususunda verilmiş bir örnektir. « وَرِيد » boynun iç kısmındaki bir damardır. « حَبْل » ise damardır. İzafet boyun içindir. « بَعِيْر سَانِيَة » – *"su çekmek için dolaba koşulan deve"* sözünde olduğu gibi.

17 – Çünkü onun sağında ve solunda oturan, her davranışı yakalayıcı tesbit eden iki melek vardır.

"İki melek..." Koruyucu iki meleği kastediyor. « اَلتَّلَقِّي » birşeyi birinden muhafaza ederek ve yazarak almak demektir. « اَلْقَعِيدُ » birlikte oturan arkadaş manasına « جَلِيسٌ » gibidir. Takdiri meleklerden sağ (omuz) da bir oturan, sol (omuz) da da bir oturan melek vardır, şeklindedir. (ikincisi ona delalet ettiği için biri (birinci « قَعِيدٌ » kelimesi) söylenmedi.

❋ رَمَانِى بِاَمْرٍ كُنْتُ مِنْهُ وَوَالِدِى بَرِيئًا وَمِنْ اَجْلِ الطَّوِىِّ رَمَانِى ❋

Ben ve babamın beri olduğu hususta bana iftira attı.

Bana kuyunun duvarı için iftira etti.

Yani benim beri olduğum hususta bana iftira attı, babam da ondan beri idi demektir.

« اِذْ » kendisinde « يَقْرُبُ » – *"yakın olur"* manası olduğundan « اَقْرَبُ » ile mansuptur. Mana şöyledir:

"O Latif'tir ilmi nefsin vesveselerine bile ulaşır ki ondan daha gizli hiçbirşey yoktur. Melekler onun (insanın) *konuşmalarını kayıt altına aldıklarında, o insana bir yakından daha yakın olduğunu bildirmek suretiyle, o meleklerin kayıt altına alma işinden müstağni olduğunu açıklamıştır. Gizlilerin en gizlisine bile muttali olduktan sonra, o niçin ondan müstağni olmasın ki? Ancak bu bir hikmet sebebiyledir. O da meleklerin yazmasında, onları muhafaza etmelerinde ve kıyamet günü amel defterlerini arzetmelerinde günahlara son verme ve iyiliklere teşvik etme hususunda ilave bir lütuf vardır."*

18 – İnsan hiçbir söz söylemez ki, yanında gözetleyen dediklerini zapteden (bir) **melek hazır bulunmasın.**

« قَوْلٍ » söz konuştuğu şey ve ağzından attığı şeydir. *"Gözetleyen..."* muhafaza eden. *"Zapteden..."* hazır bulunan. Şöyle denildi:

"Onlar herşeyi yazarlar. Hatta hastalığında çıkardığı iniltileri bile yazarlar." Yine denildi ki:

"Onlar sevap ve günah içeren şeyleri yazarlar." Yine şöyle denildi:

"Bu iki melek insandan ancak tuvalete çıktığında ve cima esnasında ayrılırlar."

Onların dirilişi inkârını zikrettikten, onlara kudretini ve ilmini delil olarak getirdikten sonra, onlara o inkâr ettikleri şeye en kısa zamanda öldüklerinde ve kıyamet koptuğunda kavuşacaklarını bildirdi. Ve onu geçmiş zaman fiiliyle ifade etmek suretiyle, onun yakınlığına dikkat çekti. O da onun şu sözüdür:

19 – Ölüm sarhoşluğu birgün gerçekten gelir de, "işte (ey insan) **bu senin öteden beri kaçtığın şeydir" denir.**

"Ölüm sarhoşluğu..." ani ölümün aklı gideren şiddeti demektir. *"Gerçekten..."* yani işin gerçeğiyle ya da hikmetle. *"bu..."* ölüme işarettir. Hitap iltifat yoluyla, ﴿ وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ ﴾ - ***"Biz muhakkak ki insanı yarattık."*** sözündeki 'insana'dır. *"...kaçtığın..."* nefret edip kaçtığın.

20 – Sur'a üfürülür. İşte bu geleceği vadedilen gündür.

"Sur'a üfürülür." diriliş üfürmesini kastediyor. *"İşte bu geleceği vadedilen gündür."* Yani muzafın hazfi ve işaretin « نُفِخَ »'nın mastarına olması üzere bunun vakti vadedilen gündür demektir.

21 – Herkes yanında bir sürücü ve bir de şahitle beraber gelmiştir.

Yani iki melekle beraber, biri onu mahşer yerine sevketmekte, diğeri de onun aleyhine ameliyle şehadette bulunmaktadır. « مَعَهَا سَائِقٌ » marife hükmünde olana izafetle marife olduğundan dolayı « كُلُّ »'den hal olmak üzere mahallen mansubtur.

22 – "Andolsun sen bundan gaflette idin. Derhal biz senin perdeni kaldırdık. Bugün artık gözün keskindir" (denir).

Yani ona (nefse) *"sen bundan gaflette idin"* denir. Yani bugün başına gelen şeyden gaflette idin. *"...biz senin perdeni kaldırdık."* yani müşahade ettiğin şeylerle senin gafletini yok ettik. *"Bugün artık gözün keskindir." Gaflet*, cesedinin tamamını örten bir örtüye ya da gözlerini örten bu sebeple de, hiçbir şeyi göremediği bir perdeye benzetilmiştir. Kıyamet günü olunca kişi uyanır. Gaflet ve örtüsü ondan kalkar. Artık daha önce göremediği gerçeği görmektedir. Gafletinden dolayı görmesi zayıf olan gözü de uyandığı için keskinleşmiştir.

23 – / 26 – Yanındaki arkadaşı, "İşte bu yanımdaki amel defteri hazır. Haydi, ikiniz her inatçı kâfiri hayra bütün hızıyla engel olanı, azgın şüpheci, Allah ile beraber başka ilah edineni şiddetli azaba birlikte atın." der.

"..arkadaşı..." cumhura göre o onun aleyhine şehadet eden yazıcı melektir. *"..bu..."* yani amel defteri. Mücahid'e göre:

﴿ وَمَنْ يَعْشُ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمٰنِ نُقَيِّضْ لَهُ شَيْطَانًا فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ ﴾

"Kim Rahman'ın Kur'an'ından yüz çevirirse ona bir şeytanı arkadaş veririz ve o şeytan artık onun ayrılmaz dostudur" [29] ayetindeki kendisine verilen şeytandır.

"Bu" da teslim olduğun kişidir. « هٰذَا » mübtedadır. « مَا » nekredir. Şey manasındadır. Ondaki sonraki zarf onun sıfatıdır « عَتِيدٌ » kelimesi de aynı şekildedir. « مَا » ve onun sıfatı « هٰذَا »'nın haberidir. Takdiri: *"Bu yanımda hazır sabit bir şeydir"*, şeklindedir. Daha sonra Allahu Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

"Birlikte atın," aslı *"at at"* dır da *"ikiniz atın"* sözü *"at at"* sözünün yerine gelmiştir. Çünkü fail fiilin bir parçası gibidir. Failin tesniye getirilmesi fiilin tekrarının yerine geçmiştir.

---

[29] Zuhruf, 36.

Denildi ki, aslı: « الْقَيِّنْ »'dir. « ا », « ن »'dan bedeldir. Duruşta icra edilen kural geçişte icra edilmiştir. Bunun delili, Hasan'ın « الْقَيِّنْ » şeklindeki okuyuşudur.

"..her kâfiri..." nimetleri ve nimet vereni inkâr edeni.

"İnatçı..." hakka karşı çıkan hak ehline düşman olan inatkar kişi. *"...hayra bütün hızıyla engel olanı..."* malı farz kılınan haklara gitmekten çok defa meneden. Ya da hayır cinsini ehline ulaşmaktan çok defa men eden demektir. *"..azgın..."* zalim hakkı çiğneyip geçen, *"..şüpheci..."* Allah (cc) hakkında ve dini hakkında şüphe eden.

« الَّذِى جَعَلَ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ » müptedadır. Şart manası içermektedir. Haberi « فَاَلْقِيَاهُ فِى الْعَذَابِ الشَّدِيدِ »'dir. Ya da « الَّذِى » ve sonrası « كُلَّ كَفَّارٍ »'den bedeldir. Ve « فَاَلْقِيَاهُ » da tekidin tekrardır. « كَفَّارٍ » kelimesinin sıfatı olması mümkün değildir. Çünkü nekra ismi mevsul ile sıfatlanmaz.

27 – Müşrikin arkadaşı şeytan der ki: "Rabbimiz! Ben onu azdırmadım. Fakat kendisi derin bir sapıklık içindeydi.

"...Arkadaşı..." yani kendisine arkadaş kılınan şeytan. Bu Mücahid'in delilidir. Bu cümlenin başına « و » getirilmedi. Oysa ilkine getirilmiştir. Çünkü onun manası ile ondan öncekinin manasının -her nefsin iki melekle birlikte gelişini ve arkadaşının ona dediği sözü kastediyorum-meydana gelişleri hususunda bir arada olduklarına delalet etsin diye ilkinin atfı vaciptir. Bu ise Musa (as) ve Firavun'un karşılıklı konuşmasında olduğu gibi, karşılıklı konuşmaların hikâyesinde bulunan cümlelerle başlandığı gibi, başlangıç cümlesidir. Son ki kâfir *"Ey Rabbim! O beni azdırdı."* dedi de buna karşılık arkadaşı *"Rabbimiz! Ben onu azdırmadım. Fakat kendisi derin bir sapıklık içindeydi."* demişti. Yani, onu azgınlığa ben düşürmedim. Fakat o azdı ve hidayete karşı delaleti seçti.

28 – O esnada (Allah) **buyurur: huzurumda çekişmeyin. Ben size daha önce uyarı göndermiştim.**

Bu başlangıç demektir. Allah Teâlâ'nın *"arkadaşı dedi"* sözünde olduğu gibidir. Biri sanki *"Allah ne dedi?"* de, ona *"huzurumda çekişmeyin"* dedi denilmiştir.

"Ben size daha önce uyarı göndermiştim." Ceza yurdunda ve hesap verme yerinde çekişmeyin. Zira sizin birbirinizle çekişmenizde ne bir fayda ne de bir meziyet var. Kitaplarımla ve peygamberlerimin dilleriyle azgınlığa karşı azabımla sizi tehdit etmiştim. Bana karşı size hiçbir bahane bırakmadım.

« بِالْوَعِيدِ »'deki « بِ », ﴿ وَلَا تُلْقُوا بِاَيْدِيكُمْ ﴾ – ***"Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayınız."*** ayetinde olduğu gibi fazlalıktır ya da « قَدَّمَ », « تَقَدَّمَ » manasına olmak üzere müteaddi kılan « بِ »'dir.

29 – Benim katımda söz değiştirilmez. Ben kullara asla zulmedici değilim.

"Benim katımda söz değiştirilmez..." Yani kâfirleri cehenneme sokacağıma dair sözümü ve tehdidimi değiştirmemi ummayın.

"Ben kullara asla zulmedici değilim." dolayısıyla ben hiçbir kula günahsız yere azap etmem. Mubalağa lafzıyla « بِظَلَّامٍ » dedi. Çünkü o « هُوَ ظَالِمٌ لِعَبْدِهِ وَظَلَّامٌ لِعَبِيدِهِ » – *"o kölesine karşı zalimdir. Ve o kölelerine karşı çok çok zalimdir"* sözündedir.

❁ ❁ ❁

30. – 45. ÂYETLER

يَوْمَ نَقُولُ لِجَهَنَّمَ هَلِ امْتَلَاتِ وَتَقُولُ هَلْ مِنْ مَزِيدٍ ﴿٣٠﴾ وَأُزْلِفَتِ الْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِينَ غَيْرَ بَعِيدٍ ﴿٣١﴾ هٰذَا مَا تُوعَدُونَ لِكُلِّ أَوَّابٍ حَفِيظٍ ﴿٣٢﴾ مَنْ خَشِيَ الرَّحْمٰنَ بِالْغَيْبِ وَجَٓاءَ بِقَلْبٍ مُنِيبٍ ﴿٣٣﴾ اُدْخُلُوهَا بِسَلَامٍ ذٰلِكَ يَوْمُ الْخُلُودِ ﴿٣٤﴾ لَهُمْ مَا يَشَٓاؤُنَ فِيهَا وَلَدَيْنَا مَزِيدٌ ﴿٣٥﴾ وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْنٍ هُمْ أَشَدُّ مِنْهُمْ بَطْشًا فَنَقَّبُوا فِي الْبِلَادِ هَلْ مِنْ مَحِيصٍ ﴿٣٦﴾ إِنَّ فِي ذٰلِكَ لَذِكْرٰى لِمَنْ كَانَ لَهُ قَلْبٌ أَوْ أَلْقَى السَّمْعَ وَهُوَ شَهِيدٌ ﴿٣٧﴾ وَلَقَدْ خَلَقْنَا السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ وَمَا مَسَّنَا مِنْ لُغُوبٍ ﴿٣٨﴾ فَاصْبِرْ عَلٰى مَا يَقُولُونَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ الْغُرُوبِ ﴿٣٩﴾ وَمِنَ اللَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَأَدْبَارَ السُّجُودِ ﴿٤٠﴾ وَاسْتَمِعْ يَوْمَ يُنَادِ الْمُنَادِ مِنْ مَكَانٍ قَرِيبٍ ﴿٤١﴾ يَوْمَ يَسْمَعُونَ الصَّيْحَةَ بِالْحَقِّ ذٰلِكَ يَوْمُ الْخُرُوجِ ﴿٤٢﴾ إِنَّا نَحْنُ نُحْيِي وَنُمِيتُ وَإِلَيْنَا الْمَصِيرُ ﴿٤٣﴾ يَوْمَ

تَشَقَّقُ الْأَرْضُ عَنْهُمْ سِرَاعًا ذٰلِكَ حَشْرٌ عَلَيْنَا يَسِيرٌ ﴿٤٤﴾ نَحْنُ
أَعْلَمُ بِمَا يَقُولُونَ وَمَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِجَبَّارٍ فَذَكِّرْ بِالْقُرْاٰنِ مَنْ
يَخَافُ وَعِيدِ ﴿٤٥﴾

Meali

30. O gün cehenneme "doldun mu" deriz. O da "daha var mı?" der.

31. Cennet de takva sahiblerine yaklaştırılır. Zaten uzakta değildir.

32. – 33. İşte size vaadedilen bu cennet! Ki o Allah'a yönelen emirlerine riayet eden, görmediği halde Rahman'dan korkan ve Allah'a yönelmiş bir kalb ile gelen kimselere mahsustur.

34. Oraya selametle girin. İşte bu, ebedi yaşama günüdür.

35. Orada kendileri için diledikleri herşey vardır. Katımdan daha fazlası da verilir.

36. Biz onlardan önce nice nesilleri helak ettik. Gerçekte onlar bunlardan daha güçlü idiler. Buna rağmen *(ölümden kurtulmak için)* memlekette delikler aradılar. Kurtuluş var mı?

37. Şüphesiz ki bunda aklı olan veya hazır bulunup kulak veren kimseler için bir öğüt vardır.

38. Andolsun ki biz gökleri yeri ve ikisi rasında bulunanları altı günde yarattık. Bize hiçbir yorgunluk dokunmadı.

39. *(Ey Muhammed!)* Onların dediklerine sabret. Güneşin doğuşundan ve batışından önce Rabbini hamd ile tesbih et.

40. Gecenin bir bölümünde ve secdelerin ardından da O'nu tesbih et.

41. Çağıranın yakın bir yerden nida edeceği güne kulak ver.

42. O gün insanlar bu hak sesi işiteceklerdir. İşte bu çıkış günüdür.

43. Şüphesiz ki biz, diriltir ve öldürürüz. Dönüş de ancak bizedir.

44. O gün yer yarılır, onlar çabucak çıkarlar. Bu bize göre kolay bir haşirdir.

45. Biz, onların dediklerini çok iyi biliriz. Sen, onların üzerinde bir zorlayıcı değilsin, sadece tehdidimden korkanlara Kur'an'la öğüt ver.

Tefsiri

30 – O gün cehenneme "doldun mu" deriz. O da "daha var mı?" der.

« يَوْمَ », « ظَلَّامٌ » ile ya da gizli bir fiille mansuptur. O da *"zikret"* ve *"uyar"*'dır. Nafi' ve Ebubekir'e göre « نَقُولُ », « يَقُولُ » şeklindedir. Yani Allah (cc)'dır demektir.

« مَزِيدٌ », « مَحِيدٌ » gibi mastardır. Yani o (cehennem), dolduktan sonra *"fazladan mı?"* der. Yani, *bende dolmamış bir yer kaldı mı ki?* der. Yani *doldum* der. Ya da o içinde fazla yer olduğu halde daha fazlasını ister. Bu cehennemin kendi konuşmasıdır. Azaların konuşturulması gibidir. İnkâr edilemez. Allah Teâlâ'nın onun dolup dolmadığını bildiği halde soru sorması kâfirleri azarlamak içindir.

31 – Cennet de takva sahiblerine yaklaştırılır. Zaten uzakta değildir.

« غَيْرَ », zarf olmak üzere mansup kılınmıştır. Yani *"uzak olmayan bir yere"* demektir. Ya da hal olmak üzere mansup ve müzekker kılmıştır. Çünkü « صَلِيلٌ » (çivinin çıkarken çat çat diye çıkardığı ses) gibi mastar vezni üzeredir. Mastarlar müzekker ve müennesi nitelenmelerinde müzekker ve müennes olmaları eşittir. Ya da mevsufun hazfı üzeredir. Yani « شَيْئًا غَيْرَ بَعِيدٍ » – *"uzak olmayan miktarda yaklaştırılır"*, demektir. Manası te'kiddir. *"O yakındır uzak değildir. Aziz'dir, zelil değildir"* dediğin gibi.

32– / 33– İşte size vaadedilen bu cennet! Ki o Allah'a yönelen emirlerine riayet eden, görmediği halde Rahman'dan korkan ve Allah'a yönelmiş bir kalb ile gelen kimselere mahsustur.

« هَذَا » mübtedadır. Sevaba ya da « أُزْلِفَتْ »'in mastarına işarettir. « مَا تُوعَدُونَ » onun sıfatıdır. Mekke kıraat ekolüne göre « ى » ile « يُوعَدُونَ » yani *"Onlara vaat edilen"* şeklindedir.

"Allah'a yönelen..." Allah'ın (cc) zikrine çok çok dönen « لِكُلِّ أَوَّابٍ » onun haberidir. *"...emirlerine riayet eden..."* koyduğu sınırlara riayet eden. Hadisi şerifte:

"Kim gündüzün evvelinde dört rekât, muhafaza ederse (kılarsa), *Allah'a çok çok yönelen ve koyduğu sınırlara riayet eden kişilerden olur."* buyurulmuştur.

« مَنْ » mahallen mecrurdur. « أَوَّابٍ »'den bedeldir. Ya da mübteda olarak merfudur. Haberi de, *"onlara 'oraya selametle girin' denilir"* takdiri üzere « ادْخُلُوهَا » – *"oraya girin"*'dir. Çünkü « مَنْ » çoğul manasındadır.

"Rahman'dan korkan..." haşyet (korku) çünkü zikredildiğinde kalbin endişeye düşmesidir. O'nun geniş rahmetini bildiği halde O'ndan haşyet duyması ile övdüğü gibi iyiden iyiye övmekten haşyet kelimesini rahmetinin bolluğuna delalet eden ismiyle birlikte zikretmiştir. « بِالْغَيْبِ » mefu'lden haldir. Yani gaip olduğu halde ondan korktu, demiştir. Ya da « خَشِيَ »'nin mastarı için sıfattır. Yani, *"O'ndan görmemesiyle birlikte olan bir korkuyla korktu."* dememtir. Hasan şöyle demiştir:

"Bu kalpler kilitlendiği ve örtüler çekildiği zaman ki (tenhadaki) *Allah korkusudur."*

"Allah'a yönelmiş..." Allah'a dönen. Denildi ki: Razı olunan bir sırla ve sağlam bir inançla Allah'a yönelmiş.

34 – Oraya selametle girin. İşte bu, ebedi yaşama günüdür.

"Oraya selametle girin." yani nimetlerin zail olmasından ve azabın inmesinden selamette kalanlar olarak girin, demektir. *"İşte bu ebedi yaşama günüdür."* Yani ebediliğin hükmedildiği gündür.

﴿ فَادْخُلُوهَا خَالِدِينَ ﴾

"Ebedi kalmak üzere girin oraya" [30] ayetinde olduğu gibi.

Yani ebediliğin kendilerine takdir edildiği kişiler olmak girin oraya, demektir.

35 – Orada kendileri için diledikleri herşey vardır. Katımdan daha fazlası da verilir.

Katımızdan arzuladıkları üzere daha fazlası da verilir. Cumhura göe bu Allah Teâlânın keyfiyetsiz olarak görülmesidir.

36 – Biz onlardan önce nice nesilleri helak ettik. Gerçekte onlar bunlardan daha güçlü idiler. Buna rağmen (ölümden kurtulmak için) **memlekette delikler aradılar. Kurtuluş var mı?**

"Onlardan önce..." senin kavminden önce *"..nice nesilleri.."* peygamberleri yalanlayan nesilleri. *"Onlar bunlardan daha güçlü idiler."* Yani onlar senin kavminden kuvvet ve galebe yönünden daha güçlü idiler. *"Buna rağmen memlekette delikler aradılar..."* yani memlekette delikler açtılar ve dolaştılar. « التَّنْقِيبُ » bir işi arama tarama ve talep etme demektir. « فَ » harfi, *"onlar bunlardan daha güçlü idiler"* sözünün, sebep olduğunu göstermek için gelmiştir. Yani onların kuvvet ve galebe gücü daha fazlaydı. Onları delikler açmaya, dolaşıp araştırmalar yapmaya muktedir kıldım. Mekke halkının önceki ümmetlerin beldelerindeki seyr ve seferlerinde yaptıkları araştırmaları kastetmesi mümkündür. Onların kaçacak bir yer bulduklarını görmüşler mi ki, kendileri için onun bir benzerini düşünsünler. Bu manaya emir olarak « فَنَقِّبُوا » şeklinde okuyanların kıraatı delalet etmektedir.

---

[30] Ez-Zümer, 73.

"Kurtuluş var mı?" Yani, Allah'tan (cc) ya da ölümden kaçış var mı?

37 – Şüphesiz ki bunda aklı olan veya hazır bulunup kulak veren kimseler için bir öğüt vardır.

"...bunda..." bu zikredilende. *"Öğüt..."* hatırlatma ve nasihat. *"Aklı olanlar için..."* idrak eden anlayan bir kalbe sahip olanlar için. Zira kalbi idrak edemeyen kişinin sanki kalbi yok demektir. *"Kulak veren kimseler için..."* nasihatlara kulak verenler için. *"...hazır bulunup..."* zekâsıyla hazır olup, demektir. Çünkü zihnini vermeyenler orada yok gibidirler.

38 – Andolsun ki biz gökleri yeri ve ikisi rasında bulunanları altı günde yarattık. Bize hiçbir yorgunluk dokunmadı.

"...Yorgunluk..." takatsizlik. Denildi ki:

"Bu ayet lanet olası Yahudilerin, 'Allah gökleri ve yeri pazardan cumaya kadar altı günde yarattı. Cumartesi günü de dinlendi. Arşın üstüne sırt üstü uzandı' şeklinde sözlerini yalanlamak için nazil olmuştur. Bu ümmette teşbih ile ilgili olarak sadırolan şeyle, Yahudilerden sadır olmuştur. Onlardan alınmıştır. Yahudiler oturma esnasında bağdaş kurmayı kabul etmezler ve inanırlar ki, Allah (cc) *cumartesi günü bu oturuşla oturmuştur."*

39 – (Ey Muhammed!) **Onların dediklerine sabret. Güneşin doğuşundan ve batışından önce Rabbini hamd ile tesbih et.**

"Onların dediklerine sabret." yani yahudilerin dediklerine, inkâr ve teşvik (benzetme) hususunda getirdikleri şeylere sabret. Ya da müşriklerin diriliş hususunda dediklerine sabret. Zira âlemi yaratmaya kadir olan zat, onları diriltmeye de ve onlarda intikam almaya da kadirdir. *"Rabbini hamd ile tesbih et."* Rabbini hamd ederek tesbih et. Tesbih, zahirine ya da namaza hamlolunur. Namaza hamlolununca güneşin doğuşundan önceki namaz sabah namazıdır. Güneşin batışından önceki namaz da öğle ve ikindi namazlarıdır.

40 – Gecenin bir bölümünde ve secdelerin ardından da O'nu tesbih et.

"Gecenin bir bölümünde..." akşam ve yatsı namazları, ya da teheccüt namazıdır. *"...Secdelerin ardından da O'nu tesbih et."* yani namazla-

rın sonunda. Çünkü secde ve ruku namazdan kinaye olarak kullanılmaktadır. Denildi ki: Farz namazlardan sonraki nafilelerdir. Ya da yatsıdan sonraki vitirdir.

« أَدْبَارَ », « دُبُرٌ », kelimesinin çoğuludur. Hicaz kıraat imamları, Hamza ve Halef'e göre « وَإِدْبَارَ » şeklindedir. Namazın bittiği ve tamamlandığı ifade olunan « أَدْبَرَتِ الصَّلَاةُ » fiilinden gelmektedir. Manası *'secdeler tamamlandığı vakitte'* demektir. « آتِيكَ خُفُوقَ النَّجْمِ » – *"yıldız kaybolduğunda, battığında sana gelirim"* sözünde olduğu gibi.

41 – Çağıranın yakın bir yerden nida edeceği güne kulak ver.

"...Kulak ver." Sana kıyamet gününden hali ile ilgili bilgiyi verene kulak ver. Bunda bir korkutma ve haber verilen şeyin, şanını yüceltme vardır. Yakup burada vakfe yapmıştır « يَوْمَ يُنَادِ الْمُنَادِ », « ذَلِكَ يَوْمُ الْخُرُوجِ » cümlesinin kendisine delalet ettiği şeyle mensuptur. Yani münadinin nida ettiği gün, kabirlerden çıkarlar demektir. Denildi ki bunun takdiri:

"Münadinin nida ettiği günün sözüne kulak ver."

Mekke kıraat imamları, Sehl ve Yakuba göre her iki halde de (vakf ve vasl hali) « الْمُنَادِي » şeklinde « ى » iledir. Medine kıraat imamları ve Ebu Amra göre Vasl halinde « ى » iledir. Diğerlerine göre ise her iki halde de « ى »'sızdır. Münadi, İsrafil (as)'dır. Sura üfürür ve:

"Ey çürümüz kemikler birbirinden kopmuş mafsallar parçalanmış etler, dağılmış gitmiş şaçlar! Şüphesiz ki Allah size kaza faslı için toplanmanızı emrediyor." diye nida eder. Denildi ki: *İsrafil (as) üfürür. Cebrail (as) toplanılmasıyla nida eder.*

"Yakın bir yerden..." Kudüs'teki taştan, o yeryüzünün tam ortasında olduğu halde on iki mil yüksekliğinde yeryüzünün göğe en yakın yeridir.

42 – O gün insanlar bu hak sesi işiteceklerdir. İşte bu çıkış günüdür.

« يَوْمَ يَسْمَعُونَ الصَّيْحَةَ », « يَوْمَ يُنَادِى »'den bedeldir.

"Sayha (hak ses)." İkinci üfürüştür « بِالْحَقِّ », « الصَّيْحَةَ » kelimesine taalluk etmektedir. Bununla kastolunan ceza ve mükâfat için dirilmek ve haşrolmaktır.

"İşte bu çıkış günüdür." Kabirlerden çıkış günüdür.

43 – Şüphesiz ki biz, diriltir ve öldürürüz. Dönüş de ancak bizedir.

"...Diriltiriz..." mahlûkatı. *"...öldürürüz..."* yani onları dünyada öldürürüz demektir. *"Dönüş ancak bizedir."* yani onların dönüşleri ancak bizedir, demektir.

44 – O gün yer yarılır, onlar çabucak çıkarlar. Bu bize göre kolay bir haşirdir.

Kufî ve Amr'a göre « تَشَقَّقُ » şeklindedir. « ش » şeddesizdir. Diğerlerine göre « ش » şeddelidir.

"...yer yarılır..." yani yer yarılır, çatlar da onun yarığından ölüler çıkar demektir. « سِرَاعٌ » ecrurdan haldir. Yani süratli oldukları halde çıkarlar demektir. « يَسِيرٌ » kolay demektir. Zarfın öne geçirilmesi ihtisasa delalet etmektedir. Yani bunun gibi büyük bir iş ancak -böyle- bir işi yapmanın kendisini, diğer işi yapmaktan geri bırakmadığı güç sahibine kolay gelir demektir.

45 – Biz, onların dediklerini çok iyi biliriz. Sen onların üzerinde bir zorlayıcı değilsin, sadece tehdidimden korkanlara Kur'an'la öğüt ver.

Biz onların senin hakkında ve bizim hakkımızda dediklerini çok iyi biliriz. Bu söz onlar için bir tehdit, Rasulullah (sav) için de bir tesellidir.

"Sen onların üzerinde bir zorlayıcı değilsin..." Bu:

﴿ لَسْتَ عَلَيْهِمْ بِمُصَيْطِرٍ ﴾

"Onların üzerinde bir zorba değilsin." [31]ayetinin bir benzeridir. Yani sen onlar üzerinde bir istilacı değilsin, sen ancak bir davetçi ve bir sebepsin. Denildi ki:

« أَخْبَرَهُ » – *"onu zorladı"* mansına gelen « جَبَرَهُ عَلَى الأَمْرِ »'den gelmektedir. Yani *"Sen onların işini düzenleyen değilsin ki, onları imana zorlayasın" "...Sadece tehdidimden korkanlara Kur'an'la öğüt ver."* Bu:

﴿ إِنَّمَآ أَنْتَ مُنْذِرُ مَنْ يَخْشٰيهَا ﴾

"Sen ancak ondan korkanları uyarırsın." [32] ayeti gibidir. Çünkü o ancak kendisinde olduğu kişiye fayda verir. Allah âlem.

❁ ❁ ❁

[31] Ğaşiye, 22.
[32] Naziat, 45.

Sûre - 51

ZÂRİYÂT SÛRESİ

Bu sûre Mekke'de nazil olmuştur; 60 âyettir.

Cüz - 26

ZÂRİYÂT SÛRESİ

Bu sûre Mekke'de nazil olmuştur; 60 âyettir. İlk ayet-i kerimede geçen *"zariyat"* kelimesi bu sure-i celileye isim olmuştur.

1. – 14. ÂYETLER

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

وَالذَّارِيَاتِ ذَرْوًا ﴿١﴾ فَالْحَامِلَاتِ وِقْرًا ﴿٢﴾ فَالْجَارِيَاتِ
يُسْرًا ﴿٣﴾ فَالْمُقَسِّمَاتِ أَمْرًا ﴿٤﴾ إِنَّمَا تُوعَدُونَ لَصَادِقٌ ﴿٥﴾
وَإِنَّ الدِّينَ لَوَاقِعٌ ﴿٦﴾ وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الْحُبُكِ ﴿٧﴾ إِنَّكُمْ
لَفِي قَوْلٍ مُخْتَلِفٍ ﴿٨﴾ يُؤْفَكُ عَنْهُ مَنْ أُفِكَ ﴿٩﴾ قُتِلَ
الْخَرَّاصُونَ ﴿١٠﴾ الَّذِينَ هُمْ فِي غَمْرَةٍ سَاهُونَ ﴿١١﴾ يَسْئَلُونَ
أَيَّانَ يَوْمُ الدِّينِ ﴿١٢﴾ يَوْمَ هُمْ عَلَى النَّارِ يُفْتَنُونَ ﴿١٣﴾ ذُوقُوا
فِتْنَتَكُمْ هٰذَا الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تَسْتَعْجِلُونَ ﴿١٤﴾

Meâli

1. – 6. Esip savuranlara, yükünü yüklenenlere, kolayca süzülenlere, işi ayıranlara andolsun ki size vadedilen kesinlikle doğrudur ve ceza mutlaka vuku bulacaktır.

7. – 9. Kendine has yollara sahip göğe andolsun ki siz elbette farklı bir söz ve görüş içindesiniz. Bununla beraber aldatılanlar ondan geri çevrilirler.

10. Kahrolsun o koyu yalancılar.

11. Onlar koyu bir cehalet içerisinde kalmış gafillerdir.

12. – 13. Ceza gününün ne zaman olduğunu sorarlar. O gün onların ateşe sokulacakları gündür.

14. "Azabınızı tadın acele gelmesini beklediğiniz şey işte budur" denir.

Tefsiri

1 – / 6 – Esip savuranlara, yükünü yüklenenlere, kolayca süzülenlere, işi ayıranlara andolsun ki size vadedilen kesinlikle doğrudur ve ceza mutlaka vuku bulacaktır.

« اَلذَّارِيَاتُ » – *"Zâriyat"*, rüzgârlar demektir. Çünkü onlar toprağı ve diğerlerini savurup tozuturlar. Hamza ve Ebu Amra göre « ت »'nin « ذ » harfine idğamıyladır. Yani ilk « ذ » aslı « ت » idi « ذ »'ye dönüştü ve bir sonrasına idğam oldu. « ذَرْوًا » mastardır. Bundaki amil ismi faildir.

« اَلْحَامِلَاتُ » – *"Hamilat"*: Bulutlardır. Çünkü onlar yağmuru taşırlar. « وِقْرًا » kelimesi, « حَامِلَات »'nin mefuludur.

« اَلْجَارِيَاتُ » – *"Cariyat"*, gemilerdir. "*.. kolayca...*" yani kolaylıkla akıp giden demektir.

"İşi ayıranlar" meleklerdir. Çünkü onlar, yağmur, rızık ve sair işleri dağıtırlar. Ya da bununla emrolunarak taksimat işini yaparlar. Ya da kulların işlerinin talimatını yönetirler. Cebrail (as), şiddetli ve güç işler için, Mikail (as) rahmet işleri için, ölüm meleği (Azrail (as)) ruhların kabzedilmesi için ve İsrafil (as) de sura üfürmek için. Bununla başka değil, sadece rüzgârların kastedilmesi de mümkündür. Çünkü onlar bulutları yükseltirler onları yüklenirler ve sevkederler. Havada kolayca akıp giderler. Bulutları yönlendirmek suretiyle yağmurları taksim ederler. Birinci tefsire göre « ف »'nin manası: Allah (cc) rüzgârla sonra onların

sevkettiği bulutlarla, sonra onların esmesiyle akıp giden gemilerle sonra da Allah'ın (cc) izniyle yağmurlardan deniz ticaretinden ve ticaretin faydalarından oluşan rızıkları taksim eden meleklerle yemin etmiştir. İkinci tefsire göre ise rüzgârlar önce esmeye başlıyorlar. Sonra toprağı ve çakıl taşlarını savuruyor, sonra bulutları yükleniyor sonra havada kolayca akıp gidiyor, sonrada yağmuru taksim ediyor.

« اِنَّمَا تُوعَدُونَ » – *"size vadedilen"* cümlesi yeminin cevabıdır. « مَا » ismi mevsul ya da mastar manasına olan « ما »'dır. Vadedilen ise dirilіştir.

".. kesinlikle doğrudur..." doğru bir vaaddir. « عِيشَةٌ رَاضِيَةٌ » – *"razı olunmuş bir hayat"* sözünde olduğu gibidir.

"..ceza...", amellere karşı maksat ya da ceza *"mutlaka vuku bulacaktır"* mutlaka olacaktır.

7– / 9– Kendine has yollara sahip göğe andolsun ki siz elbette farklı bir söz ve görüş içindesiniz. Bununla beraber aldatılanlar ondan geri çevrilirler.

« وَالسَّمَاءِ » – *"..göğe andolsun ki..."* bu başka bir yemindir. *"yollara sahip olan..."* rüzgâr estiğinde su üzerinde görülenlerin bir benzeri güzel yollara. Aynı şekilde bedende biten tüylerin yolları da böyle işlerdir.

« حُبُكٌ » kelimesini tesniye ve cemi mükesser yapabilirsin « حَبِيكَةٌ » kelimesinin çoğuludur. « طَرِيقَةٌ » ve « طَرِيقٌ » kelimesinde olduğu gibi.

"Gökyüzünün yaratılışı da bu şekildedir." denilmiştir. Hasan'dan şöyle nakledilmiştir:

"Onun (gökyüzünün) *habuku yıldızlardır."*

« حِبَاكٌ » kelimesinin çoğuludur.

"Siz elbette farklı bir söz ve görüş içindesiniz." yani onların Peygamber (sav) hakkındaki sözleri, *"sihirbaz, şair ve mecnun"* şeklindedir.. Kur'an hakkındaki sözleri de *"sihir, şiir ve öncekilerin efsaneleri"* şeklindedir.

"Bununla beraber aldatılanlar ondan geri çevrilir." Burada, zamir Kuran'a ya da Peygamber'e (sav) aittir. Yani geri döndürülen ondan geri döndürülür, demektir. Bu geri döndürme öyle bir geri döndürme ki ondan daha şiddetlisi ve daha büyüğü yoktur. Ya da Allah'ın (cc) kadim ilminde geri döndürülen ondan geri döndürülür demektir. Yani değişmeyen ilminde bildi ki o haktan döndürülecektir. Cehaletten güzel bir şekilde rucu etmeyecek, çekilmeyecektir.

Zamirin « مَا تُوعَدُونَ »'ye veya « الدّينُ » kelimesine ait olması da mümkündür. Kıyamet işinin meydana gelmesinin gerçek olduğu üzerine rüzgârlarla yemin etti. Sonra onların onun meydana gelmesinin gerçek olduğu üzerine rüzgârlarla yemin etti. Sonra onların onun meydana gelip gelmeyeceği hususunda kimilerinin şüphe ettiklerini kimilerinin de inkâr ettiklerini, yani onların o hususta çeşitli sözlere sahip olduklarına gökle yemin etti. Daha sonra da çevrilmiş olan kişi kıyamet işini kabullenmekten çevrilmiştir, dedi.

10 – Kahrolsun o koyu yalancılar.

"Kahrolsun" lanetlensin. Bunun aslı, öldürülmesi ve helak edilmesi için yapılan bedduadır. Daha sonra lanet yerine geçmiştir. *"Koyu yalancılar."* doğru olmayan şeyleri uyduran yalancılar. Onlar çeşitli sözlerin sahipleridir. « الْخَرَّاصُونَ »'deki « ال » (lam-ı tarif) onlara işarettir. Sanki kahrolsun şu yalancılar denilmiştir.

11 – Onlar koyu bir cehalet içerisinde kalmış gafillerdir.

Onlar kendilerini kuşatan cehalet içersindedirler. *"...gafillerdir."* kendilerine emredilen şeylerden bi haberdirler.

12 – / 13 – Ceza gününün ne zaman olduğunu sorarlar. O gün onların ateşe sokulacakları gündür.

"..sorarlar." derler. *"Ceza gününün ne zaman olduğunu..."* yani ceza günü ne zaman derler. Takdiri, ceza gününün meydana gelişi ne zaman şeklindedir. Çünkü vakitle alakalı kelimeler « مَتَى », « أَيَّانَ » gibi

gece ve gündüz için zarf diyorlar. Cevapta gelen « يَوْمَ » kelimesi ise, malın kendisine delalet ettiği gizli bir fille yani « يَقَعُ » fiiliyle mansuptur. Sabit olmayana –ki o cümledir– izafetinden dolayı meftuh olması caizdir. Gizli « يَقَعُ » fiili ile mahallen mansuptur ya da *"o, onların ateşe atılacakları, yakılacakları ve azap edilecekleri gündür"* şekli üzere merfudur.

14 – "Azabınızı tadın. Acele gelmesini beklediğiniz şey işte budur" denir.

"Azabınızı tadın." yani cehennem bekçileri onlara *"azabımızı ve ateşle yakılmanızı tadın"* derler.

« هَذَا » – *"bu"* mübtedadır. Haberi « الَّذِى »'dir. Yani bu azap dünya da iken ﴿ فَأْتِنَا بِمَا تَعِدُنَا ﴾ – ***"bize vadettiğin şeyi haydi getir"*** [33] diye sözlerinizle acele ettiğiniz şeydir.

❁ ❁ ❁

[33] Araf, 70; Hud, 32.

15. - 23. ÂYETLER

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿١٥﴾ اٰخِذِينَ مَآ اٰتٰيهُمْ رَبُّهُمْ
إِنَّهُمْ كَانُوا قَبْلَ ذٰلِكَ مُحْسِنِينَ ﴿١٦﴾ كَانُوا قَلِيلاً مِنَ اللَّيْلِ
مَا يَهْجَعُونَ ﴿١٧﴾ وَبِالْأَسْحَارِ هُمْ يَسْتَغْفِرُونَ ﴿١٨﴾ وَفِي أَمْوَالِهِمْ
حَقٌّ لِلسَّآئِلِ وَالْمَحْرُومِ ﴿١٩﴾ وَفِي الْأَرْضِ اٰيَاتٌ لِلْمُوقِنِينَ ﴿٢٠﴾
وَفِي أَنْفُسِكُمْ أَفَلَا تُبْصِرُونَ ﴿٢١﴾ وَفِي السَّمَآءِ رِزْقُكُمْ وَمَا
تُوعَدُونَ ﴿٢٢﴾ فَوَرَبِّ السَّمَآءِ وَالْأَرْضِ إِنَّهُ لَحَقٌّ مِثْلَ مَآ أَنَّكُمْ
تَنْطِقُونَ ﴿٢٣﴾

Meali

15. - 16. Muhakkak ki müttekiler, Rablerinin kendilerine verdiğini alarak cennetlerde ve pınar başlarında bulunacaklar. Çünkü onlar bundan önce dünyada güzel davrananlardı.

17. Geceleri pek az uyurlardı.

18. Seher vakitlerinde de istiğfar ederlerdi.

19. Mallarında ihtiyacını açan ve yoksul durumda bulunan için bir hak olduğunu kabul ederlerdi.

20. Kesin olarak inananlar için yeryüzünde ayetler vardır.

21. Kendi nefislerinizde de ibretler vardır. Görmüyor musunuz?

22. Rızkınız da size vadedilen şeyler de semadadır.

23. Göğün ve yerin Rabbine andolsun ki bu vaad sizin konuşmanız gibi kesin ve gerçektir.

Tefsiri

Daha sonra müminlerin halini zikrederek şöyle buyurdu:

15– / 16– Muhakkak ki müttekiler, Rablerinin kendilerine verdiğini alarak cennetlerde ve pınar başlarında bulunacaklar. Çünkü onlar bundan önce dünyada güzel davrananlardı.

"Sakınanlar cennetlerde ve pınar başlarındadırlar." yani pınarlar –ki onlar akan nehirlerdir– görülen yerlerde olurlar. Onların gözleri onlara ilişir. Yoksa kendileri onlar içinde değildirler. *"Rablerinin kendilerine verdiğini alarak..."* Rablerinin kendilerine verdiği bütün sevapları ondan razı kalarak kabul ederler.

« آخِذِينَ » – *"alarak"* kelimesi zarftaki zamirden haldir. O da « إِنَّ »'-nin haberidir. *"..bundan önce..."* cennete girmeden önce dünyada *"güzel davrananlardı."* güzel ameller işlemişlerdi. Onların güzel davranışlarının açıklanması bundan sonrasıdır.

17 – Geceleri pek az uyurlardı.

« يَهْجَعُونَ », *"uyurlardı"* demektir. « مَا » te'kid içindir, zaittir. « يَهْجَعُونَ » kelimesi « كَانَ »'nin haberidir. Mana; *'gecenin az bir kısmında uyarlardı'* demektir. Ya da « مَا » mastar manasına gelen « مَا »'dır. Takdiriç « كَانُوا قَلِيلًا مِنَ اللَّيْلِ هُجُوعُهُمْ » – *"uykuları gecenin azında idi"* şeklindedir. « قَلِيلًا هُجُوعُهُمْ » ile değil « كَانُوا »'deki « و »'dan bedel olduğu için merfudur. Çünkü o « مِنَ اللَّيْلِ » sözüyle mevsuf olmuştur. Şibhi fiil ve amelinden benzerlik itibariyle çıkmıştır. Yani onların uykuları gece vakti azdır demektir. « مَا »'nın, *'onlar gecenin az bir kısmında bile uyumuyorlardı. Tamamını ihya ediyorlardı'*, manası üzere nehy olması caizdir. Çünkü « مَا » nefyeden sonrası kendinden önceki üzerinde amel etmez. Sen « زَيْدًا مَا ضَرَبْتُ » demezsin.

18 – Seher vakitlerinde de istiğfar ederlerdi.

Onları geceyi teheccüt namazı kılarak ihya ederler. Seher vaktine ulaştıklarında da sanki gecelerini günahlarla geçirmiş gibi istiğfara başlarlar diye vasfetti. Seher vakti, gecenin sonuncu altı da biridir.

19 – Mallarında ihtiyacını açan ve yoksul durumda bulunan için bir hak olduğunu kabul ederlerdi.

"..ihtiyacını açan..." haceti için isteyen *"yoksul durumda bulunan..."* yani muhtaç olan fakat hayâsından dolayı istemeyen kişidir.

20 – Kesin olarak inananlar için yeryüzünde ayetler vardır.

Yeryüzünde yaratıcıya kudretine hikmetine ve planlamasına delalet eden ayetler vardır. Şöyle ki o üzerinde olduğu şey üzerine kilim gibi serilmiştir. Onda yeterli yolları ve dağ yolları vardır. Onda ovalar, dağlar, taşlı araziler, bataklıklar, hastalıktan uzak verimli yerler ve çorak yerler vardır. Onda fışkıran gözeler, çeşitli madenler, çeşitli suret ve şekillere, farklı özelliklere ve hareket kabiliyetine sahip dağınık hayvanlar vardır. Kesin olarak inananlar için Allah'ı tanımaya götüren, ispatlı orta yola giren muvahhitler için. Zira onlar basiret sahibi gözlerle ve idrak eden akılla bakarlar. Bir ayet gördüklerinde de onun düşünülmesi gereken gününü bilirler de yakinleri bir kat daha artar.

21– Kendi nefislerinizde de ibretler vardır. Görmüyor musunuz?

Başlangıç halinde ve bir halden diğer bir hale geçişinde ibretler vardır. Görünen ve görünmeyen yerlerinde zihinlerin hayrete düştüğü yaratılış harikaları ve güzellikleri vardır. Kalpler ve orada toplanan akıllar sana yeter. İsimlerle, gözlerle, ellerle, ayaklarla ve diğer azalarla birlikte yaratıldıkları işleri icra eden diller, konuşma harflerinin çıkış yerleri ve yükselen ayetlerin ve kesin delillerin terkibinde ve tertibindeki anlamlı sözlerindeki onları planlayanın hikmetine ve onların yaratıcısına delalet eden şeyler sana yeter. Bundan başka azalardaki katlanan bükülen mafsallar onlardan bir şey kuruyup sertleştiğinde acizlik gelir, gevşediğinde de zayıflık yerleşir. Yaratıcıların en güzeli Allah (cc) ne yücedir. Takdir; *"Nefislerinizdekini görmüyor musunuz?"* şeklindedir. Bu şekilde söylenilen

görüş zayıftır. Çünkü bu istifham yerinde olan şeyi istifham harfinin başına geçirir. *"Görmüyor musunuz?"* 'İbret alanın bakışıyla bakmıyor musunuz?' demektir.

22 – Rızkınız da size vadedilen şeyler de semadadır.

"Rızkınız da... semadadır." yani yağmur. Çünkü o yiyeceklerin sebebidir. Hasan'ın, bir bulut gördüğünde arkadaşlarına:

"Vallahi bunda sizin rızkınız vardır. Fakat sizler işlediğiniz hatalarla bundan mahrum kalıyorsunuz." dediği nakledilmiştir.

"...size vadedilen şeyler de..." vadedilen cennettir. O arşın altında yedinci kat göğün üstündedir. Ya da bununla dünyada rızıklandığınız şeyleri ve ahirette vadedildiğiniz şeyleri kastetmiştir. Onların hepsi takdir olunmuştur, gökte yazılıdır.

23 – Göğün ve yerin Rabbine andolsun ki bu vaad sizin konuşmanız gibi kesin ve gerçektir.

« اَنَّهُ »'daki zamir *"rızka"* ya da « مَا تُوعَدُونَ » – *"vad edildiğiniz şeylere..."* dönmektedir. Hafs'ın dışındaki Kufelilere göre « مِثْلُ » şeklindedir. « لَحَقٌّ » kelimesinin sıfatı olarak merfudur. Yani o sizin konuşmanız gibi haktır demektir. Diğerlerine göre mansubtur. Yani *"o sizin konuşmanız gibi gerçekten haktır"* şeklindedir. Şey manasına olan « مَا »'ya muzaf kılındığı için üstün olması ve « مَا »'nın zait olması da caizdir. Esmai'nin şöyle anlattığı nakledilmiştir:

"Basra camiinden gelmiştim. Devesi üzerinde bir bedevi çıkageldi.

– Kimlerdensin? diye sordu.

– Esma oğullarındanım, diye cevap verdim.

– Nereden geliyorsun? diye sordu.

– Allah'ın kelamının okunduğu yerden geliyorum, diye cevap verdim.

– Bana da oku, dedi. Ona Zariyat Suresi'ni okumaya başladım. 'Rızkınız da size vaadedilen şeyler de göklerdedir.' ayetine gelince:

– Yeter, dedi. Kalktı ve devesine yöneldi. Onu boğazladı ve onu gelip geçenlere dağıttı. Kılıcını ve yayını onlara dayanarak kırdı ve çekip gitti.

Harun Reşid ile birlikte hac ettiğinde tavafa başlamıştım. Birden bana zayıf bir sesle seslenen birini gördüm. Ona döndüm. Baktım ki o bedevi zayıflamış ve sararmış bana selam verdi. Aynı sureyi okumamı istedi. Aynı ayete geldiğimde bir çığlık attı ve:

– Rabbimizin bize vaadettiğini hak olarak bulduk, dedi. Sonra da:

– Daha başkası var mı? dedi. Ona: 'Göğün ve yerin Rabbine andolsun ki bu vaad gerçektir' ayetini okudum. Bir çığlık daha attı. Ve:

– Allah'ı noksan sıfatlardan tenzih ederim. Büyük olan Allah'ı yemin edecek kadar kimler kızdırdı. Yemin edecek kadar onun sözünü kimler tasdik etmedi? dedi. Bunu üç kere söyledi ve sonra ruhunu teslim etti.

24. – 30. ÂYETLER

هَلْ أَتٰيكَ حَدِيثُ ضَيْفِ إِبْرٰهِيمَ الْمُكْرَمِينَ ﴿٢٤﴾ إِذْ دَخَلُوا عَلَيْهِ فَقَالُوا سَلَامًا قَالَ سَلَامٌ قَوْمٌ مُنْكَرُونَ ﴿٢٥﴾ فَرَاغَ إِلٰى أَهْلِهِ فَجَٓاءَ بِعِجْلٍ سَمِينٍ ﴿٢٦﴾ فَقَرَّبَهُٓ إِلَيْهِمْ قَالَ أَلَا تَأْكُلُونَ ﴿٢٧﴾ فَأَوْجَسَ مِنْهُمْ خِيفَةً قَالُوا لَا تَخَفْ وَبَشَّرُوهُ بِغُلَامٍ عَلِيمٍ ﴿٢٨﴾ فَأَقْبَلَتِ امْرَأَتُهُ فِي صَرَّةٍ فَصَكَّتْ وَجْهَهَا وَقَالَتْ عَجُوزٌ عَقِيمٌ ﴿٢٩﴾ قَالُوا كَذٰلِكِ قَالَ رَبُّكِ إِنَّهُ هُوَ الْحَكِيمُ الْعَلِيمُ ﴿٣٠﴾

Meali

24. İbrahim'in şerefli misafirlerinin haberi sana geldi mi?

25. Zira onun yanına girmişler selam vermişlerdi. İbrahim de selamı almış "bunlar tanınmamış bir topluluktur" demişti.

26. Hemen ailesinin yanına giderek semiz bir dana getirmişti.

27. Onların önüne sürüp, "yemez misiniz?" demişti.

28. Derken onlardan endişeye düştü. "Korkma" dediler ve ona bilgin bir oğlan çocuğu müjdelediler.

29. Karısı hayretle seslenerek geldi. Yüzünü kapayarak: "Ben kısır bir koca karıyım" dedi.

30. Onlar: "Bu böyledir. Rabbin söylemiştir. O hikmet sahibidir, en iyi bilendir" dediler.

Tefsiri

24 – İbrahim'in şerefli misafirlerinin haberi sana geldi mi?

"Sana geldi mi?" sözü haberi yüceltmek ve onun Resulullah (sav)'in ilminden olmadığına ve onu vahiyle bildiğine dikkat çekmek için gelmiştir. *"yeryüzünde ayetler vardır"* demesi ve bu kıssanın sonunda da *"acı azaptan korkanlar için orada bir işaret bıraktık"* demesi itibariyle de bu ayetin kendisinden öncekilerle olan intizamına dikkat çekilmiştir.

« الضَّيْفُ » – *"misafir"* kelimesi tek kişi için de topluluk için de kullanılır. « صَوْمٌ » – *"oruç"* « زُورٌ » – *"yalan"* kelimelerinde olduğu gibi. Çünkü o aslen « ضَافَهُ » — *"ona misafir oldu"* fiilinin mastarıdır. Onlar on iki melekti. Denildi ki:

"Dokuz melektiler. Onuncuları Cebrail (as)'dı. Onları misafir aldı. Çünkü onlar misafir suretindeydiler. İbrahim (as) onları misafir etmişti. Ya da onlar O'nun (İbrahim (as)) düşüncesine göre böyleydiler (misafirdiler).

".. şerefli..." Allah (cc) katında şerefli. Nitekim ayeti kerime de:

﴿ بَلْ عِبَادٌ مُكْرَمُونَ ﴾

"Bilakis** (melekler) **ikram olunmuş, şerefli kullardır." [34] buyurulmuştur. Denildi ki:

"Çünkü o ve karısı onlara hizmet ettiler. Onlara misafire takdim edilen yemeklerden ikram ettiler."

25 – Zira onun yanına girmişler selam vermişlerdi. İbrahim de selamı almış "bunlar tanınmamış bir topluluktur" demişti.

« اِذْ دَخَلُوا عَلَيْهِ » İbrahim onlara ikramıyla tefsir edilirse « الْمُكْرَمِينَ » ile mansuptur değilse gizli bir « اُذْكُرْ » – *"hatırla"* kelimesi ile mansuptur. « سَلَامًا » mastardır. Fiile ihtiyaç duymayarak onun yerine geçmiştir. *"Artık size selam veriyoruz"* şeklindedir. *"İbrahim de selam"* dedi. Yani *"aleykümesselam"* dedi. Bu mübteda olarak merfudur. Haberi

[34] Enbiya, 26.

hazfedilmiştir. Merfuya geçiş Allah'ın (cc) edebiyle edeplenerek onların verdiği selamdan daha iyisiyle onları selamlamayı kastettiğini ispata delalet etmesi içindir. Aynı şekilde bu onun onlara bir ikramıdır. Hamza ve Ali ye göre « سِلْمٌ » şeklindedir. Selam manasınadır.

"...bunlar tanınmamış bir topluluktur." demişti. Yani tanınmayan bir topluluksunuz bana kim olduğunuzu bildirin, demektir.

26 – Hemen ailesinin yanına giderek semiz bir dana getirmişti.

Misafirlerinden gizli bir şekilde ailesinin yanına gitti. İşini gizli yapması ve misafirin onu menetmesinden korkarak ona hissettirmeden ikram sofrasını acele ile getirmesi misafir ağırlayanın edebindendir. İbrahim (as)'ın malının tamamı sığır cinsiydi.

27 – Onların önüne sürüp "yemez misiniz?" demişti.

Ondan yemeleri için onların önüne sürmüş onlar da yememişti. Bunun üzerine İbrahim (as): *"yemiyor musunuz?"* demişti. Onların yemeği terk etmelerini hoş karşılamamıştı. Ya da o onları yemeye teşvik etmişti.

28 – Derken onlardan endişeye düştü. "korkma" dediler ve ona bilgin bir oğlan çocuğu müjdelediler.

"Onlardan endişeye düştü." kalbine korku düştü. Çünkü senin yemeğini yemeyen kişi senin hak ve hürmetini muhafaza etmez. İbni Abbas (ra) den şöyle nakledilmiştir:

"Kalbine onların azap için gönderilen melekler olduğu düştü."

"Korkma, dediler" biz Allah'ın (cc) elçileriyiz. Denildi ki:

"Cebrail (as) danayı meshetti de o kalktı ve anasının yanına gitti."

"Ona bilgin bir oğlan çocuğu müjdelediler." yani buluğ çağına erdiğinde bilgili olacak olan bir oğlan çocuğu müjdelediler. Müjdelenen çocuk cumhura göre İshak (as)'dır.

29 – Karısı hayretle seslenerek geldi. Yüzünü kapayarak: "Ben kısır bir koca karıyım" dedi.

"Hayretle seslenerek..." çığlıkla.

« صَرَّ الْقَلَمُ وَالْبَابُ » – *"kalem ve kâğıt gıcırdadı"* sözünden gelmektedir. Zeccac şöyle demiştir:

« الصَّرَّةُ » burada şiddetli bağırma demektir ve hal olmak üzere mahallen mansuptur. Yani *'şiddetli şekilde bağırarak geldi'* demektir. Denildi ki:

"Çığlık atmaya başladı demektir. Onun çığlığı da 'vay başıma gelenler' sözüdür."

"yüzünü kapayarak..." ellerin içini yüzüne vurarak. Denildi ki:

"Hayrete düşen adamın yaptığı gibi yüzüne parmak uçlarıyla vurarak 'ben kısır bir kocakarıyım' dedi."

Yani başka bir yerde:

﴿ ءَأَلِدُ وَأَنَا عَجُوزٌ وَهَٰذَا بَعْلِي شَيْخًا ﴾

"'Ben bir kocakarı, bu kocam da bir ihtiyar iken çocuk mu doğuracağım'" [35] dediği gibi. *'Ben kocakarıyım nasıl doğurabilirim?'* demişti.

30 – Onlar: "Bu böyledir. Rabbin söylemiştir. O hikmet sahibidir, en iyi bilendir" dediler.

"Bu böyledir" bu dediğimiz ve haber verdiğimiz gibidir. *"Rabbin söylemiştir."* yani biz bunu, sana, Allahu Teâlâ'dan bildiriyoruz. Allah (cc) senin uzak saydığın şeye kadirdir. O işinde hikmet sahibidir ve o bilendir. Dolayısıyla O'na hiçbir şey gizli kalmaz. Rivayet edildiğine göre o bunu uzak gördüğü için de Cebrail (as) ona:

"Evinin tavanına bak" demiş o da bakmıştı. Bir de ne görsün onun tahtaları yapraklanmış ve meyve vermişti.

İbrahim (as) onların melekler olduğunu anlayınca onların ancak bazı hallerde Allah'ın (cc) emriyle (elçiler olarak) indiğini bildiğinden *"o halde işiniz nedir?"* dedi.

[35] Hud, 72.

31. – 37. ÂYETLER

قَالَ فَمَا خَطْبُكُمْ أَيُّهَا الْمُرْسَلُونَ ﴿٣١﴾ قَالُوٓا إِنَّآ أُرْسِلْنَآ إِلَى قَوْمٍ مُجْرِمِينَ ﴿٣٢﴾ لِنُرْسِلَ عَلَيْهِمْ حِجَارَةً مِنْ طِينٍ ﴿٣٣﴾ مُسَوَّمَةً عِنْدَ رَبِّكَ لِلْمُسْرِفِينَ ﴿٣٤﴾ فَأَخْرَجْنَا مَنْ كَانَ فِيهَا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٣٥﴾ فَمَا وَجَدْنَا فِيهَا غَيْرَ بَيْتٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٣٦﴾ وَتَرَكْنَا فِيهَآ اٰيَةً لِلَّذِينَ يَخَافُونَ الْعَذَابَ الْأَلِيمَ ﴿٣٧﴾

Meali

31. *(İbrahim)* "O halde işiniz nedir ey elçiler?" dedi.

32. Biz suçlu bir kavme gönderildik dediler.

33. Üzerlerine çamurdan taş yağdırmamız için geldik.

34. Onlar aşırı gidenler için Rabbinin katında işaretlenmiştir.

35. Bunun üzerine orada bulunan müminleri çıkardık.

36. Zaten orada bir ev halkından başka mü'minlerden kimse bulmadık.

37. Acı azaptan korkanlar için orada bir işaret bıraktık.

Tefsiri

31 – (İbrahim (as)) **"O halde işiniz nedir ey elçiler?" dedi.**

Yani *"İşiniz talebiniz nedir? Ne hakkında gönderildiniz?"* demektir.

"ey elçiler" hassaten müjde ile mi gönderildiniz yoksa başka bir iş için mi gönderildiniz ya da her ikisi için mi gönderildiniz?

32 – Biz suçlu bir kavme gönderildik dediler.

Yani Lut'un (as) kavmine.

33 – Üzerlerine çamurdan taş yağdırmamız için geldik.

Taş sertliğinde oluncaya kadar pişirilen tuğla gibi pişirilmiş çamur yani siccil kastedilmiştir.

34 – Onlar aşırı gidenler için Rabbinin katında işaretlenmiştir.

"işaretlenmiş" nişanlanmış « السُّوْمَةُ » kelimesindendir. O da alamet nişan demektir. Onlardan her biri üzerine onunla helak olacak kişinin ismi vardır *"Rabbin katında..."* mülkünde ve hâkimiyetinde aşırı gidenler için kendilerine mübah kılınanlarla iktifa etmedikleri için yaptıkları işlerdeki aşırdıklarından ve düşmanlıklarından dolayı onları *"düşmanlar"* olarak adlandırdığı gibi *"aşırı gidenler"* olarak da adlandırmıştır.

35 – Bunun üzerine orada bulunan müminleri çıkardık.

"Orada" şehirde bilindiği için bunun zikri geçmemiştir. *"müminleri"* Hz. Lut (as)'ı ve inananları kastetmektedir.

36 – Zaten orada bir ev halkından başka mü'minlerden kimse bulmadık.

Yani bir ev halkından başkasını bulamadık demektir. Bunda iman ve İslam'ın bir oluşuna delil vardır. Çünkü melekler onları *"müminler"* olarak adlandırdılar. Burada da *"Müslümanlar"* olarak adlandırıldılar.

37 – Acı azaptan korkanlar için orada bir işaret bıraktık.

"Orada" onların şehrinde demektir. Kalpleri katılaşmış olanların değil de, Allah'tan (cc) korkanların ibret aldığı bir işaret bıraktık.

Denildi ki: *"O, kokulu siyah sudur."*

38. – 46. ÂYETLER

وَفِى مُوسَٓى إِذْ اَرْسَلْنَاهُ إِلَى فِرْعَوْنَ بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ ﴿٣٨﴾ فَتَوَلّٰى بِرُكْنِهِ وَقَالَ سَاحِرٌ اَوْ مَجْنُونٌ ﴿٣٩﴾ فَاَخَذْنَاهُ وَجُنُودَهُ فَنَبَذْنَاهُمْ فِى الْيَمِّ وَهُوَ مُلِيمٌ ﴿٤٠﴾ وَفِى عَادٍ إِذْ اَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الرِّيحَ الْعَقِيمَ ﴿٤١﴾ مَا تَذَرُ مِنْ شَىْءٍ اَتَتْ عَلَيْهِ إِلَّا جَعَلَتْهُ كَالرَّمِيمِ ﴿٤٢﴾ وَفِى ثَمُودَ إِذْ قِيلَ لَهُمْ تَمَتَّعُوا حَتّٰى حِينٍ ﴿٤٣﴾ فَعَتَوْا عَنْ اَمْرِ رَبِّهِمْ فَاَخَذَتْهُمُ الصَّاعِقَةُ وَهُمْ يَنْظُرُونَ ﴿٤٤﴾ فَمَا اسْتَطَاعُوا مِنْ قِيَامٍ وَمَا كَانُوا مُنْتَصِرِينَ ﴿٤٥﴾ وَقَوْمَ نُوحٍ مِنْ قَبْلُ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ ﴿٤٦﴾

Meali

38. Musa'da (kıssasında) da *(dersler vardır)*. Biz, onu apaçık bir delil ile Firavun'a göndermiştik.

39. Firavun ordusuyla yüz çevirmiş ve "Musa bir büyücü veya delidir" demişti.

40. Biz de kendisinin kınanmasına sebep olacak işler yapıp dururken onu ve ordusunu yakaladık ve denizde boğuverdik.

41. Ad kavminde *(ibretler vardır)* onlara kasıp kavuran rüzgârı göndermiştik.

42. Üzerinden geçtiği şeyi canlı bırakmıyor onu kül edip savuruyordu.

43. Semud kavminde de *(ibretler vardır)* onlara; "Bir süreye kadar faydalanın" denmişti.

44. Fakat onlar büyüklenerek, Rablerinin emrine karşı geldiler. Bu yüzden kendilerini göre göre yıldırım çarpmıştı.

45. Onlar ayağa kalkacak güçleri kalmamış, engel de olamamışlardı.

46. Bunlardan önce de Nuh kavmini *(helak etmiştik)* çünkü onlar yoldan çıkmış bir toplum idiler.

Tefsiri

38. Musa'da (kıssasında) **da** (dersler vardır). **Biz, onu apaçık bir delil ile Firavun'a göndermiştik.**

Musa (as)'da da bir ayet kıldık manası üzere « وَفِى مُوسٰى » ayeti « وَفِى الْاَرْضِ اٰيَاتٌ » üzerine ya da « وَتَرَكْنَا فِيهَا اٰيَاتٌ » sözü üzerine atfedilmiştir.

* عَلَفْتُهَا تَبْنًا وَمَاءً بَارِدًا *

"Ona (hayvana) saman ve soğuk su verdim" sözünde olduğu gibi. (Bu, 'ona saman verdim ve onu soğuk su ile suvardım' demektir.

".. apaçık bir delil ile..." açık bir delil ile. O delil de el ve asadır.

39 - Firavun ordusuyla birlikte yüz çevirmiş ve "Musa bir büyücü veya delidir" demiştir.

".. yüz çevirmiş..." imandan yüz çevirmiş *"ordusuyla.."* ordusu ve saltanatından kendisiyle güçlendiği şeyle.

Rükn: insanın maldan ve ordudan güvenip dayandığı şeydir. *"büyücü"* yani *'o bir sihirbazdır'* demektir.

40 – Biz de kendisinin kınanmasına sebep olacak işler yapıp dururken onu ve ordusunu yakaladık ve denizde boğuverdik.

Kınandığı küfrü ve inadıyla birlikte gelmekte idi.

﴿ فَالْتَقَمَهُ الْحُوتُ وَهُوَ مُلِيمٌ ﴾

"Yunus kendini kınarken onu bir balık yuttu." [36] ayetinde Yunus (as) da bununla nitelendirilmiştir.

Çünkü kınanmayı miktarı da değişir. Küfrü işleyen kişi ona göre kınanır. Büyük günahı, küçük günahı ve zelleyi işleyen de aynı şekilde derecesine göre kınanır. « وَ »'dan sonra ki cümle « وَأَخَذْنَاهُ »'daki zamirden haldir.

41 – Ad kavminde (ibretler vardır) **onlara kasıp kavuran rüzgârı göndermiştik.**

".. kasıp kavuran rüzgar..." o kendisinde yağmur yağdırma yönünden ya da ağaçları aşılama yönünden hayır olmayan rüzgardır. Ya da o helak rüzgârıdır. Onun hangi rüzgâr olduğunda ihtilaf edildi. Ancak Resululah (sav)'in:

"Ben, saba rüzgârıyla yardım olundum ve Âd, debûr (batı) rüzgârıyla helak edildi." hadisinden dolayı en zahir olan onun debûr olmasıdır.

42 – Üzerinden geçtiği şeyi canlı bırakmıyor onu kül edip savuruyordu.

---

[36] Saffat, 142.

« رَمِيمٌ », kemik, ot ve sair şeylerden çürümüş ve ufalanmış olan her şeydir. Mana: *"O, onlardan, hayvanlarından ve mallarından üzerlerine estiği hiçbir şeyi bırakmıyor yok ediyordu."*

43 – Semud kavminde de (ibretler vardır) **onlara "bir süreye kadar faydalanın" denmişti.**

"Semud kavminde de –aynı şekilde ibretler vardır.– *onlara 'bir süreye kadar faydalanın' denmişti."* Bunun tefsiri:

﴿ تَمَتَّعُوا فِي دَارِكُمْ ثَلٰثَةَ اَيَّامٍ ﴾

"Yurdunuzda üç gün daha yaşayın." [37] ayetidir.

44 – Fakat onlar büyüklenerek, Rablerinin emrine karşı geldiler. Bu yüzden kendilerini göre göre yıldırım çarpmıştı.

"Rablerinin emrine karşı geldiler." de ona itaat etmekten kibirlendiler. « صَاعِقَةُ » yıldırım azap demektir. Helak edici bir azap saikadır. Ali'ye göre « الصَّعْقَةُ » şeklindedir. Bu « صَعَقَتْهُمُ الصَّاعِقَةُ » – *"onlara yıldırım isabet etti"* sözünden mastarı binai merredir. Yani onlara bir defa yıldırım isabet etti demektir. *"Göre göre"* çünkü gündüz idi. Onu görüyorlardı.

45 – Onlar, ayağa kalkacak güçleri kalmamış engel de olamamışlardı.

"Ayağa kalkacak güçleri kalmamış..." yani kaçacak şeyleri kalmış ya da o menetmekten aciz kalındığında kullanılan « مَا يَقُومُ بِهِ » – *"onu yapamadı"* sözündendir. *"Engel de olamamışlardı"* azaptan kaçamamışlardı. Ya da bize azapla mukabelede bulunamadılar demektir. Çünkü intisar kelimesinin manası mukabele etmek demektir.

---

[37] Hud, 65.

46 – Bunlardan önce de Nuh kavmini (helak etmiştik) **çünkü onlar yoldan çıkmış bir toplum idiler.**

"Nuh kavmini..." Nuh (as) kavmini helak etmiştik demektir. Çünkü bundan öncesi buna delalet etmektedir. Ya da Nuh'un (as) kavmini hatırla demektir. Ebu Amr, Ali ve Hamza'ya göre « قَوْمِ » kelimesi mecrurdur. Yani Nuh'un (as) kavminde de ibretler vardır demektir. Abdullah b. Mesud (ra)'ın « وَفِي قَوْمِ نُوحٍ » şeklindeki kıraatı da bunu desteklemektedir. *"Bunlardan önce..."* bu zikredilenlerden önce *".. yoldan çıkmış..."* inkâr eden.

❁ ❁ ❁

47. – 60. ÂYETLER

وَالسَّمَٓاءَ بَنَيْنَاهَا بِأَيْدٍ وَإِنَّا لَمُوسِعُونَ ﴿٤٧﴾ وَالْأَرْضَ فَرَشْنَاهَا فَنِعْمَ الْمَاهِدُونَ ﴿٤٨﴾ وَمِنْ كُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٤٩﴾ فَفِرُّٓوا إِلَى اللّٰهِ إِنّ۪ي لَكُمْ مِنْهُ نَذ۪يرٌ مُب۪ينٌ ﴿٥٠﴾ وَلَا تَجْعَلُوا مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ إِنّ۪ي لَكُمْ مِنْهُ نَذ۪يرٌ مُب۪ينٌ ﴿٥١﴾ كَذٰلِكَ مَٓا اَتَى الَّذ۪ينَ مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا قَالُوا سَاحِرٌ اَوْ مَجْنُونٌ ﴿٥٢﴾ أَتَوَاصَوْا بِه۪ بَلْ هُمْ قَوْمٌ طَاغُونَ ﴿٥٣﴾ فَتَوَلَّ عَنْهُمْ فَمَٓا أَنْتَ بِمَلُومٍ ﴿٥٤﴾ وَذَكِّرْ فَإِنَّ الذِّكْرٰى تَنْفَعُ الْمُؤْمِن۪ينَ ﴿٥٥﴾ وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْاِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ﴿٥٦﴾ مَٓا أُر۪يدُ مِنْهُمْ مِنْ رِزْقٍ وَمَٓا أُر۪يدُ أَنْ يُطْعِمُونِ ﴿٥٧﴾ إِنَّ اللّٰهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَت۪ينُ ﴿٥٨﴾ فَإِنَّ لِلَّذ۪ينَ ظَلَمُوا ذَنُوبًا مِثْلَ ذَنُوبِ أَصْحَابِهِمْ فَلَا يَسْتَعْجِلُونِ ﴿٥٩﴾ فَوَيْلٌ لِلَّذ۪ينَ كَفَرُوا مِنْ يَوْمِهِمُ الَّذ۪ي يُوعَدُونَ ﴿٦٠﴾

Meali

47. Biz, göğü kudretimizle yükselttik ve biz onu genişleticiyiz.

48. Yeri de biz döşedik *(biz)* ne güzel döşeyiciyiz.

49. Her şeyden çift çift yarattık ki düşünüp öğüt alasınız.

50. O halde Allah'a koşun çünkü ben sizi ondan açık bir şekilde korkutuyorum.

51. Allah ile beraber başka bir ilah edinmeyin. Zira ben sizi ona karşı açık bir şeklide uyarıyorum.

52. İşte böyle onlardan öncekilere herhangi bir peygamber geldiğinde sadece "büyücüdür veya delidir" dediler.

53. Bunu birbirlerine vasiyet mi etttiler? Hayır, onlar azgın bir topluluktur.

54. Onlardan yüz çevir. Artık sen kınanacak değilsin.

55. Ama yine de öğüt ver. Çünkü öğüt müminlere fayda verir.

56. Ben cinleri ve insanları ancak bana kulluk etsinler diye yarattım.

57. Ben onlardan rızık istemiyorum. Beni doyurmalarını da istemiyorum.

58. Şüphesiz rızık veren güç ve kuvvet sahibi olan ancak Allah'tır.

59. Muhakkak ki bu zulmedenlerin de arkadaşlarının payı gibi bir azap payı vardır. Acele etmesinler.

60. Vadedildikleri günlerinden dolayı vay o kâfirlerin haline.

Tefsiri

47 – Biz, göğü kudretimizle yükselttik ve biz onu genişleticiyiz.

« وَالسَّمَاءَ » kelimesi. *"onu kendi ellerimizle biz kurduk"* cümlesinin açıkladığı bir fiille mansup kılınmıştır. "ellerimizle" kuvvetle eller kuvvet demektir.

".. onu biz genişleticiyiz." yani kadiriz demektir. « مُوسِعُونَ », « وَسْعٌ » kelimesindendir. O da takat demektir. « مُوسِعٌ » ise harcamaya gücü yeten demektir. Ya da gök ile yer arasındaki şeyleri genişleticiyiz, tekid içindir. Tehditte sözü uzatmak daha beliğdir.

48 – Yeri de biz döşedik (biz) **ne güzel döşeyiciyiz.**

"Yeri biz döşedik" – « وَالْأَرْضَ » kelimesi gizli bir fiille mansubtur. « فَرَشْنَا الْأَرْضَ فَرَشْنَاهَا » yani *'yüzünüzü döşedik de döşedik'* demektir. *"ne güzel döşeyiciyiz"* biz.

49 – Her şeyden çift çift yarattık ki düşünüp öğüt alasınız.

"Her şeyden.." her canlıdan *"çift çift yarattık"* erkek ve dişi şeklinde. Hasan'ın, gök – yer, gece – gündüz, güneş – ay, kara – deniz, ölüm - hayat ve daha birçok şey saydığı ve sonra da şöyle dediği nakledilmiştir:

"Bunlardan her biri iki ikidir. Çifttir. Allah'u Teâlâ ise tekdir benzeri yoktur."

"Olur ki düşünür öğüt alırsınız." yani bütün bu göklerin bina edilmesi yerin döşenmesi ve varlıkların çift çift yaratılması gibi işleri düşünüp yaratıcıyı tanımanız ve ona ibadet etmeniz için yaptık.

50 – O halde Allah'a koşun çünkü ben sizi ondan açık bir şekilde korkutuyorum.

O halde Allah'a (cc) koşun yani şirkten Allah'a (cc) imana ya da şeytana itaat etmekten, Rahman'a itaate ya da O'ndan (cc) başkasından O'na (cc) demektir.

51 – Allah ile beraber başka bir ilah edinmeyin. Zira ben sizi O'na karşı açık bir şeklide uyarıyorum.

Her iki ayetteki *"Ondan açık bir şekilde korkutuyorum"* şeklindeki tekrar tekid içindir. Tehditte, sözü uzatmak daha beliğdir.

52 – İşte böyle onlardan öncekilere herhangi bir peygamber geldiğinde sadece "büyücüdür veya delidir" dediler.

"İşte böyle..." iş bunun bir benzeridir demektir. « كَذَلِكَ » bu onların peygamberleri yalanlamalarına ve onu sihirbaz ya da mecnun diye adlandırmalarına işarettir. Daha sonra bu kısa ifadeyi *"onlardan öncekilere herhangi bir peygamber geldiğinde sadece büyücüdür veya delidir dediler"* sözüyle açıkladı. ".. *onlardan öncekilere* –kavminden öncekilere– *o sihirbazdır veya delidir dediler."* onlara cehaletlerinden dolayı sihir ya da delilik isnadında bulundular.

53 – Bunu birbirlerine vasiyet mi ettiler? Hayır, onlar azgın bir topluluktur.

« بِهِ »'deki zamir söze aittir. Yani öncekiler ve sonrakiler bu sözü bir birlerine vasiyet mi ettiler ki onların tamamı ittifak halinde bunu dediler. *"Hayır, onlar azgın bir topluluktur."* yani hayır onlar bunu birbirlerine tavsiye etmediler. Çünkü onlar aynı devirde birbirleriyle karşılaşmadılar. Bilakis onları tek bir illet bir araya getirdi o da azgınlıktır. Azgınlık onları ona sürüklemektedir.

54 – Onlardan yüz çevir. Artık sen kınanacak değilsin.

"Onlardan yüz çevir." kendilerine tekrar tekrar davet gelen fakat inat yüzünden icabet etmeyen kişilerden yüz çevir. *"Artık sen kınanacak değilsin."* risaleti tebliğ ettikten ve tebliğ ve davet hususunda gayretini sarfettikten sonraki yüz çevirmende sana kınama yoktur.

55 – Ama yine de öğüt ver. Çünkü öğüt müminlere fayda verir.

".. öğüt ver." Kuran'la nasihat et *"Çünkü öğüt müminlere fayda verir."* amellerinde artışa sebep olması sebebiyle.

56 – Ben cinleri ve insanları ancak bana kulluk etsinler diye yarattım.

İbadet kelimesi hakiki manası üzerine yorulduğunda ayet genel olmaz. Bilakis bununla kastolunan her iki guruptan olan inananlar olur. Delili de yukarıda geçen ayet –ki bununla *".. öğüt ver. Çünkü öğüt mü'minlere fayda verir"* ayetini kastediyorum– ve İbni Abbas (ra)'ın: *"İnanan cinleri ve insanları ancak bana kulluk etsinler diye yarattım."* şeklindeki kıraatidir. Doğrusu budur. Çünkü onlardan iman etmeyecek olanların kulluk etmek için yaratılmaları kulluğu istediğinde bu onlardan meydana gelmek zorundadır. Onlar kulluk etmeyince de Allah'ın (cc) onları cehennem için yarattığı bilinir. Nitekim ayeti kerime:

﴿ وَلَقَدْ ذَرَأْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيرًا مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ ﴾

"Andolsun ki biz cinlerden ve insanlardan birçoğunu cehennem için yarattık." [38] buyurulmuştur.

---

[38] A'raf, 179.

Denildi ki: *"Ben cinleri ve insanları ancak onlara kulluk etmelerini emretmek için yarattım."* bu (yorum) Hz. Ali (ra)'dan nakledilmiştir:

"Ben cinleri ve insanları ancak bana kul olsunlar diye yarattım."

İbadet kelimesini Allah'ı (cc) birleme şeklinde yormaya gelince bunu İbni abbas (ra) demiştir:

"Kuran'daki her ibadet sözü tevhiddir. (Allah'ı (cc) birleme manasınadır.) *Zira ahirette onu tanıdıklarında her biri onu birler."*

Kâfirlerin tümü ahirette Allah'ı (cc) birleyerek inanırlar. Bunun delili de Allah'ın (cc):

﴿ ثُمَّ لَمْ تَكُنْ فِتْنَتُهُمْ إِلَّا أَنْ قَالُوا وَاللّٰهِ رَبِّنَا مَا كُنَّا مُشْرِكِينَ ﴾

"Sonra onların 'Rabbimiz Allah'a andolsun ki bir ortak koşanlar değildik' demeklerinden başka çareleri kalmadığı gün..." [39] ayetidir.

Evet, bazıları ebedi hayata nazaran, dünyada bir günden daha az bir vakitte Allah'a (cc) ortak koştular. Köle satın alan ve *"Bunu ancak yazı yazması için satın aldım."* diyen kişi onu ömründe bir gün başka bir işte çalıştırsa da *"Bunu ancak yazı yazması için satın aldım."* sözünde doğru söylemektedir.

57 – Ben onlardan rızık istemiyorum. Beni doyurmalarını da istemiyorum.

"Ben onlardan rızık istemiyorum." kendilerini ya da kullarımdan birini rızıklandırasınlar diye onları yaratmadım. *"Beni doyurmalarını da istemiyorum."* Sa'leb şöyle demiştir:

"Bu kullarımı doyurmalarını da istemiyorum." demektir. Zira, bu, Resulullah (sav)'in Allah'u Teâlâ'dan haber vererek buyurduğu:

"Kim bir mümine ikram ederse bana ikram etmiştir. Kim de bir mümine eza verirse bana eza etmiştir." Hadisi şerifinde olduğu gibi seçip yükselttiği kulların kendisine isnadıdır.

58 – Şüphesiz rızık veren güç ve kuvvet sahibi olan ancak Allah'tır.

[39] En'am, 23.

"Metîn", son derece kuvvetli demektir. « ذُو »'nun sıfatı olarak merfudur. A'meş ise « الْقُوَّةِ » kelimesinin sıfatı olarak gücü yetmek manasına mecrur okumuştur.

59 – Muhakkak ki bu zulmedenlerin de arkadaşlarının payı gibi bir azap payı vardır. Acele etmesinler.

".. zulmedenlerin..." Mekke ahalisinden yalanlamak suretiyle Allah'ın (cc) peygamberine zulmedenlerin *"... arkadaşlarının payı gibi bir azap payı vardır."* Arkadaşlarının ve helak edilmiş nesillerden benzerlerinin payı gibi Allah'ın (cc) azabından payı vardır. Zeccac şöyle demiştir:

« الذَّنُوبُ » kelimesi lügatte *'pay'* demektir.

"Acele etmesinler." azabın inişini acele istemesinler. Bu azabın tez olarak indirilmesini istediklerinde Nadr ve arkadaşlarına verilmiş bir cevaptır.

60 – Vadedildikleri günlerinden dolayı vay o kâfirlerin haline.

"Vadedildikleri günlerinden dolayı..." yani kıyamet günüden dolayı.

Denildi ki: *"Bedir gününden dolayı..."*

Yakub'a göre her iki halde de (vakf ve vasl hali) « أَنْ يُطْعِمُونِى », « لِيَعْبُدُونِى » ve « فَلَا يَسْتَعْجِلُونِى » kelimeleri « ى » iledir. Vasıl halinde Sehl ona muvafakat etmiştir. Diğerlerine göre ise « ى »'sızdır. Allahu Alem.

❁ ❁ ❁

Dokuzuncu Cildin Sonu

*Onuncu Cild, «**Tur Sûresi 1. — 16.**» Ayetlerin Tefsiri ile*

Başlayacaktır...

NESEFİ TEFSİRİ

تفسير النسفي

مدارك التنزيل وحقائق التأويل

Tercüme

Şerafettin ŞENASLAN

Ömer Faruk HAZNEDAROĞLU

10

rauza YAYINLARI

İstanbul Kitap ve Kültür Merkezi
Büyük Reşit Paşa Cad. No: 22/42
Vezneciler/İSTANBUL
☎ : (0212) 528 46 17

بسم الله الرحمن الرحيم

Bu Ciltte Tefsiri Yapılan Ayetler:

Sure	Ayetler
Tûr Suresi	1 – 49
Necm Suresi	1 – 62
Kamer Suresi	1 – 55
Rahman Suresi	1 – 78
Vâkı'a Suresi	1 – 96
Hâdid Suresi	1 – 29
Mücâdele Suresi	1 – 22
Haşr Suresi	1 – 24
Mümtehine Suresi	1 – 13
Saff Suresi	1 – 14
Cum'a Suresi	1 – 11
Münâfikun Suresi	1 – 11
Teğâbûn Suresi	1 – 18
Talak Suresi	1 – 12
Tahrîm Suresi	1 – 12
Mülk Suresi	1 – 30
Kalem Suresi	1 – 52
Hâkka Suresi	1 – 52
Meâric Suresi	1 – 44
Nûh Suresi	1 – 28
Cin Suresi	1 – 28
Müzzemmil Suresi	1 – 20
Müddesir Suresi	1 – 56
Kıyâmet Suresi	1 – 40
İnsan Suresi	1 – 31
Mürselât Suresi	1 – 50
Nebe' Suresi	1 – 40
Naziât Suresi	1 – 46
Abese Suresi	1 – 42
Tekvîr Suresi	1 – 19
İnfitâr Suresi	1 – 19
Mutaffifîn Suresi	1 – 25
İnşikak Suresi	1 – 25
Burûc Suresi	1 – 22
Târık Suresi	1 – 17
A'lâ Suresi	1 – 19
Gâşiye Suresi	1 – 26
Fecr Suresi	1 – 30
Beled Suresi	1 – 20
Şems Suresi	1 – 15
Leyl Suresi	1 – 21
Duhâ Suresi	1 – 11
İnşirâh Suresi	1 – 8
Tîn Suresi	1 – 8
Alâk Suresi	1 – 19
Kadir Suresi	1 – 5
Beyyine Suresi	1 – 8
Zilzâl Suresi	1 – 8
Âdiyât Suresi	1 – 11
Kaari'a Suresi	1 – 11
Tekâsür Suresi	1 – 8
Asr Suresi	1 – 3
Hümeze Suresi	1 – 9
Fîl Suresi	1 – 5
Kureyş Suresi	1 – 4
Mâ'ûn Suresi	1 – 7
Kevser Suresi	1 – 3
Kâfirûn Suresi	1 – 6
Nasr Suresi	1 – 3
Tebbet Suresi	1 – 5
İhlâs Suresi	1 – 4
Felâk Suresi	1 – 5
Nâs Suresi	1 – 6

İÇİNDEKİLER

TÛR SURESİ

NECM SURESİ

KAMER SURESİ

RAHMAN SURESİ

VÂKI'A SURESİ

HÂDİD SURESİ

MÜCÂDELE SURESİ

HAŞR SURESİ

MÜMTEHİNE SURESİ

SAFF SURESİ

CUM'A SURESİ

MÜNÂFİKUN SURESİ

TEĞÂBÛN SURESİ

TALAK SURESİ

TAHRÎM SURESİ

MÜLK SURESİ

KALEM SURESİ

HÂKKA SURESİ

MEÂRİC SURESİ

NÛH SURESİ

CİN SURESİ

MÜZZEMMİL SURESİ

MÜDDESSİR SURESİ

KIYÂMET SURESİ

İNSAN SURESİ

MÜRSELÂT SURESİ

NEBE' SURESİ

NAZİÂT SURESİ

ABESE SURESİ

TEKVÎR SURESİ

İNFİTÂR SURESİ

MUTAFFİFÎN SURESİ

İNŞİKÂK SURESİ

BURÛC SURESİ

TÂRIK SURESİ

A'LÂ SURESİ

ĞÂŞİYE SURESİ

FECR SURESİ

BELED SURESİ

ŞEMS SURESİ

LEYL SURESİ

DUHÂ SURESİ

Sûre - 52

TÛR SÛRESİ

Bu sûre Mekke'de nazil olmuştur; 49 âyettir.

Cüz - 27

1. – 16. ÂYETLER

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

وَالطُّورِ ﴿١﴾ وَكِتَابٍ مَسْطُورٍ ﴿٢﴾ فِي رَقٍّ مَنْشُورٍ ﴿٣﴾ وَالْبَيْتِ
الْمَعْمُورِ ﴿٤﴾ وَالسَّقْفِ الْمَرْفُوعِ ﴿٥﴾ وَالْبَحْرِ الْمَسْجُورِ ﴿٦﴾
إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ لَوَاقِعٌ ﴿٧﴾ مَا لَهُ مِنْ دَافِعٍ ﴿٨﴾ يَوْمَ تَمُورُ
السَّمَاءُ مَوْرًا ﴿٩﴾ وَتَسِيرُ الْجِبَالُ سَيْرًا ﴿١٠﴾ فَوَيْلٌ يَوْمَئِذٍ
لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿١١﴾ اَلَّذِينَ هُمْ فِي خَوْضٍ يَلْعَبُونَ ﴿١٢﴾ يَوْمَ يُدَعُّونَ
إِلَى نَارِ جَهَنَّمَ دَعًّا ﴿١٣﴾ هٰذِهِ النَّارُ الَّتِي كُنْتُمْ بِهَا تُكَذِّبُونَ ﴿١٤﴾
أَفَسِحْرٌ هٰذَا أَمْ أَنْتُمْ لَا تُبْصِرُونَ ﴿١٥﴾ اصْلَوْهَا فَاصْبِرُوا أَوْ لَا
تَصْبِرُوا سَوَاءٌ عَلَيْكُمْ إِنَّمَا تُجْزَوْنَ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٦﴾

Meali

1. – 8. Tûr'a; satır satır yazılmış, ince deri üzerine yayılmış kitâba; ma'mûr eve, yükseltilmiş tavana, dolan denize andolsun ki, Rabbinin azâbı mutlaka vukû bulacaktır. Ona engel olacak bir şey yoktur.

9. O gün gök sallanıp çalkalanır.

10. Dağlar, yürüdükçe yürür.

11. – 12. Yalanlayanların vay haline o gün! Ki onlar o daldıkları batıl içinde oynayıp duranlardır.

13. – 14. O gün cehennem ateşine itilip atılırlar da, "İşte yalanlayıp durduğunuz ateş budur." denilir.

15. Bir büyü müdür bu? Yoksa görmüyor musunuz?

16. Girin oraya, sabretseniz de sabretmeseniz de artık sizin için birdir. Çünkü yaptıklarınızın karşılığına çarptırılacaksınız.

Tefsiri

1 – / 8 – Tûr'a; satır satır yazılmış, ince deri üzerine yayılmış kitâba; ma'mur eve, yükseltilmiş tavana, dolan denize andolsun ki, Rabbinin azâbı mutlaka vukû bulacaktır. Ona engel olacak bir şey yoktur.

Tûr, Allah Teâlâ'nın, Musa (as)'a onun üzerinde iken konuştuğu dağdır. Medyen'dedir.

"Satır satır yazılmış ... kitap..." Kur'an'dır. Nekra kılınmıştır; çünkü, diğer kitaplara karşı üstün kılınmış bir kitaptır. Ya da levhi mahfuzdur. Ya da Tevrat'tır.

« رَقّ », *"ince deri"* sayfadır. Ya da, üzerine yazı yazılan deridir.

"Yayılmış"; açık, mühürsüz ya da görülen demektir. *".. ma'mur..."* yani mukabil demektir. O, gökte Kâbe'nin tam hizasında, mukabilinde bulunan evdir. O'nun mamurluğu, O'nu ziyaret eden meleklerin çokluğuyladır. Rivayet edildiğine göre, O'na her gün yetmiş bin melek giriyor, çıkıyor ve bir daha ebedi olarak oraya dönmüyor.

Hacılarla ve umrecilerle ma'mur olduğu için *"o Kâbe'dir"* de denilir.

"Yükseltilmiş tavan" yani gök, ya da arş. *".. dolan deniz..."* dolan ya da yanan deniz demektir.

İlk « و », yemin içindir. Diğerleri atıf içindir. Yeminin cevabı *"Rabbinin azabı mutlaka vukû bulacaktır."* cümlesidir. Yani, "Rabbinin kâfirlere vâdettiği azap mutlaka vukû bulacaktır." cümlesidir. Yani "Rabbinin kâfirlere vâdettiği azap mutlaka inecektir." demektir. Cübeyr b. Mut'im şöyle demiştir:

"Esirler hakkında konuşmak üzere Resulullah (sav)'e gitmiştim. O'na sabah namazında ulaştım Tûr sûresini okuyordu. 'Rabbinin azâbı mutlaka vukû bulacaktır.' cümlesine geldiğinde azabın inmesinden korkarak Müslüman oldum."

"Ona engel olacak bir şey yoktur." hiçbir engel ona mani olmaz. Cümle « وَاقِعٌ » kelimesinin sıfatıdır. Yani; vukû bulacaktır, def edilmeyecektir, demektir.

9 – O gün gök sallanıp çalkalanır.

« يَوْمَ »'deki amil « لَوَاقِعٌ »'dır. Yani bu günde meydana gelir, demektir. Ya da âmil, *"hatırla"* kelimesidir. *".. sallanıp çalkalanır..."* değirmen dönüşü gibi döner.

10 – Dağlar, yürüdükçe yürür.

Dağlar, havada bulutlar gibi yürür. Çünkü onlar saçılmış, toz toprak haline gelmiştir.

11– / 12– Yalanlayanların vay haline o gün! Ki onlar o daldıkları batıl içinde oynayıp duranlardır.

Bâtıla ve yalana dalma hususunda « خَوْضٌ » kullanılışı gâliptir.

﴿ وَكُنَّا نَخُوضُ مَعَ الْخَآئِضِينَ ﴾

"Batıla dalanlarla birlikte dalıyorduk." [1] ayeti de bundandır.

13– / 14– O gün cehennem ateşine itilip atılırlar da, "İşte, yalanlayıp durduğunuz ateş budur." denilir.

« يَوْمَ يُدَعُّونَ اِلَى جَهَنَّمَ دَعًّا » ayeti « يَوْمَ تَمُورُ »'dan bedeldir.

[1] Müddesir, 45.

« الدَّعُّ » şiddetle atmak demektir. Bu da cehennemin bekçilerinin, onların ellerini boyunlarına kelepçelemeleri, alınlarıyla ayaklarını bir araya getirmeleri ve onları yüz üstü ve kafa üstü cehenneme atmalarıdır. Onlara, *"İşte dünyada iken yalanlayıp durduğunuz ateş budur."* denir.

15 – Bir büyü müdür bu? Yoksa görmüyor musunuz?

« هٰذَا » – *"bu"* mübtedadır. « سِحْرٌ » – *"büyü"* onun haberidir. Şunu kastediyor: Sizler vahiy için, *"Bu büyüdür."* diyordunuz. Bu büyü müdür? Bu tasdik eden şey de büyü müdür demek istiyor. « فَ » bu manadan dolayı gelmiştir. *"Yoksa görmüyor musunuz?"* Dünyada iken görmediğiniz gibi. Şunu kastediyor: Yoksa *"Siz habere karşı kör olduğunuz gibi haber verene karşı da mı kördünüz?"* bu azar ve alaydır.

16 – Girin oraya, sabretseniz de sabretmeseniz de artık sizin için birdir. Çünkü yaptıklarınızın karşılığına çarptırılacaksınız.

« سَوَاءٌ » kelimesinin haberi hazfedilmiştir. Yani size iki iş –sabretmek ve sabretmemek– birdir demektir.

Denildi ki: Tam tersidir. (Yani « سَوَاءٌ » haberdir mübteda hazfedilmiştir.)

Sabredip, etmemenin bir olduğunu *"yaptıklarınızın karşılığına çarptırılacaksınız"* sözüyle delillendirdi. Çünkü, sabrın sonuçta sabredenin hayır karşılık görmesi sebebiyle ümitsizliğe karşı bir üstünlüğü vardır. Ceza olan azaba karşı sabırda ise ne sonuç vardır, ne menfaat vardır, ne de ümitsizliğe karşı onun bir üstünlüğü vardır.

❁ ❁ ❁

17. – 28. ÂYETLER

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَنَعِيمٍ ﴿١٧﴾ فَاكِهِينَ بِمَا اٰتٰيهُمْ رَبُّهُمْ
وَوَقٰيهُمْ رَبُّهُمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ ﴿١٨﴾ كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيئًا بِمَا
كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٩﴾ مُتَّكِئِينَ عَلَى سُرُرٍ مَصْفُوفَةٍ وَزَوَّجْنَاهُمْ
بِحُورٍ عِينٍ ﴿٢٠﴾ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ بِإِيمَانٍ اَلْحَقْنَا
بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَمَا اَلَتْنَاهُمْ مِنْ عَمَلِهِمْ مِنْ شَيْءٍ كُلُّ امْرِئٍ بِمَا
كَسَبَ رَهِينٌ ﴿٢١﴾ وَاَمْدَدْنَاهُمْ بِفَاكِهَةٍ وَلَحْمٍ مِمَّا يَشْتَهُونَ ﴿٢٢﴾
يَتَنَازَعُونَ فِيهَا كَأْسًا لَا لَغْوٌ فِيهَا وَلَا تَأْثِيمٌ ﴿٢٣﴾ وَيَطُوفُ
عَلَيْهِمْ غِلْمَانٌ لَهُمْ كَأَنَّهُمْ لُؤْلُؤٌ مَكْنُونٌ ﴿٢٤﴾ وَاَقْبَلَ بَعْضُهُمْ
عَلَى بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ ﴿٢٥﴾ قَالُوا إِنَّا كُنَّا قَبْلُ فِي أَهْلِنَا
مُشْفِقِينَ ﴿٢٦﴾ فَمَنَّ اللّٰهُ عَلَيْنَا وَوَقٰينَا عَذَابَ السَّمُومِ ﴿٢٧﴾ إِنَّا كُنَّا
مِنْ قَبْلُ نَدْعُوهُ إِنَّهُ هُوَ الْبَرُّ الرَّحِيمُ ﴿٢٨﴾

Meali

17. – 18. Şüphesiz muttakîler Rablerinin kendilerine verdikleriyle sevinerek cennetlerde ve nimet içindedirler. *(Zira)* Rableri onları cehennem azabından korumuştur.

19. – 20. Onlara: "Yaptıklarınıza karşılık sıra sıra dizilmiş koltuklara yaslanarak afiyetle yiyin, için *(denilir.)* Ayrıca biz insanları ceylan gözlü hurilerle evlendirdik.

21. İman eden ve zürriyetleri de iman ile kendilerine tabi olanlar *(var ya!)* işte biz onların nesillerini de kendilerine kattık. Onların amellerinden de bir şey eksiltmedik. Herkes kazandıklarına karşı bir rehindir.

22. Onlara canlarının istediği meyve ve etten bol bol verdik.

23. Orada bir kadehi kapışırlar ama onda ne saçmalama vardır ne de günaha sokma.

24. Onların etrafında dolaşan ve kendilerine ait olan öyle erkek hizmetçileri vardır ki, sanki onlar sedefte gizlenmiş inci gibidirler.

25. Ve bazısı bazısına dönmüş soruşuyorlardır.

26. Derler ki: "Daha önce biz ailemiz için de korkardık.

27. Bu sebeple de Allah bize iyilik etti ve *(en küçük hücreye kadar nüfuz eden)* bu yakıcı azaptan bizi korudu.

28. Gerçekten biz bundan önce ona yalvarıyorduk. Çünkü iyilik eden esirgeyen ancak odur."

Tefsiri

17. – 18. Şüphesiz muttakîler Rablerinin kendilerine verdikleriyle sevinerek cennetlerde ve nimet içindedirler. (Zira) **Rableri onları cehennem azabından korumuştur.**

Muttakiler cennetlerdedir hem de ne cennetlerde *".. nimet içindedirler..."* yani hem de ne nimet içinde demektir.

« جَنَّاتٍ » – *"cennetler"* ve « نَعِيمٍ » – *"nimetler"* kelimelerinin nekre olarak ifadesi sıfatta kemal manasınadır. Ya da onlar, muttakilere mahsus, onlar için yaratılmış cennetler ve nimetler içindedirler, demektir.

« فَاكِهِينَ » zarftaki zamirden haldir. Zarf da haberdir. Yani Rabbleri'nin kendilerine verdikleriyle lezzetlenenler oldukları halde demektir. « وَوَقَاهُمْ رَبُّهُمْ » cümlesi « فِي جَنَّاتٍ » üzerine atfedilmiştir. Yani muttakiler cennetlerde karar kılmışlardır. Ve Rabbleri onları korumuştur. Ya da « مَا » mastariyye kılmak üzere « آتَاهُمْ رَبُّهُمْ » cümlesi üzerine atfedil-

miştir. Mana: *"Rablerinin kendilerine vermesiyle ve korumasıyla zevk yab oldukları halde."* demektir.

Ya da « وَ » hal içindir. Ondan sonraki tahkik edatı olan « قَدْ » gizlenmiştir.

19. – 20. Onlara "yaptıklarınıza karşılık sıra sıra dizilmiş koltuklara yaslanarak afiyetle yiyin, için (denilir.) Ayrıca biz insanları ceylan gözlü hurilerle evlendirdik.

"Onlara, 'yaptıklarınıza karşılık ... afiyetle yiyin, için' (denilir.)" Afiyetle yiyin için ya da afiyetli yiyecekler yiyin, içecekler için demektir. O da: kendisinde hayatı kederli kılan hiçbir şeyin olmadığı şeydir.

« مُتَّكِئِينَ », « كُلُوا وَاشْرَبُوا »'daki zamirden haldir. « سُرُرٌ », « سَرِيرٌ » karyola, divan, koltuk, kelimesinin çoğuludur.

"Sıra sıra dizilmiş" birbirine bitiştirilmiş. *"Onları evlendirdik."* onları birbirine bağladık « حُورٌ », « حَوْرَاءُ » – *"bembeyaz kadın"* kelimesinin çoğuludur. « عِينٌ » – *"ceylan gözlü"* gözlerin büyüklüğü güzelliği demektir.

21 – İman eden ve zürriyetleri de iman ile kendilerine tabi olanlar (var ya!) **işte biz onların nesillerini de kendilerine kattık. Onların amellerinden de bir şey eksiltmedik. Herkes kazandıklarına karşı bir rehindir.**

« وَالَّذِينَ اٰمَنُوا », mübtedadır. « اَلْحَقْنَا بِهِمْ » onun haberidir. Ebu Amr'a göre « وَاتَّبَعَتْهُمْ », « وَاَتْبَعْنَاهُمْ » şeklindedir.

"Zürriyetleri" çocukları. « بِاِيمَانٍ » failden haldir. Babalarının amellerinden az da olsa çocukları imanları ve amelleri sayesinde babala-rının derecesine ilhak ederiz demektir. Denildi ki:

"Zürriyetlerin imanı tahkik mertebesine ulaşmasa da onlardan (babalarından) *taklit yollu aldıklarından dolayı babalarına ilhak olunurlar."*

Medeniye göre « ذُرِّيَّتَهُمْ » ve « ذُرِّيَّاتِهِمْ » şeklindedir. Ebu Amr'a göre « ذُرِّيَّاتُهُمْ » ve « ذُرِّيَّاتِهِمْ » şeklindedir. Şami'ye göre « ذُرِّيَّاتُهُمْ » ve « ذُرِّيَّاتِهِمْ » şeklindedir.

"Onların amellerinden de bir şey eksiltmedik." Onların amellerinin sevabından da hiçbir şey eksiltmedik. Mekki'ye göre « اَلِتْنَاهُمْ » şeklindedir. « يَأْلَتُ – اَلَتَ » ve « يَأْلَتُ – اَلَتَ » iki ayrı kelimedir. Birinci « مِنْ », « اَلَتْنَاهُمْ »'a taalluk etmektedir. İkincisi ise zaittir.

"Herkes kazandıklarına karşı bir rehindir." yani rehin kılınmıştır. Dolayısıyla müminin nefsi de, ameline rehin kılınmıştır ve onunla karşılık görecektir.

22 – Onlara canlarının istediği meyve ve etten bol bol verdik.

İstemeseler bile kendilerine canlarının istediği meyve ve etten vakit vakit arttırırız.

23 – Orada bir kadehi kapışırlar ama onda ne saçmalama vardır ne de günaha sokma.

"Kadehi" şarabı. Yani onlar ve yakınları olan meclis arkadaşları birbirinden kadehleri kapışırlar ve kadehleri elden ele dolaştırırlar. Biri diğerinin elinden kadehi alır. Diğeri, diğerinin elinden.

"Onda ne saçmalama vardır..." onun içilmesi neticesinde boş saçma söz söyleme yoktur. *".. ne de günaha sokma vardır..."* yani onlar arasında saçma sapan sözler cereyan etmez şunu kastediyor: Onlar arasında batıl şeyler ve dünya şarabını içenlerde olduğu gibi yalan küfür ve benzeri teklif uyduran (dünyada) günah olan şeyleri söylemek sûretiyle günaha girdikleri şeyler yoktur. Çünkü onların akılları yerindedir. Dolayısıyla da hikmetle ve güzel sözlerle konuşurlar.

Mekki ve Basri'ye göre « لَا لَغْوَ فِيهَا وَلَا تَأْثِيمَ » şeklindedir.

24. – 25. Onların etrafında dolaşan ve kendilerine ait olan öyle erkek hizmetçileri vardır ki, sanki onlar sedefte gizlenmiş inci gibidirler. Ve bazısı bazısına dönmüş soruşuyorlardır.

"Kendilerine ait bir takım gılmanlar" kendilerinin has köleleri hizmetçileri, sanki onlar beyazlığından ve berraklığından dolayı sedefte gizlenmiş parıldayan büyük inciler gibidirler. Çünkü o en güzel ve en berrak şekilde el değmemiş bir haldedir. Ya da o, gizlenmiştir. Çünkü sadece ve sadece değerli kıymetli ve yüksek şeyler gizlenir. Nitekim Hadisi Şerifte:

"Cennet ahalisinin derece yönünden en düşüğü şu kişidir ki o hizmetçilerinden birini çağırır da ona kapısında bin tanesi 'buyur, emret' diye cevap verir." buyurulmuştur.

Cennettekiler birbirlerine dönüp sorarlar.

Birbirlerine durumlarından, amellerinden ve Allah (cc) katındaki şeye ne ile nâil olduklarından sorarlar.

26 – Derler ki: "Daha önce biz ailemiz için de korkardık.

"Daha önce", yani dünyada. *".. korkardık..."* Allah (cc) korkusundan dolayı kalplerimiz içli duyguluydu. Ya da imanın çekip alınmasından ve güvenin kaybedilmesinden korkardık. Ya da iyiliklerin reddedilmesinden ve kötülüklerin ele alınmasından korkardık demektir.

27 – Bu sebeple de Allah bize iyilik etti ve (en küçük hücreye kadar nüfuz eden) **bu yakıcı azaptan bizi korudu.**

Allah (cc) bize bağışlamak ve merhamet etmek suretiyle, lütufta bulundu. Azabı semum (vucudun içine işleyen azap) deri üzerindeki deliklerden içeri giren sıcak rüzgârdır. Cehennem ateşi de bununla adlandırılmıştır. Çünkü o da bu özelliktedir.

28 – Gerçekten biz bundan önce ona yalvarıyorduk. Çünkü iyilik eden esirgeyen ancak odur.

"Bundan önce", Allahu Teâlâ'ya ulaşmadan, O'na (cc) gitmeden önce. Bununla dünyadaki durumları kastetmektedirler. *".. O'na yalvarıyorduk..."* O'na (cc) ibadet ediyor ve O'ndan başkasına ibadet etmiyorduk O'ndan bizi korumasını istiyorduk. *".. iyilik eden..."* ihsanda bulunan, merhametli, ibadet edildiğinde sevap veren ve istendiğinde icabet eden merhameti yüce.

Medine kıraat imamları ve Ali'ye göre « اَنَّهُ » yani « بِاَنَّهُ » ya da « لِاَنَّهُ » demekir.

29. – 49. ÂYETLER

فَذَكِّرْ فَمَآ أَنْتَ بِنِعْمَتِ رَبِّكَ بِكَاهِنٍ وَلاَ مَجْنُونٍ ﴿٢٩﴾
أَمْ يَقُولُونَ شَاعِرٌ نَتَرَبَّصُ بِهِ رَيْبَ الْمَنُونِ ﴿٣٠﴾ قُلْ تَرَبَّصُوا
فَإِنِّى مَعَكُمْ مِنَ الْمُتَرَبِّصِينَ ﴿٣١﴾ أَمْ تَأْمُرُهُمْ أَحْلاَمُهُمْ بِهٰذَآ أَمْ
هُمْ قَوْمٌ طَاغُونَ ﴿٣٢﴾ أَمْ يَقُولُونَ تَقَوَّلَهُ بَل لاَ يُؤْمِنُونَ ﴿٣٣﴾
فَلْيَأْتُوا بِحَدِيثٍ مِثْلِهِ إِنْ كَانُوا صَادِقِينَ ﴿٣٤﴾ أَمْ خُلِقُوا مِنْ
غَيْرِ شَيْءٍ أَمْ هُمُ الْخَالِقُونَ ﴿٣٥﴾ أَمْ خَلَقُوا السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضَ
بَلْ لاَ يُوقِنُونَ ﴿٣٦﴾ أَمْ عِنْدَهُمْ خَزَآئِنُ رَبِّكَ أَمْ هُمُ
الْمُصَيْطِرُونَ ﴿٣٧﴾ اَمْ لَهُمْ سُلَّمٌ يَسْتَمِعُونَ فِيهِ فَلْيَأْتِ مُسْتَمِعُهُمْ
بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ ﴿٣٨﴾ أَمْ لَهُ الْبَنَاتُ وَلَكُمُ الْبَنُونَ ﴿٣٩﴾ أَمْ
تَسْئَلُهُمْ أَجْرًا فَهُمْ مِنْ مَغْرَمٍ مُثْقَلُونَ ﴿٤٠﴾ أَمْ عِنْدَهُمُ الْغَيْبُ
فَهُمْ يَكْتُبُونَ ﴿٤١﴾ أَمْ يُرِيدُونَ كَيْدًا فَالَّذِينَ كَفَرُوا هُمُ
الْمَكِيدُونَ ﴿٤٢﴾ أَمْ لَهُمْ اِلٰهٌ غَيْرُ اللّٰهِ سُبْحَانَ اللّٰهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ
﴿٤٣﴾ وَإِنْ يَرَوْا كِسْفًا مِنَ السَّمَآءِ سَاقِطًا يَقُولُوا سَحَابٌ مَرْكُومٌ
﴿٤٤﴾ فَذَرْهُمْ حَتّٰى يُلاَقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِى فِيهِ يُصْعَقُونَ ﴿٤٥﴾ يَوْمَ لاَ
يُغْنِى عَنْهُمْ كَيْدُهُمْ شَيْئًا وَلاَ هُمْ يُنْصَرُونَ ﴿٤٦﴾ وَإِنَّ لِلَّذِينَ

ظَلَمُوا عَذَابًا دُونَ ذٰلِكَ وَلٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٤٧﴾ وَاصْبِرْ
لِحُكْمِ رَبِّكَ فَإِنَّكَ بِأَعْيُنِنَا وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ حِينَ تَقُومُ ﴿٤٨﴾
وَمِنَ اللَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَإِدْبَارَ النُّجُومِ ﴿٤٩﴾

Meali

29. *(Ey Muhammed!)* sen öğüt ver. Rabbinin nimetiyle sen ne bir kâhinsin ne de bir deli.

30. Yoksa onlar "O *(Muhammed)* bir şairdir, onun zamanın felaketlerine çarpılmasını gözetliyoruz" mu diyorlar?

31. De ki: Bekleyin. Bende sizinle beraber bekleyenlerdenim.

32. Onların akılları mı bunu emrediyor yoksa onlar azgın bir topluluk mudur?

33. Yahut "onu kendisi uydurdu" demek mi istiyorlar? Bilakis onlar iman etmezler.

34. Eğer doğru iseler onun benzeri bir söz meydana getirsinler.

35. Acaba onlar herhangi bir yaratıcısız mı yaratıldılar? Yoksa kendileri yaratıcı mıdırlar?

36. Yoksa gökleri ve yeri onlar mı yarattı? Hayır, onlar düşünüp hakikati anlamazlar.

37. Yahut Rabbinin hazineleri onların yanında mıdır? Ya da her şeye hakim olan kendileri midir?

38. Yoksa onların üzerine çıkıp gizli sırları dinledikleri bir merdivenleri mi var? Öyleyse dinleyenleri açık bir delil getirsin.

39. Demek kızlar Allah'ın, oğullar sizin öyle mi?

40. Yoksa sen onlardan bir ücret istiyorsun da bu yüzden onlar ağır bir borç altında mı kalıyorlar?

41. Yoksa gayba ait bilgiler kendi yanlarında da onlar mı yazıyorlar?

42. Yoksa bir tuzak mı kurmak istiyorlar? Fakat o küfredenler, kendileri o tuzağa düşeceklerdir.

43. Yoksa onların Allah'tan başka tanrısı mı var? Allah onların ortak koştukları şeylerden uzaktır.

44. Gökten bir parçanın düştüğünü görseler "üst üste yığılmış bulutlardır" derler.

45. Artık çarpılacakları günlerine kavuşuncaya kadar onları kendi hallerine bırak.

46. - 47. O gün tuzakları kendilerine hiçbir fayda vermez ve yardım da görmezler. Şüphesiz zulmedenlere ondan başka da azap vardır. Fakat çokları bilmezler.

48. Rabbinin hükmüne sabret. Çünkü sen gözlerimizin önündesin. Kalkacağın zaman da Rabbini hamd ile tesbih et.

49. Gecenin bir kısmında ve yıldızların batışından sonra da onu tesbih et.

Tefsiri

29 - (Ey Muhammed!) **sen öğüt ver. Rabbinin nimetiyle sen ne bir kâhinsin ne de bir deli.**

".. öğüt ver." insanlara öğüt vermeye ve onlara hatırlatmaya devam et. Rabbinin rahmetiyle ve peygamberlik ve üstün akılla seni nimetlendirmesiyle sen onların zannettikleri gibi ne bir kâhinsin ne de bir deli. Bu mahallen mensubtur, haldir. Takdiri: *"Rabbinin nimetine nail olduğun halde sen ne kâhinsin ne de deli"*, şeklindedir.

30 - Yoksa onlar. "O (Muhammed) **bir şairdir, onun zamanın felaketlerine çarpılmasını gözetliyoruz" mu diyorlar?**

Yoksa onlar *"'O bir şairdir onun zamanın felaketine çarpılmasını gözetliyoruz' mu diyorlar?"* Yani zamanın afetlerini bekliyoruz o da Züheyr ve Nahia gibi kendinden önceki şairlerin helak olduğu gibi helak olsun. Bu ayetlerin başlarındaki « أَمْ »'ler, « بَلْ » - *"bilakis"* ve soru manalarındadır, munkatıadır.

31 – De ki: Bekleyin. Bende sizinle beraber bekleyenlerdenim.

Sizler benim helakimi gözetlediğiniz gibi, ben de sizin helakinizi gözetliyorum.

32 – Onların akılları mı bunu emrediyor yoksa onlar azgın bir topluluk mudur?

« أَحْلَامُهُمْ » akılları demektir. Onların akılları mı sözlerindeki bu tezadı emrediyor. O da onların *"O delidir"* demeleriyle birlikte *"O kâhindir şairdir"* demeleridir. Hâlbuki Kureyş, kendilerinin akıl izan sahibi olduklarını iddia ediyorlardı.

"Yoksa onlar azgın bir topluluk mudur?" Hak kendilerine ayan olduğu halde inatta haddi aşan bir topluluk mudur? İşin akla isnad edilmesi mecazdır.

33 – Yahut "onu kendisi uydurdu" demek mi istiyorlar? Bilakis onlar iman etmezler.

"Onu, –Muhammed (sas)– *kendi kendine uydurdu"* mu diyorlar?

« بَلْ » kelimesi onlara karşı rettir. Yani iş onların zannettikleri gibi değildir demektir. *"Bilakis onlar iman etmezler."* sözlerinin batıl olduğunu, O'nun (sas) uydurmacı olmadığını, Arapların ondan aciz kaldığını ve Muhammed'in (sas) ancak Araplardan biri olduğunu bilmelerine rağmen onlar, küfür ve inatları sebebiyle bu iftiraları atmışlardır.

34 – Eğer doğru iseler onun benzeri bir söz meydana getirsinler.

Muhammed'in (sas) onu kendinden uydurduğu hakkındaki sözlerinde doğru iseler Kuran'ın bir benzerini uydursunlar da görelim. Çünkü o onların dilindedir. Onlarda fasih konuşan edip kişilerdir.

35 – Acaba onlar herhangi bir yaratıcısız mı yaratıldılar? Yoksa kendileri yaratıcı mıdırlar?

Yoksa takdir edici planlayıcı biri olmadan mı yaratıldılar veya üzerinde bulundukları yaratılışları üzere planlayıcısız mı planlandılar. Yoksa onlar kendi kendilerini mi yarattılar da yaratıcıya kulluk etmiyorlar. Denildi ki:

"Karşılık bulmak ve hesap vermek gibi hiçbir şey olmaksızın boş yere mi yaratıldılar? Yoksa onlar yaratıcı da ondan mı emre tabi olmuyorlar?"

36 - Yoksa gökleri ve yeri onlar mı yarattı? Hayır, onlar düşünüp hakikati anlamazlar.

Yoksa gökleri ve yeri onlar mı yarattılar da bu sebeple o ikisini yaratana kulluk etmiyorlar? Hayır! Onlar ayetler üzerinde düşünmüyorlar ki kendilerinin, göklerin ve yerin yaratıcısını bilsinler.

37 - Yahut rabbinin hazineleri onların yanında mıdır? Ya da her şeye hâkim olan kendileri midir?

Yahut peygamberlik rızık vesair Rabbinin hazineleri onların katında mı ki onlar diledikterine diledikterini tahsis ediyorlar. "*Her şeye kadir olan...*" galebe çalan rabler onlar mı ki rububiyete ait işleri planlıyorlar ve işleri diledikleri gibi organize ediyorlar.

Mekke ve Şam kıraatine göre « مُسَيْطِرُونَ » şeklinde « س » iledir.

38 - Yoksa onların üzerine çıkıp gizli sırları dinledikleri bir merdivenleri mi var? Öyleyse dinleyenleri açık bir delil getirsin.

Yoksa onların onunla göğe yükseldikleri kurulu merdivenleri mi var? Onda (merdivende) meleklerin sözlerini ve onlara vahyedilen gayb ilmine ait şeyleri dinliyorlar da zannettikleri gibi onun onlardan önce helak olacağına ve sonuçta onun değil de onların galip geleceğine dair olacak şeyleri biliyorlar. Zeccac şöyle demiştir:

"Onda yani onun üzerinde dinliyorlar demektir."

"Öyleyse onların dinleyenleri –dinleyenlerin dinlediğini doğrulayan– açık bir delil getirsin."

39 – Demek kızlar Allah'ın, oğullar sizin öyle mi?

Kendilerine göre hikmet ehli oldukları halde, çirkin gördükleri şeyleri Allah'a ait kıldıkları için, Allah onların akıllarını aşağılamıştır.

40 - Yoksa sen onlardan bir ücret istiyorsun da bu yüzden onlar ağır bir borç altında mı kalıyorlar?

Yoksa sen tebliğ ve korkutma için onlardan bir ücret istiyorsun da bu yüzden onlar ağır bir borç altında mı kalıyorlar? « مَغْرَمٍ » – *"borç"* insanın kendisine gerekmeyen bir şeyi gerekli kılmasıdır. Yani, sen onlara ağır bir borç yükledin de bu onlara ağır geldiyse bu onları sana tabi olmaktan uzaklaştırdı demektir.

41 – Yoksa gayba ait bilgiler kendi yanlarında da onlar mı yazıyorlar?

".. gayba ait bilgiler..." yani levhi mahfuz, ondakileri onlar mı yazıyor ki *"diriltilmeyeceğiz eğer tekrar diriltilsek bile azap olunmayacağız"* diyorlar.

42 – Yoksa bir tuzak mı kurmak istiyorlar? Fakat o küfredenler, kendileri o tuzağa düşeceklerdir.

"Yoksa bir tuzak mı kurmak istiyorlar." Bu, *"onlar, ..."* Darü'n-Nedve'de Resulullah ve müminlere karşı kurdukları tuzaklardır.

"...inkâr edenlerdir." sözü onlara işarettir. Ya da onlarla Allah Teâlâ'yı inkâr eden herkes kastedilmiştir.

"Asıl onlar tuzağa düşeceklerdir." Onlar kuşatılacak olanlardır. Bu da onların Bedir günü katledilmeleridir. Ya da kurdukları tuzakta mağlup olanlardır « كَايَدْ كَيْدُ » – *"aldattı"* ve « كَادَ » – *"aldattı tuzak kurdu"* fiilindendir.

43 – Yoksa onların Allah'tan başka tanrısı mı var? Allah onların ortak koştukları şeylerden uzaktır.

Yoksa, onları, Allah'ın (cc) azabından koruyacak, Allah'tan (cc) başka bir tanrısı mı var?

44 – Gökten bir parçanın düştüğünü görseler "üst üste yığılmış bulutlardır" derler.

« الْكِسْفُ », parça demektir. Bu onların *"yahut iddia ettiğin gibi üzerimize gökten parçalar yağdırmalısın"* şeklindeki sözlerine cevaptır. Şunu kastetmektedir:

"Eğer onlar üzerine onu indirsek azgınlıklarının ve inatlarının şiddetinden dolayı 'bu üst üste yığılmış bulutlardır' diyeceklerdir."

"Üst üste yığılmış" birbiri üzerine birikmiş yani bir kısmı diğer kısmı üzerine toplanmış bize yağmur yağdıracak derler. Onlar onun azap için inen parça olduğuna inanmadılar.

45 – Artık çarpılacakları günlerine kavuşuncaya kadar onları kendi hallerine bırak.

Asım ve Şam kıraat imamlarına göre « يُصْعَقُونَ » şeklinde « ى »'nın ötresiyledir. Diğerlerine göre « ى »'nın üstünüyledir. « صَعَقَهُ فَصُعِقَ » – *"ona yıldırım çarptı oda helak oldu"* denir. Bu sura ilk üfürüş anındaki helak çarpmasıdır.

46 – / 47 – O gün tuzakları kendilerine hiçbir fayda vermez ve yardım da görmezler. Şüphesiz zulmedenlere ondan başka da azap vardır. Fakat çokları bilmezler.

Bu zalimler için kıyamet gününden başka da azap vardır. O da Bedir de öldürülmeleri, yedi yıl kıtlık çekmeleri ve kabir azabıdır. Fakat çokları bunu bilmezler.

Daha sonra, Allah (cc) Hz. Peygamber (sav)'e, onlara, azap gelinceye kadar sabretmesini emretmiştir. Şöyle buyrulmuştur:

48 – Rabbinin hükmüne sabret. Çünkü sen gözlerimizin önündesin. Kalkacağın zaman da Rabbini hamd ile tesbih et.

Rabbinin onlara mühlet vermesiyle ve bu sebepten sana dolanan sıkıntıyla ilgili hükmüne sabret.

"Sen gözlerimizin önündesin." yani seni gördüğümüz ve koruduğumuz yerdesin demektir. « عَيْنٌ » – *"göz"* kelimesini çoğul kıldı. Çünkü zamir çoğul lafzıyla gelmiştir. « اَعْيُنِنَا »'daki zamiri Allah Teâlâ'nın:

﴿ وَلِتُصْنَعَ عَلٰى عَيْنِى ﴾

"Benim nezâretimde yetiştirilmen için..." [2] ayeti görülmüyor mu?

---

[2] Ta-Ha, 39.

Kalktığında da Rabbini hamd ile tesbih et. Namaza kalktığında. Bu tekbirden sonra okunan *Sübhâneke* duasıdır. Ya da hangi mekânda olursa olsun kalktığında ya da uykudan kalktığında demektir.

49 - Gecenin bir kısmında ve yıldızların batışından sonra da onu tesbih et.

Gecenin sonunda yıldızlar battığında. Zeyd'e göre « أَدْبَارَ » şeklindedir. Yani yıldızların hemen arkasından izleri kaybolduğunda « أَدْبَارَ » demektir. Kast olunan bu vakitlerde « سُبْحَانَ اللهِ وَبِحَمْدِهِ » sözünün söylenmesini emirdir. Denildi ki:

"Uykudan kalkılan vakitteki tesbih namazıdır. Gecedeki tesbih akşam ve yatsı namazlarıdır. Yıldızların battığı vakitteki sabah namazıdır."

Tevfik Allah'tandır.

Sûre - 53

NECM SÛRESİ

Bu sûre Mekke'de nazil olmuştur;

62 âyettir.

Cüz - 27

1. – 18. ÂYETLER

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

وَالنَّجْمِ اِذَا هَوٰى ﴿١﴾ مَا ضَلَّ صَاحِبُكُمْ وَمَا غَوٰى ﴿٢﴾ وَمَا
يَنْطِقُ عَنِ الْهَوٰى ﴿٣﴾ اِنْ هُوَ اِلَّا وَحْيٌ يُوحٰى ﴿٤﴾ عَلَّمَهُ
شَدِيدُ الْقُوٰى ﴿٥﴾ ذُو مِرَّةٍ فَاسْتَوٰى ﴿٦﴾ وَهُوَ بِالْاُفُقِ
الْاَعْلٰى ﴿٧﴾ ثُمَّ دَنَا فَتَدَلّٰى ﴿٨﴾ فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ اَوْ
اَدْنٰى ﴿٩﴾ فَاَوْحٰى اِلٰى عَبْدِهِ مَا اَوْحٰى ﴿١٠﴾ مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ
مَا رَاٰى ﴿١١﴾ اَفَتُمَارُونَهُ عَلٰى مَا يَرٰى ﴿١٢﴾ وَلَقَدْ رَاٰهُ نَزْلَةً
اُخْرٰى ﴿١٣﴾ عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهٰى ﴿١٤﴾ عِنْدَهَا جَنَّةُ الْمَاْوٰى
﴿١٥﴾ اِذْ يَغْشَى السِّدْرَةَ مَا يَغْشٰى ﴿١٦﴾ مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا
طَغٰى ﴿١٧﴾ لَقَدْ رَاٰى مِنْ اٰيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرٰى ﴿١٨﴾

Meali

1. – 3. **Battığı zaman andolsun ki yıldıza ki arkadaşınız *(Muhammed)* sapmadı ve bâtıla inanmadı. O kötü arzularına göre de konuşmaz.**

4. O*(nun konuşması kendisine)* vahyedilenden başkası değildir.

5. – 7. Çünkü O'nu kuvvetli *(Cebrail)* öğretti ki o aklında ve davranışında kâmil bir melektir. Hemen kendi suretine girip doğruldu. İşte o zaman kendisi en yüce bir ufükta idi.

8. – 11. Sonra ona, yaklaştı ve sarktı. İki yay kadar yahut daha yakın oldu. Allah vahyettiği şeyi bunun üzerine vahyetti. *(Gözleriyle)* gördüğünü kalbi yalanlamadı.

12. Onun gördükleri hakkında şimdi kendisiyle tartışacak mısınız?

13. – 14. Andolsun onu sidretü'l-müntehanın yanında önceden bir defa daha görmüştü.

15. Cennetü'l-Me'va da onun yanındadır.

16. Sidreyi kaplayan kaplamıştı.

17. Gözü kaymadı ve kamaşmadı.

18. Andolsun o Rabbinin en büyük âyetlerinden bir kısmını gördü.

Tefsiri

1 – / 3 – Battığı zaman andolsun ki yıldıza ki arkadaşınız (Muhammed) **sapmadı ve bâtıla inanmadı. O kötü arzularına göre de konuşmaz.**

".. andolsun yıldıza..." Süreyya yıldızlarıyla ya da yıldız cinsiyle yemin etti. *"Battığı zaman ..."* battığı zaman ya da kıyamet gününde saçıldığı zaman demektir. Yeminin cevabı *".. arkadaşınız sapmadı ve batıla inanmadı."* cümlesidir. *".. arkadaşınız..."* yani Muhammed (sav) yoldan sapmadı ve bâtıla tâbi olma hususunda da sapmadı. Hitap Kureyş'edir. Denildi ki:

"Dalalet hidayetin zıddıdır. Sapıklık ta olgunluğun zıddıdır. Yani o sizin onu dalalete ve sapıklığa nispet ettiğiniz gibi değildir, o hidayet sahibi olgun bir kişidir demektir."

4 – O(nun konuşması kendisine) **vahyedilenden başkası değildir.**

Size Kuran'dan getirdikleri kendi hevâsından ve reyinden sâdır olan şeyler değildir. Ancak o Allah (cc) katından kendisine vahyedilen vahiydir. Peygamberlerin ictihad etmediği görüşünü savunanlar bu ayetleri delil getirirler. Onlara şöyle cevap verilir:

Allah'u Teâlâ onlara ictihadı kolaylaştırdığında ve onları, ona (o ictihada) getirdiğinde, bu vahiy gibi olur, hevadan konuşmak olmaz.

5 – / 7 – Çünkü onu kuvvetli (Cebrail) **öğretti ki o aklında ve davranışında kâmil bir melektir. Hemen kendi suretine girip doğruldu. İşte o zaman kendisi en yüce bir ufukta idi.**

Onu, Muhammed (sav)'e, şiddetli kuvvete sahip melek öğretti. « شَدِيدُ الْقُوَى »'daki izafet hakiki değildir. Çünkü o sıfatı müşebbehenin failine izafetidir. O da cumhura göre Cebrail (as)'dır. Şunlar onun kuvvetine dair hadiselerdir: Lut kavminin şehrine siyah sudan söküp tek kanadı üzerinde göğe kaldırmış sonra da onu (o şehri) ters yüz etmiştir. Semud kavmine tek bir sayha atmış onlar da derhal çöküp mahvolmuşlardır.

".. aklında ve davranışında kamil..." İbni Abbas (ra) den nakledildiğine göre, « ذُو مِرَّةٍ » *"güzel görünümlü"* demektir.

"Hemen kendi asli suretine girip doğruldu." vahyi her indirdiğinde girdiği sûretin dışındaki kendi hakiki sûreti üzere doğruldu. O Dihye'nin (ra) suretinde iniyordu. Rasulüllah (sav) onu yaratıldığı suret üzere görmeyi arzuladığında bu (olay) vuku buldu. Onun için en yüce ufukta doğruldu. O güneşin ufku idi ki ufku kaplamıştı. Denildi ki:

"Muhammed (sav)'in dışındaki peygamberlerden hiçbiri onu asli sureti üzerine görmemiştir. O (sav) da onu iki defa görmüştür. Bir defa yerde bir defa da gökte görmüştür."

Cebrail (as) güneşin doğduğu en yüce ufukta idi.

8 – / 11 – Sonra, ona yaklaştı ve sarktı. İki yay kadar yahut daha yakın oldu. Allah vahyettiği şeyi bunun üzerine vahyetti. (gözleriyle) **gördüğünü kalbi yalanlamadı.**

"Sonra ona yaklaştı" Cebrail (as) Muhammed (sav)'e yaklaştı. *".. ve sarktı..."* yaklaşmasını artırdı. « التَّدَلِّي » bu şeyin yakınına inmek demektir. *"İki yay kadar..."* iki Arap yayı miktarı, miktarın tayini yayla, mızrakla, kırbaçla, kol uzunluğuyla ve kulaçla yapılmıştır.

"Güneş iki mızrak boyu miktarı yükselinceye kadar namaz (kılmak) yoktur." hadisi bundandır. Yine bir hadisi şerifte:

"Birinizin cennetteki yay miktarı kadar ve kamçısının yeri kadar yeri dünya ve içindekilerden daha hayırlıdır." [3] buyurulmuştur. Bu hadisi şerifte geçen « القدّ » kelimesi kamçı demektir.

Takdiri: « كَانَ مِقْدَارُ مَسَافَةِ قُرْبِهِ مِثْلَ قَابَ قَوْسَيْنِ » – *"Onun yakınlık mesabesinin miktarı iki yay miktarı gibidir."* bu muzaflar hazfedilmiştir.

"Yahut daha yakın oldu", yani sizin takdirinize göre daha yakın oldu.

﴿ أَوْ يَزِيدُونَ ﴾

"Onu yüz bin veya daha çok kişiye gönderdik." [4] ayetinde olduğu gibi. Bu böyledir. Çünkü, onlara kendi lügatlerine ve anlayışlarına göre hitap olunmuştur. Denildi ki:

"Bilakis daha yakındır manasınadır." Cebrail (as) Allah'ın (cc) kuluna vahyetti. (Allah'ın) isminin zikri geçmese de Allah'ın (cc) kuluna manasındadır. Çünkü bunda bir karşılık yoktur.

﴿ مَا تَرَكَ عَلَى ظَهْرِهَا ﴾

"Onun üzerinde (yeryüzünde) ***hiçbir canlı yaratık bırakmazdı"*** [5] ayetinde olduğu gibi.

".. vahyettiği..." O'na (sav) vahyettiği vahiy için övgüdür. Denildi ki:

"O'na (sav) şu vahyedildi. Cennet, Sen girinceye kadar bütün peygamberlere haram kılındı ve senin ümmetin girinceye kadar da bütün ümmetlere haram kılındı."

Muhammed (as)'ın kalbi Cebrail (as)'ın suretinden gözünün gördüğünü yalanlamadı. Yani kalbi gördüğü şey için *"seni tanımadım"* demedi. Eğer bunu deseydi yalancı olurdu. Çünkü O (sav), O'nu (as) tanıdı. Şunu kastediyor:

"O (Peygamber (sav)), O'nu (Cebrail'i (as)), gözüyle gördü ve kal-biyle tanıdı. Gördüğünün gerçek olduğu hususunda şüphe etmedi." Denildi ki:

---

[3] Buharî, 2793.
[4] Saffat, 147.
[5] Fatır, 45.

"Görülen, noksan sıfatlardan münezzeh olan Allah'tır (cc)."

"Onu baş gözü ile gördü. 'Kalp' gözüyle gördü de denildi."

12 – Onun gördükleri hakkında şimdi kendisiyle tartışacak mısınız?

".. kendisiyle tartışacak mısınız?" Kendisiyle mücadele mi edeceksiniz? « تُمَارُونَهُ », « الْمِرَاء » kelimesindendir. O da mücadele demektir. « مَرَى النَّاقَةَ » – *"Süt versin diye devenin memesini okşadı."* kelimesinden türetilmiştir. Sanki mücadele edenlerden her biri diğerinin yanındakinin ne olduğuna vakıf olmak istiyor.

Hamza, Ali, Halef ve Yakub'a göre « أَفَتَمْرُونَهُ » şeklindedir. Mücadele hususunda ona galebe çalacak mısınız demektir. « مَارَيْتُهُ » – *"onunla mücadele ve münazara ettim"* ve « مَرَيْتُهُ » – *"ona sopa attım"* kelimelerinden gelmektedir. Zira, onda galebe manası vardır.

"Gördükleri hakkında" « تُمَارُونَهُ »'yu « عَلَى » harfi ceri müteaddi kıldı. « غَلَبْتُهُ عَلَى كَذَا » – *"zorla aldım"* dediğin gibi. Denildi ki:

« أَفَتَمْرُونَهُ » bilerek inkâr etmek itiraf etmemek demektir. Hakkı inkâr ettiğinde « مَرَيْتُ حَقَّهُ » – *"hakkını inkâr ettim"* denir. Bunun müteaddi kılınması « عَلَى » harfi ceriyledir. Bu da ancak « تُمَارُونَهُ » fiili « عَلَى » ile müteaddi kılınmasından dolayı galebe manasını içerir diyenlerin görüşüne göredir.

13– / 14– Andolsun onu sidretü'l müntehanın yanında önceden bir defa daha görmüştü.

Muhammed (sav) Cebrail (as) bir defa daha görmüştü. « نَزْلَةً », « نُزُولٌ » kelimesindendir. « نَزْلَةً » kelimesi zarf eden « مَرَّةً »'in mansup kılınışı gibi mansup kılındı. Çünkü « فَعْلَة » fiilin bir defa meydana geldiğini ifade eden isimdir. Dolayısıyla o onun hükmündedir. Yani Cebrail (as) ona asli suretinde bir başka defa daha indi. O da onu o asli suretinde gördü. Bu miraç gecesindeydi.

"Sidretu'l-münteha" cumhura göre sidre arşın sağ tarafında yedi kat gökteki Nabg (Arabistan kirazı) ağacıdır. Münteha ise bitiş yeri ya da bitiş manasındadır. Sanki o cennetin bitiş noktasında ve onun sonundadır. Denildi ki:

"Onu hiç kimse geçmemiştir. Meleklerin ve diğerlerinin ilmi oraya kadardır. Onun arkasında olanı hiçbir kimse bilmemektedir." Denildi ki:

"Şehitlerin ruhları oraya ulaşır."

15 – Cennetü'l-Me'va da onun yanındadır.

Muttakilerin ulaştığı cennet. Denildi ki: *Şehitlerin ruhları oraya sığınır."*

16 – Sidre'yi kaplayan kaplamıştı.

Yani Sidre'yi kaplayan kapladığında onu gördü. Bu onu kaplayan şeyleri yüceltmek ve onların çokluğunu ifade etmektir. Bu ibareyle bilindi ki Allahu Teâlâ'nın azametine ve celaline delalet eden mahlûkattan onu örtenler vasfedilemeyen şeylerdir. Yine denildi ki:

"Onu, onun yanında Allah'a (cc) ibadet eden melekler topluluğu kaplar."

"Onu altından bir örtü kaplar." da denildi.

17 – Gözü kaymadı ve kamaşmadı.

Rasulullah (sav)'in gözü görmekle emrolunduğu ve görmeye güç yetirdiği acayip şeyleri görmekten sapmadı. "*.. kamaşmadı...*" görmekle emrolunduğu şeyi aşmadı demektir.

18 – Andolsun o Rabbinin en büyük ayetlerinden bir kısmını gördü.

Allah'a andolsun ki, o Rabbinin en büyük ayetlerinden bir kısmını gördü. Şunu kastediyor: Göğe yükseltildiğinde melekût âleminin acayiplikleri kendisine gösterilir.

19. – 25. ÂYETLER

أَفَرَأَيْتُمُ اللاَّتَ وَالْعُزَّى ﴿١٩﴾ وَمَنَوةَ الثَّالِثَةَ الأُخْرَى ﴿٢٠﴾ أَلَكُمُ الذَّكَرُ وَلَهُ الأُنْثَى ﴿٢١﴾ تِلْكَ إِذًا قِسْمَةٌ ضِيزَى ﴿٢٢﴾ إِنْ هِيَ إِلاَّ أَسْمَاءٌ سَمَّيْتُمُوهَا أَنْتُمْ وَآبَاؤُكُمْ مَا أَنْزَلَ اللهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلاَّ الظَّنَّ وَمَا تَهْوَى الأَنْفُسُ وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مِنْ رَبِّهِمُ الْهُدَى ﴿٢٣﴾ أَمْ لِلإِنْسَانِ مَا تَمَنَّى ﴿٢٤﴾ فَلِلَّهِ الآخِرَةُ وَالأُولَى ﴿٢٥﴾

Meali

19. Gördünüz mü o Lat ve Uzza'yı?

20. Ve üçüncüleri olan öteki Menat'ı.

21. Demek erkek size dişi Allah'a mı?

22. O halde bu insafsızca bir taksim.

24. Yoksa her arzu ettiği şey insanın mı olacaktır?

25. Ahiret de dünya da Allah'ındır.

Tefsiri

19 – Gördünüz mü o Lat ve Uzza'yı?

20 – Ve üçüncüleri olan öteki Menat'ı.

Yani Allah *(Celle Celaluhu)*'nin dışında kendilerine ibadet ettiğiniz şu şeylerden bize haber verin. İzzet ve şerefin Rabbi'nin kendisiyle vasfedildiği kudret ve azametten hiçbiri bunlarda var mı? Lat, Uzza ve Menat onların putlarıdır. Onlar müennestirler. Lat, Taif'teki Sakif kabilesine aitti. Denildi ki:

"Nahle'deydi. Ona Kureyş ibadet ediyordu."

O « لَوَى » fiilinden ismi faildir. Çünkü onlar onların üzerine kapanıyor ve ibadet için onların etrafında toplanıyordu.

Uzza, Gatafan'a aitti. O, Semure ağacıydı. Onun aslı « الأَعَزُّ » kelimesinin müennes kılınmış şeklidir. Onu Halid b. Velid (ra) kesti.

Menat ise Hüzeyl ve Huzaa'ya ait bir taştı. Denildi ki:

"Sakife aitti." Sanki kurbanlıkların kanı onun yanında akıtıldığı için onu Menat diye adlandırdılar. Mekkî'ye göre « وَمَنَاءَة » şeklindedir. « النَّوْءُ » – *"Yıldızın biri batıda biterken karşılığında diğeri doğuda doğmak.."* kelimesindendir. « مَفْعَلَة » veznindedir. Sanki onlar onun yanında onunla teberrük ederek yağmurun yağması için dua ediyorlardı. *"Öteki"* kötüleme sıfatıdır. Yani kadru kıymeti düşük geride kalan demektir.

﴿ قَالَتْ أُخْرَاهُمْ لِأُولَاهُمْ ﴾

"Sonrakiler öncekiler için dediler." [6] âyetinde olduğu gibi.

Yani onların zayıfları başkanları için, şereflileri için dediler, demektir. Onlar katında üstünlük ve önceliğin Lât ve Uzza için olması da mümkündür kızları gömmelerine ve onları istememelerine rağmen onlar *"Melekler ve bu putlar Allah'ın kızlarıdır."* diyorlardı. Onlar onlara ibadet ediyorlar ve onların Allah (cc) katında kendilerine şefaatçi olacaklarına inanıyorlardı. Bu sebepten dolayı onlara şöyle denildi:

21– / 22– Demek erkek size, dişi Allah'a mı? O halde bu insafsızca bir taksim.

Yani kızları Allah'a (cc), erkekleri de kendinize ait kılmanız insafsızca yani zalimce bir taksimdir. « ضِيزَى » birine zulmettiğinde kullanılan « يَضِيزُ », « ضَازَ » fiilindendir. « ضِيزَى », « فُعْلَى » veznindedir. Zira sıfatlarda « فِعْلَى » olmaz. Bu sebeple « ى »'dan dolayı « ض » kesre kılındı. « بُوضٌ » olduğu halde « بِيضٌ » dendiği gibi. Kelime « مُودَةٌ » « خُمُرٌ » kelimeleri gibidir.

[6] A'raf, 38.

Mekkî'ye göre « ضِئْزَى » şeklinde « ئـ » iledir. « ضَازَةً » manasına gelen « ضَأَزَهُ » fiilinden gelmektedir.

23 – Bunlar (putlar) **sizin ve atalarınızın taktığı isimlerden başka bir şey değildir. Allah onlar hakkında hiçbir delil indirmemiştir. Onlar zanna ve nefislerinin aşağı hevesine uyuyorlar. Hâlbuki kendilerine Rableri tarafından yol gösterici gelmiştir.**

Bu putlar ancak isimlerden ibarettir. Gerçekte o isimlerin tahtında belirlenen şeyler yoktur. Çünkü siz onlar için onlara en uzak ve en zıt olan ilahlığı iddia ediyorsunuz.

"Bunlar sizin ve atalarınızın taktığı isimlerdir." Yani, bunları siz adlandırdınız « سَمَّيْتُهُ زَيْدًا » ve « سَمَّيْتُهُ بِزَيْدٍ » –*"ona Zeyd ismini verdim."* denir. *"Sultan"* delil / hüccet demektir. Onlar ancak üzerinde bulundukları şeyin hak olduğu hayaline uyuyorlar.

"Nefislerinin aşağı hevesine", nefislerinin arzuladığı şeylere. Hâlbuki kendilerine Rableri tarafından yol gösterici olan Resul ve kitap geldi. Ancak onlar onu terk ettiler ve onda neler olduğunu bilemediler.

24 – Yoksa her arzu ettiği şey insanın mı olacaktır?

« أَمْ », « أَمْ », munkatıdır. Ondaki soru manası inkâr içindir. Yani insan için –kâfiri kastediyor– putların şefaati ile ilgili ya da:

﴿ وَلَئِنْ رُجِعْتُ إِلَى رَبِّى إِنَّ لِي عِنْدَهُ لَلْحُسْنَى ﴾

"Eğer Rabbi'me döndürülürsem onun katında benim için muhakkak ki güzel şeyler vardır." [7] sözleriyle ilgili temenni ettiği şeyler yoktur. Denildi ki:

"O, onlardan bir kısmının peygamber olma temennisidir."

25 – Ahiret de dünya da Allah'ındır.

Yani o ikisinin maliki O'dur. O ikisinde de hüküm ona aittir. Peygamberliği ve şefaat yetkisini dilediğine ve razı olduğuna verir, dileyene değil.

---

[7] Fussilet, 50.

26. – 32. ÂYETLER

وَكَمْ مِنْ مَلَكٍ فِى السَّمٰوَاتِ لاَ تُغْنِى شَفَاعَتُهُمْ شَيْئًا إِلاَّ مِنْ
بَعْدِ اَنْ يَأْذَنَ اللّٰهُ لِمَنْ يَشَآءُ وَيَرْضٰى ﴿٢٦﴾ إِنَّ الَّذِينَ لاَ يُؤْمِنُونَ
بِالْاٰخِرَةِ لَيُسَمُّونَ الْمَلٰٓئِكَةَ تَسْمِيَةَ الْاُنْثٰى ﴿٢٧﴾ وَمَا لَهُمْ بِهِ مِنْ
عِلْمٍ إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلاَّ الظَّنَّ وَإِنَّ الظَّنَّ لاَ يُغْنِى مِنَ الْحَقِّ شَيْئًا
﴿٢٨﴾ فَاَعْرِضْ عَنْ مَنْ تَوَلّٰى عَنْ ذِكْرِنَا وَلَمْ يُرِدْ إِلاَّ الْحَيٰوةَ
الدُّنْيَا ﴿٢٩﴾ ذٰلِكَ مَبْلَغُهُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ اَعْلَمُ بِمَنْ
ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ اَعْلَمُ بِمَنِ اهْتَدٰى ﴿٣٠﴾ وَ لِلّٰهِ مَا فِى
السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ لِيَجْزِىَ الَّذِينَ اَسَآؤُا بِمَا عَمِلُوا
وَيَجْزِىَ الَّذِينَ اَحْسَنُوا بِالْحُسْنٰى ﴿٣١﴾ اَلَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَآئِرَ
الْاِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ إِلاَّ اللَّمَمَ إِنَّ رَبَّكَ وَاسِعُ الْمَغْفِرَةِ هُوَ اَعْلَمُ
بِكُمْ إِذْ اَنْشَاَكُمْ مِنَ الْاَرْضِ وَإِذْ اَنْتُمْ اَجِنَّةٌ فِى بُطُونِ
اُمَّهَاتِكُمْ فَلاَ تُزَكُّوا اَنْفُسَكُمْ هُوَ اَعْلَمُ بِمَنِ اتَّقٰى ﴿٣٢﴾

Meali

26. Göklerde nice melek var ki onların şefaatleri dilediği ve hoşnut olduğu kimse için Allah'ın izin vermesi dışında bir işe yaramaz.

27. Ahirete inanmayanlar, meleklere dişilerin adlarını takıyorlar.

28. Hâlbuki onların bu hususta hiçbir bilgileri yoktur. Sadece zanna uyuyorlar. Zan ise hiç şüphesiz hakikat bakımından bir şey ifade etmez.

29. Onun için sen zikrimize iltifat etmeyen ve dünya hayatından başka bir şey istemeyenlerden yüz çevir.

30. İşte onların erişebilecekleri bilgi budur. Şüphesiz ki senin rabbin, *(evet)* o, yolundan sapanı daha iyi bilir. O hidayette olanı da çok iyi bilir.

31. Göklerde ve yerde bulunanlar hep Allah'ındır. Bu Allah'ın kötülük edenleri yaptıklarıyla cezalandırması, güzel davrananları da daha güzeliyle mükâfatlandırması içindir.

32. Ufak tefek kusurları dışında günahın büyüklerinden ve çirkin işlerden kaçınanlara gelince şüphesiz rabbin affı bol olandır. O sizi daha topraktan yarattığı zaman ve siz annelerinizin karınlarında bulunduğunuz sırada sizi en iyi bilendir. Bunun için kendinizi temize çıkarmayın. Çünkü o kötülükten sakınanı daha iyi bilir.

Tefsiri

26 – Göklerde nice melek var ki onların şefaatleri dilediği ve hoşnut olduğu kimse için Allah'ın izin vermesi dışında bir işe yaramaz.

Şunu kastediyor: Şefaat işi dar alanlıdır. Zira Allah'a yakınlıklarına ve çokluklarına rağmen bütün melekler eğer birine şefaat etseler onların şefaati asla fayda vermez. Ancak Allah'u Teâlâ'nın kendileri için şefaati istediği ve razı olduğu ve kendilerini şefaat olunmaya ehil gördüğü kimseler lehine Allah'ın izin vermesinden sonra şefaat ederlerse işte o zaman şefaat fayda verir. Dolayısıyla putlar kendilerine ibadet edenler lehine onun katında nasıl şefaat edebilirler.

27 – Ahirete inanmayanlar, meleklere dişilerin adlarını takıyorlar.

"..meleklere..." yani meleklerin her birine çünkü melekler için "Allah'ın kızları" dediklerinde onların her birini kız olarak adlandırmış oluyorlar. Bu da dişi adı takmak demektir.

28 – Hâlbuki onların bu hususta hiçbir bilgileri yoktur. Sadece zanna uyuyorlar. Zan ise hiç şüphesiz hakikat bakımından bir şey ifade etmez.

"Hâlbuki onların bu hususta hiçbir bilgileri yoktur." Yani dedikleri hususta hiçbir bilgileri yoktur. « بِهِ », « بِهَا » şeklinde de okunmuştur. Yani, melekler ya da isimlendirme hususunda hiçbir bilgileri yoktur demektir.

"Sadece zanna uyuyorlar." O da ecdâdın taklididir. *"Zan ise hakikat bakımından bir şeyi ifade etmez."* yani bir şeyin hakikati olan hak ve onun üzerine olan şey ancak ilimle ve yakinle bilinir. Zanla ve vehimle değil.

29 – Onun için sen zikrimize iltifat etmeyen ve dünya hayatından başka bir şey istemeyenlerden yüz çevir.

Allah'ın zikrinden yani Kuran'dan yüz çevirdiğini gördüğün kişi(ler)den yüz çevir.

30 – İşte onların erişebilecekleri bilgi budur. Şüphesiz ki senin Rabbin, (evet) **O, yolundan sapanı daha iyi bilir. O hidayette olanı da çok iyi bilir.**

Yani, onların dünyayı tercihleri ve ona razı olmaları onların ilminin vardığı son noktadır.

"Şüphesiz ki senin Rabbin o yolundan sapanı daha iyi bilir. O hidayette olanı da çok iyi bilir." Yani o sapıtanı ve hidayette olanı bilir. Ve onları ceza ve mükâfatlandırmasını da bilir.

31 – Göklerde ve yerde bulunanlar hep Allah'ındır. Bu Allah'ın kötülük edenleri yaptıklarıyla cezalandırması, güzel davrananları da daha güzeliyle mükâfatlandırması içindir.

"Kötülük edenleri yaptıklarıyla ... ... cezalandırması içindir." Kötülük edenleri yaptıkları kötü şeylerin azabıyla ya da işledikleri kötülükler sebebiyle cezalandırması içindir, demektir. *".. daha güzeliyle..."* en güzel sevapla o da cennettir. Ya da güzel amelleri sebebiyle demektir. Mana şudur:

"Şüphesiz ki azîz ve celîl olan Allah, âlemi yarattı. Ve bu mülkü iyi - kötü bütün mükellefleri mükâfatlandırmak ve cezalandırmak için düzenledi, zira mülk dostlara yardıma ve düşmanların da kahredilmesine elverişlidir."

32 - Ufak tefek kusurları dışında günahın büyüklerinden ve çirkin işlerden kaçınanlara gelince şüphesiz Rabbin affı bol olandır. O sizi daha topraktan yarattığı zaman ve siz annelerinizin karınlarında bulunduğunuz sırada sizi en iyi bilendir. Bunun için kendinizi temize çıkarmayın. Çünkü O, kötülükten sakınanı daha iyi bilir.

« الَّذِينَ » bedeldir. Ya da medih üzere mahallen merfudur. Yani onlar ki demektir.

".. günahın büyüklerinden..." büyük günahlardan demektir. Çünkü « الْإِثْمِ » – *"günah"* kelimesi cinstir. Büyüğe ve küçüğe şamildir. Büyük günahlar azabı büyük olan günahlardır. Hamza ve Ali'ye göre « كَبِيرَ » şeklindedir. Yani günahın büyük olan çeşidinden demektir.

"Çirkin işlerden", büyük günahların çirkin olanlarından. Sanki şöyle demiştir:

"Hassaten onlara, çirkinliklerinden kaçınanlara..." Denildi ki:

"Büyük günahlar, Allah'ın (cc) karşılığında ateşle tehdit ettikleridir. Çirkin işler ise, onlar için had uygulanan şeylerdir."

"Ufak tefek kusurları dışında" yani küçük günahlar haricinde. İstisna munkatıdır. Çünkü onlar büyük günahlardan çirkin işlerden değildir. Onlar da bakmak, öpmek, dolanmak ve kaş gözle ve elle işaretleşmek gibi şeylerdir.

"Rabbin, affı bol olandır." Dolayısıyla tevbesiz de günahlardan dilediğini bağışlar.

"Sizi" yani babanızı « أَجِنَّةٌ », « جَنِينٌ » – *"Rahimde bulunan çocuk."* kelimesinin çoğuludur.

"Kendinizi temize çıkarmayın." Kendinizi salih amel, hayır ve taat çokluğuyla vasıflandırmayın. Ya da günahlardan tertemiz ve taat çokluğuyla vasıflandırmayın. Bu şekilde övünmeyin. Tevazu gösterin. Şüphesiz ki Allah sizi daha Âdem (as)'ın sulbünden çıkarmadan önce sizden kimlerin temiz ve muttaki olduğunu ilk insandan son adama kadar bilir. Denildi ki:

"İnsanlar güzel ameller işliyorlar. Sonra da bizim namazımız bizim orucumuz, bizim haccımız diyorlardı da bu sebeple bu ayet inmiştir."

Bu kendini beğenme yoluyla olduğunda ya da gösteriş için olduğunda söz konusudur. Allah'ın nimetini itiraf yollu olduğunda ise böyle değildir. Zira bu caizdir. Çünkü taatla sevinmek taattir. Onun zikredilmesi de şükürdür.

"O, kötülükten sakınanı daha iyi bilir." dolayısıyla da insanların bilmesini bırakın onun bilmesiyle yetinin. İnsanların övmesini bırakın onun mükâfatıyla yetinin.

33. – 49. ÂYETLER

أَفَرَاَيْتَ الَّذ۪ي تَوَلّٰىۙ ﴿٣٣﴾ وَاَعْطٰى قَل۪يلاً وَاَكْدٰى ﴿٣٤﴾ اَعِنْدَهُ عِلْمُ
الْغَيْبِ فَهُوَ يَرٰى ﴿٣٥﴾ اَمْ لَمْ يُنَبَّأْ بِمَا ف۪ي صُحُفِ مُوسٰىۙ ﴿٣٦﴾
وَاِبْرٰه۪يمَ الَّذ۪ي وَفّٰىۙ ﴿٣٧﴾ اَلَّا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ اُخْرٰىۙ ﴿٣٨﴾ وَاَنْ
لَيْسَ لِلْاِنْسَانِ اِلَّا مَا سَعٰىۙ ﴿٣٩﴾ وَاَنَّ سَعْيَهُ سَوْفَ يُرٰىۖ ﴿٤٠﴾
ثُمَّ يُجْزٰيهُ الْجَزَٓاءَ الْاَوْفٰىۙ ﴿٤١﴾ وَاَنَّ اِلٰى رَبِّكَ الْمُنْتَهٰىۙ ﴿٤٢﴾
وَاَنَّهُ هُوَ اَضْحَكَ وَاَبْكٰىۙ ﴿٤٣﴾ وَاَنَّهُ هُوَ اَمَاتَ وَاَحْيَاۙ ﴿٤٤﴾ وَاَنَّهُ
خَلَقَ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْاُنْثٰىۙ ﴿٤٥﴾ مِنْ نُطْفَةٍ اِذَا تُمْنٰىۖ ﴿٤٦﴾
وَاَنَّ عَلَيْهِ النَّشْاَةَ الْاُخْرٰىۙ ﴿٤٧﴾ وَاَنَّهُ هُوَ اَغْنٰى وَاَقْنٰىۙ ﴿٤٨﴾ وَاَنَّهُ
هُوَ رَبُّ الشِّعْرٰىۙ ﴿٤٩﴾

Meali

33. Gördün mü arkasını döneni?

34. Azıcık verip, sonra vermemekte direneni?

35. Acaba gaybın bilgisi kendi yanındadır da o mu görüyor?

36. Yoksa kendisine haber verilmedi mi, Musa'nın sahifelerinde yazılı olanlar?

37. Ve sözünü yerine getiren İbrahim'in *(sahifelerindekiler)*?

38. Gerçekten hiçbir günahkâr, başkasının günah yükünü yüklenemez.

39. Bilinsin ki, insan için kendi çalışmasından başka bir şey yoktur.

40. Ve çalışması da ileride görülecektir.

41. Sonra ona karşılığı tastamam verilecektir.

42. Ve şüphesiz, en son varış Rabbinedir.

43. Doğrusu güldüren de ağlatan da O'dur.

44. Öldüren de dirilten de O'dur.

45. – 46. Şurası muhakkak ki, rahme atıldığında *(oluşan)* nutfeden, erkek ve dişiden ibaret olan iki çifti O yarattı.

47. Şüphesiz tekrar diriltmek de O'na aittir.

48. Zengin eden de varlıklı kılan da odur.

49. Ve hakikat, Şi'ra *(yıldızı)*nın Rabbi O'dur.

Tefsiri

33 – Gördün mü arkasını döneni?

İmandan yüz çevireni (gördün mü?)

34 – Azıcık verip, sonra vermemekte direneni?

İhsanını keseni ve onu tutanı...

« أَكْدَى » kelimesinin aslı « إِكْدَاءُ الْحَافِرِ »'dir. O da, yer kazan kimsenin, kendisini kazmaktan meneden taş gibi pek sert bir yerle karşılaşmasıdır. İbni Abbas (ra)'dan şöyle nakledilmiştir:

"Bu imandan sonra küfre giren kişi hakkındadır." Denildi ki:

"Bu âyet, Velid b. Muğîre hakkındadır. O Resulullah (sav)'e tabi olmuştu da kâfirlerden biri onu ayıplamış ve ona:

– *Mekke reislerinin dinini terk ettin, onların cehennemde olduğunu zannettin,* demişti. Velid de, ona:

– *Şüphesiz ki ben Allah'ın azâbından korktum*, demişti. Bunun üzerine o kâfir de Velid'e, kendisine malından bir miktar vermesi karşılığında, şirk koşmaya geri dönerse, Allah (cc)'ın onun için olan azâbını yükleneceği sözünü vermişti.

Velid bunu yapmış ve kendisini ayıplayan kişiye söz verdiği malın bir kısmını vermiş, sonra da cimrilik göstermiş ve malın geri kalanını vermemişti.

35 – Acaba gaybın bilgisi kendi yanındadır da o mu görüyor?

Allah'ın azabına dair ona verdiği sözün hak olduğunu mu biliyor?

36 – Yoksa kendisine haber verilmedi mi, Musa'nın sahifelerinde yazılı olanlar?

"Musa'nın sahifelerinde", yani Tevrat'ta.

37 – Ve sözünü yerine getiren İbrahim'in (sahifelerindekiler)?

"İbrahim'in", yani İbrahim (as)'ın sahifelerindekiler. *".. sözünü yerine getiren..."*, bir şeyi bol ve tamam kılan demektir.

﴿ وَإِذِ ابْتَلَى إِبْرَاهِيمَ رَبُّهُ بِكَلِمَاتٍ فَأَتَمَّهُنَّ ﴾

"Bir zamanlar, Rabbi, İbrahim'i bir takım kelimelerle sınamış, o da onları tam olarak yerine getirmiştir." [8] ayetinde olduğu gibi.

Kelimenin mutlak olarak getirilmesi, her vefakârı ve her vefâyı içine alması içindir. « وَفَى » şeklinde şeddesiz de okunmuştur. « وَفَّى » şeklinde şeddeli olması, vefada mübalağadır. Hasan'dan şöyle nakledilmiştir:

"Allah ona neyi emrettiyse, o muhakkak ona vefa göstermiştir." Ata b. Saib'ten şöyle nakledilmiştir:

– *"İbrahim (as), hiçbir yaratılmıştan bir şey istemeyeceği sözünü vermişti. Ateşe atıldığında Cebrâil (as) ona:*

– Bir ihtiyacın var mı? demiş, o da:

– Sana yok, demişti."

Peygamber (sav)'den şöyle nakledilmiştir:

"(İbrahim) *hergün gündüzün başında dört rekât kılmak sûretiyle amelini tamamlamıştır. O, duha* (kuşluk) *namazıdır."* [9]

Şöyle rivayet edildi:

---

[8] Bakara, 124.
[9] Taberanî, İbn-i Ebî Hâtim.

"Agah olun! Size Allah'ın 'Halilinin' niçin 'sözünü yerine getiren' diye adlandırıldığını haber veriyorum. O sabaha ve akşama ulaştığında:

﴿ فَسُبْحَانَ اللهِ حِينَ تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ ۞ وَلَهُ الْحَمْدُ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَعَشِيًّا وَحِينَ تُظْهِرُونَ ﴾

"O halde akşam ettiğiniz ve sabaha vardığınız vakit Allah'ı tesbih edin. Göklerde ve yerde, yatsı vaktinde ve öğleye eriştiğiniz zaman hamd O'nadır." [10] *derdi."* [11]

Denildi ki:

"Bu âyet, İslam'ın husûsiyetleri ile alâkalıdır. Onlar da otuz tanedir. On tanesi Tevbe Sûresi'ndedir. ﴿ التَّائِبُونَ... ﴾ – ***"Tevbe edenler..."*** *sözü ve devamıdır.* [12] *On tanesi Ahzâb Sûresi'ndedir.* ﴿ اِنَّ الْمُسْلِمِينَ... ﴾ – ***"Hakikaten Müslümanlar..."*** *sözü ve devamıdır.* [13] *On tanesi de Mü'minun Sûresi'ndedir.* ﴿ قَدْ اَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ... ﴾ – ***"Gerçekten mü'minler felâha ermiştir."*** [14] *sözü ve devamıdır."*

Bundan sonra Musa'nın ve İbrahim'in (as) sahifelerindeki şeyi bildirdi ve şöyle buyurdu:

38 – Gerçekten hiçbir günahkâr, başkasının günah yükünü yüklenemez.

« تَزِرُ », kişi günah kazandığında kullanılan « يَزِرُ », « وَزَرَ » fiilinden gelmektedir. « اَنْ », « اَنَّ »'den hafifletilmiştir. « اَنَّهُ لَا تَزِرُ » demektir. Y- Mânâ, *"O, günah yüklenemez."* demektir. « اَنَّهُ »'daki zamir, zamiri şândır. « اَنْ » ve ondan sonrası « مَا فِي الصُّحُفِ مُوسٰى »'dan bedel olarak mahallen mecrurdur. Ya da « هُوَ اَنْ لَا تَزِرُ » – *"o yüklenemez"* takdiri üzere merfûdur. Sanki biri:

---

[10] Rum, 17-18.
[11] Ahmed b. Hanbel.
[12] Tevbe, 112.
[13] Ahzab, 35.
[14] Mü'minun, 1-11.

– *"Musa'nın ve İbrahim'in sahifelerinde ne vardı?* demiş de, ona:

– *"Hiçbir kişi diğerinin günahını taşımaz."* diye cevap verilmiştir.

39 – Bilinsin ki, insan için kendi çalışmasından başka bir şey yoktur.

Bu da aynı şekilde İbrahim ve Musa'nın (asm) sahifelerinde olan şeylerdendir. Ölü için verilen sadaka ve ölü adına yapılan hac farîzası hakkında rivayet edilen sahih hadislere gelince, şöyle denilmiştir:

"Ondan başkasının çalışması, ancak onun çalışması üzerine bina kılındığında fayda verir. O da, onun mümin olmasıdır. Ondan başkasının çalışması, ona tâbi olduğu ve onun yerine geçtiği için sanki onun çalışması gibidir. Çünkü ondan başkasının çalışması, onu kendisi için işlediğinde ona fayda vermez. Ancak ona niyet ettiğinde, şer'i hükme göre o onun yerine geçen vekîli gibi olur."

40 – Ve çalışması da ileride görülecektir.

Yani, kendi çalışmasını kıyamet günü mizanda görecektir.

41 – Sonra ona karşılığı tastamam verilecektir.

Daha sonra, kula çalışmasının karşılığı tastamam verilecektir. Harfi cerin hazfi ve fiile bitiştirilmiş şekliyle « جَزَاهُ اللّٰهُ عَمَلَهُ » ve harfi cerle birlikte « جَزَاهُ عَلَى عَمَلِهِ » – *"Allah onu ameline göre mükâfatlandırsın."* (ya da cezalandırsın) denir. Zamirin karşılık için olması caizdir. Daha sonra onu, *"tastamam karşılık"* sözüyle açıklamıştır ya da tastamam karşılık sözünü ondan bedel kılmıştır.

42 – Ve şüphesiz, en son varış Rabbinedir.

Bunların hepsi öncekilerin sahifelerindedir. « الْمُنْتَهٰى » sona varma manasına mastardır. Yani, mahlûkat en son O'na varır, O'na döner demektir.

﴿ وَاِلَى اللّٰهِ الْمَصِيرُ ﴾

"Dönüş, Allah'adır." [15] ayetinde olduğu gibi.

---

[15] Al-i İmran, 28; Nur, 42; Fatır, 18.

43 – Doğrusu güldüren de ağlatan da O'dur.

Gülmeyi ve ağlamayı o yarattı. Denildi ki:

"Sevinci ve hüznü o yarattı." Yine denildi ki:

"O, inananları âhirette ihsanlarla güldüren ve onları dünyada musîbetlerle ağlatandır."

44 – Öldüren de dirilten de odur.

Denildi ki: *"O; babaları öldüren, çocuklara hayat verendir."* Veya *"Küfürle öldüren, imanla diriltendir."* Ya da *"Burada öldüren, orada diriltendir."*

45 – / 46 – Şurası muhakkak ki, rahime atıldığında (oluşan) **nutfeden erkek ve dişiden ibaret olan iki çifti O yarattı.**

Meni rahime atıldığında «مَنَّى» ve « أَمْنَى » – *'menisini akıttı'* denir.

47 – Şüphesiz tekrar diriltmek de O'na âittir.

Ölümden sonra diriltmek (O'na aittir).

48 – Zengin eden de varlıklı kılan da O'dur.

Zengin eden de kunyeyi («قُنْيَة») verende odur.

«القُنْيَة » – *"Kunye"*, kendi nefsin için edindiğin ve elinden çıkarmak istemediğin maldır.

49 – Doğrusu O'dur. Şi'ra yıldızının Rabbi.

Şi'ra, ikizler burcundan sonra aşırı sıcakta doğan bir yıldızdır. Huzâa kabilesi ona ibadet ediyordu. Burada Allah Teâlâ, Huzâa kabilesinin tapmakta olduğu bu mabudunun (Şi'ra Yıldızı'nın) da Rabbi olduğunu bildirmektedir.

50. – 62. ÂYETLER

وَاَنَّهُ اَهْلَكَ عَادًا الْاُولٰى ﴿٥٠﴾ وَثَمُودَا فَمَٓا اَبْقٰى ﴿٥١﴾ وَقَوْمَ نُوحٍ
مِنْ قَبْلُ اِنَّهُمْ كَانُوا هُمْ اَظْلَمَ وَاَطْغٰى ﴿٥٢﴾ وَالْمُؤْتَفِكَةَ
اَهْوٰى ﴿٥٣﴾ فَغَشّٰيهَا مَا غَشّٰى ﴿٥٤﴾ فَبِاَيِّ اٰلَٓاءِ رَبِّكَ تَتَمَارٰى ﴿٥٥﴾
هٰذَا نَذِيرٌ مِنَ النُّذُرِ الْاُولٰى ﴿٥٦﴾ اَزِفَتِ الْاٰزِفَةُ ﴿٥٧﴾ لَيْسَ لَهَا
مِنْ دُونِ اللّٰهِ كَاشِفَةٌ ﴿٥٨﴾ اَفَمِنْ هٰذَا الْحَدِيثِ تَعْجَبُونَ ﴿٥٩﴾
وَتَضْحَكُونَ وَلَا تَبْكُونَ ﴿٦٠﴾ وَاَنْتُمْ سَامِدُونَ ﴿٦١﴾ فَاسْجُدُوا لِلّٰهِ
وَاعْبُدُوا ﴿٦٢﴾ ﴿سجده﴾

Meali

50. Şüphesiz ki önceki Âd kavmini O helak etmiştir.

51. Semûd'u da *(O helak etti)* ve geriye hiçbir şey bırakmadı.

52. Daha önce de çok zâlim ve pek azgın olan Nûh kavmini *(helâk etmişti).*

53. Altı üstüne gelen kasabalarını da devirip yıkmıştı.

54. Onlara giydirdi de giydirdi *(acıklı azabı üstlerine bindirdi).*

55. Şimdi Rabbinin nimetlerinin hangisi hakkında şüpheye düşersin?

56. İşte bu ilk uyarıcılardan bir uyarıcıdır.

57. Yaklaşan yaklaştı.

58. Onu Allah'tan başka açığa çıkaracak yoktur.

59. Şimdi bu söze (*Kuran'a*) mi şaşıyorsunuz?

60. Gülüyorsunuz da ağlamıyorsunuz.

61. Ve siz habersiz oyalanmaktasınız.

62. Haydi, Allah'a secde edip ona kulluk edin.

Tefsiri

50 – Şüphesiz ki evvelki Âd kavmini O helâk etmiştir.

"Evvel ki Âd kavmi", Hud'un (as) kavmidir. Diğer Âd kavmi ise İrem'dir. « ل »'ına idğamı « أُولَى »'nın « ا »'sinin hazfi ve onun dammesinin « ال »'a nakledilmesiyle « عَادًا لُّولَى » şeklindedir.

51 – Semûd'u da (O helâk etti) **ve geriye hiçbir şey bırakmadı.**

Hamza ve Asım'a göre « وَثَمُودَ » şeklindedir. Diğerlerine göre ise, « وَثَمُودًا » şeklinde tenvinlidir. « عَادًا » üzerine atfedilmiştir. « فَمَا أَبْقَى » ile mansûp kılınmamıştır; çünkü « فَ »'den sonra olanlar ondan öncesinde amel etmezler. « زَيْدًا فَضَرَبْتُ » denmez. Aynı şekilde, nefy edatından sonra olanlar da ondan öncesinde amel etmezler. Mânâ; Semûd'u da helak etti, onları da bırakmadı şeklindedir.

52 – Daha önce de çok zâlim ve pek azgın olan Nûh kavmini (helâk etmişti).

"Nûh kavmini", yani Nûh kavmini helak etmişti demektir. *"Daha önce"*: Ad ve Semud'dan önce, Ad ve Semud'dan daha zalim ve daha azgın idiler. Çünkü onlar onu kımıldayamayacak kadar dövüyorlar ve onu dinlemesin diye çocuklarını ondan sakındırmak için, ondan kaçıyorlardı.

53 – Altı üstüne gelen kasabalarını da devirip yıkmıştı.

"Altı üstüne gelen kasabalar", ahâlisiyle birlikte alt üst edilen, yani ters yüz edilen şehirlerdir. Onlar Lût kavminin şehirleridir. « أَفَكَهُ فَائْتَفَكَ » – *"Onu çevirdi, o da tersyüz oldu."* denir.

"Devirip yıkmıştı", yani onu Cebrail'in (as) kanadı üzerinde göğe kaldırdı sonra da onu yere attı. Yani düşürdü. « الْمُؤْتَفِكَةَ », « أَهْوَى » ile mensuptur.

54 – Onlara giydirdi de giydirdi (acıklı azabı üstlerine bindirdi).

"Onlara giydirdi", onları örttü bürüdü. Bu korkutma manasına gelir, onlar üzerine indirilen azabın ve onlar üzerine yağdırılan istiflenmiş taşların yüceltilmesidir.

55 – Şimdi Rabbinin nimetlerinin hangisi hakkında şüpheye düşersin?

Ey Muhatap! Artık Rabbinin hangi nimetlerinde şüpheye düşersin, sana ihsan ettiği nimetlerinde mi yoksa seni koruduğu azabında mı? Ya da Rabbinin birliğine ve Rabliğine delalet eden nimetlerinin hangisinde şüphe ediyorsun, demektir.

56 – İşte bu ilk uyarıcılardan bir uyarıcıdır.

Bu âyet, *"Muhammed (sav) önceki uyarıcılar cümlesinden bir uyarıcıdır."* demektir. Çoğul tevili üzere « الاولى » dedi.

Ya da *"Bu Kur'an, evvel ki uyarıcılardan biridir."* Yani *"Sizden öncekilerin uyardığı evvelki cinsinden bir uyarıdır."* manasına gelir.

57 – Yaklaşan yaklaştı.

﴿ اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ ﴾ – ***"Kıyamet yaklaştı"*** [16] ayetinde yakınlıkla vasıflandırılan şey yaklaştı, demektir.

58 – Onu Allah'tan başka açığa çıkaracak yoktur.

﴿ لَا يُجَلِّيهَا لِوَقْتِهَا إِلَّا هُوَ ﴾

"Onu tam zamanında açığa çıkaracak olan yalnız odur." [17] ayetinde olduğu gibi.

---

[16] Kamer, 1.
[17] A'raf, 187.

Onun ne zaman kopacağını beyân edecek hiçbir nefis yoktur ya da meydana geldiğinde Allah'tan (cc) başka onu kaldırmaya güç yetirecek hiç kimse yoktur, demektir. Ne var ki O (Allah Teâlâ) da onu kaldırmaz.

59 – Şimdi bu söze (Kuran'a) **mi şaşıyorsunuz.**

"*Bu söze* –yani Kur'an'a– *şaşıyorsunuz* –inkâr ederek.–"

60 – Gülüyorsunuz da ağlamıyorsunuz.

Alaya alarak gülüyorsunuz da huşu sahibi olarak ağlamıyorsunuz.

61 – Ve siz habersiz oyalanmaktasınız.

"*Habersiz oyalanmaktasınız*"; yâni gâfilsiniz ya da eğleniyor, oynuyorsunuz. Onlar, Kur'an'ı işittiklerinde insanları onu dinlemekten men etmek için şarkı, türkü söyleyerek muhalefet ediyorlardı.

62 – Haydi, Allah'a secde edip ona kulluk edin.

Yani, Allah'a (cc) secde edin, ona ibadet edin. Putlara ibadet etmeyin.

Sûre - 54

KAMER SÛRESİ

Bu sûre Mekke'de nazil olmuştur;
55 âyettir.

Cüz - 27

1. – 8. ÂYETLER

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

اِقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ ﴿١﴾ وَاِنْ يَرَوْا اٰيَةً يُعْرِضُوا
وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُسْتَمِرٌّ ﴿٢﴾ وَكَذَّبُوا وَاتَّبَعُوا اَهْوَاءَهُمْ وَكُلُّ
اَمْرٍ مُسْتَقِرٌّ ﴿٣﴾ وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مِنَ الْاَنْبَاءِ مَا ف۪يهِ مُزْدَجَرٌ ﴿٤﴾
حِكْمَةٌ بَالِغَةٌ فَمَا تُغْنِ النُّذُرُ ﴿٥﴾ فَتَوَلَّ عَنْهُمْ يَوْمَ يَدْعُ
الدَّاعِ اِلٰى شَيْءٍ نُكُرٍ ﴿٦﴾ خُشَّعًا اَبْصَارُهُمْ يَخْرُجُونَ مِنَ
الْاَجْدَاثِ كَاَنَّهُمْ جَرَادٌ مُنْتَشِرٌ ﴿٧﴾ مُهْطِع۪ينَ اِلَى الدَّاعِ يَقُولُ
الْكَافِرُونَ هٰذَا يَوْمٌ عَسِرٌ ﴿٨﴾

Meali

1. Kıyâmet yaklaştı ve ay yarıldı.

2. Onlar bir mucize görürlerse, hemen yüz çevirirler ve "Bu, eskiden beri devam ede gelen bir büyüdür." derler.

3. Yalanladılar ve kendi heveslerine uydular. Hâlbuki; her işin bir durma yeri vardır.

4. Andolsun ki onlara kötülükten önleyecek nice önemli haberler gelmiştir.

5. Bunlar, gayesine ulaşan birer hikmetti. Fakat, peygamberlerin uyarıları fayda vermiyor.

6. Çağıranın, görülmemiş, tanınmamış bir şeye çağırdığı gün, sen de onlardan yüz çevir.

7. – 8. Sanki etrafa yayılmış çekirge sürüsü gibi gözleri düşkün bir halde ve davetçiye koşarak kabirlerden çıkarlar. O esnada kâfirler: "Bu, çok çetin bir gündür." derler.

Tefsiri

1 – Kıyâmet yaklaştı ve ay yarıldı.

Kıyamet yaklaştı ve ay ikiye bölündü. « قَدْ انْشَقَّ » diye de okunmuştur. Yani, kıyamet yaklaştı ve onun yaklaşmasının alâmetlerinden olan ayın yarılması vücuda geldi, demektir. *"Emir geldi. Gerçekten onun gelişini müjdeleyen kişi geldi"* denildiği gibi. İbni Mesud (ra):

"Hira dağını ayın iki parçası arasında gördüm." demiştir. Denildi ki:

"Onun manası, o kıyamet gününde yarılır, şeklindedir."

Cumhur, birinci görüş üzeredir. Buharî ve Müslim'de rivayet edilen de budur.

"Eğer yarılsaydı, bu diğer bölgelerdeki kişilere de gizli kalmazdı ve eğer bu onlar tarafından bilinseydi, onu mütevâtir olarak naklederlerdi. Çünkü, insan tabiatı acâib şeyleri yayma özelliğine sahiptir." denemez. Çünkü Allah Teâlâ'nın bu olayı onlardan bir bulutla gizlemesi mümkündür.

2 – Onlar bir mucize görürlerse, hemen yüz çevirirler ve "Bu, eskiden beri devam ede gelen bir büyüdür." derler.

"Onlar", Mekke halkını kastediyor. *".. mucize..."* Muhammed (sav) olduğuna delalet eden bir mucize. *".. yüz çevirirler..."* ona iman etmekten yüz çevirirler.

« مُسْتَمِرٌّ »; muhkem, kuvvetli demektir. Kuvvet manasına gelen « مِرَّة »'den gelmektedir. Ya da, peş peşe devam eden demektir. Veya, gelip geçici; yok olan ve bâki kalmayan demektir.

3 – Yalanladılar ve kendi heveslerine uydular. Hâlbuki; her işin bir durma yeri vardır.

Peygamber (sav)'i yalanladılar ve gerçek olduğu ortaya çıktıktan sonra hakkı defetme hususundaki kendi heveslerine ve şeytanın kendilerine süslediği şeye tâbi oldular. Allah'ın (cc) onlara vâdettiği her iş, vaktinde olacaktır.

4 – Andolsun ki onlara kötülükten önleyecek nice önemli haberler gelmiştir.

"Onlara", Mekke halkına; *"..haberler ..."*, geçmiş nesillerin haberlerini ya da ahiret haberlerini ve kâfirlerin azap edilmeleriyle ilgili nitelendirmeleri içeren Kur'an, demektir. Onda inkârdan vazgeçirecek şeyler var.

« زَجَرْتُهُ » ve « اِزْدَجَرْتُهُ » yani *"onu menettim"* dersin. Aslı « اِزْتَجَرْتُهُ »'dür; ancak « ت », sakin « ز »'den sonra geldiğinde « د »'a dönüştürülür. Çünkü, « ت » gizli söylenen bir harftir, « ز » ise açık söylenen bir harftir. Dolayısıyla, « ت » yerine açık bir harf getirilir, ki o da ikisi arasında uygunluk olması için getirilen « د »'dır. Bu konu Sibeveyh'in kitabının sonunda mevcuttur.

5 – Bunlar, gayesine ulaşan birer hikmetti. Fakat, peygamberlerin uyarıları fayda vermiyor.

« حِكْمَةٌ », « ما »'dan bedeldir. Ya da *"o bir hikmettir"* takdîri üzere mahzuf bir mübtedânın haberidir.

"Gayesine ulaşan", doğrunun son noktası ya da Allah (cc)'tan onlara ulaşan şey, demektir.

« فما »'daki « ما » olumsuzluk « ما »'sıdır. « نُذُرُ », « نَذِيرٌ » kelimesinin çoğuludur. Onlar da; peygamberlerdir. Ya da uyarılan şeylerdir. Ya da « النُّذُورُ » – *"uyarmak"* manasına mastardır.

6 – Çağıranın, görülmemiş, tanınmamış bir şeye çağırdığı gün, sen de onlardan yüz çevir.

Uyarının onlara fayda vermeyeceğini bildiğinden dolayı onlardan yüz çevir. « يَوْمَ » kelimesi, « يَخْرُجُونَ » ile ya da gizli « اذْكُرْ » – *"hatırla"* kelimesiyle mansup kılınmıştır.

Sehl Yakub ve Mekke kıraat imamlarına göre « الدَّاعِ » ve « الدَّاعِ », « الدَّاعِى » ve « الدَّاعِى » şeklindedir. Medine kıraat imamları ve Ebû Âmir onlara vasıl halinde muvâfakat etmişlerdir. « ى »'yı düşürenler ise, « ى » yerine esre ile yetinmişlerdir. « يَدْعُوا »'dan, yazımda « و »'ın hazfedilmesi lafza tâbi olmak içindir.

"Çağıran", İsrâfil (as)'dır. *"...görülmemiş tanınmamış bir şeye..."*; bilinmeyen müthiş korkunç bir şeye, demektir. İnsanlar onu bilmemektedirler; çünkü onlar onun bir benzerini görmemişlerdir. O da kıyamet gününün korkusudur.

Mekki'ye göre « نُكْرٍ » şeklindedir. « ك » cezimlidir.

7– / 8 – Sanki etrafa yayılmış çekirge sürüsü gibi gözleri düşkün bir halde ve davetçiye koşarak kabirlerden çıkarlar. O esnada kâfirler: "Bu, çok çetin bir gündür." derler.

Âsım dışındaki Iraklılara göre « خَاشِعًا » şeklindedir ve o gözlere ait bir fiil olduğu halde « خَارِجِينَ » eden haldir. « يَخْشَعُ أَبْصَارُهُمْ » – *"gözleri yere bakar bir halde"* sözünde olduğu gibi müzekker kılınmıştır. Diğerlerine göre ise « يَخْشَعْنَ أَبْصَارُهُمْ » – *"gözleri yere bakar olduğu halde"* manası üzere « خُشَّعًا » şeklindedir. Bu da « أَكَلُونِى الْبَرَاغِيثُ » – *"pireler beni yediler"* diyenlerin lügatidir. « خُشَّعًا »'de « هُمْ » zamiri olması ve « أَبْصَارُهُمْ »'un da ondan bedel olması câizdir.

Gözlerin düşkün olması, yere bakması *"zillet"*ten kinâyedir. Çünkü zelîl kişinin zilleti ve izzet sahibinin izzeti gözlerinden okunur. Sanki onlar, çoklukları ve her yöne dağılmışlıkları itibarıyla çekirgeler gibidirler. Çekirgeler, çokluk ve dalga dalga gelme hususunda darb-ı meseldirler. Dalga dalga gelen kalabalık bir ordu hakkında *"çekirgeler gibi geldiler"* denir.

"Davetçiye koşarak", ona boyunlarını uzatır oldukları halde koşarak, manasınadır. *".. çetin..."*, yâni zor, şiddetli...

9. – 22. ÂYETLER

كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ فَكَذَّبُوا عَبْدَنَا وَقَالُوا مَجْنُونٌ وَازْدُجِرَ ﴿٩﴾ فَدَعَا رَبَّهُ أَنِّى مَغْلُوبٌ فَانْتَصِرْ ﴿١٠﴾ فَفَتَحْنَا أَبْوَابَ السَّمَاءِ بِمَاءٍ مُنْهَمِرٍ ﴿١١﴾ وَفَجَّرْنَا الْأَرْضَ عُيُونًا فَالْتَقَى الْمَاءُ عَلَى أَمْرٍ قَدْ قُدِرَ ﴿١٢﴾ وَحَمَلْنَاهُ عَلَى ذَاتِ أَلْوَاحٍ وَدُسُرٍ ﴿١٣﴾ تَجْرِى بِأَعْيُنِنَا جَزَاءً لِمَنْ كَانَ كُفِرَ ﴿١٤﴾ وَلَقَدْ تَرَكْنَاهَا اٰيَةً فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ ﴿١٥﴾ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِى وَنُذُرِ ﴿١٦﴾ وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْاٰنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ ﴿١٧﴾ كَذَّبَتْ عَادٌ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِى وَنُذُرِ ﴿١٨﴾ إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا صَرْصَرًا فِى يَوْمِ نَحْسٍ مُسْتَمِرٍّ ﴿١٩﴾ تَنْزِعُ النَّاسَ كَأَنَّهُمْ أَعْجَازُ نَخْلٍ مُنْقَعِرٍ ﴿٢٠﴾ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِى وَنُذُرِ ﴿٢١﴾ وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْاٰنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ ﴿٢٢﴾

Meali

9. Onlardan önce Nûh'un kavmi de yalanladı, hem de kulumuzun yalnız olduğunda ısrar ederek "O delirdi" dediler. Ve *(Nûh, davetten vaz geçmeye)* zorlandı.

10. Bunun üzerine Rabbine: "Ben yenik düştüm. Bana yardım et!", diyerek yalvardı.

11. Biz de derhal, nehir gibi devamlı akan su ile göğün kapılarını açtık.

12. Yeryüzünde kaynaklar fışkırttık. Her iki su, takdîr edilmiş bir işin olması için birleşmişti.

13. Nûh'u da tahtalardan yapılmış, *(çivilerle)* çakılmış *(gemiye)* bindirdik.

14. İnkâr edilmiş olana *(Nuh'a)* bir mükâfat olmak üzere, gözlerimizin önünde akıp gidiyordu.

15. Andolsun ki onu bir ibret olarak bıraktık, ibret alan yok mudur?

16. Benim azabım ve uyarılarım nasılmış?

17. Andolsun ki, biz Kur'an'ı öğüt almak için kolaylaştırdık. Düşünüp öğüt alan yok mudur?

18. Ad kavmi, Peygamberleri Hûd'u yalanladı, azabım ve uyarılarım nasıl oldu?

19. Biz onların üstüne -uğursuzluğu devamlı bir günde- dondurucu bir rüzgâr gönderdik.

20. O rüzgâr, insanları, sökülmüş hurma kütükleri gibi yere seriyordu.

21. Nasılmış benim azabım ve uyarılarım?

22. Andolsun ki biz, Kur'an'ı düşünüp öğüt almak için kolaylaştırdık. Öğüt alan yok mudur?

Tefsiri

9 – Onlardan önce Nûh'un kavmi de yalanladı, hem de kulumuzun yalnız olduğunda ısrar ederek "O delirdi" dediler. Ve (Nûh davetten vazgeçmeye) **zorlandı.**

"Onlardan önce", Mekke halkından önce manasınadır. *".. kulumuzun..."*, yâni Nûh (as)'ın...

Tekzip (yalanlama) kelimesinin tekrarının manası, onların onu başka yalanlamanın akabinde yalanlamalarıdır. Yani, onlardan yalanlayan her bir nesli yalanlayan başka bir nesil takip etti demektir. Ya da Nuh'un kavmi peygamberleri yalanladı, kulumuzu da yalanladı demektir. Yani onlar peygamberleri yalanlayanlar ve nübüvveti inkâr edenler olunca başta Nuh (as)'ı yalanladılar. Çünkü o peygamber cümlesindendir.

"Delirdi", yani o delidir. *".. zorlandı..."* risaleti tebliğ etmemesi için çirkin sözlerle zorlandı çirkin sözlerle azarlandı, öldürülmekle tehdit edildi.

Ya da bu söz, onların sözleri cümlesindendir. Yani onlar *".. O delidir." 'Onu buna cinler zorlamıştır. Onu çarpmışlar ve onun aklını almışlar'* demişlerdir.

10 – Bunun üzerine Rabbine: "Ben yenik düştüm. Bana yardım et!" diyerek yalvardı.

« أَنِّى », « بِأَنِّى » demektir. Kavmim gâlip geldi. Beni dinlemediler. Bana icâbet edeceklerine dâir umûdum tükendi. Artık onlardan, benim için üzerlerine gönderdiğin bir azapla intikam al.

11 – Biz de derhal, nehir gibi devamlı akan su ile göğün kapılarını açtık.

Şam kıraati, Yezid, Sehl ve Yakub'a göre « فَفَتَّحْنَا » şeklindedir. *"..Nehir gibi devamlı akan bir su ile..."* çokça ve devamlı bir şekilde dökülen demektir. Bu su kırk gün kesilmemiştir.

12 – Yeryüzünde kaynaklar fışkırttık. Her iki su takdîr edilmiş bir işin olması için birleşmişti.

Sanki yeryüzünün tamamını fışkıran gözeler haline getirdik, demiştir. Bu söz, senin *"Yeryüzünün gözelerini fışkırttık."* sözünden daha edebîdir. *"..iki su..."*, gökyüzünün ve yeryüzünün sularıdır. « الْمَاءَت » şeklinde de okunmuştur. Yani, göğe ve yere ait iki tür su demektir.

"Takdir edilmiş bir işin olması için", Allah Teâlâ'nın dilediği gibi takdir ettiği hâlin olması için ya da levhi mahfûzda olacağı takdir edilmiş işin –ki o da Nûh kavminin tufanla helak edilmesidir– olması için.

13 – Nûh'u da, tahtalardan yapılmış, (çivilerle) **çakılmış** (gemiye) **bindirdik.**

"Tahtalardan yapılmış, (çivilerle) *çakılmış..."* sözüyle gemi kastedilmiştir. Bu, sıfatlananların, ayırt edilemeyecek şekilde yerine geçen, onların yerini alan ve onların işini gören sıfatlardandır. *"Ancak gömleğim demirle örtülmüştür."* sözü bunun gibidir. Yani, *"Ancak gömleğim zırhtır."*

demek istemiştir. Görmüyor musun ki eğer sen gemi sözüyle birlikte bu sıfatları söylersen, bu doğru olmaz. Bu, sözün düzgünlüğünden ve edebîliğindendir.

« الدُّسُرُ », « دِسَارٌ » kelimesinin çoğuludur. O da çivi demektir. Çoğaldığında kullanılan « دَسْرَة »'dan gelmektedir. « فِعَال » veznindedir. Çünkü o, onunla yerine çakılır.

14 – İnkâr edilmiş olana (Nuh'a) **bir mükâfat olmak üzere, gözlerimizin önünde akıp gidiyordu.**

"Gözlerimizin önünde", gördüğümüz bir yerde... ya da bizim muhafazamızda, demektir. « بِأَعْيُنِنَا », « تَجْرِى »'deki zamirden haldir. Yâni, tarafımızdan korunduğu halde demektir. « جَزَاءً » – *"mükâfat olmak üzere"* kelimesi gökyüzünün kapılarının açılması ile ilgili öne geçen şeyler ve ondan sonraki şeyler için mefulün lehtir. Yani inkâr edilmiş olana –ki o da Nuh (as)'dır– mükâfat olsun diye bunu yaptık, demektir.

O'nu, kadru kıymeti *"inkâr edilmiş"* şeklinde niteledi. Çünkü peygamber Allah tarafından gönderilmiş bir nimet ve rahmettir. Nitekim Allah Teâlâ:

﴿ وَمَا اَرْسَلْنَاكَ اِلَّا رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ ﴾

"Seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik." [18] buyurmuştur. Dolayısıyla Nuh (as) da kadru kıymeti inkâr edilmiş bir nimet olmaktadır.

15 – Andolsun ki, onu bir ibret olarak bıraktık, ibret alan yok mudur?

"Onu", yani gemiyi ve bu işi... Yani onu, ibret alınan bir âyet kıldık demektir. Katade'den şöyle nakledilmiştir:

"Allah, onu bir adada bâki kılmıştır." Denildi ki:

"O uzun zaman Cudi Dağı üzerinde kalmıştır. Hatta bu ümmetin ilk nesilleri onu görmüştür."

[18] Enbiya, 107.

"İbret alan yok mudur"; ders alan, ibret alan yok mu, demektir.

« مُدَّكِر » kelimesinin aslı, « مُذْتَكِر » dir. Ancak ondaki « ت » harfi, « د »'a dönüştürüldü. « د » ile « ذ » yan yana geldiği için de « ذ » harfi « د »'a idğam edildi.

16 – Benim azabım ve uyarılarım nasılmış?

« نُذُر » kelimesi « نَذِير »'un çoğuludur. O da uyarı demektir. Yâkub'a göre her iki halde de « نُذُرِي » şeklindedir. Sehl, ona vasl halinde muvâfakat etmiştir. Diğerlerine göre ise « ي »'sızdır. Bundan sonrası sûrenin sonuna kadar bu ihtilaf üzeredir.

17 – Andolsun ki biz Kur'an'ı öğüt almak için kolaylaştırdık. Düşünüp öğüt alan yok mudur?

Düşünülüp ibret alması için ona sadra şifa öğütleri doldurmamız ve onda va'd ve tehdide dair hususları beyan etmemiz sebebiyle onu kolaylaştırdık. Öğüt alan yok mudur? Denildi ki:

"Ezber hususunda onu kolaylaştırdık ve onu ezberlemeyi isteyen kişiye bu hususta yardımcı olduk. Onu ezberlemek isteyen biri var mı ki bu iş için kendisine yardım edilsin."

Rivayete göre, diğer din sahipleri; Tevrat, İncil ve Zebur gibi kitaplarını ancak bakarak okumaktadırlar ve o kitapları, Kur'an gibi ezberlerinde muhafaza etmemektedirler.

18 – Âd kavmi, Peygamberleri Hûd'u yalanladı, azabım ve uyarılarım nasıl oldu?

Yâni, *"Azabın inişinden önce onları azapla uyarılarım nasıl oldu?"* demektir. Ya da onların azabı hususunda onlardan sonrakilere olan uyarılarım nasıl oldu demektir.

19 – Biz onların üstüne uğursuzluğu devamlı bir günde dondurucu bir rüzgâr gönderdik.

"Dondurucu bir rüzgâr", soğuk ya da gürültülü bir fırtına; *".. uğursuzluğu devamlı bir günde..."*, şerri devam eden bir günde, onları helak edinceye kadar devam etti; demektir. Bu, ayın sonunda, çarşamba günündeydi.

20 – O rüzgâr insanları sökülmüş hurma kütükleri gibi yere seriyordu.

Onları yerlerinden söküyordu. Onlar birbirlerinin ellerini tutuyorlar yer altındaki su yollarına giriyorlar, kuyular kazıyorlar ve oralara girerek korunmaya çalışıyorlardı. Ancak, o rüzgâr onları oradan çıkarıyor, yüz üstü yere seriyor ve boyunlarını kırıyordu.

Burada « كَأَنَّهُمْ » hâldir.

"Sökülmüş hurma kütükleri gibi", tarlalarından sökülmüş hurma kütükleri gibi oldukları halde onları yere seriyordu, demektir.

Hurma kütüklerine benzetildiler. Çünkü rüzgâr onların başlarını koparıyordu. Dolayısıyla da onlar başsız cesetler olarak kalıyorlar ve hurma kütükleri gibi uzun cüsseleri olduğu halde ölü bir şekilde yere düşüyorlardı. « أَعْجَازُ », dalsız hurma kütükleri demektir.

« نَخْلٍ » kelimesinin sıfatını, lafzı üzere müzekker kıldı. Mana üzere hamletseydi ﴿ كَأَنَّهُمْ أَعْجَازُ نَخْلٍ خَاوِيَةٍ ﴾ [19] ayetinde olduğu gibi müennes kılacaktı.

21 – / 22 – Nasılmış benim azabım ve uyarılarım. Andolsun ki biz, Kuran'ı düşünüp öğüt almak için kolaylaştırdık. Öğüt alan yok mudur?

❁ ❁ ❁

[19] Hakka, 7.

23. – 32. ÂYETLER

كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِالنُّذُرِ ﴿٢٣﴾ فَقَالُوا أَبَشَرًا مِنَّا وَاحِدًا نَتَّبِعُهُ ۙ إِنَّا إِذًا
لَفِي ضَلَالٍ وَسُعُرٍ ﴿٢٤﴾ أَؤُلْقِيَ الذِّكْرُ عَلَيْهِ مِنْ بَيْنِنَا بَلْ هُوَ
كَذَّابٌ أَشِرٌ ﴿٢٥﴾ سَيَعْلَمُونَ غَدًا مَنِ الْكَذَّابُ الْأَشِرُ ﴿٢٦﴾ إِنَّا
مُرْسِلُو النَّاقَةِ فِتْنَةً لَهُمْ فَارْتَقِبْهُمْ وَاصْطَبِرْ ﴿٢٧﴾ وَنَبِّئْهُمْ أَنَّ
الْمَاءَ قِسْمَةٌ بَيْنَهُمْ ۚ كُلُّ شِرْبٍ مُحْتَضَرٌ ﴿٢٨﴾ فَنَادَوْا صَاحِبَهُمْ
فَتَعَاطَىٰ فَعَقَرَ ﴿٢٩﴾ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿٣٠﴾ إِنَّا أَرْسَلْنَا
عَلَيْهِمْ صَيْحَةً وَاحِدَةً فَكَانُوا كَهَشِيمِ الْمُحْتَظِرِ ﴿٣١﴾ وَلَقَدْ
يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ ﴿٣٢﴾

Meali

23. Semûd kavmi de uyarıcıları yalanladı.

24. "Bizden bir insana mı uyacağız? O takdirde biz, apaçık bir sapıklık ve çılgınlık etmiş oluruz" dediler.

25. "Vahiy, aramızdan ona mı verildi? Hayır, o, yalancı ve şımarığın biridir" *(dediler.)*

26. Yarın onlar, yalancı ve şımarığın kim olduğunu görecekler.

27. Hakikat, onları imtihan etmek için dişi deveyi gönderen biziz. Sen onları gözetle ve sabret.

28. Onlara, suyun aralarında paylaştırıldığını haber ver. Her biri kendi içme sırasında gelsin.

29. Bir arkadaşlarını çağırdılar, o da cüret gösterip kılıcını çekerek deveyi kesti.

30. Bu azgınlara uyarılarım ve azabım nasıl oldu?

31. Biz onların üzerlerine korkunç bir ses gönderdik. Hemen, hayvan ağılına konan kuru ot gibi oluverdiler.

32. Andolsun ki biz, Kur'an'ı anlaşılıp öğüt alınması için kolaylaştırdık. Düşünüp öğüt alanlar yok mudur?

Tefsiri

23 – / 24 – Semûd kavmi de uyarıcıları yalanladı. "Bizden bir insana mı uyacağız? O takdirde biz, apaçık bir sapıklık ve çılgınlık etmiş oluruz" dediler.

« بَشَرًا » kelimesi, « نَتَّبِعُهُ » fiilinin açıkladığı bir fiille mansup kılınmıştır. Takdiri, *"Bizden bir insana mı uyacağız?"* şeklindedir. Sanki o:

"Eğer bana tâbi olmazsanız haktan sapmış, ateşler içinde kalan kimseler olursunuz." demiş de ona cevap olarak: *"Eğer sana tâbi olursak işte o zaman dediğin gibi oluruz."* demişlerdir.

« سُعُرٍ », « سَعِيرٌ » kelimesinin çoğuludur. Denildi ki:

"Dalalet, hata ve doğrudan uzaklaşma demektir. Su'ur ise, delilik, çılgınlık demektir."

Onların *"Bizden bir insana mı..."* sözleri, kendi cinslerinden benzerlerine tâbi olmayı inkâr ettiklerini ve onun meleklerden olmasını istediklerini göstermektedir. *".. bizden..."* dediler. Çünkü, onlardan olduğunda benzerlik daha güçlü olmaktadır. Bütün bir ümmetin bir adama tâbi olmasını inkâr için, *"biri"* dediler. Ya da bununla, en şerefli ve en üstün saydıkları kişilerden değil de aralarından herhangi biri olmasını kastettiler. Buna, *"Vahiy aramızda ona mı verildi?"* sözü delâlet etmektedir.

25 – "Vahiy, aramızdan ona mı verildi? Hayır, o, yalancı ve şımarığın biridir" (dediler.)

Yani aramızda peygamber seçilmeye daha layık kişiler olduğu halde vahiy, aramızda ona mı indirildi, demektir.

"Şımarık", nimeti inkâr eden kibirli kişi demektir. Şımarıklığı ve büyüklük arzusu onu böyle bir iddiaya sevketti, dediler.

26 – Yarın onlar, yalancı ve şımarığın kim olduğunu görecekler.

"Yarın", yâni kendilerine azap indiğinde ya da kıyamet gününde... *".. yalancı ve şımarığın kim olduğunu bilecekler"*: Salih (as) mi yoksa ona yalanlayanlar mı?

Şam kıraat ekolü ve Hamza'ya göre, onlara cevap olarak Salih'in söylediklerinin hikâyesi üzere ya da iltifat yoluyla Allah'ın (cc) kelamı olmak üzere « سَتَعْلَمُونَ » – *"bileceksiniz"* şeklindedir.

27 – Hakikat, onları imtihan etmek için dişi deveyi gönderen biziz. Sen onları gözetle ve sabret.

Onu gönderen ve onu istedikleri gibi yalçın kayadan ibaret olan tepeden çıkaran biziz. « فِتْنَةً لَهُمْ » – (onları imtihan etmek için); onları denemek, imtihan etmek için, demektir. Burada « فِتْنَةً », mefulun leh ya da haldir. *"Sen onları gözetle..."*, yani bekle ve onların ne yapacaklarına bir bak...

"Sabret": Onların eziyetlerine sabret ve emrin gelinceye kadar da acele etme.

28 – Onlara, suyun aralarında paylaştırıldığını haber ver. Her biri kendi içme sırasında gelsin.

"Aralarında paylaştırıldığını edildiğini", aralarında taksim edildiğini... Bir gün o içer, bir gün de onlar su alırlar.

Akıllılar galip olduğundan « بَيْنَهُمْ » – *"aralarında"* dedi. *"Her içene düşen miktar hazır kılınmıştır."* Hazırlanmıştır. Su almaya bir gün kavim gelir bir gün de deve gelir.

29 – Bir arkadaşlarını çağırdılar, o da cür'et gösterip kılıcını çekerek deveyi kesti.

"Bir arkadaşlarını", yâni Semûd'un kızıl tenli eşkiyası Kuder b. Salif'i... Cür'et gösterip kılıcını çekerek deveyi kesti. Aldırmaksızın, bu büyük işi işlemeye cür'et gösterdi ve deveyi kesti. Ya da deveyi tuttu ve kesti ya da kılıcı eline aldı ve deveyi kesti demektir. Başka bir ayette buna razı olduklarından dolayı ya da onların yardımıyla kestiği için:

﴿ فَعَقَرُوا النَّاقَةَ ﴾ – ***"deveyi kestiler"***[20] denildi.

30 – / 31 – Bu azgınlara uyarılarım ve azabım nasıl oldu? Biz onların üzerlerine korkunç bir ses gönderdik. Hemen hayvan ağılına konan kuru ot gibi oluverdiler.

Deveyi boğazlamalarının dördüncü gününde, onların üzerine Cebrâil (as)'ın çıkardığı korkunç bir ses gönderdik.

« هَشِيمِ », kırılıp dökülen kuru ağaç demektir. « مُحْتَظِرِ », ağıl yapan kişi ve kendisiyle ağıl yapılan şeylerdir. Uzun zaman geçmesi sebebiyle o kendisiyle ağıl yapılan şeyler kurur. Onları hayvanlar çiğner de kırılıp dökülürler, un ufak olurlar. Hasan « ظ »'yı üstün okumuştur. O da ağıl demektir.

32 – Andolsun ki, biz Kur'an'ı anlaşılıp öğüt alınması için kolaylaştırdık. Düşünüp öğüt alanlar yok mudur?

❁ ❁ ❁

[20] A'raf, 77.

33. – 40. ÂYETLER

كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوطٍ بِالنُّذُرِ ﴿٣٣﴾ إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ حَاصِبًا إِلَّا آلَ
لُوطٍ نَجَّيْنَاهُمْ بِسَحَرٍ ﴿٣٤﴾ نِعْمَةً مِنْ عِنْدِنَا كَذٰلِكَ نَجْزِي
مَنْ شَكَرَ ﴿٣٥﴾ وَلَقَدْ أَنْذَرَهُمْ بَطْشَتَنَا فَتَمَارَوْا بِالنُّذُرِ ﴿٣٦﴾ وَلَقَدْ
رَاوَدُوهُ عَنْ ضَيْفِهِ فَطَمَسْنَا أَعْيُنَهُمْ فَذُوقُوا عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿٣٧﴾
وَلَقَدْ صَبَّحَهُمْ بُكْرَةً عَذَابٌ مُسْتَقِرٌّ ﴿٣٨﴾ فَذُوقُوا عَذَابِي وَنُذُرِ
﴿٣٩﴾ وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ ﴿٤٠﴾

Meali

33. Lût'un kavmi de uyarıcı peygamberleri yalanladı.

34. Biz de üzerlerine taş *(yağdıran bir fırtına)* gönderdik, ancak Lût ailesi müstesna.

35. Katımızdan bir nîmet olarak, onları seher vaktinde kurtardık. Biz, şükredenleri böyle mükâfatlandırırız.

36. Andolsun ki, Lût onları bizim şiddetli azâbımızla uyardı. Fakat onlar îkazlar sebebiyle kuşkuya düştüler.

37. Onlar Lût'un misafirlerine karşı kötülük yapmayı planlamışlardı. Derhal biz onların gözlerini kör ettik, "haydi azabımı ve uyarılarımı tadın!" dedik.

38. Bir sabah kendilerine, yakalarını bir daha bırakmayacak olan bir azap gelip çattı.

39. Azabımı ve uyarıları tadın! *(denildi)*.

40. Andolsun ki biz Kuran'ı öğüt almak için kolaylaştırdık. Düşünüp ibret alan yok mudur?

Tefsiri

33 – / 35 – Lût'un kavmi de uyarıcı peygamberleri yalanladı. Biz de üzerlerine taş (yağdıran bir fırtına) **gönderdik, ancak Lût ailesi müstesna. Katımızdan bir nîmet olarak, onları seher vaktinde kurtardık. Biz, şükredenleri böyle mükâfatlandırırız.**

Lût kavmine, üzerlerine taş atan bir rüzgâr gönderdik. *"Lût ailesi müestesna"*, yani *"İki kızı ve onunla birlikte iman edenler müstesna. Onları seher vakitlerinden birinde kurtardık."* demektir. Bu sebepten dolayı « سَحَرٍ » kelimesini tenvinli kılmıştır. Aynı günün seher vaktinde karşılaştığında « لَقِيتُهُ بِسَحَرَ » denir. (Yani, gayri munsarıf olduğu için tenvin ve esre kabul etmez) Denildi ki:

"Onlar iki seherdir. En yüce seher, fecir doğmadan öncedir. Diğeri ise fecir doğduğu vakittedir."

« نِعْمَةً » kelimesi, mefulun lehtir. Yani, 'nimetlendirmek için', demektir. *"Allah'ın nimetine imanıyla ve taatiyle şükredeni, biz böyle mükâfatlandırırız."*

36 – Andolsun ki, Lût onları bizim şiddetli azâbımızla uyardı. Fakat onlar îkazlar sebebiyle kuşkuya düştüler.

Lût (as), onları azap ile yakalamamızla uyardı. Fakat onlar uyarıları şüphe ederek yalanladılar.

37 – Onlar Lût'un misafirlerine karşı kötülük yapmayı planlamışlardı. Derhal biz onların gözlerini kör ettik, "Haydi azabımı ve uyarılarımı tadın!" dedik.

Onlar, onun misafirleriyle ilişki kurmak istemişlerdi de biz onları derhal kör ettik. Denildi ki:

"Onları (gözlerini) *meshettik ve onları yüzün diğer bölgeleri gibi* (dümdüz) *kıldık. Orada hiçbir yarık görülmüyordu."*

Rivâyete göre, onlar içeri girmek için Lût (as)'un kapısını açmaya çalıştıklarında melekler:

– *"Bırak onları, girsinler. Biz, Rabbinin elçileriyiz. Onlar sana ulaşamayacaklar."* dediler. Cebrail (as), onlara kanadıyla bir kere vurdu. Ve

onları bıraktı. Onlar şaşırdılar, kapıyı bulamadılar. Lût (as) da onları dışarı çıkardı.

"Haydi, azâbımı ve uyarılarımı tadın!", onlara meleklerin lisanı ile *"azabımı ve uyarılarımı tadın"*, dedik.

38 – Bir sabah kendilerine, yakalarını bir daha bırakmayacak olan bir azap gelip çattı.

"Sabah", gündüzün evveli olan vakittir. *".. yakalarını bir daha bırakmayacak olan..."* diye nitelendirilen azâb, sâbit olan, yâni onları ahiret azabına götürünceye kadar üzerlerinde karar kılan azâbtır.

39 – / 40 – Azabımı ve uyarıları tadın! (denildi). **Andolsun ki biz Kuran'ı öğüt almak için kolaylaştırdık. Düşünüp ibret alan yok mudur?**

Bu ayetlerin tekrarının faydası, öncekilerin haberlerinden her birisi işitildiğinde düşünüp ibret almanın yenilenmesi, teşvik edilen dikkat çekilen şeyler işitildiğinde de uyanıklığın yenilenmesidir. Bu, saydığı her bir nimetin yanında zikrettiği:

﴿ فَبِاَيِّ اٰلَٓاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴾

"Rabbinin hangi nimetini yalanlıyorsunuz?" [21] âyetindeki tekrarın hükmüdür ve her bir delil zikrettiğinde:

﴿ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴾

"O gün yalanlayanların vay haline..." [22] ayetindeki tekrarın hükmüdür. Aynı şekilde olaylar ve kıssaların tekrarı vesilesiyle alınan ibretler, kalplere yerleşir, zihinlerde şekillenir, hafızalarda canlı kalır ve hiçbir zaman unutulmaz.

❁ ❁ ❁

[21] Rahman, 13 (Ve sure içinde sâir yerlerde 31 kere tekrarlanan aynı ayetler.)
[22] Mürselat, 15. (Ve sure içinde sâir yerlerde 10 kere tekrarlanan aynı ayetler.); Mutaffifîn, 10.

41. – 55. ÂYETLER

وَلَقَدْ جَٓاءَ اٰلَ فِرْعَوْنَ النُّذُرُۚ ﴿٤١﴾ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا كُلِّهَا
فَاَخَذْنَاهُمْ اَخْذَ عَزٖيزٍ مُقْتَدِرٍ ﴿٤٢﴾ اَكُفَّارُكُمْ خَيْرٌ مِنْ اُو۬لٰٓئِكُمْ
اَمْ لَكُمْ بَرَٓاءَةٌ فِي الزُّبُرِۚ ﴿٤٣﴾ اَمْ يَقُولُونَ نَحْنُ جَمٖيعٌ مُنْتَصِرٌ
﴿٤٤﴾ سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ ﴿٤٥﴾ بَلِ السَّاعَةُ مَوْعِدُهُمْ
وَالسَّاعَةُ اَدْهٰى وَاَمَرُّ ﴿٤٦﴾ اِنَّ الْمُجْرِمٖينَ فٖي ضَلَالٍ وَسُعُرٍۢ ﴿٤٧﴾
يَوْمَ يُسْحَبُونَ فِي النَّارِ عَلٰى وُجُوهِهِمْۜ ذُوقُوا مَسَّ سَقَرَ ﴿٤٨﴾
اِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ ﴿٤٩﴾ وَمَٓا اَمْرُنَٓا اِلَّا وَاحِدَةٌ كَلَمْحٍ
بِالْبَصَرِ ﴿٥٠﴾ وَلَقَدْ اَهْلَكْنَٓا اَشْيَاعَكُمْ فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ ﴿٥١﴾ وَكُلُّ
شَيْءٍ فَعَلُوهُ فِي الزُّبُرِ ﴿٥٢﴾ وَكُلُّ صَغٖيرٍ وَكَبٖيرٍ مُسْتَطَرٌ ﴿٥٣﴾ اِنَّ الْمُتَّقٖينَ
فٖي جَنَّاتٍ وَنَهَرٍۙ ﴿٥٤﴾ فٖي مَقْعَدِ صِدْقٍ عِنْدَ مَلٖيكٍ مُقْتَدِرٍ ﴿٥٥﴾

Meali

41. Şüphesiz, Firavun'un kavmine de uyarıcılar gelmişti.

42. Lâkin, onlar bütün ayetlerimizi yalanladılar. Biz de onları çok kuvvetli ve kudretli bir yakalayışla yakaladık.

43. Şimdi sizin kâfirleriniz, onlardan daha mı iyidirler, yoksa kitaplarda sizin için bir berâat-mı var?

44. Yoksa, "biz birbirimize yardım eden bir topluluğuz" mu diyorlar?

45. O topluluk yakında bozulacak ve onlar arkalarını dönüp kaçacaklar.

46. Bilakis, kıyamet onlara vadedilen asıl saattir. O saat, cidden çok fecî ve acıdır.

47. Şüphesiz, suçlular, bir sapıklık ve çılgın ateşler içindedirler.

48. O gün onlar yüzleri üstüne ateşte sürüklenirler. *(Kendilerine)*, "Cehennemin dokunuşunu tadın" *(denilir)*.

49. Biz, her şeyi bir ölçüye göre yarattık.

50. Bizim buyruğumuz, ancak bir göz açıp kapayana kadar bir tek andır.

51. Andolsun ki biz, küfür ve inkârda sizin benzerlerinizi hep helâk ettik. Düşünüp ibret alan yok mudur?

52. Yaptıkları her şey, kitaplarda (hafaza meleklerinin yazdıklarında) mevcuttur.

53. Küçük büyük her şey, satır satır yazılmıştır.

54. Takvâ sahipleri; cennetlerde ve ırmakların kenarlarında,

55. Güçlü, Yüce Allah'ın huzurunda, hak meclisindedirler.

Tefsiri

41 – Şüphesiz, Firavun'un kavmine de uyarıcılar gelmişti.

"Uyarıcılar.."; Mûsâ, Hârun ve onlardan başka peygamberlerdir (asm). Ya da, « النُّذُرُ » kelimesi, uyarmak manasında olan « نَذِيرٌ » kelimesinin çoğuludur.

42 – Lâkin, onlar bütün ayetlerimizi yalanladılar. Biz de onları çok kuvvetli ve kudretli bir yakalayışla yakaladık.

"Bütün ayetlerimizi", yâni dokuz mucizeyi... *"..kuvvetli ve kudretli bir yakalayışla..."*, yâni yenilmeyen ve hiçbir şeyin kendisine mani olamayacağı bir yakalayışla...

43 – Şimdi, sizin kâfirleriniz, onlardan daha mı iyidirler, yoksa kitaplarda sizin için bir beraat mı var?

Ey Mekke halkı! Sizin kâfirleriniz, o sayılan kâfirlerden daha mı iyidirler? Nûh, Hûd, Sâlih ve Lût (asm) kavimlerinden ve Firavun ailesinden daha mı iyidirler? Yâni kuvvet, alet ve dünyadaki durumları itibarıyla, onlar daha mı hayırlıdırlar ya da küfür ve inat yönünden daha mı hafiftirler? Şunu kastediyor:

"Sizin kâfirleriniz onların bir benzeridir. Hatta onlardan daha da şerlidir. Ey Mekke halkı! Yoksa, önceki ümmetlerin kitaplarında size, sizden inkâr edenlerin ve peygamberleri yalanlayanların Allah'ın azâbından emin olacağına dair bir beraat indirildi de bu beraat sebebiyle mi emin oldunuz?"

44 – Yoksa, "biz birbirimize yardım eden bir topluluğuz" mu diyorlar?

"Topluluğuz", grup oluşturmuş bir cemaatiz manasındadır. *".. yardımlaşan..."*, yâni mağlup olması ve zulme mâruz kalması mümkün olmayan.

45 – O topluluk yakında bozulacak ve onlar arkalarını dönüp kaçacaklar.

Mekke topluluğu yakında hezimete uğrayacak ve onlar arkalarını dönüp kaçacaklar. « اَلدُّبُرُ » kelimesi çoğulu « اَلْاَدْبَارُ » manasınadır. Nitekim şair:

❁ كُلُوا فِى بَعْضِ بَطْنِكُمْ تَعِفُّوا ❁

"Az yiyin ki, harama düşmekten kurtulasınız" demiştir.

(Burada şair, « بَطْنٌ » – *"karın"* kelimesini çoğul anlamında tekil kullanmıştır.)

Yani, *"Hezimete uğramış bir halde geri dönecekler"*, demektir. Bedir gününü kastediyor. Bu, peygamberlik alâmetlerindendir.)

46 – Bilakis, kıyamet onlara vadedilen asıl saattir. O saat, cidden çok fecî ve acıdır.

Bilakis, kıyamet onların Bedir'den sonraki azap vaktidir. O saat, Bedir'e göre daha şiddetlidir. « الدَّاهِيَةُ », kendisinden kurtulmanın mümkün olmadığı bela, musîbet demektir.

"Acıdır", yâni tad olarak dünya azâbından daha acıdır. Ya da, « أَمَرُّ » kelimesi, « الْمِرَّةُ » kelimesindendir. O zaman da, daha şiddetlidir, demektir.

47 – Şüphesiz, suçlular, bir sapıklık ve çılgın ateşler içindedirler.

Şüphesiz ki günahkârlar, dünyada haktan uzak bir sapıklık içindedirler. Ahirette de ateşler içindedirler. Ya da helak ve ateşler içindedirler.

48 – O gün onlar yüzleri üstüne, ateşte sürüklenirler. (Kendilerine), **"Cehennemin dokunuşunu tadın"** (denilir).

Cehennem ateşi içinde yüzleri üstüne süründükleri gün onlara *"Cehennemin dokunuşunu tadın!"* denir.

"Hûmmanın dokunuşunu buldu" ve *"Dayağın tadını tattı."* sözlerinde olduğu gibi. Çünkü ateş, sıcaklığıyla onlara isabet ettiğinde sanki o bununla onlara dokunmuş olmaktadır. « سَقَرَ » kelimesi, müennes ve marife olmasından dolayı gayrı munsarıftır. Çünkü, cehennem için özel isimdir. Bir şeyin rengini değiştirdiğinde kullanılır. « سَقَرَتْهُ النَّارُ » – *"Ateş onu yaktı."* sözünden gelmektedir.

49 – Biz, her şeyi bir ölçüye göre yarattık.

« كُلَّ », « خَلَقْنَاهُ » fiilinin açıkladığı bir fiille mansubtur. Şâz olarak merfu da okunmuştur. Mansup okunması evladır. Çünkü, eğer merfu okunsa, « خَلَقْنَاهُ » – *"onu yarattık"* sözünün « شَيْءٍ »'in sıfatı olarak mahallen mecrûr olması ve « بِقَدَرٍ » sözünün de haber olması mümkün olmaktadır. O zaman takdîr: *"Bizim yarattığımız her şey haberle olmaktadır."* şeklinde olur. Yine « خَلَقْنَاهُ »'nun haber olması da mümkündür. O zaman da takdîr: *"Her şey kaderle yarattığımızdır."* şeklindedir.

Merfu olduğunda iş karıştığından nasba gidilir. Takdiri de: *"Her şeyi bir kader ile yarattık."* olur. Dolayısıyla, yaratma her şey için genel olur. Âyetle kastedilen de budur. Nasb okunması halinde, « خَلَقْنَاهُ »'nun « شَيْءٍ »'in sıfatı olması câiz değildir. Çünkü o, nasbeden âmilin açıklamasıdır. Sıfat da mevsufunda amel etmez. « الْقَدَرُ » ve « الْقَدْرُ » takdîr demektir. Yani, geçmiş bir takdirle ya da her şeyi hikmetin gerektirdiği şekilde tertipli düzenli ve ölçülü olarak yarattık, mânasındadır. Ya da takdir edilmiş, levhi mahfuza yazılmış, daha olmadan önce bilinmiş olarak yarattık. Zira biz onun halini ve zamanını bilmiştik. Ebu Hureyre (ra), şöyle buyurdu:

"Kureyş müşrikleri, kader hakkında tartışmak üzere Peygamber (sav)'e gelmişlerdi de bu ayet inmişti. Ömer (ra) bu ayetin Kaderiyye hakkında indiğine yemin ediyordu." [23]

50 – Bizim buyruğumuz, ancak bir göz açıp kapayana kadar bir tek andır.

Bizim buyruğumuz, ancak bir tek kelimedir. Yani yaratmayı dilediğimiz bir şey için emrimiz, ancak onun için *"ol"* dememizdir. O da oluverir. *".. göz açıp kapayana kadar..."*, birinizin gözünü kırpma miktarı kadar. Denildi ki:

"Emrimizle sözüyle kastedilen:

﴿ وَمَا أَمْرُ السَّاعَةِ إِلاَّ كَلَمْحِ الْبَصَرِ ﴾

'Kıyamet işi ancak göz açıp kapama gibidir.' [24] *âyetinde olduğu gibi, kıyamettir."*

51 – Andolsun ki biz, küfür ve inkârda sizin benzerlerinizi hep helâk ettik. Düşünüp ibret alan yok mudur?

Diğer ümmetlerden küfür husûsundaki benzerlerinizi helâk ettik. İbret alan öğüt alan yok mu?

---

[23] Müslim.
[24] Nahl, 77.

52 – Yaptıkları her şey, kitaplarda (hafaza meleklerinin yazdıklarında) **mevcuttur.**

Yani, kâfirlerin yaptıkları her şey. Yani, onların yaptıkları her şey hafaza meleklerinin defterlerinde sabittir. « فَعَلُوهُ », mahallen mecrurdur, « شَيْءٍ »'in sıfatıdır. « فِي الزُّبُرِ », « كُلُّ »'un haberidir.

53 – Küçük büyük her şey, satır satır yazılmıştır.

Küçük büyük ameller ve meydana gelmiş her şey, levhi mahfuzda yazılmıştır.

54 – Takvâ sahipleri; cennetlerde ve ırmakların kenarlarında,

« نَهَرٍ », « اَنْهَارٌ » – *"nehirler ırmaklar"* demektir. Cins ismi söylemekle yetindi. Denildi ki: « نَهَرٌ » ferahlık ve aydın olmak demektir. « النَّهَارُ » – *"gündüz"* kelimesi de bundandır.

55 – Güçlü, Yüce Allah'ın huzurunda, hak meclisindedirler.

Razı olunmuş bir mekânda, muktedir mâlikin yanındadırlar. Yanında olma derece ve ikrama mazhar oluş yönüyledir, mesafe ve mekân itibarıyla değil. « النَّهَارُ » ve « مُقْتَدِرٌ » kelimelerinin nekra kılınmasının faydası, *"Hiçbir şey yok ki o onun mülkü ve kudreti altında olmasın."* ve *"Onun her şeye gücü yeter."* manalarını bildirmektir.

Sûre - 55

RAHMÂN SÛRESİ

Bu sûre Mekke'de nazil olmuştur; 78 âyettir.

Cüz - 27

1. – 13. ÂYETLER

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

اَلرَّحْمٰنُ ﴿١﴾ عَلَّمَ الْقُرْاٰنَ ﴿٢﴾ خَلَقَ الْاِنْسَانَ ﴿٣﴾ عَلَّمَهُ الْبَيَانَ ﴿٤﴾
اَلشَّمْسُ وَالْقَمَرُ بِحُسْبَانٍ ﴿٥﴾ وَالنَّجْمُ وَالشَّجَرُ يَسْجُدَانِ ﴿٦﴾
وَالسَّمَاءَ رَفَعَهَا وَوَضَعَ الْمِيزَانَ ﴿٧﴾ اَلَّا تَطْغَوْا فِي الْمِيزَانِ ﴿٨﴾
وَاَقِيمُوا الْوَزْنَ بِالْقِسْطِ وَلَا تُخْسِرُوا الْمِيزَانَ ﴿٩﴾ وَالْاَرْضَ
وَضَعَهَا لِلْاَنَامِ ﴿١٠﴾ فِيهَا فَاكِهَةٌ وَالنَّخْلُ ذَاتُ الْاَكْمَامِ ﴿١١﴾
وَالْحَبُّ ذُو الْعَصْفِ وَالرَّيْحَانُ ﴿١٢﴾ فَبِاَيِّ اٰلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿١٣﴾

Meali

1. Rahmân olan Allah,

2. Kur'anı öğretti.

3. İnsanı yarattı.

4. Ona beyânı, maksadını anlatmayı öğretti.

5. Güneş ve ay bir hesaba göre hareket eder.

6. Bitkiler ve ağaçlar *(Hâlık'a)* secde ederler.

7. Göğü Allah yükseltti ve mizanı O koydu.

8. Sakın tartıda haksızlık etmeyin.

9. Tartıyı doğru yapın, terazide eksiklik yapmayın.

10. Allah yeri mahlûkat için koymuştur.

11. Orada meyveler ve salkımlı hurma ağaçları vardır.

12. Yapraklı taneler ve hoş kokulu bitkiler vardır.

13. O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlıyorsunuz?

Tefsiri

1 – / 3 – Rahman olan Allah Kur'anı öğretti. İnsanı yarattı.

"İnsanı yarattı", yani insan cinsini... Ya da Âdem (as)'i, ya da Muhammed (sav)'i.

4 – Ona beyanı, maksadını anlatmayı öğretti.

Azîz ve Celîl olan Allah, nimetlerini saydı ve nimetleri içerisinden ilk nimeti öne aldı. O da, "din" nimetidir. Din nimetinden de en yüksek mertebedeki zirveyi önceledi. O da Kuran'la nîmetlendirmesi, O'nu indirmesi ve O'nu öğretmesidir. Çünkü o, üstünlük yönünden Allah'ın (cc) en büyük vahyi, kadr-u kıymet yönünden en üstünü ve eser olarak da din babında en güzelidir. O semavi kitapların zirvesi, onların tasdik edicisi ve onların ölçütüdür.

"İnsanı yarattı." sözünü bundan sonra zikretti. Bundan sonra, kendisini din için yarattığını bilsin ve vahyi ve kitapları vasıtasıyla bilgi yönünden onu ihâta etsin diye ondan sonra getirdi. İnsanı kendisi sebebiyle yarattığı şeyi, ondan önce zikretti. Daha sonra diğer hayvanlardan kendisini ayıran şeyi –maksadını anlatmayı– zikretti. O da kalpte olanı anlaşılır bir şekilde ifade etmektir.

« الرَّحْمٰنُ » mübtedadır. Bu fiiller, zamirleriyle birlikte aynı manadaki haberlerdir. Onların, atıf harfinden yoksun kılınması sıralama tarzında getirilişinden dolayıdır. *"Zeyd seni fakirken zenginleştirdi zelilken yüceltti az iken* (malını) *çoğalttı, hiç kimsenin kimseye yapmadığını sana yaptı. Öyleyse, onun ihsânından neyi inkâr ediyorsun?"* sözünde olduğu gibi.

5 – Güneş ve ay bir hesaba göre hareket eder.

Bilinen bir hesaba ve ifrat - tefritten azade bir takdire göre burçlarında ve yörüngelerinde akıp giderler. Bunda insanlar için birçok faydalar vardır. Yılların ve hesabın bilinmesi bunlardandır.

6 – Bitkiler ve ağaçlar, (hâlıka) secde ederler.

« النَّجْم », baklagiller gibi, yerden biten ve ağaç gövdesi gibi gövdesi olmayan bitkidir. « الشَّجَر » ise, gövdeli olan bitkidir. Denildi ki:

"Necm, göğün yıldızlarıdır."

"Secde ederler", yani yaratıldığı hususta Allah Teâlâ'ya boyun eğerler. Boyun eğmesi hususunda secde eden mükelleflere benzetilmiştir. Hesabın onun hesabı olduğu ve secdenin, başkasına değil, O'na ait olduğu bilindiğinden dolayı şöyle denilmiştir:

"Güneş ve ay onun hesabıyla hareket eder, at ve ağaç da ona secde eder."

İlk cümlelerde atıf harfi zikredilmedi, daha sonra zikredildi. Çünkü ilk cümleler –insanlardan kendisine ihsanda bulunanların ihsanını inkâr eden kişilerin, yukarıda zikredilen misalde olduğu gibi nimetlerin sıralanmasıyla susturuldukları gibi– O'nun nimetlerini inkâr edenleri susturmak için sıralama tarzında gelmiştir. İnkârcıyı susturduktan sonra sözü tenasüb (uygunluk) ve atıfa yakınlık için bağlanması gerekli olanın bağlanmasındaki üslûba getirdi. Tenâsüb; güneş ve ayın, göğe ait iki şey olması, ot ve ağacın da yere ait iki şey olması ve her iki grubun arkasında da karşılaştırma yönüyle birbirlerine uygunluğun bulunmasıdır. Gök ve yer karine olarak zikredilmeye devam etmektedir. Zira, güneş ve ayın bir hesaba göre akıp gitmesi, Allah'ın (cc) emrine boyun eğmektir. Bu da, ot ve ağacın secdesine uygundur.

7 – Göğü Allah yükseltti ve mîzanı O koydu.

Onu, kaldırılmış ve yükseltilmiş olarak yarattı. Şöyle ki: Onu; ahkâmın çıkış yeri, hükümlerinin çıkış kaynağı ve peygamberlere vahiy getiren meleklerinin meskeni kıldı. Bununla şânının, mülkünün ve saltanatının büyüklüğüne dikkat çekti.

"Mîzan", eşyanın kendisiyle tartıldığı her şeydir. Onların (eşyanın) miktarı, karastün, mikyal, mikyas vs. ölçü birimleriyle bilinir. Yani; O'nu yeryüzüne konulmuş olarak yarattı, demektir. Şöyle ki, kullarının alıp vermede eşit ve adil davranmalarıyla ilgili hükümleri ona bağlamıştır.

8 – Sakın tartıda haksızlık etmeyin.

Tartıda haksızlık etmesinler diye. Ya da « أَنْ » açıklama « أَنْ »i'dir.

9 – Tartıyı doğru yapın, terazide eksiklik yapmayın.

Tartma işinizi adil yapın. "*... terazide eksiklik yapmayın*", onu eksiltmeyin. Adaletle emretti. Haddi aşmak ve artırmak şeklindeki tuğyandan, eksik ölçmek ve eksiltmek şeklindeki hüsrandan men etti. Mizan (tartı) kelimesini, mizanın kullanılması emrini kuvvetlendirmek ve buna teşvik etmek için tavsiyede mübalağa olsun diye tekrarladı.

10 – Allah, yeri mahlûkat için koymuştur.

Yeri su üzerinde yapılmış bir şekilde alçalttı.

"*Enam*", mahlûklar demektir. O da, yeryüzünde hareket eden her şeydir. Hasan'dan şöyle rivayet edilmiştir:

"O, insanlar ve cinlerdir. O yeryüzü onlar için yatak gibidir, onun üzerinde tasarrufta bulunurlar."

11 – Orada meyveler ve salkımlı hurma ağaçları vardır.

"*Meyveler*", kendisiyle nimetlendirilen çeşit çeşit meyvelerdir. « اَكْمَامٌ »'ün tekili, « كَ »'in esresiyle « كِمْ »'dir. Meyvenin çiçeğinin üzerindeki kapçık tomurcuk, demektir. Yahut lifi, dalları ve tomurcukları gibi onu örten her şey demektir. Örtülen şeyin meyvesinden, çiçeğinden ve kütüğünden faydalanıldığı gibi bunun da her şeyinden faydalanılır.

12 – Yapraklı taneler ve hoş kokulu bitkiler vardır.

« عَصْفٌ », ekin yaprağı yahut samandır. « رَيْحَانٌ », rızıktır. O da, özdür. Bununla orada lezzetle yenilen çeşit çeşit meyvelerin olduğunu kastetmekte ve orada lezzetli gıda ve yemişler olduğunu kastetmektedir. O da, hurma meyvesi ve kendisiyle gıdalanılan tanedir.

Hamza ve Ali'ye göre, « وَالرَّيْحَانِ » şeklinde mecrurdur. Yani hayvanların yiyeceği olan samana ve insanların yiyeceği olan hoş kokulu bitkilere sahip olan taneler, demektir. « وَذُو الرَّيْحَانِ » üzere merfu da okunmuştur. (Muzaf hazfedilmiştir ve muzafun ileyh de onun yerine getirilmiştir.) Denildi ki:

"Bunun manası; 'orada koklanılan bitkiler vardır', şeklindedir."

Şam kıraat imamları, « وَالْحَبَّ ذَا الْعَصْفِ وَالرَّيْحَانَ » şeklinde okunmuştur. Yani, taneyi ve reyhanı yarattı, demektir. Ya da taneyi ve reyhanı seçti, üstün kıldı demektir.

13- O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlıyorsunuz?

« الآلاء » (nimetler), sûrenin başından beri sayılan nimetler, demektir. « إِلَى » ve « إِلْيٌ » kelimelerinin çoğuludur. En'am kelimesinin delaletiyle, hitâp, insanlara ve cinleredir.

14. – 25. ÂYETLER

خَلَقَ الْاِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ كَالْفَخَّارِۙ ﴿١٤﴾ وَخَلَقَ الْجَٓانَّ مِنْ
مَارِجٍ مِنْ نَارٍۚ ﴿١٥﴾ فَبِاَيِّ اٰلَٓاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿١٦﴾ رَبُّ
الْمَشْرِقَيْنِ وَرَبُّ الْمَغْرِبَيْنِۚ ﴿١٧﴾ فَبِاَيِّ اٰلَٓاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿١٨﴾
مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِۙ ﴿١٩﴾ بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ لَا يَبْغِيَانِۚ ﴿٢٠﴾ فَبِاَيِّ
اٰلَٓاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٢١﴾ يَخْرُجُ مِنْهُمَا اللُّؤْلُؤُ وَالْمَرْجَانُۚ ﴿٢٢﴾
فَبِاَيِّ اٰلَٓاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٢٣﴾ وَلَهُ الْجَوَارِ الْمُنْشَاٰتُ فِي
الْبَحْرِ كَالْاَعْلَامِۚ ﴿٢٤﴾ فَبِاَيِّ اٰلَٓاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٢٥﴾

Meali

14. Allah, insanı, pişmiş çamura benzeyen balçıktan yarattı.

15. Cinleri de hâlis ateşten yarattı.

16. O halde, Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlıyorsunuz.

17. O, iki doğunun ve batının Rabbi'dir.

18. O halde, Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlıyorsunuz?

19. İki denizi, birbirine kavuşmak üzere salıvermiştir.

20. Aralarında bir engel vardır. Birbirlerine geçip karışmıyorlar.

21. O halde, Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlıyorsunuz?

22. İkisinden de inci ve mercan çıkar.

23. O halde, Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlıyorsunuz?

24. Denizde uzun dağlar gibi yükselen gemiler de O'nundur.

25. O halde Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlıyorsunuz?

Tefsiri

14 – Allah; insanı, pişmiş çamura benzeyen balçıktan yarattı.

« صَلْصَالٍ » tıngır tıngır ses çıkaran kuru çamur demektir.

"Pişmiş çamura benzeyen", yani ateşte pişirilmiş çamura benzeyen demektir. O da kiremit, saksı, tuğla vs.dir. Mana olarak birleştikleri için bunda ve:

﴿ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ ﴾

"Biz insanı pişmiş çamurdan, değişmiş cıvık balçıktan yarattık" [25]

﴿ مِنْ طِينٍ لَازِبٍ ﴾

"Biz kendilerini yapışkan bir çamurdan yarattık." [26] ve:

﴿ مِنْ تُرَابٍ ﴾

***"... topraktan** (yarattık.)"* [27] ayetleri arasında hiçbir tezat yoktur. Çünkü, onu önce topraktan yarattı, sonra onu yapışkan bir çamur haline getirdi, sonra cıvık balçık haline sonra da tıngır tıngır ses çıkaran kuru çamur haline getirdi.

15 – Cinleri de hâlis ateşten yarattı.

Cinlerin babasını.

Denildi ki: *"O, İblis'tir"*

"Hâlis ateşten", içinde duman olmayan yanan alevden. Denildi ki:

"Çalkalandığında ve karıştırdığında kullanılan « مَرَجَ الشَّيْءَ »'den gelmektedir. Ateşin siyahlığıyla karışmış, demektir."

---

[25] Hicr, 26, 28, 33.
[26] Saffat, 11.
[27] Al-i İmran, 59; Kehf, 37, Hacc, 5; Rum, 20; Fatır, 11; Gafir, 67.

« مِنْ نَارٍ » – *"ateşten"* kelimesi « مَارِجٍ » kelimesini açıklamak içindir. Sanki şöyle denilmiştir:

"Yalın ateşten ya da dumanla karışık ateşten..." ya da bununla:

﴿ فَاَنْذَرْتُكُمْ نَارًا تَلَظّٰىۚ ﴾

"Ben, sizi alev saçan bir ateşe karşı uyardım." [28] âyetinde olduğu gibi, özel bir ateş kastedilmiştir.

16– O halde, Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlıyorsunuz?

17 – O, iki doğunun ve batının Rabbidir.

Yaz ve kış mevsiminde güneşin (farklı doğduğu ve battığı) iki doğuyu ve batıyı kastetmiştir.

18– O halde, Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlıyorsunuz?

19 – İki denizi, birbirine kavuşmak üzere salıvermiştir.

Yani, yan yana olan ve karşı karşıya gelen tuzlu denizi ve tatlı denizi salıvermiştir. Aralarında, bakan kişinin görebildiği hiçbir engel yoktur.

20– Aralarında bir engel vardır. Birbirlerine geçip karışmıyorlar.

Aralarında engel vardır. Aralarında Allahu Teâlâ'nın kudretinden bir engel vardır. Karışmıyorlar, sınırları aşmıyorlar. Karışmak suretiyle birbirlerinin üstüne gelmiyorlar.

21– O halde, Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlıyorsunuz?

22 – İkisinden de inci ve mercan çıkar.

Medine ve Basra kıraatine göre, « يُخْرَجُ » – *"çıkarılır"* şeklindedir.

Ebu Bekir ve Yezid'e göre, « لُولُؤ » şeklinde « ء »'sizdir.

---

[28] Leyl, 14.

"Lü'lü" incinin büyüğüdür. Mercan ise incinin küçüğüdür. O ikisi (inci ve mercan) tuzlu denizden çıktığı halde *"ikisinden de ..."* dedi. Çünkü, o ikisi karşı karşıya geldiklerinde tek bir şey gibi olurlar. Bütün denizlerden değil de bazı denizlerden çıktığı halde, *"O ikisi, denizden çıkar."* denildiği gibi *"O ikisi* (inci ve mercan), *O ikisinden* (iki denizden) *çıkar."* denilmesi de câizdir. Nitekim sen, sadece mahallelerinden birinden çıktığın halde; *'şehirden çıktım'* dersin. Denildi ki:

"O ikisi (inci ve mercan), *ancak tuzlu ve tatlı denizin karşılaştığı yerden çıkar."*

23 – O halde, Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlıyorsunuz?

24 – Denizde uzun dağlar gibi yükselen gemiler de O'nundur.

"O'nundur", Allah (cc)'ındır.

« جَوَارْ », « جَارِيَة » kelimesinin çoğuludur. *'Gemiler'* demektir. Zeccac, şöyle demiştir:

« الْجَوَارْ »'de duruş, « ى » iledir. Tercih edilen, geçilmesidir. Eğer, biri orada « ى »'sız durursa bu da caizdir. Ancak « ى »'nın hazfine delâlet etsin diye, « ر »'da esreyi gizlice söyler.

"Uzun dağlar gibi yükselen", yâni yelkenleri açılmış. Hamza ve Yahya'ya göre, « ش »'ın esresiyle « الْمُنْشِئَاتُ » şeklindedir. Yani yelkenleri yükselten ya da akıp gitmeleriyle dalgalar oluşturan, demektir.

« أَعْلَامْ », « عَلَمْ » kelimesinin çoğuludur. O da, *"yüksek dağ"* demektir.

25 – O halde, Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlıyorsunuz?

26. – 30. ÂYETLER

كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ ﴿٢٦﴾ وَيَبْقٰى وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْاِكْرَامِ ﴿٢٧﴾ فَبِاَيِّ اٰلَٓاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٢٨﴾ يَسْـَٔلُهُ مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَاْنٍ ﴿٢٩﴾ فَبِاَيِّ اٰلَٓاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٠﴾

Meali

26. *(Yer)* üzerinde bulunan her canlı yok olacak.

27. Ancak azâmet ve ikram sahibi Rabbinizin zâtı bâki kalacak.

28. O halde, Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlıyorsunuz?

29. Göklerde ve yerde ne varsa, O'ndan ister. O, her an yaratma hâlindedir.

30. O halde, Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlıyorsunuz?

Tefsiri

26 – (Yer) **üzerinde bulunan her canlı yok olacak.**

"Üzerinde", yeryüzü üzerinde.

27 – Ancak, azâmet ve ikram sahibi Rabbinizin zâtı bâki kalacak.

« وَجْهُ رَبِّكَ » – *"Rabb'inin yüzü"*, Rabbinin zâtı demektir. *"Celâl sahibi"*, azamet ve kudret sahibi.

Bu, « وَجْهُ » kelimesinin sıfatıdır.

"İkram sahibi", müsâmaha göstermek ve ihsanda bulunmak sûretiyle ikram sahibidir. Bu sıfat, Allah'ın (cc) büyük sıfatlarından birisidir. Hadisi Şerifte şöyle buyurulmuştur:

"Yâ ze'l-celâl-i ve'l-ikram ile dua etmeye devam edin ve onu çoğaltın."

Rivayet edildiğine göre, Rasûlullah (sav) namaz kılan bir adamın yanına geldi. Adam, *"Yâ ze'l-celal-i ve'l-ikram"* (Ey celal ve ikram sahibi), diyordu. Peygamber (sav), şöyle buyurdu:

"Muhakkak ki, sana icabet olundu."

28– O halde, Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlıyorsunuz?

*'Yok olma'*daki, nimet mü'minlerin onun vasıtasıyla ebedî nîmetlere ulaşması itibariyledir. Yahya b. Muaz şöyle demiştir:

"Ölüm ne güzeldir. Zira o, dostu, dosta yaklaştırandır."

29 – Göklerde ve yerde ne varsa O'ndan ister. O, her an yaratma halindedir.

"Göklerde ve yerde kim varsa, O'ndan ister." Nafî, burada vakfe yapmıştır. Gökler ve yer halkından her biri O'na muhtaçtır, dolayısıyla gök halkı (semâ ehli) dinleri ile alakalı şeyleri O'ndan isterler.

« كُلَّ يَوْمٍ », « هُوَ فِي شَأْنٍ » cümlesinin delâlet ettiği şeye zarf olarak mansuptur. Yani O, her vakit ve anda işler, vücuda getirir, halleri yeniler.

Rivâyette denildiğine göre, Peygamber (sav) bu âyeti okudu da ona:

– *"Bu iş nedir?"* diye soruldu. Şöyle buyurdu:

– *"Günâhı bağışlaması, belâları kaldırması, bir toplumu yükseltmesi ve diğerlerini alçaltması, O'nun işindendir."*

Süfyan b. Uyeyne'den şöyle rivâyet edilmiştir:

"Allah katında zaman, iki gündür. Biri, dünyanın müddeti olan gündür. Ondaki işi emretmek, nehyetmek, diriltmek, öldürmek, vermek ve menetmektir. Diğeri ise, kıyâmet günüdür. Ondaki işi ise, karşılık vermek ve hesâba çekmektir." Denildi ki:

"Bu âyet, 'Allah, cumartesi günü hiçbir şey yapmaz' dediklerinde, Yahudiler hakkında inmiştir."

Sultanın biri, vezirine bu âyet hakkında sordu da veziri, ertesi güne kadar mühlet istedi. Kederli bir şekilde çıktı. Âyet hakkında düşünüyordu. Siyah tenli kölesi ona:

– *"Efendim, size ne oldu, bana bildirin. Umulur ki, Allah, benim vasıtamla bunu size kolaylaştırır?"* Vezir ona meseleyi bildirdi. Köle:

– *"Ben onu sultana açıklarım, ona bildiririm."* dedi. Sultana gitti ve şöyle dedi.

– *"Ey Sultan! Allah'ın işi şudur: O; geceyi gündüze, gündüzü geceye sokar. Diriyi ölüden, ölüyü de diriden çıkarır. Hastaya şifa verir, sağlamı hasta eder. Âfiyet içinde olana musîbet verir, musîbet içinde olana afiyet verir. Zelîl kişiyi izzet sahibi yapar, izzet sahibini de zelîl kılar. Zengini fakirleştirir, fakiri de zenginleştirir."*

Bu açıklama üzerine emir:

– *"Güzel söyledin."* dedi. Ve vezire vezirlik elbisesini çıkarmasını ve ona giydirmesini emretti. Bunun üzerine köle:

– *"Ey efendim, işte bu da Allah'ın işindendir."* dedi. Denildi ki:

"O, takdir olunanların takdir oldukları yere ve zamana doğru sevk edilmesidir." Denildi ki:

Abdullah b. Tahir, Hüseyin b. Fazlı çağırdı. Ona şöyle dedi:

"Üç âyet hususunda müşkül duruma düştüm. Seni, onların manasını bana açıklaman için çağırdım:

﴿ فَاَصْبَحَ مِنَ النَّادِمِينَ ﴾

"Pişman olanlardan oldu" ayeti. *Hâlbuki pişmanlığın tevbe olduğu, sahih olarak bize haber verildi.*

﴿ كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِى شَاْنٍ ﴾

"O, her an bir iştedir." [29] *ayeti. Hâlbuki kalemin kıyamete kadar olacak şeyleri yazdığı ve kuruduğu sahih olarak bize haber verildi. Ve:*

[29] Rahman, 29.

﴿ وَاَنْ لَيْسَ لِلْاِنْسَانِ اِلاَّ مَا سَعٰى ﴾

"İnsan için, ancak çalıştığı vardır" [30] *ayeti. Buna göre sevapların kat kat verilmesi işi nedir?"* Hüseyin şöyle dedi:

"O ümmete pişmanlığın tevbe olmaması mümkündür." Denildi ki:

"Kabil'in pişmanlığı Habil'i öldürdüğü için değildi, diyeti içindi."

Yine denildi ki:

"İnsan için ancak çalıştığı vardır ayeti, İbrahim ve Mûsa (as)'ın kavimlerine mahsustur."

"O her an iştedir" ayetine gelince, onlar, Allah'ın (cc) izhâr ettiği, ortaya çıkardığı işlerdir, sıfırdan başladığı işler değildir. Bu cevap üzerine Abdullah kalktı ve onun başını öptü ve ona reva gördüğü bahşişi verdi.

30– O halde, Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlıyorsunuz?

[30] Necm, 39.

31. – 45. ÂYETLER

سَنَفْرُغُ لَكُمْ اَيُّهَا الثَّقَلاَنِۚ ﴿٣١﴾ فَبِاَىِّ اٰلاَۤءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٢﴾
يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ اِنِ اسْتَطَعْتُمْ اَنْ تَنْفُذُوا مِنْ اَقْطَارِ
السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ فَانْفُذُواۜ لاَ تَنْفُذُونَ اِلاَّ بِسُلْطَانٍۚ ﴿٣٣﴾ فَبِاَىِّ
اٰلاَۤءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٤﴾ يُرْسَلُ عَلَيْكُمَا شُوَاظٌ مِنْ نَارٍ
وَنُحَاسٌ فَلاَ تَنْتَصِرَانِۚ ﴿٣٥﴾ فَبِاَىِّ اٰلاَۤءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٦﴾ فَاِذَا
انْشَقَّتِ السَّمَاۤءُ فَكَانَتْ وَرْدَةً كَالدِّهَانِۚ ﴿٣٧﴾ فَبِاَىِّ اٰلاَۤءِ رَبِّكُمَا
تُكَذِّبَانِ ﴿٣٨﴾ فَيَوْمَئِذٍ لاَ يُسْئَلُ عَنْ ذَنْبِهۤ اِنْسٌ وَلاَ جَاۤنٌّۚ ﴿٣٩﴾
فَبِاَىِّ اٰلاَۤءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٠﴾ يُعْرَفُ الْمُجْرِمُونَ بِسِيمٰهُمْ
فَيُؤْخَذُ بِالنَّوَاصِى وَالْاَقْدَامِۚ ﴿٤١﴾ فَبِاَىِّ اٰلاَۤءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٢﴾
هٰذِهِ جَهَنَّمُ الَّتِى يُكَذِّبُ بِهَا الْمُجْرِمُونَۢ ﴿٤٣﴾ يَطُوفُونَ بَيْنَهَا
وَبَيْنَ حَمِيمٍ اٰنٍۚ ﴿٤٤﴾ فَبِاَىِّ اٰلاَۤءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٥﴾

Meali

31. Ey insan ve cin! Sizin de hesabınızı ele alacağız.

32. O halde, Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlıyorsunuz?

33. Ey cin ve insan toplulukları! Göklerin ve yerin çevresinden geçmeye gücünüz yetiyorsa geçin. Ama Allah'ın verdiği bir güç olmadan geçemezsiniz.

34. O halde, Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlıyorsunuz?

35. Üzerinize ateşten alev ve duman gönderilir de birbirinizi kurtaramaz ve aranızda yardımlaşamazsınız.

36. O halde, Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlıyorsunuz?

37. Gök, yarılıp da erimiş bir yağ gibi kıpkırmızı bir gül olduğu zaman.

38. O halde, Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlıyorsunuz?

39. İşte o gün, insana da cine de günahı sorulmaz.

40. O halde, Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlıyorsunuz?

41. Suçlular sîmâlarından tanınır, alınlarından *(perçemlerinden)* ve ayaklarından yakalanırlar.

42. O halde, Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlıyorsunuz?

43. İşte bu, suçluların yalanlandıkları cehennemdir.

44. Onlar, cehennemle kaynar su arasında dolanıp dururlar.

45. O halde, Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlıyorsunuz?

Tefsiri

31 – Ey insan ve cin! Sizin de hesabınızı ele alacağız.

Bu, kişinin ağır derecede korkuttuğu kişiye söylediği: *"Senin için boş vaktim olacak."* sözünden istiare olunmuştur. Kişi bununla, başına bir musibet getirmek için beni meşgul eden her şeyden kurtulacağım, demek istemektedir. Kast olunan, onu mağlup edeceği ve ondan intikam alacağıdır. Şunun kastedilmesi de mümkündür:

"Dünyanın ömrü nihayete erecek ve sona varacaktır. İşte o zaman Allah'ın, 'o her an bir iştedir' sözüyle kastettiği mahlûkatın işleri de bitecektir. Dolayısıyla, geriye tek bir iş kalacak: O da sizin cezalandırılmanızdır."

Allah Teâlâ, işte bunu misal yoluyla, onlar için boş kalma diye nitelendirdi.

Hamza ve Ali'ye göre, « سَيَفْرُغُ » şeklindedir. Yani, Allah Teâlâ boş kalacak, demektir.

"Sekelân", insan ve cin demektir. Bununla adlandırıldılar, çünkü o ikisi yeryüzünün iki ağırlığıdır.

32– O halde, Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlıyorsunuz?

33 – Ey cin ve insan toplulukları! Göklerin ve yerin çevresinden geçmeye gücünüz yetiyorsa geçin. Ama Allah'ın verdiği bir güç olmadan geçemezsiniz.

"Ey cin ve insan toplulukları!" sözü, *"Ey sekelân"* sözünün tercümesi gibidir. Eğer benim hükmümden kaçarak göklerin ve yerin bucaklarından çıkmaya gücünüz yetiyorsa, çıkın! Sonra, şöyle buyurdu:

Güç olmadan geçemezsiniz, geçip gitmeye güç yetiremezsiniz. Ancak kuvvetle, ezici güçle, galebe ile geçebilirsiniz. Bunlar da sizde nereden olacak? Denildi ki:

"Allahu Teâlâ, onların bugün göklerin ve yerin bucaklarından geçip gitmekten aciz olduklarını ifade etmekle, yarın da hesap vermekten aciz kalacaklarına işaret etmiş olmaktadır." Yine denildi ki:

"Melekler onları kuşattığında onlara: 'İşte bu kıyamet günüdür.' denir." Cinler ve insanlar, onları gördüklerinde kaçarlar. Ancak nereye kaçarlarsa kaçsınlar, orada orayı kuşatmış melekleri bulurlar.

34–O halde, Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlıyorsunuz?

35 – Üzerinize ateşten alev ve duman gönderilir de birbirinizi kurtaramaz ve aranızda yardımlaşamazsınız.

Mekke kıraat ekolüne göre, « شِ »'ın esresiyle, « شِوَاظٌ » şeklindedir. Her ikisi de « شُوَاظٌ – شِوَاظٌ », *'yalın alev'* demektir. « نُحَاسٌ », duman demektir.

Mekke kıraat imamları ve Ebu Amr'a göre « نُحَاسٍ » şeklindedir. Merfu okunduğunda, « شُوَاظٌ » üzerine atıftır. Mecrur okunduğunda, « نَارٍ » üzerine atıftır. Mana: *"Kabirlerinizden çıktığınızda, üzerinize sizi mahşer yerine sevk eden ateşten yalın alev ve duman gönderilir de bu ikisinden sakınamazsınız"* şeklindedir.

36– O halde, Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlıyorsunuz?

37 – Gök, yarılıp da erimiş bir yağ gibi kıpkırmızı bir gül olduğu zaman.

Kıyametin kopmasından dolayı, göğün bir kısmı diğerinden ayrılıp, kırmızı gül rengi gibi olduğu zaman. Denildi ki:

"Göğün asıl rengi, kırmızıdır, ancak uzaktan mavi olarak görülmektedir."

"Erimiş yağ gibi", zeytinyağının yağı gibidir.

﴿ كَالْمُهْلِ ﴾

"O gün, gök erimiş maden gibi olur" [31] âyetinde buyrulduğu gibidir.

« دهان », « دهْن » kelimesinin çoğuludur. *"Yığın tortusu"* demektir. Denildi ki:

« دهان », *"kırmızı deridir."*

38– O halde, Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlıyorsunuz?

39 – İşte o gün, insana da, cine de günâhı sorulmaz.

İşte o gün, yani göğün yarıldığı gün, Cân'a da, yani cine de sorulmaz. Cinlerin babası olan Cân, cin yerine getirilmiştir. Oğlu kastedilerek *"Haşim"* denildiği gibi. Takdiri: *"Ne insanlara, ne de cinlere sorulmaz."* şeklindedir. Bu âyetle:

﴿ فَوَرَبِّكَ لَنَسْأَلَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ ﴾

"Rabbine andolsun ki, onların tamamına soracağız" [32] ve

﴿ وَقِفُوهُمْ إِنَّهُمْ مَسْؤُلُونَ ﴾

"Durdurun onları, suale çekileceklerdir" [33] âyetleri arasındaki münâsebet şöyledir:

Bu, uzun bir gündür. Onda birçok mevkiler vardır. Bir mevkide sorgu suale çekilirler, diğerinde çekilmezler. Katade şöyle demiştir:

"Sual yeri, toplulukların ağızlarının mühürlendiği ve ellerinin ve ayaklarının yaptıklarını söyledikleri yerdir." Denildi ki:

---

[31] Mearic, 8.
[32] Hicr, 92.
[33] Saffat, 24.

"Onlara, günahları Allah (cc) tarafından öğrenilmesi için sorulmaz, azar için sorulur."

40– O halde, Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlıyorsunuz?

41 – Suçlular sîmâlarından tanınır, alınlarından (perçemlerinden) **ve ayaklarından yakalanırlar.**

"Sîmâlarından", yüzlerinin karalığı ve gözlerinin maviliği ile tanınırlar da, alınlarından ve ayaklarından yakalanırlar. Yani, bazen perçemlerinden bazen de ayaklarından yakalanırlar demektir.

42– O halde, Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlıyorsunuz?

43 – İşte bu, suçluların yalanlandıkları cehennemdir.

44 – Onlar, cehennemle kaynar su arasında dolanıp dururlar.

« حَمِيمٍ آنٍ » – *"kaynar su"*, sıcaklığı had safhaya ulaşmış sıcak su, demektir. Yani; kâh ateşe atılma, kâh kaynar su içirilmek suretiyle onlara ezâlar çektirilir.

45– O halde, Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlıyorsunuz?

Bundaki nimet: O'nun (Allah'ın (cc)) fazlı ve rahmetiyle ondan (azaptan) kurtulan kimsenin kurtuluşu ve onunla yapılan uyarıdaki uyarıdır.

46. – 61. ÂYETLER

وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّتَانِۚ ﴿٤٦﴾ فَبِاَيِّ اٰلَٓاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِۙ
﴿٤٧﴾ ذَوَاتَٓا اَفْنَانٍۚ ﴿٤٨﴾ فَبِاَيِّ اٰلَٓاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٩﴾ فِيهِمَا
عَيْنَانِ تَجْرِيَانِۚ ﴿٥٠﴾ فَبِاَيِّ اٰلَٓاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٥١﴾ فِيهِمَا مِنْ
كُلِّ فَاكِهَةٍ زَوْجَانِۚ ﴿٥٢﴾ فَبِاَيِّ اٰلَٓاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٥٣﴾
مُتَّكِـِٔينَ عَلٰى فُرُشٍ بَطَٓائِنُهَا مِنْ اِسْتَبْرَقٍۜ وَجَنَا الْجَنَّتَيْنِ
دَانٍۚ ﴿٥٤﴾ فَبِاَيِّ اٰلَٓاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٥٥﴾ فِيهِنَّ قَاصِرَاتُ
الطَّرْفِۙ لَمْ يَطْمِثْهُنَّ اِنْسٌ قَبْلَهُمْ وَلَا جَٓانٌّۚ ﴿٥٦﴾ فَبِاَيِّ اٰلَٓاءِ
رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِۚ ﴿٥٧﴾ كَاَنَّهُنَّ الْيَاقُوتُ وَالْمَرْجَانُۚ ﴿٥٨﴾ فَبِاَيِّ
اٰلَٓاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٥٩﴾ هَلْ جَزَٓاءُ الْاِحْسَانِ اِلَّا الْاِحْسَانُۚ ﴿٦٠﴾
فَبِاَيِّ اٰلَٓاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦١﴾

Meali

46. Rabbinizin makamında durmaktan korkan kimselere, iki cennet vardır.

47. O halde, Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlıyorsunuz?

48. İki cennet de, çeşit çeşit ağaçlarla doludur.

49. O halde, Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlıyorsunuz?

50. İkisinde de, akıp giden iki kaynak vardır.

51. O halde, Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlıyorsunuz?

52. İkisinde de, her çeşit meyveden çift çift vardır.

53. O halde, Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlıyorsunuz?

54. Hepsi de örtüleri atlastan döşemelere yaslanırlar, iki cennetin de devşirilen meyvesi yakındır.

55. O halde, Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlıyorsunuz?

56. Oralarda, gözlerini yalnız eşlerine çevirmiş dilberler var ki, bunlardan önce onlara ne insan ne de cin dokunmuştur.

57. O halde, Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlıyorsunuz?

58. Sanki, onlar yâkut ve mercândırlar.

59. O halde, Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlıyorsunuz?

60. İyiliğin karşılığı, iyilikten başka bir şey midir?

61. O halde, Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlıyorsunuz?

Tefsiri

46 - Rabbinin makamında durmaktan korkan kimselere, iki cennet vardır.

Kulların, kıyamet gününde günahları terk edip etmediği ya da farzlarını eda edip etmediği hususunda hesaba çekilmek üzere durdukları mekanda, mevkide... Denildi ki:

"Burada, « مَقَامَ » kelimesi, fazladan bir kelimedir. « نَفَيْتُ عَنْهُ مَقَامَ الذِّئْبِ » – 'Onu kurttan uzaklaştırdım' cümlesinde olduğu gibi."

"İki cennet", insanların cenneti ve cinlerin cenneti. Çünkü, hitap, insanlara ve cinleredir. Sanki burada şöyle denilmiştir:

"Siz iki zümreden, 'korkanlara' [34] *iki cennet vardır: İnsanlardan, 'korkanlar' için bir cennet; cinlerden, 'korkanlar' için de bir cennet..."*

[34] Yani, *"Rabbinin makamında durmaktan korkanlar..."* kastediliyor.

47– O halde, Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlıyorsunuz?

48 – İki cennet de çeşit çeşit ağaçlar doludur.

« أَفْنَانْ », dallar demektir. « فَنَنْ » kelimesinin çoğuludur. Dalları zikretti; çünkü yaprakları ve meyveyi çıkaran onlardır. Gölgeler onlardan uzanır ve meyveler onlardan derlenir. Ya da « أَفْنَانْ », *"türler, çeşitler"* demektir. « فَنّ » kelimesinin çoğuludur. Yani, onun için onda arzuların ve gözlerin lezzet aldığı şeyler vardır, demektir. Şair şöyle demiştir:

وَمِنْ كُلِّ أَفْنَانِ اللَّذَاذَةِ وَالصِّبَا لَهَوْتُ بِهِ وَالعَيْشُ أَخْضَرُ نَاضِرُ

"Hayat taze ve güzel olduğu halde,
lezzetin her çeşidini tattım, aşk ile oyalandım."

49– O halde, Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlıyorsunuz?

50 – İkisinde de, akıp giden iki kaynak vardır.

İki cennette de diledikleri şekilde yukarı ve aşağı akan iki kaynak vardır. Hasan'dan şöyle nakledilmiştir:

"O ikisi de soğuk, tatlı ve akıcı olan bir su akıtır. Biri tensim diğeri de selsebildir."

51– O halde, Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlıyorsunuz?

52 – İkisinde de her çeşit meyveden çift çift vardır.

"Çift çift", yani iki tür. Biri bilinen tür, diğeri bilinmeyen tür.

53– O halde, Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlıyorsunuz?

54 – Hepsi de, örtüleri atlastan döşemelere yaslanırlar, iki cennetin de devşirilen meyvesi yakındır.

« مُتَّكِئِينَ », *"korkanları"* (Rabbinin makamında durmaktan korkan kimseleri) medih üzerine mansup kılındı.

Ya da, *"onlardan"* haldir; çünkü « مَنْ خَافَ » – (korkana, korkanlara) çoğul manasındadır.

« فُرُشٍ », *"mefruşat, yaygı, döşeme takımı"* demektir. « فِرَاشٌ » kelimesinin çoğuludur.

« بَطَائِنُهَا », « بِطَانَةٌ » (astar) kelimesinin çoğuludur.

« اِسْتَبْرَقٌ », kalın ipektir. Bu, arapçalaştırılmış bir kelimedir. Denildi ki:

"Onların dış yüzeyi, sündüs (ince halis ipek)*tendir."* Yine denildi ki:

"Dış yüzeylerini, ancak Allah (cc) bilir. Onların meyvesi yakındır. Ayakta duran, oturan ve yatan kişi onu rahatlıkla alır."

55– O halde, Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlıyorsunuz?

56 – Oralarda, gözlerini yalnız eşlerine çevirmiş dilberler var ki, bunlardan önce onlara ne insan ne de cin dokunmuştur.

« فِيهِنَّ » – *oralarda*: O iki cennette, demektir. O iki cennet, çeşitli mekânları, köşkleri ve oturma yerlerini içerdiği için çoğul ifade edilmiştir.

Ya da iki cennet; iki göze, meyveler, mefruşatlar ve meyvelerin toplanması ile ilgili sayılan bu nimetlerde, demektir.

"Gözlerini yalnız eşlerine çevirmiş dilberler": Gözlerini eşlerine dikmiş, başkalarına bakmayan...

« لَمْ يَطْمِثْهُنَّ » şeklinde « م »'in esresidir. Dûrî ve Ali'ye göre ,« م »'in ötresidir.

« الطَّمْثُ »; bekâret kanının akmasına sebep olan cinsel ilişki demektir.

"Bunlardan önce onlara ne insan ne de cin dokunmuştur." Bu, cinlerin de insanlar gibi cenneti göreceği ve onlarla (oradaki dilberlerle) cinsel ilişki kuracağına dâir delildir.

57– O halde, Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlıyorsunuz?

58 – Sanki onlar yâkut ve mercândırlar.

Sanki onlar, saf yâkut ve beyaz mercân gibidirler. O inciden daha beyazdır.

59– O halde, Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlıyorsunuz?

60 – İyiliğin karşılığı, iyilikten başka bir şey midir?

Güzel amel işlemek sûretiyle yapılan iyiliğin karşılığı, ancak sevap vermek suretiyle olan iyilik değil midir? Denildi ki:

"« لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ » *diyen kişinin mükâfatı, ancak cennettir.*" İbrahim Havas'ın bu hususta şöyle dediği nakledilmiştir.

"İslam'ın (Müslüman olmanın) *karşılığı, ancak selâm yurdudur."*

61– O halde, Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlıyorsunuz?

62. - 78. ÂYETLER

وَمِنْ دُونِهِمَا جَنَّتَانِ ﴿٦٢﴾ فَبِاَيِّ اٰلَٓاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦٣﴾
مُدْهَٓامَّتَانِ ﴿٦٤﴾ فَبِاَيِّ اٰلَٓاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦٥﴾ فِيهِمَا عَيْنَانِ
نَضَّاخَتَانِ ﴿٦٦﴾ فَبِاَيِّ اٰلَٓاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦٧﴾ فِيهِمَا فَاكِهَةٌ
وَنَخْلٌ وَرُمَّانٌ ﴿٦٨﴾ فَبِاَيِّ اٰلَٓاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦٩﴾ فِيهِنَّ خَيْرَاتٌ
حِسَانٌ ﴿٧٠﴾ فَبِاَيِّ اٰلَٓاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٧١﴾ حُورٌ مَقْصُورَاتٌ
فِي الْخِيَامِ ﴿٧٢﴾ فَبِاَيِّ اٰلَٓاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٧٣﴾ لَمْ يَطْمِثْهُنَّ
اِنْسٌ قَبْلَهُمْ وَلَا جَٓانٌّ ﴿٧٤﴾ فَبِاَيِّ اٰلَٓاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٧٥﴾
مُتَّكِئِينَ عَلٰى رَفْرَفٍ خُضْرٍ وَعَبْقَرِيٍّ حِسَانٍ ﴿٧٦﴾ فَبِاَيِّ اٰلَٓاءِ
رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٧٧﴾ تَبَارَكَ اسْمُ رَبِّكَ ذِي الْجَلَالِ وَالْاِكْرَامِ ﴿٧٨﴾

Meali

62. Bu ikisinden başka, iki cennet daha vardır.

63. O halde, Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlıyorsunuz?

64. Bu cennetler, koyu yeşildir.

65. O halde, Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlıyorsunuz?

66. İkisinde de, durmadan fışkıran iki kaynak vardır.

67. O halde, Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlıyorsunuz?

68. İkisinde de, her türlü meyveler, hurma ve nar vardır.

69. O halde, Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlıyorsunuz?

70. İçlerinde, güzel yüzlü ve güzel huylu kadınlar var.

71. O halde, Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlıyorsunuz?

72. Çadırlar içinde, gözlerini yalnızca kocalarına çevirmiş hûriler var.

73. O halde, Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlıyorsunuz?

74. Bunlara, onlardan önce ne bir insan ne bir cin dokunmuştur.

75. O halde, Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlıyorsunuz?

76. Yeşil yastıklara ve hârikulâde güzel döşemelere yaslanırlar.

77. O halde, Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlıyorsunuz?

78. Celâl ve ikrâm sahibi Rabbin adı, yücelerden yücedir.

Tefsiri

62 – Bu ikisinden başka, iki cennet daha vardır.

Allah'a (cc) yakın olanlara vadedilen bu iki cennet dışında (altında), derecesi onlardan düşük olan *"Ashab-ı Yemin"* için iki cennet vardır.

63– O halde, Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlıyorsunuz?

64 – Bu cennetler, koyu yeşildir.

Yeşilliğin aşırılığından dolayı koyudurlar. Halil: « الدُّهْمَةُ »: *"karaltı demektir."* demiştir.

65– O halde, Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlıyorsunuz?

66 – İkisinde de, durmadan fışkıran iki kaynak vardır.

İkisinde de su fışkırtan, kesilmeyen iki kaynak vardır.

67– O halde, Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlıyorsunuz?

68 – İkisinde de her türlü meyveler, hurma ve nar var.

İkisinde de çeşit çeşit meyveler, hurma ve nar var.

Ebu Hanife (ra)'a göre, atfettikleri için hurma ve nar meyve değildir. Çünkü hurma hem meyve hem de gıdadır. Nar ise hem meyve, hem de ilaçtır. Sadece lezzet alınmak üzere yenilmezler.

Ebu Yusuf ve Muhammed (rhma) ise şöyle dediler:

"O ikisi (Hurma ve Nar)*:*

﴿ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِلّٰهِ وَمَلٰٓئِكَتِهِ وَرُسُلِهِ وَجِبْرِيلَ وَمِيكَالَ فَاِنَّ اللّٰهَ عَدُوٌّ لِلْكَافِرِينَ ﴾

"Her kim Allah'a, Allah'ın meleklerine, Peygamberlerine, Cebrail'e ve Mikal'e düşman olursa, bilsin ki, Allah kâfirlerin düşmanıdır." [35] *âyetinde olduğu gibi, kendilerine ait meziyetten dolayı faziletleri sebebiyle değişik iki cins meyve üzerine atfedildiler."*

69– O halde, Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlıyorsunuz?

70 – İçlerinde, güzel yüzlü ve güzel huylu kadınlar var.

"Güzel huylu...", hayırlı demektir; « خَيْرَاتٌ » hafifletilmiş şeklidir. Aslı üzere, « خَيِّرَاتٌ » şeklinde de okunmuştur. Mana; *"üstün ahlaklı, güzel ahlaklı kadınlar"* demektir.

71– O halde, Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlıyorsunuz?

72 – Çadırlar içinde, gözlerini yalnızca kocalarına çevirmiş hûriler var.

Yani; çadırlar içinde örtülü hûriler var demektir. « إِمْرَأَةٌ قَصِيرَةٌ وَمَقْصُورَةٌ » denir. Yani *"örtülü kadın"* demektir. Denildi ki:

"Çadırlar, içleri boş incidendir."

73– O halde, Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlıyorsunuz?

74 – Bunlara, onlardan önce ne bir insan ne bir cin dokunmuştur.

Onlardan önce, bu iki cennet halkından önce iki cennetin zikredilmesi, onlara delalet edilmesidir.

75– O halde, Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlıyorsunuz?

76 – Yeşil yastıklara ve harikulade güzel döşemelere yaslanırlar.

« مُتَّكِئِينَ », ihtisas üzerine mansup kılınmıştır.

"Refref", uzun olmayan geniş elbiselere denir. Denildi ki:

---

[35] Bakara, 98.

"Refref, yastıklardır."

"Abkari", halis ipek ya da halı demektir.

77– O halde, Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlıyorsunuz?

Bu iki cennetin vasıfları, ilk iki cennetin vasıflarından daha düşüktür. *"Bu ikisinin dışında* (altında)." demektir. Çünkü, *"Bu cennetler koyu yeşildirler."* vasfı, *"İki cennet de çeşit çeşit ağaçlarla doludur."* Vasfından; *"İkisinde de durmadan fışkıran iki kaynak var."* vasfı, *"İkisinde de akıp giden iki kaynak var."* vasfından; *"O ikisinde de meyve, hurma ve nar var."* vasfı, *"İkisinde de her türlü meyveden çift çift var."* vasfından daha düşüktür. Hûrilerin ve yaslanılan şeylerin de vasfı böyledir.

78 – Celâl ve ikram sahibi Rabbin adı, yücelerden yücedir.

"Celal sahibi", azâmet sahibi.

Şam kıraat imamlarına göre «ذُو الْجَلَالِ» şeklindedir. « اِسْمُ »'ün sıfatıdır. İkram sahibi, nimetlendirmek suretiyle dostlarına ikram edendir. Câbir (ra) şöyle rivayet etmiştir:

"Peygamber (sav) Rahman suresini okudu da şöyle buyurdu: 'Bana ne oluyor ki sizin sükût ettiğinizi görüyorum? Cinler, sizden daha güzel cevap veriyorlardı. Allah'ın 'Rabbinizin nimetinden hangisini yalanlıyorsunuz?' âyetine her geldiğimde, 'Hayır, nimetlerinden hiçbir şeyi yalanlamayız. Ey Rabbimiz! Hamd sana, şükür sana, dediler.'" [36]

Bu ayet, bu surede 31 defa tekrar edilmiştir. İçinde Allah'ın (cc) yaratışının acaiblikleri, mahlûkatın başlangıcı ve dönüş yeri, zikredilen ayetlerin akabinde onlardan sekizini zikretmiştir. Daha sonra, cehennem kapıları sayısı üzere, içinde cehennem ve onun musibetlerinin zikredildiği ayetlerin akabinde yedisini zikretmiştir. Bu yediden sonra, cennet kapıları sayısı üzere, iki cennetin ve halkının nitelikleri akabinde sekizini zikretmiştir. Bir başka sekizi de, bunlardan sonra o iki cennetten aşağı olan iki cennet için zikretmiştir. Artık kim ilk sekize inanır, onların gereği üzere amel ederse, ona cennet kapıları açılır, cehennem kapıları kapanır. Cehennemden Allah'a (cc) sığınırız.

Allahu â'lem.

---

[36] Hâkim, Müstedrek.

Sûre - 56

VÂKIA SÛRESİ

Bu sûre Medine'de nazil olmuştur;
96 âyettir.

Cüz - 27

1. – 9. ÂYETLER

بِسْــــمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيــــمِ

إِذَا وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ ﴿١﴾ لَيْسَ لِوَقْعَتِهَا كَاذِبَةٌ ﴿٢﴾ خَافِضَةٌ رَافِعَةٌ ﴿٣﴾ إِذَا رُجَّتِ الْأَرْضُ رَجًّا ﴿٤﴾ وَبُسَّتِ الْجِبَالُ بَسًّا ﴿٥﴾ فَكَانَتْ هَبَآءً مُنْبَثًّا ﴿٦﴾ وَكُنْتُمْ أَزْوَاجًا ثَلٰثَةً ﴿٧﴾ فَأَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ مَآ أَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ ﴿٨﴾ وَأَصْحَابُ الْمَشْئَمَةِ مَآ أَصْحَابُ الْمَشْئَمَةِ ﴿٩﴾

Meali

1. Kıyamet koptuğu zaman.

2. Onun oluşunu yalanlayacak hiçbir kimse yoktur.

3. O alçaltıcı ve yükselticidir.

4. Yer şiddetle sarsıldığı,

5. Dağlar paramparça olduğu,

6. Dağınık toz duman haline geldiği,

7. Ve sizler de üç sınıf olduğunuz zaman,

8. Sağcılar! Ne mutludur onlar!

9. Solcular, ne bahtsızdırlar onlar!

Tefsiri

1 – Kıyamet koptuğu zaman.

"Kıyamet koptuğu zaman." Kıyamet koptuğunda. Denildi ki:

"Kıyamet 'vakıa' gelmek fiiliyle vasıflandırıldı. Çünkü o kesin olarak meydana gelecektir." Sanki şöyle denilmiştir:

"Vukuu gerekli kıyamet koptuğunda..." Bir gün vukuu onun inişidir. *"Beklemekte olduğum şey vuku buldu."* denir. Yani inişini gözlemekte olduğum şey indi demektir. « إذا » kavlinin mansup olması gizli « اذْكُرْ » – *"zikret hatırla"* fiili iledir.

2 – Onun oluşunu yalanlayacak hiçbir kimse yoktur.

".. yalanlayacak..." yalanlayacak hiçbir kimse yani onun meydana gelişi zamanında Allah Teala'yı yalanlayan ve gaybı yalanlayan hiçbir kimse olmaz. Çünkü o zaman herkes mü'mindir. Doğru sözlüdür ve tasdik edicidir. Hâlbuki bugün insanların çoğu yalancı ve yalanlayıcıdır.

« لِوَقْعَتِهَا »'daki « ل » harfi:

﴿ يَا لَيْتَنِى قَدَّمْتُ لِحَيَاتِى ﴾

"Ah keşke ben hayatım için iyi işler yapıp gönderseydim" [37] ayetindeki « ل »'ın bir benzeridir.

3 – O alçaltıcı ve yükselticidir.

Yani o alçaltıcı ve yükselticidir. (Bazı) toplulukları yükseltir bazılarını alçaltır.

4 – Yer şiddetle sarsıldığı,

Dağ ve bina gibi üzerindeki her şey yıkılıncaya kadar şiddetli bir şeklide sallandırıldığında.

---

[37] Fecr, 24.

Bu cümle « إِذَا وَقَعَتْ »'den bedeldir. « خَافِضَةٌ رَافِعَةٌ » ile mansup olması da mümkündür. Yani yer sarsıldığı ve dağlar parçalandığı vakit alçaltır ve yükseltir demektir.

5– / 6– Dağlar paramparça olduğu, dağınık toz duman haline geldiği,

Kavut gibi olunca, parçalandığı demektir. Ya da sevk edildiği zaman demektir.

Bu kelime, davarı aheste sürdüğünde kullanılan « بَسَّ الْغَنَمَ » kavlinden gelmektedir.

﴿ وَسُيِّرَتِ الْجِبَالُ فَكَانَتْ سَرَابًا ﴾

"Dağlar yürütülmüş, serap olmuştur" [38] ayetinde olduğu gibi.

« هَبَاءً » toz « مُنْبَثًّا » dağınık demektir.

7 – Ve sizler de üç sınıf olduğunuz zaman,

"Üç sınıf" üç çeşit. Birbirinden olan ya da biri diğeri ile birlikte zikredilen çeşitler için « أَزْوَاجًا » – *"çiftler, çeşitler"* denir. *"... üç sınıf..."* iki sınıf cennette bir sınıf cehennemdedir. Daha sonra « أَزْوَاجًا » – *'sınıflar'* kelimesini şöyle açıkladı:

8 – Sağcılar! Ne mutludur onlar!

« فَأَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ » müptedadır. Onlar sahifeleri sağ eline verilenlerdir. « مَا أَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ » müpteda ve haberdir. Bu ikisi birinci müptedanın haberidir. Bu onların mutluluk içindeki hallerinin beğenilmesi ve durumlarının yüceltilmesidir. Sanki Allah (cc) şöyle buyurmuştur:

"Nedir onlar? Hangi şeydir onlar?"

9 – Solcular! Ne bahtsızdırlar onlar.

---

[38] Nebe, 20.

"Solcular..." yani sahifeleri sol ellerine verilenler ya da yüksek makam sahipleri ve düşük makam sahipleri demektir. Bu senin, *"Falan benim sağ kolumdur, falan da sol kolum."* şeklinde sana göre üstün ve düşük olarak nitelendirdiğin iki kişi hakkındaki sözünün bir benzeridir. Onlar uğurlu ve bereketli oluşlarından dolayı uğurlu - bereketli diğerleri de uğursuz ve bereketsiz oluşlarından dolayı, uğursuz - bereketsiz olarak adlandırılmışlardır. Denildi ki:

Cennetlikler sağ ellerinden tutulur, cennete götürülürler. Cehennemlikler de sol ellerinden yakalanır, cehenneme götürülürler.

".. ne bahtsızdır onlar." Yani; nasıl bir şeydir onlar? Bu onların kötü hallerine karşılık bir şaşkınlık ifadesidir.

10. - 26. ÂYETLER

وَالسَّابِقُونَ السَّابِقُونَ ﴿١٠﴾ اُولٰئِكَ الْمُقَرَّبُونَ ﴿١١﴾ فٖى جَنَّاتِ
النَّعٖيمِ ﴿١٢﴾ ثُلَّةٌ مِنَ الْاَوَّلٖينَ ﴿١٣﴾ وَقَلٖيلٌ مِنَ الْاٰخِرٖينَ ﴿١٤﴾ عَلٰى
سُرُرٍ مَوْضُونَةٍ ﴿١٥﴾ مُتَّكِئٖينَ عَلَيْهَا مُتَقَابِلٖينَ ﴿١٦﴾ يَطُوفُ
عَلَيْهِمْ وِلْدَانٌ مُخَلَّدُونَ ﴿١٧﴾ بِاَكْوَابٍ وَاَبَارٖيقَ وَكَاْسٍ مِنْ
مَعٖينٍ ﴿١٨﴾ لَا يُصَدَّعُونَ عَنْهَا وَلَا يُنْزِفُونَ ﴿١٩﴾ وَفَاكِهَةٍ مِمَّا
يَتَخَيَّرُونَ ﴿٢٠﴾ وَلَحْمِ طَيْرٍ مِمَّا يَشْتَهُونَ ﴿٢١﴾ وَحُورٌ عٖينٌ ﴿٢٢﴾
كَاَمْثَالِ اللُّؤْلُؤِ الْمَكْنُونِ ﴿٢٣﴾ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢٤﴾
لَا يَسْمَعُونَ فٖيهَا لَغْوًا وَلَا تَاْثٖيمًا ﴿٢٥﴾ اِلَّا قٖيلًا سَلَامًا سَلَامًا ﴿٢٦﴾

Meali

10. Önde olanlar onlar öncüdürler.

11. İşte onlar en çok yaklaştırılanlar,

12. Naim cennetlerindedirler.

13. Çoğu önceki ümmetlerden,

14. Birazı da sonrakilerdendir.

15. Cevherle işlenmiş tahtlar üzerindedirler.

16. Karşılıklı olarak onların üzerinde yaslanırlar.

17. Çevrelerinde ölümsüzlüğe ulaşmış gençler dolaşır.

18. Maînden doldurulmuş testiler, ibrikler ve kadehlerle,

19. Ki bu şaraptan ne başları ağrıtılır, ne de akılları giderilir.

20. Beğendikleri meyveler,

21. Canlarının çektiği kuş etleri,

22. İri gözlü huriler,

23. Saklı inciler gibi,

24. Yaptıklarına karşılık olarak verilir.

25. Orada boş söz ve günaha sokan bir laf işitmezler.

26. Duydukları söz yalnız "selam, selam"'dır.

Tefsiri

10 – Önde olanlar onlar öncüdürler.

11 – İşte onlar en çok yaklaştırılanlar.

« وَالسَّابِقُونَ » müptedadır. « اَلسَّابِقُونَ » onun haberidir. Takdiri, *"Hayır hususunda öncü olanlar cennete varmakta da öncüdürler."*, şeklindedir. Denildi ki:

"İkincisi birincisinin te'kididir."

Haber « اُولٰئِكَ الْمُقَرَّبُونَ » cümlesidir. İlk görüş tercihe şayandır.

12 – Naim cennetlerindedirler.

Yani onlar naim cennetlerindedirler.

13 – Çoğu önceki ümmetlerden,

14 – Birazı da sonrakilerdendir.

Yani onlar *"sülle"*dir. *Sülle* de insanlardan kalabalık bir cemaat demektir. Mana öncülerin çoğu evvelkilerdendir. Onlar Adem (as)'dan Peygamberimiz Muhammed (sav)'e kadar gelip geçen ümmetlerdir. Birazı da sonrakilerdendir. Onlar da Muhammed (sav) ümmetidir. Denildi ki:

"Evvelkilerdendir, yani bu ümmetin evvelkilerindendir. Sonrakiler de yani bu ümmetin sonradan gelenleridir." Peygamber (sav)'den şöyle nakledilmiştir:

"İki grubun tamamı ümmetimdendir." [39]

15 – Cevherle işlenmiş tahtlar üzerindedirler.

« سُرُرٌ », « كَثِيبٌ» – *'kum yığını'* ve « كُثُبٌ » kelimelerinde olduğu gibi « سَرِيرٌ »'un çoğuludur. *"Cevherle işlenmiş...",* altınla bezenmiş, süslenmiş, inci ve yakutla tezyin edilmiş demektir.

16 – Karşılıklı olarak onların üzerinde yaslanırlar.

« مُتَّكِئِينَ » kavli « عَلَى » da amil olan zamir halidir. Yani, *"Onlara yaslanarak yerleşirler"* demektir. Karşılıklı olarak birbirlerine bakarlar. Birbirlerine geriden, ense tarafından bakmazlar. Onlar güzel davranmakla, güzel ahlakla ve tertemiz dostlukla nitelendirilmişlerdir.

« مُتَقَابِلِينَ » de aynı şekilde haldir.

17 – Çevrelerinde ölümsüzlüğe ulaşmış gençler dolaşır.

"Çevrelerinde ... dolaşır." onlara hizmet ederler.

« وِلْدَانٌ » kelimesi « وَلِيدٌ » kelimesinin çoğuludur. Buluğ çağına yaklaşmış çocuk, küçük hizmetçi demektir. Ölümsüzlüğe ulaşmış ebedi olarak buluğ çağına yaklaşmış çocuk şeklinde kalacaklar, ondan başka bir surete dönmeyecekler demektir. Denildi ki:

Yine denilmiştir ki: *"Onlar dünya ehlinin çocuklarıdır. Bir iyilik yapmamışlardır ki, onunla mükâfatlandırılsınlar. Yine bir kötülük yapmamışlardır ki onunla cezalandırılsınlar."*

Nitekim hadisi şerifte:

"Kâfirlerin çocukları cennet halkının hizmetçileridir." [40] buyrulmuştur.

[39] Bu hadisi, Taberâni ve İbni Ady tahric etmişlerdir. Bkz. Haşiyetü Keşşaf, 4/457.
[40] Keşfü'l-Estar, 2172; Cem'ul Fevâid, 7/219.

18 – Maînden doldurulmuş testiler, ibrikler ve kadehlerle,

« أَكْوَابٌ » kelimesi, « كُوبٌ » kelimesinin çoğuludur. Onlar da kulpu ve emziği (içindekilerin dışa döküldüğü çıkıntılı yer) olmayan kaplardır.

« أَبَارِيقَ » kelimesi, « إِبْرِيقٌ » kelimesinin çoğuludur. Bu da emziği ve kulpu olandır.

« كَأْسٌ » içinde şarap olan kadeh demektir. Eğer içinde şarap yoksa o zaman *ke's* değildir.

"Maînden doldurulmuş..." gözelerinden akan şaraptan.

19 – Ki bu şaraptan ne başları ağrıtılır, ne de akılları giderilir.

Yani onun sebebi ile başları ağrımaz demektir. Yani ondan dolayı onlarda baş ağrısı meydana gelmez. Ya da onların o içki meclisi dağıtılmaz, lezzetleri kesilmez demektir.

"... ne de akılları giderilir.", ne de sarhoş olurlar. Kişinin aklı sarhoşluk sebebi ile gittiğinde « نَزَفَ الرَّجُلُ » denir.

Kûfelilere kıraatine göre « يَنْزِفُونَ » şeklinde « ز »'nin esresiyledir. Yani onların şarabı tükenmez demektir. Şarapları tükendiğinde « أَنْزَفَ الْقَوْمُ » denir.

20 – Beğendikleri meyveler,

Onların en iyisi ve en değerlisini alırlar.

21 – Canlarının çektiği kuş etleri,

Canlarının çektiği, arzuladıkları

22– / 23– Saklı inciler gibi iri gözlü huriler,

« حُورٌ », « حَوْرَاءُ » – *"Gözünün siyahı çok siyah; beyazı çok beyaz olan kadın"* kelimesinin çoğuludur. « عِينٌ » da « عَيْنَاءُ » – *"göz bebekleri iri olan kadın"* kelimesinin çoğuludur. Yani, *"Orada iri gözlü kadınlar vardır."* demektir. Ya da *"Onlar için iri gözlü kadınlar vardır."* demektir.

« وَلَدَانٌ » üzerine atıf olması da mümkündür. Yezid, Hamza ve Ali'ye göre « جَنَّاتُ النَّعِيمِ » üzerine atfen « وَحُورٍ » şeklindedir. Sanki şöyle denilmiştir:

"Onlar naim cennetlerinde, meyveler içinde, kuş etleri içinde ve iri kara gözlü kadınlar arasındadırlar."

"Saklı inciler gibi..." Berraklıkta ve temizlikte korunmuş inciler gibidirler. Zeccac şöyle demiştir:

"Onlar sedefinden çıktıktan sonra zamanın ve çeşitli kullanış şekillerinin değiştiremediği inciler gibidirler."

24 – Yaptıklarına karşılık olarak verilir.

« جَزَاءً » mef'ulun leh'tir. Yani *"Bütün bunlar onlara amellerinin karşılığı olsun diye yapılır."* demektir. Ya da mastardır. Yaptıklarına karşılık mükâfatlandırılsınlar demektir.

25 – Orada boş söz ve günaha sokan bir laf işitmezler.

"Orada..." cennette; *".. boş bir söz..."* batıl bir söz, günaha sokan bir laf hezeyan.

26 – Duydukları söz yalnız, "selam, selam" dır.

Yalnız çirkinliklerden ari bir söz işitirler. İstisna munkatıdır « سَلَامًا », « قِيلًا »'den bedeldir. Ya da « قِيلًا »'in mef'ulu bihidir. Yani, *"Ancak orada onların selam selam dediklerini işitirler."* demektir. Mana: *"Onlar orada selamı yayarlar ve birbirlerine bol bol selam verirler."* şeklindedir.

27. – 38. ÂYETLER

وَاَصْحَابُ الْيَمِينِ مَٓا اَصْحَابُ الْيَمِينِ ﴿٢٧﴾ فِى سِدْرٍ مَخْضُودٍ
﴿٢٨﴾ وَطَلْحٍ مَنْضُودٍ ﴿٢٩﴾ وَظِلٍّ مَمْدُودٍ ﴿٣٠﴾ وَمَٓاءٍ مَسْكُوبٍ ﴿٣١﴾
وَفَاكِهَةٍ كَثِيرَةٍ ﴿٣٢﴾ لَامَقْطُوعَةٍ وَلَا مَمْنُوعَةٍ ﴿٣٣﴾ وَفُرُشٍ
مَرْفُوعَةٍ ﴿٣٤﴾ اِنَّٓا اَنْشَاْنَاهُنَّ اِنْشَٓاءً ﴿٣٥﴾ فَجَعَلْنَاهُنَّ اَبْكَارًا ﴿٣٦﴾
عُرُبًا اَتْرَابًا ﴿٣٧﴾ لِاَصْحَابِ الْيَمِينِ ﴿٣٨﴾

Meali

27. Sağcılar, ne mutlu o sağcılara!

28. Dikensiz kirazlar,

29. Meyveleri tıklım tıklım dizili muz ağaçları,

30. Yayılmış gölgeler,

31. Çağlayarak akan sular,

32. Pek çok meyve arasında,

33. Tükenmeyen ve yasaklanmayan,

34. Ve yükseltilmiş döşekler üzerindedirler.

35. Gerçekten biz onları *(hurileri)* yepyeni bir yaratılışla yarattık.

36. Onları bakireler kıldık.

37. Eşlerine düşkün ve yaşıttırlar.

38. Sağcılar içindir *(bunlar)*.

Tefsiri

27- / 28- Sağcılar! Ne mutlu o sağcılara! Dikensiz kirazlar,

« السِّدْرُ » Arabistan kirazı denen Nebq ağacıdır. « الْمَخْضُودُ » ise sanki dikenleri kesilmiş gibi dikensiz demektir.

29 - Meyveleri tıklım tıklım dizili muz ağaçları,

« الطَّلْحُ »; muz ağacıdır. « مَنْضُودٌ » ise aşağıdan yukarıya doğru istiflidir. Dolayısıyla görünen bir gövdesi yok demektir.

30 - Yayılmış gölgeler,

Fecrin doğuşu ile güneşin doğuşu arasındaki gölge gibi uzun ve yaygın bir gölge.

31 - Çağlayarak akan sular,

Sınırsız ve kanalsız akan yani o sular, yer üzerinde kanalı olmaksızın akar.

32 - Pek çok meyve arasında,

Yani pek çok meyve çeşidi arasında.

33 - Tükenmeyen ve yasaklanmayan,

Tükenmeyen bazı dünya meyvelerinde olduğu gibi bazı vakitlerde kesilmez. Bilakis o devamlıdır. Alınıp yenilmesi hiçbir şekilde yasaklanmaz. Denildi ki:

"Zaman sebebi ile kesintiye uğramaz ve ücret sebebi ile men edilmez."

34 - Ve yükseltilmiş döşekler üzerindedirler.

"Yükseltilmiş döşekler..." kadri yüce döşekler ya da yükselinceye kadar istiflenmiş döşekler ya da divanlar üzerinde yükseltilmiş döşekler de demektir. Denildi ki:

"Onlar kadınlardır". Çünkü yatak kadından kinaye olarak kullanılmaktadır. Nitekim Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

﴿ هُمْ وَ اَزْوَاجُهُمْ فِى ظِلاَلٍ عَلَى الْاَرَائِكِ مُتَّكِئُونَ ﴾

"Kendileri ve eşleri gölgelerde koltuklara yaslanmıştır" [41] Buna:

"Gerçekten biz onları yepyeni bir yaratılışla yarattık" ayeti delalet etmektedir.

35 – Gerçekten biz onları (hurileri) **yepyeni bir yaratılışla yarattık.**

Onların yaratılışlarını doğumsuz başlattık demektir. Bununla ya yaratılışına ilk başlananlar kastedilmektedir ya da ikinci olarak yaratılanlar kastedilmektedir. (Ölümden sonra) bunun dışında bir tevile göre de orada gizli bir « لَهُنَّ » – *'onlar için'* kelimesi vardır. Zira « فُرُشٌ » – *'yataklar'* kelimesinin zikredilmesi de buna dalalet etmektedir.

36 – Onları bakireler kıldık.

« اَبْكَارًا »; bakireler demektir. Eşleri onlara her yaklaştıklarında onları bakire bulurlar.

37 – Eşlerine düşkün ve yaşıttırlar.

Hamza, Halef, Yahya ve Hammad'a göre « عُرْبًا » şeklindedir. « عَرُوبٌ » kelimesinin çoğuludur. O da *"Kocasına düşkün cilveli kadın"* demektir. Aynı yaştadırlar. Otuz üç yaşında kızlar, eşleri de bu yaştadır.

38 – Sağcılar içindir (bunlar).

« لاَصْحَابِ الْيَمِينِ » deki « لِ », « اَنْشَاْنَا »'nın sılasındadır.

❁ ❁ ❁

---

[41] Yasin, 56.

39. – 50. ÂYETLER

ثُلَّةٌ مِنَ الْأَوَّلِينَ ﴿٣٩﴾ وَثُلَّةٌ مِنَ الْآخِرِينَ ﴿٤٠﴾ وَأَصْحَابُ
الشِّمَالِ مَا أَصْحَابُ الشِّمَالِ ﴿٤١﴾ فِي سَمُومٍ وَحَمِيمٍ ﴿٤٢﴾
وَظِلٍّ مِنْ يَحْمُومٍ ﴿٤٣﴾ لَا بَارِدٍ وَلَا كَرِيمٍ ﴿٤٤﴾ إِنَّهُمْ كَانُوا قَبْلَ
ذَٰلِكَ مُتْرَفِينَ ﴿٤٥﴾ وَكَانُوا يُصِرُّونَ عَلَى الْحِنْثِ الْعَظِيمِ ﴿٤٦﴾
وَكَانُوا يَقُولُونَ أَئِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا ءَإِنَّا لَمَبْعُوثُونَ
﴿٤٧﴾ أَوَ آبَاؤُنَا الْأَوَّلُونَ ﴿٤٨﴾ قُلْ إِنَّ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ ﴿٤٩﴾
لَمَجْمُوعُونَ إِلَىٰ مِيقَاتِ يَوْمٍ مَعْلُومٍ ﴿٥٠﴾

Meali

39. Birçoğu önceki ümmetlerdendir.

40. Birçoğu da sonrakilerdendir.

41. Soldakiler, ne yazık o soldakilere!

42. İçlerine işleyen bir ateş ve kaynar su içinde,

43. Kapkara dumandan bir gölge altındadırlar.

44. Ki ne serindir ne de hoştur.

45. Çünkü onlar bundan önce varlık içinde sefahate dalmışlardı.

46. Büyük günahı işlemekte direnip dururlardı.

47. Ve diyorlardı ki: "Biz öldükten toprak ve kemik yığını haline geldikten sonra biz mi bir daha diriltileceğiz?"

48. Önceki atalarımız da mı?

49. De ki: "Hem öncekiler hem de sonrakiler,

50. Belli bir günün belli vaktinde mutlaka toplanacaklardır!"

Tefsiri

39– / 40– Birçoğu önceki ümmetlerdendir. Birçoğu da sonrakilerdendir.

Yani sağcıların birçoğu öncekilerden, birçoğu da sonrakilerdendir. Eğer:

– *"Bundan önce, birazı da sonrakilerden demişti. Burada ise birçoğu sonrakilerdendir diyor. Bu nasıl oluyor?"* dersen, derim ki:

– *"O öncüler hakkında idi. Bu ise sağcılar hakkındadır. Onlar* (sağcılar) *içinde öncekilerden de sonrakilerden de birçok kişi vardır."*

Hasan'dan şöyle nakledilmiştir:

"Diğer ümmetlerin öncüleri bizim ümmetimizin öncülerinden çoktur. Diğer ümmetin tabileri bu ümmetin tabileri kadardır."

41 – Soldakiler, ne yazık o soldakilere!

« اَلشِّمَالُ » kelimesi « اَلْمَشْأَمَةُ » ile aynı manayadır. Uğursuz, bedbaht demektir.

42 – İçlerine işleyen bir ateş ve kaynar su içinde,

Deri üzerindeki deliklere nüfuz eden ateşin sıcaklığı ve harareti had safhaya ulaşmıştır sıcak su içindedirler.

43 – Kapkara dumandan bir gölge altındadırlar.

« يَحْمُومٌ » *'Kapkara duman'* demektir.

44 – Ki ne serindir ne de hoştur.

Gölgenin iki vasfını ondan kaldırdı. Şunu kastediyor:

"Bu bir gölgedir. Ancak diğer gölgeler gibi değildir."

Onu gölge diye adlandırdı. Sonrada o gölgenin serinliğini, rahatlığını, sıcaklığın sıkıntısından rahatlama manasını kaldırmak için onun bu menfaatini ortadan kaldırdı. Mana:

"O, sıcak ve zararlı bir gölge şeklindedir."

45– Çünkü onlar bundan önce varlık içinde sefahate dalmışlardı.

Bundan önce yani Dünya'da varlık içinde sefahate dalmışlardı. Refah içinde yaşatıyorlardı da bu onları boyun eğmekten ve ibret almaktan menediyordu.

46 – Büyük günahı işlemekte direnip dururlardı.

Direnir dururlardı ve devam ederlerdi. Büyük günahı işlemekte yani büyük günah veya şirki işlemekte demektir. Çünkü o şirk anlaşmanın bozulmasıdır.

"Hıns" yeminle yinelenmiş sözün bozulmasıdır. Ya da o öldükten sonra dirilişin inkârıdır. Delili de:

﴿ وَاَقْسَمُوا بِاللّٰهِ جَهْدَ اَيْمَانِهِمْ لَا يَبْعَثُ اللّٰهُ مَنْ يَمُوتُ ﴾

"Onlar yeminlerinin bütün şiddetiyle, 'Allah ölen kimseyi diriltmez' diye Allah'a yemin ettiler" [42] ayetidir.

47 – Ve diyorlardı ki: "Biz öldükten toprak ve kemik yığını haline geldikten sonra biz mi bir daha diriltileceğiz?"

Takdiri: *"Öldükten sonra diriltilecek miyiz?"* şeklindedir. Zarfta amel eden budur. Bunun hazfi caizdir. Zira « مَبْعُوثُونَ » kelimesi ona delalet etmektedir « مَبْعُوثُونَ » kelimesinde amel etmez. Çünkü « اَنَّ » ve « ءَ » kendilerinden sonraki kelimeyi kendilerinden öncesinde amel etmekten menederler.

48 – Önceki atalarımız da mı?

Soru « اَ »'si atıf üzerine gelmiştir. Arada ayırıcı bir kelime ki –o, « اَ »dir– olduğundan dolayı « نَحْنُ » – *'biz'* kelimesi ile te'kid edilmek-

[42] Nahl, 38.

sizin « لَمَبْعُوثُونَ » kelimesindeki zamir üzerine atıf güzel bir şekilde gerçekleşmiştir. Olumsuzluğu tekid eden « لا »'nın araya girmesinden dolayı:

﴿ لَوْ شَاءَ اللّٰهُ مَا اَشْرَكْنَا وَلَا اٰبَاؤُنَا ﴾

"Allah dileseydi, ne biz; ne de babalarımız şirk koşmazdık." [43] ayetinde güzel bir şekilde gerçekleştiği gibi.

Medine ve Şam kıraat ekollerine göre « أَوْ اٰبَاؤُنَا » şeklindedir.

49– / 50– De ki: "Hem öncekiler hem de sonrakiler belli bir günün belli vaktinde mutlaka toplanacaklardır."

Dünya için tayin edilmiş malum son günde mutlaka toplanacaklardır.

« مِيقَاتِ يَوْمٍ »'deki izafet « خَاتَمُ فِضَّةٍ » – *'gümüş yüzük'* izafetinde olduğu gibi « مِنْ » manasındadır.

"Mikat", bir şeyin vaktini tayin eden sınırlardır. İhram mikatları bundandır. Bunun için Mekke'ye kim girmek isterse oraya ancak ihramlı olarak girebilir.

[43] En'am, 148.

51. – 56. ÂYETLER

ثُمَّ إِنَّكُمْ أَيُّهَا الضَّآلُّونَ الْمُكَذِّبُونَ ﴿٥١﴾ لَآكِلُونَ مِنْ شَجَرٍ مِنْ
زَقُّومٍ ﴿٥٢﴾ فَمَالِؤُنَ مِنْهَا الْبُطُونَ ﴿٥٣﴾ فَشَارِبُونَ عَلَيْهِ مِنَ الْحَمِيمِ
﴿٥٤﴾ فَشَارِبُونَ شُرْبَ الْهِيمِ ﴿٥٥﴾ هٰذَا نُزُلُهُمْ يَوْمَ الدِّينِ ﴿٥٦﴾

Meali

51. Sonra siz ey sapıklar, yalancılar!

52. Elbette bir ağaçtan, zakkum ağacından yiyeceksiniz

53. Karınlarınızı hep ondan dolduracaksınız,

54. Üstüne de kaynar sudan içeceksiniz;

55. Hem de susamış develerin içişi gibi…

56. İşte ceza gününde onlara sunulacak ziyafet budur!

Tefsiri

51 – Sonra siz ey sapıklar, yalancılar!

"*.. sapıklar...*" hidayetten sapanlar; "*.. yalancılar...*" dirilişi yalanlayanlar. Onlar Mekke halkı ve onlar gibi olanlardır.

52 – Elbette bir ağaçtan, zakkum ağacından yiyeceksiniz.

« مِنْ » Gayenin başlangıcı içindir. İkinci « مِنْ » ise ağacın açıklaması içindir.

53– / 55– Karınlarınızı hep ondan dolduracaksınız. Üstüne de kaynar sudan içeceksiniz; hem de susamış develerin içişi gibi...

« الشَّجَر » kelimesine dönen zamiri (« مِنْهَا » ve « عَلَيْه »'de) manaya göre müennes, lafza göre müzekker kıldı.

Medine kıraati, Asım, Hamza ve Sehl'e göre « شُرْبَ » şeklinde « ش »'in ötresiyledir. Diğerlerine göre ise « شَرْبَ » şeklinde « ش »'in üstünüyledir. Her ikisi de mastardır.

« هيم »; suya kanmayan susuz deve demektir. « أَهْيَم » ve « هَيْمَاء » kelimelerinin çoğuludur. Mana: *"Allah (cc) onlara, onları irin gibi* (ya da erimiş bakır gibi) *olan zakkum yemeye zorlayan açlığı musallat eder. Karınları ondan doyduğunda da onlara bağırsaklarını parçalayan kaynar su içmeye zorlayan susuzluğu musallat kılar. Onlar da suya kanmayan susuz devenin suyu içişi gibi ondan içerler."*

(Aynı kişiler için ve aynı iki sıfat oldukları halde) « الشَّارِبِين » kelimesinin « الشَّارِبِين »'ye atfı sahihtir. Çünkü onların üzerinde bulundukları aşarı hararet sebebi ile kaynar sudan içmeleri ve bağırsaklarını parçalamaları şaşkınlık veren bir iştir. Yine onların aynı sebeple suya kanmayan susuz devenin içişi gibi ondan (kaynar sudan) içmeleri de şaşkınlık veren bir iştir. Dolayısı ile bu ikisi ayrı iki sıfat olmaktadır.

56 – İşte ceza gününde onlara sunulacak ziyafet budur.

Nüzul; misafire ikram olsun diye hazırlanan yiyecektir. Din gününde ceza gününde demektir.

57. – 74. ÂYETLER

نَحْنُ خَلَقْنَاكُمْ فَلَوْلَا تُصَدِّقُونَ ﴿٥٧﴾ اَفَرَاَيْتُمْ مَا تُمْنُونَ ﴿٥٨﴾
ءَاَنْتُمْ تَخْلُقُونَهُٓ اَمْ نَحْنُ الْخَالِقُونَ ﴿٥٩﴾ نَحْنُ قَدَّرْنَا بَيْنَكُمُ
الْمَوْتَ وَمَا نَحْنُ بِمَسْبُوقٖينَ ﴿٦٠﴾ عَلٰٓى اَنْ نُبَدِّلَ اَمْثَالَكُمْ
وَنُنْشِئَكُمْ فٖى مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٦١﴾ وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ النَّشْاَةَ الْاُولٰى
فَلَوْلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٦٢﴾ اَفَرَاَيْتُمْ مَا تَحْرُثُونَ ﴿٦٣﴾ ءَاَنْتُمْ تَزْرَعُونَهُٓ
اَمْ نَحْنُ الزَّارِعُونَ ﴿٦٤﴾ لَوْ نَشَٓاءُ لَجَعَلْنَاهُ حُطَامًا فَظَلَلْتُمْ
تَفَكَّهُونَ ﴿٦٥﴾ اِنَّا لَمُغْرَمُونَ ﴿٦٦﴾ بَلْ نَحْنُ مَحْرُومُونَ ﴿٦٧﴾
اَفَرَاَيْتُمُ الْمَٓاءَ الَّذٖى تَشْرَبُونَ ﴿٦٨﴾ ءَاَنْتُمْ اَنْزَلْتُمُوهُ مِنَ الْمُزْنِ
اَمْ نَحْنُ الْمُنْزِلُونَ ﴿٦٩﴾ لَوْ نَشَٓاءُ جَعَلْنَاهُ اُجَاجًا فَلَوْلَا تَشْكُرُونَ
﴿٧٠﴾ اَفَرَاَيْتُمُ النَّارَ الَّتٖى تُورُونَ ﴿٧١﴾ ءَاَنْتُمْ اَنْشَاْتُمْ شَجَرَتَهَٓا اَمْ
نَحْنُ الْمُنْشِؤُنَ ﴿٧٢﴾ نَحْنُ جَعَلْنَاهَا تَذْكِرَةً وَمَتَاعًا لِلْمُقْوٖينَ ﴿٧٣﴾
فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظٖيمِ ﴿٧٤﴾

Meali

57. Sizi biz yarattık. Tasdik etmeniz gerekmez mi?

58. Söyleyin öyleyse dökmekte olduğunuz meni nedir?

59. Onu siz mi yaratıyorsunuz yoksa yaratan biz miyiz?

60. Aranızda ölümü takdir eden biziz ve biz önüne geçebileceklerden değiliz.

61. Böylece sizin yerinize benzerlerinizi getirelim ve sizi bilmediğiniz bir yaratılışta tekrar var edelim diye *(ölümü yarattık).*

62. Andolsun ilk yaratılışı bildiniz. Düşünüp ibret almanız gerekmez mi?

63. Şimdi bana ektiğinizi haber verin.

64. Onu siz mi bitiriyorsunuz? Yoksa bitiren biz miyiz?

65. Dileseydik onu kuru bir çöp yapardık da şaşar kalırdınız.

66. Doğrusu borç altına girdik.

67. Daha doğrusu biz yoksul kaldık *(dersiniz).*

68. Söyleyin bana şimdi içtiğiniz suyu:

69. Buluttan onu siz mi indirdiniz, yoksa indiren biz miyiz?

70. Dileseydik onu tuzlu yapardık. Şükretmeniz gerekmez mi?

71. Söyleyin bana şimdi tutuşturmakta olduğunuz ateşi.

72. Onun ağacını siz mi yarattınız? Yoksa yaratan biz miyiz?

73. Biz onu bir ibret ve çölden gelip geçenlere bir fayda yaptık.

74. O halde büyük Rabbinin adını tesbih et!

Tefsiri

57 – Sizi biz yarattık. Tasdik etmeniz gerekmez mi?

« فَلَوْلَا » kelimesi « فَهَلَّا » manasınadır. Tasdik etmeniz gerekmez mi? Tasdike teşviktir. Ya yaratışı inkâr ediyorlar, Çünkü onlar her ne kadar onu tasdik etseler de onların görüşü tasdikin gerektirdiğinin zıddıdır. Sanki onlar onu yalanlamaktadır. Ya da dirilişi inkâr ediyorlar. Çünkü ilk defa sıfırdan yaratan için ikinci defa yaratmak imkânsız değildir.

58 – Söyleyin öyleyse dökmekte olduğunuz meni nedir?

Dökmekte olduğunuz şey yani rahimlere akıttığınız spermlerdir.

59 – Onu siz mi yaratıyorsunuz yoksa yaratan biz miyiz?

Onu siz mi takdir ediyor, şekillendiriyor ve tam bir insan haline getiriyorsunuz.

60 – Aranızda ölümü takdir eden Biziz ve Biz önüne geçebileceklerden değiliz.

Onu irademizin gereği üzere çeşitlilik, azlık ve çokluk üzere rızıkları taksim ettiğimiz gibi size taksim ettik. İşte bu sebeple ömürlerinizde kısa, uzun ve orta şekilde farklı farklı olmaktadır.

Mekke kıraatine göre « قَدَرْنَا » şeklindedir, şeddesizdir. Birini bir şeyden aciz bıraktığında ve ona o hususta galip geldiğin de *"onu o şeyde geçtin"* denir. Buna göre *".. ve biz sizin yerinize benzerlerinizi getirme hususunda önüne geçebilenlerden değiliz."* ayetinin manası; biz buna kadiriz. Buna karşı kimse bize gelemez.

61 – Böylece sizin yerinize benzerlerinizi getirelim ve sizi bilmediğiniz bir yaratılışta tekrar var edelim diye (ölümü yarattık).

« اَمْثَالَكُمْ » kelimesi « مِثْلٌ » kelimesinin çoğuludur. Yani sizi giderip yerinize mahlûkattan benzerlerinizi getirmeye kadiriz demektir.

".. sizi bilmediğimiz bir yaratılışta tekrar var edelim." sizi bilmediğimiz bir yaratılışta ve bildiğiniz bir yaratılışta yaratmaya kadiriz. Şunu kastediyor: *"Şüphesiz ki biz her iki hususa kadiriz. Sizin benzerlerinizi ve size benzemeyenleri yaratmaya kadiriz. Dolayısı ile sizi tekrar yaratmaktan nasıl aciz oluruz?"*

« اَمْثَالَكُمْ » kelimesinin « مَثَلٌ » kelimesinin çoğulu olması da mümkündür. Yani suret ve ahlakça üzerinde bulunduğunuz vasıfları yeniden inşa etmeye kadiriz demektir.

62 – Andolsun ilk yaratılışı bildiniz. Düşünüp ibret almanız gerekmez mi?

Mekke kıraat imamları ve Ebu Amr'a göre « النَّشَاءَةَ » şeklindedir. Bir şeyi bir defa yaratmaya kadir olanın ikinci bir defa yaratmasının imkânsız olmayacağını düşünüp ibret almanız gerekmez mi? İkinci yara-

tılışı ilk yaratılışa kıyas etmeyi terk etmelerinden dolayı Allah'ın (cc) onları cehaletle nitelendirmesi yönüyle bu ayette kıyasın doğruluğuna delil vardır.

63 – Şimdi bana ektiğinizi haber verin.

Ektiğiniz yiyeceği haber verin. Toprağı kazıyorsunuz ve oraya tohumu atıyorsunuz.

64 – Onu siz mi bitiriyorsunuz? Yoksa bitiren biz miyiz?

Onu siz mi bitirip ota çeviriyorsunuz. Yoksa Biz mi bitireniz? Hadisi Şerifte şöyle buyurulmuştur:

"Hiçbiriniz bitirdim, yetiştirdim demesin. Ektim desin." [44]

65 – Dileseydik onu kuru bir çöp yapardık da şaşar kalırdınız.

Dileseydik onu daha yetişmeden önce kuru ot kırıntısı haline getirirdik de siz şaşar kalırdınız. Ya da siz yorgunluğunuza ve oraya yaptığınız masraflara hayıflanırdınız. Ya da siz bu musibete maruz kalmanıza ise sebep olan günahları işlediğinize pişman olursunuz demektir.

66 – Doğrusu borç altına girdik.

Yani biz borç altına girdik dersiniz.

Ebu Bekir'e göre « انَّا » kelimesi « أئنَّا » şeklindedir. *"Borç altna biz mi girdik?"* demektir. Borç altına girdik, yaptığımız masrafların borcunu yüklendik. Ya da « مُغْرَمُونَ » helak manasına gelen « غَرَامٌ »'dandır. O zaman mana: *"Rızkımız helak olduğu için helak olduk."* demektir.

67 – Daha doğrusu biz yoksul kaldık dersiniz.

Bilakis biz kendilerine isabet edebilecek her hayırdan mahrum olanlarız. Talep ettiğimiz şeylerden menediliriz, talihsiz bedbahtlarız. Ne kârımız ne de bahtımız var. Eğer talihli kişiler olsaydık bu musibet başımıza gelmezdi.

---

[44] İbni Hibban, 5723; Keşfü'l-Estar, 1289, Beyhaki, 6/138; Ebu Nuaym, Hilye, 7/267.

68 – Söyleyin bana şimdi içtiğiniz suyu.

Yani içime elverişli tatlı suyu

69 – Buluttan onu siz mi indirdiniz, yoksa indiren biz miyiz?

« الْمُزْنِ »; beyaz buluttur. En tatlı su o olduğu halde onu siz mi indirdiniz yoksa onu kudretimizle indiren biz miyiz?

70 – Dileseydik onu tuzlu yapardık. Şükretmeniz gerekmez mi?

« أُجَاجًا »; tuzlu ya da içilemeyecek kadar acı demektir. Hâlâ şükretmeyecek misiniz?

« لَجَعَلْنَاهُ حُطَامًا » ayetinde « لَوْ »'in cevabının başına « لَ » gelmişti. Burada ise getirilemedi. Çünkü « إِنْ » sırf şart edatı olmadığı ve onun gibi amil olmadığı halde « لَوْ » ikincisi birincisine bağlı olan iki cümlenin (şart ve ceza cümlesi) başına gelince cevap şarta bağlanır. « لَوْ » o iki cümlenin şart ve ceza cümlesi muhtevasındaki ifadesi şekli ile ittifakla şart manası içerir. İkincisi (cevap cümlesi) birincisi (şart cümlesi) olumsuz oluşuyla olumsuz olur. Cevabında da bu taallukla alamet olarak bir şeyin getirilmesine ihtiyaç duyar. Dolayısıyla bu « لَ » buna alamet olarak getirilir. Yeri bilinince de herkes onu bildiği için lafzından düşürülmesi önemsenmez. Var olup olmaması müsavi olur, mesafe kısa olduğu içinde zikredilmesine ihtiyaç duyulmaz.

Ayrıca bu « لَ » kesin tekid manası ifade etmektedir. Dolayısıyla yeme işinin içme işinden önce olduğuna, « لَ »'a yeme işine tabi olduğu için ihtiyaç duyulduğundan onun (« لَ »'ın) yokluğuyla olan tehdidin daha şiddetli ve daha çetin olduğuna delalet etsin diye içme ile ilgili ayetle değildi yeme ile ilgili ayete getirilmiştir. Bu sebepten dolayı yeme ile ilgili ayet içme ile ilgili ayetten önce getirilmiştir.

71 – Söyleyin bana şimdi tutuşturmakta olduğunuz ateşi.

Çaktığınız ve zinaddan çıkardığınız ateşi. Araplar birbirine sürttükleri iki çubukla ateş yakarlar. Üsttekini « زَنْدٌ » diye, alttakini « زَنْدَةٌ » diye adlandırırlar. Bu şekilde o ikisini erkek ve dişi hayvana benzetmişlerdir.

72 – Onun ağacını siz mi yarattınız? Yoksa yaratan biz miyiz?

Zinadın, ait olduğu ağacı siz mi yarattınız yoksa onların başlangıçta yaratıcısı biz miyiz?

73 – Biz onu bir ibret ve çölden gelip geçenlere bir fayda yaptık.

".. onu..." ateşi *"onu bir ibret kıldık"* cehennem ateşini hatırlatması için bir hatırlatıcı kıldık. Şöyle ki insanlar onu görsün, ona baksın ve tehdit edildikleri şeyi düşünsünler diye musibet sebeplerini ona bağladık ve ihtiyacı genelleştirdik.

".. çölden gelip geçenlere bir fayda kıldık." çölde yolcu olup konaklayanlara ya da karınlarında ve azık çantalarında yiyecek olmayan kişilere bir menfaat kıldık demektir.

Bu, sakini olmadığında söylenen « أَقْوَتِ الدَّارُ » – *"ev boş oldu"* sözü gibidir. İnsanın yaratılışını zikrederek başladı. *"Söyleyin öyleyse dökmekte olduğunuz meni nedir?"* buyurdu. Çünkü ondaki nimet bütün nimetlerden önce gelmektedir. Sonra kendisi ile yaşayabileceği şeyi zikretti. O da tohumdur. *"Şimdi Bana, ektiğinizi haber verin."* buyurdu. Sonra tohumun kendisiyle yoğrulduğu ve onun üzerine ekilen şeyi zikretti. O da sudur. Daha sonra onun kendisi ile ekmek haline getiril-diğini zikretti. O da ateştir. Yemeğin oluşumu bu üç şeyin tamamı ile olmaktadır. Beden canlı olduğu müddetçe kişi bunlardan müstağni kalamaz.

74 – Öyleyse büyük Rabbinin adını tesbih et!

"Ey kendisine yol gösterilmesini isteyen, kulak veren kişi! Rabbini ona layık olmayan şeylerden tenzih et" demektir. Ya da isim kelimesi ile zikri kastetmiştir. Yani Rabb'ini zikri ile tesbih et demektir.

« الْعَظِيمِ » – *'büyük'* muzaf ya da muzafın ileyhin sıfatıdır. *"Rabbinin büyük adını"* ya da *"Büyük Rabbinin adını tesbih et"* şeklindedir. Denildi ki;

« سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ » de demektir. Merfu olarak şöyle nakledilir:

Bu ayet indiğinde Rasulullah (sav):

"Bunu rükûlarınızda yapın." [45] buyurmuştur.

---

[45] İmam Ahmed, 4/155; Ebu Davud, 869, İbni Mâce, 887; Darimî, 1/299.

75. – 83. ÂYETLER

فَلَٓا اُقْسِمُ بِمَوَاقِعِ النُّجُومِ ﴿٧٥﴾ وَاِنَّهُ لَقَسَمٌ لَوْ تَعْلَمُونَ عَظِيمٌ ﴿٧٦﴾ اِنَّهُ لَقُرْاٰنٌ كَرِيمٌ ﴿٧٧﴾ فِي كِتَابٍ مَكْنُونٍ ﴿٧٨﴾ لَا يَمَسُّهُٓ اِلَّا الْمُطَهَّرُونَ ﴿٧٩﴾ تَنْزِيلٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٨٠﴾ اَفَبِهٰذَا الْحَدِيثِ اَنْتُمْ مُدْهِنُونَ ﴿٨١﴾ وَتَجْعَلُونَ رِزْقَكُمْ اَنَّكُمْ تُكَذِّبُونَ ﴿٨٢﴾ فَلَوْلَٓا اِذَا بَلَغَتِ الْحُلْقُومَ ﴿٨٣﴾

Meali

75. Hayır! Yıldızların yerlerine yemin ederim ki,

76. Bilirseniz gerçekten bu büyük bir yemindir.

77. Şüphesiz ki bu değerli bir Kur'an'dır.

78. Korunmuş bir kitaptadır.

79. Ona ancak temizlenenler dokunabilir.

80. O âlemlerin Rabbinden indirilmiş bir kitaptır.

81. Şimdi siz bu sözü mü küçümsüyorsunuz?

82. Allah'ın verdiği rızka karşı şükrü onu yalanlamakla mı yapıyorsunuz?

83. Hele can boğaza dayandığı zaman.

Tefsiri

75 – Hayır! Yıldızların yerlerine yemin ederim ki.

« فَلَاۤ اُقْسِمُ » yemin ederim ki demektir. « لَا » tekid için ziyade kılınmıştır.

﴿ لِئَلَّا يَعْلَمَ اَهْلُ الْكِتَابِ ﴾

"Ehli kitaplar bilsin diye..." [46] ayeti onun bir benzeridir.

« فَلَاَقْسِمُ» şeklinde de okunmuştur. Manası: *"Yemin ederim ki."* şeklindedir.

« لِ » başlangıç « لِ »'dır. Mübteda ve haber'den oluşan « اَنَا اُقْسِمُ » cümlesi üzerine gelmiş, sonra da mübteda hazfedilmiştir. « لِ »'ın yemin « لِ »'ı olması da mümkün değildir. Çünkü onun hakkı tekid edici « نْ »'un onunla birlikte gelmesidir.

"Yıldızların yerlerine..." düştükleri ve battıkları yerlere.

Kıraat imamlarından Hamza ve Ali'ye göre « بِمَوْقِعِ » mastar olduğu için yerlerine şeklinde çoğul manasına da gelir. Belki gecenin sonunda yıldızlar batıya doğru battığında Allahu Teâlâ'ya ait büyük özel işler ya da meleklere ait nitelikli ibadetler bulunmaktadır. Ya da bu teheccüd erbabının kalkma vakti rahmetin iniş vakti ve onlardan razı olunan vakit içindir. Bu sebeple onun yerlerine yemin etti. Ve bunu: *"Bilirseniz gerçekten bu büyük bir yemindir."* sözüyle yüceltti.

76 – Bilirseniz gerçekten bu büyük bir yemindir.

Bu tırnak cümlesi içinde tırnak cümlesidir. Çünkü bunu yeminle yemin edilen arasına soktu. O yemin de: *"Şüphesiz ki bu değerli Kur'an'dır."* sözüdür.

77– / 78– Şüphesiz ki bu korunmuş bir kitap da bulunan değerli bir Kuran'dır.

---

[46] Hadid, 29.

« كَرِيمٌ »; razı olunan, güzel demektir. Ya da çok faydalı, menfaati çok ya da Allah (cc) katında değerli demektir. *"Bilirseniz..."* cümlesi ile sıfat ile mevsufu arasına girdi. *"Korunmuş bir kitapta..."* yani batılın ona karışmasından ya da *"mukarreb melekler dışındaki kişilerden korunmuş levhi mahfuzda"* demektir. Mukarreb meleklerden başkası ona muttali olamaz.

79 – Ona ancak temizlenenler dokunabilir.

Ona ancak bütün pisliklerden, günah ve diğer pisliklerden temizlenenler dokunabilir.

Eğer bu cümleyi « كِتَابٍ مَكْنُونٍ »'e sıfat yaparsan *"ona"* zamiri levhi mahfuza raci olur. Eğer « قُرْآنٌ » kelimesine sıfat yaparsan mana *"ona insanlardan taharet üzere olanlar dışında hiç kimse dokunamaz"*, şeklinde olur. Kast olunan onda yazılana dokunmaktır.[47]

80 – O âlemlerin Rabbinden indirilmiş bir kitaptır.

« تَنْزِيلٌ », « قُرْآنٌ » kelimesinin dördüncü sıfatıdır. İndirilmiş demektir. Ya da o mastar manası üzere sıfattır. Çünkü o Allah'ın (cc) kitapları arasında parça parça indirilen tek kitaptır. Dolayısı ile o sanki haddi zatında parça parça indiriştir. Bu sebeple o onunu isimleri arasında kullanılmıştır. *"Tenzilde şöyle buyrulmuştur. Tenzilde bunu buyurmuştur."* şeklinde söylenmiştir. Ya da müptedanın harfi üzere *"o tenzildir"* şeklindedir.

81 – Şimdi siz bu sözü mü küçümsüyorsunuz?

"sözü..." yani Kur'an'ı. Bazı işleri hafife alan kimseler gibi onu hafife alıp küçümsüyor musunuz? *"Sözü"* yani Kur'an'ı. Bazı işleri hafife alan kimseler gibi onu hafife alıp küçümsüyor musunuz? Yani küçümsediği için ona karşı gevşek davranır ve onda ısrarcı olur demektir.

---

[47] Cumhur ulemânın görüşüne göre, bu ayetten kasıt, elimizde bulunan Kur'an-ı Kerim'dir ve buna abdestsiz dokunmak haramdır. (Yayıncının Notu)

82– / 83– Allah'ın verdiği rızka karşı şükrü onu yalanlamakla mı yapıyorsunuz? Hele can boğaza dayandığı zaman.

Yani rızkın şükrünü yalanlamakla mı yapıyorsunuz? *"Şükür yerine yalanlamayı mı koydunuz?"* demektir. Hz. Ali (ra):

"Kıratındaki -ki Resullulah'ın (sav) kıratıdır- « وَتَجْعَلُونَ رِزْقَكُمْ أَنَّكُمْ تُكَذِّبُونَ » *şeklindedir."* Yani *"Kur'an nimetine karşı şükrünüzü onu yalanlamakla mı yapıyorsunuz?"* demektir. Denildi ki:

"Bu ayet yağmurun yağmasını şu veya bu yıldızın doğmasına ve batmasına bağlamaları hususunda inmiştir. Rızık yağmurdur. Yani Allah'ın size verdiği yağmurun şükrünü onu yıldızlara nisbet etmek suretiyle onun Allah'tan (cc) olduğunu yalanlamakla mı yapıyorsunuz?" demektir.

"Hele can boğaza dayandığı zaman." Ölüm anında nefis yani can boğaza dayandığında demektir. Halkûm (boğaz) yiyecek ve içeceğin geçtiği yerdir.

❁ ❁ ❁

84. – 96. ÂYETLER

وَأَنْتُمْ حِينَئِذٍ تَنْظُرُونَ ﴿٨٤﴾ وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْكُمْ وَلٰكِنْ لَا تُبْصِرُونَ ﴿٨٥﴾ فَلَوْلَآ إِنْ كُنْتُمْ غَيْرَ مَدِينِينَ ﴿٨٦﴾ تَرْجِعُونَهَآ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٨٧﴾ فَأَمَّآ إِنْ كَانَ مِنَ الْمُقَرَّبِينَ ﴿٨٨﴾ فَرَوْحٌ وَرَيْحَانٌ وَجَنَّةُ نَعِيمٍ ﴿٨٩﴾ وَأَمَّآ إِنْ كَانَ مِنْ أَصْحَابِ الْيَمِينِ ﴿٩٠﴾ فَسَلَامٌ لَكَ مِنْ أَصْحَابِ الْيَمِينِ ﴿٩١﴾ وَأَمَّآ إِنْ كَانَ مِنَ الْمُكَذِّبِينَ الضَّآلِّينَ ﴿٩٢﴾ فَنُزُلٌ مِنْ حَمِيمٍ ﴿٩٣﴾ وَتَصْلِيَةُ جَحِيمٍ ﴿٩٤﴾ إِنَّ هٰذَا لَهُوَ حَقُّ الْيَقِينِ ﴿٩٥﴾ فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ ﴿٩٦﴾

Meali

84. O vakit siz bakar durursunuz.

85. *(O anda)* Biz, ona sizden daha yakınız ama göremezsiniz.

86. Mademki ceza görmeyeceksiniz,

87. Onu geri çevirsenize, şayet iddianızda doğru iseniz.

88. Fakat ölen kişiye gelince eğer o rahmete yaklaştırılanlardan ise,

89. Ona rahatlık, güzel rızık ve naim cenneti vardır.

90. Eğer o sağcı adamlardan ise,

91. "Ey sağdaki! Sana selâm olsun!"

92. Ama yalanlayıcı sapıklardan ise,

93. İşte ona da kaynar sudan bir ziyafet vardır.

94. Ve onun sonu cehenneme atılmaktır.

95. Şüphesiz bu kesin bir gerçektir.

96. Öyleyse Rabbini o büyük adıyla tesbih et.

Tefsiri

84 – O vakit siz bakar durursunuz.

Buradaki hitap o anda ölünün yanında hazır bulunanlar içindir.

85 – (O anda) **biz ona sizden daha yakınız ama göremezsiniz.**

Ona, can çekişen kişiye daha yakınız. Ancak siz göremezsiniz, anlamaz ve bilmezsiniz.

86 – Mademki ceza görmeyeceksiniz.

Ceza görmeyecekmişsiniz, hüküm altına alınmayacakmışsınız. Bu, sultan, vatandaşları hâkimiyet altına aldığında, onları kendisine itaat ettirdiğinde kullanılan « دَانَ السُّلْطَانُ الرَّعِيَّةَ » sözündeki gibidir.

87 – Onu geri çevirsenize, şayet iddianızda doğru iseniz.

Eğer hâkimiyet altında olmadığınız ve zelil kılanlar olmadığınız hususunda doğru söyleyen kişiler iseniz boğaza dayandıktan sonra nefesinizi –ki o candır– bedene geri çevirsenize.

Her iki ayetteki « فَلَوْلَا » da fiili gerektiren teşvik içindir. O da, *"onu döndürsenize"* sözüdür. Onu bir defa zikretmekle yetindi. Ayetin tertibi şöyledir:

"Eğer görmeyecekseniz can boğaza dayandığında onu geri çevirsenize."

İkinci « فَلَوْلَا » ise tekid için tekrar edilmiştir. *"Ve Biz, ona kudretimiz ve ilmimizle ya da ölüm melekleri ile sizden daha yakınız ey ölü sahipleri."* demektir. Mana:

"Siz her hususta Allah'ın (cc) ayetlerini inkâr içindesiniz. Size, sizi aciz bırakan bir kitap indirildiğinde 'bu bir sihirdir, uydurmadır' dediniz. Size doğru sözlü peygamber geldiğinde, 'bu bir sihirbazdır, yalancıdır' dediniz. Size, sizi kendisi ile yaşatmak için yağmur indirdiğinde ihmal ve tembelliğe götüren görüşe göre, 'falan yıldız gerçeği ortaya çıkardı' dediniz. Eğer bir kabzedici yoksa ve siz her şeyin kendi kendine var olduğu hususunda ve dirilteni öldüreni ilk defa yaratanı inkâr hususunda doğru kişiler iseniz size ne oluyor ki can boğaza dayandıktan sonra canı bedene geri döndürmüyorsunuz!"

88 – Fakat ölen kişiye gelince eğer o rahmete yaklaştırılanlardan ise.

Eğer ölen kişi, surenin evvelinde zikredilen üç sınıftan olan sabîkundan ise.

89 – Ona rahatlık, güzel rızık ve naim cenneti vardır.

Onun için istirahat, rızık ve naim cennetleri vardır.

90– / 91– Eğer o sağcı adamlardan ise, işte onlardan sana gönderilmiş bir netice, salâtu selam vardır.

Yani ey sağcı, amelinin sağından alan kişi! Kardeşlerin sağcılardan sana selam. Yani onlar sana selam veriyorlar.

﴿ اِلَّا قِيلًا سَلَامًا سَلَامًا ﴾

"Onların sözleri ancak selamdır" [48] ayetinde olduğu gibi.

92 – Ama yalanlayıcı sapıklardan ise,

Onlar üç sınıfın üçüncüsüdür. Ve onlar, bu surede geçen ve kendilerine ***"sonra siz ey sapık yalanlayıcılar"*** [49] denilenlerdir.

93– / 94– İşte ona da kaynar sudan bir ziyafet vardır. Ve onun sonu cehenneme atılmaktır.

---

[48] Vâkıa, 26.
[49] Vâkıa, 15.

Yani cehenneme sokulmaktır. Bu ayetlerde küfrün tek bir millet olduğuna, büyük günah sahiplerinin ashabı yeminden (amel defterini soldan alanlardan) olduğuna işaret vardır. Çünkü onlar yalanlamamaktadırlar.

95 – Şüphesiz bu kesin bir gerçektir.

Bu surede indirilen yakinen sabittir, gerçektir.

96 – Öyleyse Rabbini o büyük adıyla tesbih et.

Rivayet edildiğine göre Osman b. Affan (ra) ölüm hastalığında İbni Mes'ud (ra)'ın yanına geldi. O'na (ra):

– *Şikâyetin nedir?* diye sordu.

– *Günahlarım*, dedi. Bunun üzerine Hz. Osman (ra):

– *Arzun nedir?* diye sordu. İbni Mes'ud (ra):

– *Rabbimin rahmeti*, dedi. Hz. Osman (ra):

– *Doktor çağırmayayım mı?* diye sordu.

– *Beni doktor* (Allah (cc)) *hastalandırdı*, diye cevap verdi. Osman (ra):

– *Sana bir şey bağışlayalım*, dedi. İbni Mes'ud (ra):

– *Ona ihtiyacım yok*, dedi.

– *Kızlarına verelim*, dedi. O (ra):

– *Onların da ona ihtiyacı yok. Çünkü ben onlara Vakıa Suresi'ni okumalarını emrettim. Nitekim ben Rasulullah'ın (sav) şöyle dediğini işittim:*

"Kim her gece Vakıa Suresi'ni okursa ona ebediyen fakirlik isabet etmez." [50]

Bu üç surede (Kamer, Rahman, Vakıa Sureleri) « اللّٰهُ » kelimesi zikredilmemiştir.

[50] İbnü'-Daris, Fezâilü'l-Kur'an/226; Metalibü'l-Âliyye, 3/383.

Sûre - 57

HADÎD SÛRESİ

Bu sûre Mekke'de nazil olmuştur.

29 âyettir.

Cüz - 27

1. – 11. ÂYETLER

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

سَبَّحَ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِۚ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١﴾ لَهُ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِۚ يُحْيِي وَيُمِيتُۚ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢﴾ هُوَ الْأَوَّلُ وَالْاٰخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُۚ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٣﴾ هُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِۜ يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيهَاۜ وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْۜ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٤﴾ لَهُ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِۜ وَإِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ ﴿٥﴾ يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِۜ وَهُوَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٦﴾ اٰمِنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهِ وَأَنْفِقُوا مِمَّا جَعَلَكُمْ مُسْتَخْلَفِينَ فِيهِۜ فَالَّذِينَ اٰمَنُوا مِنْكُمْ وَأَنْفَقُوا لَهُمْ أَجْرٌ كَبِيرٌ ﴿٧﴾ وَمَا لَكُمْ لَا تُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِۚ وَالرَّسُولُ يَدْعُوكُمْ لِتُؤْمِنُوا بِرَبِّكُمْ وَقَدْ أَخَذَ مِيثَاقَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٨﴾ هُوَ الَّذِي يُنَزِّلُ عَلَى عَبْدِهِ

اٰيَاتٍ بَيِّنَاتٍ لِيُخْرِجَكُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ اِلَى النُّورِ وَاِنَّ اللّٰهَ
بِكُمْ لَرَؤُ۫فٌ رَح۪يمٌ ﴿٩﴾ وَمَا لَكُمْ اَلَّا تُنْفِقُوا ف۪ي سَب۪يلِ اللّٰهِ وَلِلّٰهِ
م۪يرَاثُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ لَا يَسْتَو۪ي مِنْكُمْ مَنْ اَنْفَقَ مِنْ
قَبْلِ الْفَتْحِ وَقَاتَلَ اُو۬لٰٓئِكَ اَعْظَمُ دَرَجَةً مِنَ الَّذ۪ينَ اَنْفَقُوا مِنْ
بَعْدُ وَقَاتَلُوا وَكُلًّا وَعَدَ اللّٰهُ الْحُسْنٰى وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ
خَب۪يرٌ ﴿١٠﴾ مَنْ ذَا الَّذ۪ي يُقْرِضُ اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ
وَلَهُٓ اَجْرٌ كَر۪يمٌ ﴿١١﴾

Meali

1. Göklerde ve yerde bulunan her şey Allah'ı tesbih etmektedir. O Aziz ve Hakim'dir.

2. Göklerin ve yerin mülkü O'nundur. O diriltir, O öldürür. O her şeye gücü yetendir.

3. O ilktir, sondur. Zahirdir, batındır. O, her şeyi bilendir.

4. O, gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra arşın üstüne istiva edendir. Yere giren ve ondan çıkanı gökten ineni ve oraya yükseleni bilir. Nerede olsanız O, sizinle beraberdir. Allah yaptıklarınızı görür.

5. Göklerin ve yerin mülkü O'nundur. Bütün işler ancak O'na döndürülür.

6. Geceyi gündüze katar, gündüzü de geceye katar. O kalplerde olanı bilendir.

7. Allah ve Resulüne iman edin. Sizi kendisine halife kılıp, sarf yetkisi verdiği şeylerden harcayın. Sizden iman edip de Allah rızası için harcayan kimselere büyük mükâfat vardır.

8. Peygamber sizi Rabbinize iman etmeye çağırdığı halde niçin Allah'a inanmıyorsunuz? Hâlbuki o sizden kesin söz almıştı. Eğer inanacaksanız, hemen inanın.

9. Sizi karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için kuluna apaçık ayetler indiren O'dur. Şüphesiz Allah size karşı çok şefkatli çok merhametlidir.

10. Ne oluyor size ki Allah yolunda harcamıyorsunuz? Hâlbuki göklerin ve yerin mirası Allah'ındır. Elbette içinizden fetihten önce harcayan ve savaşanlar daha sonra infak edip savaşanlarla bir değildir. Onların derecesi sonradan infak eden ve savaşanlardan daha büyüktür. Bununla beraber Allah, hepsine de en güzel olanı vaat etmiştir. Her ne yaparsanız Allah haberdardır.

11. Kim Allah'a güzel bir ödünç verecek olursa Allah da, ona, onun karşılığını kat kat verir ve ayrıca ona çok değerli bir mükâfat vardır.

Tefsiri

1 – Göklerde ve yerde bulunan her şey Allah'ı tesbih etmektedir. O Aziz ve Hakim'dir.

Bazı surelerin başında « سَبَّحَ » – *"tesbih etti"* şeklinde geçmiş zaman lafzıyla bazı surelerin başında geniş zaman lafzıyla gelmiştir. İsra Suresi'nde mastar lafzıyla, A'la Suresi'nde de emir lafzıyla gelmiştir. Bu kelimeyi bütün yönleri ile idrak etmek için böyle gelmiştir. Onlar da dörttür; mastar, mazi, muzari ve emir. Bu fiil bazen « لِ » ile müteaddi kılınır bazen de kendi başına müteaddi kılınır. Nitekim:

﴿ وَتُسَبِّحُوهُ ﴾

"Ve onu tesbih ederseniz."[51] ayetinde de böyledir. Aslı kendi başına müteaddi olmasıdır. Çünkü *"O'nu (cc) kötülüklerden tenzih ve takdis ederim."* şeklindedir.

Gittiğinde ve uzaklaştığında kullanılan « سَبَحَ » fiilindendir. « لِ » ise ya « نَصَحْتُهُ وَنَصَحْتُ لَهُ »'daki gibi « لِ » gibidir. Ya da « سَبَّحَ لِلَّهِ » ile sadece Allah (cc) için, Allah (cc) rızası için tesbih ettiği kast olunmaktadır.

"Göklerde ve yerde bulunan her şey..." tesbihi kasteden ve kendisinden tesbih sabit olan her şey *"Aziz'dir."* O'nu (cc) inatla tesbih etmeyen mükelleften intikam alandır.

---

[51] Feth, 9.

"Hakim" Allah Teâlâ'nın emrine uyarak O'nu (cc) tesbih edeni mükafatlandırma hususunda hikmet sahibidir.

2 – Göklerin ve yerin mülkü O'nundur. O diriltir, O öldürür. O her şeye gücü yetendir.

Göklerin ve yerin mülkü O'nundur, başkasının değil.

« يُحْيِى » – *"diriltir"* kelimesi mahallen merfudur. Yani O (cc), ölüleri diriltir demektir.

".. öldürür..." dirileri de öldürür. Ya da « يُحْيِى » mahallen mansuptur. Yani göklerin ve yerin mülkü diriltici ve öldürücü olduğu halde ona aittir demektir.

3 – O ilktir, sondur. Zahirdir, batındır O, her şeyi bilendir.

O,*"O ilktir"*, kadimdir. Her şeyden önce O vardı. *".. sondur..."* O, her şeyin yok oluşundan sonra baki kalandır.

"Zahirdir..." kendisine delalet eden delillerle zahirdir. *".. batındır..."* görülmüş olsa da duyu organlarıyla algılanamayan olduğu için batındır. Birinci « و »'ın manası ilklik ve sonlukla ilgili iki sıfatın arasını birbirine bağlamaktadır. Üçüncü « و » zuhur ve gizliliğin arasını birbirine bağlamaktadır. Ortadaki « و » ise ilk iki sıfat ile son iki sıfatı birbirine bağlamaktadır. Zira; Allah (cc) geçmiş ve gelecek bütün zamanlarda varlığı devam edendir. Bütün zamanlarda zahir ve batındır. Denildi ki:

"Zahir her şeyin üzerine çıkan, galebe çaldığında kullanılan « ظَهَرَ عَلَيْهِ »'dendir. Batın ise her şeyin iç yüzünü bilen demektir."

4 – O gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra arşın üstüne istiva edendir. Yere giren ve ondan çıkanı gökten ineni ve oraya yükseleni bilir. Nerede olsanız O sizinle beraberdir. Allah yaptıklarınızı görür.

Hasan'dan şöyle nakledilmiştir:

"'Altı günde' sözü dünya günlerine göre altı günde demektir. Eğer onları bir göz açıp kapama anında yaratmayı isteseydi yapardı. Ancak yörünge bunlara göre olsun diye altıyı asıl kıldı."

"*.. istiva edendir...*" İstila edendir. Tohum, damla, hazine ödü ve sair yere girenleri, ot ve sair ondan çıkanları, melek ve yağmur gibi ondan inenleri, ameller ve dualar gibi göğe çıkanları, bilir. Her nerede olsanız O (cc), genelde ilim ve kudretle; özelde de ihsan ve rahmetle sizinle birliktedir. Allah (cc) yaptıklarınızı görmektedir. Dolayısı ile de size yaptıklarınıza göre karşılık verecektir.

5– / 6– Göklerin ve yerin mülkü O'nundur. Bütün işler ancak O'na döndürülür. Geceyi gündüze katar, gündüzü de geceye katar. O kalplerde olanı bilendir.

Geceden azaltmak ve gündüze katmak suretiyle geceyi gündüze katar.

7 – Allah ve Resulüne iman edin. Sizi kendisine halife kılıp sarf yetkisi verdiği şeylerden harcayın. Sizden iman edip de Allah rızası için harcayan kimselere büyük mükâfat vardır.

"*.. harcayın...*" kavlinin zekâta ve Allah (cc) yolunda harcamaya ihtimali vardır. Şunu kastediyor sizin ellerinizde ki mallar, yaratması ve oluşturması sebebi ile Allah'ın (cc) mallarıdır. Onlardan faydalanmanız için onları size verdi ve sizi onlardan tasarruf etmeye yetkili halifeler kıldı. Ama gerçekte onlar sizin mallarınız değildir. Siz onlar üzerinde ancak vekil konumundasınız. Artık Allahu Teâlâ'nın hakları çerçevesinde onlardan harcayın ve izin verildiğinde başkasının malından harcamak kişiye kolay geldiği gibi ondan harcamak size kolay gelsin.

Ya da o ellerinde bulunanlar hususunda sizi kendinizden öncekilere varis kılmak suretiyle onlara halife kılmıştır ve onu sizden sonrakilere nakledecektir. Artık onların (sizden sonrakilerin) durumunu da göz önüne alın da cimrilik etmeyin. Sizden Allah'a (cc) ve Resulü'ne iman edip de infak eden kişilere büyük mükâfat vardır.

8 – Peygamber sizi Rabbinize iman etmeye çağırdığı halde niçin Allah'a inanmıyorsunuz? Hâlbuki o sizden kesin söz almıştı. Eğer inanacaksanız, hemen inanın.

« لاَ تُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ » – "*Allah'a inanmıyorsunuz*" sözü « مَا لَكُمْ »'deki fiil manasından haldir. '*Ayakta olduğun halde ne yapıyorsun?*' manasına « مَا لَكَ قَائِمًا » dediğin gibi. Yani Allah'ı (cc) inkâr ederek ne yapıyor-

sunuz? demektir. « وَالرَّسُولُ »'deki « وَ » hal « وَ »'ıdır. Dolayısıyla bu iki hal iç içe geçmiş iki haldir. Mana: *"Peygamber (sav) sizi Rabbinize (cc) iman etmeye çağırdığı halde imanı terk etme hususundaki özrünüz nedir?"* şeklindedir.

Hâlbuki bundan önce Allah (cc):

﴿ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ ﴾

"Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" [52] sözüyle ya da size akıllar ve delil üzerinde düşünme kabiliyeti vermek suretiyle sizden söz almıştı. Aklî delillerden ve peygamberin uyarısından sonra artık niçin iman etmiyorsunuz? Eğer herhangi bir delilden dolayı inanacaksınız işte delil bundan fazlası da olmaz.

9 – Sizi karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için kuluna apaçık ayetler indiren O dur. Şüphesiz Allah size karşı çok şefkatli çok merhametlidir.

".. kuluna..." Muhammed (sav)'e apaçık ayetlerle Kur'an'ı kastediyor.

"Sizi karanlıktan aydınlığa çıkarmak için..." Allahu Teala ya da davetiyle Muhammed (sav), sizi küfür karanlıklarından, iman ışığına çıkarmak için.

Hicaz ve Şam kıraat ekolleri ile Hafsa'ya göre « رَءُوفٌ » şeklinde med ve hemzelidir. « الرَّأْفَةُ » aşırı merhamet demektir.

10 – Ne oluyor size ki Allah yolunda harcamıyorsunuz? Halbuki göklerin ve yerin mirası Allah'ındır. Elbette içinizden fetihten önce harcayan ve savaşanlar daha sonra infak edip savaşanlarla bir değildir. Onların derecesi sonradan infak eden ve savaşanlardan daha büyüktür. Bununla beraber Allah hepsine de en güzel olanı vaat etmiştir. Allah'ın yaptıklarınızdan haberi vardır.

Allah (cc) yolunda infak etmemede derdiniz nedir? Göklerin ve yerin mirası Allah'a (cc) aittir. O ikisindeki her şeyi O (cc) miras alır. Maldan ve gayrından hiçbir şey kimseye baki kalmaz. Şunu kastediyor:

---

[52] A'raf, 172.

"Allah (cc) sizin helak ediciniz ve mallarınızın varisi olduğu halde Allah (cc) yolunda harcamayı ve O'nun (cc) Resulü'yle (sav) birlikte cihat etmeyi terk etmenizdeki maksadınız nedir? Bu Allah (cc) yolunda infaka sevk eden en edebi cümlelerdendir."

Bundan sonra onlardan infak edenler arasındaki farkı açıkladı. Şöyle buyurdu.

"Elbette içinizden fetihten önce harcayan ve savaşanlar, daha sonra infak edip savaşanlarla bir değildir. Onların derecesi sonradan infak eden ve savaşanlardan daha büyüktür."

"..fetihten önce..." yani Mekke'nin fethinden önce İslam'ın yücelmesinden, halkın kuvvetlenmesinden ve insanların Allah (cc) dinine grup grup girmelerinden önce. "

Fetihten sonra infak edenler ve savaşanlar..." sözü hazfedildi. Çünkü onların derecesi sonradan infak edip savaşanlardan daha büyüktür sözü buna delalet etmektedir. O fetihten infak edenlerin –ki onlar Peygamber (sav)'in kendileri hakkında:

"Sizden biri Uhud Dağı kadar altın infak etse, (sevap yönünden) *onlardan birinin infak ettiği bir mûd* (yaklaşık 18 litrelik ölçek) *buğdaya ya da arpaya, ne de yarısına ulaşabilir."* [53] buyurduğu muhacirin ve ensardan oluşan hayırda yarışıp öne geçen ilklerdir– derecesi sonradan infak eden ve savaşanlardan daha büyüktür. Bununla beraber Allah her iki gruba da en güzel sevabı vaat etmiştir. O da derecelerin farklılığı ile birlikte cennettedir.

« وَكُلًّا » kavli « وَعَدَ »'nin ilk mefulüdür. « الْحُسْنَى » da ikinci mefulüdür.

Şam kıraatına göre « وَكُلٌّ » şeklindedir. Yani « وَكُلٌّ وَعَدَهُ اللّٰهُ الْحُسْنَى » – *"Onlardan her birine Allah (cc) en güzeli, cenneti vaat etmiştir."* demektir.

Bu ayet Ebu Bekir (ra) hakkında nazil olmuştur. Çünkü o ilk Müslüman olanlardan ve Allah (cc) yolunda ilk infak eden kişidir. Bunda onun faziletine ve öne geçişine delil vardır. Allah (cc) yaptıklarınızdan

---

[53] Buhari, 3673; Müslim, 2540.

haberdardır. Dolayısıyla da sizi amelleriniz miktarına göre mükâfatlandıracak, cezalandıracaktır.

11 – Kim Allah'a güzel bir ödünç verecek olursa Allah da ona onun karşılığını kat kat verir ve ayrıca ona çok değerli bir mükâfatı vardır.

"Kim Allah'a güzel bir ödünç verecek olursa..." kim Allah'a (cc) seve seve ödünç verecek olursa, kast olunan onun yolunda infaktır. Karşılığın gerekliliğine delalet etsin diye borç lafzı istiare olarak kullanılmıştır.

".. onun karşılığını kat kat verir." Yani infakına karşı ecrini fazlından kat be kat verir.

"Onun için değerli bir mükâfat vardır." yani kat kat verilen bu ecir haddi zatında değerlidir.

Mekke kıraat imamlarına göre « فَيُضَعِّفُهُ » şeklinde, Şam kıraat imamlarına göre « فَيُضَعِّفَهُ » şeklinde, Asım ve Sehl'e göre « فَيُضَاعِفَهُ » şeklinde diğerlerine göre de « فَيُضَاعِفُهُ » şeklindedir.

Nasp hali sorunun cevap olmasına göredir. Ref hali « فَهُوَ فَيُضَاعِفُهُ » - *'O onu kat be kat arttırır'* şeklinde olmasına göre ya da « يُقْرِضُ » üzerine atıf olmasına göredir.

12. - 19. ÂYETLER

يَوْمَ تَرَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ يَسْعٰى نُورُهُمْ بَيْنَ اَيْدِيهِمْ
وَبِاَيْمَانِهِمْ بُشْرٰيكُمُ الْيَوْمَ جَنَّاتٌ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ
خَالِدِينَ فِيهَا ۜ ذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ۚ ﴿١٢﴾ يَوْمَ يَقُولُ
الْمُنَافِقُونَ وَالْمُنَافِقَاتُ لِلَّذِينَ اٰمَنُوا انْظُرُونَا نَقْتَبِسْ مِنْ
نُورِكُمْ قِيلَ ارْجِعُوا وَرَاءَكُمْ فَالْتَمِسُوا نُورًا ۜ فَضُرِبَ بَيْنَهُمْ
بِسُورٍ لَهُ بَابٌ ۜ بَاطِنُهُ فِيهِ الرَّحْمَةُ وَظَاهِرُهُ مِنْ قِبَلِهِ
الْعَذَابُ ۜ ﴿١٣﴾ يُنَادُونَهُمْ اَلَمْ نَكُنْ مَعَكُمْ ۜ قَالُوا بَلٰى وَلٰكِنَّكُمْ
فَتَنْتُمْ اَنْفُسَكُمْ وَتَرَبَّصْتُمْ وَارْتَبْتُمْ وَغَرَّتْكُمُ الْاَمَانِيُّ حَتّٰى
جَاءَ اَمْرُ اللّٰهِ وَغَرَّكُمْ بِاللّٰهِ الْغَرُورُ ﴿١٤﴾ فَالْيَوْمَ لَا يُؤْخَذُ مِنْكُمْ
فِدْيَةٌ وَلَا مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا ۜ مَاْوٰيكُمُ النَّارُ ۜ هِيَ مَوْلٰيكُمْ ۜ
وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿١٥﴾ اَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ اٰمَنُوا اَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ
لِذِكْرِ اللّٰهِ وَمَا نَزَلَ مِنَ الْحَقِّ ۙ وَلَا يَكُونُوا كَالَّذِينَ اُوتُوا
الْكِتَابَ مِنْ قَبْلُ فَطَالَ عَلَيْهِمُ الْاَمَدُ فَقَسَتْ قُلُوبُهُمْ ۜ وَكَثِيرٌ

مِنْهُمْ فَاسِقُونَ ﴿١٦﴾ اِعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ يُحْيِي الْاَرْضَ بَعْدَ
مَوْتِهَاۜ قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ الْاٰيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿١٧﴾ اِنَّ الْمُصَّدِّقِينَ
وَالْمُصَّدِّقَاتِ وَاَقْرَضُوا اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا يُضَاعَفُ لَهُمْ وَلَهُمْ
اَجْرٌ كَرِيمٌ ﴿١٨﴾ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا بِاللّٰهِ وَرُسُلِهِ اُولٰئِكَ هُمُ
الصِّدِّيقُونَ ۗ وَالشُّهَدَاءُ عِنْدَ رَبِّهِمْۜ لَهُمْ اَجْرُهُمْ وَنُورُهُمْۜ
وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا اُولٰئِكَ اَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴿١٩﴾

Meali

12. Mü'min erkekler ve mü'min kadınları önlerinden ve sağlarından nurları koşarken gördüğün günde onlara: "Bugün müjdeniz zemininden ırmaklar akan ve içinde ebedi kalacağınız cennetlerdir." denilir. İşte büyük kurtuluş budur.

13. Münafık erkeklerle Münafık kadıların mü'minlere: "Bizi bekleyin nurunuzdan bir parça ışık alalım." diyeceği günde kendilerine: "Arkanıza dönün de bir ışık arayın." denir. Nihayet onların arasına içinde rahmet, dışında da azap olan kapalı bir sur çekilir.

14. Münafıklar onlara: "Biz sizinle beraber değil miydik?" diye seslenirler. Mü'minler de derler ki: "Evet ama siz kendi canınızı yaktınız. Gözlediniz, şüpheye düştünüz ve kuruntular sizi aldattı. O çok aldatan şeytan, Allah hakkında bile aldattı. Nihayet Allah'ın emri gelip çattı.

15. Bugün artık ne sizden ne de inkâr edenlerden fidye kabul edilir. Varacağınız yer ateştir. Size yaraşan odur. Ne kötü bir dönüş yeridir."

16. İman edenlerin Allah'ı anma ve Ondan inen gerçek için kalplerinin saygıyla yumuşaması zamanı gelmedi mi? Onlar daha önce kendilerine kitap verilenler gibi olmasınlar. Onların üzerlerinden uzun zaman geçti de kalpleri katılaştı. Onlardan birçoğu yoldan çıkmış kimselerdir.

17. Bilin ki Allah ölümünden sonra yeryüzünü canlandırıyor. Aklınız ersin diye gerçekten size ayetleri açıkladık.

18. Sadaka veren erkeklere ve sadaka veren kadınlara ve Allah'a güzel ödünç verenlere verdikleri kat kat arttırılır ve onlara şerefli bir mükâfat vardır.

19. Allah ve Peygamber'ine iman edenler, evet işte onlar Rabbleri yanında sözü özü doğru olanlar ve şehitlik mertebesine erenlerdir. Onların mükâfatları ve nurları vardır. İnkâr edip de ayetlerimizi yalanlayanlara gelince onlar da cehennemin adamlarıdır.

Tefsiri

12 – Mü'min erkekler ve mü'min kadınları önlerinden ve sağlarından nurları koşarken gördüğün günde onlara: "Bugün müjdeniz zemininden ırmaklar akan ve içinde ebedi kalacağınız cennetlerdir" denilir. İşte büyük kurtuluş budur.

« يَوْمَ تَرَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ » cümlesi « وَلَهُ اَجْرٌ كَرِيمٌ » cümlesinin zarfıdır. Ya da bugüne tazim için gizli bir « اُذْكُرْ » – *'hatırla'* kelimesi ile mansuptur.

".. önlerinden ve sağlarından nurları koşarken..." tevhid ve taat nuru önlerinden ve sağlarından geçer demektir. Çünkü bedbahtlar, cehennemlikler defterlerini sollarından ve sırtlarının arkalarından aldıkları gibi saidler, cennetlikler de amel defterlerini bu iki yönden alırlar. Bu iki yöndeki nur onların şiarı ve alameti kılınır. Çünkü onlar iyilikleri ile hoşbaht oldular ve beyaz amel defterleri ile kurtuluşa erdiler. Cennete götürüldüklerinde ve sırat köprüsüne uğradıklarında koşarlar. Bu nur da onların koşması ile koşar ve melekler onlara:

"Bugün sizin müjdeniz zemininden ırmaklar akan ve içlerinde ebedi kalacağınız cennetlerdir." derler Yani cennetlere giriştir derler. Çünkü müjde fiillerle olur, bedenler ve mallar gibi zati şeylerle değil.

13 – Münafık erkeklerle, münafık kadıların, mü'minlere: "Bizi bekleyin nurunuzdan bir parça ışık alalım." diyeceği günde kendilerine: "Arkanıza dönün de bir ışık arayın." denir. Nihayet onların arasına içinde rahmet, dışında da azap olan kapalı bir sur çekilir.

« يَوْمَ يَقُولُ » – *"diyeceği günde"* « يَوْمَ تَرَى » – *"gördüğün günden"* bedeldir.

« أَنْظِرُونَا » bizi bekleyin demektir. Çünkü onlar süratle şimşek gibi cennete götürülürler.

Hamza'ya göre « أَنْظِرُونَا » kavli « النَّظِرَة »'dendir. O da acele etmeyip mühlet vermek demektir. Onların kendileri diğerlerine yetişinceye kadar yürüyüşü yavaşlatmalarını onlara mühlet vermek olarak nitelendirdi.

".. nurunuzdan bir parça alalım." ondan nasiplenelim. Bu da onların (münafıkların) onlara (mü'minlere) yetişmeleri ve bununla ışıklanmalarıdır. Onları savmak ve onları alaya almak için onlara: *"Arkanızı dönün de bir ışık arayın."* denir. Yani melekler ya da mü'minler, onlara bu nurun bize verildiği yere dönün ve orada arayın, zira bu oradan alınır.

Ya da, *"Dünyaya dönün ki sebebini –ki o imandır– kazanmakla nuru arayın."* derler. Sonunda mü'minler ve münafıklar arasına cennet ve cehennem tarafını birbirinden ayıran bir duvar çekilir. Denildi ki:

"O Araftır. Bu sûrun (duvarın) *cennetliklerin oradan girdiği bir kapısı vardır. Surun ya da kapının içinde –ki orası cennet tarafıdır– rahmet yani nur ya da cennet vardır. Cehennemliklere görünen dış yüzünde de kendi cihetinden karanlık ya da cehennem vardır."*

14 – Münafıklar onlara: "Biz sizinle beraber değil miydik?" diye seslenirler. Mü'minler de derler ki: "Evet ama siz kendi canınızı yaktınız. Gözlediniz, şüpheye düştünüz ve kuruntular sizi aldattı. O çok aldatan şeytan Allah hakkında bile aldattı. Nihayet Allah'ın emri gelip çattı."

Yani münafıklar mü'minlere seslenirler. Zahirdeki arkadaşlıklarını kastederek *"Biz sizinle beraber değil miydik?"* derler. Mü'minler de, *"Evet ama siz* –münafıklık yapmak suretiyle– *nefislerinizi zarara soktunuz,* –helak ettiniz. Mü'minlerin başına musibetler gelmesini– *gözlediniz.* –Allah'ın birliği hususunda– *şüphe ettiniz.* –Uzun emeller ve uzun yaşama arzusu– *sizi aldattı.* –Allah'ın emri yani ölüm gelinceye kadar böyle aldandınız.– *O çok aldatıcı şeytan* –sizi 'Allah bağışlayıcıdır, kerem sahibidir, size azap etmez' diyerek– *aldattı."*

15 – Bugün artık ne sizden, ne de inkâr edenlerden fidye kabul edilir. Varacağınız yer ateştir. Size yaraşan odur. Ne kötü bir dönüş yeridir.

Şam kıraatına göre « ت » ile « لَا يُؤْخَذُ » şeklindedir.

".. sizden..." ey münafıklar.. ***"Fidye"*** **kendisi** ile serbest bırakılan şeydir. *"Varacağınız yer ..."* dönüp **geleceğiniz yer,** size yaraşan odur, size layık olan odur.

« مَوْلٰكُمْ » kelimesinin hakikati « مَحْرَاكُمْ »**'dür.** Yani hakkında o size layık denilen mekânınızdır. « هُوَ مَئِنَّةٌ لِلْكَرَمِ » denildiği gibi. Yani *"o gerçekten güzeldir."* diyen kişinin sarf edeceği yer demektir. Ne kötü bir dönüş yeridir, ne kötü bir ateştir.

16 – İman edenlerin Allah'ı anma ve O'ndan inen gerçek için kalplerinin saygıyla yumuşaması zamanı gelmedi mi? Onlar daha önce kendilerine kitap verilenler gibi olmasınlar. Onların üzerlerinden uzun zaman geçti de kalpleri katılaştı. Onlardan birçoğu yoldan çıkmış kimselerdir.

« يَأْنِ » bir şeyin vakti geldiğinde kullanılan « أَنَى - يَأْنِي » fiilindendir. Denildi ki:

"Onlar, Mekke'de sıkıntı içinde idiler. Hicret ettiklerinde rızka ve nimete nail olunca eski hallerine nazaran uyuşukluk gösterenler oldu. Bunun üzerine bir ayet indi." İbni Mes'ud (ra)'dan şöyle nakledilmiştir:

"Müslüman oluşumuz ile bu ayetle kınanmamız arasında ancak dört sene vardır." İbni Ebu Bekir (ra)'den şöyle nakledilmiştir:

"Bu ayet Ebu Bekir (ra)'ın yanında okunmuştu. Yanında Yemame halkından bir topluluk vardı. Hıçkıra hıçkıra ağladılar. Ebu Bekir (ra) onlara baktı ve şöyle dedi:

– Biz de böyleydik sonunda kalpler katılaştı."

Nafi ve Hafs'a göre « نَزَلَ » şeklindedir. Diğerlerine göre ise « نَزَّلَ » şeklindedir.

« مَا », « اَلَّذِي » manasınadır.

"Allah'ın zikri ve ondan inen gerçek..." sözüyle kast olunan Kur'an'dır. Çünkü o hatırlatmayı ve öğüdü içermektedir. Ve o gökten inen gerçektir.

« يَكُونُوا » şeklinde « ى » ile okuyuş « تَخْشَعَ » üzerine atıftır. Verş'e göre, iltifat üzere « ت » iledir. İnanmalarından sonra onları kalplerinin katılaşması hususunda ehli kitaba benzemekten nehiy için olması da mümkündür. Bu da İsrailoğulları ile şehvetleri arasına hak giriyordu. Tevrat'ı ve İncil'i işittiklerinde Allah'a (cc) karşı huşu duyuyorlar, kalpleri yumuşuyordu. Zaman uzayınca kabalık ve katılık onlara hâkim oldu. İhtilafa düştüler ve yaptıkları tahrifatı ve diğer şeyleri yaptılar.

".. üzerlerinden uzun zaman... –yani ecel ya da zaman– *geçti de* – şehvetlere tabi olmak suretiyle– *kalpleri katılaştı. Onlardan birçoğu yoldan çıkmış* –fasık– *kimselerdir."* dinlerinden çıkmış, iki kitapta olanları terk etmiş kimselerdir. Yani *"Onlardan çok azı iman etmiş kimselerdir."* demektir.

17 – Bilin ki Allah ölümünden sonra yeryüzünü canlandırıyor. Aklınız ersin diye gerçektensize ayetleri açıkladık.

Denildi ki bu zikrin kalplere tesir ettiği ve onların yağmurun yeryüzünü dirilttiği (yeşerttiği) gibi diriliğine dair temsildir.

18 – Sadaka veren erkeklere ve sadaka veren kadınlara ve Allah'a güzel ödünç verenlere verdikleri kat kat arttırılır ve onlara şerefli bir mükâfat vardır.

Mekkelilere ve Ebu Amr'a göre « اَلْمُصَدِّقِينَ وَالْمُصَدِّقَاتِ » da sadece « د » şeddelidir. « صَدَّقَ » fiilinden ismi faildir. Onlar da Allah (cc) ve Resulü'nü (sav) tasdik edenlerdir. Yani mü'minlerdir.

Diğerlerine göre ise « ص » ve « د »'ın her ikisi de şeddelidir. « تَصَدَّقَ » fiilinden ismi faildir. « ت », « ص »'a idğam edilmiştir.

« اَلْمُتَصَدِّقِينَ وَالْمُتَصَدِّقَاتِ », şeklinde aslı üzere de okunmuştur.

« وَاَقْرَضُوا اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا » cümlesi « اَلْمُصَّدِّقِينَ »'deki fiil manası üzerine atfedilmiştir. Çünkü « ال », « « اَلَّذِى » » manasınadır. İsmi fail de fiil manasınadır. O da *'sadaka verdiler'* demektir. Sanki sadaka verenler, borç verenler denilmiştir. Karz-ı hasen (güzel bir ödünç) iyi bir malı sadaka olabilecek kişiye doğru bir niyetle seve seve vermektir.

Mekke ve Şam kıraat imamlarına göre « يُضَعِّفُ » şeklindedir. Onlar için şerefli bir mükâfat yani cennet vardır.

19 – Allah'a ve Peygamberine iman edenler, evet işte onlar Rabbleri yanında sözü özü doğru olanlar ve şehitlik mertebesine erenlerdir. Onların mükâfatları ve nurları vardır. İnkâr edip de ayetlerimizi yalanlayanlara gelince onlar da cehennemin adamlarıdır.

Allah'a (cc) ve Resulü'ne (sav) iman edenlerin Allah (cc) katında Allah'ı (cc) ve Resulü'nü (sav) tasdike koşan ve Allah (cc) yolunda şehid olan sıddıkların ve şehitler derecesinde olduğunu kastediyor. Onlar için şehitlerin ve sıddıkların ecri ve nuru gibi ecir ve nur vardır.

« وَالشُّهَدَاءُ » kelimesinin mübteda « لَهُمْ اَجْرُهُمْ » cümlesinin de onun haberi olması mümkündür.

❁ ❁ ❁

20. – 25. ÂYETLER

اِعْلَمُوٓا اَنَّمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهْوٌ وَزِينَةٌ وَتَفَاخُرٌ بَيْنَكُمْ وَتَكَاثُرٌ فِى الْاَمْوَالِ وَالْاَوْلَادِۜ كَمَثَلِ غَيْثٍ اَعْجَبَ الْكُفَّارَ نَبَاتُهُ ثُمَّ يَهِيجُ فَتَرٰيهُ مُصْفَرًّا ثُمَّ يَكُونُ حُطَامًاۜ وَفِى الْاٰخِرَةِ عَذَابٌ شَدِيدٌۙ وَمَغْفِرَةٌ مِنَ اللّٰهِ وَرِضْوَانٌۜ وَمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَٓا اِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ ﴿٢٠﴾ سَابِقُوٓا اِلٰى مَغْفِرَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا كَعَرْضِ السَّمَٓاءِ وَالْاَرْضِۙ اُعِدَّتْ لِلَّذِينَ اٰمَنُوا بِاللّٰهِ وَرُسُلِهۜ ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَٓاءُۜ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴿٢١﴾ مَٓا اَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ فِى الْاَرْضِ وَلَا فِٓى اَنْفُسِكُمْ اِلَّا فِى كِتَابٍ مِنْ قَبْلِ اَنْ نَبْرَاَهَاۜ اِنَّ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيرٌۚ ﴿٢٢﴾ لِكَيْلَا تَأْسَوْا عَلٰى مَا فَاتَكُمْ وَلَا تَفْرَحُوا بِمَٓا اٰتٰيكُمْۜ وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍۙ ﴿٢٣﴾ اَلَّذِينَ يَبْخَلُونَ وَيَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبُخْلِۜ وَمَنْ يَتَوَلَّ فَاِنَّ اللّٰهَ هُوَ الْغَنِىُّ الْحَمِيدُ ﴿٢٤﴾ لَقَدْ اَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَاَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِۚ وَاَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَلِيَعْلَمَ اللّٰهُ مَنْ يَنْصُرُهُ وَرُسُلَهُ بِالْغَيْبِۜ اِنَّ اللّٰهَ قَوِىٌّ عَزِيزٌ ﴿٢٥﴾

Meali

20. Bilin ki Dünya hayatı ancak bir oyun, eğlence, bir süs, aranızda bir öğünme ve daha çok mal ve evlat sahibi olma isteğinden ibarettir. Tıpkı yağmurun bitirdiği ve ziraatçıların de hoşuna giden bir bitki önce yeşerir sonra kurur da sen onun sapsarı olduğunu görürsün. Sonra da çerçöp olur. Ahrette ise çetin bir azap vardır. Yine orada Allah'ın mağfireti ve rızası vardır. Dünya hayatı aldatıcı bir seçilmeden başka bir şey değildir.

21. Rabb'inizden bir mağfirete; Allah'a ve Peygamberlerine inananlar için hazırlanmış olup genişliği gökle yerin genişliği kadar olan cennete koşuşun. İşte bu Allah'ın lütfudur ki onu dilediğine verir. Allah büyük lütuf sahibidir.

22. Yeryüzünde vukuu bulan ve sizin başınıza gelen herhangi bir musibet yoktur ki o yaratılmadan önce bir kitapta yazılmış olmasın. Şüphesiz ki bu Allah'a göre kolaydır.

23. Böylece elinizden çıkana üzülmeyesiniz ve Allah'ın size verdiği nimetlerle şımarmayasınız. Çünkü Allah kendini beğenip böbürlenen kimseleri sevmez.

24. Onlar cimrilik edip, insanlara da cimriliği emrederler. Kim yüz çevirirse şüphesiz ki Allah zengindir, hamda layıktır.

25. Andolsun ki biz elçilerimizi açık delillerle gönderdik ve insanların adaleti yerine getirmeleri için beraberlerinde kitabı ve nizamı indirdik. Biz demiri de indirdik. Ki onda büyük bir kuvvet ve insanlar için faydalar vardır. Bu Allah'ın dinine ve peygamberlerine görmeden yardım edenleri belirlemesi içindir. Şüphesiz ki Allah kuvvetlidir daima üstündür.

Tefsiri

20 - Bilin ki Dünya hayatı ancak bir oyun, eğlence, bir süs, aranızda bir öğünme ve daha çok mal ve evlat sahibi olma isteğinden ibarettir. Tıpkı yağmurun bitirdiği ve ziraatçıların de hoşuna giden bir bitki önce yeşerir sonra kurur da sen onun sapsarı olduğunu görürsün. Sonra da çerçöp olur. Ahrette ise çetin bir azap vardır. Yine orada Allah'ın mağfireti ve rızası vardır. Dünya hayatı aldatıcı bir seçilmeden başka bir şey değildir.

Bilin ki Dünya hayatı ancak çocukların oyunu gibi bir oyun, gençlerin eğlencesi gibi bir eğlence, kadınların süsü gibi bir süs, akranların birbirlerine karşı övünmesi gibi bir övünme ve mal ve akar sahibinin mal ve evlat sahibi olmakla övünme isteğinden ibarettir. Yani tekasür mal ve evladın çok olduğu iddiasında bulunmaktır.

"*.. onun sapsarı olduğunu görürsün.*" yeşilliğinden sonra da çerçöp olur ufalanır çerçöp olur. Dünyanın halini ve faydasının azlığıyla hızlı bir şekilde yok oluşunu yağmurun bitirdiği ota benzetti. O ot ayağa dikildi ve kuvvetlendi de Allah'ın (cc) yağmur yağdırmak ve ot bitirmek suretiyle kendilerini rızıklandırdığı nimetini inkâr eden kâfirler buna sevindiler. Bahçe sahiplerine ve iki bahçe (ortasından nehir geçen sağlı sollu iki bahçe) sahiplerine yapıldığı gibi inkârlarından dolayı ceza olsun diye Allah (cc) onlara musibet gönderdi de otlar kurudu, sarardı, çerçöp haline geldi.

Bahçe sahipleri "*Kalem Suresi*"nde zikredilmektedir. Hasat zamanı fakirleri çağıran ve hasat edilen üründen sonra onlara da pay veren biri vardı. O öldükten sonra oğulları cimrilik etmişler ve fakirleri çağırmamışlardı. Sabah erkenden gizlice tarlaya gitmişler, ancak tarlaya musibet yağdırıldığını görmüşler, pişman olmuşlardı.

İki bahçe sahibi de Kehf Suresi'nde zikredilmektedir. Allah'ın (cc) nimetini görüp şükretmeyen biri idi. Komşusuna karşı böbürleniyordu. Hatta eğer tekrar dirilme vuku bulursa Allah'ın (cc) diğer komşusundan kendisine daha fazla vereceğini iddia ediyordu. Onun da bahçelerine musibet gönderildi. Denildi ki:

"*Burada ki 'kâfirler' sözünden maksat çiftçilerdir.* ('*Kâfir*' kelimesi '*örtmek*' manasınadır.) *Çünkü onlar ekini yer altına gömerler, üzerlerini örterler.*"

Kâfirler için ahrette şiddetli bir azap vardır. Mü'minler için de Allah'ın mağfireti ve rızası vardır. Şunu kastediyor:

"*Dünya içindekiler ancak hakir görülecek işlerden ibarettir. Onlar da oyun, eğlence, süs, övünme, çokluk iddiasıdır. Ahiret hayatı ise ancak büyük işlerden ibarettir. Onlar da şiddetli azap ve hamde layık Allah'tan (cc) bağışlanma ve rızalıktır.*"

« كَمَثَلِ غَيْثٍ »'deki « كَ » haberden sonra haber olmak üzere mahallen merfudur. Yani Dünya hayatı yağmur gibidir demektir. Dünya

hayatı ona meyledenler ve ona güvenenler için aldatıcı bir geçinmeden ibarettir. Zünnun şöyle demiştir.

"Ey müritler topluluğu! Dünyayı istemeyin. Eğer onu isterseniz o zaman çok sevmeyin. Çünkü ahiret azığı ondadır. İstirahat ise başka yerdedir."

21 - Rabbinizden bir mağfirete Allah'a ve Peygamberlerine inananlar için hazırlanmış olup genişliği gökle yerin genişliği kadar olan cennete koşuşun. İşte bu Allah'ın lütfudur ki onu dilediğine verir. Allah büyük lütuf sahibidir.

Dünyayı tahkir edip işini küçük gösterdikten ve ahret işini de büyük gösterdikten sonra kullarını bu ayetle, ondan vaat edilene nail olmaları için gayret göstermeye teşvik etmektedir. O vaad edilenler de şiddetli azaptan kurtaran mağfiret ve cennete girmek suretiyle gerçekleşen başarıdır.

".. koşuşun..." salih amellere koşuşun demektir. Denildi ki:

"Koşu meydanlarında yarışan yarışçılar gibi yarışın demektir."

"... genişliği gökle yerin genişliği kadar olan cennete koşuşun." Suddi şöyle demiştir:

Yedi kat göğün ve yedi kat yerin eni kadar, uzunluk değil de genişlik zikredilir. Çünkü uzunluk ve genişliğe sahip olan her şeyin genişliği uzunluğundan daha azdır. Dolayısıyla da genişliği bu kadar büyük olunca uzunluğunun da ondan daha büyük olduğu bilinir. Ya da arz kelimesi ile uzunluk ve eni içine alan genişlik kast edilmiştir. Bu, *"cennet dördüncü semada"* diyen kişinin sözünü çürütmektedir. Çünkü göklerin birinde olan bir şey göklerin ve yerin genişliğinde olamaz.

Bu ayet, aynı zamanda, Allah (cc) ve peygamberlerine inanlar için hazırlanmış bu cennetin yaratılmış olduğuna delildir. İşte vaat edilen bu cennet ve mağfiret Allah'ın (cc) lütfudur ki onu dilediğine verir. Onlar da mü'minlerdir. Bunda Allah'ın (cc) lütfu olmadan hiç kimsenin cennete giremeyeceğine delil vardır. Daha sonra her vukuu bulan şeyin Allah'ın (cc) kazası ve kaderi ile meydana geldiğini şu ayetle açıklamıştır:

22 - Yeryüzünde vukuu bulan ve sizin başınıza gelen herhangi bir musibet yoktur ki o yaratılmadan önce bir kitapta yazılmış olmasın. Şüphesiz ki bu Allah'a göre kolaydır.

Ekin ve meyvelere gelen afetler ve kuraklık gibi yeryüzünde vukuu bulan hastalıklar, ağrılar, çocukların ölümü gibi sizin başınıza gelen herhangi bir musibet yoktur ki biz daha o musibetleri yaratmadan önce o Levhi Mahfuz'da yazılmış olmasın.

« فِي الْأَرْضِ » sözü mahallen mecrurdur. Yani *"yeryüzünde sabit olan hiçbir musibet yoktur ki..."* demektir.

« فِي كِتَابٍ » mahallen mansuptur. Haldir. Yani *"Ancak, Levh-i Mahfuz'da yazılı olduğu halde isabet eder."* demektir. Şüphesiz bunun takdiri, kitaba yazılıp korunması, kullara zor gelse de Allah'a (cc) kolaydır. Daha sonra şu sözüyle bunun sebebini ve bundaki hikmeti açıkladı.

23 - Böylece elinizden çıkana üzülmeyesiniz ve Allah'ın size verdiği nimetlerle şımarmayasınız. Çünkü Allah kendini beğenip böbürlenen kimseleri sevmez.

Böylece elinizden çıkan dünya ve konforuna yahut afiyet ve sıhhate sizi azgınlığa sevk eden bir hüzünle mahzun olmayasınız. Ve size verdiği şeylerle kibirli şımarık kimselerin şımarması gibi şımarmayasınız.

« اتَيكُمْ » kavli « الْأَيتَاءِ »'dandır. Ebu Amr'a göre « اَلْإِتْيَانُ » kelimesindendir. « اَتَاكُمْ » şeklindedir. Yani size geldi demektir. Şunu kast ediyor:

Her şeyin takdir edildiğini ve Allah (cc) katında yazılı olduğunu bildiğinizde elinize geçiremediğiniz şeylere karşı üzüntünüz ve elinize geçirdiğiniz şeylere karşı da sevinciniz azalır. Çünkü elinde olanın kesin elinden çıkacağını bilen kişi o elinden çıktığında üzüntüsü büyük olmaz. Çünkü o nefsini buna hazırlamıştır. Aynı şekilde kim de kendisine bir hayrın ulaşacağını ve hiçbir durumda kendisini ıskalamayacağını bulursa ona nail olduğunda sevincini abartmaz. Kendisine isabet eden hayırdan dolayı herkes sevinir, kendisine isabet eden zarardan da herkes üzülür. Ancak sevinç şükür haline gelmeli, hüzün de sabır haline. Üzüntüden kötülenen şey sabra ters düşen umutsuzluktur. Sevinçten kötülenen de azdıran ve şükürden alıkoyan şımarıklıktır.

"Allah kendini beğenip böbürlenen kimseleri sevmez." Çünkü Dünyadan sahip olduğu bir paya, lezzete sevinen ve bunu nefsinde büyüten kişi kendini beğenir, bununla iftihar eder ve insanlara karşı büyüklük taslar.

24– Onlar cimrilik edip, insanlara da cimriliği emrederler. Kim yüz çevirirse şüphesiz ki Allah zengindir, hamda layıktır.

« الَّذِينَ يَبْخَلُونَ » hazfedilmiş bir mübtedanın haberidir. Ya da « كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ »'den bedeldir. Sanki *"cimrilik edenleri de sevmez"* demiştir. Kendilerine dünyadan mal ve menfaat verildiğinde azdıran şımarıklık ile şımaranları kast etmektedir. Onlar o malı sevdikleri için ve o mal onlar katında çok değerli olduğu için onu Allah'ın (cc) emrettiği yerlere sarf etmezler ve onunla cimrilik ederler. Başkalarını da cimriliğe sevk ederler ve onları malları ellerinde tutmaya heveslendiler. Kim infak etmekten ya da Allah'ın (cc) emir ve yasaklarından yüz çevirirse ve eline geçmeyen şeye üzülmek ve kendisine verilen şeyle şımarmak gibi yasaklanan şeyi yapmaya son vermezse, şüphesiz Allah (cc) mahlûkatların tamamından müstağnidir. Ondan nasıl müstağni olamasın ki?

Allah (cc) fiillerinde hamde layıktır.

Medine ve Şam kıraatına göre « هُوَ » zamiri olmaksızın « فَإِنَّ اللّٰهَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ » şeklindedir.

25 – Andolsun ki biz elçilerimizi açık delillerle gönderdik ve insanların adaleti yerine getirmeleri için beraberlerinde kitabı ve nizamı indirdik. Biz demiri de indirdik. Ki onda büyük bir kuvvet ve insanlar için faydalar vardır. Bu Allah'ın dinine ve peygamberlerine görmeden yardım edenleri belirlemesi içindir. Şüphesiz ki Allah, kuvvetlidir, daima üstündür.

"Elçilerimizi ... gönderdik" demek, *'melekleri peygamberlere gönderdik'* demektir. *"açık delillerle"*, peygamberlerle, mucizelerle. *"kitabı"* vahyi. Denildi ki:

"Elçiler peygamberlerdir."

Birincisi « مَعَهُمْ » – *"onlarla birlikte"* sözünden dolayı daha evladır. Çünkü kitap peygamberlere indirilmektedir. Rivayet edildiğine göre mizanı (teraziyi), Cebrail (as) indirmiş ve onu Nuh (as)'a vermiştir. Ve O'na:

"Kavmine emret bununla tartsınlar." demiştir.

İnsanların adaleti yerine getirmeleri için, verirken ve alırken aralarında adaletle muamele etmeleri ve kimsenin kimseye zulmetmemesi için *"Biz demiri de indirdik."* Denildi ki:

"Adem (as) cennetten indirildi ve onunla birlikte demirden olan beş şey de indirildi. Örs, kerpeten, tokaç, balyoz ve iğne."

Diğer bir rivayete göre de *"kürek ve çapa"* da indirilmiştir.

Hasan'dan şöyle nakledilmiştir:

"'Demiri indirdik' sözü 'onu yarattık' manasınadır."

".. onda büyük bir kuvvet ... vardır." o da onunla savaşmaktır. *".. insanlar için faydalar vardır."* Onların yararı, yaşayışları, sanayileri hususunda da faydaları vardır. Hiçbir sanat yoktur ki ondan demir bir alet olmasın, ya da demirle çalışmayan hiçbir sanat yoktur. Bu din düşmanlarına karşı mücadelede kılıç, mızrak ve sair silahları kullanmak suretiyle Allah (cc) ve Peygamberlerine içtenlikle yardım edenleri belirlemesi içindir. Zeccac şöyle demiştir:

"Allah kendi yolunda Peygamberleri ile birlikte savaşanları belirlemesi içindir." demektir.

".. görmeden..." onları (peygamberleri) görmeden.

"Şüphesiz Allah kuvvetlidir. –dininden yüz çevirenlerin kuvvet ve şiddetini kuvvetiyle defeder.– *daima üstündür..."* dinine yardım etmek İçin harekete geçenlere izzetiyle cesaret verir.

Bu üç şey (kitap, mizan ve demir) arasındaki münasebet şudur:

"Kitap, şeriatın kanunu ve dini hükümlerin esasıdır. Menzile vardıracak ve güvenilecek sözleri açıklar. Hükümlerin ve hadlerin tamamını içerir. Adalet ve ihsanla emreder. Zulmetmek ve haddi aşmaktan men eder.

Adaletin tesisi ve zulümden sakınma, teamülün onunla gerçekleştiği, eşitliğin ve karşılıklı adaletin onunla hâsıl olduğu bir aletle olur. O da terazidir.

Bilinmektedir ki toplum, ilahi emirleri içeren kitaba tabi olmaları ve eşitliğin tesisi için konulmuş bir alete sahip olmaları gerekir. Ancak toplumun bunlara tabi olmalarının muhafazası kılıçla mümkündür. Ki o kılıç, inkâr ve inat eden ve topluluğun ittifakından el çeken kişiye karşı Allah'ın (cc) hüccetidir. O da şiddetli kuvvet diye tanımlanan demirdir."

26. – 29. ÂYETLER

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا نُوحًا وَاِبْرٰهٖيمَ وَجَعَلْنَا فٖى ذُرِّيَّتِهِمَا النُّبُوَّةَ
وَالْكِتَابَ فَمِنْهُمْ مُهْتَدٍۚ وَكَثٖيرٌ مِنْهُمْ فَاسِقُونَ ﴿٢٦﴾ ثُمَّ قَفَّيْنَا
عَلٰٓى اٰثَارِهِمْ بِرُسُلِنَا وَقَفَّيْنَا بِعٖيسَى ابْنِ مَرْيَمَ وَاٰتَيْنَاهُ الْاِنْجٖيلَ
وَجَعَلْنَا فٖى قُلُوبِ الَّذٖينَ اتَّبَعُوهُ رَاْفَةً وَرَحْمَةًۜ وَرَهْبَانِيَّةً
ابْتَدَعُوهَا مَا كَتَبْنَاهَا عَلَيْهِمْ اِلَّا ابْتِغَٓاءَ رِضْوَانِ اللّٰهِ فَمَا رَعَوْهَا
حَقَّ رِعَايَتِهَاۚ فَاٰتَيْنَا الَّذٖينَ اٰمَنُوا مِنْهُمْ اَجْرَهُمْۚ وَكَثٖيرٌ مِنْهُمْ
فَاسِقُونَ ﴿٢٧﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَاٰمِنُوا بِرَسُولِهٖ
يُؤْتِكُمْ كِفْلَيْنِ مِنْ رَحْمَتِهٖ وَيَجْعَلْ لَكُمْ نُورًا تَمْشُونَ بِهٖ
وَيَغْفِرْ لَكُمْۜ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحٖيمٌۙ ﴿٢٨﴾ لِئَلَّا يَعْلَمَ اَهْلُ الْكِتَابِ
اَلَّا يَقْدِرُونَ عَلٰى شَيْءٍ مِنْ فَضْلِ اللّٰهِ وَاَنَّ الْفَضْلَ بِيَدِ اللّٰهِ يُؤْتٖيهِ
مَنْ يَشَٓاءُۜ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظٖيمِ ﴿٢٩﴾

Meali

26. Andolsun ki biz Nuh'u ve İbrahim'i gönderdik. Peygamberliği de kitabı da onların soyuna verdik. Onlardan kimi doğru yoldadır. İçlerinden birçoğu da yoldan çıkmışlardır.

27. Sonra bunların izinden ardı ardına peygamberlerimizi gönderdik. Meryem oğlu İsa'yı da arkalarından gönderdik. Ona İncil'i verdik ve ona uyanların yüreklerine bir şefkat ve merhamet koyduk. Uydurdukları ruhbanlığa gelince onu biz yazmadık. Fakat kendileri Allah rızasını ka-

zanmak için yaptılar. Ama buna da gereği gibi uymadılar. Biz de onlardan iman edenlere mükâfatlarını verdik. İçlerinden çoğu da yoldan çıkmışlardır.

28. Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve peygamberine inanın ki O size rahmetinden iki kat versin ve size ışığında yürüyeceğiniz bir nur lütfetsin, sizi bağışlasın. Allah çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.

29. Böylece kitap ehli Allah'ın lütfundan hiçbir şey elde edemeyeceklerini bilsinler. Lütuf, bütünüyle Allah'ın elindedir. Onu dilediğine verir. Allah büyük lütuf sahibidir.

Tefsiri

26 – Andolsun ki biz Nuh'u ve İbrahim'i gönderdik. Peygamberliği de kitabı da onların soyuna verdik. Onlardan kimi doğru yoldadır. İçlerinden birçoğu da yoldan çıkmışlardır.

Burada Nuh ve İbrahim (asm) özellikle zikredildiler. Çünkü o ikisi peygamberin (asm) babasıdırlar.

"*.. onların soyuna...*" çocuklarına. "*.. kitabı...*" vahyi. İbni Abbas (ra)'den şöyle nakledilmiştir.

"Kalemle yazmayı da onların soyuna verdik demektir."

Nitekim « كَتَبَ كِتَابًا وَكِتَابَةً » denir.

"*Onlardan kimi doğru yoldadır.*" Onların soyundan ya da kendilerine elçiler gönderilenlerden kimi de doğru yoldadır. '*Gönderme*' ve '*elçiler*' kelimelerinin zikredilmesi bu manayı çıkarmaya delildir.

"*Birçoğu da yoldan çıkmıştır.*" Yani itaattan dışarı çıkmıştır. Ağırlık yoldan çıkanlardadır.

27 – Sonra bunların izinden ardı ardına peygamberlerimizi gönderdik. Meryem oğlu İsa'yı da arkalarından gönderdik. Ona İncil'i verdik ve ona uyanların yüreklerine bir şefkat ve merhamet koyduk. Uydurdukları ruhbanlığa gelince onu biz yazmadık. Fakat kendileri Allah rızasını kazanmak için yaptılar. Ama buna da gereği gibi uymadılar. Biz de onlardan iman edenlere mükâfatlarını verdik. İçlerinden çoğu da yoldan çıkmışlardır.

".. bunların izinden..." yani Nuh, İbrahim ve geçip giden diğer peygamberlerin (asm) izinden.

".. Şefkat..." sevgi ve yumuşaklık. *".. merhamet..."* kardeşlerine karşı güzel muamele, Peygamber (sav)'in ashabının vasfı konusunda:

﴿ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ ﴾

"Aralarında merhametliler." [54] buyurduğu gibi.

Ruhbanlık onların din hususunda fitneden kaçarak dağlarda inzivaya çekilmeleri ve kendilerini ibadete adamalarıdır. Bu *'Rehban'*a nisbet eden fiildendir. *Rehban* da korkan demektir ve « رَهَبَ » fiilindendir. « خَشِيَ »'den gelen « خَشْيَانَ » gibi « فَعْلاَنَ » veznindendir. Mansup oluşu zahirin açıkladığı gizli bir fiildendir. Takdiri; *"ruhbanlığı icat ettiler"* şeklindedir. Yani *"Onu kendi nefislerinden uydurdular ve nezrettiler."*

"Onu onlara Biz yazmadık." Yani onu onlara farz kılmadık.

"Fakat kendileri Allah'ın rızasını kazanmak için yaptılar." İstisna, istisnai munkatıdır. Yani, *"Lakin onlar onu Allah'ın rızasını kazanmak için uydurdular."* demektir.

"Ama buna da gereği gibi uymadılar." nezredenin nezrine uymasının gerektiği gibi buna hakkıyla riayet etmediler. Çünkü o Allah'a (cc) söz vermektir. Onun da bozulması helal olmaz.

".. onlardan iman edenlere mükafatlarını verdik." yani İsa (as)'a tabi olan şefkat ve merhamet sahiplerine ya da Muhammed (sav)'e iman edenlere mükâfatlarını verdik demektir. Onlar da çoğu yoldan çıkmış kâfirlerdir.

28 – Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve Peygamberine inanın ki O size Rahmetinden iki kat versin ve size ışığında yürüyeceğiniz bir nur lütfetsin, sizi bağışlasın. Allah çok bağışlayan ve merhamet edendir.

*"Ey iman edenler"*de hitap ehli kitabadır.

---

[54] Feth, 29.

"Allah'tan korkun ve Peygamberi Muhammed (sav)'e inan ki, –Allah size Muhammed (sav)'e ve ondan öncekilere iman etmenizden dolayı– *rahmetinden iki kat* –pay– *versin.* –Kıyamet gününde kendisi ile– *yürüyeceğiniz bir nur lütfetsin."*

Bu *"Onların nurları, önlerinden ve sağlarından koşar."* ayetinde zikrolunan nurdur.

".. sizi bağışlasın." Yani günahlarınızı örtsün.

29 – Böylece kitap ehli Allah'ın lütfundan hiçbir şey elde edemeyeceklerini bilsinler. Lütuf bütünüyle Allah'ın elindedir. Onu dilediğine verir. Allah büyük lütuf sahibidir.

« لِئَلَّا يَعْلَمَ » kavli « لِيَعْلَمَ » manasınadır ve *"bilsinler"* demektir. Buradaki « لَا » ziyade kılınmıştır.

*".. kitap ehli"*nden kasıt Müslüman olamayan kitap ehlidir.

« أَلَّا »'daki « أَنْ » kavli « أَنَّ »'den hafifletilmiştir. Aslı « أَنَّهُ لَا يَقْدِرُونَ »'dir. Şunu kastediyor:

"Allah'ın (cc) fazlından hiçbir şey elde edemeyecekler. Yani Allah'ın (cc) fazlından zikrolunan iki kat pay, nur ve mağfiretten hiçbir şeye nail olamayacaklar. Çünkü onlar Allah'ın Rasulüne iman etmediler. Dolayısıyla da ondan öncekilere iman etmeleri kendilerine bir fayda vermedi. Ve asla kendilerine bir fazilet kazandırmadı."

« وَأَنَّ الْفَضْلَ » kavli « أَنْ لَا يَقْدِرُونَ » üzerine atıftır. Lütuf bütünüyle Allah'ın (cc) elindedir. Yani onun mülkü ve tasarrufundadır. Onu kullarından dilediğine verir.

Allahû A'lem.

❁ ❁ ❁

Sûre - 58

MÜCÂDELE SÛRESİ

Bu sûre Medine'de nazil olmuştur; 22 âyettir.

Cüz - 28

1. — 6. ÂYETLER

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

قَدْ سَمِعَ اللّٰهُ قَوْلَ الَّتِي تُجَادِلُكَ فِي زَوْجِهَا وَتَشْتَكِي إِلَى اللّٰهِ ۗ
وَاللّٰهُ يَسْمَعُ تَحَاوُرَكُمَا ؕ إِنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ ﴿١﴾ اَلَّذِينَ يُظَاهِرُونَ
مِنْكُمْ مِنْ نِسَآئِهِمْ مَا هُنَّ أُمَّهَاتِهِمْ ؕ إِنْ أُمَّهَاتُهُمْ إِلاَّ الّٰٓئِي
وَلَدْنَهُمْ ؕ وَإِنَّهُمْ لَيَقُولُونَ مُنْكَرًا مِنَ الْقَوْلِ وَزُورًا ؕ وَإِنَّ اللّٰهَ
لَعَفُوٌّ غَفُورٌ ﴿٢﴾ وَالَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنْ نِسَآئِهِمْ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا
قَالُوا فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَمَآسَّا ؕ ذٰلِكُمْ تُوعَظُونَ بِهِ ؕ
وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٣﴾ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ
مُتَتَابِعَيْنِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَمَآسَّا ۚ فَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَإِطْعَامُ سِتِّينَ
مِسْكِينًا ؕ ذٰلِكَ لِتُؤْمِنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهِ ؕ وَتِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِ ؕ
وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٤﴾ إِنَّ الَّذِينَ يُحَآدُّونَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ
كُبِتُوا كَمَا كُبِتَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَقَدْ أَنْزَلْنَآ اٰيَاتٍ بَيِّنَاتٍ ؕ
وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ مُهِينٌ ۚ ﴿٥﴾ يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ اللّٰهُ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُهُمْ
بِمَا عَمِلُوا ؕ أَحْصٰيهُ اللّٰهُ وَنَسُوهُ ؕ وَاللّٰهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴿٦﴾

Meali

1. Kocası hakkında seninle tartışan ve Allah'a şikâyette bulunan kadının sözünü Allah işitmiştir. Allah sizin konuşmanızı işitir. Çünkü Allah işitendir, bilendir.

2. İçinizden zihar yapanların kadınları onların anaları değildir. Onların anaları ancak kendilerini doğuran kadınlardır. Şüphesiz ki onlar çirkin ve yalan bir laf söylüyorlar. Kuşkusuz Allah, affedici ve bağışlayıcıdır.

3. Kadınlardan zihar ile ayrılmak isteyip de sonra sözlerinden dönenlerin karılarıyla temas etmeden önce bir köleyi hürriyete kavuşturmaları gerekir, size öğütlenen budur. Allah yaptıklarınızdan haberdardır.

4. Buna imkân bulamayan kimse temas etmeden önce aralıksız iki ay oruç tutsun. Buna da gücü yetmeyen altmış fakiri doyurur. Bu hafifletme Allah ve Resulüne inanmanızdan dolayıdır. Bunlar Allah'ın hükümleridir. Kâfirler için acı bir azap vardır.

5. Allah ve Resulüne karşı gelenler kendilerinden öncekilerin alçaltıldığı gibi alçaltılacaktır. Biz apaçık ayetler indirmişizdir. Kâfirler için küçük düşürücü bir azap vardır.

6. O gün Allah onların hepsini diriltecek ve yaptıklarını kendilerine haber verecektir. Onlar ise unutmuşlardır. Allah her şeye şahittir.

Tefsiri

1 – Kocası hakkında seninle tartışan ve Allah'a şikâyette bulunan kadının sözünü Allah işitmiştir. Allah sizin konuşmanızı işitir. Çünkü Allah, işitendir, bilendir.

« تُجَادِلُكَ » kelimesi « تُحَاوِرُكَ » anlamındadır. *'Seninle konuşarak tartışan'* demektir. Bu şekilde de okunmuştur.

Tartışan Ubade'nin kardeşi Evs b. Samit'in karısı Havle binti Salebe'dir (rha). Kocası onu namaz kılarken gördü. Güzel bir kadındı. Selam verdiğinde kocası ondan murat almak istedi. O kaçındı. Bunun üzerine kocası ona zihar yaptı. (Zihar bir adamın karısı, annesi, kayınvalide ve sütkardeşi gibi ebediyen mahremi olan bir kadının bakılması caiz olmayan bir yerine benzetmesidir. Mesela, *"Sen bana anamın sırtı gibisin."* veya *"karnı gibisin"* demek zihardır.)

Bunun üzerine kadın Rasulullah (sav)'e geldi ve şöyle dedi:

"Ben arzulanan genç bir kız olduğum halde, Evs beni nikâhladı. Ne zamanki yaşlandım ona çocuklar doğurdum şimdi beni anası gibi kıldı."

Rivayet edildiğine göre o şöyle dedi:

– *"Benim küçük çocuklarım var. Onları ona versem zayi olacaklar, kendime alsam aç kalacaklar."* Bunun üzerine Rasulullah (sav):

– *"Senin hususunda yanımda hiçbir şey* (çare) *yok."* dedi. Rivayete göre Peygamber (sav), ona (kadına):

– *"Ona haram oldun."* dedi. Kadın:

– *"Ya Rasulellah talak zikretmedi. O, benim oğlumun babasıdır. Bana insanların en sevgilisidir"*, dedi. Rasulullah (sav):

– *"Ona haram oldun."* dedi. Kadın:

– *"İhtiyacımı ve hüznümü Allah'a şikâyet ediyorum."* dedi.

Rasulullah (sav) ona, her *"Ona haram oldun."* dediğinde kadın kısık sesle şikâyet etti ve nihayet bu ayeti kerime nazil oldu.[55]

"Kocası hakkında..." onun durumu ve manası hakkında *"Allah'a şikâyette bulunan..."* Başına gelen çirkin şeyi izhar eden.

".. konuşmanızı..." yani; birbirinize karşı söz söylemenizi demektir.

« تَحَاوُرَكُمَا » fiili « حَارَ » fiilindendir. O da *"Bir şeye döndü, rücû etti."* manasına gelmektedir.

"Allah işitendir..." zorda kalanın şikâyetini işitir. *".. görendir..."* onun halini görendir.

2 – İçinizden zihar yapanların kadınları onların anaları değildir. Onların anaları ancak kendilerini doğuran kadınlardır. Şüphesiz ki onlar çirkin ve yalan bir laf söylüyorlar. Kuşkusuz Allah affedici ve bağışlayıcıdır.

Asıma göre « يُظَاهِرُونَ » şeklindedir.

[55] Taberani, Tefsir, 14/2.

Hicaz ve Basra kıraatına göre « يَظَّهَّرُونَ » şeklindedir. Diğerlerine göre ise « يَظَّاهَرُونَ » şeklindedir.

".. *sizden...*" sözünde Araplara azar vardır. Çünkü o, diğer milletlerin değil hassaten onların cahiliye halkının yeminlerindendir.

".. *kadınlarına...*" eşlerine.

Mufaddal'a göre « أُمَّهَاتُهُمْ » şeklindedir.

« أُمَّهَاتِهِمْ » şekli Hicaz'a ait kullanılıştır.

« أُمَّهَاتُهُمْ » ise Temim Kabilesi'ne ait kullanılmıştır.

"Onların anaları ancak kendilerini doğuran kadınlardır." Analar sözü ile hakiki anneleri kastetmektedir. Sütanneleri süt emzirme yoluyla hakiki annelere tabi olmuştur.

Rasulullah (sav)'in eşleri de kendilerine karşı aşırı ihtiramdan dolayı bu şekildedirler.

Eşlerine gelince, onlar analıktan en uzak olanlardır. İşte bu sebeple Allah (cc): *"Şüphesiz ki onlar çirkin ve yalan bir söz söylüyorlardır."* buyurmuştur.

".. *çirkin söz...*" yani onu hakikat ve şer'i hükümler çirkin görür. ".. *yalan...*" haktan sapmış, tezvir.

"Kuşkusuz Allah onların geçmişte yaptıklarını affedici, bağışlayıcıdır."

3 – Kadınlardan zihar ile ayrılmak isteyip de sonra sözlerinden dönenlerin karılarıyla temas etmeden önce bir köleyi hürriyete kavuşturmaları gerekir, size öğütlenen budur. Allah yaptıklarınızdan haberdardır.

İlk ayette, onun dediği şeyin çirkin ve yalan olduğunu beyan etti. İkinci ayette ise ziharın hükmünü açıkladı.

".. *sözlerinden dönenler...*" Burada, dönüş; başlangıç için veya bozduğunu ıslah ve telafi için eski haline dönüştür. Allahu Teâlâ'nın:

﴿ وَالْقَمَرَ قَدَّرْنَاهُ مَنَازِلَ حَتّٰى عَادَ كَالْعُرْجُونِ الْقَدِيمِ ﴾

"Aya da konaklar tayin ettik. Nihayet o eski urcuna** (hurma salkımının sapına)* ***benzer bir hale geldi." [56] ayeti birincisindendir.

﴿ وَإِنْ عُدْتُمْ عُدْنَا ﴾

"Ama siz bozgunculuk yapmaya dönerseniz, biz de** (sizi cezalandırmaya)* ***döneriz." [57] Ayeti de ikincisindendir.

« عَادَ » fiili kendi başına müteaddi olur. « عُدْتُهُ » – *"ona gittim"* sözünde olduğu gibi.

« اِلَى », « عَلَى », « فِى » ve « لِ » harfi cerleri ile de müteaddi olur.

﴿ وَلَوْ رُدُّوا لَعَادُوا لِمَا نُهُوا عَنْهُ ﴾

"Dünyaya geri gönderilselerdi yine men oldukları şeyi yapmaya dönerlerdi." [58] ayetinde olduğu gibi.

"Sonra söylediklerinden dönenler." de bundandır. Harfi cer ile müteaddi olmuştur. Yani dediklerini bozmak için dönenler ya da muzafın harfi üzere *".. dediklerini telafi etmek için dönenler..."* demektir.

Salebe'den şöyle nakledilmiştir:

"(bu da muzafın harfi üzere) *Nefislerine haram kıldıkları şeyi helal kılmak için dönenler demektir."*

Şu kadar var ki o, « مَا قَالُوا » ile

﴿ وَنَرِثُهُ مَا يَقُولُ ﴾

".. o dediği malı ve evladına biz varis olacağız." [59] ayetinde olduğu gibi sözü kendisi hakkında konuşulan şeyin konumuna indirerek zihar lafzıyla onların kendilerine haram kıldığı şeyi kast etmiştir. O da mal ve evlattır.

---

[56] Yasin, 39.
[57] İsra, 8.
[58] En'am, 28.
[59] Meryem, 80.

Âlimler bu dönüşün ne ile hasıl olacağı hususunda ihtilafa düşmüşlerdir. Bize göre ilişki kurmaya azimdir. Bu İbni Abbas, Hasan ve Katade'nin (r.ahm) görüşüdür.

Şafii'ye göre, kadını tutmaktır. O da ziharın ardından onu boşamamaktır.

"*.. karıyla temas etmeden önce...*" sözündeki temas kadınla ilişki kurmak suretiyle faydalanma ya da şehvetle dokunma ya da avret yerine şehvetle bakmadır. Size öğütlenen hüküm budur. Çünkü kefaret verilmesine dair hüküm cinayet işlendiğine delildir. Dolayısıyla tekrar zihara dönmemeleri ve bu hususta Allah'ın (cc) azabından korkmaları için bu hükümle öğütlenmeleri vacip olmuştur.

Zihar; kişinin, karısına: "*Sen bana anamın sırtı gibisin.*" demesidir. "*Sen*" yerine ondan bir organ söylenirse onunla tamamı ifade edilmiş demektir. Ya da sırtı yerine ananın bakılması haram olan karın ve baldır gibi başka bir uzvu söylerinse ya da ana yerine nesep, süt, evlilik ya da ilişki kurmak yoluyla kendisi ile evlenilmesi haram olan kadınlardan bini zikredilirse, mesela; "*Sen, bana süt, kız kardeşimin ya da nesep yoluyla halamın ya da oğlumun karısının ya da babamın karısının ya da karımın annesinin ya da karımın kızının sırtı gibisin.*" derse zihar yapmış olur.

Zihar yapan kişi kefaret vermekten kaçınırsa karısı onu hâkime şikâyet eder. Hâkime düşen de onu kefaret vermeye zorlamak ve hapse atmaktır. Zihar kefareti dışındaki hiçbir kefarette zorlama ve hapis yoktur. Çünkü o kefareti vermemek ve kadınla ilişki kurmamakla, kadına zarar verir. Eğer kefaret vermeden önce temas ederlerse Allah'a (cc) tevbe eder ve kefaret verinceye kadar da bir daha böyle bir şeyi tekrarlamaz.

Eğer kölenin bir kısmını azad etse sonra temasta bulunsa Ebu Hanife'ye (rh) göre yeniden azad etmelidir.

4 - Buna imkân bulamayan kimse temas etmeden önce aralıksız iki ay oruç tutsun. Buna da gücü yetmeyen altmış fakiri doyurur. Bu hafifletme Allah ve Resulüne inanmanızdan dolayıdır. Bunlar Allah'ın hükümleridir. Kâfirler için acı bir azap vardır.

Köle azadına imkânı bulunmayan kimse temas etmeden önce kesintisiz iki ay boyunca oruç tutmalıdır. Oruç tutmaya da imkânı bulunmayan kimse altmış fakiri doyurmalıdır. Her fakire buğdaydan olursa yarım sa', arpa ve hurmadan olursa bir sa' verilir. (1 sa': 2.917 kilo gramdır.) Bunu temastan önce yapması gerekir.

Ancak yemek yedirme arasında yani bir kısmını yedirmiş, bir kısmını yedirmemiş olduğu bir zamanda ilişkide bulunursa baştan almaz.

Ahkâmla ilgili bu açıklama ve öğretme Allah (cc) ve Resulünü tasdik etmeniz içindir. Allah'ın (cc) zihar ve diğer hususlarda teşri buyurduğu kurallara inanmanız ve onlarla amel etmeniz içindir. Zihar ve kefareti hakkında belirttiğimiz hükümler Allah'ın (cc) çiğnenmesi mümkün olmayan hükümleridir. Onlara tabi olamayan kâfirler için elem verici bir azap vardır.

5 – Allah ve Resulüne karşı gelenler kendilerinden öncekilerin alçaltıldığı gibi alçaltılacaktır. Biz apaçık ayetler indirmişizdir. Kâfirler için küçük düşürücü bir azap vardır.

Allah (cc) ve Resulüne (sav) düşmanlık besleyip muhalefet edenler kendilerinden önceki peygamber düşmanlarının zelil kılınıp helak edildikleri gibi zelil kılınıp helak edileceklerdir. Biz peygamberin doğru sözlülüğüne ve getirdiğinin doğruluğuna delalet eden apaçık ayetler indirdik. Bu ayetlerde kâfirler için onların şerefini ve büyüklüğünü alıp götüren küçük düşürücü bir azap vardır.

6 – O gün Allah onların hepsini diriltecek ve yaptıklarını kendilerine haber verecektir. Onlar ise unutmuşlardır. Allah her şeye şahittir.

« يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ », « مُهِينٌ » kelimesi ile ya da günün büyüklüğünü ifade eden için, gizli « اذْكُرْ » – *'hatırla'* kelimesi ile mansuptur.

Hepsinin tamamını diriltir. Onların hiçbiri dirilmemiş bırakılmaz. Ya da *"Allah (cc) onları tek bir halde toplu olarak diriltir."* demektir. Onları utandırmak, azarlamak ve durumlarını cümle âleme göstermek için yaptıklarını kendilerine haber verecektir. Şahitler huzurunda maruz kaldıkları aşağılık durumdan dolayı tezce cehenneme atılmayı arzularlar.

"Allah onları bir bir saymıştır." Allah (cc) yaptıkları işlerin sayısını bile bilmektedir. Onlardan hiçbir şey ona gizli kalmamıştır. *"Onlar ise onu unuttular."* Çünkü onlar günah işlediklerinde onu hafife aldılar, küçümsediler. Ancak büyük işler unutulmaz

"Allah her şeye şahittir." Ona hiçbir şey gizli kalmaz.

7. — 13. ÂYETLER

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْأَرْضِ ۘ مَا
يَكُونُ مِنْ نَجْوٰى ثَلٰثَةٍ إِلَّا هُوَ رَابِعُهُمْ وَلَا خَمْسَةٍ إِلَّا هُوَ
سَادِسُهُمْ وَلَآ أَدْنٰى مِنْ ذٰلِكَ وَلَآ أَكْثَرَ إِلَّا هُوَ مَعَهُمْ أَيْنَ مَا
كَانُوا ۚ ثُمَّ يُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوا يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ۚ إِنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ
عَلِيمٌ ﴿٧﴾ أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ نُهُوا عَنِ النَّجْوٰى ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا
نُهُوا عَنْهُ وَيَتَنَاجَوْنَ بِالْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَمَعْصِيَتِ الرَّسُولِ ۖ وَإِذَا
جَآؤُكَ حَيَّوْكَ بِمَا لَمْ يُحَيِّكَ بِهِ اللّٰهُ ۙ وَيَقُولُونَ فِى أَنْفُسِهِمْ
لَوْلَا يُعَذِّبُنَا اللّٰهُ بِمَا نَقُولُ ۚ حَسْبُهُمْ جَهَنَّمُ ۚ يَصْلَوْنَهَا ۚ فَبِئْسَ
الْمَصِيرُ ﴿٨﴾ يَآ أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوٓا إِذَا تَنَاجَيْتُمْ فَلَا تَتَنَاجَوْا بِالْإِثْمِ
وَالْعُدْوَانِ وَمَعْصِيَتِ الرَّسُولِ وَتَنَاجَوْا بِالْبِرِّ وَالتَّقْوٰى ۚ وَاتَّقُوا
اللّٰهَ الَّذِى إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٩﴾ إِنَّمَا النَّجْوٰى مِنَ الشَّيْطَانِ
لِيَحْزُنَ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَلَيْسَ بِضَآرِّهِمْ شَيْئًا إِلَّا بِإِذْنِ اللّٰهِ ۚ وَعَلَى
اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١٠﴾ يَآ أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوٓا إِذَا قِيلَ لَكُمْ
تَفَسَّحُوا فِى الْمَجَالِسِ فَافْسَحُوا يَفْسَحِ اللّٰهُ لَكُمْ ۚ وَإِذَا قِيلَ

انْشُزُوا فَانْشُزُوا يَرْفَعِ اللّٰهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ اُوتُوا
الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿١١﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ
اٰمَنُٓوا اِذَا نَاجَيْتُمُ الرَّسُولَ فَقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوٰيكُمْ صَدَقَةً
ذٰلِكَ خَيْرٌ لَكُمْ وَاَطْهَرُ فَاِنْ لَمْ تَجِدُوا فَاِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ
﴿١٢﴾ ءَاَشْفَقْتُمْ اَنْ تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوٰيكُمْ صَدَقَاتٍ فَاِذْ لَمْ
تَفْعَلُوا وَتَابَ اللّٰهُ عَلَيْكُمْ فَاَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ
وَاَطِيعُوا اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَاللّٰهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٣﴾

Meali

7. Göklerde ve yerde olanları Allah'ın bildiğini görmüyor musunuz? Üç kişinin gizli konuştuğu yerde dördüncüsü mutlaka O'dur. Beşinin gizli konuştuğu yerde altıncısı mutlaka O'dur. Bunlardan az veya çok olsun nerede bulunursa bulunsunlar mutlaka O, onlarla beraberdir. Sonra kıyamet günü onlara yaptıklarını haber verecektir. Doğrusu Allah her şeyi bilendir.

8. Gizli konuşmaktan men edildikten sonra yine men edildikleri şeyi yapmaya kalkışarak günah, düşmanlık ve peygambere karşı gelmek hususunda gizlice konuşulanları görmedi mi? Onlar sana geldikleri zaman seni Allah'ın selamladığı bir tarzda selamlıyor. Kendi içlerinden de: "Bu söylediklerimiz yüzünden Allah'ın bize azap etmesi gerekmez miydi?" derler. Cehennem onlara yeter. Oraya gireceklerdir. Ne kötü dönüş yeridir orası!

9. Ey iman edenler! Aranızda gizli konuşacağınız zaman günahı, düşmanlığı, peygambere karşı gelmeyi fısıldamayın. İyilik ve takvayı konuşun. Huzurunda toplanacağınız Allah'tan korkun.

10. Gizli konuşmalar şeytandandır. Bu iman edenleri üzmek içindir. Oysa *(şeytan)*, Allah'ın izni olmadıkça mü'minlere hiçbir zarar veremez, mü'minler Allah dayanıp güvensinler.

11. Ey iman edenler! Size "Meclislerde yer açın" denilince yer açın ki Allah da size genişlik versin. Size kalkın denilince de kalkın ki Allah sizden inananları ve kendilerine ilim verilenleri derecelerle yükseltsin. Allah yaptıklarınızdan haberdardır.

12. Ey iman edenler! Peygamber ile gizli bir şey konuşacağınız zaman bu konuşmanızdan önce bir sadaka verin. Bu sizin için daha hayırlı ve daha temizdir. Şayet bir şey bulamazsanız artık Allah bağışlayan, merhamet edendir.

13. Gizli bir şey konuşmanızdan önce sadaka vermekten korktunuz da mı yerine getirmediniz? Fakat Allah da sizi affetti. Şu halde namazı kılın, zekâtı verin, Allah'a ve Rasulü'ne itaat edin. Allah, yaptıklarınızdan haberdardır.

Tefsiri

7 - Göklerde ve yerde olanları Allah'ın bildiğini görmüyor musunuz? Üç kişinin gizli konuştuğu yerde dördüncüsü mutlaka O'dur. Beşinin gizli konuştuğu yerde altıncısı mutlaka O'dur. Bunlardan az veya çok olsun nerede bulunursa bulunsunlar mutlaka O, onlarla beraberdir. Sonra kıyamet günü onlara yaptıklarını haber verecektir. Doğrusu Allah her şeyi bilendir.

« مَا يَكُونُ » tam fiil olan « كَانَ »'dendir. Vaki olmaz demektir. « النَّجْوَى » fısıldaşmak demektir. Üç kişiye izafe olunmuştur. Yani üç kişi fısıldaşmaz ki dördüncüsü O, yani Allah (cc) olmasın.

"Bunlardan en az ya da en çok olanlar." daha az veya daha çok olsunlar. O (cc) onlarla beraberdir. Fısıldaştıkları şeyi bilir. İçinde bulundukları O'na (cc) gizli kalmaz. Allahu Teâlâ mekândan münezzehtir. Üç veya beş sayıları özellikle zikredilmiştir. Çünkü bu ayet münafıklar hakkında inmiştir. Onlar bu sayı üzere mü'minleri kızdırmak için gizlice toplanıyorlardı. Denildi ki:

"Onlardan üçü veya beşi veya onlardan daha azı veya daha çoğu gizli gizli konuşmaz ki Allah (cc) onlarla birlikte olmasın ve onların dediklerini işitmesinler." demektir. Normalde gizli gizli konuşan kişiler görüş ve

tecrübe sahibi kişilerdir. Onların sayısı iki veya beşe, altıya ve halin gerektirdiği sayıya kadar daha yukarısıdır. Allahu Teâlâ üçü veya beşi zikretti. Ve bunlardan daha az dedi. Bu da ikiye ve dörde delalet eder.

"Sonra kıyamet günü onların yaptıklarını haber verecektir." Dolayısıyla onları ona göre cezalandıracaktır.

8 - Gizli konuşmaktan men edildikten sonra yine men edildikleri şeyi yapmaya kalkışarak günah, düşmanlık ve peygambere karşı gelmek hususunda gizlice konuşulanları görmedi mi? Onlar sana geldikleri zaman seni Allah'ın selamladığı bir tarzda selamlıyor. Kendi içlerinden de: "Bu söylediklerimiz yüzünden Allah'ın bize azap etmesi gerekmez miydi?" derler. Cehennem onlara yeter. Oraya gireceklerdir. Ne kötü dönüş yeridir orası!

Yahudiler ve münafıklar birbirleri ile fısıldaşıyorlardı. Mü'minleri gördüklerinde de onları kızdırmak için ve fısıldaşmak ve kaş göz hareketi yapmak suretiyle onlara gazilerinin yenildiğini ve akrabalarının öldürüldüğünü ima etmek için birbirlerine karşı kaş göz hareketi yapıyorlardı. Resullulah (sav) onları bundan men etti. Ama onlar bunu tekrarladılar. Onların fısıldaşması, günah, mü'minlere karşı düşmanlık ve Peygambere karşı isyan ve muhalefeti içeren tavsiyelerden ibaretti.

« يَتَنَاجَوْنَ » Hamza'ya göre « يَنْتَجُّونَ » şeklinde okunur ki bu da « يَتَنَاجَوْنَ » ile aynı manadadır.

"Onlar sana geldikleri zaman seni Allah'ın selamladığı bir tarzda selamlıyorlar." şunu kast ediyor Onlar, Seni selamlamada, *"Ey Muhammed! Sam* (ölüm) *sana diyorlar."* Sam ölüm demektir. Hâlbuki Allahu Teala:

"Selam onun seçtiği kullarına." [60] ***"Ey Resul!"*** [61] ***"Ey Nebi!"*** şeklinde buyurmaktadır.

"Kendi içlerinde de, 'Bu söylediklerimiz yüzünden Allah'ın bize azap etmesi gerekmez miydi? derler.'" Yani kendi aralarında eğer o peygamber olsaydı Allah (cc) ona dediklerimiz yüzünden bize azap ederdi derler. Buna karşı Allahu Teâlâ da şöyle buyurmuştur:

---

[60] Neml, 59.
[61] Enfal, 64; 65; 70; Tevbe, 73; Ahzab, 1; 28; 50; 59; Mümtehinne, 12; Talak, 1; Tahrim, 1; 9.

"Azap olarak cehennem onlara yeter."

« يَصْلَوْنَهَا » haldir. Yani oraya gideceklerdir demektir.

"Ne kötü dönüş yeridir orası." Ne kötü dönüş yeridir cehennem.

9 – Ey iman edenler! Aranızda gizli konuşacağınız zaman günahı, düşmanlığı, peygambere karşı gelmeyi fısıldamayın. İyilik ve takvayı konuşun. Huzurunda toplanacağınız Allah'tan korkun.

"Ey iman edenler!" 'Ey dilleriyle iman edenler' demektir. Buradaki hitap münafıklaradır. Zahiren mü'minlere hitaptır.

"Aranızda gizli konuşacağınız zaman günahı, düşmanlığı, peygambere karşı gelmeyi fısıldamayın." Yani aranızda gizlice konuştuğunuzda aralarında kötülüğü fısıldaşan Yahudi ve münafıklara benzemeyin, onlar gibi olmayın demektir. İyilik ve takvayı fısıldayın. Farzların edası, ibadetler ve günahların terkini fısıldaşın. Hesap için huzuruna toplanacağınız Allah'tan (cc) korkun. Zira o sizi iyi ya da kötü fısıldaştığınız şeylerle mükâfatlandıracak ya da cezalandıracaktır.

10 – Gizli konuşmalar şeytandandır. Bu iman edenleri üzmek içindir. Oysa (şeytan,) Allah'ın izni olmadıkça mü'minlere hiçbir zarar veremez, mü'minler Allah dayanıp güvensinler.

"Gizli konuşmalar şeytandandır." Günah ve düşmanlık içeren gizli konuşmalar şeytanın süslü göstermesindendir. Bu inanları üzmek içindir. Şeytan inananları üzmek için insanları bu yola sevk eder.

Nafi'ye göre « لِيُحْزِنَ » şeklinde « ى » harfinin ötresi iledir.

"Oysa (şeytan,) Allah'ın izni olmadıkça mü'minlere hiçbir zarar veremez." Şeytan ya da hüzün, Allah'ın (cc) bilgisi ve hükmü ve takdiri olmadıkça mü'minlere hiçbir zara veremez. *"Mü'minler Allah'a dayanıp güvensinler"*, yani işlerini Allah'a (cc) havale etsinler ve şeytandan ona sığınsınlar.

11 – Ey iman edenler! Size, "Meclislerde yer açın" denilince yer açın ki Allah da size genişlik versin. Size kalkın denilince de kalkın ki Allah sizden inananları ve kendilerine ilim verilenleri derecelerle yükseltsin. Allah yaptıklarınızdan haberdardır.

"Size, mecliste yer açın denince..." orada genişlik gösterin.

Asım ve Nafi'ye göre « فِى الْمَجَالِسِ » şeklindedir. Kast olunan Resulullah (sav)'ın meclisidir. Sahabeyi Kiram ona yakın olmak ve onun sözünü duymak için hırsla yarışıyorlar ve orada izdihama yol açıyorlardı. Denildi ki:

﴿ مَقَاعِدَ لِلْقِتَالِ ﴾

"...savaş mevzilerine..." [62] ayetinde olduğu gibi muharebe yeridir. Gazilerin toplandıkları yerdir.

Mukatile göre: *"Cuma namazlarında yer açın."* demektir. Yer açın, genişlik verin ki Allah (cc) da size genişlik versin ibaresi mutlaktır. Yer, rızık, başkanlık kabir ve sair insanların genişlik aradığı bütün hususları içermektedir. Kalkın denilince kalkın, gelenlere genişlik olsun. Ya da Rasulullah (sav)'ın meclisinde kalkmakla emrolunduğunuzda kalkın. Ya da namaza, cihada, hayır işlere kalkın demektir.

Hammad hariç, Medine ve Şam kıraat imamları ile Asım'a göre « فَانْشُزُوا » şeklindedir. Allah (cc) sizden inanları ve kendilerine hassaten ilim verilen âlimleri, kendi emirlerine ve Rasulü'n emirlerine tabi olmaları sebebi ile derecelerini yükseltsin.

Dereceler hususunda da iki söz vardır. Biri dünyada mertebe ve şeref hususundadır. Diğeri de ahrettedir. İbni Mesud'un (ra) bu ayeti okuduğunda şöyle dediği nakledilmiştir:

"Ey insanlar! Bu ayeti iyi anlayın ki bu sizi ilme heveslendirsin." Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur:

"Âlimin, abide karşı üstünlüğü, dolunayın diğer yıldızlara karşı üstünlüğü gibidir." [63] *"Âlimin bir günlük ibadeti Abidin 40 yıllık ibadetine eş değerdir."* Yine şu hadis rivayet edilmiştir.

"Kıyamet gününde üç kişi şefaat eder. Peygamberler, sonra âlimler, sonra şehitler." [64]

---

[62] Al-i İmran, 121.
[63] Ebu Davud, 3641; Tirmizi, 2683; İbni Mâce, 223; İbni Hanbel, 5/196.
[64] İbni Mâce, 4313.

Peygamber (sav)'in şahadeti ile öğreniyoruz ki peygamberlik ve şehitlik arasındaki mertebe ne kadar büyük. İbni Abbas (ra)'dan şöyle nakledilmiştir.

"Süleyman (as) ilim, mal ve saltanat arasında muhayyer bırakıldı da o ilmi seçti. Bunun üzerine, ona ilimle birlikte mal ve saltanat da verildi." Rasulullah (sav) şöyle buyurdu:

"Allah, İbrahim'e şöyle vahyetti. 'Ey İbrahim! Ben bilenim ve her bileni severim.'" [65] Hikmet ehli birinin şöyle dediği nakledilmiştir:

"Keşke bilseydim ilim öğrenenin kaybettiği şey nedir, ilim öğrenmeyen birinin kaybettiği şey nedir?" Zübeyir'den şöyle nakledilmiştir:

"İlim erkektir, onu ancak erkek adamlar sever. İlimler çeşit çeşittir. Onların en şereflisi en şerefli olduğu bilinenlerdir."

12 - Ey iman edenler! Peygamber ile gizli bir şey konuşacağınız zaman bu konuşmanızdan önce bir sadaka veriniz. Bu sizin için daha hayırlı ve daha temizdir. Şayet bir şey bulamazsanız artık Allah bağışlayan, esirgeyendir.

"Peygamber ile gizli bir şey konuşacağınız zaman..." onunla gizli bir şey konuşmak istediğinizde. « بَيْنَ يَدَيْ نَجْوٰيكُمْ » (Gizli konuşmanızın iki eli arasında) Yani; gizli konuşmanızdan önce, demektir. Bu, iki eli olan bir kişiden istiare kılınmıştır. Ömer (ra)'ın sözünde olduğu gibi:

"Araplara verilen en faziletli şeylerden biri de şiirdir. Kişi ihtiyacı önünde onu arz eder." Bununla ihtiyacının arz etmeden önce onu arz eder manasını kastetmektedir.

"Onunla kerim olandan iyilik istenir ve onunla kötüler lanetlenir." Gizli konuşmadan önce sadaka vermeniz sizin için dininiz hususunda daha hayırlı ve daha temizdir. Çünkü sadaka temizliktir. Şayet tasadduk edecek bir şey bulamazsanız artık Allah (cc) sadaka vermeksizin yapacağınız gizli konuşmalara ruhsat hususunda bağışlayan ve merhamet edendir. Denildi ki:

"Bu (hüküm), ancak gündüzün bir anında sürdü. Sonra neshedildi." Ali (ra) şöyle dedi:

---

[65] Hâşiyetü'l-Keşşaf, 4/493.

"Bu, Allah'ın kitabındaki bir ayettir. Benden önce onunla kimse amel etmedi, benden sonra da kimse amel etmeyecektir. Bir dinarım vardı. Onu (on dirheme) *bozdurdum. Rasulullah (sav) ile gizli konuşacağım zaman bir dirhem sadaka verdim. Rasulullah (sav)'e on mesele sordum. O da bana cevap verdi. Şöyle dedim:*

– Ya Rasulullah vefa nedir?

– "Allah'ı birlemek ve Allah'tan başka ilah olmadığına şahadet etmektir." buyurdu.

– Fesat nedir? diye sordum.

– "Allah'ı inkâr etmek ve ona ortak koşmaktır." buyurdu.

– Hak nedir? diye sordum.

– "İslam, Kur'an ve sana intikal ettiğinde velayettir (mal, mülk ya da kişiler üzerinde tasarruf ve yetki sahibi olmaktır.)*" buyurdu.*

– Ustalık nedir? diye sordum.

– "Hile yapmayı terktir." buyurdu.

– Yüce olan nedir? diye sordum.

– "Allah ve Rasulü'ne itaat etmektir." buyurdu.

– Allahu Teâlâ'ya nasıl dua edeyim? diye sordum.

– "Doğruluk ve yakinle" buyurdu.

– Allah'tan ne isteyeyim? diye sordum.

– "Afiyet iste." buyurdu.

– Nefsimi kurtarmak için ne yapayım? diye sordum.

– "Helal ye, doğru söz söyle." buyurdu.

– Sevinç nedir? diye sordum.

– "Cennettir." buyurdu.

– Rahat nedir? diye sordum.

– "Allah'a kavuşmaktır." buyurdu. Bunları sorduktan sonra bu ayetin neshi nazil oldu." [66]

---

[66] İbni Hacer: *"Bunun aslını bulamadım."* demiştir. Bkz. Hâşiyetü'l-Keşaf, 4/494.

13 - Gizli bir şey konuşmanızdan önce sadaka vermekten korktunuz da mı yerine getirmediniz? Fakat Allah da sizi affetti. Şu halde namazı kılın, zekâtı verin, Allah'a ve Rasulü'ne itaat edin. Allah, yaptıklarınızdan haberdardır.

"Gizli bir şey konuşmanızdan önce sadaka vermekten korktunuz da mı yerine getirmediniz?" İçinde istemediğiniz infak işi olduğundan dolayı mı sadaka vermekten korktunuz da o emredildiğiniz şeyi yapmadınız ve bu size ağır geldi.

"Allah sizi affetti." Yani; sizden hafifletti ve tevbelerden günahın cezasını kaldırdığı gibi sizden de gizli konuşmadan önce sadaka vermeyi terk etmenin cezasını kaldırdı.

"Namaz kılın, zekâtı verin, Allah'a ve Rasulü'ne itaat edin." Yani; Namaz, zekât ve sair ibadetler hususunda tefrite düşmeyin.

"Allah yaptıklarınızdan haberi olandır." Bu, vaad ve tehdittir.

14. — 22. ÂYETLER

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ تَوَلَّوْا قَوْمًا غَضِبَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ ط مَا هُمْ
مِنْكُمْ وَلاَ مِنْهُمْ وَيَحْلِفُونَ عَلَى الْكَذِبِ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿١٤﴾
أَعَدَّ اللّٰهُ لَهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا ط إِنَّهُمْ سَآءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٥﴾
اتَّخَذُوا أَيْمَانَهُمْ جُنَّةً فَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ فَلَهُمْ عَذَابٌ مُهِينٌ
﴿١٦﴾ لَنْ تُغْنِىَ عَنْهُمْ أَمْوَالُهُمْ وَلَآ أَوْلاَدُهُمْ مِنَ اللّٰهِ شَيْئًا ط أُولٰئِكَ
أَصْحَابُ النَّارِ ج هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١٧﴾ يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ اللّٰهُ جَمِيعًا
فَيَحْلِفُونَ لَهُ كَمَا يَحْلِفُونَ لَكُمْ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ عَلَى شَيْءٍ ط
أَلَآ إِنَّهُمْ هُمُ الْكَاذِبُونَ ﴿١٨﴾ اسْتَحْوَذَ عَلَيْهِمُ الشَّيْطَانُ فَأَنْسٰيهُمْ
ذِكْرَ اللّٰهِ ط أُولٰئِكَ حِزْبُ الشَّيْطَانِ ط أَلَآ إِنَّ حِزْبَ الشَّيْطَانِ
هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿١٩﴾ إِنَّ الَّذِينَ يُحَآدُّونَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ أُولٰئِكَ فِى
الْأَذَلِّينَ ﴿٢٠﴾ كَتَبَ اللّٰهُ لَاَغْلِبَنَّ أَنَا وَرُسُلِى ط إِنَّ اللّٰهَ قَوِىٌّ عَزِيزٌ
﴿٢١﴾ لَا تَجِدُ قَوْمًا يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ يُوَآدُّونَ مَنْ حَآدَّ
اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَلَوْ كَانُوا اٰبَآءَهُمْ أَوْ أَبْنَآءَهُمْ أَوْ إِخْوَانَهُمْ أَوْ
عَشِيرَتَهُمْ ط أُولٰئِكَ كَتَبَ فِى قُلُوبِهِمُ الْاِيمَانَ وَأَيَّدَهُمْ بِرُوحٍ

مِنْهُ وَيُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ
فِيهَا رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ أُولٰئِكَ حِزْبُ اللّٰهِ أَلَا إِنَّ
حِزْبَ اللّٰهِ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٢٢﴾

Meali

14. Allah'ın kendilerine gazap ettiği bir topluluğu dost edinenleri görmedin mi? Onlar ne sizdendirler, ne de onlardan. Bilerek yalan yere yemin ediyorlar.

15. Allah onlara çetin bir azap hazırlamıştır. Gerçekten onların yaptıkları şey çok kötüdür!

16. Onlar yeminlerini kalkan yapıp Allah'ın yolundan alıkoydular. İşte onlara küçük düşürücü bir azap vardır.

17. Onların malları da, oğulları da Allah'a karşı kendilerine bir fayda vermez. Onlar cehennem ehlidirler. Orada ebedi kalacaklardır.

18. Allah onların hepsini yeniden dirilteceği gün, dünyada size yemin ettikleri gibi O'na da yemin ederler. Kendilerinin bir şey üzerinde olduklarını sanırlar. İyi bilin ki onlar, gerçekten yalancıdırlar.

19. Şeytan onları istila etmiş, onlara Allah"ı anmayı unutturmuştur. İşte onlar şeytanın taraftarıdırlar. İyi bilin ki şeytanın taraftarları mutlaka kaybedenlerdir.

20. Allah'a ve Peygamberine düşman olanlar, işte onlar en bayağılar arasındadırlar.

21. Allah, "Elbette ben ve elçilerim galip geleceğiz." diye yazmıştır. Şüphesiz Allah güçlüdür, galiptir.

22. Allah ve ahiret gününe inanan bir toplumun –babaları, oğulları, kardeşleri yahut akrabaları da olsa– Allah'a ve Rasulü'ne düşman olanlarla dostluk ettiğini göremezsin. İşte onların kalbine Allah, iman yazmış ve katından bir ruh ile onları desteklemiştir. Onları içlerinden ırmaklar akan cennetlere sokacak, orada ebedi kalacaklardır. Allah onlardan razı olmuş, onlar da Allah'tan hoşnut olmuşlardır. İşte onlar, hizbullah *(Allah taraftarı)*dırlar. İyi bilin ki Allah taraftarları, kuşkusuz kurtuluşa erenlerdir.

Tefsiri

14 – Allah'ın kendilerine gazap ettiği bir topluluğu dost edinenleri görmedin mi? Onlar ne sizdendirler, ne de onlardan. Bilerek yalan yere yemin ediyorlar.

Münafıklar, Yahudileri, onlar, Allahu Teâlâ'nın:

﴿ مَنْ لَعَنَهُ اللّٰهُ وَغَضِبَ عَلَيْهِ وَجَعَلَ مِنْهُمُ الْقِرَدَةَ وَالْخَنَازِيرَ وَعَبَدَ الطَّاغُوتَۜ اُولٰٓئِكَ شَرٌّ مَكَانًا ﴾

"Allah kimlere lanet ve gazap etmiş, kimlerden maymunlar, domuzlar ve şeytana tapanlar yapmışsa, işte onlar mevkice daha fena olanlardır." [67] ayetinde buyurduğu kendilerine gazap edilenler olduğu halde dost ediniyorlar ve mü'minlerin sırlarını onlara taşıyorlardı. Ey Müslümanlar! Onlar:

﴿ مُذَبْذَبِينَ بَيْنَ ذٰلِكَۗ لَٓا اِلٰى هٰٓؤُ۬لَٓاءِ وَلَٓا اِلٰى هٰٓؤُ۬لَٓاءِۜ ﴾

"Arada yalpalayıp dururlar. Ne bunlara** (bağlanırlar) **ne de onlara" [68] ayetinde buyrulduğu gibi, ne sizdendirler, ne de Yahudilerden.

"Bilerek yalan yere yemin ediyorlar." Yani; kendilerinin yalancı münafıklar olduklarını bile bile *"Vallahi biz Müslüman'ız, münafık değiliz."* diyorlar.

15 – Allah onlara çetin bir azap hazırlamıştır. Gerçekten onların yaptıkları şey çok kötüdür!

Allah (cc) onlara çetin bir azap, yani; büyük bir azap çeşidi hazırlamıştır.

"Onların yaptıkları şey ne kötüdür." Yani; onlar geçmiş zamanda kötü işleri yapmada ısrar ediyorlardı. Ya da bu söz, ahirette onlara denilen şeyin hikâyesidir.

---

[67] Maide, 60.
[68] Nisa, 143.

16 – Onlar yeminlerini kalkan yapıp Allah'ın yolundan alıkoydular. İşte onlara küçük düşürücü bir azap vardır.

Yalancı yeminlerini, mallarını ve canlarını korumak için kalkan yapıp güven ve selamet içinde oldukları bir zamanda insanları Allah'a (cc) itaat ve imandan alıkoydular.

"İşte onlara küçük düşürücü bir azap vardır."

﴿ اَلَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ زِدْنَاهُمْ عَذَابًا فَوْقَ الْعَذَابِ بِمَا كَانُوا يُفْسِدُونَ ﴾

"İnkâr edip Allah yoluna engel olan kimselerin, bozgunculuklarından dolayı, azaplarının üzerine azap katmışızdır." [69] Ayetinde olduğu gibi inkârlarından ve engel olmalarından ötürü Allah (cc) onlara alçaltıcı azabı vaad etmiştir.

17 – Onların malları da, oğulları da Allah'a karşı kendilerine bir fayda vermez. Onlar cehennem ehlidirler. Orada ebedi kalacaklardır.

"Allah'a karşı" Allah'ın (cc) azabına karşı. *"şey"* az bir fayda.

18 – Allah onların hepsini yeniden dirilteceği gün, dünyada size yemin ettikleri gibi O'na da yemin ederler. Kendilerinin bir şey üzerinde olduklarını sanırlar. İyi bilin ki onlar, gerçekten yalancıdırlar.

"O'na da yemin ederler." Yani; Ahirette, dünyada iken ihlâs sahibi olduklarına ve münafık olmadıklarına dair Allah'a (cc) yemin ederler.

"Size yemin ettikleri gibi" bunun üzerine dünyada yemin ettikleri gibi.

"Kendilerinin bir şey üzerinde olduklarını sanırlar." Yani; dünyada yalan yere yemin etmelerinin kendilerine fayda vereceğini sanırlar. Ya da yalan yeminlerinin orada kendilerine fayda verdiği gibi burada da fayda vereceğini sanırlar, demektir.

"İyi bilin ki onlar gerçekten yalancılardır." Onların o husustaki hali, dünyada da ahirette de müsavidir.

[69] Nahl, 88.

19 – Şeytan onları istila etmiş, onlara Allah'ı anmayı unutturmuştur. İşte onlar şeytanın taraftarıdırlar. İyi bilin ki şeytanın taraftarları mutlaka kaybedenlerdir.

Şeytan onları istila etmiş, hükmü altına almıştır. Onlara Allah'ı (cc) anmayı unutturmuştur. Şah Kirmanî şöyle demiştir:

"Şeytanın, kulu istila etmesinin alameti, onu –yiyecek, içecek ve giyecek yönüyle– dış görünüşünü güzelleştirmekle meşgul etmesidir. Kalbini, Allah'ın (cc) ayetlerini ve nimetlerini düşünmekten, onların şükrünü edadan uzaklaştırmasıdır. Dilini, Rabbinin zikrinden ayırarak yalanla, gıybetle ve bühtanla donatmasıdır. Beynini, düşünceden ve murakabeden uzaklaştırıp, dünya işleriyle ve dünyalık toplamakla meşgul etmesidir."

"İşte onlar şeytanın taraftarıdırlar." Onun askerleridirler.

20 – Allah'a ve Peygamberine düşman olanlar, İşte onlar en bayağılar arasındadırlar.

Onlar, Allahu Teâlâ'nın yarattığı en zelil kişiler cümlesindendir. Onlardan daha zelil hiç kimseyi göremezsin.

21 – Allah "Elbette ben ve elçilerim galip geleceğiz." diye yazmıştır. Şüphesiz Allah güçlüdür, galiptir.

Allah (cc), Levh-i Mahfuz'da:

"Elbette ben ve elçilerim –kesin delil ve kılıçla ya da ikisinden biriyle- galip geleceğiz." diye yazmıştır.

"Şüphesiz Allah güçlüdür." Dilediği şeyi yapmak O'na imkânsız gelmez. *".. galiptir."* Yenendir, yenilen değil.

22 – Allah ve ahiret gününe inanan bir toplumun –babaları, oğulları, kardeşleri yahut akrabaları da olsa– Allah'a ve Rasulü'ne düşman olanlarla dostluk ettiğini göremezsin. İşte onların kalbine Allah, imanı yazmış ve katından bir ruh ile onları desteklemiştir. Onları içlerinden ırmaklar akan cennetlere sokacak, orada ebedi kalacaklardır. Allah onlardan razı olmuş, onlar da Allah'tan hoşnut olmuşlardır. İşte onlar, hizbullah (Allah taraftarı)**dırlar. İyi bilin ki Allah taraftarları, kuşkusuz kurtuluşa erenlerdir.**

« يُوَادُّونَ », « تَجِدُ »'nun ikinci mef'uludur. Veya haldir. Veya « قَوْمًا »'in sıfatıdır. « لَا تَجِدُ » buna tesafüf edemezsin, karşılaşamazsın, manasınadır.

"Allah'a ve Rasulü'ne düşman olanlarla..." O'na (cc) (ve Rasulü'ne (sav)) muhalefet edip düşmanlık yapanlarla. Yani; *"İnanan bir toplumu, müşriklerle dostluk kurduğuna tesadüf etmen imkânsız olan şeylerdendir"*, demektir. Kastolunan;

"Hakkı, Allah düşmanlarıyla beraber olmaktan men hususunda, onlardan uzaklaşma hususunda ve onlara karışıp onlarla birlikte yaşamaktan sakınma hususunda aşırıya kaçmaksızın sakınmak olduğu halde bunun olması uygun değildir."

"Babaları, oğulları, kardeşleri yahut akrabaları da olsa." sözüyle ve *"İşte onların kalbine Allah imanı yazmış yani; onu, onların kalplerinde sabit kılmış ve katından bir ruh ile onları desteklemiştir."* sözüyle ve de *"İşte onlar şeytanın taraftarıdırlar"* sözüne mukabil *"İşte onlar, Allah'tan yana olanlardır."* sözüyle bu manayı te'kid etmiş ve kuvvetlendirmiştir.

"Katından bir ruh ile onları desteklemiştir." Yani; içinde kendileri için hayat olan, indirdiği kitapla onları desteklemiştir.

« مِنْهُ »'deki zamirin imana ait olması mümkündür. Yani; kalpler onunla hayat bulduğu için haddi zatında ruh olduğu manası üzere imani bir ruh ile demektir. Süfyanı Sevri'nin şöyle dediği nakledilmiştir:

"Onlar, onun, sultanla oturup kalkan kişiler hakkında indiğini kabul ediyorlardı."

Abdulaziz b. Übey Revva'dan, Halife Mansur'la karşılaştığı, onu tanıdığında da ondan kaçtığı ve bu ayeti okuduğu nakledilmiştir. Sehl b. Abdullah Tusteri şöyle demiştir:

"Kim imanını düzeltir ve ihlâs ile Allah'ı (cc) birlerse, şüphesiz ki o hiçbir bid'atçı ile ünsiyet edemez, onunla birlikte oturamaz ve nefsinden ona karşı bir düşmanlık izhar eder. Kim bid'atçı birine yağcılık ederse Allah (cc) ondan sünneti seniyyenin tatlılığını çeker alır. Kim dünya ikbalini ya da zenginliğini talep ederek bid'atçı birine katılırsa Allah (cc) onu bu ikballe zelil kılar ve onu bu zenginlikle fakirleştirir. Ve kim bid'atçı biriyle oturup gülerse, Allah (cc) iman nurunu onun kalbinden söküp atar. Kim de (bu dediklerimize) *inanmazsa tecrübe etsin."*

"Allah onlardan razı olmuştur." Halisane bir şekilde Allah'ı (cc) birlemeleri ve ona itaat etmeleri sebebiyle Allah (cc) onlardan razı olmuştur.

"Onlar da, O'ndan hoşnut olmuşlardır." Ahirette büyük sevap vermesi sebebiyle, ya da dünyada onlar üzerindeki kazası sebebiyle Allah'-tan (cc) razı olmuşlardır.

"İşte onlar Allah'tan taraftarıdırlar." Onlar hakkın yardımcıları ve hakkın davetçileridir.

"İyi bilin ki Allah taraftarları, kuşkusuz kurtuluşa erenlerdir." Onlar Naim cennetlerinde baki kalanlar, her sevilen şeyi kazananlar ve her korkulan şeyden de emin olanlardır.

Sûre - 59

HAŞR SÛRESİ

Bu sûre Medine'de nazil olmuştur; 24 âyettir.

Cüz - 28

1. — 10. ÂYETLER

بِسْــــمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيــــمِ

سَبَّحَ لِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْأَرْضِۚ وَهُوَ الْعَزِيزُ
الْحَكِيمُ ﴿١﴾ هُوَ الَّذٖى أَخْرَجَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ
مِنْ دِيَارِهِمْ لِأَوَّلِ الْحَشْرِۜ مَا ظَنَنْتُمْ أَنْ يَخْرُجُوا وَظَنُّوا أَنَّهُمْ
مَانِعَتُهُمْ حُصُونُهُمْ مِنَ اللّٰهِ فَأَتٰيهُمُ اللّٰهُ مِنْ حَيْثُ لَمْ يَحْتَسِبُوا
وَقَذَفَ فٖى قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ يُخْرِبُونَ بُيُوتَهُمْ بِأَيْدٖيهِمْ وَأَيْدِى
الْمُؤْمِنٖينَ فَاعْتَبِرُوا يَٓا أُولِى الْأَبْصَارِ ﴿٢﴾ وَلَوْلَٓا أَنْ كَتَبَ اللّٰهُ
عَلَيْهِمُ الْجَلَٓاءَ لَعَذَّبَهُمْ فِى الدُّنْيَاۜ وَلَهُمْ فِى الْاٰخِرَةِ عَذَابُ
النَّارِ ﴿٣﴾ ذٰلِكَ بِأَنَّهُمْ شَٓاقُّوا اللّٰهَ وَرَسُولَهُۚ وَمَنْ يُشَٓاقِّ اللّٰهَ فَإِنَّ
اللّٰهَ شَدٖيدُ الْعِقَابِ ﴿٤﴾ مَا قَطَعْتُمْ مِنْ لٖينَةٍ أَوْ تَرَكْتُمُوهَا قَٓائِمَةً
عَلٰٓى أُصُولِهَا فَبِإِذْنِ اللّٰهِ وَلِيُخْزِىَ الْفَاسِقٖينَ ﴿٥﴾ وَمَٓا أَفَٓاءَ اللّٰهُ
عَلٰى رَسُولِهٖ مِنْهُمْ فَمَٓا أَوْجَفْتُمْ عَلَيْهِ مِنْ خَيْلٍ وَلَا رِكَابٍ
وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يُسَلِّطُ رُسُلَهُ عَلٰى مَنْ يَشَٓاءُۜ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ
قَدٖيرٌ ﴿٦﴾ مَٓا أَفَٓاءَ اللّٰهُ عَلٰى رَسُولِهٖ مِنْ أَهْلِ الْقُرٰى فَلِلّٰهِ
وَلِلرَّسُولِ وَلِذِى الْقُرْبٰى وَالْيَتَامٰى وَالْمَسَاكٖينِ وَابْنِ السَّبٖيلِۙ

كَيْ لَا يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الْاَغْنِيَٓاءِ مِنْكُمْۜ وَمَٓا اٰتٰيكُمُ الرَّسُولُ
فَخُذُوهُ وَمَا نَهٰيكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُواۚ وَاتَّقُوا اللّٰهَۜ اِنَّ اللّٰهَ شَد۪يدُ
الْعِقَابِۢ ﴿٧﴾ لِلْفُقَرَٓاءِ الْمُهَاجِر۪ينَ الَّذ۪ينَ اُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ
وَاَمْوَالِهِمْ يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللّٰهِ وَرِضْوَانًا وَيَنْصُرُونَ اللّٰهَ
وَرَسُولَهُۜ اُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَۚ ﴿٨﴾ وَالَّذ۪ينَ تَبَوَّؤُ الدَّارَ
وَالْا۪يمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ اِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ ف۪ي
صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِمَّٓا اُو۫تُوا وَيُؤْثِرُونَ عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ
بِهِمْ خَصَاصَةٌۜ وَمَنْ يُوقَ شُحَّ نَفْسِه۪ فَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَۚ
﴿٩﴾ وَالَّذ۪ينَ جَٓاؤُ۫ مِنْ بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِاِخْوَانِنَا
الَّذ۪ينَ سَبَقُونَا بِالْا۪يمَانِ وَلَا تَجْعَلْ ف۪ي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذ۪ينَ اٰمَنُوا
رَبَّنَٓا اِنَّكَ رَؤُ۫فٌ رَح۪يمٌ ﴿١٠﴾

Meali

1. Göklerde ve yerde olanların hepsi Allah'ı tesbih etmektedir. O, üstündür, hikmet sahibidir.

2. Ehli kitaptan inkâr edenleri ilk sürgünde yurtlarından çıkaran O'dur. Siz onların çıkacaklarını sanmamıştınız. Onlar da kalelerinin kendilerini Allah'tan koruyacağını sanmışlardı. Ama Allah'ın azabı, onlara beklemedikleri yerden geliverdi. O, yüreklerinde korku oluşturdu. Öyle ki evlerini hem kendi elleriyle, hem de mü'minlerin elleriyle harap ediyorlardı. Ey akıl sahipleri! İbret alın.

3. Eğer Allah, onlara sürgünü yazmamış olsaydı, elbette onları dünya da *(başka şekilde)* cezalandıracaktı. Ahirette de onlar için ateş azabı vardır.

4. Bu, onların Allah'a ve peygamberine karşı gelmelerinden dolayıdır. Kim Allah'a karşı gelirse bilsin ki Allah'ın cezalandırması çetindir.

5. Hurma ağaçlarından herhangi bir şeyi kesmeniz veya kökleri üzerinde bırakmanız hep Allah'ın izniyledir. Bu izin, yoldan çıkan fasıkları rezil etmek içindir.

6. Allah'ın, onların mallarından peygamberine verdiği ganimetler için siz at ve deveye binip onları sürmüş değilsiniz. Fakat Allah, peygamberlerini dilediği kimselere karşı üstün kılar. Allah her şeye kadirdir.

7. Allah'ın fethedilen ülkeler halkının mallarından peygamberine verdiği ganimetler, Allah, peygamber, yakınları, yetimler, yoksullar ve yolda kalmışlar içindir. Böylece o mallar, içinizden yalnızca zenginler arasında dolaşan bir devlet olmaz. Peygamber size ne verdiyse onu alın, size ne yasakladıysa ondan da sakının. Allah'tan korkun. Çünkü Allah'ın azabı çetindir.

8. Allah'ın verdiği bu ganimet malları, yurtlarından ve mallarından çıkarılmış olan, Allah'tan bir lütuf ve rıza dileyen, Allah'ın dinine ve peygamberine yardım eden fakir muhacirlerindir. İşte (imanlarında) doğru olanlar bunlardır.

9. Daha önceden Medine'yi yurt edinmiş ve gönüllerine imanı yerleştirmiş olan kimseler, kendilerine göç edip gelenleri severler ve onlara verilenler karşısında içlerinde bir kaygı duymazlar. Kendileri zaruret içinde bulunsalar bile onları kendilerine tercih ederler. Kim nefsinin cimriliğinden korunursa, işte onlar kurtuluşa erenlerdir.

10. Bunların arkasından gelenler şöyle derler: "Rabbimiz! Bizi ve iman ile daha önce bizi geçmiş din kardeşlerimizi bağışla, kalplerimizde iman edenlere karşı hiçbir kin bırakma. Rabbimiz! Şüphesiz ki sen, çok şefkatli, çok merhametlisin."

Tefsiri

1 – Göklerde ve yerde olanların hepsi Allah'ı tesbih etmektedir. O, üstündür, hikmet sahibidir.

Rivayet edildiğine göre bu sure tamamıyla Nadir oğulları hakkında nazil olmuştur. Peygamber (sav) Medine'ye hicret ettiğinde Nadir oğulları ile tarafsız kalmaları esasına göre bir anlaşma yapılmıştı. Bedir günü Müslümanlar galip gelince:

"Tevrat'ta vasfı yazılı olan hak peygamber budur." dediler. Uhud günü Müslümanlar hezimete uğrayınca da şüpheye düştüler ve anlaşmayı bozdular. Reisleri Ka'b b. Eşref, kırk süvari ile birlikte Mekke'ye gitti ve Kabe'nin yanında Ebu Süfyan'la anlaşma yaptı. Bunun üzerine Rasulullah (sav), Muhammed b. Mesleme Ensari'ye onu öldürmesini emretti. O da bir hile ile Ka'b'ı öldürdü.

Daha sonra Rasulullah (sav) bir kıta asker ile gidip onları yirmi bir gün muhasara etti ve hurma ağaçlarınm kesilmesini emretti. Allahu Teala onların kalbine korku verdiğinde de barış yapmak istediler. Rasulullah (sav) onlarla, ancak her üç evin diledikleri kadar eşyasını tek bir deveye yükleyip gidebilecekleri şartı üzere anlaştı. Böylece onlar, Şam'a, Eriha'-ya ve Ezreat'a sürüldüler.

2 - Ehli kitaptan inkâr edenleri ilk sürgünde yurtlarından çıkaran O'dur. Siz onların çıkacaklarını sanmamıştınız. Onlar da kalelerinin kendilerini Allah'tan koruyacağını sanmışlardı. Ama Allah'ın azabı, onlara beklemedikleri yerden geliverdi. O, yüreklerinde korku oluşturdu. Öyle ki evlerini hem kendi elleriyle, hem de mü'minlerin elleriyle harap ediyorlardı. Ey akıl sahipleri! İbret alın.

"Ehli kitaptan inkâr edenleri..." Nadiroğulları Yahudilerini kastediyor. *"... yurtlarından..."* Medine'deki yurtlarından.

«لِأَوَّلِ الْحَشْرِ»'deki « لِ », « أَخْرَجَ »'ye taalluk etmektedir. Bu:

﴿ يَا لَيْتَنِي قَدَّمْتُ لِحَيَاتِي ﴾

"Ah keşke ben hali hayatımda** (iyi işler yapıp) **gönderseydim, der." [70] ayetindeki ve senin « جِئْتُهُ لِوَقْتِ كَذَا » – *'ona şu vakitte geldim'* sözündeki « لِ » gibidir.

[70] Fecr, 24.

Yani; inkâr edenleri ilk sürgünde çıkaran O'dur (cc). İlk sürgünün manası; bunun, onların Şam'a ilk sürgünleri olmasıdır. Onlar, asla sürgün görmemiş bir Yahudi kabilesiydi. Ve onlar Arap Yarımadası'ndan Şam'a sürülen ilk kitap ehli kimselerdi.

Ya da bu, onların ilk sürgünüydü. Son sürgünleri de Ömer (ra)'ın onları Hayber'den Şam'a sürmesidir. Ya da son sürgünleri kıyamet günü haşredilmeleridir. İbni Abbas (r.a.) şöyle demiştir:

"Kim sürgün yerinin Şam'da olduğunda şüphe ederse bu ayeti okusun, 'Onların ki ilk sürgünüdür. Diğer insanların ki ise ikinci sürgünüdür'." Nitekim Rasulullah (sav), onlar Medine'den çıktıklarında şöyle buyurmuştur:

"Gidin. Zira siz ilk sürgünsünüz. Biz de peşinizdeyiz." Katade şöyle demiştir:

"Ahir zaman olunca doğu tarafından bir ateş gelir, insanları Şam topraklarına sürer. Ve kıyamet orada üzerlerine kopar." Denildi ki:

"Bunun manası; onlarla savaşmak üzere ilk toplanmada onları memleketlerinden çıkardı, demektir. Çünkü O, Rasulullah (sav) in onlarla yaptığı ilk savaştır."

Cesaretli oldukları, güçlü ordulara ve sağlam kalelere sahip oldukları, sayıca çok oldukları ve çokça hazırlık yaptıkları için onların çıkacaklarını sanmamıştınız. *"Onlar da kalelerinin kendilerini Allah'tan koruyacağını sanmıştı."* Yani; onlar da kalelerinin kendilerini Allah'ın şiddetli azabından koruyacağını sanmışlardı.

Bu (manadaki) tertip ile (ayette) geldiği şekil arasındaki fark şudur:

Haberin müptedadan önce getirilmesi, onların, kalelerinin onları koruyacağına dair aşırı güven içinde olduklarını göstermektedir.

« هُمْ » zamirinin « اَنَّ »'ye isim kılınması ve cümlenin ona isnadı da onların kendilerine güvendiklerini, kuvvetli olduklarına ve sağlam kaleler içinde olduklarına ve bu şartlarda kendilerine taarruz edecek ya da kendileri ile savaşmayı arzu edecek hiç kimseyi önemsemediklerini göstermektedir. Bu, (manaca) senin « وَظَنُّوا اَنَّ حُصُونَهُمْ تَمْنَعُهُمْ » – *'Onlar, kalelerinin kendilerini koruyacağını sandılar'* sözündeki gibi değildir.

"Allah onlara geldi." Yani, Allah'ın (cc) emri ve azabı onlara geldi. Söz olarak « فَآتَيهُمُ اللّهُ » şeklinde de okunmuştur. Yani; Allah (cc) onlara helaki verdi, demektir.

".. beklemedikleri yerden..." akıllarına gelmeyen, tahmin etmedikleri bir yerden. O da: Reisleri Ka'b b. Eşref'in daha ne olduğunu anlamadan süt kardeşi eliyle katledilmesidir.

Ebu Amr'a göre « يُخَرِّبُونَ » şeklindedir.

« اَلتَّخْرِيبُ » ve « اَلْاِخْرَابُ »; bozmak ve yıkmak suretiyle telef etmek, demektir. « اَلْخَرُوبَةُ »; telef demektir. Allah (cc), onları kökünden söküp atmayı ve Medine'de onlara ait ne bir ev, ne de onlardan bir kişi bırakmamayı dilediği için onlar evlerinin içini; Müslümanlar da dışını tahrip ediyorlardı. Onarı, evleri tahrip etmeye sevk eden şey sokak başlarını kapatmak için tahtalara ve taşlara ihtiyaç duymaları; sürgün edildikten sonra onların Müslümanlara mesken olarak kalmasına üzülmek istememeleri ve binalarındaki sağlam tahtaları ve Hint ardıcı kerestesini beraberlerinde götürmeyi istemeleridir. Müslümanları tahribe sevk eden şey ise; onların korunaklarını yıkmak ve harp alanını genişletme arzusudur. Onların, evlerini, mü'minlerin eliyle yıkmalarının manası ise; anlaşmayı bozmak suretiyle Müslümanları buna teşvik etmelerinden dolayı bundaki sebebin, kendileri olmasıdır. Sanki onu onlara onlar emretmiş ve sanki onları onlar bu işle görevlendirmiştir.

"Ey akıl sahipleri! İbret alın." Yani; onların başına gelen belayı, buna maruz kalmalarının sebebini düşünün de onların yaptıklarının bir benzerini yapmaktan sakının. Değilse onların cezalandırıldıkları gibi cezalandırılırsınız. Bu, kıyasın caiz olduğuna delildir.

3 – Eğer Allah onlara sürgünü yazmamış olsaydı, elbette onları dünyada (başka şekilde) **cezalandıracaktı. Ahirette de onlar için ateş azabı vardır.**

"Sürgünü..." Vatandan aile ve çocuklarla birlikte çıkışı.

".. dünyada başka bir şekilde cezalandıracaktı." Kureyza oğullarına yaptığı gibi öldürülmek ve esaret altına alınmak suretiyle azap edecekti.

"Ahirette de onlar için ondan daha şiddetlisi olmayan ateş azabı vardır." Dolayısıyla sürgün edilmeleri ya da öldürülmeleri müsavidir.

4 – Bu, onların Allah'a ve peygamberine karşı gelmelerinden dolayıdır. Kim Allah'a karşı gelirse bilsin ki Allah'ın cezalandırması çetindir.

Bu, onlara Allah'a ve Resulü'ne muhalefet etmeleri sebebiyle isabet etmiştir. Kim Allah'a ve Resulü'ne karşı gelirse bilsin ki Allah'ın cezalandırması çetindir.

5 – Hurma ağaçlarından herhangi bir şeyi kesmeniz veya kökleri üzerinde bırakmanız hep Allah'ın izniyledir. Bu izin, yoldan çıkan fasıkları rezil etmek içindir.

« لِينَةٍ » kelimesi « مَا قَطَعْتُمْ » cümlesinin beyanıdır. « مَا », « قَطَعْتُمْ » ile mahallen mansuptur. Sanki, *"Hangi şeyi kestiyseniz."* denilmiştir.

« تَرَكْتُمُوهَا » sözünde « مَا »'ya dönen zamiri müennes kıldı. Çünkü O, « لِينَةٍ » manasındadır.

« لِينَةٍ »; hurma ağacı, demektir. « اَلْوَانٌ »'dandır. « ى »'sı, « و »'dan dönüşmüştür. Kendisinden önceki harf esre olduğu için « و », « ى »'ya dönüştürülmüştür. Denildi ki:

« لِينَةٍ » – *"Line"*; en değerli hurma ağacıdır. Bununla, sanki onlar onu yumuşaklık manasına olan « اَللِّينُ » kelimesinden türetmişlerdir.

"Allah'ın izniyledir." onların kesilmesi de bırakılması da Allah'ın (cc) izniyledir. *"Bu izin yoldan çıkan fasıkları rezil etmek içindir."* Yahudileri zelil kılmak ve onları kızdırmak için kesilmelerine izin verilmiştir.

6 – Allah'ın, onların mallarından Peygamberine verdiği ganimetler için siz at ve deveye binip onları sürmüş değilsiniz. Fakat Allah, peygamberlerini dilediği kimselere karşı üstün kılar. Allah her şeye kadirdir.

"... Peygamberine verdiği ganimetler..." onları sadece ona fey' kıldı.

(*Fey:* meşakkatsiz alınan ganimet, demektir.)

".. onların mallarından..." Nadir oğullarının mallarından

".. at ve deveye binip onları sürmüş değilsiniz." Bu, sizin, buna at ve deve koşturmanızla olmamıştır.

« رِكَابٌ », deve demektir. Mana şudur:

"O ganimetin elde edilmesi için ne at ne de deve koşturdunuz. Bunun için savaşmak suretiyle de yorulmadınız, sadece piyade olarak yürüdünüz." Çünkü orası Medine'ye iki mil uzaklıktadır. Sadece Peygamber (sav), lif yularlı bir merkebe binmişti.

"Fakat Allah peygamberlerini dilediği kimselere musallat eder." Şunu kastediyor:

Allah'ın (cc), peygamberlerine, Nadir oğullarının mallarından ihsan ettiği şey, savaşla ve galebe ile kazandığınız bir şey değildir. Fakat Allah (cc), peygamberlerini düşmanlarına musallat kıldığı gibi onu da onlara ve onların ellerindekilere musallat kılmıştır. Bu hususta (fey'in taksiminde) yetki O'na (sav) bırakılmıştır. Onu dilediği şekilde kullanır. Onu (fey'i), savaşmak ve zorla galip gelmek suretiyle elde edilen ganimetlerin taksimi gibi taksim etmez.

Rasulullah (sav) onu muhacirlere taksim etmiş, Ensar'dan ihtiyacı olan üç kişi hariç kimseye bir şey vermemiştir.

7 - Allah'ın fethedilen ülkeler halkının mallarından peygamberine verdiği ganimetler, Allah, peygamber, yakınları, yetimler, yoksullar ve yolda kalmışlar içindir. Böylece o mallar, içinizden yalnızca zenginler arasında dolaşan bir devlet olmaz. Peygamber size ne verdiyse onu alın, size ne yasakladıysa ondan da sakının. Allah'tan korkun. Çünkü Allah'ın azabı çetindir.

Bu ayet önceki ayete atıf harfiyle bağlanmamıştır. Çünkü bu önceki ayetin açıklamasıdır. Dolayısıyla o ondandır. Onun dışında bir şey değildir. Bu, Rasulullah (sav)'e Allah'ın, ona ihsan ettiği fey'i ne yapacağını açıklamakta ve onu, ganimetlerden beşte biri nereye harcıyorsa beş parçaya ayırmak suretiyle harcamasının emretmektedir.

Bazı tefsir âlimleri bu sözü zayıf gördüler ve:

"Birinci ayet Nadir oğullarının malları hakkında nazil oldu ve Allah onları sadece Rasulü'ne tahsis etti. Bu ayet ise gazilerin gücüyle alınan her

bir şehrin ganimetleri hakkındadır. Ayette ganimetlerin beşte birinin sarf yeri açıklanmaktadır. Dolayısıyla o başlangıç cümlesidir." dediler.

Yezid'e göre « كَانَ » tam fiil olmak üzere « تَكُونُ دُولَةٌ » şeklindedir.

« الدُّولَةُ » ve « الدَّوْلَةُ »; insan elinde dolaşan dünya malıdır. *"Böylece o mallar içinizden yalnız zenginler arasında dolaşan bir devlet olmasın."* ayetinin manası; hakkı, kendisiyle yaşadıkları bir azık olması için fakirlere verilmek olan fey' zenginler arasında kendisiyle övündükleri bir mal olmasın, şeklindedir.

"Peygamber size ne verdiyse onu alın." yani; ganimet payından ya da fey'den ne verdiyse onu kabul edin. *"Size ne yasakladıysa ondan da sakının."* Ondan (ganimet ya da feyden) neyi almayı yasakladıysa ondan da sakının, onu istemeyin. *"Allah'tan korkun."* O'na (cc) muhalefet etmekten ve emirlerini ve yasaklarını hafife almaktan sakının. *"Çünkü Allah'ın azabı çetindir."* Allah'ın Rasulü'ne (sav) muhalefet edenlere karşı Allah'ın azabı çetindir. En iyisi Rasulullah (sav)'in verdiği ve yasakladığı her şeyde umumi olmasıdır. Fey işi de onun kapsamı dahiline girer.

8 – Allah'ın verdiği bu ganimet malları, yurtlarından ve mallarından çıkarılmış olan, Allah'tan bir lütuf ve rıza dileyen, Allah'ın dinine ve peygamberine yardım eden fakir muhacirlerindir. İşte (imanlarında) **doğru olanlar bunlardır.**

« لِلْفُقَرَاءِ », « وَلِذِى الْقُرْبٰى » sözünden ve onun üzerine atfedilenlerden bedeldir. « لِلّٰهِ وَلِلرَّسُولِ »'den bedel kılmayı uygun görmeyenler şöyle demiştir. Mana: Allah'ın Rasulu (sav) hakkında doğru olsa da Allah azze ve celle peygamberini « وَيَنْصُرُونَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ » – *"Allah'ın dinine ve peygamberine yardım eden..."* sözüyle fakirlerden ayırmıştır.

Rasulullah *"fakir"* tabiriyle adlandırılmaktan, yüce tutulur, lafzın zahirine göre bedel kılmak, Allah azze ve cellenin yüceltilmesi hususundaki gerekliliğin zıddındandır.

"Mallarından" Mekke'deki mallarından. Bunda kâfirlerin istila etmek suretiyle Müslümanların mallarına sahip olduklarına delil vardır.

Çünkü Allah Teala muhacirleri kendilerine ait evleri ve malları olmasına rağmen fakirler olarak adlandırmıştır.

« يَبْتَغُونَ » haldir. *"Allah'tan bir lütuf ve rıza dileyen..."* yani; cenneti ve Allah'ın (cc) rızasını talep eden demektir. *"Allah ve peygamberine yardım eden..."* yani; Allah'ın (cc) dinine ve Peygamber'ine (sav) yardım eden, demektir. İşte onlar, imanlarında ve cihatlarında sadakatleri zahir olanlardır.

9 – Daha önceden Medine'yi yurt edinmiş ve gönüllerine imanı yerleştirmiş olan kimseler, kendilerine göç edip gelenleri severler ve onlara verilenler karşısında içlerinde bir kaygı duymazlar. Kendileri zaruret içinde bulunsalar bile onları kendilerine tercih ederler. Kim nefsinin cimriliğinden korunursa, işte onlar kurtuluşa erenlerdir.

« وَالَّذِينَ », « الْمُهَاجِرِينَ » üzerine atfedilmiştir. Onlar da; ensar'dır.

"Medine'yi yurt edinmiş..." Medine'yi vatan edinmiş. *".. gönüllerine imanı yerleştirmiş..."* imanı seçmiş. Bu, « عَلَفْتُهَا تِبْنًا وَمَاءً بَارِدًا » – *'ona saman yedirdim ve soğuk su* (içirdim)*'* sözünde olduğu gibidir.

Ya da iman üzere sabit kaldıkları ve gösterdiği istikamette yaşadıkları için imanı, Medine'yi kıldıkları gibi kendilerine karar yeri ve vatan kıldılar.

Ya da hicret yurdunu ve iman yurdunu kastetmiştir. Dolayısıyla « الدَّارَ » kelimesinde muzafun ileyh yerine « ال » getirmiştir. « دَارَ الإِيمَانِ » – *'iman yurdu'* sözünden de muzafı hazfetmiş, yerine muzafun ileyhi getirmiştir.

"Onlardan önce..." muhacirlerden önce. Çünkü onlar (ensar), onları (muhacirleri) hicret yurdunu ve imanı yurt edinmede geçmişlerdir. Denildi ki:

"Hicretlerinden önce", demektir.

"Kendilerine göç edip gelenleri severler." Öyle ki mallarını onlarla paylaştılar, onları evlerinde iskan ettirdiler ve iki eşi olanlar muhacirlerden biri onunla evlensin diye birisini boşadılar.

"Onlara verilen (ganimet)lerden ötürü içlerinde bir ihtiyaç (meyli) duymazlar." Onlar, muhacirlere verilen fey' ve diğer şeylere karşı nefislerinde onlara meyleden hiçbir istek duymazlar. Kendisine ihtiyaç duyulan şey *"hacet"* diye adlandırılır. Sunu kastediyor:

"Onların (ensarın) *nefisleri, onlara* (muhacirlere) *verilen şeylere takılmadı. Onlardan, kendisine ihtiyaç duyulan şeyleri de arzulamadı."* Denildi ki:

"Hacet; Peygamber (sav)'in yalnızca muhacirlere tahsis ettiği feyden muhacirlere verilenlere karşı haset duymazlar", demektir. Yine denildi ki:

"Nefislerinde onlara verilenlerin çokluğundan dolayı ihtiyaç hissi duymazlar", demektir. Dolayısıyla burada iki muzaf hazfedilmiştir.

".. kendilerinin ihtiyaçları olsa dahi (muhacirleri) *öz canlarına tercih ederler..."* kendilerinde fakirlik olsa dahi.

« خَصَاصَةٌ »'ün aslı; « خَصَاصُ الْبَيْتِ » – *'evin küçük delikleri'*dir. O da; onun (evin) aralıklarıdır.

« وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ » cümlesi mahallen mansuptur, haldir. Yani; *"ihtiyaç içinde oldukları farz edilse bile"*, demektir.

Rivayet edildiğine göre, onlardan (ensardan) birine muhacirlerden bir misafir gelmişti. Bunun üzerine o çocuklarını uyutmuş, yiyeceği misafirine ikram etmiş ve misafiri doysun diye kendisi yememek için lambayı söndürmüştü. Enes (ra) dan şöyle nakledilmiştir:

"Onlardan birine kızartılmış bir koyun başı hediye edildi. Sıkıntı içinde idi. Ancak onu komşusuna gönderdi. (o da diğer birine, o da diğer birine...) *bu şekilde tam dokuz el değiştirdi. Sonunda yine birinci şahısa geri döndü."* Ebu Yezid El-Bistami anlatıyor:

"Belh halkından bir genç bana, 'Size göre Zühd nedir?' diye sordu. Ona:

– Bulduğumuzda yeriz bulamadığımızda sabrederiz. dedim. O:

– Bize göre Belh'in köpekleri de böyleydi. Bilakis biz, bulamadığımızda sabrederiz bulduğumuzda da başka ihtiyaç sahiplerini kendimize tercih ederiz." dedi.

"Kim nefsinin cimriliğinden korunursa, işte onlar kurtuluşa erenlerdir." İstediklerini kazananlardır.

« الشُّحّ »; kişinin nefsinin hırs ile birlikte cimri olması ve bunu adet haline getirmesidir.

« اَلْبُخْلُ » ise; sadece vermemektir. Denildi ki:

"'Şuhh'; kardeşinin malını zulmen yemen; 'buhl' ise; kendi malını vermemendir." Kisra'nın şöyle dediği nakledilmiştir:

"Cimrilik fakirlikten daha zararlıdır. Çünkü fakir cimrinin tersine bulduğunda rahatlar."

10 – Bunların arkasından gelenler şöyle derler: "Rabbimiz! Bizi ve iman ile daha önce bizi geçmiş din kardeşlerimizi bağışla, kalplerimizde iman edenlere karşı hiçbir kin bırakma. Rabbimiz! Şüphesiz ki sen, çok şefkatli, çok merhametlisin."

« وَالَّذِينَ جَاؤُ مِنْ بَعْدِهِمْ » cümlesi de aynı şekilde « اَلْمُهَاجِرِينَ » üzerine atfedilmiştir. Onlar, onlardan sonra hicret edenlerdir. Denildi ki:

"Onlar, onlara güzellikle tabi olanlardır." Yine denildi ki:

"Onlar, kıyamete kadar onlardan sonra gelenlerdir." Ömer (ra) şöyle demiştir:

"Bu fey'e kıyamete kadar İslam'da doğan her çocuk dahildir."

Dolayısıyla o « و »'ı her ikisine atıf kılmıştır.

Her iki ayette « لِلَّذِينَ » şeklinde de okunmuştur.

"Bizden önce inanmış olan kardeşlerimizi..." Denildi ki:

"Onlar muhacirler ve ensardır." Aişe (ra)'dan şöyle nakledilmiştir:

"Onlar için istiğfar etmekle emrolundukları halde onlar, onlara söverler."

".. kalplerimizde iman edenlere karşı hiçbir kin bırakma." Yani: Sahabeye karşı kalplerimizde hiçbir hınç bırakma. Said b. Museyyeb (ra)'e soruldu:

– *"Osman, Talha ve Zübeyr hakkında ne diyorsun?"* Şöyle cevap verdi:

– *"Allah'ın bana öğrettiğini derim."* dedi ve bu ayeti okudu.

Daha sonra Allah (cc) şu ayeti kerimeyle Peygamber'inin (sav) dikkatini çekmiştir.

11. — 17. ÂYETLER

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ نَافَقُوا يَقُولُونَ لِإِخْوَانِهِمُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَئِنْ أُخْرِجْتُمْ لَنَخْرُجَنَّ مَعَكُمْ وَلَا نُطِيعُ فِيكُمْ أَحَدًا أَبَدًا وَإِنْ قُوتِلْتُمْ لَنَنْصُرَنَّكُمْ وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿١١﴾ لَئِنْ أُخْرِجُوا لَا يَخْرُجُونَ مَعَهُمْ وَلَئِنْ قُوتِلُوا لَا يَنْصُرُونَهُمْ وَلَئِنْ نَصَرُوهُمْ لَيُوَلُّنَّ الْأَدْبَارَ ثُمَّ لَا يُنْصَرُونَ ﴿١٢﴾ لَأَنْتُمْ أَشَدُّ رَهْبَةً فِي صُدُورِهِمْ مِنَ اللَّهِ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ ﴿١٣﴾ لَا يُقَاتِلُونَكُمْ جَمِيعًا إِلَّا فِي قُرًى مُحَصَّنَةٍ أَوْ مِنْ وَرَاءِ جُدُرٍ بَأْسُهُمْ بَيْنَهُمْ شَدِيدٌ تَحْسَبُهُمْ جَمِيعًا وَقُلُوبُهُمْ شَتَّى ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْقِلُونَ ﴿١٤﴾ كَمَثَلِ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ قَرِيبًا ذَاقُوا وَبَالَ أَمْرِهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٥﴾ كَمَثَلِ الشَّيْطَانِ إِذْ قَالَ لِلْإِنْسَانِ اكْفُرْ فَلَمَّا كَفَرَ قَالَ إِنِّي بَرِيءٌ مِنْكَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ ﴿١٦﴾ فَكَانَ عَاقِبَتَهُمَا أَنَّهُمَا فِي النَّارِ خَالِدَيْنِ فِيهَا وَذَلِكَ جَزَاءُ الظَّالِمِينَ ﴿١٧﴾

Meali

11. Münafıkların, kitap ehlinden inkâr eden dostlarına, "Eğer siz yurdunuzdan çıkarılırsanız mutlaka biz de sizinle beraber çıkarız. Sizin aleyhinizde kimseye asla uymayız. Eğer savaşa tutuşursanız mutlaka yardım ederiz." dediklerini görmedin mi? Allah onların yalancı olduklarına şahitlik eder.

12. Andolsun, eğer onlar çıkarılsalar, onlarla beraber çıkmazlar. Savaşa tutuşmuş olsalar onlara yardım etmezler, yardım etseler bile arkalarını dönüp kaçarlar. Sonra kendilerine de yardım edilmez.

13. Onların kalplerinde sizin korkunuz, Allah'ın korkusundan fazladır. Bu böyledir. Çünkü onlar, anlamayan bir topluluktur.

14. Onlar müstahkem şehirlerde veya duvarlar arkasında bulunmaksızın sizinle toplu halde savaşamazlar. Kendi aralarındaki savaşları ise çetindir. Sen onları derli toplu sanırsın, hâlbuki kalpleri darmadağınıktır. Bu böyledir. Çünkü onlar aklını kullanmayan bir topluluktur.

15. *(Onların durumu)* kendilerinden az önce geçmiş ve işlerinin cezasını tatmış olanların durumu gibidir. Onlara açıklı bir azap vardır.

16. Münafıkların durumu tıpkı şeytanın durumu gibidir. Çünkü şeytan, insana, "inkâr et" der. İnsan inkâr edince de, "Ben senden uzağım. Çünkü ben alemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım." der.

17. Nihayet ikisinin de sonu, içinde ebedi kalacakları ateş olacaktır. İşte bu, zalimlerin cezasıdır.

Tefsiri

11 – Münafıkların, kitap ehlinden inkâr eden dostlarına, "Eğer siz yurdunuzdan çıkarılırsanız mutlaka biz de sizinle beraber çıkarız. Sizin aleyhinizde kimseye asla uymayız. Eğer savaşa tutuşursanız mutlaka yardım ederiz." dediklerini görmedin mi? Allah onların yalancı olduklarına şahitlik eder.

Yani: Ey Muhammed! Abdullah b. Ubey ve taraftarlarını görmedin mi? Onlar, *".. kitap ehlinden inkâr eden kardeşlerine..."* yani; Nadir oğullarına, Burada kast olunan; küfür kardeşliğidir. *"Eğer yurdunuzdan çıkarılırsanız biz de sizinle beraber çıkarız."*, demişlerdi. Rivayete göre

İbni Ubey ve arkadaşları, Peygamber (sav), Nadir oğullarını muhasara altına aldığında Nadir oğullarına gizlice haber göndermişler:

"Kalelerden dışarı çıkmayın. Eğer onlar sizinle savaşırsa biz de sizinle beraberiz. Sizi kendi başınıza terk etmeyiz. Eğer yurtlarınızdan çıkarılırsanız biz de sizinle beraber çıkarız." demişlerdi.

"Sizin aleyhinize kimseye asla uymayız." Size karşı savaşana, ya da sizi terk etme ve size vaat ettiğimiz yardımı yapmama hususunda bizi teşvik etseler de, ne Allah'ın Rasulü'ne (sav) ne de Müslümanlara asla uymayız.

"Allah onların yalancı olduklarına şahitlik eder." Onların, Yahudilere verdikleri sözlerde yalancı olduklarına şahitlik eder. Bunda, peygamberliğin doğruluğuna delil vardır. Çünkü bu gaybtan haber vermedir.

12 - Andolsun, eğer onlar çıkarılsalar, onlarla beraber çıkmazlar. Savaşa tutuşmuş olsalar onlara yardım etmezler, yardım etseler bile arkalarını dönüp kaçarlar. Sonra kendilerine de yardım edilmez.

Onların, onlara yardım etmeyeceğini bildirdikten sonra:

﴿ لَئِنْ اَشْرَكْتَ لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ ﴾

"Andolsun, eğer** (Allah'a) **ortak koşarsan amelin boşa çıkar." [71] ayetinde olduğu gibi farz ve takdir üzere « وَلَئِنْ نَصَرُوهُمْ » – *'yardım etseler bile'* dedi. Çünkü O (cc), olacak şeyleri bildiği gibi *"olmayacak şeyleri de* –eğer olsaydı, nasıl olacaklarını– *bilmektedir."* Mana:

"Eğer münafıklar, Yahudilere yardım ederlerse elbette hezimete uğrayacaklar. Bundan sonra kendilerine de yardım edilmeyecek." Yani:

"Allah (cc) onları helak edecek ve inkârları ortaya çıktığı için de ikiyüzlülükleri onlara fayda vermeyecek ya da Yahudiler elbette hezimete uğrayacaklar, sonra münafıkların yardımı da onlara fayda vermeyecektir.", şeklindedir.

[71] Zümer, 65.

13 – Onların kalplerinde sizin korkunuz, Allah'ın korkusundan fazladır. Bu böyledir. Çünkü onlar, anlamayan bir topluluktur.

"Onların kalplerinde sizin korkunuz daha şiddetlidir." Yani; *'siz daha çok korkulansınız'*, demektir.

« رَهْبَةً », « رَهِبَ »'nin mastarıdır. Mef'ul manasınadır.

"Kalplerinde" sözü, onların iki yüzlülüğünü göstermektedir. Şunu kastediyor:

"Onlar sizden daha çok korktukları halde size karşı dıştan Allah korkusu sergiliyorlar."

"Çünkü onlar anlamayan bir topluluktur." Allah'ı (cc) ve azametini bilmiyorlar ki O'ndan layık olduğu bir şekilde koksunlar.

14 – Onlar müstahkem şehirlerde veya duvarlar arkasında bulunmaksızın sizinle toplu halde savaşamazlar. Kendi aralarındaki savaşları ise çetindir. Sen onları derli toplu sanırsın, hâlbuki kalpleri darmadağınıktır. Bu böyledir. Çünkü onlar aklını kullanmayan bir topluluktur.

"Sizinle toplu halde savaşamazlar." sizinle topluca savaşmaya güç getiremezler. Yahudi ve münafıkları kastediyor.

"Müstahkem şehirlerde ve duvarlar arkasında bulunmaksızın." Hendeklerle ve büyük kapılarla kuvvetlendirilmiş şehirlerde ve duvarlar arkasında olmaksızın.

Mekke kıraat imamları ve Ebu Amr'a göre « جِدَارٍ » – *'duvar'* şeklindedir.

"Kendi aralarındaki savaşları ise çetindir." Şunu kastediyor:

"Onların vasfettikleri kuvvetleri ve şiddetleri birbirlerine karşı yaptıkları savaştadır. Şayet sizinle savaşsalardı onlarda bu kuvvet ve şiddet kalmayacaktı. Çünkü Allah'a ve Rasulü'ne karşı muharebe esnasında cesaretli kişiler dahi korkarlar."

"Sen onları derli toplu sanırsın." Yani; Yahudi ve münafıkların dostluk ve birlik içerisinde toplandıklarını sanırsın. *"Halbuki kalpleri darmadağınıktır."* Paramparçadır. Aralarında hiçbir dostluk yoktur. Şunu kastediyor; Onlar arasında kin ve düşmanlık vardı. Dolayısıyla onlar

gerçek manada birbirlerine yardım etmezler. Bu, mü'minleri, onlarla savaşmaya cesaretlendirme ve teşviktir. Bu parçalanmışlık, onların, akıllarını kullanamayan bir topluluk olmaları sebebiyledir. Kalplerin parça parça olmasının, güçlerini zayıflatan ve kendileri aleyhine çalışan sebeplerden olduğunu anlamayan bir topluluk olmaları sebebiyle.

15 – (Onların durumu) **kendilerinden az önce geçmiş ve işlerinin cezasını tatmış olanların durumu gibidir. Onlara açıklı bir azap vardır.**

Yani; onların durumu, Bedir'dekilerin durumu gibidir. Müpteda hazfedilmiştir.

"Kendilerinden az önce geçmiş" yani; onlardan az bir zaman önce yaşamış. *".. işlerinin cezasını tatmış..."* inkârlarının ve Peygamber (sav)'e karşı düşmanlıklarının cezasının kötülüğünü tatmış. Bu, otu çok ağır olan otlağa « كَلَأٌ وَبِيلٌ » dedikleri sözden gelmektedir. Kötü akıbet manasınadır. Şunu kastediyor: *"Dünyada öldürülme azabını tattılar."*

"Onlar için acıklı bir azap vardır." Yani; bununla birlikte ahirette onlar için ateş azabı vardır.

16 – Münafıkların durumu tıpkı şeytanın durumu gibidir. Çünkü şeytan insana "inkâr et" der. İnsan inkâr edince de "Ben senden uzağım. Çünkü ben alemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım." der.

Yani; münafıkların, Yahudileri savaşa teşvik etmeleri, onlara yardım edeceklerine dair vaadde bulunmaları, sonra da onları kendi başlarına terk etmeleri ve vaadlerini yerine getirmemeleri ile ilgili durumu şeytanın durumu gibidir. Şeytan insanı yoldan çıkarır, sonra da nihayetinde kişiden uzaklaşır. Denildi ki: kast olunan; onun Bedir günü Kureyş'i yoldan çıkarması ve onlara:

﴿ لَا غَالِبَ لَكُمُ الْيَوْمَ مِنَ النَّاسِ وَإِنِّي جَارٌ لَكُمْ ﴾

"Bugün insanlardan sizi yenecek kimse yoktur.** (Korkmayın) **ben sizin yanınızdayım." [72] demesi ve iki topluluk birbirini görünce de iki ökçesi üzerine (geriye) dönüp:

---

[72] Enfal, 48.

﴾ إِنِّى بَرِىٓءٌ مِنْكُمْ إِنِّىٓ أَرٰى مَا لَا تَرَوْنَ إِنِّىٓ أَخَافُ اللّٰهَ وَاللّٰهُ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿

"Ben sizden uzağım. Ben sizin görmediğinizi görüyorum. Ben Allah'tan korkarım. Zira Allah'ın cezası çetindir." [73] demesidir.

17 – Nihayet ikisinin de sonu, içinde ebedi kalacakları ateş olacaktır. İşte bu, zalimlerin cezasıdır.

"*.. ikisinin de sonu...*" inkâr eden insanın ve şeytanın akıbeti.

« عَاقِبَتَهُمَا », « كَانَ »'nin öne geçmiş haberidir.

« اَنَّ »'de ismi ve haberiyle yani; « فِى النَّارِ » ile « كَانَ »'nin ismi olmak üzere mahallen merfudur. « خَالِدَيْنِ » de haldir.

❁ ❁ ❁

[73] Enfal, 48.

18. — 24. ÂYETLER

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَلْتَنْظُرْ نَفْسٌ مَا قَدَّمَتْ لِغَدٍۚ
وَاتَّقُوا اللّٰهَۜ إِنَّ اللّٰهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٨﴾ وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ
نَسُوا اللّٰهَ فَأَنْسٰيهُمْ أَنْفُسَهُمْۜ أُولٰٓئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿١٩﴾ لَا
يَسْتَوٰٓي أَصْحَابُ النَّارِ وَأَصْحَابُ الْجَنَّةِۜ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمُ
الْفَٓائِزُونَ ﴿٢٠﴾ لَوْ أَنْزَلْنَا هٰذَا الْقُرْاٰنَ عَلٰى جَبَلٍ لَرَأَيْتَهُ خَاشِعًا
مُتَصَدِّعًا مِنْ خَشْيَةِ اللّٰهِۜ وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ
يَتَفَكَّرُونَ ﴿٢١﴾ هُوَ اللّٰهُ الَّذِي لَٓا إِلٰهَ إِلَّا هُوَۚ عَالِمُ الْغَيْبِ
وَالشَّهَادَةِۚ هُوَ الرَّحْمٰنُ الرَّحِيمُ ﴿٢٢﴾ هُوَ اللّٰهُ الَّذِي لَٓا إِلٰهَ إِلَّا هُوَۚ
اَلْمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَيْمِنُ الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ
الْمُتَكَبِّرُۜ سُبْحَانَ اللّٰهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٢٣﴾ هُوَ اللّٰهُ الْخَالِقُ
الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ لَهُ الْأَسْمَٓاءُ الْحُسْنٰىۜ يُسَبِّحُ لَهُ مَا فِي
السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِۚ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٢٤﴾

Meali

18. Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve herkes yarına ne hazırladığına bir baksın. Allah'tan korkun. Çünkü Allah, yaptıklarınızdan haberi olandır.

19. Allah'ı unutup da Allah'ın da kendilerini unutturduğu kimseler gibi olmayın. Onlar, yoldan çıkan kimselerdir.

20. Cehennem ehliyle cennet ehli bir olmaz. Cennet ehli kurtularak isteklerine erişenlerdir.

21. Eğer biz bu Kur'an'ı bir dağa indirseydik, muhakkak ki onu, Allah korkusundan baş eğerek parça parça olmuş görürdün. Bu misalleri insanlara düşünsünler diye veriyoruz.

22. O, öyle bir Allah'tır ki, O'ndan başka hiçbir ilah yoktur. Görülen ve görülmeyen her şeyi bilendir. O çok esirgeyen ve çok bağışlayandır.

23. O öyle Allah'tır ki, O'ndan başka mâbud yoktur. Mülkün sahibidir, mukaddestir, selâmdır, güvenlik verendir, görüp gözetendir, azizdir, zorludur, büyüklükte eşi olmayandır. Allah müşriklerin ortak koştuğu şeylerden münezzehtir.

24. O, yaratan, var eden, varlıklara şekil veren Allah'tır. En güzel isimler O'nundur. Göklerde ve yerde olanlar O'nun şanını yüceltmektedirler. O, galip olan, her şeyi hikmeti uyarınca yapandır.

Tefsiri

18 – Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve herkes yarına ne hazırladığına bir baksın. Allah'tan korkun. Çünkü Allah, yaptıklarınızdan haberi olandır.

Ey iman edenler! Emirleri hususunda Allah'tan korkun da onlara (emirlere) muhalefet etmeyin. Ahiret için ne hazırladıklarınıza bakın, nefislerin az olduğunu ifade için *"nefs"* kelimesini nekra kıldı.

"Yarına" yani; kıyamet gününe. Onun, yakınlığından dolayı bu günü takip eden gün ile adlandırdı. Ya da sanki dünya ve ahiret bugün ve yarın gibi iki gün imiş gibi yarın kelimesiyle ahireti kastetti.

« غَدٍ » – *'yarın'* kelimesinin nekra olarak getirilmesi onun durumunun büyüklüğünü göstermek içindir. Yani; büyüklüğünden dolayı mahiyeti bilinmeyen yarın demektir. Malik b. Dinar'ın şöyle dediği nakledilmiştir:

"Cennet kapısı üzerinde şöyle yazılıdır. 'İşlediklerimizi bulduk. Yapıp gönderdiklerimizle kar ettik. Yapmayıp geri bıraktıklarımız hususunda da hüsrana uğradık.'"

"Allah'tan korkun." Allah'tan (cc) korkulmasıyla ilgili bu emri, te'kid için tekrar etti. Ya da birincisi vaciplerin edası hakkındadır. Çünkü o, amelle birlikte zikredildi. İkincisi ise haram olan şeylerin terk edilmesi hususundadır. Çünkü o, tehdit içeren şeylerle birlikte zikredilmiştir. O da; *"Allah yaptıklarınızdan haberdardır."* sözüdür. Bunda kişiyi kendisini kontrol etmeye teşvik vardır. Çünkü kim işlediği esnada, Allah'ın (cc), işlediği günahlara muttali olduğunu bilirse onlardan sakınır.

19 – Allah'ı unutup da Allah'ın da kendilerini unutturduğu kimseler gibi olmayın. Onlar, yoldan çıkan kimselerdir.

Allah Azze ve Celle'nin zikrini ve kendilerine emrettiği şeyleri terk eden ve bu sebeple Allah'ın (cc), kendilerini rahmet ve tevfik yönüyle terk ettiği kişiler gibi olmayın.

"Onlar fasıkların ta kendileridir." Allah'a (cc) itaatten çıkanlardır.

20 – Cehennem ehliyle cennet ehli bir olmaz. Cennet ehli kurtularak isteklerine erişenlerdir.

Bu, sanki cennet ile cehennem arasındaki farkı bilmiyorlarmış gibi aşırı gafletleri, akıbetleri çok az düşünmeleri, dünyayı aşırı dost edinmedeki hırsları ve şehvetlerine tabi olmaları sebebiyle insanlara bir tenbih, bir uyarıdır. İkisinin (cennet ve cehennem) halkı birbirinden çok uzaktır. Büyük başarı cennetliklerle beraberdir. Elem verici azap da cehennemliklerledir. Dolayısıyla onların bunu bilmesi ve bu hususta uyarılmaları onların hakkıdır. Babasına karşı gelen kişiye, *"O senin babandır."* dediğin gibi. Bu sözle onu, onu tanımayan biri durumuna sokuyorsun, onu bununla iyilik ve şefkati gerektiren babalık hakkı üzerine uyarıyorsun.

Şafii'ler bu ayetten kâfiri öldüren Müslüman'ın kâfire karşı öldürülmeyeceği ve kâfirin, Müslüman ülkesini istila etmesiyle Müslüman'ın malına sahip olamayacağı hükmünü çıkarmışlardır. Bu ve benzeri meselelere Usulü Fıkıh ve Kafî adlı eserlerimizde cevap verdik.

21 – Eğer biz bu Kur'an'ı bir dağa indirseydik, muhakkak ki onu, Allah korkusundan baş eğerek parça parça olmuş görürdün. Bu misalleri insanlara düşünsünler diye veriyoruz.

Kur'an'ın tabiatından ve büyüklüğündendir ki, eğer bir dağa temyiz kabiliyeti verilseydi ve ona Kur'an indirilseydi, elbette boyun eğecekti. Yani; boyun eğecek, baş aşağı dikilecek ve parçalanacaktı. Yani; Allah korkusundan paramparça olacaktı. Bunun:

﴿ إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا ﴾

"Biz emaneti göklere, yere ve dağlara sunduk. Onu yüklenmekten kaçındılar." [74] ayetinde olduğu gibi temsil (tasvir) olması da mümkündür. Buna: *"Bu misalleri insanlara düşünsünler diye veriyoruz."* sözü de delalet etmektedir.

Bu, bu temsile ve Kur'an'ın çeşitli yerlerindeki temsillere işarettir. Kast olunan; insanın, kalbinin katılığı ve Kur'an okunduğunda boyun eğmesinin, onun ibretlik sahnelerini ve yasaklarını düşünmesinin azlığı sebebiyle azarlanmasıdır. Daha sonra şirk koşanlara ve O'nu mahlukata benzetenlere cevap vermiştir. Şöyle buyurmuştur.

22 – O, öyle bir Allah'tır ki, O'ndan başka hiçbir ilah yoktur. Görülen ve görülmeyen her şeyi bilendir. O çok esirgeyen ve çok bağışlayandır.

*"Görülmeyeni ve görüleni bilir"*Yâni; gizliyi ve âşikârı, ya da dünyayı ve ahireti ya da yok olanı ve var olanı bilir, demektir.

23 – O öyle Allah'tır ki, O'ndan başka mâbud yoktur. Mülkün sahibidir, mukaddestir, selâmdır, güvenlik verendir, görüp gözetendir, azizdir, zorludur, büyüklükte eşi olmayandır. Allah müşriklerin ortak koştuğu şeylerden münezzehtir.

"Melik'tir" O saltanatı yok olmayan sultandır.

"Kuddüs'tür" çirkin şeylerden, münezzehtir. Meleklerin tesbihi hakkında şöyle nakledilmiştir:

« سُبُّوحٌ قُدُّوسٌ رَبُّ الْمَلَائِكَةِ وَالرُّوحِ » – *"O, her kötüden, ayıptan ve kusurdan münezzehtir, çirkin şeylerden beridir. Meleklerin ve Ruhun Rabbidir."*

---

[74] Ahzab, 72.

"Selamet verendir." Zeccac'dan nakledildiğine göre:

"Mahlukata zulmetmekten beri olandır." Ya da *"Kendisine itaat edenleri azabından emin kılandır"*, demektir.

"Gözetip koruyandır." Her şeyi görüp gözetendir.

« اَلْمُهَيْمِنُ », « مُفَيْعِلٌ » veznindedir. « اَلْأَمْنُ » kelimesindendir. Aslı « مُؤَيْمِنٌ »'dir. Hemzesi « هـ »'ye dönüştürülmüştür.

"Azîz'dir." galip gelendir. Mağlup olan değil.

"İstediğini zorla yaptırandır." kendisinden başkalarının kendisine boyun eğdiği yüce büyük olandır. Ya da kudret ve saltanat hususunda şanı yüce olandır. Ya da; azamet sahibi, üstünlüğü sınırsız, galip olandır.

"Puta tapanların ortak koştukları şeylerden münezzehtir." zatını, müşriklerin vasfettiği şeylerden tenzih etti.

24 – O, yaratan, var eden, varlıklara şekil veren Allah'tır. En güzel isimler O'nundur. Göklerde ve yerde olanlar O'nun şanını yüceltmektedirler. O, galip olan, her şeyi hikmeti uyarınca yapandır.

"*.. yaratan* –vücuda getireceği şeyi takdir eden– *var eden* –vücuda getiren– *varlıklara* –rahimlerde– *şekil verendir.*

"En güzel isimler O'nundur." yüce sıfatlara delalet eden güzel isimler.

"Göklerde ve yerde olanlar O'nun şanını yüceltmektedirler. O, Aziz'dir, Hakim'dir." Sureyi başladığı şeyle bitirdi. Ebu Hureyre (ra)'dan şöyle nakledilmiştir:

"Sevgili dostum Rasulullah (sav)'dan İsm-i Azam'ı sordum, şöyle buyurdu:

– 'Haşr Suresi'nin sonuna sarıl. Onu okumayı artır.' Ona tekrar sordum. Aynı cevabı verdi. Tekrar sordum yine aynı cevabı verdi."

❁ ❁ ❁

Sûre - 60

MÜMTEHİNE SÛRESİ

Bu sûre Medine'de nazil olmuştur; 13 âyettir.

Cüz - 28

1. — 13. ÂYETLER

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوّ۪ي وَعَدُوَّكُمْ اَوْلِيَٓاءَ تُلْقُونَ
اِلَيْهِمْ بِالْمَوَدَّةِ وَقَدْ كَفَرُوا بِمَا جَٓاءَكُمْ مِنَ الْحَقِّۚ يُخْرِجُونَ
الرَّسُولَ وَاِيَّاكُمْ اَنْ تُؤْمِنُوا بِاللّٰهِ رَبِّكُمْۜ اِنْ كُنْتُمْ خَرَجْتُمْ
جِهَادًا ف۪ي سَب۪يل۪ي وَابْتِغَٓاءَ مَرْضَات۪ي تُسِرُّونَ اِلَيْهِمْ بِالْمَوَدَّةِۗ
وَاَنَا۬ اَعْلَمُ بِمَٓا اَخْفَيْتُمْ وَمَٓا اَعْلَنْتُمْۜ وَمَنْ يَفْعَلْهُ مِنْكُمْ فَقَدْ
ضَلَّ سَوَٓاءَ السَّب۪يلِ ﴿١﴾ اِنْ يَثْقَفُوكُمْ يَكُونُوا لَكُمْ اَعْدَٓاءً
وَيَبْسُطُٓوا اِلَيْكُمْ اَيْدِيَهُمْ وَاَلْسِنَتَهُمْ بِالسُّٓوءِ وَوَدُّوا لَوْ
تَكْفُرُونَۜ ﴿٢﴾ لَنْ تَنْفَعَكُمْ اَرْحَامُكُمْ وَلَٓا اَوْلَادُكُمْۚ ۛ يَوْمَ
الْقِيٰمَةِۚ ۛ يَفْصِلُ بَيْنَكُمْۜ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَص۪يرٌ ﴿٣﴾ قَدْ
كَانَتْ لَكُمْ اُسْوَةٌ حَسَنَةٌ ف۪ٓي اِبْرٰه۪يمَ وَالَّذ۪ينَ مَعَهُۚ اِذْ قَالُوا
لِقَوْمِهِمْ اِنَّا بُرَءٰٓؤُ۬ا مِنْكُمْ وَمِمَّا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِۘ كَفَرْنَا
بِكُمْ وَبَدَا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةُ وَالْبَغْضَٓاءُ اَبَدًا حَتّٰى تُؤْمِنُوا

بِاللّٰهِ وَحْدَهُٓ إِلَّا قَوْلَ إِبْرٰهِيمَ لِأَبِيهِ لَأَسْتَغْفِرَنَّ لَكَ وَمَٓا أَمْلِكُ
لَكَ مِنَ اللّٰهِ مِنْ شَيْءٍۜ رَبَّنَا عَلَيْكَ تَوَكَّلْنَا وَإِلَيْكَ أَنَبْنَا
وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ ﴿٤﴾ رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِلَّذِينَ كَفَرُوا وَاغْفِرْ
لَنَا رَبَّنَاۚ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٥﴾ لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِيهِمْ
أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنْ كَانَ يَرْجُو اللّٰهَ وَالْيَوْمَ الْاٰخِرَۜ وَمَنْ يَتَوَلَّ
فَإِنَّ اللّٰهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴿٦﴾ عَسَى اللّٰهُ أَنْ يَجْعَلَ بَيْنَكُمْ
وَبَيْنَ الَّذِينَ عَادَيْتُمْ مِنْهُمْ مَوَدَّةًۜ وَاللّٰهُ قَدِيرٌۜ وَاللّٰهُ غَفُورٌ
رَحِيمٌ ﴿٧﴾ لَا يَنْهٰيكُمُ اللّٰهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ
وَلَمْ يُخْرِجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ أَنْ تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُٓوا إِلَيْهِمْۜ إِنَّ
اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ ﴿٨﴾ إِنَّمَا يَنْهٰيكُمُ اللّٰهُ عَنِ الَّذِينَ قَاتَلُوكُمْ
فِي الدِّينِ وَأَخْرَجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ وَظَاهَرُوا عَلٰٓى إِخْرَاجِكُمْ
أَنْ تَوَلَّوْهُمْۚ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ فَأُولٰٓئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٩﴾ يَٓا أَيُّهَا
الَّذِينَ اٰمَنُٓوا إِذَا جَٓاءَكُمُ الْمُؤْمِنَاتُ مُهَاجِرَاتٍ فَامْتَحِنُوهُنَّۜ
اَللّٰهُ أَعْلَمُ بِإِيمَانِهِنَّۚ فَإِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَاتٍ فَلَا تَرْجِعُوهُنَّ
إِلَى الْكُفَّارِۜ لَا هُنَّ حِلٌّ لَهُمْ وَلَا هُمْ يَحِلُّونَ لَهُنَّۜ وَاٰتُوهُمْ مَٓا
أَنْفَقُواۜ وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ أَنْ تَنْكِحُوهُنَّ إِذَٓا اٰتَيْتُمُوهُنَّ
أُجُورَهُنَّۜ وَلَا تُمْسِكُوا بِعِصَمِ الْكَوَافِرِ وَاسْئَلُوا مَٓا أَنْفَقْتُمْ

وَلْيَسْـَٔلُوا مَآ اَنْفَقُوا ذٰلِكُمْ حُكْمُ اللّٰهِ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ وَاللّٰهُ
عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١٠﴾ وَاِنْ فَاتَكُمْ شَيْءٌ مِنْ اَزْوَاجِكُمْ اِلَى الْكُفَّارِ
فَعَاقَبْتُمْ فَاٰتُوا الَّذِينَ ذَهَبَتْ اَزْوَاجُهُمْ مِثْلَ مَآ اَنْفَقُوا وَاتَّقُوا
اللّٰهَ الَّذِٓي اَنْتُمْ بِهِ مُؤْمِنُونَ ﴿١١﴾ يَٓا اَيُّهَا النَّبِيُّ اِذَا جَٓاءَكَ
الْمُؤْمِنَاتُ يُبَايِعْنَكَ عَلٰٓى اَنْ لَا يُشْرِكْنَ بِاللّٰهِ شَيْـًٔا وَلَا يَسْرِقْنَ
وَلَا يَزْنِينَ وَلَا يَقْتُلْنَ اَوْلَادَهُنَّ وَلَا يَأْتِينَ بِبُهْتَانٍ يَفْتَرِينَهُ بَيْنَ
اَيْدِيهِنَّ وَاَرْجُلِهِنَّ وَلَا يَعْصِينَكَ فِي مَعْرُوفٍ فَبَايِعْهُنَّ
وَاسْتَغْفِرْ لَهُنَّ اللّٰهَ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٢﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ
اٰمَنُوا لَا تَتَوَلَّوْا قَوْمًا غَضِبَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ قَدْ يَئِسُوا مِنَ الْاٰخِرَةِ
كَمَا يَئِسَ الْكُفَّارُ مِنْ اَصْحَابِ الْقُبُورِ ﴿١٣﴾

Meali

1. Ey iman edenler! Benim de düşmanım sizin de düşmanınız olanları dost edinmeyin. Onlar size gelen gerçeği inkâr etmişken onlara sevgi gösteriyorsunuz. Hâlbuki onlar Rabbiniz olan Allah'a inandığınızdan dolayı, Peygamber ve sizi yurdunuzdan çıkarıyorlar. Eğer siz benim yolumda savaşmak ve rızamı kazanmak için çıkmışsanız onlara nasıl sevgi gösterirsiniz? Oysa ben sizin gizlediğinizi de açığa çıkardığınızı da bilirim. Sizden kim bunu yaparsa doğru yoldan sapmış olur.

2. Şayet onlar sizi ele geçirirlerse size düşman kesilecekler, size ellerini ve dillerini kötülükle uzatacaklardır. Zaten inkâr edivermenizi istemektedirler.

3. Kıyamet günü yakınlarınız ve çocuklarınız size fayda vermezler. Çünkü Allah aranızı ayırır. Allah yaptıklarınızı görendir.

4. İbrahim'de ve onunla beraber olanlarda sizin için gerçekten güzel bir örnek vardır. Onlar kavimlerine demişlerdi ki: "Biz sizden ve sizin Allah'tan başka taptıklarınızdan uzağız. Sizi tanımıyoruz. Siz, bir tek Allah'a inanıncaya kadar sizinle bizim aramızda sürekli bir düşmanlık ve öfke belirmiştir." Yalnız İbrahim'in, babasına: "Andolsun ki senin için mağfiret dileyeceğim. Fakat Allah'tan sana gelecek herhangi bir şeyi önlemeye gücüm yetmez." demesi hariç. "Rabbimiz! Sana dayandık, Sana yöneldik. Dönüş Sanadır." dediler.

5. "Rabbimiz! Bizi, inkâr edenler için bir fitne kılma, bizi bağışla. Ey Rabbimiz! Yegâne galip ve hikmet sahibi sensin."

6. Andolsun ki onlarda sizin için, Allah'ı ve ahiret gününü arzu edenler için güzel bir örnek vardır. Kim yüz çevirirse şüphesiz Allah, zengindir, hamda layık olandır.

7. Olur ki Allah, sizinle düşmanlarınız arasında yakında bir dostluk meydana getirir. Allah gücü yetendir. Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir.

8. Allah, sizinle din uğrunda savaşmayan ve sizi yurtlarınızdan çıkarmayanlara iyilik yapmanızı ve adil davranmanızı yasaklamaz. Çünkü Allah adaletli olanları sever.

9. Allah, yalnız sizinle din uğrunda savaşanları, sizi yurtlarınızdan çıkaranları ve çıkarılmanız için yardım edenleri dost edinmenizi yasaklar. Kim onlarla dost olursa işte zalimler onlardır.

10. Ey iman edenler! Mü'min kadınlar hicret ederek size geldiği zaman onları imtihan edin. Allah onların imanlarını daha iyi bilir. Eğer siz de onların inanmış kadınlar olduklarını öğrenirseniz onları kâfirlere geri döndürmeyin. Bunlar onlara helal değildir. Onlar da bunlara helal olmazlar. Onların *(kocalarının)* sarf ettiklerini *(mehirleri)* geri verin, mehirlerini kendilerine verdiğiniz zaman onlarla evlenmenizde ise bir günah yoktur. Kâfir kadınları nikâhınızda tutmayın, sarf ettiğinizi isteyin. Onlar da sarf ettiklerini istesinler. Allah'ın hükmü budur. Aranızda O hükmeder. Allah bilendir, hikmet sahibidir.

11. Eğer eşlerinizden biri, sizden kâfirlere kaçar da siz de savaşta galip durumda olursanız, eşleri gitmiş olanlara ganimetten, harcadıkları kadar verin. İnandığınız Allah'a karşı gelmekten sakının.

12. Ey peygamber! İnanmış kadınlar, Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarını öldürmemek, elleriyle ayakları arasında bir iftira uydurup getirmemek, iyi işi işlemekte sana karşı gelmemek hususunda sana biat etmeye geldikleri zaman, biatlarını kabul et ve onlar için Allah'tan mağfiret dile. Şüphesiz Allah, çok bağışlayan, çok esirgeyendir.

13. Ey iman edenler! Allah'ın kendilerine gazap ettiği, kâfirlerin mezarlık halkından umudu kestiği gibi, ahiretten umudu kesmiş olan bir topluluk ile dostluk etmeyin.

Tefsiri

1 – Ey iman edenler! Benim de düşmanım sizin de düşmanınız olanları dost edinmeyin. Onlar size gelen gerçeği inkâr etmişken onlara sevgi gösteriyorsunuz. Hâlbuki onlar Rabbiniz olan Allah'a inandığınızdan dolayı, Peygamber ve sizi yurdunuzdan çıkarıyorlar. Eğer siz benim yolumda savaşmak ve rızamı kazanmak için çıkmışsanız onlara nasıl sevgi gösterirsiniz? Oysa ben sizin gizlediğinizi de açığa çıkardığınızı da bilirim. Sizden kim bunu yaparsa doğru yoldan sapmış olur.

Rivayet edildiğine göre Ebu Amr b. Sayfi b. Haşim'in azadlısı Sare adlı bir kadın, Rasulullah (sav), Mekke'nin fethine hazırlandığı sırada Medine'ye gelmişti. Rasulullah (sav) ona:

– *"Müslüman olarak mı geldin?"* buyurdu. Kadın:

– *Hayır*, dedi.

– *"Muhacir olarak mı geldin?"* buyurdu. Kadın:

– *Hayır*, dedi.

– *"O halde ne sebeple geldin?"* buyurdu. Kadın:

– *Aşırı derecede muhtaç duruma düştüm.* dedi. Bunun üzerine Rasulullah (sav) Abdulmuttalip oğullarını ona yardıma teşvik etti. Onlar da onu giydirip kuşattılar, erzak verdiler ve hayvana bindirdiler.

Bu arada Hatıp İbni Beltea (ra) da ona on dinar verip bir hırka giydirmiş ve Mekke ahalisine yazılmış bir mektubu götürmesini ondan istemişti. Mektubun sureti şöyledir:

"Hatıp İbni Beltea'dan Mekke halkına. Bilin ki Allah'ın Rasulü'nün hedefi sizsiniz. Tedbirlerinizi alın."

Sare çıkıp gittikten sonra Cebrail (as) haberi getirdi. Bunun üzerine Rasulullah (sav), Ali, Ammar, Ömer, Talha, Zübeyr, Mikdad ve Ebu Mersed'i (rahm) gönderdi. –Tamamı süvariydi- Onlara şöyle buyurdu:

"Derhal gidin. Hak bahçesine varın. Orada hevdec içerisinde yolcu bir kadın var. Beraberinde de Hatıb'ın Mekke halkına yazdığı bir mektup var. Onu ondan alın ve kadını bırakın. Eğer vermekten kaçınırsa boynunu vurun."

Kadına yetiştiler. Kadın yeminle inkâr etti. Bunun üzerine onlar dönmek istediler. Ancak Ali (ra):

– *"Vallahi biz yalan söylemeyiz. Rasulullah (sav) yalan söylemez."* dedi ve kılıcını çekti. Şöyle devam etti:

– *"Ya mektubu çıkarırsın ya da başını verirsin."* Bu söz üzerine kadın mektubu saçlarının arasından çıkardı.

Rivayete göre Rasulullah (sav) Mekke'nin fethi günü bu kadının da aralarında bulunduğu dört kişi hariç bütün insanlara eman vermiştir. Bu olay üzerine Hatıb (ra), Rasulullah (sav)'in huzuruna getirildi. Rasulullah (sav) ona:

– "Bunu yapmaya seni sevk eden şey nedir?" diye surdu. Hatıb (ra) şöyle dedi:

– *Ya Rasulullah! İslam'ı kabul edeli beri inkâr da bulunmadım. Sana karşı dürüst olalı beri hilekarlık yapmadım. Onlardan ayrılalı beri onları sevmedim. Ancak ben Kureyş'le anlaşmalı biriyim. Onlardan değilim. Benden başka maiyetinizde bulunan bütün muhacirlerin Mekke'de ailelerini ve mallarını koruyacak akrabaları var. Ailem için korktum. İstedim ki onlar nezdinde bir kuvvet bulayım. Katiyen biliyorum ki Allah onlara belasını verecektir. Ve benim mektubum da onlara hiçbir fayda sağlamayacaktır.*

Bu sözler üzerine Rasulullah (sav) onu tasdik etti ve özrünü kabul buyurdu. Ömer (ra):

– *Ya Rasulellah! Müsaade et de şu münafığın başını vurayım, deyince,* Rasulullah (sav):

– *"Ey Ömer! Allah'ın, Bedir ehli hakkında bir bildiği var ki onlar hakkında 'Dilediğinizi yapın sizi mağfiret ettim.' buyurmuştur."* dedi. Bu sözler üzerine Ömer (ra)'ın gözleri yaşardı. Çok geçmeden bu ayet nazil oldu.

« اتَّخَذَ » Fiili iki mef'ul almıştır. Onlar « عَدُوِّى » ve « أَوْلِيَاءَ » dir. « الْعَدُوَّ », « عَدَا » fiilindendir. « فَعُول » veznindedir. « عَفَا » Fiilinden olan « عَفُوّ » kelimesinde olduğu gibi. Ancak o, mastar veznindedir. (mastar) tekil için kullanıldığı gibi çoğul için de kullanılır. Bunda büyük günah sahiplerinden iman (eden) isminin alınmadığına delil vardır.

« تُلْقُونَ », « لاَ تَتَّخِذُوا »'daki zamirden haldir. Takdiri: *"Onları sevgi göstererek dostlar edinmeyin"*, demektir.

Ya da « تُلْقُونَ » vakfeden sonra azar için olan başlangıç cümlesidir.

« الاَلْقَاءُ » sevgi göstermek ve sevgiyi onlara bildirmektir.

« بِالْمَوَدَّةِ »'deki « بِ »:

﴿ وَلاَ تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ ﴾

"Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın." [75] ayetinde olduğu gibi zaittir. Geçişliliği te'kid etmektedir.

Ya da « بِ », « تُلْقُونَ »'nin mef'ulunun hazfı üzere sabittir. Manası:

"Rasulullah (sav) verdiği haberi aranızdaki sevgi sebebiyle onlara bildiriyorsunuz." şeklindedir.

« وَقَدْ كَفَرُوا », « لاَ تَتَّخِذُوا »'dan ya da « تُلْقُونَ »'den haldir. Yani; halleri bu oldukça onları dost edinmeyin.

Ya da onlara sevgi göstermeyin, demektir.

"Size gelen gerçeği..." İslam dinini ve Kur'an'ı.

« يُخْرِجُونَ الرَّسُولَ وَإِيَّاكُمْ » – *"Peygamberi ve sizi yurdunuzdan çıkarıyorlar."* sözü başlangıç cümlesidir. Onların inkârlarını ve büyüklenmelerini açıklamaktadır. Ya da: « كَفَرُوا »'dan haldir.

[75] Bakara, 195.

« أَنْ تُؤْمِنُوا », « يُخْرِجُونَ »'nin sebebidir. Yani; *"Onlar sizi Allah'a iman etmenizden dolayı Mekke'den çıkarıyorlar"*, demektir.

« إِنْ كُنْتُمْ خَرَجْتُمْ » sözü « لَا تَتَّخِذُوا »'ya taalluk etmektedir. Yani: *"Eğer benim dostlarımsanız, düşmanlarımı dost edinmeyin"*, demektir. Bunun benzerlerinde nahivcilerin sözü şudur:

"O şarttır. Kendinden öncekinin delaletinden dolayı cevabı hazfedilmiştir."

« جِهَادًا » mastardır. Mahallen mansuptur. Haldir. Yani; *"Eğer siz benim yolumda savaşarak ve rızamı arayarak çıkmışsanız..."*, demektir.

"Onlara nasıl sevgi gösterirsiniz?" Yani; sevginizi gizlice onlara nasıl bildirirsiniz? Ya da *"Sevginiz sebebiyle Rasulullah (sav)'in sırlarını onlara nasıl bildirirsiniz?"* demektir. Bu, başlangıç cümlesidir.

"Oysa ben sizin gizlediğinizi de açığa vurduğunuzu da bilirim." Mana şudur:

"Gizlemenizin ve açığa çıkarmanızın benim ilminde bir olduğunu ve Benim o gizlediğiniz şeyi peygamberime bildireceğimi bildiğiniz halde işi gizli tutmanızda size ne fayda var?"

"Sizden kim bunu yaparsa doğru yoldan sapmış olur." Yani; bu bildirmeyi sizden kim yaparsa hak ve doğru yolu şaşırmış olur.

2 - Şayet onlar sizi ele geçirirlerse size düşman kesilecekler, size ellerini ve dillerini kötülükle uzatacaklardır. Zaten inkâr edivermenizi istemektedirler.

Size karşı galip gelip güçleri yeterse size karşı katıksız düşman kesilecekler ve size karşı sizin gibi dost olmayacaklardır. Size ellerini ve dillerini kötülükle, yani; öldürmek ve sövüp saymak suretiyle uzatacaklardır. Ve onlar sizin dininizden dönmenizi temenni ederler. İşte o zaman onların benzerlerini sevmek sizden sadır olan büyük bir hatadır.

Mazi fiil, şart hususunda muzari yerine kullanılırsa da bunda ince bir nükte vardır. Sanki şöyle denilmiştir: Her şeyden önce sizin inkârınızı ve dinden dönmenizi arzularlar. Yani; onlar size insanlarınızın öldürülmesi, namuslarınızın çiğnenmesi ve inkârcılar olarak, dinden dönmeniz gibi dini ve dünyevi zararların isabet etmesini arzularlar. Onlar katındaki

ilk ve öncelikli zarar da dine verilen zarardır. Çünkü onlar size göre dinin canınızdan daha kıymetli olduğunu bilmektedirler. Çünkü siz canlarınızı din için vermektesiniz. Düşman katında en önemli şey düşmanın en önemli saydığı şeye kastetmektir.

3 – Kıyamet günü yakınlarınız ve çocuklarınız size fayda vermezler. Çünkü Allah aramızı ayırır. Allah yaptıklarınızı görendir.

Akrabalarınız ve kendileri için kâfirlerle dostluk kurduğunuz, kendilerini korumak için kâfirlere yakınlaştığınız çocuklarınız size fayda vermeyecekler. Sonra şöyle buyurdu:

"Kıyamet günü sizinle akrabalarınızın ve çocuklarınızın arasını ayırır." Nitekim:

﴾ يَوْمَ يَفِرُّ الْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ ﴿

"O gün kişi kardeşinden, ... kaçar." [76] buyrulmuştur. Öyleyse size ne oluyor da yarın sizden kaçacak olanların hukukunu gözetmek için Allah'ın hukukunu çiğniyorsunuz?

Asım'a göre « يَفْصِلُ » şeklindedir. Hamza ve Ali'ye göre « يُفَصِّلُ » şeklindedir. Fail, Allah Azze ve Celle'dir.

İbni Zekvan'a göre « يُفَصَّلُ » şeklinde, diğerlerine göre ise « يُفْصَلُ » şeklindedir.

"Allah yaptıklarınızı görendir." Dolayısıyla da sizi amellerinize göre mükafatlandıracak ya da cezalandıracaktır.

4 – İbrahim'de ve onunla beraber olanlarda sizin için gerçekten güzel bir örnek vardır. Onlar kavimlerine demişlerdi ki: "Biz sizden ve sizin Allah'tan başka taptıklarınızdan uzağız. Sizi tanımıyoruz. Siz, bir tek Allah'a inanıncaya kadar sizinle bizim aramızda sürekli bir düşmanlık ve öfke belirmiştir." Yalnız İbrahim'in, babasına: "Andolsun ki senin için mağfiret dileyeceğim. Fakat Allah'tan sana gelecek herhangi bir şeyi önlemeye gücüm yetmez." demesi hariç. "Rabbimiz! Sana dayandık, Sana yöneldik. Dönüş Sanadır." dediler.

---

[76] Abese, 34.

Aileden teberri hususunda İbrahim (as) ve onunla birlikte olan mü'minlerde sizin için gerçekten güzel bir örnek vardır. Yani; İbrahim (as)'in sözünde. Bu sebepten dolayı « قَوْلَ إِبْرٰهِيمَ » – *'İbrahim'in sözü'* bundan istisna edildi. Denildi ki:

"O İbrahim'le (as) birlikte olan mü'minler peygamberdiler."

« بُرَءٰٓؤُا » kelimesi « بَرِيٓءٌ »'un çoğuludur. « ظَرِيفٌ » ve « ظُرَفَاءُ » kelimelerinde olduğu gibi siz bir tek Allah'a (cc) inanıncaya kadar sizinle bizim aramızda işlerimizde düşmanlık ve kalplerimizde öfke belirmiştir. Ne zaman ki yalnız Allah'a (cc) inanırsanız işte o zaman size karşı düşmanlığı terk ederiz.

Yalnız İbrahim'in (as) babasına: *"Andolsun ki senin için mağfiret dileyeceğim. Fakat Allah'tan sana gelecek herhangi bir şeyi* (celb ve defetmeye) *gücüm yetmez."* demesi müstesna. Bu ona vaat ettiği vaadinden dolayıdır. Yani; *"Sözlerinde de ona uyun. Ancak kâfir olan babası için yaptığı istiğfarda ona uymayın."*, demektir.

"Allah'tan sana gelecek herhangi bir şeyi önlemeye gücüm yetmez." Yani; hidayet, mağfiret ve muvaffakiyet gibi şeyleri önlemeye gücüm yetmez. Bu cümle istisna olunmaya layık değildir. Allahu Teala'nın:

﴿ فَمَنْ يَمْلِكُ لَكُمْ مِنَ اللّٰهِ شَيْـًٔا ﴾

"Allah'ın, sizin için dilediğine kim engel olabilir?" [77] ayeti görülmüyor mu? Kast olunan; babasına söylediği söze ait cümlenin istisnasıdır. Orada bizzat kast olunan da; onun için istiğfar edeceğini vaat etmesidir. Ondan sonraki cümle ise ona tabidir. (Bizzat kast olunan değildir). Sanki şöyle demiştir:

"Senin için mağfiret dileyeceğim. Gücüm de ancak mağfiret dilemeye yeter".

'"Rabbimiz! Sana dayandık, sana yöneldik, dönüş sanadır.' dediler." sözü istisnadan öncekine bağlıdır. Bu da güzel örnek cümlesindendir. Denildi ki:

[77] Feth, 11.

"Bunun manası; 'Ey Rabbimiz!' deyin, şeklindedir. Zira o, Allah'ın (cc), mü'minlere demelerini emrettiği bir emrin başlangıcıdır."

"Sana yöneldik..." döndük. *"Dönüş sanadır."* geri dönüş.

5 – "Rabbimiz! Bizi, inkâr edenler için bir fitne kılma, bizi bağışla. Ey Rabbimiz! Yegane galip ve hikmet sahibi sensin."

Yani; onları bize musallat etme ki bize işkence edip mahvetmesinler.

".. hüküm ve hikmet sahibi sensin." Yegane galip ve hakim sensin.

6 – Andolsun ki onlarda sizin için, Allah'ı ve ahiret gününü arzu edenler için güzel bir örnek vardır. Kim yüz çevirirse şüphesiz Allah, zengindir, hamda layık olandır.

Daha sonra İbrahim (as) ve kavmini örnek almak hususundaki teşviki te'kid için tekrarladı. Bu sebeple onu yeminle birlikte mastar olarak getirdi. Bu da te'kid de son noktadır.

« لِمَنْ كَانَ يَرْجُو اللّٰهَ » sözünü « لَكُمْ » sözünden bedel kıldı. Yani; Allah'ın (cc) sevabını arzu edenler için. Yani; Allah'tan (cc) ve azabından korkanlar için, demektir.

"Kim yüz çevirirse..." kim emrimizden yüz çevirir ve kâfirleri dost edinirse.

"Allah zengindir." mahlukata ihtiyacı yoktur. *".. hamda layık olandır."* hem de hak sahibi olandır. Allah Teala te'kidin hiçbir çeşidini bırakmadı, hepsini getirdi. Bu ayetler indirildikten sonra mü'minlerin, müşrik babalarına, çocuklarına ve akrabalarına karşı düşmanlıkları arttı. (onlarla ilgilerini kestiler) Allah (cc), halin, zıddına dönmesi için onları teşvik etti, şöyle buyurdu.

7 – Olur ki Allah, sizinle düşmanlarınız arasında yakında bir dostluk meydana getirir. Allah gücü yetendir. Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir.

Olur ki Allah (cc), sizinle Mekke ahalisinden olan akrabalarınız arasında onları imana muvaffak kılmak suretiyle bir dostluk meydana getirir.

Mekke Fethi müyesser olduğunda Allah (cc) onları arzularına kavuşturdu da kavimleri, İslam'a girdi ve aralarındaki sevgi tamamlanmış oldu.

« عَسَى » – *"umulur ki"* kelimesi, sultanların adeti üzere Allah'tan (cc) bir vaattir. Sultanlar, kendilerinden istenen hususlar hakkında *"olur ki"* ya da *"umulur ki"* kelimelerini kullandıklarında o şeyi isteyen kişi nezdinde artık bu işin olacağına dair hiçbir şüphe kalmaz.

Ya da bununla mü'minlerin (bu işe) heveslendirilmesi kastedilmiştir.

"Allah gücü yetendir." Kalpleri çevirmeye, halleri değiştirmeye ve sevgi sebeplerini kolaylaştırmaya gücü yetendir.

"Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir." Müşriklerden Müslüman olanları çok bağışlayan, çok esirgeyendir.

8 – Allah, sizinle din uğrunda savaşmayan ve sizi yurtlarınızdan çıkarmayanlara iyilik yapmanızı ve adil davranmanızı yasaklamaz. Çünkü Allah adaletli olanları sever.

"Onlara iyilik yapmanızı" onlara söz ve fiille ikram edip ihsanda bulunmanızı.

« أَنْ تَبَرُّوهُمْ », « الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ » cümlesinden bedel olmak üzere mahallen mecrurdur. Bedel-i iştimaldir. Takdiri; *"O kişilere iyilik yapmaktan* (yasaklamaz)", şeklindedir.

"Onlara adil davranmanızı" onlara karşı adaletle hükmetme-nizi ve onlara zulmetmemenizi, Allah'a (cc) şirk koşan bir kişinin hakkına tecavüz etmekten menediliyorsa varın siz Müslüman'ın hakkına tecavüz hususunun men'i nasıl olur bir düşünün.

9 – Allah, yalnız sizinle din uğrunda savaşanları, sizi yurtlarınızdan çıkaranları ve çıkarılmanız için yardım edenleri dost edinmenizi yasaklar. Kim onlarla dost olursa işte zalimler onlardır.

« أَنْ تَوَلَّوْهُمْ », « الَّذِينَ قَاتَلُوكُمْ »'den bedeldir. Mana:

"Allah sizi şu kişilere (yukarıdaki ayette zikredilen kişilere) *iyilik etmekten menetmez. Ancak şu kişileri* (bu ayette zikredilen kişileri) *dost edinmekten nehyeder. Sizden kim onları dost edinirse dostluk kurulmaması gerekenlerle dostluk kurdukları için onlar zalimlerin ta kendileridir."*

10 – Ey iman edenler! Mü'min kadınlar hicret ederek size geldiği zaman onları imtihan edin. Allah onların imanlarını daha iyi bilir. Eğer siz de onların inanmış kadınlar olduklarını öğrenirseniz onları kâfirlere geri döndürmeyin. Bunlar onlara helal değildir. Onlar da bunlara helal olmazlar. Onların (kocalarının) **sarf ettiklerini** (mehirleri) **geri verin, mehirlerini kendilerine verdiğiniz zaman onlarla evlenmenizde ise bir günah yoktur. Kâfir kadınları nikâhınızda tutmayın, sarf ettiğinizi isteyin. Onlar da sarf ettiklerini istesinler. Allah'ın hükmü budur. Aramızda O hükmeder. Allah bilendir, hikmet sahibidir.**

Kelime-i şehadet getirdikleri için ya da imtihan edilmek suretiyle imanlarını ispat etme mevkiinde bulundukları için onları *"mü'min kadınlar"* diye adlandırdı.

« مُهَاجِرَاتٍ » hal üzere mansuptur.

"Onları imtihan edin" imanlarının samimiyetine kanaat getirmeniz için alametlere bakmak suretiyle onları sınayın. İbni Abbas (ra)'dan şöyle nakledilmiştir:

"Onların imtihanı, Eşhedü enla ilahe illallah ve eşhedü enne Muhammeden Rasulullah demeleridir."

"Allah onların imanını sizden daha iyi bilir." Çünkü siz onların hallerini sınıyorsunuz, gerçek durumu bilmiyorsunuz. Onun gerçek bilgisi Allah (cc) katındadır. *"Eğer onların inanmış kadınlar olduklarını öğrenirseniz onları kâfirlere geri döndürmeyin."* Gücünüzün yettiği bir ilimle. O da; alametlerin ortaya çıkışıyla hasıl olan zannı galiptir. Zannın, ilim olarak adlandırılması zannı galibin ve kıyasın neticesinin, ilim yerine geçtiğini ve sahibinin de:

﴿ وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ ﴾

"Bilmediğin bir şeyin ardına düşme" [78] ayeti kapsamına dahil olmadığını bildirmektedir.

"Onları kâfirlere geri döndürmeyin." Onları müşrik kocalarına geri vermeyin. *"Bunlar, onlara helal değildir. Onlar da bunlara helal olmazlar."* Yani; mü'min kadın ile müşrik erkek arasında, kadının Müslüman olarak çıkışıyla ayrılık meydana geldiği için helallik yoktur. *"Onlara sarf ettiklerini* (mehirlerini) *geri verin."* Kocalarına, onlara verdikleri mehir miktarını verin. Bu ayet Hudeybiye anlaşmasından sonra nazil oldu. Anlaşma Mekkelilerden Müslüman olanların Mekkelilere iade edileceği üzerine imzalanmıştı. Bunun üzerine Allah (cc), bunun, kadınlar değil de erkekler hakkında olduğunu beyan için bu ayeti indirmiştir. Çünkü Müslüman kadın, kâfir erkeğe helâl olmaz. Denildi ki:

"Bu ayet, önceki hükmü neshetmiştir."

"Onlarla evlenmenizde size bir günah yoktur." Daha sonra hicret eden bu kadınları almalarında kendilerine bir günahın olmadığını açıklamıştır.

"Ücretlerini (mehirlerini) *kendilerine verdiğinizde..."* Ücretlerini yani; mehirlerini. Çünkü mehir, evlilik akdinin ücretidir. Ebu Hanife (ra) hicret eden kadınların iddet beklemeyeceğine bununla hükmetmiştir.

Basra kıraat imamları göre « وَلَا تَمَسَّكُوا » şeklindedir.

"Kâfir kadınları nikahınızda tutmayın..."

İsmet: Anlaşma ve nikah vasıtalarından herhangi biri gibi kendisine tutunulup korunulan şey, demektir.

« الْكَوَافِرُ », « كَافِرَةٌ »'ün çoğuludur. O da; daru'l-harpte kalan ya da din değiştirerek daru'l-harbe giden kadın, demektir. Yani; sizinle onlar arasında hiçbir koruma sebebi ya da evlilik ilişkisi bulunmasın, demektir. İbni Abbas (ra) şöyle demiştir:

"Kimin Mekke'de kâfir bir karısı varsa onu kadınlarından saymasın (demektir)."

---

[78] İsra, 36.

Çünkü ülkelerin (İslam Ülkesi – kâfir ülkesi) ayrı olması onların evlilik bağını kesmektedir.

"Sarf ettiğinizi isteyin." kâfirlere katılan eşlerinizin mehirlerini onlarla evlenenlerden isteyin. *"Onlar da sarf ettiklerini istesinler."* Hicret eden kadınlarının mehirlerini onlarla evlenen bizim adamlardan istesinler.

"Allah'ın hükmü budur." Yani; Allah'ın (cc) hükmü bu ayette zikredilenlerin tamamıdır.

"Aranızda O hükmeder." Bu, başlangıç cümlesidir. Ya da « حُكْمُ اللّٰهِ » sözünden –zamirin hazfı üzere– haldir. Yani; Allah (cc), aranızda onunla hükmederek hükmeder. Ya da, hükmü, mübalağa şeklinde hakim (hükmeden) kılmıştır. Bu nehyedilmiştir. Dolayısıyla ne bizden, ne de onlardan mehir isteme hükmü kalmamıştır.

11 – Eğer eşlerinizden biri, sizden kâfirlere kaçar da siz de savaşta galip durumda olursanız, eşleri gitmiş olanlara ganimetten, harcadıkları kadar verin. İnandığınız Allah'a karşı gelmekten sakının.

Eğer onlardan (kadınlardan) biri kâfirlere kaçarsa, demektir.

İbni Mes'ud (ra)'ın kıratında da « شَيْءٌ », « أَحَدٌ » – *'biri'* şeklindedir.

"Siz de savaşta galip durumda olursanız" Zeccac'dan şöyle nakledilmiştir:

"Savaşta galip gelip ganimet alırsanız", demektir.

"Eşleri gitmiş olanlara ganimetten harcadıkları kadar verin." Eşleri dinden dönmüş ve daru'l-harbe iltihak etmiş bulunan Müslümanlara eşlerinin mehirlerini bu ganimetten verin, demektir. Denildi ki:

"Bu hüküm de aynı şekilde neshedilmiştir."

12 – Ey peygamber! İnanmış kadınlar, Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarını öldürmemek, elleriyle ayakları arasında bir iftira uydurup getirmemek, iyi işi işlemekte sana karşı gelmemek hususunda sana biat etmeye geldikleri zaman, biatlerini kabul et ve onlar için Allah'tan mağfiret dile. Şüphesiz Allah, çok bağışlayan, çok esirgeyendir.

« يُبَايِعْنَكَ » haldir.

"Çocuklarını öldürmemek..." sözüyle, kız çocuklarının toprağa gömülmesini kastediyor.

"Elleri ayakları arasında bir iftira uydurup getirmemek..." Kadın(lar) yeni doğmuş çocukları alıp kocalarına:

"Bu senden olan çocuğumdur." diyorlardı. *"elleriyle ayakları arasında bir iftira uydurup getirmek"* sözü, yalan olarak kocasına nispet ettiği çocuktan kinayedir. Çünkü o çocuğu taşıdığı karnı ellerinin arasındadır. Çocuğu doğurduğu ferci de ayaklarının arasındadır.

"İyi işi işlemekte" Allah'a ve Rasulü'ne itaatte.

"Onlar için Allah'tan mağfiret dile." Geçen hususlar hakkında. *"Allah, çok bağışlayan, çok esirgeyendir."* Allah (cc), geçip giden şeyleri iptal etmek suretiyle çok bağışlayan, yeniden başlamaya muvaffak kılmak suretiyle de çok esirgeyendir.

Rivayet olunduğuna göre Rasulullah (sav) Mekke'nin fethi tamamlandıktan sonra önce erkeklerden biat aldı. Sonra da kadınlardan biat almaya başladı. Safa tepesindeydi. Ömer (ra) ondan aşağıda oturuyordu. Onun emriyle onun adına kadınlardan biat alıyor ve onun adına onlara tebliğ ediyordu. Utbenin kızı, Ebu Sufyan'ın karısı Hind de, Hamza (ra)'a yaptıklarından dolayı Rasulullah (sav)'in onu tanımasından korktuğu için peçeli olarak tanınmaz bir halde kadınlar arasında bulunuyordu. Peygamber (sav) şöyle buyurdu:

– *"Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamanız üzere sizden biat alıyorum."* Ömer (ra) kadınlardan, Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamak üzere biat aldı. Peygamber (sav):

"Hırsızlık yapmamaları üzere (biat alıyorum)*"* dediğinde Hind:

– *Ebu Sufyan cimri bir adamdır. Onun malından* (ondan habersiz) *az bir şey aldığım olurdu. Ebu Sufyan da 'Aldığın şey sana helal olsun' dedi, bu bana helal olur mu?* diye sordu. Rasulullah (sav) güldü. Onu tanımıştı. Ona:

– *"Sen Hind'sin ha."* dedi. O:

– *Evet, ey Allah'ın peygamberi. Geçmişi affet*, dedi. O (sav):

– *"Allah seni affetti."* dedi. Sonra:

– *"Zina yapmamaları üzere biat alıyorum"*, buyurdu. Hind:

– *Hiç hür olan kadın zina eder mi?* dedi. Sonra:

– *"Çocuklarını öldürmemeleri üzere biat alıyorum"* buyurdu. Hind:

– *Biz onları küçükken büyüttük, fakat sen onları büyüdüklerinde katlettin. Siz onları daha iyi biliyorsunuz*, dedi.

Oğlu Hanzala Bedir günü öldürülmüştü. Ömer (ra) katıla katıla güldü. Rasulullah (sav) ise tebessüm etti. Sonra:

– *"İftira uydurup getirmemeleri* (üzere biat alıyorum.) buyurdu. Hind:

– *Vallahi, iftira uydurmak çirkin bir iştir. Sen bize ancak olgunluğu ve güzel ahlakı emrediyorsun.* dedi. Sonra (sav):

– *"İyi işi işlemekte* (peygambere) *karşı gelmemeleri* (üzere biat alıyorum) buyurdu. Hind:

– *Vallahi, biz bu meclise bir tek hususta bile sana isyan niyetiyle gelmedik*, dedi.

Bu söz, kötülük hususunda amirlere itaatin vacip olmadığına işaret etmektedir.

13 – Ey iman edenler! Allah'ın kendilerine gazap ettiği, kâfirlerin mezarlık halkından umudu kestiği gibi, ahiretten umudu kesmiş olan bir topluluk ile dostluk etmeyin.

Sureyi başladığı şeyle bitirdi. Denildi ki:

"Onlar (Allah'ın (cc) kendilerine gazap ettiği kavim)*; müşriklerdir."*

"Ahiretten ümidini kesmiş" sevabından. Çünkü onlar dirilişi inkâr etmektedirler.

"Kâfirler umudu kestiği gibi" Yani; umudu kestikleri gibi, demektir.

Zamir yerine « كُفَّارُ » – *'kâfirler'* kelimesi açıktan açığa getirilmiştir.

"Mezarlık halkından" onlara dönmelerinden. Ya da: *"Şu anda kabirde olan selefleri ahretten ümidi kestikleri gibi.."*, demektir. Yani; onlar bunların selefi gibidir. Denildi ki:

"Onlar Yahudilerdir."

Yani; kendilerine gazap olunmuş kavmi dost edinmeyin ki kâfirler nasıl ölülerinin diriltilmesinden ve diri olarak geri döndürülmesinden ümidi kestilerse onlar da hususiyetleri Tevrat'ta geçen peygamberin o olduğunu bildikleri halde Allah'ın Resulü'nü (sav) kabul etmediklerinden dolayı ahirette pay sahibi olmaktan ümidi kesmişlerdir. Denildi ki:

« مِنْ اَصْحَابِ الْقُبُورِ » – *"kabir halkından"* sözü kâfirleri beyan içindir. Yani; kabre giren kâfirler ahiret hayrından ümidi kestiği gibi, demektir. Çünkü onlara durum vaziyetlerinin çirkinliği ve gidecekleri yerin kötülüğü aşikar olmuştur. Allahu Alem.

Sûre - 61

SAFF SÛRESİ

Bu sûre Medine'de nazil olmuştur; 14 âyettir.

Cüz - 28

1. — 14. ÂYETLER

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

سَبَّحَ لِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْأَرْضِ وَهُوَ الْعَز۪يزُ الْحَك۪يمُ ﴿١﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ ﴿٢﴾ كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللّٰهِ اَنْ تَقُولُوا مَا لَا تَفْعَلُونَ ﴿٣﴾ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الَّذ۪ينَ يُقَاتِلُونَ ف۪ى سَب۪يلِه۪ صَفًّا كَاَنَّهُمْ بُنْيَانٌ مَرْصُوصٌ ﴿٤﴾ وَاِذْ قَالَ مُوسٰى لِقَوْمِه۪ يَا قَوْمِ لِمَ تُؤْذُونَن۪ى وَقَدْ تَعْلَمُونَ اَنّ۪ى رَسُولُ اللّٰهِ اِلَيْكُمْ فَلَمَّا زَاغُٓوا اَزَاغَ اللّٰهُ قُلُوبَهُمْ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِى الْقَوْمَ الْفَاسِق۪ينَ ﴿٥﴾ وَاِذْ قَالَ ع۪يسَى ابْنُ مَرْيَمَ يَا بَن۪ٓى اِسْرَٓائ۪يلَ اِنّ۪ى رَسُولُ اللّٰهِ اِلَيْكُمْ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَىَّ مِنَ التَّوْرٰيةِ وَمُبَشِّرًا بِرَسُولٍ يَأْت۪ى مِنْ بَعْدِى اسْمُهُٓ اَحْمَدُ فَلَمَّا جَٓاءَهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ قَالُوا هٰذَا سِحْرٌ مُب۪ينٌ ﴿٦﴾ وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ وَهُوَ يُدْعٰٓى اِلَى الْاِسْلَامِ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِى الْقَوْمَ الظَّالِم۪ينَ ﴿٧﴾ يُر۪يدُونَ لِيُطْفِؤُا نُورَ اللّٰهِ بِاَفْوَاهِهِمْ

وَاللّٰهُ مُتِمُّ نُورِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ ﴿٨﴾ هُوَ الَّذٖٓى اَرْسَلَ
رَسُولَهُ بِالْهُدٰى وَدٖينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدّٖينِ كُلِّهٖ وَلَوْ كَرِهَ
الْمُشْرِكُونَ ﴿٩﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُوا هَلْ اَدُلُّكُمْ عَلٰى تِجَارَةٍ
تُنْجٖيكُمْ مِنْ عَذَابٍ اَلٖيمٍ ﴿١٠﴾ تُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَرَسُولِهٖ وَتُجَاهِدُونَ
فٖى سَبٖيلِ اللّٰهِ بِاَمْوَالِكُمْ وَاَنْفُسِكُمْ ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ اِنْ
كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١١﴾ يَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَيُدْخِلْكُمْ جَنَّاتٍ
تَجْرٖى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ وَمَسَاكِنَ طَيِّبَةً فٖى جَنَّاتِ عَدْنٍ
ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظٖيمُ ﴿١٢﴾ وَاُخْرٰى تُحِبُّونَهَا نَصْرٌ مِنَ اللّٰهِ وَفَتْحٌ
قَرٖيبٌ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنٖينَ ﴿١٣﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُوا كُونُٓوا اَنْصَارَ
اللّٰهِ كَمَا قَالَ عٖيسَى ابْنُ مَرْيَمَ لِلْحَوَارِيّٖنَ مَنْ اَنْصَارٖٓى اِلَى
اللّٰهِ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ نَحْنُ اَنْصَارُ اللّٰهِ فَاٰمَنَتْ طَٓائِفَةٌ مِنْ بَنٖٓى
اِسْرَٓائٖيلَ وَكَفَرَتْ طَٓائِفَةٌ فَاَيَّدْنَا الَّذٖينَ اٰمَنُوا عَلٰى عَدُوِّهِمْ
فَاَصْبَحُوا ظَاهِرٖينَ ﴿١٤﴾

Meali

1. Göklerde ve yerdekilerin hepsi Allah'ı tesbih eder. O, üstündür, hikmet sahibidir.

2. Ey iman edenler! Yapmayacağınız şeyi niçin söylüyorsunuz?

3. Yapmayacağınızı söylemeniz Allah katında şiddetli bir buğza sebep olur.

4. Allah, kendi yolunda kenetlenmiş binalar gibi saf bağlayarak savaşanları sever.

5. Bir zaman Musa kavmine: "Ey kavmim! Benim, Allah'ın size gönderdiği elçisi olduğumu bildiğiniz halde niçin beni incitiyorsunuz." demişti. Onlar yoldan sapınca Allah da kalplerini saptırmıştı. Allah, fasıklar topluluğunu doğru yola iletmez.

6. Hatırla ki Meryem oğlu İsa: "Ey İsrail oğulları! Ben size Allah'ın elçisiyim, benden önce gelen Tevrat'ı doğrulayıcı ve benden sonra gelecek, Ahmed adında bir peygamberi de müjdeleyici olarak geldim." Demişti. Fakat o, kendilerine açık delililer getirince "Bu apaçık bir büyüdür." dediler.

7. İslam'a çağrılırken Allah'a karşı yalan uydurandan daha zalim kimdir? Allah zalimler topluluğunu doğru yola erdirmez.

8. Onlar ağızlarıyla Allah'ın nurunu söndürmek istiyorlar. Hâlbuki kâfirler istemeseler de Allah nurunu tamamlayacaktır.

9. Müşrikler istemeseler de dinini bütün dinlere üstün kılmak için peygamberlerini hidayet ve hak din ile gönderen O'dur.

10. Ey iman edenler! Sizi acı bir azaptan kurtaracak ticareti size göstereyim mi?

11. Allah'a ve Rasulü'ne inanır, mallarınızla ve canlarınızla Allah yolunda savaşırsınız. Eğer bilirseniz ki bu sizin için daha hayırlıdır.

12. İşte bu takdirde O, sizin günahlarınızı bağışlar, sizi zemininden ırmaklar akan Cennetlere, Adn cennetlerindeki güzel meskenlere koyar. İşte en büyük kurtuluş budur.

13. Seveceğiniz başka bir şey daha var: Allah'tan yardım ve yakın bir fetih. Mü'minleri bunlarla müjdele.

14. Ey iman edenler! Allah'ın yardımcıları olun. Nitekim Meryem oğlu İsa, havarilere: "Allah'a giden yolda benim yardımcılarım kimdir?" demişti. Havarileri de: "Allah yolunun yardımcıları biziz." demişlerdi. İsrail oğullarından bir zümre inanmış, bir zümre de inkâr etmişti. Nihayet biz inananları, düşmanlarına karşı destekledik. Böylece üstün geldiler.

Tefsiri

1 – Göklerde ve yerdekilerin hepsi Allah'ı tesbih eder. O, üstündür, hikmet sahibidir.

Rivayete göre mü'minler, cihatla emredilmesinden önce:

"Amellerin hangisi Allah'a daha sevgilidir. Bilsek de onu işlesek." demişlerdi de cihat ayeti nazil olmuştur. Fakat onlardan bir kısmı işi ağırdan almıştı. Bu sefer de:

"Ey iman edenler! Yapmayacağınız şeyi niçin söylüyorsunuz?" ayeti inmişti.

2 – Ey iman edenler! Yapmayacağınız şeyi niçin söylüyorsunuz?

« لِمَ »'deki « لِ » izafet « لِ »'ıdır. Diğer harfi cerlerin gelişi gibi soru « مَا »'sı üzerine gelmiştir. « فِيمَ », « مِمَّ », « عَمَّ », « إِلاَمَ », « عَلاَمَ » ve misallerinde olduğu gibi « ا » hazfedilmiştir. Çünkü « مَا » ve « لِ » ya da diğerleri tek bir şey gibidir. Bu, soru cümlelerinde çokça kullanılmaktadır. Aslı üzere çok az kullanılmıştır. Şair şöyle demiştir:

* عَلَى مَا قَامَ يَشْتُمُنِي جَرِيرٌ *

"Cerir bana ne için sövmeye başladı?"

Duruş halinde durma - duraklama « ه »'si getirilir. Ya da sakin kılınır. Geçiş halinde sakin kılan kişi de bunu duruş yerine geçsin diye yapmıştır.

3 – Yapmayacağınızı söylemeniz Allah katında şiddetli bir buğza sebep olur.

« كَبُرَ » ile, lafzının dışında bir lafızla şaşkınlığı ve hayreti kastetmiştir. Şairin sözünde olduğu gibi

* غَلَتْ نَابُ كُلَيْبٍ بَوَاؤُهَا *

"Kelib'in devesinin dengi ne kadar da kıymetliymiş!"

Yani; *"Ne kadar kıymetli bir deveymiş ki onun dengi Kelibin kendisidir."* Şaşkınlık ve hayretin manası; işitenlere işin büyüklüğünü anlatmaktır. Çünkü şaşkınlık ve hayret ancak benzerlerinden farklı olan şeylerde olur.

« كَبُرَ » kelimesi « أَنْ تَقُولُوا »'ya isnad olunmuştur. « مَقْتًا » Kelimesi ise temyiz üzerine mansup kılınmıştır. Bunda onların, yapmayacakları şeyleri söylemelerinin katıksız kesin bir buğza sebep olduğuna delalet vardır. Mana şudur:

"Sizin yapmayacağınız şeyleri söylemeniz, Allah (cc) katında büyük bir buğz oldu."

Makt; lafzı seçildi. Çünkü O, en şiddetli buğz, demektir. Selef-i Salihin'den birine:

– *Bize sohbet et*, denildi de o

– *"Bana, yapmayacağım şeyleri söylememi mi emrediyorsunuz.* (konuşayım da) *Tezce Allah'ın buğzunu celbedeyim öyle mi?"* demiştir.

Daha sonra Allah azze ve celle sevdiği şeyleri bildirmiştir. Şöyle buyurmuştur:

4 – Allah, kendi yolunda kenetlenmiş binalar gibi saf bağlayarak savaşanları sever.

".. saf bağlayarak..." kendileri saf tutar oldukları halde.

« صَفًّا » mastardır. Hal olarak vaki olmuştur.

".. kenetlenmiş binalar gibi..." parçaları birbirine bitişik binalar gibi. Denildi ki:

"Bununla, düşmanlarına karşı muharebede, parçaları kurşunla birbirine bağlanmış binalar gibi bir kelime altında toplanacak şekilde niyetlerinin bir olması kastedilmiştir. Bu da haldir."

5 – Bir zaman Musa, kavmine: "Ey kavmim! Benim, Allah'ın size gönderdiği elçisi olduğumu bildiğiniz halde niçin beni incitiyorsunuz." demişti. Onlar yoldan sapınca Allah da kalplerini saptırmıştı. Allah, fasıklar topluluğunu doğru yola iletmez.

« اِذْ » gizli « اُذْكُرْ » – *'hatırla'* fiiliyle mansuptur.

"Beni niçin incitiyorsunuz." ayetleri inkâr etmek ve bende olmayan şeyleri bana iftira etmek suretiyle...

« وَقَدْ تَعْلَمُونَ » mahallen mansuptur, haldir. Yani; *"Kesin bir ilimle bildiğiniz halde beni niçin incitiyorsunuz."* demektir. *"Bunu bilmenizin gereği de; bana hürmet etmeniz ve saygı göstermenizdir, eziyet etmeniz değil."*

"Onlar ... sapınca...", yani; haktan meyledince Allah (cc) da onların kalplerini hidayetten döndürdü. Ya da onlar, onun emirlerini terk edince iman nurunu onların kalplerinden çekip çıkardı. Ya da onlar haktan sapmayı tercih edince Allah (cc) da onların kalplerini saptırdı. Yani; onları kendilerine terk etti. Ve hakka tabi olma başarısını onlara haram kıldı, demektir.

"Allah fasıklar topluluğunu doğru yola iletmez." Yani; ilminde, fasık olduğu zahir olan kişilere hidayet etmez, demektir.

6 – Hatırla ki; Meryem oğlu İsa: "Ey İsrail oğulları! Ben size Allah'ın elçisiyim, benden önce gelen Tevrat'ı doğrulayıcı ve benden sonra gelecek Ahmed adında bir peygamberi de müjdeleyici olarak geldim." demişti. Fakat O, kendilerine açık delililler getirince: "Bu apaçık bir büyüdür." dediler.

Musa (as)'ın dediği gibi: *"Ey kavmim!"* demedi. Çünkü onun onlarla nesep bağı yoktur ki onun kavmi olsunlar.

"Benden önce gelen Tevrat'ı doğrulayıcı ve benden sonra gelecek Ahmed adında bir peygamberi de müjdeleyici olarak geldim." Yani; Benden önceki Tevrat'ı tasdik eder ve benden sonra gelecek olan peygamberi müjdeler bir halde size gönderildim, demektir. Yani; benim dinim tasdiktir. Allah'ın, (cc) önceki ve sonraki kitaplarını ve peygamberlerini bütünüyle tasdiktir.

Hicaz kıraat imamları, Ebu Amr ve Ebu Bekir'e göre « بَعْدِى » şeklindedir. Halil'in ve Sibeveyh'in tercihi de budur.

« مُصَدِّقًا » ve « مُبَشِّرًا » kelimeleri « الرَّسُولُ » kelimesindeki gönderme manası ile mansup olmuşlardır.

"O", İsa ya da Muhammed (asm).

".. delillercapital..." mucizeler. Hamza ve Ali'ye göre « سَاحِرٌ » –*'sihirbaz'* şeklindedir.

7 – İslam'a çağrılırken Allah'a karşı yalan uydurandan daha zalim kimdir? Allah zalimler topluluğunu doğru yola erdirmez.

Rabbi, kendisini, peygamberleri diliyle, içinde kendisi için iki dünya saadeti olan İslam'a çağırdığında, ona icabet edecek yerde kullarını hakka çağırdığı sözü için, *"bu sihirdir"* diyerek Allah'a (cc) yalan ve iftira atandan daha zalim hangi insandır. Halbuki sihir yalandır ve batılı hak göstermek, yaldızlamaktır.

8 – Onlar ağızlarıyla Allah'ın nurunu söndürmek istiyorlar. Halbuki kâfirler istemeseler de Allah nurunu tamamlayacaktır.

"Onlar ağızlarıyla Allah'ın nurunu söndürmek istiyorlar." Bu, onların, Kur'an hakkında, *"Bu sihirdir."* demek suretiyle İslam'ı iptal etmek istemelerini tahkirdir, alaya almaktır. Onların durumu söndürmek için ağzıyla güneşin ışığına üfleyen kişinin durumu ile tasvir olunmuştur.

Mef'ul hazfedilmiştir. « لِ » sebep içindir. Takdiri şöyledir:

"Allah'ın nurunu ağızlarıyla, yani, sözleriyle söndürmek için yalanı arzuluyorlar." demektir.

Mekke kıraat imamları, Hamza, Ali ve Hafs'a göre « مُتِمُّ نُورِهِ » şeklindedir. Diğerlerine göre ise « مُتِمٌّ نُورَهُ » şeklindedir. Yani; Hakk'ı tamamlayacak ve gayesine ulaştıracaktır.

9 – Müşrikler istemeseler de dinini bütün dinlere üstün kılmak için peygamberlerini hidayet ve hak din ile gönderen O'dur.

".. hak din ile..." yani; İslam dini ile. *".. bütün dinlere üstün kılmak için..."* ona ters düşen bütün dinlere karşı onu üstün kılmak için andolsun ki Allah (cc) bunu yapmıştır. İslam karşısında mağlup olmamış, perişan olmamış hiçbir din kalmamıştır. Mücahid'den şöyle nakledilmiştir:

"İsa (as) nüzul ettiğinde yeryüzünde İslam dininden başka hiçbir din kalmayacaktır."

10 – Ey iman edenler! Sizi acı bir azaptan kurtaracak ticareti size göstereyim mi?

Şam kıraat ekolüne göre: « تُنَجِّيكُمْ » şeklindedir.

11 – Allah'a ve Rasulü'ne inanır, mallarınızla ve canlarınızla Allah yolunda savaşırsınız. Eğer bilirseniz ki bu sizin için daha hayırlıdır.

"Allah ve Rasulü'ne inanır, mallarınızla ve canlarınızla Allah yolunda savaşırsınız." sözü başlangıç cümlesidir. Sanki onlar:

– *"Nasıl amel edelim?"* dediler de onlara:

– *"Allah'a (cc) ve Rasulü'ne (sav) inanır, mallarınızla ve canlarınızla Allah (cc) yolunda savaşırsınız."* diye cevap verdi.

"İnanırsınız" sözü Sibeveyh'e göre inanın manasınadır. Bu sebepten dolayı « يَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ » – *"işte o takdirde sizin günahlarınızı bağışlar"* sözüyle cevap verildi. Buna İbni Mes'ud (ra):

« اٰمِنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهِ وَجَاهِدُوا » – *"Allah ve Rasulü'ne iman edin ve cihad edin."* şeklindeki kıraati de delalet etmektedir.

Tabi olmanın gerekliliğini bildirmek için haber lafzı üzere getirildi. Sanki tabi olunmuş gibi var olan imandan ve cihaddan haber vermektedir.

"Bu" yani; zikredilen iman ve cihad sizin için mallarınızdan ve canlarınızdan daha hayırlıdır. Eğer onun, sizin için hayırlı olduğunu bilirseniz, o zaman o sizin için hayırlı olur. Çünkü siz, bunu bildiğinizde ve buna inandığınızda imanı ve cihadı mallarınızdan ve canlarınızdan daha çok seversiniz. Dolayısıyla da felaha erer, kurtulursunuz.

12 – İşte bu takdirde O, sizin günahlarınızı bağışlar, sizi zemininden ırmaklar akan Cennetlere, Adn cennetlerindeki güzel meskenlere koyar. İşte en büyük kurtuluş budur.

Adn; ikamet etmek ve bir yerde uzun müddet (ebedi) kalmak demektir. Bir yerde ikamet ettiğinde « عَدَنَ بِالْمَكَانِ » denir. Aynı şekilde *"işte bu en büyük kurtuluştur."* denildi.

13 – Seveceğiniz başka bir şey daha var: Allah'tan yardım ve yakın bir fetih. Mü'minleri bunlarla müjdele.

"Seveceğiniz başka bir şey daha var." Sizin için zikredilen bu acil olmayan (uhrevi) mağfiret ve sevabın yanında size daha sevimli gelen acil (dünyevi) bir nimet daha vardır. Daha sonra onu: *"Allah'tan yardım ve yakın bir fetih."* sözüyle açıkladı. Yani; tez bir fetih, demektir. O da; Mekke'nin Fethi ve Kureyş'e karşı yardım (zafer)dir. Ya da İran ve Bizans'ın fethidir.

".. seveceğiniz..." sözünde dünya nimetlerine olan meyle (Dünyayı ahirete tercih etmeye) karşı bir parça taviz vardır.

Keşşaf sahibi « وَأُخْرَى » kelimesinin « عَلَى تِجَارَةٍ »'e matuf olduğunu söylemişti. Bu taktirde mana; *"Sizi, elem verici bir azaptan kurtaracak ticareti ve seveceğiniz diğer bir ticareti daha size göstereyim mi?"* şeklinde olur. Daha sonra:

"Allah'tan yardım..." dedi. Yani; o (ticaret) yardımdı.

« وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ », « تُؤْمِنُونَ » üzerine atıftır. Çünkü o, emir manasınadır. Sanki şöyle denilmiştir:

"İman edin ve cihad edin ki Allah (cc) da sizi sabit kadem kılsın ve size yardım etsin. Ve Ey Allah'ın Rasulü! Mü'minleri bununla müjdele." Yine denildi ki:

« وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ », « يَا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا هَلْ أَدُلُّكُمْ » cümlesinden önce takdir olunmuş. « قُلْ » – *'De ki'* sözü üzerine atıftır.

14 – Ey iman edenler! Allah'ın yardımcıları olun. Nitekim Meryem oğlu İsa, havarilere: "Allah'a giden yolda benim yardımcılarım kimdir?" demişti. Havarileri de: "Allah yolunun yardımcıları biziz." demişlerdi. İsrail oğullarından bir zümre inanmış, bir zümre de inkâr etmişti. Nihayet biz inananları, düşmanlarına karşı destekledik. Böylece üstün geldiler.

"Allah'ın yardımcıları olun." Yani; Allah'ın (cc) dininin yardımcıları olun.

Hicaz kıraati ve Ebu Amr'a göre « أَنْصَارًا لِلّٰهِ » şeklindedir.

"Nitekim Meryem oğlu İsa, havarilere: 'Allah'a giden yolda benim yardımcılarım kimlerdir?' demişti." Bunun zahiri, onların, yardımcılar olmasının, İsa (as)'ın: *"Allah'a giden yolda benim yardımcılarım kimdir?"* sözüne benzetilmesidir. (Yani; lafzın zahiri, onun dediği gibi olun, demektir.) Ancak o, mana üzerine hamledilmiştir. Yani; havariler, İsa (as), kendilerine: *"Allah'a giden yolda benim yardımcılarım kimlerdir?"* dediğinde İsa (as)'ın yardımcıları oldukları gibi, Allah'ın (cc) yardımcıları olun, demektir.

"Allah'a giden yolda benim yardımcılarım kimlerdir?" sözünün, havarilerin cevabına -ki o da: *"Allah yolunun yardımcıları biziz."* Demeleridir– uygun olacak şekildeki manası; *"Allah'ın (cc) yardımına müteveccih olarak benim askerim kim olacak?"* şeklindedir.

"Allah'ın yardımcıları biziz." Yani; bizler, Allah'a (cc) yardım edenleriz, demektir. *"Benim yardımcılarım kimdir?"* sözünün manası ise; *"Allah'a yardım hususunda bana bağlanan ve benimle birlikte olan yardımcılar kimdir?"* şeklindedir.

Havariler, onun seçilmiş dostlarıdır. Ona ilk iman edenlerdir. On iki kişiydiler.

Havari; seçilmiş, halis dost demektir. « اَلْحَوَرُ » kelimesindendir. O da; halis beyaz demektir. Denildi ki:

"Onlar kasar (çırpıcı) *idiler. Elbiseleri beyazlatıyorlardı."*

"İsa (as)'a İsrail oğullarından bir zümre inanmış, bir zümre de onu inkâr etmişti." Onların inananlarını inkâr edenlerine karşı güçlendirdik. Böylece onlara galip geldiler. Allah (cc) inananların dostudur.

Allahu A'lem.

Sûre - 62

CUM'A SÛRESİ

Bu sûre Medine'de nazil olmuştur;

11 âyettir.

Cüz - 28

1. — 11. ÂYETLER

بِسْــ ٱللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيــــمِ

يُسَبِّحُ لِلّٰهِ مَا فِي ... وَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ الْمَلِكِ الْقُدُّوسِ الْعَزِيزِ الْحَكِـ ... الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّنَ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ اٰيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٢﴾ وَاٰخَرِينَ مِنْهُمْ لَمَّا يَلْحَقُوا بِهِمْ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٣﴾ ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴿٤﴾ مَثَلُ الَّذِينَ حُمِّلُوا التَّوْرٰيةَ ثُمَّ لَمْ يَحْمِلُوهَا كَمَثَلِ الْحِمَارِ يَحْمِلُ أَسْفَارًا بِئْسَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٥﴾ قُلْ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ هَادُوا إِنْ زَعَمْتُمْ أَنَّكُمْ أَوْلِيَاءُ لِلّٰهِ مِنْ دُونِ النَّاسِ فَتَمَنَّوُا الْمَوْتَ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٦﴾ وَلَا يَتَمَنَّوْنَهُ أَبَدًا بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ ﴿٧﴾ قُلْ إِنَّ الْمَوْتَ الَّذِي تَفِرُّونَ مِنْهُ فَإِنَّهُ مُلَاقِيكُمْ ثُمَّ تُرَدُّونَ إِلٰى عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٨﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلٰوةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلٰى

ذِكْرِ اللّٰهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٩﴾
فَاِذَا قُضِيَتِ الصَّلٰوةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْاَرْضِ وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ
اللّٰهِ وَاذْكُرُوا اللّٰهَ كَثِيرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿١٠﴾ وَاِذَا رَاَوْا تِجَارَةً اَوْ
لَهْوًا انْفَضُّوا اِلَيْهَا وَتَرَكُوكَ قَٓائِمًا قُلْ مَا عِنْدَ اللّٰهِ خَيْرٌ مِنَ
اللَّهْوِ وَمِنَ التِّجَارَةِ وَاللّٰهُ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿١١﴾

Meali

1. Göklerde ve yerde olanların hepsi mülkün sahibi, Mukaddes, Azîz, Hakîm olan Allah'ı tesbih eder.

2. Çünkü ümmiler arasından kendilerine ayetlerini okuyan, onları temizleyen, onlara kitabı ve hikmeti öğreten bir peygamber gönderen O'dur. Hâlbuki onlar önceden apaçık bir sapıklık içindeydiler.

3. *(Bu peygamber)* mü'minlerden henüz kendilerine katılmamış bulunan diğer insanlara da onu öğretir. O, Azîz'dir, Hakîm'dir.

4. O, Allah'ın lütfudur. Onu dilediğine verir. Allah, büyük lütuf sahibidir.

5. Kendilerine Tevrat yükletilen sonra onu, taşımayanların durumu, koca koca kitaplar taşıyan merkebin durumu gibidir. Allah'ın ayetlerini yalanlamış olan kavmin durumu ne kötüdür. Allah, zalimler topluluğunu doğru yola iletmez.

6. De ki: Ey Yahudiler! Bütün insanları bir yana bırakarak yalnız kendinizin Allah'ın dostları olduğunuzu sanıyorsunuz, bu iddianızda samimi iseniz haydi ölümü temenni edin.

7. Ama onlar yaptıklarından dolayı ölümü asla temenni etmezler. Allah, zalimleri çok iyi bilir.

8. De ki: Sizin kendisinden kaçtığınız ölüm, muhakkak ki sizi bulacaktır. Sonra da görüleni ve görülmeyeni bilen Allah'a döndürüleceksiniz. O, size bütün yaptıklarınızı haber verecektir.

9. Ey iman edenler! Cuma günü namaza çağrıldığı zaman hemen Allah'ı anmaya koşun ve alışverişi bırakın. Eğer siz gerçeği anlayan kimseler iseniz elbette bu sizin için daha hayırlıdır.

10. Namaz bitince yeryüzüne dağılın ve Allah'ın lütfundan isteyin. Allah'ı çok zikredin. Umulur ki kurtuluşa erersiniz.

11. Onlar, bir ticaret ve eğlence gördükleri zaman, hemen dağılıp oraya giderler ve seni ayakta bırakırlar. De ki: Allah'ın yanında bulunun, eğlenceden ve ticaretten daha yararlıdır. Zira Allah rızık verenlerin en hayırlısıdır.

Tefsiri

1 – Göklerde ve yerde olanların hepsi mülkün sahibi, Mukaddes, Azîz, Hakîm olan Allah'ı tesbih eder.

"Tesbih", ya tesbih-i hilkattir (fıtri tesbihtir) yani; her neye baksan onun yaratılışı seni Allah Teala'nın birliğine ve O'nu misl, benzerinden tenzihe götürür. Ya, tesbih-i marifettir. Allah Teala, her şeyde kendisinin tanındığı ve tenzih olunduğu şeyi lütfu ile yaratır. Allah Teala'nın:

﴿ وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلَٰكِنْ لَا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ ﴾

"Hiçbir şey yoktur ki O'nu hamdıyla tesbih etmesin, lakin siz onların tesbihini anlamazsınız." [79] sözü görülmüyor mu?

Ya da Tesbih-i zaruridir. Allah (cc), her cevhere tesbihini bilmeksizin icra ettirir.

2 – Çünkü ümmiler arasından kendilerine ayetlerini okuyan, onları temizleyen, onlara kitabı ve hikmeti öğreten bir peygamber gönderen O'dur. Hâlbuki onlar önceden apaçık bir sapıklık içindeydiler.

"O, ümmiler içinden kendilerinden (kendilerine) *bir peygamber gönderendir."*

Yani; ümmi bir kavim içinde ümmi bir adam gönderendir, demektir. Denildi ki:

---

[79] İsra, 44.

« مِنْهُمْ ».– *"kendilerinden"* sözü ﴿مِنْ أَنْفُسِكُمْ﴾ – ***"içinizden..."*** [80] sözü gibidir. Nesebini ve durumlarını bilmektedirler. Ümmi, Arap milletine mensuptur. Çünkü onlar, diğer milletlere göre ne yazıyorlar, ne de okuyorlardı. Denildi ki:

"Yazı Taif'te başladı. Onlar onu Hire halkından almışlardı. Hire halkı da Enbar halkından almıştı."

".. kendilerine ayetleri –Kur'an'ı– *okuyan, onları* –şirkten ve cahiliye pisliklerinden– *temizleyen, onlara kitabı ve hikmeti öğreten* –Kur'an'ı ve sünneti ya da dinde fıkhı öğreten.–"

"Halbuki onlar, –Muhammed (sav)'den– *önce apaçık bir sapıklık içindeydiler."* Yani; küfür ve cehalet içindeydiler.

« إنْ », « إنَّ »'den hafifletilmiştir. « لَ » bunun delilidir. Yani; onlar sapıklık içindeydiler. Ondan daha büyük bir sapıklık göremezsin.

3 – (Bu peygamber) **mü'minlerden henüz kendilerine katılmamış bulunan diğer insanlara da onu öğretir. O, Azîz'dir, Hakîm'dir.**

« وَآخَرِينَ مِنْهُمْ » mecrurdur. « الْأُمِّيِّينَ » üzerine atfedilmiştir. Yani; O'nu (sav) kendi devrindeki ümmilere ve ümmilerden henüz onlara katılmamış başka kimselere gönderdi. Yani; onlar henüz onlara katılmamışlardır, katılacaklardır. Onlar, Sahabeden (ra) sonra gelenlerdir. Ya da onlar, onlardan sonra kıyamete dek gelecek olanlardır. Denildi ki:

"Onlar Acemlerdir (İranlılardır)."

Ya da « وَآخَرِينَ » mansuptur. « وَيُعَلِّمُهُمْ »'deki mansup üzerine atfedilmiştir. Yani; onlara öğreten ve diğerlerine de öğreten, demektir. Çünkü öğretme işi kıyamete kadar devam etse onun tamamı ilk kişiye isnad olunur. Sanki onunla elde edilen istifadenin tamamını o kişi gerçekleştirmiştir. O, bu büyük işte ümmi bir adamı başarılı kılmada (bu hususta) ona yardım etmede ve insanların tamamı arasından onu seçmede Azîz'dir, yegane hüküm ve hikmet sahibidir.

[80] Tevbe, 128.

4 – O, Allah'ın lütfudur. Onu dilediğine verir. Allah, büyük lütuf sahibidir.

Muhammed (as)'e verdiği bu üstünlük Allah'ın (cc) lütfudur. O da kendi asrındaki nesillerin peygamberi olması ve diğer asırlardaki nesillerin peygamberi olmasıdır. O, Allah'ın lütfudur. Onu vermeyi istediği ve hikmetinin gerektirdiği kişiye (ya da kişilere) verir.

5 – Kendilerine Tevrat yükletilen sonra onu, taşımayanların durumu, koca koca kitaplar taşıyan merkebin durumu gibidir. Allah'ın ayetlerini yalanlamış olan kavmin durumu ne kötüdür. Allah, zalimler topluluğunu doğru yola iletmez.

"Kendilerine Tevrat yükletilen –yani; onu öğrenmek ve içindekileriyle amel etmekle mükellef kılınan– *sonra onu taşımayanlar."* Sonra onunla amel etmeyenler, demektir. Sanki onlar onu taşımamışlardır.

« أَسْفَاراً », « سِفْرٌ » kelimesinin çoğuludur. O da; *'büyük kitap'*, demektir.

« يَحْمِلُ » hal olmak üzere mahallen mansuptur. Ya da sıfat olmak üzere mahallen mecrurdur. Çünkü « الْحِمَارِ » – *'eşek'* kelimesi « وَلَقَدْ أَمُرُّ عَلَى اللَّئِيمِ يَسُبُّنِي » – *'Bana söven alçağa uğrarım'* sözündeki « اللَّئِيمِ » kelimesi gibidir.

Yahudiler, Tevrat taşıyıcıları, okuyucuları ve içindekileri muhafaza edenler oldukları halde onunla amel etmemeleri ve onun ayetlerinden istifade etmemeleri –ki onda Rasulullah (sav)'in sıfatları ve onun müjdesi olduğu halde ona iman etmediler– sebebiyle koca koca ilmi kitapları taşıyan eşeğe benzetilmişlerdir. O (eşek) onları taşır ama onlardan hiçbir şey anlamaz, sadece iki yanına ve sırtına yüklenen şeyin zahmetini ve sıkıntısını çeker. Bildiği halde bilgisiyle amel etmeyen her bir kişinin durumu da budur.

"Allah'ın ayetlerini yalanlamış olan kavmin durumu ne kötüdür." Yani; Allah'ın (cc) ayetlerini yalanlayan kavmin durumu, misal olarak ne kötüdür. Ya da yalanlayan kavmin misali ve onların misali ne kötüdür, demektir. Onlar, Muhammed (sav)'in peygamberliğinin doğruluğuna delalet eden, Allah'ın (cc) ayetlerini yalanlayan Yahudilerdir.

"Allah, zalimler topluluğunu doğru yola iletmez." Yani; zulmü tercih ettikleri vakitte ya da ilmi ezelisinde zalim olacağını bildiği kişiye hidayet etmez, demektir.

6 - De ki: Ey Yahudiler! Bütün insanları bir yana bırakarak yalnız kendinizin Allah'ın dostları olduğunuzu sanıyorsunuz, bu iddianızda samimi iseniz haydi ölümü temenni edin.

Yahudi olduğunda « يَهُودُ - هَادَ » fiili kullanılır. Onlar:

﴿ نَحْنُ اَبْنَٓاءُ اللّٰهِ وَاَحِبَّٓاؤُهُ ﴾

"Biz, Allah'ın oğulları ve dostlarıyız." [81] diyorlardı.

Yani; Eğer sizin sözünüz doğruysa ve sağlam bir deliliniz de varsa haydi Allah'tan (cc) sizi öldürmesini ve sizi tezce dostları için hazırladığı keramet (şeref, itibar, cömertlik ve ikram) yurduna intikal ettirmesini temenni edin. Daha sonra Allah Teala şöyle buyurdu:

7 - Ama onlar yaptıklarından dolayı ölümü asla temenni etmezler. Allah, zalimleri çok iyi bilir.

Yani; inkârları sebebiyle ölümü asla temenni etmezler.

« لَا » ile « لَنْ »'in her biri istikbalde olumsuzluk manası verir. Aralarında hiçbir fark yoktur. Ancak « لَنْ »'deki te'kid ve şiddetlilik « لَا » da yoktur. Dolayısıyla bir defa « لَنْ يَتَمَنَّوْهُ » şeklinde te'kid lafzıyla gelmiş, bir defa da « لَا يَتَمَنَّوْنَهُ » şeklinde te'kid lafzı olmaksızın gelmiştir.

Allah, zalimleri çok iyi bilir." Bu, onları tehdittir.

8 - De ki: Sizin kendisinden kaçtığınız ölüm, muhakkak ki sizi bulacaktır. Sonra da görüleni ve görülmeyeni bilen Allah'a döndürüleceksiniz. O, size bütün yaptıklarınızı haber verecektir.

"De ki: Sizin kendisinden kaçtığınız –ve inkârınızdan cezasına çarptırılacağınız korkusundan dolayı temenni etmeye cesaret edemediğiniz– *ölüm muhakkak ki sizi bulacaktır."*

---

[81] Maide, 18.

Cümle « فَإِنَّهُ مُلَاقِيكُمْ ». « إِنَّ »'nin haberidir. « اَلَّذِى » şart manası taşıdığı için « إِنَّ »'nin haberine « فَ » gelmiştir.

"O, size bütün yaptıklarınızı haber verecektir." Dolayısıyla da sizi layık olduğunuz ceza ile cezalandıracaktır.

9 – Ey iman edenler! Cuma günü namaza çağrıldığı zaman hemen Allah'ı anmaya koşun ve alışverişi bırakın. Eğer siz gerçeği anlayan kimseler iseniz elbette bu sizin için daha hayırlıdır.

Nida; ezandır. « مِنْ » beyaniyyedir. « إِذَا »'yı beyan ve tefsir için getirilmiştir.

Cuma günü günlerin efendisidir. Nitekim hadisi şerifte:

"Kim Cuma günü ölürse Allah ona bir şehid sevabı verir ve onu kabir azabından korur." buyurulmuştur.

« فَاسْعَوْا » – *'koşun'* « فَمْضُوا » – *'gidin'* demektir. Bu şekilde de okunmuştur. Ferra şöyle demiştir:

« اَلسَّعْىُ », « اَلْمَضْىُ » ve « اَلذَّهَابُ » aynı manadadırlar. « اَلسَّعْىُ » ile kastolunan süratle yürümek, koşmak değildir.

"Allah'ı anmaya..." Cumhura göre, *"hutbeye"* Ebu Hanife (ra)'e göre hatibin sadece: « اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ » diyerek okuduğu hutbe caizdir. Bu hükmü, bu yorumdan çıkarmıştır.

".. alışverişi bırakın." Zikrullah'a mani olan dünya meşgalelerinin terkini emretmeyi murad etti. Ancak onlar arasından özellikle alışverişi seçip zikretti. Çünkü Cuma günü zeval vaktinde alışveriş çokça yapılmaktadır. Dolayısıyla da onlara: *"Ahiret ticaretine koşun, dünya ticaretini terkedin, kendisinden daha faydalı ve daha karlı hiçbir şey olmayan Allah'ın zikrine koşun Faydası az olan alışverişi terk edin."* denildi.

"Bu sizin için daha hayırlıdır." Yani; Allah'ın (cc) zikrine koşmak sizin için alışverişten daha hayırlıdır.

10 – Namaz bitince yeryüzüne dağılın ve Allah'ın lütfundan isteyin. Allah'ı çok zikredin. Umulur ki kurtuluşa erersiniz.

"Namaz bitince –yani; eda edilince,– *yeryüzüne dağılın..."* Bu emri, ibahadır. (Yani; dağılabilirsiniz, serbestsiniz manasınadır.)

"Allah'ın lütfundan (nasip) *isteyin."* Yani; bu, rızık, ilim talebi, hasta ziyareti ve Allah (cc) için kardeş ziyareti olabilir.

"Allahı çok zikredin." Farzın edasına sizi muvaffak kıldığı için O'na şükredin.

11 – Onlar, bir ticaret ve eğlence gördükleri zaman, hemen dağılıp oraya giderler ve seni ayakta bırakırlar. De ki: Allah'ın yanında bulunan, eğlenceden ve ticaretten daha yararlıdır. Zira Allah rızık verenlerin en hayırlısıdır.

"Onlar bir ticaret ve eğlence gördükleri zaman hemen dağılıp ona giderler..." senden ayrılırlar ona giderler. Takdiri şöyledir:

"Ticaret gördüklerinde ona (ticarete), *eğlence gördüklerinde de ona* (eğlenceye) *giderler şeklindedir."*

Zikredilen, diğerine delalet ettiği için ikisinden biri hazfedildi, özellikle ticareti seçip zikretti. Çünkü o, onlar (Medine halkı) nezdinde çok önemliydi. Rivayete göre Medine'de açlık ve pahalılık vardı. Peygamber (sav) Cuma günü hutbe okurken, Dihye b. Halife Şam'dan ticaret kervanıyla geldi. Herkes kalktı. Peygamberle (sav) birlikte sadece sekiz ya da on iki kişi kaldı. Bunun üzerine Peygamber (sav) şöyle buyurdu:

"Muhammed'in nefsini yedi kudretinde bulundurana andolsun ki, eğer hepsi çıksaydı Allah vadiyi ateş olarak üzerlerine tutuştururdu."

Kervan geldiğinde onu defle, dümbelekle ve alkışlarla karşılıyorlardı. *".. eğlence..."* sözü ile kastedilen budur.

"... Seni ayakta bırakırlar." seni ayakta hutbe okur (bir vaziyette) bırakırlar. Bunda hatibin hutbeyi ayakta okuması gerektiğine dair delil vardır.

"De ki: Allah'ın yanında bulunan –sevap– *eğlenceden ve ticaretten daha hayırlıdır. Zira Allah rızık verenlerin en hayırlısıdır."* Yani; alışverişi terk etmek suretiyle Allah'ın (cc) rızkından mahrum kalmazlar. Zira O, rızık verenlerin en hayırlısıdır.

Allahu A'lem.

Sûre - 63

MÜNÂFİKÛN SÛRESİ

Bu sûre Medine'de nazil olmuştur; 11 âyettir.

Cüz - 28

1. — 11. ÂYETLER

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

إِذَا جَٓاءَكَ الْمُنَافِقُونَ قَالُوا نَشْهَدُ إِنَّكَ لَرَسُولُ اللّٰهِ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ إِنَّكَ لَرَسُولُهُ وَاللّٰهُ يَشْهَدُ إِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَكَاذِبُونَ ﴿١﴾ اِتَّخَذُوٓا أَيْمَانَهُمْ جُنَّةً فَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ إِنَّهُمْ سَٓاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢﴾ ذٰلِكَ بِأَنَّهُمْ اٰمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا فَطُبِعَ عَلٰى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَايَفْقَهُونَ ﴿٣﴾ وَإِذَا رَأَيْتَهُمْ تُعْجِبُكَ أَجْسَامُهُمْ وَإِنْ يَقُولُوا تَسْمَعْ لِقَوْلِهِمْ كَأَنَّهُمْ خُشُبٌ مُسَنَّدَةٌ يَحْسَبُونَ كُلَّ صَيْحَةٍ عَلَيْهِمْ هُمُ الْعَدُوُّ فَاحْذَرْهُمْ قَاتَلَهُمُ اللّٰهُ أَنّٰى يُؤْفَكُونَ ﴿٤﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا يَسْتَغْفِرْ لَكُمْ رَسُولُ اللّٰهِ لَوَّوْا رُؤُسَهُمْ وَرَأَيْتَهُمْ يَصُدُّونَ وَهُمْ مُسْتَكْبِرُونَ ﴿٥﴾ سَوَٓاءٌ عَلَيْهِمْ أَسْتَغْفَرْتَ لَهُمْ أَمْ لَمْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ لَنْ يَغْفِرَ اللّٰهُ لَهُمْ إِنَّ اللّٰهَ لاَ يَهْدِى

الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ﴿٦﴾ هُمُ الَّذِينَ يَقُولُونَ لَا تُنْفِقُوا عَلٰى مَنْ عِنْدَ
رَسُولِ اللّٰهِ حَتّٰى يَنْفَضُّوا ۜ وَلِلّٰهِ خَزَٓائِنُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ
وَلٰكِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَا يَفْقَهُونَ ﴿٧﴾ يَقُولُونَ لَئِنْ رَجَعْنَٓا اِلَى
الْمَدِينَةِ لَيُخْرِجَنَّ الْاَعَزُّ مِنْهَا الْاَذَلَّ ۜ وَلِلّٰهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِ
وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَلٰكِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٨﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا
لَا تُلْهِكُمْ اَمْوَالُكُمْ وَلَٓا اَوْلَادُكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللّٰهِ ۚ وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ
فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٩﴾ وَاَنْفِقُوا مِنْ مَا رَزَقْنَاكُمْ مِنْ قَبْلِ
اَنْ يَأْتِيَ اَحَدَكُمُ الْمَوْتُ فَيَقُولَ رَبِّ لَوْلَٓا اَخَّرْتَنِٓي اِلٰٓى اَجَلٍ
قَرِيبٍ ۙ فَاَصَّدَّقَ وَاَكُنْ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿١٠﴾ وَلَنْ يُؤَخِّرَ اللّٰهُ نَفْسًا
اِذَا جَٓاءَ اَجَلُهَا ۜ وَاللّٰهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١١﴾

Meali

1. Münafıklar sana geldiklerinde: "Şahitlik ederiz ki Sen Allah'ın peygamberisin." derler. Allah da bilir ki sen elbette kendisinin Peygamberisin. Allah hiç şüphesiz münafıkların yalancı olduklarına şehadet eder.

2. Çünkü onlar yeminlerini kalkan yapıp insanları Allah'ın yolundan saptırdılar. Gerçekten onların yaptıkları ne kötüdür!

3. Bunun sebebi, onların önce iman edip sonra inkâr etmeleridir. Bu yüzden kalpleri mühürlenmiştir. Artık onar hiç anlamazlar.

4. Onları gördüğün zaman kalıpları hoşuna gider, konuşurlarsa sözlerini dinlersin. Onlar sanki (duvara) yaslandırılmış kütüklerdir. Her gürültüyü kendi aleyhlerine sanırlar. Onlar düşmandır. Onlardan sakın. Allah onları kahretsin! Nasıl olup da döndürülüyorlar!

5. Onlara: "Gelin, Allah'ın peygamberi sizin için mağfiret dilesin." denildiği zaman başlarını çevirirler ve bundan sonra sen onların büyüklük taslayarak uzaklaştıklarını görürsün.

6. Onlara mağfiret dilesen de dilemesen de birdir. Allah onları katiyen bağışlamayacaktır. Çünkü Allah yoldan çıkmış topluluğu doğru yola iletmez.

7. Onlar: "Allah'ın elçisinin yanında bulunanlar için hiçbir şey harcamayın ki dağılıp gitsinler." diyenlerdir. Oysa göklerin ve yerin hazineleri Allah'ındır. Fakat münafıklar bunu anlamazlar.

8. Onlar: "Andolsun, eğer Medine'ye dönersek, üstün olan, en alçak olanı, oradan mutlaka çıkaracaktır." diyorlardı. Halbuki üstünlük ancak Allah'ın ve Peygamberinin ve mü'minlerindir. Fakat münafıklar bunu bilmezler.

9. Ey iman edenler! Mallarınız ve çocuklarınız sizi Allah'ı anmaktan alıkoymasın. Kim bunu yaparsa işte onlar ziyana uğrayanlardır.

10. Herhangi birinize ölüm gelip de: "Rabbim! Beni yakın bir süreye kadar geciktirsen de sadaka verip iyilerden olsam." demesinden önce size verdiğimiz rızıktan harcayın.

11. Allah, eceli gelince hiçbir nefsi geri bırakmaz. Allah, yaptıklarınızdan haberi olandır.

Tefsiri

1 – Münafıklar sana geldiklerinde: "Şahitlik ederiz ki Sen Allah'ın peygamberisin." derler. Allah da bilir ki sen elbette kendisinin Peygamberisin. Allah hiç şüphesiz münafıkların yalancı olduklarına şehadet eder.

"Münafıklar sana geldiklerinde: "Şahitlik ederiz ki Sen Allah'ın peygamberisin', derler." Onlar, kalpleriyle dillerinin bir olduğu, ittifak içerisinde olduğu bir şehadeti kastettiler. *"Allah da bilir ki sen elbette O'nun peygamberisin."* Yani; Allah (cc) da biliyor ki: İş, onların *"Hakikaten Sen Allah'ın Peygamberisin."* şeklindeki sözlerinin delalet ettiği gibidir. *"Allah, hiç şüphesiz münafıkların yalancı olduklarına şehadet*

eder." Kalpleriyle dillerinin bir olduğuna dair iddialarında münafıkların yalancı olduklarına şahitlik eder, ya da onlar o hususta yalancılardır. Çünkü kalpleriyle dilleri bir olmadığında bu gerçekte şehadet olmaz. Dolayısıyla onların, onu şehadet diye adlandırmalarında onlar yalancılardır.

Ya da onlar, kendilerine göre yalancılardır. Çünkü onlar, *"Hakikaten Sen Allah'ın peygamberisin."* şeklindeki sözlerinin yalan olduğuna ve kendisi hakkında bilgi verilen kişinin durumunun tersini bildiren bir haber olduğuna inanıyorlardı.

2 – Çünkü onlar yeminlerini kalkan yapıp insanları Allah'ın yolundan saptırdılar. Gerçekten onların yaptıkları ne kötüdür!

"Yeminlerini kalkan yaptılar." Esaret altına alınmaktan ve öldürülmekten korunmak için. Bunda « أَشْهَدُ » – *"şehadet ederim"*in yemin olduğuna dair delil vardır.

"İnsanları Allah yolundan saptırdılar." Nefret ettirmek ve şüpheler salmak suretiyle insanları İslam'dan saptırdılar.

"Gerçekten onların yaptıkları ne kötüdür." İki yüzlü davranmaları ve insanları Allah yolundan saptırmaları ne kötüdür. « سَاءَ »'de taaccüp manası vardır ki o, onların işlerinin dinleyenler nezdinde büyültülmesidir.

3 – Bunun sebebi, onların önce iman edip sonra inkâr etmeleridir. Bu yüzden kalpleri mühürlenmiştir. Artık onar hiç anlamazlar.

« ذَلِكَ » – *'bu'* sözü *"Gerçekten yaptıkları şey ne kötüdür."* sözüne işarettir.Yani; onların, amelce insanların en kötüsü olduğuna şehadet eden bu söz onların önce iman etmeleri sonra da inkâr etmeleri sebebiyledir.

Ya da; *"bu"* sözü, onların iki yüzlülük, yalan ve yeminlerle korunma hususundaki nitelendirilen hallerine işarettir. Yani; bütün bunlar, onların iman etmeleri sonra da inkâr etmeleri sebebiyledir. Yani; onlar kelime-i şehadeti getirdiler ve İslam'a giren kişilerin yaptığını yaptılar. Bundan sonra da:

"Eğer Muhammed'in (sav) dedikleri doğruysa biz de eşeğiz." sözüyle ve benzeri sözlerle inkârları ortaya çıkmıştır. Ya da önce mü'minlerin yanında iman getirdiler Daha sonra da şeytanlarının yanında İslam'ı alaya alarak inkâr ettiler.

﴿وَاِذَا لَقُوا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا قَالُوٓا اٰمَنَّا﴾

"İman edenlerle karşılaştıklarında 'iman ettik' dediler." [82] ayetinde olduğu gibi.

"Bu yüzden kalpleri mühürlenmiştir." İman kalplerine girmesin diye kalpleri, ikiyüzlülüklerinin cezası olarak mühürlenmiştir.

"Artık onlar hiç anlamazlar." düşünmezler ya da imanın doğruluğunu bilmezler.

4 – Onları gördüğün zaman kalıpları hoşuna gider, konuşurlarsa sözlerini dinlersin. Onlar sanki elbise (duvara) **yaslandırılmış kütüklerdir. Her gürültüyü kendi aleyhlerine sanırlar. Onlar düşmandır. Onlardan sakın. Allah onları kahretsin! Nasıl olup da döndürülüyorlar!**

"Onları gördüğün zaman kalıpları hoşuna gider." sözündeki hitap Rasulullah (sav)'dir. Ya da hitap olunan herkesedir.

Abdullah b Ubey, iri yarı, yakışıklı ve düzgün konuşan bir adamdı. Münafık takımı da onun gibiydi. Onlar, Peygamber (sav)'in meclisine gelirler, orada duvara dayanıp otururlar ve tumturaklı sözler söylerlerdi. Güzel görünümlü idiler. Peygamber (sav) ve orada hazır bulunanlar onların kalıplarını beğeniyorlar ve onların sözlerine kulak veriyorlardı.

« كَاَنَّهُمْ خُشُبٌ » sözü « هُمْ كَاَنَّهُمْ خُشُبٌ » – *"onlar sanki kütüklerdir"* takdiri üzere mahallen merfudur. Ya da o başlangıç cümlesidir. İrapta mahalli yoktur.

« مُسَنَّدَةٌ » – *"elbise giydirilmiş"* duvara dayatılmış: Duvara yaslanmaları hususunda imandan ve hayırdan uzak varlıklar oldukları halde duvara dayatılmış kütüklere benzetildiler. Çünkü kendisinden istifade edilen bir kütük tavanda, duvarda ya da istifade olunan bir başka yerde olur. Terk edildiği istifade olunmadığı müddetçe de duvara dayatılır. Dola-

---

[82] Bakara, 14; 76.

yısıyla onlar, kendilerinden istifade olunması hususunda kütüğe benzetildiler.

Ya da onlar, ruhsuz kalıpları duygusuz bedenler oldukları için kütüklere benzetildiler.

Abbas b. Ferdl yoluyla gelen rivayeti dışında Ebu Amr'a ve Ali'ye göre « خُشْبٌ » şeklindedir. « بَدَنَةٌ — بُدْنٌ » de olduğu gibi.

« خَشَبَةٌ »'ün çoğuludur. « خُشُبٌ » ise « ثَمَرَةٌ - ثُمُرٌ » kelimelerinde olduğu gibidir.

« كُلَّ صَيْحَةٍ » birinci mef'uldur, ikinci meful ise « عَلَيْهِمْ » ve sözün tamamlandığı şeydir. Yani; *"Onlar korkularından dolayı her gürültüyü kendi aleyhlerine meydana gelmiş, onlara zarar verecek bir şey sanırlar."* Şunu kastediyor:

Asker içinde bir münadi nida etse, yahut bir hayvan boşanıp kaçsa, yahut kaybolan bir şeyi bulmak için nida edilse onun, başlarına kötü bir iş getireceğini sanırlar. Daha sonra şöyle buyurdu:

"Onlar düşmandır." Yani; onlar, düşmanlıkta dört dörtlüktürler. Çünkü en azılı düşman, kaburgasının altında şiddetli hastalığı olduğu halde kinini gizleyip sana karşı gülümseyendir.

"Onlardan sakın." onların dış görünüşlerine aldanma.

"Allah onları kahretsin." Bu, onlar aleyhine söylenmiş bir bedduadır. Ya da onlara bununla beddua etmelerinin mü'minlere öğretilmesidir.

"Nasıl olup da döndürülüyorlar?" Nasıl da haktan sapıyorlar. Bu (soru) onların cehaletlerine ve sapkınlıklarına karşı hayreti ifade içindir.

5 - Onlara: "Gelin, Allah'ın peygamberi sizin için mağfiret dilesin." denildiği zaman başlarını çevirirler ve bundan sonra sen onların büyüklük taslayarak uzaklaştıklarını görürsün.

"Onlara 'Gelin, Allah'ın peygamberi sizin için mağfiret dilesin' denildiği zaman başlarını çevirirler." Bundan yüz çevirerek ve büyüklük taslayarak başlarını eğerler.

Nafi'ye göre « لَوَوْا » şeklindedir.

"Onların büyüklük taslayarak uzaklaştıklarını görürsün." Özür dileme ve bağışlanmayı talep etme hususunda büyüklük taslayarak yüz çevirdiklerini görürsün.

Rivayete göre Rasulullah (sav), Müreysi suyunun başında Beni Mustalik kabilesiyle karşılaştı. –Müreysi suyu onların suyuydu– onları hezimete uğrattı ve katletti.

Suyun başında, Ömer (ra)'ın hizmetçisi Cehcah b. Said ile Abdullah b. Ubey'in dostu Sinan el Cuhenî arasında izdiham yaşandı ve dövüştüler. Cehcah:

– *Yetişin ey muhacirler!* diye bağırdı. Sinan da:

– *Yetişin ey Ensar!"* diye bağırdı. Fakir muhacirlerden olan Cu'al Cehcaha yardıma geldi ve Sinan'ı tokatladı. Bunun üzerine Abdullah b. Ubey, Cual'e:

– *Demek öyle,* dedi ve:

– *Biz Muhammed'le ancak tokatlanmak için arkadaşlık kurduk. Vallahi bizimle onların durumu, "Besle köpeği yesin seni" sözünde olduğu gibidir. Ama vallahi Medine'ye dönersek herhalde en şerefli ve kuvvetli olanı, en hakir ve zayıf olanı elbette oradan çıkarır.*

Şerefli ve kuvvetli olanla, kendisini, hakir ve zayıf olanla da Rasulullah (sav)'i kastetmiştir. Daha sonra kavmine şöyle dedi:

– *Vallahi eğer Cu'al'e ve diğer fakir arkadaşlarına yemeğin fazlasını vermeseydiniz onlar da boynunuza binmezlerdi. Artık onlara bir şey vermeyin ki Muhammed'in etrafından dağılsınlar.*

Bu sözleri Zeyd b Erkam (ra) işitmişti. -Henüz pek gençti.- Şöyle dedi:

– *Vallahi kavmin içinde zelil ve menfur olan sensin. Muhammed (sav)'in başında Rahman'ın yücelttiği ve Müslümanların da kuvvet verdiği Mirac Tacı vardır.* Bu söz üzerine Abdullah:

– *Sus, şaka yapıyordum.* dedi. Daha sonra Zeyd (ra) olayı Rasulullah (sav)'e bildirdi. Ömer (ra):

– *Ya Rasulellah! Bırak da şu münafığın boynunu vurayım.* dedi. Peygamber (sav):

– *"O zaman Medine'de ileri gelen bir çok ailede ızdırap ve sıkıntı meydana gelir."* buyurdu. Ömer (ra):

– *Onu bir muhacirin öldürmesini çirkin görüyorsan o zaman ensardan birine emret.* dedi. Peygamber (sav):

– *"İnsanlara, 'Muhammed ashabını öldürüyor' dedirtmem."* buyurdu. Abdullah b. Ubey'e de:

– *"Bana ulaşan sözü söyledin mi?"* buyurdu. Abdullah:

– *Sana kitabı indiren Allah'a andolsun ki böyle bir şey söylemedim. Zeyd yalan söylüyor.* dedi. İşte bu:

"Onlar yeminlerini kalkan yaptılar." ayetindeki olaydır. Bunun üzerine orada hazır bulunanlar da:

– *Ya Rasulallah! O bizim efendimizdir, büyüğümüzdür. Onun aleyhine bir çocuğun sözüne inanma. Belki de o vehme kapılmıştır. Onun sözlerini belleyememiştir.* dediler.

Ayet inince Rasulullah (sav), Zeyd'e (ra):

– *Ey çocuk! Allah seni tasdik etti. Münafıkları da yalanladı.* buyurdu. Abdullah'ın yalanı ortaya çıkınca ona:

– *Hakkında pek şiddetli ayetler nazil oldu. Bari Rasulullah'a git de yarlığanmanı Allah'tan niyaz ediversin.* denildi de o, kafasını çevirdi ve:

– *İman etmemi istediniz iman ettim, malımdan zekat vermemi emrettiniz verdim, bir Muhammed'e secde etmem kaldı.* dedi. Bu söz üzerine de:

"Onlara, 'Gelin, Allah'ın peygamberi sizin için mağfiret dilesin.' Denildiği zaman başlarını çevirirler." ayeti nazil oldu. Aradan çok gün geçmedi çetin bir hastalığa yakalandı ve öldü.

6 – Onlara mağfiret dilesen de dilemesen de birdir. Allah onları katiyen bağışlamayacaktır. Çünkü Allah, yoldan çıkmış topluluğu doğru yola iletmez.

Yani; ikiyüzlülük üzere devam ettikleri müddetçe Allah (cc) onları katiyen bağışlamayacaktır. Mana şudur: *"Onlar için istiğfar edilip edilme-*

mesi birdir. Çünkü onlar inkârlarından dolayı ona iltifat etmezler ve onu bir şey saymazlar."

Ya da, Allah (cc) onları bağışlamaz, demektir.

İstifham edatının hazfi üzere « اَسْتَغْفَرْتَ » şeklinde de okunmuştur. Çünkü muadele (eşitlik, denklik) « أَمْ »; buna (istifham edatına) delalet etmektedir.

7 - Onlar: "Allah'ın elçisinin yanında bulunanlar için hiçbir şey harcamayın ki dağılıp gitsinler." diyenlerdir. Oysa göklerin ve yerin hazineleri Allah'ındır. Fakat münafıklar bunu anlamazlar.

"Dağılıp gitsinler" ayrılsınlar.

"Göklerin ve yerin hazineleri Allah'ındır" Yani, Rızıklar ve taksimat O'na aittir. Medine halkı onlara infak etmekten kaçınsa bile onları, onlar tarafından rızıklandıran O'dur.

"Fakat münafıklar bunu anlamazlar." Fakat Abdullah ve emsalleri cahil kişilerdir, bunu anlamazlar da şeytanın, kendilerine süslü gösterdiği şeylerle hezeyan savururlar, saçmalarlar.

8 - Onlar: "Andolsun, eğer Medine'ye dönersek, üstün olan, en alçak olanı, oradan mutlaka çıkaracaktır." diyorlardı. Halbuki üstünlük ancak Allah'ın ve Peygamberinin ve mü'minlerindir. Fakat münafıklar bunu bilmezler.

"Eğer ... dönersek" Ben-i Mustalik Gazası'ndan.

"İzzet (üstünlük)"; galebe ve kuvvet.

"İzzet, ancak Allah'ın, Rasulü'nün ve mü'minlerindir." İzzet, Allah'a (cc), Allah'ın (cc) yücelttiği ve teyid ettiği Rasulü'ne ve mü'minlere aittir. Onlar (Resuller ve mü'minler) bununla üstün kılınmışlardır. Alçaklık ve değersizlik de şeytana ve şeytanın kâfir ve münafıklardan oluşan arkadaşlarına aittir.

Eski elbiseler giyen saliha bir kadının şöyle dediği nakledilmiştir:

"İslam dini üzere değil miyim? Beraberinde zilletin olmadığı üstünlük odur. Beraberinde fakirliğin olmadığı zenginlik de odur."

Bir adam Hz. Hasan'a (ra):

– *İnsanlar sende kibir olduğunu düşünüyorlar.* dedi de O (ra):

– *"O kibir değildir. İzzettir."* dedi ve bu ayeti okudu.

9 – Ey iman edenler! Mallarınız ve çocuklarınız sizi Allah'ı anmaktan alıkoymasın. Kim bunu yaparsa işte onlar ziyana uğrayanlardır.

"Sizi ... alıkoymasın." Sizi meşgul etmesin.

"Mallarınız" mallarınız, mallarınızdaki tasarruf ve kar etmek, artırmak ve yavru almak için malınızı kullanmada gösterdiğiniz gayret.

"Çocuklarınız" çocuklarınız, onlarla gülüp oynaşmanız, onlara şefkat göstermeniz ve onların ihtiyaçlarını karşılamanız.

"Allah'ı anmaktan" Yani; beş vakit namazdan ya da Kur'an'dan.

"Kim bunu yaparsa" Dinden uzaklaşıp dünya ile meşgul olmayı kastediyor. Denildi ki:

"Bu, kim halini düzeltmek yerine malını çoğaltmakla ve ahretini ıslah yerine çocuklarını razı kılmaya çalışmakla iştigal ederse..." demektir.

"İşte onlar –ebedi olanı fani olana sattıkları için ticaretlerinde– *ziyana uğrayanlardır."*

10 – Herhangi birinize ölüm gelip de: "Rabbim! Beni yakın bir süreye kadar geciktirsen de sadaka verip iyilerden olsam." demesinden önce size verdiğimiz rızıktan harcayın.

« مِمَّا »'daki « مِنْ » teb'iz içindir. (Yani; ondan bir kısmını, demektir.) Kast olunan, farz-vacip olan infaktır.

"Her birinize ölüm gelmezden önce..." Yani; ölümün emarelerini görmezden, yaşama ümidini kesen şeyleri müşahede etmezden ve infak etme işinin kişiye güç gelmesinden önce.

"Beni yakın bir süreye kadar geciktirsen de sadaka verip iyilerden olsam." Ölümümü az bir zaman geciktirsen de ben sadaka verip iman edenlerden olsam.

« فَأَصَّدَّقَ », « لَوْلَا »'nın cevabıdır. Ayet mü'minler hakkındadır. Ayetin münafıklar hakkında olduğu da söylendi.

Ebu Amr'a göre « وَأَكُونَ » şeklindedir, lafız « أَصَّدَّقَ » üzerine atfen mansuptur. « أَكُنْ » şeklinde meczum olması « فَأَصَّدَّقَ »'nın mahalli üzerine atıf olduğu içindir. Buna da sanki şöyle denilmiştir:

"Eğer ölümümü geciktirirsen sadaka verip salihlerden olurum."

11 – Allah, eceli gelince hiçbir nefsi geri bırakmaz. Allah, yaptıklarınızdan haberi olandır.

Allah (cc), hiç kimsenin ölümünü, levhi mahfuzda yazılı olan eceli geldiğinde geciktirmez.

Hammad ve Yahya'ya göre « يَعْمَلُونَ » şeklindedir. Mana şudur:

"Siz ölümün, vaktinden sonraya geciktirilmesine hiçbir yol olmadığını, onun kesin olarak geleceğini ve Allah Teala'nın da sizin amellerinizi bildiğini, dolayısıyla da emredilen sadakayı ve diğerlerini vermeyen kişiler: Ona göre cezalandıracağını bildiğinizde artık vacibin sorumluluğundan kurtulmaya çalışmaktan ve Allah Teala'nın huzuruna varışa hazırlanmaktan başka hiçbir şey kılmamıştır. Doğruyu en iyi bilen Allah'tır (cc)."

Sûre - 64

TEĞÂBÜN SÛRESİ

Bu sûre Medine'de nazil olmuştur;

18 âyettir.

Cüz - 28

TEĞABÜN SÛRESİ

Bu surenin Mekke'de ya da Medine'de nazil olduğu hususunda ihtilaf edilmiştir. On sekiz ayettir.

1. — 18. ÂYETLER

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

يُسَبِّحُ لِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْأَرْضِ ۚ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ ۘ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿١﴾ هُوَ الَّذِى خَلَقَكُمْ فَمِنْكُمْ كَافِرٌ وَمِنْكُمْ مُؤْمِنٌ ۗ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٢﴾ خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ وَصَوَّرَكُمْ فَأَحْسَنَ صُوَرَكُمْ ۚ وَإِلَيْهِ الْمَصِيرُ ﴿٣﴾ يَعْلَمُ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَيَعْلَمُ مَا تُسِرُّونَ وَمَا تُعْلِنُونَ ۗ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٤﴾ أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَبَؤُا الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَبْلُ ۘ فَذَاقُوا وَبَالَ أَمْرِهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٥﴾ ذٰلِكَ بِأَنَّهُ كَانَتْ تَأْتِيهِمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَقَالُوا أَبَشَرٌ يَهْدُونَنَا ۘ فَكَفَرُوا وَتَوَلَّوْا وَاسْتَغْنَى اللّٰهُ ۗ وَاللّٰهُ غَنِىٌّ حَمِيدٌ ﴿٦﴾ زَعَمَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنْ لَنْ يُبْعَثُوا ۗ قُلْ بَلٰى وَرَبِّى

لَتُبْعَثُنَّ ثُمَّ لَتُنَبَّؤُنَّ بِمَا عَمِلْتُمْ ۚ وَذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيرٌ ﴿٧﴾ فَاٰمِنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهِ وَالنُّورِ الَّذٓي أَنْزَلْنَا ۚ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٨﴾ يَوْمَ يَجْمَعُكُمْ لِيَوْمِ الْجَمْعِ ذٰلِكَ يَوْمُ التَّغَابُنِ ۚ وَمَنْ يُؤْمِنْ بِاللّٰهِ وَيَعْمَلْ صَالِحًا يُكَفِّرْ عَنْهُ سَيِّئَاتِهِ وَيُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرٖي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدٖينَ فٖيهَٓا أَبَدًا ۚ ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظٖيمُ ﴿٩﴾ وَالَّذٖينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَٓا أُولٰٓئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ خَالِدٖينَ فٖيهَا ۚ وَبِئْسَ الْمَصٖيرُ ﴿١٠﴾ مَٓا أَصَابَ مِنْ مُصٖيبَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللّٰهِ ۚ وَمَنْ يُؤْمِنْ بِاللّٰهِ يَهْدِ قَلْبَهُ ۚ وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلٖيمٌ ﴿١١﴾ وَأَطٖيعُوا اللّٰهَ وَأَطٖيعُوا الرَّسُولَ ۚ فَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَإِنَّمَا عَلٰى رَسُولِنَا الْبَلَاغُ الْمُبٖينُ ﴿١٢﴾ اَللّٰهُ لَٓا إِلٰهَ إِلَّا هُوَ ۚ وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١٣﴾ يَٓا أَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُٓوا إِنَّ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ وَأَوْلَادِكُمْ عَدُوًّا لَكُمْ فَاحْذَرُوهُمْ ۚ وَإِنْ تَعْفُوا وَتَصْفَحُوا وَتَغْفِرُوا فَإِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحٖيمٌ ﴿١٤﴾ إِنَّمَٓا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ ۚ وَاللّٰهُ عِنْدَهُٓ أَجْرٌ عَظٖيمٌ ﴿١٥﴾ فَاتَّقُوا اللّٰهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ وَاسْمَعُوا وَأَطٖيعُوا وَأَنْفِقُوا خَيْرًا لِأَنْفُسِكُمْ ۚ وَمَنْ يُوقَ شُحَّ نَفْسِهٖ فَأُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿١٦﴾ إِنْ تُقْرِضُوا اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا يُضَاعِفْهُ لَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ۚ وَاللّٰهُ شَكُورٌ حَلٖيمٌ ﴿١٧﴾ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْعَزٖيزُ الْحَكٖيمُ ﴿١٨﴾

Meali

1. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ı tesbih eder. Mülk O'nundur. Hamd O'nadır. Her şeye gücü yeten O'dur.

2. Sizi yaratan O'dur. Böyle iken kiminiz kâfir, kiminiz mü'mindir. Allah yaptıklarınızı görendir.

3. Zira gökleri ve yeri hak ile yarattı. Sizi şekillendirdi ve şekillerinizi de güzel yaptı. Dönüş ancak O'nadır.

4. Göklerde ve yerde olanları bilir. Gizlediklerinizi ve açığa vurduklarınızı da bilir. Allah kalplerde olanı bilendir.

5. Öncekilerden kâfir olanların haberi size ulaşmadı mı? Çünkü onlar (dünyada) günahlarının cezasını çektiler. *(Ayrıca ahirette)* onlar için acı bir azap vardır.

6. O azabın sebebi şu ki: Onlara peygamberleri apaçık deliler getirmişlerdi. Fakat onlar: "Bir insan mı bizi doğru yola götürecekmiş?" dediler. İnkâr etiler ve yüz çevirdiler. Allah da hiçbir şeye muhtaç olmadığını gösterdi. Allah zengindir, hamda layıktır.

7. İnkâr edenler, kesinlikle diriltilmeyeceklerini ileri sürdüler. De ki: "Hayır! Rabbime andolsun ki mutlaka diriltileceksiniz. Sonra yaptıklarınız size haber verilecektir." Bu, Allah'a göre kolaydır.

8. Onun için Allah'a, peygamberine ve indirdiğimiz o nura *(Kur'an'a)* inanın. Allah yaptıklarınızdan haberdardır.

9. Toplanma günü için sizi topladığı zaman *(Allah her şeyi bilir)* işte o gün, *(kimin aldandığının açığa çıkacağı)* aldanma günüdür. Kim Allah'a inanır ve yararlı iş yaparsa Allah onun kötülüklerini örter ve onu içinde ebedi kalacakları altlarından ırmaklar akan cennetlere sokar. İşte büyük kurtuluş budur.

10. İnkâr eden ve ayetlerimizi yalanlayanlara gelince, işte onlar cehennem ehlidirler. Orada ebedi kalacaklardır. Ne kötü gidilecek yerdir orası!

11. Allah'ın izni olmaksızın hiçbir musibet isabet etmez. Kim Allah'a inanırsa Allah onun kalbini doğruya götürür. Allah her şeyi bilendir.

12. Allah'a itaat edin. Peygamberine de itaat edin. Yüz çevirirseniz bilin ki elçimize düşen apaçık bir duyurmadır.

13. Allah *(vardır, birdir.)* O'ndan başka ilah koktur. Mü'minler yalnız Allah'a dayanıp güvensinler.

14. Ey iman edenler! Eşlerinizden ve çocuklarınızdan size düşman olanlar da vardır. Onlardan sakının. Ama affeder, kusurlarını başlarına kakmaz, hoş görür ve bağışlarsanız bilin ki: Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir.

15. Doğrusu mallarınız ve çocuklarınız sizin için bir imtihandır. Büyük mükafat ise Allah'ın yanındadır.

16. O halde gücünüzün yettiği kadar Allah'tan korkun. Dinleyin, itaat edin, kendi iyiliğinize olarak harcayın, kim nefsinin cimriliğinden korunursa işte onlar kurtuluşa erenlerdir.

17. Eğer Allah'a içten gelen istekle ödünç verirseniz, Allah, onu sizin için kat kat artırır ve sizi bağışlar. Allah, çok mükâfat verendir, ama ceza vermekte acele etmeyendir.

18. Görülmeyeni ve görüleni bilendir. Üstündür, hikmet sahibidir.

Tefsiri

1 – Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ı tesbih eder. Mülk O'nundur. Hamd O'nadır. Her şeye gücü yeten O'dur.

Mülkün ve hamdin hassaten Allah Teala'ya ait olduğuna delalet etsin diye zarfları (« لَهُ » – *'O'na aittir'*) öne aldı. Bu böyledir. Çünkü mülk gerçekte O'na aittir. Çünkü O her şeyi yoktan var eden ve ayakta tutandır. Hamd de böyledir. Çünkü asıl nimetler ve asıllar vasıtasıyla meydana gelen nimetler O'ndandır. Mülkün O'ndan başkasına aidiyeti ise O'nun hakim kılmasıyla ve koruma ve gözetime vermesiyledir. Başkasına hamd (teşekkür) edilmesi ise; Allah'ın nimetinin onun elinden geçtiğini kabuldür.

2 – Sizi yaratan Odur. Böyle iken kiminiz kâfir, kiminiz mü'mindir. Allah yaptıklarınızı görendir.

"..kiminiz kâfir kiminiz mü'mindir..." Yani; kiminiz inkâra razı olmuştur, onu işlemektedir, kiminiz de imana razı olmuştur, onu işlemektedir. *"Allah yaptıklarınızı görendir."* ayeti buna delalet etmektedir. Yani;

O, amellerinizin bir parçası olan inkârınızı ve imanınızı bilen ve görendir, demektir. Mana şudur:

O, size asıl nimetle ihsanda bulunmuştur. O da; yaratma ve yoktan var etmedir. Aslında tamamınızın şükretmesi gerekiyordu. Size ne oldu da parçalara bölündünüz. Kiminiz inkâr etti, kiminiz iman? Küfrü önce zikretti. Çünkü inkâr edenler diğerlerine göre daha fazladır. Bu, *"iki menzile arasında bir menzile daha var"* diyen Mutezilenin sözüne cevaptır. Denildi ki:

"O, sizi yaratandır. Böyle iken kiminiz hakkı inkâr ediyor, –onlar ateistlerdir.– *kiminiz de ona inanıyor."*

3 - Zira gökleri ve yeri hak ile yarattı. Sizi şekillendirdi ve şekillerinizi de güzel yaptı. Dönüş ancak O'nadır.

"Hak ile" en üstün hikmetle. O da; amel etmeleri ve Allah'ın (cc) buna göre onları cezalandırması için dünyayı mükelleflerin yaşama yeri kılmasıdır.

"Sizi şekillendirdi ve şekillerinizi de güzel yaptı." Yani sizi bütün canlıların en güzeli ve en zarifi kıldı. Bunun delili de; insanın, suretinin, göründüğü şeklin dışındaki herhangi bir surete dönüşmesini temenni etmemesidir. Onun yüz üstü değil de ayakta duran bir şekilde yaratılması onun suretinin güzelliğindendir. Şekli, sureti ve yaratılışı çirkin olanda çirkinlik yoktur. Ancak güzellik derece derecedir. Üst dereceye göre alttakini güzel bulmayız. Fakat bu onu güzellik sınırından çıkarmaz. Hükema şöyle demiştir:

"İki şeyin sınırı yoktur. Beden güzelliği ve ifade güzelliği."

"Dönüş ancak O'nadır." Dolayısıyla O sizin suretlerinizi güzelleştirdiği gibi siz de kalplerinizi güzelleştirin.

4 - Göklerde ve yerde olanları bilir. Gizlediklerinizi ve açığa vurduklarınızı da bilir. Allah kalplerde olanı bilendir.

Önce göklerde ve yerde olan şeyleri bildiğini, sonra kulların gizlediği ve açığa vurduğu şeyleri bildiğini, daha sonra da kalplerde olanı bildiğini hatırlattı. Küllî ya da cüzî hiçbir şeyin kendisine gizli kalmadığını, dolayısıyla da kendisinden korkulması, sakınılması ve rızasına uygun olmayan hiçbir şeyin işlenmesine cüret edilmemesi gerektiğini hatırlattı.

İlim kelimesinin tekrarı, tehdidin tekrarı mahiyetindedir.

"Kiminiz kâfir, kiminiz mü'min" sözünden sonra zikredilenlerin tamamı, inkâra karşı tehdit manasınadır. İnkâr; yaratıcıya karşı isyan ve nimetine karşı şükürsüzlüktür.

5 - Öncekilerden kâfir olanların haberi size ulaşmadı mı? Çünkü onlar (dünyada) **günahlarının cezasını çektiler.** (Ayrıca ahirette) **onlar için acı bir azap vardır.**

"Size ulaşmadı mı?" Hitap, Mekke kâfirlerinedir.

"Öncekilerden kâfir olanların haberi..." Yani; Nuh, Hud, Salih ve Lut (asm)'un kavimlerinin haberi.

"Onlar günahlarının cezasını çektiler." Yani; onlar küfürlerinin cezasını dünyada tattılar. Onlar için ahirette acı bir azap vardır.

6 – O azabın sebebi şu ki: Onlara peygamberleri apaçık deliler getirmişlerdi. Fakat onlar "Bir insan mı bizi doğru yola götürecekmiş?" dediler. İnkâr etiler ve yüz çevirdiler. Allah da hiçbir şeye muhtaç olmadığını gösterdi. Allah zengindir, hamda layıktır.

"O"; dünyada çektikleri cezaya ve ahirette kendileri için hazırlanan azaba dair zikredilenlere işarettir. Bu, şu durum ve söz sebebiyledir. Onlara peygamberleri apaçık deliller (mucizeler) getirmişlerdi.

"Fakat onlar 'Bir insan mı bizi doğru yola götürecekmiş?' dediler." Taşlara tapınmayı inkâr etmedikleri halde insan nevinden peygamber geleceğini inkâr ettiler. Peygamberleri inkâr ettiler ve imandan yüz çevirdiler.

"Allah da hiçbir şeye muhtaç olmadığını gösterdi." Her şeyi kapsasın diye mutlak olarak zikretti. İmanları ve itaatleri de bu cümledendir. Yani; onların imanına ve itaatine de ihtiyacı yoktur. Allah (cc) mahlukatından müstağnidir. Yaptıkları sebebiyle hamda layıktır.

7 – İnkâr edenler, kesinlikle diriltilmeyeceklerini ileri sürdüler. De ki: Hayır! Rabbime andolsun ki mutlaka diriltileceksiniz. Sonra yaptıklarınız size haber verilecektir. Bu, Allah'a göre kolaydır.

"İnkâr edenler..." Yani; Mekke halkı « اَلزَّعْمُ » Bir şey hakkında bilmeden bilgi iddiasında bulunmaktır. İki mef'ul alır. Devamıyla birlikte « اَنْ » iki mef'ul yerine geçmektedir. Takdiri: « اَنَّهُمْ لَنْ يُبْعَثُوا » – *"Kendilerinin diriltilmeyeceklerini ileri sürdüler."* şeklindedir.

« بَلٰى » – *'Hayır...'* Bu, « لَنْ »'den sonraki şeyin varlığını ispattır ki o da; diriliştir.

"Rabbimize andolsun ki mutlaka diriltileceksiniz." Haber verişi yeminle tekid etti. Eğer:

– *"İnkâr ettikleri şey üzerine yemin etmenin manası nedir?"* dersen derim ki:

– *"Bu caizdir. Çünkü bununla yapılan tehdidin kalplerdeki tesiri daha büyüktür."* Sanki onlara: *"İnkâr ettiğiniz şey kesin mevcuttur."* denilmiştir.

"Bu –diriliş– *Allah'a* (cc) *göre kolaydır* –basittir.*"*

8 – Onun için Allah'a, peygamberine ve indirdiğimiz o nura (Kur'an'a) **inanın. Allah yaptıklarınızdan haberdardır.**

"Peygamberine..." Muhammed (sav)'e. *".. indirdiğimiz o nura..."* yani Kur'an'a. Çünkü O, her şeyin hakikatini açıklamaktadır. Dolayısıyla nurda olduğu gibi onunla hidayet bulunur.

"Allah yaptıklarınızdan haberdardır." Dolayısıyla işlerinizi kontrol altına alınız.

9 – Toplanma günü için sizi topladığı zaman (Allah her şeyi bilir) **işte o gün,** (kimin aldandığının açığa çıkacağı) **aldanma günüdür. Kim Allah'a inanır ve yararlı iş yaparsa Allah onun kötülüklerini örter ve onu içinde ebedi kalacakları altlarından ırmaklar akan cennetlere sokar. İşte büyük kurtuluş budur.**

Zarf, « يَوْمَ », « لَتُنَبَّؤُنَّ » sözü ile ya da gizli « اُذْكُرْ » – *'hatırla'* kelimesi ile mansuptur.

"Toplanma günü..." öncekilerin ve sonrakilerin toplandığı gün.

"İşte o gün (kimin aldandığının açığa çıkacağı) *aldanma günüdür."* Bu, insanların ticaretteki aldanmalarından istiare olunmuştur. O da; ha-

diste geçtiği üzere cehennemliklerin –eğer cennetlik olsalardı– konup yerleşecekleri yerlere cennetliklerin yerleşmesi ve cennetliklerin –eğer cehennemlik olsalardı– konup yerleşecekleri yerlere de cehennemliklerin yerleşmesi suretiyle bir kısmının diğer kısmını aldatmasıdır. İnsanlar, bu günün dışında aldandıkları halde bu güne aldanma günü denmesi ona gösterilen bir tazimdir. Zira o günün aldanışı gerçek bir aldanıştır. Dünya işlerindeki aldanış değildir.

« صَالِحًا » kelimesi mastar için sıfattır. Yani; « عَمَلاً صَالِحًا » – *'salih amel'* demektir. Medine ve Şam kıraat imamlarına göre her ikisinde de « نُكَفِّرْ ve نُدْخِلْهُ» şeklinde « ن » iledir.

10 – İnkâr eden ve ayetlerimizi yalanlayanlara gelince, işte onlar cehennem ehlidirler. Orada ebedi kalacaklardır. Ne kötü gidilecek yerdir orası!

11 – Allah'ın izni olmaksızın hiçbir musibet isabet etmez. Kim Allah'a inanırsa Allah onun kalbini doğruya götürür. Allah her şeyi bilendir.

Musibet; şiddet, hastalık, aileden birinin ölümü ya da keder veren herhangi bir şeydir.

"Allah'ın izni olmaksızın..." ilmi, takdiri ve dilemesi olmaksızın hiçbir musibet isabet etmez. Sanki o musibete ona (musibete maruz kalana) isabet etmeye izin vermiştir.

"Kim Allah'a inanırsa Allah onun kalbini doğruya götürür." Musibet anında Allah'a (cc) dönüşü hatırlaması ve:

﴿ اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُونَ ﴾

"Biz Allah içiniz ve biz ona döneceğiz." [83] demesi için kalbini doğruya götürür. Ya da taat ve hayrı artırması için onu uyarır, ferahlandırır. Ya da ona isabet eden şeyin isabet etmemesinin, isabet etmeyenin de isabet etmesinin mümkün olmadığını bilsin diye kalbine hidayet verir. Mücahid'den şöyle nakledilmiştir:

[83] Bakara, 156.

"Belaya maruz kaldığında sabreder, nimet verildiğinde şükreder, zulme uğradığında da bağışlar."

12 – Allah'a itaat edin. Peygamberine de itaat edin. Yüz çevirirseniz bilin ki elçimize düşen apaçık bir duyurmadır.

"Yüz çevirirseniz..." Allah'a (cc) ve Rasulü'ne (sav) itaatten yüz çevirirseniz bilin ki *"elçimize düşen apaçık bir duyurmadır."* Yani; O'na (sav) düşen tebliğdir. Ve o da bunu yapmıştır.

13 – Allah (vardır, birdir) **O'ndan başka ilah koktur. Mü'minler yalnız Allah'a dayanıp güvensinler.**

Rasulullah (sav)'i, onu yalanlayan ve ondan yüz çevirenlere karşı Allah'ın (cc) ona yardım edeceği hususunda Allah'a (cc) tevekkül etmeye teşviktir.

14 – Ey iman edenler! Eşlerinizden ve çocuklarınızdan size düşman olanlar da vardır. Onlardan sakının. Ama affeder, kusurlarını başlarına kakmaz, hoş görür ve bağışlarsanız bilin ki: Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir.

Yani; eşlerden bir kısmı kocalarına karşı düşmanlık ederler ve onlarla tartışırlar. Çocuklardan da bir kısmı babalarına karşı düşmanlık ederler ve onlara karşı gelirler.

"Onlardan sakının." « هُمْ » – *'onlar'* zamiri « عَدُوًّا » – *'düşman'* kelimesine ya da « أَزْوَاجٌ » ve « أَوْلاَدٌ » kelimelerinin her ikisine birden aittir. Yani; bunların düşmanlıktan uzak olmayacaklarını öğrendiğiniz için artık onlara karşı dikkatli olun ve onların kinlerinden ve şerlerinden emin olmayın.

"Eğer affeder, kusurlarını, başlarına kakmaz, hoş görür ve bağışlarsanız." Onların düşmanlığına muttali olduğunuz halde misliyle mukabele etmeyip affederseniz, azarlamazsanız ve suçlarını örterek bağışlarsanız *"bilin ki: Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir."* Günahlarınızı bağışlar, kötülüklerinizi örter. Denildi ki:

"Bazı zevat Mekke'den hicret etmeyi arzuladıkları halde eşleri ve çocukları onları menettiler:

– Siz gidiyorsunuz ama bizi de perişan bırakıyorsunuz. dediler. Bu yüzden onlar onlara acıdılar da hicretten geri kaldılar. Daha sonra hicret ettiklerinde de kendilerinden önce hicret etmiş olanların dinde çok yüksek bilgilere mazhar olduklarını görünce eşlerini ve çocuklarını cezalandırmak istediler. İşte bunun için Allah Teala affı methetti."

15 – Doğrusu mallarınız ve çocuklarınız sizin için bir imtihandır. Büyük mükafat ise Allah'ın yanındadır.

"*Fitne* (imtihan)"; bela, sıkıntı, meşakkat demektir. Çünkü onlar, kişiyi günaha ve azaba düşürmektedirler. Bu ikisinden daha büyük bela da yoktur.

"*Büyük mükafat ise Allah'ın yanındadır.*" Yani; ödül ahirettedir. Bu da sizin mallarınızdan ve çocuklarınızdan elde ettiğiniz menfaatten daha büyüktür. Eşlerin ve çocukların düşmanlığıyla ilgili hususta olduğu gibi.

Burada « مِنْ » harfi cerini getirmedi. Çünkü bunların tamamı (mal ve çocukların tamamı) fitne olmaktan ve kalbi meşgul etmekten hali değildir. (Düşmanlık hususunda ise böyle değildir. O hususta bir kısmı düşmanlıktan uzaktır.)

16 – O halde gücünüzün yettiği kadar Allah'tan korkun. Dinleyin, itaat edin, kendi iyiliğinize olarak harcayın, kim nefsinin cimriliğinden korunursa işte onlar kurtuluşa erenlerdir.

"*Gücünüzün yettiği kadar Allah'tan korkun.*" Takatinizin ve gücünüzün yettiği kadar.

Denildi ki:

"*Bu: **"Ey inananlar! Allah'tan ona yaraşır biçimde korkun."*** [84] *ayetinin tefsiridir.*" Size verilen öğütleri dinleyin, size emredilen ve yasaklanan hususlarda itaat edin ve infak edilmesi gerekli yerlere kendi nefsiniz için hayır yapın. Kisai şöyle demiştir:

"*Manası, infak edin ki infak nefsiniz için hayır*(lı) *olsun, şeklindedir.*" En doğru olanı ise, bunun takdiri:

---

[84] Al-i İmran, 102.

"Nefsiniz için hayır olanı verin ve onun için hayır olanı yapın", şeklindedir. Bu, bu emirlere uymaya teşvik için bir te'kit ve bir açıklamadır. Çünkü bu işler, nefsiniz için mallarınızdan ve çocuklarınızdan, kapıldığınız arzulardan ve şehvetlerden ve dünya süslerinden daha hayırlıdır. Kim nefsinin cimriliğinden zekatı ve fıtır sadakasını vermek suretiyle korunursa işte onlar kurtuluşa erenlerdir.

17 – Eğer Allah'a içten gelen istek[illegible] verirseniz, Allah onu sizin için kat kat artırır ve sizi bağışla[illegible] çok mükâfat verendir, ama ceza vermekte acele etmeyendi

"İçten gelen istekle" niyet ve ihlâsla k[illegible] kelimesinin zikredilişi, emretmedeki nezakettir.

"Sizin için kat kat artırır." Sizin için bire karşı on ya da yedi yüz hatta dilediği kadar daha ziyadesi yazılır.

"Allah ... mükafat verendir." Azı kabul eder, çoğu verir. *".. ceza vermekte acele etmeyendir..."* Cimrinin büyük günahlarını affeder.

Ya da sadaka verenin sadakasını(n sevabını) kat kat artırır. Vermeyeni de acele ile cezalandırmaz.

18 – Görülmeyeni ve görüleni bilendir. Üstündür, hikmet sahibidir.

"Görülmeyeni ... bilendir." Yani; kalplerin gizli sırlarını bilir. *"görüleni bilendir."* Yani; insanların önem verdiği yaygın hususları bilendir. *"Üstündür ..."* ihsanını izhar etmek suretiyle yüceltendir. *"... hikmet sahibidir."* Gayb'ten haber verme hususunda hikmet sahibidir.

Allahu A'lem.

Sûre - 65

TALÂK SÛRESİ

Bu sûre Medine'de nazil olmuştur;

12 âyettir.

Cüz - 28

1. — 12. ÂYETLER

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

يَٓا اَيُّهَا النَّبِىُّ اِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَٓاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعِدَّتِهِنَّ وَاَحْصُوا الْعِدَّةَ ۚ وَاتَّقُوا اللّٰهَ رَبَّكُمْ ۚ لَا تُخْرِجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ وَلَا يَخْرُجْنَ اِلَّٓا اَنْ يَأْتِينَ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ ۜ وَتِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِ ۜ وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللّٰهِ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ ۜ لَا تَدْرِى لَعَلَّ اللّٰهَ يُحْدِثُ بَعْدَ ذٰلِكَ اَمْرًا ﴿١﴾ فَاِذَا بَلَغْنَ اَجَلَهُنَّ فَاَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ اَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَاَشْهِدُوا ذَوَىْ عَدْلٍ مِنْكُمْ وَاَقِيمُوا الشَّهَادَةَ لِلّٰهِ ۜ ذٰلِكُمْ يُوعَظُ بِهِ مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ ۜ وَمَنْ يَتَّقِ اللّٰهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا ۙ ﴿٢﴾ وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ ۜ وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ فَهُوَ حَسْبُهُ ۜ اِنَّ اللّٰهَ بَالِغُ اَمْرِهِ ۜ قَدْ جَعَلَ اللّٰهُ لِكُلِّ شَىْءٍ قَدْرًا ﴿٣﴾ وَالّٰٓئِى يَئِسْنَ مِنَ الْمَحِيضِ مِنْ نِسَٓائِكُمْ اِنِ ارْتَبْتُمْ فَعِدَّتُهُنَّ ثَلٰثَةُ اَشْهُرٍ ۙ وَالّٰٓئِى لَمْ يَحِضْنَ ۜ وَاُولَاتُ الْاَحْمَالِ اَجَلُهُنَّ اَنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ ۜ وَمَنْ يَتَّقِ اللّٰهَ يَجْعَلْ لَهُ مِنْ اَمْرِهِ يُسْرًا ﴿٤﴾ ذٰلِكَ اَمْرُ اللّٰهِ اَنْزَلَهُ

إِلَيْكُمْ ط وَمَنْ يَتَّقِ اللّٰهَ يُكَفِّرْ عَنْهُ سَيِّئَاتِهِ وَيُعْظِمْ لَهُ أَجْرًا ﴿٥﴾
أَسْكِنُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكَنْتُمْ مِنْ وُجْدِكُمْ وَلَا تُضَارُّوهُنَّ
لِتُضَيِّقُوا عَلَيْهِنَّ ط وَإِنْ كُنَّ أُولَاتِ حَمْلٍ فَأَنْفِقُوا عَلَيْهِنَّ حَتّٰى
يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ ج فَإِنْ أَرْضَعْنَ لَكُمْ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ ج وَأْتَمِرُوا
بَيْنَكُمْ بِمَعْرُوفٍ ج وَإِنْ تَعَاسَرْتُمْ فَسَتُرْضِعُ لَهُ أُخْرٰى ط ﴿٦﴾
لِيُنْفِقْ ذُو سَعَةٍ مِنْ سَعَتِهِ ط وَمَنْ قُدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ فَلْيُنْفِقْ مِمَّا
آتٰيهُ اللّٰهُ ط لَا يُكَلِّفُ اللّٰهُ نَفْسًا إِلَّا مَا آتٰيهَا ط سَيَجْعَلُ اللّٰهُ بَعْدَ
عُسْرٍ يُسْرًا ع ﴿٧﴾ وَكَأَيِّنْ مِنْ قَرْيَةٍ عَتَتْ عَنْ أَمْرِ رَبِّهَا وَرُسُلِهِ
فَحَاسَبْنَاهَا حِسَابًا شَدِيدًا وَعَذَّبْنَاهَا عَذَابًا نُكْرًا ﴿٨﴾ فَذَاقَتْ
وَبَالَ أَمْرِهَا وَكَانَ عَاقِبَةُ أَمْرِهَا خُسْرًا ﴿٩﴾ أَعَدَّ اللّٰهُ لَهُمْ عَذَابًا
شَدِيدًا فَاتَّقُوا اللّٰهَ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ ج * الَّذِينَ آمَنُوا * قَدْ أَنْزَلَ
اللّٰهُ إِلَيْكُمْ ذِكْرًا لا ﴿١٠﴾ رَسُولًا يَتْلُوا عَلَيْكُمْ آيَاتِ اللّٰهِ مُبَيِّنَاتٍ
لِيُخْرِجَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى
النُّورِ ط وَمَنْ يُؤْمِنْ بِاللّٰهِ وَيَعْمَلْ صَالِحًا يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي
مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ط قَدْ أَحْسَنَ اللّٰهُ لَهُ رِزْقًا
﴿١١﴾ اَللّٰهُ الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمٰوَاتٍ وَمِنَ الْأَرْضِ مِثْلَهُنَّ ط يَتَنَزَّلُ
الْأَمْرُ بَيْنَهُنَّ لِتَعْلَمُوا أَنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ لا وَأَنَّ اللّٰهَ قَدْ
أَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا ﴿١٢﴾

Meali

1. Ey Peygamber! Kadınları boşamak istediğiniz zaman onları iddetleri içinde boşayın ve iddeti de sayın. Rabbiniz Allah'tan korkun. Apaçık bir hayâsızlık yapmaları hali bir yana onları evlerinden çıkarmayın, kendileri de çıkmasınlar. Bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Kim Allah'ın sınırlarını aşarsa şüphesiz kendine zulmetmiş olur. Bilmezsin, olur ki Allah, bundan sonra bir durum ortaya çıkarıverir.

2. İddet müddetlerini doldurduklarında onları ya güzelce tutun veya onlardan uygun bir şekilde ayrılın. İçinizden adalet sahibi iki kişiyi şahit tutun. Şahitliği Allah için yapın. İşte bu Allah'a ve ahiret gününe inananlara verilen öğüttür. Kim Allah'tan korkarsa Allah ona bir çıkış yolu ihsan eder.

3. Ve ona beklemediği yerden rızık verir. Kim Allah'a güvenirse O, kendisine yeter. Şüphesiz Allah emrini yerine getirendir. Allah her şey için bir ölçü koymuştur.

4. Kadınlarınız içinden adetten kesilmiş olanlarla, henüz adetini görmemiş bulunanlardan eğer şüphe ederseniz, onların bekleme süresi üç aydır. Gebe olanların bekleme süresi ise yüklerini bırakmaları, doğum yapmalarıdır. Kim Allah'tan korkarsa Allah ona işinde bir kolaylık verir.

5. İşte bu, Allah'ın size indirdiği buyruğudur. Kim Allah'tan korkarsa Allah onun kötülüklerini örter. Ve onun mükafatını büyütür.

6. Onları gücünüz ölçüsünde oturduğunuz yerin bir bölümünde oturtun. Onları sıkıştırıp gitmelerini sağlamak için zarar vermeye kalkışmayın. Eğer hamile iseler doğum yapıncaya kadar nafakalarını verin. Sizin için çocuğu emzirirlerse onlara ücretlerini verin. Aranızda uygun bir şekilde anlaşın. Eğer güçlüğe uğrarsanız çocuğu başka bir kadın emzirecektir.

7. İmkânı geniş olan, nafakayı imkânlarına göre versin. Rızkı daralmış bulunan da nafakayı, Allah'ın kendisine verdiğinden ayırsın. Allah hiç kimseye gücünün yettiğinden başkasını yüklemez. Allah, daima bir güçlükten sonra bir kolaylık yaratır.

8. Rabbinin ve onun elçilerinin emrinden uzaklaşıp azmış nice memleketler halkı vardır ki biz onları çetin bir hesaba çekmiş ve onları görülmemiş *(bilinmemiş)* bir verecek azaba çarptırmışızdır.

9. Onlar yaptıklarının karşılığını tatmışlardır. İşlerinin sonu tam bir hüsran olmuştur.

10. Allah onlara şiddetli bir azap hazırlamıştır. Ey inanan akıl sahipleri! Allah'tan korkun. Allah size gerçekten bir uyarıcı *(kitap)* indirmiştir.

11. İman edip salih amel işleyenleri, karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için size Allah'ın apaçık ayetlerini okuyan bir peygamber göndermiştir. Kim Allah'a inanır ve salih bir amel işlerse Allah onu, altlarından ırmaklar akan, içinde ebedi kalacakları cennetlere sokar. Allah böylesine gerçekten güzel bir rızık vermiştir.

12. Allah, yedi kat göğü ve yerden bir o kadarını yaratan Allah'tır. Allah'ın fermanı bunlar arasından iner ki, böylece Allah'ın her şeye kadir olduğunu ve her şeyi ilmiyle kuşattığını bilesiniz.

Tefsiri

1 - Ey Peygamber! Kadınları boşamak istediğiniz zaman onları iddetleri içinde boşayın ve iddeti de sayın. Rabbiniz Allah'tan korkun. Apaçık bir hayâsızlık yapmaları hali bir yana onları evlerinden çıkarmayın, kendileri de çıkmasınlar. Bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Kim Allah'ın sınırlarını aşarsa şüphesiz kendine zulmetmiş olur. Bilmezsin, olur ki Allah, bundan sonra bir durum ortaya çıkarıverir.

Nida Peygamber (sav)'e tahsis buyrulmuşsa da hitap umumidir. Çünkü Peygamber (sav) ümmetinin imamı ve önderidir. Kavmin reisine, önceliğini ortaya koymak, reisliğini ve kavminin önderi olduğunu itibara almak için. *"Ey Falan! şöyle yapın."* denildiği gibi. Bu şekilde o, tek başına onların tamamı hükmündedir. Onların tamamı yerine geçmektedir. Denildi ki:

"Bunun takdiri; 'Ey Peygamber ve ey mü'minler'", şeklindedir.

"Kadınları boşadığınızda" sözünün manası; onları boşamak istediğinizde ve buna karar verdiğinizde, demektir. Bu, bir işe yönelen ve ona başlamak üzere olan bir kişinin ona başlamış kişi mevkiine getirilmesidir. Nitekim Peygamber (sav)'in:

"Kim (bu savaşta) *birini öldürürse onun üzerinden çıkan ona aittir."* sözü de böyledir.

"Namaza giden ve onu bekleyen kişi namaz kılan hükmündedir." sözü de bundandır.

"Onları iddetleri içinde boşayın" Onları iddetlerini karşılarken boşayın. Rasulullah (sav) kıratında bu ayet « فِي قُبُلِ عِدَّتِهِنَّ » – *"iddetlerinin evvelinde"* şeklinde de varit olmuştur. Kadın, ilk hayızdan önceki temizlik döneminde boşandığında iddetine teveccüh etmiş bir halde boşanmış olur. Kast olunan; kendisiyle ilişki kurulmuş, hayız gören bir kadının (herhangi bir hayız döneminden önceki) temizlik döneminde, o dönemde kendisiyle ilişki kurulmaksızın boşanmasıdır. Daha sonra iddetleri tamamlanıncaya kadar kadınlardan uzaklaşılır. Talakın en güzel tarzı budur.

"İddeti sayın" onu hıfz ile zaptedin. (Vaktini tespit edin unutmayın.) Ve onu, talak noksanı olmayan ve iddetlerini bekleyen kadınlar tam üç hayza tamamlasınlar. Kadınlardan habersiz erkekler dönüş yapabilir.

"Onları evlerinden çıkarmayın" onları iddetleri tamamlanıncaya kadar iddetten önce oturdukları evlerinden çıkarmayın, o evler, kocalarının evleridir. Ücretsiz oturdukları için o evler onlara ait gösterilmiş ve onlara izafe edilmiştir. Bunda mesken temininin vacip olduğuna delil vardır.

Ayrıca kendisine ait olmayan bir evde oturan kişi hakkında *"onun evine girmeyeceğine dair"* yemin eden kişinin, o kişinin evine girmesiyle yemininin bozulacağına delil vardır. İhracın manası; kocaların, onları, onlara kızdıkları ve onlarla birlikte yaşamayı istemedikleri için ya da o evlere ihtiyaç duydukları için onları çıkarmamaları ve kadınlar talep etse bile onlara, çıkış yasağını kaldırmada kendilerinin vereceği iznin hiçbir etkisi olmayacağını onlara bildirerek çıkış izni vermemeleridir.

"Kendileri de çıkmasınlar." Eğer bun isterlerse onlar da kendi başlarına çıkmasınlar.

"Apaçık bir hayasızlık yapmaları hali bir yana" Denildi ki:

"O zinadır. Yani; zina etmeleri ve kendilerine had cezası uygulanmak için çıkarılmaları müstesna." demektir. Yine denildi ki:

"İddetin bitiminden evvel çıkışları haddi zatında hayasızlıktır."

"Bunlar Allah'ın sınırlarıdır." Yani; zikredilen bu hükümler. *"Bilmezsin..."* Ey muhatap! Olur ki Allah (cc) bundan sonra onun kalbini kinden sevgiye vazgeçişten rağbete, boşamaya kasıttan pişmanlığa çevirmek suretiyle bir durum ortaya çıkarıverir de o ona (eşine) döner. Manası şudur:

"Onları iddetleri içinde boşayın ve iddeti de sayın. Onları evlerinden çıkarmayın, olur ki siz pişman olursunuz da onlara geri dönersiniz."

2 - İddet müddetlerini doldurduklarında onları ya güzelce tutun veya onlardan uygun bir şekilde ayrılın. İçinizden adalet sahibi iki kişiyi şahit tutun. Şahitliği Allah için yapın. İşte bu Allah'a ve ahiret gününe inananlara verilen öğüttür. Kim Allah'tan korkarsa Allah ona bir çıkış yolu ihsan eder.

"İddet müddetlerini doldurduklarında..." iddetin sonuna yaklaştıklarında. *".. onları ya güzelce tutun veya onlardan uygun bir şekilde ayrılın."* Yani; siz muhayyersiniz. Dilerseniz dönün, güzelce tutun ve iyilik yapın. Dilerseniz, dönüşü terk edin, ayrılın ve zarar vermekten sakının. O da: iddeti uzatmak ve eza vermek için iddetinin son vaktinde ona müracaat etmesi ve daha sonra onu boşamasıdır.

"İçinizden adalet sahibi iki kişiyi şahit tutun." Yani dönüş ve ayrılık anında içinizden adalet sahibi iki Müslüman'ı şahit tutun, demektir. Bu şahit kılma işi menduptur. Eşler arasında karşılıklı inkâr meydana gelmesin diye teşvik edilmiştir.

"Şahitliği Allah için yapın." sırf onun rızası için yapın. Bu da; şehadeti dosdoğru yapmalarıdır. Lehine ya da aleyhine şahitlik yapılanlar için değil. Hakkın ikamesi ve zararın kaldırılması dışında herhangi bir maksat için değil.

"İşte bu –şehadetin Allah (cc) rızası için ve adaletin gerçekleştirilmesi için tam olarak yapılmasına teşvik– *Allah'a ve ahiret gününe inananlara verilen öğüttür."* Yani; ondan bu kişiler istifade ederler. *"Kim Allah'tan korkarsa Allah ona bir çıkış yolu ihsan eder."* Bu, muterize cümlesidir. Boşama işinin sünnet üzere gerçekleştirilmesiyle ilgili (yukarda) geçenleri tekid etmektedir. Mana:

"Kim Allah'tan korkar da sünnet üzere boşar, iddet bekleyen kadına zarar vermez, onu evinden çıkarmaz ve ihtiyatlı hareket ederse ben şehadet ederim ki Allah ona eşlerin kedere ve içine düştükleri sıkıntılara dair durumları hususunda bir çıkış yolu ihsan eder, onu sıkıntılardan kurtarır ve ona kurtuluşu lütfeder."

3 – Ve ona beklemediği yerden rızık verir. Kim Allah'a güvenirse O, kendisine yeter. Şüphesiz Allah emrini yerine getirendir. Allah her şey için bir ölçü koymuştur.

"Ve ona beklemediği yerden rızık verir." Aklına gelmeyen ve hesap etmediği bir cihetten. Bu cümlenin: *"İşte bu Allah'a ve ahiret gününe inananlara verilen öğüttür."* sözünün yanında zikredilmesi istidrad yoludur. Yani; üstü ile alakası yoktur. Yani; kim Allah'tan (cc) korkarsa (Allah (cc)) ona dünya ve ahiret kederlerinden bir çıkış, bir kurtuluş yeri ihsan eder, demektir. Peygamber (sav)'in bu ayeti okuduğu ve şöyle buyurduğu nakledilmiştir:

"Dünya şüphelerinden, ölüm sıkıntılarından ve kıyamet gününün şiddetlerinden (bir çıkış yolu ihsan eder)." Yine Rasulullah (sav):

"Ben öyle bir ayet biliyorum ki eğer insanlar ona tutunsalardı bu onlara yeterdi." dedi ve tekrar tekrar, « وَمَنْ يَتَّقِ اللّٰهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا » ayetini okudu.

Rivayet edildiğine göre Avf b. Malik'in (ra) bir oğlunu müşrikler esir almıştı. Rasulullah (sav)'e geldi ve:

– *Oğlum esir alındı.* dedi ve fakir olduğunu bildirdi. Bunun üzerine Rasulullah (sav) şöyle buyurdu:

– *"Muhammedin âlinin yanında bir müdden fazlası akşama varmaz. Dolayısıyla sen Allah'tan kork ve sabret* « لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللّٰهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ »[85] *sözünü de çok çok zikret."*

Avf (ra) evine döndü ve karısına şöyle dedi:

– *Rasulullah (sav) benim ve senin* « لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللّٰهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ » *sözünü çok çok zikretmemizi emretti."* Hanımı:

[85] Kuvvet ve kudret en yüce ve en büyük olan Allah'a aittir.

– *Bize emrettiği şey ne güzel şeydir.* dedi ve bunu zikretmeye başladılar. Daha (Avf) evdeydi ki birden oğlu kapıyı çaldı. Beraberinde yüz deve vardı. Düşmanın gaflet anında oğlu onları sevk etmişti. Bunun üzerine bu ayet indi.

"Kim Allah'a tevekkül ederse" –kim bir başkasına ve kendi tedbirine güvenmeyi terk edip işini Allah'a ısmarlarsa– *o*, –dünya ve ahirette– *ona yeter."*

Hafs'a göre « بَالِغُ أَمْرِهِ » şeklindedir. Yani; emrini yerine getirendir, demektir. Diğerlerine göre ise « بَالِغٌ أَمْرَهُ » şeklindedir. Yani; dilediğini yerine ulaştırandır. Dilediği her bir şey yerine gelmiştir. Arzuladığı hiçbir şey hususunda aciz kalmamıştır.

"Allah her şey için bir ölçü koymuştur." Bir takdir ve bir vakit koymuştur. Bu, Allah'a (cc) tevekkülün ve işlerin ona havale edilmesinin vacip olduğunu beyandır. Çünkü rızık ve benzeri her bir şeyin ancak onun takdiriyle ve onun tevfikiyle olduğu bilindiğinde kadere teslim olmaktan ve tevekkülden başka hiçbir şey kalmaz.

4 – Kadınlarınız içinden adetten kesilmiş olanlarla, henüz adetini görmemiş bulunanlardan eğer şüphe ederseniz, onların bekleme süresi üç aydır. Gebe olanların bekleme süresi ise yüklerini bırakmaları, doğum yapmalarıdır. Kim Allah'tan korkarsa Allah ona işinde bir kolaylık verir.

"Kadınlarınız içinden adetten kesilmiş olanlar..." Rivayete göre bazıları:

– *Hayız gören kadınların iddetini öğrendik. Peki adet görmeyen kadınların iddeti nedir?* diye sordular da bu ayet nazil oldu.

"Eğer şüphe ederseniz" Yani; onların hükmü size karışık gelir ve nasıl iddet bekleyeceklerini bilmezseniz *".. onların bekleme süresi üç aydır."* Yani; onların hükmü budur. Denildi ki:

"Bunun manası; hayızdan kesilme yaşına ulaşmış kadınların kanı hususunda, şüpheye düşmüşseniz, demektir." Yani; (hayızdan kesilme yaşını) bazıları altmış yaş, bazıları da elli beş yaş olarak takdir ettiler. Dolayısıyla (bu ihtilafa binaen) o hayız kanı mı, istihaze kanı mı diye şüpheye düştüyseniz, o kadınların iddeti üç aydır. Şüphe eden kadınların iddeti bu olunca şüphe etmeyen kadınların iddeti haydi haydi bu olur.

"Henüz adetini görmemiş bulunanlar..." Onlar küçüklerdir. Bunun takdiri; *"Henüz adetini görmemiş olanların iddeti de üç aydır."* şeklindedir. Yukarıda zikri geçenin delaletinden dolayı cümle (onların iddeti üç aydır cümlesi) hazfedilmiştir.

"Gebe olanların vakti (besleme süresi) *ise yüklerini bırakmaları, doğum yapmalarıdır."* Nas, boşanmış kadınları ve eşleri ölmüş kadınları kapsamaktadır. Ali ve İbni Abbas (rhma)'dan şöyle nakledilmiştir:

"Kocası ölen hamile kadınların iddet müddeti iddet müddeti en uzun olanıdır."

"Kim Allah'tan korkarsa Allah ona işinden kolaylık verir." Takvası sebebiyle onun işini kolaylaştırır ve onun meselesini halleder.

5 – İşte bu, Allah'ın size indirdiği buyruğudur. Kim Allah'tan korkarsa Allah onun kötülüklerini örter. Ve onun mükafatını büyütür.

"İşte bu Allah'ın size indirdiği buyruğudur." Yani; iddet bekleyen bu kadınların hükmü hakkında bildirilenler Allah'ın (cc) size levhi mahfuzdan indirdiği buyruğudur.

"Kim Allah'tan korkarsa..." kim, indirdiği bu hükümlerle amel etme hususunda Allah'tan (cc) korkar ve sorumlu olduğu hakları muhafaza ederse Allah (cc) onun kötülüklerini örter ve onun mükafatını büyütür. Daha sonra *".. kim Allah'tan korkarsa..."* sözündeki korkuyu (takvayı) açıkladı. Sanki, *"İddetlerini bekleyen kadınların durumu hususunda takva ile nasıl amel edelim?"* denildi de şöyle cevap verildi. *"Onları ikamet ettiğiniz yerin bir kısmında oturtun."*

6 – Onları gücünüz ölçüsünde oturduğunuz yerin bir bölümünde oturtun. Onları sıkıştırıp gitmelerini sağlamak için zarar vermeye kalkışmayın. Eğer hamile iseler doğum yapıncaya kadar nafakalarını verin. Sizin için çocuğu emzirirlerse onlara ücretlerini verin. Aranızda uygun bir şekilde anlaşın. Eğer güçlüğe uğrarsanız çocuğu başka bir kadın emzirecektir.

« مِنْ » min-i teb'iziyyedir. Kendisinden parça kılınan hazfedilmiştir. Yani; onları oturduğunuz mekanın bir kısmında oturtun, demektir. Yani; evinizin bir kısmında, demektir.

« مِنْ وُجْدِكُمْ », « مِنْ حَيْثُ سَكَنْتُمْ » sözünün atfı beyanı ve onun tefsiridir. Sanki şöyle denilmiştir: *"Onları gücünüz ölçüsünde oturduğunuz yerin bir bölümünde oturtun."*

« الْوُجْدُ »; genişlik, kuvvet ve takat demektir. Üç harekeyle de okunmuştur. Meşhur olanı ise ötre ile olanıdır. Nafaka ve ev, her boşanan kadın için vaciptir.

Malik ve Şafii'ye göre Fatıma binti Kays ile ilgili hadisten dolayı üç talakla kesin boşanmış kadınlar için nafaka yoktur. Onun kocası onun talakını vermişti. Bunun üzerine Rasulullah (sav) şöyle buyurdu:

"Senin için ne ev ne de nafaka var." Ömer (ra)'ın şöyle dediği nakledilmiştir:

"Bir kadının sözüyle Rabbimizin kitabını ve Peygamberimizin sünnetini terk edemeyiz. Belki de o unuttu. Ya da Peygamber (sav)'den işittiği 'senin için ev ve nafaka vardır' sözünü karıştırdı."

"Onları sıkıştırıp gitmelerini sağlamak için kendilerine zarar vermeye kalkışmayın." Onlarla anlaşamayan kişileri misafir etmek, onların yerini işgal etmek veya daha başka sebeplerden biriyle onları çıkıp gitmeye mecbur kalmaları için evde sıkıştırıp kendilerine zarar vermeyin.

"Eğer hamile iseler" yani; eğer boşanan kadınlar hamile iseler *"...doğum yapıncaya kadar nafakalarını verin."* Hamileliğin şart koşulmasının faydası şudur: Hamilelik müddeti bazen uzar. Birileri hamile olmayan kadının iddet müddeti miktarı geçtiğinde nafakanın düşeceğini zannetmesinler diye bu vehmi yok etmiştir.

"Sizin için çocuğu emzirirlerse" Yani; bu boşanan kadınlar eğer sizin başka kadından ya da kendilerinden olan çocuğunuzu evlilik ilişkisi kesildikten sonra emzirirlerse *".. onlara ücretlerini verin..."*

Onların bu husustaki hükmü süt analarının hükmü gibidir. Çocuk onlardan olduğunda ayrılmadıkları sürece kiralanmaları caiz değildir. Şafii ise bunun hilafına hükmetmiştir.

"Aranızda uygun bir şekilde anlaşın." yani; ücret hususunda sünnete muvafık ve mürüvvete layık bir surette anlaşmak üzere istişare yapın ya da birbirinize emredin ki baba (ücreti) düşürmesin, ona da zorluk çıkarmasın, demektir. Kastolunan; onların birbirini zora sokmaktan men

edilmesidir. Hitap babalara ve analaradır. Çünkü o, o ikisinin çocuğudur. Ve o ikisi onda ve ona karşı şefkat göstermenin gerekliliğinde ortaktırlar.

"Eğer güçlüğe uğrarsanız –eğer (anlaşmakta) güçlük çekerseniz (yani); ana, yabancı bir kadının emzirdiği ücrete razı olmaz, baba da bundan fazlasını vermezse– *çocuğu bir başka kadın emzirecektir."* O'na başka bir kadın (sütanne) bulunacaktır. Anadan başka emzirecek bir kadın bulunamazsa onu ana emzirecektir. Bunda zorluk çıkaran anneye bir parça kınama vardır.

"Onun adına" sözü, babanın adına demektir. Yani; baba, kendi adına çocuğunu –eğer annesi zorluk çıkarırsa– emzirecek, zorluk çıkarmayan bir kadın bulacaktır, demektir.

7 – İmkânı geniş olan, nafakayı imkânlarına göre versin. Rızkı daralmış bulunan da nafakayı, Allah'ın kendisine verdiğinden ayırsın. Allah hiç kimseye gücünün yettiğinden başkasını yüklemez. Allah, daima bir güçlükten sonra bir kolaylık yaratır.

Her bir zengin ve her bir fakir gücünün yettiğini versin. Bununla, boşanmış kadınlara ve süt emziren kadınlara verilmesini emrettiği nafakayı kastetmektedir.

"Rızkı daralmış bulunan..." sözünün manası; Allah (cc) onu yaşayabileceği miktarda rızıklandırmıştır, şeklindedir.

"Allah, hiçbir nefse, ona verdiğinden başkasını yüklemez." Allah (cc) daima bir güçlükten sonra bir kolaylık yaratır. Geçim hususunda sıkıntıdan sonra genişlik yaratır. Bu, güçlük içinde bulunan kişiye kolaylık vaadidir.

8 – Rabbinin ve onun elçilerinin emrinden uzaklaşıp azmış nice memleketler halkı vardır ki biz onları çetin bir hesaba çekmiş ve onları görülmemiş (bilinmemiş) **bir şaşkınlık verecek azaba çarptırmışızdır.**

Rablerinin ve peygamberlerinin emrine isyan etmiş, kibir ve inat üzere ondan yüz çevirmiş olan memleket halkı var ki biz onları inceden inceye son derece çetin bir hesaba çekmiş ve onları şaşkınlık verecek azaba çarptırmışızdır.

Medine kıraat imamları ve Ebu Bekir'e göre « نُكْرًا », « نُكُرًا » şeklindedir. Tanınmayan, büyük bir azaba..., demektir.

9 – Onlar yaptıklarının karşılığını tatmışlardır. İşlerinin sonu tam bir hüsran olmuştur.

Yani; işlerinin sonu tam bir hasar ve helaktir. Kast olunan; ahiret hesabı, ahiret azabı, orada tartıları ceza ve karşılaştıkları ziyandır. Mazi (geçmiş zaman) kipiyle ifade edildi. Çünkü Allah'ın (cc) vaadi ve tehdidine dair beklenen şeyler gerçekte tahakkuk edecektir. Olacak olan şeyleri de Allah (cc) hazırlamış demektir.

10 – Allah onlara şiddetli bir azap hazırlamıştır. Ey inanan akıl sahipleri! Allah'tan korkun. Allah size gerçekten bir uyarıcı (kitap) **indirmiştir.**

"Allah onlara şiddetli bir azap hazırlamıştır." sözü, tehdidin tekrarı ve onun görüldüğünü beyandır. Sanki şöyle demiştir: *"Allah onlar için bu azabı hazırlamıştır."*

"Ey inanan akıl sahipleri! Allah'tan korkun." Ey iman eden akıl sahipleri! Allah'a (cc) karşı takva ve O'nun azabından sakınma bir lütuf (eseri) olarak sizde bulunsun, mümkündür ki *"hesaba çekmez"* sözü ile, kötülüklerin sayılıp dökülmesi, dünyada yaptıkları işlerin, aleyhlerine en ince ayrıntılarına varıncaya kadar ele alınması, hafaza meleklerinin sayfalarına kaydedilmesi ve dünyada iken maruz kaldıkları azap kastedilmiştir.

« عَتَتْ » kelimesinin ve ona atfedilenin « قَرْيَةٍ » kelimesine sıfat olması ve « أَعَدَّ اللّٰهُ لَهُمْ » cümlesinin de « وَكَأَيِّنْ »'in cevabı olması mümkündür. Allah (cc) size gerçekten bir uyarıcı kitap, yani; Kur'an indirmiştir.

11 – İman edip salih amel işleyenleri, karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için size Allah'ın apaçık ayetlerini okuyan bir peygamber göndermiştir. Kim Allah'a inanır ve salih bir amel işlerse Allah onu, altlarından ırmaklar akan, içinde ebedi kalacakları cennetlere sokar. Allah böylesine gerçekten güzel bir rızık vermiştir.

« رَسُولًا » kelimesi gizli bir fiil ile mansuptur. Takdiri ise; *"Rasul gönderdi..."*, şeklindedir.

Ya da « رَسُولاً » kelimesi « ذِكْراً » – *'uyarıcı kitap'* kelimesinden bedeldir. Buna göre sanki o, haddi zatında bir uyarıcı olmaktadır. Ya da muzafın hazfi takdirine göredir. Yani; gerçekten Allah (cc) size bir uyarı sahibini elçi olarak indirmiştir (göndermiştir) demektir. Ya da:

﴿ وَاِنَّهُ لَذِكْرٌ لَكَ وَلِقَوْمِكَ ﴾

"O** (Kur'an) **sana ve kavmine bir şan, bir şereftir" [86]

ayetinde olduğu gibi *"zikir"* kelimesiyle şeref kastedilmiştir. Yani; Allah (cc) katında şeref ve izzet sahibi, demektir.

"Rasul (elçi)*"* kelimesiyle de Cebrail (as) ya da Muhammed (sav) kastedilmiştir.

"Okuyan" yani; Peygamber (sav) ya da Allah azze ve celle. (yani; Allah'ın (cc) ayetlerini Peygamber (sav) ya da Allah azze ve celle okuyor, demektir.)

"İman edip, salih amel işleyenleri karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için..." iman edip salih amel işleyenleri Allah (cc) karanlıklardan aydınlığa çıkarsın diye.

"İman edip salih amel işleyenleri..." yani; şu anda üzerinde bulundukları iman ve salih ameller onlarda oluşsun diye, demektir. Çünkü o inmeden önce onlar inanmıyorlardı. O indikten ve tebliğ edildikten sonra inandılar. Ya da iman edeceklerini (ilmi ezelisinde) bildiği kişileri çıkarmak için, demektir.

".. karanlıklardan aydınlığı..." küfür ya da cehalet karanlıklarından iman ya da ilim aydınlığına demektir.

« يُدْخِلْهُ » Medine ve Şam kıraat ekolüne göre « نُدْخِلْهُ » – *'onu sokarız'* şeklindedir. « يُدْخِلْهُ »'de zamiri « مَنْ » kelimesinin lafzı üzere tekil getirdi. « خَالِدِينَ » de manası üzere çoğul getirdi.

"Allah, böylesine gerçekten güzel bir rızık vermiştir." Bunda, müminleri rızıklandırdığı şeye karşı bir taaccüb ve o şeyi yüceltme vardır.

[86] Zuhruf, 44.

12 - Allah, yedi kat göğü ve yerden bir o kadarını yaratan Allah'tır. Allah'ın fermanı bunlar arasından iner ki, böylece Allah'ın her şeye kadir olduğunu ve her şeyi ilmiyle kuşattığını bilesiniz.

« اَللّٰهُ الَّذٖى خَلَقَ » cümlesi, müpteda ve haberdir.

"Yedi kat göğü" müfessirler, göklerin yedi olduğu hususunda ittifak halindedirler.

« مِثْلَهُنَّ » kelimesi « سَبْعَ سَمٰوَاتٍ » sözü üzerine atfen mansuptur. Denildi ki:

"Kur'an'da yerlerin yedi kat olduğuna delalet eden bundan başka bir ayet yoktur. Her iki gök arası beş yüz yıllık mesafedir. Her gök böyledir. Yerler de gökler gibidir." Yine denildi ki:

"Yeryüzü tektir. Ancak iklimler yedidir."

"Allah'ın fermanı bunlar arasından iner." Allah'ın (cc) emri ve kazası bunların arasında cereyan eder ve onlarda tasarrufu gerçekleşir.

« لِتَعْلَمُوا »'daki « لِ », « خَلَقَ » fiiline taalluk etmektedir.

« عِلْمًا » temyizdir. Ya da birinci lafızdan ayrı olarak mastardır. Yani O (cc), her şeyi bilmektedir. O (cc), gaybları inceden inceye bilendir.

Sûre - 66

TAHRÎM SÛRESİ

Bu sûre Medine'de nazil olmuştur;

12 âyettir.

Cüz - 28

1. — 12. ÂYETLER

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

يَٓا اَيُّهَا النَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَٓا اَحَلَّ اللّٰهُ لَكَۚ تَبْتَغ۪ي مَرْضَاتَ
اَزْوَاجِكَۜ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَح۪يمٌ ﴿١﴾ قَدْ فَرَضَ اللّٰهُ لَكُمْ تَحِلَّةَ
اَيْمَانِكُمْۚ وَاللّٰهُ مَوْلٰيكُمْۚ وَهُوَ الْعَل۪يمُ الْحَك۪يمُ ﴿٢﴾ وَاِذْ اَسَرَّ
النَّبِيُّ اِلٰى بَعْضِ اَزْوَاجِه۪ حَد۪يثاًۚ فَلَمَّا نَبَّاَتْ بِه۪ وَاَظْهَرَهُ اللّٰهُ
عَلَيْهِ عَرَّفَ بَعْضَهُ وَاَعْرَضَ عَنْ بَعْضٍۚ فَلَمَّا نَبَّاَهَا بِه۪ قَالَتْ مَنْ
اَنْبَاَكَ هٰذَاۜ قَالَ نَبَّاَنِيَ الْعَل۪يمُ الْخَب۪يرُ ﴿٣﴾ اِنْ تَتُوبَٓا اِلَى اللّٰهِ
فَقَدْ صَغَتْ قُلُوبُكُمَاۚ وَاِنْ تَظَاهَرَا عَلَيْهِ فَاِنَّ اللّٰهَ هُوَ مَوْلٰيهُ
وَجِبْر۪يلُ وَصَالِحُ الْمُؤْمِن۪ينَۚ وَالْمَلٰٓئِكَةُ بَعْدَ ذٰلِكَ ظَه۪يرٌ ﴿٤﴾
عَسٰى رَبُّهُٓ اِنْ طَلَّقَكُنَّ اَنْ يُبْدِلَهُٓ اَزْوَاجاً خَيْراً مِنْكُنَّ مُسْلِمَاتٍ
مُؤْمِنَاتٍ قَانِتَاتٍ تَٓائِبَاتٍ عَابِدَاتٍ سَٓائِحَاتٍ ثَيِّبَاتٍ وَاَبْكَاراً
﴿٥﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا قُٓوا اَنْفُسَكُمْ وَاَهْل۪يكُمْ نَاراً وَقُودُهَا

النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ عَلَيْهَا مَلٰٓئِكَةٌ غِلَاظٌ شِدَادٌ لَا يَعْصُونَ اللّٰهَ مَٓا
أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ ﴿٦﴾ يَٓا أَيُّهَا الَّذِينَ كَفَرُوا لَا
تَعْتَذِرُوا الْيَوْمَ ؕ إِنَّمَا تُجْزَوْنَ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٧﴾ يَٓا أَيُّهَا
الَّذِينَ اٰمَنُوا تُوبُٓوا إِلَى اللّٰهِ تَوْبَةً نَصُوحًا ؕ عَسٰى رَبُّكُمْ أَنْ يُكَفِّرَ
عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَيُدْخِلَكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ۙ
يَوْمَ لَا يُخْزِى اللّٰهُ النَّبِىَّ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا مَعَهُ ۚ نُورُهُمْ يَسْعٰى بَيْنَ
أَيْدِيهِمْ وَبِأَيْمَانِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَٓا أَتْمِمْ لَنَا نُورَنَا وَاغْفِرْ لَنَا ۚ
إِنَّكَ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿٨﴾ يَٓا أَيُّهَا النَّبِىُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ
وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ ؕ وَمَأْوٰيهُمْ جَهَنَّمُ ؕ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ
﴿٩﴾ ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا لِلَّذِينَ كَفَرُوا امْرَأَتَ نُوحٍ وَامْرَأَتَ لُوطٍ ؕ
كَانَتَا تَحْتَ عَبْدَيْنِ مِنْ عِبَادِنَا صَالِحَيْنِ فَخَانَتَاهُمَا فَلَمْ
يُغْنِيَا عَنْهُمَا مِنَ اللّٰهِ شَيْـًٔا وَقِيلَ ادْخُلَا النَّارَ مَعَ الدَّاخِلِينَ ﴿١٠﴾
وَضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا لِلَّذِينَ اٰمَنُوا امْرَأَتَ فِرْعَوْنَ ۘ إِذْ قَالَتْ رَبِّ
ابْنِ لِى عِنْدَكَ بَيْتًا فِى الْجَنَّةِ وَنَجِّنِى مِنْ فِرْعَوْنَ وَعَمَلِهِ
وَنَجِّنِى مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ۙ ﴿١١﴾ وَمَرْيَمَ ابْنَتَ عِمْرٰنَ الَّتِٓى
أَحْصَنَتْ فَرْجَهَا فَنَفَخْنَا فِيهِ مِنْ رُوحِنَا وَصَدَّقَتْ بِكَلِمَاتِ
رَبِّهَا وَكُتُبِهِ وَكَانَتْ مِنَ الْقَانِتِينَ ﴿١٢﴾

Meali

1. Ey Peygamber! Eşlerinin rızasını gözeterek Allah'ın sana helal kıldığı şeyi niçin kendine haram ediyorsun? Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir.

2. Allah, yeminlerinizi çözmenizi size meşru kılmıştır. Allah sizin yardımcınızdır. O, bilen, her şeyi hikmetle idare edendir.

3. Peygamber, eşlerinden birine gizlice bir söz söylemişti. Fakat eşi o sözü başkalarına haber verip Allah da bunu Peygamberine açıklayınca, peygamber bir kısmını bildirmiş, bir kısmından da vazgeçmişti. Peygamber bunu ona haber verince, eşi: "Bunu sana kim söyledi?" dedi. Peygamber: "Bilen, her şeyden haberi olan Allah bana söyledi." dedi.

4. Eğer ikiniz de Allah'a tevbe ederseniz, kaymış olan kalpleriniz düzelmiş olur. Ve eğer peygambere karşı birbirinize arka verirseniz, şüphesiz ki onun dostu ve yardımcısı Allah, Cebrail ve mü'minlerin salihleridir. Bunların ardından melekler de ona yardımcıdır.

5. Eğer o sizi boşarsa Rabbi ona sizden daha iyi, kendini Allah'a veren, inanan, sebatla itaat eden, tevbe eden, ibadet eden, oruç tutan, dul ve bakire eşler verebilir.

6. Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun. Onun başında iri gövdeli, sert tabiatlı, Allah'ın kendilerine buyurduğuna karşı gelmeyen ve emredildiklerini yapan melekler vardır.

7. "Ey kâfirler! Bugün özür dilemeyin. Siz ancak işlediklerinizin cezasını çekeceksiniz" *(denilir).*

8. Ey iman edenler! Samimi bir tevbe ile Allah'a dönün. Umulur ki Rabbiniz sizin kötülüklerinizi örter. Peygamberi ve onunla birlikte iman edenleri utandırmayacağı günde Allah sizi, içlerinden ırmaklar akan cennetlere sokar. Çünkü onların nurları, önlerinden ve yanlarından koşar da: "Ey Rabbimiz! Nurumuzu tamamla, bizi bağışla, çünkü sen her şeye kadirsin" derler.

9. Ey Peygamber! Kâfirlerle ve münafıklarla cihad et, onlara karşı sert davran, onların varacağı yer cehennemdir. O gidilecek yer ne de kötüdür!

10. Allah, inkâr edenlere Nuh'un karısı ile Lut'un karısını misal verdi. Bu ikisi, kullarımızdan iki salih kişinin nikâhında iken onlara hainlik ettiler. Kocaları: Allah'tan gelen hiçbir şeyi onlardan savamadı. Onlara: "Haydi, ateşe girenlerle beraber siz de girin." denildi.

11. Allah, inananlara da Firavun'un karısını misal gösterdi. O: "Rabbim! Bana katında cennette bir ev yap, beni Firavun'dan ve onun işinde çalışmaktan koru ve beni zalimler topluluğundan kurtar." demişti.

12. Irzını korumuş olan, İmran kızı Meryem'i de Allah örnek gösterdi. Biz ona ruhumuzdan üfledik ve Rabbinin sözlerini ve kitaplarını tasdik etti. O, gönülden itaat edenlerdendi.

Tefsiri

1 – Ey Peygamber! Eşlerinin rızasını gözeterek Allah'ın sana helal kıldığı şeyi niçin kendine haram ediyorsun? Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir.

Rivayet edildiğine göre Rasulullah (sav) Aişe (rha)'nin nöbetinde Mariye ile baş başa kalmıştı. Hafsa (ra) bunu öğrenince Rasulullah (sav) ona:

– *"Bunu gizle ve bil ki ben artık Mariye'yi kendime haram kıldım. Ve seni müjdeliyorum ki Ebu Bekir ve Ömer benden sonra ümmetimin idaresini ellerine alacaklar."*

Hafsa bunu Aişe'ye (rhma) söyledi. Onlar birbirleriyle samimi arkadaştılar. Denildi ki:

"Onunla Hafsa'nın nöbet gününde baş başa kalmıştı. Bu sebeple onun gönlünü bununla almış ve ondan bunu gizlemesini istemişti. Ancak o bunu gizlememişti. Bunun üzerine Peygamber (sav) onu boşamış ve kadınlarından ayrılmıştı. Tam yirmi dokuz gün Mariye'nin evinde kalmıştı. Daha sonra Cebrail (as) inmiş ve ona:

– *'Ona dön. Zira o çok çok oruç tutan ve çok çok namaz kılan biridir. Ve o senin cennetteki eşlerindendir.' demişti."*

Yine rivayet edildiğine göre Rasulullah (sav), Zeynep binti Cahş'ın (rha) hücresinde bal şerbeti içmişti. Aişe ve Hafsa (rhma) (birbirleriyle gizlice) anlaşmışlar ve Peygamber (as)'a:

– *Biz senden megafir kokusu alıyoruz,* demişlerdi. Rasulullah (sav) çirkin koku ile kokmayı çirkin görüyordu. Bu sebeple balı kendisine haram kıldı. Ayetin manası:

"Allah'ın, sana helal kıldığı cariyeyi ya da balı niçin kendine haram kılıyorsun?" şeklindedir.

"Eşlerinin rızasını gözeterek" sözü, *"haram kılıyorsun"* sözünün tefsiridir. Ya da haldir. Ya da başlangıç cümlesidir. Bu, onun (sav) bir zellesiydi. Çünkü hiç kimse için Allah'ın (cc) helal kıldığı bir şeyi haram kılma salahiyeti yoktur.

"Allah çok bağışlayandır." İşlediğin zelleyi bağışlamıştır. *"çok çok merhamet sahibidir."* Sana merhamet etmiştir. Onunla seni muaheze etmemiştir.

2 – Allah, yeminlerinizi çözmenizi size meşru kılmıştır. Allah sizin yardımcınızdır. O, bilen, her şeyi hikmetle idare edendir.

Allah (cc), size yeminlerinizi kendisiyle çözeceğiniz şeyi takdir etmiştir. O da kefarettir. Ya da onların kefaretle çözülmesini sizin için meşru kılmıştır. Ya da Allah (cc) yeminlerinizde istisna etmenizi size meşru kılmıştır, demektir. Bu senin *"Falan, yeminimi istisna* (veya şartta) *helal kıldı."* sözündendir. Bu yemin bozulmasın diye yeminin sonunda *"İnşallah / Eğer Allah dilerse"* demesidir. Bize göre helali haram kılma (helal bir şeyi nefsine haram kılmak) da yemindir.

Rasulullah (sav), Mariye'nin haram kılınması hususunda bir köle azad etmiştir. Hasan'dan şöyle nakledilmiştir:

"Rasulullah (sav) kefaret vermemiştir. Çünkü onun gelmiş geçmiş (bütün) *günahları bağışlanmıştır. Bu ise, ancak mü'minlere talimdir."*

"Allah sizin yardımcınızdır." sizin efendinizdir, işlerinizi üstlenendir. Denildi ki:

« مَوْلَيكُمْ »'ün manası; O, size kendi nefsinizden daha yakındır. Dolayısıyla da onun nasihati sizin için sizin (birbirinize karşı yaptığınız) nasihatinizden daha faydalıdır.

"O, bilendir..." sizin faydanıza olan şeyleri bilendir. Dolayısıyla da size onları meşru kılmaktadır.

"Her şeyi hikmetle idare edendir" helal ve haram kıldığı hususlarda hikmet sahibidir.

3 – Peygamber, eşlerinden birine gizlice bir söz söylemişti. Fakat eşi o sözü başkalarına haber verip Allah da bunu Peygamberine açıklayınca, peygamber bir kısmını bildirmiş, bir kısmından da vazgeçmişti. Peygamber bunu ona haber verince, eşi: "Bunu sana kim söyledi?" dedi. Peygamber: "Bilen, her şeyden haberi olan Allah bana söyledi." dedi.

"Eşlerden birine" Hafsa'yı (rha) kastediyor. *".. gizlice bir söz söylemişti."* Mariye ile ilgili ve Ebu Bekir ve Ömer'in (rhma) imametiyle ilgili sözü.

"Fakat (eşi) *o sözü başkalarına haber verip Allah da bunu Peygambere açıklayınca... "* Hafsa bunu Aişe (rhma) ya ifşa edip (Allah (cc) da) Peygamber'ine (sav) Cebrail (as) diliyle onun, bu sözü ifşa ettiğini bildirince. *".. Peygamber bir kısmını bildirmiş, bir kısmından da vazgeçmişti."* son sözün bir kısmını bildirmiş bir kısmını da kerem ederek bildirmemişti. Sufyan şöyle demiştir:

"Bildiği halde bilmezlikten gelmek kerem sahiplerinin özelliklerinden olmaya devam etmektedir."

Ali'ye göre « عَرَّفَ », « عَرَفَ » şeklindedir, şeddesizdir. Yani; buna karşı cezalandırdı, demektir. Bu senin kötülük işleyen kişiye: *"Bunu sana bildireceğim"* dediğin sözdendir. Denildi ki:

"Bildirilen, imametle ilgili sözdür. Bildirilmeyen ise Mariye ile ilgili sözdür." Rivayete göre Peygamber (sav) ona:

"Seni hak ile gönderen Allah'a andolsun ki onun (Aişe'nin) *babasına Allah Teâlâ'nın bahsetmiş olduğu ihsana ferahımdan kendimi zapt edemedim."* demişti.

"Peygamber bunu ona haber verince eşi; Bunu sana kim söyledi? dedi." Peygamber (sav), Hafsa'ya, Aişe'ye (rhma) ifşa ettiği sırrı haber verince Hafsa (rha), Peygamber (sav)'e *"Bunu sana kim söyledi?"* dedi. Peygamber (sav)'da:

"Bütün sırları bilen ve gönüllerdeki her şeyden haberi olan Allah bana söyledi" buyurdu.

4 – Eğer ikiniz de Allah'a tevbe ederseniz, kaymış olan kalpleriniz düzelmiş olur. Ve eğer peygambere karşı birbirinize arka verirseniz, şüphesiz ki onun dostu ve yardımcısı Allah, Cebrail ve mü'minlerin salihleridir. Bunların ardından melekler de ona yardımcıdır.

"Eğer ikiniz de Allah'a tevbe ederseniz..." sözü, azarlanmaları daha şiddetli olsun diye Aişe ve Hafsa'ya (rhma) iltifat yoluyla hitaptır. Şartın cevabı hazfedilmiştir. Takdiri; *"Eğer Allah'a tevbe ederseniz ki o da vaciptir"* şeklindedir.

Hazfedilen cümleye *"hakikaten kalpleriniz kaymıştır."* Cümlesi delalet etmektedir. Yani; hakikaten kalpleriniz sevdiğini sevme, sevmediğini de sevmeme hususunda peygamber (sav)'e karşı olması gerekli iyi geçinmeden meyletmiştir.

"Ve eğer peygambere karşı birbirinize arka verirseniz." Eğer kıskançlık etmek, onun sırrını yaymak ve onun hoşlanmayacağı ifratlara düşmek gibi suretlerle birbirinize yardımcı olursanız şüphesiz ki onun dostu ve onun yardımcısı Allah'tır (cc).

Kûfe kıraat ekolüne göre « تَظَاهَرَا » kelimesi şeddesizdir. « هُوَ » – *'o'* kelimesinin ziyadesi onun bu işi bizzat üstlendiğini bildirmektedir.

"Cebrail" yine onun dostu Cebrail (as)'dir. *"ve salih Müslümanlardır."* mü'minlerden salih ameller işleyenlerdir. Yani; İman eden ve salih amel işleyen herkestir.

"(Salih Müslümanlardan maksat;) *nifaktan uzak olanlardır"*, denildi.

"Sahabedir" denildi. Denildi ki:

"Bu, kendisiyle çoğul kastedilen tekil bir kelimedir. Senin cinsi kastederek 'Bunu Salih bir insan yapmaz' sözünde olduğu gibi." Yine denildi ki:

Bunun aslı « صَالِحُو الْمُؤْمِنِينَ »'dir. Ancak « و » lafza uygun olarak yazıdan düşürülmüştür.

"Bunların ardından melekler de onun yardımcısıdır." Allah'ın (cc), Cebrail'in (as) ve salih mü'minlerin yardımından sonra çok sayıda olan melekler de ona yardımcıdırlar. Bunların yardımına mazhar olan kişiye karşı iki kadının birbirine yardım etmesinin ne hükmü olabilir ki? Meleklerin arka çıkması, Allah'ın (cc) yardımı cümlesinden olduğundan onların yardımını ve arka çıkmasını zikretmesi tazim içindir.

5 – Eğer o sizi boşarsa Rabbi ona sizden daha iyi, kendini Allah'a veren, inanan, sebatla itaat eden, tevbe eden, ibadet eden, oruç tutan, dul ve bakire eşler verebilir.

Medine kıraat imamları ve Ebu Amr'a göre « يُبْدِلَهُ », « يُبَدِّلَهُ » şeklindedir. Tef'il babından olması teksir içindir. Eğer:

– *"Yeryüzünde mü'minlerin analarından daha hayırlı kadınlar olmadığı halde onlara karşılık verilecek olanlar onlardan daha hayırlı nasıl olurlar?"* dersen derim ki:

– *"Rasulullah (sav)'e eziyet verdiklerinden dolayı Rasulullah (sav) onları boşarsa onlar vasıf üzere kalmazlar ve bu vasıflara sahip olan başkaları onlardan daha hayırlı olur."*

"Müslüman mü'min (kadınlar)*"* Tevhidi kabul eden, ihlâs sahibi kadınlar.

"Sebatla itaat eden (kadınlar)*"* itaatkâr.

Kunut; Allah'a (cc) itaat etmek, demektir. Allah'a (cc) itaat da Rasulü'ne (sav) itaatle olur.

"Tevbe eden (kadınlar)*"* Günahlardan tevbe eden ya da Allah'a (cc) ve Rasulü'nün (sav) emrine dönen kadınlar.

"İbadet eden (kadınlar)*"* Allah (cc) için ibadet eden kadınlar.

"« سَائِحَات » – *'Oruç tutan'*" hicret eden ya da oruç tutan kadınlar. Oruç tutan kişiye « سَائِحٌ » denildi. Çünkü *'sâih'*; yanında yiyeceği olmayan ve buluncaya kadar da yemeyen kişidir. Dolayısıyla iftar vakti gelinceye kadar yememesi nedeniyle oruç tutan kişi de buna benzetilmiştir.

"Dul ve bakire eşle" diğer vasıflar arasına atıf harfi getirmediği halde *"dul"* ve *"bakire"* kelimeleri arasına atıf harfi, getirdi. Çünkü diğer sıfatların tersine bu ikisi birbirine zıt iki vasıftır.

6 – Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun. Onun başında iri gövdeli, sert tabiatlı, Allah'ın kendilerine buyurduğuna karşı gelmeyen ve emredildiklerini yapan melekler vardır.

Ey iman edenler! Günahları terk etmek ve taat işlemek suretiyle kendinizi, nefsinize yardım ettiğiniz şeyle, kendilerine yardım etmek suretiyle de ailenizi, ateşin bir çeşidi olan, ancak insan ve taşla yanan ateşten koruyun. Diğer ateşler odunla yandığı gibi insan ve taşla yanan ateşten koruyun.

"Onun başında" O işe bakan ve oradakilere azap eden.

"Melekler vardır" on dokuz tane olan Zebani meleklerini ve onların yardımcılarını kastediyor. Onların yapılarında kabalık ve katılık vardır. Ya da onların sözleri kaba, işleri katı ve serttir.

"Allah'ın, kendilerine emrettiğine karşı gelmeyen" Yani; Allah'ın (cc) emrettiği şeylere, yani; *"O'nun emrine karşı gelmezler"*, demektir.

﴿ أَفَعَصَيْتَ أَمْرِى ﴾

"Emrime isyan mı ettin?" [87] ayetinde olduğu gibi.

Ya da onlara emrettiği hususta O'na karşı gelmezler, demektir.

« لَا يَعْصُونَ اللّٰهَ » sıfat olmak üzere mahallen merfudur. « مَا أَمَرَهُمْ », bedel olmak üzere mahallen mansuptur.

"...emredildiklerini yapan..." iki cümle aynı mana da değildir. Zira birincinin manası:

Onlar, O'nun emirlerini kabul ediyorlar ve o emirleri gerekli sayıyorlar, demektir. İkincinin manası ise; onlar, emredildiklerini yapıyorlar, tembellik etmiyorlar ve o hususta dikkatsizlik göstermiyorlar, demektir.

7 – "Ey kâfirler! Bugün özür dilemeyin. Siz ancak işlediklerinizin cezasını çekeceksiniz" (denilir).

Siz, dünyada iken işlediklerinizin cezasını çekeceksiniz. Yani; onlar ateşe girdiklerinde bu (söz) onlara denilir.

"Özür dilemeyin." Çünkü size özür dileme (hakkı) yoktur. Ya da çünkü özür dilemeniz size hiçbir fayda vermez.

---

[87] Ta – Ha, 93.

8 - Ey iman edenler! Samimi bir tevbe ile Allah'a dönün. Umulur ki Rabbiniz sizin kötülüklerinizi örter. Peygamberi ve onunla birlikte iman edenleri utandırmayacağı günde Allah sizi, içlerinden ırmaklar akan cennetlere sokar. Çünkü onların nurları, önlerinden ve yanlarından koşar da: "Ey Rabbimiz! Nurumuzu tamamla, bizi bağışla, çünkü sen her şeye kadirsin" derler.

Allah (cc) ona rahmet etsin Ahfeş'e göre Nasuh; doğru düzgün demektir. Denildi ki:

"Samimi, halis demektir." Bal balmumundan ayrıldığında « عَسَلٌ نَاصِحٌ » – *'safi bal'* denir.

Nasuh kelimesi; « نَصَاحَةُ الثَّوْبِ » – *'elbisenin sağlam dikilmesi'* ifadesinden gelmektedir. Yani; dinindeki açıkları ve gedikleri iyi kapattığın ve onardığın bir tevbe ile demektir. Bununla, insanlara öğüt verdiğin, yani; sahibi üzerinde eseri görüldüğü için bir benzerine insanları davet ettiğin bir tevbe ile manasının kastedilmesi de mümkündür. Nasuhun kullanılması; tevbenin gerekleriyle amel hususundaki ciddiyet ve kararlılığı ifade etmektedir.

Hammad ve Yahya'ya göre « نَصُوحًا », « نُصُوحًا » şeklindedir, mastardır. Yani; nasihat edici (nasûh) tevbe ya da nasihat eden tevbe demektir. Merfu olarak gelen bir hadisi şerifte şöyle buyrulmuştur:

"Nasuh tevbe; (kişinin) *tevbe etmesi, sonra da sütün memeye dönmediği gibi, günaha dönmemesidir."* Huzeyfe (ra)'den şöyle nakledilmiştir:

"Kişiye, günahına tevbe etmesi, sonra da ona dönmesi şer olarak yeter." İbni Abbas (ra)'dan şöyle nakledilmiştir:

"Nasuh tevbe: dilin istiğfarı, kalbin pişmanlığı ve azaların da el çekmesidir."

"Umulur ki Rabbiniz sizin kötülüklerinizi örter." Bu (umulur ki sözü), *"umulur ki"* ve *"olur ki"* sözleriyle icabeti kasteden sultanların âdeti üzere gelmiştir. Onlar bununla kesinliği kastetmektedirler.

« يَوْمَ » kelimesi « يُدْخِلَكُمْ » ile mansuptur.

"Peygamberi ve onunla birlikte iman edenleri rüsva etmeyeceği günde Allah sizi içlerinden ırmaklar akan cennetlere sokar." sözünde Allah'ın (cc) rüsvay edeceği kâfirler için kinaye vardır.

« نُورُهُمْ » müptedadır. « يَسْعَى بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَبِأَيْمَانِهِمْ » mahallen merfudur, haberdir.

'"Ey Rabbimiz! Nurumuzu tamamla...' derler." Münafıkların nuru söndüğünde bunu derler.

9 – Ey Peygamber! Kâfirlerle ve münafıklarla cihad et, onlara karşı sert davran, onların varacağı yer cehennemdir. O gidilecek yer ne de kötüdür!

Ey Peygamber! Kâfirlerle kılıçla, münafıklarla da sert sözle ve etkili bir öğütle cihad et. Denildi ki:

"Onlarla onlara hadleri uygulamak suretiyle savaş."

"Onlara karşı sert davran..." mücadele ettiğin savaşta ve dille tartışmada her iki guruba karşı sert davran.

10 – Allah, inkâr edenlere Nuh'un karısı ile Lut'un karısını misal verdi. Bu ikisi, kullarımızdan iki salih kişinin nikâhında iken onlara hainlik ettiler. Kocaları, Allah'tan gelen hiçbir şeyi onlardan savamadı. Onlara: "Haydi, ateşe girenlerle beraber siz de girin." denildi.

Allah Azze ve Celle, kâfirlerin, inkârları ve Müslümanlara karşı müsamahasızca düşmanlıkları sebebiyle cezalandırılması durumunu ve kâfirle arasında nesep ya da hısımlık bağı bulunan Müslüman kişi peygamber dahi olsa bu nesep ya da hısımlığın düşmanlıkları sebebiyle onlara hiçbir fayda sağlamayacağına dair durum Nuh'un ve Lut'un (asm) eşlerinin durumuyla örneklendirmiştir. O ikisi, sırlarını ifşa etmek suretiyle bu iki peygambere hıyanet ettiklerinden dolayı bu iki peygamber onlara hiçbir fayda sağlayamadı. Yani; aralarındaki evlilik hukuku o iki kadını Allah'ın (cc) azabından kurtaramadı. Ölüm anında ya da kıyamet gününde o ikisine:

"Peygamberlerle bir araya gelmemiş diğer cehenneme girenlerle birlikte Cehenneme girin" denir.

11 – Allah, inananlara da Firavun'un karısını misal gösterdi. O: "Rabbim! Bana katında cennette bir ev yap, beni Firavun'dan ve onun işinde çalışmaktan koru ve beni zalimler topluluğundan kurtar." demişti.

"Firavun'un karısı..." O, Asiye binti Müzahim'dir. Musa (as) a iman etmişti. Bunun üzerine Firavun ona elerinden ve ayaklarından dört kazığa bağlayarak işkence etmiştir. O kendisine işkence edilirken:

".. Rabbim! Bana katında cennette bir ev yap." demişti. Bununla O, yüksek dereceyi istemişti. Çünkü Allah Teâlâ mekândan münezzehtir. O yüksek dereceyi *"katında"* sözüyle ifade etmişti.

"Beni firavundan ve işinde çalışmaktan koru" demişti. Yani; Firavun'un yaptığından ya da habis Firavun'un kendisinden özellikle de amelinden koru demektir. Onun ameli de; zulüm ve suçsuz yere işkence etmektir.

"Beni zalimler topluluğundan kurtar." Bütün Kıptilerden... Bunda, sıkıntı ve musibetten kurtulmayı istemenin salihlerin ahlaki olduğuna delil vardır.

12 – Irzını korumuş olan, İmran kızı Meryem'i de Allah örnek gösterdi. Biz ona ruhumuzdan üfledik ve Rabbinin sözlerini ve kitaplarını tasdik etti. O, gönülden itaat edenlerdendi.

Irzını erkeklerden korumuş olan, İmran kızı Meryem'i de Allah (cc) örnek gösterdi.

"Biz ona ruhumuzdan üfledik..." Cebrail (as), bizim için yaratılmış ruhumuzdan, emrimizle ferce (cebe) üfledi.

"Rabbinin sözlerini..." Yani; İdris (as) ve diğer peygamberlerine inzal ettiği sahifeleri.

Basra kıraati ve Hafs'a göre « كُتُبِهِ » şeklindedir. Dört kitabı kastediyor.

"O, gönülden itaat edenlerdendi." Gönülden itaat etmek, erkek ve dişi olan iki guruba da şamîl bir sıfat olduğundan (kelimenin) müzekker olarak gelmesi galip gelmiştir.

« مِنْ » teb'iz içindir. İtaat edenlerden doğdu manasına sonun başlangıcı için olması da caizdir. Çünkü o, Musa (as)'ın kardeşi Harun (as)'ın torunlarındandı. Kâfirlerle bir arada olmanın onlara zarar vermeyeceği, onların sevabından bir şey eksiltmeyeceği ve onları "Allah'tan (cc) uzaklaştırmayacağı hususundaki mü'minlerin durumunu Firavun'un karısının durumuyla ve onun, Allah'ın (cc) en büyük düşmanı olan kişinin eşi olmasına rağmen Allah (cc) katındaki derecesinin durumuyla, İmran kızı Meryem'in durumuyla, ona verilen dünya ve ahiret üstünlükleriyle, kavmi kâfir olmasına rağmen tüm âlemlerdeki kadınlar üzerine üstün kılınmasıyla örneklendirmiştir.

Bu iki temsilin zımnında surenin evvelinde zikredilen mü'minlerin iki anasına ve Rasulullah (sav)'in istemediği bir şeyde, Rasulullah'a (sav) karşı yardımlaşmalarına kinaye yollu gönderme, sert yollu sakındırma ve bu iki mü'min kadın gibi ihlâslı olmaları gerektiğine, Rasulullah (sav)'in eşi olmalarına güvenmemeleri gerektiğine işaret vardır.

❁ ❁ ❁

Sûre - 67

MÜLK SÛRESİ

Bu sûre Mekke'de nazil olmuştur;

30 âyettir.

Cüz - 29

MÜLK SÛRESİ

Mekke'de nazil olmuştur. Otuz ayettir. Vâkiye ve *Münciye* adları ile de anılır. Çünkü o, onu okuyanı kabir [illegible] korur. Merfu olarak rivayet edilen bir hadisi şerifte şöyle buyrulmuştur:

"Kim onu (her) *gece okursa çok sevap kazanmış* [illegible] *iyi yapmış olur."*

1. — 4. ÂYETLER

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

تَبَارَكَ الَّذ۪ي بِيَدِهِ الْمُلْكُۘ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَد۪يرٌۙ ﴿١﴾ اَلَّذ۪ي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيٰوةَ لِيَبْلُوَكُمْ اَيُّكُمْ اَحْسَنُ عَمَلاًۜ وَهُوَ الْعَز۪يزُ الْغَفُورُۙ ﴿٢﴾ اَلَّذ۪ي خَلَقَ سَبْعَ سَمٰوَاتٍ طِبَاقاًۜ مَا تَرٰى ف۪ي خَلْقِ الرَّحْمٰنِ مِنْ تَفَاوُتٍۜ فَارْجِعِ الْبَصَرَۙ هَلْ تَرٰى مِنْ فُطُورٍ ﴿٣﴾ ثُمَّ ارْجِعِ الْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ يَنْقَلِبْ اِلَيْكَ الْبَصَرُ خَاسِئاً وَهُوَ حَس۪يرٌ ﴿٤﴾

Meali

1. Mutlak hükümranlık elinde olan Allah, yüceler yücesidir ve O'nun her şeye gücü yeter.

2. O *(öyle Yüce Allah)* ki, hanginizin daha güzel amel edeceğinizi sınamak için ölümü ve hayatı yaratmıştır. O, mutlak galiptir, çok bağışlayandır.

3. O ki, birbiri ile ahenktar yedi göğü yaratmıştır. Çok merhametli olan Rahman'ın yaratışında hiçbir uygunsuzluk göremezsin. Gözünü çevir bir bak, bir bozukluk görebiliyor musun?

4. *(Aksaklık görmek için bir değil)* iki defa gözünü çevirip bak. Göz, *(aradığı bozukluğu bulmaktan)* aciz ve bitkin halde sana dönecektir.

Tefsiri

1 – Mutlak hükümranlık elinde olan Allah, yüceler yücesidir ve O'nun her şeye gücü yeter.

Saltanatı ve bütün mevcudat üzerindeki hâkimiyeti kendi tasarrufunda olan (Allah (cc)) mahlûkatın sıfatlarından âli ve yücedir. O, mülkün sahibidir. Onu dilediğine verir, dilediğinden de çekip alır.

"Onun her şeye gücü yeter." Güç getirilen her şeye ya da nimetlendirme ya da intikam alma hususunda her şeye kemaliyle kadirdir.

2 – O (öyle yüce Allah) **ki, hanginizin daha amel edeceğinizi sınamak için ölümü ve hayatı yaratmıştır. O, mutlak galiptir, çok bağışlayandır.**

« اَلَّذِى خَلَقَ الْمَوْتَ » hazfedilmiş bir müptedanın haberidir. Ya da ondan önceki « اَلَّذِى »'den bedeldir.

"Hayatı" yani; varlığıyla hissin olduğu şeydir. Ölüm ise onun zıddıdır.

"Ölümü ve hayatı yarattı." Sözünün manası; bu hissin var edilmesi ve yok edilmesidir. Mana; *"Ey mükellefler! Sizin ölümünüzü ve hayatınızı yarattı."* demektir.

"Sınamak için" sultanı da köleyi de kapsayan ölüm ile hastaya da doktora da vefa göstermeyen hayat arasında sizi emir ve yasaklarıyla imtihan etmek için, demektir. Sizden, olacağını bildiği şey meydana gelir de sizi amelinize göre cezalandırır, ilmine göre değil.

« اَيُّكُمْ » Müptedadır. Haberi « اَحْسَنُ عَمَلاً »'dir. Yani;

En halisini ve en doğrusunu hanginiz yapacak, demektir.

Halis; onun Allah (cc) rızası için olmasıdır. Doğrusu da; onun sünnet üzere olmasıdır. Kast olunan; O, size kendisiyle amel etmeye güç getirdiğiniz hayatı verdi ve size, sizi iyi ameli kötü amele tercih etmeye sevk eden ölümü musallat kıldı. Ondan sonrası ise ancak diriliş ve olması gerekli ceza ve mükâfattır.

"Ölüm" kelimesini *"hayat"* kelimesinden önce zikretti. Çünkü amel işlemeyi çağıran insanların en güçlüsü ölümü iki gözü arasında bilendir. Onu önce zikretti çünkü o, ayetin, kendisi için zikredildiği şey (imtihan) hususunda daha önemlidir. Kahr sıfatının eseri olan ölümü lütuf sıfatının eseri olan hayattan önce zikredince *"O, mutlak galiptir, bağışlayıcıdır."* Sözüyle Kahr sıfatının lütuf sıfatı önüne geçirmiştir.

"Mutlak galiptir" kötü amel işleyen kişilerin aciz bırakamadığı mutlak galiptir.

"Bağışlayıcıdır." Hata ve günah işleyenlerin kendisinden ümidi kesmediği (hataları) çok çok örtendir.

3 – O ki, birbiri ile ahenktar yedi göğü yaratmıştır. Çok merhametli olan Rahman'ın yaratışında hiçbir uygunsuzluk göremezsin. Gözünü çevir bir bak, bir bozukluk görebiliyor musun?

"O, yedi göğü birbiri üzerine tabaka tabaka yarattı." üst üste birbiriyle ahenktar yedi göğü yarattı. Ayakkabıyı diktiğinde kullanılan « طَابَقَ النَّعْلَ » cümlesinden gelmektedir. Yani; bir birine uygun, mutabık, demektir. Bu, mastarla yapılan sıfatlandırmadır. Ya da tabaka tabaka olan, demektir. Ya da tabaka tabaka kılınmış demektir. Denildi ki:

« طِبَاقًا », « طَبَقٌ » – *'örtü, kapak' kelimesinin çoğuludur."* (Yani; Bir şeyin, kendisine uygun olan kapağı gibi göklerin birbirine uygun olması kastediliyor.)

« جَمَلٌ » ve « جِمَالٌ »'da olduğu gibi.

"Rahman'ın yaratışında hiçbir uygunsuzluk göremezsin." cümlesindeki hitap peygambere ya da bütün muhataplaradır.

Hamza ve Ali'ye göre « تَفَاوُتٌ », « تَفَوُّتٌ » şeklindedir. İki babın manası birdir. « تَعَاهُدٌ » ve « تَعَهُّدٌ » kelimelerinde olduğu gibi. Yani; uygunsuzluk ve bozukluk, demektir. Suddi'den şöyle nakledilmiştir:

"Hiçbir ayıp göremezsin, demektir."

Tefavüt'ün hakikati; uygunsuzluk, demektir. Sanki bir şeyin bir kısmı diğer kısmına uymuyor ve uygun gelmiyor, demektir. Bu cümle « طِبَاقًا » kelimesinin sıfatıdır. Aslı; onlarda hiçbir uygunsuzluk göremezsin, şeklindedir.

"Rahman'ın yaratışında..." sözünü, göklerin yaratılışının büyüklüğünü göstermek ve uygunsuz olmayış sebebine dikkat çekmek için zamir yerine getirmiştir. Çünkü O, Rahman'ın (cc) yaratışıdır. Çünkü O, onun kudretinin güzelliği iledir. O (Allah (cc)) bu mütenasip, ahenktar yaratışın bir benzerini yaratandır.

"Gözünü çevir bir bak" onu gökyüzüne çevir. Çevir ki sana bildirilen şeyin doğruluğunu görmek suretiyle sabit olsun, bu hususta hiçbir şüphen kalmasın.

"Bir bozukluk görebiliyor musun?" « فُطُورٍ » çatlak, yarık, manasına gelen « فَطْرٌ » kelimesinin çoğuludur. Çatlak, yarık, delik, (kusur) manasınadır.

4 – (Aksaklık görmek için bir değil) **iki defa gözünü çevirip bak. Göz,** (aradığı bozukluğu bulmaktan) **aciz ve bitkin halde sana dönecektir.**

".. İki defa gözünü çevirip bak." Bakışı iki kere tekrarla. Yani; birinciyle birlikte iki kere demektir. Denildi ki:

"Birinciden ayrı iki kere daha tekrarla, demektir. O zaman üç kere olmaktadır." Yine şöyle denildi:

"Bu sözle sadece iki kez bakılması kastedilmemiştir. Bilakis bununla tekrar tekrar bakılmasını kastetmiştir. Yani; tekrar tekrar bak ve incele. Hiçbir yarık ya da kusur görebiliyor musun?" Emrin cevabı:

"Göz aciz ve bitkin bir halde sana dönecektir." cümlesidir. Yani; göz, zelil, düşkün olarak ya da arzuladığın şeyden uzak olarak sana geri dönecektir, demektir.

« خَاسِئًا », « الْبَصَرُ »'dan haldir. Göz orada hiçbir gedik görmediği halde aciz, bitkin ve yorgun olarak sana dönecektir.

5. — 14. ÂYETLER

وَلَقَدْ زَيَّنَّا السَّمَٓاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحَ وَجَعَلْنَاهَا رُجُومًا
لِلشَّيَاطِينِ وَاَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابَ السَّعِيرِ ﴿٥﴾ وَلِلَّذِينَ كَفَرُوا
بِرَبِّهِمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ ۜ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿٦﴾ اِذَٓا اُلْقُوا فِيهَا سَمِعُوا
لَهَا شَهِيقًا وَهِيَ تَفُورُ ۙ ﴿٧﴾ تَكَادُ تَمَيَّزُ مِنَ الْغَيْظِ ۜ كُلَّمَٓا اُلْقِيَ
فِيهَا فَوْجٌ سَاَلَهُمْ خَزَنَتُهَٓا اَلَمْ يَأْتِكُمْ نَذِيرٌ ﴿٨﴾ قَالُوا بَلٰى قَدْ
جَٓاءَنَا نَذِيرٌ فَكَذَّبْنَا وَقُلْنَا مَا نَزَّلَ اللّٰهُ مِنْ شَيْءٍ ۚ اِنْ اَنْتُمْ اِلَّا
فِي ضَلَالٍ كَبِيرٍ ﴿٩﴾ وَقَالُوا لَوْ كُنَّا نَسْمَعُ اَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا فِٓي
اَصْحَابِ السَّعِيرِ ﴿١٠﴾ فَاعْتَرَفُوا بِذَنْبِهِمْ ۚ فَسُحْقًا لِاَصْحَابِ
السَّعِيرِ ﴿١١﴾ اِنَّ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَيْبِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَاَجْرٌ
كَبِيرٌ ﴿١٢﴾ وَاَسِرُّوا قَوْلَكُمْ اَوِ اجْهَرُوا بِهٖ ۜ اِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ
الصُّدُورِ ﴿١٣﴾ اَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ ۜ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ ﴿١٤﴾

Meali

5. Andolsun ki biz, *(dünyaya)* en yakın olan göğü kandillerle donattık. Bunları şeytanlara atış taneleri yaptık ve onlara alevli ateş azabını hazırladık.

6. Rablerini inkâr edenler için cehennem azabı vardı. O, ne kötü dönüştür!

7. Oraya atıldıklarında, onun kaynarken çıkardığı uğultuyu işitirler.

8. Neredeyse cehennem öfkesinden çatlayacak! Her ne zaman oraya bir topluluk atılsa onun bekçileri onlara: "Size *(bu azap ile)* korkutucu bir peygamber gelmemiş miydi?" diye sorarlar.

9. Onlar şöyle cevap verirler: "Evet. Doğrusu bize, *(bu azap ile)* korkutan bir peygamber gelmişti. Fakat biz *(onu)* yalan saymış ve 'Allah'ın bir şey gönderdiği yok, siz olsa olsa büyük bir sapıklık içindesiniz.' demiştik."

10. Ve: "Şayet kulak vermiş veya aklımızı kullanmış olsaydık *(şimdi)* şu alevli cehennemin mahkûmları arasında olmazdık" diye ilave ederler.

11. Böylece günahlarını itiraf ederler. Artık *(Allah'ın rahmetinden)* uzak olsun o alevli cehennemin mahkûmları!

12. Fakat daha görmeden Rablerinden *(azabından)* korkanlara gelince, onlar için gerçekten hem bağışlanma, hem büyük mükâfat vardır.

13. Sözünüzü ister gizleyin ister açığa vurun. Bilin ki: O, sinelerin özünü bilmektedir.

14. Hiç yaratan bilmez mi? O, en ince işleri görüp bilmektedir ve her şeyden haberdardır.

Tefsiri

5 – Andolsun ki biz, (dünyaya) **en yakın olan göğü kandillerle donattık. Bunları şeytanlara atış taneleri yaptık ve onlara alevli ateş azabını hazırladık.**

En düşük olan göğü, Yani; size en yakın olan göğü, demektir. *"kandillerle"* sabahın ışık vermesi gibi ışık veren yıldızlarla, « مَصَابِيح » lambalar, demektir. Yıldızlar bununla adlandırılmıştır. İnsanlar mescidlerini ve evlerini lambalar yakarak süslemektedirler. Bu sebeple *"Muhakkak ki biz toplandığınız evin tavanını lambalarla süsledik."* denir. Yani;

öyle lambalarla süsledik ki sizin lambalarınız ışık vermede onlara eş olamaz, demektir.

"Bunları şeytanlara atış taneleri yaptık." Yani; sizi ışıktan alıp karanlıklara götürmek isteyen düşmanlarınız için atış taneleri yaptık, demektir. Katade şöyle demiştir:

"Allah yıldızları üç şey için yarattı. Göğün süsü olsun diye, şeytanlara atış tanesi olsun diye ve kendileriyle yol bulunan işaretler olsunlar diye." Kim bu hususta başka bir tevil yaparsa bilinmeyen bir şeyi zorlamış demektir.

« الرُّجُومُ », « رَجْمٌ » kelimesinin çoğuludur, mastarıdır. Taşlanma işi kendisiyle yapılanlar bununla adlandırılmıştır. Onların *"şeytanlar için atış taneleri"* olmalarının manası; onların ateşinden alınmış bir ateş parçasının onlardan ayrılması ve cinleri öldürmesi ya da yaralamasıdır. Çünkü yıldızlar yerlerinden ayrılmazlar. Zira onlar durumuna göre yörüngelerinde sabittirler.

"Onlara alevli ateş azabını hazırladık." şeytanları dünyada alevli ateşlerle yaktıktan sonra ahirette de onlara alevli ateş azabını hazırladık.

6 – Rablerini inkâr edenler için cehennem azabı vardı. O, ne kötü dönüştür!

Şeytanlardan ve diğerlerinden Allah'ı (cc) inkâr eden her bir kimse için cehennem azabı vardır. Bu, sadece kendilerine ateş parçaları atılan şeytanlara mahsus değildir.

"O, ne kötü dönüştür." Cehennem ne kötü bir dönüş yeridir.

7 – Oraya atıldıklarında, onun kaynarken çıkardığı uğultuyu işitirler.

Büyük bir ateşe odunların atılışı gibi cehenneme atıldıklarında cehennemin eşek sesi gibi hoşa gitmeyen sesini (uğultusunu) işitirler. Cehennemin hoşa gitmeyen çirkin (korkunç) sesi, derin derin nefes almaya benzetilmiştir.

"Kaynarken" yani; içindekilerle birlikte kaynayan tencere gibi onlarla birlikte kaynarken, demektir.

8 – Neredeyse cehennem öfkesinden çatlayacak! Her ne zaman oraya bir topluluk atılsa onun bekçileri onlara: "Size (bu azap ile) **korkutucu bir peygamber gelmemiş miydi?" diye sorarlar.**

"Neredeyse cehennem öfkesinden çatlayacak" yani; neredeyse cehennem kâfirlere karşı öfkesinden parçalanıp ayrılacak. Onlara karşı kaynamasının şiddetini göstermek için istiare yoluyla cehennemi onlara karşı öfkeli gibi kıldı. Her ne zaman oraya kâfirlerden bir gurup atılsa onun bekçileri, Malik ve Zebanilerden oluşan yardımcıları onlara azar olsun diye *"Size, bu azaptan korkutan bir Peygamber gelmemiş miydi?"* diye sorarlar.

9 – Onlar şöyle cevap verirler: "Evet. Doğrusu bize, (bu azap ile) **korkutan bir peygamber gelmişti. Fakat biz** (onu) **yalan saymış ve 'Allah'ın bir şey gönderdiği yok, siz olsa olsa büyük bir sapıklık içindesiniz.' demiştik."**

"Evet. Doğrusu bize korkutucu bir peygamber gelmişti." derler. Bu, onların, Allah'ın adaletinin itirafıdır ve bu, Allah'ın peygamberler göndermek ve peygamberlerin de (şu an) içine düştükleri şeyden onları korkutmasıyla bahanelerinin kaldırıldığını ikrardır. Biz onları yalanladık ve dedik ki:

"Allah, vaad, tehdit ve sair söylediklerinize dair hiçbir şey indirmedi, siz ancak büyük bir sapıklık içindesiniz." Yani; kâfirler uyarıcılara:

"Siz ancak büyük bir yanlışlık içindesiniz" dediler.

« نَذِيرٌ », « اِنْذَارٌ » – *'uyarı, uyarma'* manasınadır. Daha sonra onların uyarıcıları aşırı uyarı yaptıklarından dolayı sanki bizzat kendileri uyarı oldular. Bunun (*"siz ancak büyük bir sapıklık içindesiniz"* sözünün) cehennem bekçilerinin kâfirlere söylediği bir söz olması ve *"sapıklık"* kelimesiyle de helaki kastetmeleri mümkündür.

Ya da sapıklığın cezasını, ismiyle (sapıklıkla) adlandırdılar. Kötülüğün ve zulmün cezasının seyyie / kötülük ve i'tida / zulüm olarak adlandırılması gibi. Buna beyan ilminde müşakele denir. Ya da bu, onların, cehennem bekçilerine naklettiği, peygamberlerin onlara söylediği bir sözdür. Yani; onlar bize bunu dediler de biz onu kabul etmedik, demektir.

10 – Ve "Şayet kulak vermiş veya aklımızı kullanmış olsaydık (şimdi) **şu alevli cehennemin mahkûmları arasında olmazdık." diye ilave ederler.**

Şayet hakkı isteyenin kulak verişi gibi uyarıcıya kulak verseydik veya düşünen bir akılla onu düşünseydik şu cehennemlikler gurubu içinde olmazdık. Bunda teklifin konusunun nakli ve akli delillere dayandığına ve bunların gerektirici iki delil olduğuna delalet vardır.

11 – Böylece günahlarını itiraf ederler. Artık (Allah'ın rahmetinden) **uzak olsun o alevli cehennemin mahkûmları!**

Peygamberleri yalanlamaları hususuna dair inkârlarını itiraf edenler.

Yezid ve Ali'ye göre « فَسُحْقًا », « فَسُحُقًا » şeklindedir. İtiraf etseler de etmeseler de Allah'ın (cc) rahmetinden ve lütfundan uzak olsunlar. Çünkü bu (itiraf) onlara fayda vermeyecektir. Mastar olarak mansuptur. Dua (Beddua) makamına geçmiştir.

12 – Fakat daha görmeden Rablerinden (azabından) **korkanlara gelince, onlar için gerçekten hem bağışlanma, hem büyük mükâfat vardır.**

Henüz o azabı görmeden Rablerinden korkanlara gelince onlar için hem günahların bağışlanması ve hem de büyük mükâfat, yani; cennet vardır.

13 – Sözünüzü ister gizleyin ister açığa vurun. Bilin ki: O, sinelerin özünü bilmektedir.

"Sözünüzü ister gizleyin ister açığa vurun..." cümlesinin zahiri; iş iki şeyden birisiyle olacaktır. Ya gizlenecek ya da açığa vurulacaktır. Manası; Allah (cc) gizlediğinizi de açığa vurduğunuzu da bildiği için nezdinizde gizlemeniz ve açığa vurmanız bir olsun, şeklindedir.

Rivayete göre, Mekke müşrikleri Rasulullah (sav)'e sövüyorlardı da Cebrail (as) onların onun hakkında dediklerini ona haber veriyordu. Ona sövüyorlar ve:

"Aman Muhammed'in Tanrısı işitmesin." diyorlardı. Bunun üzerine bu ayet indi. Sonra da *"O, sinelerin özünü de bilmektedir."* sözüyle bunun sebebini açıkladı. Yani; O, daha diller konuşmadan evvel sinelerin gizlediği sırları bilir, konuştuğu şeyi nasıl bilmez.

14 – Hiç yaratan bilmez mi? O, en ince işleri görüp bilmektedir ve her şeyden haberdardır.

« مَنْ » mahallen merfudur. « يَعْلَمُ »'nun failidir.

"O, Latif'tir, her şeyden haberdardır" sıfatı Latif ve haber olduğu halde, yani; eşyanın ve havadisin bütün inceliklerini ve hakikatini bilen biri olduğu halde gönüllerde saklı olanları, sırları ve açığa vurulanları, onları yaratanın –bilgi yönüyle– ihata edememesini inkâr etti. Bunda, sözlerin yaratıldığına dair ispat vardır. Dolayısıyla bu, kulların fiillerinin yaratılışına delil olur.

Ebu Bekir b. Esam ve Cafer b. Harb şöyle demiştir:

« مَنْ » mef'uldur. Fail gizlidir. O da Allah Teâlâ'dır.

Fiillerin yaratılışını inkâr için bununla hile yaptılar.

❁ ❁ ❁

15. — 22. ÂYETLER

هُوَ الَّذِى جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ ذَلُولاً فَامْشُوا فِى مَنَاكِبِهَا وَكُلُوا
مِنْ رِزْقِهِ وَإِلَيْهِ النُّشُورُ ﴿١٥﴾ ءَأَمِنْتُمْ مَنْ فِى السَّمَاءِ أَنْ
يَخْسِفَ بِكُمُ الْأَرْضَ فَإِذَا هِىَ تَمُورُ ﴿١٦﴾ أَمْ أَمِنْتُمْ مَنْ فِى
السَّمَاءِ أَنْ يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ حَاصِبًا فَسَتَعْلَمُونَ كَيْفَ نَذِيرِ
﴿١٧﴾ وَلَقَدْ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿١٨﴾ أَوَلَمْ
يَرَوْا إِلَى الطَّيْرِ فَوْقَهُمْ صَافَّاتٍ وَيَقْبِضْنَ مَا يُمْسِكُهُنَّ إِلَّا
الرَّحْمٰنُ إِنَّهُ بِكُلِّ شَىْءٍ بَصِيرٌ ﴿١٩﴾ أَمَّنْ هٰذَا الَّذِى هُوَ جُنْدٌ
لَكُمْ يَنْصُرُكُمْ مِنْ دُونِ الرَّحْمٰنِ إِنِ الْكَافِرُونَ إِلَّا فِى
غُرُورٍ ﴿٢٠﴾ أَمَّنْ هٰذَا الَّذِى يَرْزُقُكُمْ إِنْ أَمْسَكَ رِزْقَهُ بَلْ لَجُّوا
فِى عُتُوٍّ وَنُفُورٍ ﴿٢١﴾ أَفَمَنْ يَمْشِى مُكِبًّا عَلٰى وَجْهِهِ أَهْدٰى أَمَّنْ
يَمْشِى سَوِيًّا عَلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٢٢﴾

Meali

15. Yeryüzünü size boyun eğdiren O'dur. Şu halde yerin sırtlarında dolaşın ve Allah'ın rızkından yiyin. Dönüş ancak O'nadır.

16. Gökte olanın, sizi yere batırıvermeyeceğinden emin misiniz? O zaman yer sarsıldıkça sarsılır.

17. Yahut gökte olanın üzerinize taş yağdıran *(bir fırtına)* göndermeyeceğinden emin misiniz? Fakat *(bu)* tehdidimin ne demek olduğunu yakında bileceksiniz!

18. Andolsun ki onlardan öncekiler de *(peygamberlerini)* yalanlamışlardı. Ama benim intikamım nasıl olmuştu?!

19. Üstlerinde kanatlarını açа - kapata uçan kuşları *(hiç)* görmediler mi? Onları *(havada)* Rahman olan Allah'tan başkası tutmuyor. Şüphesiz O her şeyi görmektedir.

20. Rahman olan Allah'a karşı şu size yardım edecek askerleriniz hani kimlerdir? İnkârcılar ancak derin bir gaflet içinde bulunmaktadırlar.

21. Allah size verdiği rızkı kesiverse, size rızık verebilecek olan kimdir? Hayır, onlar azgınlık ve nefrette direnip durmaktadırlar.

22. Şimdi *(düşünün bakalım)* yüzükoyun kapanarak yürüyen mi varılacak yere daha iyi erişir, yoksa doğru yolda düzgün yürüyen mi?

Tefsiri

15 – Yeryüzünü size boyun eğdiren O'dur. Şu halde yerin sırtlarında dolaşın ve Allah'ın rızkından yiyin. Dönüş ancak O'nadır.

"Yeryüzünü size boyun eğdiren O'dur."

Zelül; yumuşak, kolay ve uysal, demektir. O (yeryüzü) üzerinde yürümeyi ve gezip tozmayı menetmez.

"Şu halde yerin sırtlarında dolaşın." Araştırma yapmak ve rızık aramak için onun köşe bucağında dolaşın, ya da dağlarında ve yollarında dolaşın, demektir.

"O'nun rızkından yiyin." yani; Allah'ın (cc) orada yarattığı rızkından yiyin, demektir.

"Dönüş ancak O'nadır." Yani; sizin dönüşünüz ancak O'nadır (cc). Ve O size ihsan ettiği şeylerin şükrünü soracaktır.

16 – Gökte olanın, sizi yere batırıvermeyeceğinden emin misiniz? O zaman yer sarsıldıkça sarsılır.

Yani; *"O'nun gökteki meleklerinden emin misiniz?"* demektir. Çünkü gökler O'nun meleklerinin meskenidir. O'nun hükümleri, kitapları, emirleri ve nehiyleri oradan inmektedir. Sanki: *"O göğün yaratıcısından ve O'nun meleklerinden emin mi oldunuz?"* demiştir.

Ya da onlar teşbihe inanıyorlardı. Allah'ın (cc) gökte olduğunu, rahmet ve azabın gökten indiğine inanıyorlardı. Dolayısıyla onlara inançlarına göre *"Mekândan münezzeh olduğu halde gökte olduğuna inandığınız zattan emin mi oldunuz?"* denilmiştir. Sizi, Karun'u batırdığı gibi yere batırmayacağından emin misiniz?

"O zaman yer sarsıldıkça sarsılır." çalkalanır ve hareketlenir.

17 – Yahut gökte olanın üzerinize taş yağdıran (bir fırtına) **göndermeyeceğinden emin misiniz? Fakat** (bu) **tehdidimin ne demek olduğunu yakında bileceksiniz!**

Yahut gökte olanın üzerinize taş yağdırmasından emin mi oldunuz?

« أَنْ يُرْسِلَ », « مَنْ »'den bedeli iştimaldir. « أَنْ يَخْسِفَ » de bu şekilde « مَنْ »'den bedel-i iştimaldir.

"Bu tehdidimin nasıl olduğunu yakında bileceksiniz" yani; Bilmenin size fayda vermeyeceği bir zamanda tehdit edildiğiniz şeyi gördüğünüzde tehdidim nasılmış bileceksiniz, demektir.

18 – Andolsun ki onlardan öncekiler de (peygamberlerini) **yalanlamışlardı. Ama benim intikamım nasıl olmuştu?!**

"Onlardan öncekiler" kavminden öncekiler.

"Ama benim intikamım nasıl olmuştu." yani; onları helak ettiğimde onlara karşı inkârım nasıl olmuştu, demektir. Daha sonra *"üstlerinde kanatlarını aça - kapata uçan kuşları hiç görmediler mi?"* sözüyle yere geçirmeye ve taş yağdırmaya kadir olduğuna dikkat çekti.

19 – Üstlerinde kanatlarını aça - kapata uçan kuşları (hiç) **görmediler mi? Onları** (havada) **Rahman olan Allah'tan başkası tutmuyor. Şüphesiz O her şeyi görmektedir.**

« طَيْرٌ », « طَائِرٌ » – *'kuş'* kelimesinin çoğuludur.

"Üstlerinde" havada. *".. aça – kapata..."* havada uçarken kanatlarını açıyorlar ve kaçtıklarında da onları yanlarına kapatıyorlar.

« يَقْبِضْنَ » manaya göre ismi fail üzerine atfedilmiştir. Yani; « يَقْبِضْنَ » ve « يَصْفِفْنَ » (kantlarını) açar kaparlar, şeklindedir.

Ya da « صَافَّاتٍ » ve « قَابِضَاتٍ » (kanatlarını) açar kaparlar, şeklindedir. Bu terkibin seçilmesi, uçuşan, kanatların açılmasıyla gerçekleşmesi itibarıyladır. Çünkü havada uçuş suda yüzme gibidir. Yüzen için su ne ise kuş içinde hava odur. Yüzmede asıl olan elleri uzatmak ve yaymaktır. Kanatların kapatılması ise harekete (uçuşa) yardımcı olması için yapılmaktadır. Bu sebeple de: *"Onlar* (kanatlarını) *açarlar, arada sırada da yüzen kişinin yaptığı gibi* (kanatlarını) *kaparlar."* manasına yabancı şeyle, fiil lafzıyla gelmiştir. Kanatlarını kaparken de yayarken de onları düşmekten ancak Rahman kudretiyle tutup koruyor. Değilse ağır olan elbette düşer, yükselemez. Aynı şekilde şayet muhafazasını ve sevk-i idaresini, âlemden kaldırsa felekler parça parça olur, düşerdi.

« مَا يُمْسِكُهُنَّ » cümle başlangıcıdır. « يَقْبِضْنَ »'deki zamirden hal kılınırsa (bu da) caizdir.

"Şüphesiz O her şeyi görmektedir." Nasıl yaratacağını ve hayrette bırakan şeyleri nasıl idare edeceği bilir.

20 – Rahman olan Allah'a karşı şu size yardım edecek askerleriniz hani kimlerdir? İnkârcılar ancak derin bir gaflet içinde bulunmaktadırlar.

« أَمَّنْ » müptedadır. Haberi « هٰذَا »'dır. « الَّذِى هُوَ جُنْدٌ لَكُمْ », « هٰذَا »'dan bedeldir. « يَنْصُرُكُمْ مِنْ دُونِ الرَّحْمٰنِ » mahallen merfudur. « جُنْدٌ »'un sıfatıdır, lafzı üzerine hamledilmiştir.

(Yani; « جُنْدٌ » – *'askerler'* lafız olarak tekildir, mana olarak çoğuldur.) Mana; *"yardım eden"* kelimesiyle kendisine işaret edilen kişi(ler), Allah Teâlâ'dan başkasıdır.

"İnkârcılar ancak derin bir gaflet içinde bulunmaktadırlar." Yani; onlar ancak derin bir gaflet içindedirler.

21 – Allah size verdiği rızkı kesiverse, size rızık verebilecek olan kimdir? Hayır, onlar azgınlık ve nefrette direnip durmaktadırlar.

Kendisine işaret olunan ve: *"Allah size verdiği rızkı kesiverse size rızık verebilecek şudur..."* denilen kişi kimdir? Bu, *"Allah size verdiği rızkı kesiverse..."* takdiri (şartı) üzeredir. Tanrılarının bereketiyle musibetlerden korunduklarına ve rızıklandıklarına inandıkları için, sanki onlara yardım eden ve rızık veren askerler oldukları için bunun, bütün putları işaret etmesi mümkündür. Öğüt almamaya başladıklarında onlardan yüz çevirdi ve şöyle buyurdu:

"Hayır, onlar azgınlık ve nefrette direnip durmaktadırlar." Bilakis onlar kendilerine ağır geldiği için hakka karşı büyüklenme ve ürküp kaçma hususunda direttiler, ona tabi olmadılar. Daha sonra Allah (cc), kâfirler ve mü'minler hakkında misal verdi, şöyle buyurdu:

22 – Şimdi (düşünün bakalım) **yüzükoyun kapanarak yürüyen mi varılacak yere daha iyi erişir, yoksa doğru yolda düzgün yürüyen mi?**

"Yüzükoyun kapanarak yürüyen mi varılacak yere daha iyi erişir." yani; yüz üstü düşen, her an tökezleyen ve yoldan saparak yürüyen mi daha doğru yola girmiştir.

« أَكَبَّ » – *'yüzüstü yıkılıp düştü'* fiili « كَبَّهُ » – *'onu yüzüstü yere yıktı'* fiilinin mutavaatıdır. « كَبَبْتُهُ فَأَكَبَّ » – *'Onu yüzüstü yere yıktım, o da yüzüstü yıkılıp düştü.'* denir.

"Yoksa doğru yolda düzgün yürüyen mi?" düzgün bir yolda tökezlemekten ve yüzüstü kapaklanmaktan selim bir şekilde dik olarak düzgün yürüyen mi?

« مَنْ »'in haberi « اَهْدَى »'nın delaletinden dolayı hazfedilmiştir. Kelbî'nin şöyle dediği nakledilmiştir:

"Yüzüstü yıkılandan maksat, Ebu Cehil'dir, düpedüz dimdik yürüyenden maksat da Peygamber (as)'dır."

❁ ❁ ❁

23. — 30. ÂYETLER

قُلْ هُوَ الَّذٖى أَنْشَأَكُمْ وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ ط
قَلِيلاً مَا تَشْكُرُونَ ﴿٢٣﴾ قُلْ هُوَ الَّذٖى ذَرَأَكُمْ فِى الْأَرْضِ وَإِلَيْهِ
تُحْشَرُونَ ﴿٢٤﴾ وَيَقُولُونَ مَتٰى هٰذَا الْوَعْدُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقٖينَ ﴿٢٥﴾
قُلْ إِنَّمَا الْعِلْمُ عِنْدَ اللّٰهِ وَإِنَّمَا أَنَا نَذٖيرٌ مُبٖينٌ ﴿٢٦﴾ فَلَمَّا رَأَوْهُ
زُلْفَةً سٖيئَتْ وُجُوهُ الَّذٖينَ كَفَرُوا وَقٖيلَ هٰذَا الَّذٖى كُنْتُمْ بِهٖ
تَدَّعُونَ ﴿٢٧﴾ قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَهْلَكَنِىَ اللّٰهُ وَمَنْ مَعِىَ أَوْ رَحِمَنَا لا
فَمَنْ يُجٖيرُ الْكَافِرٖينَ مِنْ عَذَابٍ أَلٖيمٍ ﴿٢٨﴾ قُلْ هُوَ الرَّحْمٰنُ اٰمَنَّا
بِهٖ وَعَلَيْهِ تَوَكَّلْنَا ج فَسَتَعْلَمُونَ مَنْ هُوَ فٖى ضَلَالٍ مُبٖينٍ ﴿٢٩﴾ قُلْ
أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَصْبَحَ مَاؤُكُمْ غَوْرًا فَمَنْ يَأْتٖيكُمْ بِمَاءٍ مَعٖينٍ ﴿٣٠﴾

Meali

23. *(Rasulüm)* De ki: "Sizi yaratan, size kulaklar, gözler ve kalpler veren O'dur. Ne az şükrediyorsunuz!"

24. De ki: "Sizi yeryüzünde çoğaltıp yayan O'dur. Ancak O'nun huzuruna gelip toplanacaksınız."

25. "Doğru sözlü iseniz *(söyleyin)*, bu tehdit hani ne zaman *(gerçekleşecek)*?" derler.

26. De ki: "O bilgi, Ancak Allah'a mahsustur. Ben ise sadece apaçık bir uyarıcıyım."

27. Ama onu *(azabı)* yakında gördükleri zaman, inkâr edenlerin yüzleri kararacak ve *(kendilerine)*: "İşte sizin arayıp durduğunuz budur!" denecektir.

28. De ki: "Allah beni ve beraberimdekileri *(sizin istediğiniz üzere)* yok etse veya *(öyle olmayıp da)* bizi esirgese, söyleyin bakalım, inkâr- *cıları yakıcı azaptan kurtaracak kimdir?"

29. De ki: "*(Sizi imana davet ettiğimiz)* O Allah, çok esirgeyicidir. Biz O'na iman etmiş ve sırf O'na güvenip dayanmışızdır. Siz kimin apaçık bir sapıklık içinde olduğunu yakında öğreneceksiniz."

30. De ki: "Suyunuz çekilecek olsa, söyleyin bakalım. Size kim bir akarsu getirebilir?"

Tefsiri

23 - (Rasulüm) **De ki: "Sizi yaratan, size kulaklar, gözler ve kalpler veren O'dur. Ne az şükrediyorsunuz!"**

Sizi başlangıçta yaratan, size kulaklar, gözler ve kalpler veren O'dur (cc). Bu organları özellikle zikretti. Çünkü bunlar, bilgi edinme organlarıdır. Bu nimetlere ne az şükrediyorsunuz. Çünkü siz Allah'a (cc) şirk koşuyor ve ibadeti yalnız O'na hasretmiyorsunuz. Mana; çok az şükrediyorsunuz, şeklindedir.

« مَا » zaittir. *"Azlık yokluktan kinayedir."* de denildi.

24 - De ki: "Sizi yeryüzünde çoğaltıp yayan O'dur. Ancak O'nun huzuruna gelip toplanacaksınız."

"De ki: 'Sizi yeryüzünde yaratan O'dur. Hesap, ceza ve mükâfat için toplanıp O'na götürüleceksiniz.'"

25 - "Doğru sözlü iseniz (söyleyin), **bu tehdit hani ne zaman** (gerçekleşecek)?" **derler.**

Yani; kâfirler mü'minlerle alay ederek "*.. eğer* siz tahakkuku hususunda doğru söyleyenlerseniz, *tehdit ettiğiniz azap ne zaman* gelecek? - Bize zamanını bildirin.- *derler"*

26 - De ki: "O bilgi, Ancak Allah'a mahsustur. Ben ise sadece apaçık bir uyarıcıyım."

"O bilgi..." Azabın vaktine dair bilgi.

"Ben apaçık uyarıcıyım." Ben ancak korkutucuyum, size şer'i kuralları açıklıyorum.

27 – Ama onu (azabı) **yakında gördükleri zaman, inkâr edenlerin yüzleri kararacak ve** (kendilerine)**: "İşte sizin arayıp durduğunuz budur!" denecektir.**

"Onu" yani; tehdidi. Vaad edilen azabı kastediyor. *"yakında"* kendilerine yakın.

« زُلْفَةً » kelimesi hal üzere mansuptur.

"İnkâr edenlerin yüzleri kararacak" yani; tehdidi görmeleri onların yüzlerini keder, üzüntü ve çirkinliğin zahir olmasıyla çirkinleştirecek, yüzleri kararacak ve gözleri dumanlanacak. Onlara *"İşte sizin arayıp durduğunuz budur."* Yani; çarçabuk istediğiniz ve *"Bizi tehdit ettiğiniz şeyi getirin haydi, dediğiniz şey budur."* denecek. Bunu diyenler zebanilerdir.

Ya da « تَدَّعُونَ » kelimesi « الدَّعْوَى »'dandır. Yani; kendisi sebebiyle diriltilmeyeceğini iddia ettiğiniz şey budur, demektir. Yakup « تَدَّعُونَ »'yi « تَدْعُونَ » – *'istediğiniz'* şeklinde okumuştur.

28 – De ki: "Allah beni ve beraberimdekileri (sizin istediğiniz üzere) **yok etse veya** (öyle olmayıp da) **bizi esirgese, söyleyin bakalım, inkârcıları yakıcı azaptan kurtaracak kimdir?"**

"Allah beni ve beraberimdekileri yok etse..." yani; beni ve beraberimdeki ashabımı öldürse. Helak sözü:

﴿ اِنِ امْرُؤٌ هَلَكَ ﴾

"Eğer biri ölür" [88] sözünde olduğu gibidir.

"Veya bizi esirgese" veya ecelimizi geciktirse, söyleyin baka-lım, kâfirleri elem verici azaptan kim kurtaracak?

Mekke kâfirleri Rasulullah (sav) ve mü'minler aleyhine ölmeleri için beddua ediyorlardı. Bunun üzerine Allah (cc), onlara şöyle demelerini mü'minlere emretti:

---

[88] Nisa, 176.

"Biz mü'minleriz. İki güzellikten birini bekliyoruz. Ya sizin temenni ettiğiniz gibi öleceğiz, cennete gireceğiz, ya da ümid ettiğimiz gibi size karşı zaferle esirgeneceğiz. Size gelince, siz ne yapacaksınız? İnkâr ettiğiniz halde sizi, sizin için gerekli cehennem azabından kim kurtaracak?"

29 – De ki: "(sizi imana davet ettiğimiz) O Allah, çok esirgeyicidir. Biz O'na iman etmiş ve sırf O'na güvenip dayanmışızdır. Siz kimin apaçık bir sapıklık içinde olduğunu yakında öğreneceksiniz."

"De ki: O, Rahman'dır." Yani; sizi davet ettiğimiz zat, Rahman'dır. (Rahmeti bütün yaratıklarına şamil olandır.)

"Biz O'na iman ettik ve sırf O'na güvenip dayandık." O'nu tasdik ettik. Sizin inkâr ettiğiniz gibi O'nu inkâr etmedik ve işlerimizi de O'na havale ettik. Üzerinize azap indiğinde kimin apaçık bir sapıklık içinde olduğunu *"Öğreneceksiniz,"* Biz mi siz mi?

Ali'ye göre « فَسَتَعْلَمُونَ », « فَسَيَعْلَمُونَ » – *'bilecekler'* şeklindedir.

30 – De ki: "Suyunuz çekilecek olsa, söyleyin bakalım. Size kim bir akarsu getirebilir?"

Eğer suyunuz yerin dibine çekilip gitse size kim isteyenin ulaşabildiği bir akarsu getirebilir?

« غَوْرًا » – (suyun) kovaların ulaşamayacağı şekilde yerin dibine çekilmesidir, mastar şeklinde sıfattır. « عَادِل » – *'adaletli'* manasına gelen « عَدْل » kelimesinde olduğu gibi. Bu ayet inkârcı birinin yanında okundu da o:

"Kazma, kürek ve sair şeylerle getirir." dedi. Bunun üzerine o gece gözünün suyu çekildi, kör oldu. Denildi ki:

"O, Muhammed b. Zekeriyya el Mutetabbib idi."

Allah (cc) basiretimizi artırsın.

Sûre - 68

KALEM SÛRESİ

Bu sûre Mekke'de nazil olmuştur; 52 âyettir.

Cüz - 29

1. — 16. ÂYETLER

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

نٓ وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ ﴿١﴾ مَٓا اَنْتَ بِنِعْمَةِ رَبِّكَ بِمَجْنُونٍ
﴿٢﴾ وَاِنَّ لَكَ لَاَجْرًا غَيْرَ مَمْنُونٍ ﴿٣﴾ وَاِنَّكَ لَعَلٰى خُلُقٍ عَظِيمٍ
﴿٤﴾ فَسَتُبْصِرُ وَيُبْصِرُونَ ﴿٥﴾ بِاَيِّكُمُ الْمَفْتُونُ ﴿٦﴾ اِنَّ رَبَّكَ هُوَ
اَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهٖ وَهُوَ اَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴿٧﴾ فَلَا
تُطِعِ الْمُكَذِّبِينَ ﴿٨﴾ وَدُّوا لَوْ تُدْهِنُ فَيُدْهِنُونَ ﴿٩﴾ وَلَا تُطِعْ كُلَّ
حَلَّافٍ مَهِينٍ ﴿١٠﴾ هَمَّازٍ مَشَّٓاءٍ بِنَمِيمٍ ﴿١١﴾ مَنَّاعٍ لِلْخَيْرِ مُعْتَدٍ
اَثِيمٍ ﴿١٢﴾ عُتُلٍّ بَعْدَ ذٰلِكَ زَنِيمٍ ﴿١٣﴾ اَنْ كَانَ ذَا مَالٍ وَبَنِينَ
﴿١٤﴾ اِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِ اٰيَاتُنَا قَالَ اَسَاطِيرُ الْاَوَّلِينَ ﴿١٥﴾ سَنَسِمُهُ
عَلَى الْخُرْطُومِ ﴿١٦﴾

Meali

1. Nûn, kaleme ve *(kalem tutanların)* yazdıklarına andolsun ki;

2. *(Rasulüm)* Sen –Rabbinin nimeti sayesinde– mecnun değilsin.

3. Hiç şüphesiz Senin için bitip tükenmeyen bir mükâfat vardır.

4. Ve Sen elbette yüce bir ahlaka sahipsin.

5. Yakında Sen de göreceksin, onlar da;

6. Hanginizin aklından zoru olduğunu

7. Doğrusu Rabbim, kendi yolundan sapan kişiyi en iyi bilendir, hidayete erenleri de en iyi bilendir.

8. O halde, *(hakikati)* yalan sayanlara boyun eğme.

9. Onlar isterler ki, Sen yumuşak davranasın da onlar da Sana yumuşak davransınlar.

10. – 14. *(Rasulüm)* Alabildiğine yemin eden, aşağılık, daima kusur arayıp kınayan, durmadan laf getirip götüren, iyiliği hep engelleyen, mütecaviz, günaha dadanmış, kaba ve haşin, bütün bunlardan sonra bir de soysuzlukla damgalanmış kimselerden hiç birine mal ve oğulları vardır diye sakın ilgi duyma *(itaat etme)*!

15. Ona ayetlerimiz okunduğu zaman, o: "Öncekilerin masalları!" demişti.

16. Biz yakında onun burnuna damga vuracağız.

Tefsiri

1– / 2– Nûn, kaleme ve (kalem tutanların) **yazdıklarına andolsun ki** (Rasulüm) **Sen –Rabbinin nimeti sayesinde– mecnun değilsin.**

« ن »: zahir olan, bunun, hece harflerinden biri olmasıdır. Hasan'ın:

"O, Hakka'dır." sözü ve İbni Abbas'ın (ra):

"O, yeryüzünün, üzerinde bulunduğu, ismi Behmût olan bir balıktır." sözü müşkildir. Çünkü ister cins ismi, isterse alem ismi olsun mutlaka irabı olmalıdır. Sonunun sükûn olması ise onun hece harflerinden biri olduğuna delildir.

"kalem" yani; levhi mahfuzun, kendisiyle yazıldığı şey, ya da meleklerin kalemi ya da insanların, kendisiyle yazdığı şey. Onda (kalemde) anlatılamayacak kadar çok faydalar bulunduğu için onunla yemin etti.

"Yazdıklarına" yani; Hafaza meleklerinin yazdıklarına ya da o kalemle yazılan faydalı kitaplara, demektir.

« مَا » ismi mevsuldur. Ya da mastar manası veren « مَا »'dır. Yeminin cevabı; Rabbinin nimeti sayesinde sen mecnun değilsin, sözüdür. Yani; Rabbinin, Peygamberlik ve sair hususlarla sana ihsan etmesi sayesinde sen mecnun değilsin.

« اَنْتَ », « مَا »'nın ismidir. Haberi « بِمَجْنُونٍ »'dir. « بِنِعْمَةِ رَبِّكَ » ise, isim ve haber arasına girmiş mutarıza cümlesidir. « بِنِعْمَةِ رَبِّكَ »'deki « ب », « بِمَجْنُونٍ »'in onda amil olduğu, hal olmak üzere mahallen mansup, hazfedilmiş bir kelimeye taalluk etmektedir. Takdiri; *"Bu sana ihsan ulunduğu halde sen mecnun değilsin."* şeklindedir.

« ب », « مَجْنُونٍ » kelimesini öncesinde amel etmekten men etmemiştir. Çünkü o, olumsuzluğun tekidi için getirilmiş zait bir harftir. Bu onların:

﴿ وَقَالُوا يَآ اَيُّهَا الَّذِى نُزِّلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ اِنَّكَ لَمَجْنُونٌ ﴾

"Dediler ki: 'Ey kendilerine zikir** (kitap) **indirilmiş olan, sen mutlaka cinlenmişsin.'" [89] şeklindeki sözlerine cevaptır.

3 - Hiç şüphesiz Senin için bitip tükenmeyen bir mükâfat vardır.

Bunca zahmete katlandığından ve sabrettiğinden dolayı senin için bitip tükenmeyen, yani; kesintisiz ya da başına kakılmayacak bir mükâfat vardır.

4 - Ve Sen elbette yüce bir ahlaka sahipsin.

Denildi ki: O, Allah'ın (cc), ona:

﴿ خُذِ الْعَفْوَ وَاْمُرْ بِالْعُرْفِ وَاَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ ﴾

"Affı al, iyiliği emret ve cahillerden yüz çevir." [90] ayetinde emrettiği şeydir. Aişe (ra):

[89] Hicr, 6.

"O'nun ahlakı Kur'an'dı." demiştir. Yani; onun ahlaki, ondaki güzel ahlaka dair şeylerdir, demektir. Allah (cc), onun ahlakını yüceltti. Çünkü O (sav) her iki cihanda vakar sahibidir. Ve o, her iki cihanının yaratıcısına karşı tam tevekkül etmiştir.

5– / 6– Hanginizin aklından zoru olduğunu yakında Sen de göreceksin, onlar da.

"Çok yakında sen de göreceksin, onlar da görecekler." Bu, peygamber için bir vaad, onlar için de bir tehdittir. Meftun; mecnun demektir. Çünkü o, delilikle zorluğa ve meşakkate düşmüştür.

« ب » zaittir. Ya da « اَلْمَفْتُونُ », « اَلْمَعْقُولُ » gibi mastardır. Yani; *'delirme hanginizdedir'*, demektir. Zeccac şöyle demiştir:

« ب », « فِي » *manasınadır. Sen* « كُنْتُ بِبَلَدِ كَذَا » *- 'falan beldede idim' dersin."* Takdiri şöyledir:

"Delilik hanginizdedir?" Yani; Delilik bu iki guruptan hangisinde, İslam gurubunda mı yoksa küfür gurubunda mı? demektir.

7 – Doğrusu Rabbim, kendi yolundan sapan kişiyi en iyi bilendir, hidayete erenleri de en iyi bilendir.

Yani; O, gerçek delileri en iyi bilendir. Onlar (o deliler) da O'nun yolundan sapanlardır. O akıllıları da en iyi bilendir. Onlar da hidayete erenlerdir.

8 – O halde, (hakikati) **yalan sayanlara boyun eğme.**

Bu, onlara karşı muhalif davranmadaki kararlılığı teşviktir. Onlar, ondan bir müddet Allah'a ibadet etmesini, bir müddet de kendi ilahlarına ibadet etmesini istemişler, buna karşılık olarak da ona zarar vermekten el çekeceklerini vaad etmişlerdi.

9 – Onlar isterler ki, Sen yumuşak davranasın da onlar da Sana yumuşak davransınlar.

[90] A'raf, 199.

Onlar isterler ki sen onlara yumuşak davranasın da onlar da sana yumuşak davransınlar.

« فَيُدْهِنُونَ », « لَوْ »'in cevabı olduğu halde gizli « اَنْ » ile mansup kılınmadı. Çünkü orada başka bir yola girildi. O da; onun hazfedilmiş bir müptedanın haberi kılınmasıdır. Yani; « فَهُمْ يُدْهِنُونَ » – *"onlar da yumuşak davransınlar"* demektir. Yani; onlar, senin yumuşak davranmanı arzuladıkları için şu an yumuşak davranıyorlar, demektir.

10– / 14– (Rasulüm) **Alabildiğine yemin eden, aşağılık, daima kusur arayıp kınayan, durmadan laf getirip götüren, iyiliği hep engelleyen, mütecaviz, günaha dadanmış, kaba ve haşin, bütün bunlardan sonra bir de soysuzlukla damgalanmış kimselerden hiç birine mal ve oğulları vardır diye sakın ilgi duyma** (itaat etme)!

Doğruya da eğriye de alabildiğine yemin eden kişiye itaat etme. Yemini alışkanlık haline getiren kişiyi men hususunda bu yeter.

"Aşağılık" görüş ve iyiyi kötüden ayırma kabiliyeti düşük « مَهَانَة » dendir. O da; azlık ve düşüklük demektir. Ya da yalancı demektir. O da insanlar nezdinde hakirdir, değersizdir.

"Daima kusur arayıp kınayan" Daima ayıplayan, kınayan ve gıybet eden, *".. durmadan laf getirip götüren..."* zarar vermek, ara bozmak için insanlar arasında devamlı söz taşıyan. « اَلنَّمِيم » ve « اَلنَّمِيمَة » jurnallemek demektir.

"İyiliği hep engelleyen" cimri olandır.

"*Hayır*, (iyilik): mal demektir. Ya da ailesini hayırdan –ki o İslam'-dır– meneden, demektir.

Cumhura göre kast olunan; Velid b. Muğire'dir. On oğlu vardı. Onlara:

– *Sizden kim Müslüman olursa onu aç bırakırım*, diyordu.

"Mütecaviz" zulümde haddini aşan, *".. günaha dadanmış..."* günahı çok. *".. kaba ve haşin..."* kaba saba, merhametsiz, *".. bunlardan sonra..."* onun bütün bu ayıpları sayıldıktan sonra...

O mensup olmadığı bir kavme sonradan katılan (soysuz) bir kimsedir. Velid, Kureyş'e sonradan katılmış biriydi. Onlardan değildi. Babası onu doğumundan on sekiz sene sonra evlat tanımıştı. Denildi ki:

"(Velid'in) *anası ona gayri meşru bir surette gebe kalmıştı. Bu ayet ininceye kadar bu bilinmiyordu."*

"Nutfe pis olunca ondan neş'et eden de pis olur."

Rivayet olunduğuna göre Velid anasına gitmiş ve:

– *Muhammed beni on sıfatla nitelendirdi. Bunlardan dokuzunu kendimde buldum. Fakat soysuzluk meselesinde hiçbir bilgim yok. Bana hakikati olduğu gibi söylersen ne ala, değilse boynunu vururum,* demişti. Anası ona:

– *Baban cinsi münasebet kudretine malik biri değildi. Öldüğünde de malının, başkalarına gitmesinden korktuğum için bir çobanı nefsime davet ettim. İşte sen o çobandansın,* dedi.

« أَنْ كَانَ ذَا مَالٍ » cümlesi « وَلاَ تُطِعْ » sözüne taalluk etmektedir. Yani; mal mülk sahibi olduğu için, yani; zengin olduğu ve dünyadan nasibi olduğu için bu kadar ayıbı olan birine itaat etme, demektir. Kendisinden sonrasına taalluk etmesi de mümkündür. Yani; mal ve evlat sahibi olduğu için ayetlerimizi yalanladı, demektir.

"Ona ayetlerimiz okunduğu zaman" sözü buna delalet etmektedir.

15 – Ona ayetlerimiz okunduğu zaman, o: "Öncekilerin masalları!" demişti.

"Ayetlerimiz" yani; Kur'an.

« أَنْ كَانَ ذَا مَالٍ » de « قَالَ » amel etmez. Çünkü şart edatından sonraki ondan öncesinde amel etmez.

Hamza ve Ebu Bekir'e göre iki « أ » ile « أَأَنْ » şeklindedir. Yani; *"Mal mülk sahibi olduğu için mi yalanladı?"* şeklindedir.

Şam kıraat imamları, Yezid, Yakup ve Sehl'e göre bir « أ » ve bir « ا » ile « آَنْ » şeklindedir. Dediler ki:

"Velid, Peygamber (sav)'i yalan yere 'deli' diye tek bir isimle ayıplayınca Allah (cc) da onu doğru olarak on isimle adlandırmıştır. Rasulullah (sav)'e kötülük yapanı on katıyla cezalandırması onun adaletindendir. Ona tek bir salâvatı şerife getirene on hasene vermesi de onun fazlındandır."

16 – Biz yakında onun burnuna damga vuracağız.

Onu zelil kılmak için ve (ahirette) onunla tanındığı bir nişan olması için onun burnunu demirle dağlayacağız (damgalayacağız). Özellikle burun zikredildi. Çünkü onun üzerindeki bir damga daha çirkindir. Denildi ki:

"Bedir günü kılıçla vuruldu da burnu üzerinde izi kaldı."

17. — 33. ÂYETLER

إِنَّا بَلَوْنَاهُمْ كَمَا بَلَوْنَٓا اَصْحَابَ الْجَنَّةِۚ اِذْ اَقْسَمُوا لَيَصْرِمُنَّهَا
مُصْبِح۪ينَۙ ﴿١٧﴾ وَلَا يَسْتَثْنُونَ ﴿١٨﴾ فَطَافَ عَلَيْهَا طَٓائِفٌ مِنْ رَبِّكَ
وَهُمْ نَٓائِمُونَ ﴿١٩﴾ فَاَصْبَحَتْ كَالصَّر۪يمِ ﴿٢٠﴾ فَتَنَادَوْا مُصْبِح۪ينَۙ
﴿٢١﴾ اَنِ اغْدُوا عَلٰى حَرْثِكُمْ اِنْ كُنْتُمْ صَارِم۪ينَ ﴿٢٢﴾ فَانْطَلَقُوا
وَهُمْ يَتَخَافَتُونَۙ ﴿٢٣﴾ اَنْ لَا يَدْخُلَنَّهَا الْيَوْمَ عَلَيْكُمْ مِسْك۪ينٌ ﴿٢٤﴾
وَغَدَوْا عَلٰى حَرْدٍ قَادِر۪ينَ ﴿٢٥﴾ فَلَمَّا رَاَوْهَا قَالُٓوا اِنَّا لَضَٓالُّونَۙ
﴿٢٦﴾ بَلْ نَحْنُ مَحْرُومُونَ ﴿٢٧﴾ قَالَ اَوْسَطُهُمْ اَلَمْ اَقُلْ لَكُمْ لَوْلَا
تُسَبِّحُونَ ﴿٢٨﴾ قَالُوا سُبْحَانَ رَبِّنَٓا اِنَّا كُنَّا ظَالِم۪ينَ ﴿٢٩﴾ فَاَقْبَلَ
بَعْضُهُمْ عَلٰى بَعْضٍ يَتَلَاوَمُونَ ﴿٣٠﴾ قَالُوا يَا وَيْلَنَٓا اِنَّا كُنَّا طَاغ۪ينَ
﴿٣١﴾ عَسٰى رَبُّنَٓا اَنْ يُبْدِلَنَا خَيْرًا مِنْهَٓا اِنَّٓا اِلٰى رَبِّنَا رَاغِبُونَ ﴿٣٢﴾
كَذٰلِكَ الْعَذَابُۜ وَلَعَذَابُ الْاٰخِرَةِ اَكْبَرُۢ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿٣٣﴾

Meali

17. Biz, vaktiyle "bahçe sahiplerine" bela verdiğimiz gibi bunlara da bela verdik. Hani onlar *(bahçe sahipleri)*, sabah olurken *(kimse görmeden)* onu*(n mahsullerini)* devşireceklerine yemin etmişlerdi.

18. Onlar istisna da etmiyorlardı.

19. – 20. Fakat onlar daha uykudayken Rabbinin katından *(gönderilen)* kuşatıcı bir afet *(ateş)* bahçeyi sarıverdi de bahçe kapkara kesildi.

21. – 22. *(Beri tarafta ise)* onlar, sabah olurken: "Madem devşireceksiniz, hadi erkenden mahsulünüzün başına gidin!" diye birbirlerine seslendiler.

23. – 24. Derken: "Aman, bugün orada hiçbir yoksul yanımıza sokulmasın" diye fısıldaşa fısıldaşa yola koyuldular.

25. *(Evet, yoksullara yardıma)* güçleri yettiği halde *(böyle sözlerle)* erkenden yola düştüler.

26. Fakat bahçeyi gördüklerinde: "Mutlaka yolumuzu şaşırmış olmalıyız!" dediler.

27. *(Yanlış yere gelmediklerini anlayınca da şöyle dediler:)* "Yok, yok, doğrusu biz mahrum bırakılmışız!"

28. Ortancaları: "Ben size demedim mi. Rabbinizi tesbih etmeniz gerekmez mi, diye söylemedim mi?" dedi.

29. "Rabbimizi tesbih ederiz. Doğrusu biz *(kendi kendimize)* yazık etmişiz" dediler.

30. Ardından kabahati birbirlerine yüklemeye başladılar.

31. *(Nihayet)* şöyle dediler: "Yazıklar olsun bize! Gerçekten biz azgın kimselermişiz."

32. "Belki Rabbimiz bize bunun yerine daha iyisini verir. Çünkü biz *(artık)* Rabbimizi*(n hoşnutluğunu)* arzuluyoruz."

33. İşte azap böyledir. Ahiret azabı ise elbette daha büyüktür. Keşke bilselerdi!

Tefsiri

17 – Biz, vaktiyle "bahçe sahiplerine" bela verdiğimiz gibi bunlara da bela verdik. Hani onlar (bahçe sahipleri), **sabah olurken** (kimse görmeden) **onu**(n mahsullerini) **devşireceklerine yemin etmişlerdi.**

Mekke halkını, Peygamber (sav)'in duasıyla kuraklık ve açlıkla imtihan ettik. Sonunda leş ve çürümüş kemikleri yediler. Peygamber (sav) şöyle dua etmişti:

"Allah'ım! Mudar (kabilesine) *darbeni şiddetlendir. Ve onlara Yusuf'un seneleri gibi kıtlık ver."*

"Bahçe sahiplerine bela verdiğimiz gibi..." onlar namaz ehli kişilerdi. Bu bahçe Dervan adlı bir köyde olup babalarına aitti. Sana'dan iki fersah uzaklıktaydı. (1 fersah üç mildir.) Yıllık yiyecek ihtiyacını oradan alıyor geri kalanını da fakirlere tasadduk ediyordu. Öldüğünde oğulları:

– *Babamızın yaptığı gibi yaparsak sıkıntıya düşeriz. Çoluk çocuk sahibiyiz,* dediler ve fakirlerden çekindikleri için sabah vakti alaca karanlıkta devşireceklerine dair yemin ettiler. Ancak yeminlerinde istisna etmediler (Allah (cc) dilerse demediler.) Bunun üzerine Allah (cc) onların bahçelerini yaktı. Hasan:

"Onlar kâfir idiler." demiştir. Çoğunluk ilk görüş (onların Müslüman olduğu görüşü) üzeredir. Hani onlar sabaha girerken henüz fakirler gelmeden onun meyvelerini devşireceklerine yemin etmişlerdi.

« مُصْبِحِينَ », « لَيَصْرِمُنَّهَا »'nın failinden haldir.

18 – Onlar istisna da etmiyorlardı.

"İnşallah" demiyorlardı. Şekil olarak şart olsa da istisna diye adlandırılmıştır. Çünkü istisnanın yaptığını yapmıştır. Şöyle ki, mana yönüyle *"İnşaallah çıkacağım."* demenle *"Ancak Allah dilerse çıkacağım"* demen arasında hiçbir fark yoktur. Mana birdir.

19– / 20– Fakat onlar daha uykudayken Rabbinin katından (gönderilen) **kuşatıcı bir afet** (ateş) **bahçeyi sarıverdi de bahçe kapkara kesildi.**

O bahçe üzerine bela yağdı. Denildi ki: Allah Teâlâ onun üzerine bir ateş indirdi de o onu yaktı.

"Onlar daha uykudayken" yani; onlar uyurken.

"Bahçe kapkara kesildi." Bahçe koyu karanlık bir gece gibi oldu. Yani; yandı, kapkara kesildi. Ya da sabah gibi oldu, yani; ağaçsız, bembeyaz bir yer halini aldı. Denildi ki:

"Ekini, meyvesi biçilmiş tarla gibi oldu, demektir." Yani; ekini meyvesi helak olduğu için sanki o (ekini meyvesi) biçilmiş tarla gibi oldu.

21– / 22– (Beri tarafta ise) **onlar, sabah olurken: "Madem devşireceksiniz, hadi erkenden mahsulünüzün başına gidin!" diye birbirlerine seslendiler.**

Sabah vakti birbirlerine: *"Tez olun, mahsulün başına gidin"* diye seslendiler.

« اِلٰى حَرْثِكُمْ » – *'mahsulünüze'* demedi. Çünkü devşirmek için ona gitmek, onun başına gitmek demektir.

Ya da « اُغْدُوا » kelimesi yönelme manasını içermektedir. Yani; mahsulünüze tezce yönelin, demektir. *".. madem devşireceksiniz..."* onu devşirmeyi istiyorsanız.

23– / 24– Derken: "Aman, bugün orada hiçbir yoksul yanımıza sokulmasın" diye fısıldaşa fısıldaşa yola koyuldular.

Derken gittiler, fakirler duymasın diye aralarında fısıldaşıyorlardı. *"Sakın bugün hiçbir yoksul bahçeye girip yanımıza sokulmasın..."* diye.

« اَنْ » açıklayıcı « اَنْ »'dir. Gizli bir *"derler"* sözüyle « اَنْ »'siz de okundu. Yani; aralarında fısıldaşıyorlar ve *"Sakın bugün hiçbir yoksul oraya girip yanımıza sokulmasın."* diyorlardı. Yoksulların girişinin men edilişi, onlara giriş imkânının verilmemesidir. Yani; onlara giriş imkânı vermeyiniz, demektir.

25 – (Evet, yoksullara yardıma) **güçleri yettiği halde** (böyle sözlerle) **erkenden yola düştüler.**

Kendilerine göre; fakirleri menetmeye kadir oldukları halde onları menetme azmiyle erkenden yola düştüler. Nifteveyh'ten de böyle nakledilmiştir.

Ya da « اَلْحَرْدُ » yönelmek ve sürat göstermek demektir. Yani; kendilerine göre; bahçeyi devşirmeye ve yoksulları onların menfaatinden menetmeye kadir oldukları halde bahçelerine yönelerek erkenden süratle gittiler.

Ya da « الْحَرْدُ » kelimesi onların bahçelerinin ismidir. Yani; kendilerine göre; onu devşirmeye kadir oldukları halde bu bahçeye erkenden gittiler, demektir.

26 – Fakat bahçeyi gördüklerinde: "Mutlaka yolumuzu şaşırmış olmalıyız!" dediler.

Bahçelerini yanmış bir vaziyette gördüklerinde varışlarının ilk anında: *"Biz yolumuzu şaşırdık."* dediler. Yani; helak olduğunu gördüklerinde *"Bahçemizi kaybettik. Bu o değil."* dediler. Ancak düşünüce onun, bahçeleri olduğunu anladılar da, *"Hayır. Doğrusu biz mahrum bırakılmışız."* dediler.

27 – (Yanlış yere gelmediklerini anlayınca da şöyle dediler:) **"Yok, yok, doğrusu biz mahrum bırakılmışız!"**

Nefsimize karşı işlediğimiz suçtan dolayı onun menfaatinden mahrum bırakıldık, dediler.

28 – Ortancaları: "Ben size demedim mi. Rabbinizi tesbih etmeniz gerekmez mi, diye söylemedim mi?" dedi.

"Ortancaları" onların en adaletlisi ve en hayırlısı, *"Ben size demedim mi, Rabbinizi tesbih etmeniz gerekmez miydi?"* dedi. Yani; İnşaallah demeniz gerekmiyor muydu, demektir. Zira onun, Allah'ın (cc) yüceltilmesi manasında âlimler birleştikleri için, inşaallah demek tesbihtir. Çünkü inşallah denilmesi işin O'na havale edilmesidir. Tesbih de O'nun noksan sıfatlardan tenzihidir. İşin O'na havale edilmesi de O'nun noksan sıfatlardan tenzihi de O'nun yüceltilmesidir.

Ya da Allah'ı (cc) zikretmeniz ve niyetinizin çirkinliğinden dolayı O'na tevbe etmeniz gerekmez mi? demektir. Bu işe niyet ettiklerinde onların en hayırlısı onlara: *"Allah'ı ve O'nun günahkârlardan aldığı intikamı hatırlayın. Bu çirkin niyetten vazgeçin, tevbe edin."* demiş. Ama onlar ona karşı gelmişti. İşte bu sebeple o onları (bu sözüyle) kınadı. Bunun için onlar *"Rabbimizi tesbih ederiz. Doğrusu biz yazık etmişiz."* dediler.

29 – "Rabbimizi tesbih ederiz. Doğrusu biz (kendi kendimize) yazık etmişiz" dediler.

Onun ilk başta söylemeye çağırdığı şeyi iş işten geçtikten sonra söylediler. İyilik yapmama ve ilahi meziyeti hesaba katmama hususunda zalim olduklarını itiraf ettiler ve Allah Teâlâ'yı zalim olmaktan tenzih ettiler.

30 – Ardından kabahati birbirlerine yüklemeye başladılar.

Yoksullardan kaçış ile ilgili yaptıkla[illegible]da birbirlerini kınıyorlar ve her biri suçu diğerinin üzerine atıyor[illegible]ha sonra *"Yazıklar olsun bize. Gerçekten biz azgın kimselermişiz"* [illegible] haddi aştıklarını hep birlikte itiraf ettiler.

31 – (Nihayet) **şöyle dediler: "Yazık[illegible]ize! Gerçekten biz azgın kimselermişiz."**

Fakirlerin hakkını menetmek ve ilahi meziyeti hesaba katmamak suretiyle biz Allah'ın (cc) koyduğu sınırları çiğneyip geçenlermişiz.

32 – "Belki Rabbimiz bize bunun yerine daha iyisini verir. Çünkü biz (artık) **Rabbimizi**(n hoşnutluğunu) **arzuluyoruz."**

Medine kıraat imamları ve Ebu Amr'a göre « يُبْدِلَنَا », « يُبَدِّلَنَا » şeklindedir. Belki Rabbimiz bize bu bahçenin yerine daha iyisini verir. Çünkü biz O'ndan hayrı istiyoruz ve bizi bağışlamasını umuyoruz. Mücahit şöyle demiştir:

"Tevbe ettiler de kendilerine ondan daha iyisi verildi."

Abdullah İbni Mes'ud (ra)'dan şöyle nakledilmiştir:

"Onların ihlâs ile Allah'a (cc) yöneldikleri buna karşılık Allah'ın (cc) da onlara içinde bir salkımını ancak bir katırın taşıyabileceği büyülükte üzümlerin bulunduğu Heyevan adlı bir bahçeyi ihsan ettiği bana ulaştı."

33 – İşte azap böyledir. Ahiret azabı ise elbette daha büyüktür. Keşke bilselerdi!

Yani; onların yoluna girenler için dünyevi azap zikrettiğimiz bu azap gibi olur. Ahiret azabı ise elbette ondan daha büyüktür. Bilselerdi, bu azaba götüren şeyleri yapmazlardı. Bundan sonra katındaki, müminlere ait şeyleri zikretti, şöyle buyurdu:

34. — 41. ÂYETLER

إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴿٣٤﴾ أَفَنَجْعَلُ الْمُسْلِمِينَ
كَالْمُجْرِمِينَ ﴿٣٥﴾ مَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ ﴿٣٦﴾ أَمْ لَكُمْ
كِتَابٌ فِيهِ تَدْرُسُونَ ﴿٣٧﴾ إِنَّ لَكُمْ فِيهِ لَمَا يَتَخَيَّرُونَ ﴿٣٨﴾ أَمْ
لَكُمْ أَيْمَانٌ عَلَيْنَا بَالِغَةٌ إِلَى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ إِنَّ لَكُمْ لَمَا
تَحْكُمُونَ ﴿٣٩﴾ سَلْهُمْ أَيُّهُمْ بِذٰلِكَ زَعِيمٌ ﴿٤٠﴾ أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ
فَلْيَأْتُوا بِشُرَكَائِهِمْ إِنْ كَانُوا صَادِقِينَ ﴿٤١﴾

Meali

34. Şu da muhakkak ki takva sahipleri için Rableri katında nimetleri bol cennetler vardır.

35. Öyle ya, Müslümanları, o günahkârlar gibi tutar mıyız hiç?

36. Size ne oluyor? Ne biçim hüküm veriyorsunuz?

37. Yoksa size ait bir kitap var da *(bu batıl inanışları)* onda mı okuyorsunuz?

38. Onda, beğendiğiniz her şey sizin için mutlaka vardır *(diye mi yazılı)*?!

39. Yoksa: "Ne hükmederseniz mutlaka sizindir." diye sizin lehinize olarak tarafımızdan verilmiş kıyamet gününe kadar geçerli kesin sözler mi var.

40. Sor onlara: Bu iddiayı onların hangisi savunacak?

41. Yoksa ortakları mı var onların? Sözlerinde doğru iseler, hadi, getirsinler ortaklarını!

Tefsiri

34 – Şu da muhakkak ki takva sahipleri için Rableri katında nimetleri bol cennetler vardır.

Şirkten korunanlar için ahirette dünya bahçelerinin tersine içinde sadece ve sadece nimetlenilen cennetler vardır.

35 – Öyle ya, Müslümanları, o günahkârlar gibi tutar mıyız hiç?

Bu, onların:

"Muhammed'in dedikleri doğru değildir. Şayet doğru olsa o takdirde bile ahirette bize dünyada olduğu gibi ona ve beraberindekilere verilenden daha hayırlısı verilecektir." sözüne karşı söylenmiş inkâr sorusudur. Dolayısıyla onlara şöyle denilmişti:

"Onları hükümde bir tutup, Müslümanları kâfirler gibi kılar mıyız?" Daha sonra muhatap alma yoluyla onlara şöyle dendi:

36 – Size ne oluyor? Ne biçim hüküm veriyorsunuz?

Bu yanlış hükmü nasıl veriyorsunuz? Bu, itaat edenle isyan edeni eşitlemektir. Cezalandırma işi size havale edilmiş gibi o hususta dilediğiniz gibi hüküm veriyorsunuz.

37 – Yoksa size ait bir kitap var da (bu batıl inanışları) **onda mı okuyorsunuz?**

Yoksa yanınızda gökten indirilmiş bir kitap var da o kitaptan mı okuyorsunuz?

38 – Onda, beğendiğiniz her şey sizin için mutlaka vardır (diye mi yazılı)?!

Yani; seçtiğiniz ve istediğiniz şeyler sizindir. (diye mi yazılı?)

Bunun aslı; – « أَنْ »'deki « أ »'nin üstünüyle– « تَدْرُسُونَ أَنَّ لَكُمْ مَا تَخَيَّرُونَ » – *'seçtiğiniz ve istediğiniz şeylerin sizin olduğunu o kitapta okuyorsunuz.'* şeklindedir. Çünkü o, okuma işi onun üzerinde meydana geldiği için mef'uldur.

« لِ » Geldiği için de (« إِنَّ »'deki) « إ » esre kılınmıştır.

﴿ وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْاٰخِرِينَ ۝ سَلَامٌ عَلٰى نُوحٍ فِي الْعَالَمِينَ ﴾

"Sonra gelenler arasında ona** (iyi bir ün) **bıraktık. Âlemler içinde Nuh'a selam olsun." [91]

Okunanın hikâye olması da mümkündür. Hikâye edildiği için « سَلَامٌ », « تَرَكْنَا »'nın mef'ulu olmasına rağmen mansup olmadı. « تَخَيَّرَ الشَّيْءَ » ve « اخْتَارَهُ » *'hayırlısını aldı'* demektir.

39 – Yoksa: "Ne hükmederseniz mutlaka sizindir." diye sizin lehinize olarak tarafımızdan verilmiş kıyamet gününe kadar geçerli kesin sözler mi var.

"Kesin sözler" yeminle tekid edilmiş taahhütler.

« بَالِغَةٌ », « أَيْمَانٌ » kelimelerinin sıfatlarıdır. « إِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ » « بَالِغَةٌ »'e taalluk etmektedir. Yani; o (yeminler) bu güne (kıyamete) kadar bol bol geçerlidir. Ona kadar ulaşmaktadır. Tahkime dair verilen yeminler hâsıl oluncaya değin onlardan hiçbiri boşa çıkmamıştır.

Ya da zarfta (« لَكُمْ »'de) takdir edilmiş olan kelimeye taalluk etmektedir. Yani; o, kıyamete kadar üzerimizde lehinize sabittir. Onun sorumluluğundan ancak o gün sizin lehinize hükmettiğimizde ve size sizin hükmettiklerinizi verdiğimizde kurtulacağız.

"kendi lehinize ne hükmederseniz mutlaka sizindir." Sözü yeminin cevabıdır. Çünkü « أَمْ لَكُمْ أَيْمَانٌ عَلَيْنَا » cümlesinin manası; *"Yoksa te'kid hususunda son noktaya varmış büyük büyük yeminlerle size yemin mi ettik?"* demektir.

40 – Sor onlara: Bu iddiayı onların hangisi savunacak?

"Onlara" yani; müşriklere: Hangisi bu hükmün olacağına kefildir.

---

[91] Saffat, 78, 79.

41 - Yoksa ortakları mı var onların? Sözlerinde doğu iseler, hadi, getirsinler ortaklarını!

"Yoksa ortakları mı var onların?" yani; Bu sözde onlara iştirak eden ve onların yolunda giden (başka) insanlar da mı var? Davalarında doğru iseler hadi getirsinler ortaklarını. Şunu kastediyor:

Bunu söyleyen hiçbir kitapları, Allah katında buna dair hiçbir taahhütleri ve Allah'a karşı bu iddialarını savunacak hiçbir avukatları olmadığı gibi bu hususta hiç kimse onlara uymaz ve onlara yardımcı olmaz.

42. — 52. ÂYETLER

يَوْمَ يُكْشَفُ عَنْ سَاقٍ وَيُدْعَوْنَ إِلَى السُّجُودِ فَلاَ يَسْتَطِيعُونَ ﴿٤٢﴾
خَاشِعَةً أَبْصَارُهُمْ تَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ وَقَدْ كَانُوا يُدْعَوْنَ إِلَى
السُّجُودِ وَهُمْ سَالِمُونَ ﴿٤٣﴾ فَذَرْنِى وَمَنْ يُكَذِّبُ بِهٰذَا
الْحَدِيثِ سَنَسْتَدْرِجُهُمْ مِنْ حَيْثُ لاَ يَعْلَمُونَ ﴿٤٤﴾ وَأُمْلِى
لَهُمْ إِنَّ كَيْدِى مَتِينٌ ﴿٤٥﴾ أَمْ تَسْئَلُهُمْ أَجْرًا فَهُمْ مِنْ مَغْرَمٍ
مُثْقَلُونَ ﴿٤٦﴾ أَمْ عِنْدَهُمُ الْغَيْبُ فَهُمْ يَكْتُبُونَ ﴿٤٧﴾ فَاصْبِرْ لِحُكْمِ
رَبِّكَ وَلاَ تَكُنْ كَصَاحِبِ الْحُوتِ إِذْ نَادٰى وَهُوَ مَكْظُومٌ ﴿٤٨﴾
لَوْلاَ أَنْ تَدَارَكَهُ نِعْمَةٌ مِنْ رَبِّهِ لَنُبِذَ بِالْعَرَاءِ وَهُوَ مَذْمُومٌ ﴿٤٩﴾
فَاجْتَبٰيهُ رَبُّهُ فَجَعَلَهُ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٥٠﴾ وَإِنْ يَكَادُ الَّذِينَ كَفَرُوا
لَيُزْلِقُونَكَ بِأَبْصَارِهِمْ لَمَّا سَمِعُوا الذِّكْرَ وَيَقُولُونَ إِنَّهُ لَمَجْنُونٌ
﴿٥١﴾ وَمَا هُوَ إِلاَّ ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ ﴿٥٢﴾

Meali

42. O gün incikler *(baldırlar)* açılır ve secdeye davet edilirler. Fakat güç getiremezler.

43. Gözleri düşük bir halde yüzlerini zillet bürür. Hâlbuki onlar sapasağlam iken de secdeye davet ediliyorlar *(fakat yine secde etmiyorlar)*dı.

44. *(Rasulüm!)* Sen bu sözü *(Kur'an'ı)* yalan sayanı bana bırak *(kendini üzme)*. Yakında biz onları bilmedikleri bir yönden yavaş yavaş azaba yaklaştırırız.

45. Onlara mühlet veriyorum. Doğrusu benim fendim çok sağlamdır.

46. Yoksa sen onlardan bir ücret istiyorsun da bu yüzden onlar ağır bir borç altında mı kalıyorlar?

47. Yahut gaybın bilgisi onların nezdinde de onlar mı *(istedikleri gibi)* yazıyorlar?

48. Sen Rabbinin hükmünü sabırla bekle. Balık sahibi *(Yunus)* gibi olma. Hani o, dertli dertli Rabbine niyaz etmişti.

49. Şayet Rabbinden ona bir nimet yetişmemiş olsaydı, o mutlaka ıssız, kınanacak bir halde oraya atılacaktı.

50. Fakat ardından Rabbi onu seçti *(vahiy verdi)* ve onu salihlerden kıldı.

51. O inkâr edenler Zikri *(Kur'an'ı)* işittikleri zaman neredeyse Seni gözleriyle devireceklerdi. Hâlâ da *(kin ve hasetlerinden)*: "Hiç şüphe yok ki o bir delidir." derler.

52. Oysa O *(Kur'an)* âlemler için ancak bir öğüttür.

Tefsiri

42 – O gün incikler *(baldırlar)* açılır ve secdeye davet edilirler. Fakat güç getiremezler.

Zarfı (« يَوْمَ »'yi) naspeden amil « فَلْيَأْتُوا » ya da gizli « اُذْكُرْ » – *'hatırla'* kelimesidir. Cumhura göre « اَلْكَشْفُ عَنِ السَّاقِ » işin şiddetinden ve musibetin dehşetinden kinayedir.

"O gün incikler açılır" cümlesinin manası; o gün iş çetin ve zor olur, demektir. Yoksa orada ne açma ne de incik (ayak) vardır. Ancak onunla şiddetten kinaye olundu. Çünkü onlar (Araplar) bir şiddete maruz kaldıklarında paçalarını sıvıyorlardı. Bu, senin, cimri için *"Eli bağlı"* dediğin gibidir. Hâlbuki orada ne el ne de bağlama işi vardır. Ancak o sa-

dece cimrilikten kinayedir. Kim de teşbihe kaçıyorsa o da onun görüş darlığından ve ilm-i beyana az vakit ayırmasından kaynaklanmaktadır. Şayet iş Müşebbihe'nin zannettiği gibi olsaydı o zaman inciğin (bacağın) tanıtılması gerekirdi. Çünkü o, onun katında bilinen bir inciktir (bacaktır).

Kâfirler orada secdeye davet edilirler. Ancak bu davet teklif için değil. Dünyada secdeyi terk etmiş olduklarından dolayı azar içindir. Fakat buna güç getiremezler. Çünkü onların sırtı sığır boynuzu gibi olur Eğilme ve kalkma esnasında katlanmaz.

43 – Gözleri düşük bir halde yüzlerini zillet bürür. Hâlbuki onlar sapasağlam iken de secdeye davet ediliyorlar (fakat yine secde etmiyorlar)**dı.**

"Gözleri düşük bir halde" düşkün, zelil bir halde...

« خَاشِعَةً », « يُدْعَوْنَ »'deki zamirden haldir. Yani; gözleri düşük olduğu halde çağırılırlar, demektir.

"Yüzlerini zillet bürür." kendilerini zillet kaplar. Onlar sapasağlam iken de yani sıhhatli iken de dünyada peygamberler diliyle secdeye davet ediliyorlardı. Ancak onlar secde etmiyorlardı. Bu sebepten dolayı da onlar orada secde etmekten menedildiler.

44 – (Rasulüm!) **Sen bu sözü** (Kur'an'ı) **yalan sayanı bana bırak** (kendini üzme). **Yakında biz onları bilmedikleri bir yönden yavaş yavaş azaba yaklaştırırız.**

"Bana bırak", 'onu bana bırak' denir. Onu bana terk et ona senin adına yeterim.

« وَمَنْ يُكَذِّبُ » mef'ul üzerine atfedilmiştir. Ya da mef'ulu meahtır.

"Bu sözü" Kur'an'ı. Kast olunan şudur: Onun işini bana bırak ve benimle onun arasından çekil. Zira ben ona ne yapacağımı bilirim. Ona yeterim. Onun durumuna kafayı takma, üzülme. Ondan intikam alma hususunda bana güven. Bu (söz) Rasulullah (sav) için teselli, yalanlayanlar için de tehdittir. Biz onları merhale merhale azaba yaklaştırıyoruz.

"Onu şuna yavaş yavaş yaklaştırdı." denir. Yani; onu helake düşürünceye kadar merhale merhale düşürdü, demektir. Allah Teâlâ'nın, isyankâr kulları derece derece düşürmesine istidrac denir.

İstidrac: Allah'ın (cc), onlara sıhhat ve nimet vermesi, onların da Allah'ın (cc) ihsanını günahların artmasına sebep kılmalarıdır.

"Bilmedikleri bir yönden" istidrac olduğunu anlamadıkları bir yönden. Denildi ki:

İstidrac: Onlar günahı tazeledikçe Allah'ın (cc) da onlara nimeti tazelemesi ve onlara onun şükrünü unutturmasıdır. Peygamber (sav):

"Allah'ın, günahta ısrar ve devam ettiği halde bir kula ihsan ettiğini gördüğünde bil ki o (kul) *yavaş yavaş helake sevk edilmektedir."* buyurdu ve bu ayeti okudu.

45 – Onlara mühlet veriyorum. Doğrusu benim fendim çok sağlamdır.

"Benim fendim (tuzağım) *çok sağlamdır"* gücü kuvvetlidir. İhsanını ve imkân vermesini helake sebep olması yönüyle tuzak şeklinde olduğu için istidrac olarak adlandırdığı gibi tuzak olarak da adlandırmıştır. Tuzak, hile ve istidracın asıl manası: Güvenli yerden yakalamaktır (yakalanmaktır) Allah'ın (cc) *"tuzakçı"*, *"hilebaz"* ve *"istidrac yapan"* diye adlandırılması caiz değildir.

46 – Yoksa sen onlardan bir ücret istiyorsun da bu yüzden onlar ağır bir borç altında mı kalıyorlar?

Yoksa sen risaleti tebliğ ettiğin için onlardan bir ücret istiyorsun da onlar ağır bir borç altında mı kalıyorlar, bu yüzden iman etmiyorlar? Soru olumsuzluk manasınadır. Yani; sen vahyin tebliği için ücret istemiyorsun ki bu onlara ağır gelsin de bu sebeple kaçınsınlar, demektir.

47 – Yahut gaybın bilgisi onların nezdinde de onlar mı (istedikleri gibi) **yazıyorlar?**

"Gaybın bilgisi" Cumhura göre levhi mahfuz. Levhi mahfuz onların nezdinde de onlar o hükmettiklerini ondan mı yazıyorlar.

48 – Sen Rabbinin hükmünü sabırla bekle. Balık sahibi (Yunus) **gibi olma. Hani o, dertli dertli Rabbine niyaz etmişti.**

"Rabbinin hükmünü" o (hüküm): onlara mühlet vermesi ve onlara karşı sana yardımı geciktirmesidir. Çünkü kendilerine mühlet verilse de

onlar ihmal edilmişledir. Kavmine karşı acele ve kızgınlık hususunda Yunus (as) gibi olma ki onun maruz kaldığı belaya sen de maruz kalmayasın.

« الْحُوتِ »'da durulur. Çünkü « اِذْ » kendisinden öncekiler için zarf değildir. Zira niyaz ibadettir. Dolayısıyla ondan menedilmez. Bilakis « اِذْ » hazfedilmiş bir fiilin (« اُذْكُرْ » – *'hatırla'*) mef'uludur. Hani o balığın karnında (nefsine karşı) öfke ile dolu olduğu halde:

﴿ لَآ اِلٰهَ اِلَّٓا اَنْتَ سُبْحَانَكَ اِنّ۪ي كُنْتُ مِنَ الظَّالِم۪ينَ ﴾

"Senden başka ilah yoktur. Seni noksan sıfatlardan tenzih ederim. Hakikaten ben zalimlerden oldum." [92] diyerek Rabbine dua etmişti.

« مَكْظُومٌ » kelimesi su kabını doldurduğunda denilen « كَظَمَ السِّقَاءَ » cümlesindendir.

49 – Şayet Rabbinden ona bir nimet yetişmemiş olsaydı, o mutlaka ıssız, kınanacak bir halde oraya atılacaktı.

"Nimet" rahmet. Yani; şayet Allah (cc), onun duasına icabet etmek ve özrünü de kabul etmek suretiyle ona ihsanda bulunmuş olmasaydı, zellesi sebebiyle balığın karnından çıplak bir alana kınanmış bir halde atılacaktı. Ancak ona merhamet edildi de o yerilmemiş olarak atıldı.

50 – Fakat ardından Rabbi onu seçti (vahiy verdi) **ve onu salihlerden kıldı.**

Rabbi onu duası ve özründen dolayı seçti de onu Salihlerden, yani; doğruluk hasletlerini tamamlamaya çalışanlardan kıldı ve artık ona ait hiçbir zelle kalmadı. Denildi ki:

"'Onu Salihlerden kıldı' sözü, onu nebilerden kıldı, demektir." Yine Denildi ki:

"O'nu Rasullerden kıldı, demektir. Doğru olan ilk şıktır. Çünkü O bundan önce hem Rasul, hem de Nebiydi." Nitekim ayeti kerimede:

[92] Enbiya, 87.

﴿ وَإِنَّ يُونُسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ۝ إِذْ أَبَقَ إِلَى الْفُلْكِ الْمَشْحُونِ ﴾

"Yunus da gönderilen Rasullerdendi. Dolu gemiye kaçmıştı." [93] buyrulmuştur.

51 - O inkâr edenler Zikri (Kur'an'ı) **işittikleri zaman neredeyse Seni gözleriyle devireceklerdi. Hâlâ da** (kin ve hasetlerinden): **"Hiç şüphe yok ki o bir delidir." derler.**

Medine kıraat ekolüne göre « لَيَزْلِقُونَكَ », « لَيُزْلِقُونَكَ » şeklindedir. « إِنْ », « إِنَّ »'den hafifletilmiştir. Bunun alameti de « لَيُزْلِقُونَكَ »'deki « لَ »'dır. « زَلَقَهُ » ve « اَزْلَقَهُ »; onun ayağını yerinden kaydırdı, demektir. Yani; kâfirler neredeyse sana düşmanca nazarlarının şiddetinden seni gözleriyle yerinden kaydıracaklardı. Ya da sana karşı aşırı kinlerinden ötürü seni helak edeceklerdi, demektir.

Esad oğulları içinde nazar değdiren adamlar vardı. Onlardan biri üç gün aç kalır da ona gelen (deve, koyun gibi) bir şeye:

"Bu güne kadar bunun bir benzerini görmedim." derse o helak olurdu. Aşırı nazar değdiren birinden Rasulullah (sav)'e karşı bunun bir benzerini söylemesi istendi. O da:

"Bu güne kadar böyle bir adam görmedim." dedi. Ancak Allah (cc) onu bundan korudu. Hadisi şerifte şöyle buyrulmuştur:

"Nazar değmesi gerçektir. Zira nazar deveyi tencereye adamı da kabre sokar." Hasan'dan şöyle nakledilmiştir:

"Nazara karşı bu ayet okunmalıdır."

"Zikri" Kur'an'ı.

Hâlâ da sana verilen Peygamberliğe karşı hasetlerinden: *"Hiç şüphe yok ki Muhammed delidir."* derler. Bunu, cahil oldukları için değil, ümmî olmasına rağmen bütün şairleri susturan, çeşitli hükümler ve ilimler ihtiva eden bir kitabı getirdiği için, onun durumuna hayret ettikleri için ve insanları ondan nefret ettirmek için derler.

---

[93] Saffat, 139-140

52 – Oysa O (Kur'an) **âlemler için ancak bir öğüttür.**

Kur'an, cinler ve insanlar için ancak bir öğüttür. Şunu kastediyor:

Onlar ona Kur'an'dan dolayı delilik isnadında bulundular. Hâlbuki Kur'an âlemler için bir öğütten ibarettir. Dolayısıyla onun gibi bir şey getiren nasıl deli olabilir? Denildi ki:

"Zikri işittiklerinde..." Yani: Peygamber (sav)'in zikrini işittiklerinde, demektir.

"O" yani; Muhammed (sav) âlemler için şereften başka bir şey değildir. Dolayısıyla delilik ona nasıl nispet edilir.

Allahu A'lem!

Sûre - 69

HÂKKA SÛRESİ

Bu sûre Mekke'de nazil olmuştur; 52 âyettir.

Cüz - 29

1. — 12. ÂYETLER

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

اَلْحَٓاقَّةُۙ ﴿١﴾ مَا الْحَٓاقَّةُۚ ﴿٢﴾ وَمَٓا اَدْرٰيكَ مَا الْحَٓاقَّةُۜ ﴿٣﴾ كَذَّبَتْ
ثَمُودُ وَعَادٌ بِالْقَارِعَةِ ﴿٤﴾ فَاَمَّا ثَمُودُ فَاُهْلِكُوا بِالطَّاغِيَةِ ﴿٥﴾ وَاَمَّا
عَادٌ فَاُهْلِكُوا بِر۪يحٍ صَرْصَرٍ عَاتِيَةٍۙ ﴿٦﴾ سَخَّرَهَا عَلَيْهِمْ سَبْعَ
لَيَالٍ وَثَمَانِيَةَ اَيَّامٍۙ حُسُومًا فَتَرَى الْقَوْمَ ف۪يهَا صَرْعٰىۙ كَاَنَّهُمْ
اَعْجَازُ نَخْلٍ خَاوِيَةٍۚ ﴿٧﴾ فَهَلْ تَرٰى لَهُمْ مِنْ بَاقِيَةٍ ﴿٨﴾ وَجَٓاءَ
فِرْعَوْنُ وَمَنْ قَبْلَهُ وَالْمُؤْتَفِكَاتُ بِالْخَاطِئَةِۚ ﴿٩﴾ فَعَصَوْا رَسُولَ
رَبِّهِمْ فَاَخَذَهُمْ اَخْذَةً رَابِيَةً ﴿١٠﴾ اِنَّا لَمَّا طَغَى الْمَٓاءُ حَمَلْنَاكُمْ فِي
الْجَارِيَةِۙ ﴿١١﴾ لِنَجْعَلَهَا لَكُمْ تَذْكِرَةً وَتَعِيَهَٓا اُذُنٌ وَاعِيَةٌ ﴿١٢﴾

Meali

1. Gerçekleşecek olan,

2. *(Evet)* Nedir o gerçekleşecek olan?

3. Gerçekleşecek olan *(kıyametin)* ne olduğunu sen nereden bileceksin?

4. Semud ve Ad *(kavimleri),* başlarına çarpacak felaketi *(kıyameti)* yalan saymışlardı.

5. Semud'a gelince: Onlar pek zorlu *(bir sarsıntı)* ile helak edildiler.

6. Ad *(kavmi)* ise, uğultulu, önünde durulmaz bir fırtına ile mahvedildiler.

7. Allah onu ardı ardına yedi gece sekiz gün onların üzerine musallat etti. Öyle ki *(eğer orada olsaydın)* o kavmi içi boş hurma kütükleri gibi oracıkta yere serilmiş halde görürdün.

8. Şimdi onlardan hiç geri kalan *(birini)* görüyor musun?

9. Firavun, ondan öncekiler ve altı üstüne getirilen beldeler halkı *(Lut kavmi)* hep o günahı *(şirki)* işlediler.

10. Böylece Rablerinin peygamberlerine karşı geldiler. O da onları pek şiddetli bir şekilde yakalayıverdi.

11. Şurası unutulmamalı ki, *(her tarafı)* su bastığı vakit sizi gemide biz taşıdık.

12. Onu sizin için bir ibret ve öğüt yapalım ve belleyici kulaklar onu bellesin diye.

Tefsiri

1 – Gerçekleşecek olan,

Vukuu vacip, geleceği hiç şüphesiz sabit olan kıyamet saati, « اَلْحَاقَّةُ », « يَحِقُّ – حَقَّ »'dandır. Yani vacip oldu demektir.

2 – (Evet) Nedir o gerçekleşecek olan?

« مَا الْحَاقَّةُ » müpteda ve haberdir. İkisi birlikte « اَلْحَاقَّةُ »'nun haberidir. Aslı; *"Hakka nedir o?"* dur. Yani; Şanını tazim ve dehşetini beyan için o hangi şeydir, demektir. Yani; büyüklüğünden dolayı onun hakkı ona dair sorular sorulmasıdır. Dehşet ve korkuyu artırmak için « الْحَاقَّة » kelimesini zamir yerine getirdi.

3 – Gerçekleşecek olan (kıyametin) ne olduğunu sen nereden bileceksin?

*"Hakka"*nın ne olduğunu sana hangi şey bildirdi? Şunu kastediyor:

"Onun hakikatine ve büyüklüğünün boyutuna dair senin hiçbir bilgin yok. Çünkü onun büyüklüğüne ve şiddetine hiçbir mahlûkatın anlayışı ulaşamaz."

« مَا » müptedadır, merfudur. « أَدْرَاكَ » haberdir. Ondan sonraki cümle mahallen mansuptur. Çünkü o (cümle) « أَدْرَى »'nın ikinci mef'uludur.

4 – Semud ve Ad (kavimleri), **başlarına çarpacak felaketi** (kıyameti) **yalan saymışlardı.**

"Karia'yı (başlarına çarpacak felaketi)"; Yani; Hakka'yı (kıyameti) Karia onun yerine getirilmiştir. Çünkü o da kıyametin isimlerindendir. Kıyamet onunla adlandırılmıştır. Çünkü o, insanlara ürküntü ve korkuların ansızın gelenidir. O'nu zikredip yücelttikten sonra, Mekke halkına hatırlatmak ve onları yalanlamanın neticesinden korkutmak için onu yalanlayanları ve yalanlamaları sebebiyle başlarına gelenleri zikretti.

5 – Semud'a gelince: onlar pek zorlu (bir sarsıntı) **ile helak edildiler.**

Şiddette sınırlarını aşan vakıa ile helak edildiler.

"O, zelzeledir." denildi.

"O, şiddetle gürleyen sestir." denildi.

"« طَاغِيَةٌ » kelimesi « عَافِيَةٌ » gibi mastardır." denildi. Yani; *"Haddi aşmalarıyla helak edildiler"*, demektir.

Ancak bu *"Ad'a gelince; onlar da uğultulu, azgın bir fırtına ile helak edildiler"* ayetine uygun düşmemektedir.

6 – Ad (kavmi) **ise, uğultulu, önünde durulmaz bir fırtına ile mahvedildiler.**

"Fırtına ile" Batı rüzgârı ile. Nitekim Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur:

"Ben saba rüzgârıyla yardım olundum. Ad da batı rüzgârıyla helak edildi."

"Uğultulu" sesi şiddetli « الصَّرَّةُ » kelimesindendir. O da; sayha, aşırı gürültülü ses, demektir.

Ya da « الصِّرُّ » kelimesindendir, soğuk demektir. Sanki o orada soğuğu defalarca tekrar etti ve onun şiddetini artırdı. Yani o şiddetli soğuğuyla yakıyor, demektir.

"Önünde durulmaz" esmesi şiddetli ya da Allah'ın (cc) düşmanlarına karşı gazabından dolayı onların bekçilerine karşı ayaklandı ve galebe çaldı. Allah'ın (cc) izniyle onu zapt edemediler.

7 – Allah onu ardı ardına yedi gece sekiz gün onların üzerine musallat etti. Öyle ki (eğer orada olsaydın) **o kavmi içi boş hurma kütükleri gibi oracıkta yere serilmiş halde görürdün.**

Azabın başlangıç günü ayın son çarşambasıydı. Diğer çarşambaya kadar sürdü.

"Ardı ardına" devamlı, kesilmeksizin. « حُسُومًا », « شُهُودٌ » kelimesinde olduğu gibi. « حَاسِمٌ » kelimesinin çoğuludur. Hastalığa karşı dağlama yapan kimsenin o dağlamayı tamamlanıncaya kadar birbiri ardınca tekrar etmesine benzetilmiştir. « حُسُومًا » kelimesinin mastar olması da mümkündür. Yani; bir şeyi kökünden kopardı, manasına

« تَحْسِمُ حُسُومًا » demektir.

Ey muhatap! *o kavmi, yıkılmış ya da çürümüş hurma kütükleri gibi oracıkta ölmüş bir vaziyette görürsün.*

« فِيهَا » – *'oracıkta'* korkulu durumları içinde ya da o günler ve gecelerde nasıl ölüp yıkıldıklarını görürdün, demektir.

« صَرْعَى » haldir. « صَرِيعٌ » – *'ölmüş, yıkılmış'* kelimesinin çoğuludur.

« كَأَنَّهُمْ » ikinci haldir. « نَخْلٌ », « نَخْلَةٌ » – *'hurma ağacı'* kelimesinin çoğuludur.

8 – Şimdi onlardan hiç geri kalan (birini) **görüyor musun?**

Onlardan hiç geri kalan birini görüyor musun ya da « طَاغِيَةٌ » kelimesi, « طُغْيَانٌ » – *'azgınlık'* manasına geldiği gibi, « بَاقِيَةٌ » kelimesi de « بَقَاءٌ » – *'devamlılık'* kelimesindendir. Onlar lehine hiçbir devamlılık görüyor musun, demektir.

9 – Firavun, ondan öncekiler ve altı üstüne getirilen beldeler halkı (Lut kavmi) **hep o günahı** (şirki) **işlediler.**

"Ondan öncekiler" ondan önceki milletler.

Basra kıraat ekolü ve Ali'ye göre « وَمَنْ قِبَلَهُ » şeklindedir. Yani; ona tabi olan yanındaki kişiler, demektir.

"Altı üstüne getirilen beldeler halkı..." Lut kavminin kasabalarının halkı, onlar, altüst olundular. Yani; tepeleri üzerine ters çevrildiler.

"O günahı" o hatayı ya da o fiili ya da o büyük hatayı içeren fiilleri, demektir.

10 – Böylece Rablerinin peygamberlerine karşı geldiler. O da onları pek şiddetli bir şekilde yakalayıverdi.

Lut kavmi, Rablerinin elçisi Lut'a isyan ettiler Allah (cc) da onları işledikleri çirkinliklerin fazlalığı nispetinde şiddeti gittikçe artan bir yakalayışla yakaladı.

11 – Şurası unutulmamalı ki, (her tarafı) **su bastığı vakit sizi gemide biz taşıdık.**

Tufan zamanı su dünyadaki en yüksek dağı on beş zira aştığında babalarınızı Nuh (as)'ın gemisinde taşıdık.

12 – Onu sizin için bir ibret ve öğüt yapalım ve belleyici kulaklar onu bellesin diye.

"Onu" bu işi –ki o; mü'minlerin kurtarılması ve kâfirlerin boğularak helak edimlisidir-.

Tezkire; ibret ve öğüt demektir.

"Kulaklar onu bellesin" kulaklar onu muhafaza etsin.

« أُذُنٌ » kelimesi Nafî hariç diğerlerine göre « ذ »'in ötresiyledir.

"Belleyici kulaklar" işittiğini muhafaza eden kulaklar. Katade şöyle demiştir:

"Onlar, Allah'ı (cc) bilmiş ve işittikleriyle istifade etmiş kulaklardır."

13. — 18. ÂYETLER

فَإِذَا نُفِخَ فِي الصُّورِ نَفْخَةٌ وَاحِدَةٌ ﴿١٣﴾ وَحُمِلَتِ الْأَرْضُ وَالْجِبَالُ فَدُكَّتَا دَكَّةً وَاحِدَةً ﴿١٤﴾ فَيَوْمَئِذٍ وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ ﴿١٥﴾ وَانْشَقَّتِ السَّمَاءُ فَهِيَ يَوْمَئِذٍ وَاهِيَةٌ ﴿١٦﴾ وَالْمَلَكُ عَلَى أَرْجَائِهَا وَيَحْمِلُ عَرْشَ رَبِّكَ فَوْقَهُمْ يَوْمَئِذٍ ثَمَانِيَةٌ ﴿١٧﴾ يَوْمَئِذٍ تُعْرَضُونَ لَا تَخْفَى مِنْكُمْ خَافِيَةٌ ﴿١٨﴾

Meali

13. – 15. Artık sura ilk nefha üflendiği, yerle dağlar kaldırılıp birbirine tek çarpışla vurularak darmadağın edildiği zaman, işte o gün olacak olur *(kıyamet kopar).*

16. Gök de yarılır ve artık o gün o, çökmeye yüz tutar.

17. Melekler onun *(göğün)* etrafındadır. O gün Rabbinin arşını, bunlarında üstünde bulunan sekiz *(melek)* yüklenir.

18. *(Ey insanlar!)* o gün *(hesap için)* huzura alınırsınız. Size ait hiçbir sır gizli kalmaz.

Tefsiri

13– / 15– Artık sura ilk nefha üflendiği, yerle dağlar kaldırılıp birbirine tek çarpışla vurularak darmadağın edildiği zaman, işte o gün olacak olur (kıyamet kopar).

"İlk nefha" Birinci üfleyiştir. O zaman bütün insanlar ölürler. İkinci üflenişte de diriltilirler. Yer ve dağlar yerlerinden kaldırılıp da yekdiğerine çarpışla ufalanır kırılırlar. Yani; ufalanıncaya, potada eriyen

kum yığını gibi oluncaya ve havada uçuşan toz zerreleri gibi oluncaya kadar birbirlerine çarparlar. İşte o zaman kıyamet kopmuştur.

« اِذَا »'nın cevabı « وَقَعَتْ »'dir. « يَوْمَئِذٍ », « اِذَا »'dan bedeldir.

16 – Gök de yarılır ve artık o gün o, çökmeye yüz tutar.

"Gök de yarılır..." kapı kapı açılır. Ve artık o gün onca sağlamlığından sonra gevşemiş, kuvveti düşmüştür.

17 – Melekler onun (göğün) **etrafındadır. O gün Rabbinin arşını, bunlarında üstünde bulunan sekiz** (melek) **yüklenir.**

«وَالْمَلَكُ» – *'melek'* sözü cins içindir. Çoğul manasınadır. « اَلْمَلاَئِكَةُ » kelimesinden daha umumidir. Melekler de onun kenarlarındadır.

« اَرْجَاءُ » kelimesinin tekili, elifi maksure ile olan « رَجَى »'dır. Çünkü gök yarıldığında –ki o, meleklerin meskenidir– onlar onun etrafına iltica eder, çekilirler. Göğün etrafında bulunan meleklerin üstün-de o gün onlardan sekiz melek Rabbinin arşını yüklenir. Bu gün arşı yüklenenlerin sayısı dörttür. Kıyamet gününde buna dört tane daha ilave edilir.

Dehhak'tan: *"sekiz saftır"* diye nakledilmiştir. Bazıları da *"sekiz sınıftır"* demişlerdir.

18 – (Ey insanlar!) **o gün** (hesap için) **huzura alınırsınız. Size ait hiçbir sır gizli kalmaz.**

O gün hesap ve sual için huzura arz olunacaksınız. Bunu askerin durumunu bilmesi için askerin, sultana arz edilmesine benzetti. O gün dünyada iken gizli kalan size ait hiçbir sır ve hiçbir durum gizli kalmaz.

Asım dışındaki Kûfe kıraat imamlarına göre « يَخْفَى » şeklindedir. Hadisi şerifte şöyle buyrulmuştur:

"Kıyamet gününde insanlar üç kere arz olunurlar. İkisi itirazlar ve bahanelerdir. Üçüncüsünde ise sahifeler uçuşur. Kazanan kişi kitabını sağ eliyle alır. Helak olan da kitabını sol eliyle alır."

19. — 24. ÂYETLER

فَاَمَّا مَنْ اُوتِىَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ فَيَقُولُ هَاۤؤُمُ اقْرَؤُا كِتَابِيَهْ ﴿١٩﴾ اِنّى ظَنَنْتُ اَنّى مُلَاقٍ حِسَابِيَهْ ﴿٢٠﴾ فَهُوَ فى عيشَةٍ رَاضِيَةٍ ﴿٢١﴾ فى جَنَّةٍ عَالِيَةٍ ﴿٢٢﴾ قُطُوفُهَا دَانِيَةٌ ﴿٢٣﴾ كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنيئًا بِمَاۤ اَسْلَفْتُمْ فِى الْاَيَّامِ الْخَالِيَةِ ﴿٢٤﴾

Meali

19. – 20. Kitabı sağ tarafından verilen: "Alın kitabımı okuyun. Doğrusu ben hesabımla karşılaşacağımı zaten biliyordum." der.

21. – 23. Artık o, meyveleri sarkmış yüce bir cennette hoşnut bir hayat içindedir.

24. "Geçmiş günlerde işlediklerinize karşılık afiyetle yeyin, için."

Tefsiri

19– / 20– Kitabı sağ tarafından verilen: "Alın kitabımı okuyun. Doğrusu ben hesabımla karşılaşacağımı zaten biliyordum." der.

Bu, arzın detayıdır. Kitabı sağ elinden verilen kişi, onda işlediği hayır işleri gördüğünden dolayı gurubuna kitaben sevinçle şöyle der:

"Alın. Okuyun kitabımı..."

« هَاؤُمُ » isim fiildir. *'Alın'* demektir. Takdiri şöyledir:

"Kitabımı alın, kitabımı okuyun."

İkincisinin delaletinden dolayı birincisi (« كِتَابِى » kelimesi) hazfedildi.

« كِتَابِيَهْ »'deki amil, Basra kıraat imamlarına göre « اقْرَؤُا »'dur. Çünkü onlar en yakın olanı amel ettiriyorlar.

« كِتَابِيَهْ », « حِسَابِيَهْ », « مَالِيَهْ » ve « سُلْطَانِيَهْ »'deki « ـه »'lar sekt içindir. Hakkı, vakf halinde sabit kalması vasl halinde düşmesidir. Osman (ra)'ın mushafında yazılı olduğu için vakfı müstehaptır.

"Ben hesabımın görüleceğini zannediyordum." Yani; biliyordum. Zannı ilim yerine getirdi. Çünkü zannı galip adetlerde ve hükümlerde ilim yerine geçmektedir. Çünkü içtihad ile bilinenler vesveseden çok az uzaktır. O (vesvese) de zannı götürmektedir. Dolayısıyla zandan uzak olmadığı içi ona *"zan"* denilmesi caizdir.

21– / 23– Artık o, meyveleri sarkmış yüce bir cennette hoşnut bir hayat içindedir.

"Yüce bir cennette..." yani; mekânı yüksek ya da katmanları yüksek ya da binaları ve köşkleri yüksek, demektir.

« فِي جَنَّةٍ عَالِيَةٍ » haberden sonra haberdir.

".. meyveleri sarkmış..." meyveleri, onları arzu edenlere yakındır. Ayakta duran da, oturan da, yaslanan da onlara erişebilir. Onlara şöyle denir:

24 – "Geçmiş günlerde işlediklerinize karşılık afiyetle yiyin, için."

Afiyetle yiyin. Onlar da ne çirkin görülen bir şey ne de eziyet veren bir şey var.

Ya da « هَنِيئًا » mastar olmak üzere afiyet olsun, demektir.

"Geçmiş günlerde işlediklerinize karşılık..." dünyada geçmiş günlerde işlediğiniz salih amellere karşılık. İbni Abbas'tan (ra) şöyle nakledilmiştir:

"Bu, oruç tutanlar hakkındadır." Yani; Allah rızası için yemeyi ve içmeyi terk etmenizin bedeli olarak yiyiniz, içiniz, demektir.

❁ ❁ ❁

25. — 37. ÂYETLER

وَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِشِمَالِهِ فَيَقُولُ يَا لَيْتَنِي لَمْ أُوتَ كِتَابِيَهْ ﴿٢٥﴾ وَلَمْ أَدْرِ مَا حِسَابِيَهْ ﴿٢٦﴾ يَا لَيْتَهَا كَانَتِ الْقَاضِيَةَ ﴿٢٧﴾ مَا أَغْنَى عَنِّي مَالِيَهْ ﴿٢٨﴾ هَلَكَ عَنِّي سُلْطَانِيَهْ ﴿٢٩﴾ خُذُوهُ فَغُلُّوهُ ﴿٣٠﴾ ثُمَّ الْجَحِيمَ صَلُّوهُ ﴿٣١﴾ ثُمَّ فِي سِلْسِلَةٍ ذَرْعُهَا سَبْعُونَ ذِرَاعًا فَاسْلُكُوهُ ﴿٣٢﴾ إِنَّهُ كَانَ لَا يُؤْمِنُ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ ﴿٣٣﴾ وَلَا يَحُضُّ عَلَى طَعَامِ الْمِسْكِينِ ﴿٣٤﴾ فَلَيْسَ لَهُ الْيَوْمَ هَاهُنَا حَمِيمٌ ﴿٣٥﴾ وَلَا طَعَامٌ إِلَّا مِنْ غِسْلِينٍ ﴿٣٦﴾ لَا يَأْكُلُهُ إِلَّا الْخَاطِئُونَ ﴿٣٧﴾

Meali

25. – 26. Kitabı sol tarafından verilene gelince: O, "Keşke, bana kitabım verilmeseydi de hesabımın ne olduğunu bilmeseydim!" der.

27. "Keşke onunla *(ölümümle)* her iş olup bitseydi!"

28. "Malım bana hiç fayda sağlamadı."

29. "Saltanatım da benden *(koptu)* yok olup gitti."

30. "Onu yakalayın da, *(ellerini boynunu)* bağlayın."

31. "Sonra alevli ateşe atın onu!"

32. "Sonra da onu yetmiş arşın uzunluğunda bir zincire vurun *(sarın)*!"

33. Çünkü o, ulu Allah'a iman etmezdi.

34. Yoksulu doyurmaya teşvik etmezdi.

35. Bu sebeple bugün burada onun herhangi bir candan dostu yoktur.

36. / 37. Ancak günahkârların yediği kanlı irinden başka yiyeceği de yoktur.

Tefsiri

25– / 26– Kitabı sol tarafından verilene gelince: O, "Keşke, bana kitabım verilmeseydi de hesabımın ne olduğunu bilmeseydim!" der.

Orada kötülüklerin açığa çıktığını gördüğünden *"keşke kitabım bana verilmeseydi ve keşke hesabımın ne olduğunu bilmeseydim"* der.

27 – "Keşke onunla (ölümümle) **her iş olup bitseydi!"**

Keşke öldüğüm ölüm işimi bitirseydi de ondan sonra tekrar dirilmeseydim ve karşılaştığım (bu) şeyle karşılaşmasaydım.

28 – "Malım bana hiç fayda sağlamadı."

Dünyada topladığım şeyler bana fayda vermedi. « مَا » olumsuzluk içindir. Mef'ul hazfedilmiştir. O da; « شَيْئًا » – *'hiçbir şey'*dir. (Yani; Dünyada topladığım hiçbir şey bana fayda vermedi, demektir).

29 – "Saltanatım da benden (koptu) **yok olup gitti."**

Mülküm ve insanlar üzerindeki hâkimiyetim gitti. Fakir ve zelil bir halde kalakaldım. İbni Abbas (ra)'dan şöyle nakledilmiştir:

"Bu, delilim benden gitti, demektir." Yani; dünyada iken kullandığım delilim batıl oldu, boşa çıktı, demektir. Daha sonra Allahu Teâlâ cehennem bekçilerine şöyle buyurur:

30 – "Onu yakalayın da, (ellerini boynunu) **bağlayın."**

Yani; ellerini boynunu bağlayın.

31 – "Sonra alevli ateşe atın onu!"

"Atın onu" yani; onu girdirin. Şunu kastediyor:

"Sonra onu ancak alevli ateşe atın ki o da; en büyük ateştir."

Ya da « الْجَحِيمَ » kelimesi « صَلُّوهُ » – *'onu atın'* sözünün açıkladığı bir fiille mansup kılınmıştır.

32 – "Sonra da onu yetmiş arşın uzunluğunda bir zincire vurun (sarın)**!"**

Allah'ın (cc) arşınıyla, uzunluğu yetmiş arşın olan bir zincire vurun onu. İbni Cüreyc'den şöyle nakledilmiştir:

"Denildi ki: Onun miktarını (arşının uzunluğunu) *ancak Allah bilir."*

"Zincir" kelimesinin *"katın"* kelimesinden önce getirilmesindeki mana, *"alevli ateş"* kelimesinin *"atın"* kelimesinden önce getirilmesindeki mana gibidir.

33 – Çünkü o, ulu Allah'a iman etmezdi.

Bu, onun, bu şiddetli azaba müstahak oluş sebebini beyandır. Sanki *"Ne yaptı ki bu şedit azaba maruz kalmaktadır?"* diye soruldu da ona *"o, Ulu Allah'a inanmazdı, yoksulu doyurmaya teşvik etmezdi."* diye cevap verildi.

34 – Yoksulu doyurmaya teşvik etmezdi.

Yoksula yemek vermeye teşvik etmezdi. Bunda, onun dirilişe inanmadığına dair işaret vardır. Çünkü insanlar, yedirdikleri için yoksullardan hiçbir karşılık beklemezler. Onları ancak ahirette sevap kazanma ümidiyle Allah (cc) rızası için yedirirler. Yeniden dirilişe inanmayınca da onları yedirmeye sevk eden şey var olmamış oluyor. Yani; o inkâr ettiği halde başkasını muhtaçlara yedirmeye teşvik etmez, demektir. Bunda, yoksulların mahrum edilmesi suçunun büyüklüğüne dair kuvvetli bir delil vardır. Çünkü onu inkâr üzerine atfetti ve onu, ona işaret eden bir delil ve bir karine kıldı. Yine teşvik etmeyi terk eden kişinin durumu böyle olunca fiili işlemeyi (fakirlere yedirmeyi) terk edeninin durumunun daha kötü olacağı bilinsin diye fiili zikretmeksizin teşviki zikretti. Ebu Derda hakkında şöyle nakledilmiştir:

O, eşine, fakirler için çorbayı çok pişirmesini tenbih eder ve:

"Zincirin yarısını iman ile çıkardık, diğer yarısını da bununla çıkaralım." derdi.

Bu ayetler, mü'minlerin tamamının merhametli olduğunu, kâfirlerin de merhametsiz olduğunu ifade etmektedir. Çünkü Allah (cc), mahlûkatı iki kısma ayırdı. Onlardan bir gurubu, *"Ashabı yemin"* kıldı ve onları:

– *"Doğrusu ben hesabımla karşılaşacağımı zaten biliyordum."* sözüyle sadece imanla vasfetti, diğer gurubu da *"Ashabı şimal"* kıldı ve onları:

–*"Çünkü o, Ulu Allah'a iman etmezdi."* sözüyle vasfetti. Cezalandırılacak olan mü'minin, kitabı sağ eline verilmezden önce cezalandırılması mümkündür.

35 – Bu sebeple bugün burada onun herhangi bir candan dostu yoktur.

Bugün burada onun azabını ondan kaldıracak ve ona acıyacak bir yakını yoktur.

36– / 37– Ancak günahkârların yediği kanlı irinden başka yiyeceği de yoktur.

Cehennem halkının yaralarından akan kanla karışık irinden başka yiyecek de yoktur.

« غِسْلِينٍ », « اَلْغَسْلُ » kelimesindendir. « فِعْلِينٌ » veznindedir. « ى » ve « ن » zaittir. Bununla kast olunan: Onların bedenlerinden akan irin ve kandır. Onu günah sahibi kâfirlerden başkası yemez.

« الْخَاطِؤُنَ » kelimesi, kişi günahı kasten işlediğinde kullanılan « خَطِيئٌ » kelimesindendir.

❁ ❁ ❁

38. — 43. ÂYETLER

فَلَٓا اُقْسِمُ بِمَا تُبْصِرُونَۙ ﴿٣٨﴾ وَمَا لَا تُبْصِرُونَۙ ﴿٣٩﴾ اِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍۚ ﴿٤٠﴾ وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَاعِرٍۜ قَلِيلاً مَا تُؤْمِنُونَۙ ﴿٤١﴾ وَلَا بِقَوْلِ كَاهِنٍۜ قَلِيلاً مَا تَذَكَّرُونَۜ ﴿٤٢﴾ تَنْزِيلٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٤٣﴾

Meali

38. – 39. *(Demek ki işin gerçeği müşriklerin zannettiği gibi değil!)* Görebildikleriniz ve göremedikleriniz üzerine yemin ederim ki,

40. Hiç şüphesiz o *(Kur'an)*, çok şerefli bir elçinin sözüdür.

41. Ve O, bir şair sözü değildir. Ne de az iman ediyorsunuz.

42. Bir kâhin sözü de değildir *(O)*. Ne de az düşünüyorsunuz.

43. *(O,)* Âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiştir.

Tefsiri

38– / 39– (Demek ki işin gerçeği müşriklerin zannettiği gibi değil!) **Görebildikleriniz ve göremedikleriniz üzerine yemin ederim ki,**

Cisimler, yeryüzü ve gökyüzü gibi görebildiğiniz şeylere ve melekler ve ruhlar gibi göremediğiniz şeylere yemin ederim ki,

40 – Hiç şüphesiz o (Kur'an)**, çok şerefli bir elçinin sözüdür.**

"O –yani; Kur'an,– *şerefli bir elçinin sözüdür"* yani; Muhammed (sav)'in ya da Cebrail (as)'ın sözüdür. Yani; Allah (cc) katından gönderilmiş risalet olması yönüyle onu söyler ve onu konuşur.

41 – Ve O, bir şair sözü değildir. Ne de az iman ediyorsunuz.

Sizin iddia ettiğiniz gibi o bir şair sözü değildir.

42– Bir kâhin sözü de değildir (O). Ne de az düşünüyorsunuz.

Dediğiniz gibi bir kâhin sözü de değildir. Mekke kıraati, Şam kıraati, Yakub ve Sehl'e göre « تُؤْمِنُونَ » ve « تَذَكَّرُونَ », « يُؤْمِنُونَ » ve « يَذَّكَّرُونَ » şeklindedir.

Ebu Bekir dışındaki Kûfe kıraat imamlarına göre « تَذَكَّرُونَ » şeklindedir. Azlık, yokluk manasınadır. *"Burası çok az ot bitiren bir yerdir"*, denir. Yani asla ot bitirmez, demektir. Mana; siz elbette iman etmezsiniz ve elbette düşünmezsiniz, demektir.

43 – (O,) **Âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiştir.**

O, beyan olarak indirilmiştir. Çünkü o, Rasulün sözüdür. (Bu söz) ona âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiştir.

44. — 52. ÂYETLER

وَلَوْ تَقَوَّلَ عَلَيْنَا بَعْضَ الْأَقَاوِيلِ ﴿٤٤﴾ لَأَخَذْنَا مِنْهُ بِالْيَمِينِ ﴿٤٥﴾ ثُمَّ لَقَطَعْنَا مِنْهُ الْوَتِينَ ﴿٤٦﴾ فَمَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ عَنْهُ حَاجِزِينَ ﴿٤٧﴾ وَإِنَّهُ لَتَذْكِرَةٌ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٤٨﴾ وَإِنَّا لَنَعْلَمُ أَنَّ مِنْكُمْ مُكَذِّبِينَ ﴿٤٩﴾ وَإِنَّهُ لَحَسْرَةٌ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٥٠﴾ وَإِنَّهُ لَحَقُّ الْيَقِينِ ﴿٥١﴾ فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ ﴿٥٢﴾

Meali

44. – 45. Eğer *(peygamber)* bize atfen bazı sözler uydurmuş olsaydı, Elbette onu kuvvetle yakalardık.

46. Sonra onun can damarını koparırdık *(onu yaşatmazdık.)*

47. Hiç biriniz buna mani de olamazdınız.

48. Doğrusu o *(Kur'an, Allah'a karşı gelmekten)* sakınanlar için bir öğüttür.

49. – 50. İçinizde *(onu)* yalan sayanlar bulunduğunu şüphesiz bilmekteyiz. Muhakkak o, kâfirler için bir iç yarasıdır *(pişmanlıktır)*.

51. Ve o, kati bilginin tam tamına gerçeğidir.

52. O halde ulu Rabbinin adını yüceltip noksanlıklardan tenzih et.

Tefsiri

44– / 45– Eğer (peygamber) **bize atfen bazı sözler uydurmuş olsaydı, Elbette onu kuvvetle yakalardık.**

Eğer bizim demediğimiz bir şeyi bize nispet etseydi sultanların, yalancı saydıklarına gazap ve intikamla galebe çaldıkları gibi onu sağ elinden tutar öldürürdük. Daha korkulu olsun diye Allah (cc), suçlunun sağ elinden tutulup baka baka boynunu kılıçla vurulması suretiyle öldürülüşünü tasvir etti. O, onun elinden tutulup boynunun vurulmasıdır. Sağ eli özellikle zikretti. Çünkü cellât öldürülecek olan kişinin ense köküne vurmak istediğinde onu sol elinden tutar, boynuna vurmak istediğinde de kılıçla onun karşısına geçer –ki bu, kılıcı gördüğü için öldürülen kişiye daha zor gelir– ve onun sağ elinden tutar.

"Elbette onu kuvvetle yakalardık." sözünün manası; onu elbette sağ elinden yakalardık, demektir.

46 – Sonra onun can damarını koparırdık (onu yaşatmazdık).

Aynı şekilde onun can damarını da koparırdık. Can damarı; kesildiğinde sahibinin öldüğü kalbe giden damardır.

47 – Hiç biriniz buna mani de olamazdınız.

"Hiç biriniz..." hitap bütün insanlara ya da Müslümanlaradır.

« مِنْ اَحَدٍ »'deki « مِنْ » zaittir. *".. buna..."* Muhammed'in (sav) öldürülmesine. « اَحَدٍ » kelimesinin sıfatı olsa da « حَاجِزِينَ » kelimesini çoğul getirdi. Çünkü o, topluluk manasınadır. Allah Teâlâ'nın:

﴿ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ اَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ ﴾

"O'nun elçilerinden hiçbirini diğerinden ayırt etmeyiz." [94] ayeti de bunun gibidir.

[94] Bakara, 285.

48 – Doğrusu o (Kur'an, Allâh'a karşı gelmekten) **sakınanlar için bir öğüttür.**

Şüphesiz ki O Kur'an muttakiler için kat'i bir öğüttür.

49– / 50– İçinizde (onu) **yalan sayanlar bulunduğunu şüphesiz bilmekteyiz. Muhakkak o, kâfirler için bir iç yarasıdır** (pişmanlıktır).

Muhakkak ki o Kur'an –ona inananların nail oldukları sevapları gördüklerinde– onu inkâr eden ve onu yalanlayanlar için bir hasrettir.

51 – Ve o, kati bilginin tam tamına gerçeğidir.

Ve o Kur'an (müşahedeye dayalı) bilgidir. (Aynel yakin) ve iman kuvvetiyle bilinen gerçek bilgidir. (Hakkal yakin)

52 – O halde ulu Rabbinin adını yüceltip noksanlıklardan tenzih et.

Allah'ı (cc), büyük adını zikretmek suretiyle tesbih et. O da:

﴿ سُبْحَانَ اللّٰهِ ﴾

"Allah'ı noksan sıfatlardan tenzih ederim." [95] sözüdür.

❁ ❁ ❁

[95] Müminun, 91; Kasas, 68; Saffat, 159; Tur, 43; Haşr, 23.

Sûre - 70

MEÂRİC SÛRESİ

Bu sûre Mekke'de nazil olmuştur;

44 âyettir.

Cüz - 29

1. — 18. ÂYETLER

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

سَاَلَ سَٓائِلٌ بِعَذَابٍ وَاقِعٍۙ ﴿١﴾ لِلْكَافِرِينَ لَيْسَ لَهُ دَافِعٌۙ ﴿٢﴾ مِنَ اللّٰهِ ذِي الْمَعَارِجِۜ ﴿٣﴾ تَعْرُجُ الْمَلٰٓئِكَةُ وَالرُّوحُ اِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ اَلْفَ سَنَةٍۚ ﴿٤﴾ فَاصْبِرْ صَبْرًا جَمِيلًا ﴿٥﴾ اِنَّهُمْ يَرَوْنَهُ بَعِيدًاۙ ﴿٦﴾ وَنَرٰيهُ قَرِيبًاۜ ﴿٧﴾ يَوْمَ تَكُونُ السَّمَٓاءُ كَالْمُهْلِۙ ﴿٨﴾ وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِۙ ﴿٩﴾ وَلَا يَسْـَٔلُ حَمِيمٌ حَمِيمًاۚ ﴿١٠﴾ يُبَصَّرُونَهُمْۜ يَوَدُّ الْمُجْرِمُ لَوْ يَفْتَدِي مِنْ عَذَابِ يَوْمِئِذٍ بِبَنِيهِۙ ﴿١١﴾ وَصَاحِبَتِهِ وَاَخِيهِۙ ﴿١٢﴾ وَفَصِيلَتِهِ الَّتِي تُؤْوِيهِۙ ﴿١٣﴾ وَمَنْ فِي الْاَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ يُنْجِيهِۙ ﴿١٤﴾ كَلَّاۜ اِنَّهَا لَظٰىۙ ﴿١٥﴾ نَزَّاعَةً لِلشَّوٰىۚ ﴿١٦﴾ تَدْعُوا مَنْ اَدْبَرَ وَتَوَلّٰىۙ ﴿١٧﴾ وَجَمَعَ فَاَوْعٰى ﴿١٨﴾

Meali

1. – 3. Bir istekli, yükselme derecelerinin sahibi olan Allah katından inkârcılara gelecek ve hiç kimsenin savamayacağı azabı istedi!

4. Melekler ve Ruh *(Cebrail)*, oraya miktarı *(dünya senesi ile)* elli bin yıl olan bir günde yükselip çıkar.

5. *(Rasulüm!)* Şimdi sen güzelce sabret.

6. Doğrusu onlar, onu *(azabı)* ihtimalden uzak görüyorlar.

7. Biz ise onu yakın görmekteyiz.

8. O gün gökyüzü erimiş maden gibi olur.

9. Dağlar da atılmış yüne döner.

10. Dost dostun halini sormaz.

11. – 14. Birbirlerine gösterilirler. *(Fakat herkes kendi derdindedir.)* Günahkâr kimse ister ki o günün azabından *(kurtuluş için)* oğullarını, karısını, kardeşini, kendisini koruyup barındıran sülalesini ve yeryüzünde kim varsa hepsini fidye olarak versin de, tek kendini kurtarsın.

15. Fakat ne mümkün! Bilinmeli ki, o *(cehennem)* alevlenen *(ve yakalayıveren)* bir ateştir.

16. Derileri kavurup soyar.

17. – 18. Yüz çevirip geri dönen, *(servet)* toplayıp yığan kimseyi *(kendine)* çağırır.

Tefsiri

1– / 3– Bir istekli, yükselme derecelerinin sahibi olan Allah katından inkârcılara gelecek ve hiç kimsenin savamayacağı azabı istedi!

"Bir istekli" O, Nadr b. Haristir.

﴿ إِنْ كَانَ هٰذَا هُوَ الْحَقَّ مِنْ عِنْدِكَ فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَارَةً مِنَ السَّمَٓاءِ أَوِ ائْتِنَا بِعَذَابٍ أَل۪يمٍ ﴾

"Allah'ım! Eğer bu, senin yanından gelmiş gerçekse başımıza gökten taş yağdır. Yahut bize acı bir azap getir."[96] demişti.

Ya da o istekli onların üzerine azabın inmesi için dua eden Peygamber (sav) dir.

[96] Enfal, 32.

« سَأَلَ » – *'istedi, sordu'* kelimesi « دَعَا » – *'dua etti'* manasını içerdiğinden onun gibi müteaddi oldu. Sanki: *"Bir dua eden dua etti."* denilmiş oldu.

« بِعَذَابٍ وَاقِعٍ » – *"gelecek azap ile"* sözü bir şey istenildiğinde ve talep edildiğinde söylenen « دَعَا بِكَذَا » sözündeki gibidir. Nitekim Allahu Teâlâ'nın:

﴿ يَدْعُونَ فِيهَا بِكُلِّ فَاكِهَةٍ اٰمِنِينَ ﴾

"Orada güven içinde her meyveyi isterler." [97] ayeti de bunun gibidir.

Medine ve Şam kıraat ekolüne göre « سَالَ » şeklindedir, « ا »'sizdir. Bu da « السُّؤَالِ » kelimesindendir. Ancak kolaylaştırmak suretiyle hafifletilmiştir. « سَائِلٌ » kelimesi âlimlerin tamamına göre « ء »'lidir.

« لِلْكَافِرِينَ », « عَذَابٍ » kelimesinin sıfatıdır. Yani *"Kafirler için olan gelecek azap."* demektir. Bu azabı geri çevirecek kimse yoktur.

« مِنَ اللّٰهِ »'deki « مِنْ » « وَاقِعٍ » kelimesine taalluk etmektedir. Yani; *"Allah'tan (cc) gelecek azabı geri çevirecek kimse yoktur."* demektir.

Ya da « دَافِعٌ » kelimesine taalluk etmektedir. Yani; *"Vakti saati geldiğinde onu Allah Teâlâ tarafından çevirecek kimse yoktur."* demektir.

"Yükselme derecelerinin sahibi" yani; gökte melekler için olan yükseliş menzilleri sahibi, demektir.

« مَعَارِجِ », « مَعْرَجٌ » kelimesinin çoğuludur. O da; *yükselme yeri*, demektir. Daha sonra bu menzilleri ve onların büyüklükteki ve yüksekliklteki boyutunu açıkladı. Şöyle buyurdu:

4 – Melekler ve Ruh (Cebrail), **oraya miktarı** (dünya senesi ile) **elli bin yıl olan bir günde yükselip çıkar.**

[97] Duhan, 55.

Ali'ye göre « تُعْرَجُ », « يُعْرَجُ » şeklindedir.

"Rûh" yani; Cebrail (as) melekleri genel olarak zikrettikten sonra üstünlüğü ve şerefinden olduğu gibi, melekleri koruyan koruyucu mahlûkattır. Ya da kabzeldiği vakit mü'minlerin ruhlarıdır.

"Oraya" O'nun arşına ve emrinin indiği yere. « فِى يَوْمٍ »'deki « فِى », « « تَعْرُجُ » »'ya taalluk etmektedir.

"Miktarı elli bin yıl olan" melik olan Allah'tan (cc) başka biri oraya yükselip çıksa dünya seneleri ile elli bin yıl olan bir günde ancak yükselip çıkar.

Ya da « فِى », « وَاقِعٍ »'e taalluk etmektedir. Yani; *"Sizin senelerinize göre miktarı elli bin yıl müddetinde olan bir günde meydana gelir"*, demektir. O da kıyamet günüdür. Onun uzun oluşu ya kâfirlere karşı şiddetli oluşundandır, ya da gerçekte böyle oluşundandır. Denildi ki:

"Onda elli durak vardır. Her durak arası bin yıldır. Bu, mü'mine öğle ile ikindi arası gibi takdir olunur."

5 – (Rasulüm!) **Şimdi sen güzelce sabret.**

« فَاصْبِرْ », « سَأَلَ سَائِلٌ »'a taalluk etmektedir. Çünkü Nadr b. Haris'in tezce azabı istemesi, Peygamber (sav)'ı alaya almak ve vahyi yalanlamak içindi. Bunlar Rasulullah (sav)'ı sıkan ve üzen şeylerdi. İşte bu sebeple Allah (cc), O'na (sav) sızlanmaksızın ve şikâyet etmeksizin güzelce sabretmesini emretti.

6 – Doğrusu onlar, onu (azabı) **ihtimalden uzak görüyorlar.**

"Onlar" kâfirler. O azabı ya da kıyamet gününü imkânsız görüyorlar.

7 – Biz ise onu yakın görmekteyiz.

Biz ise onu kesin olacak bir şey olarak görüyoruz. Uzaklıkla kast olunan; onun imkânsız oluşu, yakınlıkla kastedilen de onun yakın oluşudur.

8 – O gün gökyüzü erimiş maden gibi olur.

« يَوْمَ », « قَرِيبًا » ile mansup kılınmıştır. Yani; *"Bu günde meydana gelir"*, demektir.

Veya « يَوْمَ », onu « وَاقِعٌ »'a taalluk ettiren kişiye göre « فِي يَوْمٍ »'den bedeldir.

"Erimiş maden gibi" zeytinyağı tortusu gibi. Ya da erimiş gümüş renginde, demektir.

9 – Dağlar da atılmış yüne döner.

Dağlar da atılmış boyalı yün gibi olur. Çünkü dağlarda beyaz, kırmızı, siyah ve sair muhtelif renklerde yollar vardır. Dağların ufalanıp havaya dağılması, rüzgâr estiğinde uçuşan atılmış yüne benzetilmiştir.

10 – Dost dostun halini sormaz.

Herkes kendi nefsiyle meşgul olduğu için, yakın yakınını sormaz. Bezzî ve Bermecî'ye göre « وَلَا يَسْئَلُ »'nun, « وَلَا يُسْئَلُ » şeklinde olduğu nakledilmiştir. Yani; Dosta dostu sorulmaz, yani; onun için sorgulanmaz ve onun günahıyla cezalandırılmaz, demektir.

11– / 14– Birbirlerine gösterilirler. (Fakat herkes kendi derdindedir.) **Günahkâr kimse ister ki o günün azabından** (kurtuluş için) **oğullarını, karısını, kardeşini, kendisini koruyup barındıran sülalesini ve yeryüzünde kim varsa hepsini fidye olarak versin de, tek kendini kurtarsın.**

« يُبَصَّرُونَهُمْ » sıfattır. Yani; Birbirini gören ve tanıyan dostlar hal hatır soramazlar, demektir. Ya da bu, söz başıdır.

"Dost dostun halini sormaz." deyince, sanki *"Herhalde onu görmemiştir."* denildi de cevaben: *"Birbirlerine gösterilirler, ancak meşguliyetlerinden dolayı soru sormaya imkân bulamazlar."* denildi.

« يُبَصَّرُونَهُمْ »'daki « و » ilk « حَمِيمٌ » – *"dost"*'un zamiridir. « هُمْ »'de ikinci « حَمِيمٌ » – *"dost"*'un zamiridir.. Yani; Dostlara dostlar gösterilir de onlar onlara gizli kalmaz. İki dost oldukları halde her iki zamir de çoğul kılındı. Çünkü « فَعِيلاً » vezni çoğul olarak da kullanılır.

"Günahkâr kimse ister ki..." müşrik temenni eder ki. Bu, söz başıdır. Ya da merfu zamirden haldir.

Ya da « يُبَصَّرُونَهُمْ »'deki mansup zamirden haldir.

Medine kıraat imamları ve Ali'ye göre « يَوْمَئِذٍ », « يَوْمَئِذَ » şeklindedir. Tek başına mevcudiyeti olmayan harflere muzaf olduğu için mebnidir.

"Karısını" eşini, *".. sülalesini..."* en yakın aşiretini. Onu aralarına katıp barındırmakta olan sülalesini.

Yezid'e göre « تُؤْوِيهِ », « تُووِيهِ » şeklindedir, « ء »'sizdir. Ve yeryüzünde insanlardan kim varsa hepsini fidye olarak versin de bu fidye onu kurtarsın ister. « ثُمَّ يُنْجِيهِ », « يَفْتَدِي » üzerine atıftır.

15 – Fakat ne mümkün! Bilinmeli ki, o (cehennem) **alevlenen** (ve yakalayıveren) **bir ateştir.**

"Fakat ne mümkün (Hayır)!*"* sözü günahkârı böyle bir temenniden men ve fidye vermenin ona fayda vermeyeceğine ve onu azaptan kurtaramayacağına tenbihtir.

"O" yani; cehennem. Azabın zikredilmesi buna delalet etmektedir. Ya da o, haberin, kendisini açıkladığı belirsiz bir zamirdir. Ya da o, kıssa zamiridir. (Yani; kendisinden sonra gelen cümle onu tefsir eder. Buna zamiri şa'n da denir.)

leza (alevlenen bir ateş): cehennemin isimlerindendir.

16 – Derileri kavurup soyar.

« نَزَّاعَةً », Hafsa ve Mufaddal'a göre te'kit için gelmiştir. « لَظَى »'dan haldir, mansuptur.

Ya da korkutmak için gelmiştir. İhtisas üzere mansuptur. Diğerlerine göre merfudur.

« انَّ » için haberden sonra haberdir. Veya « هِيَ نَزَّاعَةٌ » – *'o, kavurup soyar'* şeklinde « هِيَ » takdiri iledir.

« شَوَى »; el ayak gibi insanın uç kısımlarıdır.

Ya da « شَوَاة » kelimesinin çoğuludur. O da; *'başın derisi'* demektir. Onları kavurup soyar, ayırır. Daha sonra o (deri) önceki haline gelir.

17– / 18– Yüz çevirip geri dönen, (servet) **toplayıp yığan kimseyi** (kendine) **çağırır.**

Onları isimleriyle: *"Ey kâfir, ey münafık! Bana gel, bana gel."* diye çağırır.

Ya da « تَدْعُوا »; helak eder, demektir. Bu, « دَعَاكَ اللّٰهُ » – *'Allah seni helak etsin'* sözündendir. Ya da gidişi ona doğru olduğu için sanki o onu çağırmış gibi kılındı. Haktan yüz çeviren, taçta arka dönen, mal toplayan ve onu bir kap içine koyup ondaki, Allah'ın (cc) hakkını eda etmeyen kişiyi kendine çağırır.

❁ ❁ ❁

19. — 35. ÂYETLER

إِنَّ الْاِنْسَانَ خُلِقَ هَلُوعًا ﴿١٩﴾ إِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ جَزُوعًا ﴿٢٠﴾ وَإِذَا
مَسَّهُ الْخَيْرُ مَنُوعًا ﴿٢١﴾ إِلَّا الْمُصَلِّينَ ﴿٢٢﴾ اَلَّذِينَ هُمْ عَلَى
صَلَاتِهِمْ دَآئِمُونَ ﴿٢٣﴾ وَالَّذِينَ فِى أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ مَعْلُومٌ ﴿٢٤﴾
لِلسَّآئِلِ وَالْمَحْرُومِ ﴿٢٥﴾ وَالَّذِينَ يُصَدِّقُونَ بِيَوْمِ الدِّينِ ﴿٢٦﴾
وَالَّذِينَ هُمْ مِنْ عَذَابِ رَبِّهِمْ مُشْفِقُونَ ﴿٢٧﴾ إِنَّ عَذَابَ رَبِّهِمْ غَيْرُ
مَأْمُونٍ ﴿٢٨﴾ وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ ﴿٢٩﴾ إِلَّا عَلَى أَزْوَاجِهِمْ
أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ ﴿٣٠﴾ فَمَنِ ابْتَغَى وَرَآءَ
ذَلِكَ فَأُولَئِكَ هُمُ الْعَادُونَ ﴿٣١﴾ وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ
رَاعُونَ ﴿٣٢﴾ وَالَّذِينَ هُمْ بِشَهَادَاتِهِمْ قَآئِمُونَ ﴿٣٣﴾ وَالَّذِينَ هُمْ عَلَى
صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ ﴿٣٤﴾ أُولَئِكَ فِى جَنَّاتٍ مُكْرَمُونَ ﴿٣٥﴾

Meali

19. Gerçekten insan, pek hırslı yaratılmıştır.

20. – 21. Kendisine fenalık dokunduğunda sızlanır, feryat eder, iyilik dokunduğunda ise pinti *(cimri)* kesilir.

22. – 23. Ancak şunlar öyle değildir. Namaz kılanlar ki onlar namazlarında devamlıdırlar.

24. – 25. Mallarında, isteyene ve *(isteyemediği için)* mahrum kalmışa belli bir hak tanıyanlar,

26. Ceza *(ve hesap)* gününün doğruluğuna inananlar.

27. – 28. Rablerinin azabından korkanlar ki Rablerinin azabı*(na karşı)* emin olunamaz.

29. – 31. Mahrem yerlerini koruyanlar. –Ancak eşlerine ve cariyelerine karşı müstesna: Çünkü onlara bir şey denemez. Bundan öteye *(geçmek)* isteyenler ise, onlar taşkınların *(azgınların)* ta kendileridir–.

32. Emanetlerine ve ahitlerine riayet edenler,

33. Şahitliklerini dosdoğru yapanlar,

34. Namazlarını koruyanlar,

35. İşte bunlar; Cennetlerde ikramlara mazhar kılınırlar.

Tefsiri

19 – Gerçekten insan, pek hırslı yaratılmıştır.

"İnsan" Bununla –Namaz kılanların istisnasının sahih olabilmesi için– insan cinsi kastedilmiştir. İbni Abbas (ra)'dan şöyle nakledilmiştir:

"« هَلُوعًا » *kelimesinin tefsiri ondan sonrasıdır."*

20– / 21– Kendisine fenalık dokunduğunda sızlanır, feryat eder, iyilik dokunduğunda ise pinti (cimri) **kesilir.**

Helu': kendisine şer (kötülük) dokunduğunda alelacele sızlanır, hayır (iyilik) dokunduğunda da alelacele meneder. Muhammed b. Abdullah b. Tahir, Sa'lebe, *helu'*dan sordu da o şöyle dedi:

"Hakikaten Allah Teâlâ onu tefsir etmiştir ve onun tefsirinden daha açık bir tefsir de olmaz. O, kendisine bir şer isabet ettiğinde feryadı basan, hayır isabet ettiğinde de cimrilik eden ve onu insanlara vermeyen kişidir. Bu, onun karakteridir. Ancak o, karakterine muhalefet etmekle ve şer'i kurallara uymakla memurdur. Şer; zarar ve fakirliktir. Hayır, ise; bolluk ve zenginliktir."

Ya da şer; hastalık, hayır ise; sıhhattir.

22– / 23– Ancak şunlar öyle değildir. Namaz kılanlar ki onlar namazlarında devamlıdırlar.

"Namazlarında" beş vakit namazlarında, *".. devamlıdırlar..."* yani; onları vakitlerinde muhafaza ederler (eda ederler), demektir. Bu, İbni Mes'ud (ra) dan da rivayet edilmiştir.

24– / 25– Mallarında, isteyene ve (isteyemediği için) **mahrum kalmışa belli bir hak tanıyanlar,**

"Mallarında, belli bir hak tanıyanlar," sözü ile zekâtı kastetmektedir. Çünkü onun miktarı takdir edilmiştir, bilinmektedir. Ya da bu, kişinin kendi nefsine yüklediği ve belirli vakitlerde tasadduk ettiği sadakalardır.

"İsteyene" dileyene. *"mahrum kalmışa"* istemekten utandığı için zengin zannedilen dolayısıyla da yardım almaktan mahrum kalan kişiye.

26 – Ceza (ve hesap) **gününün doğruluğuna inananlar.**

Ceza ve hesap gününü –ki o, Kıyamet Günüdür– tasdik edenler.

27– / 28– Rablerinin azabından korkanlar ki Rablerinin azabı(na karşı) **emin olunamaz.**

"Rablerinin azabına karşı emin olunamaz." cümlesi, mutarıza cümlesidir.

Ebu Amr hariç diğerlerine göre « مَأْمُون » şeklinde « أ »'lidir. Yani; Gayret ve taate çok çok ileri gitse de hiçbir mü'mine Allah Teâlâ'nın azabından emin olmak yaraşmaz, mü'mine layık olan korku ile ümit arasında bulunmaktır.

29– / 30– / 31– Mahrem yerlerini koruyanlar –Ancak eşlerine ve cariyelerine karşı müstesna: Çünkü onlara bir şey denemez. Bundan öteye (geçmek) **isteyenler ise, onlar taşkınların** (azgınların) **ta kendileridir–.**

".. eşlerine..." hanımlarına *".. sağ ellerinin malik olduklarına..."* cariyelerine. *"Çünkü onlara bir şey denemez."* mahrem yerlerini (bunlara karşı) korumayı terk etmelerinden dolayı onlar kınanmazlar.

"Bundan öteye geçmek isteyenler ise, onlar taşkınların (azgınların) *ta kendileridir."* Eşleri ve cariyeleri dışındakiler ile ilişki kurmak iste-

yenler ise, onlar, helalden harama geçenlerin ta kendileridir. Bu ayet, muta nikâhının, homoseksüelliğin, hayvanlarla ilişki kurmanın ve istimnanın haram olduğuna delalet etmektedir.

32 – Emanetlerine ve ahitlerine riayet edenler,

Mekke kıraat ekolüne göre « لِأَمَانَاتِهِمْ », « لِأَمَانَتِهِمْ » şeklindedir. Emanetler, şer'i emanetleri ve kullara ait emanetleri içermektedir.

"Ahitlerine" Bunun kapsamına halka verilen vaatler, adaklar ve yeminler de dâhildir. *".. riayet edenler..."* muhafaza edenler, hıyanet etmeyenler ve bozmayanlar. Denildi ki:

"Emanetler, akılla bilinen şeylerdir. Ahd ise peygamberin getirdiği şeydir."

33 – Şahitliklerini dosdoğru yapanlar,

Sehl'e göre « بِشَهَادَاتِهِمْ », « بِشَهَادَتِهِمْ » şeklindedir.

Hafs ve Yakub'a göre « بِشَهَادَاتِهِمْ » şeklinde « ا »'ledir. Dindeki hassasiyetini ortaya koymak ve Müslümanların haklarını korumak için yakın kişiye ve itibar sahibine meyletmeksizin, güçlüyü zayıfa tercih etmeksizin hâkim katında şahitliklerini dosdoğru yapanlar.

34 – Namazlarını koruyanlar,

Çok çok önemli olduğunu beyan için namazı ikinci kez zikretti. Ya da o ikisinden biri farzlar, diğeri nafileler için olduğundan ikinci kez zikretti. Denildi ki:

"Ona devam; onu artırmaktır, onu muhafaza etmek isi; onu vaktinden geçirmemektir." Ya da ona devam; onu vaktinde eda etmektir. Onu muhafaza ise; rükünlerini, vaciplerini, sünnetlerini ve adabını muhafaza etmektir.

35 – İşte bunlar; Cennetlerde ikramlara mazhar kılınırlar.

İşte bu vasıflara sahip olanlar, cennetlerde ikram olunanlardır.

« فِي جَنَّاتٍ مُكْرَمُونَ » ikisi de (yani; « فِي جَنَّاتٍ » ve « مُكْرَمُونَ ») haberdir.

36. — 44. ÂYETLER

فَمَالِ الَّذِينَ كَفَرُوا قِبَلَكَ مُهْطِعِينَۙ ﴿٣٦﴾ عَنِ الْيَمِينِ وَعَنِ
الشِّمَالِ عِزِينَ ﴿٣٧﴾ اَيَطْمَعُ كُلُّ امْرِئٍ مِنْهُمْ اَنْ يُدْخَلَ جَنَّةَ
نَعِيمٍۙ ﴿٣٨﴾ كَلَّاۜ اِنَّا خَلَقْنَاهُمْ مِمَّا يَعْلَمُونَ ﴿٣٩﴾ فَلَٓا اُقْسِمُ بِرَبِّ
الْمَشَارِقِ وَالْمَغَارِبِ اِنَّا لَقَادِرُونَۙ ﴿٤٠﴾ عَلٰٓى اَنْ نُبَدِّلَ خَيْرًا
مِنْهُمْۙ وَمَا نَحْنُ بِمَسْبُوقِينَ ﴿٤١﴾ فَذَرْهُمْ يَخُوضُوا وَيَلْعَبُوا حَتّٰى
يُلَاقُوا يَوْمَهُمُ الَّذ۪ي يُوعَدُونَۙ ﴿٤٢﴾ يَوْمَ يَخْرُجُونَ مِنَ الْاَجْدَاثِ
سِرَاعًا كَاَنَّهُمْ اِلٰى نُصُبٍ يُوفِضُونَۙ ﴿٤٣﴾ خَاشِعَةً اَبْصَارُهُمْ
تَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌۜ ذٰلِكَ الْيَوْمُ الَّذ۪ي كَانُوا يُوعَدُونَ ﴿٤٤﴾

Meali

36. – 37. *(Rasulüm)* o kâfirlere ne oluyor ki bölük bölük sağından ve solundan sana doğru koşuyorlar.

38. Onlardan her biri nimet cennetine sokulacağını mı umuyor?

39. Hayır *(hiç ummasınlar)*! Şüphesiz biz onları, kendilerinin de bildikleri şeyden yarattık *(fakat ibret almadılar, imana gelmediler).*

40. – 41. Şu halde *(işin gerçeği)* öyle *(umdukları gibi)* değil. Doğuların ve batıların Rabbine yemin ederim ki, onların yerine daha iyilerini getirmeye bizim gücümüz şüphesiz yeter ve kimse bizim önümüze geçemez.

42. Ama sen onları *(şimdilik)* bırak da tehdit edildikleri günlerine kavuşuncaya dek dalsınlar, oynayadursunlar.

43. – 44. O gün onlar, sanki dikili bir şeye koşuyorlar gibi, gözleri korkudan aşağı düşmüş ve kendileri zillete bürünmüş bir halde kabirlerinden fırlayarak çıkarlar. İşte bu, onların tehdit edile geldikleri gündür!

Tefsiri

36– / 37– (Rasulüm) **o kâfirlere ne oluyor ki bölük bölük sağından ve solundan sana doğru koşuyorlar.**

« فَمَالِ » Osman (ra)'ın mushafına ittibaen ayrı yazılmıştır. « قِبَلَكَ » – *"sana doğru"* « مُهْطِعِينَ » – *"süratle"* kelimesinin mamulüdür. « مُهْطِعِينَ », « اَلَّذِينَ كَفَرُوا »'dan haldir.

"Sağından ve solundan" Peygamber (sav)'in sağından ve solundan...

« عِزِينَ » haldir. Yani; ayrı ayrı guruplar halinde demektir. « عِزَةٌ » kelimesinin çoğuludur. Aslı « عِزْوَةٌ »'dur. Sanki her bir fırka diğerinin dayandığı şeyin dışındaki bir şeye dayanmaktadır.

Dolayısıyla da onlar ayrı ayrıdır. Müşrikler, Peygamber (sav)'in etrafında halka halka gurup gurup toplanıyorlar, onu dinliyorlar ve onun sözüyle alay ediyorlardı:

"Eğer bunlar Muhammed'in dediği gibi cennete girerse, andolsun ki biz onlardan önce gireriz." diyorlardı da bu ayet indi.

38 – Onlardan her biri nimet cennetine sokulacağını mı umuyor?

Mufaddal hariç diğerlerine göre « يُدْخَلَ » şeklinde « ى »'nın ötresi ve « خ »'nın üstünüyledir. Onlardan her biri mü'minler gibi Naim cennetine sokulacağını mı umuyor?

39 – Hayır (hiç ummasınlar)! **Şüphesiz biz onları, kendilerinin de bildikleri şeyden yarattık** (fakat ibret almadılar, imana gelmediler).

"Hayır" sözü, onların cennete girme umudunu kesmek için gelmiştir. *".. onları, kendilerinin de bildikleri şeyden yarattık."* yani; murdar nutfeden (spermden) yarattık. Bu sebepten onlara, onun, zikredilmekten hayâ edilen bir asıl olduğunu bildirmeyi amaçladı. Öyleyse onlar, nereden şerefe nail oluyorlar ve öne geçeceklerini iddia ediyorlar.

"Biz onlardan önce cennete gireceğiz." diyorlar. Ya da onun manası; şüphesiz ki biz sizi, Âdemoğullarının tamamını yarattığımız gibi nutfeden yarattık. Cennete ancak imanla girilebileceği bizim hükmümüzdendir. Dolayısıyla imanı olmayanlar oraya girmeyi niçin arzulamaktadırlar.

40– / 41– Şu halde (işin gerçeği) **öyle** (umdukları gibi) **değil. Doğuların ve batıların Rabbine yemin ederim ki, onların yerine daha iyilerini getirmeye bizim gücümüz şüphesiz yeter ve kimse bizim önümüze geçemez.**

"Doğuların ve batıların..." güneşin doğuş ve batış yerleri, onları helak etmeye, onlardan daha iyi ve Allah'a (cc) karşı daha itaatkâr halkları getirmeye gücümüz şüphesiz yeter, biz aciz değiliz.

42 – Ama sen onları (şimdilik) **bırak da tehdit edildikleri günlerine kavuşuncaya dek dalsınlar, oynayadursunlar.**

O yalanlayıcıları bırak. Azap ile tehdit edildikleri günlerine kavuşuncaya dek batıllarına dalsınlar ve dünyalarında oynayadursunlar.

43– / 44– O gün onlar, sanki dikili bir şeye koşuyorlar gibi, gözleri horluktan aşağı düşmüş ve kendileri zillete bürünmüş bir halde kabirlerinden fırlayarak çıkarlar. İşte bu, onların tehdit edile geldikleri gündür!

« يَوْمَ », « يَوْمَهُمْ »'den bedeldir.

Â'şa hariç diğerlerine göre « يَخْرُجُونَ » şeklinde « ى »'nın üstünü ve « ر »'nın ötresiyledir.

« سِرَاعًا », « سَرِيعٌ » – *'hızlı'* kelimesinin çoğuludur. Haldir. Yani; o gün kabirlerinden davetçiye doğru hızla çıkarlar, demektir.

« كَأَنَّهُمْ » haldir. Şam kıraat imamları, Hafs ve Sehl'e göre « نُصُبٍ » şeklindedir. Mufaddal'a göre « نُصْبٍ » şeklindedir. Diğerlerine göre ise « نَصْبٍ » şeklindedir. Bu da; *'dikilen ve Allah'tan (cc) başka tapınılan her şey'*dir.

« خَاشِعَةً », « يُخْرَجُونَ »'deki zamirden haldir. Yani; Gözleri zelil ve hor bir şekilde çıkarlar demektir. Şunu kastediyor; Zilletlerinden dolayı onları kaldıramazlar.

"Kendileri zillete bürünmüş bir halde" alçaklık onları kaplamış bir halde. İşte bu, onların dünyada iken tehdit edilegeldikleri ve onların da yalanladıkları gündür.

❁ ❁ ❁

Sûre - 71

NÛH SÛRESİ

Bu sûre Mekke'de nazil olmuştur; 28 âyettir.

Cüz - 29

1. — 12. ÂYETLER

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

إِنَّآ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلٰى قَوْمِهِٓ أَنْ أَنْذِرْ قَوْمَكَ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١﴾ قَالَ يَا قَوْمِ إِنِّى لَكُمْ نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿٢﴾ أَنِ اعْبُدُوا اللّٰهَ وَاتَّقُوهُ وَأَطِيعُونِ ﴿٣﴾ يَغْفِرْ لَكُمْ مِنْ ذُنُوبِكُمْ وَيُؤَخِّرْكُمْ إِلٰٓى أَجَلٍ مُسَمًّى إِنَّ أَجَلَ اللّٰهِ إِذَا جَآءَ لَا يُؤَخَّرُ لَوْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٤﴾ قَالَ رَبِّ إِنِّى دَعَوْتُ قَوْمِى لَيْلًا وَنَهَارًا ﴿٥﴾ فَلَمْ يَزِدْهُمْ دُعَآئِىٓ إِلَّا فِرَارًا ﴿٦﴾ وَإِنِّى كُلَّمَا دَعَوْتُهُمْ لِتَغْفِرَ لَهُمْ جَعَلُوٓا أَصَابِعَهُمْ فِىٓ اٰذَانِهِمْ وَاسْتَغْشَوْا ثِيَابَهُمْ وَأَصَرُّوا وَاسْتَكْبَرُوا اسْتِكْبَارًا ﴿٧﴾ ثُمَّ إِنِّى دَعَوْتُهُمْ جِهَارًا ﴿٨﴾ ثُمَّ إِنِّىٓ أَعْلَنْتُ لَهُمْ وَأَسْرَرْتُ لَهُمْ إِسْرَارًا ﴿٩﴾ فَقُلْتُ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّارًا ﴿١٠﴾ يُرْسِلِ السَّمَآءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا ﴿١١﴾ وَيُمْدِدْكُمْ بِأَمْوَالٍ وَبَنِينَ وَيَجْعَلْ لَكُمْ جَنَّاتٍ وَيَجْعَلْ لَكُمْ أَنْهَارًا ﴿١٢﴾

Meali

1. "Kendilerine yakıcı bir azap gelmeden önce kavmini uyar" diye Nuh'u kendi kavmine gönderdik.

2. – 4. Nuh dedi ki: "Ey kavmim! Şüpheniz olmasın ki, ben sizi, 'Allah'a kulluk edin, O'ndan korkun ve bana itaat edin ki, Allah bir kısım günahlarınızı bağışlasın ve sizi belli bir vadeye kadar tehir etsin *(muaheze etmeden yaşatsın)*" diyerek açıktan açığa uyaran bir kimseyim. Bilinmeli ki, Allah'ın tayin ettiği, vade gelince artık o ertelenmez. Keşke bilseydiniz!"

5. *(Sonra Nuh:)* "Rabbim! Doğrusu ben, kavmimi gece gündüz *(imana)* davet ettim." dedi.

6. Fakat benim davetim, ancak kaçmalarını artırdı.

7. Gerçekten de *(imana gelmeleri ve böylece)* günahlarını bağışlaman için onları ne zaman davet ettiysem, parmaklarını kulaklarına tıkadılar, *(beni görmemek için)* elbiselerine büründüler, ayak direndiler, kibirlendikçe kibirlendiler.

8. Sonra ben onları yüksek sesle davet ettim.

9. Üstelik onlarla hem açıktan açığa, hem de gizli gizli konuştum.

10. Dedim ki: Rabbinizden mağfiret dileyin. Çünkü O, çok bağışlayıcıdır.

11. *(Mağfiret dileyin ki;)* üzerinize gökten bol bol yağmur indirsin.

12. Mallarınızı ve oğullarınızı çoğaltsın. Size bahçeler ihsan etsin. Sizin için ırmaklar akıtsın.

Tefsiri

1 – "Kendilerine yakıcı bir azap gelmeden önce kavmini uyar" diye Nuh'u kendi kavmine gönderdik.

Denildi ki: *"Nuh'un manası; Süryanice'de 'sakin' demektir."*

"Uyar" korkut. Bunun aslı « بِأَنْ أَنْذِرْ »'dir. Harfi cer hazfedilmiştir. Ve o şekilde fiile bitiştirilmiştir. (Yani; « إِرْسَال » fiili ikinci mef'ul almaz. Bunu alabilmesi için bir harfi cerin takdiri gerekmektedir).

Halil'e göre bu, mahallen mecrurdur. Diğerlerine göre mansuptur.

Ya da « أَنْ », yani manasına gelen açıklayıcı « أَنْ »'dir. Çünkü göndermede söz söyleme manası vardır.

"Elem verici bir azap" Ahiret azabı ya da tufan.

2– / 3– / 4– Nuh dedi ki: "Ey kavmim! Şüpheniz olmasın ki, ben sizi, 'Allah'a kulluk edin, O'ndan korkun ve bana itaat edin ki, Allah bir kısım günahlarınızı bağışlasın ve sizi belli bir vadeye kadar tehir etsin (muaheze etmeden yaşatsın)**' diyerek açıktan açığa uyaran bir kimseyim. Bilinmeli ki, Allah'ın tayin ettiği vade gelince artık o ertelenmez. Keşke bilseydiniz!"**

"Ey kavmim!" şefkatini göstermek için onları kendi nefsine nispet etti.

"Uyaran" korkutan. *".. açıktan açığa..."* Allah'ın (cc) risaletini size bildiğiniz bir dille açıklıyorum.

"Allah'a kulluk edin." O'nu birleyin.

« أَنِ اعْبُدُوا اللّٰهَ »'deki « أَنْ » iki yönden de (yani; mastariye olması ya da tefsiriye olması yönünden) « أَنْ أَنْذِرْ »'deki « أَنْ » gibidir.

"O'ndan korkun" O'na isyan etmekten sakının.

"Bana itaat edin" Size emrettiğim ve sizi menettiğim hususlarda bana itaat edin. İtaati kendi nefsine nispet etti. Çünkü Allah'tan başkasına da itaat edilir. Ama ibadet böyle değildir. (o, Allah'tan başkasına yapılmaz.)

"Sizi bağışlasın" sözü emrin, cevabıdır. « مِنْ ذُنُوبِكُمْ » –*'günahlarınızı'*daki « مِنْ »:

﴿ فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْأَوْثَانِ ﴾

"Artık o pis putlardan kaçının"[98] ayetindeki « مِنْ » gibi beyan içindir.

Ya da teb'iz içindir. Çünkü İslam'ın gelişinden sonra, kişi, insanlarla arasında meydana gelen kısas ve sair hususlarda cezalandırılır. Şerhu't-Te'vilatta da böyledir.

[98] Hacc, 30.

"Sizi belli bir vadeye kadar tehir etsin..." o da ölüm vaktinizdir.

"Allah'ın tayin ettiği vade" Yani; ölüm.

"Keşke bilseydiniz" yani; Eceliniz gelip çattığında içine düşeceğiniz pişmanlığı eğer bilseydiniz iman ederdiniz. Denildi ki:

"Şüphesiz ki Allah Teâlâ, misal olarak, eğer Nuh'un kavmi iman ederlerse onların ömrünü bin yıla uzatacağına ve eğer iman etmezlerse dokuz yüzün başında onları helak edeceğine hükmetmiştir." Dolayısıyla onlara:

"İman edin ki Allah sizi belli bir vakte kadar geciktirsin. Yani; bin yıla ulaşasınız" denilmiştir. Daha sonra vakti saati geldiğinde ecelin, bu vaktin geciktirilmesi gibi geciktirilmeyeceğini bildirdi. Denildi ki:

"O'nlar, Nuh (as)'a iman ve icabet ettiklerinde kavimlerinin onları helak edeceğinden korkuyorlardı. Bu sebeple sanki Nuh (as) onları bundan emin kılıyor ve onlara iman etmeseler ne kadar yaşayacaklarsa iman ettiklerinde de o kadar yaşayacaklarının onlara vaad ediyordu. Yani; Eğer siz Müslüman olursanız –düşmanlarınızdan emin bir şekilde– tayin edilmiş vakte kadar kalırsınız, demektir.

5 – (Sonra Nuh:) **"Rabbim! Doğrusu ben, kavmimi gece gündüz** (imana) **davet ettim." dedi**.

Kavmimi gece gündüz, fasılasız ve fütursuz davet ettim.

6 – Fakat benim davetim, ancak kaçmalarını artırdı.

Fakat benim davetim ancak sana boyun eğmekten kaçmalarını artırdı. Gerçekte davet, onların kaçışına sebep olmadıysa da davet ile birlikte meydana geldiği için o, onu duasına nispet etti. Bu:

﴿ وَاَمَّا الَّذ۪ينَ ف۪ي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَزَادَتْهُمْ رِجْسًا اِلٰى رِجْسِهِمْ ﴾

"Kalplerinde hastalık olanlara gelince (bu), onların pisliklerine pislik katar." [99] ayetinde olduğu gibidir. Zira Kur'an pisliğin artmasına sebep olmaz. Onlar, çocuklarını Nuh (as)'a götürürler ve onlara:

[99] Tevbe, 125.

– *"Bu adama dikkat et. Sakın seni aldatmasın. Zira bunu bana babam tavsiye etmişti."* derlerdi.

7 – Gerçekten de (imana gelmeleri ve böylece) **günahlarını bağışlaman için onları ne zaman davet ettiysem, parmaklarını kulaklarına tıkadılar,** (beni görmemek için) **elbiselerine büründüler, ayak direDiler, kibirlendikçe kibirlendiler.**

"Onları ne zaman davet ettiysem" sana imana.

"Onları bağışlaman için" yani; sana iman etmeleri, dolayısıyla da senin onları bağışlaman için, demektir. Neticeyi zikretmekte iktifa ettiler.

"Parmaklarını kulaklarına tıkadılar." Sözümü işitmemek için kulaklarını tıkadılar.

"Elbiselerine büründüler." Allah'ın (cc) dini hususunda kendilerine nasihat edeni görmekten hoşlanmadıkları için, beni görmemek için elbiselerine büründüler.

"Ayak direDiler" küfürlerinde sabit kaldılar.

"Kibirlendikçe kibirlendiler" Bana icabet etmek hususunda kibir gösterdiler. Mastarın zikredilmesi, onların kibirlerinin aşırılığına delildir.

8 – Sonra ben onları yüksek sesle davet ettim.

« جِهَارًا » hal makamında mastardır. Yani; nida ederek demektir.

Ya da « دَعَوْتُهُمْ »'a ait mastardır. « قَعَدَ الْقُرْفُصَاءَ » – *'kurfusa şeklinde oturdu'* [100] sözünde olduğu gibidir. Çünkü yüksek sesle yapılan bu davet, davetin iki şeklinden biridir. Şunu kastediyor:

"Meclislerde onları açık açık davet ettim."

9 – Üstelik onlarla hem açıktan açığa, hem de gizli gizli konuştum.

Yani; bir zaman sonra bu açık davete gizli daveti de kattım. Hâsılı; Onları gece gündüz gizli gizli davet ettim. Sonra anları açıktan açığa davet ettim. Daha sonra hem gizli gizli hem de açıkça davet etti. Emri bil

[100] *Kurfusa*; kaynaklarını yere koyup, ayaklarını karnına kasıp, dizlerini dikerek ellerini kemer gibi inciklerinden geçirerek oturma şeklidir.

maruf yapan kişi de böyle yapar. Önce en kolaydan başlar sonra kademe kademe zora ve en zora geçer. Nasihate önce gizli başladı, kabul etmediklerinde ikinci kademe olarak açıkça davet etti. Bu da tesir etmeyince üçüncü kademe olarak hem gizli gizli hem de açıktan açığa davet etti.

« ثُمَّ » – *"sonra"* kelimesi, bu davet şekilleri arasındaki zaman uzaklığına delalet etmektedir. Çünkü açıkça yapılan davet gizlice yapılan davetten daha zordur. İkisini bir arada yapmak da onlardan sadece birini yapmaya nazaran daha zordur.

10 – Dedim ki: Rabbinizden mağfiret dileyin. Çünkü O, çok bağışlayıcıdır.

Şirkten dönün. Rabbinize istiğfar edin. Çünkü istiğfar, mağfiret istemek demektir. Eğer istiğfar eden kâfirse o zaman o küfürden istiğfar etmelidir. Eğer iman etmiş isyankâr biri ise o zaman da o günahlardan istiğfar etmelidir.

"Çünkü O, çok çok bağışlayandır." Kendisine yönelenlerin günahını bağışlamaktan geri durmaz.

11 – (Mağfiret dileyin ki.) **Üzerinize gökten bol bol yağmur indirsin.**

« مِدْرَارًا » akışı (yağışı) bol, demektir.

« مِفْعَال » veznindedir. Bu vezinde müzekker ve müennes müsavidir.

12 – Mallarınızı ve oğullarınızı çoğaltsın. Size bahçeler ihsan etsin. Sizin için ırmaklar akıtsın.

Mallarınızı ve çocuklarınızı artırsın, size bahçeler bostanlar ihsan etsin, sizin tarlalarınıza ve bostanlarınıza ırmaklar akıtsın. Onlar mal ve çocukları çok seviyorlardı. Bu sebeple o, onları imana bunlarla teşvik etti. Denildi ki:

"Nuh (as) ın tekrar tekrar davetine rağmen uzun zamandan beri onu yalanlamaları sebebiyle, Allah (cc) onlardan kırk ya da yetmiş yıl yağmuru kesmiş ve karılarını kısır bırakmıştı. İşte Nuh (as) onlara eğer iman ederlerse Allah'ın (cc) onlara bolluk ve bereket vereceğini ve içinde bulundukları durumu onlardan kaldıracağını vaat etmiştir."

Nakledildiğine göre, Hz. Ömer (ra), yağmur duasına çıkmış, mütemadiyen istiğfar etmiştir. Kendisine:

– *Yağmur yağmasını istediğini görmedik.* denilmiş de o

– *Yağmurun, kendisiyle yağdığı, göğün doğan ve batan yıldızlarıyla istedim*, demiş ve bu ayeti okumuştur.

Ömer (ra), istiğfarı, doğan ve batan yıldızlara benzetmiştir. (Cahiliye Arapları, yağmuru, doğan ve batan yıldızlarla irtibatlandırıyorlar ve onlarla yağmur istiyorlardı. Hz. Ömer onların bu inanışını bozarak onun yerine istiğfarı koymuştur.)

Nakledildiğine göre Hasanu'l-Basri'ye (ks) biri gelip kıtlıktan şikâyet etmiş. O (ks) da ona, istiğfar etmesini tavsiye etmiş, bir başkası fakirlikten, bir diğeri kısırlıktan, bir diğeri de arazisinin verimsizliğinden şikâyet etmiş, o onların tamamına istiğfar getirmelerin emretmiştir. Bunun üzerine Rubeyya b. Sabih ona:

– *"Sana muhtelif şikâyetlerle muhtelif adamlar geldi de sen onların hepsine istiğfar etmelerini emrettin."* diye sormuş, bunun üzerine Hasan'ul Basri bu ayeti okumuştur.

13. — 28. ÂYETLER

مَا لَكُمْ لاَ تَرْجُونَ لِلّٰهِ وَقَارًا ﴿١٣﴾ وَقَدْ خَلَقَكُمْ أَطْوَارًا ﴿١٤﴾ أَلَمْ
تَرَوْا كَيْفَ خَلَقَ اللّٰهُ سَبْعَ سَمٰوَاتٍ طِبَاقًا ﴿١٥﴾ وَجَعَلَ الْقَمَرَ
فِيهِنَّ نُورًا وَجَعَلَ الشَّمْسَ سِرَاجًا ﴿١٦﴾ وَاللّٰهُ أَنْبَتَكُمْ مِنَ
الْأَرْضِ نَبَاتًا ﴿١٧﴾ ثُمَّ يُعِيدُكُمْ فِيهَا وَيُخْرِجُكُمْ إِخْرَاجًا ﴿١٨﴾
وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ بِسَاطًا ﴿١٩﴾ لِتَسْلُكُوا مِنْهَا سُبُلاً
فِجَاجًا ﴿٢٠﴾ قَالَ نُوحٌ رَبِّ إِنَّهُمْ عَصَوْنِي وَاتَّبَعُوا مَنْ لَمْ يَزِدْهُ
مَالُهُ وَوَلَدُهُ إِلاَّ خَسَارًا ﴿٢١﴾ وَمَكَرُوا مَكْرًا كُبَّارًا ﴿٢٢﴾ وَقَالُوا لاَ
تَذَرُنَّ اٰلِهَتَكُمْ وَلاَ تَذَرُنَّ وَدًّا وَلاَ سُوَاعًا وَلاَ يَغُوثَ وَيَعُوقَ
وَنَسْرًا ﴿٢٣﴾ وَقَدْ أَضَلُّوا كَثِيرًا وَلاَ تَزِدِ الظَّالِمِينَ إِلاَّ ضَلاَلاً ﴿٢٤﴾
مِمَّا خَطِيئَاتِهِمْ أُغْرِقُوا فَأُدْخِلُوا نَارًا فَلَمْ يَجِدُوا لَهُمْ مِنْ دُونِ
اللّٰهِ أَنْصَارًا ﴿٢٥﴾ وَقَالَ نُوحٌ رَبِّ لاَ تَذَرْ عَلَى الْأَرْضِ مِنَ
الْكَافِرِينَ دَيَّارًا ﴿٢٦﴾ إِنَّكَ إِنْ تَذَرْهُمْ يُضِلُّوا عِبَادَكَ وَلاَ يَلِدُوا
إِلاَّ فَاجِرًا كَفَّارًا ﴿٢٧﴾ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِمَنْ دَخَلَ بَيْتِيَ
مُؤْمِنًا وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَلاَ تَزِدِ الظَّالِمِينَ إِلاَّ تَبَارًا ﴿٢٨﴾

Meali

13. Size ne oluyor ki, Allah'a büyüklüğü yakıştıramıyorsunuz?

14. Oysa sizi türlü türlü merhalelerden geçirerek O yaratmıştır.

15. Görmediniz mi Allah yedi göğü birbiriyle ahenktar olarak nasıl yaratmış?

16. Onların içinde ayı bir nur kılmış, güneşi de bir çerağ yapmıştır.

17. Allah, sizi de yerden ot *(bitirir)* gibi bitirmiştir.

18. Sonra sizi yine oraya döndürecek ve sizi yeniden çıkaracaktır.

19. – 20. Allah, geniş yollar edinip dolaşabilesiniz diye, yeryüzünü sizin için bir sergi yapmıştır.

21. *(Öğütlerinin fayda vermemesi üzerine)* Nuh: "Rabbim! Doğrusu bunlar bana karşı geldiler de malı ve çocuğu kendi ziyanını artırmaktan başka bir işe yaramayan kimseye uydular." dedi.

22. Bunlar da büyük hileler, büyük desiseler kurdular.

23. Ve dediler ki: "Sakın ilahlarınızı bırakmayın. Hele Ved'den, Suva'dan, Yeğus'dan, Yeuk'tan ve Nesr'den asla vazgeçmeyin!"

24. "*(Böylece)* onlar gerçekten birçoklarını saptırdılar. *(Rabbim!)* sen de bu zalimlerin ancak şaşkınlıklarını artır."

25. Bunlar, günahları yüzünden suda boğuldular, ardından da ateşe sokuldular ve o zaman Allah'a karşı yardımcılar da bulamadılar.

26. Nuh: "Rabbim! Yeryüzünde kâfirlerden hiç kimseyi bırakma!" dedi.

27. Çünkü sen onları bırakırsan kullarını saptırırlar. Yalnız ahlaksız, nankör *(insanlar)* doğururlar. *(ve yetiştirirler).*

28. "Rabbim! Beni, ana - babamı, iman etmiş olarak evime girenleri, iman sahibi erkekleri ve kadınları bağışla, zalimlerin de ancak helakini artır."

Tefsiri

13 – Size ne oluyor ki, Allah'a büyüklüğü yakıştıramıyorsunuz?

Allah'ın (cc) azametinden korkmuyor musunuz? Ahfeş'ten şöyle nakledilmiştir:

Buradaki reca (ümit) korkudur. Çünkü ümit ile birlikte bir parça korku ve bir parça ümitsizlik vardır. Vakar; azamet demektir.

Ya da size ne oluyor da Allah (cc) için saygı, yani; tazim ummuyorsunuz, demektir. Mana şudur:

"Size ne oluyor ki, Allah'ın (cc), sizi, mükâfat yurdunda yüceltmesini ümid eder bir halde bulunmuyorsunuz."

14 – Oysa sizi türlü türlü merhalelerden geçirerek O yaratmıştır.

« وَقَدْ خَلَقَكُمْ » cümlesi mahallen mansuptur, haldir. Yani; durum bu olduğu halde size ne oluyor ki Allah'a (cc) iman etmiyorsunuz, demektir. Bu, O'na imanı gerektiren bir durumdur. Çünkü O, sizi türlü türlü merhalelerden geçirerek yaratmıştır. Yani; aşama aşama yarattı. Önce sizi nutfe olarak yarattı, sonra alak [101] olarak, sonra o bir çiğnem et parçası olarak, sonra da kemik ve et olarak yarattı.

Önce onların dikkatini kendi nefislerine bakmaya çekti. Çünkü o (nefisler) kendilerine en yakın olanlardır. Daha sonra:

"Görmediniz mi Allah yedi göğü birbiriyle ahenktar olarak nasıl yaratmış?" sözüyle kâinata, ondaki, yaratıcıya delalet eden acayip mahlûkata bakmaya dikkat çekti.

15 – Görmediniz mi Allah yedi göğü birbiriyle ahenktar olarak nasıl yaratmış?

"Ahenktar" üst üste.

16 – Onların içinde ayı bir nur kılmış, güneşi de bir çerağ yapmıştır.

"Onların içinde" yani; göklerde. O (ay) en düşük semadadır. Çünkü gökler arasında kat kat olması yönüyle bir ilişki vardır. Dolayısıyla bir

---

[101] **Alak:** Rahim duvarına yapışan ve oradan beslenen cenindir.

şey onların tamamının içinde olmasa dahi *"şu onların içindedir"* denilmesi caizdir. *"falan adam şehirdedir"* denildiği gibi. Hâlbuki o, şehrin bir nahiyesindedir. İbni Abbas ve İbni Ömer (ra)'dan şöyle nakledilmiştir:

"Güneş ve ayın ön yüzleri göklere bakan taraftadır. Arka yüzleri ise yere bakan taraftadır." Buna göre ayın ışığı göklerin tamamını ihata edici olmaktadır. Çünkü o (gökler) şeffaftır. Onun nurunu örtmezler.

"Çerağ" lamba. Ev halkının, görmek istediklerini lamba ışığında görmeleri gibi dünya halkı da onun (güneşin) ışığında görürler. Güneş ışığı ay ışığından daha kuvvetlidir. Âlimler, güneşin dördüncü semada olduğu hususunda ittifak etmişlerdir.

17 – Allah, sizi de yerden ot (bitirir) **gibi bitirmiştir.**

Allah, sizi bitirdi de siz bir bitiş bittiniz. Sizi inşa etti (yarattı) inbat (bitirmek), inşa için istiare olundu.

18 – Sonra sizi yine oraya döndürecek ve sizi yeniden çıkaracaktır.

Ölümden sonra sizi yine oraya döndürecek ve kıyamet gününde sizi yeniden çıkaracaktır. Onu (yeniden dirilişi) mastarla te'kid etti. Yani; sizi kâmil bir çıkışla çıkaracak, demektir.

19– / 20– Allah, geniş yollar edinip dolaşabilesiniz diye, yeryüzünü sizin için bir sergi yapmıştır.

"Allah, geniş yollar ya da muhtelif yollar edinip –kişinin, sergisi üzerinde gezdiği gibi– *üzerinde gezesiniz diye, yeryüzünü sizin için düzgün kılmıştır."*

21 – (Öğütlerinin fayda vermemesi üzerine) **Nuh: "Rabbim! Doğrusu bunlar bana karşı geldiler de malı ve çocuğu kendi ziyanını artırmaktan başka bir işe yaramayan kimseye uydular." dedi.**

Rabbim! Doğrusu onlar, onlara emrettiğin iman ve istiğfar hususunda bana karşı geldiler de, içlerindeki ayak takımı ve fakir kişiler, malları ve çocukları ahirette kendilerinin hüsranından başkasını artırmayacak olan kişilere, yani; reislerine, mal ve evlat sahiplerine uydular.

Mekke kıraat imamları ve Asım dışındaki Iraklılara göre « وُوَلَدُهُ » şeklindedir. « وَلَدٌ » kelimesinin çoğuludur. « أُسْدٌ » ve « أَسَدٌ » kelimesinde olduğu gibi.

22 – Bunlar da büyük hileler, büyük desiseler kurdular.

« وَمَكَرُوا », « لَمْ يَزِدْهُ » üzerine atfedilmiştir. Zamiri « مَنْ »'e raci olduğu halde çoğul kıldı. Zira o çoğul manasındadır. Hile yapan kişiler reislerdir. Onların hilesi ise; din hususunda hile yapmaları, Nuh (as)'a tuzak kurmaları, ona eziyet etmek için insanları kışkırtmaları ve onları ona meyletmekten alıkoymalarıdır.

« كُبَّارًا » büyük demektir. Bu, « أَكْبَرُ » – *'büyük'*den daha büyüktür. Bununla da okunmuştur. Bu da « كَبِيرٌ » – *'büyük'*'den daha büyüktür.

23 – Ve dediler ki: "Sakın ilahlarınızı bırakmayın. Hele, Ved'den, Suva'dan, Yeğus'dan, Yeuk'tan ve Nesr'den asla vazgeçmeyin!"

Reisler ayak takımına dediler ki:

Sakın ilahlarınızı –genel olarak– bırakmayın. Yani; onlara ibadeti bırakmayın.

« وَدًّا », « وَ »'ın üstünü ve ötresiyledir. Nâfi ötreli okumuştur. İki ayrı kelimedirler.

Vedd: Adam suretinde bir put idi.

Suva: Kadın suretinde idi.

Yegus: Aslan suretinde idi.

Ye'uk: At suretinde idi.

Son ikisi, eğer Arapça iseler, belirli oldukları ve fiil vezninde oldukları için gayrı munsarıftırlar. Ve eğer yabancı kelime iseler, belirli oldukları ve yabancı dilden oldukları için gayrı munsarıftırlar.

Nesr: Kartal suretinde idi. Yani; hususen bu beş puttan vazgeçmeyin demektir. Sanki onlar, onların en büyük ve en yüce putları idi. Genelin zikrinden sonra onları özellikle zikrettiler. Bu putlar Nuh'un (as) kavminden Araplara intikal etmiştir.

Vedd, Kelb'e ait idi. Suva Hemedan'a aitti. Yeğus, Mezhic'e ait idi. Ye'uk Murad'a ait idi ve Nesr de Himyer'e ait idi. Denildi ki:

Bunlar salih kişilerin isimleridir. İnsanlar Âdem (as) ile Nuh (as) arasında onlara uyuyorlardı. Öldüklerinde kendilerini daha çok ibadete sevk etsin diye onların suretlerini yaptılar. Zaman geçince de iblis onlara:

"Onlar (babalarınız) *onlara ibadet ediyordu."* dedi. Onlar da onlara ibadet etmeye başladılar.

24 – "(Böylece) **onlar gerçekten birçoklarını saptırdılar.** (Rabbim!) **sen de bu zalimlerin ancak şaşkınlıklarını artır."**

"Onlar" yani; putlar. İnsanlardan ya da reislerden birçoklarını saptırdılar. Bu:

﴿ اِنَّهُنَّ اَضْلَلْنَ كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ ﴾

"Onlar, insanlardan birçoğunu saptırdılar." [102] ayetindeki gibidir.

« وَلَا تَزِدِ الظَّالِمِينَ » cümlesi, *"dedi"* sözünden sonraki ve onun yerine geçen « وَ »'dan sonraki Nuh (as)'un sözünün hikayesi üzere « رَبِّ إِنَّهُمْ عَصَوْنِى » cümlesine atıftır. Manası:

Dedi ki: *"Rabbim! Onlar bana karşı geldiler."* Ve dedi ki: *"sen de bu zalimlerin ancak şaşkınlıklarını artır."* Yani; o, bu iki sözü söyledi.

Her ikisi de mahallen mansuptur. Çünkü ikisi de « قَالَ »'nin mef'uludur.

"Şaşkınlıklarını" helakini,

"Zalimlerin helakinden başka bir şeyini artırma" ayetinde olduğu gibi.

25 – Bunlar, günahları yüzünden suda boğuldular, ardından da ateşe sokuldular ve o zaman Allah'a karşı yardımcılar da bulamadılar.

---

[102] İbrahim, 36.

Ebu Amr'a göre « خَطِيئَاتِهِمْ », « خَطَايَاهُمْ » şeklindedir. Yani; günahları yüzünden demektir.

Tufan ile boğuldular. Ardından da büyük bir ateşe sokuldular.

« مِمَّا خَطِيئَاتِهِمْ » – *"günahları yüzünden"* sözünün öne alınması, onların, ancak günahları yüzünden tufanla boğulduklarını ve ateşlere sokulduklarını beyan içindir. Bu manayı « مَا »'yı ziyade kılmak suretiyle te'kid etti. Günah işleyen kişiye menedici olarak bu yeter. Zira Nuh Kavmi'nin küfrü –en büyükleri de olsa– onların günahlarından sadece biriydi.

« فَأُدْخِلُوا »'daki « فَ », onların, boğulmanın hemen akabinde yakılmak suretiyle azap edildiklerini bildirmek içindir. Dolayısıyla bu kabir azabının varlığına delil olur. Ve o zaman Allah'a (cc) karşı kendilerine yardım edecek, onları Allah'ın (cc) azabından koruyacak yardımcılar da bulamadılar.

26 – Nuh: "Rabbim! Yeryüzünde kâfirlerden hiç kimseyi bırakma!" dedi.

Yani; Yeryüzünde kâfirlerden, gezip dolaşan hiç kimseyi bırakma, demektir. « دَيَّارًا », « فَيْعَالٌ » veznindedir. « اَلدَّوْرُ » kelimesindendir. Genel olumsuzluklarda kullanılan isimlerdendir.

27 – Çünkü sen onları bırakırsan kullarını saptırırlar. Yalnız ahlaksız, nankör (insanlar) **doğururlar** (ve yetiştirirler).

Eğer sen onları bırakır, helak etmezsen onlar kullarını saptırırlar, onları yoldan sapmaya çağırırlar. Ve onlar ancak –buluğa erdiğinde– ahlaksızlık yapan ve inkâr eden çocuklar doğururlar. Allah Teâlâ onu:

﴿ لَنْ يُؤْمِنَ مِنْ قَوْمِكَ اِلَّا مَنْ قَدْ اٰمَنَ ﴾

"Kavminden inanmış olanlardan başka kimse inanmayacak."[103] sözüyle bundan sonra kimsenin inanmayacağını bildirdiği için o bu sözü söylemişti.

[103] Hud, 36.

28 – "Rabbim! Beni, ana - babamı, iman etmiş olarak evime girenleri, iman sahibi erkekleri ve kadınları bağışla, zalimlerin de ancak helakini artır."

"Ana - babamı" onlar Müslümandılar. Babasının ismi Lemek, anasının ismi Semha idi. Denildi ki:

"O ikisi (ana-babası) *Âdem ile Havva*

« وَلِوَالِدَيَّ », « وَلِوَلَدَيَّ » şeklinde de okun[illegible]tur.

Bununla, iki oğlunu, Sam ve Ham'ı kas[illegible]

"Evime girenleri" evime ya da mescidi[illegible] [illegible]ime girenleri.

"İman etmiş olarak" Çünkü o biliyordu [illegible] Onun evine mü'min olarak giren bir kimse bir daha küfre dönmüyordu.

"İman sahibi erkek ve kadınları bağışla." Kıyamet gününe dek gelecek olan iman sahibi erkek ve kadınları bağışla. Önce özellikle kendisiyle birlikte olan kişileri zikretti. Çünkü onlar, onun duasına daha layık ve daha fazla hak sahibidir. Daha sonra iman eden bütün erkekleri ve kadınları genelledi.

"Zalimlerin" yani; kâfirlerin ancak helakini artır. Bundan sonra onlar helak edildiler. İbni Abbas (ra) şöyle demiştir:

Nuh (as) iki dua yapmıştır. Biri mü'minlerin bağışlanması, diğeri kâfirlerin helak edilmesidir. Kâfirlerin helak edilmesiyle ilgili duası kabul oldu. Mü'minler hakkında yapmış olduğu duanın kabul edilmemesi de mümkün değildi. Boğulan kâfirlerin küçük çocukları hakkında ihtilaf olundu. Denildi ki:

"Allah, tufandan kırk yıl önce onların kanlarını kısırlaştırdı da boğulduklarında onlarla birlikte küçük çocuk yoktu." Yine denildi ki:

"Allah onların temiz olduğunu bildiği için onlar eziyet çekmeksizin helak edildiler."

Allahu A'lem.

Sûre - 72

CİN SÛRESİ

Bu sûre Mekke'de nazil olmuştur;

28 âyettir.

Cüz - 29

1. — 11. ÂYETLER

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

قُلْ اُوحِىَ اِلَىَّ اَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِنَ الْجِنِّ فَقَالُوا اِنَّا سَمِعْنَا قُرْاٰنًا عَجَبًا ﴿١﴾ يَهْدٖٓى اِلَى الرُّشْدِ فَاٰمَنَّا بِهٖ وَلَنْ نُشْرِكَ بِرَبِّنَآ اَحَدًا ﴿٢﴾ وَاَنَّهُ تَعَالٰى جَدُّ رَبِّنَا مَا اتَّخَذَ صَاحِبَةً وَلَا وَلَدًا ﴿٣﴾ وَاَنَّهُ كَانَ يَقُولُ سَفٖيهُنَا عَلَى اللّٰهِ شَطَطًا ﴿٤﴾ وَاَنَّا ظَنَنَّآ اَنْ لَنْ تَقُولَ الْاِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا ﴿٥﴾ وَاَنَّهُ كَانَ رِجَالٌ مِنَ الْاِنْسِ يَعُوذُونَ بِرِجَالٍ مِنَ الْجِنِّ فَزَادُوهُمْ رَهَقًا ﴿٦﴾ وَاَنَّهُمْ ظَنُّوا كَمَا ظَنَنْتُمْ اَنْ لَنْ يَبْعَثَ اللّٰهُ اَحَدًا ﴿٧﴾ وَاَنَّا لَمَسْنَا السَّمَآءَ فَوَجَدْنَاهَا مُلِئَتْ حَرَسًا شَدٖيدًا وَشُهُبًا ﴿٨﴾ وَاَنَّا كُنَّا نَقْعُدُ مِنْهَا مَقَاعِدَ لِلسَّمْعِ فَمَنْ يَسْتَمِعِ الْاٰنَ يَجِدْ لَهُ شِهَابًا رَصَدًا ﴿٩﴾ وَاَنَّا لَا نَدْرٖٓى اَشَرٌّ اُرٖيدَ بِمَنْ فِى الْاَرْضِ اَمْ اَرَادَ بِهِمْ رَبُّهُمْ رَشَدًا ﴿١٠﴾ وَاَنَّا مِنَّا الصَّالِحُونَ وَمِنَّا دُونَ ذٰلِكَ كُنَّا طَرَآئِقَ قِدَدًا ﴿١١﴾

Meali

1. – 2. *(Rasulüm!)* De ki: "Cinlerden bir topluluğun *(benim okuduğum Kur'an'ı)* dinleyip de şöyle söyledikleri bana vahyolunmuştur: 'Gerçekten biz, doğru yola ileten harikulade güzel bir Kur'an dinledik. Biz de ona iman ettik. *(Artık)* kimseyi Rabbimize asla ortak koşmayacağız.'"

3. Hakikat şu ki: Rabbimizin şanı çok yücedir. O, ne eş, ne de çocuk edinmiştir.

4. Doğrusu bizim beyinsiz olanımız *(İblis veya azgın cinler)* Allah hakkında pek aşırı yalanlar uyduruyormuş.

5. Hâlbuki biz, gerek insanlar gerekse cinler, Allah hakkında asla yalan söylemezler sanmıştık.

6. Şu da gerçek ki, insanlardan bazı kimseler cinlerden bazı kimselere sığınırlardı da onların *(şımarıklıklarını ve)* azgınlıklarını artırırlardı.

7. Onlar da sizin sandığınız gibi, Allah'ın hiç kimseyi tekrar diriltmeyeceğini sanmışlardı.

8. Doğrusu biz cinler, göğe erişmeye çalıştık. Fakat onu sert bekçilerle, ateş toplarıyla doldurulmuş bulduk.

9. Hâlbuki *(daha önce)* biz onun bazı kısımlarında *(haber)* dinlemek için oturacak yerler *(bulup)* oturuyorduk. Fakat şimdi kim dinlemek isterse, kendisini gözetleyen bir ateş topu buluyor.

10. Bilmiyoruz, yeryüzündekilere kötülük mü murat edildi, yoksa Rableri onlara bir hayır mı diledi.

11. Gerçekten biz, –kimimiz Salih kişiler, kimimiz ise bunlardan aşağıda–, türlü türlü yollar tutmuştuk.

Tefsiri

1– / 2– (Rasulüm!) **De ki: "Cinlerden bir topluluğun** (benim okuduğum Kur'an'ı) **dinleyip de şöyle söyledikleri bana vahyolunmuştur: 'Gerçekten biz, doğru yola ileten harikulade güzel bir Kur'an dinledik. Biz de ona iman ettik.** (Artık) **kimseyi Rabbimize asla ortak koşmayacağız.'"**

"Ey Muhammed (sav)! Ümmetine de ki: 'Bu emir ve kıssa bana vahyolundu.'"

Alimler « أَنَّهُ »'nun « أ »'sinin üstün olduğunda icma halindedirler. Çünkü o « أُوحِيَ »'nin failidir. « أَنْ لَوِ اسْتَقَامُوا » ve « أَنَّ الْمَسَاجِدَ », « أَنَّهُ اسْتَمَعَ » üzerine atıftır « أَنْ », « أَنَّ »'den hafifletilmiştir. « أَنْ قَدْ أَبْلَغُوا »'daki « أَنْ » de « يَعْلَمَ »'ye mef'ul olması için hafifletilmiştir. « فَإِنَّ لَهُ نَارَ جَهَنَّمَ » ve « فَقَالُوا إِنَّا سَمِعْنَا » cümlelerinde olduğu gibi ceza cümlesinin başına gelen « فَ »'den sonra ve « قَالَ » sözünden sonra « إِنَّ » şeklinde esrelidir. Çünkü « قَالَ »'den sonra hikâye olunan müptedadır. Ancak alimler « أَنَّهُ تَعَالَى جَدُّ رَبِّنَا »'daki ve « وَأَنَّا مِنَّا الْمُسْلِمُونَ »'deki hemzelerin üstün ya da esre olduğunda ihtilafa düşmüşlerdir.

Şam kıraat imamları ve Ebu Bekir dışındaki Kûfeliler onu « أَنَّهُ اسْتَمَعَ » cümlesi üzerine atfen « آمَنَّا بِهِ »'deki cer ve mecrurun mahalline aftan üstün okumuşlardır. Takdiri; *"Ona inandık ve Rabbimizin şanının yüce olduğuna ve bizim beyinsiz olanımızın Allah hakkında pek aşırı yalanlar uydurduğuna da inandık."* şeklindedir.

Diğerleri ise onu « إِنَّا سَمِعْنَا » üzerine atfen esre okudular ve onlar bu ayetlerin sonunda durmaktadırlar.

Nefer: Üç kişiden ona kadar olan bir guruptur.

"Cinlerden" Nusaybin cinlerinden, kavimlerine döndüklerinde, onlara Peygamber (sav)'in sabah namazındaki okuyuşunu dinlediklerini söylediler.

"Harikulade güzel bir Kur'an..." güzel nazmı, önce ve derin manası itibariyle diğer kitapları açıklayan, insanları hayrette bırakan, çok çok edebi bir Kur'an.

« عَجَبًا »; harikulade olan şeydir. Hayrette bırakan şey manasına gelmiştir, mastardır.

"Ona iman ettik" Kur'an'a. Ona (Kur'an'a) iman; Allah'a (cc) ve birliğine iman, şirkten de beraat olunca *"..artık mahlûkatından hiç kimseyi Rabbimize ortak koşmayacağız."* dediler.

« بِهِ »'deki zamirin Allah Teâlâ'ya ait olması da mümkündür. Çünkü *"Rabbimiz"* kelimesi onu açıklamaktadır.

3 – Hakikat şu ki: Rabbimizin şanı çok yücedir. O, ne eş, ne de çocuk edinmiştir.

"Şanı" azameti, büyüklüğü, « جَدَّ فُلاَنٌ فِى عَيْنِى » – *'Filan, gözümde büyüdü.'* denir. Ömer ve Enes (ra)'ın:

"Kişi, Bakara ve Ali İmran Sureleri'ni (ezbere) *okuduğunda gözümüzde büyürdü."* sözleri de bundandır. O, kâfir cinlerin ve insanların dediği gibi eş ve çocuk edinmemiştir.

4 – Doğrusu bizim beyinsiz olanımız (İblis veya azgın cinler) **Allah hakkında pek aşırı yalanlar uyduruyormuş.**

"Beyinsiz olanımız" cahilimiz ya da İblis. Zira onun fevkinde hiçbir beyinsiz yoktur.

"Yalanlar" yani, küfür. Doğrudan uzak olduğu için küfrü yalan diye nitelendirdi.

« شَطَّتِ الدَّارُ » – *'ev uzak oldu'* sözündendir. Ya da haktan uzak saçma bir söz demektir ki, o da: Allah Teâlâ'ya eş ve çocuk nispet etmektir.

« اَلشَّطَطُ »; zulüm ve diğer şeylerde haddi aşmak, demektir.

5 – Hâlbuki biz, gerek insanlar gerekse cinler, Allah hakkında asla yalan söylemezler sanmıştık.

"Yalan" yalan söz. Ya da O'nun hakkında yalanlanmış söz. Ya da mastar olmak üzere mansuptur. Zira yalan, sözün bir çeşididir. Yani; hiç kimsenin, eş ve çocuk isnad etmek suretiyle Allah'a (cc) karşı yalan söyleyeceğini sanmamıştık. Dolayısıyla onların yalanı, Kur'an sayesinde ortaya çıkıncaya kadar ona isnad ettikleri şeyde onlara inandık. Araplardan herhangi biri sefer esnasında korkulu ve ıssız bir yere vardığında:

"Bu vadinin azan cinlerinden bu vadinin ulusu olan cine sığınıyorum." derdi. Bununla da en büyük cini kastederdi. Bu sebeple şöyle buyurdu:

6 – Şu da gerçek ki, insanlardan bazı kimseler cinlerden bazı kimselere sığınırlardı da onların (şımarıklıklarını ve) **azgınlıklarını artırırlardı.**

"Onların azgınlıklarını artırırlardı." Yani; insanlar, sığınmalarıyla cinlerin azgınlıklarını, aşağılıklarını ve kibirlerini artırırlardı da onlar (cinler): *"Cinlerin ve insanların efendisi olduk."* derlerdi.

Ya da cinler, insanlar kendilerine sığındı diye onların azgınlıklarını ve günah işlemelerini artırırlardı.

« رَهَقًا »'un aslı; mahzurlu olan bir şeyi sarıp bürümek, demektir.

7 – Onlar da sizin sandığınız gibi, Allah'ın hiç kimseyi tekrar diriltmeyeceğini sanmışlardı.

Ey Mekke halkı! *"Onlar da* –yani; cinler de– *sizin sandığınız gibi, Allah'ın ölümden sonra hiç kimseyi tekrar diriltmeyeceğini sanmışlardı."*

Yani; cinler, sizin inkâr ettiğiniz gibi yeniden dirilişi inkâr ediyorlardı. Ancak, daha sonra Kur'an'ı işitmek suretiyle hidayete erdiler ve yeniden dirilişi ikrar ettiler. Artık siz de onlar gibi ikrar etmeyecek misiniz?

8 – Doğrusu biz cinler, göğe erişmeye çalıştık. Fakat onu sert bekçilerle, ateş toplarıyla doldurulmuş bulduk.

"Göğe erişmeye çalıştık" göğe ulaşmayı ve ora halkını (melekleri) gizlice dinlemeyi istedik.

Lems; dokunmak, elle yoklamak, demektir. Talep etmek manasına istiare olunmuştur. Çünkü « اَلْلَامِسُ », talep eden, araştıran, demektir.

« حَرَسًا », « حَارِسٌ » kelimesinin çoğuludur. Temyiz üzere mansup kılınmıştır. Fakat onu, onu bekleyen kuvvetli melekler topluluğuyla dolu bulduk. Denildi ki:

Haras: hizmetçiler manasına gelen « خَدَمٌ » kelimesinde olduğu gibi bekçiler manasına gelen tekil bir isimdir. Bu sebepten dolayı « شَدِيدٌ » – *"kuvvetli, sert"* kelimesiyle (tekil bir kelimeyle) sıfatlandı. Eğer manasına bakılsaydı « شِدَادًا » denilirdi.

« شُهُبٌ », « شِهَابٌ » kelimesinin çoğuludur. Yani; *"ışık veren gezegenler"*, demektir.

9 – Hâlbuki (daha önce) **biz onun bazı kısımlarında** (haber) **dinlemek için oturacak yerler** (bulup) **oturuyorduk. Fakat şimdi kim dinlemek isterse, kendisini gözetleyen bir ateş topu buluyor.**

Bundan önce göğün bazı kısımlarında gök haberlerini dinlemek için oturacak yerler bulur, otururduk. Şunu kastediyor: Peygamber (sav)'in gönderilişinden önce gökyüzünde bekçilerin ve yakıcı alevlerin olmadığı bazı yerler bulurduk. Fakat şimdi, yani; peygamberin gönderilişinden sonra, kim kulak hırsızlığı yapmak isterse kendisini gözetleyen bir ateş şulesi buluyor.

« رَصَدًا », « شِهَابًا »'in sıfatıdır. « رَاصِدًا » – *'gözetleyen'* manasınadır. Yani; kendisini gözetleyen, onun için hazırlanmış bir ateş topu buluyor.

Ya da o, ateş şuleleriyle taşlamak için gözetleyenler manasına « رَاصِدٌ » kelimesinin çoğul ismidir ki onlar da ateş şuleleriyle onları taşlayan ve onları kulak hırsızlığı yapmaktan meneden meleklerdir. Cumhura göre bu durum Muhammed (sav) efendimiz gönderilmeden evvel yoktu. Denildi ki:

"Bu taşlanma olayı Cahiliye döneminde de vardı. Fakat şeytanlar bazı vakitlerde hırsızlama işini beceriyorlardı. Ancak Peygamber (sav)'in gönderilişinden sonra kesin olarak bundan menedildiler."

10 – Bilmiyoruz, yeryüzündekilere kötülük mü murat edildi, yoksa Rableri onlara bir hayır mı diledi.

Bilmiyoruz, kulak hırsızlığının yok edilmesi sebebiyle yeryüzündekilere azap mı murat edildi, yoksa Rabbleri onlara hayır ve rahmet mi diledi?

11 – Gerçekten biz, –kimimiz salih kişiler, kimimiz ise bunlardan aşağıda–, türlü türlü yollar tutmuştuk.

Bize gelince, bizden, iyi, muttaki kişiler de var. Ve bizden bundan başka kişiler de var.

Mevsuf hazfedildi.

Bundan başka kişiler; iyilik hususunda orta şeker olanlar, kâmil olmayanlardır. Ya da onlar, –bununla– iyi ve muttaki olanların dışındakileri kastettiler.

"Türlü türlü yollar tutmuştuk" zikredilen taksimin açıklamasıdır. Yani; biz farklı mezheplere ya da farklı dinlere ayrılmıştık, demektir.

« اَلْقِدَدُ », « قِدَّةٌ » kelimesinin çoğuludur. O da; parça, dilim, demektir. « قَدَدْتُ السَّيْرَ » – *"sırım* (denen kayış)*ı kopardım"* sözünden gelmektedir.

❁ ❁ ❁

12. — 19. ÂYETLER

وَاَنَّا ظَنَنَّٓا اَنْ لَنْ نُعْجِزَ اللّٰهَ فِى الْاَرْضِ وَلَنْ نُعْجِزَهُ هَرَبًاۙ ﴿١٢﴾
وَاَنَّا لَمَّا سَمِعْنَا الْهُدٰٓى اٰمَنَّا بِهٖۜ فَمَنْ يُؤْمِنْ بِرَبِّهٖ فَلَا يَخَافُ
بَخْسًا وَلَا رَهَقًاۙ ﴿١٣﴾ وَاَنَّا مِنَّا الْمُسْلِمُونَ وَمِنَّا الْقَاسِطُونَۜ
فَمَنْ اَسْلَمَ فَاُو۬لٰٓئِكَ تَحَرَّوْا رَشَدًا ﴿١٤﴾ وَاَمَّا الْقَاسِطُونَ فَكَانُوا
لِجَهَنَّمَ حَطَبًاۙ ﴿١٥﴾ وَاَنْ لَوِ اسْتَقَامُوا عَلَى الطَّرٖيقَةِ لَاَسْقَيْنَاهُمْ
مَٓاءً غَدَقًاۙ ﴿١٦﴾ لِنَفْتِنَهُمْ فٖيهِۜ وَمَنْ يُعْرِضْ عَنْ ذِكْرِ رَبِّهٖ يَسْلُكْهُ
عَذَابًا صَعَدًاۙ ﴿١٧﴾ وَاَنَّ الْمَسَاجِدَ لِلّٰهِ فَلَا تَدْعُوا مَعَ اللّٰهِ اَحَدًاۙ ﴿١٨﴾
وَاَنَّهُ لَمَّا قَامَ عَبْدُ اللّٰهِ يَدْعُوهُ كَادُوا يَكُونُونَ عَلَيْهِ لِبَدًاۜ ﴿١٩﴾

Meali

12. *(Artık)* şu gerçeği şüphesiz anladık ki yeryüzünde bulunsak da Allah'ı aciz bırakamayacağız, *(başka yere)* kaçsak da O'nu aciz kılamayız.

13. Doğrusu biz, o hidayet rehberini *(Kur'an'ı)* işitince ona iman ettik. Kim Rabbine iman ederse, ne bir *(ecrinin)* eksikliğe uğratılmasından, ne de haksızlık edilmesinden korkar.

14. İçimizde *(Allah'a)* teslimiyet gösterenler de var, hak yoldan sapanlar da var. *(Allah'a)* teslimiyet gösteren kimseler, doğru yolu arayanlar *(ve ona layık olanlar)*'dır.

15. Hak yoldan sapanlara gelince, onlar cehenneme odun olmuşlardır.

16. – 17. Şayet doğru yolda gitselerdi, bu hususta kendilerini demememiz için onlara bol su içirirdik. Kim Rabbinin zikrinden yüz çevirirse *(Rabbin)* onu gittikçe artan çetin bir azaba uğratır.

18. Mescidler şüphesiz Allah'ındır. O halde *(oralarda)*, Allah ile birlikte kimseye yalvarmayın *(ve kulluk etmeyin)*.

19. Allah'ın kulu, O'na yalvarmaya *(namaza)* kalkınca neredeyse onun etrafında keçe gibi birbirine geçeceklerdi.

Tefsiri

12 – (Artık) **şu gerçeği şüphesiz anladık ki yeryüzünde bulunsak da Allah'ı aciz bırakamayacağız,** (başka yere) **kaçsak da O'nu aciz kılamayız.**

Yakinen inandık ki, yeryüzünde bile Allah'ın (cc) önüne geçemeyeceğiz.

«فِى الْأَرْضِ.» haldir. Yani; "Yeryüzünün her neresinde olursak olalım, O'nu aciz bırakmayız." demektir.

« هَرَبًا » hal makamında mastardır. Yani; o yeryüzünden göğe kaçsak bile O'nu aciz bırakamayız, demektir. Bunlar, cinlerin sıfatları ve üzerinde bulundukları halleri ve inançlarıdır.

13 – Doğrusu biz, o hidayet rehberini (Kur'an'ı) **işitince ona iman ettik. Kim Rabbine iman ederse, ne bir** (ecrinin) **eksikliğe uğratılmasından, ne de haksızlık edilmesinden korkar.**

"Hidayet rehberini" Kur'an'ı.

"Ona iman ettik" Kur'an'a ya da Allah'a (cc) iman ettik. Kim Rabbine iman ederse artık o, ne sevabının azalmasından ne de ona zilletin ulaşmasından korkar. Bu:

﴿ وَتَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ ﴾

"Ve onların yüzlerini bir horluk kaplar." [104] ve:

﴿ وَلَا يَرْهَقُ وُجُوهَهُمْ قَتَرٌ وَلَا ذِلَّةٌ ﴾

"Onların yüzlerine ne bir kara bulaşır ne de horluk." [105] ayetlerinde olduğu gibidir. Bunda amelin imandan olmadığına dair delil vardır.

« فَلَا يَخَافُ », « فَهُوَ لَا يَخَافُ » demektir ki o da müpteda ve haberdir.

14 - İçimizde (Allah'a) **teslimiyet gösterenler de var, hak yoldan sapanlar da var.** (Allah'a) **teslimiyet gösteren kimseler, doğru yolu arayanlar** (ve ona layık olanlar)'**dır.**

İçimizde Allah'a (cc) teslimiyet gösteren mü'minler de var, hak yoldan sapan kâfirler de var. « قَسَطَ » zulmetti, « أَقْسَطَ »; adil davrandı, demektir.

"Teslimiyet gösteren kimseler, doğru yolu arayanlardır." Hidayeti isteyenlerdir.

« التَّحَرِّي »; en layık olanı ve en uygun olanı talep etmek, demektir.

15 - Hak yoldan sapanlara gelince, onlar cehenneme odun olmuşlardır.

Zulmedenlere gelince, onlar da, Allah'ın (cc) ilminde cehenneme yakıt oldular. Bunda, kâfir cinlerin cehennemde azap edileceğine ve sevap kazanmalarının keyfiyeti hususunda da durulup bir şey söylenilmemesi gerektiğine dair, delil vardır.

16- / 17- Şayet doğru yolda gitselerdi, bu hususta kendilerini dedememiz için onlara bol su içirirdik. Kim Rabbinin zikrinden yüz çevirirse (Rabbin) **onu gittikçe artan çetin bir azaba uğratır.**

[104] Yunus, 27; Kalem, 43; Mearic, 44.
[105] Yunus, 26.

« أَنْ », « أَنَّ »'den hafifletilmiştir. Onun, vahyedilenler cümlesinden olduğunu kastediyor. Yani; *"Bana şu vahyedildi. Eğer o zulmedenler İslam yolu üzerinde dosdoğru gitselerdi elbette onlara bol bol su içirirdik."* demektir. Mana; *"Onlara rızkı bol bol verirdik."* demektir.

"Bol su" zikredildi. Çünkü o, rızkın artmasına sebeptir. Şayet doğru yolda gitselerdi kendilerine verilen nimetlere karşı nasıl şükredecekleri hususunda onları imtihana çekelim diye onlara bol su verirdik.

".. Rabbinin zikrinden..." Kur'an'dan ya da tevhidden ya da ibadetten.

Ebu Bekir dışındaki Iraklılara göre « يَسْلُكْهُ » şeklinde « ى » iledir. Yani; *"onu sokar"*, demektir.

« صَعَدًا » meşakkat manasınadır. « صَعِدَ »'nin mastarıdır. « صَعِدَ صَعَدًا وَصُعُودًا » denir. Azap bununla nitelendirildi. Çünkü bu, azap olunana zahmet verir. Yani; onu kaplar ve ona galebe çalar da, o (gazap olunan) ona karşı koyamaz. Ömer (ra)'ın şu sözü de bundandır.:

"Hiç bir şey, nikâh konuşması kadar bana zor gelmedi."

18 – Mescidler şüphesiz Allah'ındır. O halde (oralarda) **Allah ile birlikte kimseye yalvarmayın** (ve kulluk etmeyin).

"Mescidler şüphesiz Allah'ındır." cümlesi de vahyedilenler cümlesindendir. Yani; Bana vahyolundu ki; mescidler, yani; Namaz kılmak için bina edilmiş binalar Allah (cc)'ındır, demektir. Denildi ki:

"Bunun Manası; mescidler, Allah'a (cc) ait olduğu için başka kimseye yalvarmayın", şeklindedir.

« لِلّٰهِ »'deki « لِ », « لَا تَدْعُوا »'ya taalluk etmektedir. Yani; *"Mescidlerde Allah (cc) ile birlikte kimseye yalvarmayın. Çünkü o mescidler Allah'a (cc) ve O'na ibadete mahsustur"*, demektir. Denildi ki:

"Mesacid, secde azalarıdır. Onlar da; yüz, eller, dizler ve ayaklardır."

19 – Allah'ın kulu, O'na yalvarmaya (namaza) **kalkınca neredeyse onun etrafında keçe gibi birbirine geçeceklerdi.**

"Allah'ın kulu O'na yalvarmaya kalkınca..." Muhammed (as) namaza kalkınca. Bunun takdiri: *"Bana vahyolundu ki: Allah'ın kulu, O'na ibadet etmeye ve Kur'an okumaya kalkınca şeklindedir."*

"Allah'ın Nebisi" ya da *"Allah'ın Rasulü"* demedi. Çünkü bu, Peygamber (sav) efendimizin en çok sevdiği isimlerdendir. Çünkü bu, Rasulullah (sav)'in sözünde kendi nefsi hakkında geçtiği için tevazuun gerektirdiği durum üzere getirilmiştir. Ya da, Allah'ın (cc) kulunun ibadeti Allah (cc) için olduğundan dolayı böyle denilmiştir. Bu, uzak bir mana değildir. Zira onlar neredeyse onun üzerine üşüşüp keçe gibi birbirlerine gireceklerdi. Onlar, Rasulullah (sav)'in ibadetini ve ashabının ona tabi oluşunu gördüklerinde ve okuduğu Kur'an hoşlarına gittiğinde – hoşlarına gittiği için– dinleme iştiyakıyla kalabalık guruplar halinde onun etrafında toplanıyorlardı. Çünkü onlar daha önce bir benzerini görmedikleri şeyi görmüşlerdi.

« لِبَدًا »; kalabalık guruplar manasınadır. « لِبْدَة » kelimesinin çoğuludur.

❁ ❁ ❁

20. — 28. ÂYETLER

قُلْ إِنَّمَٓا أَدْعُوا رَبِّى وَلَٓا أُشْرِكُ بِهِٓ أَحَدًا ﴿٢٠﴾ قُلْ إِنِّى لَٓا أَمْلِكُ لَكُمْ ضَرًّا وَلَا رَشَدًا ﴿٢١﴾ قُلْ إِنِّى لَنْ يُجِيرَنِى مِنَ اللّٰهِ أَحَدٌ وَلَنْ أَجِدَ مِنْ دُونِهِ مُلْتَحَدًا ﴿٢٢﴾ إِلَّا بَلَاغًا مِنَ اللّٰهِ وَرِسَالَاتِهِ وَمَنْ يَعْصِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ فَإِنَّ لَهُ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَٓا أَبَدًا ﴿٢٣﴾ حَتّٰى إِذَا رَأَوْا مَا يُوعَدُونَ فَسَيَعْلَمُونَ مَنْ أَضْعَفُ نَاصِرًا وَأَقَلُّ عَدَدًا ﴿٢٤﴾ قُلْ إِنْ أَدْرِى أَقَرِيبٌ مَا تُوعَدُونَ أَمْ يَجْعَلُ لَهُ رَبِّى أَمَدًا ﴿٢٥﴾ عَالِمُ الْغَيْبِ فَلَا يُظْهِرُ عَلٰى غَيْبِهِٓ أَحَدًا ﴿٢٦﴾ إِلَّا مَنِ ارْتَضٰى مِنْ رَسُولٍ فَإِنَّهُ يَسْلُكُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ رَصَدًا ﴿٢٧﴾ لِيَعْلَمَ أَنْ قَدْ أَبْلَغُوا رِسَالَاتِ رَبِّهِمْ وَأَحَاطَ بِمَا لَدَيْهِمْ وَأَحْصٰى كُلَّ شَىْءٍ عَدَدًا ﴿٢٨﴾

Meali

20. *(Rasulüm)* De ki: "Ben ancak Rabbime yalvarırım ve O'na kimseyi ortak koşmam."

21. De ki: "Doğrusu ben *(kendi başıma)* size ne zarar verme ne de fayda sağlama gücüne sahibim."

22. De ki: "Gerçekten *(bana bir kötülük dilerse)* Allah'a karşı beni kimse himaye edemez. O'ndan başka sığınacak kimse de bulamam."

23. *(Benim yaptığım)* ancak Allah katından olan, O'nun gönderdiklerini tebliğdir. Artık kim Allah ve Rasulü'ne karşı gelirse, bilsin ki ona, *(kendi gibilerle birlikte)* içinde ebedi kalacakları cehennem ateşi vardır.

24. Sonunda, tehdit edilip durduklarını *(azabı, kıyameti)* gördükleri zaman, kim yardımcı olma bakımından daha güçsüz ve sayıca daha az imiş, bileceklerdir.

25. De ki: "Tehdit edile geldiğiniz *(azap)* yakın mıdır, yoksa Rabbim onun için uzun bir süre mi koyar, ben bilmem."

26. O bütün görülmeyenleri bilir. Sırlarına kimseyi muttali kılmaz.

27. Ancak *(bildirmeyi)* dilediği Peygamber bunun dışındadır. Çünkü O, bunun önünden ve ardından gözcüler salar.

28. Ki, böylece onların *(peygamberlerin)*, Rabblerinin gönderdiklerini hakkıyla tebliğ ettiklerini bilsin. *(Allah)* onların nezdinde olup bitenleri çepeçevre kuşatmış ve her şeyi bir bir saymış *(kaydetmiş)*'tir.

Tefsiri

20 – (Rasulüm) **De ki: "Ben ancak Rabbime yalvarırım ve O'na kimseyi ortak koşmam."**

"De ki: Ben yalnız Rabbime yalvarırım. ..."

Asım ve Hamza dışındakilere göre « قُلْ », « قَالَ » – *'dedi'* şeklindedir.

"Ve O'na ibadette hiç kimseyi ortak koşmam." Dolayısıyla siz niçin buna hayret ediyor ve niçin başıma toplanıyorsunuz?

21 – De ki: "Doğrusu ben (kendi başıma) **size ne zarar verme ne de fayda sağlama gücüne sahibim."**

Size ne bir zarar ne de fayda sağlama gücüne sahip değilim, demektir.

Ya da « ضَرًّا » kelimesiyle saptırma kastedilmiştir. Ubey'in:

« غَيًّا وَلَا رَشَدًا » – *"Sizi ne saptırmaya ne de irşat etmeye malik değilim."* şeklindeki kıraati de bunun bir delilidir. Şunu kastediyor:

Size ne zarar ne de fayda vermeye gücüm yetmez. Zira zarar ve fayda veren ancak Allah'tır (cc).

22 – De ki: "Gerçekten (bana bir kötülük dilerse) **Allah'a karşı beni kimse himaye edemez. O'ndan başka sığınacak kimse de bulamam."**

De ki: Gerçekten ben Allah'a (cc) isyan edersem beni O'nun azabından hiç kimse kurtaramaz. Bu, Salih (as)'ın:

﴿ فَمَنْ يَنْصُرُنِى مِنَ اللّٰهِ إِنْ عَصَيْتُهُ ﴾

"O'na karşı gelirsem beni Allah'tan kim kurtarır." [106] sözündeki gibidir.

"Sığınacak..." sığınılacak.

23 – (Benim yaptığım) **ancak Allah katından olan, O'nun gönderdiklerini tebliğdir. Artık kim Allah ve Rasulü'ne karşı gelirse, bilsin ki ona,** (kendi gibilerle birlikte) **içinde ebedi kalacakları cehennem ateşi vardır.**

« إِلَّا بَلَاغًا مِنَ اللّٰهِ » sözü « لَا أَمْلِكُ » – *'sahip değilim'* sözünden istisnadır. Yani; size ne zarar ne de fayda vermeye malik değilim. Ancak Allah (cc) katından olanı tebliğe malikim, demektir.

« قُلْ إِنِّى لَنْ يُجِيرَنِى » – *'De ki: Beni kimse himaye edemez.'* sözü, gücünün yetmeyişindeki olumsuzluğu te'kid ve aczini beyan için gelmiş mutarıza cümlesidir. Denildi ki:

« بَلَاغًا », « مُلْتَحَدًا » kelimesinden bedeldir. Yani; Allah (cc) tarafından olanı ve benimle gönderdiği şeyleri tebliği etmemden başka bir kurtarıcı da bulamam, demektir. Şunu kastediyor:

---

[106] Hud, 63.

"Beni ancak Allah tarafından gönderilen şeyleri tebliği etmem kurtarır. Gerçekten beni bu kurtarır." Ferra şöyle demiştir:

"Bu, şart ve cevaptır. İstisna değildir. « إنْ », « لا »'dan ayrıdır." Takdiri: *"Allah (cc) tarafından olanı ve onun gönderdiklerini tebliğ etmezsem..."* şeklindedir. Yani; eğer tebliğ etmezsem O'ndan başka sığınılacak ve O'ndan başka beni koruyacak kimseyi bulamam, demektir. Senin, *"Kalkamıyorsanız oturun."* sözünde olduğu gibi.

Bütün bu şıklara göre « بَلَاغٌ » kelimesi tebliğ manasınadır. « وَرِسَالَاتِهِ », « بَلَاغًا » üzerine atıftır. Sanki: *"Ben ancak size duyurmaya ve elçilik görevlerini yerine getirmeye malikim."* denilmiştir. Yani; Ben ancak Allah katından olanı tebliğe, sözü O'na nispet ederek *"Allah şöyle şöyle buyurdu"* demeye ve O'nun, benimle gönderdiği risaletini ziyadesiz ve noksansız tebliğe malikim, demektir.

« مِنْ » harf-i ceri « بَلَاغًا » kelimesine taalluk etmektedir. Çünkü « بَلِّغْ عَنْهُ » – *'onu tebliğ et'* denir. (Yani; « بَلِّغْ » fiili « عَنْ » harf-i ceriyle kullanılır.) Bu:

﴿ بَرَآءَةٌ مِنَ اللّٰهِ وَرَسُولِهِ ﴾

"Allah ve Rasulü'nden ihtardır." [107] ayetindeki « مِنْ » gibidir.

Yani; Allah'tan (cc) olan bir tebliği demektir. Artık kim Allah'a (cc) ve peygambere indirileni kabul etmemek suretiyle peygamberine karşı gelirse, demektir. Çünkü o risaletin tebliğinin hemen ardından zikredilmiştir.

« مَنْ » kelimesinin lafzından dolayı « لَهُ »'de zamiri tekil getirdi. Manasından dolayı da « خَالِدِينَ »'de çoğul getirdi.

« حَتَّى » halin, kendisine delalet ettiği hazfedilmiş bir cümleye taalluk etmektedir. Sanki: *"Tehdit edildikleri azabı gördükleri zamana kadar bu hal üzere devam ederler."* denilmiştir.

---

[107] Tevbe, 1.

24 – Sonunda, tehdit edilip durduklarını (azabı, kıyameti) **gördükleri zaman, kim yardımcı olma bakımından daha güçsüz ve sayıca daha az imiş, bileceklerdir.**

Tehdit edilip durdukları azabı gördükleri zaman, azaba maruz kaldıklarında kimin yardımcısı daha zayıf, sayısı daha azmış bilecekler. Onların mı, yoksa mü'minlerin mi? Yani; o gün kâfirin hiçbir yardımcısı yoktur. Mü'mine ise Allah (cc), melekler ve peygamberi yardım eder.

25 – De ki: "Tehdit edile geldiğiniz (azap) **yakın mıdır, yoksa Rabbim onun için uzun bir süre mi koyar, ben bilmem."**

De ki: Bilmiyorum, tehdit edile geldiğiniz azap yakın mıdır, yoksa Rabbim onun için uzun bir süre mi koyacaktır. Şunu kastediyor: *"Sizler kesin olarak azap olunacaksınız. Ancak o, derhal mı, yoksa bir süre sonra mı olacak onu bilmiyorum."*

Hicaz kıraat imamları ve Ebu Amr'a göre « يَجْعَلُ » şeklinde « ى »'nın üstünüyledir.

26 – O bütün görülmeyenleri bilir. Sırlarına kimseyi muttali kılmaz.

« عَالِمُ الْغَيْبِ » müptedanın haberidir. Yani; O (cc), gaybı bilendir, demektir. Gizli bilgisine mahlûkatından hiç kimseyi muttali kılmaz.

27 – Ancak (bildirmeyi) **dilediği Peygamber bunun dışındadır. Çünkü O, bunun önünden ve ardından gözcüler salar.**

Gaybın bir kısmını bilsin ve gaybden haber vermesi mucize olsun diye ancak razı olduğu elçiye bildirir. Ve onu gaybına dilediği kadar muttali kılar. « مِنْ رَسُولٍ », « مَنِ ارْتَضَى »'nın açıklamasıdır. Velinin bildirdiği bir şeyin vuku bulması kesin değildir. Çünkü o, rüyaya ya da keşfe göre haber verir. Veliye ait her keramet de Peygamber (sav)'in mucizesidir. Te'vilat adlı kitapta şöyle zikredilmiştir:

Bazıları dediler ki: *"Bu ayette, kâhinlerin yalanlanmasına delalet vardır. Ancak böyle değildir. Zira onlar içinde verdiği haberi doğrulananlar da vardır. Eczacılar da böyledir. Onlarda otların tabiatını bilirler. Bu da*

düşünerek bilinmez. Dolayısıyla bilindi ki: Onlar bunun ilmine elçi yoluyla vakıf oldular. Kendisi gitse de ilmi halk içinde baki kalmıştır."

"Bunun" peygamberin. *".. gözcüler..."* muhafız melekler. Onlar onu, şeytanlardan muhafaza ederler. Vahiy, peygambere ulaştırılıncaya kadar onların vesveselerinden ve bir şeyler karıştırmalarından onu korurlar.

28 – Ki böylece onların (peygamberlerin), **Rablerinin gönderdiklerini hakkıyla tebliğ ettiklerini bilsin.** (Allah) **onların nezdinde olup bitenleri çepeçevre kuşatmış ve her şeyi bir bir saymış** (kaydetmiş)**'tir.**

Ki böylece Allah (cc), peygamberlerin, Rabblerinin gönderdiklerini ziyadesiz ve noksansız olarak kâmil bir şekilde, gönderilen kişilere, hakkıyla tebliğ ettiklerini bilsin. Yani; Allah (cc), bunun, var olmadan önce var olacağını bildiği gibi var olduğu halde de var olduğunu bilsin diye, demektir.

« مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ »'deki zamiri « مَنْ »'in lafzından dolayı tekil kıldı, manasından dolayı da « أَبْلَغُوا »'da çoğul kıldı.

Allah (cc), peygamberin nezdindeki ilmi çepeçevre kuşatmış ve su damlalarını, kum tanelerini, ağaç yapraklarını, denizköpüklerini ve sair her şeyi bir bir saymış, kaydetmiştir. Peygamberlerin nezdindeki vahyine ve kelamına dair şeyleri nasıl ihata etmez?

« عَدَدًا » kelimesi haldir. Yani; Her şeyi sayılı olduğu halde bildi, demektir. Ya da saymak manasına mastardır.

Allahu A'lem.

Sûre - 73

MÜZZEMMİL SÛRESİ

Bu sûre Mekke'de nazil olmuştur;

20 âyettir.

Cüz - 29

MÜZZEMMİL SÛRESİ

Bu sure Mekke'de nazil olmuştur. Basra'lılara göre on dokuz ayettir. Şam'lılara göre on sekiz ayettir.

1. — 14. ÂYETLER

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

يَٓا اَيُّهَا الْمُزَّمِّلُ ﴿١﴾ قُمِ اللَّيْلَ اِلَّا قَلِيلًا ﴿٢﴾ نِصْفَهُٓ اَوِ انْقُصْ مِنْهُ قَلِيلًا ﴿٣﴾ اَوْ زِدْ عَلَيْهِ وَرَتِّلِ الْقُرْاٰنَ تَرْتِيلًا ﴿٤﴾ اِنَّا سَنُلْقِي عَلَيْكَ قَوْلًا ثَقِيلًا ﴿٥﴾ اِنَّ نَاشِئَةَ اللَّيْلِ هِيَ اَشَدُّ وَطْئًا وَاَقْوَمُ قِيلًا ﴿٦﴾ اِنَّ لَكَ فِي النَّهَارِ سَبْحًا طَوِيلًا ﴿٧﴾ وَاذْكُرِ اسْمَ رَبِّكَ وَتَبَتَّلْ اِلَيْهِ تَبْتِيلًا ﴿٨﴾ رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ فَاتَّخِذْهُ وَكِيلًا ﴿٩﴾ وَاصْبِرْ عَلٰى مَا يَقُولُونَ وَاهْجُرْهُمْ هَجْرًا جَمِيلًا ﴿١٠﴾ وَذَرْنِي وَالْمُكَذِّبِينَ اُولِي النَّعْمَةِ وَمَهِّلْهُمْ قَلِيلًا ﴿١١﴾ اِنَّ لَدَيْنَٓا اَنْكَالًا وَجَحِيمًا ﴿١٢﴾ وَطَعَامًا ذَا غُصَّةٍ وَعَذَابًا اَلِيمًا ﴿١٣﴾ يَوْمَ تَرْجُفُ الْاَرْضُ وَالْجِبَالُ وَكَانَتِ الْجِبَالُ كَثِيبًا مَهِيلًا ﴿١٤﴾

Meali

1. Ey örtünüp bürünen *(Rasulüm)*!

2. – 4. Geceyi, tamamen değil de, yarısını yahut yarıdan az eksiğini veya fazlasını yatmadan *(ibadetle)* geçir ve Kur'an'ı tane tane oku.

5. Doğrusu biz sana *(taşıması)* ağır bir söz vahyedeceğiz.

6. Şüphesiz gece kalkışı *(kalp ve uzuvlar arasında)* tam bir uyuma ve sağlam bir kıraate daha elverişlidir.

7. Zira gündüz vakti, sana uzun bir meşguliyet var.

8. Rabbinin adını an, mutlak ihlâs ile O'na yönel.

9. O, doğunun da batının da Rabbidir. O'ndan başka ilah yoktur. Öyleyse yalnız O'nun himayesine sığın.

10. Onların *(müşriklerin)* söylediklerine katlan ve onları güzel bir şekilde terk et.

11. Nimet içinde yüzen o yalan isnatçılarını bana bırak ve onlara biraz mühlet ver.

12. – 13. Hiç şüphesiz bizim nezdimizde *(onlar için hazırlanmış)* boyunduruklar, yakıcı bir ateş, boğazdan geçmez bir yiyecek ve elem verici bir azap var.

14. O gün *(kıyamet günü)* yeryüzü ve dağlar sarsılır. Dağlar çöküntü ile akıp giden kum yığınına döner.

Tefsiri

1 – Ey örtünüp bürünen (Rasulüm)!

« اَلْمُزَّمِّلُ », « اَلْمُتَزَمِّلُ » demektir. O da; *'elbisesine bürünen'*, yani; onunla örtünen demektir.

« ت », « ز »'ye idğam olunmuştur.

Peygamber (sav) elbisesine bürünmüş bir halde gece vakti uyuyordu. *"Geceleyin kalk"* sözüyle namaz için kalkması emrolundu.

2– / 3– / 4– Geceyi, tamamen değil de, yarısını yahut yarıdan az eksiğini veya fazlasını yatmadan (ibadetle) **geçir ve Kur'an'ı tane tane oku.**

« نِصْفَهُ » – *'yarısını'* sözü, « اللَّيْلَ » – *'geceyi'*den bedeldir. «إِلَّا قَلِيلًا», « نِصْفَهُ » sözünden istisnadır. Takdiri; *"Gecenin yarısını, yarının azı hariç kalk, ya da yarımdan üçte birine kadar biraz eksilt."* şeklindedir.

« أَوِ انْقُصْ »'daki « وِ » Asım ve Hamza'nın dışındakilere göre ötre iledir.

Ya da, *"O yarının üzerine üçte ikiye kadar ilave edip artır."* Şeklindedir. Kast olunan; iki husus arasında muhayyer kılınmasıdır. Ve kesin bir şekilde gecenin yarısından az bir vakitte kalkacak ya da iki husustan birini ki: onlar; yarıdan daha az ve yarıdan daha çok olan iki vakitten herhangi birini tercih edecek.

« نِصْفَهُ » kelimesini « قَلِيلًا »'den bedel kılarsan o vakit üç şık arasında muhayyer olur. Ya gecenin tam yarısını kalkacak, ya ondan daha az bir zaman diliminde kalkacak ya da ondan daha çok bir zaman diliminde kalkacak.

"Yarım" kelimesi, tamamına nispetle azlıkla nitelendirildi. Eğer böyle nitelendirilmeseydi, böyle anlaşılmayacaktı. Zira *"az"* lafzı mutlak olarak karşılandığında yarıdan aşağısına delalet eder. Bu sebeple biz, *"Falan adama az bir miktar hariç bin dirhem borcu olduğunu"* ikrar eden kişiye bin dirhemin yarısından daha fazlasını vermesini gerektiğini söyleriz.

"Kur'an'ı açık açık ve fasılalı bir şekilde oku." « الثَّغْرُ الْمُرَتَّلُ »'den gelmektedir. Yani; aralarında çok değil, biraz açıklık bulunmakla beraber gayet güzel bir nizamda görülen ön parlak dişlere denir. Sözü de yavaş yavaş tane tane söylemeye tertili kelam derler. Binalar eşit seviyede olduğunda da aynı şekilde « ثَغْرٌ رَتَلٌ » denir.

Ya da harfleri belli ede ede, vakfeleri koruya koruya ve harekeleri de doyura doyura okumak suretiyle ağır ağır oku, demektir.

« تَرْتِيلًا », bu husustaki emrin gereklilik içerdiğini ve Kur'an okuyanın buna riayet etmesi gerektiğini te'kid etmektedir.

5 – Doğrusu biz sana (taşıması) **ağır bir söz vahyedeceğiz.**

"Vahyedeceğiz" indireceğiz. *"ağır bir söz"* yani; Kur'an'ı. Vahyedeceğiz. İçinde mükellefler için zor ve ağır mükellefiyetler içeren emirler ve nehiyler bulunduğundan dolayı ağır bir söz demiştir.

Ya da münafıklara ağır gelen söz demektir. Ya da hafif, boş değil de ağırlığı olan, olgun söz demektir.

6 – Şüphesiz gece kalkışı (kalp ve uzuvlar arasında) **tam bir uyuma ve sağlam bir kıraate daha elverişlidir.**

Verş dışındakilere göre « نَاشِئَةَ » şeklinde « ء » iledir. « نَاشِئَةَ اللَّيْلِ », *'gece kalkışı'*, demektir. İbni Mes'ud (ra)'dan:

Onun « نَشَأَ » – *'kalktı, uyandı'* fiilinden « عَافِيَةٌ » gibi « فَاعِلَةٌ » vezninde mastar olduğu nakledilmiştir.

Ya da gece meydana gelen ibadet demektir. Ya da gece saatleridir. Çünkü onlar an be an ortaya çıkarlar. Zeynel Abidin (ra), akşam ile yatsı arası namaz kılar ve:

"İşte bu gece kalkışıdır." derdi.

Şam kıraat ekolü ve Ebu Amr'a göre uygunluk ve muvafakat manasına gelen « وِطَاءً » şeklindedir. Yani; *"O vakitte kalkan kişinin kalbi, diline uygunluk gösterir, muvafakat eder"*, demektir. Hasan'dan şöyle nakledilmiştir:

"Gece kalkışı, insanlara karşı gösterişten uzak olduğu için gizli ve açık (ibadetler) *arasında* (ihlâs yönüyle) *tam bir uygunluktur."*

Şam kıraati ve Abu Amr'ın dışındakilere göre « وَطْئًا » şeklindedir. Yani; *"Vakti saatinde uykuyu terk ettiği için namaz, kılan kişiye gündüz namazından daha ağırdır."* demektir. Nitekim Rasulullah (sav) da şöyle buyurmuştur: « اَللّٰهُمَّ اشْدُدْ وَطْأَتَكَ عَلَى مُضَرِ » – *"Allah'ım! mudara karşı musibetin artır."*

Gece kalkışı, sesler ve hareketler kesildiği için söyleyiş ve okuyuş cihetiyle de daha kuvvetli ve daha sağlamdır.

7 – Zira gündüz vakti, sana uzun bir meşguliyet var.

Gündüz vakti mühim işlerini ve ihtiyaçlarını karşılayacağın meşguliyetler, tasarruflar ve koşuşturmalar var. Dolayısıyla sen gece vakti nefsini Rabbinin ibadetine ver, demektir. Ya da gündüz vakti uyku uyuman ve istirahat etmen için uzun bir vakit var, demektir.

8 – Rabbinin adını an, mutlak ihlâs ile O'na yönel.

O'nun zikrine gece gündüz devam et.

Zikrullah; tesbih, tehlil, tekbir, namaz, Kur'an okumak ve ilim tahsili gibi hususlara şamildir.

"Mutlak ihlâs ile O'na yönel." Her şeyden uzaklaşmak suretiyle kendini O'nun ibadetine ver.

Tebettül: Başkasından değil, O'ndan hayır umarak Allah'a yönelmektir. Denildi ki:

"Tebettül; Dünya içindekileri terk etmek ve Allah katındaki şeyleri istemektir."

« تَبْتِيلاً » şeklinde mastarın (mef'ulu mutlakın) farklı getirilişinde fazladan te'kid vardır. Yani; Allah (cc) seni kendisine yönlendirsin de sen de çalışıp gayret edip O'na yönelesin, demektir.

Ya da durak sonlarındaki uygunluğun gözetilmesi için « تَبْتِيلاً » şeklinde getirilmiştir.

9 – O, doğunun da batının da Rabbidir. O'ndan başka ilah yoktur. Öyleyse yalnız O'nun himayesine sığın.

« رَبُّ » ötre iledir. Yani; « هُوَ رَبُّ » – *'o, Rab'dir'* demektir.

Ya da « رَبُّ » müptedadır. Haberi de « لاَ إِلَهَ إِلاَّ هُوَ »'dur.

Şam kıraat imamları ve Hafs'ın dışındaki Kûfe'lilere göre esre iledir. « رَبِّكَ » kelimesinden bedeldir. İbni Abbas (ra)'dan nakledildiğine göre de:

"O, yemin olmak üzere esrelidir, yemin edatı gizlidir." « اللهِ لَأَفْعَلَنَّ » – *'Vallahi yapacağım'* sözünde olduğu gibi. Yeminin cevabı da « لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ » cümlesidir."

Bu, senin: *"Vallahi, evde Zeyd'den başka kimse yok."* sözünde olduğu gibidir.

"Yalnız onu vekil tut" sana vaat ettiği yardım ve zafer hususunda yalnız O'nu veli ve kefil tut, demektir. Ya da O'nun, doğunun ve batının sahibi, hükümdarı olduğunu ve O'ndan başka tanrı olmadığını bildiğinde işlerin için O'nu yeterli kabul et.

« فَاتَّخِذْهُ »'deki « فَ »'nin faydası, bilip öğrendikten sonra işleri tek ve kahhar olan (Allah'a (cc)) havale etme hususunda beklememendir. Zira ikrardan sonra beklemekte senin için hiçbir özür yoktur.

10 – Onların (müşriklerin) **söylediklerine katlan ve onları güzel bir şekilde terk et.**

Onların, gerek benim hakkımda söyledikleri *"eş ve çocuk edindi"* gibi sözlere ve gerek senin hakkında söyledikleri *"sihirbazdır, şairdir"* gibi sözlere sabret.

"O'nları güzel bir şekilde terk et" Kalben onlardan uzak dur. Onlara karşılık verme ve onlara güzel ahlak ile hüsnü muhalefet et. Denildi ki:

"Bu (hüküm) *savaş ayetiyle neshedilmiştir."*

11 – Nimet içinde yüzen o yalan isnatçılarını bana bırak ve onlara biraz mühlet ver.

Yani; Onları bana sipariş et, ben onlara kâfi gelirim, demektir.

"Yalan isnatçılarını" Kureyş reislerini

« وَالْمُكَذِّبِينَ » mef'ulu meahtır. Ya da « ذَرْنِي » üzerine atıftır. Yani; *'Onları bana bırak.'* demektir.

« أُولِي النَّعْمَةِ »; *'nimet içinde yüzen, refah sahibi'* demektir. « نَ »'un esresiyle olduğunda *'nimet, rahat'* demektir, ötresiyle olduğunda ise *'me-*

serret, sevinç' demektir. Bedir gününe kadar ya da kıyamet gününe kadar onlara mühlet ver.

12– / 13– Hiç şüphesiz bizim nezdimizde (onlar için hazırlanmış) **boyunduruklar, yakıcı bir ateş, boğazdan geçmez bir yiyecek ve elem verici bir azap var.**

Ahirette kâfirler için hazırlanmış ağır boyunduruklar ve yakıcı bir ateş var.

« أَنْكَالاً », « نِكْل » – *'boyunduruk'* kelimesinin çoğuludur.

"Boğazdan geçmez bir yiyecek" yani; boğazlara takılan ve geçmeyen dari' (Cehennemde bir bitki) ve zakkumu kastediyor.

"Elem verici bir azap var." sancısı kalbe vuran bir azap var. Rasulullah (sav)"in bu ayeti okuduğu ve bayıldığı rivayet edildi.

Hasan Basrî de bir gün oruçlu olarak akşamladı. İftar edeceği sırada kendisine yemek getirildi. Tam o sırada aklına bu ayet geldi:

– *"Yemeği kaldırın."* dedi. İkinci akşam konuldu, yine aklına geldi yine:

– *"Kaldırın."* dedi. Üçüncü akşam da böyle oldu. Sabit el Bennanî ve başka kişilere haber verildi onlar geldiler. Nihayet biraz sevik şerbeti içinceye kadar onu bırakmadılar.

14 – O gün (kıyamet günü) **yeryüzü ve dağlar sarsılır. Dağlar çöküntü ile akıp giden kum yığınına döner.**

« يَوْمَ » kelimesi « لَدَيْنَا »'daki fiil manasına gelen şeyle mansuptur. Yani; *"Yeryüzü ve dağların sarsıldığı gün nezdimizde kâfirlere şunlar şunlar sabit olmuştur."* demektir.

"Yeryüzü ve dağlar sarsılır." yani; şiddetle sallanır, hareket eder. Dağlar toplanmış kum yığınlarına döner. Bir şeyi topladığında kullanılan « كَثَبَ الشَّيْءَ » – *'bir şeyi yığdı, biriktirdi'* sözünden gelmektedir. Sanki o, mef'ul manasına faildir.

"Akıp giden" toplandıktan sonra akan.

15. — 19. ÂYETLER

إِنَّا أَرْسَلْنَا إِلَيْكُمْ رَسُولًا شَاهِدًا عَلَيْكُمْ كَمَا أَرْسَلْنَا إِلَى فِرْعَوْنَ رَسُولًا ﴿١٥﴾ فَعَصَى فِرْعَوْنُ الرَّسُولَ فَأَخَذْنَاهُ أَخْذًا وَبِيلًا ﴿١٦﴾ فَكَيْفَ تَتَّقُونَ إِنْ كَفَرْتُمْ يَوْمًا يَجْعَلُ الْوِلْدَانَ شِيبًا ﴿١٧﴾ اَلسَّمَاءُ مُنْفَطِرٌ بِهِ كَانَ وَعْدُهُ مَفْعُولًا ﴿١٨﴾ إِنَّ هٰذِهِ تَذْكِرَةٌ فَمَنْ شَاءَ اتَّخَذَ إِلَى رَبِّهِ سَبِيلًا ﴿١٩﴾

Meali

15. Doğrusu biz size de, hakkınızda şahitlik edecek bir peygamber gönderdik. Nasıl ki Firavuna da bir peygamber göndermiştik.

16. Ama Firavun, o peygambere karşı gelmiş. Biz de onu ağır ve çetin bir şekilde muaheze etmiştik.

17. Peki inkâr ederseniz, çocukları ak saçlı ihtiyarlara çevirerek o günden kendinizi nasıl koruyabileceksiniz?

18. Gökyüzü bile onunla *(o günün dehşetiyle)* yarılacaktır. Allah'ın vaadi mutlaka yerine gelir.

19. İşte bu *(anlatılanlar)* şüphesiz bir öğüttür. Artık kim dilerse Rabbine *(varan)* bir yol tutar.

Tefsiri

15 – Doğrusu biz size de, hakkınızda şahitlik edecek bir peygamber gönderdik. Nasıl ki Firavuna da bir peygamber göndermiştik.

Ey Mekke halkı! Biz, size kıyamet günü inkârınız ve yalanlamanız hususunda aleyhinize şahitlik edecek bir peygamber gönderdik.

Birinci *"Rasul"* (Peygamber) sözü ile Muhammed (sav)'i kastediyor. İkincisi ile de Musa (as)'ı kastediyor.

16 – Ama Firavun, o peygambere karşı gelmiş. Biz de onu ağır ve çetin bir şekilde muaheze etmiştik.

"Peygambere" O peygambere, demektir. Zira nekra bir kelime ikinci defa marife olarak tekrarlanırsa ikincisi birincinin aynısı olur.

"Biz de onu ağır ve çetin bir tutuşla tuttuk" şiddetli kaba bir tutuşla yakaladık. Musa (as)'ı ve firavunu misal verdi. Çünkü onlarla ilgili haberler Mekke halkı arasında yaygındı. Çünkü onlar Yahudilerin komşularıydı.

17 – Peki inkâr ederseniz, çocukları ak saçlı ihtiyarlara çevirerek o günden kendinizi nasıl koruyabileceksiniz?

« يَوْمًا », « تَتَّقُونَ »'nin mef'uludur. Yani; *"Eğer inkâr ederseniz şu günün azabından nasıl korunacaksınız?"*

Ya da « يَوْمًا » zarftır. Yani; Eğer dünyada inkâr ederseniz kıyamet gününde kendinizi nasıl koruyacaksınız, demektir.

Ya da « يَوْمًا », *"inkar ettiniz"* tevili üzere « كَفَرْتُمْ » ile mansuptur. Yani; *"Eğer kıyamet ve ceza gününü inkâr ederseniz Allah'tan (cc) nasıl korunur ve nasıl korkarsınız."* demektir. Çünkü Allah'tan (cc) korunma onun azabından korkmaktır.

« يَجْعَلُ الْوِلْدَانَ », « يَوْمًا »'in sıfatıdır. Ona dönen zamir hazfedilmiştir. Yani; « فِيهِ » – *'onda'*, demektir.

Dehşet ve şiddetinden dolayı yeni doğmuş çocukları (bile) ak saçlı yaşlılara çevirir. Bu, Âdem (as)'a:

"Kalk, zürriyetinden ateşin ordularını uyandır." dendiği vakittir.

« شِيبًا », « اَشْيَبُ » kelimesinin çoğuludur. Denildi ki:

"Korku ve dehşetinden dolayı o şiddetli gün için temsil üzere 'çocukların alınlarını ağartan gün.'" denilmiştir.

18 – Gökyüzü bile onunla (o günün dehşetiyle) **yarılacaktır. Allah'ın vaadi mutlaka yerine gelir.**

Bu da, o günün şiddetle nitelendirilmesidir. Yani; büyüklüğüne ve sağlamlığına rağmen gökler bile onunla yarılacaktır. Yani; Gök(ler) bile onun dehşetinden yarılıyorsa ondan başka mahlûkat ne olur dersin?

« مُنْفَطِرٌ » kelimesinin müzekker olarak zikredilişi « اَلسَّمَاءُ » – *'gök'* kelimesinin « اَلسَّقْفُ » tevili üzere olmasındandır.

Ya da « اَلسَّمَاءُ شَىْءٌ مُنْفَطِرٌ » – *"Gök yarılacak bir şeydir."* takdiri üzeredir.

« بِهِ » – *"onunla"* sözü, kıyamet günüye, demektir. Şunu kastediyor:

"Bir şey, kendisini yaran bir şeyle yarıldığı gibi gökler de bu günün şiddetinden ve dehşetinden dolayı yarılacaktır."

« وَعْدُهُ », mastardır. Mef'ule muzaftır. O da gündür. Ya da faile muzaftır. O da Allah azze ve celledir. Allah'ın (cc) vadi mutlaka yerine gelir Vuku bulur.

19 – İşte bu (anlatılanlar) **şüphesiz bir öğüttür. Artık kim dilerse Rabbine** (varan) **bir yol tutar.**

İşte tehdidi ifade eden bu ayetler öğüttür. Artık dileyen bunlarla öğüt alır ve takva ve haşyet ile Allah (cc) bir yol tutar.

20. ÂYET

إِنَّ رَبَّكَ يَعْلَمُ أَنَّكَ تَقُومُ أَدْنٰى مِنْ ثُلُثَيِ اللَّيْلِ وَنِصْفَهُ
وَثُلُثَهُ وَطَٓائِفَةٌ مِنَ الَّذِينَ مَعَكَ وَاللّٰهُ يُقَدِّرُ اللَّيْلَ
وَالنَّهَارَ عَلِمَ أَنْ لَنْ تُحْصُوهُ فَتَابَ عَلَيْكُمْ فَاقْرَؤُا مَا تَيَسَّرَ
مِنَ الْقُرْاٰنِ عَلِمَ أَنْ سَيَكُونُ مِنْكُمْ مَرْضٰى وَاٰخَرُونَ يَضْرِبُونَ
فِي الْأَرْضِ يَبْتَغُونَ مِنْ فَضْلِ اللّٰهِ وَاٰخَرُونَ يُقَاتِلُونَ فِي
سَبِيلِ اللّٰهِ فَاقْرَؤُا مَا تَيَسَّرَ مِنْهُ وَأَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا
الزَّكٰوةَ وَأَقْرِضُوا اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا وَمَا تُقَدِّمُوا لِأَنْفُسِكُمْ
مِنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِنْدَ اللّٰهِ هُوَ خَيْرًا وَأَعْظَمَ أَجْرًا وَاسْتَغْفِرُوا
اللّٰهَ إِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢٠﴾

Tefsiri

20 – (Rasulüm!) **senin, gecenin üçte ikisine yakın kısmını,** (bazen) **yarısını,** (bazen de) **üçte birini yatmadan** (ibadetle) **geçirdiğini ve beraberinde bulunanlardan bir topluluğun da** (böyle yaptığını) **Rabbin elbette biliyor. Gece ve gündüz** (içinde olup bitenleri iyiden iyiye) **ölçüp biçen ancak Allah'tır. O sizin, bunu sayamayacağınızı bildiği için, sizi bağışladı. Artık Kur'an'dan kolayınıza geleni okuyun. Allah bilmektedir ki içinizden hasta**(lanan)**lar olacak, diğer bir kısmınız Allah'ın lütfundan** (rızık) **aramak üzere yeryüzünde yol tepecekler, başka bir kısmınız da Allah yolunda çarpışacaklardır. O**

halde Kur'an'dan kolayınıza geleni okuyun. Namazı kılın, zekâtı verin. Allah'a gönül hoşluğuyla ödünç verin. Kendiniz için önden (dünyada iken) **ne iyilik hazırlarsanız Allah katında onu bulursunuz. Hem de daha üstün ve mükâfatça daha büyük olmak üzere Allah'tan mağfiret dileyin. Şüphesiz ki Allah çok bağışlayıcı, çok esirgeyicidir.**

« أَدْنَى »; *'daha az'*, demektir. « الأَدْنَى », *"daha yakın olduğu"* halde *"daha az"* için istiare olunmuştur. Çünkü iki şey birbirine yaklaştıklarında aralarındaki mesafe azalır. Uzaklaştıklarında da artar.

Hişam'ın dışındakilere göre « ل »'ın ötresiyle « ثُلُثَي » şeklindedir.

« وَنِصْفَهُ وَثُلُثَهُ » kelimeleri, Mekke ve Kûfe kıraatine göre « أَدْنَى » üzerine atfen mansupturlar. Onları mecrur okuyan ise « ثُلُثَي » üzerine atfetmiştir.

« وَطَائِفَةٌ », « تَقُومُ »'deki zamir üzerine atfedilmiştir. Arada fasıla olduğu için te'kitsiz de atfı caizdir.

"Beraberinde bulunanlardan bir topluluğun da (böyle yaptığım) *Rabbin elbette biliyor."* Yani; Ashabından bir gurup da bu miktarda kılmaktadır.

"Geceyi de gündüzü de Allah takdir eder." yani; geceyi ve gündüzü takdir eden ve onların saatlerinin miktarlarını da bilen yalnızca Allah'tır (cc). Allah azze ve cellenin, kendi ismini müpteda olarak öne alması ve « يُقَدِّرُ » – *'takdir eder'* sözünü ona dayandırması (ona haber kılması) takdirin O'na has olduğuna delalet etmektedir.

Onlar (Ashabı kiram), ayakları şişinceye kadar namaz kıldılar da: *"O sizin bunu sayamayacağınızı bildiği için sizi bağışladı."* ayeti indi. Yani; siz bu miktar üzere kılmaya ancak güçlük ve meşakkat çekmek suretiyle güç getirebilirsiniz ki bunda da zorluk var. Dolayısıyla Allah (cc) sizi bağışladı, yükünüzü hafifletti ve sizden gece kalkışının farziyetini düşürdü.

"Artık Kur'an'dan kolayınıza geleni okuyun." Emir, namazda vücup içindir. Ya da emir, namaz dışında nedb içindir. (menduptur.) Ebu Hanife: Ebu Hureyre (ra)'dan şöyle rivayet etmiştir:

"Kim bir gecede yüz ayet okursa o gafillerden yazılmaz. Kim de iki yüz ayet okursa o ihlâsla kulluk edenlerden yazılır." Denildi ki:

"Kur'an ile namazı kastetti. Çünkü o, onun rükünlerinden biridir." Yani; kolayınıza geldiği kadar namaz kılın demektir. Yani; gece namazından azade kılmadı. Bu, öncekini neshetmiştir. Daha sonra da bu beş vakit namazla neshedilmiştir. Daha sonra neshedilmesindeki hikmeti beyan etmiştir: O da; kalkışın, hastalara, yolculara ve mücahidlere güç gelmesidir. Şöyle buyurdu:

"Allah bilmektedir ki: İçinizden hastalar olacak, onlara gece kalkışı zor gelecek, diğer bir kısmınız Allah'ın fazlından –ticaretle– *rızkını aramak üzere ya da ilim talebi ile yeryüzünde sefere çıkacak, başka bir kısmınız da Allah yolunda çarpışacaklar."* Mücahid ile çalışıp kazananı bir kıldı. Çünkü helal kazanmak cihaddır.

« يَبْتَغُونَ », « يَضْرِبُونَ »'deki zamirden haldir. İbni Mes'ud (ra) da şöyle demiştir:

"Bana ölümün geleceği haller içerisinde Allah (cc) yolunda cihaddan sonra en sevgili hal, ben bir dağın iki bölümü arasında Allah'ın (cc) fazlından talepte bulunduğum bir sırada ölümün bana gelmesidir."

"O halde Kur'an'dan kolayınıza geleni okuyun." Kolaylaştırmakla ilgili emri onların şiddetle korunması için tekrar etti. Farzı kılın, gerekli zekâtı verin ve nafile olarak ihlâs ile helalden Allah'a (cc) ödünç verin.

Farz, lügatte; ayırmak demektir. Borç veren bu miktarı malından ayırır ve onu başkasına verir. Tasadduk eden de bu şekilde, bu miktarı malından ayırır ve onu Allah Teâlâ için verir.

Allah Teâlâ, fakire verdiğini başına kakmasın diye onu (sadakayı) kendi zatına nispet etti. Ayrıca fakir bu ibadette ona (vermeye) yardımcı olmaktadır. Dolayısıyla başa kakılma duru söz konusu olamaz. Bilakis fakir için böyle bir şey söz konusu olur.

"Kendiniz için önden (dünyada iken) *ne iyilik hazırlarsanız Allah katında onun sevabını bulursunuz."*

« تَجِدُوهُ » şartın cevabıdır. Hem de bıraktıklarınızdan ve terk ettiklerinizden daha üstün olmak üzere onu bulursunuz.

« تَجِدُوهُ »'nun ikinci mef'ulu « خَيْرًا »'dır. « هُوَ » ise zamiri fasıldır. İki marife kelime arasına girmemiş olsa da bu caizdir. Zira « أَفْعَلُ » (ism-i tafdil) harfi tarif (ال) almamasından dolayı marifeye en çok benzeyenlerdendir.

"Ve mükâfatça daha büyük olmak üzere" ve sevap yönüyle daha çok olmak üzere. Günahlardan ve iyiliklerdeki kusurlardan dolayı Allah'tan (cc) mağfiret dileyin.

"Şüphesiz ki Allah çok bağışlayandır..." Günah ve kusur ehlinin günahını, kusurunu örter.

"Çok esirgeyendir." Gayret ve çaba gösterenlerden hafifletir. O'nun, dilediği her şeye gücü yeter.

Allahu A'lem.

Sûre - 74

MÜDDESSİR SÛRESİ

Bu sûre Mekke'de nazil olmuştur; 56 âyettir.

Cüz - 29

1. — 10. ÂYETLER

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

يَٓا اَيُّهَا الْمُدَّثِّرُۙ ﴿١﴾ قُمْ فَاَنْذِرْۙ ﴿٢﴾ وَرَبَّكَ فَكَبِّرْۙ ﴿٣﴾ وَثِيَابَكَ
فَطَهِّرْۙ ﴿٤﴾ وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْۙ ﴿٥﴾ وَلَا تَمْنُنْ تَسْتَكْثِرُۙ ﴿٦﴾ وَلِرَبِّكَ
فَاصْبِرْۜ ﴿٧﴾ فَاِذَا نُقِرَ فِي النَّاقُورِۙ ﴿٨﴾ فَذٰلِكَ يَوْمَئِذٍ يَوْمٌ عَس۪يرٌۙ
﴿٩﴾ عَلَى الْكَافِر۪ينَ غَيْرُ يَس۪يرٍ ﴿١٠﴾

Meali

1. Ey bürünüp sarınan *(Rasulüm)*!

2. Kalk, artık *(insanları)* uyar.

3. Sadece Rabbini büyük tanı.

4. Elbiseni tertemiz tut.

5. Kötü şeyleri terk et.

6. Yaptığın iyiliği çok görerek başa kakma.

7. Rabbin için sabret.

8. O sura üfürüldüğü zaman var ya.

9. İşte o gün zorlu bir gündür.

10. Kâfirler için *(hiç de)* kolay değildir.

Tefsiri

1 – Ey bürünüp sarınan (Rasulüm)!

Cabir (ra)'ın rivayet ettiğine göre Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur:

"Hira dağındaydım. Bana 'Ey Muhammed! Şüphesiz ki sen Allah'ın Rasulü'sün' diye nida edildi. Sağıma ve soluma baktım. Bir şey göremedim. Üst tarafıma batım. Bir de ne göreyim. O –ona nida eden meleği kastediyor– gökle yer arasında bir taht üzerinde oturuyor. Korktum ve Hatice'ye döndüm. Ona:

– Beni örtün, Beni örtün. dedim."

Hatice (rha) onu örttükten sonra Cebrail (as) geldi ve: *"Ey bürünüp sarınan..."* ayetini okudu. Yani; elbiselerine sarınan, demektir.

« الْمُدَّثِّرُ », « الدِّثَارُ » kelimesindendir. O da; şiarın üstüne giyilen (entari, cübbe, kaftan, ihram gibi) elbiselerdir. Şiar da; (don, atlet gibi) bedene temas eden iç çamaşırıdır.

« الْمُدَّثِّرُ » kelimesinin aslı « الْمُتَدَثِّرُ »'dur. « ت », « د »'a idğam olunmuştur.

2 – Kalk, artık (insanları) **uyar.**

Yatağından kalk. Ya da kesin bir azimle kalk. Eğer iman etmezlerse Allah'ın (cc) azabına maruz kalacaklarına dair kavmini uyar. Ya da uyarıyı kimseye tahsis etmeksizin yap. Denildi ki:

Kureyş'ten hoşuna gitmeyen şeyler işitince kederlenmiş, kederli kişinin yaptığı gibi düşüncelere dalarak elbisesine bürünmüştü. Ona:

"Ey elbiselerine bürünmek suretiyle kâfirlerin eziyetini kendinden uzaklaştıran kişi! Kalk. Azgın günahkârlar sana eziyet verse de uyarıyla meşgul ol." denilmiştir.

3 – Sadece Rabbini büyük tanı.

Büyüklüğü, tazimi yalnız Allah'a (cc) tahsis et. Yani; gözünde ondan başkasını büyütme. Allah'tan (cc) başkası tarafından başına bir iş geldiğinde: *"Allah en büyüktür"* de.

Rivayet olunduğuna göre bu nazil olduğunda Rasulullah (sav) « اَللّٰهُ اَكْبَرُ » demiş, Hatice (rha) da tekbir getirip sevinmiş ve onun vahiy olduğuna yakinen inanmıştı.

Bu, namaz tekbirine de hamlolunmuştur. Şart manası olduğundan dolayı « فَ » gelmiştir. Sanki şöyle denilmiştir:

"Her ne hadise olursa olsun hiçbir sebeple onu büyüklemeyi terk etme."

4 – Elbiseni tertemiz tut.

Elbiseni suyla necasetten temizle. Çünkü namaz ancak onunla sahih olur. Namazın dışında da evla olan budur. Ya da elbiselerini uzatan ve eteklerini çekerek yürüyen Araplara muhalefet için elbiseni kısalt. Zira o şekildeki bir elbiseye necasetin bulaşmamasından emin olunmaz.

Ya da nefsini çirkin işlerden pak kıl, demektir. Birinin kusurlardan ari olduğunu söylemek istediklerinde: *"Falanın elbisesi temizdir."* derler. Hain kişi için de: *"Falanın elbiseleri kirlidir."* derler. Bu yorum da uygundur. Çünkü kalbini temizleyen kişi dış görünüşünü de temizler.

5 – Kötü şeyleri terk et.

Yakup, Sehl ve Hafs'a göre « وَالرُّجْزَ » şeklinde « ر »'nın ötresiyledir. Diğerlerine göre « ر »'nın esresiyledir. *'Azap'* demektir. Kastolunan; azaba götüren şeylerdir.

"Terk et." yani; onları terk etmeye devam et, demektir. Çünkü O onlardan beri idi.

6 – Yaptığın iyiliği çok görerek başa kakma.

« تَسْتَكْثِرُ » lafzan merfudur, (ötrelidir). Hal üzere mahallen mansuptur. Yani; verdiğini çok görerek verme, demektir.

Ya da verdiğinden daha fazlasını isteyerek verme, demektir. Zira sen en üstün ahlak ve en güzel adap ile emrolundun.

« تَمْنُنْ »; birine ihsan ettiğinde kullanılan « مَنَّ عَلَيْهِ » sözünden gelmektedir.

Hasan, nehyin cevabı olarak sükun ile « تَسْتَكْثِرْ » şeklinde okumuştur. Yani; yaptığın iyiliği başa kakma ki çoğaltasın, çok hayır ve ecre eresin, demektir.

7 – Rabbin için sabret.

Allah (cc) rızası için O'nun emir ve nehiylerine karşı, başa gelen, ilahi tekliflerin meşakkati, müşriklerin ataları ve sair musibetlere ve menedilen her şeye karşı sabrı kullan.

8 – O sura üfürüldüğü zaman var ya.

Sura üfürüldüğünde. O, birinci üfürüştür. İkinci üfürüş olduğu da söylendi.

9 – İşte o gün zorlu bir gündür.

« ذَلِكَ »: sura üfürüş vaktine işarettir. Müptedadır.

« يَوْمَئِذٍ » mahallen merfudur. « ذَلِكَ »'den bedeldir.

« يَوْمٌ عَسِيرٌ » haberdir. Sanki: *"Sura üfürülüş günü çetin bir gündür."* denilmiştir.

« فَإِذَا »'daki « فَ » sebep manası içindir.

« فَذَلِكَ »'deki « فَ » de ceza (cevap) içindir. Sanki şöyle denilmiştir: *"Onların eziyetlerine katlan. Zira onların önünde çetin bir gün vardı. O günde eziyetlerinin cezasını görecekler, sen de sabrının karşılığını bulacaksın."*

« فَإِذَا »'daki amil, cezanın delalet ettiği şeydir. Yani; *"Sûr'a üfürüldüğünde iş zorlaşır."* demektir.

10 – Kâfirler için (hiç de) **kolay değildir.**

O günün, mü'minlere kolay olacağını bildirmek için *"kolay değildir"* sözüyle te'kid etti. Ya da o, dünya işlerinin zorluğunun zamanla kalkması ümid edildiği gibi kolaylaşması umulmayan zorlu bir gündür, demektir.

11. — 31. ÂYETLER

ذَرْنِى وَمَنْ خَلَقْتُ وَحِيدًا ۙ ﴿١١﴾ وَجَعَلْتُ لَهُ مَالاً مَمْدُودًا ۙ ﴿١٢﴾
وَبَنِينَ شُهُودًا ۙ ﴿١٣﴾ وَمَهَّدْتُ لَهُ تَمْهِيدًا ۙ ﴿١٤﴾ ثُمَّ يَطْمَعُ أَنْ أَزِيدَ ۙ
﴿١٥﴾ كَلاَّ ۖ إِنَّهُ كَانَ لِاٰيَاتِنَا عَنِيدًا ۖ ﴿١٦﴾ سَأُرْهِقُهُ صَعُودًا ۖ ﴿١٧﴾
إِنَّهُ فَكَّرَ وَقَدَّرَ ۙ ﴿١٨﴾ فَقُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ ۙ ﴿١٩﴾ ثُمَّ قُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ ۙ
﴿٢٠﴾ ثُمَّ نَظَرَ ۙ ﴿٢١﴾ ثُمَّ عَبَسَ وَبَسَرَ ۙ ﴿٢٢﴾ ثُمَّ أَدْبَرَ وَاسْتَكْبَرَ ۙ ﴿٢٣﴾
فَقَالَ إِنْ هٰذَآ إِلاَّ سِحْرٌ يُؤْثَرُ ۙ ﴿٢٤﴾ إِنْ هٰذَآ إِلاَّ قَوْلُ الْبَشَرِ ۖ ﴿٢٥﴾
سَأُصْلِيهِ سَقَرَ ﴿٢٦﴾ وَمَآ أَدْرٰيكَ مَا سَقَرُ ۖ ﴿٢٧﴾ لاَ تُبْقِى وَلاَ تَذَرُ ۚ
﴿٢٨﴾ لَوَّاحَةٌ لِلْبَشَرِ ۚ ﴿٢٩﴾ عَلَيْهَا تِسْعَةَ عَشَرَ ۖ ﴿٣٠﴾ وَمَا جَعَلْنَآ
أَصْحَابَ النَّارِ إِلاَّ مَلٰٓئِكَةً ۙ وَمَا جَعَلْنَا عِدَّتَهُمْ إِلاَّ فِتْنَةً لِلَّذِينَ
كَفَرُوا ۙ لِيَسْتَيْقِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ وَيَزْدَادَ الَّذِينَ اٰمَنُوٓا
إِيمَانًا وَلاَ يَرْتَابَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ وَالْمُؤْمِنُونَ ۙ وَلِيَقُولَ
الَّذِينَ فِى قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ وَالْكَافِرُونَ مَاذَآ أَرَادَ اللّٰهُ بِهٰذَا مَثَلاً ۖ
كَذٰلِكَ يُضِلُّ اللّٰهُ مَنْ يَشَآءُ وَيَهْدِى مَنْ يَشَآءُ ۖ وَمَا يَعْلَمُ
جُنُودَ رَبِّكَ إِلاَّ هُوَ ۖ وَمَا هِىَ إِلاَّ ذِكْرٰى لِلْبَشَرِ ۖ ﴿٣١﴾

Meali

11. – 14. Tek olarak yaratıp, kendisine geniş servet ve gözü önünde duran oğullar verdiğim, kendisi için *(nimetleri)* ayaklar altına serdiğim o kimseyi bana bırak.

15. Üstelik o, *(nimetlerimi)* daha da artırmamı umuyor.

16. Asla *(ummasın)*! Çünkü o, bizim ayetlerimize karşı alabildiğine inatçıdır.

17. Ben onu sarp bir yokuşa sardıracağım.

18. Zira o, düşündü taşındı, ölçtü biçti.

19. Canı çıkası, ne biçim ölçtü biçti.

20. Sonra canı çıkası, tekrar *(ölçtü biçti)* nasıl ölçtü biçtiyse!

21. – 25. Sonra baktı, sonra kaşlarını çattı, suratını astı. En sonunda kibrini yenemeyip sırt çevirdi de: "Bu *(Kur'an)* olsa olsa nakledilen bir sihirdir. Bu insan sözünden başka bir şey değil" dedi.

26. Ben onu Sekar'a sokacağım.

27. Sen biliyor musun Sekar nedir?

28. Hem *(bütün bedeni helak eder, hiçbir şey)* bırakmaz, hem *(eski hale getirip tekrar azap etmekten)* vazgeçmez o.

29. İnsanın derisini kavurur.

30. Üzerinde on dokuz *(muhafız melek)* vardır.

31. Biz cehennemin işlerine bakmakla ancak melekleri görevlendirmişizdir. Onların sayısını da inkârcılar için sadece bir imtihan *(vesilesi)* yaptık ki böylelikle kendilerine kitap verilenler iyiden iyiye inansın, iman edenlerin imanını artırsın. Hem kendilerine kitap verilenler hem mü'minler şüpheye düşmesinler. Kalplerinde hastalık bulunanlar ve kâfirler de: "Allah bu misalle ne demek istemiştir ki?" derler. İşte Allah böylece, dilediğini sapıklıkta bırakır, dilediğini doğu yola eriştirir. Rabbinin ordularını kendisinden başkası bilmez. Bu ise, insanlık için bir öğütten ibarettir.

Tefsiri

11– / 12– / 13– / 14– Tek olarak yaratıp, kendisine geniş servet ve gözü önünde duran oğullar verdiğim, kendisi için (nimetleri) **ayaklar altına serdiğim o kimseyi bana bırak.**

Yani; onu bana bırak, bana sipariş et. Velid b Muğire'yi kastediyor. O, kavmi arasında Vahid (tek adam) lakabıyla anılırdı.

« مَنْ خَلَقْتُ » matuf ya da mef'ulu meahtır.

« وَحِيدًا », « ذَرْنِي »'deki « ى »'dan haldir. Yani; beni onunla tek başıma bırak. Zira ben seni onun işinden korurum, demektir.

Ya da « خَلَقْتُ »'daki « ت »'den haldir. Yani; onu tek başıma olduğum halde yarattım. Onun yaratılışında bana hiç kimse ortak olmadı demektir.

Ya da hazfedilmiş « ه »'den ya da « مَنْ »'den haldir. Yani; onu tek başına, kimsesiz ve malsız olarak yapayalnız yarattım, demektir. Sonra ona ihsanda bulundum.

"Kendisine geniş servet ... verdim." (Arazi, çiftlik gibi) uzun uzadıya uzatılmış çok mal, servet, ya da nema ile artırılmış mal, servet demektir. O, ziraat, hayvancılık ve ticaretle uğraşıyordu.

Mücahid'den nakledildiğine göre onun yüz bin dinarı ve Taif'te yaz kış meyveleri eksik olmayan arazisi vardı.

"Önünde duran oğullar" sefere çıkmaya muhtaç olmadıklarından dolayı Mekke'de kendisiyle birlikte olan oğullar. On taneydiler. Onlardan Halid, Hişam ve Ammare Müslüman oldular.

"Kendisi için (nimetleri) *ayaklar altına serdiğim"* ona makam, mevki ve başkanlık verdim. Makam ve servet nimetlerini ona verdim. Bu iki nimetin bir araya gelmesi dünya ehli nezdinde kemaldir.

15 – Üstelik o, (nimetlerimi) **daha da artırmamı umuyor.**

Bu, onun tamahım ve hırsını ref ve inkârdır. Zira o, şükretmeden malını ve çocuklarını artırmamı ister. Hasan Şöyle demiştir:

"Artırmamı umuyor." cümlesinin manası; onu cennete sokmamı ve kendisine:

﴿ لَأُوتَيَنَّ مَالاً وَوَلَداً ﴾

"Elbette bana mal ve çocuk verilecek" [108] dediği gibi mal ve çocuk verileceğini umuyor, şeklindedir."

16 – Asla (ummasın)! **Çünkü o, bizim ayetlerimize karşı alabildiğine inatçıdır."**

"Asla" sözü, onu ret için ve ümidini kesmek içindir. Yani; Bu günden sonra onun için küfürle nimetlerin artışı bir araya gelmeyecek, demektir. Öyle de oldu. Bu ayetin nüzulünden sonra ölünceye kadar malı ve itibarı azaldıkça azaldı.

"Ayetlerimize" Kur'an'a. *".. alabildiğine inatçı..."* Kur'an'a karşı alabildiğine inatçı ve inkârcı kesildi. Bu söz, yani bir cümle olarak reddin sebebini beyan etmektedir. Sanki biri *"niçin artırılmıyor?"* dedi de kendisine:

"Çünkü o, nimet verenin ayetlerini inkâr etti ve bununla O'nun nimetini de inkâr etmiş oldu. Dolayısıyla kâfir, mal ve makam yönüyle artırılmaya müstahak değildir." denildi.

17 – Ben onu sarp bir yokuşa sardıracağım.

Onu tırmanışı zor bir tepeye sardıracağım. Hadisi Şerifte:

"Saud; ateşten bir dağdır. Ona kâfir yetmiş yılda çıkar. Sonra yine bu kadar zamanda iner. Bu (azap) *ebedi olarak bu şekilde devam eder, gider."* buyrulmuştur.

18 – Zira o, düşündü taşındı, ölçtü biçti.

Bu, tehdidin sebebidir. Sanki Allah Teâlâ ona inadından dolayı zenginlik ve şereften sonra bekletmeksizin fakirliği ve zilleti vermiştir. Ve onu ahirette de inadında son noktaya ulaştığı ve Kur'an'ı sihir diye adlandırdığı için en şiddetli azapla cezalandıracaktır. Şunu kastediyor; o, Kur'an hakkında ne diyeceğini düşündü ve kendi kendine ne diyeceğini planladı ve hazırladı.

19 – Canı çıkası, ne biçim ölçtü biçti.

Hay lanet olası nasıl da ölçtü biçti. Bu, onun takdirine hayreti ifade etmektedir.

---

[108] Meryem, 77.

20 – Sonra canı çıkası, tekrar (ölçtü biçti) **nasıl ölçtü biçtiyse!**

Te'kid için tekrar etti. « ثُمَّ » kelimesi ikinci bedduanın birinciden daha mübalağalı olduğunu hissettirmektedir.

21– / 22– / 23– / 24– / 25– Sonra baktı, sonra kaşlarını çattı, suratını astı. En sonunda kibrini yenemeyip sırt çevirdi de: "Bu (Kur'an) **olsa olsa nakledilen bir sihirdir. Bu insan sözünden başka bir şey değil" dedi.**

Sonra insanların yüzlerine baktı ya da düşünüp takdir edeceği şeye baktı. Sonra kaşlarını çatıp yüzünü buruşturdu, suratını asmayı artırdı. Sonra hakka arkasını döndü ve ona karşı büyüklük tasladı. Ya da durduğu yerde arkasını döndü ve söylediği sözde böbürlendi.

« ثُمَّ نَظَرَ », « فَكَّرَ وَقَدَّرَ » üzerine aftır. Beddua ikisi arasına girmiş mu'tarıza cümlesidir. Atfedilenler arasına « ثُمَّ »'nin getirilişi birbirine atfedilen fiillerin arasının bir zaman sonra olduğunu beyan içindir.

"Bu ancak –sihirbazlardan öğrenilip– *rivayet edilen bir sihirdir"* dedi.

Rivayete göre Velid bir gün Rasul-i Ekrem (sav)'i *"Ha-mim, secde"* suresini okurken işitti. Kavmi Mahzum oğullarının meclisine döndüğü zaman dedi ki:

– *Andolsun ki ben, az önce Muhammed'den öyle bir kelime işittim ki bu ne insanların ne de cinlerin sözüne benziyor. Çok tatlı. Çok güzel bir kelam. Tepesi bol yemişli, dibi çok sulak* (yemyeşil bir ağaç) *O, muhakkak ki o, her şeye galebe edecek, kendisi asla mağlup olmayacaktır.* Kureyş:

– *Vallahi, Velid dininden dönmüş, muhakkak ki bütün Kureyş kavmi de ona bakarak dönecektir*, dediler. Kardeşinin oğlu Ebu Cehil:

– *Ben onun hakkından gelirim*, dedi ve Velid'in evine gidip mahzun bir şekilde yanına oturdu. Ve kibrine yediremeyeceği sözlerle Velid'i ikna etti. Bundan sonra Velid kalktı, Ebu Cehil ile birlikte müşriklerin yanına gitti, şöyle dedi:

– *Siz Muhammed'in mecnun olduğunu iddia ediyorsunuz, o boğulmuş bir adam mıdır?* (Zanlarınca mecnunları cin taifesi boğardı, yaşatmazdı) *Kâhin diyorsunuz, kâhinlik yaptığını hiç gördünüz mü? Şair olduğunu öne sürüyorsunuz, onun bir tek şiir söylediği vaki midir? Yalancı diyorsunuz, onun hiç yalanını tecrübe ettiniz mi?* Kureyş bu suallere hep:

– *Allah için Hayır.* diye cevap veriyordu. Sordular:

– *O halde o nedir?* Velid:

– *Durun, düşüneyim.* dedi. Düşündü, düşündü ve:

– *O, olsa olsa sihirbazdır. Görmüyor musunuz kişiyi ailesinden, evladından ve kölelerinden ayırıyor. Söylediği şeyler de Müseyleme'den ve Babil halkından öğrenilip nakledilen şeylerdir,* dedi. Bu sözler üzerine meclis sevinçten çalkalandı. Ve bu sevinçle dağıldılar.

« ف »'nin zikrediliş, bu sözü (*"Bu olsa olsa nakledilen bir sihirdir."* sözünü) hatırına gelir gelmez beklemeksizin söylediğine delildir.

"Bu, insan sözünden başka bir şey değil." Bu iki cümle arasında atıf edatı zikretmedi. Çünkü ikinci cümle birinciyi te'kid için gelmiştir.

26 – Ben onu Sekara sokacağım.

« سَأُرْهِقُهُ صَعُودًا » – *"Onu sarp bir yokuşa saracağım."* ayetinden bedeldir. *Sekar*, cehennemin isimlerindendir. Marife ve müennes olduğu için gayri munsarıftır.

27 – Sen biliyor musun Sekar nedir?

Onun durumunun korkunçluğunu ifade etmek için böyle demiştir.

28 – Hem (bütün bedeni helak eder, hiçbir şey) **bırakmaz, hem** (eski hale getirip tekrar azap etmekten) **vazgeçmez o.**

Yani; o, geride hiçbir et bırakmaz, hiçbir kemik bırakmaz. Ya da o, orada kalan hiçbir şey bırakmaz, helak eder. Ve onu helak olmuş bir halde de terk etmez. Bilakis o (helak olan şey) önceki haline döner.

29 – İnsanın derisini kavurur.

« لَوَّاحَةٌ » hazfedilmiş bir mübtedanın haberidir. Yani; *'o, kavurucudur'*, demektir. « بَشَرٌ », « بَشَرَةٌ » kelimesinin çoğuludur. *'Derinin dış yüzü'*, demektir. Yani; Derileri kapkara hale getiren ve kavuran, demektir.

30 – Üzerinde on dokuz (muhafız melek) **vardır.**

Sekar üzerinde on dokuz melek vardı. Yani; Cumhura göre onun işini on dokuz melek idare etmektedir. Bunların, meleklerden on dokuz sınıf olduğu, on dokuz şef olduğu ve on dokuz başkan olduğu da söylenmiştir.

31 – Biz cehennemin işlerine bakmakla ancak melekleri görevlendirmişizdir. Onların sayısını da inkârcılar için sadece bir imtihan (vesilesi) **yaptık ki böylelikle kendilerine kitap verilenler iyiden iyiye inansın, iman edenlerin imanını artırsın. Hem kendilerine kitap verilenler hem mü'minler şüpheye düşmesinler. Kalplerinde hastalık bulunanlar ve kâfirler de: "Allah bu misalle ne demek istemiştir ki?" derler. İşte Allah böylece, dilediğini sapıklıkta bırakır, dilediğini doğru yola eriştirir. Rabbinin ordularını kendisinden başkası bilmez. Bu ise, insanlık için bir öğütten ibarettir.**

Meleklerden başkasını cehennemin bekçileri kılmadık. Çünkü onlar azap olunanlarla aynı cinsten değildir. Dolayısıyla onları merhamet ve acıma hissi tutmaz. Çünkü onlar mahlûkatın en kuvvetlisidirler sadece birinde insanlar ve cinlerin tamamının kuvveti vardır. Onların on dokuz olan sayısını inkârcılar için ancak bir imtihan mevzuu kıldık. Hatta Ebu Cehil, "*Üzerinde on dokuz* (muhafız melek) *vardır*" ayeti indiğinde Kureyş'e:

"*Sizler kalabalık bir cemaatsiniz. Sizden her on kişi onlardan birini yakalamaktan aciz mi?*" demiş. Ebu'l-Eşed pençesi kuvvetli biriydi, o da şöyle demişti:

"*Ben onların on yedisine yeterim. Siz de ikisini deruhte edin.*" Bunun üzerine:

"*Biz cehennemin işlerine bakmakla ancak melekleri görevlendirdik*" ayeti nazil oldu. Yani; Biz onları kendilerine karşı güç getirilebilen cinsinizden kılmadık, demektir. Sayının on dokuz olma sebepleri sorulmasa da cehennemin bekçilerinin bu sayıda olması hususunda şöyle dediler:

Onlardan altısı kâfirleri ateşe (önden tutar) götürür, diğer altısı onları ardından sevk eder, sürer, diğer altısı da onlara demirden kamçılarla vurur. Sonuncusu da cehennem bekçisi maliktir. O, en büyükleridir. Denildi ki:

Sekar'da on dokuz tabaka vardır. Her tabakaya bir melek musallat edilmiştir. Yine denildi ki:

Orada on dokuz çeşit azapla azap edilir. Ve her bir çeşit azap için görevli bir melek vardır. Yine şöyle denildi:

Yeryüzü dağlarla korunduğu gibi cehennem de dağlarla korunur. Aslı yüz doksan tane olsa da onlar on dokuz tanedir. Zira diğerleri onlardan ayrılanlardır.

"Kendilerine kitap verilenler iyiden iyiye iyice inansın." Çünkü onların on dokuz adet olduğu onların kitaplarında da bulunmaktadır. Onun bir benzerini Kur'an'dan işittiklerinde onun Allah (cc) tarafından indirildiğine yakinen inanırlar.

"İman edenlerin imanını artırsın." Bu (وَيَزْدَادَ الَّذِينَ اٰمَنُوا), « لِيَسْتَيْقِنَ » üzerine atıftır. Bunu, indirilen diğer şeyleri tasdik ettikleri gibi, tasdik ettikleri için bu, *"Muhammed (sav)'e iman edenlerin imanını artırsın"*, demektir. Ya da kitapları onların (Ehli kitabın) kitabına uygun olduğu için yakinleri artsın, demektir.

« وَلَا يَرْتَابَ الَّذِينَ »'de aynı şekilde atıftır. Bunda yakin için ve imanın artması için te'kid vardır. Zira yakin ve imanın artışı, şüphenin yokluğuna delalet etmektedir. Bundan sonra yine « لِيَسْتَيْقِنَ »'ye « وَلِيَقُولَ الَّذِينَ ... » cümlesi atfedilmiştir.

"Kalplerinde hastalık bulunanlar" münafıklık bulunanlar.

"Kâfirler" müşrikler.

Eğer: *"Münafıklık Medine'de meydana çıktı sure ise Mekkî'dir."* Dersen derim ki:

"Bunun manası; gelecekte hicretten sonra Medine'de ortaya çıkacak olan münafıklarla Mekke'deki kafirler, 'Allah bu misalle ne demek istemiştir ki?!' desinler, şeklindedir. Bu, gayble ilgili diğer haberler gibi olacak şeyleri önceden bildirmedir. Bu da, surenin Mekkî oluşuna ters düşmemektedir."

Denildi ki:

"Maraz" ile kastedilen şek ve şüphedir. Zira Mekke halkının çoğu şüphe içindeydiler."

« مَثَلًا » kelimesi « هٰذَا »'nın temyizidir. Ya da ondan haldir.

﴿ هَـٰذِهِ نَاقَةُ اللَّهِ لَكُمْ آيَةً ﴾

"İşte size mucize olarak Allah'ın devesi." [109] ayetinde olduğu gibi, Adet zikri son derece garip olduğundan ve darbı meseller anlata anlata yollarına devam eden kervanlara konu olmaya layık olduğundan mesel olarak adlandırılmıştır. Mana şudur:

Allah (cc), bu acayip sayıyla neyi murat etti. Ve melekleri yirmi değil de on dokuz kılmakla hangi manayı murat etti.

Aslında onların (münafık ve kâfirlerin) maksadı onu inkar etmektir. Onun Allah (cc) katından olmadığını ve eğer o Allah (cc) katından gelseydi bu noksan sayı ile gelmeyeceğini söylemektir.

« كَ » mansubtur. « ذَلِكَ » kendisinden önceki saptırma ve hidayet etme manalarına işarettir. Yani; *'zikrolunan bu saptırma ve hidayet etmenin bir benzeri'*, demektir. Münafıkların ve müşriklerin, dediklerini diyecek şekilde saptırılmasını ve tasdikinden dolayı da mü'minlerin hidayete erdirilmesini kastediyor. Bundaki incelik şudur:

Allah (cc), kullarından dilediğini –ki o, sapıklığı seçeceğini bildiği kişidir– saptırır. Dilediğini de –ki o, hidayeti seçeceğini bildiği kişidir.– hidayete erdirir. Bunda fiillerin Allah tarafından yaratılışına ve Allah'ın (cc) hidayet etme ve saptırma ile nitelendirilebileceğine dair delil vardır.

Lanet olası Ebu Cehil: *"Muhammed'in Rabbinin sadece on dokuz yardımcısı varmış!"* dediğinde: *"Rabbinin ordularını kendisinden başkası bilmez."* ayeti nazil olmuştur. Yani; aşırı çokluğundan dolayı Rabbinin ordularını ondan başkası bilmez. Dolayısıyla cehennem bekçilerini yirmiye tamamlamak ona zor gelmez. Ancak bu özel sayıda sizin bilmediğiniz bir hikmet vardır.

"Bu ise insanlık için bir öğütten ibarettir." Bu, Sekar'ın sıfatına bitişiktir. Çünkü « هِيَ » onun zamiridir. Yani; Sekar ve onun nitelikleri insanlık için öğütten ibarettir, demektir.

Ya da o (هِيَ zamiri) Sekar hakkında zikredilen ayetlerin zamiridir.

[109] A'raf, 73; Hud, 64.

32. — 56. ÂYETLER

كَلاَّ وَالْقَمَرِ ﴿٣٢﴾ وَاللَّيْلِ إِذْ أَدْبَرَ ﴿٣٣﴾ وَالصُّبْحِ إِذَا أَسْفَرَ ﴿٣٤﴾ إِنَّهَا لَاِحْدَى الْكُبَرِ ﴿٣٥﴾ نَذِيرًا لِلْبَشَرِ ﴿٣٦﴾ لِمَنْ شَاءَ مِنْكُمْ أَنْ يَتَقَدَّمَ أَوْ يَتَأَخَّرَ ﴿٣٧﴾ كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ رَهِينَةٌ ﴿٣٨﴾ إِلَّا أَصْحَابَ الْيَمِينِ ﴿٣٩﴾ فِي جَنَّاتٍ يَتَسَاءَلُونَ ﴿٤٠﴾ عَنِ الْمُجْرِمِينَ ﴿٤١﴾ مَا سَلَكَكُمْ فِي سَقَرَ ﴿٤٢﴾ قَالُوا لَمْ نَكُ مِنَ الْمُصَلِّينَ ﴿٤٣﴾ وَلَمْ نَكُ نُطْعِمُ الْمِسْكِينَ ﴿٤٤﴾ وَكُنَّا نَخُوضُ مَعَ الْخَائِضِينَ ﴿٤٥﴾ وَكُنَّا نُكَذِّبُ بِيَوْمِ الدِّينِ ﴿٤٦﴾ حَتَّى أَتَينَا الْيَقِينُ ﴿٤٧﴾ فَمَا تَنْفَعُهُمْ شَفَاعَةُ الشَّافِعِينَ ﴿٤٨﴾ فَمَا لَهُمْ عَنِ التَّذْكِرَةِ مُعْرِضِينَ ﴿٤٩﴾ كَأَنَّهُمْ حُمُرٌ مُسْتَنْفِرَةٌ ﴿٥٠﴾ فَرَّتْ مِنْ قَسْوَرَةٍ ﴿٥١﴾ بَلْ يُرِيدُ كُلُّ امْرِئٍ مِنْهُمْ أَنْ يُؤْتَى صُحُفًا مُنَشَّرَةً ﴿٥٢﴾ كَلَّا بَلْ لَا يَخَافُونَ الْآخِرَةَ ﴿٥٣﴾ كَلَّا إِنَّهُ تَذْكِرَةٌ ﴿٥٤﴾ فَمَنْ شَاءَ ذَكَرَهُ ﴿٥٥﴾ وَمَا يَذْكُرُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللّٰهُ هُوَ أَهْلُ التَّقْوَى وَأَهْلُ الْمَغْفِرَةِ ﴿٥٦﴾

Meali

32. Hayır, hayır *(öğüt almazlar)* Aya andolsun ki.

33. Dönüp gitmekte olan geceye andolsun ki.

34. Ağarmakta olan sabaha andolsun ki.

35. – 37. O *(cehennem)* insanlık için, sizden ileri gitmek ya da geri kalmak isteyen kimseler için gerçekten pek büyük bir uyarıcıdır.

38. Her nefis, kazandığına karşılık bir rehindir.

39. Ancak *(hesap defteri)* sağ yanından verilenler başka.

40. – 42. Onlar cennetler içindedir. Günahkârlara: "Sizi şu yakıcı ateşe sokan nedir?" diye uzaktan uzağa sorarlar.

43. Onlar şöyle cevap verirler. "Biz namazımızı kılmıyorduk.

44. Yoksulu doyurmuyorduk.

45. *(Batıla)* dalanlarla birlikte dalıyorduk.

46. Ceza gününü de yalan sayıyorduk.

47. Nihayet *(bu haldeyken)* bize ölüm gelip çattı."

48. Artık şefaatçilerin şefaati onlara fayda vermez.

49. – 51. Böyle iken bunlara ne oluyor ki, adeta aslandan ürküp kaçan yaban eşekleri gibi *(hâlâ)* öğütten yüz çeviriyorlar?

52. Güya onlardan her biri kendisine *(önünde)* açılmış sahifeler *(ilahi vahiy)* verilmesini istiyor.

53. Elbette olacak şey değil! Aslında onlar ahiretten korkmuyorlar.

54. Ama bu, gerçekten bir ikazdır!

55. Dileyen onu *(düşünür)* öğüt alır.

56. Bununla beraber Allah dilemeksizin onlar öğüt alamazlar. Kendisinden sakınılmak yaraşan da O'dur. Kendisine bağışlamak yaraşan da.

Tefsiri

32 – Hayır, hayır (öğüt almazlar) **Aya andolsun ki.**

"Hayır, hayır" onlar için öğüt olsun diye onu (sekarı) öğüt kıldıktan sonra inkârdır. Çünkü onlar düşünmüyorlar

"Aya andolsun ki" faydalarının büyüklüğünden dolayı onunla yemin etti.

33 – Dönüp gitmekte olan geceye andolsun ki.

Nafî, Hafs, Hamza, Yakup ve Halef'e göre « إِذْ أَدْبَرَ » şeklindedir. Diğerlerine göre ise « إِذَا دَبَرَ » şeklindedir.

« دَبَرَ », « أَدْبَرَ » manasınadır. Her ikisinin de manası geri döndü ve gitti, şeklindedir. Denildi ki:

« أَدْبَرَ », geri döndü ve çekip gitti, demektir. « دَبَرَ » ise gündüzden sonra geldi, demektir.

34 – Ağarmakta olan sabaha andolsun ki.

"Ağarmakta olan" aydınlatan. Yeminin cevabı « إِنَّهَا لَإِحْدَى الْكُبَرِ »'dir.

35– / 36– / 37– O (cehennem) **insanlık için, sizden ileri gitmek ya da geri kalmak isteyen kimseler için gerçekten pek büyük bir uyarıcıdır.**

Hakikaten o sekar musibetlerden ya da büyük afetlerden biridir.

« كُبَرْ », « كُبْرَى »'nın çoğuludur. Onun, onlardan biri olmasının manası, onun onlar arasında büyüklükte tek ve benzersiz olmasıdır.

"O, erkeler arasında tektir." "O, kadınlar arasında yegânedir" dediğin gibi.

« نَذِيرًا », « اِحْدَى » kelimenin temyizidir. Yani; şüphesiz ki o, uyarı yönüyle afetli içinde yegânedir, demektir. Senin: *"O iffet yönüyle kadınlar arasında tekdir"* sözünde olduğu gibi.

« لِمَنْ شَاءَ مِنْكُمْ » harfi cerin tekrarıyla « لِلْبَشَرِ »'den baki kılınmıştır. Hayra gitmek ya da hayırdan geri kalmak isteyen kimseler için gerçekten pek büyük bir uyarıcıdır. Zeccac'a göre:

"Emrolunduğu şeye gitmek ya da nehyolunduğu şeyden geri kalmak isteyen kimseler için" manasınadır.

38 – Her nefis, kazandığına karşılık bir rehindir.

« رَهِينَةٌ » kelimesi, « نَفْسٍ » kelimesinin müennes olması sebebiyle:

﴿ كُلُّ امْرِئٍ بِمَا كَسَبَ رَهِينٌ ﴾

"Herkes kazandıklarına karşı bir rehindir." [110] ayetindeki « رَهِينٌ » kelimesinin müennesi değildir.

Çünkü eğer sıfat kastedilmiş olsaydı « رَهِينٌ » denirdi. Çünkü mef'ul manasındaki « فعيلاً » vezninde müzekker ile müennes eşittir. O, « الشَّتْمُ » – (sövme, küfretme) manasına olan « الشَّتِيمَةُ » gibi, « رَهْنٌ » –*'rehin tutma'* manasında isimdir. Sanki « كُلُّ نَفسٍ بِمَا كَسَبَتْ رَهْنٌ » denilmiştir. Mana:

"Allah (cc) katında her nefis kazandığı şey mukabilinde rehin tutulur, salınmaz." şeklindedir.

39 – Ancak (hesap defteri) **sağ yanından verilenler başka.**

Yani; Müslümanların çocukları hariç. Çünkü onların, kendileri sebebiyle rehin olacakları amelleri yoktur. Ya da Müslümanlar hariç, demektir. Çünkü onlar, rehin veren kişinin, rehnini hakkını ödemek suretiyle kurtardığı gibi ibadet etmek suretiyle kendilerini kurtarmışlardır.

40– / 42– Onlar cennetler içindedir. Günahkârlara: "Sizi şu yakıcı ateşe sokan nedir?" diye uzaktan uzağa sorarlar.

---

[110] Tur, 21.

Yani; onlar mahiyeti bilinmeyecek cennetler içindedirler. Onlar birbirlerine günahkârlar hakkında sorarlar. Ya da günahkârlar hakkında başkalarını sorarlar:

"Sizi cehenneme sokan nedir?" Günahkârlara sorulan:

"Sizi cehenneme sokan nedir?" sözü ile *"onlar birbirlerine günahkârlar hakkında sorarlar"* sözü birbirine uymuyor. Eğer, *"Günahkârlara sizi cehenneme sokan nedir?"* denseydi uygun olurdu" denmez. Çünkü: *"Sizi cehenneme sokan nedir?"* sözü onlar hakkında sorulan sorunun açıklaması değildir. O, onlar hakkında kendilerine sorulanların sözünün hikâyesidir. Çünkü soranlar sorulanlara kendileri ile günahkârlar arasında geçenleri nakletmektedirler. Şöyle demektedirler:

"Biz onlara: sizi cehenneme sokan şey nedir? diye sorduk. Onlar da: 'Biz namaz kılanlardan değildik.' diye cevap verdiler." Ne var ki bu, Kur'an'ın tarzı üzere kısaltılmıştır.

« عَنْ »'ın zaide olduğu da söylenmiştir.

43 – Onlar şöyle cevap verirler. "Biz namazımızı kılmıyorduk.

Yani; onun farziyetine inanmıyorduk.

44 – Yoksulu doyurmuyorduk.

Müslümanlar gibi yoksulu doyurmuyorduk.

45 – (Batıla) **dalanlarla birlikte dalıyorduk.**

« الْخَوْضُ »; *'batıla dalmak'* demektir. Yani; Allah'ın (cc) ayetleri hususunda yersiz laflar ve yalan (sözler) söylerdik, demektir.

46 – Ceza gününü de yalan sayıyorduk.

Hesap ve ceza gününü de yalan sayardık.

47 – Nihayet (bu haldeyken) **bize ölüm gelip çattı."**

« الْيَقِينُ »; ölüm, demektir.

48 – Artık şefaatçilerin şefaati onlara fayda vermez.

Artık meleklerin, peygamberlerin ve Salihlerin şefaati onlara fayda vermez. Çünkü şefaat mü'minler içindir. Kâfirler için değil. Bunda mü-minler için şefaatin varlığına delil vardır. Nitekim hadisi şerifte de şöyle buyrulmuştur:

"Ümmetim içinde Rabia ve Mudar kabilelerinin adam sayısından daha çok kişinin, şefaatiyle cennete girdiği kişiler var."

49– / 50– / 51– Böyle iken bunlara ne oluyor ki, adeta arslan-dan ürküp kaçan yaban eşekleri gibi (hâlâ) **öğütten yüz çeviriyorlar?**

"O" yani; Kur'an, öğüt olduğu halde onlara ne oluyor ki öğüt almaktan yüz çeviriyorlar, arkalarını dönüyorlar?

« مُعْرِضِينَ » zamirden haldir. « مَالَكَ قَائِمًا » – *'Niçin ayaktasın?'* sözünde olduğu gibi.

"Yaban eşekleri" vahşi eşekler.

« كَأَنَّهُمْ حُمُرٌ », « مُعْرِضِينَ »'deki zamirden haldir.

"Ürküp kaçan" şiddetle kaçan. Sanki onlar, kaçmayı kendileri iste-mektedirler.

Şam ve Medine kıraatine göre « مُسْتَنْفِرَةٌ », مُسْتَنْفَرَةٌ şeklinde « ف »'nin üstünüyledir. Yani; başkalarının kaçırttığı yaban eşekleri gibi, demektir.

« فَرَّتْ مِنْ قَسْوَرَةٍ » haldir. Onunla birlikte mukadder bir « قَدْ » vardır.

"Kasvere", Avcı alayı ya da Aslan demektir. « فَعْوَلَةٌ » veznindedir. « قَسْرٌ » kelimesinden türetilmiştir. O da; *'zorlamak, üstün gelmek, galebe çalmak'* demektir. Onlar, Kur'an'dan ve nasihat duymaktan yüz çevirme-leri hususunda tüm gayretleriyle kaçan yaban eşeklerine benzetildiler.

52 – Güya onlardan her biri kendisine (önünde) **açılmış sa-hifeler** (ilahi vahiy) **verilmesini istiyor.**

Açılan ve okunan sahifeler. Bu da onların, Rasulullah (sav)'e:

"Her birimize gökten, 'Âlemlerin Rabbinden falan oğlu falana' diye başlayan ve içinde sana tabi olmamız emrolunan sahifeler getirmedikçe sana tabi olmayız." demeleridir.

﴿ وَلَنْ نُؤْمِنَ لِرُقِيِّكَ حَتّٰى تُنَزِّلَ عَلَيْنَا كِتَابًا نَقْرَؤُهُ ﴾

"Ya da göğe çıkmalısın. Ama üzerimize, okuyacağımız bir kitap indirmedikçe senin sadece göğe çıkmana da inanmayacağız." [111] ayeti de bunun bir benzeridir. Onların:

"Eğer Muhammed (sav) doğru söylüyorsa sabah kalktığımızda her birimizin başının yanında içinde cehennemden kurtulduğumuza dair müjdeler bulunan bir sahife bulunsun." dedikleri de söylenmiştir.

53 – Elbette olacak şey değil! Aslında onlar ahiretten korkmuyorlar.

"Hayır" sözü, onları bu istekten ve bu tip tekliften men içindir. Daha sonra *"Aslında onlar ahiretten korkmuyorlar"* dedi. Dolayısıyla onlar bunun için öğütten yüz çevirdiler, sahifelerin verilmemesinden dolayı değil.

54 – Ama bu, gerçekten bir ikazdır!

Onları öğütten yüz çevirmekten menetti. Şöyle buyurdu: Hakikaten Kur'an anlaşılır. Yeterli bir öğüttür, ikazdır.

55 – Dileyen onu (düşünür) **öğüt alır.**

Yani; onu düşünüp öğüt almayı, unutmamayı dileyen icabını yapsın. Zira bunun faydaları ona dönecektir.

56 – Bununla beraber Allah dilemeksizin onlar öğüt alamazlar. Kendisinden sakınılmak yaraşan da O'dur. Kendisine bağışlamak yaraşan da.

---

[111] İsra, 93.

Nafî ve Yakub'a göre « تَذْكُرُونَ » şeklinde « ت » iledir.

Onlar ancak Allah'ın (cc) dilemesi anında ve Allah'ın (cc) dilemesiyle öğüt alırlar.

"Kendisinden sakınılmak yaraşan da O'dur. Kendisine bağışlamak yaraşan da"

Hadisi Şerifte şöyle buyrulmuştur:

"O (Allah (cc)) *kendisinden sakınılmaya layık olandır. Ve o kendisinden sakınanları bağışlamaya layık olandır."*

Allahu A'lem.

❁ ❁ ❁

Sûre - 75

KIYÂMET SÛRESİ

Bu sûre Mekke'de nazil olmuştur;

40 âyettir.

Cüz - 29

1. — 15. ÂYETLER

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحٖيمِ

لَٓا اُقْسِمُ بِيَوْمِ الْقِيٰمَةِۙ ﴿١﴾ وَلَٓا اُقْسِمُ بِالنَّفْسِ اللَّوَّامَةِ ﴿٢﴾
اَيَحْسَبُ الْاِنْسَانُ اَلَّنْ نَجْمَعَ عِظَامَهُۜ ﴿٣﴾ بَلٰى قَادِرٖينَ عَلٰٓى اَنْ
نُسَوِّيَ بَنَانَهُ ﴿٤﴾ بَلْ يُرٖيدُ الْاِنْسَانُ لِيَفْجُرَ اَمَامَهُۚ ﴿٥﴾ يَسْـَٔلُ
اَيَّانَ يَوْمُ الْقِيٰمَةِۜ ﴿٦﴾ فَاِذَا بَرِقَ الْبَصَرُۙ ﴿٧﴾ وَخَسَفَ الْقَمَرُۙ ﴿٨﴾
وَجُمِعَ الشَّمْسُ وَالْقَمَرُۙ ﴿٩﴾ يَقُولُ الْاِنْسَانُ يَوْمَئِذٍ اَيْنَ الْمَفَرُّۚ
﴿١٠﴾ كَلَّا لَا وَزَرَۜ ﴿١١﴾ اِلٰى رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمُسْتَقَرُّۜ ﴿١٢﴾ يُنَبَّؤُا
الْاِنْسَانُ يَوْمَئِذٍ بِمَا قَدَّمَ وَاَخَّرَۜ ﴿١٣﴾ بَلِ الْاِنْسَانُ عَلٰى نَفْسِهٖ
بَصٖيرَةٌۙ ﴿١٤﴾ وَلَوْ اَلْقٰى مَعَاذٖيرَهُۜ ﴿١٥﴾

Meali

1. Kıyamet gününe yemin ederim ki.

2. Kendini kınayan *(haddini bilen, nedamet çeken)* nefse yemin ederim ki.

3. İnsan, kendisinin kemiklerini bir araya toplayamayacağımızı sanır, öyle mi?

4. Evet. Bizim, onun parmak uçlarını bile aynen eski haline getirmeye gücümüz yeter.

5. Fakat insan, ileriye doğru boyuna kötülük yapmak ister de,

6. "Kıyamet günü ne zamanmış?" diye sorar.

7. – 9. Gelgelelim, göz kamaştığı, ay tutulduğu, güneşle ay bir araya getirildiği zaman!

10. *(İşte)* o gün insan: "Kaçacak yer neresi?" diyecektir.

11. Hayır, Hayır! *(Kaçıp)* sığınacak yer yoktur!

12. O gün varıp durulacak yer sadece Rabbinin huzurudur.

13. O gün insana ileri götürdüğü ve geri bıraktığı ne varsa bildirilir.

14. Artık insan, kendi kendinin şahididir.

15. Bir takım mazeretler ileri sürse de.

Tefsiri

1 – Kıyamet gününe yemin ederim ki.

Yani; Yemin ederim ki, demektir. İbni Abbas'tan (ra):

« لَا »'nın:

﴿ لِئَلَّا يَعْلَمَ اَهْلُ الْكِتَابِ اَلَّا يَقْدِرُونَ عَلٰى شَيْءٍ مِنْ فَضْلِ اللّٰهِ ﴾

"Kitap ehli, Allah'ın lütfundan hiçbir şey elde edemeyeceklerini bilsinler." [112] ayetinde olduğu gibi sıla olduğu nakledilmiştir.

(Yani; sadece te'kid için ilave edilmiştir, zaittir).

Yine bu: « لَا »:

* فِـي بِـئْـرِ لَا حُورٍ سِـرِّي وَمَـا شَـعَـرَ *

Sırrım helak ve hayret kuyusundadır (henüz) ***bilinmedi.***

---

[112] Hadîd, 29.

* تَذَكَّرْتُ لَيْلَى فَاعْتَرَتْنِى صَبَابَةٌ وَكَادَ ضَمِيرُ الْقَلْبِ لاَ يَتَقَطَّعُ *

Leylayı düşündüm. Aşk ateşi sardı beni.

Neredeyse kalbimin sırrı parçalanacaktı.

şiirlerinde geçen « لاَ » gibidir. Cumhurun görüşü bu yöndedir.

Ferra'dan nakledildiğine göre bu müşriklerin dirilişi inkârına cevaptır. Sanki: *"İş sizin zannettiğiniz gibi değildir."* denilmiştir. Daha sonra *"kıyamet gününe yemin ederim ki"* denildi.

Denildi ki:

"Bunun aslı; İbni Kesir'in kıratında olduğu gibi « ل » başlangıç « ل »'ı ve « اُقْسِمُ »'da hazfedilmiş bir müptedanın haberi olmak üzere « لاَ قْسِمُ »'dur. Yani; « لاَ أنَا اُقْسِمُ » – 'Ben yemin ederim ki' demektir. Bunu, Hz. Osman'ın (ra) nüshasında « ا »'siz yazılmış olması da desteklemektedir. Daha sonra işba' yapılmış ve işba' neticesi « ا » ortaya çıkmıştır. Çoğunlukla bu « ل »'a te'kid « ن »'u eşlik eder, bazen de etmez."

2 – Kendini kınayan (haddini bilen, nedamet çeken) **nefse yemin ederim ki.**

Cumhura göre bu başka bir yemindir. Hasanü'l-Basri'den (rh) şöyle nakledilmiştir:

"Kıyamet gününe yemin etti. Fakat kendini kınayan nefse yemin etmedi." Zira o kötüleme sıfatıdır. Yemin için olan ise övgü sıfatıdır. Yani; takva hususunda taksirde bulunduğu için kendini kınayan (nefis) muttaki nefistir. Denildi ki:

"O, Âdem (as)'ın nefsidir. Kendisini cennetten çıkaran fiili için hala kendisini kınamaktadır."

Yeminin cevabı hazfedilmiştir. Yani: Siz elbette diriltileceksiniz, demektir. Delili de: *"İnsan, kendisinin kemiklerini bir araya toplayamayacağımızı sanır, öyle mi?"* ayetidir.

3 – İnsan, kendisinin kemiklerini bir araya toplayamayacağımızı sanır, öyle mi?

Yani; *"Dirilişi inkâr eden kâfir, onun kemiklerini, parçalandıktan, çürüyüp un ufak haline geldikten ve toprağa karıştıktan sonra bir araya toplayamayacağımızı sanır, öyle mi?"*

4 - Evet. Bizim, onun parmak uçlarını bile aynen eski haline getirmeye gücümüz yeter.

« بَلَى » kelimesi, nefiyden sonra, ondaki menfiliği müspete çevirmektedir. Yani; *"Elbette onları toplarız"*, demektir.

« قَادِرِينَ », « نَجْمَعَ »'deki zamirden haldir. Yani; *"Onları önceki hali üzere toplamaya ve diriltmeye kadir olduğumuz halde onları toplarız"*, demektir. Onun parmaklarını bile küçük olmalarına rağmen dünyadaki gibi noksansız ve uygun bir biçimde düzenlemeye gücümüz yeter. Koca koca kemiklere nasıl yetmez?

5 - Fakat insan, ileriye doğru boyuna kötülük yapmak ister de,

« بَلْ يُرِيدُ الْاِنْسَانُ », « اَيَحْسَبُ » üzerine atıftır. Dolayısıyla onun gibi soru olması da mümkündür. Fakat insan gelecek zamanlarında da fıska fücura devam etmek ister, demektir.

6 - "Kıyamet günü ne zamanmış?" diye sorar.

Kıyametin kopacağına inanmayan ve hasmını sorularla sıkıştırmaya çalışan kişinin sorusudur.

7- / 8- / 9- Gelgelelim, göz kamaştığı, ay tutulduğu, güneşle ay bir araya getirildiği zaman!

"Göz kamaştığı" Hayret ve dehşetle kamaştığı.

Medeniye göre « بَرِقَ », « بَرَقَ » şeklindedir. Göz bir yere dikilip baktığı, donuklaştığı, demektir.

"Ay tutulduğu" ışığı gittiği ya da kaybolduğu. Bu:

﴿ فَخَسَفْنَا بِهِ وَبِدَارِهِ الْأَرْضَ ﴾

"Onu da evini barkını da yere batırdık." [113] ayeti gibidir.

Ebu Hayat « خَسَفَ »'yi « خُسِفَ » şeklinde meçhul okumuştur.

"Güneşle ay bir araya getirildiği zam... : batıdan birlikte doğdukları ya da ışıkları birlikte söndüğü zam... atılırlar da (deniz), Allah'ın (cc) en büyük ateşi halini alır.

10 – (İşte) o gün insan: "Kaçacak ye... diyecektir.

"İnsan" kâfir.

« الْمَفَرُّ » mastardır. Yani; *'ateşten kaçış'* demektir. Ya da aynı şekilde mü'min de korkudan dolayı *"kaçış yeri neresi?"* der. Hasanu'l Basrî bunu « مَفِرُّ » şeklinde okumuştur. Bu, *"kaçış yeri"* ve *"kaçış"* manalarının her ikisine birden muhtemeldir.

11 – Hayır, Hayır! (Kaçıp) sığınacak yer yoktur!

"Hayır, Hayır!" kaçış talebinden mendir. Sığınacak yer yoktur, demektir.

12 – O gün varıp durulacak yer sadece Rabbinin huzurudur.

O gün kulların karar kılacakları yer ya da cennet ya da cehennem olarak ebedi kalacakları yer hassaten Allah'ın (cc) dilemesine bırakılmıştır. Dilediğini cennete, dilediğini de cehenneme sokar.

13 – O gün insana ileri götürdüğü ve geri bıraktığı ne varsa bildirilir.

O gün insana işlediği ve işlemediği amelleri haber verilir.

14 – Artık insan, kendi kendinin şahididir.

---

[113] Kasas, 81.

« بَصِيرَةٌ »; şahit, demektir. Sonundaki « ة », « عَلاَّمَةٌ » kelimesinde olduğu gibi mübalağa içindir. Ya da onu onunla (insanın) azalarını kastettiği için müennes kılmıştır. Zira onun azaları onun aleyhine şahitlik edecektir. Ya da o, onun aleyhine bir delildir. Yani; basiret, hüccet, delil demektir. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

﴿ قَدْ جَٓاءَكُمْ بَصَٓائِرُ مِنْ رَبِّكُمْ ﴾

"Doğrusu size Rabbinizden basiretler** (gönül gözleri, gerçeğin kanıtları) **geldi." [114]

Ve nitekim sen başkasına *"sen nefsinin şahidisin"* dersin.

« بَصِيرَةٌ » kelimesi müpteda olarak merfudur. « عَلَى نَفْسِهِ » onun öne geçmiş haberidir. Cümle « الْإِنْسَانُ »'nun haberidir. « زَيْدٌ عَلَى رَأْسِهِ عِمَامَةٌ » – *'Zeyd'in başında sarık var.'* sözünde olduğu gibi.

Buna göre « بَصِيرَةٌ » kelimesinin, onun başındaki görevli melek olması da mümkündür.

15 – Bir takım mazeretler ileri sürse de.

İsterse örtülerini sarkıtsın.

« مِعْذَارٌ » örtü, perde, demektir. Denildi ki:

Ne mazeret getirirse getirsin hiçbiri ondan kabul olunmaz ve onun mazeretini yalanlayan bir (melek) onun karşısına dikilir.

« مَعَاذِيرُ », « مَعْذِرَةٌ » kelimesinin çoğulu değildir. Çünkü onun çoğulu « مَعَاذِرُ »'dur. Bilakis o, onun çoğul ismidir. « الْمُنْكَرُ » ve « الْمَنَاكِيرُ » onun bir benzeridir.

❁ ❁ ❁

[114] En'am, 104.

16. — 19. ÂYETLER

لاَ تُحَرِّكْ بِهِ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهِ ﴿١٦﴾ إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْاٰنَهُ ﴿١٧﴾ فَإِذَا قَرَأْنَاهُ فَاتَّبِعْ قُرْاٰنَهُ ﴿١٨﴾ ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا بَيَانَهُ ﴿١٩﴾

Meali

16. *(Rasulüm!)* Onu *(vahyi)* çarçabuk almak için dilini kımıldatma.

17. Şüphe etme ki; onu toplamak *(senin kalbine yerleştirmek)* ve onu okutmak bize aittir.

18. O halde biz onu okuduğumuz zaman, sen onun okunuşunu takip et.

19. Sonra şüphen olmasın ki onu açıklamak da bize aittir.

Tefsiri

16 – (Rasulüm!) **Onu** (vahyi) **çarçabuk almak için dilini kımıldatma.**

"Onu" Kur'anı. Rasulullah (sav) kendisine vahiy nazil olduğu zaman ondan bir şey unutmamak için Cebrail henüz bitirmeden Kur'anı acele ile tekrarlıyordu. Bu sebeple ona acele kavrayıp ezber etmek ve unutmamak için:

"Cebrail okurken vahyi okumak suretiyle dilini kımıldatma" denildi. Daha sonra da:

"Şüphe etme ki onu toplamak ve okutmak bize aittir." sözüyle aceleden menedişinin sebebini bildirdi.

17 – Şüphe etme ki; onu toplamak (senin kalbine yerleştirmek) **ve onu okutmak bize aittir.**

Onu senin göğsünde toplamak ve onun okunuşunu senin dilinde var etmek, bize aittir. Burada Kur'an: kıraat (okuyuş) demektir.

﴿ وَلَا تَعْجَلْ بِالْقُرْاٰنِ مِنْ قَبْلِ اَنْ يُقْضٰٓى اِلَيْكَ وَحْيُهُ ﴾

"Sana vahyedilmesi tamamlanmayan Kur'an'ı acele ile okumaya kalkma." [115] ayeti de bunun bir benzeridir.

18 – O halde biz onu okuduğumuz zaman, sen onun okunuşunu takip et.

Yani; Cebrail (as) onu sana okuduğu zaman. Cebrail'in (as) okuyuşunu kendi okuyuşu kıldı.

"Onun okunuşunu" yani; Onun (Kur'an'ın) sana okunuşunu (ya da onun (Cebrail'in (as)) sana okuyuşunu.) demektir.

19 – Sonra şüphen olmasın ki onu açıklamak da bize aittir.

Onun manalarından herhangi bir şey sana kapalı kaldığında onu açıklamak da bize aittir.

❁ ❁ ❁

[115] Ta-Ha, 114.

20. — 30. ÂYETLER

كَلَّا بَلْ تُحِبُّونَ الْعَاجِلَةَ ﴿٢٠﴾ وَتَذَرُونَ الْاٰخِرَةَ ﴿٢١﴾ وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ
نَاضِرَةٌ ﴿٢٢﴾ اِلٰى رَبِّهَا نَاظِرَةٌ ﴿٢٣﴾ وَوُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ بَاسِرَةٌ ﴿٢٤﴾
تَظُنُّ اَنْ يُفْعَلَ بِهَا فَاقِرَةٌ ﴿٢٥﴾ كَلَّا اِذَا بَلَغَتِ التَّرَاقِيَ ﴿٢٦﴾
وَقِيلَ مَنْ رَاقٍ ﴿٢٧﴾ وَظَنَّ اَنَّهُ الْفِرَاقُ ﴿٢٨﴾ وَالْتَفَّتِ السَّاقُ
بِالسَّاقِ ﴿٢٩﴾ اِلٰى رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمَسَاقُ ﴿٣٠﴾

Meali

20. – 21. Hayır! Gerçek şu ki siz çarçabuk geçen *(dünya hayatını ve nimetlerini)* seviyor, ahireti bırakıyorsunuz.

22. Yüzler vardır ki, o gün ışıl ışıl parıldayacaktır.

23. *(Onlar)* Rablerine bakacaklar. *(O'nu göreceklerdir).*

24. Yüzler de var ki, o gün asıktır.

25. Kendilerinin, bel kemiklerini kıran bir felakete uğratılacağını sezeceklerdir.

26. Hayır! Ne zaman ki can köprücük kemiğine dayanır.

27. "Tedavi edebilecek kimdir?" denir.

28. *(Can çekişen)* bunun gerçek bir ayrılış olduğunu onlar.

29. Ve bacak bacağa dolaşır.

30. İşte o gün sevk edilecek yer, sadece Rabbinin huzurudur.

Tefsiri

20– / 21– Hayır! Gerçek şu ki siz çarçabuk geçen (dünya hayatını ve nimetlerini) **seviyor, ahireti bırakıyorsunuz.**

"Hayır" sözü dirilişin inkârından mendir. Ya da Rasulullah (sav)'i acele etmekten men ve onun acele edişinin inkârıdır. Bunu: *"Siz çarçabuk geçen* (bu dünyayı) *seviyorsunuz."* Sözüyle teyit etmiştir. Sanki şöyle denilmiştir:

"Ey Âdemoğulları! Sizler aceleden yaratıldığınız için ve tabiatlarınız da buna göre olduğu için her şeyde acele ediyorsunuz. Bu sebeple de peşin olan dünyayı ve şehvetlerini seviyorsunuz. Ahiret yurdunu ve nimetlerini bırakıyorsunuz. Dolayısıyla da ahiret için çalışmıyorsunuz."

Medine ve Kûfe kıraat ekolüne göre her iki fiil de « تُحِبُّونَ » ve « تَذَرُونَ » şeklinde « ت » iledir.

22 – Yüzler vardır ki, o gün ışıl ışıl parıldayacaktır.

"Yüzler" onlar; mü'minlerin yüzleridir.

"Işıl ışıl parıldayacaktır" güzeldir, tazedir, demektir.

23 – (Onlar) **Rablerine bakacaklar.** (O'nu göreceklerdir.)

Keyfiyetsiz, yönsüz ve mesafe durumu olmaksızın Rablerine bakacaklar.

"Bakacaklar" sözünü Rablerinin emrini ya da sevabını beklerler şeklinde yorumlamak doğru değildir. Çünkü « نَظَرْتُ فيه » – *'Onun hakkında düşündüm.'*, « نَظَرْتُهُ » – *'ona baktım'*, « انْتَظَرْتُهُ » – *'onu bekledim'* denir.

« نَظَرَ » fiili « إلَى » harfi ceriyle ancak görmek manasına müteaddî kullanılır. Ayrıca karar yurdunda beklemek de uygun değildir.

24 – Yüzler de var ki, o gün asıktır.

"asıktır" Dişler ortaya çıkacak, surat aşırı şekilde asılacak, çirkinleşecektir. Bunlar, kâfirlerin yüzleridir.

25 – Kendilerinin, bel kemiklerini kıran bir felakete uğratılacağını sezeceklerdir.

Kendilerine, omurga kemiklerini kıracak şiddette çok belalı bir işin yapılacağını beklerler.

26 – Hayır! Ne zaman ki can köprücük kemiğine dayanır.

"Hayır" Ahirete karşı dünyayı tercihi mendir. Sanki şöyle denilmiştir. "Bundan geri durun ve sizi peşin olan dünya hayatından koparıp sonsuza dek baki kalacağınız ahiret hayatına intikal ettirecek olan önünüzdeki ölüme karşı uyanık olun."

"Can" yani; ruh, zikri geçmese de bu (yorum) caizdir. Çünkü ayet buna delalet etmektedir. « التَّرَاقِىَ » kelimesi « تَرْقُوَة » kelimesinin çoğuludur. Boyun dibinden kollara doğru uzanan köprücük kemikleridir.

27 – "Tedavi edebilecek kimdir?" denir.

Hafs « مَنْ » üzerinde hafif bir duruş (sekte) yapmaktadır. Yani; ölmek üzere olan kişi ile etrafındakiler birbirlerine *"Hanginiz onu ona isabet eden bu durumdan kurtarır?"* derler.

« رَاقٍ » ikinci babtan gelen « رُقْيَة » kelimesindendir.

(« رُقْيَة »; Hasta yanında şifa için okunan ayet, dua ve sairedir). Ya da o, meleklerin sözündendir. Yani:

"Hanginiz onun ruhunu alıp götürecektir. Rahmet melekleri mi, yoksa azap melekleri mi?" demektir. Bu da dördüncü babtan gelen « الرُّقِىّ » kelimesindendir.

28 – (Can çekişen) **bunun gerçek bir ayrılış olduğunu onlar.**

Can çekişen kişi, başına gelen bu şeyin sevilen dünyadan ayrılış olduğuna yakinen inanır.

29 – Ve bacak bacağa dolaşır.

Ölümü anında ayakları eğilip büzülür. Said b. Müseyyeb'in şöyle dediği nakledilmiştir:

"Onlar, kefenine sarıldığı zaman ki ayaklarıdır." Denildi ki:

"Bacak kelimesi şiddetten kinaye olmak üzere kullanılmıştır. Dünyadan ayrılış derdiyle ahirete yöneliş elemi birbiriyle çarpıştığı zaman demektir." İbni Abbas (ra)'dan şöyle nakledilmiştir:

"O ikisi iki düşüncedir. Aile ve çocuk düşüncesi, tek ve Samed (olan Allah'a) *gidiş düşüncesi."*

30 – İşte o gün sevk edilecek yer, sadece Rabbinin huzurudur.

« اَلْمَسَاقُ », « سَاقَ » fiilinin mastarıdır. Yani; kulların sevki Allah'ın (cc) emrettiği yeredir. Ya cennete ya da cehenneme.

❁ ❁ ❁

31. — 40. ÂYETLER

فَلَا صَدَّقَ وَلَا صَلّٰى ﴿٣١﴾ وَلٰكِنْ كَذَّبَ وَتَوَلّٰى ﴿٣٢﴾ ثُمَّ ذَهَبَ
اِلٰٓى اَهْلِه۪ يَتَمَطّٰى ﴿٣٣﴾ اَوْلٰى لَكَ فَاَوْلٰى ﴿٣٤﴾ ثُمَّ اَوْلٰى لَكَ
فَاَوْلٰى ﴿٣٥﴾ اَيَحْسَبُ الْاِنْسَانُ اَنْ يُتْرَكَ سُدًى ﴿٣٦﴾ اَلَمْ يَكُ
نُطْفَةً مِنْ مَنِيٍّ يُمْنٰى ﴿٣٧﴾ ثُمَّ كَانَ عَلَقَةً فَخَلَقَ فَسَوّٰى ﴿٣٨﴾
فَجَعَلَ مِنْهُ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْاُنْثٰى ﴿٣٩﴾ اَلَيْسَ ذٰلِكَ بِقَادِرٍ
عَلٰٓى اَنْ يُحْيِيَ الْمَوْتٰى ﴿٤٠﴾

Meali

31. İşte o, *(peygamberin getirdiğini)* tasdik etmemiş, namaz da kılmamıştı.

32. Aksine, yalan saymış ve yüz çevirmişti.

33. Sonra da çalım sata sata yürüyerek kendi ehline *(taraftarlarına)* gitmişti.

34. Layıktır *(o azap)* sana, layık!

35. Evet. Layıktır sana *(o azap)* layık!

36. İnsan, kendisinin başıboş bırakılacağını mı sanır?

37. O, *(döl yatağına)* akıtılan meninin içinden bir nutfe *(sperm)* değil miydi?

38. Sonra *(nutfe)* kan pıhtısı olmuş, derken Allah onu *(insan biçiminde)* yaratıp şekillendirmişti.

39. Ondan da iki eşi, yani erkek ve dişiyi var etmişti.

40. Peki *(bunları yapan)* Allah'ın ölüleri tekrar diriltmeye gücü yetmez mi? *(Elbette yeter.)*

Tefsiri

31 – İşte o, (peygamberin getirdiğini) **tasdik etmemiş, namaz da kılmamıştı.**

﴿ أَيَحْسَبُ الْإِنْسَانُ أَلَّنْ نَجْمَعَ عِظَامَهُ ﴾

"İnsan kendisinin kemiklerini bir araya toplayamayacağımızı mı sanıyor?" [116] ayetindeki insan; Peygamberi ve Kur'an'ı tasdik etmemiş, (yahut malını tasadduk etmemiş, zekat vermemiş) namaz da kılmamıştı.

32 – Aksine, yalan saymış ve yüz çevirmişti.

Üstelik Kur'an'ı yalanlamış, imana arkasını dönmüştür.

33 – Sonra da çalım sata sata yürüyerek kendi ehline (taraftarlarına) **gitmişti.**

« يَتَمَطَّى »'nın aslı « يَتَمَطَّطَ »'dur. (Birbirine benzer üç harf bir araya geldiği için « ط », « ى »'ya dönüştürülmüştür) sünüyor, yayılıyor, demektir. Çünkü kibirle salına salına yürüyen kişi ayağını gererek atar.

34 – Layıktır (o azap) **sana, layık!**

Kahrol, helak ol manasına, hoşlanmadığı bir şeyle karşılaşması için bedduadır.

35 – Evet. Layıktır sana (o azap) **layık!**

Te'kid için tekrar etti. Sanki şöyle dedi:

"Kahrol. Kahrol. Sonra yine kahrol, kahrol." Denildi ki:

"Bu, ölüm günü kahrol, kabirde kahrol, diriliş zamanı kahrol ve cehennemde kahrol demektir."

36 – İnsan, kendisinin başıboş bırakılacağını mı sanır?

Kâfir, başıboş bırakılacağını, şer'i emir ve nehiylerle mükellef kılınmayacağını ve öldükten sonra diriltilip cezalandırılmayacağını mı sanıyor.

---

[116] Kıyame, 3.

37 – O, (döl yatağına) **akıtılan meninin içinden bir nutfe** (sperm) **değil miydi?**

İbni Amir ve Hafs'a göre « يُمْنَى », « ى » iledir. Yani; rahime meni akıtılmaktadır. « ت » ile olduğunda (zamir) « نُطْفَة »'e dönmektedir.

38 – Sonra (nutfe) **kan pıhtısı olmuş, derken Allah onu** (insan biçiminde) **yaratıp şekillendirmişti.**

Sonra meni kırk gün sonra donmuş bir kan parçası (kan pıhtısı) olmuş. Daha sonra Allah (cc) ondan düzenli biçimli bir insan yaratmıştır.

39 – Ondan da iki eşi, yani erkek ve dişiyi var etmişti.

Yani; meniden erkek ve dişi iki sınıf inan çıkarmıştır, demektir.

40 – Peki (bunları yapan) **Allah'ın ölüleri tekrar diriltmeye gücü yetmez mi?** (Elbette yeter.)

Bütün bu şeyleri yapan (Allah (cc)) tekrar diriltmeye kadir değil mi? Rasulullah (sav) bu ayeti okuduğunda:

"Seni noksan sıfatlardan tenzih ederim. Elbette (kadirsin.)" buyurdu.

Allahu A'lem.

Sûre - 76

İNSAN SÛRESİ

Bu sûre Medine'de nazil olmuştur;

31 âyettir.

Cüz - 29

1. — 22. ÂYETLER

بِسْــــمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحيـــمِ

هَلْ أَتٰى عَلَى الْانْسَانِ حينٌ منَ الدَّهْرِ لَمْ يَكُنْ شَيْئًا مَذْكُورًا ﴿١﴾ إِنَّا خَلَقْنَا الْانْسَانَ منْ نُطْفَةٍ أَمْشَاجٍ نَبْتَليه فَجَعَلْنَاهُ سَميعًا بَصيرًا ﴿٢﴾ إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا ﴿٣﴾ إِنَّـآ أَعْتَدْنَا للْكَافرينَ سَلاَسلاَ وَأَغْلاَلاً وَسَعيرًا ﴿٤﴾ إِنَّ الْأَبْرَارَ يَشْرَبُونَ منْ كَأْسٍ كَانَ مزَاجُهَا كَافُورًا ﴿٥﴾ عَيْنًا يَشْرَبُ بهَا عبَادُ اللّٰه يُفَجِّرُونَهَا تَفْجيرًا ﴿٦﴾ يُوفُونَ بالنَّذْرِ وَيَخَافُونَ يَوْمًا كَانَ شَرُّهُ مُسْتَطيرًا ﴿٧﴾ وَيُطْعمُونَ الطَّعَامَ عَلٰى حُبِّه مسْكينًا وَيَتيمًا وَأَسيرًا ﴿٨﴾ إِنَّمَا نُطْعمُكُمْ لوَجْه اللّٰه لاَ نُريدُ منْكُمْ جَزَآءً وَلاَ شُكُورًا ﴿٩﴾ إِنَّا نَخَافُ منْ رَبِّنَا يَوْمًا عَبُوسًا قَمْطَريرًا ﴿١٠﴾ فَوَقٰيهُمُ اللّٰهُ شَرَّ ذٰلكَ الْيَوْمِ وَلَقّٰيهُمْ نَضْرَةً وَسُرُورًا ﴿١١﴾ وَجَزٰيهُمْ بمَا صَبَرُوا جَنَّةً وَحَريرًا ﴿١٢﴾ مُتَّكِئينَ فيهَا عَلَى الْأَرَآئك لاَ يَرَوْنَ فيهَا شَمْسًا وَلاَ زَمْهَريرًا ﴿١٣﴾ وَدَانيَةً عَلَيْهمْ ظلاَلُهَا وَذُلِّلَتْ قُطُوفُهَا تَذْليلاً ﴿١٤﴾ وَيُطَافُ

عَلَيْهِمْ بِاٰنِيَةٍ مِنْ فِضَّةٍ وَاَكْوَابٍ كَانَتْ قَوَارِيرَا ﴿١٥﴾ قَوَارِيرَ مِنْ
فِضَّةٍ قَدَّرُوهَا تَقْدِيرًا ﴿١٦﴾ وَيُسْقَوْنَ فِيهَا كَأْسًا كَانَ مِزَاجُهَا
زَنْجَبِيلًا ﴿١٧﴾ عَيْنًا فِيهَا تُسَمّٰى سَلْسَبِيلًا ﴿١٨﴾ وَيَطُوفُ عَلَيْهِمْ
وِلْدَانٌ مُخَلَّدُونَ اِذَا رَاَيْتَهُمْ حَسِبْتَهُمْ لُؤْلُؤًا مَنْثُورًا ﴿١٩﴾ وَاِذَا
رَاَيْتَ ثَمَّ رَاَيْتَ نَعِيمًا وَمُلْكًا كَبِيرًا ﴿٢٠﴾ عَالِيَهُمْ ثِيَابُ سُنْدُسٍ
خُضْرٌ وَاِسْتَبْرَقٌ وَحُلُّوا اَسَاوِرَ مِنْ فِضَّةٍ وَسَقٰيهُمْ رَبُّهُمْ شَرَابًا
طَهُورًا ﴿٢١﴾ اِنَّ هٰذَا كَانَ لَكُمْ جَزَاءً وَكَانَ سَعْيُكُمْ مَشْكُورًا ﴿٢٢﴾

Meali

1. İnsanın üzerinden henüz kendisinin anılan bir şey olmadığı uzun bir süre geçmedi mi?

2. Gerçekten biz insanı katışık bir nutfeden *(erkek ve kadının dölünden)* yarattık. Onu imtihan edelim diye kendisini işitir ve görür kıldık.

3. Şüphesiz ki biz ona *(doğru)* yolu gösterdik. İster şükredici olsun ister nankör.

4. Doğrusu biz kâfirler için zincirler, demir halkalar ve alevli bir ateş hazırladık.

5. İyiler ise, kâfur katılmış bir kadehten *(cennet şarabını)* içerler.

6. *(Bu)* Allah'ın has kullarının içtikleri ve istedikleri yere akıttıkları bir pınardır.

7. Onlar, verdikleri sözü yerine getirirler. Fenalığı oldukça yaygın olan bir günden korkarlar.

8. Onlar, kendi canları çekmesine rağmen yemeği, yoksula, yetime ve esire yedirirler.

9. "Biz size Allah rızası için yemek yediriyoruz. Binaenaleyh sizden ne bir karşılık ne de bir teşekkür bekliyoruz."

10. "Biz, sert ve belalı bir günde Rabbimizden *(O'nun azabına uğramaktan)* korkarız" *(derler.)*

11. İşte bu yüzden Allah onları o günün fenalığından esirger. *(yüzlerine)* parlaklık, *(gönüllerine)* sevinç verir.

12. Sabretmelerine karşılık onlara cenneti ve *(cennetteki)* ipekleri lütfeder.

13. Orada koltuklara kurulmuş olarak bulunurlar. Ne yakıcı sıcak görürler orada, ne de dondurucu soğuk.

14. *(Cennet ağaçlarının)* gölgeleri, üzerlerine sarkar. Kolayca koparılabilen meyveleri istifadelerine sunulur.

15. – 16. Yanlarında gümüş kaplar ve billur kâselerle, gümüşi beyazlıkta *(billur gibi)* şeffaf kupalarda dolaştırılır ki *(cennet sakinleri, bunlara dolduracakları cennet şarabını, cennetteki insanların iştihaları)* ölçüsünce tayin ve takdir ederler.

17. Onlara *(cennettekilere)* orada bir kâseden içirilir ki *(bu şarabın)* karışımında zencefil vardır.

18. *(Bu şarap)* orada bir pınardandır ki adına selsebil denir.

19. O insanların etrafında öyle ölümsüz geç nedimler dolaşır ki, onları gördüğünde kendilerini, etrafa saçılıp dağılmış inciler sanırsın.

20. Ne yana bakarsan bak *(yığınla)* nimet ve ulu bir saltanat görürsün.

21. Üzerlerinde yeşil renkli ince ipek ve kalın parlak atlastan elbiseler vardır. Gümüş bilezikler takınmışlardır. Rableri onlara tertemiz bir içki içirir.

22. "Bu sizin için bir mükâfattır. Sizin gayretiniz karşılığını bulmuştur."

Tefsiri

1 – İnsanın üzerinden henüz kendisinin anılan bir şey olmadığı uzun bir süre geçmedi mi?

"İnsan" Âdem (as).

"Uzun bir süre" O'na ruhun üfürülmesinden önce kırk yıl çamurdan sade bir suretti.

"Anılan bir şey olmadığı" ismi anılmadığı, onunla ne murat edildiği bilinmediği, demektir. Çünkü üzerinden zaman geçmiş bir çamurdu. Şayet mevcut olmasaydı. Üzerinden uzun zaman geçmiş diye vasıflandırılmazdı.

« لَمْ يَكُنْ شَيْئًا مَذْكُورًا » cümlesi « الْاِنْسَانُ »'dan hal olmak üzere mahallen mansuptur. Yani onun üzerinden anılan bir şey olmadığı halde uzun bir zaman geçmiştir, demektir.

2 – Gerçekten biz insanı katışık bir nutfeden (erkek ve kadının dölünden) **yarattık. Onu imtihan edelim diye kendisini işitir ve görür kıldık.**

"İnsanı" yani; Âdemoğlunu. *"Birinci ayetteki 'insan' kelimesiyle de Âdemoğlu kastedilmiştir."* denildi. Buna göre *"uzun bir süre"*den maksat da onun, insanlar arasında anılan bir şey oluncaya kadar ana karnında durma müddetidir.

« اَمْشَاجٍ » – *'karışık'* kelimesi sıfat ya da « نُطْفَةٍ »'den bedeldir. Yani; *"Erkek ve dişinin sularının karıştığı nutfe."* demektir.

« مَشَجَهُ » – *'bir şeyi diğerine katmak'* ve « مَزَجَهُ » aynı manayadır.

« نُطْفَةٌ اَمْشَاجٌ », « بُرْمَةٌ اَعْشَارٌ » – *'kırık çömlek'* sözü gibidir. O, tekil bir lafızdır, çoğul değildir. Bu sebeple de tekil olan bir kelimeye sıfat olmuştur.

« نَبْتَلِيهِ » haldir. Yani; Onu, emretmek ve nehyetmek suretiyle denemeyi murat ederek yarattık, demektir. Bu sebeple de onu kulak ve göz sahibi kıldık.

3 – Şüphesiz ki biz ona (doğru) **yolu gösterdik. İster şükredici olsun ister nankör.**

Akli ve nakli delillerle ona hidayet yolunu açıkladık. İster mü'min olsun ister kâfir.

« إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا » ikisi de « هَدَيْنَاهُ »'deki « هـ »'den haldir. Yani; şükür de etse nankörlük de etse biz onu her iki halde de doğru yola hidayet ettik, demektir.

Ya da « السَّبِيلَ »'den haldirler. Yani; Biz ona yolu, şükür yolu ya da inkâr yolu olarak tarif ettik, bildirdik, demektir. Yolun şükür ve inkâr ile vasıflandırılması mecazdır. Her iki gurubu da zikredince bundan sonra onlar için hazırladıklarını zikretti, şöyle buyurdu.

4 – Doğrusu biz kâfirler için zincirler, demir halkalar ve alevli bir ateş hazırladık.

« سَلَاسِلَا », « سِلْسِلَة » – *"zincir"* kelimesinin çoğuludur.

Hafs, Mekke kıraat imamları, Ebu Amr ve Hamza'ya göre tenvinsizdir. Diğerlerine göre « أَغْلَالًا وَسَعِيرًا » kelimelerine uygun düşmesi için tenvinlidir. Zira uygunluk için gayri munsarıfın sarfı (cer ve tenvin olması) caizdir. « وَأَغْلَالًا », « غِلّ » – *'demir halka'* kelimesinin çoğuludur. « سَعِيرًا »; *'tutuşturulmuş ateş'* demektir.

5 – İyiler ise, kâfur katılmış bir kadehten (cennet şarabını) **içerler.**

« أَبْرَارٌ », « بِرّ » ya da « بَارّ » kelimesinin çoğuludur. « رَبّ », « أَرْبَابٌ », « شَاهِدٌ », « أَشْهَادٌ » kelimelerinde olduğu gibi, onlar; imanlarında samimi olanlardır.

Ya da onlar, karıncayı (bile) incitmeyenler ve gönüllerinde kötülük taşımayanlardır.

"Kadehten içerler" şarap kadehinden içerler. Şarabın kendisi *"Ke's* (kadeh)*"* diye adlandırılmıştır. İçinde şarap olan bardağa *"ke's"* denir.

"Kâfur –suyu– *karıştırılmış şaraptan içerler."*

Kâfur: Cennette bir kaynağın adıdır. Suyu (dünyadaki) kâfur gibi beyaz, güzel, kokulu ve serindir.

6 – (Bu) Allah'ın has kullarının içtikleri ve istedikleri yere akıttıkları bir pınardır.

« عَيْنًا », « كَافُورًا »'dan bedeldir. « بِهَا », « مِنْهَا » – *'ondan'* demektir.

Ya da « بِ » zaittir. Ya da o mana üzerine hamledilmiştir. Yani; *'Onlarla lezzet alınır ve onlarla kanılır'*, demektir.

İlk olarak « مِنْ » harfi ceriyle zikretti, ikinci olarak da « بِ » harfi ceriyle zikretti. Çünkü *"ke's"* içmelerinin başlangıcı ve sonunun evvelidir.

"Pınar" a gelince, onlar içeceklerini orada karıştırırlar. Sanki şöyle denilmiştir: *"Allah'ın has kulları onlarla (kadehlerle) şarap içerler. Onu konaklarından, nereye isterlerse oraya kolayca akıtırlar, bu onlara imkânsız gelmez."*

7 – Onlar, verdikleri sözü yerine getirirler. Fenalığı oldukça yaygın olan bir günden korkarlar.

"Verdikleri sözü" kendilerine vacip kıldıkları şeyi. Bu, *"Onlar niçin bununla rızıklandırıldılar?"* diye soran kişiye cevaptır. Adaklarına karşı vefa gösterirler sözü, onların vaciplerin edasına riayet ettiklerine dair nitelendirilmelerinde mübalağadır. Çünkü Allah rızası için kendi nefsine gerekli kıldığı bir şeyi yerine getiren kişi, Allah'ın (cc), kendisine yüklediği şeyi daha çok önem vererek yerine getirir.

"Fenalığı..." musibetleri.

« مُسْتَطِيرًا », *'yaygın'* demektir. « اِسْتَطَارَ الْفَجْرُ » – *'fecir yayıldı'* sözündendir.

8 – Onlar, kendi canları çekmesine rağmen yemeği, yoksula, yetime ve esire yedirirler.

Yemeği, sevmelerine, iştihalarına ve ona olan ihtiyaçlarına rağmen, (başkalarına) yedirirler. Ya da yemeği, Allah'ı (cc) sevdikleri için (ya da Allah (cc) yedirmeyi sevdiği için) yedirirler.

"Yoksula" fakire, kazanmaktan aciz olana...

"Yetime" babası olmayan küçüğe.

"Esire" mahpusa, köleye ya da başkasına. Daha sonra yedirme sebebini açıkladılar ve şöyle dediler.

9 – "Biz size Allah rızası için yemek yediriyoruz. Binaenaleyh sizden ne bir karşılık ne de bir teşekkür bekliyoruz."

Yani; Allah'ın (cc) sevabını talep için size yediriyoruz, demektir.

Ya da bu, onların kalplerindeki (niyetlerinin) Allah Azze ve Celle tarafından açıklanmasıdır. Çünkü Allah Teâlâ, onlar bir şey söylemeseler de onu bilir ve onları över. Binaenaleyh buna karşı sizden hiçbir hediye istemiyoruz. Övgü de beklemiyoruz.

« شُكُورًا », « شُكْرٌ » gibi mastardır.

10 – "Biz, sert ve belalı bir günde Rabbimizden (O'nun azabına uğramaktan) **korkarız"** (derler.)

Yani; sadakaya karşı karşılık isteme sebebiyle Allah'ın (cc) azabına maruz kalmaktan korktuğumuz için sizden karşılık beklemiyoruz, demektir.

Ya da biz Rabbimizden korkuyoruz. Dolayısıyla da bu korkudan emin olalım diye O'nun rızası için tasadduk ediyoruz, demektir.

"Sert ve belalı bir günde" « نَهَارُكَ صَائِمٌ » – *'günün oruçludur'* sözü de bunun bir benzeridir.

« قَمْطَرِيرٌ »; *'kaşlarını çatmış, aşırı derecede çirkin, asık suratlı'* demektir.

11 – İşte bu yüzden Allah onları o günün fenalığından esirger. (yüzlerine) **parlaklık,** (gönüllerine) **sevinç verir.**

O günün şiddetlerinden, musibetlerinden Allah onları korur. Günahkârların abus suratına bedel onların yüzlerine sevinç verir.

12 – Sabretmelerine karşılık onlara cenneti ve (cennetteki) **ipekleri lütfeder.**

Başkalarını nefislerine tercih etmeleri ve mahrumiyetlere katlanmaları sebebiyle Allah onları, cennetle, ipekle mükâfatlandırmıştır.

Bu ayet, Ali, Fatıma ve onların cariyesi Fıdda (ra) hakkında nazil olmuştu. Hasan ve Hüseyin (rhma) hastalanınca üç gün oruç tutmayı nezrettiler. Ali (ra) bir Yahudi'den üç sa' arpa borç aldı. Fatıma (rha) da her gün o arpadan bir sa' öğüttü ve ekmek yaptı. Üç akşam miskini, yetimi ve esiri kendilerine tercih ettiler. Bunu onlara bağışladılar. Ve iftar vaktinde sudan başka bir şey yemediler.

"Cennet"; içinde afiyetle yiyip içecekleri bostan.

"İpek"; güzel, zarif, parlak giyecekler.

13 – Orada koltuklara kurulmuş olarak bulunurlar. Ne yakıcı sıcak görürler orada, ne de dondurucu soğuk.

« مُتَّكِئِينَ », « جَزٰيهُمْ »'deki « هُمْ »'den haldir.

"Orada..." cennette.

« الْأَرَائِكُ », « الْأَرِيكَةُ »'nun çoğuludur. *'Gelin odasına kurulan divan, donatılmış koltuk'*, demektir.

« لَا يَرَوْنَ », « مُتَّكِئِينَ »'deki merfu zamirden haldir. Yani; *'cennette ne güneş* (sıcak) *ne de soğuk görmedikleri halde'*, demektir. Çünkü orada güneş yoktur, soğuk da yoktur. Onun gölgesi devamlıdır. Havası mutedildir. Ne güneşin yakıcı harareti, ne de soğuğun eziyet veren şiddeti vardı. Nitekim hadisi şerifte şöyle buyrulmuştur.

"Cennetin havası mutedildir. Ne sıcaktır, ne de soğuk."

« زَمْهَرِير »; şiddetli soğuk demektir.

« زَمْهَرِيرًا » kelimesinin ay olduğu da söylendi. Yani; cennet aydınlıktır. Orada ne güneşe ne de aya ihtiyaç duyulmaz, demektir.

14 – (Cennet ağaçlarının) **gölgeleri, üzerlerine sarkar. Kolayca koparılabilen meyveleri istifadelerine sunulur.**

Ağaçlarının gölgesi onlara yakındır.

« وَدَانِيَةً », « جَنَّةً » üzerine atfedilmiştir. Yani; ağaçlarının gölgeleri kendilerine yakın bir başka cennet daha vardır, demektir. Sanki onlara iki cennet vaad edildi. Çünkü onlar:

"Biz Rabbimizden korkarız" ayetinde korkuyla nitelendirildiler. Onlar için de Allahu Teâlâ:

﴿ وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّتَانِ ﴾

"Rabbinin makamından korkanlar için iki cennet vardır." [117] buyurdu.

Ayakta olanın da, oturanın da, yatanın da istifadesine sunulmuştur.

« وَذُلِّلَتْ », « دَانِيَةً » kelimesinden haldir. Yani, O'nun ağaçlarını gölgeleri, meyveleri onların istifadesine sunulmuş olduğu halde onlara yakındır, demektir.

Ya da « ذُلِّلَتْ », « دَانِيَةً » üzerine atfedilmişitr. Yani; gölgeleri onlara yakındır ve meyveleri istifadelerine sunulmuştur.

« قُطُوفٌ », « قِطْفٌ » kelimesinin çoğuludur.

15– / 16– Yanlarında gümüş kaplar ve billur kâselerle, gümüşi beyazlıkta (billur gibi) **şeffaf kupalarda dolaştırılır ki** (cennet sakinleri, bunlara dolduracakları cennet şarabını, cennetteki insanların iştihaları) **ölçüsünce tayin ve takdir ederler.**

Yani; Onların hizmetçileri onların etrafında şarap kadehlerini dolaştırırlar.

« الْاٰنِيَةُ », « اِنَاءٌ » kelimesinin çoğuludur. O da su kabı, demektir.

"Kâseler" yani; gümüş kâseler.

« اَكْوَابٌ », « كُوبٌ » kelimesinin çoğuludur. O da; tutamağı olmayan ibriktir.

« كَانَتْ », tam fiildir. Yani; yaratıldı. Allah'ın (cc) yaratmasıyla kadehler olarak meydana geldi, demektir.

« قَوَارِيرَا » hal olmak üzere mansuptur.

---

[117] Rahmân, 46.

"Gümüş kaplar" yani; gümüşten yaratılmıştır. O, gümüşün beyazlığını ve güzelliğini; camında, berraklığını ve şeffaflığını kendisinde toplamıştır. Dolayısıyla içindeki şarap dışından görünmektedir. İbni Abbas (ra) şöyle demiştir:

"Her yerin kadehi kendi toprağındandır. Cennetin zemini (toprağı) *de gümüştür."*

Nafî, Kısaî ve Ebu Bekir rivayetine göre de Asım her iki « قَوَارِيرًا »'yı tenvinli okumuşlardır. Hamza, İbni Amir, Ebu Amr ve Hafs her ikisinde de tenvinsiz okumuşlardır.

İbni Kesir ise birinciyi tenvinli okumuştur. Birinci de tenvinli okunması önceki ve sonraki ayet sonlarına uygunluk içindir. İkincide tenvinli okunması ise birinciye tabi olduğu içindir. Birincide duruş « ا »'dir. (İkinci de değil). Bunun sağlam güvenilir bir görüş olmadığı, çünkü ikincisinin birinciden bedel olduğu da söylenmiştir.

« قَدَّرُوهَا تَقْدِيرًا », « قَوَارِيرَ مِنْ فِضَّةٍ »'in sıfatıdır. Yani; onu, cennet ehli istedikleri özel şekillerde tayin ve takdir etmiştir, demektir. Dolayısıyla ayette de kendilerine ikram olarak takdir ettikleri gibi gelmiştir. Ya da sakiler, onları içenlerin kanabilecekleri miktarda takdir ederler. Bu da onlar için daha leziz ve daha hafiftir. Mücahit'ten:

"Ne fazla ne de eksik takdir ederler" diye nakledilmiştir.

17 – Onlara (cennettekilere) **orada bir kâseden içirilir ki** (bu şarabın) **karışımında zencefil vardır.**

O ebrara (iyi kişilere) cennette şarap içirilir.

« عَيْنًا », « زَنْجَبِيلاً »'den bedeldir.

18 – (Bu şarap) **orada bir pınardandır ki adına selsebil denir.**

"Orada" cennette. Bu pınara selsebil denir. Oradaki zencefilin tadından dolayı pınar zencebil diye adlandırılmıştır. Araplar onu lezzetli ve

tatlı bulurlardı. Son derece akıcı ve içimi kolay olduğu için « سَلْسَبِيلاً » denilmiştir. Ebu Ubeyde:

"Bu (selsebil)*; tatlı, hoş su, demektir."* demiştir.

19 – O insanların etrafında öyle ölümsüz geç nedimler dolaşır ki, onları gördüğünde kendilerini, etrafa saçılıp dağılmış inciler sanırsın.

"Genç nedimler" Allah'ın (cc), mü'minlerin hizmeti için yarattığı gılmanlar. Ya da onlar; kâfirlerin çocuklarıdır ki Allah (cc) onları cennet halkı için hizmetçi kılmıştır.

"Ölümsüz" onlar ölmezler. Onları gördüğünde güzellikleri, renklerinin parlaklığı ve o ebrarın meclislerinde (hizmet ettikleri için şuraya buraya) dağılmaları sebebiyle onları etrafa saçılmış inciler sanırsın. Özellikle saçılmış dedi. Çünkü dağınık olan inciler göze, bir araya düzgünce getirilmiş incilerden daha hoş görünür.

20 – Ne yana bakarsan bak (yığınla) **nimet ve ulu bir saltanat görürsün.**

« ثَمَّ » zarftır. Yani cennette demektir. Görülen her şeyi kapsasın diye « رَأَيْتَ »'nin ne zahiri ne de takdir edilmiş bir mef'ulu yoktur. Takdir şöyledir:

"Cennette, gördüğünde yığınla nimet ve geniş bir mülk görürsün."

Rivayet edildiğine göre cennet halkının en düşük mertebede bulunanı bin yıllık mesafesi bulunan mülkünü görür. En uzağını da en yakını gördüğü gibi görür. Denildi ki:

"Ulu bir saltanat"tan maksat zamanla helake uğramayan bir mülktür."

Ya da onlar için orada diledikleri vardır, demektir. Yahut da:

"Melekler anlara selam verirler. Ve onların yanına girmek için onlardan izin isterler." demektir.

21 – Üzerlerinde yeşil renkli ince ipek ve kalın parlak atlastan elbiseler vardır. Gümüş bilezikler takınmışlardır. Rableri onlara tertemiz bir içki içirir.

« عَلَيْهِمْ », « يَطُوفُ عَلَيْهِمْ »'deki zamirden hal olmak üzere mansuptur. Yani; üzerlerinde (ebrarın üzerinde) yeşil renkli ince ve kalın elbiseler olduğu halde genç nedimler onların etrafında dolanırlar demektir.

Medine kıraatı ve Hamza'ya göre müpteda olmak üzere « عَلَيْهِمْ » şeklinde sükûn iledir. Haberi « ثِيَابُ سُنْدُسٍ »'dir. Yani, üzerlerindeki elbiseler ince zarif ipekten yeşil kisvelerdir.

« خُضْرٌ », « اَخْضَرُ » kelimesinin çoğuludur.

« إِسْتَبْرَقٌ »; kalın ipektir.

Nafî ve Hafs « خُضْرٌ » ve « إِسْتَبْرَقٌ » kelimelerini « ثِيَابُ » üzerine hamlen merfu okumuşlardır. Hamza ve Ali « سُنْدُسٍ » üzerine hamlen mecrur okumuşlardır. Diğerleri ise ilkini merfu, ikincisini mecrur ya da ilkini mecrur ikincisini merfu okumuşlardır. « وَحُلُّوا », « وَيَطُوفُ » üzerine atıftır. Hac suresinde şöyle buyrulmuştur:

﴿ يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ اَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَلُؤْلُؤًا ﴾

"Orada altın bilezikler ve inciler takınırlar." [118]

İbni Müseyyeb şöyle demiştir:

"Cennet ehlinden hiç kimse yoktur ki kolunda üç bilezik olmasın. Biri gümüşten, diğeri altından, bir diğeri de incidendir."

"Rableri onlara tertemiz bir içki içirir." İçirme işi, onların şerefini yükseltmek ve tahsis için Allah'a (cc) nispet edildi. Denildi ki:

Melekler onlara içeceklerini arz ederler de onlar onlardan kabulden imtina ederler ve *"Hakikaten almamız uzun bir müddet tuttu"* derler. Bunun üzerine bir de bakarlar ki kâseler onları tutan bir el olmaksızın gaybten kendilerine sunulmuş, dudaklarıyla buluşmuştur.

[118] Hacc, 23; Fatır, 33.

"Tertemiz bir içki" Dünya şarabı gibi necis değil. Çünkü onun necis olması şeraitledir, akılla değil. Orada teklif yoktur. Ya da çünkü sıkılmadı ki kirli eller ona dokunmuş ve kirli ayaklar onu çiğnemiş olsun, Cennet halkına şöyle denir:

22 - "Bu sizin için bir mükâfattır. Sizin gayretiniz karşılığını bulmuştur."

Bu nimetler, amellerinizin karşılığı olarak sizindir. Sizin gayretiniz katımızda övgüye, kabule ve rızaya mazhar olmuştur. Yoksula, yetime ve esire *"Sizden hiçbir karşılık ve hiçbir teşekkür beklemiyoruz."* diyordunuz. (işte onun karşılığını bizzat ben veriyorum.)

❁ ❁ ❁

23. — 31. ÂYETLER

إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْاٰنَ تَنْزِيلاًۚ ﴿٢٣﴾ فَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ
وَلَا تُطِعْ مِنْهُمْ اٰثِمًا اَوْ كَفُورًاۚ ﴿٢٤﴾ وَاذْكُرِ اسْمَ رَبِّكَ بُكْرَةً
وَأَصِيلاًۚ ﴿٢٥﴾ وَمِنَ اللَّيْلِ فَاسْجُدْ لَهُ وَسَبِّحْهُ لَيْلاً طَوِيلاً ﴿٢٦﴾
إِنَّ هٰٓؤُلَٓاءِ يُحِبُّونَ الْعَاجِلَةَ وَيَذَرُونَ وَرَٓاءَهُمْ يَوْمًا ثَقِيلاً ﴿٢٧﴾
نَحْنُ خَلَقْنَاهُمْ وَشَدَدْنَٓا اَسْرَهُمْۚ وَإِذَا شِئْنَا بَدَّلْنَٓا اَمْثَالَهُمْ
تَبْدِيلاً ﴿٢٨﴾ إِنَّ هٰذِهِ تَذْكِرَةٌۚ فَمَنْ شَٓاءَ اتَّخَذَ إِلٰى رَبِّهِ سَبِيلاً ﴿٢٩﴾
وَمَا تَشَٓاؤُنَ إِلَّٓا أَنْ يَشَٓاءَ اللّٰهُۜ إِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًاۗ ﴿٣٠﴾
يُدْخِلُ مَنْ يَشَٓاءُ فِي رَحْمَتِهِۜ وَالظَّالِمِينَ أَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿٣١﴾

Meali

23. – 24. *(Rasulüm!)* Biz *(evet)* Kur'an'ı sana peyderpey biz indirdik. Artık Rabbinin hükmüne *(boyun eğip)* sabret. Onlardan hiçbir günahkâra yahut hiçbir nanköre boyun eğme.

25. Sabah akşam Rabbinin ismini yâd et.

26. Gecenin bir kısmında O'na secde et. Gecenin uzun bölümünde ise O'nu tesbih et.

27. Şu insanlar, çarçabuk geçen dünyayı seviyorlar da önlerindeki çetin bir günü *(ahreti)* ihmal ediyorlar.

28. Onları biz yarattık. Bağlarını sımsıkı bağladık. *(Eklemlerini, damarlarını, sinirlerini sapasağlam yaptık.)* Dilediğimizde *(kendilerini yok eder)* yerlerine benzerlerini getiririz.

29. Şüphesiz ki bu bir öğüttür. Artık dileyen Rabbine bir yol tutar.

30. Sizler ancak Rabbinizin dilemesi *(bir şeyi dilemenize izin vermesi)* sayesinde *(o şeyi)* dileyebilirsiniz. Şüphesiz ki Allah Âlim'dir, Hakim'dir.

31. O, dilediğini rahmetine dâhil eder. Zalimlere gelince, Allah onlar için elemli bir azap hazırlamıştır.

Tefsiri

23– / 24– (Rasulüm!) **Biz** (evet) **Kur'an'ı sana peyderpey biz indirdik. Artık Rabbinin hükmüne** (boyun eğip) **sabret. Onlardan hiçbir günahkâra yahut hiçbir nanköre boyun eğme.**

İndiren O (Allah (cc)) ise, onun (Kur'an'ın) peyderpey indirilişinin hikmet icabı doğru (bir iş) olduğu peygamberin gönlüne yerleşsin diye.

« إنّ »'ye isim olarak getirdikten sonra zamiri tekrar etmesi, Allah'-ın (cc), Kur'an'ı başka şeylere karşı üstün kılması manasını te'kid üzer te'kiddir. Sabırda üstün gelmekle emretmesi de hikmettendir. Rabbinin, risaletin tebliği, eziyetlere katlanma ve Mekke halkından olan düşmanlarına karşı sana yardımı geciktirmesi ile ilgili hükmüne sabret. Zaferin gecikmesinden dolayı meydana gelen bıkkınlık sebebiyle kâfir-lerden hiç birine, ister günah olan şeyi işleyen ve seni ona davet eden olsun, ister küfür olan şeyi işleyen ve seni ona davet eden olsun, boyun eğme. Çünkü onlar, onu ya günah olan bir şeyi işleme ya küfür olan bir fiili işleme ya da ne günah ne de küfür olan bir fiili işleme hususunda kendilerine yardıma çağırırlar.

O (peygamber) son şık için değil de ilk iki şık için onlara yardım etmekten menedildi. Denildi ki:

Günahkâr; Utbe b Rebia'dır. Çünkü o, günah ve isyanı bol bol işliyordu.

Nankör (inkârcı); Velid b Muğire'dir. Çünkü o, nankörlük ve inkârda ileri gitmişti. Zahire göre kast olunan her bir günahkâr ve her bir kâfirdir. Yani; onlardan hiç birine boyun eğme, demektir. İki şahıstan birine –şahsı zikredilmeksizin– itaat etmek menedildiğinde, ikisine birden, birlikte ya da ayrı ayrı itaat etmek menedilmiş, demektir.

Eğer « أَوْ » ile değil de « وَ » ile olsaydı, ikisinden birine itaat etmek caiz olurdu. Çünkü « وَ » çoğul içindir. Dolayısıyla birlikte olduklarında onlara itaat etmek menedilmiş olur. Sadece birine itaat etmek değil. O ikisinden birine –şahıs zikredilmeksizin– itaat etmek menedildiğinde ikisine birden itaat etmek menedilmiş, demektir. Denildi ki:

« أَوْ », « وَلَا » manasınadır. Yani; *"Günahkâra itaat etme, inkârcıya da itaat etme."* demektir.

25 – Sabah akşam Rabbinin ismini yâd et.

Onun için namaz kıl. *"sabah"* sabah namazı *"akşam"* öğle ve ikindi namazı.

26 – Gecenin bir kısmında O'na secde et. Gecenin uzun bölümünde ise O'nu tesbih et.

Gecenin bir kısmında akşam ve yatsı namazlarını kıl. *"Gecenin uzun bölümünde onu tesbih et."* yani; gecenin üçte ikisi veya yarısı ya da üçte biri gibi uzun bir müddet onun için nafile namazı kıl.

27 – Şu insanlar, çarçabuk geçen dünyayı seviyorlar da önlerindeki çetin bir günü (ahreti) **ihmal ediyorlar.**

Şu kâfirler çarçabuk geçen dünyayı seviyorlar da onu ahirete tercih ediyorlar ve önlerindeki ya da arkalarındaki çetin günü bırakıyorlar, ona hazırlanmıyorlar. O (çetin gün) de; kıyamet günüdür. Çünkü onun bela ve musibetleri kâfirlere çetin gelir.

28 – Onları biz yarattık. Bağlarını sımsıkı bağladık. (Eklemlerini, damarlarını, sinirlerini sapasağlam yaptık.) **Dilediğimizde** (kendilerini yok eder) **yerlerine benzerlerini getiririz.**

Onların yaratılışını sağlam yaptık. İbni Abbas (ra) ve Ferra'dan da böyle nakledilmiştir.

"Dilediğimizde yerlerine benzerlerini getiririz." Yani; onları helak etmeyi dilediğimizde helak ederiz ve yerlerine itaat eden kişilerden olmak üzere yaratılış hususunda benzerlerini getiririz, demektir.

29 – Şüphesiz ki bu bir öğüttür. Artık dileyen Rabbine bir yol tutar.

Şüphesiz ki bu sure bir öğüttür. Artık kim dilerse Rabbine bir yol tutar. Rabbine taatla ve Peygamberine tabi olmakla Allah'a yaklaşır.

30 – Sizler ancak Rabbinizin dilemesi (bir şeyi dilemenize izin vermesi) **sayesinde** (o şeyi) **dileyebilirsiniz. Şüphesiz ki Allah Alîm'dir, Hakîm'dir.**

Allah'a doğru yol tutmayı ancak Allah'ın (cc) dilediği vakitte dileyebilirsiniz Allah bunu, bunu seçeceğini bildiği kişi için diler. Denildi ki:

"O, taat, isyan, küfür ve imana dair meşiyyetin geneli içindir." Dolayısıyla da o mutezileye karşı bizim için delil olmaktadır. Şüphesiz ki Allah (cc) onlardan meydana gelecek halleri bilendir. Sözler ve fiiller hususunda (olacağı) tutturandır.

Mekke, Şam kıraat ekolü ve Ebu Amr'a göre « يَشَاؤُنَ » şeklinde « ى » iledir. « إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللّٰهُ » zarf üzerine mahallen mansuptur. Yani; *"Ancak Allah'ın (cc) dilediği vakitte dileyebilirsiniz."* demektir.

31 – O, dilediğini rahmetine dâhil eder. Zalimlere gelince, Allah onlar için elemli bir azap hazırlamıştır.

"Dilediğini" Onlar, mü'minlerdir. *"rahmetine"* cennetine. Çünkü ona O'nun rahmetiyle nail olunur. Bu, mutezileye karşı bir delildir. Çünkü onlar:

"Allah herkesi rahmetine dâhil etmeyi diledi çünkü O, herkesin imanını diledi." demektedirler. Ancak Allah Teâlâ, dilediğini rahmetine dâhil ettiğini haber vermiştir. O (dilediği) de: hidayeti seçeceğini bildiği kişidir.

"Zalimler" kâfirler çünkü onlar ibadeti sahibinden gayrına yapmaktadırlar.

« وَالظَّالِمِينَ » kelimesi, *"Allah onlar için elemli bir azap hazırlamıştır."* cümlesinin açıkladığı « أَوْعَدَهُ » vaad etti, tehdit etti ve « كَافَاهُ » mükâfatlandırdı, gibi gizli bir fiile mansup kılınmıştır.

Sûre - 77

MÜRSELÂT SÛRESİ

Bu sûre Mekke'de nazil olmuştur;

50 âyettir.

Cüz - 29

1. — 19. ÂYETLER

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

وَالْمُرْسَلَاتِ عُرْفًاۙ ﴿١﴾ فَالْعَاصِفَاتِ عَصْفًاۙ ﴿٢﴾ وَالنَّاشِرَاتِ
نَشْرًاۙ ﴿٣﴾ فَالْفَارِقَاتِ فَرْقًاۙ ﴿٤﴾ فَالْمُلْقِيَاتِ ذِكْرًاۙ ﴿٥﴾ عُذْرًا اَوْ
نُذْرًاۙ ﴿٦﴾ اِنَّمَا تُوعَدُونَ لَوَاقِعٌۜ ﴿٧﴾ فَاِذَا النُّجُومُ طُمِسَتْۙ ﴿٨﴾
وَاِذَا السَّمَٓاءُ فُرِجَتْۙ ﴿٩﴾ وَاِذَا الْجِبَالُ نُسِفَتْۙ ﴿١٠﴾ وَاِذَا الرُّسُلُ
اُقِّتَتْۜ ﴿١١﴾ لِاَيِّ يَوْمٍ اُجِّلَتْۜ ﴿١٢﴾ لِيَوْمِ الْفَصْلِۚ ﴿١٣﴾ وَمَٓا اَدْرٰيكَ
مَا يَوْمُ الْفَصْلِۜ ﴿١٤﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّب۪ينَ ﴿١٥﴾ اَلَمْ نُهْلِكِ
الْاَوَّل۪ينَۜ ﴿١٦﴾ ثُمَّ نُتْبِعُهُمُ الْاٰخِر۪ينَ ﴿١٧﴾ كَذٰلِكَ نَفْعَلُ بِالْمُجْرِم۪ينَ ﴿١٨﴾
وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّب۪ينَ ﴿١٩﴾

Meali

1. Yemin olsun, *(iyilik için)* birbiri peşinden gönderilenlere,

2. Şiddetle eserek *(zararlıları)* savurup atanlara,

3. *(Hakikat)* tohumlarını yaydıkça yayanlara,

4. *(Hak ile Batılı)* birbirinden iyice ayıranlara,

5. – 7. *(Allah'a yönelenleri)* arıtmak *(günahkârları)* sakındırmak için öğüt telkin edenlere ki size vaad olunan şey muhakkak gerçekleşecek.

8. – 11. Yıldızların ışığı söndürüldüğü gök kubbe yarıldığı, dağlar ufalanıp savrulduğu ve peygamberlere *(ümmetleri hakkında şahitlik)* vakti tayin edildiği zaman *(artık kıyamet kopmuştur.)*

12. *(Bu alametler)* ne vakte ertelenmiştir?

13. Hükün gününe,

14. *(Rasulüm!)* Hüküm gününün ne olduğunu sen nereden bileceksin?!

15. O gün *(peygamberi ve ahreti)* yalanlayanların vay haline!

16. Biz, *(bunlar gibi inkârcı olan)* öncekileri helak etmedik mi?

17. Sonra geridekileri de onların arkasına takacağız.

18. İşte biz suçlulara böyle yaparız.

19. O gün yalanlayanlara çok yazık!

Tefsiri

1 – Yemin olsun, (iyilik için) **birbiri peşinden gönderilenlere,**

2 – Şiddetle eserek (zararlıları) **savurup atanlara,**

3 – (Hakikat) **tohumlarını yaydıkça yayanlara,**

4 – (Hak ile Batılı) **birbirinden iyice ayıranlara,**

5– / 6– / 7– (Allah'a yönelenleri) **arıtmak** (günahkârları) **sakındırmak için öğüt telkin edenlere ki size vaad olunan şey muhakkak gerçekleşecek.**

Allah sübhaneke ve Teâlâ, emirleriyle gönderdiği, estiklerinde savuran bir gurup melekle yemin etti. Ve yine Vahyi indirdiklerinde havada kantlarını açan ya da yeryüzünde şer'î hükümleri yayan ya da küfür ve cehaletle ölmüş olan nefisleri vahyettikleriyle dirilten, hak ve batılın arasını ayıran, hak edenler için özür olsun ya da yalanlayanlar için uyarı olsun diye Peygamberlere (as) zikri (kitabı) ilka eden bir gurup melekle yemin etti.

Ya da gönderdiği esip savuran azap rüzgârlarıyla, havada bulutu yayan ve onu:

﴿اَللّٰهُ الَّذ۪ي يُرْسِلُ الرِّيَاحَ فَتُث۪يرُ سَحَابًا فَيَبْسُطُهُ فِي السَّمَٓاءِ كَيْفَ يَشَٓاءُ وَيَجْعَلُهُ كِسَفًا﴾

"Allah rüzgârı gönderir, bulutu kaldırır, sonra onu gökte dilediği gibi yayar ve parça parça eder." [119] ayetinde olduğu gibi.

Dağıtan rahmet rüzgârlarında, ya Allah'ı (cc) buluttaki nimetini gördüklerinde, tevbeleriyle ve istiğfarlarıyla [illegible] özür dileyen, O'na şükreden kişiler için özür olsun diye, ya da şü[illegible]yen ve bunu (yağmurun yağdırılmasını) yıldızlara nispet eden ki[illegible] uyarı olsun diye zikri ilka edenlere, sebebiyet yönüyle zikri ilk[illegible] olarak kılınanlara yemin etti.

« عُرْفًا », haldir. Yani; *'Birbirinin izini [illegible] ederek, peyderpey'* demektir. *'At yelesi gibi birbirini takip edenler...'* Ya da mef'ulun lehtir. Yani; ihsan ve iyilik için gönderilen demektir.

« عَصْفًا » ve « نَشْرًا » mastardırlar.

Ebu Bekir ve Hammad dışındaki Kûfe kıraat imamları ve Ebu Amr'a göre « أَوْ نُذْرًا » şeklindedir. « اَلْعُذْرُ » kelimesi, günahı sildiğinde kullanılan « عَذَرَ » fiilindendir. « اَلنُّذْرُ » kelimesi de « اَلْكُفْرُ » ve « اَلشُّكْرُ » kelimleri gibi « فُعْلٌ » veznindendir. Korkuttuğunda kullanılan « اَنْذَرَ » fiilindendin. Mansub olmaları « ذِكْرًا » kelimesinden bedel oldukları içindir. Ya da mef'ulun leh oldukları içindir.

"Size vaad olunan şey muhakkak gerçekleşecek." kıyamet gününün gelişine dair vaad olunduğunuz şey elbette olacaktır, inecektir. Bunda hiçbir şüphe yoktur. Bu cümle yeminin cevabıdır. Cevabı yemine bağlamak için buraya kadar duruş yoktur.

8– / 9– / 10– / 11– Yıldızların ışığı söndürüldüğü gök kubbe yarıldığı, dağlar ufalanıp savrulduğu ve peygamberlere (ümmetleri hakkında şahitlik) **vakti tayin edildiği zaman** (artık kıyamet kopmuştur),

"Yıldızların ışığı söndürüldüğü" yıldızlar yok edildiği ya da ışığı gittiği..

[119] Rûm, 48.

« فَإِذَا »'nın cevabı hazfedilmiştir. Ondaki amilde cevabıdır. O da; hüküm ve ahiret işlerinin meydana gelmesidir. « النُّجُومُ », « طُمِسَتْ » fiilinin açıkladığı bir fiilin failidir.

"Gök kubbe yarıldığı –açılıp kapı kapı olduğu– *"dağlar ufalanıp savrulduğu* –yerlerinden söküldüğü– *peygamberlere* (şahitlik) *vakti tayin edildiği zaman."*

« أُقِّتَتْ » ; Ebu Amr'ın kıraatinde olduğu gibi « وُقِّتَتْ » demektir. « ا », « و »'dan bedel getirilmiştir. Peygamberlere vakit tayin edilmesinin manası; ümmetlerine şefaat için hazır olacakları vaktin açıklanmasıdır.

12 – (Bu alametler) **ne vakte ertelenmiştir?**

"Ne vakte ertelenmiştir." Ne vakte geciktirilmiştir, mühlet verilmiştir. Bunda o günü yüceltme ve o günün dehşetine karşı takdir vardır. « التَّوْقِيتُ », « الْوَقْتُ » kelimesinden olduğu gibi « التَّأْجِيلُ », « الْأَجَلُ » – *'ecel, müddet, vade'* kelimesindendir.

13 – Hüküm gününe,

Te'cil gününü beyandır. O da; mahlûkat arasında hüküm verilen gündür.

14 – (Rasulüm!) **Hüküm gününün ne olduğunu sen nereden bileceksin?!**

Bu, bir başka takdir ve onun durumunun yüceltilmesidir.

15 – O gün (peygamberi ve ahireti) **yalanlayanların vay haline!**

« وَيْلٌ », nekra da olsa müptedadır. Çünkü o, aslında fiili yerine geçmiş mansup bir mastardır. Ancak o kendisine beddua elden kişinin helak olması ve bu helakin daim olması manasına delalet ettiği için merfu kılınmıştır. ﴿ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ ﴾ – ***"Size selam olsun"*** [120] onun bir benzeridir.

[120] En'am, 54; A'raf, 46; Ra'd, 24; Kasas, 55; Zümer, 73.

« يَوْمَئِذٍ » onun zarfıdır. « لِلْمُكَذِّبِينَ » onun haberidir.

"Yalanlayanların" bu günü yalanlayanların.

16 – Biz, (bunlar gibi inkârcı olan) **öncekileri helak etmedik mi?**

"Öncekileri" yalanlayan geçmiş ümmetleri

17 – Sonra geridekileri de onların arkasına takacağız.

Duruştan sonra başlangıç cümlesidir. Bu, Mekke halkı için tehdittir. Yani; sonra sonraki benzerlerine öncekilere yaptığımızın bir benzerini yapacağız. Çünkü onlar da öncekilerin yalanladığı gibi yalanladılar, demektir.

18 – İşte biz suçlulara böyle yaparız.

Bu kötü fiilin benzerini cürüm işleyen herkese yaparız.

19 – O gün yalanlayanlara çok yazık!

"Yalanlayanlara" tehdit ettiğimiz şeyleri yalanlayanlara.

20. — 40. ÂYETLER

أَلَمْ نَخْلُقْكُمْ مِنْ مَآءٍ مَهِينٍ ﴿٢٠﴾ فَجَعَلْنَاهُ فِى قَرَارٍ مَكِينٍ ﴿٢١﴾
إِلَى قَدَرٍ مَعْلُومٍ ﴿٢٢﴾ فَقَدَرْنَا فَنِعْمَ الْقَادِرُونَ ﴿٢٣﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ
لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿٢٤﴾ أَلَمْ نَجْعَلِ الْأَرْضَ كِفَاتًا ﴿٢٥﴾ أَحْيَآءً وَأَمْوَاتًا ﴿٢٦﴾
وَجَعَلْنَا فِيهَا رَوَاسِىَ شَامِخَاتٍ وَأَسْقَيْنَاكُمْ مَآءً فُرَاتًا ﴿٢٧﴾
وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿٢٨﴾ اِنْطَلِقُوا إِلَى مَا كُنْتُمْ بِهِ تُكَذِّبُونَ
﴿٢٩﴾ اِنْطَلِقُوا إِلَى ظِلٍّ ذِى ثَلَاثِ شُعَبٍ ﴿٣٠﴾ لَا ظَلِيلٍ وَلَا يُغْنِى
مِنَ اللَّهَبِ ﴿٣١﴾ إِنَّهَا تَرْمِى بِشَرَرٍ كَالْقَصْرِ ﴿٣٢﴾ كَأَنَّهُ جِمَالَتٌ
صُفْرٌ ﴿٣٣﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿٣٤﴾ هَذَا يَوْمُ لَا يَنْطِقُونَ ﴿٣٥﴾
وَلَا يُؤْذَنُ لَهُمْ فَيَعْتَذِرُونَ ﴿٣٦﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿٣٧﴾ هَذَا
يَوْمُ الْفَصْلِ جَمَعْنَاكُمْ وَالْأَوَّلِينَ ﴿٣٨﴾ فَإِنْ كَانَ لَكُمْ كَيْدٌ
فَكِيدُونِ ﴿٣٩﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿٤٠﴾

Meali

20. *(Ey insanlar)* Biz sizi hakir bir sudan yaratmadık mı?

21. – 22. Nitekim o suyu belli bir süreye kadar sağlam bir yere yerleştirdik.

23. Biz buna güç yetirmişizdir. Biz ne mükemmel bir kudret sahibiyiz!

24. O gün, yalanlayanların vay haline!

25. – 26. Biz, yeryüzünü dirilere ve ölülere toplanma yeri yapmadık mı?

27. Yeryüzünde haşmetli dağlar yarattık. Sizlere tatlı sular içirdik.

28. O gün, yalanlayanların vay haline!

29. *(İnkârcılara o gün şöyle denilir)*: Haydi, yalanlamış olduğunuz azaba doğru gidin.

30. – 31. Üç kola ayrılmış *(ama)* ne gölgelendiren ne de alevden koruyan bir gölgeye gidin.

32. O, kızıl saray gibi kıvılcım saçar.

33. Onun kıvılcımı sanki kızıl deve gibidir.

34. O gün, yalanlayanların vay haline!

35. O, *(kâfirlerin)* konuşamayacağı bir gündür.

36. Onlara izin bile verilmez ki *(sözde)* mazeretlerini beyan etsinler.

37. O gün, yalanlayanlara çok yazık!

38. *(O zaman şöyle denir)* Bu, hüküm günüdür. Sizi ve sizden öncekileri bir araya getirdik.

39. *(Azaptan kurtulmanız için)* bir hileniz varsa, gösterin bana hilenizi!

40. O gün, yalanlayanların vay haline!

Tefsiri

20 – (Ey insanlar) **Biz sizi hakir bir sudan yaratmadık mı?**

".. hakir bir sudan" değersiz, adi bir sudan. O da; menidir.

21– / 22– Nitekim o suyu belli bir süreye kadar sağlam bir yere yerleştirdik.

O suyu, içinde mekân tutabileceği bir karar yerine yerleştirdik. O da; ana rahmidir.

« إِلَى قَدَرٍ مَعْلُومٍ » mahallen mansuptur, haldir. Yani; Allah'ın (cc) bildiği ve takdir ettiği malum vakte kadar geciktirildiği halde, demektir. O da; dokuz ay ya da daha fazlası ya da daha azıdır.

23 – Biz buna güç yetirmişizdir. Biz ne mükemmel bir kudret sahibiyiz!

Bunu takdir ettik. Demek biz onu ne güzel takdir edicileriz. Ya da buna güç yetirdik. Demek biz ne güzel güç getirenleriz.

Birinci tefsir, Nafî ve Ali'nin « فَقَدَّرْنَا » şeklinde şeddeli okuyuşlarından dolayı ve:

﴿ مِنْ نُطْفَةٍ خَلَقَهُ فَقَدَّرَهُ ﴾

"Nutfeden. Onu yarattı ve ona biçim verdi." [121] ayetinden dolayı daha doğrudur.

24 – O gün, yalanlayanların vay haline!

O gün, fıtratın bu gibi nimetlerini yalanlayanların vay haline.

25– / 26– Biz, yeryüzünü dirilere ve ölülere toplanma yeri yapmadık mı?

Bir şeyi bir araya toplayıp yığdığında « كَفَتَ الشَّيْءَ »'denir. « كِفَاتًا » iki şeyi ya da daha fazlasını bir arada tutan şeye « ضِمَامٌ » (mandal, ataş v.s.) denildiği gibi toplayan yığan şeyin ismidir (Cins isim ya da isim alettir). « أَحْيَاءً وَأَمْوَاتًا » kelimeleri de bununla mansup oldular. Sanki *"Dirileri ve ölüleri bir araya toplayan, yığan..."* denilmiştir.

Ya da « كِفَاتًا »'in delalet ettiği gizli bir fiille mansup oldular. O da « تَكْفِتُ » fiilidir. Yani dirileri üstünde, ölüleri de karnında topluyor, yığıyor, demektir.

---

[121] Abese, 19.

« أَحْيَاءً » ve « أَمْوَاتًا » kelimelerinin nekra olarak getirilmesi yüceltme içindir. Yani; sayılmayacak kadar çok diriyi ve sayıya hasredilemeyecek kadar çok ölüyü topluyor, yığıyor, demektir.

27 – Yeryüzünde haşmetli dağlar yarattık. Sizlere tatlı sular içirdik.

"Dağlar" sabit dağlar. *".. haşmetli..."* yüksek.

« فُرَاتًا »; tatlı demektir.

28 – O gün, yalanlayanların vay haline!

O gün, bu nimetleri yalanlayanların vay haline.

29 – (İnkârcılara o gün şöyle denilir:) **Haydi, yalanlamış olduğunuz azaba doğru gidin.**

Yani; kıyamet gününde kâfirlere: *"Haydi, yalanlamış olduğunuz ateşe doğru yürüyün"*, denir.

30– / 31– Üç kola ayrılmış (ama) **ne gölgelendiren ne de alevden koruyan bir gölgeye gidin.**

« اِنْطَلِقُوا » – *'gidin'* te'kid için tekrarlanmıştır.

« ظِلٍّ » – *'gölge'*; cehennemin dumanı.

"Üç kola ayrılmış..." büyüklüğünden dolayı üç kola ayrılmıştır. Aynı şekilde büyük duman da üç kola ayrılmıştır.

« لَا ظَلِيلٍ », « ظِلٍّ »'in sıfatıdır. Yani; bugünün hararetine ve ateşin hararetine karşı onları gölgelendirecek yoktur, demektir.

« وَلَا يُغْنِى » mahallen mecrurdur. Yani; alevin ateşinden hiçbir şeyi onlardan uzaklaştıramazlar, demektir.

32 – O, kızıl saray gibi kıvılcım saçar.

O ateş, büyüklükte saray gibi kıvılcımlar atar. Kıvılcım; ateşten çıkıp uçuşan şeydir. Denildi ki:

Kasr; kalın ağaç kütüğü, demektir. Bir tanesi « قَصْرَةٌ »'dur.

33 – Onun kıvılcımı sanki kızıl deve gibidir.

Ebu Bekir dışındaki Kûfe kıraat imamlarına göre « جِمَالَتٌ », şeklindedir. « جَمَلٌ » kelimesinin çoğuludur. Diğerlerine göre « جِمَالاَتٌ » şeklindedir. Çoğulun çoğuludur.

« صُفْرٌ », « أَصْفَرُ » kelimesinin çoğuludur. Yani; *'sarıya çalan siyah renkli'* demektir. Kıvılcımlar büyüklüğü ve yüksekliği itibarıyla saraya benzetilmiştir. İriliği, uzunluğu ve rengi itibarıyla da develere benzetilmiştir.

34 – O gün, yalanlayanların vay haline!

O gün, bu niteliklere sahip olanı yalanlayanların vah haline!

35 – O, (kâfirlerin) **konuşamayacağı bir gündür.**

« يَوْمَ » şeklinde mansup da okunmuştur. Yani; size hikâye edilen bu (şey) o gün meydana gelecektir, demektir. İbni Abbas'a (ra) bu ayet ve:

﴿ ثُمَّ إِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ عِنْدَ رَبِّكُمْ تَخْتَصِمُونَ ﴾

"Sonra siz, kıyamet günü Rabbinizin divanında davalaşacaksınız." [122] ayeti soruldu da o şöyle dedi:

"O günde çeşitli duraklar vardır. Birinde davalaşırlar, diğerinde konuşamazlar."

Ya da kendilerine fayda verecek şeyleri konuşamazlar, demektir ki onların konuşması konuşulmamış gibi kılınmıştır.

---

[122] Zümer, 31.

36 – Onlara izin bile verilmez ki (sözde) **mazeretlerini beyan etsinler.**

Mazeret dileme hususunda onlara izin verilmez ki özür dilesinler. « فَيَعْتَذِرُونَ », « يُؤْذَنُ » üzerine atıftır. Olumsuz manada gelmiştir. Yani; Onlar için izin de özür dileme de yoktur, demektir.

37 – O gün, yalanlayanlara çok yazık!

O gün, bugünü yalanlayanların vay haline.

38 – (O zaman şöyle denir) **Bu, hüküm günüdür. Sizi ve sizden öncekileri bir araya getirdik.**

Haklı ile haksızı, iyi ile kötüyü cezalandırmak (ya da mükâfatlandırmak) suretiyle ayırt etme günüdür. Ey Muhammed'i (sav) yalanlayanlar! Sizi de sizden önce yalanlayanları da bir araya getirdik.

39 – (Azaptan kurtulmanız için) **bir hileniz varsa, gösterin bana hilenizi!**

Azabı defetme hususunda herhangi bir hileniz varsa, hilenizi nefsinizi azaptan kurtarmak suretiyle bana yapın.

« كَيْدٌ » müteaddîdir. Birine karşı hile yaptığında « كِدْتُ فُلاَنًا » – *'Falana hile yaptım.'* denir.

40 – O gün, yalanlayanların vay haline!

O gün, dirilişi yalanlayanların vay haline!

41. — 50. ÂYETLER

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي ظِلَالٍ وَعُيُونٍ ﴿٤١﴾ وَفَوَاكِهَ مِمَّا يَشْتَهُونَ ﴿٤٢﴾ كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيئًا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٤٣﴾ إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿٤٤﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿٤٥﴾ كُلُوا وَتَمَتَّعُوا قَلِيلًا إِنَّكُمْ مُجْرِمُونَ ﴿٤٦﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿٤٧﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ ارْكَعُوا لَا يَرْكَعُونَ ﴿٤٨﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿٤٩﴾ فَبِأَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَهُ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٠﴾

Meali

41. *(O gün)* takva sahipleri, gerçekten gölgeliklerde ve pınar başlarında bulunurlar.

42. Canlarının çektiğinden çeşit çeşit meyveler arasındadırlar.

43. *(Kendilerine)* "Dünyada yapmış olduğunuz iyilikler sayesinde şimdi afiyetle yiyin için" *(denir).*

44. İşte biz iyilik yapanları böyle mükâfatlandırırız.

45. *(Ama peygamberi ve ahireti)* yalanlayanların durumu o gün çok kötü!

46. *(Ey inkârcılar!)* yiyiniz, *(dünyadan)* faydalanınız biraz! Gerçek şu ki, sizler suçlusunuz.

47. O gün, yalanlayanların vay haline!

48. Kendilerine, "Rükû edin" *(namaz kılın)* denildiği zaman onlar rükû etmezler.

49. O gün, yalanlayanlara çok yazık!

50. Onlar artık ondan *(Kur'an'dan)* sonra hangi söze inanacaklar?

Tefsiri

41 – (O gün) takva sahipleri, gerçekten gölgeliklerde ve pınar başlarında bulunurlar.

Allah'ın (cc) azabından korkanlar gölgelerde ve cennette akan pınar başlarında bulunurlar.

« ظِلَالٍ », « ظِلٌّ » kelimesinin çoğuludur.

42 – Canlarının çektiğinden çeşit çeşit meyveler arasındadırlar.

"Canlarının çektiği ..." Yani; lezzetli ve iştah kabartan.

43 – (Kendilerine) "Dünyada yapmış olduğunuz iyilikler sayesinde şimdi afiyetle yiyin için" (denir).

« كُلُوا وَاشْرَبُوا » mahallen mansuptur. « فِى ظِلَالٍ » zarfındaki « الْمُتَّقِينَ »'nin zamirinden haldir. Yani; Onlara kendilerine bu (söz) denildiği halde gölgelerde karar kılmışlardır. Dünyada işlediğiniz amellere mukabil afiyetle yiyin için.

44 – İşte biz iyilik yapanları böyle mükâfatlandırırız.

Binaenaleyh iyilik yapın ki, bununla mükâfatlandırılasınız.

45 – (Ama peygamberi ve ahireti) yalanlayanların durumu o gün çok kötü!

Cenneti yalanlayanların o gün vah haline!

46 – (Ey inkârcılar!) yiyiniz, (dünyadan) faydalanınız biraz! Gerçek şu ki, sizler suçlusunuz.

Cümle başlangıcıdır.

﴿ اِعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ ﴾

"Dilediğinizi yapın." [123] Ayetinde olduğu gibi tehdit lafzı üzere dünyadaki inkârcılara hitaptır.

---

[123] Fussilet, 40.

"Faydalanınız biraz!" çünkü dünya metaı azdır.

"Sizler suçlusunuz" sizler kâfirlersiniz. Yani; her suçlu (günahkâr) az günlerde yer (içer), faydalanır. Sonra da daimi bir azaba maruz kalır.

47 – O gün, yalanlayanların vay haline!

O gün, nimetleri yalanlayanların vah haline!

48 – Kendilerine, "Rükû edin" (namaz kılın) **denildiği zaman onlar rükû etmezler.**

Onlara: *"Vahyini kabul etmek ve dinine tabi olmak suretiyle "Allah'a boyun eğin, ona tevazu gösterin ve bu kibirlenmeyi bırakın."* dendiğinde boyun eğmezler, bunu kabul etmezler ve kibirlerinde diretirler.

Ya da onlara *"Namaz kılın"* dendiğinde namaz kılmazlar.

49 – O gün, yalanlayanlara çok yazık!

O gün, emri ve nehyi yalan sayanların vay haline!

50 – Onlar artık ondan (Kur'an'dan) **sonra hangi söze inanacaklar?**

Yani; Onlar semavi kitaplar arasında apaçık bir delil ve üstün bir mucize olmasına rağmen Kur'an'a inanmazlarsa, ondan başka hangi kitaba inanacaklar, demektir.

Allahu A'lem.

AMME CÜZÜ

Cüz - 30

Sûre - 78

NEBE' SÛRESİ

Mekke'de nazil olmuştur; 40 âyettir.

1. — 16. ÂYETLER

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

عَمَّ يَتَسَٓاءَلُونَ ﴿١﴾ عَنِ النَّبَاِ الْعَظِيمِ ﴿٢﴾ اَلَّذ۪ي هُمْ ف۪يهِ مُخْتَلِفُونَ ﴿٣﴾ كَلَّا سَيَعْلَمُونَ ﴿٤﴾ ثُمَّ كَلَّا سَيَعْلَمُونَ ﴿٥﴾ اَلَمْ نَجْعَلِ الْاَرْضَ مِهَادًا ﴿٦﴾ وَالْجِبَالَ اَوْتَادًا ﴿٧﴾ وَخَلَقْنَاكُمْ اَزْوَاجًا ﴿٨﴾ وَجَعَلْنَا نَوْمَكُمْ سُبَاتًا ﴿٩﴾ وَجَعَلْنَا الَّيْلَ لِبَاسًا ﴿١٠﴾ وَجَعَلْنَا النَّهَارَ مَعَاشًا ﴿١١﴾ وَبَنَيْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعًا شِدَادًا ﴿١٢﴾ وَجَعَلْنَا سِرَاجًا وَهَّاجًا ﴿١٣﴾ وَاَنْزَلْنَا مِنَ الْمُعْصِرَاتِ مَٓاءً ثَجَّاجًا ﴿١٤﴾ لِنُخْرِجَ بِه۪ حَبًّا وَنَبَاتًا ﴿١٥﴾ وَجَنَّاتٍ اَلْفَافًا ﴿١٦﴾

Meali

1. Birbirlerine hangi şeyden soruyorlar?

2. Büyük haberden mi?

3. Ki onlar onda ayrılığa düşmüşlerdir. *(Kimi ona inanmış kimi de inanmamıştır)*

4. Hayır! Çok yakında anlayacaklar!

5. Yine hayır! Onlar *(hakikati)* bilecekler!

6. – 7. Biz, yeryüzünü *(onlar için)* bir beşik, dağları da birer kazık yapmadık mı?

8. Evet, sizi çift çift yarattık.

9. Uykunuzu bir dinlenme kıldık.

10. Geceyi bir örtü eyledik.

11. Gündüzü de *(yaşamanızı için)* kazanma zamanı yaptık.

12. Üstünüzde yedi kat sağlam gökyüzü bina ettik.

13. *(Oraya)* parlak kandiller astık.

14. – 16. Size tohumlar, bitkiler, ağaçları sarmaş dolaş olmuş bağlar ve bahçeler yetiştirmek için üst üste yığılıp sıkışan bulutlardan şarıl şarıl akan sular indirdik.

Tefsiri

1 – Birbirlerine hangi şeyden soruyorlar?

« عَمَّ »'nin aslı; « عَنْ مَا »'dır. Bu şekilde de okunmuştur. Sonra « ن », « م »'e idğam olunmuş ve « عَمَّ » halini almıştır. Bu şekilde de okunmuştur. Daha sonra soruda çok çok kullanıldığından dolayı hafifletmek için elif hazfedilmiştir. Çoğunlukla bu şekil kullanılmaktadır. Bu, sorulan şeyi yüceltme sorusudur. Çünkü Allah Teâlâ'ya hiçbir şey gizli değildir. Birbirlerine neyi soruyorlar, demektir. Ya da kendileri dışındaki mü'minlere neyi soruyorlar, demektir. Zamir Mekke halkı içindir. Onlar, diriliş hakkında birbirlerine soruyorlar ve mü'minlere de alay yollu soruyorlardı.

2 – Büyük haberden mi?

"Büyük haber.." yani; diriliş. Bu, onun şanının büyülüğünü beyandır. Takdiri; "(Onlar) *neyi soruyorlar?* (Onlar) *büyük haberi soruyorlar*", şeklindedir.

3 – Ki onlar onda ayrılığa düşmüşlerdir. (Kimi ona inanmış kimi de inanmamıştır)

Onlardan kimi ona kesin inanmaktadır, kimi de şüphe etmektedir. Denildi ki:

"Zamir Müslümanlara ve kâfirlere aittir. Hepsi onun hakkında soruyorlardı. Müslüman huşuu artsın diye soruyordu, kâfir de alay etmek için soruyordu."

4 – Hayır! Çok yakında anlayacaklar!

"Hayır!" ihtilaftan ya da alaya alarak soru sormaktan mendir. *"Anlayacaklar!"* sordukları şeyin hak olduğunu bizzat müşahede ederek bileceklerini bildirmek suretiyle onları tehdittir.

5 – Yine hayır! Onlar (hakikati) **bilecekler!**

Manayı kuvvetlendirmek için menetmeyi tekrarladı. « ثُمَّ » kelimesi ikincinin birinciden daha fazla ve daha şiddetli olduğunu hissettirmektedir.

6– / 7– Biz, yeryüzünü (onlar için) **bir beşik, dağları da birer kazık yapmadık mı?**

Dirilişi inkâr ettiklerinden dolayı onlara şöyle denilmiştir:

"Dirilişin, kendisine isnad edildiği zat hayret veren bu mahlûkatı yaratmadı mı? Yarattıysa O'nun o diriltmeye kadir olduğunu niçin inkâr ediyorsunuz? Diğerlerinde olduğu gibi bu da bir yaratmadır." Ya da onlara şöyle denilmiştir:

"Hikmet sahibi Allah (cc) abesle iştigal etmediği ve dirilişin inkârı da, O'nu, yaptığı her şeyde abesle iştigale götürdüğü halde O bütün bu şeyleri niçin yaptı?"

"Beşik" döşek. Ona yerleşesiniz diye sizin için serdik. Dağları da yer sizi sarmasın diye yere kazık yapmadık mı?

8 – Evet, sizi çift çift yarattık.

Erkek ve dişi olarak.

9 – Uykunuzu bir dinlenme kıldık.

Uykunuzu işleriniz için kesinti ve bedenleriniz için istirahat kıldık. « السُّبَاتُ » kesmek demektir.

10 – Geceyi bir örtü eyledik.

Geceyi, muttali olunmasını istemediğiniz şeyleri gizlemeyi istediğinizde sizi gözlerden örten bir örtü kıldık.

11 – Gündüzü de (yaşamanızı için) **kazanma zamanı yaptık.**

Gündüze de ihtiyaçlarını ve işleriniz için koşup koşturduğunuz geçim vakti kıldık.

12 – Üstünüzde yedi kat sağlam gökyüzü bina ettik.

Üstünüzde sağlam yedi gök bina ettik. « شِدَادًا », « شَدِيدَةٌ » kelimesinin çoğuludur. Yani; sağlam, gülü, zamanın geçmesiyle yıpranmayan ya da kalın, iri demektir. Onların her biri beş yüz yıllık mesafe kalınlığındadır.

13 – (Oraya) **parlak kandiller astık.**

"Parlak" ışık veren, ateşin. Yani; ışığı ve harareti haiz, demektir. Kastolunan güneştir.

14– / 16– Size tohumlar, bitkiler, ağaçları sarmaş dolaş olmuş bağlar ve bahçeler yetiştirmek için üst üste yığılıp sıkışan bulutlardan şarıl şarıl akan sular indirdik.

« مُعْصِرَاتُ », yağmur yağdırma zamanı gelmiş bulutlar, demektir. Yani; yağdırması için rüzgârların bulutları sıkıştırması vakti geldi de-

mektir. Kız kısmının hayız görme vakti yaklaştığında kullanılan « أَعْصَرَتِ الْجَارِيَةُ » – *"cariyenin hayız görme vakti yaklaştı"* sözü bundandır.

Ya da « مُعْصِرَاتٌ » rüzgârlar, demektir. Çünkü onlar bulutları inşa ederler. Develerin sağıldığı gibi onları sağarlar. Dolayısıyla onları yağmur yağdırmanın başlangıcı kılması sahih olur. Nitekim Allahu Teâlâ'nın, suyu, gökten bulutlara taşımak için rüzgârları gönderdiği nakledilmiştir.

".. şarıl şarıl akan su..." bol bol dökülen. O suyla buğday ve arpa gibi taneler, bitkiler, taze çayırlar, ağaçları birbirine sarmaş dolaş olmuş bostanlar çıkaralım diye.

« اَلْفَافًا »'in tekidi « لِفٌّ »'dur. « أَجْذَاعٌ – جِذْعٌ » (hurma gövdesi) kelimelerinde olduğu gibi.

Ya da tekili « لَفِيفٌ »'dur. « أَشْرَافٌ – شَرِيفٌ » (şerefli) kelimelerinde olduğu gibi.

Ya da « أَوْزَاعٌ » (topluluklar) kelimesinde olduğu gibi onun tekili yoktur. Ya da çoğulun çoğuludur. Bu, « لُفٌّ » kelimesinin çoğuludur. « لُفٌّ » de « لَفَّاءُ » kelimesinin çoğuludur. O da; dalları birbirine sarmaş dolaş olmuş ağaç demektir.

« أَلَمْ نَجْعَلِ »'den « اَلْفَافًا »'e kadar vakf yoktur. « أَوْتَادًا » ve « مَعَاشًا » kelimeleri üzerinde zaruret olduğunda durulabilir.

❁ ❁ ❁

17. — 40. ÂYETLER

إِنَّ يَوْمَ الْفَصْلِ كَانَ مِيقَاتًا ﴿١٧﴾ يَوْمَ يُنْفَخُ فِى الصُّورِ فَتَأْتُونَ أَفْوَاجًا ﴿١٨﴾ وَفُتِحَتِ السَّمَآءُ فَكَانَتْ أَبْوَابًا ﴿١٩﴾ وَسُيِّرَتِ الْجِبَالُ فَكَانَتْ سَرَابًا ﴿٢٠﴾ إِنَّ جَهَنَّمَ كَانَتْ مِرْصَادًا ﴿٢١﴾ لِلطَّاغِينَ مَاٰبًا ﴿٢٢﴾ لاَبِثِينَ فِيهَآ أَحْقَابًا ﴿٢٣﴾ لاَ يَذُوقُونَ فِيهَا بَرْدًا وَلاَ شَرَابًا ﴿٢٤﴾ إِلاَّ حَمِيمًا وَغَسَّاقًا ﴿٢٥﴾ جَزَآءً وِفَاقًا ﴿٢٦﴾ إِنَّهُمْ كَانُوا لاَ يَرْجُونَ حِسَابًا ﴿٢٧﴾ وَكَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا كِذَّابًا ﴿٢٨﴾ وَكُلَّ شَىْءٍ أَحْصَيْنَاهُ كِتَابًا ﴿٢٩﴾ فَذُوقُوا فَلَنْ نَزِيدَكُمْ إِلاَّ عَذَابًا ﴿٣٠﴾ إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ مَفَازًا ﴿٣١﴾ حَدَآئِقَ وَأَعْنَابًا ﴿٣٢﴾ وَكَوَاعِبَ أَتْرَابًا ﴿٣٣﴾ وَكَأْسًا دِهَاقًا ﴿٣٤﴾ لاَ يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا وَلاَ كِذَّابًا ﴿٣٥﴾ جَزَآءً مِنْ رَبِّكَ عَطَآءً حِسَابًا ﴿٣٦﴾ رَبِّ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا الرَّحْمٰنِ لاَ يَمْلِكُونَ مِنْهُ خِطَابًا ﴿٣٧﴾ يَوْمَ يَقُومُ الرُّوحُ وَالْمَلٰئِكَةُ صَفًّا لاَ يَتَكَلَّمُونَ إِلاَّ مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمٰنُ وَقَالَ صَوَابًا ﴿٣٨﴾ ذٰلِكَ الْيَوْمُ الْحَقُّ فَمَنْ شَآءَ اتَّخَذَ إِلٰى رَبِّهِ مَاٰبًا ﴿٣٩﴾ إِنَّـآ أَنْذَرْنَاكُمْ عَذَابًا قَرِيبًا يَوْمَ يَنْظُرُ الْمَرْءُ مَا قَدَّمَتْ يَدَاهُ وَيَقُولُ الْكَافِرُ يَا لَيْتَنِى كُنْتُ تُرَابًا ﴿٤٠﴾

Meali

17. Şüphesiz *(herkes hakkında)* adaletle hüküm verme günü, belirlenmiş bir zamandır.

18. Sura üflendiği gün, bölük bölük Allah'a gelirsiniz.

19. O gün gökyüzü açılır ve orada pek çok kapılar oluşur.

20. Dağlar yürütülür, serap haline gelir.

21. – 22. Azgınların barınağı olacak cehennem de *(avını yakalamak için)* pusuda bekler.

23. – 26. Azgınlar orada çağlar boyu kalırlar. Orada bir serinlik ya da bir içimlik meşrubat tatmazlar. Ancak dünyada yaptıklarına uygun karşılık olarak kaynar bir su ve irin tadarlar.

27. Çünkü onlar bir hesap günü olduğunu ummazlardı *(Buna inanmazlardı).*

28. Bizim ayetlerimizi pervasızca yalanlamışlardı.

29. Biz her şeyi *(kulun işlediği bütün amelleri)* bir kitapta yazıp saydık.

30. *(Bundan sonra onlara)* "Azabı tadın! Size azaptan başka bir şeyi çoğaltmayacağız!" denilir.

31. – 34. Şüphesiz müttakiler için kurtuluşa erme zamanı, *(yeri)* ve orada bahçeler, üzüm bağları, göğüsleri tomurcuk gibi kabarmış yaşıt kızlar, içki dolu kâseler vardır.

35. – 37. Rabbinden bir mükâfat, bir hediye, bir hesap görme olarak orada *(cennette)* onları ne boş bir lakırdı ne de birbirlerine karşı yalan işitirler. O, göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunanların Rabbidir. O, Rahman'dır. O gün insanlar O'na karşı konuşmaya yetkili değillerdir. *(Buna güçleri de yetmez.)*

38. Ruh *(Cebrail)* ve melekler saf saf olup durduğu gün, Rahman'ın izin verdiklerinden başka orada bulunanlar hiç konuşmazlar. Konuşan da doğruyu söyler.

39. İşte o, hak gündür. Bundan sonra dileyen Rabbine varan bir yola gider.

40. Biz pek yakında gelecek bir azap ile sizi uyardık. Kişi, iki eliyle yaptıklarını göreceği bir gün için hazırlansın. O gün kâfir: *(keşke insan olacağıma)* toprak olsaydım." der.

Tefsiri

17 – Şüphesiz (herkes hakkında) **adaletle hüküm verme günü, belirlenmiş bir zamandır.**

İyi ile kötüyü, haklı ile haksızı ayırt etme günü, ceza ve mükâfatın meydana gelmesi için belirlenmiş bir vakit ve bilinen bir sınırdır. Ya da sevap ve azap zamanıdır.

18 – Sura üflendiği gün, bölük bölük Allah'a gelirsiniz.

« يَوْمَ يُنفَخُ », « يَوْمُ الْفَصْلِ » den bedeldir. Ya da atfı beyandır.

"Sura" boynuza.

« أَفْوَاجًا » haldir. Yani; muhtelif guruplar halinde demektir. Ya da ümmetler halinde demektir. Her ümmet peygamberleriyle birlikte gelir.

19 – O gün gökyüzü açılır ve orada pek çok kapılar oluşur.

Kufe kıraat ekolüne göre « فُتِحَتْ » şeklinde şeddesizdir. Yani; meleklerin inişi için yarılır da orada kapılar, yollar ve gedikler oluşur. Bu gün ise onlarda hiçbir gedik yoktur.

20 – Dağlar yürütülür, serap haline gelir.

Dağlar yeryüzünden sökülüp yürütülür, serap haline gelir. Yani; toz toprak haline gelir. Güneş onu su zannettirir.

21– / 22– Azgınların barınağı olacak cehennem de (avını yakalamak için) **pusuda bekler.**

« مِرْصَادًا », Halkın üzerinden geçtiği yol, demektir. Mü'min, onun (cehennemin) üzerinden geçer, kâfir ise içine düşer. Denildi ki:

"Mirsad: 'Gözlemin yapıldığı sınırdır.'" Yani; Azgın kişilerin azap için gözlendiği sınırdır. O da onların dönüş yeridir. Ya da onları karşıla-

yan melekler orada onları gözlerler. Çünkü onların geçişi onun üzerindendir.

"Azgınların barınağı..." kâfirlerin dönüş yeri.

23- / 26- Azgınlar orada çağlar boyu kalırlar. Orada bir serinlik ya da bir içimlik meşrubat tatmazlar. Ancak dünyada yaptıklarına uygun karşılık olarak kaynar bir su ve irin tadarlar.

« لَابِثِينَ » (kalıcıdırlar), « لِلطَّاغِينَ »'deki gizli zamirden haldir. Hamza'ya göre « لَبِثِينَ » şeklindedir. « اَللَّبْثُ » kelimesi daha güçlüdür. Zira « اَلْاَبْثُ »; azda olsa bekleyen kişidir. « اَللَّبْثُ » ise işi gücü bir mekânda beklemek ve karar kılmaktır.

"Orada" cehennemde.

« اَحْقَابًا » zarftır. « حُقْبٌ » (devir) kelimesinin çoğuludur. O da; dehir (zaman) demektir. Bununla belirli bir zaman kastedilmemiştir. Ebedilik kastedilmiştir. Her bir *'hugb'* (devir) geçtikçe sonsuza kadar diğeri onu takip eder. « حُقْبٌ » ve « حُقْبَةٌ » kelimeleri ancak birbirini takip ve devamlılık kastedildiğinde kullanılırlar. Denildi ki:

"Bir hugb (devir)*; seksen senedir."*

Âlimlerden birine bu ayet hakkında soruldu da o yirmi yıl sonra cevap verdi.

"Orada bir serinlik ya da bir içimlik meşrubat tatmazlar." yani; ne bir serinlik ne de içilecek bir şey tatmadıkları halde, demektir.

« لَابِثِينَ »'deki zamirden haldir. Serinliğin ve içilecek meşrubatın men edilmesi suretiyle azap edildikleri bu devirler bitince onlara bedel içinde başka azabın olduğu başka devirler gelir. Bu da, peş peşe kesintisiz olarak gelen devirlerdir. Denildi ki:

Bu, yağmuru ve hayrı az olduğunda söylenen « حَقِبَ عَامُنَا » (senemiz yağmursuz oldu) sözünden ve kişinin rızkı azaldığında söylenen « حَقِبَ فلان » (falanın rızkı kesildi) sözündendir. O, « حَقِبٌ » (ikramdan mahrum olan)dur. Çoğulu « حقابٌ »'dur. Onlardan hal olarak mansuptur. Yani; Orada zorluklar içinde ikramdan mahrum olarak kalırlar, demektir.

"Orada bir serinlik ya da bir içimlik meşrubat tatmazlar." sözü de onun bir tefsiridir. *"Ancak kaynar su ve irin tadarlar."* sözü istisna-i munkatıdır. Yani; Cehennemde ya da o devirlerde onları ateşin hararetine karşı rahatlatacak bir serinlik, yani; rahatlık ya da uyku veya onların susuzluğunu giderecek bir içecek tatmazlar. Ancak orada temas ettiği şeyi yakan sıcak suyu, hamimi ve onların (cehennem ahalisinin) yaralarından akan suyu, *'Gassakı'* tadarlar, demektir.

(« بَرْدًا » – 'serinlik' için *"uyku"* denildi. Çünkü « مَنَعَ الْبَرْدُ الْبَرْدَ » – *'soğuk, soğuğu* (uykuyu) *giderdi'* denir.)

Ebu Bekir dışındaki Kufe'lilere göre « غَسَّاقًا » şeklinde şeddelidir.

"Yaptıklarına uygun karşılık olarak" amellerine uygun bir ceza olarak cezalandırılırlar.

« وِفَاقًا » ismi fail ya da « ذَا وِفَاقٍ » şeklinde muzaf takdiri teviliyle « جَزَاءً » kelimesinin sıfatıdır. Daha sonra (bu azabın) sebebini beyan ederek cümle başı yaptı, şöyle buyurdu:

27 – Çünkü onlar bir hesap günü olduğunu ummazlardı (Buna inanmazlardı).

Allah'ın (cc), kendilerini muhasebe edeceğinden korkmazlardı. Ya da yeniden dirilişe inanmadılar ki hesaba çekilmeyi umsunlar.

28 – Bizim ayetlerimizi pervasızca yalanlamışlardı.

« كِذَّابًا », « تَكْذِيبًا » demektir. « فِعَّالٌ » Tef'il babındandır. Bu, yaygın bir kullanılış şeklidir.

29 – Biz her şeyi (kulun işlediği bütün amelleri) **bir kitapta yazıp saydık.**

« وَكُلَّ شَيْءٍ », « أَحْصَيْنَاهُ كِتَابًا » cümlesinin açıkladığı gizil bir fiile mansuptur. Her şeyi levhi mahfuzda yazılı olarak tespit ettik.

« كِتَابًا » haldir. Ya da « إِحْصَاءً » yerine gelmiş mastardır. Ya da « أَحْصَيْنَاهُ », « كَتَبْنَا » manasınadır. Çünkü saymak çok defa yazıyla olur.

Bu söz, muterize cümlesidir. Çünkü *"azabı tadın"* sözü, onların hesabı inkâr etmelerinin ve ayetleri yalanlamalarını neticesidir.

30 – (Bundan sonra onlara) **"Azabı tadın! Size azaptan başka bir şeyi çoğaltmayacağız!" denilir.**

Yani; tadın cezanızı, demektir. Onlara muhatap alınarak hitap edilmesi gazabın şiddetini göstermektedir. Hadisi şerifte şöyle buyrulmuştur:

"Bu ayet, cehennem halkı için Kur'an'dakilerin en şiddetlisidir."

. **31– / 34– Şüphesiz müttakiler için kurtuluşa erme zamanı,** (yeri) **ve orada bahçeler, üzüm bağları, göğüsleri tomurcuk gibi kabarmış yaşıt kızlar, içki dolu kâseler vardır.**

« مَفَازًا », « الْفَوْزُ »'dendir. « مَفْعَلٌ » vezninddedir. Mastar olması uygundur. Yani; müttakiler için her korkudan selamet ve her arzuya vuslat vardır, demektir. Mekân için olması da uygundur. O da; cennettir. Daha sonra tamamından bir kısmını bedel kıldı. Şöyle buyurdu:

"Ve orada bahçeler, üzüm bağları, göğüsleri tomurcuk gibi kabarmış yaşıt kızlar, içki dolu kâseler vardır."

"Bahçeler" içinde envai çeşit meyveli ağaçlar bulunan bostanlar, demektir. « حَدَائِقَ », « حَدِيقَة » (bahçe) kelimesinin çoğuludur.

"Üzüm bağları" yaş üzümler.

« أَعْنَابًا », « حَدَائِقَ » üzerine atıftır.

« كَوَاعِبَ » memesi tomurcuklanmış, dikilip kalkmış kızlar, demektir.

"Yaşıt" aynı yaşta. « دِهَاقًا » dopdolu demektir.

35– / 37– Rabbinden bir mükâfat, bir hediye, bir hesap görme olarak orada (cennette) **onları ne boş bir lakırdı ne de birbirlerine karşı yalan işitirler. O, göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunanların Rabbidir. O, Rahman'dır. O gün insanlar O'na karşı konuşmaya yetkili değillerdir.** (Buna güçleri de yetmez.)

"Orada" cennette.

« لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا », « انَّ »'nin haberinin zamirinden haldir.

"Boş lakırdı" batıl söz.

Kisai'ye göre « كِذَابًا » şeklinde şeddesizdir. « مُكَاذَبَةً » manasınadır. Yani; *"Birbirlerine yalan söz söylemezler"*, demektir.

« جَزَاءً » mastardır. Yani; *'Onları öyle bir cezalandırdı ki'*, demektir.

« عَطَاءً » mastardır. Ya da « جَزَاءً »'den bedeldir.

« حِسَابًا » sıfattır. Kâfi ya da amelleri muktezasınca manasınadır. İbni Amir ve Asım'a göre her ikisi de (« رَبِّ السَّمٰوَاتِ » ve « اَلرَّحْمٰنِ ») «مِنْ رَبِّكَ »'den bedel olarak mecrurdurlar. Onları merfu okuyanlara göre « رَبُّ » hazfedilmiş bir müptedanın haberidir. Ya da müptedadır. Haberi de « اَلرَّحْمٰنُ »'dur.

Ya da « اَلرَّحْمٰنُ » onun sıfatıdır. « لَا يَمْلِكُونَ » de haberidir. Ya da ikisi de haberdir.

« لَا يَمْلِكُونَ »'deki zamir gökler ve yer halkına aittir.

« مِنْهُ »'deki zamir de Allahu Teâlâ'ya aittir. Yani; Allahu Teâlâ'nın azabına karşı şefaat etmeye muktedir olamazlar. Ancak izniyle olurlar, demektir. Ya da hiç biri korkudan dolayı Allahu Teâlâ'nın huzurunda konuşamaz demektir.

38 – Ruh (Cebrail) **ve melekler saf saf olup durduğu gün, Rahman'ın izin verdiklerinden başka orada bulunanlar hiç konuşmazlar. Konuşan da doğruyu söyler.**

« يَوْمَ يَقُومُ »'yu « لَا يَمْلِكُونَ »'ye zarf kılarsan « خِطَابًا »'de durmazsın. « يَتَكَلَّمُونَ »'ye zarf kılarsan durursun.

"Ruh" Cumhura göre Cebrail (as)'dır. Denildi ki:

"O, büyük bir melektir ki Allahu Teâlâ arş müstesna olmak üzere ondan daha büyük bir mahlûk yaratmamıştır."

« صَفًّا » haldir. Yani; saf tutar oldukları halde demektir. Orada Rahman'ın (cc) konuşmaya ya da şefaate izin verdiklerinden başka hiç kimse korkudan konuşamaz. Dünyada iken « لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ » demek suretiyle hakkı söyleyen (ikrar eden) kişilere şefaat edilme izni verilir, demektir. Ya da şefaat hususunda ancak doğruyu söyleyen kişilere izin verilir, demektir.

39 – İşte o, hak gündür. Bundan sonra dileyen Rabbine varan bir yola gider.

"Hak" vukuu sabit ve gerçek. Bundan sonra dileyen salih amel ile Rabbine varan bir yol tutsun.

40 – Biz pek yakında gelecek bir azap ile sizi uyardık. Kişi, iki eliyle yaptıklarını göreceği bir gün için hazırlansın. O gün kâfir: (keşke insan olacağıma) **toprak olsaydım." der.**

Ey kâfirler! Biz sizi ahiretteki azapla uyardık. Çünkü her gelen yakındır.

"Kişi iki eliyle yaptıklarını göreceği bir gün için hazırlansın." Sözündeki *"kişi"*den maksat

"Biz sizi pek yakında gelecek bir azap ile uyardık." sözünden dolayı kâfirdir. *".. iki eliyle yaptıklarınız..."* sözünden maksat;

﴿ وَذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ ۞ ذٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ اَيْدِيكُمْ ﴾

"Bu yangın azabını tadın. Sizin ellerinizin yapıp öne sürdüğünün karşılığıdır." [124] Sözünden dolayı yaptığı kötülüklerdir.

Elleri özellikle zikretti, çünkü işlenilen günahlarda elin kullanılmama ihtimali olsa da işlerin çoğu onlarla yapılır.

"Kâfir" daha fazla kötülemek için zamir yerine kelimenin kendisini getirmiştir. Ya da *"kişi"* sözü geneldir. Kâfiri ve onun işlediği hayrı ve şerri ondan ayırdı. Ya da ondan sonra *"kâfir"* kelimesi zikredildiği için o (kişi) mü'min ve işlediği de hayır işlerdir.

[124] Enfal, 50-51.

« مَا » istifham « مَا »'sıdır. « قَدَّمَتْ » ile mansuptur. Yani; elleriyle yaptıkları hangi şeydir diye bakar.

Ya da ismi mevsuldür. « يَنْظُرُ » ile mansuptur. « نَظَرْتُ اِلَيْهِ » kastedilerek « نَظَرْتُهُ » (ona baktım) denir. Sıladan dönen zamir hazfedilmiştir. Yani; « مَا قَدَّمَتْهُ » şeklindedir.

".. keşke toprak olsaydım." keşke dünyada toprak olsaydım da yaratılmasaydım ve mükellef kılınmasaydım. Ya da bugün toprak olsaydım da diriltilmeseydim, demektir. Denildi ki:

"Boynuzlu (hayvan)*dan boynuzsuzun hakkını almak için mükellef olmayan hayvanları da haşreder. Sonra onları toprağa dönüştürür. İşte kâfir* (burada) *onun halini arzular."* Yine denildi ki:

"Kâfir: İblistir. Âdem'in, mü'min çocuklarının sevap kazandığı gibi sevap kazanmak için Âdem gibi topraktan yaratılmış olmayı temenni eder."

Allahu A'lem.

Sûre - 79

NÂZİÂT SÛRESİ

Mekke'de nazil olmuştur; 46 âyettir.

1. — 14. ÂYETLER

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

وَالنَّازِعَاتِ غَرْقًاۙ ﴿١﴾ وَالنَّاشِطَاتِ نَشْطًاۙ ﴿٢﴾ وَالسَّابِحَاتِ
سَبْحًاۙ ﴿٣﴾ فَالسَّابِقَاتِ سَبْقًاۙ ﴿٤﴾ فَالْمُدَبِّرَاتِ اَمْرًاۢ ﴿٥﴾ يَوْمَ
تَرْجُفُ الرَّاجِفَةُۙ ﴿٦﴾ تَتْبَعُهَا الرَّادِفَةُۜ ﴿٧﴾ قُلُوبٌ يَوْمَئِذٍ
وَاجِفَةٌۙ ﴿٨﴾ اَبْصَارُهَا خَاشِعَةٌۢ ﴿٩﴾ يَقُولُونَ اَئِنَّا لَمَرْدُودُونَ فِي
الْحَافِرَةِۜ ﴿١٠﴾ اَئِذَا كُنَّا عِظَامًا نَخِرَةًۜ ﴿١١﴾ قَالُوا تِلْكَ اِذًا كَرَّةٌ
خَاسِرَةٌۢ ﴿١٢﴾ فَاِنَّمَا هِيَ زَجْرَةٌ وَاحِدَةٌۙ ﴿١٣﴾ فَاِذَا هُمْ بِالسَّاهِرَةِۜ ﴿١٤﴾

Meali

1. – 5. Andolsun *(kâfirlerin cesetlerine)* boğulmuş olan ruhlarını da derinliklerinden söküp koparan, *(mü'minlerin canını ise)* rıfk ile çıkaran *(ölüm melek)*lerine, Andolsun *(dalgıç yüzer gibi)* yüzüp *(ve gökten inip)* de *(kâfirlerin ruhlarını cehenneme, mü'minlerinkini cennete götürmek de)* öncül olarak koşan, bir de *(dünyanın)* işi*(ni)* tedbir eden *(diğer melek)*lere.

6. O gün sarsan sarsacak.

7. Onun ensesine binecek olan da ardından gelecek.

8. O gün kalpler *(korku ile)* titreyecek.

9. *(Sahiplerinin)* gözleri zilletle eğilecektir.

10. Onlar derler ki: Biz mi sahiden eski hale döndürülmüş olacağız?

11. Biz çürüyüp dağılmış kemikler olduğumuz vakit mi?

12. Dediler ki: Öyle ise bu *(yeni hayata dönüş)* ziyanlı bir dönüştür.

13. Fakat o, ancak tek bir haykırıştır.

14. Ki o zaman onları *(görürsün ki)* hemen *(diri olarak)* toprağın yüzündedirler.

Tefsiri

1– / 5– Andolsun (kâfirlerin cesetlerine) **boğulmuş olan ruhlarını da derinliklerinden söküp koparan,** (mü'minlerin canını ise) **rıfk ile çıkaran** (ölüm melek)**lerine, Andolsun** (dalgıç yüzer gibi) **yüzüp** (ve gökten inip) **de** (kâfirlerin ruhlarını cehenneme, mü'minlerinkini cennete götürmek de) **öncül olarak koşan, bir de** (dünyanın) **işi**(ni) **tedbir eden** (diğer melek)**lere.**

« فَالْمُدَبِّرَاتِ أَمْرًا »'in sonuna kadar vakf yoktur. Burada ise vakf gereklidir. Çünkü şayet durmadan geçerse « يَوْمَ », « الْمُدَبِّرَاتِ »'nin zarfı olur. Hâlbuki bu günde meleklerin tedbiri (kâinattaki görevleri) sona ermiştir. Allahu Teâlâ ruhları cesetlerin ta derinliklerinden daldıra daldıra çeken melekler gurubuna yemin etmiştir. Yani; onlar, ruhları bedenlerin en dip noktalarından, parmaklarından ve tırnak yerlerinden çeke çeke alırlar, demektir. Yine Allah (cc) ruhları suhuletle ve mülayimetle çekip çıkaran melekler gurubuna da yemin etmiştir.

« نَشْطًا », Kovayı kuyudan çıkardığında söylenen « نَشَطَ الدَّلْوَ مِنَ الْبِئْرِ » – *"Kovayı kuyudan makarasız çıkardı."* sözünden gelmektedir. Yine Allah (cc) gidişlerinde yüzen, yani; acele eden ve kendilerine emredildiği gibi dini ya da dünyevi yönden kula fayda verecek işlerden birini idare eden melekler gurubuyla yemin etmiştir. Ya da gazilerin, dizginleri

çekilen atlarına yemin etmiştir. Arap atı olduklarından boyunları uzun olduğu için orada dizginler aşırı çekilmiştir. Daru'l-İslam topraklarından Daru'l-harb topraklarına giden gazilerin atlarına yemin etmiştir. Nitekim bir yerden bir yere çekip gittiğinde öküze « ثَوْرٌ نَاشِطٌ » denir. Hızlı koşan, hedefe doğru yarışan, galebe ve zafer işini gerçekleştiren gazilerin atlarına yemin etmiştir. İşlerin gerçekleştirilmesinin onlara isnadı, sebeplerinden biri oldukları içindir.

Ya da doğudan batıya doğru çekilen yıldızlara yemin etmiştir. Onların çekilmesindeki (seyretmesindeki) ifratı, yörüngenin tamamını en uzak batıda batıncaya kadar katetmesidir. Bir burçtan diğer burca çıkan yıldızlara yemin etmiştir. Gökyüzünde yörüngesinde yüzen, yarış eden ve hesap ilmine ait bir işi düzenleyen (düzenlenmesinde vasıta olan) yıldızlara yemin etmiştir. Yeminin cevabı hazfedilmiştir. O da; kendisinden sonra kıyametin zikredilmesi delaletiyle *"Elbette yeniden diriltileceksiniz."* dir.

6 – O gün sarsan sarsacak.

"Sarsacak" şiddetli bir sarsıntıyla sarsılacak.

« الرَّجْفُ » – *"Recf"*; şiddetli sarsıntı demektir. « الرَّاجِفَةُ » – *"Racife"* (sarsan); ilk üfürüştür. Onun meydana gelişiyle birlikte meydana gelen şeylerle vasıflandırıldı. Çünkü onunla yeryüzü sarsılır. Sonunda onun üzerindeki herkes ölür.

7 – Onun ensesine binecek olan da ardından gelecek.

« تَتْبَعُهَا », « الرَّاجِفَةُ »'den haldir.

« اَلرَّادِفَةُ » – *"Radife"*: (ensesine binecek olan); ikinci üfürüştür. Çünkü o, birincinin hemen ardındadır. Aralarında kırk yıl vardır. Birincisi mahlûkatı öldürür, ikincisi diriltir.

8 – O gün kalpler (korku ile) **titreyecek.**

O gün, dirilişi inkâr edenlerin kalpleri titreyerek çarpacak.

« وَاجِفَةٌ », « وَجِيفٌ » kelimesindendir. O da; çarpmak demektir. « يَوْمَ تَرْجُفُ »'nun mansup oluşu « قُلُوبٌ يَوْمَئِذٍ وَاجِفَةٌ » cümlesinin delalet ettiği şeylerdir. Yani; sarsanın sarstığı günde kalpler çarpar, demektir.

« قُلُوبٌ »'un merfu oluşu müpteda olduğu içindir. « وَاجِفَةٌ » onun sıfatıdır.

9 – (Sahiplerinin) **gözleri zilletle eğilecektir.**

O kalplerin sahiplerinin gözleri gördükleri şeyin korkusundan dolayı zelildir.

« خَاشِعَةٌ », « أَبْصَارُهَا »'nın haberidir. (ikisi cümle olarak « قُلُوبٌ »'-un haberidir.)

10 – Onlar derler ki: Biz mi sahiden eski hale döndürülmüş olacağız?

Dirilişi inkâr eden kâfirler, dünyada iken dirilişi inkâr için alay yollu sorarlar.

"Biz yine eski halimize mi döndürüleceğiz?" soru inkâr manasınadır. Yani; ölümümüzden sonra ilk duruma döndürülüp önceki halimiz üzere yeniden dirilecek miyiz, demektir.

« الْحَافِرَةُ » – *"Hafire"*; ilk durumdur. Biri, yaptığı bir işi bırakıp tekrar döndüğünde « رَجَعَ إِلَى حَافِرَتِهِ » denir. Yani; ilk durumuna döndü demektir. Yine « النَّقْدُ عِنْدَ الْحَافِرَةِ » denir. Yani; Nakit para ilk halin yanındadır. O da; satışın kesinleştiğini bildiren tokalaşmadır. (Yani; alış verişte müşterinin ilk sözde parayı sayması, peşin vermesi manasınadır). Önce dirilişi inkâr etiler, sonra bunun imkânsız bir şey olduğunu ilave ettiler, şöyle dediler:

11 – Biz çürüyüp dağılmış kemikler olduğumuz vakit mi?

« نَخِرَةً », çürümüş, ufalanmış demektir.

Hafs dışındaki Kufe'lilere göre « نَاخِرَةً » şeklindedir. « فَعِلَ » vezni « فَاعِلَ » vezninden daha edebidir. « نَخِرَ الْعَظْمُ » – *"kemik çürüyüp ufalandı"* denir. İsmi faili « نَخِرٌ » ve « نَاخِرٌ » şeklindedir. Mana:

"Çürüyüp dağılmış kemikler haline geldikten sonra hayata tekrar döndürülecek miyiz?" şeklindedir.

« اذَا » hazfedilmiş bir fiille mansuptu. . . « نُبْعَثُ » (diriltileceğiz) dur.

12 – Dediler ki: Öyle ise bu (yeni . . . müş) **ziyanlı bir dönüştür.**

Yeniden dirilişi inkâr eden kâfirler şöyle dediler: Öyleyse bu yeni hayata dönüşümüz hüsranlı bir dönüştür. Ya da sahibini hüsrana uğratan bir dönüştür. Mana; *"Eğer o doğruysa ve biz tekrar diriltilirsek işte o zaman onu inkâr ettiğimiz için hüsrana uğrarız."* Bunu alay olsun diye söylediler.

13 – Fakat o, ancak tek bir haykırıştır.

« فَإِنَّمَا هِيَ زَجْرَةٌ وَاحِدَةٌ » cümlesi hazfedilmiş bir cümleye taalluk etmektedir. Yani; bu yeniden dirilişin Allahu Teâlâ için zor olacağını zannetmeyin. Gerçekten o, O'nun (cc) kudretine göre kolaydır, basittir.

O ancak bir tek sayhadır. Bununla, sura ikinci üfürüşü kastediyor. Bu « زَجَرَ الْبَعِيرَ » – *"deveyi bağırarak sürdü"* sözündendir.

14 – Ki o zaman onları (görürsün ki) **hemen** (diri olarak) **toprağın yüzündedirler.**

Bir de bakarsın ki onlar, yerin altında ölü iken dirilip yeryüzüne çıkmışlar. Denildi ki:

Es-sahire: Şam'da, Beytü'l-Makdis civarında bir yer adıdır. Ya da Mekke toprağıdır. Ya da cehennemdir.

15. — 26. ÂYETLER

هَلْ اَتٰيكَ حَدِيثُ مُوسٰى ﴿١٥﴾ اِذْ نَادٰيهُ رَبُّهُ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ
طُوًىۚ ﴿١٦﴾ اِذْهَبْ اِلٰى فِرْعَوْنَ اِنَّهُ طَغٰىۘ ﴿١٧﴾ فَقُلْ هَلْ لَكَ اِلٰٓى
اَنْ تَزَكّٰىۙ ﴿١٨﴾ وَاَهْدِيَكَ اِلٰى رَبِّكَ فَتَخْشٰىۚ ﴿١٩﴾ فَاَرٰيهُ الْاٰيَةَ
الْكُبْرٰىۘ ﴿٢٠﴾ فَكَذَّبَ وَعَصٰىۘ ﴿٢١﴾ ثُمَّ اَدْبَرَ يَسْعٰىۘ ﴿٢٢﴾ فَحَشَرَ
فَنَادٰىۘ ﴿٢٣﴾ فَقَالَ اَنَا رَبُّكُمُ الْاَعْلٰىۘ ﴿٢٤﴾ فَاَخَذَهُ اللّٰهُ نَكَالَ
الْاٰخِرَةِ وَالْاُولٰىۜ ﴿٢٥﴾ اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَعِبْرَةً لِمَنْ يَخْشٰى ﴿٢٦﴾

Meali

15. Sana *(Habibim)* Musa'nın haberi geldi *(değil)* mi?

16. Hani Rabbi ona mukaddes "Tuva" vadisinde *(şöyle)* nida etmişti.

17. Firavuna git. Çünkü o pek azmıştır.

18. – 19. Ona de ki: "*(küfürden, azgınlıktan)* temizlenmeye meylin var mı senin? Ve seni Rabbin*(i tanımaya)* irşad edeyim ki *(O'ndan)* korkasın."

20. *(Musa gitti, tebliğ etti)* ona en büyük mucizeyi gösterdi.

21. Fakat *(Firavun Musa'yı)* yalanladı. *(Allah'a)* isyan etti.

22. Sonra da koşarak arkasını döndü.

23. Nihayet *(sihirbazlarını yahut ordusunu)* topladı da bağırdı.

24. "İşte ben sizin en yüce Rabbinizim" dedi.

25. Bunun üzerine Allah onu hem ahiret, hem de dünya azabıyla yakaladı.

26. Şüphe yok ki, *(Allah'tan)* korkacak kimseler için bunda kat'i bir ibret vardır.

Tefsiri

15 – Sana (Habibim) **Musa'nın haberi geldi** (değil) **mi?**

Bunun, anlatılması ve önem verilmesi gerekli hususlardan biri olduğuna dair muhataba uyarıyı içeren bir sorudur.

16 – Hani Rabbi ona mukaddes "Tuva" vadisinde (şöyle) **nida etmişti.**

"Hani ... Ona seslenmişti." ona seslendiğinde. *"Kutsal"* mübarek, temiz *"Tuva"* Mukaddes vadinin ismidir.

17 – Firavuna git. Çünkü o pek azmıştır.

"Firavuna git." Şöyle dedi: Kastı üzeredir. O, küfür ve fesatta haddi aştı.

18– / 19– Ona de ki: "(küfürden, azgınlıktan) **temizlenmeye meylin var mı senin? Ve seni Rabbin**(i tanımaya) **irşad edeyim ki** (O'ndan) **korkasın."**

Şirkten ve azgınlıktan taat ve imana, temizlenmeye meylin var mı?

Hicaz kıraat ekolüne göre « تَزَكّٰى » şeklindedir. « ز » şeddelidir. Sıfatlarını zikretmek suretiyle sana Allah'ı (cc) tanıtayım da O'nu tanıyasın, O'ndan korkasın. Çünkü haşyet ancak tanımakla olur. Nitekim Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur.

﴿ إِنَّمَا يَخْشَى اللّٰهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمٰٓؤُاۜ ﴾

"Kulları içinden ancak âlimler Allah'tan** (gereğince) **korkar" [125] Yani; O'nu bilenler korkar, demektir.

Hukemanın birinden şöyle nakledilmiştir:

"Allah'ı tanı. Kim Allah'ı tanırsa O'na göz kırpması müddetince bile, isyan edemez. Haşyet, işlerin özüdür. Kim Allah'tan korkarsa o bütün hayırları işler. Kim de emin olursa her şerri işlemeye cüret gösterir."

---

[125] Fatır, 28.

Şu hadisi şerif de bundandır.

"Kim korkarsa gecenin başında yola çıkmıştır. Kim de gecenin başında yola çıkarsa menzile ulaşır."

Kişinin, misafirine: *"Bizde konaklar mısın?"* dediği gibi arz manasındaki bir soruyla hitabına başladı.

﴿ فَقُولَا لَهُ قَوْلًا لَيِّنًا ﴾

"Ona yumuşak söz söyleyin." [126] Ayetinde emrolunduğu gibi onu lütufkâr bir sözle çağırmak ve alttan almak suretiyle onu kibrinden vazgeçirmek için nazik sözlerle devam etti.

20 – (Musa gitti, tebliğ etti) **ona en büyük mucizeyi gösterdi.**

Yani; Musa (as) gitti ve firavuna asa mucizesini gösterdi. Ya da asa ve beyaz el mucizesini gösterdi. Çünkü ikisi tek bir mucize hükmündedir.

21 – Fakat (Firavun Musa'yı) **yalanladı.** (Allah'a) **isyan etti.**

Firavun, Musa'yı (as) ve en büyük mucizeyi yalanladı. Onları sihirbaz ve sihir diye adlandırdı ve Allahu Teâlâ'ya isyan etti.

22 – Sonra da koşarak arkasını döndü.

Musa (as)'ya tuzak kurmaya çalışarak ondan yüz çevirdi. Ya da ejderhayı görünce korkarak arkasını döndü, kaçmaya başladı. Kıt akıllı, hafif biriydi.

23 – Nihayet (sihirbazlarını yahut ordusunu) **topladı da bağırdı.**

Derhal sihirbazları ve ordusunu topladı. Ve toplandıkları yerde haykırdı.

24 – İşte ben sizin en yüce Rabbinizim" dedi.

"Ben sizin en yüce rabbinizim. Benim üstümde hiçbir rab yoktur." dedi. Onların, kendilerine ibadet ettikleri putları vardı.

---

[126] Ta-Ha, 44.

25 – Bunun üzerine Allah onu hem ahiret, hem de dünya azabıyla yakaladı.

Allah onu ahiret azabına çarptırdı.

« اَلنَّكَالُ », « اَلتَّنْكِيلُ » – *"Birine başkalarına ibret olacak bir iş yapmak"* manasınadır. « اَلتَّسْلِيمُ », *"kurtarmak, beri kılmak"* manasına olan « اَلسَّلَامُ » gibi. Mastar üzere onu naspetti. Çünkü « اَخَذَ », azap etti, manasınadır. Sanki şöyle denilmiştir:

"Allah (cc) ona ahiret azabıyla azap etti." Yani; Yakmak suretiyle azap etti, demektir.

"Dünya azabı" suda boğma ya da iki sözünün azabını demektir ki söz sözü: *"Ben sizin en yüce Rabbinizim."* dir. İlk sözü de:

﴿ مَا عَلِمْتُ لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْرِى ﴾

"Sizin için benden başka ilah tanımıyorum."dur. [127] İki söz arasında kırk ya da otuz ya da yirmi yıl geçmişti.

26 – Şüphe yok ki, (Allah'tan) **korkacak kimseler için bunda kat'i bir ibret vardır.**

Elbette bu zikredilenlerde Allah'tan korkanlar için bir ibret vardır.

❁ ❁ ❁

[127] Kasas, 38.

27. — 46. ÂYETLER

ءَاَنْتُمْ اَشَدُّ خَلْقًا اَمِ السَّمَٓاءُ ۜ بَنٰيهَا ۠ ﴿٢٧﴾ رَفَعَ سَمْكَهَا فَسَوّٰيهَا ۙ ﴿٢٨﴾ وَاَغْطَشَ لَيْلَهَا وَاَخْرَجَ ضُحٰيهَا ۖ ﴿٢٩﴾ وَالْاَرْضَ بَعْدَ ذٰلِكَ دَحٰيهَا ۜ ﴿٣٠﴾ اَخْرَجَ مِنْهَا مَٓاءَهَا وَمَرْعٰيهَا ۖ ﴿٣١﴾ وَالْجِبَالَ اَرْسٰيهَا ۙ ﴿٣٢﴾ مَتَاعًا لَكُمْ وَلِاَنْعَامِكُمْ ۜ ﴿٣٣﴾ فَاِذَا جَٓاءَتِ الطَّٓامَّةُ الْكُبْرٰى ۘ ﴿٣٤﴾ يَوْمَ يَتَذَكَّرُ الْاِنْسَانُ مَا سَعٰى ۙ ﴿٣٥﴾ وَبُرِّزَتِ الْجَحٖيمُ لِمَنْ يَرٰى ﴿٣٦﴾ فَاَمَّا مَنْ طَغٰى ۙ ﴿٣٧﴾ وَاٰثَرَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا ۙ ﴿٣٨﴾ فَاِنَّ الْجَحٖيمَ هِيَ الْمَاْوٰى ۜ ﴿٣٩﴾ وَاَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهٖ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوٰى ۙ ﴿٤٠﴾ فَاِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَاْوٰى ۜ ﴿٤١﴾ يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ اَيَّانَ مُرْسٰيهَا ۜ ﴿٤٢﴾ فٖيمَ اَنْتَ مِنْ ذِكْرٰيهَا ۜ ﴿٤٣﴾ اِلٰى رَبِّكَ مُنْتَهٰيهَا ۜ ﴿٤٤﴾ اِنَّمَٓا اَنْتَ مُنْذِرُ مَنْ يَخْشٰيهَا ۜ ﴿٤٥﴾ كَاَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَهَا لَمْ يَلْبَثُٓوا اِلَّا عَشِيَّةً اَوْ ضُحٰيهَا ﴿٤٦﴾

Meali

27. Sizi *(tekrar)* yaratmak mı *(sizce)* daha güç, yoksa göğü *(yaratmak)* mı? Ki onu *(Allah)* bina etmiştir.

28. Onun boyunu o yükseltti. Derken ona bir nizam verdi.

29. Onun gecesini kararttı, gündüzünü *(aydınlığa)* çıkardı.

30. Bundan sonra da yeri *(ikamete elverişli bir halde)* yayıp döşedi.

31. Ondan suyunu, otlağını çıkardı.

32. Dağları*(nı sapasağlam)* dikti.

33. *(Allah bunları)* size ve davarlarınıza birer faide olmak üzere *(yapmıştır.)*

34. Fakat o en büyük bela geldiği zaman,

35. İnsanın, neye koştuğunu iyice anlayacağı gün,

36. O alevli ateş *(cehennem)* görecek *(her)* kimseye apaçık götserildiği *(zaman)*,

37. – 39. Artık kim haddi aşarak küfretmiş, dünya hayatını tercih eylemişse, işte muhakkak ki o alevli ateş *(cehennem)* onun varacağı yerin ta kendisidir.

40. – 41. Amma kim Rabbinin makamından korktu, nefsini heva *(ve hevesin)*den alıkoyduysa, işte muhakkak ki cennet onun varacağı yerin ta kendisidir.

42. Sana o saati *(kıyameti)*, onun ne zaman kopacağını sorarlar.

43. Sende ona ait şey *(bilgi)* yoktur ki anlatasın.

44. En son vaktine kadar onun ilmi Rabbine aittir.

45. Sen ondan korkacak kimselere ancak tehlikeyi haber verensin.

46. Kıyameti gördüklerinde dünyada sanki bir akşam vakti ya da bir kuşluk vakti kadar kalmış gibi olurlar.

Tefsiri

27 – Sizi (tekrar) **yaratmak mı** (sizce) **daha güç, yoksa göğü** (yaratmak) **mı? Ki onu** (Allah) **bina etmiştir.**

Ey dirilişi inkâr eden kâfirler! Yaratılış ve inşa ediliş cihetiyle siz mi daha çetinsiniz yoksa gökler mi?

« أَلسَّمَاءُ » müptedadır. Haber hazfedilmiştir. Yani; Yoksa göklerin yaratılışı mı daha çetindir, demektir. Daha sonra onları nasıl yarattığını beyan etti. Şöyle buyurdu. Onu (gökleri) Allah (cc) bina etti. Daha sonra bina edişi açıkladı. Şöyle buyurdu:

28 – Onun boyunu o yükseltti. Derken ona bir nizam verdi.

Onun tavanını yükseltti. Denildi ki:

"Yüksekliğini beş yüz yıllık mesafe olarak kıldı."

Onu yarıksız ve gediksiz olarak mükemmel bir şekilde düzenledi.

29 – Onun gecesini kararttı, gündüzünü (aydınlığa) **çıkardı.**

Gecesini kararttı, gündüzünü, Yani; Güneşinin ışığını açığa çıkarttı. Gece ve Güneş göğe isnad edildi. Çünkü gece onun karanlığı güneş de onun lambasıdır.

30 – Bundan sonra da yeri (ikamete elverişli bir halde) **yayıp döşedi.**

Bundan sonra yeryüzünü yayıp döşedi. Yeryüzü yayılıp döşenmemiş bir halde yaratılmıştı. Göklerin yaratılmasından iki bin yıl sonra Mekke'den başlayarak yayılıp döşendi. Daha sonra yeryüzünün döşenmesini açıkladı, şöyle buyurdu:

31 – Ondan suyunu, otlağını çıkardı.

Pınarlar fışkırtmak suretiyle ondan (yeryüzünden) suyunu, otlağını, taze otunu çıkardı.

Açıklama olması sebebiyle « اَخْرَجَ »'nin başına atıf harfi getirilmedi. Ya da « اَخْرَجَ », başında gizli bir « قَدْ » kelimesinin varlığıyla haldir.

32 – Dağları(nı sapasağlam) **dikti.**

Dağları sabit kıldı.

« اَلْاَرْضَ » ve « اَلْجِبَالَ » kelimelerinin mansup olması açıklama şartına göre gizli « دَحَا » ve « اَرْسٰى » kelimelerinin varlığıyladır.

33 – (Allah bunları) **size ve davarlarınıza birer faide olmak üzere** (yapmıştır.)

Bunları, sizi ve hayvanlarınızı faydalandırmak için yapmıştır.

34 – Fakat o en büyük bela geldiği zaman,

Bütün musibetlerden büyük, yani; Onlardan üstün, onlara galip gelen en büyük musibet. O da; sura ikinci üfürüştür. Ya da cennetliklerin cennete, cehennemliklerin de cehenneme sevk edildikleri andır.

35 – İnsanın, neye koştuğunu iyice anlayacağı gün,

« يَوْمَ يَتَذَكَّرُ الْإِنْسَانُ », « إِذَا جَاءَتْ »'den bedeldir. Yani; amellerini amel defterlerinde toplanmış olarak gördüğünde onları hatırlar. Çünkü o onları unutmuştu.

« مَا سَعَى »'daki « مَا » mastariyyedir. Yani; çalışmasını demektir. Ya da mevsuledir.

36 – O alevli ateş (cehennem) **görecek** (her) **kimseye apaçık gösterildiği** (zaman),

Apaçık ortaya çıktığı için cehennem gören herkese apaçık gösterilir.

37– / 39– Artık kim haddi aşarak küfretmiş, dünya hayatını tercih eylemişse, işte muhakkak ki o alevli ateş (cehennem) **onun varacağı yerin ta kendisidir.**

« فَأَمَّا », « فَاذَا »'nın cevabıdır. *"O en büyük cehalet geldiğinde iş bu şekildedir"*, demektir. Haddi aşıp inkâr eden ve şehvetlere tabi olmak suretiyle dünya hayatını ahiret hayatına tercih edene gelince şüphesiz ki cehennem onun döneceği yerdir. Yani; barınağıdır. « الْمَأْوَى », « مَأْوَاهُ » (onun barınağı.) demektir.

« ال » izafetten bedeldir. Bu, Kufe'lilere göredir. Sibeveyh'e ve Basra'lılara göre ise « هِيَ الْمَأْوَى لَهُ » – *"o onun için barınaktır."* demektir.

40– / 41– Amma kim Rabbinin makamından korktu, nefsini heva (ve hevesin)**den alıkoyduysa, işte muhakkak ki cennet onun varacağı yerin ta kendisidir.**

Yani; kıyamet günü Rabbi'nin hesaba çekmesinden dolayı (onun huzurunda duracağı) bir makamı olduğunu bilen ve kötülüğü emreden nefsini eza veren şeylerden uzaklaştırana gelince, demektir. Yani; onu şehvetlere tabi olmaktan alıkoyana gelince, demektir. Denildi ki:

O, günah işlemeyi arzulayan ancak hesap için Rabbi huzurunda durdurulacağı makamı hatırlayarak onu terk eden kişidir.

Heva; nefsin, arzuladığına meyletmesidir.

"Onun barınağı" yani; dönüş yeri ancak cennettir.

42 – Sana o saati (kıyameti), onun ne zaman kopacağını sorarlar.

« أَيَّانَ مُرْسَاهَا », « مَتَى إِرْسَاؤُهَا » – *"Dikilmesi, yani; ikame edilmesi ne zaman?"*, demektir. Şunu kastediyor: Allah (cc) o saati ne vakit getirip dikecek, onu ne zaman var edecek?

43 – Sende ona ait şey (bilgi) yoktur ki anlatasın.

44 – En son vaktine kadar onun ilmi Rabbine aittir.

Onun vaktini onlara bildirmek ve onu onlara öğretmek nerede sen nerede. Yani; onu onlara bildirme ve vaktini açıklama hususunda hiçbir şeye (göreve, yetkiye, bilgiye) sahip değilsin, demektir.

« لَيْسَ فُلاَنٌ مِنَ الْعِلْمِ فِي شَيْءٍ » – *"Falanın ilimden hiçbir nasibi yoktur."* sözünde olduğu gibi.

Ya da Rasulullah (sav) kıyameti her daim andığı ve her daim ona dair sualler sorduğu için bu ayet indi. Buna göre bu, Peygamber (sav)'in onu çok çok zikredişine taaccüptür. Yani; *"Onlar, onun hakkında senden soruyorlar, sen de onlara cevap verme hırsından dolayı her daim onu zikrediyor ve her daim ona dair* (sualler) *soruyorsun"*, demektir.

"En son vaktine kadar onun ilmi Rabbine aittir." Vukuu vaktine kadar bütün tafsilatıyla onu bilmek Rabbine aittir. Ne zaman olacağını ondan başkaları bilmez.

Ya da « فِيمَ أَنْتَ مِنْ ذِكْرَاهَا »'daki « فِيمَ » onların onun hakkında soru sormalarını inkârdır. Yani; *'Nerede bu sual?'* demektir.

Ondan sonra « أَنْتَ مِنْ ذِكْرَاهَا » buyurdu. Yani; Peygamberlerin sonuncusu olarak senin gönderilişin onun alametlerinden biridir. Dolayısıyla onların onun hakkında soru sormalarının hiçbir manası yoktur. Bu manaya göre « فِيمَ » üzerinde durulması uzak değildir. Denildi ki:

"« فِيمَ أَنْتَ مِنْ ذِكْرَاهَا » soruya bitişiktir. Yani; sana kıyametin ne zaman kopacağından soruyorlar ve 'sen nerede onu bilmek nerede?' diyorlar, şeklindedir."

Daha sonra cümle başlangıcı yaptı, şöyle buyurdu:

"Vukuu vaktine kadar tafsilatıyla onu bilmek ancak Rabbine aittir."

45 – Sen ondan korkacak kimselere ancak tehlikeyi haber verensin.

Yani; *"Sen onlara kıyametin kopma vaktini öğretmek için gönderilmedin. Sen ancak onun dehşetinden korkan kişileri uyarmak için gönderildin."*

Yezid ve Abbas'a göre « مُنْذِرٌ » şeklinde tenvinlidir.

46 – Kıyameti gördüklerinde dünyada sanki bir akşam vakti ya da bir kuşluk vakti kadar kalmış gibi olurlar.

« ضُحٰيهَا », « ضُحَى الْعَشِيَّةِ » demektir. Yani; akşamın (ait olduğu günün) kuşluğunda, demektir. Onlar, o dehşeti gördüklerinde dünyada kalış müddetlerini azımsarlar.

﴿ لَمْ يَلْبَثُوا إِلاَّ سَاعَةً مِنْ نَهَارٍ ﴾

"Sanki onlar sadece gündüzün** (görüşüp tanıştıkları) **bir saati kadar dünyada kaldılar." [128] Ve:

﴿ قَالُوا لَبِثْنَا يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ فَاسْئَلِ الْعَادِّينَ ﴾

"'(Herhalde) bir gün yahut bir günün bir kısmı kadar kaldık, sayanlara sor.' dediler." [129] Ayetlerinde olduğu gibi.

Aynı günde vuku buldukları için aralarında ilişki olduğundan « ضُحٰى » – *"kuşluk"* kelimesinin « عَشِيَّة » kelimesine muzaf kılınması doğrudur. Kast olunan onların (dünyada) kalış müddetinden bir tam güne dahi ulaşmadığı, sadece gündüzün iki tarafından birine, akşam vaktine ya da kuşluk vaktine ulaştığıdır. Allahu a'lem.

---

[128] Ahkaf, 35.
[129] Mü'minun, 113.

Sûre - 80

ABESE SÛRESİ

Mekke'de nazil olmuştur; 42 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

عَبَسَ وَتَوَلّٰىۙ ﴿١﴾ اَنْ جَٓاءَهُ الْاَعْمٰىۜ ﴿٢﴾ وَمَا يُدْر۪يكَ لَعَلَّهُ يَزَّكّٰىۙ ﴿٣﴾ اَوْ يَذَّكَّرُ فَتَنْفَعَهُ الذِّكْرٰىۜ ﴿٤﴾ اَمَّا مَنِ اسْتَغْنٰىۙ ﴿٥﴾ فَاَنْتَ لَهُ تَصَدّٰىۜ ﴿٦﴾ وَمَا عَلَيْكَ اَلَّا يَزَّكّٰىۜ ﴿٧﴾ وَاَمَّا مَنْ جَٓاءَكَ يَسْعٰىۙ ﴿٨﴾ وَهُوَ يَخْشٰىۙ ﴿٩﴾ فَاَنْتَ عَنْهُ تَلَهّٰىۚ ﴿١٠﴾ كَلَّٓا اِنَّهَا تَذْكِرَةٌۚ ﴿١١﴾ فَمَنْ شَٓاءَ ذَكَرَهُۢ ﴿١٢﴾ ف۪ي صُحُفٍ مُكَرَّمَةٍۙ ﴿١٣﴾ مَرْفُوعَةٍ مُطَهَّرَةٍۙ ﴿١٤﴾ بِاَيْد۪ي سَفَرَةٍۙ ﴿١٥﴾ كِرَامٍ بَرَرَةٍۜ ﴿١٦﴾

Meali

1. Yüzünü ekşitip çevirdi.

2. Kendisine o ama geldi diye.

3. *(Onun halini)* sana hangi şey bildirdi? Belki o *(Senden öğrenecekleriyle)* temizlenecekti.

4. Yahut öğüt alacaktı da *(senin)* bu öğüt*(ün)* kendisine fayda verecekti.

5. Ama *(zengin olduğu için)* kendisini müstağni gören adam *(yok mu)*?

6. İşte sen onu karşına alıyor *(ona yöneliyor)* sun.

7. Hâlbuki onun temizlenmemesinden sana ne?

8. Amma sana koşarak gelen kimse,

9. O, *(Allah'tan)* korkar bir *(adam)* olduğu halde,

10. Sen onunla ilgilenmiyorsun.

11. Hayır, sakın *(bir daha böyle yapma)* çünkü o *(Kur'an)* bir öğüttür.

12. *(Binaenaleyh)* dileyen ondan öğüt alır.

13. – 14. O, *(Allah indinde)* çok şerefli, kadri yüce, tertemiz sahifelerdedir.

15. Kıymetli, sevgili, takva sahibi kâtiplerin elleriyle *(yazılmıştır)*.

16. *(O kâtipler)* Değerli itaatkâr *(meleklerdir)*.

Tefsiri

1 – Yüzünü ekşitip çevirdi.

Yani; Peygamber (sav) yüzünü buruşturdu ve çevirdi.

2 – Kendisine o ama geldi diye.

« أَنْ جَاءَهُ », « لِأَنْ جَاءَهُ » demektir. Mahallen mansuptur. Çünkü o, mefulun lehtir. Ondaki amil « عَبَسَ » fiilidir. Ya da iki mezhebin ihtilafı üzere (Basralılara göre) « تَوَلَّى » fiilidir.

"A'mâ"; Abdullah b. Ümmü Mektum'dur.

Ümmü Mektum: Babasının anasıdır: Babası; Şureyh b. Malik'tir. Rasulullah (sav) Kureyş reislerinden bazılarını İslam'a davet ederken onun bu meşguliyetinden haberdar olmayarak içeri girmiş ve:

– *"Ya Rasulellah! Allah'ın sana öğrettiklerinden bana da öğret."* demiş ve bu sözü birkaç defa tekrarlamıştı. Onun, kendi sözünü kesmesine

Rasulullah (sav) in canı sıkıldı ve yüzünü ekşitip yüz çevirdi. Bunun üzerine bu sure nazil oldu. Bundan sonra Rasulullah (sav) her gelişinde ona ikram eder ve:

– *"Kendisi hakkında Rabbi'min beni itap ettiği zat. Merhaba, hoş geldin."* derdi. Onu iki defa kendi yerinde Medine'de emir bırakmıştır.

3 – (Onun halini) **sana hangi şey bildirdi? Belki o** (senden öğrenecekleriyle) **temizlenecekti.**

Bu a'manın hali hususunda seni bilgili kılan hangi şeydir? Belki o a'ma, senden işittikleri şeyle cehalet kirlerinden arınacaktı.

« يَزَّكَّى »'nın aslı « يَتَزَكَّى »'dır. « ت », « ز »'ye idğam edilmiştir. « يَذَّكَّرُ » da aynı şekildedir.

4 – **Yahut öğüt alacaktı da** (senin) **bu öğüt**(ün) **kendisine fayda verecekti.**

« فَتَنْفَعَهُ »'yu Asım, A'sa dışındaki bütün rivayetlere göre « لَعَلَّ »'nin cevabı olarak mansup olunmuştur. Diğerleri « يَذَّكَّرُ »'ya atfen merfu okumuşlardır. « الذِّكْرَى », « ذِكْرَاكَ » demektir. Yani; *"senin öğüdün"*, demektir. Yani; *"Sen onun öğüt alıp almayacağını bilmiyorsun, eğer bilseydin bunu kaçırmazdın"*, demektir.

5 – **Ama** (zengin olduğu için) **kendisini mustağni gören adam** (yok mu)?

"Kendisini müstağni gören" yani; malca zengin olan, temizlenmeye ihtiyaç duymayan.

6 – **İşte sen onu karşına alıyor** (ona yöneliyor)**sun.**

İman etmesini isteyerek hırsla ona yöneliyorsun.

« تَصَدَّى » Hicaz kıraatine göre « ت »'nin, « ص »'a idğamıyladır. « تَصَّدَّى » şeklindedir.

7 – **Hâlbuki onun temizlenmemesinden sana ne?**

Onun İslam ile temizlenmemesinden dolayı sana bir vebal yoktur. Sana düşen ancak tebliğdir.

8 – Amma sana koşarak gelen kimse,

Hayrı talep hususunda koşarak gelen kimse.

9 – O, (Allah'tan) **korkar bir** (adam) **olduğu halde,**

Allah'tan ya da kâfirlerden ya da sana geldiği için kâfirlerin eziyetlerine maruz kalmaktan ya da a'mâların âdeti olduğu üzere düşüp yıkılmaktan korkan bir adam olduğu halde.

10 – Sen onunla ilgilenmiyorsun.

Ondan uzaklaşıyor ve (beyhude demek olan bir işle) meşgul oluyorsun.

« تَلَهّٰى »'nın aslı « تَتَلَهّٰى »'dır. Rivayete göre Rasulullah (sav) bundan sonra asla hiçbir fakirin yüzüne karşı yüz ekşitmemiştir ve hiçbir zengine de (itibarından dolayı) yönelmemiştir. Rivayete göre fakirler şura meclisinde emirdiler.

11 – Hayır, sakın (bir daha böyle yapma) **çünkü o** (Kur'an) **bir öğüttür.**

"Hayır..." sözü mendir. Yani; Bir daha böyle yapma, demektir. Çünkü sure ya da bu ayetler, öğüt alınması ve mucibince amel edilmesi gereken öğütlerdir.

12 – (Binaenaleyh) **dileyen ondan öğüt alır.**

Onu düşünüp öğüt almak isteyen, ondan öğüt alır.

« ذَكَرَهُ »'daki zamiri müzekker kıldı. Çünkü « التَّذْكِرَةُ », « الذِّكْرُ » ve « الْوَعْظُ » – "öğüt ve nasihat" manasınadır. Mana; *"Kim düşünüp öğüt almayı dilerse Allah* (cc) *ona onu ilham eder."*, demektir.

13– / 15– O, (Allah indinde) **çok şerefli, kadri yüce, tertemiz sahifelerdedir.**

« فِي صُحُفٍ », « تَذْكِرَةٌ »'ün sıfatıdır. Yani; o, levhi mahfuzdan kopyalanmış sahifelerde kayıtlıdır, demektir. Ya da hazfedilmiş bir müptedanın haberidir. Yani; « هِيَ فِي صُحُفٍ » – *"o, sahifelerdedir"* demektir.

"Şerefli" Allah (cc) katında şerefli. *".. kadri yüce..."* gökte yükseltilmiş ya da kadri kıymeti yüce, *".. tertemiz..."* meleklerden başkasının temasından ya da Allahu Teâlâ'nın sözünden olmayan şeylerden.

15 – Kıymetli, sevgili, takva sahibi kâtiplerin elleriyle (yazılmıştır).

« سَفَرَةٍ » – *Sefere;* kâtipler, demektir. « سَافِرٌ » kelimesinin çoğuludur. Yani; kitapları levhi mahfuzdan kopyalayan melekler, demektir.

"Kıymetli..." Allah (cc) indinde kıymetli ya da günah işlemekten arî, demektir.

« بَرَرَةٍ », « بَارٌّ » – *"fiillerinde ve sözlerinde doğru"* kelimesinin çoğuludur, muttakiler, demektir.

16 – (O kâtipler) **değerli itaatkâr** (meleklerdir).

17. — 23. ÂYETLER

قُتِلَ الْاِنْسَانُ مَٓا اَكْفَرَهُ ﴿١٧﴾ مِنْ اَىِّ شَىْءٍ خَلَقَهُ ﴿١٨﴾ مِنْ نُطْفَةٍ خَلَقَهُ فَقَدَّرَهُ ﴿١٩﴾ ثُمَّ السَّبِيلَ يَسَّرَهُ ﴿٢٠﴾ ثُمَّ اَمَاتَهُ فَاَقْبَرَهُ ﴿٢١﴾ ثُمَّ اِذَا شَٓاءَ اَنْشَرَهُ ﴿٢٢﴾ كَلَّا لَمَّا يَقْضِ مَٓا اَمَرَهُ ﴿٢٣﴾

Meali

17. O kahredilesi insan, ne nankördür o!

18. Onu *(yaratan)* hangi şeyden yarattı?

19. Bir damla sudan yarattı da onu biçimine koydu.

20. Sonra onun yolu*(nu)* kolaylaştırdı.

21. Sonra onu öldürüp kabre soktu.

22. Daha sonra, dilediği zaman da onu tekrar diriltecek.

23. Gerçek *(o ki insan, Allah'ın)* emrettiği şeyleri yerine getirmemiştir.

Tefsiri

17 – O kahredilesi insan, ne nankördür o!

Kâfire lanet olunmuştur. Ya da o, Umeyye'dir. Yahud da Utbe'dir.

« مَا اَكْفَرَهُ » azar sorusudur. Yani; Hangi şey onu küfre sevketti, demektir. Ya da o, taaccüptür. Yani: *"Ne kadar da nankör."*, demektir.

18 – Onu (yaratan) **hangi şeyden yarattı?**

Onu hangi aşağılık şeyden yarattı? Bu, manası sevap olan sorudur. Daha sonra o şeyi açıkladı, şöyle buyurdu:

19 – Bir damla sudan yarattı da onu biçimine koydu.

Nutfeden (spermden) yarattı. Ve onu mahlûkatından dilediği şekil üzere takdir etti.

20 – Sonra onun yolu(nu) kolaylaştırdı.

« السَّبِيلَ » kelimesini gizli « يَسَّرَ » fiiliyle mansup kıldı. Yani; sonra ona anasının karnından çıkış yolunu kolaylaştırdı. Ya da ona hayır ve şer yollarını öğretti, demektir.

21 – Sonra onu öldürüp kabre soktu.

Onu, onlara ikram olsun diye içinde gömülü olduğu kabir sahibi kıldı. Hayvanlar gibi açıkta bırakmadı.

« قَبَرَ الْمَيِّتَ », *"Ölüyü* (eliyle) *defnetti"* demektir.

« أَقْبَرَ الْمَيِّتَ » ise *"Ölüyü defnetmesi için başkasına emir ve imkân verdi."* demektir.

22 – Daha sonra, dilediği zaman da onu tekrar diriltecek.

Ölümünden sonra onu diriltecek.

23 – Gerçek (o ki insan, Allah'ın) **emrettiği şeyleri yerine getirmemiştir.**

« كَلَّا » (gerçek) sözü insanı inkârdan mendir. Bu kâfir, Allah'ın (cc), imana dair kendisine emrettiği şeyleri yapmadı. Oluşumunun ilk aşamasından son anına kadar kendi bünyesindeki nimetleri saydı.

Bundan sonra ihtiyaç duyduğu nimetleri zikretti. Şöyle buyurdu:

❁ ❁ ❁

24. — 32. ÂYETLER

فَلْيَنْظُرِ الْاِنْسَانُ اِلٰى طَعَامِهِۙ ﴿٢٤﴾ اَنَّا صَبَبْنَا الْمَٓاءَ صَبًّاۙ ﴿٢٥﴾ ثُمَّ
شَقَقْنَا الْاَرْضَ شَقًّاۙ ﴿٢٦﴾ فَاَنْبَتْنَا فِيهَا حَبًّاۙ ﴿٢٧﴾ وَعِنَبًا وَقَضْبًاۙ
﴿٢٨﴾ وَزَيْتُونًا وَنَخْلًاۙ ﴿٢٩﴾ وَحَدَٓائِقَ غُلْبًاۙ ﴿٣٠﴾ وَفَاكِهَةً وَاَبًّاۙ ﴿٣١﴾
مَتَاعًا لَكُمْ وَلِاَنْعَامِكُمْ ﴿٣٢﴾

Meali

24. (Öyle ya,) o insan *(bir kere)* yediğine baksın.

25. Hakikat biz, o suyu *(yağmuru)* bol bol döktük.

26. Sonra toprağı iyiden iyi yardık.

27. Bu suretle onda tane*(ler)* bitirdik.

28. Üzüm*(ler)*, yonca*(lar)*.

29. – 30. Zeytinlik*(ler)*, hurmalık*(lar)*, sık ve bol ağaçlı *(diğer)* bahçeler.

31. Meyve*(ler)*, mer'a*(lar bitirdik)*.

32. *(Bütün bunları biz)* hem size hem davarlarınıza faide olarak *(yaptık)*.

Tefsiri

24 – (Öyle ya,) **o insan** (bir kere) **yediğine baksın.**

İnsan, yediği ve onunla yaşadığı yiyeceğine bir baksın, onun işini nasıl planlamışız.

25 – Hakikat biz, o suyu (yağmuru) **bol bol döktük.**

Kûfe kıraat imamlarına göre « أَنَّا », « طَعَامٌ » kelimesinden bedeli iştimal olmak üzere « ا »'nin üstünüyledir. Diğerlerine göre cümle başlangıcı olma üzere esre iledir.

"Suyu" sözüyle bulutlardan yağan yağmuru kastediyor.

26 – Sonra toprağı iyiden iyi yardık.

Sonra toprağı bitkiyle güzelce yardık.

27 – Bu suretle onda tane(ler) **bitirdik.**

Onda buğday, arpa ve sair kendisiyle gıdalanılan taneler bitirdik.

28 – Üzüm(ler), **yonca**(lar).

"Üzüm..." üzümün semeresi. Yani; yiyecek ve meyve. *"..yonca..."* taze yonca.

« قَضْبًا », « قَضَبَهُ » – *"onu kesti"* kelimesinin mastarıyla adlandırılmıştır. Çünkü o, ardı ardına defalarca kesilir.

29– / 30– Zeytinlik(ler), **hurmalık**(lar), **sık ve bol ağaçlı** (diğer) **bahçeler.**

İri ağaçlı bostanlar. « غُلْبًا », « غَلْبَاءُ » kelimesinin çoğuludur.

31 – Meyve(ler), **mer'a**(lar bitirdik).

Sizin için meyveler ve hayvanlarınız için de meralar bitirdik.

32 – (Bütün bunları biz) **hem size hem davarlarınıza faide olarak** (yaptık).

« مَتَاعًا » mastardır. Yani; menfaat demektir.

❁ ❁ ❁

33. — 42. ÂYETLER

فَإِذَا جَٓاءَتِ الصَّٓاخَّةُ ﴿٣٣﴾ يَوْمَ يَفِرُّ الْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ ﴿٣٤﴾ وَأُمِّهِ
وَأَبِيهِ ﴿٣٥﴾ وَصَاحِبَتِهِ وَبَنِيهِ ﴿٣٦﴾ لِكُلِّ امْرِئٍ مِنْهُمْ يَوْمَئِذٍ شَأْنٌ
يُغْنِيهِ ﴿٣٧﴾ وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ مُسْفِرَةٌ ﴿٣٨﴾ ضَاحِكَةٌ مُسْتَبْشِرَةٌ ﴿٣٩﴾
وَوُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ عَلَيْهَا غَبَرَةٌ ﴿٤٠﴾ تَرْهَقُهَا قَتَرَةٌ ﴿٤١﴾ أُولٰٓئِكَ هُمُ
الْكَفَرَةُ الْفَجَرَةُ ﴿٤٢﴾

Meali

33. Fakat o kulakları sağır edercesine haykıracak olan ses geldiği zaman,

34. *(Evet)* kişinin kaçacağı gün: Biraderinden,

35. Anasından, babasından,

36. Karısından ve oğullarından,

37. O gün bunlardan herkesin kendine yeter bir işi *(derdi)* vardır.

38. O gün yüzler vardır, parıl parıl parlayıcıdır.

39. Güleç ve sevinçlidir.

40. O gün yüzler de vardı. Üzerlerini toz toprak *(bürümüştür)*.

41. Onu *(da)* bir karanlık ve bir siyahlık bürümüştür.

42. İşte bunlar; kâfirler, facirlerdir.

Tefsiri

33 – Fakat o kulakları sağır edercesine haykıracak olan ses geldiği zaman,

« صَاخَّةُ » kıyamet sayhası, gürültüsü. Çünkü o, kulakları patlatır, yani; sağır eder. Bunun cevabı belli oluşundan dolayı hazfedilmiştir.

34 – (Evet) **kişinin kaçacağı gün: Biraderinden,**

Onun ile diğerleri arasında alınacak haklar olduğundan dolayı ya da nefsiyle meşgul olduğundan dolayı,

35 – Anasından, babasından,

36 – Karısından ve oğullarından,

"Karısından..." eşinden. Önce kardeşi, sonra ebeveyni zikretti. Çünkü bu ikisi ona en yakın olanlardır. Daha sonra da eş ve çocukları zikretti. Çünkü onlar ona en sevgili olanlardır. Denildi ki:

"Kardeşinden ilk kaçan Kabil, ebeveyninden ilk kaçan İbrahim, eşinden ilk kaçan Nuh ve Lut ve oğlundan ilk kaçan Nuh (as) olacaktır."

37 – O gün bunlardan herkesin kendine yeter bir işi (derdi) **vardır.**

O gün onlardan her birinin kendisiyle ilgili, onu başka işlerden alıkoyacak yeter derecede işi vardır.

38 – O gün yüzler vardır, parıl parıl parlayıcıdır.

Gece ibadetine kalkmaktan dolayı ya da abdest almaktan dolayı parıldar, ışık saçar.

39 – Güleç ve sevinçlidir.

Yani; Bu yüzlerin sahipleri –ki onlar, mü'minlerdir– gülerler, sevinirler.

40 – O gün yüzler de vardı. Üzerlerini toz toprak (bürümüştür).

« غَبَرَةٌ » toz, demektir.

41 – Onu (da) **bir karanlık ve bir siyahlık bürümüştür.**

Tozun üzerini de duman gibi (is gibi) karanlık bürüyecektir. Yüzde toz ve karalığın birlikte oluşundan daha çirkin bir şey göremezsin.

42 – İşte bunlar; kâfirler, facirlerdir.

İşte bu hallerde olacak olanlar; Allah'ın (cc) haklarını inkâr edenler ve kulların haklarına da tecavüz edenlerdir. İnkâr ile birlikte kul haklarına da tecavüz ettiklerinden dolayı yüzlerinin karalığı toza bulanmıştır.

Allahu A'lem.

Sûre - 81

TEKVİR SÛRESİ

Mekke'de nazil olmuştur; 29 âyettir.

1. — 29. ÂYETLER

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ ﴿١﴾ وَإِذَا النُّجُومُ انْكَدَرَتْ ﴿٢﴾ وَإِذَا الْجِبَالُ سُيِّرَتْ ﴿٣﴾ وَإِذَا الْعِشَارُ عُطِّلَتْ ﴿٤﴾ وَإِذَا الْوُحُوشُ حُشِرَتْ ﴿٥﴾ وَإِذَا الْبِحَارُ سُجِّرَتْ ﴿٦﴾ وَإِذَا النُّفُوسُ زُوِّجَتْ ﴿٧﴾ وَإِذَا الْمَوْؤُدَةُ سُئِلَتْ ﴿٨﴾ بِأَيِّ ذَنْبٍ قُتِلَتْ ﴿٩﴾ وَإِذَا الصُّحُفُ نُشِرَتْ ﴿١٠﴾ وَإِذَا السَّمَٓاءُ كُشِطَتْ ﴿١١﴾ وَإِذَا الْجَحِيمُ سُعِّرَتْ ﴿١٢﴾ وَإِذَا الْجَنَّةُ أُزْلِفَتْ ﴿١٣﴾ عَلِمَتْ نَفْسٌ مَٓا اَحْضَرَتْ ﴿١٤﴾ فَلَٓا أُقْسِمُ بِالْخُنَّسِ ﴿١٥﴾ اَلْجَوَارِ الْكُنَّسِ ﴿١٦﴾ وَاللَّيْلِ إِذَا عَسْعَسَ ﴿١٧﴾ وَالصُّبْحِ إِذَا تَنَفَّسَ ﴿١٨﴾ إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ ﴿١٩﴾ ذِي قُوَّةٍ عِنْدَ ذِي الْعَرْشِ مَكِينٍ ﴿٢٠﴾ مُطَاعٍ ثَمَّ أَمِينٍ ﴿٢١﴾ وَمَا صَاحِبُكُمْ

بِمَجْنُونٍ ﴿٢٢﴾ وَلَقَدْ رَاٰهُ بِالْاُفُقِ الْمُبِينِ ﴿٢٣﴾ وَمَا هُوَ عَلَى الْغَيْبِ
بِضَنِينٍ ﴿٢٤﴾ وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَيْطَانٍ رَجِيمٍ ﴿٢٥﴾ فَاَيْنَ تَذْهَبُونَ ﴿٢٦﴾
اِنْ هُوَ اِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ ﴿٢٧﴾ لِمَنْ شَاءَ مِنْكُمْ اَنْ يَسْتَقِيمَ ﴿٢٨﴾
وَمَا تَشَاؤُنَ اِلَّا اَنْ يَشَاءَ اللّٰهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿٢٩﴾

Meali

1. Güneş dürül*(üp söndürül)*düğü zaman,

2. Yıldızlar *(kararıp)* düştüğü zaman,

3. Dağlar *(yeryüzünden koparılıp)* yürütüldüğü zaman,

4. Gebe develer *(başıboş)* salıverildiği zaman,

5. Vahşi hayvanlar bir araya toplandığı zaman,

6. Denizler kaynatıldığı zaman.

7. Ruhlar *(bedenlerle)* birleştirildiği zaman.

8. – 9. Diri diri gömülen kızın hangi suç*(ların)*dan dolayı öldürüldüğü sorulduğu zaman.

10. *(Amel)* defterleri açılıp *(yayıldığı)* zaman,

11. Gökyüzü sıyrılıp *(açıldığı)* zaman,

12. O alevli ateş *(cehennem)* daha ziyade kızıştırıldığı zaman,

13. Cennet *(mü'minlere)* yaklaştırıldığı zaman,

14. *(Her)* nefis ne hazırlamışsa *(artık hepsini görüp)* bilmiştir.

15. *(Demek ki hakikat sizin dediğiniz gibi değildir ey kâfirler. Andederim)* gündüz gözden kaybolup giden,

16. Gece dönüp gelerek ışık veren ve akıp giden yıldızlara,

17. Karanlığa yöneldiği zaman geceye,

18. Ağırmaya başladığında sabaha ki;

19. Şüphesiz, Muhakkak o *(Kur'an)* çok şerefli bir elçinin *(getirdiği)* kelamdır.

20. *(Bir elçi ki)* çetin bir kudrete maliktir. Arşın sahibi *(olan Allah)* nezdinde çok itibarlıdır.

21. Orada kendisine itaat olunan, bir emindir.

22. Sizin arkadaşınız bir mecnun değildir.

23. Andolsun ki o *(arkadaşınız)* onu apaçık ufukta görmüştür.

24. O gaybden dolayı asla zan altında değildir.

25. O *(Kur'an)* da taşlanmış *(kovulmuş)* bir şeytanın sözü değil.

26. O halde nereye gidiyorsunuz.

27. – 28. O, âlemler için *(hele)* sizden doğruluk isteyenler için bir öğütten başkası değildir.

29. *(Bununla beraber o doğruluğu)* âlemlerin Rabbi olan Allah dilemeyince siz dileyemezsiniz.

Tefsiri

1 – Güneş dürül(üp söndürül)**düğü zaman,**

Işığı söndürüldüğünde « كُوِّرَتْ », sarık sarıldığında kullanılan « كُوِّرَتِ الْعِمَامَةُ » – *"sarık sarıldı"* sözündendir. Yani; onun ışığı dürülür de onun ufuklardaki yaygınlığı ve intişarı kaybolur, gider. « الشَّمْسُ » fail olarak merfudur. Refeden amili « كُوِّرَتْ » kelimesinin açıkladığı gizli bir fiildir. Çünkü « اذا » kendisinde şart manası olduğundan dolayı fiil ister.

2 – Yıldızlar (kararıp) **düştüğü zaman,**

Yıldızlar düştüğü, döküldüğü zaman.

3 – Dağlar (yeryüzünden koparılıp) **yürütüldüğü zaman,**

Dağlar yeryüzünden koparılıp yürütüldüğü ve uzaklaştırıldığı zaman. Ya da havada bulutların yürütüldüğü gibi yürütüldüğü zaman, demektir.

4 – Gebe develer (başıboş) **salıverildiği zaman,**

« الْعِشَارُ », « عُشَرَاءُ » kelimesinin çoğuludur. O da; On aylık gebe devedir. Senenin tamamında doğuruncaya kadar bu isimle adlandırılırlar. Develer ihmal edildiği zaman sahipleri kendi dertlerine düştükleri için onları başıboş bırakırlar. Hâlbuki Araplar, en kıymetli malları olduğu için onları bu hale (on aylık hamilelik dönemine) ulaştıklarında hapsederler, diğerlerini salarlardı.

Yezidî'ye göre « عُطِلَتْ » şeklinde şeddesizdir.

5 – Vahşi hayvanlar bir araya toplandığı zaman,

Her taraftan toplandıklarında.

Katade şöyle demiştir:

"Sineğe varıncaya kadar her şey kısas için diriltilir. Aralarında hükmedildikten sonra onlar toprağa dönüştürülürler. Onlardan ancak Tavus ve benzerleri gibi Âdemoğluna mutluluk verenler kalır."

İbni Abbas'tan şöyle nakledilmiştir:

"Onların haşredilmesi ölümleridir. (Yani; ölümde toplanmalarıdır.)"

Kıtlık yüzünden insanlar öldüğünde ve malları helak olduğunda « حَشَرَتْهُمُ السَّنَةُ » – *"kıtlık onları helak etti"* denir.

6 – Denizler kaynatıldığı zaman.

Mekke ve Basra kıraat ekolüne göre « سُجِرَتْ » şeklinde şeddesizdir. Fırını odun doldurduğunda, yani; fırın dolduğunda kullanılan « سَجَرَ التَّنُّورَ » sözündendir. Denizler bir tek deniz oluncaya kadar birbirine akıtıldığı zaman.

"Cehennemliklerin azap olunması için ateşlerle doldurulduğu zaman..." da denilmiştir.

7 – Ruhlar (bedenlerle) **birleştirildiği zaman.**

Her nefis kendi benzeriyle bir araya getirildiğinde. Salih kişi Salihlerle cennette, hayırsız da hayırsızlarla cehennemde bir araya getirildi-

ğinde, demektir. Ya da ruhlar bedenleriyle birleştirildiğinde. Ya da amel defterleriyle ve amelleriyle bir araya getirildiğinde ya da mü'minlerin nefisleri hurilerle, kâfirlerin nefisleri de şeytanlarla bir araya getirildiğinde, demektir.

8– / 9– Diri diri gömülen kızın hangi suç(ların)**dan dolayı öldürüldüğü sorulduğu zaman.**

« اَلْمَوْؤُدَةُ »; Toprağa, diri diri gömülen kız çocuğudur. Araplar kız çocuklarını fakirlik korkusuyla ve köle haline getirilmeleri endişesiyle gömüyorlardı. Günahsız yere öldürüldüğünü söylemesi için ona yumuşak, lütufkâr bir soru sorulur. Ya da kendisini öldüreni göstermesi için sorulur. Ya da bu, muhatap olmamak suretiyle onu öldüreni azardır.

﴿ وَإِذْ قَالَ اللّٰهُ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ ءَاَنْتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ اتَّخِذُونِي وَاُمِّيَ اِلٰهَيْنِ مِنْ دُونِ اللّٰهِ ﴾

"Ey Meryem oğlu İsa! Sen mi insanlara 'Beni ve annemi Allah'tan başka iki ilah edinin' dedin." [130] ayetinde olduğu gibi.

Yezid'e göre « قُتِلَتْ », « قُتِّلَتْ » şeklinde şeddelidir. Bunda, müşrik çocuklarının azap edilmeyeceklerine ve günahsız yere azap edilmeyeceğine delil vardır.

10 – (Amel) **defterleri açılıp** (yayıldığı) **zaman,**

Amel defterleri açıldığı zaman Medine kıraat ekolüne, Şam kıraat ekolü, Asım, Sehl ve Yakub'a göre « نُشِرَتْ » şeklinde şeddesizdir. Kastolunan; amel defterleridir. İnsan ölünce amel defterleri dürülür. Daha sonra hesaba çekildiğinde (bu defterler) açılır. *"Amel defterleri sahiplerine dağıtıldığı zaman."* manasının kastedilmesi de mümkündür.

11 – Gökyüzü sıyrılıp (açıldığı) **zaman,**

Zeccac şöyle demiştir. *"Tavan söküldüğü gibi sökülür."*

[130] Maide, 116.

12 – O alevli ateş (cehennem) **daha ziyade kızıştırıldığı zaman,**

Cehennem şiddetli bir şekilde tutuşturulduğu zaman, Şam, Medine kıraat ekolü ve –Hammad ve Yahya rivayeti hariç– Asım mübalağa için « سُعِّرَتْ » şeklinde şeddeli okumuşlardır.

13 – Cennet (mü'minlere) **yaklaştırıldığı zaman,**

Cennet takva sahiplerine yaklaştırıldığı zaman. Nitekim bu:

﴿ وَأُزْلِفَتِ الْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِينَ غَيْرَ بَعِيدٍ ﴾

"Cennet de müttakilere yaklaştırılmıştır, uzak değildir." [131] ayetindeki gibidir. Bütün bunlar on iki tespittir. Altısı dünyada, diğerleri ahirette meydana gelecektir.

Surenin başından « مَا أَحْضَرَتْ »'ın sonuna kadar vakfe yoktur. Çünkü « اذا الشَّمْسُ »'de ve ona atfolunanlar da mansup kılan amil onun cevabıdır. O da « عَلِمَتْ نَفْسٌ »'dür. Ancak nefesin kesilmesi zaruretinden dolayı her ayet sonunda durmaya cevaz verilmiştir.

14 – (Her) **nefis ne hazırlamışsa** (artık hepsini görüp) **bilmiştir.**

Yani; Her nefis hayır ve şerden ne yapıp getirdiğini bilir, demektir.

15 – (Demek ki hakikat sizin dediğiniz gibi değildir ey kâfirler. Andederim) **gündüz gözden kaybolup giden,**

« لَا » zaidedir. Geri dönüp gizlenenlere yemin ederim. Yıldızı burcun sonunda görürsün bir de bakarsın ki o tekrar başa dönmüş.

16 – Gece dönüp gelerek ışık veren ve akıp giden yıldızlara,

Akıp akıp yuvalarına giden gezegenlere, « الْكُنَّسِ »; vahşi bir hayvan ağaçlar arasındaki yatağına girdiğinde kullanılan « كَنَسَ الْوَحْشُ » – *"Vahşi hayvan* (ceylan v.s.) *yatağına girdi."* sözündendir. Denildi ki:

---

[131] Kâf, 31.

"Onlar; parlayan beş yıldızdır. Merih, Zühal, Utarit, Zühre ve Müşterî. Onlar güneş ve ayla birlikte seyrederler ve dönerler. Ta ki güneşin ışığı altında gizlenirler. Onların hunûsu dönüşleridir. Kunûsu ise güneşin ışığında gizlenmeleridir." Denildi ki:

"Onlar bütün yıldızlardır."

17 – Karanlığa yöneldiği zaman geceye,

Karanlığı ile geldiğinde ya da yöneldiğinde (sabaha yöneldiğinde) geceye andolsun, demektir. « عَسْعَسَ » kelimesi ezdaddandır. (iki zıt manaya gelen kelimelerdendir.)

18 – Ağırmaya başladığında sabaha ki;

Tanyeri ağardığında, sabah vakti tatlı tatlı rüzgârlar estiğinden bu mecazen onun nefesi olarak adlandırılmıştır.

19 – Şüphesiz, Muhakkak o (Kur'an) **çok şerefli bir elçinin** (getirdiği) **kelamdır.**

Şüphesiz o Kur'an, Rabbi katında çok şerefli bir elçinin Cebrail (as)'ın getirdiği kelamdır. Kur'an ona isnad edildi. Çünkü onu indiren o'dur.

20 – (Bir elçi ki) **çetin bir kudrete maliktir. Arşın sahibi** (olan Allah) **nezdinde çok itibarlıdır.**

Mükellef kılındığı işlere karşı kuvvet sahibidir. Onları ita hususunda ne aciz kalır ne de zaafa düşer. Arşın sahibi Allah (cc) katında makam ve mevki sahibidir. Makam ve mevkiin durumu o makam ve mevkideki kişinin durumuna göre olunca onun makam ve mevkisinin büyüklüğüne delalet etsin diye *"Arşın sahibi nezdinde..."* buyurmuştur.

21 – Orada kendisine itaat olunan, bir emindir.

Yani, göklerde olanlar ona itaat ederler, demektir. Ya da arşın sahibi huzurunda olanlar ona itaat ederle, demektir. Yani; Allah'ın (cc) huzurunda melaike-i Mukarrebin ona itaat ederler. Ondan emir alırlar ve onun görüşüne müracaat ederler.

"Bir emindir" vahiy hususunda emindir.

22 – Sizin arkadaşınız bir mecnun değildir.

"Arkadaşınız" sözüyle Muhammed (sav)'i kastediyor. Arkadaşınız kâfirlerin zannettiği gibi mecnun değildir. Bu da yeminin cevabına atıftır.

23 – Andolsun ki o (arkadaşınız) **onu apaçık ufukta görmüştür.**

Muhammed (sav), Cebrail (as)'ı asli suretinde güneşin doğduğu ufukta apaçık görmüştür.

24 – O gaybden dolayı asla zan altında değildir.

Muhammed (sav) cimri değildir.

« ضَنِينٍ », « الضَّنُّ » kelimesindendir. O da; cimrilik demektir. Yani; o, kâhinlerin bahşiş koparmak için yaptıkları gibi vahiy hususunda cimrilik etmez, demektir. Bilakis o, onu kendisine bildirdiği gibi bildirir. Ve bildiğinden de hiçbir şeyi gizlemez.

Mekke ekolü, Ebu Amr ve Ali'ye göre « بِظَنِينٍ » şeklindedir. Töhmet manasına gelen « الظِّنَّةُ » kelimesindendir. Yani; O, gayb hususunda töhmetli değildir ki kendisine vahyedilen şeyden bir kısmını azaltsın ya da ona bazı şeyler ilave etsin.

25 – O (Kur'an) **da taşlanmış** (kovulmuş) **bir şeytanın sözü değil.**

O, Kur'an, tardedilmiş, kovulmuş şeytanın sözü değildir. Bu:

﴿ وَمَا تَنَزَّلَتْ بِهِ الشَّيَاطِينُ ﴾

"O Kur'an'ı şeytanlar indirmedi." [132] Ayeti gibidir. Yani; o, bazı kulak hırsızlarının sözü ve onların kâhin dostlarına ilham ettikleri ilhamı değildir.

26 – O halde nereye gidiyorsunuz.

Yoldan ayrılmak ya da ara yollara girmek suretiyle ana caddeyi terk edenlere, *"Hangi yola gidiyorsunuz?"* denildiği gibi. Bu, onların delalet-

---

[132] Şuara, 210.

te olduğunu beyandır. Onların hali, hakkı terk etmeleri ve ondan batıla intikalleri hususunda o yoldan çıkanın haline benzetilmiştir. Zeccac şöyle demiştir:

"Bunun manası; 'size açıklanan bu yoldan daha açık hangi yola giriyorsunuz?' şeklindedir." Cüneyd de şöyle demiştir:

"Bizden uzaklaşıp nereye gidiyorsunuz. Hiçbir şey yoktur ki bizim yanımızda olmasın, demektir."

27– / 28– O, âlemler için (hele) **sizden doğruluk isteyenler için bir öğütten başkası değildir.**

Kur'an, âlemler için, yani; mahlûkat için ancak bir öğüttür.

« لِمَنْ شَاءَ مِنْكُمْ », « اَلْعَالَمِينَ »'den bedeldir. Yani; Kur'an, doğru hareket etmeyi dileyenler için bir öğüttür. Şunu kastediyor:

"İslam'a girmek suretiyle doğru hareket etmeyi dileyenler öğütten istifade ederler, faydalanırlar. Tamamına birden öğüt verilse de sanki onlardan başkalarına onunla öğüt verilmemiştir."

29 – (Bununla beraber o doğruluğu) **âlemlerin Rabbi olan Allah dilemeyince siz dileyemezsiniz.**

Âlemlerin Rabbi, mahlûkatın sahibi Allah dilemedikçe siz doğru hareket etmeyi dileyemezsiniz. Allahu a'lem.

Sûre - 82

İNFİTÂR SÛRESİ

Mekke'de nazil olmuştur; 19 âyet

1. — 19. ÂYETLER

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

إِذَا السَّمَٓاءُ انْفَطَرَتْ ﴿١﴾ وَإِذَا الْكَوَاكِبُ انْتَثَرَتْ ﴿٢﴾ وَإِذَا الْبِحَارُ فُجِّرَتْ ﴿٣﴾ وَإِذَا الْقُبُورُ بُعْثِرَتْ ﴿٤﴾ عَلِمَتْ نَفْسٌ مَا قَدَّمَتْ وَأَخَّرَتْ ﴿٥﴾ يَٓا أَيُّهَا الْاِنْسَانُ مَا غَرَّكَ بِرَبِّكَ الْكَرِيمِ ﴿٦﴾ اَلَّذٖى خَلَقَكَ فَسَوّٰيكَ فَعَدَلَكَ ﴿٧﴾ فٖٓى اَىِّ صُورَةٍ مَا شَٓاءَ رَكَّبَكَ ﴿٨﴾ كَلَّا بَلْ تُكَذِّبُونَ بِالدّٖينِ ﴿٩﴾ وَإِنَّ عَلَيْكُمْ لَحَافِظٖينَ ﴿١٠﴾ كِرَامًا كَاتِبٖينَ ﴿١١﴾ يَعْلَمُونَ مَا تَفْعَلُونَ ﴿١٢﴾ إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفٖى نَعٖيمٍ ﴿١٣﴾ وَإِنَّ الْفُجَّارَ لَفٖى جَحٖيمٍ ﴿١٤﴾ يَصْلَوْنَهَا يَوْمَ الدّٖينِ ﴿١٥﴾ وَمَا هُمْ عَنْهَا بِغَٓائِبٖينَ ﴿١٦﴾ وَمَٓا اَدْرٰيكَ مَا يَوْمُ الدّٖينِ ﴿١٧﴾

ثُمَّ مَٓا اَدْرٰيكَ مَا يَوْمُ الدِّينِۜ ﴿١٨﴾ يَوْمَ لَا تَمْلِكُ نَفْسٌ لِنَفْسٍ
شَيْـٔاًۜ وَالْاَمْرُ يَوْمَئِذٍ لِلّٰهِ ﴿١٩﴾

Meali

1. Gök yarıldığı zaman,

2. Yıldızlar dağılıp döküldüğü zaman,

3. Denizler kaynayıp birbirine karıştığı zaman,

4. Kabirler*(in toprağı)* alt üst edildiği zaman,

5. *(Her)* nefis önden ne yolladı, geriye ne bıraktıysa *(artık hepsini görüp)* bilmiştir.

6. – 7. Ey İnsan! O *(lutfu)* keremi bol Rabbine karşı seni aldatan ne? Seni yaratan, sana salim uzuvlar veren. Sana şu nizam ve itidali bahşedendir O.

8. Seni dilediği herhangi bir surette terkip edendir o.

9. Hayır hayır! Doğrusu siz, dini yalanlıyor, cezaya inanmıyorsunuz.

10. Hâlbuki sizin üstünüzde hakiki gözcüler vardır.

11. *(Allah indinde)* çok şerefli yazıcılar vardır.

12. Ki onlar ne yapıyorsanız bilirler.

13. İyiler, hiç şüphesiz Naim *(cennetin)* de,

14. Kötüler ise muhakkak alevli ateştedirler.

15. Din *(ceza)* günü oraya gireceklerdir.

16. Ve onlar bundan ayrılanlar da değildir.

17. O din günü nedir? *(Bunu)* sana hangi şey öğretti?

18. O din günü nedir? Tekrar *(bunu)* sana hangi şey öğretti?

19. O, öyle bir gündür ki hiçbir kimse kimseye, hiçbir şeyle fayda vermeye muktedir olamayacaktır. O gün emir *(yalnız)* Allah'ındır.

Tefsiri

1 – Gök yarıldığı zaman,

« انْفَطَرَتْ » yarıldı, demektir.

2 – Yıldızlar dağılıp döküldüğü zaman,

Dökülüp düştüğü zaman.

3 – Denizler kaynayıp birbirine karıştığı zaman,

Bir kısmına doğru bir kısmının genişletilmesi, önünün açılması ve böylece tamamının bir tek deniz haline geldiği zaman.

4 – Kabirler(in toprağı) **alt üst edildiği zaman,**

Kabirler deşildiği ve ölüleri çıkarıldığı zaman,

5 – (Her) **nefis önden ne yolladı, geriye ne bıraktıysa** (artık hepsini görüp) **bilmiştir.**

Bu ayet « اذا »'nın cevabıdır. Yani; iyi kötü her nefis ibadetle ilgili ne işlediyse ve neyi terk edip işlemediyse onu bilir. Ya da verdiği sadakaları ve (sadaka vermeyip de) geride bıraktığı mirası bilir, demektir.

6– / 7– Ey İnsan! O (lutfu) **keremi bol Rabbine karşı seni aldatan ne? Seni yaratan, sana salim uzuvlar veren. Sana şu nizam ve itidali bahşedendir O.**

Hitap dirilişi inkâr edenleredir. Rabbinin, yaratmak, düzenlemek ve ölçülü bir biçim vermek suretiyle sana olan ihsanına rağmen üzerine düşen görevi zayi edecek şekilde seni aldatan şey nedir?

Peygamber (sav)'in bu ayeti okuduğunda:

"Onu cehaleti aldatmıştır." dediği nakledilmiştir. Ömer (ra)'ın:

"Onu ahmaklığı aldatmıştır." dediği nakledilmiştir. Hasan'ın:

"Onun şeytanı aldatmıştır." dediği nakledilmiştir. Fudayl'ın:

"Bana sorulsaydı, 'beni seni görememek aldattı', derdim." dediği nakledilmiştir. Yahya b. Muaz'ın:

"Bana sorulsa, 'önceden ve şu anda bana karşı gösterdiğin ihsanın beni aldattı' derim." dediği nakledilmiştir.

"Seni düzenledi" Senin yaratılışını düzenli, azalarını tam kıldı. *"Sana ölçülü bir biçim verdi"* Sana, içinde hiçbir dengesizliğin olmadığı mutedil, uygun bir yaratılış verdi. İki koldan birini daha uzun, iki gözden birini daha büyük, bazı azaları beyaz bazılarını siyah kılmadı. Ya da senin yaratılışını düzgün kıldı. Hayvanlardan farklı olarak ayakta yürüyorsun.

Kufe kıraatine göre « فَعَدَلَكَ » şeklinde şeddesizdir. Sağlamlaştırmak manasınadır. Yani; *"Bir kısım azalarını bir kısmıyla sağlamlaştırdı da yaratılışı düzgün,* (azaları) *bir birine uygun* (bir varlık) *oldun."*

8 – Seni dilediği herhangi bir surette terkip edendir O.

« مَا », tekid için ziyade kılınmıştır. Yani; *"O* (cc), *seni, güzellik, çirkinlik, uzunluk, kısalık gibi muhtelif suretlerden, arzusunun gerektirdiği herhangi bir surette terkip ve tasvir etti."* demektir.

Bu cümle kendisinden öncesinin atfedildiği gibi atfedilmedi. Çünkü o, « عَدَلَكَ »'nin açıklamasıdır. Harfi cer –seni suretlerin birine koydu ve seni oraya yerleştirdi manası üzere– « رَكَّبَكَ »'ye taalluk etmektedir. Ya da hazfedilmiş bir kelimeye taalluk etmektedir. Yani; seni suretlerden birinde hâsıl olarak terkip ve tasvir etti, demektir.

9 – Hayır hayır! Doğrusu siz, dini yalanlıyor, cezaya inanmıyorsunuz.

"Hayır..." sözü, Allahu Teâlâ'dan gafletten mendir. Aslında siz dini –ki o; mükâfat ve cezadır ya da İslam dinidir– yalanlıyorsunuz. Sevap ve azap verileceğini tasdik etmiyorsunuz.

10 – Hâlbuki sizin üstünüzde hakiki gözcüler vardır.

Sizin üzerinizde amellerinizi ve sözlerinizi (kaydetmek suretiyle) muhafaza eden melekler var.

11 – (Allah indinde) **çok şerefli yazıcılar vardır.**

Şunu kastediyor: *"Yazıcılar, karşılığını görmeniz için aleyhinize amellerinizi yazdıkları halde sizler hala mükâfat ve cezayı inkâr ediyorsunuz."*

12 – Ki onlar ne yapıyorsanız bilirler.

Amellerinizden hiçbir şey onlara gizli kalmaz. Yazıcıların, övgü ile yüceltilmesinde mükâfat ve ceza işinin yüceltilmesi, onun Allah (cc) indinde büyük işlerden biri olduğu manası vardır. Bunda günahkârlar için uyarı ve korkutma, müttakiler için de lütuf vardır. Fudayl b. İyaz, bu ayeti okuduğunda:

"Gafillere karşı ne şiddetli bir ayettir bu." dedi.

13 – İyiler, hiç şüphesiz Naim (cennetin) **de,**

Şüphesiz ki mü'minler Naim cennetindedirler.

14 – Kötüler ise muhakkak alevli ateştedirler.

Şüphesiz ki kâfirler ateştedirler.

15 – Din (ceza) **günü oraya gireceklerdir.**

Mükâfat ceza günü oraya girerler.

16 – Ve onlar bundan ayrılanlar da değildir.

Yani; onlar, oradan çıkmayacaklardır.

﴿ وَمَا هُمْ بِخَارِجِينَ مِنْهَا ﴾

"Onlar oradan çıkacak değillerdir." [133] ayetinde olduğu gibi. Daha sonra kıyamet gününün şanını yüceltti, şöyle buyurdu:

17 – O din günü nedir? (Bunu) sana hangi şey öğretti?

18 – O din günü nedir? Tekrar (bunu) sana hangi şey öğretti?

Soruyu tekid için ve günün dehşetini işaret için tekrar etti. Daha sonra onu *"O, kimsenin kimseye yardım edemeyeceği bir gündür."* sözüyle açıkladı.

---

[133] Maide, 37.

19 – O, öyle bir gündür ki hiçbir kimse kimseye, hiçbir şeyle fayda vermeye muktedir olamayacaktır. O gün emir (yalnız) **Allah'ındır.**

Yani; *"Hiçbir kimse hiçbir şekilde hiç kimseden azabı uzaklaştıramaz ve hiçbir kimseye fayda veremez."* Şefaate de izinle sahip olur.

Mekke ve Basra kıraat ekolüne göre « يَوْمُ » şeklinde merfudur. Yani; « هُوَ يَوْمُ » (o, bir gündür.) demektir.

Ya da « يَوْمُ الدِّينِ »'den bedeldir. Mansup okuyan ise onu gizli bir « اُذْكُرْ » (hatırla) ya da « يُدَانُونَ » (Hesaba çekilirler, mükâfatlandırılır ve cezalandırılırlar) fiiliyle naspetmiştir.

"O gün emir (yalnız) *Allah'ındır."* Yani; o gün buyruk sadece Allahu Teâlâ'ya aittir. O günde hükmeden O'dur, (cc) başkası değil.

Sûre - 83

MUTAFFİFÎN SÛRESİ

Mekkî ya da Medenî oluşu hususunda ihtilaf edilmiştir; 36 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

وَيْلٌ لِلْمُطَفِّفِينَۙ ﴿١﴾ اَلَّذِينَ إِذَا اكْتَالُوا عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُونَۘ ﴿٢﴾ وَإِذَا كَالُوهُمْ أَوْ وَزَنُوهُمْ يُخْسِرُونَؕ ﴿٣﴾ أَلَا يَظُنُّ أُولٰئِكَ أَنَّهُمْ مَبْعُوثُونَۙ ﴿٤﴾ لِيَوْمٍ عَظِيمٍۙ ﴿٥﴾ يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَؕ ﴿٦﴾ كَلَّا إِنَّ كِتَابَ الْفُجَّارِ لَفِي سِجِّينٍؕ ﴿٧﴾ وَمَا أَدْرٰيكَ مَا سِجِّينٌؕ ﴿٨﴾ كِتَابٌ مَرْقُومٌؕ ﴿٩﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَۙ ﴿١٠﴾ اَلَّذِينَ يُكَذِّبُونَ بِيَوْمِ الدِّينِؕ ﴿١١﴾ وَمَا يُكَذِّبُ بِهٖٓ إِلَّا كُلُّ مُعْتَدٍ أَثِيمٍۙ ﴿١٢﴾ إِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِ اٰيَاتُنَا قَالَ أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَؕ ﴿١٣﴾ كَلَّا بَلْ رَانَ عَلٰى قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿١٤﴾ كَلَّا إِنَّهُمْ عَنْ رَبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ لَمَحْجُوبُونَؕ ﴿١٥﴾ ثُمَّ إِنَّهُمْ لَصَالُو الْجَحِيمِؕ ﴿١٦﴾ ثُمَّ يُقَالُ هٰذَا الَّذِي كُنْتُمْ بِهٖ تُكَذِّبُونَؕ ﴿١٧﴾ كَلَّا

إِنَّ كِتَابَ الْأَبْرَارِ لَفِي عِلِّيِّينَ ﴿١٨﴾ وَمَا أَدْرَاكَ مَا عِلِّيُّونَ ﴿١٩﴾
كِتَابٌ مَرْقُومٌ ﴿٢٠﴾ يَشْهَدُهُ الْمُقَرَّبُونَ ﴿٢١﴾ إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ
﴿٢٢﴾ عَلَى الْأَرَائِكِ يَنْظُرُونَ ﴿٢٣﴾ تَعْرِفُ فِي وُجُوهِهِمْ نَضْرَةَ
النَّعِيمِ ﴿٢٤﴾ يُسْقَوْنَ مِنْ رَحِيقٍ مَخْتُومٍ ﴿٢٥﴾ خِتَامُهُ مِسْكٌ وَفِي
ذَٰلِكَ فَلْيَتَنَافَسِ الْمُتَنَافِسُونَ ﴿٢٦﴾ وَمِزَاجُهُ مِنْ تَسْنِيمٍ ﴿٢٧﴾
عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا الْمُقَرَّبُونَ ﴿٢٨﴾ إِنَّ الَّذِينَ أَجْرَمُوا كَانُوا مِنَ
الَّذِينَ آمَنُوا يَضْحَكُونَ ﴿٢٩﴾ وَإِذَا مَرُّوا بِهِمْ يَتَغَامَزُونَ ﴿٣٠﴾ وَإِذَا
انْقَلَبُوا إِلَىٰ أَهْلِهِمُ انْقَلَبُوا فَكِهِينَ ﴿٣١﴾ وَإِذَا رَأَوْهُمْ قَالُوا إِنَّ
هَٰؤُلَاءِ لَضَالُّونَ ﴿٣٢﴾ وَمَا أُرْسِلُوا عَلَيْهِمْ حَافِظِينَ ﴿٣٣﴾ فَالْيَوْمَ
الَّذِينَ آمَنُوا مِنَ الْكُفَّارِ يَضْحَكُونَ ﴿٣٤﴾ عَلَى الْأَرَائِكِ
يَنْظُرُونَ ﴿٣٥﴾ هَلْ ثُوِّبَ الْكُفَّارُ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿٣٦﴾

Meali

1. Ölçekte ve tartıda hile yapanların vay haline!

2. Ki onlar insanlardan ölçekle aldıkları zaman *(haklarını)* tastamam alanlar,

3. Onlara *(insanlara)* ölçekle yahut tartı ile verdikleri zaman ise eksiltenlerdir.

4. – 5. Sahiden onlar *(öldükten sonra)* diriltileceklerini sanmıyorlar mı? Büyük bir günde.

6. Âlemlerin Rabbi *(olan Allah'ın hükmü)* için insanların *(kabirlerinden)* kalkacağı günde?

7. Hayır! Sakın *(hileye sapmayın. Ahiret hesabını unutmayın)* Çünkü kötülerin kitabı muhakkak ki siccindedir.

8. – 9. Siccinin ne olduğunu sana hangi şey bildirdi? *(o)* yazılmış bir kitaptır.

10. Yalan sayanların o gün vay haline!

11. Ki onlar, o din gününü yalan saymakta olanlardır.

12. Hâlbuki onu haddi aşan, günaha düşkün olan her bir kişiden başkası yalan saymaz.

13. Onun karşısında ayetlerimiz okununca "evvelkilerin masallarıdır" demiştir.

14. Hayır *(hakikat öyle değil)* Bilakis onların kazanmakta oldukları *(irtikâp ede geldikleri masiyetler)* kalplerini yenmiş *(paslandırmış)* tır.

15. Hayır *(inanmayanlar).* Şüphesizi ki onlar o gün Rablerin*(i görmek)*den katiyen mahrumdurlar.

16. Sonra onlar muhakkak ve muhakkak o alevli cehenneme gireceklerdir.

17. Sonra da *(onlara)* "işte *(bu azap)* sizin yalan saymakta devam ettiğiniz şeydir." denilecek.

18. Hayır! İyilerin *(amel)* kitap *(lar)* ı hiç şüphesiz "illiyyin" dedir.

19. İlliyyinin ne olduğunu sana hangi şey bildirdi?

20. – 21. *(O)*, yazılmış bir kitaptır. Ki huzurunda mukarreb *(olan melek)*ler bulunur.

22. Şüphesiz o iyiler *(cennet)* nimet*(leri)* içindedirler.

23. *(Süslü)* tahtlar üzerinde *(kendilerine verilen nimetleri)* temaşa edeceklerdir.

24. Öyle ki sen o nimetin *(her dem taze)* güzelliğini yüzlerinde *(görünce)* tanırsın.

25. Onlara mühürlü halis bir şaraptan içirilecek.

26. Ki onun *(içiminin)* sonu misktir. O halde yarışanlar bunda yarışsınlar.

27. *(O şarabın)* katkısı "Tesnim" dendir.

28. *(O)*, bir pınardır ki mukarrebler *(yalnız)* onu içerler.

29. Hakikat, günah işleyen *(o kâfir)*ler iman edenlerden kimini alaya alıp gülerlerdi.

30. *(Mü'minler)* yanlarından geçerlerken birbirlerine kaş göz işaretleri yaparlardı.

31. Ailelerine döndükleri vakit *(bu yaptıklarından)* zevk duyarak dönerlerdi.

32. Onları gördükleri zaman "Bunlar muhakkak sapıklardır." derlerdi.

33. Hâlbuki onlar *(mü'minlerin)* üzerlerine gözcüler olarak gönderilmemişlerdi.

34. İşte bu günde iman edenler o kâfirlere gülüyorlar.

35. *(Süslü)* tahtlar üzerinde *(onlara)* bakarak.

36. *(Nasıl)* o kâfirler işleye geldiklerinin cezasına çarpıldılar mı?

Tefsiri

1 – Ölçekte ve tartıda hile yapanların vay haline!

« وَيْلٌ »müptedadır. Haberi « لِلْمُطَفِّفِينَ »'dir.

Ölçekte ve tartıda insanların haklarını eksiltenlerin vay haline.

2 – Ki onlar insanlardan ölçekle aldıkları zaman (haklarını) **tastamam alanlar,**

Yani; onlar, insanlardan ölçekle aldıklarında haklarını tastamam alırlar (Dolgun ölçerler) insanlardan ölçekle aldıklarında onlara zarar verecek ve zulmedecek şekilde ölçtüklerinden –buna delalet etsin diye– « مِنْ » harfi ceri yerine « عَلَى » harfi cerini kullanmıştır. « عَلَى » harfi cerinin « يَسْتَوْفُونَ »'ye taalluk etmesi de mümkündür. İhtisas ifade etsin diye fail fiilden önce getirilir. Yani; *"Hassaten insanlardan haklarını alırlar"*, demektir. Ferra şöyle demiştir:

"Bu yerde « مِنْ » ve « عَلَى » harfi cerleri bir biri yerine gelirler. Çünkü o onun (kendisinden ölçekle aldığı kişinin) *üzerine bir haktır.*

« اكْتَلْتُ عَلَيْكَ » *dediğinde sanki 'Hakkımı aldım' demiştir.*

« اكْتَلْتُ مِنْكَ » *dediğinde ise sanki 'senden aldım' demiştir."*

3 – Onlara (insanlara) **ölçekle yahut tartı ile verdikleri zaman ise eksiltenlerdir.**

« وَإِذَا كَالُوهُمْ أَوْ وَزَنُوهُمْ »'deki mansup zamirler « النَّاسِ »'ye dönmektedir. Yani; « كَالُوا لَهُمْ أَوْ وَزَنُوا لَهُمْ » – *"Onlar için ölçüp tarttıklarında"* demektir. Harfi cer hazfedilmiş ve zamirler, fiile bitiştirilmiştir.

Burada « أَوْ وَزَنُوهُمْ » denildiği gibi (yukarıdaki ayette « إِذَا اكْتَالُوا »'-dan sonra) « أَوِ اتَّزَنُوا » – *"tartarak aldılar"* denilmedi, « إِذَا اكْتَالُوا » sözüyle yetinildi. Bu da (tahsis için değil) iktifa kabilindendir.

(Burada), ölçüde hile yapanların ölçekle zarar verebildikleri ve hırsızlık yapabildikleri için ölçülen ve tartılan her şeyi ancak ölçekle aldıkları manası da muhtemeldir. Çünkü onlar kabı doldururlar ve doldurmada hile yaparlar. Verdiklerinde de her iki çeşitte eksiltebileceklerinden dolayı ölçerler ve tartarlar.

« يُخْسِرُونَ » – *"eksiltirler."* « خَسَرَ الْمِيزَانَ », « أَخْسَرَهُ » – *"tartıyı eksik yaptı"* denir.

4– / 5– Sahiden onlar (öldükten sonra) **diriltileceklerini sanmıyorlar mı? Büyük bir günde.**

"Büyük bir günde..." kıyamet gününü kastediyor. Azar olsun diye nefyeden « لا »'dan önce soru « أ »'si getirdi. Bu « ألا » tenbih için değildir. Bunda onların, ölçü ve tartıda hile yapmaya karşı gösterdikleri cüretle ilgili hallerini inkâr, bu hallerine karşı büyük bir hayret ifadesi vardır. Çünkü onlar, tekrar diriltileceklerini ve zerre miktarı zerreden hesaba çekileceklerini akıllarına getirmiyorlar ve tahmin etmiyorlar. Eğer onlar tekrar diriltileceklerine inansalardı ölçü ve tartıyı eksik tutmazlardı. Abdülmelik b. Mervan'dan şöyle nakledilmiştir:

"Bedevinin biri ona şöyle demiştir: 'Allah'ın ölçü ve tartıda hileye sapanlara dair ne buyurduğunu elbette işitmişsindir.'" Bununla şunu kastetmişti: Ölçüde ve tartıda hile yapan kişiye işittiğin bu büyük tehdit yöneltildi. Sen ise Müslümanların malını ölçüsüz, tartısız ve zahmetsiz olarak alıyorsun. Hal böyleyken sana ne yapılacağını düşünmüyorsun.

6 – Âlemlerin Rabbi (olan Allah'ın hükmü) **için insanların** (kabirlerinden) **kalkacağı günde?**

« يَوْمَ », « مَبْعُوثُونَ » ile mansuptur. *"Âlemlerin Rabbi için..."* yani; O'nun emri ve karşılık vermesi için İbni Ömer'in (rhma) bu sureyi okuduğu ve bu ayete gelince de hüngür hüngür ağlamaya başladığı ve devamını okuyamadığı nakledilmiştir.

7 – Hayır! Sakın (hileye sapmayın. Ahiret hesabını unutmayın) **Çünkü kötülerin kitabı muhakkak ki siccindedir.**

"Hayır!" men ve tenbihtir. Yani; onları ölçü ve tartıda yapa geldikleri hileden, diriliş ve ahiret hesabı hususunda da gaflet göstermekten mendir. Onun, tevbe edilmesi ve pişman olunması gereken şeylerden biri olduğunu da tenbihtir. Bundan sonra genel olarak kötülerin tehdidini zikretmiştir. Şöyle buyurmuştur:

"Kötülerin kitabı, Muhakkak ki siccindedir." Yani; onların amel defterleri, siccindedir, demektir.

8– / 9– Siccinin ne olduğunu sana hangi şey bildirdi? (o) **yazılmış bir kitaptır.**

Eğer: *"Allahu Teâlâ kötülerin kitabının siccinde olduğunu bildirmiştir. Siccini de 'yazılmış* (mühürlenmiş) *bir kitaptır' sözüyle tefsir etmiştir. Sanki şöyle denilmiştir: 'Onların kitabı, yazılmış* (mühürlenmiş) *bir kitaptadır.' Bunun manası nedir?"* Dersen, derim ki:

"Siccin toplayıcı bir kitaptır. O, kötülüklerin divanıdır. Allah (cc), onda şeytanların, insan ve cinlerin kâfirlerin amellerini tedvin etmiş, toplamıştır. O, yazısı açık, tam ve sağlam (yanlış ihtimali olmayan) *bir kitaptır. Ya da onu görenin onda hayır olmadığını bildiği işaretli bir kitaptır."*

« رَقْمُ الثِّيَابِ » – *"kumaşın deseni, nakışı"* kelimesindendir. Buna göre mana; kötülerin amellerine dair yazılan şeyler bu divana kaydedilmiştir, şeklinde olur.

Hapse sokmak ve baskı altına almak manasına gelen « السِّجْنُ » kelimesindendir. « فِعِّيلًا » vezninde « سِجِّينًا » denilmiştir. Çünkü o, cehennemde hapsedilmeye ve baskı altında tutulmaya sebeptir.

Ya da o, yedi kat yerin altına, korkunç ve karanlık bir yere atılmıştır. Orası da iblisin ve zürriyetinin meskenidir. Bu « حَاتِمٌ » gibi sıfattan nakledilmiş özel bir isimdir. Tek bir sebebin –ki o da; sadece özel isim almasıdır– varlığından dolayı munsarıftır, cer ve tenvin kabul eder.

10 – Yalan sayanların o gün vay haline!

"O gün" o yazılanların çıkarıldığı gün.

11 – Ki onlar, o din gününü yalan saymakta olanlardır.

"Din gününü" ceza ve hesap gününü

12 – Hâlbuki onu haddi aşan, günaha düşkün olan her bir kişiden başkası yalan saymaz.

"Onu" bu günü, haddi aşan ve günah işleyen kişilerden başkası yalanlamaz.

13 – Onun karşısında ayetlerimiz okununca "evvelkilerin masallarıdır" demiştir.

Yani; ona Kur'an okununca "öncekilerin masallarıdır" der. Zeccac şöyle demiştir:

« اَسَاطِيرُ » *Hurafeler, efsaneler, demektir."*

Tekili « اُسْطُورَةٌ »'dür. « اُحْدُوثَةٌ » (masal, yalan) ve « اَحَادِيثُ » kelimelerinde olduğu gibi.

14 – Hayır (hakikat öyle değil)**! Bilakis onların kazanmakta oldukları** (irtikâp ede geldikleri masiyetler) **kalplerini yenmiş** (paslandırmış)**tır.**

"Hayır!" sözü, haddi aşan günahkâr kişiyi bu sözü söylemekten mendir. « بَلْ » (Bilakis) sözü ise, onların dediklerinin tersini ifade etmektedir.

Hafs, « بَلْ »'den sonra küçük bir duruşla (sekte ile) durmaktadır. Onların işleyip kazanmakta oldukları kalplerini örtmüştür. Yani; işledikleri günahlar, kalplerini, tamamını örtünceye kadar kaplamıştır. Hasan'ın şöyle dediği nakledilmiştir:

"Bu, kalp kararıncaya kadar peş peşe işlenen günahlardır." Dehhak'ın şöyle dediği nakledilmiştir:

"Reyn (pas), *kalbin ölümüdür."* Ebu Süleyman'dan şöyle nakledilmiştir:

"Reyn ve kasvet (kalp katılığı), *gafletin iki yularıdır. Tedavileri oruca devam etmektir. Eğer bundan sonra da kasvet kalırsa yemekte katığı terk etmelidir."*

15 - Hayır (inanmayanlar). **Şüphesizi ki onlar o gün Rablerin**(i görmek)**den katiyen mahrumdurlar.**

"Hayır" sözü, kalbi paslandıran, karartan (işleri) işlemekten mendir. O gün onlar Rablerini görmekten mahrumdurlar, menedilmişlerdir.

« الْحَجْبُ »; menetmek demektir. Zeccac şöyle demiştir:

"Bu ayet, mü'minlerin Rablerini göreceklerine delildir. Öyle olmasaydı tahsis bir mana ifade etmezdi." Hasan b. Fadl şöyle demiştir:

"Dünyada O'nu birlemekten mahrum oldukları gibi ahirette de O'nu görmekten mahrum olurlar." Malik b. Enes (ra) şöyle demiştir:

"Allah, düşmanlarını, O'nu görmesinler diye perdeler, mahrum bırakır. Sonra da O'nu görsünler diye dostlarına tecelli eder." Denildi ki:

"Onlar, Rablerinin iyiliklerinden mahrumdurlar", demektir. Çünkü onlar dünyada iken O'nun nimetlerine şükretmediler. Dolayısıyla da buna karşılık olarak onlar ahirette O'nun iyiliklerinden ümitlerini keserler. Birinci tefsir daha doğrudur. Çünkü Allah'ın (cc) görülmesi iyiliklerin en üstünüdür. O'ndan mahrum kalmak da diğerlerinde mahrum kalmanın delilidir.

16 - Sonra onlar muhakkak ve muhakkak o alevli cehenneme gireceklerdir.

Rablerini görmekten mahrum olmalarından sonra elbette ateşe gireceklerdir.

17 – Sonra da (onlara) **"işte** (bu azap) **sizin yalan saymakta devam ettiğiniz şeydir." denilecek.**

Yani; İşte bu azap, dünyada iken yalanladığınız ve vukuunu inkâr ettiğiniz şeydir.

18 – Hayır! İyilerin (amel) **kitap**(lar)ı **hiç şüphesiz "illiyyin" dedir.**

"Hayır" sözü, yalanlamaktan mendi. *"İyilerin kitabı"* onların yazılı amelleri. Ebrar (iyiler); ölçüde ve tartıda hile yapmayan ve dirilişe inanan itaatkâr kişilerdir. Çünkü bu (Ebrar), Füccara (günahkârlara) karşı zikredilmiştir. Füccar da; *"Onlar, din gününü yalanlayanlardır, şeklinde açıklanmıştır."* Hasan'dan şöyle nakledilmiştir:

"İyi kişi; karıncayı incitmeyen kişidir."

İlliyyin; Meleklerin, ins ve cinden olan mü'minlerin işlediklerinin tamamını ihtiva eden divanı hayır için özel isimdir.

« عُلُوّ » kelimesinden « فِعِّيل » vezninde (mübalağa için) gelmiştir. « عِلّي » kelimesinin çoğulundan nakledilmiştir. Bu şekilde adlandırılmıştır. Çünkü o, cennete en üstün derecelere yükselme sebebidir. Ya da o, ikram olsun diye kerubiyyunun (kerubiyyun: meleklerin büyükleridir. Cebrail, Mikail, İsrafil onlardandır) mekânı yedinci kat göğe yükseltilmiştir.

19 – İlliyyinin ne olduğunu sana hangi şey bildirdi?

Ey Muhammed (sav)! Onun hangi şey olduğunu sana bildiren nedir?

20– / 21– (O), **yazılmış bir kitaptır. Ki huzurunda mukarreb** (olan melek)**ler bulunur.**

Yanında melekler bulunur. Denildi ki:

"İyilerin ameli semaya yükseltildikçe bütün semanın mukarreb (melekleri) *buna şahit olurlar"*, demektir.

22 – Şüphesiz o iyiler (cennet) **nimet** (leri) **içindedirler.**

Şüphesiz ki iyiler cennetlerde ihsan olunan nimetler içindedirler.

23 - (Süslü) **tahtlar üzerinde** (kendilerine verilen nimetleri) **temaşa edeceklerdir.**

« أَرَائِكُ »; Gelin evlerindeki süslü yataklar, demektir. Onlar, orada Allah'ın (cc) ikramını, kendilerine verdiği nimetlere ve düşmanlarının nasıl azap edildiklerine bakarlar.

24 – Öyle ki sen o nimetin (her dem taze) **güzelliğini yüzlerinde** (görünce) **tanırsın.**

Nimetlenmenin mutluluğunu ve (bu mutluluğun) her dem tazeliğini yüzlerinde görürsün.

25 – Onlara mühürlü halis bir şaraptan içirilecek.

« رَحِيقٍ » – *"mühürlü halis içki"*; karışığı olmayan halis içkidir.

26 - Ki onun (içiminin) **sonu misktir. O halde yarışmak isteyenler bunda yarışsınlar.**

Dünyada şarapların çamurla mühürlenmesine karşılık onun kapları miskle mühürlenir. Allahu Teâlâ dostlarına ikram olsun diye onların mühürlenmelerini emretmiştir. Ya da *"sonu misktir"* sözü içimin bittiği an misk kokusudur, demektir. Yani içilişinin bitiminde misk kokusu alınır.

Ali'ye göre « خَاتَمُهُ » (mühürü) şeklindedir. Rağbet edenler işte bu halis içki ya da bu nimetlenme için rağbet etsinler, isteklensinler. Bu da ancak hayırlara koşturmak ve kötülüklere son vermekle olur.

27 – (O şarabın) **katkısı "Tesnim" dendir.**

O halis şarabın katkısı tesnimdendir. *Tesnim*; Tesnim diye adlandırılmış bir kaynak için özel isimdir.

« تَسْنِيمٍ »; yükseltmek manasına gelen « سَنَّمَهُ » fiilinin mastarıdır. Çünkü o, cennetteki en üstün içecektir. Ya da o, onlara yukarıdan gelir ve kaplarına dökülür.

28 – (O), **bir pınardır ki mukarrebler** (yalnız) **onu içerler.**

« عَيْنًا » haldir. Ya da medih üzere mansup kılınmıştır.

« بِهَا », « مِنْهَا » (ondan) manasınadır. İbni Abbas ve İbni Mes'ud (ra)'dan şöyle naklédilmiştir:

"Mukerrebun (Allah'a yakın olanlar) *onu sade olarak katışıksız içerler. Ashabı yemin için ise o*(na katkı) *karıştırılır."*

29 – **Hakikat, günah işleyen** (o kâfir)**ler iman edenlerden kimini alaya alıp gülerlerdi.**

"Mücrimler" inkâr edenler. İnkâr eden mücrimler dünyada iken iman edenleri alaya alarak gülerlerdi.

30 – (Mü'minler) **yanlarından geçerlerken birbirlerine kaş göz işaretleri yaparlardı.**

Onlar, kusur isnadı ve ayıplama kastıyla göz ucuyla birbirlerine mü'minleri işaret ederlerdi. Denildi ki:

"Hz. Ali'nin (ra) de içinde bulunduğu Müslümanlardan bir gurup (ra) münafıkların yanına gelmişti. Münafıklar onlarla alay etmişler, gülmüşler ve birbirlerine kaş göz hareketi yapmışlardır. Hz. Ali'yi (ra) kastederek:

– Şu dazlak kafalıyı görüyor musunuz? demişlerdi. Bunun üzerine Ali (ra), Rasulullah (sav)'in yanına varmadan bu ayetler indi."

31 – **Ailelerine döndükleri vakit** (bu yaptıklarından) **zevk duyarak dönerlerdi.**

Kâfirler evlerine döndükleri vakit onları dillerine doladıkları ve onlarla alay ettikleri için eğlenerek zevk duyarak dönerlerdi. Hafs'ın dışındakiler « فَاكِهِينَ » – *"mutlu bir şekilde"* şeklinde okumuşlardır.

32 – **Onları gördükleri zaman "Bunlar muhakkak sapıklardır." derlerdi.**

Kâfirler mü'minleri gördüklerinde: *"Bunlar yanlış yola girmiş sapıklardır."* dediler. Yani; *"Muhammed (sav) bunları aldattı, bu sebeple saptılar ve ahirette umdukları iyilikler için lezzetleri terk ettiler. Gerçeği hayale terk ettiler. İşte bu sapıklığın ta kendisidir."* dediler.

33 – Hâlbuki onlar (mü'minlerin) **üzerlerine gözcüler olarak gönderilmemişlerdi.**

Hâlbuki o kâfirler, mü'minler üzerine onların hallerini tespit etmek ve amellerine şahit olmak üzere gönderilmediler. Bilakis onlar nefislerini ıslah etmekle emrolundular. Dolayısıyla onlara gereken başkalarının durumlarını araştırmak ve onları akılsızlıkla suçlamak yerine bununla meşgul olmaktır.

34 – İşte bu günde iman edenler o kâfirlere gülüyorlar.

"Bu günde" yani; kıyamet günü. Orada, dünyada onlar, (mü'minlere) güldükleri gibi burada karşılık olarak mü'minler kâfirlere gülerler.

35 – (Süslü) **tahtlar üzerinde** (onlara) **bakarak.**

« يَنْظُرُونَ » haldir. Yani; Onlar, divanlar üzerinde emin oldukları halde onlara ve onların, izzet ve kibirden sonra içine düştükleri zillet ve horluğu bakarak gülerler. Denildi ki:

"Kâfirler için cennete bir kapı açılır ve onlara 'Haydi cennete' denir. Onlar oraya vardıklarında kapılar kapatılır da (bunu seyreden) *mü'minler onlara gülerler."*

36 – (Nasıl) **o kâfirler işleye geldiklerinin cezasına çarpıldılar mı?**

"Bu zikredilenler onlara yapıldığında onlar, dünyada iken mü'minlerle alay etmelerinin cezasını buldular mı?" demektir.

Allahu a'lem.

❁ ❁ ❁

Sûre - 84

İNŞİKÂK SÛRESİ

Mekke'de nazil olmuştur; 25 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

إِذَا السَّمَٓاءُ انْشَقَّتْۙ ﴿١﴾ وَأَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْۙ ﴿٢﴾ وَإِذَا الْأَرْضُ مُدَّتْۙ ﴿٣﴾ وَأَلْقَتْ مَا فِيهَا وَتَخَلَّتْۙ ﴿٤﴾ وَأَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْؕ ﴿٥﴾ يَٓا أَيُّهَا الْإِنْسَانُ إِنَّكَ كَادِحٌ إِلٰى رَبِّكَ كَدْحًا فَمُلَاقِيهِۚ ﴿٦﴾ فَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِۙ ﴿٧﴾ فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًاۙ ﴿٨﴾ وَيَنْقَلِبُ إِلٰٓى أَهْلِهِ مَسْرُورًاؕ ﴿٩﴾ وَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ وَرَٓاءَ ظَهْرِهِۙ ﴿١٠﴾ فَسَوْفَ يَدْعُو ثُبُورًاۙ ﴿١١﴾ وَيَصْلٰى سَعِيرًاؕ ﴿١٢﴾ إِنَّهُ كَانَ فٖٓي أَهْلِهِ مَسْرُورًا ﴿١٣﴾ إِنَّهُ ظَنَّ أَنْ لَنْ يَحُورَ ۚ ﴿١٤﴾ بَلٰى ۚ إِنَّ رَبَّهُ كَانَ بِهِ بَصِيرًاؕ ﴿١٥﴾ فَلَٓا أُقْسِمُ بِالشَّفَقِۙ ﴿١٦﴾ وَاللَّيْلِ وَمَا وَسَقَۙ ﴿١٧﴾ وَالْقَمَرِ إِذَا اتَّسَقَۙ ﴿١٨﴾

لَتَرْكَبُنَّ طَبَقًا عَنْ طَبَقٍ ﴿١٩﴾ فَمَا لَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٢٠﴾ وَإِذَا قُرِئَ عَلَيْهِمُ الْقُرْاٰنُ لَا يَسْجُدُونَ ﴿٢١﴾ ﴿سجده﴾ بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا يُكَذِّبُونَ ﴿٢٢﴾ وَاللّٰهُ أَعْلَمُ بِمَا يُوعُونَ ﴿٢٣﴾ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٢٤﴾ إِلَّا الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ﴿٢٥﴾

Meali

1. – 2. Gök yarıldığı, *(yarılmakta da)* Rabbini dinleyip boyun eğdiği zaman ki gök zaten buna layık olarak yaratılmıştır.

3. – 4. – 5. Yer uzatıldığı, içinde ne varsa atıp bomboş kaldığı, *(bu hususta da)* Rabbini dinleyip boyun eğdiği zaman ki yer zaten buna layık olarak yaratılmıştır.

6. Ey insan! Hakikat sen Rabbine *(kavuşuncaya)* kadar durmayıp didineceksin, nihayet O'na ulaşacaksın.

7. O vakit *(amel)* kitabı sağ eline verilen kimseye gelince.

8. Kolayca bir hesap ile muhasebe edilecektir o.

9. Ehline de sevinçli dönecektir.

10. Amma kitabı arkasından verilen kimse,

11. Derhal helakini temenni edecek.

12. O şiddetli ateşe *(cehenneme)* girecek.

13. Çünkü o, ehli içinde bir şımarıktı.

14. Çünkü o, hakikaten ve katiyen *(Rabbine)* dönmeyeceğini sanmıştı.

15. Hayır *(o, Rabbine dönecektir)* Çünkü Rabbi onu çok iyi görendir.

16. Demek *(hakikat onun zannettiği gibi değildir)* Andederim o şafağa.

17. O geceye ve onun *(sinesinde)* derleyip topladığı şeylere.

18. Dolunay haline geldiği *(nuru tamamladığı)* zaman aya ki,

19. Siz *(ey insanlar!)* Hiç şüphesiz o halden bu hale geçeceksiniz.

20. Öyleyse onlara ne *(oluyor)* ki iman etmiyorlar?

21. Ve karşılarında Kur'an okunduğu zaman *(derin saygı ile)* eğilmiyorlar? (*)

22. Bilakis o küfredenler tekzip ederler.

23. Hâlbuki Allah onların yüreklerinde neler saklıyorlar pekiyi bilendir.

24. Bunun için sen *(Habibim)* onları elem verici bir azap ile müjdele!

25. İman edip de güzel güzel amel *(ve hareket)* edenler müstesnadır. Onlar için bitip tükenmeyen bir mükâfat vardır.

Tefsiri

1– / 2– Gök yarıldığı, (yarılmakta da) **Rabbini dinleyip boyun eğdiği zaman ki gök zaten buna layık olarak yaratılmıştır.**

Gök yarılıp parçalandığı, yarılma hususunda Rabbini dinleyip itaat ve icabet ettiğinde, kaçınıp imtina etmediğinde. Ona yaraşan da işitmesi ve Allah'ın (cc) emrine itaat etmesidir. Zira o, Allahu Teâlâ'ya boyun eğen olarak yaratılmıştır.

3– / 5– Yer uzatıldığı, içinde ne varsa atıp bomboş kaldığı, (bu hususta da) **Rabbini dinleyip boyun eğdiği zaman ki yer zaten buna layık olarak yaratılmıştır.**

Yer yayıldığında ve oradaki dağların ve tepelerin düzlenmesiyle dümdüz kılındığında. İçinde bulunan defineleri ve ölüleri dışarı attığında ve tamamen boşaldığında. Sanki o, içindekileri boşaltma hususunda tüm gayretini göstermekle mükellef kılındı.

Kerem sahibi biri kerem hususunda tüm gayretini gösterdiğinde ve gücünün yettiğinin üzerinde mükellefiyet altına girdiğinde « تَكَرَّمَ الْكَرِيمُ »'-denir. İçindekileri atma ve boş kalma hususunda Rabbini dinleyip boyun

(*) Dikkat: Secde ayetidir.

eğdiği zaman. Ona yaraşan da boyun eğmesi ve imtina etmekten kaçınmasıdır. Takdir eden takdir edilebilen her bir şeyi takdir edebilsin diye « إذا »'nın cevabı hazfedilmiştir.

Ya da Tekvir ve İnfitar surelerindeki bilinen benzerleriyle yetinilerek hazfedilmiştir. Ya da onun cevabı, ona delalet eden « فَمُلَاقِيهِ » – *"ona varacaksın"* sözüdür. Yani; Gök yarıldığında insan çalışıp çabaladığına kavuşur, demektir.

6 – Ey insan! Hakikat sen Rabbine (kavuşuncaya) **kadar durmayıp didineceksin, nihayet O'na ulaşacaksın.**

"Ey insan!" sözü, insan cinsine hitaptır. Sen Rabbine kavuşuncaya kadar çalışıp çabalarsın. O (kavuşma) da; kavuşmaya benzetilen ölüm ve ondan sonraki durumudur. « فَمُلَاقِيهِ »'deki zamir, « كَدْحٌ » içindir. O da; nefsin, çalışmada meşakkate ve yorgunluğa düşmesi ve başarılı olacak şekilde gayret göstermesidir. Kastolunan; Çalışıp çabalamanın karşılığıdır. O da; eğer hayırsa hayır, şerse şerdir. Denildi ki:

"Çalışıp çabalamaya kavuşmak, içinde bu çalışıp çabalamanın olduğu kitaba kavuşmaktır."

"Kimin kitabı sağ eline verilirse..." ayeti de buna delalet etmektedir.

7 – O vakit (amel) **kitabı sağ eline verilen kimseye gelince.**

Yani; amel defteri sağ eline verilen kimseye gelince, demektir.

8 – Kolayca bir hesap ile muhasebe edilecektir o.

Kolay, basit bir hesapla. O da; yaptığı iyiliklerin karşılığını görmesi ve yaptığı kötülüklerin de affedilmesidir. Rasulullah (sav):

– *"Hesaba çekilen azap olunur."* buyurdu. Bunun üzerine:

– *"Öyleyse, 'Kolay bir hesapla hesaba çekilecek.' ayetinin manası nedir?"* diye soruldu da:

– *"O, arzdır. Kim hesapta münakaşada bulunursa ona azap edilir."* buyurdu.

9 – Ehline de sevinçli dönecektir.

Eğer iman etmişlerse aşiretine yahut inananlar gurubuna yahut cennette ehli olacak hurilere, sevinçle dönecektir.

10 – Amma kitabı arkasından verilen kimse,

Denildi ki: *"Onun sağ eli boynuna bağlanır, sol eli de sırtının gerisine getirilir ve kitabı onun sol eline sırtının gerinden verilir."*

11 – Derhal helakini temenni edecek.

"Yetiş ölümüm." diyecek.

« اَلثُّبُورُ »; helak, demektir.

12 – O şiddetli ateşe (cehenneme) **girecek.**

Ali'nin dışındaki Irak'lılara göre « يُصَلَّى » şeklindedir. Yani; *"Cehenneme girecek"*, demektir.

13 – Çünkü o, ehli içinde bir şımarıktı.

Çünkü o, dünyada ailesiyle birlikte inkâr sebebiyle şımarıktı. Dirilişe inananlara gülüyordu. Denildi ki:

"O, nefsine tabi olur ve hevesinin istediğini yapardı."

14 – Çünkü o, hakikaten ve katiyen (Rabbine) **dönmeyeceğini sanmıştı.**

Dirilişi inkâr ettiği için Rabbine dönmeyeceğini sanmıştı. İbni Abbas (ra) şöyle demiştir:

"Bedevi bir kadının kızına « حُورِى » yani; 'dön' dediğini işitinceye kadar bunun manasını bilmiyordum."

15 – Hayır (o, Rabbine dönecektir) **Çünkü Rabbi onu çok iyi görendir.**

« بَلَى » sözü, *"dönmeyeceği"* sözündeki olumsuzluğu olumlu hale getirmek için gelmiştir. Yani; elbette dönecekler demektir. Çünkü Rabbi

onun amellerini görüyordu. (Amelleri) ona gizli değildir. Dolayısıyla onu döndürmesi ve onu amellerine göre cezalandırması kaçınılmazdır.

16 – Demek (hakikat onun zannettiği gibi değildir) **Andederim o şafaka.**

"Andederim o şafağa." kızıllığın ardından gelen beyazlığa ya da kızıllığa andederim.

17 – O geceye ve onun (sinesinde) **derleyip topladığı şeylere.**

Vesak: derleyip toplamak demektir. Kast olunan; derleyip topladığı karanlıklar ve yıldızlardır. Ya da ondaki teheccüt ve sair ibadetlerdi.

18 – Dolunay haline geldiği (nuru tamamladığı) **zaman aya ki,**

Toplandığı ve dolunay haline geldiği zaman aya. (Yani; Arabi ayların 13. 14. 15. Günlerindeki aya, demektir.)

« اتَّسَقَ », « الْوَسْقَ » kelimesindendir. « افْتَعَلَ » babındandır.

19 – Siz (ey insanlar!) **Hiç şüphesiz o halden bu hale geçeceksiniz.**

Ey insan –cins kastedilmiştir– sizler, şiddet ve dehşet hususunda her biri diğerine uygun olan halden hale geçeceksiniz.

Tabak: diğerine uygun olan şeydir. « مَا هٰذَا بِطَبَقٍ لِذَا » denir. Yani; *"Bu, şuna uygun değildir"*, demektir. Örtü için tabak denilmesi de bundandır.

« طَبَقًا » kelimesinin « طَبَقَةٌ »'ün çoğulu olması da mümkündür. O da; mertebe demektir. « هُوَ عَلَى طَبَقَاتٍ » (o (nice) mertebeler üzerindedir) sözündendir. Yani; hiç şüphesiz siz şiddette biri diğerinden daha üstün olan hallerden hallere geçeceksiniz, demektir. Onlar da; ölüm ve ondan sonraki kıyametin safha safha korkunç duraklarıdır.

« عَنْ طَبَقٍ », « طَبَقًا » kelimesinin sıfatı olmak üzere mahallen mansuptur. Yani; hali geçen, aşan bir hale demektir. Ya da « لَتَرْكَبُنَّ »'deki zamirden haldir. Yani; *"Bir hali geçerek* (yeni bir) *hale varacaksınız"*, demektir. Mekhul şöyle demiştir:

"Her yirmi senede bulunduğunuz halden diğer bir hale geçersiniz."

Mekke kıraat imamları, Ali ve Hamza'ya göre « لَتَرْكَبَنَّ » şeklindedir. « بِ »'nin üstünüyledir. Hitap Peygamber (sav)'edir. Yani; *"Miraç da göklerin o tabakasından bu takasına çıkacaksın"*, demektir.

20 – Öyleyse onlara ne (oluyor) **ki iman etmiyorlar?**

Dolayısıyla iman etmemekte onların lehine olan nedir ki?

21 – Ve karşılarında Kur'an okunduğu zaman (derin saygı ile) **eğilmiyorlar?**

Boyun eğmiyorlar.

22 – Bilakis o küfredenler tekzib ederler.

Dirilişi ve Kur'an'ı yalanlarlar.

23 – Hâlbuki Allah onların yüreklerinde neler saklıyorlar pekiyi bilendir.

Hâlbuki Allah (cc), inkâr ve peygamber (sav)'i yalanlama noktasında gönüllerinde neler topladıklarını ve neler gizlediklerini pekiyi bilendir. Ya da amel defterlerinde topladıkları kötü amelleri ve kendi nefisleri için biriktirdikleri envai çeşit azabı en iyi bilendir.

24 – Bunun için sen (Habibim) **onları elem verici bir azap ile müjdele!**

Onlara bunu haber ver ki eseri yüzlerinin derisinde belirsin.

25 – İman edip de güzel güzel amel (ve hareket) **edenler müstesnadır. Onlar için bitip tükenmeyen bir mükâfat vardır.**

İstisna, istisnai munkatıdır. Onlar için kesintisiz ya da eksilmeyen bir mükâfat vardır. Allahu a'lem.

❁ ❁ ❁

Sûre - 85

BURÛC SÛRESİ

Mekke'de nazil olmuştur; 22 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

وَالسَّمَٓاءِ ذَاتِ الْبُرُوجِ ﴿١﴾ وَالْيَوْمِ الْمَوْعُودِ ﴿٢﴾ وَشَاهِدٍ وَمَشْهُودٍ ﴿٣﴾ قُتِلَ اَصْحَابُ الْاُخْدُودِ ﴿٤﴾ اَلنَّارِ ذَاتِ الْوَقُودِ ﴿٥﴾ اِذْ هُمْ عَلَيْهَا قُعُودٌ ﴿٦﴾ وَهُمْ عَلٰى مَا يَفْعَلُونَ بِالْمُؤْمِنِينَ شُهُودٌ ﴿٧﴾ وَمَا نَقَمُوا مِنْهُمْ اِلَّٓا اَنْ يُؤْمِنُوا بِاللّٰهِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ ﴿٨﴾ اَلَّذٖي لَهُ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴿٩﴾ اِنَّ الَّذٖينَ فَتَنُوا الْمُؤْمِنٖينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَتُوبُوا فَلَهُمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ وَلَهُمْ عَذَابُ الْحَرٖيقِ ﴿١٠﴾ اِنَّ الَّذٖينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرٖي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْكَبٖيرُ ﴿١١﴾ اِنَّ بَطْشَ رَبِّكَ لَشَدٖيدٌ ﴿١٢﴾ اِنَّهُ هُوَ يُبْدِئُ وَيُعٖيدُ ﴿١٣﴾ وَهُوَ الْغَفُورُ الْوَدُودُ ﴿١٤﴾ ذُو الْعَرْشِ الْمَجٖيدُ ﴿١٥﴾ فَعَّالٌ لِمَا يُرٖيدُ ﴿١٦﴾ هَلْ اَتٰيكَ حَدٖيثُ الْجُنُودِ ﴿١٧﴾ فِرْعَوْنَ

وَثَمُودَ ﴿١٨﴾ بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي تَكْذِيبٍ ﴿١٩﴾ وَاللَّهُ مِنْ وَرَائِهِمْ
مُحِيطٌ ﴿٢٠﴾ بَلْ هُوَ قُرْآنٌ مَجِيدٌ ﴿٢١﴾ فِي لَوْحٍ مَحْفُوظٍ ﴿٢٢﴾

Meali

1. Andolsun burçlara malik olan göğe.

2. O va'd olunan güne,

3. Şahidlik edene ve şahidlik edilene ki,

4. – 6. Tutuşturucu *(malzeme ile hazırladıkları)* o ateşten hendeklerin sahipleri gebertilmiştir. Hani onlar da ateşin başında oturuyorlardı.

7. Onlar *(Allah'a)* iman edenlere yapacakları *(işkenceler)* hususunda *(hükümdarları nezdinde)* şahitlik edeceklerdi.

8. Onlar, içlerinden *(mü'minlerin)* o yegâne galip, her hamde layık Allah'a iman etmelerinden başka sebeple intikam almadılar.

9. *(O Allah ki)* göklerin ve yerin mülk*(ü tasarruf)*u O'nundur. Allah her şeye hakkıyla şahittir.

10. Erkek mü'minlerle kadın mü'minleri belaya uğratanlar, sonra da tevbe etmeyenler *(yok mu)* onlar için cehennem azabı vardır. Onlar için bir de yangın azabı vardır.

11. İman edip de salih amel *(ve hareket)* edenler*(e gelince:)* Altlarından ırmaklar akan cennetler de onlarındır. Büyük kurtuluş *(ve saadet de)* budur.

12. Rabbinin kıskıvrak tutup yakalayışı çok şiddetlidir.

13. Muhakkak ki yoktan yaratan, sonra tekrar dirilten yalnız O'dur.

14. O, *(tevbe eden mü'minleri)* çok yarlığayan, *(dostlarını)* çok sevendir.

15. Arşın sahibidir. *(zatında da, sıfatlarında da)* pek yücedir *(büyüktür)*.

16. Ne dilerse hakkıyla yapandır.

17. – 18. *(Habibim)* sana o orduların, Firavun ve Semud'un haberi geldi mi?

19. Hayır! O inkâr edenler, hâlâ bir yalanlama içindedirler.

20. Hâlbuki Allah *(onları)* arkalarından kuşatıcıdır.

21. Daha doğrusu *(kâfirlerin yalanladıkları)* o *(kitap)* çok şerefli bir Kur'an'dır.

22. Ki korunmuş bir levhada (Levh-i Mahfuz'da)dır o.

Tefsiri

1 – Andolsun burçlara malik olan göğe.

Bu, on iki burçtur. Burucun, yıldızlar ya da büyük yıldızlar olduğu da söylendi.

2 – O va'd olunan güne,

Kıyamet gününe.

3 – Şahidlik edene ve şahidlik edilene ki,

Yani; bu günde şahit ve meşhut olanlara. Şahit ile kast olunan; o gün hazır olup kıyameti gören mahlûkatın tamamıdır. Meşhut ile kast olunan da bu günde şaşkınlık veren şeylerdir. Nekra kılınmaları:

﴿ عَلِمَتْ نَفْسٌ مَا اَحْضَرَتْ ﴾

"Her nefis ne** (hazırlayıp) **getirdiğini bilir." [134] Ayetinde olduğu gibidir. Sanki: *"şahidi ve meşhudu ne kadar da çoktur."* denilmiştir. Ya da nekra kılınmaları vasıfta belirsizlik içindir. Sanki: *"Vasıfları anlaşılmayan şahit ve meşhut."* denilmiştir. Şahit ve Meşhut kelimeleri hususunda müfessirler çok değişik şeyler söylemişlerdir. Muhammed (sav) ve kıyamet günü denilmiştir.

﴿ وَكُنْتُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا مَا دُمْتُ فِيهِمْ ﴾

"Ben onların içinde olduğum sürece onları kolladım." [135] ayetinde olduğu gibi.

---

[134] Tekvîr, 14.
[135] Mâide, 117.

İsa (as) ve ümmetidir, denilmiştir. Ümmeti Muhammed ve diğer ümmetlerdir ya da Hacerü'l-Esved ve hacılardır ya da:

"Hiçbir gün yoktur ki: 'Ben yeni bir günüm. Bende işlenen şeylere şahidim Dolaylısıyla beni ganimet bil. Güneşim battığında kıyamete dek bana yetişemezsin' diye nida etmesin." hadisinde olduğu gibi günler ve gece-ler ile Âdemoğullarıdır. Ya da Hafaza melekleri ve Âdemoğullarıdır. Ya da:

﴿ وَكَفَى بِاللّٰهِ شَهِيدًا ﴾

"Şahit olarak Allah yeter." [136] Ayetinde olduğu gibi, Allahu Teâlâ ve mahlûkattır. Ya da Peygamberler ve Muhammed (as) dır.

Yeminin cevabı hazfedilmiştir. « قُتِلَ أَصْحَابُ الْأُخْدُودِ » – *"Öldürüldü o hendeğin adamları."* ayeti buna delalet etmektedir.

4– / 6– Tutuşturucu (malzeme ile hazırladıkları) **o ateşten hendeklerin sahipleri gebertilmiştir. Hani onlar da ateşin başında oturuyorlardı.**

Yani; onlara lanet edilmiştir, demektir. Sanki şöyle denilmiştir:

"Bu şeylere yemin ederim ki; onlar, –Kureyş kâfirlerini kastediyor– *Ashabı Uhdud'dan lanetlenmesi gibi lanetlenmişlerdir."*

« أُخْدُود »; uzunca çukur, yani; yeryüzünde (açılmış) büyük yarık, demektir.

Peygamber (sav) den rivayet edildiğine göre, hükümdarın birinin bir sihirbazı vardı. Yaşlanınca yanına sihiri öğrenmesi için bir çocuk verdiler. Çocuğun gidip geldiği yol üzerinde bir rahip vardı. Çocuk ondan (bir şeyler) duymuştu. Bir gün yolda giderken insanları bir köşeye sıkıştırmış bir yılan gördü. Eline taş aldı ve:

"Allah'ım! Senin katında rahip, sihirbazdan daha makbul ise onu (yılanı) öldür." dedi ve (taşı attı), yılanı öldürdü. Bundan sonra çocuk anadan doğma körleri ve abraş hastalığı olanları iyileştirmeye başladı. Sultanın sohbet arkadaşı da kör olmuş onu da iyileştirmişti. Sultan onu gördü ve ona:

---

[136] Nisa, 79, 166; Feth, 28.

– *"Sana gözünü kim geri verdi."* diye sordu. O da:

– *"Rabbim"* dedi. Bunun üzerine Sultan sinirlendi ve ona işkence etti. O da çocuğu söyledi. Çocuğa da işkence etti. O da rahibi söyledi. Rahip dininden dönmedi. Bunun üzerine baştan aşağıya doğru testereyle kesildi.

Çocuk da dininden dönmekten kaçındı. Zirvesinden aşağı atılmak üzere yüksek bir dağa götürüldü. Çocuk Allah'a (cc) dua etti. Dağ sarsıldı ve çocuğun dışındakileri üzerinden attı. Hepsi helak oldu, çocuk kurtuldu. Bu sefer onu suda boğmak için büyük bir gemiye bindirdiler. Çocuk yine dua etti. Gemi alabora oldu. Herkes boğuldu, çocuk ise kurtuldu. Çocuk sultana:

"Sen, insanları geniş bir meydana toplayıp beni bir ağaca asmadıkça ve benim sadağımdan bir ok alıp, 'çocuğun Rabbinin adıyla' deyip bana atmadıkça beni öldüremezsin." dedi.

Bunun üzerine sultan onun dediğini yaptı ve oku attı. Ok çocuğun şakağına geldi. Çocuk elini onun üzerine koydu ve öldü. Bunun üzerine insanlar:

– *"Çocuğun Rabbine inandık."* dediler. Bunun üzerine sultana:

– *"Korktuğun şey başına geldi."* denildi. Bunun üzerine sultan derin yarıklar kazdırdı, onların içine ateş doldurttu. Dininden dönmeyenleri oraya attı. Sonunda bebeğiyle birlikte bir kadın getirildi. Kadın ateşe düşmekten korkup geri çekildi. Bunun üzerine bebek

– *"Anacığım! Sabret. Sen hak üzeresin."* dedi. Bebek de anası da ateşe atıldı.

« النَّارِ », « الْأُخْدُودِ » kelimesinden bedeli iştimaldir. « ذَاتِ الْوَقُودِ », « النَّارِ »'nin sıfatıdır. Büyük bir ateş olduğunu ve onda alevlerin kendisiyle yükseldiği çok sayıda odun ve insan bedenleri olduğunu bildirmektedir.

7 – Onlar (Allah'a) **iman edenlere yapacakları** (işkenceler) **hususunda** (hükümdarları nezdinde) **şahitlik edeceklerdi.**

Yani; o kâfirler, mü'minleri yaktıklarına dair hükümdar katında birbirlerine şahadette bulunuyorlardı. Onlardan hiçbirini emredildiği gö-

revden geri kalmadığına ve işkence işini bir başkasına havale etmediğine dair hükümdar nezdinde birbirlerine şahadette bulunuyorlardı. Bunda, mü'minleri sabra ve Mekke halkının ezalarına tahammül göstermeye teşvik vardır.

8 – Onlar, içlerinden (mü'minlerin) **o yegâne galip, her hamde layık Allah'a iman etmelerinden başka sebeple intikam almadılar.**

Allah'a (cc) iman etmelerinden başka hiçbir şey hususunda onları ayıplamadılar ve intikam almadılar.

* وَلَا عَيْبَ فِيهِمْ غَيْرَ أَنَّ سُيُوفَهُمْ *

Onlar da hiçbir ayıp yoktur, ne var ki kılıçları (körelmiştir).

Sözünde olduğu gibi. (Aslında burada bir kınama yoktur. Onların cesaretini ve savaşçılıklarını göstermektedir).

Yine:

* ما نقموا من بنى أمية إلّا أنهم يحلمون إن غضبوا *

Ümeyye oğullarından, ancak kızdıklarında hilm gösterdikleri için intikam aldılar.

« نَقَمُوا », « نَقِمُوا » şeklinde esre ile de okunmuştur. Fasih olan ise üstün olmasıdır. Azîz ve Hamîd kelimeleriyle iman edilmeye müstahak olanın sahip olması gerekli vasıfları zikretti. O da; cezalandırmasından korkulan yegâne galip olması ve verdiği nimeti sebebiyle de hamd edilmesi gereken ve sevap vermesi beklenen ihsan edici olmasıdır.

9 – (O Allah ki) **göklerin ve yerin mülk**(ü tasarruf)**u O'nundur. Allah her şeye hakkıyla şahittir.**

Göklerin ve yerin mülkü O'nundur. Dolayısıyla o ikisinde bulunan herkes O'na ibadet etmesi ve O'na boyun eğmesi gereklidir. Bu, onların intikam aldıkları şeyin Hak olduğunu, ondan ancak onu yok etmeye çalışan kişinin intikam alacağını ve o intikam alanların büyük bir azapla Allah'ın intikamına maruz kalacaklarını ifade etmektedir.

"Allah her şeye hakkıyla şahittir." sözü onlar için bir tehdittir. Onların yaptıklarını bildiğini ve buna karşılık cezalandıracağını kastediyor.

10 – Erkek mü'minlerle kadın mü'minleri belaya uğratanlar, sonra da tevbe etmeyenler (yok mu) **onlar için cehennem azabı vardır. Onlar için bir de yangın azabı vardır.**

« الَّذِينَ فَتَنُوا » – *"işkence edenler"* sözüyle özellikle Ashabı Uhdud'dan, *"iman edenler"* sözüyle de ateş dolu yarıklara atılan insanların kastedilmesi mümkündür. Onların onları belaya uğratmasının manası; onlara ateşle işkence etmeleri ve yakmalarıdır.

"Sonra da tevbe etmeyenler..." küfürlerinden dönmeyenler. Onlar için küfürleri sebebiyle ahirette cehennem azabı, dünyada da yangın azabı vardır.

Rivayet edildiğine göre o ateş onlar üzerine kapaklanmış ve onları yakmıştır.

"Mü'minlere işkence edenler" sözüyle –genel olarak– onlara işkence edenlerin *"mü'minler"* sözüyle de –genel olarak– işkenceye tabi olanların kastedilmesi mümkündür.

İnkâr etmeleri ve işkence etmeleri sebebiyle işkence edenler için ahirette iki azap vardır.

11 – İman edip de salih amel (ve hareket) **edenler**(e gelince:) **Altlarından ırmaklar akan cennetler de onlarındır. Büyük kurtuluş** (ve saadet de) **budur.**

Yani; Ashabı Uhdud'un işkencelerine sabredenler için cennetler vardır. Ya da bu geneldir.

12 – Rabbinin kıskıvrak tutup yakalayışı çok şiddetlidir.

« بَطْشَ » – *"Batş"*; sertçe yakalamak demektir. Bu, şiddet kelimesiyle vasıflandırıldığında daha da şiddetlenir, büyür. Kast olunan; Onun, gaddar zalimleri azabıyla ve intikamla yakalamasıdır.

13 – Muhakkak ki yoktan yaratan, sonra tekrar dirilten yalnız O'dur.

Yani; ilk olarak onları yarattı. Toprağa döndürdükten sonra da onları tekrar diriltir. Yoktan var etmeye ve tekrar diriltmeye güç yetirmesini güçlü ve sert bir şekilde yakalayıp cezalandırmasına delil kılmıştır.

Ya da kâfirleri, onları yoktan var ettiği gibi sert bir şekilde cezalandırmak için tekrar dirilteceği tehdidiyle tehdit etmiştir. Zira onlar yoktan var edilme nimetine şükretmediler ve yeniden ... ...si yalanladılar.

14 – O, (tevbe eden mü'minleri) **çok ya... ...an,** (dostlarını) **çok sevendir.**

O, ayıpları örten, günahları affedendir. D... ...endir. Denildi ki:

"Sevenin (sevdiklerine) *istediklerini ver... ... ehline istediklerini verendir."*

15 – Arşın sahibidir. (Zatında da, sıfatlarında da) **pek yücedir** (büyüktür).

Arşın yaratıcısı ve malikidir. Hamza ve Ali'ye göre « اَلْمَجِيدِ », « الْعَرْشِ »'nin sıfatı olmak üzere « الْمَجِيدِ » şeklinde cer iledir.

Allah'ın (cc) mecdi; Onun azametidir. Arşın mecdi ise; onun yüceliği, büyüklüğüdür.

16 – Ne dilerse hakkıyla yapandır.

« فَعَّالٌ », hazfedilmiş bir müptedanın haberidir. Yaratmayı dilediğini yaratır, o da olur. Bunda kulların fiillerini yarattığına delalet vardır.

17– / 18– (Habibim) **sana o orduların, Firavun ve Semud'un haberi geldi mi?**

Yani; Geçmiş milletlerdeki azgın kalabalıkların haberi sana geldi, demektir. « فِرْعَوْنَ وَثَمُودَ », « الْجُنُودِ »'den bedeldir. *"Firavun"* kelimesiyle onu ve kavmini kastetti. Mana; *"Gerçekten sen bu orduların inkârlarından dolayı, peygamberleri ve onlara indirileni yalanlamalarını bildin."* şeklindedir.

19 – Hayır! O inkâr edenler, hâlâ bir yalanlama içindedirler.

Hayır! Kavminden inkâr edenler (hâlâ) yalanlama içindedirler ve azabı kendilerine gerekli kılmaktadırlar. Onlar, bu orduların durumundan ibret almıyorlar. Orduların durumunu bilmedikleri için değil, sadece inat olsun diye seni yalanlıyorlar.

20 – Hâlbuki Allah (onları) **arkalarından kuşatıcıdır.**

Yani; Onların hallerini bilendir. Onlara karşı gücü yetendir. Onlar ise O'nu aciz bırakamazlar.

"Onları arkalarından kuşatmak..." bir temsildir. Çünkü bir şey kendisini kuşatandan kaçıp kurtulamadığı gibi onlar da ondan kaçıp kurtulamazlar.

21 – Daha doğrusu (kâfirlerin yalanladıkları) **o** (kitap) **çok şerefli bir Kur'an'dır.**

Yalanladıkları bu şeyin mertebesi diğer kitapların hepsinden yüksek, nazmı ve icazı da onlardan daha yüce, şerefli bir Kur'an'dır. Bazılarının zannettiği gibi uydurulmuş değildir. Öncekilerin efsanesi de değildir.

22 – Ki korunmuş bir levhada (Levh-i Mahfuz'da)**dır o.**

Şeytanların ulaşmasından korunmuş bir levhadadır o. Nafi'ye göre « مَحْفُوظٌ » şeklindedir. « قُرْآنٌ » kelimesinin sıfatıdır. Yani; *"O tebdil ve tağyirden korunmuştur"*, demektir.

Hasan'a göre *levh*: meleklerin gördüğü, okuduğu bir şeydir. İbni Abbas (ra) ya göre ise:

"O beyaz bir incidendir. Uzunluğu gökle yer arası, genişliği de doğu ile batı arası kadardır. Kalemi nurdur ve her şey onda yazılıdır." Mukatil'e göre:

"O, Arşın sağ tarafındadır." Denildi ki:

"Onun üst tarafı arşa tutturulmuştur. Alt tarafı ise kadri yüce bir meleğin kucağındadır." Allahu a'lem

❁ ❁ ❁

Sûre - 86

TÂRIK SÛRESİ

Mekke'de nazil olmuştur; 17 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

وَالسَّمَٓاءِ وَالطَّارِقِۙ ﴿١﴾ وَمَٓا اَدْرٰيكَ مَا الطَّارِقُۙ ﴿٢﴾ اَلنَّجْمُ
الثَّاقِبُۙ ﴿٣﴾ اِنْ كُلُّ نَفْسٍ لَمَّا عَلَيْهَا حَافِظٌؕ ﴿٤﴾ فَلْيَنْظُرِ
الْاِنْسَانُ مِمَّ خُلِقَؕ ﴿٥﴾ خُلِقَ مِنْ مَٓاءٍ دَافِقٍۙ ﴿٦﴾ يَخْرُجُ مِنْ بَيْنِ
الصُّلْبِ وَالتَّرَٓائِبِؕ ﴿٧﴾ اِنَّهُ عَلٰى رَجْعِهِ لَقَادِرٌؕ ﴿٨﴾ يَوْمَ تُبْلَى
السَّرَٓائِرُۙ ﴿٩﴾ فَمَا لَهُ مِنْ قُوَّةٍ وَلَا نَاصِرٍؕ ﴿١٠﴾ وَالسَّمَٓاءِ ذَاتِ
الرَّجْعِۙ ﴿١١﴾ وَالْاَرْضِ ذَاتِ الصَّدْعِۙ ﴿١٢﴾ اِنَّهُ لَقَوْلٌ فَصْلٌۙ ﴿١٣﴾ وَمَا
هُوَ بِالْهَزْلِؕ ﴿١٤﴾ اِنَّهُمْ يَك۪يدُونَ كَيْدًاۙ ﴿١٥﴾ وَاَك۪يدُ كَيْدًاۚ ﴿١٦﴾
فَمَهِّلِ الْكَافِر۪ينَ اَمْهِلْهُمْ رُوَيْدًا ﴿١٧﴾

Meali

1. Andolsun o göğe ve Tarıka.

2. Tarıkın ne olduğunu sana hangi şey bildirdi?

3. *(O, ışığıyla karanlığı)* delen yıldızdır.

4. Hiç bir nefis yoktur ki, illa üzerinde bir gözetici olmasın.

5. Şimdi insan hangi şeyden yaratıldı? *(İbretle)* baksın.

6. O, atılıp dökülen bir sudan yaratılmıştır.

7. Ki *(erkeğin)* bel kemiği ile *(kadının)* göğüs kemikleri arasından çıkıyor O.

8. Şüphe yok ki *(Allah)* onu *(tekrar diriltip)* döndürmeye elbette kadirdir.

9. O günde ki *(bütün)* sırların ortaya döküldüğü gündür.

10. Artık onun için ne bir kudret, ne de bir yardımcı yoktur.

11. Andolsun o dönüş sahibi olan göğe.

12. O *(nebat ile)* yarılan yere ki.

13. Hakikaten o *(Kur'an)* hak ile *(batılı ayırt eden)* kat'i bir kelamdır.

14. O, bir şaka değildir.

15. Onlar, alabildiklerine hileler düzerler.

16. Ben de onların hilelerini *(ceza ile)* karşılarım.

17. *(Habibim!)* sen şimdilik o kâfirlere mühlet ver. Onlara biraz zaman tanı.

Tefsiri

1– / 3– Andolsun o göğe ve Tarıka. Tarıkın ne olduğunu sana hangi şey bildirdi? (O, ışığıyla karalığı) **delen yıldızdır.**

Rızık yeri ve mahlûkatın meskeni olduğu, (ayrıca) cennet orada yaratıldığı için göğün kadri mahlûkatın gözünde büyümüştür. Bu sebeple onunla ve Tarıkla yemin edilmiştir.

*"Tarık"*la kast olunan; yıldız cinsidir. Ya da menfaatinin büyüklüğünden dolayı kendisiyle taşlanan şihab (yakıcı ateşler)in cinsidir. Daha sonra onu delen, yani; ışık veren yıldız diye açıkladı. Sanki o, ışığıyla karanlığı deliyor ve oraya nüfuz ediyor. Tarık diye nitelendirildi. Çünkü o, gece gelen (görünen) şeylere Tarık denildiği gibi gece zahir olmaktadır. Ya da o, cinleri vurduğu için bu şekilde nitelendirilmiştir.

4 – Hiç bir nefis yoktur ki, illa üzerinde bir gözetici olmasın.

Yeminin cevabı « إِنْ كُلُّ نَفْسٍ لَمَّا عَلَيْهَا حَافِظٌ » cümlesidir. Çünkü « لَمَّا », Asım, Hamza ve İbni Amir kıratında olduğu gibi « اِلاّ » manasına şeddeli olursa o zaman « اِنْ » nafiye olur. Yani; *"Hiçbir nefis yoktur ki onun üzerinde bir gözetici olmasın"*, demektir. Eğer –diğerlerinin kıratında olduğu gibi– şeddesiz olursa o zaman « اِنْ », « اِنَّ »'den hafifletilmiş « اِنْ » olur.

Yani; *"Her nefis üzerinde, kendisini afetlerden koruyan gözetici vardır"*, demektir. Ya da *"Amelini, rızkını ve ecelini muhafaza eden bir gözetici vardır"*, demektir. Bun tamamladığında (kişi) ölür. Denildi ki:

"O, amelleri yazan (melek)*dir."*

« مَا » zaittir. « لِ » ise « اِنْ »'in şeddeli ya da şeddesiz oluşunu ayıran « لِ » dır. « حَافِظٌ » müptedadır. « عَلَيْهَا » haberdir. Hangisi olursa olsun cümle « كُلُّ »'nün haberidir. Çünkü o (« اِنْ »; nafiye), kendisiyle yemin edilmesi kabul edilen şeylerdendir.

5 – Şimdi insan hangi şeyden yaratıldı? (ibretle) **baksın.**

Her nefis üzerinde bir gözetici olduğunu zikrettikten sonra, onu inşa edenin onu tekrar diriltmeye ve cezalandırmaya kadir olduğunu bilsin de, ceza günü için amel etsin ve gözetici meleğe ancak, akıbetinde kendisini sevindirecek şeyleri yazdırması için ona ilk haline bakmasını emret.

« مِمَّ خُلِقَ » sorudur. Yani; Hangi şeyden yaratıldı, demektir. Onun cevabı; *"O, atılıp dökülen bir sudan yaratılmıştır."* cümlesidir.

6 – O, atılıp dökülen bir sudan yaratılmıştır.

« اَلدَّفْقُ » tazyikle akıtmak, demektir.

« اَلدَّفْقُ » – *Difk:* Gerçekte sahibine aittir. Bunun suya isnadı ise mecazdır. Dilbilimcilerden birinin şöyle dediği nakledilmiştir:

« دَفَقْتُ الْمَاءَ دَفْقًا » – *"suyu şiddetle döktüm"* demektir. « دَفَقَ الْمَاءُ بِنَفْسِهِ » – *"su kendi kendine döküldü"* demektir.

Rahimde karıştığı ve yaratılışının başlangıcında (sular) birleştikleri için iki sudan demedi.

7 – Ki (erkeğin) **bel kemiği ile** (kadının) **göğüs kemikleri arasından çıkıyor O.**

Erkeğin belinden kadının da kaburga kemiklerinden çıkar. Kaburga kemiği, kolyenin, üzerinde bulunduğu göğüs kemiğidir.

"Kemik ve sinir erkekten, et ve kan kadındandır." denildi.

8 – Şüphe yok ki (Allah) **onu** (tekrar diriltip) **döndürmeye elbette kadirdir.**

« خَلَقَ » – *"yaratıldı"* kelimesinin delaleti sebebiyle « اَنَّهُ » – *"şüphesiz ki yaratıcı"* demektir. Manası; *"İnsanı ilk olarak nutfeden yaratan, onu özellikle tekrar* (diriltip) *döndürmeye kadirdir."* Kudreti zahirdir. Ondan aciz kalmaz. Bu, « اِنَّنِى لَفَقِيرٌ » sözündeki gibidir. Yani; fakirliği zahir demektir.

9 – O günde ki (bütün) **sırların ortaya döküldüğü gündür.**

« يَوْمَ », « رَجْعِهِ » kelimesiyle mansup kılınmıştır. Yani; Onun (diriltip) döndürmesiyle sırların ortaya çıktığı gün, demektir. Ya da « رَجْعِهِ » kelimesinin delalet ettiği gizli bir zamirle mansup kılınmıştır. Yani; *"Sırların oraya çıkarıldığı gün onu diriltir"*, demektir.

« سَرَائِرُ » – *"Serair"*; kalplerde gizlenen inançlar, niyetler ve gizli tutulan amellerdir.

10 – Artık onun için ne bir kudret, ne de bir yardımcı yoktur.

"Onun için" insan için. Başına geleni defetme hususunda kendisinin hiçbir kuvveti yoktur. Ona yardım edecek ve bunu ondan savacak yardımcı da yoktur.

11 – Andolsun o dönüş sahibi olan göğe.

"Dönüş" yani; yağmur. Her zaman geri döndüğü için bu şekilde adlandırılmıştır.

12 – O (nebat ile) **yarılan yere ki.**

"Yarılan" o, yerin, kendisi sebebiyle parçalandığı bitkidir.

13 – Hakikaten o (Kur'an) **hak ile** (batılı ayırt eden) **kat'i bir kelamdır.**

Hakikaten o Kur'an, "Furkan" diye de adlandırıldığı gibi hak ile batıl arasını ayırt eden bir sözdür.

14 – O, bir şaka değildir.

Oyun ve beyhude değildir. Onun tamamının ciddi olduğunu ve ciddiye alınması lazım geldiğini kastediyor. Allah (cc), onu gönüllerde yüceltilen ve kalplerde büyütülen olsun diye bununla vasfetti. Bunu okuyan ve dinleyen artık işi şakaya almaz ya da mizaha yönelmez.

15 – Onlar, alabildiklerine hileler düzerler.

"Onlar" sözü ile Mekke müşriklerini kastediyor. Onlar, Allah'ın (cc) emrini iptal ve hakkın nurunu söndürmek için tuzaklar kurmaktadırlar.

16 – Ben de onların hilelerini (ceza ile) **karşılarım.**

Onlara derece derece refah verip aniden vurmak suretiyle onların tuzaklarının karşılığını veririm. Düşmanlık ve kötülüğün cezasını, düşmanlık ve kötülük olmasa da düşmanlık ve kötülük olarak adlandırdığı gibi tuzağın cezasını da tuzak olarak adlandırdı. Bu vasfın Allahu Teâlâ'ya isnadı ancak ceza şeklinde olur.

﴿ نَسُوا اللّٰهَ فَنَسِيَهُمْ ﴾

"Onlar, Allah'ı unuttular** (Allah da) **onları unuttu." [137]

﴿ يُخَادِعُونَ اللّٰهَ وَهُوَ خَادِعُهُمْ ﴾

"Onlar Allah'ı aldatmaya çalışıyorlar. Hâlbuki o onları aldatır." [138]

---

[137] Tevbe, 67.
[138] Nisa, 142.

﴿ اَللّٰهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ ﴾

"Allah onlarla alay etmektedir." [139] ayetlerinden olduğu gibi.

17 – (Habibim!) **sen şimdilik o kâfirlere mühlet ver. Onlara biraz zaman tanı.**

Yani; helak edilmeleri için beddua hususunda acele etme. Onlara mühlet ver.

Sakin ve sabırlı olmaya teşviki artırmak için *"mühlet ver"* kelimesini ayrı ayrı lafızlarla tekrar etti.

« رُوَيْدًا »; az bir müddet, demektir. Bununla ancak küçük bir şey ifade edilir. Bu, « رَادَتِ الرِّيحُ » – *"Rüzgar hafifçe esti."* cümlesindeki « رَادَ — يَرُودُ – رَوْدًا » fiilindendir.

❁ ❁ ❁

[139] Bakara, 15.

Sûre - 87

A'LÂ SÛRESİ

Mekke'de nazil olmuştur; 19 âyettir.

بِسْــــمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيــــمِ

سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلٰى ﴿١﴾ اَلَّذٖى خَلَقَ فَسَوّٰى ﴿٢﴾ وَالَّذٖى قَدَّرَ فَهَدٰى ﴿٣﴾ وَالَّذٖٓى أَخْرَجَ الْمَرْعٰى ﴿٤﴾ فَجَعَلَهُ غُثَٓاءً أَحْوٰى ﴿٥﴾ سَنُقْرِءُكَ فَلَا تَنْسٰى ﴿٦﴾ إِلَّا مَا شَٓاءَ اللّٰهُ إِنَّهُ يَعْلَمُ الْجَهْرَ وَمَا يَخْفٰى ﴿٧﴾ وَنُيَسِّرُكَ لِلْيُسْرٰى ﴿٨﴾ فَذَكِّرْ إِنْ نَفَعَتِ الذِّكْرٰى ﴿٩﴾ سَيَذَّكَّرُ مَنْ يَخْشٰى ﴿١٠﴾ وَيَتَجَنَّبُهَا الْأَشْقٰى ﴿١١﴾ اَلَّذٖى يَصْلَى النَّارَ الْكُبْرٰى ﴿١٢﴾ ثُمَّ لَا يَمُوتُ فٖيهَا وَلَا يَحْيٰى ﴿١٣﴾ قَدْ أَفْلَحَ مَنْ تَزَكّٰى ﴿١٤﴾ وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّهٖ فَصَلّٰى ﴿١٥﴾ بَلْ تُؤْثِرُونَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا ﴿١٦﴾ وَالْاٰخِرَةُ خَيْرٌ وَأَبْقٰى ﴿١٧﴾ إِنَّ هٰذَا لَفِى الصُّحُفِ الْأُولٰى ﴿١٨﴾ صُحُفِ إِبْرٰهٖيمَ وَمُوسٰى ﴿١٩﴾

Meali

1. Rabbinin o yüce adını tesbih *(ve tenzih)* et.

2. Ki o, *(her şeyi)* yaratıp düzenine koyandır.

3. Takdir eden *(ona göre de)* yol gösterendir.

4. Yeşil otu çıkaran,

5. Sonra da onu kapkara, kupkuru bir hale getirendir.

6. *(Habibim!)* seni okutacağız da *(asla)* unutmayacaksın.

7. Allah'ın dilediği başka. Çünkü O, aşikârı da bilir gizliye de.

8. Seni en kolay olana muvaffak edeceğiz.

9. O halde eğer öğüt fayda verirse *(durma)* öğüt ver.

10. *(Allah'tan)* korkacak olan öğüdü kabul eder.

11. Bedbaht olan ise ondan kaçınır.

12. Ki o, en büyük ateşe girecek,

13. Sonra da orada ne ölecek ve ne de yaşayacaktır.

14. – 15. İyi temizlenen ve Rabbinin adını zikredip de namaz kılan kimse umduğuna erişmiştir.

16. Belki siz dünya hayatını *(ahiretten)* üstün tutuyorsunuz.

17. Hâlbuki ahiret daha hayırlı, daha kalıcıdır.

18. Şüphesiz ki bu*(nlar)* evvelki sahifelerde.

19. İbrahim ve Musa'nın sahifelerinde de vardır.

Tefsiri

1 – Rabbinin o yüce adını tesbih (ve tenzih) **et.**

Rabbi'nin (cc) zatını ona layık olmayan şeylerden tenzih et.

« اَلْاِسْمُ » sıladır. (yani; zaittir) Bu da, « اَعْلٰى »'nın mekânda yükseklik manasına değil de kahr ve kudretin ta kendisi olan üstünlük manasına tefsir edilmesiyledir. Denildi ki:

"Bu, « سُبْحَانَ رَبِّىَ الأَعْلَى » da demektir. Nitekim bu sure indiğinde peygamber (as) 'Şunu secdelerinizde söyleyin' buyurmuştur."

2 – Ki o, (her şeyi) **yaratıp düzenine koyandır.**

Her şeyi yaratan ve onların yaratılışını mükemmel bir şekilde düzenleyendir. Onlarda düzensiz ve uygunsuz hiç bir şey var etmeyendir. Ancak ve ancak sağlam, muntazam bir şekilde var edendir. Bu da onun hikmet ve ilim sahibi bir zat tarafından meydana geldiğine delalettir. Ya da menfaatine olarak ve işine yarayacak şeylerle onu düzenleyendir.

3 – Takdir eden (ona göre de) **yol gösterendir.**

Yani; Her canlıya kendisine yarayacak şeyleri takdir eden, onları onlara hidayet eden ve onlara onlardan yararlanma yolunu bildirendir. Ya da hidayete sevk eden delalette bırakmayandır, şeklindedir. Ancak:

﴿ يُضِلُّ مَنْ يَشَآءُ وَيَهْدِى مَنْ يَشَآءُ ﴾

"Dilediğini delalette bırakır, dilediğini de hidayete ulaştırır." [140] ayetiyle iktifa edilerek « وَأَضَلَّ » – *"delalette bırakandır"* sözü hazfedilmiştir.

Ali'ye göre « قَدَّرَ », « قَدَرَ » şeklinde, şeddesizdir.

4 – Yeşil otu çıkaran,

Hayvanların yiyeceğini bitiren,

5 – Sonra da onu kapkara, kupkuru bir hale getirendir.

« غُثَاءً » kupkuru, kırıntı, döküntü, demektir. « أَحْوَى » da kapkara demektir. « أَحْوَى », « غُثَاءً »'in sıfatıdır.

6 – (Habibim!) **seni okutacağız da** (asla) **unutmayacaksın.**

Kur'an'ı sana öğreteceğiz de sen onu unutmayacaksın.

---

[140] Nahl, 93; Fatır, 8.

7 – Allah'ın dilediği başka. Çünkü O, aşikârı da bilir gizliyi de.

Allah'ın (cc) neshetmeyi dilediği müstesna. Bu, Allah'tan (cc), vahyi muhafaza edeceğine dair peygamberine bir müjdedir. Ondan, Allah'ın (cc) neshetmeyi dilediği şeyler müstesna hiçbir şeyin unutulmayacağını müjdelemektedir. Onları da hükmünü ve tilavetini kaldırmak suretiyle onun hafızasından siler.

İbni Keysan en-Nahvi bunu Cüneyd'e sordu. O da

– *"Onunla amel etmeyi unutmayacaksın, demektir."* dedi. O da;

– *"Senin dediğin gibidir."* dedi. Denildi ki:

« فَلَا تَنْسٰى » sözü nehiy üzeredir. « ا » ﴿ السَّبِيلَا ﴾ [141] sözünde olduğu gibi ayet sonu sebebiyle ziyade kılınmıştır. Yani; onun okuyuşundan ve tekrarından gaflet etme ki Allah'ın (cc), tilavetini kaldırmak suretiyle sana unutturmayı dilediği hariç onu unutmayasın.

"O, aşikârı da bilir, gizliyi de." yani; sen, unutma korkusuyla Cebrail'in (cc) okuyuşuyla birlikte açıktan okuyorsun. Allah (cc), onunla birlikte açıktan okuyuşunu ve seni buna götüren kalbindeki şeyi de biliyor, demektir. Ya da unutma korkusuyla içinden tekrar ettiğin şeyi biliyor da O, gizlediğini ve gizlemediğiniz sözlerinizi, fiillerinizi ve gizil açık hallerinizi bilir, demektir.

8 – Seni en kolay olana muvaffak edeceğiz.

« وَنُيَسِّرُكَ لِلْيُسْرٰى », « سَنُقْرِئُكَ » üzerine atfedilmiştir. « إِنَّهُ يَعْلَمُ الْجَهْرَ وَمَا يَخْفٰى » cümlesi tırnak cümlesidir. Manası; seni en kolay olan yola muvaffak kılacağız, şeklindedir. Vahyin muhafazasını kastediyor. Denildi ki:

"Seni şeriatlerin en kolayı olan İslam şeriatine muvaffak kılacağız", demektir. Ya da *"Seni cennet amelini işlemeye muvaffak kılacağız"*, demektir.

9 – O halde eğer öğüt fayda verirse (durma) **öğüt ver.**

Kuran'la öğüt ver.

---

[141] Ahzâb, 67.

« إِنْ »'in cevabı « فَذَكِّرْ » sözünün delalet ettiği şeydir. Denildi ki:

"Bunun zahiri şarttır. Manası ise; Onlara öğütün tesir etmeyeceğidir." Yine denildi ki:

﴿ فَذَكِّرْ اِنَّمَا اَنْتَ مُذَكِّرٌ ﴾

"Hatırlat. Sen ancak bir hatırlatıcısın." [142] ayetinde olduğu gibi mutlak şekilde öğüt verme ile ilgili bir emirdir. Fayda vermesi şart koşulmamıştır.

10 – (Allah'tan) **korkacak olan öğüdü kabul eder.**

Allah'tan (cc) ve kötü akıbetten korkan kişi kısa zamanda öğüt alacak ve öğüdü kabul edecektir.

11 – Bedbaht olan ise ondan kaçınır.

Kâfir ya da Rasulullah (sav)'e düşmanlıkta ileri giden kâfirlerin en azılısı öğüt almaktan uzaklaşır da onu kabul etmez. Denildi ki:

"Bu ayet Velid b. Muğire ve Utbe b. Rebia hakkında nazil olmuştur."

12 – Ki o, en büyük ateşe girecek,

Cehennem ateşine girecek. En küçük ateş ise dünya ateşidir.

13 – Sonra da orada ne ölecek ve ne de yaşayacaktır.

Sonra orada ölmez ki azaptan kurtulsun, rahatlasın. Kendisiyle zevk alacağı bir hayatı da yaşamaz.

« ثُمَّ » – "sonra" ile söylendi, çünkü hayat ile ölüm arasında ileri geri gitmek, sürüklenmek, ateşe atılmaktan daha kötüdür. Şiddetin dereceleri hususunda o (ateşe atılmak) ondan daha gerididir.

---

[142] Ğâşiye, 21.

14– / 15– İyi temizlenen ve Rabbinin adını zikredip de namaz kılan kimse umduğuna erişmiştir.

"Umduğuna erişmiştir" başarıya nail olmuştur. *"İyi temizlenen..."* şirkten temizlenen ya da namaz için temizlenen ya da zekâtı veren, demektir.

« تَصَدَّقَ » kelimesi « الصَّدَقَة » kelimesinden geldiği gibi bu da « تَفَعَّلَ » veznindedir. « الزَّكَاة » kelimesinden gelmektedir.

".. Rabbi'nin adını zikredip de namaz kılan..." Başlangıç için tekbir getirip de beş vakit namazı kılan, iftitah tekbirinin gerekliğine ve onun namazdan olmadığına bununla delil getirilmiştir. Çünkü namaz ona atfedilmiştir. O da ayrı olmayı gerektirmektedir ve yine iftitah tekbirinin Allah Azze ve Celle'nin isimlerinden her biriyle caiz olacağına bununla delil getirilmiştir. İbni Abbas (ra)'dan şöyle nakledilmiştir:

"Rabbi huzurundaki varacağı yeri ve makamı düşünür ve onun (Allah) *için namaz kılar, demektir."* Dahhak'tan şöyle nakledilmiştir:

"Musalla (namaz kılma yerinin) *yolunda Rabbinin ismini zikredip* (musallaya tekbir alarak gidip) *de bayram namazı kılın, demektir."*

16 – Belki siz dünya hayatını (ahiretten) **üstün tutuyorsunuz.**

Ama, siz dünya hayatının ahirete yeğliyorsunuz, kendisiyle iflah olacağınız şeyi işlemiyorsunuz. Bununla muhatap olunan kâfirlerdir. Delili de: Ebu Amr'ın « يُؤْثِرُونَ » – *"üstün tutuyorlar"* şeklindeki kıratıdır.

17 – Hâlbuki ahiret daha hayırlı, daha kalıcıdır.

Ahiret, haddi zatında daha üstün ve daha devamlıdır.

18 – Şüphesiz ki bu(nlar) **evvelki sahifelerde.**

"Bu" sözü « قَدْ أَفْلَحَ »'dan, « أَبْقَى »'ya kadar olan söze işarettir. Yani; bu sözün manası; o sahifelerde de gelmiştir, demektir. Ya da «قَدْ أَفْلَحَ »'dan itibaren surenin tamamı o sahifelerde gelmiştir, demektir.

Bu ayet, Kur'an'ın, namazda Farsça okunabileceğine delildir. Çünkü, Allah (cc), onu bu nazım ve bu dille olmaksızın o sahifelerde zikretmiştir.

19 – İbrahim ve Musa'nın sahifelerinde de vardır.

(Bu ayet) « اَلصُّحُفُ الْأُولَى »'dan bedeldir. Hadisi şerifte şöyle buyrulmuştur:

"İbrahim'in sahifelerinde şöyle geçmiştir: Akıllı insanın, dilini koruyan, zamanını(n değerini) *bilen ve işine ihtiyacına yönelen biri olması gerekir."*

Sûre - 88

ĞÂŞİYE SÛRESİ

Mekke'de nazil olmuştur; 26 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

هَلْ اَتٰيكَ حَد۪يثُ الْغَاشِيَةِ ﴿١﴾ وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ خَاشِعَةٌ ﴿٢﴾ عَامِلَةٌ نَاصِبَةٌ ﴿٣﴾ تَصْلٰى نَارًا حَامِيَةً ﴿٤﴾ تُسْقٰى مِنْ عَيْنٍ اٰنِيَةٍ ﴿٥﴾ لَيْسَ لَهُمْ طَعَامٌ اِلَّا مِنْ ضَر۪يعٍ ﴿٦﴾ لَا يُسْمِنُ وَلَا يُغْن۪ي مِنْ جُوعٍ ﴿٧﴾ وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاعِمَةٌ ﴿٨﴾ لِسَعْيِهَا رَاضِيَةٌ ﴿٩﴾ ف۪ي جَنَّةٍ عَالِيَةٍ ﴿١٠﴾ لَا تَسْمَعُ ف۪يهَا لَاغِيَةً ﴿١١﴾ ف۪يهَا عَيْنٌ جَارِيَةٌ ﴿١٢﴾ ف۪يهَا سُرُرٌ مَرْفُوعَةٌ ﴿١٣﴾ وَاَكْوَابٌ مَوْضُوعَةٌ ﴿١٤﴾ وَنَمَارِقُ مَصْفُوفَةٌ ﴿١٥﴾ وَزَرَابِيُّ مَبْثُوثَةٌ ﴿١٦﴾ اَفَلَا يَنْظُرُونَ اِلَى الْاِبِلِ كَيْفَ خُلِقَتْ ﴿١٧﴾ وَاِلَى السَّمَاۤءِ كَيْفَ رُفِعَتْ ﴿١٨﴾ وَاِلَى الْجِبَالِ كَيْفَ نُصِبَتْ ﴿١٩﴾ وَاِلَى الْاَرْضِ كَيْفَ سُطِحَتْ ﴿٢٠﴾ فَذَكِّرْ اِنَّمَا اَنْتَ مُذَكِّرٌ ﴿٢١﴾ لَسْتَ عَلَيْهِمْ

بِمُصَيْطِرٍ ﴿٢٢﴾ إِلَّا مَنْ تَوَلّٰى وَكَفَرَ ﴿٢٣﴾ فَيُعَذِّبُهُ اللّٰهُ الْعَذَابَ
الْأَكْبَرَ ﴿٢٤﴾ إِنَّ إِلَيْنَا إِيَابَهُمْ ﴿٢٥﴾ ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا حِسَابَهُمْ ﴿٢٦﴾

Meali

1. Kıyamet gününün haberi sana geldi mi?

2. Yüzler *(vardır)* o gün zelil *(ve hakir)*dir.

3. Çalışmış ve yorgun (bitkin)dur.

4. Kızgın bir ateşe girecek.

5. Son derece sıcak bir kaynaktan içirilecektir.

6. Onlar için "Dari'" dikeninden başka yiyecek yoktur.

7. Ki o, ne semirtir *(doyurur)*, ne de açlığı giderir.

8. Bir takım yüzler de parıl parıl parlıyor (mutludur).

9. *(Dünyada taat ve ibadetle)* çalıştığından dolayı hoşnuttur.

10. Yüksek bir cennettedir.

11. Orada boş bir laf işitmez.

12. Orada daima akan bir *(nice)* pınar,

13. Orada yüksek tahtlar,

14. *(Önlerine)* konmuş kadehler.

15. Sıra sıra dizilmiş yastıklar.

16. Yayılıp serilmiş saçaklı halılar vardır.

17. Onlar hala *(ibretle)* bakmazlar mı o deveye, nasıl yaratılmıştır o.

18. O göğe, nasıl yükseltilmiştir o,

19. O dağlara, nasıl dikilmiştir o,

20. O yere, nasıl yayılıp döşenmiştir o?

21. *(Habibim!)* Sen hemen *(onlara Allah'ın nimetlerini, tevhid delillerini)* hatırlat. Sen ancak bir hatırlatıcısın.

22. Onların üzerinde zorba *(biri)* değilsin.

23. – 24. Lakin kim *(imandan)* yüz çevirir, *(Kur'an'ı)* inkâr ederse, Allah da onu en büyük azap ile azaplandırır.

25. Şüphesiz onların *(öldükten sonra)* dönüşleri ancak bizedir.

26. Sonra hesapları*(nı görmek)* de muhakkak bize aittir.

Tefsiri

1 – Kıyamet gününün haberi sana geldi mi?

« هَلْ » kelimesi « قَدْ » – *"gerçekten, hakikaten"* manasınadır. Musibetleri insanları kaplayacak ve korkuları onları kuşatacak olan felaketin haberi sana geldi ya. (Bununla) kıyameti kastediyor. Denildi ki:

﴿ وَتَغْشَى وُجُوهَهُمُ النَّارُ ﴾

"Yüzlerini de ateş kaplamaktadır." [143] ayetinin delaletiyle o ateştir.

2 – Yüzler (vardır) **o gün zelil** (ve hakir)**dir.**

"Yüzler vardır..." yani; kâfirlerin yüzleri. Özellikle yüzü zikretti. Çünkü hüzün ve sevinç kişinin yüzünde görünür. *".. o gün..."* musibetin kuşattığı gün. Musibete maruz kalanları aşağılık ve zillet kapladığı için yüzleri zelildir, hakirdir.

3 – Çalışmış ve yorgun (bitkin)**dur.**

Ateş içinde yorucu işler yapar, demektir. O (işler) de; zincirleri ve bukağıları sürüklemek, devenin çamura girişi gibi ateşe girmek, ateşten tepelere yorucu bir şekilde çıkmak ve inmektir. Denildi ki:

"Dünyada iken kötü işler yapan, onlarla lezzet alan ve nimetlenenlerdir. İşte onlar, onlardan dolayı ahirette yorgunluk ve bitkinlik içerisindedirler." Denildi ki:

"Onlar, mescid ehli kişilerdir. Bunun manası: Onlar, Allah'a (cc) karşı huşu sahibi oldular, yorucu oruç ve devamlı teheccüt gibi ameller işlediler ve o amelleri işlemede yoruldular, bitkin düştüler, demektir."

---

[143] İbrahim, 50.

4 – Kızgın bir ateşe girecek.

Uzun bir müddet kızdırılmış olan ateşe girecek. Onun sıcaklığı gibi bir sıcaklık yoktur. Ebu Amr ve Ebubekir'e göre « تُصْلَى » – *"girdirilecek"* şeklindedir.

5 – Son derece sıcak bir kaynaktan içirilecektir.

Onlara sıcaklığı son noktasına ulaşmış su kaynaktan içirilir. Sıfatlardaki ve fiillerdeki müenneslik « اَلْوُجُوهُ » – *"yüzler"* lafzına dönmektedir. Kastolunan:

"Onlar için 'dari' dikeninden başka bir yiyecek yoktur." ayetinin delaletiyle onların (yüzlerin) sahipleridir.

6 – Onlar için "Dari'" dikeninden başka yiyecek yoktur.

O, *"şibrik"* denilen bir ottur. Kuruduğunda *"dari'"* olur. O da; öldürücü bir zehirdir.

Azap çeşit çeşittir. Azap olunanlar da tabaka tabakadır. Kimileri zakkum yiyenler, kimileri, *gıslin yiyenler*, kimileri de *dar' yiyenler*dir. Dolayısıyla bu ayetle:

﴿ وَلَا طَعَامٌ اِلَّا مِنْ غِسْلِينٍ ﴾

"Gıslinden** (irinden) **başka yiyecek de yoktur." [144] ayeti arasında herhangi bir tezat yoktur.

7 – Ki o, ne semirtir (doyurur), **ne de açlığı giderir.**

« لَا يُسْمِنُ » mahallen mecrurdur. Çünkü o, « ضَرِيعٍ »" in sıfatıdır. Gıdanın iki menfaati ondan giderilmiştir. Onlar da; açlığı gidermesi ve bedeni semirtmesidir.

8 – Bir takım yüzler de parıl parıl parlıyor (mutludur).

---

[144] Hâkka, 36.

Daha sonra mü'minlerin yüzerlini vasfetti. « وُجُوهٌ » demedi. Çünkü ilk söz uzadı ve bağ koptu. *"Güzeldir, nimetlere mazhardır."* Has bir hayat içinde nimetlenir.

9 – (Dünyada taat ve ibadetle) **çalıştığından dolayı hoşnuttur.**

Kendilerine verilen ikram ve sevabı gördüklerinden dolayı ibadet ve taat işlediği için hoşnut olur.

10 – Yüksek bir cennettedir.

Mekânı yüksek ya da kadri yüksek.

11 – Orada boş bir laf işitmez.

Ey muhatap! Sen orada boş bir laf işitmezsin. Ya da *"O yüzler orada boş laf işitmezler."*, demektir.

« لَاغِيَةً »; boş şey ya da boş laf ya da boş konuşan biri, demektir. Cennet ahalisi ancak hikmetle konuşurlar. Kendilerini daimi nimetlerle rızıklandırdığı için Allah'a (cc) hamd ile konuşurlar.

Mekke kıraat ekolü ve Ebu Amr'a göre « لَا يُسْمَعُ فِيهَا لَاغِيَةٌ » – *"orada boş laf işitilmez"* şeklindedir. Nafi'ye göre de « لَا تُسْمَعُ فِيهَا لَاغِيَةٌ » – *"orada boş laf işitilmez"* şeklindedir.

12 – Orada daima akan bir (nice) **pınar,**

Yani; orada akan birçok pınar vardır.

﴿ عَلِمَتْ نَفْسٌ مَا أَحْضَرَتْ ﴾

"(Her) nefis ne yapıp öne sürdüğünü ve ne yapmayıp geride bıraktığını bilir." [145] ayetinde olduğu gibi. (Yani; Her iki ayette *"pınar"* ve *"nefis"* kelimeleri tekil olarak çoğul manasında zikredilmiştir.).

[145] Tekvîr, 14; İnfitâr, 5.

13 – Orada yüksek tahtlar,

« سُرُرٌ », « سَرِيرٌ » (taht) kelimesinin çoğuludur.

"Yüksek" kadri ya da mekânı itibarıyla yüksek. Mü'min, Rabbi'nin, kendisine verdiği mülk ve nimetleri, onun üzerine oturmak suretiyle görsün diye (bu yüksek tahtlar ihsan olunmuştur.)

14 – (Önlerine) **konmuş kadehler.**

« اَلْكَوَابُ », « كُوبٌ » kelimesinin çoğuludur. O da; kadeh demektir. *"Kulpsuz kaptır"* da denmiştir. *".. konmuş..."* onlara bakmak suretiyle lezzet almaları için önlerine konmuş ya da içmelerine amade olarak pınarların etrafına konmuş, demektir.

15 – Sıra sıra dizilmiş yastıklar.

« نَمَارِقُ »: yastıklar, demektir. *"Sıra sıra dizilmiş yastıklar."* yan yana olan yastıklar ve minderler. Her nerede oturmayı dilerse oraya oturur. Bir mindere oturur, diğerine de dayanır.

16 – Yayılıp serilmiş saçaklı halılar vardır.

Genişçe serilmiş kıymetli döşemeler vardır.

« زَرَابِىُّ », « زُرْبِىُّ » kelimesini çoğuludur. *"Yayılmış..."* serilmiş ya da meclislerde şuraya buraya dağıtılmış, demektir.

Allahu Teâlâ cennetin vasfı ile ilgili bu ayetleri indirdiğinde Peygamber (sav) tahtın yüksekliğini yüz fersah olarak açıklamış. (Bir fersah: Üç mildir.), önlerine konmuş kapların, çoklukları sebebiyle mahlûkatın hesabına girmeyeceğini beyan etmiştir. Yastıkların uzunluğunun ve serili halıların enlerinin dahi (mahlûkatın hesabına sığmayacağını beyan etmiştir) Ancak kâfirler bunu inkâr etmişler ve:

"Bir taht nasıl bu kadar yüksek olabilir? Kadehler nasıl bu kadar çok olabilir. Yastıklar nasıl bu kadar uzun olabilir ve serili halılar nasıl bu kadar enli olabilir? Bunu dünyada görmedik." demişlerdir. Bunun üzerine Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

17 - Onlar hala (ibretle) **bakmazlar mı o deveye, nasıl yaratılmıştır o.**

Nasıl uzun olarak yaratılmış. Sonra binilmesi ya da yüklenilmesi için nasıl çöküyor, sonra ayağa kalkıyor. Taht da bu şekilde devenin eğilişi gibi mü'min için eğilir.

18 - O göğe, nasıl yükseltilmiştir o,

Tutma (işi) ve direk olmaksızın son derece yükseğe nasıl da yükseltilmiş. Sonra onun yıldızları ne kadar da çok. Dolaylısıyla onlar mahlûkatın hesabına sığmamaktadır. Kadehler de aynen böyledir.

19 - O dağlara, nasıl dikilmiştir o,

Sabit olarak dikilmiş, nasıl da dikilmiş. Onlar, sağlam ve sabittir. Yüksek olmalarına rağmen yıkılmazlar. Dayanılan minderler, döşekler de aynen böyledir.

20 - O yere, nasıl yayılıp döşenmiştir o?

Hazırlanıp amade kılınmak suretiyle nasıl da yayılıp döşenmiştir. Onun tamamı bir ufuktan diğer ufka yayılmış tek bir yaygıdır. Serilmiş halılar, döşekler de aynen böyledir. Mananın şu şekilde olması da mümkündür:

"Yaratıcının kudretine şahadet eden bu mahlûkata bakmıyorlar mı ki neticede O'nun yeniden diriltmeye kadir olduğunu inkâr etmesinler, Peygamberin uyarısını dinlesinler, Allah'a (cc) iman etsinler ve O'na (cc) kavuşmaya hazırlansınlar."

Özellikle bu dördünün zikredilişi bunun Araplara hitap olması ve onları düşünmeye teşvik olması itibarıyladır. Kişi devamlı olarak gönlünde olan şeylerden daha çok ibret alır. Araplar çöllerde yaşardı. Göğü, yeri, dağları ve develeri müşahede ederlerdi. Develer onların en kıymetli mallarıydı. Diğer hayvanlara göre en çok onları, kullanırlardı. Çünkü onlar hayvan cinsinden karşılanabilecek bütün ihtiyacı karşılamaktadır. Onlar da; doğurması, süt vermesi, yük taşıması, üzerine binilmesi ve etinin yenilmesidir. Diğerleri böyle değildir.

Yine onların yaratılışı diğerlerine nazaran daha fazla şaşkınlık vericidir. Dizginlerini tutan herkese karşı itaatkâr olarak yaratılmıştır. Zayıfa karşı gelmez, küçüğü de (binmekten) menetmez. Yüklerle birlikte ayağa kalkabilmesi için boynu uzun yaratılmıştır. Kısa yoldan kolayca binilebilmesi için (ön ayaklarıyla) çömelebilecek şekilde yaratılmıştır. Daha sonra yüklendiği yüküyle ayağa kalkar ve onları uzak beldelere götürür. Susuzluğa dayanıklıdır. Sekiz güne kadar susuzluğa dayandığı çokça görülmüştür. Çölde diğer hayvanların yemediği (hemen) her otu otlar.

21 – (Habibim!) **Sen hemen** (onlara Allah'ın nimetlerini, tevhid delillerini) **hatırlat. Sen ancak bir hatırlatıcısın.**

"Hatırlat" üzerinde düşünmeleri için (tevhid) delillerini hatırlat. *"Sen ancak bir hatırlatıcısın."* senin vazifen yalnızca tebliğdir.

22 – **Onların üzerinde zorba** (biri) **değilsin.**

Onlar üzerine musallat kılınan biri değilsin.

﴿ وَمَٓا اَنْتَ عَلَيْهِمْ بِجَبَّارٍ ﴾

"Sen onların üstünde zorlayıcı değilsin." [146] ayetinde olduğu gibi.

Medine kıraati, Basra kıraati, Ali ve Asım'a göre « بِمُصَيْطِرٍ » şeklindedir.

23– / 24– Lakin kim (imandan) **yüz çevirir,** (Kur'an'ı) **inkâr ederse, Allah da onu en büyük azap ile azaplandırır.**

İstisna, istisnai munkatıdır. Yani; sen onlardan sorumlu değilsin, lakin onlardan kim yüz çevirir, Allah'ı (cc) inkâr ederse onların işini Allah (cc) üzerine alır ve onları kahreder. Onları en büyüt azap ile azaplandırır. O da; cehennem azabıdır. Denildi ki:

Bu, « فَذَكِّرْ » sözünden istisnadır. Yani; *"İman etmesinden ümidi kestiğin ve yüz çevirmeleri sebebiyle en büyük azaba hak kazanan kişilerin dışındakilere hatırlat"*, demektir. Aralarındaki ise tırnak cümlesidir.

[146] Kâf, 45.

25 – Şüphesiz onların (öldükten sonra) **dönüşleri ancak bizedir.**

Zarfın öne alınmasının faydası tehdidin şiddetlendirilmesi ve onların dönüşlerinin ancak ve ancak düşmanlarını kahreden ve intikam almaya muktedir olan Allah'a (cc) olduğunu bildirmektir.

26 – Sonra hesapları(nı görmek) **de muhakkak bize aittir.**

Onları amellerine göre hesaba çekeceğiz ve onları emsallerini cezalandırdığımız gibi amelleriyle cezalandıracağız.

« عَلَى » harfi ceri tehdidin te'kidi içindir, vücup için değildir. Zira Allah üzerine hiçbir şey vacip olmaz.

Sûre - 89

FECR SÛRESİ

Mekke'de nazil olmuştur; 30 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

وَالْفَجْرِ ﴿١﴾ وَلَيَالٍ عَشْرٍ ﴿٢﴾ وَالشَّفْعِ وَالْوَتْرِ ﴿٣﴾ وَاللَّيْلِ إِذَا يَسْرِ ﴿٤﴾ هَلْ فِي ذٰلِكَ قَسَمٌ لِذِي حِجْرٍ ﴿٥﴾ أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِعَادٍ ﴿٦﴾ إِرَمَ ذَاتِ الْعِمَادِ ﴿٧﴾ الَّتِي لَمْ يُخْلَقْ مِثْلُهَا فِي الْبِلَادِ ﴿٨﴾ وَثَمُودَ الَّذِينَ جَابُوا الصَّخْرَ بِالْوَادِ ﴿٩﴾ وَفِرْعَوْنَ ذِي الْأَوْتَادِ ﴿١٠﴾ الَّذِينَ طَغَوْا فِي الْبِلَادِ ﴿١١﴾ فَأَكْثَرُوا فِيهَا الْفَسَادَ ﴿١٢﴾ فَصَبَّ عَلَيْهِمْ رَبُّكَ سَوْطَ عَذَابٍ ﴿١٣﴾ إِنَّ رَبَّكَ لَبِالْمِرْصَادِ ﴿١٤﴾ فَأَمَّا الْإِنْسَانُ إِذَا مَا ابْتَلٰيهُ رَبُّهُ فَأَكْرَمَهُ وَنَعَّمَهُ فَيَقُولُ رَبِّي أَكْرَمَنِ ﴿١٥﴾ وَأَمَّا إِذَا مَا ابْتَلٰيهُ فَقَدَرَ عَلَيْهِ رِزْقَهُ فَيَقُولُ رَبِّي أَهَانَنِ ﴿١٦﴾ كَلَّا بَلْ لَا تُكْرِمُونَ الْيَتِيمَ ﴿١٧﴾ وَلَا تَحَاضُّونَ عَلٰى طَعَامِ الْمِسْكِينِ ﴿١٨﴾ وَتَأْكُلُونَ التُّرَاثَ أَكْلًا لَمًّا ﴿١٩﴾ وَتُحِبُّونَ الْمَالَ حُبًّا جَمًّا ﴿٢٠﴾ كَلَّا إِذَا

دُكَّتِ الْاَرْضُ دَكًّا دَكًّا ﴿٢١﴾ وَجَٓاءَ رَبُّكَ وَالْمَلَكُ صَفًّا صَفًّا

﴿٢٢﴾ وَجِيٓءَ يَوْمَئِذٍ بِجَهَنَّمَ يَوْمَئِذٍ يَتَذَكَّرُ الْاِنْسَانُ وَاَنّٰى لَهُ

الذِّكْرٰى ﴿٢٣﴾ يَقُولُ يَا لَيْتَن۪ي قَدَّمْتُ لِحَيَات۪ي ﴿٢٤﴾ فَيَوْمَئِذٍ لَا

يُعَذِّبُ عَذَابَهُٓ اَحَدٌ ﴿٢٥﴾ وَلَا يُوثِقُ وَثَاقَهُٓ اَحَدٌ ﴿٢٦﴾ يَٓا اَيَّتُهَا

النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ﴿٢٧﴾ ارْجِع۪ٓي اِلٰى رَبِّكِ رَاضِيَةً مَرْضِيَّةً ﴿٢٨﴾

فَادْخُل۪ي ف۪ي عِبَاد۪ي ﴿٢٩﴾ وَادْخُل۪ي جَنَّت۪ي ﴿٣٠﴾

Meali

1. Andolsun Fecre,

2. On geceye,

3. Hem çifte, hem teke,

4. *(Gelip)* geçeceği dem geceye,

5. Bunlarda akıl sahibi için birer yemin *(değeri)* vardır.

6. Görmedin mi Rabbin nice yaptı Ad'a?

7. *(Yani;)* o direk sahibi İreme?

8. Ki o, ülkelerde bir benzeri yaratılmayandı.

9. Ve vadi*(ler)* de kayaları oyan Semud'a.

10. O kazıklar sahibi Firavuna.

11. Ki *(bütün)* bunlar memleketler*(in)* de azgınlık edenlerdi.

12. O suretle ki oralarda fesadı çoğaltmışlardı.

13. Bundan dolayı Rabbin de üzerlerine azap kamçısı yağdırıverdi.

14. Çünkü Rabbin şüphesiz ki gözetlemededir.

15. Ama insan, ne zaman Rabbi onu imtihan edip de kendisine *(lütfu)* kerem*(iyle muamele)* eder, ona nimetler verirse, "Rabbim beni şerefli kıldı" der.

16. Fakat ne vakit de onu deneyerek üzerine rızkını daraltırsa şimdi de "Rabbim bana ihanet etti" der.

17. Hayır! Siz bilakis yetime iyilik etmezsiniz.

18. Yoksula yedirmek için birbirinizi teşvik etmiyorsunuz.

19. Mirası helal, haram demeyip alabildiğine yersiniz.

20. Malı pek çok seversiniz.

21. Hayır! Yer *(zelzeleyle)* parça parça dağıtıldığı zaman,

22. Rabbin*(in emri)* geldiği, melekler de saf saf *(indiği zaman)*,

23. Ki o gün cehennem de getirilmiştir. İnsan o gün *(her şeyi)* hatırlayacak. Fakat hatırlamadan ona ne *(fayda)*?

24. "Ah, diyecek, keşke hayatım için önden *(Salih ameller)* yapsaydım."

25. Artık o gün *(Allah'ın)* azabı gibi hiçbir kimse azap edemez.

26. Onun vurduğu bağ gibi de kimse bağ vuramaz.

27. Ey itmi'nane ermiş ruh!

28. Dön Rabbine, sen O'ndan razı, O senden razı olarak.

29. Haydi gir kullarımın içine.

30. Gir cennetime.

Tefsiri

1 – Andolsun Fecre,

Fecirle yemin edilmiştir. O da:

﴿ وَالصُّبْحِ إِذَآ أَسْفَرَ ﴾

"Ağaran sabaha andolsun." [147] ayetindeki gibi sabahtır.

Ya da sabah namazıyla yemin edilmiştir.

[147] Müddessir, 34.

2 – On geceye,

Zilhiccenin ilk on gecesi ya da Muharrem'in ilk on gecesi ya da Ramazan'ın son on gecesidir. Onların faziletine daha ziyade tembih için « لَيَالٍ » kelimesi nekre kılındı.

3 – Hem çifte, hem teke,

Her şeyin çiftine ve tekine, Ya da bu gecelerin çiftine ve tekine, Ya da namazın çiftine ve tekine, Ya da yaratılanlarla yaratana, demektir.

Hamza ve Ali'ye göre « وَالْوِتْرِ » şeklindedir. Diğerlerine göre « وَ »'ın üstünüyledir. İkisi ayrı ayrı lehçedir. Üstün şekli Hicaz lehçesi, esre şekli de Temim lehçesidir. Özel gecelerle yemin ettikten sonra genel olarak gece ile yemin etmiştir. Şöyle demiştir:

4 – (Gelip) **geçeceği dem geceye,**

Denildi ki: Bununla kadir gecesi kastedilmiştir.

"Gelip geçeceği dem..." geçtiği sırada, « يَسْرِ »'nin « ى »'sı geçiş halinde esre ile yetinilerek hazfedilir. Duruşta ise esre ile birlikte hazfedilir.

Biri Ahfeş'e « ى »'nın düşmesi hususunda sordu da o:

– *"Hayır, bana bir yıl hizmet edinceye kadar* (söylemem)" dedi. Bir yıl geçtikten sonra adam sordu, şöyle cevap verdi:

– *"Gece geçmiyor, gecede geçiliyor, manası değiştirilince ona uyularak lafzı da değiştiriliyor."* Denildi ki:

« يَسْرِى »'nin manası: *"Uyuyan gece"*, yani; içinde uyunulan gece denildiği gibi kendisinde gidilen gece, demektir.

5 – Bunlarda akıl sahibi için birer yemin (değeri) **vardır.**

Yani; kendisiyle yemin edilen bu şeylerde, akıl sahibi için kendisiyle yemin edilir bir şey vardır. Gereksiz şeylere düşmekten menettiği için akıla *"hicr"* denmiştir. Kişiyi çirkin işlerden alıkoyduğu ve menettiği için, *"akıl"* ve *"nuha"* olarak adlandırıldığı gibi, şunu kastediyor:

"Bu şeylere yemin edilmesiyle bu şeylerin azametli olması akıl sahibi katında gerçekleşti mi?" Ya da *"Bunlarla yemin edişimde akıl sahibi için yemin değeri var mı?"* Yani; *"O, benzeriyle, üzerine yemin edilenin te'kid edildiği büyük bir yemin midir?"* Ya da *"Bu şeylerle yeminde akıl ve iz'an sahibi için ikna edici yemin var mı?"* Demektir. Üzerine yemin edilen şey hazfedilmiştir. O da; *"Elbette azaba uğrayacaklardır."* sözüdür.

﴿ اَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِعَادٍ ﴾

"Görmedin mi Rabbin ne yaptı Ad kavmine" [148] ayetinden

﴿ فَصَبَّ عَلَيْهِمْ رَبُّكَ سَوْطَ عَذَابٍ ﴾

"Bu yüzden Rabbin onların üzerine azap kırbacını çarptı." [149] ya kadar olan ayetler buna delalet etmektedir. Bundan sonra peygamberleri yalanlayan ümmetlerin azaplandırılmasını zikretti, şöyle buyurdu:

6 – Görmedin mi Rabbin nice yaptı Ad'a.

7 – (Yani;) **o direk sahibi İreme?**

Yani; *"Ey Muhammed (sav)! Yakin hususunda gözle görmüş gibi bilmiyor musun?"* Bu, tasdik ettirme sorusudur. Denildi ki:

Haşim oğullarına Haşim denildiği gibi Ad b. Avs b. İrem b. Sam b. Nuh'un (as) çocuklarına ve torunlarına da Ad denilmiştir. Daha sonra onların ilk nesillerine Ad-ı Ula denilmiştir. İrem de; onların, dedelerinin adıyla adlandırılışıdır. Onlardan sonrakilere de Ad-ı ahire denilmiştir.

« اِرَمَ » kelimesi « عَادٍ » kelimesinin atfı beyanıdır. Ve onların Kadim Ad-ı Ula oluşunu bildirmektedir. Denildi ki:

"İrem; onların beldesi ve içinde yaşadıkları topraklardır." Abdullah b. Zübeyr'in « بِعَادِ اِرَمَ » şeklinde izafetle okuyuşu da buna delalet etmektedir. Bunun takdiri;

---

[148] Fecr, 6
[149] Fecr, 13.

﴿ وَاسْأَلِ الْقَرْيَةَ ﴾

"Kasaba (halkın)dan sor." [150]

ayetinde olduğu gibi; *"İrem halkının Adı" şeklindedir.* İrem kelimesi marife ve müennes olduğu için kabile ismi de olsa, mekân ismi de olsa gayri munsarıftır.

« ذَاتِ الْعِمَادِ »; kabileye sıfat olduğunda mana; onların, çadır halkı bedeviler olması ya da onların, boyları direklere benzetilmiş uzun boylu kişiler olması, şeklindedir. Beldeye sıfat olduğunda ise mana; onun, sütunlar, direkler sahibi belde olduğu şeklindedir.

Rivayet edildiğine göre Ad'ın, Şeddad ve Şedid adında iki oğlu vardı. Bunlar hükümdar oldular. Ve milletleri zorla hâkimiyetleri altına aldılar. Bir zaman sonra Şedid öldü. Saltanat tek başına Şeddad'a kaldı. O, dünyaya sahip oldu. Dünya sultanları ona boyun eğdiler. Bu orada o, cennet hakkında sözler işitti:

– *"Onun bir benzerini bina edeceğim"* dedi. Üç yüz sene zarfında Aden sahralarından birinde İrem'i bina etti. Şeddad'ın ömrü dokuz yüz yıl sürdü.

İrem, büyük bir şehirdi. Sarayları altından ve gümüştendi. Direkleri zeberced ve yakuttandı. İçinde çeşit çeşit ağaçlar ve nehirler vardı. Şehrin kuruluşu tamamlanınca Şeddad memleket ahalisini oraya sevketti. Oraya varmalarına bir günlük mesafe kalmıştı ki Allah (cc) üzerlerine gökten bir gürültü gönderdi de helak oldular.

Rivayete göre Abdullah b. Kılabe kendisine ait deveyi aramak için çıkmış ve bu şehirle karşılaşmış. Oradan taşıyacak kadar bazı şeyler almış. Onun bu haberi Muaviye'ye (ra) ulaşınca Muaviye onu huzuruna çağırmış, Abdullah da ona hikâyesini anlatmış. Bunun üzerine Muaviye Ka'bul Ahbar'a haber göndermiş, durumu ona sormuş. O da:

"Orası sütunlar sahibi İrem'dir. Senin zamanında Müslümanlardan kırmızı yüzlü kumral (saçlı) *bir adam oraya girecektir. Onun kaşının üze-*

[150] Yusuf, 82.

rinde de topuğu üzerinde de ben vardır. Kendine ait devesini aramak için çıkar." demiş. Sonra da etrafına bakmış, İbni Kılabe'yi görmüş ve:

– *"Vallahi o, bu adamdır."*demiş. [151]

8 – Ki o, ülkelerde bir benzeri yaratılmayandı.

Kuvvet ve boy uzunluğu yönüyle Ad gibisi yaratılmadı, demektir. Onlardan bir adamın boyu dört yüz zira idi. Ya da bütün dünya şehirleri içinde Şeddad'ın kurduğu şehir gibisi yaratılmadı, demektir.

9 – Ve vadi(ler) de kayaları oyan Semud'a.

Dağların kayalarını kestiler ve orada evler edindiler. Denildi ki:

Dağları ve kayaları ilk oyan Semud kavmidir. Onlar bin yedi yüz şehir kurdular. Hepsi de taştandı.

"Vadide" Vadi'l-Kura'da.

10 – O kazıklar sahibi Firavuna.

Yani; Çok sayıda ordulara sahip demektir. Onların, konakladıklarında kurdukları birçok çadırı vardı. Denildi ki: Onun, Asiye'ye yaptığı gibi insanlara işkence ettiği kazıkları vardı.

11 – Ki (bütün) bunlar memleketler(in) de azgınlık edenlerdi.

« ٱلَّذِينَ », zem üzere mahallen mansuptur. Ya da « هُمُ ٱلَّذِينَ » takdiri üzere mahallen merfudur. Ya da bu, zikrolunan Ad, Semud ve Firavunun sıfatı olmak üzere mahallen mecrurdur.

"Memleketleri(in)*de azgınlık edenlerdi"* haddi tecavüz edenlerdi.

12 – O suretle ki oralarda fesadı çoğaltmışlardı.

İnkâr etmek, öldürmek ve zulmetmek suretiyle oralarda fesadı çoğaltmışlardı.

[151] Not: Müfessirler bu hikâyenin İsrailiyattan olduğunu dolayısıyla da uydurma olduğunu söylemişlerdir. (Müt.)

13 – Bundan dolayı Rabbin de üzerlerine azap kamçısı yağdırıverdi.

Bu, onlar üzerine azabı indireceğine dair, son derece beliğ bir mecazdır. Zira yağdırmak, dökmek devamlılığı bildirmektir. Kamçı ise elem vermenin çokluğunu bildirmektedir. Yani; elem verici bir azapla daima azap edildiler, demektir.

14 – Çünkü Rabbin şüphesiz ki gözetlemededir.

Mirsad: Gözlemin yapıldığı mekândır. « رَصَدَهُ » – *"onu gözetledi"* cinsinden gelmektedir. « مِفْعَال » veznindedir. Bu, onun, kullarını gözettiğini, onların O'ndan bir yere savuşup kaçamayacağını, O'nun onların yaptığı her işi bildiğini ve muhafaza ettiğini, dolayısıyla da eğer hayır ise hayırla şer ise şerle onları cezalandıracağını ifade eden istiare-i temsiliyyedir.

15 – Ama insan, ne zaman Rabbi onu imtihan edip de kendisine (lütfu) **kerem**(iyle muamele) **eder, ona nimetler verirse "Rabbim beni şerefli kıldı" der.**

16 – Fakat ne vakit de onu deneyerek üzerine rızkını daraltırsa şimdi de "Rabbim bana ihanet etti" der.

"Rızkını daraltırsa" yani; onu azaltır ve onu yaşatacak kadar kısarsa, demektir. Şam kıraat ekolü ve Yezid'e göre « فَقَدَّرَ » – *"takdir ederse"* şeklindedir. Rabbi gözetim yerinde olan kişiye gereken, akıbeti için çalışmak ve dünyaya önem vermemektir. Ancak o, bunun zıddını işlemektedir. Şükretmesi için Rabbi ona nimet ve genişlik vererek imtihan ettiğinde, *"Rabbim bana ikram etti."* Yani; *"Bana verdiği şeylerle beni yüceltti"*, der. İkramı dünya hazzının çokluğunda görür. Onu, sabretmesi için fakirlikle imtihan edip rızkını daralttığında da *"Rabbim bana ihanet etti."* der. Horluğu dünya hazzının azlığında görür. Çünkü onu ancak dünya ve dünyada aldığı hazlar ve nimetler ilgilendirmektedir. Bu sebeple Allah (cc), « كَلَّا » – *"Hayır"* sözüyle onun bu inancını reddetmiştir.

17 – Hayır! Siz bilakis yetime iyilik etmezsiniz.

18 – Yoksula yedirmek için birbirinizi teşvik etmiyorsunuz.

İkram ve ihanet mal çokluğunda değildir. Bilakis ikram, ibadete muvaffak kılınmaktadır. İhanet de (ibadet h usunda) başarısızlığa terk edilmektedir. Allahu Teâlâ'nın « فيقول müptedanın –ki o, «الانسان »'dur– haberidir. « ف »'nin başına gelişi ise « اما »'nın şart manası içermesindendir. Müptedâ ile haber ara zarf takdiren haberden sonradır (dolayısıyla onun mamulüdür.) S denilmiştir:

« فاما الانسان فيقول ربى اكرمنى وقت الابتلاء » - *"Fakat insan imtihan vakti 'Rabbim bana ikram etti.' der"*

İkinci « فيقول » da aynı şekilde müptedanın haberi olur. Takdiri de « فاما هو اذا مابتلاه ربه » – *"Ama o, Rabbi onu imtihan edince"* şeklindedir. Rızkın bol bol verilmesi ve azaltılması şeklindeki her iki iş imtihan olarak adlandırıldı. Çünkü onlardan her biri kul için imtihandır. Ona bol bol rızık verdiğinde şükredecek mi yoksa nankörlük mü edecek diye imtihana çekilir. Rızık daraltıldığında da sabredecek mi yoksa mızırdanacak mı diye imtihana çekilir.

﴿ وَنَبْلُوكُمْ بِالشَّرِّ وَالْخَيْرِ فِتْنَةً ﴾

"Biz sizi imtihan için şerre de hayra da müptela kılıyoruz." [152] ayeti de bunun bir benzeridir.

Allah (cc), *"ona ikramda bulunur"* sözüyle ikramın varlığını söylemesine rağmen *"Rabbim bana ikram etti."* sözünü kabul etmemiştir. Çünkü o (insan) onu Allah'ın (cc) veriş gayesinin hilafını kastederek söylemiştir. Ki o da; Allah'ın (cc), onu ona hak kazandığı için ikram olsun diye verdiğini kastetmesidir. Bu:

---

[152] Enbiya, 35.

﴿ إِنَّمَآ أُوتِيتُهُ عَلَى عِلْمٍ عِنْدِى ﴾

"Bu (servet) bende bulunan bir bilgi sayesinde bana verildi." [153] Ayetinde olduğu gibidir.

Hâlbuki Allah (cc) onu ona hak etmeksizin imtihan olarak ver-miştir. Bilakis burada bu sözden (Rabbim bana ihanet etti, sözünden) daha kötüsü var o da: Allah (cc), onlara zenginlik vermek suretiyle ikramda bulunmasına rağmen onların, ihsan etmek suretiyle yetimlere ikramda bulunmak ve ehlini fakirleri yedirmeye teşvik etmek gibi bir hususta gerekli işleri yerine getirmemeleridir.

19 – Mirası helal, haram demeyip alabildiğine yersiniz.

« اَلتُّرَاثَ », miras demektir. « لَمًّا », lemli demektir. Lem de; helal ve haramı bir araya getirip toplamak demektir. Onlar, kadınları ve çocukları mirastan mahrum ediyorlar ve onlara kalan mirası kendilerine kalan mirasla birlikte yiyorlardı.

20 – Malı pek çok seversiniz.

« حُبَّهُ » ve « اَحَبَّهُ » aynı manayadır, denilmiştir. Malı hırsla ve hakları menederek pek çok seviyorsunuz.

Hicaz kıraat imamları ve Ebu Amr'a göre (bundan iki ayet sonraki « رَبُّكَ » kelimesi) « رَبِّى » şeklindedir.

Basra kıraatine göre « وَتُحِبُّونَ ve وَتَاْكُلُونَ، وَلَا تَحَاضُّونَ، تُكْرِمُونَ kelimeleri, وَيُحِبُّونَ ve وَيَاْكُلُونَ، وَلَا يَحُضُّونَ، يُكْرِمُونَ » şeklindedir.

21 – Hayır! Yer (zelzeleyle) **parça parça dağıtıldığı zaman,**

"Hayır" sözü onları bundan mendir ve onların yaptıklarını inkârdır. Daha sonra tehdidi getirdi ve pişmanlığın fayda vermediği bir zamanda kaçırdıkları şeylere karşı pişmanlıklarını zikretti. Şöyle buyurdu:

---

[153] Kasas, 78.

Yer birbiri ardınca sarsıla sarsıla sallandığında, Yani; « هَبَاءً مَنْثُورًا » oluncaya, toz duman haline gelinceye kadar sarsılma ve çarpılma işi devam eder, demektir.

22 – Rabbin(in emri) **geldiği, melekler de saf saf** (indiği zaman),

Bu, Allah'ın (cc) kudret ayetlerinin zuhuru, kahr ve saltanat eserlerinin ortaya çıkışı hususunda temsildir. Sultanlardan herhangi birinin bizzat huzuruyla meydana gelen heybet, onun askerlerin ve özel adamlarının huzuruyla meydana gelmez. İbni Abbas (ra)'dan şöyle nakledilmiştir:

"Bu, onun emri ve hükmü kazasıdır."

"Melekler de saf saf indiği zaman." Yani; bütün göklerin melekleri inerler ve insanları ve cinleri kuşatarak saf saf dizilirler.

23 – Ki o gün cehennem de getirilmiştir. İnsan o gün (her şeyi) **hatırlayacak. Fakat hatırlamadan ona ne** (fayda)?

Denildi ki:

"O (cehennem) *ehline gösterilir."*

﴿ وَبُرِّزَتِ الْجَحِيمُ لِلْغَاوِينَ ﴾

"Cehennem de azgınlara apaçık gösterilir." [154] ayetinde olduğu gibi. Yine denildi ki:

"Bu, onun gerçekten getirilmesidir." Nitekim hadisi şerifte:

"O gün cehennem getirilir. Onun her birini yetmiş bin meleğin tuttuğu yetmiş bin yuları vardır." buyrulmuştur.

"O gün o insan (her şeyi) *hatırlayacak."* yani; öğüt alacak. Fakat bu öğütün ona hiçbir faydası olmayacak.

24 – "Ah, diyecek, keşke hayatım için önden (Salih ameller) **yapsaydım."**

[154] Şuara, 91.

Keşke bu hayatım için –ki o ahiret hayatıdır– önden Salih ameller yapsaydım. Yani; keşke fani olan hayatımda baki olan hayatım için Salih ameller yapsaydım, demektir.

25 – Artık o gün (Allah'ın) **azabı gibi hiçbir kimse azap edemez.**

Yani; Allah'ın (cc) azabını kimse üstlenmez. Çünkü bu günde emir, yalnız Allah'a (cc) aittir.

26 – Onun vurduğu bağ gibi de kimse bağ vuramaz.

Onun zincirlerle ve bukağılarla vurduğu bağı kimse vuramaz. Keşşaf sahibi şöyle demiştir:

"Hiçbir kimse hiçbir kimseye Allah'ın (cc) azabı gibi azap edemez ve hiçbir kimse hiçbir kimseye Allah'ın bağ vurduğu gibi bağ vuramaz."

Ali'ye göre « لَا يُعَذَّبُ » ve « وَلَا يُوثَقُ » şeklindedir ki bu, Rasulullah (sav)'in kıratıdır. Ebu Amr da ömrünün sonlarına doğru bu görüşe dönmüştür.

Zamir, vasfedilen insana dönmektedir ki o da; kâfirdir. O zaman mana: *"Onun azabı gibi kimse azap olunmaz ve onun bağlanışı gibi kimse bağlanmaz."* şeklinde olur. Denildi ki:

"O, Ubey b. Halef'tir."

Yani; *"İnkâr ve inatta son hadde vardığı için onun azabı gibi kimseye azap olunmaz ve onun zincirlerle bağlanışı gibi kimse bağlanmaz"*, demektir. Bundan sonra Allahu Teâlâ, mü'mine ikram olsun diye Musa (as)'a konuştuğu gibi bizzat ya da melek lisanıyla şöyle buyurur:

27 – Ey itmi'nane ermiş ruh!

« الْمُطْمَئِنَّةُ » – *"mutmainne"* ne korku, ne de tasa ile ızdıraba düşmeyen, emin olan nefistir. Bu da iman etmiş nefistir. Ya da Hakka ulaşmış nefis, yakin huzurunun kendisini teskin ettiği, dolayısıyla da kendine, hiçbir şüphenin arız olmadığı nefis, demektir.

Ubey b. Ka'b'ın (ra) « يَاأَيَّتُهَا النَّفْسُ الْاٰمِنَةُ الْمُطْمَئِنَّةُ » şeklindeki kıratı ilk tefsirinin şahididir. Bu, ona ölüm anında ya da diriliş esnasında ya da cennete giriş esnasında söylenir.

28 – Dön Rabbine, sen O'ndan razı, O senden razı olarak.

Sana verilenler sebebiyle Allah'tan (cc) hoşnut olarak, yaptıkların sebebiyle de Allah (cc) katında hoşnut olunmuş olarak Rabbi'nin vaat ettiği yere ya da Rabbinin sevabına dön.

29 – Haydi gir kullarımın içine.

Salih kullarımın cümlesi içine gir. Onların gurubuna katıl.

30 – Gir cennetime.

Onlarla birlikte cennetime gir. Ebu Ubeyde şöyle demiştir:

"Yani; kullarımla birlikte gir ya da kullarım arasında, yani; has kullarım arasında gir, demektir."

﴿ وَأَدْخِلْنِي بِرَحْمَتِكَ فِي عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ ﴾

"Rahmetinle beni Salih kullarının arasına sok." [155] ayetinde olduğu gibi. Denildi ki:

Nefis, ruhtur.

Manası da kullarımın cesetlerine gir, şeklindedir. Abdullah b. Mes'ud'un « فِي جَسَدِي عَبْدِي » – *"kulumun cesedine gir"* şeklindeki kıratında olduğu gibi.

İbni Abbas (ra), Taifte vefat edince görülmemiş şekilde bir kuş gelmiş ve onun naşı içine girmiştir. Defnedilince kabrin ağzında bu ayet okundu, ama kimin okuduğu bilinmedi.

Bu ayet, Hamza b. Abdül Muttalib hakkında nazil oldu, denilmiştir. Mekke halkının astığı Hubeyb b. Adiy hakkında nazil oldu da denilmiştir. Onun yüzünü Medine yönüne çevirdiler de o:

"Allah'ım! Eğer katında benim bir değerim varsa yüzümü kıblene taraf çevir." demiştir. Allah (cc) da onun yüzünü kıbleye doğru çevirmiştir. Kimse de onu kıbleden çevirememiştir. Denildi ki:

Bu, bütün mü'minler hakkında umumidir. Zira itibar lafzın genel oluşunadır, sebebin hususiliğine değil.

[155] Neml, 19.

Sûre - 90

BELED SÛRESİ

Mekke'de nazil olmuştur; 20 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

لَٓا اُقْسِمُ بِهٰذَا الْبَلَدِۙ ﴿١﴾ وَاَنْتَ حِلٌّ بِهٰذَا الْبَلَدِۙ ﴿٢﴾ وَوَالِدٍ وَمَا وَلَدَۙ ﴿٣﴾ لَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ فِي كَبَدٍۜ ﴿٤﴾ اَيَحْسَبُ اَنْ لَنْ يَقْدِرَ عَلَيْهِ اَحَدٌۢ ﴿٥﴾ يَقُولُ اَهْلَكْتُ مَالاً لُبَدًاۜ ﴿٦﴾ اَيَحْسَبُ اَنْ لَمْ يَرَهُٓ اَحَدٌۜ ﴿٧﴾ اَلَمْ نَجْعَلْ لَهُ عَيْنَيْنِۙ ﴿٨﴾ وَلِسَانًا وَشَفَتَيْنِۙ ﴿٩﴾ وَهَدَيْنَاهُ النَّجْدَيْنِۚ ﴿١٠﴾ فَلَا اقْتَحَمَ الْعَقَبَةَ ﴿١١﴾ وَمَٓا اَدْرٰيكَ مَا الْعَقَبَةُۜ ﴿١٢﴾ فَكُّ رَقَبَةٍۙ ﴿١٣﴾ اَوْ اِطْعَامٌ فِي يَوْمٍ ذِي مَسْغَبَةٍۙ ﴿١٤﴾ يَتِيمًا ذَا مَقْرَبَةٍۙ ﴿١٥﴾ اَوْ مِسْكِينًا ذَا مَتْرَبَةٍۜ ﴿١٦﴾ ثُمَّ كَانَ مِنَ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ وَتَوَاصَوْا بِالْمَرْحَمَةِۜ ﴿١٧﴾ اُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِۜ ﴿١٨﴾ وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِاٰيَاتِنَا هُمْ اَصْحَابُ الْمَشْئَمَةِۜ ﴿١٩﴾ عَلَيْهِمْ نَارٌ مُؤْصَدَةٌ ﴿٢٠﴾

Meali

1. Şu beldeye yemin ederim.

2. Senin bu beldede oturman (veya ileride orada savaşman) sana helal iken.

3. Babaya da doğana da *(yemin ederim).*

4. Ki biz insanı andolsun ki meşakkat içinde yarattık.

5. O, kendisine kimsenin mutlaka güç yetiremeyeceğini mi sanıyor?

6. Der ki: "Yığın yığın mal telef ettim."

7. O, kendisini hiçbir kişinin görmediğini mi sanıyor?

8. Biz ona vermedik mi; *(Görecek)* iki göz,

9. Bir dil, iki dudak,

10. Biz ona iki de yol gösterdik.

11. Fakat o, sarp yokuşu aşamadı.

12. Bu sarp yokuşun ne olduğunu sana hangi şey bildirdi?

13. *(O)* köle azad etmektir.

14. Yahut *(salgın)* bir açlık gününde yemek yedirmektir.

15. Yakınlığı olan bir yetime,

16. Yahut toprakta sürünen bir yoksula,

17. Sonra da *(o sarp yokuşu aşıp geçerken)* iman edenlerden, birbirine sabr*(u sebat)*ı tavsiye, *(halka)* merhameti tavsiye edenlerden olmaktır.

18. İşte bunlar (iman ehli olan) sağcılardır.

19. Ayetlerimize küfredenler ise (inkâr ehli) solcuların ta kendileridir.

20. Ki *(onların cezası)* üzerlerine kapıları sımsıkı kapatılmış bir ateştir.

Tefsiri

1 – Şu beldeye yemin ederim.

Sübhan Allah, haram belde ile ve bundan başkasıyla insanın zorluklar içinde yaratılmış olduğuna yemin etmiştir. Yemin ve yemin edilen şey arasına, *"Sen bu beldeye helal iken"* cümlesini sokmuştur.

2 – Senin bu beldede oturman (veya ileride orada savaşman) sana helal iken.

Yani; hürmetinin büyüklüğüne rağmen senin gibi birinin, haram bölge dışında avlanmanın helal oluşu gibi bu belde de –Mekke'yi kastediyor– helal olması zorluklardandır. Şurahbil'den şöyle nakledilmiştir:

"(Kâfirler) *bu beldede avlanmayı haram saydıkları halde senin oradan çıkarılmanı ve öldürülmeni helal saymaktadırlar."*

Bunda Rasullulah (sav)'i sebata ve Mekke halkının eziyetlerine katlanmaya teşvik, onların ona karşı düşmanlık göstermedeki hallerine karşı şaşkınlık vardır. Ya da insanın çeşitli zorluklara karşı göğüs germekten hiçbir zaman hali olmadığına (Allah (cc)), Rasulullah'ı (sav) beldesine yemin etmek suretiyle teselli etmiştir. Ona teselli vermek ve üzüntüsünü gidermek için Mekke'nin fethini vaad etmek suretiyle (araya mutarıza cümlesi soktu. *"Sen bu beldeye helal iken..."* buyurdu. Yani; *"Sen bu beldede, istikbalde helal kılınmış halde olacaksın. Orada öldürmek ya da esir almak cihetinden dilediğini yapacaksın."*, demektir. Bu da; Allahu Teâlâ'nın, O'na (sav) Mekke'nin fethini nasip etmesi ve ona orayı helal kılmasıdır.

Ondan önce hiç kimseye onun fethi nasip olmadı ve orası hiç kimseye helal kılınmadı. Dilediğini helal dilediğini de haram kıldı. İbni Hatal, Kâbe örtüsüne yapışmış olduğu halde öldürüldü. Mikyes b. Subabe ve diğerleri de öldürüldü. Ebu Süfyan'ın evi emin kılındı. Geleceğe ait olması hususunda bu ayetin benzeri:

﴿ اِنَّكَ مَيِّتٌ وَاِنَّهُمْ مَيِّتُونَ ﴾

"Sen de öleceksin onlar da ölecekler." [156] ayetidir. Bunun, geleceğe dair olması hususunda ittifakla Mekkî olması delil olarak sana yeter. Nüzul vakti nerede hicret nerede? Fetih zamanını da var sen hesap et.

3 – Babaya da doğana da (yemin ederim).

[156] Zümer, 30.

O ikisi, Adem (as) ve onun zürriyetidir. Ya da her baba ve çocuğudur. Ya da İbrahim (as) ve zürriyetidir.

« مَا », « مَنْ » manasına ya da « الَّذِي » manasınadır.

4 – Ki biz insanı andolsun ki meşakkat içinde yarattık.

Bu, yeminin cevabıdır. İnsan dünya musibetlerine ve ahiret zorluklarına katlanmaktadır. Zünnun'dan şöyle nakledilmiştir:

"(İnsan) *tabi olmaya ve nihayete erdirmeye çağrıldığı halde kaza* (kader) *ipine bağlı kalmaya devam eder."*

5 – O, kendisine kimsenin mutlaka güç yetiremeyeceğini mi sanıyor?

"O" zamiri, Rasulullah (sav)'in kendilerinden çok çektiği Kureyş asilzadelerinden birine aittir. Onun, Ebu'l-Eşedd olduğu da söylenmiştir. Onun Velid b. Muğire olduğu da söylenmiştir. Mana; *"Mü'minlere karşı zorluk çıkaran, kavmi içinde güçlü olan bu asilzade kıyametin kopmayacağını ve ondan intikam alınmayacağını mı sanıyor?"* şeklindedir. Daha sonra onun bu günde söylediklerini zikretti.

6 – Der ki: "Yığın yığın mal telef ettim."

« لُبَدًا »; çok demektir. « لُبْدَةٌ » kelimesinin çoğuludur. O da; çoğaldı, yığıldı, demektir. Cahiliye halkının cömertlik ve şereflilik olarak adlandırdığı hususlarda çok şey infak ettiğini kastediyor.

7 – O, kendisini hiçbir kişinin görmediğini mi sanıyor?

Gösteriş ve övünme için infak ettiği şeyleri infak ettiğinde onu hiç kimsenin görmediğini mi zannediyor? Şunu kastediyor: *"Şüphesiz ki Allahu Teâlâ onu görüyordu ve* (her daim) *onu görendir."*

Daha sonra ona olan nimetlerini zikretti, şöyle buyurdu:

8 – Biz ona vermedik mi; (Görecek) **iki göz,**

Görülenleri onlarla görecek iki göz.

9 – Bir dil, iki dudak,

Kalbindekileri ifade edecek bir dil ve ön dişlerini örtecek, konuşmada, yemede, içmede ve üfürmede kullanılacak iki dudak.

10 – Biz ona iki de yol gösterdik.

Cennete ve cehenneme götüren hayır ve şer yollarını.

"(Annenin) göğüslerini gösterdik." Manası da verilmiştir.

11 – Fakat o, sarp yokuşu aşamadı.

12 – Bu sarp yokuşun ne olduğunu sana hangi şey bildirdi?

13 – (O) **köle azad etmektir.**

14 – Yahut (salgın) **bir açlık gününde yemek yedirmektir.**

15 – Yakınlığı olan bir yetime,

16 – Yahut toprakta sürünen bir yoksula,

17 – Sonra da (o sarp yokuşu aşıp geçerken) **iman edenlerden, birbirine sabr**(u sebat)ı **tavsiye,** (halka) **merhameti tavsiye edenlerden olmaktır.**

Şunu kastediyor: Bu ihsan ve nimetlere köle azad etmek, ya da yetimleri ve miskinleri yedirmek gibi, salih amellerle şükretmedi. Daha sonra her taatin aslı ve her hayrın esası olan imanla da şükretmedi. Bilakis küfranı nimet etti ve nimet vereni inkâr etti. Mana şudur:

"Bu şekilde olan bir infak Allah katında makbul ve faydalıdır. Yığın yığın malını riya ve böbürlenme için sarf etmesi değil."

Fasih kelamda « لاَ », (« فَلاَ صَدَّقَ وَلاَ صَلّٰى » gibi) mükerrer olması dışında mazi fiille birlikte çok az kullanılır. (Burada « فَلاَ اقْتَحَمَ » şeklinde bir kez kullanılmıştır. Ancak) o sarp yokuşa saldırmayı üç şeyle tefsir ettiğinde « لاَ »'yı üç defa tekrar etmiş gibi olmuştur. Takdiri şudur:

"Ne köle azad etti, ne fakiri yedirdi ne de iman etti."

« اَلْاِقْتِحَامُ » – *İktiham;* şiddet ve zorlukla giriş ve haddi tecavüz ediş demektir.

« اَلْقُحْمَةُ »; şiddet demektir. Onda meşakkatin zahmetinin çekilişi ve nefis mücahedesi olduğundan dolayı salih amel sarp bir yokuşa, onu işlemek de ona saldırmaya benzetilmiştir. Hasan'dan şöyle nakledilmiştir:

"Vallahi sarp yokuş; düşmanı şeytan olduğu halde insanın, nefsine ve hevasına karşı mücahedesinin şiddetliliğidir."

« مَا الْعَقَبَةُ » sözüyle kast olunan; ona saldırma ve hücumun ne olduğudur. Manası; *"Şüphesiz ki sen, onun, nefse verdiği zorluğu, onun mahiyetini ve onun Allah (cc) katındaki karşılığının mahiyetini bilmiyor-sun"*, şeklindedir. Kölenin azad edilmesi; onun kölelikten kurtarılması ve ona kendisini azad edecek mal hususunda yardım edilişidir.

Mekke kıraat ekolü, Ebu Amr ve Ali'ye göre « اقْتَحَمَ الْعَقَبَةَ »'den bedel olmak üzere « فَكَّ رَقَبَةً * أَوْ إِطْعَامٌ » şeklindedir.

"Bu sarp yokuşun ne olduğunu sana hangi şey bildirdi?" ayeti de mutarız cümlesidir. Diğerlerine göre ise, o yokuşa saldırma; köle azad etme ve yemek yedirme manası üzere « فَكُّ رَقَبَةٍ * أَوْ إِطْعَامٌ » şeklindedir. « الْمَسْغَبَةُ »: açlık. « الْمَقْرَبَةُ »: yakınlık, « الْمَتْرَبَةُ »: fakirlik, demektir. « الْمَفْعَلَةُ » vezninde gelmişlerdir.

« الْمَسْغَبَةُ »: (kişi) acıktığında kullanılan « سَغِبَ » fiilindendir.

« الْمَقْرَبَةُ »: nesep hususunda kullanılan « قَرُبَ » fiilindendir. « فُلَانٌ ذُو قَرَابَتِي وَذُو مَقْرَبَتِي » – *"falan benim yakınımdır, akrabamdır"* denir.

« الْمَتْرَبَةُ »: Kişi fakir muhtaç duruma düştüğünde kullanılan « تَرِبَ » fiilindendir. Manası; *"Toprağa yapıştı. Dolayısıyla onun sığınağı çöplüklerdir."*

Onun, *"açlık sahibi"* olarak nitelendirilmesi « هَمٌّ نَاصِبٌ » – *"yorucu üzüntü"* sözünde olduğu gibidir. Bu da « ذُو نَصَبٍ » demektir.

"Sonra da iman edenlerden olmak." sözünün manası ise; iman üzere devam edenlerden olmak, demektir. « ثُمَّ »'nin « وَ » manasına olduğu da

söylenmiştir. Yine o imanın son nefese kadar devamlılığı dolayısıyla, ayrıca rütbe ve fazilet hususunda, köle azad etmekten ve sadaka vermekten farklı olduğu için « ثُمَّ » ile getirilmiştir. İmanın vakit itibarıyla sonradan olduğunu ifade etmek için değil. Zira iman başkalarından öncedir. Ameli salih de ancak onunla makbul olur.

"Birbirlerine sabrı tavsiye, merhameti tavsiye edenlerden olmaktır." Günahlardan kaçınmak taatlara devam etmek ve müptela kılındığı zorluklara karşı dayanmak hususunda birbirlerine sabrı tavsiye ve aralarındaki hususlarda merhametli olmayı tavsiye edenlerden olmaktır.

18 – İşte bunlar (iman ehli olan) **sağcılardır.**

Yani; Bu sıfatlarla muttasıf olanlar sağın adamlarındandır. (Kitabı kendilerine sağ taraftan verilen hoş baht kişilerdendir.)

19 – Ayetlerimize küfredenler ise (inkâr ehli) **solcuların ta kendileridir.**

"Ayetlerimize... –Kur'an ya da delillerimize– *küfredenler* –ise– *solcuların ta kendileridir."* solculardır. (kitabı kendilerine sol taraftan verilen bedbaht kişilerdir.)

"meymenet" ve *"meş'emet"* kelimeleri sağ ve sol manasına ya da uğur ve uğursuzluk manasınadır. Yani; onlar; (ibadetleri sebebiyle) nefislerine karşı uğurlu olanlar ve (isyanları sebebiyle) nefislerine karşı uğursuz olanlardır.

20 – Ki (onların cezası) **üzerlerine kapıları sımsıkı kapatılmış bir ateştir.**

Ebu Amr, Hamza ve Hafs'a göre « مُؤْصَدَةٌ » şeklinde « ـئـ » iledir. Yani; kapanmış, örtülmüş, demektir. Örttüğünde ve kilitlediğinde kullandığın « أَوْصَدْتُ اَلْبَابَ وَاَصَدْتُهُ » – *"kapıyı kapadım, sımsıkı kilitledim"* sözünden gelmektedir. Allahu a'lem.

❁ ❁ ❁

Sûre - 91

ŞEMS SÛRESİ

Mekke'de nazil olmuştur; 15 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

وَالشَّمْسِ وَضُحٰيهَا ﴿١﴾ وَالْقَمَرِ اِذَا تَلٰيهَا ﴿٢﴾ وَالنَّهَارِ اِذَا جَلّٰيهَا ﴿٣﴾ وَالَّيْلِ اِذَا يَغْشٰيهَا ﴿٤﴾ وَالسَّمَٓاءِ وَمَا بَنٰيهَا ﴿٥﴾ وَالْاَرْضِ وَمَا طَحٰيهَا ﴿٦﴾ وَنَفْسٍ وَمَا سَوّٰيهَا ﴿٧﴾ فَاَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوٰيهَا ﴿٨﴾ قَدْ اَفْلَحَ مَنْ زَكّٰيهَا ﴿٩﴾ وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسّٰيهَا ﴿١٠﴾ كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِطَغْوٰيهَا ﴿١١﴾ اِذِ انْبَعَثَ اَشْقٰيهَا ﴿١٢﴾ فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللّٰهِ نَاقَةَ اللّٰهِ وَسُقْيٰيهَا ﴿١٣﴾ فَكَذَّبُوهُ فَعَقَرُوهَا فَدَمْدَمَ عَلَيْهِمْ رَبُّهُمْ بِذَنْبِهِمْ فَسَوّٰيهَا ﴿١٤﴾ وَلَا يَخَافُ عُقْبٰيهَا ﴿١٥﴾

Meali

1. Andolsun güneşe ve onun aydınlığına,

2. *(Işık almakta)* ona tabi olduğu zaman aya,

3. Ona parlaklık verdiği zaman gündüze,

4. Onu örtüp bürüdüğü zaman geceye,

5. Göğe ve onu bina edene,

6. Yere ve onu yayıp döşeyene,

7. Her bir nefse ve onu düzenleyene,

8. Sonra da ona hem kötülüğü, hem *(ondan)* sakınmayı ilham edene ki,

9. Onu tertemiz yapan kişi muhakkak ki umduğuna ermiş,

10. Onu alabildiğine örten kişi ise elbette ziyana uğramıştır.

11. Semud *(kavmi)* azgınlığı yüzünden *(Peygamberlerini)* tekzip etti.

12. *(O kavmin)* en şakisi ayaklandığı zaman.

13. *(Hâlbuki daha evvel)* Allah'ın peygamberi onlara "Allah'ın dişi devesine ve onun su içme nöbetine *(sırasına)* dikkat edin" demişti.

14. Fakat onu tekzip ettiler. Derken o deveyi kestiler. Bundan dolayı Rableri*(nin azabı)* da onları, günahları sebebiyle örtüverdi. Öyle ki hepsini bir yaptı *(helak etti).*

15. Bunun sonundan *(hiçbir veçhile)* korkmayarak.

Tefsiri

1 – Andolsun güneşe ve onun aydınlığına,

"Onun aydınlığına" yükseldiği ve hâkimiyeti belirdiği vakitteki aydınlığına.

2 – (Işık almakta) **ona tabi olduğu zaman aya,**

Aydınlık ve ışık hususunda ona tabi olduğunda aya andolsun. Bu da; ayın ilk yarısındadır. Ay ışık hususunda güneşin yerine gelir.

3 – Ona parlaklık verdiği zaman gündüze,

Güneşi parlattığında ve onu bakanlara izhar ettiğinde... Bu, gündüzün yükseldiği ve yayıldığı vakittir. Çünkü güneş bu vakitte tamamen ortaya çıkar. Denildi ki:

"Zamir, karanlık ya da dünya ya da:

﴿ مَا تَرَكَ عَلٰى ظَهْرِهَا مِنْ دَآبَّةٍ ﴾

"Eğer Allah insanları yaptıkları işler yüzünden** (derhal) **cezalandıracak olsaydı onun** (yeryüzünün) **üzerinde hiçbir canlı bırakmazdı."
ayetinde olduğu gibi zikri geçmese de yeryüzü içindir."

4 – Onu örtüp bürüdüğü zaman geceye,

Güneşi örttüğü ve ufukları karanlıklarda bıraktığı vakitte geceye.

Bu gibi şeylerde birinci « و » ittifakla yemin içindir. Bazılarına göre ikinci « و » da yemin içindir. Halile göre ise, ikincisi atıf içindir. Çünkü birincinin tamamından önce yemin üzerine yemin getirilmesi caiz değildir. Görmüyor musun sen onun yerine atıf harfi oldukları halde « ف » harfini ya da « ثُمَّ »'yi getirdiğinde mana aynı hali üzere kalmaktadır. « و » da bu şekildedir.

"Onlar yemin içindir." diyen kişi, *"Eğer onlar atıf için olsaydı iki farklı amilin mamulleri üzerine atıf olurdu."*, diyerek delil getirmektedir.

Çünkü mesela « وَالَّيْلِ » sözü yemin « و »'ıyla mecrurdur. « اذَا يَغْشٰى » ise mukadder bir fiil ile mansuptur ki o da « اُقْسِمُ » – *"yemin ederim"*dir.

Eğer « وَالنَّهَارِ إِذَا جَلّٰيهَا »'daki « و »'ı atıf için kılsaydın « إِنَّ فِى الدَّارِ زَيْدًا أَوْ فِى الْحُجْرَةِ عَمْرًا » sözünde olduğu gibi « النَّهَارِ », « الَّيْلِ » üzerine cer olarak atfedilmiş olurdu. « اذَا جَلّٰيهَا » da « اذَا يَغْشٰى » üzerine nasb olarak atfedilmiş olurdu. Buna şöyle cevap verilmektedir:

Yemin « و »'ı, « ب » ve fiil makamındadır. Öyle ki onunla birlikte fiilin söylenmesi aciz değildir. Dolayısıyla o, sanki nasb ve cer eden amil

olmuştur. Ve o, iki ameli olan tek bir amil olmuştur. İki ameli olan her amilin tek bir atıfta iki mamulune atfedilmesi ittifakla caizdir.

Mesala « ضَرَبَ زَيْدٌ عَمْرًا وَبَكْرٌ خَالِدًا » cümlesinde her ikisinin de amili olan « ضَرَبَ »'nin makamına geçtiği için « و » ile ref ve nasb edersin. Burada da böyledir.

5 – Göğe ve onu bina edene,

6 – Yere ve onu yayıp döşeyene,

7 – Her bir nefse ve onu düzenleyene,

Bazılarına göre:

﴿ وَالسَّمَاءِ وَمَا بَنَاهَا ۞ وَالْأَرْضِ وَمَا طَحَاهَا ۞ وَنَفْسٍ وَمَا سَوَّاهَا ﴾ ayetlerindeki « مَا »'lar mastariyyedir. Yani; *"Göğe ve onu* (yüksek ve süslü bir şekilde) *bina edişine, tarzı inşasına, yere ve onu* (üzerinde hayat ve yerleşme kabil olacak şekilde) *döşeyişine yani; yayışına; nefse ve onun yaratılışını en güzel surette düzenine koyuşuna andolsun ki...",* şeklindedir.

"Ona ilham edene" sözü sebebiyle onda nazımın fesadı gerçekleştiğinden bu doğru değildir. Doğru olan onun mevsule olmasıdır. Nitelik manası kastedildiğinden dolayı « مَا », « مَنْ » üzerine tercih olundu. Sanki şöyle denildi:

"Göğe ve onu bina eden büyük kudret sahibine yemin olsun. Nefse ve onu düzenleyen hikmeti bol hikmet sahibine yemen olsun."

Nefis kelimesi nekra kılındı. Çünkü bütün nefisler içinde özel bir nefsi murad etti. O da; Âdem (as) ın nefsidir. Sanki Nefislerden birine yemin olsun ki, şeklinde buyrulmuştur. Ya da her bir nefsi murad etmiştir.

﴿ عَلِمَتْ نَفْسٌ مَا أَحْضَرَتْ ﴾

"Her nefis ne yapıp öne sürdüğünü ve ne yapmayıp geri bıraktığını bilir."[157] ayetinde olduğu gibi nekra kılınması çokluk içindir.

---

[157] Tekvîr, 14.

8 – Sonra da ona hem kötülüğü, hem (ondan) **sakınmayı ilham edene ki,**

Ona taatını ve günahını bildirdi. Ona birinin güzel diğerinin çirkin olduğunu öğretti.

9 – Onu tertemiz yapan kişi muhakkak ki umduğuna ermiş,

« قَدْ اَفْلَحَ » – *"umduğuna ermiş"* sözü yeminin cevabıdır. Takdiri de; « لَقَدْ افلح » şeklindedir. Zeccac şöyle demiştir:

"(Yeminle cevap arasındaki) sözün uzunluğu lamdan bedel olmuştur." Denildi ki:

"Cevap hazfedilmiştir." Zahir olan da budur. Takdiri de: *"Elbette ki Allah onları helak edecektir."*, şeklindedir. Yani; Mekke ahalisinin, Allah'ın (cc) Rasulü'nü yalanlamalarından dolayı Semudu helak ettiği gibi helak edecektir. Çünkü onlar (da) Salih (as)'ı yalanlamışlardı.

« قَدْ اَفْلَحَ » – *"kurtuluşa erdi"* sözü « فَاَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوٰيهَا » – *"Ona hem kötülüğü, hem de sakınmayı ilham ederiz"* sözüne istidrad (konudan konuya geçme) yoluyla tabi bir sözdür, hiçbir yeminin cevabı değildir. Allah'ın (cc), nefsini temizlediği, ıslah ettiği ve nefsini tertemiz kıldığı kişi kurtuluşa ermiştir, demektir.

10 – Onu alabildiğine örten kişi ise elbette ziyana uğramıştır.

Allah'ın (cc), nefsini azdırdığı kişi de ziyana uğramıştır. İkrime şöyle demiştir:

"Allah'ın, kendisini temizlediği nefis kurtuluşa ermiş, azdırdığı nefis de ziyana uğramıştır."

"Tedsiye" ve *"Tedbir"*in, kulun fiili olması da caizdir. Tedsiye:

"Fıskı fücur ile kusurlandırmak ve örtüp saklamak", demektir.

« دَسَّى »'nın aslı « دَسَّسَ »'dir. « ى » ikinci « س »'den bedeldir.

11 – Semud (kavmi) **azgınlığı yüzünden** (Peygamberlerini) **tekzip etti.**

« طَغْوٰى »: *"Tuğyan, azgınlık"* demektir. Zira onları yalanlamaya götüren şey onların azgınlığı idi.

12 – (O kavmin) **en şakisi ayaklandığı zaman.**

Semud'un en haydudu Kuder b. Salif –ki o; kısa boylu, kumral saçlı ve mavi gözlü biriydi– deveyi boğazlamaya kalktığında, demektir.

« كَذَّبَتْ » (yalanladı) fiili ile ya da « طَغْوٰى » mansuptur.

13 – (Hâlbuki daha evvel) **Allah'ın peygamberi onlara "Allah'ın dişi devesine ve onun su içme nöbetine** (sırasına) **dikkat edin" demişti.**

"Allah'ın peygamberi..." Salih (as).

« نَاقَةَ » sakındırma sebebiyle mansup kılınmıştır. Yani; onu boğazlamaktan ve onun (nevbetinde) su içme hakkına dokunmaktan sakının, demektir. Bu, senin « الْأَسَدَ الْأَسَدَ » – *"Aslana dikkat et aslana"* sözünde olduğu gibidir.

14 – Fakat onu tekzip ettiler. Derken o deveyi kestiler. Bundan dolayı Rableri(nin azabı) **da onları, günahları sebebiyle örtüverdi. Öyle ki hepsini bir yaptı** (helak etti).

Onu sakındırdığı hususta yalanladılar. Sakındırdığı şeyleri yaptıkları takdirde azabın ineceğine dair, kendilerine yaptığı uyarılar hususunda onu yalanladılar ve deveyi boğazladılar. Boğazlayan bir tek kişi olduğu halde:

﴿ فَنَادَوْا صَاحِبَهُمْ فَتَعَاطٰى فَعَقَرَ ﴾

"Bir arkadaşlarını çağırdılar. O da bıçağı çekip** (deveyi) **kesti." [158] ayetinde de belirtildiği gibi buna razı oldukları için fiil, onların tamamına isnad edilmiştir.

Bunun üzerine Rableri, günahları sebebiyle –ki o da; onların, peygamberi yalanlamaları ve deveyi boğazlamalarıdır.– onları kökünden yok

[158] Kamer, 29.

etti. Bu yok edişi onlar üzerine eşit bir şekilde kıldı. Ondan ne küçükleri ne büyükleri kurtulamadı.

15 – Bunun sonundan (hiçbir veçhile) **korkmayarak.**

Allah (cc), bu fiilin akıbetinden de korkmaz. Yani; Cezalandıran sultanlarda olduğu gibi cezalandırmasına karşı herhangi birinden bir karşı çıkışın meydana geleceğinden korkmaksızın bunu yapar, demektir. Çünkü o, mülkünde ve saltanatında tasarruf etmiştir.

﴿ لَا يُسْـَٔلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْـَٔلُونَ ﴾

"O, yaptığından sorulmaz, ama onlar sorumlu tutulurlar." [159]

Medine ve Şam kıraat imamlarına göre « وَلَايَخَافُ », « فَلَايَخَافُ » – *"korkulmaz"* şeklindedir.

❁ ❁ ❁

[159] Enbiya, 23.

Sûre - 92

LEYL SÛRESİ

Mekke'de nazil olmuştur; 21 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشٰى ﴿١﴾ وَالنَّهَارِ إِذَا تَجَلّٰى ﴿٢﴾ وَمَا خَلَقَ الذَّكَرَ
وَالْأُنْثٰى ﴿٣﴾ إِنَّ سَعْيَكُمْ لَشَتّٰى ﴿٤﴾ فَأَمَّا مَنْ أَعْطٰى وَاتَّقٰى ﴿٥﴾
وَصَدَّقَ بِالْحُسْنٰى ﴿٦﴾ فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْيُسْرٰى ﴿٧﴾ وَأَمَّا مَنْ بَخِلَ
وَاسْتَغْنٰى ﴿٨﴾ وَكَذَّبَ بِالْحُسْنٰى ﴿٩﴾ فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْعُسْرٰى ﴿١٠﴾
وَمَا يُغْنِي عَنْهُ مَالُهُ إِذَا تَرَدّٰى ﴿١١﴾ إِنَّ عَلَيْنَا لَلْهُدٰى ﴿١٢﴾ وَإِنَّ
لَنَا لَلْاٰخِرَةَ وَالْأُولٰى ﴿١٣﴾ فَأَنْذَرْتُكُمْ نَارًا تَلَظّٰى ﴿١٤﴾ لَا يَصْلٰيهَا
إِلَّا الْأَشْقٰى ﴿١٥﴾ اَلَّذِي كَذَّبَ وَتَوَلّٰى ﴿١٦﴾ وَسَيُجَنَّبُهَا الْأَتْقٰى
﴿١٧﴾ اَلَّذِي يُؤْتِي مَالَهُ يَتَزَكّٰى ﴿١٨﴾ وَمَا لِأَحَدٍ عِنْدَهُ مِنْ نِعْمَةٍ
تُجْزٰى ﴿١٩﴾ إِلَّا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِ الْأَعْلٰى ﴿٢٠﴾ وَلَسَوْفَ يَرْضٰى ﴿٢١﴾

Meali

1. Andolsun: Bürüyüp örttüğü zaman geceye,

2. Açıl*(ıp ağar)*dığı zaman gündüze,

3. Erkeği ve diyişi yaratana,

4. Ki hakikaten sizin sa'y*(u amel)*iniz çeşit çeşittir.

5. *(Bundan sonra)* kim verir ve sakınırsa,

6. En güzeli de tasdik ederse.

7. Biz de onu en kolaya hazırlarız.

8. Ama kim cimrilik eder kendisini mustağni görürse,

9. Ve en güzeli yalanlarsa,

10. Biz de ona en güç olanı kolaylaştırırız.

11. O, helak olduğu zaman malı kendisine asla fayda vermez.

12. Şüphesiz bize ait olan, her halde doğru yolu göstermektir.

13. Elbette ahiret de dünya da bizimdir.

14. İşte ben size alevlendikçe alevlenen bir ateş*(in tehlikesin)*i haber verdim.

15. Ki ona en bedbaht olandan başkası girmez.

16. *(Öyle bedbaht ki)* O, hakkı yalanlamış, *(imandan)* yüz çevirmiştir.

17. – 18. Hâlbuki çok sakınan, malını *(Allah yolunda sarf etmek suretiyle)* temizlenmek için veren ondan uzaklaştırılacaktır.

19. O'nun nezdinde hiç bir kimsenin –*(Allah tarafından)* mükâfat verilecek– hiçbir nimet *(ve minnet)*i yoktur.

20. O, *(bunu)* sırf o çok yüce Rabbinin rızasını aramak için yapmıştır.

21. Herhalde kendisi de ileride hoşnud olacaktır.

Tefsiri

1 – Andolsun: Bürüyüp örttüğü zaman geceye,

Örtülen, ya:

﴿ وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشٰيهَا ﴾

"Andolsun onu (güneşi) örttüğü zaman geceye." [160] ayetinde olduğu gibi güneştir ya da:

﴿ يُغْشِى اللَّيْلَ النَّهَارَ ﴾

"Geceyi gündüze örter, sarar" [161] ayetinde olduğu gibi gündüzdür. Ya da:

﴿ وَمِنْ شَرِّ غَاسِقٍ إِذَا وَقَبَ ﴾

"Karanlığı çöktüğü zaman gecenin şerrinden..." [162] ayetinde olduğu gibi karanlığıyla örttüğü her şeydir.

2 – Açıl(ıp ağar)**dığı zaman gündüze,**

Gece karanlığının zevaliyle ortaya çıktığında gündüze.

3 – Erkeği ve diyişi yaratana,

Tek bir sudan erkek ve dişiyi yaratmaya kadir olan büyük kudret sahibine andolsun. Yeminin cevabı « إِنَّ سَعْيَكُمْ لَشَتّٰى » – *"Sizin işiniz çeşit çeşittir."* sözüdür.

4 – Ki hakikaten sizin sa'y(u amel)**iniz çeşit çeşittir.**

Ameliniz muhteliftir. İhtilafın açıklaması, devamında detaylandırılan şeydedir.

5 – (Bundan sonra) **kim verir ve sakınırsa,**

Kim malının haklarını verir ve Rabbinden korkar da haramlarından sakınırsa.

---

160 Şems, 4.
161 A'raf, 54; Ra'd, 3.
162 Felak, 3.

6 – En güzeli de tasdik ederse.

O en güzel dini –ki o; İslam dinidir– ya da en güzel mükâfatı –ki o; cennettir– ya da en güzel kelimeyi –ki oda; La ilahe illallah'tır– tasdik ederse, demektir.

7 – Biz de onu en kolaya hazırlarız.

En kolay haslet için onu hazırlarız. O da; Rabbinin razı olacağı şeyle amel etmektir.

8 – Ama kim cimrilik eder kendisini mustağni görürse,

"Cimrilik eder –malıyla– *kendini mustağni görürse,"* Rabbinden azade olarak kendini kendine yeterli görür de O'ndan korkmazsa. Ya da dünya şehvetleri ile yetinip ahret nimetlerine karşı ilgisiz kalırsa, demektir.

9 – Ve en güzeli yalanlarsa,

İslam'ı ya da cenneti.

10 – Biz de ona en güç olanı kolaylaştırırız.

Biz de ona ateşe götüren hasleti kolaylaştırırız. Bu suretle taat (ve ibadet) ona en güç ve en çetin bir şey gibi gelir.

Ya da hayır yolunu *"en kolay"* diye adlandırdı. Çünkü onun neticesi kolaylıktır. Şer yolunu da *"en güç"* diye adlandırmıştır. Çünkü onun neticesi güçlüktür. Ya da o ikisiyle cennet ve cehennem yollarını kastetmiştir.

11 – O, helak olduğu zaman malı kendisine asla fayda vermez.

Helak olduğunda malı ona fayda vermedi.

« تَرَدَّى » fiili helak olmak manasına gelen « رَدًى » kelimesindendir. « تَفَعُّلْ » babındandır. Ya da *'kabre ya da cehennemin dibine düştüğünde'*, demektir.

12 – Şüphesiz bize ait olan, her halde doğru yolu göstermektir.

Delilleri getirmek ve şeraitleri beyan etmek suretiyle hakka irşad etmek bize aittir.

13 – Elbette ahiret de dünya da bizimdir.

Sapıtan kişinin sapması bize zarar vermez. Hidayete gelen kişinin hidayeti de bize fayda vermez. Ya da onların her ikisi de bizimdir. Dolayısıyla onları bizden başkasından isteyenler gerçekten yolu şaşırmışlardır.

14 – İşte ben size alevlendikçe alevlenen bir ateş(in tehlikesin)**i haber verdim.**

Sizi alev saçan ateşle korkuttum.

15 – Ki ona en bedbaht olandan başkası girmez.

16 – (Öyle bedbaht ki) **O, hakkı yalanlamış,** (imandan) **yüz çevirmiştir.**

Peygamberleri yalanlayan ve iman etmekten yüz çeviren kâfirden başkası ebedi kalmak üzere oraya girmez.

17– / 18– Hâlbuki çok sakınan, malını (Allah yolunda sarfetmek suretiyle) **temizlenmek için veren ondan uzaklaştırılacaktır.**

Temizlenmek için malını fakirlere veren mü'min ondan uzaklaştırılacaktır.

« يَتَزَكّٰى », « اَلزَّكَاءُ » kelimesindendir. Yani; *"Allah (cc), katında temizlenmeyi ister. Riya ve desinleri istemez."*

Veya « اَلزَّكَاةُ » kelimesindendir. « يَتَفَعَّلُ » veznindedir. « يَتَزَكّٰى »'yı, « يُؤْتِي »'den bedel kılarsan irapda mahalli olmaz. Çünkü o, sıla hükmüne girer ve sılaların da irapda mahalli yoktur. Eğer « يُؤْتِي »'deki zamirden hal kılarsan o zaman mahallen mansup olur. Ebu Ubeyde şöyle demiştir:

« اَلْاَشْقٰى »; haydut manasınadır. O da; kâfirdir. « اَلْاَتْقٰى » ise; sakınan, korunan manasınadır. O da; mü'mindir. Çünkü cehenneme giriş sadece şakilerin en yamanına mahsus değildir. Kurtuluş da müttakilerin en müttakisine mahsus değildir.

« نَارًا » (ateş) kelimesini nekra kıldı, bununla da en yaman eşkiyaya mahsus olan ateşi kastetti, şeklinde düşünürsen o zaman *"En müttaki olan ondan uzaklaştırılacaktır."* sözünü ne yapacaksın?

Çünkü onlardan sadece en müttaki olan(lar) değil, müttaki olan(lar) da bu ateşten uzaklaştırılacaktır. Denildi ki:

"Ayet, müşriklerden ve mü'minlerden iki büyüğün durumu arasında ölçülü bir biçimde gelmiştir. İkisinin de sıfatı hususunda mübalağa kastedilmiştir. Bu göre « الأشقى *» – "en şaki olan", denilmiş ve o, cehenneme atılmaya mahsus kılınmıştır. Sanki cehennem sadece onun için yaratılmıştır. Yine «* الأتقى *» – "en müttaki olan" denilmiş ve o kurtuluşa mahsus kılınmıştır. Sanki cennet sadece onun için yaratılmıştır."* Denildi ki:

"O ikisi, Ebu Cehil ve Ebubekir'dir (ra). Bunda Mürcie'nin inanışının sakatlığına delil vardır. Çünkü onlar cehenneme ancak kâfir olanlar girecektir, demektedirler."

19 – O'nun nezdinde, hiç bir kimsenin -(Allah tarafından) **mükâfat verilecek- hiçbir nimet** (ve minnet)**i yoktur.**

20 – O, (bunu) **sırf o çok yüce Rabbinin rızasını aramak için yapmıştır.**

Yani; Allah (cc) katında hiç kimsenin karşılık verilecek bir nimeti yoktur. Ancak Rabbinin rızasını kazanmak için işlediği fiil müstesna. Ona karşı (Allah (cc)) onu mükâfatlandırır.

"Çok yüce" o, gücüyle şanıyla yücedir. Şanında ve delilinde güçlüdür. Bununla mekân itibariyle olan yükseklik kastedilmemiştir. Zira bu yaratılanların alametidir.

21 – Herhalde kendisi de ileride hoşnud olacaktır.

Onu razı kılacağı ve gözünü aydın edeceği sevapla vaaddir. Bu, Allah Teâlâ'nın, Peygamberine (as):

﴿ وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضَى ﴾

"Rabbin sana verecek sen de razı olacaksın." [163] şeklindeki kelamı gibidir.

---

[163] Duha, 5.

Sûre - 93

DUHÂ SÛRESİ

Mekke'de nazil olmuştur; 11 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

وَالضُّحٰىۙ ﴿١﴾ وَالَّيْلِ اِذَا سَجٰىۙ ﴿٢﴾ مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلٰىۜ ﴿٣﴾ وَلَلْاٰخِرَةُ خَيْرٌ لَكَ مِنَ الْاُو۫لٰىۜ ﴿٤﴾ وَلَسَوْفَ يُعْط۪يكَ رَبُّكَ فَتَرْضٰىۜ ﴿٥﴾ اَلَمْ يَجِدْكَ يَت۪يماً فَاٰوٰىۖ ﴿٦﴾ وَوَجَدَكَ ضَٓالاًّ فَهَدٰىۖ ﴿٧﴾ وَوَجَدَكَ عَٓائِلاً فَاَغْنٰىۜ ﴿٨﴾ فَاَمَّا الْيَت۪يمَ فَلَا تَقْهَرْۜ ﴿٩﴾ وَاَمَّا السَّٓائِلَ فَلَا تَنْهَرْۜ ﴿١٠﴾ وَاَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ ﴿١١﴾

Meali

1. Andolsun kuşluk vaktine.

2. Karanlığı çöktüğü zaman geceye ki,

3. *(Habibim!)* Rabbin seni terk etmedi, *(sana)* darılmadı da.

4. Elbette ahiret senin için dünyadan hayırlıdır.

5. Muhakkak ki Rabbin sana verecek sen de razı olacaksın.

6. O, seni bir yetim olarak bulup barındırmadı mı?

7. Seni *(çocukluğunda)* kaybolmuş bulup da yolunu doğrultmadı mı?

8. Ve O seni bir yoksul olarak bulup zengin etmedi mi?

9. O halde sen de yetime güzel davran (kahretme)!

10. Sâile gelince: *(Onu)* da azarlayıp kovma.

11. Bununla beraber Rabbinin nimetini *(durmayıp minnetle, şükürle)* söyle *(anlat).*

Tefsiri

1 – Andolsun kuşluk vaktine.

Kastolunan; kuşluk vaktidir. O da; güneşin kükseldiği zamanda gündüzün başıdır. Yemin için kuşluk vakti tercih edilmiştir. Çünkü o, Allah'ın (cc), Musa (as) ile konuştuğu ve sihirbazların (mağlup olup) secdeye kapandığı saattir. Ya da kastolunan; *"Sükûna erdiği dem geceye."* ayetindeki geceye karşılık olması sebebiyle gündüzün tamamıdır.

2 – Karanlığı çöktüğü zaman geceye ki,

« سَجَى »: *"Sükûna erdi"*, demektir. Kastolunan; onda insanların ve seslerin sükûna erişidir. Yeminin cevabı: *"Rabbin seni terk etmedi, darılmadı da."* cümlesidir.

3 – (Habibim!) **Rabbin seni terk etmedi,** (sana) **darılmadı da.**

Seni seçtiğinden beri seni terketmedi ve seni sevdiğinden beri sana buğzetmedi.

« اَلتَّوْدِيعُ »; Terketmede mübalağadır. (mutlaka terk edip bırakmak manasınadır) Çünkü seni ayrılarak kesin terk eden, seni terk etmede mübalağa etmiştir. Rivayet olunduğuna göre Rasullulah (sav)'e vahyin gelişi birkaç gün gecikti. Bunun üzerine müşrikler:

"Muhammed'in (sav) Rabbi onu terk etti ve ona darıldı." dediler de, bunun üzerine bu ayet nazil oldu.

﴿ وَالذَّاكِرِينَ اللّٰهَ كَثِيرًا وَالذَّاكِرَاتِ ﴾ ayetinde [164] « الذَّاكِرَاتِ »'den zamiri –« وَالذَّاكِرَاتِهُ »'deki « ه »'yi kastediyor– hazfettiği gibi « قَلَى »'dan da zamiri hazfetmiştir. « فَاوَى », « فَهَدَى » ve « فَاَغْنَى » kelimeleri de bunun gibidir. Bu, hazfedilenin belli olmasından dolayı lafzı kısaltmadır.

4 – Elbette ahiret senin için dünyadan hayırlıdır.

Yani; Allah'ın ahirette senin için hazırladığı Makam-ı Mahmud, etrafında toplanılan havuz ve vadolunmuş hayır senin için, dünyada hoşuna giden şeylerden daha hayırlıdır. Denildi ki:

"Bunun, kendisinden öncesine bağlanması şu şekildedir: 'Terketmenin ve darılmanın olumsuzlanmasının zımnında, Allah'ın (cc) habibi olduğun halde Allah (cc) sana vahyetmek suretiyle seninle irtibata devam edecektir', manası olduğundan –ki bundan büyük bir üstünlük de göremezsin– ona onun ahretteki halinin, peygamberlerin önüne geçmesinden, ümmetinin diğer ümmetlere şahitlik etmesinden ve sair şeylerden dolayı bundan daha büyük olacağını haber vermiştir."

5 – Muhakkak ki Rabbin sana verecek sen de razı olacaksın.

Rabbin sana (ahirette) sevap, şefaat makam ve sair şeyler verecek, Sen de razı olacaksın. Bu ayet nazil olduğunda Rasulullah (sav) şöyle buyurdu:

"Öyleyse ben ümmetimden tek bir kişi bile ateşte olduğu halde asla razı olmam."

« سَوْفَ »'nin başına gelen lam, cümlenin manasını te'kid eden ibtida « لَ »'ıdır. Müpteda hazfedilmiştir. Takdiri:

« وَلَأَنْتَ سَوْفَ يُعْطِيكَ » şeklindedir.

« لَأُقْسِمُ » – *"yemin ederim"* şeklinde okuyanların okuyuşu da böyledir. Çünkü bundaki mana da « لَأَنَا أُقْسِمُ » şeklindedir. Bu doğrudur, çünkü eğer o yemin lamı olsaydı müzarinin başına ancak tekid « ن »'uyla

[164] Ahzâb, 35.

gelirdi. Dolayısıyla onun ibtida « ل » olduğu taayyud etmiştir. Onun « ل »'ı da ancak müpteda ve haberin başına gelir. Dolayısıyla zikrettiğimiz gibi müpteda ve haber takdiri gerekmektedir. Bunu aynı şekilde Keşşaf sahibi de zikretmiştir. Keşf adlı tefsirin sahibi de onun yemin « ل »'ı olduğunu zikretmiştir.

Te'kid « ن »'u getirilmemiştir. Çünkü « ن », « ل »'ın (ibtida « ل »'ı olmadığını) yemin « ل »'ı olduğunu bildirmek için getirilir. Onun « سَوْفَ »' nin başına gelmesi sebebiyle ibtida « ل »'ı olmadığı zaten bilindi. Çünkü ibtida « ل »'ı, « سَوْفَ »'nin başına gelmez. Te'kit harfi (« ل ») ile tehir harfi « سَوْفَ »'nin birlikte zikredilişi, ihsanın gecikse de mutlaka olacağını bildirmektedir. Daha sonra ancak ve ancak en güzeli ve hayrın artışını beklemesi göğsünün durulmaması ve sabrının azalmaması için, Allah'ın (cc) fazlından beklenenin geçmişe kıyas edilmesi için onun ilk halinden başlayarak ona olan nimetlerini saydı, şöyle buyurdu:

6 – O, seni bir yetim olarak bulup barındırmadı mı?

« يَجِدْكَ », « اَلْوُجُودُ » kelimesindendir. O da; ilim/bilme manasınadır. İki mansup, onun iki mef'uludur. Mana; *"Ebeveynin öldüğünde sen yetim değil miydin?"* şeklindedir.

"Seni barındırdı" yani; seni, sana bakması ve yetiştirmesi için amcan Ebu Talib'e sığındırdı ve seni ona verdi.

7 – Seni (çocukluğunda) **kaybolmuş bulup da yolunu doğrultmadı mı?**

"Kayıp"; nübüvvet ilkelerini, şeriat ahkâmını ve vahiy yolu nedir bilmeyen ve onlara vakıf olmaya, demektir.

"Doğrultmadı mı?" şeriat ve Kur'an'ı sana bildirmedi mi? Denildi ki:

Ebu Talip onu götürdüğünde Şam yolunda kaybolmuştu da Allah (cc) onu kafileye kavuşturmuştu.

Bu ayetten onun hak yoldan ayrıldığını ve sapıklığa düştüğünü anlamak caiz değildir. Zira Rasululluh (sav) ilk halinden kendisine vahyin gelişine kadar putlara ibadet etmekten ve fısk-u fücur sahiplerinin pisliklerine bulaşmaktan korunmuştur.

8 – Ve O seni bir yoksul olarak bulup zengin etmedi mi?

Seni, fakir bulup da Hatice'nin malıyla ya da ganimet(ler)den verdiği malla zengin kılmadı mı?

9 – O halde sen de yetime güzel davran (kahretme)!

Zayıf olduğu için malını ve hakkını zorla gaspetme.

10 – Sâile gelince: (Onu) **da azarlayıp kovma.**

Onu azarlayarak kovma. Az biraz ver ya da güzellikle gönder. Suddî'den şöyle nakledilmiştir:

"Kastolunan ilim talebesidir. O sana geldiğinde azarlayıp kovma."

11 – Bununla beraber Rabbinin nimetini (durmayıp minnetle, şükürle) **söyle** (anlat).

Yani; Allah'ın (cc) sana verdiği nübüvveti anlat ki o, nimetlerin en üstünüdür. Doğru olan ise; onun, Allah'ın (cc) ona ihsan ettiği nimetlerin tamamını kapsamasıdır. Ayrıca bunun kapsamına Kur'an ve şeriatin talimi de girmektedir. –Allahu a'lem–

❁ ❁ ❁

Sûre - 94

İNŞİRÂH SÛRESİ

Mekke'de nazil olmuştur; 8 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

اَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَۙ ﴿١﴾ وَوَضَعْنَا عَنْكَ وِزْرَكَۙ ﴿٢﴾ اَلَّذ۪ٓي اَنْقَضَ ظَهْرَكَۙ ﴿٣﴾ وَرَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَۜ ﴿٤﴾ فَاِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًاۙ ﴿٥﴾ اِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًاۜ ﴿٦﴾ فَاِذَا فَرَغْتَ فَانْصَبْۙ ﴿٧﴾ وَاِلٰى رَبِّكَ فَارْغَبْ ﴿٨﴾

Meali

1. *(Habibim!)* Göğsünü senin için *(açıp da)* genişletmedik mi?

2. Senden yükünü de *(kaldırıp)* almadık mı?

3. *(Öyle yüktü ki o)* Senin belini bükmüştü.

4. Senin şanını yükseltmedik mi?

5. Muhakkak ki her güçlükle beraber bir kolaylık var.

6. Evet, her güçlükle beraber bir kolaylık vardır.

7. Öyleyse, *(bir ibadeti)* bitirince diğerine başla.

8. Ve *(her işinde)* ancak Rabbine yönel.

Tefsiri

1 – (Habibim!) **Göğsünü senin için** (açıp da) **genişletmedik mi?**

İnkâr tarzında genişletmenin yokluğu hakkında sordu. Bununla genişletmenin varlığını kastetti. Sanki şöyle denildi: *"Senin için göğsünü genişlettik."*

Bu sebepten dolayı –mana dikkate alındığı için– « وَضَعْنَا » fiili onun üzerine atfedilmiştir. Yani; nübüvvet zorluklarına, insanları ve cinleri davete takat getirebilsin diye göğsüne, ona tevdi ettiğimiz ilimlerle ve hikmetlerle genişlettik. Ondan darlığı, körlükle ve cehaletle birlikte olan zorluğu giderdik, demektir. Hasan'ın şöyle dediği nakledilmiştir:

"O, gereği gibi hikmet ve ilimle doldurulmuştur."

2 – Senden yükünü de (kaldırıp) **almadık mı?**

Nübüvvetin ve nübüvvetin gereği olan işlerin yapılması ile ilgili yükü senden hafiflettik. Denildi ki:

"O, haddi zatında bilinmeyen bir zelledir –ki oda; iki üstün şeyden daha üstün olanı işlemeyi terktir–. Peygamberler böyle şeylerle azarlanırlar ve onun ondan kaldırılması bağışlanmasıdır."

« الْوِزْرُ » ağır yük, demektir.

3 – (Öyle yüktü ki o) **Senin belini bükmüştü.**

O ona ağır gelmişti. Öyle ki onun (sırt kemiklerinin) çatırtısı işitilmişti.

« نَقْضُ »: Bir şeyin, bozulurken, çözülürken, yıkılırken ya da ezilirken çıkardığı sestir.

4 – Senin şanını yükseltmedik mi?

Onun şanının yüceltilmesi; kelime-i şehadette, ezanda, kamette, hutbelerde, teşehhütte ve Kur'an'ın birçok yerinde Allah'ın zikri ile yan yana getirilmesidir. Mesela;

﴿ اَطِيعُوا اللّٰهَ وَاَطِيعُوا الرَّسُولَ ﴾

"Allah'a itaat ediniz ve Rasule itaat ediniz.", [165]

﴿ وَمَنْ يُطِعِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ ﴾

"Kim Allah'a ve Rasulü'ne itaat ederse....", [166]

﴿ وَاللّٰهُ وَرَسُولُهُ اَحَقُّ اَنْ يُرْضُوهُ ﴾

"Allah ve Rasulü'nü hoşnud etmeleri daha uygundu." [167] ayetlerinde olduğu gibi.

Yine onun, *"Allah'ın Rasulu"*, *"Allah'ın Nebisi"* şeklinde adlandırılması, yine öncekilerin kitaplarında onun zikrinin geçmesi de (onun şanının yüceltilmesidir).

« لَكَ »'nin getirilmesinin faydası şudur: Kapalı geçilip daha sonra açıklama yapılması tarzının daha da tesirli ve daha edebi oluşudur. Çünkü « اَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ » sözüyle anlaşılan açılıp genişletilen bir şeyin olduğudur. Daha sonra « صَدْرَكَ » sözüyle kapalı olarak bilinen şeyi açıklamıştır. « لَكَ ذِكْرَكَ » – *"senin şanını"* ve « عَنْكَ وِزْرَكَ » – *"senin yükünü"* sözleri de böyledir.

5 – Muhakkak ki her güçlükle beraber bir kolaylık var.

Yani; müşriklerin belalarına göğüs germek gibi içinde bulunduğun şiddetle beraber seni onlara galip kılmamla onlara galip geleceğin bir kolaylık vardır. Denildi ki:

"Müşrikler, Allah'ın (cc) Rasulü'nü ve mü'minleri fakirlikle ayıplıyorlardı. Öyle ki o, ailesinin fakirliği sebebiyle onların İslam'da dönebileceklerini düşünmeye başladı. Bunun üzerine Allah (cc) ona, ona ihsan ettiği üstün nimetleri zikretti." Daha sonra şöyle buyurdu:

---

[165] Nisa, 59; Nûr, 54; Muhammed, 33.
[166] Nisa, 13; Nûr, 52; Ahzâb, 71, Feth, 17.
[167] Tevbe, 62.

6 – Evet, her güçlükle beraber bir kolaylık vardır.

Sanki şöyle buyurdu: Sana ihsan ettiğimizi ihsan ettik. Dolayısıyla Allah'ın (cc) fazlından ümidi kesme. Çünkü içinde bulunduğunuz zorlukla beraber kolaylık vardır. Kolaylık zorluğa son derece yakın olduğundan « مَعَ » (beraber) lafzıyla getirilmiştir. Bunda fazladan bir teselli vardır. Ayrıca kalplerin de güçlendirilmesi söz konusudur. Bu ayetler inince Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur:

"Bir güçlük iki kolaylığa asla galebe edemez." Çünkü *"güçlük"* kelimesi marife olarak tekrarlandı. Bu da bir tane demektir. Çünkü marife marife olarak tekrarlanırsa ikinci birincinin aynısı olur.

"Kolaylık" kelimesi ise nekra olarak tekrarlandı. Nekra, nekra olarak tekrarlandığında ise ikinci birinciden başka olur. Dolayısıyla mana; *"Zorlukla beraber iki kolaylık var"*, şeklinde olur. Ebu Muaz şöyle demiştir:

« إنَّ مَعَ الأمِيرِ غُلاماً إنَّ مَعَ الأمِيرِ غُلاماً » – *"'Emirle birlikte bir köle var, emirle birlikte bir köle var' denir. Emir bir tanedir. İki köle vardır.* « إنَّ مَعَ أميراً غُلاماً وَإنَّ مَعَ الأمِيرِ الغُلامَ » *dediğinde ise emir de bir tanedir, köle de bir tanedir.* « إنَّ مَعَ أميرٍ غُلاماً وَإنَّ مَعَ أميرٍ غُلاماً » *dendiğinde ise onlar iki emir ve iki köledir."* Te'vilat şerhinde de böyledir.

7 – Öyleyse, (bir ibadeti) **bitirince diğerine başla.**

Yani; *"Halkı davetten boş kaldığında Rabbi'nin ibadetine çalış"*, demektir. İbni Abbas (ra)'dan şöyle nakledilmiştir:

"Namazından boşaldığında duaya sarıl, demektir." Onun selamdan önce mi yoksa sonra mı olduğu hususunda ihtilaf olunmuştur. Bu ayetin, kendisinden öncesiyle bağlantısı; ona geçmiş nimetlerini ve gelecekle ilgili vaadlerini saydığı için onu, şükre ve ibadete sarılmaya, onda yorulmaya, ibadetleri birbiri ardınca aralıksız olarak yapmaya ve hiçbir vaktini ibadetsiz olarak geçirmemeye, dolayısıyla bir ibadeti bitirince diğerine geçmeye teşvik etmektedir.

8 – Ve (her işinde) **ancak Rabbine yönel.**

Rağbetini hususen O'na yönelt. Ancak O'nun fazlını O'na dayanarak iste.

"İnananlar Allah'a dayansınlar" (ayetinde olduğu gibi).

Sûre - 95

TÎN SÛRESİ

Mekke'de nazil olmuştur; 8 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

وَالتِّينِ وَالزَّيْتُونِ ﴿١﴾ وَطُورِ سِينِينَ ﴿٢﴾ وَهٰذَا الْبَلَدِ الْأَمِينِ ﴿٣﴾ لَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ ﴿٤﴾ ثُمَّ رَدَدْنَاهُ أَسْفَلَ سَافِلِينَ ﴿٥﴾ إِلَّا الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ﴿٦﴾ فَمَا يُكَذِّبُكَ بَعْدُ بِالدِّينِ ﴿٧﴾ أَلَيْسَ اللّٰهُ بِأَحْكَمِ الْحَاكِمِينَ ﴿٨﴾

Meali

1. Andolsun incire, zeytine,

2. Sina dağına.

3. Şu emin şehre andolsun ki.

4. Biz insanı en güzel bir biçimde yarattık.

5. Sonra onu aşağıların aşağısına çevirdik.

6. Ancak iman edip de salih amel *(ve hareket)*lerde bulunanlar başka. Çünkü onlar için *(bitmez)* kesilmez mükâfat vardır.

7. Böyle iken ceza günü konusunda seni kim yalanlayabilir?

8. Allah hâkimlerin hâkimi değil mi?

Tefsiri

1 – Andolsun incire, zeytine,

Bu ikisiyle yemin etmiştir. Çünkü bu ikisi yemiş veren ağaçlar arasında hayret verici olanlardır.

Rivayet edildiğine göre Rasulullah (sav)'e bir tabak incir hediye edildi. O da ondan yedi ve ashabına:

– *"Yiyiniz. Eğer bir meyve cennetten indirilmiştir deseydim, budur, derdim. Çünkü cennetin meyveleri çekirdeksizdir. Onu yeyiniz. Çünkü o, basuru keser ve nikris hastalığına fayda verir."* Yine şöyle buyurmuştur:

"Zeytin ne güzel misvaktır. O mübarek ağaçtandır. Ağızı temizler ve (dişlerdeki) *sarılığı giderir."* Yine şöyle buyurmuştur:

"O, benim misvağımdır ve benden önceki peygamberlerin misvağıdır." İbni Abbas (ra) dan şöyle nakledilmiştir.

"O (ayette yemin edilenler)*, sizin bu inciriniz ve sizin bu zeytininizdir."* Denildi ki:

"O ikisi: Şam'da o ikisinin (incir ve zeytinin) *bittiği iki dağdır."*

2 – Sina dağına.

Dağ olan « اَلطُّورُ » kelimesi, bölge olan « سِينِينَ » kelimesine muzaf kılınmıştır. İrabın « و » ve « ى » ile caiz olmasında ve « ى »'nın sabit kılınıp « ن »'un irap harekeleriyle harekelenmesinin caiz olmasında « سِينُونَ » kelimesinin bir benzeri « يَبْرُونَ » kelimesidir.

3 – Şu emin şehre andolsun ki.

Mekke'yi kastediyor. « اَمِنَ الرَّجُلُ اَمَانَةً فَهُوَ اَمِينٌ » – *"Adam emin biri oldu."* kelimesindendir. Onun (şehrin) emin oluşu; onun, emin bir

kişinin, kendisine emanet edilen şeyi muhafaza edişi gibi ona giren kişiyi muhafaza etmesidir. Bu şeylerle yeminin manası; Bu mübarek bölgenin şerefini beyan etmek, Peygamberler ve evliyalar diyarı olan, bu bölgede beliren hayır ve bereketi açıklamaktır.

İncir ve zeytinin bittiği yerler İbrahim (as)'ın göçtüğü ve İsa (as)'ın doğup büyüdüğü yerlerdir. Tur, Musa (as)'a nida edilen yerdir. Mekke ise; âlemlere hidayet olan evin mekânı, Peygamberimiz (sav)'in doğduğu ve gönderildiği yerdir. Allah'ın salâtı onların tamamının üzerine olsun.

Ya da ilk ikisi, İsa (as)'a vahyin indiği yerle yemindir. Üçüncüsü Musa (as)'a vahyin indiği yerle, dördüncüsü de Muhammed (sav)'e vahyin indiği yerle yemindir. Yeminin cevabı: *"Biz insanı en güzel bir biçimde yarattık."* cümlesidir.

4 – Biz insanı en güzel bir biçimde yarattık.

"İnsanı –insan cinsini–, *en güzel bir biçimde* –şekli, sureti ve azalarının düzgünlüğü itibariyle en güzel bir biçimde– *yarattık."*

5 – Sonra onu aşağıların aşağısına çevirdik.

Yani; daha sonra bu güzel, sağlam, düzgün yaratılış nimetine şükretmediğinde işinin sonu, onu yaratılış ve terkip yönüyle aşağı olanların en aşağısına çevirmemizdir, demektir. Şunu kastediyor:

"Suret yönüyle çirkin olanların en çirkinine çevirdik ki onlar da cehennem halkıdır."

Ya da onu derekeler (cehennem tabakaları) ahalisinden daha aşağı ittik, kaktık, demektir. Ya da bu mükemmellikten ve güzellikten sonra onu suret ve şekil güzelliğinden nasibini almamışlardan daha sefil kıldık, demektir. Şöyle ki:

"Onun yaratılışını tersine çevirdik, ayağa dikildikten sonra beli büküldü. Siyahlıktan sonra saçı sakalı beyazladı, derisi büzüşüp buruştu, işitmesi ve görmesi zayıfladı. Hülasa her şeyi değişti. Artık yürümesi yavaşlamış, sesi zayıflamış, kuvveti azalmış ve zekâsı körelmiştir."

6 – Ancak iman edip de salih amel (ve hareket)**lerde bulunanlar başka. Çünkü onlar için** (bitmez) **kesilmez mükâfat vardır.**

İki ayrı lehçeyi kullanmak için burada « فَلَهُمْ اَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ », « فَ » ile gelmiştir. İnşikak suresinde ise « فَ »'siz gelmiştir. İlk manaya göre (onların ruhaniliği cismaniliğine, yani; manevi insanlığı ve kemalleri, maddi hayvanlığa galebe etmiştir, manasına göre) istisna, istisna-i muttasıldır. İkinci manaya göre (ihtiyarlık devresi manasına göre) ise; istisna-i munkatıdır. Yani; *"Sakin yaşlanan ve kötürüm hale gelen salih kimseler hariç, onlar için taatlarına, yaşlılığa ve zayıflığa karşı sabretmelerine, zorluklara karşı göğüs germelerine ve ibadeti ifa etmelerine karşı kesintisiz bir mükâfat vardır."* demektir.

7 – Böyle iken ceza günü konusunda seni kim yalanlayabilir?

Hitap, iltifat yoluyla insanadır. Yani; *"Bu kesin beyandan ve açık delilden sonra hala cezayı yalanlamanın sebebi nedir?"* demektir. Mana; insanın nutfeden yaratılması, en güzel bir surette mükemmel bir insan kılınması ve kemale ulaşıncaya, ölçülü bir insan oluncaya kadar kemalat mertebelerinde tedricen yükseltilmesi, daha sonra da erzeli ömre ulaşıncaya kadar yaşatılıp ters yüz edilmesi, yaratıcının kudretini gösteren bundan daha açık bir delil göremezsin. İnsanı yaratmaya ve bunların tamamını yaratmaya kadir olan onu yeniden diriltmekten aciz olmaz. Öyleyse senin cezayı yalanlamanın sebebi nedir?

Ya da hitap, Rasulullah (sav)'edir. Yani; *"Bu delilden sonra artık kim sana* ("yalan söylüyorsun" diye) *yalan isnadında bulunabilir?"*

« مَا », « مَنْ » (kim) manasınadır.

8 – Allah hâkimlerin hâkimi değil mi?

Bu, kâfirler için bir tehdittir. O, onlar aleyhine layık oldukları şeyle hükmeder.

« حَاكِمِينَ » sözü hüküm ve kazadandır.

Allahu a'lem.

Sûre - 96

ALAK SÛRESİ

Mekke'de nazil olmuştur; 19 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

اِقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذٖى خَلَقَ ﴿١﴾ خَلَقَ الْاِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ ﴿٢﴾ اِقْرَأْ وَرَبُّكَ الْاَكْرَمُ ﴿٣﴾ اَلَّذٖى عَلَّمَ بِالْقَلَمِ ﴿٤﴾ عَلَّمَ الْاِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ ﴿٥﴾ كَلَّٓا اِنَّ الْاِنْسَانَ لَيَطْغٰى ﴿٦﴾ اَنْ رَاٰهُ اسْتَغْنٰى ﴿٧﴾ اِنَّ اِلٰى رَبِّكَ الرُّجْعٰى ﴿٨﴾ اَرَاَيْتَ الَّذٖى يَنْهٰى ﴿٩﴾ عَبْدًا اِذَا صَلّٰى ﴿١٠﴾ اَرَاَيْتَ اِنْ كَانَ عَلَى الْهُدٰى ﴿١١﴾ اَوْ اَمَرَ بِالتَّقْوٰى ﴿١٢﴾ اَرَاَيْتَ اِنْ كَذَّبَ وَتَوَلّٰى ﴿١٣﴾ اَلَمْ يَعْلَمْ بِاَنَّ اللّٰهَ يَرٰى ﴿١٤﴾ كَلَّا لَئِنْ لَمْ يَنْتَهِ لَنَسْفَعًا بِالنَّاصِيَةِ ﴿١٥﴾ نَاصِيَةٍ كَاذِبَةٍ خَاطِئَةٍ ﴿١٦﴾ فَلْيَدْعُ نَادِيَهُ ﴿١٧﴾ سَنَدْعُ الزَّبَانِيَةَ ﴿١٨﴾ كَلَّا لَا تُطِعْهُ وَاسْجُدْ وَاقْتَرِبْ ﴿١٩﴾ ﴿سجده﴾

Meali

1. Yaratan Rabbinin adıyla oku.

2. O, insanı alaktan *(embriyodan)* yarattı.

3. Oku. Rabbin nihayetsiz kerem sahibidir.

4. Ki O, kalemle *(yazı yazmayı)* öğretendir.

5. İnsana bilmediğini O öğretti.

6. *(Okumamaktan)* sakın! Çünkü insan muhakkak azar.

7. Kendisini müstağni *(ihtiyaç duymaz)* gördüğü için,

8. *(Ey insan!)* Şüphesiz ki dönüş*(ün)* ancak Rabbinedir.

9. – 10. Bir kulu, namaz kılarken meneden *(adamı)* gördün mü sen?

11. Gördün mü *(şu cür'eti)*? Ya o doğru yol üzerinde ise,

12. Yahut kötülüklerden korunmayı emrediyorsa?

13. Gördün mü ya, bu yalanlar ve yüz çeviriyorsa?

14. *(O adam)* Allah'ın *(her şeyi)* görüp durduğunu hiç de bilmemiş mi?

15. Hayır *(olmaz böyle şey)*. Eğer *(küfründen)* vazgeçmezse andolsun ki onu perçeminden tutup *(cehenneme)* sürükleriz.

16. *(Yani)* yalancı, günahkâr alın*(ının saç)*ından.

17. O vakit *(durmasın)* meclisini davet etsin!

18. Biz *(de)* zebanileri çağırırız.

19. *(Habibim!)* Hayır! Sakın ona boyun eğme. *(Allah'a)* secde et, yaklaş. (*)

Tefsiri

1 – Yaratan Rabbinin adıyla oku.

İbni Abbas ve Mücahid'den bunun inen ilk sure olduğu nakledilmiştir. Çoğunluğa göre ise inen ilk sure Fatiha suresi, bir sonra ki de Kalem suresidir.

« بِاسْمِ رَبِّكَ », hal üzere mahallen mansuptur. Yani; *"Rabbi'nin adıyla başlayarak oku"*, demektir. Sanki şöyle denilmiştir:

(*) Dikkat: Secde ayeti!

"Bismillah de sonra oku. O yaratandır."

« خَلَقَ » fiili için mef'ul zikretmedi. Bundan meydan gelen mana; yaratma, bu yaratmayı seçme ve O'ndan başka yaratıcının olmamasıdır. Ya da bunun takdiri her şeyi yarattı şeklindedir ki bu da her mahlûku kaplamaktadır. Çünkü bu mutlaktır. Ve bunun takdirinde de mahlûkatın bir kısmının diğer kısmına karşı bir üstünlüğü yoktur.

2 – O, insanı alaktan (embriyodan) **yarattı.**

"İnsanı yarattı" sözü, insanın şerefinden ve vahyin kendisine inişinden dolayı mahlûkat kapsamına giren şeylerin tamamı arasından özellikle seçilip zikredilişidir. Bununla *"insanı yaratan"* manasını kastedilmesi de mümkündür. Ancak onun yaratılışına dikkat çekmek için ve yaratılışının acayipliklerine delalet etsin diye yaratma fiili önce kapalı daha sonra açık bir şekilde zikredilmiştir.

« عَلَقٍ » kelimesini çoğul kıldı. « عَلَقَةٍ » demedi. Çünkü « الْإِنْسَانَ » kelimesi de çoğul manasınadır.

3 – Oku. Rabbin nihayetsiz kerem sahibidir.

Kerem sahiplerine karşı kereminin çokluğu hususunda kemal O'na aittir. Kullarına nimetleri ihsan etmektedir. Onlara karşı hilm ile muamele etmektedir. Dolayısıyla onların inkârları ve nimetlerine karşı nankörlükleri sebebiyle derhal cezalandırmamaktadır. Sanki ilmi faydaları ifade etmek suretiyle yapılan keremin ötesinde, hiçbir kerem yoktur manasına şöyle buyurmuştur:

4 – Ki O, kalemle (yazı yazmayı) **öğretendir.**

O, kalemle yazı yazmayı öğretendir.

5 – İnsana bilmediğini öğretti.

O'nun, kullarına bilmediklerini öğretmesi ve onları cehalet karanlıklarından ilim nuruna nakletmesi O'nun kereminin kemaline delalet etmektedir. Kendisinde büyük fayda olduğu için yazı ilminin faziletine dikkat çekti. İlimlerin tedvini, hükümlerin kayıt altına alınışı, öncekilerin haberlerinin ve Allah'ın (cc) indirdiği kitapların zaptı ancak yazıyla olmuştur. O olmasaydı din ve dünya işleri yolunda gitmezdi. Allah'ın (cc) hikmetinin önceliğine kalem ve yazının işinden başka bir delil olmasaydı bu bile yeterdi.

6 – (Okumamaktan) sakın! Çünkü insan muhakkak azar.

« كَلَّا » – *"sakın"* sözü, Allah'ın (cc), üzerindeki nimetini azgınlığıyla inkâr eden kişiyi mendir. Surenin (buradan) surenin sonuna kadar olan ayetler Ebu Cehil hakkında nazil olmuştur.

7 – Kendisini müstağni (ihtiyaç duymaz) **gördüğü için,**

"Kendisini..." nefsini. Ef'ali Kulub'de « رَأَيْتُنِي وَعَلِمْتُنِي » – *"Kendimi gördüm, kendimi bildim."* denir. Görmenin manası bilmektir. Eğer gözle görmek manasına olsaydı onun fiilinde iki zamir (fail ve mef'ul zamiri) bir araya gelmezdi.

« اسْتَغْنَى » – *"yeterli gördü"* kelimesi ikinci mef'uldur.

8 – (Ey insan!) **Şüphesiz ki dönüş(ün) ancak Rabbinedir.**

İnsanı, iltifat yoluyla azgınlığın akıbetine karşı tehdittir.

« الرُّجْعَى » dönüş manasına mastardır. Yani; *"Senin dönüşün Rabbi'nedir. Dönüşünde de O seni azgınlığına karşı cezalandıracaktır"*, demektir.

9– / 10– Bir kulu, namaz kılarken meneden (adamı) **gördün mü sen?**

Yani; Muhammed (sav)'i namazdan meneden Ebu Cehil'i gördün mü, demektir.

11 – Gördün mü (şu cür'eti)? **Ya o doğru yol üzerinde ise,**

Yani; Eğer bu men eden Allah'a (cc) ibadete dair menettiği şeyde doğru bir yol üzerindeyse, demektir.

12 – Yahut kötülüklerden korunmayı emrediyorsa?

Yani; itikad ettiği üzere putlara ibadet edilmemesine dair emrettiği şeyden iyiliği ve takvayı emredense.

13 – Gördün mü ya, bu yalanlar ve yüz çeviriyorsa?

Gördün mü? Bizim dediğimiz gibi bu meneden (kişi) hakkı yalanlıyor, ondan yüz çeviriyorsa.

14 – (O adam,) **Allah'ın** (her şeyi) **görüp durduğunu hiç de bilmemiş mi?**

O'nun hidayet ve sapıklık cihetiyle hallerine muttali olduğunu, dolayısıyla da onu durumuna göre cezalandıracağını bilmiyor mu? Bu bir tehdittir.

« اَلَّذِى يَنْهٰى » sözü şart cümlesiyle birlikte « اَرَاَيْتَ »'nin iki mef'uludur. Şartın cevabı hazfedilmiştir. Takdiri:

« إِنْ كَانَ عَلَى الْهُدٰى أَوْ أَمَرَ بِالتَّقْوٰى أَلَمْ يَعْلَمْ بِأَنَّ اللّٰهَ يَرٰى » – *"Ya o doğru yolda ise yahut takvayı emrettiyse o* (adam) *Allah'ın görüp durduğunu hiç bilmemiş mi?"* şeklindedir.

İkinci şartın cevabında zikredilişinin delaletinden dolayı hazfedilmiştir. Bu, senin « اَنْ اَكْرَمْتَكَ اَتُكْرِمُنِى » – *"Eğer sana ikram edersem, sen de bana ikram eder misin?"* sözünde olduğu gibidir.

İkinci « اَرَاَيْتَ » – *"gördün mü"* sözü mükerrerdir. Tekid içindir. Zait kılınmıştır.

15 – **Hayır** (olmaz böyle şey)! **Eğer** (küfründen) **vazgeçmezse andolsun ki onu perçeminden tutup** (cehenneme) **sürükleriz.**

"Hayır!" sözü, Ebu Cehil'i, Allah'a (cc) ibadetten menetmekten ve putlara ibadet etmeyi emretmekten sakındırmadır. Daha sonra Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: Eğer içinde bulunduğu şeyden vazgeçmezse onu alnının saçından yakalarız ve cehenneme sürükleriz.

« اَلسَّفْعُ »; bir şeyi tutup şiddetle çekmektir. Hz. Osman'ın (cc) mushafında yazılışı vakf hükmü üzere « ا »'ledir. Zikri geçen alın olduğu bilindiği için izafet yerine ahdi harici için olan « ال » ile yetinilmiştir.

16 – (Yani) **yalancı, günahkâr aln(ının saç)ından.**

« نَاصِيَةٍ », « اَلنَّاصِيَةِ »'den bedeldir. Çünkü o, *"yalancı, günahkâr"* sözleriyle isnad-ı mecazı üzere yalanla ve günahla nitelendirilmiştir. Gerçekte o ikisi, o alnın sahibine aittir. Bunda *"yalancının, günahkârın perçemi"* sözünde olmayan bir güzellik bir açıklık vardır.

17 – O vakit (durmasın) **meclisini davet etsin!**

18 – Biz (de) **zebanileri çağırırız.**

Nadî; Halkın (konuşmak için) toplandıkları meclistir. Kastolunan meclis üyeleridir. Rivayete göre Peygamber (sav) namaz kılarken Ebu Cehil yanına gelmiş ve ona:

– *"Seni* (bundan) *menetmemiş miydim?"* demişti. Peygamber (sav) da ona karşı sert bir şekilde cevap vermişti. Bunun üzerine o:

– *"Bu vadinin, meclisi en kalabalık olanı olduğum halde beni tehdit mi ediyorsun?"* demiş, bunun üzerine bu ayet nazil olmuştu.

« الزَّبَانِيَةَ »; lugatte kolluk kuvvetleri demektir. Tekili: « زِبْنِيَّةٌ »'dür. Bir şeyi defetmek, menetmek manasına gelen « الزَّبْنُ » kelimesinden gelmektedir. Kastolunan; azap melekleridir. Peygamber (sav)'den şöyle nakledilmiştir:

"Eğer meclisini çağırsaydı, zebaniler onu açık açık yakalarlardı."

19 – (Habibim!) **Hayır! Sakın ona boyun eğme.** (Allah'a) **Secde et, yaklaş.**

« كَلَّا » (sakın) sözü, Ebu Cehil'i reddir.

"O'na boyun eğme." yani; onun isyanına karşı bulunduğun hal üzere sabit dur. Bu:

﴿ فَلَا تُطِعِ الْمُكَذِّبِينَ ﴾

"Yalanlayanlara itaat etme." [168] ayetinde olduğu gibidir.

"Secde et –secde etmeye –namazı kastediyor– devam et– *yaklaş."* secde ile Rabbi'ne yakınlaş. Zira kulun Rabbine en yakın olduğu zaman secde halindeki zamanıdır. Nitekim hadisi şerifte de böyle buyurulmuştur. Allahu a'lem.

---

[168] Kalem, 8.

Sûre - 97

KADİR SÛRESİ

Mekke'de nazil olmuştur. Medine'de nazil olduğu da söylenmiştir. 5 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ ﴿١﴾ وَمَا أَدْرٰيكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ ﴿٢﴾ لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ ﴿٣﴾ تَنَزَّلُ الْمَلٰٓئِكَةُ وَالرُّوحُ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ مِنْ كُلِّ أَمْرٍ ﴿٤﴾ سَلَامٌ هِيَ حَتّٰى مَطْلَعِ الْفَجْرِ ﴿٥﴾

Meali

1. Şüphesiz ki biz onu *(Kur'anı)* kadir gecesinde indirdik.

2. Kadir gecesinin *(o büyük fazl-u şerefini)* sana bildiren nedir?

3. Kadir gecesi bin aydan hayırlıdır.

4. Onda melekler ve Ruh, Rablerinin izniyle her bir iş için iner de iner.

5. O *(gece)* tanyeri ağarıncaya kadar bir selamettir.

Tefsiri

1 – Şüphesiz ki biz onu (Kur'anı) **kadir gecesinde indirdik.**

İndirilişini –başkasına değil– kendisin nispet etmek suretiyle Kur'an'a tazim etti. Kur'an isminin açıklamasına lüzum olmayacak şekilde zihinlerde bilindiği için ve ayrıca indirildiği vaktin kadrinin yüceltilmesi için açık isim ile değil de zamirle zikredilmiştir.

Rivayete göre o, levhi mahfuzdan en alt göğe kadir gecesinde toptan indirilmiştir. Daha sonra Cebrail (as) onu, Rasulullah (sav)'a yirmi üç yılda indirmiştir.

*"Leyletü'l-kadr"*in manası işlerin takdir ve kaza ediliş gecesi, demektir. *Kadr*; takdir manasınadır. Ya da diğer gecelere göre daha daha şerefli olduğu için bununla adlandırılmıştır. O da; Ramazan'ın yirmi yedinci gecesidir. Ebu Hanife (ra)'ın, Asım'dan, O'nun da Zer'den yaptığı rivayete göre, Ubey b. Ka'b (rhm) kadir gecesinin Ramazanın yirmi yedinci gecesi olduğuna yemin ederdi. Cumhur da bu görüştedir. Onun gizlenme sebebi onu arayan kişinin onu bulmak için birçok geceyi ihya etmesine teşviktir. Bu, salat-ı vusta'nın, ismi azam'ın, cuma günündeki icabet saatinin, taatlarda rızasının ve masiyyetlerde gazabının gizlenmesi gibidir. Nitekim hadisi şerifte:

"Kim onu idrak ederse « اَللّٰهُمَّ اِنَّكَ عَفُوٌّ تُحِبُّ الْعَفْوَ فَاعْفُ عَنِّى » – *'Allahım! Sen çok çok affedicisin. Affetmeyi seversin. Beni* (de) *affet' desin."* buyurmuştur.[169]

2 – Kadir gecesinin (o büyük fazl-u şerefini) **sana bildiren nedir?**

Yani; senin bilgin onun faziletinin vardığı noktaya ulaşmadı, demektir. Daha sonra şu sözüyle bunu açıkladı.

3 – Kadir gecesi bin aydan hayırlıdır.

İçinde kadir gecesinin olmadığı bin aydan daha hayırlıdır. Onun faziletinin bu noktaya yükselmesinin sebebi; meleklerin ve ruhun onda inmesi, hikmet içeren her işe onda hükmedilmesidir. Bu müddetin tahsisi hususunda şöyle zikredilmiştir.

---

[169] Kütüb-i Sitte.

Peygamber (sav), İsrail oğullarından bir adamın Allah (cc) yolunda bin ay silah kuşandığını zikretmişti de, inananlar buna hayran kalmışlar ve kendi amellerinin onlara yetişemeyeceğini vehmetmişlerdi. Bunun üzerine onlara, bu gazinin (gaza) müddetinden daha hayırlı bir gece verildi.

4 - Onda melekler ve Ruh, Rablerinin izniyle her bir iş için iner de iner.

Melekler en alt göğe ya da yeryüzüne inerler.

"Ruh.." Cebrail ya da meleklerden olan bir topluluktur. Ki onları (diğer) melekler ancak o gece görürler. Ya da rahmettir. Yani; "(onlar), *Allah'ın, gelecek yıla kadar bu yıl için hükmettiği her bir işi için inerler, demektir."*

« أَمْرٍ »'in sonunda vakfe vardır.

5 - O (gece) **tanyeri ağarıncaya kadar bir selamettir.**

O, ancak selamettir.

« سَلَامٌ هِيَ » müpteda ve haberdir. Yani; Allah (cc) onda ancak selimiyeti ve hayrı takdir etmiştir. Bela ve selamete onun gayrında hükmeder. Ya da mü'minlere verdikleri selamın çokluğundan dolayı o, ancak bir selamdır, demektir. Denildi ki:

"Onlar, bu gecede karşılaştıkları kadın erkek inanan hiç kimse yok ki ona selam vermesinler."

"Tanyeri ağarıncaya kadar" fecrin doğuş vaktine kadar.

Ali ve Halef'e göre « مَطْلِعِ » şeklinde « ل »'ın esresiyledir. İnkâr edenler ise selamdan mahrum kalmışlardır.

Allahu a'lem.

Sûre - 98

BEYYİNE SÛRESİ

Mekkî ya da Medenî oluşu hususunda ihtilaf edilmiştir. 8 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

لَمْ يَكُنِ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ وَالْمُشْرِك۪ينَ مُنْفَكّ۪ينَ حَتّٰى تَأْتِيَهُمُ الْبَيِّنَةُۙ ﴿١﴾ رَسُولٌ مِنَ اللّٰهِ يَتْلُو صُحُفًا مُطَهَّرَةًۙ ﴿٢﴾ ف۪يهَا كُتُبٌ قَيِّمَةٌۜ ﴿٣﴾ وَمَا تَفَرَّقَ الَّذ۪ينَ اُو۫تُوا الْكِتَابَ اِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَٓاءَتْهُمُ الْبَيِّنَةُۜ ﴿٤﴾ وَمَٓا اُمِرُٓوا اِلَّا لِيَعْبُدُوا اللّٰهَ مُخْلِص۪ينَ لَهُ الدّ۪ينَ حُنَفَٓاءَ وَيُق۪يمُوا الصَّلٰوةَ وَيُؤْتُوا الزَّكٰوةَ وَذٰلِكَ د۪ينُ الْقَيِّمَةِۜ ﴿٥﴾ اِنَّ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ وَالْمُشْرِك۪ينَ ف۪ي نَارِ جَهَنَّمَ خَالِد۪ينَ ف۪يهَاۜ اُو۬لٰٓئِكَ هُمْ شَرُّ الْبَرِيَّةِۜ ﴿٦﴾ اِنَّ الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِۙ اُو۬لٰٓئِكَ هُمْ خَيْرُ الْبَرِيَّةِۜ ﴿٧﴾ جَزَٓاؤُ۬هُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتُ عَدْنٍ تَجْر۪ي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِد۪ينَ ف۪يهَٓا اَبَدًاۜ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُۜ ذٰلِكَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهُ ﴿٨﴾

Meali

1. Kitap ehlinden ve müşriklerden *(hakkı)* tanımayanlar kendilerine apaçık delil gelinceye dek *(dinlerinden)* ayrılacak değillerdi *(mutlaka kendilerine açıklama gelecektir).*

2. *(Yani)* Allah tarafından gönderilen ve tertemiz sahifeler okuyan bir elçi.

3. O sahifelerde doğru, değerli kitaplar vardır.

4. Böyle iken kendilerine kitap verilmiş olanlar, ancak kendilerine delil geldikten sonra ayrılığa düştüler.

5. Hâlbuki onlar Allah, onun dininde ihlâs *(ve samimiyet)* erbabı ve muvahhidler olarak, ibadet etmelerinden, namazı dosdoğru kılmalarından, zekâtı vermelerinden başkasıyla emrolunmamışlardır. En doğru din de bu idi.

6. Kitaplılardan olsun, müşriklerden olsun *(bütün o)* küfredenler cehennem ateşindedirler. Onun içinde ebedi kalıcıdırlar. Yaratılanların en kötüsü de onların kendileridir.

7. İman edip de salih amellerde bulunanlar*(a gelince)* hiç şüphe yok ki bunlar da yaratılanların en hayırlısıdırlar.

8. Onların, Rableri nezdinde mükâfatı altlarından ırmaklar akan Adn cennetleridir. *(Hepsi de)* içlerinde ebedi, daimi kalıcıdırlar. Allah bunlardan razı olmuştur. Bunlar da ondan hoşnud olmuşlardır. İşte bu *(saadet)* Rabbin*(in azabın)*dan korkanlara mahsustur.

Tefsiri

1 – Kitap ehlinden ve müşriklerden (hakkı) **tanımayanlar kendilerine apaçık delil gelinceye dek** (dinlerinden) **ayrılacak değillerdi** (mutlaka kendilerine açıklama gelecekti).

"(Hakkı) *tanımayanlar*" Muhammed (sav)i. "*.. kitap ehli...*" Yani; Yahudi ve Hıristiyanlar

« أهْل » kelimesi, taife, bölük demektir. Yani; ona ait insanlar demektir. Ehli İslam da, onu (İslam'ı) din edinen kişilerdir. "*.. müşriklerden...*" putperestlerden. "*.. ayrılacak değillerdi...*" küfürden ayrılacak

değillerdi. Küfürden sözü hazfedilmiştir. Çünkü « اَلَّذِينَ »'nın sılası buna delalet etmektedir.

"Kendilerine apaçık delil gelinceye dek" Beyyine, açık delil demektir. Kastolunan; Muhammed (sav)'dir. Şöyle diyor:

"Muhammed (sav) gönderilinceye kadar küfürlerini terk etmediler. O gönderilince de bir kısmı Müslüman oldu, bir kısmı da küfrü üzere kaldı."

2 – (Yani) Allah tarafından gönderilen ve tertemiz sahifeler okuyan bir elçi.

Yani; Muhammed (sav). Bu, « اَلْبَيِّنَةُ »'den bedeldir.

"Okuyan", onlara okuyan. *"sahifeler"*, kağıt yapraklar. *"tertemiz"*, batıldan arınmış.

3 – O sahifelerde doğru, değerli kitaplar vardır.

O sahifelerde hakkı ve adaleti içeren dosdoğru yazılı kitaplar vardır.

4 – Böyle iken kendilerine kitap verilmiş olanlar, ancak kendilerine delil geldikten sonra ayrılığa düştüler.

Dolayısıyla onlardan bir kısmı, haddi aştıklarından ve haset ettiklerinden dolayı, onun peygamberliğini inkâr etti, bir kısmı da iman etti. Önce ehli kitap ile müşrikleri birlikte zikretti. Daha sonra ehli kitabı tek olarak zikretti. Çünkü onlar, kitaplarında bulunduğu için onun hakkında bilgi sahibi idiler. Onlar, ondan ayrılmakla nitelendirilince kitapsız olanlar da bu niteliğe büründürülmüş oldular.

5 – Hâlbuki onlar Allah, onun dininde ihlâs (ve samimiyet) **erbabı ve muvahhidler olarak, ibadet etmelerinden, namazı dosdoğru kılmalarından, zekâtı vermelerinden başkasıyla emrolunmamışlardır. En doğru din de bu idi.**

"Emrolunmamışlardı" şunu kastediyor: Tevrat'ta ve İncil'de (bunlardan başkasıyla) emrolunmamışlardı.

"Muvahhidler olarak" Bütün peygamberlere iman edenler ve batıl dinlerden sapanlar olarak. *"Doğru din de bu idi."* Yani; sabit ve payidar kalacak olan milletin dini budur, demektir.

6 – Kitaplılardan olsun, müşriklerden olsun (bütün o) **küfredenler cehennem ateşindedirler. Onun içinde ebedi kalıcıdırlar. Yaratılanların en kötüsü de onların kendileridir.**

7 – İman edip de salih amellerde bulunanlar(a gelince) **hiç şüphe yok ki bunlar da yaratılanların en hayırlısıdırlar.**

Nafi'ye göre her iki « بَرِيَّةٌ » kelimesi de « بَرِيئَةٌ » şeklindedir. Diğerlerine göre ise hafifletilmiş şekli üzere « ـئـ »'sizdir. « النَّبِىّ » ve « اَلْبَرِيَّةُ » kelimeleri hafifletilmiş şekli üzere kullanımları devam eden ve asılları terk edilen kelimelerdendir.

8 – Onların, Rableri nezdinde mükâfatı altlarından ırmaklar akan Adn cennetleridir. (Hepsi de) **içlerinde ebedi, daimi kalıcıdırlar. Allah bunlardan razı olmuştur. Bunlar da ondan hoşnud olmuşlardır. İşte bu** (saadet) **Rabbin**(in azabın)**dan korkanlara mahsustur.**

« عَدْنٍ » ikamet, demektir.

"Allah bunlardan razı olmuştur. –Amellerini kabul etmek suretiyle– *Bunlar da O'ndan hoşnud olmuşlardır.* –Sevabı cihetinden.– *İşte bu..."* Yani rıza « خَيْرُ الْبَرِيَّةِ » – *"yaratılanların en hayırlısıdırlar"* sözü, inanan insanların meleklerden üstün olduğuna delalet etmektedir. Çünkü *beriyye*; bütün mahlûkat demektir.

« بَرِيَّةٌ » kelimesi « بَرَاَ اللّٰهُ الْخَلْقَ » – *"Allah* (cc) *mahlûkatı yarattı"* fiilinden türetilmiştir. Toprak manasına olan « اَلْبَرٰى » kelimesinden türetildiğini söyleyenler de olmuştur. Eğer böyle olsaydı Zeccac'ın da dediği gibi « اَلْبَرِيئَةُ » şeklinde « ـئـ »'li okumazlardı. Allahu a'lem.

Sûre - 99

ZİLZÂL SÛRESİ

Mekkî ya da Medenî oluşu hususunda ihtilaf edilmiştir. 8 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ زِلْزَالَهَا ﴿١﴾ وَأَخْرَجَتِ الْأَرْضُ أَثْقَالَهَا ﴿٢﴾ وَقَالَ الْاِنْسَانُ مَا لَهَا ﴿٣﴾ يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبَارَهَا ﴿٤﴾ بِأَنَّ رَبَّكَ أَوْحٰى لَهَا ﴿٥﴾ يَوْمَئِذٍ يَصْدُرُ النَّاسُ أَشْتَاتًا لِيُرَوْا أَعْمَالَهُمْ ﴿٦﴾ فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ ﴿٧﴾ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ ﴿٨﴾

Tefsiri

1 – Yer kendisine ait şiddetli bir sarsıntı ile sarsıldığı zaman,

Yani; ondan sonra bir daha hiçbir sarsıntının olmayacağı şiddetli sarsıntısı harekete geçirildiğinde, demektir.

« زَلْزَالَهَا » şeklinde « ز »'nin üstünüyle de okunmuştur. Esreli okunuş şekli mastardır. Üstün okunuş şekli ise isimdir.

2 – Yer (bütün) **ağırlıklarını** (dışarıya fırlatıp) **çıkardığı,**

"Ağırlıklarını" yani; definelerini ve ölülerini, demektir.

« أَثْقَالَ »: « ثَقَل » kelimesinin çoğuludur. O da; ev eşyası demektir. Onun içindeki defineler, ona ait eşyalar kılındı.

3 – İnsan "Buna ne oluyor?" dediği (zaman),

Bu şiddetli zelzele sarstığında ve içindekileri dışarı attığında (insan *"Buna ne oluyor"* der) Bu, yeryüzü sarstığında ve ölülerini diri bir şekilde dışarı attığında ikinci üfürüş anındadır. Bunu, bu korkulu iş kendilerini dehşete düşürdüğü için:

﴿ مَنْ بَعَثَنَا مِنْ مَرْقَدِنَا ﴾

"Vah bize, Bizi yattığımız yerden kim kaldırdı." [170] sözünü söyledikleri gibi söylerler. Denildi ki:

"Bu, kâfirin sözüdür. Çünkü o, dirilişe inanmıyordu. Mü'min ise:

﴿ هٰذَا مَا وَعَدَ الرَّحْمٰنُ وَصَدَقَ الْمُرْسَلُونَ ﴾

"Bu, Rahman'ın vadidir. Peygamberler doğru söylemiştir." [171] *der."*

4 – O gün (yer) **bütün haberlerini anlatacaktır.**

« يَوْمَئِذٍ », « اِذَا »'den bedeldir. Onu naspeden « تُحَدِّثُ » fiilidir. Yani; mutlaka haberlerini anlatacaktır, demektir. İki mef'ulden ilki hazfedilmiştir. Çünkü kastedilen; onun, haberleri anlatışının zikredilmesidir. Mahlûkatın zikredilmesi değil. Denildi ki:

"Onu Allah (cc) konuşturur ve o üzerinde işlenen hayır ve şer ne ise onu haber verir." Nitekim hadisi şerifte:

"Her bir kimse için üzerinde işlediğiyle şehadette bulunur." buyurulmuştur.

5 – Çünkü Rabbi kendisine (o vechile) **vahyetmiştir.**

Yani; Rabbinin ona vahyi sebebiyle o haberlerini anlatır. Yani; ona vahyetmesi ve ona anlatmayı emretmesi sebebiyle, demektir.

---

[170] Ya-Sin, 52.
[171] Ya-Sin, 52.

6 – O gün insanlar, amelleri(nin karşılığı) **kendilerine gösterilmek için dağınık guruplar halinde çıkacaklar.**

İnsanlar, çıkış yerleri kabirlerinden mevkife dönerler.

"Dağınık guruplar halinde" kimisi yüz akıyla emin bir şekilde, kimisi de yüz karasıyla korkular, dehşetler içerisinde. Ya da mevkiften guruplar halinde dönerler, bir kısmı cennet yolunu, bir kısmı da cehennem yolunu tutarlar.

"Amelleri" yani; amellerinin karşılığı, demektir.

7 – İşte kim zerre ağırlığınca bir hayır yapıyor (idiy)se **onu**(n sevabını) **görecektir.**

"Zerre" küçük karınca demektir. « خَيْرًا » temyizdir.

"Onu görecektir" Yani; onun karşılığını görecektir, demektir.

8 – Kim de zerre ağırlığınca şer yapıyor (idiy)se **onu**(n cezasını) **görecektir.**

Denildi ki: *"Bu, kâfirler hakkındadır. İlki ise mü'minler hakkındadır."*

Rivayete göre bedevinin biri « خَيْرًا يَرَهُ »'yu sonra, « شَرًّا يَرَهُ » 'yu önce okumuş. Ona:

"Sondakini öne öndekini sona aldın, niçin?" denilmiş de o şu beyti söylemiştir.

خُذَا بَطْنَ هَرْشَى أَوْ قَفَاهَا فَإِنَّهُ   كِلاَ جَانِبَيْ هَرْشَى لَهُنَّ طَرِيقٌ

Ey** (Arkadaşlar!) **Bu yokuşun ister önünden

***ister arkasından gidin** (fark etmez)*

Çünkü bu yokuşun her iki tarafında da

onlar** (develer) **için yol vardır.

Rivayete göre Ferazdak'ın dedesi Peygamber (sav)'a gelmiş ve ondan kendisine Kur'an okumasını talep etmiş Peygamber (sav) da ona bu ayeti okumuş. Bunun üzerine o:

– *"Bu bana yeter, bu bana yeter."* demiştir.

Bu, en muhkem ayettir. Camia diye de adlandırılmıştır. Allahu a'lem.

Sûre - 100

ÂDİYÂT SÛRESİ

Mekkî ya da Medenî oluşu hususunda ihtilaf edilmiştir. 11 âyettir.

بِسْــــمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيــــمِ

وَالْعَادِيَاتِ ضَبْحًا ﴿١﴾ فَالْمُورِيَاتِ قَدْحًا ﴿٢﴾ فَالْمُغِيرَاتِ صُبْحًا ﴿٣﴾ فَاَثَرْنَ بِهِ نَقْعًا ﴿٤﴾ فَوَسَطْنَ بِهِ جَمْعًا ﴿٥﴾ اِنَّ الْاِنْسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنُودٌ ﴿٦﴾ وَاِنَّهُ عَلٰى ذٰلِكَ لَشَهِيدٌ ﴿٧﴾ وَاِنَّهُ لِحُبِّ الْخَيْرِ لَشَدِيدٌ ﴿٨﴾ اَفَلَا يَعْلَمُ اِذَا بُعْثِرَ مَا فِى الْقُبُورِ ﴿٩﴾ وَحُصِّلَ مَا فِى الصُّدُورِ ﴿١٠﴾ اِنَّ رَبَّهُمْ بِهِمْ يَوْمَئِذٍ لَخَبِيرٌ ﴿١١﴾

Tefsiri

1 – Andolsun o harıl harıl koşan (at)**lara.**

Koşan ve harıl harıl soluyan gazilerin atlarıyla yemin etti.

« اَلضَّبْحُ »: Atların koşu esnasındaki nefeslerinin sesidir. İbni Abbas (ra)'ın da bunu söylediği ve:

"Eh, eh" şeklinde çıkardığı sestir." Dediği nakledilmiştir.

« ضَبْحًا » kelimesinin mansup kılınışı « يَضْبَحْنَ ضَبْحًا » takdiri üzeredir. (Yani; kendi lafzından bir fiilin takdiri üzere mef'ulu mutlak olmasıdır.)

2 – O (tırnaklarıyla) **çakarak ateş çıkaranlara,**

Ateş böcekleri gibi ateş çıkaranlara. O da; onların (gazilerin atlarının) tırnaklarından (taşlara çarpmak suretiyle) çıkan kıvılcımdır.

« قَدْحًا »: *"Tırnaklarıyla taşlara hızla çarpmaktadırlar"*, demektir.

« الْقَدْحُ » *"hızla çarparak"* demektir.

« الْاِيرَاءُ »: *"Ateş çıkartmak"* demektir. Sen *"Çakmak çaktı, ateş çıkardı. Çakmak çaktı, ateş çıkarmadı."* dersin.

« قَدْحًا » kelimesi, « ضَبْحًا »'ın mansup olduğu şeyle mansup olmuştur.

3 – Sabahleyin baskın yapanlara,

Sabah vakti düşman üzerine akın edenlere.

4 – (Derken) **orada tozu dumana katanlara,**

Bu vakitte tozu dumana katanlara.

5 – Bununla bir topluluğun ta ortasına girenlere yemin olsun ki,

Bu vakitte düşman topluluklarından birine tam ortasından varanlara.

« وَسَطَهُ », « تَوَسَّطَهُ » – *"bir şeyi ortalamak, onun merkezinde olmak"* manasınadır. Denildi ki:

"« بِهِ »'deki zamir, akın yerine ya da « وَالْعَادِيَاتِ » – 'koşan atlara' sözünün de delalet ettiği üzere düşmana aittir."

« فَاَثَرْنَ », kendi yerine ismi failin getirildiği fiil üzerine atfedilmiştir. Çünkü mana; « وَالـلَّاتِي عَدَوْنَ فَاَوْرَيْنَ فَاَغَرْنَ فَاَثَرْنَ » – *"koşanlara, ateş çıkaranlara, akın edenlere, tozkoparanlara"* şeklindedir.

Yeminin cevabı; *"Muhakkak ki insan Rabbine karşı çok nankördür."* cümlesidir.

6 – Muhakkak ki insan Rabbine karşı çok nankördür.

« لَكَنُودٌ », çok nankördür, demektir. Yani; O, hassaten Rabbinin nimetine karşı çok nankördür, demektir.

7 – Hiç şüphesiz buna, kendisi de hakkıyla şahittir.

Şüphesiz ki o insan kendi nankörlüğüne hakkıyla şahittir. Kendi nefsi aleyhine şehadet edecektir. Ya da tehdit yollu, şüphesiz ki Allah (cc) onun nankörlüğüne şahittir, demektir.

8 – Doğrusu o, malı çok sever.

Şüphesiz ki o mal sevgisinden dolayı cimridir, sıkıdır. Ya da o mal sevmek (onu kazanmak, eline geçirip toplamak) hususunda çok güçlüdür. Allah'a ibadeti sevmek (malın şükrünü eda etmek) hususunda ise zayıftır.

9 – O hala (hakikati görüp) **bilmeyecek mi, kabirlerin içindekiler** (eşilip) **çıkarıldığı zaman.**

O insan hala bilmeyecek mi? Kabirlerin içindeki ölüler diriltildiğinde...

« مَا », « مَنْ » manasınadır.

10 – Göğüslerde ne varsa onlar da derlenip toparlandığı (zaman)?

Gönüllerdeki hayır ve şer ayırd edilip açıklandığı zaman.

11 – O gün Rableri onlar(ın her halin)**den elbette tamamıyla haberdardır.**

Hakkıyla bilendir. Binaenaleyh onlara hayır ve şer işlerine göre karşılıklarını verecektir. O (cc), onların halini bütün zamanlarda bildiği halde.

« يَوْمَئِذٍ » – *"o gün"* kelimesini özellikle zikretti. Çünkü mükâfat ya da ceza o gün meydana gelecektir. Allahu a'lem.

❁ ❁ ❁

Sûre - 101

KARİA SÛRESİ

Mekke'de nazil olmuştur; 11 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

اَلْقَارِعَةُ ﴿١﴾ مَا الْقَارِعَةُ ﴿٢﴾ وَمَٓا اَدْرٰيكَ مَا الْقَارِعَةُ ﴿٣﴾ يَوْمَ يَكُونُ النَّاسُ كَالْفَرَاشِ الْمَبْثُوثِ ﴿٤﴾ وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ الْمَنْفُوشِ ﴿٥﴾ فَاَمَّا مَنْ ثَقُلَتْ مَوَاز۪ينُهُ ﴿٦﴾ فَهُوَ ف۪ي ع۪يشَةٍ رَاضِيَةٍ ﴿٧﴾ وَاَمَّا مَنْ خَفَّتْ مَوَاز۪ينُهُ ﴿٨﴾ فَاُمُّهُ هَاوِيَةٌ ﴿٩﴾ وَمَٓا اَدْرٰيكَ مَا هِيَهْ ﴿١٠﴾ نَارٌ حَامِيَةٌ ﴿١١﴾

Tefsiri

1 – Kapısını çalacak olan felaket (kıyamet).

« اَلْقَارِعَةُ » müptedadır.

2 – Nedir o kapısını çalacak felaket (kıyamet)?

« مَا » ikinci müptedadır. « اَلْقَارِعَةُ » onun haberidir. Cümle birinci müptedanın haberidir. Onun hakkı « مَا هِيَ » – *"o nedir?"* şeklinde olmasıydı. Şanının yüceliğini ifade için tekrar edildi.

3 – O kapısını çalacak felaketin (kıyametin dehşet ve azametini): **Sana bildiren nedir?**

Yani; *"Onun ne olduğunu sana hangi şey bildirdi ve sen bunu nereden bildin?"* demektir.

4 – O gün insanlar yayılmış pervaneler gibi olacak.

« يَوْمَ » kelimesi « اَلْقَارِعَةُ »'nun delalet ettiği gizli bir fiille mansuptur. Yani; « تَقْرَعُ يَوْمَ » – *"o gün çarpar, çarpacak"* demektir. Onları çokluk, zayıflık, zillet ve pervaneler ateşe uçuştuğu gibi her yönden çağırıcısına doğru uçuşmak yönüyle pervanelere (küçük kelebeklere) benzetmiştir.

Pervane: (Ateşe çarptıktan sonra) yere serildiği ve yayıldığı için « فَرَاشٌ » diye adlandırılmıştır.

5 – Dağlar atılmış renkli yünler gibi olacak.

Dağları renkli yüne benzetmiştir. Çünkü onlar (dağlar) renk renktir. Nitekim ayeti kerimede:

﴿ وَمِنَ الْجِبَالِ جُدَدٌ بِيضٌ وَحُمْرٌ مُخْتَلِفٌ اَلْوَانُهَا ﴾

***"Dağlardan** (geçen) **beyaz, kırmızı, değişik renklerde ve simsiyah yollar** (yarattık.)"* [172] buyurulmuştur. Parçalar birbirinden ayrıldığı için de onu didilmiş (atılmış hallaç pamuğuna) benzetmiştir.

6 – (O gün) **kimin tartıları ağır gelirse,**

Hakka tabi olmak suretiyle kimin tartıları ağır gelirse...

---

[172] Fatır, 27.

« مَوَازِين », « مَوْزُون » kelimesinin çoğuludur. O da; Allah (cc) katında ağırlığı, kadru kıymeti olan ameldir.

Ya da « مِيزَان » (tartı) kelimesinin çoğuludur. Onun ağırlığı ise ağır basmasıdır.

7 – Artık o hoşnud (olacağı) **bir yaşayıştadır** (hayat içindedir).

"Razı olunan, hoşnud olunan bir yaşayış." Ya da hoşnud eden bir yaşayış, demektir.

8 – Amma kimin de tartıları hafif gelirse,

Batıla tabi olmaları sebebiyle.

9 – Artık onun anası "Haviye" (uçurum)**dur.**

Onun meskeni ve barınağı ateştir. Barınağa teşbih yoluyla ana denilmiştir. Çünkü ana çocuğun barınağı ve sığınağıdır.

10 – Onun mahiyetini sana bildiren nedir?

Zamir « هَاوِيَة » kelimesine dönmektedir. « مَاهِيَة »'deki « ـه » suskunluk içindir. Bundan sonra « هَاوِيَة » kelimesini açıkladı, şöyle buyurdu:

11 – (O) kızgın bir ateştir.

O, harareti son noktaya ulaşmış, kızgın bir ateştir. Allahu a'lem.

Sûre - 102

TEKÂSÜR SÛRESİ

Mekke'de nazil olmuştur; 8 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

أَلْهٰيكُمُ التَّكَاثُرُ ﴿١﴾ حَتّٰى زُرْتُمُ الْمَقَابِرَ ﴿٢﴾ كَلَّا سَوْفَ
تَعْلَمُونَ ﴿٣﴾ ثُمَّ كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٤﴾ كَلَّا لَوْ تَعْلَمُونَ
عِلْمَ الْيَق۪ينِ ﴿٥﴾ لَتَرَوُنَّ الْجَح۪يمَ ﴿٦﴾ ثُمَّ لَتَرَوُنَّهَا عَيْنَ
الْيَق۪ينِ ﴿٧﴾ ثُمَّ لَتُسْـَٔلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّع۪يمِ ﴿٨﴾

Tefsiri

1 – Çoklukla böbürleniş sizi oyaladı.

Çokluk hususunda yarışmak, mal ve evlat çokluğuyla övünmek sizi Allah'a taattan alıkoydu.

2 – Nihayet kabirleri ziyaret ettiniz.

Ölüm gelinceye kadar bu hal üzere devam ettiniz. Ya da kabirlere kadar gidip kabirlerdeki ölülerinizi saydınız, demektir.

3 – Hayır (olmaz bu!) **İleride** (Bu öğünmenizin kötü akıbetini) **bileceksiniz.**

"Hayır..." sözü reddir ve akıllı bir kişiye bütün düşüncesini dünyaya teksif etmesinin ve dinine önem vermemesinin yakışmayacağını tenbihtir. Ölüm esnasında, üzerinde bulunduğunuz şeyin kötü akıbetini bileceksiniz.

4 – Yine hayır, ileride bileceksiniz.

Kabirlerde.

5 – Hayır, Gerçeği kesin bir bilgi ile bilseydiniz (böyle yapmazdınız).

"Hayır" sözü uyarı ve korkutma kastıyla getirilmiştir, reddin tekrarıdır. « لَوْ »'in cevabı hazfedilmiştir. Yani; eğer önünüzdeki şeyleri, yakinen bildiğiniz şeyler gibi bilseydiniz, çokluk yarışı sizi oyalamazdı. Ya da vasfa sığmaz şeyleri yapardınız. Ancak sözler yoldan çıkmış cahillersiniz.

6 – Andolsun siz o alevlenmiş ateşi mutlaka göreceksiniz.

Bu, hazfedilmiş yeminin cevabıdır. Yemin tehdidin te'kidi içindir. Şam kıraati ve Ali'ye göre « لَتُرَوُنَّ الْجَحِيمَ » şeklinde « تَ »'nin dammesiyledir.

7 – Yine andolsun onu gözle mutlaka göreceksiniz.

Tehdidi büyütmek ve korkuyu artırmak için onu (« لَتَرَوُنَّ »'yi) « ثُمَّ » – *"yine"* edatı ile atfederek tekrarladı. Ya da ilki kalp, ikincisi göz iledir. *"gözle"* yani; yakinen ta kendisi ve özü olan müşahede ile demektir.

8 – Sonra, (andolsun) **o gün elbette size nimet**(lerden) **sorguya çekileceksiniz.**

Sonra o gün, güven ve sıhhati nerede harcadığınızdan, (nerede kullandığınızdan) sorulacaksınız. Bu, Abdullah İbni Mes'ud (ra)'dan nakledilmiştir. Denildi ki:

"Kendisiyle lezzetlenmeye daldığınız için dinden ve onun (getirdiği) *mükellefiyetlerden sizi uzaklaştıran nimetlenmeden sorulacaksınız, demektir."* Hasan'ın şöyle dediği nakledilmiştir:

"Barındıran bir ev, örten bir elbise ve ayakta tutan bir parça ekmek dışında (her) *şeyden sorulacaksınız."*

Bu (Hz. Peygamberden) merfu olarak da rivayet edilmiştir.

Allahu a'lem.

Sûre - 103

ASR SÛRESİ

Mekke'de nazil olmuştur; 3 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

وَالْعَصْرِ ﴿١﴾ اِنَّ الْاِنْسَانَ لَفٖى خُسْرٍ ﴿٢﴾ اِلَّا الَّذٖينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ ﴿٣﴾

Tefsiri

1 – Andolsun asra ki,

Hafsa'nın (ra) mushafında Allahu Teâlâ'nın:

"Namazları ve orta namazı, ikindi namazını koruyan" şeklindeki ayetinin deliliyle, faziletinden dolayı ayrıca gündün sonunda insanların, ticaretlerine ve işlerine üşüşmeleri, geçimleriyle meşgûl olmaları sebebiyle eda edilmesi daha zor olduğundan dolayı ikinde namazına yemin etmiştir. Ya da onda kudret delilleri olduğundan dolayı kuşluk vaktine yemin ettiği gibi aşiy (öğleden, akşama kadar olan vakit) ile yemin etmiştir.

Ya da akışında çeşit çeşit acaiplikler olduğu için zaman ile yemin etmiştir. Yeminin cevabı *"muhakkak ki insan ziyandadır."* cümlesidir.

2 – Muhakkak ki insan ziyandadır.

Yani; insan cinsi ticaretlerinde ziyandadır, demektir.

3 – Ancak iman edenlerle salih amellerde bulunanlar, bir de birbirlerine hakkı tavsiye, sabrı tavsiye edenler böyle değil.

Onlar dünya mukabilinde ahireti satın almışlar ve bu sayede de kazanç(lar) elde etmişler, ebedi saadete mazhar olmuşlardır. Onlar, inkârı mümkün olmayan sabit emri tavsiye edenlerdir ki o (inkârı mümkün olmayan sabit emir) de; Allah'ın (cc) birlenmesi, ona itaat edilmesi, kitaplarına ve peygamberlerine tabi olunması gibi hayrın tamamıdır.

"Birbirlerine sabrı tavsiye edenler" Günah işlemekten kaçınmak hususunda, taat hususunda ve Allah'ın (cc), kullarını imtihan ettiği şeyler hususunda sabrı tavsiye edenler.

« وَتَوَاصَوْا » kelimesi her iki yerde de fiili mazidir, kendisinden önceki fiili maziye atfedilmiştir. Allahu a'lem.

❁ ❁ ❁

Sûre - 104

HÜMEZE SÛRESİ

Mekke'de nazil olmuştur; 9 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

وَيْلٌ لِكُلِّ هُمَزَةٍ لُمَزَةٍۙ ﴿١﴾ اَلَّذ۪ي جَمَعَ مَالًا وَعَدَّدَهُۙ ﴿٢﴾ يَحْسَبُ اَنَّ مَالَهُٓ اَخْلَدَهُۚ ﴿٣﴾ كَلَّا لَيُنْبَذَنَّ فِي الْحُطَمَةِۘ ﴿٤﴾ وَمَٓا اَدْرٰيكَ مَا الْحُطَمَةُۜ ﴿٥﴾ نَارُ اللّٰهِ الْمُوقَدَةُۙ ﴿٦﴾ اَلَّت۪ي تَطَّلِعُ عَلَى الْاَفْـِٔدَةِۜ ﴿٧﴾ اِنَّهَا عَلَيْهِمْ مُؤْصَدَةٌۙ ﴿٨﴾ ف۪ي عَمَدٍ مُمَدَّدَةٍ ﴿٩﴾

Tefsiri

1 – Arkadan çekiştirmeyi, yüze karşı (el, kaş ve göz işaretleriyle) **eğlenmeyi ve ayıplamayı adet edinen her kişinin vay haline!**

« وَيْلٌ » kelimesi müptedadır. Haberi « لِكُلِّ هُمَزَةٍ »'dir.

Hümeze; insanları arkasından ayıplayan kişi demektir.

Lümeze ise; insanları yüzüne karşı ayıplayan kişidir.

« فُعَلَةٌ »'ün binası, bunun, onun adeti olduğuna delalet etmektedir. Denildi ki:

"Bu sure Ahnes b. Şurayk hakkında nazil olmuştur. Onun âdeti, gıybet etmek, sövüp saymak ve insanlara kusur isnad etmekti."

Bu surenin, Umeyye b. Halef hakkında nazil olduğu da Velid b. Muğire hakkında nazil olduğu da söylendi. Bu çirkin işe yeltenen herkesi kapsaması için sebebin özel tehdidin ise genel olması mümkündür.

2 – Ki o, malı yığıp onu tekrar tekrar sayandır.

« الَّذِي », « كُلِّ » kelimesinden bedeldir. Ya da zem üzere mansup kılınmıştır.

Şam kıraati, Hamza ve Ali'ye göre « جَمَعَ » kelimesinin mübalağası olarak « جَمَّعَ » şeklindedir ki bu « وَعَدَّدَهُ » sözüne de uygundur.

"Onu tekrar tekrar sayandır" Yani; onu zamanın musibetlerine karşı hazırlayıp yığandır.

3 – Malının, kendisini ebedi yaşatacağını sanır (o).

Malının, kendisini dünyada ebedi olarak bırakacağını, ölmeyeceğini sanır. Ya da o, Salih amel ile kinayedir. Sanki o (Salih amel) sahibini cennette ebedi kılacak olandır. Mala gelince o, hiçbir şeyi orada ebedi kılmaz.

4 – Hayır, andolsun ki o, "Hutame" ye atılacaktır.

"Hayır" sözü, onu, bu zannından mendir.

"Atılacak" yani o toplayan kişi atılacak,

"Hutameye" özelliği içine atılan her şeyi kırıp döken, yalayıp yutan ateşe.

5 – O Hutamenin ne olduğunu sana bildiren nedir?

(Bu ifade) hayret düşürme ve (onun dehşetini) büyültmedir.

6 – (O) Allah'ın tutuşturulmuş bir ateşidir.

« نَارُ اللهِ » hazfedilmiş bir müptedanın haberidir. Yani; *"O, Allah'ın ateşidir"*, demektir. « الْمُوقَدَةُ » onun sıfatıdır.

7 – (Ki tırmanıp) **yüreklerin ta üstüne çıkacak** (kaplayacak)**tır o.**

Şunu kastediyor: O onların içine girer. Ta ki onların göğüslerine ulaşır ve gönüllerine işler.

« أَفْئِدَة », « فُؤَاد » kelimesinin çoğuludur, kalplerin içi, merkezi demektir. İnsan bedeninde fuâddan daha nazik ve kendisine dokunan en küçük eziyette bile elem duyan başka hiçbir şey yoktur. Hal böyleyken ya cehennem ateşi ona işlediğinde ve onu kapladığında durum nasıl olur? Denildi ki:

"« أَفْئِدَة » – 'gönüllerin merkezi' kelimesi özellikle zikredildi. Çünkü onlar inkâr ve bozuk inanç yerleridir. Ateşin onlara işlemesinin manası ise; onun onları sarması, kaplamasıdır."

8 – Bu (ateşin kapıları da) **onların üzerine kapatılmıştır.**

"Bu... –yani ateş ya da Hutame.– *onların üzerine kapatılmıştır."* Üst üste örtülecektir.

Kufe kıraat imamları ve Hafs'a göre « عُمُد » şeklinde iki ötrelidir. Diğerlerine göre ise « عَمَد » şeklindedir. Bu ikisi, « إِهَاب » ve « أُهُب » (hayvan derisi, post) ve « حِمَار » ve « حُمُر » (eşek) kelimelerinde olduğu gibi « عِمَادَة » kelimesinin çoğulu iki ayrı kelimedir.

9 – (kendileri) **Uzatılmış sütunlar içinde** (bağlı) **olarak.**

"Uzatılmış" yani; kapılar onlarla üzerine kapatılmıştır ve sağlamlığı güçlendirilmek üzere kapılar üzerine direkler uzatılır. Nitekim Hadisi şerifte şöyle buyurulmuştur:

"Mü'min akıllıdır, zekidir, teenni sahibidir, dikkatli düşünen, dikkatli davranandır, acele etmez, bilgilidir ve vera sahibidir. Münafık ise, gıybet eder, çekiştirir, yüze karşı kırıcıdır, çok yiyen, merhamet etmeyendir, gece odun toplayan kişi gibidir. (İyi kötü ne varsa görmeden toplar, farkında olmadan yılan gibi zararlı şeyleri de toplar) *nereden kazanıp nereye harcadığına dikkat etmez."*

Allahu a'lem.

Sûre - 105

FÎL SÛRESİ

Mekke'de nazil olmuştur; 5 âyettir.

بِسْــــــمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيــــمِ

اَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِاَصْحَابِ الْفِيلِ ﴿١﴾ اَلَمْ يَجْعَلْ كَيْدَهُمْ فِي تَضْلِيلٍ ﴿٢﴾ وَاَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا اَبَابِيلَ ﴿٣﴾ تَرْمِيهِمْ بِحِجَارَةٍ مِنْ سِجِّيلٍ ﴿٤﴾ فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَاْكُولٍ ﴿٥﴾

Tefsiri

1 – (Habibim!) **Rabbinin fil sahiplerine nasıl** (muamele) **ettiğini görmedin mi?**

« كَيْفَ »'de istifham manası olduğu için « كَيْفَ », « اَلَمْ تَرَ » ile değil de « فَعَلَ » ile mahallen mansuptur. Cümle « تَرَ »'nın iki mef'ulu yerine geçmiştir.

« اَلَمْ تَرَ » – *"görmedin mi?"* sözünde hayrete sevketme vardır. Yani; Allah'ın (cc) ayetlerinden bu kadar büyüğüne şahit oldukları halde Arapların hala inkâr etmelerinin hayret verici bir şey olduğunu Allah (cc), Peygamberine ifade etmektedir. Mana şudur:

"Muhakkak ki sen Allah'ın, Habeşlilere yaptıklarının izlerini gördün ve o husustaki haberleri mütevatir olarak işittin. Dolayısıyla sen bunları görmüş gibi oldun."

".. Fil sahiplerine..." Rivayet olunduğuna göre Habeşistan kralı Eshame tarafından Yemen'e hükümdar tayin edilen Ebrehe b. Es Sabbah, San'a şehrinde Kulleys diye adlandırdığı bir kilise inşa etti Hacıları Mekke'den oraya yönlendirmek istiyordu. Kinane kabilesinden bir adam da bir gece oraya pisledi. İşte bu hadise onu kızdırdı. Denildi ki:

Bir gurup Arap ateş yakmıştı. Rüzgâr onu (ateşi) götürdü ve kiliseyi yaktı. Bunun üzerine Ebrehe Kâbe'yi yıkmaya yemin etti. Beraberlerinde Mahmûd adında bir fil olduğu halde Habeş ordusuyla yola çıktı. Fil, güçlü kuvvetli iri yapılıydı. Ondan başka on iki fil daha vardı. Mekke'ye bir mil uzaklıktaki Muğammes'e vardığında Abdulmuttalip onu karşıladı ve ona geri dönmesi için Tihame mallarının üçte birini teklif etti. Ancak Ebrehe bunu kabul etmekten imtina etti. Ordusunu hazırladı ve fili öne geçirdi. Onu Mescid-i Haram'a çevirdiklerinde o diz çöküyor, gitmiyor, Yemen tarafına çevirdiklerinde ise koşarak gidiyordu.

Allah (cc) onlar üzerine süsü sürü kuşlar gönderdi. Her kuşun gagasında ve ayaklarında mercimekten büyük nohuttan küçük taşlar bulunuyordu. Taşlar adamların başına düşüyor ve alt tarafından çıkıyordu. Her taş üzerinde üzerine düşeceği kişinin ismi vardı. Kaçtılar ve helak oldular.

Ebrehe göğsü yarılıp kalbi dışarı çıkıncaya kadar ölmedi. Onun veziri Ebu Yeksûm da süratle kaçmıştı. Üzerinde uçan bir kuş vardı. Sonunda Necaşi'ye ulaştı ve başlarından geçen hadiseyi ona anlattı. Hadiseyi anlatınca onun üzerine de taş düştü ve o, Necaşî'nin önünde ölü bir şekilde yıkıldı.

Rivayet edildiğine göre Ebrehe, Abdulmuttalib'e ait iki yüz deveyi gasp etmiş, Abdulmuttalip de develeri için ona gitmişti. Onun görünüşü Ebreheyi etkilemişti. Çünkü o, iri yarı, yakışıklı güleç yüzlü bir adamdı. Ona:

– *"Bu, Kureyşin efendisi ve Mekke develerinin de sahibidir. Ovalarda insanlara, dağ başlarında da vahşi hayvanlara yedirir."* denildi. Abdulmuttalip derdini anlatınca Ebrehe:

– *"Gözümden düştün. Ben, asırlardan beri senin ve atalarının mabede ve hepinizin şerefi olan Kâbe'yi yıkmaya geldim. Sen ise develerinin peşindesin."* dedi. Abdulmuttalip ona şu cevabı verdi:

"Ben develerin sahibiyim. Kâbe'nin de sahibi var. O onu koruyacaktır."

2 – O, bunların kötü planlarını boşa çıkarmadı mı?

Boşa çıkarıp iptal etmedi mi? Birinin tuzağı boşa çıktığında « ضَلَّلَ كَيْدَهُ » denir. İmru'l Kays'a *"kayıp sultan"* denilmiştir. Çünkü o, babasının saltanatını kaybetmiştir.

Yani; onlar evvela hacıların yönünü oraya çevirmek için Kulleys kilisesini inşa etmek suretiyle Kâbe'ye karşı tuzak kurdular. Bunun üzerine Allah (cc) oraya ateş düşürmek suretiyle onların tuzaklarını boşa çıkardı. İkinci olarak da Kâbe'nin yıkılmasını istemek suretiyle Kâbe'ye karşı tuzak kurdular. Bu sefer de Allah (cc), onlar üzerine kuşlar göndermek suretiyle onların tuzakların boşa çıkardı.

3 – O, bunların üzerine sürü sürü kuş(lar) **gönderdi.**

Ebabil; sürüler, demektir. Tekili « إِبَالَةٌ »'dür. Zeccac şöyle demiştir:

"Bir taraftan bir sürü diğer taraftan bir (başka) *sürü demektir."*

4 – Ki bunlar onlara pişkin tuğladan (yapılmış) **taş**(lar) **atıyorlardı.**

Allah (cc) ondan razı olsun Ebu Hanife « يَرْمِيهِمْ » şeklinde okumuştur. Yani; *"Allah (cc) ya da kuşlar onlara atıyorlardı."* demektir. Çünkü çoğul isim « اَلطَّيْرُ » müzekkerdir. Mana üzerine müennes olmaktadır.

Siccil: Farsça olan « سَنْكْ » (taş) ve « كِلْ » (çamur) kelimelerini birleştirmek suretiyle Arapçalaştırılmış bir kelimedir. Cumhurun görüşü bu yöndedir. Yani (pişirilmek suretiyle çamurdan taşlaşmış) tuğla v.s.dir.

5 – Derken (Allah) **onları yenik ekin yaprağı gibi yapıverdi.**

Kurdun yediği ekin gibi yaptı.

Sûre - 106

KUREYŞ SÛRESİ

Mekke'de nazil olmuştur; 4 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

لِإِيلَافِ قُرَيْشٍ ﴿١﴾ إِيلَافِهِمْ رِحْلَةَ الشِّتَاءِ وَالصَّيْفِ ﴿٢﴾ فَلْيَعْبُدُوا رَبَّ هٰذَا الْبَيْتِ ﴿٣﴾ اَلَّذ۪ي أَطْعَمَهُمْ مِنْ جُوعٍ وَآمَنَهُمْ مِنْ خَوْفٍ ﴿٤﴾

Tefsiri

1 – Kureyşi alıştırdığı için,

« لِإِيلَافِ قُرَيْشٍ », « فَلْيَعْبُدُوا » sözüne taalluk etmektedir. Onları iki yolculuğa alıştırdığı için ona ibadet etmelerini emretti. Sözde, şart manası olduğundan dolayı başına « فَ » gelmiştir. Yani; *"Allah'ın (cc), onlar üzerinde sayısız nice nimetleri vardır. Şayet diğer nimetler için ona ibadet etmiyorlarsa bari bu açık nimet için ona ibadet etsinler"*, demektir.

Ya da « لِإِيلَافِ قُرَيْشٍ » sözü kendisinden öncesine taalluk etmektedir. Yani; « فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَأْكُولٍ لِإِيلَافِ قُرَيْشٍ » demektir. Yani;

Bu itlaf bu alıştırma içindir, demektir. Bu, şiirde eksik kalan mananın sonradan telafi edilişi gibidir. O da; beytin manasının, kendisinden öncesine ancak kendisiyle doğru olacak şekilde taaluk etmesidir.

Bu iki sure (Fil ve Kureyş sureleri) Ubey b. Ka'b mushafında fasılasız tek bir suredir. O ikisi arasında besmele çekilmesinin terki Kisai'den nakledilmiştir. Mana; *"İnsanlar bunu konuşsunlar da onlara çok çok hürmet göstersinler.* (Şam'a ve Yemen'e olan) *yolculuklarında emin olsunlar ve kimse onlara karşı cür'et göstermesin diye Allah onlara kasteden Habeşlileri helak etmiştir."* Denildi ki:

Mana; *"Kış yaz yolculuklarında esenliğe kavuşturuldukları halde Kureyşin, bu beytin Rabbine kulluk etmemelerine taaccub edin, demektir."*

Şam kıraatine göre « لِإِلَافِ قُرَيْشٍ » şeklindedir. Yani; Kureyş'in anlaşma yapmasından, muahede yapmasından dolayı, demektir. Denildi ki:

« أَلِفْتُهُ أَلْفًا وَإِلَافًا » – *"ona alıştım, onu sevdim"* denir.

Kureyş, Nadr b. Kinnane'nin oğludur. Onu « الْقِرْشُ » – *"köpek balığı"* kelimesinin ismi tasğiriyle adlandırdılar. Bu da; gemilere saldıran ve kendisine ancak ateşle karşı konulan büyük bir deniz hayvanıdır. Küçültülerek söylenmesi tazim içindir. Onu, gücünden kuvvetinden dolayı ona benzeterek bu adla adlandırdılar. Denildi ki:

"O, toplamak ve kazanmak manasına gelen « الْقَرْشُ » kelimesindendir. Çünkü onlar, ticaretleri ve diğer beldelere düzenledikleri seferler sayesinde kazanıyorlardı."

2 – Kış ve yaz kendilerini seyr-ü seferde esenliğe (ve garantiye) **kavuşturduğundan dolayı.**

Önce « الْإِيلَافَ » (ulaştırma) kelimesini mutlak olarak zikretti. Daha sonra ise, alıştırma işinin kıymetini göstermek ve ondaki nimetin büyüklüğünü hatırlatmak için iki yolculukla mukayyed olanı ondan bedel kıldı. « رِحْلَةَ » kelimesini mef'ulun bih olarak « إِيلَافِهِمْ » ile mansup kıldı.

Bununla kış ve yaz yolculuklarını kastetti. Dolayısıyla da karıştırılmasından emin olduğu için onu tekil getirdi.

Kureyşin iki yolculuğu vardı. Kışın Yemen'e, yazın Şam'a gidiyorlardı. Zahire taşıyorlar ve ticaret yapıyorlardı. Yolculuklarında emindiler. Çünkü onlar, Allah'ın (cc) haram kıldığı beldenin halkıydılar. Dolayısıyla onlara saldırılmazdı. Başkalarına saldırılırdı.

3 – Şu beytin (Kabenin) **Rabbine ibadet etsin onlar.**

4 – (O Rab ki) **onları açlıktan** (kurtarıp) **doyuran, kendilerine korkudan eminlik verendir O.**

« جُوعٍ » (açlık) ve « خَوْفٍ » (korku) kelimelerindeki nekralık, onların şiddetli oluşundandır. Yani; *"Bu iki yolculuk sayesinde onları, bu iki yolculuktan önce, içinde bulundukları şiddetli açlıktan kurtarıp doyurmuştur. Ve onları, büyük korkudan emin kılmıştır. Ki o da; Fil sahiplerinin korkusu ya da şehirlerinde ve yolculuklarında kaçırılıp götürülme korkusudur."* Denildi ki:

"Onlara bir afet isabet etmişti de onlar, leşleri ve yanmış kemikleri yemişlerdi. Ancak Allah (cc) onları cüzzam hastalığı korkusundan emin kılmış, onlara beldelerinde isabet etmemişti." Yine denildi ki:

"Bütün bunlar İbrahim (as) ın duası sayesinde oldu."

❁ ❁ ❁

Sûre - 107

MÂÛN SÛRESİ

Mekkî ya da Medenî oluşu hususunda ihtilaf edilmiştir. 7 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

أَرَأَيْتَ الَّذِي يُكَذِّبُ بِالدِّينِ ﴿١﴾ فَذٰلِكَ الَّذِي يَدُعُّ الْيَتِيمَ ﴿٢﴾
وَلَا يَحُضُّ عَلٰى طَعَامِ الْمِسْكِينِ ﴿٣﴾ فَوَيْلٌ لِلْمُصَلِّينَ ﴿٤﴾
اَلَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ ﴿٥﴾ اَلَّذِينَ هُمْ يُرَٓاؤُنَ ﴿٦﴾
وَيَمْنَعُونَ الْمَاعُونَ ﴿٧﴾

Tefsiri

1 – Dini yalan sayanı gördün mü?

Yani; ahiret cezasının yalanlayanı tanıdın mı kim o?

2 – İşte o, yetimi iter, kakar.

Eğer onu tanıdıysan işte o ahiretin cezasını yalanlayan yetimi iten, kakandır. Yani; o, onu eza ve cefa ile şiddetle iter, kakar. Onu azarlar ve kabalıkla çirkin bir şekilde reddeder, kovar, demektir.

3 – Yoksulu doyurmaya teşvik etmeyen odur.

Ailesini yoksullara yemek yedirmeye teşvik etmez.

İyiliği menetmeyi ve eza vermeyi, (ahiret) cezasını yalanlamanın alameti kıldı. Yani; eğer o, ahiret cezasına iman etseydi ve tehdide yakînen inansaydı Allah'tan (cc) ve O'nun azabından korkar buna yönelmezdi. Buna yönelmesi de onun, ahiret cezasını yalanladığına delalet etmektedir. Daha sonra buna: *"Şu namaz kılan* (münafık)*ların vay haline!"* ayetini bitiştirdi.

4. – 5. İşte (bu vasıflarla beraber) **namaz kılan** (münafık)**ların vay haline ki onlar namazlarından gafildirler.**

Bununla münafıkları kastediyor. Onlar onu gizli olarak kılmazlar. Çünkü onlar, onun gerekliliğine inanmazlar. Ve onu riya için açıktan kılarlar. Denildi ki:

"Namazlarından gafil oldukları halde kendilerini sureten namaz kılanlar zümresine dâhil eden münafıkların vay haline, demektir." Onlar, onunla (namazla) Rablerine yakın olmayı ve bir farzı yerine getirmeyi kastetmezler. Bilakis onlar, ne yaptıklarını bilmez bir halde eğilip kalkarlar. İnsanlara, kendilerinin farzları eda ettiklerini gösterirler, ancak zekâtı ve içinde menfaat olan şeyleri menederler, vermezler.

Enes b. Malik ve Hasanü'l-Basrî'nin şöyle dedikleri nakledilmiştir:

« فِي صَلَاتِهِمْ » şeklinde buyurmayıp da « عَنْ صَلَاتِهِمْ » şeklinde buyuran Allah'a (cc) hamd olsun. Çünkü « عَنْ »'ın manası; Onların, namazlarını terk etmeleri ve ona gereği gibi iltifat etmemeleri, aldırmamalarıdır. –ki bu da münafıkların işidir.–

« فِي »'nin manası ise; onların, o namazda şeytanın vesvesesine maruz kalmaları ya da bir şey düşünmeleridir ki bundan da hiçbir Müslüman hali değildir. Değil bir başkası Rasulullah (sav)'a bile namazında unutkanlık vaki olurdu.

6. – 7. Onlar, riyakârların ta kendileridir. En ufak yardımı (zekâtı) **da engellerler.**

« اَلْمُرَاءَاةُ », « اَلْاِرَاءَةُ »'dendir. Mufaale babındandır. Çünkü *murai;* övsünler ve beğensinler diye insanlara ameliyle gösteriş yapar. Kişi, farzları açık açık yapmak suretiyle murai olmaz. Çünkü onun hakkı açıktan açığa olmasıdır. Nitekim Peygamber (sav):

"Allah'ın farzlarında gizlilik yoktur." buyurmuştur. Nafilelerde ise gizlilik evladır. Ancak kendisine uyulmasını kastederek açıktan açığa yaparsa bu da güzeldir.

« اَلْمَاعُونَ »; zekâttır. İbni Mes'ud (ra)'dan nakledildiğine göre maun; *"Balta, tencere, kova, çakmak taşından ateş çıkaran demir gibi ariyeten verilmesi adet olan şeylerdir."*

Aişe (ra) ya göre ise; *"su, ateş ve tuzdur"*. Allahu a'lem.

Sûre - 108

KEVSER SÛRESİ

Mekke'de nazil olmuştur; 3 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ ﴿١﴾ فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ ﴿٢﴾ إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْأَبْتَرُ ﴿٣﴾

Tefsiri

1 – (Habibim!) **Biz sana Kevser'i verdik.**

« اَلْكَثْرَةُ » (çokluk) kelimesindendir. « فَوْعَلٌ » veznindedir. O da; pek çok şey, demektir. Denildi ki:

"O, cennette bir nehirdir. (Suyu) *baldan daha tatlı, sütten daha beyaz, kardan daha soğuk ve kaynaktan daha yumuşaktır. İki kenarı zeberced*(den)*dir. Bardakları gümüştendir."*

İbni Abbas (ra), onun, *'çok hayır'* olduğunu söylemiş, bunun üzerine ona:

– *"İnsanlar onun cennete bir nehir olduğunu söylüyorlar?"* denilmiş de O (ra):

– *"O da çok hayırdandır."* diye cevap vermiştir.

2 – O halde Rabbin için namaz kıl, kurban kes.

İhsanıyla seni aziz kılan, seni şereflendiren ve seni Allah'tan (cc) başkasına kulluk eden kavminden uzaklaştırmak için halkın ihsanından koruyan Rabbine kulluk et. Kurban kestiğinde de putperestlerin, putlara kurban kesmesine muhalif olarak O'nun rızası için ve O'nun adıyla kurban kes.

3 – Sana buğzeden (yok mu? İşte asıl) **zürriyetsiz olan şüphesiz odur.**

"Sana buğzeden..." yani; kendilerine muhalefet etmen sebebiyle kavminden sana buğzeden. *".. zürriyetsiz olan şüphesiz odur."* Her türlü hayırdan kesilmiş olan odur, Sen değilsin. Çünkü kıyamete kadar doğan her bir mü'min, Sen'in evladın ve Sen'in neslindir. Sen'in zikrin kıyamete dek bütün âlimler ve zikredenler diliyle mimberler üzerinde yüceltilmiştir. Onlar, Allah'ın (cc) zikriyle başlarlar senin zikrinle sena ederler. Senin için ahirette vasfa sığmaz şeyler vardır. Dolayısıyla senin gibi biri için *"ebter* (zürriyetsiz)*"* denmez. Asıl ebter olan, sana buğzeden ve dünya ve ahirette unutulandır. Denildi ki:

"Bu sure ona (Peygamber (sav)'e) *ebter diyen As b. Vail hakkında nazil olmuştur."*

Ebter; soyu olmayandır.

« الْأَبْتَرُ », « اِنَّ »'nin haberidir. « هُوَ » ise isim ve haberin arasını ayıran fasıldır.

Sûre - 109

KÂFİRÛN SÛRESİ

Mekke'de nazil olmuştur; 6 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

قُلْ يَٓا اَيُّهَا الْكَافِرُونَۙ ﴿١﴾ لَٓا اَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَۙ ﴿٢﴾ وَلَٓا اَنْتُمْ عَابِدُونَ مَٓا اَعْبُدُۚ ﴿٣﴾ وَلَٓا اَنَا۬ عَابِدٌ مَا عَبَدْتُمْۙ ﴿٤﴾ وَلَٓا اَنْتُمْ عَابِدُونَ مَٓا اَعْبُدُۜ ﴿٥﴾ لَكُمْ د۪ينُكُمْ وَلِيَ د۪ينِ ﴿٦﴾

1 – (Habibim! Şöyle) **De ki: Ey kâfirler!**

Muhataplar, Allahu Teâlâ'nın, iman etmeyeceklerini bildiği belirli kâfirlerdir. Rivayet edildiğine göre Kureyş'ten bir güruh Rasulullah (sav)'e:

– *"Ey Muhammed: Gel sen bizim dinimize tabi ol, biz de seninkine tabi olalım. Bir yıl bizim tanrılarımıza tap, bir yıl da biz senin tanrına tapalım."* demişlerdi. Peygamber (sav) de buna karşı:

– *"Allah'a, O'ndan başkasını şirk koşmaktan Allah'a sığınırım."* demişti. Bunun üzerine ona:

– *"Sen bizim putlarımızdan birine dokun* (onu selamla) *bizde Sen'i tasdik eldim ve Sen'in tanrına tapalım."* demişler, bunun üzerine bu sure nazil olmuştur. Peygamber (sav) derhal Kureyş'ten insanların bulunduğu Mescid-i Harama gitmiş ve bu sureyi onlara okumuş, kâfirler de ümitlerini kesmişlerdir.

2 – Ben, sizin tapmakta olduklarınıza tapmam.

Yani; ben, bu halimle sizin taptıklarınıza tapıcı değilim.

3 – Benim (kendisine) **ibadet** (de devam) **edeceğime de siz kulluk ediciler değilsiniz.**

Siz de benim ibadet etmekte olduğuma –Allah'ı (cc) kastediyor– bu anda ibadet edici değilsiniz.

4 – Ben (zaten) **sizin taptıklarınıza** (hiçbir zaman) **tapmış değilim.**

Gelecekte de ben sizin taptıklarınıza tapmam.

5 – Siz de benim kulluk etmekte olduğuma (hiçbir vakit) **kulluk ediciler değilsiniz.**

Siz de gelecekte benim mabuduma tapıcı değilsiniz. « مَا » lafzıyla zikredilmiştir. Çünkü bununla kast olunan sıfattır. Yani; *"Ben batıla tapmam, siz de hakka tapmazsınız."*, demektir.

Ya da iki lafız her birine denk düşsün diye « مَا » lafzıyla zikredilmiştir. Çünkü birincide « مَنْ » lafzının kullanılması doğru değildir. İkinci de ise « اَلَّذِى » manasına « مَا »'nın kullanılması doğrudur.

6 – Sizin dininiz size, benim dinim bana.

Sizin ortak koşmanız size, benim birlemem banadır.

Nafî ve Hafs'a göre « وَلِىَ » şeklinde « ى »'nın üstünüyledir.

Rivayet edildiğine göre İbni Mes'ud (ra) mescide girdi. Rasulullah (sav) oturuyordu. (namaza başladı) Rasulullah (sav):

– *"Muhalefet et ey İbni Mes'ud!"* dedi. O da, *"Kul ya eyyühel kâfirune"*yi okudu. Sonra ikinci rekatte ona:

– *"Halis kıl."* dedi. O da, *"Kul huvealahu ehadı"*; okudu. Selam verince de şöyle buyurdu:

– *"Ey İbni Mes'ud! İste, icabet olunsun."* Allahu a'lem.

Sûre - 110

NASR SÛRESİ

Medine'de nazil olmuştur; 3 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللّٰهِ وَالْفَتْحُ ﴿١﴾ وَرَأَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللّٰهِ أَفْوَاجًا ﴿٢﴾ فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا ﴿٣﴾

Tefsiri

1 – Allah'ın yardımı ve fetih geldiğinde,

« اذا » gelecek için olduğu halde « سَبِّحْ » ile mansuptur. Vuku bulmadan önce bunun bildirilmesi peygamberlik alametlerindendir. Rivayete göre bu veda haccında Mina'da teşrik günlerinde nazil olmuştur.

Nasr; yardım ve düşmana karşı galip kılmak demektir.

Fetih; ülkelerin fethidir. Mana; Rasulullah (sav)'ın Araplara ya da Kureyş'e karşı zaferi ve Mekke'nin Fethi'dir.

Ya da Allah'ın (cc) mü'minlere yardımı ve şirk (sahiplerinin) beldelerini onların fethidir.

2 – Ve sen, insanların dalga dalga Allah'ın dinine girdiklerini gördüğün zaman,

« رَأَيْتَ » gördüğünde ya da (gözle) görüp tanıdığında manası üzere...

« يَدْخُلُونَ », « النَّاسَ »'den haldir. Ya da (kalple) bildiğinde manası üzere...

« يَدْخُلُونَ » ikinci mef'uldur. « أَفْوَاجًا », « يَدْخُلُونَ »'nin failinden haldir. « اذا »'nın cevabı « فَسَبِّحْ » – *"tesbih et"*dir. Yani:

"San'a düşmanlık yapanlara karşı sana Allah'ın yardımı, ülkelerin fethi geldiği ve yemen halkının İslam dinine –tek tek veya iki iki girerlerken daha sonra– kalabalık guruplar halinde girdiklerini gördüğünde Rabbi'ni hamd ile tesbih et."

3 – Rabbinin derhal hamd ile tesbih et. O'nun bağışlamasını iste şüphesiz ki O, tevbeleri çok çok kabul edendir.

O'na hamd ederek *"sübhanallah"* de. Ya da onun için namaz kıl. Nefsi kırmak için O'na istiğfar et ya da istiğfara devam et.

"O, tevbeleri çok çok kabul edendir." O, tevbeleri kabul edendir. Şimdi de kabul edendir.

Tevvab; tevbeleri çok çok kabul eden, demektir. Kullar hakkında kullanıldığında ise çok çok tevbe eden, demektir. Rivayet edildiğine göre Ömer (ra) bu ayeti işittiğinde ağlamış ve:

"Kemal, zevalin delilidir." demiştir. Hakikaten Rasulullah (sav) bundan sonra ancak iki sene daha yaşamıştır. Allahu a'lem.

Sûre - 111

TEBBET SÛRESİ

Mekke'de nazil olmuştur; 5 âyettir.

بِسْــــمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيــــمِ

تَبَّتْ يَدَآ اَبِى لَهَبٍ وَتَبَّؕ ﴿١﴾ مَآ اَغْنٰى عَنْهُ مَالُهُ وَمَا كَسَبَؕ ﴿٢﴾ سَيَصْلٰى نَارًا ذَاتَ لَهَبٍۚ ﴿٣﴾ وَامْرَاَتُهُؕ حَمَّالَةَ الْحَطَبِۚ ﴿٤﴾ فِى جِيدِهَا حَبْلٌ مِنْ مَسَدٍ ﴿٥﴾

Tefsiri

1 – Ebu Leheb'in iki eli kurusun, kurudu da.

« اَلتَّبَاتُ »; *"helak"* demektir. « اَشَابَّةٌ اَمْ تَابَّةٌ » sözü de bundandır. Yani; *"Genç olarak mı yoksa yaşlılıktan mı öldü?"*, demektir. Mana; *"Onun iki eli kurusun, helak olsun"*, demektir. Çünkü o, rivayete göre Rasulullah (sav)'e atmak için eline taş almıştır.

"Kurudu da." Onun tamamı (bütün vücudu) helak oldu. Ya da onun iki eli kurutuldu (helak edildi), demektir. Kastolunan:

﴿ ذٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ يَدَاكَ ﴾

"İşte bu, senin ellerinin yapıp öne sürdüğü işler yüzündendir." [173] ayetinde olduğu gibi onun bütünüyle helakidir.

"Kurudu" şeklinde mazi olarak söylenmesinin manası; *"Bu vuku buldu, meydana geldi."*, demektir.

جَزَانِـي جَزَاهُ اللّٰهُ شَرَّ جَزَائِهِ جَزَاءَ الْكِلَابِ الْعَاوِيَاتِ وَقَدْ فَعَلَ

Beni cezalandırdı. Allah da onu en kötü cezasıyla,

ürüyen (kuduz) köpeklerin cezasıyla cezalandırsın. Bunu yaptı da.

şiirinde olduğu gibi.

Abdullah İbni Mes'ud (ra)'ın « وَقَدْ تَبَّ » şeklindeki kıratı da buna delalet etmektedir. Rivayete göre:

﴿ وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ ﴾

"En yakın akrabanı uyar." [174] ayeti nazil olunca Rasulullah (sav) Safa tepesine çıkıp:

– *"Yetişin"* diye nida etmişti. İnsanlar dört bir yandan onun başına toplanmışlar. Onlara:

– *"Ey Abdul Muttalib oğulları! Ey Fihr oğulları! Ne dersiniz ben size şu dağın arkasından bir takım atlar çıkacak diye haber versem beni tasdik eder misiniz?"* buyurdu.

– *"Evet"* dediler. Peygamber (sav):

– *"Öyleyse ben kıyamet öncesi sizin uyarıcınızım."* dedi. Bu esnada Ebu Leheb:

– *"Yuh sana. Bizi bunun için mi çağırdın?"* dedi. Bunun üzerine bu sure nazil oldu.

---

[173] Hacc, 10.
[174] Şuara, 214.

Künye ile zikretmek iltifat olduğu halde ismiyle değil de onunla tanındığı için onu künyesiyle zikretti. Ya da ismi çirkin olduğu için onu künyesiyle zikretti. Çünkü onun ismi Abdu'l Uzza idi. Yahut da onun gidişi alevli ateşe olduğu için onu bununla zikretti. Dolayısıyla onun hali künyesine uymuş oldu.

Mekke kıraatine göre « أَبِي لَهْبٍ » şeklindedir.

2 – Ona ne malı, ne kazandığı fayda vermedi.

« مَا » olumsuzluk içindir. « وَمَا كَسَبَ » merfudur. « مَا » ismi mevsul ya da mastariyyedir. Yani onun kazandığı ya da kazancı demektir. Yani; kendisine babasından miras kalan malı ya da kendi kazandığı malı, yahut da eski yeni bütün malı, ona fayda vermedi, demektir. İbni Abbas (ra)'dan:

"Kazandığı (مَا كَسَبَ) *onun erkek çocuğudur."* dediği nakledilmiştir. Rivayete göre Ebu Leheb:

"Eğer kardeşimin oğlunun söylediği hak ise ben ondan malımı ve evladımı fidye vermek suretiyle kurtulurum." diyordu.

3 – Alevli bir ateşe girecek o.

« سَيَصْلَى » girecek demektir. Bercemi, Ebubekir'den « سَيُصْلَى » (girdirilecek) şeklinde olduğunu nakletmiştir.

« س » tehdit içindir. Yani; *"Vakti gecikse de bu kesin olarak olacaktır"*, demektir.

"Alevli..." yakan.

4 – Karısı da (Hem) **odun hamalı olarak!**

"Karısı da..." O, Harb'in kızı Ümmü Cemil'dir. Ebu Süfyan'ın da kız kardeşidir. O, gece vakti diken demetini taşır. Rasulullah (sav)'ın güzergâhına saçardı. Denildi ki:

"O, koğuculuk eder, söz taşırdı da insanlar arasında düşmanlık ateşi tutuştururdu."

Asım « حَمَّالَةَ الْحَطَبِ »'yi hakaret üzere mansup okudu. Bu okuyuşu ben de sevmekteyim. Ümmü Cemil'e küfretmeyi, hakaret etmeyi seven kişi de güzel bir şekilde Rasulullah (sav)'e tevessül etmiştir.

« امْرَأَتُهُ » kelimesi üzerinde vakfe yapmak uygundur. Çünkü o (« امْرَأَتُهُ » kelimesi) « سَيَصْلَى »'daki zamir üzerine atfedilmiştir. Yani; *"O ve karısı* (alevli bir ateşe) *girecektir"*, demektir. Takdir: *"Odun hamalını kastediyorum"*, şeklindedir.

Asım'ın dışındakiler « حَمَّالَةُ الْحَطَبِ »'yi « وَامْرَأَتُهُ »'nün haberi olarak merfu okudular ya da *"o, odun hamalıdır"* takdiri üzere merfu okudular.

5 – (karısının) **Boynunda bükülmüş bir ip de olduğu halde.**

(Cümle halinde) haldir ya da ikinci bir haberdir.

Mesed; liften, deriden ya da başka bir şeyden olup, sağlam bükülüp örülmüş iptir. Mana; *"Boynunda sağlam bükülüp örülmüş iplerden biri olduğu halde"*, demektir. O, bu diken demetini taşımakta ve oduncuların yaptığı gibi onu, boynuna bağlamaktadır. Kendisi ve karısı umutsuz düşsün, üzülsün diye tahkir edilmiş ve oduncu kadınlardan birine benzetilmek suretiyle tasvir edilmiştir. Hâlbuki o ikisi izzet ve şeref evinde, makam servet ve zenginlik içindeydiler.

Allahu a'lem.

Sûre - 112

İHLÂS SÛRESİ

Cumhura göre Mekke'de nazil olmuştur. Basralılara göre Medine'de nazil olduğu da söylenmiştir. 4 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ ﴿١﴾ اَللّٰهُ الصَّمَدُ ﴿٢﴾ لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ ﴿٣﴾ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا اَحَدٌ ﴿٤﴾

Tefsiri

1 – De ki: O Allah tekdir.

« هُوَ » zamiri şa'ndır. « اَللّٰهُ اَحَدٌ » – *"Allah tektir"* sözü şa'ndır. Bu, senin « هُوَ زَيْدٌ مُنْطَلِقٌ » – *"O* (hakikat şudur ki:) *Zeyd ayrılmıştır."* sözünde olduğu gibidir. Sanki şöyle denilmiştir:

"Şan (söylenecek söz, hakikat) *budur ki o Allah tekdir. O'nun ikincisi yoktur."*

« هُوَ » mübteda olmak üzer mahallen merfudur. Haber ise cümledir. Ona dönen bir zamire muhtaç değildir. Çünkü o, senin « زَيْدٌ غُلاَمُكَ فِيَّ » – *"Kölen Zeyd bendedir."* sözünde olduğu gibi, manada müptedadır.

« أَللهُ أَحَدٌ » sözü de öyledir. O, anlatılmak istenen şa'ndır. « زَيْدٌ أَبُوهُ مُنْطَلِقٌ » – *"Zeydin babası ayrıldı, gitti."* sözü böyle değildir. Çünkü Zeyd ve cümle iki ayrı manaya delalet etmektedir. Dolayısıyla da ikisini birbirine bağlayacak şeye (zamire) ihtiyaç vardı. İbni Abbas (ra)'dan şöyle nakledilmiştir:

"Kureyş: 'Ey Muhammed! Bizi kendisine (kulluğa) *çağırdığın Rabbini bize vasfet."* demişti de bunun üzerine bu ayet nazil oldu.

Yani; *"Benden vasfını istediğiniz zat, o Allahu Teâlâ'dır"*, demektir. Buna göre « أَحَدٌ » hazfedilmiş bir müptedanın haberidir. Yani; « هُوَ أَحَدٌ » – *"O, tekdir"* demektir. O da *"bir"* manasınadır. Aslı « وَحَدٌ »'dur. « و » kenarda olduğu için « ا »'ye dönüştürülmüştür. Akıl yönüyle onun *"bir"* olduğuna delil şudur:

Tek ilah bütün âlemi idare etme ve onu yaratma hususunda yeterlidir ya da değildir. Eğer yeterli ise diğeri zayi olur, kendisine ihtiyaç duyulmaz. Bu ise noksanlıktır. Noksan olan da ilah olamaz. Eğer yeterli değilse o zaman da o noksandır. Çünkü akıl, mef'ulun (mahlûkatın) faile (yaratmaya) ihtiyacını gerektirmektedir. Tek fail kâfidir.

Birin dışındakilerin ise hiçbir üstünlükleri yoktur. Değilse bu sonsuz sayıda ilahların varlığına götürür ki bu da muhaldir.

İki ilahın varlığı ile ilgili söze gelince bu da muhaldir. Çünkü ikisinden biri yaptığı işlerden birini diğerinden saklamaya kadir olabilir ya da olamaz. Eğer kadir olursa o zaman kendisinden gizlenen (ilah) cahil olur ve eğer kadir olamazsa o zamanda o aciz olur. Şayet biz ma'dumu (olmayan şeyi) olması mümkün olan olarak farzetsek ve onlardan biri bile olamaz. Biri aciz olup diğeri kadir olsa, aciz olan ilah olamaz ikisi birlikte kadir olsalar o zaman da onu yardımlaşmak suretiyle var ettiler demektir. Bu şekilde de onlardan her biri diğerinin yardımına muhtaç olur. Dolayısıyla da onlardan her biri aciz olur. Eğer onlardan her biri onu tek başına var etmeye kadir olsa ve onu ikisinden biri var etse, bu ikincisi ya buna kadir olarak kalır ki bu muhaldir. Çünkü mevcudun var edilmesi muhaldir. Ya da kalmaz. O zaman da birincisi ikincisinin kudretini ortadan kaldırmış olur. Bu sebeple de o, aciz hale ve onun tasarrufu altında mağlup hale gelir. Dolayısıyla da ilah olamaz.

– *"Tek olan gücünün yettiğini var ettiğinde onun kudreti gider. Dolayısıyla da size gereken bu tek olanın kendi kendini aciz kıldığını kabul etmektir."* dersen deriz ki:

– *"Tek olan gücünün yettiği şeyi var ettiğinde kudretini uygulamıştır. Kudretini uygulayan da aciz değildir. Ortak ise kudretini uygulamamıştır. Bilakis onun kudreti diğerinin kudreti sebebiyle zail olmuştur. Bu da aciz demektir."*

2 – Allah, Samed'dir.

"Ona yöneldi, onu kastetti", manasında kullanılan « صَمَدَ اِلَيْهِ »'den mef'ul (maksud) manasına fildir. O, ihtiyaçlar hususunda kendisine teveccüh edilen efendidir. Mana; O (cc), kendisini tanıdığınız, kendisinin göklerin ve yerin yaratıcısı, sizin yaratıcınız olduğunu ikrar ettiniz Allah'tır (cc). O, tektir, ortağı yoktur. O, her mahlûkun doğrudan doğruya yöneldiği, muhtaç olduğu maksududur. O'ndan müstağni olamazlar. O ise onların hepsinden müstağni, ganidir, kimseye ihtiyacı yoktur.

3 – Doğurmamıştır, doğurulmamıştır.

"Doğurmamıştır." Çünkü o (hiçbir şeyle) hemcins değildir ki onun cinsinden ona bir eş olsun da onlardan çocuk doğsun.

﴿ اَنّٰى يَكُونُ لَهُ وَلَدٌ وَلَمْ تَكُنْ لَهُ صَاحِبَةٌ ﴾

"Onun nasıl çocuğu olabilir ki? Kendisinin bir eşi yoktur." [175] Ayetiyle de bu manaya işaret edilmiştir.

"Doğurulmamıştır." Çünkü her doğan sonradan var olmuştur ve cisimdir. O ise kadimdir. Varlığının başlangıcı yoktur. Zira bunun arası olmadığı için eğer kadim olmasaydı hadis olacaktı ve eğer hadis olsaydı onu var eden birine ihtiyaç duyacaktı. Aynı şekilde (o da) bir ikinciye (o da) bir üçüncüye ihtiyaç duyacaktı. Dolayısıyla bu, işi teselsüle götürecekti ki bu da batıldır.

---

[175] En'am, 101.

Cisim de değildir. Çünkü O, bir araya gelmiş parçalar bütününün ismidir. O zaman da onun her bir parçası kemal sıfatlarla muttasıf olmaktan hali olmayacak. Dolayısıyla her bir parça ilah olacaktı ki bunu söylemek iki ilahın varlığını söylemek gibi fasittir. Ya da onlar (parçalar) kemal sıfatlarla muttasıf değildirler. Tam tersi onun zıddı olan sonradan olma sıfatlarla muttasıftırlar ki bu da muhaldir.

4 – Hiçbir şey O'nun dengi ve benzeri değildir.

O'na hiç kimse denk olmadı. Yani; O'nun benzeri olmadı. Rasulullah (sav)'den O'nu (Allah'ı (cc)) vasfetmelerini istediler de Allah Teâlâ ona sıfatlarını ihtiva eden şeyleri vahyetti.

« هُوَ اللّٰهُ » sözü, O'nun eşyanın yaratıcısı ve yoktan var edicisi olduğuna işarettir. Bunun muhtevasında O'nu, Kadir ve Âlim olarak vasfetmiştir. Çünkü yaratma son derece mükemmel, düzenli ve intizamlı olduğu için kudret ve ilmi gerektirmektedir. Bunda da onu diri olarak vasfetmiştir. Çünkü kudret ve ilimle muttasıf olanın diri olması gereklidir. Bunda da O'nu, işiten, gören, irade eden, konuşan ve sair kemal sıfatlara sahip olan olarak vasfetmiştir. Zira eğer bunlarla sıfatlanmış olmasaydı bunların zıddıyla –ki onlar da; noksan sıfatlardır– sıfatlanmış olacaktı. Bu da sonradan olma alametlerindendir. Dolayısıyla kadim olanın bunlarla muttasıf olması mümkün değildir.

« اَحَدٌ » – *"tektir"* sözü, teklikle nitelendirme ve ortağı nefyetmedir. Yine (bu söz), O'nu yok olanları var etmek suretiyle yegâne olmakla ve gizlilikleri bilmek suretiyle de tek olmakla nitelendirmesidir.

« اَلصَّمَدُ » sözü, her şeyi, O'na muhtaç olmakla nitelendirmedir. Her şey O'na muhtaç olduğunda da O, demek ki ganidir. Hiç kimseye muhtaç olamaz. Herkes O'na muhtaç olur.

« لَمْ يَلِدْ » – *"doğurmadı"* sözü, benzerliği ve hemcinsliği nefiydir.

« وَلَمْ يُولَدْ » – *"doğurulmamıştır"* sözü, sonradan olmayı nefiy ve ezelilikle ve ilklikle nitelendirmedir.

« وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا اَحَدٌ » sözü ise herhangi bir şeyin O'na benzediğini nefiydir. Kim denkliğin –ki o benzerliktir– nefyinin geçmişte oldu-

ğuna, şu anda nefyettiğine delalet etmediğine inanırsa –ki şu anda kâfirlerde bunu iddia ediyorlar– günah içerisinde sapıtmış gitmiş demektir. Çünkü bu geçmişte olmadıysa zarureten şimdi de olmaz. Çünkü sonradan var olan, kadim olana denk olamaz.

Kâfirlerin sözünün hülasası, şirk koşmaya, benzemeye ve kemal sıfatlardan arî kılmaya yöneliktir. Bu sûre de –açıkladığımız gibi– bunların tümünü reddetmektedir.

Sibeveyh, zarfı müstakar, yani; haber olduğunda zarfın öne geçmesini hoş karşılamaktadır. Çünkü o, kendisine muhtaç olunan olunca ilk iş olarak onun haber olduğu fazlalık olmadığı bilinsin diye öne geçirildi. Onun geri bırakılması fazlalık olduğu zamandır. Çünkü geri bırakılma fazlalık olanların hakkıdır. Fasih sözde öne geçirilmiştir. Çünkü bu söz –yaratıcının zatını noksan sıfatlardan tenzih ederim sözü– denkliği nefy için söylenmiştir. Bu, mananın ortaya çıktığı nokta ve onun merkezi bir zarftır. Onun için bu zarf öne alınması en önemli olandır.

Ebu Amr « أَحَدٌ » üzerinde durulmasının güzel görüyor, geçilmesini hoş karşılamıyordu. Abdu'l-Varis şöyle demiştir:

"Kurralara bunun üzerinde (oldukları halde) *yetiştik."* Geçildiğinde tenvinlenir ve esre kılınır. Ya da:

﴿ عُزَيْرٌ ابْنُ اللّٰهِ ﴾ [176] ayetinin okunuşunda olduğu gibi tenvin hazfedilir.

Hamza ve Halef'e göre « كُفْؤًا » şeklindedir. Hafs'a göre « كُفُوًا » şeklindedir. Diğerlerine göre ise « كُفُؤًا » şeklindedir. Hadisi şerifte:

"Kim ihlâs suresini okursa muhakkak ki o, Kur'an'ın üçte birini okumuştur." [177] buyrulmuştur. Çünkü Kur'an, Allah'ın (cc) birliğini, sıfatlarının zikrini, emir ve nehiyleri, kıssaları ve öğütleri kapsamaktadır. Bu sure ise tevhid ve sıfatlar için hasredilmiştir. Dolayısıyla Kur'an'ın üçte birini ihtiva etmektedir. Bunda tevhid ilminin şerefine delil vardır. Niçin böyle

---

[176] Tevbe, 30.
[177] Tirmizî, *Fedâilü'l-Kur'an*, 11/2896; Nesai, *İftitah*, 69.

olmasın ki ilim, öğrenilen şeyin şerefiyle şereflenir, düşüklüğüyle alçalır. Bu ilmin öğrettiği ise Allah (cc), onun sıfatları ve onun üzerine caiz olanlar ve olmayanlardır. Onun makamının şerefine ve mahallinin yüceliğine dair zannın nedir?

Allah'ım! Bizi, seni bilenler, senin için çalışanlar, senin vereceğin sevabı umanlar, azabından korkanlar ve sana kavuşmak suretiyle ikram olunanlar zümresi ile birlikte haşret.

Rasulullah (sav) ihlâs suresini okuyan bir adamı işitti de ona

– *"Vacip oldu"* buyurdu.

– *"Ya Rasulellah! Ne vacip oldu?"* denildi. Şöyle buyurdu:

– *"Ona cennet vacip oldu."* [178]

❁ ❁ ❁

[178] *Muvatta*, 6/18, Tirmizî, *Fedâilü'l-Kur'an*, 11/2897; Nesai, *İftitah*, 69;

Sûre - 113

FELAK SÛRESİ

Mekkî ya da Medenî oluşu hususunda ihtilaf edilmiştir. 5 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ ﴿١﴾ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ ﴿٢﴾ وَمِنْ شَرِّ غَاسِقٍ إِذَا وَقَبَ ﴿٣﴾ وَمِنْ شَرِّ النَّفَّاثَاتِ فِى الْعُقَدِ ﴿٤﴾ وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ ﴿٥﴾

Tefsiri

1 – De ki: Sabahın Rabbine sığınırım.

Felak; sabah ya da halk ya da cehennemde bir vadi ya da orada bir kuyudur.

2 – Yarattığı şeylerin şerrinden,

Yani; ateşten ya da şeytandan

« مَا » ismi mevsuldur. Geri dönen zamir hazfedilmiştir. Ya da « مَا » mastariyyedir. « اَلْخَلْقُ » dá yaratılanlar manasına gelir.

Ebu Hanife (ra) tenvinle « مِنْ شَرٍّ » şeklinde okumuştur. Buna göre « مَا » fiille birlikte mastar teviliyle mahallen mecrurdur. « شَرٍّ »'den bedeldir. Yani; *"yarattığının şerrinden"*, yani; *'şerrin yaratılışından'*, demektir.

Ya da « مَا » zaittir.

3 – Karanlığı çöküp bastığı zaman gecenin şerrinden,

« الْغَاسِقُ »: karanlığı şiddetli gecedir. Onun vukûbu; karanlığın her şeye girişi demektir. Aişe (ra)'dan şöyle nakledilmiştir:

"Rasulullah (sav) elimi tuttu ve aya işaret etti. Şöyle buyurdu:

– 'Bunun şerrinden Allah'a sığın. Çünkü bu, o « غَاسِقٍ اذا وَقَبَ » *(karanlığı bastığı zaman gece)dir.'"*

Onun vukubu ayın tutulması ve kararmasıdır.

4 – Düğümlere üfüren(nefes)lerin şerrinden,

« النَّفَّاثَاتِ »; kadınlar ya da nefesle ya da iplere düğümler atan onlar üzerine üfüren ve sihir yapan büyücü topluluklar, demektir.

« النَّفَاثُ »; tükürüklü olarak üfürmektir. Bu, mutezilenin, sihirin gerçekleşmesinin ve eserinin meydana gelmesinin inkârı husundaki sözünün batıl olduğuna delildir.

5 – Ve haset edenin, haset(ini belli) **ettiği zaman, şerrinden,**

Yani; hasedi ortaya çıktığında ve onun gereğince amel eylediğinde, demektir. Çünkü o ortaya çıkmadığında ondan hased ettiği kişiye dönen bir zarar olmaz. Bilakis başkasının sevinci sebebiyle kederlendiği için kendi kendine zarar verir.

Hased; başkasının mazhar olduğu hayra üzülmektir. Yarattığı şeylerin şerrinden Allah'a sığındıktan sonra bu şeylerin de şerrinden Allah'a (cc) sığınmak bunların şerrinin çok kötü olduğuna işarettir. Onların en şerlisi olduğu bilinsin diye hased ile bitirdi. O, Allah'a (cc), gökte iblis

tarafından yeryüzünde de kabil tarafından kendisiyle isyan edilen ilk günahtır.

Kendisinden Allah'a (cc) sığınılması gerekenlerin bir kısmını marife bir kısmını nekra getirdi. Çünkü düğümlere her üfleyenler şerli kimselerdir. Bu sebeple « اَلنَّفَّاثَات » kelimesi marife kılınmıştır. « غَاسِق » (gece) kelimesi ise nekra kılınmıştır. Çünkü her gecede kötülük olmaz.

Bir kısmında olur, bir kısmında olmaz. Aynı şekilde her hasetçi de zarar vermez. Hayır işlerinde haset (gıpta) gibi nice hasletler var ki onlar övülen şeylerdir. Allahu a'lem.

Sûre - 114

NÂS SÛRESİ

Mekkî ya da Medenî oluşu hususunda ihtilaf edilmiştir. 6 âyettir.

بِسْــــمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحيــــمِ

قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ ﴿١﴾ مَلِكِ النَّاسِ ﴿٢﴾ إِلٰهِ النَّاسِ ﴿٣﴾ مِنْ شَرِّ الْوَسْوَاسِ الْخَنَّاسِ ﴿٤﴾ اَلَّذِى يُوَسْوِسُ فِى صُدُورِ النَّاسِ ﴿٥﴾ مِنَ الْجِنَّةِ وَ النَّاسِ ﴿٦﴾

Tefsiri

1 – De ki: Sığınırım insanların Rabbine,

Yani; Onların terbiye edicisi ve onların ıslah edicisine,

2 – İnsanların (yegâne) **malikine,**

Onların malikine ve onların işlerini düzenleyene,

3 – İnsanların mabuduna,

Onların mabuduna.

Muzafun ileyhi bir defa ifade etmekle yetinmedi. Çünkü « مَلِكِ النَّاسِ إِلَهِ النَّاسِ » sözü « رَبِّ النَّاسِ »'nin atfı beyanıdır. Çünkü ondan başkası içinde « رَبُّ النَّاسِ » – *"insanların terbiyecisi"* ve « مَلِكُ النَّاسِ » – *"insanların maliki"* denir.

Ama « إِلَهُ النَّاسِ » – *"insanların mabudu"* sözü ise ancak O'na (cc) mahsustur. O'nda (cc) ortaklık yoktur.

Atfı beyan da açıklama içindir. Sanki o, gizlemek için değil, izhar için aranılan yerdir. Allah (cc), her ne kadar bütün mahlûkatın Rabbi ise de « رَبِّ » kelimesi « النَّاسِ » kelimesine onları yüceltmek için özellikle izafe edilmiştir. Sığınma insanların göğüslerine vesvese verenin şerrinden dolayı meydana geldi. Sanki şöyle denildi:

"İnsanlara vesvese verenin şerrinden, onların işlerini düzenleyen Rablerine –ki O, onların ilahi ve onların mabududur– sığınırım."

Denildi ki:

"Birinciyle çocukları kastetti. « رُبُوبِيَّةٌ » *– "yetiştirme, büyütme" kelimesinin manası buna delalet etmektedir. İkincisiyle gençleri kastetti. Siyasetten haber veren* « مَلِكِ » *Lafzı buna delalet etmektedir. Üçüncüsüyle yaşlıları kastetti. İbadetten haber veren* « الْإِلَهُ » *lafzı buna delalet etmektedir. Dördüncüyle, salihleri kastetti. Zira şeytan onları saptırmaya çok düşkündür. Beşincisiyle de kendisinden sığınılan atfedildiği için ifsad edenleri kastetti."*

4 – O sinsi vesvese vericinin (şeytanın) **şerrinden,**

« الْوَسْوَاسَةُ »; zelzele manasına gelen « الزَّلْزَالُ » gibi vesvese manasına gelen bir isimdir. Mastarı ise « الزِّلْزَالُ » gibi esre ile « الْوِسْوَاسُ »'dur. Bununla kastedilen şeytandır. Mastarla adlandırılmıştır. Sanki o, haddi zatında vesvesenin ta kendisidir. Çünkü o (vesvese) onun her daim üzerine düştüğü meşguliyetidir.

Ya da « وَسْوَاسُ »kelimesiyle vesvese sahibi manası kastedilmiştir. Vesvese ise gizli ses demektir.

Hannas; âdeti gerilemek olan, hunusa mansup olan demektir. O da; geri dönmek ve kesilmek gibi teahhur etmek, geri kalmak demektir. Nitekim Said b. Cübeyr'den (ra) şöyle nakledilmiştir:

"İnsan Rabbini zikrettiği vakit şeytan büzülür, geri kaçar. Gaflet edince de geri döner ve vesvese verir."

5 – Ki o insanların göğüslerine daima vesvese verendir.

Cümle sıfat olmak üzere mahallen mecrurdur ya da merfudur. Ya da zem üzere mansuptur.

Bu son iki şıkka göre « الْخَنَّاسِ »'de durmak güzeldir.

6 – (O şeytan) **gerek cinden, gerek insandan** (olsun).

Vesvese vereni beyandır. Şeytanın:

﴿ وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَيَاطِينَ الْإِنْسِ ﴾

"Böylece biz her peygambere insan ve cin şeytanlarını düşman yaptık." [179] ayetinde olduğu gibi cinlerden ve insanlardan olmak üzere iki kısım olduğunu açıklamaktadır.

Ebu Zeri'l-Gıfari (ra)'ın bir adama:

"İnsan şeytanından Allah'a sığındın mı?" dediği nakledilmiştir.

Rivayet edildiğine göre Peygamber (sav)'e sihir yapılmıştı. Hastalandı, uyurken ona iki melek geldi. Biri diğerine:

– *Ona ne oldu?* diye sordu. Diğeri:

– *Sihir yapıldı.* dedi.

– *Ona kim sihir yaptı?* diye sordu.

– *"Yahudi Lebid b. A'sam"* dedi.

– *O'na neyle sihir yaptı?* diye sordu.

---

[179] En'am, 112.

– *"Zi'ervan kuyusunun dibindeki taşın altında hurma tomurcuğunun kapçığı içinde bulunan tarak ve tararken dökülen saç veya sakal kılı ile"* dedi.

Rasulullah (sav) uyandı. Ve Zübeyr, Ali ve Ammar (rhm)'ı gönderdi. Onlar kuyunun suyunu boşalttılar. Kapçığı çıkardılar. İçinde Rasulullah (sav)'in başının tarantısı ve tarağından dişler vardı. Onda bir de yay kirişi vardı. Ona on bir düğüm atılmış ve iğneler saplanmıştı. İşte bu esnada bu iki sure nazil oldu.

Cebrail (as), her ayeti okudukça bir düğüm çözüldü. Sonuncu düğümün çözülmesinde Rasulullah (sav) sanki bir diz bağından kurtulmuş gibi kalktı. Cebrail (as) şöyle demeye başladı.

"Allah'ın adıyla seni okuyup üflüyorum. Allah sana, sana eza veren her hastalıktan şifa verecektir."

Bundan dolayı Allah'ın (cc) kitabından ve Rasulü'nün (sav) sözünden olan şeylerle efsun yapmaya, okuyup üflemeye cevaz verilmiştir. Süryanice, İbranice ve Hintçe olan şeylerle değil.

Zira onlara inanmak ve onlara itimat etmek helal değildir. Nefislerimizin şerrinden, amellerimizin (ve sözlerimizin) kötülüğünden, işlediğimiz ve işlemediğimiz şeylerin şerrinden Allah'a sığınırız. Şehadet ederiz ki, Allah'tan (cc) başka ilah yoktur. O tekdir. Ortağı yoktur. Muhammed (sav), O'nun kulu, Rasulü, Nebisi ve seçilmiş dostudur. O'nu (sav) müşrikler istemese de bütün dinlere galip kılmak için hidayet ve hak dinle göndermiştir. Allah'ın (cc) salâtı, geceler ve gündüzler devam ettiği müddetçe daima onun, insanların kandilleri olan âlinin ve Daru's-Selam'ın anahtarları olan ashabının üzerine olsun.

Âmin

Nesefi Tefsirinin Sonu